This is a reproduction of a library book that was digitized by Google as part of an ongoing effort to preserve the information in books and make it universally accessible.

Google books

https://books.google.com

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

INDIANA
UNIVERSITY
LIBRARY

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Croatia-Slavonia--Sabor.
Dnevnik Sabora

SABORSKI DNEVNIK

KRALJEVINAH

HRVATSKE, SLAVONIJE I DALMACIJE

GOD. 1875—8.

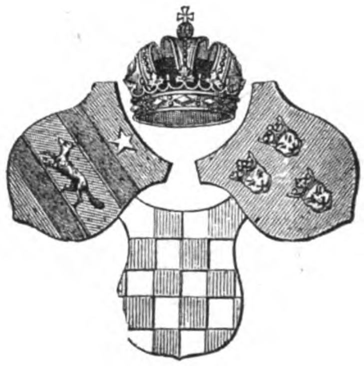

ZAGREB 1878.

BRZOTISKOM DIONIČKE TISKARE.

TL

Digitized by Google

J337
.H25
1875-1878

INDIANA UNIVERSITY LIBRARY

Digitized by Google

Kazalo.

7-28-62

Tekući broj	Sadržaj	Broj, dan i godina sjednice, u kojoj je predmet bio razpravljen	Strana
1	**Kr. odpis** na bana, kojim se ovlašćuje proglasiti sabor otvorenim . . .	I. od 23. kolov. 1875.	1
2	**Kr. odpis**, kojim se proglašuje sabor otvorenim	isto	1
3	**Izbor** privremenih saborskih bilježnika	isto	1
4	**Razdieljenje** članova na pet verifikacionalnih odsjeka	isto	2
5	**Zapisnik** prve saborske sjednice od 23. kolovoza 1875	II. od 25. kolov. 1872.	3
6	**Izbor** predsjednika saborskoga	isto	5
7	**Izbor** prvog i drugog podpredsjednika saborskog	isto	5
8	**Izbor** bilježnika saborskih	isto	5
9	**Konštituiranje** sabora	isto	5
10	**Izbor** trajnoga verifikacionalnoga odbora	isto	5
11	**Zapisnik** druge saborske sjednice 25. kolovoza 1875	III. od 26. kolov. 1875.	6
12	**Matko** Laginja moli podporu	isto	7
13	**Kralj.** zem. vlada predlaže zajed. zak. član. 23., 26., 38., 42., 43., 44. i 45. proglašenja radi	isto	7
14	**Prosvjed** proti izboru nar. zastupnika kotara karlovačkoga i rumskoga .	isto	7
15	**Dr.** Marijan Derenčin predaje vjerodajnicu	isto	7
16	**Interpelacija** dra. Milana Makanca radi podpore bosanskim bjeguncem	isto	10
17	**Izbor** devet saborskih strukovnih odbora	isto	10
18	**Izbor** odbora za adresu	isto	11
19	**Zapisnik** treće sab. sjednice od 26. kolovoza 1875	IV. od 28. kolov. 1875.	12
20	**Kr.** zem. vlada priobćuje uspjeh razprava vodjenih po enquetnoj komisiji sbog reforme pastuharstva i konjogojstva	isto	13
21	**Objava** konstituiranja saborskih odbora	isto	13
22	**Izjava** dra. J. Subotića da pridržaje mandat II. izb. kotara grada Osijeka	isto	14

Digitized by Google

Tekući broj	Sadržaj	Broj, dan i godina sjednice, u kojoj je predmet bio razpravljen	Strana
23	Polit. občina Valpovo moli za uzpostavu sjedišta pol. oblasti u Valpovo	IV. od 28. kolov. 1875.	14
24	Prosvjed proti izboru zastupnika kotara čazmanskog	isto	14
25	Grof Gjuro Drašković podnosi vjerodajnicu	isto	14
26	Interpelacija Svetozara Kuševića radi otvorenja niže realke u Vukovaru	isto	14
27	Interpelacija Svetozara Kuševića radi odkupa vlasteoke maltarine u Vukovaru	isto	14
28	Odgovor vladina zastupnika dra. Muhića na interpelaciju zastupnika Svetozara Kuševića radi nižje realke u Vukovaru	isto	14
29	Interpelacija dra. Milana Makanca glede odredbe da vel. župan riečki ima obavljati cenzuru „Primorca"	isto	15
30	Interpelacija istoga zastupnika glede izdanog po sviet. banu naloga na vel. župane i podžupane radi uticanja na saborske izbore	isto	16
31	Odgovor vladina zastupnika Jov. Živkovića na ovu interpelaciju . . .	isto	16
32	Interpelacija dra. Jov. Subotića u pogledu povišenja male realke u Osjeku na višju realku i preuzeću troška za istu	isto	17
33	Interpalacija istoga zastupnika u pogledu popunjenja učiteljskih mjesta na osječkoj gimnaziji	isto	17
34	Odgovor vladina zastupnika dra. Muhića na obe interpelacije dra. Jovana Subotića	isto	18
35	Interpelacija zastupnika Fr. Folnegovića radi zamjene zakona ob odkupu tlake	isto	19
36	Interpelacija istoga zastupnika radi toga, što ug. ministarstvo za zemaljsku obranu podieljuje ženitbene dozvole	isto	19
37	Odgovor preuzv. gosp. bana na interpelaciju dra. Milana Makanca, radi podieljenja podpore bosanskim bjeguncem	isto	20
38	Razprava ob onih izborih, koji su po verifik. odsjecih za preporne pronadjeni	isto	20
39	Razprava ob izboru Frana Folnegovića za kotar sesvetski i zabačenje izbora	isto	26
40	Razprava ob izboru Aleksandra Parčetića za kot. vukovarski, te odredjena saborska iztraga	isto	27
41	Zapisnik četvrte sab. sjodnice od 29. kolovoza 1875	V. od 29. kolov. 1875.	28
42	Zastupnik dr. Lavoslav Šram javlja, da izstupljuje iz prorač. odbora .	isto	30
43	Osnova sab. adrese	isto	31
44	Generalna debata o sab. adresi	isto	31
45	Govor dra. Makanca u generalnoj debati adrese	isto	32

Digitized by Google

Tekući broj	Sadržaj	Broj, dan i godina sjednice, u kojoj je predmet bio razpravljen	Strana
46	Govor Jovana Živkovića u generalnoj debati adrese	V. od 29. kolov. 1875.	34
47	Specialna debata o adresi	isto	34
48	Izpravak baruna Ljud. Ožegovića na 10. alineu adrese koji je i primljen	isto	35
49	Izbor dra. Malca i Kolarića za članove za vodjenje iztrage proti izboru Parčetića	isto	35
50	Zapisnik pete sab. sjednice od 29. kolovoza 1875	VI. od 30. kolov. 1875.	36
51	Interpelacija zastupnika Jos. Borovečkia u pogledu smještenja podžupanije krapinsko-topličke u trg Krapinu	isto	38
52	Interpelacija zastupnika Paje Kolarića radi dodieljenja jednog činovnika kr. osječkomu sudu za riešavanje zaostalih razprava i glede zaostalih razpoloživih manipulacionalnih činovnika	isto	39
53	Interpelacija Mije Kuneka radi sagradjenja ceste vodeće iz Kloštra u grad Ivanić	isto	39
54	Dr. Makanec polaže svoj zastupnički mandat	isto	39
55	Izbor zastupnika na ugarski zajednički sabor	isto	39
56	Odredjena deputacija koja će nositi adresu Nj. Veličanstvu	isto	40
57	Zapisnik šeste sab. sjednice od 30. kolovoza 1875	VII. od 18. listop. 1875.	40
58	Izvješće predsjedničtva o izručenju adrese Njeg. Veličanstvu	isto	[illegible]
59	Razni podnesci	isto	42
60	Osnova zakona o proračunu za god. 1876 po vladi predložena . . .	isto	42
61	Zaključni budgetni računi za god. 1874 po vladi predloženi	isto	42
62	Zaključni računi zaklade narodnih učiona i Marija-Terezijanske zaklade za god. 1874 po vladi predložene	isto	42
63	Proglašenje sankcionirenoga zakona o hallskih prebendah i obskrbnih štipendija5	isto	42
64	Zajednički zakonski čl. 30., 33. i 41 za proglašenje	isto	42
65	Proračun o odkupnini javnih radnja za god. 1876 po zem. vladi predloženi	isto	42
66	Conte Buratti, dr. Makanec, Domjanić Drag., Milčić Gjuro, Folnegović Franjo i Mesić Matija predlažu svoje vjerodajnice	isto	42
67	Osnova zakona ob uredjenju urbarskih odnošaja, predložena po zemaljskoj vladi	isto	43
68	Interpelacija dra. Milana Makanca radi stavljenja Jos. Gržanića pod kriminalnu iztragu radi uvrede veličanstva	isto	43
69	Interpelacija zastupnika Frana Folnegovića u pogledu županijskih zaklada	isto	43

Digitized by Google

Tekući broj	Sadržaj	Broj, dan i godina sjednice, u kojoj je predmet bio razpravljen	Strana
70	Poziv, da saborski članovi prisustvuju svečanoj inštalaciji sveučilištnoga rektora	VII. od 18. listop. 1875.	43
71	Zapisnik sedme saborske sjednice od 18. listopada 1875.	VIII. od 19. listop. 1875.	44
72	Razni podnesci	isto	45
73	Interpelacija zastupnika dra. Makanca, da li je zamaljska vlada odredila izbore dvojice zastupnika na Rieci za hrvatski sabor	isto	45
74	Interpelacija Frana Folnegovića radi toga, što je žiteljstvo bivšeg kotara Dugoselo u upravi podpalo pod podžupanije Sisak i Zagreb a u sudstvu pod kotar Sisak i Vel. Gorica	isto	45
75	Odgovor vladina zastupnika Živkovića na interpelacije dra. Makanca glede cenzure lista „Primorca" i glede poslanika grada Rieke	isto	46
76	Odgovor vladinog zastupnika Živkovića na interpelaciju Folnegovića glede arondiranja obćina	isto	46
77	Izbor zastupnika dra. Lorkovića u proračunski odbor	isto	47
78	Zapisnik osme saborske sjednice od 19. listopada 1875.	IX. od 27. listop. 1875.	48
79	Razni podnesci	isto	49
80	Odgovor vladinog zastupnika Živkovića na interpelaciju Folnegovića glede županijskih zaklada	isto	49
81	Interpelacija zastupnika Rubida Radoslava glede zakona ob odkupu javnih radnja	isto	50
82	Interpelacija zastupnika Popovića Steve radi nezakonito obavljenih izbora narodnih zastupnika za kotar irižki i trgovište Rumu	isto	50
83	Interpelacija zast. Svetozara Kuševića glede gradjenja krajiške željeznice	isto	51
84	Razprava o izvješću verifikacionalnoga odbora o izborih Conte Burattia, dra. Makanca, Frana Folnegovića, Gjure Milčića i Matije Mesića . .	isto	51
85	Proglašenje zajedničkoga zakona trgovačkoga	isto	52
86	Zapisnik devete saborske sjednice od 27. listopada 1875.	X. od 29. listop. 1873.	53
87	Predsjedničtvo priobćuje, da je zastupnik Stjepan Pavišić umro	isto	54
88	Odbor za proračun podnosi izvješće o proračunu za god. 1876.	isto	54
89	Verifikacionalni odbor podnosi izvješće o izboru Drag. Domjanića . . .	isto	54
90	Odgovor zastupnika vlade Živkovića na interpelaciju zastupnika Svetozara Kuševića radi vakovarske maltarine	isto	54
91	Odgovor vladinog zastupnika Živkovića na interpelaciju Frana Folnegovića glede podieljivanja ženitbenih dozvola	isto	55
92	Odgovor zast. zem. vlade Živkovića na interpelaciju zast. J. Borovečkoga glede smještenja podžupanije krapinsko-topličke u Krapinu	isto	55

Digitized by Google

Tekući broj	Sadržaj	Broj, dan i godina sjednice u kojoj je predmet bio razpravljen	Strana
93	Odgovor vladinog zastupnika Živkovića na interpelaciju zastupnika Rad. Rubida glede zakona o odkupu javnih radnja	X. od 29. listop. 1875.	56
94	Odgovor vlad. zastupnika Živkovića na interpelaciju zastupnika Popovića Steve glede obavljenih izbora kot. Irig i trg. Ruma	isto	56
95	Interpelacija zastupnika dra. Subotića glede neizplaćene podpore od 8000 for. za crkvene potrebe pravoslavnih stanovnika	isto	57
96	Odgovor vlad. zastupnika dra. Muhića na istu interpeleciju	isto	57
97	Interpelacija zastupnika Tite Ožegovića glede namještenja podžupanije u Sv. Ivanu	isto	57
98	Odgovor vlad. zast. Živkovića na istu interpelaciju	isto	57
99	Izvješće verifikacionalnoga odbora o izboru Drag. Domjanića za kotar Sisak	isto	58
100	Zapisnik desete sjednice od 29. listopada 1870	XI. od 30. listop. 1875.	59
101	Razni podnesci	isto	60
102	Ferd. barun Inkey podnosi svoju vjerodajnicu	isto	60
103	Interpelacija dra. Makanca radi toga, što uredničtvo „Primorca“ mora jedan nuždni primjerak dostavljati vel. županu riečkom	isto	60
104	Interpelacija zastupnika dra. Makanca glede služb. listova „Narodne novine“ i „Agramer Zeitung“ i glede njihovih aktiva i pasiva . . .	isto	60
105	Interpelacija zastupnika Drag. Antoleka-Orešeka radi namještenja žup. nadšumara	isto	60
106	Interpelacija zastupnika Paje Kolarića na zem. vladu, što nije uvažila predstavku žup. virovitičke glede uvadjanja kontrole pri gradjenju i pošljunčivanju cesta	isto	61
107	Odgovor vlad. zastupnika Živkovića na interpelaciju zastupnika dra. Makanca glede cenzure lista „Primorca“ i pripošiljanja nuždna primjerka na vel. župana riečkog	isto	61
108	Razprava o osnovi zakona o konačnom razterećenju izvanselištnih, krčevinskih, gornih i činženih zemalja u generalnoj debati: govor izvjestitelja Mrazovića	isto	62
109	Govor dra. Makanca o istom predmetu u generalnoj debati	isto	62
110	Govor dra. Vuščića u istom predmetu	isto	62
111	Govor Frana Folnegovića u istom predmetu	isto	63
112	Govor Svetozara Kuševića u istom predmetu	isto	63
113	Zaključni govor Mrazovićev u generalnoj debati	isto	63
114	Početak specijalne debate od iste zak. osnove	isto	65
115	Zapisnik jedanaeste sab. sjednice od 30. listopada 1875	XII. od 31. listop. 1875.	67

Digitized by Google

Tekući broj	Sadržaj	Broj, dan i godina sjednice, u kojoj je predmet bio razpravljen	Strana
116	Izvješće dra. Maca i Kolarića o vodjenoj iztragi proti izboru Alek. Parčetića za kot. Vukovar	XI. od 31. listop. 1875.	68
117	Predlog zast. Jos. Borovečkia i drug. glede ukinuća zatvora medje napram Kranjskoj, Štajerskoj i Ugarskoj	isto	68
118	Odgovor zast. vlade Živkovića na interpelaciju Frana Folnegovića glede promjene zakona ob odkupu javnih radnja	isto	69
119	Odgovor zast. vlade Živkovića na interpelaciju zastupnika Mile Kuneka glede gradjenja ceste iz Kloštra u Tvrdju Ivanić	isto	69
120	Nastavak specialne debate o osnovi zakona o konačnom razterećenju izvanselištnih, krčevinskih, gornih i činženih zemalja	isto	69
121	Izpravak dra. Makanca na §. 3. iste zakonske osnove	isto	69
122	Izpravak dra. Makanca na §. 5. iste zakonske osnove	isto	71
123	Izpravak dra. Makanca na §. 6. iste zakonske osnove	isto	75
124	Izpravak dra. Makanca na §. 7. iste zakonske osnove	isto	76
125	Izpravak dra. Makanca na §. 8. iste zakouske osnove	isto	77
126	Izpravak dra. Makanca na §. 9. iste zakonske osnove	isto	77
127	Nastavak specijalne debate poslje podne	isto	80
128	Izpravak dra. Makanca na §. 10. iste zakonske osnove	isto	80
129	Izpravak dra. Makanca na §. 12. iste zakonske osnove	isto	80
130	Izpravak dra. Makanca na §. 16. iste zakonske osnove	isto	81
131	Izpravak Ant. Jakića, da se iza §. 16. uvrsti novi paragraf	isto	82
132	Izbor članova za kraljevinski sud	isto	83
133	Zapisnik dvanaeste sab. sjednice od 31. listopada 1875	XIII. od 3. stud. 1875.	84
134	Predsjedničtvo sabora predlaže proračun saborskih troškova do konca god. 1875	isto	87
135	Dr. Aleks. Rogulić podastire vjerodajnicu	isto	87
136	Zdjelarić Josip, parok u Požegi, moli za nagradu za obavljanje duhovne službe u požežkom sudbenom uzištu	isto	87
137	Zajednički odbor agrarni i pravosudni podnosi izvješće na izpravak Ant. Jakića na §. 16	isto	87
138	Odgovor vlad. zastupnika Živkovića na interpelaciju Antolek-Orešeka glede namještenja nadšumara kod županije	isto	87
139	Interpelacija zastupnika Petra Zabrdca radi toga, što poštarski uredi u Slavoniji njemačkim jezikom uredjuju	isto	88

Digitized by Google

Tekući broj	Sadržaj	Broj sjednice i godina u kojoj je predmet razpravljen	Strana
140	Interpelacija zastupnika Paje Kolarića radi toga, što trgovačko-obrtnička komora u Osjeku nije konštituirana	XIII. od 3. stud. 1875.	88
141	Odgovor zastupnika vlade Živkovića na ovu interpelaciju Kolarića . .	isto	88
142	Nastavak špecijalne debate o osnovi zakona o konačnom razterećenju izvanselištnih, krčevinskih, gornih i činženih zemalja	isto	89
143	Izpravak zastupnika M. Mrazovića na §. 17. kako ga je A. Jakić predložio	isto	89
144	Izvješće prorač. odbora o osnovi zakona o proračunu za god. 1876. Početak generalne debate, govor izvjestitelja A. Jakića	isto	94
145	Govor zast. Svetozara Kuševića u istom predmetu	isto	95
146	Govor dra. conte Burattia u istom predmetu	isto	95
147	Govor zast. dra. Jov. Subotića u istom predmetu	isto	96
148	Zapisnik trinaeste sab. sjednice od 3. studena 1875	XIV. od 4. stud. 1875.	99
149	Pror. odbor podnosi izvješće o proračunu sab. troškova za vrieme od 1. kolovoza do 31. rujna 1875	isto	100
150	Predlog zastupnika Miroslava grofa Kulmera i drug., da kr. zem. vlada podnese osnovu zakona o uredjenju patronatskih odnošaja . . .	isto	100
151	Predlog zastupnika Josipa Berute i drug., da kralj. zem. vlada podnese osnovu zakona o uredjenju gradskih municipija	isto	100
152	Interpelacija zastupnika Frana Folnegovića glede utielovljenja voj. krajine sa Hrvatskom i Slavonijom	isto	100
153	Interpelacija zastupnika V. Seitza na zem. vladu, da obćine Or., Novo Čiće, Vel. Gorica i Odra pridieli podžup. zagrebačkoj	isto	102
154	Nastavak generalne debate o proračunu za god. 1876.	isto	102
155	Govor zastupnika dra. Makanca u generalnoj debati o proračunu za god. 1876	isto	102
156	Govor zastupnika Miroslava Kulmera u istom predmetu	isto	107
157	Govor zastupnika Fr. Folnegovića u istom predmetu	isto	108
158	Govor zastupnika Jov. Živkovića u istom predmetu	isto	109
159	Govor zastupnika vlade Dane Stankovića u stom piredmetu	isto	112
160	Govor zastupnika dra. Muhića u istom predmetu	isto	113
161	Govor izvjestitelja Ant. Jakića u istom predmetu	isto	114
162	Početak špecijalne debate o proračunu za god. 1876	isto	114
163	Predlog pror. odbora na naslov I. stavku 1, tek. br. 2	isto	114
164	Predlog pror. odbora na stavku 1. tek. br. 3	isto	116

Digitized by Google

Tekući broj	Sadržaj	Broj, dan i godina sjednice, u kojoj je predmet bio razpravljen	Strana
165	Izpravak zastnika M. Mrazovića na stavku 1. tek. br. 3	XIV. od 28. stud. 1875.	116
166	Predlog pror. bora na stavku 1. tek. br. 6	isto	117
167	Izpravak zastuka Steve Popovića na stavku 2 tek. br. 1	isto	118
168	Izpravak zastupa Steve Popovića na stavku 3	isto	118
169	Predlog pror. odba na stavku 5	isto	119
170	Izpravak zastupnikSteve Popovića na stavku 5	isto	119
171	Izpravak zastupnikateve Popovića na točku 7	isto	119
172	Predlog pror. odboraa stavku 12. tek. br. 1	isto	122
173	Zapisnik četrnaeste sa sjednice od 4. studena 1875	XV. od 26. stud. 1875.	123
174	Interpelacija zastupnik Konrada Filipa u pogledu podneska zakona o diobi u belovarskoj ıpaniji	isto	124
175	Interpelacija zastupnika nt. Zindla radi riešenja molbe zastupstva obćine porečke u pogledu njovog u sredotočnoj štedionici u Osjeku uloženog šumskog novca	isto	125
176	Odgovor vlad. zastupnikaŽivkovića na interpelaciju Kolarića glede zem. cesta	isto	126
177	Treće čitanje osnove zakonao konačnom razterećenju izvanselištnih, krčevinskih, gornih i činženilzemalja	isto	126
178	Nastavak špecijalne debate o roračunu za god. 1876	isto	126
179	Predlog zastupnika Ivana Kuljevića i drug. u pogledu preustrojstva zem. arkiva	isto	126
180	Izpravak zastupnika Steve Popoića na naslov 6.	isto	128
181	Predlog pror. odbora na naslov	isto	128
182	Izpravak zastupnika Fr. Folnegovća na naslov 7.	isto	129
183	Izpravak zastupnika Jos. Berute na stavku 4. naslov 8.	isto	129
184	Predlog pror. odbora na naslov 9. tavku 2. i 4.	isto	133
185	Izpravak zastupnika Folnegovića na naslov 9. stavku 3.	isto	134
186	Izpravak zastupnika Folnegovića na naslov 11. stavku 1. tekući broj 1	isto	134
187	Izpravak zastupnika drá. Malca na naslov 11. stavku 1. tek. br. 1 alinea 2.	isto	134
188	Zapisnik petnaeste sab. sjednice od 5. studena 1875	XVI. od 6. stud. 1875.	137
189	Razni podnesci	isto	141
190	Predlog zastupnika Jos. Borovečkia i drugova u pogledu unapredjenja stočarstva	isto	141

Digitized by Google

Tekući broj	Sadržaj	Broj, dan i godina sjednice, u kojoj je predmet bio razpravljen	Strana
191	Interpelacija zastupnika Ogjića Živka glede otvorenja cesta od Ladjarke do Mitrovice	XVI. od 6. stud. 1875.	141
192	Interpelacija zastupnika Subotića u pogledu ustanovljenja mjesta kr. javnog bilježnika u Irigu	isto	141
193	Interpelacija zastupnika dra. Subotića da se na zagreb. gimnaziji, realki, preparandiji i višjoj djevojačkoj učioni namjesti redoviti kateketa pravoslavne crkve	isto	142
194	Odgovor zastupnika zem. vlade dra. Muhića na istu interpelaciju . . .	isto	142
195	Odgovor vladinog zastupnika Živkovića na interpelaciju zastupnika Ogjića Živka glede ceste vodeće od Ladjarke do Mitrovice	isto	142
196	Interpelacija dr. Makanca na predsjedničtvo sabora radi saborskog dnevnika	isto	143
197	Interpelacija dra. Makanca urgira odgovor na svoju prije stavljenu interpelaciju glede vodjene proti Jos. Gržaniću iztrage	isto	143
198	Nastavak špecijalne debate o osnovi zakona o proračunu za god. 1876	isto	144
199	Izpravak zastupnika Steve Popovića na naslov 12 stavka 1. i 2. . . .	isto	144
200	Izpravak zastupnika Jos. Lehpamera na naslov 13. stavku 1.	isto	144
201	Predlog zast. dra. Subotića i drug. na naslov 13. stavku 1. glede kazališta	isto	145
202	Izpravak zastupnika Folnegovića na naslov 13. stav. 4.	isto	146
203	Izpravak zastupnika Steve Popovića na naslov 15 tek. br. 13.	isto	146
204	Poglavje II. odjel za bogoštovje i nastavu	isto	147
205	Predlog pror. odbora na naslov 2. stavke 1.	isto	147
206	Poglavje III. odjel za pravosudje	isto	148
207	Sliedi B. pokriće	isto	148
208	Izvješće prorač. odbora o molbah nanj upućenih	isto	149
209	Zapisnik šestnaeste sab. sjed. od 6. stud. 1875.	XVII. od 7. stud. 1875.	151
210	Izvješće verifik. odbora glede izborah dra. Aleks. Rogulića i Aleks. Parčetića te banskih pozvanika baruna Ferde Inkeya i Ferde Bubanovića	isto	154
211	Odgovor svjetl. bana na interpelaciju dra. Makanca glede povedene proti Josipu Gržaniću sudb. iztrage	isto	154
212	Odgovor vlad. zastupnika Živkovića na interpelaciju zastup. Vinka Seitza u pogledu arondiranja obćina	isto	155
213	Odgovor vlad. zastup. Zivkovića na interpelaciju zastup. Konrada Filipa radi zadružnoga zakona za područje bivše žup. Belovarske	isto	155
214	Odgovor vlad. zastup. Zivkovića na interpelaciju zastup. Ant. Zindla glede šumskih novaca obćine Porec	isto	156

Digitized by Google

Tekući broj	Sadržaj	Broj, dan i godina sjednice, u kojoj je predmet bio razpravljen	Strana
215	Interpelacija zastupnika dra. Makanca u pogledu predloženja osnove kaznenoga zakona o uredjenju porotnih sudova za kaznene parnice . . .	XVII. od 7. stud. 1875.	157
216	Interpelacija zastupnika Fr. Folnegovića radi imenovanja posebnog školskog nadzornika za grad Zagreb	isto	157
217	Interpelacija zastupnika Fr. Folnegovića radi naloga izdatog na sva obć. poglavarstva, da potrebne tiskanice imadu iz tiskarne Narodnih Novina nabavljati	isto	158
218	Treće čitanje osnove zakona o proračunu za potrebštine unut. samouprave kralj. Hrvatske i Slavonije za god. 1876	isto	159
219	Izvješće financ. odbora o saborskih troškovih	isto	159
220	Razprava o predlogu zastup. dra. Subotića i drug. u pogledu narodnog zem. kazališta	isto	159
221	Razprava o predlogu zastup. Jos. Borovečkia i drug. radi ukinuća zatvora medjah napram Ugarskoj, Kranjskoj i Štajerskoj glede govedje kuge	isto	165
222	Izpravak zastupnika Svetozara Kuševića na predlog Jos. Borovečkia . .	isto	165
223	Razprava o predlogu zastupnika Jos. Berute i drug. ob uredjenju gradskih municipija	isto	167
224	Razprava o predlogu zastupnika Ivana Kukuljevića i drug. o uredjenju zemaljskoga arkiva	isto	168
225	Izpravak zastupnika Svetozara Kuševića na predlog Ivana Kukuljevića .	isto	169
226	Razprava o predlogu zastupnika Miroslava grofa Kulmera i drug. glede predloženja osnove zakona o uredjenju patronatskih odnošajah . . .	isto	171
227	Izpravak zastupnika Svetozara Kuševića na predlog Miroslava gr. Kulmera	isto	171
	Zapisnik sedamnaeste sab. sjednice od 7. studena 1875.	XVIII. od 8. stud. 1875.	173
228	Kr. zem. vlada priobćuje da je Nj. Veličanstvo odobrilo sistemiziranih 12 mjesta perovodnih vježbenika	isto	175
229	Odgovor vlad. zastup. Živkovića na interpelaciju zastupnika Franje Folnegovića glede nabave obć. tiskanicah iz tiskare Narodnih Novina . .	isto	175
230	Priobćenje vlad. zastup. Živkovića o otvorenju medja napram Ugarskoj i dozvoli prevoza blaga	isto	175
231	Odgovor vlad. zastup. Stankovića Dane na interpelaciju Kolarića Paje glede riešavanja zaostalih ostavinskih razprava kod suda u Osjeku . . .	isto	175
232	Odgovor vlad. zastupnika Stankovića Dane na interpelaciju dra. Subotića glede namještenja kr. javnog bilježnika u Irigu.	isto	175
233	Odgovor vl. zast. Stankovića na interpelaciju dra. Makanca glede predloženja osnove kaznenoga zakona i uredjenja porote kod kaznenih razprava	isto	175
234	Interpelacija zastupnika dra. Makanca glede vlastničtva prevoza u Podsusedu o sagradjenju mosta preko Save	isto	177

Digitized by Google

Tekući broj	Sadržaj	Broj, dan i godina sjednice, u kojoj je predmet bio razpravljen	Strana
235	Razprava o izvješću verifikacionalnoga odbora glede ovjerovljenja banskih pozvanikah Ferde baruna Inkeja, vel. žup. Julija Budanovića, zastupnikah dra. Rogulića Aleks. i o povedenoj iztragi proti izboru Aleks. Parčetića	XVIII. od 8. stud. 1875.	177
236	Razprava proti prepornomu izboru Aleksandra Parčetića za izborni kotar vukovarski	isto	181
237	Nastavak XVIII. sab. sjednice popodne 8. studena 1875	isto	185
238	Zaključak saborski da troškove nastale kroz vodjenje nove iztrage proti izboru zastupnika vukovarskog imadu nositi pritužitelji	isto	188
239	Razprava o predlogu zastupnika Jos. Borovečkia o unapredjenju stočarstva	isto	188
240	Izpravak zastupnika Svetozara Kuševića na predlog Jos. Borovečkia . .	isto	189
241	Zapisnik osamnaeste sab. sjednice od 8. studena 1875	isto	190
242	Odgoda sabora na neizvjestno vrieme	isto	190
243	Predsjednik sabora pozdravi sab. članove te javlja smrt zastup. Mile Kuneka	XIX. od 4. srpnja 1876.	192
244	Razni podnesci	isto	192
245	Kr. zem. vlada predlaže 1) osnovu zakona o promjeni §. 7. o plaćah, nagradah i mirovinah sveučilištnih profesorah i službenikah	isto	192
246	Nadalje 2) osnovu zakona o izpravljanju i nadopunjenju gruntovnica i sastavljanje gruntovničkih uložaka, 3) osnovu zakona o predaji uprave kaznione vladinu odjelu za pravosudje. 4. osnovu zakona o ustrojenju vieća za zem. kulturu i 5. nesankcioniranu osnovu zakona ob odvjetničkom uredu	isto	192
247	Kr. zem. vlada predlaže proglašenja radi zajedničke zak. članke, i to. I. II. IV. IX. X. XI. XV i XVII od god. 1876.	isto	192
248	Nar. zastupnici Vaso Gjurgjević i Svetozar Kušević mole dopust . . .	isto	192
249	Novo izabrani zastupnici Ant. Poh i Miroslav Špun-Štrižić predlažu svoje vjerodajnice	isto	193
250	Zastupnik vlade Živković prijavlja imenovanje dra. Marijana Derenčina za predstojnika pravosudnoga odjela kr. zem. vlade	isto	193
251	Izbor člana u sab. odbor pravosudni i u odbor za unutarnju upravu zemaljsku	isto	193
252	Zapisnik devetnaeste sab. sjed. od 4 srpnja 1876	XX. od 4. srpnja 1875.	194
253	Razni podnesci	isto	195
254	Zem. vlada predlaže proglašenja radi zajedničke zak. čl. i to: XLVI, XLVII, XLVIII, XLIX. L. LI, LII, LIII, LV. LVI. LVII i LVIII, od god. 1875	isto	196
255	Izborniei kot. vukovarskog mole da se oproste od namirenja iztražnih troškova za vodjenje iztrage proti izboru Aleksandra Parčetića	isto	196

Digitized by Google

Tekući broj	Sadržaj	Broj, dan i godina sjednice, u kojoj je predmet bio razpravljen	Strana
256	Interpelacija zastupnika M. Hrvata u pogledu spojiti se imajućih c. k. odsjekah krajiškoga banskoga stola sedmorice sa kr. hrv. slav. banskim stolom i stolom sedmorice	XX. od 8. srpnja 1876.	196
257	Interpelacija zastupnika dra. Makanca da li je istina, da se povodom iztočnih zamršaja kani u Hrvatskoj zavesti obsadno stanje	isto	196
258	Interpelacija zastupnika Franje Folnegovića u pogledu spojenja hrvatske krajine sa Hrvatskom i Slavonijom	isto	199
259	Proglašenje zajedničkih zak. članaka i to: XXIII. XXVI. XXXVIII. XLII. XLIII. XLIV. XXX. XXXIII. XL. XLI. od god. 1875. te: I, II, IV, IX X. XI. XV. i XVII. od god. 1876.	isto	200
260	Zapisnik dvadesete sab. sjednice od 8. srpnja 1876..	XXI. od 13. srpnja 1876.	201
261	Svjetli Ban predlaže: 1) osnovu zakona, kojim se preinačuju nekoje ustanove o zadružnih odnošajih sadržanih u zakonu od 8. lipnja 1871. o promjeni njekojih administrativnih odredaba u vojnoj krajini, i 2) osnovu zakona o preustrojstvu škole gospodarsko-šumarske u Križevcih . .	isto	203
262	Sab. pravosudni odbor predlaže izvješće ob osnovi zakona o sastavljanju gruntovničkih uložaka	isto	203
263	Sjedinjeni odbori upravni i pravosudni predlažu izvješće ob osnovi zakona, kojim se rukovodstvo i uprava samostalnih kazniona izlučuje iz djelokruga odjela za unutarnje poslove hrv.-slav.-dalm. zemaljske vlade, ter predaje pravosudnomu odielu iste vlade	isto	203
264	Saborski verifikacionalni odbor predlaže izvješće o vjerodajnicah, kojim su izabrani Ant. Poh za narod. zastupnika kotara Čazmanskoga i Miroslav Špun-Strizić za grad Požegu	isto	203
265	Isti odbor čini predlog, da se kr. zem. vlada pozove, da izdade obrazac zapisnika za izborni čin, te da se isti priobći svim izbornim kotarom	isto	203
266	Dr. Stevo Dimitrijević podnosi vjerodajnicu kojom je izabran za nar. zastupnika za kotar Rumski	isto	203
267	Predsjedničtvo sabora predlaže proračun za saborske troškove	isto	203
268	Razni podnesci	isto	203
269	Interpelacija zastupnika dra. Makanca glede utjelovljenja hrv. slav. Krajine i krajiških višjih sudovah sa Hrv. i Slavonijom	isto	204
270	Proglašenje zajedničkih zak. članaka i to: LV. XLVI. XLVII. XLVIII. XLIX. L. LI. LII. LIII. LVI. LVII i LVIII.	isto	205
271	Zapisnik dvadeset i prve sab. sjednice od 18. srpnja 1876.	XXII. od 15. srp. 1876.	206
272	Interpelacija zastupnika dra. Makanca radi podnešenja osnove zakona ob ustrojstvu trgovačke akademije u Zagrebu	isto	207
273	Interpelacija zastupnika Fr. Folnegovića radi dopitane odštete njekim žiteljem kotara Dugoselskog za izgubljene u ratu god. 1849. u Ugarskoj kola i konje	isto	208

Digitized by Google

Tekući broj	Sadržaj	Broj, dan i godina sjednice, u kojoj je predmet bio razpravljen	Strana
274	**Odgovor** zastup. zem. vlade dra Muhića na interpelaciju zastup. Folnegovića u pogledu imenovanja za grad Zagreb posebnog školskog nadzornika	XXII. od 15. srp. 1876.	208
275	Odgovor vlad. zastupnika dra. Derenčina na interpelaciju zastupnikah Mirka Hrvata i dra. M. Makanca glede spojenja viših krajiških sudovah sa sudovi hrv.-slavonskimi	isto	209
276	Odgovor svjet. bana Mažuranića na interpelaciju zastupnika dra. Makanca glede uvedenja obsadnog stanja u Hrvatskoj i Slavoniji	isto	211
277	Razprava o izvješću verifikac. odbora o verificiranju Ant. Poha za nar. zastupnika Čazmanskoga i Miroslava Špuna-Strižića za grad Požegu	isto	211
278	Razprava o predlogu verifikac. odbora, da se kr. zem. vlada pozove da izdade obrazac izbornoga zapisnika svim izbornim kotarom	isto	211
279	Zapisnik dvadeset i druge sab. sjednice od 15. srpnja 1876.	XXIII. od 17. srp. 1876.	213
280	Sab. odbor za bogoštovje i nastavu podnosi izvješće o osnovi zakona o uredjenju plaće i stanarine sveučilištnomu kvestoru	isto	214
281	Saborski odbor za agrarne poslove podnosi izvješće o osnovi zakona ob ustrojenju vieća za zemaljsku kulturu i njihovih odborah	isto	214
282	Predlog narod. zastupnika dra. Malca i drug. da kr. zem. vlada neprodulјuje pod rukom zakupnoga ugovora glede Jamničke kiselice	isto	214
283	Predlog nar. zastup. Gjure Kamenara glede preinake zakona o izvedenju javnih radnja i gradjevina	isto	214
284	Generalna razprava o osnovi zakona i o sastavljanju gruntovničkih uložakah	isto	214
285	Specijalna debata o osnovi zakona o sastavljanju gruntovničkih uložakah	isto	215
286	Izpravak zastupnika Vase Gjurgjevića na §. 5.	isto	215
287	Generalna razprava o osnovi zakona ob upravi samostalnih zemaljskih kaznionah	isto	217
288	Specijalna debata o osnovi zakona ob upravi samostalnih zem. kaznionah	isto	218
289	Razprava o izvješću odbora za razsudbu zem. računah o rač. zaključku glede potrebe i pokrića budgeta kralj. Hrv. i Slav. za god. 1874. .	isto	218
290	Razprava o izvješću prorač. odbora o proračunu zemaljskih zakladah za god. 1874.	isto	219
291	Zapisnik dvadeset i treće sab. sjednice od 17. srpnja 1876.	XXIV. od 18. srp. 1876.	220
292	Zem. vlada predlaže proglašenja radi zajedničke zak. članke i to: XXIX. XXX. XXXII. XXXIV. i XXXV. od god. 1876.	isto	224
293	Odbor za proračun podnosi izvješće o proračunu saborskih troškovah za vrieme od 1. siečnja do konca rujna 1876.	isto	224
294	Daruvarska crkvena školska obćina moli za preinačenje školskoga zakona	isto	225

Digitized by Google

Tekući broj	Sadržaj	Broj, dan i godina sjednice, u kojoj je predmet bio razpravljen	Strana
295	Treće čitanje osnove zakona o sastavljanju gruntovničkih uložakah . .	XXIV. od 18. srp. 1876.	225
296	Treće čitanje osnove zakona ob upravi samostalnih zemaljskih kaznionah	isto	225
297	Generalna razprava o osnovi zakona o preinaci onih ustanovah §. 7. zak. čl. od 5. siečnja 1874. o plaćah, nagradah i mirovinah za učiteljsko i činovničko osoblje na sveučilištu Franje Josipa u Zagrebu, kojimi se uredjuje plaća i dnevnice	isto	225
298	Specijalna debata o istoj osnovi zakona	isto	225
299	Zapisnik dvadeset i četvrte sab. sjednice od 18. srpnja 1876.	XXV. od 20. srp. 1876.	227
300	Interpelacija zastupnika Fr. Folnegovića glede dopitivanja bosanskim bjeguncem podpore	isto	228
301	Treće čitanje osnove zakona o preinaci onih ustanovah §. 7. zak. članka od 5. siečnja 1874 o plaćah, nagradah i imovinih za učiteljsko i činovničko osoblje na sveučilištu Franje Josipa I. u Zagrebu, kojimi se uredjuju plaće i dnevnični razred aktuara ujedno kvestora . . .	isto	229
302	Razprava o osnovi zakona ob ustrojenju vieća za zemalj. kulturu i njihovih odborah	isto	229
303	Govor izvjestitelja dra. Vuščića o osnovi zakona	isto	229
304	Govor zastupnika Fr Folnegovića u generalnoj debati te osnove zakona	isto	230
305	Govor zastupnika dra. Derenčina o istom predmetu	isto	232
306	Specijalna debata o osnovi zakona ob ustrojenju vieća za zemaljsku kulturu i njegovih odborah	isto	233
307	Izpravak zastupnika dra. Jordana na §. 4. iste osnove	isto	233
308	Izpravak zastupnika Fr. Folnegovića na §. 4.	isto	233
309	Izpravak zastupnika Miroslava Kraljevića na §. 4.	isto	233
310	Izpravak zastupnika Miroslava Špuna Strižića na §. 4.	isto	234
311	Izpravak zastupnika Fr. Folnegovića na §. 10.	isto	237
312	Izpravak zastupnika Jov. Stekovića na §. 10.	isto	237
313	Razprava o proračunu saborskih troškova za vrieme od 1. siečnja do konca rujna 1876..	isto	238
314	Proglašenje zajedničkih zak. čl. i to: XXIX. XXX. XXXII. XXXIV. XXXV. XIX. XXII. XXXIV. i XXV. od god. 1876.	isto	238
315	Zapisnik dvadeset i pete saborske sjednice od 20. srpnja 1876. . . .	XXVI. od 24. srp. 1876.	239
316	Razni podnesci	isto	241
317	Kr. zem. vlada dostavlja popunjeno obrazloženje k proračunu ob odkupnini javnih radnjah za god. 1876.	isto	241

Digitized by Google

Tekući broj	Sadržaj	Broj, dan i godina sjednice, u kojoj je predmet bio razpravljen	Strana
318	**Ljubić** Simo čuvar nar. zem. muzeja, moli da mu se doznači desetgodišnji ili petgodišnji doplatak	XXVI. od 24. srp. 1687.	241
319	**Crkveno**-školska obćina Dalj moli za promjenu školskoga zakona . . .	isto	241
	Interpelacija nar. zastup. Steve Popovića u stvari zabrane, kojom se spriečavao povratak u postojbinu odraslim bosanskim bjeguncem . . .	isto	241
320	Interpelacija zastupnika dra. Makanca, radi prirediti se imajuće zemaljske lutrije, od koje čisti dohodak bi se imao upotriebiti za postradale bosanske bjegunce	isto	243
321	Predlog sab. predsjedničtva da se mjesto oboljelog nar. zastupnika, člana komunikacionalnoga odbora Paje Kolarića, izabere drugi član . . .	isto	245
322	Treće čitanje osnove zakona ob ustrojenju zemalj. kulturnoga vieća i njegovih odborah	isto	245
323	Izvješće peticionalnoga odbora glede sliedećih molbah	isto	245
324	Laginja Marko moli za podporu u svrhu naobraženja u trgovačkih naucih	isto	245
325	Politička obćina bivšeg kotara Valpovačkoga moli za uzpostavu sudb. kotara u Valpovu	isto	245
326	Žitelji sela Ciglene, Patkovca i Prespe mole, da se od obćine Trojstva odiele i pod severinsku obćinu dodiele	isto	245
327	Obćina Harastinska moli, da bi se u zaštitu uzela glede arendalnih zemalja i livada i odkup istih odredio	isto	245
328	Stanovnici obćine Šid mole, da se u Šidu postavi fizik, koji bi u podžupaniji bio treći	isto	245
329	Zastupstvo obćine Trsat moli, neka se iz zemaljskih sredstva diomice uzdržava škola u Sušaku	isto	246
330	Ostoić H. odvjetnik umoljava, da bi se iz zem. sredstvah za njegovoga sina Vladimira, koji je u Gradačkoj ludnici, platila ondje obskrbnina za II. razr.	isto	246
331	Manipulacionalni činovnici kr. sudb. stola Varaždinskoga mole za povišenje plaće i stanarine, kao i ravno uzpostavljenje sa oficiali kr. banskog stola	isto	246
332	Obćina Sv. Ivan na Zelini moli za ustrojenje kr. podžupanije sa sjedištem u Sv. Ivanu	isto	246
333	Učitelji gimnazije osiečke mole, da im se dopita mjestni doplatak, kakov uživaju učitelji gimnazije zagrebačke	isto	246
334	Zdjelarović Josip paroh požečki, moli za dopitanje nagrade za obavljenu duhovnu službu kod uznikah sudb. stola u Požegi	isto	246
335	Isti moli za ustanovljenje nagrade za iztočno-pravoslavnoga vjeroučitelja gimnazije Požežke	isto	247
336	Skupština županije Riečke moli, da se ¾ od propisane odkupnine, samo u području svake podžupanije upotrebi	isto	247

Digitized by Google

Tekući broj	Sadržaj	Broj, dan i godina sjednice, u kojoj je predmet bio razpravljen	Strana
337	Ista predstavka u pogledu ustrojenja gospodar. odsjeka kod kr. zem. vlade	XXVI. od 24. srp. 1876.	247
338	Žitelji Novoveški u Zagrebu mole, da se zagorska cesta vodeća preko zagrebačke gore u Bistricu što prije izvede	isto	247
339	Razprava o izvješću verifikacionalnoga odbora, o verificiranju dra. Steve Dimitrijevića za nar. zastup. trga Rume	isto	247
340	Izbor zastupnika Jos. Berute za člana komunikacionalnoga odbora . .	isto	247
341	Zapisnik dvadeset i sedme saborske sjednice od 24. srpnja 1879 . . .	XXVII.od 29. srp. 1875.	248
342	Sab. sjedinjeni odbori za bogoštovje i nastavu i za poslove unutarnje zem. uprave podnose svoje izvješće ob osnovi zakona o preustrojstvu kr. gospodarskoga i šumarskoga učilišta u Križevcih	isto	250
343	Razni podnesci	isto	250
344	Predlog zast. Kamenara Gjure i drug. glede ustrojenja hipotekarne banke u Zagrebu	isto	250
345	Zapisnik dvadeset i sedme saborske sjednice od 29. rujna 1876. . . .	isto	251
346	Razni podnesci	isto	251
347	Zastupnik Vat Egersdorfer javlja da izstupljuje iz odbora za komunikaciju	isto	252
348	Interpelacija zastnpnika dra. conte Burattia u pogledu sudielovanja hrvatskih zastupnika kod nagodbe medju Austro-ugarskom	isto	252
349	Interpelacija zastupnika Franje Folnegovića u pogledu izhodjenja povratka od ug. vlade plaćenih po hrvatskih činovnicih službenih taksah . .	isto	252
350	Razprava o izvješću odbora za bogoštovje i nastavu i za unut. zem. upravu o osnovi zakona o preustrojenju kr. gosp. šum. učilišta u Križevcih	isto	253
351	Generalna debata o toj osnovi zakona te govor izvjestitelja dra. Lorkovića	isto	253
352	Govor zastupnika Franje Folnegovića u generalnoj debati	isto	254
353	Govor zastupnika M. Mesića u generalnoj debati	isto	256
354	Govor zastupnika dra. Makanca u generalnoj debati	isto	258
355	Govor zastupnika dra. Vuščića u generaln5j debati	isto	261
356	Izbor zastupnikah Miroslava Kraljevića i Tite Ožegovića za člana komunikacionalnoga sab. odbora	isto	263
357	Zapisnik dvadeset i osme sab. sjednice od 2. kolovoza 1876.	XXIX. od 3. kol. 1876.	264
358	Interpelacija zastupnika dra. Makanca radi predloženja po zem. vladi osnove zakona, kojom će se zakonito opredieliti ovlaštenje vlade za izdavanje naredba	isto	265
359	Nastavak generalne debate o osnovi zakona o preustrojstvu gospod. i šumarskoga učiteljišta u Križevcih	isto	265

Digitized by Google

Tekući broj	Sadržaj
360	Govor zastupnika Juraja Kamenara u generalnoj debati . . . . .
361	Govor zastupnika Konrada Filipa u generalnoj debati . . . . . .
362	Govor zastupnika Miroslava grofa Kulmera u generalnoj debati . .
363	Govor zastupnika Ivana Kukuljevića u generalnoj debati . . . . .
364	Govor zastupnika Fr. Folnegovića u generalnoj debati . . . . . .
365	Govor zastupnika A. Jakića u generalnoj debati . . . .
366	Govor zastupnika kr. zem. vlade Jov. Živkovića u generalnoj debati .
367	Govor zastupnika dra. Jov. Subotića u generalnoj debati . . . . . .
368	Govor zastupnika Drag. Mihalovića u generalnoj debati . . . . . .
369	Zaključni govor izvjestitelja dra. Lorkovića u generalnoj debati . . .
370	Vladin zastupnik dr. Derenčin predlaže osnovu zakona o mjenbenih su-dovih i o postupku u mjenbenih poslovih . . . .
371	Zapisnik dvadeset i devete sab. sjednice od 3. kolovoza 1876 . . .
372	Predlog zastupnika Ivana Vrančića radi predloženja osnove zakona, s kojim bi se omogućilo na sticanje prometnih tržišća naših brodonosnih rieka
373	Špecijalna debata o osnovi zakona o preustrojenju k. gosp.-šum. učil. u Križevcih
374	Izpravak zastupnika Ljud. Ožegovića na §. 4 . . . .
375	Izpravak zastupnika M. Mesića na §. 6. . . . .
376	Izpravak zastupnika Jos. Berute na §. 6 . . . .
377	Zapisnik tridesete sab. sjednice od 4 kolovoza 1876. . . . . . .
378	Interpelacija zastupnika dra. Subotića glede toga, što su u Pakracu i Belovaru njeke osobe zatvorene . . . .
379	Izpravak zastupnika Jos. Lehpamera na §. 7. 1 alineju . . . . . .
380	Izpravak zastupnika M. Mesića na §. 7. i 3 alineja . . . .
381	Izpravak zastupnika M. Mesića na §. 8. . . . .
382	Izpravak zastupnika Ljud. bar. Ožegovića na §. 9. . . . .
383	Zastupnik dr. M. Makanec polaže svoj mandat . . . .
384	Zapisnik trideset i prve sab. sjednice od 5. kolovoza 1876 . . . . .
385	Sjedinjeni sab. odbori za poslove unut. zemalj. uprave i poslove agrarne podnose svoje izvješće o razpravi osnove zakona, kojim se u pogledu za-družnih odnošajah utjelovljenih djelova razvojačene krajine imadu pre-inačiti nekoje ustanove zakonske od 8. lipnja 1871. o promjeni ne-kojih administrativnih odredaba u vojnoj krajini . . . .

Digitized by Google

Tekući broj	Sadržaj	Broj, dan i godina sjednice, u kojoj je predmet bio razpravljen	Strana
386	Razni podnesci	XXXII. od 7. kol. 1876.	311
387	Zastupnik Fr. Folnegović urgira odgovore na stavljene po njemu i dru. Makancu interpelacije	isto	311
388	Nastavak špecijalne debate o osnovi zakona o preustrojstvu gosp. zavoda u Križevcih	isto	312
389	Izpravak zastupnika Ant. Zindla na §. 10.	isto	312
390	Izpravak zastupnika Stjep. Šašića na §. 14.	isto	312
391	Izpravak zastupnika dra. Lončarića na §. 14.	isto	312
392	Zapisnik trideset druge sabor. sjednice od 7. kolovoza 1876	XXXIII. od 8. kol. 1876.	314
393	Nastavak špecijalne debate o osnovi zakona o preustrojenju kr. gospod. učilišta u Križevcih	isto	325
394	Izpravak zastupnika Jos. Lehpamera na §. 23.	isto	325
395	Izpravak zastupnika M. Mesića na §. 27.	isto	326
396	Izpravak zast. J. Berute da se medju §. 28 i §. 29. uvrsti novi paragraf	isto	326
397	Izpravak zastupnika Mesića na §. 29.	isto	327
398	Izpravak zastupnika J. Lehpamera na §. 36.	isto	328
399	Izpravak zastupnika Lj. baruna Ozegovića na §. 40.	isto	328
400	Izpravak zastupnika J. Berute na točku I. plaćevni šeme	isto	328
401	Izpravak zastupnika Konrada Filipa na točku I. plaćevne točke . . .	isto	332
402	Zapisnik trideset treće saborske sjednice od 8 kolovoza 1876.	XXXIV. od 9. kol. 1876.	335
403	Nastavak špecijalne debate osnovi zakona o preustrojenju kr. gosp. učilišta u Križevcih	isto	339
404	Zapisnik trideset i četvrte sab. sjednice od 2 kolovoza 1876.	XXXV. od 10. kol. 1876.	343
405	Sab. odbor za javne radnje i komunikacije podnosi izvješće o proračunu javnih radnja za god. 1876.	isto	344
406	Interpelacija zastup. Drag. Antolek-Orešeka glede predloženja osnove zakona ob uredjenju kr. gradova i poveljenih trgovišta	isto	344
407	Odgovor vlad. zastupnika J. Živkovića na istu interpelaciju zastupnika Drag. Antolek-Orešeka	isto	345
408	Treće čitanje osnove zakona o preustrojenju kr. gosp. i šum. učilišta u Križevcih	isto	345
409	Zapisnik trideset i pete sab. sjednice od 10. kolovoza 1876.	XXXVI. od 11. kol. 1876.	347
410	Zastupnik M. Hrvat i drug. predlažu osnovu zakona ob odkupn i regulaciji regalnih prava	isto	352

Digitized by Google

Tekući broj	Sadržaj	Broj, dan i godina sjednice, u kojoj je predmet bio razpravljen	Strana
411	Odgovor vlad. zastupnika Derenčina na interpelaciju dra. J. Subotića radi pozatvaranih osoba u Pakracu i Belovaru	XXXVI. od 11. kol. 1876.	352
412	Generalna debata o osnovi zakona kojom se preinačuju nekoje ustanove o zadružnih odnošaji u bivšoj belovarskoj županiji	isto	353
413	Govor zastupnika J. Lehpamera u generalnoj debati istoga zakona . .	isto	354
414	Govor zastupnika J. Kamenara u generalnoj debati istoga zakona . .	isto	355
415	Govor vlad. zastupnika J. Živkovića u generalnoj debati istoga zakona	isto	356
416	Govor zastupnika Lj. bar. Ožegovića u generalnoj debati istoga zakona	isto	357
417	Zaključni govor izvjestitelja dra. Jordana u gener. debati istoga zakona	isto	357
418	Specijalna debata o osnovi zakona kojom se preinačuju nekoje ustanove u zadružnih odnošajih u bivšoj belovarskoj županiji	isto	358
419	Izpravak zastupnika J. Lehpamera na §. 4.	isto	358
420	Izpravak zastupnika Folnegovića na §. 4	isto	359
421	Zapisnik trideset i šeste sab. sjednice od 11. kolovoza 1876	isto	363
422	Žitelji hrvatske Posavine mole, da se zakon od 30. prosinca 1873 ob izvadjanju javnih radnja i gradjevina preinači i s njim i prinosbena razprava glede popravaka savskih nasipa povede	isto	364
423	Vladin zastupnik J. Živković predlaže osnovu zakona ob ustrojstvu primaljskog učilišta	isto	364
424	Interpelacija zast. J. Lehpamera glede ukinuća malte obstojeće u Pitomači	isto	364
425	Interpelacija zastupnika Ig. Katkića u pogledu ustanovljenja trogodišnjega provizorija glede pučkih učitelja i glede pučkih učiona u belovarskoj županiji	isto	364
426	Interpelacija zastupnika dra. Lorkovića u pogledu uprave kazalištne . .	isto	365
427	Zastupnik Zabrdac urgira odgovor na svoju interpelaciju stavljenu u XIII sab. sjed. u pogledu njemačkog jezika, koji se rabi kod pošta u Slavoniji	isto	365
428	Nastavak specijalne debate ob zakonskoj osnovi o preinaci ustanova u pogledu zadružnih odnošaja utielovljenih dielova razvojačene krajine . .	XXVII. od 12. kol. 1876.	366
429	Izbor zastupnika dra. Jordana za člana pravosudnog odbora	isto	366
430	Zapisnik trideset i sedme sab. sjednice od 12 kolovoza 1876	XXXVIII. 12. kol. 1876.	367
431	Predsjedničtvo sabora priobćuje o podnešenju čestitke Nj. Veličanstvu kralju u ime sabora prigodom rodjendana	isto	368
432	Kr. zem. vlada dostavlja XXXVI. zajednički zak. članak na proglašenje	isto	368
433	Kr. zem. vlada podnosi osnovu zakona o preinaci nekojih ustanova gradjanskoga parbenika od 16. rujna 1852 tičući se postupka kod ovršbene dražbe nepokretnih i pokretnih stvari radi novčane tražbine . . .	isto	368

Digitized by Google

Tekući broj	Sadržaj	Broj, dan i godina sjednice, u kojoj je predmet bio razpravljen	Strana
434	Pravosudni sab. odbor podnosi izvješće na osnovu zakona o sudbenosti trgovačko-mjenbenoj i postupku pred trgovačko-mjenbenimi sudovi .	XXXVIII. 12. kol. 1876.	368
435	Sab. pravosudni odbor podnosi izvješće ob osnovi zakona ob odvjetničkom redu	isto	368
	Razprava o predlogu zast. J. Kamenara i drug. ob ustrojstvu hipotek. banke	isto	368
436			
437	Izbor dra. Lončarića, dra. Malca, dra. Vidrića i Jov. Stekovića za saborske bilježnike	isto	368
	Zapisnik trideset i osme sab. sjednice od 28. kolovoza 1876	XXXIX 29. kolov. 1876.	369
438			
	Zastupstvo obćine Križ moli, da se ova obćina nasjedini s obćinom Crkvenica	isto	369
439	Razprava o predlogu zastupnika J. Kamenara i drug. ob ustrojstvu hipotekarne banke	isto	370
440	Proglašenje zajed. zak. čl. i to III. i XXXVI od god. 1876	isto	375
441	Izbor dra. Ant. Hegeduševića i Ljudevita Farkaš-Vukotinovića za članove u kraljevinski sud	isto	375
442	Zapisnik trideset i devete sab. sjed. od 29. kolovoza 1876	XL. od 1 rujna. 1876.	376
443	Razni podnesci . . . . , . .	isto	377
444	Zastupnik dr. conte Burratti polaže svoj zastupnički mandat	isto	377
445	Interpelacija Vase Gjurgjevića radi toga, što je kr. drž. odvjetničtvo u Osjeku odredilo premetačinu i potragu kod Srba u Hrvatskoj i Slavoniji	isto	377
446	Generalna i specijalna debata o osnovi zakona o sudbenosti trgovačko-mjenbenoj i postupku pred trgovačko-mjenbenimi sudovi	isto	379
447	Generalna i specijalna debata o osnovi zakona ob odvjetničkom redu .	isto	381
448	Izbor članova u odbor ad hoc za hipotekarnu banku	isto	382
449	Zapisnik četrdesete sab. sjednice od 1. rujua 1876	XLI. od 4. rujna 1876.	383
450	Razni podnesci	isto	385
451	Treće čitanje osnove zakona o sudbenosti trgovačko-mjenbenoj i postupku pred trgovačko-mjenbenimi sudovi	isto	386
452	Generalna i specijalna debata o osnovi zakona ob ustrojenju primaljskoga učilišta u Zagrebu	isto	386
453	Izpravak zastupnika J. Lehpamer na §. 3. iste osnove zakona	isto	388
454	Izpravak zastupnika J. Lehpamera na §. 4. istoga zakona	isto	389
455	Zapisnik četrdeset i prve sab. sjednice od 4. rujna 1876..	isto	391
456	Razni predlozi	isto	394
457	Pravosudni sab. odbor. podnosi izvješće o osnovi zakona o promjeni nekojih ustanova gradjanskoga postupnika	isto	395

Digitized by Google

Tekući broj	Sadržaj	Broj, dan i godina sjednice, u kojoj je predmet bio razpravljen	Strana
458	**Treće čitanje** osnove zakona ob ustrojenju primaljskoga učilišta u Zagrebu	XLII. od 11. rujna 1876.	395
459	**Generalna** debata o izvješću odbora za javne radnje i komunikacije o **proračunu** javnih radnjah za god. 1876. i govor izvjestitelja zastupnika J. Berute	isto	395
460	**Govor** zastupnika Jos. Kamenara o istom izvješću	isto	397
461	**Govor** zastupnika D. Jordana o istom izvješću	isto	399
462	**Govor** zastupnika Živka Ogjića o istom izvješću.	isto	401
463	**Govor** zastupnika Fr. Folnegovića o istom izvješću	isto	402
464	**Govor** zastupnika D. Antoleka-Oreška o istom izvješću.	isto	405
465	**Zapisnik** četrdeset i druge sab. sjednice od 11. rujna 1876.	XLIII. od 12. rujna 1876.	407
466	**Razni** podnesci	isto	409
467	**Predsjedničtvo** jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti moli pripomoć za gradjenje galerije slika	isto	409
468	**Predsjedničtvo** sabora podnosi račun o saborskih troškovih za vrieme od 23. kolovoza do 31. prosinca 1875.	isto	409
469	**Nastavak** generalne debate o izvješću odbora za javne radnje i komunikacije o proračunu javnih radnjah za god. 1876.	isto	409
470	Govor zastupnika zem. vlade J. Živkovića o istom izvješću	isto	409
471	Govor zastupnika Drag. Mihalovića o istom izvješću	isto	411
472	Govor zasupnika A. Jakića o istom izvješću	isto	412
473	Govor zastupnika dr. Spevca o istom izvješću.	isto	414
474	Govor zastupnika kr zem. vlade Živkovića o istom izvješću	isto	414
475	Zaključni govor izvjestitelja J. Berute	isto	415
476	Zapisnik četrdeset i treće sab. sjednice od 12. rujna 1876.	XLIV. od 13. rujna 1876.	418
477	Specijalna debata o izvješću odbora za javne radnje i komunikaciju o proračunu javnih radnjah za god. 1876.	isto	419
478	Zapisnik četrdeset i četvrte saborske sjednice od 13. rujna 1876. . . .	XLV. od 14. rujna 1876.	430
479	Predlog zastupnika dr. Lončarića i drugovah u pogledu gradjenja ceste Duboka-Drenovce-Slatina-Sopje	isto	431
480	Predlog zastupnika Tite Ožegovića i drugova u pogledu popravka ceste od Huma preko Hrašćine do Budinšćine	isto	431
481	Nastavak specijalne debate o izvješću odbora za javne radnje i komunikacije o proračunu javnih radnjah za god. 1876.	isto	431
482	Zapisnik četrdeset i pete sab. sjednice od 14. rujna 1876.	XLVI. od 15. rujna 1876.	443

6

Digitized by Google

Tekući broj	Sadržaj	Broj, dan i godina sjednice, u kojoj je predmet bio razpravljen	Strana
483	Nastavak specijalne debate o izvješću odbora za javne radnje i komunikaciju o proračunu javnih radnjah za god. 1876.	XLVI. 15. rujna 1876.	444
484	Zapisnik četrdeset i šeste sab. sjednice od 15. rujna 1876.	XLVII. 16. rujna 1876.	460
485	Razni podnesci	isto	461
486	Saborski odbor za razsudbu zemaljskih računah podnosi izvješće o pregledanju zaglavnog računa naukovno-zakladnoga dobra Kutjeva za god. 1874.	isto	461
487	Spišić Vojko novoizabrani zastupnik trga Samobora, podnosi svoju vjerodajnicu	isto	461
488	Predlog zastupnika St. Šašića i drug. da se Nj. Veličanstvu od strane sabora pošalje zahvaljujuća adresa radi nadarenja krajiških žiteljah u Starom selu	isto	461
489	Nastavak specijalne debate o izvješću odbora za javne radnje i komunikaciju o proračunu javnih radnja god. 1876.	isto	462
490	Generalna debata o izvješću pravosudnoga odbora o osnovi zakona o preinaci njekojih ustanovah gradjanskoga parbenoga postupnika od 16. rujna 1852, tičućih se postupka kod ovršene dražbe nepokretnih i pokretnih stvari radi novčane tražbine i govor izvjestitelja Vase Gjurgjevića	isto	462
491	Govor zastupnika Jur. Kamenara o istoj osnovi zakona	isto	463
492	Govor zastupnika dra Šrama o istoj osnovi zakona	isto	468
493	Zapisnik četrdeset i sedme saborske sjednice od 16. rujna 1876. . . .	XLVIII. 18. rujna 1876.	472
494	Verifik. sab. odbor podnosi izvješće o vjerodajnici novoizabranoga zastupnika za trg Samobor Alberta Špišića	isto	473
495	Občina Čabar moli za dogradjenje ceste Čabar-Parg i za preloženje kot. ceste od gornjih Žagarah do dolnjih Žagarah odnosno Mandlih . .	isto	473
496	Razni predlozi	isto	473
497	Interpelacija zastupnika Iv. Brnčića radi prekomjernog haračenja šumah .	isto	474
498	Nastavak generalne debate o osnovi zakona o preinaci njekojih ustanovah gradjanskoga parbenoga postupnika od 16. rujna god. 1852. tičućih se postupka kod ovršbene dražbe nepokretninah i pokretnih stvarih radi novčanih tražbinah	isto	474
499	Govor zastupnika kr. zem. vlade Dr. Derenčina u generalnoj debati iste osnove zakona	isto	474
500	Govor nar. zastupnika dr. Subotića o istoj osnovi zakona	isto	477
501	Govor nar. zastupnika M. Mrazovića o istoj osnovi zakona	isto	479
502	Govor nar. zastupnika Drag. Mihalovića o istoj osnovi zakona. . . .	isto	481
503	Govor zastupnika vlade dra. Derenčina o istoj osnovi zakona	isto	483

Digitized by Google

Tekući broj	Sadržaj	Broj, dan i godina sjednice, u kojoj je predmet bio razpravljen	Strana
504	**Razprava** o izvješću verifikacionalnoga odbora glede izbora Vojka Špišića **za** nar. zastupnika za trg. Samobor.	XLVIII. 18. rujna 1876.	484
505	**Zapisnik** četrdeset i osme sab. sjednice od 18. rujna 1876.	XLIX. od 19. rujna 1876.	485
506	Svjetli ban predlaže osnovu zakona proti govedjoj kugi	isto	485
507	Svjetli ban predlaže osnovu zakona o izvlastbi nekretnina grada Zagreba	isto	486
508	Svjetli ban predlaže osnovu zakona o primanju velike realke u Osjeku na zemaljski trošak	isto	486
509	Nastavak generalne debate o osnovi zakona o preinaci nekojih ustanova gradjanskoga parbenoga postupnika od 16. rujna god. 1852. tičućih se postupka kod ovršbene dražbe nepokretnih i pokretnih stvari radi novčane tražbine	isto	486
510	Zaključni govor izvjestitelja Vase Gjurgjevića u generalnoj debati iste osnove zakona	isto	486
511	Specijalna debata o istoj osnovi zakona	isto	490
512	Izpravak nar. zastupnika dr. Jordana na §. 3. iste osnove zakona . . .	isto	490
513	Zapisnik četrdeset i devete sab. sjednice od 19. rujna 1876.	L. od 20. rujna 1876.	493
514	Razni podnesci	isto	493
515	Prosvjed izbornika samoborskih proti izboru narodnoga zastupnika obavljenomu 14. rujna 1876.	isto	493
516	Interpelacija nar. zast. Fr. Folnegovića radi protuzakonito obavljenog izbora narodnog zastupnika u trgu Samoboru na dan 14. rujna 1876.	isto	494
517	Predbježni odgovor svjet. bana na istu interpelaciju nar. zast. Folnegovića	isto	496
518	Nastavak specijalne debate o osnovi zakona o postupku kod ovršbene dražbe nekretninah i pokretninah	isto	496
519	Izpravak nar. zastupnika dra. Lorkovića na §. 4. iste osnove zakona .	isto	496
520	Izpravak nar. zastupnika Ignj. Katkića na §. 5 iste osnove zakona . .	isto	499
521	Izpravak nar. zastupnika dra. Ant. Jordana na §. 5. iste osnove zakona	isto	499
522	Zapisnik petdesete sab. sjednice 20 rujna 1876.	LI. od 21. rujna 1876.	506
523	Odbor za razsudbu zem. računah podnosi izvješće o računu saborskih troškovah za vrieme od 23 kolovoza do 31 prosinca 1875	isto	507
524	Razni podnesci	isto	507
525	Predlog nar. zastupnika Petra Zabrdca i drug. radi predloženja osnove zakona ob ukinuću vašarskoga vlastelinskoga privilegialnoga prava	isto	507
526	Zastupnik zem. vlade dr. Derenčin javlja o sankcioniranju zakona o sastavljanju gruntovničkih uložaka i zakona o upravi samostalnih zemaljskih kaznionah	isto	507

Digitized by Google

Tekući broj	Sadržaj	Broj, dan i godina sjednice, u kojoj je predmet bio razpravljen	Strana
527	Interpelacija nar. zast. dra. Šrama u pogledu občuvanja Posavja od poplave Save izmedju Zagreba i Siska	LI. od 21. rujna 1876.	507
528	Nastavak špecijalne debate o osnovi zakona o postupku kod ovršbene dražbe nekretnina i pokretnina	isto	508
529	Izpravak nar. zastupnika Ig. Katkića na §. 7. iste osnove zakona . .	isto	508
530	Izpravak nar. zastupnika dra. Jordana na §. 7. iste osnove zakona . .	isto	508
531	Izpravak nar. zastupnika dra. Lorkovića na §. 8. iste osnove zakona .	isto	512
532	Izpravak nar. zastupnika dra. Vidrića na §. 12. iste osnove zakona . .	isto	514
533	Zapisnik petdeset i prve sab. sjednice od 21. rujna 1876	LII. od 22. rujna 1876.	520
534	Sab. odbor za javne radnje i komunikacije predlaže izvješće o predlogu nar. zastupnika M. Kraljevića u pogledu željezničkih pruga . . .	isto	522
535	Odgovor vlad. zastupnika dra. Muhića na interpelaciju nar. zastupnika dra. Aleks. Rogulića u pogledu sistemiziranja mjesta odsječsog savjetnika u vladnom odjelu za bogoštovje i nastavu za obavljanje poslova grčko-iztočne crkve	isto	522
536	Odgovor vlad. zastupnika dra. Muhića na interpelaciju nar. zastupnika Ignjata Katkića glede učitelja pučkih učiona bivše županije belovarske	isto	522
537	Nastavak špecijalne debate o osnovi zakona o postupku kod ovršbene dražbe nekretnina i pokretnina	isto	523
538	Razprava o prešnosti predloga nar. zastupnika St. Sašića i drug., da se od strane sabora odašalje zahvaljujuća adresa na Nj. Veličanstvo, što je nadarilo žiteljstvo iz Starog sela radi pretrpljenog turskog nasilja	isto	524
539	Razprava o izvješću odbora za razsudbu zem. računa o zaglavnom računu naukovno-zakladnog dobra Kutjeva za god. 1874	isto	524
540	Zapisnik petdeset i druge saborske sjednice od 22. rujna 1876	LIII. od 23. rujna 1876.	526
541	Sab. sjed. odbori za poslove unutarnje i poslove agrarne podnose izvješće o osnovi zakona, kojim se u pogledu zadružnih odnošajih u utjelovljenih djelovih razvojačene krajine imadu preinačiti nekoje ustanove zakona od 8. lipnja 1871	isto	527
542	Interpelacija nar. zastupnika Fr. Folnegovića radi zapliene tiskopisa „Drau“	isto	527
543	Predbježni odgovor svjetl. bana na istu interpelaciju nar. zastupnika Fr. Folnegovića	isto	529
544	Interpelacija Jos. Lehpamera, što se u 4. i 7. razredu na vel. realki zagrebačkoj mjesto opredieljenih 2 sata, samo 1 sat svaki tjedan predaje vjeronauk	isto	529
545	Interpelacija nar. zastupnika dra. Steve Dimitrijevića, što je držana premetačina u stanu nar. zastupnika Steve Popovića	isto	529
546	Predbježni odgovor svjetlog bana na istu interpelaciju nar. zastupnika dra. Steve Dimitrijevića	isto	530

Digitized by Google

Tekući broj	Sadržaj	Broj, dan i godina sjednice, u kojoj je predmet bio razpravljen	Strana
546	Interpelacija nar zastup. Steve Popovića radi uapšenja nekojih učiteljah Pakračkih i inih osobah	LIII. od 23. rujna 1876.	531
547	Vladin zastupnik dr. Muhić priobćuje, da je Nj. Veličanstvo sankcioniralo zakon o preinaci onih ustanova §. 7. zak. čl. od 5. siečnja g. 1874, koje se tiču plaća, nagrada i mirovina učiteljskog i činovničkog osoblja na sveučilištu Franje Josipa I., kojim se uredjuje plaća aktuara odnosno kvestora	isto	534
548	Treće čitanje osnove zakona o preinaci nekojih ustanova gradj. parb. postupnika od 16. rujna god. 1852, tičućih se postupka kod ovršbene dražbe nepokretnih i pokretnih stvari radi novčane tražbine . . .	isto	534
549	Razprava o predlogu nar. zastupnika St. Šašića i drug., da se od strane sabora odašalje zahvaljujuća adresa na Nj. Veličanstvo, što je nadarilo žiteljstvo Starog sela radi pretrpljenog turskog nasilja	isto	534
550	Protupredlog nar. zastupnika Jos. Miškatovića i drug. proti predlogu nar. zast. St. Šašića i drug.	isto	534
551	Zapisnik petdeset i treće sab. sjednice od 9. listopada 1876	LIV. od 9. listop. 1876.	539
552	Svjetli ban predlaže osnovu zakona o proračunu za potrebštine unutranje samouprave kralj. Hrv. i Slav.	isto	544
553	Svjetli ban predlaže proračun zemaljskih zakladah za god. 1877 . . .	isto	544
554	Svjetli ban predlaže računske zaključke o zemaljskih zakladah za g. 1875.	isto	544
555	Obćina Trsat moli, da obćina i nadalje na Šušaku ostane	isto	544
556	Razni podnesci	isto	544
557	Zapisnik petdeset i četvrte sab. sjednice od 9. listopada 1876.	LV. od 13. listop. 1876.	545
558	Nik. Polić podnosi vjerodajnicu, kojom je izabran nar. zastupnikom za kotar Kraljevicu	isto	545
559	Interpelacija nar. zastupnika Fr. Folnegovića radi toga, što su podžupanije dobile nalog da izvieste o političkom ponašanju područnoga si učiteljstva	isto	546
560	Zastupnik vlade dr. Derenčin priobćuje o sankcioniranju zakonah o mjestnih sudvih, o postupanju u stvarih manje vriednosti, te zakona o trgovačko-mjenbenih sudovih	isto	547
561	Odgovor vladinog zastupnika Jov. Živkovića na interpelaciju nar. zastup. Fr. Folnegovića radi sbivšeg se nereda kod izbora narod. zastupnika u Samoboru	isto	547
562	Odgovor vlad. zastupnika Jov. Živkovića na interpelaciju nar. zastupnika Pet. Zabrdca radi porabe njemačkog jezika na poštah u Slavoniji .	isto	547
563	Odgovor vlad. zastupnika Jov. Živkovića na interpelaciju nar. zast. Steve Popovića u pogledu interniranja bosanskih bjegunacah	isto	548
564	Odgovor vladinoga zastupnika Jov. Živkovića na interpelaciju narod. zastupnika Jos. Lehpamera u pogledu dignuća maltarine u Pitomači .	isto	548

Digitized by Google

Tekući broj	Sadržaj	Broj, dan i godina sjednice, u kojoj je predmet bio razpravljen	Strana
565	Odgovor vlad. zastupnika Jov. Živkovića na interpelaciju nar. zastupnika Frana Folnegovića glede odštete dužne žiteljem dugoselskim za štetu i izgubljene konje i kola u ratu god. 1848 i 1849. u Ugarskj . .	LV. od 13. listop. 1876.	548
566	Odgovor vladinoga zastuznjka Jov. Živkovića na interpelaciju nar. zastupnika dra. Bl. Lorkovića u pogledu promieniti se imajuće kazalištne uprave	isto	548
567	Odgovor vladinoga zastupnika Jov. Živkovića na interpelaciju nar. zastupnika Fr. Folnegovića u pogledu mirovinskih taksah, koje pobira erar od činovničkih plaćah.	isto	548
568	Odgovor vladinoga zastupnika Jov. Živkovića na interpelaciju nar. zast. dra. Šrama o uzdržavanju nasipa oko Save izmedju Zagreba i Siska	isto	549
569	Zapisnik petdeset i pete sab. sjednice od 13. listopapa 1876	LVI. od 16. listop. 1876.	550
570	Zem. vladá predlaže zaključne račune zaklada nar. učiona i štipendijalnih Marija-Terezijanskih za god. 1875	isto	551
571	Razni podnesci	isto	551
572	Interpelacija nar. zastupnika dr. Mar. Lončarića radi nastali u Slatini zapriekah kod provedenja novog školskog zakona od 14. lipnja 1874.	isto	552
573	Generalna debata o osnovi zakona o izvlastbi nekretninah grada Zagreba	isto	552
574	Specijalna debata o osnovi zakona o izvlastbi nekretninah grada Zagreba	isto	554
575	Izpravak nar. zastupnika dr. Vuščića na §. 36. iste osnove zakona . .	isto	554
576	Izpravak nar. zastupnika Drag. Mihalovića na §. 40. iste osnove zakona	isto	555
577	Zapisnik petdeset i šeste sab. sjednice od 16. listopada 1876.	LVII. od 17. listop. 1876.	558
578	Matica hrvatska moli podporu	isto	562
579	Razni podnesci	isto	562
580	Treće čitanje osnove zakona o izvlastbi nekretninah grada Zagreba . .	isto	562
581	Razprava o predlogu nar. zastup. M. Kraljevića i drugovah glede izgradjenja željeznice od Osieka preko Našica-Požege-Gradiške do Siska .	isto	562
582	Razprava predloga odbora za javne radnje i komunikaciju glede ustrojenja željezničke postaje u Gradcu	isto	563
583	Zapisnik petdeset i sedme saborske sjednice od 17. listopada 1876. . .	LVIII. od 18. list. 1876.	565
584	Odbor za poslove unutarnje podnosi izvješće o osnovi zakona o postupku proti govedjoj kugi	isto	569
585	Nastavak specijalne debate ob osnovi zakona, kojim se u pogledu zadružnih odnošajah u utjelovljenih djelovih razvojačene krajine imadu preinačiti nekoje ustanove zakona od 8. lipnja 1871.	isto	569
586	Zapisnik petdeset i osme sab. sjednice od 18. listopada 1876	LIX. od 23. listop. 1876.	581

Digitized by Google

Tekući broj	Sadržaj	Broj, dan i godina sjednice, u kojoj je predmet bio razpravljen	Strana
587	Razni podnesci	LIX. 23. listopada 1876.	582
588	Predlog nar. zastupnika Pusta i drugovah u pogledu sagradjenja željezničke pruge iz Čakovca preko Varaždina-Ivanca kroz Zagorje u Zaprešić ili neposredno u Zagreb	isto	582
589	Odgovor vlad. zastupnika Jov. Živkovića na interpelaciju nar. zastupnika Iv. Brnčića u pogledu haranja šumah	isto	582
590	Interpelacija nar. zastupnika Fr. Folnegovića radi toga, što je seljačtvo iz obćine Dugoselo u mjesecu kolovozu jatomice gonjeno u sisačku podžupaniju da gradi savske nasipe	isto	583
591	Nastavak specijalne debate o osnovi zakona, kojim se u pogledu zadružnih odnošaja u utjelovljenih dielovih razvojačene krajine imadu preinačiti nekoje ustanove zakona od 8 lipnja 1871.	isto	583
592	Izpravak nar. zastupnika Jov. Stekovića na §. 7. iste osnove zakona .	isto	585
593	Izpravak nar. zastupnika dra. Vidrića na §. 27. iste osnove zakona . .	isto	585
594	Izpravak nar. zastupnika Fr. Folnegovića na §. 9. iste osnove zakona .	isto	588
595	Izpravak nar. zastupnika Fr. Folnegovića na §. 10. iste osnove zakona.	isto	589
596	Izpravak nar. zastupnika Jos. Berute da se izza §. 11. umetnu nova dva §.	isto	590
597	Zapisnik petdeset i devete sab. sjednice od 23. listopada 1876.	LX. od 24. listop. 1876.	594
598	Treće čitanje osnove zakona, kojim se u pogledu zadružnih odnošajih utjelovljenih djelova razvojačene Krajine imadu preinačiti nekoje ustanove zakona od 8. lipnja 1871 o promjeni nekih administrativnih odredaba u vojnoj krajini	isto	596
599	Generalna debata o osnovi zakona o postupku proti govedjoj kugi . .	isto	596
600	Govor izvjestitelja Tite Ožegovića o istoj osnovi zakona	isto	596
601	Specijalna debata o osnovi zakona o postupku proti govedjoj kugi . .	isto	597
602	Izpravak nar. zastupnika Ljud. bar. Ožegovića i Ante Zindla na §. 43. iste osnove zakona	isto	597
603	Zapisnik šestdesete sab. sjednice od 24. listopada 1876.	LXI. od 25. list. 1876.	601
604	Razni podnesci	isto	602
605	Nastavak specijalne debate o osnovi zakona o postupku proti govedjoj kugi	isto	602
606	Razprava o prešnosti predloga nar. zastupnika Drag. Pusta i drug. u pogledu gradjenja željezničke pruge od Čakovca preko Varaždina u Zaprešić ili Zagreb	isto	603
607	Zapisnik šestdeset i prve saborske sjednice od 25 listopada 1876 . . .	LXII. od 26. list. 1876.	604
608	Verifikacionalni sab. odbor podnosi izvješće o obavljenom izboru Nik. Polića za nar. zastupnika kot. kraljevičkoga	isto	604

Digitized by Google

Tekući broj	Sadržaj	Broj, dan i godina sjednice, u kojoj je predmet bio razpravljen	Strana
609	Treće čitanje osnove zakona o postupku proti govedjoj kugi	LXII. od 26. list. 1876.	604
610	Razprava o predlogu zastupnika Drag. Pusta i drugovah u pogledu gradjenja željezničke pruge iz Čakovca preko Varaždina u Zaprešić ili Zagreb	isto	605
611	Razprava o verifikaciji Nik. Polića za nar. zastupnika kot. kraljevičkoga	isto	610
612	Zapisnik šestdeset i druge sab. sjednice od 26. listopada 1876.	LXIII. od 31. list. 1876.	611
613	Odbor za proračun podnosi izvješće o osnovi zakona o proračunu za g. 1877.	isto	617
614	Odbor za bogoštovje i nastavu podnosi izvješće o osnovi zakona glede preuzeća gradske vel. realke u Osjeku na trošak zemaljski	isto	617
615	Razni podnesci	isto	617
616	Zapisnik šestdeset i treće sab. sjednice od 31. listopada 1876. . . . ,	LXIV. od 3. stud. 1876.	618
617	Odbor za proračun podnosi izvješće o proračunu zem. zakladah za g. 1877.	isto	618
618	Razni podnesci	isto	618
619	Nar. zastupnik dr. Spevec i drug. predlažu osnovu zakona ob uredjenju arkeologičkog muzeja i osnovu zakona ob uredjenju zoologičkog i mineralogičko-geologičkog muzeja	isto	618
620	Generalna debata o osnovi zakona o proračunu za potrebštine unutarnje samouprave kralj. Hrvatske i Slavonije za god. 1877.	isto	619
621	Govor izvjestitelja dra. Lorkovića o osnovi zakona o proračunu za g. 1877.	isto	619
622	Govor vlad. zastupnika Jov. Živkovića o istoj osnovi zakona	isto	620
623	Govor nar. zastupnika Jos. Berute o istoj osnovi zakona	isto	621
624	Zapisnik šestdeset i četvrte sab. sjednice od 3. studena 1876.	LXV. od 4. stud. 1876	628
625	Predlog nar. zast. dra. Subotića i drugovah o izmjeni nekojih ustanovah zakona ob ustroju pučkih školah i preparandijah	isto	629
626	Predlog nar. zastupnika dra. Subotića i drug. o izmjeni saborskoga poslovnika od 2 lipnja 1875 glede §§. 35. i 65.	isto	629
627	Interpelacija nar. zastupnika dra. Subotića o postupku o izriešivosti zemalja	isto	629
628	Interpelacija nar. zastupnika dra. Subotića radi spojenja višjih krajiških sudovah sa višjimi sudovi Hrvatske i Slavonije	isto	630
629	Interpelacija nar. zastupnika Nik. Polića radi rabljenja na financijalnih barkah u primorju ugarske zastave	isto	630
630	Interpelacija nar. zastupnika Fr. Folnegovića radi odobrenja po kr. zem. vladi zamjenbenoga uprosa sklopljenoga izmedju grofa Erdödya i urb. obćine Osekovo. po kojem bi obćina Osekovo 2350 hrastovih stabala za 1076 jutarah s veće strane nekoristna zemljišta ustupila	isto	631
631	Nastavak generalne debate o osnovi zakona o proračunu za potrebštine unut. samouprave kralj. Hrvatske i Slavonije za god. 1877. . . .	isto	631

Digitized by Google

Tekući broj	Sadržaj
631	**Nastavak** govora nar. zast. Berute u generalnoj debati o istoj osnovi zakoı
632	**Govor** nar. zastupnika Fr. Fołnegovića o istoj osnovi zakona . . .
633	**Govor** zastupnika Jov. Živkovića o istoj osnovi zakona . . . . .
634	Govor nar. zastupnika Steve Popovića o istoj osnovi zakona . . .
635	Zapisnik šestdeset i pete sab. sjednice od 4. studena 1876 . . . .
636	Predsjedničtvo saborsko podnosi proračun sab. troškova za vrieme od 1 listopada do konca prosinca 1876 . . . .
637	Interpelacija nar. zastupnika Fr. Folnegovića na predsjedničtvo sabora ı pogledu po peticionalnomu odboru podnieti se imajućeg izvješća ‹ molbah nanj upravljenih i glede saborskog dnevnika . . . . .
638	Nastavak generalne debate o osnovi zakona o proračunu za potrebštin‹ unutarnje samouprave kraljevina Hrvatske i Slavonije za god. 187
639	Govor nar. zastupnika Jurja Kamenara o istoj osnovi zakona . . .
640	Govor nar. zastupnika M. Hrvata o istoj osnovi zakona . . . . .
641	Govor nar. zastupnika dra. L. Šrama o istoj osnovi zakona . . . .
642	Govor nar. zastupnika J. Miškatovića o istoj osnovi zakona . . . .
643	Zapisnik šestdeset i šeste sab. sjednice od 5. studena 1876 . . . . .
644	Kr. zem. vlada predlaže za proglašenje zajed. zakonske čl. i to XXIII. i XXVI. od god. 1876 . . . .
645	Nastavak generalne debate o osnovi zakona o proračunu za potrebštine unut. samouprave kraljevine Hrvatske i Slavonije . . . .
646	Govor nar. zastupnika Stjep. Sašića o istoj osnovi zakona . . . . .
647	Govor nar. zastupnika Drag. Antolek-Orešeka o istoj osnovi zakona . .
648	Govor predstojnika dra. Derenčina o istoj osnovi zakona . . . . .
649	Zaključni govor izvjestitelja o istoj osnovi zakona . . . .
650	Govor vlad. zastupnika Jov. Živkovića o istoj osnovi zakona . . . .
651	Početak specijalne debate o osnovi zakona o proračunu za potrebštine unutarnje samouprave kraljevina Hrvatske i Slavonije . . . . .
652	Izpravak nar. zastupnika Drag. Antolek-Orešeka na poglavje II. stavku 6
653	Izpravak nar. zast. Steve Popovića na poglavje II. stavku 1. tek. br. 2—6
654	Zapisnik šestdeset i sedme saborske sjednice od 6. studena 1876 . . .
655	Nastavak specijalne debate o osnovi zakona o proračunu za potrebštine unut. samouprave kraljevina Hrvatske i Slavonije . . . .

Digitized by Google

Tekući broj	Sadržaj	Broj, dan i godina sjednice, u kojoj je predmet bio razpravljen	Strana
656	Izpravak nar. zastupnika Iv. Kukuljevića na poglavje III. naslov 5. iste osnove zakona	LXVIII od 7. stud. 1876.	666
657	Izpravak nar. zastupnika Iv. Kukuljevića, Jurja Kamenara i Fr. Folnegovića na naslov 9. iste osnove zakona	isto	667
658	Izpravak nar. zastupnika Jurja Kamenara i dra. Lav. Šrama na naslov 11. iste osnove zakona	isto	674
659	Zapisnik šestdeset i osme saborske sjednice od 7. studena 1876 . . .	LXIX od 8. stud. 1876.	680
660	Razni podnesci	isto	681
661	Izpravci nar. zastupnika J. Miškatovića, Fr. Folnegovića i Jurja Kamenara na naslov 12. iste osnove zakona	isto	681
662	Izpravak nar. zastupnika M. Mesića na poglavje IV. odjel za bogoštovje i nastavu, naslov 3. iste osnove zakona	isto	694
663	Izpravak nar. zastupnika Gjure Crnadaka na naslov 4. iste osnove zakona	isto	697
664	Izpravak nar. zastupnika Juraja Kamenara na naslov 6. stavku 2. tek. br. 1 iste osnove zakona	isto	702
665	Zapisnik šestdeset i devete saborske sjednice od 8. studena 1876 . . .	LXX. od 9. pros. 1876.	705
666	Kr. sudbeni stol u Zagrebu moli, da mu se podieli dozvola, da može proti zastupniku Jakiću radi jednog tiskopisa kaznenu iztragu povesti	isto	706
667	Interpelacija nar. zastupnika Drag. Antolek-Orešeka u pogledu uvedenja hrvatskog jezika kod komande varaždinske gradjanske čete	isto	707
668	Izpravak nar. zastupnika Fr. Folnegovića na poglavje V. naslov 2. iste osnove zakona	isto	708
669	Izpravak nar. zastupnika Steve Popovića na naslov 3. stavku 8. tek. br. 1 i 2 iste osnove zakona	isto	709
670	Izpravci nar. zastupnika Lj. baruna Ožegovića, dra. Malca i Fr. Folnegovića na naslov 4. iste osnove zakona	isto	711
671	Izpravci nar. zastupnikah Drag. Antoleka-Oreška i Jos. Lehpamera na naslov iste osnove zakona	isto	719
672	Zapisnik sedamdesete sab. sjednice od 9. studena 1874.	LXXI. od 10. stud. 1876.	724
673	Razni podnesci	isto	725
674	Sab. odbor za proračun podnosi izvješće o izpravku nar. zast. dra Šrama učinjena na naslov II. cesto- i vodogradjevine točke 2.	isto	725
675	Interpelacija nar zastupnika Ant. Zindla radi predloženja osnove zakona o segregaciji i komasaciji i ukinuću regalnih pravah	isto	725
676	Izbor imunitetnoga odbora	isto	727
677	Nastavak specijalne debate o osnovi zakona o potrebštinah unut. samouprave kraljevinah Hrvatske i Slavonije za god. 1877.	isto	727

Digitized by Google

Tekući broj	Sadržaj	Broj, dan i godina sjednice, u kojoj je predmet bio razpravljen	Strana
678	**Izpravak** nar. zastup. dra Malca i drugovah na B. pokriće. Poglavje IV. **osnove** zakona o proračunu	LXXI. od 10. stud. 1876.	727
679	**Razprava** o izvješću prorač. odbora o izpravku nar. zastupnikâ, podnešena **na** naslov II. cesto- i vodogradjevine točka 2.	isto	738
680	Izpravak nar. zastup. Ljud. bar. Ožegovića na isto izvješće prorač. odbora	isto	738
681	Predlog svj. bana da se u zapisnik uvrsti ovlast, koja se podieljuje kr. zem. vladi, da može za potrebite vodogradjevine u budućoj godini upotrebiti 50.000 fr.	isto	745
682	Generalna i specijalna debata o izvješću odbora za bogoštovje i nastavu o osnovi zakona o preuzeću gradske vel. realke u Osieku na trošak zemaljski	isto	745
683	Razprava o izvješću odbora za proračun o proračunu sab. troškovah za vrieme od 1. listopada do 31. prosinca 1876.	isto	745
684	Zapisnik sedamdeset i prve sab. sjednice od 10. stud. 1876.	LXXII. 11. stud. 1876.	750
685	Razni podnesci	isto	750
686	Predlog nar. zastupnika Jur. Kamenara i drug. radi predloženja osnove zakona o ukinuću lihvarskoga patenta	isto	750
687	Interpelacija nar. zastupnika Iv. Kukuljevića na saborsko predsjedničtvo radi pospješenja riešenja molbe cent. odbora za svečanost 800-godišnjice krunisanja Zvonimira	isto	750
688	Interpelacija nar. zastupnika J. Berute radi protuzakonitim provadjanjem katastralnih radnjah prouzročena obtršenja občinah	isto	750
689	Interpelacija nar. zastupnika Nik. Polića, što se u hrv. primorju izdavaju svi javni spisi u magjarskom i talijanskom jeziku	isto	750
690	Interpelacija nar. zastupnika Nik. Polića u pogledu promjene ustanovah trgovačkoga ugovora izmedju Austrije i Italije odnosećih se na ribarenje u kvarnerskom zaljevu	isto	751
691	Interpelacija nar. zastupnika Svetovara Kuševića u pogledu gradjenja željezničke pruge kroz Vukovar	isto	751
692	Odgovor vladinoga zastupnika J. Živkovića na istu interpelaciju nar. zastupnika Svetozara Kuševića	isto	751
693	Odgovor vladinoga zastupnika na interpelaciju nar. zastupnika F. Folnegovića, radi občine Dugoselo. koja je bila tjerana na gradnju savskih nasipa u podžup. sisačkoj	isto	751
694	Odgovor vlad. zastupnika J. Živkovića na interpelaciju nar. zastupnika Fr. Folnegovića glede odobrenog zamjenbenog ugovora utanačenog izmedju grofa Edödya i občine Osekovo	isto	753
695	Odgovor vlad. zastupnika J. Živkovića na interpelaciju bivšeg nar. zastupnika Dr. M. Makanca u pogledu graditi se imajućega mosta preko Save kod Podsuseda i glede uprave sa sadašnjim prevozom . . .	isto	753

Digitized by Google

Tekući broj	Sadržaj	Broj, dan i godina sjednice, u kojoj je predmet bio razpravljen	Strana
656	Izpravak nar. zastupnika Iv. Kukuljevića na poglavje III. naslov 5. iste osnove zakona	LXVIII od 7. stud. 1876.	666
657	Izpravak nar. zastupnika Iv. Kukuljevića, Jurja Kamenara i Fr. Folnegovića na naslov 9. iste osnove zakona	isto	667
658	Izpravak nar. zastupnika Jurja Kamenara i dra. Lav. Šrama na naslov 11. iste osnove zakona	isto	674
659	Zapisnik šestdeset i osme saborske sjednice od 7. studena 1876 . . .	LXIX od 8. stud. 1876.	680
660	Razni podnesci	isto	681
661	Izpravci nar. zastupnika J. Miškatovića, Fr. Folnegovića i Jurja Kamenara na naslov 12. iste osnove zakona	isto	681
662	Izpravak nar. zastupnika M. Mesića na poglavje IV. odjel za bogoštovje i nastavu, naslov 3. iste osnove zakona	isto	694
663	Izpravak nar. zastupnika Gjure Crnadaka na naslov 4. iste osnove zakona	isto	697
664	Izpravak nar. zastupnika Juraja Kamenara na naslov 6. stavku 2. tek. br. 1 iste osnove zakona	isto	702
665	Zapisnik šestdeset i devete saborske sjednice od 8. studena 1876 . . .	LXX. od 9. pros. 1876.	705
666	Kr. sudbeni stol u Zagrebu moli, da mu se podieli dozvola, da može proti zastupniku Jakiću radi jednog tiskopisa kaznenu iztragu povesti	isto	706
667	Interpelacija nar. zastupnika Drag. Antolek-Orešeka u pogledu uvedenja hrvatskog jezika kod komande varaždinske gradjanske čete	isto	707
668	Izpravak nar. zastupnika Fr. Folnegovića na poglavje V. naslov 2. iste osnove zakona	isto	708
669	Izpravak nar. zastupnika Steve Popovića na naslov 3. stavku 8. tek. br. 1 i 2 iste osnove zakona	isto	709
670	Izpravci nar. zastupnika Lj. baruna Ožegovića, dra. Malca i Fr. Folnegovića na naslov 4. iste osnove zakona	isto	711
671	Izpravci nar. zastupnikah Drag. Antoleka-Oreška i Jos. Lehpamera na naslov iste osnove zakona	isto	719
672	Zapisnik sedamdesete sab. sjednice od 9. studena 1874.	LXXI. od 10. stud. 1876.	724
673	Razni podnesci	isto	725
674	Sab. odbor za proračun podnosi izvješće o izpravku nar. zast. dra Šrama učinjena na naslov II. cesto- i vodogradjevine točke 2.	isto	725
675	Interpelacija nar zastupnika Ant. Zindla radi predloženja osnove zakona o segregaciji i komasaciji i ukinuću regalnih pravah	isto	725
676	Izbor imunitetnoga odbora	isto	727
677	Nastavak specijalne debate o osnovi zakona o potrebštinah unut. samouprave kraljevinah Hrvatske i Slavonije za god. 1877.	isto	727

Digitized by Google

Tekući broj	Sadržaj	Broj, dan i godina sjednice, u kojoj je predmet bio razpravljen	Strana
678	**Izpravak** nar. zastup. dra Malca i drugovah na B. pokriće. Poglavje IV. osnove zakona o proračunu	LXXI. od 10. stud. 1876.	727
679	**Razprava** o izvješću prorač. odbora o izpravku nar. zastupnikâ, podnešena na naslov II. cesto- i vodogradjevine točka 2.	isto	738
680	Izpravak nar. zastup. Ljud. bar. Ožegovića na isto izvješće prorač. odbora	isto	738
681	Predlog svj. bana da se u zapisnik uvrsti ovlast, koja se podieljuje kr. zem. vladi, da može za potrebite vodogradjevine u budućoj godini upotrebiti 50,000 fr.	isto	745
682	Generalna i specijalna debata o izvješću odbora za bogoštovje i nastavu o osnovi zakona o preuzeću gradske vel. realke u Osieku na trošak zemaljski	isto	745
683	Razprava o izvješću odbora za proračun o proračunu sab. troškovah za vrieme od 1. listopada do 31. prosinca 1876.	isto	745
684	Zapisnik sedamdeset i prve sab. sjednice od 10. stud. 1876.	LXXII. 11. stud. 1876.	750
685	Razni podnesci	isto	750
686	Predlog nar. zastupnika Jur. Kamenara i drug. radi predloženja osnove zakona o ukinuću lihvarskoga patenta	isto	750
687	Interpelacija nar. zastupnika Iv. Kukuljevića na saborsko predsjedničtvo radi pospješenja riešenja molbe cent. odbora za svečanost 800-godišnjice krunisanja Zvonimira	isto	750
688	Interpelacija nar. zastupnika J. Berute radi protuzakonitim provadjanjem katastralnih radnjah prouzročena obtršenja obćinah	isto	750
689	Interpelacija nar. zastupnika Nik. Polića, što se u hrv. primorju izdavaju svi javni spisi u magjarskom i talijanskom jeziku	isto	750
690	Interpelacija nar. zastupnika Nik. Polića u pogledu promjene ustanovah trgovačkoga ugovora izmedju Austrije i Italije odnosećih se na ribarenje u kvarnerskom zaljevu	isto	751
691	Interpelacija nar. zastupnika Svetovara Kuševića u pogledu gradjenja željezničke pruge kroz Vukovar	isto	751
692	Odgovor vladinoga zastupnika J. Živkovića na istu interpelaciju nar. zastupnika Svetozara Kuševića	isto	751
693	Odgovor vladinoga zastupnika na interpelaciju nar. zastupnika F. Folnegovića, radi obćine Dugoselo, koja je bila tjerana na gradnju savskih nasipa u podžup. sisačkoj	isto	751
694	Odgovor vlad. zastupnika J. Živkovića na interpelaciju nar. zastupnika Fr. Folnegovića glede odobrenog zamjenbenog ugovora utanačenog izmedju grofa Edödya i obćine Osekovo	isto	753
695	Odgovor vlad. zastupnika J. Živkovića na interpelaciju bivšeg nar. zastupnika Dr. M. Makanca u pogledu graditi se imajućega mosta preko Save kod Podsuseda i glede uprave sa sadašnjim prevozom . . .	isto	753

Digitized by Google

Tekući broj	Sadržaj	Broj, dan i godina sjednice, u kojoj je predmet bio razpravljen	Strana
696	Treće čitanje osnove zakona o proračunu za potrebštine unutarnje samouprave kr. Hrvatske i Slavonije za god. 1877.	LXXII. 11. stud. 1876.	754
697	Treće čitanje osnove zakona o preuzeću gradske velike realke u Osieku na trošak zemaljski	isto	754
698	Razprava o izvješću prorač. odbora o proračunu zemaljskih zaklada za god. 1877.	isto	754
699	Proglašenje zajedničkih zakonskih članakah	isto	754
700	Predsjedničtvo sabora odgadja sab. sjednice	isto	754
701	Zapisnik sedamdaset i druge saborske sjednice od 11. studena 1876. . .	LXXIII. 3. rujna 1877.	754
702	Predsjedničtvo sabora prijavlja da su nar. zastupnici Pajo Kolarić i Miroslav grof Kulmer preminuli i da su mjesto istih novi izbori odredjeni	isto	758
703	Razni podnesci	isto	758
704	Kr. zem. vlada priobćuje, da je Nj. Veličanstvo sankcioniralo po hrv.-slav. saboru prihvaćene zakonske osnove i to: 1) zakon ob ustroju vieća za zemaljsku kulturu, 2) zakon o proračunu za potrebštine unut. samouprave kraljevina Hrvatske i Slavonije za god. 1877., 3) zakon o preustrojstvu kralj. gospodarsko-šumarskoga učilišta u Križevcih, 4) zakon o preinaci nekojih ustanovah gradjanskoga postupka od 16. rujna 1853. tičućih se postupka kod dovršene dražbe nepokretnih i pokretnih stvarih radi novčane tražbine	isto	758
705	Bedeković Koloman podnosi vjerodajnicu, kojom je izabran za nar. zastupnika za grad Osiek	isto	759
706	Alfred barun Scholten podnosi vjerodajnicu, kojom je izabran za nar. zastupnika za kotar Virjanski	isto	759
707	Kr. kot. sudovi u Virovitici i Vukovaru mole za dozvolu sudb. proganjanja narodnih zastupnika Iv. Magenheima i dr. Aleksandra Rogulića . .	isto	759
708	Kr. zemaljska vlada dostavlja za proglašenje zajedničke zakonske članke i to: XL. XLII. XLIII. XLV. XLVI. XLVII. XLVIII. XLIX. L. i LI. od god. 1876.	isto	759
709	Miladinović Proko i drugi izbornici kotara Vukovorskoga mole, da se oproste od plaćanja troškovah od 272 fr. 90 nč. za vodjenu iztragu proti nar. zastupniku Alek. Parčetiću	isto	759
710	Upravitelj c. kr. krajiške zem. upravne oblasti barun Mollinary dostavlja spise odnoseće se glede upotrebljivanja dohodaka iz prodanih državnokrajiških šuma	isto	759
711	Isti dostavlja po c. kr. krajiškoj upravnoj oblasti izdano djelo „Kras hrvatske krajine"	isto	759
712	Isti dostavlja po c. kr. krajiškoj upravnoj oblasti izdano djelo „Regulacija Save"	isto	759
713	Izbornici kotara Virovskoga podnose prosvjed proti izboru Alfreda baruna Scholtena za nar. zastupnika za kotar Virje	isto	759

Digitized by Google

Tekući broj	Sadržaj	Broj, dan i godina sjednice, u kojoj je predm bio razpravljen
714	Kr. zem. vlada predlaže za ustavno pretresivanje osnove zakona i to: 1) osnovu zrkona o preinaci zak. čl. IX. od g. 1870. o ukinuću zakona postojećeg proti lihvarstvu	LXXIII. 3. rujna 187
	2) osnovu zakona o dužnostih podhvatničtvah naknaditi štete, počinjene na željeznicah dogodjaji, s kojih čovjek izgubi život ili bude ranjen	isto
	3) osnovu zakona, kojim se nadopunjuje zakon od 3. ožujka 1874. o zadrugah u pogledu naredjivanja sa zadružnimi djelovi za vrieme nerazdieljene zadružne zajednice	isto
	4) osnovu zakona o pokriću gradjevnih i nabavnih troškovah, potrebitih za sgrade, služeće pravosudnoj upravi	isto
715	Zapisnik sedamdeset i treće saborske sjednice od 3. rujna 1877. . . .	LXXIV od 5. rujna 187
716	Kr. zemaljska vlada predlaže proglašenja radi zajedničke zak. članke i to: VII. IX. XIII. XIV. XV. XVI. XVII. XVIII. XIX. od god. 1877. te XXVII. od god. 1876.	isto
717	Kr. zem. vlada predlaže ustavnog pretresivanja radi sliedeće osnove zakona i to: 1) osnovu zakona ob ustroju gradskih obćinah u kralj. Hrvatskoj i Slavoniji	isto
	2) osnovu zakona ob uredjenju seoskih i trgovištnih obćinah u Hrvatskoj i Slavoniji	isto
	4) osnovu zakona o stezi ovrhe na plaće i mirovine i na pristojbe osobah, spadajućih k stalnoj c. i kr. vojsci, ratnomu mornarstvu i domobranstvu, njihovih udovah i sirotah	isto
718	Interpelacija nar. zastupnika Fr. Folnegovića radi povrede hrvatske zastave na Rieci prigodom boravljenja N. V. carevića Rudolfa na Rieci . .	isto
719	Izbor nar. zastupnikah Dr. Lončarića, Dr. Lorkovića, Dr. Spevca i Jov. Stekovića za saborske bilježnike	isto
720	Izbor nar. zastupnikah Ljud. bar. Ožegovića u odbor agrarni, Fr. Folnegovića u odbor za proračun, Ante Zindla u odbor za javne radnje i komunikaciju, Vinka Seitza u odbor za razsudbu zemalj. računah i Jur. Kamenara u imunitetni odbor	isto
721	Kr. zem. vlada dostavlja po ugar. saboru izpitan obračun izmedju Ugarske te Hrvatske i Slavonije za vrieme od god. 1869. do 1874. . . .	isto
722	Zapisnik sedamdeset i četvrte saborske sjednice od 5. rujna 1877. . .	LXXV od 11. rujna 187
723	Pravosudni saborski odbor podnosi izvješće o osnovi zakona, kojim se nadopunjuje zakon od 3. ožujka 1874. o zadrugah u pogledu razredjivanja sa zadružnimi dielovi, za vrieme nerazdieljene zadružne zajednice	isto
724	Isti odbor podnosi izvješće o osnovi zakona o preinaci zak. čl. IX. od god. 1870. ob ukinuću zakonah postojećih proti lihvarstvu	isto
725	Sjedinjeni sab. odbori za poslove unutarnje i za obćinarstvo podnose izvješće o osnovi zakona ob ustrojstvu gradskih obćinah u kraljevini Hrvatskoj i Slavoniji i ob osnovi zakona o uredjenju seoskih trgovištnih obćinah u kralj. Hrvatskoj i Slavoniji	isto

Digitized by Google

Tekući broj	Sadržaj	Broj, dan i godina sjednice, u kojoj je predmet bio razpravljen	Strana
726	Verifikacionalni odbor podnosi izvješće o izboru Kolomana Bedekovića za grad Osiek i Alfreda bar. Scholtena za kotar Virje	LXXV od 11. rujna 1877.	766
727	Peticionalni odbor podnosi II. svoje izvješće o molbah nanj upravljenih	isto	766
728	Predlog nar. zastupnika Jos. Miškatovića i drug. da se izabere odbor, koji će sastaviti adresu na Nj. Veličanstvo radi spojitbe krajine . . .	isto	766
729	Predlog nar. zastupnika Iv. Kukuljevića i drug., da kr. zem. vlada predloži saboru sve spise tičuće se tako zvane hrv. slav. krajiške investicionalne zaklade	isto	766
730	Kr. sudb. stol u Zagrebu moli za dozvolu sudb. progonjenja nar. zastup. J. Miškatovića	isto	767
731	Razprava o prešnosti predloga nar. zastp. J. Miškatovića i Iv. Kukuljevića	isto	767
732	Zapisnik sedamdeset i pete sab. sjednice od 11. rujna 1877.	LXXVI. 12. rujna 1877.	768
733	Razni podnesci	isto	769
734	Sab. odbor pravosudni podnosi izvješća: 1) o osnovi zakona o stegi ovrhe na plaće, mirovine i ine pristojbe osobah spadajućih k stalnoj vojsci, ratnoj mornarici i domobranstvu, njihovih udovah i sirotah, 2) o osnovi zakona o dužnosti željezničkih podhvatničtvah naknaditi štetu, počinjenu na željeznicah, s kojih čovjek izgubi život ili bude ranjen . .	isto	769
735	Predlog nar. zastupnika Fr. Folnegovića i drug., da se pribavi narodu hrv. zadovoljština za učinitu hrv. barjaku na Rieci povredu . . .	isto	769
736	Interpelacija nar. zastupnika Ivana Vončine, što sudovi objektivno postupaju u poslovih tiskovnih	isto	769
737	Vl. zast J. Živković povuče natrag osnove zak. ob ustrojstvu obćinah i gradovah	isto	769
738	Interpelacija nar. zastupnika Vinka Seitza radi pribave novčanih sredstva za izvadjanje radnja na savskih nasipih	isto	770
739	Razprava o predlogu nar. zastupnika Jos. Miškatovića radi izbora odbora za sastavak adrese Nj. Veličanstvu radi sjedinjenja Krajine	isto	771
740	Razprava o predlogu nar. zastupnika Iv. Kukuljevića glede predložiti se imajućih po kr. zem. vladi spisah tičućih se hrv.-slav. krajiške investicionalne zaklade	isto	773
741	Razprava o izvješću verifikacionalnoga odbora o izboru Kolomana Bedekovića za grad Osiek i Alfreda baruna Scholtena za kot. Virjanski, koji posliednji izbor bude ništetnim proglašen	isto	773
742	Razprava o II. izvješću peticionalnoga odbora	isto	775
743	Razprava o prešnosti predloga nar. zastupnika Fr. Folnegovića o sbivših se izgredih na Rieci	isto	779
744	Zapisnik sedamdeset i šeste saborske sjednice od 17. rujna 1877. . . .	LXXVII. 14. rujna 1877.	781
745	Predsjedničtvo sabora podnosi račun o saborskih troškovih za vrieme od 1. siečnja do 31. prosinca 1877.	isto	783

Digitized by Google

Tekući broj	Sadržaj	Broj, dan i godina sjednice, u kojoj je predmet bio razpravljen	Strana
784	**Razni** podnesci	LXXVII. 14. rujna 1877.	783
785	**Interpelacija** nar. zastupnika Gjure Cernadka radi neriešenja utoka bivšeg **satnika** grada Senja Jakova Rupčića, uloženog proti odpustu iz službe	isto	783
786	**Generalna** debata o osnovi zakona o preinaci zak. čl. IX. od god. 1870. ob ukinuću zakonah postojećih proti lihvarstvu	isto	783
787	Govor izvjestitelja Dr. Vidrića o istoj osnovi zakona	isto	783
788	Govor nar. zastupnika dr. Lorkovića o istoj osnovi zakona	isto	785
789	Govor nar. zastupnika Ant. Jakića o istoj osnovi zakona	isto	787
790	Govor nar. zastupnika Fr. Folnegovića proti istoj osnovi zakona . . .	isto	788
791	Govor nar. zastupnika dr. Lav. Šrama proti istoj osnovi zakona . . .	isto	789
792	Govor nar. zastupnika Drag. Mihalovića o istoj osnovi zakona	isto	790
793	Govor nar. zastupnika Jurja Kamenara o istoj osnovi zakona	isto	791
794	Zapisnik sedamdeset i sedme sab. sjednice od 14. rujna 1877.	LXXVIII. 15. ruj. 1877.	793
795	Sab. sjed. odbori za zemaljski proračun i za pravosudje podnose izvješće o osnovi zakona o pokriću gradjevnih i nabavnih troškova, potrebitih za sgrade služeće pravosudnoj upravi	isto	794
796	Sab. Peticionalni odbor podnosi III. svoje izvješće, o molbah nanj upravljenih	isto	794
797	Nastavak generalne debate o osnovi zakona o preinaci zak. čl. IX. god. 1870. ob ukinuću zakonah postojećih proti lihvarstvu	isto	794
798	Govor vlad. zastupnika dr. Derenčina o istoj osnovi zakona	isto	794
799	Zaključni govor izvjest. dr. Vidrića u generalnoj debati iste osnove zakona	isto	797
800	Razprava o predlogu nar. zastupnika Fr. Folnegovića i drug. glede sbivših se neredah i uvrede barjakah na Rieci prigodom boravljenja N. V. kraljevića na Rieci	isto	799
801	Zapisnik sedamdeset i osme saborske sjednice od 15. rujna 1877. . . .	LXXIX. 17. rujna 1877.	803
802	Razni podnesci	isto	804
803	Predsjedničtvo sabora priobćuje, da mu je prijavljeno da je zastupnik kot. požežkoga Miroslav Kraljević preminuo	isto	804
804	Specijalna debata o osnovi zakona o preinaci zak. čl. IX. god. 1870. ob ukinuću zakonah postojećih proti lihvarstvu	isto	804
805	Izpravak nar. zastup. dr. Šrama i dr. Malca proti §. 3. iste osnove zakona	isto	804
806	Izpravak nar. zastupnika Dr. Malca na §. 11. iste osnove zakona . . .	isto	814
807	Generalna i specijalna debata o osnovi zakona, kojim se dopunjuje zakon od 3. ožujka 1874. o zadrugah u pogledu razredjivanja sa zadružnimi dielovi za vrieme nerazdieljene zadružne zajednice	isto	814

Digitized by Google

Tekući broj	Sadržaj	Broj, dan i godina sjednice, u kojoj je predmet bio razpravljen	Strana
808	Zapisnik sedamdeset i devete saborske sjednice od 17. rujna 1877. . .	LXXX. 18. rujna 1877.	816
809	Kr. zem vlada predlaže spise tičuće se tako zvane krajiške investicionalne zaklade	isto	818
810	Razni podnesci	isto	818
811	Vladin zastupnik dr. Derenčin priobćuje, da Nj. Veličanstvo nije sankcioniralo osnovu zakona o odvjetničkom redu	isto	819
812	Treće čitanje osnove zakona o preinaci zak. čl. IX. od god. 1870. ob ukinuću zakonah postojećih proti lihvarstvu	isto	819
813	Treće čitanje osnove zakona kojim se dopunjuje zakon od 3. ožujka 1874. o zadrugah u pogledu razredjivanja sa zadružnimi dielovi za vrieme nerazdieljene zadružne zajednice	isto	819
814	Generalna i specijalna debata o osnovi zakona o pokriću gradjevnih i nabavnih troškovah, potrebitih za zgrade služeće pravosudnoj upravi .	isto	819
815	Generalna i specijalna debata o osnovi zakona o dužnostih željezničkih podhvatničtvah naknaditi štetu, počinjenu na željeznicah dogodjaji, s kojih čovjek izgubi život ili bude ranjen.	isto	819
816	Generalna i specijalna debata o osnovi zakona o stegi ovrhe na plaće, mirovine i ine pristojbe osobah, spadajućih k stalnoj c. i kr. vojsci, ratnoj mornarici i domobranstvu, njihovi udovah i sirotah . . .	isto	821
817	Razprava o III. izvješću peticionalnoga odbora o molbah nanj upravljenih	isto	822
818	Izbor Kol. pl. Bedekovića i dr. M. Lončarića za zastupnike na ugarski sabor	isto	824
819	Izbor odbora ad hoc za pretresivanje predloga nar. zastupnika dr. Subotića, radi promjene nekojih §§. saborskoga poslovnika	isto	824
820	Zapisnik osamdesete sab. sjednice od 18. rujna 1877.	LXXXI. 19. rujna 1877.	825
821	Odbor za adresu podnosi svoje izvješće, te osnovu adrese	isto	829
822	Predsjedničtvo sabora podnosi proračun sab. troškovah za vrieme od 1. siečnja do 31. prosinca 1877.	isto	829
823	Sjedinjeni sab. odbori podnose izvješće o osnovi zakona o uredjenju zavičajnih odnošajah u kralj. Hrvatskoj i Slavoniji	isto	829
824	Razni podnesci	isto	829
825	Nar. zastupnik Folnegović odstupljuje od stavljene interpelacije glede sbivših se neredah na Rieci	isto	829
826	Interpelacija nar. zastupnika Steve Popovića radi progonstva javne štampe	isto	829
827	Treće čitanje osnove zakona o pokriću gradjevnih i nabavnih troškovah, potrebitih za sgrade služeće pravosudnoj upravi	isto	830
828	Treće čitanje osnove zakona o dužnosti željezničkih podhvatničtvah naknaditi štetu počinjenu na željeznicah dogadjaji, s kojih čovjek izgubi život ili bude ranjen	isto	831

Digitized by Google

Tekući broj	Sadržaj	Broj, dan i godina sjednice, u kojoj je predmet bio razpravljen	Strana
829	Treće čitanje osnove zakona o stegi ovrhe na plaće, mirovine i ine pristojbe osobah spadajućih stalnoj c. kr. vojsci, ratnoj mornarici i domobranstvu, njihovih udovah i sirotah	LXXXI. 19. rujna 1877.	831
830	Izbor nar. zastupnika Svetozara Kuševića za člana odbora za javne radnje i komunikaciju	isto	831
831	Izbor obora ad hoc za proučenje spisah podnešenih po kr. zem. vladi glede investicionalne zaklade krajiške	isto	831
832	Zapisnik osamdeset i prve sab. sjednice od 19. rujna 1877.	LXXXII. 20. rujna 1877.	832
833	Odgovor vladinog zastupnika dr. Muhića na interpelaciju nar. zastupnika dr. Lončarića radi neprovedenja školskoga zakona u kotaru slatinskom	isto	834
834	Razprava o izvješću imunitetnoga odbora o podielenju dozvole sudb. progonjenja nar. zastupnikah Iv. Magenheima, dr. Alek. Rogulića i Jos. Miškatovića	isto	835
835	Zapisnik osamdeset druge sab. sjednice od 20. rujna 1877.	LXXXIII. 21. ruj. 1877.	836
836	Razni podnesci	isto	836
837	Generalna debata o osnovi adrese na Nj. Veličanstvo radi sjedinjenja krajine	isto	837
838	Govor izvjestitelja Jos. Miškatovića u generalnoj debati adrese	isto	837
839	Govor svjetlog bana o osnovi adrese	isto	838
840	Govor nar. zastupnika Fr. Folnegovića o istoj osnovi aderese	isto	839
841	Govor nar. zastupnika Iv. Kukuljevića o istoj osnovi adrese	isto	840
842	Govor nar. zastupnika Ant. Jakića o istoj osnovi adrese	isto	840
843	Govor nar. zastupnika M. Mesića o istoj osnovi adrese	isto	841
844	Govor nar. zastupnika Jur. Kamenara o istoj osnovi adrese	isto	842
845	Zaključni govor izvjestitelja J. Miškatovića u generalnoj debati . . .	isto	842
846	Specijalna debata o osnovi adrese	isto	844
847	Izpravak nar. zastupnika Svetozara Kuševića k alineji 1. 2. 4. 7. i 9. iste osnove adrese	isto	844
848	Zapisnik osamdeset i treće saborske sjednice od 21. rujna 1877. . . .	LXXXIV. 22. ruj. 1877.	847
849	Odgovor vlad. zastupnika dr. Muhića na interpelaciju nar. zastupnika Fr. Folnegovića radi izdatog naloga na podžupanije, da podnesu izvješće o političkom i ćudorednom ponašanju pučkih učiteljah	isto	848
850	Treće čitanje adrese podnieti se imajuće Nj. Veličanstvu radi sjedinjenja krajine	isto	850
851	Generalna debata o osnovi zakona o uredjenju zavičajnih odnošajah u kraljevinah Hrvatskoj i Slavoniji	isto	850

Digitized by Google

Tekući broj	Sadržaj	Broj, dan i godina sjednice, u kojoj je predmet bio razpravljen	Strana
852	Specijalna debata o istoj osnovi zakona	LXXXIV. 22. ruj. 1877.	851
853	Izpravak nar. zastupnika dr. Lorkovića na §. 2. iste osnove zakona . .	isto	851
854	Izpravak nar. zastupnika M. Mesića na §. 12. i 15. iste osnove zakona	isto	853
855	Izpravak nar. zastupnika Lj. bar. Ožegovića na §. 21. iste osnove zakona	isto	855
856	Zapisnik osamdeset i četvrte sab. sjednice od 22. rujna 1877.	LXXXV. 24. rujna 1877.	859
857	Razni podnesci	isto	864
858	Pravosudni sab. odbor podastire izvješće o osnovi zakona ob odvjetničkom redu i o vršenju karnostne vlasti nad odvjetnici i odvjetničkimi vježbenici	isto	864
859	Sab. odbor ad hoc podnosi izvješće o spisih krajiške investicionalne zaklade	isto	864
860	Kr. zem. vlada predlaže: 1) osnovu zakona o uredjenju seoskih i trgovištnih obćinah, i 2) osnovu zakona ob ustroju gradskih obćinah	isto	864
861	Interpelacija nar. zastupnika dr. Jos. Malca radi predloženja osnove zakona ob uredjenju plemićkih zadrugah	isto	864
862	Odgovor svjetl. bana na interpelacije zastupnikah Iv. Vončine i Steve Popovića u predmetu sudb. postupka proti listu „Agramer Presse" .	isto	864
863	Treće čitanje osnove zakona ob uredjenju zavičajnih odnošajah u kraljevini Hrvatskoj i Slavoniji	isto	867
864	Proglašenje zajedničkih zak. čl. i to: IV. XLII. XLIII. XLV. XLVI. XLVII. XLVIII. XLIX. L. LI. od god. 1876. i IX. XIII. XIV. XV. XVI. XVII. XVIII. XIX. XXVII. god. 1877	isto	867
865	Zapisnik osamdeset i pete sab. sjednice od 24. rujna 1877.	LXXXVI. 25. ruj. 1877.	868
866	Razni podnesci	isto	872
867	Interpelacija narod. zastupnika Iv. Kukuljevića radi povrede po organih zajedničke vlade nagodbe za to, što u Hrvatskoj izključivo ugarski jezik rabe	isto	872
868	Odgovor vlad. zastup. Jov. Živkovića na istu interpelaciju nar. zastupnika Iv. Kukuljevića	isto	873
869	Odgovor vlad. zastupnika Jov. Živkovića na interpelaciju nar. zastupnika Iv. Brnčića glede iznajmljenja lovištah u djakovačkoj podžupaniji .	isto	874
870	Odgovor vlad. zastupnika Jov. Živkovića na interpelaciju nar. zastupnika Jos. Berute o trošku za uredjenje zemljarinskog katastra	isto	874
871	Odgovor vlad. zastup. Jov. Živkovića na interpelaciju nar. zastup. Seitza u pogledu savskih nasipah	isto	874
872	Odgovor vlad. zastupnika Jov. Živkovića na interpelaciju nar. zastupnika Drag. Antolek-Oreška radi uporabe hrvatskoga jezika kod komande gradjanske čete u Varaždinu	isto	875

Digitized by Google

Tekući broj	Sadržaj	Broj, dan i godina sjednice, u kojoj je predmet bio razpravljen	Strana
873	Odgovor vlad. zastup. Jov. Živkovića na interpelaciju nar. zastupnika Nike Polića radi osjeguranja prava ribarenja	LXXXVI. 25. ruj. 1877.	875
874	Odgovor vlad. zast. dr. Muhića na interpelaciju nar. zast. J. Lehpamera radi predavanja vjeronauka u 4. i 7. razredu vel. realke u Zagrebu	isto	876
875	Razprava o izvješću odbora ad hoc glede spisah tičućih se investicionalne zaklade krajiške. Govor izvjestitelja dr. Lorkovića u generalnoj debati	isto	876
876	Govor nar. zastupnika Konrada Filipa o istom predmetu	isto	881
877	Govor vlad. zastupnika Jov. Živkovića o istom predmetu	isto	882
878	Govor nar. zastupnika Ant. Jakića o istom predmetu	isto	883
879	Govor nar. zastup. Iv. Berute o istom predmetu	isto	885
880	Zaključni govor izvjestitelja dr. Lorkovića o istom predmetu	isto	886
881	Specijalna debata o izvješću odbora ad hoc glede proučenja spisah tičućih se investicionalne zaklade krajiške	isto	887
882	Zapisnik osamdeset i šeste saborske sjednice od 26. rujna 1877. . . .	LXXXVII. 26 ruj. 1877.	896
883	Treće čitanje predloga odbora ad hoc izaslanoga, da prouči spise, odnoseće se na investicionalnu zakladu vojne krajine	isto	899
884	Odgoda saborskih sjednicah	isto	900
885	Zapisnik osamdeset i sedme sab. sjednice od 26. rujna 1877.	LXXXVIII. od 20. pros.	900
886	Razni podnesci	isto	901
887	Interpelacija nar. zast. St. Popovića radi uapšenja žurnaliste D. Reuschea	isto	902
888	Predsjedničtvo sabora prijavlja smrt narod. zastup. Mirosl. Špuna-Strižića	isto	902
889	Zapisnik osamdeset i osme sab. sjednice od 20. prosinca 1877. . . .	LXXXIX. od 22. pros.	903
890	Ant. Mojsinović podnosi vjerodajnicu, kojom je izabran za nar. zastupnika u kot. požežkom	isto	904
891	Razni podnesci	isto	904
892	Nar zastup. Fr. Folnegović požuruje odgovor na interpelaciju, stavljenu u XIV. sab. sjednici glede sjedinjenja krajine	isto	904
893	Isti požuruje odgovor na interpelaciju dr. conte Burattia u pogledu sjedinjenja krajine i Dalmacije	isto	904
894	Isti požuruje od kr. zem. vlade izvješće na prihvaćeni po saboru predlog glede podati se imajuće zadovoljštine za uvredu hrvatskoga barjaka na Rieci	isto	904
895	Interpelacija nar. zastupnika Fr. Folnegovića radi toga što je katastralno procienbeno povjerenstvo kod procjene čista prihoda zemljarine za odmjeru poreza zemljarinskoga cienilo mjestimice akov vina na 6 pače i 10 forintih.	isto	905

Digitized by Google

Tekući broj	Sadržaj	Broj, dan i godina sjednice, u kojoj je predmet bio razpravljen	Strana
896	Odgovor vlad. zastupnika Jov. Živkovića na istu interpelaciju nar. zast. Frana Folnegovića	LXXXIX od 22. prosinca	905
897	Odgovor svjetl. bana na interpelaciju nar. zastupnika Steve Popovića radi uapšenja žurnaliste D. Reusche-a	isto	906
898	Kr. zem. vlada predlaže osnovu zakona o proračunu za potrebštine unut samouprave kralj. Hrvatske i Slavonije za god. 1878.	isto	806
899	Zapisnik osamdeset i devete sab. sjednice od 22. pros. 1877.	XC. od 28. pros. 1877.	907
900	Razni podnesci	isto	908
901	Razprava o izvješću pravosudnoga odbora, da mu se povrati osnova zakona o odvjetničkom redu i o vršenju karnostne vlasti nad odvjetnici i odvjetničkimi vježbenici	isto	909
902	Zapisnik devetdesete saborske sjednice od 28. pros. 1877.	XCI. od 29. pros. 1877.	911
903	Razni podnesci	isto	912
904	Sab. odbor za proračun podastire osnovu zakona, kojom se ovlašćuje kr. zem. vlada na pokrivanje potrebah unutarnje samouprave kralj. Hrvatske i Slavonije za vrieme od 1. siečnja do 31. ožujka 1878. . .	isto	812
905	Razprava o prešnosti iste osnove zakona	isto	912
906	Zapisnik devetdeset i prve saborske sjednice od 29. prosinca 1877. . .	XCII. od 30. pros. 1877.	914
907	Razni podnesci	isto	914
908	Verifikacionalni sab. odbor podnosi izvješće o izboru nar. zastupnikah Antuna Mojsinovića za kot. požežki i dr. Fr. Vrbanića za kot. Virje	isto	915
909	Interpelacija narod. zastupnika Fr. Folnegovića radi predloženja osnove zakona, kojom se iztičuća koncem god. 1877. hrvatsko-ugarska nagoda u pogledu financialnom ima preinačiti ili pako predbježno produljiti	isto	915
910	Razprava generalna i specijalna o osnovi zakona, kojim se ovlašćuje kr. zem. vlada na pokrivanje potrebah unutarnje samouprave kralj. Hrv. i Slavonije za vrieme od 1. siečnja do 31. ožujka 1878.	isto	915
911	Razprava o izvješću verifikacionalnoga odbora, izboru narodnih zastup. A. Mojsinovića za kot. požežki i dr. Fr. Vrbanića za kot. virjanski	isto	920
912	Zapisnik devedeset i druge sab. sjednice od 30. prosinca 1877. . . .	XCIII. od 31. pros. 1877.	921
913	Zastupstvo slob. kr. trgovišta Jastrebarskoga moli za uzpostavljenje trgovištne obćine	isto	922
914	Predlog nar. zastupnika Svet. Kuševića i drug., da se sab. peticionalni odbor popuni i da bi svakih osam dana izvješće saboru podnio, te moli da se isti predlog prešnim proglasi	isto	922
915	Treće čitanje osnove zakona, kojom se ovlašćuje kr. zemaljska vlada na pokrivanje potrebah unutarnje samouprave kraljevinah Hrvatske i Slavonije za vrieme od 1. siečnja do 31. ožujka 1878.	isto	922

Digitized by Google

Tekući broj	Sadržaj	Broj, dan i godina sjednice, u kojoj je predmet bio razpravljen	Strana
916	**Razprava** o prešnosti predloga Svetozara Kuševića i drugovah glede popunjenja sab. peticionalnoga odbora	XCIII. od 31. pros. 1877.	923
917	**Zapisnik** devetdeset i treće sab. sjednice od 31. prosinca 1877. . . .	XCIV. od 11. sieč. 1878.	924
918	Svjetli Ban predlaže previšnji kralj. reškript na predstavku sabora kraljevinah Dalm., Hrv. i Slav. u pogledu cjelokupnosti zemlje . . .	isto	925
919	Sab. odbor za proračun podastire izvješće o osnovi zakona o proračunu za potrebe unutarnje samouprave kraljevinah Hrvatske i Slavonije za god. 1878.	isto	926
920	Isti odbor podastira izvješće ob osnovi zakona o pokriću gradjevnih i nabavnih troškovah, potrebitih za sgrade služeće pravosudnoj upravi	isto	926
921	Svjetli ban priobćuje, da je Nj. Veličanstvo sankcioniralo zakon o postupku proti govedjoj kugi	isto	926
922	Kr. zemaljska vlada predlaže proračun zemaljskih zakladah za god. 1870.	isto	926
923	Kr. zemalj. vlada predlaže izvješće u pogledu potrošene i preostale odkupnine od god. 1874.	isto	926
924	Kr. zem. vlada predlaže cestogradjevni proračun za god. 1878. . . .	isto	926
925	Razni podnesci	isto	926
926	Interpelacija nar. zastupnika dr. Jov. Subotića radi predloženja na previšnju sankciju zak. čl. IX. ugars. sabora od god. 1868., slovećega o uredjenju autonomnih uredjenjah crkve i školskih posalah pravoslavnih stanovnikah ugarske krune	isto	926
927	Nar. zastupnik Nik. Polić požuruje odgovor na svoju interpelaciju glede izvešivanja ugars. barjaka na financijalnih barkah u primorju . . .	isto	927
928	Svjetli ban odgovara na zaključak sabora u pogledu investicionalne krajiške zaklade	isto	927
929	Zapisnik devetdeset i četvrte sab. sjednice od 11. siečnja 1878. . . .	XCV. od 14. sieč. 1878.	930
930	Nar. zastupnik Živko Ogjić i drug. podnose novelu k osnovi zakona o promjeni §. 48. zak. čl. XVI. god. 1870. o obćinah	isto	932
931	Sab. peticionalni odbor predlaže svoje izvješće o molbah nanj upravljenih	isto	932
932	Interpelacija nar. zastupnika Ant. Jakića radi razpisivanja zemljarine nečekajući riešenje podnešenih prigovorah	isto	932
933	Razni podnesci	isto	932
934	Kr. zem. vlada predlaže osnovu zakona o privremenom produljenju roka i valjanosti postotka glede pokrića potrebštinah unut. samouprave kraljevinah Hrvatske i Slavonije, §-om 3-ćim zak. čl. od 30. studena 1873. ustanovljena	isto	933
935	Razprava o osnovi zakona o proračunu za potrebe nutarnje samouprave kralj. Hrvatske i Slavonije za god. 1878.	isto	933

Digitized by Google

Tekući broj	Sadržaj	Broj, dan i godina sjednice, u kojoj je predmet bio razpravljen	Strana
936	Izjava svjetlog bana, da se pogl. „pokriće“ ostavi in suspenso, dok se sazna autentična cifra ovoga pokrića	XCV. od 14. sieč. 1878.	933
937	Govor izvjestitelja proračunskoga odbora dr. Lorkovića u generalnoj debati osnove zakona o proračunu za god. 1878.	isto	933
938	Govor nar. zastupnika Fr. Vrbanića o istoj osnovi zakona	isto	934
939	Govor nar. zastupnika Jos. Berute o istoj osnovi zakona	isto	938
940	Zapisnik devetdeset i pete saborske sjednice od 14. siečnja 1878. . . .	XCVI. od 15. sieč. 1878.	945
941	Sab. odbor za proračun predlaže izvješće o osnovi zakona o privremenom produljenju roka i valjanosti postotka glede pokrića potrebštinah unutarnje samouprave kraljevinah Hrvatske i Slavonije §-om 3-ćim zak. čl. od 30. studena 1873. ustanovljena	isto	946
942	Sab. verifikacionalni odbor predlaže izvješće o vjerodajnici biskupa Jurja Posilovića	isto	946
943	Sab. odbor za proračun podnosi svoje izvješće o računu sab. troškovah za vrieme od 1. siečnja do 31. prosinca 1877.	isto	946
944	Razprava o izvješću verifikacionalnoga odbora o vjerodajnici biskupa Jurja Posilovića	isto	946
945	Nastavak generalne debate o osnovi zakona o proračunu za potrebe unut. samouprave kralj. Hrvatske i Slavonije za god. 1878.	isto	946
946	Govor vladina zastupnika Jov. Živkovića o istoj osnovi zakona . . .	isto	946
947	Govor nar. zastupnika Jur. Kamenara o istoj osnovi zakona	isto	950
948	Govor vlad. zastupnika dr. Pavla Muhića o istoj osnovi zakona . . .	isto	952
949	Govor nar. zastupnika Fr. Folnegovića o istoj osnovi zakona	isto	953
950	Govor nar. zastupnika Iv. Kukuljevića o istoj osnovi zakona	isto	955
951	Razprava o izvješću odbora za proračun o sab. troškovih za vrieme od 1. siečnja do 31. prosinca 1877.	isto	956
952	Zapisnik devedeset i šeste saborske sjednice od 15. siečnja 1878. . . .	XCVII. od 16. sieč. 1878.	957
953	Saborski odbor za proračun podnosi izvješće o cestogradjevnom proračunu za god. 1878.	isto	957
954	Saborski odbor za bogoštovje i nastavu podnosi izvješće o predlogu nar. zastupnika dr. Stjepana Spevca i drug. ob osnovi zakona ob uredjenju nar. muzeja u Zagrebu	isto	957
955	Sab. odbor za bogoštovje i nastavu podnosi izvješće o predlogu nar. zast. dr. Jov. Subotića i drug. ob izmjeni nekojih ustanovah zakona ob ustroju pučkih školah i preparandijah za pučko učiteljstvo od 14. list. 1874. i o nekojih dopuncih istoga	isto	957
956	Razni podnesci	isto	957

Digitized by Google

Tekući broj	Sadržaj	Broj, dan i godina sjednice, u kojoj je predmet bio razpravljen	Strana
957	Interpelacija nar. zastupnika Vase Gjurgjevića na predsjedničtvo sabora, da odredi novi izbor narodnoga zastupnika za kotar vukovarski mjesto Aleksandra Parčetića, koji sab. sjednicam prisustvovati neće . . .	XCVII. od 16. sieč. 1878.	957
958	Odgovor predsjedničtva sabora na istu interpelaciju nar. zastupnika Vase Gjurgjevića	isto	958
959	Nastavak generalne debate o osnovi zakona o potrebštinah unut. samouprave kralj. Hrvatske i Slavonije za god. 1878.	isto	958
960	Govor nar. zastupnika Jos. Miškatovića o istoj osnovi zakona	isto	958
961	Govor nar. zastupnika Ant. Jakića o istoj osnovi zakona	isto	962
962	Govor nar. zastupnika Vase Kotura o istoj osnovi zakona	isto	965
963	Govor vlad. zastup. dra. Derenčina o istoj osnovi zakona	isto	965
964	Zapisnik devetdeset i sedme sab. sjednice od 16. siečnja 1878.	XCVIII. 17. sieč. 1878.	966
965	Razni podnesci	isto	966
966	Predlog nar. zastupnika Gj. Cernadka i drug. glede predloženja osnove zakona o ustrojenju nautičke škole u Senju	isto	966
967	Predlog biskupa senjskoga Jur. Posilovića i drug., da se dotacija dušobrižnoga svećenstva provincijalne strane biskupije senjske propisanim putem uredi, te svota odgovarajuća ustanovljenoj dotacijii uvrsti u proračun za god. 1878.	isto	966
968	Nastavak generalne debate o osnovi zakona o proračunu potrebštinah unut. samouprave kralj. Hrvatske i Slavonije za god. 1878.	isto	966
969	Zaključni govor izvjestitelja dr. Lorkovića u generalnoj debati o istoj osnovi zakona	isto	966
970	Razprava u generalnoj i specijalnoj debati o osnovi zakona o privremenom produljenju roka i valjanosti postotka glede pokrića potrebštinah unutarnje samouprave kraljevinah Hrvatske i Slavonije §. 3. zak. čl. od 30. stud. 1873 ustanovljena	isto	969
971	Specijalna debata o osnovi zakona o proračunu potrebštinah unut. samouprave kralj. Hrvatske i Slavonije za god. 1878.	isto	970
972	Izpravak nar. zastupnika Nikole Polića na pogl. II. stavku 6.	isto	971
973	Izpravak nar. zastupnika Ant. Zindla dr. Aleks. Rogulića na pogl. III. naslov 7.	isto	972
974	Izpravak nar. zastup. Fr. Folnegovića na naslov 1. stavku 3.	isto	975
975	Izpravak nar. zastup. Fr. Folnegovića i Gj. Kamenara na naslov 9. . .	isto	975
976	Izpravak nar. zast. Gj. Kamenara na naslov 11. stavku 1. tek. b. 1.. .	isto	979
977	Izpravak nar. zastupnika Ljud. baruna Ožegovića na naslov 11. stavku 12.	isto	980
978	Izpravak nar. zastup. Gj. Kamenara na naslov 12 stavka 4.	isto	984

Digitized by Google

Tekući broj	Sadržaj	Broj, dan i godina sjednice, u kojoj je predmet bio razpravljen	Strana
979	Zapisnik devetdeset i osme saborske sjednice od 17. siečnja 1878. . .	XCIX. 18. sieč. 1878.	987
980	Predlog nar. zastupnika Fr. Folnegovića i drug. glede preustrojstva varaždinske pastuharne	isto	989
981	Interpelacija nar. zastupnika Svet. Kuševića glede odkupa vukovarske malte	isto	990
982	Treće čitanje osnove zakona o privremenom produljenju roka i valjanosti % glede pokrića potrebštinah unut. samouprave kraljevinah Hrvatske i Slavonije §. 3. zak. čl. od 30 stud. 1873 ustanovljena	isto	990
983	Nastavak specijalne debate o osnovi zakona o proračunu potrebštinah unut. samouprave kralj. Hrvatske i Slavonije za god. 1878	isto	990
984	Izpravak nar. zastupnika Fr. Folnegovića na naslov 12. stavku 8. . .	isto	990
985	Izpravak nar. zastupnika Jurja Kamenara na naslov 12. iza stavke 16.	isto	992
986	Izpravak nar. zastupnika Vase Gjurgjevića na naslov 4. stavku 15. i 16.	isto	993
987	Izpravak nar. zastupnika J. Kamenara na naslov 6. stavku 2. br. 1. .	isto	997
988	Zapisnik devetdeset i devete sab. sjednice od 18. siečnja 1878. . . .	C. od 19. siečnja 1878.	999
989	Razni podnesci	isto	1000
990	Interpelacija nar. zastupnika Petra Zabrdca radi odstranjenja malte namještene na trgu virovitičkom	isto	1001
991	Nastavak specijalne debate o osnovi zakona o proračunu potrebštinah unut. samouprave kralj. Hrvatske i Slavonije za god. 1878. . . .	isto	1001
992	Razprava o izvješću odbora za razsudbu zem. računah o računu saborskih troškovah za god. 1877.	isto	1004
993	Razprava o predlogu biskupa senjskoga Jur. Posilovića i drug. o regulaciji dotacije kuratnog klera biskupije senjske	isto	1004
994	Razpava o predlogu nar. zastupnika Svet. Kuševića i drug. glede popunjenja peticionalnoga odbora	isto	1008
995	Zapisnik stote saborske sjednice od 19. prosinca 1878.	CI. od 19. siečnja 1878.	1010
996	Razni podnesci	isto	1013
997	Interpalacija nar. zastupnika Mojsije Baltića, što kot. sud u Pakracu tečajem god. 1877. uredovati započeo nije	isto	1013
998	Pdgovor vlad. zastupnika dr. Derenčina na istu interpelaciju Mojsije Baltića	isto	1013
999	Razprava o izvješću sab. odbora za bogoštovje i nastavu o predlozih dr. Stj. Spevca i drug. glede uredjenja muzeja, u generalnoj i specijalnoj debati	isto	1013
1000	Izpravak nar. zastupnika M. Mesića na §. 1. 2. 3. 5. 9. 13. iste osnove zakona	isto	1015

Digitized by Google

Tekući broj	Sadržaj	Broj, dan i godina sjednice, u kojoj je predmet bio razpravljen	Strana
1001	Izpravak vlad. predstojnika dr. Muhića na §. 22.	CI. od 19. siečnja 1878.	1018
1002	Zapisnik sto i prve saborske sjednice od 19. siečnja 1878.	CII. od 20. sieč. 1878.	1020
1003	Sjed. sab. odbori za občinarstvo i unut. poslove podnose izvješće o zak. osnovi, predloženoj po nar. zastupniku Živku Ogjiću i drug. glede preinake §. 40. zak. čl. XVI. god. 1870.	isto	1022
1004	Treće čitanje osnove zakona o proračunu za potrebštine unut. samouprave kraljevinah Hrvatske i Slavonije za god. 1878.	isto	1022
1005	Treće čitanje osnove zakona o uredjenju narodnoga zemalj. muzeja . .	isto	1022
1006	Razprava o računu saborskih troškovah za god. 1877.	isto	1022
1007	Zapisnik sto i druge sab. sjednice od 20. siečnja 1878.	CIII. od 20. sieč. 1878.	1024
1008	Razprava o izvješću odbora ad hoc za adresu	isto	1026
1009	Odgoda saborskih sjednicah	isto	1029
1010	Zapisnik sto i treće saborske sjednice od 20. siečnja 1878.	isto	1029
1011	Predsj. sabora prijavlja da je član sabora Iv. Kralj 21. velj. 1878. preminuo	CIV. od 8. srpnja 1878.	1030
1012	Kr. zemaljska vlada priobćuje, da je Nj. Veličanstvo sliedećim zakonom previšnju sankciju podielilo i to: 1) Zakonu o proračunu za god. 1878., 2) zakon o privremenom produljenju §. 3. zak. čl. od 30. studena 1873. glede pokrića potrebštinah unut. samouprave kralj. Hrv. i Slav. ustanpvljenoga postotka, 3) zakonu o stegi ovrhe na plaće, mirovine i ine pristojbe osobah, spadajućih k stalnoj vojsci, ratnoj mornarnici i domobraustvu, njihovih udovah i sirotah, 4) zakonu o pokriću gradjevnih i nabavnih troškovah, potrebitih za zgrade, služeće pravosudnoj upravi	isto	1030
1013	Kr. zemaljska vlada dostavlja zaglavne račune naukovno-zakladnih dobarah za god. 1875.	isto	1030
1014	Mijo Rogulić podastire vjerodajnicu, kojom je izabran za nar. zastupnika kot. Vukovarskoga	isto	1031
1015	Kr. zemaljska vlada predlaže proglašenja radi zajedničke zak. članke .	isto	1031
1016	Razni podnesci	isto	1031
1017	Zapisnik sto i četvrte saborske sjednice od 8. srpnja 1878.	CV. od 9. srpnja 1878.	1032
1018	Odbor za razsudbu zem. računah podnosi izvješće o rač. zaključku potrebe i pokrića budgeta kralj. Hrvatske i Slavonije za god. 1875.	isto	1032
1019	Svjetli ban priobćuje da ga je Nj. Veličanstvo ovlastilo da 13. srpnja t. g. sabor zaključi	isto	1032
1020	Nar. zastupnik dr. Subotić pospješuje odgovor na svoju interpelaciju stavljenu u pogledu uredjenja aut. posalah crkve i škol. posalah pravoslavnih stanovnikah ugarske krune	isto	1032
1021	Interpelacija nar. zast. Iv. Kukuljevića glede magjars. jezika u Hrvatskoj	isto	1033

Digitized by Google

Tekući broj	Sadržaj	Broj, dan i godina sjednice, u kojoj je predmet bio razpravljen	Strana
1022	Razprava o izvješću sab. peticionalnoga odbora o molbah nanj upravljenih	CV. od 9. srpnja 1878.	1033
1023	Proglašenje zajed. zak. članakah i to: I. II. III. IV. VI. VIII. IX. X. XI. XII. XIII. XIV. XV. XVI. od god. 1878. XXV. XXVII. XXIX te XXX. od god. 1877.	isto	1037
1024	Zapisnik sto i pete sab. sjednice od 9. srpnja 1878.	CVI. od 11. srp. 1878.	1038
1025	Sab. odbor ad hoc podnosi izvješće o predlogu nar. zastupnika dr. Jov. Subotića o promjeni njekih §§. saborskoga poslovnika	isto	1041
1026	Predsjed. sabora podnosi račun o saborskih troškovih za vrieme od 1. siečnja do 13 srpnja 1878.	isto	1041
1027	Verifik. sab. odbor predlaže da se Mihajlo Rogulić verificira za nar. zastupnika kot. vukovarskog	isto	1041
1028	Imutetni sab. odbor o dozvoli sudb progonjenja nar. zastupnikah dr. A. Rogulića, Josipa Miškatovića i dr. Malca	isto	1041
1029	Razni podnesci.	isto	1041
1030	Interpelacija nar. zastupnika dr. Frana Vrbanića radi izdanja naredbe, uslied koje se neki proračunom za g. 1878 ustanovljeni izdatci stranom umanjiti, stranom obustaviti imadu	isto	1041
1031	Odgovor svjetl. bana na istu interpelaciju nar. zastup. dr. Fr. Vrbanića	isto	1041
1032	Interpelacija nar. zast. dr. Fr. Vrbanića radi toga, što je ugarski financ. erar protupravno prisvojio zemljišta, što jih je u občini virovskoj odkinula Drava i prelomila na protivnu obalu	isto	1041
1033	Odgovor vl. zast. Jov. Živkovića na istu interpelaciju dr. Fr. Vrbanića	isto	1042
1034	Interpelacija nar. zastup. Jur. Kamenara glede promjene lovskoga zakona	isto	1042
1035	Odgovor vlad. zastupnika Jov. Živkovića na istu interpelaciju nar. zast. J. Kamenara	isto	1042
1036	Interpelacija nar. zastupnika Jur. Kamenara glede promjene zakona o javnih radnjah i gradjevinah	isto	1043
1037	Odgovor vlad. zastup. Jov. Živkovića na istu interpelaciju nar. zastup. Jur. Kamenara	isto	1043
1038	Oogovor vlad. zastup. Jov. Živkovića na interpelaciju nar. zast. F. Folnegovića glede potvrdjenog ugovora utanačenog izmedju grofa Erdödya i občine Osiekovo	isto	1044
1039	Odgovor vlad. zastupnika Jov. Živkovića na interpelaciju nar. zast. Petra Zabrdca glede ukinuća virovitičke malte	isto	1044
1040	Odgovor vlad. zastup. Jov. Živkovića na interpelaciju nar. zastup. Ant. Zindla o predloženju osnove zakona o izvadjanju segregacijah i komasacijah	isto	1044
1041	Odgovor vlad. zastup. Jov. Živkovića na interpelaciju nar. zastupnika dr. Malca glede plemićkih zadrugah	isto	1044

Digitized by Google

Tekući broj	Sadržaj	Broj, dan i godina sjednice, u kojoj je predmet bio razpravljen	Strana
1042	Odgovor vlad. zastupnika Jov. Živkovića na interpelaciju nar. zastupnika Gjure Crnadka glede riešenja predmeta bivšeg satnika grada Senja Jak. Rupčića	CVI. od 1. srpnja 1878.	1045
1043	Odgovor vlad. zast. Jov. Živkovića na interpelaciju nar. zastupnikah Fr. Folnegovića i dr. conte Burattia u pogledu cielokupnosti naše zemlje	isto	1045
1044	Odgovor vlad. zastup. Jov. Živkovića na interpelaciju nar. zastup. Ant. Jakića u pogledu razporezanja zemljarine nečekajuć riešenje pripravah stavljenih glede katastra	isto	1045
1045	Vladin zastupnik Jov. Živković priobćuje o uspjehu postignutom uslied vodjene sa ug. ministarstvom financijah razprave glede poreznog posla	isto	1046
1046	Odgovor vlad. zastupnika Jov. Živkovića na interpelaciju nar. zastupnika Ivana Kukuljevića glede uporabe po skupnoj vladi magjarskog jezika u Hrvatskoj	isto	1046
1047	Odgovor vlad. zastupnika dr. Muhića na interpelaciju nar. zastupnika dr. Subotića glede zakona, kojim se uredjuju poslovi grčko-iztočne crkve	isto	1047
1048	Razprava o izvješću odbora za razsudbu zem. računah o rač. zaključku glede potrebe i pokrića budgeta kralj. Hrvatske i Slavonije za g. 1875. kano i o zemaljskih zakladah za 1875.	isto	1047
1049	Zapisnik sto i šeste sab. sjednice od 11. srpnja 1878.	CVII. od 12. srp. 1878.	1051
1050	Izbornici izb. kotara vukovarskoga mole, da se povjerenstveni troškovi za iztragu provedenu proti izboru Aleksandra Parčetića iz zem. sredstvah izplate	isto	1053
1051	Razni podnesei	isto	1053
1052	Interpelacija nar. zastupnika Frana Folnegovića radi odredjenih vojničkih pripremah kano i glede okupacije Bosne	isto	1053
1053	Odgovor svjet. bana na istu interpelaciju nar. zast. Fr. Folnegovića . .	isto	1054
1054	Interpelacija nar. zastupnika Fr. Folnegovića glede ureda odciepljenog mjesta Gračane od obćine sesvetske	isto	1054
1055	Odgovor vlad. zastupnika Jov. Živkovića na istu interpelaciju nar. zast. Fr. Folnegovića	isto	1055
1056	Interpelactja nar. zastupnika Fr. Türka radi povišenja dolnje karlovačke gimnazije na podpunih 8 razredah	isto	1055
1057	Odgovor vlad. zastupnika dr. Pavla Muhića na istu interpelaciju nar. zastupnika Fr. Türka	isto	1055
1058	Razprava o izvješću odbora za proračun o tiskari „Narodnih Novinah" .	isto	1056
1059	Razprava o izvješću prorač. odbora o proračunu zemaljskih zakladah za god 1878.	isto	1060
1060	Razprava o izvješću verifikacionalnoga odbora o izboru za kotar Vukovarski Mihajla Rogulića	isto	1063

Digitized by Google

Tekući broj	Sadržaj	Broj, dan i godina sjednice, u kojoj je predmet bio razpravljen	Strana
1061	Razprava o izvješću odbora ad hoc podnešenog na predlog nar. zastupnika dr. Subotića glede promjene njekih §§. saborskoga poslovnika . . .	CVII. od 12. srp. 1878.	1063
1062	Razprava o izvješću odbora za imunitet glede progonjenja nar. zastupnikah dr. Malca, dr. Alek. Rogulića i J. Miškatovića	isto	1063
1063	Razprava o izvješću odbora za razsudbu zemalj. računah o računu sab. troškovah za vrieme od 1. siečnja do 13. srpnja 1878.	isto	1068
1064	Razprava o izvješću odbora za bogoštovje i nastavu o promjeni §§. 1. 10. i 11. osnove zakona o uredjenju muzeja	isto	1068
1065	Predsjednič. sabora izvješćuje o dielovanju sabora u trogodištu 1875.—1878.	isto	1068
1066	Zapisnik sto sedme saborske sjednice od 12. srpnja 1878.	CVIII. od 13. srp. 1878.	1070
1067	Švečano zaključenje sabora kraljevinah Hrv., Slav. i Dalmacije	isto	1074
1068	Previšnji kralj. reškript; kojim se svjetli ban Ivan Mažuranić ovlašćuje, da na dan 13. srpnja 1878. zaključi saborsku periodu od god. 1875.—1878.	isto	1074
1069	Previšnji kralj. reškript, kojim se sabor kralj. Dalm., Hrv. i Slavonije zaključuje	isto	1074
1070	Zapisnik sto i osme saborske sjednice od 13. srpnja 1878.	isto	1075

Digitized by Google

Svečano otvorenje sabora i prva saborska sjednica

držana dne 23. kolovoza 1875. u 11 sati, pod predsjedničtvom najstarijega člana sabora g. Mojsije Baltića.

Sadržaj: Govor predsjednika. — Svečano otvorenje sabora čitanjem kr. reskripta. — Razdieljenje članova na pet verifikacionalnih odsjeka.

Pošto su se u 11 sati zastupnici naroda, velikaši i dostojanstvenici u sabornici sakupili, uze rieč

Predsjednik: Visokopoštovana gospoda! Čast mi je vas srdačno pozdraviti na ovom mjestu, na kojem nam je raditi za boljak naroda, na kojem se imamo briniti za njegov duševni i materialni napredak.

Ako se, gospodo! obazremo na faktično stanje naše zemlje i našega naroda, onda ćemo uviditi, kako ogroman nam posao predstoji, koji će zahtievati razborit i naporan rad. Da nepočasimo časa, te se što prije posvetimo zadaći, koju smo si preduzeli, da ćemo moći odgovarati zahtjevom onih, koji su nam svoje povjerenje darovali, valja nam poći odmah na posao.

Prije svega biti će nam zadaća, da dostojno dočekamo preuzvišenoga g. bana, kano namjestnika Nj. Veličanstva, premilostivoga cara i kralja, da nam priobćenjem kr. poslanice otvori sabor.

Da se naš rad bilježi i sazna u javnosti, moliti ću gg. Stekovića, Rubidu, dra. Lorkovića i Gjurgjevića, da bi izvolili bilježnička mjesta privremeno zauzeti, i saborski rad bilježiti.

Ujedno umoljavam presv. g. viteza Smaića, g. vel. župana Pogledića, g. Kraljevića, g. Krestića i g. dra. Vuščića, da bi izvolili u deputaciju stupiti i preuzv. g. bana ubaviestiti, da smo se sastali i da čekamo, da nas počasti svojim posjetom.

(Deputacija ipe po bana.)

(Ban unidje u 11 sati 15 minuta u sabornicu u pratnji članova deputacije saborske i članova vlade, odielnih predstojnika Jovana Živkovića i dra. Pavla Muhića, te savjetnika Jurkovića, Mihalića, Hervoića, Stankovića i Halpera; članovi sabora pozdraviše ga sa „Živio!“)

Ban **Ivan Mažuranić** (čita, stojeć pred prestolnom stolicom; kuća sluša stojeć):

MI FRANJO JOSIP PRVI, po milosti božjoj cesar austrijski, kralj českí itd., i apoštolski kralj kraljevinah Ugarske, Hrvatske, Slavonije i Dalmacije.

Velmožam, dostojanstvenikom i zastupnikom naroda na saboru kraljevinah Naših Hrvatske, Slavonije i Dalmacije sakupljenim, kraljevski Naš pozdrav.

Častni, poštovani, poglaviti i velemožni, ugledni i plemeniti, mudri i obzirni, ljubljeni vjerni Naši!

Sazivajuć kraljevskim odpisom Našim od 6. kolovoza t. g. sabor kraljevinah Naših Hrvatske, Slavonije i Dalmacije za dan 23. kolovoza t. g„ nesumnjasmo nimalo o tom, da ćete Vi, Ljubljeni Vjerni Naši, po primjeru posliednjega zastupstva hrvatsko-slavonskoga, poštenim i razboritim vršenjem domoljubnih zadaća Svojih, pružiti Nam novih dokaza vjernosti i privrženosti Svoje prema Nam, kao i ljubavi Svoje prema domovini.

Put realnoga i zato plodonosnoga rada, nastupljen po saboru zadnjem, otvara Vam prostrano polje za razvoj trajne i koristne djelatnosti u pogledu popravka i učvršćenja novouvedene uprave i pravosudja kao i ponapose u pogledu utemeljenja i uzdignuća duševnoga napredka i materialnoga blagostanja zemlje.

U tom pravcu bit će zadaća vlade Naše zemaljske nakon ustanovljenja proračuna zemaljskoga za godinu dojduću, predložiti Vam, ustavnoga pretresa radi, shodne osnove zakonske, koje ćete Vi, o tom Smo uvjereni, s revnošću u duhu umjerenosti i s obzirom na svestrane interese Svojemu izpitu podvrći.

Bit će ništanemanje prije svega briga Vaša, preduzeti izbor propisanoga broja odaslanika za skupni sabor zemalja Naše ugarske krune, gdjeno će odaslanici Vaši imati sudjelovati pri izboru imajućih se izabrat za delegaciju članova, a zatim pri viećanju o važnih predlozih Naše zajedničke ugarske vlade, imenito pri pitanju hrvatsko-slavonskih željeznica.

Digitized by Google

Ako se tečajem počimajućega sada zakonotvornoga perioda vremenu shodno ukaže, da se definitivno urede autonomni odnošaji grada i kotara Rieke, bit će zadaća Vaša, izaslati izsred sebe deputaciju, koja bi u smislu §. 66. nagode obstojeće medju Ugarskom s jedne i kraljevinami Našimi Hrvatskom i Slavonijom s druge strane, bila pozvana, s deputacijami ugarskoga sabora i grada Rieke o tom razpravljati.

U pogledu utjelovljenja negdašnje hrvatsko-slavonske vojene krajine, koje dio jedan predje već pod upravu gradjansku Hrvatske i Slavonije, bit će briga vlade Naše, da bude izveden članak 14. zakona od 19. lipnja 1872., po Nami za teritorij prijašnje Krajine posvećena.

A bit će po mogućnosti izvedeno i konačno utjelovljenje svega kolikoga još preostavšega negdašnjega područja vojene krajine materi zemlji, u koliko bi se okolnosti tomu shodne ukazale.

Izražujuć Vam u ostalom Našu kraljevsku milost, izjavljujemo ovim sabor kraljevinah Naših Hrvatske, Slavonije i Dalmacije za otvoren.

Dano u Beču dne dvadesetoga kolovoza godine hiljadu osam sto sedamdeset i pete.

Franjo Josip v. r.

(M. P.)

Petar grof Pejačević v. r.
Ivan Mažuranić v. r.

(Kod čitanja podpisa Nj. Veličanstva zaoriše članovi u oduševljen „Živio!“; pasus o predlozih zajedn. ugarske vlade o hrv.-slav. željeznicah bude popraćen sa „Živio!“)

(Nakon toga ode ban sa članovi vlade, pozdravljen od članova sabora sa „Živio!“, u crkvu sv. Marka.)

Predsjednik: Molim sada gospodu, da bi se potrudila u crkvu sv. Marka, gdje ćemo prisustvovati službi božjoj, a poslje vratiti ćemo se opet u sabornicu natrag.

(Članovi sabora odu u crkvu sv. Marka, te se vrate za $^1/_4$ sata.)

Predsjednik: Molim gospodu, da bi mi u smislu §. 3. našega poslovnika svoje vjerodajnice predati izvolila; a ujedno molim, da svaki od gospode na posebnu cedulju napiše svoje ime, da će se moći razdieliti na pet verifikacionalnih odsjeka za obavljanje verifikacije. U tu svrhu moliti ću gg. Filipa, dra. Malca i Odžića, da izvole cedulje primati.

(Članovi predavaju najprije vjerodajnice predsjedniku, zatim čita dr. Lorković imenik, te članovi predavaju cedulje.)

Predsjednik: Predano je 70 cedulja, po tom na svaki odsjek 14 odpada.

(Preduzme se žriebanje; dr. Lorković vadi cedulje; čita; a poslje toga imena odsjeka još jedanput pročita.)

Predsjednik: Pošto su gospoda sada u pet odsjeka razdieljena, molim, da bi se izvolila sutra u 9 sati sastati, da konstituiraju odsjeke izborom predsjednika i izvjestitelja, a kad bude to obavljeno, molim gg. predsjednike odsjeka, da izvole primiti od mene vjerodajnice, da mogu odsjeci odmah svoju radnju započeti.

Za danas zaključujem sjednicu.

(12 sati.)

Digitized by Google

Druga saborska sjednica,

držana dne 25. kolovoza 1875. u 10 sati, pod predsjedničtvom dobnog predsjednika g. Mojsije Baltića.

Sadržaj: Zapisnik I. saborske sjednice. — Izbor saborskog predsjednika, podpredsjednika i bilježnika. — Izbor petorice za verifikaciju.

(10 sati 10 minuta.)

Predsjednik: Sjednica je otvorena.

Privr. bilj. **Rubido** čita:

Zapisnik

prve sjednice sabora trojedne kraljevine Hrvatske, Slavonije Dalmacije, držane dne 23. kolovoza 1875. u glavnom zemaljskom gradu Zagrebu.

Izza kako se velemože, dostojanstvenici i zastupnici naroda u sabornici sakupiše, zasjedne, kao najstariji član predsjedničku stolicu gosp. Mojsija Baltić, pozdravi saborske članove, kojih se 76 sastade, kratkim govorom te imenova po §. 1. saborskoga poslovnika dra. Vasu Gjurgjevića, dra. Blaža Lorkovića, Jovu Stekovića i Radoslava Rubidu privremenimi bilježnici sabora. Zatim pozove odbor obstojeći se iz župnika Josipa Kraljevića, Nikole Krestića, vel. župana Dragutina Pogledića, Bartola viteza Smaića, dra. Josipa Vuščića, da po starodavnom običaju doprati u sabornicu preuzvišenoga gospodina bana, kao kraljevskoga povjerenika.

Doveden ovako u sredinu sabora preuzvišeni gospodin ban, gdje bude oduševljeno sa „živio“ pozdravljen, dade prije svega po predstojniku vladnoga odiela za unutarnje poslove g. Jovanu Živkoviću pročitati sliedeći previšnji kraljevski odpis:

MI FRANJO JOSIP I. po milosti božjoj cesar Austrije, kralj Česke itd. i apoštolski kralj Ugarske, Hrvatske, Slavonije i Dalmacije itd.

Velemožnomu banu kraljevinah Hrvatske, Slavonije i Dalmacije, Ivanu Mažuraniću.

Vierni Nam iskreni mili!

Pošto je zakonarski period minuloga sabora dne 15. lipnja t. g. zaključen, obnašli smo na Vaš predlog sazvati novi sabor Naših kraljevinah Hrvatske i Slavonije u zemalj. glavni grad Zagreb na dan 23. kolovoza o. g. i opunovlašćujemo Vas, da pročitavši Naš dotični otvorni kraljevski odpis, isti sabor u Naše ime za otvoren proglasite.

Koji u ostalom ostajemo Našom kraljevskom milosti Vam blagonakloni.

Dano u Laxenburgu dne šestoga kolovoza godine hiljadu osam sto sedamdeset i pete.

Franjo Josip s. r.

(M. P.)

Petar grof Pejačević s. r.

Ivan Mažuranić s. r.

Zatim pročita preuzvišeni gospodin kraljevski povjerenik sliedeći na sabor kraljevinah Hrvatske, Slavonije i Dalmacije upravljeni previšnji odpis:

MI FRANJO JOSIP I. po milosti božjoj cesar Austrije, kralj Česke itd. i apoštolski kralj Ugarske, Hrvatske, Slavonije i Dalmacije itd.

Velemožam, dostojanstvenikom i zastupnikom naroda na saboru kraljevinah Naših Hrvatske, Slavonije i Dalmacije sakupljenim, kraljevski Naš pozdrav.

Častni, poštovani, poglaviti i velemožni, ugledni, plemeniti, mudri i obzirni, ljubljeni, vierni Naši!

Sazivajuć kraljevskim odpisom Našim od 6. kolovoza t. g. sabor kraljevinah Naših Hrvatske, Slavonije i Dalmacije za dan 23. kolovoza t. g. nesumnjamo ni malo o tom, da ćete Vi, ljubljeni vierni Naši po primjeru posliednjega zastupstva hrvatsko-slavonskoga, poštenim i razboritim vršenjem domoljubnih zadaćah svojih, pružiti Nam novih dokazah viernosti i privrženosti svoje prema Nam kao i ljubavi svoje prama domovini.

Put realnoga i zato plodonosnoga rada, nastupljen po saboru zadnjem, otvara Vam prostrano polje za razvoj trajne i koristne djelatnosti u poglodu popravka i učvršćenja novouvedene uprave i pravosudja, kao i ponapose u pogledu utemeljenja i uzdignuća duševnoga napredka i materijalnoga blagostanja zemlje.

Digitized by Google

U tom pravcu bit će zadaća vlade Naše zemaljske, nakon ustanovljenja proračuna zemaljskoga za dojduću godinu, predložit Vam, ustavnoga pretresivanja radi, shodne osnove zakonske, koje ćete Vi, o tom smo uvjereni, s revnošću u duhu umjerenosti i s obzirom na svestrane interese svojemu izpitu podvrći.

Biti će ništa nemanje prije svega briga Vaša preduzeti izbor propisanoga broja odaslanika za skupni sabor zemalja Naše ugarske krune, gdje no će odaslanici Vaši imati sudjelovati pri izboru imajućih se izabrat za delegaciju članova, a zatim pri viećanju o važnih predlozih Naše zajedničke ugarske vlade, imenito pri pitanju hrvatsko-slavonskih željeznica.

Ako se tečajem počimajućega sada zakonotvornoga perioda vremenu shodno ukaže, da se definitivno urede autonomni odnošaji grada i kotara Rieke, bit će zadaća Vaša izaslati izsred sebe deputaciju, koja bi u smislu §. 66. nagode, obstojeće medju Ugarskom s jedne i kraljevinami Našim Hrvatskom i Slavonijom s druge strane, bila pozvana s deputacijami ugarskoga sabora i grada Rieke o tom razpravljati.

U pogledu utielovljenja negdašnje hrvatsko-slavonske vojene krajine, koje jedan dio priedje već pod upravu gradjansku Hrvatske i Slavonije, bit će briga vlade Vaše, da bude izveden članak 14. zakona od 19. lipnja 1872. po Nami za teritorij prijašnje krajine posvećen.

A bit će po mogućnosti izvedeno i konačno utielovljenje svega kolikoga još preostavšega negdašnjega područja vojene krajine materi zemlji, u koliko bi se okolnosti tomu shodne ukazale.

Izrazujuć Vam u ostalom Našu kraljevsku milost, izjavljujemo ovim sabor kraljevinah Naših Hrvatske, Slavonije i Dalmacije za otvoren.

Dano u Beču dne dvadesetoga kolovoza godine hiljadu osam sto sedamdeset i pete.

(M. P.) **Franjo Josip** s. r.

Petar grof Pejačević v. r.
Ivan Mažuranić v. r.

Izza toga proglasi preuzvišeni gospodin kraljevski povjerenik u ime Njeg. ces. i kralj. apoštolskog Veličanstva ovaj sabor otvorenim, te se udalji sa svojom pratnjom iz sabornice, dočim gospodin predsjednik pozva saborske članove k svečanom sazovu sv. duha u crkvu sv. Marka.

Po obavljenoj crkvenoj svečanosti vratiše se članovi sabora u sabornicu, u svrhu predaje vjerodajnica i žriebanja za verifikacionalne odsjeke. Za nadziranje tih posala imenova g. predsjednik dra. Josipa Malca, Konrada Filipa i župnika Živka Ogjića.

Ukupno budu 76 vjerodajnice predane, koje su po §. 3. sab. poslovnika podieljene žriebom u 5 odsjeka i to:

U I. odsjek:

Beruta Josip, Crnadak Gjuro, Delimanić Ivan, Horvat Petar, Josipović Stjepan, Kamenar Gjuro, Kraljević Miroslav, Lehpamer Josip, Seits Vinko, Utješenović Ognjoslav, Vrančić Ivan, Vidrić Lovro, dr.; Vugjan Mijo, Vukašinović Aleksa, Mažuranić Ivan, Pejačević Ladislav grof.

II. odsjek.

Jakić Ante, Jordan Ante dr., Kušević Svetozar, Kunek Mile, Lončarić Marko dr., Miškatović Josip, Muhić Pavao dr., Popović Stevo, Reizer Franjo, Rubido Radoslav, Sašić Stjepan, Tombor Ivan, Vardian Ivan, Vojkfy Janko grof, Reizner Ljudevit.

III. odsjek.

Katkić Ignjat, Krestić Nikola, Kotur Vaso, Lorković Blaž dr., Magenheim Ivo, Makanec Milan dr., Modić Lacko, Nugent Artur grof, Ožegović Ljudevit barun, Ogjić Živko, Šram Lavoslav dr., Spevec Stjepan dr., Tomić Gjorgje, Türk Franjo, Fodroczy Aleksa.

IV. odsjek.

Brnčić Ivan, Egersdorfer Vatroslav, Gjurgjević Vaso dr., Hrvat Mirko, Kukuljević Ivan, Mihalović Dragutin, Ožegović Tito, Smaić Bartol vitez, Sladović Mato, Subotić Jovan dr., Vuščić Josip dr., Vončina Ivan, Zabrdac Petar, Živković Jovan, Steković Jovan.

V. odsjek:

Antolek Dragutin, Baltić Mojsija, Borovečki Josip, Filip Konrad, Folnegović Frane, Kulmer Miroslav grof, Kraljević Josip, Kolarić Pajo, Mrazović Matija, Mihalović Josip, nadbiskup, Malec Josip dr., Pavišić Stjepan, Pogledić Dragutin, Špišić Viktor, Zindl Ante.

Sjednica bi zatim dovršena i zaključena, a g. predsjednik pozove odbore, da se sutradan 24. kolovoza 1875. u 9 sati prije podne u svrhu konštituiranja sastanu.

Mojsija Baltić s. r.
predsjednik.

Radoslav Rubido s. r.

Predsjednik: Neima prigovora na zapisnik? (Neima.)

Vis. sabore! Pošto se je vis. kuća prekjučer razdielila na pet odsjeka, to su se odsjeci jučer konstituirali i obavili verifikaciju poslanika i pozvanika banskih. Resultat je taj, da je od 123 poslanika i pozvanika banskih verificirano njih 74. Pošto je absolutna većina 62, to je dakle sabor ovlašten, činiti valjane zaključke.

Ja ću moliti, da se pročitaju imena verificiranih članova.

Privr. bilj. dr. **Blaž Lorković** (čita imenik verificiranih članova).

Predsjednik: Po poslovniku dolazi sada na red biranje predsjednika saborskoga. Moliti ću gospodu, da svaki izvoli na posebnu cedulju napisati ime člana, za kojega želi, da bude izabran predsjednikom.

Bira se predsjednik; privr. bilj. Rubido čita imenik.

Digitized by Google

Predsjednik: (Izza obavljena izbora.) Od 78 predanih glasova dobio je g. Nikola Krestić 77. (Živio!)

Molim g. Krestića, da bi izvolio zauzeti odmah stolicu predsjedničku. (Živio Baltić!)

Nikola Krestić: (Sa predsjedničke stolice.) Na povjerenju, koje ste mi, gospodo! izjavili tim, što ste me sada predsjednikom sabora trojedne kraljevine Dalmacije, Hrvatske i Slavonije izabrali, izrazujem vam najtopliju zahvalu. Ja ovo meni povjereno zvanje primam, te ujedno obećajem, da ću po mogućnosti sila svojih nastojati, da poslovnik ovoga sabora pravično i nepristrano rukovodim (Živio!), a molim gospodu, da me u tom mojem nastojanju podupirate. Dozvolite mi samo još jedno, i to, da vriednomu starini, veleštovanomu našemu drugu g. Baltiću, koji se je takovom pripravnošću i ljubeznošću podvrgao mučnoj zadaći, da je kao privremeni predsjednik razprave vodio, u vaše i u moje ime zahvalnost izrazim. (Živio!)

Sada pako prelazimo na izbor I. podpredsjednika. Zato molim g. bilježnika, da izvoli čitati listinu, a gg. zastupnike molim, neka svaki izvoli napisati na cedulju člana, kojega želi za I. podpredsjednika.

(Bira se I. podpredsjednik; privr. bilj. Steković čita imenik.)

Predsjednik: (Izza obavljena izbora.) Resultat izbora je taj, da je od 67 glasova dobio g. Mirko Hrvat 66. Ima se dakle smatrati izabranim za I. podpredsjednika.

Mirko Hrvat: Ja vam, gospodo! zahvaljujem na povjerenju, koje ste ovim izborom u mene stavili. Ja ću sa svimi silami nastojati, da rad ovoga sabora po mogućnosti pospješim. (Živio!)

Predsjednik: Prelazi se na izbor II. podpredsjednika. Molim g. bilježnika, da izvoli čitati listinu, a gg. zastupnike molim, da izvole na cedulju napisati ime člana, kojega žele za II. podpredsjednika.

(Bira se II. podpredsjednik; bilježnik Steković čita menik.)

Predsjednik: (Izza obavljena izbora.) Rezultat izbora je taj, da je od 68 glasova dobio g. Petar Horvat 67. Ima se dakle smatrati izabranim za II. podpredsjednika.

Petar Horvat: Vis. kućo! Prihvaćajući ovo častno mjesto, zahvaljujem na podjeljenom mi povjerenju. (Živio!)

Predsjednik: Dolazi na red izbor 4 bilježnika. Molim g. bilježnika, da izvoli čitati listinu, a gg. zastupnike molim, da izvole napisati 4 imena na cedulju, koje žele za bilježnike.

(Biraju se bilježnici; Steković čita imenik.)

Predsjednik: (Izza obavljena izbora.) Rezultat je sliedeći: Od 67 glasova dobio je g. zast. Konrad Filip 66, g. dr. Vaso Gjorgjević 66, g. Steković 66 i g. bar. Ljudevit Ožegović 58. Ova se dakle gospoda imadu smatrati izabranimi bilježnici; molim, da izvole zauzeti svoja mjesta. (Učini se.)

Pošto je izbor saborskog predsjednika i podpredsjednika, i bilježnika obavljen, pošto je dakle bureau kuće izabran, izrazujem sabor trojedne kraljevine Dalmacije Hrvatske i Slavonije, sazvan na dne 23. kolovoza 1875. konstituiranim. (Živio!)

Ovo konstituiranje, t. j. izbor predsjednika i podpredsjednika i bilježnika, prijaviti će se Nj. Veličanstvu prev. znanja radi.

Na dnevni red dolazi izbor one petorice članova, koji će trajni odbor sačinjavati za verifikaciju. Molim g. bilježnika, da izvoli čitati listinu, a gg. zastupnike, da izvole napisat na cedulju 5 imena, koja žele u ovaj odbor. (Obavlja se izbor: bilj. Steković čita imenik.)

Predsjednik: (Izza obavljena izbora.) Rezultat izbora je sliedeći: Od 64 glasa dobio je g. Mirko Hrvat 63, g. Kukuljević 63, g. dr. Vuščić 63, g. Miškatović 62 i g. dr. Vaso Gjorgjević 62. Ova se dakle gospoda smatraju kao članovi ovoga trajnoga odbora petorice za obavljanje verifikacije.

Digitized by Google

Treća saborska sjednica,

držana dne 26. kolovoza 1875. u 10 sati, pod predsjedničtvom saborskoga predsjednika g. Nikole Krestića.

Sadržaj: Zapisnik 2. saborske sjednice. — Podnesci. — Interpelacija zast. dra. Makanca glede pribjeglih na naše zemljište Hercegovaca i Bošnjaka. — Izbor 9 strukovnih odbora.

(10 sati, 15 minuta.)

Predsjednik: Sjednica je otvorena. Molim g. bilježnika, da izvoli zapisnik pročitati.

Biljež. **Jovan Steković** čita:

Zapisnik

II. sjednice sabora kraljevinah Dalmacije, Hrvatske i Slavonije pod predsjedanjem dobnoga predsjednika g. Mojsije Baltića dne 25. kolovoza 1875. godine, držane u glavnom gradu Zagrebu.

Privremeni predsjednik otvori sjednicu i čitan je zapisnik posljedne sjednice, koji se bez primjetbe ovjerovljuje, zatim priobćuje, da su verifikacionalni odsjeci izvješća podnieli, te da su usljed istih sliedeća 75 člana od 123 zastupnika i pozvanika verificirana: Antolek Dragutin, Baltić Mojsija, Borovečki Josip, Filip Konrad, Kulmer grof, Kraljević Josip, Kolarić Pajo, Mrazović Mato, Malec Josip dr., Pavišić Stjepan, Spišić Viktor, Zindl Antun, Mihalović Josip nadbiskup, Pogledić Dragutin, Pejačević Petar grof, Jakić Antun, Jordan Antun dr., Kušević Svetozar, Kunek Mile, Lončarić Marko dr., Miškatović Josip, Muhić Pavao dr., Popović Stevo, Reizer Franjo, Rubido Radoslav, Šašić Stjepan, Tombor Ivan, Vardian Ivan, Vojkfy Ivan grof, Reisner Ljudevit, Beruta Josip, Crnadak Gjuro, Delimanić Ivan, Horvat Petar, Kamenar Gjuro, Kraljević Miroslav, Seitz Vinko, Vrančić Ivan, Vugjan Mijo, Vukašinović Aleksa, Mažuranić Ivan, Pejačević Ladislav grof, Josipović Stjepan, Utješenović Ognjoslav, Vidrić Lovro dr., Lehpamer Josip, Brnčić Ivan, Egersdorfer Vatroslav, Gjurgjević Vaso, Hrvat Mirko, Kukuljević Ivan, Mihalović Dragutin, Ožegović Tito, Sladović Mato, Smaić Bartol vitez, Subotić Jovan dr., Vuščić Josip dr., Vončina Ivan, Zabrdac Petar, Živković Jovan, Živković Teofan, Nugent Artur grof, Fodroczy Aleksander, Krestić Nikola, Kotur Vaso, Lorković Blaž dr., Magenheim Ivan, Modić Lacko, Ožegović Ljudevit barun, Šram Lavoslov dr., Spevec Stjepan, Tomić Gjorgje, Türk Franjo, Makanec Milan dr., Odžić Živko i pošto je tim nadpolovična većina polučena, poziva, da se izbor predsjednika i dvajuh podpredsjednika preduzme, što se i usvaja, te u smislu §. 12. saborskog poslovnika glasovalo se je ceduljami posebice za svakoga, te je od 68 glasujućih Nikola Krestić sa 67 glasova predsjednikom, Mirko Hrvat sa 66 glasova I. podpredsjednikom i Petar Horvat sa 66 glasova II. podpredsjednikom izabran. Nakon proglašena izbora zauzmu izabrani svoja mjesta i predsjednik poslje kratka govora i zahvale privremenomu predsjedniku izražene poziva, da se pristupi k izboru četiriuh bilježnika, jednom ceduljom, te biše od 67 glasujućih Konrad Filip sa 66, Vaso Gjurgjević sa 66. Jovan Steković sa 66, Ljudevit barun Ožegović sa 58 glasova izabrani, koji po proglašenju svoja mjesta zauzeše, a predsjednik izjavi sabor konstituiranim, te izjavi, da će se konstituiranje sabora i rezultat izbora saborskoga predsjednika i podpredsjednika obznaniti Njegovomu posvećenomu Apoštolskomu Veličanstvu kralju.

Poslje biran je trajni odbor verifikacionalni od pet lica, te je od 64 glasujuća dobio Mirko Hrvat 63, Ivan Kukuljević 63, dr. Josip Vuščić 63, Josip Miškatović 62 i Vaso Gjurgjević 62 glasa, koje predsjednik pozove, da se čim prije konstituiraju.

Konačno predsjednik označuje, da će se u sutrašnjoj sjednici izabirati trajni odbori: 1. za pravosudje, 2. za bogoštovje i nauku, 3. za trgovinu, obrt, komunikacije i javne radnje, 4. za poslove agrarne, 5. za poslove unutarnje zemaljske uprave, 6. za obćinarstvo, 7. za zemaljski proračun, 8. za razsudu zemaljskih računa, 9. za peticije i pritužbe, te urekav sutrašnju za 10 sati prije podne, zaključi sjednicu ob 11½ sati.

Krestić s. r. — **Jovan Steković** s. r. sab. bilježnik.

Digitized by Google

Predsjednik: Ima li kakova prigovora proti ovom ovako sastavljenom zapisniku? (Neima.)

Prigovora neima, zapisnik se verificira.

Na ovaj vis. sabor stigli su sliedeći podnesci:

Laginja, absolviran jurista, moli na dvie godine podporu po 500 for., da izuči trgovačke nauke. Ovu molbu podupire g. dr. Makanec; ide odboru peticionalnomu.

Svietli ban dostavlja proglašenja radi prev. sankcijom providjene zajedničke zak. članke, i to: zak. čl. 23. i 26. o porezu kućarine i o porezu od služinčadi, kola i konja; zak. čl. 38. o uzakonjenju državnog ugovora s Rusijom o zamjenitom izručivanju prostih zločinaca; zak. čl. 42., 43., 44. i 45. o gradjenju i koncesioniranju njekojih željeznica u Ugarskoj. — Proglašenje ovo staviti će se u svoje vrieme na dnevni red.

Odbor petorice za verifikaciju javlja, da se je konstituirao, te izabrao si predsjednikom g. Iv. Kukuljevića, a izvjestiteljem g. dra. Vasu Gjurgjevića.

Središnji odbor županije sriemske prosvjeduje proti izboru u kotaru rumskom. — Ovaj je prosvjed stigao 25. kolovoza, dakle poslje, kako je verifikacija bila obavljena. Prosvjed ima se dakle vratiti, ako je vis. kuća sporazumna. (Prima se.)

Obćina banijska prosvjeduje proti izboru za kotar karlovački. I ovaj je prosvjed stigao 25. kolovoza, dakle poslje kako je bio zastupnik kotara karlovačkog verificiranim proglašen. Ja mislim, da i ovaj prosvjed ima istu sudbinu dieliti s onim o kotaru rumskom, naime, da se vraća prosvjednikom natrag. (Prima se.)

G. zast. dr. Derenčin podnaša svoju vjerodajnicu. G. zastupnik već je svoje mjesto zauzeo; vjerodajnica ide odboru verifikacionalnom.

Rieč ima g. dr. Makanec, da stavi interpelaciju.

Dr. **Milan Makanec:** Vis. sabore! Ovaj sabor otvoren i konstituiran je uz okolnosti koje bez sumnje pozornost svega svieta na se povukoše, uz okolnosti, koje bi za našu vladu i za naš sabor bile danas izključivi predmet brige i saborske razprave, kad nebi kraljevine Dalmacija, Hrvatska i Slavonija u oči ovih okolnosti po svojem uplivu i glavnih atributih državne vlasti, — kao što nam protivnici naši često prezirno dovikuju, — bila pars adnexa kraljevine Ugarske.

Nikad nisam tužni i podredjeni odnošaj naše domovine toli duboko i toli bolno osjećao, no kad sam pod utiskom vriska bosansko-hercegovačkih bjegunaca pod utiskom bojnoga tutnja bosansko-hercegovačkih junaka slušao sadržaj kr. reskripta, kojim kralj kraljevine Dalmacije, Hrvatske i Slavonije otvara sabor ove kraljevine. Reskript ovaj dočim nas uvjerava, da će se autonomni položaj grada Rieke, kad nastanu neke potanje neoznačene okolnosti, definitivno riešiti, te da će i utjelovljenje krajine zavisiti od istih neoznačenih okolnosti, šuti mramorkome o Dalmaciji, te nas na žalost našu nijednom riečju nepoziva na razpravljanje pitanja, kako da se kraljevina naša odazivlje dužnosti, koju nam dogadjaji, sbivajuć se u našoj najbližoj blizini preko Save i Une, nuždno namiću.

Politika oportuniteta, separatizma, partikularizma, politika Esauova, svezala je hrvatskomu narodu ruke u najozbiljniji čas, u čas, koji ga kao nikada ozbiljno sieća na njegovu prošlost i na promišljanje o njegovoj budućnosti.

Uvažavam čuvstvo, koje po meni potaknuti predmet u svih vami probudjuje; uvažavam i okolnosti, u kojih se danas naša domovina nalazi, nu ma koja nas obuzela čuvstva, ma kakove bile faktične okolnosti, u kojih se danas naša domovina nalazi, toliko stoji, da se sabor ove kraljevine nesmije oglušiti vapaju, koji no iz Hercegovine i Bosne dolazeć, daleko se razleže po hrvatskoj domovini, te glasno kuca na grudi svakoga sina ove zemlje, vapaju: Pomozte braćo! te sabor ovaj nemože i nesmije započeti svoje djelovanje, a da se prije svega vapaju tomu neodazove.

Nije dosta naglašivati virtualna prava, koja ima naša domovina na one predjele, već se treba sjećati i virtualnih dužnosti, koje nam i kraljevskom domu nadleže naprama onim predjelom, jer su pradjedovi stanovnika onih predjela zajedno s našimi pradjedovi na saboru u Cetinju stavili na kraljevski priestol sada slavnu vladajuću kuću; jer su krv od krvi naše, i nerazdruživa uda našeg jedinstvenog narodnoga tiela.

Tek su braća naša u Bosni i Hercegovini oduševljenom junačkom borbom za svoje oslobodjenje potresli plesalištem, koje si bezdušne diplomatske kokete nad glavami bjedne naše braće spremiše, te na kojem se uz skladni pljesak turskih zulumdjija i ostalih neprijatelja Slavenstva, a na ruglo prosvjete i kršćanskoga morala kroz stoljeća verahu bakanalskom razuzdanosti, osjeti bezsavjestna Europa, da se balkanska rana, koju je samo Slavenstvu namienila, nalazi na vlastitu njezinu tielu.

Osjeća nezahvalna Europa, da je bila u zabludi, kad je oslobodjenje Slavenstva na jugu od turskoga jarma iz obzira nizke sebičnosti vjekomice priečila i odgadjala, dočim je s druge strane turski pašaluk, tursko bezzakonje i divljačtvo podržavala, podupirala i povladjivala. Nu nije nama dosta, što Europa prizna svoje bludilo, jer ona uz to priznanje bludnje još uvjek uvažava mržnju proti Slavenstvu, i bojazan, da l' nebi oslobodjen slavenski jug oprostiti znao toli bezznačajnu nezahvatnost, toli ciničnu i okrutnu njezinu nevjeru.

Prosvjećena Europa, koja proti turskom polumjesecu iz hira u Aziji odasla cviet svoga pučanstva, na hiljade nejake dječice, popratila je jauk vlastite djece, slavenskih kršćana bojaznom, da se nebi poremetile granice turskog pašaluka, da se nebi potlačeni slavenski kršćani vlastitim junačtvom dovinuli slobode.

Sletiše se diplomati na dogovor, ali se složiše samo u kukavnom priznanju, da neznadu lieka, kojim bi se balkanska rana izliečila bez fiaska jednog ili drugog preuzvišenog ili presvietlog člana diplomatskog sbora (smjeh),

Digitized by Google

da toj rani neima lieka do objektivne pravednosti, kojoj ipak nijedna velevlast nije sklona ustupiti svoj sebični, ponajviše umišljeni interes, jer se diplomati boje, da će se tim sredstvom morati poremetiti granice turske vlasti, te tim njima oduzeti glavno polje za nastavak diplomatskoga bakanalizma.

Europska diplomacija, jer je preduboko zagreznula u močvaru cinična egoizma, zaboravlja pogibelj, koja je kroz toliko vremena prietila od divljih turskih čopora, zaboravlja Sobieskije, Zrinoviće, Berislaviće i sve druge slavenske junake, koji su za obranu europske kulture proti turskoj divljači prolievali rieke krvi na nebrojenih ratištih; zaboravlja, da slavenski jug europsku kulturu nije samo zaštićivao na ratištih u sveobćem oružanom odporu, već još više i mnogo dulje kao plien, koji se divljoj zvieri na spas ostaloga stada dobacuje. Dà, Europa bacila je slavenski jug, poput abandona u more turskoga bjesnila, ali se nije nikada sjetila dužnosti, koju glede abandona poštenim ljudem nalaže već starogrčka „lex Rhodia de jactu", t. j. dužnosti odštete naprama oštećeniku.

Europejske velevlasti, koje su u vlastitom domu gledale, gdje turska divlja okrutnost pustoši, žari, pali, zlostavlja, mrcvari, ubija, davi, utaplja i oskvrnjuje sve, što dosiže, nenalaze se prinukanimi, da slavenskim boriocem proti istom pradušmanu prosvjete priskoče u pomoć, da se očajana borba čim prije na njezinu korist svrši, već prieče Crnoj gori i Srbiji, da naprama braći vrše svetu dužnost, te nastoje, kako bi ustaši položili oružje, da se tobože izpitaju turski zulumi, kao da je nuždno izpitivati, što sva Europa znade, t. j. da je nedostojan položaj turskih Slavena na jugu, i nesnosljivo tursko divljačtvo, koje Slavenom prieči, da živu kao ljudi stvoreni „po slici božjoj". U mjesto da izpituju turske zulume, o kojih se po svojih konzulatih kroz toliko vjekova na vlastite oči uvjeriše, imali bi oni o tom nastojati, da taj zulum čim prije konačno prestane, te da se potlačeni oni predjeli oslobode za europejsku kulturu.

Ništa me ipak tako neraztužuje, ništa me toliko ne boli, niti nezahvalnost Europe, niti nemoralna politika ostale diplomacije, kao diplomacija austro-ugarska, države, u kojoj većinom stanuju Slaveni, koja ravnodušno gleda, gdje uz asistenciju njezinih vojnika turska divljač djecu, žene i starce bosanske baca i tura u Savu i Unu.

Gospodo! mi istina nismo krivi, što austro-ugarska diplomacija tako postupa, te ja odbijam od hrvatskog naroda odgovornost za čine, koji se proti njegovoj volji sbivaju; nu ipak moram priznati, da smo sukrivi, jer smo našoj domovini ustanovili položaj, u kojem ona nemože svoju naprama braći dužnost, kao država hrvatska vršiti. „Obzor" kao glasilo saborske većine poziva Srbiju i Crnugoru, da pohiti u pomoć braći u Bosni i Hercegovini, te prieti knezovom ovih zemalja u protivnom slučaju unutrnjim prevratom, akoprem dobro zna, da je savez trijuh careva tomu protivan, te da je bojna kocka varava i da su stoga izložene ove zemlje u nesretnom slučaju mogućim strašnim posljedicam. Uzprkos tomu uvidja „Obzor", da je za ove zemlje stvar poštenja, da se odazovu dužnosti svojoj naprama braći, i svojoj svetoj zadaći, te u tom „Obzor" pravo imade. Nu glede naše politike imade „Obzor" drugu logiku i druge nazore, jer nas u našoj politici odvraća od solidarnosti sa ostalimi Slaveni, te nam preporučuje politiku separatizma pod nazivom politike oportuniteta. (Nemir; čuju se glasovi: nespada amo polemika novinarska.) Ova je politika naša po meni naglašena sukrivnja. U ime ove politike naziva me „Obzor" Ivanom Zapoljem, jer sam nastojavao, da se po mom mnienju štetne skrajnosti sa srbske i hrvatske strane izravnaju, te da se svi mjesto u ovih skrajnostih nadjemo na jednom stanovištu, t. j. da se svaki osjeća kao sin jedinstvene domovine, te da nam je svima samo jedan glavni cilj, — častni i dostojanstveni položaj domovine, te jer sam naglašivao svagda slavensku solidarnost. Taj sam prikor kao i mnoge druge morao pregorieti; nu pitam ja, tko je Ivan Zapolja, da li je onaj, koji se bori za cjelokupnost i samostalnost domovine ili onaj, koji vlast tudjina u našu domovinu uvadja, da ovdje gospodari, i koji se sdružuje s tudjinom, da vojuje proti slobodi i samostalnosti domovine. Glede toga prigovora „Obzorova" (Prekida ga smieh.)

Predsjednik: Molim liepo, moram opomenuti g. govornika neka govori o predmetu. (Nemir, glasovi: čujmo, pustite ga da govori.)

Dr. **Milan Makanec:** Sve ovo, što sam spomenuo, u savezu je s predmetom, o kojem govorim. Upravo politikom „Obzorovom", koja je politika vladajuće stranke, došlo je do toga, da je hrvatski narod svezanih ruku u ovaj čas, kad nam braća pograbiše oružje za svoju slobodu. Osvjedočen sam, da i vi gospodo! koji prigovarate, sami osjećate, da je krivnjom vaše politike našu domovinu ono što se preko sbiva, nepripravno zateklo, te da i sami oplakivate apatiju, u koju ste naš narod uljuljavali. (Protuslovlje.) Nemojte mi prigovarati, da su to floskule govorničke, te da govori nisu topovi, kojih trebamo. Govori topovi su, ako iz čista srca i osvjedočenja proizlazeć djeluju na druga čista srca moćju osvjedočenja. Sav napredak svjetske kulture i političkoga života na tom se djelovanju osniva, akoprem priznajem, da su se govori u drugom pravcu rušili bedemi, koji su prvijim nastojanjem sagradjeni bili. (Glas: Hajte u Hercegovinu.) Govornik: Ako me pozivate, da idem u Hercegovinu, to vam velim, da sam već bez straha stojao proti Turčinu na srbskoj barikadi; nu neradi se ovdje o pojedincu, već o dužnosti naroda kao takova i skupne domovine kao države. Ova bi imala pozivati narod pod oružje, a u tom slučaju zaboraviti ću i ja kao svaki drugi obitelj i djecu svoju.

Ako se tomu smijete, razloga neimate, jer se tim smjehom podrugivate onom, što bi vam imalo biti sveto. Vi, koji naglašujete virtualna prava, smijete se, i puštate,

Digitized by Google

da oni tamo u Bosni i Hercegovini vojuju za slobodu svoju, a kad bi si ju izvojevali, bili bi vi, bojim se, prvi, koji bi i nesaslušav njihov glas bacili ih u okvir kojekakvih nagodba, te ih iz fizičnog jarma bacili u duševno robstvo. Nesmatram ja virtualna prava praznimi riečmi; nu ova prava pripadaju nam samo naprama Turskoj i naprama Austro-Ugarskoj, ne pako naprama onim predjelom, koje smo kroz stoljeća ostavili njihovoj sudbini, te koji se danas vlastitim junačtvom bore za svoje oslobodjenje.

Na moje pitanje, da li je naš narod dužan priskočiti braći našoj u pomoć, odgovoriti ćete, osvjedočen sam, svi: jest; ali na pitanje, kojim će faktičnim načinom narod vršiti svoju dužnost, odgovoriti ćete, bojim se, mi smo svezanih ruku, nemožemo učiniti u današnjih okolnostih naše domovine, što bi u drugih okolnostih učiniti mogli i morali. (Prigovori; govornik: molim, da me tako često neprekidavate; imati ćete dosta sgode moje navode oprovrgavati.)

Boli me jedino, da nemogu staviti predlog, koji mi u srcu počiva, jer se bojim, da ćete ga zabaciti pozivom na današnji odvisni položaj naše domovine; nu predvidjeni taj vaš zaključak ujedno je najbolji dokaz za to, da smo vašom politikom oportuniteta zalutali na stranputicu, jer nam smeta, da nemožemo naprama našoj braći izpuniti punu našu dužnost. (Nekoji u središtu se smiju; govornik: na čast vam smjeh!) Nadam se ipak, da će se u vašoj sredini naći član, koji će uspješno predložiti moći, da se Nj. Veličanstvu podnese predstavka u svrhu, da hrv. narodu omogući vršenje naglašene dužnosti, koja je ne samo dužnost hrvatskoga naroda, nego i hrvatskoga kralja. Ja taj predlog staviti nemogu, da radi toga, što ga ja stavljam, nepropadne, ja vas samo na to siećam, te se ograničujem samo na čednu interpelaciju.

Dobivam izvješća iz svoga prebivališta, a dobivate i vi slična izvješća dan na dan, kako se gomila broj bjegunaca, te kako je grozno gledati ovu sirotinju gladnu, podrapanu, bez kućišta, te kako hrvatski i nehrvatski bezdušni trgovci kupuju blago za nevriednu cienu, bila bi zasluga vlade, kad bi nastojala, da se toj nečovječnoj trgovini na put stane.

Mi skupljamo, istina, dobrovoljne darove, te ja priznajem, da svaki rado doprinosi svoj dar na ublaženje biede bjegunaca; nu ova pripomoć neće biti dovoljna za ogromnu potrebu.

Naša domovina kao takova neobiluje istina velikim javnim dohodkom; nu u takovu slučaju moramo si ipak odkinuti i od ovo mala, što nam nagodba daje. S toga prva točka moje interpelacije onamo glasi, da li je ban pripravan od sabora zatražiti u naglašenu svrhu indemnitet za svotu od 100.000 for. iz autonomnih dohodaka naše domovine.

Nu nije tim dosta učinjeno. Gledamo na našu žalost, gdje na obalah Une i Save leže liešine pod turskim divljačtvom izdahnuvših, nesahranjene, te nitko nepita, kako da se ranjenikom pruži ma i najprimitivnija njega i pripomoć. Okolnost ova, ne samo što nas napunjuje bolnom sućuti, već nas i u vlastitom neposrednom interesu ozbiljno poziva na razmišljanje posljedica, koje od tuda sliediti moraju. Pitam vas, gospodo! koga će u prvom redu stići ubitačne posljedice toga, što Europa neuvažava dužnosti čovječnosti, te hladno gleda, gdje bez svake liečničke pripomoći ranjenici ginu, te se gomilaju nezagrnjene lješine u najbližjem susjedstvu. (Odobravanje.) Nemojte mi prigovarati, da to nespada u djelokrug ovoga sabora i naše vlade, nego da spada na skupni sabor ugarski, koji ove okolnosti iz daljine i bez sućuti motri, te koji možda i neuvidja, da i Ugarsku u slučaju propusta brze pripomoći stići može osveta toga propuštaja. Svakako je naša domovina prva na udaru, te i prva dužna skrbiti se za odklon te pogibelji toli iz ljubavi naprama stradajućoj braći, kao i u vlastitom najbližem interesu. Smatram s toga, da je ban i vlastan i dužan, čim skorije o tom nastojati, kako da se naglašena pogibelj od naše domovine odkloni, te kako da se po mogućnosti bar u tom pogledu ublaži skrajna bieda naše braće.

Mislim, da neće biti težko izposlovati, da se omogući liečnikom, da mogu pod zaštitom medjunarodnog prava stupiti na ono polje u svrhu njege ranjenika, kao i u svrhu zavedenja sanitarnih mjera, kojimi će se zapriečiti imati, da se mrtvi Bošnjaci i Hercegovci neosvete Europi kolerom i kugom, proti kojoj će badava sliediti diplomatski dogovori. Tamo smjera drugi dio moje interpelacije.

Ova dva pitanja, koja su predmetom moje interpelacije, nisam stavio iz znatiželjnosti, da čujem možda kakov odgovor, niti tendencijom agitatornom, jer sam hotomice odabrao dan, na kojem je na dnevnom redu izbor 10 odbora, koji neprivlačuje slušateljstva, već namjerom, da potaknem bana na skori čin ili možda na to, da on koga trećega prinuka na vršenje dužnosti. A vi gospodo! koji uplivate na odluke vlade, nemojte lahke ruke preći preko toga predmeta. Bacite obzire stranačke, bacite obzire osobne, te se složite svi u ozbiljnoj brizi o tom, kako da se omogući hrvatskomu narodu, da se što krepčije odazove dužnosti svojoj naprama borećoj se braći. A vi gospodo! koji polazite na vaša ugarsko-hrvatska štipendija u Peštu (nemir i smieh) recite dotičnikom, da će hrvatski narod prekinuti svaku svezu s njima, ako nam neomoguće ili ako nam prieče vršenje naše dužnosti naprama onim, koje vidimo, da ginu u borbi za slobodu, koje vidimo, da se zlostavljaju po njihovih tlačiteljih, te koji su nam najbliže po povjesti, po srcu, ljubavi i dužnosti Ako to učinili nebudete, ili učiniti kadri niste, ako ćete slušati savjete, koje vam plemeniti njemački i magjarski listovi u Beču i Pešti davaju, tada nemojte više tvrditi, da isto što i mi želite, jer vam to nitko više vjerovati neće. S toga učinite, u oči toli ozbiljnih okolnosti svoje dužnosti, dok je vremena; a mi medjusobno praštajmo si svaku povredu,

Digitized by Google

da se narod u ovaj ozbiljni čas ukaže diplomaciji kao jedinstven, jedinstvenom težnjom. Ja sa svoje strane oprostio sam u svrhu sloge Begoviću, koji me je, po navodu „Obzora", jedanput kroz šibe pustio, oprostio sam Starčeviću osobne uvrede, a ja ću u ovu svrhu oprostiti i g. Miškatoviću (Smieh), što me je kroz tri mjeseca dan za danom puštao kroz mitrailleuse. (Nemir; predsjednik zvoni; glasovi: čujmo; prigovori.) Prigovarajte vi nekoji koliko vam drago, priznati morate i vi, da nam treba jedinstvena postupka, te ako se makar u misli postavite na obale Une i Save, morate priznati, da je današnjim položajem naše domovine u taj odlučni i ozbiljni čas svaki hrvatski rodoljub u dnu srca, u dnu duše svoje uvriedjen, kad narod hrvatski svezanih ruku gledati mora borbu, u koju za oslobodjenje naše braće dužnost i srce zove sinove naše domovine. (Burno odobravanje i pljesak na galerijah.)

Stavljam sliedeću interpelaciju: (čita)

1. Kani li Preuzv. Vaša još u ovom zasjedanju od sabora zatražiti indemnitet za svotu 100.000 for. u svrhu, da ovu svotu upotriebi za podporu prebjegavših u našu domovinu bjegunaca iz Bosne i Hercegovine.

2. Kani li Vaša Preuzv., pa ako, kojim putem o tom nastojati, da se Bosna i Hercegovina obskrbi dovoljnim brojem pod medjunarodnom zaštitom stojećih liečnika, ili da se drugim putem bosanskim i hercegovačkim ranjenikom iz razloga obćenito-zdravstvenih, a najpače po zahtjevu čovječnosti pruži nuždna njega i pripomoć.

Predsjednik: Interpelacija ova uvrstiti će se u zapisnik i predati svietlomu banu.

Na dnevnom redu je izbor 9 strukovnih odbora, i to: 1. odbora za pravosudje; 2. za bogoštovje i nauku; 3. za trgovinu, obrt, komunikacije i javne radnje; 4. za poslove agrarne; 5. za poslove unutrnje zemaljske uprave; 6. za obćinarstvo; 7. za zemaljski proračun; 8. za razsudbu zemaljskih računa i 9. za peticije i pritužbe.

Svih ovih 9 odbora birati će se na jedanput.

(Obavlja se izbor ceduljami; bilj. Steković čita imenik.)

Predsjednik: (Izza obavljena glasovanja.) Glasovanje je obavljeno, ima se preduzeti skrutinium. Po §. 59. poslovnika ima se bilježnikom pridieliti još četvorica članova sabora, koji će glasove sbrojiti i rezultat predsjedničtvu javiti. Ja imenujem u tu svrhu gg. zast. Tombora, Kamenara, Rubidu i Delimanića, i molim ih, da preduzmu skrutinium što prije.

Vis. sabore! U običaju naših sabora prijašnjih bijaše, što je običaj svih parlamenta, da se odgovara na poslanicu kraljevsku ili reskript adresom saborskom. Ovo je neka parlamentarna udvornost, a ima i političke važnosti. Ja mislim, da bi shodno bilo, da se posluži i ovaj sabor ovim sredstvom, te podnese adresu na poslanicu kraljevsku. Ako je vis. kuća sporazumna s tim, imao bi se odbor petorice imenovati, koji će adresu sastaviti. (Prima se.)

Ako se to primi, odgadjam sjednicu na poslje podne u 6 sati, gdje će se priobćiti rezultat skrutinija, i gdje će se moći preduzeti izbor odbora petorice, kojemu će biti zadaća, da sastavi adresu.

(11 sati, 30 minuta.)

Nastavljena treća saborska sjednica

dne 26. kolovoza 1875. u satih poslje podne, pod predsjedničtvom saborskog predsjednika g. Nikole Krestića.

Predsjednik: Rezultat skrutinija je sliedeći:

U odbor za proračun izabrana su gg. Gjuro Crnadak, Mirko Hrvat, Antun Jakić, Mirosl. Kraljević, Pajo Kolarić, Mato Mrazović, Dragutin Mihajlović, Jos. Miškatović, Dragutin Pust, Bartol vit. Smaić, dr. Jovan Subotić, dr. Lavosl. Šram, Ivan Vončina, Iv. Tombor i Türk.

U odbor za poslove unutrnje zem. uprave gg.: dr. Marijan Derenčin, Tito Ožegović, Mato Mrazović, Drag. Pogledić, dr. Lavoslav Šram, Ivan Vončina i Dragutin Mihajlović.

U odbor za bogoštovje i nastavu gg.: dr. Vaso Gjurgjević, Katkić, Iv. Kukuljević, dr. Blaž Lorković, dr. Lončarić, dr. Spevec i Iv. Tombor.

U odbor za pravosudje gg.: dr. Marijan Derenčin, dr. Milan Makanec, dr. Josip Malec, Mato Mrazović, dr. Lavoslav Šram, dr. Lovro Vidrić i dr. Jos. Vuščić.

U odbor za poslove agrarne gg.: Aleksander Fodroci, grof Miroslav Kulmer, Iv. Magenheim, Mato Mrazović, Dragutin Mihajlović, grof Artur Nugent i dr. Jos. Vuščić.

U odbor za trgovinu, obrt, komunikacije i javne radnje gg.: Vatroslav Egersdorfer, Antun Jakić, Vaso Kotur, Pajo Kolarić, Dragutin Mihajlović, Mato Mrazović i Artur grof Nugent.

U odbor za obćinarstvo gg.: Delimanić, Kamenar, Živko Odžić, bar. Ljudevit Ožegović, Rubido i dr. Jovan Subotić.

U odbor za peticije i pritužbe gg.: Delimanić, Konrad Filip, dr. Vaso Gjurgjević, Mirko Hrvat, Jovan Steković, Iv. Tombor i Iv. Vončina.

U odbor za razsudjivanje zemaljskih računa gg.: Konrad Filip, dr. Vaso Gjurgjević, Mirko Hrvat, Antun Jakić, Pajo Kolarić, Reizer i Türk.

Ova se gg. dakle smatraju izabranimi. Molim, da se ovi odbori odmah sutra konstituiraju, da mogu radnju započeti.

Digitized by Google

Na dnevnom redu je izbor odbora petorice ad hoc za sastavljenje adrese. Molim g. bilj. Stekovića da izvoli čitati imenik, a gospodu, da na cedulji petoricu naznače, koje žele u odbor za adresu.

(Obavlja se izbor; bilj. Steković čita imenik.)

Predsjednik: (Poslje obavljena glasovanja.) Prelazi se na skrutinium, a buduć da se taj ima odmah preduzeti, imenujem od strane gg. zastupnika, koji će se radi toga bilježnikom pridružiti, gg. zast. Tombora, Kamenara, Rubidu i Delimanića.

(Obavlja se skrutinium.)

Rezultat je sljedeći: od 63 glasa dobiše gg. Mrazović 63, Miškatović 62, dr. Vuščić 62, dr. Derenčin 61 i dr. Subotić 61; ova se gg. smatraju dakle izabranimi. Molim ovu gospodu, neka nastoje, da čim prije svojim radom gotovi budu.

Tim bi za danas dnevni red izcrpljen bio, a dnevni red buduće sjednice sastojao bi u razpravi ob onih izborih, koji su po verifikacionalnih odsjecih za preporne izjavljeni, ako je vis. kuća sporazumna. (Prima se).

Molim gospodu, koja su članovi onih 9 odbora, neka se izvole odmah sutra konstituiranja radi potruditi u sabornicu u 10 sati.

(6 sati 25 min.)

Digitized by Google

Četvrta saborska sjednica,

držana dne 28. kolovoza 1875. u 10 satih pod predsjedničtvom saborskoga predsjednika g. Nikole Krestića.

Sadržaj: Zapisnik 3. sab. sjednice. — Podnesci. — Interpelacija zast. Svet Kuševića ob utemeljenju niže realke u Vukovaru. — Interpelacija istog o maltarini u Vukovaru. — Odgovor vlade na prvu interpelaciju. — Interpelacija zast. dra. Makanca glede cenzure „Primorca". — Interpelacija istoga glede naputka vel. županom i podžupanom u pogledu uticanja njihova na prošle izbore. — Odgovor vlade na ovu interpelaciju. — Interpelacija zast. dra. Subotića, i to 1) glede podignutja male realke osječke na višu, i 2) glede popune učiteljskih mjestah na osječkoj gimnaziji. — Odgovor vlade na obe interpelacije. — Interpelacija zast. Folnegovića glede zakona ob odkupu javnih radnjah. — Interpelacija istoga glede ženitbenih dozvolah momčadi vojnoj dužnosti podvržene. — Odgovor bana na interpelaciju zast. dra. Makanca glede pribjeglih na našu stranu bjegunacah iz Bosne i Hercegovine. — Razprava o verifikaciji saborskih članovah. —

(10 satih, 10 minuta.)

Predsjednik: Sjednica je otvorena. Molim g. bilježnika, da izvoli zapisnik pročitati.

Bilj. barun **Ljudevit Ožegović** čita:

Zapisnik

III. sjednice sabora kraljevinah Dalmacije, Hrvatske i Slavonije pod predsjedničtvom predsjednika gosp. Nikole Krestića dne 26. kolovoza 1875. držane u glavnomu gradu Zagrebu.

Prisutno 66 članova.

Od strane vlade gosp. odsječni predstojnik Jovan Živković.

Predsjednik otvori u 10 satih sjednicu i čitan bi zapisnik posljednje sjednice, koji se bez primjetbe ovjerovljuje.

Zatim predlaže predsjednik molbu Mate Laginje, absolviranog juriste za podieljenje dvogodišnje zemaljske podpore po 500 for. za izučenje trgovačkih naukah, koja se odputjuje na petitionalni odbor.

Svjetli ban dostavlja proglašenja radi, previšnjom sankcijom providjene hrvatske izvornike zajedničkih zakonskih članaka i to:

Zak. članak 23. godine 1868 sloveći o kućarini.

Zak. članak 26. o porezu od služinčadi, od biljara, od prostorijah za igre, od kola i konja.

Zak. člān. 38. o uzakonjenju državnoga ugovora sklopljenoga dne 15. listopada 1874 s Ruskom u predmetu zamjenita izručivanja običnih zločinacah.

Zak. članak 42. u pogledu gradjenja urliko-šuranjsko-njitranske željeznice drugoga reda.

Zak. članak 43. o koncessioniranju tótmegjer-veliko-šurjanske željeznice drugoga reda.

Zak. članak 44. u pogledu gradjenja etradsko-körösdolinske željeznice drugoga reda.

Zak. članak 45. o uredjenju lebdećih poslovah ugarske sjevero-iztočne i njiregyház-ugarske željeznice, koji svi zak. članci se svojedobno proglašenja radi na dnevni red stavili budu.

Nadalje javlja predsjednik, da se verifikacionalni odbor konštituirao izabrav si za predsjednika Ivana Kukuljevića, a za izvjestitelja dra. Vasu Gjurgjevića.

Nadalje predlaže predsjednik prosvjed nekoličine biračah izbornog kotara rumskoga, koji se kao zakasnio prosvjedateljem vratiti ima. Iz istog razloga bude takodjer predloženi prosvjed nekoličine biračah banjanskog kotara prosvjedateljem povraćen.

Dr. Marijan Derenčin predaje svoju vjerodajnicu, koja se verifikacionalnomu odboru daljeg uredovanja radi dostavlja.

Narodni zastupnik dr. Milan Makanec stavlja sljedeću interpelaciju na svietlog bana:

1) Kani li Preuzvišenost Vaša još u ovomu zasjedanju od sabora zatražiti idemnitet za svotu od 100.000 fr. u svrhu, da ovu svotu upotriebi za podporu pribjegavših u našu domovinu bjegunacah iz Bosne i Hercegovine.

2) Kani li Vaša Preuzvišenost, pa ako, kojim putem o tom nastojati, da se Bosna i Hercegovina obskrbi dovoljnim brojem pod medjunarodnom zaštitom stojećih liečnikah, ili da se drugim putem bosanskim i hercegovačkim ranjenikom iz razlogah obćenito-zdravstvenih a najpače po zahtievu čovječnosti pruži nuždna njega i pripomoć. Interpelacija ova dostavlja se banu.

Digitized by Google

Predsjednik pozivlje sakupljene zastupnike na izbor sliedećih odborah:

1) Odbor za pravosudje;
2) Odbor za bogoštovje i nauku;
3) Odbor za trgovinu, obrt, komunikaciju i javne radnje;
4) Odbor za poslove agrarne;
5) Odbor za poslove unutarnje zemaljske uprave;
6) Odbor za obćinarstvo;
7) Odbor za zemaljski proračun;
8) Odbor za razsudbu zemaljskih računah;
9) Odbor za peticije i pritužbe.

Sabor odazivajući se ovomu pozivu stupao je na glasovanje ceduljami, te budu imenovani u skrutinium sa bilježnici zastupnik Tombor Ivan, Kamenar Gjuro, Delimanić Ivan i Rubido Radoslav.

Predsjednik predlaže saboru, da polag starodavnog običaja na previšnji kraljevski odpis od 20. ovog mjeseca sa adresom odvrati, te u tu svrhu odbor izabere.

Sabor usvojiv taj predlog zaključi, da se Njegovom Veličanstvu adressa podnese i da se u svrhu sastavka ove adrese odbor petorice izabrati imade.

Nakon toga bje sjednica u $^1/_4$12 satih po predsjedniku, gore navedenog skrutinija radi odgodjena, te opet na isti dan 6 sati po podne urečena.

U 6 sati po podne otvori sjednicu opet predsjednik g. Nikola Krestić u prisuću 67 članova i g. Jovana Živkovića od strane vlade, te priobćuje rezultat skrutinija izbora navedenih devet odborah, koji su sliedeći:

Od 65 glasujućih budu u odbor za pravosudje izabrani: Derenčin Marijan dr., Makanec Milan dr., Malec Josip dr., Mrazović Matija, Šram Lavoslav dr., Vidrić Lovro dr., i Vušćić Ivo dr. sa 64 glas.

U odbor za bogoštovje i nastavu od 62 glasujućih dobiše: dr. Vaso Gjurgjević, Ignjat Katkić, Ivan Kukuljević, dr. Blaž Lorković, dr. Marko Lončarić, dr. Stjepan Spevec i Ivan Tombor svaki po 61 glas.

U odbor za trgovinu, obrt, komunikaciju i javne radnje budu izabrani: Vatroslav Egersdorfer, Ante Jakić, Vaso Kotur, Pajo Kolarić, Dragutin Mihalović, Matija Mrazović i Artur grof Nugent od 65 glasujućih sa 64 glasa.

U odbor za poslove agrarne: Aleksander Fodroci, grof Miroslav Kulmer, Ivo Magenheim, Matija Mrazović, Dragutin Mihalović, Artur grof Nugent i dr. Josip Vuščić od 64 glasujućih sa 63 glasa.

U odbor za poslove unutarnje zemaljske uprave: dr. Marijan Derenčin, Tito Ožegović, Matija Mrazović, Dragutin Pogledić i Dragutin Mihalović od 64 glasujućih sa 63 glasa.

U odbor za obćinarstvo: Ivan Delimanić, Gjuro Kamenar, Živko Ogjić, Tito Ožegović, Radoslav Rubido, dr. Ivan Subotić i Aleksander Fodroci od 61 glasujućih sa 60 glasa.

U odbor za proračun: Gjuro Crnadak, Mirko Hrvat, Ante Jakić, Miroslav Kraljević, Pajo Kolarić, Matija Mrazović, Dragutin Mihalović, Josip Miškatović, Dragutin Pust, Bartol vitez Smaić, dr. Ivan Subotić, dr. Lavoslav Šram, Ivan Vončina, Ivan Tombor i Franjo Türk od 64 glasujućih sa 63 glasa.

U odbor za razsudbu zemaljskih računah: Konrad Filip, dr. Vaso Gjurgjević, Mirko Hrvat, Antun Jakić, Pajo Kolarić, Franjo Reizer, Franjo Türk od 62 glasujućih sa 61 glas.

U odbor za peticije i pritužbe: Ivan Delimanić, Konrad Filip, dr. Vaso Gjurgjević, Mirko Hrvat, Jovo Steković, Ivan Tombor i Ivan Vrančić od 63 glasujućih sa 62 glasa.

Nakon poziva od strane predsjednika, neka se izabrani odbori odmah sutradan konštituiraju, stupa se na izbor odbora petorice, koji bi imali adresu izraditi, koji se ceduljami obavi i kojim bijahu nakon skrutinija po bilježnicih i zastupnicih Tomboru Ivanu, Kamenaru Gjuri, Rubidi Radoslavu i Delimaniću Ivanu obavljenog izabrani zastupnici Mato Mrazović, dr. Josip Vuščić, Josip Miškatović, dr. Marijan Derenčin, dr. Jovan Subotić.

Na dnevni red za buduću sjednicu stavit će se razprava ob onih izborih, koji su po verifikacionalnih odsjecih prepornim izjavljeni.

Time digne predsjednik sjednicu i ureče buduću za 28. kolovoza 10. uru prije podne.

Barun **Ljud. Ožegović**, s. r. **Krestić** s. r.

Predsjednik: Ima li kakova prigovora proti ovom ovako sastavljenomu zapisniku? (Nema.)

Prigovora nema, zapisnik se verificira.

Visoki sabore! Na ovaj vis. sabor stigli su sliedeći podnesci:

Svjetli ban priobćuje uspjeh enquetne komisije sbog reforme pastuharstva i konjogojstva i moli, da se u dojdući budget stavi opet 50.000 for. kao redovita potreba za tu struku. — Ide odboru za proračun.

Odbor za izradjenje adrese javlja, da se je konstituirao, te si je izabrao predsjednikom g. dra. Vuščića, a izvjestiteljem g. dra. Derenčina.

Isto tako predleži prijava ostalih 9 strukovnih odborah, da su se konstituirali, te si je izabrao:

Odbor za pravosudje predsjednikom g. Mrazovića, izvjestiteljem g. dr. Marijana Derenčina.

Odbor za bogoštovje i nauku predsjednikom g. Kukuljevića, izvjestiteljem g. dra. Lorkovića.

Odbor za trgovinu, obrt, komunikacije i javne radnje predsjednikom g. Mihajlovića, izvjestiteljem g. Egersdorfera.

Odbor za poslove agrarne, predsjednikom g grf. Kulmera, izvjestiteljem g. Mrazovića.

Odbor za poslove unutrnje zem. uprave, predsjednikom g. Pogledića, izvjestiteljem g. dr. Derenčina.

Odbor za obćinarstvo, predsjednikom g. Fodrocia, izvjestiteljem g. Rubidu.

Digitized by Google

Odbor za zemaljski proračun, predsjednikom g. vit. Smaića, izvjestiteljem g. dr. Šrama.

Odbor za razsudbu zem. računa, predsjednikom g. Kolarića, izvjestiteljem g. Filipa.

Odbor za peticije i pritužbe, predsjednikom g. Mirka Hrvata, izvjestiteljem g. Stekovića.

Ovo se uzima na znanje.

Verifikacionalni odbor javlja, da je mjesto g. Mirka Hrvata, koji se je na časti izvjestitelja zahvalio, izvjestiteljem izabran g. Tito Ožegović; — uzima se na znanje.

Odbor verifikacionalni izvješćuje ob onih vjerodajnicah i pozivnicah banskih, koje su mu predane bile izza konstituiranja sabora. — Ako je s voljom vis. kuće, ovo izvješće staviti će se još danas na dnevni red. (Dobro!) Stavlja se dakle danas na dnevni red.

G. zast. dr. Subotić javlja, da pridržaje mandat 2 izbornoga kotara grada Osjeka, a da polaže mandat kotara rumskoga. — Uzima se na znanje, i priobćiti će se vladi, da u Rumi nov izbor odredi.

Političke obćine bivšeg valpovačkog kotara mole, da se sjedište političke oblasti opet uzpostavi u Valpovu. — Ide odboru peticionalnomu.

Prigovor njekojih izbornikah čazmanskoga kotara proti izboru zast. Kuneka. — Ovaj prosvjed stigao je 27. o. m., dakle po našem poslovniku prekasno; s toga se vraća prosvjednikom natrag.

Odbor petorice za izradjenje adrese predlaže osnovu iste, i pošto je jur tiskana, staviti će se na dnevni red, ako je s voljom vis. kuće, odmah u budućoj sjednici. (Prima se.)

Grof Teodor Drašković predlaže vjerodajnicu, i zauzeo je svoje mjesto u saboru. — Vjerodajnica ide odboru verifikacionalnom.

Rieč ima g. zast. Svetozar Kušević, da stavi interpelaciju.

Svetozar Kušević: Vis. sabore! Već više godina traje razprava ob utemeljenju i zavedenju niže realke u Vukovaru. Ta razprava do danas nije željenim uspjehom potekla, zato sam ja slobodan u ime mjesta onoga kao zastupnik interpelirati, da se taj zavod u interesu obćem i onoga pučavstva čim prije u život dovede.

Gospodo! Jedini kraj zavičaja našega, a to je Sriem, koj se sigurno kao alem kamen smatrati može, — jedini je on, koj nikakovoga učevnoga zavoda nema. U 44□ milje, i medju 20.000 dušah sigurno čestitoga naroda nema zavoda, iz kojega bi prosvjetu i nauk za praktični život crpiti mogao. Da se dakle takav zavod i tamo čim prije u život dovede, slobodan sam staviti sliedeću interpelaciju na preuzvišenoga g. bana: (čita.)

1) Jesu li sve pripreme učinjene i možebitne zaprieke odklonjene, za da se u načelu odobrena niža realka u mjestu Vukovaru čim prije oživotvori?

2) Da li je za taj slučaj u predstojećem zemaljskom proračunu shodno providjeno?

3) Kada će zavod taj doista u život stupiti?

Predsjednik: Ova interpelacija staviti će se u zapisnik i predati svjetlomu banu.

Rieč ima opet g. Kušević, da stavi interpelaciju.

Svetozar Kušević: Vis. sabore! Obće je poznato, da su maltovine i cestovine u cieloj državi, dakle i u domovini našoj od strane države ukinute, samo su još pojedina mjesta, u kojih postoje tako zvane privatne maltovine, koje su na privilegijah pojedinih osnovane. U tom slučaju nalazi se i grad Vukovar. Od mnogo godina je već razprava službeno vodjena, da se toj nepodobštini doskoči, t. j. da se privatne maltovine putem zemlje odkupe od vlastnikah.

Gospodo! Tko zna i pozna Vukovar, u kojem ima više tvornicah, u kojem je industrija i trgovina u velikom cvatu, taj mora priznati, da je Vukovar od najznamenitijih trgovačkih mjestah, i osjećati, kako težko to djeluje na razvitak trgovine tim više, što se u čitavoj Austriji gleda, da se odkloni svaka zaprieka u trgovini, a u Vukovaru obstoje jošte maltovine, koje su spačka tomu razvitku. Poznato je, da bi gf. Elz sam želio, da se povelja ta odkupi, ali se to učiniti nemože, dok tu stvar sabor nebude u tečaj doveo. To je povod, da ja kao zastupnik grada Vukovara u interesu gradjanstva u interesu trgovine i industrije stavim sliedeću interpelaciju na preuzvišenoga g. bana: (čita.)

1) Je li poznato preuzv. g. banu, da je maltovina vukovarska već od više godina predmetom službene razprave?

2) Ako jest, u kom se stanju ta razprava nalazi?

3) Da li će se još tečajem trajućega ovoga sabora odkup te maltovine konačno riešiti moći?

4) Kada će u Vukovaru postojeća maltarska brkljača odstranjena biti?

Predsjednik: Ova interpelacija staviti će se u zapisnik i predati svjetlomu banu.

Rieč ima g. predstojnik vlade za bogoštovje i nastavu.

Vl. zast. Dr. **Pavao Muhić:** Vis. sabore! Čast mi je u ime vlade odgovoriti na interpelaciju g. zastupnika vukovarskoga glede realke, koja bi se imala ustrojiti u Vukovaru.

Zemaljska vlada priznavajuć korist i potrebu realka za blagostanje materialno naroda, voljna je svagdje te zavode podupirati.

Što se tiče nižih realka, to su one posvuda komunalni zavodi, t. j. obćine imadu nositi teret uzdržavanja tih zavoda. Tim nije rečeno, da zemaljska vlada odklanja svaku pripomoć, nego ju je ona voljna pružiti, na koliko imade za to razpoloživih sredstva. Nu obćina vukovarska zahtieva ne malu nego veliku realku. Ali za veliku realku u Vukovaru nema, mislim, dovoljno razloga, da se ustroji. Zemaljska vlada poznavajuć položaj Sriema znade dobro, da je Osjek ustrojio nižu realku, i da namjerava ustrojiti i veliku realku.

Digitized by Google

Osjek i Vukovar preveć su na blizu, da bi mogle postojati dvie velike realke; a u blizini Vukovara, u vojnoj krajini opet je mala realka u Mitrovici. Realka zagrebačka obstoji već mnogo godina, te imade doduše u više razreda toliko učenika, da je potreba nastala već od nekoliko godina ustrojiti paralelke. Ali čim se više ide, tim se i umanjuje broj učenika tako, da ih u 7. razredu ove godine nije bilo više nego 9, u 6 razr. 20, a u petom bilo ih je 30. Čim se dakle više stupa, tim je i manji broj učenika. Je li bi dakle shodno bilo u Vukovaru ustrojiti veliku realku, o tom bi ja dvojio.

Što se male realke tiče, koju zagovara g. zastupnik vukovarski, to sa stanovišta vlade odgovaram to, da su male realke zavodi, koji se svagdje uzdržavaju na troškove dotičnih obćina.

Ako obćina vukovarska želi malu realku ustrojiti, to joj je onda dužnost i zadaća, da ju i uzdržava. Vlada bi mogla dati samo toliko pripomoći, u koliko bi u tu svrhu imala razpoloživih sredstva. U ostalom male realke nisu od tolike važnosti, od kolike će važnosti biti učione gradjanske, koje zakon od 14. listopada pr. g. uvadja. Male realke pripravljaju samo za velike, kao što velike stranom za svakdanji život, stranom pako za više tehničke nauke pripravljaju. Gradjanske škole biti će u novije doba za praktični život mnogo koristnije, jer nisu tako ograničene, kao što su male samostalne realke.

Toliko mogu odgovoriti na interperlaciju g. zastupnika vukovarskoga.

Svetozar Kušević: Pridržajem si pravo shodan predlog podnieti u tom smislu.

Predsjednik: Prima li se odgovor gosp. predstojnika odiela za bogoštovje i nastavu na znanje. (Prima se.)

Primljen je na znanje.

Rieč ima gosp. zastupnik dr. Makanec, da stavi interpelaciju.

Dr. **Milan Makanec:** Vis. sabore! Za prošloga zasjedanja ništa nije naglašivano toliko, koliko da će vlada uvesti dobru upravu, i da će ju gledati razviti na temelju liberalnom, na temelju državopravnih odnošaja naših. Medju te predmete spada i javna štampa, koja se kod nas razvija do journalističkog „brigantinizma", dočim vlada troši novac da podupire takova glasila. (Nemir i prigovori.)

Molim g. Miškatovića . . . . . .

Predsjednik: Molim liepo, ja vas moram opomenuti, da vas neide pravo opominjati na red, nego predsjednika.

Dr. **Milan Makanec:** (nastavlja) Vlada podupire glasila, koja se dan za danom podrugivaju našemu pravu i istini, koja se samo podrugivaju pravu i dostojanstvu naše domovine, jednom riečju, koja unapredjuju taj brigantinizam. To se dopušta i podupire, a sdruge se strane listovom onim, koji nehtiedoše pristati na pojedine ustanove nagodbe, zapreke bacaju, nebi li usahnuli, nebi li ih kakogod ušutkali.

„Primorac" dobio je dozvolu pod Vakanovićem, i akoprem je glasilo liberalizma, to je taj list ipak bio dozvoljen, te je cenzuru vodila mjestna oblast jedan sat prije nego je izišao. Dok je „Primorac" branio sadašnju vladinu stranku, dotle se nije našlo za shodno promieniti ono, što je Vakanović odredio, i bez svake je zaprieke cenzuru vodila mjestna oblast. Nu odkad „Primorac" stupi u opoziciju, načelo vlade je sasvim drugo, i ona je pronašla za shodno, da se list iz Kraljevice mora dostaviti velikom županu na Rieci, da cenzuru obavi; i što još čudnije, žandari prieče tisak dotle, dok nije stigla dozvola velikoga župana. Na Rieci dakle ugušuje se slobodna štampa, na Rieci, koja ni danas nije poslala svojih zastupnikah, u kojem pogledu se vlada nije nikada sjetila svoje dužnosti; sramota, da se baš na Rieci ugušuje ono, što se u Kraljevici na strogo hrvatskom zemljištu štampa na temelju istine i prava.

To je faktum, koj neugodno razjasnjuje odnošaj naše domovine; stoga uztezajuć se svakoga drugoga obrazlaganja stavljam sliedeću interpelaciju: (čita.)

„S kojih je razloga kr. zemaljska vlada odredila, da mjesto redarstvene oblasti u Kraljevici cenzuru „Primorca" obavljati ima veliki župan riečki na Rieci?"

Predsjednik: Interpelacija ova staviti će se u zapisnik, i predati svjetlomu banu.

Rieč ima opet g. dr. Makanec, da stavi interpelaciju.

Dr. **Milan Makanec:** Vis. sabore! Neznam važnijega čina, nego što su izbori. Svaki član vlade i vladine stranke dopuštati će, da se svaki izbor obavlja valjano, ako se obavlja bez presije. Svaki mora priznati, da je sabor samo onda pravo ogledalo mnjenja i volje naroda, ako svaki član sabora u istinu zastupa neizkvareno mnjenje i volju svojih izbornika. Da se takav narodni izbor kod nas nikada nije dovinuo do ideala, to nam je poznato i dosta žalostno; nu nuždno je, da se bar nastoji odstraniti svaki upliv, svaki pritisak na izbor, — to ćete mi sigurno dopustiti. Nikakova presija nije kadra javnoga mnenja toliko izkvariti, kao presija, koja dolazi od strane vlade, kada ima veliku vlast. Ona službe podieljuje, skida sa služba, dieli svemoguće ugodnosti, škodi, jednom rieči imade u ruci svu vlast. Jasno je dakle, da je presija od strane vlade najgore i najmanje dopuštena, jer ako je i tko, to je vlada dužna nastojati oko toga, da se načelo ustavnosti sačuva, da se svrha i namjera izbora njezinim djelovanjem neporuši i nepoluči takovo zastupstvo, koje nije izraz javnoga mnjenja, već protivno onomu, što narodno mjenje zahtieva.

Čitali smo okružnicu, koju je ban upravio na podžupane i velike župane, koja niti po službenih novinah nije bila desavouirana. U toj okružnici veli: Bez moje dozvole nesmiješ uticati u izbor; ako ti to naložim za izbor kojega zastupnika, sve sile imaš napeti, da prodre; ako pako naložim, da se isti zaprieči, opet imaš sve sile napeti, da izabran nebude. Biti će mi neizmjerno žao, ako nebudeš dostojan onoga povjerenja, kojim sam te usre-

Digitized by Google

čio. Ta okružnica još naglasuje, da će sljediti posebne naredbe. Vlada dakle kaže, ovaj mora biti izabran, radi za njega, ovaj nesmije biti izabran, radi proti njemu a ipak veli, da neima svojih kandidatah. Gospodo! taj postupak vlade je očita presija, koja nije dozvoljena, koja je povrieda časti činovničke, jer im krati najuzvišenija prava svakoga državljana. Ako se od neuka seljaka zahtieva, da na temelju uvjerenja glasuje, pitam ja, kojim pravom ban zahtieva, koj naglasuje dobru upravu, da činovnik kao slobodan sin ove domovine drugčije postupa, nego što osjeća, nego što se od pojedinoga seljaka zahtieva? Činovnik toga činiti nesmije, on nesmije ni podučiti neuke, koji nisu tako duševno razvijeni. Činovnik glasovao bi na pr. za X, ali ban zabranjuje; činovnik nesmije dakle vršiti moralne dužnosti, nego po nalogu bana mora vršiti nemoralnu dužnost; nu nije to dovoljno; nastoji se i o tom, da se istina i osvjedočenje u drugih gazi. Ja sam slobodan zapitat preuzvišenoga g. bana, ako bi pod vladom Vakanovićevom opet htio kandidirat za grad Bielovar, je li bi bilo to pogibeljno za državu, da li bi Vakanović imao pravo, kad bi rekao: ako biraš Mažuranića, onda si protivnik države i ustava, dakle glasuj ne za Mažuranića, nego za drugoga koga? Jasno je, da to nebi bilo dozvoljeno, i upravo zato, što smo očekivali, da se ono, što se pod vladom Vakanovićevom činilo, neće pod vladom Mažuranićevom činiti, slobodan sam staviti sledeću interpelaciju: (Čita.)

1) „Da li i kakove je obćenite ili posebite službene naloge Vaša preuzvišenost dostavila velikim županom i podžupanom u pogledu njihova uticanja na prošle saborske izbore, naročito, da li je preuzv. Vaša na iste upravila u nekojih javnih glasilih priobćenu okružnicu pod br. 1435/predsj. od god. 1875.? — pa ako

2) Čim opravdava Vaša preuzv. protuustavno ovo uticanje u slobodu izborah?"

Predsjednik: Interpelacija ova stavit će se u zapisnik i predati svjetlomu banu.

Rieč ima g. predstojnik vlade unutarnjega odiela.

Vl. zast. **Jovan Živković:** Vis. sabore! Čast mi je na ovu interpelaciju u ime preuzvišenoga g. bana odmah odgovoriti.

Prelazim uvod interpelacije, jer mislim, da spada manje na stvar. Osvrćam se odmah na prvo pitanje. Ja kažem, da je okružnica izašla na činovničtvo, i držim, da ta okružnica služi na čast banu Mažuraniću i vladi njegovoj (Živio! Prigovori na lievici).

Došlo je opravdanih prigovorah od više stranah, da se njeki organi vlade nepozvani miešaju u izbore. Tu je ustavni ban pozvan, da upozori organe, da to nije njegova želja, jer nespada to na dužnost činovnika, da bude aktivan faktor u izborih, pošto se radi o tom, da se u izboru ogleda prava volja naroda. To je povod bio izaslanoj naredbi vladinoj.

Smjer je bio te naredbe, da se organi vlade uztegnu od zlih posljedica, koje nepobitno stoje, ako postanu faktori agitatorni kod izbora; da se odvrate od agitacije,

Pošto znamo, da ima u našoj zemlji stranka, — ja ću joj taj kompliment učinti, premda neznam, da li je to stranka, nego samo frakcija, — koja se usudjuje napadati na državo-pravni temelj, i da nebi možebiti koga činovnika za se povukla, to je dužnost vlade bila, opomenuti činovnike, neka se sjete, na što su se zakleli, i toga da se drže; a koj toga držao nebude, vlada će ga odstraniti. (Živio).

To je bio povod naredbi, na koliko bi se možebiti slučaj pojavio, da koj činovnik taj državo-pravni temelj nepriznaje, da ga upozori vlada, neka se čuva, neka se kani takovih nazora, da ga odvrati od zlih posljedica.

Napokon ako vlada nije vlastna, da agitira, to ona mora podupirati ustav zajedno sa strankom, iz koje je potekla; i u toliko je opravdan postupak vlade.

Dr. **Milan Makanec:** Ovaj odgovor sam se po sebi odsudjuje.

Predsjednik: Po §. 65. kućnoga reda vama nepripada drugo pravo, nego izjaviti se, da li se zadovoljavate, ili ne.

Dr. **Milan Makanec:** Razumije se po sebi, da se zadovoljiti nemogu.

Predsjednik: Uzimlje li se na znanje odgovor g. zastupnika vlade? (Uzimlje).

Rieč ima g. dr. Subotić, da stavi interpelaciju.

Dr. **Jovan Subotić:** Visoki sabore! 11. lipnja t. g. stavio je ondašnji zastupnik II. izbornog sreza grada Osieka g. Jovan pl. Jurković na N. Pr. svietloga bana interpelaciju:

je li voljan prihvatiti ponudu grada Osieka glede preuzeća gradske realke učinjenu predstavkom od 2. list. 1874. br. 5521. i ako jeste, namierava li N. Pr. kod dojdućega sabora učiniti shodne korake za što skorije preuzeće osiečke velike realke na zem. trošak?

Na tu interpelaciju dobio je za odgovor: da se može sigurno uzeti, da će zem. vladi biti moguće u budućem zasjedanju podnieti saboru odnoseći se na to predlog.

Taj dojduči sabor tu je; to buduće zasiedanje sabora odpočeto je.

Ali je ujedno tu i pred vrati početak školske godine 1875/6., i uredjenje ovog pitanja valja da se dovrši.

Ja bi počekao, da vlada sama stupi pred ovaj sabor, i da izjavi, da je u stanju danu prošlog zasiedanja rieč svoju izkupiti dotično, odnosni predlog staviti.

Ali kao zastupniku grada Osieka poznato mi je, da stanovničtvo toga domoljubnog grada gori od nestrpljenja, da čuje što je sa ovim po njega i okolicu mu vrlo važnim pitanjem. Pa radujući se od srdca tom svake hvale vriednom nestrpljenju držim za najprieču dužnost poslužiti se pravom, kojim mogu s jedne strane nestrpljenju tom oduška dati, a s druge strane vladi priliku pružiti, da dade domoljubnom stanovničtvu umirenje, koje podpuno zaslužuje.

Digitized by Google

S druge pak strane publikuje se i školska godina 1875/6, pak ako se stvar za tu godinu nepriredi i u život neuvede, možemo lahko ne samo uzkratiti sebi i zemlji onaj plod, koji će iz toga resultirati, nego možemo i pozitivnu štetu pretrpljeti, da padne i ono, što je u nadi na skoro takovo riešenje, učinjeno od stanovničtva pripravnoga na svake žrtve, koje mu snagu neprelaze, te se mogu vrata i podignutoga već V. razreda zatvoriti, jer to znamo, da su vremena sada tako težka, kao što jošt nisu bila, i da se ove godine pokazuje mnogo što nemogućnim, što je prošle godine u nadi na bolje vrieme najvećim naporom započeto.

Nestrpljenje grada Osieka opravdano je najplemenitijim motivima.

Grad Osiek ima trgovinu i okolnost, koja stoji u prvom redu toga života u našoj domovini.

Grad Osiek pozvan je, da toči dohodnu hranu stanovničtvu ciele jedne okoline, a ova čini skoro jednu polovicu naše domovine.

Grad Osiek ima sa svoje strane u ovoj sferi toliko koliko možda sami jošt jedan grad u našoj domovini.

Grad Osiek uzdržava

3 trivijalne učione;

2 glavne učione za mužku i

2 glavne učione za žensku djecu.

Osiek je zaveo svojim silama nižu realku, i usilio se, te je prošle godine otvorio i opet svojim silama i V. razred realke;

Grad Osiek namierava svojim sredstvima dignuti zgradu za veliku tamo postojeću gimnaziju;

Grad Osiek namierava podignuti novu zgradu za veliku realku;

Grad Osiek želi podignuti školu trgovačku;

Grad Osiek želi podignuti školu obrtničku;

Grad Osiek pruža realki u pomoć god. 3000 for. iz svojih sredstva.

Sve je ovo prošlog zasiedanja saborskog izjavio grad Osiek po svom ondašnjem zastupniku na ovom saboru, i ja ga opetujem samo zato, što je ovdje narodnih zastupnika, koji onda nisu ovdje sjedili, nisu dakle čuti mogli, što je u ovom pitanju rečeno.

A sada tomu to pridodajem:

Grad Osiek neštedi, nego odkida od usta i diže naučne zavode; on baci na svoje pučanstvo namet sa 25%, samo da u ovoj struci učini, što više može.

Ova težnja za nauku svake vrsti, ovo oduševljeno požrtvovanje za umni i materijalni napredak naroda, ova brižljivost za utemeljenje naprednije budućnosti u ovim pravcima, opravdava podpuno spomenuto od mene nestrpljenje grada Osieka, kojim očekuje riešenje svojoj realci, ali opravdava ujedno i zahtievanje, da mu vlada pomogne ondje, gdje mu se samom nemože.

Gospodo! I sama vlada valja da se ovakovom zvanju sama veseli; u interesu domovine valja da se ovakovo oduševljenje njeguje i uzdiže. Gdje se pak oduševljenju uskorenim odzivom u susret neizlazi, tu se ne budi oduševljenje, neg se gazi, tu se to neuzdiže, nego se zatire.

Interpelacija.

1) Je li zemaljskoj vladi postalo mogućim i pošlo za rukom, da ovom zasiedanju sabora podnese odnoseći predlog na to, da se obstojeća u gradu Osieku mala realka podigne na veliku i preuzme na državni trošak?

2) Jesu li pripreme učinjene, da se jošt ove nastupajuće školske godine k tom pristupi, te tako ta velika realka otvori?

3) Ako stvar nije dotle dospjela, šta je u tom činjeno, i u kom se stanju ta stvar sada nahodi?

Predsjednik: Interpelacija ova staviti će se u zapisnik i predati svjetlomu banu.

Rieč ima g. dr. Subotić, da stavi još jednu interpelaciju.

Dr. **Jovan Subotić:** Vis. sabore! Nadošlo je srećno ono vrieme, kad niko nesumnja, i niko neporiče, da nam valja pozornost naroda i države obratiti na škole i učevne zavode u onoj istoj brizi, u kojoj se obraća na zavode materijalnoga napredka.

Škola i nauka priznata je već po svuda i po svakom za ono što je, za dušu i oružja i blaga.

Domaća naša vlada poklonila je, u koliko je meni poznato, pažnju svoju ovom prevažnom izvoru narodnog napredka; no mjere njezine nisu narodu u toliko poznate, u koliko ga stvar ta zanima.

Ja uzimam danas povod od jednoga zavoda u gradu, koji me je ovamo kao svoga zastupnika poslao, da konštatujem pred zemljom i vladom, da se narod doista za tu stvar interesuje; a u jedno da pružim priliku vladi, da intencije svoje zemlji objavi.

Ograničavam se pak ovom prilikom samo na škole jedne vrsti, na naše gimnazije.

Dvie su učiteljske sile od osiečke gimnazije odstupile: jedna starija, izkušena izvrstna, i jedna po sve mlada, ali puna uvieta za najbolju nadu.

Naravno je, da grad Osiek živo zanima pitanje, da li vlada ima na razpoloženju sila, koje će ovu prazninu na korist zavoda popuniti.

S druge strane znamo, da vlada već od njekog vremena odhranjuje o trošku zemlje sile, koje se imaju na gimnazijalnu obuku upotriebiti.

Naravno je, da cio narod živo zanima pitanje, da li je, i kakov je uspieh na ovoj strani postignut.

Oba ova momenta podstiču me na sliedeću interpelaciju.

1) Je li zem. vlada u stanju učiteljska mjesta, na zemaljskim gimnazijama upražnjena, a poimence na gimnaziji osiečkoj razpoloživa, popuniti takovim silama, koje odgovaraju kako namieri dotičnih zakonskih propisa za učiteljstvo na gimnazijama, tako i uspiehu, što ga od

Digitized by Google

toga učiteljstva očekivati i potražiti zemlja puno osnovano pravo ima?

Predsjednik: Interpelacija ova staviti će se u zapisnik i predati svjetlomu banu.

Rieč ima g. predstojnik vlade za bogoštovje i nastavu.

Vl. zast. Dr. **Pavao Muhić:** Vis. sabore! Čast mi je u ime svjetloga bana odgovoriti g. zastupniku grada Osjeka na obe interpelacije.

Interpelacija prva je glede realke osječke. Dok je ova realka bila malom realkom, dotle je prinadležalo gradu Osjeku, da se brini za njezino uzdržavanje. Čim se prije dvie godine povela rieč o tom, da se u Osjeku ustroji velika realka, počela je i vlada u tom smislu raditi, jer je uvjerena, da jedina velika realka u Zagrebu nije za naše potrebe dovoljna.

Povela se je razprava s gradom Osjekom o tom, u kojoj bi mjeri grad Osjek htio doprinašati za uzdržavanje velike realke. Realka zagrebačka uzdržava se iz prihoda komercijalne zaklade, a stanovitu pripomoć daje grad Zagreb svake godine. Komercijalna zaklada nije tolika, da bi se mogli troškovi i realke osječke namirivati, buduć da njezin dohodak izcrpljuje realka zagrebačka i zavod križevački. Iz te zaklade nemože se dakle ništa doprinijeti za uzdržavanje realke osječke, ne zato, što je zaklada komercialna po izvoru svojina trijuh županija, zagrebačke, varaždinske i križevačke, nego zato, što sredstva nedotiču. Nepreostaje dakle drugo, nego da se trošak za osječku realku uzme iz budgeta.

Zemaljska vlada stavila se je u dogovor sa gradom Osjekom, nebi li voljan bioonu glavnicu od 95.000 for., što su ju velikaši doprinieli za uzdržavanje niže realke osječke, ustupiti zemlji, da iz dohodka njezina namiruje troškove. Grad Osjek nije htio pristati na tu ponudu, nego je ponudio iz svojih sredstva 3.000 for. O tom teče još razprava medju vladom i gradom Osjekom, koja nije još konačno riešena, ali koja će se za koj dan riešiti.

Osjek otvorio je prošle godine peti razred, dakle prvi razred više realke i kani ove godine otvoriti 6. razred na svoje troškove. Vlada priznavajuć korist i potrebu velike realke u Osjeku, uvrstiti će za g. 1876. u budget svakako tangentu, koja odgovara potrebam za tri mjeseca školske g. 1876/77 i tako će se velika realka osječka preuzeti na troškove zemaljske uz podporu, koju za slične zavode svaki grad davati mora iz svojih sredstvah.

Dr. **Jovan Subotić:** Uzimam na znanje odgovor g. zastupnika vlade; nu zadržajem si pravo u svoje vrieme predlog staviti.

Predsjednik: Molim liepo, zadržavati se ništa nema, nego se imate izjaviti, da li se zadovoljavate ili ne sa odgovorom g. zastupnika vlade.

Dr. **Jovan Subotić:** Ja mogu i predlog staviti.

Predsjednik: Prima li vis. kuća odgovor g. zastupnika vlade na znanje? (Prima se.)

Vlad. zast. **Pavao Muhić:** Vis. sabore! Glede druge interpelucije čast mi je odgovoriti g. zastupniku grada Osjeka ovo:

Zemaljska se vlada brini, da sva mjesta učiteljska na naših gimnazijah budu popunjena koliko je to moguće izvrstnimi silami. Da se sva mjesta nemogu popuniti pravimi učitelji, to je uzrok tomu nestašica sila. Premda vlada troši od njekoliko godina svake godine do 10.000 for., nu ipak nema toliko usposobljenih sila, da bi svaka gimnazija mogla dobit prave učitelje.

U osječkoj gimnaziji ima izmedju 13 učitelja 10 pravih i tri namjestna. To je razmjer tako povoljan, kako skoro na nijednoj gimnaziji. (Odobravanje.) Ove godine ostaviti će zavod jedna izvrstna sila (matematik) iz zdravstvenih obzira; vlada će nastojati, da popuni mjesto opet izvrstnom silom, vještim matematikom, a kad joj bude moguće, nastojati će, da sva mjesta popuni pravimi učitelji. Za to ima u bližem vremenu nade, jer ima do 30 kandidata na sveučilištu u Beču, Pragu i Gradcu, a na našem sveučilištu ima ih opet njekoliko. Neka bude dakle uvjeren g. interpelant, da će vlada skrb imati za Osjek i za sve gimnazije naše.

Dr. **Jovan Subotić:** Ja se zadovoljavam.

Predsjednik: Prima li se odgovor g. zastupnika vlade na znanje? (Prima.)

Rieč ima g. Folnegović da stavi interpelaciju.

Franjo Folnegović: Vis. sabore! Putujuć ljetos Zagorjem mi se slomila kolesa, te sam morao sjediti u bližnjoj gostioni čekajući, dok se poprave. Sjedim u gostioni, pa čitam u „Obzoru" proglas narodne stranke, u kojem se redom vrtaju dobrobiti, što ih ista stranka u zadnjem zasjedanju saborskom privriedila narodu. Dakako da se tuj odmah moradoh sjetiti i zakona ob odkupu javne radnje, kojim je ista stranka u tom saboru usrećila narod, te koji je glavni uzrok, što mi se na lošoj cesti slomilo kolo i ja tako bio prisiljen on čas razmišljati i čitati, što se u „Obzoru" piše o koristonosnosti saborskoga djelovanja te stranke. Ali za čudo — u proglasu o tom zakonu nema ni spomena. Medjutim to jači spomen ostavlja taj zakon narodu u razrovanih cestah, u razorenih mostovih širom ciele naše domovine.

Gospodo moja, neću crtati na tanko i na široko sve mane zakona ob odkupnini javnih težaka, jer su u javnih listovih dovoljno istaknute. Žaliboże od mjerodavne narodne stranke nisam našao onoga odziva, koji bi me ovlastio nadati se, da će ista stranka priznati, kakovu je pogrješku učinila stvarajuć ovaj zakon, te zato što skorije o njegovoj preinaci radi. Pak jer toga jamstva neimam, mislim, da mi je sveta dužnost kao izabraniku jednoga od najvećih kotara zemlje odmah sada, osobito kada doznajem, da me mislite izključiti iz vaše sredine, podići glas svoj proti zakonu, koji je po mom najdubljem uvjerenju po narod ubitačan, a uza to

Digitized by Google

tako nepravedan, da sličnoj uzakonjenoj nepravdi valjda nigdje para neima.

Vi znate gospodo! da država uzimlje mjerilom za sve novčane terete državni porez. Po njem se mjere manje više sve ostale daće, te se mora dotle smatrati najpravednijim mjerilom, dok nam valja priznavati, da ustavna država pravedno javne terete dieli.

Nu sada gospodo, izvolite uvidjeti iz ovoga konkretnoga slučaja, u kakovom razmjeru stoji odkupnina sa državnim porezom. Jedna zadruga iz Gračana plaća 11 for. 61 n. državnoga poreza, a odkupnine 15 for. 20 n. To će reći, njezin cestovni namet joj je povećao izravni porez za 130%. U istoj obćini vlastelin kanonik Bjelobrk plaća 359 for. 47 novč. poreza a odkupnine 1 for. 20 n. (Kretanje.) Dakle ovaj neplaća niti $\frac{1}{3}$% od državnoga poreza (kretanje); drugimi riečmi ovaj seljak prinosi razmjerno u jednu te istu javnu svrhu tristodevedeset krat toliko koliko onaj vlastelin!!! Ako mislite, da to nije moguće — izvolite se osvjedočiti iz podataka, kojimi vas može u ovoj istoj sgradi smještena podžupanija poslužiti (Kretanje).

Vi ste gospodo u prijašnjem saboru....

Predsjednik: Ja moram g. govornika opomenuti da nepolemizuje.

Franjo Folnegović: Ako mislite, da je to polemika, ja ću vam i u tom zadovoljiti. (Nastavlja.) Ja sam se podpuno osvjedočio, da se od ovakova zakona nemožemo nikakovu dobru nadati, jer je u svom temeljnom načelu nepravedan. Ujedno sam podpuno uvjeren, da su mane toga zakona toli očevidne i tako dobro poznate, da mi nije nuždno na tanko ih ovdje crtati. Zato si samo slobodu uzimam, da tu stvar iztaknem danas ovdje, jer nemam nade, da bi to sutra mogao učiniti, i mislim da nećete mi vi toga smatrati kakovom kortešacijom za moj budući izbor, ako stavim sljedeću interpelaciju na preuzvišenoga g. bana (čita):

„S razloga, što sada postojeći zakon ob odkupu javnih radnja taj teret upravo do nevjerojatnosti nepravedno dieli;

s razloga, što se usljed toga odkupnina i slabije ubire, i zato ceste sve više propadaju, čast mi je preuzvišenost Vašu smierno upitati:

Kani li vlada Vaše preuzv. novom pravednijom zakonskom osnovom postojeći zakon ob odkupu tlake zamieniti; i

može li se ovaj sabor nadati, da će još ove godine takovu na ustavno pretresivanje primiti?"

Predsjednik: Ova interpelacija staviti će se u zapisnik i predati svjetlomu banu.

Rieč ima g. Folnegović, da opet stavi jednu interpelaciju.

Franjo Folnegović: Vis. sabore! Valjda mi se nebude zamjerilo, ako u ime nevoljnoga seljačtva, koje preko 100.000 for. državnoga poreza plaća, te koje me je amo odaslalo, da njegove nevolje i potrebe iztaknem prije, nego me izključite iz svoje sredine. (Kretanje.)

Predsjednik: Molim liepo, odkud vi to znate, izvolite se držati interpelacije.

Franjo Folnegović: Molim, sad ću se držati interpelacije. (Smieh.) (Nastavlja.) Zakonski čl. XLIV. od g. 1868. nepušta mladićem bez dozvole ženiti se, dok nisu tri dobna razreda prošli, i vojnoj dužnosti zadovoljili. Usljed toga gospodo! šalje se njekoliko centih molbenica iz Hrvatske i Slavonije na kr. ugarsko ministarstvo za zem. obranu. Ja sam si uzeo truda te sam pronašao, da te molbenice stoje narod kojekakovih 100.000 for. na godinu. Imade slučajeva, gdje su takove molbenice stojale pojedinca 15 for., a imade ih, gdje su stojale i 50 fr. Te molbenice, tko pozna naše okolnosti, mora priznati, da nikakove vriednosti nemaju i da su po tom skroz suvišne. Tko naime hoće, da liečnika plati, tomu će ovaj posvjedočiti, da nijedna ženska u kući nije za radnju sposobna i na tom temelju se dozvola molitelju uzkratiti nemože. A ipak taj teret u Hrvatskoj i Slavoniji iznosi do 100.000 for. na godinu. (Kretanje.) To je gospodo grozna štibra uzmemo li, da je neopravdana i još k tomu nekoristna. Država bo sama od toga nikakove koristi nema, pače mora za riešavanje tih molba još i sama trošiti na činovničtvo kod zajedničkoga ministarstva; podžupanijskim činovnikom otimlje se vrieme odpremanjem gore i dole te komentiranjem tih molba, pa se oni dotle nemogu važnijimi poslovi baviti. Odatle indi nastaje još i teret državnomu budgetu, i ujedno ničim neopravdani teret za siromašni hrvatski puk!

Znam gospodo, da se odnosni zakon sam bez sporazumka sa krunom i zajedničkom vladom preinačiti nemože; ali u zakonu nestoji, da ovu dozvolu mora baš ugarsko ministarstvo podieljivati. To bi mogla i prva podžupanijska oblast isto tako obaviti, kao što i ministarstvo. Iz sadržaja molbenica može se lasno razabrati, da jih je kadar isto tako korektno rešiti svaki obćinski bilježnik kao i ministar zemaljske obrane u Pešti.

Želeći dakle, da se taj teret snimi sa siromašnoga našega puka, koj me jo ovamo poslao, slobodan sam prije nego se razstanem s vami (kretanje; smjeh) staviti na preuzvišenoga g. bana sledeću interpelaciju (čita):

„1) Je li Vašoj preuzvišenosti poznato, koliki silni trošak ima narod hrvatski moljakanjem ženitbenih dozvola u smislu zak. čl. 44. od g. 1868. najpače zato, što se te dozvole u Budimu kod ministarstva za zemaljsku obranu diele?

2) Je li Vaša preuzv. znade, da to moljakanje ženitba, osim što narod nepotrebno globi, a državu i onako silno prezaduženu sili, da troši na činovnike, koji je riešavaju, praktično upravo ništa neznači? Pa ako jest:

3) Može li i hoće li vlada Vaše preuzv. dogovorno sa zajedničkom nam ugarskom vladom uznastojati, da se taj suvišni i nekoristni teret po narod shodnijom provedbom ili preinakom zakona što prije s naroda digne?"

Digitized by Google

Predsjednik: Ova interpelacija staviti će se u zapisnik i predati svjetlomu banu.

Rieč ima svjetli ban.

Ban **Ivan Mažuranić:** Štovana kućo! S dozvolom štovane kuće ja bi odgovorio na interpelaciju g. dra. Makanca, koju je jučer stavio na mene, kad me nije ovdje bilo.

G. dr. Makanec po svojem je običaju stvar razlagao, ali meni neka dozvoli vis. kuća, da samo u kratko odgovorim na točku interpelacije, koja] glasi ovako (čita): „Kani li Vaša preuzv. još u ovom zasjedanju od sabora zatražiti indemnitet za svotu od 100.000 for. u svrhu, da ovu svotu upotrebi za podporu pribjeglih u našu domovinu bjegunaca iz Bosne i Hercegovine?"

Na ovo odgovaram u kratko, da nekanim toga učiniti. Zašto? Prvo, jer toga naš budget podnositi nemože. Doskora će biti prilike razgovarati o budgetu, pa će se gospoda osvjedočiti, da administracija naša jako mnogo potrebuje, te osim toga da mi još izvanredni taj trošak nebi mogli nositi. Drugi je razlog taj, što naš budget nije dužan nositi taj trošak. Troškovi, koji se izdavaju na bjegunce, idu na račun sveukupne monarhije po ministarstvu izvanjskih poslova. To je već učinjeno za familije, koje su došle, a morati će se učiniti i za one, koje će još doći. Nije dakle potrebito, da našemu budgetu taj trošak bude na teret.

Drugo pitanje glasi ovako (čita): „Kani li Vaša preuzv., pa ako, kojim putem o tom nastojati, da se Bosna i Hercegovina obskrbi dovoljnim brojem pod medjunarodnom zaštitom stojećih liečnika, ili da se drugim putem bosanskim i hercegovačkim ranjenikom iz razloga občenito zdravstvenih, a najpače po zahtjevu čovječnosti pruži nuždna njega i pripomoć?"

Na ovo pitanje opet odgovaram, da nekanim ništa učiniti. Zašto? Jer to ne spada na djelokrug naš. Poslovi su to, koji spadaju na izvanjsku politiku, a u ovu dirati nije naše zvanje. Ja bi se usudio kazati, da je opoziciji dozvoljeno govoriti o svačem, o čem hoće, ali vis. kući nije dozvoljeno o tom raditi, što bi moglo obstanak i život njezin u pogibelj dovesti. (Na lievici: Oho!) Vam je bilo slobodno pokušati srce ove kuće, ali ja govorim umu ove vis. kuće i uzdam se u njezinu mudrost, neka neide onim tragom, kojim vodi g. dr. Makanec, jer najveća pogibelj obstanku i životu ove kuće stoji u tom, ako se mieša u poslove, koji nespadaju u djelokrug naš.

Dr. **Milan Makanec** (hoće da govori, počimajuć navodom iz „Čengić-age" — nečuje se).

Predsjednik: Obrazloženje nije dozvoljeno; nego samo zadovoljavate li se ili ne? (Smjeh.)

Prima li vis. kuća na znanje odgovor svjetloga bana. (Prima.)

Prelazi se na dnevni red. Na dnevnom je redu razprava ob onih izborih, koji su po verifikacionalnih odsjecih za preporne pronadjeni. Molim gg. izvjestitelje, da redom idu na mjesto izvjestiteljsko, te da izvješća podnesu, i to najprije g. izvjestitelja I. odsjeka, ako ima prepornih izbora. (Izvj. I. odsjeka: Neima.) Dakle molim g. izvj. II. odsjeka.

Izvjst. **Antun Jordan:** Vis. sabore! Drugi odsjek obavio je verifikaciju trećega odsjeka, i pronašao je valjanimi sve vjerodajnice i dotične izbore. Nu poslje obavljene verifikacije urečena bi pritužba proti kandidatu, što je izabran u kotaru sveto-ivanskom. Ta pritužba dostavljena je 25. ovoga mj. njekoliko časova prije 10 sati.

Prije svega nametnulo se je odsjeku pitanje, da li ima uzeti u pretres pritužbu, koja je nadošla poslje obavljene verifikacije. Pošto §. 6. poslovnika ustanovljava, da se na pritužbe podnešene iza obavljene i u saboru proglašene verifikacije nemože obzir uzeti, to je cjenio odsjek, da mora uzeti obzir na pritužbu, koja je podnešena iza obavljene, ali u saboru još neproglašene verifikacije.

Pregledav tužbu našao je odsjek, da u istoj nema niti temeljitih razloga, osim jednog jedinog prigovora.

U pritužbi se tvrdi, da izbor s toga nije valjan, jer prvo nisu listine izložene bile osam dana u svrhu prigovora; drugo, da izbor nije bio valjano i svestrano po §. 13. izb. reda objavljen; i treće, da su tri izbornika došla da glasuju, pa nisu bili pripušteni.

Prva tvrdnja, da listine nisu bile izložene, pobija se u samoj pritužbi pod 2) i 3), gdje se jasno razabire rok koji odgovara propisu §. 13, i to nije rok, koj je ustanovljen §. 13. izbor reda. Pada dakle ovaj prigovor.

Druga tvrdnja takodjer nestoji. Tvrdi se najprije, da nije običajnim načinom rok izbora bio naznačen i oglašen, dočim se kaže, da su iz odaljenih 3 sela k izboru došla samo dva tri izbornika; a imade ih, kaže, koji nisu ni znali. Pošto su 2—3 mogli doći na izbor, to stoji, da su morali biti obavješćeni i ostali; odpada dakle i ovaj prigovor.

Jedino uvaženja vredan prigovor vidi odsjek u tom, što prigovornici tvrde, da tri izbornika upisana u listinu izjaviv, da će glasovati za Sviličića, nisu bila pripuštena k izboru. U tom nalazi odsjek njeku važnost, jer ako bi zbilja tako bilo, da bi trojica bila odbijena, kojim pripada pravo glasa, to bi se tim povriedilo njihovo aktivno pravo; bila bi nepravda i nezakonito ograničenje slobode izbora na uštrb pritužiteljeve kandidature. S toga razloga mislio je odsjek, da se izbor mora proglasiti prepornim, i da vis. saboru predloži, da on izvoli istinitost navoda ove tužbe dati izviditi posebnom zato iztragom.

(Predsjedničku stolicu zauzme I. podpredsjednik Mirko Hrvat.)

Predsjednik: Rieč ima g. zastupnik Vončina.

Ivan Vončina: Vis. sabore! Na predlog verifikacionalnoga odsjeka, da se izbor g. Katkića proglasi prepornim i da se istinitost navoda u tužbi konstatira iztragom, nemogu pristati. U tužbi, što je podnešena, nalaze se tri točke. Dvie smatra već odsjek kao netemeljite, a meni se

Digitized by Google

je dakle osvrnuti samo na treću točku, u kojoj se tvrdi, da su tri izbornika došla na birlište, pa nisu pripušteni. Kad bi to i istina bila, to bi rezultat izbora tim samo toliko alteriran bio, da bi izabrani zastupnik g. Katkić mjesto 122 imao 119 glasova, dočim bi protivni kandidat mjesto 78 imao 82. Iz razmjera 119 : 82 je nedvojbeno, da g. Katkić ima dovoljnu većinu glasova. Nu ja ću i preko toga preći, pa ću uzeti u obzir, da ovo, što se u obtužbi uztvrdjuje, nije niti obrazloženo, niti ikakvim dokazom utvrdjeno, nego se samo prosto uztvrdjuje, da trojica izbornika k izboru nije pripuštena bila. Dokazah za to nema, a dokazalah je lakše bilo pribaviti, što valjda sva trojica još živu, i bilo bi u tužbi više vjerojatnosti, kad bi prosvjedatelji od dotičnih svjedočbe potražili, ili kad bi se ova trojica neposredno obratila na sabor, da se pritože, što je izborna deputacija ili predsjednik njekim načinom nasilje vršio, nepustiv ih k izboru.

Po §. 5. ima se prepornim proglasiti samo onaj izbor, o kojem se je pronašlo, da nije po zakonu obavljen, ili o kojem bar ima važnih razloga sumnje. Ovdje nema razloga sumnje, jer tu nestoji ništa drugo, nego pusta tvrdnja jedne stranke, koju i protivna stranka isto tako može staviti s druge strane.

Ja stoga nemogu pristati na to, da se ovaj izbor neproglasi valjanim tim više, što bi to bio precedens za buduće izbore, kojim bi se moglo onemogućiti svako saborovanje; jer kad bi mi to uzeli kao pravilo njeko, da se usljed neobrazloženih tužbah iztrage odredjuju, to bi se u buduće kod svakoga izbora, makar jednoglasno bio obavljen, mogli izbornici naći, koji će se glasovanja uztegnuti, te neosnovanu tužbu podignuti; — sabor bi dosljedno ovomu primjeru morao na svaku takovu pritužbu odrediti iztragu, a tako iztragam ni kraja ni konca nebi bilo, a sabor se nebi mogao ni konstituirati. Ja s toga predlažem, da vis. sabor predje preko ovoga predloga, te izbor g. Katkića valjanim proglasi.

Predsjednik: Rieč ima g. dr. Makanec.

Dr. **Milan Makanec**: Vis. sabore! Kad smo prije tri godine u verifikacionalnih odsjecih glede prispjelih tužba molili, da se čitaju, odgovorio je g. predgovornik, da to netreba. Naravno, dotični gospodin, koj je bio takovih nazora, danas opet nema drugčijih nazora, jer logika zahtieva, da bude konsekventan. Verifikacija se je obavila g. 1875. isto tako kao g. 1872., jer sam o tom osvjedočen, da ste takovom verifikacijom uvriedili slobodno narodno čuvstvo, da ste slobodnu ustavnost porušili, i to vrlo porušili.

Naglasiti imam, da se tu radi proti kandidatu Sviličiću, članu opozicije. Po izjavi g. Živkovića, da je svaki član opozicije „ex lex", valja proti takovom sve moguće činiti, te nastojati, da se nezakoniti izbor opozicionalca zaprieči, jer to je „praesumptia juris", da je svaki onaj izbor, gdje je opozicionalac izabran, nezakonit.

Ja držim, tužba donaša dovoljno dokazah, da izbor nije bio obavljen po zakonu. Po zakonu biva onda, kad se svaki zove po imenu, te svaki dodje pred komisiju i dade glas. Nu kako je ovdje bilo? Seljani su iz hrpe i gromade vikali, pak je g. Katkić i one glasove dobio, koje bi imao g. Sviličić dobiti, a to je evidentna nezakonitost.

Predsjednik: Želi li vis. sabor, da se po želji g. dra. Makanca pritužba pročita. Ona gospoda koja su zato, da se pritužba čita, neka izvole ustati. (Ustane manjina.) Manjina je, netreba čitati.

Rieč ima g. Katkić.

Katkić: Vis. sabore! Da je zbilja onako, kako se to u prosvjedu navadja, nebi imao obraza niti srca sjediti u ovom domu. Nu sve što se navadja u pritužbi g. Sviličića, ono dokazano nije, i g. Sviličić stoji naprama meni kano tužitelj kao osoba prama osobi, a gdje temeljito što iztiče, mora i da dokaže, — a toga u prosvjedu nema. Zato ako ja izpovjedim ustmeno, kao što je u onoj tužbi pismeno, to onda valja isto toliko, koliko i ono, što je napisao g. Sviličić.

Onaj može temeljito znati, što i kako se je dogadjalo kod izbora, koj je prisutan bio. G. Sviličić prigovara doduše, kad je ovaj ili onaj na izbor došao, da mu je deputacija odvratila, da glasovati nemože, jer ga u izbornoj listini nema. Došao je istina drugi izbornik iz iste kuće, ali deputacija nije smjela nikoga pripustiti, nego istovjetnu osobu, koja je u izbornoj listini upisana, koja je od ciele deputacije podpisana.

Gospodo! ako se uzme na um, da moja vjerodajnica služi kao dokaz, da je bilo sve u redu kod izbora, jer se u njoj kaže, da se je zakonito obavio, i ako su ona dva lica deputacije podpisala, koja su radila svimi sredstvi proti meni, — onda je to znak, da bi ta dva lica već prigodom izbora temeljit prigovor bili podigli, i da bi se sigurno izrazili proti meni, — što medjutim učinjeno nije.

Ja dakle kažem, da ono, što se navadja u pritužbi, temeljito nije, i ništa drugo, nego jauk i lelek poslje izgubljene bitke.

Predsjednik: Rieč ima g. Antolek.

Dragutin Antolek-Orešek: Vis. sabore! G. zastupnik Katkić brani svoj izbor; ja mu toga nezamjeram, jer je to već prirodjeno svakomu pojedinomu čovjeku. Nu g. Katkić će dopustiti, da to nemože biti za ovu kuću mjerodavno. Jer kao što g. Katkić kaže, da nestoji, što Sviličić piše, isto tako g. Sviličić može kazati, da ono nestoji, što g. Katkić kaže. (Smieh). Žalibože, da g. Sviličića nema ovdje, da oprovrgne ono, što je g. Katkić rekao; a ja na pojedine točke nemogu odgovarati. Nego upravo zato, što je g. Katkić rekao, da bi ono istina bila, što je g. Sviličić napisao, da ne bi imao lica sjediti ovdje, upravo za to bi on sam morao zahtjevati, da se predlog verifikacionalnog odsjeka, i iztraga povede, da se dokaže, je li g. Katkić pravo ima ili g. Sviličić. Zato pristajem uz predlog verif. odsjeka.

Digitized by Google

Predsjednik: Pošto se nitko više nejavlja, glasovati će se o predlogu verifikacionalnoga odsjeka, da se povede iztraga.

Pošto će se o tom tajno glasovati, s toga će se ceduljami glasovati, te ona gospoda, koja su za, neka izvole napisati „da“, a koja su proti „ne.“

(Glasovanje se obavlja).

Vis. sabore! Glasovalo je 67. — Od ovih je 25 sa „da“, a sa „ne“ 35. To je absolutna većina, da se predlog odsjeka neprimi, t. j. da se iztraga nema povesti, nego da se g. Katkić ovjerovljuje.

Izvjest. Dr. **Antun Jordan**: Vis. sabore! U drugom odsjeku verificiran je izbor g. dra. Makanca. On je u trijuh mjestih izabran. Verifikacionalni odsjek verificirao je svaki pojedini izbor; po tom se ima g. dr. Makanec pozvati, da se izjavi, koj prima izbor, da se za ostala dva kotara odredi novi izbor.

Dr. **Milan Makanec**: Ja nepriznajem prava g. izvjestitelja, da me sjeća.

Ja se odričem izbora u Kraljevici i Samoboru, a zadržajem sisački.

Predsjednik (Mirko Hrvat): Ja sam izabran na dva mjesta. Ja primam za Viroviticu, a polažem za Djakovo.

Jovan Živković: Ja primam kotar erdevički, a polažem klanjački i irižki.

Predsjednik: Molim g. izvjestitelja 4. odsjeka.

Izvjest. **Tito Ožegović**: (Čita izvješće).

Vis. sabore! Četvrti odsjek svršiv svoje dielo, pronašao je sve članove ovjerovljenimi osim jedinoga izbora g. Folnegovića, koji proglasuje prepornim, t. j. nevaljanim. Razlog ga je vodio taj, da je to izjavio, jer to nalaže zakon, koj naročito veli, da politični činovnik upravo nemože primiti mandata, dokle nepoloži službe (Folnegović: To nestoji u nutri!) (Molim ja ću već pročitati kad dodje vrieme na to.)

G. Folnegović je izabran zakonito, i može biti odsjek verifikacionalni nebi bio na to ni došao, kad nebi izabrani g. zastupnik sam svojom molbenicom verifikacionalni odsjek na to opomenuo, gdje je molio, neka se vis. vladi predloži njegova ostavka. On dakle sam priznaje, da nije imao prava prije primiti mandat.

U §. 9. zakona od 15. stud. 1874 kaže se: (Čita). To je bilo povodom, da je odsjek verifikacionalni izjavio izbor g. Folnegovića prepornim t. j. nevaljanim.

Ja predlažem dakle u smislu odsjeka, da se ovaj izbor iz nova odredi, i u smislu zakona obavi.

Predsjednik: Rieč ima g. Antolek.

Dragutin **Antolek-Orešek**: Vis. sabore! Ja sam proti predlogu odsjeka, i to upravo na temelju §. 5., na temelju kojeg je izbor prepornim proglašen. U §. 5. poslovnika izrično stoji: (čita). „Ako verif. odsjek budi iz vjerodajnice, budi iz podnešene pritužbe pronadje, da izbor koji nije obavljen po zakonu, ili da bar ima važnih razlogah sumnje o njegovoj zakonitosti, . . . takav se izbor smatra prepornim.“ Ovdje kod izbora g. Folnegovića dokazano je, da je ogromnom većinom izabran i to na temelju izbornoga reda od g. 1871., gdje izrično stoji, da činovnik može biti izabran, — a naravno, i sada je mogao kandidirati.

Istina, ono obstoji što kaže §. 9. zak. od 15. stud. 1874., na koji se g. izvjestitelj pozivlje, da činovnik nemože biti zastupnikom, — ja to priznajem, jer on nemože vršiti prava zastupnika, ali mandat primiti može; jer gospodo moja! da to stoji, da se svaki činovnik, koj hoće kandidirati, mora prije na službi zahvaliti, onda toga nebi htio nijedan učiniti, osim ako bi bio posve siguran, da će biti izabran. (Na galerijah: Živio! Nemir).

Predsjednik: Molim gospodu na galerijah, da se drže propisah.

Dragutin Antolek-Orešek: (Nastavlja). Niti §. 9. gospodo moja! negovori proti izboru g. Folnegovića; jer dajte pokažite, gdje ima činovnik, koj se zove županijski kotarski pristav. (Obći smjeh). Ja poznajem sve zemaljske činovnike, ali takovih nema.

Nego gospodo moja! budući da dobro znamo, da se sve u klubu zaključuje, to nemože biti niti §. 9. niti §. 5., nego §. kluba, na temelju kojega nemože izbor g. Folnegovića biti verificiran, (Obći smjeh; na galerijah plesak i živio!)

Dr. **Milan Makanec**: Vis. sabore! Ustavna svjest g. izvjestitelja čini mi se upravo onako, kao kad hajduci dodju, pa otmu . . . .

Predsjednik: Molim g. govornika, da parlamentarnije rieči upotrebljuje, jer inače ću na temelju poslovnika pozvati vis. kuću, da odluči, da li dozvoljuje rieč ili ne.

Dr. **Milan Makanec**: (Nastavlja) Glede izbora gosp. Katkića reklo je 35 „ne“, 25 „da“, t. j. ovdje se je pokazalo, da se traži dlaka u jajetu.

Veli se, da se je g. Folnegović prije izbora odrekao službe, da bi onda bio verificiran. Najprije moram konstatovati, da on neima izborno pravo samo kao činovnik, nego i kao posjednik. A kako glasi zakon, na koji se g. izvjestitelj pozivlje? „Izvršba ovoga zakona povjerava se banu.“ Ali nestoji: „povjerava se klubu ili verifikacionalnom odsjeku“. §. 5. poslovnika veli, da verifikacionalni odsjeci imadu jedino izpitati vjerodajnice, i tužbe, ako ih ima. Tužbah ovdje nema, pošto je g. Folnegović ogromnom većinom izabran, i evidentno je, da tu nema ničesa, što bi bilo proti izbornomu redu. Ja dakle kao jurista velim, da nema nikakova prigovora glede verifikacije izbora g. Folnegovića. Vi gospodo! dakle s juridičkoga gledišta vodite stvar „ad absurdum.“

Veli se, da bi g. Folnegović bio imao službu položiti prije izbora, da kao činovnik nebi upotriebio upliva kod kortešovanja, akoprem je to smješno napomenuti, kao da bi g. Folnegović kao kandidat opozicije kriepošću svoga adjunktstva za svoj izbor kortešovati mogao. Vi

Digitized by Google

dakle i u tom pogledu vodite stvar ad absurdum, i sa juridičkoga gledišta velim, šteta, što se izvršba zakona nepovjerava verifikacionalnom odsjeku, nego banu.

Napokon sabor nezna, da li je taj ili onaj činovnik. Pitam ja, odkud zna odsjek, da je g. Folnegović adjunkt? Odsjek svaki mora dakle znati šemu svih činovnika prije nego će preduzeti verifikaciju pojedinih članova. To se valjda nemože zahtievati, — i u tom pogledu vodite stvar „ad absurdum."

S druge strane reklo se je negdje, da nijedan opozicionalac nesmije doći u sabor; nu kad smo, veli se, vidili jednoga, i kad se nemože iztisnuti, to neka bude jedan „ex lex" tu. Nu ja kažem, da je g. Folnegović sa smnom dobio 200 glasova, više nego cjeli odsiek verifikacionalni više nego 14 zastupnika vladinih. On je od 460 glasova dobio 320. Nema dakle sumnje, da g. Folnegović uživa podpuno povjerenje kao narodni zastupnik i kao posjednik, koj porez plaća. A šta će na to narod reći, kad će se izbor na silu ponoviti? Mi se uzdamo u poštenje izbornikah, da nemože drugi biti izabran nego g. Folnegović — drugoga rezultata nemože biti. Vi kanite dakle tim, što mislite g. Folnegovića iztisnuti, značajnost i sviest izbornikah narušiti, vi ste dakle stupili na ono polje, da odbijate vjerne sinove ove domovine od značajnosti i morala; — to je neoprostivo.

Gosp. Folnegović je izabran po zakonu, zato gospodo! nema nikakove povriede zakona, ako ga verificirate. Ako pako mislite, da morate preko njega preći na dnevni red zato, što nesjedi u klubu, onda nemojte reći, da nastojite uvesti ustavnost u ovu zemlju, nego recite kao što je i g. Antolek rekao, klub je §. onaj, proti kojemu mi nemožemo ništa.

Ja predlažem dakle, da se izbor g. Folnegovića verificira.

Predsjednik: Rieč ima g. Kolarić.

Pajo Kolarić: Vis. sabore! Kad je g. dr. Makanec u obranu uzeo g. Folnegovića, i kad predbacuje narodnoj stranci, da smo tlačitelji naroda i natražnjaci, onda mu ja moram odgovoriti. G. Folnegović je tri godine u t. zv. disponibilitetu živio, i plaću vukao, a sada ju četvrtu godinu uživa. Taj muž uzeo je od vlade predujam, a budući se ima smatrati u disponibilitetu, s toga držim, da nije mislio odstupiti, jer inače nebi iskao od vlade predujma, niti nemože odstupiti, jer mora predujam vratiti. Ja se čudim, kako to patriota može podnositi! (Buka na galerijah; Folnegović ustaje i nosi novac kojega na stol izvjestiteljev polaže. Pljesak na galerijah.)

Predsjednik: Ja opominjem gospodu na galerijah, ako se još samo jedan glas pojavi, da ću dati galerije izprazniti.

Franjo Folnegović: Gospodo, istom mi je 27 godina, pak nisam imao kada u javnom životu pokazati, kako shvaćam dužnost otačbenika prama domovini. Ali da mi se na ovaj način u ovom uzvišenom mjestu dirne u jedino blago što ga imam, u poštenje moje, toga mislim gospodo, nisam zaslužio. (Kretanje.)

Ja sam se, kao što se može i posvjedočiti, odrekao bezuvjetno službe, a evo predujma, koj mi je podieljen kao bolnomu činovniku kad sam morao ići u kupelj. Ja ga polažem na stol vis. ove kuće neka ga nosi onaj gospodin natrag u blagajnu, koji misli da mi ga je imao pravo ovdje predbaciti.

Gospodo! Pošto sam se odrekao b e z u v j e tn o službe, kao što to već ovdje nazočni predstojnik unutarnjega odjela može i posvjedočiti, to sam podpuno uvjeren, da mi pripada mjesto zastupničko u ovoj visokoj kući. Ja imam izborno pravo, i moj je izbor tako zakonito obavljen, da mi niti g. izvjestitelj nemože ništa prigovoriti.

Zakon, po kojem me želite izključiti iz sabora, tumače meni u prilog najkompetentniji pravnici Vaše vlastite stranke, kao što su g. rektor sveučilišta dr. Spevec, profesor za pravo dr. Lorković, gospoda dri. Kopač, Posilović itd., i drugi pravnici prvoga reda, koji su mi priznali, da je nepravda, i da je nedostojno po činovnički stališ, da se tako tumači zakon, kako vi hoćete, te da to tumačenje mora biti samo dokazom pristranosti proti kandidatu.

Ja se braniti sam nemogu, pošto neznam, koje ćete razloge još navesti proti mojoj ovjeritbi kad mi poslovnik nebude dopuštao pobijati Vas. Ali sam podpuno osvjedočen, da je to jur od početka moga izbora dobro proračunana spletka proti meni od stanovite strane, koja je svu silu uprla bila, da nedodje nijedan opozicionalac u sabor.

To se jasno razabire i odatle, što se u Vašem klubu ovo pitanje uzelo u pretres. Pak kad je g. veliki župan Fodroci, prem politički protivnik, misleći, da se po savjesti svojoj za moje pravo zauzeti mora, doživio od neke gospode upravo brutalni nasrtaj (nemir), to nije nimalo težko pogoditi, odkud taj vjetar proti meni duva.

Predsjednik: Ja molim g. govornika, da se stvari drži.

Franjo Folnegović: (nastavlja) Na čast vam budi vaš postupak, koji se nemože inako smatrati, nego da me kao opozicionalca iz ovoga mjesta izključiti želite!...

Predsjednik: Ja molim liepo, da nevriedjate gospodu koja bi možebiti proti vam glasovala. To je nedostojno, tim vriedjate samo članove vis. ove kuće i zemlju, koju zastupate.

Franjo Folnegović: (nastavlja) Kako rekoh gospodo! prigovor, kojim mi se „Vorschuss" predbacuje, odbih na način koji odgovara izazivu, a neznam, kako bi branio svoje nepobitno pravo, pošto mi razlogah proti njemu nekazaste. Ja apeliram na vaš patriotizam i mirnu svjest i upozorujem još jednom g. Kolarića, neka nikada nezaboravi, da je sebičnost i lahkoumnost predbacio onomu, koji je to najmanje od njega zaslužio i ondje, gdje je tomu najmanje bilo povoda i razloga.

Digitized by Google

A vi gospodo! činite što vas je volja; ja se vašemu sudu pokoriti moram, sa željom, sudio Vas bog kao Vi mene.

Predsjednik: Rieč ima g. dr. Šram.

Dr. Lavoslav Šram: Vis. sabore! Sigurno nebi prihvatio rieči, jer nisam voljan i nerado prihvaćam rieč u pitanju osobnom, ali u razvoju debate našlo se je toliko razloga, koji me nukaju, da prihvatim rieč, te s druge strane da razjasnim stanovište i odgovorim na njeke apostrofe i primjetbe, koje su navela gg. dr. Makanec i Folnegović.

Prije nego se vratim na predmet sam, baviti ću se — mislim, da sam to dužan sebi i možda i saboru — onom stranom ovoga pitanja, koje je osobno, ne glede osobe, nego u toliko, što su gg. Makanec i Folnegović hrpu argumenta vodila otuda, da s jedne strane apostrofiraju ćut sabora, a s druge strane da su tim u izgled stavili ljagu, koja će ostati na onih, koji nebi u njihovom smislu glasovali. Ja mislim, ovakova stvar nesmije ostati, da se nebi na nju odgovorilo.

Najprije imam navesti, da imade ovdje većina i manjina kako u svakom saboru. Čim je veća većina u saboru, tim joj je veća dužnost, da što većom opreznošću, delikatesom i svješću postupa u svih pitanjih, a napose u onih, koja se odnose na osobe minoriteta.

S ovom dužnošću majoriteta neposredno ide pravo minoriteta, da u tom pogledu naide na svjestnost i delikatesu većine, a ima još jedno pravo, koje nebi znao parlamentarnim izrazom nazvati, ali koje se opaža, a to je pravo minoriteta, griešiti na račun dobroćudnosti i strpljivosti većine. Ovo na posljedku nije pravo, ali nastalo je i faktično postoji, što većina riedko kad hoće, da skrajne mjere poprimi proti manjini, ako i zlorabi pravo, griešiti na račun većine. Ovim pravom, neka dopusti g. dr. Makanec, služio se je g. dr. Makanec upravo skoro do zloporabe, jer nema predmeta, gdje nebi apostrofirao većinu, i na onakova pitanja prelazio, koja se na ona na dnevnom redu stojeća niti najmanje neodnose.

Medjutim ja mislim, da će biti uputnije, da se dalje s ovim pitanjem nebavim, te ću samo dodati to, da u ovakovu postupku, makar ga i vršio minoritet, leži klica velike pogibelji, a to je klica terorizma fraze.

U tom pogledu budući izazvan od gg. predgovornikah jedne i druge stranke, držim si za dužnost, da razmotrim pitanje, koje stoji na dnevnom redu, sa svakoga gledišta, s gledišta pravnoga, držeć pred očima zakon, i sa gledišta poslovnika. Samo s jednog gledišta, naime s gledišta osobnosti ga nebudem propitivao, jer ja sam u tom posve objektivan, osoba neima na mene niti najmanjega upliva.

Ja držim, da je pitanje prvo, da li je izbor po zakonu valjan, i da li je moguć. Ako je tako, onda nesmije nitko, a najmanje onaj, koji se gradi liberalizmom, htjeti da izazove sabor na korake, koji se nebi mogli u sklad dovesti sa zakonom. To većini zabranjuje svjest i dužnost u prvom redu čuvati zakone, a zabranjuje takodjer politička mudrost, jer je pogibeljno stvoriti precedent, koji se danas sutra može zlorabiti po drugih ne samo pogubno za one, koji su ga stvorili, nego i za ostale faktore.

Što se tiče tumačenja zakona, tu mi se je prije svega ovdje osvrnuti na poslovnik, jer gg. dr. Makanec i Antolek porekla su u obće pravo saboru, razpravljati pitanje kompatibiliteta. Ja ovo mnienje dieliti nemogu, jer §. 5. ima se tumačiti, bar po mom mnienju, ne samo po slovu, nego i po duhu. Duh zakona i upravo bi rekao značaj verifikacionalnoga postupka leži u tom, da je sabor kao najviša instancija pozvan, da izbor propita, da li je ustavno obavljen, i da li je tko vrstan, da zauzme stolicu u saboru. I §. 5. isto to veli, da ima verif. odsjek izpitati sve, što se na izborni akt odnosi, i konstatirati zaprieke, koje čini dotičnika po kojoj naredbi nesposobnim, da može zauzeti stolicu u saboru.

Sad ću se vratiti na sam zakon.

Stvar stoji ovako. Gosp. Folnegović bio je kotarski pristav, kad je bio izabran. Budući se §. 9. ima tumačiti ovdje s obćenitog gledišta, slobodan sam ga pročitati: (Čita.) Ja mislim, §. je jasan; ustanova je ta, da činovnik, dok je u službi, nemože primiti mandata. Tu dakle nema ustanove, da se činovnik može dati izabrati, a kasnije zahvaliti; — a ratio legis je podpunoma evidentna. Ta ratio legis po mom mnjenju leži u tom, da je sudstveni činovnik neodvisan od vlade, i da se nemože presumirati, da pod uplivom vlade stoji, dočim su upravni činovnici članovi administrativnoga organizma, a ja mislim, da bi bio veoma pogibeljan praecedens, kad bi se ovaj organizam kao identičan tumačio sa ustrojstvom sudstva, jer bi se moglo slučiti, da bi si vlada, koja nije dosta ustavna, koja zaboravi na svoju dužnost, u saboru mogla pribaviti majoritet s onimi, koji su kao upravni činovnici izabrani. Po tom treba, da kod upravnoga činovnika, ako hoće da bude izabran, prestane u svojstvu njegovom ležeća zaprieka, t. j. treba da položi prije svoju službu. Nu konstatirano je, da je g. Folnegović pristupio k izboru, nepoloživ svoje službe.

Veli se dalje, da je g. Folnegović činovnik takova ustrojstva, koje se neda prilagoditi na obstojeći organizam; a drugo je, što se tvrdi, da je u disponibilitetu. Ponajprije moram iz zak. čl. XVII. od g. 1870. ob ustrojstvu županijah, a napose iz §. 31, koj nabraja činovnike, konstatirati, da se kotarski pristavi imaju smatrati kao takovi, koji su uvršćeni u red administrativnih činovnika. Istina, da po novom zakonu od god. 1874. nema kotarskih pristava, ali ja bi mislio, da se izvoli čitati i shvatiti zakon u svojoj cjelosti, jer zakon ima i dodatak, točku 6.) i 7.); napose 7.) govori ovako: (Čita.) Kad je u tom svojstvu g. Folnegović, i na koliko je konstatirano, i na koliko sam se dao uputiti, g. Folnegović je faktično još pridieljen zemaljskoj vladi . . . . (Folnegović: nestoji!)

Digitized by Google

Predsjednik: Ja molim g. Folnegovića jedanput za uvjek, da se neupliće u rieč.

Dr. **Lavoslav Šram** (nastavlja): . . . . to spada sveudilj još jednomu sudielujućemu organizmu, podpada dakle pod ustanovu §.-a 9.

Ovo sam naveo, da opravdam mnjenje onih, koji su za to, da se prihvati predlog verifik. odsjeka, jer nisam htio, kako sam prije kazao, da se tu vidi budi kakova kaprica ili osveta, ili stranački strategem, nego da se vidi, da se strogo tumači zakon, ako i jest šiljak te strogosti uprt proti osobi, koja mora osjećati sada neugodnosti njegove. Medjutim toj osobi ostavljeno je na volju, da svojim putem učini, da u tom pogledu prestane zaprieka, te se na novo natječe za ovo povjerenje.

Predsjednik: Rieč ima g. dr. Subotić.

Dr. **Jovan Subotić:** Vis. sabore! Čuo sam govoriti o klubu; čuo sam govoriti, da je klub §.; čuo sam razne stvari, koje nije trebalo ovdje spominjati, jer nisu osnovane, a neriešavaju ništa u stvari.

Kolika je sloboda i nepristranost vladala u odsjeku, mogu biti sam svjedok, jer sam vidio, da proti ličnosti gosp. Folnegovića nigdje nikakova primjetba učinjena nije. Ja znam, dok je trajalo to pitanje u odsjeku, a dok je trajalo prije sabora, i ja sam bio za to, da se izbor g. Folnegovića neverificira i to za to, jer sam imao podatakah, da on zaista stoji u službi kao politički činovnik. Ali Gospodo moja! pozivajuć se na §. 8. poslovnika, koj dopušta onomu, čiji se izbor prepornim izjavio, da podnese sve na razjasnjenje priepora služeće podatke i verifikacionalnomu odboru i samom saboru, mislim, da pravo sudim, kad kažem, ako on doprinese razloge u samoj saborskoj sjednici, da se ovi i onda uvažiti mogu, i na temelju tih da može drugo mnjenje nastati nego što je prije bilo. Ja kao što rekoh, držao sam, da je gosp. Folnegović činovnik i da stoji još u službi političkoj, a evo on reče danas, da je bezuslovno resignirao, te se je pozvao na g. predstojnika vlade; a pošto ovaj toga nije porekao, to je dokazom, da se je on bezuvjetno službe odrekao, i da više u službi nestoji.

Kad je tome tako, onda sam ja sa svoje strane prinukan birati: ili tumačenje zakona, koj nije posve jasan; ili oslonuti se na temelj slobode lične — pravo svakomu sveto, i pitati, da li ima razloga, ograničiti ju ili ne?

Nije nigdje dobit, izključiti sile one, koje su podobne domovini i narodu poslužiti, ali ima razloga u državi, da li se zaista u njekih prilikah to učiniti može. Kod nas je prije mogao svaki činovnik biti izabran, ali okolnosti su nastale, te se je ova sloboda ograničila; ograničila se je kod političkih činovnika, i ograničila se je kod sudbenih činovnika. Dok zakon taj postoji, moramo ga štovati. Ali ja držim, da netreba da idemo dalje, nego što zakon izrično naredjuje. Kod činovnika sudbenih nećemo imati prigovora, proti verifikaciji njihovoj, kad ostavku dadu na službu; a isto tako netreba da se razlika pravi kod političkih činovnika pri njihovom izboru, kad rezigniraju. Jedni netreba da više pravo uživaju, nego drugi; jer, iskati od činovnika političkoga, da prije resignira, nego što je izabran, držim, da nema niti temelja, niti naslova. Zakon ište samo, da činovnik nemože primiti mandata, a ne kaže, da nemože kandidirati. Stoji mu dakle prosto mandat primiti u ono doba, kad se zakonitim putem izjavi, da resignira; i ako toga neučini, ima se mandat ugasiti. Pošto dakle pitanje primanja mandata još otvoreno stoji; pošto je izkazano, da se je g. Folnegović političke službe bezuvjetno odrekao, ja držim po uvjerenju, da mu nemožemo odreći prava, mandat primiti, i da se nemožemo odreći dužnosti, nego da ga moramo verificirati. (Na lievici: Živio!)

To je temelj, na kojem ja stojim, te izjavljujem, da ću glasovati proti predlogu verifik. odsjeka.

Predsjednik: Rieč ima g. dr. Spevec.

Dr. **Stjepan Spevec:** Vis. sabore! Ja ću u kratko kazati, da je sav prepor u §. 9. zakona ob uredjenju uprave. §. 9. naročito kaže, da politički činovnik može biti izabran, nu da mora prije položiti službu, nego očituje da li prima mandat.

Ja tako shvaćam §. 9. Nu ja sam se razgovarao s drugom gospodom, pak su rekli, da §. ovaj ima drugi smisao, i da ovdje nije rečeno, da nemože mandata primiti, nego da nemože biti kandidiran. To je u oprieci sa zakonom o sudstvu, po kojem izabrani može birati izmedju mandata i sudačke službe.

U sudačkom je zakonu stvar jasna, nu zakon ob uredjenju političke uprave nije jasan. Ja dopuštam, da je duh zakona taj, da je politički činovnik neizberiv, i meni se čini, da se je namjeravalo s tom ustanovom, da činovnik politički nepusti svoje službe, da s jedne strane uprava nepostrada, i s druge da se neodvisnost sabora neuništi. Meni se čini, da bi se svrha postigla i ovim smislom §. 9., koji se može na prvi mah razabrati, da naime onaj, koj je izabran, ima položiti službu prije, nego što se očituje o mandatu; zato sam rekao onom gospodinu, o kojem se ovdje radi, da se čini, da više odgovara rieči, da može pošto službu položi primiti mandat, i rekao sam mu, da je nade, da će biti verificiran.

Ovdje nastaje dužnost saboru, da tumači zakon svoj; sabor je nedvojbeno najbolji tumač zakona svoga. Tumačenje još nije sljedilo a dotle nepreostaje drugo nego tumačenje znanstveno, i tad bi ga ja tumačio gramatikalno, t. j. ja mislim, da bi se g. Folnegović, pošto se je odrekao službe, mogao verificirati, jer to odgovara strogo riečim zakona.

Danas je nastala nužda za sabor, da načelno protumači §. ovaj, da se nerieši samo za ovaj konkretni slučaj, nego za uvjek dok je zakon valjan; da se izrekne pravilo, kako se imade tumačiti.

Digitized by Google

Predsjednik: Pošto se više nitko za rieč nije prijavio, rieč ima g. izvjestitelj.

Izvjest. **Tito Ožegović:** Vis. sabore! Ja vidim iz svega ovoga, da je nepobitan zakon, koj je jasan, i koj kaže, da svaki politički činovnik mora prije položiti službu, nego prima mandat. Verifikacionalni odsjek nebi bio mogao nikakova prigovora učiniti, i pošto je za g. Folnegovića toli ogromna većina glasovala, da nije sam g. izabrani zastupnik doprinio molbu na bana, u kojoj je naglasio, da se odriče službe, da se neka s njim normalno postupa, i ako mu zdravlje dopusti, da natrag želi stupiti u službu. Iz toga je vidio odsjek, da se on u vrieme nije odrekao službe, da nije zadovoljio zakonu, i zato ga odsjek nije verificirao, te izbor nevaljanim proglasio.

Pošto se je molba g. zastupnika Folnegovića tako na bana, kao i na verifikacionalni odbor njemu po njegovoj želji vratila, zato predlažem, da se neverificira.

Predsjednik: Ima se glasovati o predlogu 4. odsjeka verifikacionalnoga. Predlog je, da se izbor g. Folnegovića nevaljanim proglasi. Ona gospoda, koja su za predlog neka na cedulji napišu „da," a koja su proti „ne."

Glasovanje se obavlja; predsjedničku stolicu zauzme opet sab. predsjednik Nikola Krestić.)

Predsjednik: Vis. sabore! Glasovalo je 63. Od tih glasovalo je 34 sa „da", a 29 sa „ne." Izbor g. Folnegovića ima se smatrati nevaljanim.

(Na galerijah: Živio Folnegović!)

Molim gg. na galerijah, to nije dozvoljeno!

Na dnevnom je redu izvješće verifikacionalnoga odbora o verifikaciji onih, koji su ovamo stigli iza verifikacije. Molim g. izvjestitelja.

Izvjest. Dr. **Vaso Gjurgjević:** Vis. sabore! Nakon konstituiranja sabora stigle su sledeće vjerodajnice i pozivnice banske. (Čita pozivnice banske.)

Odbor je sve pozivnice pregledao i predlaže vis. saboru, da sve izvoli ovjeroviti.

Predsjednik: Prima li se predlog verifikacionalnoga odbora? (Prima se.)

Izvjest. Dr. **Vaso Gjurgjević:** Nadalje su predane vjerodajnice sledećih zastupnikah: (Čita).

I za ove predlaže odbor, da se ovjerove.

Predsjednik: Prima li se predlog verifikacionalnoga odbora, da se ova gg. zastupnici verificiraju? (Prima se.)

Izvjest. Dr. **Vaso Gjurgjević:** Napokon je odbor pretresao izbor g. zastupnika u kotaru vukovarskom, nu stigao je prosvjed.

Predlog odbora je ovaj. (Čita).

Vis. sabore! Dužnost mi pripada kao izvjestitelju, da ovaj predlog odborov obrazložim.

Razlozi, koji su odbor verifikacionalni potakli na ovaj predlog, jesu sljedeći.

Odbor je pregledao prije svega vjerodajnicu. U ovoj vjerodajnici stoji navedeno, da je izbor u Vukovaru obavljen 4/8 o. g. da je prisutno bilo 224 izbornika; od tih da je g. Parčetić 117 glasova dobio. Tim je zapisnik izborni zaključen i po deputaciji podpisan.

Kad bi uzeli strogo u obzir samo ustanovu zakona ob izbornom redu, što ju §. 25. sadržaje, onda bi zapisnik ovaj sasvim odgovarao ustanovi ovoj. Nego vis. sabore! ja držim, da svaki zapisnik mora biti točan i vjerno ogledalo onoga akta, o kojem se zapisnik sastavlja. Što više, — ja držim, da se u zapisniku mora obazirati na sve one momente, koji se upravo iztaknuti moraju.

§. 25. izbornoga reda odredjuje, tko se ima smatrati kandidatom, kako se ima sastaviti izborna deputacija, i onda da li je bio protukandidat ili ne. §§. 22., 23., 24. odredjuju način, kako da se imade voditi izbor. Ovo je možebiti preporno, da li ima doći u zapisnik; nu što se mene tiče, ja držim, da bi i to trebalo uvrstiti, osobito pako ondje, gdje ima protukandidat.

Kad se ovo u obzir uzme, moram kazati, da u ovom izbornom zapisniku o tom nema ni traga ni glasa, a iz tužbe se vidi jasno, da je bio protukandidat.

Nadalje dobro je, da u zapisnik dodje, koliko je svih popisanih biračah. O tom opet nema ni traga.

Uza sve to, to su razlozi samo formalni, i nebi odbor mogao kazati, da kakav prepor u tom leži, — i kad bi samo to bilo, odbor bi morao predložiti, da se izbor ovjerovi. Ali obzir se mora uzeti i na ono, što se u pritužbi navadja.

U pritužbi navadja se prije svega, da ciela radnja izborne deputacije nije zakonito vodjena, niti zakonito obavljena. Koja je to radnja? Popis biračah; pažnja na to, tko ima, a tko ne glas; izloženje izborne listine 8 dana prije izbora. U pritužbi se navodi, da ova radnja nije zakonito obavljena, imenito, da deputacija nije sastavila listine biračah, nego da si ju dala nabaviti od občinah, te kako su ju one sastavile, tako da ju je ona primila kao gotovu. Tim načinom tvrdi se, da je mnogo ljudih uvedeno, koji su već mrtvi, imenito. (Čita imena.)

Nadalje, listine nisu izložene bile, da bi se moglo prigovoriti u roku od osam danah, te nisu bile nikada zaključene niti podpisane; jer u oči samoga izbora bila su došla dva izbornika, koja su želila viditi izbornike, pa nisu mogla dobiti imenika.

Ovo bi se odnosilo na samu radnju deputacije, koja se u pritužbi označuje protuzakonitom.

Nadalje drugi je dio pritužbe, koji se odnosi na povriedu zakona pozivajuć se na §. 9. zakona ob uredjenju političke uprave, da izabranomu zastupniku nepripada pravo mandat primiti.

Nadalje navode tužitelji, da izabranomu zastupniku po §. 20. čl. II. od god. 1870. u obće pravo izbora u našoj domovini nepristoji. Nu meni je preći preko ovoga prigovora zadnjega, jer sam uvjeren, da mu pravo izbora pripada, pošto je uveden kao posjednik u izbornu listinu.

Digitized by Google

Iz svih ovih razloga još nebi odbor predložio prepornosti, nego ga je istom ovo, što sada dolazi, na to poteklo. To se odnosi na sam akt izbora.

U pritužbi se navadjaju takova fakta, da smo kadri povjerovati, da se je nezakonitost dogodila. Navadja se tu, da se je u izbornoj dvorani glasovalo iz gomile. Stranka, koja se pritužuje, iskala je od deputacije, da se svaki izbornik deputaciji predstavi, da se identičnost osobe konstatirati može, nu deputacija toga nije htiela uvažiti, nego se je uvjek iz gomile glasovalo. Tim je načinom jedan te isti glas vriedio za osam.

Ovdje priležе i dokazi; nu iztraga će moći pronaći, jesu li dokazi valjani ili ne.

Ovdje prileže tri lista, koji posvjedočuju, da je jedan glasovao za osmoricu (čita listove); drugi opet da je glasovao za odsutne i mrtve.

Ovo su samo pisma, i nebi se mogao na nje obzir uzeti, ali u pritužbi se navode ljudi svjedoci.

U pritužbi se poziva na velikoga župana Bubanovića, da su izbornici zahtievali listine, da se uvjere, je li podpuna, nu on sam da je kazao, da nisu.

Tim svim navodom mora se vjera pokloniti tim više, što je g. Parčetić dobio 117 glasovah, dakle samo 5 glasovah više, nego nadpolovična većina. Ako se u obzir uzme četiri mrtva, i što je jedan za osmoricu glasovao, to se mora priznati, da je izbor nezakonito obavljen.

Ovim držim, da sam podpuno obrazlažio prvi dio predloga, da se izbor prepornim proglasi, i da se iztraga povede.

Drugi dio predloga je, da se istraga povede putem dvajuh saborskih članova. Ovo odbor predlaže s razloga, što se navodi, da su sami upravni organi nedopuštenim načinom agitirali za sadanjega zastupnika; i što se s druge strane pritužitelji pozivlju na velikoga župana kao svjedoka. S toga drži odbor, da je najkorektnije, ako ovu iztragu povede komisija od dvojice saborskih članova.

Ovo su razlozi, koji su odbor potakli na to, da podnese ovaj predlog.

Predsjednik: Želi li još tko rieč uzeti?

Ja činim pozornim g. Parčetića, da mu je na temelju §. 8. dozvoljeno podatke dati.

Aleksander Parčetić: Vis. sabore! Ja mogu razjasnjenje dati, koliko se tiče istinitosti navodah u pritužbi.

Navod, da izborna listina nije izpostavljena bila, nije istinit, jer ja mogu svjedočanstvom dokazati, da je zaista proglašena bila.

Kako je došlo, da izborna listina podpisana nije bila, ja toga pojmiti nemogu.

Što se tiče okolnosti, da su mrtvi glasovali, i da je jedan za osmoricu glasovao, to se može i nemože vjerovati. Ja mislim, da su to protivnici samo podmetnuli, jer prigodom izbora se je dogodilo, da su oni imali takovih ljudih, koji su glasovali za one, koji nisu prisutni bili; taj prigovor su dakle samo zato učinili, da sumnju od sebe odbace, kao da je sa strane naše to učinjeno.

Vis. sabore! Pošto sam ja okrivljen, to nemogu svoga izbora braniti, jer to mi dostojanstvo nedopušta, i za to za razjašnjenje više reći nemogu, nego izvolite riešiti.

Predsjednik: Pošto nitko više o predmetu neće govoriti, glasovati će se i to tajno.

Pitanje glasi ovako: Smatra li vis. sabor izbor g. Parčetića prepornim, i odredjuje li usljed toga iztragu, koja bi se putem izaslanstva dvajuh članova ovoga sabora imala obaviti? Ona gospoda, koja su za, neka izvole na cedulji napisati „da“, a koja su proti „ne“.

(Glasovanje se obavlja).

Predsjednik (poslje dovršena glasovanja): Rezultat skrutiniuma je sliedeći. Od 54 glasovalo je sa „da“ 38, a sa „ne“ 16.

Predlog odbora je dakle primljen; usljed toga izbor g. Parčetića proglasuje se prepornim, te iztraga se ima posredstvom dvojice izaslanika preduzeti.

Izbor izaslanikah staviti će se na dnevni red.

Za danas je dnevni red izcrpljen. Za buduću sjednicu biti će na dnevnom redu izbor izaslanika za iztragu izbora g. Parčetića; zatim razprava o adresi.

Buduću sjednicu uričem za sutra u 10 sati. Današnju dižem.

(u 2 sata.)

Digitized by Google

Peta saborska sjednica,

držana dne 29. kolovoza 1875. u 10 sati, pod predsjedničtvom saborskoga predsjednika g. Nikole Krestića.

Sadržaj: Zapisnik 4. saborske sjednice — Podnesci. — Izbor poslanika za iztragu o izboru zast. Parčetića. — Razprava o adresi.

(10 satih 10 minutah).

Predsjednik: Sjednica se otvara. Ja molim g. bilježnika, da izvoli pročitati zapisnik.

Bilj. **Konrad Filip** (čita)

Zapisnik

IV. sjednice sabora kraljevinah Dalmacije, Hrvatske i Slavonije pod predsjedničtvom gospodina Nikole Krestića i g. podpredsjednika Mirka Hrvata dne 28. kolovoza 1875. držane u glavnom gradu Zagrebu.

Prisutno 65 članova. Od strane vlade svietli ban Ivan Mažuranić, odielni predstojnici Jovan Živković i dr. Pavao Muhić.

Predsjednik otvori u 10 sati sjednicu, te bude ponajprije pročitan zapisnik posljednje saborske sjednice, koji se bez primjetbe ovjerovljuje.

1. Svjetli ban dostavlja zapisnik o vjećanju enquete, koju je pozvao u Zagreb, da vieća o reformah domaćega pastuharstva i konjogojstva u obće i moli, da visoki sabor dosadanju subvenciju od 50.000 fr. i nadalje za varaždinsku pastuharnu ostavi uvrstiv ju kao redovitu potrebu u zemaljski proračun za godinu 1876.

Ova se molba dostavlja proračunskomu odboru.

2. Odbor petorice, izaslan po visokomu saboru za izradak adrese izvješćuje predsjedničtvo sabora, da se je konštituirao izbrav si predsjednikom dra. Josipa Vuščića, a izvjestiteljem dra. Marijana Derenčina.

Prima se na znanje.

3. Predsjednik izvješćuje vis. kuću, da su se odbori, izabrani u III. sjednici vis. ovoga sabora konstituirali i rezultat toga konstituiranja priobćili predsjedniku, koji je sljedeći:

I. Odbor za pravosudje izabra si predsjednikom Matiju Mrazovića a izvjestiteljem dra. Marijana Derenčina;

II. Odbor za bogoštovje i nastavu predsjednikom Ivana Kukuljevića, a izvjestiteljem dra. Blaža Lorkovića;

III. Odbor za trgovinu, obrt, komunikacije i javne radnje predsjednikom Drag. Mihajlovića a izvjestiteljem Vatroslava Egersdorfera;

IV. Odbor za poslove agrarne predsjednikom grofa Miroslava Kulmera, a izvjestiteljem Matu Mrazovića;

V. Odbor za poslove unutarnje zemaljske uprave, predsjednikom Drag. Pogledića, a izvjestiteljem dra. Marijana Derenčina;

VI. Odbor za obćinarstvo predsjednikom Aleksandra Fodrocija, a izvjestiteljem Radoslava Rubidu;

VII. Odbor za zemaljski proračun predsjednikom viteza Zmaića, a izvjestiteljem dra. Šrama;

VIII. Odbor za razsudbu zemaljskih računa predsjednikom Paju Kolarića, a izvjestiteljem Konrada Filipa;

IX. Odbor za peticije i pritužbe predsjednikom Mirka Hrvata, a izvjestiteljem Jovana Štekovića.

Ovo izvješće prima kuća na znanje

4) Predsjednik predlaže izvješće četvrtog verifikacionalnog odsjeka, koji javlja, da je u mjesto odstupivšeg Mirka Hrvata, izabrao izvjestiteljem svojim Titu Ožegovića.

Prima se na znanje.

5) Verifikacionalni odsjeci podnašaju izvješće o prepornih izborih, te se stavljaju odmah za današnju sjednicu na dnevni red.

6) Dr. Jovan Subotić javlja, da se je odrekao mandata u Rumi, pošto je izabran i u II. izbornom kotaru grada Osieka pridržavajuć ovaj potonji;

Uzima se na znanje, te bude zaključeno pozvati zemaljsku vladu, da za Rumu razpiše novi izbor.

7) Predstavku i molbu političkih obćina nekadanjeg valpovačkog kotara, da se sudbeni kotar valpovački sa sjedištem u Valpovu opet uzpostavi, poduprt po nar. zastupniku Delimaniću, odpućuje sabor na odbor peticionalni.

Digitized by Google

8) Prigovore njekolicine izbornika izbornog kotara čazmanskog proti izboru nar. zastupnika Mihalja Kuneka odpućuje sabor kao prekasno podnešene, te se imadu kao takovi povratiti.

9) Odbor petorice izabran po visokomu saboru za sastavak adrese, predlaže osnovu adrese time, da je ista jur tiskana.

10) Teodor grof Drašković predao je svoju vjerodajnicu i zauzeo svoje mjesto u sabornici.

Vjerodajnica predaje se stalnomu verifikacionalnomu odboru.

11) Narodni zastupnik Svetozar Kušević stavlja na svietloga bana interpelaciju sljedećega sadržaja:

„I. Jesu li sve pripreme učinjene i možebitne zaprieke odklonjene, za da se u načelu odobrena niža realka u mjestu Vukovaru čim prije oživotvori?

II. Da li je za taj slučaj u predstojećem zemaljskom proračunu shodno providjeno?

III. Kada će zavod taj doista u život stupiti?“

Ova interpelacija uvršćuje se u zapisnik te se dostavlja svietlomu banu.

12) Narodni zastupnik Svetozar Kušević stavlja na svietloga bana sljedeću interpelaciju:

I. Je li poznato preuzv. gosp. banu, da je maltovina vukovarska već od više godina predmetom službene razprave?

II. Ako jest, u komu se stanju ta razprava nalazi?

III. Da li će se još tečajem trajućeg ovog sabora odkup te maltovine konačno riešiti moći?

IV. Kada će u Vukovaru postojeća maltovska brkljača odstranjena biti?

13) Vladin predstojnik dr. Pavao Muhić, odgovara na interpelaciju Svetozara Kuševića glede realke vukovarske, — a visoka kuća prima taj odgovor na znanje.

14) Narodni zastupnik dr. Milan Makanec stavlja na svietloga bana sljedeću interpelaciju:

„S kojih je razloga kr. zemaljska vlada odredila, da u mjesto mjestne redarstvene oblasti u Kraljevici censuru „Primorca“ obavljati ima veliki župan riečki na Rieci?“

Ova interpelacija uvrstit će se u zapisnik i dostaviti svietlomu banu.

15) Dr. Milan Makanec upravlja na svietlog bana sljedeću interpelaciju:

„Da li i kakove je obćenite ili posebite službene naloge Preuzvišenost Vaša dostavila velikim županom i podžupanom u pogledu njihova uticanja na prošle saborske izbore, naročito, da li je Preuzvišenost Vaša na iste upravila u nekojih javnih glasilih priobćenu okružnicu pod br. 1435. preds. od g. 1875. pa ako

čim opravdava Vaša Preuzvišenost protuustavno ovo uticanje u slobodu izborah?“

Na ovu interpelaciju odgovara smjesta predstojnik unutarnjih posala kr. zem. vlade gosp. Jovan Živković, s kojim odgovorom se nezadovoljava dr. Milan Makanec, dočim sabor prima ovaj odgovor do znanja.

16) Narodni zastupnik dr. Jovan Subotić stavlja na svietloga bana sliedeću interpelaciju

„I. Je li zem. vladi postalo mogućim i pošlo za rukom, da ovomu zasedanju sabora podnese odnoseći se predlog na to, da se obstojeća u gradu Osieku mala realka podigne na veliku i preuzme na državni trošak?

II. Jesu li pripreme učinjene, da se jošt ove nastupajuće školske godine k tomu pristupi, te tako ta velika realka otvori?

III. Ako stvar nije dotlje dospjela, šta je u tomu činjeno, i u kom se stanju ta stvar sada nahodi?“

Ova interpelacija uvršćuje se u zapisnik te dostavlja preuzvišenomu g. banu.

17) Narodni zastupnik dr. Jovan Subotić stavlja na svietloga bana interpelaciju sljedećega sadržaja:

„Je li zemaljska vlada u stanju mjesta učiteljska na zem. gimnazijama izpražnjena, a poimence na gimnaziji osiečkoj razpoloživa, popuniti takovim silama, koje odgovaraju kako namjeri dotičnih zakonskih propisa za učiteljstvo na gimnazijama, tako i uspjehu, što ga od toga učiteljstva očekivati i potraživati zemlja puno osnovano pravo ima“.

Ova interpelacija uvršćuje se u zapisnik i dostavlja svietlomu banu.

18) Odielni predstojnik kr. zemaljske vlade za bogoštovje i nastavu g. dr. Pavao Muhić odgovara na prvu i drugu interpelaciju narodnoga zastupnika dra. Jov. Subotića, te se potonji sa odgovorom na posliednju interpelaciju zadovoljuje, dočim si u pogledu prve svoje interpelacije pridržaje pravo predloga.

Sabor prima na znanje odgovor vlade.

19) Zastupnik Franjo Folnegović stavlja na svietlog bana interpelaciju sliedećeg sadržaja:

„Kani li vlada Vaše Preuzvišenosti novom pravednijom zakonskom osnovom postojeći zakon ob odkupu tlake zamieniti, i

može li se ovaj sabor nadati, da će još ove godine takovu na ustavno pretresivanje primiti.“

Ova interpelacija uvršćuje se u zapisnik i dostavlja svietlomu banu.

20) Isti narodni zastupnik stavlja na svietloga bana sliedeću interpelaciju:

„I. Je li Vašoj Preuzvišenosti poznato, koliki silni trošak ima narod hrvatski moljakanjem ženitbenih dozvolah u smislu zak. čl. XLIV. od g. 1868 najpače zato, što se te dozvole u Budimu kod ministarstva za zem. obranu diele.

II. Je li Vaša Preuzvišenost znade, da to molakanje ženitbah osim što narod nepotrebno globi, a državu i onako silno prezaduženu sili, da troši na činovnike, koji je riešavaju praktično, upravo ništa neznači.

Pa ako jest:

Može li i hoće li vlada Vaše Preuzvišenosti dogovorno sa zajedničkom nam ugarskom vladom uznastojati,

Digitized by Google

da se taj suvišni i nekoristni teret po narod slobodnijom provedbom ili preinakom zakona što prije s naroda digne.

Ova interpelacija uvršćuje se u zapisnik, te dostavlja preuzvišenomu g. banu.

21) Svietli ban odgovara na interpelaciju nar. zastupnika dra. Milana Makanca stavljenu na Njegovu Preuzvišenost u III. saborskoj sjednici od 26. kolovoza 1875 u pogledu podpore za bosanske bjegunce, kojim odgovorom se nezadovoljava dr. Milan Makanec, dočim ga sabor prima na znanje.

Nakon toga predje se na dnevni red, te je gosp. predsjednik izvjestitelja II. verifikacionalnog odsjeka pozvao, da izviesti kuću o prepornih izborih svoga odsjeka.

Prije nego je izvjestitelj II. verif. odsjeka započeo svoje izvješće čitati, zauzeo je predsjedničtvo g. I. podpredsjednik Mirko Hrvat.

Izvjestitelj II. verif. odsjeka dr. Jordan izvješćuje, da je II. verif. odsjek izbor narodnoga zastupnika Ignjata Katkića proglasio prepornim uslied pritužbe protukandidata Franje Sviličića i stoga predlaže, neka visoka kuća odredi povedenje iztrage proti izboru g. Katkića, koji je predlog tajnim glasovanjem sa 34 proti 25 glasovah kuća zabacila.

Isti izvjestitelj izvješćuje sabor, da je dr. Milan Makanec izabran u tri izborna kotara za narodnog zastupnika i to u kotaru sisačkom, Kraljevici i u Samoboru, i da je II. verif. odsjek ovjerovio sva tri izbora dra Milana Makanca, te predlaže, neka kuća pozove narodnoga zastupnika Milana Makanca da se izjavi, koji od ovih triuh izbora prima.

Kuća prima ovaj predlog te dr. Milan Makanec izjavljuje, da pridržaje mandat kotara sisačkoga, dočim se odriče izbora kraljevičkoga i samoborskoga.

Usljed toga imade se zemalj. vlada pozvati, neka u mjestu Samoboru razpiše što skorije nove izbore.

Narodni zastupnik Mirko Hrvat odriče se, pošto je izabran nar. zastupnikom u Djakovu i Virovitici, izbora u Djakovu, pridržujuć mandat virovitički, a isto tako izjavlja nar. zastupnik Jovan Živković, koji je izabran u Klanjcu, u Irigu i u Erdeviku, da se odriče mandata u Klanjcu i Irigu, pridržujuć onaj u kotaru erdevičkom, na što sabor zaključi pozvati vladu, da što skorije razpiše nove izbore u Djakovu u kotaru klanjačkom i irižkom.

Izvjestitelj IV. verif. odsjeka Tito Ožegović predlaže zapisnik IV. verif. odsjeka, u kojem je izbor nar. zastupnika Franje Folnegovića proglašen prepornim, te moli kuću, neka izbor Franje Folnegovića s razloga, što je on kao pol. činovnik neizberiv, proglasi ništetnim, što je sabor tajnim glasovanjem sa 34 proti 29 glasova prihvatio.

Usljed toga proglašen je izbor gosp. Franje Folnegovića ništetnim i vlada pozvana, da u osrednjem kotaru zagrebačkom razpiše novi izbor. Vasa Gjurgjević kao izvjestitelj stalnog verif. odbora predlaže, neka se izbori Drag. Pusta, dr. Marijana Derenčina, Jovana Štekovića ovjerove, pošto im neima s nikoje strane prigovora a i zapisnici su pronadjeni u redu, što kuća prima.

Nadalje predlaže isti, da se ovjerove banski pozvanici biskup Ivan Kralj, Stjepan grof Oršić, vel. župan Lazar Davidović, vel. župan Mirko Kršnjavi i Gustav barun Prandau, pošto im kao pozvanikom banskim po zakonu pripada virilni glas u saboru.

I ovaj predlog verif. odbora prima se.

Napokon stavlja izvjestitelj verif. odbora predlog, neka se na temelju podnešene pritužbe izbor zastupnika u kotaru vukovarskom proglasi prepornim, neka se za iztraživanje istinitosti pritužbe odredi iztraga, i neka se ova iztraga povjeri izaslanstvu izabranomu iz sredine sabora, — što sabor tajnim glasovanjem sa 38 proti 16 glasova prima.

Nakon toga zaključi predsjednik sjednicu u 2 sata po podne i ureče buduću sjednicu za 29. kolovoza 1875 u 10 sati prije podne — u kojoj sjednici birat će se izaslanici sabora za iztragu izbora u kotaru vukovarskomu te staviti na dnevni red razprava o adresi.

Filip, s. r. bilježnik. **Krestić** s. r.

Predsjednik: Ima li kakova prigovora proti ovomu ovako sastavljenomu zapisniku. (Nema). Zapisnik se ovjerovljuje.

Vis. sabore! Na ovaj vis. sabor stigao je sljedeći podnesak: G. dr. Šram izstupljuje iz saborskog odbora za proračun, pošto je jur član dvajuh odbora. Ovaj izstup ima se na znanje uzeti, i preduzeti će se nov izbor.

Osim ovoga nije stigao nikakav podnesak.

Na dnevnom je redu izbor dvajuh izaslanika vis. ove kuće za preduzeće iztrage izbora g. Parčetića.

G. bilj. Štekovića molim, da izvoli imenik čitati; a gospodu, da izvole napisati na cedulju dva imena, koje žele kao izaslanike poslati.

Bilj. **Jovan Šteković** (čita imenik; izbor se obavlja).

Predsjednik: Pošto su glasovi dani, to za skrutatore imenujem gg. Vidrića, Vukašinovića, Reiznera i Pusta, i molim, da skrutinijum preduzmu poslje sjednice.

Na dnevnom je redu prvo čitanje adrese. — Molim g. izvjestitelja, da izvoli mjesto zauzeti.

Izvjest. dr. **Marijan Derenčin** (čita):

Vaše Veličanstvo!

1. Jur od starih vremena i dugih vjekova bogata je povjest vazda vjerne kraljevine Dalmacije, Hrvatske i Slavonije djeli, kojimi su sabori njezini sjajno zasvjedočili vjernost i privrženost prama slavno vladajućoj dinastiji i ljubav prama domovini, ostavljajući od koljena do koljena ovomu saboru sjajne uzore istih kriepostih, da ih lojalnim i revnim izvadjanjem domoljubnih zadaća svojih izvršuje prama Vašemu Veličanstvu i zemlji, koju zastupa.

2. I ovaj previšnjim kraljevskim odpisom od 6. kolovoza t. g. sazvani sabor, ugledav se naročito u primjer

Digitized by Google

posliednjega zastupstva ove kraljevine, čvrsto je odlučio izpuniti nade Vašega Veličanstva i pružiti novih dokaza svoje vjernosti prama Vašemu Veličanstvu i ljubavi prama domovini.

3. I zato sabor ovaj, proniknut dubokim uvjerenjem, da put realnoga rada, na kojem je posljednje zastupstvo ove kraljevine toli revno koracalo, vodi k boljoj njezinoj budućnosti, velikom pripravnosti i pouzdanjem izčekuje predloge zemaljske vlade Vašega Veličanstva, smjerajuć na usavršenje novouvedena upravna ustroja kao i na promicanje duševna i materijalna napredka zemlje, te će i sam vlastitom iniciativom predusretati vazda budnu brigu Vašega Veličanstva za svestrani razvoj vjerne kraljevine Dalmacije, Hrvatske i Slavonije.

4. Odazivajući se blagomu pozivu Vašega Veličanstva izabrati će ovaj sabor svoje odaslanike na skupni sabor, gdje će oni revno i rodoljubivo prama milostivim željam Vašega Veličanstva i u duhu ovoga sabora promicati skupne interese države i posebne koristi ove zemlje u toli nuždnih i razgranjenih pitanjih materijalnoga njezinoga razvoja, naročito u pogledu hrvatsko-slavonskih željezničkih komunikacija, bez kojega razvoja jur oslabljena težkimi tereti porezna snaga zemlje posve bi usahnuti morala.

5. Biti će ujedno osobita briga njihova shodnim načinom podupirati nastojanje ovoga sabora, da se točno vrše temeljni zakoni, na kojih počiva sretna budućnost obijuh kraljevina.

6. Vaše Veličanstvo naredjujući premilostivo, da se izvede članak 14. zakona od 19. lipnja 1872 utrlo je put ne samo jedinstvu sudstva u svojkolikoj zemlji, nego i davno žudjenomu konačnomu utjelovljenju krajine materi zemlji.

7. Sabor ovaj goji pako čvrsto uvjerenje, da tečajem odpočete zakonarske periode neće nastati okolnostih takovih, koje bi odgodu utjelovljenja svekolike krajine materi zemlji opravdale, te tim ne samo krajinu i nadalje lišile blagodatih ustavna života, već takodjer priečile na uštrb cjelokupne države razvoj vjerne Vašemu Veličanstvu Dalmacije, Hrvatske i Slavonije.

8. Osobitom pako željom izgleda ovaj sabor vrieme, kad će mu biti sgodno i udesno pristupiti na temelju zakona konačnu ustanovljenju autonomnih odnošaja grada Rieke, čiji su ne samo duševni već i materialni interesi, kako najnoviji pojavi na gospodarskom polju dokazuju, nerazdruživo skopčani sa napredkom ove zemlje. Grad Rieka može se pouzdano od ovoga sabora nadati uvaženju svih onih zahtjeva, koji nisu izključeni pravom ove zemlje i koji iziskuju osobite okolnosti pomenutoga grada.

9. Sabor ovaj iznevjerio bi se primjeru svih svojih predšastnika i vlastitomu svojemu osjećaju, da svetčanom ovom sgodom u smjernoj iskrenosti neponovi od vjekova postojeću tegobu o utjelovljenju Dalmacije, kojoj stari i najnoviji zakoni dosudjuju odlično mjesto u jedinstvu ove kraljevine pod zajedničkom krunom sv. Stjepana.

10. Ali nemože ovaj sobor zatajiti bojazni, kojom protrnjuje, da li mu neće u nastojanju oko riešenja svih navedenih važnih zadataka smućivati toli nuždni duševni mir žalostni dogodjaji u neposrednom našem susjedstvu i posljedice njihove, koje već sada naša zemlja osjeća, budući bratinskim utočištem mnogim tisućam stradajućih pribjeglih porodica kršćanskih, kojih zaštita bijaše od uvjeke najslavniji ponos slavno vladajuće dinastije i najjači naslov evropske moći monarkije. Bojazan ovu ublažuje jedino živo pouzdanje u vitežku velikodušnost Vašega Veličanstva i nada, da će vlada Vašega Veličanstva, kojoj je povjereno kormilo medjunarodnih odnošaja, proniknuvši bistrim okom prave interese sveukupne države, sigurnom rukom i pomoću silnih saveznika občuvati najvišje interese čovječnosti i osjegurav uvjete narodnomu razvitku naše do zdvojenja nesretne braće, stalno ujamčiti Evropi mir te tako prepriečiti užasne prizore, rad kojih se danas sva Evropa od jednoga kraja do drugoga uznemiruje i sgrožava.

Bog živi i štiti Vaše Veličanstvo!

U Zagrebu dne 27. kolovoza.

Prepokorni i vazda vjerni sabor kraljevine Dalmacije, Hrvatske i Slavonije.

Predsjednk: Rieč ima g. izvjestitelj.

Izvjest. dr. **Marijan Derenčin:** Vis. sabore! U zemljah, u kojih državni život počiva na stalnom obće priznatom temelju, adresa nije drugo, nego odziv na prestolni govor ili na prestolnu poslanicu.

Akoprem se naša zemlja nalazi u položaju, da i u njoj državni život na stalno obće priznatom temeljnom zakonu počiva, ipak naša adresa može biti samo čisti i prosti odziv na kraljevu poslanicu. Pitanje o cjelokupnosti prieči nas, da mi adresu stežemo na prosti odziv na kraljevsku poslanicu, i zato adresa, koju sam imao čast pročitati, netreba obširna tumačenja.

U ovoj adresi najprije je naglašeno lojalno čuvstvo ovoga sabora. Nadalje sa zahvalnim priznanjem prihvaća obećanje Nj. Veličanstva, kojim se utire put podpunoj cjelokupnosti ove zemlje. Ova adresa popunjuje kraljevski odpis ondje, gdje bi se našom šutnjom moglo opako tumačiti tako, kao da se je ovaj sabor iznevjerio tradicionalnoj politici, koja u cjelokupnosti naše domovine nazrieva konačni cilj svih ciljeva i ovlaštenih želja.

Napokon vis. sabore! odbor je mislio, da bi povriedio čuvstvo naroda našega, da bi se otudjio narodnomu čuvstvu, da bi se otudjio kršćanskoj ljubavi, na kojoj počiva danas državni život, kad se nebi bio sjetio na mučeničku našu bratju u susjedstvu, i zato je odbor mislio, da mu je dužnost sjetiti se one bratje, koja u našem susjedstvu krvav boj biju za najuzvišeniju stečevinu ljudsku, koja u onom kraju Europe još nije do priznanja došla. Ovoj bratji namienjena je 10 alinea. Odbor je mislio, da

Digitized by Google

naš sabor nemože pružiti materijalne koristi s obzira na to, što je naš budget preslab, i što i onako naš narod neuzkraćuje javne pomoći odkidajuć od ustiuh zalogaje, pa ih davajuć pribjeglim porodicam. Mi možemo samo moralnu pomoć pružiti, a to je odbor mislio u 10. alineji, koju vis. saboru preporuča na prihvat.

Predsjednik: Generalna debata počima. Tko želi govoriti, neka se izvoli g. Štekoviću prijaviti

Rieč ima g. dr. Makanec.

Milan Makanec: Vis. sabore! Težka je sudbina i zadaća opozicije ali ne onda, kad zlo predvidja, nego onda, kad se reći može: žalibože ono zlo je nastupilo! Kad je bila razprava o reviziji nagodbe, svakako sam zlo predvidjao ja i moji drugovi, i kad sam ga naglašivao ovdje, bilo je smjeha i uvjeravanja, da to zlo neće nastupiti, i da nas neće ubiti. Nu žalibože to se obistinilo nije, i uvjereni ste, da niste imali pravo, kad ste kazali, da će te uvesti blagostanje u zemlju, o kojem ste toliko pripovjedali.

Revidirana nagodba nema pravne zakonitosti, jer ako priznaje, da je Hrvatska, Slavonija i Dalmacija jedino jedinstveno tielo, to je evidentno, da se bez sudielovanja tih čestih pravni zakon nemože stvarati. Buduć da nepostoji pravo jedinstvo, nedokučujem, kakovo je to pravo, da Krajina i Dalmacija naknadno stupaju na temelj nagodbe, a sad se nepitaju i od svake prave zakonitosti izlučuju. Dalmacije nije ovdje, Krajine ne samo da nije ovdje nego nije ni ustavno uredjena, — ja se dakle vrlo čudim, da u adresi nije kao conditio sine qua non navedeno: Mi priznajemo nagodbu, ali samo takovu nagodbu, da se Dalmacija i Krajina saslušaju, jer nemožemo sami u tom raditi, pošto se cjelokupnost zahtieva kao uvjet, bez kojega nemožemo birati u Peštu, jer toga nemožemo opravdati, da ovakovo nezakonito stanje ostane do vjeka. Mislim u tom pogledu u adresi manjka zahtiev glede cjelokupnosti naše zemlje i zahtiev glede stanovišta pariteta. Nu vi naglasuje te moje rieči kao floskule „exlexa", — vam je paritet gotovo ruglo. Kada naši zastupnici dolaze na magjarski sabor, a jezika nerazumiju, to mislim, da je to najveće ruglo naprama paritetu. Ja mislim, paritet sastoji u tom, da dva različita diela državopravno-razdjeljena uplivaju u skupne odnošaje, t. j. da razdieljuju upliv. Tu je kod nas opet paritet ruglo, ruglo tim veće, što 35 zastupnikah sačinjava paritet naprama 400, ili koliko? Kad god u koliziju dodju naši interesi sa ugarskimi, što prečesto biva, tad propadosmo u razmjerju 35 prama 400 i toliko. Tu o partitetu nemože biti govora.

Ali u adresi ni rieči o paritetu; neveli se: mi želimo, da se nagodba revidira, da se načelo pariteta u život dovede, da nebude u uvodnih §§. nagodbe paritet naglašen, a u svakom drugom povriedjen i na ruglo stavljen. Nu vi nenalazite, da kraljevina Hrvatska, Slavonija i Dalmacija želi promjenu današnjega položaja sa stanovišta moga, koje vi nazivate „eksleks" sa stanovišta državopravnoga, nego se držite stanovišta, što vam ga je barun Rauch stvorio, stanovišta nagodbe, koja dopušta promjenu u onom okviru, u kojem je nastala.

Gospodo! Zastupnik mislim, da je nesposoban za Peštu, koj nezna magjarskoga jezika. Ako se ovaj postupak misli i nadalje zadržati, to bi morao da se učvrsti temelj saborisanja, naskoro sljediti predlog g. Miškatovića, da se učenje magjarskoga jezika zavede, jer nitko nezna, neće li biti izabran u sabor i u Peštu, a tim će se dati mogućnost, da se kod nas magjarizacija zavede. Koji nezna magjarski, taj u peštanskom saboru igra najtužniju ulogu. Kad nerazumije jezika, može ga tko god opsovati a on nemože niti odgovoriti, nego najviše istom sutradan može čitati u novinah, da ga je netko opsovao. I zato se ja vrlo čudim, da prima mandat onaj, koj nije vješt magjarskomu jeziku. Istina, da je dozvoljeno govoriti i hrvatski, ali praksa je naučila, da kad tko stane hrvatski govoriti, peštanska sabornica postane pusta, da ga ostave sama, da se vježba u hrvatskom jeziku. To je tegoba, koja našemu zastupniku na peštanskom saboru oduzimlje svaku mogućnost, da najboljom voljom vrši svoju dužnost, ako prem . . . .

Predsjednik: Moram opomenuti samo g. govornika, kad citira nješto, da neizvjestnih okolnostih nenavadja.

Dr. **Milan Makanec** (nastavlja): Mi smo ovdje, da vršimo zastupničku dužnost, te smo odgovorni svojim izbornikom, koji nas svaki čas na račun mogu pozvat, te i prisiliti moralnim sredstvom, da mandat svoj položimo. Nu naši zastupnici u Pešti nikomu nisu odgovorni. Kad je ovaj sabor zaključio, da naši zastupnici u Pešti imaju stanovite interese zastupati, i kad sam ja stavio interpelaciju u tom pogledu, bilo mi je odgovoreno, da se interpelacije mogu staviti samo na vladu, a ne na zajedničke zastupnike, a tako naravno naši zastupnici na zajedničkom saboru ostadoše bez odgovornosti. Svakako dakle stoji, da se na ovaj način na zajedničkom saboru paritet vriedja, da naši zastupnici tamo samo dangube, što samo ugled naše domovine narušava.

Položaj bana znamo kakov je; ban hrvatski pjesnik Čengić-Age nije u stanju braći našoj ništa drugo odgovoriti, nego to spada na zajedničko ministarstvo izvanjskih posalah!

Ban po nagodbi nesmije biti imenovan nego na predlog ugarskoga ministra predsjednika, jer znamo, da odnošaj bana naprama Ugarskoj nije paritet, nego podredjenje; ali pod tim podredjenjem trpi i čitavi narod, jer je ban reprezentant naroda, i kad se ovaj podredjuje, tim se podredjuje i cieli narod. Pod ovakovim ustavom dosta je zemlja naša patila, i sve je vojevalo za promjenu. Pošto ste mislili, da na ovom temelju, na kojem ste vojevali prije, neide, stupili ste na temelj nagodbe, da zakonito promjenite ono, što niste mogli na temelju onom, na kojem ja još vojujem. Ali u vašoj adresi nema nijednoga slovca, koje bi u tom pogledu zamolilo Nj. Ve-

Digitized by Google

ličanstvo, neka pozove ugarski sabor, da sa kraljevinom onom, koja nagodbu želi revidirati, nagodbu promieni.

Onda gospodo! molim zatvorite sveučilište, i tim će te odštetiti moralu ono, što mu oduzimljete vašim postupkom. Na sveučilištu se uči pravo naše domovine, uči se povjest, uče se svi obćeniti pojmovi prava, i sve su to predmeti, koji duboko zasižu u srce svakoga sina ove domovine, kad vidi, da nije dostojan odnošaj naš naprama Ugarskoj, da nije dostojna ova promjena naprama onoj, kako ju teorija pravne filozofije i državnoga prava, i povjest narodah zahtieva. Ako pako priznajete, da su nuždna sveučilišta, onda i priznajete, da učitelji istinu tumačiti moraju; ako dopuštate, da hrvatski profesor nemože priznati, da je pravno zakonito, da je naprama dostojanstvu kraljevine i naroda našega ono, što se s njim sbiva, onda vi vašim postupkom priznajete, da profesor na prisilu šutiti mora ondje, gdje mu govor može doći u koliziju sa javnim životom, onda vi tim zbilja rušite isti moral znanosti, koj bi morao biti visoko!

Njeki dan sam spomenuo, da je analogna politika na jugu, glede solidarnosti ovkraj i onkraj Save, nu borba da je različita; mnogo teža je borba s oružjem, pošto mnogo sirotčadi, mnogo pogibelji prouzrokuje, dočim toga politička borba nezahtieva. Ja mislim, da hrvatski narod mora istu politiku gojiti kao što i naša braća s onu stranu Save, koja ju u užasnu borbu vodi, i da je ova politika bez manje štete, i uz veliku dobit i za narod ovkraj Save.

Ja vrlo žalim, što u adresi nema nijednoga izraza za politiku naše zemlje i naprama nam srodnim narodnostim. Mi smo dakle ogradjeni njekim ne kinezkim nego hrvatskim zidom, pa kažemo svim Slavenom: branite se, kako znate! Premda znate, kako Magjari Slovake tlače, kako Slavenstvu jezik svoj na silu narivavaju, i premda znate, da je to ubitačno po Slavenstvo, to ipak o tom u adresi ni rieči nema.

Ako nazivate odnošaj naše domovine stalnim, — to odlučno niečem. Nemože biti stalan, što je to protunaravno, što je protivno ideji prava; nemože biti stalan, što se nepoznaje svojom pravednosti, što se sve to većma ruši ugled naše domovine. Kako bi odnošaj naš bio stalan, kad se lanac slavenstva na jugu trga i lomi onim načinom, što vi činite u svojoj adresi!

Reskript kraljev navadja uredjenje pitanja riečkoga i krajiškoga, ali ga čini ovisnim od okolnostih, koje su neoznačene. Sabor je pleskao na taj dio reskripta. Kakav je reskript, takav je i odgovor. Dočim je dosada u saboru ovom bilo uvjek sdruženje Dalmacije i Krajine naglašivano kao conditio sine qua non, i dočim je to sdruženje dosada uvjek bilo obećivano kraljevskim reskriptom, to sada napominje to pitanje upravo uvriedljivo, jer naglasuje njekakove okolnosti, od kojih ovisi riešenje ovo, a koje niti obćenito naglašene nisu. Tu o pravu države nemože biti govora. Država, u kojoj je šta takova moguće, gdje se igra s kraljevom rieči i svetinjom naroda, gdje pojam prava nema svoje krieposti, — takova država stavljena je na ruglo. Adresa vaša trebala je da bar obćenito okolnosti naznačuje, od kojih činite ovisnim sdruženje Dalmacije i Krajine materi zemlji, koje vi uvjek obećajete, i ja mislim, da takova adresa nije naprama domovine i naroda našega, da izaziva odluku takovu, kao što ste ju vi naznačili; adresa je trebala kazati, ove okolnosti u tom smislu pojmimo i označujemo, i onda će nastati definitivno riešenje krajiško i riečko. U tom pogledu nije adresa učinila svoje dužnosti.

Glede Bosne, pošto se je naglasilo već, da vis. sabor nepača u to pitanje, — težko je govoriti; nu ja mislim, da vlada takovim načinom nebi smjela nikada uticati na razpravu sabora, da nebi smjela naperiti pištolj na zastupnička prsa, te predusretati zastupstvu, da će ga razpustiti, jer držim, da je nedostojno predusretanje pretnjom, da će se razpustiti sabor. Ovakova prietnja nedostojna je i u privatnom krugu, ali kad se u javnom saboru kaže: Ako se iole budete upuštali u pitanje Bosne i Hercegovine, onda će se sabor razpustiti, onda je težko razpravljati ovo pitanje, i vrlo je težko vršiti dužnost, nu dozvolite, moram ju vršiti.

Sabor mora i može o Bosni i Hercegovini Nj. Veličanstvu doći s njećim pozitivnim; morali bi se zahtievi precizirati u tom pogledu, da se omogući hrvatskoj domovini i narodu, da naprama obstojećim okolnostim vrši svoju dužnost; — a to bi vrlo lahko bilo naći lojalan način. Mi svi znamo, kako su se Njemci čudili našoj vojsci u Šleswig-Holštajnu, kako su naši za „Bund" gubili i krv prolievali, pa zar je za nas ruglo, kad zahtievamo rat morala proti nemoralu, rat roba proti tlačitelju, kad u sadanjih odnošajih zahtievamo od države, da nam se omogući, da možemo vršiti svoju dužnost. Mi smo pravedni, mi nezahtievamo, da Njemci prolievaju za našu braću krv, — mi toga nezahtievamo, ali zahtievamo, da nam se dozvoli, da mi, koji smo ista krv, isti narod, prama braći možemo vršiti svoju dužnost! To u vašoj adresi spomenuto nije, a bojim se, da će biti kojekakovih dokazah, pak ćete izpustiti i ovu alineju.

Moja je interpelacija izazvala strašnu uzrujanost, te čitam u njemačkih novinah, kako sam bio vrlo previjan, te stavio takove zahtieve, koji se zabaciti nemogu. To vam pišu bečki Turci, a vi sinovi hrvatskoga naroda, vi članovi hrvatskoga sabora smatrate, da se niste smjeli odazvati zahtievom mojim, koje isti Turci priznavaju, da su uvjereni, i da sam ih iz puke prefriganosti onako stavio! Mi trošimo na operu, trošimo na kojekakove komedije, a nemamo 100.000 for., da ih odkinemo od zabave, pa ih pružimo braći svojoj! Netreba mi tu širiti riečih, priznati mi je samo, da je kukavan odnošaj naš; žalim, da nemate toliko srca, toliko domoljublja, da na temelju vaše revizije nagodbe nastojite izhoditi ono, što treba, da se stradajućoj braći našoj pomogne, nego nesreću njihovu na ruglo stavljate. Ja s toga ove vaše adrese

Digitized by Google

nemogu primiti podlogom specijalne debate; nu vi gospodo! imate većinu, i znam, šta ćete zaključiti, za to je moj protu predlog uzaludan, nego danas samo dižem glas za dostojanstvo i pravo naše domovine, a nadam se, da na skoro neće biti taj glas — glas vapijućega u pustinji. — (Živio!)

Prededsjnik: Želi li još tko govoriti?

Rieč ima g. predstojnik unutarnjega odiela.

Vl. zast. **Jovan Živković:** Vis. sabore! Jednom prilikom vidivši jedan od glavnih lievičara sabora peštanskoga, da mu već nitko više neodgovara, zaviknu: zar nema nikoga više, da odgovori. Tako evo na žalost i sada vidim, da se nitko prijavio nije, da odgovori g. dru. Makancu. (dr. Makanec: Prezir!) Ovdje se u istinu pitati mora: zar nikoga nema, da odgovori, a zar i vlada šuti? Meni bi žao bilo u interesu naše dobre stvari i veleuma g. dra. Makanca, da nitko nebi odgovorio. Nisam se nadao, da nitko odgovoriti neće, ali mislim, da je g. dr. Makanec tu sudbinu danas postigao zato, kad ima jednu te istu variaciju mislih, — to druge posljedice biti nemože. Gosp. dr. Makanec neprestano govori: vi gospodo! ovo činite, vi ono činite, a ja mislim, da se je ovoga načina mogao bar danas okaniti, jer smo evo ovdje u drugom obliku, gdje se pokazuje, da je narod u većem broju nego jučer posvetio rad pokojnoga sabora, te se je bilo i nadati, da će to dati povoda, da g. dr. Makanec svoje misli na bolje okrene; nu g. dr. Makanec danas opet stare govore ponavlja, i on nas titulira kao stranku, koja je jučer sabor ostavila, i misli, da je ovlašćen ponoviti sve one napadaje i prigovore, koje je jučer u sto varijacijah činio u pokojnom saboru. Nu ja mislim, da to nije opravdano, jer ovaj sabor je nov, a narod je u većem broju posvetio rad sabora pokojnoga i temelj na kojem stoji, i prema tomu ga ima svaki član sabora respektirati. (Živio! u centrumu.)

O adresi nije nuždno mnogo govoriti, jer je g. izvjestitelj već svoje rekao; vratiti mi se je samo na njeke primjetbe g. dra. Makanca, i radi toga sam ustao.

Ja mislim, da adresa ova nije puka parafraza na rieč kraljevu, nego da je ujedno i izraz tegobah i željah našega naroda; je li to učinjeno u formi, koju sabor odobriti može, to je drugo pitanje, nu samo mislim, da odgovara onomu, što je želja i volja naroda našega od vajkada bila.

G. dr. Makanec prigovara, da o reviziji nagodbe nema ni rieči; i opetovano kaže da nagoda nije zakonita, jer je bez sudjelovanja Krajine i Dalmacije stvorena.

To je stvar stara, i g. dr. Makanec nije ništa nova kazao. Na tom istom temelju vojevala je i ciela narodna stranka u svoje vrieme, i kad je vidjela, da nije moguće na tom putu uspjeti, to je poprimila put cieli shodniji, opravdaniji, a narod ga je i prihvatio.

Što je dakle g. dr. Makanec nova kazao? Ništa. Njemu za volju hodi na staro, počmi staru borbu na novo; — nu neka oprosti g. dr. Makanec, mi taj put nastupiti više nećemo, a kad njegova stranka dodje do većine, prosto joj je poprimiti, što želi. O revidiranju nagodbe biti će govora i mjesta, kad bude većina za reviziju. Experimentiranje bilo bi kako tako, kad bi bilo bez štete, ali ni onda uputno.

Krajina, veli g. dr. Makanec, da nije na ustavno uredjena. To znamo, ali neka prouči on i to, da o njoj nema govora, da se pozove na sabor ili ne, nego o tom, da postane ono, što i mi. G. dr. Makanec jako dobro zna, da Krajina mora biti prije utjelovljena, a onda je moguće pozvati ju u sabor. Toga g. dr. Makanec nije niti zahtievao u svojem predlogu, a danas nije govorio za utielovljenje. (Dr. Makanec odilazi iz sabornice; smjeh; predsjednik zvoni).

To je način g. dra. Makanca.

Gospodo! Ja sam uvjeren o tom, da smo na pravnom temelju, i da je želja naroda, da se postupa onim putem, kako je moguće riešiti sva preporna pitanja, o kojih sudbina naše zemlje visi. A što leži u prigovorih g. dra. Makanca, vidi se odatle, što ima tako fino ćuvstvo, da nemože ni da čuje odgovora, a ja mislim, da je suvišno vami odgovarati, te ćete mi dopustiti, da primjetbe zadržim za sebe.

Što se tiče pako stvari same, to mislim, da ju je g. izvjestitelj dovoljno razložio. (Živio!)

Predsjednik: Rieč ima g. izvjestitelj.

Izvjest. Dr. **Marijan Derenčin:** Vis. sabore! Meni se čini, da je g. predgovornik imao krivo, kad je spočitao g. dru. Makancu, da ništa nova nije rekao. Meni se čini, da je g. dr. Makanec nješta nova kazao, i priznao nješto, na čem mu sam jako zahvalan. Priznao je, da nevojuje parlamentarnim oružjem, nego motikom i sjekirom, i što mu pod ruku dodje. Drugo, što je nova kazao jest to, da želi, da se zatvori sveučilište, — i to je takodjer nješta nova. (Smjeh; dr. Makanec odilazi opet iz sabornice).

Što se tiče prigovora, da smo se odrekli pariteta, ja to priznajem, mi smo ga se odrekli i onda, kad ga se je odrekao i češki narod kad je ugovarao fundamentalne članke; a ja mislim, da i mi možemo to isto učiniti.

Ja držim gospodo! da smo u prijašnjem saboru odgovarali na opazke g. dra. Makanca onda, ako je bio prisutan; nu pošto je odsutan, držim, da je bolje ako svršim, te preporučim ovu adresu za podlogu specijalne debate.

Predsjednik: Sad se ima glasovati.

Pitanje glasi ovako: Prima li se osnova adrese u načelu i za podlogu specijalne debate? Ona gospoda, koja su zato, da se prima, neka izvole ustati. (Ustane većina).

Osnova adrese prihvaćena je za podlogu specijalne debate; specijalna debata počima. Ona gospoda, koja kakov izpravak imadu, neka se izvole prijaviti.

Izvjest. dr. **Marijan Derenčin:** (Čita alineju 1.)

(Prima se.)

Digitized by Google

(Predsjedničku stolicu zauzme I. podpredsjednik Mirko Hrvat.)

(Čita alineju 2.)

Predsjednik: Prima li vis. sabor alineju drugu? (Prima se.)

Izvjest. dr. **Marijan Derenčin**: (Čita alineju 3.) (Prima se.)

(Čita alin. 4.) (Prima se.)

Alineja 5. (Prima se.)

Alineja 6. (Prima se.)

Alineja 7. (Prima se.)

Alineja 8. (Prima se.)

Alineja 9. (Prima se.)

Alineja 10.

Predsjednik: Na alineju 10. ima izpravak g. zastupnika baruna Ožegovića. Molim g. izvjestitelja, da izvoli pročitati.

Izvjest. dr. **Marijan Derenčin** (čita izpravak):

„Ali nemože ovaj sabor zatajiti brigu, da li mu neće u nastojanju oko riešenja svih navedenih važnih zadataka smućivati toli nuždni duševni mir žalostni dogodjaji u neposrednom našem susjedstvu i posljedice njihove, koje već sada naša zemlja osjeća, budući utočištem mnogim tisućam stradajućega kršćanstva, kojega zaštita bijaše od uvjeke najslavniji ponos slavno vladajuće dinastije i najjači naslov evropskoga položaja monarkije. Brigu ovu ublažuje jedino živo pouzdanje u vitežku velikodušnost Vašega Veličanstva i stečeno već dosada osvjedočenje, da vlada Vašega Veličanstva, kojoj je povjereno kormilo medjunarodnih odnošajah, sigurnom rukom i pomoću mogućih saveznikah čuva najvišje interese čovječanstva i nastoji osigurati stalan mir nesamo monarkiji Vašega Veličanstva nego i svim ostalim prosvjetljenim državam Evrope."

Predsjednik: Rieč ima g. Ožegović.

Baron **Ljudevit Ožegović**: Vis. sabore! Slobodan sam podnijeti ovaj izpravak s razloga, što s njim ova alineja postaje ne samo kraćom i jezgrovitijom nego i istinitijom. Ovdje se u 10. alineji izrazuje bojazan i izraz straha, nu mi kao zakonodavno tielo ovakova straha izrazivati nesmijemo, i za to mislim, izraz „briga" da je bolje na mjestu.

Što se tiče onih riečih „bratsko utočište", to mislim, da se „bratsko" izpusti, jer se nedaje utočište samo kršćanom, nego i svakomu, koj pomoći traži.

Tajiti se nemože, da su Slaveni u Turskoj nami srodni; ali pošto je počela diplomacija spačke praviti, moglo bi se misliti, da se mi u stvari pačamo, koje spadaju na diplomaciju, koje se razpravljaju u delegacijah; možebiti da će se tamo naći tko, koji će se za pravo kršćanah u Turskoj zauzeti, a ja se ufam, da će Nj. Veličanstvo samo uviditi, što je ovdje najbolje činiti. Nadalje ako bi mi u adresi predaleko išli, to mislim, da bi mi položaj ne samo naše braće smutili, nego može biti i naš uzdrmali i u koliziju spravili vladajuću našu kuću. Ja tim motiviram predlog svoj.

Predsjednik: Rieč ima g. grof Kulmer.

Grof **Miroslav Kulmer**: Vis. sabore! Ja podupirem ovaj predlog, što ga je g. Ožegović predložio tim više, što je ova visoka kuća uvjek bila lojalna naprama vladajućoj dinastiji, i što se nadam, da će to i sada izraziti tim, da neće učiniti ono, što bi možda otežčalo postupak Nj. Veličanstva i diplomacije. Ja sam siguran, da će Nj. Veličanstvo sve dobro učiniti što se naše braće tiče, koja su na našu stranu prešla. Ali da mi dalje utičemo, mislim, da bi tim više zla učinili nego dobra; — s toga molim vis. sabor, da ima dobrotu prihvatiti predlog gosp. Ožegovića.

Predsjednik: Rieč ima g. izvjestitelj.

Izvjestitelj dr. **Marijan Derenčin**: Vis. sabore! Ja nebi mogao dopustiti, da imade izmedju 10. alineje i izpravka g. Ožegovića bitne razlike. Naročito moram odbiti prigovor glede izraza „bojazan", — da bi se taj izraz mogao smatrati, kao da se mi obustave sabora bojimo; medjutim ako vis. sabor misli, da izraz g. Ožegovića bolje označuje smisao odbora, ja sa stanovišta odborova nemam ništa proti tomu.

Isto tako i glede izpuštanja rieči „bratinsko" utočište, ja držim, ako se i izpusti, da neće ni malo promjeniti smisla 10. alineje, jer ona je samo za to umetnuta, da zvonkije glasi ova alineja.

Predsjednik: Prima li vis. sabor alineju 10. kako je vis. saboru predložena? (Neprima se.)

Prima li vis. sabor alineju 10. koju je predložio g. barun Ožegović? (Prima se.)

Izpravak g. baruna Ožegovića primljen je.

Pošto je ovim debata o adresi svršena, odgadjam sjednicu na pol sata, da se skrutinijum današnjega izbora obavi. Molim gg., da izvole skrutinijum preduzeti.

(11 satih 30 minutah.)

Predsjednik: Od 62 glasa dobio je g. Kolarić 37; dr. Malec 37; s toga se ova dvojica gospode imadu smatrati izabranimi izaslanici ovoga sabora u pogledu iztrage izbora g. Parčetića.

Pošto je dnevni red izcrpljen, dižem sjednicu, a drugu uričem za sutra u 10 satih.

Na dnevnom je redu izbor na zajednički sabor.

(11 satih 45 minutah.)

Digitized by Google

Šesta saborska sjednica,

držana dne 30. kolovoza 1875. u 10 satih pod predsjedničtvom saborskoga predsjednika g. Nikole Krestića.

Sadržaj: Zapisnik 5. sab. sjednice. — Interpelacija zast. Jos. Borovečkoga glede sjedišta krapinsko-topličke podžupanije, Interpelacija zast. Paje Kolarića glede popunjivanja mjestah pisarskih kod uprave i glede pridjeljenja jednog razpoloživog činovnika osječkomu sudu. — Interpelacija zast. Kuneka glede ceste od Ivanić-grada do Ivanić-kloštra. — Zast. dr. Makanec polaže mandat. — Izbor zastupnikah na ugarski sabor. — Predlog zast. Vušćića, da se adresa poslanstvom sabora Nj. Veličanstvu preda. — Zapisnik 6 saborske sjednice.

(10 sati 10 minuta).

Predsjednik: Sjednica počimlje, molim g. bilježnika da izvoli zapisnik pročitati.

Bilj. dr. **Vaso Gjurgjević** (čita):

Zapisnik

V. sjednice sabora kraljevinah Hrvatske, Slavonije i Dalmacije pod predsjedničtvom saborskoga predsjednika Nikole Krestića i podpredsjednika Mirka Hrvata dne 29. kolovoza 1875. držane u glavnom gradu Zagrebu.

Prisutnih članovah 67. Od strane vlade svietli ban Ivan Mažuranić, odielni predstojnici Jovan Živković i dr. Pavao Muhić.

Predsjednik otvori u 10 sati sjednicu i pozove bilježnika da pročita zapisnik posljednje saborske sjednice. Zapisnik ovaj bude pročitan i bez primjetbe odobren.

Predsjednik priobćuje na sabor prispjeli podnesak narodnoga zastupnika dra. Lavoslava Šrama pod broj 41, kojim ovaj javlja, da pozivno na §. 24. poslovnika iz saborskog odbora za proračun izstupljuje. Uzima se na znanje i stavit će se novi izbor na dnevni red.

Predsjednik javlja, da je na dnevnom redu izbor dvojice saborskih izaslanika za iztragu o izboru zastupnika Aleksandra Parčetića, ter poziva, da sabor pristupi glasanju. Pristupa se izboru, i poslje svršenoga glasovanja imenuje predsjednik za skrutatore dra. Lovru Vidrića, Aleksandra Vukašinovića, Franju Raizera i Dragutina Pusta, koji će, pridruživ si bilježnike na kraju današnje sjednice skrutinium obaviti i saboru rezultat priobćiti.

Na dnevni red dolazi prvo čitanje osnove adreske.

Izvjestitelj odbora adreskoga dr. Marian Derenčin čita sliedeću adresku osnovu.

Vaše Veličanstvo!

1. Jur od starih vremena i dugih vjekova bogata je povjest vazda vjerne kraljevine Dalmacije, Hrvatske i Slavonije djeli, kojimi su sabori njezini sjajno zasvjedočili vjernost i privrženost prama slavno vladajućoj dinastiji i ljubav prama domovini, ostavljajući od koljena do koljena ovomu saboru sjajne uzore istih kriepostih, da ih lojalnim i revnim izvadjanjem domoljubnih zadaća svojih izvršuje prama Vašemu Veličanstvu i zemlji, koju zastupa.

2. I ovaj previšnjim kraljevskim odpisom od 6. kolovoza t. g. sazvani sabor, ugledav se naročito u primjer posliednjega zastupstva ove kraljevine, čvrsto je odlučio izpuniti nade Vašega Veličanstva i pružiti novih dokaza svoje vjernosti prama Vašemu Veličanstvu i ljubavi prama domovini.

3. I zato sabor ovaj, proniknut dubokim uvjerenjem, da put realnoga rada, na kojem je posljednje zastupstvo ove kraljevine toli revno koracalo, vodi k boljoj njezinoj budućnosti, velikom pripravnosti i pouzdanjem izčekuje predloge zemaljske vlade Vašega Veličanstva, smjerajuć na usavršenje novouvedena upravna ustroja kao i na promicanje duševna i materijalna napredka zemlje, te će i sam vlastitom iniciativom predusretati vazda budnu brigu Vašega Veličanstva za svestrani razvoj vjerne kraljevine Dalmacije, Hrvatske i Slavonije.

4. Odazivajući se blagomu pozivu Vašega Veličanstva izabrati će ovaj sabor svoje odaslanike na skupni sabor, gdje će oni revno i rodoljubivo prama milostivim željam Vašega Veličanstva i u duhu ovoga sabora promicati skupne interese države i posebne koristi ove zemlje u toli nuždnih i razgranjenih pitanjih materijalnoga njezinoga razvoja, naročito u pogledu hrvatsko-slavonskih željezničkih komunikacija, bez kojega razvoja jur oslabljena

Digitized by Google

težkimi tereti porezna snaga zemlje posve bi usahnuti morala.

5. Biti će ujedno osobita briga njihova shodnim načinom podupirati nastojanje ovoga sabora, da se točno vrše temeljni zakoni, na kojih počiva sretna budućnost obijuh kraljevina.

6. Vaše Veličanstvo naredjujući premilostivo, da se izvede članak 14. zakona od 19. lipnja 1872. utrlo je put ne samo jedinstvu sudstva u svojkolikoj zemlji, nego i davno žudjenomu konačnomu utjelovljenju krajine materi zemlji.

7. Sabor ovaj goji pako čvrsto uvjerenje, da tečajem odpočete zakonarske periode neće nastati okolnostih takovih, koje bi odgodu utjelovljenja svekolike krajine materi zemlji opravdale, te tim ne samo krajinu i nadalje lišile blagodatih ustavna života, već takodjer priečile na uštrb cjelokupne države razvoj vjerne Vašemu Veličanstvu Dalmacije, Hrvatske i Slavonije.

8. Osobitom pako željom izgleda ovaj sabor vrieme, kad će mu biti sgodno i udesno pristupiti na temelju zakona konačnu ustanovljenju autonomnih odnošaja grada Rieke, čiji su ne samo duševni već i materialni interesi, kako najnoviji pojavi na gospodarskom polju dokazuju, nerazdruživo skopčani sa napredkom ove zemlje. Grad Rieka može se pouzdano od ovoga sabora nadati uvaženju svih onih zahtjeva, koji nisu izključeni pravom ove zemlje i koji iziskuju osobite okolnosti pomenutoga grada.

9. Sabor ovaj iznevjerio bi se primjeru svih svojih predšastnika i vlastitomu svojemu osjećaju, da svetčanom ovom sgodom u smjernoj iskrenosti neponovi od vjekova postojeću tegobu o utjelovljenju Dalmacije, kojoj stari i najnoviji zakoni dosudjuju odlično mjesto u jedinstvu ove kraljevine pod zajedničkom krunom sv. Stjepana.

10. Ali nemože ovaj sobor zatajiti bojazni, kojom protrnjuje, da li mu neće u nastojanju oko riešenja svih navedenih važnih zadataka smućivati toli nuždni duševni mir žalostni dogodjaji u neposrednom našem susjedstvu i posljedice njihove, koje već sada naša zemlja osjeća, budući bratinskim utočištem mnogim tisućam stradajućih pribjeglih porodica kršćanskih, kojih zaštita bijaše od uvjeke najslavniji ponos slavno vladajuće dinastije i najjači naslov evropske moći monarkije. Bojazan ovu ublažuje jedino živo pouzdanje u vitežku velikodušnost Vašega Veličanstva i nada, da će vlada Vašega Veličanstva, njoj je povjereno kormilo medjunarodnih odnošaja, proniknuvši bistrim okom prave interese sveukupne države, sigurnom rukom i pomoću silnih saveznika občuvati najvišje interese čovječnosti i osjegurav uvjete narodnomu razvitku naše do zdvojenja nesretne braće, stalno ujamčiti Evropi mir te tako prepriečiti užasne prizore, rad kojih se danas sva Evropa od jednoga kraja do drugoga uznemiruje i sgrožava.

Bog živi i štiti Vaše Veličanstvo!

Po svršenoj zatim generalnoj debati kuća prihvati pročitanu adresu za podlogu specialne debate.

Pristupi se zatim debati special noj.

Izvjestitelj dr. Marijan Derenčin čita alienu prvu:

Jur od starih vremena i dugih vjekova je povjest vazda vjerne kraljevine Dalmacije, Hrvatske i Slavonije djeli, kojimi su sabori njezini sjajno zasvjedočili vjernost i privrženost prama slavnoj vladajućoj dinastiji i ljubav prama domovini, ostavljajuć od koljena do koljena ovomu saboru sjajne uzore istih krieposti, da ih lojalnim i revnim izvadjanjem domoljubnih zadaća svojih izvršuje prama Vašemu Veličanstvu i zemlji, koju zastupa. Alinea prva prima se.

Pošto je na to predsjedničko mjesto zauzeo bio I. podpredsjednik Mirko Hrvat, čita izvjestitelj alineu drugu:

I ovaj previšnjim kraljevskim odpisom od 6. kolovoza t. g. sazvani sabor, ugledav se naročito u primjer posljednjega zastupstva ove kraljevine, čvrsto je odlučio izpuniti nade Vašega Veličanstva i pružiti novih dokaza svoje vjernosti prama Vašemu Veličanstvu i ljubavi prama domovini. Prima se.

Izvjestitelj čita alineu treću:

I zato sabor ovaj, proniknut dubokim uvjerenjem, da put realnoga rada, na kojem je posljednje zastupstvo ove kraljevine toli revno koracalo, vodi k boljoj njezinoj budućnosti, velikom pripravnosti i pouzdanjem izčekuje predloge zemaljske vlade Vašega Veličanstva, smjerajuće na usavršenje novouvedena upravna ustroja kao i na promicanje duševna i materijalna napredka zemlje, te će i sam vlastitom iniciativom predusretati vazda budnu brigu Vašega Veličanstva za svestrani razvoj vjerne kraljevine Dalmacije, Hrvatske i Slavonije. Prima se.

Alinea 4.

Odazivajuć se blagomu pozivu Vašega Veličanstva, izabrati će ovaj sabor svoje odaslanike na skupni sabor, gdje će oni revno i rodoljubivo prama milostivim željam Vašega Veličanstva i u duhu ovoga sabora promicati skupne interese države i posebne koristi ove zemlje u toli nuždnih i razgranjenih pitanjih materialnoga njezinoga razvoja, naročito u pogledu krvatsko-slavonskih željezničkih komunikacijah, bez kojega razvoja jur oslabljena težkimi tereti porezna snaga zemlje posve bi usahnuti morala.

Alinea 5.

Biti će ujedno osobita briga njihova shodnim načinom podupirati nastojanje ovoga sabora, da se točno vrše temeljni zakoni, na kojih počiva sretna budućnost obijuh kraljevinah. Prima se.

Alinea 6.

Vaše Veličanstvo naredjujući premilostivo, da se izvede članak 14. zakona od 19. lipnja 1872. utrlo je put ne samo jedinstvu sudstva i svoj kolikoj zemlji nego i davno žudjenomu konačnomu utjelovljenju krajine materi zemlji. Prima se.

Alinea 7.

Sabor ovaj goji pako čvrsto uvjerenje, da tečajem odpočete zakonarske periode neće nastati okolnostih takovih, koje bi odgodu utjelovljenja svekolike krajine ma-

Digitized by Google

materi zemlji opravdale te time ne samo krajinu i nadalje lišile blagodatih ustavna života, već takodjer priečile na uštrb cielokupne države razvoj vjerne Vašemu Veličanstvu kraljevine Dalmacije, Hrvatske i Slavonije. Prima se.

Alinea 8.

Osobitom pako željom izgleda ovaj sabor vrieme, kad će mu biti sgodno i udesno pristupiti na temelju zakona konačnu ustanovljenju autonomnih odnošaja grada Rieke, čiji su ne samo duševni već i materialni interesi, kako najnoviji pojavi na gospodarskom polju dokazuju, nerazdruživo skupčani sa napredkom ove zemlje. Grad Rieka može se pouzdano od ovoga sabora nadati uvaženju svih onih zahtjeva, koji nisu izključeni pravom ove zemlje i koji iziskuju osobite okolnosti pomenutoga grada. Prima se,

Alinea 9.

Sabor ovaj iznevjerio bi se primjeru svih svojih predšastnika i vlastitomu svojemu osjećaju, da svetćanom ovom sgodom u smjernoj iskrenosti neponovi od vjekova postojeću tegobu o utjelovljenju Dalmacije, kojoj stari i najnoviji zakoni dosudjuju odlično mjesto u jedinstvu ove kraljevine pod zajedničkom krunom sv. Stjepana. Prima se.

Izvjestitelj čita alineu 10.

Ali nemože ovaj sabor zatajiti bojazni, kojom protrnjuje, da li mu neće u nastojanju oko riešenja svih navedenih važnih zadataka smućivati toli nuždni duševni mir žalostni dogodjaji u neposrednomu našemu susjedstvu i posljedice njihove, koje već sada naša zemlja osjeća, budući bratinskim utočištem mnogim tisućam stradajućih pribjeglih porodica kršćanskih, kojih zaštita bijaše od uvjeke najslavniji ponos slavno vladajuće dinastije i najjači naslov evropske moći monarkije. Bojazan ovu ublažuje jedino živo pouzdanje u vitežku velikodušnost Vašega Veličanstva i nada, da će vlada Vašega Veličanstva, kojoj je povjereno kormilo medjunarodnih odnošaja, proniknuvši bistrim okom prave interese sveukupne države, sigurnom rukom i pomoću silnih saveznika občuvati najvišje interese čovječnosti i osjegurav uvjete narodnomu razvitku naše do zdvojenja nesretne braće, stalno ujamčiti Evropi mir te tako prepriečiti užasne prizore, rad kojih se danas sva Evropa od jednoga kraja do drugoga uznemiruje i sgražava.

Bog živi i štiti Vaše Veličanstvo!

Na ovu alineu stavlja zastupnik Ljudevit barun Ožegović sljedeći izpravak:

Ali nemože ovaj sabor zatajiti brigu, da li mu neće u nastojanju oko riešenja svih navedenih važnih zadataka smućivati toli nuždni duševni mir žalostni dogodjaji u neposrednom našem susjedstvu i posljedice njihove, koje već sada naša zemlja osjeća, budući utočištem mnogim tisućam stradajućega kršćanstva, kojega zaštita bijaše od uvjeke najslavniji ponos slavno vladajuće dinastije i najjači naslov europskog položaja monarkije. Brigu ovu ublažuje jedino živo pouzdanje u vitežku velikodušnost Vašega Veličanstva i stečeno već dosad osvjedočenje, da vlada Vašega Veličanstva, kojoj je povjereno kormilo medjunarodnih odnošaja, sigurnom rukom i pomoćju mogućnih saveznikah čuva najvišje interese čovječnosti i nastoji osigurati stalan mir ne samo monarkiji Vašega Veličanstva, nego i svim ostalim prosvjetljenim državam Europe.

Bog živi i štiti Vaše Veličanstvo!

Prima se izpravak zastupnika Ljudevita baruna Ožegovića.

Predsjednik odgadja zatim sjednicu i pozove skrutatore, da prebroje glasove za saborske izaslanike.

Nakon četvrt sata nastavljena je sjednica. Predsjednik proglasi sljedeći rezultat glasanja: od 62 glasa dobiše zastupnici Pajo Kolarić i dr. Josip Malec svaki po 37 glasova.

Zastupnik Pajo Kolarić i dr. Josip Malec proglašuju se usljed toga za saborske izaslanike u iztragi o izboru zastupnika Aleksandra Parčetića.

Zatim digne predsjednik današnju sjednicu i ureče buduću za sutra u 10 sati prije podne s tim, da će na dnevnom redu biti izbor delegatah za zajednički sabor hrvatsko-ugarski.

Vaso Gjurgjević s. r. **Krestić** s. r.

Predsjednik: Ima li kakova prigovora proti ovom ovako sastavljenom zapisniku? (Neima.)

Prigovora neima, zapisnik se verificira.

Na vis. sabor nije stigao danas nikakav podnesak.

Rieč ima g. Borovečki, da stavi interpelaciju.

Josip Borovečki: Vis. sabore! Poznato je i priznato da je Krapina, gledali ju s koje mu drago strane, ne samo središte nego i sredina svega Zagorja. Razmotrimo li promet, polag izkaza na ministarstvo komunikacijah poslanog, prometne Krapina 10.000 vedarah vina i isto toliko centih raznih produktah. Ovamo stiče se do 16 puteva iz svega gornjega i dolnjega Zagorja. Krapina broji 4000 stanovnika i to urodjenika, osim toga pridošlicah preko 500. Krapina broji do 200 kućah, i u blizini od ¼ sata 400 kućah. Tu nadješ sjedište kr. javnog bilježnika i trijuh odvjetnika; tu nadješ sjedište fizikata sa dvimi drugimi liečnici; tu nadješ kotarski sud, tu nadješ sve ostale urede i oblasti; tu napokon imade još 16 stanova, po priznanju samog presv. g. vel. župana Utješenovića na razpolaganje. To mjesto je i sam skrupulozni sistem Bachov priznao za središte svekolikog Zagorja, s toga je i svekolike oblasti u to mjesto za vrieme svoga gospodovanja strpao.

Polag svih tih činjenica, vis. sabore! zemaljska vlada, kad je tražila mjesto za podžupaniju, nije ga našla u okviru Zagorja. Zašto i s kojih razlogah, sama vis. vlada znade, mi neznamo. Vis. sabore! Tu se je dobrobit pojedinacah predpostavila dobrobiti svekolikoga naroda u Zagorju; tu se je za volju neznam kakovih taštih obećanja žrtvovao narod, žrtvovala sama čest činovničtva podžupanije krapinsko- topličke; podžupanija krapinsko-toplička

Digitized by Google

smještena je u najneshodnije mjesto, što može biti u čitavom Zagorju. Ista podžupanija našla nije za svoje urede prikladna stanja, niti sam g. podžupan nije za sebe samog našao stana, a ostalo osoblje moralo se skrivati i po tavanih. Tu pogrešku trebalo je popraviti, te je učinjeno to, da je poslje jednog mjeseca morala podžupanija seliti se na trošak naroda, na trošak domovine. Ta pogreška popravljena je tako, da se je podžupanija prenesla u isto tako neprikladno mjesto sv. Križ, gdje je podžupanija sama jedva našla mjesta za ured, a činovničtvo danas još sikukari po mužkih prostih kolibicah. Podžupanija se prenesla u mjesta, gdje neima niti poreznog ureda, niti žandarmerije, niti financialnog ureda, niti odvjetnika, niti ima tu jednog liečnika; prenesla se je u mjesto isto tako neprikladno kao što su Krapinske toplice.

Na temelju toga stavljam sljedeću interpelaciju na preuzv. g. bana (čita):

1) Koji su razlozi vodili visoku zemaljsku vladu onamo, da je ona trgovište Krapinu kod reorganizacije što se tiče smještenja podžupanije topličko-krapinske, mimoišla, premda sve okolnosti za isto mjesto Krapinu govore?

2) Kani li ista visoka zemaljska vlada barma sada, pošto se je dovoljno osvjedočila, da niti su Krapinske-Toplice a niti sv. Križ u Začretju za podžupaniju mjesta prikladna, istu u Krapinu prenieti ikada?

Predsjednik: Interpelacija staviti će se u zapisnik i predati svietlomu banu.

Rieč ima g. zast. Kolarić, da stavi interpelaciju.

Pajo Kolarić: Vis. sabore! Reorganizaciju uprave, koju smo toli željno izgledali, doživili smo. Prigodom izvedenja kod predavanja naime aktah kotarskih sudova našla se je množina raznih zaostataka, i to baš ostavštinskih razprava, koje njeke još od Bachovih vremena sve do danas riešene nisu, a neima nade, da će ove razprave od tekućega posla ikada riešene biti. S toga osječkomu sudu dolazi svaki dan sila malkontentah, a ima i nesloge i nezadovoljstva medju činovnici samimi, te jedan drugomu uzprkos sentencije donaša, gdje se radi o životu, o sreći naroda, tu se jedan predmet radi nesloge mora 2—3 puta odgoditi, dok se konačno razpravi. Zatim gospodo! pisarničkog osoblja, što je namješteno, je premalo; riešeni predmeti leže u kancelariji, a nemože se ih nitko dočekati, jer osoblje nedospije. Druga moja interpelacija je, da li je istina, da je prigodom izvedenja reorganizacije uprave toliko pisarskog osoblja odpušteno, i novo namješteno bez obzira na prvašnje osoblje; s toga stavljam na vis. kr. zem. vladu sljedeću interpelaciju (čita):

„1) Misli li vis. kr. zemaljska vlada osječkomu sudu pridieliti jednoga razpoloživog činovnika, da rieši zaostale ostavštinske razprave?

2) Je li istina, da se kod popunjivanja pisarskih mjestah kod uprave nije uzimao obzir na prvašnje činovnike, već se novi imenovali, a time kvar nanio zemaljskomu eraru i službi?“

Predsjednik: Interpelacija ova staviti će se u zapisnik i predati svietlomu banu.

Rieč ima g. zast. Kunek, da stavi interpelaciju.

Mile Kunek: Vis. sabore! Cesta izmedju Ivanić-Kloštra i Ivanić-grada u pogledu kakvoće nemože se nazvati nego zla, jer tu u zimi 12 volovah može jedva prazna kola vući. Ova cesta spaja grad Ivanić sa glavnom cestom bjelovarske županije, zatim sa cestom u Sisak. Ova cesta je takova, da zimi nemožeš njom voziti od blata, a ljeti od praha. Već u prijašnjem saboru bilo je radi nje interpelirano, a puk moli već 20 godinah, da mu se ta cesta popravi, ali sve bez koristi, te je cesta uvjek ostala, kakova je bila. Drugo mora se u obzir uzeti, da stanovničtvo Ivanić grada najviše od trgovine živi, s toga mu je ta cesta nuždna. Ja bi se dakle usudio sljedeću interpelaciju staviti na vis. vladu (čita):

1) Je li kr. zemaljskoj vladi poznato stanje puta izmedju K. Ivanića i Ivanića grada?

2) Ako je poznato, kada će početi gradnja istoga?

Predsjednik: Interpelacija ova staviti će se u zapisnik i predati svietlomu banu.

Dr. **Milan Makanec:** Vis. sabore! Pozivom na poslovnik molim rieč.

Svakomu zastupniku slobodno je položiti mandat, kad mu nastojanje, zastupati interese zemlje i prava naroda, nerodi drugim plodom, nego da se ti sveti interesi zemlje i prava naroda na ruglo stavljaju; jer njeka su gg. našla si za dužnost, tim svetim interesom se narugivati, i u sabornici . . . . (Nemir.)

Predsjednik: Molim liepo, izvolite o poslovniku goriti, ne o razlozih, koji nas možebiti nukaju na polaganje mandata; toga nemogu dozvoliti.

Dr. **Milan Makanec:** Dakle ja polažem mandat.

Predsjednik: G. dr. Makanec polaže mandat; uzima se na znanje.

Na dnevnom redu je izbor zastupnikah na ugarski sabor. Molim g. bilj. Stekovića, da izvoli čitati imenik, a gospodu molim, da svaki napiše na cedulju dva imena za gornju, a 34 za dolnju kuću.

(Glasuje se.)

Predsjednik: (Po svršenom glasovanju.) Glasovanje je svršeno. Za škrutatore molim gg. zast. Pusta, Tombora, Odžića i Vukašinovića, neka bi zajedno sa bilježnici skrutinium preduzeli. Pošto će skrutinium dulje trajati, odgadjam sjednicu za jedan sat.

(10 satih 35 min; skrutinium se svrši u 11 satih 45 minutah i sjednica nastavi.)

Predsjednik: Rezultat skrutiniuma je sljedeći: Glasovalo je 64; od tih glasovah dobili su za gornju kuću g. Bartol vitez Smaić 63, a g. grof Artur Nugent 58.

Za dolnju kuću dobili su gg. Crnadak 63, Dr. Derenčin 63, Filip 61, Petar Horvat 58, Mirko Hrvat 63,

Digitized by Google

Jakić 62, Dr. Jordan 58, Kotur 58, Mirosl. Kraljević 61, Krestić 63, Ivan Kukuljević 62, Pajo Kolarić 53, Dr. Malec 46, Mihajlović 63, Miškatović 62, Mrazović 62, Ogjić 63, bar. Ljud. Ožegović 63, grof Petar Pejačević 58, grof Ladislav Pejačević 55, barun Prandau 60, Pust 63, Rubido 61, Dr. Subotić 62, Šašić 55, Špišić 63, Dr. Šram 62, Steković 52, Tombor 61, Türk 58, Dr. Vidrić 63, Ivan Vončina 62, Vukašinović 55, i Živković 62.

Ova imenovana gospoda, i to dvojica za gornju kuću, i ova 34, koje sam pročitao, smatraju se dakle kao izabrani poslanici kraljevinah Dalm. Hrv. i Slav. na zajednički ug.-hrvatski sabor, i pošto je vrieme prešno, umoljavaju se, da bi se čim prije dali na put, i na sabor stigli.

Pošto je ovo svršeno, čast mi je upitati vis. kuću u pogledu predaje adrese. Tu ima dva običaja: jedan je običaj, da se adresa šalje poštom na ministarstvo hrvatsko u Peštu, da ju ovo podastre Nj. Veličanstvu; a drugi je običaj, da se neposredno iz sabora po saborskoj deputaciji predade adresa. Neka se dakle izvoli vis. kuća izjaviti, koji od ovih načina želi, da se uporabi.

Rieč ima g. zast. Vuščić.

Dr. **Josip Vuščić**: Vis. sabore! Na ovo pitanje vis. predsjedničtva, da li bi se adresa imala predati Nj. Veličanstvu putem našeg ministarstva u Pešti, ili neposredno putem deputacije iz sabora, ja držim, koliko su meni običaji svih ustavnih država poznati, da je običaj svih ustavnih zemalja i sabora taj, i da je njeka parlamentarna udvornost, da se adrese od običnih pisama razlikuju, i zato neobičnim putem deputacije predavaju vladaru na uvaženje. Ja držim i to, da je ovo udvornost parlamentarna, koju nijedan sabor iz vida pustiti nesmje; sabor naš ima ista atributa, kao što i sabori drugih zemalja, te bi mi samo ponizili naš sabor i zemlju, kad se nebi držali običaja, kojega se drže ostali ustavni sabori. U svih saborih predaje se adresa deputacijom, koju obično sačinjavaju predsjednici sabora. S toga stavljam predlog, da i mi isti način poprimimo, te ovlastimo g. predsjednika i g. I. podpredsjednika, da kao deputacija saborska adresu Nj. Veličanstvu predadu. (Živio! prima se.)

Predsjednik: Prima li se predlog g. dra. Vuščića? (Prima se.)

Pošto se ovaj predlog prima, predati će se adresa sredstvom deputacije, sastojeće iz predsjednika i I. podpredsjednika u ruke Nj. Veličanstva.

U današnjoj sjednici položio je g. dr. Makanec mandat. Nastaje dakle nužda, da se vlada pozove, da u kotaru sisačkom nov izbor odredi. (Prima se.)

Pošto sutrašnjim danom počimlje djelatnost zajedničkoga sabora ugarsko-hrvatskoga, nastaje nužda, da se sjednice ove vis. kuće na neizvjestno vrieme odgode. Ja mislim, da bi vis. kuća po primjeru prijašnjih sabora dobrotu imala ovlastiti predsjedničtvo, da u shodno vrieme nastavak sjednica ureče. (Prima se.)

Tim je danas dnevni red izcrpljen; ja molim g. bilježnika, da stante sessione zapisnik sastavi, koji će se onda verificirati. Isto tako molim g. bilježnika, da izabranim zastupnikom za ugarski sabor vjerodajnice izdade.

Bilj. **Jovan Steković** (sastavlja zapisnik 6 saborske sjednice, i poslje toga čita ga):

Zapisnik

VI. sjednice sabora kraljevinah Dalmacije, Hrvatske i Slavonije pod predsjedanjem gosp. Nikole Krestića dne 30. kolovoza 1875. godine držane u glavnom gradu Zagrebu.

Prisutnih članovah 64. Od strane vlade gosp. odielni predstojnik Živković.

Čitan je zapisnik posljednje sjednice te je bez primjetbe ovjerovljen.

Predsjednik javlja, da nikakovoga podneska neima.

Zastupnik krapinski Borovečki Josip stavlja sliedeću interpelaciju:

1) Koji su razlozi vodili visoku zemaljsku vladu onamo, da je ona trgovište Krapinu kod reorganizacije što se tiče smještenja podžupanije topličko-krapinske mimoišla, premda sve okolnosti za isto mjesto Krapinu govore?

2) Kani li ista visoka zemaljska vlada barma sada, pošto se je dovoljno osvjedočila, da niti su Krapinske-Toplice a niti sv. Križ u Začretju za podžupaniju mjesta prikladna, istu u Krapinu prenieti ikada?

Zastupnik grada Osieka Pajo Kolarić opet sljedeću:

U pogledu zaostalih i neriešenih pupilarnih i drugih zaostavština kod kotarskih sudova na njih prenešenih u žup. virovitičkoj, da li visoka vlada kako glede toga tako i ostalih kod osječkog županijskog suda nereda kani toj nevolji pomoći i pisarsko osoblje kod tog suda pomnožiti?

Zatim stavlja pitanje na visoku vladu, da li je njoj poznato, da su toliki pisari pri organizaciji izpušteni, a drugi naimenovani? Zatim stavlja zastupnik kotara čažmanskoga Mile Kunek sljedeću interpelaciju:

1) Je li kr. zemaljskoj vladi poznato stanje puta iz K. Ivanića i Ivanić grada?

2) Ako je poznato, kada će početi gradnja istoga?

Narodni zastupnik dr. Milan Makanec polaže mandat. Uzima se na znanje.

Na dnevnom redu biranje zastupnika u zajednički sabor za gornju i dolnju kuću u Peštu. Glasovalo se je ceduljami te je od 64 glasujućih dobio

u gornju kuću:

Smaić 63.

Nugent grof 58.

U dolnju kuću:

Crnadak	63	Filip	61
Derenčin	63	Kraljević Mirsl.	61
Hrvat Mirko	63	Rubido	61

Digitized by Google

Krestić	63	Tombor	61
Mihalović D.	63	Baron Prandau	60
Ožegović L. bar.	63	Kotur	58
Pust	63	Horvat Petar	58
Špišić	63	Jordan	58
Vidrić	63	Pejačević P. grof	58
Jakić	62	Türk	58
Kukuljević	62	Ogjić	56
Miškatović	62	Pejačević L. grof	58
Mrazović	62	Šašić	55
Subotić	62	Vukašinović	55
Šram	62	Kolarić	53
Vončina	62	Steković	52
Živković	62	Malec	46

koje predsjednik izabranimi proglasi, te će im se vjerodajnice uručiti i pozove neka čim prije u Peštu otidju.

Predsjednik pita kojim načinom da se adresa Njegovomu Veličanstvu podnese ili putem hrvatskoga ministarstva ili deputacijom.

Dr. Vuščić predlaže da se deputacijom sastojećom iz predsjednika sabora i podpredsjednika podnese što se i usvaja.

Pošto je dr. Makanec mandat položio, zaključeno vladi predložiti, da nov izbor razpiše.

Ujedno predsjednik s dozvolom sabora prijavljuje, da će sjednicu buduću u svoje vrieme ureći.

Tim bi sjednica zaključena, zapisnik odma sastavljen, pročitan i podpisan.

Jovan Steković, s. r.
sab. bilježnik.

Krestić, s. r.

Predsjednik: Ima li kakova prigovora proti ovom ovako sastavljenom zapisniku? (Neima.)

Prigovora neima, zapisnik se verificira.

Vis. sabore! Pošto je, kako rekoh, dnevni red za danas izcrpljen, dižem sjednicu, a buduću ću ureći, kad bude slobodno i moguće. (Živio!)

(12 satih.)

Digitized by Google

Sedma saborska sjednica,

držana dne 18. listopada 1875. u 11 satih pod predsjedničtvom saborskoga predsjednika g. Nikole Krestića.

Sadržaj: Zapisnik prošle sjednice. — Makančeva interpelacija o zatvoru senjskoga bilježnika Gržanića; Folnegovićeva o arondiranju podžupanija.

(11 sati 15 minuta).

Predsjednik: Sjednica počimlje.

Vis. sabore! Ovlašten po vis. saboru dne 30. kolovoza o. g. uzeo sam si slobodu, Vas gospodo! na jučer pozvati; pošto pako jučer zakonom propisani broj članova nije prispio, s toga je sjednica za danas urečena, i danas je, kako vidim zakonom propisani broj članova prisutan.

Prije svega dopustite mi, da podnesem izvješće predsjednika i I. podpredsjednika o izručenju adrese Nj. Veličanstvu. Molim g. bilježnika, da izvoli ovo izvješće pročitati.

Bilj. **Konrad Filip** (čita izvješće o izručenju adrese:)

Predsjednik: Prima li se ovo izvješće do ugodnog znanja? (Prima se.)

Na ovaj vis. sabor stigli su sliedeći podnesci:

Svietli ban priobćuje, da je Nj. Veličanstvo prev. riešenjem od 31. kolovoza 1875 na znanje uzelo izbor predsjednika i podpredsjednikah sabora. (Živio!)

Uzima se na znanje.

Svietli ban dostavlja osnovu zakona o proračunu za god. 1876.

Ide odboru za zemaljski proračun, te je osnova već danas razdieljena medju članove.

Svjetli ban dostavlja obrazložene račune za g. 1874.

Ide odboru za zemaljske račune.

Svjetli ban dostavlja zaključne račune zaklade narodnih učiona i Marija Terezijanske štipendialne zaklade za g. 1874.

Ide odboru za zemaljske račune.

Kr. zem. vlada priobćuje, da je Nj. Veličanstvo prev. riešenjem od 26. rujna 1875 blagoizvolilo sankcionirati zakon o hallskih prebendah i obskrbnih štipendijah.

Uzima se na znanje.

Vlada dostavlja zakonske članke zajedničkoga sabora, i to zak. čl. 30. 33. i 41.

Sankcionirani ovi zakoni zajedničkoga sabora staviti će se proglašenja radi na dnevni red.

Svjetli ban dostavlja uz obrazloženje proračun za odkupninu javnih radnja za god. 1876.

Ide odboru za trgovinu, obrt i javne radnje.

Molba dnevničara kr. sudbenog stola u Zagrebu za povišenje dnevnica.

Molba ova morala bi redovito iti odboru peticionalnom; pošto će se pako skoro proračun preduzeti, možebiti bi vis. sabor na to pristao, da molba ide odmah odboru budgetnom. (Prima se.)

Molba manipulacionalnih činovnika kr. sudb. stola u Zagrebu za povišenje beriva.

Isto tako mislim, ako je vis. kuća sporazumna, da bi i ova molba išla odmah odboru budgetnom. (Prima se.)

Gg. Conte Burati, dr. Makanec, Domjanić, Milčić, Folnegović i Mesić podnieli su svoje vjerodajnice, koje idu odboru verifikacionalnom.

Rieč ima g. predstojnik unutrnjeg odiela.

Zast. vl. **Jovan Živković:** Vis. sabore! Čast mi je od strane vlade predložiti zak. osnovu ob uredjenju urbarskih odnošaja s molbom, da ju vis. sabor čim prije u pretres uzeti izvoli.

Predsjednik: Ova zak. osnova morala bi po poslovniku ići odboru za poslove agrarne; nu pošto u sebi sadržava pravnih pitanja, možebiti bi vis. sabor toga mnienja bio, da osnova ide ujedno odboru agrarnom i pravosudnom, da ju oba odbora zajedno u pretres uzmu. (Prima se.)

Digitized by Google

Rieč ima g. dr. Makanec, da stavi interpelaciju.

Dr. **Milan Makanec**: Vis sabore! Bez sumnje je sudstvo vrstno i ugledno jedan od najglavnijih stupova pravnoga stanja u svakoj zemlji; ako dakle na išta, to bi sabor i javno mnienje i vlada morala na to gledati, da se nemože pomisliti, da sudstvo služi posebnim interesom. Buduć se narodna stranka uvjek poziva na činjenice svršenih čina, nesmije se ni opoziciji to zamjeriti.

Zaista vrlo tužan slučaj dogodio se je u tom pogledu u Senju. Znano je, da je izbor za grad Senj bio odredjen na 4. kolovoza o. g.; znano je, da je na dan 3. kolovoza, dakle jedan dan prije izbora, kandidat opozicije, obć. bilježnik Gržanić bio od službe suspendiran, i po nalogu sudca izbrisan iz izborne listine. Povedena bi iztraga, a tu se govori o veleizdaji, ob uvredi Nj. Veličanstva i carske kuće. Ta iztraga povedena je usljed prijave njeke vrlo obskurne osobe i to prvo radi rakovičkoga ustanka, akoprem je već toliko vremena, što je Nj. Veličanstvo podielilo amnestiju svim krivcem u tom ustanku Ta stvar iztražuje se tim, da je došlo do pitanja, je li Gržanić u kakovom odnošaju sa Starčevićem stoji. To je vrlo čudnovato, jer ja mislim, da budi pismeno budi ustmeno obćenje sa Starčevićem nemože biti razlogom sumnje.

Prvi iztražni sudac nije valjda pronašao, štogod odrediti; ali na jedanput upravo njekoliko dana prije izbora eto ti nova iztražna sudca, državnog odvjetnika i još njekoliko sudbenih osoba, da iztraže ovu vrlo važnu stvar, koja se u tom sastojati ima, da se kao bilježnik nije zaprisegao Nj. Veličanstvu nego obćini, i što nije pozdravio nadvojvodu Albrechta, kad je boravio u Senju. Obrazac prisjege dokazuje, da se je zaprisjegao Nj. Veličanstvu. On je zahtjevao na odluku iztražnog sudca riešenje sudišta; nu prošlo je već 2 ½ mjeseca, a riešenja neima još nikakova, da li se ima metnuti pod specialnu iztragu. Naravno, da u tih odnošajih Gržanić, čovjek posve neporočan, nije mogao ostati kandidatom, nego je morao svoje sigurno mjesto drugomu ustupiti.

Taj postupak sudbeni, pošto je stvar zrela, a ipak još ništa zaključeno nije, tim više je sličan političkomu progonstvu, i tim je strašniji, što se znade, da državni nadodvjetnik vrlo uplivnu rieč imade, a nikomu nije odgovoran osim banu, t. j. svomu tastu; s toga bi se u takovih stvarih moralo što više na to gledati, da se javnomu mnienju nedade ponuke misliti, da se zvanje i upliv sudstva vredja tim, što se zlorabi na progonstvo političkih protivnika.

Slične stvari dogadjale su se pod Rauchom, koje se nemogu što oštrije osuditi. Zato je postupak ovaj pod vladom bana Mažuranića tim čudnovatiji.

Još nješto vrlo tužna dogodilo se usljed ove stvari. Majka Gržanića, starica, čuvši, da joj je sin tako brzo pod iztragu metnut sbog uvrede Nj. Veličanstva, razboli se i umre.

Neću dalje tu stvar razglabati; činjenice su jasne, a činjenice logike još jasnije. Budući nebi rad, da na vladi i na sudstvu ostane takova ljaga, stavljam sljedeću interpelaciju na svietlog bana: (Čita.)

„Jeli Vaša preuzvišenost na iztragu proti bilj. Gržaniću djelovala, pa ako, s kojega razloga?“

Predsjednik: Ova interpelacija staviti će se u zapisnik i predati svjetlomu banu.

Rieč ima g. zast. Folnegović, da stavi interpelaciju.

Franjo Folnegović: Vis. sabore! U prijašnjem saboru zagovarao se je vrlo gorljivo i toplo sustav centralizacije, tako da je u narodu zavladalo mnienje, kao da je taj sustav jedino spasonosan za domovinu. Prve posljedice toga javnoga mnienja bile su izražene u županijskih skupština, kad su ove vladu upitale, kako da se neka upravlja sa njihovimi zakladami, koje u svih municipijah njekoliko miljunah iznose. Županijske skupštine velikom su pripravnošću prema tomu duhu centralizacije vladi prepustile, neka ona s ovimi zakladami upravlja, i u koje svrhe se novac ima trošiti.

Pitanje ob ovih županijskih zaklada razpravljalo se u javnih organih na široko; pitalo se, imali se ustrojiti hipotekarna banka, da dobije narod novce u ruke, a da nebi ležao samo u papiru, koji ima u sadanje vreme kritično vrednost. Županija zagrebačka pozvala je vještake i odredila, da će se najuspješnije upravljati zakladom, da se glavnicami podupre obrt i manji posjed. Na koji način se to izvesti ima, prepustila je vladi, a godina dana je već skoro minula, odkad je taj zaključak stvoren, a nezna se ništa, kako se zakladom upravlja i što je učinjeno. Kako se meni čini, onaj sustav centralizacije, koji se je toli gorljivo zagovarao, nenadje tako gorljivih izvoditelja. Godina dana je minula, — a to u pogledu gospodarstvenog napredka nije malena stvar, — bez da se u javnosti znade, što je učinjeno, s toga sam slobodan interpelaciju upraviti na vis. vladu sljedećega sadržaja: (Čita.)

„Što je vis. kr. zem vlada učinila iz županijskih zaklada, i što namjerava učiniti.

Predsjednik: Interpelacija staviti će se u zapisnik i predati svjetlomu banu.

Za danas je dnevni red izcrpljen. Čast mi je javiti vis. saboru, da sutra naše sveučilište slavi veliku svečanost, naime svečanu instalaciju rektora magnifika i prvu godišnjicu utemeljenja. Buduć da ovaj vis. sabor ima veliko učešće na ovoj svečanosti, uzimam si od strane sveučilišta slobodu gg. članove sabora umoliti, da sutra po podne u 6 satih na ovu svečanost, koja će se ovdje u sabornici obdržavati, doći izvole.

Molim odbor budgetni, da odmah sutra svoju radnju započeti izvoli.

Za danas dižem sjednicu, buduću ureći ću, kad bude moguće, kad naime odbor budgetni svojim poslom bude gotov. (11 sati 45 minuta.)

*

Digitized by Google

Osma saborska sjednica,

držana dne 19. listopada 1875. u 10 sati, pod predsjedničtvom saborskoga predsjednika g. Nikole Krestića.

Sadržaj: Zapisnik 7. saborske sjednice. — Podnesci. — Interpelacija zast. dra. Makanca glede izbora na Rieci. — Interpelacija zast. Folnegovića glede zaokruženja podžupanijah. — Izbor jednoga člana u odbor za proračun.

(10 sati 15 minuta.)

Predsjednik: Sjednica se otvara; molim g. bilježnika, da izvoli zapisnik pročitati.

Bilj. **Konrad Filip** (čita):

Zapisnik

VII. sjednice sabora kraljevinah Dalmacije, Hrvatske i Slavonije držane u glavnom zemaljskom gradu Zagrebu dne 18. listopada 1875. pod predsjedničtvom saborskoga predsjednika gosp. Nikole Krestića u prisutnosti trideset i osmorice saborskih članovah.

1) Čita se izvješće saborskog izaslanstva u osobi saborskog predsjednika Nikole Krestića i I. podpredsjednika Mirka Hrvata u predmetu izručenja saborske adrese Njeg. c. i kr. apoštolskomu Veličanstvu kralju Franji Josipu I.

Prima se na ugodno znanje.

2) Svietli ban priobćuje, da je Njegovo c. i kr. apoštolsko Veličanstvo previšnjim riešenjem od 31. kolovoza 1875. preblagostivo uzelo na previšnje znanje izbor zastupnika Nikole Krestića predsjednikom, a Mirka Hrvata i Petra Horvata podpredsjednikom sabora kraljevinah Hrvatske, Slavonije i Dalmacije. Prima se na znanje.

3) Svietli ban dostavlja osnovu zakona o proračunu za potrebštine unutarnje samouprave za godinu 1876. na ustavno pretresivanje. Predaje se odboru za proračun. —

4) Svietli ban dostavlja računski zaključak s odnosnimi obrazloženji zatim glavni svotni rač. zaključak glede potrebe i pokrića autonomnog budgeta za sva tri poglavja za godinu 1874. Predaje se odboru za razsudbu zemaljskih računa.

5) Svietli ban dostavlja saborskog pretresivanja radi računske zaključke zaklade narodnih učiona i štipendialne zaklade Marije Terezijanske za godinu 1874. Predaje se odboru za razsudbu zemaljskih računa.

6) Kralj. zemaljska vlada priobćuje, da je Njegovo c. i kralj. apoštolsko Veličanstvo blagoizvolilo sa previšnjim riešenjem od 26. rujna t. g. premilostivo podieliti previšnju sankciju zakonu o obskrbnih štipendijah i hallskih prebendah. Prima se homagialnim poklonom na znanje.

7) Kralj. zemaljska vlada dostavlja previšnjom sankcijom providjene izvornike zajedničkih zak. članaka i to zak. članak 30 o privremenom oporezanju šuma, koje leže u području razvojačenih krajiških pukovnija varaždinsko-gjurgjevačke i varaždinsko-križevačke te koje su bile dosele proste od poreza; —

zatim zak. čl. 33. o državnomu proračunu za godinu 1875; —

zak. članak 40. u pogledu povišenja državne garancije za prvu ugarsko galičku željeznicu i o preinačenju §. 3. zak. čl. 13 od god. 1873 i konačno zak. članka 41. o eventualnom poravnanju odštetnih zahtjeva podignutih proti državi povodom gradjenja željeznica kao i onih investicija potrebitih na željeznica uživajućih državnu garanciju — s molbom, da se isti zak. članci u saboru proglase. — Stavit će se proglašenja radi na dnevni red.

8) Svietli ban dostavlja uz potanje obrazloženje proračun o odkupnini javnih radnjah za god. 1876. Predaje se odboru za trgovinu, obrt, komunikaciju i javne radnje.

9) Dnevničari kralj. sudbenoga stola u Zagrebu mole za milostivo povišenje dnevnica. Predaje se budgetnom odboru.

10) Manipulacionalni činovnici XI. činovnog razreda kod kralj. sudbenoga stola u Zagrebu mole za povećanje njihovih beriva. — Predaje se odboru za zemaljski proračun. —

11) Dr. Conte Buratti, Dr. Milan Makanec, Dragutin Domjanić, Josip Milčić, Franjo Folnegović i Matija Mesić predaju svoje vjerodajnice kao novo izabrani zastupnici, koje se predaju verifikacionalnomu odboru. —

Digitized by Google

12) Gospodin Jovan Živković predstojnik nutarnjega odjela kralj. zemaljske vlade podnaša u ime iste kralj. zemaljske vlade zak. osnovu o konačnomu razriešenju urbarsko-srodnih odnošaja na ustavno saborsko pretresivanje. Predaje se odboru za poslove agrarne i odboru za pravosudje. —

13) Narodni zastupnik dr. Milan Makanec stavlja na preuzvišenoga gosp. bana interpelaciju sljedećega sadržaja:

Da li je Preuzvišenost Vaša na karnu sudbenu iztragu povedenu proti senjskom gradskom bilježniku g. Gržaniću uticala, pa ako, kojim načinom?

Ova interpelacija uvršćuje se u zapisnik te se dostavlja svietlomu banu. —

14) Narodni zastupnik Franjo Folnegović stavlja na svietloga bana sljedeću interpelaciju.

1) „Što prieči vladu Vaše Preuzvišenosti, da ove osobito po materialno blagostanje naroda toli koristne zaključke pojedinih županija naročito zagrebačke sve do danas nije ni počela uživotvorivati?“

2) Što smjera vlada Vaše Preuzvišenosti u ovomu predmetu u obće učiniti?

I ova interpelacija uvršćuje se u zapisnik te dostavlja svietlomu banu —

15) Predsjednik pozivlje saborske članove na sveučilištnu svečanost, koja će se sutra dne 19. listopada u 6 sati po podne u ovosaborskoj dvorani obdržavati — i zaključi na to sjednicu.

Filip, s. r. **Krestić**, s. r.

Predsjednik: Ima li kakova prigovora proti ovom ovako sastavljenom zapisniku? (Neima) — Prigovora neima, zapisnik se verificira.

Na ovaj vis. sabor stigli su sljedeći podnesci:

Žitelji selah Ciglene i Ratkovca mole, da se odciepe od obćine Trojstva, te pridadu obćini severinskoj belovarske podžupanije. — Ide odboru peticionalnom.

Molba manipulacionalnih činovnika kr. sudb. stola u Vukovaru; mole povišenje beriva. —

Ja mislim, pošto se je već jedna slična molba odmah predala odboru budgetnom, da bi se i ova mogla predati istomu odboru, ako je vis. kuća sporazumna? (Prima se.)

Rieč ima g. dr. Makanec, da stavi interpelaciju.

Dr. **Milan Makanec:** Vis. sabore! Prigodom razprave o noveli izbornoga reda interpelirao sam vis. vladu glede Rieke u tom smislu, ako Rieka nebude razpisala izborah, da imade pravo ban imenovati izbornu deputaciju. Neznam, zašto se je vlada i narodna stranka tomu opirala, i zašto nije nastojala, da se izborni zakon i u gradu Rieci izvede. Nesmisao je, što se reklo, da to nije umjestno; jer znamo, da grad Rieka ima poslati dva zastupnika u ovaj sabor; tih ovdje neima, niti je ikad izbor na Rieci bio razpisan. Obziri oportuniteta, bili kakovi mu drago nemogu nikako izvršenje obstojećega zakona zapriečiti. S toga se vrlo čudim, ka o ban po svjesti i dužnosti, po pravu i ugledu nije našao za shodno, da ovo pitanje onako rieši, kako zakon sobom donosi. Neću duljiti, nego na prosto stavljam pitanje, oje je posve jasno: (čita.)

„1) Da li je preuzv. Vaša učinila shodne odredbe, da se na Rieci razpiše izbor dvojice zastupnika za hrvatski sabor?

2) Ako ne, čim opravdava Vaše preuzv. protuzakoniti taj propuštaj?“

Ujedno sam slobodan u kratko urgirati odgovor na svoju interpelaciju glede „Primorca.“

Predsjednik: Gosp. dru. Makancu imam samo primjetiti, da bi urgenciju ovu mogao bio samo onda staviti, kad bi mu bio zato rieč dao, a ja bi mu bio svakako rieč dao, da se je prijavio; s toga molim, da se g. dr. Makanec strogo reda držati izvoli.

Rieč ima g. zast. Folnegović, da stavi interpelaciju.

Franjo Folnegović: Vis. sabore! Poznato je, kako je vladajuća stranka povjerenje naroda stekla i došla na kormilo; poznato je, kako je sav njezin rad i njezina politika stekla podpuno pouzdanje naroda, želećega da se kukavnomu stanju sudstva i uprave liek donese. Nitko nije više osvjedočen o potrebi reforma, koliko ja, te iskreno priznajem, da bi ja za dobru upravu naše domovine sve žrtvovao, samo se nebi odrekao državnoga prava.

Vladajuća stranka i njezina vlada počela je svoj rad; imade već tri godine, odkad se reformami bavimo, a sigurno ćete posvjedočiti svi, da nikakvi elementi nisu stavljali vladi zaprieka, da upravne reforme što sgodnije u našoj domovini provede. Kako se te upravne reforme uvadjaju, imao sam priliku njekimi mojimi interpelacijami vis. kući predočiti. Sjetio sam Vas, kako je zakon ob odkupu javnih radnja naše ceste upropastio; sjetio sam Vas, kako se sa županijskimi zakladami neupravlja prama interesom naroda, a imati ću možda još prilike, na više takovih okolnostih vis. kuću sjetiti. Danas mi je pred očima arondiranje upravnih političkih oblastih u Hrvatskoj, koje je po mom mnienju tako nesretno izpalo, da nebi znao izprike, kojom bi se mogla opravdati lahkoumnost (Oho!) kojom su se arondirale naše podžupanije. Ja velim to zato, jer smo imali u Hrvatskoj u kratko vreme čestih promjena; od god. 1848. imadosmo šest raznih organizacija i razdjeljenja. Tu je dakle bilo prilike stari materijal pribrati, iz njega odabrati, što je bolje, i prema tomu arondirati, ako nebi bilo ljudih, koji bi bolje savjetovali.

O dobrom arondiranju podžup. teritorijah mnogo zavisi. Obćine bivšeg dugoselskog kotara osiećaju najžešće nevolju neshodna razredjenja, jer uzmite, da tko hoće iz Oborova do podžupanije, to mora u Sesvetih sjesti na željeznicu, odvesti se u Zagreb, a ovdje mora sjesti opet na drugu željeznicu, da dodje u Sisak do podžupanije. Praktični resultat, ako je arondiranje nesretno udešeno, ako

Digitized by Google

su oblasti razbacane na sve četiri strane, kao što za bivši dugoselski kotar, jest taj, da narod ima dvostruki trošak i dangubu, poradi najobičnijih poslova. S toga stavljam sljedeću interpelaciju na preuzv. g. bana: (čita.)

„Je li se vlada preuzvišenosti Vaše jurve uvjerila, od kolike je po žiteljstvo bivšeg kotara dugoselskoga materialne štete, što je u upravi podpalo pod podžupaniju sisačku i zagrebačku, a u sudstvu pod kotar sv.-ivanski i veliko-gorički?

Ako jest:

Kako kani vlada Vaše preuzv. ovoj novoj nevolji tamošnjega žiteljstva doskočiti?"

Predsjednik: Interpelacija uvrstiti će se u zapisnik i predati svjetlomu banu.

Rieč ima g. predstojnik unutarnjeg odiela.

Zast. vlade **Jovan Živković:** Vis. sabore! Što se tiče prve interpelacije g. dra. Makanca glede postupanja proti listu „Primorcu", čast mi je g. interpelantu odgovoriti u kratko, da će njemu sigurno poznata biti razlika izmedju novoga i staroga tiskovnoga zakona. Po starom zakonu bijaše moguća zapliena i polag osobnog uvidjenja dotičnoga činovnika. Moguće, da se uvukla poradi kriva tumačenja starog zakona koja zloporaba — što medjutim nebi nečuveno bilo; ali novi je zakon posve jasan glede postupka proti povremenom tiskopisu, te protivnu tumačenju mjesta neima. Kad se povremeni tiskopis izdaje, ima se po novom zakonu, §. 14. istodobno redarstvenoj vlasti podnieti jedan primjerak. Tu se dakle nemože ništa zaplieniti, nego kašnje, ako tiskopis što sakrivi, ima sud tako zvani objektivni postupak povesti. A ja mogu g. interpelanta uvjeriti, da će vlada strogo bditi nad tim, da se zakon vrši, i mislim da u buduće neće imati povoda ovakove interpelacije stavljati.

Što se tiče interpelacije glede zastupanja grada Rieke, — koja je interpelacija u istinu vrlo važna —, uzeo sam na se odgovornost, da i na nju odgovorim.

Istina je, da je svjetli ban poprimio mjere, koje tamo idu, da vidimo zastupnike grada Rieke u našoj sredini. Ali varao bi se svaki, koji bi mislio, da bi se to postiglo tim, da se oni direktno pozovu. U faktičnih okolnostih danas k tomu još nije neposredan korak niti moguć; nego ban poprimio je mjere, da se neizvjestnom položaju, u kojem se grad Rieka nalazi, jedanput zakonom kraj učini. Gosp. dr. Makanec i vis. sabor dobro zna, da postoji tako zvani provizorij na Rieci, utanačen izmedju jedne i druge vlade, naime izmedju ugarske vlade i bana Bedekovića. Sadržaj toga provizorija nije niti tadašnjemu saboru poznat bio, pošto se samo kao njeki privremeni normativ u pogledu admininistrativnoga položaja grada Rieke smatrati ima. Provizorij taj sankcioniran je po kralju, te se ima do onda uzdržati, dok se položaj grada Rieke u svakom pogledu zakonom neustanovi. Taj provizorij je tomu na putu, da ban nemože direktnim putem ovoj želji zadovoljiti; što je moguće, učinio je, a to jest, kako vidite u adresi i u prev. kr. odpisu, da je od kralja izhodio dozvolu, kojom se riešenje ovoga pitanja ovomu vis. tielu u izgled stavi, da naime ovaj sabor može glede Rieke poprimiti mjere §. 66. nagodbe naznačene, t. j. da može izabrati onaj organ, koji je sa drugimi sličnimi organi pozvan, da ovo pitanje razpravi i rieši. Ban je dakle sa svoje strane izhodio onu pravnu i praktičnu mogućnost, da se pitanje riečko u tečaj stavi, te da već jednom prestane biti viseće, a to jedini onaj put i jedino sredstvo, koje je ban poprimiti mogao, i kojim se do toga doći može, da zastupnike riečke u našoj sredini pozdraviti uzmognemo.

Nu hoće li i drugi onaj faktor, naime sabor ugarski pripravan biti već sada odazvati se toj želji našoj, da se ta stvar u tečaj stavi, to je gospodo! drugo pitanje, to od bana nezavisi niti on za to odgovarati može. U tome pogledu valja ono, što sam već u više prigodah izustiti čast imao, naime: to visi od okolnostih. Budu li po nas i našu zemlju u tome povoljne okolnosti, tada ćemo i do toga riešenja prije doći; nu svakako od toga zavisi, da se ono postići uzmogne, što g. interpelant a i mi isto tako želimo.

Pošto dakle g. interpelant iz ovoga, što sam rekao vidi i uvjeriti se mogao, da je ban sve učinio, što se je pri postojećih okolnostih u toj stvari i u tom pitanju učiniti dalo, i što baš k istomu cilju vodi, te da ovdje o kakovom protuzakonitom postupanju ili propuštaju bana niti govora biti nemože, mislim, da će g. interpelant s ovim odgovorom zadovoljan biti.

Dr. **Milan Makanec:** Glede „Primorca" sam zadovoljan, ali moram dodati, da i od 26. rujna, odkad je novi tiskovni zakon stupio u kriepost, „Primorac" ide na cenzuru u Rieku, i da se plieni kao i prije. . . . .

Predsjednik: Gosp. dr. Makanec dobro znade, da mu po poslovniku nije dozvoljeno obrazlagati.

Dr. **Milan Makanec:** Glede Rieke nemogu biti zadovoljan, te ću učiniti predlog, o kojem mislim . . . . .

Predsjednik: (Prama dru. Makancu.) Molim liepo. —

Prima li vis. sabor na znanje odgovor vlade na dvie interpelacije g. dra. Makanca? (Prima.)

Rieč ima g. predstojnik unutarnjeg odiela.

Zast. vlade **Jovan Živković:** Vis. sabore! Što se tiče interpelacije gosp. zast. Folnegovića glede arondiranja podžupanijah, to bi ja u obće molio g. interpelanta, ako misli vladu interpelirati, neka neinterpelira većinu sabora ili stranku, jer inače se ja nemogu smatrati pozvanim, da odgovorim. Drugo, što imam ovdje opaziti, jest ona rieč, izustjena po g. interpelantu, da je vlada pri arondiranju teritorijah lahkoumno postupala. Ja tu rieč odlučno odbijam, te mislim, da treba promisliti prije, nego se što takova izusti. Iz ovoga što ću reći, moći će svatko uviditi, da li je u tom poslu vlada smotreno ili nesmotreno postupala.

Interpelacija glasi ovako: (čita, vidi gor.)

Vlada će kod onog razdjeljenja, koje je učinila, ostati

Digitized by Google

dotle, dok izkustvo nepokaže, da je pozvana učiniti promjene. Vlada nije postupala naprosto na pamet i na svoju ruku, jer je pozvala enquetno povjerenstvo, prvo da vidi, što su opravdane i što neopravdane želje naroda; drugo, da steče izkustvo, koje sama imati nemože, t. j. kako ovdje i ondje okolnosti u našoj zemlji stoje; a treće, akoprem je vis. sabor vladi prepustio, da ona razdjeljenje na svoju ruku ustanovi, — jer se znalo, ako bi se stvar u saboru razpravljala, radi partikularističnih nazora nebi se došlo do resultata — ipak vlada nije htjela samo na svoju ruku postupati bez informativnih vota, nego je pozvala sa svih stranah odlične i vješte muževe i saborske članove, da čuje njihovo mnienje i predloge, i prema tomu, kako se je uvjerila, da je ovo i ono, što se predlagalo, izvedivo ili ne, udesila je svoj rad, i riešila svoj zadatak. Vlada je imala pred očima i prijašnja razdjeljenja. Ona se je osvjedočila, da više podžupanija nemože biti nego 20, više naše financialne okolnosti nedopuštaju. Naravno, da je tu jedno ili drugo mjesto moralo izpasti iz računa, imenito dugoselski kotar, kojemu je figura manje više nenaravna. Doskora doći će na red razdjeljenje i zaokruženje političkih obćina, i kod toga posla, koji će biti još obsežniji i mučniji od zaokruženja podžupanija, biti će prilike, da se pokaže, na koliko teritorija podžupanija mogu drugu figuru dobiti, imenito, ako se bude nužda pokazala, kakov će dobiti oblik dugoselski kotar.

Franjo Folnegović: Nisam zadovoljan.

Predsjednik: Prima li vis. sabor na znanje odgovor g. predstojnika unutarnjih poslova? (Prima.)

Vis. sabore! Glavni povod današnjoj sjednici je ovaj. Kao što će se gospoda sjetiti, u sjednici od 29. kolovoza o. g. položio je g. dr. Šram članstvo budgetnog odbora. Odbor budgetni počeo je jučer svoju radnju, te se je već s početka uvjerio, da je absolutno nužda, da bude broj članova podpun, kako poslovnik zahtjeva. S toga razloga pozvao je odbor taj predsjedničtvo, neka sazove sjednicu, da vis. sabor izjavi, želi li ovoj potrebi odbora budgetnog zadovoljiti ili ne. Ja mislim, da ću želju cieloga sabora izraziti, ako izjavim, da je ovaj sabor pripravan zadovoljiti zahtjevu budgetnog odbora, s toga mislim, da bi se mogao, ako je s voljom vis. kuće, izbor ovoga 15. člana odmah u današnjoj sjednici preduzeti. (Prima se.)

Kad se to prima, molim g. bilj. Stekovića, neka izvoli čitati imenik, a gospodu molim, da na cedulju napišu ime onoga, koga žele za člana odbora budgetnog. Za kontrolu imenujem gg. zast. Tita Ožegovića i Kamenara.

(Izbor se obavlja.)

Predsjednik: (Poslje obavljena izbora.) Vis. sabore! Resultat skrutinija je sljedeći: od 36 glasujućih dobio je g. dr. Lorković 35 glasova; ima se dakle smatrati izabranim.

Za danas je dnevni red izcrpljen, s toga dižem sjednicu, a buduću ureći ću polag potrebe.

(11 sati 5 minuta.)

Digitized by Google

su oblasti razbacane na sve četiri strane, kao što za bivši dugoselski kotar, jest taj, da narod ima dvostruki trošak i dangubu, poradi najobičnijih poslova. S toga stavljam sljedeću interpelaciju na preuzv. g. bana: (čita.)

„Je li se vlada preuzvišenosti Vaše jurve uvjerila, od kolike je po žiteljstvo bivšeg kotara dugoselskoga materialne štete, što je u upravi podpalo pod podžupaniju sisačku i zagrebačku, a u sudstvu pod kotar sv.-ivanski i veliko-gorički?

Ako jest:

Kako kani vlada Vaše preuzv. ovoj novoj nevolji tamošnjega žiteljstva doskočiti?"

Predsjednik: Interpelacija uvrstiti će se u zapisnik i predati svjetlomu banu.

Rieč ima g. predstojnik unutarnjeg odiela.

Zast. vlade **Jovan Živković:** Vis. sabore! Što se tiče prve interpelacije g. dra. Makanca glede postupanja proti listu „Primorcu", čast mi je g. interpelantu odgovoriti u kratko, da će njemu sigurno poznata biti razlika izmedju novoga i staroga tiskovnoga zakona. Po starom zakonu bijaše moguća zapliena i polag osobnog uvidjenja dotičnoga činovnika. Moguće, da se uvukla poradi kriva tumačenja starog zakona koja zloporaba — što medjutim nebi nečuveno bilo; ali novi je zakon posve jasan glede postupka proti povremenom tiskopisu, te protivnu tumačenju mjesta neima. Kad se povremeni tiskopis izdaje, ima se po novom zakonu, §. 14. istodobno redarstvenoj vlasti podnieti jedan primjerak. Tu se dakle nemože ništa zaplieniti, nego kašnje, ako tiskopis što sakrivi, ima sud tako zvani objektivni postupak povesti. A ja mogu g. interpelanta uvjeriti, da će vlada strogo bditi nad tim, da se zakon vrši, i mislim da u buduće neće imati povoda ovakove interpelacije stavljati.

Što se tiče interpelacije glede zastupanja grada Rieke, — koja je interpelacija u istinu vrlo važna —, uzeo sam na se odgovornost, da i na nju odgovorim.

Istina je, da je svjetli ban poprimio mjere, koje tamo idu, da vidimo zastupnike grada Rieke u našoj sredini. Ali varao bi se svaki, koji bi mislio, da bi se to postiglo tim, da se oni direktno pozovu. U faktičnih okolnostih danas k tomu još nije neposredan korak niti moguć; nego ban poprimio je mjere, da se neizvjestnom položaju, u kojem se grad Rieka nalazi, jedanput zakonom kraj učini. Gosp. dr. Makanec i vis. sabor dobro zna, da postoji tako zvani provizorij na Rieci, utanačen izmedju jedne i druge vlade, naime izmedju ugarske vlade i bana Bedekovića. Sadržaj toga provizorija nije niti tadašnjemu saboru poznat bio, pošto se samo kao njeki privremeni normativ u pogledu admininistrativnoga položaja grada Rieke smatrati ima. Provizorij taj sankcioniran je po kralju, te se ima do onda uzdržati, dok se položaj grada Rieke u svakom pogledu zakonom neustanovi. Taj provizorij je tomu na putu, da ban nemože direktnim putem ovoj želji zadovoljiti; što je moguće, učinio je, a to jest, kako vidite u adresi i u prev. kr. odpisu, da je od kralja izhodio dozvolu, kojom se riešenje ovoga pitanja ovomu vis. tielu u izgled stavi, da naime ovaj sabor može glede Rieke poprimiti mjere §. 66. nagodbe naznačene, t. j. da može izabrati onaj organ, koji je sa drugimi sličnimi organi pozvan, da ovo pitanje razpravi i rieši. Ban je dakle sa svoje strane izhodio onu pravnu i praktičnu mogućnost, da se pitanje riečko u tečaj stavi, te da već jednom prestane biti viseće, a to jedini onaj put i jedino sredstvo, koje je ban poprimiti mogao, i kojim se do toga doći može, da zastupnike riečke u našoj sredini pozdraviti uzmognemo.

Nu hoće li i drugi onaj faktor, naime sabor ugarski pripravan biti već sada odazvati se toj želji našoj, da se ta stvar u tečaj stavi, to je gospodo! drugo pitanje, to od bana nezavisi niti on za to odgovarati može. U tome pogledu valja ono, što sam već u više prigodah izustiti čast imao, naime: to visi od okolnostih. Budu li po nas i našu zemlju u tome povoljne okolnosti, tada ćemo i do toga riešenja prije doći; nu svakako od toga zavisi, da se ono postići uzmogne, što g. interpelant a i mi isto tako želimo.

Pošto dakle g. interpelant iz ovoga, što sam rekao vidi i uvjeriti se mogao, da je ban sve učinio, što se je pri postojećih okolnostih u toj stvari i u tom pitanju učiniti dalo, i što baš k istomu cilju vodi, te da ovdje o kakovom protuzakonitom postupanju ili propuštaju bana niti govora biti nemože, mislim, da će g. interpelant s ovim odgovorom zadovoljan biti.

Dr. **Milan Makanec:** Glede „Primorca" sam zadovoljan, ali moram dodati, da i od 26. rujna, odkad je novi tiskovni zakon stupio u kriepost, „Primorac" ide na cenzuru u Rieku, i da se plieni kao i prije. . . . .

Predsjednik: Gosp. dr. Makanec dobro znade, da mu po poslovniku nije dozvoljeno obrazlagati.

Dr. **Milan Makanec:** Glede Rieke nemogu biti zadovoljan, te ću učiniti predlog, o kojem mislim . . . . .

Predsjednik: (Prama dru. Makancu.) Molim liepo. —

Prima li vis. sabor na znanje odgovor vlade na dvie interpelacije g. dra. Makanca? (Prima.)

Rieč ima g. predstojnik unutarnjeg odiela.

Zast. vlade **Jovan Živković:** Vis. sabore! Što se tiče interpelacije gosp. zast. Folnegovića glede arondiranja podžupanijah, to bi ja u obće molio g. interpelanta, ako misli vladu interpelirati, neka neinterpelira većinu sabora ili stranku, jer inače se ja nemogu smatrati pozvanim, da odgovorim. Drugo, što imam ovdje opaziti, jest ona rieč, izustjena po g. interpelantu, da je vlada pri arondiranju teritorijah lahkoumno postupala. Ja tu rieč odlučno odbijam, te mislim, da treba promisliti prije, nego se što takova izusti. Iz ovoga što ću reći, moći će svatko uviditi, da li je u tom poslu vlada smotreno ili nesmotreno postupala.

Interpelacija glasi ovako: (čita, vidi gor.)

Vlada će kod onog razdjeljenja, koje je učinila, ostati

Digitized by Google

dotle, dok izkustvo nepokaže, da je pozvana učiniti promjene. Vlada nije postupala naprosto na pamet i na svoju ruku, jer je pozvala enquetno povjerenstvo, prvo da vidi, što su opravdane i što neopravdane želje naroda; drugo, da steče izkustvo, koje sama imati nemože, t. j. kako ovdje i ondje okolnosti u našoj zemlji stoje; a treće, akoprem je vis. sabor vladi prepustio, da ona razdjeljenje na svoju ruku ustanovi, — jer se znalo, ako bi se stvar u saboru razpravljala, radi partikularističnih nazora nebi se došlo do resultata — ipak vlada nije htjela samo na svoju ruku postupati bez informativnih vota, nego je pozvala sa svih stranah odlične i vješte muževe i saborske članove, da čuje njihovo mnienje i predloge, i prema tomu, kako se je uvjerila, da je ovo i ono, što se predlagalo, izvedivo ili ne, udesila je svoj rad, i riešila svoj zadatak. Vlada je imala pred očima i prijašnja razdjeljenja. Ona se je osvjedočila, da više podžupanija nemože biti nego 20, više naše financialne okolnosti nedopuštaju. Naravno, da je tu jedno ili drugo mjesto moralo izpasti iz računa, imenito dugoselski kotar, kojemu je figura manje više nenaravna. Doskora doći će na red razdjeljenje i zaokruženje političkih obćina, i kod toga posla, koji će biti još obsežniji i mučniji od zaokruženja podžupanija, biti će prilike, da se pokaže, na koliko teritorija podžupanija mogu drugu figuru dobiti, imenito, ako se bude nužda pokazala, kakov će dobiti oblik dugoselski kotar.

Franjo Folnegović: Nisam zadovoljan.

Predsjednik: Prima li vis. sabor na znanje odgovor g. predstojnika unutarnjih poslova? (Prima.)

Vis. sabore! Glavni povod današnjoj sjednici je ovaj. Kao što će se gospoda sjetiti, u sjednici od 29. kolovoza o. g. položio je g. dr. Šram članstvo budgetnog odbora. Odbor budgetni počeo je jučer svoju radnju, te se je već s početka uvjerio, da je absolutno nužda, da bude broj članova podpun, kako poslovnik zahtjeva. S toga razloga pozvao je odbor taj predsjedničtvo, neka sazove sjednicu, da vis. sabor izjavi, želi li ovoj potrebi odbora budgetnog zadovoljiti ili ne. Ja mislim, da ću želju cieloga sabora izraziti, ako izjavim, da je ovaj sabor pripravan zadovoljiti zahtjevu budgetnog odbora, s toga mislim, da bi se mogao, ako je s voljom vis. kuće, izbor ovoga 15. člana odmah u današnjoj sjednici preduzeti. (Prima se.)

Kad se to prima, molim g. bilj. Stekovića, neka izvoli čitati imenik, a gospodu molim, da na cedulju napišu ime onoga, koga žele za člana odbora budgetnog. Za kontrolu imenujem gg. zast. Tita Ožegovića i Kamenara.

(Izbor se obavlja.)

Predsjednik: (Poslje obavljena izbora.) Vis. sabore! Resultat skrutinija je sljedeći: od 36 glasujućih dobio je g. dr. Lorković 35 glasova; ima se dakle smatrati izabranim.

Za danas je dnevni red izcrpljen, s toga dižem sjednicu, a buduću ureći ću polag potrebe.

(11 sati 5 minuta.)

Digitized by Google

Deveta saborska sjednica,

držana dne 27. listopada 1875. u 11 sati, pod predsjedničtvom saborskoga podpredsjednika g. Mirka Hrvata.

Sadržaj: Zapisnik prošle sjednice. — Odgovor vladinoga zast. Jovana Živkovića na interpelaciju Franje Folnegovića glede uprave žup. zakl. — Interpelacija zast. Radoslava Rubida na zem. vladu glede zakona ob odkupu javnih radnja. — Interpelacija zast. Stevana Popovića na preuzv. bana glede razpisanja izbora za kotar irižki i varoš Rumu. — Interpelacija zast. Svetozara Kuševića na preuzv. bana glede gradjenja krajiške željeznice. — Dnevni red: Izviešće verifikacionalnoga odbora. — Čitanje sankcioniranoga trgovačkoga zakona.

Predsjednik Mirko Hrvat: Sjednica se započima. Pročitati će se zapisnik VIII. saborske sjednice, držane dne 19. listopada 1875.

Bilježnik Barun **Ožegović** (čita):

Zapisnik

VIII. sjednice sabora kraljevinah Dalmacije Hrvatske i Slavonije držane u glavnomu gradu Zagrebu dne 19 listopada 1875. pod predsjedničtvom predsjednika saborskog Nikole Krestića u prisutnosti 40 saborskih članova; od strane vlade prisutni odjelni predstojnici Jovan Živković i Dr. Pavao Muhić.

1) Čita se zapisnik prošle sjednice, koji se nakon prigovora, učinitog po zastupniku Franji Folnegoviću, po saboru pako na pitanje predsjednika, da li sabor prigovore zastupnika Franje Folnegovića prihvaća? zabačenog, ovjerovljuje.

2) Predsjednik priobćuje molbu činovnikah manipulacije kr. sudbenoga stola vukovarskoga za povišenje beriva, koja se odboru za zemaljski proračun dostavlja.

3) Predsjednik priobćuje molbu selah Ciglena, Ratkovac i Prespe za oddieljenje od obćine Trojstvo i pridieljenje k obćini Severin, koja se peticionalnomu odboru dostavlja.

4) Zastupnik dr. Milan Makanec stavlja na preuzvišenoga bana sljedeću interpelaciju:

1) Da li je preuzvišenost Vaša učinila shodne odredbe, da se na Rieci razpiše izbor dvojice zastupnika za hrvatski sabor? —

2) Ako ne, čim opravdava Vaša preuzvišenost protuzakoniti taj propuštaj?

Interpelacija ova dostavit će se preuvišenomu banu.

5) Zastupnik Franjo Folnegović stavlja na preuzvišenoga bana sljedeću interpelaciju:

Je li se vlada Vaše preuzvišenosti jurve uvjerila, od kolike je po žiteljstvo bivšega kotara dugoselskoga materialne štete, što je u upravi podpalo pod podžupaniju sisačku i zagrebačku a u sudstvu pod kotar Sv. Ivanski i Velikogorički? Ako jest, kako kani vlada Vaše preuzvišenosti ovoj novoj nevolji tamošnjega žiteljstva doskočiti? — Nije li pako; na koj način ju je o tom moći uvjeriti?

6) Odjelni predstojnik Jovan Živković odgovara na interpelaciju učinjenu po zastupniku dru. Milanu Makancu u IV. sjednici dne 28. kolovoza 1875. glede „Primorca“ i ujedno na interpelaciju u današnjoj sjednici učinjenu. Sa odgovorom na prvu se zastupnik dr. Milan Makanec zadovoljuje, sa odgovorom na današnju interpelaciju pako se nezadovoljuje. Sabor prima oba odgovora na znanje. —

7) Odjelni predstojnik Jovan Živković odgovara na današnju interpelaciju zastupnika Franje Folnegovića, sa kojim odgovorom se zastupnik Franjo Folnegović nezadovoljuje i koji sabor na znanje prima.

8) Predsjednik sabora priobćuje, da je zastupnik dr. Lavoslav Šram iz odbora za zemaljski proračun izstupio i da je taj odbor želju izjavio, da bude broj članova podpun; zato pozivlje predsjednik sabrane članove sabora, da izaberu manjkajućeg još člana za odbor za zemaljski proračun. Taj poziv bude po saboru prihvaćen, te odmah izbor utanačen. Izabran bude nakon skrutinija, obavljenog po zastupnici Titi Ožegoviću, Radoslavu Rubidi i Gjuri Kamenaru članom odbora za zemaljski proračun zastupnik dr. Blaž Lorković.

Pošto je time dnevni red izcrpljen, digne predsjednik sjednicu i bude dojduća sjednica prama potrebi urečena.

Barun **Ožegović**, s. r.
bilježnik.

Digitized by Google

Predsjednik: Ima li vis. sabor kakve primjetbe? (Nitko se nejavi.) Pošto primjetbe nema ovjerovljuje se zapisnik. Na visoki sabor došli su sliedeći podnesci:

1. Izvješće verifikacionalnoga odbora o verifikaciji izbora naknadnih. — Izvješće ovo stavit će se na dnevni red.

2. Odbor pravosudja i š njim spojeni agrarni odbor podnaša osnovu zakona o konačnom razterećenju izvanselištnih, krčevinskih, gornih i činženih zemalja. Izviešće ovo stavit će se na dnevni red.

3. Zemaljska vlada dostavlja previšnjom sankcijom providjeni zakonski članak XXXVII. od god. 1875. o „trgovačkom zakonu." Zakon ovaj proglasit će se u današnjoj sjednici.

4. Zemaljska vlada dostavlja više proračuna zakladnih za god. 1876. na ustavni pretres. Upućuje se saborskomu odboru za zemaljski proračun.

5. Zemaljska vlada priobćuje status osoblja gradjevnoga odsjeka u Hrvatskoj i Slavoniji. — Dostavit će se saborskom odboru za proračun.

6. Zemaljska vlada, odjel za bogoštovje i nastavu dostavlja proračun zaklade narodnih učiona i stipendialne zaklade Marije Terezianske za god. 1876. Upućuje se saborskomu odboru za proračun.

7. Molba obćine Harastin za odkup arendalnih zemalja i livada. Dostavit će se odboru za molbe.

8. Molba obćine Trsatske za uzdržavanje obće pučke učione na Sušaku zemaljskimi sredstvi. Dostavlja se odboru za peticije.

9. Molba kotara Šidskog u Sriemu za ustrojenje trećeg mjesta kr. podžupanijskog fizika sa sjedištem u Šidu. Upućuje se odboru za molbe.

10. Molba manipulacionalnoga činovničtva kr. sudbenoga stola u Osieku za povišenje plaće i stanarine. Dostavit će se odboru za zemaljski proračun.

11. Molba odvjetnika Hinka Ostoića, da se njegovu sinu Vladimiru obskrbnina u ludnici kod Štajerskog Gradca za 2. razred iz zemaljskih sredstva plaća. Upućuje se odboru za molbe.

Predsjednik: Gospodin vladin zastupnik Živković ima rieč, da odvrati na jednu interpelaciju.

Jovan Živković: Visoki sabore! U zadnjoj saborskoj sjednici stavljeno je pitanje glede razpolaganja zaklada i imovina županijskih. Pitanje glasi: (Čita.)

„1. Što prieči vladu Vaše Preuzvišenosti, da ove osobito po materijalno blagostanje naroda toli koristne zaključke pojedinih županija, naročito zagrebačke sve do danas nije ni počela uživotvorivati?

2. Što smiera vlada Vaše Preuzvišenosti u ovom predmetu u obće učiniti?"

U zakonu o preuredjenju današnje uprave prelazna je ustanova, da će vis. vlada županijske skupštine saslušati, da čuje njihovo mnenje o upravi njihove imovine. Županije sastavše se dakle u svojih skupštinah, dale su vrhu svoje imovine stanovit zaključak, te su ga podniele kraljevskoj vladi na odobrenje. Vlada izčekivala je taj operat, da će kad bude cjelokupan u rukuh, prema stanju shodan korak učiniti. Ona je to učinila, gospodo, ali je mogla istom onda, kad su novi organi u život stupili, to je bilo u lipnju ove godine. Naredba koja je izašla na županije sadržala je načela, koja je vlada za shodna pronašla.

U toj su naredbi izražena ova načela:

I. Sgrade i nepokretni imetak županija ima se nadalje smatrati kao imetak vlastan dotične županije i kao takav unesti u gruntovnice. — Zašto je vlada ovo načelo za shodno pronašla, razlog taj bit će vis. kući poznat: ove su javne sgrade bile podignute na svrhu javne uprave, ali na koliko ih je preostalo, da se mogu u njih javni činovnici smjestiti. Vlada doista sve vrši, da svrhu neoskvrne; a da se ova svrha „stante hoc" poveća, to nije bilo od potrebe, da ona primi vlastničtvo nad timi sgradami, a i zato, gospodo, jer u tom pogledu nije bila misao svih županija jedna te ista, i je samo jedna (virovitička) ustupila vlastničtvo zemlji, druge ostale su kod toga, da ostane i nadalje to njihova vlastitost, a još druge su zahtievale, da vlada plati najmovinu. Vlada, koja je odbila ovaj zahtiev, da plaća najmovinu, nije „in illo tempore" našla za shodno, da dira u vlastničtvo iz više razloga, koje ne smatram za shodno da ovdje navadjam, — jer dosta je to, da ona svrha neoskvrnjena ostane, da ove županijske sgrade služe javnoj upravi, na koliko pako preostaje od sgrada, da se dade županijskim činovnikom za stan. Što zemljišta i sgrada bude nepotrebno, neka se prodaje i ovaj se novac zakladi dotičnih županija pridruži.

II. Načelo bilo je ovo: (Čita.) „Sgrade županijske, buduć da zemlji spadaju u svrhu javne uprave, koliko ih treba za ured i stan javnih činovnika, imadu ostati i nadalje u bezplatnoj uporabi."

Te sgrade drže se u dobru stanju, — kako sam doduše imao čast obrazložiti.

III. Načelo bilo je ovo: (Čita.) „Županijske sgrade i nepokretnine, koje nisu potrebne za javnu upravu, imadu se prodati putem javne ličbe, i novac ima se priložiti zakladam dotičnih županija."

IV. (Čita.) „Zakladami županijskimi upravlja vlada bez iznimke, nu kod onih koje imadu točno označenu posvetu, imade se prama njoj upravljati, dohodak ostalih bit će kumuliran i upravljan pod naslovom kano imovina dotičnih županija." —

Pojedine županije tražile su od vlade, da same upravljaju svojom imovinom, na što vlada nije mogla s toga pristati, što ne stoji u skladu s novim zakonom, te županijske skupštine nisu više administrativno tielo. Nu vlada nije im htiela uzeti upliva, koji imadu nad imovinom. Svagdje, gdje su županijske skupštine zahtievale, da ih ide uprava, vlada im je pritvrdila tim, da će veliki župani vršiti to pravo, a pravo kontrole ima skupština, podžupanija i županija.

Digitized by Google

Ovo je vlada zato doniela, što su danas naši organi tako uredjeni, da upravu financijalnu voditi niti nemogu. Da samo mimogrede napomenem žalostno izkustvo defraudacije imovine, to će biti svakako ta uprava točnija i valjanija, nego li je dosada bila. A s ovom imovinom, koju vlada upravlja, ipak novac bude uložen u onu županiju, koje se ponajviše tiče. — Prema ovim načelom vlada je zaključila što potvrditi, što preinačiti. A pošto je to jako ogroman posao bio, da se svi ti zaključci razbistre i razčiste te likvidirane zaklade na papir stave — što se je moglo dvojici ili trojici osoba kod blagajne povjeriti, — zato je trebalo puna 3—4 mjeseca, da se to u red stavi. To je sada već dovršeno, i druga naredba je ovaj mjesec na svjetlo izašla, te tako mogu uvjeriti gosp. interpelanta, da je vlada sve učinila, što joj je činiti bilo, i da je prema zaključkom sve izvedeno, kao što je odredjeno.

Franjo Folnegović: Ne mogu se zadovoljiti.

Predsjednik: Prima li vis. sabor ovo na znanje?

Jovan Živković: Imam još primjetiti, što se zaklada županije zagrebačke tiče. To su ove: (Čita.)"

1. Zaklada Franje Josipa I. u godišnjom iznosu od 468 for. od glavnice 18,600 for.

2. Zaklada Batinćeva za škole, u godišnjem iznosu 604 for. u glavnici 25,091 for.

3. Zaklade županije zagrebačke za podupiranje udova županijskih činovnika i dalje za podporu pučkih škola u godišnjem iznosu 707 for., u glavnici 41,000 for.

Taj će se dohodak povisiti, što je već i učinjeno.

Franjo Folnegović: Ne mogu se zadovoljiti.

Predsjednik: Prima li vis. sabor ovaj odgovor vlade na znanje?

(Glasovi: Prima.)

Predsjednk: Rieč ima gosp. zastupnik Rubido, da stavi interpelaciju.

Radoslav Rubido: Visoki sabore! Neda se tajiti, da je zakon o javnih radnja mnogo nezadovoljstva prouzročio i uslied toga odabran sam ja, da ću tegobe glede raznih gradnja pred visoku kuću na vidjelo iznieti, što današnjom interpelacijom učiniti kanim. Neka mi bude najprije dozvoljeno navesti s gledišta narodnoga gospodarstva, da je komunikacija najvažnijih objekta za živahan promet i za podignuće narodne snage velevažan faktor. Ja mislim, da nam ta porezna snaga će tim više i tim prije pomoći novih tereta podići, pošto se naše porezne dužnosti množe, za dokaz, da nam treba sva ojačanja porezne sile, neka navodim, da uvede ministar financija Ghiczy prigodom nove financijalne expresse porez, koji bijaše rečeni g. ministar pored oporavljanja financija ipak razpisati prisiljen — a to još uz novi državni zajam — za to da se nam ona dotle neiznevjeri, dok prodaja državnih nepokretnina dodje na red.

Visoka kućo! Nam kao dobrim državljanom, kojih je dužnost sve za državno biće i ugled potrebite terete podnašati, ne preostaje ino, već da se za vrieme sviestno pobrinemo, da dužnost poreznu snagu nenadmašuje. Neka mi dakle bude dozvoljeno opozoriti visoku vladu — i to na žalostnu činjenicu, — da poradi toga, što nam je predložila proračun javnih radnja, naše komunikacije i naše ceste uz valjanost zakona ob odkupu javnih radnja svakim danom više i više propadaju. A nije pako to puka tvrdnja, već je to osvjedočenje cielih dvijuh županija, koje broje preko 100,000 ljudi; ako tko o tom dvoji, pa se neka izvoli provesti n. pr. u Zagorje, pa će vrlo lahko naići na preveliku razliku izmedju sadašnje i prijašnje uprave, i morati će odsuditi uspjeh novih radnja — ili bolje — neradnja.

Glede obćinskih cesta posebice u dvih podžupanija zagorskih (krapinsko-toplička) upozorujem visoku zemaljsku vladu, da tu osredotočnomu redu baš ni traga nema.

Neću napadati rad zakona ob odkupu javnih radnja, neću da se prigovara stvari, i da se nije dosta u obzir uzelo načelo: „fiat ex aequo et bonum", da bi tim nezadovoljnost, koju sam naveo u tom pogledu opravdao, — i neprisvajam si sud nad odnosnim zakonskim članko osvjedočen, da će iskani odgovor vladin tu stvar pred vis. kuću na čistac iznieti: za to stavljam na visoku zemaljsku vladu sliedeću interpelaciju s razloga, što zakon ob odkupu javnih radnja u njekih predielih domovine navlastito u mom izbornom kotaru najboljim uspjehom neuspjeva: (Čita.)

„1. Da li se je vis. zem. vlada, putem izvieśća od strane podredjenih podžupanija, ob uspjehu ili neuspjehu zakona ob odkupu javnih radnja jur dovoljno osvjedočila?

2. Kani li vis. zem. vlada ovaj sabor o tom izviestiti, dotično — ako uztreba — novu okolnostim i potrebam prilagodjenu zakonsku osnovu predložiti."

Predsjednik: Dostavit će se visokoj vladi. Rieč ima gosp. zastupnik Stevan Popović, da stavi interpelaciju.

Stevan Popović: Ta interpelacija glasi ovako: (Čita.)

„1. Je li svietlomu banu poznato, da izbor narodnih zastupnika za izborni kotar irižki i za varoš Rumu nije prema zak. opredelenju (zakonski članak II. §. 4 g. 1870) za vremena razpisan?

2. Čim misli vlada Vaše Preuzvišenosti taj čin opravdati?"

Ova interpelacija koliko je kratka toli je jasna, da za opravdanje okolnosti netreba nikakova razlaganja. Pomenuti zak. članak II. §. 4. pokazuje za slučaj, kad je izpražnjeno koje saborsko mjesto, kada da se imaju dotična mjesta popuniti. Gospodo! poznato je, da je od doba, kad je prošla verifikacija, do dan danas proteklo mnogo više vremena, nego zakon opredieljeni kaže. Ja i danas nevidim zastupnika sreza irižkoga, ni trgovišta Rume, premda mi imademo do danas razpravljati više tako važnih stvari kao što proračun, kao što opredieljenje urbalnih odnošaja, da negovorim o tom, što će nadalje doći.

Nu pošto je tim zakonom odredjeno, da budu za-

Digitized by Google

stupnici već izabrani, kojih pako još do dan danas neima, nemogu ja u tom drugo vidjeti nego — da se najblaže izrazim — povredu ustavnih naših zakona od strane vlade, ako ne pozitivno to barem negativno načinjenu. Ja mislim, da kad se ovakov zakon, koji tako jasno odredjuje, i kojeg vršenje predleži javnoj kontroli, — kao što vidite, ne izvršuje točno, to možete dopustiti da si ja mislim o drugih stvarih, koje se javno ne dadu lahko kontrolirati, kako sam razpoložen. (Nekoliko glasova: Živio!) Ako je ova namjera učinjena, ne mislim kazati, ako je načinjena hotimice — što bi se takodjer dalo posumnjati, — onda bi ja to opet (da se najblaže izrazim) mogao nazvati bar intencijom povriede ustavnih prava naših t. j. jednom riečju: ustavno obsadno stanje.

Svakako, gospodo, ovdje nije zastupan jedan dio pučanstva brojeć 50—60,000 stanovnika, možda još više, kada se uzme još jedno selo, koje nije obavljeno; a mi ovdje razpravljamo stvari, koje tako duboko zasiecaju u državni život naroda. — Gospodo! mi ne samo da hoćemo pravo držati, nego mi držimo da podpuno živimo u pravnoj državi.

Ovdje je centrum, kojemu je dužnost autoritet zakona kriepiti, koji je dužan čuvati pravnu sviest naroda; gospodo, s toga centruma vidim, da se mimoilazi zakonsko opredieljenje. Ja neznam kojim pravom bi mogla vis. vlada, koja sama nepazi na to, tražiti od naroda, da se drži zakonskoga opredieljenja. Ja mislim, gospodo, da se nemora držati baš one forme, da vlada nevršeć sama dotičnoga zakonskoga opredieljenja neće moći tražit od drugoga, što podkopava autoritet zakona iz toga, što je onomu narodu uzkraćeno živiti uz to pravo za nekoje vreme bez tih formalnosti. Mislim, da će biti to dovoljnim razlogom, da ovu interpelaciju podnesem visokoj vladi, zato i želim, da se joj dostavi.

Predsjednik: Dostavit će se vis. vladi. Gospodin narodni zastupnik Kušević ima rieč.

Kušević: Prosu se glas u otačbini, da će davno zasnovana željeznica krajiška i početi se graditi. I to je povod da si ja uzimljem slobodu u slici smierne interpelacije visoku zem. vladu zapitati, da postignem pozitivan odgovor i umirivajuće izviešće. Namjera ta spojena je s druge strane s otim, da se kaže da će ta željeznica krajiška kod Vinkovaca i Dalja biti spojena sa nizozemskom prugom ugarskom, i to preko mjesta Trpinja s mimoilazenjem Vukovara.

Da se nebi reklo, da se taj predmet, koji zasjeca u sredotočni parlamenat i tiče sredotočne naše vlade, koja priznaje svoju dužnost i svoje pravo, samo sredstvi zem. vlade vršiti može; s toga je zemaljska vlada dužna i nadalje zauzeti se za sve ono, što je koristno za zemaljsku trgovinu i promet. — Da je tomu tako, vidi se, da istim putem preuzv. barun Mollinary za područje sebi povjereno istim se načinom zauzimlje. — Namjera, gospodo, da se ta željeznička pruga kod Trpinje spoji sa nizozemskom sama po sebi vrlo je prividna, a bilo bi za Vukovar, koji je najznamenitije naše zemlje trgovačko mjesto na dolnjem Dunavu, od neizmjerne štete za trgovinu i promet, — koji je žalibože u našoj zemlji tako zanemaren. Ja sam dakle slobodan upozoriti o ovom predmetu, da se nebi slučilo kao „unicum" u historiji, da se tu jedan zakon „in optima forma" donešen nikada proizveo nije, a to je zakon o slavonskoj željeznici, kojoj se danas ni traga ni glasa nezna. Da se nebi slično slučilo, opozorujem vis. zem. vladu i onu gospodu, koja su pozvana u sredotočnom parlamentu našu zemlju zastupati, da se na to obazirati blagoizvole. A zato stavljam na presv. bana interpelaciju, koja glasi ovako:

„1. Je li poznato Preuzvišenosti Vašoj, da se o gradjenju krajiške željeznice doista radi, a napose, da se spojenje krajiške pruge sa nizozemskom ugarskom željeznicom kod Vinkovacah i Dalja, dakle na zemljištu upravi Vaše Preuzvišenosti povjerenom izvesti smiera?

2. Je li voljna Vaša Preuzvišenost zvanični svoj položaj upotrebiti, da se spojenje to u interesu prometa i trgovine, te i na korist zemlje i dotičnog stanovničtva preko varošice Vukovara, kao najznamenitijeg naše zemlje trgovačkog mjesta na dolnjem Dunavu izvede?

Predsjednik: Interpelacija dostavit će se svietlomu banu. Na dnevnom redu je izvješće verifikacionalnoga odbora. Molim g. izvjestitelja, da o tom izviesti.

Izvjestitelj dr. **Gjurgjević**:

Vis. sabore! Od vjerodajnica, koje je ovaj vis. sabor odputio verifikacionalnomu odboru, preduzeo je verifikacionalni odbor sliedeće: (Čita.)

1) Bansku pozivnicu vlastelina dobra Dugoselo Teodora grofa Draškovića. 2.) Zapisnik svjedoči o izborih u trgovištu Samoboru i u kotaru klanjačkom, o izboru u 10. izbornom kotaru virovitičkom za trgovište Djakovo i napokon o izboru u kotaru Sesvetskom.

Odbor je — kako banska pozivnica tako i ovaj zapisnik proglašuje — pronašao sliedeće:

Ban pozivlje Teodora grofa Draskovića (vid. §. 5. zak. čl. od god. 1870.), te s toga odbor predlaže, da se ovaj kao član sabora kraljevina Dalmacije, Hrvatske i Slavonije ovjerovljuje.

Nadalje, što su svi prije navedeni izbori zakonito obavljeni, i što nema prigovora niti pritužbe, s toga predlaže odbor, da se svi ovjerovljuju, imenito: za kotar Samoborski, gdje je izabran dr. Milan Makanec, i Djakovo, gdje je izabran prof. Matija Mesić, nadalje izbor u kotaru kraljevičkom, gdje je izabran dr. Ivan Conte Buratti, izbor u kotaru klanjačkom, gdje je izabran Josip Milčić i u kotaru sesvetskom, gdje je izabran Fr. Folnegović. Sve ovo predlaže odbor, da visoki sabor izvoli ovjeroviti.

Predsjednik: Prima li vis. sabor predlog verifikacionalnoga odbora? (Prima se.)

Dr. **Milan Makanec**: Medju inimi vjerodajnicami pod-

Digitized by Google

nio je i za kotar sisački gosp. Domjanić istodobno svoju vjerodajnicu. Zašto nas nije gosp. izvjestitelj o njegovu izboru izv jestio

Izvjestitelj dr. **Gjurgjević**: Ja mislim, da gosp. zastupnik Makanec neima pravo pitati, zašto odbor to nije učinio; on će to već iznieti pred vis. sabor, a imao je razlog, zašto nije danas izneo. Ja ću i kazati, — ako vis. kuća želi, — koji je taj razlog?

(Glasovi na lievoj: Molimo!)

Predsjednik: Ja ne držim za pravo, pitati, zašto nije verifikacionalni odbor to učinio; — kada će svršiti, sigurno će i podnieti.

Dr. **Milan Makanec**: Po poslovniku imade pravo pritužbe, dok nebude saboru podnešeno ovjerovljenje. Da stoji od volje odbora ili do predsjednika nekomu podieljivati vjerodajnicu, u istinu nedokučujem; dočim je odbor uzeo u pretres sve vjerodajnice, to neima razloga, zašto vjerodajnica gosp. Domjanića nije nakon 14 dana verificirana; — akoprem neizražavam, da bi se moglo to u sumnju staviti, ali razlog nije odlučan.

Predsjednik: Na dnevnom redu je čitanje sankcioniranoga zakona trgovačkoga.

(Čita se dotični zakon.)

(Medjutim se galerije prazne i nekoji zastupnici idu iz svojih sjedala.)

Predsjednik (pozvoni): Visoka kućo! Pošto je dnevni red izcrpljen, sjednica će se zaključiti, a buduća bit će u subotu dne 30. listopada 10 satih prije podne.

Pošto imade vis. sabor u smislu §. 16. zak. od 10. siečnja 1874 ob odgovornosti bana i predstojnika odjela kod početka svakoga zakonarskoga razdobja izabirati članove za kraljevinski sud, zato ja za sliedeću sjednicu tu stvar stavljam na dnevni red.

Prvo je izvješće sjedinjenog odbora agrarnoga i pravosudnoga ob „osnovi zakona ob konačnom razteréenju izvanselištnih, krčevinskih i gornih činženih zemalja," zatim izbor članova kraljevinskog suda.

Tim je sjednica zaključena.

(Svršetak $^3/_4$ 12.)

Digitized by Google

Deseta saborska sjednica,

držana dne 29. listopada 1875. u 4 sata poslie podne, pod predsjedničtvom saborskoga predsjednika g. Nikole Krestića.

Sadržaj: Čitanje zapisnika IX. sjednice. — Odgovor presv. g. Živkovića: 1. na interpelaciju Svetozara Kuševića — 2. na interpelaciju Franje Folnegovića — 3. na interpejaciju g. Josipa Borovečkoga — 4. na interpelaciju Radoslava Rubide — 5 na interpelaciju Steve Popovića. — Interpelacija dr. Jovana Subotića glede podpore pravoslavne crkve. — Odgovor dr. Pavla Muhića na ovu interpelaciju — Interpelacija g. zastupnika Ožegovića, glede podžupanije u sv. Ivanu. — Odgovor presv. g- Ivana Živkovića na ovu interpelaciju. — Izvješće verifikacijonalnoga odbora. — Dnevni red. — Verifikacija izbora Dragutina Domjanića

Predsjednik: Sjednica počimlje, molim gosp. bilježnika da zapisnik pročita.

Bilježnik (čita):

Zapisnik

XI. sjednice sabora kraljevinâ Dalmacije, Hrvatske i Slavonije držane u glavnom gradu Zagrebu dne 27. listopada 1875. pod predsjedničtvom saborskoga podpredsjednika gosp. Mirka Hrvata u prisutnosti 52 saborska člana.

Od strane vlade prisutni odjelni predstojnici Jovan Živković i dr. Pavao Muhić.

1) Čita se zapisnik prošle sjednice. — Po pročitanju ovjerovljuje se zapisnik bez primjetbe.

2) Predsjednik priobćuje izvješće verifikacionalnoga odbora o verifikaciji izborah naknadnih. Izvješće ovo stavit će se u današnjoj sjednici na dnevni red.

3) Predsjednik priobćuje izvješće sjedinjenoga odbora agrarnoga i pravosudnoga ob: „osnovi zakona o konačnomu razterećenju izvanselištnih, krčevinskih, gornih i činženih zemaljâ.

Izvješće ovo stavit će se na dnevni red.

4) Zemaljska vlada dostavlja previšnjom sankcijom providjeni zakonski članak XXXVII od godine 1875 „o trgovačkomu zakonu."

Zakon ovaj proglasit će se u današnjoj sjednici.

5) Zemaljska vlada dostavlja više proračunah zakladnih za godinu 1876 na ustavni pretres.

Upućuje se saborskomu odboru za zemaljski proračun.

6) Zemaljska vlada priobćuje status osoblja gradjevnoga odsjeka u Hrvatskoj i Slavoniji.

Dostavit će se saborskomu odboru za zemaljski proračun.

7) Zemaljska vlada odjel za bogoštovje i nastavu dostavlja proračun zaklade narodnih učiona i štipendialne zaklade Marije Terezianske za godinu 1876.

Upućuje se saborskomu odboru za zemaljski proračun.

8) Predsjednik priobćuje molbu obćine Harastin za odkup arendalnih zemaljah i livadah.

Dostavit će se odboru za molbe.

9) Predsjednik priobćuje molbu zastupstva obćine Trsatske za uzdržavanje obće pučke učione u Sušaku zemaljskimi sredstvi.

Dostavlja se odboru za peticije.

10) Predsjednik priobćuje molbu stanovnikah kotara šidskoga u Sriemu za ustrojenje trećeg mjesta kr. podžupanijskoga fizika sa sjedištem u Šidu.

Odpućuje se odboru molbenom.

11) Predsjednik priobćuje molbu manipulacionalnoga činovničtva kr. sudbenoga stola u Osieku za povišenje plaće i stanarine.

Dostavlja se odboru za zemaljski proračun.

12) Predsjednik priobćuje molbu odvjetnika Hinka Ostoića, da se njegovu sinu Vladimiru obskrbnina u ludnici kod štajerskog Graca za drugi razred iz zemaljskih sredstvah plaća.

Odpućuje se odboru za molbe.

13) Narodni zastupnik Radoslav Rubido stavlja na visoku kralj. zemaljsku vladu interpelaciju.

1. Da li se visoka zemaljska vlada putem izvješćah od strane podredjenih, ob uspjehu ili neuspjehu zakona ob odkupu javnih radnjah jur dovoljno osvjedočila.

2. Kani li visoka zemaljska vlada visoki ovaj sabor o tom izvjestiti dotično ako uztreba — novu okolnostim i potrebam prilagodjenu zakonsku osnovu predložiti?

Interpelacija ova dostavit će se visokoj vladi.

Digitized by Google

Jakić 62, Dr. Jordan 58, Kotur 58, Mirosl. Kraljević 61, Krestić 63, Ivan Kukuljević 62, Pajo Kolarić 53, Dr. Malec 46, Mihajlović 63, Miškatović 62, Mrazović 62, Ogjić 63, bar. Ljud. Ožegović 63, grof Petar Pejačević 58, grof Ladislav Pejačević 55, barun Prandau 60, Pust 63, Rubido 61, Dr. Subotić 62, Šašić 55, Špišić 63, Dr. Šram 62, Steković 52, Tombor 61, Türk 58, Dr. Vidrić 63, Ivan Vončina 62, Vukašinović 55, i Živković 62.

Ova imenovana gospoda, i to dvojica za gornju kuću, i ova 34, koje sam pročitao, smatraju se dakle kao izabrani poslanici kraljevinah Dalm. Hrv. i Slav. na zajednički ug.-hrvatski sabor, i pošto je vrieme prešno, umoljavaju se, da bi se čim prije dali na put, i na sabor stigli.

Pošto je ovo svršeno, čast mi je upitati vis. kuću u pogledu predaje adrese. Tu ima dva običaja: jedan je običaj, da se adresa šalje poštom na ministarstvo hrvatsko u Peštu, da ju ovo podastre Nj. Veličanstvu; a drugi je običaj, da se neposredno iz sabora po saborskoj deputaciji predade adresa. Neka se dakle izvoli vis. kuća izjaviti, koji od ovih načina želi, da se uporabi.

Rieč ima g. zast. Vuščić.

Dr. **Josip Vuščić**: Vis. sabore! Na ovo pitanje vis. predsjedničtva, da li bi se adresa imala predati Nj. Veličanstvu putem našeg ministarstva u Pešti, ili neposredno putem deputacije iz sabora, ja držim, koliko su meni običaji svih ustavnih država poznati, da je običaj svih ustavnih zemalja i sabora taj, i da je njeka parlamentarna udvornost, da se adrese od običnih pisama razlikuju, i zato neobičnim putem deputacije predavaju vladaru na uvaženje. Ja držim i to, da je ovo udvornost parlamentarna, koju nijedan sabor iz vida pustiti nesmje; sabor naš ima ista atributa, kao što i sabori drugih zemalja, te bi mi samo ponizili naš sabor i zemlju, kad se nebi držali običaja, kojega se drže ostali ustavni sabori. U svih saborih predaje se adresa deputacijom, koju obično sačinjavaju predsjednici sabora. S toga stavljam predlog, da i mi isti način poprimimo, te ovlastimo g. predsjednika i g. I. podpredsjednika, da kao deputacija saborska adresu Nj. Veličanstvu predadu. (Živio! prima se.)

Predsjednik: Prima li se predlog g. dra. Vuščića? (Prima se.)

Pošto se ovaj predlog prima, predati će se adresa sredstvom deputacije, sastojeće iz predsjednika i I. podpredsjednika u ruke Nj. Veličanstva.

U današnjoj sjednici položio je g. dr. Makanec mandat. Nastaje dakle nužda, da se vlada pozove, da u kotaru sisačkom nov izbor odredi. (Prima se.)

Pošto sutrašnjim danom počimlje djelatnost zajedničkoga sabora ugarsko-hrvatskoga, nastaje nužda, da se sjednice ove vis. kuće na neizvjestno vrieme odgode. Ja mislim, da bi vis. kuća po primjeru prijašnjih sabora dobrotu imala ovlastiti predsjedničtvo, da u shodno vrieme nastavak sjednica ureče. (Prima se.)

Tim je danas dnevni red izcrpljen; ja molim g. bilježnika, da stante sessione zapisnik sastavi, koji će se onda verificirati. Isto tako molim g. bilježnika, da izabranim zastupnikom za ugarski sabor vjerodajnice izdade.

Bilj. **Jovan Steković** (sastavlja zapisnik 6 saborske sjednice, i poslje toga čita ga):

Zapisnik

VI. sjednice sabora kraljevinah Dalmacije, Hrvatske i Slavonije pod predsjedanjem gosp. Nikole Krestića dne 30. kolovoza 1875. godine držane u glavnom gradu Zagrebu.

Prisutnih članovah 64. Od strane vlade gosp. odielni predstojnik Živković.

Čitan je zapisnik posljednje sjednice te je bez primjetbe ovjerovljen.

Predsjednik javlja, da nikakovoga podneska neima.

Zastupnik krapinski Borovečki Josip stavlja sliedeću interpelaciju:

1) Koji su razlozi vodili visoku zemaljsku vladu onamo, da je ona trgovište Krapinu kod reorganizacije što se tiče smještenja podžupanije topličko-krapinske mimoišla, premda sve okolnosti za isto mjesto Krapinu govore?

2) Kani li ista visoka zemaljska vlada barma sada, pošto se je dovoljno osvjedočila, da niti su Krapinske-Toplice a niti sv. Križ u Začretju za podžupaniju mjesta prikladna, istu u Krapinu prenieti ikada?

Zastupnik grada Osieka Pajo Kolarić opet sljedeću:

U pogledu zaostalih i neriešenih pupilarnih i drugih zaostavština kod kotarskih sudova na njih prenešenih u žup. virovitičkoj, da li visoka vlada kako glede toga tako i ostalih kod osječkog županijskog suda nereda kani toj nevolji pomoći i pisarsko osoblje kod tog suda pomnožiti?

Zatim stavlja pitanje na visoku vladu, da li je njoj poznato, da su toliki pisari pri organizaciji izpušteni, a drugi naimenovani? Zatim stavlja zastupnik kotara čažmanskoga Mile Kunek sljedeću interpelaciju:

1) Je li kr. zemaljskoj vladi poznato stanje puta iz K. Ivanića i Ivanić grada?

2) Ako je poznato, kada će početi gradnja istoga?

Narodni zastupnik dr. Milan Makanec polaže mandat.

Uzima se na znanje.

Na dnevnom redu biranje zastupnika u zajednički sabor za gornju i dolnju kuću u Peštu. Glasovalo se je ceduljami te je od 64 glasujućih dobio

u gornju kuću:

Smaić 63.

Nugent grof 58.

U dolnju kuću:

Crnadak	63	Filip	61
Derenčin	63	Kraljević Mirsl.	61
Hrvat Mirko	63	Rubido	61

Digitized by Google

Krestić	63	Tombor	61
Mihalović D.	63	Baron Prandau	60
Ožegović L. bar.	63	Kotur	58
Pust	63	Horvat Petar	58
Špišić	63	Jordan	58
Vidrić	63	Pejačević P. grof	58
Jakić	62	Türk	58
Kukuljević	62	Ogjić	56
Miškatović	62	Pejačević, L. grof	58
Mrazović	62	Šašić	55
Subotić	62	Vukašinović	55
Šram	62	Kolarić	53
Vončina	62	Steković	52
Živković	62	Malec	46

koje predsjednik izabranimi proglasi, te će im se vjerodajnice uručiti i pozove neka čim prije u Peštu otidju.

Predsjednik pita kojim načinom da se adresa Njegovomu Veličanstvu podnese ili putem hrvatskoga ministarstva ili deputacijom.

Dr. Vuščić predlaže da se deputacijom sastojećom iz predsjednika sabora i podpredsjednika podnese što se i usvaja.

Pošto je dr. Makanec mandat položio, zaključeno vladi predložiti, da nov izbor razpiše.

Ujedno predsjednik s dozvolom sabora prijavljuje, da će sjednicu buduću u svoje vrieme ureći.

Tim bi sjednica zaključena, zapisnik odma sastavljen, pročitan i podpisan.

Jovan Steković, s. r. **Krestić,** s. r.
sab. bilježnik.

Predsjednik: Ima li kakova prigovora proti ovom ovako sastavljenom zapisniku? (Neima.)

Prigovora neima, zapisnik se verificira.

Vis. sabore! Pošto je, kako rekoh, dnevni red za danas izcrpljen, dižem sjednicu, a buduću ću ureći, kad bude slobodno i moguće. (Živio!)

(12 satih.)

Digitized by Google

Sedma saborska sjednica,

držana dne 18. listopada 1875. u 11 satih pod predsjedničtvom saborskoga predsjednika g. Nikole Krestića.

Sadržaj: Zapisnik prošle sjednice. — Makančeva interpelacija o zatvoru senjskoga bilježnika Gržanića; Folnegovićeva o arondiranju podžupanija.

(11 sati 15 minuta).

Predsjednik: Sjednica počimlje.

Vis. sabore! Ovlašten po vis. saboru dne 30. kolovoza o. g. uzeo sam si slobodu, Vas gospodo! na jučer pozvati; pošto pako jučer zakonom propisani broj članova nije prispio, s toga je sjednica za danas urečena, i danas je, kako vidim zakonom propisani broj članova prisutan.

Prije svega dopustite mi, da podnesem izvješće predsjednika i I. podpredsjednika o izručenju adrese Nj. Veličanstvu. Molim g. bilježnika, da izvoli ovo izvješće pročitati.

Bilj. **Konrad Filip** (čita izvješće o izručenju adrese:)

Predsjednik: Prima li se ovo izvješće do ugodnog znanja? (Prima se.)

Na ovaj vis. sabor stigli su sliedeći podnesci:

Svietli ban priobćuje, da je Nj. Veličanstvo prev. riešenjem od 31. kolovoza 1875 na znanje uzelo izbor predsjednika i podpredsjednikah sabora. (Živio!)

Uzima se na znanje.

Svietli ban dostavlja osnovu zakona o proračunu za god. 1876.

Ide odboru za zemaljski proračun, te je osnova već danas razdieljena medju članove.

Svjetli ban dostavlja obrazložene račune za g. 1874.

Ide odboru za zemaljske račune.

Svjetli ban dostavlja zaključne račune zaklade narodnih učiona i Marija Terezijanske štipendialne zaklade za g. 1874.

Ide odboru za zemaljske račune.

Kr. zem. vlada priobćuje, da je Nj. Veličanstvo prev. riešenjem od 26. rujna 1875 blagoizvolilo sankcionirati zakon o hallskih prebendah i obskrbnih štipendijah.

Uzima se na znanje.

Vlada dostavlja zakonske članke zajedničkoga sabora, i to zak. čl. 30. 33. i 41.

Sankcionirani ovi zakoni zajedničkoga sabora staviti će se proglašenja radi na dnevni red.

Svjetli ban dostavlja uz obrazloženje proračun za odkupninu javnih radnja za god. 1876.

Ide odboru za trgovinu, obrt i javne radnje.

Molba dnevničara kr. sudbenog stola u Zagrebu za povišenje dnevnica.

Molba ova morala bi redovito iti odboru peticionalnom; pošto će se pako skoro proračun preduzeti, možebiti bi vis. sabor na to pristao, da molba ide odmah odboru budgetnom. (Prima se.)

Molba manipulacionalnih činovnika kr. sudb. stola u Zagrebu za povišenje beriva.

Isto tako mislim, ako je vis. kuća sporazumna, da bi i ova molba išla odmah odboru budgetnom. (Prima se.)

Gg. Conte Burati, dr. Makanec, Domjanić, Milčić, Folnegović i Mesić podnieli su svoje vjerodajnice, koje idu odboru verifikacionalnom.

Rieč ima g. predstojnik unutrnjeg odiela.

Zast. vl. **Jovan Živković**: Vis. sabore! Čast mi je od strane vlade predložiti zak. osnovu ob uredjenju urbarskih odnošaja s molbom, da ju vis. sabor čim prije u pretres uzeti izvoli.

Predsjednik: Ova zak. osnova morala bi po poslovniku ići odboru za poslove agrarne; nu pošto u sebi sadržava pravnih pitanja, možebiti bi vis. sabor toga mnienja bio, da osnova ide ujedno odboru agrarnom i pravosudnom, da ju oba odbora zajedno u pretres uzmu. (Prima se.)

Digitized by Google

Rieč ima g. dr. Makanec, da stavi interpelaciju.

Dr. **Milan Makanec**: Vis sabore! Bez sumnje je sudstvo vrstno i ugledno jedan od najglavnijih stupova pravnoga stanja u svakoj zemlji; ako dakle na išta, to bi sabor i javno mnienje i vlada morala na to gledati, da se nemože pomisliti, da sudstvo služi posebnim interesom. Buduć se narodna stranka uvjek poziva na činjenice svršenih čina, nesmije se ni opoziciji to zamjeriti.

Zaista vrlo tužan slučaj dogodio se je u tom pogledu u Senju. Znano je, da je izbor za grad Senj bio odredjen na 4. kolovoza o. g.; znano je, da je na dan 3. kolovoza, dakle jedan dan prije izbora, kandidat opozicije, obć. bilježnik Gržanić bio od službe suspendiran, i po nalogu sudca izbrisan iz izborne listine. Povedena bi iztraga, a tu se govori o veleizdaji, ob uvredi Nj. Veličanstva i carske kuće. Ta iztraga povedena je usljed prijave njeke vrlo obskurne osobe i to prvo radi rakovičkoga ustanka, akoprem je već toliko vremena, što je Nj. Veličanstvo podielilo amnestiju svim krivcem u tom ustanku Ta stvar iztražuje se tim, da je došlo do pitanja, je li Gržanić u kakovom odnošaju sa Starčevićem stoji. To je vrlo čudnovato, jer ja mislim, da budi pismeno budi ustmeno obćenje sa Starčevićem nemože biti razlogom sumnje.

Prvi iztražni sudac nije valjda pronašao, štogod odrediti; ali na jedanput upravo njekoliko dana prije izbora eto ti nova iztražna sudca, državnog odvjetnika i još njekoliko sudbenih osoba, da iztraže ovu vrlo važnu stvar, koja se u tom sastojati ima, da se kao bilježnik nije zaprisegao Nj. Veličanstvu nego obćini, i što nije pozdravio nadvojvodu Albrechta, kad je boravio u Senju. Obrazac prisjege dokazuje, da se je zaprisjegao Nj. Veličanstvu. On je zahtjevao na odluku iztražnog sudca riešenje sudišta; nu prošlo je već 2½ mjeseca, a riešenja neima još nikakova, da li se ima metnuti pod specialnu iztragu. Naravno, da u tih odnošajih Gržanić, čovjek posve neporočan, nije mogao ostati kandidatom, nego je morao svoje sigurno mjesto drugomu ustupiti.

Taj postupak sudbeni, pošto je stvar zrela, a ipak još ništa zaključeno nije, tim više je sličan političkomu progonstvu, i tim je strašniji, što se znade, da državni nadodvjetnik vrlo uplivnu rieč imade, a nikomu nije odgovoran osim banu, t. j. svomu tastu; s toga bi se u takovih stvarih moralo što više na to gledati, da se javnomu mnienju nedade ponuke misliti, da se zvanje i upliv sudstva vredja tim, što se zlorabi na progonstvo političkih protivnika.

Slične stvari dogadjale su se pod Rauchom, koje se nemogu što oštrije osuditi. Zato je postupak ovaj pod vladom bana Mažuranića tim čudnovatiji.

Još nješto vrlo tužna dogodilo se usljed ove stvari. Majka Gržanića, starica, čuvši, da joj je sin tako brzo pod iztragu metnut sbog uvrede Nj. Veličanstva, razboli se i umre.

Neću dalje tu stvar razglabati; činjenice su jasne, a činjenice logike još jasnije. Budući nebi rad, da na vladi i na sudstvu ostane takova ljaga, stavljam sljedeću interpelaciju na svietlog bana: (Čita.)

„Jeli Vaša preuzvišenost na iztragu proti bilj. Gržaniću djelovala, pa ako, s kojega razloga?"

Predsjednik: Ova interpelacija staviti će se u zapisnik i predati svjetlomu banu.

Rieč ima g. zast. Folnegović, da stavi interpelaciju.

Franjo Folnegović: Vis. sabore! U prijašnjem saboru zagovarao se je vrlo gorljivo i toplo sustav centralizacije, tako da je u narodu zavladalo mnienje, kao da je taj sustav jedino spasonosan za domovinu. Prve posljedice toga javnoga mnienja bile su izražene u županijskih skupština, kad su ove vladu upitale, kako da se neka upravlja sa njihovimi zakladami, koje u svih municipijah njekoliko miljunah iznose. Županijske skupštine velikom su pripravnošću prema tomu duhu centralizacije vladi prepustile, neka ona s ovimi zakladami upravlja, i u koje svrhe se novac ima trošiti.

Pitanje ob ovih županijskih zaklada razpravljalo se u javnih organih na široko; pitalo se, imali se ustrojiti hipotekarna banka, da dobije narod novce u ruke, a da nebi ležao samo u papiru, koji ima u sadanje vreme kritično vrednost. Županija zagrebačka pozvala je vještake i odredila, da će se najuspješnije upravljati zakladom, da se glavnicami podupre obrt i manji posjed. Na koji način se to izvesti ima, prepustila je vladi, a godina dana je već skoro minula, odkad je taj zaključak stvoren, a nezna se ništa, kako se zakladom upravlja i što je učinjeno. Kako se meni čini, ouaj sustav centralizacije, koji se je toli gorljivo zagovarao, nenadje tako gorljivih izvoditelja. Godina dana je minula, — a to u pogledu gospodarstvenog napredka nije malena stvar, — bez da se u javnosti znade, što je učinjeno, s toga sam slobodan interpelaciju upraviti na vis. vladu sljedećega sadržaja: (Čita.)

„Što je vis. kr. zem vlada učinila iz županijskih zaklada, i što namjerava učiniti.

Predsjednik: Interpelacija staviti će se u zapisnik i predati svjetlomu banu.

Za danas je dnevni red izcrpljen. Čast mi je javiti vis. saboru, da sutra naše sveučilište slavi veliku svečanost, naime svečanu instalaciju rektora magnifika i prvu godišnjicu utemeljenja. Buduć da ovaj vis. sabor ima veliko učešće na ovoj svečanosti, uzimam si od strane sveučilišta slobodu gg. članove sabora umoliti, da sutra po podne u 6 satih na ovu svečanost, koja će se ovdje u sabornici obdržavati, doći izvole.

Molim odbor budgetni, da odmah sutra svoju radnju započeti izvoli.

Za danas dižem sjednicu, buduću ureći ću, kad bude moguće, kad naime odbor budgetni svojim poslom bude gotov. (11 sati 45 minuta.)

*

Digitized by Google

Osma saborska sjednica,

držana dne 19. listopada 1875. u 10 sati, pod predsjedničtvom saborskoga predsjednika g. Nikole Krestića.

Sadržaj: Zapisnik 7. saborske sjednice. — Podnesci. — Interpelacija zast. dra. Makanca glede izbora na Rieci. — Interpelacija zast. Folnegovića glede zaokruženja podžupanijah. — Izbor jednoga člana u odbor za proračun.

(10 sati 15 minuta.)

Predsjednik: Sjednica se otvara; molim g. bilježnika, da izvoli zapisnik pročitati.

Bilj. **Konrad Filip** (čita):

Zapisnik

VII. sjednice sabora kraljevinah Dalmacije, Hrvatske i Slavonije držane u glavnom zemaljskom gradu Zagrebu dne 18. listopada 1875. pod predsjedničtvom saborskoga predsjednika gosp. Nikole Krestića u prisutnosti trideset i osmorice saborskih članovah.

1) Čita se izvješće saborskog izaslanstva u osobi saborskog predsjednika Nikole Krestića i I. podpredsjednika Mirka Hrvata u predmetu izručenja saborske adrese Njeg. c. i kr. apoštolskomu Veličanstvu kralju Franji Josipu I.

Prima se na ugodno znanje.

2) Svietli ban priobćuje, da je Njegovo c. i kr. apoštolsko Veličanstvo previšnjim riešenjem od 31. kolovoza 1875. preblagostivo uzelo na previšnje znanje izbor zastupnika Nikole Krestića predsjednikom, a Mirka Hrvata i Petra Horvata podpredsjednikom sabora kraljevinah Hrvatske, Slavonije i Dalmacije. Prima se na znanje.

3) Svietli ban dostavlja osnovu zakona o proračunu za potrebštine unutarnje samouprave za godinu 1876. na ustavno pretresivanje. Predaje se odboru za proračun. —

4) Svietli ban dostavlja računski zaključak s odnosnimi obrazloženji zatim glavni svotni rač. zaključak glede potrebe i pokrića autonomnog budgeta za sva tri poglavja za godinu 1874. Predaje se odboru za razsudbu zemaljskih računa.

5) Svietli ban dostavlja saborskog pretresivanja radi računske zaključke zaklade narodnih učiona i štipendialne zaklade Marije Terezijanske za godinu 1874. Predaje se odboru za razsudbu zemaljskih računa.

6) Kralj. zemaljska vlada priobćuje, da je Njegovo c. i kralj. apoštolsko Veličanstvo blagoizvolilo sa previšnjim riešenjem od 26. rujna t. g. premilostivo podieliti previšnju sankciju zakonu o obskrbnih štipendijah i hallskih prebendah. Prima se homagialnim poklonom na znanje.

7) Kralj. zemaljska vlada dostavlja previšnjom sankcijom providjene izvornike zajedničkih zak. članaka i to zak. članak 30 o privremenom oporezanju šuma, koje leže u području razvojačenih krajiških pukovnija varaždinsko-gjurgjevačke i varaždinsko-križevačke te koje su bile dosele proste od poreza; —

zatim zak. čl. 33. o državnomu proračunu za godinu 1875; —

zak. članak 40. u pogledu povišenja državne garancije za prvu ugarsko galičku željeznicu i o preinačenju §. 3. zak. čl. 13 od god. 1873 i konačno zak. članka 41. o eventualnom poravnanju odštetnih zahtjeva podignutih proti državi povodom gradjenja željeznica kao i onih investicija potrebitih na željeznica uživajućih državnu garanciju — s molbom, da se isti zak. članci u saboru proglase. — Stavit će se proglašenja radi na dnevni red.

8) Svietli ban dostavlja uz potanje obrazloženje proračun o odkupnini javnih radnjah za god. 1876. Predaje se odboru za trgovinu, obrt, komunikaciju i javne radnje.

9) Dnevničari kralj. sudbenoga stola u Zagrebu mole za milostivo povišenje dnevnica. Predaje se budgetnom odboru.

10) Manipulacionalni činovnici XI. činovnog razreda kod kralj. sudbenoga stola u Zagrebu mole za povećanje njihovih beriva. — Predaje se odboru za zemaljski proračun. —

11) Dr. Conte Buratti, Dr. Milan Makanec, Dragutin Domjanić, Josip Milčić, Franjo Folnegović i Matija Mesić predaju svoje vjerodajnice kao novo izabrani zastupnici, koje se predaju verifikacionalnomu odboru. —

Digitized by Google

12) Gospodin Jovan Živković predstojnik nutarnjega odjela kralj. zemaljske vlade podnaša u ime iste kralj. zemaljske vlade zak. osnovu o konačnomu razriešenju urbarsko-srodnih odnošaja na ustavno saborsko pretresivanje. Predaje se odboru za poslove agrarne i odboru za pravosudje. —

13) Narodni zastupnik dr. Milan Makanec stavlja na preuzvišenoga gosp. bana interpelaciju sljedećega sadržaja:

Da li je Preuzvišenost Vaša na karnu sudbenu iztragu povedenu proti senjskom gradskom bilježniku g. Gržaniću uticala, pa ako, kojim načinom?

Ova interpelacija uvršćuje se u zapisnik te se dostavlja svietlomu banu. —

14) Narodni zastupnik Franjo Folnegović stavlja na svietloga bana sljedeću interpelaciju.

1) „Što prieči vladu Vaše Preuzvišenosti, da ove osobito po materialno blagostanje naroda toli koristne zaključke pojedinih županija naročito zagrebačke sve do danas nije ni počela uživotvorivati?"

2) Što smjera vlada Vaše Preuzvišenosti u ovomu predmetu u obće učiniti?

I ova interpelacija uvršćuje se u zapisnik te dostavlja svietlomu banu —

15) Predsjednik pozivlje saborske članove na sveučilištnu svečanost, koja će se sutra dne 19. listopada u 6 sati po podne u ovosaborskoj dvorani obdržavati — i zaključi na to sjednicu.

Filip, s. r. **Krestić,** s. r.

Predsjednik: Ima li kakova prigovora proti ovom ovako sastavljenom zapisniku? (Neima) — Prigovora neima, zapisnik se verificira.

Na ovaj vis. sabor stigli su sljedeći podnesci:

Žitelji selah Ciglene i Ratkovca mole, da se odciepe od obćine Trojstva, te pridadu obćini severinskoj belovarske podžupanije. — Ide odboru peticionalnom.

Molba manipulacionalnih činovnika kr. sudb. stola u Vukovaru; mole povišenje beriva. —

Ja mislim, pošto se je već jedna slična molba odmah predala odboru budgetnom, da bi se i ova mogla predati istomu odboru, ako je vis. kuća sporazumna? (Prima se.)

Rieč ima g. dr. Makanec, da stavi interpelaciju.

Dr. **Milan Makanec:** Vis. sabore! Prigodom razprave o noveli izbornoga reda interpelirao sam vis. vladu glede Rieke u tom smislu, ako Rieka nebude razpisala izborah, da imade pravo ban imenovati izbornu deputaciju. Neznam, zašto se je vlada i narodna stranka tomu opirala, i zašto nije nastojala, da se izborni zakon i u gradu Rieci izvede. Nesmisao je, što se reklo, da to nije umjestno; jer znamo, da grad Rieka ima poslati dva zastupnika u ovaj sabor; tih ovdje neima, niti je ikad izbor na Rieci bio razpisan. Obziri oportuniteta, bili kakovi mu drago nemogu nikako izvršenje obstojećega zakona zapriečiti. S toga se vrlo čudim, ka o ban po svjesti i dužnosti, po pravu i ugledu nije našao za shodno, da ovo pitanje onako rieši, kako zakon sobom donosi. Neću duljiti, nego na prosto stavljam pitanje, oje je posve jasno: (čita.)

„1) Da li je preuzv. Vaša učinila shodne odredbe, da se na Rieci razpiše izbor dvojice zastupnika za hrvatski sabor?

2) Ako ne, čim opravdava Vaše preuzv. protuzakoniti taj propuštaj?"

Ujedno sam slobodan u kratko urgirati odgovor na svoju interpelaciju glede „Primorca."

Predsjednik: Gosp. dru. Makancu imam samo primjetiti, da bi urgenciju ovu mogao bio samo onda staviti, kad bi mu bio zato rieč dao, a ja bi mu bio svakako rieč dao, da se je prijavio; s toga molim, da se g. dr. Makanec strogo reda držati izvoli.

Rieč ima g. zast. Folnegović, da stavi interpelaciju.

Franjo Folnegović: Vis. sabore! Poznato je, kako je vladajuća stranka povjerenje naroda stekla i došla na kormilo; poznato je, kako je sav njezin rad i njezina politika stekla podpuno pouzdanje naroda, željećega da se kukavnomu stanju sudstva i uprave liek donese. Nitko nije više osvjedočen o potrebi reforma, koliko ja, te iskreno priznajem, da bi ja za dobru upravu naše domovine sve žrtvovao, samo se nebi odrekao državnoga prava.

Vladajuća stranka i njezina vlada počela je svoj rad; imade već tri godine, odkad se reformami bavimo, a sigurno ćete posvjedočiti svi, da nikakvi elementi nisu stavljali vladi zaprieka, da upravne reforme što sgodnije u našoj domovini provede. Kako se te upravne reforme uvadjaju, imao sam priliku njekimi mojimi interpelacijami vis. kući predočiti. Sjetio sam Vas, kako je zakon ob odkupu javnih radnja naše ceste upropastio; sjetio sam Vas, kako se sa županijskimi zakladami neupravlja prama interesom naroda, a imati ću možda još prilike, na više takovih okolnostih vis. kuću sjetiti. Danas mi je pred očima arondiranje upravnih političkih oblastih u Hrvatskoj, koje je po mom mnienju tako nesretno izpalo, da nebi znao izprike, kojom bi se mogla opravdati lahkoumnost (Oho!) kojom su se arondirale naše podžupanije. Ja velim to zato, jer smo imali u Hrvatskoj u kratko vreme čestih promjena; od god. 1848. imadosmo šest raznih organizacija i razdjeljenja. Tu je dakle bilo prilike stari materijal pribrati, iz njega odabrati, što je bolje, i prema tomu arondirati, ako nebi bilo ljudih, koji bi bolje savjetovali.

O dobrom arondiranju podžup. teritorijah mnogo zavisi. Obćine bivšeg dugoselskog kotara osiećaju najžešće nevolju neshodna razredjenja, jer uzmite, da tko hoće iz Oborova do podžupanije, to mora u Sesvetih sjesti na željeznicu, odvesti se u Zagreb, a ovdje mora sjesti opet na drugu željeznicu, da dodje u Sisak do podžupanije. Praktični resultat, ako je arondiranje nesretno udešeno, ako

Digitized by Google

su oblasti razbacane na sve četiri strane, kao što za bivši dugoselski kotar, jest taj, da narod ima dvostruki trošak i dangubu, poradi najobičnijih poslova. S toga stavljam sljedeću interpelaciju na preuzv. g. bana: (čita.)

„Je li se vlada preuzvišenosti Vaše jurve uvjerila, od kolike je po žiteljstvo bivšeg kotara dugoselskoga materialne štete, što je u upravi podpalo pod podžupaniju sisačku i zagrebačku, a u sudstvu pod kotar sv.-ivanski i veliko-gorički?

Ako jest:

Kako kani vlada Vaše preuzv. ovoj novoj nevolji tamošnjega žiteljstva doskočiti?"

Predsjednik: Interpelacija uvrstiti će se u zapisnik i predati svjetlomu banu.

Rieč ima g. predstojnik unutarnjeg odiela.

Zast. vlade **Jovan Živković**: Vis. sabore! Što se tiče prve interpelacije g. dra. Makanca glede postupanja proti listu „Primorcu", čast mi je g. interpelantu odgovoriti u kratko, da će njemu sigurno poznata biti razlika izmedju novoga i staroga tiskovnoga zakona. Po starom zakonu bijaše moguća zapliena i polag osobnog uvidjenja dotičnoga činovnika. Moguće, da se uvukla poradi kriva tumačenja starog zakona koja zloporaba — što medjutim nebi nečuveno bilo; ali novi je zakon posve jasan glede postupka proti povremenom tiskopisu, te protivnu tumačenju mjesta neima. Kad se povremeni tiskopis izdaje, ima se po novom zakonu, §. 14. istodobno redarstvenoj vlasti podnieti jedan primjerak. Tu se dakle nemože ništa zaplieniti, nego kašnje, ako tiskopis što sakrivi, ima sud tako zvani objektivni postupak povesti. A ja mogu g. interpelanta uvjeriti, da će vlada strogo bditi nad tim, da se zakon vrši, i mislim da u buduće neće imati povoda ovakove interpelacije stavljati.

Što se tiče interpelacije glede zastupanja grada Rieke, — koja je interpelacija u istinu vrlo važna —, uzeo sam na se odgovornost, da i na nju odgovorim.

Istina je, da je svjetli ban poprimio mjere, koje tamo idu, da vidimo zastupnike grada Rieke u našoj sredini. Ali varao bi se svaki, koji bi mislio, da bi se to postiglo tim, da se oni direktno pozovu. U faktičnih okolnostih danas k tomu još nije neposredan korak niti moguć; nego ban poprimio je mjere, da se neizvjestnom položaju, u kojem se grad Rieka nalazi, jedanput zakonom kraj učini. Gosp. dr. Makanec i vis. sabor dobro zna, da postoji tako zvani provizorij na Rieci, utanačen izmedju jedne i druge vlade, naime izmedju ugarske vlade i bana Bedekovića. Sadržaj toga provizorija nije niti tadašnjemu saboru poznat bio, pošto se samo kao njeki privremeni normativ u pogledu admininistrativnoga položaja grada Rieke smatrati ima. Provizorij taj sankcioniran je po kralju, te se ima do onda uzdržati, dok se položaj grada Rieke u svakom pogledu zakonom neustanovi. Taj provizorij je tomu na putu, da ban nemože direktnim putem ovoj želji zadovoljiti; što je moguće, učinio je, a to jest, kako vidite u adresi i u prev. kr. odpisu, da je od kralja izhodio dozvolu, kojom se riešenje ovoga pitanja ovomu vis. tielu u izgled stavi, da naime ovaj sabor može glede Rieke poprimiti mjere §. 66. nagodbe naznačene, t. j. da može izabrati onaj organ, koji je sa drugimi sličnimi organi pozvan, da ovo pitanje razpravi i rieši. Ban je dakle sa svoje strane izhodio onu pravnu i praktičnu mogućnost, da se pitanje riečko u tečaj stavi, te da već jednom prestane biti viseće, a to jedini onaj put i jedino sredstvo, koje je ban poprimiti mogao, i kojim se do toga doći može, da zastupnike riečke u našoj sredini pozdraviti uzmognemo.

Nu hoće li i drugi onaj faktor, naime sabor ugarski pripravan biti već sada odazvati se toj želji našoj, da se ta stvar u tečaj stavi, to je gospodo! drugo pitanje, to od bana nezavisi niti on za to odgovarati može. U tome pogledu valja ono, što sam već u više prigodah izustiti čast imao, naime: to visi od okolnostih. Budu li po nas i našu zemlju u tome povoljne okolnosti, tada ćemo i do toga riešenja prije doći; nu svakako od toga zavisi, da se ono postići uzmogne, što g. interpelant a i mi isto tako želimo.

Pošto dakle g. interpelant iz ovoga, što sam rekao vidi i uvjeriti se mogao, da je ban sve učinio, što se je pri postojećih okolnostih u toj stvari i u tom pitanju učiniti dalo, i što baš k istomu cilju vodi, te da ovdje o kakovom protuzakonitom postupanju ili propuštaju bana niti govora biti nemože, mislim, da će g. interpelant s ovim odgovorom zadovoljan biti.

Dr. **Milan Makanec**: Glede „Primorca" sam zadovoljan, ali moram dodati, da i od 26. rujna, odkad je novi tiskovni zakon stupio u kriepost, „Primorac" ide na cenzuru u Rieku, i da se plieni kao i prije. . . . .

Predsjednik: Gosp. dr. Makanec dobro znade, da mu po poslovniku nije dozvoljeno obrazlagati.

Dr. **Milan Makanec**: Glede Rieke nemogu biti zadovoljan, te ću učiniti predlog, o kojem mislim . . . . .

Predsjednik: (Prama dru. Makancu.) Molim liepo. —

Prima li vis. sabor na znanje odgovor vlade na dvie interpelacije g. dra. Makanca? (Prima.)

Rieč ima g. predstojnik unutarnjeg odiela.

Zast. vlade **Jovan Živković**: Vis. sabore! Što se tiče interpelacije gosp. zast. Folnegovića glede arondiranja podžupanijah, to bi ja u obće molio g. interpelanta, ako misli vladu interpelirati, neka neinterpelira većinu sabora ili stranku, jer inače se ja nemogu smatrati pozvanim, da odgovorim. Drugo, što imam ovdje opaziti, jest ona rieč, izustjena po g. interpelantu, da je vlada pri arondiranju teritorijah lahkoumno postupala. Ja tu rieč odlučno odbijam, te mislim, da treba promisliti prije, nego se što takova izusti. Iz ovoga što ću reći, moći će svatko uviditi, da li je u tom poslu vlada smotreno ili nesmotreno postupala.

Interpelacija glasi ovako: (čita, vidi gor.)

Vlada će kod onog razdjeljenja, koje je učinila, ostati

Digitized by Google

dotle, dok izkustvo nepokaže, da je pozvana učiniti promjene. Vlada nije postupala naprosto na pamet i na svoju ruku, jer je pozvala enquetno povjerenstvo, prvo da vidi, što su opravdane i što neopravdane želje naroda; drugo, da steče izkustvo, koje sama imati nemože, t. j. kako ovdje i ondje okolnosti u našoj zemlji stoje; a treće, akoprem je vis. sabor vladi prepustio, da ona razdjeljenje na svoju ruku ustanovi, — jer se znalo, ako bi se stvar u saboru razpravljala, radi partikularističnih nazora nebi se došlo do resultata — ipak vlada nije htjela samo na svoju ruku postupati bez informativnih vota, nego je pozvala sa svih stranah odlične i vješte muževe i saborske članove, da čuje njihovo mnienje i predloge, i prema tomu, kako se je uvjerila, da je ovo i ono, što se predlagalo, izvedivo ili ne, udesila je svoj rad, i riešila svoj zadatak. Vlada je imala pred očima i prijašnja razdjeljenja. Ona se je osvjedočila, da više podžupanija nemože biti nego 20, više naše financialne okolnosti nedopuštaju. Naravno, da je tu jedno ili drugo mjesto moralo izpasti iz računa, imenito dugoselski kotar, kojemu je figura manje više nenaravna. Doskora doći će na red razdjeljenje i zaokruženje političkih obćina, i kod toga posla, koji će biti još obsežniji i mučniji od zaokruženja podžupanija, biti će prilike, da se pokaže, na koliko teritorija podžupanija mogu drugu figuru dobiti, imenito, ako se bude nužda pokazala, kakov će dobiti oblik dugoselski kotar.

Franjo Folnegović: Nisam zadovoljan.

Predsjednik: Prima li vis. sabor na znanje odgovor g. predstojnika unutarnjih poslova? (Prima.)

Vis. sabore! Glavni povod današnjoj sjednici je ovaj. Kao što će se gospoda sjetiti, u sjednici od 29. kolovoza o. g. položio je g. dr. Šram članstvo budgetnog odbora. Odbor budgetni počeo je jučer svoju radnju, te se je već s početka uvjerio, da je absolutno nužda, da bude broj članova podpun, kako poslovnik zahtjeva. S toga razloga pozvao je odbor taj predsjedničtvo, neka sazove sjednicu, da vis. sabor izjavi, želi li ovoj potrebi odbora budgetnog zadovoljiti ili ne. Ja mislim, da ću želju cieloga sabora izraziti, ako izjavim, da je ovaj sabor pripravan zadovoljiti zahtjevu budgetnog odbora, s toga mislim, da bi se mogao, ako je s voljom vis. kuće, izbor ovoga 15. člana odmah u današnjoj sjednici preduzeti. (Prima se.)

Kad se to prima, molim g. bilj. Stekovića, neka izvoli čitati imenik, a gospodu molim, da na cedulju napišu ime onoga, koga žele za člana odbora budgetnog. Za kontrolu imenujem gg. zast. Tita Ožegovića i Kamenara.

(Izbor se obavlja.)

Predsjednik: (Poslje obavljena izbora.) Vis. sabore! Resultat skrutinija je sljedeći: od 36 glasujućih dobio je g. dr. Lorković 35 glasova; ima se dakle smatrati izabranim.

Za danas je dnevni red izcrpljen, s toga dižem sjednicu, a buduću ureći ću polag potrebe.

(11 sati 5 minuta.)

Digitized by Google

Deveta saborska sjednica,

držana dne 27. listopada 1875. u 11 sati, pod predsjedničtvom saborskoga podpredsjednika g. Mirka Hrvata.

Sadržaj: Zapisnik prošle sjednice. — Odgovor vladinoga zast. Jovana Živkovića na interpelaciju Franje Folnegovića glede uprave žup. zakl. — Interpelacija zast. Radoslava Rubida na zem. vladu glede zakona ob odkupu javnih radnja. — Interpelacija zast. Stevana Popovića na preuzv. bana glede razpisanja izbora za kotar irižki i varoš Rumu. — Interpelacija zast. Svetozara Kuševića na preuzv. bana glede gradjenja krajiške željeznice. — Dnevni red: Izviešće verifikacionalnoga odbora. — Čitanje sankcioniranoga trgovačkoga zakona.

Predsjednik Mirko Hrvat: Sjednica se započima. Pročitati će se zapisnik VIII. saborske sjednice, držane dne 19. listopada 1875.

Bilježnik Barun **Ožegović** (čita):

Zapisnik

VIII. sjednice sabora kraljevinah Dalmacije Hrvatske i Slavonije držane u glavnomu gradu Zagrebu dne 19 listopada 1875. pod predsjedničtvom predsjednika saborskog Nikole Krestića u prisutnosti 40 saborskih članova; od strane vlade prisutni odjelni predstojnici Jovan Živković i Dr. Pavao Muhić.

1) Čita se zapisnik prošle sjednice, koji se nakon prigovora, učinitog po zastupniku Franji Folnegoviću, po saboru pako na pitanje predsjednika, da li sabor prigovore zastupnika Franje Folnegovića prihvaća? zabačenog, ovjerovljuje.

2) Predsjednik priobćuje molbu činovnikah manipulacije kr. sudbenoga stola vukovarskoga za povišenje beriva, koja se odboru za zemaljski proračun dostavlja.

3) Predsjednik priobćuje molbu selah Ciglena, Ratkovac i Prespe za oddieljenje od obćine Trojstvo i pridieljenje k obćini Severin, koja se peticionalnomu odboru dostavlja.

4) Zastupnik dr. Milan Makanec stavlja na preuzvišenoga bana sljedeću interpelaciju:

1) Da li je preuzvišenost Vaša učinila shodne odredbe, da se na Rieci razpiše izbor dvojice zastupnika za hrvatski sabor? —

2) Ako ne, čim opravdava Vaša preuzvišenost protuzakoniti taj propuštaj?

Interpelacija ova dostavit će se preuvišenomu banu.

5) Zastupnik Franjo Folnegović stavlja na preuzvišenoga bana sljedeću interpelaciju:

Je li se vlada Vaše preuzvišenosti jurve uvjerila, od kolike je po žiteljstvo bivšega kotara dugoselskoga materialne štete, što je u upravi podpalo pod podžupaniju sisačku i zagrebačku a u sudstvu pod kotar Sv. Ivanski i Velikogorički? Ako jest, kako kani vlada Vaše preuzvišenosti ovoj novoj nevolji tamošnjega žiteljstva doskočiti? — Nije li pako; na koj način ju je o tom moći uvjeriti?

6) Odjelni predstojnik Jovan Živković odgovara na interpelaciju učinjenu po zastupniku dru. Milanu Makancu u IV. sjednici dne 28. kolovoza 1875. glede „Primorca“ i ujedno na interpelaciju u današnjoj sjednici učinjenu. Sa odgovorom na prvu se zastupnik dr. Milan Makanec zadovoljuje, sa odgovorom na današnju interpelaciju pako se nezadovoljuje. Sabor prima oba odgovora na znanje. —

7) Odjelni predstojnik Jovan Živković odgovara na današnju interpelaciju zastupnika Franje Folnegovića, sa kojim odgovorom se zastupnik Franjo Folnegović nezadovoljuje i koji sabor na znanje prima.

8) Predsjednik sabora priobćuje, da je zastupnik dr. Lavoslav Šram iz odbora za zemaljski proračun izstupio i da je taj odbor želju izjavio, da bude broj članova podpun; zato pozivlje predsjednik sabrane članove sabora, da izaberu manjkajućeg još člana za odbor za zemaljski proračun. Taj poziv bude po saboru prihvaćen, te odmah izbor utanačen. Izabran bude nakon skrutinija, obavljenog po zastupnici Titi Ožegoviću, Radoslavu Rubidi i Gjuri Kamenaru članom odbora za zemaljski proračun zastupnik dr. Blaž Lorković.

Pošto je time dnevni red izcrpljen, digne predsjednik sjednicu i bude dojduća sjednica prama potrebi urečena.

Barun **Ožegović**, s. r.
bilježnik.

Digitized by Google

Predsjednik: Ima li vis. sabor kakve primjetbe? (Nitko se nejavi.) Pošto primjetbe nema ovjerovljuje se zapisnik. Na visoki sabor došli su sliedeći podnesci:

1. Izvješće verifikacionalnoga odbora o verifikaciji izbora naknadnih. — Izvješće ovo stavit će se na dnevni red.

2. Odbor pravosudja i š njim spojeni agrarni odbor podnaša osnovu zakona o konačnom razterećenju izvanselištnih, krčevinskih, gornih i činženih zemalja. Izviešće ovo stavit će se na dnevni red.

3. Zemaljska vlada dostavlja previšnjom sankcijom providjeni zakonski članak XXXVII. od god. 1875. o „trgovačkom zakonu.“ Zakon ovaj proglasit će se u današnjoj sjednici.

4. Zemaljska vlada dostavlja više proračuna zakladnih za god. 1876. na ustavni pretres. Upućuje se saborskomu odboru za zemaljski proračun.

5. Zemaljska vlada priobćuje status osoblja gradjevnoga odsjeka u Hrvatskoj i Slavoniji. — Dostavit će se saborskom odboru za proračun.

6. Zemaljska vlada, odjel za bogoštovje i nastavu dostavlja proračun zaklade narodnih učiona i stipendialne zaklade Marije Terezianske za god. 1876. Upućuje se saborskomu odboru za proračun.

7. Molba obćine Harastin za odkup arendalnih zemalja i livada. Dostavit će se odboru za molbe.

8. Molba obćine Trsatske za uzdržavanje obće pučke učione na Sušaku zemaljskimi sredstvi. Dostavlja se odboru za peticije.

9. Molba kotara Šidskog u Sriemu za ustrojenje trećeg mjesta kr. podžupanijskog fizika sa sjedištem u Šidu. Upućuje se odboru za molbe.

10. Molba manipulacionalnoga činovništva kr. sudbenoga stola u Osieku za povišenje plaće i stanarine. Dostavit će se odboru za zemaljski proračun.

11. Molba odvjetnika Hinka Ostoića, da se njegovu sinu Vladimiru obskrbnina u ludnici kod Štajerskog Gradca za 2. razred iz zemaljskih sredstva plaća. Upućuje se odboru za molbe.

Predsjednik: Gospodin vladin zastupnik Živković ima rieč, da odvrati na jednu interpelaciju.

Jovan Živković: Visoki sabore! U zadnjoj saborskoj sjednici stavljeno je pitanje glede razpolaganja zaklada i imovina županijskih. Pitanje glasi: (Čita.)

„1. Što prieči vladu Vaše Preuzvišenosti, da ove osobito po materijalno blagostanje naroda toli koristne zaključke pojedinih županija, naročito zagrebačke sve do danas nije ni počela uživotvorivati?

2. Što smiera vlada Vaše Preuzvišenosti u ovom predmetu u obće učiniti?“

U zakonu o preuredjenju današnje uprave prelazna je ustanova, da će vis. vlada županijske skupštine saslušati, da čuje njihovo mnenje o upravi njihove imovine. Županije sastavše se dakle u svojih skupštinah, dale su vrhu svoje imovine stanovit zaključak, te su ga podniele kraljevskoj vladi na odobrenje. Vlada izčekivala je taj operat, da će kad bude cjelokupan u rukuh, prema stanju shodan korak učiniti. Ona je to učinila, gospodo, ali je mogla istom onda, kad su novi organi u život stupili, to je bilo u lipnju ove godine. Naredba koja je izašla na županije sadržala je načela, koja je vlada za shodna pronašla.

U toj su naredbi izražena ova načela:

I. Sgrade i nepokretni imetak županija ima se nadalje smatrati kao imetak vlastan dotične županije i kao takav unesti u gruntovnice. — Zašto je vlada ovo načelo za shodno pronašla, razlog taj bit će vis. kući poznat: ove su javne sgrade bile podignute na svrhu javne uprave, ali na koliko ih je preostalo, da se mogu u njih javni činovnici smjestiti. Vlada doista sve vrši, da svrhu neoskvrne; a da se ova svrha „stante hoc“ poveća, to nije bilo od potrebe, da ona primi vlastničtvo nad timi sgradami, a i zato, gospodo, jer u tom pogledu nije bila misao svih županija jedna te ista, i je samo jedna (virovitička) ustupila vlastničtvo zemlji, druge ostale su kod toga, da ostane i nadalje to njihova vlastitost, a još druge su zahtievale, da vlada plati najmovinu. Vlada, koja je odbila ovaj zahtiev, da plaća najmovinu, nije „in illo tempore“ našla za shodno, da dira u vlastničtvo iz više razloga, koje ne smatram za shodno da ovdje navadjam, — jer dosta je to, da ona svrha neoskvrnjena ostane, da ove županijske sgrade služe javnoj upravi, na koliko pako preostaje od sgrada, da se dade županijskim činovnikom za stan. Što zemljišta i sgrada bude nepotrebno, neka se prodaje i ovaj se novac zakladi dotičnih županija pridruži.

II. Načelo bilo je ovo: (Čita.) „Sgrade županijske, budući da zemlji spadaju u svrhu javne uprave, koliko ih treba za ured i stan javnih činovnika, imadu ostati i nadalje u bezplatnoj uporabi.“

Te sgrade drže se u dobru stanju, — kako sam doduše imao čast obrazložiti.

III. Načelo bilo je ovo: (Čita.) „Županijske sgrade i nepokretnine, koje nisu potrebne za javnu upravu, imadu se prodati putem javne ličbe, i novac ima se priložiti zakladam dotičnih županija.“

IV. (Čita.) „Zakladami županijskimi upravlja vlada bez iznimke, nu kod onih koje imadu točno označenu posvetu, imade se prama njoj upravljati, dohodak ostalih bit će kumuliran i upravljan pod naslovom kano imovina dotičnih županija.“ —

Pojedine županije tražile su od vlade, da same upravljaju svojom imovinom, na što vlada nije mogla s toga pristati, što ne stoji u skladu s novim zakonom, te županijske skupštine nisu više administrativno tielo. Nu vlada nije im htiela uzeti upliva, koji imadu nad imovinom. Svagdje, gdje su županijske skupštine zahtievale, da ih ide uprava, vlada im je pritvrdila tim, da će veliki župani vršiti to pravo, a pravo kontrole ima skupština, podžupanija i županija.

Digitized by Google

Ovo je vlada zato doniela, što su danas naši organi tako uredjeni, da upravu financijalnu voditi niti nemogu. Da samo mimogrede napomenem žalostno izkustvo defraudacije imovine, to će biti svakako ta uprava točnija i valjanija, nego li je dosada bila. A s ovom imovinom, koju vlada upravlja, ipak novac bude uložen u onu županiju, koje se ponajviše tiče. — Prema ovim načelom vlada je zaključila što potvrditi, što preinačiti. A pošto je to jako ogroman posao bio, da se svi ti zaključci razbistre i razčiste te likvidirane zaklade na papir stave — što se je moglo dvojici ili trojici osoba kod blagajne povjeriti, — zato je trebalo puna 3—4 mjeseca, da se to u red stavi. To je sada već dovršeno, i druga naredba je ovaj mjesec na svjetlo izašla, te tako mogu uvjeriti gosp. interpelanta, da je vlada sve učinila, što joj je činiti bilo, i da je prema zaključkom sve izvedeno, kao što je odredjeno.

Franjo Folnegović: Ne mogu se zadovoljiti.

Predsjednik: Prima li vis. sabor ovo na znanje?

Jovan Živković: Imam još primjetiti, što se zaklada županije zagrebačke tiče. To su ove: (Čita.)"

1. Zaklada Franje Josipa I. u godišnjom iznosu od 468 for. od glavnice 18,600 for.

2. Zaklada Batinćeva za škole, u godišnjem iznosu 604 for. u glavnici 25,091 for.

3. Zaklade županije zagrebačke za podupiranje udova županijskih činovnika i dalje za podporu pučkih škola u godišnjem iznosu 707 for., u glavnici 41,000 for.

Taj će se dohodak povisiti, što je već i učinjeno.

Franjo Folnegović: Ne mogu se zadovoljiti.

Predsjednik: Prima li vis. sabor ovaj odgovor vlade na znanje?

(Glasovi: Prima.)

Predsjednk: Rieč ima gosp. zastupnik Rubido, da stavi interpelaciju.

Radoslav Rubido: Visoki sabore! Neda se tajiti, da je zakon o javnih radnja mnogo nezadovoljstva prouzročio i uslied toga odabran sam ja, da ću tegobe glede raznih gradnja pred visoku kuću na vidjelo iznieti, što današnjom interpelacijom učiniti kanim. Neka mi bude najprije dozvoljeno navesti s gledišta narodnoga gospodarstva, da je komunikacija najvažnijih objekta za živahan promet i za podignuće narodne snage velevažan faktor. Ja mislim, da nam ta porezna snaga će tim više i tim prije pomoći novih tereta podići, pošto se naše porezne dužnosti množe, za dokaz, da nam treba sva ojačanja porezne sile, neka navodim, da uvede ministar financija Ghiczy prigodom nove financijalne expresse porez, koji bijaše rečeni g. ministar pored oporavljanja financija ipak razpisati prisiljen — a to još uz novi državni zajam — za to da se nam ona dotle neiznevjeri, dok prodaja državnih nepokretnina dodje na red.

Visoka kućo! Nam kao dobrim državljanom, kojih je dužnost sve za državno biće i ugled potrebite terete podnašati, ne preostaje ino, već da se za vrieme sviestno pobrinemo, da dužnost poreznu snagu nenadmašuje. Neka mi dakle bude dozvoljeno opozoriti visoku vladu — i to na žalostnu činjenicu, — da poradi toga, što nam je predložila proračun javnih radnja, naše komunikacije i naše ceste uz valjanost zakona ob odkupu javnih radnja svakim danom više i više propadaju. A nije pako to puka tvrdnja, već je to osvjedočenje cielih dvijuh županija, koje broje preko 100,000 ljudi; ako tko o tom dvoji, pa se neka izvoli provesti n. pr. u Zagorje, pa će vrlo lahko naići na preveliku razliku izmedju sadašnje i prijašnje uprave, i morati će odsuditi uspjeh novih radnja — ili bolje — neradnja.

Glede obćinskih cesta posebice u dvih podžupanija zagorskih (krapinsko-toplička) upozorujem visoku zemaljsku vladu, da tu osredotočnomu redu baš ni traga nema.

Neću napadati rad zakona ob odkupu javnih radnja, neću da se prigovara stvari, i da se nije dosta u obzir uzelo načelo: „fiat ex aequo et bonum", da bi tim nezadovoljnost, koju sam naveo u tom pogledu opravdao, — i neprisvajam si sud nad odnosnim zakonskim člankom osvjedočen, da će iskani odgovor vladin tu stvar pred vis. kuću na čistac iznieti: za to stavljam na visoku zemaljsku vladu sliedeću interpelaciju s razloga, što zakon ob odkupu javnih radnja u njekih predielih domovine navlastito u mom izbornom kotaru najboljim uspjehom neuspjeva: (Čita.)

„1. Da li se je vis. zem. vlada, putem izviešća od strane podredjenih podžupanija, ob uspjehu ili neuspjehu zakona ob odkupu javnih radnja jur dovoljno osvjedočila?

2. Kani li vis. zem. vlada ovaj sabor o tom izviestiti, dotično — ako uztreba — novu okolnostim i potrebam prilagodjenu zakonsku osnovu predložiti."

Predsjednik: Dostavit će se visokoj vladi. Rieč ima gosp. zastupnik Stevan Popović, da stavi interpelaciju.

Stevan Popović: Ta interpelacija glasi ovako: (Čita.)

„1. Je li svietlomu banu poznato, da izbor narodnih zastupnika za izborni kotar irižki i za varoš Rumu nije prema zak. opredelenju (zakonski članak II. §. 4 g. 1870) za vremena razpisan?

2. Čim misli vlada Vaše Preuzvišenosti taj čin opravdati?"

Ova interpelacija koliko je kratka toli je jasna, da za opravdanje okolnosti netreba nikakova razlaganja. Pomenuti zak. članak II. §. 4. pokazuje za slučaj, kad je izpražnjeno koje saborsko mjesto, kada da se imaju dotična mjesta popuniti. Gospodo! poznato je, da je od doba, kad je prošla verifikacija, do dan danas proteklo mnogo više vremena, nego zakon opredieljeni kaže. Ja i danas nevidim zastupnika sreza irižkoga, ni trgovišta Rume, premda mi imademo do danas razpravljati više tako važnih stvari kao što proračun, kao što opredieljenje urbalnih odnošaja, da negovorim o tom, što će nadalje doći.

Nu pošto je tim zakonom odredjeno, da budu za-

Digitized by Google

stupnici već izabrani, kojih pako još do dan danas neima, nemogu ja u tom drugo vidjeti nego — da se najblaže izrazim — povredu ustavnih naših zakona od strane vlade, ako ne pozitivno to barem negativno načinjenu. Ja mislim, da kad se ovakov zakon, koji tako jasno odredjuje, i kojeg vršenje predleži javnoj kontroli, — kao što vidite, ne izvršuje točno, to možete dopustiti da si ja mislim o drugih stvarih, koje se javno ne dadu lahko kontrolirati, kako sam razpoložen. (Nekoliko glasova: Živio!) Ako je ova namjera učinjena, ne mislim kazati, ako je načinjena hotimice — što bi se takodjer dalo posumnjati, — onda bi ja to opet (da se najblaže izrazim) mogao nazvati bar intencijom povriede ustavnih prava naših t. j. jednom riečju: ustavno obsadno stanje.

Svakako, gospodo, ovdje nije zastupan jedan dio pučanstva brojeć 50—60,000 stanovnika, možda još više, kada se uzme još jedno selo, koje nije obavljeno; a mi ovdje razpravljamo stvari, koje tako duboko zasiecaju u državni život naroda. — Gospodo! mi ne samo da hoćemo pravo držati, nego mi držimo da podpuno živimo u pravnoj državi.

Ovdje je centrum, kojemu je dužnost autoritet zakona kriepiti, koji je dužan čuvati pravnu sviest naroda; gospodo, s toga centruma vidim, da se mimoilazi zakonsko opredieljenje. Ja neznam kojim pravom bi mogla vis. vlada, koja sama nepazi na to, tražiti od naroda, da se drži zakonskoga opredieljenja. Ja mislim, gospodo, da se nemora držati baš one forme, da vlada nevršeć sama dotičnoga zakonskoga opredieljenja neće moći tražit od drugoga, što podkopava autoritet zakona iz toga, što je onomu narodu uzkraćeno živiti uz to pravo za nekoje vreme bez tih formalnosti. Mislim, da će biti to dovoljnim razlogom, da ovu interpelaciju podnesem visokoj vladi, zato i želim, da se joj dostavi.

Predsjednik: Dostavit će se vis. vladi. Gospodin narodni zastupnik Kušević ima rieč.

Kušević: Prosu se glas u otačbini, da će davno zasnovana željeznica krajiška i početi se graditi. I to je povod da si ja uzimljem slobodu u slici smierne interpelacije visoku zem. vladu zapitati, da postignem pozitivan odgovor i umirivajuće izviešće. Namjera ta spojena je s druge strane s otim, da se kaže da će ta željeznica krajiška kod Vinkovaca i Dalja biti spojena sa nizozemskom prugom ugarskom, i to preko mjesta Trpinja s mimoilazenjem Vukovara.

Da se nebi reklo, da se taj predmet, koji zasjeca u sredotočni parlamenat i tiče sredotočne naše vlade, koja priznaje svoju dužnost i svoje pravo, samo sredstvi zem. vlade vršiti može; s toga je zemaljska vlada dužna i nadalje zauzeti se za sve ono, što je koristno za zemaljsku trgovinu i promet. — Da je tomu tako, vidi se, da istim putem preuzv. barun Mollinary za područje sebi povjereno istim se načinom zauzimlje. — Namjera, gospodo, da se ta željeznička pruga kod Trpinje spoji sa nizozemskom sama po sebi vrlo je prividna, a bilo bi za Vukovar, koji je najznamenitije naše zemlje trgovačko mjesto na dolnjem Dunavu, od neizmjerne štete za trgovinu i promet, — koji je žalibože u našoj zemlji tako zanemaren. Ja sam dakle slobodan upozoriti o ovom predmetu, da se nebi slučilo kao „unicum“ u historiji, da se tu jedan zakon „in optima forma“ donešen nikada proizveo nije, a to je zakon o slavonskoj željeznici, kojoj se danas ni traga ni glasa nezna. Da se nebi slično slučilo, opozorujem vis. zem. vladu i onu gospodu, koja su pozvana u sredotočnom parlamentu našu zemlju zastupati, da se na to obazirati blagoizvole. A zato stavljam na presv. bana interpelaciju, koja glasi ovako:

„1. Je li poznato Preuzvišenosti Vašoj, da se o gradjenju krajiške željeznice doista radi, a napose, da se spojenje krajiške pruge sa nizozemskom ugarskom željeznicom kod Vinkovacah i Dalja, dakle na zemljištu upravi Vaše Preuzvišenosti povjerenom izvesti smiera?

2. Je li voljna Vaša Preuzvišenost zvanični svoj položaj upotrebiti, da se spojenje to u interesu prometa i trgovine, te i na korist zemlje i dotičnog stanovničtva preko varošice Vukovara, kao najznamenitijeg naše zemlje trgovačkog mjesta na dolnjem Dunavu izvede?

Predsjednik: Interpelacija dostavit će se svietlomu banu. Na dnevnom redu je izvješće verifikacionalnoga odbora. Molim g. izvjestitelja, da o tom izviesti.

Izvjestitelj dr. **Gjurgjević:**

Vis. sabore! Od vjerodajnica, koje je ovaj vis. sabor odputio verifikacionalnomu odboru, preduzeo je verifikacionalni odbor sliedeće: (Čita.)

1) Bansku pozivnicu vlastelina dobra Dugoselo Teodora grofa Draškovića. 2.) Zapisnik svjedoči o izborih u trgovištu Samoboru i u kotaru klanjačkom, o izboru u 10. izbornom kotaru virovitičkom za trgovište Djakovo i napokon o izboru u kotaru Sesvetskom.

Odbor je — kako banska pozivnica tako i ovaj zapisnik proglašuje — pronašao sliedeće:

Ban pozivlje Teodora grofa Draskovića (vid. §. 5. zak. čl. od god. 1870.), te s toga odbor predlaže, da se ovaj kao član sabora kraljevina Dalmacije, Hrvatske i Slavonije ovjerovljuje.

Nadalje, što su svi prije navedeni izbori zakonito obavljeni, i što nema prigovora niti pritužbe, s toga predlaže odbor, da se svi ovjerovljuju, imenito: za kotar Samoborski, gdje je izabran dr. Milan Makanec, i Djakovo, gdje je izabran prof. Matija Mesić, nadalje izbor u kotaru kraljevičkom, gdje je izabran dr. Ivan Conte Buratti, izbor u kotaru klanjačkom, gdje je izabran Josip Milčić i u kotaru sesvetskom, gdje je izabran Fr. Folnegović. Sve ovo predlaže odbor, da visoki sabor izvoli ovjeroviti.

Predsjednik: Prima li vis. sabor predlog verifikacionalnoga odbora? (Prima se.)

Dr. **Milan Makanec:** Medju inimi vjerodajnicami pod-

Digitized by Google

nio je i za kotar sisački gosp. Domjanić istodobno svoju vjerodajnicu. Zašto nas nije gosp. izvjestitelj o njegovu izboru izv jestio

Izvjestitelj dr. **Gjurgjević**: Ja mislim, da gosp. zastupnik Makanec neima pravo pitati, zašto odbor to nije učinio; on će to već iznieti pred vis. sabor, a imao je razlog, zašto nije danas izneo. Ja ću i kazati, — ako vis. kuća želi, — koji je taj razlog?

(Glasovi na lievoj: Molimo!)

Predsjednik: Ja ne držim za pravo, pitati, zašto nije verifikacionalni odbor to učinio; — kada će svršiti, sigurno će i podnieti.

Dr. **Milan Makanec**: Po poslovniku imade pravo pritužbe, dok nebude saboru podnešeno ovjerovljenje. Da stoji od volje odbora ili do predsjednika nekomu podieljivati vjerodajnicu, u istinu nedokučujem; dočim je odbor uzeo u pretres sve vjerodajnice, to neima razloga, zašto vjerodajnica gosp. Domjanića nije nakon 14 dana verificirana; — akoprem neizražavam, da bi se moglo to u sumnju staviti, ali razlog nije odlučan.

Predsjednik: Na dnevnom redu je čitanje sankcioniranoga zakona trgovačkoga.

(Čita se dotični zakon.)

(Medjutim se galerije prazne i nekoji zastupnici idu iz svojih sjedala.)

Predsjednik (pozvoni): Visoka kućo! Pošto je dnevni red izcrpljen, sjednica će se zaključiti, a buduća bit će u subotu dne 30. listopada 10 satih prije podne.

Pošto imade vis. sabor u smislu §. 16. zak. od 10. siečnja 1874 ob odgovornosti bana i predstojnika odjela kod početka svakoga zakonarskoga razdobja izabirati članove za kraljevinski sud, zato ja za sliedeću sjednicu tu stvar stavljam na dnevni red.

Prvo je izvješće sjedinjenog odbora agrarnoga i pravosudnoga ob „osnovi zakona ob konačnom razterećenju izvanselištnih, krčevinskih i gornih činženih zemalja," zatim izbor članova kraljevinskog suda.

Tim je sjednica zaključena.

(Svršetak $^3/_4$12.)

Digitized by Google

Deseta saborska sjednica,

držana dne 29. listopada 1875. u 4 sata poslie podne, pod predsjedničtvom saborskoga predsjednika g. Nikole Krestića.

Sadržaj: Čitanje zapisnika IX. sjednice. — Odgovor presv. g. Živkovića: 1. na interpelaciju Svetozara Kuševića — 2. na interpelaciju Franje Folnegovića — 3. na interpejaciju g. Josipa Borovečkoga — 4. na interpelaciju Radoslava Rubide — 5 na interpelaciju Steve Popovića. — Interpelacija dr. Jovana Subotića glede podpore pravoslavne crkve. — Odgovor dr. Pavla Muhića na ovu interpelaciju — Interpelacija g. zastupnika Ožegovića, glede podžupanije u sv. Ivanu. — Odgovor presv. g- Ivana Živkovića na ovu interpelaciju. — Izvješće verifikacijonalnoga odbora. — Dnevni red. — Verifikacija izbora Dragutina Domjanića

Predsjednik: Sjednica počimlje, molim gosp. bilježnika da zapisnik pročita.

Bilježnik (čita):

Zapisnik

XI. sjednice sabora kraljevinâ Dalmacije, Hrvatske i Slavonije držane u glavnom gradu Zagrebu dne 27. listopada 1875. pod predsjedničtvom saborskoga podpredsjednika gosp. Mirka Hrvata u prisutnosti 52 saborska člana.

Od strane vlade prisutni odjelni predstojnici Jovan Živković i dr. Pavao Muhić.

1) Čita se zapisnik prošle sjednice. — Po pročitanju ovjerovljuje se zapisnik bez primjetbe.

2) Predsjednik priobćuje izvješće verifikacionalnoga odbora o verifikaciji izborah naknadnih. Izvješće ovo stavit će se u današnjoj sjednici na dnevni red.

3) Predsjednik priobćuje izvješće sjedinjenoga odbora agrarnoga i pravosudnoga ob: „osnovi zakona o konačnomu razterećenju izvanselištnih, krčevinskih, gornih i činženih zemaljâ.

Izvješće ovo stavit će se na dnevni red.

4) Zemaljska vlada dostavlja previšnjom sankcijom providjeni zakonski članak XXXVII od godine 1875 „o trgovačkomu zakonu."

Zakon ovaj proglasit će se u današnjoj sjednici.

5) Zemaljska vlada dostavlja više proračunah zakladnih za godinu 1876 na ustavni pretres.

Upućuje se saborskomu odboru za zemaljski proračun.

6) Zemaljska vlada priobćuje status osoblja gradjevnoga odsjeka u Hrvatskoj i Slavoniji.

Dostavit će se saborskomu odboru za zemaljski proračun.

7) Zemaljska vlada odjel za bogoštovje i nastavu dostavlja proračun zaklade narodnih učiona i štipendialne zaklade Marije Terezianske za godinu 1876.

Upućuje se saborskomu odboru za zemaljski proračun.

8) Predsjednik priobćuje molbu obćine Harastin za odkup arendalnih zemaljah i livadah.

Dostavit će se odboru za molbe.

9) Predsjednik priobćuje molbu zastupstva obćine Trsatske za uzdržavanje obće pučke učione u Sušaku zemaljskimi sredstvi.

Dostavlja se odboru za peticije.

10) Predsjednik priobćuje molbu stanovnikah kotara šidskoga u Sriemu za ustrojenje trećeg mjesta kr. podžupanijskoga fizika sa sjedištem u Šidu.

Odpućuje se odboru molbenom.

11) Predsjednik priobćuje molbu manipulacionalnoga činovničtva kr. sudbenoga stola u Osieku za povišenje plaće i stanarine.

Dostavlja se odboru za zemaljski proračun.

12) Predsjednik priobćuje molbu odvjetnika Hinka Ostoića, da se njegovu sinu Vladimiru obskrbnina u ludnici kod štajerskog Graca za drugi razred iz zemaljskih sredstvah plaća.

Odpućuje se odboru za molbe.

13) Narodni zastupnik Radoslav Rubido stavlja na visoku kralj. zemaljsku vladu interpelaciju.

1. Da li se visoka zemaljska vlada putem izvješćah od strane podredjenih, ob uspjehu ili neuspjehu zakona ob odkupu javnih radnjah jur dovoljno osvjedočila.

2. Kani li visoka zemaljska vlada visoki ovaj sabor o tom izvjestiti dotično ako uztreba — novu okolnostim i potrebam prilagodjenu zakonsku osnovu predložiti?

Interpelacija ova dostavit će se visokoj vladi.

Digitized by Google

14) Narodni zastupnik Stevo Popović stavlja na preuzvišenoga bana sljedeću interpelaciju:

1. Je li svietlomu banu poznato, da izbor narodnih zastupnika za izborni kotar irižki i za varoš Rumu, nije prema zakonskomu opredieljenju (zak. čl. II. §. 4. god. 1870) za vremena razpisan.

2. Čim misli vlada Vaše Preuzvišenosti taj čin opravdati?

Interpelacija ova dostavit će se preuzvišenomu banu.

15) Narodni zastupnik Svetozar Kušević stavlja preuzvišenomu banu sljedeću interpelaciju:

1. Je li poznato Preuzvišenosti Vašoj u obće, da se o gradjenju krajiške željeznice doista radi, a napose da se spojenje krajiške pruge sa nizozemskom ugarskom željeznicom kod Vinkovacah i Dalja, dakle na zemljištu upravi Vaše preuzvišenosti povjerenom izvesti smiera?

2. Je li voljna Vaša Preuzvišenost zvanični svoj položaj upotriebiti, da se spojenje te u interesu prometa i trgovine, te i na korist zemlje i dotičnog stanovničtva, preko Varošice Vukovara kao najznamenitijeg naše zemlje trgovačkog mjesta na doljnjem Dunavu izvede?

Interpelacija ova dostavit će se preuzvišenomu banu.

Predstojnik unutarnjega odiela kr. zemaljske vlade odgovara na interpelaciju narodnoga zastupnika Franje Folnegovića sbog uprave sa županijskimi zakladami u obće, a županije zagrebačke navlastito.

Interpelant nije se sa odgovorom zadovoljio, sabor pak primio je odgovor na znanje.

Prelazi se na dnevni red.

Izvjestitelj odbora verifikacionalnoga čita izvješće odborsko o naknadnih izborih sa predlogom: da se pozvanik vlastelin dobra Dugoselo Teodor grof Drašković u smislu §. 5. zak. čl. II. god. 1870 kao član sabora ovjerovi; nadalje, da se izbori narodnih zastupnikah dra. Milana Makanca za trgovište Samobor, dra. Ivana Conte Buratia za kotar kraljevički; Josipa Milčića za kotar klanjački, Matije Mesića za trgovište Djakovo i napokon Franje Folnegovića za kotar sesvetski ovjerove.

Prima se predlog odborski u cielosti svojoj.

Čita se zak. članak XXXVII od godine 1875 „o trgovačkom zakonu."

Uzima se na znanje.

Pošto je s time za današnju sjednicu dnevni red izcrpljen, digao je predsjednik sjednicu urekav buduću sjednicu na dan 30. listopada t. g. i naviestiv za istu dnevni red: izvješće sjedinjenoga odbora agrarnoga i pravosudnoga ob: „osnovi zakona o konačnomu razteréenju izvanselištnih krčevinah, gornih i činženih zemaljâ, — i izbor članovâ za kraljevinski sud.

Vaso Gjurgjević s. r. **Krestić** s. r.

Predsjednik: Ima li vis. sabor kakva prigovora proti ovako sastavljenom zapisniku? (Ne ima.)

Pošto prigovora neima, to se zapisnik verificira.

Vis. sabore! Stjepan Pavišić, narodni zastupnik i član ove visoke kuće, preminuo je dne 26 o. m. putujuć u Zagreb, da vrši svoju dužnost kao zastupnik naroda. Ja mislim, da gospoda zastupnici ustajuć se sa svojih stolica, votiraju njemu posliednju počast.

(Dižu se svi. Klici: Slava mu.) Visoka vlada pozivlje se, pošto je ovo mjesto izpražnjeno, da izvoli razpisati novi izbor. Na ovaj vis. sabor stigli su sliedeći podnesci:

1) Odbor za proračun podnio je svoje izvješće o proračunu potrebština nutarnje samouprave za god. 1876.

Premda je bila ova sjednica za sutra urečena, to je ipak scienilo predsjedničtvo, da se tim povodom baš današnja sjednica sazove i za to porazdieli štampano izvješće, koje će se staviti na dnevni red.

2) Odbor verifikacijonalni podnio je svoje izvješće o izboru gosp. Dragutina Domjanića. Ovo se izvješće stavlja danas na dnevni red u jednoj od budućih sjednica.

Predsjednik: Rieč ima gosp. predstojnik nutarnjega odjela presv. gosp. Živković.

Živković: Vis. sabore! Čast mi je ovdje na više interpelacija odgovoriti; prvo na interpelaciju stavljenu od strane gosp. zastupnika Svetozara Kuševića na preuzv. gosp. bana, koja ovako glasi: (Čita.)

1. Je li poznato Preuzvišenomu gospodinu banu, da je maltovina vukovarska već od više godina predmetom službene razprave?

2. Ako jest, u komu se stanju ta razprava nalazi?

3. Da li će se još tečajem trajućeg ovog sabora odkup te maltovine konačno riešiti moći?

4. Kada će u Vukovaru postojeća maltovska brkljača odstranjena biti?

Ovo je predmet naravi administrativne, za to ću što kraće odgovarati, pošto bi se dalo možda uspješnije odgovoriti, kad bi se gosp. zastupnik sam obaviestiti izvolio kod same vis. vlade. Kako je poznato u Vukovaru postoji most i komad ceste, koje vlastelinstvo uzdržaje; od njih je vukovarsko vlastelinstvo pobiralo maltovinu. Pravo maltovine pobirati osniva se na ugovoru, ne toliko kao na privilegiju, kako to proizlazi iz darovnice od Karla VI. 26. travnja god. 1731. i kraljice Marije Terezije od 10. lipnja god. 1771.

Uslied toga prava davali su podanici vlastelinstvu do god. 1848. težake ručne i vozne, i ovo davanje nije bilo naravski rabotno, nego je bila konvencija. God. 1856 dne 1. rujna sklopilo je vlastelinstvo sa njegdašnjimi svojimi podanici, kojih ima na broju 28 sela, nagodbu pravovaljanu i tu su utanačili pristojbe o davanju maltarine. Ta je stvar tekla na temelju nagodbe, koja je sklopljena god. 1857. a potvrdjena po namjestničkom vieću godine 1857. dok na jedan put pronadje odbor županijski god. 1872 dokinuti tu maltarinu. Proti odluci županijskoga odbora utekoše se, koliko je vidjeti iz spisa uložena po tom postupku izmedju (vlastelinstva i općina) obijuh stra-

Digitized by Google

naka; vlastelinstvo što nebijaše zadovoljno sa paušalnim ekvivalentom od 416 for. za prvašnja podavanja, a obćine, jer nisu htjele niti tih 416 for. platiti.

Kad se vlada uvjerila iz darovnica, naročito iz ovih nagodba te je vidjela, da je ovdje županijski odbor samovlastno postupao, odredi na pitanja povoljno jednoj i drugoj stranci, da onih 28 obćina plate 416 for. paušala; u tom položaju izdala je vis. vlada sliedeću naredbu na županije. (Čita ju.)

Ovako je zemaljska vlada mislila najbolje učiniti tomu kraj, ako pravo pobiranja maltare utrne; — a od toga vremena to jest od 16. prosinca god. 1872. t. j. iza 3 godine nije na vis. vladu nikakva pritužba stigla.

Medjutim, da odgovorim na drugo pitanje, što vlada učiniti kani o tom, što maltarina prestaje, odgovoriti mi je gosp. interpelantu, da je vlada mukom sakupila sve podatke, da se ukine maltarina, dapače ti su podatci izručeni već računovodstvu. Tako će onda vlada, kad to u stanje dovela bude, poznati temelj osnove zakonske, donesti pred vis. kuću osnovu zakona o odkupnini, i tada će ovo pitanje doći na konačno riešenje.

Interpelant **Svetozar Kušević**: Ja se medjutim zadovoljavam.

Predsjednik: Prima li vis. kuća ovaj odgovor gosp. odjelnoga predstojnika na znanje? (Prima.)

Rieč ima gosp. predstojnik Jovan Živković.

Jovan Živković: Druga interpelacija gosp. zastupnika Folnegovića glasi: (Čita.)

„1. Je li Vašoj Preuzvišenost poznato, koliko silni trošak ima narod hrvatski moljakanjem ženitbenih dozvola u smislu zak. čl. XLIV. od god. 1868. najpače zato, što se te dozvole u Budimu kod ministarstva za zemaljsku obranu diele.

2. Je li Vaša Preuzvišenost znade, da to moljakanje ženitbah, osim što narod nepotrebno globi, a državu i onako silno prezaduženu sili, da troši na činovnike, koji je riešavaju, praktično upravo ništa neznači. — Pak ako jest:

Može li i hoće li vlada Vaše Preuzvišenosti dogovorom sa zajedničkom nam ugarskom vladom uznastojati, se taj suvišni i nekoristni teret po narod shodnijom provedbom ili preinakom zakona, što prije s naroda digne."

Na ovo čast mi je odgovoriti, da po §. 44 obranbenog zakona vojničkog poznato je, da oni vojnici, koji se nalaze do 3. dobnoga razreda ne smiju se ženiti; tek onda kada izstupe, slobodno. Izuzeti su oni, koji se radi slabljiine nerekrutiraju, ili koji se oslobode poradi obiteljskih odnošaja. S toga ovaj §. dozvoljuje ministru, da može samo iz vrlo važnih razloga podieliti slobodu ženitbe. Ovo pravo pripada ministarstvu, nu kad je nagodba u život stupila, hrvatskomu odsjeku u zajedničkom ministarstvu domobranstva. Pošto ovaj još nije bio ustrojen, to se je našla zajednička vlada prinukanom, da je povlastila našu vladu, da ona može davati dozvolu u ime zajedničke vlade. Kad je pako ustrojen dotični odsjek, — što se je dogodilo dne 23. lipnja 1870, — što naša vlada ovo ministarsko pravo nevrši. Već onda je naša vlada poticala zajedničku vladu, da je neshodno ovakove stvari tamo riešavati te potrebno — naročito glede ovih pôsala, — da se ovdje riešuju, ali je dobila odgovor veljače god. 1873, da se ministarstvo ne nalazi ovlašteno od zakona nikakve iznimke činiti. Pošto je iza toga vremena potonji sabor izvanrednim načinom predstavku učinio na visoku vladu i na zajednički sabor, da se ovaj zakon preinači, onda se je visoka vlada god. 1874 obratila na zajedničku vladu, da shodne mjere poprime, na toliko taj §. 44 preudesiti, da se ženitba olahkoti, i da se takav način izvršenja odabere, koji bi manje teretan bio po dotičnike a brži po samu upravu. Na to je siečnja ove godine odgovorilo ministarstvo, da ono za sada nenalazi za shodno, da ova pitanja podvrgne pretresu zajedničkoga sabora, koji bi tim na preinaku zakona išao. I tim je, gospodo, i ovaj zadnji korak naše vlade zadobio svoje riešenje. S toga može se dovoljno vidjeti, da je vlada učinila sve, što je učiniti mogla, te joj nemože biti prigovora, što nije uspjela.

Privatnim putem mi je poznato, da je ministarstvo s toga proti decentralizaciji, jer se boji zloporabe, da se nebi poslovi kod nas onako obavljali kao sada. Zato vlada nalazi za shodno, da bi naši zastupnici na zajedničkom saboru u Pešti kušali, da taj predmet pokrenu. A svakako će se iz toga uvidjeti, da je vlada učinila od svoje strane sve, što je u toj stvari učiniti valjalo.

Franjo Folnegović: S odgovorom ovim moram se za sada zadovoljiti, ali ću . . . . .

Predsjednik: Molim izvolite samo kazati, je li se zadovoljute ili ne. — Prima li vis. kuća ovaj odgovor predstojnika za nutarnje poslove na znanje. (Prima.)

Rieč ima gosp. predstojnik nutarnjih poslova.

Jovan Živković: Treća interpelacija gosp. zastupnika Borovečkoga glasi ovako: (Čita.)

„1. Koji su razlozi vodili visoku zemaljsku vladu onamo, da je ona trgovište Krapinu kod reorganizacije, što se tiče smještenja podžupanija toplićko-krapinske mimimoišla, premda sve okolnosti za isto mjesto Krapinu govore?

2. Kani li ista visoka zem. vlada barma sada, pošto se je dovoljno osvjedočila, da niti su Krapinske-Toplice, a niti sv. Križ u Začretju za podžupaniju mjesta prikladna, istu u Krapinu prenieti, i kada?"

Gospodo! Kako je poznato imala je vlada kod arondiranja podžupanija pred očima za krapinsko-topličku županiju Krapinu, nu malo kašnje ćutila se je prinukanom, preseliti ovu podžupaniju u sv. Križ kod Začretja. To pako zato, jer bijaše u Krapinskih Toplicah mjesta za urede, a ne dovoljno stanova za činovnike; jerbo je dotični vlastnik više gledao na ukonačenje kupalištnih gostova, nego li na to, kako bi se javni činovnici smjestili.

Digitized by Google

Pošto se je dakle vlada uvjerila, da ovdje nije moguće obstati bez velikih troškova, bila je prisiljena, smjestiti provizorno, a ne definitivno podžupaniju u sv. Križ. Razprava je sada u tečaj stupila, da li će biti podžupanija stalno smještena u Krapini ili u sv. Križu, i to prema tomu, kako će se nove obćine arondirati. Vidjeti možete odatle, da dok nebude arondiranje obćina svršeno, vlada nemože glede smeštenja podžupanija ništa obreći, kao što nemože za sada ništa ni obećati, jer se vlada o smještenju još odlučila nije. Ova razprava nalazi se sada u tečaju, vreme pako ovo može trajati jedan do dva mjeseca, zato molim da se gosp. interpelant ovim odgovorom umiri, dok nebudu arondirane obćine.

Interpelant **Borovečki**: Do toga vremena zadovoljavam se s odgovorom.

Predsjednik: Prima li vis. sabor odgovor presv. g. Živkovića na znanje? (Prima.)

Rieč ima gosp. predstojnik nutarnjih posala.

Jovan Živković: Interpelacija g. Rubida glasi: (Čita.)

„Da li se je vis. zem. vlada putem izvješća od strane podredjenih podžupanija ob uspjehu ili neuspjehu zakona ob odkupu javnih radnja jur dovoljno osvjedočila? — Kani li vis. zem. vlada ovaj sabor o tom izvjestiti, dotično — ako uztreba — novu okolnostim i potrebam prilagodjenu zakonsku osnovu predložiti?"

Na ovu i svaku podobnu interpelaciju, kako gospodo uvidjate, težko je odgovoriti. Zakon je tek u život stupio, i danas o njegovu uspjehu ili neuspjehu govoriti vrlo je težko. S toga umolio sam gosp. interpelanta samoga, prije nego stavi interpelaciju, da pričeka, dok odbor i sabor prodju proračun, koji je vlada podniela i koji će skoro u sabor; jer tom prigodom će se gosp. interpelant prigodom stavke ob odkupnini javnih radnja informirati, kako se misli izvesti i upotrebiti i u obće kakvu korist narod od ovakova zakona očekivati može.

Zakon ovaj, ako i nije uspjeo, kako je vlada hotiela, imenito ondje, gdje odredjuje glede obćinskih cesta, to se ipak vlada nemože o njem izraziti negativno. — Za sada bar dok vlada ne bude izcrpila izkustva, da može zakon štetnim biti, ne kani nikakve nove osnove ili preinake saboru predložiti; i molim neka bi gosp. interpelant sa svojimi dalnjimi opazkami prestao, dok ne bi vidio uspjeha i sam se uvjerio o kakvoći zakona.

Radoslav Rubido: Zadovoljavam se s odgovorom a pridržajem si po poslovniku za vreme pravo predloga.

Franjo Folnegović: Molim, je li to odgovor i na moju interpelaciju?

Predsjednik: Molim gosp. zast. Folnegovića, da on prije svega kod predsjedničtva zahtieva rieč. Prima li vis. kuća odgovor presv. gosp. Živkovića na znanje. (Prima.)

Rieč ima gosp. vladin zastupnik.

Jovan Živković: Interpelacija gosp. zast. Popovića glasi ovako: (Čita.)

„Je li svietlomu banu poznato, da izbor narodnih zastupnika za izborni kotar irižki i za varoš Rumu nije prema zak. opredieljenju (zakonski članak II. §. 4. god. 1870) za vremena razpisan. — Čim misli Vaša Preuzvišenost taj čin opravdati?"

Na ovo mi je u kratko odgovoriti, da kad je vis. sabor ubaviestio vladu, da su dotična mjesta izpražnjena, vlada je odmah dne 31. kolovoza riešila dopis sab. predsjedničtva i odpravila ga središnjem odboru u Irig i Rumu. I središnji odbor je odmah dao dalje nalog izbornim deputacijam. Ali što se je dogodilo? Kad je vidio središnji odbor, da je prošlo mjesec dana, 2, 3 mjeseca, a od irižke deputacije da neima nikakva odgovora, požuri ju. Predsjednik deputacije odgovori na to, da ništa nezna, da nije ništa dobio. Onaj pako nalog ležao je na pošti, jer je poštar za dotično pismo tražio, neka mu se plati poštarina, koja nije bila plaćena. Pošto to vidi središnji odbor, on je odmah drugi nalog izdao (duplikat), koj je došao deputaciji do znanja.

Toliko je istina u stvari, dočim za slučaj nitko nemože odgovarati.

Je li u ovom slučaju predsjednik izborne deputacije znao, što sadržaje pismo, ili nije, to se nezna, te vlada nije nipošto pogriešila, niti njezin organ. Središnji odbor je odredio, da se obave oba izbora jednim mahom, i tako je Ruma čekala, do onoga vremena, dok je moguće bilo i irižki izbor izvršiti.

Ovdje bi imao samo nešto opomenuti što ne mogu mukom mimoići, naime što nikako ne mogu dopustiti ustavnu njegovu izreku, po kojoj da bi bila se ovdje izvela konfiskacija ustavnih prava naroda: Do godine 1848 bili su zastupani ststališi, i ako koji nije izaslao zastupnika na sabor, nije bio ni zastupan, a sada pojedini član ove vis. kuće nezastupa samo svoj izborni kotar, nego cio narod; radi toga ako i nema u saboru zastupnika kojega kotara, to je ipak taj kotar ovdje zastupan po ostalih članovih visoke kuće.

Stevo Popović: Ja se s odgovorom nezadovoljavam, i žalim što nemam pravo replike.

Predsjednik: Prima li vis. kuća odgovor presv. gosp. Živkovića na znanje? (Prima.)

Rieč ima gosp. zastupnik dr. Subotić.

Dr. **Jovan Subotić**: Vis. sabore! Poznato je ovomu vis. saboru i cieloj našoj zemlji, da je vlada Njeg. Veličanstva uvidila potrebu, da se crkvam, koje u našoj domovini postoje, katoličkim i pravoslavnim daje podpora zemaljska. Vis. sabor je tu potrebu sa svoje strane uvidio i predlog vlade uvažio te 8000 for. za godinu 1874 odredio, da se njimi pokriju najveće potrebe pravoslavne crkve. A Njeg. Veličanstvo blagoizvolilo je potvrditi ovu odredbu i tako je crkva ova došla u stanje, da se mogu zahtievi za podporu njihovih crkva uvažiti. Podpore ove te su naravi, da ako se za tečaj računarske godine ne upotrebe, onda odpadaju i više se nemogu upotrebiti na

Digitized by Google

IZPRAVAK

k IX. saborskoj sjednici od 27. listopada 1875.

Obrazloženje interpelacije zastupnika Radoslava Rubida

glasilo je doslovno:

Visoki sabore! Neda se tajiti, da je zakon ob odkupu javnih radnja mnogo nezadovoljstva prouzročio; a uz to obreko sam i ja izbornikom svojim, da ću tegobe njihove glede tog zakona sgodnom prigodom pred visokom ovom kućom na vidjelo iznieti, što evo današnjom mojom interpelacijom činiti kanim. Neka mi bude ponajprije s gledišta narodno-gospodarstvenog navesti dozvoljeno, da dobro i shodno uredjene i ustrojene komunikacije najvažniji faktor za živahan promet, dakle — posredno — i za podignuće porezne snage sačinjavaju; a mislim da nam tu snagu na ugodan očigled tolikih i toli ogromnih novih teretah sbilja čim više podići treba. Za dokaz tomu da navedem medju ostalimi samo, Ghiczyev nagizdni porez, novu sveobću dohodarinu, novi državni zajam, kojeg nam gospodin ministar Széll prigodom stražnjeg financijalnog exposéa u siguran izgled stavlja, ako mi, i pored — po njegovom mnienju — nešto oporavljenih financijah, vlastničtvo državnih nekretninah očuvati kanimo.

Visoka kućo! Nam ko dobrim državljanom, kojih je dužnost, sve za državno biće i državni ugled neobhodno potrebne terete, do skrajne mogućnosti podnašati, nepreostaje danas drugo, van da se za vremena barma svojski pobrinemo, da porezna naša dužnost poreznu nam snagu nenadmaši. Neka mi dakle ni zemaljska vlada nezamjeri, ako pozornost njenu — sa inih silnih posalah i uprkos tomu da nam zakonska osnova o cestovnoj mreži i proračun odkupnine javnih radnja jur predleži — na žalostnu tu činjenicu svraćam, da naše ceste iza valjanosti zakona ob odkupu javne rabote svakim danom i sve to više propadaju.

Nije to trivialno bačena, puka tvrdnja, već čvrsto osvjedočenje cielih dviuh podžupanijah u Zagorju, brojećih daleko preko 100.000 ljudih. Podvoji li tko o temeljitosti mojih navoda, neka izvoli krenuti put Zagorja, pa će se osobno osvjedočiti o prevelikoj razliki izmedju sadanjeg i prijašnjeg obradjivanja cesta, i osuditi će svakako žalostan uspjeh — da bolje reknem — neuspjeh novog tog rada, dotično nerada.

Napose upozoriti mi je zemaljsku vladu na representaciju, stigavšu joj u tom pogledu nedavna iz podžupanijske skupštine krapinsko-topličke.

Glede obćinskih cestah mogu samo kazati, da tu uzdržavateljnom radu ni traga neima, jer obćinam priuzdržana četvrtina ni s daleka u namienjene svrhe nedosiže, a puk, koj sada odkup plaćati ima, ništa o kakvom supplementarnom radu u naravi znati neće.

Nekanim ja ovdje duljiti i nabrajati vjerojatne uzroke neuspjeha zakona ob odkupu, nekanim ni napadati taj zakon s gledišta, da se kod stvaranja istog možda nije dostatan obzir uzeo na — kod sličnih odkupah valjati imajuće — načelo: „fiat ex aequo et bono“, jer si ja u obće neprisvajam mierodavan sud nad odkupnim zakonom i jer sam osvjedočen, da će iskren odgovor vlade na moju interpelaciju tu stvar pred visokom ovom kućom najbolje na čistac donieti. Zato stavljam na visoku zem. vladu sliedeću interpelaciju: (Čita.)

Digitized by Google

Digitized by Google

one potrebe, na koje su odredjene. Kao što sam kazao, je za god. 1874 za potrebu pravoslavne crkve odredjena podpora od 8000 for. — medjutim prolazeć kroz narod izkusio sam, da je nevolje dosta, a da od ove podpore nije ništa dobiveno.

Pitao sam na ovom i onom mjestu, medjutim nisam se mogao autentično izviestiti o tužbama i nevoljama, zato si uzimam slobodu od visoke vlade potražiti dotično izviešće. I za god. 1875 odredjena je takodjer podpora od 8000 for. za potrebe pravosl. crkve. Evo sada prošlo je već 10 mjeseci ove godine, a opet se tužbe dovukoše do mene, da od dotične svote nije ništa primljeno. Potreba postoji, sabor je odredio podporu, a od te podpore ne dobivaju dotični možda ništa ili vrlo malo.

Ovo je na svaki način tegoba, kojoj valja lieka potražiti. I da bi mogao dotični predlog staviti i to takav, koji bi me svega opravdao, prinukan sam najprije staviti na Njeg. Preuzvišenost bana ovu interpelaciju: (Čita.)

„1. Je li poznato Njegovoj Preuzvišenost, da u godini 1874. za crkvene potrebe pravoslavnih stanovnika ovih kraljevinah odredjena svota u iznosu od 8000 for. nije u svoju svrhu dignuta i tako da je po smislu dotičnih propisa propala?

2. Je li voljna Njeg. Preuzvišenost i je li u stanju uzroke saboru priobćiti, iz kojih je ova državna podpora dotičnim potrebam uzkraćena?

3. Je li poznato Njeg. Preuzvišenosti, da od istovrstne dotacije za god. 1875. u tečaju od 10 mjesecih na označenu potrebu nije jošte ništa dignuto i na dotične potrebe izdano?

4. Je li voljna Njeg. Preuzvišenost i je li u stanju saboru uzroke priobćiti, iz kojih nije provedbi zakona zadosta učinjeno?"

Predsjednik: Interpelacija ova stavit će se u zapisnik i predat će se svietlomu banu.

Rieč ima gosp. predstojnik odiela za bogoštovje i nastavu.

Dr. **Pavao Muhić**: Vis. sabore! Ja bi mogao gosp. interpelantu u kratko odgovoriti, kako stvar stoji. Istina da je svota od 8000 for. na 3 godine dozvoljena za potrebu grčko-iztočnim crkvam. Nu zem. vlada ne pozna tu potrebu ovih crkva, pa zato ona sliedi ovaj postupak: Sve molbenice, koje joj u ruke dolaze za podporu, šalje ona patriarhu, da on u sporazumljenju s biskupi izviesti o obćinah i crkvah, koje su potrebne i imadu pravo na podporu Kad je zem. vladi od strane patriarha predlog stigao, onda je dozvolila s mjesta podporu. A od god. 1874 i 1875 nije zem. vlada ništa dobila i nije mogla ništa doznačiti. I molbenice, koje sada dolaze zem. vladi, sve dostavlja patriarki, dakle zem. vlada tu nemože nikakva odgovora na se uzeti. Neka bude uvjeren gosp. interpelant, da će vlada, čim sazna, gdje treba pomoći odmah to učiniti, a sada tako dugo nemože, dok nezna, komu što treba.

Predsjednik: Izvolite se gosp. interpelant izjaviti, ako ste s odgovorom zadovoljni.

Dr. **Subotić**: Ja se s odgovorom zadovoljavam.

Predsjednik: Prima li vis. kuća odgovor gosp. predstojnika odjela za bogoštovje i nastavu na znanje? (Prima.)

Rieč ima gosp. zast. Ožegović.

Tito Ožegović: Visoki sabore! Poznato je visokomu ovomu saboru, kako su naše županije nedavno razdieljene na podžupanije i kotare. Kako i koliko je bilo kod toga razdieljenja i zaokruženja sreće u obće, neću ovdje navadjati, već mi je samo spomenuti kotar Sveto-Ivanski, kojega mi je čast ovdje zastupati i koji je ostao bez podžupanije. Taj znamenito veliki kotar imao je pod absolutnom vladom svoju podžupaniju i kotarski sud, bio je zaokružen po svom naravnom položaju posve dobro. Taj kotar leži na državnoj cesti zagrebačko-varaždinskoj, i nalazi se po prilici u sredini izmedju dva glavna grada hrvatske zemlje: Zagreba i Varaždina, gdje se sada polag novijeg uredjenja i razdieljenja na 10 milja daljine nikakva upravna oblast nenalazi.

Od toga kotara odciepljene su političke obćine Bedenica i Hrašćina sa selima, koja su pod nogom sv. Ivana, dotično kotarskoga suda kao što su sela: Topličica, Hrastje, Orešje dolnje, Komin, 3 Kralja, te moraju tri sata daleko putovati na sud i podžupaniju u Zlataru.

Dapače selo Obriš, koje iza sv. Ivana prama Zagrebu, blizu sv. Helene leži, mora preko sv. Ivana, dakle mimo suda k sudu na Zlatar putovati.

Tim zaokruženjem i razdieljenjem, mislim, da nije visoka vlada niti radila u prilog dotičnim žiteljem kotara sv. ivanskoga, niti u prilog bržoj upravi, već je radila protivno izkustvom i uvidjavnošću poduprtu i na ovom temelju sastavljenu zahtjevu konferencionalnib članova, koji su točno označili shodno arondiranje i podžupaniju u sv. Ivanu namjestiti preporučali. Iz navedenih razloga i da odgovorim uvjerenju svega obćinstva o koristi i potrebi shodno uredjene uprave, stavljam na vis. kr. zem. vladu sliedeću interpelaciju: (Čita.)

„1. Jesu li vis. vladi poznate sve okolnosti, koje ju moraju uvjeriti o potrebi političke oblasti u sv. Ivanu?

2. Kani li vis. vlada udovoljiti obćoj želji i potrebi žiteljstva kotara sveto-ivanskoga te namjestiti podžupaniju u sv. Ivanu.

3. Ako ne, čime opravdati kani taj postupak?"

Predsjednik: Interpelacija ova stavit će se u zapisnik i predat svietlomu banu. Rieč ima gosp. predstojnik nutarnjih posala.

Jovan Živković: Vis. sabore! Kako je poznato visokomu saboru, predlaže nam proračun za buduću godinu potrebe za nutarnju upravu. Vlada nije za sada iztaknula potrebe 21. županije, ona je to učinila sa 20 županijom pakračkom, jer se je uvjerila o njezinoj potrebi. Da li je podžupanija potrebita u kotaru sv. Ivanskom, to će pokazati svršetak ove godine. Kako dosada stvar stoji, mogu

Digitized by Google

uvjeriti vis. sabor i gospodina interpelanta, da djelovanje u ničem ne zapinje; nu dopuštam, da bi povoljno bilo za kotar sv. Ivanski, da imade svoju podžupaniju, a mora se uzeti u obzir tuj i na mnoge druge okolnosti.

Ja dopuštam, da je sv. Ivanski kotar sebe zaokružio, kako je najbolje mislio, ali on se nije obazirao na susjedne kotare. Ja ovim nepobijam gosp. interpelanta, da neće vlada priznati, da uprava u onom predjelu pučanstva nezapinje, nu uvjeravam ga, da će onda ona stupiti pred vis. sabor predlogom o potrebi 21. županije. A zavod, osobito dok se ne izvede predstojeće arondiranje ob upravi občina, koje će se izazvati za pol godine, vlada neima razloga, da stavi u vis. saboru takav predlog, neobzirajuć se polag toga na pitanje, je li će to financijalne razmjere dopustiti. I do onoga vremena mislim, da bi se mogao gospodin interpelant sa mojim odgovorom zadovoljiti.

Tito Ožegović: Ja se zadovoljavam.

Predsjednik: Prima li vis. kuća odgovor gosp. predstojnika nutarnjih posala na znanje? (Prima.)

Na dnevnom redu je izvješće odbora verifikacionalnoga. Ja molim gosp. izvjestitelja da zauzme izvjestiteljsku stolicu.

Dr. **Vaso Gjurgjević:** Vis. sabore! Kad je odbor verifikacionalni držao prvu svoju sjednicu dne 26. listopada, onda uzeo je u pretres vjerodajnicu gosp. Domjanića zajedno s ostalimi, o kojih sam imao čast izvjestiti u prošastoj saborskoj sjednici.

Nego nije verif. odbor u toj sjednici mogao doći do verifikacionalnoga zaključka o ovoj vjerodajnici, koja se tiče gosp. Domjanića, s toga što je naišao, da ima u zapisniku njeku primjetbu, koja izgleda kao da može smetati ovjerovljenje, jer je tamo neka formalna pogrieška načinjena. U zapisniku naime na kraju stoji: „zaključeno i podpisano s tim, da su mjesto postavljenih povjerenika prisustvovali njihovi gospoda zamjenici.“ Odbor znajući, da su zakoni o izbornom redu točno vršeni, i da nema nikakva zamašaja, s druge strane pako ne znajući, kakovi su ti zamjenici bili, ili su imenovani po sriedišnjem odboru ili ne, nije mogao donieti zaključka do danas na izvješće. Toliko moram donieti, zašto ovu vjerodajnicu nije odbor verificirao.

Što se tiče same stvari, odbor je uvidio i uvjerio se, da je središtni odbor županije zagrebačke odredio za izborni kotar sisački za predsjednike J. Muslera i Pajanovića, za njihove zamjenike Plešea i Tomazetića, koji su kao zamjenici prisustvovali i kao takovi zapisnik izbora podpisali. Pošto se je dakle s toga odbor uvjerio, da su ovi zamjenici po središnjem odboru imenovani, drži on, da ovo nije više nikakva mana, koja bi priečila ovjerovljenje ovoga izbora, te pošto nisu nikakve tužbe došle, to predlaže, da se izbor narodnoga zastupnika gosp. Domjanića ovjerovljenim proglasi. (Glasi: Živio!)

Predsjednik: Želi li tko rieč o toj stvari. — Pitanje, koje stavim na vis. kuću glasi: smatra li vis. sab. izbor nar. zast. gosp. Domjanića za u redu obavljen i da li se verificira?

Gospoda, koja su zato, neka se izvole ustati. (Dignu se svi.)

Izbor g. Domjanića smatra se dakle verificiranim.

Za danas je dnevni red izcrpljen. Nu ja mislim, ako se dobije još izvješće odbora za proračun, to će sastojati dnevni red buduće sjednice iz sljedećih točaka: na prvom mjestu je razprava ob osnovi zakona „o konačnom razriešenju urbarsko srodnih odnošaja;“ na drugom mjestu izbor članova za kraljevinski sud, a na 3. mjestu izvješće proračunskoga odbora. Za danas dižem sjednicu.

Franjo Folnegović: (Upada predsjedniku u rieč): Molim to je proti poslovniku . . . .

Predsjednik: Kad dignem sjednicu, nema nitko više govoriti, izvolite me sutra, ako želite, interpelirati.

(Sjednica se svrši u 5½ sati.)

Digitized by Google

Jedanaesta saborska sjednica,

držana dne 30. listopada 1875. u 10 sati, pod predsjedničtvom saborskoga predsjednika g. Nikole Krestića.

Sadržaj: Zapisnik prošle sjednice se ovjerovi. — Podnesci — Interpelacija dr. Makanca glede „Primorca". — Interpelacja istoga glede „Nar. Novina" i „Agramer Zeitung-a" — Interpelacija zastupnika Antolek-Orešeka glede nadšumara u županiji varaždinskoj. — Interpelacija P. Kolarića glede kontrole pri gradjenju i pošljunčivanju cesta. — Odgovor predst. nut. odjela Jovana Živkovića na predstojeće interpelacije dr. Makanca — Dnevni red: Gener. debata i početak spec. debate o „osnovi zakona o konačnom rasterećenju izvanselištnih, krčevinskih, gornih i činženih zemalja. — Dnevni red buduće sjednice.

(10 sati 30 minuta.)

Predsjednik: (Zvoni.) Sjednica počimlje. Molim gosp. bilježnika da izvoli zapisnik pročitati.

Bilježnik **Ljudevit** barun **Ožegović**: (čita):

Zapisnik

X. sjednice sabora kraljevinah Dalmacije, Hrvatske i Slavonije držane u glavnomu gradu Zagrebu dne 29. listopada 1875. pod predsjedničtvom predsjednika Nikole Krestića u prisutnosti 58 članovâ saborskih.

Od strane vlade prisutni: odjelni predstojnici: Jovan Živković i dr. Pavao Muhić.

1) Predsjednik otvori sjednicu u 4 sata po podne i prije svega bi čitan zapisnik prošle sjednice, koji bi bez svake primjetbe ovjerovljen.

2) Predsjednik priobćuje, da je zastupnik grada Požege, Stjepan Pavišić na putu iz Požege u Zagreb preminuo i pozivlje sabor, da sa ustajanjem iz stolice svoje sažaljenje izrazi, čemu se takodjer svi članovi sabora odazivlju. Ujedno ima se vlada pozvati, da odmah novi izbor zastupnika za sabor u gradu Požegi razpiše.

3) Predsjednik predlaže izvješće odbora za zemaljski proračun i izvješće odbora verifikacionalnoga, koj posljednji se na dnevni red postavlja.

4) Odjelni predstojnik Jovan Živković odgovara na interpelaciju zastupnika Svetozara Kuševića u pogledu odkupa maltarine u Vukovaru učinjene u IV. sjednici ovoga sabora, sa kojim odgovorom se interpelant zadovoljuje i kojeg takodjer sabor na znanje uzimlje.

5) Odjelni predstojnik Jovan Živković odgovara na interpelaciju zastupnika Franje Folnegovića u pogledu molbah za ženitbene dozvole učinjenu u IV. dne 28. kolovoza 1875 držanoj saborskoj sjednici ovoga sabora, sa kojim odgovorom se interpelant zadovoljuje, i kojega takodjer sabor na znanje uzimlje.

6) Odjelni predstojnik Jovan Živković odgovara na interpelaciju zastupnika Josipa Borovečkoga u pogledu premještenja podžupanije Krapinsko-Topličke učinjenu u VI. sjednici ovoga sabora, sa kojim odgovorom se interterpelant zadovoljuje i kojeg takodjer sabor na znanje uzimlje.

7) Odjelni predstojnik Jovan Živković odgovara na interpelaciju zastupnika Radoslava Rubida u pogledu uspjeha odkupa javne tlake, učinjenu u IX. sjednici ovoga sabora, sa kojim odgovorom se interpelant zadovoljuje pridržavši si pravo na svojedobni predlog, kojeg sabor na znanje uzimlje.

8) Odjelni predstojnik Jovan Živković odgovara na interpelaeiju zastupnika Steve Popovića u pogledu izbora u kotaru irižkom i varošu Rumi, učinjenu u IX. sjednici ovoga sabora, sa kojim odgovorom se interpelant nezadovoljuje, nu kojeg sabor na znanje uzimlje.

9) Zastupnik dr. Jovan Subotić stavlja na preuzvišenoga bana sljedeću interpelaciju.

1. Je li poznato Vašoj Preuzvišenosti, da u godini 1874 za crkvene potrebe pravoslavnih stanovnika ovih kraljevina odredjena svota u iznosu od 8000 for. nije u svoju svrhu dignuta, i tako da je po smislu dotičnih propisah propala.

2. Je li voljna Vaša Preuzvišenost i je li u stanju uzroke saboru priobćiti, iz kojih je ova državna podpora dotičnim potrebam uzkraćena?

3. Je li poznato Vašoj Preuzvišenosti, da od istovrstne dotacije za godinu 1875 u tečaju od 10 mjesecih na označenu potrebu nije još ništa dignuto i na dotične dignuto?

Digitized by Google

4. Je li voljna Vaša Preuzvišenost i je li u stanju saboru uzroke priobćiti, iz kojih nije providbi zakona zadosta učinjeno. Na ovu interpelaciju odgovara odmah odjelni predstojnik dr. Pavao Muhić, sa kojim odgovorom se interpelant zadovoljuje i kojeg sabor na znanje uzimlje.

10) Zastupnik Tito Ožegović stavlja na zemaljsku vladu sljedeću interpelaciju:

1. Jesu li visokoj kralj. zemaljskoj vladi poznate okolnosti, koje ju moraju uvjeriti o potrebi shodnijeg arondiranja i namiešćenja političke oblasti u sv. Ivanu?

2. Kani li visoka kralj. vlada pravednoj obćoj želji i potrebi žiteljstva kotara sv. Ivanskoga udovoljiti, i podžupaniju u sv. Ivanu namjestiti?

3. Ako ne, koji su razlozi, da se kotaru sv. Ivanskomu shodno uredjenje uprave i priličnije zaokruženje uzkraćuje?

Na ovu interpelaciju odgovara odjelni predstojnik Jovan Živković odmah, interpelant zadovoljuje se sa odgovorom a kuća ga prima na znanje.

Na dnevnom je redu izvješće verifikacionalnoga odbora. Izvjestitelj zastupnik Vaso Gjurgjević predlaže izvješćem ovjerovljenje izbora zastupnika kotara sisačkoga Dragutina Domjanića. Na pitanje predsjednika: Smatra li sabor izbor Dragutina Domjanića kao u redu obavljena? zaključuje sabor, da se izbor zastupnika Dragutina Domjanića kao u redu obavljen smatrati ima, usljed česa bi rečeni izbor verificiran.

Iza toga digne predsjednik sjednicu i opredjeljuje za buduću sutradan u 10 sati prije podne urečenu sjednicu za dnevni red:

1) Razpravu o osnovi zakona o konačnomu razteréenju urbarsko-srodnih odnošajah.

2) Izbor kraljevinskoga ureda.

Barun **Ožegović**, s. r. bilježnik. **Krestić** s. r.

Jedan glas. Ovdje je izpušten u zapisniku odgovor gosp. predstojnika nutarnjega odjela.

Predsjednik: Ja molim, da gosp. bilježnik ono, što je izpustio, izvoli nadopuniti. (Učini se.)

Onda molim, da gosp. bilježnik ono, što je pogriešno zabilježeno glede dnevnoga reda, izpravi; jerbo danas nije na dnevnom redu izvješće odbora proračunskoga, nego je to na dnevnom redu buduće sjednice.

Ako dozvoli vis. kuća, izpraviti će se to odmah. (Prima se.)

Bilježnik **Ljudevit** barun **Ožegović**: (Čita dotične izpravljene pasuse.)

Predsjednik: Ima li kakove primjetbe proti ovomu ovako izpravljenomu i sastavljenomu zapisniku? (Neima.)

Prigovora neima, zapisnik se verificira.

Vis. sabore! Na ovaj vis. sabor stigli su sliedeći podnesci:

1) Molba manipulacionalnih činovnika kr. sudb. stola varaždinskoga za povišenje plaće i stanarine kao i ravne uzpostavljene kr. oficialom banskoga stola. — Ide peticionalnomu odboru.

2) Molba obćine sv. Ivanske na Zelini gornjoj radi namještenja kr. podžupanije u sv. Ivanu. — Ide odboru peticionalnomu.

3) Ferdinand barun Inkey Palinsky i veliki župan Julio Bubanović podnose svoje banske pozivnice. Pozivnice ustupaju se odboru verifikacionalnomu.

Rieč ima g. dr. Makanec, da stavi interpelaciju.

Dr. **Milan Makanec**: (Obrazloženje ove interpelacije po stenogr. bilježkah izgubilo se je u rukuh gosp. interpelanta.

Opazka sab. kancelarije.)

Interpelacija glasi:

„1. Da li je, pako, s kojih razloga Preuzvišenost Vaša izdala odredbu, uslied koje uredničtvo „Primorca“ nuždni primjerak toga lista dostavljati mora vel. županu na Rieci?

2. Čim opravdava Vaša Preuzvišenost ovu očevidnu protuzakonitu odredbu?

3. Da li je Preuzvišenost Vaša nakanila ovu protuzakonitu odredbu bezodvlačno opozvati?“

Predsjednik: Interpelacija ova uvrstiti će se u zapisnik i predati svietlomu banu.

Rieč ima gosp. dr. Makanec, da stavi interpelaciju.

Dr. **Milan Makanec**: (Glede „obrazloženja“ vidi opazku gori.)

Interpelacija glasi:

„1. Da li su „Narodne Novine“ i „Agramer Zeitung“ još sveudilj listovi zemaljski?

Ako su.

2. Kada i uz koje uvjete postadoše navedene novine zemaljskimi listovi?

3. Da li zem. vlada vodi račun o dohodku i o trošku ovih listova?

4. Da li i kojim načinom upliva zem. vlada na uredjivanje ovih listova?

5. Da li su tečajem godina 1874. i 1875. troškovi za izdavanje ovih listova dohodak istih nadmašili, pa ako, koliko je dotični manjak za svaku godinu iznosio, te da li i od kuda se je dotični manjak pokrio?

6. S kojih razloga nije u proračun za god. 1876. uvršten dohodak i potrošak ovih listova?“

Predsjednik: Interpelacija ova stavit će se u zapisnik i predat svietlomu banu.

Rieč ima gosp. zastupnik Antolek-Orešek.

Antolek-Orešek: Vis. sabore! Za prošloga saborskoga zasjedanja, kad sam ja gosp. predstojniku nutarnjega odjela nekoje nezakonitosti činovnika prijavio, i pritužio se radi zločestoga stanja cesta, onda sam dobio za odgovor: „Uztrpite se gospodine! za pol godine biti će organizacija.“ Pol godine je, što je organizacija, ali je moram ovdje iskreno očitovati presv. gospodinu, da su

Digitized by Google

dandanas ceste, ako ne više, bar za 50% gorje, nego li su bile. Što se tiče uprave, ja bi mogao 2 sata govoriti, još nebi došao do kraja; nego to mi nije potreba, jerbo čuo sam razpravu o proračunu, gdje su upravo prijatelji vlade odkrili vladi takove mane, iz kojih je vi djeti, da zbilja vlada današnja neodgovara očekivanju onomu, koje je očekivanje narod imao u nju.

Takodjer interpelacije štovanih mojih drugova odkrile su takovih mana, nu žalibože ovi mršavi govori vlade mene bar nisu umirili, nego ja sam iz klimanja drugih mogao opažati, da i oni nisu zadovoljni.

O tom, kako ceste i mostovi stoje, ću samo nešto reći. Putujuć iz sabora kući kroz nekoje krajeve zagorske opaziv rečene mostove — bolje rekuć ruine — reče mi moj kučijaš: to su Mažuranićevi mosti. Sada, kad ja dodjem k velikomu županu i pitam: zašto se taj ili onaj most nije popravio? reče mi on: „Gospodine! ja nemogu ništa zato, to je vladina stvar; hodite tamo."

Šljunak, kojega je vlada prošle godine navesti dala, još je u grabi.

(Glasovi: Istina! Istina!) Nas može zapasti sudbina, da ćemo se voziti po isto tako hrdjavoj cesti — možda gorjoj; — nego li prije dvie godine.

Nu da prelazim na stvari, kako ide sa upravom? Opet se veli: „uztrpite se gospodine, biti će bolje." — U prosincu 1874. odpušten je nadšumar županije varaždinske radi svoje nesposobnosti, a vlada je razpisala natječaj; prijavilo se je uslied toga 12 izpitanih šumara. Danas je već 11 mjeseci, a još neima nadšumara. To je najmanje: recimo, bar će se u materijalnom pogledu nešto prištediti. Ali nije tako; ona vlada, koja je onoga nevaljanoga nadšumara odpustila, učinila je, da je od nje natrag dobio službu. Sad vas pitam; da li ovo nije slična stvar, kao kad bi ja moga špana, jerbo nije za ništa, odtjerao iz službe, ali mu kašnije kazao:

„Dragi, hodi nazad, moj je susjed rekel, da si vendar za nekaj, ostani pri meni i neidi proč."

Zašto sve to biva? Ja znam, da ne samo za to, da sviet govori, da vlada štedi. — A da negubimo vremena, i da nedosadjujem vis. kući, čast mi je staviti na vis. vladu sliedeću interpelaciju: (Čita.)

„Zašto se nesposobnošću bivšega žup. nadšumara u županiji varaždinskoj izpražnjeno mjesto imenovanjem takovog strukovnjaka nepopuni?"

Predsjednik: Interpelacija ova stavit će se u zapisnik i predati svietlomu banu.

Rieč ima gosp. zastupnik Kolarić, da stavi interpelaciju.

Pajo Kolarić: Vis. sabore! Interpelacija, koju stavljam na presvietloga bana, glasi ovako: (Čita)

„Interpelacija podpisanoga narodnoga zastupnika upravljena na preuzvišenoga gosp. bana, kojom moli za razlog, zašto nije na predstavke virovitičke županije od dne 20. kolovoza 1870. pod brojem 2084., zatim od 6. listopada pod br. 680., onda od 27. rujna pod br. 2274, te napokon od 1. prosinca 1871. pod br. 1142. stranom u županijskih odborih, a stranom u partikularnih skupštinah donešene, kojimi su se pomenute predstavke na uvadjanje kontrole pri gradjenju i pošljunčivanju cestah odnosile, do danas odgovoreno?"

Predsjednik: Interpelacija ova stavit će se u zapisnik i predati svietlomu banu.

Rieč ima gosp. načelnik nutrnjeg odjela.

Jovan Živković: Vis. sabore! Nijedna vlada nije nepogriešiva, zato će i naša sa svoje strane rado priznati mane, gdje postoje i ukloniti ih; nu rieč sam uzeo navlastito, da odbijem najodlučnije prigovor glede pristranosti, što joj gosp. dr. Makanec spotiče u pogledu „Primorca." Gosp. dr. Makanec izvolio je dne 20. o. m. staviti u saborskoj sjednici interpelaciju, a odmah drugi dan t. j. 21. otišla je stroga naredba od zemaljske vlade na podžupaniju, da se u svom postupanju proti „Primorcu" drži strogo dotičnih ustanova tiskovnoga zakona. Bez znanja banova i mojega zahtievala je od tada zbilja podžupanija tako zvani „Bürstenabzug." To je bilo protuzredno, a kriv je sam „Primorac," koji se nije hotio ili nije znao pritužiti. Vlada pako, čim je o toj odredbi podžupanije saznala, opomenula je s negodovanjem podčinjenu oblast pod odgovornošću, da se strogo drži §. 15. tisk. zakona, kako prama našoj tako prama svakoj stranci; jer tu vlada nepozna stranke, gdje se vrši zakon. S toga mogu uvjeriti gosp. interpelanta, da usljed one naredbe od 21. o. m. to u buduće nesmije biti. — Razlika je ta izmedju mene i dra. Makanca, što je on mislio, da se to može telegrafičkim putem izvesti; nu pošto je sadržaj naredbe bio spojen sa ukorom, koji nije moguće brzojavom izručiti, to je vlada mislila, da se može i poštom odpraviti, i to tim laglje, što list neizlazi svaki dan te može odredba u vrieme prispjeti. Medjutim dogodilo se je, da je neposredno izišavši list imao 2 put „zaplienjeno," a to zato, jerbo je tek iza 2 dana stigla naredba na mjesto. I tako ako bi se takav čin opetovao, stavit će se dotični činovnik pod odgovor. — Na drugo pitanje, da li je istina, da se daje primjerak na Rieku vel. županu, odgovoriti mi je, da je istina, a to s toga, što vlada misli, da nemože brat nad bratom zakonito kontrole vršiti, drugo zato, što zakon nije pred očima imao, da mogu politički listovi u tako zabitnih mjestih izlaziti, gdje neima političke oblasti, — nu občinska oblast u Kraljevici niti nije takova, kakovu zakon misli. U ostalom to pošiljanje jednoga primjerka na Rieku nije nikakva zaprieka za izlazenje lista, jer se po tisk. zakonu (§. 15.) onaj čas kad se šalje jedan odtisak na pol. vlast, mogu i svi ostali razaslati na sve strane svieta.

Kad onaj primjerak kasno stigne na dotičnu vlast, samo je šteta po zem. vladu, da se ne može odmah vršiti dužnost po §. 28. ili — ako se dobro sjećam — po §. 29. jer za slučaj, da se i brzojavom kod pošta saisira

list, ipak bi ga još mnogo odtisaka otišlo u sviet. Naravna je stvar, da takav list onda dodje pred sud, i onda počimlje tako zvano objektivno postupanje, nu državna je vlast ipak na kvaru. Je li bila kaka krivnja na kom, to je ona na uredniku „Primorca", koji si je, znajući za kon, za vremena mogao potražiti lieka; a moguće da mu i nije do toga stalo bilo, da ukloni od lista, s česa je interpelacija nastala, već pače moguće, da mu je protivno, znak „zaplienjeno" miliji bio. Mogu dakle gosp. interpelanta uvjeriti, da ovdje nikakve pristranosti neima.

Dr. **Milan Makanec**: Ja se tim odgovorom nezadovoljavam pozivljuć se na pozitivni zakon.

Predsjednik: Prima li vis. kuća odgovor gosp. predstojnika nutarnjega odiela na znanje. (Prima.)

Dr. **Milan Makanec**: Molim neka se glasuje.

Predsjednik: Ona gospoda koja su zato, da se primi neka se ustanu. (Broji se.)

(Većina.)

. . . .

(Početak *dnevnog reda* t. j. govor izvjestitelja *Mate Mrazovića* izgubio se je u rukuh gosp. govornika. *Opazka saborske pisare.*)

Predsjednik: Rieč ima gosp. zast. dr. Makanec.

Dr. **Milan Makanec**: Vis. sabore! Težko mi je danas o toj stvari govoriti. Uzimljem si najprije slobodu visoku kuću sjetiti na zakon o tlaki, o odkupljivanju javnih radnja i zadruga, koji su svi bili po saboru donešeni na brzu ruku, te se njih hitnja već sada osjećuje. Porezne su se dužnosti u našem narodu već do najviše visine povisile, seljačtvo pako je oslabljeno, tako da nemože novih tereta, koji bi mu se ovim zakonom opet naložili, podnašati. Gospodo, narodno gospodarstvo kod nas veoma propada, a ipak nitko ne pomisli, da bi ga i kako bi ga iz toga propadanja riešili. Mi od strane opozicije navadjali smo dosta težke razloge proti uvedenim već zakonom, kao što ih danas kod ove prilike opet navadjamo, nu žalibože bez uspjeha. Uzprkos tomu neuspjehu pako naši razlozi nisu prestali biti temeljiti, i izkustvo će možda skoro pokazati, prije nego se nadate, da su naši nazori bili posve opravdani.

Moglo bi nam se predbaciti, da mi ništa neradimo, nego samo prigovaramo, a to navlastito s toga, što nam stoji samo pred očima, postići čim više popularitet.

Zato bi rado, da ovdje naše stanovište tim jasnije osvietlim.

Radi se ovdje o uzkoj svezi javnoga i privatnoga prava; ako bi se na jedno obazirali, mogli bi vrlo lahko učiniti štetu drugomu, i obratno. Ako je dakle naša tendencija, da s naroda skinemo ovaj feudalni odnošaj, možemo doći u koliziju sa javno pravnimi a odmah u prvoj liniji sa privatno pravnimi odnošaji, izmedju kojih bi na svaki način jedno ili drugo povriedili, na što pako nije nipošto ovlašteno saborsko tielo.

Ipak mi je kazati, da prihvaćam princip ove zakonske osnove, jerbo uvidjam, da je tečajem vremena ovo pitanje nuždno nastati moralo. Nu radi se ovdje o načinu, kojim se to pitanje riešiti namjerava, a tomu treba brižne pazke. Gospodo! ovaj se je zakon razpravljao odviše naglo, i to u isto vrieme, o kom se je radilo na proračunu, tako da se nikako nije moglo nanj dovoljno pozornosti obratiti, koju on zaslužuje kao zakon, koji će odlučno uplivati na narodno gospodarstvo. Radi toga mi se čini, da ćemo doskora uvidjeti manu toga zakona.

Bilo bi svakako od nužde, da smo se prije na taj zakon svestrano pripravljali, da smo crpili sve moguće na navedene odnošaje odnoseće se podatke iz više godina, i raznih pokrajeva naše domovine. Uzmimo n. pr. samo jedan primjer iz ove zak. osnove: za vino se ovdje uzimlje po akov ciena, koja nije u razmjerju sa cienami vina, kako su n. pr. dandanas ili kako su bile prije nekoliko godina. Kod nas imade različitih vinogradah, koji produciraju vina raznih kvaliteta. Imali smo godina, gdje je bilo vino bolje onda slabije itd. Na sve te odnošaje imao bi ze obzir uzeti, te onda tek ciena opredieliti, a to za jednu pokrajinu ova, za drugu ona, — koja je pronadjena najprikladnijom.

Ako se dakle ovdje samo poprečno uzimlje, pitam Vas, gospodo, da li je to svrsi shodno? Trebalo bi dakle i to mislim u prvoj vrsti saslušati mnienja podanika, seljaka, da dobijemo s jedne strane više specijalnih ubaviesti, a s druge strane, da saznademo posve točno način, kojim se je izplaćivalo ili davalo u naravi itd.

Pošto se pako dosada sve to nije sbilo, to sam osvjedočen, da osnova ova još nije dozriela za razpravljanje. Ako se obzirem u osnovi na nekoja načela, to mi je priznati pred ovom vis. kućom, da se po najboljoj volji nisam mogao osvjedočiti o ikakvoj valjanosti njihovoj. Jerbo mi je pako sviest prvo — i to se svim pravom traži od svakoga zastupnika — te po uvjerenju nemogu glas svoj dati ni za ni proti predloženoj osnovi, to sam prinukan reći svoju formalnu, da spomenutu osnovu neprihvaćam za podlogu specijalne debate.

Predsjednik: Rieč ima gosp. zastupnik dr. Vuščić.

Dr. **Josip Vuščić**: Vis. sabore! O nazočnom pitanju u generalnoj debati vidim ja, da se ima samo troje izvesti: prvo, je li se odkup ovih zemalja imade izvesti i je li je to nuždno, drugo, kojimi sredstvi, a treće, kojim načinom? Sve ostalo spada na specijalnu debatu. Glede prvoga pitanja, je li nuždno sada postupati na ovaj odkup odgovoriti mi je: U patentu od 2. ožujka 1853 je već naglašeno, da ove daće samo obstoje do odkupa, a od ovoga vremena iztekle su pune 23 godine, i odkup još nije sliedio. U svih dosadanjih razpravah i izjavah u javnih glasilih pojavili su se glasovi, da je od skrajne nužde sad postupati na odkup ovih daća, tim više što su u svih austrijskih pokrajinah ovi odnošaji već riešeni, te jedino jošte Hrvatska i Slavonija još razriešenja čeka. Sva gg. zastupnici, koji su sudjelovali kod odbora i kod inih

Digitized by Google

razprava, izjavili su se, da je skrajna nužda, sada umiriti narod i postupati na razriešenje ovih pitanja. S toga dr žim, da se ovo pitanje dalje odgadjati nemože, nego da se ima postupati na razriešenje tih pitanja. — Ja uvidjam, da je osnova potekla od vis. vlade i nemogu pristati na ono, što su gospoda predgovornici naveli, da je isto pitanje poteklo od opozicije; ja držim, da se ima držati ono što jest. — Drugo pitanje u generalnoj debati je ono, kakvimi sredstvi se imade ovaj odkup obaviti. Ovo pitanje imade svoje riešenje u patentu od 2. ožujka 1853, gdje je izrečeno, da je ovo javno pravno pitanje, i da se ima privatno pravnimi sredstvi odkup ovih daća obaviti — Treće pitanje glasi: kakvim načinom ima se to izvršiti? Ovdje u osnovi predlaže se način, da će naime proračun svih daća učiniti i da će ovaj odkup biti posredovan vladom. U sadanjih okolnostih ja nalazim, da je ovo najshodniji način — naime posredovanje vlade, — jer težko bi imalo takovih obveznika, kojim bi sredstva dopustila, da nebi vlada svojim načinom posredovala. Zato sam ja za ovo, da se ovaj način posredovanja, koji je po vladi predložen, pridrži.

I tako bi po mom mnienju ova tri pitanja bila riešena. Gospoda predgovornici u načelu priznaju, da je ovo razterećenje nuždno; a kažu, da je ovo razrešenje pitanje privatno-pravno, dakle da odpada na teret pojedinih posjednika, nego predlažu, da se odgodi razprava na njeko neizvjestno vrieme, bar do prvoga zasjedanja. Gospodo! u ovoj okolnosti vidi mi se, da se ovaj zahtiev uvažiti nemože; jer se na ovo razriešenje već toliko godina čeka, i svakomu je poznata skrajna nužda toga riešenja. A sada zahtievati, da se odgodi, držim za neumjestno, nego sam zato, da se imade uzeti za podlogu specijalne debate.

(Predsjedničku stolicu zauze sada prvi saborski podpredsjednik Mirko Hrvat.)

Predsjednik: Rieč ima gosp. zastupnik Folnegović.

Franjo Folnegović: Vis. sabore! Ja nebih uzeo rieč, da nebude gosp. neposredni predgovornik dr. Vuščić izvolio iztaknuti, s kojega gledišta se ima smatrati i kojim načinom razpravljati ova zakonska osnova. Ja sam upravo proti ovomu načinu, u koliko se on ovdje obrazlaže u §. 9. odsjeka V. ove zakonske osnove. Jer sam pako uvjeren, da zavisi upravo od ovoga §-a pitanje, da li u obće ova zakonska osnova prihvaćena bude ili ne, što sam se iz razprava i naročito iz izjava vladinoga zastupnika u odboru osvjedočio: da se neima nadati sankciji, ako nebude §. 9. nepromjenjen prihvaćen; — jer se ja s ovim načinom slagati nemogu, s toga sam zato, da se ova razprava ne samo odgodi do buduće sjeditbe, nego da ujedno vis. vlada, možebiti posredujućim načinom, ako nastoji na njoj učiniti one promjene, koje su u samom zakonodavnom i agrarnom odboru naglašivane, nu od kojih je odbor samo s toga odustao, što mu je tako rekuć na prsa nož postavljen, da ova osnova nebi zadobila previšnje sankcije, ako se neodustane od primjetaba i želja u odboru navedenih. A sada da navedem, s kojih razloga se protivim ovoj načelnoj točki. §. 9. glasi u 2 alineji: (Čita.)

„Ove hipotekarne odkupnine stavljaju se toli glede glavnice koli glede kamata pod jamstvo zemalja krune ugarske, ter će se po odplatnoj osnovi namiriti i to barem polovicom putem javnoga žriebanja po imovnoj vriednosti, u ostalom iznosu pako putem burzovnoga nakupa. — Ovo je veleważno pitanje i proti ovomu paragrafu svakako moram stati, a jer sam uvjeren da će se u specijalnoj debati o tom rieč povesti, zato si pridržujem pravo, premda neglasujem za osnovu, da ću tada o njoj nadalje govoriti.

Predsjednik: Rieč ima gosp. zastupnik Kušević.

Svetozar Kušević: Vis. sabore! Ja nebih o ovom predmetu rieč podigao, da se nije povela razprava o tom, da li će se ta osnova podlogom specijalnoj debati uzeti ili ne; i to iz onih osnova, kano da je ovaj predmet neizcrpiv i za razpravu još nesposoban. Ja s moje strane sasvim sam protivna mnienja, dočim priznato je načelo sa svih strana u ovom saboru i u cieloj domovini, da se predmet ovaj čim prije riešiti imade. Predmet sam nije nov i u cieloj zemlji bio je u javnih listovih pretresivan, a i saborskomu pretresivanju bio je podvrgnut te bio svestrano pretresivan. Dakle držim, da se onim, što neka gospoda predlažu, da se posebna data pribave prije nego se meritorno ova osnova pretresa, nebi ono ni najmanje polučilo, što se ovdje postići želi; nego držim, da bi se s otim samo odugovlačilo ono, što se dalje odugovlačiti nebi smjelo.

Sva ona data, koja se spominju, poznata su nam i vladi. I zato podkriepljujem, da se prima ova osnova kao podloga za specijalnu debatu.

Predsjednik: Pošto se nitko nije više prijavio, ima rieč gosp. izvjestitelj.

Izvjestitelj **Mato Mrazović**: Već su dva prijašnja predgovornika izjavili se, a izjavilo se bijaše takodjer i u odborih, da je ovo pitanje, koje svak dan tisuć i tisuć obitelji ne samo obvezaničkih već i ovlašteničkih tišti. Radi ovoga vrlo nepovoljnoga upliva, koji to pitanje na gospodarske i socijalne odnošaje našega naroda imade, radi toga se je već više puta zakonodavstvo hrvatsko kao god. 1848, 1861, 1865 i 1870 s ovim pitanjem bavilo, žaliboże nije nikada moglo, da bi ovako krvavu ranu k svojemu kraju privelo bilo. Gospodo, ovo pitanje se je u najnovije vrieme takodjer god. 1870 u saboru pretresivalo i u njem se takodjer do konačnoga rezultata došlo, jer je gotova osnova Njeg. Veličanstvu za potvrdu predložena bila. Zašto nije previšnje sankcije dobila, to nespominjem, nu faktum zato spominjem, da se vidi, da ovo pitanje nije od osam dana, da nije nepripravljeno, da je ovo pitanje, koje je u javnih listovih i u županijskih skupštinah i saborskih sjednicah razpravljeno i koje se sad razpravlja već mnogo i mnogo godina poslje godine

Digitized by Google

1848 skoro neprekidno na dnevnom redu i u razpravi. Je žalim, da je opozicija, mjesto da ovaj zakon svom pripravnosti pospješuje, i zanj zakasnila, kao što uviek zakasni; ona se je za zadružni zakon zakasnila pripraviti, a tako i ovdje. Ako bude u svih pitanjih opozicija ovako spora, onda se bojim, da se neće obistiniti, što je kazano, da ovakove reforme dolaze od opozicije, nego se mora konstatirati, da opoziciji ne stoji do napredka, već da ju vlada pretiče.

(Dr. Makanec kliče: Živio!) Ja držim moja gospodo, da ako nismo pripravljeni za 23 godine, onda ćemo bolje učiniti, ako reknemo, da smo vrlo nesposobni u vlastitih svojih socijalnih pitanjih, o kojih kao rodoljubi, kao stanovnici zemlje i kao vještaci svaki dan imademo povoda razmišljavati. Ova pitanja, o kojih nemožemo bez užasa ni misliti, jer nam se prikazuju iz njih toliki uzroci ubojstva i eksekutivnih streljanja itd. ako se o ovih pitanjih nismo za 22 godine mogli promisliti i pripraviti ih konačnom riešenju, tad bi doista morali reći, da će bolje biti, ako i početni posao zakona dademo u ruke onomu, koji se u svako vrieme za svako pitanje znade pobrinuti. Ako je koji pojedini član sabora nepripravan za razpravu ovoga ili onoga pitanja, to mislim da nije dovoljan razlog čitavomu zakonodavnomu tielu, da odgadja ovako krvavo potrebne zakone.

(U sredini i na desnoj strani Živio! Živio!)

Ako li većina uvidi, da je zbilja ovaj zakon nepotreban, da je luksuriozan zakon, ako osjeti u sebi, da nije pripravna za razpravu ovoga zakona, ja mislim, da bi bila prilika izraz tomu dati prigodom specijalne debate; ali u načelu već apriorno kazati: ja nisam ni proučio niti imao kad pročitati dobro ovu osnovu, zato molim da se odgodi, to se meni čini, gospodo, da je neopravdano.

Nije ovo kao što su neka gospoda predgovornici kazali privatno pravno pitanje. Ovo je pitanje, odkada postoje urbarske zemlje, odkad ima srodnih gornih i činženih zemalja, od onda su ovi odnošaji, koji postoje glede tih zemalja izmedju vlastelina i podanika, od vajkada su bili ti odnošaji javno pravni, te se kao takvi smatrali i pred zakonom i pred oblastmi; i za ovaj odnošaj su takodjer posebne instancije i oblasti obstojale. Kad bi ovo bio posve privatno-pravni odnošaj, težko da bi se našao zakonodavac, koj bi osim kad javni interes zahtieva, usudio se predlagati, da bude ovaj ili onaj svojega vlastničtva ili svojega prava makar i uz odštetu proti svojoj volji lišen; — nego upravo zato, što je ovo javno-pravni odnošaj, može od pojedinca zahtievati, da se ovoga svojega prava uz pravednu naplatu, dakle uz odštetu odreče. Ja mislim da se ovo pitanje jedino s ovoga gledišta razmatrati može, ako želimo u daljnih preinakah tih ustanova pravedni biti i naprama ovlašteniku i naprama obvezaniku i ako želimo konačno trajno urediti ovaj posao zemlje. Što je jedan od gospode predgovornika kazao, da su nekoje ustanove u ovoj osnovi prihvaćene u odboru samo zato, ne što bi bio odbor osvjedočen o njihovoj koristi, pravednosti i osnovanosti, nego samo zato, što je vlada saboru nož na prsa stavila, reknuvši, da neće biti sankcije, ako se nepromienjen ne prihvati, — ovo nije dobro učinjeno po mom mnienju i nemože se preporučati, da se ovakovi razgovori, koji su posve konfidencionalne naravi, iz odbora iznose u javnu sjednicu. Nu do česa je dotičniku stalo bilo, da pokaže vjerojatnim, ono nije moguće, jer vlada imade priliku isto u javnoj sjednici učiniti, neka naime izvadi vlada taj svoj nož i neka ga pritisne na prsa, pak će se osvjedočiti, da se toga noža cielo zastupstvo ne boji, kao što se ga i odbor nije bojao, pa će prema svojim razlogom odluku donieti, kako misli, da je prema interesu zemlje.

U ostalom moram ja, koji sam imao čast biti izvjestiteljem u odboru konstatirati, da ja toga noža niesam vidio, bar nije na mene djelovao. Nego je vlada svoj nazor izjavila, da u onih točkah dotične zak. osnove, koje su točke u savezu sa zajedničkim zakonom i sa upravom zajedničkoga ministarstva, obstoji već ugovor, koji je s privoljenjem zajedničke vlade i sporazumljenjem Nj. Veličanstva već učinjen, za to da u slučaju promjene nebi mogla garantirati vlada, da će biti zakon sankcioniran.

Ovo nije nož, nego ako vis. sabor drži, da se ovako prešna stvar opet za 10 godina odgodi — jerbo to ide od 10 do 10 godina — i da je veća šteta, ako osnovu prihvati, nego ako se pitanje na 10 godina odgodi, tad bi samo bilo razloga biti proti osnovi.

Tu molim gospodu kao ljude, koji imadu srce za javne stvari, da li se je noža bojati; tu nož nije nikakav argumenat, tu nož nemože genirati, da reknem crno ili bielo. Na mene on nije djelovao, na mene su djelovali razlozi, da će biti veće koristi, ako ovaj zakon čim prije u krepost stupi. Takov mislim, da će biti sud svakoga, a ako bi se upravo ovim zakonom makar za koju trećinu pogriešilo, još je od veće koristi za gospodarstvo i javnu slobodu naroda, nego li da se to pitanje opet na 10 godina odgodi.

(Glasovi: Živio!)

Iz ovih razloga preporučujem osnovu, neka se primi u specialnu razpravu

Dr. **Milan Makanec**: Molim rieč osobne primjetbe.

Predsjednik: Ja nemogu dozvoliti. Vis. sabor! Ima li dr. Makanec pravo govoriti? (Nema).

Dr. **Milan Makanec**: Molim. Meni se prigovara, da . . . .

Predsjednik (ga prekine): Vis. sabore! Ako se dozvoljava, da se proti naredbi poslovnika smućuje kućni red onda ću morati drugu pomoć upotriebiti. (Dr. Makanec se oglasi: „Aha, van hititi“).

Prima li vis. kuća osnovu zakona o konačnom razterećenju izvanselištnih, krčevinskih, gornih i činženih zemalja za temelj specialne debate. Gospoda, koja su zato, neka izvole ustati.

(Ustane većina).

Digitized by Google

Sada sliedi specialna debata.

Izvj. **Mato Mrazović** čita: Osnova zakona o konačnom razterećenju izvanselištnih, krčevinskih, gornih i činženih zemalja".

Kao što vidite, odbor je naslov promienio, jer po predlogu vlade glasi ovako: „Zakonska osnova o konačnom razriešenju urbarsko srodnih odnošaja".

Razlozi za ovu promjenu su bili: da imade medju zemljami, koje se napominju u §. 2. i takovih, koje nisu samo urbarsko srodne, nego upravo čisto urbarske, a to su izvanselištne zemlje, naime one, koje §. 19. ces. patenta od 2. ožujka 1853. spominje. Ali nije mogao odbor prihvatiti niti izraz „urbarski", jer opet nisu sve urbarske zemlje izcrpljene u sadržaju nazočne osnove. Pošto imade urbarskih zemalja, kao što su supernatancije i okupacije, koje ovdje nisu navedene, kad bi se dakle samo upotrebljavao izraz „urbarske zemlje", taj bi izraz zasizao dalje nego li bi smio. I da su izvanselištne zemlje čisto urbarske zemlje, koje se u patentu od 2. ožujka 1853. navode, da su čisto urbarske naravi, ovo svjedoči najbolje sam članak 6 od god. 1836., zatim ona okolnost, što ove zemlje vlastela nije mogla uzeti dosadanjim podanikom i za svoju porabu upotrebiti, nego ih je morala ili ostaviti podaniku, ili drugomu podložniku predati, jer su ove zemlje sačinjavale tako zvani „fond porezni". Napokon daće ovih zemalja bile su predmetom urbarskih komputacija. Kod svih ovih zemalja se svi ovi momenti slažu, od kuda se vidi, da su čisto urbarske naravi, zato je držao odbor, da naslov od vlade preporučen nebi odgovarao ovoj naravi naročito za „zemlje izvanselištne".

Istina je, da imade medju zemljami ovdje napomenutimi urbarsko-srodnimi i takvih, koje su u istinu iz alodijuma dotične vlastele uzete, t. j. iz privatnoga posieda dotične vlastele, kao što su krčevinske, gorne i činžene zemlje, a stojale su ipak vazda pod osobitom zaštitom urbarskih zakona i oblasti urbarskih poput čisto urbarskih zemalja; pak u tom i stoji njihova srodnost sa zemljami urbarskimi Odbor bio bi mogao predložiti, da se ovdje kaže „izvanselištne i urbarsko-srodne zemlje", ali pošto specificira zemlje, čini mu se najkoristnije, da bude svako mogao vidjeti sadržaj zakona već na naslovu, zato je predložio, da se ovdje metne „izvanselištne, krčevinske, gorne i činžene zemlje". Za rieč „razriešenje odnošaja" držao je odbor, da je mogao bolje pokazati, ako se kaže upravo što je u stvari, naime „razterenje izvanselištnih, krčevinskih, gornih i činženih zemalja".

Promatrajuć ove okolnosti i razloge, uzeo si je odbor slobodu, vis. saboru predložiti ovu promjenu samoga naslova.

Ako vis. sabor ovu promjenu primi, onda će biti provedena kroz sve ustanove ovog istog zakona, gdjegod dolazi rieč „urbarsko-srodni" te će se zamjeniti sa izrazom: „izvanselištne, krčevinske, gorne i činžene zemlje".

Predsjednik: Prima li vis. sabor ovu promjenu naslova?

(Prima.)

Izvj. **Mato Mrazović** (čita): Odsiek I. §. 1.

Da se je carski patent od 2. ožujka 1853. morao uzeti zakonitim temeljem, o tom, gospodo, nemože biti dvojbe; jer na tom temelju se već od 22 god. odnošaj izmedju vlastelina i bivših podanika drži po svih oblastih i svimi riešitbami i odsudami; mora se dakle uzeti, da je u njem definitivno riešenje i u materijalnih ustanovah t. j. u ustanovah o materijalnom pravu, koje se izmedju jedne i druge stranke utvrdjuje, i neima razloga, da se one ustanove mienjaju. S toga se je ovaj zakon, budući radi o razterećenju, odredjenu tim patentom, na ovaj temelj stavio.

Samo je ovdje u §. 1. opet u suglasju sa premjenami u naslovu promjena učinjena, što se u alineji prvoj nakon rieči „konačno" uvrste rieči „razterećenje izvanselištnih, krčevins ih, gornih i činženih zemalja", te izpuste rieči vladine osnove „razriešenje urbarsko-srodnih odnošaja".

U alineji drugoj istoga §a predlaže odbor, da se izpusti rieč „konačno", a rieč „provedena" da se zamjeni sa riečju „obavljena".

Ove rieči odbor nije mogao prihvatiti zato, što se mu čini, da nisu posve u skladu sa 2. točkom §. 2., koji kaže, da se i neprovedena uredovanja, ako su u kriepošti uzdržana, takodjer proglasuju valjanim i da ona provedenja, koja je tko na tom temelju steko, da pravo imadu u kriepošti ostati.

Imadu mnoga uredovanja, o kojih se nemože reći, da su konačno uredjena, a ipak imadu stanovitu svoju kriepost; s toga se je činilo odboru, da je ovo odviše rečeno, i da bi moglo dati povoda različitomu tumačenju i različitim dvojbam naprama §. 2. točke 2. ovoga patenta. Zato dakle navedenu već promjenu predlaže.

Predsjednik: Prima li vis. kuća §. 1.

(Prima).

Izvj. **Mato Mrazović**, (čita §. 2):

Ovdje molim vis. sabor, da izvoli pozornost obratiti na to, da ovdje imade tiskarske pogrieške, i to naročito u posljednjem i predposljednjem redku ovoga §., koje se ovako imadu izpraviti: mjesto „poveli" imade biti „povela", mjesto „uzdržali" mora biti „uzdržala", mjesto „koja" ima biti „koje", i mjesto „izjavljena" mora biti „izjavljene".

U ostalom nije našao nikakve promjene, osim što je držao za shodno, da se poslie rieči „predmeti" izbriše rieč „razriešenja" ovih urbarsko srodnih odnošaja, nego se rekne: „predmeti ovoga razterećenja jesu sliedeći".

Ovdje se izbrajaju one zemlje i one daće, koje će biti predmetom odkupa.

Već u previšnjem pat. od 2. ožujka 1853. godine, naročito pak u §. 25. i §. 47. imadu materijalno pravne ustanove, polag kojih se ovakova zemljišta imadu odkupiti, samo kod izvanselištnih zemalja nevalja dopustiti, da se stranke medju sobom sporazume po stanovitom ključu,

Digitized by Google

koji je već u istom patentu ustanovljen, i to u §. 47. gdje je takodjer dozvoljeno, strankam medju sobom se pogoditi po drugom ključu, koji je opet ondje ustanovljen. Naprama ovim ustanovam car. pat. od 2. ož. 1853, pošto nagodbe medju strankama, kako uspjeh pokazuje tečajem vremena od 23. god. u najredjih su slučajevih uspjele, morao je zakon — tim više što se u samom patentu obećaje — učiniti takovu ustanovu, koja bude i bez privole jedne ili druge stranke ovaj odnošaj konačno riešila i posied razteretila, te ga slobodnim vlastničtvom učinila.

Osniva se takodjer na patentu od 2. ožujka 1853, kad se ovdje izbrajaju one zemlje, koje su već u patentu izbrojene, od kojih se daće čine predmetom odkupa i koje se zemlje čine predmetom razterećenja.

Nego i ovdje je ipak u zakonskoj osnovi stanovita perioda, rek bi individualna za svaki pojedini slučaj ustanovljena, koja imade mjerilom služiti za onaj pasus niže zakonom propisan; da se imade naime ovaj odkup uporabiti samo za one daće i zemlje, koje su već odkupljivim izjavljene po glasu patenta od 2. ož. 1853., ili glede kojih dotični vlastelin propisani izriešni postupak pred nadležnim sudom poveo i u krieposti uzdržao nije, koji bi mu postupak to pravo čuvao po zakonu ovdje navedenoga patenta i c. naredbi od 24. veljače 1856. i 26. prosinca 1859.

Ovim je svakomu krivomu tumačenju presječen put i zna se u svakom individualnom slučaju, ima li se ovaj propis, kad u život stupi, uporabiti ili ne. Ja preporučujem dakle taj §. za prihvat.

Predsjednik: Prima li vis. kuća ovaj §. 2.

(Prima).

Završujem sjednicu i uričem buduću za sutra u 10 sati. Na dnevnom redu je nastavak spec. debate i izbor članova za kraljevinski sud.

(1 sat poslie podne).

Digitized by Google

Dvanaesta saborska sjednica,

držana dne 31. listopada 1875. u 10 sati prije podne, pod predsjedničtvom saborskoga predsjednika g. Nikole Krestića.

Sadržaj: Čitanje zapisnika XI. sjednice. — Odgovor Jov. Živkovića na interpelaciju Franje Folnegovića, stavljenu 28. kolovoza. — Odgovor istoga na interpelaciju M. Kuneka, stavljenu dne 30. kolovoza. — Dnevni red: Nastavak specijalne debate o osnovi zakona o konačnom razterećenju izvanselištnih, krčevinskih, gornih i činženih zemalja.

Predsjednik: Sjednica počimlje. Molim g. bilježnika, da izvoli zapisnik prošle sjednice pročitati.

Bilj. **Steković** čita:

Zapisnik

XI. sjednice sabora kraljevinah Dalmacije, Hrvatske Slavonije držane dne 30. listopada 1875 god. pod presjedničtvom g. Nikole Krestića u glavnom gradu Zagrebu.

Prisutno 64 saborska člana. Zemaljsku vladu zastupaju: predstojnik nutarnjega odjela Jovan Živković i predstojnik bogoštovno-nastavnog odjela dr. Pavao Muhić.

Čitan je zapisnik prošle sjednice i pošto je na primjetbu predsjedničtva, da na dnevni današnji red izvješće proračunskoga odbora stavljeno bilo nije, u tomu smislu izpravljen i po dotičnom bilježniku pročitan, ovjerovljuje se bez dalnje primjetbe.

Predsjednik priobćuje sljedeće prispjele podneske:

Broj 101/sab. Molba manipulacionalnih činovnika kr. sudbenoga stola varaždinskoga za povišenje plaće i stanarine kao i ravno uzpostavljenje kr. oficialom banskoga stola.

Broj 104/sab. Molba obćine sv. Ivanske na Zelini gornjoj radi namještenja kr. podžupanije u sv. Ivanu.

Obadvie molbe dostavljaju se peticionalnom odboru.

Broj 105/sab. Ferdinand barun Inkey Palinski i broj 106/sab. veliki župan Julio Bubanović podnose svoje banske pozivnice i zauzimaju mjesta u saboru.

Pozvanice ustupaju se odboru verifikacionalnom.

Narodni zastupnik dr. Makanec stavlja sljedeću interpelaciju:

1) D ali je, pa ako, s kojih razloga preuzvišenost Vaša izdala odredbu, usljed koje uredničtvo „Primorca" nuždni primjerak toga lista dostavljati mora vel. županu na Rieci.

2) Čim opravdava Vaša preuzvišenost ovu očevidnu protuzakonitu odredbu.

3) D ali je preuzvišenost Vaša nakanila, ovu protuzakonitu odredbu bezodvlačno opozvati?

Zatim stavlja isti narodni zastupnik ovu interpelaciju:

1) Da li su „Narodne Novine" i „Agramer Zeitung" još sveudilj listovi zemaljski.

Ako su

2) Kada i uz koje uvjete postadoše navedene novine zemaljskimi listovi?

3) Dali zemaljska vlada vodi račun o dohodku i trošku ovih listova?

4) Dali i kojim načinom upliva zemaljska vlada na uredjivanje ovih listova?

5) Dali su tečajem godinah 1874 i 2875 troškovi za izdavanje ovih listova dohodak istih nadmašili, pa ako, koliko je dotični manjak za svaku godinu iznosio, te da li i odkuda se je dotični manjak pokrio.

6) S kojega razloga nije u proračun za god. 1876 uvršten dohodak i potrošak ovih listova?

Narodni zastupnik Drag. Antolek-Orešek stavlja sljedeću interpelaciju.

Zašto se nesposobnošću bivšeg žup. nadšumara u županiji varaždinskoj izpražnjeno mjesto imenovanjem takovog (vještaka) nepopuni, — i napokon narodni zastupnik Pajo Kolarić interpelaciju, kojom moli za razlog, zašto nije na predstavke virovitičke županije od dana 20/8 1870 br. 2084 zatim od 6/10 broj 689 onda 27/9 1870 broj 2274 i napokon od 1. prosinca 1871 broj 1142 stranom u županijskih odbornih a stranom u partikularnih skupštinah donešene — kojimi su se pomenute predstavke na uvadjanje kontrole pri gradjenju i pošljunčivanju cestah odnosile — do danas odgovoreno. —

Ove interpelacije uvrstit će se u zapisnik i dostaviti preuzvišenomu gosp. banu.

Predstojnik unutarnjega odjela gosp. Jovan Živković

*

Digitized by Google

odgovara narodnomu zastupniku dr. Makancu na obadvije gornje interpelacije. Interpelant nezadovoljava se odgovorom niti na jednu niti drugu interpelaciju, sabor pako glasovanjem usvaja obadva odgovora zemaljske vlade.

Čitana je, zatim na dnevni red stavljena „osnova zakona o konačnom razterećenju izvanselištnih, krčevinskih, gornih i činženih zemalja“ i poslje izjave predsjednika, da će u ovoj razpravi zemaljsku vladu zastupati odsječni savjetnik Mirko Halper otvorena je generalna debata.

Predsjedničku stolicu zauzimlje I. podpredsjednik Mirko Hrvat i pošto je osnova podlogom špecialne debate primljena, prihvaćeni naslov po predlogu odbora glasi:

OSNOVA ZAKONA

o konačnom razterećenju izvanselištnih, krčevinskih, gornih i činženih zemalja.

Odsjek I.

Občenite ustanove.

§. 1. primljen po predlogu odbora glasi:

Ces. patent od 2. ožujka 1853 (z. v. l. broj 44) priznaje se zakonitim temeljem za konačno razterećenje izvanselištnih, krčevinskih, gornih i činženih zemalja.

Sva dosada na temelju istoga patenta obavljena uredovanja izjavljuju se zakonito valjanimi.

§. 2. takodjer glasovanjem usvojen po predlogu odborovu glasi:

Predmeti ovoga razterećenja jesu sljedeći:

1) daće od izvanselištnih zemalja navedenih u II odsjeku c. pta. od 2. ožujka 1853;

2) daće od krčevinah od gornih i činženih zemalja, glede kojih dotična vlastela izrečeni postupak u §. 37, 48 i 49 patenta od 24. veljače 1856 (z. v. l. broj 12) onda u ministerijalnoj naredbi od 26. prosinca 1859 (z. v. l. br. 221.) propisan pred nadležnim sudom povela i poveden u krieposti uzdržala nisu, ili koje su jur „odkupljivimi“ izjavljene.

Zatim zaključi predsjednik sjednicu oglasiv da će se u budućoj nastaviti specialna debata i eventualno izbor članovah kraljevinskoga suda i ureče buduću sjednicu za sutra 31. listopada 1875 g. u 10 satih prije podne.

Jovan Steković, s. r. sab. bilježnik. **Krestić**, s. r.

Predsjednik: Ima li kakova prigovora proti ovomu ovako sastavljenomu zapisniku.

(Nema).

Prigovora neima, zapisnik se verificira.

Na ovaj vis. sabor stigli su sliedeći podnesci:

Učiteljski sbor gimnazije osječke moli za mjestni doplatak. Ova je molba poduprta g. zastupnikom Kolarićem te ide odboru peticionalnomu.

Gosp. zastupnici dr. Malec i Kolarić, koje je sabor izaslao, da izpitaju izbor zastupnika Parčetića, podnose svoje izvješće. Ide verifikacionalnomu odboru.

Gosp. zastupnik Borovečki s 10 zastupnika podnosi predlog, da vis. sabor izvoli stvoriti sljedeći zaključak:

Bilj. barun **Ožegović** čita:

„Kr. zemaljska vlada poziva se, da uznastoji što prije izposlovati ukinuće zatvora medje Kranjske, Štajerske i Ugarske za izvoz rogate marve iz onih prediela Hrvatske i Slavonije, u kojih nema marvinske pošasti, a uztreba li krajeve naših zemalja, u koje se prevozi blago pribjeglih Bosanaca i Hercegovaca, zatvoriti, a ono neka ih zatvori.

J. Borovečki, J. Magenheim, V. Seitz, J. Steković, J. Kamenar, J. Lehpamer, J. Milčić, M. Vudjan, M. Kunek, I. Kukuljević.

Predsjednik: Predlog ovaj stavit će se na dnevni red. — Rieč ima gosp. predstojnik odjela nutarnjih posala.

Jovan Živković: Vis. sabore! U sjednici 28. kolovoza stavio je gosp. zastupnik Folnegović sliedeću interpelaciju: (Čita ju.)

Prije svega mi je gosp. interpelantu radi jučerašnjega prigovora, da je vlada pristrana, na koliko odgovara na interpelacije, stavljene od članova većine ove vis. kuće, odgovoriti, da interpelacije, koje zahtievaju ubaviest, idu kod vlade na dotični odsjek, da se podatci saberu o tom, što se pita. Tako je i s ovom interpelacijom.

Da sam s toga gosp. zastupniku Rubidi prije 2 dana imao čast odgovoriti, razlog je taj, što, kad sam slušao interpelaciju njegovu, nisam našao potrebe podatke iztraživati, jer je gosp. Rubido samo pitao, što je razlog, zašto se ceste negrade kako valja; zato je sliedio odgovor odmah. Nu ovdje se je dalje išlo.

Kako će se sjećati vis. sabor, izvolio je gosp. interpelant ovu svoju interpelaciju podužе obrazložiti. Kaže se, da je teret usljed zakona ob odkupu javnih radnja upravo do nevjerojatnosti nepravilno podieljen. Na ovaj navod usudjujem se u kratko odgovoriti, da gosp. interpelant polazi sa sasvim krivoga stanovišta, ako uzimlje ključ poreza izravnoga u obzir. Da se izravni porez neima uzimati ključem, osvjedočit će se po tom, što se odkup radnje osniva na ovom vezu, koji je postojao izmedju podanika i vlastele, taj se je imao odkupiti, i radnja je dobila svoj relutum, to nije samo pravilno nego i pravedno, a osim toga i tim je olahkoćeno obvezanikom, što ponekle i onaj plaća, koji nije tlake davao.

Drugi se nadalje navadja razlog, koji se nije mogao uvažiti, taj što po nazorih gosp. interpelanta nebi bio došao do odkupa, nego bi se uveo novi porez ili namet. Da se je taj način odabrao, značilo bi to udarati na zemlju nov porez ili po poreznom ključu zemaljski namet, a niti jedno niti drugo nespada na ovaj vis. sabor.

Dakle g. interpelant mogao je samo sa krivoga stanovišta reći, da je teret nepravedno podieljen, a nebi mogao toga reći, ako bi uzeo, da odkupiti treba dužnost, koja je davana od podanika prema vlastelu, i koja je dužnost tim mekša, jer plaćaju i oni, koji tlaku davali nisu, da negovorim ob onom, što nije ovdje na svojem

Digitized by Google

mjestu, o cieni naime odkupa, što ju je sabor prihvatio, i kako ju ustanovljuje zakon od odkupu javnih radnja.

Što se tiče napokon samoga pitanja, da li vlada kani zamieniti ovaj zakon sa shodnijim, čast mi je odgovoriti, — što sam već g. Rubidi kazao — da vlada dosada još nije takovih podataka dobila, po kojih bi vidjela, da se slabo odkupnine sabiraju ili da bi po uspjehu o zakonu imala razloga nepovoljnu sudu; ako se on točno vrši, dolazi daleko više nego vriede sve one radnje, koje je zemlja „in natura" davala.

Uzmite vriednost one tlake, kako je davana i kako Vam je gospodo poznata kao i meni samomu iz prakse, te ćete biti stalno uvjereni, da odkupnina od 400.000 fr. daleko nadmašuje vriednost odkupljene robote. Vlada se nada, da će u kratko vrieme od preliminiranih 400.000 fr., od kojih su $^2/_3$ već utjerane — mnogo više imati na razpolaganje za uzdržavanje cestah, nego li bi po prijašnjem sustavu „in natura" dobila. S toga neima izkustva takova, koje bi ju probudilo na preinaku zakona; medjutim će vlada glede svakog zakona, koji tako duboko zasieca u materijalno stanje naroda, nastojati, da uvidi i prati tečajem vremena sve njegove koristi i mane.

Franjo Folnegović: Ja žalim, da se s odgovorom ni malo nemogu zadovoljiti.

Predsjednik: Prima li vis. kuća ovaj odgovor predstojnika nutrnjega odjela na znanje? Ona gospoda, koja su za to, neka izvole ustati. (Većina).

Prima se dakle do znanja.

Jovan Živković: Vis. sabore! Narodni zastupnik g. Kunek stavio je 30. kolovoza interpelaciju sbog komada ceste od Ivanić grada do Ivanić kloštra.

Povodom predstavke podžupanije križke odredila je odmah zem. vlada, da se izvjestna svota za gradjenje toga komada ceste prama okolnostim uzme u proračun o cestovnih gradnjah.

Mile Kunek: Ja se s odgovorom zadovoljavam.

Predsjednik: Prima li vis. kuća odgovor predstojnika nutrnjeg odjela na znanje? Ona gospoda, koja su za to, neka izvole ustati.

(Ustanu svi).

Predsjednik: Prelazimo na dnevni red. Na dnevnom je redu nastavak specijalne razprave o osnovi zakona o konačnom razterećenju izvanselištnih, krčevinskih, gornih činženih zemalja. — Molim g. izvjestitelja, da zauzme izvjestiteljsku stolicu.

Gospoda, koja imadu kakve prigovore ili izpravke, neka se prije kod predsjedničtva jave, negoli dodje dotični §. u pretres.

Izvj. **Mato Mrazović**: Vis. sabore: Na redu je §. 3. koji ovako glasi: (Čita §. 3.).

Predsjednik: G. zastupnik dr. Makanec podnio je na ovaj §. sliedeći izpravak:

Bilježnik bar. **Ožegović** (čita): „Sav dio počam od rieči „„od istoga roka"" do kraja neka se izpusti".

Predsjednik: Rieč ima predlagatelj g. dr. Makanec.

Dr. **Milan Makanec**: Vis. sabore! Skoro na svaki §. imao bi podnieti kakav izpravak; to mislim da pokazuje, da predmet ležeći na dnevnom redu po ovoj zakonskoj osnovi nije izcrpljen. Pitanje ovo već je 22 god. na dnevnom redu, sastavitelj se s njim valjda nije bavio ni 22 dana, odbor ne više nego 3 dana, a mi ćemo biti u saboru za 2 dana sa pretresivanjem gotovi; tim pako gospodo, dokazuje, da u istinu nismo predmet valjano proniknuli, jerbo nema parlamenta u svietu, koji bi bio kadar valjano tako brzo raditi. Ja žalim, da se tako brzo postupa kod predmeta, koji toli duboko zasieca u pravnu sviest naroda, koji je toli važan po narod.

Izpravak moj glasi, neka se izpusti sve počam od rieči „i od istoga roka" do kraja.

Gospodo! Ovdje se ustanovljuju privatno pravni odnošaji, koji su jako prepleteni sa feudalnim, javnim dakle pravom, te se mora ovaj zakon razmatrati sa jednoga i drugoga stanovišta.

Za riešenje tih odnošaja nesmije se upotriebiti niti izključivo privatno pravna načela, niti izključivo javno pravna načela.

Kod svih naroda imade služnosti, koje su više manje teretne, ali koje se, jerbo su posve privatne naravi, ostavljaju u svojoj cielosti, a tim se nederogira privatno pravo.

Riečmi, koje se po mom izpravku imadu izostaviti, želi se normirati samo privatno-pravni odnošaj, time da se ustanova metne, koja će onemogućiti dogovor stranakah.

Gospodo! Ja mislim, da to ustanovljivati u ovom slučaju nam dozvoljeno nije; i s toga držim, da se imadu ove rieči kao neumjestne izostaviti.

Predsjednik: Želi li još tko govoriti? Rieč ima gosp. zastupnik vlade.

Zast. vlade **Halper**: Vis. sabore! Gospodin predlagatelj, kako sam razumio, prihvaća smisao tekstu paragracije ovoga §. nu drži ga suvišnim; ja mislim, da ako nebi se naročito ovdje izreklo, da niti medjusobnim sporazumljenjem nemože dosadanji služni odnošaj ostati, da bi se dosta slučajeva našlo — i kod ovlaštenika i kod obvezanika, — koji nebi svoje daće za odkup prijavili; jer poznato je, da još do dandanas u velikoj strani našega naroda podavanja novčana nisu tako obljubljena kao daće u naravi, i tako bi moguće bilo, da ovaj sadanji odnošaj i nadalje obstoji. Da se pako ovomu izbjegne, mislim, da je ovaj passus veoma potreban, a nipošto suvišan. Što se tiče završetka posliednje alineje, taj je, kako ja mislim, od neobhodne potrebe, navlastito ako se obazremo na carski patent od 2. ožujka 1853., gdje je slična ustanova glede svih urbarskih zemljišta, po kojoj od onoga dana, kad se odkupnina odmjeri, stupaju u slobodno vlastničtvo odkupnika.

Predsjednik: Rieč ima g. zastupnik bar. Ožegović.

Bar. **Ljudevit Ožegović**: Vis. sabore! Ja bi bio za izpravak gosp. dr. Makanca, da nebi imao pred očima

Digitized by Google

odgovara narodnomu zastupniku dr. Makancu na obadvije gornje interpelacije. Interpelant nezadovoljava se odgovorom niti na jednu niti drugu interpelaciju, sabor pako glasovanjem usvaja obadva odgovora zemaljske vlade.

Čitana je, zatim na dnevni red stavljena „osnova zakona o konačnom razterećenju izvanselištnih, krčevinskih, gornih i činženih zemalja“ i poslje izjave predsjednika, da će u ovoj razpravi zemaljsku vladu zastupati odsječni savjetnik Mirko Halper otvorena je generalna debata.

Predsjedničku stolicu zauzimlje I. podpredsjednik Mirko Hrvat i pošto je osnova podlogom špecialne debate primljena, prihvaćeni naslov po predlogu odbora glasi:

OSNOVA ZAKONA

o konačnom razterećenju izvanselištnih, krčevinskih, gornih i činženih zemalja.

Odsjek I.

Občenite ustanove.

§. 1. primljen po predlogu odbora glasi:

Ces. patent od 2. ožujka 1853 (z. v. l. broj 44) priznaje se zakonitim temeljem za konačno razterećenje izvanselištnih, krčevinskih, gornih i činženih zemalja.

Sva dosada na temelju istoga patenta obavljena uredovanja izjavljuju se zakonito valjanimi.

§. 2. takodjer glasovanjem usvojen po predlogu odborovu glasi:

Predmeti ovoga razterećenja jesu sljedeći:

1) daće od izvanselištnih zemalja navedenih u II odsjeku c. pta. od 2. ožujka 1853;

2) daće od krčevinah od gornih i činženih zemalja, glede kojih dotična vlastela izrečeni postupak u §. 37, 48 i 49 patenta od 24. veljače 1856 (z. v. l. broj 12) onda u ministerijalnoj naredbi od 26. prosinca 1859 (z. v. l. br. 221.) propisan pred nadležnim sudom povela i poveden u krieposti uzdržala nisu, ili koje su jur „odkupljivimi“ izjavljene.

Zatim zaključi predsjednik sjednicu oglasiv da će se u budućoj nastaviti specialna debata i eventualno izbor članovah kraljevinskoga suda i ureče buduću sjednicu za sutra 31. listopada 1875 g. u 10 satih prije podne.

Jovan Steković, s. r. sab. bilježnik. **Krestić**, s. r.

Predsjednik: Ima li kakova prigovora proti ovomu ovako sastavljenomu zapisniku.

(Nema).

Prigovora neima, zapisnik se verificira.

Na ovaj vis. sabor stigli su sliedeći podnesci:

Učiteljski sbor gimnazije osječke moli za mjestni doplatak. Ova je molba poduprta g. zastupnikom Kolarićem te ide odboru peticionalnomu.

Gosp. zastupnici dr. Malec i Kolarić, koje je sabor izaslao, da izpitaju izbor zastupnika Parčetića, podnose svoje izvješće. Ide verifikacionalnomu odboru.

Gosp. zastupnik Borovečki s 10 zastupnika podnosi predlog, da vis. sabor izvoli stvoriti sljedeći zaključak:

Bilj. barun **Ožegović** čita:

„Kr. zemaljska vlada poziva se, da uznastoji što prije izposlovati ukinuće zatvora medje Kranjske, Štajerske i Ugarske za izvoz rogate marve iz onih prediela Hrvatske i Slavonije, u kojih nema marvinske pošasti, a uztreba li krajeve naših zemalja, u koje se prevozi blago pribjeglih Bosanaca i Hercegovaca, zatvoriti, a ono neka ih zatvori.

J. Borovečki, J. Magenheim, V. Seitz, J. Steković, J. Kamenar, J. Lehpamer, J. Milčić, M. Vudjan, M. Kunek, I. Kukuljević.

Predsjednik: Predlog ovaj stavit će se na dnevni red. — Rieč ima gosp. predstojnik odjela nutarnjih posala.

Jovan Živković: Vis. sabore! U sjednici 28. kolovoza stavio je gosp. zastupnik Folnegović sliedeću interpelaciju: (Čita ju.)

Prije svega mi je gosp. interpelantu radi jučerašnjega prigovora, da je vlada pristrana, na koliko odgovara na interpelacije, stavljene od članova većine ove vis. kuće, odgovoriti, da interpelacije, koje zahtievaju ubaviest, idu kod vlade na dotični odsjek, da se podatci saberu o tom, što se pita. Tako je i s ovom interpelacijom.

Da sam s toga gosp. zastupniku Rubidi prije 2 dana imao čast odgovoriti, razlog je taj, što, kad sam slušao interpelaciju njegovu, nisam našao potrebe podatke iztraživati, jer je gosp. Rubido samo pitao, što je razlog, zašto se ceste negrade kako valja; zato je sliedio odgovor odmah. Nu ovdje se je dalje išlo.

Kako će se sjećati vis. sabor, izvolio je gosp. interpelant ovu svoju interpelaciju poduže obrazložiti. Kaže se, da je teret usljed zakona ob odkupu javnih radnja upravo do nevjerojatnosti nepravilno podieljen. Na ovaj navod usudjujem se u kratko odgovoriti, da gosp. interpelant polazi sa sasvim krivoga stanovišta, ako uzimlje ključ poreza izravnoga u obzir. Da se izravni porez neima uzimati ključem, osvjedočit će se po tom, što se odkup radnje osniva na ovom vezu, koji je postojao izmedju podanika i vlastele, taj se je imao odkupiti, i radnja je dobila svoj relutum, to nije samo pravilno nego i pravedno, a osim toga i tim je olahkoćeno obvezanikom, što ponekle i onaj plaća, koji nije tlake davao.

Drugi se nadalje navadja razlog, koji se nije mogao uvažiti, taj što po nazorih gosp. interpelanta nebi bio došao do odkupa, nego bi se uveo novi porez ili namet. Da se je taj način odabrao, značilo bi to udarati na zemlju nov porez ili po poreznom ključu zemaljski namet, a niti jedno niti drugo nespada na ovaj vis. sabor.

Dakle g. interpelant mogao je samo sa krivoga stanovišta reći, da je teret nepravedno podieljen, a nebi mogao toga reći, ako bi uzeo, da odkupiti treba dužnost, koja je davana od podanika prema vlastelu, i koja je dužnost tim mekša, jer plaćaju i oni, koji tlaku davali nisu, da negovorim ob onom, što nije ovdje na svojem

Digitized by Google

mjestu, o cieni naime odkupa, što ju je sabor prihvatio, i kako ju ustanovljuje zakon od odkupu javnih radnja.

Što se tiče napokon samoga pitanja, da li vlada kani zamieniti ovaj zakon sa shodnijim, čast mi je odgovoriti, — što sam već g. Rubidi kazao — da vlada dosada još nije takovih podataka dobila, po kojih bi vidjela, da se slabo odkupnine sabiraju ili da bi po uspjehu o zakonu imala razloga nepovoljnu sudu; ako se on točno vrši, dolazi daleko više nego vriede sve one radnje, koje je zemlja „in natura“ davala.

Uzmite vriednost one tlake, kako je davana i kako Vam je gospodo poznata kao i meni samomu iz prakse, te ćete biti stalno uvjereni, da odkupnina od 400.000 fr. daleko nadmašuje vriednost odkupljene robote. Vlada se nada, da će u kratko vrieme od preliminiranih 400.000 fr., od kojih su $^2/_3$ već utjerane — mnogo više imati na razpolaganje za uzdržavanje cestah, nego li bi po prijašnjem sustavu „in natura“ dobila. S toga neima izkustva takova, koje bi ju probudilo na preinaku zakona; medjutim će vlada glede svakog zakona, koji tako duboko zasieca u materijalno stanje naroda, nastojati, da uvidi i prati tečajem vremena sve njegove koristi i mane.

Franjo Folnegović: Ja žalim, da se s odgovorom ni malo nemogu zadovoljiti.

Predsjednik: Prima li vis. kuća ovaj odgovor predstojnika nutrnjega odjela na znanje? Ona gospoda, koja su za to, neka izvole ustati. (Većina).

Prima se dakle do znanja.

Jovan Živković: Vis. sabore! Narodni zastupnik g. Kunek stavio je 30. kolovoza interpelaciju sbog komada ceste od Ivanić grada do Ivanić kloštra.

Povodom predstavke podžupanije križke odredila je odmah zem. vlada, da se izvjestna svota za gradjenje toga komada ceste prama okolnostim uzme u proračun o cestovnih gradnjah.

Mile Kunek: Ja se s odgovorom zadovoljavam.

Predsjednik: Prima li vis. kuća odgovor predstojnika nutrnjeg odjela na znanje? Ona gospoda, koja su za to, neka izvole ustati.

(Ustanu svi).

Predsjednik: Prelazimo na dnevni red. Na dnevnom je redu nastavak specijalne razprave o osnovi zakona o konačnom razterećenju izvanselištnih, krčevinskih, gornih činženih zemalja. — Molim g. izvjestitelja, da zauzme izvjestiteljsku stolicu.

Gospoda, koja imadu kakve prigovore ili izpravke, neka se prije kod predsjedničtva jave, negoli dodje dotični §. u pretres.

Izvj. **Mato Mrazović:** Vis. sabore: Na redu je §. 3. koji ovako glasi: (Čita §. 3.).

Predsjednik: G. zastupnik dr. Makanec podnio je na ovaj §. sliedeći izpravak:

Bilježnik bar. **Ožegović** (čita): „Sav dio počam od rieči „„od istoga roka““ do kraja neka se izpusti“.

Predsjednik: Rieč ima predlagatelj g. dr. Makanec.

Dr. **Milan Makanec:** Vis. sabore! Skoro na svaki §. imao bi podnieti kakav izpravak; to mislim da pokazuje, da predmet ležeći na dnevnom redu po ovoj zakonskoj osnovi nije izcrpljen. Pitanje ovo već je 22 god. na dnevnom redu, sastavitelj se s njim valjda nije bavio ni 22 dana, odbor ne više nego 3 dana, a mi ćemo biti u saboru za 2 dana sa pretresivanjem gotovi; tim pako gospodo, dokazuje, da u istinu nismo predmet valjano proniknuli, jerbo nema parlamenta u svietu, koji bi bio kadar valjano tako brzo raditi. Ja žalim, da se tako brzo postupa kod predmeta, koji toli duboko zasieca u pravnu sviest naroda, koji je toli važan po narod.

Izpravak moj glasi, neka se izpusti sve počam od rieči „i od istoga roka“ do kraja.

Gospodo! Ovdje se ustanovljuju privatno pravni odnošaji, koji su jako prepleteni sa feudalnim, javnim dakle pravom, te se mora ovaj zakon razmatrati sa jednoga i drugoga stanovišta.

Za riešenje tih odnošaja nesmije se upotriebiti niti izključivo privatno pravna načela, niti izključivo javno pravna načela.

Kod svih naroda imade služnosti, koje su više manje teretne, ali koje se, jerbo su posve privatne naravi, ostavljaju u svojoj cielosti, a tim se nederogira privatno pravo.

Riečmi, koje se po mom izpravku imadu izostaviti, želi se normirati samo privatno-pravni odnošaj, time da se ustanova metne, koja će onemogućiti dogovor stranakah.

Gospodo! Ja mislim, da to ustanovljivati u ovom slučaju nam dozvoljeno nije; i s toga držim, da se imadu ove rieči kao neumjestne izostaviti.

Predsjednik: Želi li još tko govoriti? Rieč ima gosp. zastupnik vlade.

Zast. vlade **Halper:** Vis. sabore! Gospodin predlagatelj, kako sam razumio, prihvaća smisao tekstu paragracije ovoga §. nu drži ga suvišnim; ja mislim, da ako nebi se naročito ovdje izreklo, da niti medjusobnim sporazumljenjem nemože dosadanji služni odnošaj ostati, da bi se dosta slučajeva našlo — i kod ovlaštenika i kod obvezanika, — koji nebi svoje daće za odkup prijavili; jer poznato je, da još do dandanas u velikoj strani našega naroda podavanja novčana nisu tako obljubljena kao daće u naravi, i tako bi moguće bilo, da ovaj sadanji odnošaj i nadalje obstoji. Da se pako ovomu izbjegne, mislim, da je ovaj passus veoma potreban, a nipošto suvišan. Što se tiče završetka posliednje alineje, taj je, kako ja mislim, od neobhodne potrebe, navlastito ako se obazremo na carski patent od 2. ožujka 1853., gdje je slična ustanova glede svih urbarskih zemljišta, po kojoj od onoga dana, kad se odkupnina odmjeri, stupaju u slobodno vlastničtvo odkupnika.

Predsjednik: Rieč ima g. zastupnik bar. Ožegović.

Bar. **Ljudevit Ožegović:** Vis. sabore! Ja bi bio za izpravak gosp. dr. Makanca, da nebi imao pred očima

Digitized by Google

slučaj, koji se može dogoditi. N. pr. svakomu je gornjaku slobodno u papirih cielu odkupnu svotu kod vlade položiti. Dodje n. pr. jedan gornjak k vlastelinu i kaže: „ja nemogu platiti, neka oni za mene plate"; pak bude gornica natrag kako je prije bila.

Takovi slučaji mogu se često dogoditi, jer ima u puku mnogo takovih ljudi, koji kažu, da je najljepše, kako je prije bilo. — Ako je vlastelin takov, da na to pristane, kazat će seljaku: „ja ću za te platiti", pak će kupiti obligaciju za kakovih 60 for. Seljak koji imade 100 for. za platiti, položit će ovu obligaciju i tim je sve izplatio, nu s druge strane obvezat će se vlastelinu ugovorom, da bude opet gorne daće itd. davao kao i prije. U knjigah gruntovnih mora se ta obveza provesti, jer je taj akt pravo valjan, i tim je stara gornica opet uvedena. Zadatak je dakle ove alineje zapriečiti, da se dotična gornica i činženost nikada nemože uvesti.

Radi toga sam za redakciju.

Predsjednik: Rieč ima g. zastupnik dr. Šram.

Dr. **Lavoslav Šram**. Vis. sabore! Ja sam za redakciju proti amendement-u dr. Makanca. Gosp. dr. Makanec izvolio je prigovoriti dotičnomu postupku o stvaranju ove osnove u toliko, da je primietio, da je ova stvar već 22 god. na dnevnom redu, a misli da dotični sastavitelj nije se bavio njom ni 22 dana, odbor pako samo kratko vrieme.

Veoma bi bio znatiželjan čuti od dr. Makanca, koliko vremena se je on bavio tim, da je došao do toga, u takoj brzini postaviti na svaki §. svoj amendement.

Ja neću nimalo dvojiti o dobroj volji gosp. dr. Makanca, i o njegovih sposobnostih u tom pogledu, a svakako će dopustiti gosp. dr., da se je on nalazio u prešnom položaju, i svakako nije imao više vremena na razpolaganje, nego li odbor, koji se je svom mogućom revnošću bavio tim, da prouči ovu osnovu.

Dr. Makanec izvolio je primietiti na obrazloženje svojih amendementa, da se ovaj zakon mora razmatrati sa gledišta javno-pravnoga i sa gledišta privato-pravnoga i prema tomu da se mora na dotičnom mjestu donieti mjerodavna ustanova.

Ali čini mi se, da se je g. dr. Makanec nalazio u pometnji, ako je mislio, da bi se posliednjom alineom §. 3. imao normirati samo privatno-pravni odnošaj; onim što želi dr. Makanec, da se briše, ustanovljuje se, da se niti medjusobnim sporazumljenjem stranaka nesmiju službeni odnošaji glede daća u napredak ustanoviti. Dr. Makanec da podupre svoj izpravak, izvolio je navesti, da imade po pravu svih naroda služnosti mnogo teretnijih, ali te se ostavljaju u svoj cjelosti, pak neka se nederogira ovdje privatno pravo. Nu odnošaj, što ovdje dolazi i odnošaj kod služnostih nije isto, jer dr. Makanec znati će tako dobro, kao ja, da se svaka služnost sastoji u tom, štogod trpit, a nikada štogod obaviti, i svaka služnost se odnosi na neki objekt, nikada na subjekt. To su odnošaji, koji se nedadu uzporediti sa odnošaji, koji se ovdje uredjuju a moralo se je tu pred očima imati, da se dokine odnošaj, koji je po svom cielom sastavu naravi feudalne: naime odnošaj osobne obveze, tim što mora dotični obvezanik kao posjednik ipak obaviti stanovito podavanje od svoga posjeda. Što se tiče drugoga diela njegova amendementa, da bi se druga alinea izpustila, to mislim, da ga je g. zastupnik vlade dostatno oprovrgao; zato glasujem za redakciju.

Dr. **Milan Makanec**: Molim imam li pravo progovoriti samo nekoliko rieči.

Predsjednik: Po §. 44. poslovnika nemogu vam dozvoliti.

Rieč ima g. izvjestitelj.

Izvj. **Mato Mrazović**: Vis. sabore! Ja se nebi usudio kazati, kao što gosp. predlagatelj kaže, da je time, što je on našao toliko razloga izpravke podnieti svakomu §u., dokazao nepromišljenost ili prenaglost ove zakonske osnove ja se to na njegovu mjestu nebi usudio kazati, jer je to odviše osobni obzir. — Što se tiče samoga predloga, što ga želi dr. Makanec preporučiti vis. saboru t. j. da se izpusti drugi dio prve alineje u §. 3., to držim, da se je mogao dr. Makanec s razloga, što ih je naveo dr. Šram uputiti, da njegova prispodoba izmedju služnih privatopravnih odnošaja i odnošaja feudalnih veliku razliku imade, da upravo radi toga ovaj odnošaj, koji se želi medju bivšimi podanici i bivšom vlastelom za buduće ukinuti, ne spada u privatno pravo, nego u javno pravo.

I buduć da u javno pravo spada, to je upravo zakonodavčeva dužnost, koji želi ovo na stazu privatnoga prava dovesti i tim učiniti sve državljane ravnopravnimi pred sudom i zakonom, da taj odnošaj tako ukine, da se niti nemože privatnim dogovorom povratiti. Vlada je imala razloge u dosadanjem izkustvu onakovoj tekstaciji; to će gosp. predlagatelj vjerovati, te se je mogao valjda iz prakse osvjedočiti, da su nekoja vlastela pokušala nadovezati sličan odnošaj, a to s toga, jer nije bio dosta jasan patent od 2. ožujka 1853. A ovo nije samo proti glavnomu načelu, koje usvaja pravnoj državi ravnopravnost pred zakonom, nego je takodjer iz razloga državnoga gospodarstva pogubno; da n. pr. taj odnošaj kod nas osobito vinogradarstvo prieči, to je dosadanje izkustvo učilo. Iz ovoga se vidi, da ova ustanova upravo mora biti peremptorna i jasna, da se ovakovi odnošaji u buduće osnivati nesmiju. A da to bude svakomu jasno, držala je vlada za nuždno, a odbor se je u tom s njom složio, da je nuždno, da se ova misao jasno izrazi, da se feudalni odnošaji stvoriti nemogu i nesmiju.

Drugi dio predloga gosp. predlagatelja, da se izpusti druga alinea, čini mi se neosnovan; što se ovdje naglašuje naročito „od dana prijave odkupnine kod gruntovne oblasti dobiva odkupljeno zemljište za odkupnika naravu slobodnog vlastničtva, to je konsekvencija posve naravna, koja se je htjela jasno izraziti. Neveli se, da čim se prijavi kod gruntovne oblasti odštetni operat, ili gdje je

Digitized by Google

jošte dužnost likvidiranje obaviti, da se onim istim momentom ono svojstvo, koje bi u gruntovnici moglo kreditu dotičnoga obvezanika škoditi, odmah izbriše. Ono se ima za izbrisano držati tek od dana prijave odkupnine, dakle po svršenu likvidacijonalnom poslu, a to zato, da se ono svojstvo tad čim prije radi sigurnosti dotičnoga obvezanika u gruntovnici očevidnim učini.

S toga držim, da je jedna i druga ustanova nesamo koristna, nego i veoma potrebna, te jih s toga preporučam visokomu saboru.

Predsjednik: Ona gospoda, koja su za to, da §. 3. tako ostane, kako ga predlaže odbor, neka izvole ustati. (Ustane većina).

Prima se dakle §. 3. onako, kako ga je predložio odbor. Prelazi se na dnevni red.

Izvj. **Mato Mrazović**: (Čita): Odsjek II.

Ob odkupu izvanselištnih zemalja".

Predsjednik: Prima li vis. sabor ovaj naslov? (Prima).

Izvjestitelj čita §. 4.

Predsjednik: Prima li se ovaj §. ovako, kako ga predlaže odbor?

(Prima).

Prelazi se na odsjek III.

Izvj. **Mato Mrazović**: (Čita): „Odsjek III. Ob odkupu krčevina i gorno činženih zemalja".

Predsjednik: Prima li se ovaj naslov?

(Prima).

Izvj. **Mato Mrazović** čita §. 5.

Predsjednik: Na ovaj §. podnio je dr. Makanec sliedeći izpravak.

Bar. **Ljudevit Ožegović**. (Čita izpravak).

„Odkupnina za vriedna vina neka se ustanovi, mjesto 3 for. sa 2 for. odkupnina purana, mjesto 60 novč. sa 50 nč., a odkupnina kopuna ili para pilića mjesto 35 n. samo 20 novč.

Predsjednik. Rieč ima gosp. predlagatelj. Izvolite govoriti o §. 5.

Dr. **Milan Makanec**: Vis. sabore! Izpravci, koje sam ovdje podnio, odnašaju se na stvari, koje svakomu u oči padaju, a koliko imade još drugih mjesta, gdje bi takodjer izpravci veoma nuždni bili, nu šteta za vrieme. Ova zakonska osnova ima za podlogu car. patent od g. 1853., dalje se opet veli, da se osniva na odluci od god. x. i y. itd., a odatle se vidi, da je ona podpuna krparija, i izgleda kao da nije bila u pravosudnom odjelu zemaljske vlade, te ja veoma žalim, da se je ovakova podniela na stol ove visoke kuće.

Da prodjem na potanje obrazloženje mojih izpravaka, najprije mi je napomenuti, da se kod ustanovljivanja ciene nije uzimalo obzir na pojedine predjele naše domovine. Nadalje se imade kod odkupa tržištna ciena uvažiti, nu tako da ono što trgovac potroši kod trženja na vrieme itd. imade se od obične ciene odbiti. Tako treba tim više postupati, ako se uzme u obzir, da su seljaci, kako je poznato iz prakse, kod podavanja desetine odabrali u to ime najslabiji kvalitet; vinu su n. pr. vode pomiešavali, itd. jer jim je stajalo samo do toga, da u formi zadovolje.

Ove je godine vino vrlo jeftino, može se dobiti akov po $1\frac{1}{2}$ do 2 for.

Podavanje u naravi bilo bi dakle mnogo manje teretno po dotičnoga obvezanika, nego plaćanje odkupnine, koja se uzimlje po vedro po 3 for.

Isti slučaj imademo kod naznačivanja odkupnine za jednoga purana ili par pilića.

Kad se je dosada reklo: taj ili onaj ima dati jednoga purana, to je bio izraz jako neopredieljen. Purana imade od različitih kvaliteta; poprična ciena može se posve pravedno uzeti samo po 50 novč. Isto valja i za piliće. Ja sam n. pr. u Petrinji kupio na tržištu komad po „sekser"; kako kažem bila je to tržištna ciena (molim neka se nitko tomu nesmije), a ja nisam hodao po selu u kuće piliće kupovati.

Mislim dakle, da nisam nepravedan, kad predlažem, da se od odbora predložena ciena izpravi.

Zakonska osnova, budući je onako loša, nemože se posve korigirati, nego onoliko, koliko je moguće, činim svojimi izpravci.

Predsjednik: Rieč ima dr. Vuščić.

Dor. **Josip Vuščić**: Vis. sabore! Zagovorom izpravka, koji je u razpravu donešen, označuje se osnova ovoga zakona krparijom, neshodnom itd. Ja po mojih nazorih nalazim ovo neosnovano sasvim i neodgovarajuće ovoj osnovi, te nalazim, da je sasvim korektna i opravdana. Osnova zakonska, koja u razpravi stoji, stavlja se na temelj car. patenta od 2. ožujka 1853. i tako rekuć je samo provedenje istoga patenta. S toga ova zak. osnova podpuno odgovara istomu patentu i jedinu preinaku sadržaje glede §. 44. ovoga patenta. Zašto? Zato, jerbo je u §. 44. ovoga patenta nešto teoretično izraženo, što se u praksi izvesti neda; to je ciena, da se za odkup svih dotičnih gornih, činženih i krčevinskih zemalja imade uzeti ciena od g. 1845. obstojavša.

Ovo nije u praksi moguće. Ova ciena bi morala biti poznata, i to samo iz tarifa mjestnih poglavarstva i tržišta, gdje su se predmeti ovih daća prodavali. U ono doba nisu bila možda 4 mjesta u cieloj zemlji, koja su tarife vodila, i one oblasti, gdje su se ovi predmeti prodavali, nisu vodile nikakvog izvješća, te nemogu podataka davati. Na taj način je nemoguće vjerodostojno one ciene, koje je patent ustanovio, naime od g. 1836—1845., označiti. Morali bi se svakako obratiti na knjige vlastelinske. Šta bi se pako u ovih knjigah našlo? U knjigah vlastelinskih nebi se kod manjih posjednika sasvim ništa, jer oni takovih knjiga neimaju i nisu vodili. Kod posjednika većih vlastelinstva, mislim, moglo bi se nešto naći, ali ne ono, što gosp. predlagatelj misli, da bi nam na

Digitized by Google

popunjenje služilo. Ova gorna vina, premda su nešto lošija bila, primala su vlastelinstva i š njimi manipulirala, mješala ih s boljim vinom, te ih prodavala, kad su ciene bolje bile; i tako bi se u knjigah vlastelinskih samo više ciene našle t. j. ciene samo vrhu 3, 4, 5, fr., i dalje. I ovim postupkom bi se jednim vlastelinom učinila usluga, da likvidiraju svoju daću po 5—6 for., protivno pak koji nebi ove podatke pri rukuh imao, bi se sasvim samovolji izložio, i tako velika pomutnja nastala u ovom odkupu.

Ovo je prepriečila vlada time, da je ustanovila popriečnu cienu za sve vlasteline u 3 for. a. vr. sadanjega novca.

Ovdje pitanje nastane glede formalne strane, jeli ova ciena može obstojati za sve vlastele ili treba za svaki prediel drugu cienu ustanoviti. Ja držim, da ovo s jedne strane nije potrebno, a s druge strane otegotio bi se odviše postupak, tako da bi se kroz nekoliko godina vuklo, kad bi se morala za svaki brieg i za svako mjesto posebna ciena opredieliti. Ovdje seljak naš niti šampanjca niti burgundera nije pravio, i tako u ovih gornih vinah nije bilo znatne razlike ciene.

U obće, ako je bilo, u zakonu se nemože prosuditi. — S toga ja u formalnom obziru sasvim opravdanom smatram cienu od 3 for.

Ja smatram, da se ovdje radi o odkupu, a sam pojam odkupa sobom donosi, da kad se stvar odkupi, mora se tu podpuna vriednost stvari, koja je u naravi postojala, u obzir uzeti. Ja dopuštam, da je prije g. 1848. ciena vina bila niža, nešto s toga, jerbo je onda bila trgovina tako zapriečena, da trgovac iz Hrvatske i austrijske pokrajine u Srbiju do god. 1848. bez 3 fr. nije mogao izvoziti. Ali kad bude g. 1848. trgovini sloboda podieljena, od onoga vremena nebijaše ciena vinu izpod 4 fr. Ciene bile su 4, 5, 6—8 for. po akov, te su se likvidirale počam od g. 1845—48 i dosada; kad se pako ove ciene uzmu popriečno, to izlazi ciena na 6 for. a. vr.

Ovdje ja dopuštam i neću tvrditi, kad se radi o tom, da se jednoj kategoriji državljana novi tereti nametnu, da zakonodavna vlast ima obzir uzeti na to, da se oni tereti najlaglje učine koliko moguće, ali u ovom postupku moramo mi imati jednu stranku državljana pred očima, kao i drugu; kad jednu stranku podpomažemo, neimamo u propast voditi drugu i kad jednoj blagodat dajemo, nesmijemo ju drugoj stranci uzkraćivati. Ovdje je učinjeno to, jer ciena, koja bi bila popriečno obstojala od 6 for., smanjena je na 3 for. Ta je ciena pravedna i za ovlaštenika i obvezanika, jer im podjeljuje ono, što bi kod svoje daće postići mogli.

Tako se nemože proti ovoj cieni ni jedna ni druga stranka potužiti.

Ova je ciena opravdana takodjer glede novčane vriednosti. Ako se svrnemo na novčanu vriednost, kako je bila od 1836—45 god. to moramo, gospodo, dopustiti, da je onda 1 for. toliko vriedio, koliko sada 2 ili možda više for.

Ako uzmemo, da je onda ciena bila po 1 for. po $1\frac{1}{2}$ for. to se upravo izjednači, te sadašnjoj cieni od 3 for. sasvim odgovara.

Napokon još dodje u obzir način, kako će se ovaj odkup izvesti. Izvesti će se bez odkupnika kroz odkupnice. Kakvim načinom? Tim načinom, da će svaki ovlaštenik dobiti odkupnicu, koja će se kroz 22 god. žriebati, ili pak slobodan, ako novac treba, uz dobru cienu prodati

Što će iz toga sliediti? Iz toga će sliediti, da onaj, koji bi bio u tih okolnostih, mora po prilici 22 god. čekati, dok dodje njegova odkupnica, da se žrieba i da mu se glavnica položi.

To je velik faktor, kad čovjek sa svojom glavnicom nemože slobodno razpolagati, nego su mu ruke vezane kroz toliko vremena. Ovo takodjer djeluje tamo, da bi se imala veća ciena udariti. Koji pak neće moći na žriebanje čekati, onaj će morati prodati svoju obveznicu po burzovnoj cieni; svakako će ovo sliediti, da će na prvi mah pasti ciena ovoj odkupnici najmanje za 40 forinta. Na 3 for. odpada od ove ciene $\frac{1}{6}$, onda ostane $2\frac{1}{2}$ fr. Onda bi odkupna ciena po osnovi ostavljena sa 50 for., kad je na burzi prodana, vriedila tek 30 for. A ova glavnica odgovara sasvim realnoj daći od 1 fr. 50 novč.

Ovo sve pred oči stavljeno, pokazuje, da je ova ciena od 3 for. tako umjerena, da se niže staviti nemože.

Zato pristajem uz redakciju, da ciena jednoga vedra vina ostaje na 3 for.

O ovih drugih predmetih, kao puranih, pilićih itd. neću mnogo govoriti, samo ću napomenuti, da nije, kako predlagatelj dr. Makanec razlaže. Ove su se stvari pobirale, kad se gornica daje, i tada je puran velik i pilići dorasli, te ova ciena nije pretjerana.

I glede ovih ću glasovati za redakciju. (Živio!)

Predsjednik: Rieč ima g. zastupnik Kolarić.

Pajo Kolarić: Vis sabore! Kad bi tko držao od g. zastupnika dr. Makanca predloženu cienu od 2 for. akov vina umjestnom, ja bi ga smatrao, da on traži popularitet, nu znam da on toga netraži. Gospodo! budimo pravedni te nečinimo krivo time, da jednim oduzimljemo a druge nadarujemo.

Ja sam kao član komisije za rekrutacije u svoje doba vidio, da je bio stanoviti broj rekruta opredieljen n. pr. 25 za dotični okrug. Došli su ljudi k meni te molili: prijatelju, spasi mi sina! Odgovorio sam: ja bi rado spasiti, kad nebi drugi morao mjesto njega u vojnike ići. — Vi bi narodu pomogli, kad nebi drugim štetu donieli ovo nije ništa drugo, nego tudjim dobrom druge nadariti; a to je velik grieh.

Kad bi po 2 for. vino bilo samo jednu godinu od 1848. počam, još bi se dalo govoriti, ali kad ima godina, kad je bilo po 6 i 7 for., a nikad za 2 for., nego samo u slabijih godinah po 5 for. — —

Digitized by Google

Ja sam pitao u Hrvatskoj na više mjesta, pak su mi odgovorili, da se plaća po 7—8 for., kod nas u Slavoniji, gdje nije tako dobro po 5, 6 fr. a manje nikada.

Gospodo! budimo pravedni i nečinimo nikomu krivo!

Nemojmo tako daleko ići! Ja kažem, ako imade u ovoj kući ikoga, koji će dati vino po tako nizkoj cieni, ja ću sastaviti družtvo i pokupiti ću sve vino kroz 25 god Dajte meni vino za 25 god, pa ja ću ti dati novac. (Živio! Smieh).

Nu nije tako kao što se to misli, svi mi osjećamo....

Ja sam za cienu od 3 for.

(Živio!)

Predsjednik: Želi li još tko govoriti? Rieč ima g. zastupnik Folnegović.

Franjo Folnegović: Vis. sabore! Ja bi podupirao predlog dr. Makanca, (obrati se prema g. Kolariću) ali baš zato, što sam kmet, neću ga podupirati.

Predsjednik: Molim, dialogi nisu dozvoljeni.

Franjo Folnegović: A bio sam voljan vis. kući podnieti drugi izpravak, koji je žalibože odbit.

Predsjednik: Jerbo niste znali za §. 30. poslovnika, koji glasi: (Čita ga). Ja mislim, da sam vršio svoju dužnost.

Franjo Folnegović: Znao sam za taj §. gospodine predsjedniče; ali znao sam i za to, da se smije izpravak podnieti, koji bi glasio, da se uzme poprečna ciena 2 fr. 40 novč. po akov vina. — Pošto se je pak sada razpravljalo o izpravku dr. Makanca, i nisam znao jeli bude prihvaćen ili ne, zato sam svojim izpravkom zakasnio.— A sada sam bio voljan doprinieti eventualni izpravak, t. j. ako bi pao izpravak dr. Makanca, da se onda o mojem razpravlja.

Predsjednik: Svaki izpravak mora se donieti pismeno.

Franjo Folnegović: Buduć nemogu donieti svoga izpravka, to sam za izpravak dr. Makanca, koji mi je bliže nego li redakcija sama. Gospodo, iz ovoga zakona se vidi, ako se obaziremo na §. 10., kako je velik teret po seljačtvo ovaj odkup, to bi moguća bila ta okolnost, da bi nekoji predmeti odkupa manje vriedili, nego li isti odkup, koji se udara ovim zakonom. Za taj slučaj odbija vlada posredovanje glede izplate, ako se obveznik nemože drugom većom sigurnošću osigurati za dotičnu glavnicu. Da nije to prazna rieč, kazat ću jedan primjer: Zadruga Mlačin ima 170 rali vinograda, te daje 40 vedara gornice; to iznosi kapital od 2000 for. Ja nespominjem, da su u obće zadruge sve zadužene; dosta budi rečeno, da ova zadruga na godinu 160 for. potroši u ime odkupa javne tlake. Povrh sile dugova i svih inih daća, koje zadruga plaćati imade, gdje će ona odplatiti još i tu odkupninu a da nepropadne. Vino je bilo doduše skupo, ciene su rasle u ovo vrieme, gdje je trgovački i obrtnički švindel bio u floru, ali to rapidno pada, i ja neznam, dali će se ciene opet na onu visinu postaviti, na kojoj su stojale.

Naša nacijonalna ekonomija je tako slaba, da evidentno svakim danom propada. Evo gospodo kako su ciene nizke, bilo je vino po 1 for. po 1 for. 70 novč. i ova zadruga bi ga rado po 2 for. do 2 for. 50 nč. prodala.

Taj je dakle predlog u toliko opravdan, jerbo prieči, da se nebaca odviše velik teret na narod.

Gospodin Vuščić braneć redakciju, misli, da želimo oplieniti tim vlastelu, a mi ćemo dokazati prigodom razpravljanja o §. 10. da je nam svet interes vlastele, kako pojedinih podanika; dapače branit ćemo interes vlastele proti državi, kao što sada interes podanika proti vlasteli.

Ja sam dakle tako slobodan, da glasujem za izpravak dr. Makanca glede ciene vina, kopuna i purana.

Predsjednik: Želi li još tko rieč?

Rieč ima g. zastupnik Popović.

Stevo Popović: Vis. sabore! Dopustite, da mimogredce spomenem . . . . (Glasovi: „glasno govorite!"). Zašto sam ustao, zato što je ovaj predmet velevažan.

Ja vam kažem, što budemo dalje išli, sve tim više budemo sbunjivali javno mnienje, a ja mislim da je javno mnienje glavni temelj, na čem počiva država. (Dalje se nečuje).

Gospodin izvjestitelj predbacuje mi stvari, glede kojih me nije dobro shvatio, a tomu je valjda samo krivo, što ja glasno negovorim.

Predsjednik: Molim, izvolite o stvari govoriti; t. j. o cieni vina, kopuna, purana i pilića.

(Smjeh). Govornik nastavlja . . . . ciene, kakove su u odborovu predlogu, neracijonalno su postavljene i doista prevelike te preteretne, moram se s toga izjaviti za izpravak.

Rieč ima g. Mirko Hrvat.

Mirko Hrvat: Vis. sabore! Ja se izjavljujem za redakciju. G. zastupnik dr. Makanec dokazuje u prilog svom izpravku, da ciena od 3 for. za akov vina nije pravedna. Ja ću dokazati, da nije nepravedna, nego da je pravedna. Primljeni §. 1. ovoga zakona odredjuje, da se za temelj razterećeuju izvanselištnih gornih i činženih zemalja imade uzeti carski patent od 2. ožujka 1853; dakle daće, koje su dosada bile i koje su danas jošte na ovoj vrsti zemalja, imale bi se odkupiti po smislu §. 44. istoga patenta. Patent od 2. ožujka 1853. naročito ustanovljuje, da se imadu iste daće odkupiti po mjestnih cienah, koje su obstojale od g. 1836—45. Na koliko sam se ja osvjedočio i druga nekoja gospoda, ciene mjestne u Zagrebu za vrieme od 1836—45. poprečne uzete jesu bile 6 for. 40 novč.

Dakle kad osnova ovoga zakona predlaže za odkup 3 for., odstupilo se je od patenta od 2. ožujka 1853., nu to ne na korist ovlaštenika, nego na korist obvezanika. Tim mislim, da je ciena ovoga §. 5. opravdana.

Sada ću pozornost vis. kuće samo još na dvoje svratiti.

Gospodin Popović kaže, da pošto su vlasteli poslje g. 1848. skinuti javni tereti, imalo bi se takodjer ono ski-

Digitized by Google

nuti, što im kao ekvivalent za podnašanje javnih daća pripada.

Ja mislim, da se g. Popović vara, jer vlastela nisu dobivala od izvanselištnih gornih i činženih zemalja daće s naslova naknade za obavljanje javnih tereta, nego s naslova allodija, naime s toga, što su pravo svoje svojine odstupili uz nekoje daće, koje će se imati odkupiti.

Iz ovoga se vidi, da nije ovomu odnošaju uzrok, što se je vlastela bavila obavljanjem javnih poslovah, a s toga se ne ima, pošto su vlasteli skinuta nošenja javnih tereta, sudova, uprave, bez da se pravo povriedi, naprosto ukinuti ovo pravo na pobiranje ugovorenih podavanjah.

G. zastupnik Folnegović je naveo i za dokaz, da je ciena od 3 for. prevelika, §. 10. koji kaže, da vladi prosto ostaje za nekoje slučaje garanciju zemlje za odkupnice odbiti.

Čim zakonodavac kaže, da može slučaj biti, gdje je vlada vlastna odbiti garanciju zemlje, izvadja on, da je u tom ciena prevelika. — To izvadjanje nestoji, jer §. 10. nije razlog visoka odkupna ciena, nego je razlog, što su mnoga vlastela i zemljišta, koja se sada odkupiti imadu, prekomjerno obteretila daćami: pa ma kako se nizka odkupnica uzela, bit će prekomierna ustupna odšteta za dotična zemljišta, buduć ima gdješto slučajevah, gdje su podavanja više iznosila, nego li je samo zemljište nosilo. Za takve slučajeve, da zemlji nebude štete, namienjen je §. 10. a nemože služiti dokazom prevelikoj odkupnoj cieni

Iz ovih razloga sam za redakciju.

Predsjednik: Rieč ima g. zastupnik Antolek-Orešek.

Antolek-Orešek: Vis. sabore! Ja kao vlastelin interesiran sam, nu ipak nemogu propustiti, da kod ove razprave neprogovorim, premda to nebih rad. Nu pošto g. Popović više puta opoziciju naglasuje, moram, da nebi tko mislio, da se ja slažem sa mnienjem mojih štovanih drugova od opozicije, reći u razjasnjenje ostalim članovom ove vis. kuće, da se u tom pogledu s opozicijom neslažem. I žao mi je da sam ovdje interesiran; ja bi dokazao, da sva trojica ovu stvar krivo shvaćaju.

Što se tiče, gospodo, ove ciene od 3 for., — dakako kažu gospoda od opozicije, da je prevelika.

Ako mi idemo s pogleda čovječnosti ovaj odnošaj promatrati, onda ja kažem, da bi ja išao dalje, i moram reći, da ja niti onda nebi glasovao proti tomu, da je sabor odlučio, da se niti novčić nedade za odkup. Nego s gledišta pravnoga, gospodo, posve je drugčije; vjerujte mi, da ja, koji živim med narodom, znadem, da se po 1 for. 60 novč. akov vina nedobije. S toga neznam, kako gosp. Popović onako govoriti može. Ja sam star 48 god., moj otac je imao vinograd, i ja ga imam sam, a moram kazati, da sam moju gornicu po 9 for. prodavao, da mi danas 7 for. za vedro mojega mošta nude. — Popriečna ciena od 3 for. nije dakle upravo nikakva ciena.

Ja sam zato govorio, da se nebi mislilo, da se u tom pogledu slažem sa gospodom od opozicije. (Živio).

Predsjednik: Želi li još tko govoriti?

Pošto se nitko nije prijavio, imade rieč gospodin izvjestitelj.

Izvj. **Mato Mrazović:** Vis. sabore! Dr. Makanec kaže, da je ova zak. osnova krparija, jer se pozivlje na patent, na naredbe, koje će se istom izdati. Ja mislim, da je ovo nepravedno, jer je mogao prije, nego li izrekne, reflektirati, da ovaj nije samostalan zakon, koji bi materijalno-pravne ustanove činio, nego samo postupnik, kako da se izvede ono, što je već drugi zakon ustanovio, da se izvede operacija, da se materijalno ono pravo naime formulira, koje je drugim zakonom ustanovljeno U ovom slučaju naravski nije mogla nazočna osnova nikako mimoići zakon, te se je morala pozivati na patent od 2. ožujka 1853. Isto tako morao se je pozivati ovaj predloženi zakon na one naredbe, koje fiksiraju stanoviti stadium postupka, koje su bile potrebne, da se koje pravo na odkup pričuva; morao se je pozivati na te naredbe, jeli tkogod, i kad je svoje pravo na odkup izgubio i kad si ga pričuvao. I da je ova osnova morala bar nekoje naredbe za buduće dane ostaviti, to je naravno, jer i ove stvari naravski trebaju provedbe i naputka za one organe, koji se stvaraju.

Ovakovu će krpariju dr. Makanec opažati u vrlo mnogih zakonih, naročito u svih onih, koji stvaraju prelaz iz okolnosti historičkih stvarih odnošaja u odnošaje novomu duhu vremena odgovarajuće.

Kao što se svaki život historički u državi razvija, tako i pojedine pravne institucije, a kad se dalje nastaviti nemogu, abstrahiraju doduše od onoga što se je historički razvilo, al nemogu to skroz do kraja učiniti.

Prigovara se pako poglavito cieni vina od 3 for., da je prevelika, te se predlažu 2 for. Mnogo bi vremena uzeo, kad bi se svratio na sve razloge, koji se dadu za obranu predloga navesti; nu to su već gospoda predgovornici učinili, zato bi griešio kad bi vis. saboru vreme uzeo.

Samo nepravedno predbaciva dr. Makanec, kad kaže, da cienici fale, i kad prigovara, pošto vriednost vina nije svagdje jednaka, da se nemože jedna ciena opredieliti za sve prediele. Nepravedno je to, kazati da cienici fale, jer se je vlada zato brinula, da se pribave cienici od različitih doba.

Naročito si je odbor pribavio cienik od provisorija katastralnoga, — a te su ciene uzete od god. 1820. — pak je sravnio te ciene i vidio, da variraju izmedju 1 for. 40 novč. do 3 for. 15 novč.

Kad bi dr. Makanec izvolio okom svrnuti na razloge, koje je vlada navela, to bi uvidio, da je prvi razlog, koji je vodio vladu, da jednu cienu udari bio taj, da se olahkoti provedba čitavoga postupka, od kojega zavisi konačno razterećenje dosada službenoga zemljišta.

Upravo radi toga, da se ovo požuri, mislila je vlada, da će pojednostručiti posao opredielivši jednu cienu za sve t. j. olahkotiv dotičnim organom, da ne budu morali

Digitized by Google

pojedine ciene u pojedinih občinah istom iztraživati, da će posao znamenito pospješiti.

Osim toga, ako se uzmu ciene katastralne od god. 1820. na um, u mnogih bi občinah — ako se niti neuzme obzir na promjene vriednosti novca — po izpravku mnogo nepovoljnih odkupnina izpalo, jer moći je reći, da je u večem dielu obćina bila ciena iznad 2 for. i iznimice samo izpod 2 for.

Ali nepravedno bi bilo, kad se pravedna odšteta odmjeruje, da se neuzme obzir na promjenu, koja se je glede vriednosti novca tečajem vremena sbila.

Ako se gospoda izvole osvrnuti na ključ Adama Smitha, koji on opredieljuje glede ciene žita, to će sravnivši cienu žita od god. 1836—45 sa današnjom cienom vidjeti, da je vriednost novca pala ne samo za dvojno nego za trojno. Uzme li se to u obzir, što se mora u obzir uzeti, pa ide li se redom u obćinah naprama cienam u katastru, tad je sigurno, da bi u najvećih dielih obćina najmanje 4—5 for. bila odkupnica, ako bi se strogo držalo smisla patenta od 2. ožujka 1853, po kojem se ovaj ključ uzimlje o cienah mjestnih.

S ovoga razloga nije mogao odbor na ino, nego uputivši se o svem, prihvatiti predlog vlade i ovu cienu od 3 for.; što je tim radje učinio, što su i takovi članovi, koji su ovdje interesirani kao ovlaštenici, premda je to na očevidnu njihovu štetu, uz to dragovoljno pristali, jer i oni žele, da se ovaj odnošaj, koji susjeda čini neprijateljem, dokine, i da se seljačtvo od ovoga veza oslobodi

Još jedan razlog postoji, koji je odbor na to prinukao, naime taj, što je u saboru god. 1870 ovako sastavljeni predlog bio pretresivan i konačno prihvaćen s cienom od 3 for. U tom saboru, kao što se znade, bili su doduše politički interesi posve drugi i drugi nazori zastupani, ali u obziru na odnošaje, o kojih se ovdje radi, može se kazati, da su isto tako zastupani bili svi interesi, kao što u današnjem. Pošto dakle već imademo pravedno od prijašnjega sabora, to je držao odbor, da će dobrim i pravim putem poći, ako ovu cienu prihvati. A napokon videć, da je onako na skrajnu granicu vriednost ove ciene poniženа, držao je takodjer odbor za mudro, pogledom na to, što je već jedan zakonodavac ove ciene odobrio, te samo osnovi previšnja sankcija uzmanjkala, ne cincariti s pojedinimi novčići i tim sankciju ovoga zakona opeta osujetiti, kao što god. 1865., kad se je o istoj ovoj osnovi radi cincarenja o pojednih točkah bez razloga samo sa skrajnog gledišta ovlaštenika i obvezanika svaki razvoj i napredak zapriečio, te zakon nije došao u kriepost.

A što se je od tuda sbilo? To da su od god. 1865. obvezanici ni po 3 ni po 4 for. kako se razno predlagalo, nego da su plaćali mjesto stalne ciene svoje vino po mjestnoj tržnoj svakogodišnjoj cieni, koja se je od njih više puta krvavimi i prisilnimi sredstvi utjerivala.

Od god. 1865—74. dao si je odbor cienike od ljudi, koji vinom trguju izvoditi, i osvjedočio se je, da ima i u najnovijoj cieni od prošlih 10 godina mnogo zagovora za odmjeru odborom prihvaćenu, jer promjer ovih ciena iznosi najmanje 6 for.

Obzirom na sve ove okolnosti nije se mogao odbor oteti osvjedočenju, da je i vlada svojim predlogom udarila putem, koji je pravedan i za obveznika, te je ovaj predlog prihvatio s obzirom na to, da se dan razterećenja pospješi, i da se skine ona neprilika s našega naroda, u kojoj je bio od god 1865, gdje se moraju uz tržne ciene utjerivati daće.

Još jedan razlog proti ovoj cieni se je naveo obzirom na cienu ovogodišnju, kaže se, da su ciene ove godine po 1 for. do 1 for. 50 novč. za akov vina.

Gospodo, ja vjerujem i čuo sam, da imade mjesta, gdje je ova ciena; nu vrlo dvojim, da će ova ciena biti Martinju, kad dospije svakogodišnja dužnost podavanja gornice, a dvojim takodjer, da je to u jednoj dvadesetini obćina u Hrvatskoj i Slavoniji. Ove mjestne nizke ciene su pojavi slučajni, koji od tuda dolaze, što u pojedinih občinah gospodari naši nisu providjeni „fundus instructus-om," te kad jim više urodi nego mogu spraviti, moraju mnogo vina pobacati u necienu, samo da nešto dobiju. To nisu redovite ciene, i vi ćete se osvjedočiti, da se mošt oko Zagreba po 6½ for. prodaje.

I pogledom na sadašnje ciene vrlo je umjerena ova ciena, koja se ovdje predlaže.

Glede razloga po gosp. Folnegoviću navedenoga, nemam ja ništa više primjetiti, nego li je odgovorio gosp. Mirko Hrvat, a što je za primjer naveo zadrugu jednu, to nemože biti ovdje odlučno, prem je onaj slučaj mog u jer će zbilja biti pojedine zadruge zadužene, — zakon se mora stvoriti obćenitim abstrahiranjem, za svaki pojedini slučaj nemože se zakon stvoriti.

Iz ovih razloga mislim, da neću nepravde učiniti niti jednoj niti drugoj stranci, medju koje ja nespadam, ako preporučim za prihvaćenje predlog odbora i dotični predlog vlade.

Predsjednik: Prima li vis. sabor §. 5. ovako kako je od odbora predložen? Ona gospoda, koja su za to neka izvole ustati.

(Ustane većina.)

§. 5. prima se po predlogu odbora.

Izvjest. **Mato Mrazović:** Čita §. 6.

Predsjednik: Na ovaj §. podnio je dr. Makanec izpravak, koji glasi, da se imade ovaj §. kao suvišan izostaviti.

Dr. **Milan Makanec:** Vis. sabore! Samo sa gledišta zakonodavne tehnike za to sam, da se ova ustanova kao zbilja suvišna izpusti, jer se paragrafom, kako je ovdje formuliran, upravo ništa neustanovljuje obzirom na sadržaj kašnjih paragrafah te bi reć, da je taj §. ovdje stavljen samo s toga, da tu bude. Dakle, budući je bez sadržaja a s toga suvišan, predlažem neka se izpusti.

Predsjednik: Rieč ima gosp. zastupnik Mijo Vudjan.

Digitized by Google

Mijo Vudjan: Ja bi bio toga mnienja, da se ta zemljišta čim prije trha rieše i to kako bi bilo najpravednije i najsigurnije.

Predsjednik; Pošto se nitko više nije prijavio, imade rieč izvjestitelj.

Izvjest. **Mato Mrazović**: Vis. sabore! U §. 6. izraženo je isto načelo, koje nalazimo u patentu od 2. ožujka 1853. t. j. da se ove zemlje, za koje je država odštetu dala, imadu sredstvi samih obvezanika izplatiti. Ovo načelo je samo ovamo preneseno radi razumljivosti a suvislo je s ovim zakonom. Glavni pako pojam ovoga §-a stoji u tom, što baš želi izreći načelo, po kojem će se izvesti odplata.

Ja dakle mislim, da se ovdje proti zakonodavnoj tehnici ništa nije pogriešilo.

(Predsjednika izmjeni medjutim na predsjedničkoj stolici podpredsjednik Mirko Hrvat.)

Predsjednik: Prima li se ovaj §. 6.? Ona gospoda, koja su zato, neka izvole ustati.

(Ustane većina.)

Ovaj §. je dakle primljen.

Izvjest. **Mato Mrazović** (čita): „Odsjek IV. O postupku."

Čita §. 7.

Predsjednik: Na ovaj §. podnio je dr. Makanec izpravak po kom bi §. glasio: „Razpravu poslova u predidućih odsjecih spomenutih obavit će ureda radi osobita urbarsko-odkupna povjerenstva.

Ustrojstvo i postupak tih povjerenstva ustrojit će se posebnim zakonom."

Predsjednik: Rieč ima gosp. zastupnik dr. Makanec.

Dr. **Milan Makanec**: Vis. sabore! Mi znademo, kako se loši zakoni kod nas stvaraju, nu istina bog njihovo provedenje je uviek još lošije.

Uzmimo n. pr. nagodbu s Magjari. Ona je sa svake strane vrlo loša, ali se izvršuje još lošijim načinom. Uzmimo nadalje zakon ob odkupu tlake; i ovdje nam se pokazuje isti slučaj; tužbe o zlom stanju cesta imademo svaki dan priliku čuti.

Izvadjanje svakoga zakona, kao što se samo sobom razumieva, glavna je stvar i s toga ima se na formalni dio svakoga zakona, na učin kako će se i tko će ga izvadjati itd. osobita pomnja obratiti. Ovdje pako u §. 7. nalaze se u 2 alineji rieči: „Užitke i broj tih povjerenika, kao i naputak za njihovo poslovanje ustanovljuje ban."

Ako se na ove rieči obazremo, nijedan čovjek nezna sada, što će izvoliti svietli ban učiniti, niti kada, jer nije ovdje ustanovljen niti broj tih povjerenika, niti kakovi moraju biti, niti vrieme, kada ima početi poslovanje, niti je govor o sadržaju samoga poslovanja, niti hoće li povjerenici kao pojedinci obavljati posao, što ja nemislim da će tako biti, itd.

Ja dakle mislim, da će biti ne samo shodno, nego dapače veoma nuždno, da se ovdje stavi mjesto rieči „povjerenici," rieč „povjerenstva," te da se takodjer postupak i naputak za ova povjerenstva po zakonodavnom tielu ustanoviti imade.

Svietli ban imade dovoljno posla sa izvadjenjem gotovih zakona, tako da mu, ako hoće stvari svestrano razmatrati, u istinu nepreostaje toliko vremena, koliko ga treba, da još nove zakone valjano izvadja.

Zastupnik vlade **Halper**: Vis. sabore! Gospodin predlagatelj prihvaća, kako sam razumio iz njegova govora, smisao ovoga §., samo hoće, da se mjesto „urbarno odkupnih povjerenstva," stave „povjerenstva," a zatim hoće još promjenu, da se postupak i naputak za ovo povjerenstvo po zakonodavnom tielu ustanoviti imade.

Ja mislim, da je ovaj izpravak nepraktičan, a do sada bar u svih sličnih zakonih nije bio ni običan baš radi svoje nepraktičnosti.

Prvo je poznato, da povjerenstvo ovakav posao mnogo sporije i teže obavlja, nego li pojedini individuum; drugo u svih ovakovih zakonih, kako smo ih mogli čitati u ugarskih i cislajtanskih zakonodavstvih, samo glavna načela se mogu izticati u zakonu, a pobliže ustanove, koje su pretežno administrativne naravi, moraju se ostaviti vladi.

Ovaj isti razlog takodjer govori za to, da se vladi ostaviti mora opredjelenje poslova i broj povjerenika. — U obće već u samoj stvari leži, da bi spori postupak kod izradjivanja zakona toliko otegotio izvedenje ovoga zakona, da bi se još na godinu moralo provedenje ovoga zakona odgoditi.

S toga držim, da bi izpravak gosp. dra. Makanca u svakom smjeru samo štetu stvari donio, te se s toga proti istomu izjavljujem.

Predsjednik: Rieč imade gosp. zast. Folnegović.

Franjo Folnegović: Vis. sabore! Ja podupirem izpravak dra. Makanca.

Predsjednik: Rieč imade gosp. izvjestitelj.

Izvjest. **Mato Mrazović**: Vis. sabore! Istina je, gospodo, da imade u životu javnom, kao u životu pojedinoga čovjeka okolnosti, koje izgledaju, kao da mu je nož na prsijuh, koji ga sili na stanovito popuštanje ili djelovanje. Ja sam spomenuo takovu jednu okolnost, u kojoj se nalazi zakonodavni rad; nu mislim, da to nije nož, nego sila okolnosti, a ne onakov nož, kao što ga je jučer jedan od govornika opisao bio, kao da od njega rad dotična odbora zavisi.

A tko misli, da u ovakovu okolnost nemože doći, da njegovo djelovanje i popuštanje zavisi od takovih okolnosti, taj prosto vara sam sebe.

Što se tiče samoga predloga, ja držim, da gosp. dr. Makanec nebi dobru uslugu po zemlju učinio, kad bi se ovaj predlog primio. On predlaže, da se mjesto „povjerenika" metne „povjerenstvo;" rieč „povjerenstvo" je kol-

Digitized by Google

lektivno ime, „povjerenici" pako su pojedinci; povjerenstvo predpostavlja više ljudi, a povjerenici su pojedinci.

I ja držim, da bi se ona rieč tako upotrebljena morala tumačiti, da bi se to povjerenstvo moralo sastojati od više osoba.

A kad bi to obstojalo, neka izvoli dr. Makanec reflektirati: 1) na mnogo sporiji rad, kad više osoba u isti rad utiče. 2) neka prosudi, da u našoj zemlji imade vrlo malo osoba, koje bi razumjele urbarske odnošaje, i da će biti težko sastaviti više kolegija, koja bi se ovim poslom bavila. 3) neka reflektira na neizmjerno velik trošak bez svake potrebe.

Izkustvo dokazuje ne samo u ovoj zemlji, nego i u susjednoj Štajerskoj i Kranjskoj, da su ovakova povjerenstva bila neshodna. A takodjer i u Ugarskoj se ovo izkustvo već imade, i vlada neima razloga stvoriti sada organe, koji bi bili skupocieni; nego držim na temelju dosadanjega izkustva, da bude najbolje, ako se to povjeri pojedinim ljudem, koji stoje pod kontrolom vlade i vladinih organah (pravosudnoga odjela i odjela za političku administraciju vlad. računarskoga odsjeka). Taj će način biti najjevtiniji a postupak ipak siguran tim više, što je ovdje interesiran s jedne strane obvezanik s druge ovlaštenik sve do posljednoga momenta riešenja, i što se neće kod tog posla kontradiktorno postupati kao što u gradjanskom parbenom postupku, po čem se sbog pojedinih formah može i pravo izgubiti, već što će se postupati inkvisitornim ili administrativnim putem.

Ja radi toga držim, da nebi dobro učinio vis. sabor niti sigurnosti stranka niti uspjehu samoga uredovanja poslužio, kad bi ovaj predlog Makančev usvojio.

Što se tiče druge alineje, koju takodjer dr. Makanec pobija, držim, da je gosp. vladin zastupnik na to odgovorio, nu u ostalom ni ovdje nisam u neprilici, da original izkustvom poduprem. Izkustvo nas uči, da u drugih susjednih zemljah poslovanje nije zakonom ustanovljeno, nego je kao nutarnji administrativni posao uzeto, a s toga je dotična državna vlast izdavala naredbe, kako se posao imade vršiti, pak se ipak nije čula nikakva pritužba.

S toga držim, da bi promjena u 2. alineji bila samo na otegoćenje čitavoga poslovanja, i da bi se zbilja sbog novoga zakona operacija ovoga odkupa odgodila na dalje vrieme.

Što kaže gosp. dr. Makanec, da nije ovdje u zakonu ustanovljeno vrieme, kad se mora posao početi, a kada svršiti, to je vrlo težko ustanoviti, kad će se svršiti, a kad se ima početi, to on želi isto, kao što svatko izmedju nas, da se čim prije započme, i čim prije se počme, tim prije će se svršiti.

Ja mislim, da će vlada, imajuć ovdje u zakonu §. 17. gdje se banu provedenje zakona nalaže, revno oko provedenja nastojati, te će zastupstvo naroda uviek imati priliku, čim zakon sankciju zadobije, opominjati bana na to, a siliti će ga i sila okolnosti, jer i za njega će to biti nož, kao što državne okolnosti za nas druge.

Zato predlažem, da se ovaj §. primi ovako, kako ga predlaže odbor.

Dr. **Milan Makanec**: Molim rieč, da izpravim samo jednu bludnju.

Predsjednik: S pozivom na poslovnik nemogu vam dati rieči.

Prima li vis. sabor §. 7. ove zakonske osnove, kako je po odboru predložen.

Ona gospoda, koja su zato, neka izvole ustati.

(Ustane većina)

Ovaj §. je dakle primljen.

Izvjest. **Mato Mrazović**: (Čita §. 8.)

Predsjednik: Na ovaj §. podnio je gosp. dr. Makanec izpravak.

Dr. **Milan Makanec**: Budući je taj izpravak u savezu sa prijašnjim, to sam po sebi odpada.

Predsjednk: Prima li vis. sabor ovaj §. po predlogu odbora.

(Prima se.)

Izvjest. **Mato Mrazović**: Čita odsjek V.

Čita §. 9.

Predsjednik: Na ovaj §. podnio je dr. Makanec slieđeći izpravak:

1) Na prvu stavku: „mjesto izraza" „„zemlja"" imade se uvrstiti: „„kraljevina Dalmacija Hrvatska i Slavonija.""

2) Na stavku 2. podnio je ovaj izpravak: „Ova ima glasiti:

Jamstvo za izplatu ovih hipotekarnih odkupnina preuzima kraljevina Dalm. Hrv. i Slavonija, te će se po odplatnoj osnovi namiriti putem javnoga žriebanja ili putem tržnoga nakupa.

Koristi crpljene iz tržnoga nakupa naprama nominalnoj vriednosti, odračunat će se od odkupne glavnice dotičnoga obvezanika prama ustanovi §. 13. (odnosno 12.)

3) Druga stavka ovoga §. imade biti prvom stavkom ovoga §. te se imade izraz „zadužnice" zamienit s izrazom „odkupnice."

Ako se neprimi izpravak na isti §. pod 1.

Imade se izpustiti zaglavak od „u ostalom iznosu itd.

Predsjednik: Rieč ima gosp. zastupnik dr. Makanec.

Dr. **Milan Makanec**: Vis. sabore! Ja nemogu nipošto dokučiti, kojim pravom mi Magjarom namećemo jamstvo za ove hipotekarne odkupnice.

Vjeresija, koju uživaju Magjari, može tim papirom mnogo više škoditi, nego li koristiti; radi toga nemogu razumjeti, kako dolazimo do toga, da za ove papire naša zemlja nejamči.

Što se tiče burzovnoga nakupa, moram se ja proti njemu odlučno izraziti, s razloga, što je nedostojno države, ako kuša ona na burzi spekulirati.

Izraz „zemlja" pojam je vulgaran, te neodgovara nipošto dostojanstvu kraljevine ni državno-pravnom nje-

Digitized by Google

ozimu imenu. Ako se ne smije pisati „kraljevina Dalmacija Hrvatska i Slavonija," to se neka barem upotriebi izraz „kraljevina Hrvatska i Slavonija."

(Medjutim zauzme predsjedničku stolicu opet g. saborski predsjednik Nikola Krestić.)

Predsjednik: Rieč ima g. zastupnik vlade.

Zastupnik vlade Halper: Vis. sabore! Već se je prije spec. debate prigovaralo tekstu §. 9., te bi ja bio imao dužnost od strane vlade tomu prigovoru na put stati, ali znajući, da će to kod specialne debate opet se opetovati, to držim sada za nuždno, da razjasnim tu stvar.

Kad je vlada razmišljala o sastavljanju osnove zakona o konačnom razriešenju urbarsko srodnih odnošaja, morala je već pomisliti na način, kako ga udesiti, kojim će omogućiti, da će se ovlaštenikom na jedanput izplatiti glavnica. Tu je dolazila na pitanje, da li se ima upotrebiti za ovaj papir državna garancija, ili ne. Vlada nije u dvojbi, da u koristi ovih papira leži svakako, da se za ovaj papir zadobije državna garancija; jer samo tim načinom je misliti, da će i promet biti shodan i koristan, kad se kuponi mogu kod svih kasa izplatiti.

Gledeći dakle s jedne strane na probitak ovih papira, a znajući s druge strane, da se državna garancija dade jedino u dogovoru sa zajedničkom vladom postići, učinila je zemaljska vlada potrebite korake; i u istinu pošlo joj je za rukom, da skloni zajedničku vladu na ugovor. A posliedica ovoga ugovora je ta, — kao što kod ugovora u obće, — da ako jedna stranka odstupi, da i drugoj mora prosto ostati ugovor primiti, ili odstupiti. U tom položaju nalazi se danas vis. kuća.

Ako se glede same amortizacije i glede same garancije i načina izplate ove svote za odkupninu kakva promjena načini, to bi se ovakova promjena takodjer morala uvrstiti u onu za zajedničko zakonodavstvo pripravljenu osnovu zakona.

Od tuda bi sliedilo, da se prije, nego li se zna, da li će zajednička vlada uz ove promjene pristati, sankcija nebi mogla izvesti. — Ovo je nož, o kojem je toliko puta govora bilo, i na to se reducira ciela stvar.

Naglasiti mi je dakle, da zemaljska vlada hrvatska, koja je kod ove operacije jedino na svoje sile upućena, nemože odstupiti od namienjenoga načina amortizacije, da se jedan dio svakogodišnje svote takodjer putem burzovnoga nakupa amortizuje. Istina je nedvojbena, da će odtuda korist zemlji nastati, ali i to je istina, da neće nastati na štetu ovlaštenikom a niti obvezanikom već ako komu, samo na štetu konkurirajućim zavodom; — vlada se pako tim manje može odreći ovoga probitka, što je to jedini izvor, iz koga može rezervni fond nastati za sve one gubitke, koji su kod takovih velikih operacija neizbježivi za cieli tečaj posla.

U obće ova svota nije izgubljena, ako poslie sretnog riešenja cieloga odkupa preostane koja glavnica; ona će se onda moći okrenuti na korist zemlje, tim više, što će ciela ova manipulacija biti pod kontrolom zakonodavstva i vlada će svake godine dotični proračun pred saborom izkazati.

Ovom se dakle tobože spekulacijom nikakva šteta niti za jednu niti za drugu stranku nečini, nego korist za zemlju.

Napokon, što dr. Makanec kaže, da mi netrebamo jamstva Magjara i Erdeljske, odgovoriti mi je to, da i mi moramo garantirati za ugarske urbarijalne obveznice, te je dakle pravedno, da i oni nam naprotiv isto čine.

Predsjednik: Rieč ima gosp. zastupnik Folnegović.

Franjo Folnegović: Vis. sabore! Ja podupirem izpravak gosp. dra. Makanca; i to s jedne strane s razloga, koji su već navedeni, a s druge strane s razloga, koje sam tako slobodan, da ih ovdje u kratko navedem.

Vi, gospodo, znate, koliko se je sa burzovnimi papiri švindlovalo.

Uslied toga je nastao u Cislajtaniji novi akcijski zakon, po kojem je — na koliko se sjećam — zabranjeno kupovanjem vlastitih papirah na burzi spekulirati. Ako pak država bude ovo činila, što je zakonom privatnim osobam zabranjeno, to je za nju mnogo nemoralnije, nego li za pojedinca čovjeka. — Osim toga će ovim postupanjem papirom vriednost padati, a to tim više što se znade, da se svake godine samo polovica izplaćuje.

Moguće, da bi seljačtvu bilo na korist, ako ciena papirom pada, nu meni nije ovdje stalo jednostavno ni do interesa seljačtva, ni do interesa vlastele, već do pravednosti i sigurnosti posla. a svakako to stoji, da država nema pravo bogatiti se ni na štetu jedne, ni na štetu druge stranke.

A još jedan razlog imadem navesti. Ja naime neznam, da li će biti profit od 50 do 60.000 for. uključivo na korist Hrvatskoj i Slavoniji. (Glasovi na lievoj: neće!) ili će zapasti i Ugarsku, koja će garantirati.

Mene će veseliti, ako mi vlada tu stvar razjasni.

Predsjednik: Rieč ima gosp. predstojnik nutarnjega odiela.

Jovan Živković: Vis. sabore! Zadnja opazka od strane gosp. predgovornika prinukala me je, da, akoprem sam o toj stvari već svoje nazore razložio, opet uzmem rieč te odlučno onu neku presiju, na koju se predgovornici pozivlju, od vlade odbijem. Istina je, da vlada imade kod svake osnove načela pred očima, od kojih odstupiti nemože. — Tako smo već danas vidjeli, da je gosp. zastupnik vlade Halper kod razprave o jednom §-u sam kazao: Gospodo! ovako može i hoće zagovarati vlada osnovu, a sa drugoga gledišta nije joj to učiniti moguće. Stvar se je ticala državne garancije, kojoj je dakako morao predhoditi dogovor. Istina ja da ona gospoda, koja nagodbe nepriznavaju u onom obliku, u kom postoji, mogu i biti proti ovomu §-u. Ali pomislite samo to, da ako želite da ovaj papir imade kakvu vriednost, nemožete kazati, da je državna garancija suvišna. Ako hoćete, da

Digitized by Google

budu kouponi kod svake blagajne naše države imali svoju vriednost, to Vas mogu uvjeriti, da je jedino moguće uslied državne garancije, i da se bez nje nebudu u Ugarskoj nigdje izplaćivali. Prosudite dakle sami kako bi skromna bila njihova vriednost, kad se š njimi na nikakvo drugo tržište stupiti nebi moglo.

Ova je dakle državna garancija po našu zemlju od očevidne koristi, a niti na najmanju štetu.

Što se tiče one neopravdane bojazni, da, ako bude kakav probitak učinjen, neće on doći samo na korist našoj zemlji, — tomu nije tako. Ako je preuzela Ugarska na se odgovornu državnu garanciju, to je ova garancija ipak u prvoj vrsti naša; i svatko dobro znade, kao što dr. Makanec, da Ugarska neće u slučaju, ako bi do toga došlo, da treba za nas što platiti, ni novčića za našu zemlju izdati.

Posve je dakle naravna stvar, da, ako bi morala naša zemlja nositi štetu, mora takodjer probitak njoj i cielomu našemu pučanstvu u korist doći.

Predsjednik: Ja molim, neka se gg. zastupnici izvole izjaviti glede ovoga §-a.

Izvjest. **Mato Mrazović:** Molim za rieč.

Predsjednik: Rieč ima gosp. izvjestitelj.

Izvjest. **Mato Mrazović:** Vis. sabore! Nakon onoga, što je gosp. predstojnik nutarnjega odiela i što je vladin zastupnik gosp. Halper naveo, držim, da meni nebi bilo potrebno o ovoj stvari više govoriti. Samo se na jednu točku Makančeva izpravka svraćam, naime na onu, koja glasi: (Čita.)

„Korist crpljena iz tržnoga nakupa naprama nominalnoj vriednosti, odračunat će se od odkupne glavnice dotičnoga obvezanika prama ustanovam §-a 13. odnosno §-a 12.“

Ja neznam, kako si je gosp. dr. Makanec oblik obveznice predstavljao, ali ja mislim, kad bi si predstavljao, kao što si vlada predstavlja ili kao što se na obveznicah po tržištih vidi, t. j. da u njoj nije navedeno, tko se njom odkupljuje, to bi držao, da je ovo neshodna ustanova, jer se nezna kod ove obveznice, tko je dužnik za nju. Za nju su svi dužnici, ciela zemlja, dakle se ono upravo izvesti nemože, što se onim izpravkom želi.

Što se tiče burzovnoga nakupa, to moram kazati, da nisam pravo shvatio dra. Makanca, jer dočim u svom prvom izpravku naročito predlaže, da se imade i bursovnim nakupom odplaćivati, mnogo je govorio o nemoralnosti burzovnoga nakupa (dr. Makanec veli na to: „profita“) i o nepravednosti (dr. Makanec pridodaje: „spekulacije“) i . . . . . .

Predsjednik: Molim liepo, dialoga nemgu trpiti.

Mato Mrazović (nastavlja): Ako je za državu ono nemoralno, onda je i za pojedine nemoralno, dakle na svaki način su razlozi gosp. predlagatelja sa njegovim vlastitim predlogom u protuslovju.

Što se tiče njegova izpravka u prvoj točki, da se mjesto izraza „zemlja“ imade uvrstiti „kraljevina Dalmacija Hrvatska i Slavonija,“ ja sa svoje strane proti ovomu izpravku nebi ništa imao, jer zbilja naša zemlja imade ovaj zakonom osnovani naslov. Nego ja mislim, da se u tekstu zakona nemože svagdje cieli titulus upotrebljivati, pak i mnogo veći i prosvietljeniji narodi od našega, neslužе se u svojih zakonih cielim titulom, nego i Francez govori o svom „pays“, i Njemac o svojem „Land“ i svaki narod služi se u svojih zakonih kratkim izrazom: „zemlja,“ „Land“ „ország“ itd.

Ako bi se cieli naslov uviek opetovao, mislim, da bi zakon postao time jako ukočen. a drugo se time ništa nebi postiglo.

Predsjednik: Prima li vis. sabor ovaj §. ovako, kako je po odboru predložen i kako je ovdje po gosp. izvjestitelju pročitan?

Ona gospoda, koja su za to, neka izvole ustati.

(Ustane većina.)

Ovaj §. je dakle primljen, i s toga odpada nužda glasovati o izpravku dra. Makanca.

Pošto je već jedan sat, to će biti nastavak sjednice u 5 sati poslie podne.

Digitized by Google

Nastavljena dvanaesta saborska sjednica

dne 31. listopada 1875. u 5 satih poslje podne, pod predsjedničtvom saborskog predsjednika gosp. Nikole Krestića.

Sadržaj: Nastavak spec. debate o osnovi zakona o konačnom razterećenju izvans. krčev., gornih i činženih zemalja. — Izbor članova za kraljevinski sud.

Predsjednik: Sjednica se nastavlja. Na redu je §. 10. Molim gosp. izvjestitelja, da ga pročita.

Izvjest. **Mato Mrazović**: Čita §. 10.

Predsjednik: Na 1. alineu ovoga §-a podnio je gosp. dr. Makanec sliedeći izpravak.

Bilježnik **Filip**: (Čita izpravak.) „Prva stavka ima glasiti:

Vlada može odbiti posredovanje glede izplate, ako odkupni predmet nepruža hipotekarne sigurnosti, te ako dotičnik obvezanik nepruži manjkajuću dovoljnu sigurnost."

Predsjednik: Rieč ima gosp. zastupnik dr. Makanec.

Dr. **Milan Makanec**: Vis. sabore! Moj izpravak smjera tamo, da nebude vladi na volju, da ona bire ili odbija posredovanje, osim ako odkupni predmet nepruža dovoljne sigurnosti. Kad predlažem taj izpravak, vjerujte mi, da . . . . . (ove rieči se ne čuju uslied nemira na ljevici do rieči:) . . . . nepoštenjak.

(Glasovi: Molim, to ne stoji.)

Predsjednik: Molim liepo, da izvolite o stvari govoriti.

Dr. **Makanec**: Ja sam naveo istinu i dotičnik zna, je li istina ili nije.

Predsjednik: Molim, izvolite o stvari govoriti.

Dr. **Makanec**: Dakle ja sam već obrazložio svoj izpravak.

Predsjednik: Pošto se nije nitko više za rieč prijavio, imade rieč gosp. izvjestitelj.

Izvjest. **Mato Mrazović**: Vis. sabore! Ja nenalazim izmedju stilizacije predlagateljevoga izpravka i predloga vlade nikakve razlike; jer i vladin predlog kaže, da kad predmet, kojega daće se imadu odkupiti, ne odgovara možebiti glavnici, koja se imade na njoj osigurati, da vlada imade tražiti veću sigurnost ili odbiti posredovanje glede izplate.

U ostalom budući gosp. predlagatelj ništa nova u 1. alineji ne predlaže, to držim, da se njegov izpravak nemože prihvatiti.

Predsjednik: Prima li vis. sabor §. 10. onako, kako je po odboru predložen i kako ga je gosp. izvjestitelj pročitao? Gospoda, koja su za to, neka izvole ustati.

(Ustane većina.)

Ovaj §. se dakle prima i prelazi se na §. 11.

Izvjestitelj čita §. 11.

Predsjednik: Prima li se ovaj §. 11. kako je pročitan?

(Prima se.)

Izvjest. **Mato Mrazović**: Čita §. 12.

Predsjednik: Na ovaj §. podnio je dr. Makanec sliedeći izpravak:

„Druga i treća stavka ovoga §-a imadu se izpustiti."

Rieč imade gosp. zastupnik dr. Makanec.

Dr. **Milan Makanec**: Vis. sabore! U 2. alineji nalaze se rieči: „Uknjižena odkupnina imade prednost pred svakim inim teretom, i dolazi odmah iza državnoga poreza odpadajućega na dotični predmet odkupa." Gospodo moja! nije li to evidentna povreda privatnoga prava, ako ono, što je prije uknjiženo, nego li je uknjižena odkupnina, sada stupa uslied njezine uknjižbe u 2. ili 3. red. Ako pak nije ništa uknjiženo, to se razumije samo po sebi, da onda stupa kod uknjiženja u prvi red odkupnina; i s toga mislim, da je 2. alineja posve suvišna.

Što se tiče 3. alineje: da odkupnina s kamatami, odplatci i troškovi uprave obterećuje odkupno zemljište naprama svakomu posjedniku dotle, dok nebude podpunoma namirena;" to je i ova ustanova po mom mnenju posve suvišna, te se razumije samo po sebi.

Predlažem dakle, da se i ova alineja izpusti, kao što prijašnja.

Predsjednik: Rieč ima gosp. zastupnik dr. Vuščić.

Dr. **Josip Vuščić**: Vis. sabore! U izpravku, kojega predlaže dr. Makanec, naglašuje se, da bi se uslied ove zakonske osnove povriedilo privatno pravo onoga, koji je već uknjižen prije, nego li dodje ova odkupina na red, da se uknjiži.

Ovdje se treba svratiti na pravo stanje zemljišta gornjih i činženih. Ona su zemljišta nastala kroz to, da je vlastelin dao od svojega zemljišta, a obvezanik uložio svoje poboljšice. Ovdje imademo dakle razlikovati dvie strane, vlastelu i vlastnika zemljišta; a vlastnik poboljšice je obvezanik.

Kad se je obvezanik dao uknjižiti, onda je po gruntovnom redu mogao dati samo svoju poboljšicu, nikako

Digitized by Google

pak nije mogao obteretiti svojega zemljišta, koje je bilo vlastničtvo vlastelina.

Što se tiče 3. alineje ovoga §-a, to se ona odnosi tamo, da svaki zuade, koji bi tečajem ovoga žrebanja ovaj posjed kupio, da ga s ovim neizplaćenim teretom preuzme, što je potrebno za ravnanje svakoga kupca.

S toga držim, da ima ostati redakcija.

Dr. **Makanec**: Glede 2. alineje uzimljem svoj izpravak natrag, a glede 3. ostajem pri njem.

Predsjednik: Rieč imade gosp. predstojnik nutarnjeg odjela.

Jovan Živković: Vis. sabore! Glede 3. alineje mislim, da g. dr. Makanec stvar nije dobro shvatio. (Prigovori s lieve strane.)

Daće tičuće se odkupnine imadu prednost pred svakim drugim teretom, a onaj, koji n. pr. po licitaciji ova zemljišta kupi, mora svakako preuzeti ovaj dug, te s toga držim, da je dotična ustanova u §. 12. neobhodno nuždna.

Predsjednik: Rieč imade g. zastupnik Mijo Vudjan.

Mijo Vudjan: Molim, ja bi samo pitao, koja se zemljišta imadu odkupiti?

Predsjednik: Ovdje se ništa neima pitati, pošto je sada specialna debata. Ako želite štogod o §-u 12. govoriti, slobodno Vam je.

Rieč imade gosp. izvjestitelj.

Izvjestitelj **Mato Mrazović**: Vis. sabore! Pošto se je gosp. dr. Makanec izjavio, da ostaje kod izpravka samo na toliko, na koliko se onaj odnosi na 3. alineju, (čita ovu alineju) to držim, da mi je samo o ovom dielu izpravka govoriti.

Ja mislim, kad bi gosp. dr. Makanec ustanovu §-a 11. u 2. alineji bolje bio promotrio, gdje se odredjuje, da svi ovi dugovi svih dotičnih obvezanika prestaju poslie 22 god. i kad bi opet uzeo na um ustanovu u dojdućem paragrafu, po kojoj se odkupnik i prije toga vremena može odkupiti, da bi on, svrativ se na ovu alineju, uvidio, da je takova ustanova, koja se nalazi u posliednjoj al. §-a 12. u istinu potrebita s toga, jer je obvezanik svoj dug prije razteretiti mogao nego li su 22 god. minule, a da ove alineje u §-u 12. neima, moglo bi se činiti kao da on još jamči za svoj dug, koji je prije roka od 22 godine plaćen.

S toga je posve na mjestu napomenuta ustanova, i na nikakav način nemože se tvrditi, da je suvišna.

Molim dakle, da vis. sabor izvoli primiti redakciju.

Predsjednik: Prima li vis. sabor §. 12. onako, kako ga predlaže odbor.

(Prima.)

Ona gospoda, koja su za to, neka izvole ustati.

(Ustane većina.)

Ovaj §. je dakle primljen. Prelazi se na §. 13.

Izvjest. **Mato Mrazović**:

Čita §. 13. (Prima se.)

Čita §. 14. (Prima se.)

Čita §. 15. (Prima se.)

Čita §. 16.

Predsjednik: Na ovaj §. podnio je dr. Makanec sliedeći izpravak; molim gosp. bilježnika, da ga pročita.

Bilježnik čita: „Predlažem, da se mjesto rieči: „„ako je u tom sporazumna jedna stranka i druga,““ zamiene s riečmi: „„ako to jedna ili druga stranka zahtieva.““

Predsjednik: Rieč ima gosp dr. Makanec, da motivira svoj izpravak.

Dr. **Milan Makanec**: Vis. sabore! Ovdje stoji: „ako je u tom sporazumna jedna i druga stranka," ja sam pako predložio, „ako to jedna ili druga stranka zahtieva." Razlika medju mojim izpravkom i odborovim predlogom mislim da je svakomu posve jasna.

Pošto je načelo, na koje ste se vi ovdje stavili, ovo, da se u ovom slučaju neradi o privatnom pravu, nego o javnom pravu, to mislim, da je ako hoćete ovo načelo konsekventno provesti, ona ustanova glede privole obijuh stranaka nelogična.

Kazati moram pako, da ja nediram u temelj nagodbe ovim mojim izpravkom.

U obće držim, da je moj izpravak posve opravdan; ako i nije u klubu prihvaćen . . . . . .

Predsjednik: (ga prekine). Molim Vas, imajte dobrotu o predmetu govoriti.

(Na lievici nemir.)

Želi li još tko govoriti? Pošto se nitko nije više prijavio, ima rieč gosp. izvjestitelj.

Izvjest. **Mato Mrazović**: Vis. sabore! Ovaj način dr. Makanca, uviek se na klub pozivati, nije tako izpravan, jer svi njegovi izpravci su iz klubskih razprava učinjeni (dr. Makanec živio!) i zato mu je tako milo uviek se na klub pozivati; u obće pako imade razprava u odboru i u klubu, koje su povjerljive naravi, koje kad se iznose na drugo mjesto, uviek mirišu po denuncijacijah, gdje se želi kroz prozor naprama svojim izbornikom govoriti. Zato ovaj postupak nemogu odobriti, ako on u tom slasti nalazi, to će zrel publikum suditi, da li je ta slast plemenita ili nije.

(Živio na lievoj.)

Što se tiče samoga predloga, t. j. da se metne „ako to jedna ili druga stranka zahtieva" mjesto „ako je u tom sporazumna jedna stranka i druga," to je ovaj izpravak opet iz odbora ili kluba, te nije za ovu vis. kuću nikakva novost; svi su razlozi za i proti već navedeni i u odboru i u klubu, i dotični, koji su ove izpravke podnieli, prihvatili su kašnije to, što ovdje odbor predlaže, nemože biti uslied straha od noža, nego iz uvjerenja.

Glavni pako razlog bio je taj, što ustanovljena nagodba, makar odnošaj, o kom ovaj zakon govori, bio javno pravni odnošaj, — kako će dokučiti gosp. dr. Makanec kao dobar jurista, kako ga predpostavljam, — što dakle ustanovljena nagodba čini specialno pravo svakoga pojedinca, koje se bez nepravde nikomu uzkratiti ili okr-

Digitized by Google

njiti nemože i nesmije. Čim je tko valjanost nagode priznao, morati će priznati nadalje, da bi bila nepravda zakonodavčeva, kad bi nagodom stečeno pravo u izvršivanju njegovu ovisnim učinio o jednoj samo stranki bez obzira na drugu te to pravo time stavio u pitanje ili uništio.

Ovi razlozi, da nebude ni na jednoj ni na drugoj strani tužbe, su gonili predlagatelje, da su odustali od ovoga izpravka, kojega je sada dr. Makanec izneo.

I ja molim vis. kuću, da izvoli predlog vlade primiti.

(Nemir na lievici.)

Dr. **Milan Makanec**: Molim za rieč, to su bili osobni napadaji.

Predsjednik: Ja nedržim da je bio ovo osobni napadaj, te nemogu rieči dopustiti.

Dr. **Milan Makanec**: Ja molim vis. predsjedničtvo . . . .

Predsjednik: Kako rekoh, nemogu rieči dozvoliti.

(Nemir.)

(Predsjednik zvoni.)

Prima li vis. sabor §. 16. ovako, kako je predložen po odboru?

Ona gospoda, koja su za to, neka izvole ustati.

(Ustane većina.)

Ovaj §. je dakle primljen. Gospodin zastupnik Jakić podnio je izpravak, uslied kojega se imade iza §-a 16. uvrstiti pred posliednjim sliedeći novi §.

„Dok se konačno neprovede odkupljenje, ostaje obvezaniku prosto dužnosti svoje podavati ili u naravi ili u iznoscih, ustanovljenih u §-u 5., nu u ovom slučaju bez odbitka šestine za upravne troškove.“

Rieč ima gosp. predlagatelj.

Antun Jakić: Vis. sabore! Znano je obćenito, s kolikimi potežkoćami bilo je dosada skopčano odplaćivanje ovih daća u naravi, tako da se mora reći, da je ovaj zakon potaknut upravo tim, što je dosta kalamiteta, gdje su nastala nesporazumljenja izmedju podanika i vlastnika. Ja mislim, da kad ovaj zakon u kriepost stupi, bojati se je još više onakovih slučajeva, jer će biti ljudi, koji spekuliraju na bezazlenost seljaka i na kakve druge svoje nečiste interese, te će ga još podkriepljivati u tom, da možda nije dužan podavati više u naravi, i tako ćemo se bojati, da će biti mnogo potežkoća prije nego li se likvidacija svestrano izvede. Ja mislim, da bi trebalo ovakvim po svoj prilici potežkoćam izbjeći, i nedati povoda, da se kakva agrarna smutnja dogodi i uznemiri zemlja.

S druge strane željeti je, da se kod ovakovih promjena uzdržava prijateljski odnošaj izmedju vlastele i podanika. I ako je komu ovdje ili ondje nešto kriva, da imade prelazna ustanova, koja popravlja ono, što on pretežkim osjeća.

Gospodo, tim više se imademo razloga plašiti kakovih uzburkanja, ako slučajno provedenje ovoga zakona potraje 2 do 3 godine, te u to vrieme može nastati ciena znatno veća, nego je ovdje u zakonu ustanovljena za ove predmete; dakle moguće je, da bude i u tom povoda da se renitencija pobuditi može, a može osim toga doći još kakvo drugo poticanje.

Zato želim, da se ovomu po mogućnosti na put stane i prijateljski odnošaj izmedju ovlaštenika i obvezanika koliko moguće uzdrži, a mislim, da je moguće to samo na taj način, ako se od dana onoga, kada zakon u kriepost stupi, do onoga, kad se likvidacija konačno provede, ostavi prosto obvezaniku dužnosti svoje podavati ili u naravi ili u iznoscih, ustanovljenih u §. 5.

Zato preporučujem moj izpravak kao §. 17.

Predsjednik: Rieč imade gosp. zastupnik vlade Halper.

Zast. vlade **Halper**: Vis. sabore! Koliko god izpravak zamamljivo izgleda, to on povredjuje načelo pat. od 2. ožujka 1853., i zato mu moram prigovoriti kako iz razloga pravnih, tako iz razloga svrsishodnosti. Zakonska osnova, koja je predmet današnjega pretresivanja, u 1. §-u naglašuje, da su zakonito valjane ustanove car. patenta od 2. ožujka 1853. Ovaj patent bio je kroz 22 godine nepomičan temelj u svih urbarsko srodnih predmetih. On razlikuje bitno izmedju daća izvanselištnih i daća krčevinskih gornih i činženih zemalja.

Glede prvih podieljuje ovlašteniku sve moguće udobnosti, ustanovljuje cienu odkupnine, kako moguće najmanju, olahkoćuje na svaki način ova podavanja; drugčije se ima sa ostalimi daćami. Ove smatrao je patent kao dolazeće od allodialnih zemljišta i zato je kao pravno načelo uzpostavio, da se ove daće imadu u podpunoj mjeri i nadalje davati, dok podpunoga odkupa neima.

Predlog gosp. zastupnika Jakića bi po mom mnienju ovo načelo povriedio, jer nepruža ovlašteniku takovu odštetu, koja dužnosti odgovara.

To su prigovori moji sa pravnoga gledišta.

Nu jer se nenadam onomu povoljnomu uspjehu, komu gosp. predlagatelj, pače jer držim, da svaka promjena do konačnoga odkupa bi nepovoljno dirnula, i da će prije biti uzrujanosti, ako se bude išta mienjalo o podavanju samom prije konačnoga odkupa ovih daća, prigovaram predloženoj ustanovi i sa stanovišta shodnosti.

Iz ovih dakle razloga mislim, da iz pravnoga gledišta i s gledišta svrsi shodnosti je najshodnije ostati kod ustanova §. 3. u kojem se kaže, kad imadu ove daće prestati, naime od 1. siečnja ove godine, koja sliedi iza likvidacije.

Predsjednik: Želi li još tko rieč?

Rieč ima gosp. zastupnik Antolek-Orešek.

Antolek-Orešek: Vis. sabore! Ja se slažem s predlogom gosp. Jakića, a razlozi, koje je gosp. vladin povjerenik proti Jakićevom predlogu naveo, nestoje. Dapače upravo, ako se nebi onaj §. primio, moglo bi doći do sukoba izmedju vlastelina i podanika.

Gospodo! već sada — vjerujte meni — prije nego li će ovaj zakon biti sankcioniran, naš će seljak tobož veće znati, što će imati u ime gornice platiti.

Digitized by Google

Biti će ljudi, koji će stranom iz neznanstva, stranom iz zlobe i naopako tumačiti ovaj zakon, i tako će mnogi gornjak nehotice misliti, da vlastela, ako će od njega zahtievati više, nego je u zakonu propisano, nečini pravo. I ja kažem, da nije pravo. Jerbo ako zakon kaže, da vlastelinu za njegovo pravo toliko pripada, to ja mislim, da neće se njemu najmanje krivo vidjeti, ako će njemu gornjak dati odmah ili u naravi ili u novcu polag one ciene, koja je zakonom opredieljena.

Drugo je, gospodo, ako bi to ostalo i nadalje tako, kao što vladin povjerenik veli, da bi naime vlastnik u buduće tražio, kako bi hotio; to jest ja kažem gornjaku, koji neće dati mošta, on mi mora dati 6 for. za akov, a to mogu tražiti. Tim bi se baš došlo samo do tužbe i novoga neprijateljstva, a ja mislim, da je svrha zakona ona, da svaka mržnja medju vlastelom i podanici prestane. Zato kažem, da sam za predlog gosp. Jakića.

Predsjednik: Pošto nitko više neželi govoriti, imade rieč gosp. izvjestitelj.

Izvjest. **Mato Mrazović**: Vis. sabore! Pošto se je ovaj izpravak pojavio istom onda, kad je odbor zaključio bio predmet njegova pretresivanja, i ja neznam, što štovani članovi odbora o ovom izpravku misle. Nu upravo ova okolnost daje mi pravo, da svoje subjektivno mnienje ovdje izjavim.

Najprije moram kazati, da se nimalo neslažem s razlozi, koje je gosp. vladin povjerenik naveo, da pobija ovaj izpravak.

On naime po mom mnienju ovdje pomješuje glavnicu sa godišnjimi rentami. §. 3. govori o glavnici i imade na oku sve dobrobiti, koje će za vlastelina nastati odtuda, kad dobije cielu svoju glavnicu; ali predlog gosp. Jakića odnosi se samo na rentu.

Ovaj novi §. može dakle stati tim više, što je u §. 5. pronašao vis. sabor svojim sudom, da onim cienam, koje je patent od 2. ožujka 1853 u §. 44. od god. 1836—1845. ustanovio, naprama promjenam vriednosti novca odgovara ciena po 3 for. predlog gosp. Jakića neodaljuje se dakle od zakona.

Ja držim, da se tim predlogom nikakva nepravda nečini niti jednoj niti drugoj stranci ni obvezaniku, jer je ciena zakonom već ustanovljena. Zato ja držim, da je ovaj izpravak tim opravdaniji, što će ako se ova ciena za likvidiranje uzme i ako se ovaj način ustanovi, po mom mnienju i izkustvu pospješiti samo konačno odkupljivanje obterećenih zemalja.

Zato nebi imao ništa proti ovomu izpravku; dakako o mnienju odbora samoga nemogu dati nikakvoga izvješća.

Jovan Živković: S pozivom na §. 49. poslovnika molim za rieč.

Predsjednik: Izvolite.

Jovan Živković: Vis. sabore! S razloga, koje je gosp. predlagatelj sam naveo; s razloga što želim, da ovaj zakon postigne svoj uspjeh, s razloga, što vlada nije prije znala mnenje odbora o tom predlogu, da bi se bila znala orientirati, s razloga, da prije nego je likvidacija obavljena, nije vlada znala, hoće li zemlja uzkratiti garanciju, — s ovih momenta molim, da se ovaj izpravak, koji imade dosta zamamljivosti i koji bi se možda mogao i prihvatiti, za sada odputi na odbor, koji ima o tom u budućoj sjednici svoje mnienje donieti.

Predsjednik: §. 49. poslovnika glasi ovako: (Čita).

Je li vis. kuća voljna uz to pristati, da se izpravak gosp. Jakića odputi odboru na daljne pretresivanje.

Rieč ima gosp. dr. Makanec.

Dr. **Milan Makanec**: Vis. sabore! Ja se slažem s predlogom vladinoga savjetnika, da se izpravak gosp. Jakića odputi na odbor.

Predsjednik: Je li vis. kuća za to, da se odputi.

(Prima se.)

Pošto se prima, ostaje zadnji §, koji će se moći istom kašnije riešiti.

Na dnevnom je redu izbor članova za kraljevinski sud.

Molim gosp. Stekovića, da čita imenik gg. zastupnika.

Za skrutinatore imenujem gg. zastupnike Tombora, Kamenara i Brnčića

Bilježnik **Steković** čita imena gg. zastupnika, i koji su prisutni odavaju cedulje.

(Poslie 5 minuta). Predsjednik (pozvoni). Rezultat skrutiniuma jest sliedeći:

Glasovalo je svih skupa 45 zastupnika; od ovih dobio je:

g. Ivan Adamović,	45	glasova.
g. Pavle Grčić,	45	„
g. Julio grof Janković,	45	„
g. Aurel pl. Kušević,	45	„
g. Svetozar Nikolajević,	45	„
g. Metel bar. Ožegović,	45	„
g. Dr. Matija Smodek,	45	„
g. Aleks. pl. Šimunčić,	45	„
g. Ivan Trnski,	45	„
g. Ladislav Vezić,	45	„
g. Franjo Žigrović,	45	„
g. Slavoljub Vrbančić,	28	„

Ovi se dakle imadu smatrati kao članovi kraljevinskoga suda.

Vis. sabore! Za danas je dnevni red izcrpljen.

Na dnevnom redu buduće sjednice biti će razprava budgeta za god. 1876.

Današnju sjednicu dižem te uričem buduću za sriedu u 10 sati prije podne.

*

Digitized by Google

Trinaesta saborska sjednica,

držana dne 3. studenoga 1875. u 10 sati prije podne, pod predsjedničtvom saborskoga predsjednika g. Nikole Krestića.

Sadržaj: Zapisnik prošle sjednice. — Podnesci. — Odgovor Jov. Živkovića na interpelaciju Antolek-Oreška stavljenu u predzadnjoj sjednici. — Interp. Petra Zabrdca glede njemačkoga uredovanja kod poštnih ureda u Slavoniji. — Interp. Paje Kolarića glede konstituiranja trg. komore u Osjeku, — Odgovor J. Živkovića na ovu interpelaciju. — Dnevni red: Nastavak i svršetak spec. debate o osnovi zakona o konačnom rasterećenju izvanselištnih, krčevinskih, gornih i činženih zemalja. — Čitanje zakona o proračunu za potrebštine nutarnje samouprave kralj. Hrv. i Slav. za 1876; početak generalne debate

Predsjednik: Sjednica počimlje. Molim gosp. bilježnika, da pročita zapisnik prošle saborske sjednice.

Bilježnik dr. **Gjurgjević** čita:

Zapisnik

XII. sjednice sabora kraljevinah Dalmacije, Hrvatske i Slavonije obdržavane dne 31. listopada 1875. u glavnomu gradu Zagrebu pod predsjedničtvom saborskoga predsjednika gosp. Nikole Krestića.

Prisutnih članovah sabora 56.

Zastupnici vlade: odjelni predstojnici Jovan Živković i Dr. Pavao Muhić i savjetnik kr. zemaljske vlade Mirko Halper.

1) Čita se zapisnik prošle sjednice i bude odobren bez primjetbe.

2) Predsjednik priobćuje molbu učiteljah gimnazije osječke, da im se dopita mjestni doplatak kakov uživaju učitelji zagrebački.

3) Upućuje se odboru za molbe.

Predsjednik priobćuje pismeni predlog narodnoga zastupnika Josipa Borovečkoga poduprt još desetoricom saborskih članovah ovoga sadržaja; da izvoli visoki sabor stvoriti sljedeći zaključak: „kralj. zemaljska vlada poziva se, da uznastoji što prije izposlovati ukinuće zatvora medje Kranjske, Štajerske i Ugarske za izvoz rogate marve iz onih dielovah Hrvatske i Slavonske kraljevine, u kojih neima marvinske pošasti, a uztreba li krajeve naših zemalja, u koje se prevaža blago pribjeglih Bosanaca i Hercegovaca zatvoriti, a ono neka ih zatvori.

Predlog ovaj ide u tisak i stavit će se u svoje vrieme na dnevni red.

4) Predsjednik priobćuje izvješće dra. Josipa Malca i Paje Kolarića kao saborskih izaslanika o uspjehu iztraga proti izboru narodnoga zastupnika za izborni kotar vukovarki sa predlogom, da se obavljeni izbor ovjerovi.

Upućuje se verifikacionalnomu odboru.

5) Predstojnik unutarnjega odjela kralj. zemaljske vlade odgovara na interpelaciju zastupnika Franje Folnegovića radi preinake zakona ob odkupnini javnih radnja.

Interpelant nezadovoljava se sa odgovorom a sabor prima do znanja odgovor.

6. Predstojnik unutarnjega odjela odgovara na interpelaciju narodnoga zastupnika Mile Kuneka glede gradjenja ceste izmedju Kloštra Ivanića i Ivanić grada.

Interpelant se sa odgovorom zadovoljava i sabor ga prima na znanje.

7) Na dnevnom redu je razprava osnove zakona o konačnomu razterećenju izvanselištnih, krčevinskih, gornih i činženih zemalja.

Izvjestitelj čita §. 3. iste osnove po predlogu odborskom: Čim odkupnina glede predmetah u §. 2. navedenih nižepropisanim načinom (§§. 7 i 8) konačno ustanovljena, i gruntovna oblast pozvana bude, da odkupninu uknjižbom prava zaloga osigura i izvanselištno krčevinsko, gorno ili činženo svojstvo dotičnoga zemljišta izbriše, prestaju daće za dotične obveznike odmah počamši od 1. siečnja sliedeće godine, i od istoga roka počamši nemože dosadanji služni odnošaj glede ovih daćah niti medjusobnim sporazumkom stranakah u napredak obastati.

Od dana prijave odkupnine kod gruntovne oblasti dobiva odkupljeno zemljište za odkupnika narav slobodnoga vlastničtva.

Narodni zastupnik dr. Milan Makanec podnosi na §. 3. sljedeći izpravak:

1) U prvoj stavki imade se izostaviti zaglavak od: „i od istoga roka itd.

2) Druga stavka ovoga §-a imade se kao suvišna izpustiti. (Prima se predlog odborski.)

Digitized by Google

8) Izvjestitelj čita naslov §-a 4. osnove:

Odsjek II. ob odkupu izvanselištnih zemaljah.

Prima se.

Izvjestitelj čita §. 4.

Odkup daćah od izvanselištnih zemalja ima se izvesti po ustanovah c. patenta od 2. ožujka 1853. bez obzira na privolu stranakah (§. 25. patenta) kroz organe u IV. odsjeku ovoga zakona navedene.

Prima se.

10) Čita se §. 5. po predlogu odborskom.

Odsjek III. ob odkupu krčevinah gornih i činženih zemaljah.

Odkup daćah od krčevinah gornih i činženih zemaljah.

Odkup daćah od krčevinah gornih i činženih zemaljah ima se izvesti po ustanovah carskoga patenta od 2. ožujka 1853. takodjer bez obzira na privolu stranakah (§. 47. patenta) i kroz organe u IV. odsjeku ovoga zakona navedene sa sljedećim ipak preinačenjem tih ustanovah.

1. Kod pronadjenja propisana 10 godišnjega osjeka mjerodajne glede količine podavanjah god. 1865. do 1874. Ako se količina godišnjega podanka nemože pronaći 10 godišnjim osjekom ljetine od godine 1865. do godine 1875. ima se uzeti kao godišnji prihod u naravi pronadjen za provizorij zemljarine; (§. 20. sl. b. ces. patenta: od 2. ožujka 1853.)

2. daće u naravi imadu se unovčiti ovako:

a) jedno vedro vina sa . . . . . 3 for. —
b) jedan puran . . . . — 60 nč.
c) jedan kopun ili par pilićah . . . — 30 nč.
d) jedno svinjče sa . . . . 2 for. —
e) jedno jaje sa . . . . — 1 nč.
f) jedan funt lana ili konoplja . . — 20 nč.

kod svih ostalih ovdje nenapomenutih daćah u naravi imadu se uporabiti ciene provisorija zemljarine.

Pronadjena godišnja dužnost čini po odbitku jedne šestine za upravne troškove u 20 stručnom iznosu odkupnu glavnicu.

Narodni zastupnik dr. Milan Makanec podnosi na §. 5. sljedeći izpravak:

na a) (vedro vina) mjesto 3 for. — 2 for.
na b) (puran) „ — 60 nč. — 50 novč.
na c) (kopun) „ — 30 nč. — 20 novč.

§. 5. prima se po predlogu odborskom.

11) Pošto je zatim podpredsjednik Mirko Hrvat predsjedničko mjesto zauzeo, čita izvjestitelj odbora §. 6.

Na izplatu odkupnine obvezani su dotični pojedinci zemaljah načinom propisanim u ovomu zakonu.

Zastupnik dr. Milan Makanec podnosi sljedeći izpravak.

Ovaj paragraf imade se kao suvišan izostaviti. §. 6. prima se po predlogu u osnovi (odborskom).

12) §. 7.

Odsjek IV. o postupku.

Razpravu poslovah u prediducih odsjecih spomenutih, pristajale stranke na to ili nepristajale, obavit će ureda radi urbarsko-odkupni povjerenici, imenovani po banu.

Užitke i broj tih povjerenikah, kao i naputak za njihovo poslovanje, ustanovljuje ban.

Zastupnik dr. Makanec podnosi na ovaj §. sljedeći izpravak.

Druga stavka ovoga §-a ima se zamieniti sljedećom:

Ustrojstvo i postupak ovih povjerenstvah ustanovit će se posebitim zakonskim člankom.

U savezu s ovom preinakom imade prva stavka ovoga §-a glasiti:

Razpravu poslovah u prediducih odsjecih spomenutih obavit će ureda radi posebita urbarsko-odkupna povjerenstva.

§. 7. prima se po predlogu odborskom.

13) §. 8. Glede odkupa imadu ovi povjerenici, bila količina ili narava podavanjah preporna ili ne, po propisu ovoga zakona ustanoviti svote odkupne pojedinacah i ubaviestiti stranke o svojoj odluci.

Proti ovoj odluci prosto stoji nezadovoljnoj stranci utok svoj kod urbarsko-odkupnoga povjerenika u roku od 14 dana od dana dostave ili proglašenja uložiti.

Po izminuću ovoga roka ima povjerenik odkupnu razpravu, bio ili nebio utok uložen, predložiti kralj. vladnomu odjelu za unutarnje poslove na izpit i konačno riešenje.

U slučajih priepora ob ovlaštenju ima kralj. vladni odjel za unutarnje poslove na temelju razpravnih spisah ili sam konačnu odluku izreći, ili stranku pred odredjenu za riešenje urbarskih preporah oblast uputiti, ter za povedenje tužbe pod inakim gubitkom samoga prava ustanoviti zaporni rok.

Prima se.

14) Izvjestitelj čita:

Odsjek V. o posredovanju zemlje u poslovih odkupnih.

§. 9.

Na zahtiev jedne ili druge stranke posreduje za olahkoćenje odkupa zemlja tim načinom, da ovlaštenikom, u koliko odkupni predmet podpunu sigurnost pruža, pripadajuću im odkupninu na jedanput izplati „5% hipotekarnimi odkupnicami,“ dočim obvezanici odpadajuću na sebe odkupninu putem amortizacije u zemaljsku odkupnu zakladu uplaćuju.

Ove hipotekarne odkupnice stavljaju se toli glede glavnice koli glede kamatah pod jamstvo zemaljah krune ugarske, ter će se po odplatnoj osnovi namiriti i to barem polovicom putem javnoga žriebanja po imenovnoj vriednosti, u ostalom iznosu pako putem burzovnoga nakupa.

Oni, kojim takova odkupnina pripada, dužni su dopitane im zadužnice po imenovnoj vriednosti primati.

Digitized by Google

Zastupnik dr. Makanec podnosi na ovaj §. sljedeće izpravke.

1. Na prvu stavku:
umjesto izraza „zemlja“ ima se uvrstiti „kraljevina Dalmacija, Hrvatska i Slavonija.“

2. Na stavku drugu.

Ova ima glasiti:

Jamstvo za izplatu ovih hipotekarnih odkupnicah preuzima kraljevina Dalmacija, Hrvatska i Slavonija, te će se po odplatnoj osnovi namiriti putem javnoga žriebanja ili putem tržnoga nakupa.

Koristi, crpljene iz burzovnog nakupa naprama nominalnoj vriednosti, odračunat će se od odkupne glavnice dotičnoga obvezanika prama ustanovi §. 13. (odnosno 12)

3. Druga stavka ovoga §-a imade biti prvom stavkom ovoga §-a te se imade izraz „zadužnice“ zamieniti izrazom „odkupnice.“

Ako se neprimi izpravak na isti §. pod 1.

Na prvu stavku:

Imade se izpustiti zaglavak od „u ostalom iznosu itd.“

Predsjednik Nikola Krestić zauzeo je tečajem razprave ovoga §-a mjesto predsjedničko.

Iza dovršene razprave prima se §. po predlogu odborskom.

Pošto je jedan sat po podne izminuo, odgodio je predsjednik sjednicu na danas u 5 satih po podne.

Nastavak sjednice.

Ravno u 5 satih po podne nastavljena je sjednica pod predsjedničtvom saborskog predsjednika gosp. Nikole Krestića u prisutnosti 54 saborskih članovah. Od vlade prisutni: odjelni predstojnici Jovan Živković i dr. Pavao Muhić i savjetnik Mirko Halper.

15) Izvjestitelj čita §. 10. osnove.

Ako odkupni predmet nepruža podpune hipotekarne sigurnosti za pronadjenu odkupninu, može vlada ili odbiti posredovanje glede izplate, ili tražiti veću sigurnost.

Nu i tamo gdje vlada svoje posredovanje glede izplate odbije, ima se odkupnina propisanim u ovomu zakonu načinom konačno ustanoviti, ovlašteniku dopitati, i podpadaju odkupni platežni obroci (§. 11) političkoj ovrsi.

Zastupnik dr. Milan Makanec podnosi sljedeći izpravak.

Prva stavka ima glasiti:

Vlada može odbiti posredovanje glede izplate, ako odkupni predmet nepruža hipotekarne sigurnosti, te ako dotičnik obvezanik nepruži manjkajuću dovoljnu sigurnost.

§. 10. Prima se po predlogu odborskom.

16) Čita se §. 11. osnove.

Obvezanici plaćat će od svojega odkupnoga duga na godinu u ime kamatah 5%, u ime odplate $2\frac{1}{2}$% a za troškove upravne $\frac{1}{2}$% u zemaljsku odkupnu zakladu i to u polugodišnjih rokovih unapried.

Uslied te na godinu 8% iznašajuće odplate vas dug poslie 22 godine prestaje.

Prima se.

17) §. 12. Za sigurnost odkupninah ima se odkupni dug ureda radi uknjižiti na teretnom listu odkupninom obterećena zemljišta, i podjedno izbrisati izvanselištno krčevinsko, gorno ili činženo svojstvo istoga.

Uknjižena odkupnina ima prednost pred svakim inim teretom, i dolazi odmah iza državnoga poreza odpadajućega na dotični predmet odkupa.

Ista s kamatami, odplatci i troškovi uprave obterećuje odkupno zemljište naprama svakomu posjedniku dotle, dok nebude podpunoma namirena.

Zastupnik dr. Milan Makanec daje na §. 12. ovaj izpravak:

Druga i treća stavka ovoga §-a imade se izpustiti.

Tečajem razprave odustaje dr. Milan Makanec od izpravka svoga odnosećega se na drugu alineju.

Po dovršenoj razpravi primljen je §. 12. po predlogu odborskom.

18) §. 13. po predlogu odborskom glasi:

Poslje opredieljenja odkupne glavnice prosto stoji odkupniku, ako se neće služiti pogodnošću odplaćivanja (amortizacije) svoj odkupni dug na jedanput namiriti, i to u slučaju posredovanja zemlje izplate radi u zemaljsku odkupnu zakladu, u protivnomu slučaju neposredno samomu ovlašteniku.

Ako pako odkupnik izabere odplaćivanje na obroke, dužan je polugodišnje obroke unapried točno plaćati.

Odkupnik može za prikraćenje odplatnoga vremena i više obrokah na jedanput položiti, nu daljne rokovno plaćanje polugodišnjih ratah nesmije se ni u ovomu slučaju prekinuti.

Isto tako može odkupnik i cieli zaostali dug na jedanput namiriti, gdje mu prosto stoji dug svoj takodjer hrv. slav. odkupnicami po imenovnoj vriednosti naplatiti.

Prima se.

19) §. 14. Kod gornih i činženih zemaljah onda kod krčevinah prosto stoji odkupniku u slučaju, ako bi proračunanu odkupninu prevelikom držao, samo zemljište odstupiti onomu, koji ima pravo na odkupninu, nu za ustup nemože ništa zahtievati, ter se mora o tom očitovati za 6 nedjelja dana od dostave konačnoga riešenja kr. zemaljske vlade računajući, — ovlaštenik kod preuzeća takova zemljišta nije vlastan tražiti daljnje kakove odštete.

Ustupnik stiče tim pravo na vlastničtvo ustupljena zemljišta, ter mu prosto stoji potražiti gruntovni prenos na svoje ime.

Prima se.

20) §. 15. Kad odkupnik vaskolik iznos odkupnine izplati, ima se dotični teret u gruntovnici ureda radi izbrisati.

Prima se.

Digitized by Google

21) §. 16. Po predlogu odborskom glasi:

Stranke, koje su se prije ovoga zakona na temelju carskoga patenta od 2. ožujka 1853. glede odkupa pravovaljano nagodile, vlastne su, ako je u tom sporazumna jedna stranka i druga glede neizplaćene još odkupnine zahtievati posredovanje zemlje za izplatu, označenu u ovomu zakonu.

U takovu slučaju ima se izračunati zaostala još po nagodi glavnica, za koju će vlastnik biti izplaćen odkupnicami i od koje će odkupnik izplatne obroke ustanovljene ovim zakonom u zemaljsku odkupnu zakladu plaćati, zajedno se ima opredieliti vrieme, od kojega novi odnošaj počima i naznačiti ono zemljište, koje će za hipoteku služiti za svotu na teret zemaljske odkupne zaklade preuzetu, i na isto u smislu ovoga zakona (§. 12) uknjiženu.

Ista ova ustanova valja i u pravomoćnih presudah izrečenih u smislu §. 24. car. patenta od 2. ožujka 1853.

U jednom i drugom slučaju valja glede posredovanja zemlje §. 10. ovoga zakona.

Zastupnik dr. Milan Makanec stavlja na ovaj §. sljedeći izpravak:

U prvoj stavki ima se staviti mjesto „ako je u tom sporazumna jedna stranka i druga“ — „ako to jedna ili druga stranka zahtieva.“

Prima se §. 16. po predlogu odborskom.

22) Prije §. 17. osnove po odboru predložene podnosi zastupnik Antun Jakić sljedeći izpravak.

Iza §. 16. imala bi se uvrstiti pod §. 17. sljedeća ustanova.

§. 17.

„Dok se konačno neprovede odkup svih u ovomu zakonu navedenih daćah, ostaje obvezaniku prosto godišnju dužnost podmirivati ili u naravi ili po cienah §. 5. ustanovljenih bez odbitka ipak šestine u istom onomu §-u spomenute.

§. 18.

Sadašnji §. 17.

Tečajem razprave učini predstojnik unutarnjeg odiela predlog, da se izpravak svoj odputi natrag odboru.

Sabor odpućuje izpravak zastupnika Antuna Jakića natrag odboru za osnovu zakona u razpravi stojeću, tim je prekinuta razprava dalnja o osnovi ovoj, te je na dnevni red došao izbor 12 članovah za kraljevinski sud.

Dočim je predsjednik za skrutatore imenovao zastupnike: Ivana Tombora, Juraja Kamenara i Ivana Brnčića glasovali su saborski članovi na poziv imeno po bilježniku, a po obavljenom glasanju odgodio je predsjednik sjednicu na 5 časova radi prebrajanja glasova

Po izminuću ovih 5 časovah proglašen je rezultat. od 45 glasova dobio je

1.	Grčić Pavle	45
2.	Janković Julio grof	45
3.	Kušević Aurel	45
4.	Nikolajević Svetozar	45
5.	Ožegović Metel barun	45
6.	Šimunčić Aleksander	45
7.	Trnski Ivan.	45
8.	Vežić Ladislav	45
9.	Žigrović Franjo	45
10.	Smodek Matija	45
11.	Adamović Ivan Cap.	45
12.	Vrbančić Slavoljub	28 te

se isti proglašuju članovi kraljevinskoga suda.

S tim je sjednica današnja zaključena, a buduću je sjednicu zakazao predsjednik u sriedu 3. studena u 10. satih prije podne, doznačiv za dnevni red razpravu o proračunu za godinu 1876.

Vaso Gjurgjević s. r. **Krestić** s. r.

Predsjednik: Ima li kakva prigovora proti ovomu ovako sastavljenomu zapisniku.

Mato Mrazović: Molim, tamo gdje se radi o §. 9. alineji 2, izvolio je gosp. bilježnik čitati „ove hipotekarne odkupnine“ mjesto „ove hipotekarne odkupnice.“

Bilježnik dr. **Gjurgjević**: Tako i je nutri, kako ste izvolili izpraviti.

Predsjednik: Drugoga prigovora neima, zapisnik se verificira.

Čast mi je ovomu vis. saboru podnieti proračun saborskih troškova do konca god. 1875. sa molbom da ga odobriti i predsjedničtvo ovlastiti blagoizvoli, da ih namiriti dati uzmogne. Ovaj proračun ide proračunskomu odboru.

Na ovaj visoki sabor stigli su sliedeći podnesci.

Zastupnik Aleksander Rogulić predao je svoju vjerodajnicu, koja ide odboru verifikacionalnomu.

Josip Zdjelarević, paroh u Požegi, moli, da mu se nagradi duhovna služba u uzištih sudbenoga stola požežkoga za 1874. i 1875. godinu. Ova molba poduprta je po gosp. zastupniku Kuševiću, te ide odboru peticionalnomu.

Zajednički odbor agrarni i pravosudni podnio je svoje izvješće na amendement gosp. zastupnika Jakića.

Pošto je to nastavak specijalne debate, to će se u današnjoj sjednici razpravljati.

Rieč ima gosp predstojnik nutarnjeg odjela.

Jovan Živković: U predzadnjoj sjednici stavio je g. zastupnik Antolek-Orešek sliedeću interpelaciju: (Čita ju).

Nadšumar Šmidinger imenovan je god. 1871. pod Bedekovićem za nadšumara pod uvjetom, da položi državni šumarski izpit. On ga položio nije, jer kod prvoga izpita je pao: nu na njegovu molbu, da mu se odluči još drugi termin za pravljenje izpita, bio mu je taj dozvoljen, a i kod toga izpita padne. Tim povodom bio je razpisan natječaj za njegovo mjesto do 20. siečnja, a on bijaše od službe odstavljen.

Proti tomu podnio je bivši podžupan Bubanović, koji

Digitized by Google

je sada župan, obrazloženu predstavku vladi na razmatranje, da je Šmidinger tako praktičan činovnik i vješt strukovnjak, da bi šteta bila za-nj, a da je na izpitih samo sbog toga zlo prošao, što nije dobro vješt hrvatskomu jeziku; i molio je vladu, neka mu dade dozvolu, da se još jednom izpitu podvreći može.

Vlada toga nije uvažila, nego što je saznala, da nije u uredu najbolji, odrekla mu je zamoljenu dozvolu.

Sada podnese veliki župan izvješće, gdje zbilja dokazuje izvanrednu praktičnost toga čovjeka.

Neka ovdje napomenuto izvješće u glavnih točkah pročitam: (Čita.) „Pošto mi . . . . , da ga ne samo kao veoma praktična smatram . . . . . . to molim nebi li se on još jednom smio podvrći izpitu, te da . . . . . zbilja njegova praktična vještina toliko važi nego li teoretički izpit.“

Vlada je dakle mislila, da je u interesu službe, ako mu se dozvoli, da se još jednom podvrgne izpitu, a poslie ne više, zato mu je posljednji rok opredieljen za izpit za due 4. siečnja dojduće godine. Ako tada padne, odpustiti će se iz službe; a do ondje obavlja službu.

S toga mogu uvjeriti gosp. interpelanta, da ako dotičnik ne bude u stanju zadovoljiti zahtievom, koje zakon nalaže, onda će ga zadieti ona sudbina, koju zakon sobom donosi.

Antolek-Orešek: S ovim odgovorom nisam zadovoljan.

Predsjednik: Prima li vis. kuća ovaj odgovor gosp. predstojnika nutarnjeg odjela na znanje.

Ona gospoda, koja su za to, neka izvole ustati.

(Ustane većina.)

Odgovor je dakle uzet na znanje.

Rieč imade gosp. zastupnik Zabrdac, da stavi interpelaciju.

Petar Zabrdac: Vis. sabore! Ja nebi imao povoda, danas ustati, da me nekakav strah neobuzimlje. Za ovaj strah smo već gorko izkustvo pretrpili, mi smo žrtve donieli, da smo pokazati mogli, da smo narod.

I tek kroz duga i mnoga izkustva pali smo u tudje ruke, mi smo se morali pokoriti absolutismu, gdje su nam narinuli njemački jezik u ured i škole.

Nu došlo je vrieme, da su oni, koji su nas zavirali u narodnom razvoju, nam sada u pomoć proti jačemu kao susjedi ne kao braća pritekli, da smo toliko slobode dobili, da smo obranili našu narodnost, i da ono uživamo, što narodu treba, to je njegov jezik i njegova narodnost.

Slavni sabore! Ova bojazan neproteže se samo na prošlost, nego i budućnost imadem pred očima; barem kod nas u Slavoniji sve kr. pošte uredjuju dan danas njemačkim jezikom. Ali dočim se vidi izvjestno, da su ove nekva sjenka, koja nam može još mnogo opasnija biti, što vidim, da se svi novi formulari kod pošta na jednom drugom jeziku, kao magjarskom, izdavaju, ja se bojim, da neće li doći doba, kao što neke godine za absolutisma, kad je magjarska vlada zahtievala, da će morati svi oni činovnici, koji kod pošta služe kroz 3 mjeseca magjarski naučiti ili u protivnom slučaju službu izgubiti.

Zato na temelju toga straha uzimam si slobodu, podnieti ovu interpelaciju preuzvišenomu banu. (Čita.)

„Je li preuzvišenosti Vašoj poznato, da kr. poštarski uredi u Slavoniji uviek njemački uredjuju?

i ako jest, je li preuzvišenost Vaša voljna to odkloniti?“

Predsjednik: Interpelacija ova uvratit će se u zapisnik i dostaviti svietlomu banu.

Rieč ima gosp. zastupnik Kolarić, da stavi interpelaciju.

Pajo Kolarić: Vis. sabore! Inštituti, kao što su trgovačke i obrtničke komore u našoj zemlji, jesu inštituti nalazeći se kod svih naobraženih naroda, te imadu veliku dužnost biti na korist trgovine i domovine.

Da su trgovačke komore kroz vremena postale u našoj zemlji mrtvim slovom, je žalibože istina; jer ljudi odpadaju od te korporacije, a da bi se novimi članovi nadopunile, na to se rek bi skoro sasvim zaboravlja. Tako su bili kod nas u Osieku izbori za ovu komoru već u srpnju obavljeni, a još do danas nije taj inštitut konstituiran.

Zato stavljam na svietloga bana sliedeću interpelaciju: (Čita,)

„Interpelacija podpisanoga narodnoga zastupnika, koju na preuzvišenoga gosp. bana stavlja u pogledu već jednoč konstituiranja trgovačko-obrtničke komore u Osieku nakon već više mjeseci provedenih izbora:

1. Koji je uzrok, da je to konstituiranje tako dugo zapelo?

2. Kani li preuzvišeni gosp. ban što ranije korake u tom pogledu učiniti, da se bezodvlačno konstituiranje toga po zemlju koristnoga instituta provede?“

Predsjednik: Interpelacija ova stavit će se u zapisnik i predati svietlomu banu.

Rieč ima gosp. predstojnik nutarnjeg odiela.

Jovan Živković: Vis. sabore! Slučajno mi je jučer pošlo za rukom, o ovoj stvari se pobliže informirati.

Konstituiranju imadu svakako predhoditi izbori. U komorah imade polovica članova zastupati trgovce i obrtnike iz vana. Premda vlada bijaše odredila do 25. rujna rok za poziv svih na izbore ovlaštenih, ipak oblasti, niti gradske, nedosegoše obaviti posla. Od onda ipak je taj posao obavljen, ali nije ipak posve dogotovljen. Kako naime pod komore podpada i dio teritorija krajiške upravne oblasti, treba da i u onih djelovih bude obavljen izbor članova.

Vlada se je s toga na krajišku zem. upravnu oblast obratila, ali uspjeha dosada nije doznala.

Ministarstvu trgovine dojavljen je do sada poznati posliedak, izbori pako će doskora sliediti.

Digitized by Google

Pajo Kolarić: Ja sam s odgovorom zadovoljan.

Predsjednik: Prima li vis. kuća odgovor gosp. predstojnika nutarnjeg odjela na znanje.

(Prima.)

Na dnevnom redu je nastavak prekinute razprave o osnovi zakona o konačnom razterećenju izvanselištnih, krčevinskih, gornih i činženih zemalja.

Ja molim gosp. izvjestitelja, da izvoli izvjestiteljsku stolicu zauzeti.

Izvjest. Dr. **Josip Vuščić**: Vis. sabore! Ovo je izvješće odbora, koji je u ovom predmetu imao posredovanje vršiti.

(Čita dotično izvješće.)

Predsjednik: Čast mi je javiti, da je gosp. zastupnik Mrazović podnio k izpravku zast. Jakića sliedeći izpravak.

Bilj. bar. **Ožegović** (čita): „Izpravak k §. 17. Na odnosnom mjestu se imadu uvrstiti rieči „dospjele nakon krieposti ovoga zakona.“ Po tom bi §. 17. imao glasiti:

„Dok se konačno neprovede odkup svih u ovom zakonu navedenih daća, ostaje obvezaniku prosto dužnosti svoje, dospjele nakon krieposti ovoga zakona, podavati ili u naravi, ili u iznoscih ustanovljenih u §. 5. nu u ovom slučaju bez odbitka jedne šestine za upravne troškove.“

Predsjednik: Rieč ima gosp. predlagatelj Mrazović, pošto je gosp. Jakić već jučer o tom predmetu rieč imao.

Antun Jakić: Molim za rieč pošto . . . . .

Predsjednik: Ja mislim da nemate pravo još jednom govoriti, i to po poslovniku, koji dozvoljuje, da govornik o istom predmetu samo jedanput govoriti smije.

U ostalom, ako je vis. kuća u sporazumku, hoće mu se rieč dozvoliti.

(Glasovi: Neka govori!)

Antun Jakić: Vis. sabore! Najprije pristajem uz popravak gosp. zast. Mrazovića momu izpravku i prihvaćam ga. U subotu bilo mi je čast ovoj vis. kući razloge navesti, koji govore za izpravak moj, odnosno popravak g. Mrazovića. Za danas nebi imao mnogo više govoriti, da nisam u odboru i ovoj vis. kući čuo mnogo po mom sudu kriva. Najprije mi je spomenuti opazku gosp. izvjestitelja, koja je sad izrečena:

„da bi obvezanika smućivalo, videć, da sada manjom cienom odkupiti može, nego što je prije odkupljivao.“

Ja mislim, da smućivati što nekoga može samo onda, ako se nejasno ili nepravedno ustanovi.

Ja mislim dakle, da ovo nije po mom mnienju nikakav prigovor.

Izvjestitelj veli, da kad u ovom izpravku stoji, da je prosto obvezaniku dati u naravi ili odkupiti po cieni, koja je zakonom ustanovljena, može se tumačiti, da niti daće nema. Ja mislim, da kad bi ovo izlaganje moguće bilo, to bi moralo i u zakonu stojati, ali pošto u zakonu stoji, da je dužan dati, samo mu je prosto ili u naravi ili u novcu, to je svakako taj slučaj nemoguć.

O tom, da li se ovaj izpravak protivi duhu patenta od 2. ožujka 1853, bilo je već toliko razprava; istina je, da ovaj izpravak nealterira tadanjih ustanova, jer kako bi i to moguće bilo?

Moj izpravak, odnosno popravak gosp. Mrazovića samo kaže, da se može odkup podavan u naravi, kako se u zakonu sadržaje, novci odkupiti; dakle ako bi se patent čim alterirao, to bi se već ovim zakonom samim.

Ja mislim, da je sasvim u redu i ja neću ovdje nabrajati, je li krivo za obvezanika ili krivo za ovlaštenika, o tom se je već mnogo govorilo. Nego, vis. sabore, neka mi bude dozvoljeno, samo u kratko navesti interese javne.

U ovih poslovih, gdje se radi o tom, da se odnošajem, koji su trajali izmedju ovlaštenika i obvezanika zakonom na put stane, onda se nesmije paziti na interes jedne ili druge stranke, nego na interes ciele zemlje.

Ako je u zemlji zastupan n. pr. obrtni stališ, to mora zakonodavac na prvom mjestu na um uzeti interes obrta; gdje su zemlje na prometu osnovane, to se mora opet obzir uzeti na interes ovih, a gdje su zemlje ratarske, ondje nema sumnje, da se ima na odnošaje i interese javne uzeti obzir, kako jesu.

U zemlji ratarskoj, kao što je naša domovina, na svaki način je ovaj interes najvažniji i mora se kod ovoga računa na um uzeti. Ali koji može interes mjerodavan biti u ratarskoj zemlji?

Na svaki način, koliko moguće podignuti onaj stališ, koji nekojim načinom sačinjava glavnicu zemlje, na kojem se imade ciela budućnost našega naroda osnivati.

To je svakako u većoj mjeri seljačtvo, dakle treba kod toga učiniti ono, što pravda i pravica ište, nedirajuć u interes vlastničtva.

A zašto? Već sama država mora da nastoji one slojeve pučanstva, koji su nategnuti najprije na daće i porez, učiniti sposobnimi za ovo. Neima sumnje, da je seljačtvo pretežnije nego li vlastelinstvo.

Dakle interes države zahtieva, da na koliko je moguće bez povrede druge stranke čuva poreznu snagu ovoga stališa. Ovo interes naše domovine napose; da je ovakovo žalostno stanje kod nas, po mom mnenju je prvo krivo to, što su ovi žalostni odnošaji tako dugo trajali, podavanje u naravi.

Na koliko je meni znano, na zapadu ih neima, a i riešeni su u Ruskoj prije nekoliko godina; jedino još obstoje u Turskoj. Na koliko kultura napreduje, na toliko su ovi odnošaji već svuda promjenjeni i ekvivalent dan u novcu.

Ja mislim, da se nemože nikako sa gledišta koristi i javnog interesa nijedan dan više ostaviti dužnost naravnih podavanja; jer neima sumnje, da ljudi, koji idu za tim, da u tom štogod ulove, ljudi, koji si gledaju zasluga steći kod ovoga ili onoga, jamačno će oko toga nasto-

Digitized by Google

jati, nezadovoljstvo pobuditi i kod obvezanika i kod ovlaštenika. Dapače mora se sve moguće učiniti, da ovo mirno i gladko prodje; jer ovo uzdrmava stoljetni odnošaj.

Što se tiče vriednosti ovoga, ja mislim, da kad se nije našlo, da je ciena od 3 for. prenizka, da se zakonom ustanovi kao katastralna, nemože se nikako uzeti, da se nekomu nepravda nanosi.

I kad bi ja mogao progovoriti vlastelinom na to iskrenu rieč, to bi bila ta po mojoj savjesti: sami prihvatite ovo bez prigovora, živjeti vam je u narodu i medju njim sretno i mirno.

To bi sigurno dobar utisak učinilo, jer napokon odnošaji koji su neizbježivi moraju se riešiti.

Svi su dakle razlozi za to, da se ovaj moj izpravak, odnosno popravak gosp. Mrazovića prihvati, jer je on u stanju utaložiti uzburkanost i uz to umiriti dotičnike i nekim načinom ustanoviti mjeru, po kojoj se imadu vladati i ovlaštenici i obvezanici.

A još jedno je, što će po mom mnienju odpasti i za jednu i drugu stranku naime nastojanje, da se konačna likvidacija što jače odtegne, i nastojati će jedna i druga stranka, da se ova likvidacija konačno izvede i odkup bude u život priveden.

Iz ovih razloga preporučujem moj predlog s odnosnim izpravkom gosp. zastupnika Mrazovića.

Dr. **Milan Makanec**: Po poslovniku molim za rieč. — Prije svega valja mi napomenuti, da sam član zakonodavnoga odbora, nu da nisam dobio nikakvih pozivnica k sjednicam — nu to je najmanje.

Predsjednik: Na ovo mi je odgovoriti, da je onim momentom, kad je gosp. dr. Makanec položio bio mandat, prestao biti članom zakonodavnoga odbora; nu kad se opet izbor obavi, onda će i dobiti pozivnicu.

Dr. **Milan Makanec**: Vrlo se čudim, da sam prije . . . . . .

Predsjednik: To je samo pomutnja.

Dr. **Milan Makanec**: Nadalje moram naglasiti, da je razprava ova proti poslovniku, s razloga, što je dopušćeno po §. 30. poslovnika svakomu o predmetu stanovitom samo jednom govoriti; dakle gosp. zastupnik Jakić nije imao pravo o istoj stvari dva puta govoriti.

Da je gosp. Jakić iz izpravka načinio predlog, to je dakako mogao samo kao član većine saborske učiniti. Isto tako je proti poslovniku, da izvješće, koje je prije gosp. Vuščić nam pročitati izvolio, nije štampano.

Nu jerbo je sve to jedino u vašoj volji, nemogu ništa dalje, nego da konstatiram, da se ovdje nevrši poslovnik.

Predsjednik: Ja mislim, da vis. sabor u mojem postupanju još nije našao povriede poslovnika. S toga mislim, da se ovo nemože primiti.

Dr. **Makanec**: Jer je od manjine došlo.

Predsjednik: Rieč ima gosp. zastupnik Mrazović.

Mato Mrazović: Vis. sabore! Već tim, što sam podnio k izpravku Jakićevu svoj amendement, očitovao sam, da ja njegov izpravak primam.

S toga će mi biti dozvoljeno, o izpravku gosp. Jakića i mojem ujedno govoriti.

Izpravku gosp. Jakića prigovara se, da mu neima ovdje mjesta, zato što nije izpravak, nego tobože predlog. O ovom je vis. kuća već u posljednoj sjednici odlučila i primila ga kao izpravak. O tom dakle je danas suvišno opeta govoriti.

Ja sam imao čast biti izvjestiteljem za ovaj zakon, a kako da i sada nisam, tomu je razlog taj, što nikako se nisam mogao složiti sa većinom odbora, koji taj izpravak zabacuje, i nebi se pristojalo da to zabačenje zagovaram. Za sada gosp. izvjestitelju dru. Vuščiću pripada ta zadaća i ne meni, što je posve naravna stvar.

Ja ću se na stvarne razloge gosp. izvjestitelja ovdje svrnuti; oni nisu odlučni, i u tom pogledu molim za uztrpljivost ove vis. kuće, jer držim, da su ovi navedeni prigovori sasvim formalne naravi.

Gosp. izvjestitelj kaže, da ovaj izpravak nespada u onaj zakon. Zašto nespada u onaj zakon? Zato, jer opredieljuje stanoviti način, kako će se dužnosti vršiti od obvezanika za ono vrieme, dok se odkup neprovede, dakle za prelazno vrieme.

Pak kaže gosp. izvjestitelj: pošto onaj način odkupa nije za predmet ustanove današnje, nego samo odkup, radi toga nespada simo. Ja bi upozorio gosp. izvjestitelja na patent od 2. ožujka 1853 i onaj §., na koji se je pozvao, da mu dokažem protivno, da naime zakon, koji ob odkupu i razriešenju ovakovih odnošaja radi, takodjer prelaznu ustanovu dozvoljuje, dapače i ciene; upravo §. 18. ustanovljuje takodjer ciene za nekoje daće, akoprem ne za sve. Dakle ustanovljenje ciene od daća, koje se odkupiti imadu, je posve naravna stvar. Naročito u §. 20., 43, 53, 44, i 51, svigdje se ustanovljuju ciene, samo tako, da se nekoje ciene na stanovito vrieme odnose.

Nije dakle osnovan ovaj prigovor, dapače držim, da bi bio veliki nedostatak u našoj zakonskoj osnovi, kad se ova prelazna ustanova nebi prihvatila; jer je istina sveta, da su se kod likvidacija tekućih dužnosti, koje normira patent od 2. ožujka 1853, vrlo mnogi nesporazumci i nepravde dogodili. Tako naime, da su se, neimajuć ustanovljenu cienu niti ovlaštenik niti obvezanik, tečajem vremena kod likvidacija najveće razlike prijavile kod različitih ovlaštenika.

Tako imade razlike od nekojih likvidacija izmedju 4—8 for. Evo i sada županija zagrebačka imade tekuće daće od tek minule godine likvidirati sa 8 for., a opet imade gospoština, gdje se likvidiraju sa 4 do 5 for. Ovo dolazi od tuda, jer je patent od 2. ožujka 1853. propustio ustanoviti ciene za tekuće daće.

Nu ako se osvrnemo na duh ovoga zakona, t. j. na namiru njegovu, koja jasno prodire iz jasnih njegovih usta-

Digitized by Google

nova, to ćemo svigdje se uputiti, da je bila glavna misao zakonodavčeva, seljačtvo u njegovu bitku i materijalnom razvitku nepriečiti i poreznu snagu neukidati. Na tom temelju ustanovljen je §. 51 navedenog patenta, da se kod namire zaostataka; imajuć zaostatke izmedju godine 1835—1848. pred očima, te ciene imadu udariti po cienah zemljarina provizornih. Ondje je bila namjera zakonodavčeva nedati priliku različitim likvidacijam članova iste naravi i iste godine.

Ali u car. naredbi od 26. rujna 1856. naročito se kaže — a pripustite, da je ova naravno bila izdana ne za likvidacije konačnoga odkupa nego za likvidacije tekućih dužnosti, — i tu se kaže u §. 14. izrično: (Čita taj §.) Dakle ovdje opet kašnji zakon od 1857. god. naročito se pozivlje na ovaj patent, i veli, da su to one ciene, koje se imadu tekuće godine likvidirati.

Da se pako nebude u buduće tako postupalo, čini se meni, da je potrebna jasna ustanova, polag koje će se za ovo prelazno vrieme te daće likvidirati.

A koje su te ciene?

Naročito za izvanselištne zemlje ciene su provisornih zemljarina; za gornice, krčevine i činžene ciene su od god. 1836—1845.

Kad je vis. sabor razpravljao o §. 5., moći će se sjetiti, da sam ja, imajuć čast biti izvjestiteljem, izjavio, da je odbor ta misao vodila, pošto ciene dalje od god. 1836—1845 i ciene novijeg vremena — kako sam ja kazao — prevelike su, i nije u duhu patenta, da se uzimaju za podlogu kod odmirivanja sadanjih ciena, da se je odbor u tom složio, da onim cienam odgovara ciena od vina 3 for. po akov.

A pošto je vis. sabor onom prilikom prihvatio cienu od god. 1836—1845 primjernom za cienu, kojoj odgovara ciena od 3 for. za akov vina, to nevidim, zašto bi se to i za tekuće dužnosti neuzelo kod svih daća, dok nebude konačno odmirena glavnica.

Jakićev izpravak je dakle posve opravdan, nu pogledom na to, da u njem nije opredieljeno vrieme, od kad se te ciene imadu ustanoviti, čini mi se, da sam tomu predusreo svojim izpravkom, koji kaže, da su te ciene samo za one daće, koje dospiju nakon što u kriepost stupi ovaj zakon, valjanost imadu. Dakle bojazan, da bi se to moglo i na prošlost odnositi, ona bojazan i strah je ovim izpravkom uklonjena.

Kaže se, da će onda, ako se primi ovaj izpravak, smutnja nastati. Ja pako mislim, da većih smutnja, kako su dosada, nemože biti; a to zato, što je patent od 2. ožujka 1853 propustio ciene svim daćam u naravi opredieliti. Uslied toga su se daće, akoprem nije bilo nikakve razlike u kakvoći, ipak po različitih cienah likvidirale. Gospodo! veće smutnje nemože biti. — Dapače ova konfuzija je učinila, da je seljačtvo zbilja smućeno, da je videć kako se različito mjeri, počelo davati ondje, gdje nije zakonom obvezano i ostavilo ondje, gdje bi na temelju zakona davati imalo. Ja mislim, da ćemo svemu tomu samo tim doskočiti, ako se za sve obvezanike jednaka ciena udari.

Ovo će po mom mnienju olahkotiti pobiranje daća, dapače ako se izboru obvezanika dopusti, da ili u naravi ili u novcu svoju dužnost obavljaju, da će ju mnogo radje obavljati, znajuć, da im nije nikakva krivnja naprama drugim susjednim podložnim učinjena, i naprama samovolji onoga, koji likvidaciju izvršuje.

Napokon moram jošte svrnuti pozornost ove vis. kuće na jednu vrlo važnu okolnost. Povjerenici, koji budu mjerili za likvidiranje glavnicu, djelovati će u stanovitom kotaru. U isto vrieme bude politički činovnik godišnju daću likvidirao. — Što će si misliti podanik, ako bude povjerenik onaj isti predmet likvidirao po 3 for. koji politički činovnik po 6—8 for.? Što će si misliti o pravičnosti toga zakona?

Meni se čini, da veće smutnje, koja bi u ovom slučaju postala, biti nemože.

Dakle je samo u interesu ugleda zakonarstva i dobre uprave i u interesu organa vlade, da se ovdje jednakost glede ciene ustanovi i za tekuće daće.

Predsjednik: Želi li još tko govoriti? Rieč ima gosp. predstojnik nutarnjeg odjela.

Jovan Živković: Vis. sabore! Vlada imajuć pred očima izključivo duh i smjer ove zakonske osnove, koji leži u razterećenju, a ne reguliranju odnošaja mora se izjaviti jedino za predlog odborov.

Predsjednik: Rieč ima gosp. zastupnik dr. Spevec.

Dr. **Stjepan Spevec**: Visoki sabore! Prije svega mi je izjaviti, da sam za izpravak gosp. zastupnika Jakića i popravak toga po gosp. Mrazoviću.

Prigovara se tomu izpravku, da on nespada u zakon. — Gospodo! ja sam si razbijao glavu, da saznam, je li taj prigovor osnovan, nu nisam se mogao o tom uvjeriti. Moje uvjerenje je, da sasma spada u zakon, jerbo se imade smatrati popunjenjem toga zakona.

Govori se, da se radi u zakonu samo o razterećenju; ali, gospodo, ovaj izraz nije bio probitačan. U svakom zakonu ima se po mom mnenju prihvatiti onaj izraz, koji samo bolje odgovara onoj svrsi, što se imade tim zakonom postići; dakle sve ono što podpomaže tu svrhu, opravdava se, ako se u zakon uvrsti.

Ustanova ova imade prelaznu narav, pak upravo radi toga je neobhodno potrebna u zakonu. Jerbo zakon mora nešto odrediti, što će ovlaštenik za ono vrieme dobivati, dok se likvidacija konačno neprovede, pošto naime, kad zakon u kriepost stupi — kako §. 3. veli — prestaju dosadanje daće u naravi.

Nadalje se prigovara ovomu izpravku, da bi, ako se on prihvati, smućivanje nastalo. Gospodo! ja vas mogu uvjeriti, da će bez ovoga mnogo veća smutnja nastati. A zašto? Neuki seljak će si misliti: kako je to moguće, da medjutim dok sam platio prije n. pr. za akov vina po

*

Digitized by Google

9 for. sada pako odmah po 3 for.? Meni je bila dakle krivnja učinjena. Tomu se pako izbjegne tim, da se ovim izpravkom odredi, da čim zakon u kriepost stupi, mogu se podavanja ili u naravi vršiti, ili pako po cienah ovim zakonom opredieljenih izplaćivati, dok se likvidacija neprovede.

Obvezaniku će biti tada ciela stvar jasnija te će si vidjeti: dosada sam podavao na temelju patenta, kojega nisu naši zastupnici stvorili, a za buduće ću plaćati na temelju novoga zakona.

Gosp. izvjestitelj izvolio je kazati, da se, ako ovaj izpravak primimo, tako tumačiti može: meni je prosto davati u naravi, ili novcu, ili napokon ništa.

Ja moram kazati, da nemogu nikako prihvatiti misao, da bi moglo tako alternativnih obvezanika imati, koji bi došli do toga mnienja, da netrebaju ništa više podavati, nego mislim, da baš uslied ove ustanove moraju si misliti: prosto mi je davati u naravi ili u novcu, — jedno svakako moram dati.

Niti si nemogu domisliti, da bi se ovlaštenik tomu opirao, pošto je ciena od 3 for. po vedro vina u istinu pravi ekvivalent odgovarajuć vriednosti onoga, koje je dosada dobivao u naravi, te se time nipošto nepovredja pravednost.

Gospoda protivnici izpravka gosp. Jakića mnogo se pozivlju na car. patent, neka mi bude dakle dozvoljeno o tom nekoliko rieči progovoriti.

U predloženoj zak. osnovi je rečeno, da se uzimlje car. patent za temelj t. j. drugimi riečmi, da mi nismo dužni cielu njegovu smisao uzeti, nego da treba, ako smo uvjereni, da njegove ustanove zahtievom pravednosti i našim okolnostim neodgovaraju, od njega u toliko odustati; nipošto pako nije time rečeno, da se mora navedeni patent u svih pojedinih ustanovah izvesti. U obće nisu se ni ovlaštenici strogo patenta držali. — Jedan gospodin predgovornik izvolio je kazati, da su se u istinu kod dosadanjih likvidacija vrlo mnoge zloporabe činile. Patent nalaže, da ako imade mnogo zaostataka, da se nesmije ovrha voditi na jedanput, nego takovim načinom, da se neuništi seljak. — Gospodo! koliko se je proti tomu griešilo!

Jerbo mi tom zakonskom osnovom tamo smjeramo, da ovlaštenici zbilja dobiju ono, što imadu pravo tražiti, da dakle dobiju podpuni ekvivalent, valja nam takodjer na to paziti, da se ono prvo omogući, i to će biti tada, ako oko toga nastojimo, da se sila obvezanika nesruši.

Gospodo! narod naš je obterećen porezi; zakon stvoren u prošlom zasjedanju namaknuo mu je novac, nazočni zakon će isto to učiniti, a još će doći zakoni na red, kojim će biti isto takove posliedice.

Tu dakle treba gledati, da se izvor, iz kojega nam proizticu sredstva za namirenje državnih potreba, ne samo neuništi, nego tim više okriepi.

S ovih razloga preporučam Jakićev izpravak nadopunjen s izpravkom Mrazovićevim visokomu saboru.

Predsjednik: Pošto se nitko nije više prijavio, ima rieč gosp. izvjestitelj.

Izvj. dr. **Josip Vuščić**: Vis. sabore! Po običaju visoke kuće, kad sam izvješće odbora pročitao, imao bi kao izvjestitelj pravo, one razloge, koji su odbor vodili, nešto obliže obrazložiti. Nu pošto su se predlagatelji prijavili i rieč dobili, da su govorili, išlo se je preko ovoga običaja.

Prvi razlog odbora za neprimljenje ovoga podneska bio je taj, da on niti nemože spadati u razpravu ove vis. kuće. I zašto nemože spadati? Zato, jer ako je predlog, mora kao takav biti poduprt od 10 članova, a ako je izpravak, mora se odnositi na preinačenje ikoje postojeće točke; a ovaj podnesak gosp. Jakića nije niti jedno niti drugo, već sasvim novi predmet.

Ovdje mi se predbacuje, da zato se može uzeti u razpravu, što je vis. sabor odputio na odbor ovaj podnesak.

Odputio ga je, ali upravo ga je imao odbor posvemašno razmatrati, i pošto je našao, da je ovo predlog, koji se razpravljati nemože, zato neima dvojbe, da se u razpravu saborsku dati nemože.

Drugi razlog odborov bio je onaj, da ovaj dodatak nespada u osnovu razterećenja zemalja izvanselištnih, gornih i činženih. Zašto? Jer ova po samom svom naslovu označuje samo razterećenje ovih zemalja.

Ovaj pako dodatak neima ovoga za predmet, već sasvim nešto drugo, kako naime bi se imale ove daće podavati, dok se ovo razterećenje provede. Ovo su razni predmeti: konačno razterećenje i medjutonje podavanje. Zato jerbo je razna narav predloga i zak. osnove, oni se nemogu spojiti, osobito kad naslov sam onoga zakona zapreke stavlja; jerbo samo ono se dade uvrstiti u zakon, što imade istu svrhu s tim predmetom.

Ovdje nekim načinom gosp. predgovornik kaže, da je ovaj dodatak samo dopunjenje ove zak. osnove. Kad bi se to uzelo, imao bi se poseban predlog staviti, ne pako postupati načinom, koji nije pravilan, i kojega poslovnik nedopušta. Niti se onakovo popunjenje nemože ovdje u obzir uzeti u osnovi, koja radi o razterećenju. Kad bi se samo razterećenje popunjivalo, ali način, kako se imade voditi, onda bi takovo popunjenje još spadalo u osnovu; ali ovaj predlog imade sasvim poseban predmet: da se sada nekakova preinaka za nekoliko godina uzme, to je po mom mnenju sasvim poseban predmet; i kad bi htjeli preići na ovaj predmet, mi bi se sasvim na drugo polje stavili, jer iz polja razterećenja bi došli na polje medjutonjega razterećenja.

Treći razlog je taj, da se ovo takodjer iz protuslovja nemože uzeti u osnovu razterećenja, jer §. 3. ove osnove glasi: (Čita.)

Ovdje je posebno naznačen način, kako se imade postupati, dok gruntovna oblast uknjižbu neproizvede i ur-

Digitized by Google

barsko-srodno svojstvo dotičnoga zemljišta izbriše. Do onoga vremena naime prijašnje daće će biti, o drugih daćah neima govora. Ali kad bi nove daće ustanovljivali time, da §. 17. poprimimo, to bi došli u protuslovje sa §. koji smo jedanput primili.

Nu ovo su razlozi, koji su više naravi formalne.

Ali preidimo na razlog pravne naravi, t. j. da se daće obstojavše do provedenja razterećenja imadu davati u naravi, ili se naknaditi cienami tekućimi.

Carski patent od 2. ožujka 1853. u 18. §-u veli, kako takodjer u izvješću odborskom stoji: (Čita.)

Ovdje jasno i obširno govori ovaj zakon. Isto tako §. 20., koji ustanovljuje ciene, po kojih se imade vozni težak plaćati po 20 novč. a ručni težak 10 novč. srebra; onda §. 43. ovoga istoga zakona, koji ovako glasi: (Čita.)

Ovdje se dakle izrično ustanovljuje, gdje ima nastupiti novčano podavanje, i gdje se ima u naravi podavati. Novčano podavanje imade nastupiti kod težaka — ovo jedino dopušta zakon — kod ostalih daća nije propisano, da se imadu odkupiti, nego da se imadu podavati u naravi do razterećenja. — Ovdje je samo u prevodu jedno mienjanje u našem jeziku, jerbo se ovdje istim izrazom izražuje godišnja odkupnina, koji se upotrebljuje za vjekovitu odkupninu. Njemački tekst razlikuje jedno i drugo: za godišnju odkupninu imade „Renuirung" a za vjekovitu odkupninu „Ablösung."

Samo bi pomutnju mogla rieč „odkupnina" prouzročiti. — Ako se tekuće daće godišnje izplaćuju, nemogu to biti druge nego izvanselištne i podavanja u težacih, sva druga davanja imadu se obaviti u naravi. Posliedica toga je, da tko neće dati u naravi, mora nadoknaditi što nije dao, i to po cienah tekućih.

Oblasti su dakle pravedno postupale, kad su one daće, koje je obvezanik uzkratio, likvidirale polag tekućih ciena; i isto tako je pravo učinila kruna, kad je glede likvidiranja izdala naredbu, da oni, koji nisu u naravi dali, moraju platiti tekuće ciene.

Zato svi oni prigovori proti ovlaštenikom i obvezanikom neimaju temelja i nisu pravedni; jer ovdje stoji, da se imadu podavanja vršiti u naravi tako dugo, dok nebudu ovlaštenici odštećeni, te nebude odkup i razterećenje sliedilo, što i zakon u §. 18. i 44. propisuje.

Kada je tomu tako, nije u §-u 3. ništa promjenjeno, nego je primljen zakon tako, kako je dosada obstojao, te sada o mienjanju za medjutonje vrieme nemože biti govora.

Glede ciene iztaknuti mi je: Gospoda predgovornici su se pozivali na §. 44., u kojem su dvojake ciene, naime za težake ručne i vozne, i ciene za podavanja u naravi. Ali ove ciene nisu za godišnja podavanja. I ovdje su dva §-a naime §. 43. i §. 44. prvi govori o godišnjih podavanjih i renuiranju ovih podavanja, a §. 44. govori o konačnom razterećenju ovih odnošaja. Zato što se za jedno odlučuju, nije i za drugo valjano, pošto su to razni odnošaji. — Dalje se govori u §. 44. glede ciena, i napominju se ciene starije od god. 1835—1845.

Gospodo! ciene provisorne jesu nizke, i od god. 1820, ako se osvrnemo na to, kakve su onda bile, to se moramo upravo čuditi, da su bile onda tako nizke, i n. pr. je funt govedine stojao 4 novč. šajna, koji sada košta 26 novčića. Dakle predmet kupljeni nije promienio svoju vriednost, nego vriednost je promjenio novac; dakle moramo znati, što one ciene u sadanjem novcu predstavljaju.

U ostalom ove ciene nisu za odkup gornih daća uzete, nego samo za odkup izvanselištnih zemalja, koje su u ostalom sasvim normirane u patentu, i glede kojih neima nikakve prepirke.

Vidi mi se sasvim opravdano ono, da se obstojeći propis patenta glede medjutonjih podavanja promjeniti nemože do konačnog razterećenja. — Prelazna ustanova ovdje radi toga nije umjestna, jer bi mogla smutnju prouzročiti kod obvezanika. Ja mislim upravo to, da kad bi se obvezaniku kazalo: ti si plaćao do sada po 5, 6, 7, 8 for. daće, sada ćeš na jedanput prije nego je razterećenje riešeno, davati samo po 3 for., to bi moralo dovesti obvezanika na onu misao — jer obvezanici pripadaju onomu stališu, koji većom stranom nepripada k inteligenciji, nego su obično neuki seljaci i neće moći razumjeti, kako to, da su davali dosad višu cienu nego sada plate, akoprem odkup još sliedio nije, — da im je valjda dosada bila krivnja učinjena i oblasti su sa njimi krivo postupale.

Dakle ovo smućenje bi upravo veće nastalo kroz mienjanje ciene, nego onda, kad ostane dosadanji odnošaj.

Pita se, što će reći seljak, ako će dotični poglavar kazati: dosada si davao to i to, i dužan si i davati, dok odkup nesliedi? Seljak će se umiriti, i neće biti nikakve smutnje.

Svaka promjena imade nekakvih smutnja, tako bi i ova promjena jamačno smutnja prouzročila, a ne pomirila narod.

Glede teksta su opazili gospoda predgovornici, da bi se ovaj tekst imao izpraviti, i glede dodatka je opet novi izpravak podnešen, koji se odnosi na onu stranu dodatka, gdje se kaže, da ove ciene bi imale obstojati od vremena, kako nazočni zakon u život stupi. Nu odboru se je činilo, da ovdje nije ni jedno ni drugo umjestno; nego ipak bi neki drugi izpravak potreban bio na onom mjestu, gdje se veli: „prosto ostaje."

Ja još nisam čuo, da se kada kod navadjanja dužnosti „prosto ostavlja komu;" to naime znači meni na volju staviti, da mi je to ili ono prosto platiti ili ne, prosto dati ili nedati. (Prigovaranje na više stranah kuće. — Predsjednik zvoni i moli mir.)

U zakonu, koji izrično kaže: dužnost je ovo ili ono učiniti, ili daće dati u naravi ili dati u novcu, svakako ovakov izraz nije umjestan.

Iz svih ovih razloga, koje sam razvio i koje sam

Digitized by Google

pročitao, i koji su odbor na to uputili, da je odbio ovaj predlog gosp. Jakića, nemogu drugo, nego da visokomu saboru preporučim, da ovaj izpravak dotično dodatak g. Jakića u osnovu dosada razpravljanu neprimi.

Predsjednik: Stupa se na glasovanje. Najprije će se glasovati o predlogu odbora, koji tako glasi, da se absolutno obzir neuzme na izpravak gosp. zastupnika Jakića, već §. 17. ovako glasi: „Provedba ovoga zakona povjerava se banu.

Ako bi ovaj predlog pao, onda će se glasovati o izpravku gosp. Jakića i izpravku toga izpravka po gosp. Mrazoviću, uslied kojih bi onda §. 17. glasio ovako, kako ga bude gosp. bilježnik pročitao.

Bilježnik (Čita.)

„Dok se konačno neprovede odkup svih u ovom zakonu navedenih daća, ostaje obvezaniku prosto dužnosti svoje, dospjele nakon krieposti ovoga zakona, podavati ili u naravi ili u iznoscih ustanovljenih u §. 5. nu u ovom slučaju bez odbitka jedne šestine za upravne troškove."

Predsjednik: Ovo bi bio dakle §. 17.

Ona gospoda, koja su za to, da se predlog odbora primi, neka izvole ustati.

(Manjina.)

Predlog odbora je pao.

Ona gospoda, koja su za to, da se izpravak gosp. Jakića primi, naime da glasi §. 17. ovako, kako ga je gosp. bilježnik pročitao, neka izvole ustati.

(Većina.)

§. 17. glasi dakle kako je pročitan.

Prelazi se na §. 18.

Prima li se ovaj §.?

(Prima se.)

Time je dakle specijalna debata o ovoj zakonskoj osnovi svršena.

Prelazi se na buduću točku dnevnoga reda, naime prvo čitanje zakonske osnove o proračunu za potrebštine nutarnje samouprave kraljevina Hrvatske i Slavonije za god. 1876.

Molim gosp. izvjestitelja, da zauzme izvjestiteljsku stolicu.

Uslied iz galerija odlazećih osoba nastane ropot; predsjednik opominja na mir.

Izvjest. **Antun Jakić:** Vis. sabore! Pravi izvjestitelj gosp. dr. Lorković zapriečen je bolešću, i ova dužnost je uslied toga prešla na mene, što je dakle razlogom, da ja ovdje imam čast izvješćivati Na ovu okolnost neka vis. sabor izvoli u toliko uzeti obzir, ako posao nepodje onako za rukom, kako bi išao, da sam imao vremena pripraviti se.

(Čita:) „Zakon o proračunu za potrebštine nutarnje samouprave kraljevina Hrvatske i Slavonije za god. 1876.

(Čita §. 1.)

Ovdje je razlika od 2,537 for., što je odbor kao veću svotu u zakon postavio, nego li je bila preliminirana.

(Čita §. 2.)

(Čita: „Poglavje I. Odjel za nutarnje poslove.")

Predsjednik: Generalna debata počimlje; gospoda, koja žele govoriti, neka se prijave kod gosp. bilježnika baruna Ožegovića.

Rieč ima gosp. izvjestitelj.

Izvjest. **Antun Jakić:** Vis. sabore! Ovaj proračun za god. 1876. prvi je poslie provedene reorganizacije političkih i sudbenih oblasti, on je nekim načinom prvi, koji bi se imao smatrati normalnim budgetom. Provedba ili reorganizacija ova provedena iziskuje nešto više troška, nego li što su ove oblasti trebale u prošlih vremenih.

Ovo je poglaviti razlog, što odboru nije moglo poći za rukom od onoga većega prihoda, kojega za god. 1876. vidimo preliminirana, pištedak učiniti, koji bi se dao možda na investiciju koristonosno uložiti. Ova je reorganizacija obavljena zakonom, dakle se tu nije dalo ništa učiniti, tim manje, što je istom ova reorganizacija u život stupila, i nije se moglo dosada dobiti takovih osvedočenja ili mnienja, da bi se veći pištedak učiniti mogao. Dakle odbor nije mogao ovdje pištednju učiniti, gdje je sav trošak već zakonom odredjen bio.

Istina naša domovina ima velikih potreba, koje bi valjalo namiriti, ali naša sredstva su, gospodo, elementarna i mi nemožemo učiniti drugo, nego da se ono koliko nam sredstva dopuštaju, razredi u dotične svrhe, a što preostaje, da se koristonosno uloži.

Razlika kod onoga, što predlaže zakonom ovim odbor naprama preliminiranomu nije velika: Kod zem. vlade predlaže odbor 225,487 for., dočim u preliminaru stoji 236,095 for., dakle za kakvih 10,000 for. manje. Kod specijalne debate će se potanje vidjeti, gdje je odbor preliminirane svote smanjio.

Kod kr. polit. oblasti prve molbe našao je odbor za potrebno predložiti mjesto preliminiranih 391.680 for., 398,880 for., dakle 7,200 for. više.

Kod naslova: zemaljske cesto- i vodogradjevine je odbor takodjer predložio vis. saboru, da odobri 800 for. više, jer po preliminaru ima samo 280,740 for. odredjenih u tu svrhu, a odbor predlaže 281.540 for.

Kod naslova prinesci za narodne zavode i narodno gospodarstvo i zemaljske štipendije predlaže odbor takodjer 700 for. više, to jest mjesto preliminiranih 145,462 for. 146,162 for.

Kod naslova II. i nastavni zavodi predlaže odbor takodjer 640 for. više nego li je preliminirano, t. j. mjesto 300,001 for. predlaže 300,641 for.

Kod naslova: kralj. sudb. stolovi predlaže odbor takodjer 3,700 for. više nego stoji u preliminaru t. j. mjesto 253,437 for. predlaže 257,137 for.

Kod troškova tičućih se sudova prve molbe odbor

Digitized by Google

predlaže za 195 for. manje, t. j. mjesto 168,644 for. predlaže 168,449 for.

I po tom dakle, pošto se prihod preliminira promjenio nije u ničem, pokazuje se mjesto izkazanog viška od 11.326 for. snizena svota od 8,789 for.

Predsjednik: Rieč ima gosp. zastupnik Kušević.

Svetozar Kušević: Vis. sabore! Prije nego li na specijalnu debatu predjemo, neka mi je slobodno sa stanovišta moga spomenuti okolnost, na koju nam se je najprije osvrnuti, t. j. financijalno i materijalno stanje naše zemlje, koje se u tom nalazi, da se prije svega nanj osvrnuti imademo.

U oči toga stanja naše zemlje pored tako velikoga tereta moram konstatirati, da se vidi velika nesgoda, da se naše zemlje proračun ili bolje rekuć troškovnik svake godine umnožava, i na temelju toga proračuna najveće svote prihoda zemaljskih upotrebljuju se na ustanove onakove, koje nedopuštaju okolnosti, da se ponajprije uzmu u obzir. U prvoj vrsti bi se ovdje trebalo pobrinuti za podignuće nar. gospodarstva, jerbo se time porezna snaga naroda poboljša.

S godine na godinu košta administracija zemlje sve više i više, a priznati se mora, da sve dosadanje organizacije slabo su unapriedile materijalno stanje naše zemlje.

S obzirom dakle na neobhodno potrebne gospodarstvene investicije, kojimi se mogla trgovina, industrija i nar. gospodarstvo podignuti, držim, da nam ima biti skrajna dužnost i skrb, da se svestranska štednja uvede. Uvesti pako se mora tim većma, što su nastali po zemlju i narod već tereti takovi, koji se skoro snositi nemogu. Na štednju ponukava nas ona okolnost, što mi osim državnih tereta imademo i drugih tereta, i to su n. pr. občinske škole i dr. što znatno obterećuje naš narod.

Ja velim, da je skrajno vrieme nastalo za štednju; a ako mi štednju kod kuće uvedemo i dokažemo, da mi našu administraciju i manjimi troškovi obavljati možemo, onda držim, da će se moći svim pravom tražiti, da se ovi tereti, koji su nesnosni sa na nas skidaju. Ali bojim se, da nebi bilo skoro moći ono, što je naloženo, snositi; s toga gledišta sam tako slobodan ovime preporučiti vis. saboru, da se najprije obazire na te okolnosti, te ove terete našim silam akomodira, i gleda s te strane terete skinuti i gospodarstvenu struku koliko moguće unapriediti.

O ovima stvarima moglo bi se vrlo prostrano i mnogo sboriti, ali držim, da nije umjestno niti potrebno, jer ono isto svak izmedju nas dobro znade.

Primjetiti bi još imao glede proračuna to, da bi želio, da u buduće proračun godišnji bude za vremena predložen vis. saboru, i to navlastito za onaj slučaj, kad bi se znatne promjene učiniti imale, da se te izvesti mogu prije, nego li nastupi vrieme, za koje se proračun odobrava.

Preporučao bi vis. vladi, da se na one štednje, koje sam naglasio, jer bi inače moglo nastati u tih okolnostih takovo stanje, da mi nismo zmožni nužde naše pokrivati; a najviše bi vis. vladi preporučao, što je neobhodno nuždno, da ona na zanemarene investicije zemlje kod sastavljenja budućeg proračuna obzir uzeti izvoli.

U ostalom primam, preporučujuć još jednom svaku moguću štednju, ovu osnovu sada samo iz oportuniteta za podlogu specijalne debate.

Predsjednik: Rieč ima gosp. zastupnik dr. conte Buratti.

Dr. **Ivan Conte Buratti:** Vis. sabore! Čast mi je prije svega izjaviti, da osnovu proračuna, kakovu nam proračunski odbor predlaže, za podlogu specijalne debate nemogu primiti.

O proračunskoj razpravi je i težko govoriti, kad nam po današnjem našem položaju naprama kraljevini Ugarskoj nenadleži razpravljati o svih glavnih pitanjih, koja proračunsku razpravu čine najvažnijim i najuplivnijim radom narodnoga zastupstva.

Osnova proračuna, kako nam predleži, u istinu nije nu osnova računa o administrativnih troškovih za buduću godinu prama negibivim dohodkom i prama većinom već napred fiksiranomu potrošku.

Zato posve je izključeno pitanje, kako da se dohodak prema izkazanoj potrebi dobavi, kako da se porezna snaga poreznika povisi i zemaljska revizija na korist naroda najprije za nuždne investicije upotrebiti može. — Dok nam o svih tih pitanjih svaki djelokrug manjkao bude, dotle mislim, nemože se ovdje o proračunskoj razpravi temeljito ni govoriti, (Živio! na lievoj.) dotle ostaje financijalna i narodno-gospodarstvena politika za nas pusto polje; a dok to potrajalo bude, nismo uz najbolju volju u stanju narodno-gospodarstveno stanje našega naroda povisiti na bolji stepen, da dotle nismo u stanju zapriečiti narodno-gospodarstveni nazadak, koj nam se žalibože u svih granah narodno-gospodarstvenoga života ukazuje. (Živio!)

Pogledom na pojedine stavke predloženoga nam proračuna spomenuti mi je, da se ovim praračunom s jedne strane povredjuje načelo štednje, s druge pako da se odviše štedi za narodno-gospodarstvene potrebe.

U generalnoj debati nemože se po parlamentarnom običaju izcrpiti specijalna debata, te moram već zato odustati od potankoga obrazloživanja moje tvrdnje, što znadem, da se današnjom razpravom, poslie odborske i klubske razprave, obavlja puki formalitet. (Živio! Živio! na lievici.)

Za nekoje stavke nuždna su razjašnjenja visoke vlade; ova razjašnjenja daje vlada u proračunskom odboru. Dočim nijedan član opozicije — ove kralju i narodu vjerne i lojalne opozicije, ove opozicije, koja nema osobne svrhe, kojoj je načelo: pravo, čast i bolja budućnost ciele naše domovine (Živio!) — dočim, kako rekoh, nijedan član opozicije nije bio odlikovan izborom u proračunski odbor, to nam manjkaju nuždna vladina razjašnjenja.

Nemogu ovom sgodom propustiti, da neizjavim moje

Digitized by Google

sažaljenje nad tim, što nam je domovina naša još uviek u 3 ili 4 strane razdieljena, te što se kao Dalmatinac nalazim ovdje osamljen, skoro kao gost, dočim ćete mi vi, gospodo, priznati, da se kao Dalmatinac u vašoj sredini nalazim kao sin jedne domovine upravo kod kuće, (Gromovito „živio!" na lievici, na više stranah kuće i na galerijah.) što se naprama nam Dalmatincem, kako se iz svega vidi, dovoljno neuvažava.

Spomenuh to prigodom proračunske razprave, jer me predloženi proračun i opet na to sjeća, da sabor dalmatinsko-hrvatsko-slavonski u proračunskoj razpravi razpravlja samo račun provincijalne Hrvatske i Slavonije. (Živio! na lievici.)

(Predsjednik Mirko Horvat zauze medjutim predsjedničku stolicu.)

Predsjednik: Rieč imade gosp. zastupnik dr. Subotić.

Dr. **Jovan Subotić:** Vis. sabore! Ako je ikojom prilikom zastupnik naroda pozvan, da vladi očekivanje naroda iskreno izjavi, to je sigurno ta prilika tada, kada se počimlje razpravljati budget; jer tom prilikom ište vlada od naroda ona sredstva, kojimi valja da upravlja zemljom, kojimi valja da probit zemlje razvija i na bolje izvede.

I s te strane, kada vlada zaista sredstva u onoj mjeri traži, da se njimi rečeni cilj postigne, držim, da će narod vladi uviek rado ta sredstva na ruku dati.

Ali kad joj ta sredstva daje, onda mu je ujedno i dužnost i pravo, da kaže, što on od vlade očekuje, kojoj ta sredstva daje.

Ja sa svoje strane prihvaćam proračun od vlade podnešen i od proračunskog odbora ustanovljen, ali nemogu se uzdržati, da tom prigodom neizjavim vladi naše zemlje, što narod od nje očekuje, kad joj ta sredstva dozvoljuje.

Vis. sabore! ne samo u ovoj dvorani, nego po svuda, čuje se u ovo vrieme glas: štediti valja! valja štediti!

I kod nas se je čuo taj glas, i kod nas ima puno temelja, da se čuje, i imat će puno uvaženja kod naroda, ako se uvaži. — Vidimo svi, da u podnesenom proračunu najveći dio dohodaka naših imade se upotrebiti na upravu zemlje, a da mnogo manji dio od tih dohodaka ostaje na to, da se izvori dohodka nabave, održe i raz vijaju Samo ta okolnost dovoljna je, da cielu zemlju o tom osvjedoči, da valja štediti i opet štediti.

Moramo priznati, da smo u svakoj prilici izkusili volju i težnju naše zemaljske vlade, da ona želi i namjerava štediti i da je gotova da se uštedi sve, što se uštediti može.

Aii, gospodo, ima nešto, što se sada uštediti nemože, a što se za buduću godinu i za sve vrieme uštediti može. I priznajuć ovu težnju zemaljske vlade, držim da valja u ime naroda izjaviti u čem narod vidi, da se zaštediti može i gdje je zaštediti treba.

Prvi je temelj stednje taj, da se za one državne poslove, koji su obavljanju zemaljske vlade povjereni, onolike sile nabave, koliko ih je dosta, da se ti posli obaviti mogu. U ovom pogledu biti će možebiti potrebno, da se kod jednog ili drugog organa zemaljskoga sile, koje se suvišnimi pronadju, drugim načinom upotriebe. O ovom neću obliže govoriti, jerbo mi je poznato, da je zem. vlada na to svoju pozornost obratila; i čekati ćemo uspjeha.

Ali ima jedna struka štednje, koja u tom sastoji, da se više poslova pojedinim silam povjeri, u kojoj prilici zaista još se veća štednja postići dade. I tu ću moliti, da mi dopustite, da pojedinosti navedem, koliko mi se potrebno čini, da nazore svoje opravdam; a neću strpljivost ove vis. kuće ni za jedan časak zlorabiti.

Gospodo! kaže se, da mi mnogo trošimo na naše upravne organe, što je glede na naše dohodke više, nego li bi se moglo željeti. Ali bez upravnih organa biti nemožemo; ti organi moraju biti podpuno popunjeni, i moraju im se dati valjane sile, čim se ište, da uprava bude onaka, kakova u valjanoj državi treba da je. Nu imade jedna strana, koja se našoj pozornosti preporučuje, koja leži u želji cieloga našega naroda, a i u želji zastupstva naroda. A to je, gospodo, spojenje naše Krajine sa materom zemljom. To je zemljište, na kojem mi možemo postići prištednju, i to znamenitu i plodonosnu prištednju. — Ja ovdje neću da govorim, što bi odkidalo Krajini u korist naše gradjanske uprave; a neću ni od gradjanske uprave da što odkinem na korist druge stranke; nego smatram interes svijuh za jednako opravdan, samo bi nešto navesti imao što postoji proti interesu obijuh stranakah.

Gospodo, ja sam se kod razmatranja ovoga pitanja i sa računanjem dobro bio oprijateljio, kad sam se bavio sa ovimi prigovori, što ću ih sada predložiti.

Mi znamo, gospodo, da imade zemalja koje broje po 10, 15, 20 milijona ljudi, pak ipak imadu samo jednu upravu, a nas evo, biti će 2 milijona, možda 3 milijona, pak imademo dvostruku upravu. Dvostruka uprava nemože biti izvorom štednje.

Kada se osvrnemo na nas i na našu Krajinu, naći ćemo centralnu upravu i ovdje i tamo; naša košta 180,000 for. ona pako 100,000 for. Nedirajuć pobliže u stvar, držim, da je najbolje, ako bi se obe uprave spojile u jednu, jer na taj način je moći prištediti najmanje 20,000 for.

Obaziruć se na druge organe uprave, nalazim tamo okružne oblasti političke, koje koštaju 84,000 for.

Kod nas nema tih oblasti, s toga držim, da bi u slučaju spojenja bez tih okružnih oblasti biti mogli, i dalo bi se tim samim zaštediti najmanje 80,000 for.

Preidemo li na oblasti, koje mi imademo i oni: mi imademo 20 podžupanija, oni 30 srezovah.

Prije svega da vidimo, kako stoje ove oblasti naprama pučanstvu: kod nas dolazi na jednu županiju u prosjeku 55,000 stanovnika, tamo na jedan srez 23,000

Digitized by Google

stanovnika. Kad pogledamo, gospodo, kako su kod nas te oblasti sastavljene, onda ćemo vidjeti, da imade kod nas podžupanija sa 73—70,000 stanovnika, onda imade takovih, koje broje 68—60,000 stanovnika, onda takovih koje imadu po 58—50,000; po 48—42,000, i po 36—32,000 stanovnika. Od onih velikih imade ih 7, onih, koje broje preko 50,000 stanovnika imade 4, onih, koje broje preko 40,000, imade 6, a od manjih 3.

Kad bi, gospodo, nama za rukom pošlo, da se mi sa krajinom spojimo, to bi mi mogli mjesto ovih 50 srezkih oblasti izići sa 40 takovih, koje bi brojile poprečno po 45,000 stanovnika. Pogledimo na naše navedene brojeve od 70,000 i 32,000, onda ćemo vidjeti, da srezovi od 45,000 stanovika nisu niti preveliki, niti premaleni. Kad bi bili spojeni, mogli bi upravu udesiti tako, da bi imali — kako kazah — 10 podžupanija manje; a pošto je prosječna cjena za svaku 5,000 for. to bi mogli lahko zaštediti 50,000 for.

Prieći ću još na 2 ili 3 organa sudna, pak dalje neću moriti vašu strpljivost.

Kod nas imade 6 sudbenih stolova i dolazi popriečno na svaki sudbeni stol 182,000 stanovnika; u Krajini ima 6 sudbenih stolova, i na svaki dolazi 116,000 stanovnika.

Kad bi se mi gospodo sjedinili, onda bi mogli dobiti prosjekom 180,000 jedan sudbeni stol. I u tom slučaju mogli bi zaštediti 2 sudbena stola, kojih svaki 40,000 for. stoji, a to je ukupno 80,000 for. prištede.

Da vidimo, kako bi u ovom slučaju za nas bilo; dopustite da kažem, kako sada stoji sa obsjeci naših sudbenih stolova. Jedan sudbeni stol dodje na 235,000 stanovnika, jedan na 220,000 stanovnika, jedan na 122,000, a tri imaju samo po 73,000 stanovnika. U Krajini pako dolazi popriečni broj na svaki sudbeni stol po 116,000 stanovnika.

Iz ovoga vidi se, da bi mi doista mogli smanjiti broj sudbenih stolova barem za 2, te tim načinom navedenu svotu od 80,000 for. prištediti.

Srezkih sudova imade u nas 40. Ti sudovi su, gospodo, vrlo nejednaki: jedni imadu preko 40,000 stanovnika i tih imade mnogo, naime 12. Jedni imadu preko 20,000, i takvih imade 10, a osim toga imade sudova sa po 19, 17, 16, 14, 8 tisuća stanovnika. Već ovo pokazuje, gospodo, da bi se ova razdioba imala shodnije urediti, ali ako zapitam, zašto to nije, reče se, da to nije moguće, dok ovako stojimo.

U Krajini imade 30 srezkih sudova sa popriečnim stanovničtvom od 23,000 stanovnika; 20,000 i 45,000 to je velika razlika . . . . u obsegu kotarskih sudova. Kad bi uzeli obseg samo sa 30,000 stanovnika za kotarski sud, što bi bilo zaista posredni broj, onda bi mogli prištediti 10 sudova, i tim bi prištedili do 60,000 for. I tako, ako se mi spojimo, da se možemo okružiti shodno po stanovničtvu i zemljištu, onda bi iznosila naša prištednja skoro 300,000 for.

Na ovu dakle okolnost držim ja, da sam dužan pozornost naše zem. vlade obratiti, da spojenje Krajine sa materom zemljom nije samo u moralnom obziru od prieke potrebe, nego da je od preke potrebe i za naš materijalni probitak.

Ali gospodo, ovo je samo negativna strana, koju narod, kojega mi zastupamo, od svoje vlade očekuje.

Imademo pako i pozitivnih strana, koje bi joj ja sa strane toga naroda preporučio, i za koje mogu kazati, da ih narod od zemaljske vlade očekuje.

Vis. sabore! naša zemlja u onom je stanju, da kod nje netreba samo brojeve obavljati, nego da treba stvarati. Ovo držim, da mi nije nuždno obširnije dokazivati. Od uprave dakle zemaljske očekuje naš narod ne samo da pravilno obavlja poslove, nego i da stvara, očekuje od nje inicijativa, kojom se to stvaranje obaviti i očekiva energiju, kojom se izvesti ima, da bude po zemlju koristi i blagostanja.

U ovoj zemlji nije dakle nuždno samo tekuće poslove obavljati, nego inicijativom svojom stvarati i energijom izvoditi. U ovakovoj zemlji, gospodo, nemože vlada niti časa gubiti, mnogo manje dana, a još manje mjeseci.

Što više kod nas se ište, da nabavimo svakom danu plodovitost mjeseca, svakom mjesecu plodovitost godine.

Gospodo! mi imademo različitih javnih zavoda, ti zavodi nemogu procvasti, ako vlada inicijativu nepoprimi i ako energijom nepostupa. Ja ću samo spomenuti jedno dva instituta, pak možete se sami o tom osvjedočiti.

Mi imademo, gospodo, s jedne strane narodno zemaljsko kazalište s druge strane glasbeni zavod; valja mi o ovih samo to izjaviti, da ako vlada inicijative nepoprime, i eneržije neupotrebi, da se nećemo moći od obijuh zavoda nikakovu uspjehu nadati.

Mi imademo, gospodo instituciju, koja u svakoj državi obstoji, naime instituciju za liečenje bolestnika.

Kad pogledamo u proračun, vidjeti ćemo, da se izdaje za tu instituciju 40—50,000 for. a povrati se 8000 for. S toga, gospodo, ako se inicijativa nepoprimi i energija neupotriebi, načiniti ćemo na ovoj strani deficit odkidajuć od postojećih drugih instituta, koji su nam nuždni kao kora hlieba, odkidajuć napokon i od našega materijalnoga napredovanja.

Narod naš očekuje, da se razvitak na materijalnom polju u život pozove, ali po položaju našega naroda, u kojem se on nalazi, nuždno je, da se inicijativa od strane naše vlade poprimi i energija upotriebi.

Gospodo, narod naš očekuje, da vidi redovito brodovlje na Dravi i Savi, ali tu mu je nuždno, da opet vlada inicijativu poduzme i energiju razvije, da se ova stvar u život uvede.

Gospodo, tko se obazre po našoj domovini, pak pogleda ceste, na jednoj strani vidjeti će, da ima dosta dobrih, a na drugoj strani nema nikakovih. Narod očekuje, da se te ceste izrade, da postane i uprava i pravo-

Digitized by Google

sudje jeftinije, da se narodu stvore kese za svetski novac. Ali i tu treba, gospodo inicijative sa strane naše zemaljske vlade, ako hoćemo, da to postignemo, i to što skorije, bez česa ćemo sve više i više oslabljivati.

Gospodo! osjećanje našega naroda za spojenje vojne Krajine sa našom materom zemljom, tako je veliko i prekomjerno, da možemo slobodno reći, da svaki član našega naroda onaj čas bi smatrao najsretnijim, kad bi se to spojenje izvelo. (Živio! Živio!)

Gospodo! obazirajuć se i na desno i na lievo i tražeć zapreke, koje bi tomu na putu stojale, moram priznati, da su moje sile premalene, da uvide, koje su te zapreke? (Živio!)

Preporučujemo dakle našoj vis. vladi, da i u tom pogledu energiju upotriebi, te spojenje Krajine proizvede onda će joj biti sigurno narod zahvalan.

Još jedno očekivanje našega naroda imao bi izjaviti, koje je posve pravedno.

Vlada u svakoj zemlji ima biti vlada zemaljska, a ne vlada stranačka. (Živio!)

Cieli narod očekuje od vlade, da ona ovim putem spoji sve stanovnike u želji i djelovanju na dobrobit našega naroda; da se dakle vlada sasvim jednako drži naprama jednoj, ili drugoj, ili trećoj stranci, (Živio!)

Ovo će čuvstvo svih stranaka naroda našega sjediniti sve sile našega naroda skopčati na dobro obće domovine.

I poslie svega ovoga nadam se, da će vlada naša ovo očekivanje našega naroda do znanja uzeti, i sve sile upotrebiti, da narod do toga dodje; i ako bi se to sbilo, onda ću samomu sebi čestitati što sam joj poiskana sredstva u ime naroda dozvolio; onda će se svatko uvjeriti, da vlada zemaljska upravlja zemljom na korist i dobrobit našega naroda. (Živio! Živio!)

Predsjednik: Rieč ima . . . .

Franjo Folnegović: Molim, da bi se sjednica do poslie podne odgodila.

Dr. **Milan Makanec**: Ja si pridržajem pravo, da poslie podne govorim; jer sam već iznemogao. I molim da se obzir uzme na gospodu brzopisce i bilježnike, koji su takodjer umoreni, te nam nije svejedno, da li se što bilježi ili ne.

Predsjednik: Je li vis. kuća za to, da se sjednica prekine i poslie nastavi?

Dr. **Milan Makanec**: Molim neka se glasuje.

(Većina je za to, da se sjednica prekine.)

Predsjednik: Ja sjednicu završujem i uričem buduću za sutra u 10 sati.

(1¼ sata poslie podne.)

Digitized by Google

Četrnaesta saborska sjednica,

držana dne 4. studenoga 1875. u 10 sati prije podne, pod predsjedničtvom saborskoga predsjednika g. Nikole Krestića.

Sadržaj: Zapisnik prošle sjednice. — Podnesci. — Predlozi Kulmera i Berute. — Interpelacija Franje Folnegovića glede utjelovljenja vojne krajine. — Interpelacija V. Seitza glede pridieljenja obćinah Orle, Novo Čiče, Vel. Goricea žup. sisačkoj. — Dnevni red: Nastavak generalne debate o proračunu.

Predsjednik: Sjednica počimlje. Molim gosp. bilježnika, da pročita zapisnik prošle saborske sjednice.

Bilježnik barun **Ožegović** (čita):

Zapisnik

XIII. sjednice sabora kraljevinah Dalmacije, Hrvatske i Slavonije držane dne 3. studenoga 1875. u glavnomu gradu Zagrebu pod predsjedničtvom predsjednika Nikole Krestića u prisutju 59 članovah sabora.

Od strane vlade prisutni odjelni predstojnik Jovan Živković i dr. Pavao Muhić i odsječni savjetnik Dane Stanković.

1) Predsjednik otvara sjednicu u 10 satih prije podne, te bi čitan zapisnik prošle sjednice, koji bi bez primjetbe ovjerovljen.

2) Predsjednik predloži proračun saborskih troškovah za vrieme od 23. kolovoza 1875. do konca godine tekuće, koji se odboru za zemaljski proračun dostaviti ima.

3) Dr. Aleksander Rogulić podnaša svoju vjerodajnicu kao zastupnik sabora, koja se verifikacijonalnomu odboru dostavlja.

4) Predsjednik predloži molbu Josipa Zdjelarovića radi postignuća nagrade za godinu 1874 i 1875 za duhovnu službu pri Požežko-županijskima uznicima obavljenu, koje se peticijonalnomu odboru dostavlja.

5) Zajednički agrarni i pravosudni odbor podnaša izvješće vrhu izpravka učinjenog u prošloj sjednici po zastupniku Ante Jakiću, te će se isto kao nastavak, razprave o zakonskoj osnovi o konačnomu razterećenju izvanselištnih, krčevinskih, gornih i činženih zemaljah na dnevni red staviti.

6) Odjelni predstojnik Jovan Živković odgovara na interpelaciju Dragutina Antoleka učinjenu u XI. saborskoj sjednici u pogledu varaždinskog šumara Šmidingera, sa kojim odgovorom se interpelant nezadovoljava, nu kojega sabor na znanje uzimlje.

7) Zastupnik Petar Zabrdac stavlja na preuzvišenoga bana sliedeću interpelaciju: Je li Preuzvišenosti Vašoj poznato, da kralj. poštarski uredi u Slavoniji uvjek njemački uređuju? i ako jest, je li Preuzvišenost Vaša voljna to odkloniti? Ova interpelacija ima se preuzvišenomu banu dostaviti.

8) Zastupnik Pajo Kolarić stavlja na preuzvišenoga bana interpelaciju u pogledu već jednoč konštituiranja trgovačko-obrtničke komore u Osieku nakon već više mjesecih provedenih izbora.

1. Koji je uzrok da je to konštituiranje tako dugo zapelo?

2. Kani li Preuzvišeni gospodin ban što ranije korake u tomu pogledu učiniti, da se bezodvlačno konštituiranje toga po zemlju koristnoga inštituta provede? na koju interpelaciju odjelni predstojnik Jovan Živković odmah odgovori, kojim odgovorom se interpelant zadovoljuje i kojega sabor na znanje uzimlje.

9) Na dnevnom redu je nastavak razprave o zakonskoj osnovi o konačnomu razterećenju izvanselištnih, krčevinskih, gornih i činženih zemaljah. Usljed toga, što se je dosadanji izvjestitelj agrarnoga odbora zastupnik Mato Mrazović izvjestiteljstva odrekao, izabran bi po odboru izvjestiteljem zastupnik Josip Vuščić, koji izvješće odborovo tamo razlaže, neka visoki sabor izpravak zastupnika Ante Jakića neprimi.

K izpravku zastupnika Ante Jakića na eventualno uvrstiti se imajući §. 17. rečene zakonske osnove podnaša zastupnik Mato Mrazović sljedeći podizpravak: iza rieči „dužnost“ u izpravku zastupnika Ante Jakića neka se uvrste sljedeće rieči „dospjelu nakon krieposti ovoga zakona.“

Digitized by Google

Nakon dovršene debate bi većinom glasovah primit izpravak zastupnika Ante Jakića i Mate Mrazovića. Po tom ima glasiti §. 17. „Dok se konačno neprovede odkup svih u ovomu zakonu navedenih daćah, ostaje obvezaniku prosto godišnju dužnost dospielu nakon krieposti ovoga zakona podmirivati ili u naravi ili po cienah §. 5. ustanovljenih bez odbitka ipak šestine u istomu ovomu §-u spomenute."

§. 18. Provedba ovoga zakona povjerava se banu.

Time bi specijalna razprava o zakonskoj osnovi o konačnomu razterećenju izvanselištnih, krčevinskih, gornih i činženih zemaljah u drugom čitanju dovršena.

10) Na dnevnom redu je izvješće odbora za zemaljski proračun, koji si je u mjesto odstupivšeg izvjestitelja zastupnika Blaža Lorkovića, zastupnika Antuna Jakića izvjestiteljem izabrao, koji saboru izvješće odbora vrhu osnove zakona o proračunu za potrebštine unutarnje samouprave kraljevina Hrvatske i Slavonije za godinu 1876. predloži.

Tečajem započete generalne debate zauze podpredsjednik Mirko Hrvat predsjedničku stolicu, koji sjednicu u ¼2 sata po podne digne i sljedeću na sutradan u 10 sati prije podne ureče.

Barun **Ljudevit Ožegović**, s. r. **Krestić** s. r.
bilježnik.

Predsjednik: Ima li kakova prigovora proti ovomu ovako sastavljenomu zapisniku?

(Neima.)

Prigovora neima, zapisnik se verificira.

Vis. sabore! Na ovaj vis. sabor stigli su sliedeći podnesci.

Proračunski odbor podnosi izvješće o saborskih troškovih od 26. kolovoza do 31. rujna predlažuć da ga vis. sabor u cielosti odobri. Stavit će se na dnevni red.

Gosp. zastupnik grof Kulmer podnio je predlog poduprt po desetorici članova.

Molim gosp. bilježnika, neka ga izvoli pročitati.

Bilježnik barun **Ožegović** (čita):

„Visoki sabor kraljevina Hrvatske Slavonije i Dalmacije neka izvoli zaključiti.

Da se zemaljska vlada pozivlje, neka još za vrieme ovoga sabora osnovu zakona o uredjenju patronatskih odnošaja saboru predloži.

Grof Kulmer, barun Ljudevit Ožegović, Špišić, Fr. Türk, Ivan Tombor, Delimanić, Vaso Gjurgjević, D. Mihalović, Magenheim, Mesić."

Ovaj predlog stavit će se na dnevni red.

Gosp. zastupnik Josip Beruta podnio je predlog poduprt desetoricom članova, koji ovako glasi: Molim gosp. bilježnika, neka ga izvoli pročitati.

Bilježnik barun **Ožegović** (čita)!

„Podpisani predlažu, neka vis. sabor izvoli zaključiti: kr. zemaljska vlada pozivlje se, da čim prije podnese na saborsku razpravu osnovu zakona o uredjenju gradskih municipija.

Josip Beruta, Viktor Špišić, dr. Jovan Subotić, Josip Lephamer, Filip, Tito Ožegović, Stjepan Šašić, V. Seitz, dr. Lončarić, dr. Josip Vuščić, Vt. Egersdorfer.

Predsjednik: Ovaj predlog staviti će se na dnevni red.

Rieč ima gosp. zastupnik Folnegović, da stavi interpelaciju.

Franjo Folnegović: Vis. sabore! Interpelacija, koju mi je čast odpraviti na presvietloga bana, i koju sam nakan pobliže obrazložiti, glasi ovako: (Čita.)

„S razloga što hrvatsko-slavonska vojna Krajina nije nikada bila pravno odkinuta od kraljevine Hrvatske;

s razloga, što je ugarska vojna Krajina već pune dvie godine utjelovljena kraljevini Ugarskoj; s razloga što se nitko živ nemože domisliti opravdanu uzroku, zašto se hrvatska Krajina ovako očito zapostavlja ugarskoj; s razloga, što uzdržavanjem dvostruke zemaljske vlade narod mora tim trošiti proti volji i interesom svojim;

s razloga, što se i previšnjim odpisom, kojim je sabor ovaj otvoren, kao i vladajućom u narodu strankom u prvoj liniji naglašuje kao glavni zadatak sabora unutarnje reforme, a ako je za nje sabor toliko nuždan, nitko ga preče netreba od Krajine; s razloga, što ovakove reforme prije sjedinjenja stvorene u sadanjem nepodpunom saboru ni ovdje ni ondje narodu trajno koristiti nemogu, počem nose na sebi karakter provizornosti; osobito pak zato, jer je obće uvjerenje čitave zemlje, da se obzirom na ovdje navedene razloge postupa i protupravno i za narod hrvatski uvredljivo, ako se hrvatskoj Krajini ni ona ustavna prava nediele, koja i ugarskoj,

čast mi je preuzvišenost Vašu upitati sliedeće:

Jesu li preuzvišenosti vašoj kao banu kraljevine Slavonije, Hrvatske i Dalmacije poznate one okolnosti, koje po glasu previšnjeg odpisa, kojim je ovaj sabor otvoren, prieče, da se hrvatska Krajina jošte s Hrvatskom sjedinila nije.

Ako nisu: kako opravdava preuzvišenost vaša kao ustavni ban hrvatski svoj supodpis pod onim kraljevskim reskriptem?

Ako pak jesu: misli li preuzvišenost vaša kano ustavni i odgovorni ban hrvatski, da ih je obzirom na ovdje iztaknute, te svestrano poznate proturazloge dužna saboru svomu na prosudjenje ili možda bar na umirenje objaviti.

Predsjednik: Interpelacija ova uvrstit će se u zapisnik i predat će se svietlomu banu.

Franjo Folnegović: Molim za rieč, da mogu ovu svoju interpelaciju obrazložiti.

Predsjednik: Motivacija biva obično prije, nego li se čita interpelacija. Nu ako vis. sabor dozvoli, nemam ništa proti tomu.

(Dozvoljava se.)

Dakle izvolite.

Franjo Folnegović: Vis. sabore! Poviest hrvatske

Digitized by Google

krajine dieli se u dvie karakteristične epohe. U prvoj, mnogo slavnijoj borio se je krajisnik za krst i slobodu, za krov i ognjište svoje. Svojom krvi natapao je svoje poljane. Ali mu je i krvca njegova obilno ploda nosila: Slava mu se orila širom biela svieta. Poviest mu bilježi imena zlatnimi pismeni, zovuć ga bedemom kršćanstva, — civilizacije. Junačke pjesme njegovih sliepaca pronosile budni junački duh u davno mu potomstvo. Sin, slušajuć slaviti diku djedovu, a gledajuć tragove jošte svježe krvi otca svoga na vlastitom pragu, pregnuo ojačanom, rek bi nadnaravnom snagom odoljevao divnim uspjehom strašnu dušmaninu te spasio slobodu, spasio čast svoju. I premda ništa više spasio nije — spasio je sve.

To je prva epoha krajiške poviesti.

Nijedan narod svieta neima slavnije prošlosti, nego li je ova hrvatske krajine.

Vremena se izmienila.

Krst je odoljeo polumjesecu.

Krajišnik je svoju misiju svršio.

Ali on ostade još za dugo vojnikom. On nepresta nikada biti junakom.

On je i poslie junački lievao krv svoju. — Ali ne na pragu svojem, ne za krst i slobodu svoju.

Toga junačtva neslave njegove pjesme u potomstvu. Toga junačtva poviest nebilježi zlatnimi pismeni. Poviest je pravedna, ali i stroga. Ona i u toj epohi priznaje krajišniku junačtvo — ali ona priznaje junačtvo i — gladiatoru.

To je druga epoha krajiške poviesti.

Krajina prestade biti velikom austrijskom kasarnom.

Ona bi imala nastupiti opet život ustavan, nikada pravno izgubljen, a opetovano krvavo zaslužen.

Njoj je to pravo svestrano priznano. Što više, i mi a i čitava Austrija neimamo li ponajviše upravo njoj zahvaliti ovu prem po nas Hrvate prividnu ustavnost? Nije li se je naime barbarski atentat na pravo naše razbio o junačkih grudih krajišnikovih.

Pak gle: Krajina neuživa ni danas ma ni onoliko ustava, koliko ostali austrijski narodi, ili bar koliko onaj dio naroda, koj je osudjen, da ga mi ovdje zastupamo.

Nitko živ nemože se domisliti iole opravdanomu razlogu, zašto se Krajina nesjedini s nami. Nitko živ nezna opravdati, zašto je ugarska vojna Krajina predpostavljena njezinoj hrvatskoj drugarici.

Ako je ikojemu narodu nuždan ustavan život, nuždan je Krajini.

Reforme unutarnje, briga za narodno blagostanje, geslo je svih zastupstva današnje Europe, geslo je svih vladajućih stranaka u Austro-Ugarijі, geslo je svih novijih kraljevskih odpisa na naše sabore.

Nitko nije ozbiljnije naglasio, koliko su sabori važni i nuždni za stvaranje unutarnjih reforma, nego upravo sadanji naš svietli ban sa predsjedničkoga stolca ove visoke kuće.

Nu odkad poviest bilježi vrline i slaboće naroda nikada nije zabilježila, da bi tko stavio toliku važnost na ustavno donešene reforme, koliko ona većina hrvatskoga sabora, koja se je za volju istih i same državne samostalnosti odrekla.

Pa dok se sa svih strana tolika važnost reforma stavlja, Krajina ni danas neima zakonodavnoga tiela, da ustavno stvara reforme!

Nije to samo nevolja po Krajinu, gospodo! Nevolja je to i po onaj dio naroda, kojega se mi usudjujemo zastupnici nazivati.

Svi zakoni, koje mi ovdje gradimo u poslih uprave, sudstva, u poslih obiteljskoga, naročito zadružnoga života, a osobito pako organizam i arondiranje pojedinih oblasti nosi na sebi karakter provizornosti, sve je to stvoreno reć bi danas za sutra, dok nije barem Krajina s nami sjedinjena. Ako mi gradimo te zakone i za Krajinu, kojim pravom, a (što će Vas gospodo, kao privrženike oportuniteta par excellence više zanimati) kakvim uspjehom to činimo? Ako hoćemo sjedinjeni s Krajinom nove zakone za skupnu porabu graditi: što vriedi onda sav ovaj naš zakonarski reformatorski rad, za volj kojega smo u narodu satrli vjeru u isto „političko“ poštenje? Ako ćemo pak ovdje suditi i upravljati po ovih, ondje po onih zakonih, kakav metež, kolik nered nastaje tuj kod oblasti, kad iste ovdje ovako, ondje onako uredovati moraju. Koja pomutnja pravnih pojmova potiče odatle za narod, koga smo svojom političkom prevrtljivosti i onako gotovo konfundirali?

Ako je ikada sabor narodom nuždan, nuždan je Krajini danas.

To se jasno razabire već iz ovoga, što upravo sad rekoh. Ali tomu ima i znamenitiji razlog.

Godina 1877 se primiče. Ova godina može biti vele važna za daljnji ustavni život naroda austro-ugarske monarkije. Niemac i Magjar uz daleko razvijeniji parlamentarni život živo se spremaju već sada, da što većom pripravnosti osvanu na parlamentarnom bojištu.

Krajina hrvatska pako, premda se tu bude i te kako o njezinoj koži radilo, jedina Krajina hrvatska nezna danas još ni to, bude li ondje zastupana, a kamo li: kako, i po kom?

Kada dakle uzprkos svim obzirom i potrebe i pravičnosti Krajina ni danas nema svoga ustavnoga zastupstva, dočim njezina ugarska druga u jednakih obstojnostih živuća već dva puta bira ustavno zastupstvo, kada se Krajini hrvatskoj nekaže ni razlog, zašto se onoj tako očevidno zapostavlja, te zašto joj se nevrate njezina sveta prava, kada se ista ipak u neizvjestno doba Krajini obriču, kada se sjetimo, kako je već jedared krajiško nazovi zastupstvo igralo žalostnu ulogu po narod hrvatski u ovoj sabornici — nemora li razumni otačbenik punim razlogom sumnjati, da se hrvatskoj Krajini na polju ustavnom namienjuje danas uloga parlamentarnih gladia-

Digitized by Google

tora? Što ako bi se i željelo, nadajmo se, da se doželjelo nebude.

Vele neki, da se Ugarka protivi sjedinjenju Krajine. Moguće, ali je nevjerojatno. Neupuštajući se u obrazlaganje toga svoga nazora, pa i na to se neobazirajuć, da bi Krajišnici mogli Ungariji biti u parlamentu ono, što su joj bili na bojnom polju upravo uslied takovog očitog te uvriedljivog zapostavljanja, nam bi se u obće, uzevši takvu politiku, pričinila onako mudra i koristna, kao kad bi, ugibljuć se poplavici, Dunaj poprieko pregraditi, te ga tako u tečaju sustaviti hotjeli. Takovu magjarsku politiku nebi nitko iskrenije i življe žalio od nas, gospodo! jer od nas nitko neželi ozbiljnije slogu i mir med ova dva naroda, koji su bili samo onda slobodni i sretni, dok su bili složni, a složni budu samo onda, kad budu ravnopravni.

Vele neki, svietla se kruna protivi utjelovljenju Krajine. To nam se mora viditi isto tako nevjerojatno. Naš se je sjajni vladar pokazao vazda otčinski naklon Krajini. Nijedan narod nije veće ljubavi vladarove zaslužio od hrvatskoga Krajišnika. Ali kad se nebi obazrieli ni na te preznameuite okolnosti, a to kao zastupnici ustavnih državljana moramo vazda na to misliti, da imademo vladu na čelu — koja se zove ustavna i odgovorna, a takva vlada nesmije nikada zaboraviti, da je svomu kralju tim vjernija i koristnija, čim se odlučnije za čast i sreću njegova naroda brine.

Vele neki napokon, da se vladajuća, tako zvana narodna stranka protivi sjedinjenju Krajine, jer da bi se njezinim zastupstvom znatno ojačao opozicijonalni živalj ovoga sabora; na vas je, gospodo, a ne na nas, da činom oprovrgnete ovakvu insinuaciju.

Istom neki dan birasmo sudce odgovornoj vladi našoj. Istinabog, zakon taj, po kojem se na odgovornost povlači vlada, jedva će ikoju vladu nukati na veći respekt zakona, nego li sama savjest vlastodržalaca, te će častna i veoma blage duše gospoda kraljevinski sudci bez dvojbe jedino teret svoga naslova na sebi osjećati. Istina, da se ni po tom zakonu nemože povući na odgovor ban hrvatski, makar i nebi bio kadar zadovoljiti saboru odgovorom na ovakovu interpelaciju. Uvjeren sam takodjer podpuno i o tom, da se svietli naš ban neima ni malo bojati, da neće odgovorom zadovoljiti većini ove visoke kuće. Ali makar sve to stoji, gospodo, prema onomu narodu, koj, izdišuć skoro pod težkimi tereti, ipak nije tako duboko moralno pao, da mu se nebi morala ostaviti barem onakova sjenka ustavne slobode, kakovu joj ovaj zakon ob odgovornosti vlade, te izborni red podaju, prema onomu narodu, velju, mogao bi smoći svietli njegov ban toliko obzira, da mu račun dade o svom radu i uplivu onda i ondje, kada i gdje se radi o njegovoj časti i njegovu životu — makar, ili bolje reći, premda ga pozitivni zakon na to nesili. (Živio! Živio!)

Predsjednik: Interpelacija ova stavit će se u zapisnik i predat svietlomu banu. Molim gosp. zastupnika Folnegovića, neka se u buduće čuva onakovih proturednosti.

Rieč ima gosp. zastupnik Seitz, da stavi interpelaciju.

Vinko Seitz: Vis. sabore! Premda je o zaokruženju pojedinih podžupanija već više puta rieč povedena bila u ovoj vis. kući, smatram ipak i ja za shodno, da nekoje tegobe navedem, da onda vis. vlada krene na nje svoju pozornost.

Stvar, koju ću spomenuti, biti će neshodno arondiranje podžupanije sisačke. Poznato je, da spadaju k ovoj podžupaniji obćine Orle, Nove Čiče, velika Gorica i Odra, što je jako nespretno učinjeno, i s mnogimi tegotami za dotične žitelje skopčano.

Glede sjedišta podžupanije imalo bi se ponajprije obdržavati načelo, da bude ona sredini kotara, te na ovaj način nisu pojedine obćine previše odaljene od svoje podžupanije. Nu glede podžupanije u Sisku se ovo načelo nije obdržavalo; granice naime sisačke podžupanije dopiraju čak do izpred Zagreba, gdje je sjedište sasvim druge podžupanije. I tako dodje, da stanovnik one kuće, koja je prva preko mosta, te može doviknuti susjedu preko rieke „dobro jutro!“ mora u Sisak radi svake malenkosti putovati. Zato, gospodo, mislim, da takovo arondiranje nije pravedno.

A s drugoga gledišta mora se gledati na to, da se uvaži, kamo pojedini predjeli više teže. Ove sve obćine teže k gradu Zagrebu bez iznimke, jerbo s ovim gradom više obćiju, pošto u ovom gradu svoje proizvode prodavaju. Na to se takodjer nije obzir uzeo.

(Govornik stane razmišljati).

Predsjednik (mu primetne): S ovih razloga stavljate dakle sliedeću interpelaciju. Izvolite ju čitati.

Vinko Seitz (čita):

„1. Da li si je vis. kralj. zemaljska vlada pribavila osvjedočenje o tom, kako je neshodno i tegotno za dotične žitelje, da su obćine Orle, Novo Čiče, Velika Gorica i Odra pridieljene podžupaniji sisačkoj?

2. Ako da, hoće li naskoro shodne mjere poprimiti, da ovo stanje promjeni, te prepomenute obćine pridieli podžupaniji u Zagrebu.

Predsjednik: Interpelacija ova stavit će se u zapisnik i predat svietlomu banu. Na dnevnom redu je nastavak generalne debate o osnovi zakona o proračunu za potrebštine nutarnje samouprave kraljevina Hrvatske i Slavonije za god. 1876.

Molim gosp. izvjestitelja da izvoli zauzeti svoje mjesto.

Rieč ima gosp. zastupnik dr. Makanec.

Milan Makanec: Vis. sabore! Čast mi je izjaviti, da se slažem s jučerašnjom izjavom gosp. Conte Burattia, jer ni ja nemogu predloženu osnovu o proračunu za podlogu specijalne debate primiti. Vis. sabore! ja smatram razpravu ob ovom proračunu, pošto ju i naša javna gla-

Digitized by Google

sila spominju, samo nekom nuždnom formalnosti, suvišnom; jer i onako nijedan član opozicije nije bio počašćen pozivom u proračunski odbor, dočim mu se po novom poslovniku, koji je i onako drakonički sastavljen, nedozvoljuje niti privatnim putem tražiti potrebno izvješće od visoke vlade. I premda nisam bio ovlašten, da prije utičem u razpravu toga proračuna, ipak dolazim „post festum." Ja spominjem to samo za to, da dokažem, kako se nelojalno postupa proti opoziciji, koja je borbu zapodiela i koja mora nadjačati. Ovdje može svatko svoje mnenje izjaviti, pa ako nas silite, da govorimo preko prozora, to niste dovoljno uvažili budućnosti našega naroda, jer sam siguran, da će mu se ove rieči dovinuti srca i uma, pa da će kroz prozor i kroz vrata, kroz koja se u sabornicu ulazi i iz nje izlazi, jasno moći čuti prave želje naroda, o kojih nazorih imade jedino on svoj sud izreći.

Gospodo! Predloženi proračun dokazuje, da je naše stanovište opravdano, a do nas stoji samo govoriti, a o vami visi zaključak. Molim dozvolite mi, da sa našega gledišta temeljito taj proračun svestrano prosudim, a nadam se, da neću stojati pod nožem parlamentarnoga prisilja.

Gospodo moja! ništa se nemože zahtievati punijim pravom od naroda i krune, nego li istina; a s druge strane možda ništa nije ovdje tako riedko nego istina. — Saborski zaključci morali bi biti samo dokazom narodne istine, ali ako pogledamo na te, to ne samo da nisu istina, nego upravo protivni od onoga, što narod svojom istinom smatra. Tu se pako nemože očekivati pravo, gdje nam se istina pritajiva od strane vlade, što je ograničena u pogledu sile; pa tako mora ovakovo zastupstvo i vlada, kao što svaki drugi čovjek, pasti.

Ako u tom pogledu pojedinci zastiru luč istine, to ipak nećete dopustiti, da to čini narodno zastupstvo, koje bi se moralo tako iznevjeriti svojoj zadaći. Imade mnogo parlamenta i bez zastupstva, koja rade medju kraljem i vladom, pa se kod njih doduše istina osakati, ali pravo ne.

Gospodo moja! narodno zastupstvo ima biti vezilom medju narodom i vladom; a to biva svigdje, gdje vlada nije nad saborom, i gdje pojedini član vlade narodnomu zastupniku nenarivava svoje mnienje; pa ako sabor kaže koju rieč, koja nije po volji pojedincu, a to mu ostavlja mogućnost, da odstupi. Tako je svigdje, samo kod nas ne. U svakom se saboru govori sa raznih gledišta, pa ako se zaključuk protivi interesu zemlje neće sliediti sankcija, tako obično veli vlada, a ona toga ovakovu rieč niti javno niti privatno izreći nebi smiela. Smatram pako za nuždno, da je vlada pozvana, takove zaključke, makar se i individualnoj volji kojega člana protivili, kod krune podupirati.

Ako pako dotični član vlade misli, da ovakove zaključke nemože podupirati, a to mu je nuždno, da odstupi; a da on uzprkos pravoj volji zastupstva i s prisilnimi sredstvi na zaključke upliva, to nije ustavno niti parlamentarno, to će svatko dozvoliti.

Ja nebi to naglasivao, kad nebi praksa dokazala, da je ovakovo naglasivanje upravo nuždno.

Molim za posluh i vaše ustrpljenje, gospodo, jer i onako premnogo gospoda članovi nisu imali prilike, da o proračunu ovom saslušaju naše nazore.

Mi smo gospodo tako sretni, da imamo u proračunu višak od nekoliko hiljada forinti. Nu sve ovo jest puka ironija; jerbo govoriti o višku napram tolikim nepokritim potrebam, govoriti o višku napram sve to više umanjujućoj se poznoj snazi domovine naše, govoriti o višku, gospodo, u takovo vrieme, kad nazaduje narodno gospodarstvo, reći će griešiti proti istini, griešiti proti saviesti i proti muževnoj iskrenosti, a najpače proti iskrenosti narodnoga zastupstva.

Gospodo moja! ja neprimam predloženu osnovu zakonsku o proračunu za podlogu specijalne debate, jer joj nevalja temelj i u obće njezino razdieljenje.

O temelju sve visi, to će svatko priznati; a da taj temelj, na kojem se proračun osniva vodi naš narod u podpunu propast, dozvoliti ćete, da kažem, da negovorim o političkoj propasti.

Materijalno blagostanje svuda se naglašuje, najviše prigodom izbora; a to blagostanje zajamčeno nam je kako se naglašiva — našom revidiranom nagodbom, a svatko onaj, koji bi se usudio podrmati s tom nagodbom, tomu se prigovara, da je veliki neprijatelj domovini. — A gospodo moja, ovaj prigovor nije pravedan. Dozvolite mi da to dokažem.

Težko je govoriti, kako je već moj štovani drug, g. zastupnik Conte Buratti reko, o proračunskoj razpravi, kad je iz nje izključeno uticanje u pitanja narodno-gospodarstvena, carinarska, vjeresijska i druga. I s toga nije temelj valjan, i za to hrlimo mi žurimice u propast. — O državnoj autonomiji govorite, a neimate financijalne samostalnosti, to je u istinu nemoguće, i već štovani Magjar Deak je reko, da se autonomija u obće bez financijalne samostalnosti pomisliti nemože. Naglašiva se — kao što već rekoh — da je blagostanje naše zemlje zajamčeno u revidiranoj nagodbi. Kako to moguće, tomu se upravo čudim. Ja se čudim, kako bi se spas Hrvatske mogao tražiti u što većoj ovislosti od Ugarske, dok se spas Ugarske traži u što većoj neodvislosti od Austrije, i tad bi Ugarska prije bila bolje stajala no dan danas. Vidi se, kako Ugarska nastoji, da one spone, koje nas vežu sa Austrijom, ukine, a tim više da se spone one, koje se tiču odnošaja Hrvatske naprama Ugarskoj napinju.

Meni se uvjek predbacuje, da samo teoriju razvijam, ali teorija nije ništa drugo nego sakupljena praksa od mnogo godina. Može se reći: ovo je nevaljana teorija, ja ju zamjenjujem s boljom, — taj prigovor dopuštam, —

Digitized by Google

ali reći: to je teorija, i s toga nevalja, toga prigovora nedopuštam.

Nu ipak je ova rieč često padala na prigovore, koji su bili sa ove strane stavljeni. — Narodno gospodarstveni život zavisi od narodno-gospodarstvene politike; a pitam vas: kako se je kod nas ta politika vodila? kako se je postupalo u tom pogledu, kad je već sva porezna snaga izcrpljena i do skrajnosti napeta, da nas ni petdeset hrvatskih Colberta nebi spasilo iz propasti, u koju hrlimo, što sami najbolje znademo. Je li dakle vriedno taj put jedino zarad oportuniteta još nadalje nastaviti? Ostavimo s toga temelj, na kojem se i najbolji rodoljubi izcrpiti moraju, jerbo inače preuzimamo samo odium na sebe, veliku odgovornost pred narodom i strogu osudu povjesti, ako idemo prisilno i reć bi sistematično tim putem dalje.

Pošto dakle temelj nevriedi ništa, to ponajprije radi temelja samoga nemogu prihvatiti predloženi proračun za podlogu specijalne debate.

Kažu, da se naša vlada i sabor naprama ugarskoj vladi i ugarskom saboru nalaze u daleko povoljnijem položaju, pošto si netrebamo kao Magjari u Pešti razbijati glave, gdje da smognemo pokriće za potrebe nuždne. Istina je, da se onda nalazimo u povoljnijem položaju, ako si mi povoljnost tražimo u neradu i nebrižnosti.

Ali čim je povoljnost u tom pogledu veća, tim je nepovoljniji odnošaj našega naroda. To mislim, da pada svakomu u oči. Pitanje poreza je ono, koje narod diže i satire; s toga je to pitanje od neizmjerne važnosti, a žalibože mi u tom pitanju rieči nemamo. Kako se bude pak Magjar u tom pitanju naprama nam ponašao, toga potanje neznam, samo mislim, da štediti nas on neće. Ali gospodo isto takova politika narodno-gospodarstvena tjera se i u Magjarskoj! Ja nisam nipošto tako zlorad, da si ma i nevoljom magjarskoga naroda sladim osvjetu; jer u Ugarskoj isto biva, neće s toga nam ni najmanje bolje biti, akoprem to nebi moglo stojati, kad se marljivo oko toga nastoji, da se sve što se s nas i s Magjara svuče bar donekle i u Magjarskoj potroši, medjutim da mi odatle ni mrve neimamo.

Nu kad pako mi u pitanju poreza ništa reći nesmijemo, to smo samovlastno u to pitanje donekle time zasegli, što smo prireze obćinske i odkupe javnih radnja preuzeli na se.

A to stoji, mudra su naša braća Magjari! Nametnuli su nam jošte utjerivanje državnoga poreza, i mi smo taj posao primili u svoje ruke, valjda za to, da si onda seljak misli: naša gospoda u saboru su kriva tomu, da se s nama tako postupa.

Gospodo! na taj način samo omrazimo narodu činovnike naše, sebe, i vladu našu!

Zanimalo bi me pitanje biljega. Biljege su neizravni porez te iste naravi, kao što maltarina. Za sud platim nešto, jerbo ga upotrebljujem, a to što platim ide onomu, koji taj sud uzdržaje, što je posve naravna stvar. Nu Magjari negledaju na tu bitnu različitost kod ove biljege, nego zahtievaju za sebe, mjesto da nam prepuštaju cielu svotu te biljegovine, 55%, dočim mi dobivamo samo 45%.

I to će bit samo teorija, kad tvrdim, da je biljega samo način, kojim se novac plati i da je neizravni porez, ako je pako to, što je sigurno, to ide ta taksa samo onoga, koii sud uzdržaje; a budući mi uzdržajemo sud, to nas ide sav iznos.

U svem će dakle stojati tvrdnja gosp. Živkovića, koji veli, da smo mi sada poslie nagodbe u daleko boljem položaju, nego što smo prije bili.

Gospodo! još nešto smo učinili, da olakšamo narodu taj porez: to je vrlo neprikladna administracija i skupo sudstvo. A naglašeno je i na vašoj strani, da je arondiranje vrlo zlo za rukom pošlo. I tim je opet nametnut novi teret. U tom pogledu sisačka županija služi za uzor, i kako ona tako i druge. Samo spominjem isto to glede sudova.

Mi, koji biljegu damo Magjaru i porez narodu na križ zapinjemo, gledimo, da narodu bar u tom pogledu šta dobra činimo. Da navedem nekoliko primjera: riečka županija neima nijednog suda i mora u tom poslu u Zagreb polaziti; zašto se to čini, toga nemogu dokučiti. A nadam se, da će vlada uvidjeti tu svoju pogriešku i da će namjestiti na kojem mjestu sudbeni stol.

Da se vidi, kako je dokinuće sudbenog stola na Rieci za primorje i vladu povoljno, neka vas sjetim svoje interpelacije glede parnice Gržanićeve, na koju interpelaciju još do danas odgovora dobiti nemogoh. Poznato je, da su sudci vrlo skupi, i uslied putovanja iz Zagreba u Senj i natrag dnevnice su velike nastale; i ako se k tomu još uzme, da je treba kod konačne razprave do 30 svjedoka iz Senja u Zagreb citirati, to ćete morati priznati istinitost moje tvrdnje.

Tako vidite, gospodo, da se uz onako veliki porez narodu još veće zlo sa naše strane nametne i se mora slobodno reći, da se on tim načinom baca u očevidnu propast.

A u tom pogledu narod narodu pomagati mora. (Smjeh.)

Gospodo! nećete mi priznati, ako kažem, da je carinarsko pitanje za narod od eminentne vriednosti. A priznati ćete, da tarifa financijalna i gospodarstvena nije svejedno; carina teret financijalni, koji, ako ubija odnošaje života, donosi državi štetu, što je grieh i zločin, jerbo što se ovdje prividno u kesu meće, to se gubi kroz gubitak blagostanja u narodu. Ja vas sjećam na okolnost, kako se je prije 2 god. bez uspjeha obraćala trgovačka komora u Sisku na visoko ministarstvo u. Pešti, da snizi uvoznu carinu za bosanske surovine, pošto je ono bilo udarilo toliko carinu na žito, da Sisak s Trstom, koji je bez carine preko Italske u našu zemlju našao put, nije mogao konkurirati. A to se nije uvažilo, jerbo se je u

Digitized by Google

prvoj alineji financijalna carinarska tarifa uvažila, ne pako narodno-gospodarstvena strana. I tako nastane narodno-gospodarstveni nazadak, koji prouzročuje propadak državnih financija.

A ne samo na narodno gospodarstvo upliva carinarsko pitanje, nego i tamo ono smjera, da nas porazdieli od Cislajtanije, da nam zatvori braću našu Slovence; ali nije se bojati, da bi nas carinarska tarifa od naše braće razdružila, jerbo naš i njihov narodni život je već dugo u jedno skupa srastjen, tako da postojeću duševnu svezu medju njimi i nami ona neće raztrgati moći. Doći će napokon i do toga, da ćemo i za proizvode dalmatinske morati plaćati carinu.

To nisu floskule nikakve, to nije teorija, nego živa istina.

U tom pitanju trebali bi isto tako, da dobijemo ravnopravni upliv, da nebudemo u istinu samo kolonija ili provincija niti Ugarska niti Magjarska.

Spomenuti mi je kod ove prilike, da smo kroz radikalni zadružni zakon oslabili imovinsku osobnost seljaka našega.

Mi smo uvjek radikalni, gdje bi imali biti reakcionarni, a neizmjerno smo reakcionarni, gdje bi imali biti radikalni.

Jesu li, pitam vas gospodo, naši interesi jednaki s onimi kraljevine Ugarske? Svatko će reći, da nisu. I ako nisu, treba nam je upliva u carinarsko pitanje, da zaštitimo našu trgovinu i obrt; ako pako prigrlimo onaj temelj, na kojem se dosada radi, propasti moramo, nu koji su proti tomu temelju, proglasuju se izdajicom domovine.

Komunikacije hrvatske sa željeznicom karlovačko-riečkom, nisu li nam samo na porugu? Ako se mi s ovom željeznicom spojimo sa morem, svakako je naš interes, a dakako nesluži u prilog „magjar orszagu." Što se tiče te željeznice, primorac badava suze lije i na naš se sabor obraća, vi niste u stanju učiniti ono, što bi kao rodoljubi učiniti morali.

O činovničtvu neću rieči gubiti, samo neka izrazim svoju sumnju, nije li po želji iz banskih dvora na Markovu trgu magjarsko ravnateljstvo željeznica odpustilo iz službe Antuna Jovića u Senju, što se je usudio na bakarskom sboru na hrvatskom zemljištu samostalnost naše domovine naglasiti.

Ako bi došao do toga, govoriti o prugi Zemun-Sisak, te pitao kako š njom stoji, kazalo bi mi se: to su stare stvari, da nije vriedno na nje odgovoriti. (Smjeh.)

Gospodo! imadem još jedno pitanje o materijalnom blagu, naime pitanje popularno o duhanu i soli. Gospodo! dobro se sjećate, kako smo vikali nekoč proti švabskomu duhanu, cigaram i švabskim napisom. Danas je stvar mnogo bolja: cigare su manje, nevaljanije i skuplje; a mjesto njemačkih imademo magjarske napise. Riečju, brat bratu nečini bolje, nego Magjar Hrvatu. I iskrenim konstitucionalcem i magjaronom sigurno je već prošla volja za magjarskim duhanom.

Isto tako je sa pitanjem soli, koje je posvuda već dozrielo, samo u Ugarskoj ne. Željeti bi bilo, da se, kao drugdje tako i kod nas čim prije na to gleda, da se taj monopol ukine, jer se ovim monopolom uzkraćuje konkurencija za taj vrlo važni objekt. U primorju zabranjeno je dapače nositi vodu iz mora, samo radi toga, da se prepriеči odšteta erara. Ako se mi dakle nemožemo služiti ni onim, što nam je dano po bogu i po naravi, nismo li kao pariji, sad magjarski, kao što smo bili prije njemački. Ali pošto je kod nas financijalno pitanje u prvoj vrsti, to se taj monopol kod nas nemože dokidati, kao što se u inih zemljah čini. Financijalna nagodba čini mi se slična onoj kozi, koju ja predam susjedu, da si ju hrani i muze, te za to uzimlje 55% mlieka, al meni ga daje samo 45%. A pošto mu se čini da mu koza neće za dugo vremena ostati, misli si, dok ju bar imadem, ja ću ju muzti, što se bolje dalo bude. Što briga sad ovoga, kakovu će mi kozu za vrieme povratiti, bude li davala još kada mlieka, ili ništa. To je priznao i ugarski državnik barun Kemeny, koji je rekao: „Magjari podpunoma priznavaju hrvatsko državno pravo, ipak će Hrvatom uzprkos tomu tako dugo državnu samostalnost uzkraćivati, dok će imati za to moć, jerbo to je njihova korist. A gospodo, to je ona nagodba, za koju gosp. Živković veli, kako je usrećila našu zemlju. — Izraz zajednički znači kod nas toliko, kao kazati: to je ugarski, a to opet hoće reći toliko, to je magjarski.

Magjari nisu dobri gospodari, to znade sav sviet; ali mi niti za to nepitamo. Ako se obazriemo na vjeresijstvo, čini mi se da smo i tu Hrvati naprama Magjarom odsudjeni na odnošaj siamezske braće.

Vjeresijstvo je, kako poznato zajedničko, a što to znači, već sam napomenuo. Pošto su Magjari tako dobri gospodari, lahko bi se dogodilo, da u svojoj tursko-financijalnoj politici dodju do bankrota, a tada smo i mi š njimi u jednoj te istoj kaljuži. Na to bi i naši činovnici pomisliti morali, oni činovnici, koji se najviše protive borbi naroda za veću njegovu samostalnost; odkuda će im sliediti plaće u slučaju bankrota, i to će činovnici vrlo živo osjećati, a š njimi čitav narod. Mislim, da je u ovo vrieme najbolje još nastupiti parlamentarnu borbu, te se staviti na protivno stanovište, a ne čekati, dok bude već prekasno, te se ova borba onemogući. Gospodo! ako pogledamo na Srbiju, željeti bi si mogli njezin suvereni položaj u tom obziru; a kod ovakova stanja neznam, kakva će nas čuvstva na dan osamstogodišnjice Zvonimirove obuzeti. Ja znadem, da tomu nisu svi krivi, te kada većini što predbacujem, morate znati, da ja kao jurista dobro poznavam §. 5. kaznenoga zakona, te i medju vami lučim intelektualnoga poticatelja, krivca glavnoga, sukrivce itd. — Do vas samih stoji, da vas se moji prigovori nikako ticali nebudu. Ja znam kao jurista, da je nagodba pojam juridički, te idem samo zatim, da se ona izpravi i da se joj paritet uzpostavi. I to zato jerbo joj načelo

Digitized by Google

nipošto nevalja; ako se kaže: ovo što ja Magjar hoću da bude zajednički, to moraš ti Hrvat priznati zajedničkim, — to gospodo se nemože nazivati imenom nagodba.

Gospodin Conte Buratti izvolio je napomenuti, da mi razpravljamo mjesto proračuna kraljevine Dalmacije Hrvatske i Slavonije, samo proračun provincijalne Hrvatske, to i ja velim, te se izrazu „proračun provincijalni“ sasma pridružujem. Nu, ako pitam zašto tako, opet se veli, da je politika oportuniteta tomu kriva. Ja pako velim: kroz tu politiku oportuniteta samo ćemo tečajem vremena tudjinci postati i ovdje i u Dalmaciji.

Nu pogledimo sada, što se na ime zajedničtva sve čini? Veli se, zajednički troškovi namire se u Hrvatskoj zajedničkimi prihodi. Ali tomu u istinu nije tako. Mi bacamo na riečkoj obali milijune u more, a kod kuće gledamo, kako nam Sava naša polja poplavlja, kako Kupa svoje briegove prestupa, te se na taj način velika šteta donosi našoj zemlji. Želim gosp. Türku, da bi bio on, pošto sam ja u Karlovcu propao, u pogledu reguliranja Kupe sretniji nego sam ja bio, sigurno mu će biti na čast.

Predsjednik: Molim liepo gospodina govornika, da govori o stvari. Ja sam bio dosta uztrpljiv, kada ste svemoguće govorili o temeljnih naših zakonih, a sada dodjete jošte na pojedine zastupnike, da jih parafrazirate. Molim vas, da toga nečinite.

Dr. **Milan Makanec**: Vis. sabore! U odboru za proračun prijašnjih godina bila je vlada pozvana, da predloži ovoj visokoj kući osnovu zakona o utemeljenju trgovačke akademije na zemaljski trošak. Proračun ovaj bio je prihvaćen, sabor zaključen, al ni do dandanas ja nevidim ni traga ovoj zakonskoj osnovi. Godine su dakle prošle, ali kao na ruglo nalazim u proračunu jedan trgovački stipendij od 500 for. za jednoga pripravnika u trgovačkoj struci. To je u istinu smiešno. Nadalje neima kod nas ni spomena o zavodu montanističkom, akoprem bi bio ovakav zavod neobhodno potreban za našu zemlju, koja na produktih spadajućih u ovu struku obiluje.

Mi neimamo obrtničkih zavoda nigdje, a tudjinstvo imade glavni upliv u našoj domovini na kapital i poduzeća, medjutim da ostaje na našoj strani siromaštvo. Ali o takovih stvarih može se samo skrbiti vlada, koja nije činovnička, već narodna te kao otac skrbi za svako dobro naroda i odvraća od njega i najmanje zlo; a takova neće biti naša zemaljska vlada tako dugo, dok je samo filiala ugarske vlade. Po svem nije Hrvatska drugo, nego provincija ili kolonija Ugarske, koju nebi ni svi Colberti od narodno-gospodarstvene propasti obranili. Ovime mislim, da sam dovoljno dokazao, da temelj tomu proračunu nipošto nevalja, i radi toga taj proračun nemogu primiti za podlogu specijalne debate.

Nu ako se postavim sada na stanovište većine te s toga smatram predloženu proračunsku osnovu, moram reći, da ju ni s toga gledišta prihvatiti nemogu. Zašto? Prije svega mi je napomenuti, da je tehnička sastava toga proračuna vrlo loša, tako da čovjek o nekojih točkah n. pr. o putnih troškovih, o političkoj upravi, o nastavnih zavodih neima istoga previda, koji bi se od proračuna očekivao. Imade tu četiri vrsti proračuna. Posebit proračun o zakladah, posebit o cestah o domaćih dohodcih i drugih a bez ikakve sustavnosti i pregleda. Taj prigovor bi se imao već za buduću godinu uvažiti, te proračun izraditi tako, da imademo o njem bistar previd, kao u glavnih tako podredjenih točkah.

Jučer bilo je ovdje naglašeno načelo štednje, i to me je prinukalo, da sam uzeo u ruke krajiški proračun, te vam mogu ciframi dokazati, kako se štedi tamo, a kako kod nas. U to ime ću načiniti prispodobu izmedju pojedinih stavaka proračuna domaćega i krajiškoga.

Pravasudje stane u Krajini 621,000 for. kod nas 893,000 for., dakle skoro za 300,000 for. više. — Za političku centralnu upravu troši se u Krajini 84,000 for. a za našu zemaljsku vladu 182,000 for. dakle skoro za 100,000 for. više. Putni troškovi su u Krajini uračunani sa 7,300 for. a kod nas 20,000 for. Krajiška vlada treba 5 sluga, koji dobivaju skupa 1830 for. godišnje plaće, a naša vlada treba 13 podvornika i 12 pomagača t. j. sluginih sluga, dakle skupa 25, koji nas stoje 8360 for. Osim svega toga dajemo mi znatnu svotu od 10,000 for. u dispozicionsfond, medjutim da kod krajiške vlade niti ¼ novč. u ovu svrhu nedavaju.

Za političke oblasti I. molbe potrošimo mi 391,000 for., a u Krajini 220,000 for. Banski stol u Krajini stoji 50,000 for. a kod nas 95,000 for.; stol sedmorice u Krajini 7000 for. kod nas 52,179 for.

Nasprotno nalazimo u krajiškom budgetu jednu stavku, za koju je više proračunano nego kod dotične naše, i to je, da se dozvoljuje 83,500 for. za pučke škole; a u našem proračunu iznaša ta stavka 12,000 for. t. j. manje, nego imade ban plaće, ili bolje rekuć naš ban imade za 4000 for. više plaće, nego li zemlja u proračunu za sve pučke škole preliminira.

Nadalje se u Krajini preliminira za gradjenje novih pučkih škola.

U obće se u Krajini troši na nastavne zavode 371,000 for. a kod nas samo 300,000 for; dakle 71,000 forintih manje.

Kod računovodstva imade u Krajini 8 činovnika, a kod nas 30 činovnika i 3 podvornika i tako mi potrošimo za računovodstvo 390,000 for., a u Krajini razmjerno mnogo manje.

Za štipendije daje se u Krajini 51,380 for. te ima 263 stipendija, a kod nas, ako se nevaram imade 25 stipendija ukupno sa 10,000 for.

Uredski, pisarnički i putni troškovi i dnevnice svih sudova prve molbe iznašaju kod nas 60,000 for. u Krajini samo 20,000 for.

Svota, koja se upotriebljuje za odielo poslužnika je-

Digitized by Google

kod nas dosta znatna (8000 for.), medju im kad se u Krajini ni $^1/_2$ novč. u tu svrhu neupotriebi.

Ovakovih prispodoba mogao bi još više navesti, nu čini mi se, da će navedene zadostovati.

Prelazim dakle sada na prihod, izkazan u našoj proračunskoj osnovi. Na prvi mah mogu opaziti, da nenalazim prihoda od naših zaklada. U obće bi bio željan znati, kojim načinom dobiva vlada prihod izkazani od 3 milijuna. Imanje Kutjevo vriedno je $2^1/_2$ milijuna, što daje 15,000 for. prihoda. Što se tiče našega gospodarstva, moram reći, da valja upravo toliko, kao ništa. Što se tiče zemaljske tiskarne, moram priznati, da jako dvojim o njezinoj koristi; samo to stoji, da pomaže ubijati druge tiskarne.

Gospodo! ako u ovaj proračun pogledam, vidim da u njem nešto podpuno manjka, i to je iznos za podporu Bošnjaka i Hercegovaca, koji su pribjegli u našu domovinu. Ako to spominjem, nadam se, da nestavljam u pitanje obstanak našega sabora, pošto se može uzeti, da bi u sličnom slučaju i magistrat bečki i kraljevina Rieka iz čovjekoljubive sućutnosti isto to činiti smjela i u istinu učinila. Ali neimamo li mi, gospodo, toliko autonomije, koliko ju n. pr. imade gradsko zastupstvo u Beču, ili kraljevina Rieka? Ja mislim, da u istinu neimamo, ako nesmijemo takova šta učiniti. Gospodo, ako mi stavljamo dispozicionsfond u iznosu od 10.000 for. banu na razpolaganje, mogle bi se lahko kod dotične stavke primjetiti rieči: „banu na razpolaganje za podupiranje pribjeglih u našu domovinu Bošnjaka i Hercegovaca." Ja bi u tom slučaju glasovao za tu stavku; što u drugom slučaju, ako se stavi dispozicionsfond samo kao pitanje povjerenja u bana nipošto učiniti neću. Zašto? Pitanje povjerenja glavno je kod proračunske razprave, i ja moram iskreno izreći kao narodni zastupnik, da u ovom smislu neimam povjerenja, niti ga mogu imati. Možda nije bilo hrvatskog bana, kojega je narod tako ogrlio i tako radostno na susret išao, i o kojeg budućih činih je toliko liepa snivao, kao što za ono vrieme, kad je zasjeo Mažuranić bansku stolicu. A priznati mi je, da se naše nade nisu izpunile. Da ban barem u okviru nagodbe sve čini, što činiti može, a izpunila se je naša bojazan, da je ban na tom temelju mnogo propuštao i učinio, što u istinu ban učiniti nebi smio. Izbori su obavljeni pod presijom, što spominjem kao najveću povriedu istini te ćuti u narodu. Uslied toga u saboru istine neima, i vlada medju krunu i narodno zastupstvo sebe stavlja, da zakrije istinu. Vlada, koja se usudjuje uzprkos zakonu, kojega u tom pogledu imamo, tako postupati, mora joj se reći, da je glavna protivnica ustavnosti, i ja naprama takovoj vladi povjerenja imati nemogu. Glede Rieke napominjem, da ban nije vršio dužnosti po zavjeri svojoj. Nadalje imam spomenuti, da već 2—3 godine nevidim justicšefa; ja bi mogao uslied toga misliti, da justicšefa u obće netrebamo, kad možemo biti 2—3 godine bez njega, ili da su nam takodjer ostali šefi suvišni. (Smjeh.)

Ja nebi došao do toga, da stavim pitanje, zašto to mjesto tako dugo praznuje, ako nebi smatrao ovo mjesto odviše važnim i ostaje nepunjeno ako nebi bio čuo, da imade zanj premnogo kandidata i jošte se drugih pitanja u stvari nalaze, koja prieče njegovo imenovanje; ali nomina sunt odiosa. — Gospodo na veliku žalost mi je samo konstatirati to, da se kod uporabe zakona nepostupa objektivno, i da je vlada naša stranačka.

Glede sveučilišta našega imam naglasiti, da na njem nije popunjena stolica za kazneni zakon, i to od onoga vremena, kad sam ja tako sretan bio, biti po Rauchu odpušten. Ja mislim da bi se mogle naći sile sposobne za to mjesto; time pako neću kazati, da nije Špun-Strižić u tom predmetu vještak, nego samo mislim, da mu nepreostaje dovoljno vremena, da bi se mogao toliko baviti s ovim predmetom, kao što onaj, koji se izključivo predmetu ovomu posveti.

Na sveučilištu je takodjer veoma potrebna sbirka, koja služi kao učevni pripomoćak navlastito kod naravoslovnih predmeta. U obće sam za to, da se sveučilištu dade sve ono što mu ide. Ovdje treba novaca, a za dispozicionsfond mislim da ga netreba, čemu je najbolji dokaz krajiška vlada, koja nema u to ime nijednoga novčića na razpolaganje. — U proračunskom odboru čuo sam izjavu, da bi vlada vrlo težko odgovoriti mogla glede mnogih stvari, kad bi se pozvala na odgovornost. Vi gospodo, mogli biste to učiniti, a šta se opozicije tiče, to može ona samo naglašivati razloge, s kojih do bana neima povjerenja, drugo joj ništa nepreostaje. Uzprkos tomu pako, da to čini, još uviek ostaje lojalna opozicija, i to lojalna prama kruni.

Ja završujem samo tom željom, da se, kad znadem, da predložena osnova za podlogu prihvaćena bude, kod specijalne debate neobavlja puki formalitet, nego da se gleda na to da se ovaj proračun popravi na koliko bude moguće, i baš s toga razloga neću se suzdržati od uticanja u specijalnu debatu, nego ću staviti kod dotičnih stavaka svoje amendemente.

Grof **Miroslav Kulmer**: Vis. sabore! Proračun za buduću godinu već je tako svestrano razpravljan, da mi zaista s moje strane nepreostaje ništa više kazati, nego što je već bilo kazano. Ja samo žalim, da samo 280,000 for. ostaje za zemaljske cesto- i vodogradjevine, da se malo ili skoro ništa neučini za narodno gospodarstvo i za obće dobro, nego skoro sav prihodak za upravu ide. Istinabog da je dobra uprava jako skopčana sa gospodarstvom, i dobro gospodarstvo nemože bez dobre uprave biti.

Ako su n. pr. sudovi dobri, te ja suda trebam, mogu, ako sam brzo kod njega obavio svoj posao, brzo svoje gospodarstvo podignuti. A toga nisam dosada kod nas izkusio; to sam izkusio kod absolutističke vlade, da sam

*

Digitized by Google

najmanje za 3—4 godine odgovor dobio i uvjeriti se mogao, da ću pravdu dobiti.

Gospodo, ja neću dalje o ovom govoriti, jer je sve izcrpljeno, i primam proračun za podlogu specijalne debate.

(Medjutim zauzme predsjedničku stolicu podpredsjednik Mirko Horvat.)

Predsjednik: Rieč ima gosp. zastupnik Popović.

Stevo Popović: U smislu poslovnika odustajem od podieljene mi rieči, da može prije gosp. zastupnik Folnegović govoriti.

Franjo Folnegović: Vis. sabore! Sa vladinih stolica kaže nam se, da ne govorimo opozicionalci ništa nova, kad stavljamo svoje prigovore; ali gospodo tomu nije opozicija kriva, nego tomu je kriva jedino ta okolnost, što stanje, na kom se naši prigovori temelje, neide na bolje nego uvjek kod staroga ostaje, — dok pako to bude i opozicija će stare svoje prigovore opetovati. — Vis. kućo! proračun ovaj izcrpili su sa svake strane moji štovani drugovi od opozicije, tako da ja nebudem na daleko išao razvijati pogreške njegove u svih točkah, nego se samo na jednu i to na točku, koja se odnosi na našu upravu.

Mi smo žrtvovali mnogo drugih neobhodno potrebnih stvari samo na korist dobre uprave; a o kakvoj dobroj upravi danas ni traga nema. Istinabog kažu vladini zastupnici počekajte, počekajte nekoliko vremena! Mi čekamo, — ali dozvolite gospodo da vam kažem — mi se varamo, ako mislimo da budemo šta dočekali.

Gospodo! na koliko ja poznajem potrebe naroda i naše kulturno stanje, te ga sravnjujem sa kulturnim stanjem drugih naroda, držim, da naš sadanji upravni sustav neodgovara svrsi.

Nije pako to inkriminacija, ako ja predbacujem ovo vis. vladi odnosno dotičnomu odsjeku; ja štujem sigurno, kao što i ciela kuća velike sposobnosti predstojnika naše vlade, ali sam uvjeren, da bi on na drugom polju svojoj domovini mnogo više koristiti mogao nego koristi kao administrativni šef. Ja neznam kako on shvaća dužnost i zvanje svoje, a znam, da su se, kad se je uprava organizirala, sve molbenice činovničke riešile najprije kod sudstvene komisije i da je ta one, koji su joj bili po volji izabrala, ono pako, što joj je preostalo, došlo je u upravnu struku. Držim, da mi ovo nebude dementirano, da je g. predstojnik veću važnost stavio na sudstvo, nego li na upravu; a ja sam osvjedočen, da je taj nazor kriv i pogibeljan po našu upravu.

Gospodo! mi smo naš upravni sustav prenieli iz Štajerske, kad se je u onoj zemlji sa svih strana proti ovomu sustavu ustalo i počela žestoko pobijati valjanost toga sustava, kad se je dokazalo, da je taj sustav nespretan. Pitam vas sad: može li, kad u Štajerskoj nevalja, našim okolnostim odgovarati?

Odgovor glasi: nipošto.

Moj nazor je, da je uprava tim važnija za narod, čim je narodna kultura slabija. I ja sam osvjedočen, da ako ima kod nas 35 sudova, a samo 20 podžupanija, moralo bi baš protivno biti.

U ostalom kod nas odlučuju glavnu rieč ovdje gospoda odvjetnici. Ja im baš neću predbacivati vlastiti interes; a to stoji čim su im sudovi više pri ruci, čim je više zamršena uprava, tim više imadu posla.

Ako se dakle na taj sustav u Štajerskoj udara, gospodo, vjerujte mi, da je još više umjestno, ako to činimo u Hrvatskoj. Spominjem samo neku okolnost, koja ovo mnienje tim bolje opravdava; a to je, da u Hrvatskoj imadu politički organi veći djelokrug nego li u Štajerskoj, pošto naši obiteljski i feudalni odnošaji nisu onako uredjeni, kao što u Štajerskoj. — Na političke organe spada kod nas zadruga i pitanje obćega redarstva. Javna sigurnost u Hrvatskoj nije na istom stepenu, kao što u Cislajtaniji; ako n. pr. uzmemo samo jedan konkretan slučaj, kradje konja, pak sravnimo u tom pogledu našu zemlju sa Cislajtanijom, dodjemo do toga resultata, da one možebiti kod nas veći broj iznose, nego li u cieloj Cislajtaniji. Radi toga moramo svakako priznati, da imade redarstvo za našu zemlju mnogo veću važnost, nego li za druge civilne zemlje.

S obzirom na to pako ćete morati, gospodo, priznati silnu pretežnost upravne strane naprama sudstvenoj.

Gospodo! najviše se u Štajerskoj udara na upravni sustav za to, jer se kaže, da občine nisu dorasle tomu velikomu djelokrugu, koji im je doznačen uslied istoga sustava. Nu kad se to kaže u Štajerskoj, gdje se nevozite 5 minuta, da nedodjete do kakvoga liepoga sela ili kakvoga gradića, gdje vam se na svakoj strani ceste prikazuju liepe zidane kuće, gdje neprodje 5 minuta da se susretne naobraženomu čovjeku, kako bi istom trebalo kazati kod nas, gdje osim župnika i učitelja nije na ladanju nijednoga inteligentnoga čovjeka vidjeti. — Kako se je istom pogriešilo, kod nas, kad se je dao sličan djelokrug našim občinam. A mi sada hoćemo, da im još veći djelokrug uz onako slabe sile odredimo!

Vis. sabore! ja neću dalje razpravljati generalnih prigovora, nego si pridržujem pravo u specijalnoj debati još po koju kazati. Jedino mi je jošte kazati, da ja nevojujem proti osobam, već proti sustavu; te mi s toga nije stalo do promjena osoba na ovoj stolici vladinoj, akoprem bi želio, da su naše sile možebiti inače i prikladnije porazmještene, nego li u istinu jesu, — ali osvjedočen sam, da makar se i mienja vlada i opet mienja u postojećem okviru, to ipak neće ništa bolje biti. Meni se je samo boriti, dok takova vlada ovdje sjedi, proti načelom iste, i u toj borbi mi je takodjer uztraživati. Kao što već rekoh, pridržujem si pravo još u specijalnoj debati svoju kazati.

Predsjednik: Rieč ima gosp. zastupnik Popović.

Stevo Popović: Vis. sabore! Pošto su već štovoni moji drugovi gospoda Conte Buratti, dr. Makanec i Fol-

Digitized by Google

negović obširnije govorili o toj stvari, to meni nepreostaje mnogo da kažem, zašto nemogu predložene zakonske osnove za podlogu specijalne debate primiti. Samo navadjam u prvoj svoti to, da sam podpuno osvjedočen, da dokle postoji današnji sustav, dokle stojimo na današnjem državnopravnom temelju, te se nalazimo u takovu odnošaju naprama Ugarskoj, neima napredovanja za našu zemlju. Gospodo! meni vrlo sumljivo izgleda ova centralizatorna tendencija. Ugarska nam prieči svaki posao, a ova domaća tendencija ide joj u tom pogledu na ruku. Centralizam može imati svoju vriednost te će biti umjestan samo kadšto i to samo u podpunih državah, što naša kraljevina na svom sadanjem temelju nije, te radi toga kod nas centralizacija nemože biti opravdana.

Centralizacijom, gospodo moja, radja naša država političku djecu, a svi znamo, kako je od velike nužde, osobito u nas, da nam se širi ustavan duh. Ako počmemo s centralizacijom po stepenih od vlade sve do najmanje obćine, onda, gospodo moja, netreba tolika napora, onda je dovoljno, ako se ovakov gotov aparat uhvati u šake, pak eto ti vlasti. — Trebalo bi, gospodo moja, veću važnost u tom proračunu namaknuti i drumovom u našoj zemlji. Ja mislim, da se na to vrlo malo obzira uzelo, a nitko neće tajiti, da su drumovi u nas vrlo zanemareni i da bi trebalo mnogo koješta u tom pogledu popraviti. — Gospodo! iskreno vam kažem, mnogo koječemu nije se dala ona važnost, koja bi se dati morala zemlji našoj; pa ako bi mogao biti prorok, shvativši podpuno potrebe i odnošaje domovine naše, to bih uztvrdio, da će narod punim pravom prigovarati narodnoj vladi.

A napokon ja mislim, gospodo, da mi netreba dokazivati, koliko je nuždno, da se naša prosvjeta za što većma primakne prosveti drugih naroda. Čitav ovaj aparat, po kojem se opredieljuje svota za uzdržavanje prosvjete, nije ni iz daleka sravniti s drugimi sličnimi aparati.

S tih razloga, kao i sa razloga po drugih štovanih govornicih od strane opozicije navedenih nemogu predložene zakonske osnove o proračunu primiti za podlogu specijalne debate.

Predsjednik: Rieč ima odjelni predstojnik gospodin Živković.

Jovan Živković: Visoki sabore! Jednostavni naslov ove zakonske osnove glasi: „zakonska osnova o proračunu za potrebštine nutarnje samouprave kraljevina Hrvatske i Slavonije za godinu 1876.“ Kad uzmemo ovu zakonsku osnovu u ruke, kad zavirimo u ustav ove zemlje, kad pogledamo sve zakone, koji izviru iz toga ustava, i sve to sravnimo sa osnovom, onda nemožemo ništa druga reći, nego da ova zakonska osnova ima biti ogledalom stanja, postojećega uslied onih zakona, a ništa više ništa manje. To je pojam visoke vlade o proračunu, ona ga je i tako sastavila. Nu kako sam se mogao uvjeriti iz dugoga obrazloženja gospode opozicionalaca, to traži opozicija u ovoj proračunskoj osnovi ono, što u njoj biti ne-može. Opozicija je kazala: stanovište naše je ovo, a vaše ono. A to je očiti sukob.

Istina je, da naša opozicija staro i opet staro sve jednako ponavlja, pa zato ipak nemogu propustiti, da koliko je moguće našoj lojalnoj opoziciji — tako se barem ona naziva — u kratko neodgovorim.

Rado dopuštam, da i opozicija radi za dobro svoga stanovišta, nu opet mi je za čudo, da ona to radi tako, kao da je većina ovoga sabora u nekom natražnjačtvu, pa za to nemogu preći, da se na te stare pojave naše opozicije neosvrnem, da tako svaku sjenku natražnjačtva, nepopularnosti i nepatriotizma, što ga ona na ovaj vis. sabor baca, odbijem. Prije svega dopustite mi, da ovaj novi pojam opozicije razbistrim, i to pojam, kao da je ova opozicija lojalna.

Radostno bih taj pojav pozdravio, kad bi zbilja tako bilo, jer bi samo takova opozicija mogla i zbilja koristno djelovati. Ali lojalna opozicija nije ona kakovu gosp. Makanec misli. Lojalna opozicija nije ona, koja udara i ruši sa svojimi govori onda, kad se joj nedopada koja osoba u vladi. (Živio!) Ja nedopuštam, da se onaj, koji neima štovanja prema zakonu zemlje naše, nazvati može lojalnim, a isto tako onaj, koji neštuje vlade, nemože štovati ustava zemlje. Ona opozicija, koja zna, da dva faktora stvaraju zakone obvezne za zemlju, koje respektuje većina, kada ove zakone nastoji da popravi, bila bi lojalna opozicija; ali da bi ta opozicija, koja tih zakona nepriznaje ni danas kao što ni jučer, mogla biti lojalna, toga nepojmim niti kao jurista niti kao državnik. (Svestrano: Živio!)

Još smo nešto čuli od gospode sa strane opozicije, da naime žali, što je ovo proračun jedne provincije Hrvatske i Slavonije, te da tu neima Dalmacije, tu neima Krajine, tu neima „kraljevine Rieke,“ kako ju gospoda od danas krste, itd. Sa stanovišta te gospode priznajem, ako im je volja, da imadu trećega u družtvu, nudim se im i ja, — samo snaga ni trojice, ni cieloga sabora, ni ciele zemlje nije jača od silnih okolnosti vremena. Ako bi se usudila gospoda to reći, da je vlada ili vis. ovaj sabor kriv, da ovdje Dalmacije, Rieke i Krajine neima, onda bi našao za shodno, da na to odgovorim: da i ona (opozicija) vrlo dobro znade, u kakovih se okolnostih nalazimo. (Glasovi: Tako je!) A te okolnosti su takove, koje to uz svu silu dru. Makancu nedopuštaju. (Dobro!)

Veli se: temelj vaš je drugi a naš drugi; a istina je, samo onaj koji je lojalan treba da se stavi na onaj naš temelj, a ne drugi. Nu preći ću na vaš temelj, koji vi uviek i uviek valjanim iztičete.

Prije svega moram odbiti onu insinuaciju, kao da je ova nagodba samo po jednoj strani sklopljena, jer ako bi to bilo, onda bi od strane države imala biti upotrebljena sila. Ja tvrdim, da je ta nagodba jednakim sporazumljenjem obijuh stranaka ustanovljena.

Gosp. dr. Makanec veli, kao što i kolega mu Conte

Digitized by Google

Buratti, da u ovom proračunu neima traga glede onih točkah, koje bi samostalnost naše domovine zajamčile. Istina je, da je naša zemlja kod nagodbe morala popustiti 3 grane, nu gospodo moja, moramo znati, da je naša zemlja posve svjestna bila zadaće svoje, do koje granice svoje samostalnosti izaći mora. Dr. Makanec dobro znade, da one tri grane nije kadra izvojevati današnja većina, niti ih je kada htiela, niti ih može. — Postotci za potrebe naše veoma su povoljni. Ugarska, gospodo moja, sa svojimi dohodci slabo razpolaže, jer je za svoju samostalnost morala u ime državnih dugova platiti 29 milijuna, a kad bi mi vojevali za isti položaj, to bi se morali obvezati barem dva milijuna davati za državne dugove. To bi bio prvi uvjet samostalnosti.

Misli dr. Makanec, da bi mogli izvojevati to, da se onaj državni dug Hrvatske ništa netiče, jer da Hrvatska nemože podnositi toga duga, i da ona u tom obziru ima svoje pogode. Gosp. dr. Makanec imao bi pravo i bilo bi to mnienje opravdano, kad bi se ujedno izvojevati dalo, da to pitanje o državnih dugovih u naš sabor spada.

Ako to stoji, da bi mi izvjestni dio dugova na se primiti morali, to se tim načinom nemože pobiti, da bi mi takodjer našu tangentu doprinieti morali. Dozvolite, kako bi izgledala ta tangenta. Ja ću sa ciframi poslužiti. Hrvatska imala je po zaključku računa, koji je prešao svoje stadije prihoda 6 milijuna for. To je bilo prije 2 godine i to je sve naše. Naravna je stvar, da bi mi kao država morali iz toga prihoda uzdržavati ceste, škole, vojsku, žandarmeriju i sve ono, što bi se moralo namirivati s ovo 6 milijuna for. prihoda. A neće nitko tajiti, da bi mi „stante hoc“ kao udo te velike države sve te zajedničke dužnosti nositi imali; god. 1868, kada se je nagodba sklopila bila je tangenta naša 3,900,000 for., a to je gospodo strašna tangenta. Moja gospodo! odbor se je upirao tomu, a reklo se: ako vi budete prema nam jednako stojali, to će vaša tangenta iznositi i više od 3 milijuna for. To je bilo kod one deputacije, u kojoj sam i ja sjedio

Danas, gospodo moja, gdje se povisuje taj porez, kojega ja nisam proračunao, sigurno bi tangenta iznosila preko 4 milijuna for. i više, prama uspjehu ključa ugarskoga poreza, koji se kako znate — svake godine diže i povisuje; to bi se u prvoj liniji od ovih 6 milijuna odračunalo i preostalo nebi za svu našu upravu niti 2 milijuna forinta. Koja bi bila konsekvencija? Da bi mi došli u onaj položaj, u kojem je i Ugarska, t. j. u onu nepriliku, da bi razpisivali porez i pravili dugove; i to tako dugo, dok bi išlo, a kad nebi išlo nastalo bi bankrotstvo.

Istina je, veli se, ako se bude tako gospodarilo, doći će skoro Ugarska do bankrota, i mi kao š njom spojeni, postradati ćemo. Gospodo moja! ja vam kažem, da u Ugarskoj ništa bolje nije, nego li u Austriji, deficit nije ovdje ništa manji. I u Austriji ide se na to, da se porez povisi. Sa strane Hrvatske neznam, kako bi mi bolje prošli; jer da smo s Cislajtanijom, i tamo bi nas ista sudbina stigla; nosili bi kalamitet financijalni u jednom i drugom položaju.

Povoljnija tangenta u tom obziru za nas mogla bi se ustanoviti samo sporazumljenjem obijuh tiela t. j. delegacijah sabora ugarskoga i austrijskoga.

Kada se naročito kaže, da mi nemamo više one financijalne snage, a vi tražite da dodjemo u onaj okvir materijalne budućnosti, u kojem je Ugarska, onda će morati taj glas pojaviti, da se briše ono bez česa država kao takova biti nemože. Sve to bila bi krasna ideja, ali će se morati ta ideja na manje svesti i odgoditi na dugo.

Kad bi nas glede financijalnoga kalamiteta s Ugarskom ista sudbina stigla, dodajem samo to, da kad bi Hrvatska — što nije moguće — samostalno bila isto tako, kao što je Ugarska, i kad bi bila u stanju, platiti državne dugove, onda bi možda još u većoj neprilici bila, nego je danas; jer da nepovisi porez, nebi izbjegla onaj način, koji vlada u jednoj i drugoj strani monarkije.

Toga pako nikako nemogu pojmiti, kako se naše stanje može sravniti sa Srbijom, koja sve svoje dohodke može lih potrošiti na svoje potrebe, dočim mi trošimo na zajedničke stvari. Dakle u tu paralelu nemože se nikako staviti naš razmjer, jer Srbija neima nikakovih potreba izvan svoje zemlje.

I na to imade se svesti moja izreka, da mi bolje stojimo, nego li stoji Ugarska; jer Ugarska dugove pravi i povisuje porez, a mi se nemamo starati, pošto imademo za našu upravu više, i to 2 put toliko, koliko Ugarska, jer ona neimade više od 20%, a mi 45%.

Što se tiče te toli ozloglašene naše autonomije, to mogu o njoj govoriti samo oni, koji je neimadu, kao što Erdelj i Česka, gdje nam svi zaviduju.

Neki dan izjavio se jedan od važnijih autoriteta njemačkih: „kamo sreće, kad bi mi imali takovu autonomiju, kakovu imade Hrvatska. Vi si pokrivate potrebe time, što imadete, dočim drugdje ono što imadu diele s drugimi; nu držim ipak, da imade u Hrvatskoj stranka, koja samo za to viče, da se joj neuzme ono, što ima.“ Nego onaj, koji je to kazao, nepoznaje naših okolnosti.

Glede viška, kojemu se čudi opozicija, i kojemu prigovara, da je sbog svoje neznatnosti ironija, odgovaram, da netreba mješati pojmove, jer višak još nije izobilje, on neznači, kao da se š njime hoće reći: vlada je sve potrebe namirila, a još nam je to ostalo. Nego vlada se je trudila, da namakne što je od preke potrebe, a tada je ostalo 8—9000 for. — Nu kada bi imali još dva puta toliko, mogli bi to ili na ceste ili u druge koristne stvari uložiti. Dakle taj naš višak nije nikakav „superplus.“

Gosp. dr. Makanec izvolio nas je sravniti s Krajinom. Prije svega vidim, da su podatci krajišnički u tom pogledu dru. Makancu pristupniji, pa da mu je izvor,

Digitized by Google

kako Krajina stoji, jasniji nego li nam; ipak mislim, da račun njegov nije osnovan.

Već način organizma krajiškoga dokazuje, da njegova uprava nemože biti jeftinija, nego li naša. Ondje su tako zvane kotarske oblasti na daleko manjih okruzih, nego li u nas, to se već samo po sebi razumije, da već s toga gledišta morala bi biti uprava skuplja, osim ako su ondje činovnici lošije plaćeni, što pako nestoji.

Radi toga će novi račun u Krajini biti s našim jednak. Kako znamo imadu činovnici krajiški skoro ista beriva, kao što i naši, dakako u toliko možda gdje veća, u koliko je gdje veći obsjeg; a ako pomislimo, da imade ondje oblasti, kojih kod nas neima, to će se morati troškovi njihove uprave sa našom naskoro izjednačiti. Uslied toga vidi se, da taj račun gosp. dra. Makanca stojati nemože.

Što se tiče prigovora navedenih sa više strana ove kuće, da je naša uprava skuplja, i da se vladi preporuči u tom pogledu što veća štednja, nemogu pojmiti, kako se može to kazati, jer znam, da neima cjenije uprave u cieloj austro-ugarskoj monarkiji, nego što je naša.

Da navedem samo jedan primjer: Financijalno ministarstvo ugarsko razpolaže na godinu sa 50,000 for. Broj njegova osoblja jest tolik, da — što ću ovdje s ciframi dokazati — na jednog činovnika dodje do 850 brojeva, da ih rieši. Naša zemaljska uprava imade već dosada toliki broj službenih spisa, da će taj broj narasti do konca god. najmanje do 39,000. Prema tomu broju osoblja dolazi na jednoga, kako se je već jedne prošle godine dogodilo, 1250—1280 komada za riešenje.

Moja gospodo! kada uzmete taj broj, koji je već sada na minimum reduciran, pa ga sravnite sa dotičnim brojem u Ugarskoj, gdje dolazi na jednu osobu samo 850 komada, i kada uzmete u obzir, da kod nas imade centralna uprava ne samo svoju struku, nego i narodno-gospodarstvenu, obrtnu, i financijalnu, što upravo u tu struku nespada, to velim, da je daleko intenzivniji rad naše vlade, nego li ikoje druge u monarkiji.

Prema tomu gospodo, prosudite, da li je moguće, da se taj broj umalji. Ja mislim, da ne. A osim toga plaće su činovničke onako udešene — neću baš reći, da su loše, ali svakako nisu lošije nego li u Ugarskoj, barem su takove, da odgovaraju današnjemu vremenu. Obazrite se na Cislajtaniju, gdje državu činovničtvo daleko više stoji, nego li kod nas; nu u Ugarskoj, kako rekoh, plaće su jednake i bolje od naših; svakako dakle stoji, da plaće naših činovnika manje biti nebi mogle.

Što se tiče naše uprave, dolazi na 50,000 duša jedna oblast, u Ugarskoj manje, a u Austriji jednako s nami; ali u Austriji obstoji jedna središnja oblast, tako zvana „Statthalterei," koje mi neimamo, i prema tomu mora biti ondje skuplja uprava, nego li kod nas. Ova, gospodo, nije od potrebe za zemlju, koja imade tek 1,150.000 duša, tu netreba tako zvana „durchlaufende Post," tu netreba „Statthalterije;" pa mislim, da možemo biti zadovoljni sa 2 instancije dok se nepokaže potreba za više instancija.

A što se tiče toga, da se tomu prigovara, da su to veliki kotari, to valja čekati, dok se sve izvede, a nemojte suditi prije o upravi, dok se neizvede zadnji faktor — arondiranje obćina. (Glasovi: kada će to biti? — Govornik: Biti će za godinu dana. Preko onoga što nije moguće, neima oblasti.)

Vlada je sama u tom nakana, da izvede to onako, kako će odgovarati blagostanju naroda, pa da stvori čim prije veće političke kotare.

Drugo, moja gospodo, imam odgovoriti „in puncto financiae."

Po stvarih, kako stoje u Krajini, dolazi na jednu političku oblast 14,000—20,000 duša; po tom bi i trošak mnogo veći bio. (Glasovi: manje sudova!) osobito onda, ako se zauzimate za to, da su plaće političkih činovnika premalene. Nu i taj prigovor nestoji, jer to je istina, i nije istina, jer gdje postoji to, da juriste odmah u službu stupe sa 800 for. plaće; a kod nas znate svi, da ima kao pristav 8—900 for., a to je kod nas prva služba, u koju jurista obično stupa, da nenapominjem te okolnosti, da je kod nas i avancement mnogo brži, nego li gdje drugdje.

Kada bi naše okolnosti dopustile, rado bi što u tom pogledu učinili, nu vlada kako sami vidite — morala se je ograničiti na što manju mjeru samo za, to da se omogući pravosudje odjeliti od političke uprave, i da se podigne separatni odjel političke uprave.

Što se tiče toga prigovora, da su se za političku struku, kad se je ista djelila od administrativne, izabrali nestrukovnjaci, taj prigovor stoji u toliko, što je bilo veoma malo činovnika, koji bi bili kadri vršiti jednu ili drugu struku. Da su politički činovnici zapostavljeni sudstvenim i da su se nekoji činovnici od te struke izlučili, kako je gosp. zastupnik Folnegović spomenuo, bilo je doduše, nu nipošto neizbraja političkih, nego iz mješovitih činovnika. Ja mislim, da je dosta opravdana moja tvrdnja time, ako vam kažem, da je tom sgodom palo do 80 političkih činovnika, koji su molili za te struke. To je dokaz, da našoj zemlji jošte uvjek manjka sposobnih činovnika, jer takova riešenja nije bilo niti za Bachova vremena. Vlada sigurno uvažuje sposobnosti svakoga, pa što je iole moguće, to ona i upotriebi.

Što se tiče sjedinenja Krajine, koje je naglasio i jedan i drugi govornik od opozicije, i koje je naglasio i veleštovani gosp. dr. Subotić, to bi se o tom kao i o eventualnoj štednji moglo samo tada razgovarati, kad bi obstojale dvie oblasti „in suprema alinea," t. j. 2 bana, 6 šefova itd. Ja priznajem, da bi se tada dala ciela uprava posve drugačije udesiti; ali dopustiti će mi gosp. predgovornik i gosp. dr. Subotić, na koliko misle, da je sadanja vlada u tom obziru štogod od svojih dužnosti popustila, da ih uvjerim, da nije. Vlada sigurno želi, da

Digitized by Google

se to pitanje jednom rieši, nu da ona nije uspjela, kako bi si želila, to do nje nestoji. Gospodo, ja samo kažem, budimo u svakom slučaju, kada god se to pitanje povede, složni, pa ćemo tako i to pitanje može biti pod našom nagodbom izvesti. (Ironički „živio!" na lievoj.)

Gosp. Popović udara sa svimi svojimi riečmi na centralizaciju, i žali, da stranka, koja je bila straža naprama Ugarskoj, zadovoljna s ovom nagodbom, prestala biti stražom; a u jedno želi izvesti tu konsekvenciju, da po njegovu mnienju u narodu ima ostati barem jedna mala straža, da ga čuva.

Što se tiče prvoga, kazao sam već, da za malu zemlju decentralizacija smisla neima, osobito ondje ne, gdje je autonomna uprava; a što se tiče, gospodo moja, te straže, mislim da bi najbolje bilo, kada bi svi na ovom polju jednako pozorno stražili, a to je na polju zakona i ustava. Kad bi mi bili u svakom pogledu složni, e to bi naša zemlja mnogo dalje dospjela, a gospodo, sudbina naša zavisi od kojekakovih jošte okolnosti, pa treba da dobro pazimo, što i u koje vrieme govorimo.

Gospodo moja! nitko neće prije dovesti u pogibelj našu nagodbu, nego baš ona stranka, koja većinu ovoga sabora ruši, a dobro znate, ako se 2 puta zatvore, trećega neima. (Gromoviti „Živio!")

(Prama opoziciji:) Budite dakle lojalna opozicija!

Predsjednik: Vis. sabore! Ja odgadjam sjednicu do 4 sata poslje podne.

Nastavljena četrnaesta saborska sjednica

dne 4. studenoga 1875. u 4 sata poslje podne, pod predsjedničtvom saborskog predsjednika gosp. Nikole Krestića.

Sadržaj: Dnevni red Nastavak i svršetak specialne debate o proračunu za g. 1876. — Početak spec. debate.

Predsjednik: Sjednica se nastavlja. Rieč ima gosp. predstojnik nutarnjega odiela.

Jovan Živković: Visoki sabore! Čast mi je u smislu novoga poslovnika do znanja staviti, da će vladu zastustupati savjetnik Stanković, komu molim da se dozvoljuje rieč.

Predsjednik: Rieč ima vladin zastupnik savjetnik Stanković.

Stanković: Vis. sabore! Votiranje budgeta jedno je od najvažnijih prava visoke ove kuće, i zato je sasvim naravno, da visoka ova kuća vrši tom prigodom pravo svoje te podvrgne izpitivanju svomu svekolike djelatnosti vlade. Svjestan si zadatka svoga rešetao je proračunski odbor visoke kuće u najdrobnijih granah upravu i politički organizam zemlje, i nije štedio niti savjeti niti opomenami. Lieva strana ove kuće služeći se takodjer istim pravom svojim navestila je jučer rat, a danas ga započela sa svimi sredstvi, koje joj pruža parlamentarna taktika i borba. Prama zadaći, koju mi je izpuniti iz ovoga mjesta, ja ću se u kratko svrnuti na one primjetbe, koje su u ovoj visokoj kući učinjene u pogledu pravosudne struke.

U tom pogledu imam najprije iztaknuti, da je gosp. zastupnik samoborski pitao za razloge, s kojih da je ukinut sudbeni stol na Rieci. Ja žalim, da gosp. zastupnik nije čitao saborski dnevnik od lanjske godine, on bi bio našao obširne razloge, koji su se naveli prigodom razprave, koja je tekla u ovoj kući o zakonskoj osnovi o uredjenju sudova prve molbe. Dok je savkolik sudbeni rad bio osredotočen u kraljevskom sudbenom stolu, dotle je bio sudbeni stol na Rieci neobhodno potreban. A sada imade u Primorju 5 kotarskih sudova, premda pučanstvo nedostiže do 90 tisuća duša. Ti su sudovi svakako pristupniji tamošnjemu pučanstvu, pa će tako sudstvo u Primorju uslied novog preustrojstva biti i brže i jeftinije. Iza toga za . . . . . . je kr. sud u Bakru mjenbeni sud te je tako zadovoljeno zahtievom trgovine i prometa postojećim u Primorju. Sudbeni stol na Rieci imao bi dakle vršiti samo sudbenost kaznenu u pogledu zločinstva i prestupka. A uslied podataka, koje je vlada predložila na stol ove visoke kuće lanjske godine, prispjelo je ovomu sudbenomu stolu tečajem prošlih godina po prilici 230—250 prijava radi zločina i prestupka.

Taj pako broj, gospodo! nebi mogao opravdati tako skupocieni aparat kao što je sborni sud.

To su razlozi za to, da se je ukinuo sudbeni stol na Rieci, što dakle nepovriedja niti interes prava niti interes pučanstva.

Isti gosp. zastupnik nastojao je prispodabljati krajiški proračun i proračun, koji leži na stolu ove visoke kuće, držeći, da je uprava ovdje skuplja nego li u razvojničenoj hrvatsko-slav. Krajini. Gospodin predstojnik nutarnjih posala dokazao je, da to u pogledu uprave nije

Digitized by Google

osnovano, ja se ograničujem samo na to, da dokažem, da i to u pogledu pravosudja nije osnovano.

Istina je da je potreba naše sedmorice i banskoga stola mnogo veća, nego potreba dotičnih oblasti u Krajini. Ali to je, gospodo, sasvim naravski, kad se promotri, da krajiški sudovi te molbe nisu podpuni, te se nadopunjuju samo članovi našega višega suda. U gradjanskom području domovine naše ima 6 sudbenih stolova i 69 kotarskih sudova, a u razvojačenom dielu Hrvatske imade — kako ste jučer iz ustijuh zastupnika grada Osieka čuli — takodjer 6 sudbenih stolova i 30 kotarskih sudova. Kad se uzme na um, da broj duša u Hrvatskoj dosiže do 1 milijun i 200,000 duša, a u razvojačenoj Krajini jedva do 700,000 duša, onda će svatko dopustiti, da je u razvojačenoj hrvatskoj Krajini razmjerno i broj sudbenih stolova i kotarskih sudova veći, nego u ovom dielu domovine naše. Ali je još jedna okolnost, koja je u ovom računu od velike važnosti.

Poznato je visokoj kući, da su tečajem ove godine i u vojničkoj Krajini povišena beriva sudačkih činovnika, pa uslied toga svota od 628,000 for. koju je gosp. zastupnik samoborski uzeo za temelj svojim razmatranjem, poskočila do 702,000 for Kad se ova svota prispodobi sa potrebštinami za pravosudje u ovom proračunu preliminarinimi, onda se pokazuje višak od 194.000 for. što ni najmanje nije nerazmjerno naprama okolnosti onoj, da je gradjanski dio domovine naše za polovicu veći i glede broja duša i prostora od razvojničenog djela hrvatsko-slav. Krajine.

U pogledu postupanja vlade kod imenovanja sudaca prigodom preustrojstva sudova, koje je takodjer bilo predmetom kritike u ovoj vis. kući, čast mi je izjaviti, da si je vlada sasvim bila sviestna, da će ta imenovanja dugo vremena biti od velike važnosti po tečaj i razvoj pravosudja u domovini našoj kako se je s toga strogo držala načela, da izabere izmedju natjecatelja najsposobnije za sudce; ona se je obazirala na zasvjedočene sposobnosti, na dokazanu marljivost, i ni časak s vida pustila, da se može podieliti posao pravosudni samo nepristranim i čistim rukam. Vlada je mislila, da je time udarila stalan temelj valjanu pravosudju, i sva skrb njezina mjerila je na to, da pravdi i pravici sagradi dostojan hram u domovini našoj.

Što se tiče tvrdnje, izražene u ovoj visokoj kući, da je uprava važnija od pravosudja, moram reći, da nestoji.

Gospodo! sud štiti život, čast i imetak svakoga pojedinca. Sudac je čuvar najsvetijih interesa družtva i pojedinca čovjeka

Družtvo može postojati bar životariti bez dobrih cesta, bez brodovitih rieka, ali ono bi se moralo razpasti, kad bi nestalo pravde i pravice. I povjest svih naroda dokazuje, da su nastojali oko toga, da pravosudje sve tim više i više usavrše, i jedino tim imademo zahvaliti, da smo dobili dragocjene spomenike iz davnih vremena. Pravosudje imade već u mitologiji svoju božicu — Od zločeste uprave strada obćenitost, a od zločestoga pravosudja strada pojedinac čovjek: a taj je više sažalenja vriedan, što neima niti utjehe „socios habere malorum." Ako čovjek hoće doznati, na kakvom stepenu narod stoji, neka samo pogleda, kako mu je pravosudje. Pa ako su odvjetnici doprinieli k tomu, da se pravosudje podigne, to su si time stekli zasluge i pred bogom i pred narodom.

Nego, gospodo, ja neću da budem niti pristran, niti nepravedan, niti da mi se rekne, da govorim „pro domo," — zato tvrdim, da je valjana uprava i valjano pravosudje jedno od prvih uvjeta sreće i boljka svakoga naroda, i kažem, da novci, koji su u tu svrhu uloženi, nositi će bogate kamate. Ako je sistem pravosudnji skuplji od uprave, to leži u naravi stvari te je isto tako i svigdje drugdje u naprednih i dobro uredjenih državah. Ja ću ovu svoju tvrdnju dokazati brojevi; a služiti ću se samo okruglimi brojevi.

Po proračunu od god. 1875. stoji pravosudje u zapadnoj polovici monarkije preko 20 milijuna for., uprava 19 milijuna for., a bogoštovje i nastava 17 milijuna for. U Ugarskoj stoji pravosudje iste godine 10 ½ milijuna for., uprava 7 ½ milijuna for. bogoštovje i nastava oko 4 milijuna for. U istoj Krajini, na koju se toliko pozivlje, stoji pravosudje 702,000 for., uprava 600,000 for., a bogoštovje i nastava 357,000 for.

Iz ovih podataka izvoliti će visoka kuća razabrati, da one potrebe, koje se nalaze za pravosudje u proračunu, nisu ni najmanje pretjerane, nego upravo potrebite, da podižemo pravosudje na onaj stepen, na kojem se nalazi svagdje kod naprednih naroda; zato sam uvjeren, da će vis. kuća te potrebe dozvoliti, navlastito s obzirom na izreku: „justitia regnorum fundamentum." (Živio!)

Predsjednik: Rieč ima gosp. predstojnik odiela za bogoštovje i nastavu.

Pavao Muhić: Vis. sabore! Dopustiti će mi gosp. zastupnik samoborski, da samo nekoliko rieči pregovorim o njegovoj izreci, da se u Krajini za nastavne svrhe više troši, nego li u gradjanskoj Hrvatskoj i Slavoniji. Ako navedem razloge one brojevi definirane, zadovoljiti će se gosp. zastupnik sa ovimi svotami, koje su za nastavne svrhe uvrštene u ovaj budget.

U Krajini mnogo škola uzdržaje erar, dočim se kod nas sve uzdržavaju na troške dotičnih obćina. U županiji belovarskoj trošila je zemlja do god. 1875, kako se vidi iz 27 lista ovoga proračuna 17,899 for., za koju svotu sada manje troši, jer je ovdje uvrštena u rubriku „manje," zato jer u smislu car. patenta od god. 1871. imadu tamošnje obćine preuzeti trošak uzdržavanja svojih škola. Ako je u županiji belovarskoj, koja sastoji od 2 prijašnjih pukovnija, trošila zemlja 17,899 for., koliko se mora više trošiti u 9 ostalih pukovnijah bivše vojničke Krajine. Osim pučkih se i gradjanske i više djevojačke učione uzdržavaju troškom dotičnih obćina, a u vojnoj

Digitized by Google

Krajini svi se ovi zavodi uzdržavaju iz erara; s toga je ona razlika medju budgetom nastavnim u vojnoj Krajini i civilnoj Hrvatskoj.

Što se tiče one opazke gosp. zastupnika dra. Makanca, da stolica kaznenog prava na sveučilištu nije još sada popunjena, tomu je uzrok taj, što oni faktori, koji imadu pravo predloga, nisu još u stanju bili, predložiti lica, koje bi bilo kadro ovu katedru preuzeti. A čim predlog učinjen bude, neće vlada ni časak oklievati, da profesora imenuje.

To je dakle uzrok, zašto nije ta stolica još popunjena.

Izvjestitelj: Pošto se nije nitko više za rieč prijavio, to imade rieč gosp. izvjestitelj.

Izvjestitelj **Antun Jakić**: Vis. sabore! Meni je u ovoj razpravi o budgetu za god. 1876. posve malo progovoriti; jer po mom mnienju na ovaj budget sa nijedne strane nije bilo meritornih prigovora. Obćenito se je govorilo ob ovom i onom, ali na sam budget kao takav ja velikih prigovora čuo nisam, osim u drugoj česti govora g. samoborskoga zastupnika. Jer ona gospoda govornici, koji su u obće preporučivali štednju, naći će svoje zadovoljenje u istom izvješću odbora, jer i on preporuča štednju.

Na govore onih zastupnika, koji nepripoznavaju zakonitost temelja, na kojeg podlogi je osnovan proračun za god. 1876, ja nemogu odgovoriti, jer mi se čini, da bi oni govori bili onda na svom mjestu, kad bi vis. sabor razpravljao nagodbeni zakon, (Glasovi: Tako je!) kojega su ugovorile dvie regnikolarne deputacije, te možda bi onda se našao razlog pobijati onaj državno-pravni temelj, kojega su one dvie regnikolarne deputacije prihvatile. Tako ja bar shvatih govor gosp. zastupnika samoborskoga, bar prvu stranu njegova govora.

Što se tiče druge strane, koja možebiti više zasjeca u ovaj proračun, ja mislim, da je gotovo težko štogod odgovoriti na stvari, koje su onako kao mimogrede prošle, i ja nisam ni bio u stanju pratiti ove broje, koje je navesti izvolio. Koliko sam mogao razabrati, izvolio je gosp. dr. Makanec tvrditi, da je uprava naše domovine u gradjanskoj strani skuplja — daleko skuplja, nego li u Krajini. Ja nisam upućen u to, koliko ondje i ovdje organi stoje, ja sudim samo po tom, koliko stoje ovdje, a to mi je znano, da je ovaj naš budget oslonjen na svotu od 3,050,000 for., dočim se krajiški budget oslanja na svotu od 2,084,000 for. za god. 1874. Dakle ako se uzme na um, da je razvojačena Krajina za cielu $1/3$ manja na pučanstvu i prostoru zemljišta od Hrvatske, to je onda u razmierju uprava u Krajini skuplja. S toga mislim, da je prigovor bio netemeljit.

Nadalje izvolio je gosp. zastupnik samoborski i to spomenuti, da je ovaj budget sustavno neuredjen, tako da se nemože razabrati, gdje se nalazi u njem to, gdje ono; a i sam odbor proračunski, kako će se vidjeti kod čitanja izvješća, preporučio je vladi, da ona kod budućega budgeta razdieli resorte po njihovoj naravi. Dakle n tom pravcu biti će po mogućnosti zadovoljeno željam.

Kad ja čujem želju za štednjom očitovati sa one strane, koja s jedne strane želi, da se ovdje i ondje umnoži broj političkih organa, ovdje i ondje broj sudstvenih organa, onda ja u istinu nemogu dokučiti, kako je moguće povisiti štednju, kad već kod ove organizacije štednja se nije mogla veća postići, kako tek onda, ako se broj tim više pomnoži. Dočim vi s jedne strane zahtievate štednju, s druge pako strane pomnoženje oblasti, to mi se čini nekonsekventno.

Ovaj proračun, gospodo, ima za podlogu pozitivni zakon, i na temelju njegovom počivaju sve institucije naše domovine, i dakle ja mislim, da mi se je samo na ono obazirati dužnost, što se tiče prigovora ili izpravka u ovom budgetu sadržanih. Na nazore pako one štovane gosp. zastupnika, koji ne iz razloga, što bi bio ovaj budget sasvim neosnovan, njega neprihvaćaju, van iz razloga, što im državo-pravni odnošaji nisu povoljni, na kojih počiva ovaj proračun za god. 1876, t. j. što oni nepripoznaju temelje, na kojih podlogi stoji, — dakle na ovu stranu njihovih prigovora upustiti se nemogu, zato mislim, da će vis. kuća sasvim dobro učiniti, ako ovaj proračun izvoli primiti za podlogu specijalne debate.

Predsjednik: Prihvaća li visoki ovaj sabor osnovu zakona o proračunu za potrebštine nutarnje samouprave kraljevina Hrvatske i Slavonije za god. 1876. u načelu i uzme li ju za podlogu specijalne debate.

Ona gospoda, koja su za to, da se ova osnova u načelu prihvati i uzme za podlogu specijalne debate, neka izvole ustati.

(Ustane ogromna većina.)

Ova je dakle zakonska osnova uzeta za podlogu specijalne debate.

Ona gospoda, koja žele izpravke podnieti, neka ih izvole prije nego li dodje dotični §. na red ovome predsjedničtvu predati.

(Izpravci se podnašaju.)

Ima li još tko koji izpravak podnieti?

Specijalna debata počimlje. Molim gosp. bilježnika, da izvoli osnovu čitati.

Dr. **Milan Makanec**: Molim, budući ima svaki član ove vis. kuće pred sobom eksemplar ove osnove proračunske, to mi se čini suvišno, da bi se čitala sada svaka pojedina rieč, nego mislim, da se čitaju ciele stavke, o kojih se imade onda razpravljati.

Predsjednik: Niti se nemisli drugače postupati.

Na stavku 1. podstavku 2. podnio je izpravak gosp. zastupnik Stevo Popović.

Stevo Popović: Ne, na ovu stavku ga nisam podnio, nego na stavku 2. podstavku 1.

Bilježnik **Steković** čita: „Naslov 1. Zemaljska vlada.“

Izvjestitelj **Antun Jakić**: Na stavku 1. tekući broj

Digitized by Google

2. predlaže odbor, neka vis. sabor izvoli pozvati kraljevsku zemaljsku vladu, da u proračunu za god. 1877. uvrsti izdatke na centralnu upravu pojedinih vladinih odjela u dotična poglavja, u koja su uvršteni i ostali izdatci tih vladinih odjela.

Predsjednik: Rieč ima gosp. zastupnik Folnegović.

Franjo Folnegović: Vis. sabore! Ja sam već prigodom generalne debate imao sreću nekoje nazore u pogledu naše uprave pred vis. ovom kućom izraziti, a imao bi povodom specijalne razprave još nešto u ovom pogledu zamoliti.

Izmedju mnogih nepovoljnih strana naše uprave je prva ta, što ona često mienja šefa nutarnjeg odsjeka.

Gospodo! nijedna struka javnoga života neiziskuje toliko znanja i toliko izkustva, koliko struka upravnog predstojnika.

To, što se ovdje traži, nemože se iz knjiga nikada naučiti; tu valja raditi godine i godine te izpitivati sve okolnosti. Mi smo tako sretni, da sa svakim postojećim sustavom, koji se često kod nas mienja, dobijemo novoga predstojnika, već mora n. pr. za pol godine odustati od svoga rada upravnoga te odstupiti mjesto drugomu, koji će opet morati stvar od kraja početi. Ja sam podpuno uvjeren, da ako se čovjeku — akoprem nije na mjestu — dade sgoda, da može kroz dulje vremena razvijati svoja načela, ako mu nisu ruke vezane od nijedne strane, i ako se bude gledalo na sposobost i administrativnu vještinu, a ne na političnu farbu, onda . . . . Zato bi želio, da bi me vis. vlada uputila, da li i ona te nazore dieli, da predstojnik u buduće nebude šef u političkom smjeru naše domovine, nego strukovni činovnik, kao što je n. pr. predstojnici odsjeka pravosudnoga i bogoštovnoga. — To je jedno, što sam htio se upitati kod vis. vlade.

Drugo mi je izpraviti samo nekoje nazore, što ih je gosp. predstojnik kazao misleći, da sam ja na vladu navaljivao, kao što da nebi bio zadovoljan tim riešenjem. Bože sačuvaj! ja sam proti tomu riešenju bio u toliko, što sam predbacivao vis. vladi, da je ona veću važnost stavila na pravosudnju struku nego li na upravnu, i da se je za pravosudje najprije izabralo osoblje, koje je imalo najveće sposobnosti, negledeć na želje pojedinaca, doći k upravnoj struci. Ja n. pr. nisam molio za pravosudnu struku, niti želio u nju stupiti, a ipak mi se je upravo u toj struci mjesto dalo.

Dok nebude činovnik u onoj struci djelovao, za koju osjeća sam najveću sposobnost i ljubav, nego radio za plaću, a ne iz zvanja, dotle, gospodo, nećemo mi svrhu našu polučiti.

U tom pogledu želio bi, da budem informiran od vis. vlade; i kod 25. stavke, gdje se . . . . . (Govornika prekidaju glasovi: „na tu stavku ćemo doći."

Predsjednik: Rieč ima gosp. predstojnik nutarnjega odiela.

Jovan Živković: Vis. sabore! Zaista je to izvanredan način specijalne debate, ako se ovdje spominjaju stvari, koje simo nespadaju, dočim se naime kod ove prilike nemože staviti niti interpelacija niti učiniti predlog.

Odgovoriti mi je samo u toliko, da se ja čudim, da se on usudjuje . . . . . . načelo donesti, da glava zemlje . . . . . ona . . st . . . dopušta, dok uživa povjerenje krune i naroda, na koliko položaj zemlje sobom donosi tu fluktuaciju. Ako se dakle kod nas mienja glava zemlje, a na koliko je i šef nutarnjeg odjela doveden u savez, to postoji za nas i gosp. interpelanta pozitivni zakon ob ustroju naše vlade. I to prvi zakon, kojim je šefu opredieljen djelokrug, a drugi zakon, koji radi ob odgovornosti i suodgovornosti.

A kako rekoh, te stvari nespadaju na specijalnu debatu.

Predsjednik: Rieč ima gosp. zastupnik dr. Makanec.

Dr. **Milan Makanec:** Ja smatram predlog proračunskoga odbora sasvim temeljit, te nalazim, da je ovakovo razdieljenje, uslied kojega se imadu uvrstiti izdatci na centralnu upravu pojedinih vladinih odjela u dotična poglavja sasvim umjestno.

Nu gosp. predstojniku nutarnjega odjela imao bi kazati nekoliko rieči, što vidim, da mojega štovanoga druga nije dobro shvatio. Gosp. Folnegović nije mislio, da onaj, koji je nosioc vlade nebi došao u promjenu, nego da bude šef strukovnjak, a ne politički agent. A dozvoliti će mi gosp. šef nutarnjih poslova, da ja tomu prigovaram, da je on, pošto mu je dužnost raditi 9 mjeseci u Pešti, većom stranom na putovanju, i da mu premalo vremena ostaje, da bude strukovni šef nutarnji. I to će biti razlog, da je u proračunu odsjek, koji se odnaša na nutarnje poslove, vrlo manjkavo sastavljen. U obće pako je gosp. šefa sama njegova stranka izborom u zajednički sabor stavila u neugodnu koliziju dužnosti.

Toliko sam imao primjetiti, jerbo sam vidio da gosp. Živković zastupnika Folnegovića shvatio nije.

Jovan Živković: Vis. sabore! Što se tiče nemenjivosti ovoga za . . . opravdavaju vladu 2 razloga. Jedan je taj, da, gospodo, naša centralna uprava nepočiva na istih načelih unutarnjega sustava, kao što u Beču i u Pešti, gdje je svak pojedini ministar za se toliko samostalan, da ima svoj posebni status. Kako sam u odboru naveo to i ovdje opetujem, da centralna vlada kod nas stoji u jednom te istom statusu. Drugi, da unutarnji odjel ima ne samo unutarnju upravu nego i financijalnu i gospodarsku stranu, što kod inih ministarstva neima. A treći razlog je taj, što je vlada zbilja htiela, da se i kod nas, kao što kod inih ministarstva učini, a vis. sabor je zaključio i pozvao vladu, da tako postupa. Vlada je to učinila, jerbo nije našla razloga od toga odustati, što je sabor zaključio.

Predsjednik: Želi li još tko govoriti? (Nitko se neprijavi.)

*

Digitized by Google

Rieč ima gosp. izvjestitelj.

Izvjestitelj **Antun Jakić**: Vis. sabore! proračunski odbor upravo vodjen tom željom, da se načelu štednje koliko više zadovolji, učinio je ovaj predlog. Na to ga je sklonula i ta okolnost, da bude onda gg. zastupnikom naroda olakšan pregled.

Dakle ovi su razlozi, koji su potaknuli proračunski odbor na to, da učini ovaj predlog, po kojem se vlada pozivlje, da u budgetu za god. 1877. ovu razdiobu upotriebi.

Predsjednik: Prima li vis. kuća odborov predlog, neka se vis. zemaljska vlada pozove, da u proračunu za god. 1877. uvrsti izdatke na centralnu upravu pojedinih vladinih odjela u dotična poglavja, u koja su uvršteni i ostali izdatci tih vladinih odjela.

(Prima se.)

Izvjestitelj **Antun Jakić** (čita): Na stavku 1. tek. br. 3. predlaže odbor visokomu saboru, neka pozove kr. zem. vladu, da predloži saboru na razpravu osnovu zakona o preustrojstvu centralne uprave u tom pravcu da bude ova jeftinija i da budu pojedini odsjeci što više zastupani po strukovnjacih.

Predsjednik: Čast mi je javiti, da je na ovaj predlog odbora podnio gosp. zastupnik Mrazović izpravak sliedećega sadržaja.

Bilježnik barun **Ljudevit Ožegović**: (Čita izpravak.) „Kralj. zemaljska vlada poziva se, da uzme u razmatranje, nebi li se kod centralne uprave dalo štogod prištediti."

Izvjestitelj **Antun Jakić**: Kako već rekoh, gospodo, proračunski odbor poveden brigom, da se makar u jednoj struci — ako nije moguće u viših — dokuči kakva takva prištednja; jer sravnujuć nekoji članovi u odboru trošak centralne uprave naše zemlje prama drugim zemljam, činilo im se je, da je ovaj previše velik. Zato se je u odboru stvorio zaključak, neka vis. sabor pozove vis. vladu, da ona predloži na razpravu zakonsku osnovu, po kojoj bi se preustrojila centralna uprava tako, da bude koliko moguće jeftina i da budu strukovnjaci kod pojedinih odsjeka namješteni.

Ja dakle nemogu drugo, nego preporučiti vis. saboru ovaj predlog, da ga izvoli primiti.

Predsjednik: Rieč ima gosp. zastupnik Mrazović.

Mato Mrazović: Vis. sabore! Moj predlog je opravdan iz dogadjaja, što su se kasnije dogodili.

Kako vidi vis. sabor u drugom dielu ovoga odborovoga zaključka, kaže se u njem medju ostalim to, da imade smjer te promjene ići onamo, da budu što više zastupani strukovnjaci kod vlade. Kad je ono preporučio, mislio je naročito javno mnienje upotriebiti, da se kod vlade namjeste organi, koji bi bili naročito narodnomu gospodarstvu i pojedinim njegovim strukam vješti.

Medjutim, dok je odbor ovaj zaključak stvorio, podnese vlada visokomu saboru očitovanje, da je gotova osnova o uvedenju gospodarstvenog vieća. Ovime dakle prestaje potreba predloga odborovoga, u koliko se ovoga smjera tiče.

Što se tiče drugoga smjera, jeftinoće, to je mislim onaj, koji je ovaj predlog ovako nemjerodavnim načinom osnovao, bio bar upućen da se u istoj struci dade prištediti; nu meni se čini, da naprama današnjim okolnostim, s obzirom na to, što još neznamo točno što pojedini resort košta, s obzirom na to, što će bogoštovni i nastavni odjel povodom novoga zakona sa pučkimi školami mnogo više posla imati, i nezna se dosele, kako će se razširiti ti poslovi, meni se čini, zahtievati od vlade, neka podnosi zakonsku osnovu, bilo bi prerano, moglo bi vladu u nepriliku staviti i sabor u neugodni položaj, da bi morao od svih zaključaka, već učinjenih, odstupiti.

Zato držim, da će biti oprezniji, ako se samo stilizacija primi i rekne se: „neka se zemaljska vlada pozove da uzme u razmatranje, nebi li se kod centralne uprave štogod prištediti dalo." Smisao i namira moga izpravka nimalo se neodaljuje od predloga odbora, nego samo neveže ni vladu ni sabor tako peremptornim načinom.

Zato preporučujem moj izpravak.

Predsjednik: Želi još tko govoriti? (Javi se Franjo Folnegović.) Rieč ima gosp. zastupnik Franjo Folnegović.

Franjo Folnegović: Vis. sabore! Ja sam takodjer za predlog odbora. I ako bi mogao shvatiti, kako je to moguće, da budu pojedini odjeli zastupani po strukovnjacih, ako vis. vlada može takav sustav organizirati, ja ću ga drage volje podupirati.

Predsjednik: Rieč ima gosp. zastupnik Fodrocy.

Fodrocy: Vis. sabore! Ja sam za predlog odbora, akoprem gosp. izvjestitelj nije obrazložio, zašto je odbor zaključio, da se kaže, da bude uprava jeftinija, a sigurno je imao razloga tomu. Čuo sam jedan razlog ovdje od gosp. Mrazovića, da naime nije zastupano kod zem. vlade poljodeljstvo. Gosp. Mrazović je naveo, da bi zato što je vlada javila, da ima osnovu zakona gotovu, koja govori o gospodarskom vieću, bilo tomu pomoženo; nu ja držim, da nije pomoženo, jer strukovnjaci moraju istomu na ruku ići.

U tom pogledu mislim, da bi ostalo polag toga, kako odbor predlaže. A ipak nisam zato, da bi se meritorno reklo, da uprava mora biti jeftinija, nego da se prihvate rieči gosp. Mrazovića „da bude što moguće jeftinija."

Predsjednik: Rieč ima gosp. zastupnik Kusević.

Svetozar Kušević: Vis. sabore! Ciela generalna debata vrtila se je jučer i danas oko toga, da se prištedi koliko moguće i da se štednja čim prije započme, to se ja takodjer izražujem za predlog odborov s naknadno donešenim izpravkom gosp. Mrazovića. I jedno i drugo opravdava, da nam treba štediti, o tom pako držim, da smo svi uvjereni a vis. vlada najprije. Predlog imade namjeru preporučiti zem. vladi, da štedi u obće novac

Digitized by Google

i nepoveća samoga osoblja, jerbo niti u prvom niti u drugom neobilujemo.

Ako se to postigne predlogom Mrazovićevim, onda je postignuto i ono, što je u predlogu odbora rečeno. Ako vis. vlada za shodno nadje, to ona svakako u smislu te štednje predloži zakonsku osnovu, kojom će se taj cilj postići.

Zato prihvaćam izpravak gosp. zastupnika Mrazovića.

Predsjednik: Želi li još tko govoriti.

Rieč ima gosp. predstojnik nutarnjega odjela.

Jovan Živković: Vis. sabore! Zadatak današnje vlade je zbilja težak. Kad je iste ove prigovore saslušala u odboru i potrudila se, uvjeriti gospodu o svom lojalnom postupanju u svakom obziru, evo ih danas po drugiput iste prigovore, tako da je vlada prisiljena opet se braniti u tom pravcu, da ili je razkalašna ili da neradi sustavno.

Ja nemogu mukom mimoići predlog odbora i gosp. zastupnika Mrazovića i držim, da je i jedan i drugi suvišan; zato jer je vlada, prije nego li je podniela u proračunu točku o centralnoj upravi, ne u jednoj, nego u više sjednicah izpitivala, što se može i gdje se može štogod prištediti. Mi smo bili u deficitu, pak onda je nastalo pitanje, kako ćemo potrebe namaknuti; a kod ove prilike vidjeli smo, da smo dosegli onu mjeru, od koje preići nesmijemo.

I tako se je moralo prištediti tamo, gdje se je baš učiniti moglo; i ovim načinom je po nazoru vlade stavka, koju ona predlaže, tako načinjena, da se smanjiti nemože.

Kad se je pako pored toga pojavila želja za još većom štednjom i je uslied te želje postao ovaj zaključak odbora, moram kazati, da je ovaj predlog odnosno izpravak gosp. Mrazovića suvišan.

Meni je žao, da moram ovdje opetovati ono, što sam u odboru kazao, zašto nisam za predlog odbora.

Ovdje se zahtieva, gospodo, osnova zakona o preustrojstvu vlade u 2 pravcih; da bude ona jeftinija i da budu razni odjeli zastupani po strukovnjacih.

Ja odobravam ovo razborito mnienje; samo kažem, da nije predlog za vremena stavljen. Nu kad se već o tom govori, moram reći, da uprava strukovnjačka može biti bolja, a nemože biti jeftinija.

Što se tiče jeftinoće, to imademo po nagodbenom zakonu trostruku upravu, uslied kojega n. pr. financijalni ministar neobavlja samo svoju struku, nego je i zajedno ministar komunikacija, politička uprava imade vršiti i one dužnosti, koje bi inače nespadale na nju, ako bi obstojali takodjer dotični organi.

Radi toga je naravna stvar, da nemože kod vlade biti manje od 3 odsjeka, niti nisam čuo, da bi ih moglo i manje biti. Ako to stoji, izvolite uzeti u obzir obsjeg poslova, koji spadaju na svak pojedini odjel, pak onda prosudite, je li moguće, da se isti poslovi s manjim brojem osoba obave?

Ja mislim, i vi mi ćete potvrditi, da dok ostaju poslí jednaki, nemože se smanjiti broj osoblja, dapače umnožiti se mora. Zašto?

Od kad su nove oblasti u život stupile, — uzmem primjer iz zadnjih 3 mjeseci, — to imade 2905 numera više, nego za ova ista 3 mjeseca lanjske godine; ako se sada to po progresiji računa, to ćemo sigurno doći do toga resultata, da bude u buduće za $^1/_3$ više brojeva kod vlade na rišenje stiglo, nego li do sada.

A uzprkos tomu povišenju posla, nije se kod vlade broj mjerodavnih osoba ništa pomnožio, osim toga, da se je kod odjela za bogoštovje i nastavu namjestio jedan savjetnik radi nove organizacije kod pučkih škola.

Zato, gospodo, pošto ovdje o osnovi kakvoj nemože biti govora; jerbo manje odsjeka biti nemože, a status se nemože prije promieniti, nego li znamo za uspjeh naše uprave, koja će se još nadopuniti sa 2—3 osobami u pravcu gospodarstvenom po ustrojstvu gospodarskoga vieća; tada istom mislim, da će vis. sabor imati priliku izraziti se o toj stvari, a za sada moram reći, da takova osnova zakonska nije od potrebe.

S toga bi izpravak gosp. zastupnika Mrazovića bio suvišan, nu ipak nisam proti tomu, ako se baš hoće usvojiti; — svakako pak molim, da se odbaci predlog odbora.

Predsjednik: Sada će se glasovati; i to najprije o predlogu odbora. Ako bi taj pao, onda će se glasovati o amendementu zastupnika Mrazovića.

Ona gospoda, koja su za to, „da se pozove vis. kr. zemaljska vlada, da predloži saboru na razpravu osnovu zakona o preustrojstvu centralne uprave u tom pravcu, da bude ova jeftinija i da budu pojedini odsjeci što više zastupani po strukovnjacih," — neka izvole ustati.

(Ustane samo trojica.)

Predlog odbora je dakle pao.

Ona gospoda, koja su za amendement gosp. zastupnika Mrazovića, koji glasi:

Kr. zemaljska vlada poziva se, da uzme u razmatranje, nebi li se kod centralne uprave dalo štogod prištediti;"

Ona gospoda neka izvole ustati.

(Većina.)

To se dakle prima.

Rieč ima gosp. izvjestitelj.

Izvjestitelj **Antun Jakić**: Na stavku 1. tekući br. 6 predlaže odbor vis. saboru, neka se potreba sa 6000 for. za „10 perovodnih vježbenika" izbriše iz ovoga i uvrsti u naslov 7.

Ovo je odbor predložio radi toga, što je ovo osoblje namienjeno kao pobočno osoblje za političke oblasti prve molbe, zato trošak ovoga osoblja svakako i spada u naslov 7.

Predsjednik: Prima li vis. sabor ovaj predlog odbora. (Prima.)

Bilj. **Jovan Šteković**: čita pod naslovom 1. stavku 2 („službovine.")

Digitized by Google

Rieč ima gosp. izvjestitelj.

Izvjestitelj **Antun Jakić**: Vis. sabore! proračunski odbor upravo vodjen tom željom, da se načelu štednje koliko više zadovolji, učinio je ovaj predlog. Na to ga je sklonula i ta okolnost, da bude onda gg. zastupnikom naroda olakšan pregled.

Dakle ovi su razlozi, koji su potaknuli proračunski odbor na to, da učini ovaj predlog, po kojem se vlada pozivlje, da u budgetu za god. 1877. ovu razdiobu upotriebi.

Predsjednik: Prima li vis. kuća odborov predlog, neka se vis. zemaljska vlada pozove, da u proračunu za god. 1877. uvrsti izdatke na centralnu upravu pojedinih vladinih odjela u dotična poglavja, u koja su uvršteni i ostali izdatci tih vladinih odjela.

(Prima se.)

Izvjestitelj **Antun Jakić** (čita): Na stavku 1. tek. br. 3. predlaže odbor visokomu saboru, neka pozove kr. zem. vladu, da predloži saboru na razpravu osnovu zakona o preustrojstvu centralne uprave u tom pravcu da bude ova jeftinija i da budu pojedini odsjeci što više zastupani po strukovnjacih.

Predsjednik: Čast mi je javiti, da je na ovaj predlog odbora podnio gosp. zastupnik Mrazović izpravak sliedećega sadržaja.

Bilježnik barun **Ljudevit Ožegović**: (Čita izpravak.) „Kralj. zemaljska vlada poziva se, da uzme u razmatranje, nebi li se kod centralne uprave dalo štogod prištediti."

Izvjestitelj **Antun Jakić**: Kako već rekoh, gospodo, proračunski odbor poveden brigom, da se makar u jednoj struci — ako nije moguće u viših — dokuči kakva takva prištednja; jer sravnjujuć nekoji članovi u odboru trošak centralne uprave naše zemlje prama drugim zemljam, činilo im se je, da je ovaj previše velik. Zato se je u odboru stvorio zaključak, neka vis. sabor pozove vis. vladu, da ona predloži na razpravu zakonsku osnovu, po kojoj bi se preustrojila centralna uprava tako, da bude koliko moguće jeftina i da budu strukovnjaci kod pojedinih odsjeka namješteni.

Ja dakle nemogu drugo, nego preporučiti vis. saboru ovaj predlog, da ga izvoli primiti.

Predsjednik: Rieč ima gosp. zastupnik Mrazović.

Mato Mrazović: Vis. sabore! Moj predlog je opravdan iz dogadjaja, što su se kasnije dogodili.

Kako vidi vis. sabor u drugom dielu ovoga odborovoga zaključka, kaže se u njem medju ostalim to, da imade smjer te promjene ići onamo, da budu što više zastupani strukovnjaci kod vlade. Kad je ono preporučio, mislio je naročito javno mnienje upotriebiti, da se kod vlade namjeste organi, koji bi bili naročito narodnomu gospodarstvu i pojedinim njegovim strukam vješti.

Medjutim, dok je odbor ovaj zaključak stvorio, podnese vlada visokomu saboru očitovanje, da je gotova osnova o uvedenju gospodarstvenog vieća. Ovime dakle prestaje potreba predloga odborovoga, u koliko se ovoga smjera tiče.

Što se tiče drugoga smjera, jeftinoće, to je mislim onaj, koji je ovaj predlog ovako nemjerodavnim načinom osnovao, bio bar upućen da se u istoj struci dade prištediti; nu meni se čini, da naprama današnjim okolnostim, s obzirom na to, što još neznamo točno što pojedini resort košta, s obzirom na to, što će bogoštovni i nastavni odjel povodom novoga zakona sa pučkimi školami mnogo više posla imati, i nezna se dosele, kako će se razširiti ti poslovi, meni se čini, zahtievati od vlade, neka podnosi zakonsku osnovu, bilo bi prerano, moglo bi vladu u nepriliku staviti i sabor u neugodni položaj, da bi morao od svih zaključaka, već učinjenih, odstupiti.

Zato držim, da će biti oprezniji, ako se samo stilizacija primi i rekne se: „neka se zemaljska vlada pozove da uzme u razmatranje, nebi li se kod centralne uprave štogod prištediti dalo." Smisao i namira moga izpravka nimalo se neodaljuje od predloga odbora, nego samo neveže ni vladu ni sabor tako peremptornim načinom.

Zato preporučujem moj izpravak.

Predsjednik: Želi još tko govoriti? (Javi se Franjo Folnegović.) Rieč ima gosp. zastupnik Franjo Folnegović.

Franjo Folnegović: Vis. sabore! Ja sam takodjer za predlog odbora. I ako bi mogao shvatiti, kako je to moguće, da budu pojedini odjeli zastupani po strukovnjacih, ako vis. vlada može takav sustav organizirati, ja ću ga drage volje podupirati.

Predsjednik: Rieč ima gosp. zastupnik Fodrocy.

Fodrocy: Vis. sabore! Ja sam za predlog odbora, akoprem gosp. izvjestitelj nije obrazložio, zašto je odbor zaključio, da se kaže, da bude uprava jeftinija, a sigurno je imao razloga tomu. Čuo sam jedan razlog ovdje od gosp. Mrazovića, da naime nije zastupano kod zem. vlade poljodeljstvo. Gosp. Mrazović je naveo, da bi zato što je vlada javila, da ima osnovu zakona gotovu, koja govori o gospodarskom vieću, bilo tomu pomoženo; nu ja držim, da nije pomoženo, jer strukovnjaci moraju istomu na ruku ići.

U tom pogledu mislim, da bi ostalo polag toga, kako odbor predlaže. A ipak nisam zato, da bi se meritorno reklo, da uprava mora biti jeftinija, nego da se prihvate rieči gosp. Mrazovića „da bude što moguće jeftinija."

Predsjednik: Rieč ima gosp. zastupnik Kusević.

Svetozar Kušević: Vis. sabore! Ciela generalna debata vrtila se je jučer i danas oko toga, da se prištedi koliko moguće i da se štednja čim prije započme, to se ja takodjer izražujem za predlog odborov s naknadno donešenim izpravkom gosp. Mrazovića. I jedno i drugo opravdava, da nam treba štediti, o tom pako držim, da smo svi uvjereni a vis. vlada najprije. Predlog imade namjeru preporučiti zem. vladi, da štedi u obće novac

Digitized by Google

i nepoveća samoga osoblja, jerbo niti u prvom niti u drugom neobilujemo.

Ako se to postigne predlogom Mrazovićevim, onda je postignuto i ono, što je u predlogu odbora rečeno. Ako vis. vlada za shodno nadje, to ona svakako u smislu te štednje predloži zakonsku osnovu, kojom će se taj cilj postići.

Zato prihvaćam izpravak gosp. zastupnika Mrazovića.

Predsjednik: Želi li još tko govoriti.

Rieč ima gosp. predstojnik nutarnjega odjela.

Jovan Živković: Vis. sabore! Zadatak današnje vlade je zbilja težak. Kad je iste ove prigovore saslušala u odboru i potrudila se, uvjeriti gospodu o svom lojalnom postupanju u svakom obziru, evo ih danas po drugiput iste prigovore, tako da je vlada prisiljena opet se braniti u tom pravcu, da ili je razkalašna ili da neradi sustavno.

Ja nemogu mukom mimoići predlog odbora i gosp. zastupnika Mrazovića i držim, da je i jedan i drugi suvišan; zato jer je vlada, prije nego li je podniela u proračunu točku o centralnoj upravi, ne u jednoj, nego u više sjednicah izpitivala, što se može i gdje se može štogod prištediti. Mi smo bili u deficitu, pak onda je nastalo pitanje, kako ćemo potrebe namaknuti; a kod ove prilike vidjeli smo, da smo dosegli onu mjeru, od koje preići nesmijemo.

I tako se je moralo prištediti tamo, gdje se je baš učiniti moglo; i ovim načinom je po nazoru vlade stavka, koju ona predlaže, tako načinjena, da se smanjiti nemože.

Kad se je pako pored toga pojavila želja za još većom štednjom i je uslied te želje postao ovaj zaključak odbora, moram kazati, da je ovaj predlog odnosno izpravak gosp. Mrazovića suvišan.

Meni je žao, da moram ovdje opetovati ono, što sam u odboru kazao, zašto nisam za predlog odbora.

Ovdje se zahtieva, gospodo, osnova zakona o preustrojstvu vlade u 2 pravcih; da bude ona jeftinija i da budu razni odjeli zastupani po strukovnjacih.

Ja odobravam ovo razborito mnienje; samo kažem, da nije predlog za vremena stavljen. Nu kad se već o tom govori, moram reći, da uprava strukovnjačka može biti bolja, a nemože biti jeftinija.

Što se tiče jeftinoće, to imademo po nagodbenom zakonu trostruku upravu, uslied kojega n. pr. financijalni ministar neobavlja samo svoju struku, nego je i zajedno ministar komunikacija, politička uprava imade vršiti i one dužnosti, koje bi inače nespadale na nju, ako bi obstojali takodjer dotični organi.

Radi toga je naravna stvar, da nemože kod vlade biti manje od 3 odsjeka, niti nisam čuo, da bi ih moglo i manje biti. Ako to stoji, izvolite uzeti u obzir obsjeg poslova, koji spadaju na svak pojedini odjel, pak onda prosudite, je li moguće, da se isti poslovi s manjim brojem osoba obave?

Ja mislim, i vi mi ćete potvrditi, da dok ostaju posli jednaki, nemože se smanjiti broj osoblja, dapače umnožiti se mora. Zašto?

Od kad su nove oblasti u život stupile, — uzmem primjer iz zadnjih 3 mjeseci, — to imade 2905 numera više, nego za ova ista 3 mjeseca lanjske godine; ako se sada to po progresiji računa, to ćemo sigurno doći do toga resultata, da bude u buduće za $^1/_3$ više brojeva kod vlade na rišenje stiglo, nego li do sada.

A uzprkos tomu povišenju posla, nije se kod vlade broj mjerodavnih osoba ništa pomnožio, osim toga, da se je kod odjela za bogoštovje i nastavu namjestio jedan savjetnik radi nove organizacije kod pučkih škola.

Zato, gospodo, pošto ovdje o osnovi kakvoj nemože biti govora; jerbo manje odsjeka biti nemože, a status se nemože prije promieniti, nego li znamo za uspjeh naše uprave, koja će se još nadopuniti sa 2—3 osobami u pravcu gospodarstvenom po ustrojstvu gospodarskoga vieća; tada istom mislim, da će vis. sabor imati priliku izraziti se o toj stvari, a za sada moram reći, da takova osnova zakonska nije od potrebe.

S toga bi izpravak gosp. zastupnika Mrazovića bio suvišan, nu ipak nisam proti tomu, ako se baš hoće usvojiti; — svakako pak molim, da se odbaci predlog odbora.

Predsjednik: Sada će se glasovati; i to najprije o predlogu odbora. Ako bi taj pao, onda će se glasovati o amendementu zastupnika Mrazovića.

Ona gospoda, koja su za to, „da se pozove vis. kr. zemaljska vlada, da predloži saboru na razpravu osnovu zakona o preustrojstvu centralne uprave u tom pravcu, da bude ova jeftinija i da budu pojedini odsjeci što više zastupani po strukovnjacih," — neka izvole ustati.

(Ustane samo trojica.)

Predlog odbora je dakle pao.

Ona gospoda, koja su za amendement gosp. zastupnika Mrazovića, koji glasi:

Kr. zemaljska vlada poziva se, da uzme u razmatranje, nebi li se kod centralne uprave dalo štogod prištediti;"

Ona gospoda neka izvole ustati.

(Većina.)

To se dakle prima.

Rieč ima gosp. izvjestitelj.

Izvjestitelj **Antun Jakić**: Na stavku 1. tekući br. 6 predlaže odbor vis. saboru, neka se potreba sa 6000 for. za „10 perovodnih vježbenika" izbriše iz ovoga i uvrsti u naslov 7.

Ovo je odbor predložio radi toga, što je ovo osoblje namienjeno kao pobočno osoblje za političke oblasti prve molbe, zato trošak ovoga osoblja svakako i spada u naslov 7.

Predsjednik: Prima li vis. sabor ovaj predlog odbora. (Prima.)

Bilj. **Jovan Šteković**: čita pod naslovom 1. stavku 2 („službovine.")

Digitized by Google

Predsjednik: Čast mi je javiti, da je na stavku 2. tekući br. 1. podnio gosp. zastupnik Popović izpravak glaseći, da se službovnina bana sa 4000 for. predložena briše.

Rieč ima gosp. Popović.

Stevo Popović: Vis sabore! Kad pogledam ja ovu stavku, u istinu nemogu vjerovati, da se hoće kod nas štediti. U 1. stavci na 1. mjestu stoji u naslovu, da iznosi plaća za bana 12,000 for., a ovdje stoji opet, da službovnina za bana iznosi 4000 for. Ja vjerujem, da ta svota za bana nije možda bog zna kako velikā, ali u naših okolnostih, gdje je siromaštvo tako veliko u zemlji, ipak je prilično znatna.

U obće se kod nas sve udara po „švabski,“ akoprem nije umjestno. Naš svietli ban nije magnat, nego prvi činovnik upravni u zemlji, za to neznam kako da bi nebio sa 12,000 for. dosta dobro plaćan, te bi mu se morala još dodati svota od 4000 for. pod naslovom „službovnine.“ Ja bi se usudio pitati, kako se ta svota motivira?

Summa summarum čini mi se, da su ove 4000 for. suvišne, i radi toga predlažem, da se brišu.

Predsjednik: Želi li još tko govoriti? (Javi se dr. Makanec.) Rieč ima gosp. zastupnik dr. Makanec.

Dr. **Milan Makanec**: Vis. sabore! Moj štovani drug gosp. zastupnik Popović imade pravo, ako predlaže, da se ova svota od 4000 for. briše; jerbo ako se kod nas već toliko govori o štednji, to mislim, da je umjestno, da se neštedi samo kod nekojih stvari, nego da se u obće svigdje štedi, gdjegod je moguće. Ali to stoji: kod nas se štedi samo ondje, gdje bi se nikako štediti nesmjelo, a obratno se neštedi, gdje bi se lahko punim pravom štedilo.

Kod ove točke je izpravak posve opravdan, ne kao da bi se možda htielo time navaljivati proti banu, to nipošto, nego okolnosti kod nas su takove, koje ovaj izpravak posve temeljitim čine. Ja mislim, da sa 12,000 for. na godinu može onaj, koji i neima privatnoga imanja, sasvim lahko izlaziti; narod pako demokratičkih načela oprostiti će svojemu banu, ako on plaći od 12,000 for. svoje stanje kao takav prilagodi; i baš taj njegov više priprosti život će mu kod puka tim veći ugled pribaviti, osobito ako on kao prvi činovnik uprave svoje dužnosti točno vrši. — Ja takodjer velim, da nije umjestno, ako imade jedan činovnik uprave, makar i ban, za 4000 for. više plaće nego li iznosi ona svota, koja se za ukupno pučko školstvo preliminira.

Primjetimo, gospodo, one 4000 for. svoti za pučke škole, a biti će ban kao i svaki drugi rodoljub, što dakako ban mora biti u prvoj vrsti, podpunoma umiren ovom promjenom; ili učinimo 8 stipendija po 80 for., što će takodjer svakako više koristiti, nego li kakve gostbe, koje bi se davale, a mi ćemo zajedno svietloga bana riešiti a uvjek dužnosti svake gostbe.

Predsjednik: Rieč ima gosp. predstojnik nutarnjega odjela.

Jovan Živković: Vis. sabore! Meni se u istinu čini čudno, da se ovakove stvari pojavljaju u našem saboru; nu ipak nemogu propustiti, da i na to u kratko odgovorim.

U banu se spajaju 3 ministarstva; a osim toga, da se ta 3 svojstva u njem spajaju, on je i glava zemlje. U Cislajtaniji imade jedan šef kod ministarstva 3000 for. doplatka, a svaki Statthalter ima 2—3000 for. više plaće nego li naš ban. A zbilja ban je ona osoba, koja reprezentira nekoje dostojanstvo naše zemlje. Ako ćemo pak već ići na to, da u to ime nikakve žrtve nedoprinosimo, onda zbilja možemo i svaki krajcar brisati. — Osim toga znati će vis. sabor, da je jedno i drugo u zakonu osnovano; zato mislim, da mi netreba o toj stvari rieči trošiti.

Predsjednik: Glasovati će se najprije o predlogu odbora, koji glasi, da se u stavki 2. tek. br. 1. ostavi svota od 4000 for. kao službovnina za bana.

Ona gospoda, koja su za to, neka izvole ustati. (Većina.)

Ovaj je predlog dakle primljen, odpada nužda glasovati o izpravku gosp. zastupnika Popovića.

Bilježnik **Jovan Šteković** čita stavku 3.

Predsjednik: Čast mi je javiti, da je na ovu stavku tek. br. 1. podnio gosp. zastupnik Popović sliedeći izpravak: Neka se na mjesto „odielo za 12 poslužitelja po 70 for. 840 for.“ stavi mjesto 70 for. 40 for., te prema tomu promieni ukupni iznosak na 480 for.

Rieč ima gosp. Popović.

Stevo Popović: Vis. sabore! Meni se čini, da je posve suvišno trošiti toliku svotu na odielo poslužnika, jerbo nije potrebno, da im se nabavlja bog zna kako fino odielo, a za nabavljanje sasvim pristojna odiela dovoljna je svota od 40 for. za pojedinu osobu. I uslied toga dade se ovdje prištediti 360 for. što nije u naših okolnostih, gdje imademo toliko drugih priekih potreba namiriti, nikakva malenkost.

Preporučujem dakle vis. kući svoj izpravak.

Predsjednik: Rieč ima gosp. dr. Makanec.

Dr. **Milan Makanec**: Vis. sabore! Ja podupirem sasvim kratko izpravak gosp. Popovića još s toga razloga, što je iznos za odielo kod svih drugih poslužitelja uračunan sa 40 for., a samo ovdje 70 for.

Ako je iznos od 40 for. kod svih drugih — i kod sveučilištnih poslužnika — dovoljan, to nemogu pojmiti, zašto bi morali na odielo poslužitelja kod vlade, kojih ona toliki broj potrebuje — više trošiti? Zašto nebi bili odjeveni, kao što su poslužnici kod sveučilišta. Za nas imade sveučilište više ugleda, ali ja mislim, da se ugled vlade onda, ako su njezine sluge skuplje obučeni, neće povisiti.

Predsjednik: Rieč ima gosp. predstojnik nutarnjeg odjela.

Digitized by Google

Jovan Živković: Vis. sabore! Meni je jako žao, što se toli često ovdje vodi paralela medju Krajinom i našom zemaljskom vladom. Mogao bih uztvrditi, da dotična gospoda nisu jasno shvatila odnošaje u vojnoj Krajini; a u obće, gospodo, mi nesmijemo dirati u krajišku vladu, a ja sam dužan i kadar braniti ono, što je naše, a nipošto nisam voljan, pačati se u ono, što je tamo. — Osim toga vidim, da gospoda nisu shvatila razlog, s kojega se u proračunu opredjeljuje dotična svota za odjeću. Dosada dobivali su naši podvornici novac za odjeću, a taj se je novac često stavio jednostavno u džep, a naši su podvornici hodili poderani, pa se je s toga razloga svakako pokazala nužda, da im se dade odielo u naravi, da budu dostojno obučeni. A sada se je morala odjeća nabaviti odmah za 3 periode: za zimno, proljetno i ljetno doba. To je razlog, da je tomu tako. (Živio!)

Predsjednik: Jeli voljan vis. sabor primiti predlog odbora, da se stavi u proračun odielo za 12 poslužitelja po 70 for.?

(Prima se.)

Odpada nužda glasovati o predlogu gosp. zastupnika Popovića. — Stavka 4. i 5.

Jovan Steković: (Čita stavku 4. i 5.)

Ivjest. **Antun Jakić**: (Čita.) „Na stavku 5. predlaže odbor vis. saboru, neka se briše 3855 for., a dozvoli 25,147 for.

Predsjednik: Na ovu stavku podnio je gosp. Popović sliedeći izpravak: (Čita.)

Ova se stavka neka dozvoli samo sa 20,000 for.

Rieč ima gosp. zastupnik Popović.

Stevo Popović: Vis. sabore! Odkad je meni u dio pala sreća, da se nazivljem članom vis. ove kuće, čitam svuda i razabirem, da je ova naša uprava „non plus ultra.“ Ja sam sebi iz svega toga predstavio takav organizam, proti kojemu nebi bilo prigovora; nu vidim ovdje, da se ova stavka od 29.000 for. upotrebljuje na putne troškove i nadnice.

Ako ja to pravo razumijem, to je ta svota „summa summarum“ opredieljena upravo za centrum uprave, a meni se čini, da je 20,000 for. za ovu svrhu strašno mnogo; a proračunski odbor nijednom riečju netumači, u koje svrhe su ta putovanja i nadnice. Moguće, da je taj novac opredieljen u kakove posebne agenture. (Mrmljanje.)

Ja sam nastojao, da se čim više novaca našoj zemlji pripštedi, zato sam predložio, da se stavi u tu stavku samo 20,000 for.

Predsjednik: Rieč ima gosp. dr. Makanec.

Dr. **Milan Makanec**: Vis. sabore! Ja sam bio u proračunskom odboru, gdje se je ta stvar nekoliko razpravljala. Tu se je spominjao prigodom ove stavke kao nadničar gosp. prof. Golub sa 800 for., tu se je govorilo o ravnatelju računovodstva, tu imade troškova za „Narodne Novine“ i njihovu štamparnu; što mi se sve veoma čudnovato čini. Nu glavna je stvar ipak samo putni trošak od 20.000 for.

I opet sam prinužden spomenuti krajišku upravu, koja je ukupno za putne troškove opredielila 7,300 for. za god. 1875.

Mi smo se često tužili na kojekakve nevolje u narodu, kao što na glad, na loše sudove, i dočim znamo, da se je u Krajini takovo stanje naroda često pregledavalo i iztraživalo, nismo ipak čuli, da bi se jedan takav visit od strane zemaljske vlade kod nas obavio. Samo o putovanju bana u Granicu čuli smo, i o putovanju njegovu i predstojnika nutarnjega odjela u Peštu.

I to je posve istina. Ako se uzme 20,000 for. na godinu, to dodje skoro do 2000 for. na mjesec. Ja mislim, da nije od nikakove koristi, ako činovnik vlade, umjesto da sjedi u uredu, putuje po Pešti, jer priznati mora svatko, da bi se mnogo toga moglo s dopisivanjem svršiti, a da se time nikada zakon povriedio nebi; u ostalom držim, da nije možda da naša vlada neprekidno konferira s ugarskim ministarstvom, jer se time svakako vriedja naša samostalnost. — Ako se od toga načina nenamjerava odustati, to će se svake godine zahtievati veća žrtva, jer naravna je stvar, da se ta svota opredieljuje uvjek prema broju pomagača, koji hoće da elegantno putuju . . . . . Ja držim, da ta svota za koje kakve pomagače nije nuždna, jer sam osvjedočen, da bi oni mnogo više koristili zemlji, da nadgledaju svoje urede; pa s toga mislim, da su ovi navodi opravdani.

Franjo Folnegović: Ja bih molio samo malu primjetbu. Kako sam čuo treba 12 poslužnika za dvorbu u uredih. Nebi li vis. sabor uvažio, da imade u nas 150 restanta, koji dan na dan dangube, pa ako bi se tim reštantom svakomu 40 novč. na dan opredielilo, za toliko se dobije težak na placu, to bi se tim načinom moglo nešto prištediti. (Smjeh.)

Predsjednik: Najprije se glasuje o predlogu odbora. Ona gospoda, koja su za to, da se predlog odbora prima, neka izvole ustati.

(Prima se.)

Odpada nužda glasovati o izpravku gosp. Popovića.

Bilježnik **Jovan Steković**: Čita stavku 6 i 7.

Predsjednik: Čast mi je javiti, da je stigao na točku 7. sliedeći izpravak.

Bilježnik **Konrad Filip**: (Čita.) Ova stavka ima se ovako stilizirati: „banu na razpolaganje za pomoć prebjeglim Bosancem i Hercegovcem 10,000 for. Ako pak taj izpravak padne, neka se ciela stavka briše.

Predsjednik: Rieč ima gosp. zastupnik Popović.

Stevo Popović: Vis. sabore! Ja se jako čudim, kako to, da se stavi u proračun za bana 12,000 for., onda opet kao službeni doplatak 4000 for, a sada još pridolazi dispozicionsfond sa 10,000 for. Ako se u ovom posliednjem slučaju kaže, da stoje ove hiljade banu na razpolaganje, to po mom mnienju ništa drugo neznači, nego

Digitized by Google

neka ih da, komu hoće, i u koju svrhu mu god drago. (Sada govori cielu izreku nerazumljivo; uslied toga pitanja sa svih strana: „šta? šta?)

Da smo mi država, onda bi još mogao razumjeti, kamo onih 10.000 for. idu, nu mi smo samo provincija, da smo država, onda bi pojmio, da možemo imati vlastite interese i potrebe domaće zemlje, koje treba namirivati.

Nu gospodo moja! Nemojte misliti, da ja predbacujem vladi ikakvu nemoralnu tendenciju, ipak se nemogu složiti s time, da bi se morala svota od 10,000 for. samo tako bez ikakvog dostavka predati na razpolaganje. A sasvim bi odobravao to, da se svietlomu banu stavi ova svota na razpolaganje, a da se kod ove prilike izrično kaže, da ih upotriebi u svrhu podpomaganja prebjeglih Bosanaca i Hercegovaca. Samo u tom slučaju mogao bi glasovati za ovu svotu. Gospodo moja! Ako se obazriemo na jadno stanje braće naše u susjednih nam zemljah, ako pomislimo, u kakvih se potrebah nalaze osobito sada u zimi, kad su morali ostaviti svoju kuću, svoje ognjište, — hoćemo morati priznati, da je svrha, koju sam predložio doista tako liepa, da mislim odpada nužda nadalje moj izpravak vis. kući preporučati.

Predsjednik: Rieč ima gosp. dr. Makanec.

Dr. **Milan Makanec:** Vis. sabore! Ja prihvaćam izpravak gosp. Popovića. U istinu čudno i smiešno je pitanje dispozicionsfonda kod nas. Ako se je toliko puta prigodom razprave o proračunu naglašivalo načelo štednje kao veoma nuždno i potrebito, to ja nemogu vjerovati, je li vam u istinu do te štednje toliko stalo, koliko se je poudaralo, ako ovu svotu od 10,000 for. u takovu svrhu dozvolite.

Gospodo moja! Ja pitam bar za glavno načelo, po kojem se traži taj dispozicionsfond. Ako je slobodno reći, neka se kaže javno, i mi ćemo vidjeti, da li su ova označena pitanja takova, da se može na nje trošiti 10,000 for. Ako se načela niti označiti nemogu, to vas, gospodo, pitam: kako može koji zastupnik sa savješću za te 10,000 for. glasovati?

Svietli ban izjavio se je kod nekoje prilike, da je imala „Agramerica“ deficit, a gosp. predstojnik nutarnjega odjela kaže, da se za „Agramericu“ i „Narodne Novine“ ništa nezahtieva; — onda je po mom mnienju više nego jasno, iz dispozicionsfonda pokriva se deficit „Agramerice.“ Po kojem pravu se može reći, da se ono što se iz dispozicionsfonda troši, da se netroši iz zemaljskih sredstava? A ja pitam: Što se time načinom podupira? Mi govorimo za slobodu, za samostalnost naše domovine, a sa ovom svotom od 10.000 for. radi se proti nam, bori se proti našim načelom. Mi pako plaćamo onaj novac, kojim se vladinoj stranci pružaju sredstva, da se bori proti stranci, koja ide za tim većom neodvisnostju naše domovine od Ugarske.

Nu kad se na taj fond tako rado veže i pitanje povjerenja, to bi ja rado znati, je li visi povjerenje sabora naprama banu od toga, da ban može 10,000 for. trošiti, bez da je dužan, biti o tom komu odgovoran. Mnogi će se naći, koji smatraju za neprovidno ovakovo postupanje, i koji bi tražili i željeli, da on položi o tom račun, da se naime znade, zašto se je taj novac tražio. I zato bi i ja želio, da se, makar i ne pod javnošću, to opravda.

Nu budući se nenaglašuje nijednim slovom, kamo se taj novac troši, to mi se čini, da se ti razlozi spomenuti nesmiju, — i da onda nam drugo nepreostaje nego da votiramo. Kod ove prilike opet spominjem da preuzv. gosp. Mollinary neima nijednoga krajcara dispozicionsfonda, akoprem bi ga on više trebo, nego naš svietli ban.

U ostalom ako je tu pitanje povjerenja, to možete reći: mi nedajemo iz načela štednje; ali ja naglašujem naročito, da se to neima smatrati kao izraz nepovjerenja, ako se svota nedozvoli. Kad bi se pako time imalo izraziti povjerenje, ja bi i s toga nebio zato, da se ovih 10,000 for. dadu; jerbo moram iskreno reći, da ja u sadanju vladu povjerenja neimam. Svietli ban nenalazi za vriedno, doći u jednu sjednicu, a on je i zastupnik grada Belovara; on je preuzeo zastupstvo, i ako mu se baš neće sjediti na ovih klupah, gdje mi sjedimo, neka barem zauzme na crvenom fotelju tamo mjesto svoje. Ja mislim, da se onaj, koji bez prijave vis. kući izostane dan na dan iz sjednica, smatrati ima kao da je položio mandat.

Predsjednik: (ga prekine:) Ja moram kazati, da te drakoničke naredbe neima. U ostalom je Njeg. Preuzvišenost nepolazak svoj kao narodni zastupnik predsjedničtvu izpričala, pošto je raznimi poslovi tako zapriečena, da joj nije moguće sjednice polaziti.

Dr. **Milan Makanec:** Čita nekoji §. „članovom sabora je dužnost itd.“

Na toliko stoji, da je dužnost svih zastupnika u tom pogledu jednaka, neizuzev niti bana.

Kad se je vodila razprava o proračunu, bila bi svakako dužnost, da on kao prva osoba zemaljske vlade sjedi u lice svoga sabora, tim više što je kao zastupnik dužan ovdje sjediti. Zato opominjem slavno predsjedničtvo, da ga pozove.

Predsjednik: Hvala liepa na tom. Ja mislim, da sam činio što mi je dužnost. U obće pako mislim, da će svietli bao činiti svoju dužnost, i nadam se, da će znati odgovoriti na to primjerno.

Dr. **Milan Makanec:** Meni se zbilja tim više čudnovato čini, pošto je svietli ban u klub dolazio, je li smatra, da je dužan doći u klub, a ne u sabor. Tu se vidi, kako gg. članovi vis vlade smatraju odnošaj prama saboru i prama klubu . . .

Predsjednik: Ja mislim, — ovakovih scena u nijednom saboru neima, — izvolite sada o stvari govoriti.

Dr. **Milan Makanec:** To ja moram, jer se radi o povjerenju, i ja obrazložih, zašto ga nemogu imati i neimam ga. — Uzmite potrebe kod sveučilišta za naobrazovanje u pojedinih strukah, te su takove, da se sa 2000

Digitized by Google

for. nemože ništa učiniti, tamo možebiti svota veća, tamo je i potrebno, da bude. U obće imade kod nas mnogo skrajnih potreba, koje treba namiriti; i uzmite naše odnošaje sa koje god strane hoćete, vi nećete biti kao domoljubi vlastni, da cielih 10,000 for. bacite u dispozicionsfond. Ako pak u ostalom hoćete, da se ova svota stavi svietlomu banu na razpolaganje, to se neka na dotičnom mjestu u proračunu uvrste rieči, da se imadu novci upotriebiti kao podpora za amo pribjegle Bošnjake i Hercegovce. Svatko, tko je gledao ovo siromaštvo, tko je vidio ove jadne sirote itd., morati će priznati, da ovim načinom naša kraljevina čini dužnost, koju joj nalaže čuvstvo čovječnosti i bratske ljubavi. S toga sam za g. Popovića izpravak.

Predsjednik: Rieč ima gosp. predstojnik nutarnjega odjela.

Jovan Živković: Vis. sabore! Meni je žao, da se je ovdje povela rieč, koja nije bila dobro promišljena. Gospodo moja! ako se u tom pogledu obazrete u Peštu, to ćete riedko kada moći vidjeti, da su svi ministri u svojih foteljih, a još riedje, da je sam president. U ostalom ja poričem svakomu članu visoke ove kuće, da on nemože kazati, da ondje, gdje ja sjedim bana neima. Sjetim vas samo na odnosni §. koji veli: kad je ban zapriečen, zastupa ga predstojnik nutarnjega odjela. (Živio! Tako jest!) S toga ja mislim, da ban ovdje odsutan nije.

Što se tiče drugoga pitanja, da li on kao narodni zastupnik vrši svoju dužnost, to ste, gospodo, čuli, da je svietli ban molio predsjednika za dopust, pošto mu silni poslovi nedozvoljuju ovdje sjediti. Uzmite nadalje, da ja moram od rana jutra do kasne večeri raditi, da moram biti u odboru, onda u saboru, zato mora svietli ban moje dužnosti riešavati. Dakle na koliko svietli ban nije točan u tom pogledu kao zastupnik, to je tim više točan kao ban. Nadje li za shodno, da je njegova osobna prisutnost ovdje potrebita, to sigurno neće svoje dužnosti propustiti.

A sada neka odgovorim na nekoje primjetbe.

Ovî su izpravci samo zato učinjeni, da se može kod svake točke samo na nagodbu udarati.

Ovdje se neradi toliko o dispozicionsfondu itd. nego samo do toga je gospodi od lievice stalo, da se može kazati, da to i to nevalja, da su zakoni nevaljani.

Ako bi bila naša opozicija onakova, kao što je lievica u Pešti, ali to još nikada nije bilo, akoprem opetovano kaže, da je lojalna opozicija. Nego njojzi je do toga stajalo, da kod svake prilike udara na zajedničke poslove, do toga namah dodje, ali da ona kaže, kako trebamo postupati, da dodjemo na bolje, toga nikad nečini, valjda jer sama neznade (Živio! Živio!)

Zatim se uvjek pojavlja prigovor: „Putuje se u Peštu, putuju se u Peštu.“ To je istina, da se putuje, ali to se čini u smislu i duhu zakona, jer drugčije biti nemože.

Ako se tvrdi protivno, to ja naglašujem, da se čini iz flagrantne ignorancije. (Tako jest!)

Jedan od gospode opozicionalaca izvolio je kazati, da gdje neima atributa „država“, tamo nije treba dispozicionsfonda. (Glas na lievoj: Molim liepo.) Ovdje je hotimice učinjeno izvraćenje pravnih pojmova. Jer tko kaže, da ovo naše nije državna autonomija, — taj ili nezna, što je pravo, ili neće da znade. (Tako je!) Mi smo država u svom smislu rieči, gospodo moja! To se je već u ovoj kući toliko puta dokazalo, da neću više toga opetovati.

Ovdje se je osoba presv. gosp. Mollinary-a napomenula. Ja neznam, jeli on treba dispozicionsfonda ili ne, nu nije liepo, da osoba . . . . . (Dr. Makanec veli: To je bila stvar, a ne osoba.)

Predsjednik: Molim mir!

Što se tiče dispozicionsfonda samoga, o tom neću mnogo rieči trošiti.

Samo ono moram odbiti, da bi se on mogao upotriebiti u onu svrhu, štono je bila od strane lievice napomenuta, naime za našu nesretnu braću u Bosni i Hercegovini. To je, gospodo moja, teret državni, u tu svrhu mi doprinašamo uredno onim putem, kojim to čini svekoliko pučanstvo naše monarkije. Osim toga ta braća imadu u nas svoje utočište; dakle doprinaša naš narod više, nego ikoji drugi, u svrhu uzdržavanja tih nesretnika. Osim toga napominjem jošte piću za marvu, koju takodjer u velikom dielu dajemo, neimajuć je niti dosta za našu marvu, po tom će i naša marva mnogo izgubiti.

S tih razloga mislim, da naša vlada i onako dosta čini u napomenutu svrhu i nemože se još više zahtievati.

Da u ostalom taj dispozicionsfond imade svoju svrhu, to je odavna poznata stvar; jer u našoj zemlji imade toli silnih potreba, koje treba namiriti svietlomu banu, i u toliko je ta stvar pouzdanja — neću reći povjerenja — u onu osobu, koja stoji na čelu vlade, u koju vis. sabor imade dakle toliko pouzdanja, da će zbilja ona upotriebiti dotičnu svotu za razne potrebe, o kojih pokrića neima i potrebe, o kojih se nemože tražiti indemnitet.

Toliko o dispozicionsfondu. Ja se nadam, da će s ovih razloga vis. sabor ovu svotu votirati.

Predsjednik: Rieč ima gosp. zastupnik Folnegović.

Franjo Folnegović: Vis. sabore! Neobično se žestoko navaljuje na gosp. dra. Makanca, zato, što misli da i ovdje imade svietli ban sjediti, a ne samo u klubske sjednice dolaziti.

Predsjednik (ga prekine:) Molim ovo nespada na stvar. — Pošto se nitko više za rieč nije prijavio, to ima rieč gosp. izvjestitelj.

Izvjest. **Antun Jakić**: Vis. sabore! Istina je, da u svih parlamentih uvjek opozicija baš ovu rubriku uzme na um, jer se ovdje pruža prilika za diskreditirati vladu; nu to leži uvjek u pravu i dužnosti opozicije same.

Ovaj dispozicionsfond nije tako naopačan, kao što se

Digitized by Google

baš išto. Po mom mnienju se može i na dobru svrhu obratiti. Samo se pita, imade li parlament toliko vjere u onoga chefa, komu on daje dotičnu svotu na razpolaganje u one svrhe, koje su potrebite. (Pravo! na lievoj.) Ja držim, da je to pitanje povjerenja, i bio sam u istinu proti ovakomu fondu, dok nisam imao pouzdanja naprama chefu, da će ga u dobre a ne u zle svrhe upotriebiti. Ali odbor proračunski držao je to, da imade razloga vjerovati podpuno svietlomu banu Mažuraniću, da će on onom svotom razpolagati onako, kako iziskuje interes naše domovine. (Živio! u sredini i na desnoj.)

S toga mislim, da se može ova točka bez svakih skrupula prihvatiti.

Predsjednik: Sada će se glasovati. Ona gospoda, koja pristaju uz predlog odbora, neka izvole ustati.

(Većina.)

Predlog je primljen; odpada nužda glasovati o izpravku gosp. Popovića.

Bilježnik **Jovan Steković**: (Čita stavku 9, 10, 11. 12.)

Izvjest. **Antun Jakić**: Vis. sabore. (Čita:) „Na stavku 12. tek. br. 1. predlaže odbor vis. saboru, da se izdatak „za perovodnoga pristava Mladena Dolovčaka“ u ukupnom iznosu od 720 for. briše.

Prema tomu predlaže se, neka vis. sabor izvoli odobriti naslov 1. sa 225.487 for.“

Predsjednik: Prima li vis. sabor predlog odbora? (Prima se.)

Pošto je već 7 sati, to ja završujem sjednicu uričuć buduću za sutra u 10 sati prije podne.

Dnevni red buduće sjednice biti će: treće čitanje osnove zakona o konačnom razterećenju izvanselištnih, krčevinskih, gornih i činženih zemalja; zatim nastavak specijalne debate o proračunu.

Digitized by Google

Petnaesta saborska sjednica,

držana dne 5. studenoga 1875. u 10 sati prije podne, pod predsjedničtvom saborskoga predsjednika g. Nikole Krestića.

Sadržaj: Zapisnik prošle sjednice. — Interpelacija zast. Filipa radi zadružnoga zakona u županiji belovarskoj — Interpelacija Ante Zindla glede uloženja šumskog novca obćine porečke u osječkoj štedionici. — Odgovor Jov. Živkovića na interpelaciju Paje Kolarića glede zla stanja cesta u Slavoniji. — Dnevni red: 3. čitanje zak. osnove o konačnom razterećenju izvanselištnih, krčevinskih, gornih i činženih zemalja. — Nastavak specialne debate o proračunu.

(10 $^1/_4$.)

Predsjednik: Sjednica počimlje. Molim gosp. bilježnika, da izvoli pročitati zapisnik prošle saborske sjednice.

Bilježnik **Filip** (Čita :)

Zapisnik

XIV. sjednice sabora kraljevinah Dalmacije, Hrvatske i Slavonije držane dne 4. studenoga 1875. u glavnomu gradu Zagrebu pod predsjedničtvom predsjednika Nikole Krestića u prisuću 50 članova sabora.

Od strane vlade prisutni odjelni predstojnici Jovan Živković i dr. Pavao Muhić, zatim odsječni savjetnik Dane Stanković.

1) Predsjednik otvara sjednicu u 10 satih prije podne, te bi čitan zapisnik prošle sjednice, koji bi bez primjetbe ovjerovljen.

2) Odbor za zemaljski proračun predloži izvješće o proračunu saborskih troškova za vrieme od 23. kolovoza 1875 do 31. prosinca 1875. koji se na dnevni red stavlja.

3) Zastupnik grof Miroslav Kulmer poduprt po 10 članova sabora podnaša sliedeći predlog:

Visoki sabor kraljevinah Hrvatske, Slavonije i Dalmacije neka izvoli zaključiti:

Da se zemaljska vlada pozivlje, neka još za vrieme ovoga sabora osnovu zakona o uredjenju patronatskih odnošajah saboru predloži.

Ovaj predlog ima se tiskati i na dnevni red staviti.

4) Zastupnik Josip Beruta poduprt po 10 članova sabora podnaša sliedeći predlog:

Podpisani predlažu, neka visoki sabor izvoli zaključiti:

Kr. zemaljska vlada pozivlje se, da čim prije podnese na saborsku razpravu osnovu zakona ob uredjenju gradskih municipijah.

Ovaj predlog ima se tiskati i na dnevni red staviti.

5) Zastupnik Franjo Folnegović stavlja na preuzvišenoga bana sliedeću interpelaciju:

Jesu li Preuzvišenosti Vašoj kao banu kraljevine Slavonije, Hrvatske i Dalmacije poznate one okolnosti, koje po glasu previšnjega odpisa, kojim je ovaj sabor otvoren, da se hrvatska Krajina jošte s Hrvatskom sjedinila nije.

Ako nisu: kako opravdava Preuzvišenost Vaša kao ustavni ban hrvatski svoj supodpis pod onim kraljevskim reskriptom?

Ako pak jesu: misli li Preuzvišenost Vaša kao ustavni i odgovorni ban hrvatski, da ih je obzirom na ovdje iztaknute, te svestrano poznate proturazloge dužna saboru ovomu na prosudjenje ili možda bar na umirenje objaviti? koja se interpelacija Preuzvišenomu banu dostaviti ima.

6) Zastupnik Vinko Seitz stavlja na zemaljsku vladu sliedeću interpelaciju.

1. Da li si je vis. kralj. zemaljska vlada pribavila osvjedočenje o tom, kako je neshodno i togotno za dotične žitelje, da su obćine Orle, Novo Čiče, Velika Gorica i Odra pridieljene podžupaniji sisačkoj?

2. Ako da, hoće li na skoro shodne mjere poprimiti, da ovo stanje promieni te prepomenute obćine pridieli podžupaniji u Zagrebu; — koja se interpelacija preuzvišenomu banu dostaviti imade.

7) Na dnevnom je redu nastavak generalne razprave o zemaljskom proračunu za god. 1876 tečajem koje podpredsjednik Mirko Hrvat predsjedničku stolicu zauze, koji sjednicu u $^1/_4$2 sata digne te istu do po podne 4 sata odgodi.

*

Digitized by Google

Nastavljeno
u 4 sata po podne pod predsjedničtvom saborskoga predsjednika Nikole Krestića.

Nastavlja se generalna razprava o proračunu.

Na pitanje predsjednika da li se u načelu prihvaća zakonska osnova o proračunu za potrebštine unutarnje samouprave kraljevinah Hrvatske i Slavonije za g. 1876 za podlogu specijalne debate; — prima se ovaj predlog proračunskoga odbora ogromnom većinom.

Iza toga prodje sabor na specijalnu debatu toga malo pre prihvaćenoga proračuna te iza pročitane prve stavke naslova 1. „zemaljska vlada" predlaže proračunski odbor, na stavku 1. tekući broj 2 „neka visoki sabor izvoli pozvati kraljevsku zemaljsku vladu, da u proračunu za god. 1877 uvrsti izdatke na centralnu upravu pojedinih vladinih odjelah u dotična poglavja, u koja su uvršteni i ostali izdatci tih vladinih odjela" prima se ovaj predlog proračunskog odbora.

Na stavku 1. tekući broj 3. predlaže odbor visokomu saboru, neka pozove kraljevsku zemaljsku vladu, da predloži saboru na razpravu osnovu zakona o preustrojstvu centralne uprave u tom pravcu, da bude ova jeftinija i da budu pojedini odsjeci što više zastupani po strukovnjacih — a zastupnik Mrazović izpravak na predlog proračunskoga odbora k točki i alineji drugoj. „Nakon rieči u drugom redku „vladu" neka se izpusti sav sadržaj iste alineje a mjesto toga da se umetne ovo: da uzme u razmatranje, nebi li se kod centralne uprave dalo štogod prištediti." Prima se izpravak Mrazovićev.

Na tekući broj 6. stavku 1. predlaže odbor visokomu saboru, neka se potreba sa 6000 for. za „10 perovodnih vježbenikah" izbriše iz ovoga i uvrsti u naslov 7. koji predlog prima sabor.

Na stavku 2. tekući broj 1. stavlja zastupnik Stevan Popović sliedeći izpravak: „na stavku 2. naslov I. za bana 4000 for. službovine briše se" koji se odbija te prima stavka 2. po predlogu proračunskoga odbora.

Na stavku 3. tekući broj 1. stavlja zastupnik Stevan Popović sliedeći izpravak: „u mjesto za 12 poslužitelja 70 for. da se stavi" „odielo za 12 poslužitelja po 40 for. = 480 for. koji se ipak odbija, te prima ova stavka po predlogu odbora.

Stavka 4. Pripomoći prima se bez promjene.

Na stavku 5. predlaže odbor, neka se briše 3855 for. a dozvoli 25.147 for. a zastupnik Popović sliedeći izpravak „za uredske, pisarničke, putne troškove i nadnice 20.000 for. prima se predlog odbora.

Stavka 6. prima se bez primjetbe po predlogu odbora.

Na stavku 7. „za razne potrebe banu na razpolaganje" stavlja narodni zastupnik Popović sliedeći izpravak „na podpomaganje bosansko-hercegovačke sirotinje amo prebjegle, eventualno ako ovaj izpravak padne, neka se ova ciela stavka izostavi — koji izpravak ipak primitkom stavke 7. po predlogu odbora zabacuje se.

Stavka 8. 9. 10. 11. prima se po predlogu odbora. Na stavku 12. tek. br. 1. predlaže odbor vis. saboru, da se izdatak za perovodnoga pristava Mladena Dolovčaka u ukupnomu iznosu od 720 for. briše, koji se prima.

Stavka 13. prima se bez primjetbe.

Na to zaključi predsjednik sjednicu uričuć buduću za dan 5. studenoga u 10 satih prije podne.

Filip s. r. **Krestić** s. r.

Predsjednik: Ima li kakove primjetbe na ovaj ovako sastavljeni zapisnik.

(Neima.)

Prigovora neima, zapisnik se verificira. — Vis. sabore. Na ovaj vis. sabor stigao nije nikakav podnesak.

Rieč ima gosp. zastupnik Filip, da stavi interpelaciju.

Konrad Filip: Vis. sabore! U županiji belovarskoj postoji mjesto zadružnoga zakona neka naredba od 8. lipnja god. 1870., koja nije samo veoma tegotna i nepravedna, nego je prava ironija na pravni pojam zadruge. Vis. vlada to vrlo dobro znade, pak ako ne, mogla je već saznati iz premnogih predstavaka, pritužba, utoka i molba, koje su u zadružnom pogledu na tu visoku vladu stigle. Vis. vlada je to uvažila te za prošloga zasjedanja saborskoga obećala, da će u tom pogledu osnovati zakon zadružni, koji bi i u županiji belovarskoj imao valjati. Vis. vlada obrekla je to, da će učiniti onda, kad se s krajiškom upravnom oblasti sporazume, da dakle sporazumno tu zakonsku osnovu predloži. Ja sam se uvjerio, da je krajiška zemaljska upravna oblast našoj vladi dotično podniela svoju osnovu već davno priobćila, pak ipak ni do dan danas naša vlada zakonsku tu osnovu visokomu ovomu tielu ustavnog pretresivanja radi predložila nije. — S toga se bojim, da imade možda još inih zaprieka, koje na putu stoje, te želim, da se skoro odstrane, a ne samo zato, što je ova naredba za pučanstvo veoma tegotna, nego i zato, sto za upravu u dotičnih političkih kotarih štetno biti mora uredovanje po 2 kriepostnih zakonih u istom predmetu; jer je novom organizacijom oblasti nešto od belovarske županije dopalo podžupaniji križevačkoj, gdje se uredjuje po zadružnom zakonu, koji je visoko ovo tielo nedavno stvorilo.

S ovih razloga usudjujem se na svietloga bana staviti sliedeću interpelaciju: (Čita.)

„Pošto je zemaljska krajiška vrhovna oblast svoju osnovu zadružnoga zakona vladi Vaše Preuzvišenosti jur priobćila i time prestala zaprieka, koju je vlada Vaše Preuzvišenosti prošlog zasjedanja ovoga sabora označila zapriekom osnutku novoga zadružnoga zakona u bivšoj županiji belovarskoj — imade li još kakovih zaprieka, da vlada Vaše Preuzvišenosti nepodnaša osnove takova zakona, i ako imade — kad misli Vaša Preuzvišenost, da će se te zaprieke moći savladati te dotična osnova pred sabor donieti."

Digitized by Google

Predsjednik: Interpelacija ova uvrstit će se u zapisnik i predati svietlomu banu.

Rieč ima gosp. zastupnik Zindl, da stavi interpelaciju.

Ante Zindl: Visoki sabore! Prije tri godine je Porečka obćina u Doljnjo Miholjačkom kotaru jedan dio svoje urbarialne šume za dobru cienu prodala, te je tom prigodom dobila od kupovine samo 43% u gotovom na ruku, — a 57% si je znala sredotočna štedionica kroz upliv i posredovanje bivšeg gosp. vicešpana Laze Davidovića na 24 godišnju amortizaciju usvojiti. U tu svrhu si je dotična obćina u svojoj redovitoj sjednici dva ovjerovljenika u osobama Gustava Schmiermunda i Antuna Zindla jednoglasno izabrala. Te pošto bi se spomenuti ovjerovljeni izaslanici sa svojimi obćinari glede sklapanja toga ugovora sporazumjeli, bijahu nakon njekoliko danah po slavnoj županiji na taj posao pozvani, nu — radi nesporazumljenja u nekoliko točaka se taj ugovor od strane vjerovatelja Porečkih sve do danas podpisao nije, a štedionica uzprkos tomu sa tim novcem razpolaže. Žitelji Porečki, kao šumski ovlaštenici, nebi ništa proti imali, da se taj novac spomenutoj štedionici na 24 godišnju amortizaciju predade, kada bi ona bila svim dužnostim glede redovitog izplaćivanja kamata i glede hipotekarne sjegurnosti zadovoljila, i na sliedeće točke pristala:

1) Da se štedionica prama šumskim ovlaštenikom, — ako bi koj postradao bilo požarom, ili ma kojom drugom oskudicom uz 9% pram 6% od njihovog vlastitog novca u iznosu do trećeg diela, — na povrat od jedne do pet godinah — pozajmiti obveže i to samo onim, koji od strane svoje predpostavljene oblasti vjerojatno dokažu, da su u istinu postradali. Na to je neki Thaller knjigovodja te štedionice primjetio:

„Wie können die Herrn uns verbindlich machen, Gelder zu 9% auszuleihen, wenn wir vielleicht auch 12—15% erreichen können.“ Ali i to je ta velika žalost, što se narod sili svoj novac na 24 godine ulagati, — a kad ga kakova nužda potjera ni po 9% od svog vlastitog novca dobiti nemože.

2) Da se šumskim ovlaštenikom vrhu njihovog uloga od štedionice uložna knjižica izdade; i to s razloga što bi posjednik takove knjižice na račun kamata, na brzu ruku, u svojoj najvećoj nuždi i bez bog zna kakovih troškova mogao novca pozajmiti, a i nebi uvjek bio u bojazni glede svoje glavnice, kako je u istinu danas. Kad i u tom zahtjevu propadosmo, zahtjevasmo:

3) Da se dotičnoj obćini izvorni ugovor u pohranu dade, jer i sama imade Wertheimovu kasu, te će sigurno najveću brigu imati, da joj ista neizgine. — Na to je g. Davidović odvratio, da izvorni ugovor ima kod županije ostati, nu da će svaka obćina dobiti legalizirani prepis ugovora, kojega žalibože do danas ni jedna obćina vidjela nije. Najglavnije što zahtjevasmo:

4) Da se glavnica hipotekarno samo na zemljišta osjegura, — a ne na kojekakove kuće, koje su prije velikog kraha“ švindlerski na dvo- i trostruko procienjene. — Spomenut mi je, gospodo, da je već prigodom podpisa manjkala hipotekarna sjegurnost u iznosu od 45 hiljada for. za sve šumske ovlaštenike od šest obćina. Ovo je doduše sve izaslanike neugodno dirnulo i uztezali su se s prvoga kraja ugovor podpisati. Nu nakon poduže prepirke i okljevanja od strane ovjerovatelja, pozva gosp. Davidović gospodu ozbiljnimi riečmi, da već jednom toj svojoj poznanoj dužnosti zadovolje i ugovor podpišu, jer da se on timi tricami baviti više neće, jer mu je i onako visoka vlada taj operat ili manipulaciju na osobnu odgovornost povjerila, i tako sva gospoda izaslanici izim zastupnika Porečke obćine — stranom iz prijateljstva prema svomu Lazi — stranom pako valjda iz bojazni jedan drugog napred tjerajući podpisaše.

Gospodo! srdce se narodu od boli razpada, što mu se nekakvo tutorstvo kao maloljetniku predpostavlja i što se tobože slavna županija za njegovu djecu brinuti imade. Jao si ga onoj djeci, za koju se drugi van otac i majka brini! Narod je dobio neku autonomiju, pozvan je, da u obćinskih sjednicah, u županijskih skupštinah, da i u istom visokom saboru o sudbini naše domovine vieća i odlučuje; a kad narod posjete oskudne godine, nestašice u hrani, marvinske pošasti, kolere, kuge itd., malo tko za njega haje; isto se tako malo tko i za one obćine brini, koje sve do danas ni jednog hrastića urb. šume dobile nisu.

Na stotinu žalostnih primjera imademo dan za danom, gdje su ljudi prisiljeni svoje gruntove, radi državnih i privatnih dugovah, — koji su kroz sedmogodišnju oskudicu i marvinsku pošast postali, tudjincu, ili bolje rekuć magjarskim izrodom, kojih i onako već dosta kod nas imade i koji nam narod već okužiše, uz pustu cienu prodavati; gdje bi inače, kada bi im se vas šumski novac uručio, sebe i svoje nasljednike od propasti spasiti i svoje gospodarstvo, koje je već i onako na najnižjem stepenu, unapriediti uzmogli.

Gospodo! mislim, da je dostatno dokazano, kako se drugi kao tutor za tudju djecu brini, samo sam znati željan, komu je gosp. Davidović po svom odlazku na nadžupansku stolicu to tutorstvo ustupio.

Jer se je i sam presvietli gosp. Mirko Kršnjavi prigodom svoga putovanja posve u čudu našao, kad sam mu o tom novcu i učinjenoj nepravdi izpripoviedao; te kad sam ga zamolio, da odrediti udostoji, da se već jednom šumska kamata Porečkoj obćini, koja bi se imala svake pol godine izplaćivati, za tri polugodišta izašalje, da se tako već nesnosljive pljenitbe i ovrhe bar po nešto prepričit uzmogu, odvrati, da premda je već više mjeseci u Osieku, da mu o svem tom ništa znano nije, nu da će, čim kući dodje, ta pisma potražiti i nastojati, da se toj učinjenoj nepravdi doskoči i narodnoj pravednoj želji zadovolji.

Digitized by Google

Gospodo! kad narod za to kratko vrieme toliko neprilike sa tim svojim novcem imade, to će jamačno poslie 24 godine stokrat gorje biti, te me neka bojazan obuhvaća, da će se djeca tog ubogog i zapuštenog naroda poslie 24 godine samo kao u snu sjećati, da su im roditelji glavnicu od 345 hiljada for. nekomu nepoznatomu nadtutorstvu i bez jednog slovca i sjegurnosti povjerili.

U buduće ću, ako od potrebe bude, pobliže nacrtati, kojim načinom i kojimi sredstvi je taj silni narodni novac lih toj jedinoj štedionici za razpolaganje u dio pao, a za sad se ograničujem samo na sliedeću interpelaciju: (Čita.)

„1. Da li je Preuzvišenosti Vašoj od Porečke obćine u kotaru Dolnjo-Miholjačkom molbenica, odnosno pritužba, u pogledu njihovog, u sredotočnoj štedionici u Osieku uloženog šumskog novca oko 6. veljače 1875. u ruke dospjela?

2. Ako jest, što je Preuzvišenost Vašu priečilo, da taj predmet sve do danas uredjen nije?

3. Kani li Preuzvišenost Vaša u tom pogledu učinjenoj nepravdi doskočiti — i kada?"

Predsjednik: Rieč ima gosp. predstojnik nutarnjega odjela.

Jovan Živković: Vis. sabore! Čast mi je ovdje odgovoriti na interpelaciju gosp. zastupnika Kolarića, stavljenu u predzadnjoj sjednici, koja ovako glasi: (Čita.)

Kako je vidjeti, ova je stvar prešla prije 4 godine, a tiče se stranom zajedničke vlade. Što se tiče prve predstavke, to je ona iztaknula lošo stanje državnih cesta. Ta je predstavka rujna iste godine (1870) 8 dana bila zadržana kod zemaljske vlade, a onda išla u Peštu uz preporuku od vlade, da se manam doskoči.

Istim danom još 3. rujna odgovoreno je županiji na tu predstavku što je ministarstvu pisano, dakle nestoji, da nebi bilo ništa odgovoreno.

A svakako glavne su druge dvie predstavke, koje su istaknule mane glede pomanjkljivoga nadzora kod poslunčivanja cesta. I te su bile upravljene na ministarstvo uz preporuku da se uvaže. Ministarstvo valja, da je što uredilo, samo vladi nije ništa do znanja stavilo; i radi toga nije vlada mogla županiji do znanja staviti, u koliko se je zajednička vlada odazvala na predstavke. Na koliko dakle zajednička vlada nevrši svoju nalogu, to mislim, da bi se morala stvar na mjerodavnom mjestu potaknuti, jer naša vlada odgovara samo za svoje organe.

Na toliko odgovaram na onu interpelaciju, na koliko se tiče zajedničke uprave; a što se naše vlade tiče, moram reći, da će ona svestranski nastojati, da se ono učini, što se može zahtievati, kad se tako velik novac u to ime plaća.

Pajo Kolarić: Ja se s ovim odgovorom zadovoljujem.

Predsjednik: Prima li vis. sabor ovaj odgovor gosp. predstojnika nutarnjega odjela do znanja.

(Prima.)

Na dnevnom redu je 3. čitanje zakonske osnove „o konačnom razterećivanju izvanselištnih, krčevinskih, gornih i činženih zemalja," onako, kako je iz specijalne debate proizašla, i kako je sada u svojoj cjelosti pročitana. Ona gospoda, koja su za to, da se prima, neka izvole ustati.

(Ustane većina)

Ova osnova je dakle primljena, predložit će se na previšnju sankciju.

Na dnevnom redu je nastavak specijalne debate o proračunu za potrebštine nutarnje samouprave kraljevina Hrvatske i Slavonije za god. 1876.

Ja molim gosp. izvjestitelja, da izvoli mjesto zauzeti, a gosp. bilježnika, da izvoli čitati uaslov 2.

Bilježnik **Jovan Steković**: (Čita naslov 2.)

Izvjest. **Antun Jakić**: Naslov 2. zemaljsko računovodstvo. Odbor predlaže, neka vis. sabor odobri ukupnu potrebu, po predlogu vladinom, u ovom naslovu navedenu sa 39,000 for.

Predsjednik: Prima li vis. sabor ovaj naslov, kako je predložen po vladi i odobren po odboru.

(Prima se.)

Bilježnik **Jovan Steković**: (Čita naslov 3.)

Izvjest. **Antun Jakić**: Naslov 3. zemaljska blagajna. Odbor predlaže, neka vis. sabor odobri ovaj naslov, kako ga vlada predlaže, sa 10,690 for., i ovo po zakonu, koji tu svotu ustanovljuje.

Predsjednik: Prima li vis. sabor ovaj naslov ovako, kako je predložen.

(Prima se.)

Naslov 4.

Bilježnik **Jovan Steković**: (Čita naslov 4.)

Izvjestitelj **Antun Jakić**: Naslov 4. zemaljski arkiv. Odbor predlaže, neka vis. sabor odobri cieli izdatak ovoga naslova, kako ga vlada predlaže, sa 3.550 for.

Predsjednik: Prima li vis. sabor ovaj naslov, kako ga predlaže vlada i kako je odobren po odboru.

(Prima se.)

Čast mi je javiti, da je povodom ovoga naslova 4. podnio gosp. zastupnik Ivan Kukuljević predlog, podpisan po desetorici članova ove vis. kuće.

Molim gosp. bilježnika, da ga pročita.

Bilježnik **Ljudevit** barun **Ožegović**: (Čita.)

„Podpisani predlažu, neka se vis. zemaljska vlada pozove, da u smislu po njoj naumljena preustrojstva zemaljskoga arkiva i centralizacije svih oblastnih arkiva, zakonsku osnovu o tom i potrebni zato potrošnik jednomu od budućih saborskih zasjedanja podnese, te mole, da se taj predlog prešnim proglasi." Ivan Kukuljević, Stjepan Šašić, Filip, Mesić, grof Kulmer, M. Sladović, Juraj Kamenar, Mojsija Baltić, V. Gjurgjević, Josip Lehpamer, Ivan Vrančić.

Predsjednik: Rieč ima gosp. predlagatelj.

Ivan Kukuljević: Vis. sabore! Poznato je, da kod

Digitized by Google

svih naprednih zemalja europskih najveću pomnju svraćaju na zavode, u kojih se čuvaju izprave i pisma važna ne samo za upravu i zakonodavstvo, nego ponajviše i za znanost, osobito koja služe učenjakom onim, koji se bave poviešću, budi gradjanskom, budi crkvenom ili pravnom, budi kulturnom, itd. I mi imademo, gospodo, takov zavod u našoj zemlji, koji je poznat pod imenom „zemaljski arkiv."

Do god. 1848. bio je taj zavod manje važan, ali brigom i neumornim trudom našega slavnoga bana Jelačića umnožio se je taj arhiv iz arkiva ugarsko-hrvatskoga, budući da je iz arkiva budimskoga Tavernik i Palatinalnoga izvadjeno sve ono, što se proteže na kraljevinu Hrvatsku. Osim toga umnožio se je zemaljski arkiv sa arkivi bivših distriktskih sudova, a i mnoge privatne obitelji predale su svoja važna pisma onamo u shrambu. I tako sastoji sada iz znamenitih izprava i listina, ne samo iz onih vremena, kada smo imali još svoje kraljeve i vladare, nego ćak iz 12. vieka do danas, koje se protežu ne samo na znamenite obitelji, tako dobro na žive, kako na već izumrle, nego i na sve obćine, na sve gradove i mjesta, i na manastire dignutih redova u našoj zemlji.

Ali gospodo, osim toga, što mi u sadanjem zemaljskom arkivu imademo, obstoji u našoj zemlji još mnogo takovih sbirka, osobito odkad se je novo preustrojstvo naše zemlje polučilo. Poznato je, da svaki municipij županijski imade svoj arkiv, poznato je, da imadu i znamenite i slavne porodice takove sbirke. Sve ove sbirke nestoje sada pod najvećom pažnjom, budući da osobito obćinam i municipijam fale činovnici strukovnjaci, koji bi gledali na to, da se ova pisma ne samo čuvaju, nego i onako s njimi ravna, kako bi potrebno bilo.

S toga je potrebito, da se ovakova pisma centralizuju; a potrebito je i svratiti pozornost na to, da kad bi se Krajina spojila, da onda onako važna pisma, koja se na nju protežu, dodju u centralni arkiv: budući znam, da su od mnogih tako zvanih regimentskih arkiva pisma razprodali trgovcem, i možda ona sada služe na najneplemenitiju svrhu dućansku.

I izvan naše zemlje imade takovih pisma, kao što su pisma kod ratnoga ministarstva, koja, ako se sva jedanput ovamo dovedu i centralizuju u jednoj zemlji, biti će ne samo na korist i ponos naše zemlje, nego i našemu mladomu sveučilištu, kako učiteljem, tako učenikom, koji podobnih sredstava neimadu, osim ako ih nadju u onakovom zavodu. A i mnogi inostrani učenjaci će rado dolaziti ovamo, da studija ovdje prave, ako se žele s našom zemljom i našim narodom upoznati.

S toga usudjujem se vladu upozoriti na to, da arkiv preustroji i sazove u to ime enquetno povjerenstvo, koje ima izraditi nacrt, kako se to preustrojstvo proizvesti imade.

Gospodo moja! buduć su svi prijašni sabori za eminentno pravo držali, zemaljski arkiv ne samo čuvati, nego i umnožavati, to ostaje na nam da u tom smislu inicijativu povedemo, da se ova liepa ideja preustrojstva, pomnoženja i centralizovanja našega zemaljskoga arkiva u život uvede; i s toga razloga učinio sam ja svoj predlog te ga preporučam vis. saboru, da ga izvoli podupreti.

(Živio!)

Predsjednik: Rieč ima gosp. zastupnik Folnegović.

Franjo Folnegović: Ja podupirem ovaj predlog, jer sam izkusio, da županijski arkivi nisu sasvim sigurni čuvari takovih važnih predmeta.

Predsjednik: Rieč ima gosp. zastupnik prof. Mesić.

Mato Mesić: Vis. sabore! Nije moja dužnost, da se obširno izrazim o važnosti ovoga predloga i o . . . .

Predsjednik: Molim liepo, gosp. predlagatelj je već svoj predlog podupirao, na Vama je sada, da se najprije izvolite izraziti o prešnosti predloga, onda će tekar biti govora o predlogu samom.

Mato Mesić: Ja ću se dakle o jednom i drugom izjaviti. Gospodo moja! Stvar ova, o kojoj se sada radi nije nipošto nova, nego se je već toliko puta govorilo o arkivu ne samo u vanjskih kruzih, nego i u ovom vis. saboru.

Ja uzmem dakle tu stvar kao takvu, kakva jest, t. j. kao poznatu, i samo za to, da se odmah danas razpravlja o njoj. Sadržaj ovoga predloga nezahvaća preko granice, jerbo ništa druga netraži, van da vis. vlada onaj posao, kojega je u tom pogledu započela, samo nastavi. Traži se dake, da se vis. vlada pozove na posao svoj, da taj posao dalje izvodi i sa zakonskom osnovom o tom predmetu pred vis. sabor dodje.

Izjavih se tako za prešnost ovoga predmeta, prelazim . . . .

Predsjednik: Molim gosp. zastupnika, da se najprije samo o prešnosti izjavite, a drugo ništa, jerbo moguće da to padne i onda se predlog u svoje vrieme stavlja na dnevni red.

Mato Mesić: Dobro, ja sam se već izjavio.

Predsjednik: Rieč ima gosp. Mirko Hrvat.

Mirko Hrvat: Vis. sabore! Ja se izjavljujem proti prešnosti ovoga predloga, jer zahtieva, da se vis. vlada pozove, da podnese o preustrojstvu zemaljskoga arkiva osnovu zakona u kojem od budućih zasjedanja saborskih. Pošto dakle gosp. predlagatelj nezahtieva, da se odmah učini, pošto on nezahtieva, da se što u tom pogledu u ovogodišnji budget uvrsti, s toga držim, da nije stvar tako prešna, da bi se mogla radi nje obustaviti razprava o proračunu, i mislim, da će se i vis. sabor proti prešnosti toga predloga izjaviti.

Predsjednik: Rieč ima gosp. predstojnik nutarnjega odjela.

Jovan Živković: Visoki sabore! Zahtiev, koji se u ovom predlogu nalazi, da bi naime vlada već u jednom od budućih zasjedanja podniela vis. kući zakonsku osnovu o preustrojstvu zemaljskoga arkiva i o centralizaciji svih

Digitized by Google

oblastnih arkiva, nemože se uvažiti. Vlada bi o toj stvari bila već povjerenstva sazvala, ali vidila je, da neima potrebitih sredstava, da se ta stvar proizvesti može. S druge strane vlada u istinu nezna, što bi prije učinila; ona misli, da je preustrojstvo uprave prva stvar, i to joj zadaje toliko posla, da ćemo biti sretni, ako bude to do buduće godine sasvim u redu. A arkivi stojali su toliko godina pod upravom vel. župana, mogli bi sigurno još nekoje vreme pod istom upravom stojati, te nije tako nuždno, da bi razprava o njihovom preustrojstvu već u kratkom morala doći na dnevni red. A to nije mala stvar, ako se kaže: sada se imade preustrojiti, razčistiti i urediti cieli arkiv. To je takav posao, koji bi se svakako nakon kakvih 3 godina ili više mogao započeti, a sada nije umjestan, jer neimamo nikako vremena na razredjivanje i razlučivanje spisa kod podžupanijah; kao što g. predlagatelj želi, da se samo ono, što je znanja vriedno uzme u zemaljski arkiv.

Mogu vas pako uvjeriti, gospodo, da i vlada na tu stvar misli, ali ona je osvjedočena, da ima drugih mnogo prešnijih stvari, koje svakako trebaju, da dodju već sada na dnevni red, i da se može taj posao odgoditi do onoga vremena, kada se ove stvari u red stave.

Predsjednik: Glasovati će se sada najprije o prešnosti ovoga predloga, koja sastoji u tom, da se predlog ovaj nadoveže k naslovu 4. kao zaključak ove vis. kuće, kao što je to bilo i kod drugih naslova, gdje je vis. kuća usvojila predlog odbora, a ne o tom, jeli treba arkiv sada preustrojiti ili netreba. Ako se vis. kuća neizjavi za prešnost, onda će se kao samostalan predlog štampati a poslie na dnevni red doći, i onda će se razpravljati o njemu meritorno. Ako se pako izjavi za prešnost, onda će doći kao sastavni dio k naslovu 4.

Ona gospoda, koja su zato, da se ovaj predlog smatra prešnim, neka izvole ustati.

(Broji se.)

Izvolite se sjesti, i molim, da ustanu ona gospoda, koja su proti prešnosti.

(Broji se.)

(Manjina.)

Prešnost je pala. Stavit će se predmet na dnevni red i meritorno o njem razpravljati.

Prelazi se na naslov 5.

Bilježnik **Jovan Steković**: (Čita naslov 5.)

Izvjestitelj **Antun Jakić**: Naslov 5. Gradjevni odsjek. Odbor predlaže, neka vis. sabor odobri ukupnu potrebu ovoga naslova po predlogu vladinom sa 23,850 for.

Predsjednik: Prima li vis. sabor ovaj cieli naslov, kako se predlaže.

(Prima se.)

Bilježnik **Jovan Steković**: (Čita naslov 6.)

Izvjestitelj **Antun Jakić**: Naslov 6. Sabor. Odbor predlaže, neka vis. sabor odobri ukupnu potrebu ovoga naslova po predlogu vladinom sa 50,000 for.

Predsjednik: Čast mi je javiti, da je na ovaj naslov podnio gosp. Popović sliedeći izpravak.

Bilježnik barun **Ljudevit Ožegović**: (Čita.)

„Kod naslova 6. redovite potrebe za sabor, predlažem, da se briše 6000 for.

Predsjednik: Rieč ima gosp. predlagatelj.

Stevo Popović: Vis. sabore! Čestoputa se je ovdje već potaknulo načelo štednje, i ja mislim da ovaj 6 naslov, gdje se za sabor tako velika svota preliminira, tomu načelu neodgovara.

Lako bi se naime dalo prištediti 6000 for., koji se obraćaju na putne troškove, ako bi vlada oko toga nastojala, da se uvede kontinuitet saborskoga razpravljanja, a da se neide na česta, a na sasvim kratka zasjedanja, koja kadkada jedva trajaju od 5—14 dana. Imala bi pa o ta okolnost još ovu koristnu stranu, što bi uslied toga bio rad sabora mnogo intensivniji. Radi toga preporučam moj izpravak vis. saboru.

Predsjednik: Želi li još tko govoriti o ovom predmetu? — Pošto se nitko neprijavi, ima rieč gospodin izvjestitelj.

Izvjestitelj **Antun Jakić**: Vis. sabore! Ako sam dobro razumio gosp. Popovića, to bi on želio, da se putni troškovi, koji su u istinu veliki, u buduće smanje, a to tim načinom, da se sabor često nepozivlje, nego vlada nosi brigu, kako bi se to jednoč obavilo. Ja priznajem, da su putni troškovi veliki i za odaljene tim su veći, što se računaju ovi putni troškovi po miljarini, kako je bilo ustanovljeno prije 4 godine. A neima sumnje, da ti troškovi narastu tim veći, čim se češće sabor sastaje.

Ali, gospodo moja, ovo nemože vlada zapriečiti, jer nevisi od njezine volje, kad bi najbolja hora bila, da se sabor sastane, nego odvisi to od drugih odnošaja, — od obćih državnih okolnosti. Te pošto nije moguće odrediti, da se jedanput u godinu dana cielo jedno vrieme saboruje, i s toga onaj putni trošak umanjiti nemože, to mislim, da vis. sabor nebi uvažio onoga izpravka, nego cielu svotu od 50,000 for. prihvatio.

Predsjednik: Prima li visoki sabor predlog odbora?

(Prima se.)

Prelazi se na naslov 7.

Bilježnik **Jovan Steković**: (Čita naslov 7.)

Izvjestitelj **Antun Jakić**: Visoki sabore! Svota ovoga naslova 7. veća je po predlogu proračunskoga odbora za 8880 for. A to radi toga, što je u naslov 7. prenešeno osoblje od 10 perovodja kao spadajuće na oblasti prve molbe sa 6000 for. i 12,000 for. za nabavu metričkih mjera.

(Čita.) Odbor predlaže visokomu saboru, neka izvoli zaključiti, da se u stavku 1. ovoga naslova iza tekućega broja 4. uvrsti u naslovu 1. brisana svota 6000 for. za 10 perovodnih vježbenika i da se uvrsti ovamo pod tekućim brojem 5., prema čemu imadu se promieniti ostali tekući brojevi.

Digitized by Google

Na stavku 4. predlaže odbor, neka vis. sabor dozvoli osim svote od 8000 for. još 1200 for. za nabavu 20 komada uzornih metričkih mjera i vaga, za svaku podžupaniju po jedan.

Prema tomu predlaže se, da vis. sabor odobri naslov 7. sa 398.880 for.

Predsjednik: Na naslov 7. podnio je gosp. zastupnik Folnegović izpravak sliedeći.

Bilježnik **Jovan Steković** (čita:)

Izpravak k nasl. 7. tek. br. 4. Neka se doda na ovaj naslov, da se vlada pozivlje, neka izjednači beriva perovodjah podžupanijskih sa pristavi kotarskih sudova ili barem sudbenih stolova.

Predsjednik: Kao što će vidjeti vis. sabor, to ovo nije izpravak, nego predlog, da se naime vlada pozivlje da nešto umetne; za to ga ja nemogu smatrati izpravkom i imade se vratiti gosp. zastupniku Folnegoviću.

Dr. **Milan Makanec**: Pozivljem se na poslovnik. Kad je njeki dan gosp. Mrazović podnio izpravak na izpravak, koji je bio zbilja po poslovniku nemoguć, to se je njemu moglo prigovarati punim pravom; a ovdje je izpravak u najužjem savezu sa predlogom proračunskoga odbora, radi toga mislim, da je ovdje po poslovniku nuždno, da se o tom razpravlja.

Predsjednik: Ja sam smatrao Mrazovićev izpravak za ono, što jest, naime za izpravak, a ovo smatram za predlog, ne za izpravak.

Franjo Folnegović: Ja bi u smislu poslovnika rad dokazao, da to nije predlog, nego izpravak . . .

Predsjednik: Neka se izvoli vis. sabor izjaviti.

Jovan Živković: Molim prije za rieč.

Predsjednik: Rieč ima gosp. predstojnik nutarnjega odjela.

Jovan Živković: Vis. sabore! Ja ću za umirenje onih, koji su tu stvar potaknuli samo reći, da je i vlada mislila, da to nije umjestno, kad ovi perovodje, kojih imade 40, dobivaju po 700 for. plaće, nego da bi ovdje imale biti 2 kategorije, jedna sa 800, a druga sa 900 for. plaće. Da se to dosad nije učinilo, tomu je jedino uzrok osobiti obzir štednje.

Vlada će pako oko toga nastojati, da će se do buduće godine moći učniti ono, što gosp. predlagatelj želi, jer dosad bile su okolnosti takove, koje to dopustile nisu.

Predsjednik: Prije svega glasovati će se o tom, da li se smatra to kao izpravak ili kao zaključak. Ona gospoda, koja su toga mnienja, da je gosp. Folnegović podnio izpravak, neka izvole ustati.

(Manjina.)

Vraća se natrag gosp. Folnegoviću. Prelazi se na naslov. 8.

Bilježnik **Jovan Steković**: (Čita naslov 8.)

Izvjestitelj **Antun Jakić**: (Čita.) Naslov 8. zemaljske sgrade. Odbor predlaže, neka vis. sabor izvoli po predlogu vladinom odobriti ovaj naslov s ukupnim iznosom od 31.200 for.

Predsjednik: Čast mi je javiti, da je na ovaj naslov podnio gosp. zastupnik Beruta sliedeći izpravak.

Bilježnik barun **Ljudevit Ožegović** (čita):

„Izpravak na stavku 4. naslova 8. Predlažem, neka se ova stavka posve izpusti.

Predsjednik: Rieč ima gosp. predlagatelj.

Josip Beruta: Vis. sabore! U proračunskom odboru motivirala se je potreba ovoga zajma od 50,000 for. nesigurnošću, koja je većom mjerom zavladala u kaznioni lepoglavskoj, kojoj nesigurnosti da je uzrok onaj zakon, stvoren na prošlom saboru glede kažnjenika i zločinaca. Ovaj naime zakon daje izvanredne pogodnosti kažnjenikom; on im za stanovite slučaje pokraćuje za polovinu vrieme kazne i kući ih odpušta, a osim toga olahkoćuje im istu pokraćenu kaznu oduzećem okovah. Ovako postade potreba jedne satnije vojnikah u Lepoglavi, a za vojnike potreba jedne vojare, a za ovu 50.000 for. zajma. Meni je drago, da se i od strane vlade naše sad priznaje, što su mnogi ljudi jur kod stvaranja ovoga zakona uvidjali — naime štetne posljedice onoga zakona.

Čudnovato i doista nepovoljna je to ilustracija našega zakonodavnoga rada, kad o kom zakonu sama vis. vlada mora kazati, da stvara nesigurnost, i to se priznati mora odmah iza prve godine njegova života. Upitnim zakonom htielo se je bez dvojbe poslužiti liberalnomu i humanitarnomu smjeru našega vremena, ali ja mislim, da je treba prije svega pitati za individualne potrebe kažnjenikah, i za realne potrebe naroda. A mjesto toga gradi se zakon na visokih teoretičkih umovanjih i po kalupu tudjih zakonodavstvah, gdje posve drugi kulturni i drugi družtveni i državni odnošaji vladaju. Po tih umovanjih smislila se najprije jedna neistinita potreba naime pogubni zakon; iz ove smišljene potrebe izvadja se sad druga potreba — jedne vojare i 50.000 for. zajma za gradjenje te vojare.

Gospodo! ja sam uvjeren, i opozorujem vis. kuću na ovu okolnost, da će doći ako se kasarna sagradi k tomu jošte trošak za uzdržavanje jedne satnije vojnika; pošto naime vojnici netrebaju samo stana, nego i hrane, i pošto će oni poimence služiti potrebi naših kažnjenika, to se valjda neće uzdržavati na trošak car. erara, nego na zemaljski trošak.

Ja se slažem, gospodo, sa zemaljskom vladom u tom, da treba pošto je zavladala u kaznioni Lepoglavskoj veća nesigurnost, tomu lieka, ali neslažem se u tom, da se gradi vojara ondje i čini zajam od 50.000 for., nego bi ovako umovao: Budući se je izkustvom prve godine pokazalo, da upitni zakon neodgovara sigurnosti, zato neka se ukine, a ne da se čini zajam od 50.000 for. za gradjenje vojare.

Osim ovoga uzroka veće nesigurnosti, koja je zavladala u Lepoglavi, označiti ću još jedan drugi uzrok, koj

Digitized by Google

uzrok je gosp. zastupnik vlade mukom mimoišao. — Ljudi, koji su u kaznioni lepoglavskoj, jesu najnesretniji članovi čovječanstva, jer su promašili svrhu svoje eksistencije, jer su se otudjili bogu, svietu i vlastitoj savjesti svojoj. A upravo zato, jer su težko sakrivili, zato su zaslužili kaznu i sudbinu, radi koje im neće morati zavidjeti pošten radnik. Ja naročito spominjem i naglašujem, da dok je pravda, dok zakonu pripada njegova svetinja i dok se volja ljudska smatra slobodnom, te joj je moguće kaniti se zla i bar krupnijih prestupaka, — dotle, gospodo moja, vindikatorni momenat od kazni nesmije se lučiti, ter oni pravnici, koji u stvaranju zakona ovaj momenat ili posve puštaju s vida, ili barem dovoljno neuvažavaju, osim što svietu zle usluge čine, osim što krivce miluju, a nekrive njimi kazne, i samomu pravu toli božjemu koli ljudskomu od njegove vriednosti i svetinje odkidaju.

Ali to kažem, rado prihvaćam humanitarnu i korektivnu svrhu kazne te ovoj ako ne veću, to sigurno ne manju važnost od spomenute gospode pravnikah pripisujem, samo što ja nadalje tražim i nalazim sredstva, kojimi se ova svrha dade postići. Ja uprav zato, što kaznjenike smatram nesretnici, velim, da im valja svu sućut ljudskoga srdca prikloniti; ali kako i u kom pravcu? — valja ih vratiti bogu i svietu i njim samim, za koje su bili izgubljeni. Valja u njih uzbuditi moralnu čest, valja im pokazati veliku razliku medju griehom i kriepošću, valja ih poučiti o svrsi njihovoj kao . . . .

Predsjednik (ga prekine:) Ja imadem gosp. govorniku samo to kazati, da kad bi se ovdje radilo o kaznioničkom sistemu, bilo bi to govoriti umjestno, nu radi se o gradjenju kaznione, radi toga molim, da govorite o stvari.

Josip Beruta: Kad sam kazao, što se imade s tim kažnjenici učiniti, to ću sada kazati, da se to sve nedade postići materijalnimi silami, ne satnijami vojnikah, nego jedino načinom moralno-kulturnim, blagotvornim uplivom vjere; ali taj je upliv vis. vlada pustila oslabiti, dapače na minimum svesti. Ona je to učinila time, što sada više nepostoji poseban učitelj za one nesretnike, koji je prije obstojao; onda time, što nedade onim nesretnikom ništa raditi, nego su oni na taj način izvrženi tomu, da bez ikakve koristi upravo dan gube. Vlada je nadalje to učinila time, što nema u Lepoglavskoj kaznioni posebnoga katoličkoga svećenika, premda je u proračunu zato jedna stavka opredieljena, a najviše time, što je pustila razriešiti onaj po zemlju vrlo pogodan ugovor, koji je obstojao medju vis. vladom i redom milosrdnih sestara, kojim je svrha, služiti interesom vjere i promicati blagostanje čovječanstva. Medjutim je vlada sklopila ugovor sa drugim poduzetnikom, koji jedino za materijalnim dobitkom ide, i neima više svrhe, nego sam sebe okoristiti. To je drugi razlog, zašto je zavladala u kaznioni lepoglavskoj veća nesigurnost, i zašto treba sada graditi vojarnu za jednu satniju vojnika. Pitam dakle, zašto se je onaj upliv kod kažnjenika ukinuo, bez kojega se humanitarna svrha ondje nikako postići nedade?

Ja sam ovdje, gospodo, samo spomenuo nutarnju nesigurnost, i kazao uzroke ove nesigurnosti, a umjestno je ovdje i pitanje to: ako je u kaznioni lepoglavskoj upitni zakon dao povoda tolikoj nesigurnosti, kakva postoji, što će biti tekar onda, kad se vrate oni kažnjenici po prestaloj kazni medju ljude nepopravljeni, bez ljudske sviesti itd. što sve bi imali ondje zadobiti. (Živio!)

Kod ove prilike neka navedem još jedan razlog, s kojega nemogu pristati uz predlog vis. vlade. — Ako se mi već poslužimo tim sredstvom za zajamčenje sigurnosti, da nastavimo kod kaznione jednu satniju vojnika, to mislim, da neće biti ovo sredstvo trajno i stalno, i nam treba najprije dozvole ratnoga ministarstva. Ja vjerujem vis. vladi, da je dobila dozvolu od dotičnoga ministarstva, ali bojim se s pozivom na organizaciju vojske, da li će ova dozvola potrajati moći; svakako pako, ako bukne rat, biti će ova satnija upozvana iz Lepoglave. — Nu ja mislim još na jednu eventualnost, ako bi naime prestala potreba ove satnije, kod kaznione — i to mislim, da bi se sbilo, kad bi se vis. vlada pobrinula za bolju upravu, nego li je sadašnja, — i bi mogla ona satnija otići, to bi ova kasarna ostala prazna.

Ja bi se usudio pitati, što će biti onda sa kasarnom, na koju bi se sada potrošilo 50.000 for. Bez dvojbe bi se našao trgovac, koji bi ju trebao za kakvu spekulaciju; ali gospodo, ja poznajem već takove stvari, imajuć izkustva od drugud, i mislim, da bi jedva $^1/_5$ za nju ponudio, a ostalih 40.000 for. bi naša zemlja izgubiti morala. A to je gubitak, kojega bi naša vrlo siromašna zemlja težko podnositi mogla; radi toga čini mi se takovo poduzeće posvema neopravdano pred bogom i svietom.

Usudjujem se osvrnuti na moguće prigovore, koji bi se mogli proti mojim nazorom pojaviti.

Prvi prigovor bio bi taj, što kad bi se ova vojara sagradila, nosila bi njeku korist našoj zemlji, jer po obstojećih propisih kod vojske dobivala bi se stanovita svota tako zvanoga „Schlaffkreuzer-a.“ Ali gospodo, ta bi bila svota tako neznatna, da bi se jedva š njom izplaćivali nuždni popravci. Ja sam uvjeren, da bi za ovakove dohodke nehtio nijedan razuman gospodar graditi kuću; svakako bi ova glavnica bila bolja.

Drugo navadja se to, da ako se kasarna sagradi, i u njoj satnija vojnika smjesti, bi time moguće postalo, jednu stranu stražara odpustiti, i to barem jednu trećinu. A ovo umovanje čini mi se na prvi mah neshodno: ili netreba ondje satnije vojnika, i — ako je treba — to treba i postojeće straže, te se ona nebi mogla smanjiti, tim manje, što ova ima jur za sebe stan, te radi nje netreba nikakvih novih sgrada.

Napokon veli se, da je i uslied toga nastala potreba

Digitized by Google

jedne satnije vojnika, jer je težko moći dobiti shodnih i prikladnih stražara. Ja poznavajuć oskudnost u sadašnjem vremenu, i znajuć kako se za najneznatniju službu ljudi natječu, mislim, da bi se bez znamenitih potežkoća mogao osigurati nuždan broj stražnika u Lepoglavi.

Ja ovim neću nikako staviti se sa vis. vladom u oprieku radi zavoda kazneničkoga u Lepoglavi, nego ja sam samo hotio naglasiti nevaljanu upravu i nevaljano gospodarstvo u onom zavodu. Prihvativ moj izpravak nebi se razpala kaznioua lepoglavska, već bi se uputila vis. vlada, da okaniv se pogubnoga puta, kojim je ona glede oskrbe kaznione lepoglavske pošla, okaniv se proste spekulacije glede oskrbe te kaznione pobrine se ona, da drugi bolji faktor pronadje, koji će moći dovoljnu sigurnost u kaznioni lepoglavskoj uzdržati.

Ja dakle nemogu po savjesti svojoj glasovati za taj predlog vis. vlade, nego preporučam vis. kući taj izpravak tim više, što sam čuo naglašivati rieč „štednja,“ a nije štednje nigdje moguće tako lahko učiniti, kao što baš ovdje.

Predsjednik: Rieč ima gosp. zastupnik Kušević.

Svetozar Kušević: Vis. sabore! I ja sam za brisanje ovih 50.000 for. sa gledišta obćenite potrebe štednje, jer i meni se čini, da nije dokazano, da je neobhodno potrebno posebnu kasarnu u Lepoglavi graditi i da nebi bilo moguće vojničku silu kojim drugim načinom nadoknaditi. U ostalom pako nije dovoljno dokazano, da je za smještenje jedne satnije vojnika treba 50.000 for. potrošiti. Osim toga, ako se obaziremo po domovini, vidimo da imademo vojara, u koje su posvuda novci potrošeni a bez svake koristi, jedino na teret zemlje, onda je lako pojmiti, da bi i ovaj kapital mogao u pogibelj doći. Osim toga je treba pomisliti i to, da se javne sgrade vrlo težko uzdržavaju, dapače češće više koštaju nego najveća najmovina od istih. Dakle s gledišta na štednju mislim, da bi se imala ova svota izbrisati.

Predsjednik: Rieč ima gosp. zastupnik Kamenar.

Gjuro Kamenar: Vis. sabore! Kao dobar gospodar moram vis. vladu opomenuti na dobro gospodarstvo. Ja mislim, da bi satnija vojnika nebila potrebna za Lepoglavu, dočim dosada isti posao obavlja okoli 80 ljudi. Gospodo moja! ako uzmemo u obzir, da ima u jednoj podžupaniji 4—5 žandara, pa ti mogu držati nekakav red, tim više je kod kaznione toliki broj nepotreban, kad kažnjenici neimaju nikakvog oružja, i radi toga broj od 80 stražara može posve dobro red držati. Zašto dakle praviti u takovu svrhu zajam od 50.000 for. Gospodo moja! kod nas je neka bolest nastala, koja sastoji u tom, da često i rado zajmove pravimo. Ako će to na taj način ići napried, gospodo moja, kamo ćemo onda doći?

To su rieči, koje treba svestrano razmišljati, i je možda već zadnja doba tomu.

S ovih se razloga izrazujem dakle proti predlogu odbora i prihvaćam izpravak gosp. Berute.

Predsjednik: Rieč ima gospodin zastupnik barun Ožegović.

Ljudevit barun Ožegović: Vis. sabore! Ja sam si razloga štednje za predlog odborov; jer mislim, da ako se kasarna sagradi, to će ona svota od 22.000 for. odpasti, što se potroši na dosadanje stražare. A osim toga je vojnička straža svakako bolja od dosadanje privatne straže.

Nadalje kaže se, da je ugovor sa opaticami bio za zemlju našu spasonosan. To je moguće u financijalnom obziru, a što se drugih strana tiče, to sigurno ne.

Znamo naime, da su kažnjenici, koji su bili iz Lepoglave izpušteni, vrlo rado opet se u Lepoglavu povraćali. Koji je bio tomu razlog? Ja mislim, da svakako opatice; ili bar je bilo cielo postupanje veoma dobro, koje je davalo kažnjenikom povoda, da su se doista opet jako rado u Lepoglavu povratili.

Ja mislim, da ako kasarnu tamo sagradimo, i ako bude tamo strogi red uveden pod vojničkom disciplinom, onda će sigurno u tom pogledu stvar drugačije stojati, a mi si prištedimo trošak od 22.000 for. na godinu, što kapitalu od 400.000 for. odgovara.

S ovih sam dakle razloga za to, da se primi predlog odborov.

Predsjednik: Rieč ima gosp. dr. Malec.

Dr. **Josip Malec:** Vis. sabore! Ja sam za predlog odbora. Prijašnji je sabor imao dovoljnih razloga za to, da stvori zakon, uslied kojega su kažnjenikom ukinuti okovi; osim toga je djelovalo na-nj čovječje čuvstvo, koje se u istinu protivi ovakomu postupanju sa nesretnici. S onih istih razloga sam takodjer ja za to, da se ti okovi nemogu i nesmiju više upeljati, a čim sam za to, moram i svakako prihvatiti predlog odborov.

Gosp. zastupnik Beruta predbacuje pravnikom ove tegobe kod kazniona, što su upravo oni tu čovječnosti dostojnu naredbu uveli; a ja mislim, da su kod toga ne samo pravnici, nego i svaki prosviećen čovjek sudjelovati morali. Ja veoma žalim, da sam iz ustiuh kršćanskoga svećenika čuo ono, što je kod ove prilike o sistemu naših kazniona govorio. Po njegovu načinu bi morali dakle nesretnike baciti u okove, ako hoćemo, da ih poblažimo. Nu gospodo moja, svi ćete biti osvjedočeni, kao i ja, da to nestoji.

Gospodinu zastupniku Kuševiću imam odgovoriti glede pitanja, da li je potreba ove vojarne izkazana, to, da je sigurno vlada imala već priliku uvidjeti tu potrebu, a sam odbor je razloge za to naveo. Ja moram takodjer reći to, da mi u istinu nemožemo čekati neprilika, koje bi se svakako znale pripetiti u Lepoglavi, te bi tekar onda uvidili potrebu.

Što se tiče prigovora gosp. Kuševića glede svote od 50.000 for. koja kaže, da je prevelika za gradjenje kasarne, te moram odvratiti, da će se od te svote upotriebiti onoliko, koliko je upravo potrebno, da se sgrada do-

Digitized by Google

gradi, a sve što ostane iznieti će se u budućem proračunu na vidjelo.

Što se tiče daljnjega njegovoga prigovora, da bi možda došao slučaj gdje bi ta sgrada ostala prazna, i da javne sgrade mnogo stoje, to ovi prigovori u ovom slučaju takodjer nestoje, jer u Lepoglavi neima sgrade, da bi u ovu svrhu se mogla upotriebiti. I ako se izvede koji drugi sistem u kaznionah glede postupanja s kažnjenici, onda će se moći i ova sgrada upotriebiti za ine svrhe.

Predsjednik: Rieč ima gosp. zastupnik Ogjić.

Živko Ogjić: Visoki sabore! Ja se čudim, da je g. barun Ožegović mogao uztvrditi, da ako bi se ova sgrada sagradila, da onda odpada dosadanja straža, i da je to štednja. Kad bi on bio naveo, da onih 80 stražnika stanuje pod vedrim nebom, onda bi ja vjerovao; ali oni imadu stan, i tamo gdje imade dosada 80 stražara mjesta, lahko je smjestiti satniju vojnika, i onda odpade potreba da se gradi upitna kasarna. Što se tiče gosp. dra. Malca, koji kaže, da predbacuje moj drug odvjetnikom nepravičnost, gospodo, to nestoji. Moj štovani drug je spomenuo, da u proračunu stoji svota od 800 for. za dva svećenika, nu da ta mjesta popunjena nisu, i da se tu traži tolika vojarna, a nezadovoljuje se potrebi, da se na čovječanstvu moralno naukom uplivati mora. To je dr. Malec posve krivo razumio; i ako je htio, da se time žigoše jedan stališ, to je to posve nedostojno.

Predsjednik: Molim liepo, takovih izraza nismo čuli.

Žiko Ogjić: Kad gosp. dr. Malec tvrdi, da se kažnjenici, koji su već bili u Lepoglavi, opet rado vraćaju natrag, opet upotriebi priliku, da udara na red milosrdnih sestara. A ja držim, da se vraćaju tako rado s toga, jer znaju, da ondje dobivaju sve, štogod im treba, a osobito sada po novom zakonu.

Izjavljujem se dakle za izpravak gosp. Berute.

Predsjednik: Rieč ima gosp. predstojnik nutarnjeg odjela.

Jovan Živković: Visoki sabore! Zaista mi je žao, da se ovdje naslov 8. zamjenjuje sa naslovom 11., jer $^3/_4$ govornika govorila o naslovu 11., a nipošto o naslovu 8. i to ponajviše gosp. zastupnik Beruta, koji je dotični predlog stavio. A gospodo, u naslovu 8. negovori se o upravi kaznione, nego li o gradjenju vojarne.

Najprije mi je za razjašnjenje navesti to, da izrično odbijam ono što gosp. Beruta o vladi kaže, da se je ona izjavila kano da je nesigurnost u kaznioni postala od tuda, što je novi zakon o kaznionah u život stupio. Ja toga reko nisam niti u odboru, niti u klubu, a poričem, da je tko u ime vlade što takova rekao. Vladi nije na kraj pameti poricati blagodat onomu zakonu, niti željeti, da se taj ukine; nasproti ona drži, da uz onaj zakon donešena ona ustanova, koja dozvoljuje dopust kod dotičnih kažnjenika, dapače će dobro djelovati na kažnjenike, što mogu dopust dobiti. — Toliko na onu insinuaciju, kano da je gosp. predlagatelj sporazuman sa vladom, i kano da je dotični zakon štetno djelovao.

Gospodo moja! Jednostavna je stvar za vladu, iztaknuti potrebu gradjenja kasarne kod Lepoglave. Najprije treba na um uzeti, da smo imali prije u kaznioni od 500—600 kažnjenika, sada ih imade 800; ako se pako spojimo sa Krajinom, taj će se broj povisiti na 1000. Za uzdržavanje one sigurnosti, koja je tamo potrebna, nije moguće dovoljan broj stražara nabaviti, jerbo se nitko za takovu službu nejavi. Osim toga smo već više puta bili u neprilici radi pomanjkanja vojničke sile, i morali smo ju iz Varaždina rekvirirati, što nas je više stalo, nego li bi bila tamo namještena.

Ona misao, da će vojnici naš budget što stojati, nije osnovana; vojnici naš budget ništa koštati neće, dočim dosadanju stražu mi uzdržavamo.

Kasarna je kod Lepoglave potrebita, jer smještenje vojnika nemože biti na inom mjestu, nego li u kasarni. I to mnienje nije opravdano, da će se straža posve odpustiti, ako se tamo vojnici nastane; nego odpasti će svakako dobar dio, kod kojega ćemo si najmanje 5000 for. prištediti, ali svi se stražari neće odpustiti, jer vojnik nije za unutarnju službu, nego samo za to, da vanjsku stražu drži.

Iz ovih razloga misli vlada, da je od koristi, kao što to biva u drugih tako velikih kaznionah, ako vojničku silu dobije, da ju kod nje nastavi. I u istinu pošlo je vladi za rukom sdogovoriti se sa ministarstvom rata u tom pogledu, koje stavlja taj uvjet, da ako se za smještenje vojnika ovo učini, što učiniti valja, neće biti nipošto proti tomu.

Konačno moram jošte glede onoga prigovora, da bi možda vojnici neko vrieme bili na razpolaganje, a kad bi se ministarstvu rata htielo ih premjestiti, ostala bi kasarna prazna, odgovoriti to, da vlada neće ni krajcara prije od te svote izdati, nego li bude podpuno osigurana, da joj ova vojnička straža nikada uzmanjkati neće, nego da joj je za sva vremena osigurana.

Predsjednik: Rieč ima gosp. zastupnik Petar Horvat.

Petar Horvat: Vis. sabore! Ja bih bio za predlog odbora, kad bi gosp. izvjestitelj dao ubavjest, kako to, da se kasarna za 100 ljudi sa tolikim troškom gradi; meni se čini, da bi i 25.000 for. bilo u tu svrhu odviše.

Izvjestitelj **Antun Jakić**: Vis. sabore! Proračunski odbor želio je prije nego li se je izjavio za to, da se dopita 4000 for. kao annuitet, čuti ubaviest vlade o stvari; i vlada dala je onu istu ubaviest, kao što ju je sada vis. sabor čuo od gosp. predstojnika nutarnjega odjela. Stvar se je razvila ovako: Uslied provedenih nekih načela humanitarnih, jer se je skinulo gvoždje i druge stvari, nastala je potreba veće pazke u Lepoglavi, a to tim više, što imade jedan veliki broj kažnjenika, kojih radne sile nisu iznajmljene; dakle svakako je veća pažnja potrebna. Nužda je nastala za vladu, ili pomnožiti broj stražara u

Digitized by Google

lepoglavskoj kaznioni, ili na drugi koji način ovomu pomoći. — Dakle što je vlada mislila u onom pravcu, došla je jamačno na najbolju misao, ako je zaključila nastojati oko toga, da dobije tamo vojnički garnizon, koji će biti na ruku u stanovitih slučajevih možda revolte, ili štogod bi se moglo dogoditi.

Pita se samo, nije li time, ako se to involvira, novi trošak po našu zemlju prouzročen? To nije. A to radi toga, što, kad se nastavi tamo garnizona vojnika, nastati će mogućnost reducirati sadanji broj stražara, koji iznosi 23.000 for. Neće dakako biti moguće sve odpustiti, ali neima sumnje, da će ih biti dovoljno valjda 60, i tim načinom će se dotični trošak umanjiti, osobito kad se uzme, da vojsku uzdržava vojnički erar, a za stan plaća takodjer neku stanarinu. Dakako nije primjeran „Schlaffkreuzer" trošku od 50.000 for., ali ono, što bi interesi od 50.000 for. više iznosili, svakako će se dokučiti upravo time, što ne samo da se straža nije morala pomnožiti, nego će se moći svakako reducirati. Ovaj razlog je odbor proračunski uvažio ne samo sa gledišta na potrebnu sada sigurnost, van i sa gledišta na štednju.

Gosp. zastupnik Petar Horvat izvolio je kazati, da bi glasovao za predlog vlade, kad bi mogao dobiti sigurnost, da je baš 50.000 for. a ništa manje potrebno za svrhu gradjenja kasarne u Lepoglavi. Ja mislim, da mu vlada takodjer nemože odgovoriti na to, jer to su poslovi, koje imadu obaviti tehnici; po svoj prilici će dati vlada načiniti osnovu, po kojoj će se onda raditi, i ako bude trošak manji, svakako će se pokazati u konačnih zaključnih računih.

I s toga mislim, gospodo, neosvrćuć se na to je li su dotični zakoni ovo ili ono, sada imademo razpravljati o potrebi, koja eksistira: ili pomnožiti sadanju stražu, ili tražiti drugi koji način, da se ovoj potrebi zadovolji.

Odbor još je želio od vlade čuti, jeli imade sigurnost od vojnićkoga ministra, da ova vojnička sila ostane permanentna i u eventualnom rata ili u svakom drugom kojem slučaju, a čuo je odbor, da vlada neće ni groša na to prije potrošiti, dok neima podpune sigurnosti od dotičnoga ministarstva u tom pogledu.

Mi imademo takodjer dokaze za to, da akoprem se u slučaju rata nastoji suvišne garnizone sakupljati, to se nikako nemogu dignuti oni garnizoni, koji su kod kazniona namješteni za čuvanje takovih ljudi, koji bi bili opasni čovječjemu družtvu, kad bi se razišli po zemlji; dakle interes države sam već zahtieva, nedizati ovakove garnizone.

S toga predlažem visokomu saboru, da odobri ovaj predlog vlade.

Jovan Živković: Samo to imam odgovoriti na stavljeno pitanje, da li nebi bila manja svota dovoljna za gradjenje kasarne, da je ova svota od 50.000 for. maksimum po preliminaru. Radi toga dakle nikako ne stoji, da se mora potrošiti, ako neće biti od potrebe.

Predsjednik: Glavno pitanje glasi: Prima li vis. sabor predlog odbora, da se naslov 8. odobri po predlogu vis. vlade u ukupnom iznosu od 31.200 for.?

Ona gospoda, koja su za to, neka izvole ustati. (Većina.)

Prestaje dakle nužda glasovati o izpravku gosp. zastupnika Berute.

Mato Mesić: U onom trenutku, kad je počela razprava o naslovu 8., bio sam se za rieč prijavio.

Možda to gosp. bilježnik nije opazio.

Bilježnik **Jovan Steković**: Ja sam opazio, da se je gosp. zastupnik Mesić prijavio, ali bilo je to poslie toga, kad je gosp. izvjestitelj počeo govoriti, a tada se nikomu više o istom predmetu nedade rieč.

Mato Mesić: Ne, ja sam se prijavio na početku.

Predsjednik: Kakovu svrhu je imala prijava.

Mato Mesić: Ja sam htio govoriti o naslovu 8., medjutim došao je gosp. Beruta sa svojim izpravkom, gdje mi namjera nije bila, da o tom govorim, i tako sam ostao sjedeć, pošto sam mislio, da će mi biti, kad se razprava o tom izpravku svrši, moguće, da govorim o tom, što sam namjeravao.

Predsjednik: Molim, govor gosp. zastupnika Mesića bio bi bez svake svrhe, jer on bi bio morao izpravak podnieti, a to nije učinio. On bi bio dakle samo mogao govoriti u obće, ili o amendementu gosp. Berute, za što se pako nije prijavio.

S toga molim, da se prelazi na sliedeći naslov 9.

Dr. **Milan Makanec**: O pojedinih stavkah sigurno je slobodno uzeti rieč svakomu zastupniku, jer inače nebi bilo razprave o proračunu. Budući pako je on naveo, da faktično i fizično nije mogao govoriti do sada, to molim, da mu se dade rieč.

Predsjednik: Molim; diskusija je bila u naslevu 8 samo o amendementu gosp. Berute. S toga se je već glasovalo, i ja rieči više dozvoliti nemogu.

Preići se ima na naslov 9.

Dr. **Milan Makanec**: Neka o toj stvari sabor odluči.

Predsjednik: Pravo davati na glasovanje pripada predsjedničtvu.

Bilježnik **Jovan Steković** čita naslov 9.

(Nemir. Predsjednik zvoni i opominja.)

Izvjestitelj **Antun Jakić** (čita:) Naslov 9. Cesto i vodogradjevine zemaljske. — Na stavku 2. predlaže odbor, neka vis. sabor za „putne troškove i dnevnice empiričkoga osoblja" mjesto predloženih 300 for. dozvoli 600 for.

Na stavku 4. predlaže odbor, neka visoki sabor dozvoli

a) za pripomoć cestovnomu i vodogradjevnomu osoblju 500 for. b.) „za troškove mapiranja" pako napose 500 for. pa da se ovaj posliednji trošak metne pod posebnu stavku i to petu, počem bi se brojevi dvijuh sliedećih stavaka imali pomaknuti tako, da bi ovaj naslov imao 7 stavaka

Digitized by Google

Prema tomu neka vis. sabor izvoli odobriti naslov 9. sa 281.540 for.

Medju čitanjem zauze predsjedničku stolicu saborski podpredsjednik Mirko Hrvat.)

Predsjednik: Prima li se naslov 9.?

(Prima se.)

Bilježnik **Jovan Steković** (čita naslov 10.):

Predsjednik: Na 3. stavku ovoga naslova podnio je gosp. Folnegović sliedeći izpravak: (Čita.) „Ja predlažem da se za ovu stavku (ini bolnički i oskrbni troškovi) dozvoli mjesto 50.000 for. samo 36.000 for."

Rieč ima gosp. zastupnik Folnegović.

Franjo Folnegović: Visoki sabore! Ja nisam mogao razabrati, da bi bio u proračunskom odboru itko rieč potaknuo o tom, da li bi se mogla ova točka nekako smanjiti. A na koliko ja poznam ono stanje naše zdravstvene upravnosti, ja bi mislio, da bi se to dalo učiniti. Gospodo! Ako se nevaram, povisena je pred nekojim vremenom tarifa bolestnička sa 50 na 60 novč. Ovo povišenje čini kroz godinu dana od 500 bolestnika diferencije od 18.000 fr. Pita se sada: je li to povisenje bilo u obće nuždno, i jeli se to baš moralo tako na „runde Zahl" ići. Ja se usudjujem dvojiti. Na koliko ja imam pojam, kako bi valjalo te tarife ustanoviti, mislim da bi vlada bila dužna izaslati sa svoje strane povjerenika, koji bi imao zajedno sa dotičnim magistrom i dotičnim poduzetnikom izpitivati točno cienu hrane i druge te prema tomu opredieliti točno potrebe bolestnika za ovako mjesto prema onim cienam.

Neznam, i biti će mi drago, ako budem sa strane vis. vlade uvjeren, da se je tako postupalo kod toga povišenja.

Još jednu stvar imao bi u tom pogledu iztaknuti.

Ja sam uvjeren, da će svaki bolestnik u bolnicu doći poslie tako zvana ručka, a izaći će prije ručka, dakle je sasvim korektno, da mu se trošak od onih dana kad dodje i izadje, u jedan dan zaračuna. On dakle dodje prije obeda, i prije obeda otidje. Nu u bolnički račun se uzimlje i onaj dan, kad dodje, i onaj, kad izlazi. A kad dodje i kad izlazi po prilici na dan po 40 bolestnika, to bi iznosilo 24 for. na dan, a na godinu 8.640 for.

Ja mislim, kad bi vlada sve ovo uvažila i pobrinula se, da se ti troški koliko moguće umanje, da bi se moglo sasvim liepo odustati od ovoga ovdje preliminiranoga iznoska, i bi se mogao prijašnje godine dozvoljeni iznos od 36.000 for. i ove godine dozvoliti bez ikakvoga povišenja.

Predsjednik: Posto se nitko više nije za rieč prijavio, ima rieč gosp. izvjestitelj.

Izvjestitelj **Antun Jakić:** Vis. sabore! Ovaj višak za god. 1876 pao je u oči i proračunskomu odboru, te je naravna stvar, da potraži ubaviest gdje drugdje, nego kod zastupnika vlade. To se je i sbilo, a odbor proračunski se je uvjerio, da je ova veća potreba osnovana na tekućoj potrebi od god. 1874 i 1875, t. j. da su osobito godine tekuće zadnji mjeseci to pokazali, da se sa svotom od 36.000 for. nikako za god. 1876. izaći nemože.

I pošto je nadalje dokazano, da vlada ne preliminira nikada drugačije, van da potegnu bilancu od prošle godine i onaj prosjek stavi kao preliminar za godinu predstojeću. Odbor se je tim putem uvjerio, da je ta potreba zbilja veća, i osvrćuć se na to, da će zaključni račun, koji će se svakako predati na kontrolu i izpit vis. saboru, u svoje vrieme dokazati, jeli bilo opravdano veću svotu preliminirati, ili nije bilo.

S ovih razloga mislio je proračunski odbor, da predlog vladin valja kod vis. sabora podupirati, tim više što zahtieva čovječnost, da oni bolestnici, članovi naše zemlje, koji polaze inostranstvo u različitih poslih, osobito iz riečke županije i zagorskoga kotara, u stranih bolnicah bi došli po svoj prilici do toga, da bi ih ljudi neprimali i odbijali, ako naša zemlja nebi za njihovo uzdržavanje u svoju svrhu platila ovaj trošak.

Dakle ovi su bili razlozi, uslied kojih se je odbor odlučio za to, da prihvati ovu svotu od 50.000 for.

Predsjednik: Rieč ima gosp. predstojnik nutarnjega odjela.

Jovan Živković: Vis. sabore! Ova stvar bila je izpitivana u odboru, nu pokazalo se je, da se ovdje prištediti nedade niti jedan novčić. Sve to se naime osniva što na tarifu što na ugovoru, i ako bi se tko želio en detail uputiti, kako se prema jednoj ili drugoj bolnici postupa, to stoji na uslugu svakomu od vas, da se ubaviesti o tom, da li je opravdan onaj tarif, koji je ustanovljen, i ako nije, onda mu je slobodno stupiti pred vis. sabor sa shodnim predlogom, a proti obstojećim tarifom i ugovorom nedade se ništa prištediti.

Predsjednik: Prima li vis. kuća ovaj naslov, kako je predložen po odboru?

(Prima se.)

Ona gospoda koja su za to, neka izvole ustati.

(Većina.)

Bilježnik **Jovan Steković** (čita naslov 11.):

Predsjednik: Na ovaj naslov stavku 1. tek. broj 1. podnio je gosp. zastupnik Folnegović, da se plaća ravnatelja kaznione lepoglavske dozvoli samo 1000 for. a 500 for. pod novom stavkom 16. neka mu bude izvanredno kao osobni doplatak.

Na odborovo izvješće stavlja gosp. dr. Malec izpravak, da se 2 alinea glaseća: „Ujedno predlaže se visokomu saboru, neka izvoli pozvati kralj. zemaljsku vladu, da podnese osnovu ob uvedenju progresivnoga sustava u kaznioni u Lepoglavi" — posve izostavi.

Rieč ima gosp. Folnegović.

Franjo Folnegović: Vis. kućo! Žalim da ovako suhoparan predmet dodje tako kasno na red, ali ako se malo potančnije ta stvar pregleda, ima i svoju zanimivu stranu.

Već sabor od god. 1859 uvjerio se je — ako se ne-

Digitized by Google

varam — da lepoglavska kazniona iz daleka neodgovara svojoj svrsi. Kako tomu pomoći? Sabor i vlada izaslali su povjerenstvo u Austriju, u Njemačku itd. da se poduče o toj stvari i onda svoje mnenje izjave. Zbilja je to povjerenstvo proputovalo priličan dio Njemačke i ogledalo si njezine kaznione, učinilo je isto sa austrijskimi kaznionami, te onda izviestilo sabor o svom putovanju i stavilo predlog, koji bi — ako se provede — svrsi svojoj odgovarao. Već ta gospoda povjerenici su se izjavili za progresivni sustav. Dakle ta stvar nije ništa novoga, nego je taj sustav prilično izcrpljen i obrazložen u ovoj vis. kući već god. 1867., valja ga samo provesti

A šta se je učinilo u to ime, da bi se progresivni sustav izveo? Predložilo se je, da se mora oskrba kaznione uzeti iz rukuh opatica pak uprava predati ravnatelju, čovjeku, koji je psihologički dosta dovoljno naobražen, koji će urediti sistem kaznione, te kažnjenike popravljati u svakom smislu rieči.

Opaticam, veli se, de se uzme oskrba iz rukuh, pošto njihov ćut ženski odviše neinponira ovakovim surovim naravim, kao što su kažnjenici u Lepoglavi, akoprem je inače sva obskrba u redu bila.

Kazalo se je, tko će biti poduzetnik radnja, nesmije biti poduzetnik obskrbe; jer bi se moglo sbiti, da nebi bila obskrba valjana, i možda bi se ne davalo toliko hrane, koliko se nje na radu zasluži.

Došlo je do provedbe, a rezultat je taj: Opatice su otišle, došao je poduzetnik židov. Ravnatelj je došao, kojega ja visoko štujem, ali čovjek, koji ni pojma nema o tom, što znači djelovati na dušu dotičnoga arestanta; taj bi imao taj progresivni sustav izvadjati. — Opatice su otišle, došao je poduzetnik Tausig, došao je š njim nered, došla je demoralizacija takova, da je za godinu dana treba vojske. I to se zove progresivni sustav.

Po ovom dosadanjem djelovanju ravnatelja sudeć nikako nemogu imati nade, da on taj progresivni sustav kaznjenja izvede. Gosp. zastupnik Mrazović sam je toga mnienja, da se taj progresivni sustav kod nas ni za 50 god. neće moći izvesti. Zašto bude onda ravnatelj ove kaznione onako plaćen, kao što bi bio plaćen onaj, koji na temelju progresivnoga sustava radi? Radi toga mi se čini posve opravdano, da ravnatelju bude dotle plaća manja, dok se ne uvede progresivni sustav, i onih mu se 500 for. od redovite plaće ukine, te mu se dade samo kao osobni doplatak.

Ja sam uvjeren, da će se čovjek naći, koji imade volju i osjećanje za tu struku; ako se tomu čovjeku dadu sredstva, da se naobrazi ili da se pošalje na nauk te struke, možemo biti uvjereni, da dobijemo za njekoliko godina silu, koja bude vrstna, izvesti kod naše kaznione progresivni sustav.

I tomu je već skrajna nužda, jer poznato je, da je Lepoglava postala ne popravionica kažnjenika, nego sjemenište nemoralnosti i svakojakih zločinstva; i méni je poznato, da su ljudi s veće strane si željili opet natrag doći. Treba dakle gledati, da bude u tom pogledu u budućnosti drugačije.

Za to ja zagovaram ovaj svoj izpravak i nemogu pristati uz predlog odbora, jer po mom mnienju odgovara više svojoj svrsi.

Predsjednik: Rieč ima gosp. zastupnik dr. Malec:

Dr. **Josip Malec**: Vis. sabore! Ja sam sa više razloga proti predlogu odbora, zato stavih izpravak, da se druga alineja odnoseća se na progresivni sustav, izpusti.

1) Jer govori proti tomu narav stvari same. 2) Jer se ima pitati, je li ovaj predlog praktičan.

Kad bi vis. sabor ovaj predlog prihvatio, moglo bi se dogoditi, da bi vlada rekla jedan dan, da nemože izvesti ovoga sustava. Jer tko znade, što je progresivni sustav, i tko znade, da niti teoretici nisu glede toga sustava na čistu, to mislim, da bi bilo nepraktično taj sustav uvažiti, koji toliko zahtieva, da se niti nebi mogao izvesti.

Dakle preporučam vis. saboru, da se izpusti ova alineja.

Predsjednik: Rieč ima gosp. zastupnik Mrazović.

Mato Mrazović: Vis. sabore! Ja nebi bio progovorio kod ove točke, da me nije gosp. Folnegović izazvao, pozivljuć se na moje rieči, da se taj sustav progresivni kod nas ni za 50 godina neće proizvesti. Ja sam o tom uvjeren, da će tako biti, što znadem, da ovaj sustav prouzročuje takav trošak, kakvoga naša zemlja po svoj prilici u ovih okolnostih podnositi nemože. Za progresivni sustav zahtieva se velik aparat, samotni zatvori, družtveni zatvori i onda vanjski nadzori. Za ovakov sustav potrebne su dakle posebne sgrade po dotičnom sistemu načinjene. Stavljenje ovakovih sgrada bilo bi tim skupocjenije, ako se pomisli, da ih treba urediti za 1000 kažnjenika u jednoj kaznioni. Sgrade u Lepoglavi imale bi se za taj sustav posve promieniti, ali pak takova sgrada na kojem drugom mjestu posve iz nova graditi. U lepoglavsku kaznionu — — koliko ja znam — je dosada zemlja potrošila blizo 1,500,000 for.; da pako podigne sgradu, kakva je potrebna za progresivni sustav, potrošilo bi se za nju bar tri put toliko. Dok ćemo pako moći toliko novaca za tu jednu struku žrtvovati, samo se kaže, da je to vrieme još veoma daleko, i ja mislim, da se nisam prevario, ako sam uzeo 50 godina.

Do onda pako, dok se taj sustav neprovede, mora se navlastito gledati na to, da bude red u dotičnih kaznionah, i da se koliko moguće naprama sada obstojećemu sistemu svrha kaznione, t. j. popravljanje kažnjenika, postigne.

Ja se slažem sa gosp. Folnegovićem, koji kaže da se upravo takov zavod mora povjeriti čovjeku na to pripravljenu, na to učenu i na to rodjenu. Ja neću zagovarati sadanjega ravnatelja, ima li on ta svojstva, dapače mislim, da nema nikakvoga čovjeka u zemlji, koji bi imao ta svojstva.

Digitized by Google

Pravo ima gosp. Folnegović, kad veli, da bi se dala komu sredstva u to ime, da se izuči u toj struci gdje u Europi, gdje je kaznjenost na boljem stepenu. Nu gosp. Folnegovič se vara, kad misli, da će se taj čovjek dobiti izpod više tisućah plaće; o tom se može ubaviestiti kod drugih naroda, gdje postoji ovakov sustav, a imade ravnatelj više tisuća forinti plaće. I to je napokon posve naravska stvar, jer je ne samo priprava k tomu velika, nego i odgovornost i zadaća vrlo težka.

Kad se na ovo sve osvrnemo, onda nećemo zahtievati od našega sadanjega ravnatelja ono, što se istom može zahtievati od čovjeka, kakova mi neimamo, ili kakova bi mi morali naći i izučiti dati, — nego mi možemo zahtievati, da u onoj kaznioni uz ovaj sistem, kako obstoji, dobar red drži. Ovo je po mom mnienju zadaća njegova; a druga zadaća, koja sastoji u tom, da se nastoji koliko moguće o popravku kažnjenika, ta je opet drugim osobam opredieljena, naime svećenikom i učiteljem, koji su tamo namješteni.

S toga držim, da ravnatelju, ako se nemože od njega zahtievati ono, što bi se moglo, ako bi bio progresivni sustav uveden, pristoji naprama njegovim prijašnim dohodkom, koje je imao, ova plaća, te mu nije može biti putem milosti dozvoljena, nego je to plaća, koja mu po njegovom avencementu ide.

Za to držim, da je izpravak gosp. Folnegovića neopravdan.

Predsjednik: Rieč ima gosp. predstojnik nutarnjega odjela.

Jovan Živković: Vis. sabore! Ja sam razloge, koje je gosp. predgovornik naveo . . .

Mato Mrazović: Molim, ja sam zaboravio o predlogu gosp. dra. Malca govoriti. On je predložio, da se izpusti predlog odbora. Ja pako rečem, da je vlada ipak dužna i željeti je od nje, da nastoji ozbiljno oko toga, da razmatra, da se uputjava, nebi li se, i kako bi se kazna kod nas poblažiti dala, da bi ovo moglo u zamjenu ovomu predlogu služiti. Meni je žao, da me je iznenadilo, ja bi bio izpravak učinio, ali volim da se i ovaj predlog prihvati, akoprem znam, da mu vlada za sada nemože odgovoriti; a ipak je bolje, da se prihvati, nego li zabaci, jerbo to znači, da smo mi kao sa „non plus ultra“ već zadovoljni i ne želimo napredka.

Jovan Živković: Vis. sabore! Ja se moram odlučno izjaviti proti odborovu predlogu zaključka. Zašto? Vladi samoj u interesu leži, da se kažnjenici iz kaznione povraćaju popravljeni na koliko moguće, ali ako se od nje zahtieva, da podnese zakonsku osnovu, to bi neimalo nikakve svrhe, jer makar se i takova osnova predloži, ostala bi neizvedena. Gosp. predgovornik sam priznaje, da se progresivni sustav kod nas još nedade tako skoro izvesti. Ako dakle to moguće nije, onda se moramo sa mješovitim sustavom zadovoljiti, te gledati na to, da se sudbina ovih nesretnika po mogućnosti ublaži; ali svakako nam je odustati od iluzije, koja i u Austriji nije izvedena, nego je samo mjestimice pokušana.

Vlada je već dosta potrošila na povjerenstva, koja su izpitivala kaznione u drugih državah; ako pak sada ovaj zaključak stvorite, to će opet morati potrošiti nekoliko hiljada for. da se tamo ubaviesti o tom sustavu, gdje baš cvate i da sazna, na koliko cvate.

Ja sam bio već u odboru kazao, da kod nas i radi nepovoljnih novčanih okolnosti nije moguće uvedenje ovakova progresivna sustava.

Radi toga molim vis. sabor, da izvoli prihvatiti izpravak gosp. dra. Malca.

Predsjednik: Rieč ima gosp. zastupnik Kamenar.

Gjuro Kamenar: Vis. sabore! Ja bi mogao o Folnegovićevom izpravku 2 sata govoriti, ali kasno je već, radi toga ću biti čim kraći. Ovdje je podnešeno više izpravaka, a ja moram reći, da mi se nijedan nedopada. Dok su okolnosti takove, kao što sada, dotle ćemo davati uvjek više rekruta u Lepoglavu, i sve kasarne nebudu dovoljne, ako nebude vlada svemoguće pazke uzela, da ona prouči to pitanje, zašto se kod nas hajdučtvo množi.

Pošto dakle ovdje nisam s nijednim izpravkom zazadovoljan, to barem volim, da se prihvati dra. Malca izpravak.

Predsjednik: Rieč ima gos. izvjestitelj.

Izvjestitelj **Antun Jakić**: Vis. sabore! Meni je samo odgovoriti na izpravak gosp. zastupnika Folnegovića.

Ja nevidim svrhu, koju želi on sa svojim izpravkom polučiti. On želi, da se ravnatelju, koji dobiva 1500 for. plaće, dade uredno 1000 for., a 500 for. kao osobni doplatak, što se imade u proračunu uvrstiti medju izvanredne troškove. On valjda neželi time ravnatelju na uštrb raditi, jerbo i osobni doplatci idu njemu; a da bi se time kakva štednja polučila, to nestoji, jerbo izlazi na jedno, kamo se u proračunu stavlja izdatak od 500 for.

Zato mislim, da se nebi obzir uzeo na njegov izpravak.

Predsjednik: Prima li vis. kuća predlog proračunskoga odbora, da se izvoli prema predlogu vladinom odobrit ukupna svota ovoga naslova sa 113.752 for.?

(Prima se.)

Prima li vis. sabor predlog odbora, da se vis. vlada pozove, da podnese osnovu ob uvedenju progresivnoga sustava u kaznioni u Lepoglavi?

Ona gospoda, koja su za to, neka izvole ustati.

(Manjina.)

Završujem sjednicu i uričem buduću za sutra u 10 sati. (1 sat poslie podne.)

Digitized by Google

Šestnaesta saborska sjednica,

držana dne 6. studenoga 1875. u 10 sati prije podne, pod predsjedničtvom saborskoga predsjednika g. Nikole Krestića.

Sadržaj: Zapisnik prošle sjednice. — Podnesci. — Predlog zastupnika Borovečkoga glede stočarstva. — Interpelacija zast. Ž. Ogjića glede ceste od Sadjarka do Mitrovice. — Interpelacija dra. Subotića glede ustanovljenja mjesta kr. jav. bilježnika u Irigu. — Interpelacija istoga glede ustanovljenja mjesta redovnoga katekete za učenike pravosl. crkve na zagrebačkih srednjih školah. — Odgovor dra. Muhića na ovu interpelaciju. — Odgovor Jov. Živkovića na interpelaciju Ž. Ogjića. — Interpelacija dra. Makanca glede uredovanja sab. dnevnika. — Odgovor sab. predsjednika na ovu interpelaciju. — Interpelacija dra. Makanca na svietl. bana glede odlaganja s odgovorom na njegovu interpelaciju glede sudb. postupanja proti Gržaniću. — Dnevni red: Nastavak i svršetak specialne debate o proračunu za g. 1876. — Razprava o izvješću financ. odbora glede molbenica činovnika kr. sudb. stolova u Vukovaru i Zagrebu, i dnevničara kr. sudb. stola u Zagrebu. — Dnevni red za buduću sjednicu.

Predsjednik: Sjednica se otvara. Molim gosp. bilježnika, da izvoli pročitati zapisnik jučerašnje saborske sjednice.

Bilježnik **Jovan Steković** (čita):

Zapisnik

XV. sjednice sabora kraljevinah Dalmacije, Hrvatske i Slavonije držane dne 5 studena 1875. godine pod predsjedničtvom gosp. Nikole Krestića u glavnomu gradu Zagrebû.

Prisutna 52 člana sabora.

Zemaljsku vladu zastupa predstojnik unutarnjega odjela Jovan Živković, predstojnik bogoštovnog-nastavnoga odjela dr. Pavao Muhić i odsječni savjetnik Dane Stanković.

Predsjednik otvara sjednicu u 10 satih prije podne, te je pročitan zapisnik prošle sjednice i bez primjetbe odobren.

Podnesakah na sabor nikakovih stiglo nije. — Narodni zastupnik Konrad Filip stavlja na preuzvišenoga gosp. bana sljedeću interpelaciju:

1) Pošto je zemaljska krajiška vrhovna upravna oblast svoju osnovu zadružnog zakona vladi Vaše Preuzvišenosti jur priobćila i time prestala zaprieka, koju je vlada Vaše Preuzvišenosti prošlog zasjedanja ovog sabora označila zapriekom osnutka novog zadružnog zakona u bivšoj županiji belovarskoj, imade li još kakovih zapriekah, da vlada Vaše Preuzvišenosti nepodnaša osnove takova zakona i ako imade,

2) kada misli Vaša Preuzvišenost, da će se te zaprieke moći nadvladati, te dotična osnova pred visoki sabor donieti.

Narodni zastupnik Antun Zindl pako sljedeću:

1) Da li je Preuzvišenosti Vašoj od porežke obćine molbenica, odnosno pritužba u pogledu njihovoga u sre dotočnoj štedionici u Osieku uloženoga šumskog novca oko 6. veljače 1875 u ruke dospjela?

2) Ako jest, što je Preuzvišenost Vašu priečilo, da taj predmet sve do danas uredjen nije;

3) Kani li Preuzvišenost Vaša u tomu pogledu učinjenoj nepravdi doskočiti i kada?

Obedvije ove interpelacije uvrstit će se u zapisnik i dostaviti preuzvišenomu gosp. banu.

Predstojnik unutarnjega odjela Jovan Živković odgovara na stavljenu u XI. saborskoj sjednici dne 30. listopada t. g. po narodnomu zastupniku Paji Kolariću interpelaciju u pogledu kontrole glede pošljunjčivanja cesta.

Interpelant zadovoljava se odgovorom, koji sabor uzima na znanje.

Čitana je treći put osnova zakona o konačnom razterećenju izvanselištnih, krčevinskih, gornih i činženih zemalja kao što sliedi.

ODSJEK I.

Obćenite ustanove.

§. 1.

Cesarski patent od 2. ožujka 1853 (z. v. l. br. 44) priznaje se zakonitim temeljem za konačno razterećenje izvanselištnih, krčevinskih i činženih zemalja.

Sva do sada na temelju istoga patenta obavljena uredovanja izjavljuju se zakonito valjanimi.

§. 2.

Predmeti ovoga razterećenja jesu sliedeći:

1) Daće od izvanselištnih zemalja navedenih u II. odsjeku c. patenta od 2. ožujka 1852.

Digitized by Google

2) Daće od krčevinah, od gornih i činženih zemalja, glede kojih dotična vlastela izriešni postupak u §§. 37. 48 i 49 patenta od 24. veljače 1856 (z. v. l. broj 12) onda u ministerialnoj naredbi od 26. prosinca 1859 (z. v. l. br. 231) propisan pod nadležnim sudom provela i proveden u krieposti uzdržala nisu, ili koje su jur „odkupljivimi“ izjavljene.

§. 3.

Čim odkupnina glede predmetah u §. 2 navedenih niže propisanim načinom (§§. 7 i 8) konačno ustanovljena i gruntovna oblast pozvana bude, da odkupninu uknjižbom prava zaloga osigura i izvanselištno, krčevinsko, gorno ili činženo svojstvo dotičnoga zemljišta izbriše, prestaju daće za dotične obveznike odmah počamši od 1. siečnja sliedeće godine i od istoga roka počamši nemože dosadanji služni odnošaj glede ovih daća niti medjusobnim sporazumkom stranaka u napredak obastati.

Od dana prijave odkupnine kod gruntovne oblasti, dobiva odkupljeno zemljište za odkupnika narav slobodnoga vlastničtva.

ODSJEK II.

Ob odkupu izvanselištnih zemalja.

§. 4.

Odkup daćah od izvanselištnih zemaljah ima se izvesti po ustanovah c. patenta od 2. ožujka 1853 bez obzira na privolu stranakah (§. 25 patenta) kroz organe u IV. odsjeku ovoga zakona navedene.

ODSJEK III.

Ob odkupu krčevinah, gornih i činženih zemalja.

§. 5.

Odkup daćah od krčevinah, gornih i činženih zemaljah ima se izvesti po ustanovah ces. patenta od 2. ožujka 1853 takodjer bez obzira na privolu stranaka (§. 47 patenta) i kroz organe u IV. odsjeku ovoga zakona navedene sa sliedećimi ipak preinakami tih ustanova.

1) Kod pronadjenja propisana 10 godišnjega odsjeka mjerodajne su glede količine podavanjah godine 1865 do 1874.

Ako se količina godišnjega podanka nemože pronaći 10 godišnjim odsjekom ljetine od god. 1865 do godine 1874, ima se kao godišnji prihod uzeti nečisti prihod u naravi, pronadjen za provizorij zemljarine (§. 20. sl. b. ces. patenta od 20. ožujka 1853).

2) Daće u naravi imadu se unovčiti ovako:

a) jedno vedro vina sa	3 for.	novč.
b) jedan puran	— 60	„
c) jedan kopun ili par pilićah . .	— 30	„
d) jedno svinjče sa	2 for.—	—
e) jedno jaje sa	— 1	novč.
f) jedan funt lana ili konoplje . .	— 20	„

Kod svih ostalih, ovdje nenapomenutih daćah u naravi, imadu se uporabiti ciene provisorija zemljarine.

Pronadjena godišnja dužnost čini po odbitku jedne šestine za upravne troškove u 20 stručnom iznosu odkupnu glavnicu.

§. 6.

Na izplatu odkupnine obvezani su dotični posjednici zemalja načinom propisanim u ovomu zakonu.

ODSJEK IV.

O postupku.

§. 7.

Razpravu poslovah u predidućih odsjecih spomenutih, pristajale stranke na to ili nepristajale, obaviti će ureda radi urbarsko-odkupni povjerenici, imenovani po banu. Užitke i broj tih povjerenika, kao i naputak za njihovo poslovanje, ustanovljuje ban.

§. 8.

Glede odkupa imadu ovi povjerenici, bila količina ili narav podavanjah preporna ili ne, po propisu ovoga zakona ustanoviti svote odkupne pojedinaca, i ubavjestiti stranke o svojoj odluci.

Proti ovoj odluci prosto stoji nezadovoljnoj stranci utok svoj kod urbarsko-odkupnoga povjerenika u roku od 14 dana od dana dostave ili proglašenja uložiti.

Po izminuću ovoga roka ima povjerenik odkupnu razpravu, bio ili nebio utok uložen, predložiti kralj. vladnomu odjelu za unutarnje poslove na izpit i konačno riešenje.

U slučajih priepora ob ovlaštenju ima kralj. vladni odjel za unutarnje poslove na temelju razpravnih spisah ili sam konačnu odluku izreći, ili stranku pred odredjenu za riešavanje urbarskih priepora oblast uputiti, ter za povedenje tužbe pod inakim gubitkom samoga prava ustanoviti zaporni rok.

ODSJEK V.

O posredovanju zemlje u poslovih odkupnih.

§. 9.

Na zahtiev jedne ili druge stranke posreduje za olahkoćenje odkupa zemlja tim načinom, da ovlaštenikom, u koliko odkupni predmet podpunu sigurnost pruža, pripadajuću im odkupninu na jedanput izplati „5% hipotekarnimi odkupnicami“, dočim obvezanici odpadajuću na sebe odkupninu putem amortizacije u zemaljsku odkupnu zakladu uplaćuju.

Ove hipotekarne odkupnice ostavljaju se toli glede glavnice, koli glede kamata pod jamstvo zemaljah krune ugarske, ter će se po odplatnoj osnovi namiriti, i to barem polovicom putem javnoga žriebanja po imenovanoj vriednosti, u ostalom iznosu pako putem burzovnoga nakupa.

Oni, kojim takova odkupnina pripada, dužni su dopitane im zadužnice po imenovanoj vriednosti primati.

§. 10.

Ako odkupni predmet nepruža podpune hipotekarne sigurnosti za pronadjenu odkupninu, može vlada ili odbiti posredovanje glede izplate, ili tražiti veću sigurnost.

Digitized by Google

Nu i tamo, gdje vlada svoje posredovanje glede izplate odbije, ima se odkupnina propisanim u ovomu zakonu načinom konačno ustanoviti, ovlašteniku dopitati i podpadaju odkupni platežni obroci (§. 11) političkoj svrsi.

§. 11.

Obvezanici plaćat će od svojega odkupnoga duga na godinu u ime kamatah 5%, i ime odplate 2½%, a za troškove uprave ½%, u zemaljsku odkupnu zakladu i to u polugodišnjih rokovih unapried.

Uslied te na godinu 8% iznašajuće odplate vas dug poslie 22 godine prestaje.

§. 12.

Za sigurnost odkupninah ima se odkupni dug ureda radi uknjižiti na teretnom listu odkupninom obterećena zemljišta i podjedno izbrisati izvanselištno, krčevinsko, gorno ili činženo svojstvo istoga.

Uknjižena odkupnina ima prednost pred svakim inim teretom, i dolazi odmah iza državnoga poreza odpadajućega na dotični predmet odkupa.

Ista s kamatami, odplatci i troškovi uprave obterećuje odkupno zemljište naprama svakomu posjedniku dotle, dok nebude podpunoma namirena.

§. 13.

Poslie opredieljenja odkupne glavnice prosto stoji odkupniku, ako se neće služiti pogodnošću odplaćivanja (amortizacije) svoj odkupni dug na jedanput namiriti, i to u slučaju posredovanja zemlje izplate radi u zemaljsku odkupnu zakladu ovlaštenika.

Ako pako odkupnik izabere odplaćivanje na obroke, dužan je polugodišnje obroke unapried točno plaćati.

Odkupnik može za prikraćenje odplatnoga vremena i više obroka na jedanput položiti, nu daljnje rokovno plaćanje polugodišnjih ratah nesmije se ni u ovomu slučaju prekinuti.

Isto tako može odkupnik i cieli zaostali dug na jedanput namiriti, gdje mu prosto stoji dug svoj takodjer i hrv.-slav. odkupnicami po imenovnoj vriednosti naplatiti.

§. 14.

Kod gornih i činženih zemalja, onda kod krčevinah prosto stoji odkupniku u slučaju, ako bi proračunanu odkupninu prevelikom držao, samo zemljište odstupiti onomu, koji ima pravo na odkupninu, nu za ustup nemože ništa zahtievati, ter se mora o tom očitovati za 6 nedjelja dana od dostave konačnoga riešenja kralj. zemaljske vlade računajući, — ovlaštenik kod preuzeća takova zemljišta nije vlastan tražiti dalnje kakove odštete.

Ustupnik stiče tim pravo na vlastničtvo ustupljena zemljišta, ter mu prosto stoji potražiti gruntovni prenos na svoje ime.

§. 15.

Kad odkupnik vaskolik iznos odkupnine izplati, ima se dotični teret u gruntovnici ureda radi izbrisati.

§. 16.

Stranke, koje su se prije ovoga zakona na temelju car. patenta od 2. ožujka 1853 glede odkupa pravovaljano nagodile, vlastne su, ako je u tom sporazumna jedna stranka i druga, glede neizplaćene još odkupnine zahtievati posredovanje zemlje za izplatu, označeno u ovomu zakonu.

U takovu slučaju ima se izračunati zaostala još po nagodi glavnica, za koju će ovlaštenik biti izplaćen odkupnicami i od koje će odkupnik izplatne obroke ustanovljene ovim zakonom u zemaljsku odkupnu zakladu plaćati. Zajedno se ima opredieliti vrieme, od kojega novi odnošaj počima i naznačiti ono zemljište, koje će za hipoteku služiti za svotu na teret zemaljske odkupne zaklade preuzetu, i na isto u smislu ovoga zakona (§. 12) uknjiženu.

Ista ova ustanova valja i u pravomoćnih presudah izrečenih u smislu §. 24 car. patenta od 2. ožujka 1853.

U jednom i u drugom slučaju valja glede posredovanja zemlje §. 10 ovoga zakona.

§. 17.

Dok se konačno neprovede odkup ovih u ovomu zakonu navedenih daća, ostane obvezaniku prosto godišnju dužnost, dospielu nakon krieposti ovoga zakona podmirivati ili u naravi ili po cienah §. 5. ustanovljenih bez odbitka ipak šestine u istomu ovomu §-u spomenute.

§. 18.

Provedba ovoga zakona povjerava se banu. Glasovanjem usvojeno.

Zatim nastavljena je specijalna debata zemaljskoga proračuna za godinu 1876.

Naslov 2 „zemaljsko računovodstvo“ odbor predlaže, neka visoki sabor odobri ukupnu potrebu po predlogu vladinom u ovomu naslovu navedenu sa . 39.000 for. prima se ovaj predlog proračunskog odbora.

Naslov 3 „zemaljska blagajna“ odbor predlaže, neka visoki sabor odobri ovaj naslov kako ga vlada predlaže sa . . . . 10.690 for.

Prima se predlog odbora.

Naslov 4. „zemaljski arkiv“ odbor predlaže, neka visoki sabor odobri cieli izdatak ovoga naslova kako ga vlada predlaže sa . . . . 3.550 for.

Narodni zastupnik Ivan Kukuljević poduprt po deset članovah stavlja sliedeći predlog. Podpisani predlažu, neka se visoka zemaljska vlada pozove, da u smislu po njoj umoljena preustrojstva zemaljskog arkiva i centralizacije svih oblastnih arkivah zakonska osnova o tom, i potrebiti za to potrošnik jednomu od budućih saborskih zasjedanja podnese, te mole da se taj predlog prešnim proglasi. Ivan Kukuljević s. r. Stjepan Šašić s. r. Filip s. r. Mesić s. r. Grof Kulmer s. r. M. Sladović s. r. Juraj Kamenar s. r. Mojsija Baltić s. r. V. Gjurgjević s. r. Josip Lehpammer s. r. Ivan Vončina s. r. I pošto se o prešnosti njegovoj glasovalo, te ista neprihvaćena, to će

*

Digitized by Google

se predlog tiskati, podieliti medju saborske članove i staviti u svoje vrieme na dnevni red.

Prima se predlog odbora.

Naslov 5. „Gradjevni odsjek" odbor predlaže neka visoki sabor odobri ukupnu potrebu ovoga naslova po predlogu vladinom sa . . . . 23.850 for.

Prima se predlog odbora.

Naslov 6. „Sabor" odbor predlaže, neka visoki sabor odobri ovaj naslov kako ga vlada predlaže sa 50.000 for.

Narodni zastupnik Stevan Popović stavlja na stavku 1. ovoga naslova sliedeći izpravak: da se izbriše 6000 for. koji se neusvaja nego je primljen naslov po predlogu odbora.

Naslov 7. „Političke oblasti" odbor predlaže visokomu saboru, neka izvoli zaključiti, da se u stavku I. ovoga naslova iza tek. br. 4 uvrsti u naslov 1. brisana svota 6000 for. za deset perovodnih vježbenika i da se uvrsti ovamo, pod tek. br. 5. prema čemu imade se promieniti ostali tekući brojevi.

Na stavku 12. predlaže odbor, neka visoki sabor dozvoli osim svote od 8000 for. još 1200 for. za nabavu 20 komada uzornih metričkih mjera i vaga, za svaku podžupaniju po jedan.

Prema tomu predlaže se, da visoki sabor odobri naslov 7. sa . . . . 398.880 for.

Na ovaj naslov stavlja narodni zastupnik Franjo Folnegović ovaj izpravak predloga odborova, da se još ovo doda: ujedno očekiva se od visoke vlade, da će redovitim putem uznastojati, da se pristavi podžupanijski obzirom na važnost njihova zadatka, na veliku odgovornost, koju njihovo zvanje sobom donosi ili uzporediti u svojih pravih sa kotarskimi prištavi ili bar sa sudbenimi pristavi na toliko, da se i kod njih višji plaćevni razred sa 900 for. sistemizira.

Glasovanjem odklonjen je izpravak odnosno predlog i naslov po predlogu odbora prihvaćen.

Naslov 8. „Zemaljske sgrade." Odbor predlaže neka visoki sabor izvoli po predlogu vladinom odobriti ovaj naslov s ukupnim iznosom od . . . . 31.200 for.

Narodni zastupnik Josip Beruta stavlja sliedeći izpravak: da stavka 4. tek. br. 2 ovoga naslova briše zajam od . . . . 50.000 for. za gradjenje vojare u Lepoglavi odnosno odplatna anuitetna tangenta za godinu 1876 sa 4000 for.

Prima se ovaj naslov po predlogu odbora, dočim je izpravak odklonjen.

Predsjedničku stolicu zauzima I. podpredsjednik Mirko Hrvat.

Naslov 9. Cesto i vodogradjevine zemaljske.

Na stavku 2. predlaže odbor, neka visoki sabor za „putne troškove i dnevnice empiričkoga osoblja" mjesto predloženih 300 for. dozvoli 600 for.

Na stavku četvertu predlaže odbor, neka visoki sabor dozvoli

a) za pripomoć cestovnomu i vodogradjevnomu osoblju . . . . 500 for.
b) za „troškove mapiranja" pako napose . 500 for.

Pa da se ovaj posliednji trošak metne pod posebnu stavku i to petu, počem bi se brojevi dvijuh sliedećih stavakah imali pomaknuti tako, da bi ovaj naslov imao 7 stavaka.

Prema tomu neka visoki sabor izvoli odobriti:

Naslov 9. sa . . . . 281.540 for.

Prima se po predlogu odbora.

Naslov 10.

Zdravstvo.

Odbor predlaže, da visoki sabor po predlogu vladinom odobri cieli iznos ovoga naslova sa 106.860 for.

Ujedno pako neka visoki sabor pozove kralj. zemaljsku vladu, da nastoji, da se budu bolnički i obskrbni troškovi, kakovi se navode u stavci 3. ovoga naslova, od dotičnika zaista i podpuno utjerali.

Na stavku 3. ovoga naslova stavlja narodni zastupnik Franjo Folnegović izpravak: Ini bolnički i obskrbni troškovi 36.000 for. umjesto 50.000 for.

Prima se po predlogu odbora i tim je izpravak odklonjen.

Naslov 11.

Kaznione.

Odbor predlaže visokomu saboru, da izvoli prema predlogu vladinomu odobriti ukupnu svotu sa 113.752 fr.

Ujedno predlaže se visokomu saboru, neka izvoli pozvati kralj. zemaljsku vladu, da podnese osnovu ob uredjenju progresivnoga sustava u kaznioni u Lepoglavi.

Na stavku 1. izpravak narodnoga zastupnika Franje Folnegovića: ravnatelju u mjesto 1500 for. 1000 for. i da se doda u 16. stavku s naslovom osobni doplatak ravnatelju kaznione 500 for.

Narodni zastupnik dr. Josip Malec stavlja izpravak na ovaj naslov: neka se predlogu odbora ciela druga alinea izpusti, i pošto je kod glasovanja predlog odbora pao i tako izpravak narodnog zastupnika Folnegovića odklonjen, usvojen je izpravak dra. Malca te tako ovaj naslov glasi.

Naslov 11.

Kaznione.

Odbor predlaže visokomu saboru, da izvoli prema predlogu vladinomu odobriti ukupnu svotu ovoga naslova sa . . . . 113.752 for.

Predsjednik zaključi sjednicu u 1 ½ sata poslie podne i ureče buduću za sutra 6. studenoga 1875 u 10 sati prije podne u kojoj će se nastaviti specijalna debata zemaljskoga proračuna za godinu 1876.

Jovan Steković, s. r. sab. bilježnik. **Krestić**, s. r.

Predsjednik: Ima li kakova prigovora proti ovomu ovako sastavljenomu zapisniku.

(Neima.)

Digitized by Google

Prigovora neima, zapisnik se verificira.

Vis. sabore! Na ovaj vis. sabor stigli su sliedeći podnesci:

Josip Zdjelarević moli nagradu za predavanje nauka vjere na gimnaziju požežkom.

Ide peticijonalnomu odboru.

Ravnatelj saborske pisarne Kuzmanović moli, da se dozvoli zimska odjeća saborskomu slugi. Ustupljuje se predsjedničtvu.

Zastupnik Borovečki predlaže predlog poduprt po desetorici članova ove vis. kuće, kojemu je sadržaj sliedeći.

Bilježnik **Ljudevit** barun **Ožegović** (čita):

„Kralj. zemaljska vlada pozivlje se, da gledeć na glavnu podlogu svakoga gospodarstvenoga napredka u boljem oplemenjivanju stoke, izvoli uznastojati, da se u brieznih prigorskih krajevih, a u svem Zagorju uz pastuharstvo, neuzme iz vida još više potrebno stočarstvo. — Borovečki, Kamenar, Vudjan, Seitz, Vrančić, Zabrdac, Katkić, Zindl, Rubido, Modych, Brnčić."

Predsjednik: Ovaj predlog stavit će se na dnevni red.

Rieč ima gosp. zastupnik Ogjić, da stavi interpelaciju.

Živko Ogjić: Visoka kućo! Prije 3 godine započela je generalkomanda graditi cestu od Ladjarka do Mitrovice; daljine ne više od 1 milje. Ta je cesta u toliko sagradjena, da je navoženo kamenje, ali sada stoji 2 godine dana na hrpah. Mnogi će upitati, kako da staviti interpelaciju ovdje, gdje generalkomande neima; ja žalim da generala nema ovdje, koji rukovodi upravu u krajini, koja je na žalost našu u ovom pogledu dosta nepovoljna.

Nu razlog mojoj interpelaciji je taj, što pučanstvo sriemske županije jedino tržište u Mitrovici nalazi, a ovom cestom skoro nemože pučanstvo ovih krajeva koli u jedino trgovište svoje doći. To skoro nevjerojatno izgleda, ali ja sam očevidac, i znam, da u istinu dvie godine dana nije u stanju stanovnik ovih krajeva da koli odpremi u Mitrovicu ni vedro vina ni vagan žita! a da se kola putem tim milju dugim neskrše. Nu ipak ugarsko ministarstvo nastoji svom silom, da se porez od njih utjera. A tako su oni stanovnici u najvećoj neprilici, kako prodati svoje blago i onda porez namiriti.

S toga stavljam na svietloga bana sliedeću interpelaciju: (Čita.)

„Je li Vašoj Preuzvišenosti poznato, da je nesagradjenom cestom od Ladjarka do Mitrovice velikomu dielu žitelja sriemske županije tim put u Mitrovicu zatvoren, na jedino tržište okolnih mjestah.

Ako je poznato, je li Vaša Preuzvišenost voljna svojim uplivom kod kralj. generalkomande otvorenje iste ceste izhoditi?"

Predsjednik: Interpelacija ova stavit će se u zapisnik i predati svietlomu banu.

Rieč ima gosp. dr. Subotić, da stavi interpelaciju.

Dr. **Jovan Subotić:** Vis. sabore! U županiji sriemskoj imade mjesto javnoga bilježnika u Vukovaru, u Šidu, u Iloku i Rumi. Četiri dakle kotara imadu mjesta javnih bilježnika, a peti ga neima, jerbo je sjedinjen sa kotarom rumskim u tom pogledu. Kotar vukovarski imade 40,000 ljudi, šidski 20, rumski 50,000. U istinu je dakle vrlo težko u kotaru rumskom koji je sa kotarom irižkim spojen obavljati te poslove, koji su sa zvanjem javnoga bilježnika skopčani, i osim toga takodjer za narod jako teretno. Ako se uzme u obzir, da se prostor na jednoj strani od Maradika na drugoj strani do Grgurevaca, na jednoj strani do Brestaća, na drugoj do Kamenice prostire, to se vidi, da je naročito u zimi vrlo teretno za narod. Pošto je dakle vis. vlada uvidila, da je potrebno, da se u iločkom kotaru, koji broji 16,000 stanovnika mjesto javnoga bilježnika ustanovi, to držim, da je opravdano, ako se to i u kotaru irižkom učini.

Na tom temelju pako stavljam na svietloga bana sliedeću interpelaciju: (Čita.)

„S razloga:

1. što je obseg javnoga bilježnika u Rumi za kotar rumski i irižki i to gledali na prostor kotara ili na broj stanovničtva preveć velik, pošto se prostor od Maradika do Grgurevacah u dužinu, a od Brestača do Kamenice u širinu prostire, a broj stanovnika 50.000 presiže;

2. što je s toga očevidno, da je uredovanje za jednoga bilježnika preveliko, a za stranke preveć obterećeno;

3. što stanje, u kom se obavljanje ostavinskih razprava toga radi nahodi, ozbiljno upućuje, da se osobito bilježničko mjesto za irižki kotar za sebe u Irigu ustanovi;

4. što bi irižki kotar i po prostoru i po stanovničtvu onomu šidskoga i iločkoga bilježničtva podpuno odgovarao, pošto šidski kotar 20.000, iločki 16.000 stanovnika broji, a irižko bilježničtvo prostiralo bi se na 20.000 stanovnikah; bilo bi temeljito i potrebno, da se u Irigu mjesto javnoga bilježnika ustanovi.

Toga radi stavljam na Vašu Preuzvišenost sliedeću interpelaciju:

Je li Vaša Preuzvišenost voljna na ove okolnosti pozornost obratiti i naredbe izdati, da se u Irigu za kotar irižki mjesto kr. javnoga bilježnika ustanovi?"

Predsjednik: Interpelacija ova uvrstit će se u zapisnik i predati svietlomu banu.

Rieč ima gosp. dr. Subotić.

Dr. **Jovan Subotić:** Vis. sabore! Na javnih školskih zavodih glavnoga ovoga grada umnožio se broj učenika, koji pripadaju pravoslavnoj crkvi, tako ove školske godine, kako minule. Na velikoj gimnaziji, na realci, na preparandijah i na višoj djevojačkoj učioni imade skupa 109 učenika pravoslavne crkve. Za podučavanje učenika pripadajućih ovoj crkvi odredi vis. vlada, da se mjestnomu paroku ili zamjeniku dade 150 for. da on zvanje kateketa obavlja. Ali u sadanjih okolnostih, kad je broj učenika mnogo veći, nego li je bio prije kratkog vremena,

Digitized by Google

kad su razdjeljeni učenici na više zavoda i razreda i za taj posao više časa treba, vidi se, da neće biti s uspjehom skopčano, ako sve to obavlja mjestni parok pravoslavne crkve. Osim toga imade on još pučke škole kao kateket nadgledavati i tamošnje učenike u svojoj vjeri podučavati.

Nu i potrebno je, da na ovih viših školskih zavodih djeluje osoba, koja imade za to podpunu pripravnost i položi se u stanje, da može sve svoje sile posvetiti svomu zaista uzvišenomu zvanju.

Na ovom temelju stavljam na svietloga bana sliedeću interpelaciju (čita):

„S razloga:

1. što na gimnaziji, realci, preparandiji u Zagrebu i višoj djevojačkoj školi ima 109 učenika pravoslavnoj crkvi pripadajućih;

2. što je za iste kateketa iste crkve potreban, a to mjesto jošte ustanovljeno nije;

3. što takovog kateketa mjestni parok zamienjivati nemože već toga radi, što ima svojih parohijalnih dužnostih, i što ima djecu svoje crkve na dolnjih školah katetiku učiti;

4. što je iz svakoga obzira potrebno, da se kao kateketa postavi osoba, koja je za tu struku naročito pripravljena i koja se što većem usavršenju u svojoj nauci posvetiti može:

ukazuje se potrebno mjesto kateketa na spomenutih zavodih za učenike pravoslavnoj crkvi pripadajuće.

Toga radi stavljam na Njegovu preuzvišenost svietloga bana sliedeću interpelaciju:

1. Je li poznato Vašoj preuzvišenosti, da se na zagrebačkoj gimnaziji, realci, preparandiji i višjih djevojačkih zavodih nalazi preko 100 učenika pravoslavnoj crkvi pripadajućih?

2 Je li voljna Vaša preuzvišenost shodne mjere upotriebiti, da se za ove učenike mjesto redovnoga katekete ustanovi?

3. Je li mogućno Vašoj preuzvišenosti i donde, dok se takovo mjesto putem zakona sistemizira, još za tečaja ove školske godine redovnoga kateketu za te učenike postaviti?"

Predsjednik: Interpelacija ova uvrstit će se u zapisnik i predati svietlomu banu.

Rieč ima gosp. predstojnik odjela za bogoštovje i nastavu.

Dr. **Pavao Muhić**: Vis. sabore! Čast mi je odgovoriti na interpelaciju gosp. zastupnika grada Osjeka.

Do prije nekoliko godina nije bio tako znatan broj učenika pravoslavnih na ovdješnjih sriednjih zavodih.

Pošto se je taj broj u godini 1873, 1874 i 1875 znatno umnožio, to je vlada već god. 1874 dopitala učitelju vjeronauka, ovdješnomu pravoslavnomu župniku nagradu od 150 for., i to za učenike realke i više gimnazije. Što se tiče preparandije, to smo imali samo jednu, u toj nalazio se je možda po gdjekoji pravoslavni učenik. Što se tiče pučkih škola, mislim, da je dužnost dotičnoga župnika, predavati poduku u vjeri, kao što to katolički župnici čine. Pošto se je pako broj pravoslavnih učenika na naših sriednjih zavodih umnožio, i pošto su učenici toga vjeroizpovjedanja počeli pohadjati i našu preparandiju tako da ima sada do 109 svih skupa, to uvidja zemaljska vlada, da bi bilo shodno, da se za one učenike postavi poseban kateketa. Uzeti će dakle zem. vlada u razmatranje ovo pitanje te učiniti ono, što je shodno i pravedno. — Neka se dakle zadovolji gosp. interpelant u tom.

Dr. **Jovan Subotić**: Ja se zadovoljujem.

Predsjednik: Prima li vis. kuća odgovor gosp. predstojnika odjela za bogoštovje i nastavu do znanja?

(Prima se.)

Rieč ima gosp. predstojnik nutarnjega odjela.

Jovan Živković: Vis. sabore! Na prije stavljenu interpelaciju u pogledu ceste medju Ladjarkom i Mitrovicom imam ovo odgovoriti. U ovoj vis. kući bile su dosada stavljene 2 vrsti interpelacija, jedna i to pravilnija, koja se tiče autonomne zemaljske uprave, i djelokruga svietlog bana i njemu podredjenih činovnika; druga, koja spada upravo na zajednički sabor. Nu ipak su imale interpelacije ove posliednje vrsti u toliko opravdan smisao, jer zajednička vlada, koja imade u kraljevini Hrvatskoj svoj odsjek kojim se služi zemaljska vlada u takovih slučajevih; a ona i nije nikada uzkraćivala davati ubaviest o ovih interpelacijah, jer u toliko stoji zemaljska vlada u bližnjem savezu sa zajedničkom vladom i u stanju je na takova pitanja odgovarati.

Sada se je pako pojavila treća vrst interpelacija, naime, kako poslovi idu u krajini.

Gospodo! put od Mitrovice do Ladjarka stoji čisto i izključivo na teritoriju krajine; radi toga se ta stvar tiče krajiške uprave, i odgovoriti mi je, da ban nikakva znanja neima, u kakvu se stanju ti putevi nalaze, niti zna načina, kako bi to doznao.

Na drugo pitanje: je li svietli ban voljan možnim svojim uplivom kod kr. general-komande otvorenje iste ceste izhoditi? imam odgovoriti, da ban neima načina, uzeti upliv na to, kako se vrši uprava u krajini.

Gospodo! ovo sve možda se čini paradoksno, da mi prije možemo dokučiti, kako stoje stvari glede zajedničke vlade, nego li glede krajine; ali taj odnošaj je službeni, po kojem je jedna vlada od druge posve neodvisna, i da se jedna u poslove druge pačati neima.

Ja dakle odgovaram, da u tom odnošaju nije zem. vlada u stanju na to obzir uzeti.

Živko Odjić: Ja se s ovim odgovorom nezadovoljujem.

Predsjednik: Prima li vis. sabor ovaj odgovor gosp. predstojnika nntarnjega odjela do znanja?

(Prima se.)

Dr. **Milan Makanec**: Molim, neka se glasuje.

Digitized by Google

Predsjednik: Ona gospoda, koja su za to, da se prima, neka izvole ustati.

(Večina.)

Rieč ima gosp. zastupnik dr. Milan Makanec.

Dr **Milan Makanec**: Vis. sabore! Meni se čini, da je saborski dnevnik osobite važnosti ne samo za sadašnjost, nego i za budućnost. A radi toga ima on biti podpun, da sačuva govore, osobito one, koji su govoreni kod razprava o zakonih itd. tako, kako su bili govoreni. Kod nas opažam, da toga nema, i da su takodjer novinarska izvješća jako nepodpuna, akoprem bi imala biti n. pr. u „Narodnih Novinah“ mnogo točnija, da i onaj, koji neima prilike posjetiti sjednica dobro sazna, što i kako se u saboru razpravlja. Meni nije svejedno, da li bude ono što se govori zabilježeno točno ili površno, nego mislim, da imam pravo, ako zahtievam, da — ako se već bilježe moji govori — da se bilježe vjerno i strogo i da se nepiše ono što nisam govorio, dočim se izpušta ono, što sam govorio.

Dnevnik imadu nadzorovati saborski bilježnici; nu neznam, kojim načinom oni ovu svoju dužnost vrše.

U prošlom saboru obstojao je odbor, koji je nadgledavao saborske bilježke, u kojem je bio takodjer jedan član opozicije.

U Beču donose se govori od stenografa zabilježeni dotičnomu govorniku, da ga pročita, i ako je zabilježeno štogod, o čem govornik tvrdi da to nije govorio, onda zaključi o tom čitava kuća.

Ovdje imadem jednu bilježku stenografa, koja mi je slučajno došla u ruke; u toj se nalazi jedna izreka, koja neima nikakvog smisla, glasi ovako: (čita) Ja nisam u stanju ovaj nesmisao izpraviti, a tim manje će biti to komu drugomu moguće.

Pitam dakle, zašto je dosadanji brzopisac gosp. prof. Magdić, koji je u ovom saboru od god. 1861 neprekidno bilježio, odpušten; on je već crpio sustavno izkustvo, on razumije formule parlamentarne, a osim toga su mu poznate pojedine osobe i članovi sabora te znade način njihovih govora. Mjesto da se njemu, koji nije bio u stanju sam vršiti dužnosti stenografa, podadu drugi pomoćnici, nalazim za čudo, da ga ovdje više neima; dočim sjede ovdje bilježnici tomu poslu nevješti, neimajući izkustva, te bilježe stvari, koje niti sam govornik izpravljati nemože; jerbo rieči, koje sam pročitao nisam u stanju popraviti, a danas ili sutra može mi se reći, da sam govorio u saboru nešto, što neima smisla.

Ako se pomisli, da vodi korekturu ovih dnevnika g. Miškatović — ja neznam je li samo štamparsku korekturu vodi, ili možda imade i autonomiju, da izpušta ili primeće, što mu drago, — koji je urednik javnoga glasila, te ovamo k sjednicam vrlo riedko dodje, to je posve opravdano, ako ja kažem, da bi se morao ovaj posao njemu — prama kojemu ja neimam nikakvoga pouzdanja — uzeti i dati u pouzdanije ruke.

S ovih razloga stavljam na predsjedničtvo ovu interpelaciju:

Kojim načinom vrše saborski bilježnici pozivom na §. 34. poslovnika dužnost svoju kod uredjivanja dnevnika;

pod kojimi uvjeti i u kom smislu povjerena je korektura saborskoga dnevnika gosp. Miškatoviću, i

zašto je odpušten brzopisac gosp. prof. Magdić?

Predsjednik: Na ovo imam odgovoriti sliedeće:

1. Pravo imenovati stenografe pripada predsjedničtvu; dužnost je takodjer njegova gledati na to, da bude dnevnik u redu, što ono i čini. Uzrok, da je ovo predsjedničtvo pronašlo za nuždno imenovati druge stenografe, je taj, pošto od gosp. prof. Magića nikada nije bilo moguće dobiti sjednicah u pravo vrieme, nego tek za mjesec dana i duže. Predsjedničtvo se je dakle pobrinulo, da dobije brzopisce prave, kao što su sada, koji su se već zbilja kao vještaci pokazali

Ja sažaljujem, da se je povukla ona pogrieška, a to je posve lahko moguće, jer gosp. dr. Makanec govori tako brzo, da ga nijedan stenograf nemože shvatiti. Što se tiče gosp. Miškatovića, to je istina, da on imade korekturu dnevnika, ali ova korektura je strogo tiskarska, i ništa više; i predsjedničtvo je tu korekturu povjerilo njemu kao vještaku.

Što se tiče kontrole dnevnika, to pripada ona po §. 34. poslovnika izključivo bilježnikom saborskim. §. 34. glasi pod lit. f. ovako: (čita.)

Poslovnik je odobren po ovoj vis. kući, i što ovaj §. veli, to se i čini; ja držim, da gospoda bilježnici ovu dužnost podpuno i svjestno vrše.

A ja mislim, da nebi svjestno vršili, ako bi se gosp. dru. Makancu dozvolilo, da on današnji svoj govor sutra sasvim drugačije izpravlja.

Dr. **Milan Makanec**: Ja nisam zadovoljan s tim odgovorom, a nadam se, da ću naći dovoljan broj članova u ovoj vis. kući, da stavim nuždan predlog.

Predsjednik: Molim, da stavite drugu interpelaciju.

Dr. **Milan Makanec**: Vis. sabore! Ja vrlo nerado urgiram interpelaciju glede sudbenoga postupka proti Gržaniću.

Ja nisam bio jedini, koji je uvidio važnost ove interpelacije, dapače glasilo vladajuće stranke se je izjavilo, kako nuždno je, da vis. vlada čim prije razjasni ovu stvar, da nebude u javnom mnienju u tom obziru nikakve sumnje. Ja mislim, da bi svaka vlada tamo, gdje se radi o tom, da li u državi postoji pravna sigurnost, našla za nuždno, odmah odgovoriti na ovakovu interpelaciju; budući joj nije treba nikakvih spisa u Pešti tražiti, nego sve dobiti može kod državnoga odvjetničtva i sudbenih stolova.

Ja dakle vrlo sažaljujem, što nisam ni do danas još dobio odgovora. I ako ga u obće ne dobijem, to moram misliti, da vlada nemože odgovoriti na ovu interpelaciju, te onda ostaje na vladi sbog toga ljaga.

Digitized by Google

Dakle opetujem želju, da mi se dade odgovor.

Ban **Ivan Mažuranić**: Vi ćete skoro dobiti odgovor na Vašu interpelaciju i tada će se vidjeti ta ljaga vlade.

Predsjednik: Na dnevnom redu je nastavak specijalne debate o osnovi zakona o proračunu za potrebštine nutarnje samouprave kraljevina Hrvatske i Slavonije za god. 1876.

Molim gosp. bilježnika, da čita naslov 12.

Bilježnik **Jovan Steković**: (Čita. Naslov 12.)

Predsjednik: Čast mi je javiti, da je k naslovu 12. podnio gosp. zastupnik Popović sliedeći izpravak: „Stavka 1. i 2. ovoga naslova 12. neka se stave u izvanredne potrebe.“

Rieč ima gosp. Popović.

Stevo Popović: Vis. sabore! Ovaj izpravak podupire se sam sobom; t. j. verificira ga sadanje stanje naše žandarmerije. Ja sam imao priliku slušati u proračunskom odboru sa strane vis. vlade, da se ceo taj institut ima od temelja preurediti. S toga dakle, što ova sadanja organizacija žandarmerije neodgovara svrsi svojoj i interesom zemlje naše, podnio sam ovaj izpravak.

Predsjednik: Želi li još tko govoriti o ovom predmetu? (Javi se dr. Makanec.)

Rieč ima gosp. dr. Makanec.

Dr. **Milan Makanec**: Vis. sabore! Ja podupirem izpravak gosp. Popovića.

Pitanje o žandarmeriji zanima ne samo opoziciju, nego sigurno i vis. zemaljsku vladu. Mi se čudimo, kako da tu žandarmeriju, taj jako skupi aparat, još uvjek podnosimo, dočim se sjećam, da je vis. sabor već prije dvie godine zahtievao od zemaljske vlade, da podnese osnovu zakona o zemaljskoj straži sjegurnosti. Mi bez ovakova instituta eksistirati nemožemo.

Gospodo! Žandarmerija, koju mi plaćamo, nesluži samo zemaljskoj sjegurnosti, nego je ujedno i neka vrst državne policije. K tomu dolazi još pitanje financijalno. Tko ustanovljuje plaće dotičnim organom? Zar mi, ili ratno ministarstvo, koje može manevrirati po vlastitoj volji u tom pogledu, nam preostaje samo čast, da to liepo priznajemo i plaćamo. Ja mislim, da to od nas nije mudro.

S ovim je pitanjem u najužem savezu pitanje o domobranstvu. Domobranstvo ugarsko — tako se dapače mora zvati — obterećuje budget ne samo ugarski, nego i zajednički. A pita se, kakvu korist imade Hrvatska od njega? Ja nemogu dokučiti nikakve koristi, nego protivno: mi se nalazimo u tom obziru u največoj pogibelji. Ovo naime stoji izključivo pod zapovjedju ugarskoga ministarstva, koje će ga u slučaju moći proti nama i komandirati.

Nu bio taj ured žandarmerijski u najužem savezu sa ratnim ministarstvom u Beču ili sa ugarskim ministarstvom domobranstva, u nijednom slučaju nepostigne svrhe svoje, a u svakom slučaju je pogibeljno za nas jerbo je tako rekuć samo organ, koji imade nad nami vršiti nekakav državno-policijski nadzor. A osim toga je trošak za ovu žandarmeriju na svaki način prevelik, a mi neimamo na ustanovljenje toga troška nikakvog upliva niti na imenovanje dotičnih osoba, što sve pripada ratnomu ministarstvu.

A dok sve to postoji na današnjem temelju, mislim da je posve umjestan izpravak gosp. Popovića, uslied kojega bi se i vlada naša prisilila da podnese čim prije tako dugo izčekivanu osnovu zakona o zemaljskoj sjegurnostnoj straži.

Predsjednik: Pošto se nije nitko više za rieč prijavio, imade rieč gosp. izvjestitelj.

Izvjestitelj **Antun Jakić**: Visoki sabore! Na ovaj izpravak gosp. zastupnika Popovića mogu ja samo u kratko odgovoriti.

On želi, da se ovaj iznos od 258,367 for. koji je uzet u preliminar za god. 1876 na uzdržavanje žandarmerije iz redovitih potreba prenosi u izvanredne. Ja nebi znao za praktičnu svrhu o tom ili kakvu korist. Ja sam čuo, da bi se time prisilila vlada, da čim prije podnese zakonsku osnovu o uredjenju žandarmerije. Ja držim, da se upitna zakonska osnova neće moći tako ustrojiti, da ova straža ne bude na najmanji trošak naše zemlje. Ja mislim, da smo svi uvjereni, da budi ona na civilno uredjena ili na vojničko, na svaki način ova straža sigurnosti će morati ostati i trošak se po našu zemlju nikako smanjiti nemože, — bio on dakle u računu kao redoviti ili izvanredni trošak izkazan. Ja zato nevidim praktičke svrhe tomu, da se prenosi iz redovitih potreba u izvanredne, te molim, da se ovaj čitavi naslov izvoli primiti, kako ga predlaže odbor; naime on predlaže, neka vis. sabor izvoli odobriti potrebu u ovom naslovu navedenu, kako ju vlada predlaže, sa cielim iznosom od 258.367 for.

Predsjednik: Prima li vis. sabor naslov 12 po predlogu odbora; t. j. da se kod ovoga naslova odobri skupni iznos od 258.367 for.

Ona gospoda, koja su za to, neka izvole ustati.

(Većina.)

Prelazi se na naslov 13.

Bilježnik **Jovan Steković** (čita naslov 13.):

Predsjednik: K ovom naslovu 13. na stavku 1. podnešen je po gosp. zastupniku Lehpameru izpravak, koji pako u istinu nije izpravak, nego predlog. Molim gosp. bilježnika, da ga pročita.

Bilježnik barun **Ljudevit Ožegović** (čita):

Ako zemaljska vlada nemože opravdati zamršenu stvar narodnoga zemaljskoga kazališta, neka se predložena stavka sa 32.000 for. briše.

Dr. **Milan Makanec**: Molim za rieč.

Predsjednik: Rieč ima najprije gosp. izvjestitelj, onda dr. Subotić, onda pako vi.

Izvjestitelj **Antun Jakić** (čita):

Digitized by Google

„Naslov 13. Prinesci za narodne zavode i narodnogospodarske svrhe, zatim zemaljska stipendija.

Na stavku 7. predlaže odbor vis. saboru, neka izvoli pozvati kralj. zemaljsku vladu, da u budućem proračunu uvršćuje pojedine izdatke u ona poglavja, u koja po svojoj naravi ili po ustanovah zakona ob ustrojstvu kralj. zemaljske vlade spadaju.

Na stavku 11. odbor predlaže: neka vis. sabor mjesto predloženih 112 for. dozvoli 812 for. za umjetnička stipendija.

Prema tomu neka vis. sabor izvoli odobriti naslov 13. sa 146.162 for."

Dakle za 700 for. više predlaže odbor; ovi se tiču podieljenja stipendija umjetničkoga, koji uživa stipendista Rendić, i koji želi, da još god. 1876 svoje nauke nastavi.

Predsjednik: Dakle gosp. zastupnik Lehpamer podnio je izpravak, koji se meni čini, da nije nikakav izpravak.

Dr. **Makanec**: Ovo je uvjetni izpravak.

Predsjednik: Neka se još jedanput čita.

(Čita se.)

Ovo nije izpravak, s toga vraća se gosp. predlagatelju.

Čast mi je javiti, da je na naslov 13. stavku 1. br. 1. podnio gosp. dr. Subotić ovaj predlog.

Bilježnik **Filip** (čita):

„Neka izvoli visoki sabor zaključiti, i kao saborski zaključak k stavki 1., naslova 13., poglavja I., proračuna za godinu 1876., u kojoj se subvencija za narodno zemaljsko kazalište odredjuje, pridati:

„Neka se pozove svietli ban, da sastavi naročitu enquetsku komisiju iz članova vlade i sabora, kazalištne uprave i vještakâ, koja će imati stanje našeg zemaljskog kazališta svestrano izpitati, te način iznaći, kojim

1. da se troškovi kazališta sa dohodci istoga u sklad stave, te tako deficiti izbjegnu;

2. da se drami pruže uvjeti svestranoga razvića;

3. da se iznadju uvjeti, kojimi da se obstanak i cieli shodni razvitak opere omogući; pak uslied toga

4. da se pronadje sustav kazalištne uprave, koja bi ujamčila održanje budgeta i unapredjenje narodnoga kazališta po ukupnoj njegovoj zadaći.

Dr. Jovan Subotić, Juraj Kamenar, J. Borovečki, Beruta, V. Seitz, K. Filip, dr. Vuščić, Tito Ožegović, Sladović, Mijo Vudjan, Ž. Ogjić.

Predsjednik: Ovaj predlog poduprt je po desetorici članova ove vis. kuće.

Rieč ima gosp. zastupnik dr. Subotić, da obrazloži prešnost ovoga predloga.

Dr. **Jovan Subotić**: Viš. sabore! Iz samoga sadržaja ovoga predloga vidi se, da ga valja odmah riešiti, ako hoćemo da naše kazalište neizgubimo. Gospodo moja! deficit našega kazališta iznosi za god. 1875. 26.000 for. A ovaj se nedatira samo od ove godine, nego i od predidućih godina. Mojim se predlogom predlaže, da se iznadje način, kojim da se ovaj deficit izbjegne. Ako odložimo razpravu o ovom predlogu i nepozovemo zemaljsku vladu, da se što skorije modus iznadje, sigurno neradimo niti na dobro našemu budgetu, niti na dobro našemu kalištu. To je prvi razlog prešnosti.

Drugi razlog sastoji u tom, što se ovdje predlaže, da se sazove enquetno povjerenstvo, koje ima svestrano izpitivati, kako treba urediti stanje našega kazališta, da se dosadanjim nepovoljnostim izbjegne. — Ako želimo, da naš javni ovaj zavod neučinimo narodu teretnim, onda je nuždno, da se odmah počme raditi o tom, da se taj zavod razvije.

Gospodo! ja nemogu pritajiti, da se je u narodu porodilo mnienje, koje na to ide, da bi se mogla shodnija uprava za narodno kazalište učiniti. Ako ćemo mi predlagati uvjete razvijanja i potražiti lieka deficitu, to je potrebno, da se to pitanje što prije rieši, i vis. vlada pozove, da u ovom pravcu odredi što je nuždno, naročito, da sazove enquetnu komisiju.

Mnogo bi još mogao govoriti o prešnosti ovoga predloga, a znam, da je svak izmedju gospode zastupnika o njoj uvjeren.

Predsjednik: Rieč ima gosp. zastupnik Folnegović.

Franjo Folnegović: Vis. kućo! Ja podupirem najtoplije predlog gosp. dra. Subotića.

U istinu vidi se, da strelomice ide u propast naše kazalište. Ako to tako napred ide, u kratko će vrieme dotična svota u našem proračunu znatno narasti, i to na štetu našoj zemlji a osobito zavodu samomu.

A svatko, koji je prijatelj toga zavoda mora iskreno željeti, da se vrati od te propasti, i da on svoju liepu svrhu postigne.

Predsjenik: Pošto nitko više neželi govoriti o tom predmetu, to će se glasovati.

Smatra li vis. sabor ovaj predlog prešnim?

Ona gospoda, koja su za to, neka izvole ustati.

(Većina.)

Predlog imade se smatrati prešnim; po §. 37. poslovnika imade se štampati i doći će u dojdućoj sjednici na dnevni red. §. 37. glasi naime ovako (čita).

Čast mi je javiti, da je k naslovu 13. podnio gosp. zastupnik Folnegović izpravak na stavku 4., koji glasi ovako.

Bilježnik **Filip** (čita):

Neka na svoti stavke 4., koja glasi „za nagrade u svrhu promicanja pojedinih grana domaćega gospodarstva" gospodarska izložba, koja se za dojduću godinu u Zagrebu priprema, takodjer participira.

To bi se odredilo, ako se još doda tekstu: „i za gospodarsku izložbu u Zagrebu."

Predsjednik: Rieč imade gosp. predlagatelj.

Franjo Folnegović: Vis. kućo! Koji nebi priznao, da je ovaj naslov 13. hrvatskoga proračuna, koji dolu-

Digitized by Google

čuje prineske za narodne zavode i narodno-gospodarske svrhe, zatim zem. stipendija izvanredno malen i mršav naprama našim potrebam. Ja bi, kad bi mi stalo samo do toga, da govorim, zahtievao svestrano povišenje ovoga naslova, ali znam da tomu nebi bilo nikakve svrhe, zato volim na jednu stavku izpravak podnieti, gdje mi se čini, da je najpotrebitije.

Na koliko mi je poznato sprema se ozbiljno na buduću god. gospodarka izložba u Zagrebu; medjutim u proračunu hrvatskom nevidim nikakvog prinosa u tu svrhu.

Ja o tom nipošto nedvojim, da bi bilo neobhodno nuždno, to učiniti; jerbo uzrok izložbe gospodarske u Zagrebu — promicanje pojedinih grana gospodarstva — je već sam po sebi takav, da svaku dotaciju u tu svrhu opravdava.

Predsjednik: Ja držim, da je ovo predlog, a nipošto izpravak, jer izpravak kod budgetne debate ima se odnositi na svote, ali ne na tekst.

Ako pako želite tekst izpravljati, to morate načiniti predlog.

S ovih razloga se o ovom nemože nikakva razprava voditi.

Franjo Folnegović: Molim, da se vis. kuća izjavi u tom pogledu.

Predsjednik: Dakle molim neka se izjavi vis. kuća o tom: smatra li se podnesak gosp. Folnegovića izpravkom ili ne?

Ona gospoda, koja su za to, da se smatra izpravkom, neka izvole ustati.

(Manjina.)

To dakle nije izpravak.

Rieč imade gosp. izvjestitelj.

Izvjestitelj **Antun Jakić**: Vis. sabore! Akoprem je vis. kuća odlučila, da ono, što je gosp. Folnegović podnio, nije izpravak, nebi se imao na-nj svraćati, ipak mislim da je umjestno, ako u pomirenje kažem sliedeće: Ako je u ovoj stavci rečeno, da se imadu dieliti nagrade u svrhu promicanja pojedinih grana domaćega gospodarstva, to je sasvim naravna stvar, da, ako gospodarsko družtvo za god. 1876. osnuje gospodarsku izložbu u Zagrebu, je navedenim dovoljno rečeno, da se i na onu izložbu navedene rieči protežu i nije potrebno dotičnih nagrada ovdje izrično spominjati, jerbo se time takodjer podupire stvar, koja upliva na razvitak materijalnoga stanja u našoj zemlji.

Što se tiče cieloga naslova, po odboru je promjenjen samo za 700 for. Dakle ga preporučam vis. kući, da ga izvoli primiti.

Predsjednik: Prima li vis. sabor predlog odbora, da se odobri cieli naslov 13. sa 146.162 for.?

(Prima se.)

Prima li vis. sabor predlog odbora, da se pozove zem. vlada, da u budućem proračunu uvršćuje pojedine izdatke u ona poglavja, u koja po svojoj naravi ili po ustanovah zakona ob ustrojstvu kr. zem. vlade spadaju.

(Prima se.)

Predlog odbora je dakle primljen.

Bilježnik **Jovan Steković** (čita naslov 14).

Izvjestitelj **Antun Jakić** (čita):

Naslov 14. Razne potrebe i nepredvidljivi troškovi.

Odbor predlaže vis. saboru, da izvoli odobriti cieli ovaj naslov po predlogu vladinom sa 13.600 for.

Predsjednik: Prima li vis. sabor ovaj naslov po predlogu odbora.

(Prima se.)

Bilježnik **Jovan Steković** (čita naslov 15).

Predsjednik: Na ovaj naslov podnio je gosp. zastupnik Popović sliedeći izpravak: „Iz naslova 15. neka se izostavi tek. br. 13., gubernij na Rieci."

Rieč ima gosp. Popović.

Stevo Popović: Vis. sabore! Sama ova alineja 13. kao što stoji ovdje, dovoljno podupira moj izpravak. Obazrimo se na naš odnošaj naprama Rieci.

Kad se u tom pogledu govori o pravu, to stoji da mi imademo nekoje pravo, faktično pako čujem, da ono nekoje neodgovara okolnostim.

Mnogo bi se dalo o odnošaju Rieke naprama našoj zemlji govoriti, nu ja držim, da je stvar sama po sebi jasna; ja samo preporučujem ovaj izpravak vis. kući.

Predsjednik: Rieč imade gosp. zastupnik Kamenar.

Gjuro Kamenar: Bi li smio govoriti o cieloj stavci? (Slobodno.) Ja bi molio za razjašnjenje, gdje se za razvojačenu krajinu uvršćuje 12.000 for.?

Predsjednik: Tu neimate moliti za razjašnjenje; to možete učiniti putem interpelacije.

Rieč ima gosp. dr. Makanec.

Dr. **Milan Makanec**: Vis. sabore! Ono što gosp. Popović predlaže čini mi se sasvim opravdano. Ja nisam u čistom, da li se smatra kraljevina Rieka kao samostojna kraljevina ili samo kao zajednička izmedju kraljevine Rieke i kraljevine Ugarske. Ako to, onda bi trebalo znati, da li se riečki, akoprem mali prihod, 45%, što imade dobivati naša zemlja, ovamo daje. U slučaju, da se ništa od Rieke nedobiva, to nije pravedno, da mi plaćamo ogroman dio njihove mirovine, nego vis. vlada bi imala oko toga nastojati, da se onaj dio mirovine uvrsti u zajednički budget.

Ako hoće Rieka, da bude kraljevina, ako mi od njezinih dohodaka nedobivamo ništa, niti onih 45%, to svakako nije pravo, da joj mi plaćamo upitnu svotu za gubernijum; nego ja mislim, da je s toga posve opravdan izpravak gosp. Popovića, uslied kojega se ima ta svota brisati.

Predsjednik: Rieč ima gosp. Steković.

Jovan Steković: Štovanomu gosp. zastupniku Kamenaru držim da mi je reći na umirenje samo to, da je ona svota, koja se dade kao penzija onim činovnikom, koji su služili u razvojačenoj krajini u današnjoj belovarskoj županiji, i koje je razvojačenje umirovljene zateklo, mo-

Digitized by Google

rala se ovamo primiti. Nu i razlog pravednosti zahtieva, da se činovnikom, koji su služili u onih zemljah, koje sada spadaju k našoj zemlji, s naše strane penzija daje.

Predsjednik: Rieč ima gosp. predstojnik nutarnjega odjela.

Jovan Živković: Vis. sabore! Po onom, što je gosp. predgovornik izvolio reći o krajini, mogu ja kazati, kakvo je načelo vladalo u pogledu penzija u obće, po kom su ove penzije došle na naš budget.

Načelo je bilo, da svaki umirovljeni činovnik, gdje se nalazi, na kojem teritoriju biva, na onom ga dotična vlada preuzme. Tako je učinila Ugarska, tako Cislajtanija te penziju preuzela za sve, koji su se tamo našli, a isto morala je dakako i naša kraljevina učiniti.

Što se tiče toga, da li je pravo, da su se činovnici gubernijuma riečkoga na naš teret uzeli, o tom se je razprava vodila. A u toj razpravi je tamo došlo, da smo se uvjerili, da je bila svota od 2,200,000 for. odmjerivana po ukupnih faktičnih izdatcih, u kojih bijahu i penzije za sve u zemlji živuće umirovljenike, bi li oni za svoje aktivnosti gdje im drago, t. j. iznos od 90,000 for.

Kad smo se dakle o tom uvjerili, nije nam preostalo ništa drugo, nego da se s tim zadovoljimo.

A s toga vidimo još sada ostanke od onoga vremena u našem budgetu glede mirovina za umirovljenike, koji su drugdje služili; a svakako ih naša zemlja nositi imade.

Predsjednik: Rieč ima gosp. izvjestitelj.

Izvjestitelj **Antun Jakić**: Visoki sabore! Ja neimam u pogledu ovoga izpravka ništa dalje razjašnjivati, pošto je narav ove stavke od 2,205 for. protumačena od gosp. predstojnika nutarnjega odjela. Meni je samo to dodati, da kad je ova razprava tekla glede ovih umirovljenika, u ono vrieme još je zbilja bila Rieka u upravi Hrvatske; dakle su penzije činovnika, koji su za ono vrieme bili umirovljeni, svakako na budget Hrvatske pale.

Radi toga mislim, da vis. sabor izvoli primiti čitavi taj naslov sa 154.597 for.

Predsjednik: Prima li vis. sabor predlog odbora, da se potrebe naslova 15. odobre sa svotom od 154.597 for.?

Ona gospoda koja su za to, neka izvole ustati.

(Većina.)

Prelazi se na poglavje II. Odjel za bogoštovje i nastavu.

Bilježnik **Jovan Steković** (čita naslov 1).

Izvjestitelj **Antun Jakić**: Vis. sabore! Ovih 82,957 for., koji se daju na svrhe bogoštovne katoličke crkve, imadu se razumjeti, da su ovi doplatci samo na toliko, na koliko zaklade ove bogoštovne nepokrivaju sav trošak. U ovom je sadržan i manjak, kojega je morala zemlja na sebe preuzeti, koji se je ticao odšteta za bivše nekoje vlasteline, kad se je vojna krajina formulirala.

Ovo se dakle tiče samo doplatka preko onih prihoda iz samih zaklada vjerozakonskih, i kao što u prijašnih proračunih ovdje nije bilo prigovora, tako i sada nemože nikakvih prigovora biti; jerbo je to sasvim opredieljena stvar.

Ovih drugih 8.710 for. odnosi se kao podpora na svrhe pravoslavne crkve, koje se kroz ordinariat iste ove crkve razdiele.

Dakle je jedno i drugo sasvim u redu, te molim da izvolite ovaj naslov u smislu i predlogu odbora sa 91.667 for. odobriti.

Predsjednik: Prima li vis. sabor predlog odbora, da se odobri izdatak u ovom naslovu navedeni sa 91.667 for.?

(Prima se.)

Prelazi se na naslov 2.

Bilježnik **Jovan Steković** (čita naslov 2).

Izvjestitelj **Antun Jakić** (čita) Naslov 2. Nastavni zavodi.

Na stavku 1. tek. br. 4. predlaže odbor, da izvoli vis. sabor pozvati kr. zem. vladu, neka podnese saboru na razpravu osnovu zakona o preinaci onih odredaba §. 7. zak. članka „o plaćah, nagradah i mirovinah za učiteljsko i činovničko osoblje na sveučilištu Franje Josipa I. u Zagrebu od 5. siečnja 1874.," kojimi se uredjuje plaća, stanarina i dnevnični razred sveučilištnoga aktuara, pa da se njegova beriva i dnevnični razred u svem izjednače s onimi što no pripadaju perovodji II. razreda kr. zem. vlade.

Na st. 6. tek. br. 3. „paušal za knjižnicu" predlaže odbor, neka vis. sabor izvoli mjesto predloženih 40 for. dozvoliti 100 for.

Na st. 8. tek. br. 1. „dotacija za knjižnicu" predlaže odbor, neka izvoli vis. sabor mjesto predloženih 3000 for. dozvoliti 5000 for. i to:

a) 3000 for. samo za nabavu knjiga mudroslovnoga fakulteta, a

b) 2000 for. za ostala dva fakulteta: bogoslovni te pravo- i državoslovni.

Na st. 10. tek. pr. 18. predlaže odbor vis. saboru, neka dozvoli prema predlogu vladinom još 2000 for. za ustrojenje pripravnoga tečaja kod pomorske učione u Bakru. Ova svota ima se upotriebit na plaće dvojice učitelja u tom tečaju, od kojih će svaki imat po 800 for. plaće i 200 for. stanarine.

Na st. 10. tek. br. 24. „ženska vježbaonica u Zagrebu" predlaže se vis. saboru, da se po vladinom predlogu briše potreba za ovaj zavod sa 3.220 for.

Na stavku 11. tek. br. 8. predlaže se vis. saboru, da se potreba ovako stilizira:

„2 podvornika kod preparandija."

Na stavku 19. tek. br. 1. predlaže odbor vis. saboru, da se od nagrade, ustanovljene „za obavljanje ravnateljskih posala na preparandijah u Zagrebu" briše 200 for., a dozvoli samo 400 for.

Prema ovom neka izvoli visoki sabor odobriti naslov 2. sa 300.641 for.

*

Digitized by Google

(Medjutim zauzme predsjedničku stolicu podpredsjednik Mirko Hrvat.)

Predsjednik: Prima li vis. sabor ovaj naslov po predlogu odbora?

(Prima se.)

Dr. **Pavao Muhić**: Na 26. strani je za stanarinu za žensku preparandiju uvrstjeno 600 for. a treba, da bude 1000 for., jer je izmedju grada Zagreba i zem. vlade tekla razprava o preparandiji, uslied koje je grad Zagreb preuzeo na svoj trošak preparandiju ovu, ali zahtieva, da plaća zem. vlada stanarinu, koja iznosi 1000 for.

Predsjednik: Ja sam izreko, da je ovaj naslov po predlogu odbora proračunskoga primljen, s toga o njem nemože više biti govora.

Sliedi naslov 3.

Bilježnik **Jovan Steković** (čita naslov 3).

Izvjestitelj **Antun Jakić** (čita):

Naslov 3. Mirovne pristojbe. Odbor predlaže vis. saboru, neka izvoli prema predlogu vladinom odobriti potrebu u ovom naslovu navedenu u cielom iznosu od 19.713 for.

Predsjednik: Prima li vis. sabor ovaj naslov po predlogu odbora?

(Prima se.)

Sliedi poglavje III. Odjel za pravosudje. Naslov 1.

Izvjestitelj **Antun Jakić** (čita):

Naslov 1. Stol sedmorice. Odbor predlaže vis. saboru, da izvoli odobriti cieli iznos u ovom naslovu, kako ga vlada predložila sa 52.179 for.

Ovo je sistemizirano.

Predsjednik: Prima li vis. sabor ovaj naslov, kako je predložen po odboru?

(Prima se.)

Naslov 2.

Bilježnik **Jovan Steković** (čita naslov 2).

Izvjestitelj **Antun Jakić** (čita):

Naslov 2. Banski stol. Odbor predlaže, neka vis. sabor izvoli po predlogu vladinom odobriti ukupnu potrebu za ovaj naslov sa 95.880 for.

Predsjednik: Prima li vis. sabor ovaj naslov ovako?

(Prima se.)

Bilježnik **Jovan Steković** (čita naslov 3.):

Izvjestitelj **Antun Jakić** (čita):

Naslov 3. Sudbeni stolovi u Zagrebu, Vukovaru, Varaždinu, Belovaru, Požegi i Osieku.

Na stavku 14. predlaže odbor vis. saboru, da dozvoli, kako to vlada predlaže, još 3.700 for. kao osobni doplatak za one činovnike, koji su uslied preustrojstva sudstva namješteni s manjom plaćom.

Prema tomu neka izvoli vis. sabor odobriti naslov 3. sa 257.137 tor.

Predsjednik: Prima li vis. sabor naslov 3.?

(Prima se.)

(Čita se naslov 4.)

Izvjestitelj **Antun Jakić** (čita):

Naslov 4. Kotarski sudovi. Na stavku 7. tek. br. 2. predlaže odbor vis. saboru, neka dozvoli po predlogu vladinom 300 for. kao osobni doplatak onim činovnikom, koji su povodom preustrojstva sudstva sa manjom plaćom kod kot. sudova namješteni, i da se ova svota metne pod tek. broj 3. iste stavke.

Prema tomu predlaže se, da vis. sabor odobri naslov 4. sa 268.780 for.

Predsjednik: Prima li vis. sabor ovako predloženi naslov 4.?

(Prima se.)

(Čita se naslov 5.)

Izvjestitelj **Antun Jakić** (čita):

Naslov 5. Troškovi tičući se ovih sudova I. molbe. Na stavku 4. slovo a) predlaže odbor vis. saboru, neka po predlogu vladinom briše 5000 for., a dozvoli 90.000 for.

Na st. 7. predlaže se vis. saboru, da prema obrazloženom predlogu vladinom dozvoli kao izvanrednu potrebu 4.805 for. za priredjenje sgrade u Gjurgjevcu za smještenje kot. suda. Ova svota ima doći pod posebnu 8. stavku.

Prema tomu neka izvoli vis. sabor odobriti naslov 5. sa 168.449 for.

Predsjednik: Prima li se naslov 5. po predlogu odbora?

(Prima se).

(Čita se naslov 6.)

Izvjestitelj **Antun Jakić** (čita): Naslov 6. Mirovne pristojbe. Odbor predlaže vis. saboru, neka po predlogu vladinom izvoli odobriti naslov ovaj s ukupnim izdatkom od 54.461 for.

Predsjednik: Prima li se naslov 6. po predlogu odbora?

(Prima se.)

Sliedi B) pokriće.

Izvjestitelj **Antun Jakić** (čita):

Poglavje I. Odjel za nutarnje poslove.

Odbor predlaže vis. saboru, neka izvoli prema predlogu vladinom odobriti:

Naslov 1. Prihod od nepokretnosti i koristonosnih sprava sa 7.072 for.

Naslov 2. Povratci 9.560 for.

„ 3. Razni dohodci 12.850 for.

Predsjednik: Prima li se predlog odbora?

(Prima se.)

Sliedi poglavje II.

Izvjestitelj **Antun Jakić** (čita): Poglavje II. Odjel za bogoštovje i nastavu. Naslov 1. Nastavni zavodi. Odbor predlaže, neka vis. sabor odobri prihod ovoga naslova sa 90.849 for., kako ga vlada predlaže.

Predsjednik: Prima li vis. sabor poglavje II. ovako, kako je predloženo?

Digitized by Google

(Prima se.)

Prelazi se na poglavje III.

Izvjestitelj **Antun Jakić** (čita):

Poglavje III. Odjel za pravosudje. Odbor predlaže vis. saboru, neka izvoli po vladinom predlogu odobriti ovdje izkazani prihod sa 4.900 for.

Napokon naprama svemu ovomu predlaže odbor i osnovu zakona o proračunu za god. 1876. kako sliedi:

Zakon
o proračunu za potrebe nutarnje samouprave kraljevina Hrvatske i Slavonije za god. 1876.

Predsjednik: Prima li se naslov zakona?

(Prima se.)

Bilježnik **Jovan Steković** (čita §. po §., koji budu svi bez primjetbe primljeni.)

Predsjednik: Vis. sabore! Ja završujem sjednicu i uričem buduću za sutra u 10 sati. Na dnevnom redu je drugo čitanje zak. osnove o proračunu kralj. Hrvatske i Slavonije za god. 1876.

Zatim biti će daljna razprava o izvješću financialnoga odbora. — Ili bi se možda sada razpravljalo ob istih molbah?

(Glasovi: sada.)

Ako vis. sabor hoće, to će se učiniti.

Rieč ima gosp. izvjestitelj:

Izvjestitelj **Antun Jakić**: Ovaj vis. sabor predao je proračunskomu odboru molbenice činovnika manipulacionalnih kr. sudbenoga stola u Vukovaru, da o tom svoje mnienje dade. Isto tako molbenice manipulacionalnih činovnika 11 razreda kod kr. sudbenoga stola u Zagrebu, i napokon molbe dnevničara kr. sudbenoga stola u Zagrebu. Sve se o tom radi, kako da bi se beriva ovih molitelja povisila. Proračunski odbor nebi bio zvan, svoje mnienje nikim načinom dati o stvari, koja se tiče eksekutive, zato je zaključio preporučiti visokomu saboru, neka izvoli ove sve tri molbenice ustupiti kr. zem. vladi na uredovanje.

Predsjednik: Rieč ima gosp. dr. Gjurgjević.

Vaso Gjurgjević: Visoki sabore! Ja nisam od onih, koji bi rado da otvara saborska vrata širom svakim molbenicam, a nisam za to, da zatvara vrata takovim molbenicam, koje podnese više ljudi ili ciela korporacija. Ove molbe podnesoše svi manipulacionalni činovnici kod kr. sudbenih stolova u obsegu našeg banskog stola.

Na koliko sam ja pročitao ove molbenice, a zaista sam to učinio, da uvidim na koliko je koja molba osnovana, uvidio sam da zaista imadu puno osnova, kad zahtievaju, da se njihova beriva povise.

Kad je vis. sabor učinio zakon o preustrojstvu suda, nadali su se narod i vlada i svi faktori kod nas nekom moralnom napredku a ujedno i materialnom boljku, i zaista možemo kazati, da je bila ta nada opravdana. Ali boljak materialni je bio u obzir uzet kod svih, samo ne kod ovih činovnika, koji su sada molbenice predložili, jer su jim se beriva smanjila. Prije su bili uvrstjeni u 9 i 11 razred; prvi su imali plaće 700 for. i stanarinu od 20% dobivali, što čini skupa 840 for. Drugi su imali plaće 600 for. i takodjer 20% stanarine, t. j. skupa 720 for. Sada pako imadu prvi 700 for. plaće a drugi 600, te samo po 100 for. stanarine, i uslied toga su prvi izgubili 40 for. a drugi 20 for.

Ja držim, da sabor sigurno nije mislio ovim ljudem uzkratiti ono, što su uživali, pošto je kod svih uzeo u obzir to, da im se plaća poboljša. Ja dakle preporučujem vis. saboru, da se ovomu predlogu dodade izpravak, da se predadu ove molbenice vis. vladi na uredovanje s tim, da ona po mogućnosti uzme u obzir te molbe. (Glasovi: zna se to.)

Predsjednik: Rieč ima gosp. zastupnik dr. Subotić.

Dr. **Jovan Subotić**: Vis. sabore! Ja nebi govorio kod ove prilike, ako nebi znao, da je zaista nuždno. A ja znadem, pošto sam imao priliku njihovo stanje sa vlastitimi očmi razmatrati, da ako se dotičnim činovnikom odkine svota 40 odnosno od 20 for., da su onda oni propali.

Zaista, gospodo, ne samo taj razlog, da se oni činovnici, koji dosta raditi imadu uzdržavaju u onoj volji, koju trebaju u svom poslovanju, nego i razlog pravednosti čovječanstva zahtieva, da im se obdrži ono, što su prije oni imali. A uvjeren sam, da će visokoj vladi biti sredstva na ruci, kojimi će se moći ovaj maleni izdatak pokriti, kojim se zaista bitna blagodat učini.

Predsjednik: Rieč ima gosp. zastupnik Kušević.

Svetozar Kušević: Vis. sabore! Ja sam za predlog proračunskoga odbora, da se zem. vladi imadu prosto na uredovanje dati ove molbenice. A to zato, što držim, da ovaj put od strane činovnika, neposredno na sabor upraviti molbenice, nije korektan, nego držim, da bi se oni najprije na predpostavljene oblasti obratiti morali.

(Glasovi: Tako jest.)

To je moje mnienje.

Predsjednik: Rieč ima gosp. zastupnik Kamenar.

Gjuro Kamenar: Vis. sabore! Da nije gosp. predgovornik tako žestoko navalio na one činovnike, koji su svoje molbe podnieli, nebi se bio ustao. Činovnici, koji podnesoše svoje molbe osjećaju, da vlada ili nedrži sada još za potrebno da zak. osnovu predloži, da im se plaća poblaži, ili ne kani dotičan predlog učiniti. Obratili su se dakle oni na vis. sabor, to je sada naša dužnost, da se pobrinemo za to, da im se olahkoti život, i da im se dade pripomoć, koju trebaju. Visoka vlada će toliko imati, da to učini, i sigurno se dade drugdje prištediti ova svota. Slažem se dakle s izpravkom gosp. dra. Gjurgjevića, da se ove molbenice odstupe vladi s preporukom od strane vis. sabora, da ih ona uvaži.

Predsjednik: Rieč ima gosp. zastupnik Tombor.

Ivan Tombor: Vis. sabore! Ja sam za predlog odbora, razlog mi je prvo taj, što je sistemizirana plaća i

Digitized by Google

sabor ništa druga odlučiti nemože. Drugo imam navesti to, što je vlada kod odlučivanja njihovih beriva imala i financijalnu budućnost pred očima, i ona bi bila na svaki način obratila i amo svoju darežljivu ruku, samo da su financije kadre to podnositi; ali vlada je na bolje vrieme ostavila tu misao, da im izboljšuje plaće. Treći razlog je taj, što vis. vlada sama rekla, da će nastojati oko toga, da stanje činovnika po mogućnosti popravi. S ovih sam razloga za to, da se ove molbenice jednostavno odstupe vladi na uredovanje.

Predsjednik: Rieč ima gosp. zastupnik Steković.

Jovan Steković: Vis. sabore! Meni se čini, da su ovi činovnici učinili pravo, da se nisu obratili na vis. vladu, nego u prvoj vrsti na sabor, jer ovaj uredjuje. Dužnost je dakle vis. sabora, da vis. vladu pozove, da ona svojim načinom to učini, da izjednači beriva ovim činovnikom sa berivi drugih jednakih činovnika; jer nepravedno bi bilo, ako bi se ovim plaće umanjile, dočim se kod drugih povisuju.

S toga se izjavljam za izpravak gosp. dra. Gjurgjevića.

Predsjednik: Rieč ima gosp. zastupnik vlade.

Dane Stanković: Vis. kućo! Činovnici do lanjske godine nisu imali pravo na stanarinu; ta dozvola, da ju dobivaju, datira se od 24. studenoga prošle godine, kojom se uredjuje razred činovnika namještenih kod ovih sudova. Ti su dobivali samo skuparinu i to proračunanu samo za godinu dana. Tu nemože biti o prikrati govora, nego to je bila samo pripomoć, koju im zak. osnova o proračunu namakne od godine do godine. A od strane vlade nema sasvim ništa proti tomu, da se izpituje, je li moguće položaj tih činovnika popraviti, nego ja vas mogu, gospodo u obće uvjeriti, da vladi položaj činovnika u nižih razredih jako leži na srcu, i ona će oko toga nastojati, da taj položaj poboljša u koliko moguće prama sredstvom, sa kojimi ona razpolaže.

Predsjednik: Rieč ima gosp. izvjestitelj.

Izvjestitelj **Antun Jakić**: Vis. sabore! Ja mislim, da nam nije ovdje razpravljati, je li koja branža dobro plaćana ili ne.

Vis. sabor je dao na razsudje proračunskomu odboru, gdje su i gg. zastupnici vis. vlade, i ja mislim, da drugoga puta neima, nego da se o predlogu proračunskoga odbora izjavimo, a nije nmjestno, ovdje rieči gubiti o tom da li su plaće premalene ili prevelike. Ako bi se mi u takove razprave upuštali, to bi naše sjednice bile izpunjene ovakovimi molbami.

Ja preporučam predlog proračunskoga odbora i toga sam mnienja, da se on primi bez dotičnoga izpravka.

Predsjednik: Prima li se predlog odbora?

Ona gospoda, koja su za to, neka izvole ustati.

(Većina.)

Primljen je predlog odbora.

Sada zaključujem sjednicu. Na dnevnom redu sutrašnje sjednice je treće čitanje zak. osnove o proračunu, zatim predlog gosp. dra. Subotića o kazalištu, nadalje predlog gosp. zastupnika Borovečkoga o ukinuću zatvora glede prodavanja marve, predlog gosp. zastupnika Berute, da se vis. vlada pozove, da predloži zak. osnovu ob uredjenju gradskih municipija, predlog gosp. Kukuljevića o arkivih i predlog gosp. grofa Kulmera o ukinuću prava patronatskih.

(12 ¼ sati poslie podne.)

Digitized by Google

Sedamnaesta saborska sjednica,

držana dne 7. studenoga 1875. u 10 sati, pod predsjedničtvom saborskoga predsjednika g. Nikole Krestića.

Sadržaj: Zapisnik prošle sjednice. — Podnesak: izvješće verif. odbora. — Odgovor svietloga bana na interpelaciju dra. Makanca glede postupka proti Gržaniću. — Odgovor Jov. Živkovića na interpelaciju zast. Seitza. — Odgovor istoga na interpelaciju zast. Filipa glede zadružnoga zakona za područje bivše belovarske županije. — Odgovor istoga na interpelaciju zast. A. Zindla glede novacah za prodane šume u središnjoj osječkoj štedionici. — Interpelacija dra. Makanca glede porote. — Interpelacija Folnegovića radi imenovanja posebnog školskog nadzornika za grad Zagreb. — Interpelacija istoga radi uredovnih tiskanica „Nar. nov.“ — Dnevni red: Treće čitanje osnove zakona o proračunu. — Predlog dra. Subotića o narodnom kazalištu.

(½ 11 sati.)

Predsjednik: Sjednica počimlje. Molim g. bilježnika, da izvoli zapisnik pročitati.

Bilježnik **Gjurgjević** (čita):

Zapisnik

XVI. sjednice sabora kraljevina Dalmacije, Hrvatske i Slavonije obdržavane dne 6. studenoga 1875 u glavnomu gradu Zagrebu pod predsjedničtvom saborskoga predsjednika gospodina Nikole Krestića u prisutnosti 51 saborskog člana.

Od vlade prisutni: preuzvišeni ban Ivan Mažuranić, odjelni predstojnici: Jovan Živković i dr. Pavao Muhić i odielni savjetnik Dane Stanković.

1) Čita se zapisnik prošle sjednice. — Ovjerovljen je bez primjetbe.

2) Predsjednik priobćuje molbu Josipa Zdelarovića paroha požežkoga radi ustanovljenja nagrade istočno-pravoslavnomu vjeroučitelju gimnazije požežke. — Upućuje se odboru za molbu.

3) Predsjednik priobćuje molbu Toše Kuzmanovića ravnatelja saborske pisarne, za dozvolu nabave zimske odieće za saborskog poslužitelja. Molba ova upućuje se predsjedničtvu saborskomu.

4) Predsjednik saobćuje pismeni predlog zastupnika Josipa Borovečkoga poduprt po desetorici saborskih članova ovoga sadržaja: „Kralj. zemaljska vlada poziva se, da gledeć na glavnu podlogu svakog gospodarstvenog napredka u boljem oplemenjivanju stoke, izvoli uznastojati, da se u brieznih prigorskih krajevih a u svemu Zagorju uz pastuharstvo neuzme iz vida jošte više potrebno stočarstvo.“

Predlog ovaj dati će se tiskati i staviti će se na dnevni red.

5) Narodni zastupnik Živko Ogjić stavlja na preuzvišenoga bana sliedeću interpelaciju:

Je li Vašoj Preuzvišenoti poznato, da je nesagradjenom cestom od Lačarka do Mitrovice, velikom dielu žitelja sriemske županije tim put u Mitrovicu zatvoren na jedino tržište okolnih mjesta.

Ako je poznato, je li Vaša Preuzvišenost voljna možnim svojim uplivom kod kralj. generalkomande otvorenje iste ceste izhoditi.

Stavlja se u zapisnik i priobćit će se preuzvišenomu banu.

Narodni zastupnik dr J. Subotić stavlja na preuzvišenoga bana sliedeću interpelaciju:

„S razloga 1. što je obseg javnoga bilježnika u Rumi za kotar rumski i irižki ili gledali na prostor kotarah ili na broj stanovničtva preveć velik, pošto je prostor od Maradika do Grgurevca u dužinu, a od Brestača do Kamenice u širinu prostire, a broj stanovnika 50.000 presiže;

2. što je toga radi očevidno, da je uredovanje za jednoga bilježnika preveliko, a za stranke preveć obterećeno;

3. što stanje, u kom se obavljanje ostavinskih razprava toga radi nahodi, ozbiljno upućuje, da se osobito bilježničko mjesto za irižki kotar za sebe u Irigu ustanovi;

4. što bi irižki kotar i po prostoru i po stanovničtvu onomu šidskoga i iločkoga bilježničtva podpuno odgovarao, pošto šidski kotar 20.000, iločki 16.000 stanovnika broji, a irižko bilježničtvo prostiralo bi se na 20.000 stanovnika: bilo bi temeljito i potrebno, da se u Irigu mjesto javnoga bilježnika ustanovi. Toga radi stavljam na Vašu Preuzvišenost sliedeću interpelaciju:

Digitized by Google

Je li Vaša Preuzvišenost voljna na ove okolnosti pozornosti obratiti i naredbe izdati, da se u Irigu za kotar irižki mjesto kralj. javnoga bilježnika ustanovi. — Stavlja se u zapisnik i dostavit će se preuzvišenomu banu.

7) Isti zastupnik stavlja na preuzvišenoga bana sliedeću još interpelaciju:

1. Je li poznato Vašoj Preuzvišenosti, da se na zagrebačkoj velikoj gimnaziji, realci, preparandiji i višjim djevojačkim zavodima nalazi preko 100 učenika pravoslavnoj crkvi pripadajućih.

2. Je li voljna Vaša Preuzvišenost shodne mjere upotriebiti, da se za ove učenike mjesto redovnoga katekete ustanovi?

3. Je li moguće Vašoj Preuzvišenosti i donde, dok se takovo mjesto putem zakona sistemizira, jošte za tečaja ove školske godine, redovnog kateketu za učenike postaviti?

8) Odielni predstojnik Dr. Pavao Muhić odgovara na ovu posljednu interpelaciju pod br. 7. — Interpelant se zadovoljava; sabor prima odgovor na znanje.

9) Odielni predstojnik presv. gospodin Jovan Živković odgovara na današnju interpelaciju zastupnika Živka Ogjića gore pod br. 5. Interpelant nije sa odgovorom zadovoljio se; sabor prima odgovor na znanje.

10) Prelazi se na dnevni red. Čita se naslov 12 poglavje I. zemaljskoga proračuna za godinu 1876. Odbor proračunski predlaže visokomu saboru, neka izvoli odobriti potrebu u ovomu naslovu navedenu, kako ju vlada predlaže, sa cielim iznosom od 258.367 fort. Na ovaj naslov stavlja zastupnik Stevan Popović sliedeći izpravak: Naslov 12 stavka 1 i 2 neka se stavi u izvanredne potrebe.

Naslov 12. prima se po predlogu odborskomu.

11) Čita se naslov 13. Prinesci za narodne zavode i narodno gospodarske svrhe, zatim zemaljska štipendija.

Na ovaj naslov na stavku 7 predlaže odbor visokomu saboru, neka izvoli pozvati kr. zemaljsku vladu, da u budućem proračunu uvršćuje pojedine izdatke u ona poglavja, u koja po svojoj naravi ili po ustanovah zakona ob ustrojstvu kr. zemaljske vlade spadaju.

Na stavku 11 odbor predlaže: neka visoki sabor mjesto predloženih 112 dozvoli 812 fort. za umjetnička štipendija.

Prema tomu neka visoki sabor izvoli odobriti:

Naslov 13 sa . . . . 146.162 for.

Zastupnik dr. Jovan Subotić stavlja na ovaj naslov stavku I. sliedeći pismeni po desetorici saborskih članova poduprt predlog: Neka izvoli visoki sabor zaključiti, i kao saborski zaključak u stavki I. proračuna za godinu 1876 u kojoj se subvencija za narodno kazalište odredjuje, pridati:

„Neka se pozove svietli ban, da sastavi naročitu enquetsku komisiju iz članova vlade i sabora, kazalištne uprave i vještakâ, koja će imati stanje našega zemaljskoga kazališta svestrano izpitati, te način iznaći kojim:

1. da se troškovi kazališta sa dohodci istoga u sklad stave, te tako deficiti izbjegnu;

2. da se drami pruže uvjeti svestranoga razvića;

3. da se iznadju uvjeti, kojima da se obstanak i cieli shodni razvitak opere omogući; pak usljed toga

4. da se pronadje sustav kazalištne uprave, koja bi ujamčila održanje budgeta i unapredjenje narodnoga kazališta po ukupnoj njegovoj zadaći.

Zastupnik Lehpamer podnosi na naslov 13. stavku 1. sliedeći izpravak: Ako kr. zemaljska vlada nebi mogla opravdati zamršenu stvar narodnoga zemaljskoga kazališta, tada neka se svota briše.

Zastupnik Folnegović stavlja na ovaj naslov stavku 4 ovaj izpravak: Za nagrade u svrhu promicanja pojedinih grana domaćega gospodarstva, a naročito pako u podporu gospodarske izložbe, koju sprema hrvatsko-slavonsko gospodarsko družtvo u godini 1876.

Predsjednik neprimajuć izpravak zastupnika Lehpamera za takav, vraća ga istomu zastupniku natrag, isto tako odbija sabor izpravak zastupnika Folnegovića a po dovršenoj za tim razpravi o predlogu odborskom i predlogu dra. Jovana Subotića pristupi se glasovanju i primljen je naslov 13 po predlogu odborskom i predlog dra. Jovana Subotića. — Ovaj potonji dati će se tiskati i stavit će se u idućoj sjednici na dnevni red.

12) Naslov 14. Razne potrebe i nepredvidljivi troškovi.

Odbor predlaže visokomu saboru, da izvoli odobriti cieli ovaj naslov po predlogu vladinom sa . 13.600 for.

Prima se predlog odborski.

13) Naslov 15. Mirovne pristojbe.

Odbor predlaže visokomu saboru, da izvoli po predlogu vladinom odobriti potrebu ovoga naslova sa svotom od . . . . 154.597 for.

Zastupnik Stevan Popović stavlja sliedeći izpravak: Naslov 15. stavka I. alinea 13 izostavlja se.

14) Čita se poglavje II. Odiel za bogoštovje i nastavu. — Naslov I. zemaljski prinos u svrhe bogoštovne.

Odbor predlaže visokomu saboru, da izvoli po predlogu vladinom odobriti izdatak u ovomu naslovu navedeni sa . . . . 91.667 for.

Prima se predlog odborski.

15) Naslov 2. Nastavni zavodi.

Na stavku 1. tek. broj 4 predlaže odbor, da izvoli visoki sabor pozvati kralj. zemaljsku vladu, neka podnese saboru na razpravu osnovu zakona o preinaci onih odredaba §. 7. zakonskoga članka „o plaćah, nagradah i mirovinah za učiteljsko i činovničko osoblje na sveučilištu Franje Josipa I. u Zagrebu od 5. siečnja 1874.“ kojim se uredjuju plaće, stanarina i dnevnični razred sveučilištnog aktuara, pa da se njegova beriva i dnevnični razred u svemu izjednače s onim, što no pripadaju perovodju II. razreda kr. zemaljske vlade.

Na stavku 6. tek. broj 3 „paušal za knjižnicu“ pred-

Digitized by Google

laže odbor, neka izvoli visoki sabor mjesto predloženih 40 for. dozvoliti 100 for.

Na stavku 8. tek. broj 1. „dotacija za knjižnicu“ predlaže odbor, neka izvoli visoki sabor mjesto predloženih 3000 for. dozvoliti 5000 for. i to:

a) 3000 for. samo za nabavu knjiga mudroslovnomu fakultetu, a

b) 2000 for. za ostala dva fakulteta: bogoslovni te pravo- i državoslovni.

Na stavku 10 tek. broj 18 predlaže odbor visokomu saboru, neka dozvoli prema predlogu vladinom još 2000 for. za ustrojenje pripravnoga tečaja kod pomorske učione u Bakru. Ova svota ima se upotriebit na plaće dvojice učitelja u tomu tečaju, od kojih će svaki imati po 800 for. plaće i 200 for. stanarine.

Na stavku 10 tek. br. 24. „ženska vježbaonica“ u Zagrebu predlaže se visokomu saboru, da se po vladinomu predlogu briše potreba za ovaj zavod sa 3.220 for.

Na stavku 11. tek. br. 8 predlaže se visokomu saboru, da se potreba ovako štilizira:

„2 podvornika kod preparandije.“

Na stavku 19. tek. br. 1. predlaže odbor visokomu saboru, da se od nagrade, ustanovljene „za obavljanje ravnateljskih posala na preparandijah u Zagrebu“ briše 200 for. a dozvoli samo 400 for. Prema ovomu neka izvoli visoki sabor odobriti

Naslov 2. sa . . . . 300.641 for.

Predlog odbora prima se.

16) Naslov 3. Mirovinske pristojbe.

Odbor predlaže visokomu saboru, neka izvoli prema predlogu vladinom odobriti potrebu u ovomu naslovu navedenu u cielom iznosu od . . . . . 19.713 for.

17) Čita se: Poglavje III. Odiel za pravosudje. Naslov I. Stol sedmorice.

Odbor predlaže visokomu saboru, da izvoli odobriti cieli iznos u ovomu naslovu, koga je vlada predložila sa . . . . 52.179 for.

Predlog odbora prima se.

18) Naslov 2. Banski stol.

Odbor predlaže, neka visoki sabor izvoli po predlogu vladinom odobriti ukupnu potrebu za ovaj naslov sa . . . . 95.880 for.

Prima se.

19) Naslov 3. Sudbeni stolovi u Zagrebu, Vukovaru, Varaždinu, Belovaru, Požegi i Osieku.

Na stavku 14. predlaže odbor visokomu saboru, da dozvoli, kako to vlada predlaže, još . . . 3.700 for. kao osobni doplatak za one činovnike, koji su usljed preustrojstva sudstva namješteni s manjom plaćom.

Prema tomu neka izvoli visoki sabor odobriti Naslov 3. sa . . . . 257.137 for.

Prima se.

20) Naslov 4. Kotarski sudovi.

Na stavku 7. tek. broj 2 predlaže odbor visokomu saboru, neka dozvoli po predlogu vladinom 300 for. kao osobni doplatak onim činovnikom, koji su povodom preustrojstva sudstva sa manjom plaćom kod kot. sudova namješteni, i da se ova svota metne pod tek. broj 3. iste stavke.

Prema tomu predlaže se, da visoki sabor odobri: Naslov 4 sa . . . . 268.780 for.

Prima se.

21) Naslov 5. Troškovi tičući se svih sudova I. molbe.

Na stavku 4. slovo a) predlaže odbor visokomu saboru, neka po predlogu vladinom briše 5000 for. a dozvoli 90.000 for.

Na stavku 7. predlaže se visokomu saboru, da prema obrazloženomu predlogu vladinomu dozvoli kao izvanrednu potrebu 4.805 for. za priredjenje sgrade u Gjurgjevcu za smještenje kot. suda. Ova svota ima doći pod posebnu 8. stavku.

Prema tomu neka izvoli visoki sabor odobriti: Naslov 5. sa . . . . 168.449 for.

22) Naslov 6. Mirovne pristojbe.

Odbor predlaže visokomu saboru, neka po predlogu vladinom izvoli odobriti naslov ovaj skupnim izdatkom od . . . . 54.461 for.

23) Saborski bilježnik čita iz zemaljskoga proračuna za godinu 1876.

B. Pokriće.

Poglavje I.

Odiel za unutarnje poslove.

Odbor predlaže visokomu saboru, neka izvoli prema predlogu vladinom odobriti:

Naslov I. Prihod od nepokretnosti i koristonosnih sprava sa . . . . 7.072 for.

Naslov II. Povratci . . . . . . 9.560 for.

Naslov III. Razni dohodci . . . . 12.850 for.

Prima se predlog odborski.

24) Čita se: Poglavje II.

Odiel za bogoštovje i nastavu.

Naslov I. Nastavni zavodi.

Odbor predlaže, neka visoki sabor odobri prihod ovoga naslova sa . . . . 90.849 for. kako ga vlada predlaže.

Prima se.

25) Poglavje III.

Odiel za pravosudje.

Odbor predlaže visokomu saboru, neka izvoli po vladinomu predlogu odobriti ovdje izkazani prihod sa 4.900 fr.

Prima se predlog odborski.

26) Saborski bilježnik čita dalje:

Napokon naprama svemu ovomu predlaže odbor i osnovu zakona o proračunu za godinu 1876. kako sliedi:

ZAKON

o proračunu za potrebe unutarnje samouprave kraljevine Hrvatske i Slavonije za godinu 1876.

Digitized by Google

Prima se.

27) §. 1. Za potrebe unutarnje samouprave kraljevinah Hrvatske i Slavonije za god. 1876. ustanovljuju se troškovi na 3,166.442 for. tri milijuna sto šestdeset i šest tisuća četiri sto četerdeset i dva forinta austrijske vriednosti.

28) §. 2. Svota ova razdieljuje se na sliedeća poglavja i naslove:

Poglavje I.

Odiel za unutarnje poslove.

Naslov	1. Zemaljska vlada	225.487	for.
„	2. Zemaljsko računovodstvo .	39.000	for.
„	3. Zemaljska blagajna . . .	10.690	for.
„	4. Zemaljski arkiv	3.550	for.
„	5. Zemaljsko-vladni gradjevni odsjek	23.850	for.
„	6. Sabor	50.000	for.
„	7. Kralj. političke oblasti prve molbe	398.880	for.
„	8. Zemaljske sgrade . . .	31.200	for.
„	9. Zemaljske cesto- i vodogradjevine	281.540	for.
„	10. Zdravstvo	106.860	for.
„	11. Kaznione	113.752	for.
„	12. Žandarmerija	258.367	for.
„	13. Prinesci za narodne zavode, narodno gospodarstvo i zemaljska štipendija . . .	146.162	for.
„	14. Razne potrebe i nepredvidljivi troškovi	13.600	for.
„	15. Mirovine	154.597	for.

Poglavje II.

Odiel za bogoštovje i nastavu.

Naslov	1. Zemaljski prinos vjerozakonskim zakladam za nepokrite potrebe za vjerozakonske zavode i svrhe bogoštovne	91.667	for.
Naslov	2. Nastavni zavodi	300.641	for.
„	3. Mirovine	19.713	for.

Poglavje III.

Odiel za pravosudje.

Naslov	I. Stol sedmorice kraljevine Dalmacije, Hrvatske i Slavonije	52.179	for.
Naslov	2. Banski stol kraljevine Dalmacije, Hrvatske i Slavonije	95.880	for.
Naslov	3. Kralj. sudbeni stolovi . .	257.137	for.
„	4. Kralj. kot. sudovi . . .	268.780	for.
„	5. Troškovi tičući se sviuh sudova prve molbe	168.449	for.
Naslov	6. Mirovine	54.461	for.

Prima se.

§. 29) §. 3. Troškovi, prijašnjim paragrafom odobreni, imadu se namiriti:

a) vlastitimi upravnimi dohodci, zatim dohodci naukovne zaklade kraljevinah Hrvatske i Slavonije i dielomod prihoda krajiške imovine, zatim od krajiške obrazovne i odgojne zaklade odpadajućega na razvojačenu krajinu, koji su dohodci za godinu 1876 ukupno sa 125.231 for. proračunani;

b) svotom od 3,050.000 fort., proračunanom od 45 postotaka izravnih i neizravnih porezaka i drugih javnih dohodaka kraljevine Hrvatske i Slavonije i razvojačene krajine, opredieljenih za troškove unutarnje samouprave istih kraljevina.

Prima se.

30) §. 4. Prenašanju neima mjesta niti medju poglavji, niti medju naslovi ovih troškova.

Prime se.

31) §. 5. Provedba ovoga zakona povjerava se banu kraljevina Dalmacije, Hrvatske i Slavonije.

Prima se.

32) Izvjestitelj odbora za zemaljski proračun izvješćuje sabor o predlogu odborskom, da se molbe munipulacionalnih činovnika kr. sudbenih stolova u Zagrebu pod brojom 65) sab. i Vukovaru pod br. 78) sab. kao i molbe dnevničarâ kr. sudbenoga stola u Zagrebu pod br. 57 sab. za povećanje njihovih beriva upute kralj. zemaljskoj vladi na uredovanje.

Zastupnik Vaso Gjurgjević podnosi izpravak, da se predlogu odborskomu dodadu još rieči: „s tim, da vlada molbe ove prema potrebi i mogućnosti u obzir uzme.“

Prima se predlog odborski.

Pošto je time izcrpljen dnevni red, diže predsjednik današnju sjednicu, i uriče sljedeću za sutra u 10 sati prije podne s tim, da će na dnevni red doći treće čitanje zemaljskoga proračuna za godinu 1876. zatim razprava o predlozih zastupnikâ dra. Jovana Subotića, Josipa Borovečkoga, Josipa Berute, Ivana Kukuljevića i grofa Kulmera.

Vaso Gjurgjević s. r. **Krestić** s. r.

Predsjednik: Ima li kakva prigovora proti ovomu ovako sastavljenomu zapisniku?

(Neima.)

Prigovora neima, zapisnik se verificira.

Čast mi je javiti vis. saboru, da je na isti prispio sliedeći podnesak:

Odbor verifikacionalni podnio je svoje izvješće te predlaže, da se bar. Inkey, veliki župan Bubanović, dr. Rogulić i A. Parčetić ovjerove.

Stavit će se na dnevni red.

Rieč ima svietli ban.

Ban **Ivan Mažuranić**: Štovana kućo! U jednoj od posliednjih sjednica izvolio je g. zastupnik dr. Milan Makanec staviti sliedeću interpelaciju: (Čita.) „Da li je Preuzvišenost Vaša na kaznenu sudbenu iztragu J. Gržanića uplivala i kojim načinom.“ — Ovo je jako kratko pitanje, a odgovor je još kraći. Ja na to nisam uticao nikakvim načinom, i to mislim je g. interpelantu samomu

Digitized by Google

znano, da nisam. Nu buduć je stavljena ova interpelacija, imadem sada priliku, cielu tu stvar pred ovom štovanom kućom razjasniti.

Na 9. svibnja 1875 br. 983 stigla je kr. sudbenomu stolu u Zagrebu kaznena prijava proti senjskomu bilježniku J. Gržaniću radi zločinstva uvriede Veličanstva i uvriede članova carske kuće. Odavle bude odmah izaslan iztražni sudac u Senj te obavio od dne 12. do 18. svibnja sve izvide i zaslušao sve svjedoke. Poslie toga pokazalo se je, da treba predizvide nadopuniti i to je u drugoj polovici mjeseca srpnja obavio kotarski sud u Senju.

Iza toga stigne opet dne 29. srpnja pod br. 3861 opetovana prijava na kr. sudbeni stol, koja je neobhodno nuždno izpostavila, da se odmah preduzme sudbeni očevid nekojih spisa kod poglavarstva grada Senja; to je bio takov očevid, koji se, da se svrha postigne, nikako odgoditi nije mogao. Uslied toga odpute se isti dan, dne 29. srpnja, u večer iztražni sudac i državni odvjetnik u Senj, gdje na temelju preduzeta očevida bude odredjena dne 2. kolovoza posebna iztraga proti Gržaniću sbog uvriede članova carske kuće, o čem bi u smislu kaz. postupnika od 29. lipnja 1853 odmah gradski načelnik u Senju obaviešten. Ob ovoj sudačkoj odluci zahtievaše Gržanić, da mu se dostavi višja rješitba, koja je 16. rujna i sliedila, i bila je tim riešenjem odredba sudca iztražnoga potvrdjena. Prema tomu neka izvoli štovana kuća prosuditi temeljitost tvrdnje dra. Makanca, da od 2. kolovoza pak do dana stavljenja interpelacije sud nije dao svoje rješitbe. Nu ja rado dopuštam, da interpelacija nije bila s razloga neznanja ili bludnje stavljena, već možda s toga, što ob ovom dr. Makanec ubavješten nebijaše; dočim i iztražniku nije o toj odluci ubaviest prispjela s toga, što je imao skoro u život stupiti novi kazneni postupnik, što se je u istinu i 25. rujna sbilo. Slučaj morao je uslied toga, što je novi postupnik u kriepost stupio, podpasti pod novi postupnik, te stvar je imala biti uredjena po propisu novoga postupnika. Velim dakle radi toga nije bio Gržanić obaviešten, što je naskoro imao u život stupiti i 25. rujna u istinu i u život stupio novi kaz. postupnik od 19. svibnja 1875., koji je počam od 25. rujna barem u formalnom pogledu mjerodavan imao biti, po kojem su se svi iztražni spisi morali ustupiti državnomu nadodvjetniku, da daljne postupanje udesi prama novomu zakonu. U ostalom, da je iztražnik i po starom postupniku ob odluci ovoj ubaviešten bio, nebi proti odluci na povedenje spec. iztrage imao pravnoga lieka, budući potonja nije bila skopčana s iztražnim zatvorom.

Ne preostaje drugo, nego da sud izvrši svoju dužnost.

Ovo je stvar, koja stoji u aktih, i s tim bi bila stvar izcrpljena, da nije gosp. interpelant po svom načinu ovu priliku upotriebio i vladu postavio u takovu svietlost, kao da je ona svojim poticanjem sud na to dovela, da vrši svoju dužnost dapače proti zakonu; dapače i to kano da je vlada moralni krivac smrti matere Gržanićeve. Nu gospodo! mi znamo, što i gosp. interpelant mora znati, da vlada neima nikakva upliva na sud, budući je sud neodvisan od vlade. Što se tiče smrti matere, to vjerujem da je umrla — buduć je to lako moguće — ali nemogu vjerovati, da je umrla radi toga, što je iztraga počela. Ja velim i to, ako je i to istina da je ona radi toga umrla, to vlada i za to nemože ništa, budući da sudovi moraju vršiti svoju dužnost negledeć na to, hoće li sbog toga komu čuvstvom nastati šteta. Ali osim toga je meni znano, da je mati umrla od sušice, na kojoj je već više godina bolovala.

Dr. **Milan Makanec**: Ja se s odgovorom nemogu zadovoljiti, te si pridržujem put i način nanj odgovoriti pomoćju novinstva.

Predsjednik: Prima li vis. sabor ovaj odgovor presv. bana do znanja?

Ona gospoda, koja su za to, da se prima, neka izvole ustati.

(Većina).

Rieč ima g. predstojnik nutarnjega odjela.

Jovan Živković: Vis. sabore! Još na nekoje interpelacije preostaje mi odgovoriti; zato mi je čast prvo na interpelaciju nar. zast. g. Seitza — akoprem sam već u odgovoru na jednu interpelaciju Folnegovića istu stvar iztaknuo, — da će vlada kod arondiranja obćina uzeti eventualno potrebni obzir na obćine Orle, Novo-Čiče i Goricu, koje su sad pod podžupanijom sisačkom. Prije pako, nego li su obćine uredjene, nemože vlada ovim manam — na koliko su mane — doskočiti.

Vinko Seitz: Ja sam s odgovorom zadovoljan.

Predsjednik: Prima li vis. kuća ovaj odgovor g. predstojnika nut. odjela na znanje?

(Prima se).

Rieč ima g. predstojnik nutarnjega odjela.

Jovan Živković: Vis. sabore! Druga interpelacija, na koju mi je čast odgovoriti, stavljena je od g. Filipa, u pogledu zadružnoga zakona za područje bivše županije belovarske, koja ovako glasi: (Čita).

Vis. sabore! Vlada ima svakako pred očima to, da bi najshodnije bilo, ako bi u jednoj zemlji jedan zakon vladao o zadrugah.

S toga se je ona opetovano obraćala na krajišku upravnu oblast, i to u dvie godine pet puta, te dobila 9. lipnja 1875 ubaviesti o krajiškom zadružnom zakonu. Ova osnova počiva na posve drugom temelju, nego li naša, s toga vlada misli, da ne može kratkim putem saboru predložiti, kako bi se naš zakon protezao na bivšu belovarsku županiju, već je odredila, da se stvar potanko izpita. Podniela je dakle onda ovu osnovu svim onim podžupanijam, pod koje spada područje bivše belovarske županije, t. j. belovarskoj, križkoj, koprivničkoj i križevačkoj, neka se o njoj izjave. Sa 3 strane stigli su već odgovori, a sa strane križevačke podžupanije ga još očekujemo.

*

Digitized by Google

Kad taj prispije, onda će vlada vidjeti kakovu osnovu može podnieti glede preinake toga zakona.

Od podnešenih trijuh su se sve izrazile proti zadružnom zakonu, koji postoji u drugom dielu provincijala.

S toga može se g. interpelant umiriti i neka bude uvjeren, da će osnova biti onakva, kakova odgovara onomu puku, kojega se bude ticala.

K. Filip: Ja se s odgovorom zadovoljujem.

Predsjednik: Prima li vis. kuća ovaj odgovor gosp. predstojnika nut. odjela na znanje?

(Prima se).

Rieč ima g. predstojnik nutarnjih posala.

Jovan Živković: Vis. sabore! Gosp. zastupnik Ante Zindl stavio je u jednoj posliednjih sjednica interpelaciju sbog toga, što su nekoji novci občine porečke za prodane šume u središnjoj osječkoj štedionici, koja interpelacija glasi ovako: (Čita.)

Da se je g. interpelant potrudio doći k zem. vladi, bio bi sigurno dobio ubaviest ob onoj veoma zamršenoj stvari, te saznao, što je uzrok, da jošte stvar uredjena nije; nu pošto je on tu stvar u formi interpelacije izneo, odvratiti mu imam sliedeće:

Kad bi ona gg. občinari, koji su po svom položaju pozvani, da budu učitelji puka, vršili svoju dužnost, onda nebi došlo do ovakovih nepotrebnih interpelacija. Ja znam, da imade gosp. interpelant tamo dosta upliva, te bi bilo svakako umjestno, ako bi on svoj glas podigao onda, kad bi bilo to u interesu občine.

Ciela stvar stoji ovako: Kod više občina u kotaru dolnjo-miholačkom bila se je pojavila potreba, da prodaju jedan dio svojih šuma; tako je n. pr. učinila občina podgajska, koja je prodala jedan dio svojih šuma za 35.000 for. To se vladi javi, da se time upropašćuju občine. Ona to zaustavi i uredi licitaciju, kod koje se dobi za šume 89.000 for. Tim načinom prodaju se i druge. — Sklopila se je onda pogodba sa središnjom osječkom štedionicom, uslied koje će občine dio kupovnine dobiti u gotovu novcu, ostali dio pako će u roku od 22 god. novčarski taj zavod odplatiti im kamatima po stanovitoj odplatnoj osnovi. To su bili dakle jako povoljni uvjeti po dotične občine. A akoprem se občine tako pogodiše i dio novaca u gotovu primiše, med kojimi je občinami bila i občina g. interpelanta Zindla, uzkrati izmedju njih jedina ta občina podpis ugovoru, koji joj se na podpis dao. Ta stvar pako spada u vrst privatno-pravnih poslova, i vlada nije vlastna ništa o tom odrediti, nego će morati doći pred sud; ako pak onda uztraje občina pri svom nijekanju, to će iz nje izići parnica, koja će svakako po dotičnu občinu zlo izpasti. Vlada očekuje u ostalom mnienje svoga pravnoga konsulenta o toj stvari, koja je — kako rekoh — veoma zamršena te bi s toga tim štetonosnija postati mogla.

Ante Zindl: Ja se s ovim odgovorom ni najmanje nezadovoljujem.

Predsjednik: Prima li vis. sabor odgovor g. predstojnika nutarnjega odjela do znanja?

(Prima se.)

Rieč ima g. zastupnik dr. Makanec.

Dr. Milan Makanec: Vis. sabore! Liepimi je slovi gosp. pravosudni savjetnik naglasio važnost pravosudja, i ja rado priznajem, da sve ono podpisujem, što je on izustio. Ja nebih želio, da se načelo „justitia regnorum fundamentum" samo naglasuje, već da se jednom i provede. Ako bi mogla u tom obziru nastati kakova alternativa, to bi ja preporučio pravosudje kao ono, na koje se kao na zenicu oka paziti mora. Dopustite mi, da u pogledu autonomne naše uprave, glede sudstva i nadzora države nekoliko rieči napomenem. Akoprem je zlatnimi slovi napomenuta latinska izreka na kr. domu u Beču ubilježena, ipak moram priznati, da su ove rieči ostale puste u našem narodu; pa ako ikoji, a to naš narod bilježi tu izreku crnimi slovi u svojoj povjesti. Nije dovoljno teoretički naglasivati ovu izreku, već treba nastojati, da se ista načelno privede u život naroda i svakoga pojedinoga zastupnika. Amerikanska ponosita je na svoj sud, dočim je kod nas isti pravi attentat proti slobodi i autonomiji. Isto je tako ponosit englezki narod na svoj sud, jerbo mu tamo sva vlast počiva, pa tako je i svuda gdje u državi vlada pravo. Nu zlatne one rieči „justitia regnorum fundamentum" kod nas neuvažuju se. Na sudstvo naše domovine baca se sumnja. Valjano sudstvo najbolji je tumač dobre uprave u domovini, a za valjano sudstvo zahtieva se bezobzirnost, što svatko priznati mora. Onaj, koji hoće, da bude zastupnik naroda, mora biti i zastupnik istine. Ono osvjedočenje moralo bi u svakoga prodrieti, da uzmogne štovati svoje, a uz to, da bude osvjedočen, da je pravi tumač istine.

Prvi faktor valjana sudstva jesu dobri zakoni. Uz loš zakon nemogu i najvrstniji i najsdušniji sudci udovoljiti pravdi, a kamo li uz nevaljan ili opak zakon. Zato se zahtieva u prvoj vrsti dobar zakon, dobar postupnik.

Moram primjetiti, da imade u tom obziru i častnih iznimaka, što se tiče naših sudaca, naročito, ako sadanju dobu prispodobimo s dobom Rauchovom, u kojoj su sudci dokazali, da su za sve drugo sposobniji nego li za vodjenje valjane uprave. Takovi su sudci upravo ugušivali pravnu istinu. — Narodna poslovica veli: kurjak dlaku mienja, ali ćudi nikada ne.

Isti sudci iz one žalostne dobe nezauzimlju više mjesta ovdje, niti nespadaju u sabornicu, ali zato ipak dade se ona poslovica uporabiti na naše sadanje odnošaje, kojim se postavlja kao načelo sjajno ono slovo: justitia regnorum fundamentum, koje slovo kod nas u Hrvatskoj spava. U takovih odnošajih, gdje su zakoni neshodno uredjeni, pače i nevaljani, tu nemože ni najbolji šef justitiae ništa učiniti, radi toga ja u tom pogledu našu vladu koriti neću.

Velika pogrieška učinjena je u prošlom saboru uvedenjem novoga kaznenoga postupnika, koji neodgovara

Digitized by Google

podnipošto našim odnošajem. Sjećamo se pokojnoga Žužela, kojega oplakuje u hladnom grobu kao žrtvu toga postupnika svaka poštena duša.

Sjećamo se jošte svi onoga vremena, gdje su pod izrekom „justitia regnorum fundamentum" počinjavali javni činovnici nasilja, sjećamo se Antolkovića, koji je bio javna poruga kot. suda, eventualno sjećamo se postupka proti meni u ono vrieme, dočim ipak niti proti meni niti proti njemu nije povedena iztraga. Žalibože naše sudstvo nije ono, što bi imalo biti. Kad bi se svi naši sudci uzeli na rešeto, morali bi nekoji bezobzirce pasti.

Ja sam sigurno toliko domoljuban, da bi zašutio tu okolnost, kad bi znao da se ta pogibelj, koja prieti, drugim načinom odstraniti može. Ova se istina iztaknuti mora; jer pomislimo, kakove moradu biti posliedice, ako takovi sudovi imadu takav kazneni postupnik. Velik i snažan upliv takova postupnika opaža se kada imadu državni odvjetnici izreći svoje mnienje naprama glavi zemlje, u kojem slučaju mogu si pridobiti veliku ljubav ili se pako podvrći mržnji i prikoru. Pomislimo, da državni odvjetnik u takovih okolnostih, ako se tiče bana, sasvim drugo čini, nego li bi činiti morao po svojoj savjesti. Pomislimo na vremena Rauchova, kako se je uticalo i uplivalo na dotične činovnike, pak ćete priznati, da bi mogla nastupiti vrlo ozbiljna pogibelj po naše sudstvo i da bi mogle potamniti one zlatne rieči: „justitia regnorum fundamentum".

Kazneni je dakle naš postupnik prava nakaza. Naš naobraženi sviet zabacio je već odavna iz Bachova absolutizma proizticući kazneni postupnik te je uveo porotu, t. j. on je porotom zamienio mane dokazne teorije. Mi smo takodjer porotu poprimili, nu samo sa slabe njezine strane, dočim smo sve njezine vrline izpustili. Valjana porota izriče svoj sud po savjesti, dočim se sudac strogo drži slova zakona.

Ja sam bio u ono vrieme bolestan, te nisam mogo podignuti glasa svoga osvjedočenja u duši proti ovomu zakonu novoga kazn. postupnika, nego sam osvjedočen, da takovu zakonu niti u Americi nebi bilo mjesta, a tim manje može isti valjati za Hrvatsku.

Svietli ban nije mogao opravdati postupak proti Gržaniću na moju interpelaciju . . .

Predsjednik: Molim liepo, po poslovniku zabranjeno je g. govorniku praviti odgovore na interpelacije predmetom javne diskusije. S toga molim, da predje na motivaciju svoje interpelacije.

Dr. **Milan Makanec:** Ja molim, da izvolite upotriebiti poslovnik i napram meni, a tu neima razloga, da se nanj pozivate.

Predsjednik: Ja sam samo molio, da odgovore na interpelacije nečinite predmetom kakvih diskusija.

Dr. **Milan Makanec:** (Nastavlja.) Ja što govorim, govorim u obrazloženje svoje interpelacije.

Kod nas se sveudilj jošte pravosudje gazi, a to mora vatko priznati. Žalim, što uslied zabrane g. predsjednika nemogu upotriebiti konkretna slučaja iz absolutističke naše dobe.

Već g. 1861. radilo se je o tom, da se kazneni zakon iz dobe Bachova absolutizma promieni, kako to pojam ustavnosti zahtieva. Duh toga zakona neda se složiti s prividnim našim ustavnim životom.

Spominjem samo to, što se tiče kazne smrti. Nije li to nedostojno po sam sud, da izriče kazan smrti, uslied koje samo dotičnika baca u strah, dočim znade da izvesti neće. Zar je to nuždno? Nebi li se to moglo promieniti? — Spominjem iz toga zakonika nadalje §. 26. koji se tiče smetanja javnoga mira, kao i onaj §., koji se tiče uvriede Nj. Veličanstva i javnoga nasilja, u tih se §§. nalazi mnogo bezumlja. Taj Žuvićev zakon odsudilo je već odavna javno mnienje cieloga naroda.

S toga je neobhodno potrebno, da se taj čitavi zakon podvrgne strogoj reviziji, da se budu jednom i kod nas obistinile one zlatne rieči: justitia regnorum fundamentum; jer dok se kod nas materijalno i formalno kazneno pravo nepromjeni, neimaju kod nas mjesta ove zlatne rieči.

Tim povodom stavljam na preuzv. g. bana sliedeću interpelaciju:

S razloga, što postojeći kazneni zakon, proiztekavši iz dobe absolutizma, niti odgovara zahtievom kazneno-pravne znanosti niti pojmu ustavnosti,

s razloga, što novo uvedeni kazneni postupak, dočim ukida negativnu dokaznu teoriju, istu nezamienjuje porotničkimi sudovi,

čast mi je na Preuzvišenost Vašu staviti sliedeću interpelaciju:

1. Kani li Preuzvišenost Vaša ovomu saboru na ustavno pretresivanje predložiti osnovu kaznenoga zakona, koji će odgovarati zahtievom kazneno-pravne znanosti i potriebe našega naroda?

2. Kani li Preuzvišenost Vaša ovomu saboru na ustavno pretresivanje predložiti osnovu zakona o uvedenju porotnih sudova za kaznene parnice?

Predsjednik: Interpelacija ova stavit će se u zapisnik i predati svietlomu banu.

Rieč ima g. zast. Folnegović.

Franjo Folnegović: Vis. sabore! U broju 249 službenih novina čitam sliedeće imenovanje: (Čita.) Ban kraljevina Hrvatske Slavonije i Dalmacije . . .

Predsjednik: Molim, da potražite od vis. kuće dozvolu, da možete čitati.

Franjo Folnegović: Ja ću samo citirati, a ne čitati. (Čita:) „Ban kraljevina Hrvatske Slavonije i Dalmacije dozvolio je na molbu zastupstva slobod. i kralj. grada Zagreba na temelju §. 160. škol. zak. od 14. list. 1874. iznimice, da se za područje i na teret grada Zagreba postavi posebni nadzornik pučkih škola, ter je za tu službu imenovao nadarbenika kod sv. Marka i gradskoga zastupnika Eduarda Suhina s djelokrugom, koji je škol. zakonom od 14. list. 1874. i dotičnom provdbenom za-

Digitized by Google

redbom od 8. rujna t. g. br. 4069 opredieljen županijskim škol. nadzornikom.“

Ponajprije dozvolite, da unapried kažem, da me na tu interpelaciju nije sklonula nikakova antipatija prama g. Suhinu, dapače mu drage volje priznajem, da je dorasao tomu zvanju. Drugo je, što mi je tom sgodom u oči palo, a to je rieč „iznimice.“ Ja sam pazljivo pročitao §. 160. škol. zak., koji ovako glasi: Teritorijalni obsjeg pojedinih županijskih nadzorničtva opredieliti će zemaljska vlada administrativnim putem.“ — Dakle tko iole pročita taj §. priznati će, da je po smislu istoga vladi označivati samo teritorijalni obsjeg. Vlada je dakle imala pravo označiti nadzornikom samo njihov teritorijalni obsjeg, a to je mogla ona učiniti 2 ili 3 mjeseca prije, nego li je škol. zak. u život stupio. Ako teritorijalni obzir zahtieva, da budu gdje dva nadzornika, to držim, da bi obsjeg, koji svakomu izmedju njih pripada, imao svakako prije označiti, i prema tomu imenovanje sliediti.

Za ovu županiju, kako znamo, imenovan je škol. nadzornik, dočim iz najnovijega imenovanja proizlazi, da imade grad Zagseb svoj posebni nadzor nad školami t. j. svoga posebnoga nadzornika.

§. 162. glasi: „Županijski škol. nadzornici jesu zemaljski činovnici stojeći u 9. dnevnom razredu.“

Ja pako čitam, da je Suhin izabran od zastupstva grada Zagreba kao nadzornik i imenovam po svietlom banu, ali na trošak dotične občine. Ako bi išli na daljne konsekvencije imenovanja, kamo bi mogli doći? Došli bi do toga, da bi mogla svaka občina zahtievati svoga nadzornika, kao što ga imade grad Zagreb, i tako nebismo znali, gdje bi granice tim nadzornikom prestale.

Je li imade vlada pravo po ovom zakonu, odustati od ovoga §. i učiniti takovu iznimku, koju obara sam zakon, koji kaže, da su škol. nadzornici zem. činovnici pod uplivom države i u devetom razredu plaće, te stoje pod uplivom vlade i države, a ne zastupstva ili občina. Nego još jedno me je tom prigodom iznenadilo.

Gradsko zastupstvo zagrebačko zaključilo je, kada je predložilo Suhina, da mora biti nadzornik školski zajedno član gradskoga zastupstva. Toga ja nikako nedokučujem, jer se može posve lahko sbiti, da u gradskom zastupstvu neimadu za to mjesto nijednoga vještaka, koji bi mogao posve zadovoljiti zahtievom §. 159. škol. zak. koji kaže: (Čita). „Za županijsku upravu pučkih škola imenuje zemaljska vlada izmedju takovih učitelja pučkih škola, koji su barem 10 godina u školskoj službi proveli, ili izmedju drugih poznatih školskih vještaka potrebiti broj žup. škol. nadzornika, kojim će se prama strogoj potrebi službe dodati i pomoćno osoblje.“

Ovim načinom mogla bi nastati neka kolizija izmedju jedne i druge crkve, jer bi svaka vjerska občina mogla zahtievati svoga nadzornika. Ovaj zakon bi mogao dati povoda žalostnomu trvenju izmedju jedne i druge crkve, a vladi moglo bi se predbaciti pristranost, ako ovakove iznimke izvadja. Za ovakove posliedice nebi mogla vlada odgovornosti uzeti na se.

S toga stavljam na svietloga bana sliedeću interpelaciju:

„Je li Vaša preuzvišenost tim, što je u posebnom dekretu i sama izjavila, da iznimice imenuje za grad Zagreb posebnoga školskoga nadzornika, zajedno i priznala da je zakon o pučkih školah, koji je Nj. Veličanstvo dne 14. listopada 1874. sankcioniralo, naročito §. 159. i 162. istoga zakona mimoišla, što će toliko reći, koliko i povriedila?

Ako je Preuzvišenost Vaša i priznala. Misli li, da se takov čin pred ustavnim zastupstvom opravdati može?

Ako pak Preuzvišenost Vaša tim te povriede zakona nepriznaje: što znači onda ona rieč iznimno u dekretu? Kako misli Preuzvišenost Vaša unatoč pozitivnim i jasnim ustanovam §. 159. i 162. školskoga zakona opravdati zakonitost toga imenovanja.“

Predsjednik: Interpelacija ova uvrstit će se u zapisnik i predati svietlomu banu. — Rieč ima g. Folnegović, da stavi drugu interpelaciju.

Franjo Folnegović: Vis. sabore! Iskreno mi je žaliti, što interpelacije u ovoj vis. kući postaju jako mnoge. To bi se dalo preprieciti time, da bi se u klubu te stvari razpravljale i vlada tamo dotična izvješća davala. Mi bi takovu priliku radi upotriebiti, da ju imamo.

Neima davno, što se je ustrojila u Zagrebu tiskara „Nar. Novina.“ Čim se je ustrojila „Dionička tiskara“, našlo se je razloga vrlo mnogo i žestoko proti onomu zavodu demonstrirati. Nu stvar se je po malo slegla do nedavna, gdje se je to pitanje u proračunskom odboru opet na tapet stavilo, i to sa one strane, koja ima razlog interesirati se za dioničku tiskaru.

Medjutim, kako čujem i vidim, dionička tiskara preuzela je saborski rad, i od kada je to izvedeno, mislim da su stvari u redu.

Ja se veselim zavodu kao što je zem. tiskara, ako zadovoljuje svojoj svrsi, ako promiče umjetnost i olahko čuje dotičnim organom nabavljanje tiskanica u brzo vrieme i uz jeftine ciene.

Tomu pako u ovom slučaju nije tako; ne samo što su tiskanice iz tiskare „Nar. Novina“ lošije, nego — kao što je već moj štovani drug dr. Makanec kazao — nalazimo u cienah veliku varijaciju. N. pr. jedan oglas, koji u „Obzoru“ stoji 131 for., stoji u tiskari „Nar. Novina“ 189 for. Tu je razlika za 44%, a gospodo, to nije malenkost!

Prošloga mjeseca svibnja dobile su občine naputak, da imadu sve tiskanice dizati u toj štamparni. Uslied toga se dakako u svih ostalih štamparnah naše domovine, koje su imale silu materijala priredjena, sada ovaj materijal nemogu prodati, budući moraju občine dotične tiskanice iz tiskare „Nar. Nov.“ naručivati.

Meni nije stalo samo do interesa jedne ili druge

Digitized by Google

stranke, nego do interesa obrtnosti. Dok obrtnijski zavodi toj svojoj dužnosti zadovoljuju, da državi plaćaju porez, tako dugo smo mi dužni njihove interese nepristrano braniti.

Tim povodom čast mi je staviti na svietloga bana sliedeću interpelaciju: (čita.)

„Smatra li Preuzvišenost Vaša, da su autonomne, naročito občinske oblasti i zavodi dužni sve uredovne tiskanice nabavljati samo iz tako zvane tiskarne „Nar. Novina" pače i onda, ako bi ih u drugih tiskarah jednako dobre a jeftinije i hitrije nabaviti mogle?

Ako nesmatra sve, kani li posebnom naredbom u interesu obćina, a osobito na ravnanje tiskarskih obrtnika u zemlji imenice naznačiti one tiskanice, koje se samo u tiskari „Nar. Novina" nabavljati i bezplatno dobivati imadu?"

Predsjednik: Interpelacija ova uvrstiti će se u zapisnik i dostaviti svietlomu banu.

Vis. sabore! Po §. 35. br. 4. poslovnika morao bi se predlog dra. Subotića prije u razpravu uzeti, nego li se predje na dnevni red. Nu pošto je u jučerašnjoj sjednici bio dnevni red utanačen, i takodjer predlog dra. Subotića u dnevni red stavljen, to će se sada po ustanovljenom dnevnom redu postupati, i prva točka njegova t. j. treće čitanje zak. osnove o proračunu za godinu 1876. najprije poduzeti.

Dr. **Milan Makanec**: Ja mislim, da imaju najprije na dnevni red dolaziti one stvari, koje zahtievaju razpravu, dočim treće čitanje nije ništa drugo, nego čitanje, koje se može poslie predloga dra. Subotića vršiti, jer je dovoljno, ako 35 članova tada ovdje sjede.

Predsjednik: Ja odgovaram, da dr. Makanec sasvim krivo shvaća, jer nije niti parlamentarnom praksom, niti pozitivnim zakonom osnovano, da bi se moralo tako postupati, kako on misli.

Svakako nije svrha parlamenta ta, da se mnogo govori, nego da se mnogo radi. — S toga sam zato, da se poduzme 3. čitanje zak. osnove o proračunu.

Bilj. **Jovan Steković** (čita.)

Predsjednik: (poslie čitanja.) Molim gospodu zastupnike, neka izvole svoja mjesta zauzeti, pošto će se glasovati. Prima li vis. sabor zak osnovu o proračunu za potrebštine nut. samouprave kraljevina Hrvatske i Slavonije za g. 1876. onako kako je iz spec. debate proizašla?

Ona gospoda, koja su zato, da se prima, neka izvole ustati.

(Većina).

Ova zak. osnova je dakle primljena i predložit će se na previšnju sankciju. — Na dnevnom redu je izvješće financijalnoga odbora o saborskih troškovih.

Ja molim da g. bilježnik Steković pročita ovo izvješće.

Bilj. **Jovan Steković** (čita).

Predsjednik: Ako nitko neželi govoriti, glasovati će se. Ona gospoda, koja su zato, da se prima predlog financijalnoga odbora, neka izvole ustati.

(Većina).

Predsjednik: Na dnevnom redu je predlog dra. Subotića. Ja molim g. predlagatelja, da izvoli zauzeti mjesto ovdje na izvjestiteljskoj stolici.

Gosp. bilježnik neka najprije izvoli pročitati predlog.

Bilj. **Jovan Steković** (čita.)

(Medjutim zauzme predsjedničku stolicu podpredsjednik Mirko Horvat).

Predsjednik: Na ovaj predlog podnio je gosp. zast. Folnegović sliedeći izpravak. Molim gosp. bilježnika, da ga pročita.

Bilj. **Jovan Steković**: (čita.)

Ovaj predlog imao bi ovako glasiti: „Sabor izabire odbor od 7 lica, koji pribrav oko sebe članove vlade, kazalištne uprave i vještake, ima stanje zem. kazališta svestrano izpitati, te način iznaći, kojim itd."

Predsjednik: Rieč ima g. zast. dr. Subotić.

Dr. **Jovan Subotić**: Vis. sabore! Naš narod imade čuvstvo za svaku potrebu svoju, bila ona u materijalnom pogledu, bila u naučnom, bila u umjetnosti. I po tom niti ćemo se čuditi, niti naći neopravdanim, da je naš narod s veseljem pozdravio kad se je narodno kazalište pod narodnu zaštitu stavljalo. Ali dužnost je ujedno zastupstva naroda, da ne samo za želje i potrebe toga zavoda znade, nego da i nad ustanovom, koju narod obdržaje, čuje; da se brine za napredak zem. kazališta i izpituje njegovo stanje.

Iz toga izpitivanja pako odielila su se četiri pitanja u pogledu na naše kazalište, koja su zaista bitna i koja svestranoga razmatranja trebaju. — Naša drama iziskuje i zaslužuje podpunu pozornost našega naroda kako i njegova zastupstva.

Ali ujedno će svak priznati, da ono imade na sebi obvezu, odgovarati i zahtievom naroda i zadaći umjetnosti. Ja se radujem da mogu konstatirati nazor, da naše kazalište s pogledom na dramu napreduje, ali tko se s tim pobliže bavi, naći će, da je ovaj napredak slučajan, da neizlazi iz krila toga zavoda. To naime svjedoči ta okolnost, pošto sile, koje se na našem kazalištu pokazuju, nisu sve postale iz krila ovoga zavoda, nego su iz drugih zavoda ovamo stigle. Ali drama, koja ište i dobiva podporu narodnu valja da je osigurana i za ono vrieme, kad se nebi moglo drugdje toliko sila dobiti, koliko sama umjetnost ište i sam narod zahtieva. I od tuda se je porodila potreba da su prijatelji zavoda nanj pozornost obratili i zapitali, da li imade uvjeta u tom našem zavodu, koji će njegov razvoj osigurati i svak nepovoljan slučaj izključiti. Najveći prijatelji naše drame priznaju, da toga uvjeta neima.

Uvjet taj je dramatička škola, koje pako kod ovoga zavoda neima. Razumije se dakle taj zahtiev, da se gleda što više na to, da se taj uvjet narodne drame nabavi; jer

Digitized by Google

ako joj toga uvjeta nedamo, nemožemo od nje iskati, da odgovara svojoj zadaći.

Iz ovoga se stanja stvari vidi, da je ovdje važno pitanje unapredjenja, usavršenja i razvitka naše drame osiguranja toga razvitka i nabava uvjeta, kojimi se to razvijanje osigurava. Ali ovo nije ni manje ni više, nego osrednje pitanje o samom obstanku toga našega zavoda u pogledu narodne drame.

Da je ovo pitanje velike važnosti, o tom će biti svatko uvjeren, jer kao što rekoh, neradi se o podupiranju nego o uzdržavanju narodne drame.

Druga strana, koja na se pozornost obraća, to je opera. Kao prijatelji umjetnosti i razvitka naših narodnih zavoda, priznajem, da sam i ja operu s veseljem pozdravio, da sam joj i ja sa svoje strane želio, da se može razvijati. Ali prinužden sam zapitati, da li ona tomu odgovara, da li imade uvjete, po kojih može odgovarati, i da li ne stoji u sukobu sa drugimi našimi inštitucijami, ako nju naš narod znatno podupire.

Naša opera postoji od njekoliko 5 godina. Ovakovi se zavodi razvijaju tečajem duže vremena u povoljnih okolnostih; nemože se dakle iziskivati, da se ona u 5 godina pokaže na onom stepenu razvitka, na kojem stoje drugi slični zavodi.

Ali gospodo, u našem slučaju imademo drugu stranu, na koju se obazirati moramo. Mi moramo zapitati, da li se u tečaju 5 godina pokazuje naša opera, da zaista na razvitak narodnih sila doprinosi, i da li se onomu uspjehu makar i žrtvami nadati možemo, radi kojega smo operu uveli. — Istina je, naša opera, što se tiče uspjeha nije stalna, nego je jednu godinu bolja, drugu manje bolja; ali ja nebi mnogo pitao, kad bi vidio, da mi imademo u njoj sila, koje će stalni napredak zajamčiti.

Nego, gospodo, kad s jedne strane vidim, da u osoblju toga zavoda, koje sastoji od 30 lica imade samo 7 domaćih sila, i to u najnižih zadaćah, onda nećete zamjeriti, ako sa svoje strane posumnjam, da li — kako sada stoji — opera doista zaslužuje, da ju narod podupire.

Nu neću biti nepravedan, nego ću izpitivati prije svega: što tomu zavodu fali, i može li se tomu pomoći?

Što mi neimamo domaćih sila, tomu je uzrok ono isto, što kod drame; pošto naime neimamo pjevačke škole tako ustanovljene, da može neprekidno stalnih sila operi davati, da se ona ne samo uzdrži, nego da se i sve više i više razvija. Ja sam čuo sa više strana, da se narodna opera dotle nemože razvijati, dok joj se nenabavi škola tako uredjena, da one sile ojamčava, koje su za nar. operu potrebne. S druge strane znajući, da opera mnogo troška zahtieva, moramo obratiti pozornost vlade i na to, da se i sa strane našega grada po mogućnosti za taj zavod više doprinese, pošto on u prvoj liniji uživa zabavu i ugodnost od toga zemaljskoga zavoda. Ali imade ljudi, koji kažu, da je u prvoj vrsti neobhodno potrebna ona podpora, koja se izvan zemlje dobiti može. S te strane čuje se, da se za operu imade nabaviti troškom zemlje čim prije veća sgrada.

Gospodo moja! i ovdje vidi se, da pitanje u pogledu opere ni manje ni više neznači, nego li valja li operi našoj obstanak? — Dolazim na jedno manje umjetno ali više materijalno pitanje. Neima sumnje, da se ovaj zavod nemože bez podpore zemaljske uzdržati. Podpora zemaljska iznosila je pako u prvoj dobi 12.000 for., kasnije 24.000 for., poslie se je povisila na 32.000 for., a kako se u najnovije vrieme pokazuje, mislim da neće biti dosta u tu svrhu 40.000 for. — Ovo je, gospodo moja, malena svota, kad se pogleda, što Beč, što Pešta, što Pariz itd. davaju u onu istu svrhu, — to je istina. Ali kad se obazremo na naše okolnosti materijalne i veliki broj priekih potreba naših, to moramo priznati, da je ova svota dovoljna i da se je već došlo donde, gdje teče Rubicon. U pogledu novčanom treba na narodno zastupstvo staviti pitanje: je li narod voljan na uzdržavanje nar. kazališta toliku svotu davati? I ja držim za nuždno da se kaže: toliko i toliko može se dati, a ovo onda netreba prekoračivati. — Ja ću samo primjetiti, gospodo, to, da će naše nar. kazalište pored ove subvencije, koju je dobivalo i dobiva imati koncem god. 1875. deficit od 26.000 for. I ova okolnost pozivlje nas na to, da kušamo pronaći način, da se ovaj deficit izbjegne i da se još veće žrtve nepotrebnimi učine.

Još jednu okolnost valja ovdje napomennti. — Izkustvo nas je do toga dovelo, da uprava narodnoga kazališta čini odsudan jedan dio za obstanak ovoga narodnoga zavoda. Dosada je nar. zastupstvo uvjek upravu toga zavoda povjerilo vladi i ona je svojim načinom ne samo izhodila eksekut ovoga kazališta saboru održati, nego i upravu ovoga zavoda. Medjutim je izkustvo pokazalo, da sa ove strane ona nepodobnost dolazi, što kad se vlada neposredno ili odsudno s upravom pača, vrlo lako dodje u položaj, da se od sabora ište veće svote, nego ih dozvoljuje subvencija, i da se i ono na teret uprave stavlja, što bi inače moglo se izbjeći. Tako n. pr. se je dovila tužba, da se sa garderobom nepostupa onim načinom, koji trošak umanjuje, nego onim, koji ga većim čini. — Iz toga se je porodila nužda, da se uprava nar. kazališta iz rukuh vlade uzme i da se privatnomu poduzetniku predade.

Nu i ovo je vrlo važno pitanje. Ako gospodo pomislimo, da bi mogla dolaziti korist poduzetnika u sukob sa razvitkom zavoda, to bi se možda ovim načinom šteta još veća načinila.

S veće strane nemože se poreći, da ima narodno zastupstvo u prvoj vrsti pravo nadzirati ovaj zavod. Ja držim, da je dosada nar. zastupstvu suviše malo uticaja dano u potrebe toga nar. zavoda. Onda se razvije pitanje, nebi li valjalo nar. zastupstvu, kao onomu koje ovaj zavod uzdržaje, osigurati neposredno uticanje u ovaj zavod, osobito ako je ovakovo uticanje od največe po-

Digitized by Google

trebe; a to načinom, da se stalan odbor od strane vlade odredi, koji će u njekojih slučajevih biti vrhovnim sudištem, proti kojega izreci neima utočišta. Svakako će svak uvidjeti, da je nuždno, kad se radi o tom zavodu i kad se radi o obstanku ili neobstanku drame, o obstanku ili neobstanku opere, da se izbjegne deficit, koji na teret zemlje svake godine raste, iznaći način uprave, koja bude u svakom pogledu zahtievom dobre uprave odgovarala.

Ja držim, da su to pitanja takova, koja pozornost ovoga vis. sabora zahtievaju, tako da imade dosta temelja, pozvati vis. vladu, da svojim načinom izdjela način, kako će se tim potrebam doskočiti. Na ovom se temelju osniva to, da se vis. vlada pozove, da sakupi enquetno povjerenstvo, a u tom da bude zastupana dosadanja prava uprava kazališta t. j. vis. vlada, da bude zastupan drugi faktor t. j. ovaj vis. sabor, i da se pozovu vještaci takovi, koji su u stanju, i koji mogu onako to vršiti, kako po savjesti svojoj učiniti mogu.

Nu ova komisija nebi ništa prije poduzela, dok se nebi preslušala vlada, da kaže izkustvo, koje je dosada učinila, da rekne sve u pogledu dotacije, dok se nebi preslušala uprava sadanja, da kaže potrebe, da kaže manjak i dr., i vještaci saslušali, koji drugo na umu nemaju, nego dobro zavoda i snagu zemlje.

Ovo su razlozi, na kojih se temelje predlozi moji.

Gospodo moja! da nisam takov prijatelj toga zavoda i napredka narodnoga, u svakom pogledu nebi vam dosadjivao s predlogom, ali pošto držim, da imade puno razloga takav predlog staviti, nadam se, da će vis. kuća ovaj predlog umjestnim smatrati te ga i prihvatiti, kojega joj i najtoplije preporučujem.

(Živio! Živio!)

Predsjednik: Rieč ima gosp. zastupnik Folnegović.

Franjo Folnegović: Vis. sabore! Ja se u načelu sasvim slažem sa predlogom dra. Subotića i njegovim obrazloženjem.

Mi se razlikujemo samo u tom, što bi ja želio, da ovaj vis. sabor sam izabere odbor od 7 lica, pa da se taj sastavi sa povjerenici zem vlade, sa članovi uprave od kazališta i dotičnimi vještaci, da onda taj odbor preuzme neodvisno svoje djelovanje. Na tu modifikaciju predloga prinukaše me ta okolnost, što sam čuo, da je i samu banu taj posao već dosadan i teretan; on je već više puta kušao povjerenstvo sazvati, ali to se je opet u kratko vrieme razišlo i njemu na vrat objesilo cieli posao.

Po mom mnienju ovisi nazadak i nered našega kazališta — koji je u posliednje vrieme čim dalje tim veći — o tom što je ciela uprava kazalištna u nekojem provisoriju. Dok umjetnik nezna, kako će biti š njim sutra, tako dugo o kakvoj uztrajnosti u radu i pozornosti umjetničkoj nemože govora biti; dotle će takav čovjek samo osobni interes iziskivati, dotle će samo na to gledati, da ima bar svoj „Schäflein im Trockenen." — Nu ne samo to, nego još jedna zaprieka je: sbog provisorija nedadu se na ovom zavodu one sile namjestiti, koje bi po svojoj solidnosti i višem naobraženju mogle na ures biti ovomu zavodu, budući neobezbiedjene eksistencije, i zavise ob volji pojedinih savjetnika ili direktora, koji običavaju osoblje svaki čas mienjati.

Uz ove zaprieke našega kazališta nalazi se i ta, što provizorij sam po sebi nemože biti nikakav sustav; našemu kazalištu treba sustava; naše kazalište nesmije da bude saborilište grada Zagreba, nego ono je svojina naroda, to je zavod, kojemu je svrha, gojiti narodnu umjetnost.

Na ovu posliednju svrhu našega kazališta imalo bi se svakako strožije paziti; da se to učini, tomu je dokaz, da se lani kroz čitavu saisonu nijedan novi originalni komad na našem kazalištu nije predstavljalo, izuzam — keko mi se čini — Freudenreichovi „Graničari." Ako bi mi makar imali samo 2 originalne narodne dobre igre, te nebi se smjele nikada kroz tako dugo vremena izpustiti. Ja znam, kako rade Magjari u tom pogledu. Kad su oni u Pešti samo 3 nar. opere imali, to je došla od ovih svaki mjesec bar jedna na repertoir. Od njih bi se imali mi učiti štovati narodnu umjetnost. Ne možemo se dakako takmiti sa Niemci, Francezi, Englezi i drugimi, nemoramo baš izčekivati da komadi à la Schiller, Shakespeare na naše pozorište dolaze od naših domaćih pisatelja, nego budimo š njimi zadovoljni te potaknimo tim načinom na daljni rad, na napredak naše književnike; jerbo ako oni vide, da ima njihov rad kakvu praktičnu svrhu, to će sigurno i marljivije raditi.

Ja se sjećam, kako je bilo nekoč naše kazalište nagradjivalo izvorne komade, a sada tomu više nije tako. Veli se, da to zato, što se nije našlo natjecatelja. A gospodo, pitam: je li to pravo, ako se sudi, pošto ove gopine nije se prijavio natjecatelj, neće se ni buduće.

Ja vidim, da je nazadak ondje, gdje bi mi morali uztrajnošću forsirati napredak znanosti i umjetnosti naše.

Ali imade još jedna zaprieka, a to je premalena kazalištna sgrada. Istinabog malena je, ali je više puta previše velika, kad se reproduciraju komadi naši, ali kad se predstavljaju novitete, onda je često puta zbilja premalena. Ali veli se: to se riedko kada sbiva, i lahko se dade stvar tako udesiti, da ako danas nemožeš nutri, moći ti je drugi put ići. Tomu pako nije tako; gubitak, koji se ovaj jedini dan načini, nemože se nadoknaditi; i kad je to više puta, može iznositi hiljade i hiljade forinti.

Kod ove prilike spominjem još jednu drugu zaprieku, a to je: forsiranje zahtieva dotičnih umjetnika, koji svaki dan veće zahtieve stavljaju na vladu, da danas što više uhvate, pošto neznadu, što će biti š njimi sutra, i pošto se nadaju, da će vlada ili sabor, ako kazalište nebude sa subvencijom od 32,000 for. izišlo, već smoći za nj novac. I ta nada ih ovlašćuje, da tako navaljuju na ravnatelja, da im nije kadar se ustavljati, te zadovoljuje često na-

Digitized by Google

ako joj toga uvjeta nedamo, nemožemo od nje iskati, da odgovara svojoj zadaći.

Iz ovoga se stanja stvari vidi, da je ovdje važno pitanje unapredjenja, usavršenja i razvitka naše drame osiguranja toga razvitka i nabava uvjeta, kojimi se to razvijanje osigurava. Ali ovo nije ni manje ni više, nego osrednje pitanje o samom obstanku toga našega zavoda u pogledu narodne drame.

Da je ovo pitanje velike važnosti, o tom će biti svatko uvjeren, jer kao što rekoh, neradi se o podupiranju nego o uzdržavanju narodne drame.

Druga strana, koja na se pozornost obraća, to je opera. Kao prijatelji umjetnosti i razvitka naših narodnih zavoda, priznajem, da sam i ja operu s veseljem pozdravio, da sam joj i ja sa svoje strane želio, da se može razvijati. Ali prinuždeu sam zapitati, da li ona tomu odgovara, da li imade uvjete, po kojih može odgovarati, i da li ne stoji u sukobu sa drugimi našimi inštitucijami, ako nju naš narod znatno podupire.

Naša opera postoji od njekoliko 5 godina. Ovakovi se zavodi razvijaju tečajem duže vremena u povoljnih okolnostih; nemože se dakle iziskivati, da se ona u 5 godina pokaže na onom stepenu razvitka, na kojem stoje drugi slični zavodi.

Ali gospodo, u našem slučaju imademo drugu stranu, na koju se obazirati moramo. Mi moramo zapitati, da li se u tečaju 5 godina pokazuje naša opera, da zaista na razvitak narodnih sila doprinosi, i da li se onomu uspjehu makar i žrtvami nadati možemo, radi kojega smo operu uveli. — Istina je, naša opera, što se tiče uspjeha nije stalna, nego je jednu godinu bolja, drugu manje bolja; ali ja nebi mnogo pitao, kad bi vidio, da mi imademo u njoj sila, koje će stalni napredak zajamčiti.

Nego, gospodo, kad s jedne strane vidim, da u osoblju toga zavoda, koje sastoji od 30 lica imade samo 7 domaćih sila, i to u najnižih zadaćah, onda nećete zamjeriti, ako sa svoje strane posumnjam, da li — kako sada stoji — opera doista zaslužuje, da ju narod podupire.

Nu neću biti nepravedan, nego ću izpitivati prije svega: što tomu zavodu fali, i može li se tomu pomoći?

Što mi neimamo domaćih sila, tomu je uzrok ono isto, što kod drame; pošto naime neimamo pjevačke škole tako ustanovljene, da može neprekidno stalnih sila operi davati, da se ona ne samo uzdrži, nego da se i sve više i više razvija. Ja sam čuo sa više strana, da se narodna opera dotle nemože razvijati, dok joj se nenabavi škola tako uredjena, da one sile ojamčava, koje su za nar. operu potrebne. S druge strane znajući, da opera mnogo troška zahtieva, moramo obratiti pozornost vlade i na to, da se i sa strane našega grada po mogućnosti za taj zavod više doprinese, pošto on u prvoj liniji uživa zabavu i ugodnost od toga zemaljskoga zavoda. Ali imade ljudi, koji kažu, da je u prvoj vrsti neobhodno potrebna ona podpora, koja se izvan zemlje dobiti može. S te strane čuje se, da se za operu imade nabaviti troškom zemlje čim prije veća sgrada.

Gospodo moja! i ovdje vidi se, da pitanje u pogledu opere ni manje ni više neznači, nego li valja li operi našoj obstanak? — Dolazim na jedno manje umjetno ali više materijalno pitanje. Neima sumnje, da se ovaj zavod nemože bez podpore zemaljske uzdržati. Podpora zemaljska iznosila je pako u prvoj dobi 12.000 for., kasnije 24.000 for., poslie se je povisila na 32.000 for., a kako se u najnovije vrieme pokazuje, mislim da neće biti dosta u tu svrhu 40.000 for. — Ovo je, gospodo moja, malena svota, kad se pogleda, što Beč, što Pešta, što Pariz itd. davaju u onu istu svrhu, — to je istina. Ali kad se obazremo na naše okolnosti materijalne i veliki broj priekih potreba naših, to moramo priznati, da je ova svota dovoljna i da se je već došlo donde, gdje teče Rubicon. U pogledu novčanom treba na narodno zastupstvo staviti pitanje: je li narod voljan na uzdržavanje nar. kazališta toliku svotu davati? I ja držim za nuždno da se kaže: toliko i toliko može se dati, a ovo onda netreba prekoračivati. — Ja ću samo primjetiti, gospodo, to, da će naše nar. kazalište pored ove subvencije, koju je dobivalo i dobiva imati koncem god. 1875. deficit od 26.000 for. I ova okolnost pozivlje nas na to, da kušamo pronaći način, da se ovaj deficit izbjegne i da se još veće žrtve nepotrebnimi učine.

Još jednu okolnost valja ovdje napomennti. — Izkustvo nas je do toga dovelo, da uprava narodnoga kazališta čini odsudan jedan dio za obstanak ovoga narodnoga zavoda. Dosada je nar. zastupstvo uvjek upravu toga zavoda povjerilo vladi i ona je svojim načinom ne samo izhodila eksekut ovoga kazališta saboru održati, nego i upravu ovoga zavoda. Medjutim je izkustvo pokazalo, da sa ove strane ona nepodobnost dolazi, što kad se vlada neposredno ili odsudno s upravom pača, vrlo lako dodje u položaj, da se od sabora ište veće svote, nego ih dozvoljuje subvencija, i da se i ono na teret uprave stavlja, što bi inače moglo se izbjeći. Tako n. pr. se je dovila tužba, da se sa garderobom nepostupa onim načinom, koji trošak umanjuje, nego onim, koji ga većim čini. — Iz toga se je porodila nužda, da se uprava nar. kazališta iz rukuh vlade uzme i da se privatnomu poduzetniku predade.

Nu i ovo je vrlo važno pitanje. Ako gospodo pomislimo, da bi mogla dolaziti korist poduzetnika u sukob sa razvitkom zavoda, to bi se možda ovim načinom šteta još veća načinila.

S veće strane nemože se poreći, da ima narodno zastupstvo u prvoj vrsti pravo nadzirati ovaj zavod. Ja držim, da je dosada nar. zastupstvu suviše malo uticaja dano u potrebe toga nar. zavoda. Onda se razvije pitanje, nebi li valjalo nar. zastupstvu, kao onomu koje ovaj zavod uzdržaje, osigurati neposredno uticanje u ovaj zavod, osobito ako je ovakovo uticanje od največe po-

Digitized by Google

trebe; a to načinom, da se stalan odbor od strane vlade odredi, koji će u njekojih slučajevih biti vrhovnim sudištem, proti kojega izreci neima utočišta. Svakako će svak uvidjeti, da je nuždno, kad se radi o tom zavodu i kad se radi o obstanku ili neobstanku drame, o obstanku ili neobstanku opere, da se izbjegne deficit, koji na teret zemlje svake godine raste, iznaći način uprave, koja bude u svakom pogledu zahtievom dobre uprave odgovarala.

Ja držim, da su to pitanja takova, koja pozornost ovoga vis. sabora zahtievaju, tako da imade dosta temelja, pozvati vis. vladu, da svojim načinom izdjela način, kako će se tim potrebam doskočiti. Na ovom se temelju osniva to, da se vis. vlada pozove, da sakupi enquetno povjerenstvo, a u tom da bude zastupana dosadanja prava uprava kazališta t. j. vis. vlada, da bude zastupan drugi faktor t. j. ovaj vis. sabor, i da se pozovu vještaci takovi, koji su u stanju, i koji mogu onako to vršiti, kako po savjesti svojoj učiniti mogu.

Nu ova komisija nebi ništa prije poduzela, dok se nebi preslušala vlada, da kaže izkustvo, koje je dosada učinila, da rekne sve u pogledu dotacije, dok se nebi preslušala uprava sadanja, da kaže potrebe, da kaže manjak i dr., i vještaci saslušali, koji drugo na umu nemaju, nego dobro zavoda i snagu zemlje.

Ovo su razlozi, na kojih se temelje predlozi moji.

Gospodo moja! da nisam takov prijatelj toga zavoda i napredka narodnoga, u svakom pogledu nebi vam dosadjivao s predlogom, ali pošto držim, da imade puno razloga takav predlog staviti, nadam se, da će vis. kuća ovaj predlog umjestnim smatrati te ga i prihvatiti, kojega joj i najtoplije preporučujem.

(Živio! Živio!)

Predsjednik: Rieč ima gosp. zastupnik Folnegović.

Franjo Folnegović: Vis. sabore! Ja se u načelu sasvim slažem sa predlogom dra. Subotića i njegovim obrazloženjem.

Mi se razlikujemo samo u tom, što bi ja želio, da ovaj vis. sabor sam izabere odbor od 7 lica, pa da se taj sastavi sa povjerenici zem vlade, sa članovi uprave od kazališta i dotičnimi vještaci, da onda taj odbor preuzme neodvisno svoje djelovanje. Na tu modifikaciju predloga prinukaše me ta okolnost, što sam čuo, da je i samu banu taj posao već dosadan i teretan; on je već više puta kušao povjerenstvo sazvati, ali to se je opet u kratko vrieme razišlo i njemu na vrat objesilo cieli posao.

Po mom mnienju ovisi nazadak i nered našega kazališta — koji je u posliednje vrieme čim dalje tim veći — o tom što je ciela uprava kazalištna u nekojem provisoriju. Dok umjetnik nezna, kako će biti š njim sutra, tako dugo o kakvoj uztrajnosti u radu i pozornosti umjetničkoj nemože govora biti; dotle će takav čovjek samo osobni interes iziskivati, dotle će samo na to gledati, da ima bar svoj „Schäflein im Trockenen." — Nu ne samo to, nego još jedna zaprieka je: sbog provisorija nedadu se na ovom zavodu one sile namjestiti, koje bi po svojoj solidnosti i višem naobraženju mogle na ures biti ovomu zavodu, buduć neobezbiedjene eksistencije, i zavise ob volji pojedinih savjetnika ili direktora, koji običavaju osoblje svaki čas mienjati.

Uz ove zaprieke našega kazališta nalazi se i ta, što provizorij sam po sebi nemože biti nikakav sustav; našemu kazalištu treba sustava; naše kazalište nesmije da bude saborilište grada Zagreba, nego ono je svojina naroda, to je zavod, kojemu je svrha, gojiti narodnu umjetnost.

Na ovu posliednju svrhu našega kazališta imalo bi se svakako strožije paziti; da se to učini, tomu je dokaz, da se lani kroz čitavu saisonu nijedan novi originalni komad na našem kazalištu nije predstavljalo, izuzam — keko mi se čini — Freudenreichovi „Graničari." Ako bi mi makar imali samo 2 originalne narodne dobre igre, te nebi se smjele nikada kroz tako dugo vremena izpustiti. Ja znam, kako rade Magjari u tom pogledu. Kad su oni u Pešti samo 3 nar. opere imali, to je došla od ovih svaki mjesec bar jedna na repertoir. Od njih bi se imali mi učiti štovati narodnu umjetnost. Ne možemo se dakako takmiti sa Niemci, Francezi, Englezi i drugimi, nemoramo baš izčekivati da komadi à la Schiller, Shakespeare na naše pozorište dolaze od naših domaćih pisatelja, nego budimo š njimi zadovoljni te potaknimo tim načinom na daljni rad, na napredak naše književnike; jerbo ako oni vide, da ima njihov rad kakvu praktičnu svrhu, to će sigurno i marljivije raditi.

Ja se sjećam, kako je bilo nekoč naše kazalište nagradjivalo izvorne komade, a sada tomu više nije tako. Veli se, da to zato, što se nije našlo natjecatelja. A gospodo, pitam: je li to pravo, ako se sudi, pošto ove godine nije se prijavio natjecatelj, neće se ni buduće.

Ja vidim, da je nazadak ondje, gdje bi mi morali uztrajnošću forsirati napredak znanosti i umjetnosti naše.

Ali imade još jedna zaprieka, a to je premalena kazalištna sgrada. Istinabog malena je, ali je više puta preveliká, kad se reproduciraju komadi naši, ali kad se predstavljaju novitete, onda je često puta zbilja premalena. Ali veli se: to se riedko kada sbiva, i lahko se dade stvar tako udesiti, da ako danas nemožeš nutri, moći ti je drugi put ići. Tomu pako nije tako; gubitak, koji se ovaj jedini dan načini, nemože se nadoknaditi; i kad je to više puta, može iznositi hiljade i hiljade forinti.

Kod ove prilike spominjem još jednu drugu zaprieku, a to je: forsiranje zahtieva dotičnih umjetnika, koji svaki dan veće zahtieve stavljaju na vladu, da danas što više uhvate, pošto neznadu, što će biti š njimi sutra, i pošto se nadaju, da će vlada ili sabor, ako kazalište nebude sa subvencijom od 32,000 for. izišlo, već smoći zanj novac. I ta nada ih ovlašćuje, da tako navaljuju na ravnatelja, da im nije kadar se ustavljati, te zadovoljuje često na-

Digitized by Google

htievom, kojim nebi bio niti dužan niti kadar, kad bi provizorij našega kazališta prestao.

Ja bi bio dodao još jedan izpravak, ali buduć sam uvjeren, da predsjedničtvo druge nazore imade o izpravku, nego li ja, i uslied toga bi ga proglasilo za predlog, tako bi jedno i drugo moralo propasti, za to odustajem od toga. Ja bi želio, da bi se sam glasbeni zavod povukao u taj predlog, jer bo držim, da osobito operi budućnosti neima tako dugo, dok nebude glasbeni zavod u savezu s tim zavodom, i dok se iz njega nemože rekrutirati osoblje naše opere. Osobito o nar. umjetnosti neće biti govora, nego ćemo uvjek ono isto opažati kod kazališta, što naglašuje gosp. predlagatelj sam, da ćemo medju 50 ili 60 lica imati samo do 7 domaćih sila. Ja bi zato želio, da je takodjer stavljen zahtiev, da se i glasbeni zavod prema tomu preustroji, i ovdje je ne samo o kazalištu našem, nego i o našem glasbenom zavodu štogod sistematična i svrsi toga zavoda shodno, utanačeno.

Po mom mnienju su samo dva puta, kojimi bi se dalo zapriečiti očevidno razsulo našega kazališta: ili bi se imalo ono staviti u savez sa glasbenim zavodom, koji bi ujedno i dramatičku školu u sebi sadržavao, tako, da bi se s osobljem iz toga zavoda kazalište popunjivalo i dotle bi morala prestati naša opera; — ili pako da bi kazalište naše sa operom i dramom prestalo pak bi se predalo u ruke privatnoga poduzetnika, koji bi morao svakako biti domaći sin, te bi ga preuzeo pod takovimi uvjeti, da kazalište svojoj svrsi, kao zavod umjetnički i narodni, odgovaralo.

Zadaća će biti slavnoga ovoga odbora, da izpituje, koji je način bolji, i od toga će zavisiti sudbina ovoga našega zavoda.

Ja se samo u toliko razlikujem od predloga Subotićeva, što bi želio, da sabor sam iz vlastite sredine u ruke uzme ovaj posao, jer svietli ban mora se u tom pogledu oslanjati na jednu stanovitu svoju silu u vladi, koja može biti nije kadra niti voljna toliku pažnju tomu predmetu posvetiti, kao što ju predmet sam iziskuje.

Predsjednik: Rieč ima gosp. predstojnik nutarnjega odiela.

Jovan Živković: Vis. sabore! Ja ću u toj stvari biti što kraći. Najprije mi je napomenuti, da posliednji sabor nije u razpravu uzeo zak. osnove o uredjenju kazališta našega, nego vladi dao indemnitet na 5,422 for. da stari deficit pokrije, te ujedno ju pozvao, neka nastoji, da deficita nebude. Dotični zaključak vis. sabora glasi ovako: (Čita.)

Manjak ove prošle saisone iznosio je 5.422 for., koji je i na temelju ovoga zaključka namiren.

Pogledom na proračun za buduću saisonu možemo gojiti nadu, ako cifre ostanu, da ćemo moći podmiriti cielu potrebu ovoga zavoda iz subvencije, koju je vis. sabor votirao, i da nebude trebalo indemniteta, nu razumije se, da takova posliedka nemože nitko ujamčiti. Što se tiča uprave, ona je tako preustrojena, da poslove svake struke vodi strukovnjak, i to kod drame Mandrović, a kod opere Zajc; a samo jedinu ekonomičku stranu pridržala si je vlada, nikako pak se ne pača u strukovnu upravu budi drame budi opere.

A vlada je vidila, da ni ovakova uprava nije svrsi shodna, te da ni ovaj ustroj neodgovara namjeri njezinoj, naumljenoj prama onomu citiranomu saborskomu zaključku, odlučila je nar. kazalište iznajmiti u privatne ruke. U to ime imade se potražiti čovjek, koji je tomu dorasao i pruža dovoljnu garanciju i novčanu i umjetničku, da bi preuzeo zavod pod uvjeti, da nebi potrebovao ove subvencije i mogao odgovarati tomu zahtievu, da uzdrživ dramu i operu a da ona svota prekoračena nebude. Poduzetnik mora biti strukovnjak, koji je ujedno intendant, jerbo takav hoće sigurno najbolje voditi cielu tu stvar. U tom slučaju smo na boljem najprije glede garderobe, kod koje se vlada sama nerazumije, nego kad Mandrović ili Zajc kažu: to i ono je potrebno, to i ono se ima nabaviti itd., mora i učiniti. Ali sve drugačije bilo bi, kad bi bio intendant ujedno i poduzetnik.

Sada dolazi vis. sabor sa zaključkom, da se izašalje enquetno povjerenstvo. Gospodo moja! bilo je već više takovih povjerenstva i ja moram unapried reći, da se nemogu mnogo nadati uspjehu ovdje na novo predložene enquette.

Novije je, što predlaže gosp. Folnegović t. j. tako zvani kazalištni odbor, kojega sabor izmedju sebe izabere te mu povjeri zadaću, da tu stvar u svoje ruke uzme.

Što se tiče vlade, to moram kazati, da joj je svejedno, prihvatio se jedan ili drugi predležećih predloga, izmedju kojih joj Folnegovićev predlog skida velik teret sa njezinih ledja; samo ono glede uvjeta za razvitak drame i opere vlada nenalazi za shodno već ovdje uzeti poziciju, što će svakako kasnije učiniti, kad taj odbor sistemiziran bude, bilo u ovoj ili u onoj slici.

Toliko pronašao sam za shodno progovoriti, da se sazna, što je vlada učinila te kako smanjila upravu na što manju mjeru i kako je nastojala oko toga, da neprekorači onu svotu, koja joj stoji u tom pogledu na razpolaganju.

Predsjednik: Rieč ima g. zastupnik dr. Makanec.

Dr. **Milan Makanec**: Vis. sabore! Glede tužba, koje se dižu proti našemu kazalištu, je na prvom mjestu ona, da kazalište nije ni narodno ni zemaljsko, već puko zagrebačko zabavište. Ako se obazrem na to, što zahtieva od naroda kazalište i na onaj manjak, što se bojim, ako gledam na svotu od 32,000 for. i sve uvjete, koje taj zavod zahtieva, da će uzprkos stavljenomu predlogu opet ostati na istom temelju te će moći doći do toga, da ili uzkratimo kazalištu svaku subvenciju ili prihvatimo način, štono ga je gosp. predstojnik nutarnjega odjela izustio, da se dade zavod u ruke privatnomu poduzetniku.

Ja žalim, što neima ovdje gosp. Derenčina, koji je označio, što sve očekuje od kazališta našega pod sadanjom

Digitized by Google

vladom i svietlim banom Mažuranićem. Ako se sjetite krasnih onih rieči i svakojakih obećanja, morate priznati, da se nijedno dosada nije izpunilo, nego da je vlada sasvim nasliedovala u tom pogledu Raucha i one koji su iza njega sliedili. Derenčin obećao je medju ostalim i to, da će se pronaći način, kojim se budu naši domaći pisci primakli, da iz narodne povjesti crpe tvarinu za kazalištne komade, koji će se onda predstavljati.

A žalošću mogli smo opaziti, da se sve to nije obistinilo, nego da se niti oni komadi, koji već u tom duhu pisani eksistiraju, nisu puštali na pozorište; a zašto — nemojte se smijati! — radi nagodbe. Što bi iole naš politički odnošaj ili život označilo, tomu stoji nasuproti vlada. Postupa se dakle putem, kojim se nemože nikako do toga doći, da bi se ikoje od onih obećanja izpunilo.

Još nešto imam napomenuti. Zagreb nije toliki grad, da bi se družtvo podieliti moglo u 2 ili 3 diela. Ali ovdje imade različitih družtva, za jedno može služiti jedan komad, koji opet drugomu nije prikladan. N. pr. Clavigo nije za veliki dio našega občinstva, akopram bi za manji dio bio prikladan. Na takove okolnosti moralo bi se uzeti obzir, što se pako nečini. Narodno kazalište moralo bi razredu pučanstva pružati na zabavan način pouke, to je zahtiev, koji se nesmije nipošto s uma smetnuti.

Gospodo! kod nas se je učinila pogrieška time, što se je iztisnula opereta, kao da je zbilja pojam operete nešto nepristojna, te se ona nebi smjela radi toga na pozorište puštati. Ja držim, da i opereta liepo može buditi i njegovati čuvstva. Što dr. Subotić veli, da neimamo pjevačica za opere, to ga moram samo sjetiti na naše umjetnice kao što su Mallingerica, Vizjak itd., nego priznati će morati, da mi za naše pjevačice neimademo opera, ali ne obratno.

Ja priznajem, da je dramatična škola i operna škola uvjet „sine qua non," i opravdano je ono što je g. dr. Subotić napomenuo, nu ja mislim, da mi ne gradimo sustavno niti progresivno, jerbo želimo ono, što nepristoji za naše okolnosti. Uzmite naše pisce, to ćemo težko naći koga, koji bi mogao stvotiti dobru narodnu operu, dočim imade umjetnika, koji su kadri sastaviti sasvim ugodnu operetu. Zar se nemože u sadržaj operete nekoja moralna nauka uvesti? Zar nemože tomu skladatelj pridoi dodati liep zvuk? Zar su operete samo za nevaljansadržaj?

Ja dakle nemogu dokučiti, zašto se je opereta sasvim iztisnula s našega pozorišta; po mom mnienju je ta okolnost takodjer kriva tomu, što financijalno stanje kazalištno nestoji onako, kako bi stojati moralo. — Ja tvrdim, da se opere obično pišu za stanovite pjevačice. Naša Vizjak je tako sretna, da su već tri do četiri opere za nju napisali. Za Murskievo, za Ferenciju nije se u Zagrebu našlo ništa prikladna za pjevanje; one su otišle. Kod opere imamo sada loše sile za vrlo skupe novce angažirane, n. pr. skuplje plaćene od sveučilištnih profesora. Ja s druge strane rado priznajem, da je drama naša izvrstna. Svakako pak mi je kazati, — što sam već u početku govora napomenuo, — da je kazalište naše u prvoj vrsti puko Zagrebačko kazalište; s toga bi bilo sasvim umjestno, da bi gospoda gradjani zagrebački, koji uživaju prvi ugodnosti toga zavoda više doprinieli u tu svrhu, nego li dosada čine; oni nebi smjeli dopuštati, da ih kraljevina Rieka u tom pogledu nadkriluje. koja mnogo više žrtvuje za svoje kazalište, naime od 50—50 tisuća forinti.

Nu istina je, da je u pogledu nepovoljnog kazalištnoga stanja mnogo sakrivilo strančarstvo, i ja nemogu pojmiti, da se nijedna vlada nemože povisiti do stepena objektivnosti. Uslied strančarstva nije ni moglo doći do složnosti kad se je radilo o onoj zak. osnovi, koju je u tom pogledu u prošlom saborskom zasjedanju izradio dr. Dežman, koja sada leži kao dr. Dežman u grobu tako ona pokopana — u arkivu.

Da se izabere odbor, proti tomu neimam ništa; svakako pak pristajem uz izpravak Folnegovićev, kojega i preporučam vis. saboru, osobito s razloga, što mi je poznato, da bi se svietli ban vrlo rado riešiti one brige za kazalište te je sasvim umjestno, da sabor uzme kao vrhovno sudište iniciativu u svoje ruke.

Predsjednik: Rieč ima gosp. predstojnik nutarnjega odjela.

Jovan Živković: Vis. sabore! Molim, dozvolite, da samo nekoliko rieči progovorim o izreci g. dra. Makanca kao da vlada upliva na komade, koji se imadu na kazalistu predstavljati, i da je nagodba kriva, ako kazalište nazaduje. (Dr. Makanec kaže: jest.)

Ja kažem, da vlada nije upliva uzela na komade i jedne i druge vrsti; a što se tiče toga, da se nepredstavljaju izvorni komadi tomu nije vlada kriva.

Ona je razpisivala nagrade za izvorne komade, a koliko pisaca se je u posliednje doba prijavilo? Skoro nijedan. Može li vlada silom stvarati umjetnike? — Ako se ovdje kaže, da članovi opere toliko koštaju, pitam vas gospodo: je li vlada kriva, da se glas umjetnika više taksira, nego li učenost gosp. profesora. Kod ove prilike dozvolite, da vas sjetim na anekdotu, kako je pjevačica, na opazku, da ni njihov ministar nedobiva toliko plaće, koliko je ona ište, lakonički odgovorila: dobro, pa neka vam ministar pjeva.

Ako mi izpod 200 for. mjesečne plaće nemožemo dobiti dobre pjevačice, što nam preostaje, nego da toliko platimo.

Mislite, da bi Mallingerica bila ovdje ostala, kada bi mi imali za nju opere. To je illuzija. Glas njezin košta novac, i ako ga mi nemožemo platiti ovdje, ide tamo, gdje se to čini.

Ja dopuštam, da će dramatička škola moći uspjeti u našoj zemlji; ali dvojim, da bi nam ona mogla dati jeftinih pjevačica. N. pr. danas smo u položaju, da ne-

Digitized by Google

možemo Freudenreichove kćeri, koja se je izškolala ovdje, angažirati, jer nemamo toliko potrošiti, koliko zahtieva, akoprem je šteta, da se ta vrstna sila udalji, da traži drugdje sebi svojim načinom život. Jedini uspjeh bi mogli imati radi jezika, jer Biograd i Novisad neće moći s nami konkurirati, te bi onda svaka morala ovdje ostati. A neradi se ovdje toliko o jeziku koliko o glasu; glas je pako europejski, a ne hrvatski, zato ide pjevačica tamo, gdje se dobro plaća.

Predsjednik: Rieč ima gosp. zastupnik Kukuljević.

Ivan Kukuljević: Vis. sabore! Nedade se tajiti, da je sadanji kazalištni zavod sve drugo, nego upravo narodan. Taj zavod je na toliko narodan, na koliko se tiče jezika, a što se tiče duha, je sasvim inostran. Niti imade u drami kroz cielu godinu, može biti izuzam jedan ili drugi komad, ikada kakav izvoran ili na naš narod protezajući se komad, nego vazda samo prevode budi francezke, budi njemačke; niti u operi nijednoga Hrvata niti Hrvatice, koji bi ovdje umjetnost svoju razvijao.

Mi gospodo trebamo prije svega da unapriedimo taj naš zavod, tri stvari. — Kao što je g. dr. Subotić vrlo dobro kazao: prvi i prvi uvjet je, gospodo, dramatička škola. Bez nje nećemo nikada napredovati. Mi vidimo kod sadanjega družtva, da imade nekoliko izvrstnih sila, koje bi se mogle i izvan naše domovine odlikovati na pozorištu, a moram kazati, da nismo nijednoga niti što se tiče pjevanja, niti što se tiče deklamacije, niti što se tiče višjega pojma drame, u našoj školi odgojili. Za sve to treba nam dobre škole odgojiteljice.

Zalibože je naša sadašnja uprava u istinu veliku štetu nanosila našemu zavodu, što jednu silu, koja je izvan naše domovine odgojena, nije htjela angažirati ovdje, nego je ona dobila na bečkom kazalištu sa 120 for. na mjesec svoj angažma, dočim ovdje ni 80 for. nije mogla dobiti.

Što se tiče opere i osobito glasbene škole, ja mislim da ona, kao što gosp. predgovornik kaže, nije tako potrebna, kako dramatička škola; jerbo to stoji, da glas veoma mnogo vriedi u sadanje vrieme, i oni, koji ga imadu, idu za samim dobitkom po cielom svietu. Mi znamo, da smo umjetnice nekoje dali odgojiti, a otišle su nam u tudji sviet, dočim se na zemlju, koja ih odgojila, niti više nesjećaju.

Potrebno bi bilo i drugo, da se drama od opere odieli, jerbo glavna svrha našega kazališta je ta, da se drama pridrži, dočim opera samo unapredjuje muziku, a tu možemo imati u jednom ili drugom jeziku, možemo ju n. pr. imati na talijanskom jeziku, gdje su takodjer dobre opere. A takodjer zakupnika možemo naći, koji bi uzeo taj teret na se pod tim uvjetom, da se nedaju opere uz dramu, nego da je to podieljeno.

3. je potrebna bolja uprava. Pod ovakovom upravom, kako je sadašnja, neće nikada napredovati kazalište; jerbo jedan zavisi od drugoga, jedan se zanaša na drugoga, a svi skupa priznavaju, da malo razumiju o stvari.

Zato bi rado prihvatiti onaj predlog gosp. Folnegovića, da zemaljski odbor, koji bi se imao izabrati od strane našega sabora, u ruke uzme preustrojstvo uprave našega kazališta i opredieli način, kako da se uredi kazalište po predlogu gosp. dra. Subotića. S toga bi možebiti bolje bilo, da na koliko primimo predlog dra. Subotića i uz njega prihvatimo izpravak Folnegovićev, po kojem bi se enquetna komisija sastavila iz članova sabora, vladine uprave i članova vještaka, da ovako nestavljamo uvjek našu vladu u nepriliku, sa stvarmi se baviti, koje ona pravo niti nerazumije.

Preporučam dakle predlog dra. Subotića s jedne strane, i izpravak gosp. Folnegovića s druge strane.

Predsjednik: Rieč ima g. zastupnik Jakić.

Antun Jakić: Vis. sabore! Ja bi bio toga mnienja, da sadržaj predloga neopravdava tako preprostrane razprave, i da se ovdje nemaju stvari razpravljati, koje spadaju upravo na enquetnu komisiju. S toga molim, da se ide na glasovanje.

Predsjednik: Molim, da se još jednom pročita predlog i dotični izpravak.

Biljležnik **Jovan Steković** (čita).

Gjuro Kamenar: Molim izvolite polagano čitati.

Biljležnik **Jovan Steković**: Ja mislim, da imade svaki zastupnik predlog pred sobom.

(Čita izpravak.)

Predsjednik: Ona gospoda, koja su za predlog sam bez izpravka, neka izvole ustati.

(Većina).

Predlog g. dra. Subotića je primljen.

Sada odgadjam sjednicu do 5 sati poslie podne.

Digitized by Google

Nastavljena sedamnaesta saborska sjednica

dne 7. studenoga 1875. u 5 sata poslje podne, pod predsjedničtvom saborskog predsjednika gosp. Nikole Krestića.

Sadržaj: Dnevni red: Predlog Josipa Borovečkoga glede ukinuća zatvora medje Kranjske, Štajerske i Ugarske za izvoz rogate marve. — Predlog zastup. Josipa Berute glede osnove ob uredjenju gradskih municipija. — Predlog zastup. Ivana Kukuljevića, tičući se zem. arkiva. — Predlog zast. grofa Kulmera glede zak. osnove ob uredjenju patronatskih odnošaja.

(½ 6 sati.)

Predsjednik: Otvaram sjednicu.

Rieč ima g. zast. Borovečki.

Josip Borovečki: Predlog moj glasi ovako (čita): „Kr. zem. vlada poziva se, da uznastoji što prije izposlovati ukinuće zatvora medje Kranjske, Štajerske i Ugarske za izvoz rogate marve iz onih djelova hrv.-slav. kraljevine, u kojih nema marvinske pošasti, a uztreba li krajeve naših zemalja, u koje se preva̋ža blago prebjeglih Bosanaca i Hercegovaca, zatvoriti, a ona neka ih zatvori."

Predsjednik: Na ovaj predlog podnio je gosp. zast. Kušević izpravak, koji ovako glasi (čita): „Kralj. zem. vlada poziva se, da uznastoji što prije izposlovati ukinuće zatvora medje Kranjske i Štajerske za izvoz rogate marve, buduć u kraljevinah Hrvatskoj i Slavoniji marvinske pošasti neima."

Rieč ima g. zast. Borovečki.

Josip Borovečki: Vis. sabore! Sam predlog, kojega su podpisali desetorica mojih prijatelja i članova vis. ove kuće, preporučuje se istoj kući tako, da meni netreba ništa dalje govoriti niti ga dalje komu preporučati.

Da je naš narod jur posve osiromašen, da on više niti nije kadar za svoje najveće i skrajne potrebe ni smagati kamo li već današnji porez, koji će mu se za koji dan povisiti, a kamo li odplatu daće, što se tiče gornih i izvanselištnih zemalja, namirivati, — o tom mislim da smo mi svi skupa posve dosta osvjedočeni. Narod naš, kako se veli, do naga je već svučen, a do glave je već u dugove stavljen; on je veći rob i sluga nego ikada. A čemu neka govorim. Koji je uzrok tomu uboštvu, koji je uzrok tomu siromaštvu? Čestoputa krivo nabacuje se na isti sam taj narod. A ja bi reko, kao takav, koji ne samo da sam u sredini ovoga naroda, već iz sredine takova naroda, ja bi nešta drugo rekao, da su uzrok takova siromaštva javni organi, koji zapinju naš narod na više nego li je on kadar smoći. Sva vrela, gospodo, ne samo da su izcrpljena, iz kojih je naš narod za svoje potrebe čestoputa štogod uzmogao i dobivao, već sva vrela su posve izsušena.

K tomu pako jošte dolazi okolnost, da su mu zemlje Štajerska, Kranjska, Istra i uz to bratska zemlja Magjarska zatvorile vrata, i tako mu je zadnje vrielo, iz kojega je on crpio, da može smagati svoje potreboće i ostale dužnosti namiriti, prestalo. Zatvorene su narodu granice, ali otvorene su samo putem željeznica, otvorene su mogućnikom, otvorene bogatim trgovcem, da li ne iz osobnih i stanovnih razloga — neznam; nu svakako, ako uzmem na um glasove, koji su se po cieloj hrvatskoj i slavonskoj zemlji, dapače i po samom Zagrebu raznieli, dvojim da li nisu ti glasovi i kadri i mene i mnoge druge u sumnju zavesti. Zatvorene su granice sa prve, druge, treće, četvrte strane s razloga, kojega mi svi skupa kao zastupnici nebi odobravali Zatvorene su granice radi pošasti marvinske, koju pošast, gospodo moja, mnogoputa su gospoda našla u svojoj glavi.

Bilo je god. 1873, kad je obolilo meni neko prase. Da se nebi reklo, da pop sam nepazi na zakon, da se sam nedrži zakona, bila mi je prva briga, da pošaljem priliku k dotičnomu živinskomu liečniku, koji je bio 4½ ure odaljen od onoga mjesta, gdje se je ta bolest porodila. Kad je došao, ja mu obrazložih, koji je uzrok bolesti, i koji je uzrok, da je prase prije poginulo, nego li je dotičnik dospio. Prase se je imalo razsjeći, i što sam ja za uzrok držao, da je poginulo, taj se je i pronašao. Prase dakako unutar nije bilo zdravo, ali ipak nije poginulo na pošasti. Nu kaže se: evo vam gospodine, sigurno je i tu pošast, doći ćemo i poubiti ćemo svukoliku vašu marvu.

Sretan sam bio, što sam čitao u novinah, da je taj veliki teret, koji je pao na državu, što se tiče izplaćivanja takova blaga, već sada tolik, da ga sama država nemože namiriti, i da se blago nemože izplatiti onako, koliko vriedi.

Drugo, čitao sam u novinah, da se preostalo toga blaga, koje se u sumnju stavlja, ne ubija odmah, kako se to čini. Rekao sam dakle: evo, moje blago je odieljeno od

Digitized by Google

svega svieta, kraj marofa teče potok, dakle sa nikim moje blago ne obći; vi izvolite odlučiti stražu, pak neka se cernira blago moje posve. Prodje 20 dana, ali moje blago ostalo je uz moje troškove zdravo.

Da se je to dogodilo kod siromaka seljaka, blago bi mu bilo poubijeno i država za 16—17.000 oparena. Ja neću reći, da se u svakom desetom slučaju jedan ovakav nalazi, nu ipak u svakom petdesetom.

Uzrok dakle zatvoru tih granica je pošast ona, koju često puta ljudi nahadjaju, gdje je u istinu nije, — ja neznam, iz kojih razloga.

Ja dakle mislim, da bi bila sveta dužnost zem. vlade, da ona gledeć na preveliki teret naroda našega, gledeć na preveliki i onako porez, koji se time narodu nameće, da tomu siromaštvu i uboštvu napokon pomogne, jer pomoći može; a to načinom, da se vis. zem. vlada stavlja u dogovor sa vlastmi susjednih naših zemalja, pak im dokaže netemeljitost — što će joj posve lako za rukom poći — s onih razloga, s kojih su granice naše zatvorene. To neka vis. vlada dokaže oblastim Štajerske, Kranjske i dotičnomu ministarstvu Ugarske, što joj bude tim lakše učiniti, jer preuzvišeni gosp. Mollinary, zapovjedajući general vojne Krajine, sam je — čini mi se — službeno konstatirao, da niti u onom blagu naše braće, koje je ovamo pretjerano iz Hercegovine i Bosne, ne obstoji nikakova pošast.

S razloga ovih obraćam se na vis. kuću, pošto potrebu — mislim — svak izmedju nas ćuti u dnu srca i duše svoje, da se te granice čim prije otvore, preporučujuć joj ovaj predlog.

A što se tiče onoga izpravka, što ga je g. Kušević podnio, mislim, da on sám neima posve pravo, zato, jer kad sam ja rekao: (čita) „a uztreba li krajeve naših zemalja, u koje se prevaža blago prebjeglih Bosanaca i Hercegovaca, zatvoriti, a ona neka ih zatvori“, — mislim, da sam tim načinom samo na njeki način dao olakšicu, da vis. zem. vlada tim laglje može izprositi otvor dotičnih zemalja, jerbo će ona već unapried kazati i reći: evo, i ja sam pripravna, uztreba li, i kad budem vidila kakvu potrebu, ako se zbilja pošast pojavi medju marvom, da u takovu stanju ono učinim, što je potrebno.

Zato još jednom preporučujem svoj predlog vis. kući.

Predsjednik: Rieč ima g. zast. Kušević.

Svetozar Kušević: Vis. sabore! Nepobitni su razlozi, zašto je g. predgovornik ovaj predlog podnio, to je, da se zanemarenoj trgovini olakšica pruža. Neima sumnje, da ako je šteta za nas, to je ista i za susjede, ako su granice zatvorene, jer bez promicanja trgovine i prometa n. pr. u blagu zemlja biti nemože. Ja dakle dieleć te razloge sa svoje strane smatram, da je vis. zemalj. vlada učinila već korake, i da će morati i htieti učiniti, te mislim, da, ako se primi moj izpravak, koji tamo glasi, da se digne zabrana na medji trgovine i prometa, budući uzroka tomu neima, jer pošast marvinska neobstoji u našoj zemlji, — ako se tomu doskoči, onda držim, da je suvišno, što dalje predlog u sebi sadržaje t. j. da se kaže, da će se po potrebi i nuždi i osobito, što se tiče marve pribjegle braće iz Bosne i Hercegovine, učiniti zatvor u dotičnih krajevih naše zemlje, jerbo bi se to i onako moralo učiniti, ako bi se žalostan slučaj ma gdjegod pojavio.

S toga mislim, ako se vis. zem. vladi preporuči na temelju tom, pošto u našoj domovini nikakvog slučaja pošasti neima, da se potrudi izprositi dignuće te zabrane na medjah Kranjske, Štajerske i Ugarske, da je onda shodno, ako se prihvati moj izpravak, pošto se i onako onaj isti cilj postići može, kojega ima gosp. predlagatelj pred očima.

S toga preporučujem ovaj moj ivpravak vis. kući.

Predsjednik: Rieč ima gosp. predstojnik nutarnjega odjela.

Jovan Živković: Vis. sabore! Stvar, koje se tiče ovaj predlog, je svakako veoma važna. To vlada sama priznaje, i gosp. predlagatelj bio bi mogao putem interpelacije saznati, kako stoji u tom pogledu kod vlade, je li i na koliko je ona zadovoljila svojoj dužnosti u tom obziru. Da se to razvidi, to ću u kratko stanje stvari razjasniti i kazati, što je vlada u veleважno vrieme učinila, da se nebi mislilo, da ona nije ništa radila, i da je u istinu do toga doći moralo, da ju vis. ovaj sabor na njezinu dužnost pozove.

Kako znate, gospodo moja, potrebovala je vlada lanjske godine povodom kuge 70,000 for., a ljetos već do 90,000 for., poprimiv uz to sve moguće mjere, da joj doskoči. Dakle svakako ova se stvar vlade zbilja jako tiče i grieh bi bio, ako bi ona u tom pogledu svoju dužnost zanemarila. Ona se poslužuje svih sredstava, da se kuga neširi u zemlji. Ali javno moram reći, da kad god se je ta pošast pojavila u našoj zemlji, svakiput smo ju dobili iz Krajine.

Ja dakako neću pobijati valjanost vlade krajiške, nego ću samo konstatirati, da smo ju uvjek od tuda dobili. Mi neimamo toliko vojnih sila, da povučemo kordon, a možda je još neshodno, da to učinimo, dokle to čine susjedne nam oblasti. Nu kako misli naš susjed o tom?

Kad sam prije 6 nedjelja u Pešti u ozbiljnom poslu po nalogu svietloga bana boravio, pokazalo se je da je ondje prisutnost naše vlade od velike potrebe bila. Onda je ministar trgovine sam k meni došao, pak me pitao, kako stoji kod nas s kugom, jer nakanili su povući na Dravi kordon. Ja sam se zbilja preplašio, znajuć, koliko to košta, i da kuge kod nas neima. Molio sam, neka potrpi, dok mu pokažem zvaničnu ubavjest o toj stvari.

Na to sam ja umah od svietloga bana zaiskao zvaničnu ubavjest i dobiv ju, izvjestio ministra, da u Hrvatskoj i Slavoniji neima pošasti. Ovaj mi pako odvrati, da kuga u Krajini postoji, te pošto mu nemogoh obreći, da ćemo moći prama Krajini povući kordon, odluči mi-

Digitized by Google

nistarsko vieće to naprama Hrvatskoj i Slavoniji učiniti, dakle zatvoriti cielu stranu na Dravi. Dogovori o zajedničkom kordonu naprama Krajini razbili su se, i tako nas Ugarska s ove strane na Dravi, a Cislajtanija naprama slovenskim zemljam zatvori.

Od tada se je bila vlada već četiri puta obratila u Peštu, Ljubljanu, Gradac i Trst, da bi se taj zatvor digao, jer smo zbilja dokazali, da kod nas kuge neima, nu od nikuda još odgovora neima na zadnji odpis od 12. listopada. — Trst je otvorio, ali Ljubljana, Gradac i Ugarska još ne; samo dopuste, da se može od slučaja do slučaja, kad se dokaže, da je marva iz zdravoga kraja i podpuno zdrava, granica proći.

Vi, gospodo, iz ovoga vidite, da vlada nepropušta u tom pogledu vršiti dužnost svoju, nego je već u istinu volumen toga se doticajućih spisa (dopisa i odpisa) ovakav narasao. (Kaže s rukama 3 prsta debelo.) A ipak se nije nadati uspjehu, dočim se mi samo oblastnimi mjerami služiti možemo, a nipošto kordon povući nemožemo. Ali osim toga imade jošte jedna mana u zemlji, i to su tako zvani sajmovi, kojih nigdje toliko neima, nego li kod nas, a in specie u Krajini, gdje su u jednu nedjelju odmah po tri sajma, — toliko ih imade.

Blago sve, i ono, što je dospjelo iz Bosne i Hercegovine na naš teritorij, je podpunoma zdravo.

Izvolite, gospodo, po tom zaključiti, kako vas je volja, samo budite uvjereni, da je vlada sve učinila, što se je u tom pogledu učiniti dalo, i da je oko toga uvjek nastojala, što točnije svoju dužnost vršiti.

Predsjednik: Rieč ima g. zastupnik Kamenar.

Gjuro Kamenar: Vis. sabore! Ja bih samo — pošto je predmet već izcrpljen — na jednu okolnost vis. vladu pozornu učinio, da bi se možda, ako se granice neotvore, da se smije na sajam goniti, bar provoz izhoditi dao, jer inače je svaka trgovina prekinuta, kad se nesmije niti vino sa rogatom marvom preko granice prevesti; jerbo mi, koji bivamo na medji Kranjske i Štajerske, nemamo nikakova prometa sa dotičnimi zemljami te nemožemo od nikuda novaca dobiti.

Dakle bar u toliko neka vis. vlada uznastoji oko te stvari; zato podupirem ovaj predlog i vis. vladu na ovu okolnost upozorujem.

Predsjednik: Rieč ima gosp. zast. Folnegović.

Franjo Folnegović: Visoka kućo! Iz izvješća, štono ga je vis. zem. vlada saboru do znanja stavila, mogli smo razabrati, da je vlada u tom pogledu mnogo učinila, te u istinu mnogo oko toga nastojala, da se ta nesreća sasvim uništi. Nego još jedan pokus bio bi moguć, naime da vis. vlada načini kod dotičnog ministarstva predlog, da se povuče zajednički kordon prama Bosni, a to da učini ne samo kod ugarskoga ministarstva, nego i kod cislajtanskoga. To bi bilo u interesu ne samo naše zemlje, nego i susjednih zemalja, a uz te bila bi olahkoćena trgovina i mi riešeni najvećih neprilika u tom obziru, jerbo se onako upravo u propast tjera.

Na koliko se sjećam, zagrebačka je županija u tom smislu podniela predlog visokoj vladi. — Lahko je i moguće, da se od strane vis. vlade nije dovoljna važnost stavila na izpit uzroka marvinske kuge, i da se nije dosta pazilo na to, kako stvari u istinu u našoj zemlji postoje.

Ja sam u štajerskih listovih čitao užasnu rekriminaciju prama spekulacijam stanovite koterije u našoj zemlji, da se naime umjetno goji u našoj zemlji pošast samo zato, da stanoviti ljudi svojim svrham zadovoljiti mogu. Ako je to istina, to bi valjalo svu moguću pomnju na to obratiti i sve moguće učiniti, da se takovim započećem radikalno na put stane, i da se ljudi, koji to prouzroče, javno ožigosati mogu.

U ostalom pako prihvaćam predlog g. Borovečkoga s izpravkom g. Kuševića.

Predsjednik: Neka se izvoli vis. sabor izjaviti prije svega o izvornom predlogu g. Borovečkoga, onda, ako neće biti primljen, to će se glasovati o predlogu, kako je izpravljen po g. zast. Kuševiću.

Bilježnik **Filip** (čita predlog Borovečkoga).

Predsjednik: Uslied izpravka g. zastupnika Kuševića glasio bi ovaj predlog ovako:

Bilježnik **Filip** (čita).

Predsjednik: Ona gospoda, koja su za izvorni predlog, neka izvole ustati.

(Manjina.)

Ona gospoda, koja su za predlog g. Borovečkoga, kako glasi uslied izpravka g. Kuševića, neka izvole ustati.

(Većina.)

Na dnevnom redu je nadalje predlog g. zastupnika Berute ob uredjenju gradskih municipija, koji glasi ovako:

„Kr. zem. vlada pozivlje se, da čim prije podnese na saborsku razpravu osnovu zakona ob uredjenju gradskih municipija."

Rieč ima gosp. predlagatelj.

Josip Beruta: Vis. sabore! Poznato je, kako su se tečajem zadnjih godina preustrojile svekolike oblasti upravne, sudstvene i nastavne počam od najviših do najnižih, — jedne pako oblasti posve neima.

Visoka ova kuća sigurno nije toga mnienja, kojega i ja nisam, da su gradske oblasti u svom dosadanjem liku podpuno dobre i savršene, ili pa su možda tako neznatne, da se netreba mnogo za nje brinuti; nego ja mislim, da su veoma važne, što hoću i dokazati. Ja pače držim, da vis. sabor nije mogao izbjeći tomu, da vladu na ove oblasti pozornu učini, jerbo svi razlozi zahtievaju, da se reformatorna ruka sprema na shodno uredjenje gradskih općina. Potreba udara u oči, ako razmišljamo vrieme, kad je zakon, u kom su gradske občine bile uredjene, postao, t. j. doba bana Jelačića. Ali osim toga, na koliko su nastale nove potrebe i promjene u nazorih glede shodnosti upravnoga sistema, vidi se ponajveća po-

Digitized by Google

treba, ako se o tom razmišlja, da su sve kolike oblasti se preustrojile u našoj domovini. A to preustrojstvo taknulo se je i gradskih obćina, tako da su gradske oblasti „nolens volens“ stavljene u neizvjestan dapače neugodan položaj. One su u svojem starom organizmu osakaćene, nu novoga nedobiše.

Da ova neizvjestnost štetno djeluje na sve grane gradske, mislim to ćete razabrati. Ja sam osobito zamietio, da ta okolnost štetno djeluje u mnogih gradovih, koji neobiluju povećim brojem mjestne inteligencije. Recimo, da ima tamo zdrav i svjež život, kako ga baš treba; ipak, gospodo, neće biti svuda moguće vrstnih upravnih sila dobiti, i ako bi bilo moguće, to hoće biti one dobro plaćene, i uslied toga dolazi zastupstvo grada u najveću nepriliku, jer ona svojoj zadaći i svomu zvanju koristno odgovarati nemogu. Ja se neupuštam u iztraživanje, po kojih načinih bi se ovaj reformatorni posao imao obavljati, zato što bi takovim iztraživanjem se mješao u sami rad zakonodavnoga posla. Meni je samo stojalo do toga, da upozorim vis. kuću na neku u upravnom našem organizmu iztaknutu živo i mnogostrano osjećanu potrebu te po tom izazvati patriotizam vis. vlade, da ona tu potrebu čim bolje izpituje i čim prije zadovoljiti joj nastoji.

S toga mi je čast preporučiti moj predlog.

Predsjednik: Rieč ima g. predstojnik nutar. odjela.

Jovan Živković: Vis. sabore! Neima dvojbe, da je ovo vrlo važan predmet, ali prema sustavnosti, koju vlada sliedi, prije arondiranja obćina o pretresivanju ove osnove nemože biti govora. Gospodo moja! ja vas mogu osvjedočiti, da imade zem. vlada svakako na umu ovakovu osnovu, ali ima i na umu, da treba sustavno postupati.

Arondiranje obćina je — kako poznato — već u tečaju, kad se to svrši, gledati ćemo, da se ovaj zakonski članak 16. u pretres uzme. Istim putem hoće vlada ići i kod uredjivanja municipija, i tako glede ovih municipija predložiti zak. osnovu.

S toga mislim, da nebi vis. sabor ovdje cilju shodno postupao, kad bi ovakav zaključak stvorio, jerbo je vladina briga, da jedno i drugo vis. saboru predloži, kako da se urede gradske obćine i municipiji.

Predsjednik: Rieč ima gosp. zastupnik Kamenar.

Gjuro Kamenar: Vis. sabore! Po gosp. Beruti i ostalih članovih ove vis. kuće predloženi predlog nije me mogao umiriti, jer mislim, da se može i za obćine isto učiniti, jer su ove dvie stvari uzko medju sobom skopčane. Zato se možemo podpuno umiriti s onom izjavom vis. vlade, da će se to jedno s drugim raditi.

Predsjednik: Rieč ima g. dr. Vuššić.

Dr. Josip Vuššić: Vis. sabore! Istina je, da gradski municipiji i gradske obćine nemaju još drugoga zakona, nego iz vremena absolutističke vlade god. 1851. Od onoga vremena sgodilo se je to, da je naša zemlja stupila na ustavnu podlogu. Prigodom onom, kad je zemlja stupila na ustavnost, sgodilo se je to, da su se organi gradskih municipija najviše stavljali na stanje, kako je prije 1848 god. obstojalo. Kasnije se je opet pojavila naredba od g. 1851, i tako je nešto iz stare dobe ostalo, drugo iz absolutističke vlade, što je, gospodo moja, veliku smutnju prouzročilo. Ja neću kazati, da se je to sbilo kod većih gradova, gdje je u zastupstvu mnogo inteligencije, ali u mnogih manjih gradovih se je ovaj manjak osjećao. Ondje, gdje se naime nalazi u zastupstvu malo članova od inteligencije, ondje se svakako nered dogadja, te je nuždno, da se ondje što prije stupa na organizaciju i ustrojstvo novih naredaba.

Ono što je g. predstojnik nutarnjega odjela izvolio kazati, da se radi o tom, da se uredjenje gradskih obćina i municipija zajedno poduzme, to mislim, da nebi moglo ovoga predloga priečiti, pošto se vis. vladi na volju stavlja, da onda, kad ona za shodno pronadje, upitnu osnovu predloži.

S toga mislim, da se može predlog g. zastupnika Berute primiti, kojega se i usudjujem podupirati i najtoplije preporučiti.

Predsjednik: Rieč ima gosp. predlagatelj.

Josip Beruta: Vis. sabore! Ja uvažujem namjeru vis. zem. vlade, ali nemogu se složiti s izjavom gosp. zastupnika vlade. — Rad glede ustrojstva obćina je velik rad, koji zahtieva mnogo vremena i mnogo sila. Ja uvidjam, da taj rad tako skoro gotov biti neće. Ali, gospodo, izvolite uvažiti, da su obćine bile već preustrojene po dva puta, dočim su gradovi — osobito manji — uslied stare organizacije došli u tako neugodan položaj, da ako se tomu doskora nedoskoči, mora ciela stvar zapeti. Nadalje mislim, pošto su gradske obćine od drugih sasvim neodvisne, da bi se to tim manje dalo spojiti; nu osim toga za uredjenje prvih nije treba toliko vremena, nego li za ostale. Nije se treba pitati, koje se imadu pridržati, neće se mnienje zaslušati od pojedinih sela i podžupanija, — toga ovdje netreba; jer gradske obćine kako su svoje polje imale tako će ga i zadržati. Dakle taj posao nije tako velik, da se nebi mogao odieljen od onoga izvesti, a niti tako velik nije, koji bi toliko vremena zahtievao, da bi se morao odgoditi može biti za koju godinu.

Ali ja iz izkustva govorim, ako kažem, da uprava u mnogih gradovih posve zapinje.

Predsjednik: Molim, da g. bilježnik predlog pročita.

Bilježnik **Jovan Steković** (čita).

Predsjednik: Ona gospoda, koja su za to, da se prima, neka izvole ustati.

(Većina.)

Predlog je primljen.

Na dnevnom redu je predlog g. Kukuljevića o arkivu.

Bilježnik **Jovan Steković** (čita):

„Podpisani predlažu, neka se vis. zem. vlada pozove, da u smislu po njoj naumljena preustrojstva zem. arkiva i centralizacije svih zem. arkiva zakonsku osnovu o tom i potrebni za to potrošnik jednomu od budućih saborskih

Digitized by Google

zasjedanja podnese, te mole da se taj predlog prešnim proglasi.

Predsjednik: Na ovaj predlog podnio je g. zastupnik Kušević sliedeći izpravak.

Bilježnik **Jovan Steković** (čita):

„Vlada se pozivlje, da se o uredjenju zem. arkiva i smještenju svih županijskih arkiva pobrine.“

Predsjednik: Rieč ima g. zastupnik Kukuljević.

Ivan Kukuljević: Vis. sabore! Kao što sam ja već u jednoj prošlih sjednica, kad sam svoj predlog podnio, njega i potanje obrazložio, to bi bilo možebiti suvišno, da opet ono navadjam, što sam onda naveo. Nego ipak će mi dozvoliti vis. kuća, da na nekoje prigovore od strane nekoje gospode, koji su se onda pojavili proti momu predlogu, odgovorim.

Prvi prigovor, koji sam čuo, i to od odličnoga mjesta, bio je taj, da naša vlada neima za sada ni vremena za preustrojenje arkiva zemaljskoga, jer ima mnogo drugih i prešnijih posala, a da bi takodjer s tim poslom mnogo potežkoća skopčano bilo.

Gospodo moja! ona vlada, koja je u kratko vrieme i na brzu ruku mogla vrlo vješto preustrojiti cielu našu zemlju, osobito što se tiče uprave i sudbenosti, ja mislim, da će joj svakako toliko vremena preostati, da će moći bar u razmatranje uzeti ovo pitanje i naći čovjeka, koji će i konačno riešiti to pitanje, — osobito, da će moći ono učiniti, što se u predlogu zahtieva, da svoj rad započme, nastavi i onda u svoje vrieme osnovu ovamo podnese.

Drugi je prigovor od nekoje gospode zastupnika, da mi imamo prije pozornost našu obratiti na naše ceste, nego li na arkiv zemaljski, koji može tobože još mnogo godina u svom dosadanjem stanju ostati. — Ja priznajem, gospodo, da su ceste vrlo važan faktor za materijalno blagostanje, i vrlo važan faktor za napredak naše zemlje i našega naroda, — ali gospodo, još su uzvišenije duševne ceste, one ceste, koje vode onamo, da dodjemo do znanja i rezultata znanosti.

Ove su ceste, gospodo, naši kulturni zavodi, knjižnice i arkivi, — dapače su arkivi važniji nego li iste knjižnice. Jer gospodo, znanje i opet znanje može promicati čovječanstvo, može promicati jedan narod, može promicati osobito ovu siromašnu zemlju, kao što je naša. Bez znanosti nećemo niti do cesta doći niti do materijalnoga blagostanja.

S toga mislim, da svakom prilikom, kad se na tako svetom mjestu, kao što je sabor, podigne rieč o kulturnih zavodih, da je takodjer svakomu zastupniku dužnost, za ove se zauzet s dušom i tielom, jer bez njih ostati ćemo tamo, gdje smo bili kroz vjekove, a zaostati ćemo za svimi drugimi narodi. Bez kulturnih zavoda nemožemo napredovati, a svigdje vidimo, da nam manjka ona izobraženost, koju su postigli napredni narodi.

S toga mislim, gospodo, da nećete biti proti ovomu predlogu, koji govori za takav zavod, koji služi znanosti.

Treći mnogo važniji prigovor je taj, da se moramo uvjek osvrnuti na to, da štedimo. Liepa je ta stvar štednja; ja bi bio želio, da smo na štednju pomislili više puta, kad smo o koje kakvih doplatcih naše zaključke stvarali, kad smo stvarali sgrade za vojnike, koje će možebiti za nekoliko godina tako opustošene biti, da će u njih stanovati sove i svoja gnjezda tamo praviti, — osobito ako se pomisli na mjesto, gdje se ta sgrada podigla bude. Kad se je zaključak stvarao o tom, što može po mom mnienju mnogo štete doprinieti, i koji dapače stoji toliko novaca, koji iznose $1/5$ toga novca, što ga potrošimo na centralnu našu upravu, ja nisam bio prijatelj tomu, ali jer sam vidio, da ima za sada sredstava i mislio, kao i većina ove vis. kuće, da je to neobhodno potrebno, nisam se izjavio u protivnom smislu. Ali sve drugačije je, kad se pojavi želja, da se za kulturne zavode, n. pr. knjižnicu sveučilištnu itd. što učini, ili kad se moli subvencija za umjetne svrhe, podpora umjetnikom itd., tada se pako vazda kaže: „štediti moramo, — nemamo odkuda uzeti.“ Ja to opažam od onoga vremena, kad je nekoji materializam kroz sve slojeve prošao, i od kad tako rekuć, duhovitih pojava malo imade u našoj zemlji. Ali ipak bez duševne snage neima budućnosti, — to uvidjate u prošlosti našoj; jerbo bez duševne snage nebi mi na tom temelju stojali, gdje stojimo, nebi viećali, kako viećamo, nebi imali ono malo autonomije, kao što imamo.

Još se prigovara, gospodo, da je suvišno ono, što se u predlogu zahtieva, da vis. vlada u svoje vrieme u budućem zasjedanju po volji iste vlade osnovu zakonsku o preustrojstvu arkiva ovomu saboru podnese. Ako je to suvišno, onda bi logički moralo i biti suvišno sve ono, što je nam vlada o preustrojstvu pojedinih vladinih organa prije doniela u dotičnoj zak. osnovi; jerbo zem. arkiv je eminentno takodjer njeki organ vlade naše domaće. Ali zem. je arkiv onaj zavod, koji eminentno od sabora našega zavisi; on je na saboru našem god. 1874 utemeljen, sabor je imenovao pojedine povjerenike glede razvidena arkiva, davali su se računi saboru itd.

Gospodo moja! mi kao zastupnici naroda nesmijemo propustiti, da nam taj spomenik propada, mi se moramo brinuti za zemaljsko blago, — to mislim, da je naša zadaća. Pošto je tomu tako, to ćete uvidjeti, da je svakako potrebno, da se podnese zak. osnova u tom smislu, te nesmijemo toliko na onaj trošak, s kojim će biti to preustrojstvo, kako i svako drugo slično započeće, skopčano.

S istih razloga opetovano preporučam ovaj predlog, a mislim, da i vis. vlada nemože i neće ništa proti tomu predlogu imati, buduć da se samo ono — i to veoma čedno — želi, što ni najmanje nevriedja njezinu radnju, i takodjer ne vriedja u tom, da ju prisili, da štogod učini, jerbo naglasiva se, da samo ono nastavi, što je po inicijativi samoga svietloga bana učinjeno, buduć je sam

Digitized by Google

svietli ban enquetnu komisiju pozvao, da su se potrebni zaključci stvorili. Dakle nema drugog posla vis. vlada, nego samo da ovaj rad nastavi, i to po mogućnosti svojoj, i onda kad bude vidila, što je potrebno, jesu li kakvi troški ili nisu, dade li se izvesti centralizacija itd., da o svem tom svoju osnovu ovomu saboru podnese.

Predsjednik: Rieč ima g. zastupnik Kušević.

Svetozar Kušević: Vis. sabore! Uvažujuć sve one motive, koje je vrstan gosp. govornik izvolio napried donesti, držim da se u mojem izpravku ono i sa gledišta znanstvenoga i sa gledišta potrebe nalazi, što je g. predgovornik u svojem predlogu naznačiti izvolio. I zato držim da samo s toga moj izpravak bolje cilju odgovara, jerbo praktičnijim načinom postupa i samo cilj predlaže.

Gosp. predgovornik izvolio je reći, da je svietli ban o preustrojstvu zem. arkiva već svojim načinom shodno poduzeo, sada se dalje samo to želi, da se i svi arkivi zemlje naše u tom zem. arkivu koncentriraju, koji su po znanost od važnosti. Da se to poluči, potrebni su mnogi posli, t. j. da se iztraži, kojim putem se to najlakše polučiti može, da se dotični spisi, koji simo spadaju, izaberu. S toga držim, da bi dosta i dovoljno bilo, ako se vis. vlada jednostavno pozove, da se o uredjenju zem. arkiva i smještenju žup. arkiva pobrine. Kad se je to slučilo, onda mislim, da će zem. vlada potrebitu osnovu sama ovoj vis. kući podnieti.

S toga, buduć da izpravak moj temelji se na praktičkom izvadjanju onoga što g. predgovornik predlaže, mislim da bi ga vis. kuća primiti mogla.

Predsjednik: Rieč ima g. zast. Kolarić.

Pajo Kolarić: Moja gospodo! Ja nisam za to, da naš mršavi budget troši na zem. arkiv toliku svotu. Ima dosta drugih potrebština u našem narodu, za koje je jako malo učinjeno. Trebalo bi graditi ceste, a za ove naš budget kao da nezna. Ceste su naše osobito u Slavoniji tako zanemarene, da bi trebalo na nje obratiti mnogo više pozornosti, nego li na arkiv. (Smjeh.) I ja sam za to, da se uredi sjajno arkiv, pa i drugo još koješta, ali istom onda, kada se urede naše ceste, koje nam zbilja na sramotu služe. Molim, moja gospodo, da nitko neposumnja, da nisam možda rodoljub, što ovako govorim. Jesam rodoljub, pak upravo zato hoću, da narodu ondje pomognem, gdje najviše pomoći treba; s toga sam proti predlogu g. Kukuljevića.

Predsjednik: Rieč imade g. zast. Mesić.

Mato Mesić: Vis. sabore! Ja ću o predmetu, koji me zanima, mirnijim načinom progovoriti, nego li štovani moj g. predgovornik. (Smjeh.) Mi uvidjamo zbilja da je potreba u našem narodu vrlo mnogo, i da bi trebalo svim tim potrebam što prije zadovoljiti, nu nemislim, da bi se time, ako se ondje potreba arkiva iztiče, morala zanemariti druga potreba kao što su ceste, kako se boji gosp. osječki zastupnik. Arkiv je put do znanosti, dočim su i ceste putevi, pa je jedno i drugo vrlo potrebno.

Mi smo tako sretni te smo dobili hram znanosti, dobili smo sveučilište, za kojim je naš narod toliko i toliko godina težio. A pitam vas gospodo, što je sveučilište bez valjano uredjena arkiva. Arkiv je ono vrelo, iz kojega i učitelj i slušatelj crpi podatke za daljnju svoju naobrazbu, arkiv je pravi i vierni pomagač u znanosti i učitelju i slušatelju, pa svakako spada njegovo uredjenje medju prve i najglavnije potrebe naroda. (Živio! Živio!) Ako se taj arkiv uredi, to hoće iz toga vriela moći crpiti profesori naši znanja za slušatelje svoje, da pomognu odgojiti domovini valjane i vriedne sinove — karaktere riečju, da nam budu vriedniji zamjenici na stolicah ovih, na kojih sjedeći viećamo o boljku i napredku domovine. (Gromoviti „živio!" Pleskanje.)

Gospodo! ja nikako nedokučujem, kako se može u ovo važno doba ikoji glas ovdje podignuti proti arkivu (Dobro! Dobro!), dočim i samim zastupnikom naroda, koji zemljom našom upravljaju, bude taj zavod na korist.

Govorim nešto življe, pa ćete mi gospodo oprostiti, jer ova živahnost moga govora proiztiče iz one velike ljubavi, koju sam uvjek gojio prama akademiji, zavodu, koji danas u svietu s ponosom stoji. (Živio!) Nastojmo dakle, da opravdamo pred narodi, da zaslužimo onaj zavod, kojega je narod kao najdražu svoju svetinju tolikim veseljem pozdravio, za koji je narod tolikimi žrtvami toliko novčanih prinosaka doprineo, da, velim dokažemo, da umijemo cieniti sveučilište i da smo voljni potrebam njegovim u svakom obziru zadovoljiti.

Nu neću da govorim ovdje o sveučilištu, već hoću da predjem na sam arkiv. Iniciativom svietloga bana, kojega u prvoj liniji interesira taj institut, imala bi se enquêtna komisija odrediti, koja bi dosadanji arkiv pregledala i uredila. Tu su pako dva načina: prvo da se pronadje način, kako bi se taj arkiv uredio, nadopunio, prema potrebi učevnih naših zavoda, a drugo kako bi se materijalna podpora za isti opredieliti mogla.

Sigurno je želja čitavoga naobraženoga našega naroda, da svietli ban nastavi da se ova liepa misao ob uredjenju našega arkiva izvede, kakvim pako načinom ima se to izvesti, nespada ovamo, jer bi bila stvar vrlo obširna, pa će ta stvar i onako biti povjerena enquetnoj komisiji, koju je sam svietli ban iztaknuo. Do nas je pako, da prihvatimo tu misao, da nepropustimo nijedne zgode, kojom možemo hram naše umjetnosti i znanosti na što veći stepen savršenosti postaviti. S toga najtoplije preporučam na usvojenje predlog g. Kukuljevića sa odnosnim izpravkom g. zast. Kuševića, jerbo oba ob jednom rade, i meni je stajalo samo do stvari.

Predsjednik: Rieč ima svietli ban.

Ban Ivan Mažuranić: Štovana kuća! Već više puta bilo je naglašeno, da je ovaj predmet važan, bio je takodjer već uzet u razpravu kod vlade, i ja sam već lani i predlani o tom pozivao gospodu vještake, koji znadu kako imade biti uredjen arkiv, kako treba učiniti

Digitized by Google

u tom pogledu, da se svi naši arkivi zemaljki osredotoče u Zagrebu. Bilo je doneseno zaključaka dobrih i valjanih, — ali budget nije dopuštao, da se koji izvede.

Ali, gospodo, važnost ovoga predmeta, koju je g. predgovornik Kukuljević jako umno i liepo izvolio naslikati, nije nikada bila nepriznana.

Što se tiče toga predloga g. Kukuljevića i izpravka g. Kuševića, to jedan i drugi uzimljem zajedno i lučim dvie strane. Prvo je predmet, a drugo forma, koja se imade dati ovomu zaključku. Što se tiče predmeta, to je vlada sama poduzela iniciativu, i nije imala nikakvog prigovora, da se takav ili sličan zaključak učini; nego vlada toga nemože uzeti u drugom smislu, nego u tom, da vlada neprestano stupa onom stazom, kojom je već krenula.

Što se tiče forme, to su dvie različite nama ovdje pred očima. G. Kukuljević kaže, da se saboru predloži zakon, kojim bi se zem. arkiv ustrojio i organizirao. Ja neznam, hoće li biti potrebno, može biti je i bez zakona moguće, ako pomislimo na to, da nam je samo potrebno razširiti lokalitete arkiva, onda samo za arkiv izvojevati potrebnu dotaciju, a to bi se moglo učiniti i zakonom financijalnim, a ne baš drugim specialnim zakonom.

Dakle glede toga, što se tiče forme g. Kukuljevića, nebi se ja š njim slagao, nego držim se onoga, što je izvolio gosp. Kušević predložiti, neka naime vlada sama misli na to, da to prikladno izvede.

Nemam ništa proti tomu, ako se to prihvati, jer vlada neka uzme to samo kao nekakvu pobudu ili pružnju ruke, da na nastupljenoj stazi napred korači. Zato sam za izpravak g. Kuševića. (Živio!)

Predsjednik: Rieč ima g. Kukuljević.

Ivan Kukuljević: Ono što smo čuli od svietloga bana, mislim da svakoga zadovoljuje. Ja rado pristajem uz predlog svietloga bana, te odustajem od svoga predloga, primam ovaj izpravak, budué je svrha jedna te ista. Samo to naglašujem gospodi onoj, koji su možebiti potajni neprijatelji ovakomu zavodu kao što je arkiv, da sam ja želio, da arkivi nebudu mrtvim tielom, kao što dosada, nego da budu živim vrielom znanosti za sve, da budu javni, kao što su u obće u svih naprednih zemljah, — da su pristupni svim koji žele iz tih vriela crpiti. A s toga je potrebno, da se zemaljski arkiv kako god preustroji, jer inače, gospodo, kad bi bili proti ovoj ideji, onda bi nam mogao sviet kazati, da kao što smo sada na kraju Turske, da jošte nešto turskoga u sebi imademo.

Predsjednik: Molim g. bilježnika, da pročita predlog i izpravak.

Bilježnik **Jovan Steković** (čita):

Predsjednik: Dakle će se glasovati. Nu ja mislim, da je i bez glasovanja primljen predlog g. Kukuljevića sa izpravkom g. Kuševića.

(Glasovi: Jest.)

Na dnevnom redu je predlog g. zast. grofa Kulmera.

Bilj. **Jovan Steković** (čita):

„Vis. sabor kraljevina Hrvatske, Slavonije i Dalmacije neka izvoli zaključiti:

Da se zem. vlada pozivlje, neka još za vrieme ovoga sabora osnovu zakona o uredjenju patronatskih odnošaja saboru predloži."

Predsjednik: Na ovaj predlog podnio je g. Kušević sliedeći izpravak:

„Zemaljska vlada pozivlje se, da za vremena shodne korake poduzeti izvoli, da se pitanja o patronatskih odnošajih, prema potrebi svojim načinom i po pozvanih na to faktorih razpravi podvrgne."

Predsjednik: Rieč ima g. grof Kulmer.

Grof **Miroslav Kulmer:** Vis. sabore! Ja sam učinio svoj predlog iz uzroka pravednosti. Kako poznato, gospodo moja, dužnosti su patrona velike; ako je štogod kod crkve — od najmanje do najveće potrebe — vazda se reflektira na patrona. A kakva ima za to prava? Ako umre tko izmedju njegove familije, to mu se dade u dotičnoj crkvi zvoniti i svi drugi crkveni obredi obavljaju itd. A to je malo ne sve; i ona počastna prava patronu nikakve koristi nepružaju.

Nego, gospodo, budué da je već svuda robota i tlaka prestala i gornica će se skoro odkupiti, to je sasvim umjestno, da se slično i ovdje odredi. Ja držim, da se ova stvar dakako nemože riešiti time, da se odplatiti dade, nego namjera moja je ta, da bude pravednost i da se trh ovaj više porazdieli i medju ostale župljane. Troška dodje na patrona oko 12—14.000 for., a dohodka samo oko 2.000 for., a iz toga se vidi, da je upravo nuždno naglašenoj potrebi čim prije doskočiti.

Ja nepodnosim ovaj predlog, kao da sam interesiran u stvari; to nestoji, jer sam crkvu i župni dvor u Šestinah u dobro stanje postavio, nego zato, što mislim, da je pravo, da se ta stv r u razpravu uzme, i da se vis. vlada pozove, da u svoje vrieme u tom smislu zak. osnovu saboru podnese, da on može o tom viećati. To je moj pokoran predlog, kojega vis. kući preporučam.

Predsjednik: Rieč ima g. Kušević.

Svetozar Kušević: Vis. sabore! Ovo je pitanje zaista flagrantno postalo, i sigurno je vrieme, da se uredjenje odnošaja i u samom patronatu preduzme. Namjera držim, da je tomu predlogu, da se ti odnošaji jedanput vremenu i okolnostim svojim shodno urede.

Ja smatram, da ono, što se u predlogu želi, da vis. vlada već sada zak. osnovu podnese, za sada izvedljivo nije, jer mislim, da na riešenje ovoga pitanja razni faktori uplivaju.

S toga je bio na stol vis. ove kuće moj izpravak stavljen, koji takodjer želi, da se to pitanje čim prije uredi, ali onako, da se zem. vlada samo pozove, da ona shodne korake započme, da se taj cilj doskora postigne. Ja mislim, da će tako najbolje biti, jer vrieme će pokazati, kada će shodno biti, da se upitna osnova predloži.

*

Digitized by Google

S ovih razloga preporučam vis. kući moj izpravak.

Predsjednik: Rieč ima g. zast. Mesić.

Mato Mesić: Vis. sabore! Na predlog onaj, koji je podnio g. grof Kulmer, ja sam svoje ime takodje podpisao. Već ta okolnost, što se u ovom predlogu radi o tom, da budu dužnosti gradjanske jednako razdieljene u pogledu patronata prinukala me je na to, da sam drage volje prihvatio ovaj predlog, jerbo sam mislio da mnienje g. grofa poglavito radi o tom, što se tiče gradjenja crkava i župničkih stanovanja, da ta stvar regulirana bude, što je veoma nuždno. Ja vidim da je teret, koji je u tom obziru sa patronati skopčan, veoma velik, i da svakako treba tu stvar urediti.

Tako sam ja u prvi mah stvar shvatio, nu sada vidim, da se gosp. predlagatelju neradi o tom, nego da se u razpravu uzmu svi oni razni odnošaji, koji stoje u savezu sa patronatom. A nam je jedino do toga stalo bilo, da se stvari, na koliko se tiču crkvenih sgrada, drugim načinom urede.

Kod nas se je u tom pogledu nešto učinilo oko god. 1849. i 1850., poslie se pako nije više o stvari radilo, nego je ostalo pri tom do novije dobe. Gospodo! nam je treba sada rad započeti i nastojati oko toga, da se ovi odnošaji konačno urede.

Toliko bilo mi je čast spomenuti o predlogu g. grofa Kulmera. Pošto je pako g. zast. Kušević na ovaj predlog izpravak podnio, neka mi bude dozvoljeno i o tom svoje mnienje kazati.

Ako se stvar, koju je potaknuo g. grof Kulmer, u većem obsjegu uzme, to će biti treba, da se izpravak onomu predlogu dodaje, jerbo će kod te stvari sudjelovati različiti faktori, koji se imadu svestrano uvažiti; a radi toga je sasvim umjestno, ako se veli: da se napomenuto pitanje prema potrebi svojim načinom i po pozvanih na to faktorih razpravi podvrgne.

Radi toga nemam sa svoje strane ništa proti izpravku, nego sam toga mnienja, da se kod glasovanja može predlog sa izpravkom g. Kuševića primiti.

Predsjednik: Rieč ima g. zast. Kamenar.

Gjuro Kamenar: Vis. sabore! Ovo, što se predlaže, je velevažna stvar. Kojemu je iole stojalo do morala i vjere i nauke i napredka, on će shvatiti, da je to pitanje velevažno i da će morati doći doskora na dnevni red. Tko pogleda naše crkve i vidi njihovo žalostno stanje, taj će se sgroziti i misliti će, da zbilja idu k svojemu razsulu.

Tomu se mora kakvim god načinom stati na put; s toga preporučam ovaj predlog g. grofa Kulmera.

Predsjednik: Rieč ima g. predstojnik odjela za bogoštovje i nastavu.

Dr. **Pavao Muhić**: Visoki sabore! U predlogu gosp. zast. grofa Kulmera govori se o patronatskih odnošajih u obće, u izpravku gosp. zast. Kuševića govor je o tom, da se pitanje o patronatskih odnošajih u razpravu uzme.

Gosp. Mesić govorio je samo o dužnostih patronatskih, što se tiče gradjenja crkava. On je nekim načinom rektificirao predlog gosp. grofa Kulmera.

Ako se radi ovdje o zak. osnovi, koja će urediti patronatske odnošaje u obće, onda zem. vlada nebi mogla obećati, da će ona takovu zak. osnovu u bližnjem vremenu vis. saboru podnieti moći. To je pitanje tako zamašno i to pitanje treba toliko obširnih študija, da nije moguće svladati sve potežkoće u kratko vrieme. A gdje se radi o uredjenju patronatskih odnošaja u obće, ondje bi težko bilo primiti inicijativu, dok nisu u drugih pokrajinah monarkije to pitanje pretresivali i odnošaje uredjivati počeli. Ako bi se radilo samo o tom, tko će graditi crkve i župnička stanovanja, to bi se pitanje moglo prije i laglje riešiti; a to tim prije i laglje, što već postoji naredba od 1853. od 3. ožujka — ako se nevaram, — kojom su naredbom uredjeni nekoji odnošaji, kako treba popravljati crkve i župničke stanove; da se tu razpiše konkurs i patron nešto doprinese, nešto županija plaća.

To bi bilo laglje urediti, ali u obće urediti patronatske odnošaje, to je pitanje vrlo zamašno.

Vlada će to pitanje studirati, a onda će nastojati, podnieti vis. saboru shodan predlog. Jer kao što svatko, tako i zem. vlada uvidja da je taj teret za pojedine gospoštine prevelik. Imade doduše patron svojih prava, ali i svojih dužnosti.

Ali prava jesu mala, a tereti su veliki.

Ja ću samo od strane vlade izjaviti, da će vlada nastojati, proučiti ovu stvar i onda shodne korake učiniti. (Čita predlog i izpravak.)

Uz izpravak bi vlada prije mogla pristati, nego li uz predlog.

Grof **Miroslav Kulmer**: Ja primam izpravak moga štovanoga druga gosp. Kuševića tim dodatkom, da u svoje vrieme interpeliram vladu, je li to u obće učinila, jer u istinu tereti patrona su preveliki, prava pako sva skoro odpadaju, samo tereti ostanu.

Predsjednik: Pošto je gosp. predlagatelj odustao od svoga predloga, glasovati će se samo o izpravljenom predlogu po gosp. Kuševiću.

Bilježnik **Jovan Steković** (čita izpravak).

Predsjednik: Ona gospoda, koja su za izpravljen predlog, neka izvole ustati.

(Većina.)

(Ustanu svi.)

Za danas je dnevni red izcrpljen. Ja završujem sjednicu i uričem buduću za sutra u 10 sati.

Na dnevnom redu biti će izvješće verifikacionalnoga odbora i predlog g. zast. Borovečkoga o stočarstvu.

($\frac{1}{4}$ 8. sati u večer).

Digitized by Google

Osamnaesta saborska sjednica,

držana dne 8. studenoga 1875. u 10 sati prije podne, pod predsjedničtvom saborskoga predsjednika g. Nikole Krestića.

Sadržaj: Zapisnik prošle sjednice. — Podnesak. — Odgovor Živkovića na interpelaciju Folnegovića glede tiskanica, štampanih u tiskari „Nar nov.". — Objava Živkovića glede ukinuća strogoga zatvora na medji. — Odgovor Dane Stankovića na interpelaciju Paje Kolarića glede ostavinskih zaostataka kod sudb. stola u Osieku itd. — Odgovor istoga na interp. dra. Subotića glede javnoga bilježnika u Irigu. — Odgovor istoga na interpelaciju dra. Makanca glede uvedenja porota. — Interpelacija dra Makanca glede prevoza kod Podsuseda. — Dnevni red: Izvješće verifikacionalnoga odbora, u kojem se predlaže, da se barun F. Inkey, veliki župan Bubanović, zast. dr. Rogulić i Parčetić ovjerove.

(10 ¼ sati.)

Predsjednik: Sjednica počimlje. Molim g. bilježnika, da pročita zapisnik jučerašnje sjednice saborske.

Bilj. **Filip** (čita):

Zapisnik

XVII. sjednice sabora kraljevinah Dalmacije, Hrvatske i Slavonije držane u glavnomu zemaljskomu gradu Zagrebu dne 7. studenoga 1875 pod predsjedničtvom g. predsjednika Nikole Krestića u prisutnosti 49 članova sabora.

Od strane visoke vlade prisutni: svietli ban Ivan Mažuranić, odielni predstojnici Jovan Živković i dr. Pavao Muhić i savjetnik Dane Stanković.

Predsjednik otvara sjednicu točno 10 ¼ sati.

1) Čita se zapisnik posliednje saborske sjednice, koji se odobrava.

2) Odbor verifikacionalni predlaže za ovjerovljenje vjerodajnice Ferdinanda baruna Inkey-a Palinskoga, vel. župana Julija Bubanovića, zastupnika dra. Aleksandra Rogulića i Aleksandra Parčetića — stavit će se na dnevni red.

3) Svietli ban odgovara na interpelaciju dra. Makanca stavljenu u X. saborskoj sjednici — koji odgovor prima sabor na znanje, dočim se interpelant njime nezadovoljava.

4) Gospodin odjelni predstojnik Živković odgovara na interpelaciju nar. zastupnika Vinka Seitza u pogledu arondiranja podžupanije sisačke, kojim odgovorom se interpelant zadovoljava i sabor ga prima na znanje.

5) Gosp. odielni predstojnik Živković odgovara na interpelaciju zastupnika Filipa u pogledu uvedenja zadružnoga zakona u županiji belovarskoj, kojim odgovorom se interpelant zadovoljava i kuća do znanja prima.

6) Gosp. odielni predstojnik Jovan Živković odgovara na interpelaciju narodnoga zastupnika Zindla stavljenu u XV. saborskoj sjednici, kojim odgovorom se interpelant nezadovoljuje, a kuća ga prima na znanje.

7) Dr. Makanec stavlja na svietloga bana sliedeću interpelaciju:

1. Kani li Preuzvišenost Vaša ovomu saboru na ustavno pretresivanje predložiti osnovu kaznenoga zakona, koji će odgovarati zahtjevom kazneno-pravne znanosti i potrebi našega naroda.

2. Kani li Preuzvišenost Vaša ovomu saboru na ustavno pretresivanje predložiti osnovu zakona ob uvedenju porotnih sudova za kaznene parnice? Interpelacija ova uvršćuje se u zapisnik te dostavlja svietlomu banu.

8) Narodni zastupnik Folnegović stavlja na svietloga bana sliedeću interpelaciju:

Je li Vaša Preuzvišenost tim, što je u posebnom dekretu i sama izjavila da iznimice imenuje za grad Zagreb posebnoga školskoga nadzornika zajedno i priznala, da je zakon o pučkih školah, koji je Njegovo Veličanstvo dne 14. listopada 1874. sankcioniralo, naročito §. 159. i 162. istoga zakona mimoišla, što će toliko reći koliko i povriedila?

Ako je to Preuzvišenost Vaša i priznala; misli li da se takov čin pred ustavnim zastupstvom opravdati može?

Ako pak Preuzvišenost Vaša tim te povriede zakona nepriznaje: Što znači onda ona rieč iznimno u dekretu? Kako misli Preuzvišenost Vaša unatoč pozitivnim i jasnim ustanovam §. 159 i 162 školskoga zakona opravdati zakonitost toga imenovanja? Ova interpelacija uvršćuje se u zapisnik i dostavlja svietlomu banu.

9) Narodni zastupnik Folnegović stavlja na svietloga bana sliedeću interpelacju:

Digitized by Google

Smatra ti Preuzvišenost Vaša da su autonomne naročito obćinske oblasti i zavodi dužni sve uredovne tiskanice nabavljati samo iz tako zvane tiskare Narodnih novinah pače i onda, ako bi jih u drugih tiskarah jednako dobre a jeftinije i hitrije nabaviti mogle.

Ako ne smatra sve, kani li posebnom naredbom u interesu obćinah a osobito na ravnanje tiskarskih obrtnika u zemlji imenice naznačiti one tiskanice, koje se samo u tiskari „Narodnih Novinah", nabavljati ili bezplatno dobivati imadu? — Ova interpelacija uvršćuje se u zapisnik i dostavlja svietlomu banu.

10) Na dnevnom je redu treće čitanje zakonske osnove o proračunu za potrebštine nutarnje samouprave kraljevinah Hrvatske i Slavonije za godinu 1876. koja se osnova u trećem čitanju onako, kako je proizašla iz specialne razprave prima time, da se imade previšnje sankcije radi podastrieti svietloj kruni.

11) Predlog proračunskoga odbora o proračunu saborskih troškova za vrieme od 23. kolovoza 1875 do 31. prosinca 1875, koji glasi, da visoki sabor taj proračun u cielosti odobri i predsjedničtvo ovlasti, da polag istog tekuće troškove namiriti dade — prima se.

12) Na dnevnom je redu prodlog dra. Subotića glaseći:

Neka se pozove svietli ban, da sastavi naročito enquetsku komisiju iz članova vlade i sabora, kazalištne uprave i vještaka, koja će imati stanje našega zemaljskoga kazališta svestrano izpitati, te način iznaći kojim

1. da se troškovi kazališta sa dohodci istoga u sklad stave, te tako deficiti izbjegnu;

2. da se drami pruže uvjeti svestranoga razvića,

3. da se iznadju uvjeti, kojima da se obstanak i cieli shodni razvitak opere omogući; pak usljed toga

4. da se pronadje sustav kazalištne uprave, koja bi ujamčila održanje budgeta i unapredjenje narodnoga kazališta po ukupnoj njegovoj zadaći; na koji predlog podnio je narodni zastupnik Folnegović sljedeći izpravak: u mjesto riečih „neka se pozove svietli ban, da sastavi naročitu enquetsku komisiju iz članova vlade i sabora, kazalištne uprave i vještaka koja" neka se metne: „Sabor izabire odbor od 7 lica, koji pribrav oko sebe članove vlade, kazalištne uprave i vještake" — koji izpravak sabor zabacuje, te predlog gosp. Subotića prima bez primjetbe.

Iza toga digne I. podpredsjednik, koji je tečajem razprave ovoga predloga zauzeo predsjedničku stolicu — sjednicu, i urieče nastavak sjednice na 5 sati po podne.

Nastavljeno.

Dana kao gore u 5 sati poslje podne pod predsjedničtvom I. gosp. podpredsjednika Mirka Hrvata.

Od strane vlade prisutni svietli ban Ivan Mažuranić, odjelni predstojnici Jovan Živković, dr. Pavao Muhić i savjetnik Dane Stanković.

1) Na dnevnom redu je predlog zastupnika Borovečkoga, koji glasi: „Kr. zemaljska vlada poziva se, da uznastoji što prije izposlovati ukinuće zatvora medje Kranjske, Štajerske i Ugarske za izvoz rogate marve iz onih dielova hrvatske i slavonske kraljevine, u kojih neimade marvinske pošasti, a uztreba li krajeve naših zemalja, u koje se prevaža blago prebjeglih Bosanaca i Hercegovaca, zatvoriti, a ona neka ih zatvori."

Na ovaj predlog podnaša narodni zastupnik Svetozar Kušević sljedeći izpravak:

„Kr. zemaljska vlada pozivlje se, neka nastoji što prije izposlovati ukinuće zatvora na medji Kranjske, Štajerske i Ugarske za izvoz rogate marve, budući u kraljevini Hrvatskoj i Slavonije marvinske pošasti neima" — koji se predlog Borovečkoga, promienjen ipak izpravkom Svetozara Kuševića, prima većinom glasova.

2) Prelazi se na razpravu predloga narodnoga zastupnika Josipa Berute, koji glasi:

„Kralj. zemaljska vlada pozivlje se, da čim prije podnese na saborsku razpravu osnovu zakona ob uredjenju gradskih municipija," koji predlog visoki sabor prima.

3) Prelazi se na razpravu predloga narodnog zastupnika Ivana Kukuljevića, koji glasi:

„Neka se visoka zemaljska vlada pozove, da u smislu po njoj naumljena preustrojstva zemaljskog arkiva i centralizacije svih oblastnih arkiva zakonsku osnovu o tom i potrebiti zato potrošnik jednom od budućih saborskih zasjedanja podnese, te moli, da se taj predlog prešnim proglasi," kojemu predlogu stavlja zastupnik Svetozar Kušević sliedeći izpravak:

„Neka se visoka kr. zemaljska vlada pozove, da o preustrojstvu zemaljskog arkiva, i o smještenju u njemu svih municipalnih o oblastnih pismara shodne odredbe čim prije moguće bude preduzme", koji izpravak je visoka kuća prihvatila.

4) Dolazi na dnevni red predlog narodnoga zastupnika grofa Kulmera, koji glasi: „da se zemaljska vlada pozivlje, neka još za vrieme ovoga sabora osnovu zakona o uredjenju patronatskih odnošaja saboru predloži."

Na ovaj predlog podnaša zastupnik Kusević sliedeći izpravak. „Zemaljska se vlada pozivlje, da za vremena shodne korake poduzeti izvoli, da se pitanje o patronatskih odnošajih prešno potrebnoj razpravi svojim načinom i po pozvanih na to faktorih podvrgne."

Nakon toga zaključi predsjednik sjednicu uričuć buduću sa sutra 10 sati prije podne, u kojoj će se pretresivati predlog verifikacionalnoga odbora i predlog zastupnika Josipa Borovečkoga u pogledu oplemenjivanja stoke.

Filip s. r.
saborski bilježnik.

Krestić s. r.
saborski predsjednik.

Predsjednik: Ima li kakova prigovara proti ovomu ovako sastavljenomu zapisniku?

(Neima.)

Digitized by Google

Prigovora neima, zapisnik se verificira.

Vis. sabore! Svietli ban priobćuje, da je Njeg. Veličanstvo odobrilo sistemiziranih 12 mjesta perovodnih vježbenika time, da se ta mjesta popunjuju prama potrebi službe. To molim, da se uzme na znanje.

(Uzeto na znanje.)

Rieč ima gosp. predstojnik nutarnjega odjela.

Jovan Živković: Vis. sabore! U predzadnjoj sjednici stavljena je po gosp. Folnegoviću sliedeća interpelacija sbog dobavljanja tiskanica. (Čita interpelaciju.)

Vis. sabore! Ovo pitanje riešeno je zakonom od g. 1846, koji je uveden kao zakon o štićenju literarnoga vlastničtva u našoj zemlji. Na temelju ovoga zakona pripada autorsko pravo vladi za sve tiskanice, štono se rabe po izdanih zakonih, i vlada ima dužnost to pravo vršiti — naravno načinom, koji je najmanje teretan po obćine.

Da su ove tiskanice skuplje, nego u ostalih tiskarah, to nestoji, nego vlada daje tiskanice mnogo jeftinije od drugi tiskarah, naime po 1 novčić i 1 ½ novčića arak; dočim druge tiskare n. pr. Hartmanova, koje preštampavaju protuzakonito, prodavaju po 4—5 novč. arak.

U ostalom ovo neizključujel, da ako se pojedine tiskare obraćaju na vladu za dozvolu, može im se ova ili ona vrst tiskanica prepustiti, što vlada često i čini.

Pravo naklade ide jedino vladi, čemu je takodjer autentičnost uzrok, da ova svoje pravo samo vrši. N. pr. putni listovi i svjedočbe moraju se nadzorovati, kako se smiju tiskati, osim toga im vlada takodjer cienu ustanovljuje.

To se pako dakako nesbiva porad kakve spekulacije, nego vlada često i zabadava svoje tiskanice porazdieljuje.

Kako rekoh, ide pravo naklade njoj, a nikomu drugomu, kako zakon kaže; jer zakon tiskarski izrično kaže, da ono smije svatko sam tiskati, što je izumio.

I sa ovih razloga izdaje zem. vlada — a ne tiskara „Narodnih Novina“ različite tiskanice, da im se zajamči i ciena.

Pajo Kolarić: Molim za rieč.

Predsjednik: Sada nemogu dozvoliti.

Franjo Folnegović: Ja se nemogu zadovoljiti s ovim odgvorom.

Predsjednik: Prima li vis. kuća ovaj odgovor g. predstojnika nut. odjela na znanje? (Prima se.)

Rieč ima gosp. predstojnik nutarnjega odjela.

Jovan Živković: Vis. sabore! Ove stvari, koje ću sada priobćiti, nisu naravi interpelacija niti predlog vlade, nego na koliko znam, da se pučanstvo ovih kraljevina o stanju kuge i o prometu sbog kuće brine, to ću dva najnovija podatka vis. kući do znanja staviti, kako stojimo u tom pogledu.

Prvo mi je javiti, da je od ugarskoga ministarstva stigla ubaviest, da u krajini vlada kuga samo na 3 mjesta, dočim je u Dalmaciji veoma razgranjena. (Čita).

Nadalje je ugarsko ministarstvo trgovine dokinulo strogi zatvor na medji, te je na glavnih točkah otvoren prelaz blagu i surovinam bez posebnih dozvola. Samo su na tih mjestih ustrojena pogranična povjerenstva, koja postupaju po propisanih naputcih. Ako vis. kuća želi, mogu dotičnu naredbu pročitati. (Čita.)

Ovo mislim da vis. kuća može uzeti do ugodnoga znanja.

Predsjednik: Ova ubavjest prima se do znanja.

Jovan Živković: Vis. sabore! Po §-u. 11. čl. II. g. 1869. i u smislu poslovnika molim u ime svietloga bana, da visoko predsjedničtvo podieli rieč g. savjetniku Stankoviću, da odgovori na jednu interpelaciju.

Dane Stanković: Vis. sabore! Svietli ban izvolio me je ovlastiti, da odgovorim na nekoje interpelacije, zato molim vis. kuću, da mi izvoli pokloniti nekoliko časaka.

Najprije mi je čast odgovoriti na interpelaciju gosp. zast. gor. grada Osjeka, koji je podnio sliedeću interpelaciju: (čita.)

Vlada je znala, da imade ostavinskih zaostataka, ali uzrok tomu je, što je prije organizacije oblast bila preobterećena poslovi.

Sada pako je prešla realna sudbenost na kotarske sudove te su podieljeni zaostatci. Bilježnici će takodjer izraditi zaostatke, i vlada namjerava prama potrebi i više žrtvovati za to, da se ta stvar u red stavi, a i broj javnih bilježnika u županiji virovitičkoj nastojati će pomnožiti. Stanje pako sudbenoga stola u Osieku izpitati će i prema potrebi shodne naredbe izdati. Napokon mi je kazati, da nijedan od pisarskih činovnika nije imenovan, koji prije nebi bio imenovan.

Pajo Kolarić: Ja se s odgovorom zadovoljujem.

Predsjednik: Prima li vis. kuća odgovor zast. vlade na znanje?

(Prima se.)

Rieč ima gosp. zast. vlade.

Dane Stanković: Vis. sabore! Gosp. zast. dolnjega grada Osjeka stavio je na svietloga bana sbog javnoga bilježnika u Irigu sliedeću interpelaciju: (čita.)

Vlada nazire u javnom bilježničtvu važan faktor za interese naše zemlje. Nu što se tiče samoga predmeta, to je potrebno, da se opredieli oblasti područje, i izvidi da li je ustanovljenje ovoga mjesta potrebno. U tom pravcu potrebna su izvidjenja, — i vlada će učiniti, što je potrebno.

Dr. **Jovan Subotić**: Ja se zadovoljujem.

Predsjednik: Prima li vis. sabor ovaj predlog zast. vlade na interpelaciju dra. Subotića na znanje?

(Prima se.)

Rieč ima g. zast. vlade.

Dane Stanković: Vis. sabore! Gosp. zastupnik samoborski upravio je glede osnove kaznenoga zakona i postupnika na vis. vladu sliedeću interpelaciju: (čita.)

Pristupajuć k odgovoru na ovu interpelaciju nemogu

Digitized by Google

da se neosvrnem na one rieči, kojimi je poštovani gosp. zastupnik samoborski izvolio popratiti ovu svoju interpelaciju. U tom obziru mi je najprije naglasiti, da je gosp. zast. prigovarao novomu kaznenomu postupniku, da, zamieniv staru dokaznu teoriju teorijom uverenja nije ujedno uveo i porotu. Po starom zakonu bijaše dokazna teorija negativna, t. j. sudac nije po njem smio odsuditi okrivljenika niti onda, ako predleži formalni dokaz krivnje, a nije onako krivnja dokazana, kao što propisuje kazneni postupnik.

Negativna teorija dozvoljuje, da sudac sudi po svom osvjedočenju. Ta teorija sadržava u sebi osim toga klicu nepovjerenja proti samoj sebi, jer dopušta sudcu, da odrieši obtuženika, ako su i svi uvjeti po pozitivnom zakonu donešeni za osudu. U istinu težko je propisati unapried sudcu, kako si imade stvoriti osvjedočenje svoje. Protivno bijaše opet sapeto osvjedočenje sudca, kad bi bilo na štetu obtuženiku, te su oni morali često odriešiti ljude, o kojih su i sami i drugi uvjereni, da su krivi. Ona okolnost je jako štetna u svakom pogledu.

Novi kazneni postupnik dokinuo je s toga punim pravom dokazne ustanove, u tom kaznenom postupku neradi se o pukih formalnostih istine nego mora sudac temeljiti svoju izreku dokazi, koje drži on po vlastitom osvjedočenju za istinite.

Ako sam razumio gosp. interpelanta, on je s tim zadovoljan, samo bi želio, da nesudi državni sudac, nego porotnici. Pretežna većina zastupnika znanosti nazire u poroti najljepši cviet pravosudja, ali izkustvo uči, da ondje gdje je ona institucija uvedena prema potrebam, stanju i sviesti naroda, da liepim plodom uradja. Zato nije nitko proti toj instituciji, niti vlada, jerbo ju je uvela u zak. osnovi o poslovih tiskovnih, gdje bi i ista vlada sama kao stranka mogla doći pred porotu. To je učinila s toga, što je porota u poslovih tiskovnih kolobar slobodnoj štampi, i što sudac u tiskovnih poslovih dolazi u neugodan položaj tako, da mu treba teret skinuti već u interesu vlastitoga ugleda sudstva. — Pitanje, ima li se porota uvesti i za ostale kažnjive čine, — ovo je pitanje otvoreno, koje se sada riešiti nedade. Ovo je ovisno o razvoju naroda i stupnju njegove naobraženosti, i o tom da li je narod voljan trud svoj uložiti u tu instituciju.

To su pitanja, koja valja tim više izvesti na čisto, što bi upravo u tom pitanju skok bio tim opasniji, što bi se ne samo mogla ovakovim prenagljenjem kompromitirati ta institucija s jedne strane, a s druge strane bi se onemogućila za buduće vrieme. Zakonodavstvo je ostavilo ovo pitanje otvorenim i uvrstilo ga u broj onih pitanja, koja će valjati riešiti prama izkustvu.

Novi kazneni postupnik uveo je porotu glede zločinstva i prestupka učinjena tiskom, a osim toga uveo je prisežnički sustav kod prekršaja. Biti će dakle prilika, da se dobiju potrebni podatci, da uzmogne kako vlada, tako i zakonodavno tielo steći si odatle potrebno izkustvo, da izreče svoj sud o tom, da li se imade porotnički sud uvesti i za ostale kažnjive parnice. Dotle će glede zločinstva i prestupaka, koji nisu u tiskovnih poslovih učinjeni, suditi sudac, i to po mom mnienju bez pogube za javnu sigurnost. U ostalom ja nemogu uvidjati, da bi ljudi strukovnjaci, koji se vazda predmetom svojim bave, manje bili sposobni, pronaći ono, što je istina, nego li ljudi takovi, kojim nisu poznate fine distinkcije kaznenoga zakona.

Što se tiče bojazni, kojom g. dr. Makanec u susret izlazi našemu sudstvu, to ova nije osnovana.

Da je tomu u istinu tako, navesti ću razlog, što po novom kaznenom postupku sudi sbor od 4 sudca glede svih zločina i prestupaka, glede kojih nije udarena kazan veća od 5 godina, a kad preko 5 godina, to sudi sbor od 6 sudaca. Da bude tko u prvom slučaju odsudjen, potrebna su 3, a u drugom 4 glasa. Ako se taj broj neizpuni, onda je obtuženik nevinim proglašen.

Predpostaviti, da bi tko mogao biti odsudjen hotomičnom krivnjom sudca, znači predpostavljati, da u ovom sboru od 4 i od 6 sudaca neće se moći naći trojica, dotično četvorica, koja će imati značaja, srca i duše toliko, da sudi prema svojoj savjesti i prema svojoj zakletvi. To je pako, gospodo, takova illustracija naših odnošaja, da joj se moram sa svom snagom duše protustaviti u interesu časti narodne i časti sudačke.

Gospodo! vlada postupa sa najvećom pomnjom kod izbora sudaca i metne svako pojedino lice na sito i rešeto, i čuo sam sa lieve strane, da je vlada za ovu struku odabrala najvrlije sile. U istinu, gospodo, nalazi se u stališu veliki dio elite našega činovničtva, dakle kažem, da nije zaostao za inimi starliši, i da će se naći u njem isto toliko vrlih muževa, koliko n. pr. u stališu svećeničkom, odvjetničkom, profesorskom itd. Zakon o ugledu sudaca i vlasti sudačke povratio je tomu stališu stari ugled i omilio toliko, da ima danas 25 prislušnika, dok ih u prijašnjih godinah jedva petorica bilo. To je svakako dobar dokaz napredku i dovoljan povod tomu, da se razprši svaki pesimizam u pogledu budućnosti toga stališa.

Političke strane mogu se napadati i medju sobom vojevati, to je dapače u ustavnom životu i potrebno, jer ustavni život je borba različitih mnienja i različitih načela; ali sudci su stalni čuvari najsvetijih interesa ljudskih, ali sudcem nebi se smio nipošto krnjiti ugled, a to tim manje, ako se pomisli, koliko dandanas sviet strada od toga, što je u ljudskih grudih oslabilo štovanje autoriteta.

Nepovjerenje prema sudu je po mom mnienju neosnovano, čim kazneni postupnik sam sadržaje liek ne samo proti zlovolji, nego i proti bludnji sudca; i ne gledeć na to, da su sudci sada sasvim nezavisni od vlade. Da je pravna sigurnost obtuženika sasvim obezbiedjena, za to daje takodjer jamstvo javnost i ustmenost.

Napokon je sudbina obtuženika položena i u ruke

Digitized by Google

vrhovnoga sudišta, dakle u ruke muževa, koji imadu izkustvo u pravosudju, koji su dospjeli na vrhunac svoje časti, i koji nenadajuć se niti od vlade, niti se bojeć ništa, neće sigurno nikada drugačije suditi, nego prema svojoj svjesti i prema svojoj zakletvi.

Ako dakle bojazni nisu — kao mislim — u tom obziru osnovane, to i nisu u pogledu na položaj državnoga odvjetničtva, koje je g. interpelant takodjer izvolio napomenuti. Nad državnim odvjetnikom trepte kao Damoklev mač §§. 101., 104., 105. i 311. kazn. zak.; osim toga bdije nad njimi oštro oko poglavarstva. Djelatnost njihova se vrši pred očima suda i pred očima obćinstva, a gdje je još privatni učestnik, ondje i on doprinaša nadzor. U tom je takodjer dovoljna kontrola proti svakoj zloporabi od strane državnoga odvjetničtva.

Da bi vlada mogla zloupotriebiti podredjeni položaj drž. odvjetničtva, neda se u pravnoj i ustavnoj državi lako pomisliti, nu sve da i bude tako, to tomu nigdje u kazn. zakonu i postupniku lieka neima, već u zakonu ob odgovornosti vlade, koji i kod nas postoji te dosta jamstva sigurnosti daje.

Iz svega toga mislim, da je dokazano, da kazn. postupnik niti je nedostatan niti manjkav, i da se iz njega nemože izvoditi potreba, da se zamieni s drugim.

Što se tiče kazn. zakona, to sam priznajem, da je potreban, jer sadašnji zakon sadržaje u sebi ustanove, koje neodgovaraju zahtievom vremena i znanosti, ni zahtievom naših okolnosti. U toj točki slaže se vlada, da je promjena potrebna, tim više, što se u zapadnoj polovici monarkije radi o novom kazn. zakonu.

Što se tiče prvoga pitanja g. interpelanta, to sam ja već gore označio, da je to pitanje vremena; nu vlada svakako kani podnieti vis. saboru osnovu kazn. zakona, koji će odgovarati zahtievom kazneno-pravne znanosti i potrebam našim, — što mi je čast odgoviriti na prvo pitanje. Da je posao ogroman i treba zanj vlada vremena, to stoji, a mogu kazati, da neće vlada ni časak okljevati, čim isti predlog bude gotov, stupiti š njim pred ovu vis. kuću.

Na drugo pitanje imam kazati, da će vlada svoj postupak udesiti prama izkustvu i prama tomu, da li je ova institucija kadra uhvatiti korjen u našoj zemlji, i da li se može uvesti, da nebi prenagliv se možda povriedili se interesi pravosudja i kompromitirala ova institucija.

Dr. **Milan Makanec**: S odgovorom na prvo pitanje se zadovljujem, ali ne s onim na drugo, i pridržajem si u tom pravo predloga.

Predsjednik: Prima li vis. sabor na znanje odgovor g. zastupnika vlade na interpelaciju dra. Makanca?

(Prima se.)

Rieč ima g. dr. Makanec.

Dr. **Milan Makanec**: Vis. sabore! Ja ću biti u obrazloženju svoje interpelacije vrlo kratak.

Poznato je, da je put od Zagreba do Samobora Savom zapriečen, preko koje neima mosta, koji bi olakšivao promjet onoga trgvišta sa Zagrebom. Ja kao zastupnik samoborski imam svakako dužnost, pobrinuti se za interese moga izbornoga kotara.

Skela na Savi bijaše vlastničtvom županije zagrebačke, a prešla je neznam kako u upravu i vlast ugarskoga ministarstva, kojemu sada nosi godišnjih 6000 for. Nu iz toga razloga se ugarsko ministarstvo protivi gradjenju mosta, nego gleda, da čim dulje taj dohodak bere, malo mareć za interese ovoga puka. Osim toga se ona skelica samo s pogibelju upotriebljuje osobito u vrieme, kako ovo bijaše, te je radi toga skrajno vrieme, da se već jednom na tom mjestu most sagradi.

Ja se ograničujem na ovo kratko obrazloženje, i čast mi je staviti na svietloga bana sliedeću interpelaciju: (čita)

1. „Zna li Preuzvišenost Vaša, da je savski prevoz kod Podsusjeda bio svojina obćinstva županije zagrebačke?

2. Ako zna, što je pokušala Preuzvišenost Vaša učiniti, da se isti prevoz opet preda u vlastničtvo županijsko eventualno visoke zem. vlade.

3. Jeli se Preuzvišenost Vaša uvjerila o velikoj potrebi mosta namjesto onoga prevoza?

4. Ako jest, što je učinila, da se gradnja istoga budi iz zemaljskih budi iz privatnih sredstava omogući?

Predsjednik: Interpelacija ova stavit će se u zapisnik i predati svietlomu banu.

Rieč ima g. predstojnik nutarnjega odjela.

Jovan Živković: Vis. sabore! Kako je meni stvar poznata, mogu za sada toliko odvratiti: Najprvo moram izjaviti, da mi je žao, da ta stvar nije bila jučer potaknuta, onda bi bio mogao g. interpelantu potanje odgovoriti, ali onako samo mogu toliko kazati, ne kao odgovor, koji će u svoje vrieme doći, — da se vlada već 5 godina o tom brine, a ta skela je na onom mjestu ostala još uvjek samo s toga, što nije bilo dosta novčanih sila, te se u proračun nije mogla poradi toga staviti svota, koja bi bila potrebna za most u iznosu kakovih 150,000 for. Ako sravnimo sa ovom svotom onu, koja je u našem budgetu preliminirana za vodogradje, to iznosi navedenu polovinu od ove u budgetu.

Toliko imam za sada u obće na ovu interpelaciju odgovoriti, svakako ću pak u prvoj budućoj sjednici upustiti se u potanje obrazloženje ciele stvari.

Predsjednik: Pošto to nije odgovor na interpelaciju, odpada nužda izjaviti se o njem tako za vis. kuću, kao za g. interpelanta.

Na dnevnom redu je razprava o izvješću verifikacionalnoga odbora.

Ja molim g. izvjestitelja, da zauzme izvjestiteljsku stolicu.

Vaso Gjurgjević: Vis. sabore Na odbor verifikacionalni upućene su bile iza posliednjega izvješća odborskoga sliedeće vjerodajnice:

Banske pozivnice baruna Ferdinanda Inkey-a Palin-

Digitized by Google

skoga i velikoga župana Jul. Bubanovića, zatim zapisnik o izboru narodnog zastupnika za kotar irižki, i izvješće povjerenstva saborskoga, koje je bilo izaslano, da iztragu povede o izboru u kotaru vukovarskom. — Verifikacionalni odbor je u svojoj posliednjoj sjednici sve ove vjerodajnice i izvješća pretresivao i rezultat toga je sliedeći:

Odbor verifikacionalni predlaže, da vis. sabor izvoli ovjeroviti:

1. Gosp. baruna Inkeya na temelju banske pozivnice od 28. kolovoza 1875. br. 708.

2. Bansku pozivnicu g. velikog župana Bubanovića.

3. Izbor g. Rogulića na temelju izbornoga zapisnika od 28. listopada 1875.

4. Predlaže odbor, da vis. sabor izvoli po predlogu saborskoga povjerenstva, koje je bilo izaslano na iztraženje zakonitosti izbora g. Aleksandra Parčetića u izborn. kotaru vukovarskom, taj izbor ovjeroviti, pošto je povjerenstvo pronašlo, da je taj izbor u redu obavljen. Te po tom predlaže odbor: a) da se prosvjed izbornika vukovarskih zabaci a izbor gosp. Parčetića ovjerovi; b) da su prosvjedovatelji dužni platiti troškove iztrage, te da se zem. vlada pozove, da taj iznos utjera i saborskoj blagajni povrati.

Gospodo moja! Što se tiče prvih trijuh predloga, čast mi ję javiti, da ja kao izvjestitelj pristajem na predlog odborski, što se pako tiće posliednjega predloga odborskoga, žalim, da se u tom razilazi moje mnienje od odborova; radi toga molim, da vis. predsjedničtvo izvoli dati rieč g. zast. dru. Malcu, kao članu izaslanoga povjerenstva, da izviesti vis. saboru povjerenstva na izvidjenja i predloge.

Predsjednik: Sa dozvolom g. dra. Malca zauzeti će dr. Malec izvjestiteljsku stolicu.

(Čuju se prigovori.)

Molim, po mom mnienju morala bi biti najprije diskusija o svoj četvorici, onda pako o svakom pojedinom izboru. Predmet prvi je verifikacija bar. Ferd. Inkey-a. Želi li tko o tom govoriti.

(Dr. Makanec: Ja bi molio za rieč.)

Dr. **Milan Makanec**: Vis. sabore! Ja se nemogu složiti s time, da bi se barun Inkey verificirao. Gospodo! sustav našega sabora je čudnovate naravi, jer se donekle gornja kuća slieva sa dolnjom u nekakav t. zv. kumuliran sustav.

Gdje postoji gornja kuća, kao što u Cislajtaniji, to znademo da se za nju imenuju članovi iz stanovitih skupina, kod raznih prilika, po kojih se onda predlog primiti ili zabaciti može; ali u tom gubi ustavnost u javnom mnienju. Ja se bojim, da li u nas — ako verificiramo bar. Inkey-a — nebude s tim činom stvoren poguban praecedens; akoprem očitujem, da proti osobi bar. Inkey-a nemogu ništa imati. Nu pošto znam, da ugarska vlada podieljuje takovo barunstvo, to kraj obilja imanjića, s kojimi je bila u Hrvatskoj skopčana neka sudbenost, lahko bi se k nam i preko noći „per schub“ moglo poslati toliko velikaša virilaca, da bi oni brojem nadvagnuli broj zastupstva.

Verifikacija baruna Inkeya ima načelnu važnost; radi se o tom, hoće li ugarska vlada moći po svojoj volji paralizovati volju hrvatskoga naroda i davati u odlučnih časovih saboru onakovu lice, kakovo se njoj prohtije.

Mi znamo koju su ulogu imali virilci u našem saboru; poznato je, da tu ulogu neće povjest sa zlatnimi pismeni bilježiti, pače pritužiti će se proti tomu, da su ovdje sve njihove klupe prazne, samo kada se radi o kakovom eminentno političkom mnienju, kada se radi o vladi, tada su punim brojem ovdje.

Opetujem, da neimam nikakve mržnje proti osobi bar. Inkeya, kojega inače poštujem, niti proti stališu njegovu, nego želim, da bude tu o principu odlučeno.

Radi toga sam slobodan predložiti, da se pozivnica bar. Inkeya nesmatra pravilnom i da se on neverificira.

Predsjednik: Ja mislim, da će dr. Makanec znati, da on takav predlog nemože praviti, nego se može samo izjaviti proti verifikaciji.

Rieč ima gosp. zastupnik dr. Vuščić.

Dr. **Josip Vuščić**: Vis. sabore! Kod razprave ove banske pozivnice u odboru, kojega članom sam i ja imao čast biti, razpravljeno je ovo pitanje svestrano, sve obzire je uvažio odbor i takodjer dotičnu osnovu zakona, gdje se očito kaže, da svi knezovi, grofi i baruni imadu pravo virilnih glasova u našem saboru, ne samo oni, koji su dotično pravo nasliedstvom zadobili, nego i novo imenovani velikaši Po pravu i načelih svih država, može državljan ono pravo, koje može nasliediti i sam steći, i ovo posliednje pravo više se cieni, nego ono, koje se je nasliedstvom zadobilo. — Ovaj zakon stvoren je za one, koji su u ono doba zastupali virilne glasove u našem saboru; nu nije ni najmanje zabranjeno, da u buduće imenovani velikaši nemaju prava virilnoga glasa. Tomu neima traga niti u samom zokonu niti u dotičnom zapisniku, kad se je ovaj zakon razpravljao i primio.

Kad je pako tomu tako, onda svaka bojazan odpada, i odbor, koji je razpravljao ovo pitanje nije našao nikakve bojazni u tom, te je baruna Inkeya, kao novo imenovanoga po Njeg. ces. kralj. Veličanstvu velikaša, ovjerovio. — Ja dakle mislim, da bi to sasvim nekako nedosliedno bilo, ako bi se priznalo samo ono pravo, koje se je po nasliedstvu zadobilo, s toga sam za predlog odbora, da se bar. Inkey ovjerovi.

Predsjednik: Želi li još tko govoriti?

Rieč ima gosp. zastupnik Folnegović.

Franjo Folnegović: Vis. sabore! Temelj svakomu ustavnomu životu je izborni red zastupnika u sabor.

Nepazi li se na taj temelj, niti je ustav više trajan niti više neopasan po dotični narod. Gospodo, mi smo žalibože dokazali svojim radom u prošlom saboru, da nepoštujemo dovoljno dužnosti i svetinje, koje svaka ustavna

Digitized by Google

države, mora upravo u sam taj predmet ili izborni red stavljati. Danas mogao bi se i korak dalje k zlu učiniti, jer danas ste pozvani, da konstatirate, da li je slobodno ugarskoj vladi hrvatski sabor načiniti aristokratičkim parlamentom. Ja vam čestitam na ovoj zadaći, ali u ime hrvatskoga naroda svečano ju odbijam, koji je tako nesretan, da ga ovdje zastupati moram.

(Gromoviti: Živio! i odobravanje na galerijah.)

Predsjednik: Galerija ima se mirno vladati; i ako još jednom nemir pravi, morati ću strožije korake poprimiti.

Ja imam samo primjetiti, da gosp. govornik sama sebe neima smatrati zastupnikom naroda, već je to ciela kuća.

Franjo Folnegović: Želim, da sam sebe nesmatram . . .

Predsjennik: Ako ne, slobodno položite mandat; ja mislim, da ste sada medju zastupnici naroda.

Franjo Folnegović: Kao što je dr. Makanec obrazložio, možemo doživiti, da magjarski sabor imenuje za hrvatski sabor indigena, koliko god je bivših jurisdikcionalnih dobara u Hrvatskoj.

Posliedice si možete, gospodo moja, sami predstaviti, ja kao zastupnik naroda nemogu za to odgovornosti preuzeti, neka ju primi na se tko hoće. Moram vas samo na to upozoriti, da je indigenat zajednički posao; dakle ako zajedničko ministarstvo hoće i pomnožiti broj velikaša u Hrvatskoj, neka to slobodno učini, i po zakonu može učiniti, i neka ih pozove u velikašku kuću u Peštu, — proti tomu neimam ništa, ali povisiti broj velikaša u ovoj kući niti je koristno za naš narod, niti odgovara pojmu ustavnosti kakve, niti odgovara časti našega naroda.

Predsjednik: Rieč ima gosp. predstojnik nutarnjega odjela.

Jovan Živković: Vis. sabore! Meni je samo u kratko opravdati stanovište vlade, koja je potaknula pozivnicu. Svietli ban je mislio, kad je izdao ovu pozivnicu, da se treba držati duha i slova zakona (§. 5. stavka 2. pod slovom b), koji glasi ovako: (Čita)

Barun Inkey je velikaš ugarsko-hrvatski, on je unešen u zakon kao indigena, ima propisani posjed, ide ga dakle virilni glas. Svietli ban nije mu mogao uzkratiti onoga prava, koje mu zakon daje. Ja mislim, gospodo, da s ovoga gledišta se to pravo uzkratiti nemože.

Ali ona bojazan, kano da obstoji u tom kakva opasnost po našu zemlju, je neopravdana, nego samo briga za eclatom prouzročuje ovakove uzklike bojazni.

Dr. **Milan Makanec**: (Segne u rieč.) Molim, nikada se nije išlo za eclatom.

Predsjednik: Vi neimate pravo sada govoriti.

Jovan Živković: (Nastavlja.) Takova bojazan je pretjerana. U ostalom ima već 7 godina, što je zakon o uredjenju sabora u krieposti, a nije se osjetila još nikakva pogibelj imenovanjem velikaša u svrhu, da dodju kao virilci u sabor. Kad se bude radilo o preuredjenju zakona o ustroju sabora, o čem već sada vlada razmišljava, ondje je mjesta, da se razpravlja o političkom domašaju dotične zak. ustanove, u ovom konkretnom slučaju pako ima se pozivnica baruna Inkeya na temelju pozitivnoga zakona po mom mnienju opravdanom smatrati.

Predsjednik: Rieč ima gosp. dr. Makanec.

Dr. **Milan Makanec**: Ja odbijam samo rieč gosp. predgovornika, da smo mi htjeli neku eclatu učiniti . . .

Predsjednik: (zvoni.) Molim. Rieč ima sada gosp. zastupnik Filip.

Konrad Filip: Vis. sabore! Radi se o tom, imade li se bar. Inkey verificirati ili ne. Razlozi, koji govore za verifikaciju, nalaze se u zakonu, koji kaže, da mjesto u ovom saboru imade svaki knez, grof, barun itd., koji je kao indigena unešen u zakon i ako posjeduje u Hrvatskoj ili Slavoniji takova imanja, sa kojimi su dotična prava skopčana bila. Razlozi za verifikaciju su dakle u zakonu, i imade se ovjeroviti pozivnica bar. Inkeya.

Ja uvažujem razloge gosp. zastupnika samoborskoga, a tvrdim, da razlozi, koje on navadja, nisu za neverifikaciju; ako to nisu, onda mogu biti samo razlozi za promjenu ovoga zakona. Neka bude gosp. dr. Makanec uvjeren, ako se bude uvidilo, da je popravak ovoga zakona za državni život u obće i za parlamentarni rad neobhodno nuždna, da će se naći čovjek, koji će podupirati predlog, za koji je on razloge naveo, ali koji svakako za neverifikaciju stojati nemogu, jer ih pobija jasno slovo zakona.

Predsjednik: Rieč ima gosp. zastupnik Popović.

Stevo Popović: Visoki sabore! Ja imam na stvar, koja se sada razpravlja, samo to primjetiti, da — ako sam shvatio smisao dotičnoga zakona — u njem stoji: svak indigena, koji je dotle unešen u zakon, kada se je saborski red stvorio, imade uz ostale uvjete virilni glas. — Što se tiče one stvari, da je svietli ban izdao pozivnicu, neka mu se taj čin nipošto nepredbacuje; njemu je slobodno pozvati baruna Inkeya, vis. kuća pako je vlastna verificirati, ili ne. Ovo prvo pako ona po mom mnienju iz napomenutoga razloga nemože učiniti.

Predsjednik: Želi li još tko govoriti?

(Prijavi se grof Kulmer.)

Rieč ima zastupnik g. grof Kulmer.

Grof **Miroslav Kulmer**: Vis. sabore! Ja moram sa žalošću čuti rieči, koje se kažu ovdje proti indigenatom i proti magnatom. Istinabog, gospodo, ja neću reći, da to nije pravo! Žalibože, da naši aristokrati, koji su rodjeni u našoj zemlji, nisu u ovoj kući na ovih klupah, što bi im dužnost bila! (Živio! Živio! Dobro!)

Ja sam star indigena, koji sam postao grofom za svoje zasluge iz prijašnjega „Reichsbarona," ali ja se nesramim rieči, da sam Hrvat, i baš zato jer sam Hrvat, moja je dužnost, da branim domovinu, da čuvam dobro naroda. (Živio.)

Ja sam već mnogo puta kazao, da dok se bude tako

Digitized by Google

na naš stališ psovalo, to mi nismo krivi, ako smo prisiljeni iskati svojih klupa u magjarskoj zemlji.

Mi imademo pravo.

Ali bojazan, štono ju g. dr. Makanec goji, nije opravdana; jer toliko ih nebude nikada od aristokracije, koliko ostalih zastupnika naroda, da bi oni onda prevagu imali. Toga se nije bojati, jer ih nije toliko, i ako ih je, to žalibože neznadu naš jezik. (Smieh.)

U ostalom što se tiče verifikacije baruna Inkeya, koji je bio zastupnik naroda, te je indigenu od Njeg. c. kr. Veličanstva dobio, moram kazati, da sam za to, da se ovjerovi, pošto to po zakonu sliediti mora.

Predsjednik: Rieč ima g. dr. Malec.

Dr. **Josip Malec**: Vis. sabore! Naša poštovana opozicija uvjek vis. kući predbacuje, da radi sve što radi na temelju oportuniteta. Ja ovakovu insinuaciju od sebe odbijam i javljam, da stojimo na temelju zakona, koji je pravne krieposti za nas. Gospodo moja! Imade krivo, tko misli, da neima barun Inkey pravo biti pozvan kao velikaš, jer se u §. 5. uredj. sab. točno one osobe izbrajaju, koje imadu to pravo; naročito se tamo napominju indigene, koji su unešeni kao grofi, baruni itd. u ugarsko-hrvatski zakonik, a pri tom neima ove primjetbe: koji su unešeni prije krieposti zakona o saborskom redu.

Radi toga moram tvrditi, da barun Inkey na temelju ovoga zakona, kojega mi svi štujemo, imade pravo doći u sabor.

Predsjednik: Rieč ima gosp. zastupnik Kolarić.

Pajo Kolarić: Vis. sabore! Ja se ponajprije izrazujem za to, da se barun Inkey ovjerovi, ali spomenuti mi je slučaja, koji se je posliednje dane našim zastupnikom u saboru u Pešti pripetio, gdje se je naime prigovaralo vjorodajnicam, na kojih su se nalazile rieči „ugarsko-hrvatski" sabor, te se tvrdilo, da je to samo sabor „magjarski." Gospodo moja! tu mi vidimo, kako se štuje rieč „ugarsko-hrvatski" sabor u §. 5. uredj. sab. Istim pravom možemo ovdje kazati sabor je jedino hrvatski a ne hrvatsko-magjarski. — Toliko sam htio samo spomenuti. (Odobravanje.)

Predsjednik: Pošto se nitko više nije za rieč prijavio, ima rieč gosp. izvjestitelj.

Izvjest. **Vaso Gjurgjević**: Vis. sabore! Ja sam evo kao izvjestitelj tako sretan, da su me gospoda, koja su dosada govorila o tom predmetu, doista riešila dužnosti, da moram mnogo govoriti, nego preostaje mi samo nešto primietiti na neke primietbe, koje su učinjene ovdje povodom ove verifikacije.

Vis. sabore! Odbor verifikacionalni, to moram kazati, kad je ovu bansku pozivnicu u pretres uzeo, nije ju prelomio onako prieko koljena, nego je tako reći o njoj dva dana viećao.

Kupio je razloge, razmatrao jedno i drugo, a najposlje, kad se je uvjerio, da je badava sve, i bojazan, koju je dr. Makanec naveo, nije mogla oduzeti odboru uvjerenje to, da se mora držati strogo onoga, što je ovdje u zakonu propisano.

§. 5. o uredjenju sabora našega jasno kaže, tko imade mjesta ovdje u saboru. Odbor je ne samo smatrao, nego zaista uvjerio se, da bar. Inkeyu uslied pozivnice pripada virilni glas u ovom saboru.

Je li to kakav praecedens, ili nije, ja se neću o tom izjaviti; ili ako je, to nije bio razlog odboru, da neverificira to, što zakon propisuje.

Ja možda dielim mnienje dra. Makanca, da se dotični zakon što prije preustroji, ali dok postoji, dotle gospodo moja, nesmije se zakon na ovom mjestu u saboru vriedjati. (Dobro!)

Gosp. zastupnik Popović rekao je, da se ovaj pasus u §. 5., gdje se govori o onih, koji su kao indigene u hrvatsko-ugarski zakon unešeni, imade razumjeti ako, da samo oni velikaši imadu virilni glas, koji su bili kao indigene u zakon unešeni do onoga vremena, dok nije zakon u kriepost stupio.

Nu ovo se neima tako tumačiti, nego se ima tumačiti tako, kako zakon sam ište; jerbo se naime tamo nekaže, da valja samo o onih, koji su bili dotle unešeni, dok nije zakon u kriepost stupio, nego se veli u obće, koji su unešeni.

S toga neima razloga, da nebi mogao bar. Inkey verificiran biti.

Pošto su me dakle gg. predgovornici riešili dužnosti obrazloživati predlog odbora, to samo preporučujem taj predlog s razlogâ ovdje navedenih.

Predsjednik: Vis. sabore! Pitanje glasi ovako: Smatra li vis. sabor pozivnicu, po banu kraljevina Hrvatske i Slavonije upravljenu na baruna Inkeya, umjestnom, te tako smatra li njegov virilni glas verificiranim?

Po §. 8. alinea 2. imade se glasovati u ovom slučaju balotagom. S toga molim g. bilježnika Stekovića, da čita imena gospode zastupnika, te ona gospoda, koja su za to, da se smatra, neka zapišu na cedulju „da," koja pako misle, da to nije umjestno, neka zapišu „ne."

Za skrutatore imenujem gg. zastupnike Titu Ožegovića, Tombora i Popovića.

(Glasovanje se vrši.)

(Poslie $1/4$ sata je skrutiniranje gotovo.)

Predsjednik (zvoni):

Molim, neka gospoda svoja mjesta zauzmu.

Vis. sabore! rezultat skrutiniuma je ovaj:

Glasovala su 52 člana, od tih glasovala su 33 sa da, 19 sa ne.

Pozivnica baruna Inkeya smatra se dakle umjestnom te je verificirana. Preći će se na drugi predlog odbora.

Izvjestitelj **Vaso Gjurgjević**: Odbor verifikacionalni predlaže nadalje, da se pozivnica vel. župana Julija Bubanovića i izbor dra. Aleksandra Rogulića ovjerovi.

Radi štednje vremena mislim, da bi se moglo o ovih odborovih predlozih ujedno glasovati.

Digitized by Google

Mirko Hrvat: I ja mislim, da bi se moglo zajedno obaviti.

Predsjednik: Imade li tko šta proti predlogu?

Pošto ne ima nitko, glasovati će se balotažom.

Dr. **Milan Makanec**: Ja mislim, da se samo onda, ako je izbor prieporan, ovako balotažom glasuje. O prieporu pako ovdje neima govora.

Predsjednik: O valjanosti svakoga izbora glasuje se balotažom.

U ostalom, ako vis. kuća želi praviti iznimku?

(Glasovi: želi.)

Pravi se iznimka.

Smatra li vis. sabor pozvanicu vel. župana Julija Bubanovića i izbor dra. Aleksandra Rogulića ovjerovljenim?

(Smatra.)

Prelazi se na 4. točku.

Rieč ima gosp. izvjest. dr. Malec, kojega molim, neka izvješće čita.

Izvjest. dr. **Josip Malec** (čita odborovo izvješće).

(Medju čitanjem zauzme predsjedničku stolicu podpredsjednik Mirko Hrvat.)

Izvjest. dr. **Josip Malec** (nastavlja ustmeno): Visoki sabore! Pri posliednjem iztraživanju izaslalo se je povjerenstvo — kako se vidi iz 3. točke izvješća — koje je moralo iztragu o tom izboru izvesti, te pregledati, da li su prvo bile listine u istinu po zakonu sastavljene i izložene, i je li sam izbor zakonit. U tom pogledu je dakle pregledalo najprije sve spise izborne, i iz njih se je uvjerilo, da je uslied višjega naloga i poziva deputacije, svako obćinsko poglavarstvo za svako pojedino mjesto propisani popis onih, koji imadu po zakonu pravo izbora, bilo direktnoga ili indirektnoga, sastavilo. Izborna deputacija, kada je dotične popise primala, nije iz onih popisa napose na drugi papir prepisivala, već onaj isti popis, što ga je dobila od dotičnoga obćinskoga poglavarstva, i koji je bio podpisan ili sudcem ili bilježnikom, ili po obojici, onda uzela kao svoj rad i podpisala ga te poslala natrag dotičnomu poglavarstvu obćinskomu, da ga izloži na proglašenje. Tako je učinila u svakoj pojedinoj obćini; a ovakovih popisa bijaše iz 18 sela. Dakle ciela listina sastavila se je iz ovih 18 popisa izbornika. — Iz dotičnih dopisa obćina uvjerilo se je takodjer povjerenstvo o tom, da je svaka obćina najprije izložila popise birača u obćinskom uredu, i da je svakomu bio pristupan ugled tih popisa, i slobodno unutar tri dana reklamaciju podići.

A nebijaše nijedne reklamacije. Kad je minuo rok za reklamacije, onda je Miković ovaj popis birača podpisao, i time ih dakle ozakonio. Medjutim pako odrekao se je Miković predsjedničtva, a bio je postavljen Florian Činček, koji je taj posao nastavio, i na isti način primio popis birača te onda podpisao s naročitom klausulom: „Ova izborna listina bila je izložena dne n. pr. 8. srpnja i zaključena 17. srpnja;“ i to je bilo onda podpisano po cieloj deputaciji. A dodajem i to, da prije nego li su ove izborne listine bile izložene, bio je preduzet izbornik izmedju birača od svakoga 50. po jedan, koji je bio prije pregleda izbornih listina uvršćen u listine medju izbornike.

Na taj način bile su sve listine izložene kroz 8 dana, i napokon zaključene poslje 8 dana. I na taj način je bio svakomu prigovor otvoren.

I u istinu, kako ste gospodo iz izvješća čuli, poslaše Mišo Rogulić prigovor s toga, što četrnaestorica nisu uvršteni u zapisnik. Uslied toga bio je 17. srpnja sastavljen zapisnik o tom prigovoru, i deputacija primila je ovu četrnaestoricu u izborne listine, pak poslie, kad je stigla vladina odluka, opet podpisala izbornu listinu te tu kao za takvu smatrala. Bilježnik pako deputacije je ova imena iz zapisnika pripisao na onu izbornu listinu, koja je već bila zaključena 18. srpnja, te držao da je samo popunjenje one listine dotično iz onoga zapisnika.

S toga razloga držim, da su bile listine sasvim po zakonu sastavljene, jer zakon nigdje nepropisuje, da bi morala deputacija onaj popis, što ga pripošalje koja obćina, ili koja druga oblast za podlogu izbornih listina, još jedanput prepisati.

Što se tiče nadalje pritužbe, da su nekoje osobe mrtve bile unešene u izborne listine, kao što je n. pr. nekoji Matijašević i drugi, to je baš glede ove dvojice izkazano, da nisu mrtvi, a ovi nisu na izbor došli. Dakle nije učinjena nikakva protuzakonitost; jer ako su bili uvršćeni u izborne listine, to nije mogla izborna deputacija ništa učiniti iz svoga djelokruga, već kad su bile dotične listine izložene na ugled, mogao je koji interesent iz obćine nuštarske i bogdanovske prigovor podići, i bili bi se oni svakako brisali.

Nadalje navodi pritužba ovu okolnost, da su nekoje osobe glasovale mjesto drugih, koje su bile uvršćene u izborne listine. Izborno povjerenstvo je sve, koji su bili uvršćeni u listine, prozivalo, ali nisu se odazvali te niti došli, nego položili svoje svjedočbe. Ako vis. kuća zahtieva, ja ih hoću pročitati. (Glasovi: Nije potrebno.)

I povjerenstvo je takodjer dotične interesente n. pr. Mišu Rogulića umolilo, neka izposluje, da dodju pred komisiju, pa ćemo izpitivati, je li su bili pred komisijom i je li su glasovali u Vukovaru, a ipak se nijedan (bilo ih je od 21—24 osoba) nije osobno pred nas stavio, već je predzadnji predstojnik deputacije predložio to svjedočanstvo.

Nam dakle druge pomoći nije, nego ovomu svjedočanstvu u nekoliko vjerovati te onda zaključak ustanoviti, da je takodjer ovaj navod pritužbe neistinit.

A razlozi su sliedeći:

Dokazano je skroz priznanje svih stranaka i Parčetićeve i Rogulićeve, da su odmah u početku pri izboru osobe, koje su se zauzele za Rogulića, postavile svoju

Digitized by Google

kontrolu u osobah dvajuh paroka, koji su po svom zvanju svakako i bili dužni, paziti na korektnost izbora, a sigurno su i pazile, jer im je naravskim načinom do toga stalo, da se čim točnije izbor obavi. Pak onda, kad se uzme na um i to, da su ove osobe, koje su navedene kao takove, mjesto kojih su drugi glasovali, sigurno i poznate ljudem prisutnim, koji znadu tko i odkuda jesu, i pošto Mišo Rogulić, koji je bio prisutan pri izboru, nije prigovora podigao proti jednoj ili drugoj osobi, to svakako se mora uzeti, da je ono autentično, što je kontrola bilježila, i što je notarius pod kontrolom ostale deputacije bilježio. A povrh toga imade jedan slučaj, gdje je zbilja jedna osoba se bila pojavila, da će glasovati, nego onda je netko iz sredine opazio, da to nije onaj, koji je uvršćen u listine. Odmah se je počelo preiskavati, da se vidi, je li taj u istinu pravi birač, a kad se je pokazalo, da nije, odpravili su ga.

Dokazano je dakle, i kontrola je pazila na to, da istovjetne osobe glasuju.

Gospodo, da navedem još prosvjedateljstvo, da je nekoji Luka iz Tordinaca glasovao za osmoricu, to sam ja već u izvješću čitao, da se to nije moglo konstatirati, i tako ostaje i taj navod neistinit. Glede Ilačevića i Patkovića netreba daljnih razloga, jer je već iz izvješća dovoljno jasno, da se nije ništa proti zakonu pogriešilo.

Iz ovih razloga preporučam, da se ovaj izbor ovjerovi.

(Sada zauzme predsjedničku stolicu opet saborski predsjednik Nikola Krestić.)

Predsjednik: Rieč ima g. zastupnik dr. Gjurgjević.

Vaso Gjurgjević: Kad je vis. sabor po predlogu odbora stvorio zaključak i odredio iztragu o zastupniku kotara vukovarskoga, neima sumnje, da je rukovodila i sabor i odbor namjera ta, da se sazna pravo i istinito stanje izbora u kotaru vukovarskom s jedne strane, a s druge strane da se uvidi, je li ovaj put izbor uvjek zadovoljio propisom i ustanovam zakonskim. — Kao što se vis. sabor neobazire pri tom ni na jednu ni na drugu stranu, nego ga rukovodi jedino to, da zadovolji zakonu, tako sam ja sa svojega stanovišta slobodan, bez obzira na jednu ili drugu stranku svoje mnienje o pritužbah, stiglih ob ovom izboru, vis. kući izjaviti.

Nego vis. sabore, prije svega mi je s jedne strane priznati, da je saborsko povjerenstvo zaista vrlo trudan posao imalo pri ovoj iztragi, a s druge strane nemogu zatajiti svoje uvjerenje, da je ova iztraga ostala nešto nepodpuna, a nemogu zatajiti ni svoje uvjerenje, da se je ova iztraga vrtila u jednom te istom pravcu, naime u pravcu tom, da se izbor verificira.

Iztraga nije podpuna s toga, što se nisu izvidjale nekoje okolnosti, koje bi mogle bitno uplivati na prosudjenje zakonitosti ovoga izbora; što ću tečajem moga govora još navesti. Ponajprije ću navesti samo taj faktum, da je n. pr. iztražna komisija samoga predsjednika izborne deputacije preslušala, je li čin izbora tekao zakonito. Ja mislim, da se o toj stvari nemože saslušati sam predstojnik izborne deputacije s toga, što je mnogo k tomu doprineo bio, da je izbor izpao za korist jedne stranke, a na štetu druge. S toga, držim, da je ova iztraga samo vodjena u jednom pravcu.

Nu dopustiti će mi vis. sabor, da ja o toj stvari što kraće mogu izjavim svoje mnienje, i da što bolje mogu sa svih strana stvar ovu razsvietlim, da onda može vis. kuća sama suditi o njoj.

Ono što kaže pritužba, može se razdieliti u tri diela: 1. Već od prvoga početka izborna deputacija nije postupala po zakonu, nije obavila popis po zakonu, nije sastavila listine po zakonu, — s toga već taj prvi predhodni posao nije valjan. 2. Prigovara se osobi izabranoga zastupnika, ali preko toga sam već jednom prešao, te i danas prelazim. 3. Što se tiče prigovora, da sam čin izbora nije tekao valjano, da je proturedno obavljen, čuli smo, što kaže saborsko povjerenstvo u svom izviešću i čuli smo iz ustmenoga obrazloženja dra. Malca.

Kako iz izvješća, tako iz obrazloženja ustmenoga proizlazi ovo:

Izborna deputacija u kotaru ovom sudjelovala je ne kao deputacija u Vukovaru, nego svak je sjedio kod kuće od prvoga početka do samoga čina izbora, kad su morali sjediti zajedno, da se taj izborni čin obavi. Deputacija izborna nije sastavila listina birača nikakvih; ona nije sastavila nikakav imenik izbornikâ, što je po §. 8. zakona o izbornom redu njezina dužnost bila. Ona se nije nigdje pokazala u obćinah te nije po tom mogla primati nikakvih reklamacija. Nije dakle izborna deputacija po zakonu postupala, jer §§. 4., 5. i 12., a u savezu s timi §. 8. izbornoga reda (3. zak. čl. od god. 1870.) propisuje jasno, što imade raditi izborna deputacija. Nije u zakonu rečeno, da to imadu obćine obavljati, kako dr. Malec kaže, nego zakon ište, da to imade izborna deputacija obaviti, a ova toga obavila nije, nego su to sve obavljale same pojedine obćine, i poslale su gotove spise svoje deputaciji na podpis. Tako je stvar tekla, a to bi imala izborna deputacija sama učiniti: listine sastavljati i podpisivati, i onda preduzeti izbor izbornika, a onda sve zaključiti i podpisati. A tako ovdje nije bilo.

Sada istina, kaže se, bilo je pravo onim, koji su držali, da možda nisu uvršćeni u zapisnik, da reklamiraju. Ali, gospodo, ovdje je osujećena bila reklamacija, a to time, što nije bila izborna deputacija u obćini, da ondje licem sastavlja listine birača i izbornika, pak onda može dotični izbornik ili dotični birač kazati: slavna deputacijo! taj ili taj nije uveden, koji bi morao biti. Time je dakle bila reklamacija osujećena, a punim pravom tuže se ljudi, da im je uzkraćeno ono pravo, koje im ide po zakonu od god. 1870.

Je li to bilo radi toga, što izborna deputacija nije vršila svoj posao iz neznanja ili nevještine ili druge koje

Digitized by Google

svrhe, to neznam i neću ovdje da izpitujem, nego ja samo objektivno kažem, kako stvar stoji.

Sada pritužba kaže, ne samo da nisu obavljeni ti propisi, nego da te listine nisu nikada bile zaključene, ni izložene. Nu ja iz izvješća vidim protivno, da su naime sve listine birača nakon 3/7 ove god. bile izložene, a 6/7 bili su izbori izbornika već preduzeti. Kako je mogla izborna deputacija prije ovjeroviti listine birača, nego je protekao rok za reklamacije. Onda izbor izbornika nije se mogao na temelju tih listina preduzeti prije, nego ga je izborna deputacija kao takova ovjerila; ali to ona nije mogla učiniti, jer od 3. do 6. su samo 3 dana a 6. već su bili preduzeti izbori izbornika.

Izvješće kaže, da je dotična listina podpisana po deputaciji, pritužba pako kaže, da nije, bar ne onda, kako je ovdje datirano. Za dokaz ću jednu okolnost navesti. Kad je izborna deputacija saznala, da će se povesti iztraga, onda je ona učinila ono, što je možda prije pogriešila, učinila je, da je popravila što je mislila da se imade popraviti. S toga se dogodilo, da je datiran jedan podpis od 4. kolovoza 1875., a ipak znam da dotični predsjednik izborne deputacije veli, da nije podpisao tada, nego daleko poslje. Iz ovoga vidimo, da je ono, što sam napred rekao, osnovano.

Ja dakle držim, da posao sastavljanja i popis birača i izbor izbornika nije obavljen onako po izbornoj deputaciji, kako to zakon propisuje, i s toga ja tvrdim, da je reklamantom bilo uzkraćeno njihovo pravo, i onaj razlog bio je već dovoljan, da se ja odielim od mnienja odborskoga, te sam proti verifikaciji.

Kao poglaviti razlog navesti mi je još, što je bilo pri samom izbornom činu. Naravski je, da pritužba kaže ovako, a preslušani onako. Po mom mnienju nije saborska komisija ni u tom pogledu podpuno izvela iztragu, prije svega zato, što je preslušala samo prijatelje izabranoga kandidata, a nije i svjedoke protukandidata preslušala. Ovaj je u svojem zapisniku uztvrdio okolnost, koju je zaista trebalo izviditi, ali povjerenstvo nije okolnost tu izvidilo, niti je svjedoke, na koje se je Mišo Rogulić pozivao bio, preslušalo.

Preslušan je samo bio Stevan Popović, nu o sasvim drugoj okolnosti.

Sada dolazi još nešto, gdje se vidi, da izborna deputacija nije vršila svoje dužnosti onako, kako joj zakon propisuje. Sadanje izvješće veli, i obrazložio je g. dr. Malec, da je Mišo Rogulić reklamirao četrnaestoricu Bobočana, i da su oni uvažili sve, a zem. vlada odbila je. Gosp. izvjestitelj nam kaže, da nisu bili u pravo vrieme u listinu uvedeni, nego su bili uvedeni u glavni imenik izbornika tek poslie podpisa, i onda ih je pripisao perovodja Stojanović, a nitko drugi. To je pako nezakonito. Po mom mnienju našao se je izvjestitelj, govoreći o tom slučaju, u nekojem protuslovju, jer izvješće kaže, da bi ako bi takav glavni imenik imao dva izpravka, svaki podpisan po izb. deputaciji, da bi to bio dvostruki izborni zapisnik, i u tom bio bi izborni čin protuzakonit. Izborni zapisnik mora biti vjerodajnica, ali imenik t. j. glavni popis, koji je po mom mnienju nuždan, da se sastavi s razloga, da se zna tko je glasovao, tko nije; a i sama saborska komisija nebi bila mogla uvidjeti, koji je glasovao, kad nebi bila imala onoga imenika; nemože ga dakle soricati kao nenuždna. Reko sam, da je ovaj zapisnik nuždan, i da je upravo sastavni dio o samom izbornom činu.

Što se tiče samoga izbornoga čina, to je isti teko onako, kako veli izvješće i g. izvjestitelj, te ja primam to za podlogu i baš po tom nemogu biti za predlog odborski. — Glasovalo se je iz gomile. Bila tomu kriva stranka ta ili ona, ja toga nepitam, nego ja samo zahtievam, da se po zakonu čin izbora izvršuje. I ako to ištem, to moram tvrditi, da izbor onako, kako stoji u izvješću, nije bio zakonit. Svaki mora doći ustmeno i lično glasovat. Kako ja to razumijem, to nije dovoljno, da su dotični izbornici u dvorani, nego držim, da se ima razumjeti, da se mora dotični osobno predstaviti pred deputacijom i svoj glas dati. Ovdje tako nije bilo, glasovalo se je iz hrpe, pak ako je itko prigovarao, onda su ga odstranili. Pita se sada, jeli se je moglo po glasu poznati, jeli to taj i taj, a da nije drugi? Sigurno ih je moglo više biti, koje po glasu nisu poznali.

Ovo je razlog kako sa strane jedne tako i druge, budi izabran ovaj ili onaj, da izbor ovaj zakonit nije.

U Magjarskoj biraju zastupnici neposredno, i tamo hiljade i hiljade birača dolazi na izbor. Tamo se zahtieva, da ima svak pojedini doći pred deputaciju i glas svoj dati. Kod nas je to tim lakše, što zastupnika istom izbornici biraju. Ako sada ovdje još ovaj broj izbornika iz gomile glasuje, onda se nemože prosuditi zakonitost izbora, jer se ne može znati, jesu li glasali pri izboru oni, koji imaju pravo glasa ili su možda glasovali ljudi za to neovlašteni. — Što se tiče onoga izgreda, što se je dogodio sa učiteljem I l a č e v i ć e m, to je izaslanstvo izvjestilo, da je predstojnik pravo imao, što ga je dao odvesti. Ja se podpuno s tim slažem. Predsjednik je imao pravo, da to odredi, i ako nebi išlo drugčije, makar i oružnici. Nego po mom mnienju je predstojnik izb. dep. pogriešio, kad je Ilačević bio odveden, da nije izborniku dotičnom htjeo dopustiti, da glasuje zato, što ga poznaje samo jedan član izb. deputacije Vrčević i što nije bilo bilježnika, da posvjedoči identitet izbornika.

Bilježnik nemože tamo sjediti, pak čekati, da svaki glasuje Ono, što nije predsjednik uvažio, bilo je zaista nepravedno.

Gospodo moja! Što se tiče onih mrtvih, i ovih — kako kaže izvješće — bilo je sedmorica, što nije malen broj ovdje, kad se uzme u obzir, da je ovdje izbor izpao samo sa 5 glasova preko nadpolovične većine, gdje dakle 5 glasova odlučuje u izboru. Preko toga nije tako lahko preći, kad se veli 5 glasova ju odlučilo, a o sedmorici

*

Digitized by Google

se veli, da su glasovali drugi za nje, i mrtvi bili su uvedeni. Saborsko povjerenstvo drži, — što nije zdrava logika — da zato što su od onih dvojica živa, da su i ostali sami iz gomile glasovali. Iz toga može se zaključiti, da su možda živi, ali ne proizlazi, da nije nitko drugi za nje glasovao. No ja bi preko tih mrtvih prešao, nego pitanje je šta je sa onimi, za koje pritužba tvrdi, da nisu bili pri izboru a ipak su uvršteni kao da su glasovali, i da je jedan za njih više glasovao. U ovom pogledu neda se iz iztražnih spisa ništa odlučna razabrati. Veli se, da ih je povjerenstvo pozvalo, ali da nisu došli. Jesu li oni u istinu pozvani bili ili ne, to neznam, no ja vjerujem, da nisu došli. Naravna je stvar, da ljudi takovi, kao što su seljaci, kad ih pozove saborsko povjerenstvo, neka dodju pa neka kažu, jeli se je to i ono pri izboru protuzakonito radilo, kad oni samo dakle kao krivci stoje, naravno, da im se s toga nije htielo pred povjerenstvo ići. Što više predstojnik izborne deputacije, mjesto da ih pozove, donio je od njih svjedočbe, pak je kazao: oni kažu, da je to bilo tako i tako.

Nu kakove su te svjedočbe? (Čita. 1.) Pod ovom su podpisani nekakav Aleksa Kulifaj i Mancini. (Čita 2. svjed.) Ovu bi još primio. (Čita 3. svjed.) Ovdje su opet podpisani Mancini i Kulifaj, koji u ime onih u pritužbi navedenih 7 seljaka izjavljuju, da su ti seljaci bili na izboru i da su lično glasovali.

Iz ovih svjedočba nisam na čistu; kako može tko kazati, ja sam N. N. glasovao osobno, a podpisani su imenito toga N. N. Kulifaj i Mancini. Ove dakle svjedočbe, koje je predsjednik sam doprineo, nikako nedokazuju, da nije glasovalo za one u pritužbi navedene 7 sasvim drugih. — Onda je ovo karakteristično, da su ove svjedočbe izdane 2. rujna, a saborsko povjeranstvo bilo je tek mnogo kasnije odredjeno. Bile su dakle prije izdane, nego li je mislilo saborsko povjerenstvo doći. (Smjeh.)

Dakle gospodo moja! iz ovoga se vidi, da se je tu svakako radilo i gledalo, da se taj izbor valjanim učini.

Sve ono, što sam naveo, govori za moje mnienje, da ovaj izbor nije bio zakonito i valjano obavljen. Meni ovdje nije stalo do toga, da li bude izabran Petar ili Pavao, samo kažem, da mi kao sabor nesmijemo kod ovakovih prilika onako postupati, kano da bi nam bilo svejedno da li se radi po zakonu ili ne. Radi toga ja nemogu dati po svom uvjerenju glasa za predlog odbora.

Predsjednik: Rieč ima g. zast. dr. Makanec.

Dr. **Milan Makanec**: Vis. sabore! Moram priznati, da je g. izvjestitelj saborskoga povjerenstva tako izvješće podnio, da neimam pravoga i bistroga pojma o tom, kako se je povjerenstvo odazvalo svojoj dužnosti kao takovo kako je izpitivalo valjanost izbora izbornika i pravilnost samog tečaja izbora, nego sam si samo toliko mogao zabilježiti iz čitanja izvješća, da vidim, da stvar nije onako izpala kako se može očekivati od dvojice sab. povjerenika gg. Kolarića i dr. Malca.

Prva dužnost povjerenstva bila je ova, da se osvjedoči, je li je svatko po pravilu unešen u listine i da li mu pripada po zakonu glas. O tom se ovdje radi, što se tiče iztrage izbornih listina. Pošto se to nije onako učinilo, moram kazati, da je cielo izvješće manjkavo, i naravno i ciela iztraga.

Drugo, nisu se saborski povjerenici o tom uvjerili, da li su oni, koji su glasovali, identični s onimi, koji su unešeni u listine kao takovi. — Uzrok, kojega je g. izvjestitelj naveo za to, da se to nije moglo sgoditi, jerbo Rogulić nije stavio dotičnih svjedoka pred saborsko povjerenstvo. Nu to je vrlo čudnovat pojam o iztragi. Posve je vjerojatno, da se na poziv Rogulića nije stavila ni živa duša pred povjerenstvo, a dočim povjerenstvo imade sredstava, kojimi dotičnika i prisiliti može, da dodje na iztragu.

U pritužbi se dalje navadja točka, koja se odnaša na kontrolu Rogulića u poznatoj stvari, i veli se da s toga pošto je on kontrolu vršio, nije moguće imati pouzdanje, da li je stvar u istinu tako stojala, kako se je na vidjelo iznesla.

Nu bila kontrola ovakova ili onakova, o tom se ovdje neradi, nego temelj je pritužba, i saborsko povjerenstvo imade urediti i izpitati, da li je istinita u tom pogledu, ili nije. Ako pak se pušta na kakve komentare bez temeljne iztrage, onda grieši proti svomu zvanju.

Nadalje je gosp. izvjestitelj sam priznao, da se je iz hrpe glasovalo. To je nepravilnost, koja se protivi samoj ustanovi zakona. — Nu neću se dublje upuštati u pojedine točke, gdje nam izvješće nepruža dovoljne jasnoće, nego samo to kažem, da baš sbog te okolnosti nisam u stanju izreći, da li se ima predloženi izbor verificirati, da li ne. Radi toga bi predložio, da se o izboru još jednom iztraga povede, a dosadanje troškove da nosi sadanje izaslanstvo, dočim iztragu nikako provelo nije.

Predsjednik: Vis. sabore! Pošto je već 1 ½ sata, odgadjam sjednicu do 4 sata poslie podne.

Digitized by Google

Nastavljena osamnaesta saborska sjednica

dne 8. studenoga 1875. u 4 sata poslje podne, pod predsjedničtvom saborskog predsjednika gosp. Nikole Krestića.

Sadržaj: Nastavak i svršetak razprave o izboru Aleksandra Parčetića. — **Dnevni red:** Predlog zastupnika Borovečkoga glede stočarstva. — Odgodjenje sjednica.

(¼5 sati).

Predsjednik: Nastaviti će se razprava o verifikaciji Aleksandra Parčetića. — Rieč ima g. Mirko Hrvat.

Mirko Hrvat: Vis. sabore! Pritužba podnešena proti izboru zastupnika za kotar vukovarski upire se na ova 3 razloga, iz kojih se isti izbor ukinuti imade:

1. da izborne listine nisu prama zakonu sastavljene;
2. da nisu po propisu zakona podpisane;
3. da sam izbor nije po zakonu obavljen.

Što se tiče prvoga prigovora, to je iz iztrage dokazano protivno t. j. da je izb. dep. učinila ono što zakon propisuje. Moguće je, gospodo moja, da izb. dep. nije išla od sela do sela popisivati birače i izbornike. Nu u izbornom članku od g. 1870. niti se to naročito nezahtieva. Ako se uzme, da je ovaj način proti zakonu, nemože se pod nipošto uzeti u grieh izb. deputaciji, naročito predstojniku izb. dep., koji je izbor nar. zastupnika preuzeo već obavljen po predsjedniku izb. dep., koja je taj posao obavljala, brojiti se imade u grieh prvomu i glavnomu tužitelju prama izboru, koji je g. župnik Miković; jer taj je u obćinah poduzeo popise birača i izbornika, pa neiduć od sela do sela ih sastavio te onda javno ih izložiti dao.

Vis. sabore! Ako samo uzmemo ovo za povod, da se izbor zastupnika jednoga može učiniti zavisnim od volje predsjednika izborne deputacije, to će on moći pogriešito i hotimice da time osujeti izbor, ako vidi, da će njegov njemu nepovoljni kandidat imati većinu glasova.

Drugi razlog, da nisu podpisane izborne listine, je netemeljit, pošto se je sab. povjerenstvo osvjedočilo, da su po svih članovih izb. dep. podpisane, i da se s njimi postupalo, kako zakon propisuje.

Što se tiče 3. prigovora, t. j. da čin samoga izbora nije zakonito obavljen, to takodjer nestoji. Zak. čl. 3. god. 1870. zahtieva, da izbornici osobno i ustmeno glasuju, t. j. da nesmiju glasovati ne po punomoćnicih ni pismeno, a niti to zakon nezahtieva, da se izbornici svak pojedini stavi pred izb. deputaciju te tamo svoj glas doprinese. U ostalom, ako se zakon tako razumjeti imade, da svak izbornik imade pred predsjednika izb. dep. doći i ovdje glas svoj odati, to mislim, da ni u tom pogledu ovdje pogrieška učinjena nije. Jer izbornici iz sela Bogdanca, Čereta itd., i iz svake pojedine obćine došli su pred izb. dep. i svak pojedini je pred izb. dep. glasovao. Kad je glasovalo selo Bogdanci, u kom je većina izbornika za Rogulića bila, onaj se nemir pripeti, da se osujeti izbor, naročito se kaže, da pred izbornu deputaciju dolaziti neće, to je svjedočba, da oni prije jesu dolazili. Dakle to je prvi dokaz, da su drugi tako radili, drugi je pako dokaz, da je protivna stranka u toliko zametnula nered, samo da osujeti izbor. Ja mislim, da je predsjednik izb. deputacije i ovdje pravo radio, kad je dopustio stranci, koja je onako svoju kontrolu imala, da glasuje. Dakle nestoji ni ovaj razlog, da je čin izbora nezakonit, a iz ovih razloga sam zato, da se primi predlog odbora.

U ostalom imam još nekoliko primjetaba kao odgovor na tvrdnje g. Gjurgjevića. G. Gjurgjević dokazuje, da se izborna deputacija nije sastavila, dok nije sam čin izbora obavljen, što je g. Gjurgjević ostao dužan dokazati, dočim se vidi iz zapisnika iztražnoga i iz reklamacija, da je zbilja izb. dep. bila sastavljena i primala reklamacije te ih riešavala.

Nadalje g. Gjurgjević kaže, da je izb. dep. bila dužna hoditi od sela do sela, da prima reklamacije. To ne stoji, jer zakon kaže, da se prigovori imadu dati u ruke predsjednika deputacije.

Nadalje je g. Gjurgjević naveo, da izbor izbornika nije održavala izb. dep., nego da su ga obavile obćine. Ja, vis. sabore! ovo nisam pronašao ni iz tužbe ni iz iztrage, a osim toga to g. Gjurgjević nije dokazao.

Napokon on kaže, da je time, što izb. dep. nije hodila od sela do sela, osujećena reklamacija. Ovo se protivi spisom nalazećim se kod zem. vlade; dočim se znade, da je Rogulić za 14 izbornika reklamaciju uložio, — dakle nestoji da je bila reklamacija osujećena.

Onda kaže g. Gjurgjević, da su listine birača bile

Digitized by Google

3/7 izložene, a 6/7 bio je izbor izbornika. Ja mislim, da će u tom pogledu najbolje odgovoriti izvjestitelj, koji je te dane zabilježio. Dapače povjerenstvo saborsko se je uvjerilo, da su listine u zakonitom roku bile izložene i podpisane te zakonitim putem izbori izbornika bili učinjeni.

G. Gjurgjević navadja i ono, što se navadja u tužbi da imenik glasovatelja nije bio podpisan i da protukandidat isti imenik nije mogao onaj dan prije izbora dobiti. Ja, vis. sabore, kažem, da zakon nikakvog imenika ni popisa izbornika nepoznaje. On poznaje samo izborne listine, a ove su ovdje podpisane bile Imenik pako nije nikakav akt. Da g. Rogulić toga dan prije izbora dobiti nije mogao, to je sasvim u redu i zakonito. Listine izborne su po propisu zakona kroz 8 dana izpostavljene i imadu se tamo uviditi, a ne poslie, kad su zaključene od predsjednika izb. deputacije tražiti, dakle je po zakonu u redu, kad mu ih je uzkratio dan prije izbora.

Nadalje kaže g. Gjurgjević, da ona trienaestorica izbornika, koji su uz reklamaciju dobili pravo izbora, nisu bili unešeni u imenik glasovatelja. To je svejedno, jer zakon imenika nepoznaje, već iz iztrage se vidi, da su isti bili unešena u zapisnik reklamacija, koji je priložen prvobitnim listinam.

Osim toga g. Gjurgjević kaže, da je imenik glasovatelja sastavni dio izbornog čina i izbornih akta. Ja molim g. Gjurgjevića, da dokaže, gdje se u zakonu samo napominje imenik glasovatelja. Izbori se mogu i tako raditi, da se iz izbornih listina izbornici pozivlju, a bilježnik izb. deputacije samo zabilježi „strichelnom“ kojega metne na dotično mjesto, da se znade, kako se je glasovalo. A kako se može na temelju ovoga, gdje se samo „strichelni“ meću, zapisnik sastaviti? Toga zapisnika nezahtieva zakon; i po mom mnienju se nemože dokazati, da je ovaj izbor prieporan.

G. Gjurgjević kaže, da je predstojnik izb. dep. bio pristran; pa ovo tim jedinim hoće dokazati, da tobože nije htio priznati nekoga čovjeka, koji se je izdao za Patkovića, uzprkos tomu, što je jedan član izb. dep. njega za takova priznao. Nu ja kažem, da je tu predstojnik izb. dep. sasvim pravo imao.

Učitelj Ilačević došao je pred izb. dep. te onoga predstavio kao Patkovića.

Kad pako toga čovjeka predsjednik zapita: jesi li ti taj i taj, — a on kaže: ja nisam, ja sam već glasovao; to kaže i otidje.

Ilačević nije kazao, to nije Patković nego je šutio. Kad otidje, dovede učitelj opet drugoga, i kaže, da je taj Patković.

Gospodo moja! Jesu li pravo imali članovi izb. dep. što nisu vjerovali čovjeku, koji je jedanput već sasvim drugoga čovjeka kao dotičnoga izbornika predstavio? Ja mislim, da.

Nu ja priznajem, da je predsjednik izb. dep. bio pristran, ali ne na korist Parčetića nego Rogulića. Iz iztražnih spisa vidi se, da je predsjednik izb. dep. poslje, kad su bile izb. listine podpisane, od Rogulića primio reklamacije u korist onih, koji su za Rogulića glasovali. Dakle ako je bio pristran, bio je to na korist Rogulića, a ne Parčetića.

Ovo su, vis. sabore, razlozi, iz kojih ja mislim, da su svi prigovori g. Gjurgjevića neosnovani. Samo jedno jedino još moram primjetiti. Ako je g. Gjurgjeviću poznato — meni nije, zašto tužitelji drugi osim one kolicine nisu pred iztražno povjerenstvo došli; nu to znadem, da iztražno povjerenstvo neima pravo, silom ih dovadjati. Jerbo oni, koji hoće pravo imati, moraju da dodju i pravo dokažu.

Dakle ako su potajni razlozi (na lievoj: oho! jesu!) — izvolite se g. zastupniče samoborski čuditi, kako vas volja — ako znade g. Gjurgjević razloge tajne, neka ih priobći, a mi ih nemožemo pojmiti.

Iz ovih razloga sam za predlog odbora.

Predsjednik: Rieč imade dr. Subotić.

Dr. **Jovan Subotić:** Vis. sabore! Ja mislim, da neima svetijega predmeta za nepristrano i posve zakonito razmatranje za visoki sabor, nego je baš pitanje o izboru. Na koliko je pravo izbora, i aktivno i posredno, najeminentnije za svakoga gradjana i najveće važnosti za svaku državu, u toliko svim, naročito saboru mora ležati na tom, da se izborni zakon sveto obdržaje.

Ja, gospodo, držim, a siguran sam, da će svi toga mnienja biti, da one formalnosti u našem izboru, koje se tiču načina popisa izbornika i birača, koje se tiču načina izbora zastupnika, da su te tako bitne, da, ako nisu u punoj formi održavane, ništetnost za sobom povlače.

Popis birača i izbor zastupnika mora biti sasvim čestito izveden, jer inače je ništetan i bez ikakve valjanosti. Mnogo se je govorilo o predmetu i sa strane g. izvjestitelja i sa strane iztražne komisije i sa strane drugih štovanih članova vis ove kuće. A ja moram sa svoje strane priznati, da je iztraga na mene taj utisak učinila, da valjanost izbora nije dokazana.

§. 5. izbornoga zakona kaže izrično: (Čita.)

§. 16. istoga zakona veli ovako: (Čita.)

Odatle se vidi, ne samo da izb. dep. imade voditi izbor birača i izbor izbornika, nego mora uviditi dotične izbore, mora se uvjeriti o tom, da li zaista pravo onoga, koji se u izborne listine uvede, postoji. Ako bi se poslie svega toga komu nepravda učinila, i ako one uvedu, koji neimadu pravo, a izostave, koji imadu pravo, onda je pružena mogućnost, da se i proti jednomu i drugomu reklamacija podigne. Iz iztrage izvedene uvjerio sam se, da se izb. deputacija nije na mjestu izbora bavila; jer poglavarstva su pisma poslala, a deputacija ih je podpisala, a nije se uvjerila o tom, da li je ovaj ili onaj po dužnosti uveden u izborne listine.

Ovo, gospodo moja, već je po sebi za mene dosta,

Digitized by Google

da se ovaj izborni čin ništetnim proglasi; jer neka samo i najmanje dvojim, da nije čin čestito obavljen, treba ga ukinuti, treba narodu otvoriti put, da se njegova volja po propisu zakona na čistac dovede. A time se nečini nijednomu ni drugomu nepravda.

Nadalje sam iz izvješća o iztragi došao do mnienja, da izb. dep. nije u mjestu izbor izbornika obavila. To pako zakon naročito nalaže, da to učiniti imade te neposredno pred očima obavi reklamacije, koje su onda podignute.

Do ovoga sam uvjerenja, gospodo moja, iz izvješća iztražnoga došao, da to zaista učinjeno nije.

Treći momenat, koji ništetnost sobom dovede, je način samoga izbora.

Zakonska ustanova kaže, da izbornici imadu doći osobno, i glasovati ustmeno; tu se dakle nerazumije glasovanje iz gomile. A pogledimo u Ugarsku, kako tamo tu stvar izvode. Jedan za drugim dolazi pred izb. komisiju pak dade svoj glas; dakako traje izbor onda od 2 do 5 dana. Vidi se iz toga, kakova se važnost polaže na osobno glasovanje.

Što se tiče glasovanja kod ove prilike, to sam se ja iz izvedene iztrage uvjerio, da je bilo glasovanje osobno, ali vršilo se je iz gomile; a baš radi toga prijavili su se nemili ovi sukobi, i izrično se je priznalo da je bilo iz gomile a ne osobno baš pred očima komisije učinjeno.

Ovo je za mene, koji tražim zakon u svietlosti sačuvati, i koji priznajem zakonu svetost, doista dovoljnim povodom, da se moram izjaviti za to, da se nemože izbor valjanim proglasiti. — Iz govora, koji su se u ovoj kući čuli, vidi se da nazori iztražni još nisu sasvim na čisto izvedeni.

Jeli tomu tako, onda dolazimo na ono, što je najsigurnije. Proglasimo ovaj izbor nevaljanim, pa dajmo narodu priliku, neka volju svoju zakonitim putem izjavi, pa ćemo biti onda izvjestni, da smo zbilja svietlost zakona branili.

Ja ću dakle glasovati zato, da se ovaj izbor neovjerovi.

Predsjednik: Rieč ima g. zast. Kolarić.

Pajo Kolarić: Vis sabore! Ja nemogu dopustiti, da se iztražnomu povjerenstvu, kojemu sam i ja članom bio, nepravednost i pristranost predbacuje, i nemogu drugo, nego da izrično odbijem ono, što je g. Gjurgjević rekao, da se je naime već unapried radilo o tom, da se Parčetić ovjerovi. Ja odbijam od sebe, da sam išao na to, da konstatiram, da je zaista onako, kako bi išlo u prilog Perčetiću, neobazirući se na protukandidata. Nikomu za volju, gospodo moja, nebi bio pripravan kazati štogod, što nije istinito.

Žalibože, svi dokazi, koji se ovdje navadjuju proti verifikaciji jesu zaista loši.

Ja neću ovdje na pojedine stavke odgovarati, pošto su me gospoda predgovornici dr. Malec i Mirko Hrvat riešili te dužnosti. Ja mislim, da je predmet dovoljno i to tako dobro svestrano izcrpljen, da nemože nitko više o tom dvojiti. S ovih razloga sam dakle za predlog odbora.

Predsjednik: Želi li još tko govoriti?

(Javi se zast. Kunek.)

Rieč ima g. zast. Kunek.

Mile Kunek: Vis. sabore! Pošto su gg. predgovornici dovoljno razsvietlili pitanje, jeli ovo izaslanstvo svojoj dužnosti kao takovo zadovoljilo ili nije; — te je dokazano da toga učinilo nije, preostaje mi samo izjaviti to, da podupirem predlog g. dr. Gjurgjevića, koji glasi, da se ovaj izbor imade zabaciti.

Predsjednik: Želi li još tko govoriti?

Pošto se nitko nije prijavio, imade rieč izvjestitelj.

Dr. **Josip Malec**: Vis. sabore! Danas je ovdje rieč pala od strane g. zastupnika samoborskoga, da onaj čin, koji je deputacija izborna izvela, neima sam po sebi nikakve vriednosti, i da je imala opet komisija saborska iztražiti i konstatirati, da je sve ono, što je deputacija kao javni organ napisala i podpisala, tako, kako se njemu hoće, t. j. da nije istina. Ja držim, da javni organi što kao takovi u svom djelovanju učine i svrše, napišu i podpišu, da je to javna izprava i da pruža podpuni dokaz o svem onom što je učinjeno. (Smjeh na lievoj.) Dr. Makanec stavi rieči skoro kao da bi rekao ovako: Zapisnik saborski de dato toga i toga, premda ga je podpisao predsjednik saborski i dotični bilježnik, — ja hoću da se svi saborski članovi o tom preslušaju i dokažu nevaljanost toga zapisnika. Po tom bi morao g. dr. Makanec zaključiti nadalje n. pr. i to, da ako iztražni sudci gdjegod preduzmu iztragu, pak onda ako se je iztražniku htielo reći: ono što se je napisalo, je laž, — meni se čini, da bi došao u ovom slučaju pod nož zakona U ostalom držim, da imadu članovi vis. kuće o javnih organih drugi pojam, nego ga ima dr. Makanec. Ja držim, da je sve ono, što je izb. deputacija činila i u dotični zapisnik bilježila, istinito, i dakle nije pošlo za rukom protivno dokakazati, i s toga pritužba nestoji.

Ja ću svoje mnienje izreći od početka izbora do konca.

Pita se ovdje, jeli ono zakonito, da su dotične obćine uslied poziva izb. deputacije preuzele posao popisivanja, i jeli deputacija bila vlastna te akceptirati, pošto ih je autentično sama podpisala i odaslala na mjesto, gdje su po zakonu bile izložene. Ja držim da se mora uzeti svak ovakav podpis za izbornu listinu, jer u našem izbornom zakonu nigdje nestoji „modus procedendi“, kako imade izb. dep. postupati i dotične papire slagati, i nigdje nestoji, da bude izbor nezakonit, ako budu one napisane olovkom, ili za pojedina sela posebice sastavljene, — toga nigdje neima. Jer ako bi se htielo g. dr. Makancu i drugovom njegovim, da se sastave onako izborne listine, onda bi trebalo samo sve skupa pobrati, sašiti ih i zapečatiti, i tim načinom bi ono bilo jedino djelo.

*

Digitized by Google

Kako rekoh, ove su listine bile izložene u zakonito vrieme te stojale na ugled svim interesentom, u istinu su se reklamacije u nekojih slučajevih podigle i riešile, dakle neima glede toga nikakvih prigovora.

Gosp. Mirko Hrvat je sve razloge, koje je g. Gjurgjević naveo, pojedince pobijao, zato se neću puštati više u daljne razlaganje tih njegovih tvrdnja. Samo moram opaziti glede one tvrdnje, da deputacija nije bila u svojem sjedištu i nije čekala na reklamacije.

Gospodo! ovo nije bilo niti uztvrdjeno u pritužbi, niti su gospoda interesenti to potaknuli, zato deputacija nije mogla u tom pitanju ništa učiniti, niti je bila dužna iztražiti „ex offo“, jer držim, da cio posao nemože u sebi involvirati kriminalnu iztragu.

Dr. Subotić izvolio je uztvrditi, da izborne listine zato nisu valjane, jerbo se §. 5. protivi popisu, naime da izborne deputacije imadu same pisati ove listine i sastavljati ih, i onda drži, da po §. 16. nije bila deputacija vlastna primiti one popise obćinskih poglavarstva kao izborne listine. A naravno §. 16. navodi sve moguće slučajeve, u kojih dotične oblasti moraju ići na ruku izbornoj deputaciji. Ali ovo visi od razsudja dotične deputacije, u koliko je potrebno, obratiti se do ove ili one oblasti. Ona je te primila od obćinskih poglavarstva, što su takodjer javne oblasti, dakle nije našla za potrebno, da se obrati na županijski ili obćinski ured itd., nego je mislila, ako se uvuče kakva pogrieška u dotične listine, stoji svakomu prosto podići prigovor. Sam §. 15. nenavede niti riečice u jednostavnom broju, kako da deputacija imade listine sastavljati, već se kaže, čim mine rok, imade izb. dep. izborne listine zaključiti i podpisati. Iz toga sliedi, da može biti i više popisa i izbornih listina, koje sačinjavaju jednu te istu listinu; i u zakonu se takodjer nigdje nepropisuje da bi deputacija bila dužna sastavljati prije izbora kakav autentički imenik, i da bi se taj onda izložio opet na javni ugled; — niti to nije dužna činiti, da poslie zaključenih reklamacija popisuje takove imenike, jerbo ih po zakonu nije dužna sastaviti. Njezin je pako posao, ako hoće, da joj bude sam izborni čin olakšan, da prepiše iz izbornih listina sva imena izbornika. Tako je bila učinila ova izb. dep. te iz 18 listina uzela sva imena u jedan katalog, i napose onda na ovaj imenik imena „Parčetić“ i „Rogulić“. To je onda naravno način, kojim će izvesti izbor, bio taj, da je pojedine izbornike prozivala iz onoga kataloga, a izb. dep. se je pako uvjerila o tom, da su sva imena iz onih listina prenešena u onaj imenik, i da su točno bilježene poteze pod imenom dotičnoga kandidata. Saborska deputacija izbrojila je sve bilježene poteze, te pokazali su se brojevi 117 i 107, kao što je u zapisniku stavljeno.

Dakle iz ovih razloga mislim, da neima temelja ovoj pritužbi, te se mora zabaciti.

Još moram g. dru. Subotiću odvratiti glede onoga, što se pozivlje na Ugarsku, jer nezna, je li u Ugarskoj obstoji poseban zakon, kojim se propisuje, kako imade dotična komisija postupati kod izbornoga čina, — nego ja znam da takova zakona neima.

S toga sliedi, da dr. Subotić nije vlastan kritikovati ovaj ili onaj čin izborne deputacije, u koliko onaj nije proti zakonu; i glasovanje iz gomile nije protuzakonito, — zato i sam izborni čin nije protuzakonit.

S ovih razloga mislim, da se ima primiti predlog odbora.

Pajo Kolarić: Molio bi za rieč.

Predsjednik: Nemogu dozvoliti.

Pajo Kolarić: Molim, samo tri rieči bi želio kazati.

(Glasovi: Čujmo! Čujmo!)

Predsjednik: Nemogu niti jedne rieči dozvoliti.

Stupa se na glasovanje.

Pitanje glasi:

Smatra li visoki sabor izbor Aleksandra Parčetića obavljen u kotaru vukovarskom valjanim, te ga kao člana sabora verificira?

Ona gospoda, koja su zato, da je izbor valjan, neka na cedulju „da“, a koja su proti tomu, neka napišu „ne“.

Za skrutatore imenujem dra. Vidrića, gg. Brnčića i Domjanića.

Gosp. bilježnika molim, da čita imenik.

(Sliedi glasovanje balotagom.)

(Poslie $1/4$ sata):

Predsjednik: (Zvoni).

Resultat skrutiniuma je sliedeći:

Glasovnica je oddanih 47. Od ovih su glasovali sa „da“ 28, a sa „ne“ 17. Dvie cedulje su prazne.

Imade se dakle izbor smatrati valjanim i g. Parčetić verificirati.

Odpada nužda glasovati o drugoj točki predloga.

(Čita:) „Gospoda izaslanici . . . itd. . . . . . dužni namiriti trošak iztrage i biti će skrb predsjedničtva, da se to izvede“.

Prelazi se na drugi predlog, a to je predlog g. Josipa Borovečkoga, podpisan po desetorici članova ove vis. kuće. Molim g. bilježnika, da ga pročita.

Bilj. **Gjurgjević**: (Čita.)

„Kr. zem. vlada poziva se, da gledeć na glavnu podlogu svakoga gospodarstvenoga napredka u boljem oplemenjivanju stoke izvoli nastojati, da se u briežnih prigorskih krajevih, a u svem Zagorju uz pastuharstvo neuzme s vida jošte više potrebno stočarstvo“.

Predsjednik: Čast mi je javiti, da je na ovaj predlog podnio g. Kušević sliedeći izpravak.

Bilj. **Gjurgjević**: (Čita.)

Počam od rieči „briežnih“ pa do konca neka se ostalo izpusti, a mjesto toga metne: „u budućim proračunima i na stočarstvo potrebit obzir uzme“.

Predsjednik: Rieč ima g. Borovečki.

Josip Borovečki: Vis. sabore! Za Zagorje, za svekoliko Prigorje i za veću stranu naše zemlje tako zvano

Digitized by Google

pastuharstvo, za koje se potroši na godinu 50.000 for., nenosi nikakve dobrobiti za nas; mi koji smo u gorskih krajevih, o tom smo posve osvjedočeni. Nu meni kao gospodaru nije svejedno. da u ikojoj grani gospodarstvo naše zemlje nazaduje. (Predsjednik opominje nekoje članove, koji se razgovaraju, na mir.) S toga mislim, da se ima skrbiti za bolje oplemenjivanje stoke; akoprem i oplemenjivanje konja s iste moći podupirem.

Drugi razlog, zašto sam taj predlog stavio, ne da bi bilo na štetu oplemenjivanju konja već da se i to poboljša; jer onako je tako rekuć već propalo stočarstvo u narodu našem. Uslied nesretne pošasti marvinske je krasno blago naše, kao što zagorsko, tako prigorsko, kao i svekolike zemlje jako propalo. Kod dvih kuća ostalo je moguće od 20 komada rogate marve 2, 3 ili 4 ću reći kravice. Poslie pošasti se je vlastela naša — što ima posve pravo — tako isulirala, da nedopušta nikakvog blaga do svojega, i tako je sada naš seljak samom sebi prepušten.

Da glavna podloga gospodarstva našega posve nepropadne, a to je baš stočarstvo, to predlog moj ide onamo, da vis. kuća isti predlog preporuči vis. zemalj. vladi, da ona polag velike uvidjavnosti svoje toj velikoj pogibelji, koja preti ne samo jednomu, već nam svim skupa, koja preti što se tiče gospodarstvenoga napredka, nastojati, da se toj pogibelji na put stane.

Tamo moj predlog ide, a nikamo dalje.

Što se tiče izpravka g. zast. Kuševića, to uz njega posve pristajem.

Predsjednik: Rieč ima g. zast. Kušević.

Svetozar Kušević: Vis. sabore! U ovoj sabornici je u obće više puta priznano, da je skrajna potreba, dizati narodno blagostanje i gospodarstvo; sumnje neima da u tu struku ono, što je g. predgovornik izvolio napomenuti vrlo dobro zasieca, i potreba toga se u cieloj zemlji osjeća, t. j. da se stočarstvo podigne.

U tom smjeru sam izpravak podnio samo u toj nakani, da ono, što je predlagatelj izvolio naznačiti samo posebno, jer navadja pojedine krajeve naše zemlje, da će bolje odgovarati svojoj svrsi, ako se to za cielu našu domovinu kaže, i ako se vis. zem. vladi preporuči, da što veću pomnju na stočarstvo izvoli uzeti.

Predsjednik: Želi li još tko govoriti?

Rieč ima g. Folnegović.

Franjo Folnegavić: Vis. sabore! Ja prihvaćam predlog gosp. Borovečkoga iz dna duše, akoprem se mnogo dobra od njega nenadam. Stočarstvo će ipak propadati sve više i više. Zakon, kojim su se uredile zadruge ide onamo, da se nastavi put osiromašenju naroda. O tom neće dvojiti, koji znade, kako sam ja priliku imao izkusiti, da je ondje, gdje su prije imali po 50—60 para volova, sada odkad su zadruge razdružene, jedna dvojicu naći, to je sasvim dokučivo, gdje se dieli brat od brata.

Jeli se bude stočarstvu pomoći dalo, to dvojim, ako vis. sabor u tom pogledu sve jedino od vis. vlade očekuje. Ja sam osvjedočen, da bi se moglo, ako bi se naši municipiji i naše obćine bolje razvijale, od ovih mnogo više pomoći očekivati, nego od same vlade.

Mi vidimo, što se čini za konjarstvo, u koju svrhu se troši 50.000 for., mi sami opažamo, da ide uzprkos tomu konjarstvo strahovito natrag.

Tomu valja drugih sredstva tražiti; u tom pogledu valjalo bi ne samo tražiti od vlade, da ona štogod učini, nego trebalo bi po mom uvjerenju, da sami iniciativu poprimemo, te svim obćinam naložimo, da se one o stvari brine, te ju strogo izpituju, a onda svoje mnienje izraze. A kad već to za sada ovako neide, to neka vlada svojim putem sve moguće učini za boljak našega naroda.

Zato, akoprem mnogo dobrih posliedica od ovoga predloga neočekujem, ipak ga rado prihvaćam.

Predsjednik: Rieč ima g. zastupnik Kamenar.

Gjuro Kamenar: Visoki sabore! Ja sam ovaj predlog podpisao jedino zato, neočekivajuć od vlade kakve pomoći, što g. predgovornik kaže, nego da se potraži iniciativa. Ako se obratimo na podžupanije, neznam što bi one učinile. Obćinsko poglavarstvo i zastupstvo stoji na najnižem stepenu; ako onda i vlada i podžupanije ništa nečine, obćine su siromašne, da nemogu dalje, a narod očevidno propada.

Ono, što g. Borovečki kaže, je istina; cieli krajevi neimaju nijednoga bika, vlastele su se zatvorile, kamo sada? kuda? Tako jest; i iz toga vidite, na kako nizkom stepenu se već u tom pogledu nalazimo, pali smo sasvim na „Nullpunkt“.

Dakle je zadnja nužda, da se vladi na srce i dušu metne, ali da joj se naloži, samo da učini svoje i da nastoji oko toga, da zaprieči, da nepropade do kraja narodno blagostanje. Zato podupirem taj predlog.

Predsjednik: Rieč ima g. zast. Jakić.

Antun Jakić: Visoki sabore! Ja dakako podupirem predlog sa izpravkom. Samo malo čudnovato mi se čini, da gospoda, koja podupiru taj predlog, nadaju se premalo od vis. vlade; ja mislim, da je vlada upravo dužna ovdje korake činiti. Ja neću reći, da je najshodniji način, ako se na teret zem. budgeta izvede, ali svakako mora vlada brigu nositi, da ovomu bilo ovim bilo onim načinom na put stane.

Predsjednik: Rieč ima g. zastupnik grof Kulmer.

Grof **Miroslav Kulmer**: Vis. sabore! Sa žalošću se moram složiti sa mnienjem g. Folnegovića. Ja živim blizu Zagreba, putovao sam kroz Hrvatsku i Slavoniju, a uvjerio sam se, gospodo moja, da naš narod, što se tiče gospodarstva, što se tiče naročito konjarstva, natrag ide, i jako natrag ide; jer znam, da su isti ljudi prije 20 godina prodavali konje za kavaleriju, za erar. Konjarstvo je skoro na najnižem stepenu, konji bivaju uvjek manji i manji.

Da naše gospodarstvo nazaduje, tomu je kriva i ta okolnost, što neimamo družinskoga zakona. Mi nemožemo dobre družine dobiti, meni može n. pr. svaki dan kazati:

Digitized by Google

za 14 dana ja idem, ako i uzrok nije opravdan. Ako se moram ja često policijom služiti, ili put tužbe nastupati, u ovom slučaju, gospodo, naše gospodarstvo nemože cvasti, u obće ovako nije niti moguće izići. Nepreostaje drugo, nego da se kroje veće obćine, pa da se municipija urede da budu tako, kako u Italiji ili Českoj; da obćine same u tom pogledu što učiniti mogu, jer budget nemože imati toliko novaca, da sve te različite potrebe namiri. Jedini put je dakle, da se velike obćine kroje, da dodju obćinska poglavarstva u čvrste ruke; da se utemelje škole, da se tamo nečitaju samo knjige o svih svetcih — što je inače liepo — ali nuždnije je, da se čitaju knjige, gdje se pučanstvo uči, kako imade svinje gojiti, trs obrezavati, kako se ima orati i kopati, da se muž na ladanju uči, kako treba gospodarstvom vladati. Onako pako se u ovom pogledu u školah ništa neučini; misli se, da je tamo bog zna kakov napredak, ali u gospodarstvu idemo nazad.

Ja bi želio dušom i tielom, da bi došli na onaj temelj, na kojem se nalaze Pemci i Italijani, da bi naš muž znao pisati, da mu netreba svak čas doći k fiškalu, pak . . .

Predsjednik (prekine ga): Ja molim g. govornika, neka izvoli o predmetu govoriti.

Grof **Miroslav Kulmer**: Hvala, neću više.

Predsjednik: Rieč ima g. zastupnik Zabrdac.

Petar Zabrdac: Vis. sabore! Prava je istina, pošto sam se ja o tom osvjedočio, da je stočarstvo na najnižem tepenu. U briegovih znam da je stanje već u tom obziru tako na nizkom stepenu, da zbilja u 3—4 sela nijednoga bika neima, nego se krave po 5—6 sati daleko voditi moraju, i tako ostaje marva mnogoput bez plodnosti, za to bi bio tako slobodan, predlog g. Borovečkoga podupirati, da se moli vlada, neka nuždnu naredbu u tom pogledu učini, da se bar obćine na to potaknu, da učine što je u njihovom vlastitom interesu.

Predsjednik: Rieč ima g. predstojnik nutarnjega odjela.

Jovan Živković: Vis. sabore! Kako ste mogli razabrati prije nekoliko dana iz ustiju zem. vlade, nalazi se ona sada u tom, da preustroji upravu gospodarstvenu. Kad dobijemo gospodarsko vieće, izpitivat će se sve grane i struke gospodarstvene; jer vlada dobro znade, da nismo narod industriozni, nego da smo poljodeljski narod, koji od zemlje živi, radi toga joj je svu pomnju posvetiti baš gospodarstvenoj struci, te potanko izpitati, kako stojimo u tom obziru.

Gospodo! ako izvolite sa stočarstvom i pastuharstvo dovesti u savez, to mislim, da se ovo nemože staviti u jednu parallelu, i nemože se spojiti, jer je jedno na jednom, drugo na drugom stepenu. I ove godine potrošilo se je na pastuharstvo 16.000 for., što se nikada dosada nije učinilo, zato se nadam, da će ovo biti na bolje dovedeno.

Što se veli, da idemo nazad, to bi se tekar moralo dokazati. Vlada je već pošla onim putem, da joj svaka struka bude pred očima, kako stoji, i ona će se sigurno u buduće obazrieti na stanje gospodarstvene struke u obće.

Ja rado prihvaćam predlog g. Borovečkoga sa izpravkom g. Kuševića, nego samo nepojmim, kako to da se teži s jedne strane, da se uprava centralizuje, a s druge strane opet, da se decentralizuje.

Vlada će moći samo potaknuti ovu stvar, a neizvoditi, i zabadava bude sve, ako se nebude porodio t. zv. „Gemeinsinn“ u tom obziru.

Vlada će slušati na to, kako joj dotični strukovni organi savjetovali budu, te gledati, da se to uvaži i izvede.

S ovih razloga rado prihvaćam predlog s izpravkom.

Predsjednik: Vis. sabore! Ja mislim, pošto je g. predlagatelj Borovečki odustao od svoga prvobitnoga predloga, te prihvatio izpravak g. Kuševića, to se imade samo o izpravljenom predlogu glasovati.

I ovaj glasi ovako: (Čita.)

„Kr. zem. vlada poziva se, da gledeć na glavnu podlogu svakoga gospodarstvenoga napredka u boljem oplemenjivanju stoke izvoli nastojati, da se u budućih proračunih i na stočarstvo potrebit obzir uzme“.

Ona gospoda, koja su za to, neka ustanu.

(Većina).

Ovim je dnevni red za danas podpuno izcrpljen. Nu pošto je zajednički sabor svoj rad započeo, i veći dio članova imade poći u Peštu, to mislim, da je nužda nastala, da se sabor sada odgodi. Sazvati će ga predsjedničtvo opet po mogućnosti i potrebi. (Dobro!)

Ako se to prima, onda molim g. bilježnika, da „stante sessione“ zapisnik sastavi. — Kako vidim već je gotov radi toga se može odmah ovjeroviti.

Bilj. dr. **Gjurgjević** (čita):

Zapisnik

XVIII. sjednice sabora kraljevina Dalmacije, Hrvatske i Slavonije, držane u glavnom zemaljskom gradu Zagrebu dne 8. studenoga 1875 pod predsjedničtvom g. predsjednika Nikole Krestića u prisutnosti 52 člana sabora.

Od kralj. zem. vlade: odielni predstojnici Dr. Pavao Muhić i za unutarnje poslove Jovan Živković i savjetnik kralj. zemaljske vlade odiela za pravosudje Dane Stanković.

1) Čita se zapisnik prošle sjednice. Ovjerovljuje se bez primjetbe.

2) Svietli ban priobćuje, da je Njegovo car. i kralj. apoštolsko Veličanstvo blagoizvoljelo preblagostivo odobriti sistemiziranje 12 mjesta perovodnih vježbenika za političku službu u cielom obsegu kr. hrv.-slav.-dalm. zem. vlade time, da se mjesta ta popune prama potrebi službe, te moli, da se to previšnje riešenje uzme s odobravanjem na znanje. — Uzima se na znanje.

3) Odielni predstojnik unutarnjih poslova odgovara na interpelaciju zastupnika Folnegovića u predmetu ure-

Digitized by Google

dovnih tiskanica. — Interpelant se nezadovoljava; sabor prima odgovor na znanje.

4) Zemaljska vlada priobćuje, da je skupno ministarstvo za komunikacije ukinulo strogi zatvor medje svoje izmedju Hrvatske i Slavonije glede rogate marve, u svih glavnih točkah komunikacije uz obdržavanje njekih opreznih miera. Ovo je sabor uzeo na ugodno znanje.

5) Zastupnik vlade savjetnik Dane Stanković odgovara na interpelaciju zastupnika Pavla Kolarića u predmetu ostavinskih razprava kod kotarskih sudova i naimenovanja pisarskoga osoblja pri organizaciji potonjoj. Interpelant se sa odgovorom zadovoljava, a sabor ga prima na znanje.

6) Isti zastupnik vlade odgovara na interpelaciju narodnoga zastupnika Dra. Jovana Subotića u pogledu miesta javnoga bilježnika, što bi se u Irigu u sriemskoj županiji ustanoviti imao. — Interpelant se sa odgovorom zadovoljava, sabor prima odgovor na znanje.

7) Isti zastupnik vlade odgovara na interpelaciju zastupnika trgovišta Samobora o promjeni kaznenoga zakona i postupnika. Interpelant zadovoljava se sa prvim dielom odgovora, dočim se sa drugim dielom nezadovoljava. Sabor prima odgovor na znanje.

8) Narodni zastupnik dr. Makanec stavlja sliedeću interpelaciju:

Zna li Preuzvišenost Vaša, da je savski prevoz kod Podsusjeda bio svojinom obćinstva županije zagrebačke?

Ako zna: Što je pokušala Preuzvišenost Vaša učiniti, da se isti prevoz opet preda u vlastničtvo županije eventualno zemaljske vlade.

Je li se Preuzvišenost Vaša uvjerila o velikoj potriebi mosta na mjestu ovoga prevoza?

Ako jest, i što je učinila da se gradnja istoga bud iz javnih obćih bud iz privatnih sredstva omogući?

Interpelacija ova uvrstit će se u zapisnik i dostaviti preuzvišenemu banu.

9) Na dnevnom je redu izvješće odbora verifikacionalnoga, koji predlaže saboru za ovjerovljenje pozvanice Ferdinanda baruna Inkey-a Palinskoga, i velikoga župana Julia Bubanovića zatim vjerodajnice zastupnika Dra. Aleksandra Rogulića i Aleksandra Parčetića.

Glasovalo se je balotažom te je pozvanica Ferdinanda baruna Inkey-a Palinskoga sa 33 glasa protiv 19 valjanom pronadjena, te je ovjerovljenim proglašen.

Isto tako pronadjena je pozvanica velikoga župana Julija Bubanovića i vjerodajnica narodnoga zastupnika izbornoga kotara irižkoga dra. Aleksandra Rogulića valjanom te isti u smislu predloga odbora proglašeni verificiranimi.

Tečajem razprave o izboru zastupnika Aleksandra Parčetića zauzeo je predsjedničko mjesto prvi podpredsjednik saborski a zatim opet stupi poslie kratkog vremena saborski predsjednik, te pošto je razprava tekla do 1 ½ sata, odgodi predsjednik sjednicu do po podne 4 sata.

N a s t a v a k s j e d n i c e.

U 4 sata po podne nastavljena je sjednica saborska i u istoj razprava o izboru zastupnika kotara vukovarskoga.

Po dovršenoj razpravi pristupi se glasovanju, a po dovršenom glasovanju i obavljenom skrutiniumu po imenovanih skrutatorih Dragutinu Domjaniću, Ivanu Vrančiću, Dru. Lovri Vidriću i saborskih bilježnicih, proglasi predsjednik sljedeći rezultat glasovanja: sa „da“ glasovi su 28, sa „ne“ 17 i tako se izbor narodnoga zastupnika Aleksandra Parčetića valjanim i ovierovljenim izjavljuje, i dosliedno tomu usvaja se predlog odborski drugi, da su prosviedatelji dužni platiti troškove izttažnoga postupka, i da vis. sabor pozove kr. zem. vladu, neka taj trošak, koji će vis. sabor obrediti, svojim načinom utjer i saborskoj blagajni priпošalje.

10) Čita se predlog zastupnika Borovečkoga poduprt po desetorici saborskih članovah ovoga sadržaja: neka izvoli vis. sabor sliedeći zaključak: kralj. zem. vlada poziva se, da gledeć na glavnu podlogu svakoga gospodarstvenoga napredka o boljem oplemenjivanju stoke izvoli uznastojati, da se u briežnih prigorskih krajevih, a u svemu Zagorju uz pastuharstvo neuzme iz vida jošte više potrebno stočarstvo.“

Narodni zastupnik Svetozar Kušević podnosi sljedeći izpravak: da se u mjesto rieči u predlogu od rieči briežnih pa do kraja umetnu ove rieči: „u budućim proračunima i na struku stočarstva potreban obzir uzme.“

Prima se predlog po izpravku Svetozara Kuševića.

Pošto je time dnevni red današnje sjednice izcrpljen bio, odgodi predsjednik saborske sjednice na neizvjestno vrieme s tim, da će po mogućnosti i po potriebi svojim putem ureći dojduću saborsku sjednicu.

Zapisnik ovaj bude stante sessione pročitan i odobren.

Nikola Krestić, s. r. **Vaso Gjorgjević**, s. r.

Predsjednik: Ima li kakva prigovora proti ovomu ovako sastavljenomu zapisniku?

(Neima).

Prigovora neima, zapisnik se verificira.

Dižem današnju sjednicu.

(Glasovi: Živio! Živio! gospodine predsjedniče!)

Digitized by Google

Devetnaesta saborska sjednica,

držana dne 4. srpnja 1876. u 11 sati prije podne, pod predsjedničtvom saborskoga predsjednika g. Nikole Krestića.

Sadržaj: Nastavak saborskih sjednica iza odgode od 8. studenoga 1875. — Spomen pokojnoga zastupnika M. Kuneka. — Dostavci i podnesci. — Dnevni red: Izbor Vase Gjurgjevića za člana odbora pravosudnoga i dra. Jordana za člana odbora za unutarnje poslove u mjesto novoimenovanoga odjelnoga predstojnika dra. Marijana Derenčina, bivšega člana obajuh odbora. — Dnevni red buduće sjednice označen.

(11¼ sati).

Predsjednik: Sjednica se otvara. Zapisnik prošle sjednice bio je i „stante sessione" pročitan i odobren.

Visoki sabore! 8. studenoga pr. god. odgodio je visoki sabor svoje zasjedanje s razloga, što je ugarski sabor u Pešti saborovanje svoje započeo, a ovomu predsjedničtvu pripadala je dužnost, da, čim bude moguće, sabor sazove, koji onda svoje djelovanje nastaviti imade. Predsjedničtvo je dakle, pošto se je sabor u Pešti zatvorio, sazvalo članove ove vis. kuće k nastavljanju sjednica na jučerašnji dan, a jerbo nije bio od gospode bilježnika nijedan prisutan, to se sjednica tekar danas obdržavati može.

Dopustite gospodo, da Vas ubavjestim o slučaju, koji se je sbio s jednim našim drugom. G. zastupnik Mile Kunek preminuo je naime 8. siečnja o. g. Ja mislim, da ću biti vjerni tumač čuvstva ove vis. kuće naprama poštovanomu članu ove vis. kuće, ako u pogledu njegove uspomene vas molim, da izvolite uzeti ovu tužnu viest sa smilovanjem do znanja te se ustanete sa svojih stolica.

(Svi članovi vis. kuće se dignu i zakliču: Slava!)

Prelazim na podneske, koji su tečajem ovoga vremena, dok sabor nije zasiedao, amo dospjeli.

1. Vis. vlada predaje po previšnjoj ovlasti od 23. velj. o. g. na zakonarsko razpravljanje osnovu zakona o promjeni §-a 7. o plaćah, nagradah i mirovinah sveučilištnih profesora i službenika. Promjena se tiče beriva aktuara i kvestora. — Ovo se odpravlja odboru za bogoštovje i nastavu.

2. Kr. zem. vlada šalje previšnjom sankcijom providjeni zakon o preinaci i nadopunitbi zakonsk. čl. III. god. 1870. ob izbornom redu. Uzimlje se poklonstvom do znanja, te će se proglašenja radi staviti na dnevni red.

3. Svietli ban priobćuje, da je Nj. c. i kr. Veličanstvo blagoizvoljelo potvrditi zak. čl. o zemaljskom proračunu za g. 1876. Uzimlje se sa poklonstvom do znanja te će se proglasiti.

4. Kr. zem. vlada dostavlja izvornik sliedećih zajedničkih zak. čl. ugarsko-hrvatskoga sabora:

I. od god. 1876. ob odkupu jednoga diela erarskih doznaka izdanih na temelju zakonskih članaka XXXIII od god. 1873. i XIV od god. 1874.

II. zak. čl. II. god. 1876. o medjunarodnom ugovoru sklopljenom u Parizu dne 20. svibnja 1875. glede metričke mjere;

III. zak. čl. IV. god. 1876, kojim budu preinačene njeke ustanove zak. članka XIV. od god. 1868. o dohodarini duhana;

IV. zak. čl. IX. o prenapravi trnavsko-šeretske konjske željeznice na parovoznu željeznicu;

V. zak. čl. X. o preinačenju odnosno nadopunjenju niekih ustanova dozvoljene izprave željeznice banjevsko-nadašske, dozvoljene zak. čl. XXXII od god. 1870.

VI. zak. čl. XI; g. 1876. o jamstvu za prvenstvene obveznice željezničkih pruga, kojim će biti podieljena državna pomoć na temelju §. 2. zak. čl. XLI od god. 1875. — Staviti će se svi proglašenja radi na dnevni red.

Kr. zemaljska vlada dostavi hrvatski izvornik zajedničkoga zak. čl. XV. od g. 1876. o rukovanju s javnimi porezi. Staviti će se proglašenja radi na dnevni red.

Kr. zemaljska vlada dostavlja zak. čl. XVII. od g. 1876. ob uzakonjenju drž. ugovora sklopljenoga dne 7. prosinca 1875. sa švajcarskim savezom o naseljivanju.

Staviti će se proglašenja radi na dnevni red.

Saborski bilježnik dr. Vaso Gjurgjević javlja, da, pošto je bolešću prepriečen, nemože do četvrtka amo stići. — Prima se do znanja.

G. zast. Svetozar Kušević moli, da mu vis. sabor radi njegove bolesti dozvoli 6-nedjeljni dopust. — Neka

Digitized by Google

se izvoli vis. sabor izjaviti, da li mu se zamoljeni dopust dozvoljava. (Dozvoljava se).

Vis. sabore! Kad je 8. siečnja preminuo bio član vis. ove kuće Mile Kunek, to se je odmah dopisom od 15. sieč. o. g. obratilo ovo predsjedničtvo na vis. vladu s molbom, da razpiše novi izbor za kotar Čazmanjski. Na 8. ožujka o. g. razpisala je ona izbor, kod kojega bje izabran g. Antun Poh sa većinom od 202 glasa. On je već svoju vjerodajnicu predao, i zauzeo svoje poslaničko mjesto. — G. Miroslav Špun predaje ovdje svoju vjerodajnicu. Obje vjerodajnice idu odboru verifikacionalnomu.

Dvorski savjetnik g. Franjo pl. Žigrović - Pretočki prihvaća mjesto kod kraljevinskoga suda. Mi uzimamo to na znanje.

Metel bar. Ožegović javlja, da prihvaća mjesto kao član kraljevinskoga suda. Prima se na znanje.

Žitelji novoveški u Zagrebu mole, da se zagorska cesta preko zagrebačke gore što prije izvede.

Ide odboru peticionalnomu.

Odbor nar. crkv. školsk. srbskoga savjeta u Karlovcih, zatim pravoslavna crkveno-školska obćina orahovačka i irižka mole, da se načine promjene na niekojih mjestih novoga škol. zakona od 14. listopada 1874. — Ide odboru peticionalnomu.

Skupština županije riečke pod 30. ožujka 1876. moli, da se $^3/_4$ od odkupnine propisane, samo u području svake podžupanije upotriebi.

Ide peticionalnomu odboru.

Skupština županije riečke od 30. ožujka 1876. podnaša predstavku u pogledu ustrojenja jednoga odsjeka za gospodarstvo kod kr. zem. vlade.

Ide odboru peticionalnomu.

Rieč ima odjelni predstojnik g. Živković.

Jovan Živković: Vis. sabore: Čast mi je ovomu vis. saboru do znanja staviti, da je Nj. c. i kr. Veličanstvo izvoljelo previšnjim riešenjem od 20. siečnja o. g. imenovati dr. Derenčina predstojnikom vladina odjela za pravosudje, kojega kao takova ovime vis. kući predstavljam. (Živio! Živio!)

Nadalje stigle su sliedeće zak. osnove na ustavno pretresivanje; i to 1). Osnova zakona o izpravljanju i nadopunjenju gruntovnica, i sastavljanje gruntovničkih uložaka.

Predsjednik: Ova osnova ide odboru pravosudnomu.

Jovan Živković: 2). Koja nije postigla previšnje sankcije, i to osnova zakona ob odvjetničkom redu, te se iz nova razpravljanju ovoga vis. sabora predaje.

Predsjednik: Ide odboru pravosudnomu.

Jov. Živković: 3). Osnova zakona o predaji uprave kazniona vladinu odjelu za pravosudje.

Predsjednik: Ova bi osnova morala po mom mnienju ići u mješoviti odbor, koji bi sastajao iz odbora pravosudnoga i odbora za upravu zemaljsku.

Ako vis. sabor to prihvaća, to će se takovu odboru predati. (Prima se).

Jov. Živković: 4). Osnova zakona o ustrojenju vieća za zem. kulturu.

Predsjednik: Ide odboru agrarnomu.

Jov. Živković: Ostalo doći će jošte.

Predsjednik: Vis. sabore! Pošto je g. Derenčin dosada bio ne samo član ove vis. kuće, nego i izvjestitelj u odboru pravosudnom i odboru zem. nut. uprave, a ovo bi bilo nespojivo sa današnjim njegovim stanjem i položajem; to mislim, da se može za svaki od ovih odbora po jedan član izabrati. Ako je vis. kuća sporazumna, to možemo još danas k izboru pristupiti. (Sporazumna.) Ja molim gospodu članove vis. kuće, neka na jednu od dvijuh cedulja napišu ime onoga, kojega žele za odbor pravosudni; a na drugu ime onoga, kojega hoće za odbor za unutarnje poslove.

Molim g. bilj. Stekovića, da čita imena gg. članova. Za skrutatore imenujem g. zast. Rubidu i Zindla.

Dragutin Pogledić: Molim vis. predsjedničtvo, da bi se pročitala prije imena onih, koji su već članovi napomenutih odbora, pošto su možda njekoji već zaboravili, te bi mogli one na cedulje napisati.

Predsjednik: To se nemože zaboraviti, pošto su ovi članovi dobro poznati. U ostalom, izvolite donesti dotični imenik.

(Imenik bude donešen.)

Molim gosp. Stekovića, da pročita imena onih, koji su već u odboru.

(Steković čita.)

Predsjednik: Glasovanje počimlje. Molim gosp. bilj. Stekovića, da čita imenik gg. zastupnika.

(Čita.)

(Cedulje se predavaju.)

Predsjednik (poslie toga):

Skrutinijum počimlje. Molim gg. skrutatore da ga preduzmu.

(Poslie skrutinijuma.)

Predsjednik: (Zvoni.)

Visoki sabore! Rezultat skrutinijuma je sliedeći: U odbor za nutarnju upravu zemaljsku izabran je gosp. dr. Jordanić sa 39 glasova; a u odbor za pravosudje izabran je gosp. dr. Vaso Gjurgjević sa 42 glasa.

Molim, da ova dva odbora odmah započmu svoju radnju i izaberu svoje izvjestitelje; i to ako moguće danas u 4 sata poslie podne.

Vis. sabore! Na dnevnom redu buduće sjednice je proglašenje zajedničkih zakona. Za danas je dnevni red izcrpljen, a buduću sjednicu uredi ću po nuždi i mogućnosti. (Sjednica se zaključi u $11^3/_4$ satih.)

Digitized by Google

Dvadeseta saborska sjednica,

držana dne 8. srpnja 1876. u 11 sati pod predsjedničtvom saborskoga predsjednika g. Nikole Krestića.

Sadržaj: Zapisnik prošle sjednice se odobri. — Dostavci i podnesci. — Interpelacija Mirka Hrvata glede spojenja odsjeka viših krajiških sudišta s kr. banskim i sedmorice stolom. — Interpelacija dra. Makanca sbog naumljenoga uvedenja obsadnoga stanja u Hrvatskoj. — Interpelacija Fr. Folnegovića glede izvedenja cjelokupnosti kraljevine Hrvatske. — Dnevni red: Proglašenje nekojih zajedničkih zakonah. — Dnevni red buduće sjednice označen.

(11 sati.)

Predsjednik: (Pozvoni.)

Sjednica počimlje. Molim g. bilježnika, da pročita zapisnik prošle sjednice.

Bilježnik **Steković** (čita):

Zapisnik

XIX. sjednice sabora kraljevina Dalmacije, Hrvatske i Slavonije držane dne 4. srpnja 1876. u glavnom gradu Zagrebu pod predsjedničtvom saborskog predsjednika g. Nikole Krestića u prisutnosti 42. člana.

Od strane vlade prisutna presvietla gg. Živković, dr. Derenčin i dr. Muhić.

Predsjednik otvara sjednicu u $11\frac{1}{4}$ sati, te moli članove sabora, da ustajom izjave svoje sažalenje nad gubitkom člana saborskoga Mile Kuneka.

1. Kr. zemaljska vlada dostavlja usljed ovlasti podieljene joj previšnjim riešenjem od 23. veljače t. g. na ustavno pretresivanje osnovu zakona o preinaci onih ustanova §. 7. zak. čl. od 5. siečnja 1874. o plaćah, nagradah i mirovinah za učiteljsko i činovničko osoblje na kr. sveučilištu Franje Josipa I. u Zagrebu, kojimi se uredjuje plaća i dnevnični razred aktuara i ujedno kvestora. — Odboru za bogoštovje i nastavu.

2. Kralj. zemaljska vlada priobćuje, da je Njegovo c. i kr. apoštolsko Veličanstvo blagoizvoljelo previšnjim riešenjem od 6. srpnja 1875. osnovi zakona o preinaci i nadopunitbi zakonskog članka III. od god. 1870 ob izbornom redu i zakonskog članka od 30. prosinca 1873. ob uzakonjenju previšnjih odredaba od 8. lipnja 1871. glede razvojačenja varaždinsko-gjurgjevačke i varaždinsko-križevačke pukovnije, zatim vojno-krajiških obćina Senja, Belovara, Ivanića tvrdje i obćine Sisak i sjedinjenja njihova sa kraljevinami Hrvatskom, Slavonijom i Dalmacijom, premilostivo podieliti previšnju sankciju. — Uzima se na znanje.

3. Svietli ban priobćuje, da je Njegovo ces. i kralj. apoštolsko Veličanstvo blagoizvoljelo previšnjim riešenjem od 19. prosinca god. 1875. premilostivo potvrditi zakonski članak o proračunu za potrebe unutarnje samouprave kraljevina Hrvatske i Slavonije za god. 1876. Prima se na znanje.

4. Kralj. zemaljska vlada dostavlja previšnjom sankcijom providjeni izvornik zajedničkog zakonskog članka i to I. od god. 1876. ob odkupu jednog diela erarskih doznaka izdanih na temelju zak. članaka XXXIII. od god. 1873 i XIV. od god. 1874.

Proglašenja radi na dnevni red.

5. Kralj. zemaljska vlada dostavlja proglašenja radi previšnjom sankcijom providjene hrvatske izvornike na zajedničkom saboru donešenih skupnih zak. članaka i to:

I. Zak. čl. II. od god. 1876. tičući se uzakonjenja internacionalnoga ugovora u Parizu dne 20. svibnja god. 1875. glede metričke mjere, zatim

II. Zak. čl. IV. od god. 1876. o preinaci zak. čl. XIV. od god. 1868. slovećega o dohodarstvu duhana i njekojih u kriepost postojećih ustanova i propisa o dohodarstvu duhana.

Proglašenja radi na dnevni red.

6. Kr. zemaljska vlada dostavlja proglašenja radi, previšnjom sankcijom providjene hrvatske izvornike na skupnomu državnomu saboru donešenih zajedničkih zak. članaka i to:

I. Zak. čl. IX. o prenapravi trnavsko-seredske konjske željeznice na parovoznu željeznicu.

II. Zak. čl. X. o preinačenju odnosno nadopunjenju

Digitized by Google

njekih ustanova dozvoljene izprave željeznice banjevsko-nadašdske, dozvoljene zak. čl. XXXII. od g. 1870, zatim

III. Zak. čl. XI. o preuzeću po državi onih prvenstvenih obveznica, koje će državnu garanciju faktično uživajuća željeznička družtva izdati na temelju §. 2. zak. čl. XLI. od god. 1875.

Proglašenja radi na dnevni red.

7. Kr. zemaljska vlada dostavlja proglašenja radi previšnjom sankcijom providjeni hrvatski izvornik na ugarskom državnom saboru donešenoga zajedničkoga zak. čl. XV. od god. 1876. o rukovanju javnih poreza.

Proglašenja radi na dnevni red.

8. Kr. zemaljska vlada dostavlja proglašenja radi previšnjom sankcijom providjeni hrvatski izvornik na skupnom saboru donešenoga zajedničkoga zak. čl. XVII. od god. 1876. „ob uzakonjenju državnoga ugovora sklopljenoga dne 7. prosinca 1875. sa savezom švajcarskim u pogledu naseljivanja."

Proglašenja radi na dnevni red.

9. Vaso Gjurgjević javlja, da nemože prije četvrtka doći bolesti radi. Prima se na znanje.

10. Narodni zastupnik Svetozar Kušević moli šestnedjeljni dopust — Dozvoljuje se.

11. Narodni zastupnik Poch podnaša svoju vjerodajnicu. Ide verif. odboru.

12. Narodni zast. Miroslav Špun-Strižić podnaša svoju vjerodajnicu. Ide verif. odboru.

13. Franjo pl. Žigrović-Pretočki dvorski savietnik u miru, prima na znanje izbor, s kojim je za člana hrvatsko-slavonsko-dalmatinskog suda kraljevinskoga izabran. Prima se na znanje.

14. Metel barun Ožegović prima sa zahvalom na znanje izbor, s kojim je izabran za člana hrvatsko-slavonsko-dalmatinskoga suda kraljevinskoga. Prima se na znanje.

15. Žitelji novoveški u Zagrebu mole, da se zagorska cesta preko zagrebačke gore u Bistricu što prije izvede. Ide peticionalnomu odboru.

16. Srbski narodno-crkveni školski savjet u Karlovcima moli, da se zemaljski zakon o ustrojstvu pučkih škola i preparandija reviziji podvrgne. Ide peticionalnomu odboru.

17. Pravoslavna crkveno-školska obćina orahovačka moli, da se školski zakon od 14. listopada 1874 promieni. Ide peticionalnomu odboru.

18. Pravoslavna crkveno-školska obćina u Irigu moli, da se njeke ustanove školskog zakona od 14. listopada 1874 promiene. Ide peticionalnomu odboru.

19. Skupština županije riečke pod 30. ožujka 1876. moli, da se $^3/_4$ od odkupnine propisane samo u području svake podžupanije upotriebe.

Ide peticionalnomu odboru.

20. Skupština županije riečke od 30. ožujka 1876. podnaša predstavku u pogledu ustrojenja jednog odsjeka za gospodarstvo kod kr. zemaljske vlade. Ide peticionalnomu odboru.

21. Predstojnik nutarnjih posala kr. zem. vlade javlja, da je Njeg. c. i kr. apoštolsko Veličanstvo imenovalo g. dra. Mariana Derenčina predstojnikom za pravosudje. Prima se burnim živio.

22. Vis. kr. zem. vlada predlaže na ustavnu razpravu osnovu zakona o izpravku i popunjenju gruntovnice i o sastavljanju gruntovničkih uložaka. Ide pravosudnomu odboru.

23. Vis. kr. zem. vlada predlaže na ustavnu razpravu osnovu odvjetničkog reda. Ide pravosudnom odboru.

24. Vis kr. zem. vlada predlaže osnovu zakona, kojom se rukovodstvo i uprava samostalnih kazniona izlučuje iz djelokruga odjela za unutarnje poslove i prelazi na odjel pravosudja. Ide mješovitomu odboru za pravosudje i unutarnje poslove zem. vlade.

25. Visoka kr. zem. vlada predlaže zakonsku osnovu zakona ob ustrojenju vieća za zemaljsku kulturu. Ide agrarnomu odboru.

26. Predsjednik moli, pošto se je g. dr. Derenčin zahvalio na članstvu odbora za pravosudje kao i onoga za unutarnju upravu, da visoka kuća izvoli odmah preduzeti izbor ove dvojice odbornika, pak je tajnim glasovanjem izabran u odbor za pravosudje Vaso Gjurgjević sa 42 glasa, a u odbor za unutarnje poslove dr. Jordan sa 39 glasova.

Pošto je predsjednik zamolio i pravosudni odbor i onaj za unutarnje poslove, da se što prije konstituira, zaključi sjednicu u $11^3/_4$ sati time, da će buduću sjednicu oglasiti svojim putem sa dnevnim redom: proglašenje zajedničkih zakona.

Steković v. r. **Krestić** v. r.

Predsjednik: Ima li kakova prigovora proti ovomu ovako sastavljenomu zapisniku?

(Neima.)

Prigovora neima, zapisnik se verificira.

Vis. sabore! Na ovaj vis. sabor stigli su sliedeći podnesci:

Svietli ban dostavlja izvornike zajedničkih zak. članaka od god. 1875. i to: zak. čl. XLVI. o porezu na žestu i na pečenje rakije; zak. čl. XLVII. o obćoj dohodarini i o preinaci zak. čl. XXIX. g. 1875.; zak. čl. XLVIII. o produljenju krieposti zak. čl. o zemljarini i inih izravnih porezih; zak. čl. XLIX. o zajmu od 80 milijuna for; zak. čl. L. o promjeni zak. čl. XI. god. 1868 o dohodarini od soli; LI. ob obskrbi vojničtva, pomoraca i domobranaca; zak. čl. LII. o niekojih pogodnostih za hrv.-slav. hipotekarne odkupnice; zak. čl. LIII. o kontingentu novaka za 1876. god.; zak. čl. LV. o proračunu za godinu 1876; zak. čl LVI. o medjunarodnoj brzojavnoj konvenciji; zak. čl. LVII. o uzakonjenju ministarskih izjava s Njemačkom o zaštiti trgovačkih muštra i maraka, napokon

*

Digitized by Google

zak. čl. LVIII. o promjeni niekojih ustanova zakona o metričkoj mjeri.

Svi ovi zak. čl. proglasiti će se, i proglašenja radi staviti na dnevni red.

Saborski odbor za unutarnje poslove izvješćuje, da si je za izvjestitelja izabrao dra. Jordana.

Uzima se na znanje.

Izbornici kotara vukovarskoga mole da se rieše naplate troška, koji je nastao za moljeno i odredjeno iztraživanje valjanosti izbora Parčetićeva. Ide odboru peticionalnomu.

Uznički stražari kod sudbenog stola u Zagrebu mole za poboljšanje plaće. Ide odboru peticionalnomu.

Uznički stražari kod sudb. stola u Vukovaru mole za povišenje beriva. Ide odboru peticionalnomu.

Uznički stražari kod sudb. stola u Belovaru mole takodjer za povišenje plaće. Molbenica ide odboru peticionalnomu.

Stražari uznički kod sudb. stola u Požegi mole za povišenje plaće. Ide odboru peticionalnomu.

Rieč ima gosp. zastupnik Mirko Hrvat, da stavi interpelaciju.

Mirko Hrvat: Vis. sabore! Premda bi ja vis. vladu morao pitati, jesu li uklonjene one zaprieke, koje tobože smetaju podpunomu sjedinjenju vojne krajine s materom zemljom; no obzirom na obstojeće okolnosti ograničujem interpelaciju moju samo na pitanje glede spojenja kralj. banskoga stola i stola sedmorice s odsjeci viših krajiških sudišta. Misli se, dapače razgovara se, da je tomu spojenju jedina zaprieka osoba generala Mollinary-a, koji da neizgubi u sudištih svoju moć i vlast, spojenju zaprieke stavlja. Da se okolnosti ove razjasne; da se vidi, tko da prieči izvedenje naročitoga zakona; da se izpuni želja i obećanje Njegova Veličanstva, uzimljem si slobodu staviti sliedeću interpelaciju na vis. vladu: (Čita.)

„S razloga, što čl. XIV. zak. od 19. lipnja 1872. godine o ustrojstvu pravosudja u hrv.-slav. Krajini odredjuje, da se c. kr. odsjeci krajiškoga banskoga stola i stola sedmorice imadu spojiti sa kr. hrv.-slav.-dalm. banskim stolom i stolom sedmorice, čim zakonitim putem predsjednik vrhovnoga sudišta postane neodvisnim od uprave i čim se zakonito izreće neodvisnost sudaca u smislu ustanova čl. IV—VIII spomenutoga zakona;

s razloga, što su u ovom dielu kraljevine naše jur početkom srpnja prošle godine stupili u život zakoni, kojimi se pravosudje od uprave u svih instancijah odjeljuje i sudcem ujamčuje ona neodvisnost, koju sudci u bivšoj Krajini na temelju gore navedenoga zakona uživaju;

s razloga, što je Njegovo Veličanstvo u previšnjem reskriptu, kojim je ovaj sabor otvorilo, izrično obećalo, da se imade provesti sjedinjenje viših sudišta;

s razloga, što pored svega toga, što su izpunjeni svi uvjeti, o kojih je visilo upitno sjedinjenje, isto nije jošte ni danas provedeno na materijalnu štetu bivše vojničke Krajine i na uštrb pravosudja u cieloj našoj domovini;

s razloga, što ako se nemože bivša Krajina odmah sa namišljenih nu u istinu neobstojećih razloga sjediniti s materom zemljom, to ipak nikakove neima zaprieke, da se bar viši sudovi spoje;

s razloga, što se glasa, da se zapovjedajući u bivšoj Krajini general Mollinary protivi tomu spojenju viših sudova i time nastoji osujetiti zakon i svetčanu kraljevsku rieč;

s razloga, što je dužnost naše vlade zahtievati, da se zakon i kraljevska rieč vrši, ter da se bar sjedinjenjem viših sudišta započme jednom utjelovljenje bivše Krajine materi zemlji;

s razloga, što bi krajiški provizorium morao jednom prestati, tim više, što je dokazano, da on nije u stanju izpuniti ono, što je u materijalnom interesu bivše Krajine istoj obećavao;

s razloga, što bivša Krajina nije ničija domena, a najmanje tudjih činovnika, koji nisu za vriedno pronašli, naučiti jezik naroda, koji iste uzdržava, stavljam na vis. vladu sliedeću interpelaciju:

1. Je li istina, da se zapovjedajući generel protivi sjedinjenju odsjeka viših krajiških sudišta s kr. banskim stolom i stolom sedmorice unatoč jasnoj ustanovi čl. XIV. zakona od 19. lipnja 1872. i kraljevskomu obećanju?

2. Ako je to istina, što je vis. vlada učinila, da se ukloni nezakoniti ovaj odpor zapovjedajućega generala?

3. Ako pako nije istina, zašto nije pomenuto sjedinjenje jurve izvedeno, i kada će u život stupiti?

Predsjednik: Interpelacija ova uvrstit će se u zapisnik i predati svietlomu banu.

Rieč ima g. dr. Makanec, da stavi interpelaciju.

Dr. **Milan Makanec**: Vis. sabore! Službena i poluslužbena glasila trans- i cislejtanska pronose svom ozbiljnošću viest, da će se uslied najnovije faze iztočnoga pokreta naša domovina staviti u obsadno stanje, a glasa se takodjer, da je u tom pogledu već sporazumak sa hrv. vladom postižen. Ovime označio sam i povod i predmet svoje interpelacije, koju stavljam u svoje, kano i u ime ostalih štov. članova opozicije.

Interpelacija moja nije odgovor na izvansaborsku provokaciju protivne mi stranke, nu iz obrazloženja ove interpelacije moći će svatko, komu je do toga stajalo, razabrati, što o tom pitanju i o njegovu povodu članovi opozicije sude. Priznati ćete, gospodo, da je ovo pitanje po naš narod od eminentne važnosti, a s toga se u našem saboru zašutiti niti može niti smije, i to niti onda, kad bi svietli ban na interpelaciju ovu odgovorio razpustom sabora. Svakako bolje da nebude sabora, nego da bude sabora, koji pako u ovo ozbiljno vrieme neshvaća svoje dužnosti!

Svietli ban odgovara saboru za svaku povredu ustavnosti, te za svaki čin ili propust, kojim bi se mogao oštetiti interes zemlje. Obsadno stanje, o kojem je govor, alteriralo bi bez dvojbe obstojeće upravne i sudbene organe u redovitoj njihovoj funkciji. Obsadno stanje bi

Digitized by Google

narod znamenito ograničilo u pravu sakupljanja i u porabi štampe; u obsadnom stanju bi i osobna sloboda svakoga pojedinca bila u većoj pogibelji, dočim se u obće niti nedadu predviditi sve one štetne posliedice, koje bi uslied takova stanja za naš narod i za cielu monarkiju nastati mogle. Mislim, da sam time predusreo pigovoru vis. predsjedničtva sabora, da ova interpelacija po svom predmetu nespada na ovaj vis. sabor i na odgovornost svietloga bana. Ako pak uzprkos tomu vlada ili njezina stranka uzme ovu moju interpelaciju za povod, da ovaj vis. sabor razpusti ili odgodi, to ja u ime opozicije odgovornost za taj eventualni novi atentat proti parlamentarizmu u Hrvatskoj svečano odbijam uz nadu, da će i naš narod razlikovati znati nevini povod od pravoga uzroka.

Pita se, tko želi obsadno stanje i zašto? Odkuda su ratni manifesti Srbije i Crnegore diplomatske milosrdne sestre turskoga bolestnika nemilo dirnule iz ugodna sna o blaženih posliedicah carigradske katastrofe; odkad je ciena turskih drž. papira spala na vriednost Andrássyevih reforma, odkad se i ledja Murata V. u najkraće vrieme svinuše pod teretom ugrabljene Abdul Azisove ostavine, sipaju peštanski i bečki moderni Muhamedanci potenciranim biesnilom jad i otrov na naš narod, nazivajuć ga buntovničkim i barbarskim, valjda za to, jer se nije znao uzvisiti do onoga stepena magjarsko-njemačke kulture, na kojem se humanitet posvjedočava podporom divljačtva, slobodoumnje pognjetavanjem borioca za slobodu, prosvjeta nastojanjem oko uzpostave osmanlijske divlje kulture. — Nezadovoljni time, da se austro-ugarski Slaveni naročito Hrvati i Srbi, u političkom i parlamentarnom obsadnom stanju nalaze, zahtievaju ti fanatični egoiste jošte to, da se naša zemlja u vojničko obsadno stanje stavi. Rado priznajem, da pokret na iztoku nalaže monarkiji našoj posebne dužnosti, te ju ovlašćuje na iznimne vojničke mjere, i meni nebi palo na um, tomu prigovarati, da je n. pr. povukla kordon uzduž granice bosanske, hercegovačke i srbske. A kao što monarkija na ovaj način vrši samo svoje pravo i dužnost, tako bi prekoračila granicu razboritosti i opreznosti, i vrlo povriedila dužnost naprama svojim vlastitim državljanom, ako bi slušala želje bečkih i peštanskih turkofila, te našu zemlju stavila u obsadno stanje.

Čim pako bečki i peštanski šoviniste opravdavaju takovu namjeru? Da li nerazložnom i za cielu monarkiju ubitačnom mržnjom proti Slavenom, naročito proti Srbom i Hrvatom?

Jesu li ustaše provocirali neprijateljstvo Austro-Ugarske, kad su započeli svetu borbu proti turskomu divljačtvu pod barjaci s napisom: „Živio hrvatski kralj Franjo Josip I!“

Čini se, da su baš ovi barjaci izazvali ogorčenost bečkih i peštanskih mučenika državljanske lojalnosti, koju su jedni manifestirali veliko-njemačkimi demonstracijami, drugi divnom podporom monarkije za vrieme pruskoga rata pod vodstvom tursko-magjarskoga generala Klapke.

Kakovu graju podigli bi bečki i magjarski Turci, kad bi naš narod ruskomu caru priredio doček, kano su ga austrijski Njemci u Solnogradu spremili caru Viljemu, iza toga, kad je njegova vojska porazila austr. monarkiju? — Jesu li Srbija i Crnagora navjestile rat, ili su Srbi god. 1848. pod vodstvom Knićanina pritekli Austriji u pomoć, kad je ovoj magjarska i njemačka lojalnost opielo spremala? — Po kojem moralu, po kakovoj logici, po kojoj ustanovi umnoga i medjunarodnoga prava može monarkija južne Slavene sbog toga smatrati svojimi neprijatelji, jer se bore za sveta prava čovječnosti, slobode i prosvjete! Valjda s toga, što je Turska našoj monarkiji najviše jada zadavala, i što su Hrvati i Srbi kao „antemurale Christianorum“ u borbi proti divljačtvu turskom najviše krvi prolijali i najteže žrtve doprinašali; ili pako s toga, što je turska raja, što su Srbi i Crnogorci krv od naše krvi, što nastoje, da u našem susjedstvu mjesto azijatsko-barbarskih nastanu europsko-kulturni odnošaji?

Krasna morala u ovoj logici!? Što je pako Hrvatska sagriešila za vrieme iztočnoga ustanka? — Da se odgovori na to pitanje, treba razlikovati službenu i neslužbenu Hrvatsku.

Službenu Hrvatsku reprezentuje vlada i sabor. Naš sabor, oprosti mu bože griehe, odkloni moj umjereni zahtjev, da iz vlastitih dohodaka ove kraljevine opredieli svotu od 100 for. (Izpravljajući glasovi 100.000 for!) za podporu u naše krajeve pribjegle ustaške sirotčadi. Naš je sabor — odnosno njegova većina — podnašao s najvećom strpljivosti magjarske navale na našu autonomiju, na naš ugled i na naše najsvetije narodne i gospodarstvene interese, naši su zastupnici na peštanskom saboru podupirali peštansku vladu.

Naši zastupnici ni poslie u delegacijah nisu znali ništa proti tomu govoriti, kad je n. pr. peštanska vlada podsjekla slovačkoj braći koren nar. kulture, ili kad je toli neprijateljski postupala proti našoj braći preko Save, — sve to upravo na povredu naše časti . . .

Predsjednik: Molim gosp. govornika, neka s većim počitovanjem govori o članovih ove vis. kuće.

Dr. **Milan Makanec:** Molim s pozivom na poslovnik . . .

Predsjednik: To se bar nemože zahtievati od mene, da bi njemu što takova govoriti dopustio.

Dr. **Milan Makanec** (nastavlja): Većina našega sabora dakle, ako i jest narod naš stavila u obsadno stanje u parlamentarnom pogledu, ipak nije provocirala ugarske državnike, da Hrvatsku stave u vojničko obsadno stanje.

Naša vlada, je li ona sagriešila? Svietli ban zaprietio je razpustom sabora, kad bi koji član od opozicije samo pisnuo o iztoč. pitanju; on je takodjer svečano odklonio

Digitized by Google

i posredovanje u humanitarnih i zdravstvenih obzirih. Naša vlada zatvarala je posve nevine dopisnike ruskih novina, vršeć pokorno sve naloge ugarske drž. policije. Naša vlada nije se ni onda micala, kad su turski nizami i bašibozuci ubijali sinove ove zemlje ovkraj Save.

Kamo sreće, da bi narod hrvatski u tom pogledu sa svojom vladom toli zadovoljan biti mogao, kano to mogu biti s njihovoga stanovišta bečki i peštanski turkofili glede njezina djelovanja ili nedjelovanja.

Dakle službena Hrvatska nije baš ničim provocirala viku i graju magjarskih i njemačkih turkofila, te nebi niti mogla mlitavijom biti, kad bi se isti mjesto naše jednokrvne braće ticao Tunguza i Hotentota.

Kako neslužbena Hrvatska? Ova pratila je svetu borbu krsta i čovječnosti proti koranu i divljačtvu najvrućom simpatijom, i takodjer po mogućnosti sakupljala dobrovoljne prineske za stradajuću braću. A u tom pogledu bila je neslužbena Hrvatska u podpunom skladu sa čitavom neslužbenom Europom, osim magjarskih i njemačkih modernih Muhamedanaca! Zar Hrvatskoj u tom pogledu nije dozvoljeno, što je dozvoljeno n. pr. Francezkoj, Italiji, Englezkoj? Zar su austrijski Njemci mirne duše pratili njemačke zastave u njemačko-francezkom ratu? Zar nisu monarkiji javno i bez okolišanja odkazivali vjernost i prijateljstvo, kad bi htjela pomisliti na osvetu Sadove ili Kraljeva Gradca? — A jesu li tada lojalni Njemci i hiperlojalni Magjari zahtievali, da se Solnogradska, Voralberžka i druge stave pod obsadno stanje?

Neslužbena Hrvatska zahtievala je s početka, da bi naša monarkija pritekla boriocem za slobodu i krst u pomoć; ona je željela, neka one predjele austro-ugarska monarkija oslobodi i Hrvatskoj kraljevini pridruži. Neslužbena Hrvatska vodila je naime o tom ovo umovanje:

Vladajuća dinastija i austro-ugarska monarkija uživa danas glavna državna prerogativa te sva majestetna prava naše domovine. Ova pak prava nalažu njima sve one dužnosti, koje bi nadležale Hrvatskoj kraljevini, da je ona suverena.

Kad bi monarkija ove dužnosti u zastupanju naše hrv. kraljevine vršila, izpunila bi ona samo zaprisegnuta obećanja slavnih predšastnika Nj. Veličanstva sadanjega vladara, — a time bi sebi ne manju uslugu učinila, nego li kraljevini Hrvatskoj.

Je li taj zahtiev možda veleizdaja proti dinastiji ili veleizdaja proti našoj monarkiji? Doista nije, jerbo se on osniva na virtualnih pravih kraljevine i na dobro shvaćenom interesu vladajuće dinastije i ciele monarkije.

A kakav su razlog bečki i peštanski turkofili proti tomu zahtjevu navadjali? Samo ovaj, da bi se ovim načinom slavenski elemenat naše monarkije ojačao. Jesu li austr. Niemci odvraćali monarkiju od rata Šlezvig-holštajnskoga, ili su zahtievali intervenciju monarkije kao neodklonivu dužnost njezinu?

Kad je neslužbena Hrvatska stavila taj zahtjev, bila je osvjedočena, da taj stoji u skladu sa željom i voljom dotičnoga pučanstva, koje je od austro-ugarske monarkije izčekivalo oslobodjenje, jer je Srbija predugo oklievala. — Grof Andrásy zamisli si, što bi učinio, da si obveže i krst i polumjesec, a da nepomogne ni jednomu ni drugomu; iz toga su proiztekle njegove poznate reforme.

Grof Andrásy nije kao ministar ukupne monarkije zaboravio na svoje madjarsko poreklo. — Posliedice toga pojaviše se skoro. Reforme Andrásyjeve nisu prijale ni krstu ni polumjesecu, a sagriešile jedino proti krstu.

Na mjesto prijašnje dvoličnosti stupile su energične mjere proti ustašem; a usljed toga je dakako u ustaških krugovih nestajalo simpatija za našu monarkiju, od kuda ih je led bio, mjesto da ih sunce grije.

Dandanas stavljaju Hercegovci i Bošnjaci sve svoje nade u Srbiju, Crnugoru i Rusiju; dandanas nestoji zahtjev neslužbene Hrvatske u skladu sa željom i mnienjem napomenutoga pučanstva, nego danas bilježi monarkija opet novi jedan kobni „prekasno.“ Neslužbena Hrvatska, sažaljuje to s jedne strane, a tješi se s druge strane nadom, da će Srbija i Crnogora izpuniti glavni zahtjev neslužbene Hrvatske t. j. da će Bosnu i Hercegovinu osloboditi.

Ovo je vruća želja neslužbene Hrvatske, koja za volju slobode svoje braće preko Save s velikom resignacijom zaboravlja na virtualna svoja prava i na specifično hrvatske interese, ako i nije voljna, da ove interese ikada podredi specifično srbskim interesom.

Neslužbena Hrvatska nada se, da će, ako ne kriepost, a ono griesi, ako ne državna uvidjavnost, a ono potreba, ako ne Srbija a ono Crnogora i Bugarska oživiti ideju Jugoslavenstva, koja za neslužbenu Hrvatsku, a po svoj prilici i za neslužbenu Bugarsku i Slovensku znači ideju sloge i pravednosti, ideju vjerske i narodnostne snosivosti, ideju napredka i prave slobode bez gospodarstva s jedne, bez kmetstva s druge strane. Oslobodjena Bosna i Hercegovina, pobjedonosna Srbija i Crnogora trebati će dugotrajna mira, da izlieče težke rane 400-godišnjega robstva, da izlieče težke napore i jade ovoga rata, te se jamačno kroz dugo vrieme neće upuštati u ratne konspiracije proti Austro-Ugarskoj; a ova će imati svakako dosta vremena da prijaznom politikom i prijaznim susjedovanjem opet steče povjerenje i simpatiju onih krajeva, koju su simpatiju energični i nesposobni državnici lahkoumno zaigrali.

Službena Hrvatska biti će i naprama pobjedonosnoj Srbiji svezanih ruku, odvisna od državne politike ukupne monarkije; nu od ove zavisiti će jedino, da li će Hrvatskoj nametnuta biti uloga jugoslavenske Lombardije.

Neslužbena Hrvatska neće zaboraviti, da joj Austro-Ugarska glavne uvjete procvata i zadovoljstva pružiti može, nu jao Austro-Ugarskoj, ako ona na ovu istinu zaboravi. — Naravni zakoni sliede bezobzirno svoj tek, a s istih uzroka nastaju iste posliedice.

Nikada pako neće neslužbena Hrvatska naprama braći

Digitized by Google

preko Save prihvatiti politiku, kakvu su austr. Poljaci žalibože do najnovijega vremena na vlastitu štetu ostalih Slavena vodili; jošte manje će se službena Hrvatska zavesti na ulogu Brankovića na veliko.

Podlegnu li pak, što bože sačuvaj, Srbija i Crnogora, tada će neslužbena Hrvatska ponoviti svoj izvorni zahtjev na dinastiju i monarkiju, ona će se tada opet sjetiti virtualnih prava ove kraljevine, tada će i Austro-Ugarskoj biti pružena sgoda, da popravi što su državnici pokvarili.

Ni neslužbena Hrvatska nesnuje dakle niti neprijateljstva niti urote proti cielokupnoj monarkiji, a ona takodjer nezahtieva od Austro-Ugarske drugo, van da se strogo drži principa neutraliteta. Dužnosti, koje taj princip monarkiji nalaže, štovati će i neslužbena Hrvatska; a taj princip nezahtieva ni najmanje, da se neslužbena Hrvatska odreče vršenja dužnosti, koje nalaže čovječnost i bratska sućut.

Dakle i neslužbena Hrvatska nije dalá nikakvoga povoda, da se napomenuto stanje uvede, te bi ona s toga ovo stanje smatrala pukom provokacijom i uvredljivom manifestacijom nepovjerenja.

Kakovu garanciju imali bi sinovi naše zemlje pod obsadnim stanjem za osobnu slobodu, kad vidimo, da se u susjednoj radi velike slobode i ustavnosti toli proslavljenoj Ugarskoj odlični zastupnici flagrantnom povriedom zostupničkoga imuniteta vode iz kreveta u peštanske zatvore, te kad je u Dalmaciji nastupilo bezvladje za volju bezprimjerne drzovitosti i taštine jednoga čovjeka?

Ja nevjerujem, da je svietli ban na naglašeno iznimno stanje privolio, nevjerujem s toga, jer je svietli ban ovomu vis. saboru i cielomu narodu odgovoran, te jamačno znade, da mu hrvatski narod ovu privolu nikada zaboraviti, nikada oprostiti nebi mogao.

Da pako svietlomu banu pružim sgodu, da pučanstvo hrvatske kraljevine jasnim odgovorcm na moju interpelaciju umiri, stavljam sporazumno sa svojimi drugovi na svietloga bana sliedeću interpelaciju:

(Čita.)

„Povodom magjarskimi i bečkimi poluslužbenimi glasili donešene viesti, koja sa strane službene u Hrvatskoj dementirana nije, da se kani u Hrvatskoj proglasiti obsadno stanje, čast nam je svietloga bana upitati:

Da li je istinita viest, da se povodom iztočnih zamršaja kani u Hrvatskoj zavesti obsadno stanje?

Da li je svietli ban u mjerodavnih krugovih o tom izjavio svoje mnienje i kakovo?

Dr. M. Makanec, samoborski zastupnik; Buratti; Folnegović; Domjanić; Stevan Popović.“

Predsjednik: Interpelacija ova uvrstit će se u zapisnik i predati svietlomu banu. — Rieč ima gosp. zast. Folnegović, da stavi interpelaciju.

Franjo Folnegović: Vis. kućo! Stvar, koju sam nakan pred ovom vis. kućom na vidjelo iznieti u formi interpelacije (jerbo žalibože nije moguće naći dovoljan broj podpisa, da bi ju u formi predloga potaknuo), sama je po sebi tako jasna i toliko se je puta razpravljala to u javnih listovih, to u saboru, da mi se čini suvišno, istu ma ičim komentirati. Neka si svatko vadi o njoj komentar iz duše i razuma svoga. Interpelacija glasi ovako: (čita.)

„S razloga, što se kraljevini Hrvatskoj pravo na njezinu cjelovitost svestrano priznaje, dapače glasom §. 65. ug.-hrv. nagodbe od g. 1868. sa ugarske strane obriče nastojati o tom, da se ista oživotvori; s razloga, što je cjelovitost kraljevine Hrvatske životna potreba za ovu kraljevinu toli s narodnoga, koli s narodno-gospodarstvenoga gledišta;

s razloga, što je vladajuća u Hrvatskoj stranka jedino time stekla u narodu većinu i tako omogućila Preuzvišenosti Vašoj zasjesti na bansku stolicu, što je narodu svetčano obrekla cjelovitost kraljevine Hrvatske;

s razloga. jer se prigodom nastaloga znamenitoga pokreta u našoj blizini nesumljivo opaža, da oni isti muževi, koji stoječ na čelu vladavine austro-ugarske, premda su god. 1848. sami oružjem vojevali za neodvisnost svoje otačbine, danas ipak jednako zakonitu, a nuždom daleko jače opravdanu borbu naših suplemenika ne samo neodobravaju, nego joj se svom snagom opiru, — nemogu s identičnih razloga imati nakane, zadovoljiti zadanomu u hrv.-ugar. nagodi obećanju Ugarske, da pomogne Hrvatskoj oživotvoriti njezinu cjelovitost;

s razloga, što se iz postupka ugarske vlade u pitanju sjedinjenja hrvatske Krajine, u pitanju riečkom kao i medjumurskom očito opaža, da ona nikakove ozbiljnosti neposvećuje Hrvatskoj nagodom zadanomu obećanju; s razloga, što se prigodom krunisanja krunom sv. Stjepana Njegovo Veličanstvo svetčano zavjrilo i virtualna prava ovih kraljevina nenapuštati, — čast mi je Preuzvišenost Vašu, kao bana kraljevina Dalmacije, Hrvatske i Slavonije, zapitati:

1. Što je krivo, da pitanje o cjelovitosti kraljevine Hrvatske tečajem ciele vladavine Vaše Preuzvišenosti nimalo uznapredovalo nije, naročito zašto se mogla ugarska Krajina spojiti s Ugarskom, a hrvatska Krajina ne s hrvatskom kraljevinom?

2. Smatra li Preuzvišenost Vaša, da je obzirom na vele vjerojatnu promjenu status quo-a u Turskoj bezuvjetno nuždno odmah sva zakonita sredstva pokušati, da se zadovolji životnoj potrebi našega naroda te zemljištna cjelovitost Hrvatske izkrisi.

3. Ako se možebitnomu nastojanju Preuzvišenosti Vaše u tom predmetu sadanja ugarska vlada nije odazvala onom pripravnošću, kakova se od nje punim pravom na temelju §. 65. ugarsko-hrvatske nagode od 1868. godine zahtievati mora, pače ako se ona opire takovu nastojanju (što se gledom na njezine čine vidi vrlo vjerojatno), smatra li Preuzvišenost Vaša kao prvi dostojanstvenik kraljevine Hrvatske, te glava njezine parlamentarne vlade, da se

Digitized by Google

slaže s dužnošću Vašom, s čašću i interesi domovine, ako takovu vladu svojim odlučujućim uplivom nad Hrvatskom pomažete uzdržavati?

Napokon:

4. Je li Preuzvišenost Vaša kao ban kraljevine Hrvatske i Slavonije upozorila svietlu krunu na virtualna prava ove kraljevine i na pogibelj, da će ista vjerojatnim i opravdanim uspjehom srbsko-crnogorske vojne izgubiti svaki temelj pravičnosti. Ako jest, kojim uspjehom? Ako nije, s kojega razloga?"

(Na galeriji aplaudovanje.)

Predsjednik: §. 70. poslovnika saborskoga glasi: (čita) „Obćinstvu na galerijah zabranjeno je pod prietnjom ustanovljenom u §. 69. izjavljati govornikom saborskim svoju dopadnost ili nedopadnost." Ja gospodu na galeriji upozorujem, neka se ustanova ovoga §-a. drže, jer ako se to još jedanput sbije, morati ću dati galeriju izprazniti.

Interpelacija g. zast. Folnegovića staviti će se u zapisnik i predati svietlomu banu.

Prelazi se na dnevni red; proglašenje zajedničkih zakonskih članaka.

Bilježnik **Jovan Steković** (čita dotične zak. članke).

Predsjednik: Ovime je za danas dnevni red izcrpljen. Dnevni red buduće sjednice sastojati će u proglašenju nekojih zajedničkih zakona, kojim smo proglašenje odlučili, zatim će se možda i koja zak. osnova u pretres uzeti. Čast mi je javiti, da pravosudni odbor onom revnošću, koju važnost toga predmeta zahtieva, radi, i skoro će biti u stanju dotično izvjesće priobćiti visokomu saboru.

Ja današnju sjednicu dižem a buduću ureći ću po potrebi i mogućnosti.

(12 sati.)

Digitized by Google

Dvadeset i prva saborska sjednica,

držana dne 13. srpnja 1876. u 11 sati pod predsjedničtvom saborskoga predsjednika g. Nikole Krestića.

Sadržaj: Zapisnik prošle sjednice. — Svietli ban predaje na ustavno razpravljanje osnovu zak. o promjeni zadruž. zak. od 8. lipnja 1871. i osnovu zak o preustrojstvu gospodarskoga i šumarskoga učilišta u Križevcih. — Podnesci. — Interpelacija dra. Makanca glede utjelovljenja hrv.-slav. Krajine. — Dnevni red: Čitanje nekojih zajed. zak. članaka.

(11 ¼ sati.)

Predsjednik: (Pozvoni.) Sjednica počimlje. Molim g. bilježnika, da pročita zapisnik prošle saborske sjednice.

Bilježnik dr. **Gjurgjević** (čita):

Zapisnik

XX. sjednice sabora kraljevina Dalmacije, Hrvatske i Slavonije, držane dne 8. srpnja 1876. godine pod predsjedničtvom gospodina Nikole Krestića u glavnom gradu Zagrebu u prisutnosti 46 članova.

Od vlade prisutna presvietla gospoda: Živković, dr. Derenčin i dr. Muhić.

Predsjednik otvori sjednicu u 11 sati prije podne i pročitan je zapisnik posljednje sjednice, koji je bez primjetbe ovjerovljen; zatim priobćuje predsjednik sliedeće prispjele podneske:

1. (155 sab.) Svietli ban dostavlja proglašenja radi previšnjom sankcijom providjene hrvatske izvornike zajedničkih zakonskih članaka i to:

1) Zak. članak XLVI. o preotegnuću §. 89. zakona i propisâ o porezu na žestu, slovećega o oprostu od poreza pečenju rakije na svekolike stanovnike provincializirane banatske krajine i titeljskoga bataljuna 1. siečnjem godine 1876.

2) Zak. čl. XLVII. od god. 1875. ob obćem dohodarinskom prirezu i o preinaci njekih naredaba zak. čl. XXIX. god. 1875.

3) Zak. čl. XLVIII. od god. 1875. o produljenju krieposti zak. čl. slovećega o zemljarini, valjanih dielovih zak. članaka slovećih o dohodarini i o osobnoj tecevinarini, kano i zak. članaka slovećih o porezu na slador, o potrošarini od vina i mesa i o dohodcih duhana.

4) Zak. čl. XLIX. od god. 1875. o prihodnjačkom zajmu od 80 milijuna for. a. vr.

5) Zak. čl. L. od god. 1875. o preinaci njekojih ustanova zak. članka XI. od god. 1868. i propisih o dohodarstvu soli.

6) Zak. članak LI. od god. 1875. o vojničkoj obskrbi osoba zajedničke vojske (bojnoga pomorstva) i kr. ug. domobranstva.

7) Zak. članak LII. od god. 1875. o njekojih pogodovinah za hrv.-slav. hipotekarne odkupnice.

8) Zak. članak LIII. od god. 1875. u predmetu dozvoljenja kontingenta novaka i doknadnih pričuvnika, koj se u smislu zak. članka XL. od god. 1868. i XXXVII. od god. 1873. ima staviti god. 1876., napokon

9) Zak. članak LV. o proračunu za god. 1876.

2. (174 sab.) Kr. zem. vlada dostavlja proglašenja radi previšnjom sankcijom providjene hrvatske izvornike na zajedničkom saboru donešenih zajedničkih zakonskih članaka i to:

1) zak. članak LVI. od god. 1875. tičućeg se dne 22. srpnja p. g. sklopljene internacionalne brzojavne konvencije, zatim

2) zak. članak LVII. od god. 1875. tičućeg se uzakonjenja ministarske izjave, izmienjene zaštite tvarničnih i trgovačkih biljega zaštitnih, napokon

3) zak. članak LVIII. od god. 1875. tičućega se preinake §. 16. VIII. zak. članka od god. 1874., glasećega o uvedenju metričke mjere, potvrdjenih 28. prosinca 1875.

Stavit će se proglašenja radi na dnevni red.

3. (180 sab.) Uznički stražari kr. sudbenog stola u Zagrebu mole poboljšanje plaće.

4. (175 sab.) Isto mole i stražari sudbenog stola požežkoga.

Digitized by Google

5. (177 sab.) Zatim isto tako sudb. stola vukovarskoga.

6. (176 sab.) Napokon i stražari uza sudb. stola belovarskoga.

Sve ove molbe dostavljaju se peticionalnomu odboru.

7. (179 sab.) Saborski odbor za unutarnje poslove kr. zemaljske vlade javlja, da si je izvjestiteljem izabrao dra. Antuna Jordana.

Uzima se na znanje.

8. (181 sab.) Molba izbornika kotara vukovarskoga, da se oslobode troškova nastalih s iztrage o pravilnosti izbora zastupnika Aleksandra Parčetića.

Upućuje se peticionalnomu odboru.

9. (182 sab.) Narodni zastupnik Mirko Hrvat stavlja na kr. zem. vladu sliedeću interpelaciju:

1) Je li istina, da se zapovjedajući gjeneral protivi sjedinjenju odsjekâ višjih krajiških sudišta sa kr. banskim stolom i stolom sedmorice unatoč jasnoj ustanovi čl. XIV. zakona od 19. lipnja 1872. i kraljevskomu obećanju.

2) Ako je to istina, što je vis. vlada učinila, da se ukloni nezakoniti ovaj odpor zapovjedajućeg gjenerala?

3) Ako pako nije istina, zašto nije pomenuto sjedinjenje jurve izvedeno i kada će u život stupiti?

10. (183 sab.) Zatim stavljaju zastupnik samoborski dr. Milan Makanec i drugovi na preuzvišenoga gosp. bana sliedeću interpelaciju:

Da li je istinita viest, da se povodom iztočnih zamršaja kani u Hrvatskoj zavesti obsadno stanje?

Da li je svietli ban u mjerodavnih krugovih o tom izjavio svoje mnienje i kakvo? i

11. (184 sab.) zastupnik kotara zagrebačkoga Franjo Folnegović stavlja ovu interpelaciju:

1) Što je krivo, da pitanje o cjelovitosti kraljevine Hrvatske tečajem ciele vladavine Vaše Preuzvišenosti ni malo nije uznapredovalo i naročito: zašto se mogla Ugarska krajina spojiti s Ugarskom, a Hrvatska krajina ne sa Hrvatskom kraljevinom?

2) Smatra li Preuzvišžnost Vaša, da je obzirom na velevjerojatnu promjenu status quoa u Turskoj bezuvjetno nuždno, odmah sva zakonita sredstva pokušati, da se zadovolji životnoj potrebi našega naroda, te zemljištna cjelovitost Hrvatske uzkrisi.

3) Ako se možebitnom nastojanju Preuzvišenosti Vaše u tom predmetu sadanja ugarska vlada nije odazvala onom pripravnošću, kakova se od nje punim pravom na temelju §. 65. ugarsko-hrvatske nagode od god. 1868. zahtjevati mora, pače ako se ona opire takovomu nastojanju (što se gledom na njezine čine vidi vrlo vjerojatno); smatra li Preuzvišenost Vaša, kao prvi dostojanstvenik kraljevine Hrvatske, te glava njezine parlamentarne vlade, da se slaže s dužnošću Vašom, s čašću i interesi domovine, ako takovu vladu svojim odlučujućim uplivom nad Hrvatskom pomažete podržavati? napokon

4) Je li Preuzvišenost Vaša kao ban kraljevine Dalmacije, Hrvatske i Slavonije upozorio svietlu krunu na virtualna prava ove kraljevine i na pogibelj, da će ista vjerojatnim i opravdanim uspjehom srbsko-crnogorske vojne izgubiti svaki temelj pravičnosti. Ako jest, kojim uspjehom? Ako nije, s kojega razloga?

Sve tri interpelacije dostavit će se preuzvišenomu g. banu. Čitani su zatim na dnevni red stavljeni i previšnjom sankcijom providjeni hrvatski izvornici zajedničkih zakonskih članaka i to:

Zakonski članak XXIII. o produljenju krieposti i o preinaci njekih naredaba zak. članka XXIII. god. 1868. slovećeg o kućarini.

Zakonski članak XXVI. o porezu od služinčadi, od biljara, od prostorija za igre, od kola i konja.

Zakonski članak XXXVIII. o uzakonjenju državnoga ugovora, sklopljenoga dne 15. listopada 1874. s Ruskom, u predmetu zamjenita izručivanja običnih zločinaca.

Zakonski članak XLII. u pogledu gradjenja velikošuranjsko-njitranske željeznice drugoga reda.

Zakonski članak XLIII. o koncesioniranju tótmegjerveliko-šurjanske željeznice drugoga reda.

Zakonski članak XLIV. u pogledu gradjenja aradskokörös-dolinske željeznice drugoga reda.

Zakonski članak XLV. o uredjenju lebdećih poslova ugarske sjevero-iztočne i nyiregyhaz-ungvarske željeznice.

Zakonski članak XXX. o privremenom oporezovanju šuma, koje leže u području razvojačenih krajiških pukovnija, varaždinsko-gjurgjevačke i varaždinsko-križevačke, te koje su bile dosele proste od poreza.

Zakonski članak XXXIII. o državnom proračunu za godinu 1875.

Zakonski članak XL. u pogledu povišenja državne garancije za prvu ugarsko-galičku željeznicu i o preinačenju §. 3. zak. članka XXIII. od god. 1873.

Zakonski članak XLI. o eventualnom poravnanju odštetnih zahtjeva podignutih proti državi povodom gradjenja željeznica, kao i o onih investicijah, potrebitih na željeznicah, uživajućih državnu garanciju.

Zakonski članak I. od god. 1876. ob odkupu jednoga diela erarskih doznaka izdanih na temelju zak. članaka XXXIII. od god. 1873. i XIV. od god. 1874.

Zakonski članak II. od god. 1876. tičući se uzakonjenja internacionalnoga ugovora, sklopljenoga u Parizu dne 20. svibnja god. 1875. glede metričke mjere.

Zakonski članak IV. od god. 1876. o preinaci zak. članka XIV. od god. 1868. slovećega o dohodarstvu duhana i njekojih u krieposti postojećih ustanova, propisa o dohodarstvu duhana.

Zak. članak IX. o prenapravi trnavsko-seredske konjske željeznice na parovoznu željeznicu.

Zak. članak X. o preinačenju, odnosno nadopunjenju njekih ustanova dozvoljene izprave željeznice banrevsko-nadaždske, dozvoljene zak. čl. XXXII. od god. 1870.

Digitized by Google

Zak. članak XI. o preuzeću po državi onih prvenstvenih obveznica, koje će državnu garanciju faktično uživajuća željeznička družtva izdati na temelju §. 2. zak. članka XLI. od god. 1875.

Zakonski članak XV. od god. 1876 o rukovanju javnih poreza.

Zakonski članak XVII. od god. 1876. o uzakonjenju državnoga ugovora sklopljenoga dne 7. prosinca 1875. sa savezom švajcarskim u pogledu naseljivanja.

Poslje toga, pošto je predsjednik na dnevni red buduće sjednice proglašenje zajedničkih zakonâ stavio, zaključi sjednicu u 12 sati s tim, da će buduću uredi običnim načinom.

Vaso Gjurgjević, v. r. bilježnik. **Krestić**, v. r. predsjednik.

Predsjednik: Ima li kakova prigovora proti ovomu ovako sastavljenomu zapisniku?

(Neima).

Prigovora neima, zapisnik se verificira.

Ivan Mažuranić (naprama predsjedničtvu): Ja bi molio za rieč.

Predsjednik: Rieč ima svietli ban.

Ivan Mažuranić: Štovana kućo! Poznato je vis. kući, da je u vojnoj Krajini vriedio dosada zadružni zakon od 8. lipnja god. 1871. Načelo ovoga zakona razlikuje se u njekojih bitnih točkah od zakona, koji valja u provincijalnoj Hrvatskoj i Slavoniji. Toga radi, da se pospješi koliko moguće jednakost pravna, poimence u načelnom smjeru glede zadruga, bila je moja briga, dogovoriti se sa vis. vladom krajiškom u tu svrhu, da se načini zakon, koji odgovara i načelom zakona, koji valja u provincijalu. Budući se pako sporazumljenje nije moglo postići, zato sam pronašao za potrebno, da se od strane hrvatske vlade Njeg. Veličanstvu predloži, da se smije načiniti zakon, kojega načela i onomu koji valja u Krajini, i onomu koji valja u provincijalu odgovaraju. Svietla kruna je u to privolila. I tako imam ja čast postaviti na stol ove štovane kuće malu osnovu zakona, koja nosi naslov: „Osnova zakona, kojim se preinačuju nekoje ustanove o zadružnih odnošajih sadržanih u zakonu od 8. lipnja 1871. o promjeni njekojih administrativnih odredaba u vojnoj Krajini, valjan za utjelovljene dielove razvojačene Krajine“, te molim, da ju štovana kuća izvoli uzeti u ustavno pretresivanje.

Tako stavljam i jednu i drugu zak. osnovu, naime „osnovu zakona o preustrojstvu škole gospodarsko-šumarske u Križevcih“ na stol ove štovane kuće. Mislio sam, da će biti potrebno, da se ovo gospodarsko-šumarsko učilište postavi na temelj, koji odgovara stanju sličnih učilišta, i radi toga postigao sam od Njeg. Veličanstva dozvolu, da ju smijem predložiti; ovime ju dakle predlažem na ustavno pretresivanje. Naslov joj glasi: (čita) „Osnova zakona o preustrojstvu gospodarskoga i šumarskoga učilišta u Križevcih.“

Molim da obje zak. osnove štov. kuća izvoli uzeti na ustavno pretresivanje.

Predsjednik: Vis. sabore! Ja mislim, da bi se ova osnova zakona, koja radi o modifikaciji njekojih ustanova zadružnog krajiškog zakona, imala predati odboru za nutarnju upravu zemaljsku, sdruženu sa odborom agrarnim. — Ako je vis. kuća s menom sporazumna, imati će o tom viećati oba odbora. (Prima se.)

Zatim osnova zakona o preustrojstvu učilišta u Križevcih imala bi se predati odboru za nastavu i zajedno odboru agrarnomu. Ako je vis. kuća sporazumna, pretresivati će ovu osnovu oba odbora.

(Prima se).

Vis. sabore! Na ovaj vis. sabor stigli su sliedeći podnesci:

Saborski pravosudni odbor izvješćuje ob osnovi zakona o sastavljanju gruntovničkih uložaka. — Stavit će se na dnevni red.

Sjedinjeni odbori, upravni i pravosudni, izvješćuju ob osnovi zakona, kojom se rukovodstvo i uprava samostalnih kazniona izlučuje iz djelokruga odjela za unutarnje poslove hrvatsko-slavonsko-dalmatinske zemaljske vlade, ter predaje pravosudnomu odjelu iste vlade. — Staviti će se na dnevni red.

Saborski verifikacionalni odbor predaje svoje izvješće, kojim predlaže, da se izbori gosp. Poha za kotar čazmanski i gosp. Miroslava Špuna Strižića za grad Požegu ovjerove. — Staviti će se na dnevni red.

Isti odbor predlaže takodjer, neka se zaključak stvori, da vlada prama ustanovam izbornoga zakona načini obrazac zapisnika za izborni čin te neka taj obrazac priobći u sve izborne kotare. — Staviti će se takodjer na dnevni red.

Predsjedničtvo sabora predlaže proračun saborskih troškova.

Predaje se odboru za budget.

Dr. Stjepan Dimitrijević, izabran u kotaru rumskom, predaje svoju vjerodajnicu. — Ide odboru verifikacionalnomu. — Čast mi je zajedno javiti, da je gosp. dr. Dimitrijević već zauzeo svoje zastupničko mjesto.

Gosp. zastupnik Pust moli tronedjeljni dopust. — Neka se izjavi vis. kuća, da li mu se dozvoljava.

(Dozvoljava se.)

Dopust mu je dakle podieljen.

Molba desetnika uzničke straže kod zagrebačkoga sudb. stola u ime svoje i u ime svojih drugova za povišenje plaće. — Ide odboru peticionalnomu.

Stjepan Zorac, Franjo Rugović i Marko Skender, saborski pisari, mole za podieljenje podpore u svrhu nabavljenja zimskog odjela.

Gjuro Kamenar: Ja bi predložio, da se ove molbe odstupe vis. saborskomu predsjedničtvu na riešenje.

(Prima se.)

Digitized by Google

Predsjednik: Dakle ove se molbe odstupljuju predsjedničtvu riešenja radi.

Podvornik saborski moli za podporu.

Gjuro Kamenar: Predlažem isto.

Predsjednik: Odstupljuje se predsjedničtvu riešenja radi.

Rieč ima gosp. zastupnik dr. Makanec, da stavi interpelaciju.

Dr. **Milan Makanec:** Vis. sabore! Štovani član visoke ove kuće gosp. Mirko Hrvat stavio je u posliednjoj sjednici interpelaciju na svietloga bana, koja se tiče sdruženja viših krajiških sudova sa kr. banskim stolom i sa kralj. stolom sedmorice. Po mom mnienju manjka u toj interpelaciji glavno pitanje, a to je pitanje, o riešenju kojega zavisi, da li je svietli ban, kao ustavni ban trojedne kraljevine, poduzeo u tom pogledu korake, koje mu isti njegov stališ nalaže.

Štovani član ovoga vis. sabora gosp. Hrvat smatra, da je jedina zaprieka spojenju viših krajiških sudova časti- i vlastihleplje preuzv. gosp. zapovjedajućega generala Mollinary-a.

Ja, gospodo, ovo mnienje ne dielim, te ću kao branilac preuzv. gosp. generala u tom pogledu pred vis. sabor stupiti. Osobni mi naime interesi gosp. Mollinary-a nisu poznati, i mislim da gosp. Mirko Hrvat o osobi zapovjedajućega generala sasvim krivo sudi, radi toga ćutim se ovlaštenim za volju istine sa objektivnoga i stvarnoga gledišta to mnienje suzbijati.

Preuzvišeni gosp. general kazao je kod njeke prilike: „ja nisam odgovorni ministar, nego vojnik, te kao takav neodgovaram nikomu drugomu, osim Njeg. Veličanstvu i vlastitoj savjesti.“

Akoprem mislim, da i absolutistički vladar odgovara za svoje čine, to ipak priznajem, da ovakova vrst odgovornosti neima političkoga i parlamentarnog efekta, te u tom pogledu samo ustavna vlada odgovara za svoje čine, u koliko se naime takova odgovornost tiče zakonitosti i ustavnoga djelokruga dotičnoga ministra ili dotičnoga bana. Zapovjedajući general stoji na čelu krajiške uprave po odredbi Njeg. Veličanstva, pa ako i ne po volji parlamentarne većine ugarskoga i hrvatskoga sabora; a s toga nipošto nesliedi, da je primio od Njeg. Veličanstva „charte blanche“, te da može raditi, što bi mu se svidilo. Tako imadu se i u pitanju upitnoga spojenja, kano ti mi se čini, drugdje uzroci potražiti, nego li u osobnoj volji zapovjedajućega gosp. generala.

Kad se je radilo o gradjenju krajiških željeznica, to je poznato, da se je volji zapovjedajućega generala kroz dugo vremena upirala ugarska vlada i ugarski sabor, makar se i nije u svrhu gradjenja zahtjevao od nje ni jedan novčić. Ako je dakle volja zapovjedajućega generala u takovu razmjerno neznatnom gospodarskom pitanju morala podleći zloj volji ugarske vlade, kako vrlo smješno i čudnovato izgleda tvrdnja i uvjerenje g. Hrvata, da su u mnogo važnijem pitanju nadvladali samovolja ili ambicija zapovjedajućega generala.

Godine 1873. izvolio se je svietli ban odgovarajuć mi na jednu interpelaciju izjaviti, da će položiti po svoj prilici ostavku, ako se hrvatsko-slavonska Krajina do proljeća buduće t. j. 1874. godine nebi sdružila sa materom zemljom, a lani još je revidirao i supodpisao kr. odpis na hrvatski sabor, u kojem se utielovljenje krajine materi zemlji obriče, kad budu sgodne okolnosti nastale, koje pako nisu ničim pobliže označene bile.

Zar nije slavna većina ove vis. kuće primila ovo skupocjeno obećanje i ovaj skupocjeni plod oportunitetske politike, te ovaj plod junački proslavila u svojih glasilih? Zar je zapovjedajući general diktirao taj kr. reskript? Ja mislim, da nije!

Kad sam ja prošle godine stavio interpelaciju u pogledu krajiških šuma, odgovorila mi je Njeg. Preuzvišenost, da se njega krajiške šume ni najmanje netiču, jerbo to spada na krajišku vladu. Zar je i taj odgovor potekao iz časti i slavohleplja generala Mollinary-a?

Nu ja bi rado znati, na kojem temelju je svietli ban god. 1874. obrekao, da će spojenje viših krajiških sudova sliediti već god. 1875.? Ja bi rado znati, na kojoj osnovi je g. Živković u ime vlade obećao, da će krajiški zastupnici još kod ovoga zasjedanja sudjelovati?

Kako se vidi, bilo je to — da se riečmi g. Živkovića poslužim, kako on nam predbacuje: u vjetar obećano i kroz prozor rečeno.

Svietli ban je u riečkom pitanju odgovorom na moju interpelaciju najbolje posvjedočio, kako on smatra pitanje o cjelokupnosti naše domovine, i kako shvaća ustavnu odgovornost.

On veli, izbor bi bio ondje suvišan, dok se tomu protivi riečki gubernator. Dok se Njeg. Preuzvišenost ban zadovoljuje samo s političkom „Korrespondenzkartom“ riečkoga gubernatora, mjesto da u tom pitanju zatraži odluku Nj. Veličanstva, te u slučaju nepovoljne i proti zakonu glaseće rješitbe radje i odstupi, dotle naravski nećemo ništa postići. Time, da naša vladajuća gospoda neznadu dosta hvale našoj autonomiji, — jadnoj toj autonomiji, — time, da svoju političku nemoć i svoj politički inferioritet pokazuju svaljivajuć vlastite griehe na ledja tudja, čineći druge za svoje mane odgovornimi, — time nećemo nikada ništa postići.

Kad bi Magjarska htjela i što god bi htjela, odprhnula bi preuzv. g. generala kano perje. Nu Magjari postigli su, što su htjeli.

U pogledu zajedničkih posala podredjena je Krajina ugarskomu saboru i magjarskoj vladi, u pogledu autonomnih posala vole Magjari više vidjeti preuzv. g. generala uz absolutističku vladu na čelu Krajine, nego li u Hrvatskoj sabornici krajiške zastupnike, kojih se žacaju, jer misle, da u njih jošte živi narodna sviest i nutarnje narodno osvjedočenje i savjest.

Digitized by Google

Ja mislim, da će mi gosp. zastupnik Hrvat priznati, da nije potražio pravo vrielo zapriekam, sbog kojih niti viši krajiški sudovi nisu sdruženi sa višimi sudovi civilne Hrvatske. Što se tiče spojenja viših krajiških sudova, to zapinje ovo pitanje — na koliko znadem — o činovničkom stališu. Zapovjedajući general zahtieva, da činovnički stališ i poslje spojenja imade sačinjavati posebiti činovnički status, dočim naša vlada na ovaj zahtjev nepristaje. Po mom mnienju dalo bi se ovo pitanje riešiti i bez povriedjenja jednoga ili drugoga, te bi ovdje kompromis više na mjestu bio, nego nagodbeni kompromis, ili onaj o verifikaciji, po kojih je vojna Krajina rek bi kontumacirana.

Spojenje viših sudova povlačilo bi za sobom i spojenje Krajine sa materom zemljom. To je svakako istinito. Nu ja nemislim, odkuda tolika ambicija generala Mollinary-a, kad i onako znade, da bi i poslje spojenja još uvjek na čelu Krajine ostao, ali pače, da i nebi ostao, to bi uvjek ostao največim vojničkim častnikom i dostojanstvenikom. A kad bi njeku našu gospodu maknuli sa njezinih kurulskih stolica, nepreostalo bi njoj ništa drugo nego poći medju pensioniste.

Običaj parlamentarni zahtieva, da kad imade tomu razloga i kojekakva kolizija inače se ukinuti nemože, da organi vlade zatraže odredbu Njeg. Veličanstva, pa kad i ta za nje nepovoljno izpadne, dadu obično svoju ostavku. Tako bi svietli ban, da u upitnom sjedinjenju sudova stavlja zaprieke general Mollinary, imao na temelju jasnoga slova zakona od Njeg. Veličanstva uztražiti rješitbu, s kojom, ma da bude untatoč zakonu izrečena, spojiti svoj odstup, te time barem moralnu zadovoljštinu dati sankcioniranomu zakonu.

Svietli ban nije u tom smjeru, ni u pitanju utjelovljenja Krajine, ni u pitanju spojenja viših sudova ništa preduzeo. — Po mom mnienju su glavni krivci neutielovljenju Krajine u prvom redu Magjari, a onda Niemci, kojim se misli, da naši odnošaji ulogu političke raje imadu. Nu glavnimi krivci one smatram, koji nisu mirovali dotle, dok su ugušili narodnu sviest, dok su naš narod načinili posve nesposobnim, da svoj interes i svoja prava odlučno zastupa; koji su burnim pleskanjem i odobravanjem pozdravili kraljevski reskript, u kojem se utielovljenje Krajine odgadja „ad calendas graecas," i koji se nežacaju biti karikom u lancu, kojom nas Magjari i Niemci sapinjaju.

Dok podržaje Austro-Ugarska monstre kaznionu, t. j. vojnu Krajinu, dotle radje vidim, da na čelu njezine uprave stoji general Mollinary, nego ikoji član konsorcija naših današnjih političkih kapaciteta, jerbo se je zapovjedajući general u najcrnjih dnevih svoje vladavine pokazao nesklonim političkomu švindlu i šovinizmu. Ako se uvaži postupak slavne većine saborske u tom pogledu, i ako se uvaži interpelacija gosp. zastupnika Hrvata, to je očevidno, da neima na nijednoj bursi toliko švindla, koliko na bursi hrvatske politike.

Predsjednik (ga prekine): Ja molim gosp. zastupnika, neka se o većini saborskoj većom obzirnošću izrazi!

Dr. **Milan Makanec**: Ja nisam spomenuo nikakve osobe.

Predsjednik: Ja molim, neka se umjerenije izrazi.

Dr. **Milan Makanec**: Gospodo! Ovakovu bursovnu politiku, u kojoj se vlastiti griesi, nemoć i apatija na tudja ledja svaljuju, nije moguće podupirati; pa ni onda, ako mi se iz nova predbacuje, da podupirem kamarilu, ili da si govore svoje iz časnika „Obzora" sastavljam.

Podupirem interpelaciju g. Mirka Hrvata i čast mi je podnieti sliedeću interpelaciju (čita):

„Da li je Vaša Preuzvišenost u pitanju utjelovljenja hrv.-slavonske Krajine zahtjevala previšnju kraljevsku rješitbu; ako da, kojim uspjehom; ako nije, zašto nije?

Da li je takovu rješitbu Vaša Preuzvišenost zahtievala u pogledu viših krajiških sudova sa kr. banskim stolom i sa kralj. stolom sedmorice; ako, kojim uspjehom; ako ne, zašto ne?"

Predsjednik: Interpelacija ova uvrstit će se u zapisnik i predati svietlomu banu.

Na dnevnom redu je čitanje i publiciranje njekojih zajedničkih zakonskih članaka.

Molim, neka gosp. bilježnik čitati izvoli.

Bilježnik dr. **Gjurgjević** (čita):

(Vidi zapisnik posljednje sjednice.)

Predsjednik: Ovime je današnji dnevni red izcrpljen. Na dnevni red buduće sjednice doći će izvješće verifikacionalnoga odbora. Buduću sjednicu uričem u subotu u 11 sati prije podne, a današnju dižem.

(12 sati.)

Digitized by Google

Dvadeset i druga saborska sjednica,

držana dne 15. srpnja 1876. u 11 sati prije podne, pod predsjedničtvom saborskoga predsjednika g. Nikole Krestića.

Sadržaj: Zapisnik prošle sjednice se ovjerovi. — Podnesci. — Interpelacija dr. Makanca glede ustrojenja više trgovačke akademije. — Interpelacija Fr. Folnegovića glede odštete obitelji dugoselskoga kotara. — Odgovor dr. P. Muhića na interpelaciju Fr. Folnegoviću stavljenu 7. stud. 1875. glede „iznimičnoga" imenovanja posebnog škol. nadzornika za grad Zagreb. — Odgovor dr. M. Derenčina na interpelaciju M. Hrvata, stavljenu 8. srpnja glede spojenja viših sudova. — Odgovor svietlog bana na interaelaciju dr. Makanca glede obsadnoga stanja u Hrvatskoj. — Dnevni red: Izvješće verifik. odbora da se ovjerove izbori gg. Ant. Poha i Miroslava Špuua-Strižića. — Predlog verif. odbora, da se načini obrazac za izborne zapisnike. — Dnevni red buduće sjednice.

(11 sati 8 min.)

Predsjednik (Pozvoni.) Sjednica počimlje. Molim g. bilježnika, da pročita zapisnik prošle saborske sjednice.

Bilježnik dr. **Gjurgjević** (čita):

Zapisnik

XXI. sjednice sabora kraljevina Dalmacije, Hrvatske i Slavonije, obdržavane dne 13. srpnja 1876. u glavnom gradu Zagrebu pod predsjedničtvom saborskog predsjednika gosp. Nikole Krestića u prisutnosti 48 saborskih članova.

Od vlade prisutni su: svietli ban Ivan Mažuranić i odjelni predstojnici dr. Marian Derenčin i dr. Pavao Muhić.

1. Predsjednik otvori sjednicu u 11 sati i pozove bilježnika, da pročita zapisnik prošle sjednice.

Zapisnik prošle sjednice bude pročitan i odobren.

2. Preuzvišeni ban podastire saboru ovom na ustavno pretresivanje osnovu zakona, kojom se preinačuju njekoje ustanove o zadružnih odnošajih, sadržanih u zakonu od od 8. lipnja 1871. o promjeni njekojih administrativnih odredaba u vojnoj krajini za utjelovljene djelove razvojačene krajine; zatim osnovu zakona o preustrojenju kr. gospodarskoga i šumarskoga učilišta u Križevcih.

Upućuju se sjedinjenim odborom i to prva odborom za poslove agrarne i za poslove unutarnje zemalj. uprave, a druga odborom za bogoštovje i nauku i za poslove unutarnje zemaljske uprave.

3. Predsjednik priobćuje saboru sliedeće podneske:

Izvješće pravosudnog odbora ob osnovi zakona o sastavljanju gruntovničkih uložaka pod br. 185. sab.

Izvješće sjedinjenih odbora pravosudnog i upravnog o razpravi osnove zakona, kojom se rukovodstvo i uprava samostalnih kazniona izlučuje iz djelokruga odiela za unutarnje poslove hrv.-slav.-dalm. zemaljske vlade, ter predaje pravosudnomu odielu iste vlade pod br. 186. sab.

Izvješće verifikacionalnoga odbora de praes. 11. srpnja 1876. br. 193 sab.

Izviešća ova stavit će se na dnevni red.

4. Podnesak saborskog predsjedničtva br. 190. sab. kojim isto predlaže proračun saborskih troškova za vrieme od 1. siečnja do konca rujna 1876.

Upućuje se odboru za zemaljski proračun.

5. Vjerodajnica ob izboru narodnog zastupnika dra. Stevana Dimitrijevića u Rumi pod br. 187. sab.

Ide odboru verifikacionalnom.

6. Molba narodnog zastupnika Dragutina Pusta za tronedjeljni dopust br. 191. sab.

Podjeljuje se zamoljeni dopust.

7. Molba Kuzmana Galičića desetnika, stražara kr. sudbenoga stola u Osieku za povišenje plaće br. 188. sab.

Upućuje se odboru za peticije.

8. Štefo Zorc, Franjo Drugović i Marko Skender, saborski podvornici pod br. 192. sab. i Ivan Pajlok saborski pisar pod br. 194. sab. mole za novčanu podporu.

Sabor upućuje molbe ove predsjedničtvu saborskom na riešenje.

9. Narodni zastupnik dr. Milan Makanec pod br. 195. sab. stavlja na preuzvišenoga bana sliedeću interpelaciju:

Da li je Vaša Preuzvišenost u pitanju utjelovljenja hrvatsko-slavonske Krajine zahtievala previšnju kraljevsku rješitbu, ako da, kojim uspjehom, ako nije, zašto nije.

Da li je takovu rješitbu Vaša Preuzvišenost zahtievala u pogledu spojenja viših krajiških sudova sa kr. banskim stolom i sa kr. stolom sedmorice, ako, kojim uspjehom, ako ne, zašto ne?

Digitized by Google

Interpelacija uvršćuje se u zapisnik, a prepis iste priobćuje se preuzvišenomu banu.

10. Na dnevni red dolazi proglašenje na zajedničkom saboru donešenih zajedničkih zakonskih članaka, te se isti proglašuju i to:

Zakonski članak LV. o državnom proračunu za godinu 1876.

Zakonshi članak XLVI. o protegnuću §. 89. zakona i propisah o porezu na žestu slovećega o oprostu od poreza pečenja rakije na svekolike stanovnike provincializirane banatske Krajine i titeljskoga bataljuna 1. siečnjem god. 1876.

Zakonski članak XLVII. od god. 1875. ob obćem dohadarinskom prirezu i o preinaci njekih naredaba zak. čl. XXIX. god. 1875.

Zakonski članak XLVIII. od god. 1875. o produljenju krieposti zak. čl. slovećega o zemljarini, valjanih dielovih zak. članaka slovećih o dohodarini i ob osobnoj tecevinarini, kano i zak. članaka slovećih o porezu na slador, o potrošarini od vina i mesa i o dohodcih duhana.

Zakonski članak XLIX. od god. 1875. o prihodnjačkom zajmu od 80 milijuna for. a. vr.

Zak. članak L. od god. 1875. o preinaci njekih ustanova zak. čl. XI. od god. 1868. i propisih o dohodarstvu soli.

Zak. članak LI. od god. 1875. o vojničkoj obskrbi osobah zajedničke vojske (bojnoga pomorstva) i kr. ugar. domobranstva.

Zak. članak LII. od god. 1875. o njekih pogodovinah za hrv.-slav. hipotekarne odkupnice.

Zak. članak LIII. od god. 1875. u predmetu dozvoljenja kontingenta novaka i doknadnih pričuvnika, koj se u smislu zak. čl. XL. od god. 1868. i XXXVII. od god. 1873. ima staviti god. 1876.

Zak. članak LVI. od god. 1875. tičućeg se dne 22. srpnja p. g. sklopljene internacionalne brzojavne konvencije.

Zak. članak LVII. od god. 1875. tičućeg se uzakonjenja ministarske izjave, izmienjene s vladom carstva njemačkoga radi zamjene zaštite tvorničkih i trgovačkih biljega zaštitnih.

Zak. članak LVIII. od god. 1875. tičućega se preinake §. 16. VIII. zak. članka od god. 1874. glasećega o uvedenju metričke mjere potvrdjenih dne 28. prosinca.

Proglašeni ovi zak. članci uzimaju se na znanje.

Pošto je tim dnevni red današnje saborske sjednice izcrpljen i pošto je predsjednik buduću saborsku sjednicu na dan 15. srpnja t. g. u 11 sati urekao, te za dnevni red u toj sjednici izvješće verifikacionalnoga odbora označio, bude ova sjednica u 12 sati zaključena.

V. Gjurgjević, v. r.
bilježnik.

Krestić, v. r.
predsjednik.

Predsjednik: Ima li kakova prigovora proti ovomu ovako sastavljenomu zapisniku?

(Neima).

Prigovora neima, zapisnik se verificira.

Vis. sabore! Na ovaj vis. sabor stigli su sliedeći podnesci:

Svietli ban dostavlja hrvatske izvornike zajedničkih zak. članaka, i to čl. XIX. god. 1876. o trgovačkom austro-ugarskom sklopljenom savezu sa kneževinom Rumunjskom dne 22. lipnja god. 1875., čl. XXII. i XXIV. god. 1876. o naknadnih veresijah za razne potrebe; čl. XXV. g. 1876. tičuć se naknade veresije za podmirenje kvote zaostalih poreza izpred god. 1867., koja ima Hrvatskoj pripasti. Proglašenja radi će se ovi zak. članci staviti na dnevni red.

Saborski odbor za razsudbu zemaljskih računa podnosi svoje izvješće o računarskom zaključku za g. 1874.

Staviti će se na dnevni red.

Saborski odbor za proračun podnosi izvješće u pogledu naknadnog sistemiziranja beriva činovnika kr. hrv.-slav. zemaljskoga gradjevnoga ureda i ustanovljenja njihovoga činovničkoga razreda, te o proračunu zemaljskih zaklada za god. 1876.

Staviti će se na dnevni red.

Družtvo za podporu ubogih slušatelja prava na sveučilištu bečkom moli za podieljenje podpore.

Ide odboru peticionalnomu.

Podvornik kr. sveučilišta Franje Josipa I. moli za povišenje plaće.

Ide odboru peticionalnomu.

Molba Augusta Pavlinovića za novčanu podporu, da uzmogne pregledati opis i ocieniti gradjevine spomenika u Hrvatskoj.

Ide odboru peticionalnomu.

Rieč ima g. dr. Makanec, da stavi interpelaciju.

Dr. **Milan Makanec**: Vis. sabore! Već zaključkom saborskim od god. 1873. pozvana je vis. vlada, da podnese zak. osnovu ob ustroju hrv. trgovačke akademije na zemaljske troškove.

Kako doznajem, bila se je postavila takodjer enquetna komisija, koja imade o tom razpravljati. Nu taj posao morao je njegdje zapeti, jer jošte dandanas te zakonske osnove neima pred ovim vis. saborom.

Mislim, da mi nije potrebno govoriti na dugo o važnosti trgovine za narodno gospodarstvo, a još manje o tom, da je strukovna naobrazba glavni uvjet napredku i procvatu trgovine naše.

Istina, imade u Hrvatskoj trgovaca, koji nisu nikada imali velike strukovne naobrazbe, pa ipak stekoše si velika imetka, naročito u trgovini s lesom, žitom i inimi zemaljskimi produkti; nu to nemože se nipošto smatrati pravilom, a najmanje dokazom, da našim trgovcem strukovne naobrazbe netreba.

Tudjinski elementi, koji su se u pogledu trgovine kod nas pojavili, nisu marili za interes našega naroda,

Digitized by Google

nego posluživali su se uvjek njegovim neznanjem na vlastitu svoju korist, dapače znademo, da su ovakovi elementi podupirali ono, što je bilo protivno koristi naroda našega. Oni su elementi smatrali naš narod sasvim naravskim plienom njihova boljega znanja i izkustva.

Da tako dalje ostati nebi smjelo u tom pogledu, to priznajemo svi; nu ipak se nečini ništa, što bi odgovaralo našoj želji.

Medju glavne uvjete, da se tomu zlu doskoči, spada u prvoj vrsti ustrojenje više trgovačke akademije, gdje bi naime naši mladići crpili svoju nauku trgovačku i svoja bolja izkustva glede trgovine.

Njekoji vele, da se tomu ustrojenju protive naši trgovci — što u ostalom ja nevjerujem; — ali ako je tomu zaista tako, onda nam je to sigurno najboljim dokazom, da je upravo nuždno, da se takova akademija u Hrvatskoj ustroji.

Veli se nadalje: što nam treba trgovačke akademije, dok nisu tako zvane gremijalne trgovačke škole u boljem stanju.

Taj prigovor isto tako nestoji, kano da bi tko htio tvrditi: netreba nam preparandija, dok su naše pučke škole u zlu stanju. Svrha višega trgovačkoga zavoda imala bi dakako takodjer biti ta, da nam naobrazuje sposobnih učiteljskih sila za naše gremijalne trgovačke škole; jer odkuda ćemo dobiti vrstnih učitelja, ako ne iz ovakova višega trgovačkoga zavoda?

Ja neznam, na kojem stanovištu u tom obziru naša vis. vlada stoji, niti je o tom sabor izvjestila; nu budući da smatram napomenutu stvar živom potrebom za naš narod, i to tim više, što smo glede ostalih pitanja, koja zasiecaju u autonomni položaj naše kraljevine, vezanih ruku, to bi bar rado znati, s kojih je razloga vis. vlada propustila donieti spomenutu zakonsku osnovu pred ovaj vis. sabor, te s toga stavljam na svietloga bana sliedeću interpelaciju: (Čita.)

„1. S kojih razloga nije Vaša Preuzvišenost podniela saboru zakonsku osnovu ob ustrojstvu trgovačke akademije na zemaljske troškove?

2. Kani li Vaša Preuzvišenost u sliedećem saborskom zasjedanju spomenutu osnovu predložiti saboru na ustavno pretresivanje?"

Predsjednik: Interpelacija ova uvrstiti će se u zapisnik i predati svietlomu banu.

Rieč ima gosp. zastupnik Folnegović, da stavi interpelaciju.

Franjo Folnegović: Vis. kućo! Nješto preko 80 obitelji iz dugoselskog kotara izgubilo je u ratu ugarskom god. 1849. time, što su imale dotične obitelji prevažati vojnike i vojničke stvari, mnogo od svoga pokretnoga imetka n. pr. kola, konja, odjeća itd. Ostale obitelji hrvatske, koje su u tom ratu na sličan način postradale, dobile su svoju odštetu, samo ovi — na koliko znadem — nisu odštećeni. Procjena ove štete poslana je već 23. siečnja god. 1849. za onda velikomu županu gosp. Škenderu Kralju.

Ovi napomenuti seljaci možebiti da su već toliko potrošili skakajuć simo i tamo, da dodju do odštete, koliko ta odšteta sama iznosi. Oni su naime uvjereni, da pošto su ostali oštećenici naplaćeni, moraju i oni biti.

A sada trpe dvostruku štetu: ne samo da nisu ništa dobili, nego gube i ono što su potrošili kod traženja ove odštete, premda bi ono, što traže u redovitih okolnostih, morali dobiti bez truda i troška.

Da budu ti siromasi jednom na čistu, to upravljam na svietloga bana interpelaciju, koja ovako glasi: (čita)

„Tko je kriv, da do 80 obitelji iz bivšega kotara dugoselskoga do danas nije primilo odštetu za izgubljena ratom god. 1849. u Ugarskoj kola, konje, odjelo itd., dočim su isti pravodobno svoje tražbine prijavili bili i opetovano izplatu istih molili?

Smatra li Preuzvišenost Vaša, da se smije uzkratiti odšteta istim državljanom, dočim su ostali za sličnu štetu, nekoji pače prije dvie godine odštećeni. Ako ne smatra:

Što misli Preuzvišenost Vaša, kako bi i ove obitelji došle do svoje opravdane tražbine?"

Predsjednik: Interpelacija ova staviti će se u zapisnik i predati svietlomu banu.

Rieč ima gospodin predstojnik odjela za bogoštovje i nastavu.

Dr. **Pavao Muhić**: Vis. sabore! Dne 7. studenoga g. 1875. dakle 2 dana prije odgodjenja prošloga saborskog zasjedanja stavio je gosp. zastupnik sesvetski interpelaciju na svietloga bana ovoga sadržaja: (Čita ju. — Vidi zapisnik sjednice od 7. studenoga 1875.)

Čast mi je vis. saboru uslied toga na ovu interpelaciju sliedeće odgovoriti: Po §. 159. i §. 160. zakona od 14. listopada god. 1874. pripada zemaljskoj vladi pravo po potrebi opredieliti broj županijskih školskih nadzornika i opredieliti obseg njihova djelokruga.

Ustanoviv dakle za županiju zagrebačku posebnoga nadzornika, nije vlada zemaljska povriedila zakon, koji u tom obziru nestavlja nikakve granice, budi glede broja školskih nadzornika, budi glede obsega njihova djelokruga.

Istina je, da se u zakonu nadzorničtva zovu nadzorničtvi županijskimi. Nu ova rieč „županijski" neima se uzeti u strogom smislu, jer inače nebi bilo moguće imati više školskih nadzorničtva, nego što imade županija, a to bi se upravo protivilo §. 159, i §. 160. zakona od 14. listopada 1874. Onom riečju „županijski" htjelo se je da se naznači naprama obćinskoj i zemaljskoj upravi kotarska školska uprava, i to u ono vrieme, kada se još sbilja nije znalo, pod kojim će nazivom sliediti politička razdioba zemlje. Odatle dolazi, da ima u zakonu napomenutom, imenito u §. 96. rieč „područje kotarskih sudova," dočim je poznato, da su kotarski sudovi već god. 1875., počam od 1. lipnja, prestali vršiti ovu vlast po-

Digitized by Google

litičku. Odatle sliedi nadalje i može se protumačiti, kako se je u tom školskom zakonu moglo odrediti, da slobodni kraljevski grad spada pod pojam prava županijskih; a tomu nije se s nijedne strane prigovaralo. Dosliedno nebi se moglo prigovarati niti izlučenju grada Zagreba u posebno područje nadzorničko, — a to tim manje, što je tomu bilo dovoljnih i važnih razloga, medju kojimi mi je iztaknuti najprije veliki obseg županije zagrebačke, za koju je samo jedan škol. nadzornik imenovan; zatim, da je grad Zagreb troškove za nadzorničtvo uzeo na svoj budget, i da se je našao takodjer kandidat, koji se je u smislu zakona (§. 159.) prihvatiti mogao.

Nadalje se pita, kako se ima razumjeti rieč „iznimice" ili „iznimno?"

Kao što je gradu Zagrebu kao glavnomu gradu dozvoljen poseban školski nadzornik, tako zemaljska vlada nebi bila rada dozvoliti i ostalim gradovom, koji bi se za to prijavili. S toga rieč „iznimice" odnosi se samo na grad Zagreb; a nipošto nedozvoljava se za one, za koje netreba, da se to ustanovi; akopram je vlada u smislu zakona ovlaštena i više školskih nadzornika imenovati, kao što će se s vremenom i imenovati morati za svaku podžupaniju poseban nadzornik.

Šolski nadzornik grada Zagreba nije, istina, činovnik zemaljski u strogom smislu, nu od svietloga je bana imenovan i od zemaljske vlade zaklet, te postavljen dekretom, u kojem se veli, da ima vršiti nadzorničtvo nad pučkimi školami grada Zagreba kao organ zemaljske vlade, kojoj on ima i bezuvjetnu poslušnost izkazivati.

Položaj dakle toga nadzornika nerazlikuje se u ničem od drugih tako zvanih županijskih nadzornika nego jedino time, što nije od zemlje plaćen; a mislim da neima niti zemaljska vlada niti zemlja razloga, otimati se tomu.

Uslied toga se nadam, da će se vladin postupak kod imenovanja posebnoga školskoga nadzornika za grad Zagreb smatrati zakonitim i opravdanim.

Predsjednik: Neka se gosp. zastupnik izjavi, je li s odgovorom ovim zadovoljan.

Franjo Folnegović: Nemogu se zadovoljiti.

Predsjednik: Uzima li vis. kuća ovaj odgovor gosp. predstojnika odjela za bogoštovje i nastavu do znanja? (Uzima se do znanja.)

Predsjednik: Rieč ima gosp. predstojnik odjela za pravosudje.

Dr. **Marian Derenčin**: Vis. sabore! U sjednici dne 8. tekućeg mjeseca stavio je gosp. zastupnik virovitički Mirko Hrvat interpelaciju na vladu, koja glasi ovako: (Čita ju. — Vidi zapisnik sjednice dne 8. srpnja.) Vis. sabore! Koliko god je vladi s jedne strane veoma milo, što joj se ovom interpelacijom pruža prilika, da pred slavnim zastupničtvom zemlje razloži sve, što je dosada činila, i sve što kani u tom pogledu učiniti, toliko mora žaliti, što je štovani gosp. interpelant mislio, da mu je dužnost, dati izraz onomu mnienju, koje se širi po zemlji i koje označuje osobu generala kao glavnu zapreku sjedinjenju. Vlada to tim više žali, što je interpelacija ova potekla od odlična člana saborske većine, a baš dala povoda ljudem, kojim nije po ćudi postojeći mirni razvoj dogodjaja, tvrditi, da medju svietlim banom i preuzvišenim gosp. generalom Mollinary-em postoji razdor, da se medju njima otvara duboki jaz, u koji njeki rivaju bana, drugi zapovjedajućega generala. Ja mogu u ime vlade i u ime svietloga bana vis. sabor uvjeriti, da medju preuzvišenim gosp. Mollinary-em i svietlim banom nezija nikakav jaz, nego da se razvija ravna utrta cesta, na kojoj se glavari jedne te iste zemlje susreću, nadahnuti jednom misli, da svestranom ocjenom okolnostih omoguće, da se naime što prije obistini previša kraljevska rieč glede utjelovljenja vojne Krajine. (Živio! u sredini.)

Vis. sabore! Vlada imala je priliku često i baš prigodom razpravljanja o interpelaciji g. zastupnika Mirka Hrvata uvjeriti se, da preuzvišeni gosp. zapovjedajući general shvaća zadaću, koja je njegovoj upravi u Krajini namienjena.

Zapovjedajući general je i ustmeno i pismeno prigodom razprave ovoga predmeta izjavio, da utjelovljenje ujamčuje kraljevska rieč. Zapovjedajući general izjavio je svoje duboko uvjerenje, da provizorijum upravni ima po temeljnoj svojoj misli prestati time, što će se Krajina utjeloviti materi zemlji; on pako kod reforma, koje provadja u Krajini, postupa onako, da se iste osnivaju na onih istih načelih, kano što smo ih mi proveli u Hrvatskoj.

U oči izjave preuzvišenoga gosp. zapovjedajućega generala jasno je, da bi on došao u sukob sa kraljevskom riečju, kad bi se protivio sjedinjenju viših sudišta. On se i u načelu tomu nipošto neprotivi; medju vladom i zapovjedajućim generalom vrti se samo razprava o obsegu toga sjedinjenja. Ova razprava i ovaj priepor datira se pako od tada, kada se je počelo raditi o tom, da se provede definitivno imenovanje sudaca u Krajini g. 1874.

Vladino stanovište bilo je tada ovo, da se imade pitanje o sjedinjenju viših sudova zajedno riešiti sa pitanjem o definitivnom imenovanju sudaca: t. j. vlada nije bila sporazumna sa mnienjem, da imenovanje sudaca ima preteći sjedinjenje viših sudišta.

Nu podržalo se žaliboże protivno mnienje, naime nazor, po kojem je definitivno imenovanje sudaca preči posao, nego li sjedinjenje sudišta.

Ovo je mnienje našlo riečiti izraz u interpelaciji g. dra. Makanca. Ovo je neodvisno od pitanja sjedinjenja Krajine, neodvisno od pitanja, koje urgira definitivno imenovanje, tako da se je preuzvišeni barun Mollinary već onomadne mogao pozivati na mnienje opozicije u hrvatskom saboru, koja bar veli, da u pitanju integriteta zemlje netransigira, dapače predlaže, da se ovaj sabor razpusti, da se razide, dok Krajina i Dalmacija nebudu po svojih zastupnicih u ovom saboru zastupane. — Vlada

Digitized by Google

pako misli, da je puno prieči posao sjedinjenje sudišta, nego li imenovanje sudaca u Krajini; ona drži, da je puno važnije sjedinjenje sudišta, nego definitivno imenovanje sudaca u Krajini. Vlada je bila uvjerena, da bi produženje provizoriuma u položaju krajiških sudaca bilo odgovaralo obćenitoj naravi provizornoj krajiške uprave, to nebi rodilo takovim razsulom u krajiškom pravosudju, kakovu su se s njeke strane bojali prijatelji definitivuma.

Nu vlada svojim mnienjem nije prodrla i preuzvišeni gosp. general izvolio je definitivno imenovanje sudaca u Krajini odrediti, te je tek onda privolio, da se uzme u razpravu pitanje o sjedinjenju sudišta

Mjeseca ožujka god. 1875. započelo je mješovito povjerenstvo razpravljati o tom pitanju. Nu ovo se je bez uspjeha razišlo, jer stanovišta, na kojih su članovi obajuh povjerenstva stajali, bila su tako različita, da su počeli i svietli ban i preuzvišeni general uvidjati, da ovim načinom nije moguće postići, da se taj porazumak polući.

Uslied toga nastade dogovor medju svietlim banom i preuzvišenim zapovjedajućim generalom, te izmjena spisa, u kojih svaki izmedju njih točno razloži svoje stanovište.

Izhodište bana bio je članak XIV. zakona od 19. lipnja god. 1872. Ovaj veli, da čim bude predsjedničtvo stola sedmorice neodvisno od uprave, i čim bude u provincijalu zakonom ojamčena neodvisnost sudaca, da krajiški banski stol i stol sedmorice imadu prestati uredovati kao posebni banski stol i posebni stol sedmorice, te imadu se sa banskim stolom i stolom sedmorice u provincijalu sjediniti. — Na temelju ove zakonske ustanove zahtievala je vlada, da sve agende sadašnjih prizivnih i vrhovnih sudišta krajiških prelaze na banski stol i stol sedmorice u provincijalu, tako da će sjedinjene imati predstavljati organičku cjelinu, koja će biti pravi izraz jedinstva ciele zemlje. Ovdje naša vlada nije imala za sebe samo jasno slovo zakona i duh zakona, nego i narav samoga provizoriuma. A iz toga izlazi, da se svakako ima pospješenjem krčiti put ujedinjenju Krajine materi zemlji; a mislim kad bi se bilo počelo sa sjedinjenjem sudova, tada bi se bilo cielo utjelovljenje lakše kasnije provelo. — Preuzvišeni gosp. zapovjedajući general misli, da svakako sjedinjenje sudova ima sliediti, nu da sjedinjenje ima ostaviti netaknuta sva prerogativa, koja imade krajiška kao vrhovna vlast. Sjedinjenje, koje bi se time postiglo, bilo bi priključenje

Nu mi držimo, ako nije moguće sjedinjenje sudova, a da se nekrnji vlast zapovjedajućega generala, da je to sjedinjenje potrebito i zakonom propisano. Ako se nemože obaviti, da se nekrnji vlast zapovjedajućega generala, to mislim, da nije drugo, nego dopušteno, da se ona vlast krnji, jer zakon nemože zaniekati ona sredstva, koja su potrebita, da se sjedinjenje poluči.

Na tom stanovištu stojimo mi, nu nismo tako sretni bili, da o tom osvjedočimo preuzvišenoga gosp. zapovjedajućega generala.

Nu svietlomu banu stoji više do stvari, njemu lebdi ovdje pred očima ne toliko administrativna agenda viših sudišta, nego strogo sudačka agenda. On je pripravan dovesti k tomu, da se sjedinjenje strogo provede, te da bar u tom pogledu jedinstvo bude podpuno provedeno. — Mi se nadamo, da ćemo sjedinjenje viših sudišta što prije provesti, i da će biti to velika blagodat po cielu zemlju.

Nu moram napomenuti, da zapovjedajući general pristajuć uz sjedinjenje sudova ipak misli, da bi u ovako sjedinjenih sudovih morao obstajati posebau krajiški senat, koji bi razpravljao sve krajiške poslove.

Medjutim mislim, da ovo nije jedino; a u ostalom će svietli ban podnieti ovo pitanje previšnjoj kruni na riešenje. Nu držim, nedvojeć o prijateljskih odnošajih medju preuzvišenim generalom i svietlim banom, da će biti ovo pitanje Njegovomu Veličanstvu sporazumno podastrto i po svietlom banu i po preuzvišenomu generalu Mollinary-u.

Ovime može biti odgovoreno i na interpelaciju gosp. dra. Makanca.

Gosp. dr. Makanec da si ojamči riedku na opozicionalskih stolicah čast, biti braniocem zapovjedajućega generala, morao je pripisivati riečim gosp. zastupnika Mirka Hrvata smisao i znamenovanje, kojega one neimadu, on je morao predpostavljati, česa mi iz ustijuh gosp. Hrvata nismo čuli.

Vladi stoji do toga, da konstatuje, da gosp. zastupnik Mirko Hrvat nije nijedne rieči izustio, koja bi po preuzvišenoga gosp. generala bila nečastna i opravdavala suzbijanje uvriede od strane gosp. dra. Makanca.

Što se tiče razlaganja interpelacije gosp. dra. Makanca, to izpovjedam, da nisam bio u stanju sliediti — bar logičkimi misli — tomu razlaganju.

Mislim, da je gosp. dr. Makanec prvi put bio tako nesretan, te se zapleo u takova protuslovlja, na temelju kojih nemogu interpelaciju kao opravdanu smatrati.

On kaže, da je hrvatska vlada prosto orudje u rukuh Magjara. U isti mah, kad predstavlja gosp. Mollinary-a kao čovjeka neodvisna, nas uvjerava, da je gosp. barun Mollinary jako poslušan čovjek, čim Magjari zapovjedaju. (Nemir kod opozicije.)

Ova protuslovlja razriešiti nisam u stanju, niti to marim. Zato će biti dosta, ako gosp. dra. Makanca upućujem na odgovor, što sam ga dao na interpelaciju gosp. Hrvata.

Nego medju interpelacijom gosp. dra. Makanca i gosp. zastupnika Mirka Hrvata još je jedna oprieka.

Gosp. Hrvat misli, da bi preuzvišeni gosp. Mollinary mogao biti zaprjekom sjedinjenju viših sudova u zemlji, dočim gosp. dr. Makanec svu tu krivnju baca na Magjare i na našu vladu. Slučajno mogu ga uvjeriti — možda mi neće vjerovati — da je baš ta ustanova došla u zajednički zakon zahtjevom ugarske vlade. Osobito finan-

Digitized by Google

cijalni ministar magjarske vlade drži, da je puki luksus za zemlju, kao što je naša, uzdržavati dva vrhovna sudišta. Slučajno zajednička ugarska vlada podupire taj zahtjev, dočim preuzvišeni gosp. Mollinary neprotivi mu se; ali svakako razprava, koja o tom teče, odgodila je riešenje toga pitanja.

Ja to navadjam zato, da se neveli, da je tu naša vlada svezanih rukuh stajala, nego o napomenutoj se stvari nije moglo raditi prije, nego odkad postoje neodvisni sudovi u našoj zemlji. A zakon o preustrojstvu uprave stupio je u život tek u lipnju prošle godine, a to vrieme nije dovoljno dugo, da bi se bilo moglo takovo pitanje porazumno riešiti, kao što mi želimo. — Za to molim vis. sabor, da ovaj moj odgovor primi sada do znanja. a nadam se, da ću za koji dan biti u stanju izvjestiti ovu vis. kuću o uspjehu dogovora sa preuzvišenim gosp. generalom.

Mirko Hrvat: Ja se s odgovorom zadovoljavam.

Dr. **Milan Makanec**: Na moje pitanje nije ništa odgovoreno, zato se nemogu time zadovoljiti.

Dr. **Marian Derenčin**: Ja sam rekao, da ako sporazumljenje nepodje za rukom, to će svietli ban predložiti stvar previšnjoj kruni na riešenje. A dr. Makanec pita, da li je svietli ban potražio u tom obziru previšnju kraljevsku rješitbu. Ja velim, da on toga još učinio nije, nego da će kraljevsku rješitbu zatražiti.

Predsjednik: Ja smatram to samo definicijom onoga što je rečeno.

Uzima li vis. sabor odgovor gosp. predstojnika odjela za pravosudje na znanje?

(Uzima se.)

Koja su gospoda za to, neka izvole ustati. (Većina.)

Prima se dakle na znanje.

Rieč ima svietli ban.

Ivan Mažuranić: Štovana kućo! Samoborski gosp. zastupnik dr. Makanec stavio je interpelaciju, je li banu poznato, da se kani uvesti obsadno stanje u Hrvatskoj? Ja moram kazati, da meni o tom nije ništa poznato. Što mi je poznato u tom pogledu, poznato mi je samo iz njegova pitanja i iz kojekakvih članaka u novinah; dapače se nadam, da mi ni neće biti u buduće poznato, jer je držanje naše zemlje takovo, koje takovih naredaba nikakvim načinom neizaziva. Neizaziva ih dosada, nego, ako bi došlo do toga, to tomu neće biti krivo držanje naroda, nego držanje njekolicine ljudi, koji hoće da Hrvatska igra ulogu Lombardije. A što se tiče zemlje, to mislim, da ona neće te uloge igrati.

Radi toga mislim, da neće biti povoda tomu, da bi se iznimne naredbe činile. Dok bude narod napredovao na podlozi mira i reda, to se nadam, da kako mi nije dosada ništa poznato bilo o uvedenju obsadnoga stanja u našoj zemlji, tako mi i neće biti u buduće poznato.

Dr. **Milan Makanec**: Ja se tim odgovorom zadovoljavam. (Veselost.)

Predsjednik: Uzima li vis. sabor ovaj odgovor svietloga bana na interpelaciju dra. Makanca na znanje.

(Uzima se.)

Prelazi se na dnevni red.

Na dnevnom redu je izvješće verifikacionalnoga odbora.

Ja molim gosp. izvjestitelja, da izvoli svoje mjesto zauzeti.

(Predsjednik zvoni i opominje na mir.)

Izvjest. Dr. **Vaso Gjurgjević**: Vis. sabore! U svojoj sjednici od 13. srpnja izvolio je vis. sabor uputiti na verifikacijonalni odbor izborne zapisnike . . .

Predsjednik: Ja opominjem onoga gospodina na galeriji, da svoj šešir s glave skine.

Dr. **Vaso Gjurgjević** (nastavlja): . . . izborne zapisnike o izborih narodnih zastupnika za izborni kotar čazmanski i slobodni kraljevski grad Požegu.

Verifikacijonalni odbor pregledao je zapisnike ove, i pošto nije iz ovih zapisnika razvidjeti nikakve nezakonitosti, i pošto neima prigovora ni pritužbe niti proti izbornomu činu, niti proti zapisniku, s toga predlažem, da vis. sabor izvoli izbor narodnoga zastupnika gosp. Miroslava Špuna-Strižića za Požegu i gosp. Antuna Poha za kotar čazmanski valjanimi proglasiti.

Predsjednik: Pristaje li vis. sabor na to, da se izbor gosp. Poha za kotar čazmanski i izbor gosp. Špuna-Strižića za sl. kralj. grad Požegu proglase valjanimi.

(Dà.)

Dr. **Vaso Gjurgjević**: Nadalje predlaže verifikacijonalni odbor vis. saboru, da izvoli odobriti zaključak: Kr. zemaljska vlada poziva se, da se načini jedan obrazac zapisnika, odgovarajuć propisu zakonskoga članka III. od god. 1870. pa da ga dostavi svim izbornim deputacijam.

Vis. sabore! Predlog ovaj potekao je u odboru verifikacijonalnom iz uvjerenja i izkustva, što ga je odbor crpio tečajem verifikacijonalne radnje svoje i iz svih izbornih zapisnika. — Da se uzmogne valjanost izbora kojega prosuditi, to služi za temelj samo izborni zapisnik. A u tom slučaju, kad neima nikakvih drugih spisa, kad neima niti prigovora niti pritužbe, ima verifikacijonalni odbor jedino po zapisniku prosudjivati zakonitost izbora, te ima se na to obazirati, da li je sve učinjeno, što propisuje zakon o izbornomu redu, u obće imade se na to obazirati, da li je zapisnik onako sastavljen, kako to zakon o izbornom redu propisuje.

Imajuć ovo na umu uvjerio se je odbor iz zapisnikâ, da često zapisnik nije odgovarao zahtjevom i propisom zakona, nego bilo je zapisnika, u kojih je sve drugo, nego li ono što je bitno: što n. pr. izborna deputacija radi itd., a nipošto ono, što bi dolikovalo zakonitosti izbornoga čina.

Zakon ob izbornom redu propisuje u svom §. 25, kako se ima sastavljati izborni zapisnik, te veli, da ima sadržavati mjesto i dan izbora, broj prisutnih izbornika,

Digitized by Google

danih glasova itd. Nu ima zapisnika, gdje neima zabilježeno, koliko je bilo prisutnih izbornika, nego se samo veli: upisanih je toliko i toliko itd.

To su formalne pogrieške, na koje se neide toliko obazirati, a osobito ondje ne, gdje proti ovakovu izboru neima s druge strane prigovora.

Nu priznati se mora, da je pozvano svako tielo, da ono, što zakon propisuje, strogo izvršuje, te svaki zapisnik i prema tomu prosudjuje, a ako nadje manu, njega neodobri, ako pak mane u nikojem pogledu neima, odobri.

Da se dakle napomenutim neugodnostim glede sastavljanja zapisnika doskoči, predlaže odbor, da izvoli vis. sabor navedeni zaključak odobriti, jer odbor se nada, da će se ovim načinom doskočiti tomu, da svaki zapisnik drugčije izgleda, te će svaki zapisnik sadržavati ono, što je bitno i važno po prosudjivanje zakonitosti obavljenoga izbora.

Predsjednik: Prima li vis. sabor ovaj zaključak odbora verifikacijonalnoga?

(Prima se.)

Za danas je dnevni red izcrpljen. Na dnevnom redu biti će izvješće zakonodavnoga odbora o zakonskoj osnovi o sastavljanju gruntovničkih uložaka, i izvješće sjedinjenih odbora pravosudnoga i upravnoga o razpravi osnove zakona, kojim se rukovodstvo i uprava samostalnih kaznionа izlučuje iz djelokruga odjela za unutarnje poslove hrv.-slav.-dalm. zem. vlade ter predaje pravosudnomu odjelu iste vlade. Onda izvješće odbora za razsudbu zem. računskih zaklada i izvješće odbora budgetnoga.

Ja današnju sjednicu dižem i uričem buduću za ponedjeljak u 10 sati prije podne.

(12 sati.)

Digitized by Google

Dvadeset i treća saborska sjednica,

držana dne 17. srpnja 1876. u 10 sati pod predsjedničtvom saborskoga podpredsjednika g. Mirka Hrvata.

Pregled: Zapisnik prošle sjednice bude ovjerovljen. — Podnesci. — Dnevni red: Razprava o zakonu o izpravku i popunjenju gruntovnice i o sastavljanju gruntovničkih uložaka. — Razprava o osnovi zakona ob upravi samostalnih zem. kazniona. — Izvješće odbora za razsudbu računskih zaklada. — Izvješće proračunskoga odbora glede proračuna nekojih zaklada. — Dnevni red buduće sjednice.

(10 sati 10 min.)

Predsjednik (pozvoni):

Sjednica počimlje. Molim gosp. bilježnika, da pročita zapisnik prošle saborske sjednice.

Bilježnik **Jovan Steković** (čita):

Zapisnik

XXII. sjednice sabora kraljevinâ Dalmacije, Hrvatske i Slavonije, držane dne 15. srpnja 1876. godine pod predsjedanjem gosp. Nikole Krestića u glavnom gradu Zagrebu, u prisutnosti 53 saborskih članova.

Od vlade prisutni: preuzvišeni ban Ivan Mažuranić i odjelni predstojnici dr. Marian Derenčin i dr. Pavao Muhić. Predsjednik otvori sjednicu u 11 sati i čitan je zapisnik prošle sjednice, koji je bez primjetbe odobren, zatim prispjeli na sabor podnesci:

(196 sab.) Svietli ban dostavlja proglašenja radi previšnjom sankcijom providjene hrvatske izvornike na zajedničkom saboru donešenih zajedničkih zakonskih članaka i to:

Zak. članak XIX. od god. 1876. tičući se trgovačkog ugovora medju austrijsko-ugarskom monarkijom i kneževinom rumunjskom, dne 22. lipnja 1875. sklopljenoga;

zak. članak XXII. od god. 1876. o naknadnih vjeresijah, potrebitih za pokriće troškova zajedničkih poslova god. 1873. i 1875.;

zak. članak XXIV. od god. 1876. o naknadnoj vjeresiji od 150.000 for., potrebitoj za pokriće troškova potrebnih za dovršetak individualnoga obračuna zaostataka na izravnom porezu;

zak. članak XXV. od god. 1876. o naknadnoj vjeresiji, potrebitoj za izplaćanje postotka pripadajućega Hrvatskoj i Slavoniji od svote unišle u istih kraljevinah na zaostatke izravnoga poreza, preostale koncem god. 1867.

Staviti će se proglašenja radi na dnevni red.

(197 sab.) Saborski odbor za razsudbu zemaljskih računa podnaša izviešće o pregledanju računarskoga zaključka glede potrebe i pokrića budgeta kraljevina Hrvatske i Slavonije za god. 1874.

Staviti će se na dnevni red.

(198 sab.) Proračunski odbor predlaže izviešće o proračunu zemaljskih zaklada za god. 1876. i umoljava, da se uzme na znanje po Njegovom c. i kr. apoštolskom Veličanstvu odobreni status činovnika kraljevskoga gradjevnog ureda.

Stavit će se takodjer na dnevni red.

(199 sab.) Družtvo za podporu ubogih slušatelja prava u Beču moli, da im se od strane Hrvatske i Slavonije dopita subvencija za podupiranje ubogih slušatelja prava na c. kr. sveučilištu u Beču, nalazećih se iz Hrvatske i Slavonije.

(200 sab.) Podvornici kr. hrvatskog sveučilišta Franje Josipa I. u Zagrebu mole najpokornije za povišenje plaće.

(201 sab.) Molba Augusta Posilovića iz Zagreba za dopitanje novčane podpore, da uzmogne iztraživati, izmjeriti i nacrtati spomene umjetnosti arhitekture.

Sve tri ove molbe dostaviti će se peticijon. odboru.

Narodni zastupnik dr. Milan Makanec stavlja na preuzvišenoga bana sliedeću interpelaciju:

1. S kojih razloga nije Vaša Preuzvišenost podniela saboru zakonsku osnovu ob ustrojstvu trgovačke akademije na zemaljske troškove?

2. Kani li Vaša Preuzvišenost do sliedećega saborskoga zasjedanja spomenutu osnovu predložiti saboru na ustavno pretresivanje?

Interpelacija uvrstit će se u zapisnik i dostaviti svietlomu banu.

Zatim narodni zastupnik Franjo Folnegović sliedeću:

Digitized by Google

„Tko je kriv, da do 80 obiteljih iz bivšega kotara dugoselskoga sve do danas nije primilo odštetu za izgubljena ratom god. 1849. u Ugarskoj kola, konje, odielo itd., dočim su isti pravodobno svoje tražbine prijavili bili i opetovano izplatu istih molili?

Smatra li Preuzvišenost Vaša, da se smje uzkratiti odšteta istim državljanom, dočim su ostali za sličnu štetu, njeki pače prije dvie godine odštećeni? Ako nesmatra:

Što misli Preuzvišenost Vaša, kako bi i ove obitelji došle do svoje opravdane tražbine?

Uvrstit će se u zapisnik i dostaviti svietlomu banu.

Predstojnik odjela za bogoštovje i nastavu dr. Pavao Muhić odgovara na interpelaciju narodnoga zastupnika Franje Folnegovića, stavljenu u XVII. dne 7. studena 1875. držanoj saborskoj sjednici povodom imenovanja posebnoga školskoga nadzornika za zemaljski grad Zagreb. Interpelant nezadovoljava se odgovorom, koji sabor usvaja.

Predstojnik odjela za pravosudje dr. Marian Derenčin odgovara na interpelaciju narodnoga zastupnika Mirka Hrvata, stavljenu u XX. dne 8. srpnja t. g. držanoj saborskoj sjednici u pogledu sjedinjenja viših krajiških sudišta i ujedno na interpelaciju narodnoga zastupnika dra. Milana Makanca stavljenu u XXI. sjednici, držanoj dne 13. srpnja t. g. — Interpelant Mirko Hrvat zadovoljava se, a drugi dr. Milan Makanec nezadovoljava se sa odgovorom. Sabor pako uzima odgovor na znanje.

Preuzvišeni ban odgovara na interpelaciju dra. Milana Makanca, stavljenu u XX. sjednici dne 8. srpnja t. g. držanoj u pogledu obsadnoga stanja.

Interpelant zadovoljuje se sa odgovorom, a sabor prima isti na znanje.

Prešlo se je zatim na dnevni red i to:

Saborski verifikacijonalni odbor podastire predlog, da se izbori narodnih zastupnika gosp. Antuna Poha za kotar čazmanski i gosp. Miroslava Špun-Strižića za slob. i kralj. grad Požegu valjanimi proglase, što se glasovanjem i usvaja.

Ujedno stavlja isti odbor predlog na zaključak, da sabor kr. zemaljsku vladu pozove, da sačini jedan obrazac zapisnika ob izbornom činu prema propisom zak. članka III. od god. 1870., pak da se taj svim izbornim depuputacijam dostavi.

Prima se po predlogu odborovu.

Pošto je dnevni red izcrpljen i pošto je predsjednik buduću sjednicu na dan 17. srpnja u 10 sati prije podne urekao, te za dnevni red te sjednice osnovu zakona o sastavljanju gruntovničkih uložaka, — osnovu zakona ob upravi samostalnih zemaljskih kazniona, izviešće odbora za razsudbu zemaljskih računa i izvješće odbora budgetnoga označio, bude ova sjednica ob 12 sati zaključena.

Jovan Steković, s. r.	**Krestić**, s. r.
sab. bilježnik.	saborski predsjednik.

Predsjednik: Ima li kakova prigovora proti ovomu ovako sastavljenomu zapisniku?

(Neima.)

Predsjednik: Pošto prigovora neima, to se zapisnik verificira.

Saborski odbor za bogoštovje i nastavu podnio je svoje izvješće ob osnovi zakona o uredjenju plaće i dotacije aktuara i kvestora universitetskoga. — Stavit će se na dnevni red.

Saborski odbor za agrarne poslove podnio je svoje izvješće o razpravi osnove zakona ob ustrojenju vieća za zemaljsku kulturu i njihovih odbora. — Ovo će se tiskati i staviti u svoje vrieme na dnevni red.

Gosp. zastupnik dr. Malec podnio je ujedno sa svojimi drugovi sliedeći predlog: neka vis. sabor stvori sliedeći zaključak: (Čita.) „Kralj. zemaljska vlada se pozivlje, da više neproduljuje pod rukom zakupnoga ugovora glede jamničke kiselice, već da ju daje u zakup putem javne dražbe. Ujedno se pozivlje kr. zemaljska vlada, da nastoji oko toga, da bude viseća parnica glede jamničke kiselice čim prije riešena.

Upućuje se odboru za proračun.

Gosp. zastupnik Juraj Kamenar podnio je sliedeći predlog, poduprt po propisanom broju članova ove vis. kuće: (Čita.) „Kralj. zemaljska vlada poziva se, da jošte u ovom saborskom zasjedanju podnese preinaku zakonskoga članka o izvedenju javnih radnja i gradjevina, te moli, da se taj predlog čim prije na dnevni red stavi“.

Upućuje se na odbor za komunikaciju i javne radnje.

Prvi predmet na dnevnom redu je osnova zakona o izpravku, popunjenju gruntovnice i sastavljanju gruntovničkih uložaka.

Molim gosp. bilježnika, da izvoli istu osnovu pročitati.

Bilježnik **Steković** (čita).

Predsjednik: Molim gosp. izvjestitelja, neka izvoli čitati izvješće.

Izvjestitelj dr. **Lovro Vidrić** (čita).

Predsjednik: Počimlje generalna debata. Rieč ima gosp. izvjestitelj.

Dr. **Lovro Vidrić**: Vis. sabore! Po prvom dielu gruntovnoga reda §. 44. imale bi se bile sastaviti gruntovnice, i to sastaviti posebni uložci iz gruntovničkih napisnika nakon izminuća roka od 6 mjesecih ustanovljena u smislu §. 3. i 5. gruntovnoga reda za prijavljivanje hipotekarnih tražbina.

Ovaj rok minuo je u cieloj zemlji god. 1859., ali naša gruntovnica se je svejedno uzdržala u provizornosti, i dandanas izčekivamo posebne uložke kao god. 1859.

Uzroci tomu su ponajviše u političkih odnošajih, stiglih našu domovinu iza god. 1859.

God. 1875. bude naša sudbena organizacija preustrojena. U smislu zakona od 21. studenoga god. 1874. §. 9. imale bi se bile gruntovnice umah nadležnim sudovom predati, ali kad se je prešlo na to, da se zakon

Digitized by Google

izvadja, pokazale su se u našib gruntovnicah mane, svakomu već prije poznate; nu ipak se je mislilo, da neće biti toliko neprilika, da se nebi mogle predati sudovom.

Ove mane proiztekoše od tada, kad su se gruntovnice u nas uvadjale. Posjedovnice nepredstavljaju nam prave slike, a u vlastovnici nije označen pravi vlastnik. U posjedovnicah imade pojedini vlastnik čas više čas manje svoga posjeda ubilježena.

Imade obćina, gdje je samo jedna čest označena, dočim dotičnik veće selište posjeduje, a obratno je označeno, da n. pr. koji posjeduje 600 rali, dočim u istinu neima više od 10 rali.

Vlastovnice su isto tako pogrješno osnovane; tu se nije azilo na pravoga vlastnika, mjesto posjednika često je napisan držalac, mjesto zakupodavac zakupnik itd. A opet je upisana u većoj strani Primorja zadruga, gdje ona faktično neobstoji, a u Sriemu izpuštene su zadruge, gdje one ipak obstoje, te je pojedinac upisan. — Na drugoj strani je opet u tom pogledu pogrieška, što je n. pr. upisan kao posjedovnik Kovačić kuće br. 1. čest a), a ovo posjeduje upravo Kovačić kuće br. 2.

Nije pako čudo, da je nastalo tih golemih mana u našoj gruntovnici. Ljudi, koji su ju uvadjali, nisu bili strukovnjaci, niti bijahu zemljo-mjerci, niti pravnici, dakle niti strukovnjaci za izmieru zemljišta, niti strukovnjaci za prosudjenje pravnih odnošaja. Pa tako je moguće, da imade vlastovnica sastavljenih proti pravilu juridičkom, a opet posjedovnica sastavljenih proti pravilu tehničkom.

U očigled mana ovih pravedno nastade pitanje kod vlade, hoće li se gruntovnice takove, kakove jesu, predati sudcem, pa tako neizvjestnost naših gruntovnica „ad infinitum“ predstaviti, ili pako raditi o tom, da se nepravilnostim ovim na put stane i izpravi, što je nepravilno unešeno bilo. Vlada se je za potonji postupak odlučila. Ali je nastalo pitanje, tko da izvede izpravak, da li sadašnji gruntovni uredi pod nadzorom vlade, da li pako kotarski sudovi.

Ako bi se izpravak pustio kotarskim sudcem, to bi ovo uredjenje više truda i novca stajalo, i nebi bilo tako točno provedeno, nego, ako to vlada sama provede i uredi.

Pitanje nastane: što se sve izpraviti imade?

Najjednostavniji odgovor bio bi na to: ono, što je bilo od početka pogrješno unešeno; a to su posjedovni listovi i vlastovnice.

Posjedovnice imale bi se po osnovi tako izpravljati, da se uzme za podlogu izpravljenje naših gruntovnica stalni kataster.

Pa akoprem gruntovnica nemože odgovarati niti za vrst zemljišta, niti za njegovo površje, jer vrst i površje zemljišta se s vremenom mienja, to ćemo ipak dobiti točnije lice nepokretnog imetka našeg naroda, pa time označiti prosudjenje vriednosti hypotheke, ter time vjeresiji doskočiti.

Prema tomu imade se dakle gruntovnica izpravljati. Posjedovnica imala bi se izpravljati tako, da se svi oni posjedi, o kojih nije stalno, da su izvjestno uknjiženi, podvrgnu reviziji. Ova revizija ima se obaviti ureda radi. Moglo bi nastati pitanje: zašto ureda radi, gdje se radi o privatnom pravu pojedinca?

Proti ovoj argumentaciji imade važnih razloga.

Ako se nebi izpravljalo ureda radi, tada bi se rok za izpravljanje naših gruntovnica produljiti, pa time neizvjestno stanje naših gruntovnica od vremena do vremena na neizvjestno doba provlačiti moralo.

Uzmite narav našega puka, koji neshvaća blagodat gruntovnice, neće mariti za izpravak, držeć se načela „beati possidentes!“ A gdje imade toli pogriešnih unesaka, to često uslied pogrieške u tom pogledu postradaju čitave obitelji.

Da navedem jedan primjer. Upisan je n. pr. gospodar mjesto zadruge; uzmimo k tomu da je dotičnik zločest gospodar, te je obteretio imetak tako, da dodje za dugove na bubanj, — to postrada čitava zadruga, te je metnuta na prosjački štap, jedino zato, jer je krivo mjesto zadruge unešen jedan gospodar.

Zato je upravo dužnost države, da ureda radi izpravi ono, što je sama ureda radi izkrivila.

Ako naglasim, da će voditi sada taj izpravni postupak izpitani sudci, dočim su prvi put bili kod napomenutoga posla ljudi neuki — to scienim da sam naglasio glavna načela, na kojih počiva ova zakonska osnova, pa preporučujem, da istu vis. sabor prihvati sa izpravci odbora za podlogu specijalne debate.

(Živio! u sredini.)

Predsjednik: Pošto se nitko više za rieč nije prijavio, to pitam: prima li vis. sabor ovu zakonsku osnovu za temelj specijalne debate.

(Prima se.)

Sliedi specijalna debata.

Dr. **Lovro Vidrić**: Naslov je promienjen s jedne strane samo s toga razloga, da bude čim kraći naslov zakona, a s druge strane jer je odbor scienio, da je s tim naslovom „zakon o sastavljenju gruntovničkih uložaka“ dovoljno označen pravac ovoga zakona.

Predsjednik: Prima li vis. sabor naslov zakona onako, kako ga odbor predlaže.

(Prima se.)

Dr. **Lovro Vidrić** čita §. 1. po predlogu odbora.

(Prima se).

(Isto tako budu primljeni §. 2., §. 3. i §. 4.)

Dr. **Lovro Vidrić** čita §. 5.

Predsjednik: Na ovaj §. podnio je gosp. zastupnik dr. Gjurgjević sliedeći izpravak.

Bilježnik **Steković** (čita): U prvoj alineji 2. redka iza rieči „jur razdieljena“ imade se umetnuti: „ili ako je zadruga na temalju §. 27. slova f) zakona od 3. ožujka god. 1874. jur prestala;“ a u 4. redku iza „§. 26“ neka se dodaje „i §. 31.“

Digitized by Google

Predsjednik: Rieč ima gosp. predlagatelj.

Dr. **Vaso Gjurgjević**: Vis. sabore! Iz obrazloženja, kojim je vis. vlada saboru predložila ovu zakonsku osnovu na ustavno pretresivanje, i iz obrazloženja zakonodavnoga odbora vidi se, da je intencija kako vis. vlade, tako zakonodavnoga odbora bila ta, da se prije nego li se gruntovnički uložci sastave, gruntovnice izprave.

I način i postupak, kojim se imade izpraviti gruntovnica, naznačen je ovdje u ovoj zakonskoj osnovi, a osobito se normira u §. 4. ove zakonske osnove. Nego kako vis. vlada, tako je i odbor poprimio to načelo, da se naime imadu upisi osim onih u §. 4. točka a) b) c) navedenih (čita): „ureda radi, saslušavši stranke, izpraviti prama neprepornomu posjedu, postojavšemu u vrieme, kad se je po obćinah obavljala autentizacija zapisnika gruntovničkih."

Od ovoga načela izuzetak je §. 5., jer u ovom dopušta se, da se mjesto zadruge, koja je kao takova upisana bila u vrieme, kad se je lokalizacija obavljala, a sporazumljenjem je dotičnih ovlaštenika potajno jur razdieljena, imadu u vlastovnici upisati pojedini ovlaštenici.

Naprama onomu načelu, koje je iztaknuto u ovoj zakonskoj osnovi tako od strane vlade, kako od zakonskoga odbora, i prama ovomu ovdje izuzetku §-a 5. bio sam tako slobodan vis. saboru podnieti ovaj izpravak, koji ću i s pravnoga gledišta obrazložiti i objasniti, gledeć na to, da budem što kraći u obrazloživanju.

Kako rekoh, u §. 5. normira se onaj slučaj, gdje je zadruga upisana onom prigodom, kad je lokalizacija obavljena bila, tečajem vremena do dandanas pako razdieljena, i to potajno razdieljena.

Po §. 27. zadružnoga zakona (čita taj §.) može prestati zadruga, kada ili ostane na samo jednoj obitelji ili na jedinoj osobi.

Nu kako poznato vis. saboru, i kako je gosp. izvjestitelj iztaknuo, mora našega seljaka čovjek uvjek voditi, da u vlastitu korist štogod učini; i mnogo slučajeva imade, gdje je na zadružnom zemljištu samo jedna osoba ili jedna obitelj — muž i žena, a nitko drugi neima prava do dotičnog zemljišta, — nu ipak je zadruga upisana. A on koji hoće mjesto zadruge sebe upisati, mora isto tako imati dozvolu, da neima u tom pogledu nitko drugi pravo do zemljišta, van njega, a s tom dozvolom ide on k čovjeku, koji je vješt da mu izradi gruntovni prenos iz imena zadruge na njegovo ime. Siromak seljak naš za takav prenos, koji može lasno sa 10 redaka svatko sastaviti, možda plati veću svotu nego li što čitava ta stvar vriedi. Da se tomu doskoči, i da nebude morao seljak tražiti čovjeka, koji izradi prenos, držim, da je prilika sgodna, i da je sasvim umjestno, da se to čini sada prigodom izpravljanja gruntovnice po dotičnom povjerenstvu. Gdje naime dotični posjedovnik dokaže, da neima nikoga drugoga člana od obitelji, koji bi imao pravo na posjed, neka se to u gruntovnici umah pravedno ubilježi, jer onda seljak neće imati kasnije u tu svrhu novaca trošiti.

Ovo je, kako vidi visoki sabor, sa praktičnog gledišta koristno za naš narod. Nu nastaje pitanje, da li je to opravdano i sa gledišta pravnoga, t. j. da li se onako, kako je doba u zakonskoj osnovi naznačena, i kako je u početku naglašena intencija i svrha ove zakonske osnove, da se prije nego se uložci sastave, gruntovnica izpravi — i to ureda radi — dakle kratkim putem time, gdje se to može bez povriede prava stečenoga, ili bez povriede stanja onoga, koji je ovo u gruntovnicu zabilježio, moj izpravak sa napomenutim načelom u sklad dovesti dade. Prema tomu načelu držim, da se izpravak ne samo neprotivi, nego upravo popunjuje to načelo, te je posve skladan s tim načelom. Osim toga je izpravak u skladu sa zadružnim zakonom, jer ovaj izriče u svom §. 2. načelo, da se zadruge više neprave, da zadružni odnošaji prestanu, koji se naime nemogu opravdati sa strogo naučnoga gledišta našega vremena.

Iz rečenoga pako sliedi, osobito s obzirom na to, da će uslied ovakoga izpravka na ovaj §. naš narod mnogo dobiti vremena i zaštediti mnogo troška, da je jako potrebit predloženi moj izpravak.

Predsjednik: Rieč ima gosp. predstojnik odjela za pravosudje.

Dr. **Marian Derenčin**: Vis. sabore! U oči obširnoga obrazloženja, kojim je vlada popratila ovu zakonsku osnovu, u oči toga, što zakonodavni odbor prima svako načelo, na kojih počiva ova zakonska osnova, i što nije bilo nikakova prigovora, to smatram za suvišno obrazložiti ovu zakonsku osnovu.

Što se tiče samoga izpravka, sada podnešenoga po gosp. zastupniku dru. Gjurgjeviću, to ću o tom samo njekoliko rieči progovoriti. Izmedju glavnih svrha ove zakonske osnove je ta, da se izpravi ono, što je pogriešno unešeno u gruntovnicu prigodom njezinoga osnovanja. A sve drugo, da se ostavi netaknuto.

§. 5. propisuje, da se izpravci imadu prama današnjemu faktičnomu posjedu udesiti, a taj izpravak odnosi se samo na zadruge.

Vlada je mislila, da se imade dioba zadruga, za što je naročiti propis, ureda radi provesti, to je dakle sasvim naravski, da se ta dioba takodjer ureda radi u gruntovnici provede.

Vlada je imala pred očima najčešće slučajeve takovih izpravaka t. j. slučajeve potajne diobe zadruga, nego i slučaj po gosp. predgovorniku napomenut je analogan ovomu o potajnih zadrugah, te ima pred očima, da se je zadruga razvrgnula, da je sada više neima.

Radi toga vlada rado pristaje uz izpravak g. Gjurgjevića, i ja ga s toga podupirem.

Predsjednik: Rieč ima gosp. izvjestitelj.

Dr. **Lovro Vidrić**: Vis. sabore! Ovaj izpravak nadopunjuje ustanove §. 5., stoji u skladu sa ovom za-

Digitized by Google

konskom osnovom, sbog toga izjavljam u ime odbora, da ga i taj podpuno prihvaća.

Predsjednik: Prima li vis. sabor §. 5. kako ga je odbor predložio?

(Neprima).

Prima li vis. sabor §. 5. s izpravkom gosp. dra. Gjurgjevića, koji sada ovako glasi.

Bilježnik **Steković** (čita): „Ako je u gruntovnici upisana zadruga, koja je sporazumljenjem dotičnih ovlaštenika potajno jur razdieljena, ili ako je zadruga na temelju §. 27. slova f) zakona od 3. ožujka 1874. jur prestala, imadu se umjesto zadruge upisati u vlastovnici pojedini ovlaštenici. — Ustanove §. 26. i 31. zakona od 3. ožujka 1874. o zadrugah ostaju netaknute."

(Prima se.)

Predsjednik: Prelazi se na §. 6.

Dr. **Lovro Vidrić** čita §. 6. po predlogu odbora.

(Prima se).

Isto tako čita §. 7.

(Prima se).

§. 8.

(Prima se).

§. 9.

(Prima se).

§. 10.

(Prima se).

§. 11.

(Prima se).

§. 12.

(Prima se).

§. 13.

(Prima se).

§. 14.

(Prima se).

§. 15.

(Prima se.)

§. 16.

(Prima se).

§. 17.

(Prima se).

§. 18.

(Prima se).

§. 19.

(Prima se).

§. 20.

(Prima se).

§. 21.

(Prima se).

§. 22.

(Prima se).

§. 23.

(Prima se).

§. 24.

(Prima se).

§. 25.

(Prima se).

§. 26.

(Prima se).

§. 27.

(Prima se).

§. 28.

(Prima se).

§. 29.

(Prima se).

§. 30.

(Prima se).

Predsjednik: Na dnevnom redu je osnova zakona o upravi samostalnih zemaljskih kazniona. — Molim gosp. izvjestitelja, da izvoli zauzeti izvjestiteljsku stolicu.

Izvjestitelj dr. **Vaso Gjurgjević**: (Čita „osnovu zakona, kojom se rukovodstvo i uprava samostalnih kazniona izlučuje iz djelokruga odjela za unutarnje poslove hrvatsko-slavonsko-dalmatinske zemaljske vlade, ter predaje pravosudnomu odjelu iste vlade.") — (Čita izvješće sjedinjenih odbora pravosudnoga i upravnoga o razpravi ove zakonske osnove.)

Vis. sabore! Kako se iz ovoga izvješća odbora vidi, nije odbor u osuovi zakonskoj, koju je vis. vlada visokomu saboru na pretresivanje predložila, načinio nikakve načelne promjene, nego je samo njekoje nuzgredne promjene učinio, naime promjenu glave s toga, što je držao, da je suvišno sve ono u glavi kazati, što je u sliedećem navedeno. — Nadalje je držao, da je rieč „rukovodstvo" suvišna, jer onaj koji upravlja, taj i rukovodi sa dotičnim institutom. Bitnih promjena dakle neima.

Naglasiti mi je sada samo razloge, koji su odbor vodili, da predležeću zakonsku osnovu primi onako, kako ju je vlada predložila.

Mislim, da mi nije nuždno historički razvitak naših kazniona ovdje obširno razlagati, nego je dovoljno spomenuti, da su kaznione od ovakova sustava, kano što je kod nas, u inih zemljah pod upravom pravosudnoga ministarstva, dakle bi po tom kod nas imale biti pod upravom pravosudnoga odjela zemaljske vlade. Jer kako je poznato vis. saboru, pravosudni odjel imade upravo zadatak, zakone predložiti vis. saboru na pretresivanje, imade jednom riečju struku zakonodavstvenu, a s ovom je u tiesnom savezu uprava kazniona, jer se u kaznionah neima samo bditi i gledati, kako je spojena uprava, nego i misliti o reformah, koje su potrebite, da bude ono, što treba i po zakonu; a kod nas te spadaju u djelokrug pravosudnoga odjela zemaljske vlade, s toga je upravo nuždno, da se i uprava samostalnih kazniona pravosudnomu odjelu podvrgne.

Nadalje kod nas dvostruka uprava postoji, t. j. kažnjenici, koji su kod sudova prve molbe odsudjeni i na jednu godinu zatvoreni, ti su pod upravom pravosudnoga odjela, dočim oni, koji su odsudjeni na zatvor od preko

Digitized by Google

jedne godine t. j. koji dodju u Lepoglavu, ti su pod upravom unutarnjega odjela. A ova dvoguba uprava nemože se ostaviti, nego i to je jedan razlog za to, da se sve kaznione sjedine pod jednom upravom.

Što se tiče troškova, to nam se većih nije nipošto bojati, jer su državni odvjetnici pozvani, da imadu pri upravi kazniona učestvovati, te su dužni voditi nadzor nad njimi, dočim sve ostale agende podpadaju pod upravu pravosudnoga odjela.

Pošto dakle uprava kazniona stoji u skladu sa zakonodavstvenimi reformami glede kazniona, to je neobhodno nuždno, da se ta uprava priključi odielu pravosudnomu; a s toga vis. saboru ujedno odbor predlaže, da izvoli ovu zakonsku osnovu po predlogu odbora primiti za podlogu specijalne debate.

Dr. **Marian Derenčin**: Vis. sabore! Ja neprihvaćam rieči, da obrazložim ovu zakonsku osnovu, jer ovo je u pismenom obrazloženju zemaljske vlade učinjeno, da i gosp. izvjestitelj je o tom govorio, nego ću samo opaziti to, da pravosudni odjel osjeća težku odgovornost, koju uzimlje na se, jer jako dobro pozna stanje naših kazniona, i zna, da je potrebito velikih reforma.

Ove reforme nemogu danas predložiti, nego ću prigodom razprave proračunske glavna načela navesti, koja ćemo kod reformacije kazniona sliediti.

Proti izpravkom pravosudnoga odbora vlada neima prigovora; izpravci su više stilističke naravi, zato ih prihvaćam u ime vlade.

Predsjednik: Pošto se nitko više za rieč nije prijavio, to pitam: prima li vis. sabor ovu zakonsku osnovu za temelj specijalne debate?

(Prima se.)

Sliedi specijalna debata.

Dr. **Vaso Gjurgjević** (čita naslov): „Zakon od dana . . . . ob upravi samostalnih zemaljskih kazniona.“

Predsjednik: Prima li vis. sabor ovaj naslov?

(Prima se).

Prelazi se na pojedine §§

Dr. **Vaso Gjurgjević** (čita §. 1. po predlogu odbora): „Počam od 1. siečnja 1877. izlučuje se uprava samostalnih zemaljskih kazniona iz djelokruga odjela za unutarnje poslove hrv.-slav.-dalmatinske zemaljske vlade, ter se prenaša u djelokrug pravosudnoga odjela iste vlade.“

Predsjednik: Prima li vis. sabor ovaj §. kako je od odbora predložen i sada pročitan?

(Prima se.)

Dr. **Vaso Gjurgjević** (čita):

„§. 2. Pravosudni odjel vršit će nadzor nad samostalnimi zemaljskimi kaznionami stranom neposredno, stranom posredno preko državnoga nadodvjetničtva i državnoga odvjetnika onoga okoliša, u kojem leži dotična kazniona.“ (Prima se).

„§. 3. Provedba ovoga zakona povjerava se banu.“ (Prima se).

Predsjednik: Na dnevnom redu je izvješće odbora za razsudbu računskih zaklada.

Molim gosp. izvjestitelja, da zauzme izvjestiteljsku stolicu.

Izvjest. **Antun Jakić** (čita): „Visoki sabore! Odbor za razsudbu zemaljskih računa uzeo je u pretres računski zaključak glede potrebe i pokrića budgeta kraljevina Hrvatske i Slavonije za godinu 1874 . . . . Spisi vraćaju se u privitku.

U Zagrebu, 13. srpnja 1876.“

Predsjednik: Rieč ima gosp. izvjestitelj.

Izvjest. **Antun Jakić**: Vis. sabore! Ovaj ovdje račun za godinu 1874. je odbor, koji je odredjen, da računske zaklade pregleda i pretresuje, odobrio, te u obće pronašao sve onako, kako to pročitano izvješće potanje sadržaje.

Ovdje se izkazuje, da se je god. 1874. preko odobrenoga proračuna sa 424.425 for. 93 novč. izdalo 298.324 for. 98 $^1/_2$ novč. više, te je za toliko proračun prekoračen.

Nu ova prekoračenja, gdje je naime preko preliminara nastala potreba, da se u njekojih naslovih više potroši — u njekojih opet i nješto preostaje — nisu možda bez razloga ili opravdanja, ili možda samo za pokrića pasiva učinjena, van je to većom stranom n. pr. 116.303 fr. 21 novč. pouzajmljeno, što će se vratiti natrag. Za tim 68.776 for. 52 novč. na isti način, koji su izdani pojedinim kotarom, da se stradajućim žiteljem naše zemlje pruži prilika za zaslužbu, kao predujam za izvedenje izvanrednih gradjevina. Ovaj će se predujam opet vratiti zemaljskomu eraru iz odkupnine javnih radnja dotičnih kotara. — Zatim 62.683 for. 74 novč za pomnožanje zemaljskoga nepokretnoga blaga; i to za kupljenje Gajeve kuće i za podignuće drugoga kata na sveučilištnoj sgradi. — 25.614 for. 28 novč. izdano je za potrebite cesto- i vodogradjevine zemaljske, izvedene na račun troška god. 1872. i 1873. — Što je izdano župnikom i kapelanom županije belovarske — 4.963 for. 59 novč. — to se je učinilo uslied povišenja njihove dotacije za godinu 1872. i god. 1873.

Vis. sabor znade, da je god. 1874. marvinska kuga vladala u našoj zemlji, da je uslied te okolnosti naraslo više troškova, nego li je to bilo moguće preliminirati, to je naime iznosilo 10.009 for. 16 novč.

Što se tiče ovih pod 4. točkom navedenih izdanih 7.742 for. 27 novč., to se je njimi pokrio manjak kazalištni, a to je bilo u 104. sjednici od 13. siečnja 1875. zaključeno i odobreno, te vladi naloženo, da to izplati; isto tako 42.000 for. u ime troškova obskrbe kazniona uslied zaključka vis. sabora, donešenoga u 91. sjednici god. 1874.

Saborski trošak je odobren kućevnim svojim računom, dakle i opravdanje izdatka od 12.415 for., izdanih u ime saborskih troškova nemože u dvojbu doći. — Bolnički i oskrbni troškovi narasli su za svotu od 53.357 for. 85 novč. više, nego je bilo u preliminaru, a to za to, jer

Digitized by Google

su, kako poznato, god. 1874. vladale u zemlji nekoje pošasti kao kozice, groznica itd., koje iziskuju vanredni zdravstveni nadzor. Dakle je i ovaj izdatak sasvim opravdan.

Cielo prekoračenje dozvoljenoga za god. 1874. budgeta pak je namireno:

a) sa povoljnijimi svotami u nekojih naslovih budgeta u iznosu od 126.100 for. 95 novč.;

b) sa svotom od 209.864 for. 55 novč., koja je unišla od 45% izravnih i neizravnih poreza i drugih dohodaka za god. 1874. više, nego li je bilo preliminirano;

c) zajmom od 40.000 for., učinjenim iz sirotinske zaklade sa 40.000 for. za Gajevu kuću, koja se je kupila;

d) iz prištednja god. 1873. u iznosu 48.460 forinti 43 novč.

Kako se iz svega obrazloženja vidi, to je prekoračenje budgeta za god. 1874. posve opravdano, i radi toga molim vis. sabor, da izvoli prihvatiti predlog odbora i podiediti vis. vladi glede učinjenih prekoračenja odriešenje.

Predsjednik: Pošto se nitko za rieč nije prijavio, pitam: prima li vis. sabor prvi predlog odbora, koji ovako glasi (čita):

„Podnešeni po kraljevskoj hrvatsko-slavonsko-dalmatinskoj zemaljskoj vladi računski zaključak glede potrebe i pokrića budgeta kraljevina Hrvatske i Slavonije odobrava se, te se kraljevskoj hrvatsko-slavonsko-dalmatinskoj zemaljskoj vladi glede učinjenih prekoračenja podieljuje odrešenje."

(Prima se).

Drugi predlog glasi (čita):

„Kralj. hrv.-slav.-dalmatinska vlada poziva se, da sabor izviesti o stanju razprava vodjenih sa kraljevskom ugarskom vladom glede razlučenja hrv.-slav. vjerozakonske i naukovne zaklade."

(Prima se).

Treći predlog glasi (čita):

„Podnešeni po kraljevsko hrv.-slav.-dalmatinsko zemaljskoj vladi računski zaključak glede potrebe i pokrića zemaljskih zaklada i to: Narodnih učiona Marije Terezijanske, Osiečkog sirotišta, regnikolarne, komercijalne, sirotinjske, bolničke županije zagrebačke, bolničke županije varaždinske, bolničke županije križevačke, Raffajeve, kazalištne, za zemaljsku gojitbu, stradajućih, za dobrotvorne svrhe i Jamničke kiselice odobrava se, te se kraljevskoj hrv.-slav.-dalmatinskoj zemaljskoj vladi glede učinjenih prekoračenja podieljuje odriešenje."

(Prima se).

Na dnevnom redu je izvješće proračunskoga odbora glede proračuna njekojih zaklada za god. 1874.

Rieč ima gosp. izvjestitelj.

Izvjest. **Antun Jakić**: (Čita izvješće: „Odbor za proračun uzevši u pretres . . . . ustupiti kraljevskoj hrv.-slav. zemaljskoj vladi. U Zagrebu 12. srpnja 1876.")

Vis. sabore! Ovaj proračun zemaljskih zaklada za god. 1876. trebalo je doduše zajedno s proračunom zemaljskim za god. 1876. pretresivati i razpravljati.

Nu pošto su dospjeli bili proračunskomu odboru ovi proračuni na konac njegove sjeditbe, to su ostali do sadanjeg vremena neriešeni.

Odbor proračunski uzeo je u pretres ove proračune zemaljskih zaklada i nenašav ništa, što bi moglo pomanjkavati, jer svaka zaklada ima svoje specijalno opredieljenje, i na tom je osnovan trošak, koji se mora redovito svake godine ponavljati.

Radi toga predlaže vis. saboru, da ove proračune naših zemaljskih zaklada odobri.

Predsjednik: Prima li vis. sabor prvi predlog odbora za budget, koji glasi (čita):

„Sabor kraljevina Dalmacije Hrvatske i Slavonije uzima naknadno sistemiziranje beriva činovnika kralj. hrv.-slav. zemaljskoga gradjevnoga ureda, i ustanovljenje njihovoga činovničkoga razreda previšnjim riešenjem Njeg. c. i kralj. apostolskoga Veličanstva od 26. rujna 1875. odobreno, sa odobrenjem na znanje."

(Prima se).

Prima li vis. sabor drugi predlog, koji glasi (čita):

„Sabor kraljevina Hrvatske, Slavonije i Dalmacije odobrava podnešene po kraljevskoj hrv.-slav.-dalmatinskoj zemaljskoj vladi proračune zaklade narodnih učiona i štipendijalne Marije-Terezijanske, kano i prerečenih ostalih 14 zaklada zemaljskih proračune za god. 1876., po predlogu vlade."

(Prima se).

Prima li vis. sabor treći predlog, koji glasi, „da vis. sabor izvoli molbu manipulacijonalnoga činovničtva kralj. sudbenoga stola u Osieku, radi povišenja plaće i stanarine, ustupiti kraljevskoj hrv.-slav. zemaljskoj vladi."

(Prima se).

Pošto je današnji dnevni red izcrpljen, dižem sjednicu te uričem buduću za sutra u 10 sati. Na dnevnom redu biti će i treće čitanje primljenih osnova zakonskih, zatim osnova zakona za uredjenje plaće sveučilištnoga kvestora.

($^3/_4$ na 12.)

Digitized by Google

Dvadeset i četvrta saborska sjednica,

držana dne 18. srpnja 1876. u 10 sati pod predsjedničtvom saborskoga podpredsjednika g. Mirka Hrvata.

Sadržaj: Zapisnik prošle sjednice bude ovjerovijen. — Podnesci. — Dnevni red: Treće čitanje zakona o sastavljanju gruntovničkih uložaka. — Treće čitanje zakona ob upravi samostalnih zem. kazniona. — Izviešće odbora za bogošt. i nastavu glede preinačenja zak. ustanove §. 7. zak. čl. od 5. siečnja 1874. — Generalna i specialna debata a toj zak. osnovi. — Dnevni red buduće sjednice.

(10 ¼ sati.)

Predsjednik (zvoni). Sjednica započimlje. Molim g. bilježnika, da pročita zapisnik prošle saborske sjednice.

Bilježnik dr. **Vaso Gjurgjević** (čita):

Zapisnik

XXIII. sjednice sabora kraljevina Dalmacije, Hrvatske i Slavonije, držane dne 17. srpnja 1876. u glavnom gradu Zagrebu pod predsjedanjem saborskog podpredsjednika Mirka Hrvata u prisutnosti 44 člana saborska.

Od vlade prisutni: odjelni predstojnici Jovan Živković, dr. Pavao Muhić i dr. Marijan Derenčin.

1) Pošto je predsjednik sjednicu u 10 sati otvorio, bude zapisnik prošle sjednice proglašen i bez primjetbe odobren.

2) Predsjednik saobćuje sliedeće podneske: izviešće saborskoga odbora za bogoštovje i nastavu ob osnovi zakona o preinaci onih ustanova §. 7. zakonskoga članka od 5. siečnja 1874. o plaćah, nagradah i o mirovinah za učiteljsko i činovničko osoblje na sveučilištu Franje Josipa I. u Zagrebu, kojim se uredjuje plaća i dnevnični razred aktuara ujedno kvestora.

Izvješće saborskoga odbora za poslove agrarne o razpravi osnove zakona ob ustrojenju vieća za zemaljsku kulturu i njegovih odbora.

Izvješća ova stavit će se na dnevni red.

Narodni zastupnik dr. Josip Malec, poduprt još po desetorici narodnih zastupnika, stavlja predlog, kao što sliedi: Kraljevska zemaljska vlada pozivlje se, da više ne produljuje pod rukom zakupnog ugovora glede jamničke kiselice, već da ju daje u zakup putem javne dražbe. Ujedno se pozivlje kraljevska zemaljska vlada, da nastoji oko toga, da bude viseća parnica glede jamničke kiselice čim prije riešena.

Predlog ovaj upućuje se odboru za zemaljski proračun.

Predlog narodnoga zastupnika Jurja Kamenara, poduprt još po više narodnih zastupnika, koji glasi: Kralj. zemaljska vlada poziva se, da jošte u ovom saborskom zasjedanju podnese preinaku zakonskoga članka o izvedenju javnih radnja i gradjevina, te moli, da se taj predlog čim prije na dnevni red stavi.

Upućuje se odboru za komunikacije i javne radnje.

3) Prelazi se na dnevni red.

Bilježnik čita osnovu zakona o sastavljanju gruntovničkih uložaka.

Izvjestitelj odbora pravosudnoga dr. Lovro Vidrić čita izvješće istoga odbora ob ovoj osnovi sa predlogom, da se osnova ova sa izmjenami pravosudnoga odbora uzme za podlogu specijalne debate. Prima se predlog odbora pravosudnoga i prelazi se na specijalnu debatu zakona o sastavljanju gruntovničkih uložaka.

Izvjestitelj čita naslov: „Zakon o sastavljanju gruntovničkih uložaka."

(Prima se).

Izvjestitelj čita

§. 1.

Uložci gruntovnički (§. 44. gruntovnoga reda od 15. prosinca 1855) imadu se sastaviti iz gruntovnih zapisnika nakon izpravka istih prama ustanovam ovoga zakona.

(Prima se).

§. 2.

Svaki gruntovnički uložak dieli se u:

A. posjedovnicu;
B. vlastovnicu;
C. teretovnicu.

(Prima se).

Digitized by Google

§. 3.

Posjedovnica imade se iz odnosnih zapisnika gruntovničkih sastaviti tako, da se u nju, uz navod pravnoga svojstva gruntovničke stvarnosti, uvrste ne samo brojevi gruntovničkih čestica, nego i odgovarajući istim brojevi čestica katastralnoga zemljištnika, dogotovljenoga na temelju zakonskoga članka VII. godine 1875. zajedničkoga sabora; kao i ine čestice, napokon u katastralnom zemljištniku naznačena vrst njezine težatbe i prostorna njezina mjera.

(Prima se).

§. 4.

U vlastovnicu imadu se nepromienjeno provesti:

a) Posjednik, upisan u odnosnom gruntovnom zapisniku, ako radi izpravka njegova upisa visi razprava po I. dielu gruntovnoga reda, uvedena za ovu kraljevinu ministarskom naredbom od 15. prosinca 1855. (dr. zak. list, komad XLVII. br. 222).

b) Posjednik, upisan u odnosnom gruntovnom zapisniku usljed razprave, završene pravomoćnom osudom ili nagodom po I. dielu gruntovnoga reda.

c) Posjednik, koji je stekao uknjižbu prava vlastničtva po II. dielu gruntovnoga reda.

Svi ostali upisi imadu se ureda radi, saslušavši stranke, izpraviti prama neprepornomu posjedu, postojavšemu u vrieme, kad se je po občinah obavljala autentikacija zapisnika gruntovničkih ili bar prije dana, kada je započela kriepost izroka, izdana u smislu §. 2. gruntovnoga reda, te se imade pravi tadašnji posjednik u vlastovnicu prenesti.

Privolom stranaka mogu se prema pomenutomu posjedu izpraviti i oni upisi, glede kojih visi razprava po I. dielu gruntovnoga reda (sl. a).

Zabilježbe u napisnicih gruntovničkih, tičuće se podnešenih i nepozvanih prijava radi izpravka upisa po I. dielu gruntovnoga reda i gruntovnički upisi i zabilježbe, o kojih se rieč u §§. 52. sl. d) 63. i 104. gruntovnoga reda, na koliko se odnose na osobu vlastnika nekretnina, ili označuju njihovu priepornost, imadu se takodjer u vlastovnicu prenieti, ako nije izvidjeno, da su prestali zabilježni odnošaji §. 104. gradskoga reda, ili ako stranka, koja je zabilježbu priepornosti izhodila, na izpust neprivoli.

(Prima se).

Izvjestitelj čita §. 5. po predlogu odborskom:

Ako je u gruntovnici upisana zadruga, koja je sporazumljenjem dotičnih ovlaštenika potajno jur razdieljena, imadu se u mjesto zadruge upisati u vlastovnici pojedini ovlaštenici.

Ustanove §. 26. zakona od 3. ožujka 1874. o zadrugah ostaju netaknute.

Zastupnik Vaso Gjurgjević stavlja na ovaj §. 5. sliedeći izpravak. U drugom redku prve alineje iza rieči „jur razdieljena,“ da se doda: „ili ako je zadruga prestala“ (§. 27. sl. f. zakona od 3. ožujka 1874. o zadrugah.) Zatim u prvom redu druge alineje poslje rieči: „ustanove §. 26.“ da se umetne: „i §. 31.“

Sabor §. 5. po predlogu odborskom bez izpravka glasovanjem neusvaja, a prihvaća §. 5. po predlogu odborskom sa izpravkom narodnoga zastupnika Vase Gjurgjevića.

Izvjestitelj čita §. 6.:

U teretovnici imadu se iz gruntovničkih napisnika uz zabilježbu prijava uknjiženih tražbina prenesti postojeće još pravnovaljane uknjižbe, predbilježbe prava zaloga, podzaloga i drugih stvarnih prava i dužnostih (tereta) kano i ine zabilježbe, na koliko ne spadaju u vlastovnicu (§. 4. o. z.).

Uknjižene tražbine imadu se u teretovnicu uvrstiti redom stečena prvenstva.

(Prima se).

§. 7.

Gruntovnički uložci, koji sadržavaju nekretnine, ležeće u jednoj te istoj katastralnoj občini, sačinjavaju jednu glavnu knjigu, koja može prema potrebi sastojati i iz više svezaka.

(Prima se).

§. 8.

Uložci gruntovnički, sastavljeni po katastralnih občinah, koji sadržavaju nekretnine, označene u gruntovnici kao takove, s kojimi je do godine 1848. skopčano bilo izvršivanje sudbenosti, sačinjavaju u področju svakoga kr. sudbenoga stola jednu posebnu glavnu knjigu, koja takodjer prema potrebi može sastojati iz više svezaka.

(Prima se).

§. 9.

Za svaku glavnu knjigu imadu se voditi registri o gruntovničkih stvarnostih, koje su u njoj; a tako i o osobah, za koje i proti kojim je što upisano.

(Prima se).

§. 10.

Sbirka izprava skupna je za svekolike glavne knjige jednoga suda.

(Prima se).

§. 11.

Uložci gruntovnički sačinjavaju se pod nadzorom vlade (odjel za pravosudje) kod postojećih gruntovnih oblastî po povjereniku, kojega imenuje Njegovo Veličanstvo na predlog bana.

Svakomu povjereniku imade se pridieliti potrebito pomoćno osoblje.

Povjerenik treba da bude izpitani sudac.

(Prima se).

§. 12.

Pri razpravah sa strankami ima se povjerenik služiti zakletim perovodjom.

(Prima se).

Digitized by Google

§. 13.

Potrebiti izvidi imadu se obavljati za svaku katastralnu obćinu posebice i započeti iztraživanjem, da li se gruntovne čestice slažu s katastralnimi česticami, u koju svrhu imaju se nabaviti autenticirani prepisi katastralnih posjedovnih listova kao i katastralni indikacijonalni nacrti.

Ako se gruntovne i katastralne čestice neslažu i ako nije sravnjivanjem gruntovnoga sa katastralnim gradivom moguće pouzdano ustanoviti, koje katastralne čestice odgovaraju gruntovnim česticam, imadu se izvidjenja nastaviti na licu mjesta, saslušanjem stranaka, i ako je od potrebe, zakletih vještaka.

(Prima se).

§. 14.

Izvidjenja, da li upisi posjednika u gruntovnici (§. 4) odgovaraju posjedu postojavšemu u vrieme u istom §. 4. navedenu, imadu se obaviti u uredu one političke obćine, u koje obsegu leži katastralna obćina i ako uztreba na licu mjesta. K izvidom imadu se pozvati dvie pouzdane osobe, koje odabere zastupstvo obćinsko.

Za početak tih izvida ustanovit će se dan i proglasiti obznanom, za koju će se bar mjesec dana prije narediti, da bude obnarodovana u službenih novinah i u svih dotičnih i susjednih obćinah.

U obznani imade se primjetiti, da sve one osobe, kojim je stalo do toga, da se saznadu razmjerja posjedovna, mogu glavom doći i navesti sve, štogod je prikladno za razjasnjenje stvari kao i za obranu prava njihovih.

(Prima se).

§. 15.

Ako na temelju obavljenih izvida nastane nužda saslušati onoga, koji je kao posjednik upisan, i faktičnoga tadašnjega (§. 4) posjednika, imadu se isti pismenimi pozivnicami pozvati i ako ne dodju, niti pošalju pomoćnika, povjerenik odredjuje im na njihov trošak zamjenika.

To isto valja za one, koji nisu samosvojni, a nezna se tko im je skrbnik ili tutor, kao i za one, kojim se nezna za boravište, a nisu si naredili punomoćnika.

Ako gruntovni posjednik neprivoli u izpravak, tada imade povjerenik zabilježiti prepor, ter upisati gruntovnoga posjednika, a uputiti faktičnoga na §§. 25. i 26. ovoga zakona.

(Prima se).

§. 16.

O preslušanju stranaka i vještaka i o posljedcih obnovljenih izvida na licu mjesta, ima se pisati zapisnik, te podpisati po povjerenstvu i stranaka.

(Prima se).

§. 17.

Čim se dovrše izvidi, tičući se katastralne koje obćine, imadu se sastaviti uložci gruntovnički po ustanovah ovoga zakona.

(Prima se).

§. 18.

Uložci gruntovnički ujedno sa katastralnimi indikacijonalnimi nacrti i sa zapisnici, spisanimi o izvidih, imadu se bar 30 dana izložiti, da ih svatko može razgledati i to u uredu obćinskom ili pak na drugom shodnom mjestu, gdje odredi povjerenik.

Podjedno narediti će povjerenik dan, kojega će se povesti daljni izvidi u slučaju, ako bude prigovora proti pravilnosti priredjenih uložaka.

Ovaj dan stavit će se do obćenitog znanja oglasom (§. 14. ovoga zakona).

(Prima se).

§. 19.

Prigovori proti pravilnosti uložaka mogu se unutar ustanovljenoga roka predati pismeno gruntovnoj oblasti ili ustmeno povjereniku dana pomenutoga (§. 18).

Ako se prigovori osnivaju na takovih učinih, za koje se kod predjašnjih izvida nije znalo, ima se narediti što je potrebito, da se stvar razjasni.

Ako se obnadje, da je prigovor temeljit, imati će se prema tomu izpraviti uložci.

(Prima se).

§. 20.

Čim se dovrše razprave, povedene usljed prigovora i čim se uložci gruntovnički, tičući se jedne katastralne obćine, prema posljedku izvida izprave, imadu se isti složiti u jednu glavnu knjigu, obilježiti tekućimi brojevi i u primjerenoj kolikoći uvezati. U svakom svezku označiti će se strane brojevî, a predstojnik gruntovne oblasti zapisati će na prvom listu, koliko ima strana, zatim podpisati se i udariti pečat uredovni.

(Prima se).

§. 21.

Ovako svezani uložci imadu se uz katastralne indikacijonalne nacrte predati sudovom, koji su po zakonu (zakon od 24. studena 1874. ob ustroju sudova prve molbe, sbornik komad XXV. br. 55) nadležni voditi te knjige.

Dok se u smislu naredbe, koju će izdati zemaljska vlada (odjel za pravosudje) neizradi gruntovnička mapa, imadu se izpravljeni katastralni indikacijonalni nacrti smatrati kao sastavni dio gruntovnice.

(Prima se).

§. 22.

Isti će sudovi do daljnje vladine naredbe primiti u pohranu i zaglavljene gruntovnice kao i spise odnoseće se na osnutak uložaka.

(Prima se).

§. 23.

Čim budu uložci gruntovnički za vaskoliki okoliš jednoga suda gotovi (§. 21), odrediti će zemaljska vlada (odiel za pravosudje) dan, od kojega će se isti po dotič-

Digitized by Google

nom sudu rukovati kao nova gruntovnica i odredit će se podjedno rok za izpravljajući postupak.

Odredbe ove mogu se učiniti i onda ako uložci, budu dogotovljeni ma i za jedan diel gorespomenutoga okoliša sudbenoga.

(Prima se).

§. 24.

Dosadanji gruntovnički zapisnici, na koliko ih zamjenjuju uložci gruntovnički, imadu se dana pomenutoga u prediducém §-u zaglaviti i izvan porabe staviti.

Sve one molbe za unose u postojeću gruntovnicu, koje stignu prije dana, kojega se gruntovnički uložci nastavljaju kao nova gruntovnica i nebudu još riešene dana toga, kao i sve razprave i pravde, viseće kod gruntovničkih oblastih, imadu se na uredovanje ustupiti nadležnim sudovom (§. 21).

(Prima se).

§. 25.

Povedenje postupka u svrhu konačnoga izpravka i dan, kojega će se gotovi uložci predati nadležnim sudovom i od njih rukovati kao nova gruntovnica uz navod tih sudova i u njihovo područje spadajućih katastralnih obćina, imadu se proglasiti izrokom.

Izrok ima povrh toga sadržavati poziv na sve one, koji sciene, da su povriedjeni tim, što su im se pri sastavljanju posebnih uložaka izpustila, ili krivo upisala prava njihova, da uz rok, ustanovljen na šest mjeseci, prijave mane ove.

Navlastito i vjerovnici, na listu starih tereta upisani, koji sciene, da su prvenstvom dosudjenim po oblasti gruntovnoj na korist drugoga vjerovnika povriedjeni u svojem pravu prvenstva, imadu se istim izrokom pozvati, da se uz pomenuti rok podignu proti prvenstvu tomu.

Nadalje imade se u istom izroku navesti, da će pravna posljedica zanemarena roka biti gukitak prava na pomenute zahtjeve napram onim trećim osobam, koje u dobroj vjeri steku prava na temelju upisâ u novoj gruntovnici sadržanih i neprieporních, da povrati u stanje prijašnje radi promašena roka izročnoga neima mjesta i da se ovaj rok produljiti nemože.

Izrok ima se uvrstiti u službene novine i to po tri puta od tri do tri dana, a zatim ima se uvrstba ponoviti od prilike oko polovice roka ustanovljena u ovom §-u.

Za pravomoćnost obnarodovanja dovoljno je ipak prvo i jednokratno uvršćenje izroka u gore pomenute novine.

Izrok ima se priobćiti svimkolikim sudovom I. molbe i povjerenstvom sirotinjskim, a u izvadku i s izričnom uputom na obširniji njegov sadržaj u službenih novinah, uvrstiti u novine, opredjeljene za sudbene oglase u kraljevini Ugarskoj i ako se obnarodovani uložci gruntovnički tiču obćina pograničnoga kojega kotara zemalja zastupanih u carevinskom viećn ili inozemstvu, ima se po mogućnosti izhoditi, da isti izrok u izvadku bude uvršten i u novine onih zemalja ili inozemstva.

(Prima se).

§. 26.

Razprave o učinjenih prijavah imadu se pred nadležnimi sudovi (§. 21.) voditi po I. dielu gruntovnoga reda. Zabilježbe prieporností, napomenute u §§. 4. i 15., imadu se brisati ureda radi, ako dotičnik u roku ustanovljenom u §. 25. nepodnese prijave po I. dielu gruntovnoga reda.

(Prima se).

§. 27.

Ako se prigodom sastavljanja uložaka gruntovničkih pronadje nekretnina, koja nije još upisana u gruntovnici, ili ako se tom prigodom uvidi, da je od potrebe gruntovni zapisnik iz nova osnovati s razloga, što se je isti ili čest koja od njega izgubila, ili što nije više za porabu, ima se, što se predhodnih izvida tiče, postupati po ministarskoj naredbi od 18. travnja 1853. (drž. zak. list: br. 65.) ter uz shodnu uporabu ustanova ovoga zakona neposredno sastaviti posebni, gruntovnički uložak.

Postupak, da se novo osnovani gruntovnički uložak konačno izpravi, ima se ureda radi povesti pred nadležnimi sudovi (§. 21) i voditi po ustanovah I. diela gruntovnoga reda.

Dotični posebni izrok ima sadržavati pozive, navedene u §. 3. gruntovnoga reda.

I ovaj se izrok ima po zemaljskoj vladi (odiel za pravosudje) izdati, nu suvremeno s onim, o kojem je rieč u §§. 21. i 23. ovoga zakona, te u pogledu roka i oglašenja valjaju i zanj ustanove §. 25. ovoga zakona.

(Prima se).

§. 28.

Ustanove prediducega §-a imadu se uporavljati i onda, ako bi se kašnje pronašla nekretnina, neunešena u novu gruntovnicu, ili ako uztreba iznova osnovati glavnu knjigu ili koju čest od nje s razloga pomenutih u §-u prediducém.

(Prima se).

§. 29.

Trošak, skopčan sa sastavljanjem uložaka, namiruje se iz zemaljskih sredstva, a obćine imadu pribaviti prostorije pisarničke, potrebite za uredovne razprave i uredujućemu povjereniku biti u svem na ruku.

(Prima se).

§. 30.

Izvršba ovoga zakona povjerava se banu, koji će izdati toli obćenitu provedbenu naredbu kao i ostale provedbene naputke, a tako opredieliti i vrieme i red, kojim će se u pojedinih katastralnih obćinah započeti sastavljanje uložaka gruntovničkih.

(Prima se).

Digitized by Google

4) Na dnevni red dolazi izvješće sjedinjenih odbora pravosudnoga i upravnoga o razpravi osnove zakona, kojim se rukovodstvo i uprava samostalnih kazniona izlučuje iz djelokruga odjela za unutarnje poslove hrv.-slav.-dalmatinske vlade, ter predaje pravosudnomu odjelu iste vlade.

Pošto je izvjestitelj odbora najprije osnovu zakona pročitao po predlogu vladinom, a zatim izvješće odborsko, prihvaća sabor pročitanu mu osnovu zakona za podlogu specijalne razprave po predlogu odborskom.

Uslied toga čita izvjestitelj naslov:

„Zakon od dana . . . .
ob upravi samostalnih zemaljskih kazniona."

(Prima se naslov ovaj.)

Izvjestitelj čita §. 1. po predlogu odborskom: Počam od 1. siečnja 1877. izlučuje se uprava samostalnih zemaljskih kazniona iz djelokruga odjela za unutarnje poslove hrv.-slav.-dalm. zemaljske vlade, ter se prenaša u djelokrug pravosudnoga odjela iste vlade.

(Prima se).

§. 2.

Pravosudni odjel vršit će nadzor nad samostalnimi zemaljskimi kaznionami stranom neposredno, stranom posredno preko državnoga nadodvjetničtva i državnih odvjetnika onoga okoliša, u kojem leži dotična kazniona.

(Prima se).

§. 3.

Provedba ovoga zakona povjerava se banu.

(Prima se).

5) Narodni zastupnik Antun Jakić, kao izvjestitelj odbora za razsudbu zemaljskih računa, čita izvješće odborsko saboru pod brejom 197. podnešeno o pregledanju računarskoga zaključka glede potrebe i pokrića budgeta kraljevina Hrvatske i Slavonije za god. 1874.

Nakon pročitanog i odobrenog izvješća ovog prihvatio je glasovanjem sabor za zaključke sljedeće predloge odborske:

I. Podnešeni po kr. hrv.-slav.-dalmatinskoj zemaljskoj vladi računarski zaključak za god. 1874. glede potrebe i pokrića budgeta kraljevina Hrvatske i Slavonije odobrava se, te se kr. hrv.-slav.-dalmatinskoj zemaljskoj vladi glede učinjenih prekoračenja podjeljuje odriešenje.

II. Kr. hrv.-slav. dalmatinska zemaljska vlada poziva se, da sabor izviesti o stanju razprava vodjenih sa kraljevskom ugarskom vladom glede razlučenja hrv.-slav. vjerozakonske i naukovne zaklade.

III. Podnešeni po kralj. hrv.-slav.-dalmatinskoj zemaljskoj vladi računarski zaključak glede potrebe i pokrića zemaljskih zaklada i to: narodnih učiona, Marija Terezijanske, osiečkog sirotišta, regnikolarne, sirotinske, bolničke županije zagrebačke, bolničke županije varaždinske, bolničke županije križevačke, Raffajeve, kazalištne, za zemaljsku gojitbu, stradajućih, za dobrotvorne svrhe i jamničke kiselice za god. 1874. odobrava se, te se kralj. hrv.-slav.-dalmatinskoj zemaljskoj vladi glede učinjenih prekoračenja podieljuje odriešenje.

6) Izvjestitelj odbora za zemaljski proračun čita izvješće odborsko o proračunu zemaljskih zaklada za god. 1876. i o statutu činovnika kralj. gradjevnog ureda, odobrenom po Njegovu ces. i kralj. apoštolskomu Veličanstvu.

Nakon pročitanog i prihvaćenog izvješća ovog primljeni su glasovanjem i izrečeni su kao saborski zaključci sliedeći predlozi odborski:

Sabor kraljevina Dalmacije, Hrvatske i Slavonije uzima naknadno sistemiziranje beriva činovnika kralj. hrv.-slav. zemaljskoga gradjevnoga ureda i ustanovljenje njihovoga činovničkoga razreda previšnjim riešenjem Njeg. ces. i kralj. apoštolskoga Veličanstva od 26. rujna 1875. odobreno, sa odobrenjem na znanje.

Sabor kraljevina Hrvatske, Slavonije i Dalmacije odobrava podnešene po kr. hrv.-slav.-dalmatinskoj zemaljskoj vladi proračune zaklade narodnih učiona i štipendijalne Marija Terezijanske zaklade za god. 1876. kao i proračune za god. 1876. sliedećih zaklada: 1. regnikolarne, 2. komercijalne, 3. sirotinjske, 4. osiečkog sirotišta, 5. bolničke županije zagrebačke, 6. bolničke županije varaždinske, 7. bolničke županije križevačke, 8. Raffajeve, 9. kazalištne, 10. zemaljske gojitbe, 11. stradajućih, 12. komercijalne dobrotvorne, 13. jamničke kiselice, 14 realne vjeresije.

Molba manipulacionalnoga činovničtva kralj. sudbenoga stola u Osieku radi povišenja plaće i stanarine, ustupa se kralj. hrv.-slav. zemaljskoj vladi.

S tim je dnevni red današnje sjednice izcrpljen, te predsjednik zakazuje buduću sjednicu za sutra u 10 sati i označuje za dnevni red u istoj izvješće odbora za bogoštovje i nastavu o uredjenju plaće i dnevničkog razreda sveučilištnog aktuara ujedno kvestora, zatim treće čitanje danas razpravljenih zakona o sastavljanju gruntovničkih uložaka i ob upravi samostalnih zemaljskih kazniona i s tim zaključi današnju sjednicu.

Vaso Gjurgjević, v. r. bilježnik. — **Krestić**, v. r. predsjednik.

Predsjednik: Ima li kakve primjetbe na ovaj zapisnik?

(Neima).

Pošto primjetbe neima, to se zapisnik ovjerovljuje.

Zemaljska vlada podnaša za proglašenje hrvatski izvornik zajedničkih zakona i to zakonski članak XXIX., XXX., XXXII., XXXIV., XXXV.

Staviti će se proglašenja radi na dnevni red.

Odbor za budget podnaša izvješće o proračunu saborskih troškova za vrieme od 1. siečnja do konca rujna god. 1876.

Staviti će se na dnevni red.

Digitized by Google

Crkveno-školska obćina daruvarska predlaže molbu zbog novoga školskoga zakona.

Molba ide odboru peticijonalnomu.

Prvi predmet na dnevnom redu je treće čitanje zakona o sastavljanju gruntovničkih uložaka.

Molim gosp. bilježnika, da čitanje preduzme.

Bilježnik **Jovan Steković** (čita zakon o sastavljanju gruntovničkih uložaka).

Predsjednik: Prima li vis. sabor zakon o sastavljanju gruntovničkih uložaka onako, kako je sada pročitan?

(Prima se.)

Zakon o sastavljanju gruntovničkih uložaka primljen je u 3. čitanju.

Nadalje je na dnevnom redu treće čitanje zakona ob upravi samostalnih zemaljskih kazniona.

Bilježnik **Jovan Steković** (čita taj zakon).

Predsjednik: Prima li vis. sabor zakon ob upravi samostalnih zemaljskih kazniona, kako je sada pročitan?

(Prima se).

Zakon ob upravi samostalnih zemaljskih kazniona primljen je u 3. čitanju.

Na dnevnom redu je pretresivanje izvješća saborskoga odbora za bogoštovje i nastavu glede preinačenja zakonskih ustanova §. 7. zakonskoga članka od 5. siečnja 1874. — Molim gosp. izvjestitelja, da dotičnu zakonsku osnovu pročita.

Izvjestitelj dr. **Blaž Lorković** (čita osnovu zakona o preinaci onih ustanova §. 7. zakonskoga članka od 5. siečnja 1874. „o plaćah, nagradah i o mirovinah za učiteljsko i činovničko osoblje na sveučilištu Franje Josipa I. u Zagrebu," kojimi se uredjuje plaća i dnevnični razred aktuara ujedno kvestora).

Predsjednik: Otvara se generalna debata.

Dr. **Blaž Lorković** (čita izvješće saborskoga odbora za bogoštovje i nastavu ob navedenoj osnovi zakona).

Visoki sabore! K ovomu, što je u odborskom izvješću kazano bilo, čast mi je samo njekoje primjetbe nadovezati, iz kojih će se povod ove zakonske osnove potanje izviditi.

Na našem sveučilištu je samo jedna osoba za onu struku, za koju su naročito u zapadnoj polovini naše monarkije dvie osobe postavljene, od kojih vrši jedna poslove kvestora, a druga poslove aktuara. A to je naravski potrebito na onih univerzah, gdje su poslovi uslied toga znatno veći, jer imade veliki broj sveučilištnih slušatelja. Rád kvestora sastoji poglavito u tom, da upisuje slušatelje početkom semestra; da pobira školarinu; da izplaćuje pojedine profesore itd. Aktuar je tu donekle direktor kancelarije i koncipista i sve skupa. — Gdje je broj slušatelja velik, ondje dakako nemože toga posla jedna osoba obavljati. Nu kod nas je broj slušatelja znatno manji, tako, da može jedna osoba te poslove obavljati. Ta osoba mora biti pako vješta i kadra, da poslove, kojih je svakako dosta, točno obavlja, a takvu osobu možemo dobiti, ako joj se dade primjerna nagrada. Dosada iznosila je plaća 600 for., a to je plaća, kao što ju imadu pisari, dapače i veću imadu često. Onda je ovdje i ta okolnost, da kod ove službe neima avancementa, te plaća ostaje uvjek ista, kako je s početka bila.

S toga je već prošle godine predložio sabor, da se vis. zemaljska vlada pozove, da podnese zakonsku osnovu, kojom se preinačuje dotična ustanova §. 7., te da se dade kvestoru plaća kano koncepistu kod zemaljske vlade. Ova je osnova sada predložena i ja ju preporučujem vis. saboru, da ju prihvati.

Dr. **Pavao Muhić**: Vis. sabore! Osnova zakona, o kojoj je sada govor, sastavljena je prema zahtjevom vis. sabora u prošlom zasjedanju. Saborski odbor za bogoštovje i nastavu prihvatio ju je nepromienjenu, meni dakle nepreostaje drugo, nego u ime vlade zamoliti vis. sabor, da ovu osnovu primi u svoj cielosti, kako je predložena.

Predsjednik: Prima li vis. sabor ovu zakonsku osnovu za temelj specijalne debate?

(Prima se).

Sliedi specijalna debata.

Dr. **Blaž Lorković**: Naslov bi po predlogu odbora ovako glasio: „Zakon o preinaci onih ustanovah §. 7. zakonskoga članka od 5. siečnja 1874. „o plaćah nagradah i o mirovinah za učiteljsko i činovničko osoblje na sveučilištu Franje Josipa I. u Zagrebu," kojimi se uredjuje plaća i dnevnični razred aktuara ujedno kvestora."

Predsjednik: Prima li se naslov zakona po predlogu odbora?

(Prima se).

Dr. **Blaž Lorković** (čita §. 1):

„§. 7. zakonskoga članka od 5. siečnja 1874. „o plaćah, nagradah i o mirovinah za učiteljsko i činovničko osoblje na sveučilištu Franje Josipa I. u Zagrebu" preinačuje se na sliedeći način:

Plaća aktuara, koji je ujedno kvestor, iznosi tisuću forinti (1000 for.).

On se uvršćuje u IX. dnevnični razred."

Predsjednik: Prima li se §. 1.?

(Prima se).

Dr. **Blaž Lorković** (čita):

§. 2. „Ovaj zakon stupa u kriepost s prvim danom mjeseca, koji uzsliedi iza proglašenja njegova."

Predsjednik Prima li se §. 2.?

(Prima se).

Dr. **Blaž Lorković** (čita):

§. 3. „Provedba ovoga zakona povjerava se banu."

Predsjednik: Prima li se §. 3.?

(Prima se).

Predsjednik: Današnji dnevni red je izcrpljen. Ja ću sjednicu zaključiti pa buduću za četvrtak, 20. srpnja u 10 sati urcći.

Digitized by Google

Na dnevnom redu biti će treće čitanje sada primljenoga zakona, izviešće budgetnog odbora o proračunu saborskih troškova za vrieme od 1. siečnja do konca rujna 1876., onda razprava zakona ob ustrojenju vieća za zemaljsku kulturu, a napokon proglašenje sankcioniranih zakona.

Ujedno molim gg. predsjednike odbora za poslove agrarne i poslove unutarnje uprave, da sazovu po podne u 4 sata odborsku sjednicu, da pretresuju osnovu zakona, kojim se preinačuju nekoje ustanove o zadružnih odnošajih u zakonu od 8. lipnja 1871. o promjeni nekojih administrativnih odredaba u vojnoj Krajini. Onda molim, da kasnije gg. predsjednici odbora agrarnoga i odbora za bogoštovje i nastavu u pretres uzmu zakon o preustrojenju kraljevskoga gospodarskoga i šumarskoga učilišta u Križevcih.

(11 sati.)

Digitized by Google

Dvadeset i peta saborska sjednica,

držana dne 20. srpnja 1876. u 10 sati pod predsjedničtvom saborskoga predsjednika g. Nikole Krestića.

Sadržaj: Zapisnik prošle sjednice. — Podnesci. — Interpelacija Fr. Folnegovića glede podpore bosanskim bjeguncem. — Odgovor svietloga bana na ovu interpelaciju. — Dnevni red: Treće čitanje osnove zakona o preinaci onih ustanovah § 7. z. čl. od 5 siečnja 1874. „o plaćah, nagradah i mirovinah za učitelje i činovničko osoblje na sveuč. Fr. Josipa I. u Zagrebu", kojimi se uredjuje plaća i dnev. razred aktuara ujedno kvestora. — Generalna i specialna debata ob osnovi zakona ob ustrojenju vieća za zem. kulturu i njegovih odbora. — Izviešće budgetnoga odbora o proračunu saborskih troškova. — Proglašenje nekojih izvornikah zajedn. zak. članaka. — Dnevni red buduće sjednice.

(10¼ sati.)

Predsjednik (zvoni). Sjednica počimlje. Molim g. bilježnika, da pročita zapisnik prošle saborske sjednice.

Bilježnik **Jovan Steković** (čita):

Zapisnik

XXIV. sjednice sabora kraljevina Dalmacije, Hrvatske i Slavonije, držane dne 18. srpnja god. 1876. pod predsjedanjem saborskog podpredsjednika Mirka Hrvata u prisutnosti 45 članova saborskih.

Od vlade prisutni: odjelni predstojnici Jovan Živković, dr. Pavao Muhić i dr. Marijan Derenčin.

Pošto je predsjednik sjednicu u 10 sati otvorio, bude zapisnik prošle sjednice pročitan i bez primjetbe odobren.

Predsjednik priobćuje sliedeće prispjele podneske:

Svietli ban dostavlja proglašenja radi previšnjom sankcijom providjene hrvatske izvornike na zajedničkom saboru donešenih zajedničkih zakonskih članaka i to:

Zakonski članak XXIX. od god. 1876. tičući se odredaba proti širenju bube Phyloxera vastatrix zvane.

Zakonski članak XXX od god. 1876., tičućeg se naknadnoga kredita za god. 1876. potrebita za podignuće i uzdržavanje internacijonalnoga metričkoga ureda.

Zakonski članak XXXII. od god. 1876. o prijateljstvenom trgovačkom i brodarstvenom ugovoru medju austrijsko-ugarskom monarkijom i kraljevinom havaiskih otoka, sklopljenom dne 18. lipnja 1875. u Londonu.

Zakonski članak XXXIV. od god. 1876. o vjeresiji potrebitoj za izgradjenje brašovsko-tömöške pogranične željeznice i

Zakonski članak XXXV. od god. 1876. o dielomičnom preinačenju dozvolne izprave temešvarsko-oršovanske željeznice.

Staviti će se proglašenja radi na dnevni red.

Proračunski odbor podnosi proračun saborskih troškova za vrieme od 1. siečnja do konca rujna g. 1876.

Stavit će se na dnevni red.

Crkveno-školska obćina daruvarska podnaša molbu u pogledu preinake školskoga zakona.

Upućuje se odboru peticijonalnomu.

Čitana je treći put osnova zakona o sastavljanju gruntovničkih uložakah, te je glasovanjem prihvaćena.

Zatim treći put osnova zakona ob upravi samostalnih zemaljskih kazniona.

Poslje toga prešlo se je na dnevni red, te je pročitana osnova zakona o preinaci onih ustanova §. 7. zakonskoga članka od 5. siečnja 1874. „o plaćah, nagradah i o mirovinah za učiteljsko i činovničko osoblje na sveučilištu Franje Josipa I. u Zagrebu", kojimi se uredjuje plaća i dnevnični razred aktuara ujedno kvestora, i pošto je izvjestitelj progovorio primljena je podlogom specijalne debate.

Prima se po predlogu odbora.

Tim je dnevni red današnje sjednice izcrpljen i predsjednik zakazuje buduću za četvrtak dne 20. srpnja t. g. u 10 sati prije podne i označuje dnevni red u istoj. Treće čitanje zakona o preinaci onih ustanova §. 7. zakonskoga članka od 5. siečnja 1874. „o plaćah, nagradah i o mirovinah za učiteljsko i činovničko osoblje na sveučilištu Franje Josipa I. u Zagrebu," kojimi se uredjuje plaća i dnevnični razred aktuara ujedno kvestora.

*

Digitized by Google

Izviešće budgetnoga odbora o podnešenom po predsjedničtvu sabora proračunu saborskih troškova od 1. siečnja do konca rujna 1876. godine.

Razprava zakona ob ustrojenju vieća za zemaljsku kuluru.

Proglašenje izvornika zajedničkih zakona; ujedno poziva predsjednik odbore za poslove agrarne i poslove unutarnje uprave, da danas poslje podne uzmu u pretres osnovu zakona, kojim se preinačuju nekoje ustanove o zadružnih odnošajih, sadržanih u zakonu od 8. lipnja 1871. o promjeni nekojih administrativnih odredaba u vojnoj krajini, valjan za utjelovljene dielove razvojačene krajine, a kad ovaj odbor svrši, da odbor za bogoštovje i nauku i poslove unutarnje uprave preuzme osnovu zakona o preustrojenju kraljevskoga gospodarskoga i šumarskoga učilišta u Križevcih i zaključi današnju sjednicu ob 11 sati prije podne.

Jovan Steković, s. r. sab. bilježnik. **Krestić**, s. r. saborski predsjednik.

Predsjednik: Ima li kakove primjetbe proti ovomu ovako sastavljenomu zapisniku?

(Neima.)

Prigovora neima, zapisnik se verificira.

Vis. sabore! Na ovaj vis. sabor stigli su sliedeći podnesci:

Verifikacijonalni odbor podnaša izvješće ob izboru narodnoga zastupnika Stjepana Dimitrijevića za izborni kotar Rumu, s predlogom, da vis. sabor izbor valjanim proglasi. — Staviti će se na dnevni red.

Svietli ban predlaže zaglavni račun naukovne zaklade dobra Kutjevo za god. 1874., koje spada na vjerozakonsku zakladu.

Ide odboru za prosudbu zemaljskih računa.

Odbor peticijonalni podnaša svoje izvješće. — Staviti će se na dnevni red.

Rieč ima gosp. zastupnik Folnegović, da stavi interpelaciju.

Franjo Folnegović: Visoka kućo! Danas malo prije sastane me dvojica ovdje interniranih bosanskih bjegunaca, po imenu Milovan Grabić i Tomo Šikman, te mi kažu, da traže pomoći u Zagrebu, da neskapaju od glada. Vele mi, da vlada daje podporu samo pribjeglim starcem, ženam i djeci, dočim za rad sposobni nedobivaju ništa.

Pita se, što sada?

Ako idemo u Bosnu bez oružja, posjeku nas Turci, ako se oružano tamo zaputimo, uhvati nas straža, a internirani jesmo u onih mjestih, gdje o kakvoj zaslužbi ni govora biti nemože.

To je sbilja položaj, da si ja nemogu užasnijega predstaviti.

Vis. kućo! Ja se nebi ni najmanje čudio ovomu položaju, ja bi ga naravskim nalazio kraj ove indolencije, kojom naša vlada i vladajuća stranka ovo prevažno pitanje . . . . (Nemir. Mrmljanje.)

Predsjednik: Ja molim gosp. govornika, neka se umiri.

(Podpredsjednik **Mirko Hrvat**: „Na red treba ga pozvati!")

Predsjednik: Ja pozivam gosp. govornika na red. — Ako još jedanput štogod takova prouzroči, ja ću od vis. kuće tražiti, da mu se oduzme rieč. Molim dakle, neka se umjerenijimi izrazi poslužuje, nevriedjajuć štovanu većinu ove vis. kuće na način, kao što nije umjestno.

Franjo Folnegović: Kad je tako, a ja ću biti u buduće tako slobodan vis. predsjedničtvu svoje govore na censuru podnašati.

Predsjednik: Molim liepo . . .

(Jedan glas: „Govorite dostojnijim načinom!")

Franjo Folnegović: Ja ću samu interpelaciju pročitati. (Čita:)

„Je li Vašoj Preuzvišenosti poznato, da Bošnjaci, odrasli mužkarci, koji su pribjegli u Hrvatsku povodom bosanskoga ustanka, nedobivaju upravo nikakve podpore iz državnih sredstva?

Ako jest, što je Vaša Preuzvišenost učinila, da se istim nevoljnikom omogući živiti?"

Predsjednik: Interpelacija ova uvrstiti će se u zapisnik i predati svietlomu banu.

Ivan Mažuranić: Molim za rieč, ja ću odmah na ovu interpelaciju odgovoriti.

Predsjednik: Rieč ima svietli ban.

Ivan Mažuranić: Štovana kućo! Poznato je našemu narodu, dakle i članovom štovane ove kuće, da je u novije vrieme, i to u prošloj godini dana, prošlo ovamo jako veliko množtvo bosanskih obitelji. To veliko množtvo nastanilo se je najprije u Krajini i nagomilalo se na broj od 50 do 60,000 duša. Još lanjske godine primili smo na molbu zapovjedajućega gosp. generala 5143 duše, koje su došle dakle ovamo u naš provincijal.

Ja moram kazati to, da su ti ljudi, koji su se ovamo spasili, dobivali po dozvoli ministarstva izvanjskih posala, koje imade trošiti u tu svrhu, — jer to se netroši iz našega budgeta — odrasli po 10 novč. za svoje uzdržavanje na dan, a djeca izpod 10 godina stara 5 novč. na dan.

Kad sam ja dobio ovih 5143 duša u naš provincijal, dobivali su ovi istu podporu. Naravna stvar bijaše, da se, kad se toliki novac troši, gleda na to, da se netroši zaman, nego se podupiru samo oni, koji druge zaslužbe nemaju. Osobito je bila pažnja na to obraćena u Krajini; jer ministarstvo izvanjskih posala je to zahtievalo, da se njegov novac netroši na druge, nego samo na one, koji su sbilja potrebni.

Oni dakle, koji su za posao sposobni, nisu dobivali — koliko meni poznato — podpore, a oni koji nisu imali nikakve zaslužbe, dobivali su 10 odnosno 5 novč.

Digitized by Google

Ovih istih načela držao sam se i ja kod nas, gdje j trošak pokriva iz našega budgeta, a kasnije se mi- rstvu zaračunava. Naš budget dakle uvjek plaća to- ljudi, nu neznam, koje je ljude mislio gosp. inter- nt: je li one iz Krajine ili iz našega provincijala. U m provincijalu znam, da smo se držali točno onoga, je propisano, a preko volje onoga, koji ima dotični ak u rukuh, t. j. ministar izvanjskih posala, koji š razpolaže, — preko njegove volje nemožemo ništa iti; jer da idemo preko onih načela, koje nam pro- je ministar vanjskih posala, to bi značilo, da pla- o iz svojega budgeta, i onda bi štovana kuća punim pravom mene na odgovornost pozvala glede toga, kojim da pravom trošim novac u svrhe, koje zakonom nisu opredieljene?

To je dakle ono, što se tiče dosadašnjih koraka. Ja sam onomadne opet 20.400 duša primio; prije ih je bilo 5.143, a sada opet ove k prijašnjim, a moram kazati, da su ti transporti jako tegotni, dapače — moram reći — i žalostni, jerbo je to upravo selitba naroda: oni idu kroz Sisak, grad sam i ciela sisačka županija ima uslied toga znatni novčani teret osjetiti, osim toga je bilo ondje malo stanova, predprege, živeža itd., djeca onih ljudi su često bolestna, starci umiru itd. — i ja se sbilja bojim, šta bude onda, ako ta navala još većma pritisne.

Ja sam zaiskao od ministra izvanjskih posala, neka dozvoli, da se onim našim ljudem, kod kojih ovakovi uskoci nadju stan, za svaku osobu dozvoli još po jedan krajcar, koji nebi bio za uzdržavanje dotičnoga uskoka, nego za nagradu onomu gospodaru kuće, koji takove ljude — kadkad po 10—20 na broju — u svojoj kući drži.

Dapače moram kazati, da sam iziskivao 1 $^1/_2$ tako zvanih „šlafkrajcara".

Ministar vanjskih posala kaže, da na to pristati nemože; a razumio je on moj zahtjev tako, da se od onih 10 novč., koji idu pojedincu za podporu, imade dati gospodaru 1 $^1/_2$ novč. Naravski, da to nije bila moja ideja, nego ja sam mislio, da će se izvan toga onaj 1 $^1/_2$ novč. dati. — Ja sam mu tu stvar još jedanput predložio, i zaista dobio odgovor, da on pristaje na to, da se onakomu gospodaru dade nagrada, nu ne 1 $^1/_2$ novč. nego 1 novč.

I tako je stvar sada uredjena.

Ja gosp. interpelantu dakle odgovaram, da neznam, koji su to ljudi, koje je spomenuo, je li spadaju pod „uzornu" upravu krajišku ili pod našu, ako pod našu, to po ovih načelih dobivaju podporu, a preko ovih načela nesmijem dalje ići.

Franjo Folnegović: Molim, je li mi dozvoljeno svietlomu banu razjasniti, što želim.

Predsjednik: Nije vam dozvoljeno ništa drugo, nego kazati: je li se s odgovorom na vašu interpelaciju zadovoljujete?

Franjo Folnegović: Nemogu se zadovoljiti.

Predsjednik: Uzima li vis. kuća taj odgovor svietloga bana na znanje?

(Uzima se.)

Predsjednik: Uzima se dakle na znanje.

Prelazi se na dnevni red.

Prvi predmet na dnevnom redu je treće čitanje osnove zakona o preinaci onih ustanova §. 7. zakonskoga članka od 5. siečnja 1874. „o plaćah, nagradah i o mirovinah za učiteljsko i činovničko osoblje na sveučilištu Franje Josipa I. u Zagrebu," kojimi se uredjuje plaća i dnevnični razred aktuara ujedno kvestora.

Molim gosp. bilježnika, da izvoli čitanje preduzeti.

Bilježnik **Jovan Steković** (čita).

Predsjednik: Prihvaća li vis. sabor ovu zakonsku osnovu, kako je sada pročitana u cjelokupnosti onako, kako je iz specijalne debate proizašla?

Ona gospoda, koja su za to, neka izvole ustati.

(Većina.)

Ovaj zakon je primljen i odpremiti će se na previšnju sankciju propisanim putem.

Nadalje je na dnevnom redu razprava ob ustrojenju vieća za zemaljsku kulturu i njegovih odbora.

Molim gosp. izvjestitelja, neka svoje mjesto zauzme.

(Predsjednik zvoni na mir.)

Izvjestitelj dr. **Josip Vuščić**: Vis. sabore! Saborski agrarni odbor imao je izpitivati ovu zakonsku osnovu. (Čita.)

Predsjednik: Generalna debata počimlje; ona gospoda, koja žele imati rieč, neka se izvole prijaviti kod bilježnika gosp. dra. Gjurgjevića.

Rieč ima gosp. izvjestitelj.

Izvjestitelj dr. **Josip Vuščić**: Ovu pročitanu zakonsku osnovu je odbor po dužnosti razpravio i podnio o njoj sliedeće izvješće: (Čita izvješće.)

Vis. sabore! Zakonska osnova, koju sam imao čast ovdje pročitati, i koju je agrarni odbor razpravljao, imade za posljednju svrhu unapredjenje narodnoga gospodarstva i kroz to unapredjenje i podignuće materijalnoga blagostanja domovine. Čim je naša domovina iz raznih zapreka, s kojimi se je imala uvjek boriti u narodno-gospodarstvenoj struci, više zaostala, tim ova zakonska osnova i ono, što se u njoj predlaže, veću važnost zaslužuje, i po istoj svojoj važnosti ima se u razpravu uzeti.

Ovu važnost osnove i vriednost, koju ova osnova sadržaje, označio je već kraljevski odpis, kojim se je sabor otvorio, kad je bilo označeno, da medju glavne predmete ovoga sabora imade spadati ova osnova zakona i u obće predmeti tičući se podignuća materijalnoga stanja naše domovine, a ovo je prvi korak, da se ide na poboljšanje materijalnoga stanja domovine.

Važnost ove zakonske osnove iztaknula je već vlada u svojem obrazloženju, kojim ju je propratila. Iz toga se već obrazlaganja vidi, da je domašaj njezin ogroman, da

Digitized by Google

imademo, ako ovaj zakon u život stupi, mnogo boljih nada o napredku materijalnoga stanja naše domovine.

Vieće, imajuće se po tom osnovati, kano zemaljsko kulturno vieće vis. vladi savjetovati će u svakom pogledu gospodarstvene struke; ono će vis. vladi sa svojimi predlozi, poteklimi iz vlastite inicijative, na ruku biti. Dosada trebala je vlada u tu svrhu stranom strukovnih organa gospodarskog družtva u Zagrebu, stranom poniekle takodjer sbor učiteljski šumarsko-gospodarske škole u Križevcih, a stranom podružnice gospodarskoga družtva, koje se nalaze na različitih mjestih naše domovine.

Pošto su mnogi predmeti gospodarski više strukovne, nego li administrativne naravi, a ipak pod rukovodstvom zemaljske vlade, to je ona smatrala, da joj treba strukovnih organa, i to su bili dosada ova trojica, koje sam baš napomenuo. Nu svi ovi nisu udovoljavali, da bi se uspješno narodno gospodarstvo razvijati moglo.

Gospodarsko družtvo u Zagrebu ovdje samo u središtu uprave, bilo je sa hvale vriednom svojom podporom vladi na ruku, ali kao samo u središtu se nalazeće nije udovoljavalo, da bude u tako zaostaloj zemlji kao što je naša u tom pogledu dovoljnom podporom. — Sbor učiteljski u Križevcih imade svoje propisane predmete, od kojih se nemože toliko otrći, da bi kulturne predmete ciele zemlje pretresivao, bez da s druge strane zanemari svoje zvanje. Podružnice prvo nisu bile u svih stranah naše zemlje, a drugo gdje su bile, nisu uztrajale u svojoj djelatnosti; imade takovih, koje su prestale sasvim, ili su popustile u svom djelovanju tako, da samo po imenu obstoje.

Tako je naša vis. vlada bila prinuždena, da si stvori nove strukovne organe, koji bi imali zvanično vieće, koje bi bilo razgranjeno po cieloj zemlji, i da bi po svom zvanju bilo ono prisiljeno na to, da postojano vrši svoje djelovanje, i da mu ne zavisi od puke volje, ili što djelovati, ili ništa neraditi. Takav strukovni organ je zemaljska vlada predložila u zemaljskom kulturnom vieću; ovo zemaljsko kulturno vieće kako prave članove imade, tako će imati i središte svoje uprave u Zagrebu kod vlade, i onda će sve predmete, koji zasiecaju u struku gospodarstvenu, svojim znanjem kod vlade podupirati i vladi pripraviti za daljnje djelovanje.

Prvi dio ovoga zemaljskoga kulturnoga vieća imade obstojati u 20 podžupanijskih okružjih, ka kojim će takodjer spadati rileženi grad i stanovničtvo grada. I onda će biti za svaku podžupaniju i dotični grad imenovano najviše 6 članova dobrih strukovnjaka kr. zem. kulturnimi viećnici. Ovi će onda tamo svoje djelovanje obavljati, dočim će sazivani biti kroz dotičnoga podžupana. Naslov biti će im u svakoj podžupaniji „županijski kulturni odbornici“, odnosno „zemaljski kulturni odbor“.

Iz ovih odbora poziva vis. vlada izvrstnije strukovnjake od vremena do vremena u Zagreb, gdje će po predlogu i rukovodstvu odjela nutarnjih posala, u koji spadaju i poslovi zem.-kulturni, viećati o svih predmetih, koji će za ono vrieme razprave iziskivati. Ovaj sbor nositi će ime „zemaljsko kulturno vieće“. Dakle ovaj naslov pripada samo onomu koru, koji se sastaje kod vlade, medjutim da onaj, koji je kod podžupanija, nosi ime „županijski kulturni odbor.“

Što se tiče ovoga ustrojenja, opaziti je to, da u inih naprednih zemljah već ovo vieće obstoji samo u središtu zemlje te kao takovo s vladom razpravlja o zemaljskoj kulturi. Nu kod nas vidi se, jer je naša zemlja znatno zaostala za drugimi, da je potrebito većom silom i većim naporom raditi, a zato je ustroj ovoga vieća takav, da se dieli u 2 diela, od kojih jedan radi u sriedištu sa vladom, a drugi dio prolazi u sam narod, jer medju narodom samim lakše razabire, što treba preinačiti, kako to najprikladnije udesiti itd., tako, da može kasnije dotične predloge naprama tomu udesiti.

Kod ovoga sastavljanja zemaljskoga kulturnoga vieća još treba opaziti to: nebi li ovo zemaljsko kulturno vieće ikojim načinom priečilo rad sadanjega gospodarskoga družtva u Zagrebu i rad podružnica? — Odbor je osvjedočen o tom, da je sustav ovoga vieća takav, da ne samo neće priečiti rad ovoga družtva i ovih podružnica, već će dapače u svezu s ovimi stavljeno biti, i da će se kod imenovanja viećnika na članove one, koji su već članovi gospodarskoga družtva u Zagrebu ili članovi podružnica, osobiti obzir uzeti. A time će sjedinjenimi silami obstojavši organi sa ustrojiti se i najućim viećem raditi na tom, da se narodno gospodarstvo i time materijalno stanje domovine podigne.

Iz svih ovih razmatranja osvjedočio se je odbor, da je potreba zemaljskoga kulturnoga vieća kod nas neobhodna, i da ovaj sustav kod sastavljenja zemaljskoga kulturnoga vieća odgovara svrsi i ima se primiti, a to tim više, što se od njega svakako ima izčekivati korist zemlje; ustroj pako njegov neće od zemlje iziskivati nikakvog drugoga troška, nego samo onu odštetu za vrieme, kad se viećnici k vladi pozivaju na savjetovanje.

Iz ovih razloga odvažio se je odbor kod razprave ove zakonske osnove za to, da je istu po cielom svom sadržaju prihvatio, a ja ju ovdje od strane odbora preporučam vis. saboru, da ju prihvati za podlogu specijalne debate.

Predsjednik: Rieč ima gosp. zastupnik Folnegović.

Franjo Folnegović: Vis. kućo! Ako ja u generalnoj debati govorim ob ovom predmetu, i to proti samoj osnovi, nije tomu razlog, što bi se možda opirao onoj zamisli, koja je potaknuta ovom osnovom, da se naime zakonodavno tielo pobrine, kako bi se naše zapušteno gospodarstvo unapriedilo. Razlog je tomu taj, što držim, da ova zakonska osnova ovako udešena neće odgovarati svojoj svrsi.

Nitko više neosjeća potrebu, da se za unapriedjenje narodnoga gospodarstva štogod učini, nego onaj, koji u

Digitized by Google

narodu živi, pa sam zato i ja podpuno proniknut važnošću ovoga pitanja. Na temelju ovoga ako i čednoga izkustva mislim pako, da mi je dužnost vis. kuću upozoriti na nekoje točke ove osnove, koje mi daju povoda bojazni, da sama osnova s jedne strane neće odgovarati svojoj svrsi, a s druge strane mi se pače čini i opasnom. Zašto bi ju, kako ja bar mislim, valjalo predati odboru ad hoc, koji bi ju imao s nova izpitivati i svrsi shodno preinačiti.

Gospodo! Na jednu okolnost treba se kod nas osobito mnogo obazirati, a to na svestrano pomanjkanje strukovnjaka. Osobito je pako na polju gospodarskom kod nas diletantizam upravo u najvećem cvietu. Ako se bude taj diletantizam to kod gospodarstvenih družtva, to kod vieća za zemaljsku kulturu samo još više širio u mjesto da se smanjuje i mjesto ustupi sustavnomu strukovnomu djelovanju, to će ovakova institucija tim manje pravoj svojoj zadaći zadovoljavati, čim će biti više komplicirana.

U ovoj osnovi vidi mi se ciela stvar izvanredno komplicirana. Neznam, ali čini mi se, da sam čuo, kako se je i u enquetnoj komisiji misao iztaknula, da bi se imala ova institucija na puno jednostavniji način ustrojiti nego što je ovdje učinjeno. — Najpače, da bi se tako zvani „podžupanijski kulturni odbor“ sasvim izostavio. Ta misao slaže se s mojimi nazori podpuno, i rieči gosp. izvjestitelja, kojimi je nastojao opravdati instituciju podžupanijskih odbora, nisu me osvjedočile o protivnom.

Imademo, gospodo, gospodarska družtva i ova imadu svoje podružnice. Uzmimo, da se djelokrug ovih podružnica od podžupanijskoga kulturnoga odbora možda ponekle razlikuje — ali ta razlika nemislim, da će biti tolika, da bi opravdala ustrojenje ovakovih odbora uz podružnice, u kojem se je slučaju temeljito bojati, da će onda i jedan i drugi ovaj gospodarstveni organ zapinjati u svom djelovanju. Ja sam podpuno osvjedočen, da će gospodarske podružnice nastupom ovoga zakona prestati eksistirati. Ako su ljudi do sele toli malo nalazili ponukanja, pobrinuti se za razvitak gospodarstva, to će sada, kad oficiozni organi dodju da jim prave konkurenciju, još manje si time trti glave, znajući, da se unatoč zaključaka ovakovih organa i onako neće ništa moći izvoditi.

Nazor, koji se je u enquetnoj komisiji pojavio, da se ustroji zemaljsko kulturno vieće samo u Zagrebu, koje da zemaljskoj vladi savjetuje, taj nazor usvajam podpuno, ali ono bi se imalo podpuno lučiti od podžupanijskih odbora, o kojih ova osnova govori, pošto ovih, kako rekoh, nebi ni trebalo. Ovaj nazor držim da je opravdan ne samo zato, što bi u protivnom slučaju — da se naime usvoji ova osnova, gospodarska družtva i gospodarske podružnice izgubile svoju važnost, nego i zato, što je ovaj ovako osnovani aparat posve spor, te će uslied toga djelovanje središnjega vieća više priečiti nego li podupirati.

U naših podžupanijah imade jako malo ljudi, koji bi bili strukovnjaci na polju gospodarstva, te sumnjam, bude li se u svakoj podžupaniji moglo naći po 6 sposobnih viećnika. (Nemir, Prigovaranje.) Ako bi se pako iz ciele zemlje 12—14 ne samo sposobnih, nego — što kod nas mnogo više vriedi — i takovih gospodara sabralo, koji hoće posvetiti svoje sile obćemu boljku, to bi takov sbor mnogo znatnije mogao unapriediti narodno gospodarstvo! U mjesto pak onih kulturnih odbora držim da bi bilo daleko uputnije po odnosnih podžupanijah postaviti delegate, kojih bi mnogo manji broj trebao nego li odbornika, koje bi sam odbor prema potrebi i izkustvu svom tražio. Ovakovi delegati svaki u svojoj specijalnoj struci mnogo bi više, mislim, koristili stvari, nego li onaj odbor, kojega se oficijozni karakter osobito i tim iztiče, što mu članovi dobivaju naslov „kraljevski zemaljski kulturni viećnik“.

Nu jošte je jedna okolnost, gospodo, koja me daleko pače odvraća od zakonske osnove, a to je onaj duh, koji je proniknuo u cielo naše novije zakonodavstvo: sustav centralisatorni, ta reć bi jedina sustavna radnja, koju mi na nesreću naše zemlje u Hrvatskoj uvodimo.

Gospodo! I ovo vieće, kojega članovom su častni visoki naslovi namienjeni, biti će odvisno opet od bana. Ja se tomu nebi opirao, gospodo, kad nebi toliko puta čitao u glasilih same vladajuće stranke, koliko se mi imamo bojati od velike nevolje, ako bi se osoba, sjedeća na banskoj stolici, izmjeniti morala. Iz naše pak radnje proniče reć bi uvjerenje, kao da će osoba, štovanoj većini povoljna, uvjek na tom mjestu obastati. Sva autonomna vlast nastoji se koncentrirati u dostojanstvu banovu od strane vis. sabora, dočim se ovamo ništa nečini, kako bi se neodvisnost banove vlasti mogla čuvati netaknuta od strane zajedničke vlade. — Ja neznam, je li to takodjer zadaća postojećega političkoga sustava, ili nije; ali meni se čini, da se nam, koji s ove strane sabornice visoku kuću upozorujemo na prava i potrebe ove kraljevine, kada za nje nevidimo dovoljno odziva u vladajuće stranke, — dovikuje s iste strane: ako ne popustite ili ako bi vam mi popustili, znate što će biti? Srušiti će nam našega bana, pa će doći na njegovo mjesto opet jedan novi Rauch. (Glasovi: Na predmet!)

Ne ćemo li se jošte više morati bojati takovoga recimo budućega Raucha, ako sve moguće agende javnoga života koncentriramo u njegovu zvanju. (Nemir u središtu).

Vis. kućo! S ove strane spomenuto je bilo već njekoliko puta, kako je glavar zemlje često došao u položaj, da bi bio morao staviti na kocku svoje častno i uzvišeno mjesto, da očuva interes naše zemlje.

Vi gospodo, koji sjedite u peštanskoj sabornici i tamo se brinete za dobro naše domovine, vi ste imali priliku zamjetiti, ako i niste uticali u posebne ugarske poslove u koliko ste se revno za zajedničke poslove s Magjari zanimali, kako je ministar-predsjednik gosp. Koloman Tisza stavio bio kabinetno pitanje, s toga, hoće li peštanska sabornica usvojiti tako zvanu „Verwaltungs-reformu“. Ta administrativna institucija, koju smo i mi

Digitized by Google

prije vaše reforme upravne pod naslovom upravljajućih županijskih odbora imali — ali nedokučujem ni danas zašto preko noći kasirali — doista je daleko — to pitanje manje važnosti političue, nego što je pitanje o sjedinjenju Krajine s Hrvatskom. Pak evo naš svietli ban, premda je dapače i obećao, kako je s ove strane sabornice neki dan spomenuto bilo, nije se ipak mogao odvažiti, da stavi kabinetno pitanje ovim veleväžnim povodom . . .

Predsjednik: Molim, da o stvari govorite. Istina, da je sada generalna debata, i da se može o načelih, tičućih se ove osnove, govoriti, ali pitanje o sjedinjenju Krajine nestoji ni najmanje u savezu s ovom zakonskom osnovom.

Franjo Folnegović: Ja molim gosp. predsjednika, da se malo uztrpi, pa se bude osvjedočio, da mi krivo čini, ako veli, da se nedržim stvari.

Predsjednik: Dakle molim, izvolite nastaviti,

Franjo Folnegović: Kad se dakle svietli ban nije mogao odvažiti, da stavi kabinetno pitanje u tako važnoj stvari, to je on bez dvojbe morao smatrati, da bi to velika pogibelj i nesreća za domovinu bila, ako bi njegovo častno mjesto drugi zauzeo. (Jedan glas: „n. pr. dr. Makanec“.)

Predsjednik: Molim opet, da o predmetu govorite! Imajte tu dobrotu, ja vas molim.

Franjo Folnegović: Dakle, gospodo, kad se kod ovako važnih pitanja kod nas nemože odvažiti glavar zemlje da odstupi, kad se kod ovako važnih pitanja kod nas nemože princip parlamentarne ustavnosti uzdržati, to onda dokazuje, da sbilja velika pogibelj prieti našoj ustavnoj slobodi, ako se koncentrira sva vlast u časti jednoga muža, koji nije kadar (dakako izključivo iz interesa obćenito zemaljskih) prema potrebi razvijati nuždne energije niti ondje, gdje se radi o vitalnih interesih zemlje. I to je bio uzrok, što sam ovu prispodobu spomenuo, kod koje mi je gosp. predsjednik izvolio rieč prekidati, pošto me je zlo shvatio.

Predsjednik: Ja mislim, da vas nisam zlo shvatio, i opet vas pozivam, da o predmetu govorite.

Franjo Folnegović: Medjutim, premda sam osvjedočen, da ova osnova neće odgovarati svojoj svrsi, nego će pače biti u toliko štetna za našu domovinu, u koliko će osobi na banskoj stolici sjedećoj od peštanske vlade posve odvisnoj opasno, jer nerazmjerno upliv prema doli razprostraniti, to sam uvjeren ipak, da ćete ju vi, gospodo, prihvatiti za podlogu daljne razprave. Zato se ograničujem za sada na ovu izjavu, pridržajuć si pravo kod specijalne debate izpravke prema ovdje razvitim nazorom stavljati i obrazlagati.

Predsjednik: Rieč ima gosp. predstojnik odjela za pravosudje.

Dr. Marijan Derenčin: Vis. sabore! Ja sam zaista mislio, da će govor gosp. predgovornika razjasniti pitanje, o kojem se ovdje radi, da će otvoriti gledište, s kojega on tu zakonsku osnovu motri; nu ja nisam ništa čuo, nego jednu žalostnu istinu.

Gosp. predgovornik, koji misli, da je naš narod zrio za velika veličanstvena poduzeća, pronadje na jedanput, da nije moguće sakupiti njekoliko ljudi, koji bi bili u stanju raditi o kulturnom razvoju naše domovine. (Odobravanje!) Čuli smo naime o onih vratolomnih poduzećih, na koja uvjek ista manjina naš narod ćera.

A ja mislim, da ima ljudi, koji mogu naš narod iz letargije, u kojoj se on nalazi, probuditi. (Folnegović veli na to: „Ima ljudi u zemlji, a u pojedinih podžupanijah ne.“) Nego gosp. predgovornik najviše zazire od toga, što se ovomu kulturnomu vieću pritiskuje znak oficioznosti; tako zvana „službena Hrvatska“ je gosp. govorniku jako zazorna.

Nu što je preostalo, kad se je pokazalo, da gospodarsko družtvo i podružnice pod rukom jako malo rade, drugo, nego da vlada taj posao sama u ruke uzme, te je položila u ruke bana vlast, da imenuje članove kulturnoga vieća? — Da je jedino to preostalo, to mi se čini suvišno dokazivati.

Nego iz govora gosp. referenta opozicije razabrati je tu i to, da oni žele, da vlada i svietli ban odstupe. No ona će odstupiti, kad će znati, da nemože s uspjehom zastupati interese zemlje (Živio! Živio!), a neće nikada odstupiti na zahtjev opozicije (Živio! Dobro!), niti se boji, da su ona gospoda vlastna ju oćerati s njezinih stolica; — ali gospoda iz opozicije neće nikada doći do njih. (Živio! Živio!) Ovo odgovaram, pošto se nitko drugi nije javio, gosp. predgovorniku.

Stevo Popović: Vis. sabore! Ovdje je pala jedna primjetba od strane gosp. predstojnika odjela za pravosudje, koju ja, kao član opozicije, moram od nje odbiti. Nikada i nigdje opozicija nije kazala niti pokazala, da joj je stalo do promjene na vladinih stolicah.

Predsjednik (zvoni): Molim liepo, govorite o predmetu.

Stevo Popović: Opozicija nije nikada toga kazala. (Glasovi: Jest! Jest!) Opozija je pokazala u borbi, koja je trajala u posljednje vrieme, dotle dok nije izvojevala sebi ugled pred stranim svietom . . . (Glasovi: Na red! Na stvar!)

To je bila navala na opoziciju, koje svakako ona nije nikada zaslužila! Neka nam se predbacuje sve moguće, nu o našoj radnji sudi narod!

Predsjednik: Ja molim, da govorite o predmetu.

Stevo Popović: Ako vis. sabor neće, da sluša moje rieči, to ću ja odstupiti od rieči.

Presjednik: Molim liepo, to je generalna debata ob osnovi zakona ob ustrojenju vieća za zemaljsku kulturu; tu se neradi o težnjah opozicije.

Stevo Popović: Da nas s klupa vlade . . .

Digitized by Google

Predsjednik (zvoni): Molim, na stvar.

(Nemir.)

Imajte dobrotu izraziti se o tom: primate li predloženu zakonsku osnovu za podlogu specijalne debate. Samo izvolite o tom se izraziti.

Stevo Popović: Nisam govorio o tom ništa.

Predsjednik: Želi li još tko govoriti?

(Nitko se nejavi.)

Pošto se nitko za rieč nije prijavio, to ima rieč g. izvjestitelj.

Izvjestitelj dr. **Josip Vuščić**: Vis. sabore! Iz govora gosp. zastupnika Folnegovića razabrao sam, da on imade načelna proti osnovi 3 prigovora: jedan glede pomanjkanja strukovnjaka, to je prigovor, koji mi se veoma neopravdan vidi; jerbo ova tvrdnja, da neimamo strukovnjaka, baca veliko siromaštvo na naš narod. Nu radi se o tom, da li može biti u svakoj podžupaniji 6 strukovnjaka, najviše ih može biti šestorica, ako ih neima toliko, može ih biti i manje, — a predpostavljati, da neima nijednoga strukovnjaka, koji bi se mogao u ovaj odbor pozivati, to je odviše rečeno i sramotno za naš narod. (Odobravanje.)

U ostalom jedanput početi treba. Početak je težak; kod nas je sve zaostalo i početak mora biti, a ovo je prvi korak, da krenemo onim putem i onom stazom, po kojoj treba ići, da postignemo ono, što su drugi napredni narodi već prije postigli. Nu i drugdje n. pr. kod Njemaca u Würtemberškoj bilo je još god. 1855. ono isto, kao što je sada kod naših podružnica; dakle se nemoramo toga plašiti, da smo zaostali, nego moramo samo početi i sigurno ćemo i mi dalje doći.

Drugo, što gosp. Folnegović veli, da bi on prihvaćao zemaljsko kulturno vieće, koje bi u središtu zemlje bilo, i ovako savjetom, svojom inicijativom i svojimi predlozi bilo vis. vladi na ruku u gospodarskih predmetih, nego da se on neslaže s tim, da bi se protegnulo na okružja županijska. Ali, ako se pomisli, da će centralno kulturno vieće, koje će biti kod vis. vlade od vremena do vremena, upravo sastojati iz onih članova, koji će biti u zemlji razšireni, i da će se radi toga, što nisu po cieloj zemlji podružnice ustrojene, ovo kulturno vieće osobito ondje namjestiti, gdje neima podružnica, onda je potreba ovih podžupanijskih kulturnih odbora očevidna, oni su upravo shodni i potrebiti, — te mislim, da dalje valjanoga prigovora proti tomu neima.

Treći prigovor je glede imenovanja kulturnih viećnika.

Gospodinu predgovorniku zazorno je to, da ima kulturne viećnike imenovati svietli ban. Pitam: tko bi ih imenovao? — To je predmet upravni, imenovanje spada na vladu, i budući da je ban glava vlade, onda nikomu nepripada pravo imenovanja, nego osobi svietloga bana, kao glavi vlade.

Ja mislim, da su ovim svi razlozi proti osnovi u obće pobiti, zato se nadam, da će biti primljena za podlogu specijalne debate.

Predsjednik: Generalna debata je svršena. Dakle pitam: Prima li vis. sabor u načelu i uzima za podlogu specijalne debate osnovu zakona ob ustrojenju vieća za zemaljsku kulturu i njegovih odbora onako, kako ju dotični odbor predlaže i kako je bila ovdje pročitana. Ona gospoda koja su za to, da se prima, neka izvole ustati.

(Većina.)

Uzima se za podlogu specijalne debate.

Specijalna debata počimlje. Molim onu gospodu, koja hoće izpravke poduieti, neka to pismeno ovomu predsjedničtvu predadu. A gosp. izvjestitelja molim, da §. po §. čita kako je po odboru predloženo i onim redom.

Izvjestitelj dr. **Josip Vuščić**: Osnova, kako ju je odbor agrarni prihvatio, glasiti ima ovako (čita naslov): „Zakon ob ustrojenju vieća za zemaljsku kulturu i njegovih odbora."

Predsjednik: Prima li se naslov, kako je pročitan.

(Prima se.)

Izvjestitelj dr. **Josip Vuščić** čita §. 1.

Predsjednik: Prima li se §. 1. kako je pročitan.

(Prima se.)

Isto tako budu primljeni §. 2. i §. 3.

Izvjestitelj dr. **Josip Vuščić** čita §. 4.

Predsjednik: Čast mi je javiti, da je na §. 4. podneseno više izpravaka. Molim, da se najprije čita izpravak dra. Jordana.

Dr. **Vaso Gjurgjević** (čita):

„Podpisani predlaže, neka se namjesto (Juraj Kamenar ga prekine: „Molim glasno i polahko!") rieči: „stanujući u jednoj podžupaniji" stave rieči: „za pojedinu podžupaniju imenovani (§. 8.)".

Predsjednik: Sada molim, neka se čita izpravak g. Folnegovića.

Dr. **Vaso Gjurgjević** (čita):

„Podpisani predlaže, neka se rieči: „na poziv podžupana" zamiene riečmi: „na poziv svoga predsjednika".

Predsjednik: Molim, neka se sada čita izpravak g. zastupnika Kraljevića.

Dr. **Vaso Gjurgjević** (čita):

„Podpisani predlaže, neka se iza rieči: „stanujući u jednoj podžupaniji" umetnu rieči „i u dotičnih sl. i kr. gradovih".

Predsjednik: Pošto je i gosp. zastupnik Miroslav Špun podnio izpravak, neka se i taj čita.

Dr. **Vaso Gjurgjević** (čita): „Podpisani predlaže, neka se iza rieči: „stanujući u jednoj podžupaniji" stave rieči: „ili u gradu".

Predsjednik: Rieč ima gosp. zastupnik dr. Jordan.

Dr. **Jordan**: Vis. sabore! S predloženom zakonskom osnovom nemogu se normirati posebno važni javno- i privatnopravni odnošaji, već kreirati neki novi začastni naslovi, s toga nepolažemo u nju toliku važnost koliko u zakon,

Digitized by Google

koji ima javno ili privatno-pravnu važnost; mi ga nesmatramo toliko važnim, koliko ga smatraju gospoda sa protivne strane, — ali ipak kod ovoga §-a vidim naprama smjeru obćenite ove zakonske osnove jedno, što mi se čini neopravdanim.

Kad se u ovom §-u veli: „članovi stanujući u jednoj podžupaniji", to mi se čini taj tekst vrlo nejasan. Nu u zakonu mora imati svaka rieč svoj povod i svoju važnost. Ove se pako rieči moraju tumačiti tako, da mogu biti izbrani u taj odbor samo oni, koji u jednoj podžupaniji stanuju, a ne i oni, koji bi imali u dotičnoj podžupaniji svoj posjed, niti bi se mogli imenovati oni, koji stanuju u gradovih one podžupanije.

Od te nejasnoće poteklo je više izpravaka već prije u odboru, gdje se je viećalo o toj osnovi dva dana, bila je ta točka predmetom poduljega razpravljanja, a sada imademo ovdje opet 4 izpravka na nju. To je dokazom, da je mnogim od štovane gospode zastupnika jošte dosta nejasna napomenuta stilizacija. Ako gospoda osobito iz protivne strane vele, da se boje po takovoj stilizaciji izključenja gradova u dotičnih podžupanijskih odborih, to ja uz njihovo mnienje posve pristajem. Jer podžupanija i gradovi nisu municipija, od kojih bi jedno u drugom izčezavalo, nego upravo jedno drugo izključuje, s toga su kad se kaže ovdje „stanujući u jednoj podžupaniji" izključeni gradovi u tom pogledu. Poznato je, da „positia ex alterna exclusione lex destinatur," dakle mislim, da je ponešto opravdana bojazan one gospode, koja žele, da se u onom §-u neizključuju oni, koji bi n. pr. stanovali u gradu, ako bi bili sposobni, da se imenuju članovi toga zemaljskoga kulturnoga vieća.

S druge strane jošte mogla bi smutnja nastati — po mom mnienju barem — uslied toga, jer se kaže: „stanujući". Dakle n. pr. onaj, koji sisačkoj podžupaniji pripada, a slučajno on nestanuje u onoj podžupaniji, taj nebi mogao biti izabran. — Premda, kao što sam već kazao, neradi se ovdje o normiranju važnih javno- ili privatno-pravnih odnošaja i nebi polagao u ovu stvar tolike važnosti, to ipak scienim, da ova rieč „stanujući" nije tako posve nevina; to možemo već uviditi i moramo dopustiti, da nije nevina, ako se obazremo na zakonski članak XVI. god. 1870., gdje imade točno opredieljenu razliku medju obćinari pripadnici, posjednici i počastnici. Uslied toga bi lako moglo doći do toga, da čovjek nebi znao, mogu li postati članovi samo posjednici, ili i pripadnici itd., kad bi se ovdje kazalo jednostavno „stanujući u jednoj podžupaniji".

S toga mislim, najlaglje bi se moglo izbjeći ovomu preporu, da li bi baš onaj, koji bude mogao biti izabran, morao baš stanovati u dotičnoj podžupaniji, ili ne, i da se nadalje ona gospoda vještaci, koji će se morati imenovati iz gradova, pošto naime možda neće imati u pojedinih podžupanijah dovoljno vještaka, izključenimi smatrali nebudu, ovim načinom, da se ovdje namjesto rieči: „stanujući u jednoj podžupaniji" stave rieči: „za pojedinu podžupaniju imenovani," a zatvori se §. 8. (odnosno sada po predlogu odbora §. 10.) „sačinjavaju podžupanijski zemaljsko-kulturni odbor, koji se sastaje na poziv podžupana najmanje dva put u godini, ili polag potrebe i više puta."

Ja pako nebi mogao pristati uz izpravak gosp. Kraljevića radi toga, jer se mora svakako precizno odlučiti, od koliko članova će morati sastojati ovaj kulturni odbor. To pako može se označiti samo time, ako se poziva §. 4. na §. 8. (dotično §. 10.), jer onda se znade, da će taj odbor sastojati najviše od 6 lica.

Dakle s obzirom na navedenu izreku „positia ex alterna exclusione lex destinatur" mislim, da je moj izpravak opravdan, te ga preporučam vis. kući, neka ga izvoli prihvatiti.

Predsjednik: Rieč ima gosp. zastupnik Folnegović.

Franjo Folnegović: Moj izpravak stoji u skladu sa izpravkom gosp. dra. Jordana, samo bi ga volio u toliko promieniti, da se kaže umjesto „na poziv podžupana," „na poziv svoga predsjednika".

Predsjednik: Vi ste donieli ovdje novi izpravak, dakle ga izvolite i obrazložiti.

Franjo Folnegović: Pošto ja želim, da nebi podžupani predsjedali odboru, s toga sam modificirao svoj izpravak na napomenuti način. — Neznam, što se sve danas neće zahtjevati od upravna činovnika. Sada bi morao biti upravo nekakvi gospodar, — kod reformiranja škola osovili smo načelo, da župnik jer je župnik nemora zato i škole nadzirati, budimo dosljedni pa sad nezahtievajmo da bude podžupan zato jer je podžupan nadzornikom ekonomijskim.

(Juraj Kamenar: Upravo to mora biti.)

Držim, da nije nuždno, kako se ovim zakonom propisuje, da podžupan baš mora biti i predsjednikom dotičnoga odbora, te mislim, da se može ovaj izpravak usvojiti.

Predsjednik: Rieč ima gosp. zastupnik Kraljević.

Miroslav Kraljević: Vis. sabore! Kad sam ja svoj izpravak stavio, to sam htio time postići, da u toliko na čisto dodje, te da se razgovjetno kaže, da može svietli ban viećnike izabrati ili iz gradova ili iz podžupanija. Zašto? Ima podžupanija u našoj zemlji, gdje će se u čitavoj težko moći naći više od jednoga ili najviše dvojica za to sposobnih ljudi. Naš prosti narod još nije tako daleko došao, da bi se mogli članovi toga vieća imenovati; većinom bili bi gospoda župnici sposobni. Protivno ima u njekojih gradovih naše zemlje vrlo dobrih ekonoma, koji akoprem možda nećeraju ekonomiju na veliko nego u malo, ipak imadu dovoljno sposobnosti, da budu članovi zemaljskoga kulturnoga vieća. Zato sam bio tako slobodan podnieti ovaj izpravak (čita ga) te ga preporučujem vis. kući.

Digitized by Google

Predsjednik: Rieč ima gosp. zastupnik Špun, da obrazloži svoj izpravak.

Miroslav Spun-Strižić: Moj izpravak glasi ovako: (čita ga). Taj izpravak je iz ovoga razloga umjestan, jerbo polag smisla ove zakonske osnove može lahko dotični podžupan ili tko drugi, koji bi čitao ovu osnovu, uzeti to, da su stanovnici u gradovih izključeni iz ovoga odbora. Budući pako, da je želja ovoga zakona ta, da se zemaljska kultura u svih svojih granah, koje se ovdje imenuju, unapriedi, zato je potrebito, da se što moguće bolji strukovnjaci u vieće izaberu.

Poznato je, da strukovnjaka u našoj domovini dosta i vrlo dobrih ponajviše imade u gradovih, osobito kod nas u Slavoniji; jerbo imade vlastelinstva, kojih vlastela se mnogo s onimi stvarmi nebave, a činovnici neupuštaju se većom stranom u dublju znanost ili u čitanje onih knjiga, nego se bave sa svojimi poslovi. A zato bi želio, neka se ovi ljudi, koji bi mogli kod ustrojstva zemaljskoga kulturnoga vieća priteći u pomoć, neizključe. I s toga sam se usudio one rieči §-u 4. dodati, a to tim više, što se kaže u §-u 8., da svietli ban imenuje za svaku podžupaniju najviše šestoricu članova zemaljskoga kulturnoga vieća, te bi se dakle kroz ovu rieč „i u gradovih" mogli i iz gradova imenovati.

Izpustio sam rieč „iz slobodnih gradova," jer imademo i gradova nove fele, kojim taj naslov nepripada, a ja nebi rado, da bi oni ikojim načinom izostali. Zato preporučujem vis. saboru svoj izpravak.

Predsjednik: Želi li još tko govoriti? Rieč ima g. zastupnik Kamenar.

Juraj Kamenar: Vis. sabore! Ja sam jedino proti onomu izpravku gosp. Folnegovića, koji kaže, da nebi predsjedao podžupanijskim odborom podžupan.

Gospodo! Ja pozdravljam ovu osnovu kao i svaki gospodar i prijatelj narodnoga gospodarstva oduševljeno, i to baš zato, jer vidim, da je vis. vlada shvatila svoju zadaću. Ako bi vlada samo ućerivala poreze, ako bi samo naredbe izdavala i nebavila se s narodnim gospodarstvom, — ja neznam, čim bi se ona imala baviti? Kroz taj zakon može vis. vlada polučiti za narodno gospodarstvo ono, što se ovom osnovom ište; jer dobar podžupan baš mora znati, što je narodu potrebno, da se to čini, da se u tom pogledu stvar unapriedi, ako on toga neshvaća, njegova je podžupanija propala (Živio! Živio! Veselost). Ja pozdravljam ovu zakonsku osnovu jedino zato, jer je vis. vlada shvatila svoju zadaću, i shvatila ju onako jezgrovito, da moram kazati: ako vis. vlada ovim putem ide, da će svrsi shodno odgovarati njezine naredbe u svakom smislu domovini našoj.

Predsjednik: Rieč ima gosp. predstojnik nutarnjega odjela.

Jovan Živković: Vis. sabore! Na ovo što su gospoda govornici kazali, čast mi je izjaviti samo to: ja nemogu biti za nijedan od ovih izpravaka. Prije svega opažam iz govora gosp. zastupnika Folnegovića, da opozicija naša traži u svakoj zakonskoj osnovi neku političku tendenciju; tu se veli, da se time traži centralizacija, tu opet, da se hoće iztaknuti oficiozitet itd. U obće pako vidim u našoj zemlji dvie struje: jedna, koja bi želila, da vlada sve i sve na sebe preuzme. Ona neka bude odgovorna, ako se pripeti u zemlji kakva nesreća, ona neka odgovara za oluju, povodnju, za pomanjkanje novaca itd. Druga struja, kamo spada naša opozicija, traži da se vlada baš u ništa nemieša, da se nje ništa netiče, da se ona neka za ništa nebrine, jer u svem, štogod vlada čini, vide gospoda od opozicije nove političke tendencije. Nu nijedna ni druga struja nemože se uzeti umjestnom, kamo li koristnom: niti može vlada sve na se preuzeti, niti ona može kazati, da se nje netiče ono, što se tiče interesa naše zemlje. Nad svim, što u zemlji našoj biva, mora vlada bditi, ona mora raditi u svakom pogledu, ako neima zato shodnih organa.

U inih naprednih zemljah postoje već ovaki zakoni glede vieća za zemaljsku kulturu, samo s tom razlikom, da obstoji drugdje samo jedno vieće i to ono kod vlade; a u zemlji kano je naša, koja je u tom pogledu jako zaostala, treba svestrano raditi. Vlada je dakle po uzoru zakonodavstva u inih naprednih zemljah sastavila ovu predloženu zakonsku osnovu, a navlastito služila joj je u tom pogledu primjerom — kako je već gosp. izvjestitelj napomenuo — Wirtemberžka.

U obće nije vlada, predloživ ovu zakonsku osnovu, krenula niti prvim niti drugim izmedju navedenih puteva, nego upravo srednjim; jerbo i vlada i zemlja imadu raditi, da se narodno gospodarstvo unapriedi. Ona je rukovodstvo toga organa, koji joj ima biti ponukom i poticalom u svih pitanjih narodno-gospodarstvenih, uzela pod svoj nadzor. A da se primi izpravak gosp. zastupnika Folnegovića, uzelo bi se vladi iz ruku sredstvo, kojim može djelovati, da budu odbori vršili svoju dužnost, da budu držali sastanke, te na njih imali i prikladna gradiva razpravam. Ako je predsjednik podžupan, to ga ona može prisiliti na revnost i brigu u poslu svojem, da saziva barem dva puta na godinu zemaljski kulturni odbor itd, privatna pako predsjednika ona prisiliti nemože. (Živio!)

Vlada je dakle to učinila ne iz političke tendencije, nego je time pokazala, da je voljna gledati na to, da čitava stvar nezapne, jer ona zemlji za to odgovara. Odbijam dakle onu insinuaciju, koja se je pojavila s opozicionalskih stolica, svečano od vlade.

Što se tiče onih izpravaka, koji su potekli iz bojazni, kano da su gradovi ovdje izključeni, i iz želje za preciznošću, to mislim, da nisu ovdje potrebni, jer glavna stvar nisu po duhu i smjeru ove zakonske osnove podžupanijski odbori, niti su oni nješta samostalna iz sebe samih, već je glavna stvar vieće, iz koga se tada tekar izvadjaju odbori, te se je po gornjoj ustanovi htielo samo

*

Digitized by Google

toliko reći, da se pri imenovanju njihovu ima obzir uzeti na svaki kraj zemlje naše.

Zato nebi bio niti za izpravak gosp. dra. Jordana, koji stavlja naglas na: koji su za podžupaniju imenovani, nego ja naglas dajem na one, koji su za zemaljsko vieće imenovani; niti sam za ostala dva izpravka, jer — kako je bilo već naglašeno — ovdje je zastupana struka i dotičnici, koji budu imenovani članovi toga vieća, imadu zastupati i gledati u tom pogledu na gospodarstveni interes ciele zemlje, a ne kojega samo kraja, za koji su imenovani, te biti će na ruku vladi, koja ima to tielo kano savjetujuće uza sebe.

S ovih razloga preporučujem vladinu redakciju.

Predsjednik: Želi li još tko govoriti?

(Nitko se nejavi.)

Rieč ima gosp. izvjestitelj.

Dr. **Josip Vuščić:** Vis. sabore! Ja ću na sve ovo samo u kratko odgovoriti.

Prvi izpravak gosp. dra. Jordana imade dvie strane, jedna sadržaje to, da se u §-u 4. iza rieči „podžupana" dodade još poziv na §. 8.

Ova strana izpravka njegova je takova, koja se može uvažiti i neuvažiti, tomu ništa neprieči. Nego odbor agrarni je upravo izmjenio paragrafe, tako da ovaj napomenuti §. nestoji na istom mjestu, tako da je stilizacija ciele osnove onda posve jasna, te umetnuće ovoga §-a na predloženom mjestu nije nipošto nuždno; može se dakako umetnuti, a može i sasvim lahko izostati. Kad je pako tomu tako, to mislim, da je najbolje, ako sasvim izostane.

Druga strana izpravka, da se mjesto rieči „stanujući u jednoj podžupaniji" metne: „za pojedinu podžupaniju imenovani" to mislim, da ovo tomu §-u sasvim drugi smisao daje. Smisao ovoga §-a jest, da se izmedju onih posjednika, koji tamo ili stanuju ili posjed imadu, imenuju strukovnjaci za ono okružje; po ovom pako izpravku bi stvar sasvim ina postala; jerbo bi se mogao i sasvim stranjski čovjek imenovati, kad bi ovo stalo, jer imenovanje nebi bilo na ništa ograničeno. Zato pako nalazim, da je shodna ova redakcija, kako je od vlade predložena i od agrarnoga odbora prihvaćena bila, te da se ovaj amendement mimoidje.

Na izpravak gosp. Folnegovića (čita ga) je već gosp. zastupnik vlade tako dobro odgovorio, da meni nije ništa više k tomu dodati. Ako bi se taj primio, onda bi se samo postiglo to, što se je htjelo izbjeći. Ako bi bio predsjednik neodvisan, kad bi se on birao, to su svi članovi vezani na predsjednika, te se imadu po njegovoj volji sastati; radi toga treba, da mu nije na volju dano, da li odbor sazivlje, da li ga nesazivlje.

S toga držim, da je nuždno, da se ovdje redakcija pridrži.

Oni drugi izpravci su u bitnosti jedni te isti, naime izpravak gosp. zastupnika Kraljevića i gosp. Špuna. Iz onih se dade razabrati nekakva bojazan, da iz ove redakcije toga §-a nesliedi, da bi se članovi takodjer mogli imenovati iz gradova. Kad bi ova stvar bila politički akt, politička jurisdikcija, onda bi i ja najrevniji branitelj bio toga, da se gradovi nemogu mimoići, da se mora izraz dati tomu, da imadu upliv u te stvari; ali ovo neima nikakve političke naravi, ovdje se radi o koristi ciele zemlje, ovdje se traže strukovnjaci, samo su na okružja odjeljeni, zato se iz svih okružja traže, a negleda se na to, ili je vlastelin ili je iz trgovišta ili iz grada, jerbo o tom neima govora, nego je govor o tom, kako imade sve skupa pridonositi k tomu, da se unapriedi korist domovine.

Imade takovih predmeta mnogo, gdje se takodjer neradi ni najmanje o politici, nego se radi upravo o koristi domovine; tako trgovačke komore; u ovih su tako iz ladanja članovi, kako iz grada.

Mi imademo podružnica gospodarskih, gdje nisu ljudi samo iz podžupanije, nego ih ima iz grada mnogo više, nego li izvanjskih.

Kad je dakle ovdje moglo biti bez svake zločeste precedencije, tako može biti i ovdje, jer se to samo po sebi razumije, — što je takodjer gosp. zastupnik vlade veoma dobro razjasnio.

Ja vis. saboru preporučam, da se §. 4. primi po redakciji.

Predsjednik: Sada će se preći na glasovanje, i to najprije će se glasovati o tekstu, kako ga odbor predlaže. Ona gospoda, koja su za to, da se prima §. 4. onako, kako ga odbor predlaže, neka izvole ustati.

(Većina.)

Tekst §. 4. primljen je, kako ga odbor predlaže. Odpada nužda glasovati o pojedinih izpravcih.

Stupa se k §-u 5.

Dr. **Josip Vuščić:** Ovdje je odbor, koji je osnovu razpravljao, predložio to, da pred §. 5. ima sliediti §. 10., koji govori o predsjedničtvu, jerbo ovdje u §-u 6. već se opisuje djelovanje, koje će imati predsjednik odborski, koje podžupanijski itd., a nezna se, tko će biti predsjednik toga odbora, i zato se je vidilo vis. vladi, da logički red zahtjeva, da se označi predsjednik prije, nego li se njegove agende napomenu.

Odbor dakle predlaže, da na mjesto §. 5. dodje §. 10., koji glasi (čita):

„Podžupanijskomu zemaljskomu kulturnomu odboru predsjeda dotični podžupan."

Predsjednik: Prima li se §. 5., kako je pročitan?

(Prima se).

Prelazi se na §. 6.

Dr. **Josip Vuščić:** §., koji je bio dosad 5., bude sada šestim, te glasi ovako (čita):

Predsjednik: Prima li se §. 6., kako je bio ovdje pročitan?

(Prima se).

Digitized by Google

Dr. **Josip Vuščić**: §. 7. je onaj, koji je bio prije §. 6. (Čita ga).

Predsjednik: Prima li se §. 7. kako je pročitan? (Prima se).

Dr. **Josip Vuščić**: §. 8. Iz onih razloga, koje sam prije spomenuo, predlaže i ovdje odbor, da se §. 11. uvrsti mjesto §. 8.

Taj glasi ovako (čita.)

Predsjednik: Prima li se §. 8. onako, kako je pročitan?

(Prima se.)

Dr. **Josip Vuščić**: §. 7. dodje kao §. 9. (Čita).

Predsjednik: Prima li se §. 9., kako je pročitan? (Prima se.)

Dr. **Josip Vuščić**: Prije osmi, sada deseti §. glasiti će ovako (čita.)

Predsjednik: Gosp. zastupnik Folnegović podnio je na prijašnji §. jedan izpravak, ali prekasno, zato se nemože u obzir uzeti. Izvolite gosp. izvjestitelj dalje čitati.

Dr. **Josip Vuščić** (čita §. 10. prije §. 8. do konca).

Predsjednik: K ovomu §-u donieli su gg. Folnegović i Steković izpravke.

Dr. **Vaso Gjurgjević** (čita izpravak gosp. Stekovića na §. 8.):

„Podpisani predlaže, neka se stavi namjesto „za svaku podžupaniju“ — „iz svake podžupanije.“

Izpravak gosp. Folnegovića glasi:

„Podpisani predlaže, neka se iza rieči „ban“ umetnu rieči „na predlog podžupanijske skupštine.“

Predsjednik: Rieč ima gosp. Folnegović, da obrazloži svoj izpravak.

Franjo Folnegović: Molim gosp. Steković ima prije obrazložiti.

Predsjednik: Molim, ja imam red označiti, kojim govori sliede. Imajte dobrotu, obrazložiti svoj izpravak. (Veselost.)

Franjo Folnegović: Gospodin izvjestitelj kazao je prije, da nezna, tko bi postavljao kulturne viećnike, ako ne ban. Premda bi po mom nazoru, iz političkih razloga se izbor tih viećnika mogao prepustiti saboru, makar on nije administrativno tielo, to ipak ja toga izpravka nestavljam, jer bi ga vi jamačno odbili. Nu gospodo, ja mislim, da bi i vi mogli prihvatiti barem taj izpravak, neka podžupanijske skupštine, koje poznadu inteligenciju svojega obsega, predlože banu za svoju podžupaniju dotične viećnike. Mislim, da time bar neće biti nikakav princip povriedjen. Gospodinu vladinu zastupniku, koji mi je pobijao kod predloga, da podžupan nebi predsjedao zemaljskomu kulturnomu odboru, odgovaram, da ja nisam nikada pao u onaj protivni ekstrem, kojega je bio spomenuo da bi vladi hotio sav upliv na kulturni razvoj naroda uzeti. Nisam rekao, da vlada neka ništa neradi, i gosp. Kamenar se vara, kad me ovako shvaća. Ja sam samo proti tomu, da se daje vladi monopol. Makar i na usrećivanje naroda. (Veselost.)

Podžupan, ako je sposoban, ako ima volju i povjerenje, zašto nebi bio predsjednikom? — Želim dapače da bude. Ali, ako je nevješt, ako neima pojma o ekonomiji, zašto bi baš on morao biti? Zašto nebi tko drugi sposobniji, slobodniji, preuzeo tu dužnost na se, koji bi imao možda više vremena vršiti ju? To je moje stanovište.

Preporučujem svoj izpravak vis. kući.

Predsjednik: Rieč ima gosp. Steković.

Jovan Steković: Vis. sabore! (Čita svoj izpravak.) Ja držim, da je ovdje i samomu odboru lebdila pred očima ta misao, da se nekaže: „imenuje ban na tri godine, i to *za* svaku podžupaniju,“ nego „*iz* svake podžupanije,“ jer bi ovo „*za*“ moglo dati povoda tumačenju, da je to samo lih za podžupaniju kao takovu, a zemaljsko kulturno vieće držim za glavnu stvar. S toga preporučujem vis. kući, da izvoli prihvatiti ovaj izpravak.

(Glasovi: Dobro! Dobro.)

Predsjednik: Rieč ima gosp. predstojnik nutarnjega odjela.

Jovan Živković: Vis. sabore! Za prvi izpravak nemogu biti, žato što je neosnovan, te bi onda gradovi sbilja bili izključeni. Podžupanijska skupština kao takova imade posla samo s vanjskimi stanovnici, a ne s onimi iz grada; i akoprem bi smjela iz svoje sredine predlagati, ipak nebi htjela uzeti obzir možda na element gradski; dakle već s toga razloga nebi izpravak mogao biti prihvaćen, pošto nisu podžupanijski odbori za podžupaniju, već sačinjavaju ondje neki odlomak onoga glavnoga vieća, koje se sastaje kod vlade, i vieća pod predsjedničtvom vladinim.

S toga sliedi, da nemogu županijske skupštine takove predloge staviti, već mora se primiti to, što je vlada predložila i odbor agrarni prihvatio, da viećnike imenuje ban.

Nu ako viećnike imenuje ban, to zna svaki, da ih neimenuje iz svoje glave, nego se prije upita kod dotičnih organa, na koliko mu nebi bili znani strukovnjaci. Onda tekar će učiniti ona imenovanja, a to tako da budu svrsi najviše odgovarala.

Što se tiče izpravka gosp. Stekovića, mislim, da bi se mogao prihvatiti; jer svakako bolje odgovara, da se kaže „iz“, nego li da se kaže „za podžupaniju“. Zato ga ja prihvaćam.

(Glas: To je onda još gorje.)

Predsjednik: Rieč ima gosp. izvjestitelj.

Izvjest. dr. **Josip Vuščić**: Vis. sabore! Na izpravak gosp. Folnegovića nemam ništa više kazati, nego da se sasvim slažem s riečmi gosp. zastupnika vlade, te da i ja dielim onaj nazor, da bi podžupanijske skupštine, kad bi imale predlagati, koga neka ban imenuje viećnikom kulturnim, težko došle do toga, da nebi ljude iz župa-

Digitized by Google

nijskog okružja predložile, nego iz grada. A budući se u ovoj zakonskoj osnovi takodjer podžupanijam podležeći gradovi razumjevaju, to se onaj izpravak, koji je po gradove u tom pogledu pogibeljan, nemože u obzir uzeti.

Nu ja se nebi mogao slagati sa gosp. zastupnikom vlade glede izpravka gosp. Stekovića. Jer kad se kaže „za podžupaniju", to je dopušteno, da se može uzeti viećnik i iz grada, a kad bi se kazalo „iz podžupanije", bili bi gradovi izključeni. — Zato sam proti obim izpravkom, te preporučujem vis. saboru, da prihvati redakciju.

Predsjednik: Najprije će se glasovati o predlogu odbora; t. j. da §. 10. glasi onako, kako je pročitan.

Ona gospoda, koja su za to, da §. 10. glasi onako kako je pročitan, neka izvole ustati.

(Većina.)

Odpada nužda glasovati o izpravcih.

Dr. **Josip Vuščić** (čita §. 11. prije 9.)

(Prima se.)

Čita §. 12.

(Prima se.)

Predsjednik: Na dnevnom redu je izvješće budgetnoga odbora o podnešenom po predsjedničtvu sabora proračunu saborskih troškova za vrieme od 1. siečnja do konca rujna ove godine. — Pošto neima izvjestitelja, molim gosp. bilježnika Stekovića, da ga pročita.

Jovan Steković (čita).

Predsjednik: Pošto nitko neželi govoriti, pitam: prima li vis. sabor predlog dotičnoga odbora, da se proračun saborskih troškova za vrieme od 1. siečnja do konca rujna odobri onako, kako je pročitan.

(Prima se.)

Prelazi se na posljednju točku dnevnoga reda: proglašenje izvornika zajedničkih zakonskih članaka. — Molim gosp. bilježnika, neka ih izvoli pročitati.

Bilj. **Jov. Steković** (čita).

Predsjednik: Vis. sabore! Za danas je dnevni red izcrpljen. Dnevni red buduće sjednice biti će sliedeći: Treće čitanje zakona ob ustrojstvu vieća za zemaljsku kulturu i njegovih odbora. Izvješće odbora peticijonalnoga. Izvješće odbora verifikacijonalnoga. Buduću sjednicu uričem u ponedjeljak 24. ovoga mjeseca u 11 sati prije podne. A gospodu odbornike za izpitivanje zakonske osnove o križevačkom učilištu i zak. osnove glede preinačenja zadružnih odnošaja podžupanije belovarske, molim, neka izvole odmah danas početi svoju radnju. — Današnju sjednicu dižem.

(½1 sata poslje podne.)

Digitized by Google

Dvadeset i šesta saborska sjednica,

držana dne 24. srpnja 1876. u 11 sati pod predsjedničtvom saborskoga predsjednika g. Nikole Krestića.

Sadržaj: Zapisnik prošle sjednice bude pročitan i ovjerovljen. — Podnesci. — Interpelacija St. Popovića glede pruženja mogućnosti, da se bosanski bjegunci, koji to žele, povrate natrag. — Interpelacija dr. glede Makanca podpore bos. i hrc bjegunaca i ustrojenja zem. lutrije u tu svrhu. — Izbor zamjenika Paji Kolariću u odbor za komunikacije stavlja se na dnevni red. — Dnevni red: Treće čitanje zakona ob ustrojenju vieća za zem. kulturu i njegovih odborah. — Izviešće odbora peticionalnoga. — Izviešće odbora verifikacionalnoga glede izbora dr. St. Dimitrijevića. — Izbor zamienika P. Kolariću u odbor za komunikaciju.

(11¼ sati.)

Predsjednik (zvoni). Sjednica počimlje. Molim gosp. bilježnika, da zapisnik prošle sjednice pročita.

Bilježnik **Jovan Steković** (čita):

Zapisnik

XXV. sjednice sabora kraljevina Dalmacije, Hrvatske i Slavonije, držane dne 20. srpnja 1876. u glavnom gradu Zagrebu pod predsjedanjem saborskog predsjednika g. Nikole Krestića u prisutnosti 52 saborska člana.

Od vlade prisutni svietli ban Ivan Mažuranić i odielni predstojnici Jovan Živković, dr. Pavao Muhić i dr. Marian Derenčin.

1. Predsjednik otvori u 10 sati sjednicu i pozove bilježnika, da pročita zapisnik prošle sjednice.

Zapisnik se čita i po pročitanju ovjerovljenim proglašuje.

2. Predsjednik priobćuje saboru sliedeće podneske:

Izviešće verifikacionalnog odbora ob izboru narodnoga zastupnika dra. Steve Dimitrijevića za trgovište Rumu. — Staviti će se na dnevni red.

Svietli ban predlaže zaglavni račun naukovno-zakladnoga dobra Kutjeva za god. 1874. tim dodatkom, da su rad ućeranja izkazanih zaostataka, koje njekadašnji podanici duguju zakladnomu dobru, potrebita odredjena.

Upućuje se odboru za razsudbu zemaljskih računa.

I. izviešće saborskoga molbenoga odbora od 4. srpnja 1876. — Staviti će se na dnevni red.

3. Zastupnik Franjo Folnegović stavlja na svietloga bana sliedeću interpelaciju:

Je li Vašoj Preuzvišenosti poznato, da Bošnjaci, odrasli mužkarci, koji su pribjegli u Hrvatsku povodom bosanskog ustanka, nedobivaju upravo nikakove podpore iz državnih sredstva.

Ako jest, što je Preuzvišenost Vaša učinila, da se istim nevoljnikom omogući živiti?

Interpelacija ova uvršćuje se u zapisnik, a prepis iste dostaviti će se svietlomu banu.

4. Svietli ban odgovara na ovu pod br. 3. navedenu interpelaciju zastupnika Folnegovića

Interpelant se sa odgovorom nezadovoljava, sabor prima odgovor na znanje.

5. Prelazi se na dnevni red.

Bilježnik Steković čita na poziv predsjednikov po treći put zakon o preinaci onih ustanova §. 7. zakonskoga članka od 5. siečnja 1874. „o plaćah, nagradah i mirovinah za učiteljsko i činovničko osoblje na sveučilištu Franje Josipa I. u Zagrebu“, kojimi se uredjuje plaća i dnevnični razred aktuara ujedno kvestora.

Prima se.

6. Na red dolazi razprava osnove zakona ob ustrojenju vieća za zemaljsku kulturu i njegovih odbora.

Zastupnik dr. Vuščić kao izvjestitelj odbora za agrarne poslove čita zakonsku osnovu po predlogu vladinom, a zatim čita izvješće odborsko ob istoj osnovi. — Sabor prima pročitanu osnovu zakona po predlogu odborskom za podlogu specijalne razprave.

Izvjestitelj čita naslov:

ZAKON
ob ustrojenju vieća za zemaljsku kulturu i njegovih odbora.

(Prima se.)

Izvjestitelj čita §. 1.

Digitized by Google

U svrhu promicanja zemaljskoga gospodarstva i šumarstva, kao takodjer gospodarstvene i šumarstvene obrtnosti, ustrojava se zemaljsko kulturno vieće za kraljevine Hrvatsku i Slavoniju.

(Prima se.)

§. 2. Zemaljsko kulturno vieće sastoji iz strukovnjaka za sve grane gospodarstva i šumarstva, kano ti: za poljodielstvo, šumarstvo, vinogradarstvo, voćarstvo, živinogojstvo, poljsko redarstvo, lovstvo, pravovodno uredjenje potokah i riekah, naplave i odvodnje, za gospodarstvenu i šumarstvenu statistiku, za gospodarstvenu vjeresiju, za osiguranje zemalja i domaćega blaga, za nastavu gospodarstvenu i šumarsku.

(Prima se.)

Izvjestitelj čita §. 4.:

Članovi zemaljskog kulturnoga vieća, stanujući u jednoj podžupaniji, sačinjavaju podžupanijski zemaljsko-kulturni odbor, koji se sastaje na poziv podžupana najmanje dva put u godini, ili polag potrebe i više puta.

Zastupnik dr. Jordan stavlja na ovaj §. sliedeći izpravak.

U mjesto „stanujući u jednoj podžupaniji" bi se imalo kazati „za pojedinu podžupaniju imenovani (§. 8)". Tako bi glasio

§. 4.

Članovi zemaljskoga kulturnoga vieća, za pojedinu podžupaniju imenovani (§. 8.) sačinjavaju podžupanijski zemaljsko-kulturni odbor, koji se sastaje na poziv podžupana najmanje dva put u godini, ili polag potrebe i više putah."

Zastupnik Franjo Folnegović stavlja izpravak ovaj:

U mjesto riečih: „koji se sastaju na poziv podžupana" neka se metne: „koji se sastaju na poziv svoga predsjednika".

Zastupnik Miroslav Kraljević podnosi sljedeći izpravak:

Neka se §. 4. ovako promjeni:

„Članovi zemaljskoga kulturnoga vieća stanujući u podžupanijah dotično kraljevskih gradovih sačinjavaju podžupanijski zemaljsko-kulturni odbor, koji se sastaje na poziv podžupana najmanje dva put u godini ili polag potrebe i više puta.

Napokon daje zastupnik Miroslav Špun-Štrižić sliedeći izpravak:

Na §. 4. imalo bi se za razjasnjenje pridati iza rieči „u jednoj podžupaniji" ovo: „ili u gradu."

§. 4. prima se po predlogu odborskom, u osnovi po vladi predloženoj §. 10.:

„Podžupanijskomu zemaljskomu kulturnomu odboru predsjeda dotični podžupan."

Prima se predlog odborski.

Izvjestitelj čita §. 6. po predlogu odborskom a §. 5. polag osnove vladine:

Ovi podžupanijski odbori razpravljaju pitanja o zemaljskoj kulturi (§. 2), koju im stavi zemaljska vlada, ili pitanja iste vrsti, potaknuta vlastitom inicijativom.

Njihova mnjenja, predlozi kao i posebni pismeni izradci dolaze zajedno sa razpravnim zapisnikom zemaljskoj vladi putem podžupanâ.

Prima se po predlogu odborskom.

Izvjestitelj čita §. 7. po predlogu odborskom, a §. 6. u osnovi vladinoj:

Iz srediue podžupanijskih zemaljsko-kulturnih odbora poziva zemaljska vlada, odiel za poslove unutarnje, polag potrebe i prema obsežnosti ili vrsti predmetâ, stanoviti broj viećnika u Zagreb, koji će kao zemaljsko-kulturno vieće viećati o prihvatu i izvedenju predlogâ, koje podžupanijski odbori podnesu, ili o pitanjih, koja im zemaljska vlada postavi, povrh toga biti će im zadaćom, da potaknu, naznače i razprave predmete, koje bi u interesu zemaljske kulture razpraviti i urediti valjalo, napokon, da dadu mnienje ob osnovah zakonskih, odnosećih se na uredjenje i unapredjenje zemaljske kulture.

Prima se po predlogu odborskom.

Čita se §. 8. po predlogu odborskom, a §. 11. vladine osnove:

Zemaljsko-kulturnomu viećcu predsjeda predstojnik kr. hrv.-slav.-dalmatinskog vladnog odiela za poslove unutarnje, a u njegovu zapriečenju izvjestitelj za gospodarstvo kod zemaljske vlade, koji je redovni član zemaljsko-kulturnoga vieća.

Prima se predlog odborski.

Čita se §. 9. po predlogu odborskomu, a §. 7. osnove vladine:

Članovom zemaljsko-kulturnoga vieća pripada za vrieme njihova službovanja naslov: „kr. zemaljsko-kulturni viećnik".

Prima se po predlogu odborskom.

Čita se §. 10. po predlogu odborskom, a §. 8. po predlogu vladinom:

Zemaljsko-kulturne viećnike imenuje ban na tri godine i to za svaku podžupaniju njih najviše šestoricu.

Na ovaj §. podnosi zastupnik Franjo Folnegović sliedeći izpravak:

Zemaljsko-kulturne viećnike imenuje ban na predlog podžupanijskih skupština za odnosnu podžupaniju najviše šest njih na tri godine.

A zastupnik Jovan Steković daje ovaj izpravak: Mjesto rieči „za svaku podžupaniju" neka se kaže „iz svake podžupanije."

§. 8. sada §. 10. prima se po predlogu odborskom.

Izvjestitelj čita §. 9. po osnovi vladinoj, sada §. 11. po predlogu odborskom.

Zvanje zemaljsko-kulturnoga viećnika jest počastno i bezplatno.

Nu vlada može dotičnikom za poveći trud i posao primjerenu nagradu dozvoliti.

Digitized by Google

U Zagreb pozvanim viećnikom pripada naknada putnoga troška i primjerna odšteta za dangubu.

Prima se predlog odborski.

Izvjestitelj čita §. 12., koji je nepromienjen ostao:

Provedba ovoga zakona povjerava se banu.

(Prima se.)

7. Na red dolazi razprava ob izviešću budgetskoga odbora o proračunu saborskih troškova za vrieme od 1. siečnja do konca rujna 1876.

Bilježnik Jovan Steković čita izviešće o tom proračunu, a zatim obrazloženje istoga proračuna.

Prima se predlog odborski i podnešeni po predsjedničtvu sabora proračun saborskih troškova za vrieme od 1. siečnja pa do konca rujna 1876. u iznosu od 48.323 for. 50 novč.

Odobrava se.

8. Napokon došlo je na red proglašenje zajedničkih zakona, te su proglašeni:

Zakonski članak XXIX. od god. 1876. tičući se odredaba proti širenju bube Phylloxera zvane.

Zakonski članak XXX. od god. 1876. tičući se naknadnog kredita za god. 1876., potrebita za podignuće i uzdržavanje internacijonalnoga metričkog ureda.

Zakonski članak XXXII. od god. 1876. o prijateljstvenom trgovačkom i brodarstvenom ugovoru medju austrijsko-ugarskom monarkijom i kraljevinom havajskih otoka, sklopljenom dne 18. lipnja 1875. u Londonu.

Zakonski članak XXXIV. od god. 1876. o vjeresiji potrebitoj za izgradjenje brašovsko-tamoške pogranične željeznice.

Zakonski članak XXXV. od god. 1876. o djelomičnom preinačenju dozvolne izprave temešvarsko-oršovanske željeznice.

Zakonski članak XIX. od god. 1876. tičući se trgovačkoga ugovora medju austrijsko-ugarskom monarkijom i kneževinom rumunjskom, dne 22. lipnja 1875. sklopljenoga.

Zakonski članak XXII. od god. 1876. o naknadnih vjeresijah, potrebitih za pokriće troškova zajedničkih poslova god. 1873. i 1875.

Zakonski članak XXIV. od godine 1876. o naknadnoj vjeresiji od 151.000 for., potrebitoj za pokriće troškova potrebnih za dovršetak individualnoga obračuna zaostataka na izravnom porezu i

Zakonski članak XXV. od god. 1876. o naknadnoj vjeresiji, potrebitoj za izplaćanje postotka pripadajućega Hrvatskoj i Slavoniji od svote unišle u istih kraljevinah na zaostatke izravnoga poreza preostala koncem godine 1876.

Uzima se na znanje.

Tim je dnevni red današnje sjednice izcrpljen, te predsjednik zakazuje buduću za ponedjeljak 24. srpnja t. g. u 11 sati i označuje za dnevni red u istoj sjednici: treće čitanje danas razpravljenog zakona ob ustrojenju vieća za zemaljsku kulturu i njegovih odbora, zatim izviešće peticijonalnoga odbora i verifikacijonalnoga, a ujedno pozove odbore za poslove agrarne i unutarnje uprave, da medjutim u pretres uzmu osnovu zakona, kojim se preinačuju nekoje ustanove o zadružnih odnošajih sadržanih u zakonu od 8. lipnja 1871. o promjeni nekojih administrativnih odredaba u vojnoj Krajini, valjan za utjelovljene dielove razvojačene Krajine; isto tako odbore za bogoštovje i nastavu i za poslove unutarnje uprave, da zajednički pretresu osnovu zakona o preustrojenju kr. gospodarskoga i šumarskoga učilišta u Križevcih, te zaključi današnju sjednicu u 12 ¼ sata.

Steković, v. r.
bilježnik.

Krestić, v. r.
predsjednik.

Predsjednik: Ima li kakova prigovora proti ovomu, ovako sastavljenomu zapisniku?

(Neima.)

Prigovora neima, zapisnik se verificira.

Visoki sabore! Na ovaj vis. sabor stigli su sliedeći podnesci:

Kraljevska zemaljska vlada dostavlja popunjeno obrazloženje k proračunu ob odkupnini javnih radnja za god. 1876. — Ide odboru za komunikacije.

Profesor Šime Ljubić, čuvar narodnoga zemaljskoga muzeja moli, neka se vlada pozove ili ovlasti, da mu doznači desetgodišnji ili petgodišnji doplatak. — Ide peticionalnomu odboru.

Molba crkveno-školske obćine u Dalju radi promjene školskoga zakona od 14. listopada 1874. u smislu predstavke srbskoga narodnoga kongresa u Karlovcih 21. listopada 1874. vis. vladi poslate. — Ide peticionalnomu odboru.

Kažimir Stefanić, učitelj talijanskoga jezika na pomorskoj školi u Bakru, moli da dobije plaću, kako bi ga išla po §. 11. organičkog statuta za isti zavod i da vis. sabor izvoli još u ovom zasjedanju konačno urediti plaće i za učitelje kralj. nautičke učione u Bakru. — Ide peticionalnomu odboru.

Molba dnevničara kod banskoga stola, da im se dnevnica povisi iz 1 for. barem na 1 for. 50 novč. — Dostavlja se peticionalnomu odboru.

Zastupnik Aleksander Parčetić moli za šest-nedjeljni dopust.

Ja mislim, da je to odviše velik dopust gledeć na važnost ovoga saborskoga zasjedanja, te bi se po mom mnienju mogao samo tronedjeljni dozvoliti.

(Prima se.)

Rieč ima gosp. zastupnik Popović, da stavi interpelaciju.

Stevo Popović: Vis. sabore! U posljednjoj sjednici čuo sam u odgovoru svietloga bana na interpelaciju gosp. zastupnika Folnegovića, da se na zemljištu trojedine kraljevine — koje pod civilnom, koje pod krajiškom upravom

Digitized by Google

— nalazi po prilici do 30.000 bjegunaca bosanskih. Da uzmemo ovaj broj, da li je baš takov ili nije, to tako nečini mnogo po cilj moje interpelacije, nu kad bi se uzeo najmanji percent, i ja, koji baš neimam statistična ključa za to, ipak držim, da se najmanje može uzeti, da na 10% od toga broja dolazi kriepkih, odraslih i za rad sposobnih ljudi, a što je za rad sposobno, sposobno je i za rat, po tom bi bilo najmanje oko 3000 ljudi medju bjegunci, koji bi mogli ratovati.

Ti bjegunci jako su bratski primljeni u ovih krajevih, ipak se nalaze u tom nepovoljnom položaju, da nisu kadri radom svojim ništa doprinieti olakšici svojih porodica, jer su krajevi ovi posve siromašni, á pripomoć, koju im država ova pruža, nedosiže ni da prehrane svoju djecu i nejač.

Videći, da se radi o sudbini njihove domovine, moraju se još nepovoljnijimi osjećati na ovih stranah s toga, što je — kao što sam izvješten — zapriečena mogućnost, da učestvuju sami u toj borbi.

Kao što se može vidjeti iz ovo njekoliko rieči, koje rekoh, cilj je moje interpelacije taj, da se potraži način, kako bi se omogućilo, da se ti, koji bi bili za borbu sposobni, a i voljni bili otići, da se bore za oslobodjenje svoje postojbine, vratiti mogu natrag.

Znam, da mi se može prigovarati s raznih strana, da ovdje nije na mjestu razprava ovakove stvari. Nu medjutim ovdje se neriešava sama stvar, nego se prosto traži put i način, kako bi se jedina preprieka odklonila, koja je po mom mnienju te ljude stavila u tako neugodan položaj. Znam, da će se s više strana reći, da je monarkija sa svoje strane učinila dovoljno, pošto ih je primila pod zaštitu svoju i dala njima donjekle sredstva za uzdržavanje fizičnoga života.

No kako se meni čini, to nije bilo dovoljno. Monarkija uzev bjegunce u svoju zaštitu i pruživ im najnuždnija sredstva za život, činila je samo svoju dužnost, koju joj propisuje njezin susjedni položaj i značaj, kojega ima kao humanitarna država; a to bi učinila naprama svakomu drugomu, koji bi se u istoj nevolji nalazio, bez obzira na narodnost i simpatiju svojih stanovnika.

No ja mislim, da bi mi, a i dotični imali prava, tražiti od monarkije nješto više do humanog predusretanja. Moglo bi se od ove monarkije tražiti, da u hercegovačko-bosanskom ustanku, odnosno srbsko-turskom ratu, djelotvorno u korist raje (kao što se obično kaže) utiče. To bi se moglo tražiti s pravom, osnovanim na zaslugah potoci krvi stečenim, koje su stekli djedovi i pradjedovi onih, koji danas ratuju za uništenje turskoga gospodarstva, za oslobodjenje Bosne i Hercegovine. Jer kad su vladaoci ove monarkije pozivali srbski narod ovamo u svoje zemlje, govorili su njemu: dodjite, da nam pomognete izćerati Turke iz ovih krajeva, onda pako ćemo mi pomoći, da oslobodite vašu otačbinu.

Narod srbski je svoje učinio, a na monarkiji je do danas ostalo, da svoje dane ugovore održi.

No medjutim danas više nitko to netraži, to se je preživilo. Moglo bi se iz novije dobe pozvati na fakta, naročito bi se Srbija mogla pozvati na god. 1848., gdje je ona učinila od svoje strane sve, što je moguće, da se obstanak ove monarkije održi. Srbija bi na osnovi toga fakta pravom mogla zahtievati, da joj se dozvoli na ovoj strani organizirati svoje vojničke čete, ili da joj se s naše strane kakav Knićanin u pomoć pošalje.

To bi se moglo tražiti, no ja za sada netražim ni toga; ja bi se za sada samo zadovoljio, da se nadje način, kako bi bar oni ljudi, koji su ovdje internirani, mogli doći u priliku, da prema svojoj volji založe svoje sile u oslobodjenje svoje otačbine. Držim, da kad to tražim, da ni najmanje neutičem u sferu više državne politike. Na koliko sam informiran iz javnih organa, naša je država prema srbsko-turskom ratu, dakle bosansko-hercegovačkom ustanku, u novijoj svojoj fazi stala na stanovište neintervencije. No ja mislim, nebi načelo neintervencije ni najmanje povriedjeno bilo, jer upravo, ako je monarkija dala zaštite nevoljnikom u njihovoj nevolji, to time nije stekla pravo, da može tudje gradjane internirati.

Dakle, ako bi zahtievao, da se ovim ljudem pusti slobodan povratak u svoju domovinu, mislim da nezahtievam ništa, što bi ovo diplomatijsko stanovište ove monarkije povriedilo.

Kao što se vidi, predmet ove interpelacije toli je jasan po sebi, da i bolji govornik od mene nebi imao potrebe, mnogo rieči trošiti na njezino opravdanje; s toga sam slobodan podnieti interpelaciju zajedno s razlozi, koji joj za osnovu služe (čita): „Interpelacija na Njegovu Preuzvišenost bana trojedne kraljevine u stvari zabrane, kojom se spriečava povratak u postojbinu odraslim bosanskim bjeguncem, koji su zà rad sposobni, a koji se sada nalaze u biegu na zemljištu trojedne kraljevine.

Povodom tim, što sam doznao, da je onim bjeguncem bosanskim, koji su na zemljištu trojedne kraljevine našli skloništa, no koji bi sada htjeli, da se vrate u svoj zavičaj, te da učestvuju tamo u borbi za oslobodjenje zemlje svoje od turskoga gospodovanja, zabranjeno, da to činiti mogu, odnosno, da jim je spriečen povratak u postojbinu;

s razloga: što ja takovu naredbu, odnosno zabranu ni razumjeti nemogu, a kamo li da bih ju odobrio, jer neima zakona, koji bi takovoj naredbi mogao služiti za pravni izvor ni za opravdan osnov, i jer ni takovog zakona nebi moglo biti;

s razloga, što kako no krvno, plemensko srodstvo našega naroda ovdje s onim u Bosni, tako i neposredni interesi naši narodni i zemaljski upućuju nas na podpomaganje one težnje, kojoj je cilj oslobodjenje svijuh zemalja kršćanskih od turskoga gospodovanja, a naročito oslobodjenje onih, koji su nam susjedi; ovakova pak naredba stajala bi takovoj težnji, dakle i našoj duž-

Digitized by Google

nosti sasvim na suprot, jer bi išla u korist ne ustalačkoj „raji“, nego Turkom, ne u korist slobodi, nego održanju barbarstva u Europi i u našem neposrednom susjedstvu;

s razloga: što je, kako se iz svega vidi, naša monarkija kao jedna od interesovanih velesila u stvari srbsko-turskoga, odnosno bosansko-hercegovačkoga ustanka u najnovijoj fazi njegovoj stala prema istomu na zemljište neintervencije, upitna pak zabrana nije logična posliedica načela neintervencije, a monarkija neće se valjda htjeti staviti u sjenku nedosliednosti, te ju valja i upozoriti na to;

s razloga, što bi se takovim postupkom vlade ne samo paralizovao utisak dobročinstva, kog su bosanski bjegunci u ovih krajevih osjetili, nego li se još navukao odijum neiskrenoga prijateljstva i pritvornoga bratstva na naš narod u očiuh naše braće u Bosni, — što nam nemože biti ravnodušno, ni radi sebe, ni radi ostaloga svieta;

s razloga: što nitko neima prava, da spriečava komu vršenje patriotskih dužnosti, a osobito ovakih, kao što je oslobodjenje svoje otačbine od nasilja barbarskoga, a ovdje bi naša država to pravo sebi uzurpirala;

s razloga najposlje, što zaštita državna na molbu stranih državljana u nevolji pružena, nesadržava u sebi kao posliedicu intervenovanja dotičnih do tolikoga ograničenja lične jim slobode, i

s obzirom na financijalnu stranu pitanja te zaštite, čast mi je upitati:

1. Da li zaista postoji takova zabrana, i ako: na osnovu koga zakona i čim se ista opravdava? Ako nepostoji: da li će svietli ban učiniti korake, da se to i dotičnim bjeguncem do znanja stavi; a ako postoji, da li će ju ukinuti?

2. Da li će učiniti preuzvišeni ban korake potrebne, koliko mu je to u snazi, da se takova zabrana ukine i u razvojačenoj Krajini hrvatsko-slavonskoj, ako tamo postoji?“

Predsjednik: Interpelacija ova uvrstit će se u zapisnik i dostaviti svietlomu banu.

Rieč ima gosp. zastupnik dr. Makanec, da stavi interpelaciju.

Dr. **Milan Makanec**: Visoki sabore! Svietli ban odgovarajuć na interpelaciju moga štovanoga druga Folnegovića glede podpore bosanskih bjegunaca, izvolio je kazati, da nije mogao bosanskim bjeguncem preko naputka ministarstva izvanjskih poslova ništa namaknuti, jer bi taj višak spadao na autonomni budget, te bi se on mogao pozvati na odgovornost, zašto da troši u svrhe, koje nisu u zakonu providjene.

Ovakovo vrlo skrupulozno shvaćanje ustavne odgovornosti bilo bi za moju ustavnu ćud prava naslada, kad se nebi odnosilo lih na podporu bosanskih bjegunaca, i kad se nebi u tolikih drugih pitanjih sviest svietloga bana ob ustavnoj odgovornosti utapljala u moru protuustavnoga oportuniteta. Ovo ću drugom sgodom podkriepiti takovimi činjenicami, koje će neoborivo dokazati, da svietli ban glede ustavne odgovornosti ima sasvim posebite i vele čudnovate nazore.

Svietli ban morao je i mogao biti osvjedočen o tom, da se nebi niti u saboru niti u cielom narodu našla ni živa duša, koja bi ga pozivala na odgovornost s toga, ako bi kakvu podporu — makar i iz autonomnih sredstava namaknuo bio bosanskoj sirotčadi, pače mogao bi biti uvjeren, da bi mu od one kao od ove stranke vis. sabora radostnom pripravnosti podieljen bio indemnitet.

Nu ako svietli ban tako rigorozno shvaća ustavnu odgovornost u tom pitanju, to je imao u mojoj interpelaciji od prošle godine dovoljno povoda, da od sabora unapred zahtieva indemnitet za svotu od 100.000 for. za podporu bosanske sirotčadi, a svakako bilo mu je slobodno, da barem dispozicionsfondić od 10.000 for. upotrebi za ovu svrhu. — Ovakova uporaba dispozicionsfonda mogla bi se pače po službenih „Narodnih Novina“ pred javnim mnienjem označiti kao izvanredna munificencija svietloga bana.

Nu to nije učinjeno.

Osim toga se sabor nebrani votirati zemaljskoj vladi mnoge svote za nepredvidive potrebe, te bi svietli ban i ova sredstva za podporu bosanske sirotčadi upotriebiti mogao bez bojazni, da će ga radi toga opozicija ili štovana većina budi u klubu, budi u saboru pozivati na odgovornost. Svietli ban imao je sgodu, uvjeriti se o izvanrednoj blagosti, o riedkom shvaćanju liberaliteta štovane većine glede pitanja ob ustavnoj vladinoj odgovornosti.

Koliko mi je poznato, nije sabor zakonom providio potrošak za balet na zemaljskom kazalištu, pa ipak troši se za 12 polunagih plesačica prilična svotica, koja bi se mnogo koristnije i plemenitije upotriebiti mogla za obskrbu sasvim gole djece bosanskih bjegunaca.

Ili je možda karikatura toga baleta samo s toga uvedena, da se tomu zemaljskomu zavodu sigurno zajamči nezasitljivi deficit?

Odustajem od nabrajanja sličnih rekriminacija, akoprem se kao Hrvat stidim, da službena Hrvatska za ublaženje bezkrajne biede naše stradajuće braće ništa učinila nije, čim bi joj u ovo preozbiljno vrieme pred braćom i pred stranim svietom bilo se osvietlalo lice. — Država pridonosi za podporu bosansko-hercegovačkih bjegunaca doista velike žrtve, nu velike samo na vid, ali male, kad bi se podielile na pojedine osobe; nu kad je tko prošao makar samo jednim logorom bosanskih bjegunaca, mora priznati, da državna pripomoć ni najmanje nedotječe svim potrebam. Za obskrbu kažnjenika plaća se po osobi najmanje 13 novč. za samu hranu na dan, a u Lepoglavi za punu obskrbu dapače 25 ili 27 novč., akoprem se svi za obskrbu nuždni predmeti nabavljaju na veliko, dakle mnogo jeftinije. A koje hrvatsko srce da se nerazplače od tuge, kad vidimo, da bosanski bjegunci na

*

Digitized by Google

bratskom zemljištu daleko gori položaj imadu, nego li najgori tudji i domaći zločinci?

Tko nezaplače od tuge, kad onamo djeca i žene naše braće ginu pod nožem zvierske turske okrutnosti, dočim ova na našem zemljištu propadaju od gladi i nevolje?

Statistika pomora medju bosanskimi bjegunci je doista žalostna, kad na 1000 bjegunaca dolazi skoro 80 slučajeva smrti. A kakovi nam glasovi dopiru iz Dalmacije o neopisivoj biedi bjegunaca, te što tekar bude, ako iztočni zamršaji potraju preko zime?

Može li, smije li službena Hrvatska kraj svega toga prekrstiti ruke, te vršiti samo ono, što ministarstvo izvanjskih poslova dozvoljuje ili nalaže? — Ja mislim, gospodo, da to nije vaše osbiljno mnienje, jer biste inače posvjedočili, da neima u vas ni kapi hrvatske krvi i da ste posve zaboravili na toli silne jade i nevolje, koje su i naši pradjedovi podnieli od turskoga zvierskoga bjesnila . . .

Predsjednik: Molim gosp. govornika, neka neapostrofira tako na štovanu većinu ove vis. kuće, nego neka govori o stvari.

Dr. **Milan Makanec:** Molim, ja znam, da je smetanje zaključeno u klubu, a ja se smetati nedadem.

Predsjednik: Ja pozivam gosp. interpelanta na red.

Dr. **Milan Makanec:** Gospodo! Okanimo se mlitavosti, okanimo se bar sramotne duševne odvisnosti, okanimo se stranačke nesnosivosti i strasti, kad se o tom radi, da vršimo dužnosti čovječnosti i bratske sućuti. Vjerujte, službena Ugarska činila bi čudesa, kad bi se na iztoku mjesto slavenske prolievala magjarska krv za krst i slobodu!

A i sami Magjari mogu nas prezirati, ako mirno i ravnodušno u saboru razpravljamo svakojake sitnice, dočim prekrštavamo ruke glede najvažnijega pitanja, akoprem mučenički jauk do nas dopire iz neposredne blizine, i akoprem u vlastitoj domovini mučeničku nevolju na vlastite oči gledamo.

Gospodo! nije naša krivnja, da su mnogi članovi ove kuće, od birača odaslani u redove opozicije, svoja mjesta zauzeli u vladinom taboru, te da s toga s obzirom na naš saborski poslovnik nemožemo podnašati predloge.

(Juraj Kamenar: Kažite, koji su to?)

Predsjednik: Molim liepo, nemojte smetati gosp. govornika.

(Juraj Kamenar: Neka kaže po imenu, koji su ti.) (Smieh.)

Dr. **Milan Makanec** (nastavlja): Štovana večino! U vašoj je vlasti, da savjete, koje donosimo u interpelacijah, u jedinoj formi, koja nam stoji na razpolaganje, uvažite, da ih sa svoje strane prihvatite i u saborski zaključak pretvorite.

Nu gospodo od većine, vi biste neoprostivo sagriešili proti svojoj dužnosti, vi bi ste osjetljivo povriedili opravdane osjećaje našega naroda, kad biste naše savjete — pa bili ovi i umjestni, opravdani i temeljiti, samo s toga odbacili, jer proizlaze od nas. Uvjereni ste naime o nas, da je svaka naša misao i rieč posvećena jedino koristi i dobru jadne naše domovine.

Razmišljao sam, kako da se naša domovina, da nebude prigovora niti od ministarstva izvanjskih poslova, niti od diplomacije, niti od ikoje druge osobe bez obterećenja autonomnoga budgeta oduži dužnosti svojoj naprama onim nesretnikom.

Razmišljajuć o tom, mislim, da sam našao posve sgodno sredstvo, koje nebi izazivalo nikakova prikora, te kojim se i država redovito poslužuje u dobrotvorne svrhe. Ovako sgodno i dobro udešeno sredstvo čini mi se zemaljska lutrija.

Akoprem Hrvatska od državne dobrotvorne lutrije do danas neima koristi, do li nespretne sgrade u Zagrebu, gdje je sada ugarska tvornica smotaka i to vrlo loših smotaka, to mi ipak nije na umu, zahtievati, da se državna lutrija posveti podpori bosansko-hercegovačkih bjegunaca, jer znadem, da bi takav zahtjev naišao na dokučivi odpor magjarskih državnika, koji danas u biedi i robstvu naše braće preko Save traže i nalaze garanciju za obstanak Ugarske, one iste Ugarske, o kojoj se je prije u svietu pronašao glas, da mrzi tiranstvo i da prednjači u borbi za ustavnu slobodu, te koja danas šilje generala Klapku, da savjetuje tiranstvo proti slobodi.

Nu Hrvatska može od Ugarske punim pravom zahtievati, da joj nečini zaprieka glede dobrotvornoga lutrijskoga poduzeća, u kojem bi hrvatska domaća vlada preuzela svu brigu, a hrvatski autonomni budget svu garanciju. Takovim sgodno udešenim lutrijskim poduzećem moglo bi se bosansko-hercegovačkoj sirotčadi, nalazećoj se u obsjegu kraljevina Dalmacije, Hrvatske i Slavonije, pribaviti znamenita novčana podpora, i ja sam uvjeren, da bi plemenita svrha takova poduzeća našla odziva ne samo u našoj domovini i kod naših srodnika u austro-ugarskoj monarkiji, već u cielom naobraženom svietu, gdje god kucaju srca odana slobodi i čovječnosti.

Grad Beč poslužuje se od godine do godine dobrotvornom lutrijom na korist svojih ubogih; tim su sredstvom obskrbljeni magjarski honvedi, tim se sredstvom kani priskočiti u pomoć postradalomu ugarskomu činovničkomu družtvu. Zašto dakle da se Hrvatska tim sredstvom neposluži, da se bar dielomice oduži dužnosti naprama nesretnikom, koji su našu domovinu punim pravom smatrali svojim naravnim utočištem po staroj onoj: „kud će suza, nego na oko,“ — „kud će brat, ako neće bratu?“

Ja mislim, gospodo, da možete ovaj savjet pretvoriti u saborski zaključak. A kako da se spomenuto lutrijsko poduzeće najsgodnije udesiti ima, neka bude briga i vlade

Digitized by Google

sabora, samo neka se vlada žuri, te bez oklievanja posla lati.

Glede onih bjegunaca, koji nedobivaju od države nikakve podpore, mogla bi naša zemlja takodjer priteći time u pomoć, da bi vis. vlada i vis. sabor odredili kakvu javnu gradnju, kod koje bi se spomenutim bjeguncem zajamčila trajna zaslužba.

Do vas, štovana većino, stoji sada, da saslušate moj savjet, da izvedete moju misao sebi i našemu narodu na slavu, a stradajućim bjeguncem na utjehu i korist.

Interpelacija glasi ovako (čita):

„1. Kani li Vaša Preuzvišenost bez oklieve potražiti od ugarskoga ministarstva financije dozvolu za lutrijsko poduzeće, kojim bi upravljala hrvatska zemaljska vlada uz jamstvo hrvatskoga aerara za izplatu sgoditaka, te koje bi posvećeno bilo podpori bosansko-hercegovačkih bjegunaca, nalazećih se u obsegu kraljevine Dalmacije, Hrvatske i Slavonije?

2. Kani li Vaša Preuzvišenost u slučaju dobivene dozvole jošte u ovom zasjedanju predložiti saboru osnovu spomenute zemaljske dobrotvorne lutrije?

3. Kani li Vaša Preuzvišenost odrediti i kakovu javnu gradnju, da se odraslim i zdravim bosanskim bjeguncem, koji nedobivaju državne podpore, zajamči trajna zaslužba?"

Predsjednik: Interpelacija ova staviti će se u zapisnik i predati svietlomu banu.

Vis. sabore! Prije nego li predjemo na dnevni red, neka mi dopusti vis. sabor, nešta priobćiti.

Odbor za komunikaciju — kao što je poznato — ima važnu zadaću riešiti, naime pitanje o cestovnoj mreži, koja je njemu za riešenje predana. Da ovaj odbor uspješno zadaći svojoj odgovoriti može, to je nuždno, da je podpun; a slučajno manjka mu jedan član, gosp. Kolarić, koji je težkom bolešću prepriečén u odboru sudjelovati, a to tako, da neima izgleda, da bi za ovoga zasjedanja u odbor doći mogao; važnost pako ovoga predmeta je takova, da je nuždno, da bude ovo pitanje još za ovoga zasjedanja riešeno. Ja mislim, da bi se tomu zlu doskočiti moglo time, kad bi bio gosp. Kolariću zamjenik izabran.

Ako su gospoda članovi ove vis. kuće s menom sporazumni, to može izbor ovoga zamjenika još u današnjoj sjednici obavljen biti.

Neka se izvoli vis. kuća o tom izjaviti.

(Prima se)

Izbor jednoga člana u odbor za komunikacije kano zamjenika g. Kolarića stavlja se za danas na dnevni red.

Prvo je na dnevnom redu treće čitanje osnove zakona ob ustrojenju zemaljskoga kulturnoga vieća i njegovih odbora.

Molim gosp. bilježnika, da čitanje preduzme.

Bilježnik **Jovan Steković** (čita).

Predsjednik: (Medju čitanjem.) Ja molim gospodu na galeriji neka mirnije izlaze van. (Zvoni.)

(Poslie čitanja.) Pitanje glasi ovako: Prima li vis. sabor „zakon ob ustrojenju zemaljskoga kulturnoga vieća i njegovih odbora" u cielosti onako, kako je ovdje pročitan? Ona gospoda, koja su za to, neka izvole ustati.

(Većina.)

Ovaj zakon je primljen.

Na dnevnom redu je izvješće odbora peticijonalnoga.

Molim gosp. izvjestitelja, da izvoli izvjestiteljsko mjesto zauzeti.

Izvjestitelj **Jovan Steković**: Vis. sabore! Čast je odboru peticijonalnomu, koji je u svojoj prvoj sjednici pretresivao molbe, koje su prispjele na vis. sabor, o njih na vis. sabor svoje izviešće podnieti. (Čita:)

Izučeni pravnik Matko Laginja moli za podieljenje dvogodišnje podpore, da izuči na akademiji u Gracu i u inozemstvu jošte trgovačke nauke. — Odbor drži, da ova molba na sabor nespada, te se ima vis. vladi odputiti na uredovanje.

Vlada će ovu molbenicu, u kojoj su navedeni i dotični razlozi uvažiti, ako to zemaljska sredstva dopuštaju.

Predsjednik: Prima li vis. sabor zaključak peticionalnoga odbora?

(Prima se.)

Jovan Steković: Nadalje molbenica političke obćine bivšega kotara valpovačkoga, da se sudbeni kotar valpovački sa sjedištem ureda u Valpovu uzpostavi. Ova je molba sama o sebi riešena; jer kako je vis. saboru poznato, stvar je već uredjena, s toga ima se odputiti molbenica zemaljskoj vladi.

Predsjednik: Prima li se ovaj zaključak peticionalnoga odbora?

(Prima se.)

Jovan Steković: Žitelji sela Ciglene, Patkovca i Prespe mole, da se od obćine Trojstvo odiele i dodju pod severinsku obćinu. — I ovu molbu misli odbor, da pošto nije arondiranje u svoje vrieme saboru u pretres dano bilo, da će kraljevska zemaljska vlada, ako potreba zahtieva, sama u interesu dobre uprave onoga pučanstva to uvažiti.

Predsjednik: Prima li vis. sabor ovaj zaključak peticionalnoga odbora?

(Prima se.)

Jovan Steković: Obćina harastinska moli, da bi se u zaštitu uzela glede arendalnih zemalja i livada i odkup istih odredio. — Odbor nije mogao ništa zaključiti, nego kaže, da se ima ova molbenica vis. vladi na uredovanje odputiti.

(Prima se.)

Stanovnici obćine šidske mole, da se u Šidu postavi fizik, koji bi u podžupaniji bio treći. — Vis. sabore! Uvažujuć, da su nam svakako sile liečničke — kamo sreće, da ih imamo — u zemlji potrebite, odbor ipak nije mogao ništa zaključiti s toga, što je osnova, kojom će se liečničtvo u obćinah urediti, te će biti ovaka obćina dužna,

Digitized by Google

držati si liečnika, u izradjivanju; nego misli, da se ima ova molbenica odputiti zemaljskoj vladi.

(Prima se.)

Zastupstvo obćine trsatske moli, neka se iz zemaljskih sredstva diomice uzdržava škola u Sušaku. — Vis. vlada razpolaže timi sredstvi, ona je već odredila, da koja obćina se nemože uzdržavati, da joj se podpora pruža. S toga scienio je odbor, da se ima ova molbenica odputiti zemaljskoj vladi na uredjivanje.

(Prima se.)

Hinko Ostoić, odvjetnik, moli, da bi se za njegova sina Vladimira, koji je u gradačkoj umobolnici, platila ondje obskrbnina u 2. razredu iz zemaljskih sredstva — I ovu molbu odbor nije mogao vis. saboru na razriešenje prepustiti, pošto podjeljivanje podpore iz razpoloživa novca pripada zemaljskoj vladi; ona će podporu i podieliti, ako se ti razlozi, koji su ovdje navedeni, uvaže.

Franjo Folnegović: Vis. sabore! . . .

Predsjednik (ga prekine): Izvolite budući put za rieč iskati. Sada izvolite nastaviti.

Franjo Folnegović: Visoki sabore! Meni je poznato, da je Vladimir Ostoić žrtva prevelike revnosti u javnoj službi. On je bio jedan najmarljivijih a najsposobnijih činovnika. Jošte mlad i neizkusan, postao je kotarskim pristavom u županiji varaždinskoj. Bez vodje i bez savjetnika, sav posao onoga kotara bio je na njegovih ledjih. I to ga je satrlo. Briga sbog velike odgovornosti, koja mu je nadležala, uplivala je na mladića toliko, da je počeo na umu bolovati, te je sada u umobolnici u Gradcu. Gradačka je umobolnica pako za ljude, koji se nalaze ondje u 3. klasi, samo tamnica. Jedino u 1. klasi imadu ovi nesretnici izgleda, izdašnom i pomnom njegom doći do zdravlja.

Kako sam čuo od ljudi, koji poznaju okolnosti i samoga Ostoića, može on samo tada opet ozdraviti, ako dodje u tu 1. klasu. Njegova bolest je tako zvana „Gemüthskrankheit.“ Njegov otac — kako je poznato — absolutno nesmaže zanj podpore, koju je pače od njega izgledao. Nu ipak on hoće skrbiti, ako vis. vlada samo podporu za drugu klasu dozvoli, da bude nadoplaćao ono, što će više trebati za prvu klasu. Dakle mislim, da bi se ta njegova molba uvažiti mogla. Budući pako da vis. saboru riešenje ove molbe nepripada, to bi predložio, neka vis. kuća zaključi: ova molba preporučuje se vis. vladi na uvaženje.

Predsjednik: Želi li još tko govoriti?

(Nitko.)

Rieč ima gosp. izvjestitelj.

Izvjest. **Jovan Steković**: Vis. sabore! Odbor neprotivi se mnienju gosp. zastupnika Folnegovića, da se naime ova molba, kako je on ovdje obrazložio, sa preporukom vladi dostavlja.

Predsjednik: Rieč ima gosp. predstojnik nutarnjega odjela.

Jovan Živković: Vis. sabore! Ja nebi želio, da se ova molbenica odstupljuje vladi s tim dodatkom, neka ju uvaži; jerbo vlada će onako gledati da molbu uvaži, a samo tada neće ju uvažiti, ako sbilja nebi bila u stanju to učiniti. Vlada će učiniti i čini sve ono, što joj dužnost nalaže, a po tom nije prikladno, da štovani članovi vis. ove kuće vladi štogod preporučaju. — N. pr. prije dvie godine je vis. sabor po jednom svom članu — ja neću reći zaveden, nego zamoljen — preporučio vladi jednoga mladića, koji neka dobije bolji štipendij za inozemstvo.

Vlada dobivši ovu preporuku, učinila je to po želji vis. sabora. Taj je mladić otišao u inozemstvo, išao je u Pariz, išao u Belgiju, — i bog zna kamo, — a danas neima više traga o njem. Ovim načinom je vlada izgubila 900 for., jerbo je izpunila volju vis. sabora, a vis. sabor volju onoga zastupnika, na kojega se je dotični mladi čovjek obratio.

Poslje se je vlada upitivala o njegovu životu, te saznala, da je bio dotični mladić nestalan duh.

Ako nebi bila stigla preporuka od vis. sabora, sigurno bi se bila vlada o njem već prije potanje obaviestila, i njemu dakako nebi bila dala nipošto štipendij. — Zato ja molim, da se sve, što spada na administraciju, jednostavno odstupljuje vladi.

Predsjednik: Najprije će se glasovati o predlogu odbora, kako je prvobitno glasio; ako bi taj pao, onda o predlogu gosp. Folnegovića, koji smjera onamo, da se ova molbenica vladi nekim načinom preporuči.

Ona gospoda, koja su za to, da se predlog odbora onako, kako je prvobitno glasio, prihvati, neka izvole ustati.

(Broji se. Većina.)

(Na lievoj glasovi: manjina.)

Predsjednik: Neka se još jedanput broji.

(Većina.)

Jovan Steković (čita): „Manipulacijonalni činovnici kr. sudbenoga stola varaždinskoga mole za povišenje plaće i stanarine, kao i ravno uzpostavljenje sa oficijali kr. banskoga stola. — Ta je stvar zakonom riešena, s toga odpućuje se molbenica vladi na uredovanje.

(Prima se.)

(Čita): „Obćina sv. Ivan na Zelini moli za ustrojenje kr. podžupanije sa sjedištem u Sv. Ivanu.“ — I ta stvar je zakonom riešena, s toga dostavlja se molbenica vis. vladi.

(Prima se.)

(Cita:) „Učitelji gimnazije osječke mole, da im se dopita mjestni doplatak, kakov uživaju učitelji gimnazije zagrebačke.“ — S istog razloga, kano prijašnje molbenice, dostavlja se i ova vis. vladi na uredovanje.

(Prima se.)

(Čita): „Josip Zdjelarević, parok požežki, moli za dopitanje nagrade za u god. 1874. i 1875. obavljenu du-

Digitized by Google

hovnu službu kod uznika sudbenoga stola požežkoga." — Pošto to zasieca u administravni posao, dostavlja se vis. vladi.

(Prima se.)

(Čita): „Isti moli za ustanovljenje nagrade za iztočno-pravoslavnoga vjeroučitelja gimnazije požežke." — I to ide vis. vladi na uredovanje.

(Prima se.)

(Čita:) „Skupština županije riečke moli, da se $^{3}/_{4}$ od propisane odkupnine, samo u području svake podžupanije, upotrebi." — Zakon o tom jasno govori, s toga ide ova molbenica vis. vladi na uredovanje.

(Prima se.)

(Čita:) „Ista predstavka u pogledu ustrojenja gospodarstvenog odsjeka kod kr. zemaljske vlade." — I ta stvar ide vis. vladi na uredovanje.

(Čita:) „Žitelji novoveški u Zagrebu mole, da se zagorska cesta preko zagrebačke gore u Bistricu što prije izvede." — Odbor peticionalni je odlučio, da se ima i ova molbenica dostaviti odboru za komunikacije.

(Prima se.)

Time bi bilo izvješće peticionalnoga odbora izcrpljeno.

Predsjednik: Na dnevnom redu je izvješće verifikacijonalnoga odbora.

Molim gosp. bilježnika Stekovića, pošto neima dotičnoga izvjestitelja, neka pročita izvješće verifikacionalnoga odbora.

Jovan Steković (čita).

Vis. sabore! Prigovor u propisano vrieme nikakav stigao nije, zapisnik je sasvim u redu, s toga preporučujem vis. saboru, da izvoli zaključak verifikacionalnoga odbora odobriti.

Predsjednik: Smatra li vis. sabor izbor dra. Stjepana Dimitrijevića za trgovište Rumu valjanim?

(Smatra.)

Ovaj se izbor smatra valjanim.

Nadalje je na dnevnom redu izbor zamjenika gosp. Paji Kolariću u odbor za komunikacije.

Molim, neka svaki član vis. sabora napiše ime jednoga na cedulju; a gosp. bilježnika Stekovića molim, neka preduzme čitanje imenika. — Za skrutatore imenujem gosp. Crnadka i gosp. Titu Ožegovića.

Jovan Steković (čita imenik).

(Poslje glasovanja.)

Predsjednik: (zvoni) Molim na mjesta. — Rezultat skrutinijuma jest sliedeći: Glasova je danih 38. Od ovih 38 glasova dobio ih je gosp. Josip Beruta 35; dakle absolutni majoritet, te se ima smatrati članom odbora za komunikacije. (Glasovi: Živio Beruta!)

Čast mi je javiti, da ima odbor za komunikacije ogromnu zadaću. Odbor mješoviti, sastavljen od odbora za bogoštovje i nastavu, te odbora za poslove nutarnje zemaljske uprave radi neumorno o izpitivanju osnove zakona o preustrojstvu gospodarskoga i šumarskoga učilišta u Križevcih, ali ni do danas nisu radnje dovršene; s toga mi nije moguće danas fiksirati dan buduće sjednice, nego ću ju ureći, kad bude moguće.

Za danas je dnevni red izcrpljen. Buduću sjednicu dakle ureći ću po potrebi, a današnju sjednicu dižem.

(12 $^{1}/_{4}$ sati.)

Digitized by Google

držati si liečnika, u izradjivanju; nego misli, da se ima ova molbenica odputiti zemaljskoj vladi.

(Prima se.)

Zastupstvo obćine trsatske moli, neka se iz zemaljskih sredstva diomice uzdržava škola u Sušaku. — Vis. vlada razpolaže timi sredstvi, ona je već odredila, da koja obćina se nemože uzdržavati, da joj se podpora pruža. S toga scienio je odbor, da se ima ova molbenica odputiti zemaljskoj vladi na uredjivanje.

(Prima se.)

Hinko Ostoić, odvjetnik, moli, da bi se za njegova sina Vladimira, koji je u gradačkoj umobolnici, platila ondje obskrbnina u 2. razredu iz zemaljskih sredstva — I ovu molbu odbor nije mogao vis. saboru na razriešenje prepustiti, pošto podjeljivanje podpore iz razpoloživa novca pripada zemaljskoj vladi; ona će podporu i podieliti, ako se ti razlozi, koji su ovdje navedeni, uvaže.

Franjo Folnegović: Vis. sabore! . . .

Predsjednik (ga prekine): Izvolite budući put za rieč iskati. Sada izvolite nastaviti.

Franjo Folnegović: Visoki sabore! Meni je poznato, da je Vladimir Ostoić žrtva prevelike revnosti u javnoj službi. On je bio jedan najmarljivijih a najsposobnijih činovnika. Jošte mlad i neizkusan, postao je kotarskim pristavom u županiji varaždinskoj. Bez vodje i bez savjetnika, sav posao onoga kotara bio je na njegovih ledjih. I to ga je satrlo. Briga sbog velike odgovornosti, koja mu je nadležala, uplivala je na mladića toliko, da je počeo na umu bolovati, te je sada u umobolnici u Gradcu. Gradačka je umobolnica pako za ljude, koji se nalaze ondje u 3. klasi, samo tamnica. Jedino u 1. klasi imadu ovi nesretnici izgleda, izdašnom i pomnom njegom doći do zdravlja.

Kako sam čuo od ljudi, koji poznaju okolnosti i samoga Ostoića, može on samo tada opet ozdraviti, ako dodje u tu 1. klasu. Njegova bolest je tako zvana „Gemüthskrankheit.“ Njegov otac — kako je poznato — absolutno nesmaže zanj podpore, koju je pače od njega izgledao. Nu ipak on hoće skrbiti, ako vis. vlada samo podporu za drugu klasu dozvoli, da bude nadoplaćao ono, što će više trebati za prvu klasu. Dakle mislim, da bi se ta njegova molba uvažiti mogla. Budući pako da vis. saboru riešenje ove molbe nepripada, to bi predložio, neka vis. kuća zaključi: ova molba preporučuje se vis. vladi na uvaženje.

Predsjednik: Želi li još tko govoriti?

(Nitko.)

Rieč ima gosp. izvjestitelj.

Izvjest. **Jovan Steković**: Vis. sabore! Odbor neprotivi se mnienju gosp. zastupnika Folnegovića, da se naime ova molba, kako je on ovdje obrazložio, sa preporukom vladi dostavlja.

Predsjednik: Rieč ima gosp. predstojnik nutarnjega odjela.

Jovan Živković: Vis. sabore! Ja nebi želio, da se ova molbenica odstupljuje vladi s tim dodatkom, neka ju uvaži; jerbo vlada će onako gledati da molbu uvaži, a samo tada neće ju uvažiti, ako sbilja nebi bila u stanju to učiniti. Vlada će učiniti i čini sve ono, što joj dužnost nalaže, a po tom nije prikladno, da štovani članovi vis. ove kuće vladi štogod preporučaju. — N. pr. prije dvie godine je vis. sabor po jednom svom članu — ja neću reći zaveden, nego zamoljen — preporučio vladi jednoga mladića, koji neka dobije bolji štipendij za inozemstvo.

Vlada dobivši ovu preporuku, učinila je to po želji vis. sabora. Taj je mladić otišao u inozemstvo, išao je u Pariz, išao u Belgiju, — i bog zna kamo, — a danas neima više traga o njem. Ovim načinom je vlada izgubila 900 for., jerbo je izpunila volju vis. sabora, a vis. sabor volju onoga zastupnika, na kojega se je dotični mladi čovjek obratio.

Poslje se je vlada upitivala o njegovu životu, te saznala, da je bio dotični mladić nestalan duh.

Ako nebi bila stigla preporuka od vis. sabora, sigurno bi se bila vlada o njem već prije potanje obaviestila, i njemu dakako nebi bila dala nipošto štipendij. — Zato ja molim, da se sve, što spada na administraciju, jednostavno odstupljuje vladi.

Predsjednik: Najprije će se glasovati o predlogu odbora, kako je prvobitno glasio; ako bi taj pao, onda o predlogu gosp. Folnegovića, koji smjera onamo, da se ova molbenica vladi nekim načinom preporuči.

Ona gospoda, koja su za to, da se predlog odbora onako, kako je prvobitno glasio, prihvati, neka izvole ustati.

(Broji se. Većina.)

(Na lievoj glasovi: manjina.)

Predsjednik: Neka se još jedanput broji.

(Većina.)

Jovan Steković (čita): „Manipulacijonalni činovnici kr. sudbenoga stola varaždinskoga mole za povišenje plaće i stanarine, kao i ravno uzpostavljenje sa oficijali kr. banskoga stola. — Ta je stvar zakonom riešena, s toga odpućuje se molbenica vladi na uredovanje.

(Prima se.)

(Čita): „Obćina sv. Ivan na Zelini moli za ustrojenje kr. podžupanije sa sjedištem u Sv. Ivanu.“ — I ta stvar je zakonom riešena, s toga dostavlja se molbenica vis. vladi.

(Prima se.)

(Čita:) „Učitelji gimnazije osječke mole, da im se dopita mjestni doplatak, kakov uživaju učitelji gimnazije zagrebačke.“ — S istog razloga, kano prijašnje molbenice, dostavlja se i ova vis. vladi na uredovanje.

(Prima se.)

(Čita): „Josip Zdjelarević, parok požežki, moli za dopitanje nagrade za u god. 1874. i 1875. obavljenu du-

Digitized by Google

hovnu službu kod uznika sudbenoga stola požežkoga." — Pošto to zasieca u administravni posao, dostavlja se vis. vladi.

(Prima se.)

(Čita): „Isti moli za ustanovljenje nagrade za iztočno-pravoslavnoga vjeroučitelja gimnazije požežke." — I to ide vis. vladi na uredovanje.

(Prima se.)

(Čita:) „Skupština županije riečke moli, da se ³/₄ od propisane odkupnine, samo u području svake podžupanije, upotrebi." — Zakon o tom jasno govori, s toga ide ova molbenica vis. vladi na uredovanje.

(Prima se.)

(Čita:) „Ista predstavka u pogledu ustrojenja gospodarstvenog odsjeka kod kr. zemaljske vlade." — I ta stvar ide vis. vladi na uredovanje.

(Čita:) „Žitelji novoveški u Zagrebu mole, da se zagorska cesta preko zagrebačke gore u Bistricu što prije izvede." — Odbor peticionalni je odlučio, da se ima i ova molbenica dostaviti odboru za komunikacije.

(Prima se.)

Time bi bilo izvješće peticionalnoga odbora izcrpljeno.

Predsjednik: Na dnevnom redu je izvješće verifikacijonalnoga odbora.

Molim gosp. bilježnika Stekovića, pošto neima dotičnoga izvjestitelja, neka pročita izvješće verifikacionalnoga odbora.

Jovan Steković (čita).

Vis. sabore! Prigovor u propisano vrieme nikakav stigao nije, zapisnik je sasvim u redu, s toga preporučujem vis. saboru, da izvoli zaključak verifikacionalnoga odbora odobriti.

Predsjednik: Smatra li vis. sabor izbor dra. Stjepana Dimitrijevića za trgovište Rumu valjanim?

(Smatra.)

Ovaj se izbor smatra valjanim.

Nadalje je na dnevnom redu izbor zamjenika gosp. Paji Kolariću u odbor za komunikacije.

Molim, neka svaki član vis. sabora napiše ime jednoga na cedulju; a gosp. bilježnika Stekovića molim, neka preduzme čitanje imenika. — Za skrutatore imenujem gosp. Crnadka i gosp. Titu Ožegovića.

Jovan Steković (čita imenik).

(Poslje glasovanja.)

Predsjednik: (zvoni) Molim na mjesta. — Rezultat skrutinijuma jest sliedeći: Glasova je danih 38. Od ovih 38 glasova dobio ih je gosp. Josip Beruta 35; dakle absolutni majoritet, te se ima smatrati članom odbora za komunikacije. (Glasovi: Živio Beruta!)

Čast mi je javiti, da ima odbor za komunikacije ogromnu zadaću. Odbor mješoviti, sastavljen od odbora za bogoštovje i nastavu, te odbora za poslove nutarnje zemaljske uprave radi neumorno o izpitivanju osnove zakona o preustrojstvu gospodarskoga i šumarskoga učilišta u Križevcih, ali ni do danas nisu radnje dovršene; s toga mi nije moguće danas fiksirati dan buduće sjednice, nego ću ju ureći, kad bude moguće.

Za danas je dnevni red izcrpljen. Buduću sjednicu dakle ureći ću po potrebi, a današnju sjednicu dižem.

(12 ¹/₄ sati.)

Digitized by Google

Dvadeset i sedma saborska sjednica,

držana dne 29. srpnja 1876. u 11 sati pod predsjedničtvom saborskoga predsjednika g. Nikole Krestića.

Sardžaj: Zapisnik prošle sjednice. — Podnesci. — Predlog zastupnika Jurja Kamenara glede osnove zakona ob ustrojstvu hipotekarne banke. — Dnevni red buduće sjednice.

(11¼ sati)

Predsjednik (zvoni): Sjednica počimlje. Molim gosp. bilježnika, da izvoli zapisnik pročitati.

Bilježnik barun **Ljudevit Ožegović** (čita):

Zapisnik

XXVI. sjednice sabora kraljevina Dalmacije, Hrvatske i Slavonije, držane dne 24. srpnja 1876. u glavnom gradu Zagrebu pod predsjedničtvom saborskoga predsjednika gosp. Nikole Krestića u prisutnosti 42 saborska člana.

Od strane vlade prisutni gg. odjelni predstojnici Jovan Živković, dr. Pavao Muhić i dr. Marian Derenčin.

I. Predsjednik otvori sjednicu u 11 sati i čitan bi zapisnik prošle sjednice, koj bi bez primjetbe ovjerovljen.

II. Predsjednik priobćuje saboru sliedeće podneske:

1. Kr. zemaljska vlada dostavlja popunjeno obrazloženje o proračunu odkupnine javnih radnja za god. 1876.; ima se dostaviti odboru za javne radnje i komunikacije.

2. Profesor Šime Ljubić, čuvar narodnoga zemaljskoga muzeja u Zagrebu, moli. neka vis. sabor blagoizvoli uputiti i ovlastiti vis. zemaljsku vladu, da mu doznači desetgodišnji dotično petgodišnji dodatak k plaći, kako ista vis. vlada nadje, da mu po službi pripada. Odpućuje se odboru peticionalnomu.

3. Molba crkveno-školske obćine u Dalju radi izmjene državnog školskog zakona od 14. listopada 1874. u smislu predstavke srbsko-narodnog sabora 21. listopada 1874. vis. vladi poslate. Odpućuje se odboru peticionalnomu.

4. Kazimir Stefanić, učitelj kraljevske nautičke učione u Bakru, moli:

1) da mu se dopita plaća, kako je ustanovljeno u §. 11. organičkoga statuta za nautičke učione glede učitelja za taljanski jezik, zemljopis i brodarsko knjigovodstvo i to od dana kako je bio imenovan pravim učiteljem na ovom zavodu, naime od 1. veljače 1874., dočim mu po zakonu i pravu pripada;

2) da visoki sabor blagoizvoli još u ovom zasjedanju konačno urediti i za učitelje kraljevske nautičke učione u Bakru, odpućuje se odboru peticijonalnomu.

5. Molba dnevničarâ kraljevskoga banskoga stola u Zagrebu za milostivo povišenje dnevnice od 1 for. barem na 1 for. 50 novč. na dan; odpućuje se odboru peticionalnomu.

6. Narodni zastupnik Aleksander Parčetić moli šestnedjeljni dopust. Sabor dozvoljuje molitelju na predlog predsjednika samo tronedjeljni dopust.

III. Zastupnik Stevo Popović stavlja sliedeću interpelaciju:

1. Da li zaista postoji taka zabrana i ako, na osnovu koga zakona i čim se ista opravdava. Ako nepostoji, da li će svietli ban učiniti korake, da se to i dotičnim bjeguncem do znanja stavi, a ako postoji, da li će ju ukinuti?

2. Da li će učiniti preuzvišeni ban korake potrebne koliko mu je to u snagi, da se takva zabrana ukine i u razvojačenoj krajini hrvatsko-slavonskoj, ako taka postoji.

Interpelacija ova stavlja se u zapisnik i dostaviti se ima svietlomu banu.

IV. Zastupnik dr. Milan Makanec stavlja sliedeću interpelaciju.

1. Kani li Vaša Preuzvišenost bez okleve potražiti od kraljevskog ugarskog ministarstva dozvolu za dobrotvorno lutrijsko poduzeće, kojim bi upravljala hrvatska vlada uz jamstvo hrvatskoga erara za izplatu sgoditaka, te koje bi posvećeno bilo podpori bosansko-hercegovačkih bjegunaca, nalazećih se u obsegu kraljevine Dalmacije, Hrvatske i Slavonije?

Digitized by Google

2. Kani li Vaša Preuzvišenost u slučaju dobivene dozvole jošte u ovom zasjedanju predložiti saboru osnovu spomenute zemaljske dobrotvorne lutrije?

3. Kani li Vaša Preuzvišenost odrediti i kakovu javnu gradnju, za da se odraslim i zdravim bosanskim bjeguncem, koji nedobivaju državne podpore, zajamči trajna zaslužba?

Interpelacija ova stavlja se u zapisnik, te se ima dostaviti svietlomu banu.

V. Predsjednik priobćuje saboru, da u komunikacionalnom odboru u osobi zastupnika Paje Kolarića, koji je znatno obolio, član manjka, te predlaže, da bi se na ovo mjesto drugi član izabrao, što sabor prisvaja, te bude izbor drugog člana za ovu sjednicu na dnevni red stavljen.

VI. Sliedi treće čitanje zakona ob ustrojenju vieća za zemaljsku kulturu i njegovih odbora, koj se u svojoj cielosti u trećem čitanju prima, kako sliedi:

ZAKON
ob ustrojenju vieća za zemaljsku kulturu i njegovih odbora.

§. 1.

U svrhu promicanja zemaljskoga gospodarstva i šumarstva, kao takodjer gospodarstvene i šumarstvene okolnosti, ustrojava se zemaljsko kulturno vieće za kraljevine Hrvatsku i Slavoniju.

§. 2.

Zemaljsko kulturno vieće sastoji iz strukovnjaka za sve grane gospodarstva i šumarstva, kano ti: za poljodjelstvo, šumarstvo, vinogradarstvo, voćarstvo, živinogojstvo, poljsko redarstvo, lovstvo, pravo vodno, uredjenje potoka i rieka, naplave i odvodnje, za gospodarstvenu i šumarstvenu statistiku, za gospodarstvenu vjeresiju, za osiguranje zemalja i domaćega blaga, za nastavu gospodarstvenu i šumarsku.

§. 3.

Zemaljsko kulturno vieće ima se smatrati savjetujućim tielom u svih poslovih zemaljske kulture.

§. 4.

Članovi zemaljskoga kulturnoga vieća, stanujući u jednoj podžupaniji, sačinjavaju podžupanijski zemaljsko-kulturni odbor, koji se sastaje na poziv podžupana najmanje dva put u godini, ili polag potrebe i više puta.

§. 5.

Podžupanijskomu zemaljskomu kulturnomu odboru predsjeda dotični podžupan.

§. 6.

Ovi podžupanijski odbori razpravljaju pitanja o zemaljskoj kulturi (§. 2), koja im stavi zemaljska vlada, ili pitanja iste vrsti, potaknuta vlastitom inicijativom.

Njihova mnienja, predlozi, kao i posebni pismeni izradci, dolaze zajedno sa razpravnim zapisnikom zemaljskoj vladi putem podžupana.

§. 7.

Iz sredine podžupanijskih zemaljsko-kulturnih odbora poziva zemaljska vlada, odiel za poslove unutarnje, polag potrebe i prema obsežnosti ili vrsti predmeta, stanoviti broj viećnika u Zagreb, koji će kao zemaljsko-kulturno vieće viećati o prihvatu i izvedenju predloga, koje podžupanijski odbori podnesu, ili o pitanjih, koja im zemaljska vlada postavi, povrh toga biti će im zadaćom, da potaknu, naznače i razprave predmete, koje bi u interesu zemaljske kulture razpraviti i urediti valjalo, napokon, da dadu mnienje o osnovah zakonskih, odnosećih se na uredjenje i unapredjenje zemaljske kulture.

§. 8.

Zemaljsko - kulturnomu vieću predsjeda predstojnik kr. hrv.-slav.-dalmatinskoga vladnoga odiela za poslove unutarnje, a u njegovu zapriečenju izvjestitelj za gospodarstvo kod zemaljske vlade, koji je redovni član zemaljsko-kulturnoga vieća.

§. 9.

Članovom zemaljsko - kulturnoga vieća pripada za vrieme njihova službovanja naslov: „kralj. zemaljsko-kulturni viećnik."

§. 10.

Zemaljsko-kulturne viećnike imenuje ban na tri godine i to za svaku podžupaniju njih najviše šestoricu.

§. 11.

Zvanje zemaljsko-kulturnoga viećnika jest počastno i bezplatno.

Nu vlada može dotičnikom za poveći trud i posao primjerenu nagradu dozvoliti.

U Zagreb pozvanim viećnikom pripada naknada putnoga troška i primjerena odšteta za dangubu.

§. 12.

Provedba ovoga zakona povjerava se banu.

VII. Sliedi izviešće peticionalnoga odbora, te budu po izvjestitelju Jovanu Stekoviću saboru sliedeće molbenice i peticije priobćene i po saboru riešene.

Laginja Matko, absolvirani pravnik, moli za podieljenje dvogodišnje podpore za izučenje trgovačkih nauka na trgovačkoj akademiji u Gradcu i inozemstvu.

Politička obćina bivšega kotara valpovačkoga moli, da se sudbeni kotar valpovački sa sjedištem ureda u Valpovu opet uzpostavi.

Žitelji sela Ciglene, Patkovca i Prespe mole, da se od obćine Trojstvo odiele i k severinskoj obćini pridiele.

Digitized by Google

Obćina Harastin moli, da bi se glede arendalnih zemalja i livada pod zaštitu uzela i odkup istih odredio.

Stanovnici kotara šidskog mole, da se ustroji treće mjesto kr. podžupanijskoga fizika sa sjedištem u Šidu.

Zastupstvo obćine trsatske moli, da se bar djelomice obća pučka učiona u Sušaku uzdrži zemaljskimi sredstvi.

Ostoić Hinko, odvjetnik, moli, da bi se obskrbnina za njegova umobolnoga sina Vladimira, nalazećeg se u ludnici u Gradcu, za drugi razred iz zemaljskih sredstva plaćala.

Manipulacionalni činovnici kr. sudbenog stola varaždinskoga mole za povišenje plaće i stanarine kao i ravno uzpostavljenje sa oficijali kr. banskoga stola.

Obćina Sv. Ivan na Zelini moli za ustrojenje kr. podžupanije sa sjedištem u Sv. Ivanu.

Učitelji gimnazije osječke mole, da im se dopita mjestni doplatak, kakav uživaju učitelji gimnazije zagrebačke.

Josip Zdjelarević, parok požežki, moli za dopitanje nagrade za u god. 1874 i 1875. obavljenu duhovnu službu kod uznika sudbenoga stola požežkog.

Isti moli za ustanovljenje nagrade za iztočno pravoslavnog vjeroučitelja gimnazije požežke.

Skupština županije riečke moli, da se $^3/_4$ od odkupnine propisane samo u području svake podžupanije upotrebi.

Iste predstavka u pogledu ustrojenja gospodarstvenoga odsjeka kod kr. zemaljske vlade.

Sve ove molbe dostavljaju se vladi na uredovanje.

Žitelji Novoveški u Zagrebu mole, da se zagorska cesta preko zagrebačke gore u Bistricu što prije izvede. Odboru za komunikaciju.

VIII. Sliedi izvješće verifikacionalnoga odbora o izboru narodnog zastupnika dra. Steve Dimitrijevića za trgovište Rumu s predlogom, da visoki sabor izbor ovaj valjanim proglasi. Sabor zaključuje jednoglasno ovaj izbor valjanim.

IX. Na dnevnom redu je nadalje izbor člana u odbor za javne radnje i komunikaciju, te bi nakon obavljenog po zastupnicih Titi Ožegoviću i Gjuri Crnadku skrutinija sa 35 glasova zastupnik Josip Beruta članom napomenutog odbora izabran.

X. Predsjednik priobćuje, da odbori, kojih izvješće bi za današnju sjednicu na dnevnom redu bilo, polag sveg napora još sa svojimi poslovi gotovi nisu, s toga digne predsjednik sjednicu, te će se sliedeća prema potrebi sazvati.

Barun **Ljudevit Ožegović**, v. r.
sab. bilježnik.

Krestić, v. r.
saborski predsjednik.

Predsjednik: Ima li kakova prigovora proti ovomu, ovako sastavljenomu zapisniku?

(Neima.)

Prigovora neima, zapisnik se verificira.

Vis. sabore! Na ovaj vis. sabor stigli su sliedeći podnesci:

Saborski sjedinjeni odbori za bogoštovje i nastavu i za poslove unutarnje zemaljske uprave podnose svoje izvješće ob osnovi zakona o preustrojstvu kr. gospodarskoga i šumarskoga učilišta u Križevcih. — Staviti će se na dnevni red.

Gosp. zastupnik Radoslav Rubido moli, da mu se radi toga, da zadovolji svojoj vojničkoj dužnosti, podieli šestnedjeljni dopust.

Ja mislim, da mu se može dozvoliti.

(Dozvoljava se.)

Obćina Banija predstavlja i moli za uzdržanje u svojoj dalnjoj samostalnosti, eventualno za utjelovljenje gradu Karlovcu.

Dostavlja se odboru peticionalnomu.

Tomo i Ivan Horvat iz Male Gorice mole revidiranje diobnoga postupnika.

Ide odboru peticionalnomu.

Rozalija udova Plemenčić moli za podieljenje podpore.

Dostavlja se odboru peticionalnomu.

Prijava Josipa Glavanovića, katastralnoga činovnika u Osjeku, proti državnomu odvjetniku Markoviću u Osjeku, radi silovitoga postupanja.

Ide odboru peticionalnomu.

(Jedan glas: To ide vladi.)

Ne, odboru peticionalnomu ide.

Vis. sabore! Ovdje je podnio gosp. zastupnik Juraj Kamenar predlog, poduprt po desetorici ostalih zastupnika. Molim gosp. bilježnika, da ga izvoli pročitati.

Bilježnik barun **Ljudevit Ožegović** (čita): „Predlog. Podpisani predlažu, neka izvoli vis. sabor stvoriti sliedeći zaključak:

Kr. zemaljska vlada poziva se, da još u ovom saborskom zasjedanju podnese zakonsku osnovu o ustrojstvu hipotekarne banke za posjednike iz zaklada u tu svrhu jur po županijskih zastupstvih opredieljenih, kao i ostalih zaklada na razpoloženje stojećih; te mole, da se taj predlog čim prije u pretres uzme. — U Zagrebu dne 25. srpnja 1876. — Juraj Kamenar, Baltić, Milčić, Vudjan, Lehpamer, Rubido, Mihalović, I. Kukuljević, Katkić, dr. Lončarić."

Predsjednik: Predlog ovaj staviti će se na dnevni red.

Vis. sabore! Za danas nije bio nikakav dnevni red ustanovljen. Na dnevnom redu buduće sjednice biti će izvješće sjedinjenih odbora za bogoštovje i nastavu i odbora za nutarnju zemaljsku upravu o preustrojenju kr. gospodarskoga i šumarskoga učilišta u Križevcih. Za danas dižem sjednicu, a buduću ureći ću u sriedu dne 2. kolovoza u 10 sati prije podne.

(11$^3/_4$ sati.)

Digitized by Google

Dvadeset i osma saborska sjednica,

držana dne 2. kolovoza 1876. u 10 sati pod predsjedničtvom saborskoga predsjednika g. Nikole Krestića.

Sardžaj: Zapisnik prošle sjednice. — Podnesci. — Interpelacija dr. Conte Burattia glede sudjelovanja kod razprava vodjenih o preinaci financ. diela nagode izmed bečke i peštanske vlade. — Interpelacija Fr. Folnegovića glede mirovinskih pristojba hrv. činovničtva. — Dnevni red: Izvješće odbora o razpravi osnove zakona o preustrojstvu gospodarskog i šumarskog učilišta u Križevcih. — Generalna debata o toj osnovi. — Izbor 2 članova za komunikacionalni odbor. — Dnevni red buduće sjednice.

(10 ¼ sati.)

Predsjednik (zvoni): Sjednica počimlje. Molim gosp. bilježnika, da pročita zapisnik prošle saborske sjednice.

Bilježnik barun **Ljudevit Ožegović** (čita):

Zapisnik

XXVII. sjednice sabora kraljevina Dalmacije, Hrvatske i Slavonije, držane dne 29. srpnja 1876. u glavnom gradu Zagrebu pod predsjedanjem saborskoga predsjednika gosp. Nikole Krestića u prisutnosti 40 saborskih članova.

Od strane vlade prisutni: gg. odjelni predstojnici Jovan Živković, dr. Pavao Muhić i dr. Marijan Derenčin.

I. Predsjednik otvori sjednicu u 11 sati i čitan bi zapisnik prošle sjednice, koj bi bez primjetbe ovjerovljen.

II. Predsjednik predloži saboru izvješće saborskih sjedinjenih odbora za bogoštovje i nastavu, te za poslove nutarnje zemaljske uprave o preustrojenju kr. gospodarskog i šumarskog učilišta u Križevcih; izvješće ovo stavit će se za buduću sjednicu na dnevni red.

III. Predsjednik priobćuje saboru sliedeće podneske:

1) Zastupnik Radoslav Rubido moli, da mu se radi zadovoljiti se imajućoj vojnoj dužnosti, šestnedjeljni dopust podieli, koji se molitelju dozvoljuje.

2) Obćina Banija moli za uzdržanje u svojoj daljnjoj samostalnosti, eventualno za slučaj nemogućnosti toga, za utjelovljenje s gradom Karlovcem; odpućuje se peticionalnomu odboru.

3) Tomo i Ivo Horvat iz male Gorice mole, da se spisi, odnoseći se na provedbu njihove diobe i o razprodanoj zadružnoj imovini, nalazeći se kod kraljevske zemaljske vlade, reviziji podvrgnu; odpućuje se peticionalnomu odboru.

4) Rozalija udova Plemenčić moli podjeljenje podpore; odpućuje se peticionalnomu odboru.

5) Prijava Josipa Glavanovića, katastralnog poslovodje iz Osieka, proti gosp. Markoviću, kr. državnomu odvjetniku kr. sudbenog stola u Osieku, radi silovitog postupanja; odpućuje se peticionalnomu odboru.

IV. Zastupnik Juraj Kamenar, poduprt po 10 drugova stavlja na visoki sabor sliedeći predlog:

Podpisani predlažu, neka izvoli visoki sabor stvoriti sliedeći zaključak:

Kr. zemaljska vlada poziva se, da jošte za ovog saborskog zasjedanja podnese zakonsku osnovu o ustrojstvu hipotekarne banke za posjednike iz zaklada u tu svrhu jur po županijskih zastupstvih opredieljenih, kao i ostalih zaklada na razpoloženje stojećih, — te mole, da se taj predlog čim prije u pretres uzme. Predlog ovaj ima se tiskati i staviti će se na dnevni red.

Budući da je time dnevni red za ovu sjednicu izcrpljen, digne predsjednik u ¾12 sati sjednicu, te ureče dojduću na dan 2. kolovoza t. g. u 10 sati prije podne.

Barun **Ljudevit Ožegović,** v. r.
saborski bilježnik.

Krestić, v. r.
predsjednk.

Predsjednik: Ima li kakova prigovora proti ovomu, ovako sastavljenomu zapisniku?

(Neima.)

Prigovora neima, zapisnik se verificira.

Vis. sabore! Na ovaj vis. sabor stigli su sliedeći podnesci:

Uznički stražari kr. sudbenog stola u Varaždinu mole za povišenje plaće.

Molbenica ide odboru peticionalnomu.

Nadziratelji uza kr. sudbenoga stola u Belovaru mole, da se putem zakona i za nadziratelje uza ustanovi mirovina. — Odpućuje se peticionalnomu odboru.

*

Digitized by Google

Zastupstvo obćine Krasica moli, da se nebi proti volji i interesu žiteljstva obćina Krasica ukinula; odpućuje se peticionalnomu odboru.

Gosp. zastupnik Vaso Kotur prijavljuje, da mu je uslied poremećenog zdravlja nemoguće kao članu odbora za trgovinu, obrt, komunikaciju i javne radnje djelovati, s toga izstupa iz toga odbora.

Gosp. zastupnik Vatroslav Egersdorfer javlja, da izstupljuje iz odbora za komunikaciju.

Vis. sabore! Pošto su dva člana ovoga odbora izstupila, a ovaj odbor najvažniji svoj posao riešiti imade, to mislim, da je nastala nužda, da se mjesto ove dvojice opet nova dvojica članova u ovaj odbor izaberu, i ako je vis. sabor s menom sporazuman, to će se izbor ovih dvaju članova već za danas staviti na dnevni red.

(Prima se.)

Franjo Folnegović: Molim za rieč.

Predsjednik: Rieč ima gosp. zastupnik Folnegović.

Franjo Folnegović: Vis. sabore! Predmet, koji ima odbor za komunikacije razpravljati, izvanredno je važan. Radi se naime o tom, da se ustanovi nova cestovna mreža za našu zemlju. Taj je rad tim važniji, jer je — kako mogu razabrati iz osnove po vis. vladi predložene, potrebita na njoj množina izpravaka. Zato mi se vidi nuždnim posebni odbor, koji imade mnogo veći broj članova, na pr. iz svake podžupanije bar po jedan, da uzmognu interese svakoga diela domovine ravno zastupati.

Ja dakle predlažem, da se izabere za izpitivanje cestovne mreže odbor „ad hoc", sastojeć barem iz 20 lica.

Predsjednik: Ja napominjem, da je po §-u 23. poslovnika doduše prosto, birati odbor „ad hoc," ali vis. sabor je ovaj predmet time riešio, što ga je povjerio odboru za komunikaciju. U ostalom, ako vis. sabor pristaje uz mnienje gosp. Folnegovića, to ja neimam ništa proti tomu, da se s obzirom na §. 23. bira posebni odbor „ad hoc".

(Nitko se neizjavi.)

Pošto se neće nitko izjaviti, ostaje pri tom, da će odbor za komunikaciju važni ovaj predmet riešiti.

(Jedan glas na lievici: Neka se glasuje.)

Ona gospoda, koja su za to, da se prima predlog gosp. zastupnika Folnegovića, neka izvole ustati.

(Manjina.)

Izbor dvaju članova u odbor za komunikaciju stavlja se danas na dnevni red.

Vis. sabore! Gosp. zastupnik Vaso Kotur moli za tronedjeljnji dopust u svrhu oporavljenja poremećenog zdravlja.

Mislim, da će vis. kuća ovaj dopust dozvoliti.

(Dozvoljava se.)

Dopust se dozvoljava.

Rieč ima gosp. zastupnik dr. Conte Buratti, da stavi interpelaciju.

Dr. **Ivan Conte Buratti**: Vis. sabore! U interesu i časti naroda stavljam sliedeću interpelaciju na svietloga bana, pošto smo dosada badava čekali, da štovana većina dade vladi priliku, da može ona podieliti nuždno razjašnjenje ob ovom važnom predmetu. (Čita):

Obzirom na to, što su ministarstva jednoga i drugoga diela austro-ugarske monarkije ove godine vodila dogovore o preinaci financijalnoga diela nagode, postojeće med kraljevinom Ugarskom i Hrvatskom s jedne, a ostalimi zemljami austrijanske monarkije s druge strane;

obzirom na to, što §. 15. hrvatsko-ugarske nagode od godine 1868. izrično ustanovljuje, da financijalni dio njezin traje nepromienjen samo dotle, dok se nepromieni nagoda ugarsko-austrijanska;

obzirom na to, što se revizijom hrvatsko-ugarske nagode ne samo ova prvobitna ustanova nagodbena promienila nije, nego se pače §-om 3-ćim zakonskoga članka od 30. studenoga 1873. i opet izrično proglašuje financijalni dio hrvatsko-ugarske nagode odvisnim od nagode Ugarske s ostalimi zemljami habsburžke monarkije;

obzirom na to, što će resultat dogovora jednoga i drugoga ministarstva po svoj prilici biti stavljen pred oba zakonodavna tiela kao fait accompli;

obzirom na to, što se interesi gospodarstveni Hrvatske i Ungarije ne samo u svih točkah neslažu, nego u njekih i bitno razilaze, te po tom se uticaj hrvatske vlade u one dogovore ne samo opravdanim nego i bezuvjetno nuždnim ukazuje, čast mi je Preuzvišenost Vašu upitati:

1. Je li Vaša Preuzvišenost posredno ili neposredno sudjelovala kod razprava vodjenih o preinaki financijalnoga diela nagode izmed bečke i peštanske državne vlade?

2. Ako jest, preko koga vršen je taj uticaj i u čem se je sastajao?

3. Ako nije, zašto nije?

4. Može li Preuzvišenost Vaša saboru ovomu naviestiti, u koliko bi rezultat odnosnih nagodbenih razprava alterirao i hrvatsko-ugarsku nagodbu?

5. Napokon tko zastupa kod ovih važnih razprava interese hrvatske Krajine?

Predsjednik: Interpelacija ova uvrstiti će se u zapisnik i predati svietlomu banu.

Rieč ima gosp. zastupnik Folnegović, da stavi interpelaciju.

Franjo Folnegović: Visoka kućo! Preustrojstvom našega sudstva i uprave, postali su nekadašnji municipalni činovnici tako zvanimi kraljevskimi činovnici. Uslied toga je takodjer — nemogu reći sav, nego barem veliki dio hrvatskoga činovničtva — morao položiti mirovinske pristojbe, koje sastoje u $\frac{1}{3}$ plaće dotičnoga činovnika, na koliko nadmašuje svotu od 300 for. Ja neznam, koliko te pristojbe ukupno iznose, ali ako uzmemo, da su je svi činovnici hrvatski morali plaćati, to se čini, da bi ta svota iznosila kakovih 100.000 for. Pristojbe sabire naša

Digitized by Google

zemaljska blagajna, koja dotične činovnike izplaćuje, ali na račun zajedničkoga ugarsko-hrvatskoga aerara, dakle one utiču — u zajedničku blagajnu. Ja držim, a mislim, da ću se u tom moći složiti sa štovanom većinom ove vis. kuće, da te pristojbe nisu vrsta neizravnoga poreza, nego prinos, kojemu bi bila zadaća i svrha ta, da se iz njega ustroji autonomni mirovinski fond za naše činovničtvo. Da pako saznademo potanje, kako se s tom stvari ima, i da bude dana vis. vladi prilika ovdje svoje stanovište izraziti i opeta dokazati, koliko se ona brine za materijalno dobro naše domovine, to upravljam na svietloga bana sliedeću interpelaciju (čita):

Povodom tim, što je ukinućem municipalnih oblastih, koje su postale državnimi, ogromni dio hrvatskoga autonomnoga činovničtva morao uplatiti mirovinsku pristojbu;

s razloga, pako, što se ote pristojbe nemogu smatrati vršću ni izravna ni neizravna poreza;

s razloga, što je autonomni hrvatski budget dužan sam nositi mirovinski trošak za svoje činovničtvo, u koje ime se odnosne takse uplaćuju;

s razloga napokon, što se prihod od otih taksa ipak nigdje u autonomnom budgetu nije izkazao, pače se izvjestno, znade, da se isti na korist zajedničkoga erara ubire;

čast mi je Preuzvišenost Vašu zapitati:

Koliko iznose mirovinske pristojbe autonomnoga hrvatskoga činovničtva, odkad su municipalni činovnici postali kraljevskimi pak do početka tekuće godine?

Kojim pravom si skupni hrvatsko-ugarski erar prisvaja ovaj prinos, koji bi imao biti autonomnomu mirovinskomu fondu namienjen?

Smatra li Preuzvišenost Vaša ovaj postupak zajedničkoga financijalnoga erara zakonitim? napokon

Ako ne smatra, što je Preuzvišenost Vaša učinila, da se ova razmierno znamenita svota autonomnomu eraru vrati?

Predsjednik: Interpelacija ova staviti će se u zapisnik i predati svietlomu banu.

Prelazi se na dnevni red. Na dnevnom redu je izvješće sjedinjenih saborskih odbora za bogoštovje i nastavu i za nutarnje poslove zemaljske uprave o razpravi osnove zakona o preustrojenju kr. gospodarskoga i šumarskoga učilišta u Križevcih.

Molim gosp. izvjestitelja, da izvoli mjesto zauzeti

Prvo čitanje ove zakonske osnove počimlje.

Izvjestitelj dr. **Blaž Lorković**: (Čita cielu zakonsku osnovu „o preustrojenju kr. gospodarskoga i šumarskoga učilišta u Križevcih.“)

(Poslie toga): Vis. sabore! K ovomu jošte spada „plaćevni šema učiteljskoga i činovničkoga osoblja na kr. gospodarskom i šumarskom učilištu u Križevcih.“ (Čita.)

(Poslie čitanja): Vis. sabore! Na ovu zakonsku osnovu podnešeno je po sjedinjenih saborskih odborih za bogoštovje i nastavu i za nutarnje poslove zemaljske uprave sliedeće izvješće: (Čita.)

Predsjednik: Generalna debata počimlje. Rieč ima gosp. izvjestitelj. Ona gospoda, koja žele u generalnoj debati govoriti, neka se prijave kod gosp. bilježnika Stekovića.

Izvjest. dr. **Blaž Lorković**: Vis. sabore! Težitba zemlje, odnosno zanimanje sa poljodjelstvom, prikazuje nam se kod starih nastavnih naroda kao prvi i poglaviti posao u svih predielih, izuzam one, u kojih je bio uslied neugodna položaja zemlje nemoguće. Poljodjelstvo kao zanimanje samostalno, imalo je veliku važnost i bijaše već kod starih naroda vrlo odlikovano zanimanje.

Neima sumnje, da je razlog tomu odlikovanju, koje je imalo poljodjelstvo, tražiti u tom, što ono kao takovo daje najvažnija i najdragocjenija dobra, što ih u obće ima, jer daje sredstva, koja su za život potrebita, te daje u obće prve uvjete svakomu budućemu daljnjemu zanimanju.

Kraj sve važnosti, koje poljodjelstvo kao zanimanje imade, ono je ipak — to se mora priznati — dugo vremena nalazilo se u dosta primitivnom stanju. Mnoge vrsti zanimanja prije su se počele znanstveno obradjivati nego li poljodjelstvo. Razlog je jamačno taj, kao što vidimo u sadanjem životu, da se mnogo prije počmu znanstveno obradjivati one struke, koje su mnogo dalje, nego li one, koje nam bliže stoje. Da se je, gospodo, i poljodjelstvo tako slabo njegovalo, kriva je tomu i gospodarska politika, koju je vlada u prijašnjih vremenih sliedila. Sustav merkantilni po svojih glavnih načelih bio je veoma malo u prilog poljodjelstvu. Sustav ekonomički išao je doduše u prilog poljodjelstvu, ali je u njekojih stvarih pretjeravao, te može se kazati: istom onda, kad je u gospodarskom sustavu teorija Adama Smitha prihvaćena bila, počimlje sretnije doba za sustav poljodjelstva.

O tom neima sumnje, da su industrija i trgovina uživale mnogo veće pogodnosti od strane državne vlasti, nego li poljodjelstvo, i istom u najnovije vrieme nastoji se oko toga, da se ovaj stari grieh popravi, a to time, što se ima posvetiti veća pozornost dotičnim institucijam i prave uredbe uvesti, kojim je svrha, da se poljodjelstvo kao takovo podigne, da se valjani gospodari naobraze, koji će znati gospodarstvo umno i radikalno voditi. Medju ovakove uredbe, kojim je svrha napredak poljodjelstva, spadaju u prvoj liniji razni gospodarski učevni zavodi. Ovi gospodarski učevni zavodi imadu svrhu, da strukovno naobraze mladiće, koji se tomu posvete, tako, da budu mogli, kad svrše škole umno rukovoditi gospodarstvo. Nego zavod gospodarski, kao zavod strukovni, odgovara svojoj zadaći samo onda podpuno, kad se na obću naobrazovanost dotičnih učenika gleda, i to tako, da mogu na taj zavod kao strukovnu školu primljeni biti samo oni, koji su si već na kojem inom srednjem učilištu dovoljno obćega znanja pribavili. Ovo se zahtieva kod svih strukovnih gospodarskih zavoda u Cislajtaniji kao i u inozemstvu.

Digitized by Google

Prelazeći sada na sam zavod, o kojega reorganizaciji se radi, primjetiti mi je, gospodo, da se je i kod nas osjećala živa želja i potreba, da se ovakav zavod podigne, naime zavod, u kojem bi naši mladići dobivali prilike, da si pribave onoliko znanja, da mogu gospodarstvo sami preurediti, i da se ovim načinom naše gospodarstvo podigne i usavrši.

Toj se je potrebi zadovoljilo, kad se je god. 1860. ustrojio dotični zavod u Križevcih. Gospodarsko šumarski zavod u Križevcih postoji već kakovih 15 godina. Početak ovoga zavoda i prve godine njegova djelovanja mogu se smatrati prema našim okolnostim prilično pogodnimi.

Kasnije nastale su takove neprilike, usljed kojih je zavod malo po malo počeo nazadovati. Pojavila su se mnienja u javnih glasilih, da zavod ovaj neodgovara svojoj svrsi, da ga treba preustrojiti. Ovo je mnienje našlo izraz svoj i u saboru god. 1873. Sabor je naime iste godine pozvao vis. zemaljsku vladu, da preustroji organizaciju ovoga zavoda.

Zemaljska se je vlada tomu pozivu sabora odazvala time, što je vis. saboru na razpravljanje predložila ovu sakonsku osnovu, koja nam sada predleži.

Tko uzme ovu zakonsku osnovu, pa ju sravni sa dosadanjim ustrojstvom ovoga zavoda, naći će mnogo razlike izmedju prijašnje organizacije i organizacije, koja se ovom osnovom postići namjerava.

Prije svega će se po ovoj osnovi razširiti naukovanje na višem odjelu križevačke škole. Osim toga uvršteni su u ovu osnovu takovi predmeti, koji dosada nisu mogli predavani biti sbog kraćega vremena, sbog pomanjkanja potrebitih učila i sbog nepovoljnih okolnostih.

Time pako, što se razširi obuka, biti će potrebna novčana sredstva, ako hoćemo da zadovoljimo onim uvjetom, koje mi na zavod punim pravom stavljamo, i o kojih očekivamo, da će se izpuniti.

Medjutim onaj trošak, koji će biti nuždan za reorganizaciju, neće biti tako znamenit, da se nebi vis. sabor mogao odvažiti, da poduzme ovu reorganizaciju i takodjer dozvoli dotični trošak.

Odbori, koji su ovu osnovu razpravljali, mislili su, da ako se reorganizacija zaista provede, i ako bude nad križevačkim zavodom dobra uprava bdila, da zavod mora odgovarati svojoj svrsi, te se mora popraviti i procvasti; i gospodari sami će početi uvidjati, da je nauka neobhodno nuždan uvjet, ako hoćemo, da nam se gospodarstvo podigne, — a to se hoće da se podigne; radi toga treba dotični zavod podići na onaj stepen, na kojem bude u stanju svojoj svrsi podpuno odgovarati.

S ovih razloga preporučujem vis. saboru, da izvoli primiti zakonsku osnovu o preustrojenju kraljevskoga gospodarskoga i šumarskoga učilišta u Križevcih za podlogu specijalne debate. Zajedno preporučujem promjene, koje je odbor na njoj preduzeo, — a o tom kašnije.

Predsjednik: Rieč ima gosp. zastupnik Folnegović.

Franjo Folnegović: Vis. sabore! Kad bi znao, da će u ovoj vis. kući tko ustati proti ovomu nesretnomu eksperimentu, koji se nazivlje zakonskom osnovom ob preustrojenju kraljevskoga gospodarskoga i šumarskoga učilišta u Križevcih, to se jamačno nebi dizao kraj svoga slaboga izkustva i znanja u tom pogledu i kraj svoga još slabijega zdravlja. Medjutim jer to neznam, dozvoliti će vis. kuća, da reknem svoju kako najbolje znam i mogu.

Neima razloga, da se s veleštovanim gosp. izvjestiteljem upuštam u polemiku glede načela, koja je on u svom obrazloženju ovdje vis. kući predočio, pače se š njim načelno podpuno slažem. Ali bez svake zamjere budi mi ipak dozvoljeno primjetiti mu, da ako bi Liebig ili Smith ustali iz groba i pošli u Križevce, pa pogledali ono, što će biti stvoreno zazivanjem njihova autoriteta, oni bi se hitro požurili natrag u vječnost.

Vis. kućo! Dozvolite, da vam predočim najprije, kako stoji danas naše gospodarsko učilište u Križevcih. Neće biti dugo moje obrazlaganje.

Sama ova zakonska osnova, najpače obrazloženje njezino od strane vis. vlade uvjerava nas, da stvari tamo sbilja vrlo žalostno stoje.

U Križevcih skoro neima djaka, zašto ih neima? — Obrazloženje vladino odgovara nam na to, to i ono. A ja mislim, da glavni uzrok ipak nenavode. Veli se naime ondje: naročito slabe su učiteljske sile. Ja bi rekao, da to nije pravi uzrok nazadku zavoda. Po mom mnienju glavni uzrok leži u tom, jer zavod u svom cielom organizmu nenapreduje s duhom vremena. Strukovna gospodarska znanost počela se je orijaškimi koraki razvijati. U najbližjoj blizini svi su slični zavodi prilagodjeni novo stečenim izkustvom na polju gospodarske znanosti, dočim naš zavod s njimi uzporedo nenapreduje. — A hoće li ga unaprediti ovo preustrojstvo, kako ga vlada sada projektira? Ja mislim, da nipošto.

Promotrimo malo potanje, je li moguće, da se ovime, što se predlaže, zavod na toliko na bolje zamahne, na koliko to se ima očekivati obzirom na veliki trošak, koje to preustrojstvo samo sobom iziskuje, i na svrhu kojoj služiti ima.

Tko polazi ovaj zavod? Imali bi ga polaziti sinovi manjih vlastela, koji se kane gospodarstvu na svojem imanju posvetiti, ili pako mladići, koji kane kao gospodarski činovnici služiti.

Kod nas vrlo je malen broj vlastele, koja bi se izključivo ekonomijom bavila. Vlastelini šiljaju svoje sinove na više zavode. Kad si vlastelin sina dotjera do 6 škola gimnazije, ili 5 realke, neće ga onda šiljati u Križevce, nego nastoji, da ga tako daleko naobrazi, kako bude on kojimi drugimi izdašnijimi sredstvi nego li je ekonomija mogao živiti n. pr. kao odvjetnik, profesor itd. Oni će svoja imanja kao i dosada davati u zakup, neka

Digitized by Google

se gospodarstvom muči, tko mora. Vlastelin, koji zbilja hoće, da mu se sin posveti narodnoj ekonomiji, i koji ga dotjera tako daleko, da svrši 6 škola, neće ga šiljati u Križevce, da se ondje izgubi u onom truležu, te crpi površno i nesavršeno naobraženje, koje sustav srednje gospodarske škole sobom donosi, neće ga slati u Križevce, nego na prva gospodarska učilišta francezka ili njemačka.

Nu reći će mi se možda: na križevačkom zavodu hrvatski mladić ima sgode naučiti ono, česa niti u Francezkoj niti u Njemačkoj nemože naučiti, naime gospodariti prema našim okolnostim kulturnim i teritorijalnim. Gospodo, o tom nemože biti tako dugo govora, dok će biti ovo učilište tako zvana srednja škola; dotle nebude naša nauka gospodarstvena originalna, mi ćemo tek ostati kao i dosada slabi, i to zbilja slabi kompilatori tudjega naučanja.

Dakle vlastelinski sin neće ići, makar se i kanio gospodarskoj nauci posvetiti u Križevce. Nu reći ćete možda, ići će u Križevce oni mladići, koji se kane usposobiti za gospodarske činovnike. No to punim pravom pitam: zašto nisu dosele ovi tamo išli? A s istih razloga neće ići ni od sada.

I u vladinom obrazloženju ove zakonske osnove se napominje, da su naša imanja velikim dielom u rukuh tudjinaca. No i domaća vlastela neuzimlju domaće ljude za činovnike na svoja dobra. Istina je, da oni više puta vole namjestiti lošijega tudjina, samo zato, jer je tudjin; ali oni nezaziru uvjek bez razloga od domaćega čovjeka. Vanjska bo gospodarska učilišta daleko su valjanije ustrojena od našega u Križevcih. Ova vladina osnova neće toga izpraviti i izgladiti, nego će ovaj odium nad zavodom i dalje uzdržati, jer se u Križevcih nebude ništa bitnoga promienilo, jer križevačka škola ostaje zavod srednje vrsti, a sad se vanjski obični zavodi dižu redom na visoke gospodarske škole. Tuj se dakle nebude dalo ni u napredak nimalo uspješno sa vanjskimi silami konkurirati.

To su razlozi, gospodo, koji mi namiču uvjerenje, da na zavodu neće ni u napredak rasti broj učenika kraj ovakova preustrojstva.

Jedino šumarski tečaj polaziti će se i u napredak nešto više, jerbo odnosni učenici imaju razloga nadati se, da dobiju poslie svršenih nauka državnu službu kao podžupanijski šumari.

A kakovi će biti ti šumari? Kakvi su velikom stranom i sada. Gospodo, koji u narodu živite, te pratite radnje ovih šumara, vam netrebam kazati, što vriede ti kotarski šumari, vi znate i sami, da neima gorjega i štetonosnijega činovničkoga stališa, nego je kotarski šumar dandanas kod nas.

S većom stranom on neće, a stranom nezna ništa činiti, što je na korist njegovoj občini, dočim mora občina, koja je stostrukimi tereti i porezi već obterećena, još njega uzdržavati, njega, koji nebi se bez razloga mogao njezinom pijavicom nazivati.

Imao sam priliku razgovarati se o tom predmetu sa gg. članovi štovane većine ove vis. kuće, a tužili su se svi na današnju instituciju šumara. Ja nisam proti osobi nijednoga šumara, nego primjera radi moram kazati, da je u zagrebačkoj podžupaniji — baš u centrumu zemlje, gdje bi morao čovjek izčekivati najsjajnije rezultate šumarskoga djelovanja, — namješten šumar podžupanijski, koji je takodjer prošao iz križevačkoga zavoda. Taj je čovjek već 4 godine namješten. Občine jedva premažu, da svoje činovnike i učitelje plaćaju; nu ipak siljene su, da moraju i njega plaćati, premda neimaju od šuma absolutno nikakova dohodka, pa ga neće svi naši potomci imati, dočim taj današnji šumar ni nezna, kako njegovoj brigi povjerena šuma izgleda.

I ovakovih šumara dati će nam i u napredak taj preustrojeni ali u bitnosti nepromienjeni novi križevački zavod. Za takav zavod, gospodo, neka 40.000 for. iz zemaljskoga budgeta votiramo!

Akoprem sam nastojao pomno slušati gosp. izvjestitelja, akoprem sam pozorno pročitao i osnovu zakona i obrazloženje vladino, ipak mi nije ni tu ni tamo palo u oči, kako i koliko će biti ovaj zavod u buduće u toliko promjenjen, da bi odvratio ove zaprjeke razvitku svomu. Križevci ostati će dakle kao i dosele „refugium peccatorum“ za one sirote, koje drugamo neznadu; trošiti će naša zemlja za svakoga pitomca poprieko 1,400 for., neračunajuć što dotičnik sam za svoju obskrbu ondje potroši. Odatle prosudite, koliko bi manje stajao, da se pošalje u Beč, Pariz, Göttingen ili Halle itd. na gospodarske škole prvoga reda.

Zna se napokon, da je u Križevcih skupo živiti, kao u najvećem gradu, a ipak mladić neima ondje prilike namicati si u onoj mjeri obćenito naobraženje, kao u većem gradu, te u pomanjkanju takovih poticala a uz veselu i gostoljubivu ćud Križevčana i ona dobra kalnička vina, zapadaju mladići u strasti, koje se nemogu nazvati idealnimi.

Što bi dakle valjalo učiniti? Što bi bilo bolje od ovoga, što vis. vlada i odbor predlažu?

Bez dvojbe to, ako zbilja treba — a ja sam osvjedočen, da treba — da se ustroji u Zagrebu kod našega sveučilišta odsjek gospodarski, kako je to na većih univerzah, n. pr. u Halli, Göttingenu, Rostocku itd. Ovdje bi ova struka jednako valjano uspjevala i vlastelini domaći nebi imali razloga tudjince uvadjati u našu domovinu, imajuć jednako valjano usposobljene domaće sinove. Mladić naš bi došao u Zagreb; tuj bi imao ne samo priliku pribaviti si veće zaslužbe, nego što je najglavnije — on bi imao priliku svoje znanje mnogo ljepše razvijati uz ovdašnje družtvo, uz ove sbirke, koje na univerzi i onako postojati moraju. Zavod ovakav bi mnogo više stajao, da je samostalan, te izvan Zagreba smješten, jerbo veliki

Digitized by Google

dio predmeta, koji se budućim gospodarom predavaju, je zajednički sa predmeti, koji se predavaju na univerzi na fakultetu filozofičkom ili takodjer državno-pravnom.

Ako bacimo 40.000 for. na križevački zavod, time samo otegoćujemo ustrojenje stolicah za gospodarske struke na sveučilištu u Zagrebu.

Ako pak, gospodo, mislite, da se ovaj moj nazor neda realizirati, a ako ipak 40.000 for., koje ovako tako rekuć u vodu bacimo, upotrebimo na korist našega zapuštenoga narodnoga gospodarstva, možete jih i drugčije presgodno upotrebiti. — Ja nisam neprijatelj Križevaca, niti tamošnje ratarnice. Uložimo dakle ovih 40.000 for. u samu ratarnicu. Ako igdje, to je glede križevačkoga zavoda umjestna izreka „ex omnibus aliquid, ex toto nihil,“ — mi imademo ondje viši tečaj i niži tečaj, a od jednoga i drugoga za naše gospodarstvo skoro nikakove koristi. Križevačka ratarnica sastoji od 60 djaka, od kojih jedva 20 na godinu uspjehom svrše nauke. Ovih 20 „apoštola“ gospodarstvene nauke izgube se u domovini kao kaplja vina u čaši vode. Ratar, koji izadje danas iz škole, neće da se posveti onoj zadaći, za koju se je naobrazio, da bude naime učitelj svojih drugova, svojih rodjaka na selu, da im pokaže dobrim primjerom, kako jim valja unaprediti njihovo gospodarstvo. On bo ima priliku život si udobnije namjestiti, on ide k vlastelinu, pa će biti „išpan“ ili što drugo, u obće hoće, da bude igrao gospodina.

Ratarnica zato neće dotle odgovarati svojoj pravoj svrsi, dokle će samo toliko mladića naobražavati, koliko jih treba vlasteli za niže službe.

Kad bi se ovaj zavod razprostranio na 2—300 pitomaca, — a to hoće, ako svaki od nas, gospodo, zastupnika narodnih uznastoji med svojim pukom djelovati, neka šalje mladiće svoje u taj zavod, i ako se na godinu 50—80 ratara napusti u zemlji, to oni svi kod vlastele nemogu naći zaslužbe, nego će biti prisiljeni, da se late na svoju ruku gospodariti na svom selištu, oni će biti prisiljeni, da pružaju u gospodarstvu dobar i liep primjer svojim zemljakom. I onda će ratarnica odgovarati svojoj svrsi.

Nu gospodo! Ako pak hoćemo trošiti ovih 40.000 for., a neimamo razloga bacati s novci, pak ako jih nećete uložiti u ratarnici, nego jih kanite višemu gospodarskomu nauku žrtvovati, a to, kako jur prije rekoh, počekajmo, dok uzmognemo ustrojiti u Zagrebu višu gospodarsku školu.

Znam bo, da imade za sada zaprjeka tomu: ponajprije pomanjkanje profesorskih sila, možebiti i novaca. — Nu s vremenom bude se dalo sve načiniti. Kad bi mi na primjer napustili viši tečaj u Križevcih, te s onimi novci, koje trošimo nanj t. j. s onimi 1.400 for., koje na jednoga pitomca višega tečaja zemlja na godinu troši, naobražavali mladiće za višu profesuru u gospodarstvu na prvih gospodarskih školah inozemnih, za koju godinu odklonismo glavnu zaprieku gospodarskoj školi u Zagrebu.

Neću dalje uztrpljivost vis. kuće ovdje zlorabiti, nego zaključujem s izjavom, kako se nadam, da će vis. kuća ove razloge, koji — to ćete priznati — jesu stvarne, a ne političke naravi, uvažiti, i odbiti zakonsku osnovu, koju je ovdje vis. vlada predložila i odbor prihvatio.

Predsjednik: Rieč imade gosp. zastupnik Mesić.

Mato Mesić: Vis. sabore! Obazirajuć se na rieči, kojimi je štovani gosp. predgovornik govor svoj zaključio, mogu izjaviti, da se š njim stranom slažem, a stranom opet neslažem: slažem se š njim samo u toliko, da i ja nebi htio imati takav križevački zavod, kano što je on dandanas, a ne slažem se š njim u tom pogledu, na nebi volio onakav zavod, kako se predstojećom zakonskom osnovom preustrojiti namjerava.

Ja dapače sa svoje strane mislim, i time hoću da označim stanovište svoje, da je napomenuta zakonska osnova takova, da ju mi prihvatiti možemo kao zametak nečemu, u čem snage životne imade, — a tako ju smatrajući prihvaćam tu osnovu za podlogu specijalne debate.

Razlozi, koji me k tomu vode, pako su sliedeći:

Ako motrim osnovu zakonsku o preustrojstvu gospodarskoga i šumarskoga učilišta u Križevcih u njezinoj cjelini, tada mi se ona pokazuje kao izpunjenje zahtjeva jednoga, toliko puta u narodu našem se pojavljenoga, da se naime narodu našem u svih slojevih njegovih — i nižih i viših — prilika dade, da se on u pogledu gospodarstva svojega za korak napried povede, da poput primjera susjeda naših napreduje, te da se isto tako onim našim mladićem, koji hoće, da si višega znanja u gospodarstvenoj struci dobave, prilika pruži, da napreduju u duhu novoga vremena i prama racionalnim načelom najnovije dobe u gospodarstvenoj struci svoje znanje usavrše. Iskalo se je to uvjek, a ište se i dandanas; nu tomu zahtjevu osnova ova u cielosti svojoj smatrana podpuno odgovara, te radi toga ju prihvaćam u svrhu malo prije spomenutu — naime kao podlogu za specijalnu debatu.

Drugi razlog, koji me k tomu vodi, jest taj, jer kao što ova osnova u cielini smatrana napomenutim zahtjevom odgovara, tako je ona pogledom na glavna načela, na kojih se osniva, onako udešena, da će odgovarati našim sredstvom, da će odgovarati onomu, što je potrebito, da nam taj zavod odgovara svrsi, u koju je podignut: rataru, da bude valjanom ratarnicom, a onomu, koji više gospodarstvene obuke traži, da pruža ono, što je njemu nuždno i potrebno. To je dakle drugi razlog, radi kojega ovu zakonsku osnovu za podlogu specijalne debate prihvaćam.

Na pojedina njezina načela prelazeć, moram kazati, da su to načela, koja valjanimi smatram i koja od svoje strane usvajam.

Prvo načelo je, da se ima po ustanovah ove zakonske osnove križevačko učilište dieliti u dva odjela: jedan niži, a drugi viši. Jedno i drugo, to je upravo ono, što

Digitized by Google

je u stvari bitno i važno, na koliko ja to svojim umom shvatiti mogu, te zaslužuje podpuno našu obranu.

Što se tiče nižega odjela, to mu je svrha, da seljaka našega kano ratara poučava, što je i živa potreba. Je li se pako time toj glavnoj potrebi naroda našega zadovoljilo, što se je u Križevcih takova ratarnica osnovala, drugo je to pitanje.

Nu o ratarnici ni rieči dalje.

Što se tiče višega učevnoga odjela, o njem hoću da sada prosborim i mnienje svoje izjavim. Ja odobravam ovu osnovu s razloga što je prihvatila viši taj učevni odjel. Razlog pako, koji me k tomu vodi, jest prvi i poglaviti taj, jerbo nam je toga odjela upravo treba. Kako je jednostavno to rečeno, tako je i pravo. Ja se protivim mnienju gosp. predgovornika, da bi se tomu zahtjevu moglo zadovoljiti načinom, kako ga on predlaže Moglo bi se dogoditi, da se oni mladići, koji žive u povoljnih okolnostih, zapute u tudji sviet, te si ondje ovoga znanja dobave, a to bi bilo od koristi za dotičnike, nipošto pako nebi se zadovoljilo potrebam, koje naš narod toli jako osjeća. Potrebam našim zadovoljiti može se samo onda, ako se u zemlji ovako više gospodarsko učilište ustroji. Nuždno je po tome, da pridržimo učevni taj hram i čuvamo učilište ovo!

A protivnik će doći, pa kazati: evo, imali smo učilište i dosele malo ne isto takovo, kao što ga zakonska osnova ovdje predlaže, ali za 15 godina njegova postanka nismo se mogli osvjedočiti ob ikakvom plodu od ovoga učilišta.

Nesmijem ja da sudim o uspjehu, koji se je postigao na ovom učilištu, drugi su zvani, da o tom sude, koji su ga naime proučili i vidili njegovo djelovanje, što meni nije dano bilo; nego kao patriotu hrvatskomu dužnost mi je, da se brinem za to, što se tiče naše domovine, i tako sam putem javnih glasila saznao, da uspjeh zaista nebijaše takav, kako bi išlo u prilog ovomu zavodu. Slažuć se sa gg. protivnici u tom pogledu, neslažem se š njimi u logičkih izvodcih, koje oni odatle izvadjaju. — Dokinimo zavod, vele oni, traži mu surogat, pošto vidimo njegov neuspjeh. Ne tako, gospodo, velim ja, nego kušajmo, da zavod taj, koji do danas sbog različitih mana svojih nije mogao odgovarati zadaći svojoj, preustrojimo, i pokažimo, da je vriedan biti onim, što želimo, da nam bude. Ako se je narod hrvatski toliko već podigao, da si je mogao zasnovati sveučilište, koje — usudio bi se reći — nije nam bar na ruglo, nema li moći, da nebi mogao urediti si bar srednje ruke valjano gospodarsko učilište? (Franjo Folnegović: Dapače ja visoko učilište preporučam.) Kaže se, da se može, i ja imam to uvjerenje, kao i svatko od nas.

Prisiljen konkretno govoriti, nastade pitanje: da li ja nalazim u osnovi, kakva je ovdje nam predložena, uvjete, koji su potrebiti, da zavod naš takvim postane, kako ga si želimo?

Ja kažem: poglavite uvjete za to, kao i jamstvo za obstanak ovoga zavoda pruža nam zakonska osnova, o kojoj se ovdje radi; jerbo ovako netreba dokazivati, da će učilište ovako preustrojeno — pa makar bilo i srednje ruke — samo onda moći uspješno djelovati, ako budu unj se primali mladići takovi, koji su za to zrieli i dobom svojom i pripravljeni predučenjem svojim tako, da se š njimi može uspješno u zavodu raditi. A i tomu ova zakonska osnova odgovara; postavljena je naime doba od 16 godina i naznačen je takodjer razred gimnazije ili realke, iz koje može mladić, pridobiv si ondje potrebita obćenita znanja, prestupiti u zavod, da se na njem strukovno naobrazuje.

A druga strana u osnovi — kao što je već gosp. predgovornik iztaknuo — jest ta, koja jamči za bolje djelovanje ovoga zavoda, naime ustanova, koja se tiče broja tečaja na višem odjelu toga učilišta. Dosada bila su dva tečaja, a odsele imati će biti tri, odnosno tri godine. U trih se pako godinah sigurno dade više naučnoga materijala svladati, nego li se je dosada moglo u dvih godinah učiniti. A gdje se toliko množtvo predmeta propisuje, to se ovi za dvie godine sigurno nebi mogli proučiti.

Dalnje jamstvo za bolje djelovanje križevačkoga zavoda je ovo, gdje se radi o predmetih, koji se imadu u buduće na ovom zavodu predavati.

Po ovih sudeć, taj je naš zavod u redu srednjih zavoda, nu približavajuć se zavodom reda višjega ove kategorije. Predmeti naime, koji se predavaju na sličnih učilištih u Cislajtaniji i inozemstvu, svi su na ovoj osnovi zastupani.

Ali djakom bude valjalo i marljivo učiti; biti će dakle briga onih, koji ravnaju sa zavodom, gledati na to, da nabave što boljih učiteljskih sila. U ostalom su oni već sada u tom obziru učinili, što su učiniti mogli. Učitelji naime toga zavoda stavljeni su u red učitelja srednjih učilišta, zajamčena im je i ista plaća. Da se pako nabavi još i više valjanih učiteljskih sila, preporučuje nam se u samom obrazloženju, koje je ob ovoj osnovi vis. vlada podniela, da učinimo kako drugi narodi, da odabrane mladiće naše šaljemo u tudji sviet, da ondje učeći uz liepu podporu, mogu s vremenom postati učitelji na ovom zavodu. U obće pako će se raditi o tom, da vrstni ljudi zasjednu na učiteljske stolice kod ovog zavoda.

Nu osim toga skrbljeno je, da se izpuni još jedan uvjet, koji je potrebit, da se taj zavod podigne na dostojan stepen, a to je nabavljenje nuždnih naučnih sredstva. Vis. vlada sama priznaje u napomenutom obrazloženju otvoreno, da ima dosada premalo učevnih aparata, nu da će se svakako nabaviti čim prije moguće, jer oni, koji dosada postoje, samo su za najveću nuždu.

To su dakle svi momenti, radi kojih sam osvjedočen, da osnova sama u sebi sadržaje jamstvo za to, da zavod,

Digitized by Google

koji dosada nije odgovarao svojoj svrsi, u buduće će tako preustrojen biti, da bude mogao zadovoljavati zadaći svojoj.

A da se namakne svega toga, što smatramo kao nuždan uvjet za razvitak našega zavoda, naravska je stvar, da će biti i trošak nešto veći. Nu morati ćemo se odvažiti na taj trošak, što ćemo tim lakše učiniti, što trošak neće biti nipošto preogroman, na koliko sami možemo o tom suditi. Za jedno vrieme biti će dakako veći, jer će se morati mnoge stvari nabaviti, koje su za prvi početak neobhodno nuždne; ostale pako stvari neće kasnije toliko stojati i nikakav veliki teret prouzročiti. S obzirom na taj trošak nijedan patriota nebi se smio dati odvratiti od toga, da nam se preustroji križevačko učilište, kako nam to ova zakonska osnova predlaže.

Kako se ja slažem s tim uredjenjem našega učilišta, da ono ima dva odjela — niži i viši, — tako sam i za to, da zavod, naročito s nižim odjelom, ostane u Križevcih. Nu ja si nemogu sam o tom prava suda stvoriti. Znam, da se je to pitanje više potaknulo: nebi li bilo shodno, da se premjesti koji odjel toga zavoda amo u Zagreb? Ja dobro razumijem gosp. predgovornika, koji kaže, da bi bio Zagreb već po tom za to najprikladniji, što najveće učilište posjeduje i osim toga toliko sbirka imade, da bi se mogla velika pomoć pružiti onim, koji su na tom zavodu budi kano učitelji, budi kano djaci. Ja to razumijem, ali sjećam se, da su ovdje gospoda, koja mogu s praktičkoga gledišta promatrati tu stvar, i želim, da nam ona bolje razjasne te okolnosti, jer ona su ponajviše s novčanoga gledišta gospodarskoga protivila se tomu, da učilište ovo amo preneseno bude. Ja sam tvrdo uvjeren, da imadu za to važne razloge, koje i očekujem, da će ih navesti, nu ja neću, da kratim vis. saboru dragocjeno vrieme s razglabanjem ovih razloga; samo to ću jošte dodati, da su i drugdje u svietu slična učilišta smještena na takovih mjestih, kano je naše u Križevcih, i skoro nigdje nenadjemo ovakav zavod u glavnom gradu. Što se mene tiče, ja ostajem kod toga, da prvi, a i drugi odjel našega učilišta ostane u Križevcih.

Što se tiče one ustanove, kojom se ovaj naš zavod uvršćuje u red srednjih učilišta, to neznam, je li ima za to pravo, ili neima pravo; nu ja si stvar ovako tumačim: u red srednjih učilišta uvršćuje se prvo usljed toga, da znamo mjesto opredieliti učiteljem na ovom učilištu glede plaće, doplataka itd. drugo, — što se imade odnositi na ustrojstvo zavoda samoga, — da znamo, da učilište ovo u tom pogledu nespada niti na najniži, niti na najviši stepen, nego da se nalazi na srednjem stepenu. I kad se učilište smatra kao takovo, stavljaju se takodjer u tom razmjeru uvjeti za primanje na taj zavod; tu se nezahtjeva kao što na akademijah gospodarskih matura iz gimnazije ili realke, nego jednostavno svjedočba 4. razreda i 16 godina starosti.

Napokon nešto je jošte, što hoću naročito spomenuti; to je stvar načelne naravi, uz koju takodjer podpuno pristajem. Stvar se tiče uprave, toli vrhovne, koli neposredne, zavoda toga. Jedno i drugo ja sa svoje strane takodjer povladjujem. Da vrhovna uprava pripada odjelu za nutarnje poslove, to je posve naravno; a uvjeren sam, da će se — što je takodjer naravska stvar — didaktička i pedagogička pitanja glede toga zavoda uvjek sporazumno riešavati sa onim odjelom, kojemu pripadaju poslovi, tičući se bogoštovja i nastave u našoj zemlji. To ovako uzimajuć, kako rečeno, ništa neimam proti tomu, nego dapače izrično pristajem, uz ovo načelo.

Isto tako i onomu nisam protivan, što se tiče neposredne uprave zavoda toga.

Neposredna je uprava ponajprije u ruci ravnatelja, osim njega pako u ruci dotičnoga „upravitelja“, kako se u ovoj osnovi nazivlje; tako, da su ovim načinom samo njekoji poslovi ovoga se zavoda tičući u ravnateljevoj vlasti, drugi pako poslovi, koji su gospodarske naravi, imadu načelnika svoga u osobi navedenoga upravitelja, koji je prilično samostalno postavljen.

Eto toliko sam imao reći o predloženoj zakonskoj osnovi, te izjavljujem, da naprosto prihvaćam sve, što se u osnovi nalazi. Samo još nekoliko zaključnih rieči dozvolite da reknem.

Ja gojim uvjerenje, da će na čelu ustrojstva ovoga zavoda, koje se ima po principih predležeće zakonske osnove proizvesti, stajati ljudi, koji budu uvjek strogo pazili na to, da se svim uvjetom zadovolji, koji su potrebiti za uspješan život ovoga zavoda; uvjeren sam, da će se i napisati valjanih naučnih knjiga, i ako budu k tomu učitelji, ravnatelj i upravitelj vršili svjestno svoju veliku zadaću, to nemogu podvojiti o tom, da zavod nebi uspjevao.

A čim bolje bude zavod uspjevao, tim sjajniji biti će uspjesi u narodnomu gospodarstvu; buditi će se u narodu smisao i volja za narodno-gospodarstvenu nauku; svatko će rado šiljati svoje sinove, koji su 5, 6, makar i više razreda na gimnaziji ili realci svršili, na ovo učilište, zavod će se uslied toga čim dalje tim više širiti i napredovati, a ime naroda našega će se častno spominjati u svietu!

I tako zaključujem svoju rieč o predležećoj zakonskoj osnovi, izjavljajuć još jednom, da ju primam za podlogu specijalne debate. (Živio! Živio!)

Predsjednik: Rieč ima gosp. zastupnik dr. Makanec.

Dr. **Milan Makanec:** Vis. sabore! Priznati moram, da nisam strukovnjak, a ono, što su g. izvjestitelj, štovani moj drug Folnegović i velemožni gosp. rektor Mesić kazali, ipak me ovlašćuje, da o tom predmetu samo sa stvarnoga gledišta njekoliko rieči progovorim. Ja se neslažem s njihovimi nazori, i razlozi mojega štovanoga druga Folnegovića u tom pitanju mene u istinu nisu mogli uvjeriti, zašto neka se ukine ono, što u Križevcih postoji, pa da se kraj našega sveučilišta u Zagrebu ustroji takav zavod.

Digitized by Google

Razlozi, štono ih je gosp. predgovornik spomenuo, prilično su suzbijali nazore mojega druga Folnegovića, nu ja bi imao još nešto pridodati.

Gosp. Folnegović preporuča princip centralizacije u pitanju škola. Ja pako nisam prijatelj centralizacije u nikakvom smjeru. Posljedice te centralizacije su po cielom svietu nesretne. Dokaze tomu možemo crpiti iz poviesti, i upravo statističkimi dati može se dokazati, da je princip centralizacije svuda poguban.

Ja priznajem, da je mnogo više opravdano stanovište decentralizacije u svakom, — dakle i u tom pogledu,

Ali i drugi razlozi su ovdje mjerodavni. Kao što rado vidim, da je smješteno gospodarsko i šumarsko učilište u Križevcih, tako ću se radovati, ako se ustrojiti se imajuće trgovačke škole u Sisku, Karlovcu i drugih gradovih naše domovine smjeste. Ovim naime načinom u krajevih, koji su inače nekako apatički, nastaje nov život; dotični profesori i djaci djeluju kao oživljujuća sila u duševnom i materijalnom obziru, i oko njih će se sakupljati elementi, koji su za taj život sposobni, a u kratko vrieme osjećati će se, da zbilja blagotvorno djeluje način decentralizacije. Ako se govori, da iz ovoga učilišta neće biti ništa, da ni u buduće neće naši sinovi moći napredovati, — što tvrdi štovani moj drug gosp. Folnegović, to mislim, da on nipošto nebi podpisao ovu svoju tvrdnju; jerbo nezna, nebi li se vrstni i umni profesori našli, koji će neprekidnom svojom revnošću, služeći se tudjimi proizvodi duševnimi u tom pogledu, na ovom našem zavodu djelovati, da se gospodarstvo podigne na dostojan stepen u našoj domovini. I u Njemačkoj, koja sigurno nije na nižem stepenu kulture, nego Hrvatska, vidimo, da je ona prihvatila princip decentralizacije — akoprem su ovdje i politički razlozi uplivali, — te se upravo, usljed decentrilizovanja nauke tako visoko podigla.

Gospodo, činimo to i mi! (Dobro! Dobro! u središtu.)

Veli se nadalje i to, imamo u inozemstvu bolja učilišta, nego li će biti ovo naše; šaljimo onamo naše sinove. I to je mnienje posve neosnovano.

Zašto bi n. pr. pravnik, koji je svršio svoje nauke na našoj akademiji, bio slabiji od onoga, koji ih je svršio na kojem tudjem sveučilištu? Zašto n. pr. dr. Malec bude s toga bolji pravnik, jerbo je svršio svoje studije na gradačkom juridičkom fakultetu, nego li n. pr. gosp. Mrazović, koji nije studirao ni u Gracu, ni u Beču itd., nego na našoj pravoslovnoj bivšoj akademiji u Zagrebu? Zna se, da vlastita radnja i marljivost dotičnoga djaka jesu glavnimi uvjeti dobromu napredku osim duševne sposobnosti. Da pako mi ove uvjete našim mladićem odričemo, to je nepravedno, to se nesmije učiniti, a najmanje u javnoj sjednici.

A to stoji, da se treba domaćega držati, dok nije absolutno nuždno, uz tudje prionuti.

Ja priznajem, da ovdje neimamo dosta bistroga pregleda ob uspjehu i neuspjehu toga našega zavoda, a ipak je moguće, da može biti nije opravdana ona velika vika, koja se je podigla o tom zavodu u novije doba.

Kad se ondje već kroz 15 godina mladići naši naobrazuju, to bi se svakako moglo očekivati, da se je bar ponješto naše narodno gospodarstvo na bolji stepen podiglo. I ja držim, da je tomu tako; nevidi se to možda u našem narodu, ali svakako mora se osjećati neki napredak, i čim duže će to povišenje trajati, tim više će se osjećati napredak, a napokon će morati do toga doći, da bude u stanju svatko vidjeti, da se je ova struka kod nas zbilja unapriedila.

Nu križevačko učilište nije najvažnija krivnja tomu, da poljodjelstvo i gospodarstvo kod nas znatno nenapreduje; glavni je krivac tomu politički položaj, na kojem stojimo. (Glas u središtu: Aha!)

I dok ćemo se nalaziti u tako prekarnom političkom položaju, stvar sigurno neće ići na bolje, nego uvjek na gorje. Ako carinu odmjerite, kako je proti našim interesom, ako nedobite brodarstva u vlastite ruke, ako porezom svu materijalnu snagu u našem narodu ubijate, ako postojeća sredstva neupotrebljavate, kako to interes naroda zahtjeva, onda i sveučilište à la Beč neće našemu narodu ništa pomoći!

A ako se već viče na sve strane o križevačkom učilištu, akoprem meni nije iz vlastitoga izkustva ništa poznato, to će biti svakako nješta na toj viki. Sigurno na zavodu nisu bile dovoljno sposobne učiteljske sile, zavladao je nered, a pažnja od strane vis. vlade bila je premalena. Jer ako bi bila vis. vlada u tom pogledu svoje učinila, bila bi mogla razabrati, koje su učiteljske sile na svom mjestu; revno bi bila onda imala nastojati sve zapricke odkloniti, koje su se napredovanju zavoda protivile, onda bi bila i priskrbila bolje učiteljske sile, — a ovim načinom bilo bi malo po malo i bez ove predležeće osnove na bolje došlo.

Nego istina je, da bi bio to jako uman postupak, ako bi se prije naši za to sposobni mladići izaslali bili na druga dotična učilišta u cislajtaniji ili u inozemstvu, da se ondje priprave za profesore na našem zavodu. Tako se je trebalo postupati i glede našega sveučilišta, — akoprem čast svakoj osobi na profesorskoj stolici toga zavoda. — Tako imalo bi se postupati glede medicinskoga fakulteta, tako ima se postupati, kada u obće, više ili srednje zavode ustrojavamo; jer tim načinom dobivamo si najvrstnijih učiteljskih sila. Dočim nas nipošto netreba biti stid, da Čeh, Slovenac ili makar Niemac, ako nauče hrvatski, te su svojoj struci vrstni, za plaću čine ono, što bi činili naši mladići, da imadu za to osposobljenje.

Vis. vlada nadalje predlaže, da se nabavi potrebiti učevni materijal na tom zavodu, ako hoćemo, da napreduje.

Ja se s time, i što je gosp. zastupnik Mesić u tom rekao, podpuno slažem.

*

Digitized by Google

Da se u Križevcih pije, lumpa, i neznam na koji još način veseli — kako je bilo kazano — tomu je sigurno kriv slab nadzor.

Ako se misli, da bi bilo u tom pogledu u Zagrebu drugačije, to neznam, a to dobro znam, da je nadzor mladića u Križevcih puno laglji, nego li u Zagrebu; a u ostalom i u Zagrebu se pije i lumpa — možda još više. (Veselost. Smieh na galerijah.)

Treba, da budu mladići upućeni, da neuče za dotičnu svjedočbu, nego da budu svojim pribavljenim znanjem jednom narodu našemu u korist, a u to ime treba da ozbiljno rade, da marljivo uče, to će se jamačno i u tom pogledu stvar na bolje pokrenuti.

Zato ni taj razlog za premještenje učilišta u Zagreb nikako nestoji.

Onda imam još nešto spomenuti. U našem narodu postoji nekakva žalostna inercija, isto tako u pogledu gospodarstva, kao obzirom na učevnu struku toga pitanja. — Naši vlastelini puštaju svoje mladiće, da idu na učevne zavode u Pariz, Lipsko, Petrograd, Moskvu itd. A sigurno imadu ovi roditelji toliko vlasti nad svojom djecom, da kad bi htjeli, morala bi im ići na domaći zavod. Kad otac vidi, da se i na domaćem zavodu liepo napredovati može, a sin bi mu htio otići u Pariz, Lipsko itd., to mu neka nedade ni pare, pa on će morati ići u Križevce, ili pako postane kakav lump, drugo mu nepreostaje.

Budući dakle zbilja postoji ta velika inercija, što veoma žalim, što upravo oplakujem, to nepreostaje drugo, nego da se jedanput i u tom pogledu poprimi od sgora inicijativa. Treba, da se ust:nove stipendija, koja će privlačiti naše mladiće na gospodarsko naše učilište, i treba zavod sam valjano urediti.

S razloga, koje sam spomenuo, i s razloga, koje je veleštovani gosp. predgovornik naveo, mislim, da se može predložena zakonska osnova primiti za podlogu specijalne debate.

Jer, gospodo, to nije političko pitanje, nego pitanje narodnoga poštenja; ako već nismo vrstni ovaj maleni zavod uzdržavati, ako nismo vrstni povisiti ga na srednje učilište, nego ako ga ukinemo, to može nam biti zbilja na ruglo u očima svih inih naobraženih naroda!

S toga ja prihvaćam predloženu zakonsku osnovu za podlogu specijalne debate. (Živio! Živio! u središtu.)

(Medjutim zauzeo je predsjedničku stolicu saborski podpredsjednik Mirko Hrvat.)

Predsjednik: Rieč ima gosp. zastupnik Beruta.

Josip Beruta: Vis. sabore! Velika je bila nada našega naroda glede uspjeha, koji će se postići sa ustrojstvom gospodarskoga učilišta u Križevcih, kad se je ono prije 15 god. ustrojilo. Ono je bilo dakako prvo u svojoj struci. — Zemlja naša je pretežno, neću kazati izključivo, naravi agrikulturne. Industrija leži jošte u povojih; obrt i poljodjelstvo pako više životare, nego li napreduju, budući poljodjelstvo služi podlogom obrtu i trgovini. Da država sa svimi svojimi strojevi upravnimi, pravosudnimi i prosvjetnimi ima svoj „nervus“ u dobro uredjenom gospodarstvu, da nadalje i veresija visi ob valjano uredjenih gospodarskih odnošajih, da se napokon i u političkom obziru narod ob iste opire, sve to mislim, da je odviše poznato, nego da ovdje obširnije o tom govorim.

I tako nije bilo u našoj domovini stališa, koji nebi se radovao o zavodu, kojim se ima položiti temeljni kamen valjanom gospodarstvu, kojim se ima podići porezna snaga zemlje i otvoriti nova vrela blagostanja, u kojem pogledu je žalibože naša domovina toliko za drugimi zemljami zaostala, a to ne toliko svojom nebrigom, koliko neprijaznimi okolnostmi vremena svoga i položaja svoga.

To je u obće nacrtana i naslikana zadaća, koju ja spajam sa zavodom gospodarske struke.

Da li je nakon 16godišnjega obstanka svoga taj zavod izpunio nade zemlje, da li je opravdao radost onu, koja je za vrieme njegova postanka pružala jamstvo za budući razvitak, kano ga želimo i trebamo: to je pitanje, koje si svak svjestan rodoljub stavlja, i koje si mora staviti svaki saborski zastupnik. Ja se usudjujem na ovo pitanje odgovoriti sa „ne“.

Ja dapače idem još dalje i kažem: ako nemožemo gospodarsko učilište tako urediti i ustrojiti, da ono prema ogromnomu trošku zemlje, koji nanj ide, nebude bolje svojoj svrsi odgovaralo, ili bar da se taj trošak smanji, to bi bio za to, neka se to učilište napusti.

Ja ovu svoju tvrdnju i ovaj svoj sud osnivam stranom na vlastitom izkustvu, stranom na sudu valjanih gospodara, a stranom na mnienju dobrohotnih žitelja grada Križevca, s kojimi sam takodjer i mnogo o tom predmetu razmišljao.

Ovaj neprijazan sud nepotiče možda iz mržnje, nego iz velike privrženosti zavodu, i iz ljubavi naprama domovini.

Mislim, da mi je slobodno, osvrnuti se ovdje na samu vis. vladu, koja je sama o tom osvjedočena, mogla priznati potrebu preustrojstva upitnoga zavoda i sazvala tim povodom enquetnu komisiju, te joj povjerila, da razpravlja o tom predmetu, te da joj dade svoj savjet u korist zavoda; plod toga je ova zakonska osnova.

Ja sam vis. vladi na toj skrbi zahvalan, a moram kazati, da u predloženoj osnovi nenalazim sve one uvjete sadržane, koje ja mislim, da su potrebiti za radikalni popravak upitnoga učilišta. Po mom sudu sastavitelj te osnove ili nije poznao svih rana, ili je pako propustio označiti im lieka. Ja priznajem, da osnova sadržaje mnogo zdravih načela, i da se dade podpuno usavršiti shodnimi dometci, odnosno izpravci.

Pogledom na onu ustanovu osnove zakonske, po kojoj imadu biti dva odjela na križevačkom zavodu, pogledom dalje na to, što mi je poznato, da je toli u vis. kući, koli u vanjskom svietu razšireno mnienje, koje vojuje za to, da bi se viši odjel na križevačkom učilištu

Digitized by Google

dokinuo, i to s toga, što je taj zavod jako slabo posiećen, nadalje s toga, što zemlju vrlo mnogo stoji, i dosadanji rezultat, koji se je postigao, neodgovara žrtvam, koje se njemu za volju doprinašaju: pogledom na to razšireno je mnienje, i ja kažem, držeć razloge one gospode, koja su za to, da kad bi se sada radilo ob ustrojstvu toga višega odjela opravdanimi, i poznavajuć naše prve potrebe, te znajuć, kako je dosada bilo radjeno, — da netreba bar za sada toga višega učilišta na križevačkom zavodu.

Ja bi rekao, da mi Hrvati, motreći narode, koji su i u prosvjeti i u bogatstvu mnogo naprednjiji od nas, u prvom svom zanosu rado se povadjamo za njimi, precjenjujuć pako kod toga svoju snagu; možda se je to dogodilo i kod ustrojstva sveučilišta našega, koje — ako se nevaram — takodjer na jednom svom fakultetu boluje sbog nedostatnoga broja slušatelja.

Medjutim, pošto već taj viši odjel obstoji, pošto je već ustrojen, pošto su već velike žrtve njemu za volju bačene, i pošto bi dokinuti ili krnjiti taj zavod, značilo natrag udariti, a ne napred, to ja prihvaćam, da ostane viši odjel, kako je predložen u ovoj zakonskoj osnovi.

Što je izvolio gosp. Folnegović spomenuti medju ostalim, da naime imade kotarskih šumara, koji neodgovaraju svojoj svrsi, — a odatle zaključuje, da netreba zavoda šumarskoga, podpuno se š njim slažem samo u toliko, u koliko se stvar naime kotarskih šumara tiče; i kad bi došlo pitanje, da li ih treba, ili ne, to bi kazao, da ih netreba. Ja znam, da imade obćina, koje jedva za najnuždnije svoje potrebe, n. pr. za neobhodno potrebne činovnike smognu sredstva, a sada da još na kotarske šumare troše. Ali mislim, da ovo nespada u razpravu, to je sasvim druga stvar. Mislim, da će gosp. Folnegović priznati, da valjanih šumara u obće treba, a da netreba k tomu dotičnoga zavoda, to mislim, da se nemože medju sobom u sklad dovesti.

Da se na jednoga pitomca troši do 1.400 for., to je žalibože žalostna činjenica; i kad bi nadalje tako ostalo, to bi bio za to, da se posve dokine taj zavod. Ali da toga neće biti više, na što već sluti to, da vis. naša vlada hoće zavod preustrojiti; nu u ostalom, ako se već troši, neka se troši bar većom korišću.

Da se učilište prenese u Zagreb, a pošto je to već donekle razjašnjeno kao pogubno, to ću se toga pitanja samo s materijalne strane dotaknuti, te kazati, da bi vrlo nepovoljno djelovalo u našoj zemlji, kad bi se vidjelo, da će se još ona njekolicina posebne vrsti strukovnih zavoda prenieti — ako ne sasvim, to bar djelomice — u Zagreb.

Već se govori u zemlji, da Zagreb ima sveučilište, kazalište, svekolike urede itd., a da se još jedini ovaj zavod uzme i prenese tamo, to mislim, da bi bilo posve nepravedno. Razlog, da ima u Zagrebu potrebitih sbirka, te bi se moglo glede nabave tih stvari nješto prištediti, takodjer nestoji, jer ja mislim, da treba sbirkah i ondje, gdje se naobrazuju ratari — barem nisu ondje nipošto suvišne.

Ako se misli, da bi se nadalje koja učiteljska sila mogla prištediti ovdje u Zagrebu, te uzeti n. pr. iz realke ili iz sveučilišta, to bi se u istinu tu nešto prištedilo, a u Križevcu morale bi ostati iste sile, jer koli na ratarnici toli na višjem odjelu iste osobe i iste predmete predavaju. S toga mislim, da se nebi upravo ništa prištedilo, i usljed toga nemogu se složiti sa mnienjem, da bi se taj viši odjel prenio s Križevca simo u Zagreb.

Budući je dakle tomu tako, to ja priznajem, da vladina osnova sadržaje shodne ustanove glede preustrojstva ovoga učilišta, te ju primam za podlogu specijalne debate.

Nu ipak si pridržajem pravo, podnieti više izpravaka, koji mi se čine nuždnimi, da se ovom osnovom zakonskom postigne onaj rezultat, koji se u istinu postići želi.

Predsjednik: Rieč ima gosp. zastupnik dr. Vuščić.

Dr. **Josip Vuščić**: Vis. sabore! Ja ću govoriti za osnovu, kako ju odbor predlaže, da se ona naime primi za podlogu specijalne debate.

Nu budući, da su razlozi, koji govore za nju, već po gg. predgovornicih dovoljno izcrpljeni bili, to ću biti ja veoma kratak.

Ja kod motrenja svakoga učevnoga zavoda i učevnoga instituta idem s toga stanovišta, da prvo pitam: je li dotični učevni zavod potreban našoj zemlji, je li potreban za njezin napredak?

Ovdje se osobito govori o višem odjelu križevačkoga učilišta, kojemu je zadaćom viša nauka o gospodarstvu i šumarstvu. Tko stanje naše zemlje prati pozornim okom, nemože dvojiti, da naša zemlja obuke u ovih strukah veoma treba; kamo god pogledamo, vidimo u tom obziru nestašicu.

Šume naše, kojih imamo 2.200.000 jutara, vidimo, da se sjeku, mjesto da nam napreduju. Livade, koje bi se imale naplaviti, poboljšavati itd., što je potrebno, a o svem tom neima ni misli ni govora. Glede poljodjelstva u našoj zemlji, imam napomenuti, da su mnoga polja tako zlo obradjena, da nenose niti dobroga sjemena mnogo, a ipak je to glavno vrelo života našemu narodu. Glede stočarstva u našem narodu valja skoro isto; premda ono napreduje, to je ipak još takove vrsti, da tekar 5 komada naše marve vriedi toliko, koliko kod drugih naprednih naroda jedan komad.

Tako kada štogod motrimo, vidimo, da je velika nužda obuke narodno-gospodarstvene. Ovim svim manam će se najbolje doskočiti obukom, i kad ona kod nas temelj uhvati, onda će biti sigurno bolje; s toga je vladi dužnost pružiti sredstva, da se obuka razprostrani i podigne. Na to je već mislila nekadašnja absolutna vlada, kad je g. 1860 za potrebno pronašla za Hrvatsku i Slavoniju utemeljiti jedan takav učevni zavod. I budući je našla upravo

Digitized by Google

za najbolje, da se ovaj zavod ustroji u Križevcih, jerbo ima ondje svih uvjeta njegovomu obstojanju, i to u najboljoj mjeri, to je i tamo ovo učilište podigla. Radi se dakle o tom, da se ovo učilište uzdrži, jerbo su njemu svi uvjeti za obstanak nabavljeni; a to tim više, što imade zavod već tamo 200 jutara šuma, 100 jutara livada itd., tako, da mu nefali nijedan uvjet, potreban za njegov obstanak.

Zavodu prigovara se istinabog, a većom stranom neopravdano, da nije posve koristno djelovao, i da nije napredovao.

Nu vis. vlada, izpitav ovaj predmet god. 1873, izrazila je ovom prilikom to, da što se tiče napredka i razvitka križevačkoga zavoda u gospodarskom pravcu, nebi se mogao baš nepovoljnim smatrati; a to svakako stoji, da bi mogao ipak još više svojoj svrsi odgovarati, što je vlada takodjer uvidila i usljed toga predložila preustrojstvo ovoga zavoda.

Ovaj zavod je ustrojen iznenada; nije se unapred na to mislilo, i nisu se unapred mogle nabaviti u tu svrhu potrebite sile učiteljske, nego uslied toga iznenadnoga ustrojenja došlo je do toga, da smo dobili učitelja, koji su morali zajedno sebe i učenike svoje naobrazovati, a i učenici nisu imali onih predbježnih nauka, koje bi trebali. I sbirke mogle su se samo za najveću silu nabaviti, — i tako zaista nije moglo biti iz prva ob onom uspjehu govora, koji se samo kasnije, kad sve ovo na veći stepen dodje, očekivati može.

A sve to su takove nedostatnosti, koje nipošto nemogu biti uvjetom, da se zavod taj ukine, nego govore za to, da se tako povisi i podigne, da bude odgovarao svojoj svrsi.

Kad pogledamo ovo preustrojstvo, koje ova zakonska osnova predlaže, nalazimo pred sobom sve uvjete, koji će zavod tako urediti, da može napredovati. Samo ako vis. vlada strogo zakon vrši, to neće biti po mom mnienju zaprjeke, da ovaj zavod nenapreduje.

Ovdje je providjeno prvo naucima, jer trajanje nauka povišeno je od 2 godina na 3 godine i ovim načinom će se moći učenik i više usavršiti i naobraziti.

Nadalje je vis. vlada pomislila i na vrstne učiteljske sile; za te je poskrbila tim načinom, da se već izobrazuju na višoj gospodarskoj akademiji naši mladići za profesore na križevačkom učilištu.

Vlada je takodjer obratila i na to svoju brigu, da se nabave učevna sredstva, kao što sbirke, knjige itd., u koju svrhu će uvrstiti u proračun 18.000 for., da se dakle time nabavi što je potrebno i nadopuni, što je manjkavo.

Ako se k tomu još uzme, da će bolje naobraženi i više zreli mladići doći na križevačko učilište, onda netreba ništa drugo, van strogi i dobar nadzor nad zavodom.

Kad je tomu tako, to slobodno možemo predloženu osnovu primiti za podlogu specijalne debate.

Napomenuti mi je jošte nješto glede predloga gosp. Folnegovića, da bi se naime viši odjel u Križevcih dignuo i onda ili u Zagreb prenio, ili trošak, koji on prouzročuje, obratio na stipendije za naše mladiće, koji neka bi se onda šiljali u Beč, Göttingen, Halle itd. — Ja pako mislim, da pošto je ovaj križevački zavod strukovni, to mora imati strukovno naobražene profesore. Profesori na sveučilištu nemogu biti za sve struke sposobni, i tako bi se morali isto tako posebni profesori namjestiti, kao što u Križevcih. A osim toga su u Križevcih već mnoga potrebita sredstva; n. pr. šuma ima 200 jutara, u Zagrebu toga neima. Ako bi se iz Zagreba praktički izleti poduzimali u odaljenije kraje, uvjek bi to išlo na trošak zemlje.

Na taj način nebi se dakle ništa prištedilo, a trošak bio bi, ako bi se prenio viši odjel u Zagreb, samo veći; a to dapače za ovaj jedini odjel veći, nego li je sada za sva tri odjela skupa.

U Križevcih su za sva tri odjela isti učitelji, i ta okolnost čini, da je ovaj naš zavod u svojoj struci najslakši zavod, kako nemože biti slakšega u cieloj monarkiji. Trošak zanj iznosi na godinu 40,000 for., a kako ovdje stvari stoje, daje se iz komercijalne zaklade 18.000 for., iz budgeta 13,000 for., to čini skupa 31.000 for., zavod sam opet nosi do 6000 for. i s obzirom na to je ovaj zavod jamačno jedan najslakših u cieloj monarkiji. Nu kad bi se u Zagrebu potrošila na njega tolika svota, a ratarnica opet ostala u Križevcih, to se nebi u Križevcih ništa prištedilo, nego polag ove osnove prištedila bi se plaća za 4 profesora, 2 asistenta i 1 poslužnika, što iznosi 8000 for. na godinu, sve drugo bi ostalo u Križevcih za ratarnicu u novčanom obziru nepromienjeno.

Ako se to promotri, to sigurno neće nitko biti za to, da nebi cio zavod u Križevcih obstojao, nego svaki će uvidjeti, da ako bi se izpunilo, što gosp. Folnegović želi, to bi nam se trošak znatno pomnožio. Što se tiče stipendijâ, to će biti briga vlade, da se osim obstojećih jošte nova ustroje, a to za mladiće, koji uče na domaćem zavodu, a ne da se sa stipendijami pošalju sinovi iz ciele zemlje u inostranstvo, jer to bi značilo, da mi za naš zavod ili neimamo smisla, ili da nemožemo na vlastitih nogû stati.

Ja nisam proti tomu, da se bolje stojeći mladići, koji su sposobni i traže višu naobrazbu, šalju i idu u inozemstvo, a drugo je, ako se kaže, da idu mladići iz cieloga naroda.

Gospodo! to nebi bilo dobro za naš narod.

I za to mislim, da se oni predlozi, koje je g. predgovornik stavio, nemogu prihvatiti, i da ova osnova sasvim dobro odgovara svojemu cilju, da se naime ukinu sve mane, koje ima dandanas križevački zavod, i da počme liepo napredovati.

Digitized by Google

S toga sam za to, da se predložena osnova primi za podlogu specijalne debate.

Predsjednik: Vis. sabore! Pošto je danas na dnevnom redu izbor dvajuh članova u odbor za komunikaciju, to prekidam generalnu debatu s tim dodatkom, da će se nastaviti sutra; a sada će sliediti izbor napomenutih članova.

Molim gosp. bilježnika, da izvoli imenik gg. zastupnika čitati.

Dr. **Milan Makanec**: Ja držim, da to nemože biti; jer ako ima sjednica trajati, to se ima voditi razprava o tom, što je sada na dnevnom redu . . .

Predsjednik: Molim, u poslovniku ustanove neima, da se generalna debata nebi mogla prekidati . . .

Dr. **Milan Makanec**: Molim . . .

Predsjednik: Molim gosp. zastupnika, da se drži pristojnosti, da bar predsjedniku nebi prigovarao. — To se dogadja ne samo u našem, nego u svakom drugom parlamentu, da se generalna debata može prekinuti. Nu pošto je za danas stavljen taj izbor naročito na dnevni red, s toga se mora i poduzeti. — Za skrutatore imenujem gg. Filipa i K. Mihajlovića.

Bilježnik **Jovan Steković** (čita imenik).

(Poslje toga.)

Predsjednik (zvoni): Rezultat skrutinijuma jest sliedeći; od 38 glasujućih dobio je gosp. zastupnik Miroslav Kraljević 31 glas, a gosp. zastupnik Tito Ožegović 28 glasova.

Ja zaključujem sjednicu i uričem buduću za sutra u 10 sati. Na dnevnom redu biti će generalna, eventualno specijalna razprava ob osnovi zakona ob preustrojstvu križevačkoga učilišta.

(1 sat poslje podne.)

Digitized by Google

Dvadeset i deveta saborska sjednica,

držana dne 3. kolovoza 1876. u 10 sati pod predsjedničtvom saborskoga podpredsjednika g. Mirka Hrvata.

Sardžaj: Zapisnik prošle sjednice. — Interpelacija dr. Mil. Makanca glede zak. osnove, kojom će se zakonito opredieliti ovlaštenje vlade za izdavanje naredaba. — Dnevni red: Nastavak i svšetak generalne debate ob osnovi zakona o preustrojstvu kr. gospodarskoga i šumarskoga učilišta u Križevcih. — Dnevni red buduće sjednice.

(10 ¼ sati.)

Predsjednik (zvoni): Sjednica započimlje, molim g. bilježnika, da izvoli zapisnik prošle sjednice pročitati.

Bilježnik **Ljudevit** barun **Ožegović** (čita):

Zapisnik

XXVIII. sjednice sabora kraljevina Dalmacije, Hrvatske i Slavonije držane dne 2. kolovoza 1876. u glavnom gradu Zagrebu pod predsjedanjem saborskoga predsjednika gosp. Nikole Krestića u prisutnosti 44 saborskih članova.

Od strane vlade prisutni: gg. odielni predstojnici Jovan Živković, dr. Pavao Muhić i dr. Marijan Derenčin.

I. Predsjednik otvori sjednicu u 10 sati i čitan bi zapisnik prošle sjednice, koj bi bez primjetbe ovjerovljen.

II. Predsjednik priobćuje saboru sliedeće podneske:

1. Uznički stražari kr. sudbenoga stola u Varaždinu mole za povišenje službovne im plaće; odpućuje se peticionalnomu odboru.

2. Nadziratelji uzah kr. sudbenoga stola belovarskoga mole, da se putem zakona i za nadziratelje uza ustanovi mirovina, odpućuje se peticionalnomu odboru.

3. Zastupnik Vaso Kotur moli za tronedjeljni dopust, koji se molitelju dozvoljuje.

4. Zastupstvo obćine Krasica moli, da se nebi proti volji i interesu žiteljstva obćina Krasica ukinula; odpućuje se peticionalnomu odboru.

5) Zastupnik Vaso Kotur priobćuje svoj izstup iz komunikacionalnoga odbora iz zdravstvenih razloga.

6) Zastupnik Vatroslav Egersdorfer javlja svoj izstup iz komunikacionalnoga odbora.

Sabor uzimlje izstup obajuh zastupnika iz komunikacionalnoga odbora na znanje i predsjednik predloži izbor dvajuh novih članova u komunikacionalni odbor, što sabor većinom glasova usvaja, te se stavlja taj izbor na dnevni red današnje sjednice.

III. Zastupnik Ivan Conte Buratti stavlja sliedeću interpelaciju:

1) Je li Vaša Preuzvišenost posredno ili neposredno sudjelovala kod razprava vodjenih o preinaki financijalnog diela nagode izmed bečke i peštanske državne vlade?

2) Ako jest, preko koga vršen je taj uticaj i u čem se je sastajao?

3) Ako nije, zašto nije?

4) Može li Preuzvišenost Vaša saboru ovomu navjestiti, u koliko bi rezultat odnosnih nagodbenih razprava alterirao i hrvatsko-ugarsku nagodu?

5) Napokon, tko zastupa kod ovih važnih razprava interese hrvatske krajine?

Interpelacija ova uvršćuje se u zapisnik, te se ima ostaviti svietlomu banu.

IV. Zastupnik Franjo Folnegović stavlja sliedeću interpelaciju:

Koliko iznose mirovinske pristojbe autonomnoga hrvatskoga činovničtva, odkad su municipalni činovnici postali kraljevskimi pak do početka tekuće godine?

Kojim pravom si skupni hrvatsko-ugarski erar prisvaja ovaj prinos, koji bi imao biti autonomnomu mirovinskomu fondu namienjen?

Smatra li Preuzvišenost Vaša ovaj postupak zajedničkoga financijalnoga erara zakonitim? napokon:

Ako nesmatra, što je Preuzvišenost Vaša učinila, da se ova razmjerno znamenita svota autonomnomu eraru vrati? Interpelacija ova uvršćuje se u zapisnik i dostaviti se ima svietlomu banu.

V. Na dnevnom redu je izvješće sjedinjenih saborskih odbora za bogoštovje i nastavu i za unutarnje poslove

Digitized by Google

zemaljske uprave o razpravi osnove zakona o preustrojenju kr. gospodarskoga i šumarskoga učilišta u Križevcih i sliedi prvo čitanje rečene zakonske osnove po izvjestitelju zastupniku dru. Blažu Lorkoviću, polag predloga kr. zemaljske vlade i izviešće o promjenah, koje odbori k redakciji vladinoj ove zakonske osnove podnose s predlogom, neka sabor tako izpravljenu zakonsku osnovu za podlogu specialne debate primi.

Tečajem iza toga porodivše se generalne debate zauze u $12\,^1/_4$ sati I. podpredsjednik Mirko Hrvat predsjedničku stolicu.

VI. Predsjednik odgodi nastavak generalne debate i predloži, da se obavi izbor dvajuh članova za komunikacionalni odbor, pošto je isti na dnevni red današnje sjednice stavljen, te budu nakon obavljenog po bilježnicih skrutinija zastupnici Tito Ožegović sa 28 glasova i Miroslav Kraljević sa 31 glasom novo izabranimi članovi za komunikacionalni odbor proglašeni.

Nakon toga digne predsjednik sjednicu u jedan sat i ureče dojdući na sutradan u 10 sati prije podne, za koju se nastavak generalne debate i eventualno specialna debata vrhu osnove zakona o preustrojenju kr. gospodarskoga i šumarskoga učilišta u Križevcih za dnevni red opredjeljuje.

Barun **Ljudevit Ožegović**, s. r. saborski bilježnik. — **Krestić**, s. r. predsjednik.

Predsjednik: Ima li vis. sabor na ovaj zapisnik kakove primjetbe?

Dr. **Milan Makanec**: Samo nješto malo imam prigovoriti. Njekoje vrieme već opažam, da se u zapisniku uvjek napominje, koji su članovi vis. vlade bili prisutni kod sjednice; toga prije nije bilo, jer je to suvišno, te bi se s istog razloga imala imena svih zastupnika, koji su sjednici prisustvovali, napomenuti.

Predsjednik: Ja imam na to odvratiti, da je ovo sasvim po poslovniku.

Dr. **Milan Makanec**: Pardon.

Predsjednik: Pošto neima primjetbe, zapisnik se ovjerovljuje.

Rieč ima gosp. dr. Makanec, da stavi interpelaciju.

Dr. **Milan Makanec**: Vis. sabore! U našoj zemlji postoji zakon o neodvisnosti sudova. U tom zakonu stoji, da sud nije ovlašten izpitivati zakonitost zakona, akoprem bi to trebalo, da bude u ustavnoj državi. Nu još više bi trebalo, da sud izpituje zakonitost vladinih naredaba, osobito kad vidimo, da vlada siplje s naredbami sada, kako je to bilo pod Bachom; priznaje se kod nas dakako prosudjivanje posliednjih sudovom našim već i sad, nu zakonodavstvo nepruža im nikakvog temelja, po kojem bi prosudjivati mogli zakonitost ili nezakonitost tih naredaba.

Držim, da bi trebalo u interesu pravne sigurnosti i u interesu sudačke neodvisnosti podnieti saboru zakonsku osnovu, kojom će se zakonito opredieliti ovlaštenje vlade za izdavanje naredaba.

Čuje se u vladinih i drugih glasilih, da se kane činiti promjene na zakonu, kojim se ujamčuje sudovom neodvisnost, tako, da će se neodvisnost sudova znatno ograničiti.

Ja mislim, da ima kod nas vrlo malo garancije za neodvisnost sudbenoga života, nu ako se još ovo malo oduzme, onda zaista nećemo imati nikakve sigurnosti pravne.

U ostalom držim, da je to samo novinarsko piskaranje, i da neće nikada doći ovakova stvar pred sabor.

A da potaknem vladu, da podnese doskora vis. saboru osnovu zakona, koju sam napomenuo, stavljam na svietloga bana sliedeću interpelaciju (čita):

„1. Kani li Vaša Preuzvišenost podnieti saboru zakonsku osnovu, kojom će se zakonito opredieliti ovlaštenje vlade za izdavanje naredaba, te time sudovom pružiti podloga za prosudjivanje zakonitosti naredaba?

2. Ako kani, kada? — ako nekani, čim opravdava Vaša Preuzvišenost negativni odgovor?“

Predsjednik: Interpelacija ova dostaviti će se svietlomu banu.

Na dnevnom redu je generalna debata ob osnovi zakona o preustrojstvu gospodarskoga i šumarskoga učilišta u Križevcih.

Rieč ima gosp. zastupnik Ivan Vončina.

(Nije prisutan.)

Rieč ima gosp. Kamenar.

Juraj Kamenar: Vis. sabore! Zakonsku osnovu, koju je vis. vlada na viećanje podniela, prihvaćam i ja za podlogu specialne debate.

Neka mi vis. sabor dozvoli, da se vratim jedno 30 godina natrag, te se dotaknem njekojih rana, koje nijedan od štovane gg. predgovornika nije napomenuo, da dokažem, zašto nam naše narodno gospodarstvo nije napredovalo, i zašto nije napredovati moglo.

Gospodo! mi znademo, kako se je vodilo prije 1848. god. gospodarstvo kod nas, i tko je vodio to narodno gospodarstvo.

Naša vlastela držali su na svojih dobrih provizore, koji nikada nisu bili proučili narodno gospodarstvo, nego došav iz kojega nižega razreda gimnazije ili kao pravnici stupali su u takove službe. Ovi su bili kod vlastele više kano sudci, koji imadoše suditi dotičnim seljakom, a sa gospodarstvom nisu se bavili, niti su se znali baviti. I tako nije moglo naše narodno gospodarstvo tada napredovati, niti je imalo uzroka, da napreduje, jer su podrumi, hambari i staje bili puni blaga, imetka bilo je još dovoljno, a u ovakovih okolnostih nitko se nije brinuo za to, da treba racionalno gospodarstvo uvesti, da se narodno gospodarstvo podigne.

Poslje god. 1848., čim je bila tlaka ukinuta, pograbili su svi vlastelinski činovnici državne službe i osta-

Digitized by Google

vili vlastelu. Vlastela, sama sebi prepuštena, brinula se je još manje za svoju ekonomiju nego prije njezini činovnici; dapače vlastela sama ostavila je većim dielom svoja imanja i zapustila svoje dvorove i stupila takodjer u državne službe. U obće nitko nije pomislio na podizanje narodnoga gospodarstva, dapače sve je tvrdilo — i to je došlo takodjer u običaj: gospodarstvo ima se samo seljaku prepustiti, on može gospodariti, on je kadar da se ovim načinom uzdrži na selu.

Nije se dakle nitko bavio o narodnom gospodarstvu ni poslje 1848. godine. A na obrt i trgovinu nije nitko pomislio. Tko se je htio posvetiti tomu?

Bjegunci, seljaci, koji utekoše svojemu gospodaru, došli su u grad; ovi nisu niti učili škole, niti imali ikakvog znanja, koje bi im bilo potrebito, da mogu u svojoj struci uspješno raditi. I zato nas je god. 1848. našla takove, da nismo imali ni obrta ni trgovine u nikakvom pogledu razvijene.

A što je sliedilo poslje god. 1848. sve do g. 1861.? U ovo doba nije se skoro ništa učinilo za poboljšanje našega narodnoga gospodarstva. Jedino bi vriedno spomenuti to, da smo podigli gospodarsko družtvo. Al i ovo napredovati nije moglo. A kako se može ovako družtvo razvijati, kad neima učenih narodnih gospodara?

Da gospodara kod nas faktično neima, to ćete morati priznati! Radi toga je i naravska stvar, da se gospodarsko družtvo nije moglo razvijati.

Gospodo! što se je učinilo glede narodnoga gospodarstva počam od god. 1861., to ću napomenuti samo ono, što se je u ovoj vis. kući uzradilo.

Od god. 1861.—1867. tjerala se je samo visoka politika, tako, da od seljačke kolibe pa do palače najvećega dostojanstvenika nije nitko o narodnom gospodarstvu ništa radio; a u saboru se o narodnom gospodarstvu ni rieči progovorilo nije. I tako smo izgubili 20 cielih, milih, liepih godina, toliko zlatnoga vremena, koje je za svakoga čovjeka najveće bogatstvo!

Od god. 1867.—72. vodila se je užasna borba u našoj domovini. Opeta nije bilo vremena, da se brinemo za narodno gospodarstvo; naša domovina bila je sasvim zapuštena u tom obziru. — Tekar od god. 1872. gospodo, počelo se je u ovoj slavnoj kući muževno raditi; i uslied toga podiglo se je, gospodo, njekoliko hramova, i ti su se — kako je jedan od g. predgovornika kazao — orijaškim korakom uzdigli. Napominjem naše sveučilište, koje se je samo na ovom stepenu podignuti moglo, na kojem je naš narod bio toliko već razvijen, da se je mogao uzporediti sa svakim drugim naprednim narodom, a to u pravnom pogledu. Već je to tako nekako došlo kod nas, te smo mi tako velik pravni narod, da se bude skoro kazalo, da onaj, koji nije doktor prava, nije tako rekuć niti čovjek, dočim ostale struke na sveučilištu nisu tako napredovale, jer nisu u narodu tako gojene, kako su pravne. (Veselost.)

Zato, gospodo, gledajte naše podžupanije, kako vam upravljaju. Ja velim: nikako, jer nerazumiju svoje poslove voditi; pošto nije bilo znanja u našoj domovini u toj struci u narodu razvijena, nemože se kod njih napredovati, jer nisu dotični organi učili toga, što trebaju, nije bilo naime škola, gdje bi se bili naobrazili u svojoj struci za valjane upravne činovnike.

Ja iskreno kažem, gospodo, da kad je vlada podniela osnovu zakonsku ob ustrojstvu vieća za zemaljsku kulturu, pozdravio sam ju od srca; sad bude jednom mogao i naš narod kazati: hvala bogu, došlo je vrieme i red sada na mene, da se u saboru o unapredjivanju narodnoga gospodarstva radi. I to je bilo potrebno, veoma potrebno, jer je narod naš već skoro propao, skoro neće imati hrane, skoro mu neće biti moguće nabavljati si najpotrebnijih stvari za njegovu eksistenciju; uslied toga moramo ga učiti, kako neka radi, kako neka štedi. Naš narod treba učiti, kako neka postupa, da bude dobar gospodar, da se nauči štediti — treba mu dati naputka, kako neka poput Mojsija udariti znao bude u pećinu, da pronadje vrela za nabavljanje novaca; a osim toga treba ga učiti štednji, jer bez štednje, gospodo, neima na svietu blagostanja i nemože biti napredka.

Moram napomenuti, da je od god. 1848. do 1867. naš narod tako propao, da će trebati mnogo i mnogo godina, dok se podigne bar na onaj stepen, na kojem je stajao prije god. 1848., a zašto je naš narod tako nazadovao, jer je ostavljen bez nadzora, bez njege i svake poduke — sve ga ostavi, a snadju ga silni podanki, kojima dorasao nije, da ih nasmaže i podmiruje.

Gospodo! sada ću nešto o križevačkom zavodu progovoriti. Ono, što je gosp. dr. Makanec kazao, ja odobravam njegove nazore. Nu po mom mnienju prvo je, što se ima zahtjevati od naših mladića, koji polaze učilište križevačko, da oni uče raditi i štediti; jer inače će ostati sirote na svietu i neće si za svoju budućnost ništa nabaviti moći.

Na zavod križevački mnogo se viče, kaže se o njem to i ono, što mu baš nesluži na čast. To se dakako ima usljed nove organizacije promieniti tako, da budu naši mladići ondje više naučili, više znanja za narodno gospodarstvo si nabavili, nego li ga posjedujemo mi. To naime stoji, da mi svi do najnovije dobe o narodnom gospodarstvu nismo ništa znali, (Veselost.) mi smo dobro samo živjeli, a sada su godine nadošle, gdje se treba na vlastite svoje noge postaviti. Da naš narod bude jednom na svojih vlastitih nogu krepko i jako stajati mogao, treba da u narodno-gospodarstvenom obziru drugim pravcem udarimo.

Sada treba da se više obaziremo na narodno gospodarstvo, obrt i trgovinu, da proučimo temeljito i znanstveno sve struke narodnoga gospodarstva, ako nećemo, da nam narod jošte mnogo godina tumara i posve osiromaši bez znanja, i propada u siromaštvu, polag tolikih

Digitized by Google

silnih vriela, koje su u stanju domovinu našu podići do najbogatije zemlje. — Poznato mi je, kako su se podigle u našoj domovini nekoje tvornice i druga slična poduzeća, al su propasti morale, jer neima ljudi, koji bi htjeli u tom pogledu raditi, koji bi bili vrstni takove institucije podupirati.

Nu nadam se, da će svemu tomu biti bolje, ako vis. vlada veću pozornost obrati narodnomu gospodarstvu, da ga nastoji podignuti ovakovimi i sličnimi zakonskimi osnovami, kao što je predležeća; a zbilja je već i zadnje doba za to. Nadam se, da će svakako križevački zavod napredovati, da će naše mladiće učiti — kako rekoh — raditi i štediti, jerbo u štednji postoji sve, dočim, ako se više potroši, nego li se privriedi, nemože pojedinac, a ni narod napredovati.

Gospodo! Napada se na vlasteline, ako neće svoje sinove šiljati na križevačko učilište; u istinu i ja dajem radje svoje sinove za pravnike učiti, nego li izškolati u gospodarstvu. Možda je gosp. Folnegović i baš mene samoga mislio, kada je o tom govorio. Što se mene samoga tiče, bio sam i ja činovnik, gospodo, tražio sam službe kod naše vlastele, pa dobio takovu, gdje je bila plaća onako slaba, da nisam mogao od nje ni živjeti ni umrieti; u tom položaju latio sam se vlastitoga gospodarstva, i došao zbilja u ovoj struci tamo, da sada živim. Nu kod nas u Hrvatskoj će se okolnosti doskora promieniti na bolje u pogledu narodnoga gospodarstva, te će se više ocjenjivati narodan gospodar. Za sada u istinu pravnici imadu izgleda, liepe službe dobivati; — nu gospodo, te će brzo proći; službe će se podpuniti tako sudstvene kao i upravne, a odvjetnika biti će u svakom selu dovoljno. (Veselost.) Onda će vrieme nadoći da budu djaci ne samo iz 6. škole, nego dapače s maturom i još pravnici rado išli učiti narodno gospodarstvo, jer ondje će učiti, naći vrela, gdje leže hiljade i hiljade u našoj zemlji zakopane, koje mi neumijemo pronaći.

Ja sam podpuno uvjeren, da će naš narod napredovati, dočim se je u vis. saboru rieč povela o narodnomu gospodarstvu, i dočim se uvidja, da treba narodu pomoći. A onda će i naš zavod u Križevcih napredovati, i mora napredovati, a nipošto neće propasti, kad se ovakovom slogom radi i nastoji podići taj nacrt iz mrtvila, u kojem do sada bijaše. Nu napredovati mora tim više, jer narod naš takove je već muke pretrpio, takova je već zla podnosio, a to ne možda kroz 10 god., nego kroz 10 vjekova, da mu neima para u svetu, a jošte on tu stoji, jošte je živ i kriepak, tako vidimo, da primati mora isti neprijatelj, da ima zbilja mnogo moći u sebi, da će se liepo razvijati u buduće.

Što se tiče samoga učilišta, ono je od tolike važnosti po našu domovinu, koja se najvećma poljodjelstvom bavi, a treba da se što prije usavrši i na stepen onaj postavi, po kojem nam bude budućnost osigurana, što jedino višjim znanjem i proučanjem postići možemo. Za ratarnicu pako mislim, da mi nije mnogo govoriti treba. Ja bi vis. saboru preporučio, da bi dozvolio sam toliko sredstva, da iz svake obćine bar po jedan mladić mogao bude na ratarnici učiti, tako, da onda, kad dodje kući, svojim rodjakom glede ratarstva bolje savjetovati može, tako će se naš narod polagano rationalnomu poljodjelstvu priučiti. Dapače moralo bi se upravo zapovjedati, da idu mladići tamo, jer je žalibože narod naš tako priučen, da mu treba zapovjedati i ondje, gdje ide za njegovo dobro.

U ostalom je svaki početak težak. Nu početak je i kod nas u njekojem već učinjen; uzmimo n. pr. naše vinogradarstvo. Odkad je seljak gornicu i desetinu odkupio, pogledimo ga, kako vinograd obdjelava; njekoji su vinogradi dapače već tako liepo obdjelani, da možda i na Renu nisu bolje. On što ima, unj uloži, on radi, i ako vidi, da njegov župnik ili koji vlastelin umnije obradjuje, odmah i rado se povadja za njim. Kako vidite, gospodo, ići će svakako napredku, samo treba dati našemu seljaku priliku da vidi, kako rade napredni gospodari. Naš je narod bistar narod; kako rada uči naša mladež, to vidimo, ako imade ona sredstva za to! Dajmo dakle narodu takva sredstva, pa će se podići doskora.

Krasnu, zaista krasnu nam je domovinu bog dao, liepu zemlju posjedujemo, koja se dade upotrebiti za sve, što god na njoj uraditi hoćemo.

Preporučujem, gospodo, dakle još jednom, dajmo sredstva i učimo narodno gospodarstvo, obratimo svu pomnju nanj, i za njekoliko godina biti će kod nas znatno bolje u svakom pogledu.

Napokon bi još preporučio, neka se oni novci, koji se bacaju na monumentalne sgrade, ili na velike monumente za slavne naše muževe, koje i ja cienim — spominjem Jelačića, Zrinija — neka se upotrebe na učilišta, neka se ta nazivaju n. pr. Jelačićevo učilište, ili Zrinijevo učilište, to budu s jedne strane dostojno proslavljeni ovi muževi, a s druge strane imamo mi od ovakovih poduzeća korist.

Kad budemo milionari, onda podižimo, kano možda ini bogatiji narodi, takove spomenike — al sada štedimo — i radimo!

Ja preporučujem predloženu osnovu za podlogu specijalne debate i zaključujem.

Predsjednik: Rieč ima gosp. zastupnik Filip.

Konrad Filip: Vis. sabore! Mene neoduševljuje ova zakonska osnova toliko, koliko gosp. predgovornika, to moram već u početku kazati, te sam za to, da se neprima za podlogu specijalne debate.

Glavni razlog, zašto sam proti ovoj osnovi, je taj, što ja držim, da se ovom zakonskom osnovom neće ona svrha postići, koju imadu vis. vlada i dotični odbor pred očima.

U koliko sam razabrao iz obrazloženja vis. vlade, i u koliko sam razabrao iz jučerašnjega govora gosp. izvjestitelja, kojim je preporučao zakonsku osnovu, imala

*

Digitized by Google

bi svrha ove zakonske osnove biti, poboljšanje narodnoga gospodarstva.

Ja držim, da govora o poboljšanju narodnoga gospodarstva može biti samo tamo, gdje u obće ima narodnoga gospodarstva. Ja držim, da kod nas u Hrvatskoj — na žalost moram izpovjedati — imade tako malo gospodarstva, da mogu skoro kazati, da ga ništa neima. Ja držim, da je ta osnova proizašla iz krivoga pojma, kao što ih je već više; n. pr. zakon ob političkoj upravi. Gospodo! mi smo organizirali institut političke uprave, uredili smo liepo zemaljsku vladu, — a česa neima, to je naime glavni fundament političke uprave. Ustrojimo mi danas kod nas obćinski red, ustrojimo najbolje obćine, i doći ćemo do uvjerenja, da nam podžupanija netreba; ako su zločesto obćine uredjene, onda je zločesta i politička uprava.

To sam naveo kao primjer za to, da se kod nas nepodnose zakonske osnove po pravom sistemu.

Jošte jedan primjer.

Tako zvani „Wucherpatent“ se je ukinuo, proti čemu neimam ja ništa; a mi se nismo pobrinuli prije za institut, koji bi nam mogao pružati novca, i tako je došlo, da ih je dandanas uzprkos tomu na hiljade prepušteno „Wuchererom.“

Isto tako biti će bez zaželjenih posliedica i predložena zakonska osnova.

Ja sam kazao, da se po mom mnienju gospodarstvo može podizati samo onda, da imademo bar primitivno gospodarstvo; tu sam se oslobodio, svoje individualno mnienje primjetiti, da još sada nikakva gospodarstva u Hrvatskoj neima.

Gospodo! Ja neću o rezanju i kopanju vinograda govoriti, a na sramotu moramo priznati, da naš seljak niti orati nezna svoju njivu, da nezna ju posijati (Jedan glas: istina!), da nezna najjednostavnijih gospodarskih radnja umno vršiti. Nu ipak ćete narod, koji ni toga nezna, učiti planimetriju, (čita iz zakonske osnove iz §-a 16.) tloznanstvo, anatomiju i psihologiju bilja, mehaniku, fiziku, klimatologiju meteorologiju itd.

Gospodo! ja držim, da se time promašuje cielj, kojega je imala vlada pred očima, kad je ovu zakonsku osnovu podn'ela. Ja nisam nipošto za to, da se križevački zavod ukine, nego sam zato, da se preustroji onako, kako bi bio samomu narodu u korist, koji će se malo po malo napred povlačiti. Naš narod — govoreć o cielokupnom narodu kao narodu ratarskom — treba poučiti, kako se motika drži, kako vinograd reže; ustrojite škole, koje će narod postupice u tom obziru naobrazovati, a onda će doći vrieme za više učilište.

Ja bi s toga bio za ratarnicu, a viši zavod, na koji toliko novaca troši, a i jošte više će se trošiti, neka se ukine.

Ovu pako osnovu, koja tamo nesmjera, nemogu primiti za podlogu specialne debate.

Predsjednik: Rieč ima gosp. Lehpamer.

Josip Lehpamer: Vis. sabore! Zločesto diete, koje nebi željelo svojoj majci, da joj bude što bolje, zločest narodni zastupnik, koji nebi želio, da bude narod, koji zastupa, u što boljem i ugodnijem položaju.

Pa koliko mogu ja željeti svojemu narodu, da bude korak po korak dalje koračio na stazi u poboljšanju narodnoga gospodarstva, kako se misli ovom zakonskom osnovom postići, toliko ipak moram iskreno kazati, da dvojim, da li je zbilja moguće ono izvesti, što se ovime namjerava; — upravo kao sin, koji ljubi svoju majku, ako želi joj nabaviti n. pr. svilenu opravu, prije se upita, da li sredstva to dopuštaju, tako i ja prije nego li prihvatim ovu zakonsku osnovu za podlogu specialne debate, želim od vis. vlade razjašnjenje o tom, da li financijalna strana ovoga zakona odgovara u obće financijalnomu stanju naše domovine, i da li žrtve, koje je narod voljan prinesti na oltar ovoga zakona, u razmjerju stoje naprama svrsi toga zakona.

Nu ja nisam ništa čuo niti od gosp. izvjestitelja, koliko će zavod taj stojati, koliko neće stojati, niti sam u vladinom obrazloženju naći mogao toga, da bi se znao u tom pogledu orientirati; pa zato želim razjašnjenja.

Ova zakonska osnova pako ima i stranu nutarnju. Mene zanima pitanje; da li će imati vrstnih sila, kojih treba za ovakav zavod. Navadja se na našu utjehu, da će se stipendija dieliti, kojimi će se mladići, koji su sposobniji, za ovu struku izobrazovati, da budu sposobni učitelji na ovom zavodu. Nu kad čitam vladino obrazloženje na strani 5., gdje imade o stipendijah govora, gdje se veli (čita): „sadašnji gospodarski štipendista nalazi se u III. tečaju gospodarskoga zavoda na sveučilištu u Lipskom, a šumarski u II. tečaju šumarskoga zavoda na bečkom učilištu. Kad obojica budu posve gotova svojimi nauci, moguće je, da bi se jedan ili drugi mogao upotrebiti za križevački zavod,“ to mi u oči udara, da li će biti sredstava za više takovih stipendija u buduće, a osim toga, da li će se moći koji od ove dvojice upotrebiti za križevački zavod.

Ja dvojim i jedno i drugo, a zato želim, da mi vis. vlada dade potrebito razjašnjenje, da mogu biti onda uvjeren, da će ova zakonska osnova svojoj svrsi odgovarati, te ju po tom mogu primiti za podlogu specialne debate.

Predsjednik: Rieč ima gosp. zastupnik grof Kulmer.

Miroslav grof Kulmer: Vis. sabore! Čuo sam u ovoj vis. kući krasne rieči o narodnom gospodarstvu od strane gg. govornika, koji su govorili budi za primljenje, budi za neprimljenje ove zakonske osnove; a reći moram, da iz svega nisam mogao razabrati, što želi vis. sabor: je li bi se ovaj zavod imao uzdržati još nadalje, ili bi se imao razpustiti.

Gospodo moja! Ja sa svoje strane nisam za više gospodarsko učilište; zašto ne, to ću u kratko obrazložiti.

Digitized by Google

Kako je jedan od gg. predgovornika kazao, vlastelini svojih sinova nemogu tamo šiljati, s uzroka, što gledaju, da im oni dodju na veća učilišta, da dodju van na takova učilišta, gdje im poslje svršenih nauka ostaje sviet otvoren; a učenje gospodarstva je naime obćenitog značaja, ono nije samo za jednu zemlju, i gospodar, ako vidi, da nemože živjeti u svojoj zemlji, gleda da dodje dalje, da si može tamo zaslužbu naći.

Zašto nam gospodarstvo ne cvate kano drugdje? Istina je, krasna je naša zemlja, neima ni voća ni žita, koje kod nas nebi urodilo, koje nebi raslo u našoj zemlji; ali burno vrieme god. 1848. došlo je naglo na nas, mi nismo bili na to pripravljeni, mi nismo imali niti družine, da bismo bili mogli polja obradjivati, u nikakvom pogledu nije bilo glede narodnoga gospodarstva kod nas toga, što je n. pr. u Českoj i drugih naprednih zemljah. Došlo je do toga, da smo morali u takovih okolnostih jedva polovinu svojega posjeda uzdržavati, da nam nepropadne. Sada se malo po malo obraća na bolje; ali još uvjek je težko potrebitih težaka i potrebne družine dobaviti. U Zagrebu samom možemo vidjeti, kako je u tom pogledu.

Naša družina i naši težaci su većinom Štajerci i Kranjci, jer naš sviet nemože služiti, jer si mora sam zemlju obdjelavati. A osim toga treba pri gospodarstvu, da bude sve složno njemu na korist djelovalo: politička uprava, juridička uprava, ceste, vodovodi itd. Sve to mora biti jedno s drugim u liepom skladu.

A toga neima. Ni banke takove neimamo, koja bi nam u pomoć priskočila, ako treba tko novaca u gospodarstvene svrhe. Skupo moramo platiti kamate, dapače 20—40 po sto. Je li onda moguće narodno gospodarstvo dići? U Pruskoj napravi si gospodar jednostavnim načinom mapu, i kaže: ja imam toliko imetka, toliko je vriedno, pa hoću si gospodarstvo dignuti, ili kakvu fabriku ustrojiti, pa dobije na svoj grunt za 4—5% novaca, štono ga treba. Kod nas toga neima, i tako se nemože ova gospodarstvena grana podići.

Što se tiče gospodarskog učilišta u Križevcih, to dvojim, da li će svojoj svrsi odgovarati, ako se onako ustroji, kako ova zakonska osnova predlaže. Ako se kroz 15 god. nije moglo dovoljno potrebitih knjiga iz njemačkoga na hrvatski jezik prevesti, ako se nije moglo dovoljno sposobnih učitelja naći, — ja neznam, čija je to krivnja — ali samo kažem, da je to žalostno i dvojim, da li će biti u buduće bolje.

Prije smo županije uredjivali, sada će doći obćine na red, prije smo podigli sveučilište, onda smo počeli dolnje škole uredjivati, — ja, gospodo, neznam, da li je to dobro. Ja nisam jurist, ja sam soldat, ja neznam, ali nevidim onoga uspjeha, koji bi morao biti. Radi toga sam za to, da se ova zakonska osnova neprimi za podlogu specialne debate, nego bi bio za to, da se ratarnice podignu u većem broju, da se iz obćinskih škola sinovi pozovu, da polaze ratarnicu, da im se dadu stipendije za ratarnicu, jer je ratarska škola ona, koju za obće dobro treba. Mi trebamo valjanih t. j. izučenih gospodara, a osim toga — kako rekoh — trebamo sigurno i kapitala, bez toga se neda gospodarstvo dići.

S ovih razloga sam za to, da se gornje učilište napusti, a ratarnica digne.

Predsjednik: Rieč ima gosp. zastupnik Kukuljević.

Ivan Kukuljević: Vis. sabore! Pošto se je u ovoj vis. kući i danas i jučer, a i u odboru, dapače i u javnosti pojavilo više glasova proti obstanku sadašnjega zavoda križevačkoga, a osobito više njih se pojavilo za ukinuće višega odjela na ovom zavodu, s toga se usudjujem nekoliko rieči progovoriti za osnovu, kako nam je od strane vis. vlade i od odbora predložena, te to sa gledišta i gospodarstvenoga i financialnoga i političkoga.

Iztaknulo je već jučer više gg. govornika tu istinu, da je naš narod navezan ponajviše na poljodjelstvo ili poljodjelsko gospodarstvo.

To je istina, gospodo, koja se poreći nemože, ako može biti i nestoji ono, što je jedan od gg. predgovornika kazao, da je poljodjelstvo naše na tako nizkom stepenu, da ljudi neznadu ni orati, ni kopati, ni sijati. Naše poljodjelstvo istinabog nemože onako napredovati, kao u drugih kulturnih zemljah, a mi neimamo niti trgovine prave, ni obrta, ni prometa po većoj strani. Mi imamo istinabog brodonosne rieke u našoj zemlji, ali nisu uredjene, i na njih nevidimo ni većih ni manjih svojih brodova. Mi težimo za većom i boljom komunikacijom, ali žalibog naše političke okolnosti su u tom stanju, da nam susjedna naša i ustavna braća saveznici nedozvoljavaju ni one željeznice, koju mi sami i svojim troškom praviti želimo, i koja nebi njih ni novčića stajala.

Mi smo, gospodo, tako sretni, da imademo svoje more, ali tim morem nemožemo se onako, kako treba, okoristiti, dapače naši susjedi hlepe i za njim i za gospodarstvom toga mora.

Tako smo svuda zapriečeni, gospodo, da nemožemo napredovati, kako bi valjalo, te ostaje samo to, da se podajemo nauci. Nauka treba prije svega vrlo mnogo nauka, a za poljodjelstvo i gospodarstvo, što je našemu narodu najpotrebitije, pruža nam križevačko učilište najljepših sredstva, dakle mislim, da već sa gledišta gospodarskoga imamo ovaj zavod svakako podupirati.

U taj je zavod uloženo dosada, kako, gospodo, iz obrazloženja vis. vlade uvidite, do 200,000 for. Tečajem 15 god., odkada obstoji taj zavod, uložio je naš narod zaista veliku glavnicu u taj zavod s nadom, da će mu s vremenom nositi dobre kamate; kao što svaki dobar gospodar, ako je imućan, uloži glavnicu u svoje zemljište, da može, ne odmah, nego u buduća vremena dobru korist od toga imati. Ako dakle, kako neka gospoda tuže, nije naša uložena glavnica one kamate nosila, koje bi mi željeli, može ipak s vremenom — i ja se ufam, da će —

Digitized by Google

prosvjetu i ljubav k nauku što više širiti u našoj domovini.

Tvrde nekoja gospoda, osobito jedan od jučerašnjih govornika, da nam netreba u zemlji takova zavoda, da možemo pošiljati naše sinove u inostranstvo, da se tamo izobraze za dobre i valjane gospodare. Ali mislim, da ona gospoda zaboraviše na to, da se ti mladići neće naobraziti za učitelje narodnoga gospodarstva, nego jedino za gospodare, i to za gospodare pojedinih manjih posjednika ili i većih vlastelina. A da je i zbilja moguće takove mladiće odgojivati na trošak zemlje i velikom mukom naroda, to će obično onda oni ostati u inozemstvu, pošavši za svojim privatnimi interesi, te će onamo otići, gdje im se veća korist pruža. Primjera imademo na naših umjetnicih dovoljno, koji su se takodjer nekoji na trošak zemlje odgojili, pa sada nisu nam ni najmanje na korist, nego inostranstvu.

I tako bi bila opet ona glavnica, koju bi uložili u takove pitomce, sasvim suvišna i bez uspješna. Dakle i sa financialnoga gledišta mislim, da je potrebito, da mi zavod ovaj, kojega već imamo, kojega je absolutna vlada ustrojila, i koji nam toliko troška nosi, sada na sramotu našu nepopustimo, osobito u onoj struci — u višem odjelu, od kojega taj zavod odvisi.

Mnogi su za to, da se ratarnica pričuva, al s ratarnicom bit će doskora poveća konkurencija. Znam, da se ovaj zavod lakše utemelji, nego li viša škola; nu već sada se gleda, da se u Slavoniji takav zavod utemelji, a time bi naš križevački zavod opet veliki uštrb pretrpiti morao, dočim viši zavod nije moći niti pojedinomu dielu naše zemlje, niti pojedinomu gradu, niti pojedinoj podžupaniji tako lako ustrojiti.

Prelazim napokon na gl diště političko.

Gospodo! Naš narod počam od Mure i Dunava sve do jadranskoga i crnoga mora živi od agrikulture — većom stranom bar, — ali većina istoga naroda stenje pod najgnjusnijim robstvom i tiranstvom turskim, proti kojemu se upravo sada bije, i u krvi bori za najsvetiju stvar čovječanstva: za slobodu, za domovinu, za kršćanstvo! Taj narod većom je stranom naš narod i govori naš jezik, taj narod, gospodo, neima nikakvih skoro zavoda naukovnih, a najmanje ovakovih, kako je naš zavod u Križevcih. Pa ako mu sreća posluži, — kako bi pravo bilo, i kako svaki Hrvat želi — postigne svoju slobodu, što će biti onda? On si neće moći tako hitro utemeljiti takova zavoda, jer što biva u Turskoj, gdjeno zvierska narav azijatskih njegovih gospodara nedopušta niti duševno niti materijalno napredovati narodu, gdje ne samo da se ciela sela pale, ne samo da . . .

Predsjednik: Ja bi molio gosp. govornika, da se predmeta drži. To nespada na stvar.

Ivan Kukuljević: To spada na stvar.

(Nastavlja): ne samo da se na hiljade i hiljade stanovnika ubija, nego — što je najznamenitije — upravo je najveća hajka na one, koji imadu zadaću, razprostirati nauku, a to su učitelji i svećenici (Živio! Istina!), te narod, ako se izbavi od Turske, neće imati sposobnih ljudi za učitelje.

Što će biti zadaća hrvatske zemlje ili naroda, budi kojega god reda ili kojega god vjeroizpovjedanja, koji je srodan ovomu? Zadaća će biti, da kulturu nosi u one krajeve, da širi onu civilizaciju, koju smo mi pod Habsburškom kućom dobili, i koju svaki dan dobiti možemo od susjednih Njemaca, Italijana itd., u obće simo od zapada. To je naša zadaća, i ja mislim, da ćemo onda, kad se one zemlje — ako Bog da i pravica — oslobode, tu zadaću moći izpuniti, čemu će nam i križevački zavod dobro služiti.

Već sada ima na ovom zavodu učenika iz Bugarske, Srbije i Bosne, ufajmo se, da će doskora vrieme doći, kada će mladići jatomice polaziti iz onih zemalja ovaj naš učevni zavod.

A to će biti ono, što će naposljed izgladiti u našem narodu različita nesretna imena, što će izgladiti različite antipatije medju pojedinimi plemeni, pa sliediti će ono, što vodi k podpunomu naobraženju svega naroda! (Živio!)

S toga primam i preporučujem osnovu o preustrojstvu križevačkoga učilišta za podlogu specialne debate.

Predsjednik: Rieč ima gosp. Folnegović, da odgovori na neku osobnu primjetbu.

Franjo Folnegović: Vis. sabore! Žalim, da po našem poslovniku nesmijem da oprovrgnem razloge, s kojih gg. predgovornici navaljuju proti onomu, što sam jučer ja proti ovoj zak. osnovi iztaknuo Moram iskreno kazati, da velemožnoga g. rektora više štujem, nego li one argumente, koje je on sinoć navadjao; Nu nije mi ob ovih argumentih govoriti, nego hoću samo da odbijem od sebe takovu insinuaciju, koja mi je bila podtaknuta i koju ja nikako primiti nemogu, ako neću, da svoje zastupničko dostojanstvo ponizim. Opetovano mi se je naime predbacivalo u ovoj vis. kući, da ja, koji tobože od našega naroda riešenje toli velikih zadataka izčekujem, njemu odričem snagu, da bi bio kadar u onom pravcu, koji mu ova predležeća zakonska osnova propisuje, razvijati. To mi je podtaknuo i velemožni gosp. exrektor Mesić, a i štovani moj drug dr. Makanec. Ja sam izrično kazao, kako želim, neka bi se takva viša gospodarska škola stvorila, koja bi čak mogla odoljevati konkurenciji sa sličnimi zavodi u inozemstvu. S toga nisam mogao misliti ni kazati, da naš narod nije za naobrazbu i viši razvitak.

To je jedna nedosljednost, koja mi se je spotaknula, i proti kojoj se ja svečano ogradjujem.

Druga nedosljednost je, koju mi je jedan govornik podtaknuo, da sam ja na jedanput počeo braniti centralizaciju, dočim sam prije uvjek — a neću prestati niti u buduće — upozorivao vis. kuću na pogubnost centralizatornoga sustava u upravi naše domovine. I ja sam

Digitized by Google

isto toliki protivnik centralizacije kao i veleštovani drug moj g. Makanec. I ja sam učio Careya. I ja znam i vjerujem u istinitost njegove izreke: „Centralizacija, robstvo i smrt gredu rukom u ruku tako u moralnom kao i materialnom svietu".

Ali ako sam ja prema tomu ipak predlagao viši gospodarski kurs u Zagrebu, činio sam to samo zato, jer sam uvjeren da nam materijalna sredstva nedopuštaju posebnu veliku gospodarsku školu u Križevcih ustrojiti. A visoka gospodarska škola u Zagrebu čini mi se daleko koristnija, nego li ovom zakonskom osnovom projektirano srednje učilište u Križevcih. To sam si dozvolio očitovati u interesu svoga zastupničkoga ugleda, koji sam dužan štititi.

Predsjednik: Rieč ima gosp. zastupnik Jakić.

Antun Jakić: Vis. sabore! Malo je mučno proti predloženoj osnovi ovdje govoriti, jer za nju se njekim načinom u boj vodi patriotizam i napredak. Medjutim nadam se, da će prošlost mene čuvati od prigovora, da nebi imao dovoljno patriotizma.

Ja se nemogu povesti za poetičkim zanosom, i držim, da je poetički zanos u ovakovih pitanjih najveća nesreća, te najviše prieči racionalni razvitak na polju materijalnom.

Ja, gospodo, nisam strukovnjak, da bi mogao govoriti ob organizaciji učevnog zavoda; ja neću kazati, da li je bolje, ako je ovakav zavod u Križevcih, da li je bolje, ako je u Zagrebu, nego meni je ono mjesto shodno, koje odgovara svojoj svrsi.

Motreći to pitanje s onoga gledišta, s kojega se svaka ovakova stvar motriti mora, t. j. po načelih narodnoga gospodarstva, nationalne ekonomije, treba, da se u prvom redu gleda na to, je li podhvat odgovara svojim uspjehom onomu trošku, koji se za njega ulaže?

Ja čujem svašta ob ovom učilištu, nu neću toga spominjati. Čast mi je bila, biti članom enquetne komisije, koja je imala svoje mnienje izreći o dalnjem obstanku ili reorganizaciji ovoga učilišta u Križevcih.

Tu sam ja zamolio učitelje, koji su bili ondje nazočni, neka mi malo kažu razloge, s kojih po njihovu mnienju nije ono učilište kroz 15 god. boljega napredka učinilo. A odgovorili su mi, da se za to napredak nije mogao polučiti, pošto učilište nije imalo dovoljno sposobnih učitelja i što nije imalo potrebnih učila. Dakle nabaviti treba dovoljnih učitelja i stipendija na viših učilištih, dovoljno učitelja osposobiti, — to je naravska konsekvencija, i dok se to neučini, neće biti na zavodu napredka.

Medju tim pako, dok se to vrši, neka se suspendira viši tečaj, koji košta mnogo novaca, — to je moje mnienje, koje preporučam, da bi se uvažilo.

Kad ja sada vidim ovu zakonsku osnovu, čini mi se, da se je moralo ova četiri mjeseca njekako čudo dogoditi, jer ne samo da se pridržaje viši tečaj, već se još popunjuje većim troškom. Što se je dakle moralo dogoditi ova 4 mjeseca? Ili su učitelji već osigurani, ili učila jur nabavljena?

Kad uzmem u ruke ovo izvješće o križevačkom zavodu, — jerbo žalibože moram priznati, da u vladinom obrazloženju nenalazim nikakvih sumarnih izkaza, a još manje detailnih, — to moram i glede ovoga izvješća kazati, premda je sastavljeno, kako se veli, po dvostrukom knjigovodstvu, da nemogu razabrati, što koja struka stoji. Za to sam pokušao, da malo sastavim, koliko zemlju stoji svaki učenik, koji je izašao iz toga višega križevačkoga zavoda.

Ovdje, gospodo, imenito moj štovani prijatelj gosp. dr. Vuščić nastoji dokazivati koristi, koje nosi ovaj zavod. Meni je ovo svakako izpraviti. —

To dakle zavod košta; ako pak uzmemo u obzir, da je iz njega samo 48 učenika proizašlo, i da stoji — akoprem se na tanko nedade razabrati po tom računu, kako se vodi u zavodu — svaki učenik više od 1.500 for. na godinu, je li onda, gospodo, u skladu rezultat onim troškom, koji se u zavod polaže? — To je jedno.

Drugo, križevački zavod imade svoj kompleks, imade uvjek 15—20 mladića, koji ne samo da uče, nego moraju i raditi; on bi morao biti svojim kompleksom uzor gospodarstva, pa što vidimo? — Gosp. Vuščić je našao, da nosi zavod 5000 na godinu, nu ja nalazim protivno, i to mogu dokazati iz izvješća križevačkoga učilišta samoga. (Čita:) Gospodarstvo donosi 19,324 for.; a što je razhod? Učevna sredstva, pisarničke potrebštine, poučno putovanje itd. stoje 13.000 for.; gospodarski nared, orudje, sjemenje itd. 31.000 for. to već čini 44.000 for. Ja mislim, da ovakav kompleks, ako ne uzdržava viši zavod, već bi bar morao uzdržavati one ratare, koji se u zavodu nalaze, jer drugačije to nije uzorno gospodarstvo.

Nu sve ovo mene nebi dovelo na to, da ja sa gledišta toga, jer taj zavod mnogo košta, protivnik budem njemu, nego nješta drugo je, naime da umirim savjest svoju, da se netroši novac na jedan način, koji neodgovara svojoj svrsi, dočim bi se mogao upravo na križevačkom zavodu na koristniji način upotrebiti. Ja neću iztraživati česa nestaje na tom zavodu, da on usljed toga nemože napredovati. Ja prelazim preko toga, jer samo u obće znam, da uvjeti manjkaju, koji su potrebiti za prosperiranje višega odjela na križevačkom zavodu. Jer poznato mi je, da od ovih 48 mladića, koji su se u posliednjih 16 godina ondje izškolali, nisu mnogi našli svoje applikacije u onih strukah, za koje su odgojeni, — pošto ju ni nemogu naći. Ovako naobraženi ljudi naime, koji hoće da živu primjerno svojim naukom i svojemu stališu, gdje mogu naći primjerno mjesto, osim kod kakvoga većega vlastelina? A koliko imade kod nas ovakovih vlastelina? Sedam do osam. (Jedan glas: Ima više.) Izvolite kazati! (K a m e n a r: Ima ih 12.)

Digitized by Google

Ja poznam njekoliko mladih ljudi, koji su proučili više nauke u Križevcih, pa nisu gospodari, ni šumari, nego postali su n. pr. kasiri, komiji itd.

A zašto su se toga poprimili? Za to, jer kod nas neima applikacije. Nu ja kažem: to će biti i poslie isto tako, ako se vis. vlada nebrine za to, da shodnu osnovu pred sabor donese. Ako nam ratarnica dade ne 18, nego sto izučenih ratara na godinu van, tada će biti po mom osvjedočenju bolje po naše narodno gospodarstvo. Za novac, koji se je u posljednjih 15 god. potrošio, moglo bi biti do 3000 ratara već u našoj domovini; onda bi ovi našu zemlju preobrazili. (Glasovi: istina!) Slobodno tresite glavom, ja govorim po svom osvjedočenju; izkustvo će već učiti, da ćete po svoj prilici morati nješto drugo učiniti. — Ja neću kazati, što gosp. Filip veli, da neznamo orati, kopati, neću toga tvrditi, jer neznam o tom mnogo, a to mogu pouzdano reći, da je u najbližoj blizini grada Zagreba gospodarstvena kultura tako malo razvita, da se nemože sravniti sa nijednom naprednom zemljom u tom pogledu. Nu gospodo, vjerujte mi, da neće dotični profesor ili učenik, koji makar i 6 gimnazijskih razreda svršio i 3 godine na križevačkom učičilištu učio, dignuti naše narodno gospodarstvo; on toga učiniti nemože, to može jedino ratar dignuti! Nemojte biti uvriedjeni, gospodo, ja vas poštujem i visoko cienim, ali vjerujte, da napredka bez umnih ratara neima, bar ne u zemlji, koja je u tako primitivnom stanju, kao što je naša domovina. Ja više želim imati 100 umnih seljaka, nego li 50 učenjaka, jer oni su potrebiti, da se narodno gospodarstvo u našoj zemlji digne.

Ja sam čuo i danas i jučer mnogo prigovora glede ove zakonske osnove.

Veli se: neimamo trgovine ni obrtnosti. Gospodo! zaista se kadšto govori, da bi čovjek ruke sklopiti morao! Trgovine nemojte znati, doći će ona u svaki kut, samo dajte joj materijala; dok joj nedadete potrebitih cesta, i dok se neodgovori različitim inim zahtjevom, dotle neće biti o trgovini kod nas govora.

Dajte nam dakle najprije valjanu ratarnicu, a onda će se tekar moći pomisliti na viši zavod.

Kad bi potegnuli račun — i to bi trebalo, da je izvješće točno — te iztražili, koliko je od ovih kroz 15 god. na križevačkom zavodu ljudih appliciranih u gospodarsku i šumarsku struku, to bi se razvidilo, da je veliki dio njih sasvim na drugu stranu appliciran.

O šumah već sam toliko čuo, da se imadu stvarati. Ali imamo šuma u našoj domovini, samo treba ih znati čuvati; najprije je potrebno, da uzdržajemo ono, što imamo. A nemislite, da ja neželim, da se ona nauka širi, nego samo želim, da se po stepenu širi.

Liebig je jako liepa načela uzpostavio u pogledu narodne gospodarstvene nauke.

Nu gospodo, što on uči, neda se sve applicirati za našu domovinu. Najprije treba one uvjete dati, da se može applicirati, što on uči; u Njemačkoj dakako to se dade učiniti, jer imadu ondje ono, što kod nas ni s daleka neimamo. Dakle nije sve, što se nadje, već za to sposobno, da mi poprimemo, jer — kako rekoh — neima k tomu potrebitih uvjeta.

Možda će njekoji moje misli izvrnuti, ali budite uvjereni, da ja govorim po svom osvjedočenju, te nedvojim, da ćete s vremenom i sami doći do istog uvjerenja.

To je neka stanovita bolest, da mi sve ono što čujemo, da biva drugdje, prenosimo skokom u našu zemlju; pa onda stvar zapne i nemože se dalje.

Novce potrošimo na nekoristne stvari, a za koristne neimamo sredstva!

Ovo su uzroci, koji su mene doveli na to mnienje, koje o križevačkom zavodu gojim. Ja pako nisam toga govorio s toga, da možda preokrenem mnienje u vis. kući, da zabaci ovu osnovu, van da umirim savjest svoju. Ja sam uvjeren, da trošak neće iznositi samo 30.000 for., kao što je gosp. dr. Vuščić kazao, nego povisiti će se na 50.000 for. — 40.000 for. košta zavod već sada, a po novom preustrojstvu biti će sigurno za 10.000 for. skuplji.

Gospodo! nemojte dakle sa višim zavodom skupocjenih experimenta praviti, već kod ratarnice neka se započme, onda ćete polagano dobiti temelj za više nauke.

S ovih razloga nisam za to, da se prima predložena osnova za podlogu specijalne debate. (Živio! na lievoj.)

Predsjednik: Rieč ima gosp. predstojnik nutarnjega odjela.

Jovan Živković: Vis. sabore! Za veleštovanim gosp. predgovornikom vrlo je težko povesti rieč o toj stvari, najpače vladi samoj, jer bez okolišanja moram reći, da je njegov govor i na mene tako djelovao i takav utisak učinio, da sam zbilja u neprilici, ako nenadjem na njegovu govoru one mane, koje iztaknuti treba, da dobije stvar drugo lice.

Da se uvjeri vis. kuća, da je ciela sgrada g. Jakića onakova, koja se nemože ozbiljno uzeti u razmatranje, to ću samo to uztvrditi, da kad bi to stojalo, što je gosp. Jakić kazao, to bi morali u Austriji od 11 postojećih sličnih zavoda dati ih 9 zatvoriti. Da on nebi posumjao ob istinitosti moje tvrdnje, to ću ga svečano uvjeriti, da to stoji.

Nu prije, gospodo, dopustite, da koliko moguće kraći ovoj vis. kući genesis ovoga zakona pred oči stavim, jer su od 11 govornika samo trojica proti osnovi takove razloge naveli, koji me prinukaju, da to činim, i da onda vis. sabor uvidi, da vlada negoji nikakvih sangviničkih nada ob ovom zavodu.

Gosp. govorniku, koji je izvolio s toga razloga prihvatiti ovu osnovu, jer će i izvan granica naše zemlje taj zavod širiti luč prosvjete, ne samo medju našim narodom, te je sbog toga sasvim umjestan, moram kazati, da, akoprem je taj nazor veoma krasan, to ipak vladi nije mogao biti razlogom, koji bi ju nukao na pre-

Digitized by Google

ustrojstvo ovoga zavoda, nego ona je imala pred očima potrebe naše zemlje i interes svojega naroda.

Ono, što su izvolili kazati gg. Filip i Jakić, nije u ničem opravdano. Ako se veli, da se u nas ono, što se gradi, radi naglim načinom, to u ničem nestoji. Ako uzmete, da je u Austriji od 11 postojećih zavoda devet kasnije podignuto bilo, nego li naš križevački, to je te zavode izkustvo najnovijega vremena posvetilo, što se je kod nas već prije 1860. god. potrebnim pronašlo.

Da li za Hrvatsku nebi bilo shodno, ustrojiti najprije u zemlji ratarnica, koliko ih treba, a onda tekar pristupiti k utemeljenju srednjega gosp. učilišta, to ja mislim, da uz ratarnice nisu nipošto izlišni viši odjeli, jer čemu bi onda n. pr. u Austriji bilo uz 27 ratarnica 11 viših gospodarskih zavoda?

Kad je vlada na poziv vis. sabora, koji je videć veći ili manji neuspjeh toga zavoda, počela razpravljati o toj stvari, pojavila su se medju strukovnjaci, s kojih je sastojala dotična enquetna komisija, dva mnienja. Bilo ih je, koji su kazali — što i ja, na koliko se to moje osobe tiče, uvažujem, nu nije bila većina: — pošto nismo u stanju gospodarsko učilište ustrojiti onako kako valja da bude, to bi bilo bolje, da mi prenesemo šumarsko učilište u Zagreb, jer ovdje ima što na realci, što na univerzi profesora svih struka za šumare, treba samo dvie nove sile. Tu su svi oni uvjeti, kojih treba za više naobraženje šumara itd.

Za naobraženje ratara dakako je ljepša prilika u Križevcih, nu lako se s ostalim novcem ratarnica usavrši i podigne, da bude bolje odgovarala svojoj svrsi. Ovo mnienje je pako — kako rekoh — ostalo u manjini.

A zašto? Jerbo je vis. sabor kazao: vlada se poziva, da podnese osnovu o preustrojstvu križevačkoga učilišta. To naravski neznači, okrnjiti ili uništiti kakav zavod, nego usavršiti ga.

Vlada dakle nije mogla misliti na ništa drugo, nego na to, kako zavod po pozivu sabora usavrši. Vlada je onda, imajuća pred sobom tako važnu zadaću, kazala: ja ću učiniti sve što je moguće, da se taj zavod unapredi. Ona je uvažila sve okolnosti, a osobito je na štednju uzela obzir.

Prvo je potrebno, da se nabave učila, koja su potrebna, da taj zavod ima na razpolaganje u tom obziru sve, što treba, i kako to zahtieva položaj njegov i stepen, na kojem se nalazi.

Drugo je treba na to gledati, da se obezbiedi položaj učiteljstva, kako je to učinjeno s obzirom na ostale učitelje u našoj zemlji. Ako neimamo domaćih sila, lakše nam je onda pribaviti si onih iz susjednih zemalja. Polje slavenstva je široko; uzmimo si Slovenca, Čeha, Moravana, ako si ga možemo pribaviti, on može za godinu dana dobro naučiti naš jezik.

Treći i glavni zahtjev je taj, da se ustroje laboratorija, kabineti, sbirke itd., bez kojih biti nemože na ovakovom zavodu.

Gospodo! Sve to košta novaca, i to drugdje daleko više nego li u nas. Mi uvjek krparimo, gdje treba dati 5 for. dajemo 1 for. i nikada nenamaknemo sve ono, što treba, jer nismo u stanju to učiniti. Ako bude vlada u stanju dati za kabinete, laboratorija i t. d. 10.000 for., kako je to stavljeno u proračun za buduću godinu, ona to bude učinila.

Četvrto je, gospodo, potrebito, da se prama današnjemu ustrojstvu razšire sgrade, kako to položaj zahtieva. A to će stajati 30.000 for. — Dva profesora ćemo imati više, a to čini na god. 3.600 for. više plaće. A osim toga ići će nješto na nove štipendije.

Nu ono, što je za gradnje i za laboratorij potrebno, izdati će se samo jedanput, a vriednost ostati će za uvjek; dakle ako se uzme to na stran, to će nas zavod najviše 6000 for. više stajati, nego dosada. Al za to biti će viši odjel sasvim valjano uredjen, biti će i djaka, štipendista, koji budu kao pitomci zemaljski „ex offo“ u zavodu, i svake godine će se liep broj izučenih gospodara po zemlji razširiti.

U ostalom se i o polazku, kakav je dosad bio, nemože takodjer onako tužiti, kako se je gosp. predgovornik tužio. Evo vam statističkih podataka. U Austriji, gdje ima mnogo splendidnijih rezultata na polju narodnoga gospodarstva, i gdje ima 20 milijuna stanovnika, medjutim da je kod nas 2,200,000 duša, je popriečan broj djaka na ovakih zavodih od 20 gore, a i 30—50. Jedino u Českoj 48 djaka. Kod nas je popriečan broj 12 djaka; a dakako se imamo nadati od preuredjena zavoda boljoj frekvenciji.

Naša vlada je mislila, kako i svaka prijašnja, da je dobro za vlastelu, ako nauči gospodarstvo, ali što se tiče navlastito manje vlastele, to se je ona prevarila; jer ona ili sama radi, ili radje svoje sinove dade škola, da budu advokati, činovnici itd., što je u manjoj zemlji svaki radje, nego li gospodar. Što se tiče veće vlastele, nemože joj se zamjeriti. Koji plati na god. 20 i više hiljada for. poreza od svoga imanja, to želi, da pribavi onomu sinu, koji ima biti budući odgojitelj ostaloga potomstva, čim više naobrazbe, i u tu svrhu šalje ga — ako mu baš nestoji do toga, da bude dobar Hrvat — n. pr. u Njemačku, Francezku itd.

Radi toga, da se čim više djaka na zavod dobije, nuždno je, da se vlada ne samo skrbi za dobra učila i vrstne učitelje, nego i štipendijami mladiće onamo privlači.

Kada pako budu ti uvjeti izpunjeni, nadati se je svakako boljemu uspjehu.

Što se tiče ratarnica, to je zahtjev, da se ih čim više podigne, sasvim opravdan. U Slavonji n. pr. će se podići možda dvie, i obćine su se prijavile, koje su poklonile u tu svrhu zemljišta. Kako vidimo iz toga, narod

Digitized by Google

ima dakle volju i smisao za takove zavode; a vlada sa svoje strane će takodjer sve moguće učiniti.

S ovih razloga vlada preporuča ovu zakonsku osnovu vis. saboru kao uvjet boljoj našoj budućnosti u ovom pravcu. Ako to možebiti i nije najbolje sretan, ipak nemogu dopustiti, što se kaže, da će biti to nesretan eksperimenat; kakav će biti, to će najbolje budućnost sama pokazati.

Preporučam još jednom i zaključujem.

Predsjednik: Rieč ima gosp. zastupnik dr. Subotić.

Dr. Jovan Subotić: Vis. sabore! Ja ću glasovati za to, da se prima predložena vladina osnova za podlogu specijalne debate. Dozvolite, da navedem razloge, zašto ću to učiniti.

Gospodo! Prvo pitanje, koje ja sam sebi staviti moram, i koje mislim, da si svatko izmedju nas staviti mora, jest: da li nam je ovaj zavod potreban, ili nam nije potreban? Ako nam nije potreban, to prestaje svaki razgovor o njem, ako je pako potreban, onda moram malo dalje ići.

Da je zavod taj nam potreban, to se pokazuje iz toga, što baš u ovom slučaju ono imamo, što kod drugih institucija — kao što je jedan od gosp. predgovornika kazao — neimamo; što ovdje imamo „patrem ante filium", a ne obratno „filium ante patrem".

Ovdje se razgovara o poljskom gospodarstvu; tu imamo „otca", i taj je takav u našoj krasnoj zemlji, kakova možebiti riedko koja druga zemlja posjeduje. Ovdje se radi o šumah. Imamo li mi tih? Imamo. I to u takovoj mjeri, kako je riedko koja druga zemlja sretna da ih posjeduje. Baš ono, što imamo, što treba da razvijamo, što treba da napravimo izvorom našega što većega blagostanja, — sve to imamo.

Kad dakle imamo, gospodo, poljsko gospodarstvo, kad imamo šumsko gospodarstvo, onda je prva potreba, da nabavimo organe, kojim ćemo postići razvijanje jednoga i drugoga, a to su s jedne strane ratarnice, a s druge strane viši gospodarski i šumarski zavod.

Baš smo čuli, što je presvietli gosp. vladin zastupnik kazao, da u Cislajtaniji 20 milijuna stanovnika ima 9 ovakih zavoda. Mi u Hrvatskoj brojimo bar 2 milijuna, umjestno je dakle, da bar jedan takav zavod imademo. Ovdje je sada točka, s koje se možemo i na prijašnje doba osvrnuti.

Mi smo taj zavod dobili prije 16 godina. U prvo vrieme, dok se je osobito na taj zavod pazilo, dok je uprava toga zavoda bila ozbiljnom zadaćom i ravnateljstvu i vladi, dotle je bio taj naš zavod vrlo dobar. Ja pamtim vrieme, kad se taj zavod po svim stranama i po svakom hvalio.

U posliednje vrieme nestalo je te pažnje; i to je uzrokom, zašto nije križevački zavod napredovao, kako bi bio po nutarnjem svom uredjenju napredovati mogao i morao.

Sada se ide na to, da se svi oni uzroci odstrane, i da se nabave uvjeti, koji će obstanak i razvitak ovoga zavoda osigurati.

Mi smo došli do toga poznanja, da zavod ovaj nenapreduje zato, što nije imao sposobnih učiteljskih sila. — Možemo li mu taj uvjet nabaviti? Možemo! Ako i manjka danas koja sila, koja bi se na tom zavodu dala upotrebiti, to imamo već ljudi, koji se uče i pripravljaju u tu svrhu, te ćemo imati za jedno dvie godine na križevačkom zavodu takovih učiteljskih sila, kako treba da su.

Drugi je uzrok propadanju toga zavoda taj, što nije bilo dovoljno učila. Naravska stvar, kad se u prijašnje vrieme nije na to pazilo, da se ta učila nabave, nije ni mogao zavod napredovati. No sada će biti dužnost vis. vlade, da se ona učila, koja su potrebita, nabave, i to vis. vlada baš traži svojim predlogom, da se učini, i voljna je narediti, da se to učini, ako sabor dade vis. vladi u tu svrhu potrebita novca na razpolaganje, to je i ovaj drugi uvjet nabavljen, koji će razvitak ovoga zavoda pospješiti.

Treći je uzrok, što je taj institut propadao, pomanjkanje discipline. Da se, gospodo, ovo odstrani, to zavisi od vis. vlade s jedne, a od ovoga vis. sabora kao zastupstva zemlje s druge strane: a da će i jedna i druga strana disciplinu strogo držati, o tom nemamo povoda da posumnjamo. Govoreno je bilo, da je na tom zavodu bilo i razpuštenosti. No kažite mi, ima li zavoda, na kom se četvorica ili petorica članova vladaju tako, kako čestitim mladićem dolikuje?

Ali iz toga još netreba izvadjati, da moramo cio institut ukinuti; nego moramo gledati, da se učini kako ćemo doskočiti, kako će stvar na bolje poći.

Što se tiče sadašnjega našega stanja i točke, na kojoj sada stojimo, to mi se čini, da je ova: mi trebamo da održimo taj zavod. I zašto? Za to, jer kad se zemlja velikim troškom stara za druge škole, n. pr. za pučke i srednje škole, za sveučilište itd., to mislim, da onaj, koji ore, koji kopa, koji vinograd reže i šume hrani, onaj koji nosi sve terete za naše škole i u obće za sve, što postoji u zemlji, da taj zaslužuje, da se i za njega štogod učini, da i on sam dobije izvor, iz kojega će znanje crpiti, da si bolje stanje svoje uredi, te da onda dalje na razvijanje ovih drugih učevnih zavoda prinositi može. Dakle je absolutno nuždno i pravedno, da mi za taj razred našega naroda ovaj zavod uzdržavamo koji na to smjera, da njegovo blagostanje razvije. (Živio!)

Medjutim nećemo imati odviše velika troška na taj zavod. Ja sam računao, i što sam pronašao, kazati ću.

Da se ovo učilište preustroji, da se postavi na ono stanje, u kojem se razvijati može, prvi je zahtjev, da se namjesti nekoliko učitelja više. Oni, koji se time bave, kažu, da treba 2 učitelja više, t. j. na godinu za nje plaću od 1.800 for. sa doplatci 2.400 for.

Digitized by Google

Ovo je trošak svakogodišnji.

Na štipendiste treba nam 6000 for. Ovo je trošak na tri godine.

Za učila valja nam 10.000 for., za zidanje zgrade traži se 30.000 for. I ovi se izdatci mogu na više godina podieliti.

Trošak dakle, koji se za preustrojenje ovoga zavoda sada zahtieva, iznosi 46.000 for.

A može li se ova svota nabaviti?

Sama vlada kaže, da može i to bez uštrba drugih potreboća.

Olakšat će se pak ovaj teret, s jedne strane, što se veli, da se na tri godine razdielit daje; s druge strane, što se misli, da neće ni trebati na sgradu 3000 for. potrošiti, jer lako da se neće morati jošte jedan kat zidati, nego da će se drugim načinom potrebne prostorije nabaviti dati.

Budi kako mu drago, prihvaćenjem vladinog predloga imati će se za tri godine po 10—20.000 for. na preustrojenje toga zavoda potrošiti, a taj trošak ne samo da možemo smoći, nego će nam ga mogućno biti bez uštrba za druge potrebe namoći.

Nu pojavilo se je i drugih nazora za to, da nam valja trotečajni višji zavod napustiti. Od razloga za ovaj nazor jedan stoji u tom, što na uložene u njega glavnice nedobijemo odgovarajućih kamata.

Nu ovaj razlog, čini mi se, da neima nikakove kriposti. Jer kod novčanih zavoda, kod komercijalnih banaka i štedionica valja svakako, da glavnica nosi svoje kamate, inače nevalja štatut podržavati.

Ali kod naučnih zavoda niti se može pričekivati izvjestno, da li kamate nose i kolike? Tako n. pr. tko će zahtievati, da bi naše sveučilište nosilo obične kamate za glavnicu u njega uloženu? A je li moguće izračunati, koliko kamate ratarnica daje? Ja držim, da nije.

Osim toga kod ovih učevnih instituta neračuna se korist po kamatih, koje nam daje ili nedaje, nego po naobrazbi, koja se narodom širi.

Veli mi se, da smo već toliko na ovaj zavod potrošili, da nas svaki izučeni pitomac do 3000 for. košta. Ta je svota prevelika, sbog toga ga valja napustiti.

Ja sa svoje strane držim, da se ciena izučenog pitomca nemože onako opredieliti, kao što se ciena uzgojena n. pr. vola opredieljuje.

Izučeni pitomac, na kojega je svota od 3000 for. potrošena, je kapital i može stostruke kamate donositi.

A onda bogme da nestoji tvrdnja, pošto pitomac križevačkog zavoda 3000 for. zemlju košta, što je velika svota, to treba zavod ukinuti.

Drugi razlog za navedeni nazor spominje se taj, da mi možemo mlade ljude u inostranstvo slati, da uče ono, što bi se imali učiti u križevačkoj višjoj školi, i da će oni tamo mnogo više naučiti, nego ovdje, pak zato da ukinemo taj zavod bar za njekoje vrieme.

Ja sam se iz izkustva naučio, da je i kod privatne škole najnesretnije, kad svoje poslovanje prekida; pak držim, da bi prekidanje višjeg zavoda u Križevcih istomu toliko škodilo, da bi se posumnjati dalo, da će se ikada dignuti.

Proti ovomu razlogu vojuje i to, što mi trebamo učitelje za ratarnicu u zemlji, za zavod sam, a ove ćemo sposobnije i većma našim okolnostim prilagodjene dobivati iz ovoga domaćega višjega instituta, nego li iz stranih, koji u ostalom neće se ni moći za ratarnicu upotrebiti.

Istina je, da su nam potrebnije ratarnice, nego li višje učilište, jer se u njem narod uči, kako se napredno radi i djela. Jesu nam one nuždne i potrebne, i već je odredjeno, da se za Slavoniju jedna osnuje. A želiti je, da ih više jošte bude.

Ali ove ratarnice ištu učitelja, a te će im dati višje križevačko učilište.

S druge strane možda bi se dalo razumjeti, zašto se neukida više križevačko učilište iz ovoga razloga, kad bi time prištedili toliko novaca, kojim bi mogli više ratarnica utemeljiti.

A ja scienim, da za 46.000 for. nemožemo valjda ni jednu ratarnicu utemeljiti, a kamo li više takovih; a gdje su troškovi uzdržavanja? Iz računa križevačkoga zavoda vidim, da je potrošeno za podignute sgrade i zidanja za ratarnicu 87.000 for., i 56.000 for. za nabavu zemljišta, za orudja 7.400 for., dakle svega 150.400 for.

A osim ovoga bilo je i više troškova oko podignuća ratarnice.

Za uzdržavanje godišnje ratarnice potrošeno je god. 1875 po glasu istih računa 24.000 for.

Od ovud se vidi, da svota od 46.000 for., koju bi zaštedili, da višje učilište napustimo, nebi ni iz daleka dovoljna bila, da utemeljimo samo jednu ratarnicu, a kamo li njih više.

Osim toga uložili smo mi u križevačko učilište, koje u osnovnom novcu, koje u godišnjih troškovih, preko 500.000 for.

Sad da razmetnemo ovo učilište, značilo bi velike svote u vodu bacati, a mi nismo tako bogat narod, da to činiti možemo.

Kaže se, da naša aristokracija, da veći posjednici u našoj domovini nešilju svoju djecu na taj zavod.

Nisu slali, to je istina. Ali tomu vidimo dva uzroka; prvi leži u tom, što zavod nije podpuno odgovarao svojoj svrsi; drugi uzrok leži u tom, što naši veleposjednici nisu toliko reflektovali na gospodarstvo.

Ali sad ćemo zavod da učinimo podpunim.

Sad se na radost priznaje, da i naši veleposjednici uvidjaju nuždu zanimanja.

Sad uvidjaju i oni, da im je bolje biti svojimi gospodari i vodjami u domovini, nego li tudji duh u svoju svietinu ulivati, i stojati u domovini osamljenimi.

Zavod nam je dakle potreban.

*

Digitized by Google

Preustrojiti ga **možemo, nemamo ništa boljega na njegovo** mjesto da **stavimo.**

Valja da pogledimo malo i na pošten obraz naše domovine, i da nedajemo sebi bez nužde i nevolje „testimonium paupertatis“.

Predsjednik: Rieč ima gosp. zastupnik Mihajlović.

Karlo pl. Mihajlović: Vis. sabore! Ja nebi govorio o tom predmetu ni rieči iz dvajuh uzroka: prvo, jer je predmet već skoro izcrpljen i uztrpljivost vis. kuće u to ime već dosta upotrebljena, a drugo, jer nisam jeziku tako vješt, kano gospoda predgovornici; nego prinuždjen sam povesti rieč o tom, jer čujem od gosp. predstojnika nutarnjega odjela izjave, koje me potvrdjuju o tom, da neprimam predložene vladine osnove za podlogu specijalne debate.

Gosp. predstojnik nutarnjega odjela naime kaže, da je bila u enquetnoj komisiji manjina, a to profesori i strukovnjaci, za to, da se prenese viši odjel u Zagreb i da se ukida taj odjel u Križevcih, te razširi ratarnica što moguće.

Ako sam dobro razumio, ja bi skoro mogao izvadjati iz njegova govora, da je on više za one, koji su proti toj osnovi bili i htjeli, da se viši odjel radje ukida, nego li da se uzdrži. On je izvolio još neki drugi primjer navesti. Kazao je naime: istina, jako liepo bi bilo, da se što više potroši na nauke i naobrazovanje, nego mi nismo u stanju to tako činiti, kano drugi napredni narodi, jer gdje drugi dadu 5, možemo mi dati samo 1 for. Kad će pako viši odjel stajati 40.000 for., onda bi — ako uzmemo obzir na razmjer medju 1 i 5 for. — po mom mnienju samo onda mogao odgovarati svojoj svrsi, ako bi se moglo 200.000 for. nanj potrošiti. Čim pako toga učiniti nemožemo, to ni zavod onoj zadaći odgovarati nemože, kojoj se vlada nada, da bude odgovarao, ako se ova osnova primi.

U obće dade se iz svega, što je gosp. predstojnik nutarnjega odjela kazao, — ako sam ga dobro razumio — izvadjati, da bi on sam, ako nebi bili ovdje drugi faktori mjerodavni, bio podpuno za to, da se križevački zavod nepreustroji, nego da se podigne viši odjel za šumarstvo.

Što gosp. predgovornik kaže glede ratarnica, to ja nisam čuo ni rieči progovoriti u tom smislu, da se ne razširi poljodjelska znanost i nauka u onom odjelu našega pučanstva, koji najveće terete u našoj domovini podnaša, nego protivno sam čuo, da se štedi, gdje se štediti može, i da se nastoji oko toga, da se podigne čim više ratarnica u našoj zemlji. Gosp. predgovornik izvolio je kazati i to, da ako se hoće podići ratarnica, nije dosta samo ona svota, koja se može u proračunu navesti, nego za to treba i zemljišta, sgrada, učitelja itd. Gospodo! budite uvjereni, kod nas u Slavoniji je lako zemljišta nabaviti; i pojedinci i občine će drage volje prikladna zemljišta na razpolaganje staviti.

Ja n. pr. ću odmah to učiniti, i na koliko mi je poznato, namjeravaju isto to požežka i osječka občina. Radí toga mislim, da nestoji dokaz, da se troškovi za ratarnice nebi mogli pokriti.

S ovih razloga, i osobito kad me je gosp. predstojnik nutarnjega odjela još više utvrdio u mom mnienju, da neće osnova takovim plodom uroditi, kako se vis. kuća nada, ja sam za to, da se neprima predložena zakonska osnova za podlogu specijalne debate.

Predsjednik: Rieč ima gosp. predstojnik nutarnjega odjela.

Jovan Živković: Vis. sabore! Ja nemogu mukom mimoići način shvaćanja gosp. predgovornika, kojega je on podmetnuo mojemu tumačenju. Ja neznam, kako bi bio mogao drugačje tumačiti, jer znam iz izkustva u ovoj vis. kući, da ako se vlada nada uspjehu koje stvari, to se onda svaki neuspjeh jedino njoj pripisuje; ako se pako nenada presjajnomu uspjehu, opet je krivnja na njezinoj strani. — Gospodo! vlada ovo pitanje nije smatrala političkim, te je opetovano upitivala strukovnjake, narodne zastupnike, glede iste stvari. Iz njihovih odgovora mogla se je savjestno uvjeriti, da je viši odjel potreban i u enquetnoj komisiji izrazila se je velika većina za to, da se uzdrži.

Vlada se onda nije upirala na vlastito koje mnienje, nego je uvažila i prihvatila sud većine, koji je bio skladan s interesi zemlje, te je š njime sada svoje mnienje identificirala, tako, da će učiniti sve, što god joj je moguće, da se ovaj zavod uzdrži.

U tom stanju, kad bi ja baš i imao o zavodu druge subjektivne nazore, nebi se odatle moglo ništa izvadjati proti osnovi, koju je vlada predložila.

Ja sam se podvrgao onomu, što je izjavila ne samo većina u enquetnoj komiji, nego što su priznali i strukovnjaci, da se naime dade ovaj zavod uzdržati. — A kad je tomu tako, to će vlada sva sredstva upotrebiti, da se svrha postigne; samo nije način njezin, da predložene osnove s uzhićenjem motivira, nego ona stvar strogo onako tumači, kako se uzeti mora.

Toliko na primjetbe veleštovanoga gosp. Mihajlovića, kano da vlada nekim načinom predložene osnove nezagovara.

Predsjednik: Rieč ima gosp. izvjestitelj.

Izvjest. dr. **Blaž Lorković**: Vis. sabore! Svi prigovori, koji su se u ovoj vis. kući proti osnovi zakona o preustrojstvu kraljevskoga gospodarskoga i šumarskoga učilišta u Križevcih naveli, mogu se razdieliti u dvie kategorije.

U prvu vrst spadaju prigovori one gospode, koja kažu: mi smo za to, da bi trebalo svakako viši odjel dokinuti, pa samo ratarnicu pridržati, te ju usavršiti, koliko moguće. Tako govore gg. Jakić, Mihajlović i Filip.

Poseban položaj zauzeo je moj prijatelj gosp. Folnegović, koji misli, da bi trebalo dokinuti viši odjel u

Digitized by Google

Križevcih, pa stvoriti viši odjel gospodarski i šumarski u Zagrebu i pripojiti ga sveučilištu.

Razlika je izmedju jednih i drugih nazora velika. I kad bi imao birati izmedju jednoga ili drugoga, to bi svakako pristao uz gosp. Folnegovića.

Prigovori proti preustrojstvu križevačkoga učilišta potiču poglavito iz dvajuh vrela: jedno, pošto se vidi, da kroz ovih 15 god., odkada zavod postoji, bijaše ondje malo učinjeno, a drugo, jer je veliki trošak novaca, koji su se kroz ovo vrieme na viši i niži zavod izdali.

Ovo su — kao što rekoh — dva glavna prigovora, i ja ću nastojati, da jednu i drugu vrst prigovora po mogućnosti pobijem; a osim toga ću se osvrnuti još na govore pojedinih govornika.

Kaže se: malo je bilo učenika kroz 15 god. Ako uzmemo u ruke podatke statističke, koji su takodjer vladinoj osnovi priloženi, razabire se iz njih, da se ovo obzirom na broj djaka može razdieliti na 3 periode. Prva se proteže od god. 1861—1867; tu možemo zadovoljni biti s brojem djaka obzirom na početak i potežkoće, što ih ima svaki zavod na početku svladati. Od godine 1867—1871 opaža se padanje broja djaka i u to vrieme dogadjaju se takodjer oni razdori i ona nesloga medju profesori i direktorom, o kojih ima i u motivaciji vladinoj govora, i kojemu razdoru vlada pripisuje znatan povod neuspjehu ili oslabljivanje uspjeha na ovom zavodu.

Od god. 1871. pojavljuje se napredak. Broj djaka na višem učilištu neznatno, nu ipak nješto raste, izuzam na gospodarskom tečaju, gdje imade samo 3 djaka.

Ako se sumira broj djaka, bilo ih je svih skupa 186, a onih, koji su napravili izpit, 155.

Na jednu god. dolazi po prilici 12 djaka na višem odjelu.

Ovo nije baš briljantno, ali nije ništa neobična. Gdje god su se onaki zavodi ustrojili, uvjek su se nešto slabije polazili, nego li zavodi ine struke, jer zavod takav je nešto novije, i u svakoj novoj stvari s početka neide najbolje. Kod nas se ni dandanas jošte neshvaća zadatak zavoda toga, a u ono vrieme shvaćao se je jošte manje. Meni, a i vam, bit će poznati ekonomiste Horski i Commers; predavali su na njemačkih učilištih, pa kažu, da su imali po petoricu slušatelja, akoprem su na glasu kao slavni ekonomiste, i vrstni pisci u toj struci.

Još jedno: na učilištu Teschen-Libwert su ove god. bila dvojica djaka u trih tečajih.

To je već tako, jedne god. može broj djaka rasti, druge god. padati; na nijednom učilištu nije uvjek jednak.

Da nije broj djaka na križevačkom učilištu bio veći, k tomu neima sumnje, da su dopriniėle posebne okolnosti na onom zavodu. Na križevačkom zavodu s početka nije bilo dobrih učitelja, koji bi bili zadaći svojoj i zvanju svojemu dobro odgovarali. Kasnije dogodiše se takovi nesporazumci medju učitelji i direktorom, da je znatni dio tih otišao.

Da se ovoj nestašici na tom zavodu doskoči, i da se nabave dobri učitelji, to ova osnova o preustrojstvu kraljevskoga gospodarskoga i šumarskoga učilišta u Križevcih takodjer ustanovljuje uvjete, pod kojimi može biti tko namješten kao pravi učitelj na tom zavodu.

Gosp. Jakić naglašivao je naročito, da niti oni učenici, koji su svršili gospodarske škole u Križevcih, nisu bili namješteni, nisu dobili applikacije; a s druge strane opet čujem, da ima ljudi, koji vrlo rado zovu i primaju učenike, koji taj zavod svrše.

Gosp. Folnegović osobito je navalio na šumare, pa rekao, da ti ljudi neodgovaraju nimalo svojoj svrsi; a ja mislim, da tomu neće biti škola križevačka kriva. I iz drugih zavoda dolaze ljudi u javne službe, pa neodgovaraju svojemu zadatku; ja dakle nebi dopustio zavod kriviti, nego druge okolnosti, ili nevaljan nadzor, ili pako druge okolnosti, a nedopuštam radi toga školu samu kriviti.

Drugi je prigovor veliki trošak, pa da bude slika o tom još jasnija, uzme se olovka u ruku, pa se računa. Kaže se: u gospodarskom odjelu trojica je djaka; na viši zavod toliko se troši, da dodje jedan djak na 3000 for. Ili se veli: cielo vrieme toliko i toliko se je potrošilo, toliko bijaše djaka, dakle se vidi, da dodje jedan djak preskupo.

Gospodo! onako nebi se smjelo računati onda, kad se hoće prosudjivati uspjeh učevnoga zavoda. Znanje djeluje lagano, nedjeluje odmah, al na sticanje znanja potrebne su glavnice, nu nesmije se na korist tih glavnica upotrebiti obično kamatno mjerilo.

Gosp. Jakić naglašuje zasluge Liebiga za znanost gospodarsku.

Ja tvrdim, da je Liebig zaslužniji nego 100 hiljada ratara, jer može svojim znanjem 100 put toliko koristiti, nego li 1000 ratara sa svojimi radnjami.

Nu izvolite, gospodo, stvar ovako uzeti.

Nitko nije se protivio ratarnici, nego svi želimo, da ih ima što moguće više u našoj zemlji; ja sam na temelju izvješća kušao računati, koliko je potrošeno na ratarnicu, a za podlogu mojemu računu bijahu one cifre, koje vlada navodi. Ona kaže: toliko i toliko dohodka imade, 14.000 for. ide na viši odjel, a ostalo na ratarnicu. Dakle uzeo sam, da se na ratarnicu 21.000 for. na godinu potroši; to čini kroz 15 godina 315,000 for. Kroz ovih 15 godina bijaše u ratarnici 282 djaka, dakle bez obzira na to, je li su položili izpit, potrošilo se je na jednoga kroz ovih 15 god. 1.117 for.; toliko stoji jedan ratar. — Ako se računa trošak na višem odjelu, gdje se je potrošilo na god. 14.000 for., to čini kroz 15 god. 210,000 for. Svih djaka je bilo 176, onda ćemo doći do resultata, da svaki djak stoji samo 1.700 for.

Vidimo dake, da nije baš tako velika razlika izmedju troška, koji ide za jednoga djaka na ratarnici i troška, koji ide za učenika na višem odjelu.

Digitized by Google

Ja sam naveo to samo s toga, da se vidi, da mogu biti računi i krivi; nu u ostalom to za mene nije mjerodavno, jerbo znanost, koja se u zavodu predaje, nesmije se mjeriti kamatnim mjerilom.

K tomu gospodo, kad se naglašuje baš toliko taj trošak, moramo još uzeti, da su donekle tri zavoda spojena u jedan: tu je ratarnica, šumarski odjel i gospodarski odjel. Obično su u drugih zemljah ova tri zavoda odjeljena, a kad to biva, to je sigurno trošak 3 puta veći, nego li kod nas sada. Naš je zavod po mom mnienju najjeftiniji, kako se samo dade postići.

Gosp. Folnegović drži, da zavod ovaj, ako se i preustroji, neće opeta odgovarati moći svrsi svojoj, niti će se naplatiti — da se opet ovako izrazim — trošak, koji bude to novo preustrojstvo zahtjevalo; a to misli da se neće moći s toga, jerbo niti je grad Križevci za to prikladno mjesto, da bi se takav zavod s uspjehom mogao uzdržati, niti neima tamo ostalih uvjeta, te da bi mnogo shodnije bilo, da se prenese u Zagreb.

Ja mislim, kad bi ovo bila istina, što gosp. Folnegović navadja, onda bismo bili prisiljeni, sve naše škole iz naših gradova van dati. Ako se mladići u zavodu križevačkom zlo ponašaju, ako su nemoralni, ako možebiti piju, — to se sve dogadja i drugdje, dapače u većih gradovih dogadjaju se još druge veće nepodobštine nego u manjih gradovih. Što se tiče misli gosp. Folnegovića, da se u Zagrebu ustroji kraj sveučilišta gospodarska i šumarska škola, to mislim, vis. sabore, da bi bilo dosta težko ovu misao realizovati, i da bi bilo još s mnogo većim troškom spojeno, nego li je reorganizacija postojećega zavoda.

Makar i bio taj zavod sa sveučilištem spojen, to neima sumnje, da bi se za njekoliko struka postavili posebni profesori, a ti bi morali biti sa ostalimi profesori na sveučilištu u svih berivih i plaćah izravnani.

Osim toga se misli, da bi mogli pojedine predmete predavati sveučilištni profesori; a tu bi bio opet novi trošak, jer profesori sveučilištni imadu svoj poseban zadatak, i to nebi tako lako išlo, nu morala bi im se i posebna nagrada davati.

Osim toga bi se moralo, kad bi se zavod u Zagreb prenio, kupiti imanje, jer si ja nemogu predstaviti višega takova zavoda bez demonstrativne obuke, i imanje ima u tu svrhu služiti.

Ja se nadam, gospodo, ako bude naš narod išao ozbiljno napred, da će doći do toga, da se bude misao gosp. Folnegovića i oživotvorila, a to može biti za 50—100 god. možda, sada se neda izvesti.

Gosp. Filip veli, da nema gospodarstva u obće nikakova, da je ovo sve što radimo prerano, nego dopušta, da bi bilo dobro, da se ratarnice podignu. Gospodo! ovoga ja nebi mogao podpisati, doduše priznajem, da je gospodarstvo u slabom stanju, ali da neima nikakvog, nebi narod bio kulturan, sačinjavao bi nekakvu četu samih nomada (Glasovi: ili cigana.).

Gosp. grofu Kulmeru priznajem takodjer, što svi u obće znademo, da gospodarstvo nam necvate, da odrešen od tlake naš narod nije mogao dosta brzo napredovati; on kaže nadalje, da je novac kod nas skup, i to je istina, — al mislim, jerbo takove okolnosti postoje, da bi se manam našega narodnoga gospodarstva samo znanjem moglo odpomoći, i da bi bio to prvi put, koji nas dovede do napredka.

Gosp. grof takodjer kaže, da neima knjiga za ovaj zavod; nu ja sam našao u izvješću priličan broj knjiga hrvatskim jezikom napisanih, koje se mogu rabiti, a biti će toga s vremenom još više. Može biti da knjige nisu izvrstne, ali kao što se je sve popravilo, tako će se popraviti i to.

Gosp. Jakić medju ostalim prigovara, da je zavod vrlo skup, pa je takodjer rekao, da se ovakova institucija, kao što je križevačko učilište, imade razmatrati sa gledišta narodno-ekonomičkoga, i po tom prosudjuje, da li se rentira, — ako sam dobro shvatio gosp. Jakića. Istina, u narodnoj ekonomiji valja to načelo, ali valja zavod podupirati, kojemu je svrha, da nosi koristi.

Gosp. Jakić kaže, da kad se govori o trošku, netreba da se samo na um uzme, što se iz sredstva zemaljskih daje, nego i vlastito gospodarstvo zavodsko; ovo bi po njegovom računu moralo nositi na godinu 10.000 for., uzev za temelj, da je ukupno na sav gospodarski zavod potrošeno 180.000 for. — čini mi se.

Gosp. Jakić polazi kod te tvrdnje s gledišta, da se uzorno gospodarstvo mora rentirati dobro.

Ja neznam, ali po mom shvaćanju — ili da još reknem jasnije — po shvaćanju onih učenjaka, koje ja glede ovoga pitanja sliedim, držim, da se uzorno gospodarstvo, koje služi kao sredstvo umovanju i naučanju, netreba rentirati, nego, ako nosi koristi, neka se te opetulože, tako, da bude ono još više udovoljavalo svojoj svrsi. (Prigovaranje u središtu.)

Napokon još kaže gosp. Jakić, da je neuspjehu na križevačkom učilištu krivo pomanjkanje uvjeta, i ako sam dobro razumio gosp. Jakića, on drži, da sastoji pomanjkanje u tom, da nije bilo valjanih sila učiteljskih, da nije bilo dovoljnih učila; nu ova osnova ide baš za tim, da se ovomu pomanjkanju doskoči, a to će se postići time, što se pošalju valjani mladići na više zavode, i time, što se doznači veća svota za nabavu učila.

Rekav to, imam jošte nešto u obće primetnuti.

I ratarnica i viši gospodarsko-šumarski odjel su nam po mom shvaćanju potrebni. Ratarnica, da nam malo po malo pomogne ustrojiti razuman seljački stališ, t. j. razuman u gospodarstvu.

Ali mislim, da se s tim samim nebi trebalo začeti.

Doduše se naglašuje više puta, da naša vlastela nešalju djecu u Križevce na gospodarsko učiliste. Dosada

Digitized by Google

šiljala je, samo ne u tolikom broju, a šiljali nisu s toga u tolikom broju, jerbo se drži kod nas, da je mnogo udobnije, biti činovnikom, nego kod kuće gospodarom. A mislim, da neće biti dugo ovako; ovo krivo shvaćanje položaja gospodara potiče po mom mnienju odatle, jer se neshvaća zadatak i važnost gospodara u obće.

Osim vlastele ima i zakupnika većih vlastelina; tih će biti jošte više. Ovakovim zakupnikom takodjer treba da se dade prilika, da se uzgoje i usavrše u svojoj struci.

Ako se naglašuje sa svih strana, da je nuždno podići gospodarstvo, koje je kod nas zaostalo, da treba u tu svrhu stvari proučiti, to mislim, da nebi radili prema toj svrsi, ako bi naprosto ukinuli viši odjel gospodarskoga učilišta u Križevcih.

S ovih sam razloga za to, i preporučujem vis. saboru, da prihvati osnovu, kako ju je odbor predložio, za podlogu specialne debate.

A ja se nadam, da neće gosp. Jakić prigovarati, ako se još jednom pozivljem na Liebiga, koji kaže: „U svih zemljah stoji blagostanje, bogatstvo i snaga zemlje u razmjeru prema samomu znanju, što se po pučanstvu pojavljuje“.

Predsjednik: Prima li visoki sabor za temelj specijalne debate „osnovu zakona o preustrojstvu kraljevskoga gospodarskoga učilišta u Križevcih“ onako, kako su ju podnesli sjedinjeni odbori za bogoštovje i nastavu i za poslove nutarnje zemaljske uprave?

Ona gospoda, koja su za to, neka izvole ustati.

(Većina.)

Osnova ta je dakle primljena za podlogu specijalne debate.

Dr. **Marian Derenčin**: Imam čast predložiti osnovu zakona o mjenbenih sudovih i o postupku u mjenbenih poslovih, te molim, da se predade odboru pravosudnomu.

Predsjednik: Predati će se odboru pravosudnomu.

Vis. sabore! Ja zaključujem sjednicu i uričem buduću za sutra u 10 sati.

Na dnevnom redu biti će specijalna debata ob osnovi zakona o preustrojenju kr. gospodarskoga i šumarskoga zavoda u Križevcih.

(1 ¼ sati poslje podne.)

Digitized by Google

Trideseta saborska sjednica,

držana dne 4. kolovoza 1876. u 10 sati pod predsjedničtvom saborskoga podpredsjednika g. Mirka Hrvata.

Sardžaj: Zapisnik prošle sjednice. — **Podnesak:** Predlog Ivana Vrančića. — **Dnevni red:** Specijalna debata ob osnovi zakona o preustrojstvu kr. gospodarskoga i šumarskoga učilišta u Križevcih.

(10 ¼ sati.)

Predsjednik: Sjednica počimlje, molim gosp. bilježnika, da pročita zapisnik prošle sjednice.

Bilježnik **Konrad Filip** (čita):

Zapisnik

sjednice sabora kraljevina Dalmacije, Hrvatske i Slavonije držane dne 3. kolovoza 1876. u glavnom gradu Zagrebu pod predsjedanjem I. saborskog podpredsjednika gosp. Mirka Hrvata u prisutnosti 45 saborskih članova.

Od strane vlade prisutni: gg. odjelni predstojnici Jovan Živković, dr. Pavao Muhič i dr. Marian Derenčin.

Predsjednik otvori sjednicu u 10 sati i čitan bi zapisnik prošle sjednice, koj bi bez primjetbe ovjerovljen.

Zastupnik dr. Milan Makanec stavlja na svietloga bana interpelaciju sliedećega sadržaja:

1) Kani li Vaša Preuzvišenost podnieti saboru zakonsku osnovu, kojom će se zakonito opredieliti ovlaštenje vlade za izdanje naredaba, te time sudovom pružiti podlogu za prosudjenje zakonitosti naredaba?

2) Ako kani, kada? ako ne kani, čim opravdava Vaša Preuzvišenost negativni odgovor?

Ova interpelacija stavlja se u zapisnik, te će se dostaviti svietlomu banu.

Zatim se je prešlo na dnevni red, na kojem je nastavak generalne razprave o zakonskoj osnovi o preustrojenju kr. gospodarskoga i šumarskogaa učilišta u Križevcih, koja je točno u jedan sat dovršena, te na pitanje predsjednika „prima li vis. kuća za temelj specijalne debate zakonsku osnovu o preustrojenju kr. gospodarskoga i šumarskoga učilišta u Križevcih onako, kako ju je sjedinjeni odbor za bogoštovje i nastavu i za unutarnje poslove zemaljske uprave predložio vis. kući svojim izviešćem od 28. srpnja 1876.“ primljena je ova zakonska osnova ogromnom većinom.

Predstojnik pravosudnog odsjeka predlaže na ustavno pretresivanje zakonsku osnovu o sudbenosti mjenbeno-trgovačkoj i postupku pred sudovi trgovačkimi. — Ide pravosudnomu odboru.

Time bude sjednica u 1 sat zaključena i urečena budući za dan 4. kolovoza 1876. god. u 10 sati, u kojoj dolazi na dnevni red specijalna debata zakonske osnove o preustrojenju gospodarskoga i šumarskoga učilišta u Križevcih.

Konrad Filip, v. r.
sab. bilježnik.

Krestić, v. r.
saborski predsjednik.

Predsjednik: Ima li vis. sabor kakove primjetbe na ovaj zapisnik?

(Neima.)

Pošto prigovora neima, to se zapisnik ovjerovljuje.

Gosp. zastupnik Ivan Vrančić podnio je po jedanaestorici zastupnika podpisan predlog, da bi visoki sabor zaključiti izvolio (čita):

„Kraljevska zemaljska vlada poziva se, neka za vrieme ovoga sabora jednu zakonsku osnovu predloži, kojom bi se omogućilo na sticanju prometnih težišća naših brodonosnih rieka, kroz poduzetnika pojedina, ili družtva, mostove graditi, koji bi u stanovito vrieme svojinom zemlje postati imali.

Zatim jednu zakonsku osnovu o vodogradjevini, kojom bi se poplave odstraniti imale tako, da se ove putem poduzetničtva na trošak zemlje odplatom amortizacije uz nadzor odstupiti mogu“.

Ovaj predlog dostaviti će se odboru za komunikacije.

Na dnevnom redu je specijalna debata ob osnovi zakona o preustrojenju kr. gospodarskoga i šumarskoga učilišta u Križevcih.

Digitized by Google

Molim gosp. izvjestitelja, da zauzme mjesto.

Izvjestitelj dr. **Blaž Lorković**: Vis. sabore! Odbori predlažu, da se primi naslov ove zakonske osnove, koji glasi: „Zakon o preustrojenju kr. gospodarskoga i šumarskoga učilišta u Križevcih".

Predsjednik: Prima li vis. sabor taj naslov?

(Prima se.)

Izvjest. dr. **Blaž Lorković**: Na §. 1. predlaže odbor, da se ovaj . . .

Predsjednik (prekine ga):

Molim gosp. izvjestitelja, neka čita §., kako ga je odbor predložio.

Izvjest. dr. **Blaž Lorković**: Odbor ga niti nije predložio. (Čita §. 1. po vladinoj osnovi.)

Odbor predlaže, da se ovaj §. sasvim izpusti.

Dr. **Milan Makanec**: Mislim, da nije nuždno obrazlagati, da je predlog odbora sasvim osnovan. Ovaj §. bio bi sasvim suvišan, a dapače smješan.

Predsjednik: Prima li se, što odbor predlaže?

(Prima se.)

Izvjest. dr. **Lorković** (čita §. 1., odnosno po vladinoj osnovi §. 2.)

(Prima se.)

§. 2 (§. 3.)

(Prima se.)

§. 3.

(Prima se.)

§. 4.

Predsjednik: Na ovaj §. podnio je izpravak gosp. barun Ožegović, tako, da bi se alinea 2. §-a 4. imala medju §. 4. i §. 5. razdieliti tako, da bi §. 4. glasio ovako: „Viši odjel kr, gospodarskoga i šumarskoga učilišta u Križevcih spada u red srednjih učilišta, te sačinjava ujedno s ratarnicom jedan zavod, podčinjen kr. dalm.-hrv.-slav. zemaljskoj vladi".

§. 5. bi onda glasio: „Uprava zavoda. — Vrhovnu upravu zavoda rukuje zemaljska vlada, odiel za unutarnje poslove, koji će ipak u poslovih didaktično-pedagogičkih postupati sporazumno sa kr. vladinim odjelom za bogoštovje i nastavu".

Rieč ima gosp. zastupnik barun Ožegović.

Ljudevit barun **Ožegović**: Vis. sabore! Ja sam ovaj izpravak s toga razloga stavio, što ovo prvo poglavje govori ob obćih ustanovah, a drugo ob upravi zavoda. Što pako u upravu zavoda spada, nespada na obće ustanove. Ova okolnost, da ovdje poslove unutarnje rukovodi odjel za unutarnje poslove kod kraljevske zemaljske vlade u sporazumku sa kraljevskim vladinim odjelom za bogoštovje i nastavu, to je specijalitet za upravu zavoda, dočim ustanova, da je ovo učilište podčinjeno zemaljskoj vladi i da skupa sa višim odjelom sačinjava jedan zavod, to su sigurno obće ustanove. „Qui bene distinguit, bene docet"; dakle netreba u prvo poglavje ono postavljati, što u drugo spada, i u budućem opet se pozivati na §. 4. i opetovati ono, što se je već u prijašnjem reklo, kad se može u taj zakon uvrstiti u tu svrhu poseban §. 5.

Predsjednik: Ako nitko neželi govoriti . . .

Jovan Živković: Molim, samo njekoliko rieči. Vis. sabore! Mislim, da je konstitucija toga zavoda svakako naravi mješovite; nješto spada po svojoj naravi pod upravu vladinog odjela za poslove unutarnje, nešto opet pripada nastavnomu ministarstvu, nu samo u toliko, da se prave naredbe didaktičko-pedagogičkog sadržaja, tičuće se toga zavoda, sporazumno s otim. Jedino to postoji, a ne drugo, da bi dva ministarstva upravljala na jednom zavodu. Dakle kvalifikacija, da je taj zavod dvostruke naravi, koja je u ovom §-u sadržana, nije suvišna, niti bezsmislena.

Uslied toga mislim, da je vlada korektno postupala, kad je sastavila §. onako, kako ovdje stoji.

Dr. **Milan Makanec**: Vis. sabore! Istina je, što je g. zast. barun Ožegović kazao, da se ponavlja u §. 6. (po vlad. predl.) ono, što se je već u prijašnjem reklo. Kao što je §. 1. suvišan bio, tako je i §. 6. posve suvišan. Kod izgradjivanja zakona slobodno se takodjer gleda na njegovu tekstuaciju. Ako se primi ovaj izpravak, to će biti suvišan izpravak na §. 6., koji predlaže, da se onaj §. izpusti. Zato primite li izpravak g. zast. Ožegovića, neće se time sustav zakona promieniti, nego izpraviti jedino pomanjkavost glede tehnike. Zato pristajem uz izpravak.

Predsjednik: Pošto nitko neželi govoriti, ima rieč g. izvjestitelj.

Izvjest. dr. **Blaž Lorković**: Vis. sabore! Sjećam se, da je ob ovom §-u bio i govor u enquetnoj komisiji, pa se je kazalo, da je ovakova tekstuacija ovoga §-a s toga umjestna, jerbo glede višjega odjela postoji još pogodnost, ili ima mu se dobaviti pogodnost jednogodišnje dobrovoljne službe, a za to je potrebno, da se kaže: viši odjel spada u red srednjih učilišta. A da se nebi mislilo, da mogu biti dva zavoda, radi toga se kaže: „viši ovaj odjel ujedno sa ratarnicom sačinjavaju jedan zavod zemaljski." — S ovih razloga preporučujem, da se primi ovaj §. onako, kako ga je vlada predložila i odbor prihvatio, a to tim više, što se u §-u 5., koji govori o upravi, nebi smjele dodati rieči „koji će sporazumno postupati s kraljevskim vladnim odjelom za bogoštovje i nastavu", jerbo vrhovnu upravu vodi jedino nutarnji odjel, — a odjel za bogoštovje i nastavu je samo savjetujuće tielo.

S toga preporučujem, da se §. 4. primi onako, kako je do sada stiliziran.

Predsjednik: Vis. sabore! Prima li se §. 4. onako, kako ga odbor predlaže?

Ona gospoda, koja su za to, neka izvole ustati.

(Većina.)

Uslied toga odpada nužda, glasovati o izpravku, koji je gosp. zastupnik barun Ožegović predložio.

Izvjest. dr. **Blaž Lorković** čita §. 5.

(Prima se.)

Čita §. 6.

Digitized by Google

Predsjednik: Prima li vis. sabor . . .

Mato Mesić: Molim, na ovaj §. podnio sam ja izpravak.

Predsjednik: Vi ste ga podnieli na §. 7.

Mato Mesić: Jest na §. 7. po vladinoj osnovi, ali odnosno na §. 6. po odborovom predlogu.

Moj izpravak glasi: „neka se doda na kraju ovoga §-a „ili šumar“.“

Predsjednik: Izvolite svoj izpravak obrazložiti.

Mato Mesić: Vis. sabore! §. 7. kako ga vlada predlaže, ili §. 6. kako teče red §§. sada, glasi ovako: (Čita.) Smisao ovih rieči tako je jasan, da netreba nikakva komentara. Zavod križevački, veli se, ima načelnikom svojim ravnatelja, ravnateljem pako može biti samo izučen gospodar. Kad ja predlažem, da bi se na kraju toga §-a dodale rieči „ili šumar“, jasno je takodjer, što hoću time da postignem.

Ja hoću naime, da bude dana mogućnost, da ravnateljem zavoda ovoga može biti sada izučen gospodar, drugi put opet izučen šumar.

Da sam ja dublje proniknuo u instituciju onu, o kojoj se ovdje govori, ja bi bio valjda u izpravku još dalje pošao i kazao, neka se izrično kaže, da će na čelu zavoda biti ravnatelj, uzet izmedju učitelja, koji pako da posjeduje potrebitu u svrhu zavoda toga kvalifikaciju.

Mi, koji smo nješta bolje motrili historiju zavoda toga križevačkoga, sjećamo se naime Živka Vukasovića. O pokojniku, koji se toliko puta spominje, poznato nam je, da je bio učiteljem na tom zavodu. — Pitam ja sam sebe: kad bi bilo došlo do toga, da bi se bio imao birati ravnatelj toga zavoda, je li bi mu se bilo moglo povjeriti ravnateljstvo, premda nije imao propisane formalne kvalifikacije? — On je bio pitomac „Johaneum-a“ u Gradcu, na gospodarskom zavodu faktično nikada nije učio, a kažem ja, i mnogi isto misle: premda nije imao one formalne kvalifikacije, mirnom bi se dušom bilo moglo povjeriti tomu učitelju ravnateljstvo; i on bi bio ovdje toliko na svojem mjestu, koliko izučen gospodar ili šumar.

Nu kao što rekoh, ja neidem tako daleko u smionosti, nisam bo toliko pronići mogao u bivstvo toga zavoda. S toga sam u manje granice izpravak svoj stisnuo, pa i tu uvidjam i priznajem sam, da je nješto smionosti na mojoj strani, da sam stavio takav izpravak.

Nu ako navedem, što me je na to ponukalo, i kakovu namjeru sam imao stavljajući izpravak svoj, to mogu očekivati, da mi s jedne strane zamjere biti neće. — Što me je vodilo, da sam izpravak taj stavio?

Ja nisam, misleć o stvari, o kojoj se radi, dvojio o tom, da li je posve shodno, što se u §-u prije pročitanom glede ravnatelja i kvalifikacije njegove predlaže. Kad sam pako počeo nešto ozbiljnije pretresivati izjave, priobćene u domaćih javnih glasilih od onoga vremena, kad se ozbiljno misli i radi o preustrojstvu križevačkoga zavoda, izjave, koje su — kao što se čini dolazile iz krugova vještačkih, počeo sam dvojiti. I tako je prama tomu, kad sam učinio ovaj izpravak, prvom i glavnom namjerom mojom to, da dajem priliku diskusiji o jednoj od glavnih točaka zakonske osnove naše, kojom bi se diskusijom po mojih mislih ova tako poglavita točka razjasniti, učvrstiti i utvrditi imala, i u kojoj bi se naročito naglasilo jošte to, da osnova ova zakonska nije zato predložena, da jedan od odiela ovih, u koje se dieli više učilište križevačko — šumarski i gospodarski odjel — povriedjen bude, da neće jedan izgledati kao prikrpina drugomu glavnomu odjelu. To bi htio, da se postigne ovom diskusijom. Čuje se više puta i nikomu nije tajno i nepoznato, da se u osnovi toj, koja se je pripravljala u enquetnoj komisiji, sazvanoj od svietloga bana, a sada pred vis. sabor donešena, takova stvar snuje, po kojoj bi šumarski odjel ovoga učilišta nekim načinom podredjen imao biti odjelu gospodarskomu. Tako se govori. Nu ja toga nenalazim u ovoj osnovi zakonskoj, kad ju motrim u pojedinih točkah ili u načelih njezinih. Na koliko bi se pako ona tvrdnja podkriepiti imala time, što se u §. 6. veli, da može biti ravnatelj samo izučen gospodar, nipošto šumar, nestalo bi nje odmah, kad bi se izpravak moj primio. Izpravak moj ide za tim, da se ravnateljsko mjesto dade ili izučenomu gospodaru, ili izučenomu šumaru.

A sada može biti nastane glavno pitanje, na koje jasno odgovoriti moram; da li naime držim, da šumar izučen može biti ravnatelj ovakova zavoda? Na koliko ja tu stvar ipak razumijem, usudio bi se reći, da bi i izučen šumar isto tako kao izučen gospodar vriedan bio toga mjesta. Pita se, što ima ravnatelj toga zavoda ovdje raditi? Ono isto, što ravnatelj na kojem drugom sličnom učilištu, š njim stoji na jednom te istom stupnju: ponajprije je učitelj, — u tom pogledu dakako neće prednosti imati gospodar pred šumarom; u tom obziru su svi učitelji jednaki, što se naime osposobljenja njihova učiteljskoga tiče. Nu ravnatelj ima jošte druge zadaće riešavati. U redu tih poslova su naravno upravni, kao što ih ravnatelji drugih zavoda imadu, a s tom razlikom, što je ovdje mnogo golemijih tih poslova, tičućih se financijalne i gospodarske ekonomije zavoda.

Pita se sada, da li su ti poslovi takovi, koje je vrstan uredno riešavati samo izučen gospodar? Nipošto.

Mogao bi ih riešavavati i izučen šumar, dapače i svaki ini profesor, koji ima smisla za tu stvar.

Tu opet nenalazim nikakove prednosti za onu kvalifikaciju ravnatelja, predloženu nam u citiranom pitanju.

Ravnatelja ide jošte zadaća ta, da on svim redom toga zavoda u svih granah njegovih, i na ratarnici, i na gospodarskom, i na šumarskom odjelu ravna i upravlja, sve to nadzira itd. Poslovi pako ti njegovi, kojih imade više vrsti, i koji u red najtežih poslova njegovih spadaju, diele se opet na dvoje: jedni su naravi didaktičke,

Digitized by Google

pedagogičke i disciplinarske. Njekoje od ovih poslova obavlja sam, druge opet u sporazumku sa drugovi svojimi, ili n. pr. s prvakom medju učitelji.

Poslovi druge vrsti su naravi gospodarske.

Nješto tih poslova uredjuje sam, nješto uredjuje u skupu sa onimi, koji su zato zvani, nješto nadzire sam, nješto dade nadzirati po drugovih učiteljih, koji su vrstniji.

Eto tako je sa poslovi, koji čekaju onoga ravnatelja.

Kad tako redom u duhu predjemo poslove, koji ga čekaju, kako ste, gospodo, razabrati mogli iz rieči mojih, to vidimo, da nemožemo nikakova posla naći, glede kojega bi imao gospodar prednost pred šumarom; nego ja mogu tvrditi, da su u tom pogledu gospodar i šumar jednaki, — osim možda poslova gospodarskih. Onaj naime, koji je voljan zastupati misao u §-u ovom izraženu, morati će tvrditi, da te poslove jedino gospodar riešiti može. To će pako dokazati morati; ja na koliko znam i sudim, to ovako nije. Gospodar taj izučen, koji ima biti ravnateljem toga zavoda, on će ravnati, što se tiče gospodarstva samoga, i može to učiniti; a on će morati i ono ravnati što se drugoga odjela, naime šumarstva tiče. I to može učiniti, jer izučen gospodar kao takav nešto o šumarstvu razumije.

Nu uzmimo, da je ravnatelj šumar. On zna znanosti svoje strukovne, a lako je moguće, da si je uz ovu struku, kojoj se je posvetio, smisla imajuć za gospodarstvo obćenito, toliku mjeru gospodarskog znanja nabavio, koliko je potrebito, da uzmogne nadzirati i drugi odjel na zavodu, naime gospodarstvo.

U ostalom to je ona strana, o kojoj očekujem pouke, a po tom ću suditi, te odustati od svojega izpravka drage volje, ako mi se dokaže, da je upravo potrebito, da onako bude, kako se u redakciji kaže.

Osim toga, što sam naveo za obranu i za podkriepu izpravka svojega, imam kazati jošte njekoje stvari.

Nevolja bi bila za vis. vladu našu, koja ravna školami i javnom obukom, kad bi stegnuta bila pri biranju ravnatelja onako, kako se ovdje predlaže; jer bi mogla ravnateljem učiniti samo onoga, koji dokaže formalnimi svjedočbami, da je izučen gospodar.

Moglo bi se dogoditi, da joj se zbilja ponudi čestit gospodar; nu dakako onda je najbolje, ako ga prihvati i postavi ravnateljem.

Ali molim vas, gospodo, nemože li se dogoditi, da bi se u kojem gospodaru nenašao čovjek, kojega bi bilo vriedno postaviti na ravnateljsku stolicu; usuprot pako bi se medju šumari našao čovjek, koji ne samo, da znade struku svoju, nego si je i obćenitog gospodarskog znanja pribavio, — i ako bi se taj ponudio, vlada bi ga zabacila, jer zakon brani, da bude primljen.

Ja nebi htio vladu u takove stege staviti, pustio bi joj slobodnu ruku, neka bira bar med valjanim gospodarom i valjanim šumarom.

To je drugo, što sam imao kazati za podkrepu svojega izpravka.

Jedno jošte. Mi ljudi školnici poznamo ambiciju, i kad to biva u drugih stališih, posve je naravski, da i u našem teži pojedinac za tim, da se jednom na vrhuncu nadje kao prvak, da dodje do što širega djelovanja. Pustite nam to, a pustite i onim na križevačkom zavodu. A kako je predloženo u redakciji, jedino onaj, koji se je gospodarskoj struci posvetio, može nadu imati, da će se uzpeti tako visoko, da bude prvak; šumar neka bude najizvrstniji, nikada neće se od njega stvoriti ravnatelj.

Gospodo! s toga bi bilo najumjestnije, neka vlada za ravnatelja bira najvrstnijeg i najbolje kvalificiranog od profesora, ali kako zakon veli, učitelja toga zavoda; a kad se nije smjelo tako daleko poći, to sam bar predložiti se usudio, da se reče: ravnatelj može biti izučen gospodar ili šumar.

Predsjednik: Na ovaj §. ima takodjer izpravak g. zastupnik Beruta, da se izza rieči „izučen gospodar“ dade: „on je u svom djelokrugu samostalan, te zemaljskoj vladi, a učitelji i činovnici njemu odgovorni za dobar red, gospodarenje i napredak na zavodu.“

Dr. **Milan Makanec**: Najprije neka se glasuje o jednom izpravku.

Predsjednik: Kad će doći do glasovanja, glasovati će se o obijuh na jedanput.

Najprije će se naime glasovati o redakciji, onda o izpravku g. Mesića, pošto je mnogo bliže redakciji, jer samo jednu rieč predlaže, koja se ima nadoknaditi; a onda, ako redakcija i izpravak gosp. Mesića padnu, onda će se istom glasovati o izpravku g. Berute.

(**Jedan glas**: Mislim, da može obstojati još ono treće, da bi se uz izpravak g. Mesića i izpravak g. Berute prihvatio. S toga neka se sada o izpravku g. Mesića glasuje.)

Jovan Živković: Svi izpravci mogu se obrazložiti, i svak reflektira onda na one, o kojih sudi, da bi ih mogao prihvatiti. Vlada mora naime glede svih zauzeti svoje stanovište, i kazati, koje prihvaćuje. Onda se glasuje dakako najprije o predlogu odbora, a onda o pojedinih izpravcih.

Tako je bila praksa uvjek.

Dr. **Milan Makanec**: Molim za rieč.

Gospodo! nemojte se čuditi, ako se pozivam na kazneni postupnik. Često dolazi na red više zločina pojedine osobe, i svjedoci budu saslušani; za taj slučaj dozvoljuje kazneni postupnik, da se o svakom pojedinom faktu sasvim posebice svi svjedoci saslušaju, da bude ukupni utisak bistriji. — I tu je svak izpravak samostalan pojam za svakoga člana vis. sabora, a i za vis. vladu biti će teže, zauzeti svoje stanovište naprama oba izpravka zajedno, s toga mislim, da se ima postupati svrsi shodno, i o svakom izpravku posebito rieč povesti, te i posebito glasovati.

Digitized by Google

Predsjednik: To se protivi §. 4-mu našega poslovnika. (Čita ga.) — To je jedno; a drugo naša praksa bila je ta, da svakomu govorniku pripada pravo samo jedanput govoriti, i svaki mora na jedanput o svih podnešenih izpravcih govoriti.

Kao što je bilo dosada, tako ima biti i odsada.

Juraj Kamenar: Vis. sabore! Ja bi se usudio ne savjetovati, nego moliti, da se nedržimo formalnosti ondje, gdje se radi o važnih stvarih. Ovo je vrlo važna stvar, koju treba u obzir uzeti.

Jer je posve drugi izpravak gosp. Mesića, i posve drugi izpravak gosp. Berute, zato bih volio, da se glasuje najprije o izpravku g. Mesića, uz koji i ja pristajem, jer na taj način ostaje vladi polje otvoreno, da si bira.

Predsjednik: Glasovati će se kasnije, i to: najprije o predlogu odbora, onda o izpravku g. Mesića, zatim o izpravku gosp. Berute, a najposlje o predlogu Mesića i Berute zajedno.

Imade dakle 4 glasovanja. A sada se neradi o glasovanju, nego o viećanju. — Što gosp. Kamenar kaže, da se netreba formalnosti držati, moram mu odvratiti, da se mora kod svakoga viećanja formalnost obdržavati, a naročito od poslovnika se nesmije odstupiti.

Jovan Steković: Ovdje treba se držati poslovnika, koji kaže (čita): „Kad budu pročitani svi predlozi, ide rieč ponajprije odborova izvjestitelja, ako su dva odborna predloga, izmedju ovih opet onoga, kojega predlog je prije čitan, a za njim ostale predlagatelje, redom kojim su podnieli svoje predloge.“ — Dakle najprije govori onaj, koji je prvi izpravak podnio, a kod glasovanja je takodjer prvi njegov izpravak, zatim . . .

Predsjednik: Molim g. Berutu, neka izvoli svoj izpravak obrazložiti.

Dr. **Milan Makanec**: Što je g. Steković kazao, to nestoji; imadu se pročitati izpravci i redom dolaziti dotični predlagatelji do rieči. A time nije rečeno, da se ima n. pr. o 15 izpravcih na jedanput glasovati; jer ako bi to bivalo, onda se distinacija pojmova sasvim pomieša.

Predsjednik: Vis. sabore! To nestoji, što je dr. Makanec rekao; jer poslovnik nekaže, da se pročitaju izpravci jedan za drugim, nego da imadu predlagatelji govoriti redom jedan za drugim, i viećati se na jedanput. — To su predlozi, koji jedan drugoga neizključuje, nego jedan uz drugi stajati može. Ne znam, kako može tko u vis. saboru suditi o valjanosti ili nevaljanosti poslovnika.

Molim gosp. Berutu, neka govori.

Dr. **Milan Makanec**: Neka se glasuje o tom predmetu.

Predsjednik: Nemože se glasovati.

Dr. **Milan Makanec**: Zašto se nemože?

Josip Beruta: Vis. sabore! Moj izpravak glasi: (Čita.)

Dva zla su bila, s kojih je po mom sudu bolovao križevački zavod: jedno je bilo naravi materijalne, drugo moralne. Jednomu i drugomu treba zakonom doskočiti; meni je svrhom uzeti na oko ono prvo zlo, naime materijalno.

Sama umjetnost dobroga gospodarenja stoji u tom, znati gospodarstvo tako urediti, podići i usavršiti, da ono nebude pasivno, da se medju dohodom i troškom postigne tako povoljan razmjer, da se ne samo uzdržaje, nego da mu ostaje od njegova prihoda jošte višak za poprave i druge potrebštine. Mi dakako nemožemo očekivati, da gospodarstvo na križevačkom zavodu na jednoč obogati našu zemlju, mi dapače nesmijemo ni to tražiti, da ono imajuć samo znanstvenu svrhu, imajuć zadaću praviti razne pokuse za našu zemlju i nezahvalne i prekarne, bude jedino nam moglo što više dobitka donieti i štednju pomnožiti, — ili da još jasnije kažem: mi nesmijemo koristi ovoga zavoda kušati mjeriti kamatnim mjerilom, kako se pače kaže. To sve dopuštam; al što možemo i moramo od toga zavoda tražiti, jest, da bude sam način njegova gospodarenja doista uman, da svaki, koji u zavod stupi, bude tamo tako odgojen, da, kad izadje jednom iz zavoda, bude solidan i napredan gospodar, marljiv činovnik, budi državni, budi privatni, da bude u stanju zapušteno polje našega narodnoga gospodarstva unaprediti.

Drugo, što možemo, pače moramo zahtjevati od toga zavoda, jest, da je konačni rezultat njegova nutarnjega gospodarstva takav prema troškom i prema subvenciji zemlje, da uvjek zemlja može kazati — istinito kazati: moja osnovna glavnica i svakogodišnja subvencija je plodna i uharna; t. j. zavod se mora sam svojim gospodarenjem takodjer donekle rentirati, — hoću da reknem, da on nesmije 4—5struko plaćati ono, što može jednostrukim troškom nabaviti.

Uslied toga, gospodo, nemogu nipošto pristati uz ono jučer izjavljeno pravilo, da se gospodarski zavodi nemogu i nesmiju rentirati; ja uz to nemogu nikako pristati, nego kažem: gospodarstvo je ili uzorno i mora se rentirati, ili u našem slučaju nesmije biti nerazmjerno pasivno; ako pak nije uzorno, ako se nerentira, to mislim, da su posve opravdana dva zahtjeva, koje možemo staviti na zavod križevački. Ako naime taj zavod tim zahtjevom neodgovara, to neodgovara po mom sudu svojoj svrsi, i tada nema razloga njegovu obstanku, te smo dužni, budi ga radikalno preustrojiti, budi razpustiti. Ja sam već prigodom generalne debate primetnuo, da zavod nije izpunio nade zemlje; on nije odgovarao dvima zahtjevima, koje možemo nanj staviti: prvomu ne, jer njegovo gospodarenje nije bilo umno i uzorno, o čem bi ja mogao navesti vrlo drastičnih primjera, da nisam što jesam; ni drugomu, jer pitomci nisu si prisvojili takovih svojstva, radi kojih bi sviet bio za vriedno držao, za njimi se povadjati, oni nisu pokazivali takovih gospodarskih kriepostih, radi kojih nebi sabor i vlada imali razloga, da od njih nezaziru.

Al zavod nije mogao niti odgovarati državnim zahtjevom, malo prije spomenutim, jer veliki je nerazmjer,

Digitized by Google

postojeći medju prihodom i troškom, postojeći medju subvencijom zemlje i rezultati ondje postignutimi. Već jučer bilo je sa više strana spomenuto, koliko po gospodarstvu, sada postojećem u tom zavodu, stoji zemlju jedan pitomac, koji je na njem svršio nauke.

S jedne strane kazalo se je, da stoji 1.400 for., s druge pako strane se je tvrdilo, da stoji 3000 for.

Već to, gospodo, u vrlo tamnu svjetlost stavlja narav ovoga zavoda i ovoga gospodarstva.

A usudio bih se vas pozorne učiniti na jednu važnu rubriku, koja će nam jošte mnogo užasnijim pokazati gospodarstvo na onom učilištu. U obrazloženju vis. vlade naime spominju se takodjer štipendiste, od kojih se plaća 120 for. na god. Ja mislim po cielom ovom obrazloženju, da su pitomci ratarnice sami takovi pitomci, za koje plaća stranom obćina, stranom privatnici, takovih ima 50—60. Ako, gospodo, razmatrate, koliko je dohodka iz ovih štipendija, to možete uviditi, da sama štipendija više nose, nego vis. vlada u svom obrazloženju kano čisti prihod navadja. Ona kaže (str. 3.): „Prihodi iz zavodskoga gospodarstva može se prosjekom uzeti sa 5—6 tisuća for. na godinu.“ Po tom sumnjam, da ovaj dohod nije poimence izkazan, te se svakako imade uvažiti.

Iztaknuv ovako mane na križevačkom zavodu, proći mi je, da se ne rekne, da sam neznam ništa boljega savjetovati, s negativne strane na pozitivnu; t. j. označiti ću sredstva i način, kako bi se to obstojeće zlo sada diglo. Ja sam već kazao, da u zakonskoj osnovi nalazim shodne tomu ustanove, ali za onakav napredak zavoda, kakova punim pravom od njega očekujemo, ove ustanove po mom sudu nisu dovoljne.

Ja mislim, gospodo, da za ovakov napredak zavoda nije dovoljno opredieljeno, iz koliko odjela će taj zavod sastojati, u koji razred učilišta će spadati ovaj zavod, nije dovoljno opredieljeno, kakvih i koliko učitelja će biti na njem, nije dovoljno opredieljena kvalifikacija plaće, stanarine, mirovine, dnevnični razred, nije opredieljeno, tko ih imenuje, nije dovoljno opredieljeno, kakvi učenici se imadu primati, kakve predbježne znanosti zahtjevati, kakvi izpiti polagati, kakvi predmeti i koliko ura slušati itd. Ovo su obćenite ustanove, koje ima više manje svaki zavod, i koje su takodjer dosada manjkale zavodu križevačkomu. Ja dapače mislim, da ciela osnova, kako je, nije ništa drugo, nego prepis dosada obstojećeg zakona, koji je možebiti samo u toliko promienjen, što je više učilište razšireno od 2 god. na 3 godine i uslied toga i više učiteljskih sila iziskuje.

Mene u toj slutnji potvrdjuje ova okolnost: naime §. 1., koji je ovamo donešen, a sada suvišan, kako je mogao nastati? Ja mislim, da je stao ondje, gdje i kada ga je trebalo, t. j. kad se je zavod ustrojio, a sada je prenešen i u ovu osnovu. Moguće, da se varam, ali to je moja slutnja. Svakako to stoji, da po ovih ustanovah, koje se nalaze u predloženoj zakonskoj osnovi, nije moći očekivati radikalnoga preustrojstva zavoda. Tomu se nešta više hoće; zlo, koje valja u korjenu ugušiti, leži mnogo dublje, nego da bi ga tako obćenite ustanove mogle izcieliti, već treba okolnostim zavoda posve priudešene uredbe, a ja takovu nigdje u nijednom §-u ove zakonske osnove nenalazim.

Što bi po mom sudu trebalo, jest, da se najprije zavodu stvori duša, koje on dosada nije imao, makar je ravnatelja imao. Pa mora da se ova duša priveže zavodu i sudbini njegovoj mnogo tjesnijom svezom, nego dosele; i u nevaljanom zakonu treba tražiti uzroke dosadanjemu slabomu napredku i negospodarskomu gospodarenju križevačkog zavoda. Da se to zlo zaprieči, valja po mom sudu sada dati ravnateljstvo zavoda dobromu vještaku, kao što ga osnova traži, te ga tako zaštititi od svake škodljive ingerencije, dapače i vladine ingerencije; a odnošaj učitelja i činovnika prama ravnatelju tako udesiti, da po njihovoj službenoj odgovornosti neće njemu biti tudji i ravnodušni, i da budu u izpunjivanju svojih dužnosti više tražili, nego vrelo za svoju eksistenciju, da budu za drugim težili, nego za jednostavnim izpunjivanjem propisanih ura. Svaka pristranost od ozgor, svaka mlitavost imade se bez obzira iz zavoda iztrebiti, te gledati na dobar zapt ne samo medju učenici, nego i medju učitelji. — Po mom mnienju potreba se toga zapta nigdje toliko neosjeća, koliko na križevačkom zavodu, — „sloga kuću gradi, nesloga ju razgradjuje“.

Vis. vlada u svom obrazloženju sama priznaje, da je krivnjom prijašnjega ravnatelja zagazio zavod u tako loši glas, na kojem sada stoji, ali se nada, da će budući ravnatelj tomu doskočiti. Nu slobodno upitam: na čem vis. vlada gradi ovu nadu? Da li na sreći, da li na svojoj dobroj volji, ili možebiti na disciplinarnih propisih, koje kani izdati? Mislim, da se nemože nadati nijednomu tomu; jer kad bi u tom bila garancija za dovoljni napredak zavoda, to mislim, gospodo, da niti prije nebi bio moguć ovakav nered i negospodarstvo na gospodarskom zavodu.

Moj izpravak, gospodo, smjera tamo, da se ovomu zlu radikalno doskoči. Po mom izpravku dobiva ravnatelj samostalan djelokrug, ali se on i učitelji opasavaju velikom službenom odgovornosti, te po tom će se u njih pobuditi po mom mnienju revnost u vršenju njihovih dužnosti.

Meni je poznato, da toli vladi koli zastupstvu neće biti poćudan moj izpravak, ne iz zle namjere, već iz bojazni, jer će oni misliti, da bi bilo pogibeljno, dati ravnatelju takav djelokrug, a vladi svezati ruke. — A prije svega niti moj izpravak neima te namjere, nego su vladi slobodne ruke u toliko, jer joj vrhovna uprava pripada. Zatim neće biti ni zato pogibeljan taj izpravak, — nego vrlo pogibeljno bi bilo, ostaviti nadalje ovako, kao što je bilo, jer, gospodo, neuvidjam, zašto vis. vlada plaidira za ono, što se je dosele pokazalo nevaljanim, zašto

Digitized by Google

se boji ono prihvatiti, što se dosele još nije pokušalo, a što već „a priori" ima mnogo razloga za sebe, da će bolje odgovarati svojoj svrsi. Radi toga neuvidjam, odkuda ta bojazan i taj strah?

Na kojoj strani je veća garancija za napredak zavoda: da li u tom, kako je dosele bilo, ili u onom, što moj izpravak kaže? Ja kažem jednostavno, da je veća garancija u mojem izpravku. Zašto? Jer ono, što je dosada bilo, neodgovara svojoj svrsi; a ipak veća garancija u tom stoji, ako bude ravnatelj samostalan, nego ako zavisi od vlade. — Ako se traži, da bude izučen gospodar, to je sasvim u redu, s tim se slažem; al pitam: kakvi su organi vis. vlade, jesu li uvjek izučeni gospodari, ili nisu? Jesu li oni u stanju prosudjivati odnošaje zavoda? Je li ravnatelj križevačkoga zavoda može svaki čas doći k vladi, da joj razloži stanje stvari?

Ja mislim bez povrede respekta i časti, koju gojimo prama organom vis. vlade, može se kazati, da oni nisu uvjek strukovnjaci gospodari, da neima povrede u tom, ako kažem, da nisu vrstni tako suditi odnošaje zavoda, kao što sudi ravnatelj. A k tomu još dolazi ta okolnost, što oni nemogu biti u neposrednom doticaju sa zavodom. Dakle mislim, da je svakako veća garancija za prospjeh zavoda, ako bude ravnatelj samostalan, nego ako bude on pod kojim drugim ravnanjem.

Ja neznam, gospodo, da li ćete, ako nepoprimite moj izpravak, dobiti ravnatelja, kakva biste trebali.

Izučen i vrstan gospodar, koji svjedočbami i praksom svoju sposobnost dokazati može, neće vam se usuditi za ravnatelja križevačkoga učilišta, kad čuje, da nije samostalan, nego da ćete ga vi iz Zagreba dirigirati i kazati mu, kako se ima vladati; jer ja mislim, da čovjek svjestan svojega zvanja, dužnosti i odgovornosti, neće ići u Križevac.

Ja bi se usudio jednim primjerom takodjer razjasniti tu stvar.

Jednu godinu za prijašnjega ravnatelja u mjesecu svibnju došao sam ja na križevački zavod. Kad vidim, da tada zelenom krmom hrane, začudio sam se nad tim neumnim gospodarstvom i pitao: za boga, što radite? Kažu mi: uzmanjkalo nam je krme i vlada je naložila, da moramo sieno kositi i hraniti. (Veselost.) Neznam, tko je kriv, da je krme uzmanjkalo, o tom se ovdje ni neradi, — nego svakako, gospodo, ovakav slučaj se nebi mogao dogoditi, da je ravnatelj bio samostalan.

Još jedan primjer, iz kojega se takodjer vidi, kako je ta ustanova u ovoj zakonskoj osnovi nepraktična.

Bila su vremena, kad vojskovodje nisu smjeli o svojoj volji bitke zapodjeti, nego su morali pitati ratno vieće, n. pr. iz Italije u Beč, opisati položaj strategički i druge okolnosti, i onda, ako se je dozvolilo, smjeli su se upustiti u bitku.

Od toga se je sada odustalo, pak se podjeljuje vojskovodji kao vještaku ovlast: kako sudiš, kako poznaš okolnosti, čini, nepitaj nas, ali čuvaj se, kako će to poći za rukom, radi na svoju odgovornost. I to je po mom sudu posve opravdano.

Ali u ovoj osnovi sasvim je drugačije; od ravnatelja traži se, da bude strukovnjak, a ipak sam nesmije gospodariti, nego njetko drugi š njim gospodari.

Napokon imam još to spomenuti, da neka se ona gospoda umire, koja misle, da bi ta samostalnost ravnateljeva bila pogibeljna. Jer što se prividno čini pogibeljno, tomu se oštrica oduzme tim dodatkom, koji kaže, da ravnatelj može biti samostalan, ali i odgovoran. To će reći: mi ćemo tebi dopustiti kao vještaku, da po svom znanju gospodariš, ako nebude dobro, ako nebude valjano, — onda se čuvaj; a ti opet druge drži!

Ja mislim, da u takovoj odgovornosti svih organa može se jedino naći stalna garancija za radikalni popravak toga zavoda; dočim ako ostane, kao što je dosada bilo, to se bojim, da nećete cielom osnovom ništa boljega postići, nego li je dosada bilo.

S toga sam slobodan, svoj izpravak smjerno preporučiti.

Predsjednik: Rieč ima gosp. predstojnik nutarnjega odjela.

Jovan Živković: Vis. sabore! Ja nisam u stanju niti jednoga od ovih izpravaka prihvatiti, a osobito posliednji vlada nipošto nebi mogla zagovarati.

Nebudući strukovnjak, kao nijedan od gg. predgovornika, dopustite, da i ja na njihovo polje sliedim na toliko, koliko mi je ta stvar poznata iz razprava enquetne komisije. Dopustiti će vis. sabor, kad se radi o ustrojstvu strukovnog zavoda, da se valja osvraćati na mnienja strukovnjaka, njim je stvar najbolje poznata. Meni je vrlo žao, da naša zemlja nije u položaju takvu, kao druge sretne zemlje, da bi vaskolike važne razprave, koli u enquetnoj komisiji, toli u odboru, mogle biti praćene od stenografa, da svaki vidi, što je tko od gospode kazao, zašto koji predlog postoji i zašto je uvažen bio.

Kad bi bilo moguće, takova izvješća pred vis. kuću donieti, to nebi možda nijedan od ovih izpravaka bio stavljen.

Što se tiče izpravka g. Mesića, moram reći, da se je jedan jedini glas pojavio u enquetnoj komisiji, a to ne od strane strukovnjaka, te potaknuo pitanje: da li se može povjeriti uprava toga zavoda i inoj kojoj osobi, koja nije izučen gospodar? Ta je stvar izazvala diskusiju, ali je zabačena bila. Zašto? Da to uvidimo, treba da se osvrnemo na narav toga zavoda. Križevački je zavod gospodarstveni zavod „per eminenciam"; na viši odjel troši se do 14.000 for, nu od ovih niti $^1/_3$ na struku šumarsku. Šumarska je dakle struka gospodarskoj samo pridieljena, jer kod nas inače nemože biti. U Austriji n. pr. medju 9 zavoda gospodarskih neima nijednoga, kojemu bi bila i šumarska struka pridieljena; oni su u stanju svake struke zavod napose imati, mi pako nismo u stanju.

Digitized by Google

S toga, pošto je ravnatelju dužnost viši odjel nadzirati i gospodarstvo rukovoditi, mora on biti koli dobar praktiker, toli i dobar teoretiker. Tih uvjeta pak nebismo mogli naći na neizučenom gospodaru. Istina, ja dopuštam, da bi mogao gdjekoji neizučen gospodar bolji ravnatelj biti, nego li izučen, a zakonodavstvo je zvano, da veže vladi ruke u onom slučaju, gdje bi mogla pokliznuti. Uzmimo, da se ravnateljstvo povjeri dobromu gospodaru, a kasnije se pokaže, da tomu manjkaju znanstveni uvjeti; kako može onda unaprediti gospodarstvo na jednom za vodu, gdje nije sve praktične struke, nego je pretežno znanstvene naravi? Vlada si rado dade vezati ruke ondje, gdje treba da to bude na dobro zemlje ili uprave. Ako se vlada prevari u „ex offo“ izučenom gospodaru, onda se može više manje to opravdati. Ako se izkaže, da su se sve kvalifikacije uzele u obzir kod biranja, ako je dotični čovjek zadovoljio svim propisanim uvjetom, pa se je vlada ipak prevarila, — to mislim, da se može isto tako prevariti svaki čovjek, i takova prevara dade se opravdati.

Pošto ovaj zavod nije naravi takove, da bi ravnomjerno odgovarao gospodarstvu i šumarstvu, nego pošto je pretežno naravi gospodarske, to neprihvaćam onaj izpravak, koji glasi tamo, da se stavi na koncu dotičnoga §-a „izučen gospodar ili šumar“.

Vlada se naravno drži onoga mnienja, kojega su bili strukovnjaci. Zato molim vis. kuću, da se ovaj izpravak veleštovanoga gosp. zastupnika Mesića neprimi; a — kako rekoh — vlada si dade rado ruke vezati, gdje je to u interesu zemlje.

Nu nemogu primiti ni onaj drugi izpravak, koji je više načelne naravi. Ja vidim, da se u nečem miešaju malo pojmovi o položaju vlade naprama učevnim zavodom u obće, a ovomu „in specie“. Kad se pojam nadzora vlade sa pojmom ob upravi vlade mieša, onda je naravska stvar, da se dodje do toga zahtieva, da neka vlada svaki zavod samostalnim proglasi.

Ako ima vlada voditi nadzor, onda ima posla samo s nadzorom, a ne s upravom; ako je pako zavod posve samostalan, to ima naravno vlada samo rezultate uspjeha ili neuspjeha tražiti, i prema tomu suditi o valjanosti ili nevaljanosti uprave.

Nu prije nego pobijem tvrdnje gosp. predlagatelja, pogledimo, što želi izpravak. (Čita ga.)

Da je, gospodo, ravnatelj samostalan, na koliko želi osnova samostalnost izručiti u djelokrug ravnatelja, to normira §. 8. On kaže, da ravnatelj sa svojimi drugovi, sačinjavajuć poseban gospodarski sbor, ima razpravljati u sjednicah o svih važnih predmetih, tičućih se zavodskoga gospodarstva.

On sam dakako nije i nemože biti samostalan u tom pogledu, nego sa svojimi drugovi zajedno, ili oni svi skupa jesu samostalni glede toga, što odlučuju o gospodarenju. Vlada daje glede ovih sjednica samo naputke. A isto tako treba, da daje naputke, kad se kaže, iz ovoga treba ovo napraviti, ovo treba srušiti, ovo podići, iz šume valja oranicu napraviti, — sve to treba, da vlada zna, sa svojimi organi o tom razmišlja, i onda odobri ili neodobri. Nu samostalan je ravnatelju djelokrug, što se gospodarenja tiče.

Nevjernjem, da bi bio od vlade izišao nalog n. pr. čim se svinje hrane, kako se je ovdje kazalo, neznam, već čim; nu svakako to nije u interesu uprave vladine, niti u naputku, kojega ima ravnatelj, koji ovako postupa.

Da vlada u svih važnih predmetih, gdje se radi o preinaci, budi u načinu gospodarenja, budi o preinaci koje druge važne stvari, ima koju reći, to nije ništa nova, to obstoji u svih zavodih austrijskih. I kad nebi toga bilo, ako bi vlada imala samo nadzor, a ne i upravu, bio bi ravnatelj posve samostalan.

Što se toga tiče, to nitko nebi bio sretniji od vlade, kad bi se to načelo poprimiti moglo, i kazalo n. pr. podžupaniji: evo ti uprave, evo ti zakona; ti upravljaj, kako te bog uči, ti odgovaraj za valjanost ili nevaljanost uspjeha, ja se nemiešam u te stvari više. To bi bilo vrlo lahko za vladu. Nu to neide tako. Zakon zahtieva — bar predpostavlja se — da kod vlade budu koncentrirane sile u svakom pogledu, dakle i strukovne sile moraju biti. Dopuštam, da ih manjka, ali predpostavlja se, da bude sila, koje su izkusnije u upravi, nego svaki njezin organ, inače nebi imalo smisla, da se tko na vladu obraća budi u drugoj molbi, budi izvan molbe u važnih stvarih; jerbo ona odgovara zemlji.

Što se tiče odgovornosti, koju traži gosp. predgovornik po svom izpravku od profesora, imam kazati, da toga nepojmim, jer su oni u predavanjih posve samostalni, ravnatelj ih ima samo upozoriti, ako nevrše svojih dužnosti. Ali da za gospodarenje odgovaraju, to nije moguće, ono bo nije niti njihovo; oni odgovaraju za to, da predavaju, kako imadu predavati, a gospodarenje je usredotočeno u samoj glavi — u ravnatelju.

Što se tiče zahtjeva, da profesor nebude samo moralno obvezan, nego i strogom disciplinom, to ja mislim, da ako moralne veze neima, uslied koje svoje dužnosti vrši, to su svi propisi zabadava, i svaka je odgovornost naprama ravnatelju bezuspješna.

S toga mislim, da je posve suvišno to izrično u ovom §-u napominjati.

Gosp. predgovornik je rekao, da nije bilo uspjeha na ovom zavodu zato, jerbo nije valjao ravnatelj. Ako pak bude on samostalan, je li onda može vlada izpitivati, kako vrši svoju dužnost? Ako bi ga bila možda vlada strožije na oko uzela, to bi bio valjda drugčije vršio svoju dužnost. Da se dakle zaprieči to, da ravnatelj nevrši mlitavo svoje dužnosti, treba da vlada bude strožija u nadzoru svojem naprama takovu zavodu, da vidi kako se rukovodi gospodarstvo, — tada će ravnatelj sigurno sdušnije svoju dužnost vršiti.

Digitized by Google

Ako se veli, da je predležeći zakon samo prepis zakona, koji postoje u drugih zemljah, to mislim nije sramota, da poprimimo, što drugdje boljega nadjemo, te onda to našim okolnostim prilagodimo bolje, nego da što originalnoga stvorimo, što nebi bilo tako dobro; jer drugdje su već to kao dobro pripoznali, radi toga valja to poprimiti, na koliko naše klimatične okolnosti dopuštaju.

Ingerencija vladina — veli se — neštiti dovoljno toga ravnatelja, odvezati ruke mu treba. Ako bude ne samo sdušno, nego i znanstveno vršio svoju dužnost, onda će biti vlada zadovoljna, samo da se nemora u njegove poslove pačati; ako je pako kriv ravnatelj, da je uprava loša, to nebi želio, da bude samostalan, da mu onda nemože vlada ništa učiniti. — Ako n. pr. dodje ravnatelj, u kojem se je vlada prevarila, kao s prijašnjim ravnateljem, pa uzmimo, da je on samostalan i može kazati: uprava je moja, nemiešaj se u nju, te ako za nekoliko godina nastane velika šteta po zavod, onda će vlada možda imati sredstva, da ga disciplinarnim putem odstrani, ali moralnu štetu neće moći izliečiti.

Ja nerazumijem, kako se može misliti, da vlada hoće zlo, pa da ona hoće priečiti napredak naroda, i kako se može predpostavljati, da će budući ravnatelj biti uzor u svakom pogledu, i netreba da bude vladi odgovoran. Ni jedno ni drugo nestoji; nego ja mislim, da je svakako umjestno, ako je odgovoran vladi, koja opet odgovara narodu i kao takova nesmije drugo želiti, nego dobro zemlje i naroda.

Vladi ostaje vrhovni nadzor, veli se, t. j. da zavod samo nadzire, kao što n. pr. privatne institute. Ako je pako tomu tako, onda se vlada nemože uvjeriti o potrebah zavoda, ona nemože stupiti pred vis. sabor i kazati to i to zahtjevam, za to i za to, jer onda je odgovorna samo za dobar red.

Kaže se takodjer, kako bi vlada upravljala s ovim zavodom, kad vladini organi nisu uvjek strukovnjaci.

Istina. Mi žalibože imademo toliko struka pod upravom našom, za koje postoji u drugih bogatijih zemljah za svaku struku posebni specialitet; dakle je jako čudan zahtjev, da bi u jednoj osobi bila zastupana struka gospodarska, šumarska, medicinska itd., a ona osoba neka bude usavršena u svakoj struci. Kod nas je u osobi ministra nutarnjih posala pet struka zastupanih, za koje imade u inih zemljah svaka svoj specialitet. Kako je dakle moguće zahtievati od one osobe, da bude strukovnjak u svakoj struci?

Kad bismo pako mi imali svojega ministra, to bi onda naša uprava 2 do 3 puta više koštala, nego li košta sada.

A kako je poznato, vlada ima svoje referente za svaku struku, koji su u stanju stvar prosuditi na temelju postojeće znanosti, — radi toga mislim, ni taj prigovor nije opravdan. Doći će možda vrieme, da ćemo si moći stvoriti za svaku specialitet, nu danas to nije moguće.

S ovih razloga, vis. sabore, koje sam naveo, na koliko su mi iz razprava u enquetnoj komisiji poznati, preporučam vam, gospodo, da primite ovaj §. onako, kako je predložen po vladi i prihvaćen po odboru, jer će ovim načinom najviše odgovarati naravi ovoga zavoda.

Predsjednik: Rieč ima gosp. dr. Makanec.

Dr. **Milan Makanec**: Vis. sabore! Ja sam proti izpravku gosp. Mesića, a za izpravak gosp. Berute.

Za izpravak gosp. Berute govori već ta okolnost, što je on potrebit sa gledišta zakonarske tehnike, nu osim toga treba ovdje još posve ine okolnosti u obzir uzeti.

Vis. sabore! Ja neznam, kako dodje to, da naša vlada, kadgod čuje, da joj se kani kakov upliv gdjegod sniziti, već je sva grozničava; nu priznaje sama, da neima dovoljno strukovnjaka a ipak hoće, da bude prva i vrhovna instancija u svakoj struci.

Ja mislim, da je takov odnošaj, u kojem hoće vlada naprama križevačkomu zavodu stajati, posve loš; i valjda zastupa naša vlada ovdje primjer u odnošaju naše autonomije naprama ugarskoj vladi.

Predlog naše vlade ide u Peštu, tamo se razmatra, pa kad se nedopada, liepo se povrati natrag; naša vlada ga onda svaljuje s jedne strane na drugu, preobraža ga u različite forme, dok ga onako neuredi, da je gospodi peštanskoj po volji.

Taj odnošaj naprama Pešti valja stvoriti i naprama zavodu; vlada će imati ne samo vrhovni nadzor, nego i vrhovnu upravu nad njim. — Prof. Hyrth u Beču kazao je svojim slušateljem kod neke prilike: Gospodo! što mislite, tko je to i to ustanovio glede naše klinike? Možda ja? Bože sačuvaj! To je onako uredio tajnik ili savjetnik učevnog ministarstva, a nipošto ja. Kad bi bilo to udešeno po mojem osvjedočenju, sigurno bi inače izgledalo.

Tako bude i s našim učilištem, ako nebude imalo autonomije svoje. Ako bude sbor dotičnih profesora štogod valjana zaključio, pa dodje stvar u ruke kakvu tajniku ili predstojniku kod zemaljske vlade, koji nije strukovnjak, to će dotični iz toga učiniti nješto, što je možda posve lošo, ili nimalo neodgovara svrsi toga zavoda.

Ali gospodo, takav nadzor takova vrhovna uprava, biti će po našu zemlju vrlo štetna!

Da se tomu zlu izbjegne, tamo smjera predlog gosp. Berute; a nipošto nesmjera tamo, da bude ravnatelj samostalan kao kakav paša na onom zavodu. Da se to preprieči i da se nebude vladao kano paša, za to je providjeno time, što se ustanovljuje i usljed ovoga izpravka, da ima biti vladi odgovoran; on ima stajati pod njezinim vrhovnim nadzorom, i uslied toga je vladi pružena mogućnost, kada vidi, da će biti ravnatelj kao paša, da njega odpravi.

Digitized by Google

Kamo ovakova uprava vodi, kako sam ju prije napomenuo, o tom se možemo osvjedočiti, ako pogledamo na naše dobro Kutjevo.

Gosp. predstojnik vlade izvolio je kazati, da vlada mora znati, ako treba što graditi ili preustrojiti na kojem zemaljkomu zavodu, i da mora dapače znati za svaku najmanju stvarcu u tom obziru. No dakako, kako bi to bilo moguće načiniti bez vlade, ako se n. pr. radi o kakvoj štali itd.!?

I kako vlada to razumije, pokazuje nam najsjajnije županijska kuća (g. govornik nemože se sjetiti imena onoga kraja, gdje ova kuća stoji), koja je sasvim na novo sagradjena, a na uzor svega ondješnjega pučanstva po naredbi vis. vlade sa slamom pokrivena. Ja mislim, da se nebi našao nijedan tako nesposoban kotarski sudac, koji bi odredio, da se ima nova sgrada, u kojoj se toli važne stvari čuvaju, slamom pokriti.

U Kutjevu, gdje je ravnatelj toga dobra skroz i skroz sposoban čovjek, mora se on ipak za svaku najmanju stvarcu upitati kod zemaljske vlade: smije li n. pr. tu načiniti ogradu, koja je nuždna, smije li tamo malo popraviti kakvu strehu, da nebude sgrada oštećena itd.

Onda mora čekati na riešenje; čeka i čeka, dok napokon dodje, kada je već dosta oštećena dotična stvar.

Slično stoje stvari glede jamničke kiselice. Dugo vremena vodi već vrhovnu upravu nad tom naša zemaljska vlada, a ništa nije još učinila, što bi bilo nuždno.

A što imademo u tom pogledu u drugih slobodnih i naprednih državah? Vlada imade nadzor; gdje se pojavlja kakav posebiti život, imade vlada gledati, da ga ništa neprieči u razvitku, nego ima uticati na valjan razvoj takova života. Zato neteži za centralizacijom, nego za decentralizacijom, ona zagovara — kako bi gosp. predstojnik nutarnjega odjela rekao — autonomiju, i time skida sa svojih ledja veliki dio svojih odgovornosti.

Tu bi bilo umjestno, da sravnimo medju sobom Englezku i Francezku: u prvoj vlada princip decentralizacije, dočim je u Francezkoj princip centralizacije skoro dosljedno izveden. Ako prispodobimo ove dvie zemlje, to ćete morati, gospodo, priznati, da je princip centralizacije t. j. uticanje vlade u svaku stvar, najgorje, što se može pomisliti za dotičnu zemlju.

Toliko za opravdanje izpravka gosp. Berute.

A sada da jošte nekoliko rieči progovorim proti izpravku gosp. Mesića.

Kad nebi izkustvo učilo, da je svaki izpravak, stavljen s naše strane, već „a priori" odsudjen, to bi mi bili mjesto izpravka gosp. Mesića možda drugi podnieli.

Obzirom na narav ovoga zavoda, vidimo, da je njemu s jedne strane zadaća didaktičko-pedagogička, a s druge strane gospodarstka. Ravnatelj, koji bude glavom toga zavoda, ima biti dakle takav čovjek, koji bude sposoban rukovoditi zavod i s jedne i s druge strane tako, kako to interes zavoda zahtieva.

U ostalom u svakom našem zakonu u tom pogledu „inter lineas" ovo stoji: ili mora biti dotičnik slepi privrženik vlade, ili . . .

Predsjednik: Molim gosp. govornika, da neupotrebljuje one rieči, koje nisu dostojne, da se u parlamentu izgovaraju. Neka on vis. vladu nevriedja, jer to se nemože dopustiti.

Dr. **Milan Makanec:** Ja molim, da mi neizvolite uvjek nepristojnost predbacivati. Mislim, ako se hoću pristojnosti učiti, to ju sigurno nemogu potražiti kod g. predsjednika.

Predsjednik: To je još nepristojnije, da se usudite predsjedničtvo vriedjati, jer po predsjedničtvu vriedjate cio sabor.

Dr. **Milan Makanec:** „Inter lineas" dotične ustanove nalazim dakle, da se „a priori" zabacuje svaki, dakle i ravnatelj, koji je protivnik političkih nazora naše vlade. Ako dozvoli gosp. predsjednik, ja mogu činjenicami dokazati, da se kod nas vrlo grieši kod imenovanja pojedinih osoba. Nu „nomina sunt odiosa"; neću da poimence napominjem slučajeve, gdje se nije gledalo kod imenovanja na strukovnu sposobnost, nego na sasvim druge okolnosti. — A jedan primjer ipak moram navesti.

Zakon propisuje, da u mjestu, gdje se sudbeni stol nalazi, nemože biti odvjetnik zajedno bilježnikom. Gosp. Filip moli za bilježničko mjesto u Belovaru, a vlada ga odbije; malo kasnije moli neka druga osoba, koja je u rodbinskom savezu sa glavarom vlade, i kojega u ostalom ja scienim, da nije redovito svoje nauke svršio, eto on postane i bilježnikom i odvjetnikom u Belovaru, — usuprot toj okolnosti, što je i jedan drugi odvjetnik ondje.

Ovaj jedan primjer za više drugih.

(Glasovi: To nestoji!)

Kad dakle — kako rekoh — od naše strane drugi prikladniji izpravak nije podnešen, a kad gledam na interes i svrhu ovoga zavoda, to vidim, da treba da bude ravnatelj, koji će biti na čelu ovoga zavoda, imajućega uz didaktičko-pedagogičku narav, pretežno gospodarsku narav, izučen gospodar, — jerbo to je širji pojam, nego li, ako se kaže specifično „izučen šumar" — to sam proti izpravku gosp. Mesića; a preporučam izpravak g. Berute.

Predsjednik: Rieč ima gosp. dr. Šram.

Dr. **Lavoslav Šram:** Vis. sabore! Ja ću govoriti za izpravak gosp. Mesića, a proti izpravku gosp. Berute.

Što se tiče izpravka gosp. Mesića, to ovaj — na koliko razumijem — u tom sastoji, da se §. 6. u toliko razširi, da može biti ravnatelj tako dobro izučen gospodar, kako izučen šumar. Na koliko nebi bio prijatelj razloga, što ih je sam gosp. predlagatelj naveo, to moram kazati, da sam usuprot gosp. zastupnika vlade za ovaj izpravak; jer on nije mogao proti tomu nikakav drugi razlog navesti, nego što je kazao i u enquetnoj komisiji, gdje je isto mnienje propalo. Ja pako hoću, da

za ili proti ovomu izpravku izcrpim razloge i iz samoga predmeta i iz naravi stvari.

Motreći ovako sam predmet i izpravak i razloge, nemogu uviditi, zašto nebi bilo umjestno, da se poprimi onakova ustanova, kad se već u samom naslovu ovoga zakona, dotično u §. 6. vidi, da će u Križevcih obstojati kraljevsko gospodarsko i šumarsko učilište.

Po tom imade podpuni paritet izmedju jedne i druge struke, t. j. križevački zavod će sasvim naravnim načinom stajati u ravnom odnošaju prema jednoj i drugoj struci.

Nego i nutarnjega razloga nevidim, koji je kadar oboriti izpravak gosp. zastupnika Mesića; kako rekoh, u razlozih vladinoga zastupnika nevidim drugo, nego običajnu zgodu, koja nemože oprovrći obranu ovoga izpravka, na koliko bi sam po sebi stajao

Ja dakle pristajem uz izpravak gosp. Mesića.

Što se tiče izpravka gosp. zastupnika Berute, to sam proti njemu. A to za to, jer u jednom dielu nije logičan, a u drugom je upravo suvišan, i po cielom svojem smislu — rekao bi — nije razumljiv.

Izpravak glasi (Čita).

Ja ću ga dieliti na dvie strane. Prva odnosi se na ravnateljevu samostalnost, druga na njegovu odgovornost. Što se tiče druge strane, da će biti odgovoran zemaljskoj vladi, a učitelji njemu, u tom smatram, da je suvišan; jer samo po sebi se razumije, da je svaki upravni činovnik — a u ravnatelju nemogu viditi drugo, nego upravnog činovnika — odgovoran predpostavljenoj vlasti, i ovo je zanj zemaljska vlada.

A naravska stvar, da su opet njemu odgovorni oni, koji su pod njegovim ravnateljstvom, svaki po onom razmjerju, koji mu zakon daje.

U tom pogledu je izpravak gosp. Berute posve suvišan.

Što se tiče prvoga diela izpravka, gdje se veli, da ima biti ravnatelj samostalan, držim, da je posve neopravdan. Što će to reći: „da je u svom djelokrugu samostalan?“ A što će reći sravnivši s drugim djelom?

Na koliko je odgovoran, nemože se razumjeti, da bi smio učiniti, što bi se njemu htjelo; na koliko je vezan budi na zakon, budi na dotične propise, to već nije samostalan.

A na koliko se je tu htjelo kazati, da će on imati širju autonomiju, to opet ta nesmije tako daleko ići, da bi bio u svom položaju sasvim neodvisan; jer istina je, da mu se predaje veliko zemaljsko dobro, da mu se povjeruje — ne samo, što se ovdje odgaja mladež, što se tu polaže sjeme naobraženju, — nego se podaje takodjer moralno dobro, koje može ili nazadovati ili procvasti po načinu njegove uprave.

Ako se kakvu načelu za volju hoće ustanoviti, da će biti posve samostalan, da on može — hoću reći — usuprot moralu uložiti sve ono, strukovno znanje, onda bi se izreklo načelo onako, koje se nebi smjelo nigdje dopustiti, jer se nigdje nedaje onako vlast, da bi tko na čelu svojega djelokruga mogao stati posve samostalan, nego se razumije, da mora odgovarati onomu, koji nad njim stoji i zakonu.

Ovaj izpravak dakle niti u prvom, niti u drugom dielu svojem nestoji, i radi toga nisam ja zanj.

Mimogrede osvrnuti ću se samo na jedan razlog, koji je gosp. dr. Makanec naveo, da je srećna Englezka, gdje se necentralizira, nego sve decentralizira.

Ja mislim, da je veliko pitanje, kako se imade centralizirati u političkom pogledu proti razlogom materijalnim: i ako bi se ogledali, to bi našli iz najnovije povjesti podatke, da može centralizovana zemlja tako napredovati glede materijalnih razloga, kako nijedna druga zemlja. (Glasovi: Istina!) Dakle u samoj centralizaciji neleži jošte materijalna propast. Sve ono, što se još sa političkog gledišta u pitanje stavlja, dobiva drugi lik, kad se stavi u razmjer sa materijalnim pitanjem.

Ja sam za redakciju uz dodatak gosp. Mesića.

Predsjednik: Rieč ima gosp. zastupnik Kamenar.

Juraj Kamenar: Vis. sabore! U generalnoj debati izrazio sam se za ovu zakonsku osnovu, i ja sada nebi bio progovorio, dočim je baš gosp. dr. Šram ono kazao, što sam ja kazati htio; nu samo nešto imao bih tomu pridodati.

Molim vas, gospodo, kažite mi, tko je samostalan na ovom svietu? Nitko. Ni nemože biti. Zar su samostalne obćine, ili podžupanije, ili vlada, ili sabor?

(Jedan glas: Imao bi biti samostalan.) Nije, mi zastupnici smo narodu odgovorni. Zar sam ja samostalan kao svoj gospodar? Nisam, jer moram plaćati porez. — A da samostalnost ravnatelju dajemo, to nemože biti. Želim, što dr. Makanec kaže, i ja našoj vis. vladi preporučam, neka joj za uzor služi francezka vlada, koja se brine za materijalno blagostanje svojega naroda. — Što se dakle izpravka gosp. zastupnika Berute tiče, moram se izraziti proti njemu.

A izpravak veleštovanoga gosp. Mesića preporučam vis. kući, s razloga, koje je gosp. predgovornik naveo.

Naći će se može biti čovjek, koji je zbilja šumar, pa će imati kvalifikaciju i sposobnost za ravnatelja, radi toga bi želio, da nebudu vis. vladi vezane ruke u ovom slučaju.

Radi toga preporučam izpravak gosp. Mesića.

Predsjednik: Rieč ima gosp. zastupnik Folnegović.

Franjo Folnegović: Vis. sabore! Ovaj je §. osim možda §-a 47. najvažniji u ovoj zakonskoj osnovi. Zato se nečudim, što se je o njem tako živo debata povela. I ja ću biti tako slobodan, da kažem svoje mnienje, zagovarajuć izpravak i veleštovanoga gosp. Mesića i Berute.

Jedan i drugi obrazložio je svoj izpravak posve temeljito. Žalim samo, da je bio njihov trud toli nekoristan. Nitko jih kasnije nije pobijao osim gospodina za-

Digitized by Google

stupnika vlade. On je na izpravak gosp. Mesića kazao, kako misli, da je gospodarsko-šumarsko učilište eminentno gospodarke, a ne šumarske naravi.

Po mom je pako mnienju ondje važniji šumarski tečaj. Gospodarski tečaj, dok će postojati kao srednje učilište, neće imati učenika, a bez tih učilište nije ništa. Šumarski pako tečaj imade nade, da će uspjevati, te valjda 2—3 puta toliko učenika imati, koliko gospodarski. Čemu bi dakle bio šumarski tečaj zapostavljen gospodarskomu? Toga ja neuvidjam.

Zatim kaže gosp. vladin zastupnik, braneć predlog vladin, po kojem bude mogao ravnateljem postati jedino gospodar: neka nam legislativa što više precizira dužnosti i stegne djelokrug, da neuzmognemo tako lako pogriešiti. — To je, držim, doduše vrlo komotno „mit gebundener Marschroute“ vladati; ali ja mislim, da vlada ima više računati na uvidjavnost svojih organa, nego na §§. zakona upravnih, koji nigdje i nikada nebudu podpuni.

Čudnovato je i to, što se vis. vlada uvjek i uvjek, kad govori o obrani koje zakonske osnove, poziva na strukovnjake; oni su o tom viećali — veli se — i većinom glasova ovako zaključili, uslied toga ima tako biti. Tako govoriti znači a priori svaku razpravu saborsku suvišnom smatrati. Kažite nam bar razloge strukovnjaka, da jih prosudimo.

Što se tiče onih strukovnjaka, koji su ob ovoj osnovi viećali neznam koji su; ali mi se čini, da su bili odviše jednostrano odabrani, te se nije na dovoljni razmjer izmedju strukovnjaka jednoga i drugoga zvanja pazilo. Uslied toga je morala jedna struka u većini ostati, dočim se na razloge druge struke, jer je manjim brojem zastupana, nije obzir uzimao Po tom može mnienje takove enquete i krivo biti.

Kad se vlada poziva, naročito u onom pitanju na strukovnjake, neka bude i meni dozvoljeno pozvati se na mnienje autoriteta u ovoj struci, koje sam čitao u bečkih gospodarskih novinah, gdje profesor Exler nastoji dokazati, da je gospodarska znanost dan danas već toliko napredovala, da se može dozvoliti, da si dotični profesori, poput universitetskih, sami biraju ravnatelja.

Žalibože uslied vašega ovoga zakona neće biti naše gospodarsko učilište više učilište, nego će ostati srednji zavod. Ja bi ipak prigodom, gdje će §. 47. doći na red, zagovarao načelo, da si ravnatelja biraju profesori sami. Tim bi se po mom sudu moral i ugled vanjski ovoga zavoda podići mogao. Na koliko čujem, to je onaj razdor, koji je dosada postojao med učitelji na križevačkom zavodu, bio upravo škandalozne naravi. U buduće bi se sličnomu trvenju možda dalo predusresti, kad bi se izbor ravnatelja propustio profesorskomu sboru. Ima više i drugih razloga; za ovaj nazor medjutim ovom prigodom može se govoriti samo o tom, da li se smije ravnatelji toli iz gospodarskoga koli i iz šumarskoga tečaja imenovati? Ja mislim, kako jur spomenuh, da se bar u tom pogledu nebi imala davati nikakva prednost jednomu odjelu pred drugim, osobito što držim, da će odsjek, koji se namjerava zapostaviti, važniju ulogu kod ovoga zavoda igrati, nego gospodarski.

Napokon na ono, što je gosp. vladin zastupnik izvolio kazati za obranu vlade: kako može tko misliti, da vlada hoće zlo? — imam reći u prilog nazorom, koje je gosp. Beruta razvijao, da mi se to nečini uman argument. Vlada neće zlo, nego ona nezna uviek dobro. — Od nje se ni nemože zahtievati, da bude sveznajuća, — pa i imade takovih dužnosti, kojim nije kadra zadovoljiti; to su naročito eminentno strukovna pitanja, kao što je i nazočno.

S tih razloga, akoprem se nikakovu uspjehu nenadam, ipak držim, da je svakako bolje, ako se u ovaj §. uvrste one ustanove, kako ih izpravci gg. Mesića i Berute predlažu.

Predsjednik: Rieč ima gosp. zastupnik Lehpamer.

Josip Lehpamer: Vis. sabore! I ja sam za izpravak gosp. Berute. Rado bih odgovoriti gosp. dru. Šramu, da mu pokažem, da neima u izpravku one nelogičnosti, koju on u njem vidi. Po mom nazoru, ako se sve dotične rieči neizvrgnu, i ako se smisao onako uzme, kako ga je gosp. predlagatelj razjasnio, tada neima u izpravku nikakve nelogičnosti. Jer gosp. predlagatelj kaže: ravnatelj je u svom djelokrugu samostalan, ali ujedno odgovara vladi.

Kad bi se ova samostalnost tako pojmila, kako se ima po shvaćanju gosp. dra. Šrama, da je ravnatelj absolutno sam svoj, to dakako nemože biti da se s druge strane zahtieva, da je on odgovoran vladi; a baš zato, jer on odgovara vladi, nemože se u ovom smislu tumačiti ova rieč samostalnost, kako ju tumači dr. Šram. Zato ja tu nikakove nelogičnosti nevidim

Što se nadalje proti izpravku kaže, da se naime samo sobom razumije, da bude ravnatelj odgovoran vladi, kano da je odgovornost zajamčena nekom obćenitom ustanovom, to ja mislim, da kad se to samo po sebi razumije, čemu je onda ovdje taj §., onda se može ovo posve jednostavno izpustiti. Ima dotičnik dekret svoj, on je ravnatelj, on zna, što je zvanje njegovo, prestaje dakle pitanje: da li je odgovoran ili nije.

Gosp. vladin zastupnik označio je, da kad se pojmovi pomiešaju, krive se konsekvencije čine. Tako je i ovdje kriva konsekvencija iz izpravka gosp. Berute; što se je htjelo, da se naglasi sa strane vlade, da je ovdje govor ne o centralizaciji same vlasti kao vrhovnoga nadzora nad tim zavodom, nego da vladi pristaje vrhovna uprava; ako je tako, onda neznam, kako se u naslovu veli „uprava zavoda“, pa se dieli izmedju dotičnoga ravnatelja i vlade, — kako nebi moglo posve jednostavno postojati, da bude ravnatelj odgovarao vladi, a ona vršila samo nadzor, te prema svrsi ovoga zavoda

Digitized by Google

može se očekivati, da će se ovim načinom svrha postići, kako je to već gosp. predlagatelj dokazao.

Jer ako stoji ono, što je gosp. zastupnik vlade kazao, da kod vlade neima strukovnih sila, koje bi bile kadre s tim zavodom u eminentno visokom stepenu upravljati, tada valja reći: nepačajte se, gospodo, u to! Ja se nebi usudio, da vrhovnu upravu vodim, koju nemogu sebi prisvojiti, da ju vodim kod takova zavoda.

Pošto je konstatirano, te je zastupnik vladin sam priznao, da se doista kod centralne uprave naše zemlje zahtieva, da budu absolutno sami strukovnjaci, izvodim ja posljedak, da pošto sami priznajete, da niste strukovnjaci, ostavite upravu onim, koji su strukovnjaci; to je barem posve logički i dosljedno. A zato sam tim više uz izpravak gosp. Berute.

Predsjednik: Rieč ima gosp. zastupnik vlade.

Jovan Živković: Vis. sabore! Samo njekoliko rieči neka mi bude dozvoljeno odvratiti gosp. predgovorniku, osobito na njegovu posljednju opazku, da se vlada neka u nijednu struku nepača.

Na ovo imam kazati to, da mi u tom obziru nismo originalni, nego postupamo kako se postupa u drugih državah; načelo, kojega se vlada u tom pravcu drži, valja i u drugih pravnih državah. Nigdje nije strukovnjak onaj, koji upravlja, strukovnjak je samo savjetujući dio upravne grane; a s druge strane nijedan upravni činovnik nije tako smion, da bi kazao: ono što strukovnjak kaže, to nestoji, — nego on pristaje uz mnienje strukovnjaka. Kod svih ministarstva postoje savjetnici, koji nisu strukovnjaci, nego pod njimi je organ gradjevni, agrikulturni itd., koji svaki u svojoj struci specijalno može kazati svoje mnienje, pak ipak uprava vrhovna nije u ruci strukovnjaka. Da mora ministar komunikacija biti izučen tehnik, agrikulturni ministar izučen gospodar, to dakle nestoji.

Što se strukovnjakom svidi kano dobro, ondje neće vlada kazati: to nije dobro. Nego ako nemože to izvršiti, kaže: to nemožemo danas izvesti, tomu mora nešto predhoditi. Strukovnjaci jedino kažu: samo toliko, da znaš, da bez ovoga neće biti povoljna uspjeha, sada postupaj, kako je tvoja dužnost.

Da li je vlada kadra to izvesti već sada ili još ne, za to ona odgovara, zato treba, da je njezino mnienje mjerodavno.

Ja moram opet umoliti, da se ovaj izpravak, koji bi bio u tom obziru „unicum" u našoj zemlji, neprimi, jer kod svih zavoda vodi vrhovnu upravu vlada. Ako se to poprimi, to bi vlada mogla kazati kod prve prilike: ja sam sve odgovornosti glede toga zavoda riešena, sabor me je riešio; ja upravu nadzirem, a u nju se neimam pačati. — Nemojte, gospodo, misliti, da vlada štogod radi samo s toga, da vlast svoju razmakne. Nipošto. Nego budite uvjereni, da ona zbilja radi prama odgovornosti, koju je dužna saboru i zemlji. Ako se brine za dobro zemlje, onda nestoji, da ima pred očima koju drugu svrhu.

Takove samostalnosti, gospodo, o kakovoj se ondje govori, neima nijedan ravnatelj, osim kod privatnih instituta.

Što je kazao gosp. dr. Makanec o autonomiji u Englezkoj i Francezkoj, i stavio š njima u paralelu našu zemlju, to je za svakoga od nas jasno i svakomu poznato, da se ništa neprenaša iz inih zemalja u našu, ako neodgovara našim okolnostim. U ostalom nije dovoljno, ako ja stupim pred sabor i kažem: čitao sam, da ondje ovako i onako; to nevalja, treba i izkustva, treba se sam uvjeriti o tom, a tada će možda viditi, da je u Englezkoj više sviesti za autonomiju, nego li u našoj zemlji.

A, gospodo, nemojte misliti — kako rekoh — da bi se ono, što je u Englezkoj dobro, dalo upotrebiti i kod nas.

Višeputa sam već čuo i u komisiji i u saboru, da se sve tuži u našoj zemlji na nekakav nered. Mi smo odgovorni, i moramo raditi, a ako se drugdje neradi, onda je opet vlada tomu kriva. Dakle kad imademo to izkustvo, da naš sviet nerado radi, onda nemojte zahtievati, da mu se još veća samostalnost izruči, kojoj nije dorasao.

Vlada gleda na političko ponašanje — veli se — kad izabira svoje organe. Istina je. I svaka vlada mora, kad si uzimlje organe, kroz koje vrši svoje dužnosi, gledati na političko ponašanje. A što će to reći „političko ponašanje?" Tu se pita, da li priznaje onaj sustav, koji u zemlji vlada; za to vlada odgovara. I ako bi gosp. dr. Makanec došao do toga, da zauzme ono mjesto, gdje sam n. pr. ja sada, to neće on imati druga načela; i on će gledati, da dobije ljudi svojih nazora. A to načelo tako daleko neide, da bi se po tom izključivalo znanje, koje imadu pojedine osobe za dotičnu struku. N. pr. ravnatelj ovoga učilišta neima sa politikom nikakva posla, niti neima povoda, da se u politiku mieša; s toga neznam, kako se sada dolazi do ovoga pitanja?

Gosp. zastupnik dr. Šram izvolio je reći, da ga nisam uputio o razlozih, zašto bi pustio pasti izpravak gosp. rektora Mesića.

Ja sam u kratko govorio, jer sam samo tumač onoga povjerenstva, koje je o tom predmetu razpravljalo. Dva su naime razloga, koja govore za to, da se izpravak zabaci. Prvo, što takova ustanova naravi ovoga zavoda neodgovara, jer $4/5$ je gospodarske, a samo $1/5$ šumarske naravi. Dakle nije to nikakovo podredjenje šumarskog odjela gospodarskomu; jer svi profesori su ravnopravni i posve samostalni, a da njihov šef bude izučen gospodar, to se može zahtievati, ako se obaziremo na navedenu okolnost.

Digitized by Google

Drugo je sustav, na kojem počiva ovaj zavod, tako eminentno gospodarske struke, da ga nije u stanju valjano rukovoditi nitko drugi nego izučen gospodar.

Napokon ću još odgovoriti na jedan prigovor gosp. Folnegovića, koji veli, da se je možda povjerenstvo prevarilo.

Ja, gospodo, mislim, da u svih zemljah — kako ste mogli više puta u novinah čitati — vlada sazivlje konferencije od strukovnjaka, kada se radi o kakovoj važnoj stvari.

Isto to čini i naša vlada. I u ovom slučaju pozvala je ka konferenciji one strukovnjake, s kojimi može razpolagati. A ovi su tu stvar više od 8—10 dana razglabali i razmatrali, dok nisu došli do rezultata, koji sada vis. saboru predleži. — Vlada, koja nije strukovnjak, nemože se kod ovako važnih stvari samo na svoje referente oslanjati, ako hoće, da dodje do valjanih i temeljitih rezultata, nego mora pozivati savjetnike, t. j. osobe, koje stvar razumiju. Njihovo mnienje je onda i za vladu mjerodavno, što mislim, da je sasvim u redu.

S toga opet molim vis. sabor, da zabaci i izpravak gosp. Mesića i izpravak gosp. Berute.

Dr. **Milan Makanec**: Molim za rieč, da odgovorim na jednu osobnu primjetbu.

Predsjednik: Izvolite.

Dr. **Milan Makanec**: Vis. sabore! Gosp. zastupnik vlade nije me razumio, nije me nimalo shvatio, kao ni gosp. dr. Šram.

Ja, govoreć o centralizaciji i decentralizaciji, mislio sam, da će gg. članovi ove vis. kuće mene shvatit morati, da će znati, što znači centralizacija. Ja netvrdim, da treba sve institucije francezke i englezke u Hrvatsku prenieti, akoprem čast svim ovim institucijam, nego ja sam rekao: svaki životni odnošaj ima biti autonoman, i tu ima vlada sama sa svoje strane podupirati autonomiju života.

Predsjednik: Rieč ima gosp. izvjestitelj.

Izvjest. dr. **Blaž Lorković**: Vis. sabore! Veleštovani gosp. zastupnik Mesić predložio je na §. 6. izpravak, koji glasi, da se dodade na koncu ovoga §-a rieč „ili šumar." Ja ću se proti ovomu izpravku izreći, jer držim, da se nemože dovesti u sklad sa zadaćom ravnatelja gospodarskoga i šumarskoga učilišta u Križevcih.

Po ovoj osnovi imade ravnatelj s jedne strane rukovoditi donekle bar savkoliki pedagogičko - didaktički posao, s druge strane mora ujedno biti predsjednik gospodarskog sbora, koji gospodarski sbor ima opet dužnosti, da razpravlja svekolike važne predmete, koji se tiču zavodskoga gospodarstva.

Što razumijem pod zavodskim gospodarstvom, to će biti poznato. Prema tomu direktor križevačkog učilišta ima s jedne strane zadaću, da bude i učitelj gospodarstva, i da bude direktor višega učilištnoga odjela, a s druge strane on ima voditi nadzor i nad ratarnicom, on predsjeda u sboru gospodarskom, — premu tomu nuždan je uvjet, da taj čovjek podpuno i točno razumije gospodarsku struku. Ja bar želim i mislim, da bude gospodarska struka na križevačkom zavodu glavnom strukom, neću pako time reći, da bi se može biti time zapostavljala struka šumarska; ali kao što je, gospodo, gospodarstveni dio i raznovrstniji, teži i obširniji, tako isto mora na križevačkom zavodu gospodarska struka biti pretežnija. I prema tomu svakako je potrebno, da ravnatelj, koji ima rukovoditi neposredno sa cielim zavodom, bude gospodar izučen.

Ja mislim, da ako se neprihvati izpravak gosp. Mesića, to neće nanieti nikakve uvrjede učiteljem šumarstva, niti se neće u tih ugušiti ona ambicija, o kojoj takodjer gosp. predlagatelj govori.

S ovih razloga preporučam vis. saboru, neka izpravak gosp. Mesića neprihvati.

Što se tiče izpravka gosp. Berute, to hoću o njem takodjer u kratko svoje mnienje izreći. Zavodom križevačkim upravlja ravnatelj, kao što stoji u §. 6., a vrhovnu upravu vršiti će zemaljska vlada. Učilište križevačko imati će, kao i druga učilišta svoju autonomiju, a ta se izrazuje u poslovih didaktičko-pedagogičkih; imati će učitelji u sjednicah razpravljati o svih predmetih didaktičko-pedagogičkih, i u tom neće zemaljska vlada ni najmanje smetati sboru učiteljskom. Osim toga imadu učitelji, koji će na ratarnici raditi, sastavljati poseban sbor gospodarski, u kojem će se razpravljati svi predmeti, koji se tiču zavodskog gospodarstva. Ja, gospodo, uvjeren sam, da štogod bude gospodarski sbor glede zavodskog gospodarstva zaključio i valjanim pronašao, da se tomu neće protiviti zemaljska vlada, u koliko bi ti predmeti imali dolaziti pred nju.

Gosp. Beruta se boji, ako se ovo ovako pusti, da će biti ondje onako zlo, kao što je prije bilo. Ja, gospodo, nisam toga uvjerenja, da bi samostalan djelokrug, podieljen ravnatelju, bio kadar, popraviti i uzdržati zavod kao takav, ako nebudu drugi faktori uplivali. Prijašnji direktor nije imao tako samostalan djelokrug, pa je počinio mnogo zla; kad bi bio imao više samostalniji djelokrug, bilo bi zlo još veće postalo. (Glasovi: Sigurno, sigurno.)

Direktor imade svakako neku vlast naprama profesorom, tu će imati i ovaj. On će imati dužnost nadzirati profesore, ali nemože se dozvoliti, da direktor profesoru kaže: ti moraš ovako i onako predavati, po ovoj i ovoj knjizi.

Zahtjevu gosp. Berute može se donekle zadovoljiti s ustanovom, koja se nalazi u §. 50. ove zakonske osnove, koja glasi:

(Čita:) „Prava i dužnosti ravnatelja, učitelja, činovnika, obrtnika, i družine zavodske uredjuju se posebnim naputkom vlade." Ja mislim, gospodo, da je zbilja, u

Digitized by Google

koliko treba ovake odnošaje normirati, najshodniji put naredbe, koju će vlada u tom pogledu izdati.

Toliko sam imao reći proti jednomu i drugomu izpravku.

Što se je jošte drugoga spomenulo, to mimoilazim, samo na ono ću se jošte osvrnuti, što je gosp. Folnegović rekao, da se naime u zapadnom dielu monarkije o tom radi, da se dade učiteljem pravo, izabirati si svojega direktora.

Ovo će biti, istina, samo u toliko, da to biva na onih zavodih, koji su ponajviše glavnicom privatnika utemeljeni bili, a kod zavoda državnih nebi mogao naći nijednoga srednjega učilišta, gdje bi si profesori birali ravnatelja.

On mora biti nješto stalna, nješto trajnoga, osobito kod ovakova zavoda, gdje treba da rukovodi cio zavod. — Kad bi se dalo profesorom pravo, da izaberu ravnatelja, to bi se time — veli se — podigao ugled i povisila čast toga zavoda; nu o tom se ja usudjujem dvojiti. Ako nebude dobrih profesora, ako nebude valjanog nadzora, i ako se dužnosti nebudu savjestno izpunjivale, neće zavod nikada procvasti.

(Glasovi: Tako je.)

S ovih razloga preporučam, da se §. 6. prihvati onako, kako je od odbora predložen.

Predsjednik: Glasovanje ob ovom §-u biti će sutra. Najprije će se glasovati o §-u 6. onako, kako ga odbor predlaže bez obzira na izpravake.

Ako nebi bio primljen, onda će se glasovati o §-u 6. s izpravkom gosp. Mesića; a u jednom i drugom slučaju, bude li taj primljen ili ne, glasovati će se o predlogu gosp. zastupnika Berute.

Današnju sjednicu dižem, a buduću uričem za sutra u 10 sati.

(½2 sata.)

Digitized by Google

Trideset i prva saborska sjednica,

držana dne 5. kolovoza 1876. u 10 sati pod predsjedničtvom saborskoga podpredsjednika g. Mirka Hrvata.

Sardžaj: Zapisnik prošle sjednice. — **Podnesak:** Interpelacija dra Jovana Subotića o pakračkih i belovarskih zatvorih. — **Dnevni red:** Nastavak specijalne debate o zak. osnovi o preustrojenju kr. gosp. i šum. učilišta u Križevcih. — Dr. Makanec polaže mandat. — Dnevni red dojduće sjednice.

(10½ sati.)

Predsjednik (zvoni). Sjednica počimlje. Molim g. bilježnika, da pročita zapisnik prošle saborske sjednice.

Bilježnik **Konrad Filip** (čita):

Zapisnik

XXX. sjednice sabora kraljevina Dalmacije, Hrvatske i Slavonije, držane dne 4. kolovoza 1876. u glavnom gradu Zagrebu pod predsjedanjem I. saborskog podpredsjednika gosp. Mirka Hrvata u prisutnosti 40 saborskih članova.

Od strane vlade prisutni gg. odielni predstojnici Jovan Živković, dr. Pavao Muhić i dr. Marian Derenčin.

Predsjednik otvori sjednicu u 10 sati i čitan bi zapisnik prošle sjednice, koj bi bez primjetbe ovjerovljen.

Narodni zastupnik Ivan Vrančić sa 10 drugova stavlja sliedeći predlog zaključka:

Kr zemaljska vlada poziva se, neka za vrieme ovoga sabora jednu zakonsku osnovu predloži, kojom bi se omogućilo na sticanju prometnih težišta naših brodonosnih rieka, kroz poduzetnika pojedina, ili družtva mostove graditi, koji bi u stanovito vrieme svojinom zemlje postati imali.

Zatim jednu zakonsku osnovu o vodogradjevini, kojom bi se poplave odstraniti imale tako, da se ove putem poduzetničtva na trošak zemlje odplatom amortizacije uz nadzor odstupiti mogu, koji se upućuje na odbor za javne radnje i komunikaciju.

Na dnevnom je redu specialna debata zakonske osnove o preustrojenju kr. gospodarskog i šumarskog učilišta u Križevcih.

Naslov „zakon o preustrojenju kralj. gospodarskog i šumarskog učilišta u Križevcih, obće ustanove“, po predlogu odbora prima se.

§. 1. izpušta se po predlogu odbora, te se prema tomu imadu u osnovi vladinoj dolazeći §§. za jedan niže uzeti, te po tom glasi §. 1. „Kralj. gospodarsko i šumarsko učilište u Križevcih ima dva odiela: viši i niži učilištni odiel.“

§. 2. i 3. koji glase: §. 2. Zadaća je višemu odielu, da teoretički i praktički naobrazi mladež u struci gospodarskoj i šumarskoj tako, da bude mogla stečeno znanje upotriebiti budi u javnoj ili privatnoj službi, budi u vlastitom gospodarstvu.

Nižemu zavodu, koji nosi ime „ratarnica“, jest zadaća, da se u njem mladići, pripadajući seljačkomu stališu, odgoje i naobraze za valjane seoske gospodare.

§. 3. Niži odiel učilišta uredjen je kao internat, te ga polaziti mogu samo oni učenici, koji su pod niže naznačenimi uvjeti (§. 37.) unj primljeni. — Primaju se po predlogu osnove i odbora.

Na §. 4. predlaže barun Ožegović izpravak: Alinea druga u §-u 4. (5) imala bi se medju §. 4. i §. 5. tako razdieliti, da bi glasio:

§. 4. (5) Viši odjel kr. gospodarskog i šumarskog učilišta u Križevcu spada u red srednjih učilišta, te sačinjava ujedno sa ratarnicom jedan zavod, podčinjen kr. dalm.-hrv.-slav. zemaljskoj vladi.

§. 5. (6) Uprava zavoda.

Vrhovnu upravu zavoda rukuje zemaljska vlada, odiel za poslove unutarnje, koji će ipak u poslovih didaktično-pedagogijskih postupati sporazumno sa kr. vladinim odielom za bogoštovje i nastavu; koji pade, te je prihvaćen §. 4. po predlogu odbora, koj glasi:

Viši odiel kr. gospodarskog i šumarskog učilišta u Križevcih spada u red srednjih učilišta.

Viši ovaj odiel ujedno sa ratarnicom sačinjavaju jedan zavod zemaljski, podčinjen kralj. dalmatinsko-hrvatsko-slavonskoj zemaljskoj vladi, odiel za unutarnje poslove, koji će ipak u poslovih didaktično-pedagogičkih postupati

Digitized by Google

sporazumno sa kralj. vladinim odielom za bogoštovje i nastavu.

§. 5. prima se po osnovi, koja glasi:

Vrhovnu upravu zavoda rukuje zemaljska vlada, odiel za poslove unutarnje (§. 4).

Na §. 6. podnio je zastupnik Mesić sliedeći izpravak: Neka se doda na kraju: ili šumar, i Beruta drugi izpravak: Paragrafu 7. vladine zakonske osnove neka se doda:

On je u svom djelokrugu samostalan, te hrvatskoj zemaljskoj vladi, a učitelji i činovnici njemu odgovoni za dobar red, gospodarenje i napredak na zavodu.

Pošto je razprava ob ovih izpravcih potrajala do $1\frac{1}{4}$ sata, to bude glasovanje odgodjeno na buduću sjednicu, koju uriče predsjednik za dan 5. kolovoza 1876. u 10 sati prije podne sa dnevnim redom: nastavak specijalne razprave zakonske osnove o preustrojenju kralj. gospodarskog i šumarskog učilišta u Križevcih.

Konrad Filip, v. r. saborski bilježnik. **Mirko Hrvat**, v. r. sab. podpredsjednik.

Predsjednik: Ima li kakve primjetbe na ovaj zapisnik?

Josip Lehpamer: Čini mi se, da gosp. bilježnik nije čitao pred §-om 1. naslov „obće ustanove," ili pako je to u zapisniku izpušteno.

Bilježnik **Konrad Filip**: Istina, toga neima u zapisniku.

Predsjednik: Imade se zapisnik tako izpraviti.

Josip Lehpamer: I pred §-om 5. izostao je naslov „uprava zavoda." Imade se takodjer izpraviti.

Predsjednik: Pošto je zapisnik izpravljen, ovjerovljuje se.

Vis. sabore! Gosp. zastupnik Mesić moli za tronedjeljni dopust. — Je li vis. sabor dozvoljava onaj dopust?

(Glasovi: „da" i „ne.")

Pošto ima glasova „da" i glasova „ne", to neka ona gospoda, koja su za to, da se dopust dozvoli, izvole ustati.

(Većina.)

Dopust je dozvoljen.

Rieč ima gosp. dr. Subotić, da stavi interpelaciju.

Dr. **Jovan Subotić**: Vis. sabore! Poznato je, koje iz privatnih listova, koje iz privatnih razgovora, a i iz obćih glasila, da se je nješto u Pakracu dogodilo, ili da se dogadja, ali nitko nezna što.

Poznato je, da je redoviti podžupan one županije odazvan, ali nitko nezna, kojim povodom i zašto. Poznato je, da je iznimični organ tamo došao, a opet — nije poznato, u koju svrhu. Poznato je, da je državni odvjetnik osječkog suda pozvan u Pakrac — u okružje drugoga sudbenog stola, da uredu je; poznato je, da su 7 osoba zatvorili, od kojih su 3 učiteljskog reda, a 4 gradjanskog; poznato je, da je u Pakrac došla jedna satnija, — kako jedni kažu, — drugi vele, da dvie, a treći govore opet drugačije; a najposlje govore, da je jedna osoba pravoslavne više hierarhije dobila kortežu, i kad ide na šetnju, u crkvu itd.

Sve ovo, gospodo, znam, koje iz javnih listova, koje iz razgovora privatnih.

Naravska je stvar, da ovakav aparat pažnju cieloga pučanstva na sebe obraća, i ja bio sam na više mjesta i više puta upitan: Što je s Pakracom? Kako je u Pakracu? — Pošto se nezna, to je naravska stvar, da se o tom različito govori: jedni govore o veleizdaji, drugi govore: tu je buna, treći govore: to je napadaj na simpatiju našega naroda naprama braći, koji tamo dole krv prolievaju, četvrti su opet drugoga mnienja.

Da ovo sve mora pobuditi u naših stanovnicih uzrujanost i ogorčenje, a da to neide na korist naroda, ni na korist same vlade, i da nije na korist samomu saboru, koji upravo sada saboriše, — mislim, da će svak dopustiti.

Oni prvi kažu: u Ugarskoj u Banatu započela se je iztraga radi manifestacije simpatija naprama našoj braći, koja tamo prieko Save i Dunava za svoju slobodu krvavi boj biju. Što se je tamo tako radilo, to se može i razumjeti; ali posve nerazumljivo je ono, što se radi — kako se čuje — kod nas u napomenutom gradu u istom pravcu. To mi se čini, da kod nas netreba da bude.

Mi smo srca stegli, te smo se uzdržali svake izjave, svake manifestacije u saboru našem kao zastupnici naroda, koja bi manifestacija može biti bila tegotna za političku intenciju monarkije ili se sukobila sa višim interesima ove cielokupne države. Ali dajte, da možemo kao privatni gradjani simpatije naše izjavljivati naprama jednokrvnoj našoj braći, koja su toliko stotina godina pod uništujućim jarmom osmanskoga silnika stenjala, koja su pod pritiskom azijatskog za europsku kulturu nesposobnog elementa u ugledu materijalnom do prosjačtva dovedena, a u duhovnom do stoke ponižena, pa tako vojuju ne samo za slobodu i čovječansko dostojanstvo, nego i za sam obstanak fizički, za kućne pragove i hramove, za poštenje žena i kćeri, za sigurnost glave sinova i otaca. — Nezabranjujte takove izjave sućutstva, kad se pokazuju u vidu, što nije obćim zakonima zabranjen.

Pitao sam: a od kuda znate, da se ondje na takove izjave simpatija napada. Odgovoriše mi: tako se pronosi, a izvjestne obaviesti nedobijemo.

Drugi kažu: Hoće stanovnici pakrački pravoslavne vjere, da pokolju svoju braću katoličke crkve u ovih predielih.

Pitao sam: a od kuda znate vi to ljudi božji? Tako se govori, tako se pronosi, a od nikud neima izvjestne obavjesti, da nije tako. Zaista, valja nas o pravom stanju stvari obaviestiti, jer takovi glasovi, ma bili i neistiniti, sposobni su unieti razdor medju stanovnike naše domo-

Digitized by Google

vine, kojoj je sloga, kojoj je obće sporazumljenje vazda, a imenito sada, od najveće potrebe i koristi.

Ako se što u ovom pravcu i dogodilo, valja to što obzirnije lokalizovati, a tomu je najbolje sredstvo prosto zakonito postupanje političke ili sudbene vlasti; jer svako izvanredno sredstvo nije sredstvo ublažujuće, nego razdražujuće naravi.

Od trećih čujete: Tu se snuje njekakva veleizdaja proti zemlji i dinastiji. Primjetilo im se, da budu na miru, jer kako se može u ovoj zemlji, u zemlji, gdje žive najvjerniji sinovi domovine i dinastije na veleizdaju i pomisliti? odgovaraše: to je istina, ali se ovo govori, a nedobijemo izvjestne obavjesti.

Ako se pronadje, da je tko u ovom pravcu učinio, neka se kazni po svoj zakonitoj strogosti, ali valja zatvoriti put, da se to neraznosi po svietu, ako u stvari nije ništa; jer narod, koji je za ovu milu domovinu, koji je za prejasnu dinastiju toliko krvi prolievao, zaslužuje, da se put zatvori svim neosnovanim glasovom, koji bi se o njem raznjeti mogli, da je vjerom prevjerio.

Drugi opet kažu: neka se dogodilo, što mu drago. Hoće li to podpasti pod strogost zakona, ili ne, to je pitanje dotične vlasti.

Ali zašto se onaj apparat upotrebljuje, koji stvari često sasvim drugi izgled daje nego ga ima, kad se običnim načinom postupa? Mi imamo propise kaznenoga zakona jednostavnije, a imamo kompliciranije. Ako se moglo ovima zadovoljiti potrebi zakona, onda uporaba ovih izgleda kao zastrašivanje. Dosada nevidismo razloge iznimičnoga postupanja, nevidismo, zašto da se šilju iznimični organi upravni, zašto da se iznimično izašalje organ državnog odvjetničtva, zašto da se doziva vojnička oružana moć. To sve pobudjuje strah u ljudima, da takovo iznimično postupanje nepredje u praksu, a onda je u velikoj opasnosti ustavna i zakonita sloboda osobe.

Odgovoriše: ali izvjestne obavjesti neima, a što duže takova obavjest daje na sebe čekati, u toliko sumnja više razloga dobiva.

I ovo je, gospodo, razlog, što sam ja, saznavši to stanje stvari u našoj domovini, držao za najbolje, da dadem povoda našoj vis. vladi, da ona, u koliko može to po smislu zakona učiniti, stanje ove stvari pred ovaj vis. sabor iznese, da time s jedne strane sam sabor dozna, što je, a s druge strane, da budu umireni duhovi drugih stanovnikah u našoj zemlji.

Toga radi stavljam sliedeću interpelaciju na svietloga bana, jer držim, da obavjest o pravom stanju ove stvari leži toliko u interesu vis. vlade, koliko u interesu pučanstva i samoga sabora, kao zastupnika prava i interesah naroda naše domovine.

Interpelacija glasi: (Čita.)

„S razloga, što su se iz privatnih pisamah, iz obćega razgovora, najposlie i iz javnih glasilah pronieli po našoj domovini glasovi, da se u Pakracu nješto dogodilo, bez da se upravo znade šta; da je redovni podžupan tamošnji izvanrednim načinom odazvan, bez da se je igdje javilo, kakav je razlog tomu odazvanju jednoga od najvažnijih naših političkih zvaničnikah; da je vladin politički povjerenik na njegovo mjesto izaslan; da je došao državni odvjetnik od drugoga sudbenoga stola — osječkoga u područje sudbenoga stola požežkoga, da tamo uredjuje, što i opet izvanrednost neku pokazuje; da vlast redarstvena neobičnim aparatom radi, da se svjedoci stotinama preslušavaju i to ne sudbenim nego redarstvenim putem; da su dvie satnije vojske kao oružana pomoć u Pakrac dozvane; da su četiri od gradjanskoga reda i tri profesora preparandije zatvoreni; da je najposlie i jedna osoba visoke hierarhije pravoslavne crkve dobila netraženu kortežu pri svojim izlazima u šetnju, da i polazima u crkvu;

s razloga, što su ovi dogodjaji i glasovi, bili oni istiniti ili nebili, morali naravno probuditi veliku uzrujanost duhovah kod velikoga broja našega naroda u ovih pokrajinah iz toga uzroka, što su vidili u tom sjenku onih dogodjajah, koji su u Ugarskoj i Banatu izvadjani, te su i u Ugarskoj i u drugoj polovini monarkije, a i po drugom svietu učinili veliku senzaciju, ogorčenost i razdraženost i partajske žurnalističke bojeve, s druge pak strane za to, što su mnogi tumačili, da se tamo sije sjeme, iz koga će da ponikne, dapače da se hotimice izvede sukob izmedju stanovnikah katoličke i pravoslavne crkve u našoj domovini:

s razloga, što se pronose glasovi, da se tu njeka urota proti cjelokupnosti domovine i vjernosti prema najsjajnijemu vladajućemu domu snovala i kovala, te što se tim i kroz takove nejasne i mutne glasove vriedjaju duhovi stanovničtva našega, onoga, koje je u svako doba bilo vjerno kako svojoj domovini tako i previšnjoj vladajućoj kući, te drži, da je silnom za domovinu i vladajuću dinastiju prolivenom krvju toliko prava zaslužilo iskati, da se takovim glasovom javnim postupanjem put u sviet prepreči;

s razloga, što se pripovieda, da državni odvjetnik iztragu vodi, što po naročitom propisu zakona (§. 88 k. p.) biti nesmije; što se vidi, da u toj iztragi nedjeluje nikakav zakoniti sudbeni iztražni organ; što se pokazuje, da se redarstvenom vlasti zatvoreni, proti izričnim, propisom zakona (§. 168. k. p.) nepredaju za 48 satih svomu redovitomu sudcu; što se tim uzbunjuju duhovi i kod onih členovah našega naroda, koji ustavnu slobodu i zakonitu sigurnost osobe medju najsvetija gradjanska prava broje, pošto jim se činilo, da se bez dovoljnih razlogah iznimični politički činovnici izašilju, te im se državni odvjetnik i oružana vojnička moć pridaje ondje, gdje bi bilo dovoljno, da se redovitim putem sudbene iztrage postupa; pošto jim se činilo, da se tu gradjani ustavne države u zatvor odvode priekim putem i načinom, kojim se u neko vreme absolutna vlada poslie savladanoga po-

Digitized by Google

litičkoga pokreta služila; pošto jim se činilo, da zatvaranje biva ostentativnim putem i načinom, koji je zastrašivanju nalik tako kao jedno oko drugomu; pošto im se činilo, da su konsekvencije ovakvoga postupanja podobne izazvati stanje, koje za korien ustavne slobode nije ni na koji način životvorna rosa i blagotvorna hrana, te se šačaju i za samu ustavnu i zakonsku slobodu osobe;

s razloga, što se u najnovije dane ovakav dogodjaj i u Belovaru pokazao;

s razloga, što i u interesu vlade i naroda i u interesu zastupstva narodnoga stoji, da se pravo stanje stvari bez odlaganja do obćega znanja donese, u koliko to samo u okviru zakona učinjeno biti može — iz ovih razlogah stavljam interpelaciju na Njegovu Preuzvišenost gospodina bana:

1. Je li Njegovoj Preuzvišenosti poznato, da je u Pakracu i Belovaru u posliednje vrieme više osobah u zatvor uzeto?

2. Je li Njegovoj Preuzvišenosti poznato, iz kojih su razloga ti ljudi pozatvarani?

3. Je li Njegovoj Preuzvišenosti poznato, da je u Pakracu oružana sila upotreblj na?

4. Je li Njegovoj Preuzvišenosti poznato, koji organ državne uprave i u koju svrhu potražio je tu vojničku moć?

5. Je li Njegovoj Preuzvišenosti poznato, da bi iztraga u ovom slučaju vodjena bila proti naredbam §§. 81. 82. 86. 166. 168. i 169. k. p. od 17. svibnja 1875?

6. Je li voljna Njegova Preuzvišenost stanje ove stvari kako po učinu tako i po načinu postanja sa strane vlasti što skorije saboru priobćiti?

Predsjednik: Interpelacija ova dostaviti će se svietlomu banu.

Prelazi se na dnevni red; i to prije svega će se glasovati o §. 6. osnove zakonske o preustrojenju kraljevskog gospodarskog i šumarskog učilišta u Križevcih.

Molim gosp. bilježnika, da izvoli pročitati najprije predlog odborov, onda izpravak gosp. Mesića, a napokon izpravak gosp. Berute.

Bilježnik **Konrad Filip** (čita.)

Predsjednik: Ona gospoda, koja su za predlog odbora, neka izvole ustati.

(Manjina.)

Ona gospoda, koja su za predlog odbora s izpravkom gosp. Mesića neka izvole ustati.

(Manjina.)

Ona gospoda, koja su za predlog odbora ujedno s izpravkom gosp. Berute, neka izvole ustati.

(Manjina.)

Franjo Folnegović: Sada neka se glasuje za sve tri zajedno, naime za predlog odbora s izpravci gg. Mesića i Berute. — Ova dva izpravka se neizključuju; sva tri mogu biti zajedno primljena.

Predsjednik: Ja sam dao najprije glasovati glede redakcije bez obzira na izpravke. Onda se je glasovalo o pojedinih izpravcih, jer može biti primljena redakcija bez, ili sa kojim od izpravakah. Koji pako želite, da bude primljeno s jednim i drugim izpravkom zajedno, morate donieti u tu svrhu poseban predlog. Pošto je dakle svaki izpravak pao, to mislim, da se ima ovaj §. vratiti natrag odboru na novu stilizaciju.

(Prima se.)

Sliedi §. 7.

Izvjestitelj (čita).

Vis. sabore! U ovom §-u i kašnije dolazi u tekstu rieč „upravitelj," koja treba da se izmjeni s riečju „upravljatelj."

Predsjednik: Na ovaj §. na 1. alineju ima izpravak g. Lehpamera glaseći, (čita) da se mjesto rieči „osobitih propisih" kaže: „posebnih propisih." A na 3. alineju izpravak gosp. Mesića, da posliednja rečica glasi: „dati će se posebnim naputkom."

Rieč ima gosp. Lehpamer.

Josip Lehpamer: Moj je izpravak posve neznatan, jerbo je samo stilističke naravi.

Možda je štamparska pogrješka, ako se ovdje veli „osobiti propisi," jer to neima onoga smisla, koji se hoće da se time izrazi. Osobito ☐ „praecipue," a nije se htjelo reći to, nego ono, što dobro znamenuje u našem jeziku rieč „posebno."

Radi toga mislim, da se može moj izpravak primiti.

Predsjednik: Rieč ima gosp. zastupnik Mesić.

Mato Mesić: Vis. sabore! I moj je izpravak više stilističke, nego stvarne naravi. — §. 7. govori naime o sborih dvojakih: jedan sbor sačinjava direktor s učitelji zavodskimi, drugi, koji nosi posebno ime „gospodarski sbor," sastoji opet od direktora i upravljatelja gospodarstva, njekojih drugih učiteljah i njekojih od neučiteljah, naime činovnikah zavodskih.

Jedan i drugi pako od ovih sborovah sastaju se u sjednice, a o tih sjednicah govori se u zadnjoj alineji §. 7. koja glasi: (Čita.) „Pobliže ustanove glede učiteljskih i gospodarskih sjednicah sadržane su u posebnom naputku. Ja mislim, da bi bilo bolje rečeno, kad bi ovdje stajalo: „pobliže ustanove glede učiteljskih i gospodarskih sjednicah dati će se posebnim naputkom."

Predsjednik: Rieč ima gosp. izvjestitelj.

Izvjestitelj dr. **Blaž Lorković:** Vis. sabore! Glede izpravka gosp. Lehpamera primetnuti mi je, da je zbilja opravdan. Mnogo bolje je naime, ako se stavi mjesto rieči „osobito" rieč „posebno," jer više odgovara svrsi. — Isto tako bezuvjetno pristajem uz izpravak gosp. zastupnika Mesića. U stvari se time nemienja ništa.

Predsjednik: Prima li se §. 7. po predlogu odbora?

(Neprima se.)

Prima li se alineja 1. § a 7. s izpravkom g. Lehpamera?

(Prima se.)

Digitized by Google

Prima li se alineja 2. po predlogu odbora?

(Prima se.)

Prima li se alineja 3. s izpravkom gosp. Mesića.

(Prima se.)

Izvjestitelj dr. **Blaž Lorković** (čita §. 8.)

Predsjednik: Na ovaj §. imade izpravak gosp. zastupnika Mesića, (čita) da se u 3. točki umjesto rieči: „sbirke pojedinih stručnih predmetah“ metne: „sbirke „za“ pojedine stručne predmete.“

Rieč ima gosp. predlagatelj.

Mato Mesić: Vis. sabore! Sitan bijaše prijašnji moj izpravak, nu ovaj je jošte sitniji; a opravdan je sa gramatičkog gledišta, jer će biti mnogo pravilnije rečeno, ako se mjesto dotičnoga genetiva metne akusativ s predlogom „za.“

Izvjestitelj dr. **Blaž Lorković**: Ja mogu glede ovoga izpravka očitovati, da neima razloga, da se neprihvati.

Predsjednik: Prima li vis. sabor ovaj §. po predlogu odbora?

(Neprima se.)

Prima li se ovaj §. s izpravkom gosp. Mesića?

(Prima se.)

Izvjest. dr. **Blaž Lorković**: (Čita naslov:) „Primanje učenikah višega učilištnoga odjela.“

Predsjednik: Na ovaj naslov imade izpravak gosp. Berute, da se mjesto: „Primanje učenikah višega učilištnoga odjela“ stavi: „Primanje učenikah u viši učilištni odjel.

Josip Beruta: Vis. sabore! Ovaj svoj izpravak podnio sam sbog toga, jer bi po ovom tekstu mogao krivi pojam nastati, da naime u ovaj viši odjel dolaze već učenici višega odjela. Nu to se sigurno neće reći, jer dotični učenici imadu tekar postati učenici višega odjela. Dakle da se to izrazi, što ima naslov u sebi, mislim da se ima mjesto rieči: „primanje učenikah višega učilištnoga odjela“ staviti; „primanje učenikah u viši učilištni odjel.“

To je dakle izpravak stilističke naravi.

Izvjest dr. **Blaž Lorković**: Pošto će zbilja biti stvar jasnija, to pristajem uz ovaj izpravak.

Predsjednik: Prima li vis. sabor naslov kako ga predlaže odbor?

(Neprima se.)

Prima li se, kako je izpravljen po gosp. Beruti.

(Prima se.)

Izvjest. dr. **Blaž Lorković**: (Čita §. 9.)

Predsjednik: Na ovaj §. imade izpravak g. baruna Ožegovića, koji glasi, (čita.) Da se metne mjesto „6. razred gimnazije ili realke“ „6. razred gimnazije ili 5. realke, ili pako ratarnica;“ ako nebi bio taj izpravak primljen, onda neka se stavi: „6. razred gimnazije ili 6. razred realke.

Predsjednik: Rieč ima g. zastupnik bar. Ožegović.

Ljudevit barun Ožegović: Vis. sabore! Ja shvaćam ovaj institut u Križevcih kao institut eminentno realistične naravi, a to još više realističke naravi nego li kakav politehnikum ili kakovu realku. Sbog toga se i podpuno slažem s odborom u tom, gdje kaže, da se ima absolvirati 6. razred gimnazije prije, nego se može stupiti u ovaj zavod; i to radi toga, jer će onda manje takovih gimnaziastah tamo doći, radi kojih se je dosada taj zavod nazivao „refugium peccatorum,“ nego doći će samo oni u ovaj zavod, koji su inače dobri djaci i dobro absolivirali nižu gimnazijn ili realku, ali se sada po svršenom 6. razredu boje ili 7. razreda ili mature.

A s druge strane mislim, da će oni djaci, koji su navršili 6. realku, još dalje učiti te će se universitetskim studijam posvetiti; radi toga moglo bi se kazati, da će biti u ovaj zavod primani oni, koji su svršili 5. realku: jer u obće se može kazati, da onaj, koji je svršio 6. razred gimnazije svakako mnogo manje realističkog znanja posjeduje, nego li onaj, koji je makar samo dolnju realku absolvirao. On zna latinski, grčki, on zna više povjesti, a to mu kod ekonomije neće mnogo koristiti, on zna možebiti, što je kiselina, zna nešto o plinovih, a drugo šta malo ili sasvim ništa u realističkom pogledu. Što se fizike tiče, o tom ima takodjer mnogo manje pojma, nego realac iz doljnje realke; a o mehanici neima ni pojma, dočim realac, koji je 4 realke svršio, već dosta znanja o mehanici imade, tako da može shvatiti višu mehaniku u viših razredih. O risanju gimnazijalac nerazumije sasvim ništa, izvan ako je može biti započeo što iz dobre volje. Za to bi ja baš predložio, ako bi moguće bilo, da se oni uzmu u viši odjel, koji su bar dolnju realku svršili; nu to opet ima svoje težkoće, jer su dotični djaci nješto premladi, da bi mogli ono sve tamo proučiti, pošto ipak treba zrele pameti, ako onaj, koji ovo srednje učilište polazi, predavanja shvatiti hoće.

Ja sam ovdje opazio u obće, da se sasvim zaboravlja na ratare. Polag mojega osvjedočenja mislim, da može onaj postati najboljim gospodarom, koji je ratarnicu absolvirao, koja tako rekuć doljnju gimnaziju zastupa, dočim bi se viši odjel mogao s gornjom gimnazijom sravniti. Onaj, koji je s početka pri plugu odgojen, i koji je toliko učio u nižih razredih, kako se n. pr. u §. 40. navadja. (Čita njekoje točke §. 40.), može svakako još bolje shvatiti nauku cieloga višega odjela, nego gimnazijast, koji je makar maturu položio, jer kroz 3 godine će se sasvim lako uvježbati u gospodarstvu i u predmetih gospodarske struke.

Ja neimam više ništa kazati, nego da svoj izpravak vis. saboru preporučam, jer je sbilja sasvim praktičke naravi.

Predsjednik: Rieč ima gosp. predstojnik nutarnjega odjela.

Jovan Živković: Vis. sabore! Ja sam proti predlogu odbora i proti izpravku gosp. baruna Ožegovića.

Digitized by Google

Jerbo redakcija vlade, koja glasi inače, još nije bila pročitana, to sam tako slobodan, da ju sada pročitam. (Čita.)

Neka mi bude dozvoljeno sada kazati, zašto je vlada poprimila ovu redakciju, i zašto ju nije mogla u onom obliku predložiti, kako ju odbor sada preporuča.

Razlozi su sliedeći: Kad se je prvi takav zavod u Austriji osnovao, — bilo je to prije god. 1850. — tada još nije bila povišena gimnazija na 8 godinah, nego ih je imala samo 6.

U toj okolnosti postao je uvjet, da mora onaj, koji hoće da stupi u takav zavod, prije svršiti 6. gimnazijalnih razredah t. j. čitavu gimnaziju.

A počam od god. 1869. zahtjevaju sva slična učilišta, da se prije svrši doljnja gimnazija ili doljnja realka. To se je pako učinilo možda ne radi toga, jer je sada promjenjen sustav gimnazije i realke, jer imademo sada gornju i dolnju realku, nego što je prestao taj zavod imati 6 klasah te ih dobio 8, i po tom neima smisla, uzimati još nadalje 6 klasa kao uvjet za primanje u ovo učilište, nego ili 4 ili 8. Ovo je razdioba takova, da svaki, koji se misli posvetiti ovomu učilištu, u najsgodnije vrieme lako proračuna: hoće li dalje ići u svojih dosadašnjih naucih, ili ih neka prekine; hoće li se posvetiti ovomu ili onomu učenju, ili pako gospodarstvu. Ako uzme u obzir, da ga gospodarska struka manje truda i troška stoji, posvetiti će se njoj, dakako kad vidi, da ima sve ostale uvjete za to:

S toga je vlada mislila, jerbo je jedna glavnih manah ovoga zavoda, što neima dovoljno djakah da nesmije otegotiti uvjete primanja u taj zavod; a to tim manje, što se u inih bolje položenih učilištih traže manji uvjeti, i mi onda nebismo mogli izbjeći konkurenciji u tom obziru; drugdje naime traži se samo niža realka ili niža gimnazija.

Meni će se reći: to isto onako u 2. alineji ovoga §-a po predlogu odbora stoji, samo drugimi riečmi. (Čita.) „Učenici pako, koji nedonesu propisane svjedočbe, moraju se, dobivši dozvolu kraljevske zemaljske vlade, podvrći prijamnomu izpitu iz onih predmetah i u onom obsegu, kako to bude odlučio učiteljski sbor.“ Istina, usliep ove ustanove može biti svatko, koji je prijamni izpit dobro položio, primljen u onaj viši odjel križevačkoga zavoda.

Vlada svakako misli one slučajeve, koje je gosp. predgovornik iztaknuo, da, ako se ratarniku, koji je 3 godine na ratarnici vršio ili kakvomu drugomu mladiću, koji nije polazio propisane škole, pak želi naučiti gospodarstvo, iznimice dozvoli, da se podvrgne prijamnomu izpitu, nu ovo će biti samo riedka iznimka; — ali ako primite ovaj predlog odborov, to će postati uslied toga iznimka pravilom. Lako će biti naime moguće, da nitko nebude htio doći, koji je svršio 6 klasah gimnazijalnih ili realke, nego doći će mladići, koji su svršili n. pr. 4. razred, pa će na temelju ove ustanove tražiti, da se puste k prijamnomu izpitu. Bude li učiteljski sbor strog, to neće nijedan ovakav mladić proći, bude li pako vrlo popustljiv s razloga, da dobije čim više djakah, to će biti opet pogibeljno po naš zavod; dočim će daleko savjestnije postupati moći, ako se uvjeti primanja ustanove onako, kako to vladina redakcija predlaže.

Što se tiče nadalje ustanove, da se ima zahtjevati za uvjet primanja i navršena 16. godina, to je ova poprimljena na svih zavodih ove vrsti. Pošto pako znamo, da djaci obično sa 14. ili 15. godina svršuju nižu gimnaziju ili realku — osim onih, koji su slabi, — to se mora i na to gledati, da se ova manjkajuća godina na koji prikladni način nadomjesti. To pako ima se postići time, da ovu godiuu probave u praksi ili kod kakova vlastelina, ili na kojem inom gospodarstvu ili pako na samom križevačkom zavodu. — Možda će tko kazati: mladić će ovim načinom zaboraviti, što je prije naučio. To s jedne strane stoji, a s druge opet nestoji. On će dakako nješto toga zaboraviti, a za to će opet u praktičkom pogledu, na koliko se to tiče njegovih budućih naukah, profitirati. Ono pako što je možda od dosadašnjih svojih školskih naukah zaboravio, dati će se lako opet restituirati, jer će se na zavodu sve nauke, koje su se do 4. razreda predavale površno, proći i repetirati.

Ovim se dakle načinom ima manjkajuća godina namaknuti, a kako iz rečenoga vidite, ona za mlada čovjeka nipošto nije izgubljena.

Uzmimo sada, da se zahtjeva svršeni 6. razred gimnazije ili realke. Tko će onda doći na gospodarsko učilište? — Djak koji je svršio 6. razred s dobrim uspjehom, ide — ako iole može — i do osmoga razreda.

Dakle samo slabiji, ili takovi, koji možebiti iz drugih razlogah n. pr. radi pomanjkanja sredstvah, dalje poći nemogu, doći će na ovaj zavod. A neidu nikako hotimice ili savjestno učiti gospodarstvo, te neima izgleda, da budu valjani gospodari.

Tako se je govorilo u enquetnoj komisiji, i takova ustanova postoji na svih sličnih zavodih. A s ovih razlogah preporučam ja vis. saboru, da prime redakciju vlade, a to tim više, jer će inače biti taj križevački zavod prazniji, nego li je bio dosada.

Predsjednik: Rieč ima gosp. zastupnik Šašić.

Stjepan Šašić: Vis. sabore! Ja moram podupirati redakciju ovoga §-a, i to s uzroka, što sam imao ovih danah priliku u Križevcih govoriti sa gg. učitelji toga zavoda, te obratio njihovu pozornost na izpravak ovoga §-a, štono je po odboru podnešen, pa je cio učiteljski sbor izjavio se jednoglasno, da ako se ovaj zahtjev primi, da naime djaci, koji žele polaziti taj viši zavod u Križevcih, moraju absolvirati 6. razred gimnazije ili realke, to će biti uzrokom, da će ovaj zavod zbilja propasti. I rekli su, da se onaj, koji je već 6. razred absolvirao, nebude odlučio, da ide na križevački zavod. Zato molim, i upozorujem vis. kuću na tu okolnost, da se neprima-

Digitized by Google

takova ustanova, po kojoj bi se iskalo 6 razredah kano uvjet primanju u križevački zavod.

Predsjednik: Rieč ima gosp. predstojnik odjela za bogoštovje i nastavu.

Dr. **Pavao Muhić**: Vis. sabore! Budući se i odjelu za bogoštovje i nastavu ustanovljuje upliv na ovaj zavod križevački u pogledu didaktičkom i pedagogijskom, držim ja za dužnost, da takodjer njekoliko riečih o tom progovorim. Nu sve je skoro izcrpio gosp. predstojnik nutarnjega odjela, zato ću ja samo malo rieči kazati.

I meni se čini, da je predlog odborov, koji ustanovljuje 6. razred gimnazije ili 6. razred realke anomalija, koja se nebi smjela u zakonu dopustiti. Od god. 1851. sastoji gimnazija od 8 razredah, 4 razreda čine nižu, a dalnja 4 višu gimnaziju. Onaj, koji svrši 6. razred, svrši nižu i pol više gimnazije. On će morati pretrgnuti svoje nauke i neće imati cielosti znanja. U dolnjoj gimnaziji predaje se načinom popularnim, u gornjoj načinom više znanstvenim.

Još je viša anomalija glede realkah. Do g. 1870., a kod nas do god. 1871. sastojala je realka od 6 razredah; od god. 1871. sastoji od 7 razredah. 6. razred realke svršiti, to znači svršiti nižu realku i $^2/_3$ više realke. Kad se traži 6 godina, neka se doda još jedna, da će bar cielu realku svršiti.

U obće dovoljno će biti, ako se traži, da se svrši niža gimnazija ili niža realka, da se onda može stupiti u viši odjel križevačkoga učilišta. Istina, da bi se moglo fražiti, neka dodju u ovaj križevački zavod bolje pripravljeni mladići, dakle iz 8. razreda gimnazije ili iz 7. realke, a to s drugih razloga, koje su gg. predgovornici naveli, biti nemože.

U ostalom ja dobro znam, da znanost ona širja i viša, koju si mladići pridobe na gornjoj gimnaziji i gornjoj realci, nebi bila na uštrb niti pojedincu niti u obće državi, i krivo je mnienje, da gospodaru netreba znanja. Dok je bilo gospodarstvo na takovu stepenu, kano kod nas do god. 1848., nije se mnogo znanja zahtjevalo, ali kad se je pretvorilo gospodarstvo u novčano, zahtjeva se kod gospodarske struke sve više i više znanja. Ima radnjah, koje obavlja čovjek zdrav i razuman i bez obširnijeg znanja gospodarskoga. Takove obavlja svaki naš poljodjelac, ali da bude njegov rad uspješniji, treba da mu služe primjerom gospodari srednji i gospodari veći; u današnjih okolnostih neće uspjeti, ako nije racionalan gospodar — štono se veli. Jer sve više i više se uvažuje ono, što je rekao Carrey: „zemlja čovjeku nedaje ništa badava, ona ništa nepoklanja, nego samo uzajmljuje; čovjek je dužnik zemlje, te ona proti njemu postupa kao vjerovnik naprama dužniku, ona ga napokon i baca iz posjeda."

Ja dakle mislim, da bi se mogli zadovoljiti sa 4. razreda gimnazije ili realke, ako nećemo uzeti već 8. razred gimnazije ili 7. razred realke.

Normalna doba, koja je uzeta sa 16 godina, sasvim je umjestno ustanovljena, jer prije 16. godine u pravilu neće shvatiti mladić predavanjah, koja se drže na višem učilištu. A da neće morati jednu ili 2 godine probaviti bez nauka, i za to je providjeno u ovom zakonu. Jer može se uzeti, da naša djeca, poimence djeca seljačka, u pravilu sa navršenom 7. godinom počmu polaziti pučke škole.

Pučka škola ima 4 razreda, t. j. 4 godine može se računati, da ima učenik u njoj probaviti, dakle će svršiti pučke škole s 11. godinom. Onda stupi u nižu gimnaziju ili realku; ondje treba 4 godine, da dolnje razrede svrši. To čini skupa 15 godina. Još treba nadoknaditi jednu godinu, a to se ima po ustanovi §. 9. toč. 3. i 4. učiniti time, da on jednu godinu probavi u praktičnom životu, i tada će mu upravo biti 16 godina. Ako pak može biti dotičnik prije svrši dolnju gimnaziju i realku te obavi praktični tečaj, dok još nije 16 godinu navršio, to može vlada s razlogah osobita uvaženja vriednih, podieliti i oprost $^1/_2$ god. ili 1 godine kao što to biva takodjer na drugih zavodih, ako je mladić inače zriel i sposoban.

Predsjednik: Rieč ima gosp. zastupnik Mesić.

Mato Mesić: Vis. sabore! Ja ću govoriti proti redakciji za predlog, kako ga odbor predlaže. Nisu me mogle odvratiti, niti me danas mogu, primjetbe inače mudre presvjetloga gosp. predstojnika nutarnjega odjela, koje je za redakciju napominjao, od onoga, što sam umom naći mogu na korist redakcije, akoprem se ovdje pozivlje na ono, što biva u drugih naprednih zemljah, u koje se mi tako rado ugledavamo. A ovdje, na što me je uputio gosp. vladin zastupnik, nije stvar takova, koja bi me mogla odvratiti od mojega osvjedočenja, jer čini mi se, da se rieč gosp. vladina zastupnika neima posve onako, kako ju on amo nama daje, te čini mi se, da bi trebalo razlikovati ono, što susjedi naši razlikuju, kad motre gospodarke škole. Oni imadu gospodarske škole od njekoliko vrstih za onu nižu vrst zahtjevaju manje uvjete za primanje. A osim ove niže vrsti imadu i svoje više gospodarske škole, gdje zahtjevaju veće uvjete za primanje nego mi. Oni zahtjevaju maturu, kao što mi glede onih, koji stupe na fakultet, oni zahtjevaju dakle gimnaziju i realku svršenu i položen izpit zrielosti. Ja sam u generalnoj debati, gospodo moja, pristao uz rieči onih, koji kažu, da je narav našega učilišta takova, da spada u red srednjih učilištah i glede položaja njegovih profesorah i glede inih tamo navedenih okolnostih, nu ja sam izrično kazao i još sada to opetujem, da bi se ovo učilište imalo po predmetu svome malo po malo primicati učilištu gospodarskomu najvišega reda. — Tako sam dakle rekao, nu ni ono, što je gosp. zastupnik vladin kazao u podkriepu redakcije, nije me moglo odvratiti od nauma moga, da sam proti redakciji. Isto tako me nisu o protivnom osvjedočile rieči gosp. zastupnika Šašića,

Digitized by Google

koji se pozivlju na izjave gg. učiteljah križevačkoga učilišta, akoprem čast i poštenje drugovom mojim ondje se nalazećim, to si ja ipak, premda oni onako mniju — kako je gosp. Šašić kazao — slobodu uzimljem, drugo mnienje gojiti i po mogućnosti ga podupirati.

Kad se pita, koji su uvjeti neka stave za primanje djakah u više naše učilište, to nam će biti na to pitanje onda najlakše odgovoriti, ako znamo, što je cielj ovoga zavoda. Cielj ovoga zavoda naznačen je u §-u 3. i §-u 2. predložene zakonske osnove. (Čita te §§.) A naročito izrazuje se u onih §§. ove osnove, koji govore o predmetih, koji se na ovom zavodu predavati imadu.

A gospodo narodni zastupnici, uzmimo i pitajmo sami sebe, što se hoće k tomu, da bude u predmetih tih mogao tko slušati predavanja s uspjehom i s uspjehom raditi kod njih? Hoće se svakako stanovita priprava njegova, i po mom sudu treba u tu svrhu, da uzmogne mlad čovjek raditi onako, da bude odgovarao onomu, što je cielj našega zavoda, zrielosti njegove, treba dovoljno predznanja njegova i dovoljno priprave njegove, tako da može s uspjehom više nauke slušati na ovom zavodu. Kazati ćete: to traži i redakcija, dočim se ustanovljuje ondje, da u zavod samo onaj stupiti može, koji već 16 godina ima. Eto zrielosti njegove! Pa baš, što je to tako rečeno, držim, imademo se sada približiti stvari. Redakcija dakle traži 16 godina, sada pitam „in regula“ govoreć: dokle dospije dotični mladić, koji nije prošao na drugo zvanje, do godine 16.? Gospoda, koja su na to pitanje odgovarala; činila su svoj račun ovako: pučke škole svrši do te i te godine, tamo i tamo dolazi do te godine, ako je onda na realci ili gimnaziji 4 godine, to će baš do 15. godina biti sa dolnjimi razredi gotov, onda predje u praksu, i eto vam 16 godinah; ako pak neima još punih 16 godina dade mu se dispenzija.

Ja sam isti taj račun pravio, samo sam prije više one gospode, koja su bliže gimnazije, upitao: u kojoj dobi mladići običaju gimnaziju svršiti? A rekoše mi u dobi od 18—19 godina. Ima pako i takovih, koji još prije svrše: n. pr. djeca gospodskih i gradjanskih roditeljah svrše mnogo ranije, a sinčić kojega našega čestitog seljaka kašnje. Kad ima dakle mladić kad svrši 8 razredah obično 18—19 godina to se može uzeti kao „regula“ 14 godina kad svrši 4. razred. Takovih mladićah ima na naših učilištih mnogo, i oni nisu dorasli za ovako težke predmete. Dakako kaže se: hodi medjutim u praksu. Nego ja bi se usudio reći — i to smijem uztvrditi, — da će naš mladić, boraveći izvan škole, zaboraviti sigurno mnogo toga, što je naučio. Onda će istom doći drugi, koji budu reći htjeli, da ovako diete nebi našlo pravoga mjesta za praksu, al zahtjeva se ipak, da ono, kad se prijavlja za primanje na gospodarsko učilište, donese svjedočbu, da je zbilja svršilo praktički tečaj.

Proti dobi onoj prigovora neima s nijedne strane, prigovara se samo onomu, da netreba toliko školah, nego da je dovoljna dolnja realka ili gimnazija. Veli se: anomalija je to, ako se zahtjeva 6 razredah. To priznajem, da je anomalija, a za mene nije anomalija u toliko, jer onda dodje djak na zavod zrio i sa dispozicijom, da može raditi s uspjehom na višem zavodu. Nu samo njekoje primjetbe imao bi još te na ono, što se je u tom pogledu govorilo. Gosp. barun Ožegović kaže, da je realac, koji je svršio 6 klasah, više naučio i više zna u realističkom pogledu, nego li onaj, koji je svršio 6 klasah gimnazije, jer je u realci čuo fiziku, kemiju itd.

Toga nepobijam, nego u koliko se misli, da je po tom naprednji od gimnazijalca, u toliko toga nedopuštam.

Gosp. barun, da pobijajuć uzimlje vriednost i cienu onomu, što je gimnazijalni djak naučio u 6. škola, kaže: historije takovu mladiću netreba, netreba mu latinskog jezika itd. Ja pako tvrdim: treba mu znati povjest, isto tako, kao svakomu patriotu. Ako bude crnu zemlju neprestano motrio, neće biti ništa valjana iz njega; učite se prošlost naroda, učite se, što je Grk i Rimljanin bio, i dosta budete našli liepih primjerah za život, za kojimi se svakomu valja povadjati! — U ostalom motrite one, koji su nakon svršene gimnazije prešli na tehničke nauke, jesu li mogli uspjevati? Jesu, i bili su djaci, kako si ih samo željeti možeš.

Tako ja tu stvar uzimljem, i uslied toga nipošto nemogu pristati uz to, da se prima redakcija, jer ako se primi, onda će doći na zavod djaci nepripravljeni. A što će biti onda? Isto što dosele. Ja sam naime imao priliku s jednim od bivših učiteljah na križevačkom zavodu govoriti, koji mi je kazao ovo: mi počimljemo sve od temelja, a ne sa strukom gospodarskom i šumarskom; prije nego li dodjemo do tih strukah, prodje dosta vremena. — Nu gospodo, tako će biti i odsele, ako nedonesu djaci dovoljno priprave sobom.

S te strane dakle mislim, da sam vriedan bio zastupati ono, što je misao moja.

Jošte njekoliko riečih na ono, što se veli, da neće biti dosta djakah ako se poprime odborov predlog. U tu svrhu osobite će biti vriednosti ona iznimka, koja se ovdje navadja po predlogu odbora: (Čita.) „Učenici pako, koji nedonesu propisane svjedočbe, moraju se, dobivši dozvolu kraljevske zemaljske vlade, podvrći prijamnomu izpitu iz onih predmetah i u onom obsegu, kako to bude odlučio učiteljski sbor.“ Nu nedaj bože, da bude regulom ta iznimka! Nego ja to tako razumijem: Svršiti će mladić njekoliko razredah gimnazije ili realke; zrio je posve, ali neima klasah propisanih, nego dodje pak zamoli: upišite me medju djake, ja imam toliko znanja, koliko ga tražite. Sada će razvidjeti direktor njegove dokumente, pa će stvar donieti u sjednici pred učiteljski sbor. Taj pronadje, da bi se moglo iznimnim putem postupati, da ga primi. Vlada će k tomu kazati: budi tako! Izpitati će ga na prijamnom izpitu po onom mje-

Digitized by Google

rilu, koje je propisano; i ako je sposoban, primiti će ga, premda nije svršio propisane razrede.

Tako si ja predstavljam tu stvar, i preporučam predlog odbora vis. saboru.

Predsjednik: Rieč ima gosp. zastupnik dr. Šram.

Dr. **Lavoslav Šram:** Vis. sabore! Kad nebi bilo inih razlikah izmedju predloga, kako je predložen od strane vis. vlade i predloga, kako ga predlaže odbor, osim one, da se uzme 4 ili 6 razredah gimnazije ili realke, ja bi morao u istinu biti za predlog vis. vlade te bi pristao uz redakciju, kako je prvobitno bila; uvažujem naime podpuno sve ono, što je bilo u tom pogledu kazano, da je u istinu temeljito, jer moram dopustiti, da je mladić, koji je jedanput navršio 6. razred realke ili gimnazije, u istinu već poprimio stalan njekakav pravac, da se je posvetio po stalnom načinu stanovitomu životnomu zanimanju, pa „de regula,“ ako nebude iznimakah onakovih, koje nebi željeti mogli, ostati će onakav mladić uz onaj pravac, kojega je zauzeo. Ali stvar je u tom pogledu ta: izmedju predloga, kao što je predložen po odboru i izmedju predloga, kao što je predložen po vis. vladi, postoji još druga bitna razlika, koju sam tako slobodan iztaknuti.

U predlogu vis. vlade je 16. godina normalnom godinom. To nije u predlogu odbora.

U predlogu vlade uzeto je kao glavno načelo, da se smatra dovoljnim 4. razred gimnazije ili realke, ali obzirom na ono prije kazano načelo, da se mora neka doba uzeti, i obzirom na to, da će uzfaliti 1—2. godine do ove dobe, morala je vlada misliti — kao što gosp. predstojnik kaže — na to i donieti ustanovu, po kojoj bi se ona manjkajuća godina izpunila; pa je vis. vlada došla do nečesa, čemu drugdje primjera neima, odlučiv, da prije nego bude dotičnik primljen, valjanom svjedočbom i praktičkim dnevnikom dokaže, da je navršio praktičku godinu. Usuprot je u predlogu odbora izpunjena normalna godina obzirom na to, što je uzeta viša kvalifikacija s ovoga ili drugoga razloga.

Ja ću staviti pitanje i pitati sam sebe: je li onaka ustanova umjestna, po kojoj se ište praktička godina prije, nego li bude tko primljem u učilište? Pa ću biti slobodan zaniekati to, i navesti razloge, zašto.

Prvi razlog po mom mnienju je taj, što je u istinu „unicum,“ da se tko kod teoretičke naobrazbe prekine te na stanovito doba pošalje u praksu, povjeren nadzoru ma koga. To je „unicum.“ Ja bi razumio, kad bi se postupalo tako, da se kaže, da treba ovakomu mladiću nakon svršene teoretičke naobrazbe obaviti praktički kurs, a ne drugdje nego u samom učilištu. To bi u istinu bilo prije naravno dopunjenje samoga naobrazovanja nakon dobivena teoretičkog znanja, a po tom uz rukovodstvo dotičnog učitelja.

Ali vis. vladu nisu potaknuli nutarnji razlozi, nego razlozi oportuniteta, da se dopuni ona godina: što čemo s mladići, nemože se dopustiti s razloga, koji je bio prije uvažen, da se 6 gimnasija ili realka svrši, a do tom biti će najbolje, da se onako godina izpuni. Po mom mnienju prva je zapreka, koja je dovela na to, da je morala vlada to predložiti, i normal godinah. Ja pitam: je li umjestno ustanoviti normal godinah? Ja mislim, da se može od toga odustati.

Ako se uvaži, da je dotični mladić svršio 4 razreda gimnazije ili realke, da će obaviti 3 tečaja u učilištu, pa postigne 17 godinu i ako se sada poprime ustanova „a posteriori,“ što je bila dosele „ab ante“ te reče: neka se obavi praktički tečaj u samom učilištu i onda pod istim rukovodstvom dobije naobrazbu praktičku, — to će se postići ono, da je mladić stupio u one godine, u kojih već može stupiti u praktičan život t. j. on je 18. godina navršio.

Kao takav može on i stupiti u kakav najniži stepen ekonomičkog činovničtva.

U predlogu vis. vlade veli se, da mora dotični kandidat dokazati: (Čita) „da je u gospodarskoj vježbi ili na privatnom gospodarstvu ili na samom zavodu križevačkom jednu godinu svršio i dobro se ponašao.“ Ja bi rekao „a priori:“ tu se ište od dotičnoga kandidata stega, koja otegoćuje položenje učilišta, jer nezavisi samo od volje dotičnoga vježbenika, nego on mora gledati, da nadje patrona, kod kojega može obaviti taj praktički tečaj.

To svakako otegoćuje polaženje zavoda ili pako će se time postići to, da će dotičnik nastojati, da ovu godinu izkaže kakvim god načinom, predloživši svjedočbu, iz koje se nemože znati, je li je, i da li je zaista onako uharno istu godinu sproveo, kako se ovdje u svjedočbi kaže,

Upravo u tom ležalo bi otegoćenje dobroga polazka, ili njeka klica, koja bi znala na to dovesti, da se nijedna onih nadah neizpuni, koje ob ovom učilištu gojimo.

Tako stoji stvar, da, prihvati li se predlog odbora, mora se uzeti onakova ustanova, koja nije umjestna, da se naime traži 6 razred gimnazije ili realke; a kad se prima ovaj §. onako, kao što je prvobitno glasio, da se ište normalna godina i ište praksa „antecedeus,“ to se ovim nemože garantirati za uspjeh, te je zaprjekom polaženju ovoga učilišta: po tom bi ja bio toga mnienja, da bi se glasovalo onamo, da se neprima niti redakcija niti predlog odbora, nego da se i ovaj §. odputi natrag na odbor.

Predsjednik: Rieč ima gosp. Lehpamer:

Josip Lehpamer: Vis. sabore! Ja sam već jedanput, gdje se je glede ustanovah toga §-a razgovaralo, kazao, da mi se čini, kao da se neće zakon prilagoditi onomu, što poztoji, nego da se ideali stvaraju, koji zbilja nepostoje, pa na čelo zakona takovi idealni zaključci postavljaju. — Poznato je naime, da kad bi izvješće bilo

Digitized by Google

tako točno te bi se moglo iz njega saznati, kojih su roditeljah mladići polazili dosada ovaj zavod — žalim da to nije moguće, — to bi se po tom vidilo, da li je praktično, što odbor predlaže, da se djaci tekar iz 6. razreda gimnazije ili realke u taj zavod primaju. Jerbo ja imadem izkustvo, te mi se vidi, da malo imade takovih sinovah budi od vlastele, budi od drugih gospodarah, koji bi hjeli, kad već svrše više razrede, gospodarstvo početi voditi. Sin vlastelina tako je u ugodnom položaju, da mu je osiguran njegov život već posjedom, što ga njegov otac posjeduje. S toga ima malo naših vlastelinskih sinova, koji bi polazili taj zavod; da li polaze druge zavode takove vrsti, to neznam.

Što se tiče seljaka našega, moram reći, poznajuć naobraženje i okolnosti naše, da dvojim, da li će onda dovoljan broj seljačkih sinovah dolaziti na taj zavod; nu ako neima dovoljno dobrih učenikah, sigurno neće se moći ondje uspješno raditi. Pošto naime seljak uvidja, kolike su potežkoće sa gospodarstvom spojene, koliko treba da ima gotovine, ako hoće dobro svoje gospodarstvo urediti i uspjeh postići, a kao seljak ili gradjanin nije u stanju, takova šta si pribaviti, to vidimo u praksi i životu, da gradjani i seljaci, kad mogu djecu nadalje školati, to ju davaju na više zavode, kad svrši gimnaziju n. pr. na sveučilište, politehniku itd. Radi toga neznam, da li bude realac ili gimnazijalac, koji je već skoro svoje srednje škole svršio, došao onamo.

Ali kako rekoh, — iz izkustva znam, da sviet naš uvidja, kolike su potežkoće sa gospodarstvom skopčane, radje se posvećuje — što je gosp. Folnegović iztaknuo — onomu stališu, koji je udobniji za nj.

Pa to je razlog, da je dosada bilo malo djakah, al kad bi se predlog odbora primio, po kojem se zahtjeva 6 klasah kano uvjet primanju na križevački zavod, to bi se sbilo ono, što je gosp. zastupnik vlade kazao, da nebi imali na tom zavodu dovoljno dobrih učenikah.

K tomu dodje još ova okolnost, da je dan danas — kako sam zbilja osvjedočen — tako uredjen život naš, da se odličniji gospodari stide, dati svoje sinove u gospodarske škole, t. j. oni hoće da im sinovi nešto uzvišenije zvanje zauzimlju u čovječjem stališu.

Ovi su razlozi mene potaknuli, da nemogu pristati uz predlog odbora, nego uz predlog vis. vlade.

Predsjednik: Rieč ima gosp. zastupnik Folnegović.

Franjo Folnegović: Vis. sabore! Čuli smo od strane vis. vlade, poimence od gosp. predstojnika odsjeka za bogoštovje i nastavu, koji je uvjeravao vis. kuću, da je najbolje, ako zabaci predlog odbora i primi redakciju vladinu; kazao je: zlo će biti, ako neprimite vladin predlog. Iza njega digao se je doista kompetentan sudac, veleštovani gosp. rektor Mesić, i skoro će mu sliediti g. izvjestitelj odbora, koji kažu: ako nezabacite vladin predlog i ako neprimite predlog odbora, zlo će biti.

Tko imade pravo? Jedni i drugi. Izvolite prosuditi razloge jedne i druge stranke, pa ćete biti osvjedočeni, da su osnovani. S toga pristajem uz nazor gosp. dra. Šrama i velim: zabacite jedno i drugo. Kao što ste činili kod prijašnjega §-a te vratite i ovaj odboru natrag, neka nadalje o stvari razmišlja, može biti će tom sgodom pozornost svoju svratiti jošte na drugu misao, na koju bi se ja usudio ovdje spomenuti.

Zavodi takovi kao srednja učilišta više manje prestali su u čitavom svietu, odkada se je nauka gospodarska iza Liebiga podigla tako visoko, da je postala uzporedjena sa drugimi višimi naukami n. pr. medicinom, pravom, filozofijam itd. Uslied toga osnovali su se fakulteti ekonomički. Kako rekoh, to bi i nam trebalo uvesti.

Medjutim će koji protivnik ovoga moga nazora kazati: mi ćemo imati za takovu visoku školu još manje djakah, nego li za srednje.

Tomu nije tako. Kod hrvatskih uzgojnih zavodah je nastavni jezik hrvatski. Hrvatski jezik nije samo u Hrvatskoj i Slavoniji narodnim jezikom, on je to takodjer u Krajini, u Dalmaciji, u Srbiji, te može se reći i u Sloveniji. Zavod gospodarski nije takove naravi, da bi se morao dotični učenik, kad svrši nauke, državnoj službi posvetiti, a uslied toga nema zapriekah njegovoj existenciji, učio on škole n. pr. u Beču ili Zagrebu.

Mi bi po tom mogli a dosljedno morali na gospodarskom polju u Hrvatskoj stvoriti središte narodnjemu razvitku. Ali to bi se dalo izvesti samo onda, ako se bude kod ustrojenja ovakova zavoda radilo bar donjekle sporazumno sa onimi faktori, koji bi bili odlučujući i u onih predjelih, gdje je takodjer hrvatski jezik narodnim jezikom. Zato bi ja molio, neka se vlada prije nego li što definitivna stvorimo, sporazumi ne samo sa strukovnjaci od Križevca do Zagreba, t. j. na prostoru od kakvih 27 □ milja, nego i sa strukovnjaci u Banatu, Srbiji, Dalmaciji i Sloveniji, kako bi zavod ovaj odgovarao svrsi i našoj i njihovoj. Gospodo, to nije političko pitanje. Tu bar valja raditi oko jedinstva narodnjega praktičnim putem, kad toliko zaziremo od odrešite akcije u istu svrhu.

Predsjednik: Rieč ima g. zastupnik dr. Makanec.

Dr. Milan Makanec: Vis. sabore! I ja se nadam, da će najbolje biti, ako se po nazoru gosp. dra. Šrama ovaj §. odputi natrag odboru, kao što smo to učinili s §-om prijašnjim.

Da su naše naukovne osnove loše, tomu je uzrok, jerbo uvjek sliedimo onaj princip, što je gosp. rektor Mesić naglasio, da se naime ugledamo u takove stvari kod naših naprednih susjeda, koje onda u našu zemlju prenešene neodgovaraju svojoj svrsi, jer nisu prilagodjene našim okolnostim. — U koliko sam ja tomu vješt, vidim dandanas 2 glavne vrsti naukovnih osnovah u obće: jedna ima pred očima strogo znanstvenost, druga opet smjera

Digitized by Google

više na praktičnost nauke, a ipak neukida ovu znanstvenu struju. Mi se držimo prve; i svak, kada natrag pogleda na svoju dobu učenja, mora priznati, da je mnogo puta morao si glavu trti sasvim uzalud, a da se je obratno mnogo izpustilo, što djak treba, kad stupi na više učilište. Svaki je osvjedočen, da se mnogo toga baci preko broda u more, što si je velikim trudom ubijao u glavu. Povjest n. pr. ima biti i je učiteljicom života, al može se učiti tako, da ubija duh, a takodjer onako, da ga uznosi, da postaje zbilja učiteljicom života i pokazuje uzore za praktički život. Ako se obazrem na razliku izmedju niže realke i niže gimnazije u pogledu povjesti, to bi mogao dopustiti, da se na gimnaziji više i koristnije predaje, — nu ako se u obće sravni realka s gimnazijom glede toga, koji će djaci bolje uspjevati na križevačkom zavodu, to se mora dati prednost realci pred gimnazijom.

A ja imam pred očima drugo nekoje sredstvo, te prihvaćam u toliko predlog, da se zahtieva samo niža realka ili niža gimnazija, akoprem vidim, da bi onda mladići s različitimi sposobnostmi, i različitom pripravom i znanjem dolazili u to učilište. Ja mislim naime na to, neka se pripravilište načini; budući pako ima mladićah, kojim netreba pripravnoga tečaja, koji su si već prisvojili ono znanje, što bi im se ovdje predavalo, to bi se imalo dozvoliti, da mogu glede toga tečaja polagati izpit, i koji ga dobro polože, netreba im polaziti taj pripravni tečaj. Kad bismo mi, gospodo, imali realne gimnazije, kad bi predložena osnova štogod ob ovih znala, onda bi bilo lakše označiti uvjete za primanje u križevački zavod. Nu toga žalibože kod nas neima.

Po mom mnienju — akoprem nisam školnik „ex professo" — bilo bi najbolje, da se sva srednja učilišta spoje u realne gimnazije. Mi imamo dosada naukovne osnove njemačke, ne one, koje uzimlju obzir na praktičnost nauke; mi imademo u naših školah predmete, glede kojih danas žalim, da sam si ikada š njimi glavu razbijao; n. pr. u 3—8 razredu gimnazije predaje se grčki jezik, koji sbilja velike potežkoće djaku čini, pa je onda, ksd stupi čovjek na vlastite noge — izuzam one, koji se filologiji posvete, njemu bez ikakve praktičke vriednosti. I takovih primjerah imade više. — Zašto imademo svoje zakonodavstvo, zašto svak svoje srce, ako neodlučujemo glede naših naukovnih osnova onako, kako to zahtjevaju naše okolnosti.

Nam njemačka nauka nekoristi, to će mi potvrditi svaki, koji malo pogleda natrag osobito na ono doba, gdje je bio još sam djakom.

A jer kod nas odlučuju školnici, koji su izašli iz te naukovne osnove, i misle, da je ovakova osnova, u kojoj su oni odrasli, najbolja, zato mi nedodjemo do toga, da budemo u tom pogledu praktični; teorija nam nekoristi mnogo, a najmanje u tom obziru, jer više puta sam već kazao, da teorija nije ništa drugo, nego praksa od 100 godina natrag.

Budnći dakle ni redakcija vlade, ni predlog odbora neodgovara našim okolnostim, to želim, da se primi predlog gosp. Folnegovića te se ova zakonska osnova odputi natrag odboru.

Predsjednik: Rieč ima gosp. Mihalović.

Dragutin pl. Mihalović: Vis. sabore! Od moje strane nemogu prihvatiti ono što predlažu gg. dr. Šram i Folnegović, jer to bi značilo, da je odbor ili lahkoumno radio, ili da nije shvatio svoje zadaće. Ja sam bio član toga odbora i moram kazati, da nestoji ni jedno ni drugo.

Sva gospoda, koja su govorila u generalnoj debati proti osnovi ovoj, kazala su medju ostalim, da se tamo neuči ništa, g. Folnegović nazivao je dapače taj institut „refugium peccatorum"; zašto? Za to jer misli, da svi oni mladići, koji drugdje nisu mogli napredovati, poći će na zavod hriževački.

Odbor pako mislio je, da kad se već toliki novac na taj zavod potroši, da se ima i na to gledati, da taj novac nebude zabačen; a radi toga bio je toga mnienja, da nije po gospodarstvo dovoljno, ako bude gospodar samo u praktičkom pogledu naobražen, nego da treba i nješto više znati.

Ako uzmemo i promislimo stvar od druge strane, to ćemo takodjer doći do rezultatah, koji govore za predlog odbora.

Uzmimo da mladić dodje u gimnaziju ili realku sa 11—12 godinom. Dok svrši 6 razredah, kako to odbor predlaže, biti će mu 16—17 godina; onda će biti na učilištu, dok svrši 3 tečaja, i ovim načinom imati će poslie svršenih naukah baš 19—20 godina, te kao takav može već preuzeti vodstvo gospodarstva. Ako pak stupi iz niže realke ili gimnazije u taj zavod, biti će mu 14. godina 3 godine ostati će na gospodarskom učilištu, dakle biti će mu poslie svršenih nauka 17 godina. Nu sad vas, gospodo, pitam, tko će ovakova mladića uzeti ili za šumara, ili za gospodara, da on zasebno šumarstvo ili gospodarstvo vodi?

Što je bilo navedeno glede toga, da će se, ako se primi predlog odbora, umanjiti broj učenikah, to moram kazati, da to nestoji, što dosadanje izkustvo uči. U ostalom ja sam kažem, da je više vriednosti, ako samo dvojica valjanih izadju iz toga učilišta, nego li ako ih izadje 5—8, ali nesposobnih.

Svi ovi razlozi govore za predlog odbora.

Predsjednik: Rieč ima gosp. zastupnik Kamenar.

Juraj Kamenar: Vis. sabore! Nerado se dižem, jer ima još mnogo rada saboru, koji narod već težko očekuje.

Nego moram ustati, jer me zanima ova osnova kao gospodara, pa sam uslied svoga djelovanja u odboru i primoran to učiniti.

Digitized by Google

U odboru je gosp. vladin zastupnik kazao, da baš ovaj §. 10. (sada 9.) najviše je dao brige i posla i u komisiji i vladi samoj. Netreba, da ga čitam, jer je poznat. Odbor je mislio, da mora biti proti ustanovi ovoga §-a — već glede normiranja godinah; jer ako se uzme, da mora dotični mladić 16 godina navršiti prije nego li bude primljen u taj zavod, to bi bila ova ustanova — kako su i gg. predgovornici dokazali — neprobitačna, a to zato, jer ima mladićah, koji sa 12 godina 4 razreda svrše, — poimence se tu razumjevaju gospodska djeca; a seljačka svrše nješto kašnije. Tu je odbor promišljao, što valja načiniti, — jer se zahtjeva doba od 16 godina, da bude mladić zrio za viši gospodarski odjel, — da namakne one 2 godine.

Ja sam već kod generalne debate kazao, da ćete gospodo viditi, da će biti ne samo maturantah na tom zavodu, nego i samih juristah, jer oni, koji dandanas na hiljade vise gimnazije polaze, nebudu mogli dobiti nikakvih državnih službah, oni nebudu postali svi odvjetnici, nego trebalo bude, da obrate pozornost na naroduo gospodarstvo, koje je bilo dosada tako zanemareno. Ja to kažem ne samo kao praktičan gospodar, nego i kao čsvjek, koji nješto razumijem, jer sam otac i moram znati, kako u narodu biva. A to sve bilo je od strane odbora u obzir uzeto, prema tomu je i ovaj predlog odbora ustrojen, i ja mislim, da nemožete ništa boljega ustanoviti.

Odbor je dakle kod svoga razmišljavanja došao do sliedeće ustanove: (Čita točku 1. §-a 9. po predlogu odbora.) To jest ako je dotičnik n. pr. sa 13 godinom svršio 6. razred, moraju ga u zavod primiti; jer on je zrio, makar i neimao više od 13 godina. Ovo je ustanova, koja se nemože zabaciti, nego odobriti.

Druga ustanova kaže: (Čita točku 2. §-a 9.) Tu je providjeno za one, koji su nižu gimnaziju svršili, a imadu praksu i razvijen um, oni se mogu primiti, ako se s dobrim uspjehom izpitu podvrgnu. Po ovoj ustanovi je zavod otvoren i onomu, koji je nižu realku, dapače i onomu, koji je dobro normalne škole svršio, dakako ako načine prijamni izpit. Gospodo, ja mislim, da nemožete ništa boljega ustanoviti.

Treća ustanova glasi: (Čita točku 3. §. 9. po predlogu odbora.) I ova je jako shodna. Ja bi u obće volio ovakove učenike primati u zavod, koji se podvrgnu izpitu i zbilja dokažu, da će moći s uspjehom polaziti ovo učilište, nego li one, koji donesu dotične svjedočbe, jer najbolje će učitelji samoga gospodarskoga učilišta prosuditi moći, tko je sposoban za to učilište.

Na sve je dakle odbor mislio; 2—3 dana je kod ovoga §-a boravio, i sve uzeo u obzir, što god se uzeti može.

Što hoćemo — kako dobro gosp. Mihalović kaže — s djecom, koja nemogu ništa naučiti, koja dodju van, pa ih nemože nitko rabiti? U ostalom djak, koji je svršio samo 4 razreda gimnazije ili realke, nemože one predmete slušati, koji se tamo predavaju; on je samo zaprjekom učitelju, jer taj nemože onako predavati kako bi mogao, da ima pred sobom dosta naobražene slušatelje. I to je ono, što je odbor potaknulo na to, da mora kazati „6. razred.“ Djak iz 4. razreda bi se ondje mučio, a bez ikakva uspjeha. Radi navedenih uzrokah je dakle to vele važna ustanova, koju odbor brani.

Što se tiče prakse, o kojoj ima u vladinom predlogu govora, to mi je kazati, da se s vladom u tom pogledu neslažem.

Ako imam n. pr. diete, koje je nižu gimnaziju svršilo, težko će mi biti njemu propisati, neka gleda, kako se ore, kako se u vinogradu radi itd.; nješta, što još iz svojih gimnazijalnih studijah znadem, mogao bi š njim opetovati, mogao bi mu kazati: uči to i to, što se je predavalo u 4. razredu. A molim vas, što će pako seljak sa svojim sinčićem? On nikada nije ništa učio, on ni nezna što se u školi predaje.

I tako će proći sinčiću uzalud ona godina. — Kod ove prilike moram upozoriti na to, što je glede prakse veleštovani gosp. Mesić rekao, ono bo je važno; kazao je, da će dotični djak već naći jednoga, koji će mu svjedočbu izdati, akoprem nije bio u praksi. Dakle bi bio takav zahtjev samo na uštrb polazku zavoda i na nepriliku dotičnikom, a drugo ništa. Zato je odbor mislio, da se ima dotična vladina ustanova izpustiti.

Na ono, što je gosp. dr. Šram kazao, bilo bi vriedno više obzir uzeti. Ako bi se naime praksa obavila poslie svršenog trogodišnjeg tečaja, i tekar poslie prakse polagala matura, to bi imalo više smisla i vriednosti. A ovako, kako to vlada predlaže, nemože imati nikakve vriednosti.

Ja mislim, da je ostalo gosp. predgovornik dovoljno razvijao. Samo bi se usudio jošte zamoliti vis. vladu, da i ona na predlog odbora pristane, jerbo ovaj sve kaže, štogod vlada sama želi, te je i odboru do toga stalo, da se prihvate onakove ustanove, uslied kojih zavod može i mora napredovati.

Ja preporučam vis. kući predlog odbora.

Predsjednik: Rieč ima g. zastupnik Antolek Orešek.

Dragutin Antolek-Orešek: Vis. sabore! Ja sam ovdje već jako praktične nazore razvijati čuo, dopustite još meni, da takodjer nešto o tom rečem. — Slušajuć mnienje svih govornikah moram izjaviti, da je ipak vladina osnova najbolja.

Gospodo: neka nitko nemisli, ako se predlog odbora primi, da bi se time tobože ovomu zavodu veći ugled pribavio. Ja samo kažem, ako se primi predlog odbora, biti će zavod križevački prazan.

Gospodo! to je sve liepo kazano i ja bi se slagao s time, kad tko osigurava, da će biti koristnije, ako dotični djak 6 godina gimnazije ili realke svrši, ali gospodo, dosadanje izkustvo uči, kakvi djaci su išli na ovaj zavod.

Digitized by Google

Vlastelin je imao sina, poslao ga u gimnaziju ili realku, kad nije htio učiti ni jedno ni drugo, poslao ga je u Križevce. To je živa istina!

Onaj otac od vlastele, kojega sin 6 razreda dobro svrši, nevjerujte, da će ga u Križevce poslati, jerbo on dobro znade, kako mu je žuhak hliebac gospodarski, već ga dalje pošalje, gdje će mu bolje osigurati eksistenciju, nego li da ga dade naučiti, kako će biti njekoliko ralih zemljišta u stanju dobro obdjelati, što dandanas skoro ništa nenosi.

Seljak, gospodo, ako mu sin 6 razredah gimnazije ili realke svrši, neće ga poslati tamo, nego može biti u sjemenište, jer ako je dobar djak, biti će primit, ako je zločest, biti će i zločest gospodar. I ja kažem, da se veliku uspjehu od toga zavoda baš neimamo nadati.

Gosp. Kamenar se mnogo nada od toga zavoda, nu mislim, da može biti niti on neće svojega sina tamo slati. Istina bog kaže, da će biti s vremenom čim dalje tim manje tih službah za juriste, ali ja kažem, da su za gospodare još slabiji izgledi, što se službe tiče.

Mlad čovjek, koji će svršiti križevačko učilište, doći će najprije za pisara; ali malo ima vlastele, koja bi pisara trebala, jer je vlastelin sam svoj činovnik, i kad bi još u sadanje doba činovnika držao, to bi skoro došao na bubanj. (Živio! Smjeh.)

Tako neće izučen gospodar znati kamo ići; ako bude gdje kakva služba razpisana, odmah će ih se 10 prijaviti za nju. A takove su službe — kako rekoh — riedke, jer poznam vlastelu, koja imadu veća imanja, nu neimadu činovnika, već obično rade sa španom. — Ratarnica bi imala više za se.

Uzmite, gospodo, da sin zbilja imade bogata otca; otac želi da se sin posveti gospodarstvu, a i sin ima za to volju i sposobnost. Nu ako mislite, da će ga poslati u Križevce, to se varate, jer poznam ja takove ljude, koji su sinove šiljali na druge vanjske gospodarske zavode; tako će biti i u buduće.

Mi imademo n. pr. svoje sveučilište, a ipak vidimo, kojih su roditelji bolje stojeći, polaze sveučilišta u Beču, Pragi itd. Isto to biti će i glede križevačkoga učilišta.

S napomenutih razlogah nisam za predlog odbora, nego prihvaćam vladinu redakciju.

Predsjednik: Rieč ima gosp. predstojnik odjela za nutarnje poslove.

Jovan Živković: Vis. sabore! Samo njekoliko riečih neka jošte o toj stvari progovorim. — Gospodo! ovo je zbilja takova stvar, koja je zanimala vladu vrlo dugo; i baš ovaj §. pretresivao se je u komisiji najviše vremena, dok se nije napokon odlučila za ono, što je predloženo.

Kad bi znao, da će se i ovaj §. poslati odboru natrag, i da bi se danas glasovanje odgodilo, nebi uzeo sada rieči, nego bi onda imao priliku bar uputiti gospodu ob onom, zašto se je vlada onako odlučila; nu pošto to neznam, mislim, da sam dužan, kazati još njekoliko riečih, da razjasnim stvar bar toliko, koliko se misli, da je „unicum“ kojega drugdje u svietu neima.

„Visoka gospodarska škola“ postoji jedino u Beču; ta zahtjeva maturu te ima 3 godišta. U onih 9 gospodarskih zavodah austrijskih, samo su 2 takova, koja traže 6 i 8 godina gimnazije ili realke.

Ali ovdje je malen dometak, koji je od velika zamašaja, a koji su ona gospoda, koja su proti predlogu vlade govorila, mukom mimo išla, t. j. da su ona dva, od kojih postoji jedan u Českoj, a drugi u Galiciji, „internati.“

Mi, gospodo, takova šta stvoriti nemožemo, jer neimamo toliko novacah. Da dobiju dotičnici podpunu obskrbu, obvezana je zemlja za takav internat dati stipendije. Mi imamo takove samo 4. Ako bi se obratili na darežljivost naših mecenatah, te bi n. pr. 20 učenika dobivali stipendija, koji bi onda imali u zavodu podpunu obskrbu, onda zahtjevajmo 6 školah ili makar cielu realku ili gimnaziju, jer uvjek će se naći dovoljan broj djakah, koji će u ovakovih okolnostih rado ići tamo. Pošto se mladići tamo čuvaju, pošto im je osigurano zdravlje, te jeftino proći mogu, to će se lako naći otac, koji bude drage volje svoga sina u Križevce slao. Zato je i u Teschen-Liebwerdu uvjek dovoljno djakah, jer to je ovako uredjen internat.

Što se tiče prakse, koja se po vladinom predlogu zahtjeva, to nalazimo to isto i n. pr. u Českoj. Ovdje imam baš pri ruku jedan program, gdje su sliedeći uvjeti primanju navedeni „muss 6 Klassen an Gymnasien oder an Oberrealschulen mit gutem Erfolge absolvirt haben, ferner den Nachweis eines landwirthschaftlichen praktischen Vorbereitungsjahres liefern.“ Tu se nepita, kojim će si načinom ovaj posliednji uvjet pribaviti, nego kaže se jednostavno: taj uvjet moraš imati. A on će i sigurno do toga doći, kad se već kani posvetiti tomu zvanju; roditelji neće badava trošiti novce; on bude dakle i nešto naučio u praksi, ako su iole svjestni oni, koji paze na nj, naročito roditelji.

Kad bi mi imali internat, mogli bi sasvim iste uvjete staviti, koje sam baš pročitao, nu mi neimamo za internat sredstvah. Radi toga se je vlada morala ravnati po okolnostih, ne po svojoj ćudi i volji.

Neopravdano bi bilo zahtievati 6 razredah i s toga, jer bi onda dotičnik volio ići u Teschen-Liebwerd, gdje više nauči, jer imade boljih profesorskih silah i više naučnih sredstvah, nego u Križevcih. Osim toga će moći u Českoj i jeftinije proći, nego u Križevcih.

Ako se bude kašnije pitalo: kako? trošite 40,000 for. na ovaj zavod, a bez uspjeha? to će vlada reći: evo vam, ja sam kazala, kako stvar stoji, zašto se niste po tome ravnali.

Dakle molim, da prije, nego odlučite, slušate mnienje vladino. Ako hoćete iz ovoga učilišta načiniti kakvu „landwirthschaftliche Hochschule,“ to bi i ja bio za to,

Digitized by Google

neka se prenese u Zagreb; ako pak namjeravate, da bude srednje učilište, — kako i većina hoće, — onda se, gospodo, zadovoljite s manjimi zahtjevi glede uvjetah za primanje, neka vam budu u tom pogledu za primjer ini slični zavodi austrijski.

Kako misli gosp. Folnegović, da bi pozvali vještake iz zavodah u susjednih nam zemljah na savjet, to moram kazati, da ima u Ugarskoj samo 2 takova učilišta, a u Banatu neima nijednoga, isto tako ga neima u Dalmaciji, ni u Kranjskoj. Radi toga nemožemo učiniti po njegovu mnienju, nego, gospodo, budimo zadovoljni s onim zavodom, koji već postoji, pa ako dodjemo u povoljnije okolnosti, stvorimo internat. Onda, gospodo, možete slobodno tražiti i veće uvjete, jer s obzirom na ugodniji materijalni položaj imati će dovoljno djaka na zavodu, i druge okolnosti će biti povoljnije, tako da će roditelji vrlo rado šiljati svoju djecu tamo.

U današnjih okolnostih pako sam protivan predlogu odbora, preporučam vis. saboru, da primi predlog vladin.

Predsjednik: Rieč ima gosp. izvjestitelj.

Izvjestitelj dr. **Blaž Lorković**: Vis. sabore! Ustanova §-a 9. tako je važna, da će biti svakako u interesu same stvari, o kojoj se radi, ako se o njoj tolika debata vodi. §. 9. bio je takodjer predmetom vrlo dugoga razgovaranja u samom odboru, pa odbor uvaživ razloge jedne i druge, mislio je da će biti u interesu zavoda, o kojem se radi, ako se prihvati uvjet za primanje u viši odjel onako, kako je ovdje predložen.

Ja ne samo kao referent odbora, nego i po svojem uvidjenju zagovaram ustanovu §-a 9. kako ju odbor predlaže, iz puna srca.

Vis. vlada stavila je u §. 10. po prvobitnoj stilizaciji ove osnove druge uvjete za primanje u viši odjel. Prije svega zahtjevalo se je doba od 16 godina. A da se postigne to doba, ustanovljena je u točki 3. i 4. praksa jednogodišnja. Ta praksa i po smislu samoga §-a, i po izjavah, koje su bile danas izrečene, neima nikakve druge svrhe. Vidi se to jasno odatle, što se u vladinoj osnovi nezahtjeva nikakva praksa od onih, koji su svršili gornju gimnaziju ili gornju realku. Dakle ima biti ta praksa donjekle most, preko kojega će mladići doći u viši odjel, da dovrše 16 godina.

Sad se pita: je li vriedno tu ustanovu o praksi pridržati? — Vis. vlada po točki 2. zahtjeva svršen 4. razred gimnazije ili realke; a znade se, da su kod nas tada djaci obično u 14. godini dakle još preostaje 2 godine možda samo 1 godinu, a ta se imade sprovesti u praksi kod kakva gospodara ili šumara.

Gospodo! ja neću dirati u nikoga, napose priznajem, da ima i dobrih gospodarah, koji su svojoj struci vješti; ali mora se sa žalošću priznati i to, da ovako valjani gospodari sačinjavaju znatnu manjinu.

Što bi ovakav mladić, koji neima pojma o oranju, kopanju itd. u praksi naučio? Vrlo malo, ili ništa. Tko bi ga u praksu htio primiti? Bezplatno nitko, jer nemože raditi, da bi radom zaslužio, što čovjek, koji ga primi, na njega potroši. Roditelji dakle, koji bi htjeli slati svojega sina u viši odjel, morali bi praksu za njega plaćati; a kad bi bilo tomu tako, onda će bez dvojbe svaki otac voljeti, da sin uči još 2 godine u gimnaziji ili realci. (Glasovi: Tako je! Drugi glasovi: To nestoji!)

Od prakse neće imati koristi, stojati će novac, kao što da uči u gimnaziji ili realci, s toga mislim, da će biti svakako shodnije, da se zahtjeva 6 razredah, jer onda dodje u viši odjel sa većim znanjem, tako da bude dotične nauke mogao s uspjehom slušati.

O onih mladićih, koji su polazili 5 ili 6 razred gimnazije ili realke, kaže se, da kad su 6 razred svršili, neće se svratiti na križevački zavod, nego će dalje ići, da dodju na universu ili politehniku. Vis. sabore! ja bi rekao, da će usuprot tomu dolaziti ipak dosta mladićah iz 6. škole na gospodarsko učilište; jerbo će vidjeti, da ovim načinom mnogo prije dodju do svojega kruha, nego li da studiraju 7. 8. razred, pa onda da polaze 4 godine universu. U ostalom govori za to i izkustvo; a ja ću biti tako slobodan rezultate toga izkustva navesti.

Od samoga križevačkoga zavoda dobio sam ja podatke nekoje, iz kojih se razabire, kakvi su mladići dolazili u viši odjel. Kaže se: počam od utemeljenja samoga zavoda do godine 1875. bijaše ih 20, koji su se prijamnomu izpitu podvrgli. Iz niže realke došlo ih je 50, iz niže gimnazije 40; iz više realke, iz 5 i 6. razreda 16; iz više gimnazije iz 5 razreda 7, iz 6 razreda 16, iz 7. razreda 4, iz 8. razreda 3, s maturom 2. Dakle iz viših razredah gimnazije i realke u svem 45. Ako je bilo dosada tako, kad nije bio ovaj uvjet ustanovljen, nego se je samo 4 razred zahtjevalo, zašto da bude od sada gorje, nego je dosada bilo?

Osim ovih razlogah govori za predlog odbora jošte drugi.

Kod nas su gospodarski i šumarski tečaj spojeni, moraju se staviti jednaki uvjeti za jedan i drugi. Za šumare postoje propisi, uslied kojih mogu položiti državni izpit, čini mi se u 21 ili 22 godini, prije nemogu biti primljeni u državnu službu.

Ako se prihvati vladin predlog, da se djaci iz 4. razreda primaju na taj zavod, biti će sigurno manje djakah. Ona praksa neima za nj nikakve koristi i po mom mnienju absolutno nemože stati. Onda će izaći sa 17 godina iz učilišta, a što će biti onda š njim?

Već obzirom na ovu okolnost, koja je svakako dosta važna, da se na nju obzir uzme, tim dakle obzirom na šumare, preporuča se predlog odbora.

K tomu dolazi još ta okolnost, da će doći iz 6. razreda gimnazije ili realke mladići zrieliji u taj zavod, koji su proučili disciplinu, te će biti obuka na samom višem odjelu svestranija i interesantnija, a tako ćemo dobivati iz zavoda križevačkoga naobraženih i vještih šumarah i

Digitized by Google

gospodarah; nu k tomu i ljudi, koji imadu i obću naobrazbu, jer što su na gimnaziji naučili, nije izgubljeno. Da pako ima šumarah i gospodarah, koji su takodjer obće naobraženi, to treba da bude, i čim više ih ima, tim bolje.

Ako se, gospodo, primi predlog vlade, da iz 4. razreda budu mladići primljeni, tada ćemo imati ono isto zlo ili nepriliku, kako dosada, da su nezriela djeca dolazila u zavod, koja nisu mogla s uspjehom napredovati niti dotičnu disciplinu slušati.

To sam imao u obće navesti na obranu predloga odbora.

Što se tiče izpravka gosp. baruna Ožegovića, to se ja proti njemu s toga izrazujem, jer je svakako shodnije, da se primaju iz 6. razreda realke ili gimnazije jednako učenici, jerbo će se time postići neko ravnovesje u godinah. A što se tiče njegova zahtjeva, da se iz ratarnice takodjer mladići primaju u viši odjel, tomu se zadovoljava time, što se ustanovljuje po odborovu predlogu, da se u viši odjel može primiti i onaj, koji se je podvrgao prijamnomu izpitu. Ako dotičnik dakle položi taj izpit, može svejedno doći u viši odjel.

S ovih razloga preporučam vis. saboru, da se prihvati predlog odbora, kao što je naznačen, i mislim, da predlog gosp. dra. Šrama po mom sudu nebi bio od koristi, jerbo u koliko ja stvar poznajem, došao bi odbor s istim natrag.

Predsjednik: Pošto je debata ob ovom §-u dovršena, to će glasovanje sliediti u ponedjeljak.

Jedan glas: Zašto ne sada?

I to, pošto je gosp. barun Ožegović svoj izpravak natrag povukao, glasovati će se o predlogu odbora, ako taj nebi primljen bio, o predlogu vlade, jer uvjek se mora najprije o izvješću odbora glasovati.

Dr. **Milan Makanec**: Molim za rieč s pozivom na poslovnik.

Predsjednik: Izvolite.

Dr. **Milan Makanec**: Vis. sabore! Okolnosti me sile, da mandat svoj položim, a koje su to okolnosti, obrazložiti ću u kratko. Gospodo! šest godinah je prošlo, odkada se borim na političkom polju, i stekao sam kroz to doba ovdje mnogo protivnika, koji oko toga nastoje, da me više napadaju, mjesto da me brane. Ako sam vas u to vrieme vriedjao, nisam vas vriedjao kao osobni protivnik, nego kao borioc za istinu i pravo. Rieči, koje sam govorio, odnose se na stranku našu kao takovu, jer mislim, da put kojim ste pošli, nije sretan za našu domovinu, nego dapače pogibeljan. Nijednu rieč, koju sam izrekao, neću uzeti natrag; sve je opravdano, što sam izustio, i ništa neima, što nebi danas odobriti mogao. Jedino, što nebi mogao odobriti, jest može biti način govora; nu u meni je vruća krv, za narav pako svoju ja nemogu odgovarati, za nju odgovara on, koji me je stvorio.

Nu ja nemogu naći razloga, zašto smo vam, gospodo, ja i stranka, koju zastupam, nesnosivi, i to tako nesnosivi, da smo izključeni iz svih odborah, da neuživamo u ovom saboru ravnopravnosti sa štovanom večinom. Ja nemogu naći razloga, zašto se opozicija nesmatra s naše strane kao stranka politička, već kao skup njekoliko urotnikah, koji nemaju druge zadaće, nego da ruše dobro zemlje, da svuda sjeku i pale. Ja sam osvjedočen, gospodo, o vas, da i u vaših srcih ima iskra rodoljubja, nu osvjedočen sam takodjer, da ste na posve krivoj stazi sa svojom politikom, o čem sam vam često putah žalibože bez uspjeha govorio.

Praštajuć se od vas sada, lasno bi mi bilo reći, da izlazim iz ove sabornice, jer mi dosadilo već biti pukom štafažom vlade i vladine većine. Nu neću tako. Nije to glavni razlog, da položim svoj mandat, niti su dali tomu povoda ružni napadaji na moju osobu ne samo u javnih sjednicah, nego i u javnih glasilih, i kod inih prilikah. Sve to me nebi bilo prestrašilo, jer podnašam već to cielih 5—6 godinah, a isto tako bio bi i unapried činio.

Nu tomu, da polažem mandat, krivo je slabo moje tjelesno zdravlje a naročito moja bolest na očijuh. Moj rad kod svieće je posve prekinut po zabrani liečnika, moje tjelesno zdravlje je uzdrmano, i svaki dan moga boravljenja u Zagrebu je u tom pogleda za mene upravo nepodnosiva žrtva, jer na drugoj strani nemogu zadovoljavati svojemu zvanju, niti izpunjivati dužnosti naprama svojoj obitelji i naprama samomu sebi. Uslied toga neću biti u stanju ovoga saborskoga zasjedanja više prisustvovati sjednicam, i ovim načinom neću imati više sgode, da vam zanovjetam svojimi riečmi.

Al gospodo, priznajte bar moje čestite drugove, koji imadu istu tu težku zadaću riešiti, koju sam si ja postavio, za rodoljube; i vodite o svakoj osnovi tako temeljitu debatu, kao što sada ob osnovi o preustrojenju križevačkoga učilišta, jer samo takova debata dolikuje parlamentu, i takova parlamentarnost što vriedi, gdje može svaki narodni zastupnik uplivati po svom znanju i volji dobroj na riešenje stanovitoga predmeta.

Nu još nešto vas molim, gospodo zastupnici. Možda se ja razstavljam s vami i u drugom pogledu. Moje je zdravlje slabo, i neznam, kada mi je poći kao živućemu iz vaše sredine. Molim vas s toga posliednjom ovom sgodom jedino to, da zabranite onim, koji me za moga života nazivlju Herostratom, Katilinom, Clodiom itd., da sliede mojemu liesu; zabranite im, da može biti samo jedno jedincato slovo hvale o meni napišu, kao što su to činili sa vriednim pokojnikom Vranićem, kojega su za njegova života grdili i psovali, a kašnije poslie smrti nisu mogli nasmoći dosta rieči hvale i slave o njem.

Time se od vas dielim, osiguravajuć vas, da su nazori, koje sam razvijao, potekli iz dna duše i srca, te želeć, da se oni, koji su me Herostratom, Katilinom itd. nazivali, isto tako čistim srcem diele od vas i napuste ovu dvoranu, kao što ja. (Živio! Na lievoj i u središtu.)

Predsjednik: Buduću sjednicu uričem za ponedjeljak u 10 sati.

(1 ¼ sata poslje podne.)

Digitized by Google

Trideset i druga saborska sjednica,

držana dne 7. kolovoza 1876. u 10 sati pod predsjedničtvom saborskoga podpredsjednika g. Mirka Hrvata.

Sardžaj: Zapisnik prošle sjednice. — Podnesak: Interpelacija g. F. Folnegovića glede interpelacija stavljenih od g. Conte Buratti-a i dr. Makanca. — Dnevni red: Nastavak specijalne debate ob osnovi zakona o preustrojenju kr. gosp. i šum. učilišta u Križevcih.

(10 ¼ sati.)

Predsjednik (zvoni). Sjednica počimlje. Molim gosp. bilježnika, da izvoli zapisnik pročitati.

Bilježnik **Konrad Filip** (čita.)

Zapisnik

XXXI. sjednice sabora kraljevinah Dalmacije, Hrvatske i Slavonije držane dne 5. kolovoza 1876. u glavnomu gradu Zagrebu pod predsjedanjem I. saborskoga podpredsjednika gosp. Mirka Hrvata u prisutnosti 40 saborskih članovah.

Od strane vlade prisutni gg. odjelni predstojnici Jovan Živković, dr. Pavao Muhić i dr. Marijan Derenčin.

Predsjednik otvori sjednicu u 10 satih i čitan bude zapisnik posljednje saborske sjednice, koji se ovjerovljuje sa izpravkom prije §. 1. „Obće ustanove," a prije §. 5. „Uprava zavoda."

Narodni zastupnik Matija Mesić moli tronedjeljni dopust, koji mu se dozvoljuje.

Narodni zastupnik dr. Jovan Subotić stavlja na svietlog bana interpelaciju sljedećeg sadržaja:

1. Je li Njegovoj Preuzvišenosti poznato, da je u Pakracu i Belovaru u posljednje vrieme više osoba u zatvor uzeto?

2. Je li Njegovoj Preuzvišenosti poznato, iz kojih su razloga ti ljudi pozatvarani?

3. Je li Njegovoj Preuzvišenosti poznato, da je u Pakracu vojnička oružana sila upotriebljena?

4. Je li Njegovoj Preuzvišenosti poznato, koji organ državne uprave i u koju svrhu potražio je tu vojničku oružanu moć?

5. Je li Njegovoj Preuzvišenosti poznato, da bi iztraga u ovom slučaju vodjena bila proti naredbam §. 81. 82. 88. 166. 168. 169. kaznenoga postupnika od 17. svibnja 1875?

6. Je li voljna Njegova Preuzvišenost stanje ove stvari kako po učinu, tako i po načinu postupanja sa strane vlastih što skorije saboru priobćiti?

Ova interpelacija uvršćuje se u zapisnik i dostavlja svietlomu banu.

Prelazi se na dnevni red na glasovanje o §. 6. zakonske osnove o preustrojenju kralj. gospodarskog i šumarskog učilišta u Križevcih, te na pitanje predsjednika „prima li vis. kuća redakciju §-a 6." bude ista redakcija odbita, a isto tako na pitanje predsjednika „prima li vis. kuća §. 6. sa dodatkom Mesića" bude isti odbit. Napokon prošlo se na glasovanje o §-u 6. sa dodatkom Berute, koji se takodjer zabacuje.

Po tom se imade §. 6. vratiti odboru.

Na §. 7. podnio je zastupnik Lehpamer izpravak. U prvoj alineji, drugom redku mjesto po osobitih propisih neka se veli: „po posebnih propisih," a zastupnik Mesić izpravak zadnja alinea neka ovako glasi:

Pobliže ustanove glede sjednica učiteljskoga i gospodarskoga sbora dat će se u posebnom naputku, koja oba izpravku sa §-om 7. primaju se, te §. 7. glasi:

Učitelji višega odjela sastavljati će pod predsjedom ravnatelja sbor, u kojem će se po posebnih propisih u sjednicah viećati i odlučivati o svih važnijih pedagogično-didaktičnih predmetih.

Osim toga čine upravitelj gospodarstva, učitelj šumarstva, učitelj živinarstva, tajnik, pristav gospodarstva i vrtljar zavodski poseban gospodarski sbor pod predsjedom ravnatelja, gdje će se u sjednicah razpravljati svi važniji predmeti, tičući se zavodskoga gospodarstva.

Pobliže ustanove glede sjednica učiteljskoga i gospodarskoga sbora dat će se u posebnom naputku.

Na §. 8. podnaša zastupnik Mesić izpravak: pod 3. da se rekne:

sbirke za pojedine stručne predmete i koji se prima sa §-om 8. koji sada glasi:

Digitized by Google

Učila zavoda.

§. 8. Medju učila ide:

1. Zavodski posjed, na kojem se goje razne struke gospodarstva.

2. Gospodarstva pojedinih privatnih posjednikah, u koliko ovi dopuste proučavati ih učenikom na poučnih putovanjih i pokusih;

3. sbirke za pojedine stručne predmete i inih učenikom na poučnih putovanjih i pokusih;

3. sbirke za pojedine stručne predmete i

4. knjižnica.

Na naslov prije §. 9. podnaša zastupnik Beruta sljedeći izpravak: U naslov iznad §-a 10. mjesto: „Primanje učenikah višega učilištnoga odjela" neka se rekne: „Primanje učenikah u višji učilištni odjel," koji se prima, te po tom glasi naslov prije §. 9.

Primanje učenikah u višji učilištni odjel.

Na §. 9. podnaša zastupnik barun Ožegović sljedeći izpravak: u točku 2. imalo bi se staviti umjesto: „4. razred gimnazije ili realke:" „6. razred gimnazije ili 5. razred realke, ili pako ratarnicu." Ako ovaj izpravak padne, tad bi valjao taj izpravak „da se ima staviti umjesto 6. razred gimnazije ili realke:" „6. razred gimnazije ili 5. razred realke;" o kojem je razprava potekla do 1. sata, tečajem koje je gosp. barun Ožegović izpravak natrag povukao, na što je predsjednik zaključio sjednicu uričuć buduću za dan 7. kolovoza t. g. 10. satih prije podne sa dnevnim redom: glasovanje o §. 9. i nastavak specijalne debate o zakonskoj osnovi o preustrojenju kralj. gospodarskog i šumarskog učilišta u Križevcih; prije no je dignuta sjednica položio je narodni zastupnik dr. Milan Makanec svoj mandat.

Konrad Filip, v. r.	**Mirko Hrvat**, v. r.
saborski bilježnik.	sab. podpredsjednik.

Predsjednik: Ima li kakove primjetbe na ovaj zapisnik?

(Neima.)

Pošto neima, to se zapisnik ovjerovljuje.

Sjedinjeni odbori za poslove nutarnje zemaljske uprave i poslove agrarne podnašaju svoje izvješće o razpravi osnove zakona, kojim se u pogledu zadružnih odnošaja utjelovljenih djelova razvojačene krajine imadu preinačiti nekoje ustanove zakonske od 8. lipnja 1871. o promjeni nekojih administrativnih odredaba u vojnoj krajini." — Izvješće ima te tiskati te na dnevni red staviti.

Gosp. zastupnik dr. Ivan Conte Buratti traži 4 nedjeljnji dopust.

Dozvoljuje li vis. sabor taj dopust?

(Dozvoljuje se).

Služnici i pomoćno osoblje kod vis. zemaljske vlade odjela za nutarnje poslove mole za podjelenje podpore u svrhu nabave odjeće.

Ide odboru peticijonalnomu.

Gosp. zastupniku Filipu podieljen je dopust na 2 dana, g. zastupniku Kraljeviću na 8.

Pošto je gosp. zastupnik dr. Makanec mandat položio, to se vis. vlada pozivlje, da novi izbor u Samoboru razpiše.

Rieč ima gosp. Folnegović da stavi interpelaciju.

Franjo Folnegović: Vis. sabore! Gosp. zastupnik dr. Conte Buratti upravio je na svietloga bana interpelaciju tičuću se toga, koliko je naša vlada uplivala kod zajedničkih razprava izmedju bečke i peštanske vlade o pitanju revizije državne financijalne nagode. Odgovor na ovaku interpelaciju može brzo sliediti, jer neizziskuje nikakvih predbježnih priprava, i sam gosp. interpelant nadao se je tomu odgovoru. Medjutim prošlo je nekoliko dana, a on još nije dobio odgovora, a slabo zdravlje ga je prisililo, da otide za nekoliko vremena iz Zagreba. Nu budući bi bilo sada predugo čekati, dok bi se vratio — a po svoj prilici neće se vratiti za ovoga zasjedanja, jer je i dobio 4 nedjeljnji dopust, — pitanje ovo pako ima takovu važnost, da bi nuždno bilo, neka bude javno mnienje o toj stvari na čistu, povodom tim izjavljujem ja, da interpelaciju, koju je gosp. kraljevički zastupnik na svietloga bana stavio, podpuno usvajam, kao što da bi ju bio ja izustio; i izjaviti ću se u njegovo kao i u svoje ime na eventualni odgovor svietloga bana, budući sam š njime sporazuman glede ovoga pitanja.

Ujedno čast mi je izjaviti, pošto je dr. Makanec položio mandat i pošto je on nekoliko interpelacija stavio, na koje vis. vlada još nije odgovorila — naročito interpelaciju glede podsusjedskog mosta preko Save, — da ja ove interpelacije usvajam, kao što bi ih bio ja stavio, te ću se takodjer izjaviti na eventualne odgovore visoke vlade.

Predsjednik: Prelazi se na dnevni red. I to glasovati će se prije svega o §-u 9. osnove zakona o preustrojenju kralj. gospodarskoga i šumarskoga učilišta u Križevcih.

Molim gosp. izvjestitelja, da izvoli pročitati §. 9. kako ga odbor predlaže.

Izvjest. dr. **Blaž Lorković** (čita.)

Predsjednik: Molim gosp. bilježnika, da čita isti §. kako ga vlada predlaže.

Bilježnik **Jovan Steković** (čita.)

Predsjednik: Gospoda, koja su za to, da se §. 9. prima onako, kako ga odbor predlaže, neka izvole ustati.

(Manjina.)

Gospoda, koja su za ovaj §. po predlogu vis. vlade, neka izvole ustati.

(Manjina.)

§. ovaj vratiti će se odboru dotičnomu.

Sliedi §. 10.

Izvjest. dr. **Blaž Lorković** (čita §. 10.)

Digitized by Google

Predsjednik: Na ovaj §. podnio je gosp. zastupnik Zindl sliedeći izpravak: U §. 10. ove zakonske osnove neka se brišu u posliednjoj točki rieči „samo“ i „nekoje.“

Rieč ima gosp. Zindl.

Ante Zindl: Vis. sabore! Izpravak ovaj tako je jednostavne naravi, da bi se — kako mislim — bez obrazlaganja primiti mogao. A što me je ponukalo, da ovaj izpravak stavim? Kad čitam ovaj §. to vidim, da se u 3 redku omogućuje učenje svih predmeta, koje samo može li tko slušati, a s druge strane se to opet ograničuje i kaže samo „neki;“ dakle n. pr. medju 25—30 predmeta može slušati, 2, 3, 4, 5 itd. Ja sam dakle za to neka se ondje rieči „samo“ i „nekoje“ brišu, te §. glasi ovako: (Čita.) „Učenici višega učilištnoga odjela ili su redoviti ili vanredni (hospitanti). Redoviti učenici dužni su slušati sve predmete, koji su kao obligatni propisani. Vanredni mogu slušati predmete, koje si sami izaberu.“

To i bolje za sluh glasi, kad se ovako kaže.

Preporučam svoj izpravak vis. kući.

Izvjest. dr. **Blaž Lorković**: Vis. sabore! Istina je, da izvanredni slušatelj može slušati predmete koje hoće, i ako hoće sve, može slušati i sve. Ako prihvatimo izpravak gosp. Zindla, stvar ista ostane, ali se još jasnije izrazi, s toga pristajem uz dotični izpravak.

Predsjednik: Prima li vis. sabor ovaj §. kako ga predlaže odbor?

(Neprima se.)

Prima li ovaj §. s izpravkom gosp. Zindla?

(Prima se).

Izvjest. dr. **Blaž Lorković** (čita §. 11.)

Predsjednik: Prima li se §. 11.?

(Prima se).

Izvjest. dr. **Blaž Lorković** (čita §. 12.)

Predsjednik: Prima li se §. 12.?

(Prima se).

Izvjest. dr. **Blaž Lorković** (čita naslov.)

(Prima se).

Čita §. 13.

(Prima se).

Čita §. 14.

Predsjednik: Na ovaj §. podnešena su 2 izpravka i to izpravak gosp. Šašića, koji glasi, da se ima u točki d. mjesto rieči „knjigovodstvo“ metnuti „računovodstvo.“ — Zatim izpravak gosp. dra. Lončarića, da se medju predmete uvrsti i nauk vjere.

Rieč ima gosp. Šašić.

Stjepan Šašić: Vis. sabore! koj izpravak smjera samo na to, da se stvar krsti, kako zbilja jest; jerbo u zavodu križevačkom, kao u nijednom sličnom zavodu, neuči se knjigovodstvo nego računovodstvo, jer je knjigovodstvo potrebito samo za trgovačke škole, a ovdje je umjestno računovodstvo. Zašto nebi dakle predmet dobio ime, koje mu odgovara?

Predsjednik: Rieč ima gosp. dr. Lončarić.

Dr. **Marko Lončarić**: Vis. sabore! Ja sam izpravio §. 16. u tom smislu, da se medju zajedničke predmete i vjeronauk uvrsti. Vodili su me pako sliedeći razlozi.

U zakonu ob ustrojstvu križevačkoga zavoda od god. 1860, 19. svibnja potvrdjenom, nalazi se ustanova, da se imade glede nauka vjere ravnatelj toga zavoda sa dotičnim župnikom dogovoriti, koji da onda na tom zavodu nauk vjere predaje ili predavati daje.

I tako se je ovaj predmet punih 16 godina na križevačkom zavodu predavao, dok ga sada nije ova zakonska osnova napustila. Ja pitam: s kojih razloga je to učinjeno? Može biti da je nauk vjere kriv, što zavod nazaduje?

Nemislim. Nego nazadak je sbog toga, što u obće nevalja temelj. A tomu se ima drugim načinom doskočiti.

Možda za to, što nitko nije htio nauk vjere slušati? Mnogi takodjer neće da uče geognoziju ili trigonometriju, a zato ipak ostaju.

Ako se je kroz 16 godina vjeronauk predavao, pa nije nikomu štete nanio, to neznam, zašto ga hoćete upravo sada brisati izmedju predmeta zajedničkih gospodarom i šumarom potrebnih. Tomu ima tim manje uzroka, što bi im se samo 1 sat posvetio.

Nadalje — kao što čitam u §. 5. spada ovaj zavod u red srednjih učilišta; dakle se samo analogni predmeti i ondje predaju, kao što na svih srednjih učilištih. Doduše se kaže, da je taj zavod neka vrst akademije ili viših učilišta; a to nije, kao što je gosp. Mesić dokazao u svom govoru u generalnoj debati. Da je zaisto ovaj zavod vrst srednjih učilišta, pokazuje i današnje glasosovanje, i debata u prošloj sjednici, gdje se je govorilo o tom, da se traži kao uvjet za primanje u taj zavod 4, ali najviše 6 razreda. — Kazati će se doduše, da se na drugih takovih učilištih u Austriji ili izvan Austrije nauk vjere nepredaje. Dopuštam, da se na sličnih zavodih kao što u Mariabrunn-u, u Altenburg-u itd. nepredaje, ali — kako sam čitao — zahtieva se ondje, da su navršili dotični djaci 8 razreda i položili maturu, a tim načinom su već nauk vjere sistematički proučili. Medjutim sam našao, da imade na gospodarskom zavodu u Teschen-Liebwerdu izmedju predmeta obćeg naobraživanja i tako zvana „Pflichtenlehre,“ koja uči, kako budući gospodar bude čestit i valjan član čovječjeg družtva i valjan gradjanin države. A na istom zavodu je jedan svećenik, koji predaje nauk vjere i nadgleda vježbe vjerozakonske. Kako da se onda u Križevcih nauk vjere nebi predavao, budući su ondje isti predmeti kako u Teschen-Liebwerd-u; a biti će tamo učenika, kojim je vjeronauk svakako neobhodno potreban.

Da li je na ovom zavodu vjeronauk potreban i koristan, to samo onaj podvojiti može, koji o potrebi i koristi samoga vjerozakona dvoji.

Digitized by Google

Ja dapače kažem: veoma je potreban na takovu zavodu, gdje su djaci realističkimi teorijami sasvim zatrpani, da bar jedan puta na tjedan svoj duh uslied predavanja vjeronauka osvježe i okriepe.

Što se u §-u 24. veli, da će vjeronauk ekshorte zamjeniti, to meni nije dovoljno; jerbo je posve drugi način predavanja toga predmeta kod ekshorta, i posve drugi u školi. I vi, gospodo, koji ste profesori, znate, da može profesor živom riečju pred svojimi učenici i svaki najsuhoparniji predmet osladiti.

Medjutim očekuje se od zavoda, da njegovi pitomci budu odgojeni na temelju religiozno-moralnom, tako da postignu poštovanje viših klasa, a to može biti jedino na temelju religije uz savjestnog vjeroučitelja i uz zajedničko djelovanje cielog učiteljskog tiela.

Zavod križevački neima odgojivati samo gospodare i šumare, nego ljude i karaktere.

S ovih razloga svoj izpravak preporučam.

Predsjednik: Rieč ima gosp. zastupnik Kamenar.

Juraj Kamenar: Vis. sabore! Ja bi bio za izpravak gosp. Šašića. Nemogu se pako slagati s nazorom, da knjigovodstvo netreba gospodaru, nego ja mislim, da mu ga još više treba, nego li trgovcu. Gospodar je ne samo trgovac, nego on je i proizvoditelj blaga, dočim je trgovac samo trgovac. Racionalan gospodar treba da znade knjigovodstvo; a čudim se takodjer, da računstva neima medju ovimi predmeti, koje je veoma potrebno, te bi bio za to, da se knjigovodstvu i računstvo dodaje.

Dočim pod §-om 40. za ratarnicu 2 puta računstvo nalazim, nespominje se na višem zavodu ni jedan put. Gospodo! ja bi mogao primjera navesti, da ima gospodara, koji neznadu adirati, a to bi se možda znalo dogoditi i našim učenikom. Jer zbilja knjigovodstvo bez računstva neima smisla, za to bi bio toga mnienja, da se dodaje, jer to je moglo samo peru uteći.

Što se tiče drugoga predloga, to bi ja kao domoljub i kao Hrvat, ako nije dovoljno u §-u 24. naznačen vjeronauk, preporučio predlog gosp. dra. Lončarića, jer i kao otac i kao domoljub nebi mogao dopustiti, da se na jednom učilištu mladići odgajaju bez svake vjere i morala.

Predsjednik: Rieč ima gosp. Zindl.

Ante Zindl: Vis. sabore! Gosp. izpravljatelj dr. Lončarić je zbilja tako krasno govorio za svoj izpravak, da bi ga čovjek skoro na prvi mah poprimiti morao. Težko je proti tomu govoriti, jer će me bezvjercem označiti. Nu nije tomu tako. Vjera je zbilja temelj, na kojem se ćudorednost osniva, bez vjere nemože biti obstanka ni napredka. Al ja mislim, da učenik, koji je navršio 16 godinu, koji je 10 raznih razreda svršio i možebiti po 11 put katekizam na pamet naučio, ako u ovih okolnostih nije dobro proučio vjere, ako mu nije srce proniknula religiozna ćut, taj se nebude ni u križevačkom zavodu oplemenio.

Ja mislim, kad bi se žrtvovali dobroj stvari, da bi više škode nego koristi ovomu zavodu nanieli. Lako bi zavladalo medju djaci nezadovoljstvo, i prošli bi na druge zavode, gdje se taj predmet nepredaje.

Za to sam za redakciju i proti izpravku gosp. Lončarića; osobito, ako još uzmem u obzir §. 24, gdje se zbilja jasno kaže, da će se obuka u vjeronauku obavljati ekshortom.

Vis. sabore! Ako bude kod dotičnih ekshorta čovjek, koji je svojemu zvanju dorasao, to će predavanja tako udesiti, da će na učenika djelovat i na srce mu uplivati; ali ako on sam nebude uzornim primjerom služio, to je zabadava taj nauk, te ekshorte.

U prvom redu mislim, ako budu učitelji svojim učenikom boljim primjerom služili, nego li dosele — ja u ostalom nisam tamo bio, ali kaže se, da je bilo žalibože tako — to će i slušatelji za njimi se povesti i ćudoredno živiti.

S ovih razloga sam za redakciju.

Predsjednik: Rieč ima gosp. Antolek-Orek.

Dragutin Antolek-Orešek: Vis. sabore! Gosp. dr. Lončarić podnio je izpravak, u kojem se preporuča, da bi se na ovom zavodu jedan kateketa, dakako katoličke vjere namjestio. (Dr. Lončarić: Ja sam za sve.) Dakle dobro za sve.

Ja, vis. sabore! nebi ništa proti tomu imao, kad bi zbilja imali novaca, da jih trošimo, gdje netreba. K tomu dolazi još ta okolnost — kako je gosp. Zindl kazao, — koji je kroz 10 godina kateketu slušao, a još nije naučio, koliko je potrebno, da taj zbilja neće nikada vjeronauk proučiti.

Gospodo! Ja sigurno nisam onaj, o kojem bi se moglo reći, da nisam katolik, niti si glavu mnogo netarem, ako tko reče, da nisam, ali ja bi djecu bez kateketa u vjeri bolje poučio, nego svi katekete.

Gospodo! To su više parade. Meni je u ostalom svejedno. A vidim da se vlada takodjer nije pobrinula za to, da se u gimnazijah učenici zbilja nemaltretiraju sa teologijom. Tko hoće biti teolog, dobro, neka uči; ali da budem dobar katolik zbilja, toliko toga mi netreba. Osobito pako te stvari gospodarom nisu potrebne; a za to se nemogu slagati sa predlogom gosp. Lončarića, nego pristajem uz vladinu redakciju.

Predsjednik: Rieč ima gosp. zastupnik Beruta.

Josip Beruta: Vis. sabore! Ja sam rekao prijašnjih dana, da su 2 zla bila, s kojih je križevački zavod bolovao, tako da mu je bilo skoro umrieti. Prvo od ovih zala onom sam sgodom napomenuo, a sada dozvolite, da drugomu u lice pogledam.

Ova se je bolest skoro više manje na svih naših učilištih i odgojivalištih ukorjenila, a na nijednom tako duboko, kako na zavodu križevačkom.

Tko je imao priliku zaviriti u sve grane života na križevačkom zavodu, koji je imao sgodu pobliže motriti

vladanje i slušati govore njegovih pitomaca i učenika, tomu moralo se je dosta puta sgražati srce, taj je morao ljuto žaliti zemlju, koja toliki novac izdaje na uzdržavanje toga zavoda. Morao je žaliti obćine i posjednike, koji su za procvat toga vavoda tolike stipendije ustanovili, najpače žaliti one rodbine, kojih sinovi dospjevaju u taj zavod. Krupni izgredi, koji su prodrli iz toga zavoda u javnost, ili se dogodili zbilja u javnosti, i koji su zadali dosta puta toliko posla upravnoj i sudbenoj oblasti, svjedoče o velikoj mlitavosti, kojom se drže učitelji križevačkog zavoda. Vis. vlada sama priznaje, da je bilo nekoliko slučajeva, gdje je bila prisiljena nekoje učenike iz zavoda odstraniti, a sviet govori, da bi se ovo sredstvo još u većoj mjeri bilo moglo upotrebiti, nego što se je, čim bi dakako zavod još mnogo manje brojio učenika.

Tkò to sve opaža, taj, gospodo, neće se čuditi, da je i znanstveni napredak na zavodu bio toli loš, neće mu biti zagonetkom, zašto se ustručavaju roditelji svoju djecu šiljati na taj zavod, jer vide, kako se djeca tamo odgajaju, neće mu biti zagonetkom, kako mladići, koji su nauke absolvirali, težko dobivaju službe.

Tko poznaje vrlo intimni savez, koji postoji medju nutarnjom vrlinom i njezinom uporabljivošću, taj će znati, da nutarnji nered u čovjeku reagira ne samo na znanstveni napredak, nego i vanjske sposobnosti.

Nu ja mislim, da ćete svi dopustiti, da sama znanost — ma bila još tako sjajna — još nedaje čovjeku ciene.

Gospodar bez znanosti još je uvjek gospodar, i nešto vriedi, ali gospodar bez marljivosti, bez štednje, bez trieznosti, bez pravičnosti, bez savjesti ne samo da je bez ciene, nego dapače škodljiv i opasan je čovječjemu društvu. Hoću time da kažem: hoćemo li radikalno preustrojiti križevački zavod, treba misliti na to, kako će se njegovim učenikom i pitomcem ulijati unutarnja snaga, moralna vrlina. Vele o čovjeku, da se doduše dade donekle ravnati i stanovitomu pravcu navrnuti takodjer silom zakona — ili kako ćete uzeti — silom discipline propisane, ali svakako ćete dopustiti, da je to sredstvo više manje paliativne naravi, da su posliedice samo prividne ili bar kratko trajuće, dočim konačno, pretežno i stalno odlučuje savjest. — Čim se pako ta savjest uredi i utvrdi, o tom mislim, da smo na čistu svi.

Ja mislim, vis. kućo, da se onom ekshortom, koja je u ovoj zakonskoj osnovi propisana, koja bi se može biti jedan put u tjedan obdržavala, baš neće željeni uspjeh postići. Sama osnova traži, da se ovom ekshortom ima obaviti obuka u vjeronauku. Ja mislim, gospodo, da se ovakovom ekshortom neda obaviti taka obuka u vjeronauku, da ona svom silom i za budućnost pronikne u srca.

Govoreć o savjesti i njezinih budilih, mislim, da nam se je ovdje osvrnuti posebice na značaj i narav križevačkoga zavoda.

Ja dopuštam, da su znanosti humanističke vrstne čovjeka donekle duševno oplemeniti i moral usavršiti, akoprem ne u onoj mjeri, kako vjeronauk. Gospodo! ja nepoznajem zavoda, koji bi se bavio humanističkimi znanostmi, a da je na njem izključen nauk vjere. Ja negovorim o akademiji i sveučilištu, na koje dolaze mladići jur duševno zrieliji sa dovoljnom naobraženošću, nego govorim o srednjem učilištu, kamo je uvršćeno i križevačko učilišće. Ja nenalazim razloga, zašto bi se vjeronauk izmed redovitih predmeta na križevačkom učilištu izpustio, dočim se on na svih drugih učilištih iste vrsti predaje. Ja dapače idem dalje i tražim kaò nuždno, da se upravo za to pored naravi i značaja križevačkoga zavoda na njem predaje vjeronauk kao obligatan predmet.

Zavod ovaj i znanost, kojom se on bavi, je, gospodo, naravi pretežno materialne. On ima za predmete svoje znanosti zrak, vodu itd., znanost, koja neogrieva srca, koja neulieva višu plemenštinu duhu, koja duh nezanosi u uzvišeniji idealni život. Zato nalazim ja, da je tim nuždnije, da se vjeronaukom doskoči tomu.

Što bi značilo izključiti vjeronauk izmed obligatnih i redovitih predmeta? Po mom dubokom uvjerenju otudjilo bi to pitomce ljudskomu družtvu, izključilo ih iz više ljudske sfere, izključilo iz baštine, koja je dragocjenija od zemlje, njezinih šuma i livada. — Ja nalazim, da je s toga razloga potrebito, da se vjeronauk uvrsti medju obligatne predmete, što je svrha ovomu zavodu svakako i ta, da se mladići unj došavši i odgajaju, jer oni, mislim, da nisu još gojbeni tečaj navršili, nego se još uvjek u njem nalaze. A odgajati mislim da se nemože uspješno, valjano i temeljito bez vjeronauka, Svi koji su pisali o odgojivanju čovjeka, kazali su, da je nauk vjere prvi i najvažniji faktor u odgojivanju. Ako je dakle zadaća križevačkoga zavoda, da ujedno i odgaja ljude, kao koristne udove čovječanstva, mislim, da će to težko postići, ako bude na njem vjeronauk izpušten. Mi ćemo još više otudjiti ovomu zavodu narod, a još više roditelje, koji bi svoju djecu onamo pošiljali.

Gosp. predgovornik Zindl izvolio je doduše kazati, ako učenik do 16 godine nije naučio dovoljno nauk vjere, da ga neće niti u buduće.

Ja pako kažem, da po ovom načelu morate na svih zavodih, počam od onih razreda, u kojih su učenici, kad su 16. godinu već navršili, vjeronauk izmedju obligatnih predmeta izpustiti; a to bi mislim onda na vrlo mnogih razredih bilo.

Nadalje napredak u znanosti je po stepenu. I gospodarstvo, gospodo, imade različite stepene. Sigurno su mnogi mladići naših seljačkih roditelja vidjeli, kako se imade gospodariti, vidjeli su, kako se ima sijati, kopati itd. Ali kakvo je to znanje. To je znanje vrlo slabo, nedovoljno, koje treba usavršiti, i ovomu je zavodu svrha, da to usavršenje u njih postigne. Tako isto stoji i sa naukom vjere. Ja dopuštam, da imadu mladići u onih

Digitized by Google

godinah nekoje znanje, kad polaze ovo učilište, — dosta žalostno bi bilo, ako ga nebi imali, — ali ako se radi o tom, da se mladići usavršiti imadu, dakle ne samo specijalno gospodarski izobraziti, nego usavršiti u značaju svojem i u krieposti, koja treba gospodaru, to će biti vrlo koristno, ako nekoliko sati na tjedan budu slušali nauk, koji je vrstan oplemeniti značaj.

Čudnovat je taj prigovor: ako bude to zakonom ustanovljeno, da se vjeronauk ima predavati, da se je bojati, da će mnogi učenici radi toga ostaviti zavod. Ja kažem, da mi se čini čudnovat taj prigovor, jer nigdje još nisam čuo, da bi se učenici pitali, koje predmete su voljni slušati, i da bi jim se na volju stavljalo, da nekoje mogu slušati, a druge opet ne. Ja mislim, da mladić nije niti vrstan suditi o važnosti kojega predmeta, i njemu se nemože propustiti slobodna volja.

Kaže se takodjer s druge strane, da bi to bilo neprobitačno već s toga, što bi kateketa novac stojao. Ja se čudim, kako je upravo svigdje nestašica novaca i pomanjkanje materijalnih sredstava, kad se radi o tom, da se odgojenju mladića dade moralni značaj, za sve drugo imade dovoljno novaca. Gospodo! budite uvjereni, da naš narod, koji težko smaže svoj novčić, neće ga za ništa tako rado dati, nego ako se kaže, da mu se sinčić oplemenjuje da dobije nutarnju vrlinu, kad svrši svoje nauke. Ja sam o tom uvjeren.

U koliko je učenje vjeronauka muka, što je takodjer iztaknuo jedan od gg. predgovornika, nemislim ovdje obširan biti, jer u obće se kaže: neima nauke bez muke; dakle i sigurno za vjeronauk treba muke. A mislim, da se malo kod kojega predmeta muka tako izplaćuje, kao što kod ovoga. Gospoda predgovornici neka se izvole sjetiti na ljude, s kojimi imadu posla u javnom životu, i mislim, da će mi svi priznati, da ima manje muke u javnom životu, budi kao činovnik, budi kao gospodar, manje neprilika i žalosti s onim čovjekom, koji je polazeć škole učio vjeronauk, koji mu je proniknuo u ćut, nego li s onim, koji je žaleći muku i možebiti i novac otudjio se vjeronauku, kod kojega zapovjedi o ljubavi boga i bližnjega neima znamena.

Ako se dakle hoće u javnom životu mnogo težkih muka prištediti, mnogim zločinom predusresti, nesmije se žaliti muka tada, kad se bude ono predavalo, čim se baš svemu tomu predusresti dade.

S toga sam tako slobodan vis. kući preporučiti izpravak mojega cienjenoga druga gosp. dra. Lončarića.

Predsjednik: Rieč ima gosp. zastupnik Tomić.

Gjorgje Tomić: Vis. sabore! Kao rodoljubu, a napose kao svjećteniku težko mi je, da u vis. saboru vidim oštre strele proti vjerozakonu naperene, težko za to, što sam uvjeren, da je vjerozakon temelj družtvu čovječanskomu. Mi svi, gospodo članovi vis. sabora, učili smo vjerozakon, a zato nismo sa staze poštenja stupili; vjerozakon učvrstio je u nas moralnu ćut. Ali čuo sam ovdje medju inimi prigovarati i to, da učenje vjerozakona oduzimlje mladiću vrieme. Ja pako mislim, budući će biti tomu predmetu samo 1 sat na tjedan posvećen, da to neće mladiću toliko vremena ugrabiti.

Vjera je fundament i svakomu učenju cesta. Vjera uči čovjeka, kako se imade povesti, da bude najprije čovjek, uči ga ljubavi do Boga i bližnjega, i uči ga u obće sve ono, što dužnost kršćanska nalaže.

Ja za to preporučujem, da se vjeronauk uvrsti medju obligatne predmete te podupirem izpravak gosp. dra. Lončarića.

Predsjednik: Rieč ima gosp. zastupnik Kukuljević.

Ivan Kukuljević: Vis. sabore! Pri potankom razglabanju ovoga §-a od strane sjedinjenih odbora bio je takodjer učinjen predlog od 2 svećtenika, da se uvrsti vjeronauk na višem učilištu u Križevcih; a svi ostali članovi odbora bili su protivna mnienja te se slagali sa predlogom vis. vlade već s toga, što je vjeronauk doista tako dobro na ratarnici uvršten, kao što se takodjer putem ekshorta i na višem učilištu predaje. Radi se dakle ne o tom, da li se vjeronauk bude predavao i nadalje, nego se radi o tom, da li ćemo mi materialni trošak votirati od strane zemlje, da se učitelj vjeronauka ili više vjeronauka tamo na zavodu križevačkom ustanovi. Jer ako mi stavimo, da se imade učitelj vjeronauka katoličke crkve namjestiti, imali bi dužnost, da takodjer nastavimo tamo učitelja vjeronauka od pravoslavne crkve, a mogle bi i ostale konfesije, koje su nastanjene u našoj zemlji isto tražiti od nas. I to bi našoj i tako dosta siromašnoj zemlji, koja toli velik trošak podnaša, jošte veći teret nanosilo.

Ja mislim, gospodo, i svatko od vas je uvjeren, da se tu neradi toliko o koristi duševnoj, koliko se radi o koristi materijalnoj, naime da bude jedan učitelj više ili manje; i ja mislim, da gospoda, koja zastupaju izpravak glede vjeronauka, mogu biti uvjerena, da je svaki narodni zastupnik u duši svojoj zaista isto tako dobro za vjeru svoju razpoložen, da isto tako duboko ćuti, kako je potrebita vjera svakomu čestitomu čovjeku, kao što sama gospoda, koja o tom govore. Medjutim gospodo, gdje imade svestranoga i temeljitoga, gdje ima naobraženja uma, duha, i ponajviše naobraženja srca, vjerujte, tamo ima i najviše morala. Pa ako čovjeka neizobražavate, ako mu samo Bog zna koliko vjere prodikujete, ako ga nepodučavate, nećete iz njega načiniti moralna čovjeka, nećete načiniti ono, što treba da bude čovjek, i što može biti samo onda, kad ima više izobraženje. Nepomaže vam sva vaša filozofija, niti teoretička znanost, jerbo izkustvo nas uči i poznanje naroda svega svieta, da gdje imade najveće naobraženje, da imade najmanje zločinstva, a opet gdje najmanje nauke i znanja, najmanje morala i najviše zločinstva.

S toga, gospodo, kao što je prije jedan gospodin napomenuo, ako bude i kod učitelja na križevačkom zavodu

Digitized by Google

mnogo morala, i ako budu znali djeci moral svestrano i svojim primjerom takodjer usaditi u mlada srca, budite uvjereni, da će to mnogo više djelovati, nego ako cio sat učili budu kojekakve filozofičke i teoretičke razprave o vjeronauku.

Nauk vjere dakle, gospodo, i po predlogu vlade i po predlogu odbora — kako kažete — neće biti iztisnut iz zavoda ovoga. Nauk vjere predaje se na ratarnici, predaje se putem ekshorta i na višem učilištu. Mislim dakle, gospodo, da će suvišno biti ovdje o tom razpravljati, da li ćemo doista opet i veći trošak nametnuti ovomu zavodu i namjestiti učitelje vjeronauka tamo.

S toga sam za redakciju odbora.

Predsjednik: Rieč ima gosp. zastupnik Mesić.

Mate Mesić: Vis. sabore! Kad je već tako daleko razprava potekla, neka bude i meni dozvoljeno, da svoje mnienje u malo rieči kažem.

Da smo mi, vis. sabore, kojom srećom debatu o §. 9. do kraja doveli u toliko, da bi bili o njem glasovali, te znali, prima li se redakcija ili predlog odbora, tada bi bilo svakomu izmedju nas, a meni naročito, mnogo lakše, da zauzmem stanovište točno označeno naprama izpravku, što ga je učinio gosp. dr. Lončarić. Da je stvar do kraja dovedena, i da se je većinom glasova naših odlučilo ono, što u §. 9. predlaže vlada, t. j. da u križevački zavod budu primljeni mladići nakon svršene 4. klase budi gimnazije budi realke, tada bi ja bez prigovora i dalnjega razmišljavanja glas svoj dao za izpravak dra. Lončarića.

Mladić, svršiv nižu gimnaziju ili realku, doći bi imao u naše učilište, onaj isti koji bi inače jošte 4 godine u gimnaziji učio ili 3 godine u realki, te bi priliku imao, dovoljno se u nauku vjere i moralu naobraziti, ako bi te škole nastavio; tomu bi mladiću ja svakako pružio priliku i na križevačkom zavodu, da ondje zadobije višu naobrazbu u nauku vjere, nego ju je do 4 razreda zadobiti mogao.

Ali pod §. 9. nije došlo do nikakva zaključka, neznam, što će š njim biti; dakle eventualno mnienje svoje zauzeti moram; za drugi slučaj pako, kad pobjedi mnienje odbora, za koje sam i sam zauzet, tada bi bilo dopušteno, da posumnjam o tom: je li opravdano, da se mladićem onim, koji su 6 klasa svršili — dakle realku skoro cielu — te tako zrieli dospiju na zavod, kako sam ih neki dan risao, drži formalno predavanje o vjeri, kano na gimnaziji, ili pako da se zadovoljava onim, što se u jednom kasnije sliedećem §-u glede vjeronauka predlaže?

Gospodo! ja želim, da nam bude, kako tečajem vremena narodom onim, kojih su imena u historiji zabilježena, želim dapače, da nam bude, kao onim, kojih se ime sa slavom pronosi. Oni narodi, koji su u historiji ikoliko znamenitost postigli, smatrali su kod gojitbe jednim od najvažnijih momenta religijui moral. Da je tomu tako, o tom nepravdam se s nikim, glede toga nepopuštam nikomu, nego želim, da bude naš mali narod onako, kako su drugi, da podje u razvitku svome, kako drugi; ja nebi htio, da se našemu narodu iz podloge uzmiče ono, što treba, da se može korak po korak uzpinjati i uzdizati na putu svoga napredovanja.

Gospodo moja! štujmo i poštujmo vjeronauk što više možemo, ni u šali a kamo li u dvorani ovoj nemojmo o njem sa manjim poštovanjem govoriti! A u tom pogledu upravo imamo mi kud i kamo više činiti, nego li drugi napredni narodi; jer sa većom obrazovanošću je u savezu i bolje ćudoredje, a da se kod nas do toga dotjera, tu treba, da svojski oko toga nastoji dom, škola itd.

Eto, usudio sam se ovo svoje mnienje izreći ob ovoj stvari.

Jedno jošte neka kažem, što smatram kolegijalnom dužnošću svojom. Gg. predgovornici, koji su prvi uzeli rieč, neće po poslovniku više moći doći glede te stvari do rieči; ja im hoću dakle ljubav učiniti i odbiti od njih neliepu insinuaciju, od jednoga gosp. predgovornika izjavljenu, kano da se tu neradi o ničem drugom, nego da bude tamo koji kateketa namješten; ja ću ih uzeti na dušu svoju i braniti izpravak sigurno sa plemenitimi motivi providjen.

A time završujem.

Predsjednik: Rieč ima gosp. Folnegović.

Franjo Folnegović: Vis. sabore! Kad je g. predgovornik ustao, mislio sam, on će govoriti ne samo kao svećenik, nego kao čuven i slavljen učenjak i historik. Kao takav imao bi bio razloga, da sve ono, što je naveo, da opravda nauk vjere na križevačkom zavodu navede i za obuku povjestnu ondje.

A da ustane jošte koji treći od gospode slučajno po svom znanju estetik, on bi opet preporučao, neka se estetika na tom zavodu predaje. — Kao što su preporučili gg. Lončarić i dr. da se predaje religija isto toliko imali bi razloga zahtjevati oni, neka se ondje uči historija i estetika. Svi ti nauci su isto tako važni; svi ti nastoje oplemeniti čovječju dušu, da nebude sebična, nego da bude iskala živjeti ne samo za ovaj nego — štono rieč — i za onaj sviet.

A ipak neustaje za povjest nitko, pače niti sam strukovnjak i veliki štovatelj povjesti gosp. predgovornik. Za estetiku dakako takodjer nitko.

Medjutim, gospodo, ja se može biti i nebi protivio izpravku, koji zahtjeva, da se imade religiji med učevnim predmeti dati mjesto, ako ne zbog toga što želim, da se što prije ovaj institut kompromitira, te tako i što prije do višega učilišta dodje, koje sam već kod generalne debate zagovarao kao potrebno. Ja sam bo zbilja uvjeren i bojim se, da ovo učilište bez više naobrazbe u religiji a valjda i u estetici i povjesti neće uzgojivati gospodara, kakovih bi mi imali očekivati, i kako bi trebalo da budu da se u Hrvatskoj takodjer prosiju karakteri bistre glave i stalnih načela.

Digitized by Google

Mladić, koji će svršiti ovo srednje učilište, smatrati će se — dakako nipošto pravom — ipak ravnim glede naobrazbe sa svakim doktorom prava ili medicine, sa svećenikom itd. On će sebi istu kompetenciju vindicirati razpravljajuć javna pitanja — a ta sve to dublje siżu i na religiozno polje — kao što onaj, koji je zbilja svršio 8 škola, koji je sustavno proučio religiju i svršio sveučilište. Što će biti uslied toga? Takav će biti mladić polovično, manjkavo naobražen; jerbo zbilja nije sustavno proučio predmeta, nego si je samo površno i primitivno znanje stekao; a ovakovi ljudi su na štetu ne samo onoj stvari, koju brane, nego u obće ugledu svomu i narodnjemu.

Dakle, gospodo, ja nisam ustao za to, da branim izpravak gosp. dra. Lončarića, premda držim, da bi bio opravdan s toga, što je ovo srednje učilište nego sam ustao, da Vas upozorim, kako bi s ojednakih razloga ondje valjalo učiti i povjest i estetiku; a jer to sve skupa kraj onolikih drugih predmetah nije moguće da Vas i opet uvjerim kao srednje gospodarsko učilište svojoj svrsi nemože odgovarati. Zato predlažem, da odputite i ovaj §. na odbor natrag, nebi li došli napokon do toga, da se ova zakonska osnova zabaci, kao što sam to već u generalnoj debati predložio.

Predsjednik: Rieč ima gosp. zastupnik Lehpamer.

Josip Lehpamer: Ja neću još sada govoriti.

Predsjednik: Vi ste se izvolili prijaviti . . .

Josip Lehpamer: Ja sam se prijavio, ali ja očekivam, da možebiti jošte tko hoće pobijati ovaj izpravak.

Predsjednik: Neima nikoga.

Josip Lehpamer: Vis. sabore! Ja sam nakan ovu stvar malo obširnije i malo potanje obrazložiti, pa zato molim Vašu uztrpljivost, a već unapried kažem, da nekanim udariti na nijednu osobu, i na nijedan stališ, koji je u ovoj vis. kući zastupan i koji se tiče ovoga pitanja.

Vi ćete gospodo, dopustiti iz obćenitog izkustva, da je duh naše dobe više antireligiozne nego religiozne naravi. Toga netreba istom dokazivati. Ja si tumačim i pojave, koje nalazim u životu državnom i obiteljskom naše dobe takodjer s toga stanovišta. A taj duh, koji mogu ja s običnim nazivom liberalizam krstiti, i koji obara sve što odiše vjerom, stoji pod okriljem i potiče — kako sam ja čitajuć o njem mogao si stvoriti misao njegova porjekla i vriela — iz tajnog reda, koji je poznat pod imenom „slobodno zidarstvo.“ Tko se hoće osvjedočiti o tom, da li sam pravom to naglasio, preporučam mu knjigu: „Der stille Krieg der Freimaurer gegen Rom. — Freiburg Breisgau, Holder'sehe Buchhandlung.“ Protiv onomu, što je Bog ustanovio, proti vladi i svakomu shodnomu temelju očito ili tajno nastoje raditi. Da je tomu tako, da taj duh ima zbilja upliv na zakonodavstvo i na vladu, to je očito, ako uzmete zakone o školah i ob uredjenju crkvenih odnošaja naprama državi, to je sigurno, da se ti pojavi tako ističu, da je jasno vidjeti, da je napereno proti onomu, što nazivljemo vjerom i religijom. Pa tako često i oni ljudi, koji jošte dobro misle, i one vlade i države, koje možebiti uvažuju to, koliko vriedi religija vjera i vjerozakon, nehotimice dadu se nadahnuti tim duhom.

Rekoh nehotimice, jerbo ima napomenuti red jako razgranjene mreže svoje i to tako, da niti nezna čovjek, kada je u rukuh njegovih.

Dopustite priziv na zakon školski. Vjeronauk stoji na prvom mjestu, kod izpita on je na prvom mjestu, kod svjedočbe isto tako.

I pravo je tako, jerbo je vjeronauk zbilja podloga svemu životu, i plemenština, štono ju je god čovjek do dandanas postigao, sagradjena je na tom temelju, s pozivom na povjest je to veleštovani gosp. Mesić jako dobro naglasio, ja neću da o tom što dalje navadjam.

Istina, da po tom sudeć može vjeronauk srce i čut mladeži oplemeniti tako, kako — neka oproste gospoda, — nikakva estetika niti historija.

A premda to stoji, da se zbilja vjeronauku to častno mjesto daje, to ipak u istinu tomu nije tako. U razredbi ura, ako uzmete koju god naukovnu osnovu, vidite, da se njemu odredjuje ili najmanje ura, ili samo toliko, koliko ih najneznatniji predmet imade. Ja mislim, toga netreba dokazivati, to vidite u svakom školskom izvješću. Kod razredba ura dodje vjeronauk na najniži niveau, njemu nije tako častno mjesto, kako ga ide. Kod izpita, kod procjene reda, ja sam bar doživio više puta, da se je najlaglje pregledalo znanje u vjeronauku, kao da je on najneznatniji predmet.

Tako je kod nas, tako kod drugih naroda; tko je tomu kriv, to je poznato, netreba na dugo o tom razpravljati.

Nu da zbilja sve to potiče od toga liberalizma, dokazuje i ovo, što nam ovdje zakon o preustrojenju križevačkoga zavoda predlaže. Ja prosim gosp. izvjestitelja ili vladu, neka me o protivnom upute, ja ću opozvati svoju izjavu.

Ja neznam, kao što ni gosp. dr. Lončarić, zašto da se vjeronauk, koji se je toliko godina na tom zavodu predavao, danas briše? Ja razloge neznam drugdje naći, nego ako čitam u izvješću str. 31. (3 redića od zdola): „Vjeronauk slušaju svi slušatelji kroz 1 sat na tjedan.“ S toga naime sliedi, da se vjeronauku najmanje pravo daje, i da je najneznatniji izmedju svih predmeta; a držim, ako se je ovaj jedan sat na tjedan kroz toliko godina obdržavao, da neima uzroka, zašto je sada izpušten.

Valjda zato, jerbo je duh vremena takav, da to sobom donosi, toga tobože netreba više.

Dakle dosele je bila vjeronauku neka važnost dopitana, a sada ima biti posve iztisnut; kojim razlogom, to neznam, a znam nekoje prividne, i biti ću tako slobodan, da se na nje osvinem.

Digitized by Google

Veli se, da dogmatika, kako je za više škole propisana, nije za mladiće praktična, da njim toga netreba.

A dopustiti ćete, gospodo, da ja niti iz vladinoga obrazloženja, niti od koje druge gospode nisam čuo, da se vjeronauk tako nespametno ondje predaje, da nije bilo nikakva uspjeha, da mladići nisu ništa naučili. To nije nigdje spomenuto, niti štampano.

Jedan drugi gosp. predgovornik označio je vjeronauk važnim predmetom, ali predavanje košta odviše novaca.

Ali ja mislim, da to zaista neće zasjecati tako duboko u naš budget, kako si gospoda predstavliaju. Tamo imade djaka katoličke i iztočne crkve. Izraelićana mislim da nije bilo dosada mnogo, a valjda ih ni odsada neće biti, jer kako mi se čini, oni neimaju volje za gospodarstvo, jerbo je malo pretegotno plug i pila; zato ni neće trebati ondje posebnog rabina postaviti. Što se tiče svećenika drugih vjeroizpovjedanja, to nisam ni ja za to, da bi morao biti poseban učitelj iz ovoga predmeta. Nu o tom se sada neradi, sada se radi o načelu, da li se naime imade na križevačkom zavodu vjeronauk predavati, ili ne, o honoraru će se razpravljati kod budgeta.

Dakle to pitanje, da bi to odviše koštalo, odpada.

Veli se nadalje, da su ondje mladići već odrasli, da su katekizam već proučili, i tobože toga netrebaju više učiti. Nu gospodo, tu se neradi samo o citaciji katekizma, ne o tom, što mladiću treba, da si može stvoriti misao, što ima vjerovati, koje dužnosti ima; nego osvjedočen mora biti o tom, zašto se ima to vjerovati, zašto toj dužnosti pokoravati i vršiti ju.

Kaže se za tim, da ništa nekoristi predavanje vjeronauka, ako roditelji i učitelji skupa nesudjeluju. To je tako loš argumenat, da se čudim, kako se je mogao spomenuti proti ovomu izpravku, kojim se nipošto neće izključiti to, da niti roditelji niti učitelji nemogu sudjelovati. Ja baš velim, da taj razlog govori za to, jerbo se često kod roditelja i učitelja pomanjkanje vjerozakonskg naobraženja opaža, zato je zbilja potrebno, da se djeci pruža sgoda, da nauče, zašto se ima vjerovati to, zašto ono.

Nekoja gospoda naglašivala su tobožno nemoralno stanje mladeži, koje se tamo opaža. Ja o tom ništa neznam, niti me dužnost ni služba neveže, da se zato pobrinem; nu pošto je to naglašeno, moglo bi se misliti i kao argumenat proti ovomu izpravku navesti, da bi se reklo; što hoćete, da se vjeronauk uči te da se moralnost uzdržaje? I dosada ste imali ondje vjeronauk, pa ipak se govori, da to nije bilo dostatno, dapače da je uz taj vjeronauk nemoralnost tamo vladala; ima se priznati, da taj vjeronauk tobože neima tolike sile i moralne snage, da upliva na ćud i značaj mladića, da bi odvrnuo od njega, što sve želimo, — ako je zbilja tako.

Nu samo to imam primjetiti na to: gospodo, vi svi znate, što je vjera i što religija; znate da religija treba, da se rabi, da onda zbilja djeluje. Religija nije zrak ili svietlo, koje djeluje nehotice, n. pr. svietlo djeluje i na onoga, koji oči zatvara, nego čovjek mora rabiti i sredstva, koja mu religija podaje, onda tekar će mu dušu, srce i ćud oplemeniti, da se odvrne od zla te ide za dobrim. Religija ima svoja otajstva, tko ih nerabi, neće okusiti moći i moralne snage i upliva, kojega ima na dušu.

Meni se čini, da ovakav prigovor toliko znači, kao što kad bi tko sjedio kod stola, a nebi se posluživao jelom pa bi pitao, zašto nije već sit? Moraš prijatelju jesti, želudac ti mora hranu probaviti, onda istom imati ćeš korist.

Gospodo! ja pako mislim, ako dosada 1 ura nije dostatna bila, da tim mladićem um prosvjeti i srca oplemeni, — jer 1 sat je zbilja dosta neznatno vrieme — tada biti će još gorje, ako neće biti više nijedan sat za to opredieljen.

Ja mislim, da je to tako jasno i očito, da odpada svako dalnje tumačenje.

Ja kažem: sve štogod vi u obzir ovdje uzmete, osniva se na tom, da li je potrebno ili nepotrebno, da bude vjeronauk redovitim predmetom na križevačkom zavodu? Ja tvrdim, da jest potrebito za to, jerbo su to mladići, uzmite ih iz 6. razreda ili iz 4. imajući — kako ste označili — 16 godinu starosti, koji, kao je gosp. Beruta iztaknuo, istom počimlju samostalno misliti o stvarih; koji inače niti nisu naobrazili tako svoj duh, da bi mogli samostalan sud ob ovom i onom izreć. Takovi mladići dodju slušat, sto im ekshortant kaže, a onda je njihova dužnost, da o tom, što su čuli razmišljaju, da mogu odgovor dati o tom, kako su stvar shvatili i kako ju nisu shvatili. Ako ima u njh kakva dvojba vjerozakonska koja može i u meni nastati, koj sam svećenik, kamo lakše u ovakovih mladićih, to ju valja svojemu učitelju vjeronauka odkriti i kazati: dajte nam to i to raztumačite. Toga kod ekshortatora nemože biti, jer druga je zadaća držati ekshorte, a druga vjeronauk predavati. Pa zato, ako želite, da iz zavoda dodju zbilja naobraženi mladići i značajni ljudi, tada prekinite svako dalnje razpravljanje o tom, da li je vjeronauk potrebit, ili nije. On je potrebit, na koliko je religija svakomu čovjeku potrebita, da si znade i razloge dati, zašto da vjeruje, ne samo da nabraja: ja vjerujem ovo i ovo; nego on si mora znati i svakojake dvojbe u tom pogledu razriešiti i protumačiti, zašto je to ovako, i zašto nije inače.

Dakle upravo zato, jer taj zavod hoće da ovaku naobraženost polući svojom institucijom, treba da mi u toj struci polučimo takovo osvjedočenje.

Al čim svi priznajete i počitujete, kako je važan vjeronauk i važna religija ne samo za pojedinca nego i za cio narod, za cio politički život njegov, da mu je upravo temeljem, iz toga dakle neizvadjajte, da se ima vjeronauk iz ovoga, po razvitak naše zemlje toli važnoga zavoda odstraniti, — pošto je religija ne samo osnovana na vje-

Digitized by Google

ronauku, nego jer bez vjeronauka niti neima religije ili ona bar neima upliva na srce čovječje.

Nevjerstvu 2 su vriela — kao što je poznato: jedno neznanje, drugo zločestoća; i što dandanas žalošću opaziti možemo, da ima u većih krugovih družtva čovječanskoga ljudi indiferentnih naprama religiji i vjeri, — uzmite katolike i druge — i taj indiferentizam je takodjer mnogo tomu kriv.

Neznanje je krivo nevjerstvu, jer si dotičnik neumije ove i one dvojbe protumačiti; a često su ljudi tako mlitavi, da im se neće vremena tratiti — kako se veli — da koju dobru knjigu čitaju, koja bi ih poučila. „Audiatur et altera pars" valja svigdje u obzir uzeti, a ljudi nekoji neimadu toliko odvažne snage u sebi, da bi htjeli čitati i to, kako vele oni, koji stvar bolje razumiju, nego se drže uvjek jedne protivne strane. Pa zato tvrdim ja, da je neznanje u vjeri krivo nevjerstvu, bezreligioznosti.

Drugo vrielo je zločestoća. Čovjek, kako imade više nagnuća na zlo nego na dobro, nebi rado, da ga viši obziri religiozni smetaju kod njegovih strasti i požuda, da im zadovolji, isto tako kao što neće tat, da ga žandar uhvati i u Lepoglavu otjera, ništa čuti o tom. Zato je takav čovjek rad misli o paklu i Bogu da baci iz duše, pa radi toga neima volje da prione uz vjeru.

Ako dakle, gospodo, nećete, da mladići, koji polaze učilište budu bezvjerci, dajte i ova dva vriela začepite. A tu valja kod mladeži započeti. Mladić od 16 godina je kao vosak, koji svak utisak u sebe rado prima, u toj dobi treba oko toga nastojati, da uz druge liepe i blage utiske i ovaj utisak posinovljenja božjega, kako ga vjera uči, u sebe dobije, i može se okoristiti time za ovaj i budući život.

Znate, da kod mladeži u toj dobi nastane prelaz iz djetinstva u zrieliju dobu. Ona stega u mladiću, koju je u sebi osjećao do 15. godina postaje mu sada nesnosiva, on hoće da se nje otrese; pa zato ćete naći u toj dobi najviše težnje za tim, da bude on samostalan, da bude emancipiran, te neće da ga više drugi ravnaju. U toj dobi nastaju i druge strasti; nastane spolni nagon, i različite druge strasti i požude. I učinite bog zna kako strogi nadzor, ako mladić nebude ćutio u duši svojoj dužnost svoju i znao, da imade odgovornosti ne samo učitelju ili prefektu, koji ga nadzire, nego da bdije nad njim Bog, koji je sudac svih čuvstva misli i želja, ako takova osvjedočenja neima, vanjski zapt će zapeti, on će biti bezuspješan.

Samo zlo treba već u klici zatrti. — Zato pošto sami poznate te okolnosti, apeliram na vas, koji ste roditelji te imate djecu, jer je to najpogibeljnije doba, gdje se strasti razvijaju, da sami prionete, kako treba tu više religioznosti, koja mladića skroz i skroz iznutra napunjuje, nego li izvanjske estetičke finoće.

Gospodin Beruta je već naglasio, da su školski predmeti na tom zavodu takove naravi, koji iziskuju, — pošto se mladić dan na dan bavi sa pukimi materialističkimi predmeti, — da bar nekoliko puta na tjedan zaviri u vrhu naravne stvari; u tu svrhu pako nije dovoljno, da sluša dotične ekscorte, nego on mora samostalno o tom razmišljati, i prispodabljati duhovnost sa materialnošću. Tako pako će samo onda činiti, ako mu je to dužnost, t. j. ako ga njegov učitelj vjeronauka na to upućuje. A inače izvrći će se taj zavod pogibelji, štono je dandanas obćenita, da će se dotični djak u puki pusti materializam zavesti, da se u stvari vrhu — naravne i uzvišenije ne samo za zemaljski nego i za bućući život nimalo neće htjeti ugledati.

Ovdje sam došao do one točke, koju sam prije spomenuo, naime da sama materijalna probit, sam materijalni napredak, samo bogatstvo nisu jošte dovoljni da usreće budi narod budi pojedinca.

Nu ja bi se usudio jošte jednu okolnost spomenuti. Mi naime hoćemo da bude znanje toga mladića ne samo jednostrano u tom, da se naobrazi za valjana gospodara ili šumara, nego da bude mogao djelovati i na svoje sugradjane, ili da bude sposoban za javne službe. Mi hoćemo ne samo naobražene, nego i sdušne takove ljude imati, kao što ih je gosp. predgovornik spomenuo; jerbo su doista naobrazbe dosta imali oni ljudi, kojih život takove pojave stvara, da se sgražati mora čovjek, pomisli li, kamo će dospjeti, ako nadalje ta struja potraje.

Pa pitajte gospodina, koji se na estetiku i širju naobraženost pozivlje, neka kaže, da li oni ljudi, o kojih čitamo skoro svaki dan u dnevnicih, da su velike svote pronevjerili, nisu naobraženi? N. pr. onaj tajnik kod neke bečke banke, koji je prošao s tolikimi novci, — ja mislim, da je bio naobražen. Zar Offenheim i Strussberg, i oni, koji su sa „Trinkgeldom" imali posla, nisu bili naobraženi? — Pa pitajte, kažite, što manjka, da nisu ništa dobroga nego zlo počinili za domovinu? Ne neznanje, jerbo su bili jako fini te su dobro znali, što rade, — ali sdušnosti nisu imali, (Jedan glas u središtu: Na stvar!) a bez te neima materijalnoga blagostanja. Sdušnosti neima, ako neima vjere, a vjere neima, ako neima osvjedočenja u tom pogledu, a osvjedočenje nemožete zadobiti, ako brišete iz osnove ob preustrojenju križevačkoga učilišta vjeronauk, a time odstranjujete sve ono, što od sdušnosti očekujete. Mi nećemo da imamo Offenheima i Strussberga i „Trinkgeldpolitikera," mi tih netrebamo te ih nećemo imati; pa zato začepimo ono vrielo, iz kojega dolaze, — iz neznanja o vjeri; jer gdje neima vjere, neima sdušnosti.

Gospodo! svi koji govorite o gospodarstvu priznajete to, da ono zaista bez kredita nemože napredovati. Pitanje nastane: na čem se osniva kredit? Na sdušnosti. Ja n. pr. nijednomu čovjeku, ako neima vjere, nebi ništa povjerio; jer koji neima vjere, on me najprije prevari. Ako sam uvjeren, da ima vjeru, uvjeren sam ujedno, da se boji onoga, koji sudi ne samo na ovom svietu, nego

Digitized by Google

misao, da bude i naš zavod, ako se budu strogo vršile iste eksorte, ako se mladići budu nukali na izpunjivanje vjerozakonskih dužnosti, odgovarao svojoj svrsi, ona gospoda, koja su podniela i zagovarala izpravak, mogu se time umiriti.

Nadalje, ako se prihvati predlog dra. Lončarića, te je vjerozakonska obuka predaje kao predmet zajednički, to se može samo jednu godinu vršiti; jer zajednički se predmeti predavaju samo jednu godinu — dosada bar je tako bilo — a onda napose posebni gospodarom i šumarom. Uzmite da bi se moglo prema naukovnoj osnovi za to opredieliti 2 sata ili 1 sat na tjedan.

Tolikimi sati na tjedan dade se u jednoj godini malo što učiniti; ja bi dvojio, da li se dade ovim načinom mnogo više toga naučiti, nego ovimi eksortami. (Dr. Lončarić veli: „Uzmite 5 sati!")

Nadalje, ako to prihvatite, onda morate namjestiti posebna profesora. Taj bi imao na višem odjelu 1 sat na tjedan, imao bi eksorte, a uzmite neka ima još na ratarnici vjeronauk, to bi iznašalo 6—7 sati na tjedan; a ini profesor imade 18 sati na tjedan, nu ipak bi se morao inače i glede beriva i drugih stvari sa ostalimi profesori uzporediti. (Dr. Lončarić: „To se netraži!")

Ja se pozivljem na to, da mladići, koji dodju u viši odjel, moraju donieti sobom potanko poznavanje načela kršćanstva. Kroz 4 god. učili su vjeronauk u normalnoj a u gimnaziji ili realki uzmimo da su najmanje opet 4 god. učili, dakle skupa 8 god.; ako su dotični katekete dobrim predavanjem lievali mladeži u srce nauk vjere, ako su polag toga zdrava načela imali, to su u ovom pogledu djaci već na takovu stepenu, da će ove eksorte na nje vrlo plodno djelovati.

Rekoh to u obće, preći mi je još u kratko na govore one gospode, koja zagovaraju predlog, dotično izpravak dra. Lončarića.

Gosp. zastupnik Beruta iztaknuo je, da križevački zavod dosada bolovaše materijalno i moralno. Za dokaz ove svoje tvrdnje navodi razne izgrede i nepodobštine, koje da su se na tom zavodu dogodile; da su ti izgredi bili krupni, da je mladež na zavodu nevaljana itd.

Meni, vis. sabore, dakako nije poznato, koliko se je toga dogodilo ili nedogodilo na ovom zavodu, ali ja ću vjerovati gosp. Beruti poznavajuć ga kao čovjeka, koji govori istinu. Nu na ovo mi je primjetiti, da se, gospodo, ovo dogadja i na drugih učilištih, gdje se vjeronauk takodjer predaje; ja ću možda dalje poći — a molim, da me nitko zlo neshvaća — kadšto se to dogadja u istih sjemeništih; pa tko hoće kriviti budi vjerozakon, budi nekoga drugoga, to je u čovječjoj naravi, da imade medju dobrimi i zla kukolja, to se ne može iztriebiti, dok bude i onakih izgreda. U obće, gospodo, govoreć ob onom, iztaknuti mi je, da se dandanas pokazuju jako zloćesti znakovi — kaošto je g. Beruta spomenuo — kod mladeži naše, a i drugdje. Ja tvrdim, gospodo, kod nas i odnošaji i sve skupa boluje, te da se ta bolest izliečiti može, a samo onda, ako svikoliki faktori na to pozvani složno djeluju.

Za dalnji dokaz svojih tvrdnja spominje g. Beruta, da je križevački zavod srednje učilište. Ja imam to primjetiti, da je križevačko učilište strukovni zavod, i da spada samo u red srednjih učilišta. I ovo čini se meni znatan razlog, jer gospodo, vjerujte da kako će se sada ustrojiti, nije toliko srednje učilište, nego se približava više akademiji.

G. Beruta kaže, da se mladež na križevačkom zavodu bavi s predmeti, koji nisu kadri uznieti mladež u visinu idealnog života. Ja tomu skroz protuslovim; ja kažem: na križevačkom se učilištu upravo takovi predmeti predavaju, koji su kadri ćut, srce mladeži napram višemu cilju uzdizati. Zašto? Tamo se opazuje djelovanje prirodnih sila, a što će prije ponukati, da uzdignemo pogled prama nebu nego one sile, koje imadu toliku važnost u gospodarstvu i svigdje.

Gosp. Beruta nadalje boji se, da bi mogao križevački zavod otudjiti se narodu našemu, ako vjerozakonsku obuku izpustimo. Ovaj bi nazor stajao onda, kad bi svako djelovanje vjerozakonsko iz križevačkoga zavoda izbrisali. Al na ratarnici predaje se vjeronauk kroz 3 godine, na višem odjelu su eksorte, mladež mora izpunjivati vjerozakonske dužnosti, a osim toga profesori su na zavodu takovi, koji smatraju svojom dužnošću, da djeluju povoljno na mladež, i u ostalom je svaka znanost, ako je prava znanost, ujedno moralna.

Što je gosp. Tomić naveo, da ga duša boli, što vidi oštre striele naperene proti vjerozakonu u saboru, ja se zaista nemogu sjetiti, da bi od ma koje strane u ovom saboru ikoja striela proti njemu odapeta bila. Ovdje doduše vodili su se pogovori o vjeri, ali mislim — i to će mi vis. sabor potvrditi — da nitko nenastoji, udarati na vjerozakon, osobito ne tako, da bi bilo kojega osvjedočenje uvriedjeno.

Toliko na primjetbe gosp. Tomića.

Gosp. Folnegović, koji je u obće protivnik ovomu zavodu, kaže: neka bude tako, neka se zavod čim prije kompromitira. Ja držim, da ovo nije skroz patriotična izjava.

Ja bar, štogod se tamo osniva najboljim znanjem i velikimi žrtvami novaca, nikada nebi želio, da se kompromitira. (Živio!)

Neka se napokon još u kratko osvrnem na prigovore gosp. Lehpamera. Gosp. Lehpamer upotriebio je ovu priliku, zagovarajuć predlog gosp. Lončarića, da govori o duhu religioznom, da govori o liberalizmu i slobodnomu zidarstvu, a napokon je došao na novi školski zakon itd. Ja bi se usudio toliko reći, da se kod nas, kad se stvari objektivno razmatraju nemože baš toliko govoriti o antireligioznom duhu. — Gospodo! ja neću reći, nego sudim, da mi svi u višoj ili manjoj mjeri pri-

Digitized by Google

znajemo važnost vjerozakonske obuke, da ju visoko štujemo. Antireligiozni duh bi u obće štetno uplivao na sudbinu hrvatskoga naroda. (Živio!)

Kaže se, da kad dodje do razredjenja ura, obično stavi se vjeronauk od traga i dobiva najmanje ura. Na to mi je primjetiti gosp. predgovorniku, da na koliko sam ja čuo od ljudi starijih od mene — do god. 1848. nije se niti u pučkih školah više nego 3 sata na tjedan vjeronauk predavao, pa u ono doba bile su škole još sasvim u rukah crkve i njezinih organa.

Gosp. zastupnik boji se, da ekshorte neće moći suplirati onoga, što gosp. dr. Lončarić predlaže. Ja, vis. sabore, držim, da dobre ekshorte, t. j. povjerene savjestnomu i vještomu svećeniku, mogu vrlo mnogo učiniti, da mogu na srca mladića povoljnije djelovati, nego će djelovati malo suhoparnije predavanje vjeronauka.

I mi, gospodo, zahtjevamo, kao što gosp. predgovornik traži, da se dobiju savjestni i sdušni gospodari s toga zavoda. Ja mislim, ako budu učitelji na tom zavodu namješteni vjerno svoju dužnost vršili, i ako bude svećenik takodjer na svojem mjestu, da ćemo iz zavoda dobiti ne samo dobrih, nego i religioznih gospodara.

Za podkriepu svojih izjava navadja gosp. Lehpamer Offenheima, Strussberga, „Trinkgeldere" itd., tobože da dokaže, kako i znanost i znanje nečuva od velikih zločina.

Vis. sabore! Neka navedem u obće poznatu činjenicu, koja dokazuje, kao što se znanje nemože odgovornim činiti za ove, tako se nemože odgovornim činiti kršćanstvo niti vjera za one zločine, koji su počinjeni od ljudi, koji su inače jako religiozni. Za primjer pako može služiti poznata gosp. Spitzeder, koja je vrlo religiozna, a neznam za koliko milijuna je prevarila. To spominjem, da imade svigdje ovakih izmetaka, i kao što se za ovo nemože kriviti crkva ili vjera, tako ni znanost za Offenheima i druge. Poznato je, da banditi italski Boga mole, da im dade sretno ubiti koga. (Veselost.) Svigdje dakle imade takovih izmetaka.

Ja neću dalje uztrpljivost vis. sabora na probu metati, nego ću dovršiti svoj govor sa punim uvjerenjem, da će, ako se primi ovaj §. 15. po vladinom predlogu, — samo ako se inače izpune svi potrebiti zahtjevi, — uzprkos tomu, što nebude vjerozakonska obuka medju predmete zajedničke uvrštena, križevački zavod moći napredovati, i pitomci koji iz njega izlaze biti će ne samo dobri gospodari, nego i dobri kršćani.

Što se tiče izpravka gosp. Šašića, to imam samo primjetiti, da se onaj predmet i na drugih sličnih zavodih n. pr. u Teschen-Liebwerdu nazivlje „Buchführung," to je = hrv. rieč „knjigovodstvo", koji se izraz po mom mnienju takodjer kod naše osnove primiti može.

Franjo Folnegović: S pozivom na poslovnik, molim za rieč, da odgovorim na osobnu primjetbu.

Predsjednik: Osobno niste bili uvriedjeni, dakle vam nemogu dati rieči. U ostalom se je već počela zlo rabiti ta „osobna primjetba."

Franjo Folnegović: Tko ju je zlorabio?

Predsjednik: Ja neznam.

Pošto je razprava do kraja dovedena, stupa se k glasovanju. A to glasovati će se prije svega o predlogu odbora bez obzira na podnešene izpravke; ako je za taj predlog većina, onda se neće glasovati o nijednom izpravku, ako manjina, onda će se glasovati o svakom izpravku napose.

Josip Lehpamer: Pošto neizključuje izpravak gosp. Šašića izpravak gosp. Lončarića, to mislim, da se može o njih zajednički glasovati.

Predsjednik: Kako zajednički? Je li nerazumijete? Prije svega će se glasovati o predlogu odbora; ako taj većinu dobije, neima razgovora o izpravcih, ako nedobije, onda će se pitati: prima li se izpravak g. Šašića? Bio taj primljen ili ne, svakako će se glasovati o izpravku gosp. dra. Lončarića napose. — Ona gospoda koja su za predlog odbora, neka izvole ustati.

(Većina 21 glasova.)

Ovaj §. je primljen po predlogu odbora, dakle prestaje nužda glasovati o izpravcih.

Zaključujem sjednicu, a buduću uričem za sutra u 10 sati.

(1 ¼ sata poslie podne.)

Digitized by Google

Trideset i treća saborska sjednica,

držana dne 8. kolovoza 1876. u 10 sati pod predsjedničtvom saborskoga podpredsjednika g. Mirka Hrvata.

Sardžaj: Zapisnik prošle sjednice. — Podnesak. — **Dnevni red:** Nastavak specijalne debate ob osnovi zakona o preustrojenju kr. gosp. i šum. učilišta u Križevcih. — Dnevni red buduće sjednice.

(10 ¼ sati.)

Predsjednik (zvoni.) Sjednica počimlje. Molim gosp. bilježnika, da pročita zapisnik prošle sjednice.

Bilježnik **Jovan Steković** (čita.)

Zapisnik

XXXII. sjednice sabora kraljevinah Dalmacije, Hrvatske i Slavonije držane dne 7. kolovoza 1876. godine pod predsjedanjem 1. saborskog podpredsjednika gosp. Mirka Hrvata u glavnomu gradu Zagrebu u prisutnosti 38 saborskih članovah.

Od strane vlade prisutni gg. odjelni predstojnici Jovan Živković, dr. Pavao Muhić i dr. Marian Derenčin.

Predsjednik otvori sjednicu u 10. satih, čitan je zapisnik posljednje saborske sjednice i ovjerovljen je bez primjetbe.

Prispjeli sliedeći podnesci:

Izvješće sjedinjenih odborah za poslove unutarnje zemaljske uprave i za poslove agrarne o razpravi vladine osnove zakona, kojim se imadu preinačiti njekoje ustanove zakona od 8. lipnja 1871. o zadružnih odnošajih u utjelovljenih dielovih razvojačene krajine.

Tiskati će se i staviti na dnevni red. Narodni zastupnici dr. Conte Buratti, Kraljević Miroslav i Türk Franjo mole dopust i to prvi na četiri tjedna, drugi na osam, a treći na dva dana, koji im se dozvoljuje.

Molba slugah pomagačah kod kr. zemaljske vlade odjela za unutarnje poslove, kojom mole, da im se uz vadium i godišnje odielo podieli.

Upućuje se odboru peticijonalnomu.

Pošto je u posljednjoj sjednici dr. Milan Makanec svoj mandat položio pozvati će se zemaljska vlada, da za trgovište Samobor novi izbor odredi.

Narodni zastupnik Franjo Folnegović izjavljuje, da on stavljene do sele po dru. Milanu Makancu interpelacije, na koje do sada odgovoreno nije, svojimi usvaja, ujedno požuruje interpelaciju stavljenu po dru. Makancu u XVIII. saborskoj sjednici držanoj dne 8. studenoga 1875. god. glede gradjenja mosta u Podsusedu, i interpelaciju dra. Conte Burattia stavljenu u XXVIII. sjednici sabora držanoj dne 2. kolovoza 1876. glede financijalne nagode medju Austrijom i Ugarskom.

Prešlo se je zatim na dnevni red, na nastavak specijalne debate o zakonskoj osnovi o preustrojenju kralj. gospodarskoga i šumarskoga učilišta u Križevcih i glasovalo se je ob §-u 9. iste osnove, te pošto je kod glasovanja odborski i vladin predlog pao, vratit će se taj §. dotičnim odborom natrag.

Na §. 10. stavlja narodni zastupnik Antun Zindl sliedeći izpravak:

U §-u 10. ove zakonske osnove neka se briše u trećem redu posljednjoj točki rieči: „samo“ i „niekoje“ — koji je usvojen, te §. 10. glasi:

Učenici višega učilištnoga odjela ili su redoviti ili vanredni (hospitanti).

Redoviti učenici dužni su slušati sve predmete, koji su kao obligatni propisani. Vanredni mogu slušati predmete, koje si sami izaberu.

§. 11. primljen po predlogu odbora glasi: Kao vanredni učenici mogu se primiti onakove osobe, koje neimaju kvalifikacije, potrebne redovitim učenikom, ili imadu tu kvalifikaciju, ali su voljni polaziti predavanja samo njekih predmeta.

Gdje ima temeljita razloga predpostaviti, da osoba, želeća polaziti zavod kao vanredni slušalac, neima ni toliko predznanja, koliko je potrebno, da uzmogne razumjeti odnosno predavanje predmeta, nesmije se primiti ni kao vanredni učenik.

Digitized by Google

§. 12. Primljen po predlogu odbora i glasi:

Tko želi primljen biti na viši odjel učilišta, ima se prijaviti ravnatelju ili u njegovu odsuću njegovu zamjeniku.

Kod prijave ima dotičnik navesti, tko su mu roditelji ili skrbnik, te zanimanje i boravište roditelja ili skrbnika, što imadu učiniti i vanredni učenici, ako su malodobni.

Osim toga imadu se kod prijave pridonieti i školske svjedočbe o dosadanjem naukovanju učenika.

Učenik, primljen na viši odjel, dobiva prijamnicu, podpisanu ravnateljstvom zavoda.

Vanredni učenici, primaju se, ako neima opravdane kakove sumnje proti njim u svako vrieme i dobivaju ravnateljstvom podpisanu pristupnicu.

Naslov: „Trajanje naukah i naukovni predmeti“ primljen.

§. 13. Primljen po predlogu odbora i glasi:

Nauk za učenike gospodarstva i šumarstva traje 3 školske godine, a svaka godina dieli se na dva poljeća.

§. 14. Primljen po predlogu odbora i glasi: Predmeti, koji se predavaju na višjem odjelu kralj. gospodarskoga i šumarskoga učilišta jesu:

a) zajednički,

b) posebni,

Na §. 15. Stavlja narodni zastupnik Stjepan Šašić sliedeći izpravak:

Slovo p) mjesto „knjigovodstvo“ trebalo bi biti „računovodstvo,“ a narodni zastupnik dr. Lončarić sliedeći: visoki sabor neka izvoli u §-u 15. medju zajedničke predmete gospodarom i šumarom uvrstiti i „nauk vjere.“

Glasovanjem bje usvojen §. 15. po predlogu odborovu, dočim su oba izpravka odklonjena i glasi:

Zajednički predmeti gospodarom i šumarom jesu ovi:

a) narodno gospodarstvo
b) ratarsko-šumarska statistika u glavnom,
c) aritmetika,
d) algebra,
e) planimetrija, stereometrija,
f) praktična geometrija,
g) lučba obća,
h) lučba agrikulturna,
i) tloznanstvo i rudoslovje,
j) 1. anatomija i physiologia bilja s uputom u sitnozorna iztraživanja,
   2. sistematika bilja,
k) obće gospodarstvo,
l) obće šumarstvo,
m) graditeljstvo gospodarsko i šumarsko,
n) mehanika, poznavanje najvažnijih strojeva za gospodare i šumare,
o) risanje prostoručno, graditeljsko, tlovidno i risanje descriptionog mjerstva,
p) knjigovodstvo,
q) fizika, klimatologija i metereologija
r) naravoslovje domaće životinjé,
s) zakonoslovje, odnoseće se na prigledbu gospodarstvenu i šumarstvenu.

Nakon toga zaključi predsjednik sjednicu ob 1 ¼ sata i ureče buduću za sutra dne 8. kolovoza u 10 satih prije podne i označuje kao dnevni red nastavak specijalne debate o zakonskoj osnovi o preustrojenju kralj. gospodarskoga i šumarskoga učilišta u Križevcih.

Jovan Steković, v. r.
saborski bilježnik.

Mirko Hrvat, v. r.
sab. podpredsjednik.

Predsjednik: Ima li kakove primjetbe na ovaj zapisnik?

Franjo Folnegović: Molim, g. dr. Makanec stavio je interpelaciju u 18. sjednici, a ne u 28.

Jovan Steković: Tu stoji, da je gosp. Conte Buratti stavio interpelaciju u 28. sjednici — ja sam u dotični zapisnik pogledao — a dr. Makanec u 18. sjednici.

Predsjednik: Pošto primjetbe neima, to se zapisnik ovjerovljuje.

Gosp. zastupnik Pust moli dopust do uključivo 18. ovoga mjeseca. Je li vis. sabor voljan dozvoliti taj dopust?

Pošto nije nitko proti tomu, to se dopust dozvoljava.

Prelazi se na dnevni red. Na redu je §. 16.

Izvjest. dr. **Blaž Lorković** (Čita §. 16.)

(Prima se).

§. 17.

(Prima se).

§. 18.

(Prima se).

§. 19.

(Prima se).

§. 20.

(Prima se).

§. 21.

(Prima se).

§. 22.

(Prima se).

§. 23.

Predsjednik: Na ovaj §. podnešen je izpravak gosp. Lehpamera, neka se doda alinea ova:

„Propise ob izpunjivanju vjerozakonskih dužnosti ustanovljuje vlada posebnom naredbom, sporazumno sa duhovnimi vlastmi.“

Rieč ima gosp. predlagatelj.

Josip Lehpamer: Vis. sabore! Mene je jučerašnja razprava, da li se naime vjeronauk kao takav predaje na ovom učilištu, ili ne, dovela do toga osvjedočenja, da je potreban ovaj izpravak na §. 23.

Argumentira se naime ovako po prilici: važna je religija i važan je vjeronauk, važan i kod ovoga učilišta; a ipak je suvišan, nije ga potreba, jerbo su si do-

Digitized by Google

tični učenici već u prijašnjih razredih dovoljno pouke stekli o vjeronauku. A s druge strane veli se i ovako: ako nije dotični stekao obuku o vjeri i moralu u školah, to roditelji sami skrbe za to; kaže se: ja sam dobar katolik, dobar kršćanin, štujem vjeronauk, a za ovu svrhu netreba niti katekizma, niti svećenika, sam si mogu djecu poučiti. To će reći toliko kao, ja sam dobar kršćanin, dobar katolik, pa zato neću da vjera i moral prestanu, nego ja samo to mogu po svojoj volji prištucati, prirezati i prirediti, kako me volja.

Nadalje se tvrdi, da se mi nepovadjamo za tudjimi osnovami, koje u inostranstvu valjanost imadu; da je dotična komisija prikrojila to jedino na temelju izkustva, koje mi za nas imademo.

A gospodo, tomu nije tako. Nemože se reći, da se mi nismo poveli za drugim, za tudjim, kad vjeronauk, koji je dosada bio na tom zavodu, brišemo. Argumentira se naime ovako: niti zavod u A, niti u B, niti u C, niti u D neima toga vjeronauka u svojoj osnovi, ergo i u nas netreba.

Ovakova argumentacija dovela me je u strah, da ova obuka načinom ekshorta neće imati praktičke vriednosti za dotičnu djecu, jer mislim i bojim se, da neće imati obveze, vjerozakonske dužnosti vršiti. A to barem moralo bi se osigurati, pošto se već nauk vjere neće moći predavati, i neće trebati knjiga vjeroučnih, neće morati samostalno razmišljati o vjeri i moralu, nego će biti jedino na ekshorte upućeni. Tko vjerozakonskih dužnosti nevrši, taj je u životu kao da neima nikakve vjere. A pošto hoćemo da zbilja neostanu djeca bez vjere, da neizgube ono malo znanja i nauke, što su u gimnaziji i realci stekli, to držim za shodno, da se imade ustanoviti u ovom §-u, da su obvezani vršiti vjerozakonske dužnosti, i to katolici kao takovi, protestanti kao takovi itd., time da se roditeljem i domovini zajamči, da nebudu učenici ondje bez ikakve prakse u vjeri.

Nadam se, da nemože biti prigovora niti od vlade niti od izvjestitelja, za to jerbo se u izpravku kaže, da će u sporazumu sa dotičnimi duhovnimi vlastmi one propise vlada ustanoviti. Vlada ima vrhovnu upravu, ova ostane time netaknuta, ako naime pridodajem jošte k tomu dometak, da će se vlada sporazumjeti sa duhovnimi vlastmi glede tih propisa. Proti tomu mislim, da neće biti sa strane vis. vlade prigovora, jer ona si sigurno neće prisvajati nekakvu vlast duhovnu, da propisuje za katolike, pravoslavne itd. vjerozakonske dužnosti, nego da ima to činiti sporazumno sa duhovnimi vlastmi.

S toga mislim, da neće biti nikakova temeljitoga prigovora, te se može izpravak moj primiti, dočim je potrebito, da se zajamči mladićem, koji na ovom zavodu uče, ono, što sam prije napomenuo.

Zato izpravak svoj vis. saboru smjerno preporučam.

Predsjednik: Rieč ima gosp. izvjestitelj.

Izvjest. dr. **Blaž Lorković:** Vis. sabore! Ja §. 23. ove zakonske osnove tako shvaćam, da se u njem već sadržaje, što gosp. predgovornik ovdje predlaže. No budući se ovim izpravkom popunjuje i izvjestnije označuje, pa što ja zbilja želim i boz dvojbe i vis. kuća, da budu mladići točno vršili svoje vjerozakonske dužnosti, to pristajem uz izpravak, kako ga g. Lehpamer predlaže.

Predsjednik: Prima li vis. kuća §. 23. onako kako ga odbor predlaže, bez izpravka gosp. Lehpamera?

(Neprima.)

Prima li ga s izpravkom gosp. Lehpamera?

(Prima se.)

Izvjest. dr. **Blaž Lorković** (Čita §. 24.)

(Prima se.)

(Čita naslov: „Izpiti.“)

(Prima se).

§. 25.

(Prima se).

§. 26.

(Prima se).

§. 27.

Predsjednik: Na ovaj §. podnešen je izpravak gosp. Mesića, da se u prvoj alineji rieč „i“, a u drugoj rieč „druga“ izostave. Po tom glasi §. ovako: (Čita.) „O klasifikaciji učenika valjaju isti propisi, koji obstoje za srednja učilišta u Hrvatskoj i Slavoniji.“ A drugo ostaje, kako odbor predlaže.

Izvjest. dr. **Blaž Lorković:** Ja pristajem uz ovaj izpravak.

Predsjednik: Prima li se ovaj §. kako ga odbor predlaže.

(Ne.)

Prima li se s izpravkom gosp. Mesića?

(Prima se.)

Izvjest. dr. **Blaž Lorković** (Čita §. 28.)

(Prima se.)

Predsjednik: Gosp. zastupnik Beruta predlaže, da se izmedju §-a 28 i §-a 29 umetne sliedeći §.

„Učenici, budi na ovom odjelu križevačkoga zavoda, budi na drugom zavodu ove struke, koji od zemlje uživaju stipendije, dužni su poslie svršenih nauka zemlji služiti poput stipendista drugih struka.“

Predsjednik: Rieč ima gosp. Beruta.

Josip Beruta: Vis. sabore! Kako sam čitao u „obrazloženju“ vis. vlade ob ovoj zakonskoj osnovi, i kako sam se mogao osvjedočiti iz razprava povedenih u vis. saboru o toj stvari, jedan je od glavnih razloga, da je križevački zavod slabo napredovao, i to, što nije imao dovoljno sila. Vis. vlada veli, da će nastojati stranom već razpisanimi, stranom razpisati se imajućimi stipendijami oko toga, da se dotičnici, koji su zvani za učiteljsko zvanje, dovoljno usposobe u tu svrhu, to na ovom, to na drugih učilištih. Ja neimam ništa proti tomu, dapače ja to odobravam. Nego mene se je neugodno dojmilo, što stoji na strani 5.

Digitized by Google

vladinoga obrazloženja: (Čita.) „Kad obojica (stipendista) budu posve gotovi svojimi nauci, moguće je, da bi se jedan ili drugi mogao upotriebiti za križevački zavod.“

Istina je, da zemlja doduše mnogo troši, ali time — kako vidim — nije osigurano još, da će njezin novac, štono ga izdaje, njoj doći u korist; nije naime zajamčeno, da ovi ljudi, koji uživaju podporu zemlje, njoj i služe, a s toga ja mislim, da nebi bilo zlo, kad bi se tomu ustanovom zakonskom doskočilo, te dotičnici znali, da će imajući stipendije biti dužni zemlji služiti, kad svrše svoje nauke, — da se onda neće više kazati „moguće“ je, nego da se bude „sigurno,“ čim svrši nauke on mogao upotrebiti na križevačkom zavodu kano učitelj. Tako će se doskočiti toli živo osjećanoj nestašici učiteljskih sila.

S toga preporučam svoj izpravak.

Predsjednik: Rieč ima gosp. predstojnik nutarnjega odjela.

Jovan Živković: Vis. sabore! Kadgod zemlja stipendije daje, mora onaj, koji ga dobije podpisati uvjete, pod kojimi ga uživa. Ali se svim tim nemože doskočiti onomu zlu, da dotičnik, kad se usavrši, ipak nepruža koristi zemlji, koja ga je uzgojila. Tako imade slučajeva, da oni, koji su postali vrstni strukovnjaci, otišli su u tudjinstvo, jer neima te sile, da bi ih zadržati mogli, akoprem imamo pravo do toga. Tako je na pr. sa dvojicom vele vrstnih tehnika, koji su već po drugi put išli na dopust, da se tobože usavrše, a dobili su kod te prilike karieru, koju može biti kod nas nemogu naći, i neima ih natrag. Zato ono, što izpravak želi, to jur biva; propisani su naime uvjeti, glede kojih možemo sgrabiti one, koji su se troškom zemlje naobrazili. S toga mislim, da je i suvišno ovdje to napominjati.

A vlada je kazala u svom obrazloženju zbog toga „moguće je, da bi se koji dao upotrebiti za križevački zavod“, što se nezna, hoće li on, ako bude namienjen profesuri, odgovarati takovoj zadaći, ako za to neće biti sposoban, onda bude zemlju služio onim načinom, kojemu je dorasao.

Unapried se pako nemože znati, za što će imati sposobnost.

Josip Beruta: Ja se zadovoljavam s ovim.

Predsjednik: Pošto je gosp. Beruta odstupio od izpravka, neima o njem dalje govora.

Izvjestitelj dr. **Blaž Lorković** (Čita naslov.) „Naukovina.“

(Prima se.)

(Čita §. 29.)

Predsjednik: Na ovaj §. i to na 3-ću alineju podnio je izpravak gosp. Mesić, da se mjesto rieči takovim učenikom redovitoga tečaja“ metne takovim redovitim učenikom.“

Izvjest. dr. **Blaž Lorković**: Vis. sabore! Pošto samo redoviti učenici mogu biti oprošteni, te je ova ustanova jošte jasnija, ako se prihvati taj izpravak, to pristajem uz njega.

Predsjednik: Prima li se ovaj §. po predlogu odbora? (Neprima se.)

Prima li se s izpravkom gosp. Mesića?

(Prima se.)

Izvjest. dr. **Blaž Lorković** (Čita §. 30.)

(Prima se.)

§. 31.

(Prima se.)

Naslov: „Disciplina.“

(Prima se.)

§. 32

(Prima se.)

Izvjest. dr. **Blaž Lorković**: Sada sliedi ono, što je po vladinom predlogu pod §-om 52. Naslov: Jednogodišnja dobrovoljna služba.“

(Prima se.)

§. 33.

(Prima se po predlogu odbora.)

§. 34.

(Prima se.)

§. 35.

(Prima se.)

§. 36.

Predsjednik: Na ovaj §. podnio je gosp. zastupnik Lehpamer izpravak taj, da se u 1. alineji dodaje: „svaka godina imade 2 poljeća.“ Zatim, da se izmedju 1. i 2. alineje uvrsti nova alinea, i to: „Pitomci ratarnice dužni su tečajem ciele godine obavljati ratarske poslove te ostati u zavodu prieko školskoga praznika.“

Napokon, da nedodje u 3 alineji rieč „svake“ 2 puta, to neka se u 2 redku izpusti rieč „svake.“

Po tom ovaj §. glasi ovako: (Čita.)

Rieč ima gosp. Lehpamer.

Josip Lehpamer: Vis. sabore! Izpravak moj je samo formalne važnosti te netreba tolikog obrazloženja. Pošto se ratarnica od višega odjela razlikuje time, što su učenici ratarnice pitomci zavodski, a ono je bilo potrebno da se ustanovi, kako se praznici sprovadjaju, te da se kaže, da i oni imadu praznike, a ujedno se ustanovljuje, da praktično obavljaju u zavodu ratarske poslove. — Da bude razlika izmedju jednoga i drugoga poluljeća, treba da se označi, da su 2 poluljeća, i da je to vrieme upotriebiti za teoretička predavanja, jer za praktička odlučena su 2 mjeseca o školskih praznicih.

Po tom je ovaj izpravak dopunjak onoga, što se zbilja želi na tom zavodu postići, a ujedno zajamčuje, da dotični neće moći izići prije van, dok nesvrše svojih nauka, da se te 3 godine imadu razumjeti kao škola, da imade godina 2 poluljeća, čega svega po dosadanjoj stilizaciji u ovom §-u neima. To glede dopunjka kod prve alineje i glede alineje 2. koja se ima uvrstiti.

Digitized by Google

A što se tiče rieči „svake“, koja se opetuje, mislim, da je samo pisarskom pogrieškom to učinjeno, za to se lako u drugoj alineji izpusti.

Predsjednik: Rieč ima gosp. izvjestitelj.

Izvjest. dr. **Blaž Lorković**: Vis. sabore! Veleštovani gosp. predgovornik preporuča, da se na koncu 1. alineje dodaje: „svaka godina ima 2 poluljeća. — To mi se čini suvišan slog, jer u §-u 42 veli se: (Čita.)

„Izpiti na ratarnici drže se u prisuću ravnatelja zavodskoga o koncu svakoga polugodišta, kao i na višem odjelu učilišta. To se onda razumije, da su „polugodišta.“ Što on nadalje predlaže, da se umetne druga alineja (čita ju), to se slično u §-u 39. kaže: (Čita.) „Kod ratarskih učenika sastoji obuka u strukovnom podučavanju i u obavljanju težačkoga posla.“ Dakle je time već onomu, što gosp. Lehpamer predlaže, zadovoljeno. Osim toga primjetiti mi je, da je ratarnica internat (Glas: Tako jest!) te ima posebno uredjenje nutarnje, to se po sebi razumije, da učenik neide tako dugo van, dok nebude obuka svršena.

Glede rieči „svake,“ da se izpusti, jerbo se opetuje, moram kazati, da sasvim pristajem uz taj izpravak, pošto se zbilja bez nužde opetuje.

Prema tomu se izrazujem samo za posliednji izpravak.

Predsjednik: Prima li vis. sabor ovaj §. kako ga odbor predlaže?

(Neprima se.)

Prima li alineju prvu, kako ju odbor predlaže?

(Prima se.)

Prima li alineju 2. novu kako ju gosp. Lehpamer predlaže, koja glasi: (Čita.)

Ona gospoda, koja su za to, neka izvole ustati.

(Manjina.)

Prima li alineju 2. kako ju predlaže odbor s izpravkom gosp. Lehpamera, da se u 2. redu rieč „svake“ izostavi?

(Prima se.)

Izvjest. dr. **Blaž Lorković** (Čita §. 37.)

(Prima se).

§. 38.

(Prima se.)

§. 39.

(Prima se.)

§. 40.

Predsjednik: Na ovaj §. točka 19. imade izpravak gosp. baruna Ožegovića, da bi ista glasila ovako; „Pivničarstvo, gospodarsko obrtničtvo s osobitim obzirom na sušenje voća i na mlečarstvo, dotično i na sisarstvo.

Rieč ima gosp. predlagatelj.

Ljudevit barun **Ožegović**: Vis. sabore! Ja sam ovaj izpravak za to predložio, jer mislim, da, makar i ovdje stoji „gospodarsko obrtničtvo s posebnim obzirom na sušenje voća;“ to jošte nije dovoljno nego bi valjalo osobiti obzir uzeti i na mlekarstvo dotično na sirarstvo kod predavanja dotičnih profesora.

Iztraživao sam u statističkom bureau-u te našao, da ima polag statističkih podataka ód god. 1870 u stanovničtva u Hrvatskoj i Slavoniji izključivo vojne Krajine 1.142.201 stanovnika dakle u okruglom broju 1,200.000 duša, a samo 184.728, t. j. u okruglom broju 185.000 komada krava. Ako se računa potreba kroz godinu na jednu dušu 5 akova mlieka, u kojem kvantumu je jur uračunana potreba masla, maslaca, vrhnja itd., ako nadalje polag racionalnog gospodarstva svaka krava na godinu 1000 polića = 25 vedara doji, to proiznosi

svota potrebe	6,000.000 akova
svota proizvoda	4,625.000 akova
Izkazuje se manjak od	1,375.000 akova

što moguće niži, jer se u nas mlieka i mliečnih proizvoda ništa ili veoma malo uvaža, dočim mi je usuprot poznato, da samo Zagorje 40.000 centa masla na godinu izvaža.

Svaka seljačka kuća ima dosta mlieka, sira i masla, dakle mislim, da su naše potreboće sasvim pokrite, i samo malo ima pučanstva, kod kojega toga nebi bilo.

Nu ja znadem, ako nastane pitanje, koliko imade koji seljak komada blaga ove i one vrsti, to se nikada nemože pronaći prava istina; jer svaki se seljak boji, da bi može biti nov porez došao, te kaže uvjek manje, ili ništa. Sjećam se, kako je neke godine došlo pitanje u jednu obćinu, koliko imade tamo šljiva. Nu pitanje je bilo krivo razumljeno, te su se seljaci pitali: koliko imade koji oraha? Sada nisu znali seljaci ništa boljega učiniti, nego da su sve orahe posjekli, jer su mislili, da bi može biti „štibra“ došla na te.

A po prilici moglo bi se uzeti, da imade u Hrvatskoj i Slavoniji uključivo razvojačenu Krajinu 300,000 krava, koje bi polag dojišta od 1000 polića = 25 vedara ukupno producirale svotu

od	7,500.000 akova
potreba domaća je	6,000.000 akova
preostaje dakle	
na izvoz	1,500.000 akova

Ova svota mlieka producira mastnog sira ukupno 15,000 000 funtih, uzmimo funtu po 30 nč. = 4,500.000 fr., sirutke pako prieko 1,000.000 akova, koja vriedi u pitanju krmaka t. j. pretvorena u krmadinu opet 1,000.000 fr. Povišio bi se dakle dohodak zemlje na godinu umnim sirarstvom za 5,500.000 for.

Ja mislim, da je to dovoljna svota, koja bi mogla upozoriti na to, kako je potrebno, da bi se pučanstvo naše više bavilo sa mliekarstvom. Istina, da su žalibože ovi financijalni odnošaji, u kojih mi živimo krivi, da je naša marva veoma decimirana, tako da u nekojih mjestih niti ovaj malen broj nestoji, koji sam izvodio iz statističkoga bureau-a; to su veoma žalostni odnošaji, koje izliečiti bit će zadaća umnomu ratarstvu. Ujedno mislim,

Digitized by Google

ako se mliekarstvu viša pomnja posveti, da će naši seljaci više veselja dobiti za takovu struku, te će se njom tako koristiti, kao što Švajcari.

Jedan njemački zemljopisac naime piše, da oni cielo svoje blagostanje baš svomu siru zahvaliti imadu, te da Švajcar sir jede, na sir misli, o siru govori i ćuti, o siru sanja itd., tako da narod bez ovoga zaista nebi mogao živjeti. Zašto se i mi nebi mogli ne za 10 ili 20 godina nego za kakvih 200 godina na sličan stepen podići.

Ja preporučam svoj izpravak vis. kući.

Predsjednik: Rieč ima g. Kamenar.

Juraj Kamenar: Vis. sabore! Ja se nebi bio ustao, da nije presv. gosp. predgovornik zaboravio napomenuti nešto, sbog česa će ga onda g. izvjestitelj lako pobijati. U sliedećem §-u. navodi se, da med predmete, ako se toliko učenika prijavi, dodje i mliekarstvo i sirarstvo. Nu ja neću obširnije govoriti o potrebi mliekarstva i sirarstva, jer je to gosp. predgovornik dovoljno dokazao. Možda se čini mnogim smješno, da govorimo ovdje o siru i mlieku, ali ja kažem, da mi, kad to govorimo, negovorimo samo o siru i o mlieku kao takovom, nego o budućoj našoj industriji, te kad se rieč vodi o tom, vjerujte, da ćete narod podići, ako proniknete u njegove potrebe.

Na križevačkom zavodu biti će učitelji, koji su toj struci vješti, ali ako nije naznačeno, to i to moraš predavati, a oni toga predavati neće; zato želim, neka se kaže ovdje, da se ima predavati o sirarstvu i mliekarstvu.

Mi znamo, gospodo, da ima svaka kućica kravu, i ako su samo muž i žena, kravicu imadu sigurno; ali ljudi neznadu svoje blago koristno upotrebiti. Koliko imade u obće naš narod vriednote u svojih šakah, a neuči ju izcrpiti. Molim vas, koji će se mladić najaviti, da će se više učiti, osobito, ako seljačko diete na taj zavod dodje? Nuždno je dakle, da se i §. 41. premetne u onaj §. i predmet taj kao obligatan uvrsti. Ja preporučam, da se to uvaži, isto tako kao vrtlarstvo, jer jedno i drugo je našemu narodu potrebno. Vrta n. pr. nije imao nijedan muž do najnovijeg vremena, sada se je istom nešto počelo raditi; a od vrta imade više koristi nego od 2—3 jutra polja: To su dakle važni faktori u nar. gospodarstvu, i molim, da se uvaže.

Predsjednik: Rieč ima g. predstojnik nutar. odjela.

Jovan Živković: Vis. sabore! Samo nešto ću progovoriti za opravdanje vladinog predloga. Došlo je i u enquetnoj komisiji do pitanja, zašto vlada nije uvrstila ovaj predmet, naime mliekarstvo i sirarstvo, medju obligatne predmete. Razlog je pako taj, što su ovo specialiteti, koji se ondje uvedu kao obligatni predmeti, gdje je to zbilja opravdano za onu zemlju. Ako je to specialitet za Švajcu, nije specialitet za Hrvatsku. Što je za Hrvatsku specialitet, to je uvršteno, n. pr. sušenje voća, jerbo to je u našem narodu zbilja vrlo razgranjeno; potrebno je dakle, da se usavrši, pošto naš narod tako rekuć od toga živi, te se u Hrvatskoj i Slavoniji već sada od toga pobira liepa korist, koja će pako biti još ljepša, ako se usavrši. Mliekarstvo još nije na onom stepenu, da se može smatrati specialitetom te prenieti u redoviti tečaj kao u Švajci. Osim toga smo mi obavješteni, da možebiti u cielom gradu Križevcih nema toliko krava, koliko je potrebito, da se taj tečaj obdržaje. Morali bi kupovati marvu; učevnih sila za to biti će. Nu ako se zbilja pokaže dostatan broj djaka, koji se prijave za taj predmet, onda će vlada rado tu žrtvu doprinieti, a neće toga unapried činiti. Vlada tomu nije protivna, ona će se trsiti u tom pogledu, samo „a priori“ nije voljna toga poduzeti s uzroka, koje sam napomenuo.

Predsjednik: Rieč ima g. izvjestitelj.

Izvjest. dr. **Blaž Lorković:** Vis. sabore! U toč. 19. navodi se medju obligatnimi predmeti i gospodarsko obrtničtvo. Pod „gospodarskim obrtničtvom“ razumjeva se nedvojbeno i mliekarstvo. Da bude jasnije, to se pozivam na izvješće o kr. gospodarskom i šumarskom učilištu u Križevcih, gdje se kaže, da se tu predaje „mliekarstvo u obće, pripravljanje masla i sira napose“. Dakle po ovom imati će dotični profesor dužnost, da u obće predaje mliekarstvo, a napose o pravljenju sira, masla itd., i to onoliko, koliko je ratarom danas sutra potrebno za racionalno gospodarenje.

Što g. Kamenar kaže, da se u §. 40. prenese, što sliedi u §. 41., to držim, da to nije potrebno, jerbo već se kaže ondje, ako bude dovoljan broj učenika, to će se ustrojiti poseban kurs, koji će se podići većim obsegom ili većim aparatom, nego na ratarnici. A za obične ratarske učenike je dovoljno, ako se upute u glavna načela racionalnoga mliekarstva, sirarstva i pravljenje tih.

S toga mislim, da je sasvim dovoljno, što odbor u toč 19. predlaže, da se naime jednostavno rekne „gospodarsko obrtničtvo“. A da se napose napominje sušenje voća, to se čini s toga, jer je zbilja od osobite važnosti za našu zemlju.

Za to preporučam vis. saboru, da primi ovaj §. onako, kako ga odbor predlaže.

Predsjednik: Prima li vis. sabor ovaj §. po predlogu odbora? Ona gospoda, koja su za to, neka izvole ustati.

(Većina).

Time odpada nužda, o izpravku glasovati.

Izvjest. dr. **Blaž Lorković:** Čita §. 41.

(Prima se).

§. 42.

(Prima se).

§. 43.

(Prima se).

Naslov: „Učitelji, činovnici i družina zavodska“.

(Prima se).

§. 44.

(Prima se).

Digitized by Google

§. 45.
(Prima se).
§. 46.
(Prima se).
§. 47.
(Prima se).
§. 48.
(Prima se).
§. 49.
(Prima se).
§. 50.
(Prima se).
§. 51.
(Prima se).

Predsjednik: Ovdje je podnešen izpravak g. Berute, da izza §-a. 51. sliedi nov §., koji glasi:

„Zemlja svojim godišnjim prinosom podmiruje na zavodu samo plaće učiteljskoga, činovničkoga i družinskoga osoblja od zajma, zemalj. stipendija i poreza".

Rieč ima g. Beruta.

Josip Beruta: Vis. sabore! Ja mislim, da će svaki priznati, da na ovakov zavod zemlja izdaje veliki novac, koji bi možda drugdje bolje koristi nosio. Ja nisam neprijatelj napredku, kad kažem, da križevačko učilište neima služiti znanstvenoj svrsi, da u istinu nam ništa nekoristi, a samo želim, da se na uzdržavanje toga zavoda nebude toliko davalo, koliko se samo hoće. Ja sam uvjeren i mislim, da naša zemlja ima tomu razloga obzirom na te odnošaje, što naša zemlja neobiluje s materijalnih sredstva, što imade mnogo kojekakvih potreba, kojim svim nemože doskočiti, pa s toga je dužnost njezinih zastupnika, savjestno promišljati, da li zbilja sve to, na što se troši, i treba. Nebi li se dao trošak nešto smanjiti, ili nebi se napokon na samu zavodu boljim gospodarstvom dalo nešto prištediti? Ja želim dakle, da se to uvaži, i već u samom zakonu prosječna mogućnost trošenja novaca izmjeri, tako da bi sami učitelji i gospodari dotičnoga zavoda znali, da im je u zakonu uzeta mogućnost, bog zna koliko trošiti. Koji gospodar znade, da se njega nikakov gubitak netiče na zavodu, koji drži, ako mu što pogine, da to opet lahko nabavi, koji zna, kad mu nije dosta novčane subvencije, da još više dobije ako hoće, i kad to nije dosta, opet više i više — taj gospodar, moja gospodo, sigurno lahko negospodari. Ja mislim, da bi bilo vrlo blagotvorno po sam zavod i zemlju, kad bi se kod stvaranja ove zak. osnove i na ovo obzir uzelo. Kad bi ja n. pr. kojemu drugomu gospodaru kazao: ja ću podmiriti tvoje troškove, toliko imaš na godinu plaće, platiti ću tvoju družinu, platiti porez, tebi jedino ostaje na razpolaganje dohodak, to ti upotriebi na tvoje pokuse, na znanstvenu svrhu, a drugo sve ću ja platiti. Kad bi se to kazalo, mogao bi si dotičnik čestitati i mogao bi biti podpuno zadovoljan time. Ja dopuštam, da križevački zavod nemože biti bez podpore; nu neka mu se dade, neka se redovite potrebe podmire, a to mislim da je dosta, a što bi se dalje išlo, to bi se po mom mnienju davalo bez potrebe.

Priznajem, da bi ob ovom mogao biti govor prigodom razprave o proračunu, kada će vis. sabor odlučiti da-li je subvencija, križevačkomu zavodu davana, umjestna ili nije; ali već ovdje sam htio izpravak podnieti, jer ako se ovdje uvrsti, to će tim više postići svoju svrhu. Time se već unapried kaže i samoj gospodi, koja upravljaju sa dotičnim zavodom, što imadu učiniti, dočim neće moći tražiti neprestano bog zna koliko.

S toga preporučam ovaj svoj izpravak.

Predsjednik: Rieč ima g. Kamenar.

Juraj Kamenar: Vis. sabore! Nerado se dižem, nego prisiljen sam; koliko naime štujem g. predgovornika, nemogu se š njim slagati. Ako bi se ovo primilo, to je bolje da zatvorimo križevačko učilište. To stoji, da kad nije čovjek vlastiti gospodar, nije ga briga, ako n. pr. tuča potuče, on neće drhtati zbog toga, ili ako je kakva ina opasnost blizu toliko, koliko onaj, koji je vlastiti gospodar, — a zato, gospodo, nemože se kazati gospodaru na križevačkom zavodu: ti moraš proizvoditi to i ono, mi ti nedajemo više; i to radi toga, jer križevački zavod nije zato ustrojen, da proizvodi, nego da uči, da eksperimente pravi, da pokazuje učenikom, kako se ima gospodariti. A takove stvari koštaju novac, takove eksperimente nije kadar pojedini gospodar učiniti, to može samo ovakov zavod. Ovaki eksperimenti su onda svakomu gospodaru dobro došli; ja n. pr. mogu se, kad treba sijati, obratiti na zavod za savjet, i moraju mi ga dati itd.

Neću više govoriti, jer svatko uvidja, da se taj izpravak nemože prihvatiti, jer je zaista bolje, da se zavod na ovom slučaju zatvori.

Predsjednik: Rieč ima g. Lehpamer.

Josip Lehpamer: Vis. sabore! Obrazlaganje g. predgovornika imalo bi smisla, kad bi razlikovao izmedju redovitih potreba i izmedju vanrednih potreba. Izpravak g. Berute odnosi se samo na redovite potrebe, ali u slučaju da su vanredne potrebe opravdane, ako n. pr. grah tuča potuče itd. to se razumije, da neće od ravnatelja zahtjevati, da ih podmiri, nego će se morati zemlja za to pobrinuti. — Dakle ovdje ja neuvidjam onih strahota, kao što g. Kamenar, baš što se govori samo o redovitih potrebah, te držim, da su razlozi, koje je g. predlagatelj naveo, tako temeljiti, da bi se zbilja imali uvažiti. Akoprem nisam gospodar, s takovom subvencijom, kad imam pravo; ako mi nebi pošlo štogod za rukom, tražiti nove podpore, jako bi dobro gospodario.

Zato pristajem uz izpravak g. Berute.

Predsjednik: Rieč ima g. predstojnik nut. odjela.

Jovan Živković: Vis. sabore! Ovaj izpravak vlada nebi mogla primiti, jerbo ide svim zavodom subvencija

Digitized by Google

ili iz zem. zaklada, ili iz samoga budgeta. Ovomu ide subvencija iz komercialne zaklade i iz zem. budgeta. G. predlagatelj htio je time stvoriti za vladu nekakov korrektiv, a za nju je korrektiv kod budgeta, kad dodje na dnevni red. Vlada kaže: toliko i toliko treba zavod subvencije; a do sabora stoji onda, hoće li joj onu svotu dozvoliti, ili joj briše nešto te veli: samo toliko ti dajem. Sada se pita, da li se ima zavodsko gospodarstvo tako udesiti, da bude lukrativno, ili se ima urediti tako, da se samo sobom uzdržaje? Ako posljednje stoji, onda sasvim pokvarite ovu naukovnu osnovu, koja žrtve zahtieva, da se budu oni, koji su na zavodu kano djaci, i nešta naučili. Naučiti može se samo onda, ako se prave eksperimenti bez izgleda na kakvu dobit, dakle moraju biti dotične grane, koje se djaci uče, lukrativne, inače neće se postići zaželjena svrha.

Mislim, da proti ovomu nazoru neće moći biti valjanoga prigovora; ali ako je g. predlagatelj samo htio stvoriti na ovom mjestu korrektiv, to ovdje nije za to prikladno mjesto, nego tekar kod budgetne razprave.

Predsjednik: Rieč ima g. izvjestitelj.

Izvjest. dr. **Blaž Lorković**: Vis. sabore! Ja ću samo u kratko nešto primjetiti na izpravak g. Berute, proti kojemu se izjavljujem.

Križevačko učilište je zemaljski zavod, i zemlja je bez dvojbe dužna podmirivati troške toga zavoda. Predlog samo kaže, da bi se imala zemlja obvezati, da plaća redovite potrebe toga zavoda; ako se veli, da mora redovite plaćati, to o izvanrednih nemože biti govora u zakonu. — G. predlagatelj jamačno misli i htio je postići to, da se bude sa posjedom križevačkoga zavoda bolje gospodarilo. Gospodo! i za tim se mora ići; ali čast sam imao u prvom svom govoru izjaviti, što sada opetujem, da onaj posjed, koji je sredstvom obuke, doduše imade koliko moguće bolje gospodariti, ali ovaki posjed, neće moći toliko nositi, nego možda koji drugi, jer čisti njegov dobitak odmah se u sam posjed uloži.

Ja u ostalom nebi kazao, gospodo, da će se jednostavno po zahtjevu učiteljskoga sbora svake godine dozvoljavati svote za učilište, nego zem. vlada će prije izpitati, što je nuždno, što manjka, onda tekar, ako vidi, da zbilja treba, izdati će novac. A kod razprave o proračunu i o zaključnih računih je sgodno mjesto, da se osvjedočimo o valjanosti zavodskoga gospodarstva. Pošto je na ovakav način dovoljnih sredstva, da se nebude može biti zlo gospodarilo s zemaljskim novcem, koji se na zavod troši, držim, da je izpravak g. Berute suvišan i molim, da se neprimi.

Predsjednik: Prima li vis. sabor izpravak g. Berute, da se novi §. na ovom mjestu umetne sliedećega sadržaja: (Čita).

Ona gospoda, koja su za to, neka izvole ustati.

(Manjina).

Izvjest. dr. **Blaž Lorković**: (Čita §. 52).

Predsjednik: Na ovaj §. ima izpravak g. Šašića, koji glasi:

„Ovaj zakon ima u život stupiti početkom dojduće škol. godine“.

Rieč ima g. Šašić.

Stjepan Šašić: Vis. sabore! Ja sam stavio svoj izpravak s toga uzroka, jerbo bi rado, da bi već sliedeće školske godine ovaj zakon u život stupiti mogao.

Ako je vis. vlada proti tomu s toga, jer neima izgleda, da bi ovaj zakon do početka nove školske god. zadobio previšnju potvrdu, to se usudjujem prigovoriti, da u Krajini zakon stupa već u život u nadi na previšnju potvrdu.

Isto moglo bi se i ovdje učiniti, a nebi se godinu dana izgubilo. Jerbo ako čekate na previšnju potvrdu, onda može u život stupiti tekar buduće godine, a naša zemlja opet godinu dana bez potrebe izgubije.

S toga preporučam vis. kući ovaj izpravak, da ga primi.

Predsjednik: Rieč ima g. predstojnik nut. odjela.

Jovan Živković: Vis. sabore! Sada nemože biti o tom govora, kada će ovaj zakon u život stupiti. Vlada dvoji, hoće li u stanju biti, da to već početkom dojduće školske godine izvede, jerbo je s ovim zakonom skopčana materijalna potreba od 400.000 for. nu ona će svakako oko toga nastojati, da ovaj zakon čim prije u život stupi, te da se preustrojstvo proizvede.

S toga razloga mislim, da se nemože primiti ovaj izpravak.

Izvjest. dr. **Blaž Lorković**: Vis. sabore! Na izpravak g. Šasića imam samo primjetiti, da je nemoguće, upravo nemoguće da ovaj zakon stupi već sada u kriepost. Vi, gospodo, razabirete, da se po ovoj osnovi viši odjel razširuje od 2 na 3 god.; tu je potrebno novih učiteljskih sila, treba razpisati u tu svrhu natječaje, treba pribaviti raznih učila itd., a to stoji novaca. K tomu dvojim, da li će previš. sankcija do početka listopada doći, nu ako i dodje, vlada nije u stanju, odmah 1. listopada takov zavod otvoriti. Neka g. predlagatelju ništa nesmeta, ako se veli „vlada će odrediti vrieme“; to se više puta onako ustanovljuje, tako je kod zakona o polit. upravi, tako kod trgovačkoga zakona, jerbo nije sve još u redu, da bi se moglo točno označiti vrieme, kada može zakon u život stupiti.

Predsjednik: Prima li vis. sabor §. 52. po predlogu odbora? Ona gospoda, koja su za to, neka izvole ustati.

(Većina).

Izvjest. dr. **Blaž Lorković**: (Čita §. 53.).

(Prima se).

Predsjednik: Ovomu zakonu dodan je „plaćevni schema učiteljskoga i činovničkoga osoblja na kralj. gospodarskom i šumarskom učilištu u Križevcih“.

Digitized by Google

Na ovaj schema točka 1. podnešen je sliedeći izpravak g. Filipa: „Ravnatelj i zajedno učitelj gospodarske struke spada u 8. razr. te ima plaće 1.600 for.“

Rieč ima g. Filip.

Konrad Filip: Vis. sabore! Većina ove vis. kuće polaže u ovaj zavod velike nade, koje ja nepolažem. Gospoda dapače očekujete preporod cieloga naroda od njega, da će organizacija ovoga zavoda pretresti iz fundamenta cielokupno gospodarsko naše stanje, koje će se poboljšati.

Vi ćete, gospodo, kad se uvjerite, da zavod nije obrodio ovim plodom koji od njega očekujete, krivnju bacati na ravnatelja. Premda tolike nade na njega stavljate i tako velike dužnosti njemu nalažete, premda veliku odgovornost njemu namićete, i premda ćete, kad ako zavod neuspije, svi na njega viku dići, te samo njega kriviti, vi ipak toga direktora stavljate jednostavno, što se redovite plaće tiče u kategoriju običnih učitelja gimmazijskih. Ja dakle već s toga razloga, što se tomu ravnatelju velika dužnost nameće, što se on vrlo velikoj odgovornosti ima podvrći, s razloga, što je on tako važan faktor, da ga imenuje samo Nj. Veličanstvo, s razloga što ga neće biti moći u Hrvatskoj naći, s razloga, što će se, ako posegnete preko granica, ljudi smijati, ako uztražite ravnatelja za 900 for., preporučam svoj izpravak i molim, da u interesu samoga zavoda, od kojega očekujete vi najveći uspjeh, — jer sa svoje strane se njemu ne nadam — postavite onamo za razliku od drugih manje važnih zavoda ravnatelja s plaćom od 1600 for. Time sam obrazložio svoj izpravak.

Predsjednik: Rieč ima g. predstojnik nut. odjela.

Jovan Živković: Vis. sabore! Ja zbilja nerazumijem domašaj ovoga izpravka, jer ako imade ravnatelj stalnu plaću od 1600 for. to je gorje plaćan, nego je vlada predložila; jer stalna plaća izključuje kvinkvenalie, a kvinkvenalija je za 1000 for. više od plaće, t. j. 5 × 200, a plaća 900 for., dakle skupa 1900 for. Osim toga su doplatci.

Medjutim dopustite, da navedem, kako se je o toj stvari izrazilo dotično povjerenstvo, i zašto se je vlada odlučila za svoj predlog, kako ga ovdje stavlja. Kazalo se je, da je bolje, osigurati ravnatelja odmah sa izvjestnom plaćom, te se predložilo, da mu se u to ime dade 2000 for. a ne samo 1600. Nu uz to vlada nije pristala za to, jerbo je uvršten ovaj zavod u red srednjih učilišta, i radi toga ima taj zavod, dotično njegovi profesori i ravnatelj, uživati ova ona beneficija, koja uživaju na inih srednjih školah. Tako za taj zavod valja dobrobit glede mirovine, t. j. da se samo 30 god. služi, dok se dobije podpuna penzija, tako dobrobit glede kvinkvenija; i vlada nije mogla učiniti glede ravnatelja, da nespada pod kvinkvenije, koje imadu profesori toga zavoda, jer je i on profesor „in specie“, onda mora se i s njim postupati, kao sa svakim drugim profesorom. Samo nastane pitanje: koju plaću će dobiti? Svakako ne drugu, nego ravnatelj gimnazije ili realke. Oni imadu 900 for. plaće, onda uzmimo 5 kvinkvenija 1000 for. i doplatak = 300 for. skupa = 2200 for. A tako će imati i ravnatelj križevačkoga zavoda.

Ako je križevački zavod važan, nemože se reći, da je važniji od gimnazije ili realke, kojim takodjer veliki teret odgovornosti glede odgajanja mladića pripada Samo u toliko rekao bi, da ima veću važnost, jerbo zbilja sa gospodarstvom zemaljskim rukuje svaki dan, te ima odgovornost, da bude u buduće veća štednja na tom zavodu; ako je dobar svoj gospodar, ići će za tim te će i za sve mariti. Dakle neće biti samo učitelj, nego i zbilja nadzornik, kako se gospodari. Njemu je povjereno gospodarstvo, ako je on dobar gospodar, to će on i bez obzira na manju ili veću plaću, činiti savjestno sve, što je njegova dužnost, samo ako se dobro plati njegova znanstvena struka.

Ako nenadjemo u svojoj zemlji za to sposobne sile, to ima hvala Bogu u slavenskom svietu takovih sila; samo je željeti, da se vlada neprevari, i moguće da bi bolje bilo da se s manjom domaćom silom zadovolji, nego da veću izvanjsku traži, gdje se mnogo lakše prevari, kako se je već jedna prijašna vlada, akoprem je imala osoba, koju je akceptirala, sva propisana svojstva.

Zato držim, da se ima s ravnateljem postupati, kao sa profesori ondješnjimi glede mirovine i kvinkvenalia, te mu se dati položaj i stepen, kako ga ima ravnatelj svakoga srednjega učilišta, t. j. 900 for. plaće, kvinkvenije i 300 for. doplatak. Vlada se ni neslaže sa predlogom odbora, da se dade ravnatelju 500 for. doplatka. Vlada bila bi voljna dati 500 for. ili makar 600 for. doplatka ali pod tim uvjetom, da se neračuna u penziju. Nu doplatak spada svakako u penziju. Ako on za kratko vrieme prestane djelovati, to on dobije penziju skoro dva put veću nego gimnazijalni ravnatelj. Je li to opravdano?

Kad bi bila to službovina, koja se ne bi — kako rekoh — računala u penziju, to bi ja odborovomu zaključku pristupio; ali svim drugim ravnateljem ostalih učilišta računa se doplatak u penziju. I pošto je odbor ostao kod ove naravi doplatka, zato molim, da izvolite primiti, kako vlada predlaže. Ja se izrazujem proti predlogu odbora i proti izpravku g. Filipa.

Predsjednik: Rieč ima g. izvjestitelj.

Izvjest. dr. **Blaž Lorković**: Vis. sabore! Kr. gospodarsko i šumarsko učilište u Križevcih spada u red srednjih učilišta, i kao takovo osobito se uvršćuje sbog razloga financijalnih. Na srednjih učilištih imadu ravnatelji jednaku plaću s ostalimi profesori. U tom pogledu nije se moglo u ovoj plaćevnoj schemi od toga običnitoga pravila odstupiti, te imade direktor plaću kao svaki drugi profesor. Ovo već govori proti izpravku g. Filipa. I to stoji, ako zavod neuspjeva, da mi nećemo kriviti direktora, nego druge okolnosti.

Digitized by Google

Što se tiče predloga vis. vlade, da se naime mjesto po odborovu predlogu 500 for. dade ravnatelju po vladinom 300 for. doplatka, to mi je čast na obranu predloga odbora sliedeće izjaviti: Neće se o tom voditi prepirka, da li je križevački zavod važniji, ili gimnazija ili realka, pustimo to, ali o tom neima dvojbe, da će direktor križevačkoga učilišta kao takov imati posla i odgovornosti više, nego ravnatelj gimnazije ili realke. Moramo uzeti na um, da će direktor višega učilišta imati pod sobom i ratarnicu; on mora biti vješt gospodar, on nadzire cielo zavodsko gospodarstvo, a za svaku odgovornost mislim da mu se dade veća nagrada i to 200 fr. više, nego vlada predlaže.

Ja takodjer držim, da će svakako prije poći za rukom zemlji i vladi, pribaviti si dobroga ravnatelja, ako mu ovu inače neznatnu pogodnost dade.

Nebi bio za to, što gosp. zastupnik vlade kaže, da mu se slobodno dade 500 for. ali kao službovina, jer onda si stoji taj ravnatelj gorje nego obični ravnatelj gimnazije ili realke.

S toga još jedanput zagovaram predlog odbora, da se dade ravnatelju 500 for. doplatka.

Predsjednik: Vis. sabore! Imade predlog odbora, da ravnatelj imade 900 for. plaće, 500 for. doplatka; zatim predlog gosp. Filipa, da imade ravnatelj 1600 for. plaće i 500 for. doplatka; i predlog vlade, da imade 900 for. plaće i 300 for. doplatka.

Najprije će se glasovati o predlogu odbora, onda o predlogu vlade, a po tom, ako bude potrebno o izpravku gosp. Filipa.

Ona gospoda, koja su za predlog odbora, neka izvole ustati.

(Manjina.)

Ona gospoda, koja su za predlog vlade, neka izvole ustati.

(Većina 18 glasova.)

(Jedan glas: 18 glasova je polovica.)

Predsjednik: Ako je polovica, onda ću ja glasovati za predlog vlade. A 35 članova je prisutnih osim mene, i 18 glasova od 35 je absolutna većina

Izvjest. dr. **Blaž Lorković** (Čita tek. br. 2.)

(Prima se.)

Tek. br. 3.

(Prima se.)

Tek. br. 4.

(Prima se.)

Tek. br. 5.

(Prima se.)

Tek. br. 6.

(Prima se.)

Tek. br. 7.

(Prima se.)

Tek. br. 8.

(Prima se.)

Tek. br. 9.

Predsjednik: Na ovu točku podnio je gosp. Šašić izpravak, da se metne mjesto „učitelj šumarstva“ „2 učitelja šumarstva“ svaki sa 900 for. plaće.

Rieč ima gosp Šašić.

Stjepan Šašić: Vis. sabore! Na križevačkom zavodu imade dan danas, i biti će ako ova zakonska osnova stupi u život, 2 razreda na šumarskom odjelu. Ta 2 razreda imadu za učitelje sada jednoga pravoga učitelja i jednoga asistenta. Ovaj novi zakon razširiva broj učevnih predmeta i š njimi zajedno i broj razreda. Biti će od sada 3 razreda, a broj učitelja prema tomu nije povišen, ostalo je kako je dosada bilo: 1 pravi učitelj i 1 assistent. To što neki §. ovoga zavoda propisuje, da svaki djak na tjedan 30 ura predavanja sluša, to bi bilo u 3 razreda 90 sati; opet dalje se propisuje, da svaki učitelj ima 18 sati na tjedan predavati, 2 učitelja su, dakle 36 sati će imati. Osim toga su ta dvojica još u odjelu, koji je ratarom šumarom i gospodarom zajednički, t. j. u §-u 15. Dakle to bi bilo 100 sati predavanja na tjedan, a to dvojica učitelja nisu kadri podnositi, pa s toga izpravak predlažem, da bi se broj učitelja na šumarskom odjelu za 1 pravoga učitelja pomnožio. Jerbo inače će, kad stupi zakon u život, prvo biti, da će zavod podnieti predstavku vladi te se pritužiti, da dvojica nisu kadri toliki posao obavljati.

Predsjednik: Rieč ima gosp. izvjestitelj.

Izvjest. dr, **Blaž Lorković:** Vis. sabore! Da se umiri gosp. predlagatelj, čast mi je ovo izjaviti, da su u ovoj schemi samo naznačene struke, koje će se predavati, i za koje će se namjestiti profesori, a koliko ih bude, to će se prema razvitku zavoda razviditi. Tu će biti valjda dva, možebiti i trojica potrebni, svakako više nego jedan. Ovdje se samo naznačuje ova struka predavanja i za nju se profesor imenuje; a koliko će profesora biti, to će se napose ustanoviti i viditi najjasnije kod budgeta.

S toga mislim, da izpravak g. Šašića nije opravdan.

Predsjednik: Prima li vis sabor predlog odbora glede tek. broja 9.? Ona gospoda, koja su za to, neka izvole ustati.

(Većina.)

Primljen je predlog odbora.

Izvjest. dr. **Blaž Lorković** (Čita tek. broj 10.)

(Prima se.)

Tek. br. 11.

(Prima se.)

Tek. br. 12.

Predsjednik: Na točku 12. i na 13. imade izpravak gosp. Šašića, da bi kod točke 12. i 13. trebalo umetnuti: „tajnik zavodski ujedno učitelj, vrtlar zavodski i ujedno učitelj.“

Rieč ima gosp. Šašić.

Stjepan Šašić: Vis. sabore! Vrtlar ovaj zavodski radi u vrtu a drugi drži predavanja o vrtlarstvu. Sada

Digitized by Google

se dogadja više puta, da se teorija i praksa neslažu; n. pr. što je meni poznato ovdje u Križevcih, jedan učitelj predaje teoriju o sijanju, oranju itd., drugi uči praksu k ovom istomu, sada ovaj, koji uči teoriju veli, da na njivi, koja leži u brdu, nevalja jarke izorati, u kojih voda odtiče, a onaj koji praksu uči, veli, da to mora biti. Sada gospodo! što neka sada djak učini? Tako isto je u voćarstvu; jedan učitelj, koji uči teoriju poziva se na slavnoga pomologa dra. Lukasa, pa kaže n. pr. glede cieplјenja drva posve što drugo, nego li onaj, koji u praksi to predaje, čini. Tu dakle neima sloge medju praksom i teorijom. Pošto ovaj vrtlar, koji je pod točkom 13. naveden, s djaci na vrtu radi i djela, s toga je od potrebe, da ovaj čovjek i teoriju djake uči, inače će uvjek to zlo postojati na zavodu.

I tajnik zavodski je zbilja učitelj, jerbo uči računovodstvo, što je ovdje krivo pod imenom „knjigovodstvo" uvršteno; dakle kad je već učitelj i zbilja uči, zašto mu se uzkraćuje ovaj naslov? I vrtlaru moramo dati taj naslov, jerbo je od potrebe, da onaj čovjek i teoriju uči.

Dakle preporučam vis. kući ovaj izpravak, da izvoli uzeti obzir na njega.

Predsjednik: Rieč ima gosp. izvjestitelj.

Izvjest. dr. **Blaž Lorković**: Vis. sabore! Na izpravak ovaj to odgovaram: Vrtlar zavodski je učitelj, njemu pripadaju kvinkvenije, a kvinkvenije imadu samo učitelji, zato može se rieč „učitelj" dodati. (Jedan glas: To nestoji! Drugi glas: Dobro neka se doda!) Dakle on je dosada učitelj bio, to može biti i u buduće.

Tajnik je jednostavan činovnik, on ima račune voditi u pisari, a osim toga poučavati i u računovodstvu. To pako biva samo kroz kratko vrieme, za to nemože biti učiteljem. Nu osim toga imade tu pogodnost, da svakako bolje stoji, nego vrtlar.

Ja sam s toga za to, da se prihvati izpravak „vrtlar učitelj" a neprihvati izpravak glede tajnika.

Predsjednik: Prima li vis. sabor točku 12. kako odbor predlaže?

(Prima se.)

Prima li točku 13. kako ju odbor predlaže?

(Neprima se.)

Ona gospoda, koja su za izpravak g. Šašića, neka izvole ustati.

(Većina.)

Izvjest. dr. **Blaž Lorković** (Čita tek. br. 14.)

(Prima se.)

Tek. br. 15.

(Prima se.)

Tek. br. 16.

(Prima se.)

Tek. br. 17.

(Prima se.)

Tek. br. 18.

(Prima se.)

Čita „opazku."

Predsjednik: Na ovu opazku imade izpravak gosp. Šašića, da se kaže odmah u početku: „Učitelji i činovnici X. dnevnoga razreda."

Stjepan Šašić: Visoki sabore! Sa dvie tri rieči sam gotov.

U plaćevnoj schemi imade i takova osoblja na križevačkom učilištu, koje nespada u red učitelja; kao što je gosp. izvjestitelj rekao, spada ovamo n. pr. tajnik zavodski. Kad hoćemo da bude ova „opazka" podpuna u stilizaciji, onda moramo kazati: „učitelji i činovnici," jer inače bi se mislilo, da su posliednji u tom pogledu izpušteni.

Izvjest. dr. **Blaž Lorković**: Vis. sabore! Mislim, da neima prigovora proti ovomu izpravku, zbilja je umjestan.

Predsjednik: Prima li vis. sabor „opazku" po predlogu odbora?

(Neprima se.)

Prima li ju s izpravkom gosp. Šašića?

Vis. sabore! Specijalna debata je svršena osim glede dvajuh §§., koji su na odbor upućeni.

Ja zaključujem sjednicu, a buduću uričem, kad odbor svoje izvješće glede onih §§. podnese.

U budućoj sjednici doći će na red razprava o upućenih na odbor §§-ih, i ništa drugo.

(12 ¼ sati.)

Digitized by Google

Trideset i četvrta saborska sjednica,

držana dne 9. kolovoza 1876. u 11 sati pod predsjedničtvom saborskoga podpredsjednika Mirka Hrvata.

Sadržaj: Zapisnik prošle sjednice. — Dnevni red: Izvješće sjedinjenih odbora za bogoštovje i nastavu i za poslove nut. zem. uprave ob odpućenih na iste odbore §§. zak. osnove o preustrojenju kr. gosp. i šum. učilišta u Križevcih. — Dnevni red buduće sjednice.

(11 sati.)

Predsjednik (zvoni.) Sjednica počimlje. Molim gosp. bilježnika, da izvoli zapisnik pročitati.

Bilježnik **Ljudevit** barun **Ožegović** (čita.)

Zapisnik

XXXIII. sjednice sabora kraljevina Dalmacije, Hrvatske i Slavonije držane dne 8. kolovoza 1876. pod predsjedanjem I. saborskoga podpredsjednika gosp. Mirka Hrvata u glavnom gradu Zagrebu u prisutnosti 38 saborskih članova.

Od strane vlade prisutni: gosp. odjelni predstojnik Jovan Živković.

Predsjednik otvori sjednicu u 10¼ satih i čitan bi zapisnik posljedne saborske sjednice, koj bi bez primjetbe ovjerovljen.

Predsjednik priobćuje molbu zastupnika Dragutina Pusta za dopust do 18. kolovoza t. g. koji se molitelju dozvoljuje.

Sliedi dnevni red, na kojem stoji specijalna debata o zakonskoj osnovi o preustrojenju kraljevskoga i šumarskoga učilišta u Križevcih.

§. 16. Primljen po predlogu odbora glasi:

a) povjest i literatura gospodarstva,
b) ratarstvo, melioracije, nauk o gnoju nauk o gospodarskih strojevih i orudju,
c) vinogradarstvo i pivničarstvo,
d) gojitba gospodarskoga i trgovinskoga bilja, poznavanje bolesti bilja,
e) voćarstvo i povrtljarstvo,
f) livadarstvo,
g) analitička kemija,
h) posebno živinogojstvo: govedarstvo, konjarstvo, ovčarstvo, vunoznanstvo, krmadarstvo i gojenje peradi,
i) živinarstvo (obće i posebno, primaljstvo, sudbeno živinarstvo, nauk o pošastih)
j) pčelarstvo i svilarstvo,
k) nauk ob uredjenju i upravi imanja uz pismene zadaće i razlaganje zavodskoga gospodarstva, gospodarska taksacija,
l) gospodarsko obrtničtvo,
m) nauk o životinjah gospodarstvu škodljivih.

§. 17. Primljen po predlogu odbora glasi:

Posebni predmeti za struku šumarsku jesu sliedeći:

a) povjest i literatura šumarstva,
b) sadjenje i gojenje šumah,
c) čuvanje šumah,
d) trigonometrija i analitično mjerstvo,
c) šumarska botanika,
f) mjeračina šume i drveća,
g) uporaba šume, šumarsko obrtničtvo,
h) uprava šuma
i) procjena i uredjenje šumah
j) šumarsko-službena pisma, šumarsko uredovanje,
k) šumarsko kućanstvo,
l) lovstvo i životoslovje divljači
m) insektologija šumska,

§. 18. Primljen po predlogu odbora glasi:

Red, kojim će se predavati zajednički i posebni predmeti, ustanovit će se putem naredbenim.

§. 19. Primljen po predlogu odborah glasi:

Razredbu nauka za svako školsko polugodište ustanovljuje učiteljski sbor i ta se ima predložiti na odobrenje zemaljskoj vladi.

§. 20. Primljen po predlogu odborah glasi:

Ukupni broj za svakoga učenika obligatnih učevnih urah nesmije prekoračiti 30. na tjedan izim praktičnih vježba.

Digitized by Google

§. 21. Primljen po predlogu odborah glasi:

Naukovna godina počima 1. listopada i svršava zadnjim srpnjem svake godine.

Zimsko poljeće traje od 1. listopada do konca mjeseca veljače, a ljetno od 1. ožujka do konca srpnja.

Godišnji praznici traju od 1. kolovoza do zadnjega dana mjeseca rujna.

§. 22. Primljen po predlogu odborah glasi:

Vrieme za praktične vježbe s učenici imade se ustanoviti u osnovi naukah za svako poljeće.

Vrst i trajanje poučnih putovanja sa učenici odredjuje zemaljska vlada, odjel za poslove unutarnje na predlog učiteljskoga sbora.

Na §. 23. Stavlja zastupnik Josip Lehpamer sliedeći izpravak: neka se doda alineja ova: „Propise ob izpunjavanju vjerozakonskih dužnostih ustanovit će vlada posebnom naredbom, sporazumiv se sa duhovnimi oblastmi.“

Ovaj izpravak bi jednoglasno primit, te ima §. 23. glasiti:

„Obuka u vjeronauku i ćudoredoslovju obavljati će se ekshortom uz nagradu, koja će se ekshortantom opredieliti i koja se plaća iz subvencije, što ju zavod dobiva iz zemaljskoga budgeta svake godine.

Propise ob izpunjavanju vjerozakonskih dužnostih ustanovit će vlada posebnom naredbom, sporazumiv se sa duhovnimi oblastmi.“

§. 24. Primljen po predlogu odborah glasi:

Svaki učitelj dužan je, kako na višem, tako i na nižem učilištnom odjelu (ratarnici) predavati najviše 18 satih na tjedan.

Za predavanje preko ovoga normalnoga broja učevnih satih dobiva se nagrada mjerilom, ustanovljenim za učitelje na srednjih učilištih u Hrvatskoj i Slavoniji.

Broj satih za predavanja ravnatelja i upravitelja ustanovit će se prema okolnostim putem naredbe.

Naslov „Izpiti“ prima se.

§. 25. Primljen po predlogu odborah glasi:

O koncu svakoga poljeća drže se polugodišnji izpiti, na kojih se svaki redoviti učenik posebice izpitati imade.

Potanje ustanove ob izpitih izdat će se posebnom naredbom.

Ravnatelj ima prisustvovati izpitom.

§. 26. Primljen po predlogu odborah glasi:

Vanredni slušatelji nisu dužni podvrći se izpitu i dobivaju samo na zahtievanje svjedočbu o polazku. Ako se pako dobrovoljno podvrgnu izpitu iz predmeta, koje su slušali, dobit će takodjer i svjedočbu ob uspjehu položena izpita.

Na §. 27. stavi zastupnik Matija Mesić sliedeći izpravak: nakon rieči „propisi“, da se rekne: „koji obstoje za srednja učilišta u Hrvatskoj i Slavoniji.“ Ovaj izpravak bi jednoglasno primit, te ima glasiti §. 27.

O klasifikaciji učenika valjaju isti propisi, koji obstoje za srednja učilišta u Hrvatskoj i Slavoniji.

Oblik svjedočba za viši odjel učilišta ustanovit će se napose.

§. 28. Primljen po predlogu odbora glasi:

Učenici, koji podpuno svrše trogodišnji gospodarski ili šumarski tečaj, ili obadva tečaja, polažu konačni izpit i dobivaju o tom svjedočbu.

O načinu držanja kao i glede obsega ovoga izpita izdati će se posebna naredba.

O daljnjoj vježbi i o državnih izpitih za podpuno usposobljenje izučenih šumara i gospodara, valjaju za šumare postojeći propisi, a za gospodare izdati će se pobliža naredba.

Iza §-a 28. stavi zastupnik Josip Beruta sliedeći izpravak: neka se uvrsti novi §. glaseći:

Učenici, budi na višem odjelu križevačkom, budi na drugom ove struke, koji od zemlje uživaju štipendij, dužni su poslje svršetka nauka služiti zemlji poput stipendista drugih struka.

Ovaj izpravak bi po izpravljatelju natrag povučen.

Naslov „Naukovina“ prima se.

Na §. 29. stavlja zastupnik Mato Mesić sliedeći izpravak: da se za 3. alineju stavi mjesto: „takovim učenikom redovitoga tečaja“ ovo: „takovim redovi tim učenikom.“ Izpravak ovaj bi jednoglasno primljen te ima glasiti §. 29.

Svaki redoviti i vanredni učenik plaća 20 for. naukovine na godinu, koja teče u zavodsku blagajnu.

Naukovina plaća se za svako školsko poljeće unapried polovicom ukupnoga godišnjega iznosa.

Oprost od naukovine moći će se podieliti takovim redovitim učenikom, koji se izkažu, da su siromašni i dokažu svojom marljivošću, dobrim ponašanjem i napredkom u naucih, da su vriedni toga oprosta.

Vanrednim se učenikom naukovina nikad neoprašta.

§. 30. Primljen po predlogu odborah glasi:

Oprost od naukovine podjeljuje zemaljska vlada, odjel za unutarnje poslove na predlog učiteljskoga sbora.

§. 31. Primljen po predlogu odborah glasi:

Jednom plaćena naukovina neće se vraćati, ako bi učenik tečajem poljeća prestao polaziti učilište.

Naslov „Disciplna“ prima se.

§. 32. Primljen po predlogu odborah glasi: Disciplinarnu vlast nad učenici višega odjela vrši ravnatelj zavoda sa učiteljskim sborom.

Disciplinarni propisi za ovaj odjel učilišta ustanovit će se napose.

Naslov „Jednogodišnja dobrovoljna služba u c. kr. vojsci“ prima se.

§. 33. Primljen po predlogu odborah glasi:

O jednogodišnjoj dobrovoljnoj službi učenika višega odjela u c. kr. vojsci valjaju postojeći propisi.

Naslov „Ratarnica“ prima se.

§. 34. Primljen po predlogu odborah glasi:

Digitized by Google

Učenici ratarnice imadu stan i hranu i podpunu obskrbu u zemaljskoj sgradi, sagradjenoj u gospodarskom dvoru zavoda.

Oni se uzdržavaju ili o trošku zemaljskom, ili obćinskom, ili o trošku posebnika.

Iznos toga troška ustanovit će se putem naredbenim i proglasit svake godine unapried.

§. 35. Primljen po predlogu odborah glasi:

Neposredno ravna ratarnicom pod nadzorom zavodskoga ravnatelja upravitelj zavodskoga gospodarstva sa svojim pristavom, koji su ujedno glavni učitelji ratarnice.

Za nadgledanje ratarskih učenika u kući i kada rade, namješten je dvorski, koji je ujedno ključar gospodarskih sgrada i dvorišta, te je neposredno podčinjen upravitelju zavodskoga gospodarstva, dotično njegovu pristavu. Isti uživa za svoju osobu bezplatan stan i hranu na ratarnici.

Na §. 36. stavlja zastupnik Josip Lehpamer sliedeći izpravak:

1. U prvoj alineji neka se doda ovo:

„Svaka godina imade dva poljeća."

2. Medju prvu i drugu alineju neka se uvrsti nova alineja i to:

„Pitomci ratarski dužni su tečajem čitave godine obavljati ratarske poslove, ter ostaju u zavodu i preko školskih praznika."

3. Da nedodje dvaput u jednoj te istoj izreci ono „svake godine" neka se treća alineja izpravi tako, da se u drugom redku izpusti rieč „svake."

Izpravci pod 1. i 2. nisu prihvaćeni usuprot prihvaćen je onaj u drugoj alineji u drugom redku, da se izpusti rieč „svake," te je kod glasovanja primljen predlog odbora sa izpravkom zastupnika Josipa Lehpamera, te ima glasiti §. 36: U ratarnici traje nauk tri godine.

Svake godine razpisat će se natječaj za izpražnjena zemaljska i privatna štipendija mjesec danah prije izmaka školske godine, te će se popuniti izpražnjena mjesta u broju, koji naznači ravnateljstvo zavoda, prema tomu, koliko prostornice ratarnice dopuštaju, da bude smješteno u njih učenikah.

§. 37. Primljen po predlogu odborah glasi:

Tko želi biti primljen u ratarnicu, treba da je navršio bar 16. godinu života, da je zdrav, kriepak, ćudoredan i da se izkaže, da je dobrim uspjehom svršio pučku učionu, ili da prijamnim izpitom dokaže, da ima dovoljno znanja i priprave za polazak ratarnice.

§. 38. Primljen po predlogu odborah glasi:

Učitelji višega odjela kr. gospodarskog šumarskog učilišta dužni su po potrebi i prema svomu usposobljenju, kako im ravnatelj zavoda naloži, predavati predmete svoje struke i na ratarnici.

§. 39. Primljen po predlogu odborah glasi:

Kod ratarskih učenika sastoji obuka u strukovnom podučavanju i u obavljanju težačkog posla.

Koliko će se kod ratara vremena morati upotrebiti za stručno podučavanje, koliko za radnju, — koji će se nadalje predmeti učiti u svakoj godini, dotično poljeću, te napokon, koje će vrsti radnja imati prema naukovnoj osnovi obavljati, ustanovit će se razredbom nauka, koja se ima svakoga školskoga polugodišta odobriti po zemaljskoj vladi.

Na §. 40. Stavlja zastupnik bar. Ljudevit Ožegović sliedeći izpravak: neka se u točki 19. doda: „i na mlečarstvo dotično na sirarstvo," koj bi odklonjen, te redakcija odbora primljena. Prema tomu ima glasit §. 40.

Na ratarnici predavaju se sliedeći predmeti!

1) Vjeronauk.
2) Vježbe u čitanju i pisanju.
3) Računstvo.
4) Počela mjerstva, mjeračine i ratarstva.
5) Pučka fizika.
6) Obća lučba.
7) Prirodopis bilja i rudstvo.
8) Prirodopis domaće životinje.
9) Prostoručno risanje.
10) Živinarstvo i živinarsko primaljstvo i pošasti stoke.
11) Ratarstvo (nauk o tlu, poboljšavanje, gnojitba i obradjivanje tla, poznavanje strojeva, ratila i orudja).
12) Obća gojitba bilja,
13) Posebna gojitba gospodarskoga bilja, voćarstvo, vinogradarstvo i povrtljarstvo.
14) Obće živinogojstvo, govedarstvo, konjarstvo, ovčarstvo, svinjarstvo i poznavanje vune.
15) Gojenje peradi i kunića.
16) Pčelarstvo i svilarstvo.
17) Poslovni sastavci.
18) Nank ob uredjenju i upravi gospodarstva uz tumačenje zavodskoga gospodarstva.
19) Pivničarstvo, gospodarsko obrtničtvo s osobitim obzirom na sušenje voća.
20) Gospodarsko računovodstvo.
21) Obće šumarstvo.

§. 41. Primljen po redakciji odborah, glasi:

„Zemaljska vlada ovlašćuje se, da u slučaju, ako se prijavi dovoljan broj učenika, ustroji posebne tečajeve za sliedeće grane gospodarske industrije: za vrtljarstvo i vinarstvo, ladanjsko živinarstvo, mljekarstvo, dotično sirarstvo i za lugare.

Potanje uredjenje tih tečajevah ustanovit će vlada putem naredbe.

§. 42. Primljen po redakciji odborah, glasi:

„Izpiti na ratarnici drže se u prisuću ravnatelja zavodskoga o koncu svakoga polugodišta, kao i na višjem odjelu učilišta.

§. 43. Primljen po redakciji odborah, glasi:

„Svršiv ratarski učenik propisano naukovno trogodište, dobiva izučnu svjedočbu na temelju uspjeha polugodišnjih izpita.

Digitized by Google

Naslov „Učitelji, činovnici i družina zavodska" primljen.

§. 44. Primljen po redakciji odborah glasi:

„Na zavodu smješteno osoblje ujedno sa dnevnim razredom, plaćom te inimi berivi, naznačeno je u šemi, priloženoj ovomu zakonu."

§. 45. Primljen po redakciji odborah, glasi:

„Predavanje zakonoslovja, odnosećega se na prigledbu gospodarstveno-šumarstvenu i narodne ekonomije, u koliko ovu potanju nebi kadar bio predavati koji od stalno namještenog učiteljskog osoblja, povjerit će se uz primjernu godišnju nagradu osobi, koja se ima izkazati bar propisanimi državnimi izpiti iz pravo- i državoslovja."

§. 46. Primljen po redakciji odborah, glasi:

„Svi učitelji temeljnih disciplina na višem odjelu treba da su položili učiteljske izpite, propisane za više gimnazije ili realke u Hrvatskoj i Slavoniji; učitelji pako strukovni za gospodarstvo ili šumarstvo moraju dokazati, da su svršili nauke na kojem sveučilištu, strukovnoj akademiji ili politehnici i da su dobili absolutorij, a izim toga da imadu najmanje dvie godine prakse probavljene u poljskom gospodarstvu ili šumarstvu.

Učitelj graditeljstva i mehanike mora svjedočbom absolutornom politehnike, a živinar stečenom diplomom dokazati svršene nauke. Učitelj pako vinogradarstva i pivničarstva mora dokazati svoju sposobnost izučnom svjedočbom, stečenom na višoj vinogradskoj školi.

Tajnik treba da je položio državni izpit iz struke računarske.

Pristav gospodarski i vrtljar mora da je svršio gospodarske nauke bar na kojem srednjem učilištu te struke."

§. 47. Primljen po redakciji odborah, glasi:

„Ravnatelja zavoda imenuje Njegovo Veličanstvo."

Učitelje i sve ostale činovnike na zavodu imenuje ban. Za popunjenje učiteljskih i činovničkih mjestah na zavodu razpisuje se u pravilu natječaj.

Podvorničko i poslužničko osoblje pako na višem odjelu imenuje ravnatelj zavoda, pri čem valja postupati u smislu zakonskoga članka II. godine 1873. o namještenju izsluženih podčastnika.

§. 48. Primljen po redakciji odborah, glasi:

„Redoviti učitelji višega učilištnoga odjela, koji nisu ujedno i činovnici, dobivaju kano i na viših gimnazijah i realkah iza trogodišnjega pokusa pravo na stalno namještenje i na naslov „profesora."

§. 49. Primljen po redakciji odborah, glasi:

„Stalno namješteni učitelji i činovnici, koji su ujedno učitelji, imadu pravo na petgodišnje doplatke, kako se to u priloženoj šemi naznačuje.

Učitelji i činovnici, koji su ujedno učitelji, imadu pravo na mirovinu po propisih, postojećih za srednja učilišta u Hrvatskoj i Slavoniji, a ostali činovnici po obćih propisih.

§. 50. Primljen po redakciji odborah, glasi:

„Prava i dužnosti ravnatelja, učitelja, činovnika, obrtnika i družine zavodske uredjuje se posebnim naputkom vlade.

§. 51. Primljen po redakciji odborah, glasi:

„Za gospodarstvo potrebiti dvorski, obrtnici i služinčad zavodska najimlju se ugovorom. Za namještenje dvorskoga i obrtnika razpisuje se natječaj; družinu za ratarnicu prima i odpušta upravitelj."

Zastupnik Josip Beruta stavlja izpravak: neka se uvrsti iza §-a 51. novi §., koji bi imao glasiti:

„Zemlja svojim godišnjim prinosom podmiruje na zavodu redovito samo plaće učiteljskoga, činovničkoga, i družinskoga osoblja, zatim zemaljske štipendije i porez."

Na pitanje predsjednika: prima li vis. sabor izpravak, koji glasi kako gore? bi izpravak ovaj odklonjen.

Na §. 52. stavi zastupnik Stjepan Šašić sliedeći izpravak: neka glasi §. 52: „Ovaj zakon ima u život stupiti početkom dojduće školske godine." Ovaj izpravak bi odklonjen, te primljena redakcija odborah, prema tomu ima glasiti §. 52. „Posebnom naredbom odredit će se, kad ovaj zakon ima stupiti u kriepost."

§. 53. Primljen polag redakcije odborah, glasi:

„Izvršba ovoga zakona povjerava se banu kraljevine Hrvatske, Slavonije i Dalmacije."

Naslov: „Plaćevni šema učiteljskog osoblja na kr. gospodarskom i šumarskom učilištu" prima se.

Na tekući broj 1. stavi zastupnik Konrad Filip sliedeći izpravak: „Ravnatelj i zajedno učitelj gospodarske struke VIII., mjesto 900 for. neka glasi 1600 for.

Ovaj izpravak bi odklonjen glasovanjem, polag kojeg bi usvojen predlog vlade.

Na tekući broj 9. stavi zastupnik Stjepan Šašić sliedeći izpravak:

„Neka se postave dva učitelja šumarstva, a svaki sa plaćom od 900 for."

Ovaj izpravak bi odklonjen i primljen predlog odbora.

Na tekući broj 12. i 13. stavi zastupnik Stjepan Šašić izpravak, da bi trebalo pridodati: „ujedno i učitelj." Ovaj izpravak pade kod točke 12., te bi samo kod točke 13. usvojen; polag toga ima glasiti tekući broj 13. „vrtljar zavodski ujedno učitelj."

Na opazku stavi zastupnik Stjepan Šašić sliedeći izpravak: Iza prve rieči učitelji trebalo bi uvrstiti „i činovnici." Izpravak ovaj bi jednoglasno primljen, te ima plaćevni šema prema tomu glasiti:

Digitized by Google

Plaćevni šema

učiteljskoga i činovničkoga osoblja na kr. gospodarsko-šumarskom učilištu u Križevcih.

Tekući broj	Kategorija službe	Čin	Plaća forinti	Stan u naravi	stanarina razredna (forinti)	Ravnateljski odnosno upraviteljski doplatak (forinti)	Ina beriva (forinti)	Opazka
1	Ravnatelj i zajedno učitelj gospodarske struke	VIII.	900	1	—	300	Petgodišnji doplatak 200	Učitelji i činovnici IX. dnevnoga razreda beru u ime stanarine 200 for. (u koliko neimaju stana u naravi) i 200 fr. u ime petgodišnjega doplatka kao i ravnatelj; učitelji X. dnevnoga razreda dobivaju u ime stanarine (ako neimaju stana u naravi) 150 for., a petgodišnji doplatak iznosi 100 fr. Oba ova doplatka ravnaju se po zakonu od 14. studena 1874 ob uredjenju učiteljskih plaćah na srednjih učilištih. Assistenti nesmatraju se ravni učiteljem, uvršćuju se u XI. dnevni razred i neberu nikakova petgodišnjega doplatka.
2	Učitelj gospodarstva	IX.	900	—	200	—	„ 200	
3	Učitelj vinogradarstva, voćarstva i pivnićarstva	IX.	900	—	200	—	„ 200	
4	Učitelj živinarstva i živinogojstva	IX.	900	—	200	—	„ 200	
5	Učitelj lučbe, ujedno upravitelj agrarno-kemičkoga laboratorija	IX.	900	—	200	—	„ 200	
6	Učitelj prirodoslovja i fizike	IX.	900	—	200	—	„ 200	
7	Učitelj za struku tehničku	IX.	900	—	200	—	„ 200	
8	Učitelj za matematičku struku	IX.	900	—	200	—	„ 200	
9	Učitelj šumarstva	IX.	900	—	200	—	„ 200	
10	Upravitelj zavodskoga gospodarstva i ujedno glavni učitelj ratarnice	IX.	900	1	—	200	„ 200	
11	Pristav gospodarski, ujedno učitelj	X.	700	1	—	—	„ 100	
12	Tajnik zavodski	IX.	900	—	200	—	—	
13	Vrtljar zavodski, ujedno učitelj	X.	700	1	—	—	„ 100	
14	Dva asistenta za šumarstvo i gospodarstvo, svaki po for. 600 plaće i for. 100 stanarine	XI.	1200	—	200	—	—	
15	Pisar zavodski	XII.	500	—	100	—	—	
16	Poslužnik ujedno ključar na višem odjelu .	—	350	1	—	—	—	
17	Kućni sluga na višem odjelu	—	200	1	—	—	—	
18	Osim toga po ugovoru, dvorski ujedno ključar gospodarskih sgrada, obrtnici i služinčad zavoda.							

Tim bi specijalna debata o osnovi zakona o preustrojenju kr. gospodarsko-šumarskoga učilišta u Križevcih dovršena i sjednica po predsjedniku u $^1/_2$1 sat dignuta. Dojduća sjednica bude prema potrebi urečena, te ima na dnevni red iste sjednice doći izvješće sjedinjenih odborah za bogoštovje i nastavu i za nutarnje poslove zemaljske uprave o §§. 6 i 9 osnove zakona o preustrojenju kralj. gospodarsko-šumarskoga učilišta u Križevcu, koji bijahu napomenutim odborom za iznovičnu razpravu povraćeni.

Bar. **Ljudevit Ožegović**, v. r.
saborski bilježnik.

Mirko Hrvat, v. r.
sab. podpredsjednik.

Predsjednik: Ima li vis. sabor kakve primjetbe na ovaj zapisnik?

(Neima).

Pošto primjetbe neima, to se zapisnik ovjerovljuje.

Vis. sabore! Na dnevnom redu je izvješće sjedinjenih odbora za bogoštovje i nastavu i za poslove unutarnje zemaljske uprave ob odpućenih na iste odbore paragrafih. Molim g. izvjestitelja, da izvješće pročita.

Izvjest. dr. **Blaž Lorković**: Vis sabore! U 31. sjednici saborskoj bio je odpućen odboru §. 6. i bi mu naloženo, da o njem vieća obzirom na podnešene izpravke. Bila su podnešena dva izpravka: jedan od gosp. Mesića, drugi od g. Berute. Izpravak g. Mesića glasi: (Čita). Izpravak g. Berute glasi: (Čita). Odbor je sada o toj stvari razpravljao te zaključio §. 6. onako podnieti, kao što prvi put, naime da §. 6. glasi: (Čita ga).

Predsjednik: Ako neizvoli nitko o tom govoriti, ima rieč g. izvjestitelj.

Izvjest. dr. **Blaž Lorković**: Vis. sabore! Kad je odbor zaključio nakon drugoga viećanja podastrieti vis. saboru, da prihvati §. 6. onako, kako je bio prvobitno pred vis. kuću iznešen, vodili su ga sliedeći razlozi: Odbori mišljahu, da se neima u obzir uzeti izpravak gosp. Mesića, koji traži, da bude ravnatelj zavoda izučen gospodar ili šumar; jerbo su bili toga mnienja, da je križevački zavod, premda se na njem predaje šumarstvo, i premda postoji na njem šumarski odsjek, ipak pretežno zavod gospodarski. Ovo se razabire ne samo odatle, što

*

Digitized by Google

imade na višem odjelu gospodarski odsjek ravan šumarskomu, nego što postoji ratarnica, a ravnatelj dužan je kao glava cieloga zavoda svekolike radnje i praktičke i teoretičke i na višem odjelu i na ratarnici nadzirati.

Ravnatelj, gospodo, ima nad tim bditi, da se strogo provedu zaključci učiteljskoga sbora, da se drži osnova gospodarska, koja je za radnje ustanovljena. On ima nad tim bditi, da se onako radnja izvadja, kao što zaključci i kao što teorija gospodarska zahtieva. A sve to može učiniti samo onda ako bude sam izučen gospodar. Može biti tko najbolji šumar, ali gospodarstvo nije njegova struka, niti ju u potanko netreba poznavati, ali direktor križevačkoga zavoda mora to poznati. S ovih razloga drži odbor, da se ima izpravak g. Mesića odbiti.

Što se tiče izpravka g. Berute, koji glasi, kako sam ga prije pročitao, odbor je glede njega takodjer zaključio i predlaže vis. saboru, da se odbije. I to s ovih razloga: Izpravak g. Berute protivi se ustanovi u alineji 2 §. 7. U tom se kaže, da se svi važni predmeti, u koliko se tiču gospodarstva, na križevačkom zavodu imadu razpravljati i riešavati u sjednicah gospodarskoga sbora. Po tom već su u drugo tielo, naime u sbor učitelja prenešena riešavanja raznih poslova tičućih se gospodarstva. Taj samostalan djelokrug, kojega g. Beruta traži za direktora, morao bi se protegnuti na stvari manje važne.

Ne dvojim, gospodo, da gosp. zastupnik Beruta predlažuć ovaj izpravak, želi isto, što svi ostali, t. j. procvat i napredak ovoga zavoda, nego samo način, kako on to želi postići, razlikuje se od načina, kako žele druga gospoda zastupnici. Mislim, da ako je direktor u tom pogledu samostalan, neće se polučiti ona svrha, za kojom idemo svi s gosp. Berutom.

G. Beruta veli u izpravku, da bi imao biti taj direktor odgovoran zemaljskoj vladi. To je i onako. Čim postane šefom toga zavoda, on je kao takav naravno za sve stvari odgovoran zemaljskoj vladi, — učiteljem nemože biti. Zato je ovaj zahtjev, da bude odgovoran zemaljskoj vladi, suvišan. — Nadalje se veli u izpravku, da budu učitelji ravnatelju odgovorni za gospodarenje i napredak na zavodu, primjetiti mi je, da to onako dosad postoji. U ruke mi je došao naputak, koji je izradjen za križevački zavod, u kojem su potanko ustanovljene dužnosti i prava ravnatelja, a za tim dužnosti i prava učitelja. Ja ću s dopuštenjem vis. kuće samo nekoje ustanove iz ovoga naputka priobćiti. U §. 9. n. pr. veli se, da je ravnatelj prvim poglavarom, odgovornim redarom itd. na zavodu. Na drugom jednom mjestu kaže se, da je dužnost učiteljskoga osoblja naprama njemu kao odgovornomu ravnatelju revno sudjelovati u svih poslovih. Ravnatelj po ovom naputku može davati ukor i pismene opomene učiteljem, u koliko oni nevrše svoju dužnost. A nalazi se nadalje jedna ustanova, koja je vrlo znamenita u tom pogledu, jer od nje osobito zavisi ugled ravnatelja. Kaže se, da ima ravnatelj nastojati, da si moralnom svojom snagom pribavi štovanje i povjerenje svojih kolega. Ja mislim, da se ona svrha još najprije postigne.

Ravnatelj, gospodo, ima voditi račune o gospodarstvu, on ima po ovom naputku ne samo upliv, nego znamenitu zadaću i znamenite dužnosti. U koliko pako se prama ustrojenju učilišta križevačkoga dokaže potreba, da se koješta promjeni, to se može promjeniti putem naredbe i naputkom, koji se ima izdati. Ja se sjećam, da se je kod enketne komisije izjavilo, da je ovom osnovom o preustrojenju križevačkoga zavoda posao ove reorganizacije zavoda samo za polovicu svršen, a da drugo još čeka; to je pako izradjivanje naputka, koji je vrlo važan, i o kojega sretnom riešenju takodjer zavisi napredak ovoga zavoda.

S ovih razloga čast mi je predložiti, da se §. 6. primi onako, kako je odbor preporučio, i molim, da se neuvaži nijedan od ovih izpravaka.

Predsjednik: Vis. sabore! Glasovati će se o predlogu odbora; ona gospoda, koja su za predlog odbora, neka izvole ustati.

(Većina).

Predlog odbora je primljen.

Sliedi §. 9.

Izvjest. dr. **Blaž Lorković**: Vis. sabore! I §. 9. povraćen je bio odborom, da o njem još jednom viećaju. Glede §. 9. postoje 2 predloga, naime predlog vis. vlade i predlog odbora. Ja ću pročitati jedan i drugi, da bude stvar jasnija. Predlog odbora glasi ovako: (Čita). Predlog vlade pako glasi ovako: (Čita).

Vis. sabore! Odbori, koji su još jedanput viećali ob ustanovah istih predloga, predlažu sada vis. saboru, da prihvati §. 9. ovako: (Čita). „Koji želi biti primljen u viši odjel gospodarskoga i šumarskoga učilišta, mora izkazati, da je navršio 15 god. dobe svoje i da je dobrim uspjehom svršio 4. razred gimnazije ili realke.

Učenici pako, koji nedonesu propisane svjedočbe, moraju se, dobivši dozvolu kr. zemaljske vlade, podvrći prijamnomu izpitu iz onih predmeta i u onom obsegu, kako to bude dosudio učiteljski sbor.

Prijamnomu izpitu imadu se podvrći i oni učenici, koji bi željeli preći u viši razred učilišta, a nemogu izkazati, da su na kojem ravnom učilištu svršili neposredno predidući razred".

Vis. sabore! Kao što se može razabrati odavle, kao što sam ja sada predlog pročitao, postoje razlike znamenite izmedju ovoga predloga, što ga ja u ime odbora sada predlažem, izmedju prvoga predloga odbora i izmedju predloga same vlade. — Izmedju ovoga predloga odbora i prijašnjega postoji razlika, da se zahtjeva s ovim drugim predlogom svršena doba od 15 god., što no prije nije bilo, a drugo zahtjeva se kao preduvjet svršenje 4. razreda gimnazije ili realke, dočim se je prije zahtievalo 6 razreda. Ostale ustanove predloga ovoga ostale su iste, kao što se nalaze u prvom predlogu, naročito, na koliko

Digitized by Google

se tiču prijamnoga izpita itd. Izmedju ovoga predloga i predloga vis. vlade postoji razlika, što vis. vlada kaže „16 godina", a ovdje veli se „15". A slažu se oba ta predloga glede uvjeta znanstvenih, naime i vlada i odbor zahtievaju 4 razreda gimnazije ili realke. A razlikuju se opet predlog vlade i odbora u tom, što vlada kaže: treba „prakse jednogodišnje", dočim je odbor to izpustio.

Pošto sam tako razložio razlike, biti ću tako slobodan, samo u kratko navesti razloge, koji su većinu odbora prinukali, da je došao s ovakovim predlogom pred vis. kuću.

Imajuć pred očima i želeć što bolji napredak ovomu zavodu, držao je odbor, da se imade svaka zaprjeka, koja bi tomu cilju na putu stajala, odkloniti. Većina odbora mislila je, da bi se takovom zaprjekom smatrati mogla i morala ustanova, po kojoj bi se zahtjevao 6. razred gimnazije ili realke, da bude tko primljen na viši odjel. Odbor je držao, da mladić, kad svrši 4. razred sam sobom računa, kamo će sada, pošto je nižu gimnaziju ili realku svršio; a mislio i držao je, da onaj mladić, koji je u 6. razredu gimnazije ili realke, neće htjeti napustiti dalnje nauke na ovom zavodu, pa onda preći na gospodarski zavod. Bi li se pridržala ustanova prvoga predloga odborova, gdje se zahtieva 6. razred, većina je odbora držala, da bi se time lako dogodilo, da oni mladići, koji su voljni posvetiti se gospodarskoj ili šumarskoj struci, predju na drugo učilište u Austro-Ugarskoj, gdje se većinom doljnja gimnazija ili realka zahtieva. Da se koliko moguće ukloni zaprjeka mnogobrojnomu polazku križevačkoga učilišta, odbor drži, da je dovoljno za dobar napredak na samom višem odjelu, ako se samo 4 razreda gimnazije ili realke zahtievaju. — Nije pako mogao pristati na to, da se pridrži i praksa, koju vis. vlada u svom predlogu traži, jer scieni, da ta praksa zaista nebi imala vriednosti u nikakvom pogledu.

S toga mi je čast predložiti vis. saboru ovako stiliziran §. 9. na prihvat, kako sam ga prije pročitao.

Franjo Folnegović: Vis. sabore! Što je g. izvjestitelj pročitao, zbilja je predlog; on je ujedno spomenuo, kako je taj predlog važan i kako se bitno razlikuje od dosele postojećega pravila. A §. 37. našega poslovnika kaže, da svaki predlog, prije nego dodje na dnevni red, treba da bude tiskan i 3 dana prije razprave razdieljen medju zastupnike. Ja želim, da bi se u tom pogledu držali poslovnika.

Predsjednik: Vis. sabore! G. Folnegović ima pravo, što tvrdi, na koliko se to tiče pravoga predloga, i kad se o predlogu radi; ali ovo je izpravak, koji je bio odpućen na odbor, i u jučerašnjoj sjednici bilo je kazano, da čim bude odbor sa viećanjem gotov, doći će stvar na dnevni red, i pošto je već danas gotov, stavio se je u današnjoj sjednici na dnevni red. Jučer bijaše dakle prilika protestovati te se pozivati na poslovnik, premda i jučer g. Folnegović nebi bio prava imao, jer to nije predlog, nego izpravak, a zato mislim, da nije po poslovniku pogriešno, kad je došlo danas odborsko izvješće na dnevni red.

Franjo Folnegović: Pozivom na poslovnik molim za rieč.

G. predsjednik sam je prije nazivao to predlogom. A ja nisam mogao jučer slutiti, da će danas g. izvjestitelj sasma što novoga predložiti. Kad to nebi bilo nešto novoga, kad se nebi razlikovalo bitno od prijašnjega predloga, dopustio bih, da se nazivlje izpravkom. Ovako mi ostati kod svoga nazora. U ostalom sam g. izvjestitelj nazivlje to predlogom.

Predsjednik: Ja nisam kriv za rieči g. izvjestitelja, da to krsti predlogom, niti mi nije zadaća, izpravljati ga u tom. Zatim čim stvar ide na odbor, imao bi g. Folnegović izčekivati, da odbor bude nešta nova predložio.

Dakle jučer mogao bi bio prigovarati.

Franjo Folnegović: Molim, da se glasuje, je li to izpravak ili predlog.

Predsjednik: O tom glasovati nemogu dopustiti. — Rieč ima g. Zindl.

Ante Zindl: Vis. sabore! Ja se nemogu podpunoma složiti s onim, što odbor predlaže. Ja naime predpostavljam, da učenik, koji je 4 razreda gimnazije ili realke svršio, bude takodjer vrstan, preći na križevački zavod bez obzira na njegovu starost. Ovim bi se načinom, ako se zahtieva navršenih 15 godina ruke vezale onomu učeniku, koji je n. pr. 4 razreda svršio, a ima tekar 14 godina ili možda nekoliko mjeseci preko, da nebi mogao u taj zavod stupiti. S toga molim, da se ova ustanova glede starosti posve izpusti.

Predsjednik: Rieč ima g. predstojnik nut. odjela.

Jovan Živković: Vis. sabore! Na svih zavodih ustanovljuje se doba, u kojoj može biti djak primljen, dakle nemože naš zavod biti bez te ustanove. Razlika je ovdje samo ta: sada zahtieva se 15 godina, prije se je tražilo 16., a k tomu zahtievala se je po vladinom predlogu jednogodišnja praksa. Ako se praksa napusti, neimam ništa proti tomu, a što se godina tiče, mislim, da se ima ostati kod 16 godina, a to već s toga, pošto je šumarski odjel spojen sa višim odjelom gospodarskim, a kod šumara zahtieva se zrielije doba, nego kod gospodara. 15 godina je svakako premalo; zato molim, da se ostaje kod 16 godina.

Predsjednik: Pošto nitko neželi rieči, ima rieč g. izvjestitelj.

Izvjest. dr. **Blaž Lorković**: Vis. sabore! Želji gosp. zastupnika Zindla može se i bez ovoga, da se izpusti ta ustanova, zadovoljiti, jerbo će ipak biti dobar dio tih učenika, koji dolaze onamo, po prilici u 15 godini.

Što vis. vlada traži, naime starost od 16 godina, to je odbor mislio, da se ovo nemože prihvatiti, a to s toga, jerbo zbilja po izkustvu do sada stečenom, mladići svrše 4 razreda u 15 god. Što bi onda jednu godinu čekali?

Digitized by Google

Praksa je dokinuta, preostalo bi dakle, ili jednu godinu dana gubiti, ili u višu gimnaziju ili realku stupiti, te nastaviti učenje.

S toga vis. saboru preporučam, da se primi predlog odbora.

Predsjednik: Vis. sabore! Glasovati će se o predlogu odbora danas pročitanom; ako taj nebi primljen bio, onda o predlogu vlade.

Molim, da ona gospoda, koja su za danas pročitani predlog odbora, izvole ustati.

(Većina).

Primljen je predlog odbora.

Pošto je današnji dnevni red izcrpljen, to se sjednica završuje, a buduću sjednicu uričem za sutra u 11 sati. Na dnevnom redu je 3. čitanje sada primljene zak. osnove.

(Pozvoni.)

Molim gg. članove odbora za komunikaciju, da bi se sada potrudili u malu salu.

(12 sati.)

Digitized by Google

Trideset i peta saborska sjednica,

držana dne 10. kolovoza 1876. u 11 sati pod predsjedničtvom saborskoga podpredsjednika g. Mirka Hrvata.

Sadržaj: Zapisnik prošle sjednice. — Podnesci. — Interpelacija Antolek-Orešeka glede uredjenja slob. kr. gradova. — Odgovor Jov. Živkovića na ovu interpelaciju. — Dnevni red: Treće čitanje „zakona o preustrojenju kr. gosp. i šum. učilišta u Križevcih. — Dnevni red buduće sjednice.

Predsjednik (zvoni.) Sjednica počimlje. Molim gosp. bilježnika, da pročita zapisnik prošle saborske sjednice.

Bilježnik **Jovan Steković** (čita):

Zapisnik

XXXIV. sjednice sabora kraljevina Dalmacije, Hrvatske i Slavonije držane u glavnomu gradu Zagrebu dne 9. kolovoza 1876. pod predsjedanjem I. podpredsjednika saborskoga gosp. Mirka Hrvata u prisutnosti 40 saborskih članova.

Od strane vlade prisutni gg. odjelni predstojnici Jovan Živković, dr. Pavao Muhić i dr. Marijan Derenčin.

Predsjednik otvori sjednicu u 11 satih i čitan bi zapisnik posljedne saborske sjednice, koj bi bez primjetbe ovjerovljen.

Prelazi se na dnevni red, na iznovičnu razpravu o preustrojenju kralj. gospodarskoga i šumarskoga učilišta u Križevcih, koji po predlogu vlade glasi:

„Tomu zavodu neposredno predstoji ravnatelj, koji treba da bude izučen gospodar.“

Koji predlog je i odbor prisvojio.

Na ovaj §. prijavio je narodni zastupnik Mesić izpravak, da se na koncu ovoga §-a primetnu rieči „ili šumar“ — a narodni zastupnik Beruta, da se u nastavku ovoga §-a dodade „Da (ravnatelj) je u svom djelokrugu samostalan, te kraljevskoj zemaljskoj vladi, a učitelji i činovnici njemu odgovorni za dobar red, gospodarenje i napredak na zavodu,“ koji §. je pošto niti sam po redakciji odbora, ni sa izpravkom Mesića, a niti izpravkom Berute nije stekao većine saborske, bude povraćen odboru za novu stilizaciju.

Sjedinjeni saborski odbor za bogoštovje i nastavu i za unutarnje poslove zemaljske uprave stavlja iznovični predlog, da se §. 6. onako, kako ga je vlada predložila primi, te je isti većinom glasova i primljen, te glasi: §. 6. Tomu zavodu neposredno predstoji ravnatelj, koji treba da bude izučen gospodar.

Sjedinjeni saborski odbori za bogoštovje i nastavu i za unutarnje poslove zemaljske uprave predlažu svoje izvješće o §-u 9. zakonske osnove o preustrojenju kralj. gospodarskoga i šumarskoga učilišta u Križevcih, koji je, pošto saborske većine nije postignuo niti po predlogu vlade niti po predlogu odbora, odboru vraćen za novu stilizaciju.

§. 9. Glasi po predlogu vlade.

Koji želi biti primljen na višji odjel gospodarskog i šumarskog učilišta, mora izkazati:

1. Da je navršio 16. godinu dobe svoje;

2. Da je dobrim uspjehom svšio 4 razred gimnazije ili realke;

3. Da gospodarski kandidat valjanom svjedočbom i poslovnim dnevnikom dokaže, da je u gospodarskoj vježbi ili na privatnom gospodarstvu ili na samom zavodu križevačkom jednu godinu svršio i dobro se ponašao.

4. Da šumarski kandidat valjanom svjedočbom i poslovnim dnevnikom dokaže, da je jednu godinu dobrim uspjehom šumarsku vježbu svšio kod šumara, koji je za samostalno vodjenje šumarstva ovlašten. Osim toga mora se podvrći izpitu ob uspjehu ove vježbe šumar, a i gospodar, koji se je vježbao na gospodarstvu privatnom.

5. Koji svrši dobrim uspjehom podpunu višu gimnaziju ili višu realku, nije dužan izkazati jednogodišnju vježbu gospodarsku ili šumarsku, niti polagati izpita o vježbi.

Učenici, koji nedonesu propisane pod točkom 2 i 5 svjedočbe moraju se podvrći prijamnomu izpitu iz onih predmeta i u onom obsegu, kako to bude odlučio učiteljski sbor.

Digitized by Google

Prijamnomu izpitu imadu se podvrći i oni učenici, koji bi želili preći u niži razred učilišta, a nemogu izkazati, da su na kojem ravnom učilištu austro-ugarske monarkije svršili neposredno predidući razred; a po predlogu odbora.

Koji želi biti primljen u viši odjel gospodarskoga i šumarskoga učilišta, mora propisanom svjedočbom izkazati, da je dobrim uspjehom svršio 6. razred gimnazije ili realke.

Učenici pako, koji nedonesu propisane svjedočbe, moraju se, dobivši dozvolu kr. zemaljske vlade, podvrći prijamnomu izpitu iz onih predmeta i u onom obsegu, kako to bude odlučio učiteljski sbor.

Prijamnomu izpitu imadu se podvrći i oni učenici, koji bi željeli preći u viši razred učilišta, a nemogu izkazati, da su na kojem ravnom učilištu svršili neposredno predidući razred.

Sjedinjeni saborski odbori za bogoštovje i nastavu i za unutarnje poslove zemaljske uprave predlažu sliedeću stilizaciju:

§. 9. Tko želi biti primljen u viši odjel gospodarskoga ili šumarskoga učilišta, mora dokazati:

1. Da je navršio 15. godinu dobe svoje;

2. Da je dobrim uspjehom svršio 4. razred gimnazije ili realke.

Učenici, koji nedonesu pod točkom 2. propisane svjedočbe, moraju se dobivši dozvolu kr. zemaljske vlade, podvrći prijamnomu izpitu iz onih predmeta i u onom obsegu, kako to bude odlučio učiteljski sbor.

Prijamnomu izpitu imadu se podvrći i oni učenici, koji bi željeli preći u viši razred učilišta, a nemogu izkazati, da su na kojem ravnom učilištu svršili neposredno predidući razred.

Koji se §. uz ovu stilizaciju prima te §. 9. zakonske osnove o preustrojenju kralj. gospodarskoga i šumarskoga učilišta u Križevcih glasi ovako:

§. 9. Tko želi biti primljen u viši odjel gospodarskoga ili šumarskoga učilišta mora dokazati:

1. Da je navršio 15. godinu dobe svoje;

2. Da je dobrim uspjehom svršio 4. razred gimnazije ili realke.

Učenici, koji nedonesu pod točkom 2. propisane svjedočbe, moraju se dobivši dozvolu kralj. zemaljske vlade, podvrći prijamnomu izpitu iz onih predmeta i u onom obsegu, kako to bude odlučio učiteljski sbor.

Prijamnomu izpitu imadu se podvrći i oni učenici, koji bi željeli preći u viši razred učilišta, a nemogu izkazati, da su na kojem ravnom učilištu svršili neposredno predidući razred.

Time bude sjednica u 12 satih zaključena, te urečena buduća za dan 10. kolovoza tekuće godine u 11 satih prije podne sa dnevnim redom: treće čitanje zakonske osnove o preustrojenju kralj. gospodarskoga i šumarskoga učilišta u Križevcih.

Jovan Steković, s. r.
sab. bilježnik.

Mirko Hrvat, s. r.
sab. podpredsjednik.

Predsjednik: Ima li vis. sabor kakve primjetbe na ovaj ovako sastavljeni zapisnik.

(Neima.)

Pošto neima, zapisnik se ovjerovljuje.

Vis. ssabore! Odbor za komunikaciju, trgovinu i javne radnje podnio je svoje izvješće o proračunu javnih radnja za godinu 1876.

Ovo će se tiskati i na dnevni red staviti.

Gosp. zastupniku Josipu Borovečkomu podieljen je 4 dnevni dopust.

Rieč ima gosp. Antolek, da stavi interpelaciju.

Dragutin Antolek-Orešek: Vis. sabore! Najprije moram kazati, da moja interpelacija nije političke naravi. Ja nisam ovdje, da s interpelacijami dosadjujem i da vis. vladi u ovo ozbiljno vrieme kakve zaprjeke činim. Nu svrha je mojoj interpelaciji, da stranom svojoj znatiželjnosti zadovoljim, stranom, da vis. vladu ponukam, da počme jednom o toj stvari raditi.

U sjednici saborskoj dne 14. siečnja prošle godine odgovorio je svietli ban, da neće još o uzkrsnom zasjedanju prošle godine osnovu ob uredjenju slob. kr. gradova predložiti moći, nego, da će svakako u budućem saborskom zasjedanju to učiniti. U sjednici od 17. studenoga prošle godine bio je na predlog gosp. Berute stvoren zaključak, da se vlada pozove, neka čim prije tu osnovu predloži.

Već je prošlo godina dana; istinabog ja čitam opazku u „Narodnim Novinam" od 31. srpnja, da medju ostalimi zakonskimi osnovami imade i ova osnova ob uredjenju gradskih municipija gotova.

Nu kako sam ja tako čudan čovjek, da rado vjerujem i ono, što često nije istina, tako sam i ovdje vjerovao, dok se nisam osvjedočio, da ta osnova još nije gotova, osim ako ju sada dogotavlja tajnik Siber u Pakracu, koji pako valjda imade druge poslove.

Ja nebi primjetio, da se u istih novinah navaljuje na opoziciju, kad se nebi to činilo baš djetinskim načinom; kaže se naime, da mi druga ništa neznamo, nego interpelacije na pamet učiti, te jih onda kano djeca citirati. Kako se kaže, da koje glasilo zastupa mnienje koje stranke, isto tako se može reći, da organ vladin zastupa mnienje vlade. Opoziciji se predbacuje, da je prosta, surova itd. Vladin organ dužan je, da uči dobrim primjerom opozicionalni list i nas, kako se imamo ponašati. Kad se već nazivljemo djecom, onda svakako onaj, koji nas nazivlje, mora biti od nas pametniji, od njega nauka izčekujemo; ali ako učite na ovaj način, kako se treba ponašati, to moram kazati, da toga meni netreba učiti, jerbo „grub" mogu biti i onako. (Veselost.)

Digitized by Google

Vladi dakle takova šta ni najmanje nedolikuje, a samo škodi, i opozicija time dobiva, kad se vlada takovimi izrazi služi. — Ja priznajem, da spadam k tako zvanoj opoziciji, koja se „strančicom“ naziva, ali za to si ipak nedam od nikoga prigovarati, da nećutim onako dobro za domovinu, kao što ona gospoda, koja su nam protivna. Ako, gospodo, mi drugim putem udaramo a vi opet drugim, budite uvjereni, da imamo cilj onaj isti, koji i vi imate.

Nadalje moram izjaviti — što je već gosp. Popović naglasio, — da opozicija nije naumila rušiti vladu, a što se tiče mene, ja najmanje, jer osobito štujem muževe, koji na čelu vlade stoje. I upravo za to, ako može biti interpelacija vladu spominje na red, neka ona to neuzimlje kao kakovu demonstraciju, nego upravo onako, kao prijateljski čin, makar izilazi od mene kao opozicionalca.

Gospodo! Ja sam vam već kod razprave o zavodu križevačkom kazao, da nisam onakav, koji bi k svemu, što od vis. vlade ili štovane većine saborske dodje, kazao, da to nevalja. Ja nisam opozicionalac, koji bi kazao: sve ništa nevalja, što drugi čine; nisam tako neizobražen, da bi ob onom što vidim, da je dobro i valjano, kazao, da ništa nevriedi, ili obratno.

To je bila mala izpovjed moja. — Neću sada da dalje dosadjujem ovakovimi stvarmi, nego stavljam slieđeću interpelaciju: (Čita.)

„Kani li vis. vlada za ovog saborskog zasjedanja visokomu saboru predložiti zakonsku osnovu ob uredjenju slobodnih kr. gradova i poveljenih trgovišta?

Predsjednik: Interpelacija ova stavit će se u zapisnik i dostaviti će se zemaljskoj vladi.

Rieč ima gosp. Živković.

Jovan Živković: Vis. sabore! Neka mi bude dopušteno odgovoriti odmah na ovu interpelaciju, pošto mi je stanje stvari poznato.

Gosp. interpelant dopustiti će mi, da je zakon ob gradskom redu od velike važnosti i da mora paralelno ići s drugim ne manje važnim zakonom, a to je zakon ob občinskom redu.

Vlada je posvetila svu pomnju ovomu zakonu, i s prva misleći, da se može raditi samo o preinaci nekojih §§. ovoga zakona, mogla je obećati, da će prije biti svršen i doći na razpravu u vis. saboru, ne kao poseban zakon, nego kao novela zakonska. To je vlada imala samo u prvom redu pred očima, nu kašnije se je uvjerila, da to neće moći svrsi odgovarati, jer treba na to gledati, da se izjednači naše zakonodavstvo s onimi dielovi Krajine, koji su utjelovljeni. Da se pako samo nekoje ustanove preinače, to bi taj zakon za nas inače glasio, nego u Krajini, što pako biti nesmije, nego u Krajini mora valjati isto, što kod nas. Uslied toga, pošto je vlada vidila, da s novelom toga postići nije moguće, nakanila je sistematičan sustav občinskoga reda za cielu zemlju izraditi, koji bi se mogao preneti na Krajinu, koja je kako se obično kaže administrativna iznimka.

Ovaj posao pako nemože se nedjelju dana poći za rukom, tu treba ne samo podataka, nego izkustva drugih zemalja, koja dakako treba prilagoditi okolnostim zemlje naše.

Ako se uzme u obzir, da treba občinski red sa gradskim redom uzporediti, onda će dopustiti gosp. interpelant, da je vlada posve pravilno postupala, ako nije išla s gradskim redom unapried, nego misli ići s obima paralelno. — Toliko za obranu vlade, što još nije podniela upitne osnove saboru. U ostalom je gradski red svršen, samo nije razpravljen, nije pretrešen, dočim je red za občine već pretrešen, te će već ovoga tjedna ići na predhodnu dozvolu. U ovoj sjeditbi ga dakle neće biti vlada u stanju podnieti, nego se nada, da ga podnese u budućoj.

Što se tiče onih opazaka gosp. interpelanta glede vladinih novina, imam odgovoriti, da vlada nemože za način izraženja kod svojih novina odgovarati. U ostalom je lahko moguće, da ako opozicionalni list proti vladi rabi izraze, koji nisu umjestni, izleti iz pera i našemu listu gdje koja rieč, koja nebi bila na svojem mjestu. A nipošto se nemože kazati, da vlada tako piše, nego njoj svakako nije drago, da se ovakovi izrazi upotrebljuju, koji možda slute na grubijanstvo. — Ako pak se veli, da opozicija interpelacije na pamet uči i ovdje citira kao djeca, to je samo mala lekcija, jer zbilja imade često sa strane opozicije interpelacija, koje nisu na svojem mjestu; a opozicija takodjer zna, da je uvjek lakše pitati nego odgovarati.

Kako rekoh, za takove izraze vlada neodgovara.

To sam imao dakle odgovoriti na interpelaciju g. zastupnika Antoleka.

Dragutin Antolek-Orešek: Ja se zadovoljavam s tim odgovorom.

Predsjednik: Prima li vis. sabor ovaj odgovor gosp. predstojnika nutarnjega odjela na zanje?

(Prima se na znanje.)

Sliedi 3. čitanje zakona o preustrojenju kralj. gospodarskoga i šumarskoga učilišta u Križevcih.

Molim gosp. bilježnika, da čita.

Bilježnik **Jovan Steković** (Čita.)

Predsjednik: Prima li visoki sabor sada pročitan „zakon o preustrojenju kralj. gospodarskoga i šumarskoga učilišta u Križevcih“ u njegovoj cjelosti.

(Prima se.)

Ante Zindl: Samo to bi imao napomenuti, da je g. bilježnik §. 11. sada §. 10. čitao upravo tako, kako je bilo predloženo od vlade bez obzira na izpravak, koji je glasio, da se rieč „samo“ izpusti.

Digitized by Google

Predsjednik: Ja sam ga na to uposorio, i on je drugi put čitao te dotičnu stvar izpravio.

Današnji dnevni red je izcrpljen; s toga sjednicu zaključujem a drugu uričem za sutra u 10 sati. Na dnevnom redu je osnova zakona, kojim se preinačuju nekoje ustanove o zadružnih odnošajih, sadržane u zakonu od 8. lipnja 1871. o promjeni nekih administrativnih odredaba u vojnoj Krajini, valjan za utjelovljene dielove razvojačene Krajine.

(12 sati.)

Digitized by Google

Trideset i šesta saborska sjednica,

držana dne 11. kolovoza 1876. u 10 sati pod predsjedničtvom saborskoga predsjednika g. Nikole Krestića.

Sadržaj: Zapisnik prošle sjednice. — Podnesak. — Odgovor predstojnika pravosudnoga odjela dr. M. Derenčina na interpelaciju dr. Subotića u pogledu dogodjaja sbivših se u Pakracu i Belovaru stavljenu u 30. sjednici dne 5. kolovoza god. 1876. — Dnevni red: Generalna debata ob osnovi zakona, kojim se preinačuju nekoje ustanove o zadružnih odnošajih sadržane u zakonu od 8. lipnja 1871. o promjeni nekih administrativnih odredaba u vojnoj Krajini, valjan za utjelovljene djelove razvojačene Krajine. — Početak specialne debate (do §. 4.). — Dnevni red buduće sjednice.

(10 ½ sati.)

Predsjednik (zvoni). Sjednica počimlje. Molim gosp. bilježnika, da izvoli zapisnik prošle sjednice pročitati.

Bilježnik **Jovan Steković** (čita)

Zapisnik

XXXV. sjednice sabora kraljevinah Dalmacije, Hrvatske i Slavonije držane dne 10. kolovoza 1876. godine pod predsjedanjem I. podpredsjednika saborskoga gosp. Mirka Hrvata u prisutnosti 39 saborskih članova.

Od strane vlade prisutan odjelni predstojnik gosp. Jovan Živković.

Predsjednik otvori sjednicu u 11 satih i čitan je zapisnik posljednje saborske sjednice koji se bez primjetbe ovjerovljuje.

Prispjeli sliedeći podnesci:

Saborski odbor za trgovinu, obrt, komunikacije i javne radnje podnosi svoje izvješće o proračunu javnih radnjah i gradjevinah za god. 1876.

Tiskati će se i staviti na dnevni red.

Narodni zastupnik Josip Borovečki moli za četverodnevni dopust, koji mu se dozvoljuje.

Narodni zastupnik Antolek-Orešek stavlja na Preuzvišenoga gosp. bana sliedeću interpelaciju.

Kani li visoka vlada za ovog saborskog zasjedanja visokomu saboru predložiti zakonsku osnovu ob uredjenju slobodnih kralj. gradova i poveljenih trgovišta?

Stavit će se u zapisnik i dostaviti Preuzvišenomu gospodinu banu.

Predstojnik unutarnjeg odjela odgovara na istu interpelaciju — interpelant se odgovorom zadovoljava, a sabor prima odgovor na znanje.

Prešlo se zatim na dnevni red i treće čitanje „zakona o preustrojenju kralj. gospodarskoga i šumarskoga učilišta u Križevcih," koji glasi:

ZAKON

o preustrojenju kralj. gospodarskoga i šumarskoga učilišta u Križevcih.

Obće ustanove.

§. 1. Kraljevsko gospodarsko i šumarsko učilište u Križevcih ima dva odjela: viši i niži učilištni odjel.

§. 2. Zadaća je višjemu odjelu, da teoretički i praktički naobrazi mladež u struci gospodarskoj i šumarskoj tako, da bude mogla stečeno znanje upotriebiti budi u javnoj ili privatnoj službi, budi u vlastitom gospodarstvu.

Nižemu zavodu, koji nosi ime „Ratarnica," jest zadaća, da se u njem mladići, pripadajući seljačkomu stališu, odgoje i naobraze za valjane seoske gospodare.

§. 3. Niži odjel učilišta uredjen je kao internat, te ga polaziti mogu samo oni učenici, koji su pod niže naznačenimi uvjeti (§. 37) unj primljeni.

§. 4. Viši odjel kralj. gospodarskoga i šumarskoga učilišta u Križevcih spada u red srednjih učilištah.

Viši ovaj odjel ujedno sa ratarnicom sačinjavaju jedan zavod zemaljski, podčinjen kraljevskoj dalmatinsko-hrvatsko-slavonskoj zemaljskoj vladi odjelu za unutarnje poslove, koji će ipak u poslovih didaktično-pedagogičkih postupati sporazumno sa kralj. vladnim odjelom za bogoštovje i nastavu.

Uprava zavoda.

§. 5. Vrhovnu upravu zavoda rukuje zemaljska vlada, odjel za poslove unutarnje (§. 4.)

Digitized by Google

§. 6. Tomu zavodu neposredno predstoji ravnatelj, koji treba da bude izučen gospodar.

§. 7. Učitelji višega odjela sastavljati će pod predsjedom ravnatelja sbor, u kojem će se po posebnih propisih u sjednicah viećati i odlučivati o svih važnijih pedagogično-didaktičnih predmetih.

Osim toga čine upravljatelj gospodarstva, učitelj šumarstva, učitelj vinogradarstva, pivničarstva i voćarstva, učitetj živinarstva, tajnik, pristav gospodarstva i vrtljar zavodski poseban gospodarski sbor pod predsjedom ravnatelja, gdje će se u sjednicah razpravljati svi važniji predmeti, tičući se zavodskoga gospodarstva.

Pobliže ustanove glede sjednicah učiteljskoga i gospodarskoga sbora sadržane su u posebnom naputku.

Učila zavoda.

§. 8. Medju učila ide:

1) Zavodski posjed, na kojem se goje razne struke gospodarstva;

2) Gospodarstva pojedinih privatnih posjednikah, u koliko ovi dopuste proučavati ih učenikom na poučnih putovanjih i pokusih;

3) Sbirke za pojedine stručne predmete i

4) Knjižnica.

Primanje učenikah u viši učilištni odjel.

§. 9. Tko želi biti primljen u viši odjel gospodarskoga ili šumarskoga učilišta, mora dokazati:

1) Da je navršio 15 godinu dobe svoje;

2) Da je dobrim uspjehom svršio 4 razred gimnazije ili realke.

Učenici, koji nedonesu pod točkom 2 propisane svjedočbe, moraju se, dobivši dozvolu kralj. zemaljske vlade, podvrći prijamnomu izpitu iz onih predmetah i u onom obsegu, kako to bude odlučio učiteljski sbor.

Prijamnomu izpitu imadu se podvrći i oni učenici, koji bi željeli preći u viši razred učilišta, ako su na kojem ravnom učilištu svršili neposredno predidući razred.

§. 10. Učenici višega učilištnoga odjela ili su redoviti ili vanredni (hospitanti). Redoviti učenici dužni su slušati sve predmete, koji su kao obligatni propisani.

Vanredni mogu slušati predmete, koje si sami izaberu.

§. 11. Kao vanredni učenici mogu se primiti onakove osobe, koje neimaju kvalifikacije, potrebne redovitim učenikom, ili imadu tu kvalifikaciju, ali su voljni polaziti predavanja samo u nekih predmetih.

Gdje ima temeljita razloga predpostaviti, da osoba, željeća polaziti zavod kao vanredni slušalac, neima ni toliko predznanja, koliko je potrebno, da uzmogne razumjeti odnosno predavanje predmeta, nesmije se primiti ni kao vanredni učenik.

§. 12. Tko želi primljen biti na viši odjel učilišta, ima se prijaviti ravnatelju, ili u njegovu odsuću njegovu zamjeniku.

Kod prijave ima dotičnik navesti, tko su mu roditelji ili skrbnik, te zanimanje i boravište roditeljah ili skrbnika, što imadu učiniti i vanredni učenici, ako su malodobni.

Osim toga imadu se kod prijave pridonieti i školske svjedočbe o dosadanjem naukovanju učenika.

Učenik, primljen na višji odjel, dobiva prijamnicu, podpisanu ravnateljstvom zavoda.

Vanredni učenici primaju se, ako neima opravdane kakove sumnje proti njih, u svako vrieme, i dobivaju ravnateljstvom podpisanu pristupnicu.

Trajanje naukah i naukovni predmeti.

§. 13. Nauk za učenike gospodarstva i šumarstva traje 3 školske godine, a svaka godina dieli se na dva poljeća.

§. 14. Predmeti, koji se predavaju na višem odjelu kralj. gospodarskoga i šumarskoga učilišta jesu:

a) zajednički

b) posebni.

§. 15. Zajednički predmeti gospodarom i šumarom jesu ovi:

a) narodno gospodarstvo,
b) ratarsko-šumarska statistika u glavnom;
c) aritmetika;
d) algebra;
e) planimetrija, stereometrija,
f) praktična geometrija,
g) lučba obća,
h) lučba agrikulturna;
i) tloznanstvo i rudoslovje;
j) 1. anatomija i physiologija bilja s uputom u sitnozorna iztraživanja;
   2) sistematika bilja.
k) obće gospodarstvo;
l) obće šumarstvo;
m) graditeljstvo gospodarsko i šumarsko;
n) mehanika, poznavanje najvažnijih strojevah za gospodare i šumare;
o) risanje prostoručno, graditeljsko, tlovidno i risanje deskriptivnog mjerstva,
p) knjigovodstvo;
g) fizika, klimatologija i meteorologija;
r) naravoslovje domaće životinje;
s) zakonoslovje, odnoseće se na prigledbu gospodarstvenu i šumarstvenu.

§. 16. Posebni predmeti za struku gospodarsku jesu ovi:

a) povjest i literatura gospodarstva,
b) ratarstvo, melioracije, nauk o gnoju, nauk o gospodarskih strojevih i orudju;
c) vinogradarstvo i pivničarstvo;
d) gojitba gospodarskoga i trgovinskoga bilja, poznavanje bolesti bilja;
e) voćarstvo i povrtljarstvo;

Digitized by Google

f) livadarstvo,
g) analitička kemija,
h) posebno živinogojstvo: govedarstvo, konjarstvo, ovčarstvo, vunoznanstvo, krmadarstvo, i gojenje peradi.
i) živinarstvo (obće i posebno, primaljstvo, sudbeno živinarstvo, nauk o pošastih),
j) pčelarstvo i svilarstvo,
k) nauk ob uredjenju i upravi imanja uz pismene zadaće i razlaganje zavodskoga gospodarstva, gospodarska taksacija;
l) gospodarsko obrtničtvo,
m) nauk o životinjah gospodarstvu škodljivih.

§. 17. Posebni predmeti za struku šumarsku jesu sliedeći:
a) povjest i literatura šumarstva.
b) sadjenje i gojenje šumah,
c) čuvanje šumah,
d) trigonometrija i analitično mjerstvo,
e) šumarska botanika,
f) mjeračina šume i drveća,
g) uporaba šume, šumarsko obrtničtvo,
h) uprava šumah;
i) procjena i uredjenje šumah,
j) šumarsko-službena pisma, šumarsko uredovanje,
k) šumarsko kućanstvo,
l) lovstvo i životoslovje divljači
m) insektologija šumska.

§. 18. Red, kojim će se predavati zajednički i posebni predmeti, ustanovit će se putem naredbenim.

§. 19. Razredbu naukah za svako školsko polugodište ustanovljuje učiteljski sbor i ta se ima predložiti na odobrenje zemaljskoj vladi.

§. 20. Ukupni broj za svakoga učenika obligatnih učevnih urah nesmije prekoračiti 30. na tjedan izim praktičnih vježbah.

§. 21. Naukovna godina počima 1. listopada i svršava zadnjim srpnjem svake godine.

Zimsko poljeće traje od 1. listopada do konca mjeseca veljače, a ljetno od 1. ožujka do konca srpnja.

Godišnji praznici traju od 1. kolovoza do zadnjega dana mjeseca rujna.

§. 22. Vrieme za praktične vježbe s učenici imade se ustanoviti u osnovi naukah za svako poljeće.

Vrst i trajanje poučnih putovanjah sa učenici odredjuje zemaljska vlada, odjel za poslove unutarnje na predlog učiteljskoga sbora.

§. 23. Obuka u vjeronauku i ćudoredoslovju obavljati će se ekshortom uz nagradu, koja će se ekshortantom opredieliti i koja se plaća iz subvencije, što ju zavod dobiva iz zemaljskoga budgeta svake godine.

Propise ob izpunjivanju vjerozakonskih dužnostih ustanovit će vlada posebnom naredbom, sporazumiv se sa duhovnimi oblastmi.

§. 24. Svaki učitelj dužan je, kako na višem, tako i na nižem učilištnom odjelu (ratarnici) predavati najviše 18 satih na tjedan.

Za predavanje preko ovoga normalnoga broja učevnih satih dobiva se nagrada mjerilom, ustanovljenim za učitelje na srednjih učilištih u Hrvatskoj i Slavoniji.

Broj satih za predavanja ravnatelja i upravljatelja ustanovit će se prema okolnostim putem naredbe.

Izpiti.

§. 25. O koncu svakoga poljeća drže se polugodišnji izpiti, na kojih se svaki redoviti učenik posebice izpitati imade.

Potanje ustanove ob izpitih izdati će se posebnom naredbom.

Ravnatelj ima prisustvovati izpitom.

§. 26. Vanredni slušatelji nisu dužni podvrći se izpitu i dobivaju samo na zahtjevanje svjedočbu o polazku. Ako se pako dobrovoljno podvrgnu izpitu iz predmetah, koje su slušali, dobit će i svjedočbu o uspjehu položena izpita.

§. 27. O klasifikaciji učenikah valjaju isti propisi, koji obstoje za srednja učilišta u Hrvatskoj i Slavoniji.

Oblik svjedočbah za viši odjel učilišta ustanovit će se napose.

§. 28. Učenici, koji podpuno svrše trogodišnji gospodarski ili šumarski tečaj, ili obadva tečaja, polažu konačni izpit i dobivaju o tom svjedočbu.

O načinu držanja kao i glede obsega ovoga izpita izdati će se posebna naredba.

O daljnjoj vježbi i o državnih izpitih za podpuno uspobljenje izučenih šumarah i gospodarah, valjaju za šumare postojeći propisi, a za gospodare izdati će se pobliža naredba.

Naukovina.

Svaki redoviti i vanredni učenik plaća 20 for. naukovine na godinu, koja teče u zavodsku blagajnu.

Naukovina plaća se, za svako školsko poljeće unapried polovicom ukupnoga godišnjega iznosa.

Oprost od naukovine moći će se podieliti takovim redovitim učenikom, koji se izkažu, da su siromašni i dokažu svojom marljivošću, dobrim ponašanjem i napredkom u naucih, da su vriedni toga oprosta.

Vanrednim se učenikom naukovina nikad neoprašta.

§. 30. Oprost od naukovine podjeljuje zemaljska vlada, odjel za unutarnje poslove, na predlog učiteljskoga sbora.

§. 31. Jednom plaćena naukovina neće se vraćati, ako bi učenik tečajem poljeća prestao polaziti učilišta.

Disciplina.

§. 32. Disciplinarnu vlast nad učenici višega odjela vrši ravnatelj zavoda sa učiteljskim sborom.

Digitized by Google

Disciplinarni propisi za ovaj odjel učilišta ustanovit će se napose.

Jednogodišnja dobrovoljna služba u ces. kralj. vojsci.

§. 33. O jednogodišnjoj dobrovoljnoj službi učenikah višega odjela u c. k. vojsci valjaju postojeći propisi.

Ratarnica.

§. 34. Učenici ratarnice imadu stan i hranu i podpunu obskrbu u zemaljskoj sgradi, sagradjenoj u gospodarskom dvoru zavoda. Oni se uzdržavaju ili o trošku zemaljskom, ili obćinskom, ili o trošku posebnikah.

Iznos toga troška ustanovit će se putem naredbenim i proglasit svake godine unapried.

§. 35. Neposredno ravna ratarnicom pod nadzorom zavodskoga ravnatelja upravitelj zavodskoga gospodarstva sa svojim pristavom, koji su ujedno glavni učitelji ratarnice.

Za nadgledanje ratarskih učenikah u kući i kada rade, namješten je dvorski, koji je ujedno ključar gospodarskih sgradah i dvorišta, te je neposredno podčinjen upravitelju zavodskoga gospodarstva, dotično njegovu pristavu.

Isti uživa za svoju osobu bezplatan stan i hranu na ratarnici.

§. 36. U ratarnici traje nauk tri godine.

Svake godine razpisat će se natječaj za izpražnjena zemaljska, obćinska i privatna štipendija mjesec danah prije izmaka školske godine, te će se popuniti izpražnjena mjesta u broju, koji naznači ravnateljstvo zavoda, prema tomu, koliko prostorije ratarnice dopuštaju, da bude smješteno u njih učenikah.

§. 37. Tko želi biti primljen u ratarnicu, treba da je navršio bar 16. godinu života, da je zdrav, krepak, ćudoredan i da se izkaže, da je dobrim uspjehom svršio pučku učionu; ili da prijamnim izpitom dokaže, da ima dovoljno znanja i priprave za polazak ratarnice.

§. 38. Učitelji višega odjela kralj. gospodarskoga i šumarskoga učilišta dužni su po potrebi i prema svomu usposobljenju, kako im ravnatelj zavoda naloži, predavati predmete svoje struke i na ratarnici.

§. 39. Kod ratarskih učenikah sastoji obuka u strukovnom podučavanju i u obavljanju težačkoga posla.

Koliko će se kod ratarah vremena morati upotriebiti za stručno podučavanje, koliko za radnju, koji će se nadalje predmeti učiti u svakoj godini, dotično poljeću, te napokon, koje će se vrsti radnjah imati prema naukovnoj osnovi obavljati, ustanovit će se razredbom naukah, koja se ima svakoga školskoga polugodišta odobriti po zemaljskoj vladi.

§. 40. Na ratarnici predavaju se sliedeći predmeti.

1) Vjeronauk
2) Vježbe u čitanju i pisanju
3) Računstvo.
4) Počela mjerstva, mjeračine i ratarstva
5) Pučka fizika,
6) Obća lučba.
7) Prirodopis bilja i rudstvo
8) Prirodopis domaće živótinje
9) Prostoručno risanje.
10) Živinarstvo i živinarsko primaljstvo i pošasti stoke.
11) Ratarstvo (nauk o tlu, poboljšavanje, gnojitba i obradjivanje tla, poznavanje strojevah, ratilah i orudja).
12) Obća gojitba bilja.
13) Posebna gojitba gospodarskoga bilja, voćarstvo, vinogradarstvo i povrtljarstvo.
14) Obće živinogojstvo, govedarstvo, konjarstvo, ovčarsto, svinjarstvo i poznavanje vune.
15) Gojenje peradi i kunićah.
16) Pčelarstvo i svilarstvo.
17) Poslovni sastavci.
18) Nauk ob uredjenju i upravi gospodarstvah uz tumačenje zavodskoga gospodarstva.
19) Pivničarstvo, gospodarsko obrtničtvo s osobitim obzirom na sušenje voća.
20) Gospodarsko računovodstvo.
21) Obće šumarstvo.

§. 41. Zemaljska vlada ovlašćuje se, da u slučaju, ako se prijavi dovoljan broj učenikah, ustroji posebne tečajeve za sliedeće grane gospodarske industrije: za vrtljarstvo i vinarstvo, ladanjsko živinarstvo, mliekarstvo, dotično sirarstvo i za lugare.

Potanje uredjenje tih tečajevah ustanovit će vlada putem naredbe.

§. 42. Izpiti na ratarnici drže se u prisuću ravnatelja zavodskoga o koncu svakoga polugodišta, kao i na višem odjelu učilišta.

§. 43. Svrsiv ratarski učenik propisano naukovno trogodište, dobiva izučnu svjedočbu na temelju uspjeha polugodišnjih izpitah.

Učitelji, činovnici i družina zavodska.

§ 44. Na zavodu smješteno osoblje ujedno sa dnevnim razredom, plaćom, ter inimi berivi, naznačeno je u šemi, priloženoj ovomu zakonu.

§. 45. Predavanje zakonoslovja, odnosećega se na prigledbu gospodarstveno-šumarstvenu i narodne ekonomije, u koliko ovu potonju nebi kadar bio predavati koji od stalno namještenog učiteljskog osoblja, povjerit će se uz primjerenu godišnju nagradu osobi, koja se ima izkazati bar propisanimi državnimi izpiti iz pravo- i državoslovja.

§. 46. Svi učitelji temeljnih disciplinah na višem odjelu treba da su položili učiteljske izpite, propisane za više gimnazije, ili realke u Hrvatskoj i Slavoniji; učitelji pako strukovni za gospodarstvo ili šumarstvo moraju dokazati, da su svršili nauke na kojem sveučilištu, strukovnoj akademiji ili politehnici i da su dobili absolutorij,

Digitized by Google

a izim toga da imadu najmanje dvie godine prakse, probavljene u poljskom gospodarstvu ili šumarstvu.

Učitelj graditeljstva ili mehanike mora svjedočbom absolutornom politehnike, a živinar stečenom diplomom dokazati svršene nauke. — Učitelj pako vinogradarstva i pivničarstva mora dokazati svoju sposobnost izučnom svjedočbom, stečenom na višoj vinogradarskoj školi.

Tajnik treba da je položio državni izpit iz struke računarske.

Pristav gospodarski i vrtljar mora da je svršio gospodarske nauke bar na kojem srednjem učilištu te struke.

§. 47. Ravnatelja zavoda imenuje Njeg. Veličanstvo.

Učitelje i sve ostale činovnike na zavodu imenuje ban. Za popunjenje učiteljskih i činovničkih mjestah na zavodu razpisuje se u pravilu natječaj.

Podvorničko i poslužničko osoblje pako na višem odjelu imenuje ravnatelj zavoda; pri čem valja postupati u smislu zakonskoga članka II. godine 1873 o namještenju izsluženih podčastnikah.

§. 48. Redoviti učitelji višega učilištnoga odjela, koji nisu ujedno i činovnici, dobivaju kano i na višjih gimnazijah i realkah iza trogodišnjega pokusa pravo na stalno namještenje i na naslov „profesor."

§. 49. Stalno namješteni učitelji i činovnici, koji su ujedno učitelji, imadu pravo na petgodišnje doplatke, kako se to u priloženoj šemi naznačuje.

Učitelji i činovnici, koji su ujedno učitelji, imadu pravo namirovinu po propisih, postojećih za srednja učilišta u Hrvatskoj i Slavoniji, a ostali činovnici po občih propisih.

§. 50. Prava i dužnosti ravnatelja, učiteljah, činovnikah, obrtnikah i družine zavodske uredjuju se posebnim naputkom vlade.

§. 51. Za gospodarstvo potrebiti dvorski, obrtnici i služinčad zavodska najimlju se ugovorom. Za namještenje dvorskog i obrtnikah razpisuje se natječaj; družinu za ratarnicu prima i odpušta upravitelj.

§. 52. Posebnom naredbom odrediti će se, kada ovaj zakon ima stupiti u kriepost.

§. 53. Izvršba ovoga zakona povjerava se banu kraljevine Hrvatske, Slavonije i Dalmacije.

Plaćevni šema

učiteljskoga i činovničkoga osoblja na kr. gospodarsko-šumarskom učilištu u Križevcih.

Tekući broj	Kategorija službe	Čin	Plaća forinti	Stan u naravi	stanarina razredna	Ravnateljski odnosno upraviteljski doplatak	Ina beriva	Opazka
					forinti			
1	Ravnatelj i zajedno učitelj gospodarske struke	VIII.	900	1	—	300	Petgodišnji doplatak 200	Učitelji i činovnici IX. dnevnoga razreda beru u ime stanarine 200 for. (u koliko neimaju stana u naravi) i 200 fr. u ime petgodišnjega doplatka kao i ravnatelj; učitelji X. dnevnoga razreda dobivaju u ime stanarine (ako neimaju stana u naravi) 150 for., a petgodišnji doplatak iznosi 100 fr. Oba ova doplatka ravnaju se po zakonu od 14. studena 1874. ob uredjenju učiteljskih plaćah na srednjih učilištih. Assistenti nesmatraju se ravni učiteljem, uvršćuju se u XI. dnevni razred i neberu nikakova petgodišnjega doplatka.
2	Učitelj gospodarstva	IX.	900	—	200	—	„ 200	
3	Učitelj vinogradarstva, voćarstva i pivničarstva	IX.	900	—	200	—	„ 200	
4	Učitelj živinarstva i živinogojstva	IX.	900	—	200	—	„ 200	
5	Učitelj lučbe, ujedno upravitelj agrarno kemičkoga laboratorija	IX.	900	—	200	—	„ 200	
6	Učitelj prirodoslovja i fizike	IX.	900	—	200	—	„ 200	
7	Učitelj za struku tehničku	IX.	900	—	200	—	„ 200	
8	Učitelj za matematičku struku	IX.	900	—	200	—	„ 200	
9	Učitelj šumarstva	IX.	900	—	200	—	„ 200	
10	Upravitelj zavodskoga gospodarstva i ujedno glavni učitelj ratarnice	IX.	900	1	—	200	„ 200	
11	Pristav gospodarski, ujedno učitelj	X.	700	1	—	—	„ 100	
12	Tajnik zavodski	IX.	900	—	200	—	—	
13	Vrtljar zavodski, ujedno učitelj	X.	700	1	—	—	„ 100	
14	Dva asistenta za šumarstvo i gospodarstvo, svaki po for. 600 plaće i for. 100 stanarine	XI.	1200	—	200	—	—	
15	Pisar zavodski	XII.	500	—	100	—	—	
16	Poslužnik ujedno ključar na višem odjelu . .	—	350	1	—	—	—	
17	Kućni sluga na višem odjelu	—	200	1	—	—	—	
18	Osim toga po ugovoru, dvorski ujedno ključar gospodarskih sgrada, obrtnici i služinčad zavoda.							

Digitized by Google

Te je glasovanjem primljen.

Tim je sjednica u 12 satih zaključena, a buduća za sutra dne 11. kolovoza u 10 satih uredena sa dnevnim redom:

Osnova zakona, kojim se preinačuju nekoje ustanove o zadružnih odnošajih sadržane u zakonu od 8. lipnja god. 1871. o promjeni nekojih administrativnih odredaba u vojnoj Krajini, valjan za utjelovljene dielove razvojačene Krajine.

Steković, v. r. bilježnik. **Krestić**, v. r. predsjednik.

Predsjednik: Ima li kakova prigovora proti ovomu ovako sastavljenomu zapisniku?

(Neima.)

Prigovora neima, zapisnik se verificira.

Vis. sabore! Na ovaj vis. sabor stigao je sliedeći podnesak g. zastupnika Mirka Hrvata koji predlaže podpisanu po desetorici drugova „osnovu zakona ob odkupu i regulaciji regalnih prava."

Ide odboru pravosudnomu i odboru za poslove nutarnje zemaljske uprave.

Rieč ima gosp. predstojnik odjela za pravosudje.

Dr. **Marijan Derenčin**: Vis. sabore! U sjednici dne 5. tekućeg mjeseca stavio je štovani zastupnik dr. Subotić na svietloga bana sliedeću interpelaciju: (Čita.)

Vis. sabore! Meni će biti čast u ime svietloga bana u koliko predmet te interpelacije spada u područje pravosudnoga odjela, kao i u ime svoje kano suodgovorni član vlade na tu interpelaciju odgovoriti.

Prije svega neka mi dopusti vis. sabor, da se osvrnem na razmatranje, kojim je gosp. interpelant svoju interpelaciju popratio. Meni se čini, vis. sabore, da gosp. interpelantu nije pošlo za rukom, sakriti namjeru, koju je s ovom interpelacijom spajao, da naime javno mnienje preokupira proti vladinim naredbam.

Gosp. interpelant naglašuje, da je vlada dala izvesti u Pakracu takav upravni i redarstveni aparat, koji je bio u običaju pod absolutnom vladom, u vrieme, kad je zagušivala vlada politički pokret.

Gosp. interpelant dao je izraz onoj misli, kao da je vlada s toga to učinila, da izroti i da zabrani simpatije do braće, koja se u susjedstvu bore. Dapače tako daleko je išao, da se čini, kao da vladi samo do toga stoji, da izazove razdor medju katoličkimi i pravoslavnimi stanovnici u našoj zemlji.

Ja se moram prama ovakovim proti vladi izrečenim insinuacijam što kriepčije protustaviti. Ja mogu već sada izjaviti, da su naredbe vladine primljene u onom pučanstvu iskrenom radosti, i mogu izjaviti nadu, da će javno mnienje i u ostaloj zemlji, kada čuje razloge, koji su vladu na tu naredbu potaknuli, vladinu naredbu povladjivati.

Svietlomu banu se je iz neslužbena, nu pouzdana izvora dojavilo, da u Pakracu ima ljudi, koji nisu zadovoljni s načinom, kojim se u našoj zemlji izraži simpatije naprama braći, koja se u našem susjedstvu bore, pokazuju, da nisu zadovoljni s načinom onim, koji odgovara prastaroj lojalnosti hrvatskoga naroda naprama drugim prijateljskim narodom.

Polag ove pouzdane prijave ima u Pakracu ljudi, koji misle, da su ovlašteni javno, pod vedrim nebom, po bielom danu naviestiti rat državnom savezu, u kojem se zemlja nalazi, — da ima ljudi, koji se smatraju ovlaštenimi, izjave javno činiti, medju kojimi imade i takovih, kojih nemogu ovdje iztaknuti, — da ima ljudi, koji se smatraju ovlaštenimi, naviestiti rat katoličkomu pučanstvu.

Vlada nije mogla takovih prijava ignorirati, i prva naredba svietloga bana bila je ta, da se uprava podžupanije pakračke povjeri drugomu činovniku, jer tamošnji podžupan gosp. Martin Ožegović, kako se je iz pravnih spisa pokazalo, sbog rodbinskog saveza nije dorasao pokusu, koji se tamo razvija.

Pa tako je vlada bila dužna ustupiti prijavu državnomu odvjetničtvu na zakonom propisano uredovanje. Podjedno je odredio ban, da se izašalje povjerenik, da poduzme korake, koji bi vodili k razjašnjenju stvari; a s vremenom je državno odvjetničtvo zagrebačko ustupilo po svojoj dužnosti prijavu državnomu odvjetničtvu u Osieku, da prisustvuje iztragi, koju će politička vlast u napomenutu svrhu izvršiti.

Što se tiče izaslanja vojničke moći, to je ovo vlada takodjer bila dužna učiniti, jer nije mogla prekrštenih ruku gledati, kako se ono pučanstvo boji izgreda, o vjerojatnosti kojega je više bilo dokaza, što je prijavljena nekolicina ljudi u pakračkoj podžupaniji, — kao što rekoh — bijahu naperili proti kršćanskomu pučanstvu. Osim toga imade u našoj zemlji naročito u Pakracu i oko Pakraca na hiljade bosanskih bjegunaca. Ima u Pakracu ljudi mirne ćudi medju pripadnici grčko-iztočne vjere, koji su mislili opaziti nekoji neobični pokret medju ovimi bjegunci; i naravska stvar, da je sve to djelovalo na nje tako, da su u oči pasivnosti političke oblasti u Pakracu obratili se neposredno na svietloga bana. — I izvidi, koje je politička oblast zametnula, pokazali su, da prijave učinjene na svietloga bana nisu bez temelja. Na temelju onih izvida političke oblasti, je državna vlast nekoje zatvorila, kod česa je državni odvjetnik osječki prisustvovao. Zatvorene su osobe sudu predane; sud je predbježni zatvor potvrdio, i sada dalje postupa.

Što se tiče zakonitosti vladinih naredaba, opravdano je, da je neposredni povjerenik u Pakrac izaslan, zakonom ob ustrojstvu političkih oblasti, dodatak točka 1.

Što se tiče izvida povedena po političkom povjereniku, osniva se na §. 81. istoga zakona, koji izrično kaže, da redarstvena oblast može izvid zametnuti, može takodjer u slučaju, ako treba, dotične pozatvoriti. Pri-

Digitized by Google

sutnost državnoga odvjetnika takodjer §. 81. opravdava, koji izrično kaže, da državni odvjetnici mogu prisustvovati kod izvida, što ih politička oblast poduzme.

Da je izaslan mjesto požežkoga državnoga odvjetnika državni odvjetnik iz Osjeka, to se opravdava time, što je požežki državni odvjetnik zapriečen; i nadležni §. 27 kaznenoga postupnika kaže, da državni nadodvjetnik može na pojedinu iztragu delegirati ma kojega državnoga odvjetnika, iz kojega god područja.

Povedena politička iztraga konstatirala je, da ima medju bosanskimi bjegunci u Pakracu takovih ljudi, koji su spremni odazvati se nezahvalnošću gostoljublju, koje im naša zemlja pruža.

U oči toga intervencija vojničke sile nije ništa drugo, nego postulat preventivne policije, postulat zakona, koji vladi nalaže, čuvati sigurnost osoba i imetka u zemlji.

Što se tiče dalnjega postupanja sudova, to u ovo vlada nimalo uticala nije. Hrvatska zemlja uživa blagodati zakona, koji izriče samostalnost sudaca, i blagodati kaznenoga postupnika, u kojih su izražena ona načela, koja nadjemo u sličnih postupnicih ciele naobražene Europe.

Sud će dakle svakako onako postupati, kako po ovih zakonih postupati mora.

Što se tiče zatvora u Belovaru to imam kazati, da vlada nije na ove ni najmanje uticala; sud je postupao na temelju prijava privatnih osoba, i kako čujem je opet sudbeni stol potvrdio predbježni pritvor onih osoba. To sam imao kazati na interpelaciju dra. Subotića.

Predsjednik: Pošto gosp. interpelanta gosp. dra. Subotića neima ovdje, da bi se izjavio, to stavljam na vis. sabor pitanje: Prima li vis. sabor na znanje odgovor g. predstojnika odjela za pravosudje na interpelaciju dra. Subotića?

(Prima se.)

Odgovor je primljen na znanja. Prelazi se na dnevni red.

Na dnevnom redu je „osnova zakona, kojim se preinačuju nekoje ustanove o zadružnih odnošajih sadržanih u zakonu od 8. lipnja 1871. o promjeni nekojih administrativnih odredaba u vojnoj Krajini, valjan za utjelovljene dielove razvojačene Krajine.“

Molim gosp. izvjestitelja, da izvoli prvo čitanje poduzeti.

Izvjest. dr. **Antun Jordan** (Čita.)

Predsjednik: Generalna debata počimlje. Ona gospoda, koja žele rieč u generalnoj debati, neka se izvole prijaviti kod bilježnika gosp. Stekovića.

Rieč ima gosp. izvjestitelj.

Izvjest. dr. **Ante Jordan:** Vis. sabore! Zakon od 8. lipnja g. 1871., zakonskim našim člankom od 30. prosinca 1873. u prilogu D. uzakonjen promienio je one ustanove krajiškoga temeljnoga zakona od 7. svibnja g. 1850., koje se odnose na obstojalo do tada glavno načelo njegova §.-a 12., naime da je sa negibivim posjedstvom krajiškoga zemljišta skopčana vojnička dužnost, i s toga da nepokretnine u obće nije mogao steći ni posjedovati nego tko je vršio vojničku službu. Prema ovomu svojemu glavnomu pravilu stegnuo je bio §. 14. tem. zak. god. 1850. pravnu sposobnost posjedovanja za činovnike i svećenike na tri jutra, a za trgovce i obrtnike, takodjer nevršeće vojničke dužnosti, na šest jutara zemlje. Tu stegu dokinuo je §. 1. zakona od g. 1871., pošto se je Krajina razvojačila, te kaže, da ima svaka stega u tom pogledu prestati. Isto tako, dočim po §. 22. tem zak. g. 1850. ženski članovi nisu imali prava suvlastnosti, dok je koji muž u zadrugi živio, priznao jim je jednaka s mužkimi zadrugari prava na zadružnu zajednicu §. 6. zak. g. 1871.

Kad je tako ta stega prestala bila, predvidio je zakonodavac, da će se jako mienjati posjedstva u granici i skrbio je za prelaznu ustanovu pomenutim zakonom g. 1871. te čini se, da je namjera bila ovomu zakonu, da olakša diobu zadruga; pridržao je ipak jošte razliku §.-a 16. tem. zak. od god. 1850. izmedju neotudjivog po pravilu temeljnoga krajiškoga selišta (Stammgut) i izvanselištnih zemljišta (Ueberland), ustanoviv u §. 2. minimalnu mjeru neodtudjivoga selišta na 6 rali.

Prema tomu je zakon g. 1871. i u 1. al. §. 6. uzeo za uvjet diobi 1. alineju §. 39. tem. zak. g. 1850., naime tu ustanovu, da se dioba smije samo ondje izvesti, gdje može svakoj stranci diobom pripasti najmanje 6 jutara zemlje. Zakon od god. 1871. svojim §. 7. riešio je samo one zadruge, od kojih nitko nesluži u bojnih četah ili kod krajiške uprave, te koji niti mužkih nasliednika nemaju. Isto tako su i bez onog uvjeta mogli za se i za svoju obitelj tražiti dielova i oni, koji služe, kad navrše vrieme trogodišnje službe.

Ovo vidilo se je vis. vladi neshodno, i predložila je zak. osnovu, da se iste ustanove dokinu, da se §§. 2., 3. i 4., prva točka §. 6. i 7., prva točka §. 10. i 12., kojimi je bilo to normirano, brišu, pa je predložila, da se poprimu one ustanove, što no se nalaze u našem zakonu, valjanom za provincijal od 3. ožujka g. 1874. Predležeća pako zak. osnova ostavlja netaknute i nadalje u krieposti ostale ustanove zakona od 8. lipnja 1871., a ovaj opet ostavio je u krieposti više ustanova temelj. zakona od 7. svibnja g. 1850. Tako imali bi donekle za koji čas tri zakona o uredjenju i razdieljenju zadruga u utielovljenih dielovih razvojačene krajine; t. j. neukinute ustanove prvoga i najstarijega temeljnoga zakona od god. 1850., onda zakona od 8. lipnja g. 1871., a onda dodje zakon od ove predležeće osnove. Napokon pako još novi postupak, koji vlada obriče u §. 9. ove osnove o diobi zadruga izdati.

Kad su odbori uzeli u pretres ovu zak. osnovu, uzeli su obzir na tu okolnost, koju sam sada iztaknuo i na to, da je željeti u svakoj zemlji, da budu zakonska pra-

Digitized by Google

vila jednolična, da budu konformalna u svih čestih. Pitao se je odbor, nebi li bilo shodno, da se ciela ta institucija normira jednim jedinim zakonom, i to radi zaželjenoga konformaliteta, i da se normira našim zakonom od 3. ožujka g. 1874.? Nu od te svoje dvojbe morali su sjedinjeni odbori naskoro odustati, jer prvo, kao što svjedoči razjašnjenje vis. vlade, sva su municipija bila saslušana, kojih se to ponajviše tiče, te su izjavila, da su zadovoljna sa načelom zak. od god. 1871. respektive zak. od god. 1850. Razlika je vrlo velika izmedju ovih zakona i našega zakona od god. 1874. i u pogledu materijalnoga prava sučlanova na zadružnu zajednicu i u pogledu formalnoga postupka. U pogledu postupanja kod dieljenja je ondje poprimljeno načelo, da izvadja prisilnu diobu obćinsko zastupstvo, (po §. 9. zakona od g. 1871. §. 40. zak. od g. 1850.) a po našem zakonu od 3. ožujka g. 1874. §. 17. imade to izvesti podžupanija.

A naravno da je odbor od svoje dvojbe tim prije odustao, jer je razlika pogledom na materijalno pravo vrlo važna, i zasieca u život onih, kojih se tiču ustanove.

Oni naime zakoni u Krajini priznaju svakomu članu jednaki dio zajednice, pa s toga diele zadruge po glavah, dočim se po našem zakonu od god. 1874. aliquotni dio računa po broju rozgva, kako su bile 1. siečnja g. 1837. zastupane, po svojih zastupnicih predstavljene, ili su kasnije nastale.

Naš zakon od 3. ožujka g. 1874. nemože se dakle u utjelovljenih dielovih razvojačene krajine uvesti, jer bi on ondje vriedjao jur od prije stečena prava.

Po §. 1. tem. zak. od god. 1807. stajala je Krajina pod feudalnim vezom; posjed Krajišnika nije bio nego samo nepodpuno vlastničtvo na uživanje (dominium utile) dočim je nad vlastničtvo (dominium directum) bilo krajiškoga zavoda kao takova. Tek §. 10. i 11. tem. zak. od god. 1850. blagoizvoljelo je Nj. Veličanstvo, naglašujuć neuzkolebivo divno junačtvo graničara i požrtvovnu njihovu odanost za pravo, priestol i domovinu, ukinuti feudalni onaj odnošaj, te posjed graničara proglasiti pravim podpunim vlastničtvom. Po §. 22. onoga zakona pako imale su na zadružnu zajednicu jednako pravo sve mužke glave, pa u pomanjkanju mužka člana jednako pravo svi ženski članovi.

A drugom alinejom §. 6. priznano je jednako pravo suvlastnosti i ženskim i mužkim glavam. S toga, budući se zakon nijedan nesmije natrag protezati na jur stečena prava, nebi se po pravu mogao i za krajiške zadruge uvesti naš zakon od god. 1874. jer on zadružnim članovom neopredieljuje dielove na glave, nego po protivnom načelu, po ključu rozgva.

A saslušano krajiško pučanstvo — kao što rekoh — izjavilo se je po svjedočbi vis. vlade sasma zadovoljno s glavnim načelom diobe po glavah, i zadovoljno s dosadašnjim diobnim postupkom. Zakon svaki pako imade odgovarati pravnoj sviesti većine onih, za koje se izdaje.

Pomenuta protivna načela diobe po rozgvah nalaze u ostalom i svoju pomirbu u §. 6. predložene osnove (Čita ga), gdje se dakle ustanovljuje, da više dielova, prem na glave dieljenih, dolaze u vlast predstavniku obitelji.

Ostale ustanove ove zak. osnove recipirane su većim dielom doslovce iz zakona od 3. ožujka 1874.

Prigodom spec. debate biti će mi sgode, kazati razloge promjena, koje odbori o vladinoj osnovi predlažu. S navedenih obćih razloga imadem čast preporučiti vis. saboru nazočnu zak. osnovu za podlogu specialne debate.

Predsjednik: Rieč ima g. Lehpamer.

Josip Lehpamer: Vis. sabore! Koliko god se radujem tomu, što je namjera ovomu predloženomu zakonu, preprie čiti mane, koje su bile zakonom prijašnjim počinjene, to ipak moram kazati, da mi je težko sve u osnovi sadržano načelno prihvatiti; pa za to hoću, da bar nekoliko nazora svojih ovom prilikom navedem. Ja cielu ovu stvar, kako je udešena, smatram sa 2 gledišta: sa materijalnoga i moralnoga. Što se materijalne strane tiče, ako prispodobim ono, što je prije u Krajini, poimence u belovarskoj županiji bivalo, kojoj imam čast biti zastupnikom, to moram na žalost svoju konstatirati, gospodo vam svim, da se poslie diobah zadruga — koliko god se tomu protivite — stanje stvari nije preokrenulo na bolje, nego na gorje. Ako se osvrnémo na poljodjelstvo, i vidimo kako je prije, dok su bile zadruge, čvrsto stajalo, a kako sada stoji, tada doista opet mogu kazati, da je mnogo na gorjem; naravska stvar, jerbo je postalo diobom stanje marve — koli rogate, toli konja — mnogo neznatnije; nego li je prije bilo. Koji je imao prije n. pr. 10 konja, sada ih jedva toliko smaže, da si gospodarstvo uredi. Samo obradjivanje zemljišta naravski je propasti moralo, jerbo prije je bilo u kući 20—30 ruka, a sada se često sgadja, da muž i žena sama obradjuju, pa kad jedan ili drugi oboli, neima nikakve ruke, koja bi obradjivala, a po tom dosliedno da takova obitelj u svojem materijalnom stanju propada. Posliedak je tomu i u javnom političkom i upravnom životu; jerbo tim načinom, pošto je broj marve pao, trpe i obradjivanja i radnje javne, i ceste i šumske radnje itd., sve to obćine mnogo teže smažu, jerbo su oubožale uslied diobe zadruga, te većom stranom svoju marvu prodati morale. Sada često jedva toliko marve smažu, da mogu predpregu dati; 2—3 dana daleko mora se voziti s jednim konjem, dok se jednom tamo druga predprega dobije. Dotični činovnici, koji trebaju priliku, nemogu ju dobiti, ili ju dobiju vrlo težko za jako skup novac, jerbo onaj, koji još posjeduje par marve, neće da vozi, ako mu se mastno neplati. Najpače je s te strane postradala Krajina i njezino stanovničtvo i ugled toga stanovničtva, što su sgrade za stanove njihove i gospodarske sgrade propale ili se u najlošijem stanju nalaze. Mislite si sami, kakovo je to stanje, kad se ide na to, da se kuće sazidane razkršuju, i

Digitized by Google

da se dotični cigli podjele na toliko glava, koliko ih imade; pa kažite, da li nije to vandalizam, i da li po tom na daleko ugled našega naroda nepropada? Ja mislim, to ćė mi svatko priznati. Dapače, ako ima sgrada drvenih, to je opet vrlo žalostno gledati, vozite li se kroz sela, koja su prije bila kao trgovišta, jer vidite, da su se skoro sve razpale od krova do tla, tako da su upravo na ruglo dotičnomu stanovničtvu. A što se tiče novih kuća, koje bi bar donekle mogle služiti na ugled dotičnomu mjestu, to bi se moralo gledati kod njihova gradjenja na propise gradjevne; a žalibog da se na to veoma slabo gleda; jerbo imade kuća, koje nisu kuće, nego više staje, pa stoje na glavnoj cesti, slamom su pokrivene, tako da, ako se jedna upali, pogine cio red, cielo selo. — Ako gdje kakva kokoš skoči iz kokošnjaka, već je na drugom selištu, već je nastala pravda. Iz svega ovoga vidimo, da je zbilja veoma žalostno stanje, koje je postalo uslied zakona od g. 1871.

Toliko, što se materijalne strane tiče. Ako razmatramo tu stvar s moralnoga gledišta, moram kazati, da su se zametnuli nemoralni odnošaji u obitelji takovi, da su se diete, sin, kći imali pravo dieliti od živa otca i matere; pa ima onda nesretnih sgoda, da su dotični otac ili majka ostali bez podpore i bez svega, i u ovih okolnostih imade toliko suza, toliko siromaštva, da zaista nemogu rieči smoći, da to stanje opišem. Koliko imade tu svadje, koliko tužba i koliko se tim načinom čuvstvo naravno vriedja, to se skoro pomisliti nedade. Zato ja žalim, što je ovaj izpravak zakona prijašnjega tako kasno došao, dočim je većom stranom dioba već takovim načinom provedena. — Ja sam već drugom nekom sgodom spomenuo, kolika je nesreća, kad otac ili majka postrada; djeca se izbace iz kuće, a kukavica je, koji neima svojega, on je izvržen svim nepogodam, sirota jedna da nesdvaja, a na duši i tielu propada.

Što se ovom ustanovom opet iztiče, što je i u provincijalnom zakonu zadržano glede dioba, naime, da se stega najmanje izmjere zemljišta ukida, a ništa za sigurnost toga nepruža, da će se zemljište dotično bar donekle po načelih komasacije uzdržati i narodu uzčuvati, to me osobito nuka, da se ovime tim manje mogu sporazumjeti, što se bojim, da će se ovim načinom doći do toga, da nam se narod naš, neimajući na svojem zemljištu dosta, izseli u tudji sviet, a tako će se u ove kraje tudji elemenat naseliti, koji treba mnogo 100 godina, dok se može za nj reći, da zbilja prianja uz nas, dok će se kod njega oni uspjesi postići, na kojih može procvasti domovina i narod uspjevati.

Ja nalazim jednu manu kod ove novele od prijašnjega zakona, što naime za redovite diobe neima posebne ustanove, dočim se za diobe, koje su samovlastno i potajno učinjene, ne samo dopušta da ima zbilja takovih samovlastnih i potajnih dioba, nego nalazi se posve nuždna i dobra ustanova; ali za redovite diobe, koje su tečajem, kad je ovaj zakon u kriepost stupio, provedene, toga neima; pa to mi se čini nedostatno.

Napokon je i to nedostatno — premda sam sporazuman s time, da se provadjanje diobe povjeruje obćinskomu poglavaru, — što neima jamstva za onaj slučaj, ako nisu dotičnici sa diobom zadovoljni, te ostaje put na podžupaniju i na vis. zem. vladu otvoren; ali ipak nije ništa ustanovljeno za taj slučaj, što u praksi zbilja naopako biva. Ja si dozvoljujem nekoliko sumnjati, da li se zbilja dotični utok šalje na podžupaniju, na povjerenika, koji razumije stvar, — nego da se, mjesto da se pošalje posebnomu povjereniku diobna razprava, opet pošalje utok natrag obćinskomu poglavarstvu, koje si naravski ostaje dosliedno; pa tako onemogući dotičnu diobu ili ju razvlači, i potroši se polag toga polovica toliko novaca, koliko je dotična čest posjeda vriedna.

S ovih razloga u koliko rado prihvaćam predloženu osnovu za podlogu specijalne debate, da se barem nešto popravi, što je bilo do sada pogriešeno, toliko si pridržujem pravo u specijalnoj debati svoje posebne izpravke učiniti.

Predsjednik: Rieč ima g. Kamenar.

Juraj Kamenar: Vis. sabore! Ja se nebi ustao, da ob ovoj noveli govorim, kad nebi zasjecala u narodno gospodarstvo. Ja sam imao priliku u ovoj vis. kući radost izjaviti, što je ova vis. kuća i obzir uzela na narodno gospodarstvo te nekoje takove osnove zakonske već prihvatila i primjetbami odobrila.

Vis. sabore! Kako se može smatrati narodno gospodarstvo, i u kojem smislu može se pomisliti nar. gospodarstvo, ako se razkomadanje zemljišta „ad infinitum" dopušta, — kako može onda procvasti? Ja neću toga opetovati, što je veleštovani g. predgovornik tako dobro naveo obzirom na obiteljski život, nego samo sa gledišta nar. gospodarstvenoga napominjem, kako je moguće nar. gospodarstvo voditi, ako se n. pr. jedan neveliki vinograd opet na 4 komada dieli? I osobito ako uzmemo u obzir kako se to u Granici dieli, i na koliko dielova; molim vas, gospodo, kamo će to voditi, kamo može doći naša zemlja? Naš cieli narod neće imati toliko kredita, koliki su prije pojedine obćine imale. Samo ondje, gdje ima jakih gospodara i muževa, gdje se radi, gdje je trgovina, može zemlja napredovati, ali ako su ovi kukavice, raztrgane na male čestice, — kamo će se tim načinom doći?

Ovom zak. novelom rado bi se postići, da dodje onaj puk nešto na bolje u roditeljskom smislu. Nu, gospodo, ja sam osvjedočen, da se neće postići ono, što se želi, pa zato kažem, neka se ova zak. osnova neprihvati; žao mi je, da moram to reći, ali ja vidim, da se neće inače svrha postići, osim da se ili druga zak. osnova predloži, ili naš dotični zakon protegne i na ono pučanstvo, kako je već u odboru bila ta misao pronikla. To je svakako bolje, nego da se stvara u jednoj zemlji bog zna koliko zakona,

*

Digitized by Google

jer onda lako dodjemo još u veće zlo, nego je dosada postojalo.

Predsjednik: Želi li još tko govoriti?

Rieč ima g. predstojnik nut. posala.

Jovan Živković: Vis. sabore! Premda predleži vis. kući obrazloženje vladino k ovoj zak. osnovi, to mi ipak neka bude dozvoljeno u nekoliko rieči glavna načela ove zak. osnove iztaknuti, da onda s jedne strane vis. sabor vidi razliku predstojeće osnove naprama zakonu, koji se ima promieniti, a da s druge strane budu umirena ona gospoda, koja drže, da moraju biti proti osnovi, imenito gosp. zast. Kamenar.

Mi znamo 2 bitne mane, koje je imao dosadanji krajiški zakon od 8. lipnja g. 1871., a koje su bile tako znatne, da je trebalo požuriti se, da se taj zakon čim prije ukine.

Kako je poznato, stavljale su se interpelacije na vladu, misli li ona to učiniti, i kada? A u kojem pravcu bio je glas, da nevalja taj krajiški zakon? Bila su dva pravca. Jedan, kojim je dozvoljeno po krajiškom zakonu, da se može s idealnimi dielovi razpolagati na slučaj smrti i na vrieme života; — što je bio pravni nesmisao, jerbo u zadruzi, dok postoji, svi članovi skupa jednu pravnu cielinu sačinjavaju, jedan član je ravan drugomu. Dok zadruge ima, svi su skupa posjednici, a svaki za se neima ničesa.

S toga je „unicum", da se je za života već idealni dio smio prodavati, jer oni članovi, koji budu preostali, dieliti će imetak, a ne ja, koji sam izgubio svako pravo na zadrugu. Još veća konfuzija nastala je kod založenja takova diela. itd.

Ovaj pravni nesmisao uzeo je naš pokojni zakon u sebe. S toga je prvo načelo, da ova nova osnova eliminira iz krajiškoga zakona ovu ustanovu, koja pravnomu pojmu neodgovara, te u buduće neće biti toga idealnoga diela.

Drugo je glavno načelo to, da krajiški zakon kaže: „na glave" ima se dieliti, a naš zakon veli: „na loze". Ovdje je ono mjesto, koje je uzrokom, zašto vlada nije razprostrla zakon provincialni i na Krajinu.

Istina je, da valja da u jednoj zemlji koliko moguće vlada glede jednih te istih institucija jedan zakon. A dopustite, da našu zemlju, koja imade biti spojena sa Krajinom, zemljom, koja je uvjek na posebnih pravnih odnošajih počivala, jako je težko glede pravnih temelja, na kojih je dosada počivala sa Krajinom — ili obratno — tako izjednačiti u svakom pogledu, da postanu te zemlje jednakopravne; jerbo i tu i tamo imade posebnih važnih odnošaja, koji se izkorjeniti ili negirati nedadu.

Ako stoji, da se je u Krajini dosada dielilo na glave, pa sada odmah ima se početi dieliti na loze, to mi morate dopustiti, da bi se ovim načinom pravna sviest, koja vlada u onom pučanstvu, vriedjala. Ja neznam, da li je prava ova ili ona dioba, te neću nijednu zagovarati; nego samo kažem, da bi se time činio preveliki skok, kad bi se kazalo: od danas mora ovako biti, mora se dieliti po lozah, jerbo to bi pometnju u dotičnom pučanstvu prouzročilo, koju pako valja odstraniti, ako je moguće. A valja svakako postići diobu na loze, nu ipak treba doskočiti onomu, da se nebi ono pučanstvo toga radi uzbunilo, što je do sada bilo dielenje na glave, a u buduće kao da neće biti više. Biti će na glave; a kako? Svaka zadruga dieli se prigodom diobe na one članove, kojih dielovi izvjestno idu; kod jedne će biti 5, kod druge 3, kod treće može biti samo 2 člana, dakle svaka će se dieliti na toliko dielova, koliko iznosi članova, — dakle na glave. I time je odgovoreno pravnoj svjesti krajiškoga pučanstva. A ipak u istinu ovaka dioba nije na glave, nego se donekle dodje na naš zakon, da ipak samo loze valjaju. Korektiv je naime u §. 5. ove zak. osnove. Ako je n. pr. 5 glava, i toliko dielova, to će biti ipak u gruntovnici jedna osoba upisana kao pravi vlastnik, svih tih djelova, i to ona osoba, koja je reprezentant ili glava dotične obitelji, kojoj su ti dielovi pripadali; po tom se prikazuje dioba na glave, ili bolje rečeno, izlučenje dielova svake obitelji, samo kao diobni ključ.

Što se tiče prigovora, koji nije od male važnosti, da se onim članovom, koje je zatekla dioba, nemože oduzeti stečeno pravo: ako je dobro dieljeno, to svakako treba, da i mi, gospodo juriste, stečeno pravo respektiramo, s toga bi trebalo, da se n. pr. svih 5 članova jedne obitelji unese u gruntovnicu; a tomu treba za to na put stati, da se dioba na loze svuda konsekventno provede, a nadalje da se izbjegne namjeri, da djeca još za života svojih roditelja svoj dio traže. To je u obće jako čudnovati pojav kod onoga naroda, da može diete kazati, dok otac jošte živi: ja se dielim od tebe, ti mi moraš dati moj dio. A ovom je osnovom tako odredjeno, da to u buduće više biti nemože, te da nemože diete tražiti, da se dieli od svojih roditelja (§ 4.) U ovom paragrafu dolazi rieč „roditelj", koja pako neima se samo u tom smislu uzeti kao „otac" ili „majka", nego pod tom se riečju razumjeva u obće „reprezentant" one dotične obitelji.

Vlada je mislila, ako se već smjera tamo, da se čim prije zadruge razdiele, onda je treba, da se ustanovi, da se izza diobe nijedna zadruga više ustrojiti nemože; ukinula je dakle mogućnost novih zadruga; a zajedno je kazala: gdje živi u zadrugi samo jedna obitelj, to prestaje biti zadrugom, jerbo gdje samo roditelji sa djecom u jednoj zajednici živu, nemože biti govora o zadrugi, a to tim manje, što je samo jedan reprezentant zajednice — ovdje roditelj — i to se nenazivlje više zadrugom.

Napokon mi je još o tom progovoriti, što se je ovdje toj osnovi predbacivalo, da krajiški zakon ustanovljuje minimum, izpod kojega se nemože dieliti, a ovaj tobože dopušta diobu „ad infinitum". A vlada je taj „minimum" izpustila, pošto neodgovara svojoj svrsi, pošto je

Digitized by Google

neopravdan. U Zagrebu je n. pr. 6 jutara zemlje dosta liep posjed za jednu obitelj, u Slavoniji nije nipošto. U Primorju je takav posjed još više vriedan, nego n. pr. u Zagrebu. I ovi isti odnošaji vladaju takodjer u Krajini. Kako je dakle moguće naći takov ključ, koji bi bio za sve prediele jednak? U ostalom se u slabo napučenih predielih dioba i onako izpod najmanje mjere (6 jutara) neprovadja, jer tamo zadruge još mnogo zemljišta posjeduju, u jako napučenih predielih pako najmanja se mjera zaprekom pokazuje, pošto intenzivnije gospodarstvo i izpod najmanje mjere dovoljnih sredstva uzdržavanju pruža.

Ovo sam imao glede načela u ovoj zak. osnovi provedenih spomenuti.

Predsjednik: Rieč ima g. barun Ožegović.

Ljudevit barun **Ožegović**: Vis. sabore! Ja nisam prijatelj nikakvih dioba. Zadruge već su toliko poslova zadavale, da bi bio skoro u svakom selu jedan kotarski sudac potrebit, da uredjuje zadruge, da budu gospodari preslušani, i da se tako ondje radi, kako bi se na dobrom gospodarstvu raditi imalo. U vojnoj Krajini znate, da se je ciela ekonomija batinom u ruci vodila, te se zapovjedalo ljudem: ti sada ori, ti sada kopaj! itd. Ovako bi se bilo i kod nas raditi imalo; a mislim, da je najveći uzrok propasti naših zadruga baš u tom naći, što nikakva reda nije bilo, jerbo se je toliko materijala sakupilo, da se u obće red medju zadrugami držati nije mogao. Po ovomu svemu moglo bi se bilo doskočiti drugim načinom, ne baš sredstvom dioba Dioba u sadanje vrieme toliko stoji, toliko ljudi ima posla kod takovih dioba, da više puta dioba sama vriednost cieloga zemljišta pojede. U obće kod nas u provincijalu diobe imadu u toliko smisla, da su basirane na naravnoj filozofiji i na pravu. U vojnoj Krajini toga neima. — Ovaj zakon hoće stvoriti nekakov „Mittelding“ izmedju naravne filozofije i izmedju ovih zadružnih stečevina, dakle koje bar u vojnoj Krajini seljaci za stečevine smatraju. Nu ja nesmatram, da su ovakova sredstva baš prikladna nešta stanovita tamo stvoriti; ili ovako, ili nikako; ako zakon valja, koji je pod absolutizmom stvoren, neka se pridrži, ako nevalja, bar je Hrvatska i Slavonija jedno kraljestvo, neka vlada i svuda isti zakon.

Za to nemogu uzeti predloženu osnovu za podlogu specijalne debate.

Predsjednik: Rieč ima gosp. zastupnik Katkić.

Ignjat Katkić: Vis. sabore! Kad se je radilo ob ovoj noveli zakona zadružnoga, ja sam bio takodjer kod kuće i kao viećnik obćinski u dotičnoj sjednici; a nije bilo nijednoga glasa medju svimi zastupnici obćinskimi, koji se nebi bio izjavio za to, da neka ostaje dioba po glavah, kako je prije bilo. Nu mnogo glasova bilo je medju dotičnimi viećnici, koji su izjavili otvoreno, da se ima tomu na put stati, da se posjedi na sitne česti neciepaju. Zatim su kazali, da se ima tomu na put stati, da se sin i djeca odiele od svojih roditelja. I tako — kako znadem — izrazila se je i obćina kapelska a i druge obćine po belovarskoj županiji. S toga se čudim, zašto gosp. Kamenar neprima ovu osnovu za podlogu specijalne debate, jerbo ta upravo zadržaje ono, što misli, da se protivi njegovim nazorom: naime da se neciepka gospodarstvo na sitne česti, da se nedieli sin od svojih roditelja itd., o čem svjedoče §§. 1. 2. 3, i druge ove zakonske osnove. Pa zato primam ovu osnovu za podlogu specijalne debate i pridržajem si pravo na pojedine §-e izpravke podnieti.

Predsjednik: Pošto se nitko više za rieč nije prijavio, to ima rieč gosp. izvjestitelj.

Izvjest. dr. **Antun Jordan**: Vis. sabore! Gosp. zastupnik Lehpamer u opravdanoj brigi za javnu moral kaže, da u buduće neće više moći za živa otca ili majke dioba nastati, i to mu je dovoljno, da prima ovu zakonsku osnovu za podlogu specijalne debate, i zaboravi na važnost prigovora, što ih je kašnje izticao.

Prvo kaže gosp. zastupnik, da mu se čini zajedno, da vidi veliku opasnost u tom, što se §-om 7. dokida §. 2. zakona od god. 1871., naime minimalna mjera, i što se ovdje u tom pogledu ništa nestavi. Pa to je potaknulo gosp. Kamenara, da on s gledišta narodno gospodarstvenoga tvrdi, da bi po dokinuću te stege došla u opasnost mnoga obitelj i sama država i blagostanje naše zemlje. Ja moram sa svoje strane reći: ne samo što je skrbljeno, kao što je gosp. zastupnik vlade kazao, da ciepkanja nebudu prevelika već §-om 6. ove osnove, nego sto mi se vidi, da se nemože jedan jedini ključ postaviti, te sa pravnoga gledišta ova mjera u budućnost nebi mogla opravdana ostati, — te mislim da se ima o tom raditi, da iz zastarjeloga instituta predjemo u čiste odnošaje = obćega gradjanskoga prava. Svaki vlastnik po obćih pravilih svih naroda cieloga svieta a napose po §-u 354 i 36 našega gradjanskoga zakona može po svojoj volji razpolagati sa svojim posjedom, a iznosio taj 100 jutara ili 100 □ klaftra, te nije dužan račun polagati nikomu. Hoću dakle reći, da naš narod stavite izpod tutorstva, koje je na štetu cieloj domovini.

Što se tiče drugoga prigovora, koji obstoji u tom, da neima postupka za redovite diobe, nego se ovdje odredjuje postupak samo za potajne diobe, to sam ja već prije u generalnoj debati čast imao kazati, da ova osnova nenormira sve odnošaje, odnoseće se na zakon od godine 1871., kao što ovaj zakon opet nenormira sve odnošaje odnoseće se na zakon godine 1850.

Za redovitu diobu imalo se skrbjeti, dok taj novi postupak bude ili nebude; a u tu svrhu nam služi — kako nam je sluzio već 5 godina respektive 16 god. — postupak normiran §-om 10. alineja 2. zakon god. 1871. i §. 9. Ondje se kaže: koji hoće diobu tražiti od zadruge, ima to pismeno ili ustmeno prijaviti političkoj oblasti; a diobu provede obćinsko zastupstvo.

Digitized by Google

jer onda lako dodjemo još u veće zlo, nego je dosada postojalo.

Predsjednik: Želi li još tko govoriti?

Rieč ima g. predstojnik nut. posala.

Jovan Živković: Vis. sabore! Premda predleži vis. kući obrazloženje vladino k ovoj zak. osnovi, to mi ipak neka bude dozvoljeno u nekoliko rieči glavna načela ove zak. osnove iztaknuti, da onda s jedne strane vis. sabor vidi razliku predstojeće osnove naprama zakonu, koji se ima promieniti, a da s druge strane budu umirena ona gospoda, koja drže, da moraju biti proti osnovi, imenito gosp. zast. Kamenar.

Mi znamo 2 bitne mane, koje je imao dosadanji krajiški zakon od 8. lipnja g. 1871., a koje su bile tako znatne, da je trebalo požuriti se, da se taj zakon čim prije ukine.

Kako je poznato, stavljale su se interpelacije na vladu, misli li ona to učiniti, i kada? A u kojem pravcu bio je glas, da nevalja taj krajiški zakon? Bila su dva pravca. Jedan, kojim je dozvoljeno po krajiškom zakonu, da se može s idealnimi dielovi razpolagati na slučaj smrti i na vrieme života; — što je bio pravni nesmisao, jerbo u zadruzi, dok postoji, svi članovi skupa jednu pravnu cielinu sačinjavaju, jedan član je ravan drugomu. Dok zadruge ima, svi su skupa posjednici, a svaki za se neima ničesa.

S toga je „unicum“, da se je za života već idealni dio smio prodavati, jer oni članovi, koji budu preostali, dieliti će imetak, a ne ja, koji sam izgubio svako pravo na zadrugu. Još veća konfuzija nastala je kod založenja takova diela. itd.

Ovaj pravni nesmisao uzeo je naš pokojni zakon u sebe. S toga je prvo načelo, da ova nova osnova eliminira iz krajiškoga zakona ovu ustanovu, koja pravnomu pojmu neodgovara, te u buduće neće biti toga idealnoga diela.

Drugo je glavno načelo to, da krajiški zakon kaže: „na glave“ ima se dieliti, a naš zakon veli: „na loze“. Ovdje je ono mjesto, koje je uzrokom, zašto vlada nije razprostrla zakon provincialni i na Krajinu.

Istina je, da valja da u jednoj zemlji koliko moguće vlada glede jednih te istih institucija jedan zakon. A dopustite, da našu zemlju, koja imade biti spojena sa Krajinom, zemljom, koja je uvjek na posebnih pravnih odnošajih počivala, jako je težko glede pravnih temelja, na kojih je dosada počivala sa Krajinom — ili obratno — tako izjednačiti u svakom pogledu, da postanu te zemlje jednakopravne; jerbo i tu i tamo imade posebnih važnih odnošaja, koji se izkorjeniti ili negirati nedadu.

Ako stoji, da se je u Krajini dosada dielilo na glave, pa sada odmah ima se početi dieliti na loze, to mi morate dopustiti, da bi se ovim načinom pravna sviest, koja vlada u onom pučanstvu, vriedjala. Ja neznam, da li je prava ova ili ona dioba, te neću nijednu zagovarati; nego samo kažem, da bi se time činio preveliki skok, kad bi se kazalo: od danas mora ovako biti, mora se dieliti po lozah, jerbo to bi pometnju u dotičnom pučanstvu prouzročilo, koju pako valja odstraniti, ako je moguće. A valja svakako postići diobu na loze, nu ipak treba doskočiti onomu, da se nebi ono pučanstvo toga radi uzbunilo, što je do sada bilo dielenje na glave, a u buduće kao da neće biti više. Biti će na glave; a kako? Svaka zadruga dieli se prigodom diobe na one članove, kojih dielovi izvjestno idu; kod jedne će biti 5, kod druge 3, kod treće može biti samo 2 člana, dakle svaka će se dieliti na toliko dielova, koliko iznosi članova, — dakle na glave. I time je odgovoreno pravnoj svjesti krajiškoga pučanstva. A ipak u istinu ovaka dioba nije na glave, nego se donekle dodje na naš zakon, da ipak samo loze valjaju. Korektiv je naime u §. 5. ove zak. osnove. Ako je n. pr. 5 glava, i toliko dielova, to će biti ipak u gruntovnici jedna osoba upisana kao pravi vlastnik, svih tih djelova, i to ona osoba, koja je reprezentant ili glava dotične obitelji, kojoj su ti dielovi pripadali; po tom se prikazuje dioba na glave, ili bolje rečeno, izlučenje dielova svake obitelji, samo kao diobni ključ.

Što se tiče prigovora, koji nije od male važnosti, da se onim članovom, koje je zatekla dioba, nemože oduzeti stečeno pravo: ako je dobro dieljeno, to svakako treba, da i mi, gospodo juriste, stečeno pravo respektiramo, s toga bi trebalo, da se n. pr. svih 5 članova jedne obitelji unese u gruntovnicu; a tomu treba za to na put stati, da se dioba na loze svuda konsekventno provede, a nadalje da se izbjegne namjeri, da djeca još za života svojih roditelja svoj dio traže. To je u obće jako čudnovati pojav kod onoga naroda, da može diete kazati, dok otac jošte živi: ja se dielim od tebe, ti mi moraš dati moj dio. A ovom je osnovom tako odredjeno, da to u buduće više biti nemože, te da nemože diete tražiti, da se dieli od svojih roditelja (§ 4.) U ovom paragrafu dolazi rieč „roditelj“, koja pako neima se samo u tom smislu uzeti kao „otac“ ili „majka“, nego pod tom se riečju razumjeva u obće „reprezentant“ one dotične obitelji.

Vlada je mislila, ako se već smjera tamo, da se čim prije zadruge razdiele, onda je treba, da se ustanovi, da se izza diobe nijedna zadruga više ustrojiti nemože; ukinula je dakle mogućnost novih zadruga; a zajedno je kazala: gdje živi u zadrugi samo jedna obitelj, to prestaje biti zadrugom, jerbo gdje samo roditelji sa djecom u jednoj zajednici živu, nemože biti govora o zadrugi, a to tim manje, što je samo jedan reprezentant zajednice — ovdje roditelj — i to se nenazivlje više zadrugom.

Napokon mi je još o tom progovoriti, što se je ovdje toj osnovi predbacivalo, da krajiški zakon ustanovljuje minimum, izpod kojega se nemože dieliti, a ovaj tobože dopušta diobu „ad infinitum“. A vlada je taj „minimum“ izpustila, pošto neodgovara svojoj svrsi, pošto je

Digitized by Google

neopravdan. U Zagrebu je n. pr. 6 jutara zemlje dosta liep posjed za jednu obitelj, u Slavoniji nije nipošto. U Primorju je takav posjed još više vriedan, nego n. pr. u Zagrebu. I ovi isti odnošaji vladaju takodjer u Krajini. Kako je dakle moguće naći takov ključ, koji bi bio za sve prediele jednak? U ostalom se u slabo napučenih predielih dioba i onako izpod najmanje mjere (6 jutara) neprovadja, jer tamo zadruge još mnogo zemljišta posjeduju, u jako napučenih predielih pako najmanja se mjera zaprekom pokazuje, pošto intenzivnije gospodarstvo i izpod najmanje mjere dovoljnih sredstva uzdržavanju pruža.

Ovo sam imao glede načela u ovoj zak. osnovi provedenih spomenuti.

Predsjednik: Rieč ima g. barun Ožegović.

Ljudevit barun **Ožegović**: Vis. sabore! Ja nisam prijatelj nikakvih dioba. Zadruge već su toliko poslova zadavale, da bi bio skoro u svakom selu jedan kotarski sudac potrebit, da uredjuje zadruge, da budu gospodari preslušani, i da se tako ondje radi, kako bi se na dobrom gospodarstvu raditi imalo. U vojnoj Krajini znate, da se je ciela ekonomija batinom u ruci vodila, te se zapovjedalo ljudem: ti sada ori, ti sada kopaj! itd. Ovako bi se bilo i kod nas raditi imalo; a mislim, da je najveći uzrok propasti naših zadruga baš u tom naći, što nikakva reda nije bilo, jerbo se je toliko materijala sakupilo, da se u obće red medju zadrugami držati nije mogao. Po ovomu svemu moglo bi se bilo doskočiti drugim načinom, ne baš sredstvom dioba Dioba u sadanje vrieme toliko stoji, toliko ljudi ima posla kod takovih dioba, da više puta dioba sama vriednost cieloga zemljišta pojede. U obće kod nas u provincijalu diobe imadu u toliko smisla, da su basirane na naravnoj filozofiji i na pravu. U vojnoj Krajini toga neima. — Ovaj zakon hoće stvoriti nekakov „Mittelding“ izmedju naravne filozofije i izmedju ovih zadružnih stečevina, dakle koje bar u vojnoj Krajini seljaci za stečevine smatraju. Nu ja nesmatram, da su ovakova sredstva baš prikladna nešta stanovita tamo stvoriti; ili ovako, ili nikako; ako zakon valja, koji je pod absolutizmom stvoren, neka se pridrži, ako nevalja, bar je Hrvatska i Slavonija jedno kraljestvo, neka vlada i svuda isti zakon.

Za to nemogu uzeti predloženu osnovu za podlogu specijalne debate.

Predsjednik: Rieč ima gosp. zastupnik Katkić.

Ignjat Katkić: Vis. sabore! Kad se je radilo ob ovoj noveli zakona zadružnoga, ja sam bio takodjer kod kuće i kao viećnik obćinski u dotičnoj sjednici; a nije bilo nijednoga glasa medju svimi zastupnici obćinskimi, koji se nebi bio izjavio za to, da neka ostaje dioba po glavah, kako je prije bilo. Nu mnogo glasova bilo je medju dotičnimi viećnici, koji su izjavili otvoreno, da se ima tomu na put stati, da se posjedi na sitne čestí neciepaju. Zatim su kazali, da se ima tomu na put stati, da se sin i djeca odiele od svojih roditelja. I tako — kako znadem — izrazila se je i obćina kapelska a i druge obćine po belovarskoj županiji. S toga se čudim, zašto gosp. Kamenar neprima ovu osnovu za podlogu specijalne debate, jerbo ta upravo zadržaje ono, što misli, da se protivi njegovim nazorom: naime da se neciepka gospodarstvo na sitne česti, da se nedieli sin od svojih roditelja itd., o čem svjedoče §§. 1. 2. 3, i druge ove zakonske osnove. Pa zato primam ovu osnovu za podlogu specijalne debate i pridržajem si pravo na pojedine §-e izpravke podnieti.

Predsjednik: Pošto se nitko više za rieč nije prijavio, to ima rieč gosp. izvjestitelj.

Izvjest. dr. **Antun Jordan**: Vis. sabore! Gosp. zastupnik Lehpamer u opravdanoj brigi za javnu moral kaže, da u buduće neće više moći za živa otca ili majke dioba nastati, i to mu je dovoljno, da prima ovu zakonsku osnovu za podlogu specijalne debate, i zaboravi na važnost prigovora, što ih je kašnje izticao.

Prvo kaže gosp. zastupnik, da mu se čini zajedno, da vidi veliku opasnost u tom, što se §-om 7. dokida §. 2. zakona od god. 1871., naime minimalna mjera, i što se ovdje u tom pogledu ništa nestavi. Pa to je potaknulo gosp. Kamenara, da on s gledišta narodno gospodarstvenoga tvrdi, da bi po dokinuću te stege došla u opasnost mnoga obitelj i sama država i blagostanje naše zemlje. Ja moram sa svoje strane reći: ne samo što je skrbljeno, kao što je gosp. zastupnik vlade kazao, da ciepkanja nebudu prevelika već §-om 6. ove osnove, nego sto mi se vidi, da se nemože jedan jedini ključ postaviti, te sa pravnoga gledišta ova mjera u budućnost nebi mogla opravdana ostati, — te mislim da se ima o tom raditi, da iz zastarjeloga instituta predjemo u čiste odnošaje = obćega gradjanskoga prava. Svaki vlastnik po obćih pravilih svih naroda cieloga svieta a napose po §-u 354 i 36 našega gradjanskoga zakona može po svojoj volji razpolagati sa svojim posjedom, a iznosio taj 100 jutara ili 100 □ klaftra, te nije dužan račun polagati nikomu. Hoću dakle reći, da naš narod stavite izpod tutorstva, koje je na štetu cieloj domovini.

Što se tiče drugoga prigovora, koji obstoji u tom, da neima postupka za redovite diobe, nego se ovdje odredjuje postupak samo za potajne diobe, to sam ja već prije u generalnoj debati čast imao kazati, da ova osnova nenormira sve odnošaje, odnoseće se na zakon od godine 1871., kao što ovaj zakon opet nenormira sve odnošaje odnoseće se na zakon godine 1850.

Za redovitu diobu imalo se skrbjeti, dok taj novi postupak bude ili nebude; a u tu svrhu nam služi — kako nam je sluzio već 5 godina respektive 16 god. — postupak normiran §-om 10. alineja 2. zakon god. 1871. i §. 9. Ondje se kaže: koji hoće diobu tražiti od zadruge, ima to pismeno ili ustmeno prijaviti političkoj oblasti; a diobu provede obćinsko zastupstvo.

Digitized by Google

jer onda lako dodjemo još u veće zlo, nego je dosada postojalo.

Predsjednik: Želi li još tko govoriti?

Rieč ima g. predstojnik nut. posala.

Jovan Živković: Vis. sabore! Premda predleži vis. kući obrazloženje vladino k ovoj zak. osnovi, to mi ipak neka bude dozvoljeno u nekoliko rieči glavna načela ove zak. osnove iztaknuti, da onda s jedne strane vis. sabor vidi razliku predstojeće osnove naprama zakonu, koji se ima promieniti, a da s druge strane budu umirena ona gospoda, koja drže, da moraju biti proti osnovi, imenito gosp. zast. Kamenar.

Mi znamo 2 bitne mane, koje je imao dosadanji krajiški zakon od 8. lipnja g. 1871., a koje su bile tako znatne, da je trebalo požuriti se, da se taj zakon čim prije ukine.

Kako je poznato, stavljale su se interpelacije na vladu, misli li ona to učiniti, i kada? A u kojem pravcu bio je glas, da nevalja taj krajiški zakon? Bila su dva pravca. Jedan, kojim je dozvoljeno po krajiškom zakonu, da se može s idealnimi dielovi razpolagati na slučaj smrti i na vrieme života; — što je bio pravni nesmisao, jerbo u zadruzi, dok postoji, svi članovi skupa jednu pravnu cielinu sačinjavaju, jedan član je ravan drugomu. Dok zadruge ima, svi su skupa posjednici, a svaki za se neima ničesa.

S toga je „unicum“, da se je za života već idealni dio smio prodavati, jer oni članovi, koji budu preostali, dieliti će imetak, a ne ja, koji sam izgubio svako pravo na zadrugu. Još veća konfuzija nastala je kod založenja takova diela. itd.

Ovaj pravni nesmisao uzeo je naš pokojni zakon u sebe. S toga je prvo načelo, da ova nova osnova eliminira iz krajiškoga zakona ovu ustanovu, koja pravnomu pojmu neodgovara, te u buduće neće biti toga idealnoga diela.

Drugo je glavno načelo to, da krajiški zakon kaže: „na glave“ ima se dieliti, a naš zakon veli: „na loze“. Ovdje je ono mjesto, koje je uzrokom, zašto vlada nije razprostrla zakon provincialni i na Krajinu.

Istina je, da valja da u jednoj zemlji koliko moguće vlada glede jednih te istih institucija jedan zakon. A dopustite, da našu zemlju, koja imade biti spojena sa Krajinom, zemljom, koja je uvjek na posebnih pravnih odnošajih počivala, jako je težko glede pravnih temelja, na kojih je dosada počivala sa Krajinom — ili obratno — tako izjednačiti u svakom pogledu, da postanu te zemlje jednakopravne; jerbo i tu i tamo imade posebnih važnih odnošaja, koji se izkorjeniti ili negirati nedadu.

Ako stoji, da se je u Krajini dosada dielilo na glave, pa sada odmah ima se početi dieliti na loze, to mi morate dopustiti, da bi se ovim načinom pravna sviest, koja vlada u onom pučanstvu, vriedjala. Ja neznam, da li je prava ova ili ona dioba, te neću nijednu zagovarati; nego samo kažem, da bi se time činio preveliki skok, kad bi se kazalo: od danas mora ovako biti, mora se dieliti po lozah, jerbo to bi pometnju u dotičnom pučanstvu prouzročilo, koju pako valja odstraniti, ako je moguće. A valja svakako postići diobu na loze, nu ipak treba doskočiti onomu, da se nebi ono pučanstvo toga radi uzbunilo, što je do sada bilo dielenje na glave, a u buduće kao da neće biti više. Biti će na glave; a kako? Svaka zadruga dieli se prigodom diobe na one članove, kojih dielovi izvjestno idu; kod jedne će biti 5, kod druge 3, kod treće može biti samo 2 člana, dakle svaka će se dieliti na toliko dielova, koliko iznosi članova, — dakle na glave. I time je odgovoreno pravnoj svjesti krajiškoga pučanstva. A ipak u istinu ovaka dioba nije na glave, nego se donekle dodje na naš zakon, da ipak samo loze valjaju. Korektiv je naime u §. 5. ove zak. osnove. Ako je n. pr. 5 glava, i toliko dielova, to će biti ipak u gruntovnici jedna osoba upisana kao pravi vlastnik, svih tih djelova, i to ona osoba, koja je reprezentant ili glava dotične obitelji, kojoj su ti dielovi pripadali; po tom se prikazuje dioba na glave, ili bolje rečeno, izlučenje dielova svake obitelji, samo kao diobni ključ.

Što se tiče prigovora, koji nije od male važnosti, da se onim članovom, koje je zatekla dioba, nemože oduzeti stečeno pravo: ako je dobro dieljeno, to svakako treba, da i mi, gospodo juriste, stečeno pravo respektiramo, s toga bi trebalo, da se n. pr. svih 5 članova jedne obitelji unese u gruntovnicu; a tomu treba za to na put stati, da se dioba na loze svuda konsekventno provede, a nadalje da se izbjegne namjeri, da djeca još za života svojih roditelja svoj dio traže. To je u obće jako čudnovati pojav kod onoga naroda, da može diete kazati, dok otac jošte živi: ja se dielim od tebe, ti mi moraš dati moj dio. A ovom je osnovom tako odredjeno, da to u buduće više biti nemože, te da nemože diete tražiti, da se dieli od svojih roditelja (§ 4.) U ovom paragrafu dolazi rieč „roditelj“, koja pako neima se samo u tom smislu uzeti kao „otac“ ili „majka“, nego pod tom se riečju razumjeva u obće „reprezentant“ one dotične obitelji.

Vlada je mislila, ako se već smjera tamo, da se čim prije zadruge razdiele, onda je treba, da se ustanovi, da se izza diobe nijedna zadruga više ustrojiti nemože; ukinula je dakle mogućnost novih zadruga; a zajedno je kazala: gdje živi u zadrugi samo jedna obitelj, to prestaje biti zadrugom, jerbo gdje samo roditelji sa djecom u jednoj zajednici živu, nemože biti govora o zadrugi, a to tim manje, što je samo jedan reprezentant zajednice — ovdje roditelj — i to se nenazivlje više zadrugom.

Napokon mi je još o tom progovoriti, što se je ovdje toj osnovi predbacivalo, da krajiški zakon ustanovljuje minimum, izpod kojega se nemože dieliti, a ovaj tobože dopušta diobu „ad infinitum“. A vlada je taj „minimum“ izpustila, pošto neodgovara svojoj svrsi, pošto je

Digitized by Google

neopravdan. U Zagrebu je n. pr. 6 jutara zemlje dosta liep posjed za jednu obitelj, u Slavoniji nije nipošto. U Primorju je takav posjed još više vriedan, nego n. pr. u Zagrebu. I ovi isti odnošaji vladaju takodjer u Krajini. Kako je dakle moguće naći takov ključ, koji bi bio za sve prediele jednak? U ostalom se u slabo napučenih predielih dioba i onako izpod najmanje mjere (6 jutara) neprovadja, jer tamo zadruge još mnogo zemljišta posjeduju, u jako napučenih predielih pako najmanja se mjera zaprekom pokazuje, pošto intenzivnije gospodarstvo i izpod najmanje mjere dovoljnih sredstva uzdržavanju pruža.

Ovo sam imao glede načela u ovoj zak. osnovi provedenih spomenuti.

Predsjednik: Rieč ima g. barun Ožegović.

Ljudevit barun **Ožegović**: Vis. sabore! Ja nisam prijatelj nikakvih dioba. Zadruge već su toliko poslova zadavale, da bi bio skoro u svakom selu jedan kotarski sudac potrebit, da uredjuje zadruge, da budu gospodari preslušani, i da se tako ondje radi, kako bi se na dobrom gospodarstvu raditi imalo. U vojnoj Krajini znate, da se je ciela ekonomija batinom u ruci vodila, te se zapovjedalo ljudem: ti sada ori, ti sada kopaj! itd. Ovako bi se bilo i kod nas raditi imalo; a mislim, da je najveći uzrok propasti naših zadruga baš u tom naći, što nikakva reda nije bilo, jerbo se je toliko materijala sakupilo, da se u obće red medju zadrugami držati nije mogao. Po ovomu svemu moglo bi se bilo doskočiti drugim načinom, ne baš sredstvom dioba Dioba u sadanje vrieme toliko stoji, toliko ljudi ima posla kod takovih dioba, da više puta dioba sama vriednost cieloga zemljišta pojede. U obće kod nas u provincijalu diobe imadu u toliko smisla, da su basirane na naravnoj filozofiji i na pravu. U vojnoj Krajini toga neima. — Ovaj zakon hoće stvoriti nekakov „Mittelding“ izmedju naravne filozofije i izmedju ovih zadružnih stečevina, dakle koje bar u vojnoj Krajini seljaci za stečevine smatraju. Nu ja nesmatram, da su ovakova sredstva baš prikladna nešta stanovita tamo stvoriti; ili ovako, ili nikako; ako zakon valja, koji je pod absolutizmom stvoren, neka se pridrži, ako nevalja, bar je Hrvatska i Slavonija jedno kraljestvo, neka vlada i svuda isti zakon.

Za to nemogu uzeti predloženu osnovu za podlogu specijalne debate.

Predsjednik: Rieč ima gosp. zastupnik Katkić.

Ignjat Katkić: Vis. sabore! Kad se je radilo ob ovoj noveli zakona zadružnoga, ja sam bio takodjer kod kuće i kao viećnik obćinski u dotičnoj sjednici; a nije bilo nijednoga glasa medju svimi zastupnici obćinskimi, koji se nebi bio izjavio za to, da neka ostaje dioba po glavah, kako je prije bilo. Nu mnogo glasova bilo je medju dotičnimi viećnici, koji su izjavili otvoreno, da se ima tomu na put stati, da se posjedi na sitne česti neciepaju. Zatim su kazali, da se ima tomu na put stati, da se sin i djeca odiele od svojih roditelja. I tako — kako znadem — izrazila se je i obćina kapelska a i druge obćine po belovarskoj županiji. S toga se čudim, zašto gosp. Kamenar neprima ovu osnovu za podlogu specijalne debate, jerbo ta upravo zadržaje ono, što misli, da se protivi njegovim nazorom: naime da se neciepka gospodarstvo na sitne česti, da se nedieli sin od svojih roditelja itd., o čem svjedoče §§. 1. 2. 3, i druge ove zakonske osnove. Pa zato primam ovu osnovu za podlogu specijalne debate i pridržajem si pravo na pojedine §-e izpravke podnieti.

Predsjednik: Pošto se nitko više za rieč nije prijavio, to ima rieč gosp. izvjestitelj.

Izvjest. dr. **Antun Jordan**: Vis. sabore! Gosp. zastupnik Lehpamer u opravdanoj brigi za javnu moral kaže, da u buduće neće više moći za živa otca ili majke dioba nastati, i to mu je dovoljno, da prima ovu zakonsku osnovu za podlogu specijalne debate, i zaboravi na važnost prigovora, što ih je kašnje izticao.

Prvo kaže gosp. zastupnik, da mu se čini zajedno, da vidi veliku opasnost u tom, što se §-om 7. dokida §. 2. zakona od god. 1871., naime minimalna mjera, i što se ovdje u tom pogledu ništa nestavi. Pa to je potaknulo gosp. Kamenara, da on s gledišta narodno gospodarstvenoga tvrdi, da bi po dokinuću te stege došla u opasnost mnoga obitelj i sama država i blagostanje naše zemlje. Ja moram sa svoje strane reći: ne samo što je skrbljeno, kao što je gosp. zastupnik vlade kazao, da ciepkanja nebudu prevelika već §-om 6. ove osnove, nego sto mi se vidi, da se nemože jedan jedini ključ postaviti, te sa pravnoga gledišta ova mjera u budućnost nebi mogla opravdana ostati, — te mislim da se ima o tom raditi, da iz zastarjeloga instituta predjemo u čiste odnošaje = obćega gradjanskoga prava. Svaki vlastnik po obćih pravilih svih naroda cieloga svieta a napose po §-u 354 i 36 našega gradjanskoga zakona može po svojoj volji razpolagati sa svojim posjedom, a iznosio taj 100 jutara ili 100 □ klaftra, te nije dužan račun polagati nikomu. Hoću dakle reći, da naš narod stavite izpod tutorstva, koje je na štetu cieloj domovini.

Što se tiče drugoga prigovora, koji obstoji u tom, da neima postupka za redovite diobe, nego se ovdje odredjuje postupak samo za potajne diobe, to sam ja već prije u generalnoj debati čast imao kazati, da ova osnova nenormira sve odnošaje, odnoseće se na zakon od godine 1871., kao što ovaj zakon opet nenormira sve odnošaje odnoseće se na zakon godine 1850.

Za redovitu diobu imalo se skrbjeti, dok taj novi postupak bude ili nebude; a u tu svrhu nam služi — kako nam je sluzio već 5 godina respektive 16 god. — postupak normiran §-om 10. alineja 2. zakon god. 1871. i §. 9. Ondje se kaže: koji hoće diobu tražiti od zadruge, ima to pismeno ili ustmeno prijaviti političkoj oblasti; a diobu provede obćinsko zastupstvo.

Digitized by Google

A taj postupak opravdan je opet temeljnim zakonom od god. 1850. (§. 40.)

Dakle ni prvi ni drugi prigovor nisu po mom sudu temeljiti; u ostalom biti će još o tom razgovor u specijalnoj debati.

A što je kazao gosp. barun Ožegović u prilog dotičnomu provincijalnomu zakonu, da se provede taj takodjer u utjelovljenih dielovih razvojačene Krajine, moram opetovati sve ono, što sam u generalnoj debati već kazao, naime da svaki zakon mora odgovarati pravnoj sviesti onoga, kojemu se daje; a izjavilo se je od preslušanih 29 municipija cielih 26 za to, da se pridrži postojeći diobni ključ, po tom jim je već ova pravna sviest već u najzadnju kaplju krvi prošla.

S ovih razloga preporučam predloženu zakonsku osnovu za podlogu specijalne debate.

Predsjednik: Stupa se k glasovanju. Pitanje glasi: Prima li vis. sabor ovu zakonsku osnovu „kojom se preinačuju nekoje ustanove o zadružnih odnošajih, sadržane u zakonu od 8. lipnja 1871. o promjeni nekih administrativnih odredaba u vojnoj Krajini, valjan za utjelovljene dielove razvojačene Krajine“ u načelu onako, kako je pročitana i za podlogu specijalne debate?

Ona gospoda, koja su za to, neka izvole ustati.

(Većina.)

Ova zakonska osnova primljena je za podlogu specijalne razprave.

Specijalna debata počimlje. Molim onu gospodu, koja žele izpravke staviti, neka ih izvole predsjedničtvu podnieti.

A gosp. izvjestitelj neka §. po §. čita.

Izvjest. dr. **Antun Jordan** (Čita naslov.)

(Prima se.)

(Čita §. 1.)

Tekst ovoga §-a preuzet je iz diobnoga zakona za provincijal.

Predsjednik: Prima li se §. 1. ?

(Prima se.)

Izvjest. dr. **Antun Jordan** (Čita §. 2.)

Vis. sabore! Ove dvie prve alineje su vadjene iz §-a našega diobnog zakona, a posliednje 4 alineje — kako jih odbor predlaže — odnose se na ustanove §. 10. alineja 1. zakona od god. 1871., koji kaže, da se sve promjene makar kakvih zemalja (i izvanselištnih zemalja) imadu prijaviti odobrenja radi političkomu uredu.

Predsjednik: Prima li se ovaj §. 2. po predlogu odbora?

(Prima se.)

Izvjest. dr. **Antun Jordan** (Čita §, 3.)

Vis. sabore! Ovaj se §. odnosi na onu ustanovu §-a 12 zakona god. 1871., koja kaže, da svaki pojedini član zadruge može dielom, koji još nije razlučen razpolagati, kako kojom oporukom tako nasliedbenim dogovorom.

Predsjednik: Prima li se §. 3.?

(Prima se.)

Izvjest. dr. **Antun Jordan** (Čita §. 4.)

Predsjednik: Na §. 4. podnešeni su izpravci od g. Lehpamera i g. Folnegovića. Molim g. bilježnika, neka izvoli izpravke pročitati.

Bilježnik **Jovan Steković** (Čita.)

Izpravak gosp. Lehpamera glasi: U §-u 4. mjesto „„roditelj““ neka se reče „„niti otac niti mati.““

Izpravak gosp. Folnegovića: „Neka glasi §. 4. ovako: Svaki punoljetni i samostalni mužki ili ženski član zadruge, kojemu roditelj neživi, ili mu je inače prestao biti članom zadruge, vlastan je iskati, da mu se odluči pripadajući dio.“

Predsjednik: Rieč ima gosp. izvjestitelj.

Izvjest. dr. **Antun Jordan**: Vis. sabore! Kao što se vidi je i tekst ovoga §-a vadjen iz zakona, koji valja od dne 3. ožujka god. 1874. za naš provincijal. Ondje naime stoji: (Čita.) Dakle ono isto, što ovdje; promjena je samo ta, što je odbor mislio, da se imade ovdje mjesto „svaki“ naglasiti „samo,“ zato, jer se ova ustanova odnosi na dotično sada delegirati se imajuće pravilo krajiškog zakona, po kojem je — kako gosp. Lehpamer misli — svako diete još za živa roditelja moglo tražiti diobu imovine; a upravo budući se odnosi ova stavka kao iznimka na napomenutu, s toga je odbor mislio, da će bolje naglasiti ovu stegu, slobodno tražiti diobu, ako kaže: „samo onaj punoljetni i samostalni mužki ili ženski član zadruge itd.“ — O rieči „roditelj“ vodila se je takodjer u odboru razprava, nu odbor je mislio, da mu nije od nužde, mienjati tekst ovoga zakona, koji kod nas obstoji već $1\frac{1}{2}$ godine, a odboru nije poznato, da bi se bila kada kakva kontroverzija povela ob ovoj rieči.

Medjutim gospoda će razloge za svoje izpravke navesti, pa onda će biti i meni dopušteno, da svoje opazke pravim.

Predsjednik: Rieč ima gosp. Lehpamer, da obrazloži svoj izpravak, kojega je podnio na 1. alineju ovoga §-a.

Josip Lehpamer: Vis. sabore! Što je gosp. vladin zastupnik obrazložio, nije ovdje po mom osvjedočenju dosta jasna ova rieč „roditelj,“ zato što se doista nemože u belovarskoj županiji razumjeti ono, što ova rieč u provincijalu znači; jerbo tamo — što je gosp. izvjestitelj prema ustanovam temeljnoga zakona bivšega u Krajini izvolio naglasiti — nije bilo razlike prave u kući zadružnoj izmedju žene i muža, i onih koji su rodjeni u samoj zadruzi i onih, koji su se možda priženili ili pridali u zadrugu, nego po dosadanjem krajiškom zakonu, na temelju kojega je zasnovana ustanova, da budi priženjen, budi prirodjen ovoj zadrugi imade jednako pravo. Nemože se u Krajini rieč „roditelj“ razumjeti tako: roditelj je mužkarac, ako je descendent onoga, koji je panj one kuće, a može biti i mati, koja je panj one obitelji i panj onoga imetka; to dopuštam, da ima pravno zna-

Digitized by Google

čenje u provincijalu, a nemogu dopustiti, da isto tako imade pravno značenje i u Krajini, pošto tamo — kako rekoh — po smislu temeljnog zakona oni, koji su se rodili u kući, i oni, koji su samo primljeni u kuću imadu jednako pravo; sbog toga ima se ova okolnost osobito uvažiti kod tumačenja ove rieči. Ako se zbilja, kako je vis. vlada izjavila, pod imenom roditelj može razumjeti i mužkarac i mati, to mislim, da se ima ono, što se hoće da se razumije, i zbilja metnuti, da nebude u dvojbi dotična oblast, koja provadja zakon.

Ja bih se usudio kazati, da može biti neima u našem narodu kraja, gdje bi se rieč „rodttelj" uzimalo i za „otca" i za „mater." Ja nisam filolog, ali nisam se mogao nikada na svoja uha osvjedočiti, da bi narod ovako govorio, nego ima za „otca" rieč „otac," a za „mater" rieč „mati" ili „majka," a kad govori u višem broju, to ima rieč „roditelji." Po tom nemogu shvatiti, da bi se rieč roditelj" i za otca i za mater uzeti mogla; jerbo manjka nam k tomu podloge budi u slovnici budi u običaju našega naroda. Dakle držim, da je prama interesom zakona samoga, da se osigura pravo, kada imade tražiti diobu, ako se rekne: „Samo onaj punoljetni i samostalni mužki ili ženski član zadruge, kojemu niti otac niti mati neživu, ili su mu inače prestali biti članom zadruge, vlastan je iskati diobu imovine.

Pa zato molim, da izvolite moj izpravak primiti.

Predsjednik: Rieč ima gosp. Folnegović, da obrazloži svoj izpravak.

Franjo Folnegović. Vis. sabore! Po mojem izpravku glasio bi §. 4. ovako: (Čita).

„Svaki punoljetni i samostalni mužki ili ženski član zadruge, kojemu roditelj neživi, ili mu je inače prestao biti članom zadruge, vlastan je iskati, da mu se odluči pripadajući dio."

A 2 alineja po mojem izpravku uvrštena bi imala biti u §-u 5.

Dakle na §. 4. imam samo to primjetiti, da se mjesto „tražiti diobu zadruge," metne „da mu se odluči pripadajući dio."

Taj izpravak ću biti slobodan vis. kući obrazložiti.

Predsjednik: Izvolite.

Franjo Folnegović: Vis. sabore! Načelna razlika, koja mene od štovane većine ove vis. kuće dieli, ta je bitna, što smatram da je nesreća za naš narod, ako se zadruge nasilnim, forsirajućim načinom diele. Meni imponira najviše u dotičnom obrazloženju ove zakonske osnove argumenat, da se je od 29 občina njih 26 izrazilo sporazumnim sa preinakom zakona, kako ga ovdje vlada predlaže.

Ja štujem javno mnienje i glas naroda svigdje i pokoravam mu se, kad je u većini. Ja sam osvjedočen, da priprost seljak znade najbolje, gdje ga čižma tišći, on shvaća bolje svoje potrebe, i znao bi jim lieka naći nego Bog zna kako vješt, a domaće okolnosti nepoznavajući teoretikar. Ali upravo zato jer poznam dobro javno mnienje u tom pitanju, meni bi draže bilo, da bi se danas razpravljalo o tom, kako da se cio zadružni zakon preinači. Postojeći zakon nevalja u toliko, što mu nije zadaća da zadruge naše oplemeni i usavrši, nego, da ih što prije razvrgne. Da je to nesreća za narod, tomu mislim, da nije potrebno razloge navadjati, jer ste je vi, gospodo, koji ste protivnog mnienja, imali jur priliku čuti.

Današnja struja „modernoga liberalizma" stoji — kako je ovdje gosp. Lehpamer kazao — u oprеci sa strujom religioznom, nastojeći znanošću zamieniti vjeru u narodih. Ali s puno razloga dovikuje se s druge strane liberalcem: vi ubijate u narodu vjeru, a kakovom ju naobrazbom nadoknadjujete? Doista vanredno manjkavom. I to možebiti najviše odlučuje, što se dandanas ta borba vodi većom umjerenošću nego li je to kod sličnih gorućih pitanjah obično. Obratimo to na naše okolnosti, o kojih sad razpravljamo. Zadruge su institucija, koja kako dandanas postoji, može biti i neunapredjuje naš narod, kako bi okolnosti i potrebe zahtjevale. — Ali ona mu bar neprieči razvoja. Ona ga bar nebaca u toliko siromaštvo, koje bezuvjetno mora nastati, ako poprimete ovaj princip koji nazočna zakonska osnova sadržaje, naime što naglije razsulo zadruga. Vi ćete ovom osnovom indi to postići, da nećete na mjesto zadruga ništa drugoga ustrojiti, kao što i moderni liberalci neumiju vjeru narodom nečim drugim nadoknaditi.

Zadaća momu izpravku jest ta, da se u principu dozvoli — a u tom pogledu mislim, da se s pravnici podpuno slažem — da bude smisao §. 4. taj: ako jedan član zadruge diobu zatraži, mogu ostali članovi obstati u zadrugi.

Ako se n. pr. u jednoj zadrugi nalazi 10 čestitih članova, a jedan je lakouman ili ima može biti druge interese, da se odluči od zadruge, to držim, da je ne samo neosnovano s pravnoga gledišta, da se onda i ostalih 9 članova mora med sobom dieliti, nego to je ujedno pogubno po materijalne interese našega naroda. Dokle gospodo, nemožemo s uspjehom u narodu prosuti ideje udruživanja u modernom smislu asocijacije a lišavamo ga starih patriarhalnih institucijah, koja ove ideje kako tako nadomešćuju, dotle radimo sustavno ne o preporodu naroda nego o njegovu osiromašenju. Imao sam jur priliku spomenuti, da se je u jednoj občini kod Siska, u Topolovcu, odkada postoji dioba zadruga te odkad je uveden odkupni zakon, za 2 godine smanjio broj voznoga blaga za 542 komada. Uzmite, da poprièčno komad voznoga blaga vriedi 100 for., — pošto se bolja vrst prodaje, jer lošija neima nikakve ciene, — to je uslied provedbe ovih zakona osiromašila dotična občina za 54.200 for. Bilo bi vrlo zanimivo statističke podatke u tom pogledu sakupiti, po tom bi se tekar upravo jasno uvidilo, koliko na žalost imam pravo tvrditi, da se uslied ovakovih zakona narod u siromaštvo tjera. Držim dakle, da bi se toj nevolji po-

Digitized by Google

nekle time doskočilo, da nesilimo one siromake koji žele obastati složno u zadruzi neka se trgaju. Postupajući tako, ako i nebudemo bog zna kako napredno radili, radit ćemo i pravedno i konservativno, te uzdržat bar ono, što smo od djedova baštinili.

Ali jošte jednu važnu stranu ovoga pitanja imao bi ovdje iztaknuti. Poznato je, koliko imade posla sa diobami. Naše administrativne oblasti nedotiču kolosalnomu poslu. Ja izrazujem svoje duboko uvjerenje, ako kažem, da u postojećih okolnostih političke administrativne oblasti daleko više posla imadu, nego sudbene; te bi u istinu trebalo 40 podžupanija a 20 sudova, mjesto da je obratno. Ja ostajem kod toga uvjerenja, premda se tu dielim i od nazora mojega štovanoga druga dra. Makanca i od nazora vis. vlade, jer vidim, da upravo zato, što administrativne vlasti absolutno nisu kadre svojim dužnostim zadovoljavati, tim veći materijal sudovom za radnju gomilaju. Čim manje ima administrativnih oblasti, tim više imadu sudovi posla.

A jedan od najvažnijih poslova administrativne vlasti jesu diobe zadruga. To je predmet po mom mnienju tako važan, da bi bilo vriedno posebnu diobnu komisiju ustrojiti koja bi ga provodila. To bo je pitanje radikalne reformacije cieloga našega družtvenoga organizma.

Dakle kad već u zakonu stoji, da se načelo dielenja tako na daleko omogućuje, onda, gospodo, dajte narodu i priliku, da narod na jeftini i što moguće hitriji način dodje do uredjenja svojih gospodarskih odnošaja. A kako sada s jedne strane naši administrativni organi s druge pako naše zadruge stoje, i kako se diobe provadjaju, to nije absolutno moguće diobe postojećih zadrugah za 30 godina provesti.

Dakle ako ima obitelji, koje žele ostati u zadruzi, pak ih možda samo jedan član koji nije vlastan, da razori sreću obitelji, sili na diobu; zašto da se to neprieči, zašto da se odnošaji i one obitelji povuku u ovaj sadanji prelazni „kaos," uslied kojega naš narod strahovito propada? S toga preporučujem vis. kući svoj izpravak na §. 4. ove zakonske osnove.

Predsjednik: Rieč ima gosp. zastupnik Kamenar.

Juraj Kamenar: Vis. sabore! Ja sam kao onaj, koji se hvata za slamku, kad podupiram ovaj izpravak, jer želim, da se bar nešto postigne, da se zadruge onako neciepkaju, kako se kaže u ustanovi, naime već kad samo jedan član zadruge zatraži diobu.

Ja sam, gospodo, bio bilježnikom 11 godina, pa poznajem okolnosti, koje vladaju u našem narodu u tom pogledu, te bi vam mogao navesti mnogo dokaza, da zadruge, koje su se razdielile, propadaju, a one, koje su ostale, jesu čvrste, imadu veresiju itd.

Samo jedno mi dozvolite napomenuti. Gospodo! ja možda nebudem živio, a vjerujte mi, da za 10 godina, kad zemlja naša dodje na drugi stepen narodnoga gospodarstva, i kad bude doista gospodara u našoj zemlji, kojih sada faktično neima u pravom smislu rieči, doći će do toga, da će se pokajati oni, koji su zadruge razvrgli. Ja nisam proti diobam ondje, gdje dioba biti može, gdje je umjestna.

Presvietli gosp. predstojnik nutarnjega odjela kazao je, što je posvema istinito, da u Zagorju 6 jutara zemlje nešto vriedi, dočim u Slavoniji nevriedi ništa; no gospodo, uzmimo kako je u onih mjestih, gdje se 3 jutra zemlje na 9 dielova trga, kako se sada i zbilja radi, a pomislimo, koliko se kod toga potroši, to morate mi priznati, da ne samo taj trošak nestoji u nikakvom razmjerju sa vriednošću dotićnoga diela imovine, nego taj je dio tako neznatan, da se upravo nikakva korist nedade od njega postići; nedade se niti od njega živjeti kamo li da bi bio onda govor o kakovom rationalnom gospodarstvu, koje mi u našoj zemlji uvesti želimo. Nu rationalno gospodarstvo pomisliti se nemože ondje, gdje se ciela zemlja na tako male djelove raztrga.

Budućnost će nam pokazati, da je princip, kojega ste si za načelo uzeli, naše zadruge „in infinitum" podieliti, veoma poguban.

Gospodo! veresije kod nas već sada skoro neima, a za nekoliko godina neće biti upravo nikakove. Prije razdioba zadruga imala je jedna kuća više veresije, nego li sada ciele obćine imadu; a kad se ciela zemlja raztrga diobami, propasti će nam posve veresija. Neima takodjer blaga; a zašto? neima se bo kuda pasti; na uzici se pase a tu već 100 ljudi kriči na njega.

Pa zato se ja za slamku hvatam, da bar nešto spasim, te molim, da se na onaj izpravak uzme obzir.

Što se tiče podžupanija, kojim pripada diobni postupak, moram očitovati, da u tom pogledu slabo napreduju, te u naših okolnostih, kako sada postoje, neće biti diobe ne za 30 godina provedene u cieloj zemlji. Dvie godine postoje već podžupanije, nu nijedna još nije razdieljenje provela. Obćinsko poglavarstvo nije još dotični zakon niti proučilo. Obćinski načelnik nije drugo nego magjarski činovnik, on samo pobira porez, to je njegov glavni posao, a kod toga potroši toliko vremena, da nikada nedodje u položaj, takav zakon proučiti. Njemu niti nedotiče vremena, da bi mogao sa dotičnom strankom zapisnik sastaviti, i tako zbilja još u cielom narodu nije nijedan zapisnik sastavljen u tom pogledu, niti neće biti tako hitro.

Zaključujem i molim, da se izpravak gosp. Folnegovića prihvati.

Predsjednik: Želi li još tko govoriti?

Rieč ima gosp. predstojnik nutarnjih poslova.

Jovan Živković: Visoki sabore! Vlada je proti jednomu i drugomu izpravku. Proti prvomu je s toga uzroka, jerbo je suvišan. Po ovom smatranju gospodin Lehpamera je representant zadruge ili otac ili majka. Nu dok je djed živ, neima niti otac niti majka pravo na reprezentovanje zadruge, nego jedini djed. S

Digitized by Google

toga je ovo širji pojam, kad se kaže „roditelj“ nego li kad bi se kazalo „otac ili majka.“ Zakon štiti samo onoga, koji je representant obitelji, isti uživa kao takav svoje pravo: ako sin traži diobu, to dioba nemože biti, dok je representant živ.

A da bi se uz representanta još netko štitio n. pr. žena ili mati, to nebiva, jer ona ovdje nije odlučiva. Štiti se samo onaj, koji može doći u gruntovnu knjigu. Toliko glede izpravka gosp. Lehpamera.

Još manje mogao bi prihvatiti izpravak gosp. Folnegovića, jerbo mogu kazati iz prakse, da, ako zatraži diobu jedan član, neodluči se samo njemu pripadajući dio, nego da se ista zadruga dieli za sve članove. A kakav bi u obće smisao imala dioba, kad bi zadruga iza diobe ostala u životu?

U ostalom bi se to protivilo ustanovam §. 1. i §. 8., od kojih prvi kaže, da od dana, kojega ovaj zakon stupi u kriepost, nemože se više nova zadruga ustrojiti, a drugi veli, da kada ostane na zadružnom kućištu samo jedna obitelj ili jedna osoba, ima se zadruga prestalom smatrati. Kad dakle smjera zakon na to, da se dioba olahkoti i pospješi, onda se nemože dopustiti, da iza diobe dotične zadruge još ista zadruga u nekom drugom obliku dalje postoji. A to bi svakako bilo onda, ako bi se dopustilo, da se gotov broj članova, koji zatraže diobu i dobiju odmjerene svoje dielove odlučilo od zadruge, drugi pako ostali bi nadalje u zadrugi, akoprem su im dielovi već ustanovljeni bili.

Radi se dakle o tom: ima — li se institucija zadruga dokinuti, ili ne, te ili je u obće moguće da se dokine? O tom gospodo, razpravljati bilo bi suvišno, pošto je ta stvar već 3 puta bila u saboru načelno razpravljena, a svaki put je vis. kuća svoje uvjerenje tamo izrazila, da netreba ta institucija dalje obstojat, jer neodgovara ni današnjemu duhu vremena, ni razvitku naroda. Jedini pravi temelj, na kojem počivaju sve države cieloga svieta, to je obitelj. A nenaravno je to spajanje dvijuh trijuh i više obitelji u jednu cjelinu.

Svakomu otcu je naime sin bliže nego brat; kad biza s bratom zajedno, to gleda kako će za svoju familiju namaknuti sve što moguće, bez obzira na brata.

Čemu po tom ono spajati, što se po naravi spojiti nedade? — S toga vidimo, da sve države štite obiteljske odnošaje. I ako se gosp. Folnegović boji, da je smisao toga zakona možda ta, da kad se izluči jedan dio, da ima zadruga prestati, pogodio je; a i praksa pokazuje, da kad se je odielio jedan član, to oni koji su preostali nečine više zadrugu, nego svaka loza dodje s svojim imanjem u gruntovnicu.

S toga kad tomu izpravku protivno načelo u zakonu obstoji, mislim, da se izpravak nemože primiti.

Predsjednik: Rieč ima gosp. dr. Lorković.

Dr. **Blaž Lorković:** Vis. sabore! Ja ću samo sa nekoliko rieči podupirati izpravak gosp. Folnegovića. Ja držim, da e ovaj izpravak zbilja umjestan; i nemogu se slagati s nazori gosp. predstojnika nutarnjega odjela, da ako jedan član zatraži diobu, ostali članovi nemogu i nesmiju više zadruge sačinjavati, nego držim, da ako jedan član traži diobu, i ako mu je dio već odlučen, da ostali sačinjavaju zadrugu, koja tako dugo postoji, dok se sasvim razdieli ili kojim drugim načinom biti prestane.

Meni se čini, da leži to i u smislu zakona od godine 1874., i s ovih razloga bi ja podupirao izpravak gosp. Folnegovića.

Predsjednik: Želi li još tko govoriti?

Pošto nitko neželi, ima rieč gosp. izvjestitelj.

Izvjest. dr. **Antun Jordan:** Vis. sabore! Iz početka mi je čast izjaviti, da su se odbori za namjerom vis. vlade poveli, i namjesto brisati se imajuće ustanove zakona od god. 1871. stavili načelo onoga zakona, što od godine 1874. valja za provincijal. A kad je jednom prihvaćeno ovo načelo, moramo paziti na to, da bez skrajne nužde nemienjamo izraza, koji bi mogli dati sasvim drugi smisao zakonu, i drugo načelo, nego što je u zakonu sadržano, koje i mi postići želimo. Ja ću dakle zagovarati redakciju.

Izpravak gosp. Lehpamera nemogu prihvatiti, jer ovdje stoji: onaj može tražiti diobu, kojemu „roditelj“ neživi. Ovaj tekst vadjen je iz §. 12. dotičnoga našega zakona, koji je valjan za provincijal. Što se imade razumjeti pod riečju „roditelj.“ to je već riešeno ovim vladinim naputkom, napomenutim u §-u 9., koji naputak kaže, da se ima pod tom riečju razumjeti predstojnik loze ili obitelji, da se imade razumjeti otac ili majka, i da se može razumjeti takodjer mati, ako su dotična prava djeca, od njezine krvi i obitelji, t. j. od njezinog porekla. — Dakle s razloga, što već nalazimo u recipirati se imajućoj ustanovi zakona provincialnoga, sve što se pod ovom riečju razumije, zagovaram redakciju; želio bi doduše, da bi ovake naredbe ili ovaki naputci, koji su od tolike važnosti, bili sadržani već u ustanovah zakona. I kad bi koji bio predložio, da se iza ove 1. alineje §-a 4. kaže: „u slučaju, da je otac samo se priženio, a mati u zadrugi rodjena, neimaju djeca pravo diobu tražiti,“ ja bi to zagovarao, nu izpravak gosp. Lehpamera nemogu s razloga, što sam ih ja prije kazao i što ih je naglasio gosp. predstojnik nutarnjeg posla.

Dolazim na izpravak gosp. Folnegovića, kojega podupiru takodjer gosp. Kamenar i gosp. dr. Lorković. Sve što je gosp. Folnegović na obranu svojega izpravka naveo, stiče se mislim u bojazni, da će morati ciela zadruga, čim jedan član po izrazu ove alineje imao pravo iskati diobu imovine, razumije se, da se mora ciela imovina dieliti, za svakoga i svakomu mora se opredieliti njegov dio, sve se mora procieniti, u slučaju da je po ustanovi §-a 5. opravdan njegov ekvivalent. Čim je ovim načinom dioba izvedena, prestaje i zadruga kao takova;

Digitized by Google

čim pako nepostoji, nemože se po §. 8. resp. §. 1. ovoga zakona više ustanoviti.

Nu, kako mi se čini, temelji se bojazan gosp. Folnegovića osobito na tom, da kad bi samo jedan možda nevaljen član zadruge tražio diobu, pa kad bi bilo u zadruzi 10 čestitih gospodara, koji bi htjeli ostati na istom zemljištu zajedno, da je tomu zapreka u ovom zakonu, pošto ovaj zakon kaže, da oni moraju da se razdiele. A ova bojazan nije opravdana. Radi se prije svega naime o tom, da iz ovih zastarjelih institucija dodjemo na čiste odnošaje obćega gradjanskoga prava; — a znati će svatko od nas, da ako ima n. pr. 10 gospodara, koji su voljni i nadalje ostati u zajednici, i koji hoće i nadalje zadržati isti patriarhalni život, to im zakon toga nezabranjuje, to po obćih pravilih associacije valja da je dopušteno.

Da je to dopušteno, to nalazimo takodjer u dotičnih ustanovah gradjanskoga zakona, gdje se radi o zajednicah i družtvih. Dakle slobodno ostanu ili u jednoj ili u više kuća zajedno. Kako iz §-a 8. zakona od god. 1871. sliedi, mogle bi biti sve zajednice po pravilih gradjanskoga zakona ustrojene; a time bi se došlo na čiste odnošaje, na kojih stoje države kod drugih savršenih naroda.

S toga neprihvaćam ni jedan ni drugi izpravak, nego preporučam redakciju.

Predsjednik: Vis. sabore! Glasovati će se najprije o tekstu §-a 4. onako kako ga predlaže odbor; ako nebi bio primljen, onda će se glasovati o istom tekstu s izpravkom predloženim po gosp. Lehpameru, a ako to nebi bilo primljeno, onda tekar o izpravku gosp. Folnegovića, pošto ovaj — kako mi se čini — s predlogom principielno u opreci stoji.

Glasovanje biti će u budućoj sjednici.

Vis. sabore! U odboru za pravosudje fali jedan član; ovaj odbor ima važne poslove razpravljati, s toga stavljam na dnevni red buduće sjednice takodjer izbor jednoga člana u odbor za pravosudje.

Na dnevnom redu buduće sjednice biti će nastavak specijalne debate ob osnovi zakona ovoga, zatim izbor jednoga člana za pravosudni odbor.

Današnju sjednicu dižem, a buduću uričem za sutra u 10 sati prije podne.

(1 sat poslje podne.)

Digitized by Google

Trideset i sedma saborska sjednica,

držana dne 12. kolovoza 1876. u 10 sati pod predsjedničtvom saborskoga predsjednika g. Nikole Krestića.

Sadržaj: Zapisnik prošle sjednice. — Podnesci. — Interpelacija Jos. Lehpamera glede malte u Pitomači. — Interpelacija Ig. Katkića glede trogodišnjeg provizorija pučkih učitelja i učiona u belovarskoj podžupaniji. — Interpelacija dr. Lorkovića glede uprave hrv. kazališta. — Urgiranje interpelacije Petra Zabrdca stavljene u 13. sab. sjed. dne 3. stud. 1875. — Dnevni red: Nastavak specialne debate ob zak. osnovi o preinaci zakona, kojim se u pogledu zadružnih odnošaja utjelovljenih djelova razvojačene Krajine imadu preinačiti nekoje ustanove zakona od 8. lipnja 1871. o promjeni nekojih administrativnih odredaba u vojnoj Krajini. — Izbor jednoga člana za odbor pravosudni. — Dnevni red buduće sjednice.

(10 ¼ sati.)

Predsjednik (zvoni.) Sjednica počimlje. Molim gosp. bilježnika, neka izvoli zapisnik prošle saborske sjednice pročitati.

Bilježnik **Jovan Steković** (čita,)

Zapisnik

XXXVI. sjednice sabora kraljevinah Dalmacije, Hrvatske i Slavonije držane dne 11. kolovoza 1876. godine pod predsjedanjem gosp. Nikole Krestića u glavnom gradu Zagrebu u prisutnosti 44 saborska člana.

Od vlade prisutni preuzvišeni gospodin ban i sva tri odjelna predstojnika.

Predsjednik otvori sjednicu u 10 satih i čitan je zapisnik posljednje saborske sjednice, koji se bez primjetbe ovjerovljuje.

Prispjeo sliedeći podnesak.

Narodni zastupnik Mirko Hrvat predlaže osnovu zakona ob odkupu i regulaciji regalnih pravah.

Upućuje se pravosudnomu i odboru za unutarnje poslove.

Predstojnik pravosudnoga odjela dr. Maıijan Derenčin odgovara na interpelaciju dra. Jovana Subotića u pogledu dogodjajah sbivših se u Pakracu i Belovaru stavljenu u XXX. dne 5. kolovoza 1876. držanoj saborskoj sjednici.

Interpelant nije prisutan, sabor uzima odgovor vlade na znanje.

Prešlo se je na dnevni red i čitana je prvi put „osnova zakona, kojim se preinačuju njekoje ustanove o zadružnih odnošajih sadržane u zakonu od 8. lipnja 1871. o promjeni njekih administrativnih odredabah u vojnoj Krajini, valjan za utjelovljene dielove razvojačene Krajine“ i otvorena generalna debata, te je usvojena glasovanjem podlogom specijalne debate u kojoj je naslov primljen po predlogu odbora i glasi:

ZAKON,

kojim se preinačuju nekoje ustanove o zadružnih odnošajih sadržane u zakonu od 8. lipnja 1871. o promjeni njekih administrativnih odredabah u vojnoj Krajini, valjan za utjelovljene dielove razvojačene Krajine.

§. 1. Primljen po predlogu odbora i glasi:

Od dana, kojega ovaj zakon stupa u kriepost, nemože se više nova zadruga ustrojiti.

§. 2. Primljen po predlogu odbora i glasi:

U zadrugah kod pravnih poslovah, kojimi se ima nepokretni imetak obteretiti, prodati ili zamieniti ili inače sa sućnošću njegovom razrediti, treba da na to pristane većina svih zadružnih članovah, navršivših 18. godinu.

Uz to potrebna je i potvrda tutorstvene vlasti, ako ima osobah stojećih pod vlašću tutora ili skrbnika; isto tako treba da su zakonito odsutni, ako se nemogu saslušati, zastupani po skrbniku, kojega imenuje obćinsko poglavarstvo.

Obćinsko poglavarstvo ima o tom bezplatno izdati posebnu izpravu.

Propisano do sada predloženje ugovorah o promjenah u zemljištnom posjedu kod upravnih oblastih u buduće odpada.

§. 3. Primljen po predlogu odbora i glasi:

Od valjanosti ovoga zakona nemože već nijedan član zadruge dielom, koj bi mu iz zadružnoga imetka pripadao, ali koj mu još izlučen nije, niti medju živimi, niti za slučaj smrti razpolagati.

*

Digitized by Google

Za zajmove i štete učinjene po pojedinih zadrugarih, ako takova zajma ili štete neće zadruga da na se preuzme, vlastan je vjerovnik ili oštećenik tražiti diobu po ustanovah ovoga zakona u svrhu namirenja tražbine, odnosno štete.

Na §. 4. podnaša narodni zastupnik Josip Lehpamer sliedeći izpravak mjesto rieči „obitelj neka se reče“ niti otac niti mati a narodni zastupnik Franjo Folnegović sliedeći §. 4. neka glasi: Svaki punoljetni i samostalni mužki ili ženski član zadruge, kojemu roditelj neživi, ili mu je inače prestao biti članom zadruge, vlastan je iskati, da mu se odluči pripadajući dio.

Nakon toga zaključi predsjednik sjednicu u 1 sat po podne i ureče buduću za sutra dne 12. kolovoza t. g. sa dnevnim redom: glasovanje ob §-u 4. i nastavak dalje specijalne debate i izbor jednoga člana u odbor pravosudni.

Jovan Steković, s. r.
saborski bilježnik.

Krestić, s. r.
saborski predsjednik.

Predsjednik: Ima li kakova prigovora proti ovomu ovako sastavljenomu zapisniku?

(Neima.)

Prigovora neima, zapisnik se verificira.

Na ovaj vis. sabor stigao je sliedeći podnesak:

Žitelji hrvatske Posavine mole, da se zakon od 30. prosinca 1873 ob izvadjanju javnih radnja i gradjevina preinači i š njim prinosbena razprava glede popravaka savskih nasipa povede.

Rieč ima gosp. predstojnik nutarnjega odjela.

Jovan Živković: Ja predajem ovdje zakonsku osnovu ob ustrojstvu primaljskoga učilišta.

Predsjednik: Ide odboru za bogoštovje i nastavu.

Rieč ima gosp. Lehpamer, da stavi interpelariju.

Josip Lehpamer: Vis. sabore! U Pitomači postoji na cesti u Viroviticu jošte malta, koja je bila za prijašne krajiške vade uvedena; ali odkad je ovaj dio vojne Krajine utjelovljen našoj zemlji, mislim, da je prestao svaki razlog, koji je prije postojao, da se ova malta još nadalje drži. I po shvaćanju tamošnjeg naroda neima ona malta nikakova pravna naslova, radi toga mislim, da je potrebno, da se nešto od strane vis. vlade učini, da se ta malta čim prije ukine.

Al za prijašnje vlade, štogod je sa narodne strane bilo predloženo, ili se nije jednostavno na dnevni red uzelo, te mukom mimo išlo, ili pako se je naprosto odbilo. Pa tako je stvar ostala sve do danas. — Meni nije poznato, da li se je za ovih 4 godina odkada ja imam čast biti zastupnikom ondje, glede toga kakav predlog učinio, ili se nije, nu znam, da dotični zajamnik malte pobira do sada maltarinu. Ja si dakle smatram za dužnost, upozoriti vis. vladu na to, da se ovo dokine — pa s toga stavljam na vis. vladu sliedeću interpelaciju: (čita.)

„S razloga, što u Pitomači na glavnoj cesti u Viroviticu postoji malta, kojoj se pravni naslov u narodu nezna;

s razloga, što zakupnik maltarine kadšto i na mjestu od same malte udaljenom maltarinu pobire, a po tom se putnici i narod ondješnji smućuju, čast mi je staviti na preuzvišenoga gosp. bana sliedeću interpelaciju: Da li je Preuzvišenost Vaša voljna učiniti korake, da se postojeća na Pitomači malta, neimajući za svoj obstanak sada više nikakova pravna naslova, što prije ukine?“

Predsjednik: Interpelacija ova uvrstiti će se u zapisnik i dostaviti svietlomu banu.

Rieč ima gosp. zastupnik Katkić, da stavi interpelaciju

Ignjat Katkić: Vis. sabore! Kao što je naša zemaljska vlada i ovo zakonodavno tielo pobrinulo se, da novi zakon o zadružnih odnošajih i diobah u belovarskoj županiji, pošto dosadanji nevaljaju, uvede i uzakoni, tako isto scienim, da bi trebalo glede učitelja i pučkih učiona u belovarskoj županiji nešto učiniti, da se novi školski zakon čim prije uvede u život. — Istina je doduše, da je zemaljska vlada, dotično odsjek za bogoštovje i nastavu dne 30. siečnja pod brojom 50 izdao naredbe glede usposobljenja pučkih učitelja, i te protežu se dakako i na belovarsku županiju te na učiteljstvo belovarske županije. Te su naredbe, kao što su u obće sve vladine naredbe, dobre i praktične te svrsi shodno izvedene, ali čini mi se, da se nemogu posve upotrebiti za učitelje belovarske županije. Jerbo učiteljstvo ove županije nikako se nemože metnuti u istu kategoriju sa ostalim učiteljstvom u našoj domovini. U belovarskoj županiji, dok je pripadala jošte Krajini, imali su dvie razne vrsti učiona, te su bile tako zvane erarne ili carske, a za tim pučke ili tako zvane „Gemeindeschulen.“ U carskih bili su učitelji veoma sposobni te učione na dobrom glasu, a u pučkih učionah (Gemeindeschulen) bile su učiteljske sile slabije, zato što svrha ovim učionam nije nikakva druga bila, već samo priprava za erarne ili tako zvane carske učione.

Čim je koje diete svršilo s dobrim uspjehom jedan ili dva razreda ovih pučkih učiona, to je prešlo odmah u carske ili erarne učione. Nije dakle čudo, što su na tih pučkih učionah namješteni ljudi, koji svojemu zvanju nisu dorasli, koji su najposlie kakav dvo- ili tromjesečni pedagogijski tečaj svršili i izpit položili, a za istinu nisu mogli odgovarati ovomu zvanju, koje imade pred očima novi školski zakon. Nam od prijašnjih učiona nisu druge ostale, van pučke, učitelji carskih učiona ili su stavljeni u mir, ili su premješteni u ostalu vojnu Krajinu. Imamo po tom jedino pučke učione, a te su u veoma tužnom stanju, zato jerbo neima valjanih i sposobnih učitelja; — a znam da se oko učitelja sve vrti, na koliko se to tiče napredka u školi.

Imade i vrlih učitelja, ali te lako nabrojim na prste.

Digitized by Google

Kad je vis. vlada pod brojom 50. dne 30. siečnja naredbe izdala, imala je svakako dobru svrhu pred očima, ali scienim, da nije pravo poznala stanje našega učiteljstva. S toga je belovarski podžupanijski školski odbor, koji se je 20. siečnja ove godine sastao, primio vrlo rado ovaj predlog, što sam ga ja u toj sjednici stavio. Neka mi dopusti vis. kuća, da ga pročitam. (Čita.)

Ovaj dakle predlog — jedan i drugi — poslan je bio vis. vladi, ali ga nije uvažila, pozivom na one naredbe, koje sam već 2 put napomenuo. Ja sam te naredbe pazljivo i pomljivo čitao, ali vidio sam da nedotiču prema potrebam našega učiteljstva i školstva. Što se tiče učiteljskog izpita, navedenog u naredbah, moram kazati, da priprave i predznanje naših učitelja nisu takove, da će makar za 2—3 godine izpit položiti moći. Što se nadalje veli, da manje sposobni šlušaju pedagogički tečaj makar i ½ godine i to je nepraktično, pošto nemaju sredstva, da dodju u Zagreb ili na drugu koju preparandiju, pa se ondje pripravljaju, a osim toga je težko učione s drugimi učitelji providiti.

Jednom riečju, ja bi želio, da se vis. vlada po kojem savjetniku sama glavom osvjedoči o stanju naših učiona, i da onaj predlog, što ga je učinio županijski školski odbor uzme u ruke i prema potrebi naše županije nešto učini. S toga čast mi je staviti na svietloga bana sliedeću interpelaciju: (Čita.)

„Kani li Vaša Preuzvišenost neuvaženi predlog belovarskoga podžupanijskoga školskoga odbora, da se naime za belovarsku županiju administrativnim putem ustanovi trogodišnji provizorij i glede pučkih učitelja i glede pučkih učiona, na novo u pretres uzeti i odobriti? Nebi li se pomenuti provizorij buduće školske godine jurve obistinio?

Predsjednik: Interpelacija ova uvrstiti će se u zapisnik i dostaviti svietlomu banu.

Rieč ima gosp. dr. Lorković, da stavi interpelaciju.

Dr. **Blaž Lorković**: Vis. sabore! Medju glavnimi zavodi, na koje se velike svote troše, nalazi se kazalište. Ovo je kazalište bilo već predmetom živih razprava, koje su se o tom vodile ne samo u novinarstvu, nego i u narodnomu zastupstvu u vis. ovom saboru. Tako je i sabor u prošlom zasjedanju pozvao zemaljsku vladu, neka učini shodne korake o preustrojstvu kazališta, napose o preustrojstvu njegove uprave.

A povoda tomu da se publika u nas tim pitanjem toliko zanimlje dala su 2 razloga: jedan razlog leži u toj znamenitoj svoti, koja se troši na kazalište, a drugi razlog leži u onoj svrsi, koju ima kazalište.

Kao što rekoh ovaj vis. sabor pozvao je vis. vladu, da učini u tom pogledu shodne korake. Koliko mi je poznato iz javnih glasila, vlada je bila enquetno povjerenstvo sastavila, koje je opet izabralo pododbor, koji ima izjaviti svoje nazore o tom preustrojstvu, i te putem javne štampe priobćiti. Ovaj je pododbor svoj zadatak riešio, a zemaljska vlada je njegov rad putem novina javnosti do znanja stavila — ako se nevaram — još mjeseca lipnja; nu od onoga vremena nije se do danas ništa dogodilo — koliko je to bar meni poznato — nije ni sazvano povjerenstvo, da izpita predloge, štono ih je odbor izradio.

Odbor povjerenstva izrazio je svoje mnienje ovako: da se ima svakako kazalište s obima granama umjetnosti kod nas obdržati t. j. ostati imadu drama i opera; a zatim da se ima preustrojiti kazalište tako, da dobije stalnu upravu, koja bi se povjerila jednoj vještoj osobi. Po mom mnienju ovo su nazori, koji su jedino kadri svakogodišnji deficit, na kojem naše kazalište boluje, malo po malo odklonuti.

Kao što rekoh, od onoga se vremena nije ništa učinilo, sesona kazalištna se približuje, a k tomu se još po novinstvu raznosi glas, da stanovite osobe i okolnosti na jednu naših najvrstnijih opernih sila tako djeluju, da kani od kazališta otići i u javnosti kolaju glasovi, po kojih bi se obstanak opere u pitanje staviti imao.

Meni je do toga stalo, da nam se kazalište naše ne samo utvrdi, nego da i bolje procvate. A neima dvojbe, da k tomu treba dobre uprave, pa s toga stavljam na kraljevsku zemaljsku vladu ovu interpelaciju. (Čita.)

„Kakove ima namjere kraljevska zemaljska vlada s upravom hrvatskoga kazališta?

Kani li dosadanju upravu promieniti i kako?

Predsjednik: Interpelacija ova uvrstit će se u zapisnik i dostaviti svietlomu banu.

Rieč ima gosp. zastupnik Zabrdac, da urgira odgovor na interpelaciju.

Petar Zabrdac: Vis. sabore! Ja mislim, da je poznato, da se nerabi kod naših poštarskih ureda hrvatski jezik, nego njemački ili magjarski; nu to mene nebi smetalo, jer je kod nas već praksa takova, te smo od starih vremena privikli od absolutne vlade njemačkomu jeziku, da neimam nekakvu bojazan, koja mi se čini opravdanom i koja je vriedna, da joj nešto više pozornosti posvetimo.

Poštarski uredi vode sve bilježke u javnih knjigah i sve račune u njemačkom jeziku; pa tako nemogu naši mladići, koji su u našem narodnom jeziku naobraženi, pristup dobiti, nego ga dobiju samo oni, koji su kadri u njemačkom jeziku uredovati.

Zatim se bojim — što vidim u mnogih stvarih — da posli iztisnutoga hrvatskoga jezika bude uveden magjarski jezik. Poznata je vis. kući naredba, da činovnici, koji neumiju magjarskoga jezika rabiti, nemogu mjesta kod željeznica dobiti. To smjera na to, da će može biti čas doći, gdje će se i kazati: svi oni mladići, koji žele poštarsku službu, a neznadu magjarskoga jezika, nemogu ju dobiti.

A uslied te bojazni stavio sam 3. studenoga g. 1875

Digitized by Google

interpelaciju na svietloga bana, koju danas ponavljam, i koja glasi ovako:

(Čita. Vidi 13. saborsku sjednicu 3. stud. g. 1875.

Predsjednik: Požurnica ova staviti će se u zapisnik i predati svietlomu banu.

Na dnevnom redu je nastavak specijalne debate ob zakonskoj osnovi o preinaci zakona, kojim se u pogledu zadružnih odnošaja utjelovljenih dielova razvojačene Kra-Krajine imadu preinačiti nekoje ustanove zakona od 8. lipnja 1871. o promjeni nekojih administrativnih odredaba u vojnoj Krajini.

Vis. sabore! Prije svega ima se glasovati o tekstu §-a 4., i to ima se glasovati — kao što sam jučer ustanovio — o tekstu onom, kako ga sam odbor predlaže. Molim gosp. izvjestitelja, da pročita tekst, kako je predložen po odboru.

Izvjest. dr. **Antun Jordan** (Čita.)

Predsjednik: Ona gospoda, koja su za to, da se tekst §-a 4. ovako prima, kao što je od gosp. izvjestitelja pročitan, neka izvole ustati.

(Manjina.)

Molim, neka izvoli gosp. izvjestitelj čitati tekst §-a ovoga onako, kako glasi s izpravkom gosp. Lehpamera.

Izvjest. dr. **Antun Jordan** (Čita.)

Predsjednik: Ona gospoda, koja su za to, neka izvole ustati.

(Manjina.)

Sada molim, neka se čita, kako bi ovaj §. glasio s izpravkom gosp. Folnegovića.

Izvjest. dr. **Antun Jordan** (Čita.)

Predsjednik: Ona gospoda, koja su za to, da se ovaj §. prima, kako je izpravljen po gosp. Folnegoviću, neka izvole ustati.

(Manjina.)

Pošto su sva 3 predloga pala, to ima ovaj §. 4. ići odboru natrag.

Nu pošto je ovaj §. svakako u savezu sa ostalimi §§. možda će biti najshodnije, da tako §. 4. kao što svi ostali §§. idu odboru na novo tekstiranje.

(Prima se.)

Drugi predmet dnevnoga reda je izbor jednoga člana za odbor pravosudni.

Molim gosp. bilježnika, da imenik čita.

Za skrutinatore imenujem gosp. Zindla i gosp. Titu Ožegovića.

Bilježnik **Jovan Steković** (Čita.)

(Poslie skrutinijuma.)

Predsjednik (Zvoni.) Molim na mjesta. — Resultat skrutinijuma je sliedeći: Glasovalo je 40 članova; od tih je dobio gosp. dr. Jordan 28 glasova, dakle absolutnu većinu; ima se smatrati članom odbora za pravosudje.

Vis. sabore! Ovime je današnji dnevni red izcrpljen. Na dnevnom redu buduće sjednice biti će predlog gosp. Kamenara i drugova ob ustrojenju hipotekarne banke. Zatim pošto se po §-u 14. ovoga poslovnika gospoda bilježnici samo na jednu godinu biraju, a ova je godina već iztekla, to će se na dnevni red buduće sjednice staviti i izbor bilježnika saborskih.

(Prima se.)

Dakle to će biti dnevni red buduće sjednice. (Franjo Folnegović: „A cestovna mreža? . . .) Današnju sjednicu dižem, a buduću uričem na 28. kolovoza.

Gg. članove odbora pravosudnoga, odbora nastavnoga i odbora za nutarnju upravu molim, da svoj rad što prije svrše.

(11 sati prije podne.)

Digitized by Google

Trideset i osma saborska sjednica,

držana dne 28. kolovoza 1876. u 10 sati pod predsjedničtvom saborskoga predsjednika g. Nikole Krestića.

Sadržaj: Zapisnik prošle sjednice. — Podnesci. — Dnevni red: Izbor 4 bilježnika saborskih. — Dnevni red buduće sjednice.

(10½ sati.)

Predsjednik (Zvoni.) Sjednica je otvorena. Molim g. bilježnika, da pročita zapisnik prošle saborske sjednice.

Bilježnik **Konrad Filip** (čita.)

Zapisnik

XXXVII. sjednice sabora kraljevinah Dalmacije, Hrvatske i Slavonije držane dne 12. kolovoza 1876. u glavnomu gradu Zagrebu pod predsjedničtvom saborskoga predsjednika gosp. Nikole Krestića u prisutnosti 42 saborska člana.

Od strane vlade prisutni gg. odjelni predstojnici Jovan Živković, dr. Pavao Muhić i dr. Marijan Derenčin.

Čitan bi zapisnik posljedne saborske sjednice, koji bje bez primjetbe ovjerovljen.

Predstojnik nutarnjega odjela vis. kr. zemaljske vlade gosp. Jovan Živković predlaže u ime vlade zakonsku osnovu ob ustrojstvu primaljskoga učilišta u Zagrebu.

Ide odboru za nastavu.

Žitelji hrvatske Posavine mole, da se zakon od 30. prosinca 1873. ob izvadjanju javnih radnja i gradjevina preinači i š njimi prinosbena razprava glede popravaka savskih nasipa povede.

Ide peticijonalnomu odboru.

Narodni zastupnik Josip Lehpamer stavlja na svietlog bana sljedeću interpelaciju:

Da li je Preuzvišenost Vaša voljna učiniti korake, da se postojeća u Pitomači malta, neimajući za svoj obstanak sada više nikakova pravna naslova, što prije ukine?

Ova interpelacija uvršćuje se u zapisnik, te će se dostaviti svietlomu banu.

Narodni zastupnik Ignjat Katkić stavlja na svietloga bana interpelaciju sljedećeg sadržaja:

Kani li Vaša Preuzvišenost neuvaženi predlog belovarskog podžupanijskog školskog odbora, da se naime za belovarsku županiju administrativnim putem ustanovi trogodišnji provisorij i glede pučkih učiteljah i glede pučkih učionah, na novo u pretres uzeti i odobriti?

Nebi li se pomenuti provisorij buduće školske godine jurve obistinio i oživotvorio?

Ova interpelacija uvršćuje se u zapisnik i dostavlja svietlomu banu.

Narodni zastupnik dr. Lorković stavlja na svietlog bana sljedeću interpelaciju:

Kakove ima namjere kr. zemaljska vlada s upravom hrvatskoga kazališta?

Kani li dosadanju upravu promieniti i kako?

Ova interpelacija uvršćuje se u zapisnik i dostaviti će se svietlomu banu.

Narodni zastupnik Zabrdac urgira odgovor na interpelaciju stavljenu u XIII. 3. studena 1875. držanoj saborskoj sjednici.

Požurnica ova uvrstit će se u zapisnik i dostaviti svietlomu banu.

Prelazi se na dnevni red na glasovanje o §-u 4. zakonske osnove o preinaci zakona, kojim se u pogledu zadružnih odnošajah utjelovljenih dielovah razvojačene Krajine imadu preinačiti njekoje ustanove zakona od 8. lipnja 1871. o promjeni njekojih administrativnih odredabah u vojnoj Krajini, te na pitanje saborskog predsjednika, prima li vis. kuća §. 4. onako, kako ga odbor predlaže, pao je isti, te na dalje pitanje, prima li vis. kuća §. 4. sa izpravkom zastupnika Lehpamera, bude i ovaj odbit kao što i izpravak zastupnika Folnegovića, te po tom ide ovaj §. natrag odboru za novu stilizaciju.

Pošto su dalji §§. ove osnove u uzkom savezu sa §. 4. to je predložio predsjednik, da se i dalji §§. ove zakonske osnove povrate odboru, da ih pridesi novoj stilizaciji §. 4. što je sabor prihvatio.

Prelazi se na drugi predmet dnevnog reda na izbor 1. člana u odbor pravosudni, u koju svrhu imenuje predsjednik skrutatore Zindla i Titu Ožegovića.

Digitized by Google

Izabran je od 40 predanih ceduljah sa 28 glasovah dr. Jordan.

Po tom je zaključio predsjednik sjednicu uričuć buduću sjednicu za 28. kolovoza 1876. sa dnevnim redom predlog zastupnika Kamenara i drugovah ob ustrojenju hipotekarne banke i izbor 4 bilježnikah.

Konrad Filip, v. r. saborski bilježnik. **Krestić**, v. r. saborski predsjednik.

Predsjednik: Ima li kakova prigovora proti ovomu ovako sastavljenomu zapisniku?

(Neima.)

Prigovora neima, zapisnik se verificira.

Čast mi je javiti vis. saboru, da je ovo predsjedničtvo povodom previšnjeg rodjendana Njegova Veličanstva našega kralja podnielo u ime vis. kuće homagialnu čestitku uz izjavu neuzkolebive vjere i odanosti.

(Živio! Živio!)

Uzima se do znanja.

Svietli ban dostavlja previšnjom sankcijom providjeni hrvatski izvornik na zajedničkom saboru donešenoga zajedničkoga zakonskoga članka 36. tičućega se osiguranja založnica.

Proglašenja radi staviti će se na dnevni red.

Svietli ban dostavlja „osnovu zakona o preinaci nekojih ustanova gradjanskoga parbenoga postupnika od 16. rujna 1852. tičući se postupka kod ovršbene dražbe nepokretnih i pokretnih stvari radi novčane tražbine“ za ustavno pretresivanje.

Ide odboru za pravosudje.

Pravosudni odbor podnaša izvješće o zakonskoj osnovi o sudbenosti trgovačko-mjenbenoj i postupku pred trgovačko-mjenbenimi sudovi.

Staviti će se na dnevni red.

Odbor za pravosudje podnaša izvješće ob osnovi zakona ob odvjetničkom redu.

Staviti će se na dnevni red.

Čast mi je javiti, da smo smrću izgubili jednoga člana kraljevinskog suda, u osobi člana Ivana K. Adamovića.

Ako je vis. sabor s menom sporazuman, staviti će se izbor jednoga člana za kraljevinski sud u budućoj sjednici na dnevni red.

(Prima se.)

Prelazi se na dnevni red.

Na dnevnom redu je predlog gosp. Kamenara i drugova ob ustrojstvu hipotekarne banke. — A pošto gosp. Kamenara neima ovdje, to se ovaj predmet uzima sa dnevnoga reda današnje sjednice.

Je li sporazumna s time vis. kuća?

(Jest.)

Nadalje je na dnevnom redu izbor 4 bilježnika ovoga vis. sabora.

Molim gg. članove vis. ove kuće, neka na jednu cedulju napišu imena četvorice, koje žele imati za bilježnike buduću godinu.

Za skrutinatore imenujem gg. Zindla, Tombora, Domjanića.

Molim gosp. bilježnika, da imenik čita.

Bilježnik barun **Ljudevit Ožegović** (Čita.)

(Poslie svršena skrutinijuma.)

Predsjednik (zvoni). Skrutinijum je gotov.

Glasovalo je 36 gg. članova vis. sabora. Od ovih glasova dobio je gosp. dr. Lončarić i gosp. dr. Vidrić svaki po 36 glasova, a gosp. Jovan Steković i gosp. dr. Malec svaki po 35 glasova.

Ova se gospoda imadu dakle smatrati kao bilježnici vis. kuće; ja ih molim, da preuzmu poslove odmah sutrašnji dan.

Ovime je za danas dnevni red izcrpljen. Na dnevnom redu buduće sjednice biti će razprava o predlogu gosp. Kamenara, zatim proglašenje nekojih zajedničkih zakona, i napokon izbor jednoga člana u kraljevinski sud.

Buduću sjednicu uričem za sutra u 10 sati prije podne, a današnju dižem.

($^3/_4$12 sati.)

Digitized by Google

Trideset i deveta saborska sjednica,

držana dne 25. kolovoza 1876. u 10 sati pod predsjedničtvom saborskoga predsjednika Nikole Krestića.

Sadržaj; Zapisnik prošle sjednice. — Podnesak. — Dnevni red: Predlog J. Kamenara i dr. glede ustrojstva hipotekarne banke. — Publikacija 2 zajedn. zakona. — Izbor 2 članova u kraljevinski sud. — Dnevni red buduće sjednice.

Predsjednik (zvoni.) Sjednica počimlje. Molim gosp. bilježnika da izvoli zapisnik prošle sjednice pročitati.

Bilježnik dr. **Marko Lončarić** (čita.)

Zapisnik

XXXVIII. sjednice sabora kraljevinah Dalmacije, Hrvatske i Slavonije držane dne 28. kolovoza 1876. u glavnom gradu Zagrebu pod predsjedničtvom saborskog predsjednika gosp. Nikole Krestića u prisutnosti 40 saborskih članova.

Od strane vlade: gg. odjelni predstojnici Jovan Živković, dr. Pavao Muhić i dr. Marian Derenčin.

Čitan bi zapisnik posljedne saborske sjednice, koji se bez primjetbe ovjerovljuje.

1. Predsjednik javlja, da je prigodom rodjendana Njeg. ces. kralj. apoštolskoga Veličanstva dne 18. kolovoza ove godine izrazio homogialnu čestitku sabora hrvatskoga što se odobrava sa „Živio."

2. Svietli ban dostavlja previšnjom sankcijom providjeni hrvatski izvornik na zajedničkom saboru donešenoga zajedničkoga zakonskoga članka 36. tičućega se osiguranja založnicah.

Proglašenja radi stavit će se na dnevni red.

3. Svietli ban dostavlja osnovu zakona o preinaci nekojih ustanovah gradjanskoga parbenoga postupnika od 16. rujna 1852. tičućih se postupka kod ovršbene dražbe nepokretnih i pokretnih stvarih radi novčane tražbine za ustavno pretresivanje.

Ide odboru za pravosudje.

4. Pravosudni odbor podnaša izvješće o zakonskoj osnovi o sudbenosti trgovačko-mjenbenoj i postupku pred trgovačko-mjenbenimi sudovi.

Stavit će se na dnevni red.

5. Pravosudni odbor podnaša izvješće na osnovu zakona ob odvjetničkom redu.

Stavlja se na dnevni red.

Prelazi se na dnevni red, na kojem je predlog narodnoga zastupnika Kamenara i drugovah ob ustrojstvu hipotekarne banke, nu pošto predlagatelja u sjednici neima, da svoj predlog obrazloži, prešlo se na drugi predmet dnevnoga reda, na izbor 4 bilježnikah saborskih, u koju svrhu imenuje predsjednik skrutatori Tombora, Domjanića i Zindla.

Glasovalo je 36. saborskih členovah, pak je sa 36. glasovah izabran dr. Vidrić, dr. Lončarić, a sa 35. glasovah Jovan Steković i dr. Malec.

Pošto je time dnevni red izcrpljen zaključio je predsjednik sjednicu uričuć buduću za sutra u 10 satih sa dnevnim redom predlog zastupnika Kamenara i drugovah ob ustrojenju hipotekarne banke, proglašenje zajedničkog zakonskoga članka i izbor člana u kraljevinski sud mjesto umrvšega Ivana K. Adamovića.

Dr. **Marko Lončarić**, v. r.
saborski bilježnik.

Krestić, v. r.
saborski predsjenik.

Predsjednik: Ima li kakova prigovora proti ovomu ovako sastavljenomu zapisniku?

(Neima.)

Prigovora neima, zapisnik se verificira.

Na ovaj vis. sabor stigao je sliedeći podnesak:

Zastupstvo občine Križ moli, da se ova občina nesjedini s občinom Cirkvenica.

Ide odboru peticijonalnomu.

Čast mi je javiti vis. saboru, da je opet jedan član kraljevinskog suda umro u osobi Paje Grčića. I pošto je danas na dnevnom redu onako izbor jednoga člana u kraljevinski sud, to se može — ako je vis. sabor time sporazuman — ovom prigodom izbor dvajuh članova obaviti.

(Prima se.)

Digitized by Google

Dakle izbor 2 članova za kraljevinski sud stavlja se za danas mi dnevni red.

Prelazi se na dnevni red.

Prvi predmet dnevnog reda je predlog gosp. Kamenara i drugova glede ustrojstva hipotekarne banke. Molim gosp. predlagatelja, da izvoli obrazložiti svoj predlog.

Juraj Kamenar: Vis. sabore! Predlog, o kojem imadem progovoriti, je hipotekarna banka, koja se ima zakonom urediti a iz zaklada domaćih ustrojiti.

Ustrojstvo hipotekarne banke je po naš narod, kao i po svaki drugi narod od velikoga zamašaja. Glede predloga, stavljena po meni i štovanih mojih drugovih, mislim da mi nije potrebno sve potankosti navadjati, da obrazložim potrebu hipotekarne banke, nego mislim, da će svi štovani članovi ovoga vis. sabora ovaj predlog jednoglasno prihvatiti i vis. vladi podnieti, da ona čim prije podnese zakonsku osnovu o takovoj banci. — Zakon o ustrojstvu hipotekarne banke nije tegotno vis. vladi sastaviti, dočim imade u susjednih zemljah dovoljno hipotekarnih banka više vrsti i bankovnih zavoda, te može uzeti iz susjednih naprednih naroda takovu zakonsku osnovu, samo ju treba prirediti okolnostim u našoj zemlji postojećim, i prilagoditi potrebi našega naroda. Nije dakle tegotan taj posao. Mnogo tegotnije je naći novaca za takovu banku.

Ob ovom pitanju ima se vrtiti razprava, odkuda i kako da se novac namakne za hipotekarnu banku, koja je tako nuždna našemu narodu. Ovomu najtegotnijemu pitanju utrla je put županija zagrebačka dne 46. prosinca godine 1874. u svojoj izvanrednoj sjednici županijskoj, kad se je sastati imala na poziv vis. vlade uslied novoga ustrojstva političke uprave, da ima predati sve svoje zaklade u upravu vladinu, dočim su blagajnice županijske dignute, i da se ujedno izrazi, kako misli, da vlada njezinimi zakladami i nadalje upravlja. Kako su ine županije glede iste stvari zaključile, to je visokomu saboru poznato, možebiti je i poznato, kako je županija zagrebačka zaključila, meni bar kao ovdašnjemu županijskomu zastupniku dobro je to poznato.

Ova je županija zaključila, da ona svoje glavnice nepoklanja nikomu, nego da si ju pridržaje kao imovinstvo županije, jer nezna, kako će sliediti ustrojstvo naše zemlje za koju godinu opet protivno ovomu sadanjemu. I zaključi, da se sve zaklade županije Zagrebačke za jednu hipotekarnu banku upotrebiti imadu, ujedno je glede kamata odredila, da se u prvom redu za podizanje narodnih škola u svakom mjestu, gdje to potrebe zahtievaju, upotrebe, a kad bi se dignula prosvjeta u narodu na taj stepen, da naš narod zbilja znade čitati i razumije, što mu je za narodno gospodarstvo potrebno, da se onda u drugom redu za narodno gospodarstvo i obrt kamati upotrebiti imadu.

Ovaj plemeniti zaključak, mislim, da će vis. sabor odobriti i da će ujediniti sve ostale zaklade, koje neimadu opredeljenja — kako mnoge županijske zaklade, — te će kamate obraćati na iste svrhe, i — isto tako upotrebiti.

Akoprem su potrebe naše tako obilne, da bi trebalo kamata n. pr. sveučilište, kazalište itd., podupirati, to se ipak sve uvidjalo, da je, dok narod stoji na ovako primitivnom stanju, potrebno najprije narod podići i naučiti ga čitati, sama sebe poznavati, da će moći knjigu upotrebiti korišću, te se ovim načinom naobrazavati, da se dovede na viši stepen kulture u narodnom gospodarstvu.

Zaklada županije zagrebačke iznašala je 175.700 for. Koliko iznose sve ostale zaklade inih županija, koliko sve zaklade zemaljske, koje je imala vlada u svojoj upravi, to potanko navesti nemogu. Nu da se te sve u jednu cjelinu i u jedno jedinstvo sastave, mislim, da bi jako liepu svotu iznašale. Nadalje imale bi se, kad se sve ove zaklade u jednu zajednicu slože, i sve svote, koje se dobivaju iz šuma državnih i obćinskih, takodjer u „hipotekarnu banku“ — ulagati. Mi znademo, vis. sabore, kamo su se do danas takovi novci ulagali. Oni su se davali privatnim družtvam, dočim, ako se u zemaljsku banku ulažu, u sigurne ruke dodju, te će narod s veseljem ulagati novce svoje u takovu banku i imati više koristi sam, a i više kredita u inozemstvu, jerbo će ondje uvidjeti, da mi nismo takovi bogci, kako nas nazivlju. Isto tako imalo bi se postupati sa pupilarnimi novci, koji u poreznih kao i u svakojakih blagajnah leže bez da nose ikakve kamate, za kojih uloženje i osiguranje se dapače mnogo plaća. Ovi će svi novci povisiti onda ne samo bankinu svotu, nego se budu koristno mogli obraćati na korist naroda samoga.

Gg. zastupnici naroda i vis. vlada u zajednici neka oko toga nastoje, da se taj zaključak čim prije provede, i dotični zakon u život stupi. — Od godine 1861. nije skoro nijedna godina prošla, da se nebi bilo — ne samo u ovoj vis. kući nego i u županijskih skupštinah — o tih zakladah govorilo. Mi smo imali različite vlade, a nijedna još nije bila narodu tako prijateljska; sadašnja vlada je narodna, neka dakle sada vis. vlada i zastupstvo, koje može na to djelovati, nastoji, da se napomenute zaklade i svote u jednu zajednicu spoje pod naslovom hipotekarne banke, iz koje si može onda narod pozajmiti novce na prilične kamate, koje je u stanju plaćati.

Gospodo! mi znamo, kako su naše zaklade raztepene; imade ih u Ugarskoj ili Magjarskoj — neznam kako bi već nazivao tu braću — (Veselost.) Kako se kaže do 7 milijuna. Nu imamo li 7 milijuna ili 100,000, to za sigurno neznamo, nu što je naše velim: neka nam se dade, da se mi možemo okoristiti s onim, i da možemo dalje time upravljati na korist našu.

Što se tiče naših nekretnina, gospodo, mogli bi dobivati od njih nekoliko hilijada dohodka, da se upravljaju koristonosno, koje nam pako nikakve koristi nenose, dapače više su na uštrb našega budgeta, nego li na korist.

Digitized by Google

Ovdje se mora, kako prijašnji sabor zaključi, ova nekretnina prodati, ili onako urediti, kako najbolje znamo, da bude koristi nosila. I ovdje dobila bi se liepa svota, ako bi vis. vlada ono, što nije nuždno, prodala, budi parcelarno, budi ukupno, — jednom riečju onako to uredila, da bude postalo koristonosno. Zemlja, vlada i obćine nebi imale poduzimati spekulativna poduzeća.

Naša je zadaća narod podići, narod usrećiti, da nam se podigne iz mrtvila, da iz primitivnosti izadje, da se probudi i bude samostalan. Mi toga svega do sada nismo učinili; mi smo ustrojili sudove, političku upravu, mi smo koračili na ono polje, gdje treba mnogo novaca izdavati. Možda će se i danas koji protivnik mojih nazora pojaviti te kazati: istina mi nemamo novaca, pa baš za to nemože se taj predlog provesti. A ja velim, da novaca za to neimamo, jer se nije prije na to mislilo, nego se je koracalo napred i narodu nalagao teret, kojega nemože nositi. On mora sredstva, za ekonomiju potrebita, prodati, da namiri svoje poreze; a za njega nitko se nebrine, da se sam podigne na onaj stepen, gdje bude mogao namiriti taj trošak. Ja mislim, da svaka vlada, ako hoće da temelj, na kojem počiva, nepodlegne, da neumakne, mora na to gledati, da li narod može nositi, što mu se nalaže; jer kad narod nositi nemože, onda se i sama država sruši. Turska n. pr. je uslied toga, jer se nije brinila za kulturu svojega naroda, nego samo terete na njega metala, tako oslabila, da ni malu Srbiju nemože nadvladati; Turska je mislila, da može čudesa stvarati, ali se prevari u računu, jer narod, iz kojega se samo crpi i preša, postane tako suh i gluh, da je badava nagovoriti ga, takav onemogli narod nije za nikakove žrtve sposoban, dapače je uzalud takov onemogli narod poslje — hraniti i podizati, kad nema u njem nikakve sile i nikakove već krieposti.

Zato, gospodo, treba da počmemo jednom raditi na tom polju, kamo moj predlog smjera. Mi nipošto nismo takvi siromasi, da nebi imali ništa, mi još imamo — hvala Bogu kriepak narod; ali naš obrt i naše narodno gospodarstvo što postoji, treba unaprediti. Mi nismo takovi siromasi, da bi morali sdvajati. Zemlja i narod imadu još dovoljno snage, nisu još tako izcrpljeni, da nebi radjati mogli; nu zadaća nam ima biti, da ju primimo u onu njegu, da nam zbilja do konca nepropadne.

Zato se nadam, da će ovo zakonodavno tielo s obzirom na narodnu ekonomiju takove zakone stvarati početi, koji narod neće pustiti upropastiti, nego će ga spasiti. Vlada, koja čuje glas naroda, imade izpitivati sve potrebe naroda. Ja sam zato i ovaj predlog stavio, kojemu je namjer, da vladu ponuka, da počimlje ozbiljno u tom pravcu raditi.

God. 1874. dala je županija zagrebačka liepu iniciativu, da se bank stvori; nu dosada nije u tom pogledu vis. vlada ništa učinila. Ja takov postupak žalim te se podpuno nadam, da će vlada od današnjeg dana raditi oko toga, da ovaj velevažan predlog vis. sabora u život privede. Podigli smo nove sudove, uveli smo političku upravu, i prosvjeta se je prilično unapredila; vlada je počela u jednom pogledu takodjer na narodno gospodarstvo misliti, što 2 zakonske osnove, koje smo za ovoga zasjedanja riešili, svjedoče; nu na ovom polju, koje moj predlog označuje, moći ćemo raditi za narod, ako naše sile, koje imamo u zakladah, sakupimo i banku stvorimo.

I drugi narodi, gospodo, radili su ovako; nijedan narod nije se odmah na onaj stepen podigao, na kojem stoji. I drugih naroda imade, koji su onako maleni, kao što smo mi; napominjem samo jedan: Belgijski narod. Malen je taj narod, ali skoro najbogatiji na ovom svietu, jer je radin i štedljiv, jer kod njega se sve ujedinjuje za blagostanje naroda i domovine brine i natjeca, i to sve grane od kralja počam do zadnjega seljaka radi sve, da svoju zemlju usreći i obogati, te joj spasi život medju silami naroda nju zaokružujućimi; tako da se Francezka i Njemačka klanja onomu malomu narodu radi svojstva, koja u sebi imade.

Zašto i mi, ako se svi spojimo, i svi oko toga uznastojimo, nebi mogli našu domovinu i narod na isti stepen dovest. I ja se nadam, da će tako biti, jer se je u ovoj vis. kući počelo o narodu govoriti, počelo se je govoriti, da na to idemo, da narod podignemo iz onoga mrtvila, i svimi mogućimi sredstvi pomognemo, da se narod razvije i unapredi u narodnomu gospodarstvu.

Početak je svaki težak i u svakom smislu, ali nas to nesmije ni najmanje plašiti; počmimo s onim, što imamo. Ja bi mogao, gospodo, grozovite činjenice navesti, kako naš narod n. pr dapače ovdje u glavnom gradu stoji, nu to ću moći prikladnije prigodom drugoga predloga, koji takodjer kanim podnieti, opisati, pa ćete uviditi, da je zadnje doba, da sile naše sakupimo, da brzo pomožemo ondje, gdje možemo, jer nesmijemo čekati, da nam narod posve u mrtvilo i ubožtvo propadne. Nas upravo to hrabriti mora, jer čim je čovjek u većoj nuždi, tim postaje hrabriji, klin klina zbija, i čim je veći pritisak, tim je veći odpor; nas je pritisnulo grozno, skrajna je nužda da ojačimo sebe i narod; a to budemo, ako radimo za njega s onimi sredstvi, koja su nam na razpolaganje, i onda ćemo sjajno suzbiti ovaj pritisak. A u napomenutu svrhu je najpotrebnije, da stvorimo hipotekarnu banku.

Mi, koji smo ovaj predlog na stol ove vis. kuće stavili, dobro znamo, da ovim svim manam i zlu doskočili nismo, i da to nemožemo tako brzo, jer svaki početak je težak, i odmah u početku nemože se svemu odoljeti.

Mi znamo, da zakladatelji nisu ostavili zaklade, da budu služile za spekulaciju kakvih ljudi, kojim načinom mogu za 2—godine propasti, nego da budu u korist narodu, te se imadu ulagati u takova mjesta, gdje su sigurne.

*

Digitized by Google

Za to ono malo, što imamo, dobro uredimo, i koristiti će narodu. Mi imamo zaklada, imamo sredstva, ali ona nisu uredjena, treba ih sakupljati i time si pomoći u prvom redu za sada, kako je moguće.

Kaže se, da ima intabuliranog duga u našoj zemlji do 18 milijuna for. a neintabuliranoga ima sigurno 20 milijuna. Mi znamo, da bi nam takovih ljudi trebalo, kako sam čitao o jednom Italijanu, koji je nekomu gradu za gradjenje luke 20 milijuna for. poklonio; to znamo, gospodo, ali ako čekamo na takova sredstva, to ćemo konačno propasti; mi si moramo s onim pomoći, što imamo, a ne čekati, da nam pečeni vrebci u grla padaju.

Ja sam odlučio sa gg. drugovi i takav predlog vis. saboru na viećanje podnieti, kojim će se označiti, kako da se veresija otvori za obrt i trgovinu. Nu ovaj predlog se neima nipošto spajati sa predlogom o hipotekarnoj banki.

Mojim današnjim predlogom postići će se znatan napredak u svakom obziru veresije domaće, jer će se pokazati domaćim i stranim novčarom, da posjedujemo znatno imutka, pa ako taj naš imutak urediti i u korist obratiti znali budemo, zadobiti ćemo povjerenje. Pa će se koristna po narod veresijska družtva doskora podizati.

Vis. sabor neka uvjeren bude, da će mnogi novčari k nama doći i svoju pomoć pružiti, kada uvide i doznadu, da smo radin i štedljiv narod, pa da narod ima imutka, i taj imutak zna na svoju korist obratiti, — pa će priskočiti sa svojih strana nama u pomoć; i veresijska družtva biti će nam u pomoć, jer će vidjeti, da smo vrstni gospodari.

Da je preka nužda, da se banka ustroji, o tom mislim, da netreba dalje govoriti, te vis. kući tim obrazlaganjem dosadjivati, jer svaki je zastupnik osvjedočen, svaki znade to po svojih izbornicih, svaki znade, kako mu narod u njegovu kotaru stoji, — neću kazati u gradovih, nego u selu.

Narodu, kojemu već kroz 5. godina svake godine — u pojedinih predjelih — tuča ljetinu potuče, morate na pomoć priteći, jer on nemože uz svu svoju štednju toliko pridjelati, da bi si mogao potrebno odielo priskrbiti, takomu narodu morate pomoći sada; možda će za kakvih 5 godina opet dobro ljeto nastati, pa će i narod odvraćati moći pruženu mu u pomoć glavnicu sa kamati sada, kad je u nuždnom položaju, treba mu na ruku ići, treba ga podići i hrabriti. Kad je god. 1874 tuča kod nas potukla, vjerujte mi gospodo, da je narod bio tako duhom klonuo, da smo morali od sela do sela ići, te ga pobudjati, neka opet počimlje raditi; on je kazao svake godine, što urodi, tuča oduzme. Narod je zdvojan, jer ga bije led od zgore, a od nas dobiva nepovoljne zakone od zdola.

Imademo se dakle posavjetovati i za narod skrbiti početi, kad vidimo da pomoći neimamo od nikoga, ako si sami nepomožemo.

Ako je narod u nuždi, nemože uspješno raditi, on nemože u svojoj zemlji kapital unaprediti, a gdje tražiti novaca? Kad su dobra ljeta onda može narod zaslužbe naći, al i u tome evo jur pet godina strada, jer su sve klase naroda nazadovale, dočim nas pet godina elementarne nesreće biju pa tako postaje žrtva lihvarstva, koji više krat za jedan forint dva forinta kamata traže, a obično od 20 do 200% kamate beru. — U „rajhsratu" netom je neki zastupnik Galički strahovite stvari u pogledu lihvarstva u Galiciji pripovjedao. Ja bi mogao ovdje mnogo strašnije navesti mu, na sreću možda nisu kod nas te okolnosti tako, kao u Galiciji mah preotele. — Dajmo narodu novac za 5—6%, jer inače ćete vidjeti, kamo nas to dovede; onda je gotovo, da smo skoro propali, a kad narodno gospodarstvo propadne, onda universititetu i svemu drugomu, što smo podigli, neima više obstanka, jer neima nigdje sredstva, da će se moći uzdržati. Ili hoćete, da se narod izseli, da se možda preseli u Tursku, te da drugi narod u našu zemlju dovedete? Niti jedno ni drugo, nego onim valja narodu pomoći, čim je moguće i što je njegove svojine.

Gospodo, ako se ogledamo u proračun naše zemlje od ove godine, tu imade preko 3 milijuna for. izdataka. Ali što ćete naći u tom proračunu? Listinu od činovničtva, a drugo malo ili ništa. Za narodno gospodarstvo nadjemo samo male svote opredieljene, skoro svih 3 milijuna for. ide za činovničtvo. A kad se toliko za činovničtvo izdaje, a ono bi se bar imalo za narod pobrinuti, da on zbilja dodje do prosvjete i narodne kulture. Ja mislim, da bi kotarski sudac, akoprem nije politički činovnik, kao i svi ostali imali biti isto tako učitelj naroda, kao i svi ostali politički činovnici. Nu nitko se skoro nebrine za narod, nego taj se pušća, da propada. Mi samo nastojimo da pridržimo liep broj činovnika, da imademo liepe urede, to je istina, ali kako dugo će jošte obstojati, ako ovako podje? Neće obstojati niti 40 godina, gospodo, niti nemože.

Meni će se možda prigovarati, da naše zaklade dostatne nisu, da su neuredjene i da služe u tu svrhu, koju ja postići želim, bar da se u jednu cjelinu hipotekarne banke. — Nu ja nemogu toga odobriti, jer ovako ostati nemože a niti nesmije. Uprava kakova je sada sa zakladami, da neodgovara onoj svrsi, koja se mojim predlogom postići mora.

Narod tražeći novce, čini to u skrajnoj nuždi, a onda mu valja odmah pomoći, što sada nije kadar kroz pol godine postići i do novaca doći. — Podžupanije i občine imale bi vazda znati, koliko je novaca i kada se može za stradajućega dignuti, pa kratkim putom malenim troškom narodu pribavljati potrebne novce. — To sve je treba zakonom urediti, nu kojega meni ovdje nije zadaća u pojedinosti navadjati. Istina već od godine 1861. govorilo i pretresivalo se je u sabornici o zakladah, te kazalo, da ih treba urediti i sakupiti. A sada je vis. vlada novim

Digitized by Google

ustrojstvom došla do toga sredstva, da je i županijske zaklade dobila u svoju upravu, što ja posve odobravam, a baš za to od nje tražim, da vrši svoje dužnosti. Tu upravu treba ustrojiti tako, da bude odgovarala svojoj svrsi. A to treba brzo učiniti, jer narodu treba brze pomoći. I zato mislim, da će vis. sabor podupirati zakon o banci, uvidiv i uvaživ potrebu, da se naše zaklade sakupe i to čim prije, a s timi zakladami banka ustroji. Banka pako mora se timi zakladami jedino uz hipotekarnu sigurnost ustrojiti, jerbo na nesigurnost nesmijemo nipošto ići.

Ja preporučam vis. kući svoj predlog.

Predsjednik: Rieč ima gosp. dr. Lorković.

Dr. **Blaž Lorković** (Molim kašnije . . . .)

Predsjednik: Rieč ima gosp. predstojnik nutarnjega odjela.

Jovan Živković: Vis. sabore! Vlada je s jedne strane zahvalna gosp. predgovorniku, da je potaknuo pitanje, koje toli duboko zasjeca u život našega naroda, jer neda se tajiti, da potreba kredita osjeća se u nas, kao u svakom drugom narodu, a u nas tim više, jer neimamo industrije, te su naši gradjani dužni svoje potrebe jedino iz zemlje i njezinih proizvoda namaknuti. Ako je vlada zahvalna gosp. predgovorniku, to neće s druge strane reći, da poprima onaj put, koji nije jedino kadar svrsi voditi.

Kad bi se ja htio danas meritorno izraziti ob ovom predlogu, ja bi kazao, da je ovaj predlog već u potaknuću neumjestan, da nemože postati nikada zakonom, jerbo ono, što neima, nemože se ni ovim načinom postići t. j. da se putem zakonskim stvori hipotekarna banka.

Ja bi, — ako bi se već danas potanje upustio u razglabanje ovoga predmeta — dokazao, da bi vis. kuća primorana bila zajedno s vladom ovaj zaključak kao nepraktičan zabaciti.

Nu, gospodo, time nebi stvari ni najmanje pomoženo bilo. Blagotvoran je cilj, koji je iztaknuo gosp. predgovornik, a gosp. predlagatelj nije pošao onim putem, kojim se poći ima, ako se želi postići. Što gosp. predlagatelj misli, da valja novac namaknuti jeftino za gospodare, koji ga traže, to je istina, samo te banke neima, koja bi toliko novaca za Hrvatsku pružiti mogla, da svaki novac dobije, koji ga treba; tu izčezavaju zaklade, i one sve nisu kadre ni jedan veliki oganj, koji se ugasiti ima, ugasiti, a kamo li da bi sve naše potrebe ugasiti mogle; jer toliko novaca zbilja neima, pa niti u drugih daleko naprednijih i bogatijih narodih nisu to putevi, kojimi država novac namiče gospodarom. Veresija, kredit, to je način, kojim se može u jednoj zemlji namaknuti svojim načinom ono, što potreba gospodaru, da može svoju ekonomiju obskrbljivati i voditi. U najnovije doba krenuli su u Ugarskoj takovim putem; i ja ću kazati u kratko, kojim su putem Ugri pošli, da još višim potrebam, nego li su naše, doskoče, — to je veresiji za manje gospodare. Veći gospodari, koji n. pr. sa 100 jutara zemlje razpolažu ili industriozan čovjek naći će novac kod postojećih zavoda lakše, nego onaj, koji treba, da investira, a investicija ga unapried upropašćuje. Tu nepomože banka, nego jedino veresija. Zemaljsko zakonodavstvo i vlada mogu takovu zavodu ići na ruku, da mu pridieli nekoja privilegija, da mu namiče novac, da ulaže vlada unj svoj novac, kojim razpolaže, da mu prokrči put u inozemstvo, da pripomogne, da dobije takav kredit u inozemstvu, i da ima garancije, koju zahtievaju onakovi papiri, — to je način, kojim može vlada pomoći.

Zato, gospodo, imajuć vlada pred očima blagotvornu cielj predloženoga ovoga zaključka, naime da se veresiji u zemlji svojim načinom doskoči za one, koji dovoljno hipoteke pružaju, misli, da je najbolje, da vis. kuća za pretresivanje ovoga predmeta — prema poslovniku našem, koji 3 razprave poznaje: ili da se odmah meritorno pretresuje ili da se povjeri kojemu od postojećih odbora, ili da se, kad neima prikladnoga, povjeri posebnomu odboru „ad hoc," — takav odbor „ad hoc" izabere.

Taj će odbor ne samo imati ovaj zaključak izpitivati, nego predmet i sa financijalne strane ove stvari pretresivati, t. j. kako bi se veresiji u zemlji doskočiti moglo. Pa će onda u svoje vrieme shodan predlog učiniti, iz kojega će se razabrati dužnost zakonodavstva, vlade i privatnika u tom predmetu; a na to će onda vlada svoje primjetbe učiniti i meritoran odgovor dati, kojega danas dati nemože.

Predsjednik: Rieč ima gosp. dr. Lorković.

Dr. **Blaž Lorković**: Vis. sabore! Predlog gosp. Kamenara imade dvie strane: jedna da se stvori veresijski zavod hipotekarna banka, a druga što gosp. Kamenar odmah predlaže način, kako to izvoditi, da bi se naime imale u tu svrhu upotrebiti sve zaklade, što ih zemlja ima, i da bi zemaljska vlada taj zavod ustrojila. Na takav način gosp. Kamenar i drugovi misle, da bi to imao biti zavod zemaljski.

Što se tiče onoga prvoga zahtjeva u ovom predlogu, to neima dvojbe, da se može prihvatiti, i da ga mi hoćemo svi prihvatiti, naime, da se hipotekarna banka ustroji. Ali glede načina izvedenja, vis. sabore, ja se nebi složio s gosp. Kamenarom, i ja ću za to navesti malo kašnije svoje razloge, samo mi neka bude dozvoljeno, prije nego dodjem na tu stvar, nekoje okolnosti, tičuće se stanja posjeda u Hrvatskoj, navesti.

Kod nas, gospodo, se govori, da je naša zemlja poljodjeljska.

To je istina, i ja imam glede toga statističke podatke, potičuće iz god. 1873., koji jasno dokazuju, da se većina našega naroda s poljodjelstvom bavi. U Hrvatskoj i Slavoniji imade oko 900,000 stanovnika, od ovih se ih 500,000 bavi sa poljodjelstvom, dakle velika većina.

Digitized by Google

I to je istina, da imade zbilja prirodnih uvjeta dovoljnih za to. Ja sam pokupio nekoje podatke, iz kojih se vidi, da bi prema ovomu prirodnomu daru naša zemlja mnogo naprednija mogla biti glede gospodarstva, nego li je. Ako uzmemo površje naše domovine, to imade u Hrvatskoj i Slavoniji produktivne površine 94%. Krajina je nešto slabija u tom pogledu; nu ako se uračuna, tada imademo 88% produktivne površine. U tom obziru smo napredniji od Cislajtanije, Belgije i Danske. Ali kad se uzme sravnjivati produkcija sama, onda možemo opaziti, da mi mnogo lošije stojimo od onih. Meni je žao, da neimam sigurnih podataka o žetvah, a po onom, što se po prilici ustanoviti dade, dolazi kod nas 5—6 hektolitara žita na glavu, dočim u navedenih zemljah 7—8 hektolitara. Iz ovoga se vidi, da je kraj svih prirodnih darova naša produkcija mala i žalostna.

Sada se pita: koji je razlog tomu? Imade mnogo inače vrlo poštovanih patriota, koji misle, ako se dade prilika ljudem, da si mogu laglje pribaviti kapital, da će se znamenito podići gospodarstvo. Ja pako držim, da je toj lošijoj u nas produktivnosti krivo jednostrano gospodarstvo. Nam fali nauke; u naših odnošajih do god. 1848. nije se moglo ništa učiniti za gospodarstvo, — što će gospoda starija od mene bolje znati. Godine 1848. promienili su se takovi odnošaji, nu nije se promienilo gospodarstvo u jednakoj mjeri. A tomu nije krivo pomanjkanje veresije, nego žalibože druge okolnosti.

Što se tiče zemljištne veresije u Hrvatskoj i Slavoniji, to mogu sa prilično sigurnimi dati poslužiti, iz kojih sliedi, da su se istom u novije vrieme počeli posjedi kod nas znatno obterećivati. Koncem god. 1871. iznašao je obterećeni posjed u Hrvatskoj i Slavoniji 38,045,000 fr. U god. 1872 do 1874 uknjižilo se je novih 19,103.000 fr., a izknjižilo se je u onih 3 godina 11,000.000 for. toga tereta, tako, da je koncem god. 1874. ostalo uknjiženih 45,629.000 for., što čini obterećenih 16% od ukupne površine. Nu to još nije tako nepovoljno, dokle je u Englezkoj obterećeno 50% a u Francezkoj pače 80% od čitavoga posjeda. U novije vrieme su se posjedi osobito počeli obterećivati; nego kad bi ja bio osvjedočen, da se taj novac obraća u produktivne svrhe, nebi imao ništa proti tomu, nu ja se bojim, da to nije, te mi se čini, da je znameniti dio ovoga novca na to upotrebljen, da se izplati prijašnji dug. — Radi toga je potrebno, da odmah o tom razmišljamo, kako stvoriti zavod, koji će ne samo gospodarom pružati potrebita novca, nego će njim poglavito u tom poslužiti, što će im se novac na dulja vremena posudjivati. Ni 1 ili 2% više naime nebi smetali toliko gospodaru, koliko mu smetaju kratki rokovi, u kojih mu je glavnicu povratiti. Ako dobije danas 100 for., a za pol godine mora ih već platiti, to gospodara ubija. On bo nije kadar iz svojih dohodaka 100 for. povratiti, nego ih mora opet uzajmiti. Pa radi toga treba dati priliku gospodarom, da si mogu uzajmiti novac na duže vremena, tako da ga malo po malo iz viših dohodaka kod zemljišta, u koje je uložen, natrag izplatiti mogu.

Ja dakle držim, da bi se takav zavod ustrojiti morao. Sada se pita samo: kako se ima stvoriti? G. Kamenar misli, da bi vlada stvorila osnovu ob ustrojstvu hipotekarne banke. Ja se ovakovu načinu protivim, jer sam uvjeren, da stvaranje ovakova zavoda iziskuje mnogo studija; nije dosta kazati: mi ćemo banku napraviti. Dandanas možemo se uvjeriti, da banke nisu dovoljne, da se pomogne gospodaru u njegovih potrebah. A neradi se toliko o hipotekarnoj banki, koliko o pitanju, bi li moguće bilo organizirati zemljištni kredit. Ovo pako pitanje iziskuje vremena i podataka i k tomu treba primjera drugih naroda, pa s toga bi ja prihvatio predlog vladin, da se ovaj predlog povjeri posebnomu odboru „ad hoc," koji se nebude imao ograničiti samo na ovaj predlog, nego će izpitivati sve ovamo spadajuće okolnosti, dok iznese poseban predlog pred vis. sabor.

I s toga preporučam, da se predlog ustupi odboru „ad hoc."

Predsjednik: Ako neželi nitko više ob ovom predmetu govoriti, ima rieč gosp. predlagatelj.

Juraj Kamenar: Vis. sabore! Ja se ne samo nemogu protiviti, ako je vis. sabor toga mnienja, da se taj predmet jednomu odboru „ad hoc" predaje, nego se i neću protiviti. Samo me je strah, da ćemo mi — kako je gosp. predgovornik kazao — morati dugo na tom studirati, — možda će pako opet 10 godina proći; a mislim, da je vlada upravo dužna, da o tom razmišlja, te će ona lako pribaviti sredstva, da može doskora doći do toga, što moj predlog postići namjerava.

Kako rekoh, ja se tomu neprotivim, a navlastito onda ne, ako vis. sabor misli, da ćemo ovim načinom prije svrhu postići.

Predsjednik: Vis. sabore! Ovdje su 2 predloga: jedan gosp. Kamenara i drugova, koji smjera tamo, da visoki sabor stvori zaključak, „da se kraljevska zemaljska vlada poziva, da još u ovom saborskom zasjedanju podnese zakonsku osnovu ob ustrojstvu hipotekarne banke za posjednike iz zaklada u tu svrhu jur po županijskih zastupstvih opredieljenih, kao i ostalih zaklada na razpoloženje stojećih;" zatim drugi predlog naše vis. vlade, koji tamo smjera, da se ovaj čitavi predmet povjeri jednomu odboru „ad hoc," koji bi imao tu zadaću predmet ovaj izpitati i u svoje vrieme podnieti vis. kući svoj predlog, kako valja veresiji u našoj zemlji doskočiti. Po ustanovi §-a 51. našega poslovnika, ima se najprije glasovati o predlogu gosp. Kamenara.

Juraj Kamenar: Ja se slažem sa predlogom visoke vlade.

Predsjednik: A predlog je podpisan još po desetorici drugih članova; dakle ima se svakako glasovati.

Digitized by Google

Ako predlog gosp. Kamenara pade, to će se glasovati o predlogu vladinom.

Ona gospoda, koja su za predlog gosp. Kamenara, neka izvole ustati.

(Nitko se nedigne.)

Predlog ovaj je pao.

Ona gospoda, koja su za predlog vlade, neka izvole ustati.

(Većina.)

Ovaj je predlog primljen. Stvar će ići odboru „ad hoc," koji će se sastaviti sa 7 lica, ako je vis. sabor s time sporazuman. (Jest.) I ovih 7 lica će se izabrati onda, kad bude taj izbor stavljen na dnevni red.

Prelazi se na dalnju točku dnevnoga reda; i to je publikacija dvajuh zakona zajedničkih.

Molim gosp. bilježnika, da izvoli čitati.

Dr. **Marko Lončarić** (čita.)

Predsjednik: Nadalje je na dnevnom redu izbor 2 članova u kraljevinski sud. Molim gg. članove, neka izvole imena obojice zapisati na jednu cedulju. Za skrutinatore imenujem gg. Zindla i Domjanića.

Molim gosp. bilježnika dra. Malca, da izvoli imenik čitati.

Bilježnik dr. **Josip Malec** (Čita.)

(Poslje skrutinijuma.)

Predsjednik (zvoni.) Molim na mjesta.

Resultat skrutinijuma je sliedeći: Glasova je odanih 41. Od ovih dobio je dr. Ante Hegedušević 34, i Ljudevit Farkaš-Vukotinović 23 glasa. Imadu se smatrati članovi kraljevinskog suda. A osim ovih dobilu su: dr. Gjurgjević 12, dr. Kosta Vojnović, i Tomo Cuculić 5 glasova.

Time je za danas dnevni red izcrpljen. Na dnevnom redu buduće sjednice biti će izbor odbora „ad hoc" po zaključku u današnjoj sjednici učinjenom, zatim izvješće odbora pravosudnoga ob osnovi zakona o sudbenosti trgovačko-mjenbenoj i o postupku pred sudovi trgovačko-mjenbenimi; zatim izvješće istoga odbora ob osnovi zakona ob odvjetničkom redu.

Buduću sjednicu uričem u petak u 10 sati prije podne, a današnju dižem.

($^1/_2$12 sati.)

Digitized by Google

Četrdeseta saborska sjednica,

držana dne 1. rujna 1876. u 10 sati pod predsjedničtvom saborskoga podpredsjednika g. Mirka Hrvata.

Sadržaj: Zapisnik prošle sjednice. — Podnesci. — Interpelacija dr. V. Gjurgjevića. — Dnevni red: Izbor odbora „ad hoc", koji će razpravljati o predlogu J. Kamenara glede hipot. banke. — Izvješće zakonodavnog odbora o osnovi zakona o sudbenosti trgovačko-mjenbenoj i postupku pred trg.-mjenbenimi sudovi. — Generalna i specialna debata ob istoj osnovi. — Izvješće zakonod. odbora o redu odvjetničkom. — Dnevni red buduće sjednice.

(10 1/2 sati.)

Predsjednik (zvoni). Sjednica počimlje. Molim gosp. bilježnika, da izvoli zapisnik pročitati.

Bilježnik dr. **Marko Lončarić** (Čita)

Zapisnik

XXXIX. sjednice sabora kraljevinah Dalmacije, Hrvatske i Slavonije, držane dne 29. kolovoza 1876. u glavnomu gradu Zagrebu pod predsjedničtvom saborskog predsjednika gosp. Nikole Krestića u prisutnosti 43 saborskih članovah.

Od strane vlade: svietli ban Ivan Mažuranić; gg. odjelni predstojnici Jovan Živković, dr. Pavao Muhić i dr. Marian Derenčin.

Čitan bje zapisnik posljedne sjednice, koji se bez primjetbe ovjerovljuje.

1. Predsjednik javlja, da je obćina Grižko-Belgradska u Vinodolu visokomu saboru podniela molbenicu, da se s obćinom Crkvenicom nesjedini.

Ide odboru peticijonalnomu.

2. Predsjednik nadalje saobćuje, da je smrću Paje Grčića kraljevinski sud jednoga člana izgubio, te predlaže za današnji dnevni red izbor novoga kraljevinskoga sudca, tim više, što će se danas već jedan sličan izbor obaviti imati

3. Prelazi se na dnevni red, na kojem je predlog narodnoga zastupnika Kamenara i drugovah ob ustrojenju hypotekarne banke, te iza obrazloženja predlagateljeva tečajem razprave predlaže g. odjelni predstojnik Jovan Živković, da se taj predlog povjeri odboru „ad hoc" sastojećemu od 7 licah, koji bi imao temeljito prosuditi, kako da se vjeresija zemlje podigne, te o tom shodan predlog podnieti na uvaženje saboru.

Pristupiv glasovanju ob obih predlozih, stavi predsjednik sljedeće pitanje: „Prima li visoki sabor predlog Kamenara, koji glasi:

Kraljevska zemaljska vlada poziva se, da jošte u ovom saborskom zasjedanju podnese zakonsku osnovu ob ustrojstvu hypotekarne banke za posjednike, iz zakladah u tu svrhu jur po županijskih zastupstvih opredjeljenih, kao i ostalih zakladah na razpoloženje stojećih, te da se taj predlog čim prije u pretres uzme?" Ovaj predlog nebude primljen.

Zatim stavi predsjednik sljedeće pitanje:

„Prima li visoki sabor predlog odjelnoga predstojnika gosp. Živkovića, da se predlog Kamenarov povjeri odboru „ad hoc" od 7 licah sastojećemu, koji će izpitati načine, kojimi da se vjeresija zemaljska podigne, te o tom shodan predlog saboru podnieti, da bude u tom predmetu zastupstvu i vladi moguće meritorni sud izreći?" Ovaj predlog bude većinom primljen, te će Kamenarov predlog odboru „ad hoc" od 7 licah sastojećemu povjeren biti.

4) Proglašuje se zajednički zakonski članak III. od god. 1876. ob uzakonjenju uspomene Franje Deaka" i zakonski članak XXXVI. od god. 1876. tičući se „osiguranja založnicah."

5) Prelazi se k izboru dvajuh članovah kraljevinskoga suda, u koju svrhu imenuje predsjednik skrutatori Tombora, Zindla i Domjanića. Glasovao je 41. član sabora, te budu dr. Ante Hegedušević sa 34., a Ljudevit Farkaš-Vukotinović sa 23. glasa izabrani kraljevskimi sudci.

Pošto je time dnevni red izcrpljen, zaključio je predsjednik sjednicu, uričuć buduću za 1. dan rujna sa sljedećim dnevnim redom: 1) izbor odbora „ad hoc" od 7 licah u svrhu pretresivanja predloga Kamenarova. 2) izvještaj odbora pravosudnoga ob osnovi zakona o sud-

Digitized by Google

benosti trgovačko-mjenbenoj i postupku pred trgovačko-mjenbenimi sudovi.

3) Izvještaj odbora pravosudnoga ob osnovi zakona ob odvjetničkom redu.

Dr. **Marko Lončarić**, v. r. bilježnik. **Krestić**, v. r. predsjednik.

Predsjednik: Ima li kakove primjetbe na ovaj zapisnik?

(Neima.)

Primjetbe neima, zapisnik se ovjerovljuje.

Vis. sabore! Saborski odbor za bogoštovje i nastavu podnaša izvješće o razpravi osnove zakona o ustrojstvu primaljskoga učilišta u Zagrebu.

Staviti će se na dnevni red.

Gosp. zastupnik Conte Buratti polaže čast zastupničku. Vis. vlada pozivlje se, da novi izbor u kotaru kraljevičkom odredi.

Gosp. zastupniku Šašiću podieljen je 8 dnevni dopust.

Obćine Draga i Kostrena riečke podžupanije mole, da se od prisilnoga arondiranja nekojih obćina odustane.

Ide peticionalnomu odboru.

Rieč ima dr. Gjurgjević, da stavi interpelaciju.

Dr. **Vaso Gjurgjević**: Vis. sabore! Današnjom mojom interpelacijom svratiti mi je po dužnosti mojoj pozornost vis. ove kuće kao i vis. vlade na nekoje dogodjaje, koji se u posliednje vrieme u našoj zemlji sbiše, te se jošte na naše oči sbivaju, te koji su kadri razna mnienja i možebiti medju pučanstvom našim uzrujanost i ogorčenje izazvati. Pa zato želim po zastupničkoj dužnosti svojoj priliku dati vis. vladi, da za vrieme uznastoji, kako bi svakoj nepriliki uslied ovih dogadjaja odklonuti mogla, i kako bi one namjere osujetila, koje nitko drugi neima, nego sami neprijatelji naši i protivnici naši, koji po mom mnienju sve one dogodjaje izazvaše.

Predmetom današnje interpelacije, gospodo, jesu nastale premetačine, potrage a zajedno i zatvori, koji su preduzeti po državnom odvjetničtvu osječkom nakon onoga dogodjaja u Pakracu, o kojem je već govor bio u ovoj vis. kući.

Vis. sabore! Ja ću najprije nastojati, da te dogodjaje onako po redu, kako su se sbili, opišem, na koliko sam mogao saznati o njih, a onda ću biti tako slobodan, da izjavim svoje mnienje o tih dogodjajih kako sa pravnoga, tako sa gledišta narodno-političkoga.

Mi smo čuli, vis. sabore, iz odgovora vladinoga na interpelaciju dra. Subotića, da je iztragi u Pakracu povedenoj dala povoda prijava od pouzdane neke osobe neposredno svietlomu banu; mi smo saznali i to, da se tamo nailazi u trag nekoj uroti izmedju katolika i pravoslavnih, i na poslied, da se ulazi u trag ćak nekomu veleizdajstvu. To je bio odgovor vladin. Ja ostavljam sada taj slučaj u Pakracu sudu, da ga rieši, i on više pred sabor nespada. Nego su, gospodo, nakon toga preduzete premetačine i potrage u Karlovcu, Zagrebu, Daruvaru i Osieku, i ovo mi daje povoda, da zapitam vis. vladu, čemu i kakovim povodom se takve premetačine drže, što im je svrha, što se je njima pronašlo, je li zavredilo tolikih aparata, i je li bilo vredno i nuždno uzrujavati pučanstvo na temelju onih podataka, što ih je sabralo povjerenstvo i državni odvjetnik osječki.

Iztražno povjerenstvo, vis. sabore, odputilo se je iz Pakraca — kako je sigurno poznato — u Karlovac i držalo premetačinu kod prote Begovića; našli su nekoje knjige, koje su ujedno zaplienili, a osobito one, koje su bile ćirilicom štampane, jer su nosile biogradski pečat tiskara, uzeli su nekoje knjige, o kojih sada nisam potanje obavješten, osobito historiju Begovićevu, jer je pisana proti Austriji, medjutim ja znam, kako se pišu historije drugdje, pa ipak se dotični pisci kao uzori historika smatraju; zatim knjige posve nedužne n. pr. knjigu, koja piše o liturgiji sv. Simeona; zatim papire i druge stvari, o kojima nisam potanje upućen.

Sve to je zaplienjeno i donešeno u Zagreb, a na temelju toga prota Begović amo dopraćen.

Nakon toga išlo je u Zagreb izpitno povjerenstvo, te poduzelo — ja bi bio mislio, da ću prije umrieti, nego li to doživiti — premetačinu kod veleštovanoga g. paroka Ambrosa Pavlovića. Premetavši mu stan i papire, naišli su medju inimi tu na jedan telegram, kojim moli siromak jedan pravnik za sredstvo, jer bi rado doći ovamo k pravoslavnoj obćini za pjevčiku, a neima toliko sredstva, da bi mogao putovati.

Ja mislim da nepostoji nikakva veleizdaja, kad se takova brzojavka nadje; nego ipak su ono kao i druga pisma privatna značaja zaplienili kao „corpus delicti,“ te srećom što i on nije došao u zatvor.

Onda pokušalo se je i u Daruvaru nešto, nu tamo se je povjerenstvo osvjedočilo samo o tom, da ona šaka Srba, koja u Daruvaru živi, živi u miru i ljubavi sa ostalimi sugradjani, i da neima traga onomu, što su tražili.

A naposlied kad je ovo već svršeno bilo, i obavljene te premetačine, za koje se je mislilo, da će biti u savezu sa pakračkimi dogodjaji, došao je državni odvjetnik osječki kući — prije 12 dana — a niti nenastupiv redovito uredovanje svoje kao državni odvjeinik u Osjeku, nego s kola tako rekući tek stupiv, podje najprije da preduzme premetačinu u stanu nekoga odvjetničkoga pisara, kod kojega nije mogao ništa naći, — jednom riečju premetačina izpala je posve jalovo. Odmah na to odputi se u pratnji gradskog satnika bez naloga i bez intervencije suda u stan predsjednika trgovačke komore M. Aksentijevića. Došav u stan toga čovjeka, veleštovanoga gradjanina, za kojega nitko nebi bio mislio, da će mu se što takova dogoditi, te nenašav ga kod kuće, odmah započme premetačinu u njegovu stanu, i zaplieni mu razne papire, makar sam nije bio prisutan.

Digitized by Google

Taj prvi dan plienio je do 11 sati u noći, a sutra cio dan, preko sutra opet cio dan, a kroz cielo vrieme bila je kuća sa stražari gradskimi obkoljena, te bi čovjek mogao misliti, tu se nadje čovjek, koji je polovicu Hrvatske i Slavonije popalio.

Postupak ovaj, sve da i osnovan bude, u tolikoj mjeri ipak nije opravdan u zakonu, a da i nespominjem postupanje spram ostarjeloj majci Aksentijevićevoj i spram bolnoj supruzi njegovoj. Jedno ipak nemogu jošte prešutiti, a to je perhoresciranje imena srbskoga sa strane državnoga odvjetnika. Državni je naime odvjetnik kod izpitivanja preparandije reko naprama ravnatelju: kako smije biti srbski jezik u planu preparandije?

Ako ste u Hrvatskoj, mislite da možete biti Srbom? — Gospodo! Ako je dosta žalostno, kad se takova šta dogodi pri čaši vina medju prijatelji ili poznanci, to je mnogo žalostnije, kad to biva od strane jednoga javnoga državnoga odvjetnika.

Pošto sam, kako sam najbolje mogao naslikao djelovanje državnoga odvjetnika osječkoga, to kad se obazirem s jedne strane na sve što sam rekao — i možebiti i nisam, nego sam zaboravio; — a s druge strane kad se osvrnem na ono, što naš kazneni postupnik propisuje, držim da nije državni odvjetnik griešio samo proti jednomu no proti svim paragrafom, koji propisuju, kako se imade postupati. I na temelju te prometačine u Osjeku dopraćen je Aksentijević prije nekoliko dana s osječkimi stražari amo u zatvor; i to — koliko saznajem — uz prostu dopisnicu šalju ga u zatvor kraljevskoga sudbenoga stola. Sud nije sam znati mogao, što će s tim čovjekom, dok nisu došli spisi iz Osjeka. Ali ovdje gospodo nesmije se s uma smetnuti ta okolnost, što nije dotičnik po sudu prije preslušan, nego su bile samo te premetačine obdržavane kod njega, a odmah na to se on šalje u zatvor kraljevskoga sudbenoga stola u Zagrebu; — ovo, gospodo, držim, da je posve proti zakonu. Neću da spominjem, kolika se šteta čini tomu gradjaninu ne samo moralna nego i materijalna. Nevriedja li se takim postupkom užasno pravna sviest gradjanstva? Pa uzevši to nemoramo li se pitati: Je li se to zbilja dogodilo u Hrvatskoj?

Živimo li mi u pravnoj državi, ili vriedi li možda za nas iznimno stanje? Živimo li mi pod vladavinom bana Mažuranića, koja se diči valjanom upravom i uredjenim sudstvom? Je li se to sbilo pod blagodati toli hvaljenoga novoga kaznenoga postupnika, onoga postupnika, o kojeg blagodati se je prije godinu dana reklo, da će sunce slobode u Hrvatskoj i Slavoniji zasijati? Ako su to blagodati, što se sada čini, onda sam ja prvi, koji nebi mario s reakcijom podviknuti: dajte nam stari kazneni postupnik, ili barem uz ovaj novi stare državne odvjetnike!

Nu medjutim, vis. sabore, nije mi namjera, da danas izpitkujem kazneni postupnik nego ću drugom prilikom svoje mnienje i izkustvo kazati, nego neka se opet vratim na one dogadjaje, koji dadoše povoda današnjoj interpelaciji mojoj.

Ja dobro znam, gospodo, da će tkogod primjetiti, da sve to nespada strogo uzev pred vis. sabor, niti se mogu vis. vlada i svietli ban na odgovor pozivati, jer je to stvar suda i zakona; ja to dobro znam, nego ima razloga, s kojih mislim, da je nuždno donieti tu stvar ovdje pred vis. kuću, a i shodno i potrebito, da se opozori na te razloge vis. vlada.

Gospodo! sud će suditi o onom, koji je dopraćen u zatvor, a sud nemože suditi o onom, koji je kriv, da je došao dotičnik ovamo; jer državni odvjetnik je sigurno izvan suda; državni nadodvjetnik neodgovara nikomu do li banu, a državni odvjetnici samo državnomu nadodvjetniku. Buduć je tomu tako, koga da pitam, ako li ne bana, da li drži, da je sve to što državni odvjetnici čine, korektno i zakonito? I kad nije, je li svietli ban dotične organe pozvao na red, kako dužnost imade? Nije li to učinio, ja pitam, da li je voljan to učiniti te kazati svojim državnim odvjetnikom: Gospodo, do ovdje, a ne dalje!

Ovo je razlog, što držim, da se je stvar morala iznieti pred vis. kuću i vis. vlada glede toga zapitati.

Nu gospodo, imam jošte raznih razloga, jer ima — kako sam u početku naveo — više gledišta, s kojih se može stvar smatrati. Smatrao sam ju sada sa gledišta pravnoga, a dajmo da ju razvidimo i s gledišta političko-narodnoga. — Veleizdajstva samo su kod Srba sada na dnevnom redu. To baca zlu sjenu na nas, dočim isto u Magjarskoj nalazimo, koja baš nije uzor pravne države, pa s toga je i nam zavidna. S ustavnom erom od godine 1867. odpočeli su sa zatvori i komesari u Ugarskoj i sve do danas nisu prestali. A kako se sjećamo, čim je Srbija u akciju stupila, zavladao je toliki možda i neopravdani strah u Pešti, da se je odmah reklo: treba izuzetno stanje kod Srba u Ugarskoj provesti, koje „de nomine“ ipak nisu proveli, a ono svakako „de facto“ na temelju kojekakih starih artikela postoji.

Sve to može se sgadjati u Ugarskoj, a gospodo, kod nas to nemože biti i netreba da bude, jerbo kako rekoh: kod nas vlada valjana uprava i dobro sudstvo.

Gospodo! u takvih prilikah, kakve su današnje, dolaze li veleizdajstva na dnevni red, tad jedno povuče za sobom njih 10, a ovi stotinu, i za 8 dana morali bi se svi zatvori, ako se timi prijavami vrlo bezobzirno radi, prepuniti. Ovakovu priliku, gdje se je sličnim načinom htjela ugušiti narodna akcija, doživio sam za doba baruna Raucha, pa nebi rado, da se i vladavini bana Mažuranića predbacuje što slična, kako se to opravdano predbacuje vladavini Rauchovoj. Sve da Srbi i načinom nedozvoljenim budu izrazili simpatije prema ratu, to nijedan od nas nemože kazati, da je veleizdajstvo, dapače mi moramo i dužni smo š njimi simpatizovati, gdje se radi o slobodi susjedne nam braće. Magjari drže u ostalom i

Digitized by Google

akciju Srbije veleizdajom, što za nas nije mjerodavno. A ja držim ako dajemo našim simpatijam stvarni izraz, t. j. ako novac šaljemo u podporu, da se time nečinimo krivim veleizdajstva; jer neznam da je u Hrvatskoj naša vlada izdala kakvu naredbu, kojom se nebi smjelo do želja, volje i osjećanja, još inim načinom izraziti svojih simpatija naprama borećoj se braći. Pa da sam ja u Ugarskoj, a gosp. ministar Tisza da i to zabrani, onda bogme ja se tomu protiviti neću.

Kaže se nadalje: Srbi su proti obstanku zemlje ove. Gospodo! to mora svakoga Srbina zaboljeti, ako se to misli. Pitam ja: je li moguće to predpostavljati kod Srba, koji su s Hrvati g. 1848. najvise krvi prolili za obstanak vladajućega doma? Veli se i proti Hrvatskoj rade. Pitam ja: nisu li Srbi upravo zajedno s Hrvati uztrajali u narodnoj borbi proti barunu Rauchu? Ja mislim, da Srbi ne samo da nemaju razloga, nego ni pomislili nisu na to, da bi mogli raditi proti obstanku ove zemlje, jer to bi značilo raditi proti obstanku svojega narodnoga tiela, (Živio!) te držim da takova šta mogu misliti samo magjarski ministri, al sigurno ne pravi narodnjaci. (Živio! Živio!) — Jošte se kaže, da postoji nekakva urota medju pravoslavnimi i „šokci," da će oni te potući itd. Ovo je prenaivno. To spada medju djecu. I ja znam iz vlastitoga izkustva, kad imam sa svojim bratom šta, ili on šta proti meni, razgovorimo se o tom sami za stolom, a ne u javnosti; tako činimo i mi svi, ako imamo medju sobom šta, riešit ćemo sami, i to sigurno ne na korist trećemu, proti kojemu smo vazda bili i ostajemo jedini. (Živio!) Najmanje će se pako Srbi dati naćerat po kom, da razdvoje ovu zemlju.

Na ono što u Ugarskoj biva, netreba se i ovdje osvrtati.

Najviše bi pako žalio, iznose li se ta veleizdajstva samo s toga, da se pokaže naprama gore lojalnost i prijaznost, pa makar i na štetu domaću. Ja to neću da pomislim od naše vlade.

A kad u većoj mjeri to gdjegod biva, moglo bi se još držati, da se to čini po nalogu, ili da se iz straha nekoga odgovara toj gornjoj želji.

Sve to, gospodo, bacilo bi sjenku ne samo na nas ovdje, nego i na našu vladu, a moglo bi nas ne samo pred svim Slavenstvom no i pred cielim svietom ožigosati.

S ovih razloga slobodan sam sliedeću interpelaciju na preuzvišenoga bana staviti. (Čita.)

„1. Je li Preuzvišenosti Vašoj poznato, da je državni odvjetnik osječki i dalje izvan Pakraca zaredio premetačine i potrage kod Srba u Hrvatskoj i Slavoniji, a naime u Karlovcu kod prote N. Begovića i u Zagrebu kod paroka A. Pavlovića i napokon u Osieku kod trgovca i predsjednika trgovačke komore Marka Aksentijevića?

2. Je li Preuzvišenosti Vašoj poznato, da su prota N. Begović i osječki gradjanin M. Aksentijević u zatvoru ovdje u Zagrebu?

3. Zna li Vaša Preuzvišenost, da je državni odvjetnik osječki preiskivanje kuće i papira kod M. Aksentijevića proti propisom §§. 130—136 kaznenoga postupka sam preduzeo bez naloga i bez intervencije od strane suda, te da je M. Aksentijević iz Osieka amo u Zagreb bez ikakva predhodna izpita njegova u Osjeku, i bez ikakvih sudskih predizvidjenja u zatvor dopraćen po jednom stražaru osječkom?

4. Čijim i kakvim povodom te na kom osnovu je cieli taj postupak poveden i odredjen?

5. Odobrava li Preuzvišenost Vaša postupak i progon taj u obće a naročito proti osječkomu gradjaninu M. Aksentijeviću? Ako odobrava, na kom osnovu? Ako li neodobrava, šta je Preuzvišenost Vaša od svoje strane učinila, da se utiša ogorčenost i uzrujanost, koju je cio taj postupak i progon medju pučanstvom u obće a naročito medju Srbi izazvao?"

Predsjednik: Interpelacija ova dostaviti će se svietlomu banu.

Prelazi se na dnevni red; prvi predmet dnevnog reda je izbor odbora „ad hoc" od 7 lica, koji će razpravljati o predlogu gosp. Kamenara.

Molim gosp. Stekovića, da proziva imena.

Skrutinijum biti će poslje sjednice, a rezultat izbora prijaviti će se u budućoj sjednici.

Bilježnik **Jovan Steković** (Čita.)

(Poslje glasovanja.)

Predsjednik (Zvoni.) Vis. sabore! Drugi predmet dnevnog reda je izvješće zakonodavnoga odbora o osnovi zakona o sudbenosti trgovačko-mjenbenoj i postupku pred trgovačko-mjenbenimi sudovi.

Molim gosp. izvjestitelja, da zauzme svoje mjesto na izvjestiteljskoj stolici.

Izvjest. dr. **Vaso Gjurgjević**: Vis. sabore! Bez sumnje je svatko od poštovane gg. članova ovoga zakonodavnoga tiela pročitao i proučio osnovu zakona o sudbenosti trgovačko-mjenbenoj i postupku pred trgovačko-mjenbenimi sudovi onako, kako ju vlada predlaže, kako ju obrazloženje vladino popraćuje, a napokon mislim, da je svaki član proučio i pročitao takodjer predloge odbora, te se iz toga svega uvjeriti mogao, da odbor nije upravo nikakve stvarne promjene na njoj načinio, nego samo nekoje primjetbe više stilističke naravi i vrlo neznatne promjene u §-ih 6 i 7. Dakle istimi razlozi rukovodjen, kojimi je vlada svoju osnovu nadahnula, prihvatio ju je onako, kako ju vlada predlaže za podlogu specijalne debate, i predlaže vis. saboru, da ju takodjer izvoli prihvatiti za podlogu specijalne debate.

Na koliko bi možebiti potrebito bilo, da se o toj osnovi više izriče, reći mi je to, da je izazvana povodom i potrebom uslied toga, što je novi trgovački zakon stupio u život i kriepost, i što novomu trgovačkomu zakonu ne-

*

Digitized by Google

dostižu one ustanove postupnika naših, koje su dosada u tom pogledu obstojale. — U osnovi ovoj, koja se predlaže ovdje, govore prvi 3 §§-i o trgovačkoj sudbenosti, dočim §. 4. kaže, kojim će se sudovom dati ta sudbenost, i napokon od §-a 8. počam govori se o postupku kod tih sudova, i o parnicah, koje nastaju uslied trgovačkih posala; zatim dolaze nekoje preinake dosadanjih postupaka naših, — i s time je izcrpljena tako rekući ova osnova.

Kako sam već natuknuo u početku, sve ove ustanove postale su potrebite time, što je novi trgovački zakon u život stupio.

Nehoteći dulje govora svoga širiti, pozvati se mi je samo na obrazloženje vis. vlade, iz kojega je crpio i odbor svoje uvjerenje, da je ova osnova zbilja potrebita, i da je prema našim načelom i ustanovam sadržanim u ostalih postupcih pojedinih zakona našega naroda dobra; pa s toga predlaže odbor, da ju vis. sabor izvoli usvojiti za podlogu specijalne debate.

Predsjednik: Rieč ima gosp. predstojnik odjela za pravosudje.

Dr. **Marijan Derenčin**: Vis. sabore! Kao što je g. izvjestitelj naglasio, potreba ove zakonske osnove izazvana je novim trgovačkim zakonom. Pita se, da li se za trgovačko pravosudje imadu ustrojiti posebiti sudovi, nije još ni u znanosti, ni u životu konačno odlučeno. Dapače sa strogo znanstvenoga gledišta mogu se posebna trgovačka sudišta perhorescirati, jer neima razloga, kako se s istom brzinom na temelju istih zakona nebi sudilo trgovcem kao netergovcem? Institut posebnih trgovačkih sudišta proveo se je naročito u Francezkoj, a ostale države takodjer u mnogih svojih predjelih drže svoja posebita trgovačka sudišta. Trgovina svojom važnošću i razvojem svojim stekla si je taj privilegij, koji se sa strogo znanstvenoga gledišta nedade opravdati. Vlada imajuć to pred očima i naročito novi trgovački zakon, kojim se pojedine trgovačke stvari pobliže normiraju, morala je misliti na to, da sudbenost trgovačku nešto točnije normira, nego li je dosele bilo.

Na ustrojenje posebnih trgovačkih sudišta nije naša vlada mogla misliti. Financijalni naime obziri to s jedne strane zabranjuju, a s druge strane neima dovoljnoga izkustva u susjednih zemljah, na temelju kojega bi vlada mogla to u našoj zemlji provesti. U ostalom baš je u jednom trgovačkom gradu naše zemlje uveden sud, koji na istih načelih počiva, na kojih trgovački sudovi u inih zemljah, to je sud trgovački u Senju. — Da je Senj Hamburg, vlada bi bila u stanju prosuditi djelovanje toga sudišta te može biti prema stečenomu izkustvu to u cieloj zemlji zagovarati. A tako nije mogla prosuditi, akoprem možemo već sada kazati, da njegovo djelovanje odgovara bar onim malim potrebam onoga trgovačkoga grada.

Dakle vladi nije preostalo ništa drugo, nego da srednjim putem udari, t. j. da nekoja sudišta obskrbi trgovačkom sudbenosti, i da prihvati načelo, da se trgovačka sudbenost ima vršiti u kollegijumu suda, kod kojega sudjeljuju s informativnim votom trgovci.

No još drugo pitanje nametnulo se je vladi t. j. da li se ima uzčuvati dosadanja kompetencija redovitih sudova u trgovačkih poslovih, nebi li probitačnije bilo, tu kompetenciju stegnuti? Kako, gospodo, znate, vrše redoviti sudovi sada trgovačku sudbenost u onih mjestih, gdje neima trgovačkih sudova.

Vlada je riešila to pitanje ovako, da gdje ima trgovačkih poslova, koji iziskuje hitro riešenje i koji spadaju medju svakdanje predmete trgovačke, imadu se ti predmeti, ako u dotičnom mjestu trgovačkoga sudišta neima, predati običnim sudovom ondje; a svi oni predmeti, koji su zamršenije naravi, ili koji trgovačko znanje iziskuju, imadu se prepustiti naročito za to opredieljenim sudovom.

Nego ova osnova krsti se takodjer osnovom takovom, koja normira mjenbenu sudbenost; na tu ideju došla je vlada uslied izjave učinjene u vis. saboru, koju su zagovarali umnoženi brojevi trgovačkih naročito mjenbenih sudišta u našoj zemlji, da se više trgovačka sudišta poput bakarskoga suda ustroji.

Vlada bila je protivna tomu predlogu, što nije imala dovoljnih podataka, na kojih bi izrazila svoje mnienje, nu sada može kazati, da kotarski sud u Bakru odgovara svojoj zadaći u tom pogledu, i da neima proti tomu ništa, da se u nekojih mjestih, gdje obziri iziskuju, ustroji sud poput bakarskoga, nego traži, da se njoj prepusti opredieljenje toga sudišta, a nada se, da će vis. sabor pristati uz to, jer kod organizacije političke i sudbene uprave imala je vlada priliku s okolnostimi toliko se upoznati, da je u stanju najbolje prosuditi, koje mjesto, u kojem se nalazi kotarski sud, je prema tom, da se taj sud providi sa trgovačko-mjenbenom sudbenosti.

Osim toga ustav o trgovačko-mjenbenoj sudbenosti sadržaje nekoje ustanove, koje se odnose na postupak u trgovačkih stvarih. Dakako te ustanove nisu dalje išle, nego su imale samo pred očima, da se postupak što brže udesi, a naročito u pitanju utoka. Prizivni rok je na 8 dana skraćen, i glede prizivnih tegoba je naredjeno, da se ima izvedenje prijave spojiti sa prijavom samom. — Napokon se u osnovi jošte pobliže normiraju neke ustanove izvanparbenoga postupka u sudbenosti trgovačkoj. I ovo je sada u osnovu primljeno na temelju onih izkustva, koja su se stekla nakon krieposti trgovačkoga zakona u Cislajtaniji, u Ugarskoj, i u drugih zemljah, u kojih je trgovački zakon njemački uveden.

Ovi nazori, koje sam sada u kratko naveo, vodili su vladu kod stvaranja te zakonske osnove, koju preporučam vis. saboru, da ju primi za podlogu specijalne debate.

Predsjednik: Prima li vis. sabor osnovu zakona o sudbenosti trgovačko-mjenbenoj i postupku pred trgo-

Digitized by Google

vačko-mjenbenimi sudovi, kako ju je zakonodavni odbor podnio, za temelj specijalne debate?

(Prima se.)

Sliedi specijalna debata.

Izvjest. dr. **Vaso Gjurgjević** (Čita.) Naslov.

(Prima se.)

§. 1.

(Prima se).

§. 2.

(Prima se.)

§. 3.

(Prima se).

§. 4.

(Prima se).

§. 5.

(Prima se).

§. 6.

(Prima se).

§. 7.

(Prima se).

§. 8.

(Prima se).

§. 9.

(Prima se).

§. 10.

(Prima se).

§. 11.

(Prima se.)

§. 12.

(Prima se).

§. 13.

(Prima se).

§. 14.

(Prima se).

§. 15.

(Prima se).

§. 16.

(Prima se.)

§. 17.

(Prima se).

§. 18.

(Prima se).

Predsjednik: Na dnevnom redu je izvješće istoga odbora o zakonskoj osnovi o redu odvjetničkom. — Molim gosp. izvjestitelja da izvoli pročitati izvješće.

Izvjest. dr. **Vaso Gjurgjević** (Čita izvješće odborsko.)

Vis. sabore! Osnova zakonska ob odvjetničkom redu, kako ju je prošasti sabor prihvatio, bijaše podnešena po vis. vladi na previšnju potvrdu, ali povraćena je natrag s time, da se izmieni u § u 1. slovo c) i u §-u 34. slovo b). — Vis. naša vlada je svojim dopisom od 28. lipnja broj 2847 na vis. sabor uputila modifikacije napomenute zakonske osnove, koji je dopis onda vis. sabor dne 4. srpnja ove godine na zakonodavni odbor na pretres uputiti izvolio. Modifikacije su sliedeće: da se slovo c) §. 1. primetne „da je ugarski državljan, a slovo b) (recte slovo a) §. 34. da ima glasiti:“ „odvjetnik izgubi ugarsko državljanstvo ili samosvojnost.“ — A to ima se učiniti za to, što se u obće može izraziti svojstvo, što se od odvjetnika imade zahtjevati, onda što nije sabor namjeravao odvjetnike neodvisne od državljanstva učiniti, i napokon, što je medju Hrvatsko-Slavonijom i Ugarskom kraljevinom zajedinost državna, koja je ujedno uvjet zajedničkomu državljanskomu pravu. S ovimi razlozi je vlada popratila navedene modifikacije.

Odbor je te uzeo u pretres, te došao do sliedećega predloga: Odbor priznaje, da se od odvjetnika traže svojstva ona, koja predlaže vlada, i nije niti prošli sabor mislio učiniti neodvisno od državljanstva, ali, gospodo, sabor je to baš stavio u svoj §. 1., kad je kazao, da samo onaj može steći pravo odvjetovanja, koji je pripadnik koje obćine u Hrvatskoj i Slavoniji; a zakonski članak XVI. od god. 1870, u §-u 4. kaže, da samo onaj može biti pripadnikom koje obćine u Hrvatskoj i Slavoniji, koji jur imade državljanstvo ovdje, — po tom dakle je pripadnik obćine, koji involvira već pravo državljanstva. Pa s toga nije našao odbor povoda, da promieni prvobitnu onu osnovu, nego je ostao pri toj redakciji, i predlaže s tih razloga vis. saboru, da izvoli usvojiti taj predlog.

Predsjednik: Rieč ima gosp. predstojnik odjela za pravosudje.

Dr. **Marijan Derenčin**: Vis. sabore! Ja moram konstatirati, da „in merito“ izmedju predloga vlade i odbora neima razlike; kao što vlada tako i odbor svojstvo državljanstva zahtieva; mi znademo, da je državljanstvo u zemljah krune Ugarske zajedničko, dakle budimo iskreni pa kažimo, da je predlogu odbora možda dalo povoda pobliže označenje toga državljanstva, kako ga vlada predlaže. Ja držim, čim „in merito“ neima razlike, da bi se mogao taj predlog vladin prihvatiti, da neodgodimo na neizvjestno vrieme kriepost ovoga zakona. U obće pako ako vis. kuća neće da prihvati predlog vladin, mogao bi samo preporučiti „expediens“ taj, da se predlog vrati odboru natrag, koji neka sa pretresivanjem dotle pričeka, dok zajednički sabor nedonese zakon o državljanstvu. Prema ustanovam toga zakona, na koji će i naši zastupnici uplivati, biti će lakše ustanove, o kojih je ovdje rieč, označiti. Kad se dakle — kako rekoh — nebi htio primiti predlog vladin, neka ide stvar odboru natrag, da ju u svoje vrieme, kad bude „zakon o državljanstvu“ gotov, opet u pretres uzme i u sklad s onim zakonom stavi.

Predsjednik: Rieč ima gosp. izvjestitelj.

Izvjest. dr. **Vaso Gjurgjević**: Vis, sabore! Odbor je imao pred očima i ovaj eventualitet, štono je gosp. zastupnik vlade iztaknuti izvolio, nego nije gojio toga straha, da nebi može biti i s ovom redakcijom, kako je u pr-

Digitized by Google

vobitnoj osnovi stekla ova osnova svoju previšnju potvrdu; pa zato nije htio, da pričeka dalje, nego drži, da se možemo previšnjoj potvrdi nadati; u ostalom ako nedobije — čemu pako neima razloga — odvjetnici će pričekati, i vole čekati po starom odvjetničkom redu, nego li se puštati u neizvjestnost, koja nije još kod nas riešena, jer nije zakon o državljanstvu riešen.

S ovih razloga predlažem visokomu saboru, da izvoli usvojiti predlog odbora.

Predsjednik: Vis. sabore! Prima li se predlog odbora zakonodavnoga, da se ostaje pri redakciji §-a 1. i §-a 3. i 4. osnove ob odvjetničkom redu, saborom jur usvojene?

Ona gospoda, koja su za taj predlog neka izvole ustati.

(Većina.)

Vis. sabore! Za danas je dnevni red izcrpljen; ja mislim, da bi gg. bilježnici mogli skrutinium današnjega izbora preduzeti, da se uspjeh glasovanja već u današnjoj sjednici proglasi. Molim dakle gg. bilježnike, da to preduzmu. A sjednicu odgadjam za $^1/_4$ sata.

(Poslje skrutinijuma.)

Predsjednik (zvoni.) Vis. sabore! Resultat skrutinijuma jest sliedeći: Odanih je 44 glasova. Od ovih su dobili gg. Cernadak, Jakić, Mrazović, Mihaljević, dr. Lorković i Türk svaki po 43 glasova, a gosp. Kamenar 24 glasa. Ova su sedmorica dakle izabrana u odbor.

Današnju sjednicu zaključujem, a novu uričem u ponedjeljak u 10 sati. Na dnevnom redu biti će 3 čitanje danas primljene zakonske osnove o sudbenosti trgovačko-mjenbenoj i o postupku pred trgovačko - mjenbenimi sudovi; zatim izvješće odbora za bogoštovje i nastavu vrhu zakona o primaljskom učilištu u Zagrebu.

(12 sati.)

Digitized by Google

Četrdeset i prva saborska sjednica,

držana dne 4. rujna 1876. u 10 sati pod predsjedničtvom saborskoga predsjednika g. Nikole Krestića.

Sadržaj: Zapisnik prošle sjednice. — Podnesci. — Dnevni red: Treće čitanje osnove zakona o sudbenosti trgov.-mjenbenoj i o postupku pred trgov.-mjenbenimi sudovi. — Izvješće odbora za bogoštovje i nastavu ob osnovi zakona ob ustrojenju kr. primaljskoga učilišta u Zagrebu. — Generalna i specijalna debata ob ovoj zak. osnovi. — Dnevni red buduće sjednice.

(10 ¼ sati.)

Predsjednik (zvoni). Sjednica počimlje. Molim gosp. bilježnika, da izvoli zapisnik pročitati.

Bilježnik **Jovan Steković** (čita)

Zapisnik

XL. sjednice sabora kraljevinah Dalmacije, Hrvatske i Slavonije držane dne 1. rujna 1876 u glavnomu gradu Zagrebu pod predsjedničtaom I. saborskoga podpredsjednika gosp. Mirka Hrvata u prisutnosti 44 saborska člana.

Od vlade prisutna sva tri odjelna predstojnika.

Pročitani zapisnik posljedne sjednice ovjerovljen je bez primjetbe.

Predsjednik priobćuje prispjele podneske.

Saborski odbor za bogoštovje i nastavu podastire izvješće o razpravi osnove zakona ob ustrojstvu primaljskoga učilišta u Zagrebu.

Tiskati će se i staviti na dnevni red.

Narodni zastupnik dr. Ivan Conte Buratti polaže mandat.

Pozvati zemaljsku vladu, da u kotaru kraljevičkom nov izbor odredi.

Narodnomu zastupniku Stjepanu Šašiću dozvoljuje se osmodnevni dopust.

Obćine Draga i Kostrena riečke podžupanije mole, da se od prisilnoga arondiranja njekojih obćina odustane.

Upućuje se odboru peticijonalnomu.

Narodni zastupnik Vaso Gjurgjević stavlja na preuzvišenoga bana sljedeću interpelaciju.

I. Je li Preuzvišenosti Vašoj poznato, da je državni odvjetnik osiečki i dalje izvan Pakraca zaredio premetačine i potrage kod Srbah u Hrvatskoj i Slavoniji a naime u Karlovcu kod prote Nikole Begovića i u Zagrebu kod paroka Ambroza Pavlovića i napokon u Osieku kod trgovca i predsjednika trgovačke komore Marka Aksentijevića?

II. Je li Preuzvišenosti Vašoj poznato, da su prota Nikola Begović i osiečki gradjanin Marko Aksentijević u zatvoru ovdje u Zagrebu?

III. Zna li Preuzvišenost Vaša, da je državni odvjetnik osiečki preiskivanje kuće i papirah kod Marka Aksentijevića proti propisom §§. 130—136 kaznenoga zakona sam preduzeo bez naloga i bez interveniranja od strane suda, te da je Marko Aksentijević iz Osieka amo u Zagreb bez ikakova predhodna izpita njegova u Osieku i bez ikakovih sudskih predizvidjenjah u zatvor dopraćen po jednom stražaru osječkom?

IV. Čijim i kakovim povodom te na kom osnovu je cieli taj postupak poveden i odredjen?

V. Odobrava li Preuzvišenost Vaša postupak i progon taj u obće a naročito proti osiečkomu gradjaninu Marku Aksentijeviću? Ako odobrava, na kom osnovu? Ako li neodobrava, šta je Preuzvišenost Vaša od svoje strane učinila, da se utiša ogorčenost i uzrujanost, koju je cio taj postupak i progon medju pučanstvom u obće a naročito medju Srbi izazvao?

Interpelacija dostaviti će se preuzvišenomu banu.

Prešlo se je zatim na dnevni red izbor odbora „ad hoc“ od sedam lica u svrhu pretresivanja predloga narodnoga zastupnika Juraja Kamenara u pogledu hipotekarne banke, te pošto je glasovanje obavljeno, obaviti će bilježnici kasnije skrutinium, a uspjeh proglasiti će predsjednik.

Uzeta je u pretres „osnova zakona o sudbenosti trgovačko-mjenbenoj i postupku pred trgovačko-mjenbenimi sudovi,“ otvorena generalna debata i glasovanjem usvojena podlogom specijalne debate u kojoj je naslov prihvaćen i glasi.

Digitized by Google

ZAKON

od dana . . . . . o sudbenosti trgovačko-mjenbenoj i postupku pred trgovačko-mjenbenimi sudovi.

§. 1. Primljen je po predlogu odbora i glasi.

Trgovačkoj se sudbenosti doznačuju razpre, koje nastaju iz poslovah trgovačkih pomenutih u §§. 258, 259, 260 i 261 trgovačkoga zakona, ako je tuženik protokolirani trgovac, a nije li u trgovačkom registru upisan, samo onda, ako je posao od strane tuženikove trgovački posao.

§. 2. Primljen po predlogu odbora i glasi.

Bez obzira na to, da li su stranke trgovci ili nisu, doznačuju se sudbenosti trgovačkoj.

1) Razpre iz prenosa postojećega obrta trgovačkoga.

2) Razpre, kojih je predmet poraba trgovačke tvrdke, kao i one, koje nastaju iz protupravne porabe koje tvrdke izmedju onih, koji su tom porabom u svojih pravih prikraćeni, i onih, koji nepovladjeno tvrdku rabe.

3) Razpre, koje nastaju izmedju članovah trgovačkih družtvah, učestnikah prigodnih sdruženjah i članovah sdruženja, koja se u smislu sadanje ustanove §-a 5 trgovačkoga zakona smatraju trgovačkimi družtvi, nadalje razpre izviruće iz družtvena odnošaja, izmedju likvidatorah trgovačkih družtvah i medju njimi i družtvenimi članovi i to u svihkolikih ovih slučajevih, makar se družtvo jur razvrgnulo, napokon razpre, koje nastaju uslied tužbe privatna vjerovnika družtvenoga kojega člana u smislu §-a 101 trgovačkoga zakona na razvrgnuće družtva.

4) Razpre iz pravnih razmjerah trgovacah sa svojimi prokuristami, trgovačkimi punomoćnici i punomoćnici, na koliko nespadaju u djelokrug obrtnih oblastih dotično kraljevskih kotarskih sudovah (§. 7). kao i one razpre, koje izviru iz odgovornosti prokuristah i trgovačkih punomoćnikah prema trećim osobam na temelju trgovačkoga zakona.

5) Razpre, koje izviru iz trgovačkih naputnicah priznanicah (cedule) založnicah (Varant) ili jednih ili drugih skupa, na koliko te izprave imadu potrebštine trgovačkim zakonom ustanovljene.

6) Razpre nastajuće usljed tužbe povedene po vjerovniku na namirenje tražbine iz pridržanih predmetah, na koje mu u smislu §-a 309 trgovačkoga zakona pristoji pravo pridržavanja.

7) One razpre izmedju umemeljiteljah dioničkoga kojega družtva i podpisateljah dionicah, koje izviru iz podpisanja istih.

8) Razpre, koje nastaju iz družtvenoga odnošaja s jedne strane izmedju ravnateljstva ili nadzornoga odbora dioničkoga družtva ili zadruge, a s druge strane dioničkoga družtva samoga, same zadruge ili njihovih članovah.

9) Razpre izviruće iz odgovornosti, koju trgovački zakon prama trećim osobam nameće ravnateljstvu i nadzornomu odboru dioničkoga družtva ili zadruge likvidatorom onim, koji dionice protupravno izdavaju i ovozemnim zastupstvom inozemskih dioničkih družtvah.

10) Trgovačke stvari neparbene.

§. 3. Primljen po predlogu odbora i glasi.

Trgovačka sudbenost u stečaju utemeljuje se stečajem na imovinu trgovca, kojega je tvrdka upisana u registru trgovačkom.

§. 4. Primljen po predlogu odbora i glasi.

U trgovačkih stvarih navedenih u predidućih §§. kao i u stvarih mjenbenih vrše sudbenost u prvoj molbi.

a) Kraljevski sudbeni stolovi.

b) Kraljevski kotarski sud u Bakru za područje županije riečke.

c) Kraljevski sud u Senju za grad Senj.

d) Oni kraljevski kotarski sudovi, koji će prema potrebo\u0107am prometa biti naredbom bana odredjeni, da u stanovitom okolišu vrše trgovačko-mjenbenu sudbenost prema ustanovi §-a 5. zakona od 21. studenoga 1874 ob ustroju sudovah prve molbe. (Sbornik br. 55.)

§. 5. Primljen po predlogu odbora i glasi.

Trgovačke stvari navedene u §-u 1 i 2 ovoga zakona spadaju nakon brisanja tvrdke pred onaj trgovački sud, kod kojega je tvrdka bila protokolirana.

Ako tvrdka nije bila upisana u trgovačkom registru, nadležan je onaj trgovački sud, kod kojega je upis imao se obaviti.

§. 6) Primljen po predlogu odbora i glasi.

U mjestih, gdje neimade suda trgovačko-mjenbenoga, mogu se parnice navedene u §-u 1 i 2 točki 6. ovoga zakona izim onih, koje nastaju iz poslovah pomenutih u točki 5. §. 258 i točki 2, 4, §-a 259 trgovačkoga zakona i izim parnicah proiztičućih iz poslovah mjenbenih, podignuti i pred običnim nadležnim sudom, koji može obavljati i uredovanja pomenuta u §§-ih 347, 371, 409, 411, i 481 trgovačkoga zakona i koja su u im slična.

§. 7) Primljen po predlogu odbora i glasi.

U parnicah, koje nastaju iz poslovah doznačenih u §-u 55. trgovačkoga zakona oblastim obrtnim uslied tužbe povedene po stranci, koja nije zadovoljna s odlukom obrtne oblasti (§-a 98 zakonskoga članka VIII. 1872. obrtni zakon) nadležai su kraljevski kotarski sudovi (kraljevski gradsko delegirani kotarski sudovi.)

§. 8. Prima se po predlogu odbora i glasi.

Trgovačke stvari imadu se riešavati uz uporavu ustanovah trgovačkoga zakona i to parbene po gradjanskom parbenom postupniku od 16. rujna 1852. broj 190 d. z. l. neparbene po izvanparbenom postupniku od 9. kolovoza 1854 broj 208 d. z. l. a mjenbene stvari uz uporavu mjenbenoga reda po postupniku uvedenom naredbom ministarstva pravosudja od 16. rujna 1852 odnosno po naredbah i propisih izdanih naknadno k tim postupnikom, na koliko nisu sliedećimi ustanovami preinačene.

§. 9. Primljen po predlogu odbora i glasi.

Digitized by Google

Kod računanja rokovah neimadu se uračunavati dani, kojih je pismo na pošti išlo. §. 10. primljen po predlogu odbora i glasi.

Rokovi, u kojih se imadu u trgovačkih stvarih podnieti prizivi, previdi, utoci i predstavke, ustanovljuju se na osam danah, te budu li prekasno podnešeni, imadu se već po prvom sudu ureda radi odputiti.

§. 11. Primljen po predlogu odbora i glasi.

Prizivne i previdne tegobe nemogu se izvesti napose, već imadu se spojiti sa samom prijavom.

§. 12) Primljen po predlogu odbora i glasi.

Proti sliedećim riešitbam u izvanparbenom postupku nije dozvoljen utok.

a) Ako je sud u slučaju §-a 108 trgovačkoga zakona naredio likvidatora, ili ako je naredjena likvidatora opozvao u smislu §-a 109 trgovačkoga zakona;
b) ako je sud u slučajevih §-a 120 i 146 toga zakona naredio, da se knjige i spisi čuvaju po članu družtva ili trećoj osobi;
c) ako je sud u slučaju §-a 135 trgovačkoga zakona naložio, da se izvanjskomu članu priobći bilanca ili ini podatci;
d) ako je sud u slučaju §-a 175 trgovačkoga zakona naredio, da se izpita poslovanje družtva,
e) ako je sud u slučaju §-a 178 trgovačkoga zakona naredio, da se sazove glavna skupština,
f) ako sud u slučaju §-a 197 trgovačkoga zakona imenuje ureda radi punomoćnika,
g) proti riešitbam, kojimi se odredjuju obranici.

§. 13. Primljen po predlogu odbora i glasi:

Rokovi ustanovljeni u naredbi ministra pravosudja od 25. siečnja 1850 broj 52 d. z. l. za postupak u stvarih mjenbenih ostaju netaknuti.

§. 14. Primljen po predlogu odbora i glasi:

Ustanova §-a 8 zakona od 21. studenoga 1874. ob ustroju sudovah prve molbe, u smislu koje kraljevski sudbeni stol u Zagrebu izklopno je nadležan za izvršivanje sudbenosti rudarske, ostaje netaknuta.

§. 15) Primljen po predlogu odbora i glasi:

Prema prediducim ustanovam stavljaju se usuprot izvan krieposti oni propisi gradjanskoga sudovnika od 16. veljače 1853 d. z. l. broj 30. zakona od 21. studenoga 1874 ob ustroju sudovah prve molbe (zbornika broj 55) gradjanskoga parbenoga i izvanparbenoga postupnika kao i sve ine naredbe, koje se s ovim zakonom neslažu.

§. 16) Primljen po predlogu odbora i glasi:

Parnice i razprave, odnoseće se na trgovačku sudbenost, koje se nalaze u tečaju pred sudom po ovom zakonu nenadležnom imadu se ustupiti na dalnje uredovanje sudu po ovom zakonu nadležnom.

§. 17) Primljen po predlogu odbora i glasi:

Ustanove ovoga zakona, kojimi se mienja gradjanski parbeni i izvanparbeni postupak, imadu se upotravljati i na tekuće parnice i razprave.

§. 18. Primljen po predlogu odbora i glasi:

Izvršba ovoga zakona povjerava se banu.

Nakon toga pretresivalo se je izvješće odbora pravosudnoga na dopis kraljevske zemaljske vlade od 28. lipnja t. g. broj 2847 u pogledu modifikacije §-a 1 i §. 34. osnove odvjetničkoga reda odboru iz XIX. u Zagrebu dne 4. srpnja 1876 držane sjednice dostavljeni te je zaključak odborov usvojen: sabor ostaje pri redakciji §-a 1 i §-a 34 osnove odvjetničkoga reda saborom jur usvojenoj.

Predsjednik odgodi sjednicu na $1/4$ sata, da bilježnici obave skrutinijum i pošto je opet sjednicu otvorio, proglasi uspjeh glasovanja, te je u odbor za hipotekarnu banku izabrano od 44 glasujućih sliedećih 7 licah.

Crnadak Gjuro	sa . . .	44
Jakić Antun	sa . . .	44
Mrazović Mato	sa . . .	44
Mihalović Dragutin	sa . . .	44
Dr. Lorković Blaž	sa . . .	43
Türk Franjo	sa . . .	43
Kamenar Juraj	sa . . .	24 glasa.

Pošto je time dnevni red izcrpljen, zaključi predsjednik sjednicu u 1 sat poslje podne i ureče buduću za 4. rujna t. g. u 12 satih sa sljedećim dnevnim redom: treće čitanje zakona o sudbenosti pred trgovačko-mjenbenimi sudovi, i izvješće odbora za bogoštovje i nastavu o razpravi „osnove zakona ob ustrojstvu primaljskoga učilišta u Zagrebu.

Jovan Steković, s. r. saborski bilježnik.

Krestić, s. r. saborski predsjednik.

Pedsjednik: Ima li kakova prigovora proti ovomu ovako sastavljenomu zapisniku?

(Većina.)

Prigovora neima, zapisnik se verificira.

Čast mi je javiti, da su na vis. sabor stigli sliedeći podnesci.

Svietli ban javlja, da je Njegovo Veličanstvo blagoizvolilo previšnjim riešenjem od dne 24. kolovoza preblagostivo uzeti na previšnje znanje očitovanje lojalne podaničke vjernosti, izražene povodom previšnjeg rodjendana u presmjernoj čestitki predsjedničtva saborskoga. (Živio!)

Uzima se uz izraz homogialnoga poklonstva na znanje.

Vjekoslav Jozić, bilježnik obćine Špišić-Bukovica moli, da mu se putem milosti kao bivšemu državnomu službeniku i ces. kraljevskomu kotarskomu činovniku mirovina odpravnina podieli.

Ravnatelj saborske pisarne moli u svrhu oporavljenja zdravlja primjerenu novčanu podporu.

49

Digitized by Google

Ivan Tombor: Molim, da se ova molba odstupi na riešenje saborskomu predsjedničtvu.

(Prima se.)

Predsjednik: Miško Poh, umirovljeni podvornik moli za povišenje dnevne providbe od 22 novčića na 50 novč.

Ide peticijonalnomu odboru.

Prelazi se na dnevni red. Na dnevnom redu je 3 čitanje osnove zakona o sudbenosti trgovačko-mjenbenoj i postupku pred trgovačko-mjenbenimi sudovi. — Molim gosp. bilježnika Stekovića, neka izvoli čitati taj zakon.

Bilježnik **Jovan Steković** (Čita.)

Predsjednik: Stupa se k glasovanju. Pitanje glasi ovako: Prima — li vis. sabor „zakon o sudbenosti trgovačko-mjenbenoj i postupku pred trgovačko-mjenbenimi sudovi" u svoj cjelosti? Ona gospoda, koja su za to, neka izvole ustati.

(Većina.)

Ovaj zakon je primljen, i ima ići propisanim putem na previšnju sankciju.

Na dnevnom redu je nadalje izvješće odbora za bogoštovje i nastavu o osnovi zakona ob ustrojenju primaljskoga učilišta u Zagrebu.

Molim gosp. izvjestitelja, da svoje mjesto zauzme.

Izvjest. dr. **Blaž Lorković** (Čita zakonsku osnovu ob ustrojenju primaljskoga učilišta u Zagrebu.)

Predsjednik: Generalna debata počimlje. — Čast mi je javiti vis. saboru, da će u ovoj stvari kr. zemaljsku vladu zastupati tajnik zemaljske vlade gosp. dr. Schwarz. — Rieč ima gosp. izvjestitelj. Ako tko u generalnoj debati rieč uzeti izvoli, neka se gosp. bilježniku dru. Malcu prijavi.

Izvjest. dr. **Blaž Lorković**: Vis. sabore! U modernih državah smatra se glavnom zadaćom uprave nastojanje oko pučanstva, oko napredovanja i umnožavanja samoga pučanstva, i u tu svrhu uprava, koja shvaća svoj zadatak, izdaje propise i navadja uredbe, kojim je svrha s jedne strane, da nastoje oko fizičnog držanja i materijalnog razvoja pučanstva, a s druge strane oko samoga umnožanja pučanstva. Uprava ima se za to brinuti, jerbo je pučanstvo elemenat države, (Juraj Kamenar: Živio!) i tako je država opet uvjet razvoju pučanstva. — Da uprava ovoj zadaći, koja je dandanas vrlo važna, zadovolji, izdavali su se već prije u prosvjećenih državah potrebiti za to propisi i uvadjale primjerne uredbe; imade propisa, kojim je n. pr. zadaća štititi trudnu ženu od svake neprilike, i imade uredaba, koje joj u najvažnijem momentu pružaju pripomoć. Ovamo spada i primaljsko naobraženje žena. Ja se neću osvrnuti na to, kako su ovi zavodi drugdje uredjeni, nego samo na to, kako oni postoje u ovoj monarkiji.

Nekoje vrieme bijaše liečnikom kotarskim dozvoljeno, da su si uvježbali primalje. A to je prestalo g. 1804., kad su se ustrojile primaljske škole. Gdje postoji universitet, tamo je taj zavod na medicinskom fakultetu, a gdje universiteta neima, a postoji ondje kirurgička škola, tamo je s ovom skopčana primaljska škola, a gdje neima ni medicinskoga fakulteta ni kirurgičke škole, tamo postoji samostalna primaljska škola, kao n. pr. u Lincu, u Černovicu itd.

U ovoj monarkiji su samo 2 pokrajine, koje te škole neimaju, to je u Cislajtaniji Šlezka, a ovdje Hrvatska i Slavonija. Drugdje svigdje postoji bar jedan takav zavod, n. pr. u Moravskoj su dapače dva.

Što se tiče samoga ustrojstva primaljskoga učilišta, to je u glavnom svigdje jednako. Primaju se u zavod žene, koje imadu volju posvetiti se težkomu poslu, da budu pomoćnice u najvažnijem momentu svake žene; one se u tu svrhu poučavaju, dok si potrebnu vještinu steku. Kad su stanovito vrieme, koje obično svigdje 5 mjeseci traje, na zavodu probavile, polažu strogi izpit, i ako naprave taj s uspjehom, dobiju diplomu, a onda se razilaze u zemlji te se nastane na raznih mjestih.

U nekojih pokrajinah, naročito u slavensko-njemačkih postoje uredbe, da ili obćine ili pojedine pokrajine na trošak obćinski ili pokrajinski šalju žene u takova učilišta. — Prema ovim, gospodo, načelom glavnim biti će ustrojeno i naše primaljsko učilište u Zagrebu. Kod nas učiniti će se ono, što se je prije u slavensko-njemačkih pokrajinah učinilo, te gledati na to, da se u to učilište osobito primaju seoske žene; one će se na trošak obćine ili zemlje ondje uzdržavati, te će biti oproštene od svake pristojbe, samo da se olahkoti na ovaj način nauka primaljska — Kod nas biti će teoretička i praktička nauka zajedno; kao što to svigdje biva.

Prije je bilo tako uredjeno, da se je najprije predavala teorija, a kasnije praksa, a sada se je svuda od toga odustalo.

Da se još bolji uspjeh postigne i da osobito ženske iz ladanja na to učilište dobijemo, to će one dobiti badava i stan i hranu, dapače prema potrebi i novaca.

Vis. sabore! o potrebi ovakova učilišta mislim, da u ovoj vis. kući netreba mnogo govoriti. Dosada steklo se je to izkustvo, da su se primalje, koje su se počam od g. 1853. sa stipendiji šiljale na izvanjska učilišta, većom stranom nastanile po gradovih, a na selo je malo koja došla; a zatim imamo to izkustvo, da, ako je koja i došla na selo, seoske su žene zazirale od nje, i tako nije se postigao onaj uspjeh, radi kojega su se dotičnice šiljale na primaljska učilišta. Ima pako temeljite nade, ako seoske žene dodju ovamo, te se pouče u vještini primaljskoj, da će se zaželjeni uspjeh postići. A da se taj čim prije postigne, to je nuždno, jer pokazuju statistička data, da se kod nas upravo kod poroda dogadjaju često nesreće Ja ću biti tako slobodan, priobćiti sliedeće. A da bude slika jasnija, to ću našu zemlju sravniti sa Štajerskom, s kojom ima po prilici jednaki broj pučanstva. — U Štajerskoj je g. 1871. u porodu umrlo 71 žena, a kod nas preko 500. Djece je u Štajerskoj umrlo u porodu 320,

Digitized by Google

a kod nas 498. Neznam, jesu li ovi statistički podatci sigurni, nu svakako prilično su vjerojatni. A to je novi dokaz, da je nuždna pomoć, koju davaju primalje u porodu. — Nadalje razvidi se nužda primalja i odatle, što 141 občina u nas neima nikakve primalje; po tom neima sumnje, da se mogu dogadjati takove nesreće.

S ovih razloga čast mi je preporučiti predlog odbora vis. saboru, da ga izvoli prihvatiti za podlogu specijalne debate.

Predsjednik: Rieč ima g. predstojnik odjela za bogoštovje i nastavu.

Dr. **Pavao Muhić**: Vis. sabore! Pošto uz osnovu zakona o ustrojenju primaljskoga učilišta u Zagrebu, koja je vis. saboru predložena, nije obnarodovan dopis zemalj. vlade, kojim je ona tu osnovu popratila, i u kojem se označuje stanovište, s kojega je zem. vlada pri sastavljanju te zak. osnove pošla, s toga mislim, da neće biti suvišno, da prije nego pristupimo k samoj razpravi, nekoliko rieči progovorim o stanovištu vladinom.

Radi velike nestašice primaljskog osoblja dozvolilo je Nj. Veličanstvo previšnjim riešenjem od 8. listopada g. 1853., da se utemelje za Hrvatsku i Slavoniju stipendija primaljska, i ujedno je naloženo tada postojavšoj oblasti zemaljskoj, da misli o načinu, kako bi se primaljski zavod čim prije u Zagrebu osnovati mogao. Vodjene su bile dugotrajne razprave kod napomenute zem. vlasti o osnovi primaljskoga zavoda. A sve te nisu urodile dobrim plodom radi svakojakih neprilika, potežkoća i zamršaja, te je ostalo kod onih stipendija, koja su bila utemeljena za primaljske učenice. Tih stipendija ima 6 po 120 for., i ovimi stipendiji namaknuo se je dosta veliki broj primalja za gradove i trgovišta, ali za sela nije bilo kandidatica.

U zavode inostrane, kao što je ljubljanski, gdje postoji primaljski zavod sa njemačkim i slovenskim naučnim jezikom, išle su samo osobe od gradjanskog stališa. Seljakinja išlo je malo u taj zavod, stranom što je bio izvan zemlje, stranom što nisu razumile predavanja, koja su se držala u slovenskom jeziku. Tako je došlo, da su gradovi imali dovoljni broj primalja, a na selu je ostala prijašnja nestašica. Mislilo se je na to, da se poveća broj stipendija, ali činilo se je zem. vladi, da to nebi vodilo k svrsi; ako bi se povećao broj stipendija, povećao bi se broj kandidatica za gradove i trgovišta, ne pako za sela, jer — kao što je g. izvjestitelj napomenuo — seljakinje naše ne priznavaju rado kod poroda žena gradjanskog stališa, nego ostaju kod svojih primalja, koje su se nastanile u selu, a nisu nikada učile primaljske umjetnosti; i tako nastanu pogubne posliedice kod poroda u našoj zemlji. — Mislilo se je i na to, da se imenuju u pojedinih kotarih plaćene primalje i jesu se imenovale, a vlada ih nije mogla toliko imenovati, da bi onoj potrebi zadovoljila. Za jedan kotar jedna primalja je premalo, kad ima kotar do 10.000, a kad kad još više stanovnika, kojim treba pomoć pružiti; dakako da onda jedna nije mogla tolikoj množini pomoć pružati, ako se i neobazremo na okolnost, da su seljakinje jako riedko zvale u pomoć gradjansku primalju. Izim onoga razloga, što no ga je g. izvjestitelj naveo, da ima neko otudjenje medju gradskim i seoskim pučanstvom, postoji još jedan važan razlog: mnogo će laglje seljanka namiriti zahtjeve primalje svojega stališa, nego što bi mogla namiriti zahtjeve gradjanske primalje za pomoć, koju njoj pruža. Nekoliko jaja, nekoliko sira, može biti kokoš ili purica, to je nagrada za pomoć, s kojom se gradjanska primalja neće zadovoljiti.

Nepovoljan je onaj razmjer — koji je g. izvjestitelj napomenuo, da izmedju svih naših občina (141 občina) neima skoro nijedne primalje.

Kad je g. 1869. bilo u načelu dozvoljeno ustrojenje sveučilišta u Zagrebu, onda je ujedno bilo ustanovljeno, da se ima otvoriti fakultet bogoslovni, pravo- i državoslovni i mudroslovni, a od fakulteta liečničkoga se utemelji stolica za primaljstvo i veterinarstvo. Odbor, koji je bio poslie proglašenja toga zakona imenovan, da sastavi osnovu ob ustrojstvu sveučilišta, sastavio je i osnovu za zavod primaljski; a od te osnove odustalo se je sada sa 2 razloga: Prvo je bio taj zakon od 5. siečnja g. 1874. kojim je odobreno ustrojstvo sveučilišta u §. 49. ustanoviv to, da se stolica za primaljstvo u liečničkom fakultetu u 4 godini imade utemeljiti, a liečnički fakultet da se ima otvoriti onda, kad bi bilo dovoljno sredstva za to utemeljenje i izvedenje. To vrieme se čekati ne može sa primaljskim zavodom, jer je nužda — kako je dokazano — prieka, pa zato neostaje drugo, nego da se taj zavod neodvisno od sveučilišta oživotvori.

Ova primaljska škola biti će zavod samostalan, od sveučilišta neodvisan sve dotle, dok se na liečničkom fakultetu sveučilišta neotvori 4 god. sa stolicom učiteljskom za primaljstvo. Kako će se onda spojiti škola primaljska sa sveučilištem, o tom nebi mogla vlada dati vis. saboru račun, jer vlada zemaljska, kad se radi o stvarih sveučilišta, uvjek sluša savjete dotičnoga fakulteta. Tako, kad se otvori liečnički fakultet i dospije do 4 god., postupati će sporazumno sa profesorskim sborom liečničkoga fakulteta, glede toga, kako da se spoji primaljsko učilište s universitetom. Stvar je naravska, da će zavod primaljski i učenice primaljstva morati i kašnje, kad se sveučilište otvori, ostati zavod poseban, jer se sasvim drugčije predaje primaljstvo slušateljem medicine, a sasvim drugačije kandidaticam primaljstva. Biti će u savezu sa sveučilištem, a neće biti identičan sa fakultetom medicinskim.

Ovo je po prilici stanovište, s kojega je pošla zem. vlada, kad je ovu zak. osnovu sastavljala, i to odjel za bogoštovje sporazumno sa nutarnjim odjelom, odnosno sa odsjekom zdravstvenim nutarnjega odjela. Moram i

*

Digitized by Google

napomenuti, da je ova zak. osnova po zdravstvenom vieću hrv.-slavonskom odobrena.

Što se pojedinih §§. ove zak. osnove tiče, to ću ja — na koliko mi bude to moguće kao nevieštaku — razjašnjenje dati, a na koliko to neće biti meni moguće, dati će razjasnjenje tajnik zem. vlade g. dr. Schwarz.

Predsjednik: Pošto nitko neželi govoriti . . .

Juraj Kamenar: Molim za rieč.

Predsjednik: Izvolite.

Juraj Kamenar: Vis. sabore! Ja neću mnogo govoriti, niti nije to od potrebe, jer je gosp. izvjestitelj jako dobro napomenuo potrebu ovoga zakona. Samo jedno ću napomenuti, što je svakako umjestno, da ovdje u saboru napominjem, naime da ima toliko obćina, koje neimaju primalja Moja obćina Brošić i obćina ozaljska n. pr. baš ima primalju, ali i drugdje imade primalja, koje pako nisu namještene i nisu od naroda zvane; bile su pako namještene u političkih obćinah pod absolutizmom, a kad su obćine bile raztrgane, nije se obzir na te primalje uzimao. Ja sam u podžupanijskih skupštinah toliko puta molio, neka se to učini, jer su nam zbilja potrebne, a mužki su odbornici voljeli, da to nije, jer nisu hotjeli gradjanke primalje namjestiti, obćina neima toliko dohodka, da ih plati; obćina bo mora uzdržavati načelnika, koji — kako sam već opetovano kazivao — nije načelnik, nego magjarski poreznik; što se dobiva dohodka, od javne robote, jednu četvrtinu od toga troše poglavarstva na plaćanje dnevničara i upotrebljuju za svoju plaću, a ostalo troši se na to, da se lakše mogu obavljati službe, — a za zdravstvene svrhe nepreostaje nista, ni toliko, da se jedna primalja u obćini drži. — Imade nekoliko diplomiranih primalja, ali se ni na nje obzir neuzimlje, dapače one kukavno živu od naroda; pa tako nam narod zbilja oskudjeva na vieštih primaljah.

A ova osnova pružiti će mogućnost, da se mužice budu mogle naobraziti, tako da će onda narod u svakoj župi jednu primalju imati, i tim načinom će se postići ono, što je narodu najpotrebitije.

S toga preporučam vis. saboru ovu zak. osnovu.

Predsjednik: Ja ću moliti g. zastupnika, da kada u generalnoj debati rieč uzeti kani, neka se prije prijavi kod g. bilježnika.

Pošto nitko proti ovoj zak. osnovi nije govorio, to se ima uzeti, da se ova osnova u načelu prihvaća i uzimlje za podlogu specijalne debate. Po tom odpada nužda glasovanja i prelazi se na 2. čitanje ove zakonske osnove, odnosno na specijalnu debatu. Ona gospoda pako, koja hoće izpravke podnieti, neka izvole prije, nego dotični §. u pretres dodje, svoje izpravke ovomu predsjedničtvu podnieti.

Izvjest. dr. Blaž Lorković: (Čita). Naslov.

(Prima se).

§. 1.

(Prima se).

§. 2.

(Prima se).

§. 3.

Predsjednik: K ovomu §.-u podnio je g. zast. Lehpamer izpravak sliedećega sadržaja.

Bilježnik dr. **Marko Lončarić:** (Čita izpravak). „Al. 3. pod br. 2. neka glasi: Svjedočbom obćinskoga poglavarstva, po duhovnom pastiru supodpisanom, da joj je dosadanji život posve ćudoredan".

Predsjednik: Rieč ima g. Lehpamer.

Josip Lehpamer: Vis. sabore! Ja držim i na to će svatko pristati, da se ima naročito obzir uzeti na ćudorednost dotične osobe, koja ima biti učenicom ovomu zavodu. Ali budi mi dozvoljeno primjetiti, da obćinsko poglavarstvo, da se zahtjevu ovoga §.-a odgovori, nemože biti kod izdavanja svjedočba ćudorednosti za dotične osobe tako samostalno, da bi zbilja samo moglo odlučiti o ćudorednom životu dotične osobe. Obćinski načelnici — kako je prije spomenuto bilo — imadu u svakom pogledu toliko posla, i toliko se im toga i onoga naprćuje, da se jedva mogu kretati izvan svojih ureda; a naročito sa ženami imadu tako malo posla, da nisu u položaju poznati dotične žene glede njihove ćudorednosti. A duhovni pastiri, koji su djelovali kao kateketi u školi, koji su obdržavali ženitbeni izpit u vjeronauku itd., imadu više prilike ćudoredan život dotičnih kandidatica saznati; pa zato mislim, da je posve umjestno, da budu svjedočbe, koje se izdavaju dotičnim ženam, po duhovnom pastiru supodpisane, da zemlja tim više jamstva dobije za to, da dotična zaslužuje toliko povjerenja, da joj se podieli takova služba. A sbog toga sam podnio taj jednostavni izpravak. (Čita ga).

Ja u ostalom izpravljam samo ono, što je u samoj osnovi nejasno izrečeno; te mislim, da se nije htjelo riečmi „obćinskom svjedočbom" drugo reći, nego „svjedočba po dotičnom uredu izdana. Pa zato preporučam svoj izpravak tim više, što razjasnjuje ovaj smisao, a veće jamstvo daje zemlji, da ju osigura za ćudorednost dotične osobe. Ja molim, da ga visoki sabor prihvatiti izvoli.

Predsjednik: Želi li još tko govoriti.

(Nitko).

Rieč ima g. izvjestitelj.

Izvjest. dr. Blaž Lorković: Vis. sabore! G. Lehpamer stavio je dvojaki izpravak: jedan, da se rieči „obćinska svjedočba" zamiene s riečmi „svjedočba obćinskog poglavarstva", što je bolje rečeno i što valja prihvatiti; drugi, da se doda „po duhovnom pastiru supodpisanom". Isti taj nazor bio je takodjer potaknut u samom odboru, pa je odbor odustao od ovoga dometka samo s toga, jer drži, da su po dosadanjoj praksi i propisih svakako obćinska poglavarstva dužna bila svjedočbe pošiljati dotičnomu župniku, da ih supodpiše. Neima dvojbe, da je u tom veća garancija, ako ju podpiše i dotični du-

Digitized by Google

hovni pastir; ali pošto se čuje, da se ovako neradi svigdje, kao što bi se moralo, i pošto je željeti, da zbilja dodju u primaljsku školu ženske zaista ćudoredne, pristajem uz to, da se takodjer prihvati drugi dodatak gosp. Lehpamera.

Predsjednik: Glasovati će se najprije o predlogu odbora. Ona gospoda, koja su za to, da §. 3. onako glasi, kako je bio pročitan od g. izvjestitelja i kako ga je odbor predložio, neka izvole ustati.

(Nitko).

Predlog odbora je pao.

Sada će se glasovati o §. 3. s izpravkom g. Lehpamera. Po tom bi izpravku glasila ustanova pod br. 2. ovako: (Čita). „Svjedočbom obćinskog poglavarstva, po duhovnom pastiru supodpisanom, da joj je dosadanji život posve ćudoredan". Ona gospoda, koja su za to, da §. 3. u al. 2. ovako glasi, neka izvole ustati.

(Svi su za to).

Izvjest. dr. **Blaž Lorković**: (Čita §. 4.).

Predsjednik: K ovomu §.-u podnio je g. zastupnik Lehpamer izpravak, koji glasi:

Bilježnik dr. **Marko Lončarić**: (Čita).

Izza rieči „svjedočba" neka se umetne ovo: „po dotičnom duhovnom pastiru supodpisanu".

Predsjednik: Rieč ima g. predlagatelj.

Josip Lehpamer: Vis. sabore! Ako je važno ono, da se glede ćudorednosti zbilja jamstvo traži, to držim, da nije od manje važnosti, kad se pravi iznimka od 5 točke prijašnjega §.-a, nego je posve dosliedno rečeno prema svrsi, koja se želi postići, ako se veli, kad nebi mogla dotična žena dokazati sve ono, što se u §. 3. traži, da zato ipak može biti primljena, ako dokaže, da je osobito darovita. — A dopustiti će svatko od gospode, da o darovitosti dotičnih kandidatica opet duhovni pastir mnogo bolje suditi može, nego dotično obćinsko poglavarstvo; jer n. pr. već kao kateketa sve u svojoj župi pozna, on zna, koje su manje, koje više darovite; onda ima kod kateketike ili tako zvanog kršćanskog nauka opet priliku, da prosudi, koja je osoba darovita, koja nije; a to isto kod ženitbenoga izpita. S toga držim, da je više i bolje kompetentan on prosuditi, da-li je koja od žena više ili manje darovita, nego li obćinski poglavar. Dakle smjera izpravak moj tamo, da se čim više zemlji zajamči, da nedobije primalja, koje nebi svrsi odgovarale; pa zato preporučam vis. saboru svoj izpravak.

Predsjednik: Ako nitko ne želi govoriti . . .

Dr. **Pavao Muhić**: Molim za rieč.

Predsjednik: Rieč ima g. predstojnik odjela za bogoštovje i nastavu.

Dr. **Pavao Muhić**: Vis. sabore! U ime vlade ja nebi imao ništa prigovarati, a izpravak g. zastup. Lehpamera — akoprem priznajem važnost onih razloga, koje je naveo — mislim, da bi možda bio suvišan, ako ga uvrstimo u zakon, zato, jer dotična kandidatica neće valjda o svakom svojstvu doprinieti posebnu svjedočbu. Ona doprinese svjedočbu, koja se zahtjeva u §. 3. a u onoj biti će takodjer posvjedočena njezina darovitost, i mislim, da se posebna svjedočba o njezinoj darovitosti neće izdavati. (Jedan glas: „I netreba"). Premda se dakle u načelih izpravku neprotivim, ipak mislim, da je suvišan.

Predsjednik: Rieč ima g. zastupnik Beruta.

Josip Beruta: Vis. sabore! Ja mislim, da bi svakako izpravak g. Lehpamera bio na mjestu. Ovaj izpravak neide na ono, proti čemu je izvolio rieč uzeti gosp. načelnik odjela za bogoštovje i nastavu, nego kaže, da se samo svjedočba — ili je jedna ili su dvie posebne, to se neobazire — supodpiše po dotičnom duhovnom pastiru. Pa pošto je gosp. načelnik odjela za bogoštovje i nastavu priznao važnost onoga, što je g. Lehpamer naveo, to bi se usudio i ja poduprieti taj izpravak, i to najviše radi toga, što zbilja obćinska poglavarstva nisu u položaju, da svojstva dotičnih kandidatica razpoznaju, a duhovnomu pastiru već njegovo zvanje omogući, razpoznati duševne sposobnosti dotičnih ženah.

S toga bi se usudio poduprieti izpravak gosp. Lehpamera.

Predsjednik: Rieč ima g. zastupnik Kamenar.

Juraj Kamenar: Vis. sabore! Ja bi imao k onomu, što je g. predlagatelj napomenuo, samo to dodati, — on je valjda zaboravio na to, — da ima često u jednoj obćini 3—4 župe, i onda zbilja obćinsko poglavarstvo nemože tako dobro znati, kakove su žene tamo, kano dotični župnik. Jer kako sam već sto puta kazao, da mi neimamo načelnika, koji bi imao vremena, brinuti se za to, kakvi su ljudi u njegovoj obćini, nego ima posve druge poslove, a zatim je iz navedenih po gg. predgovornicih razloga dotični župnik u stanju mnogo bolje prosuditi sposobnosti seoskih žena njegove župe. Zato preporučam ovaj izpravak.

Predsjednik: Ako nitko više neželi govoriti, ima rieč gosp. izvjestitelj.

Izvjest. dr. **Blaž Lorković**: Vis. sabore! Ja se neću s gosp. Lehpamerom prepirati o tom, koji može bolje suditi o darovitosti žena, da li župnik, da li obćinski poglavar; nego s razloga, koje je gosp. predstojnik odjela za bogoštovje i nastavu naveo, držim, da bi supodpisivanje župnika bilo zaista suvišno. U ostalom ako se misli time stvoriti garancija za uspjeh samoga zavoda, to bi, ako i vis. sabor misli, da će se ovom jednom primjetbom bolji uspjeh postići, takodjer ja taj izpravak prihvatio.

Predsjednik: Najprije će se glasovati o tekstu §-a 4. onako, kako ga odbor predlaže. — Ona gospoda, koja su za to, da tekst §-a 4. tako glasi, kako je po odboru predložen, neka izvole ustati.

(Manjina.)

Sada će se glasovati o tekstu §-a 4., kako bi glasio, kad bi se amendement gosp. Lehpamera prihvatio, da se

Digitized by Google

dodaju rieči, da ima propisana svjedočba biti „podpisana po dotičnom duhovnom pastiru, da su darovite."

Ona gospoda, koja su za to, neka izvole ustati.

(Većina.)

Ovaj §. je primljen s amendementom g. Lehpamera.

Izvjest. dr. **Blaž Lorković** (Čita §. 5.)

(Prima se.)

§. 6.

(Prima se.)

§. 7.

(Prima se.)

§. 8.

(Prima se.)

§. 9.

(Prima se.)

§. 10.

(Prima se.)

§. 11.

(Prima se.)

§. 12.

(Prima se).

§. 13.

(Prima se).

§. 14.

(Prima se.)

§. 15.

(Prima se.)

§. 16.

(Prima se.)

§. 17.

(Prima se.)

§. 18.

(Prima se.)

§. 19.

(Prima se.)

§. 20.

(Prima se.)

§. 21.

(Prima se.)

§. 22.

(Prima se).

§. 23.

(Prima se).

Predsjednik: Specijalna debata je svršena, i time dnevni red današnje sjednice izcrpljen.

Na dnevnom redu buduće sjednice biti će 3. čitanje zakona ob ustrojenju primaljskog učilišta u Zagrebu, zatim izvješće odbora za javne radnje i komunikacije o proračunu javnih radnja za god. 1876. Buduću sjednicu uričem na danas 8 dana, t. j. u ponedjeljak u 10 sati prije podne.

Današnju sjednicu dižem, i pozivljem odbor „ad hoc" glede predloga gosp. Kamenara i drugova, da se izvoli još danas konstituirati.

(½12 sati.)

Digitized by Google

Četrdeset i druga saborska sjednica,

držana dne 11. rujna 1876. u 10 sati pod predsjedničtvom saborskoga predsjednika Nikole Krestića.

Sadržaj: Zapisnik prošle sjednice. — Podnesci. — Dnevni red: Treće čitanje zakona o primaljskom učilištu. — Izvješće odbora za trgovinu, obrt, komunikacije i javne radnje o proračunu o odkupnini javnih radnja za god. 1876., odnosno o cestovnoj mreži. — Generalna debata o tom izvješću. — Dnevni red buduće sjednice.

(10 ¼ sati.)

Predsjednik (zvoni). Sjednica je otvorena. Molim gosp. bilježnika, da izvoli zapisnik pročitati.

Bilježnik dr. **Josip Malec** (čita.)

Zapisnik

XLI. sjednice sabora kraljevinah Dalmacije, Hrvatske i Slavonije pod predsjedanjem saborskog predsjednika gosp. Nikole Krestića držane dne 4. rujna 1876.

Sjednica otvorena je u ¼ 11 sata prije podne.

Prisutnih saborskih članovah jest 37.

Na vladinih stolicah: dr. Muhić, dr. Derenčin i vladin tajnik dr. Švarc.

Saborski bilježnik Steković pročita zapisnik posljedne sjednice, koji je ovjerovljen bez primjetbe.

Br. 276—s. Predsjednik javlja dopis bana od 2. rujna t. g. br. 1505/pr. kojim se saboru priobćuje, da je njegovo cesarsko i kraljevsko apoštolsko Veličanstvo previšnjim riešenjem od 24. kolovoza 1876. s dopadnošću uzelo na previšnje znanje očitovanje lojalne podaničke vjernosti hrvatsko-slavonskoga sabora povodom previšnjeg rodjen dana.

Prima se na znanje.

Br. 277—s. Vjekoslav Jozić, bilježnik obćine Špišić-Bukovice moli, da mu se putem milosti kao bivšem državnomu službeniku i ces. kraljevskomu kotarskomu činovniku mirovina odpravnina podieli.

Ide peticijolnalnomu odboru.

Br. 278—s. Miško Peh umirovljeni podvornik pomoćnih uredah moli za povišenje dnevne providbe od 21 novč. na 50 novč.

Ide peticijonalnomu odboru.

Br. 282—s. Ravnatelj saborske pisarne moli novčanu podporu.

Ustupa se predsjedničtvu na riešenje.

Na dnevnom redu je treće čitanje zakona o sudbenosti pred trgovačko-mjenbenimi sudovi, koji evo ovako glasi:

ZAKON

od dana . . . . o sudbenosti trgovačko-mjenbenoj i postupku pred trgovačko-mjenbenimi sudovi.

§. 1. Trgovačkoj se sudbenosti doznačuju razpre, koje nastaju iz poslovah trgovačkih, pomenutih u §§-ih 258, 259, 260 i 261 trgovačkoga zakona, ako je tuženik protokoliran trgovac, a nije li u trgovačkomu registru upisan, samo onda ako je posao od strane tuženikove trgovački posao.

§. 2. Bez obzira na to, da li su stranke trgovci ili nisu, doznačuju se sudbenosti trgovačkoj:

1. Razpre iz prenosa postojećega obrta trgovačkoga.
2. Razpre, kojih je predmet poraba trgovačke tvrdke, kao i one, koje nastaju iz protupravne porabe koje tvrdke izmedju onih, koji su tom porabom u svojih pravih prikraćeni i onih, koji nepovladjeno tvrdku rabe.
3. Razpre, koje nastaju izmedju članovah trgovačkih družtvah, učestnikah prigodnih sdruženjah, koji se u smislu zadnje ustanove §-a 5. trgovačkoga zakona smatraju trgovačkimi družtvi, nadalje razpre izviruće iz družtvena odnošaja, izmedju likvidatorah trgovačkih družtvah i medju njimi i družtvenimi članovi i to u svih kolikih ovih slučajevih, makar se družtvo jur razvrgnulo; napokon razpre, koje nastaju usljed tužbe privatna vjerovnika družtvenoga kojega člana u smislu §-a 101. trgovačkoga zakona na razvrgnuće družtva.
4. Razpre iz pravnih razmjerjah trgovacah sa svojimi prokuristami, trgovačkimi punomoćnici i pomoćnici, na koliko nespadaju u djelokrug obrtnih oblastih dotično kraljevskih kotarskih sudovah (§. 7.) kao i one razpre, koje izviru iz odgovornosti prokuristah i trgo-

Digitized by Google

vačkih punomoćnikah prema trećim osobam na temelju trgovačkoga zakona.

5. Razpre, koje izviru iz trgovačkih naputnicah, priznanicah (cedule), založnicah (Warrant) ili jednih i drugih skupa, na koliko te izprave imadu potrebštine trgovačkim zakonom ustanovljene.

6. Razpre nastajuće usljed tužbe povedene po vjerovniku na umirenje tražbine iz pridržanih predmetah, na koje mu u smislu §-a 309. tr. z. pristoji pravo pridržanja.

§. One razpre izmedju utemeljiteljah dioničkoga kojega družtva i podpisatelja dionicah, koje izviru iz podpisanja istih.

8. Razpre, koje nastaju iz družtvenoga odnošaja s jedne strane izmedju ravnateljstva ili nadzornoga odbora dioničkoga družtva ili zadruge, a s druge strane dioničkoga družtva samoga, same zadruge ili njihovih članovah.

9. Razpre izviruće iz odgovornosti, koju trgovački zakon prama trećim osobam nameće ravnateljstvu i nadzornomu odboru dioničkoga družtva ili zadruge likvidatorom onim, koji dionice protupravno izdavaju i ovozemnim zastupstvom inozemskih dioničkih družtvah.

10. Trgovačke stvari neparbene.

§. 3. Trgovačka sudbenost u stečaju utemeljuje se stečajem na imovinu trgovca, kojega je tvrdka upisana u registru trgovačkom.

§. 4. U trgovačkih stvarih navedenih u predidućih §§-ih kao i u stvarih mjenbenih vrše sudbenost u prvoj molbi:

a) kraljevski sudbeni stolovi;
b) kraljevski kotarski sud u Bakru za područje županije riečke;
c) kraljevski kotarski sud u Senju za grad Senj;
d) oni kraljevski kotarski sudovi, koji će prema potrebočam prometa biti naredbom bana odredjeni, da u stanovitom okolišu vrše trgovačko-mjenbenu sudbenost prema ustanovi §-a 5. zakona od 21. studenoga 1874. ob ustroju sudovah prve molbe (sbornika broj 55).

§. 5. Trgovačke stvari navedene u §-u 1. i 2. ovoga zakona spadaju i nakon brisanja tvrdke pred onaj trgovački sud, kod kojega je tvrdka bila protokolirana.

Ako tvrdka nije bila upisana u trgovačkomu registru, nadležan je onaj trgovački sud, kod kojega je upis imao se obaviti.

§. 6. U mjestih, gdje neima suda trgovačko-mjenbenoga, mogu se parnice navedene u §-u 1 i §-u 2. točki 6. ovoga zakona izim onih, koje nastaju iz poslovah pomenutih u točki 5. §-a 258. i točkah 2, 4, §-a 259. trgovačkoga zakona i izim parnicah proiztičućih iz poslovah mjenbenih podignuti i pred običnim nadležnim sudom, koji može obavljati i uredovanja pomenuta u §§-ih 347, 371, 409, 411 i 481. trgovačkoga zakona i koja su im slična.

§. 7. U parnicah, koje nastaju iz poslovah doznačenih u §-u 55 trgovačkoga zakona oblastim obrtnim uslied tužbe povedene po stranci, koja nije zadovoljna s odlukom obrtne oblasti (§-u 98. zakonskoga članka VIII. god. 1872. obrtni zakon) nadležni su kraljevski sudovi (kraljevsko delegirani kotarski sudovi.)

§. 8. Trgovačke stvari imadu se riešavati uz uporavu ustanovah trgovačkoga zakona, i to parbene po gradjanskomu parbenomu postupniku od 16. rujna 1852. broj 190. d. z. l., neparbene po izvanparbenom postupniku od 9. kolovoza 1874. broj 208. d. z. l, a mjenbene stvari uz uporavu mjenbenoga reda po postupniku uredovnom naredbom ministarstva pravosudja od 16. rujna god. 1852. odnosno po naredbah i propisih izdanih naknadno k tim postupnikom, na koliko nisu sljedećimi ustanovami preinačene.

§. 9. Kod računanja rokovah neimadu se uračunavati dani, kojih je pismo na pošti išlo.

§. 10. Rokovi, u kojih se imadu u trgovačkih stvarih podnieti prizivi, previdi, utoci i predstavke, ustanovljuju se na 8. danah, te budu li prekasno podnešeni, imadu se već po prvom sudu ureda radi odputiti.

§. 11. Prizivne i previdne tegobe nemogu se izvesti napose, već se imadu spojiti sa samom prijavom.

§. 12. Proti sljedećim riešitbam u izvanparbenom postupku nije dozvoljen utok.

a) ako je sud u slučaju §-a 108. trgovačkoga zakona naredio likvidatora, ili ako je naredjena likvidatora opozvao u smislu §-a 109. trgovačkoga zakona;
b) ako je sud u slučajevih §-a 120 i 146 toga zakona naredio, da se knjige i spisi čuvaju po članu družtva ili trećoj osobi;
c) ako je sud u slučaju §-a 135. trgovačkoga zakona naložio, da se izvanjskomu članu priobći bilanca ili ini podatci;
d) ako je sud u slučaju §-a 175. trgovačkoga zakona naredio, da se izpita poslovanje družtva;
c) ako je sud u slučaju §-a 178. trgovačkoga zakona naredio, da se sazove glavna skupština;
f) ako sud u slučaju §-a 107. trgovačkoga zakona imenuje ureda radi pomoćnika;
g) proti riešitbam, kojimi se odredjuju obranici.

§. 13. Rokovi ustanovljeni u naredbi ministra pravosudja od 25. siečnja god. 1850. broj 52. d. z. l. za postupak u stvarih mjenbenih ostaju netaknuti.

§. 14. Ustanova §-a 8. od 21. studenoga g. 1874. ob ustroju sudovah prve molbe, u smislu koje kraljevski sudbeni stol u Zagrebu izklopno je nadležan za izvršivanje sudbenosti rudarske, ostaje netaknuta.

§. 15. Prema prediducim ustanovam stavljaju se usuprot izvan krieposti oni propisi gradjanskoga sudovnika od 16. veljače god. 1853. d. z. l. broj 30. zakona od 21. studenoga god. 1874. ob ustroju sudovah prve molbe (sbornika broj 55) gradjanskoga parbenoga i izvanpar-

Digitized by Google

benoga postupnika kao i sve ine naredbe, koje se s ovim zakonom neslažu.

§. 16. Parnice i razprave, odnoseće se na trgovačku sudbenost, koje se nalaze u tečaju pred sudom, po ovom zakonu nenadležnom, imadu se ustupiti na daljnje uredovanje sudu po ovom zakonu nadležnom.

§. 17. Ustanove ovoga zakona, kojim se mienja gradjanski parbeni i izvanparbeni postupak, imadu se upotravljati i na tekuće parnice i razprave.

§. Izvršba ovoga zakona povjerava se banu.

Po tom se stupa k glasovanju i predsjednik stavi pitanje: prima li vis. sabor osnovu zakona o sudbenosti trgovačko-mjenbenoj i postupku pred trgovačko-mjenbenimi sudovi onako, kako je po odboru pravosudnom saboru predložena i po saboru pretrešena, te sada od rieči do rieči treći put pročitana?

Osnova je ova primljena velikom većinom, te će se svojim putem odpraviti na previšnju sankciju.

Na dnevnom redu je razprava izvješća saborskoga odbora za bogoštovje i nastavu ob osnovi zakona ob ustrojstvu primaljskog učilišta u Zagrebu.

Izvjestitelj dr. Lorković obavio je prvo čitanje zakona.

Predsjednik javlja, da će pri razpravi vladu zastupati prisutni vladin tajnik dr. Švarc.

Otvara se generalna debata.

Pošto je generalna debata dovršena zaključnim govorom izvjestitelja, stavljena je osnova zakona za podlogu specijalne debate, jer u generalnoj debati nije nitko proti govorio.

Stupa se na specijalnu debatu.

Naslov je primljen po predlogu odbora te glasi ovako:

ZAKON

ob ustrojenju primaljskoga učilišta u Zagrebu.

§. 1. Primljen je po predlogu vlade i glasi ovako:

U glavnomu gradu Zagrebu uvadja se učiliše za primalje.

Zatim predlaže odbor, da se iza §-a 1. uvrsti ustanova §. 7. u vladinoj osnovi, što se prima, pa će §. 2. glasiti:

Svrha je primaljskomu učilištu, da se učenice u primaljskoj struci svestrano pouče i uvježbaju, a uz to priviknu na pristojno ponašanje, na red i na čistoću.

Ostali §. sve do 8. u osnovi imadu se za jedan broj više uzeti.

Prima se.

Na §. 3. po odboru predložen i to na točku 2. predložio je narodni zastupnik Josip Lehpamer izpravak, da ova točka neka glasi ovako: „svjedočbom obćinskog poglavarstva po duhovnomu pastiru supodpisanom, da joj je dosadanji život posve ćudoredan.“

Ovaj izpravak je primljen, za to §. glasiti će u svoj cielosti ovako:

U to učilište prima se kao učenica svaka žena, bila udata ili neudata, koja dokaže:

1) službenom izpravom, da je navršila dvadesetu godinu dobe, a nije prekoračila četrdesetu;

2) svjedočbom obćinskoga poglavarstva, po duhovnom pastiru supodpisanom, da joj je dosadanji život posve ćudoredan;

3) svjedočbom javnoga liečnika, da je duševno i tjelesno posve zdrava;

4) da nije noseća;

5) da je čitanju i pisanju vješta.

Na §. 4. odborovog predloga stavlja narodni zastupnik Josip Lehpamer izpravak, da se iza rieči „svjedočbu“ umetne ovo: „po dotičnom duhovnom pastiru supodpisanu.“

Ovaj se izpravak prima, te će po tom §. 4. u cjelosti svojoj prema odborovu predlogu i izpravku Lehpamera ovako glasiti:

Iznimno se za one seoske žene, koje će se na račun zemlje ili koje obćine (§. 6.) u primaljstvu poučavati, u koliko nebi bilo takovih ženah pismenih, neće strogo gledati na točku 5. §-a 3., ako od političke obćine doprinesu svjedočbu, supodpisanu po duhovnom pastiru, da su darovite.

§. 5. (Vladne osnove 4) prima se po odborovu predlogu, da se u drugoj alineji mjesto rieči „poučati“ uvrsti „poučavati,“ da se mjesto §-a 2. rekne §. 3. te će cieli §. ovako glasiti:

Broj učenicah, koje će se u učilište primiti, opredielit će se od godine do godine prema učevnom materijalu.

Pri upisivanju uzima se najprije obzir na seoske žene, koje obćine šalju u učilište, zatim na one, koje će se o trošku zemlje poučati, a napokon na učenice, koje o svom trošku žele primaljom postati — nu ove potonje moraju propisu točke 5. §. 3. bezuvjetno da udovolje.

Na §. 6. (vladine osnove §. 5) predlaže odbor, da se u četvrtoj alineji izreka: „od bezplatnoga stana, hrane, odjeće i od novčane svote, koja će im se svaki mjesec na ruku dati“ ovako stilizira: „u bezplatnom stanu, hrani, odjeći i u novčanoj svoti, koja će im se svakoga mjeseca na ruku dati.“

Za tim da se u petoj alineji mjesto rieči „pupkorezne“ metne „primaljske.“

Ovaj se predlog prima, te će §. 6. ovako glasiti:

Seoske će se žene tečajem nauke na učilištu uzdržavati dielom o trošku dotičnih obćinah, dielom o trošku zemlje.

O trošku zemlje uzdržavat će se seoske učenice siromašnih seoskih obćinah, one pako, koje su iz imućnijih obćina uzdržavat će se o trošku dotične obćine.

Koliko će se takovih učenicah o troškn zemlje uzdržavati, odlučiti će vlada od godine do godine.

Uzdržavanje seoskih učenicah o trošku zemlje i o trošku obćinah sastojat će u bezplatnom stanu, hrani, odjeći i u novčanoj svoti, koja će im se svakoga mjeseca

Digitized by Google

davati na ruku Ovu će svotu vlada od vremena do vremena ustanoviti.

Takove će učenice osim toga dobiti bezplatno učevnu knjigu, primaljske škare i svršiv nauku potrebno primaljsko orudje.

Putni trošak iz zavičaja u učilište i natrag platiti će za takove učenice dotična obćina, odnosno zemlja.

§. 7. (Vlad. osnova 8) zatim 8, 9, 10, 11, predlaže odbor, da se usvoje onako, kako jih je vlada predložila.

Prima se, te će po tom §. 7. glasiti: Učenica, učeć primaljstvo o trošku koje obćine ili zemlje, ima se obvezati, da će se u svojem zavičaju kao primalja nastaniti.

§. 8. Za učiteljevanje na primaljskom učilištu odredjuje se profesor primaljstva i učilištna primalja.

Vladi se ostavlja, da prema potrebi namjesti i asistenta.

§. 9. Profesor primaljstva ujedno je redoviti liečnik rodilištnoga razdiela javne obće bolnice. On se uvršćuje u VIII. dnevnični razred, uživa plaću od 1,400 for. i stanarinu od 250 for. na godinu, a glede mirovine valjaju za njega propisi zakonskoga članka od 5. siečnja 1874. o mirovinah za učiteljsko osoblje na kraljevskomu sveučilištu Franje Josipa I. u Zagrebu. Njega imenuje na predlog bana Njegovo Veličanstvo.

§. 10. Učilištna primalja dužna je, da prisustvuje svakomu porodjaju, da poučava po naputku profesorovu u primaljskih predmetih sve učenice, pa da osim toga pazi na red i na čistoću, na rubeninu i na primaljsko orudje.

Nju imenuje ban na predlog profesora, kojemu je neposredno podčinjena.

Učilištna primalja ima godišnju plaću od 400 for. i bezplatan stan u rodilištu. Ona se uvršćuje u XI. dnevnični razred, a glede mirovine valjaju za nju propisi, obstojeći u tom obziru za učiteljice na pučkih učionah.

§. 11. Asistent na primaljskom učilištu nije činovnik a dobiva nagradu od 600 for. na godinu iz zemaljskih sredstvah. Njega postavlja ban na predlog profesora, kojemu je neposredno podčinjen.

Na §. 12. Predlaže odbor, da se na svršetku na mjesto rieči „praliečniku“ rekne: „savjetniku zdravstvenoga odsjeka kraljevske zemaljske vlade,“ a rieč „praliečnik, da se stavi u zaporku.“

Prima se, te prema tomu glasi cieli paragraf ovako:

U strukovnom pogledu nadzor nad učilištem pripada savjetniku zdravstvenoga odsjeka kraljevske zemaljske vlade (praliečniku).

§. 13. Prima se po predlogu odbora bez promjene te glasi:

Primaljski tečaj traje pet mjesecih. Koliko će biti takovih tečajah na godinu, te kada će koji početi, opredjeljuje vlada.

Na §. 14. predlaže odbor, da se prihvati uz promjene, da se mjesto §-a 2, 3, i 4, rekne §. 3, 4. i 5, a mjesto rieči „praliečnik,“ da se rekne „savjetnik zdravstvenoga odsjeka kraljevske zemaljske vlade; prima se, te ovaj §. glasi ovako:

Učenice u tečaj prima obzirom na ustanovu §§. 3, 4, i 5, savjetnik zdravstvenoga odsjeka, a upisuje ih u posebni upisnik profesor primaljstva.

§§. 15, 16, 17, 18, 19 i 20. primaju se na predlog odbora bez promjene, te glase:

§. 15. Primaljske učenice proste su od svake školarine.

§. 16. Vlada opredjeljuje učevnu knjigu, po kojoj će se učenice u primaljskoj struci poučavati.

§. 17. Vježbalištem za učenice opredjeljuje se rodilištni razdjel obće javne bolnice.

§. 18. Primanje nosećih u rodilište i uzdržavanje njihovo biva tuj po dosadanjih propisih.

§. 19. Uz knjigu i rodilište rabit će se za pouku i ostala strukovna učila, koja će se prema potrebi nabavljati o trošku zemlje.

§. 20. Izmakom primaljskoga tečaja ima se svaka učenica strogomu izpitu podvrći, da tim dokaže svoju sposobnost za primaljstvo.

Način kako se imadu strogi izpiti polagati, ustanovit će se naredbom.

Na §. 21. predlaže odbor sljedeću stilizaciju što se prima, te će prema tomu glasiti §, 21. ovako:

„Ako učenica s uspjehom položi strogi izpit, ima se zapriseći, te će dobiti primaljsku diplomu.“

Prima se, te će uslјed toga §. 22. glasiti:

Za strogi izpit neplaća se nikakova pristojba.

§. 23. prima se na predlog odbora po vladinoj osnovi: provedba ovoga zakona povjerava se banu.

Tim je dnevni red izcrpljen, a predsjednik stavlja na dnevni red za buduću sjeditbu sljedeće predmete:

1. Treće čitanje zakona ob ustrojstvu primaljskog učilišta u Zagrebu.

2. Izviešće odbora za komunikacije o cestovnoj mreži i predlogu zastupnika Kamenara i sudrugovah o preinaci zakona ob odkupu javnih radnjah.

Predsjednik pozivlje odbor sedmorice za pretres predloga Kamenara ob ustrojstvu hipotekarne banke, da se čim prije konstituira, te konačno digne sjednicu i buduću ureče na 11. t. m. u 10 satih prije podne.

Dr. **Malec**, s. r. — **Krestić**, s. r.
sab. bilježnik. — predsjednik.

Predsjednik: Ima li kakova prigovora proti ovomu ovako sastavljenomu zapisniku?

(Neima.)

Prigovora neima, zapisnik se verificira.

Čast mi je javiti vis. saboru, da su stigli sliedeći podnesci.

Saborski odbor za razpravljanje predloga gosp. Kamenara i drugova o podignuću hipotekarne banke javlja,

Digitized by Google

da se je konstituirao, te izabrao svojim predsjednikom gosp. Mrazovića, a za izvjestitelja gosp. dra. Lorkovića.

Uzima se na znanje.

Izabrani članovi kraljevinskoga suda Ljudevit Vukotinović i dr. Ante Hegedušević zahvaljuju se na povjerenju vis. sabora i primaju časti. — Obie zahvalnice uzimlju se do znanja.

Gosp. zastupnik Dragutin Pust moli za podieljenje 10dnevnoga dopusta. Dozvoljuje li mu vis. sabor zamoljeni dopust.

(Glasovi: „Jest“ i „Ne.“)

Gosp. Pustu dozvoljuje se 10dnevni dopust.

Ignac Horvat, saborski podvornik moli iz nutar navedenih razloga za novčanu podporu.

(Glasovi: Predsjedničtvu.)

Ovo se dakle ustupljuje ovomu predsjedničtvu. Prelazi se na dnevni red . . . Molim, još jedan podnesak je stigao:

Saborski pravosudni odbor predlaže izvješće o osnovi zakona o promjeni nekojih ustanova gradjanskoga postupnika.

Stavit će se na dnevni red.

Prelazi se na dnevni red.

Na dnevnom redu je 3. čitanje zakona o primaljskom učilištu u Zagrebu.

Molim gosp. bilježnika dra. Lončarića, da izvoli 3. čitanje preduzeti.

Bilježnik dr. **Marko Lončarić** (čita.)

Predsjednik: Stupa se k glasovanju: Prima li vis. sabor u cielosti i onako, kako je sada pročitan zakon o ustrojenju primaljskog učilišta u Zagrebu? Ona gospoda, koja su za to, neka izvole ustati.

(Večina.)

Ovaj zakon je primljen te ići će putem propisanim na previšnju sankciju.

Na dnevnomu redu je nadalje izvješće odbora za javne radnje i komunikaciju i o proračunu javnih radnja za godinu 1876.

Molim gosp. izvjestitelja, da izvoli mjesto zauzeti.

Izvjestitelj **Josip Beruta**: (Čita odborsko izvješće).

Predsjednik: Usudjujem se moliti gg. članove vis. sabora, ako ima koji od njih kakov amendement k ovomu predlogu, da ga izvoli ovomu predsjedničtvu prijaviti. — Rieč ima g. izvjestitelj.

Izvjest. **Josip Beruta**: Vis. sabore! Odbor za komunikaciju i javne radnje, predlažuć vis. kući plod svojega rada, proniknut je od uvjerenja, da nijedan od do sada razpravljenih predmeta tako duboko nezasieca u životne potrebe naroda, kako ovaj sada predležeći, da na nijedan negledaju sa tolikim saučešćem najniži slojevi našega pučanstva, kao što na ovaj, da u mnogom našem radu neuvidjaju tolikog domašaja, koliko u ovom. Zato dopustite izraziti nadu, da kako odbor, tako gg. članovi vis. sabora najvažnijemu predmetu izkazuje svoju osobitu pomnju, nazirajuć u njem važno pitanje, kako ćemo svi ukupno s vis. vladom zajedno bar donekle se moći odužiti narodu. Jedno je, čega se treba čuvati kod ove razprave, a to je sebičnost, (Jedan glas: Tako je!) koja — makar u ovom slučaju plemenita bila — svakako bi mogla samoj stvari više škoditi, nego koristiti; zato, ako je voljan svaki od nas više manje svojemu kraju, koji zastupa, koji kus više namaknuti, toliko ćemo se svi zatajiti moći, da obzirom na ukupnost i na razpoloživa novčana sredstva, ostalo do sada nepovredjamo, a to ćemo tim lakše postići, što kako je vis. sabor čuo iz pročitanog izvješća, shvatio je sam odbor stvar dosta ozbiljno, a tako je vis. kući nastojao prikazati cielu stvar, a zatim učinio takove predloge, koji, ako budu prihvaćeni i u svoje vrieme izvedeni, biti će opravdani, zahtjevom ukupne zemlje — dakle i pojedinih krajeva — zadovoljiti. Pošto medjutim ovaj posao više nego ikoji drugi iziskuje točno poznavanje svih mjestnih okolnosti ciele zemlje, koje nekolicina odbornika imati nemože, to je očito, da iz ove razprave nemogu biti izključeni promišljeni izpravci ili može biti predlozi, te bi odbor pristao na te, bi li vidio, da potiču iz dobrohotne nakane, te bi iz gore iztaknutih obzira njima se neprotivio.

Prelazeć na samu stvar reći mi je, da je ovaj posao već lanjskomu zasjedanju bio namienjen, ali radi kratkoće vremena ostao je neriešen. To se imade žaliti u toliko, što vlada lišena savjeta i moralne podpore sabora u g. 1876. nije možda toli koristno razpoložila sredstva namienjena uzdržavanju i gradjenju naših cesta. Ali s toga nebi bilo umjestno, da se dosadanji njezin rad i odnosno sastavljeni proračun za g. 1876. neodobri. Vlada naime nije smjela dopustiti, da radi neizpitanog proračuna za god. 1876. sav njezin rad zapne, te ceste budu samomu sebi prepuštene. Ona je ipak kod svojih odredaba pazila na mnienje i predloge dotičnih podžupanija, te je prema prikazanim potrebam doznačila razpoloživi novac. S toga i odbor nije mogao na ino, nego predložiti vis. saboru, da po vis. vladi sastavljeni proračun za g. 1876. odobri. Nu pošto je u ovaj proračun uzeta i nepotrošena odkupnina od god. 1875. i g. 1874., mislio je odbor, neka se pozove vis. vlada, da poimence izkaže radnje, na koje je odkupnina tečajem g. 1874. potrošena, nadalje da izkaže preostalu odkupninu od g. 1874. brojno od onih podžupanija, za koje do sada nije učinjeno. — U koliko sadržaje ova cestovna mreža državne, zemaljske i občinske ceste, držim, da je možda dobro, da nije stvar lanjske godine riešena. Vlada sama priznaje, da je kašnje pomoćju novoga gradj. savjetnika bolje u stvar pronikla i bolje ju proučila; pa dočim se sprema na gradjenje novih cesta po sustavu, koji se ima više godina izvadjati, to misli, da će se više uspjeha postići, ako izvadja iste, koje nastoji nova cestovna mreža sada usavršiti. Promatrajuć ovu novu mrežu cesta zemaljskih i kotarskih, upozoriti mi je vis. sabor, da medju timi vrstami cesta imade

Digitized by Google

ih, koje su dosele bile smatrane takovimi, ali ipak pravo usavršene nisu ili ni nepostoje, jerbo nisu bile izgradjene, nego je samo njihov tečaj bio označen. Zato valja praviti razliku ovdje medju cestami izgradjenimi i neizgradjenimi; ukupno naime ima zemaljskih cesta u Hrvatskoj i Slavoniji po izvještaju kr. vladnoga gradjevnoga odsjeka $148^{4}/_{16}$ milja dužine, a od te je $116^{8}/_{16}$ milja izgradjeno, $31^{12}/_{16}$ milja pako neizgradjeno; kotarskih cesta ima ukupno $230^{12}/_{16}$ milja dužine, od te je $147^{3}/_{16}$ milja izgradjeno, a $83^{9}/_{16}$ milja neizgradjeno. Ovu razliku medju izgradjenimi i neizgradjenimi cestami valja tim više na umu držati, što je samo tako moći cestovnu mrežu i sve ono, što vlada s njom u savez dovodi, pravo razumjeti. Medjutim to svakako stoji, da bile ili nebile sve ove ceste razumno i valjano izgradjene, svakako je njihov broj znamenito po novoj osnovi skraćen, što je sama vis. vlada hvalevriednom iskrenošću priznala. Smisao ove činjenice nemože biti taj, i mislim, da ga vis. vlada nije mogla tako razumjeti, kao da naša zemlja nebi sada trebala toliko cesta koliko ih je trebala prije, nego je naša državno-pravna nagoda utanačena s ugarskom kraljevinom. Nego smisao te činjenice iz obrazloženja vlade je taj, da s jedne strane pogledom na druge javne potrebštine zemlje, s druge strane pogledom na razpoloživa novčana sredstva, uvidjela je nuždu toli vlada zajednička, koli naša zemaljska vlada, da se sve kolike kategorije cesta, koje se grade ili uzdržavaju iz zajedničkih sredstva, pokrate. Medju tim ako je to pravi smisao pokraćenja cesta, svakako nam se ta stvar nepredstavlja u boljoj slici, svakako u životu naroda znamenuje nazadak, svakako znamenuje krivicu pučanstvu onih krajeva, koji, kao što drugi, svakako svoj prinos za ceste — ako ne u povišenoj, a to bar u jednakoj mjeri — do sada doprinašaju, nu ipak će biti do sada uživane blagodati kotarskih i državnih cesta lišeni. I to je, gospodo, ona najcinija točka u podnesku vladinom, koja se je nepovoljno odbora kosnula, te je držao za potrebno ovomu osjećaju svojem tim jasno izraz dati u svojem izvješću, što je iz obrazloženja vladina razabrao, da za uzdržavanje one iste pokraćene cestovne mreže do sada razpoloživa sredstva nedostižu, nego da se pokazuje za g. 1877. jako znatan manjak.

Što se tiče posebice gradjenja novih cesta, to je vis. vlada stvorila osnovu, po kojoj bi se tečajem 15 godina, dakle do god. 1890. imale sve nove ceste posagraditi ukupnim troškom od 3 milijuna for.; tako da se sve ovo vrieme dieli, a i ceste, koje u ono spadaju, u 3 periode, a od sveukupnog troška dodje svota od 216.000 for. kao godišnji izdatak. Pošto ova osnova, kako se na prvi mah vidi, priliku daje tomu, da se stvar u budućnost zavlači, i pošto budućnost u sebi sadržaje eventualnosti, s kojimi se nedade računati, to je odbor doista prihvatio ovu osnovu, ali se po svojem predlogu ograničio samo na prvo razdoblje, i na odpadajuću na ovo razdoblje novčanu tangentu, tako da sabor istom u proračunu za g. 1877. primjernu novčanu svotu na nj potrošiti se imajuću odluči; a glede drugih razdoblja misli, da se preporuči vis. vladi, može li namaknuti potrebita sredstva, da odmah poduzme gradjenje svih kolikih cesta uvrštenih makar i za dalnje godine ovoga razdoblja.

Pita se dakako, kojim načinom ćemo novčanih sredstva namaknuti? Držim, — i odbor je istoga mnienja — da na nijedan drugi način, nego što je jeftini zajam. A pošto taj nije uvjek moguć, misli odbor, da se vladi preporuči — a ne zaključkom obveže — gledati na to, kako da nabavi taj zajam. Bi li pošao taj zajam za rukom, to neka vlada, nečekajuć dok predje prvo razdobje, odmah poduzme gradnju i onih cesta, koje su za dalnje godine ovoga razdobja uvrštene. Od takove neodvlačne radnje bile bi 2 koristi: jedna ta, da bi narod došao čim prije do užitka novih cesta, te bi se tim blagostanje naroda brže podignulo; druga pako bila bi korist novčana pritednja. Odbor se nada, da čim više cestovnih poteza za gradnje imade, tim lakše će se naći podhvatnik i tim jeftinije će on graditi; a tako bi ova novčana prištednja može biti dotične kamate od zajma pokrila.

Imade još jedan obzir, koji je odbor pred očima imao. Nije možda nikoga medju nami, kojemu ne iz izkustva, nego iz javnih glasila nebi bili poznati vrlo loši putevi u Slavoniji. Slavonija — kako se kaže — od Boga svim dobrim nadarena mora se u svom salu ugušiti radi pomanjkanja dobrih puteva i nemogućnosti izvoza svojega blaga. Vis. vlada sastavljajuć novu cestovnu mrežu imala je na ove okolnosti obzir, pa zato većina graditi se imajućih cesta pada na Slavoniju. Odbor je to odobrio i preporuča vis. saboru na uvaženje; pa time će se takodjer posestrimoj zemlji pokazati priklonost i bratinska ljubav od naše strane.

Napokon je uzeo odbor u pretres predlog g. Kamenara i drugovah glede preinake zak. članka o odkupu javnih radnja i gradjevina od g. 1873. Odbor je scienio, da se ovaj predlog po svojoj vrednosti i domašaju nemože sam za sebe riešiti, nego u savezu sa cestovnim aparatom vladinim. I tako ga je riešio. On se nije izjavio niti za pridržanje zak. članka, niti ga odobrio, niti je bio za fakultativnost jednoga ili drugoga načina. — Odbor je imao dvie činjenice pred očima od same vlade konstatirane: prvo, prepriečenje i zapuštenje jur sagradjenih cesta, drugo nedostatak novčanih sredstva za uzdržavanje iste one cestovne mreže.

Na temelju ovih činjenica izrekao je odbor svoj sud: za narodne naše vlade, za života nar. sabora nesmiju se ceste pokraćivati, već valja sagradjene uzdržavati i nove potrebne graditi. Proti tomu sudu misli odbor, da bi svaki prigovor bio neopravdan, te bi onda svu valjanost našega gospodarenja mogao pred narodom u dvojbu donesti, najpače kad smo tomu narodu govorili, da prva nagoda je naša, materijalni položaj poboljšati.

Kako da se tomu zlu ima doskočiti mislio je odbor,

Digitized by Google

da — nehoteći vladu u tom preteći ili stezati svojim sudom — valja njemu predložiti, neka vis. sabor vis. vladu pozove, da takovu preinaku upitnog zak. članka podnese, kako će se gore iztaknutomu zlu bez većega obterećenja naroda moći doskočiti. Ali je nemanje odbor u svojem izvješću prijavio nehinjeno svoje uvjerenje, da ne samo od vlade, nego i od vis. sabora mnogo zavisi, da se gore iztaknuta svrha polući. To će biti moguće najprije, ako vlada izradi preinake zak. članka, a zatim treba promišljenog i savjestnog gospodarstva u obće, koje svoj izraz nahodi u valjano obradjenom proračunu; i jasno govoreć: tu nepreostaje drugo, nego da vis. sabor dieli odgovornost sa vladom za materijalnu blagodat naroda, te pomljivo izpita gospodarstvo zemlje, da bezobzirce luči iz proračuna sve manje važne potrebe (Glas: Tako je!) a za stanovite samo toliko dozvoli, koliko je neobhodno nuždno.

Napokon vis. sabore, hoćemo da se svrha ne samo kod cesta, nego i drugdje polući; valja da sabor uzme dostojno stanovište i naprama onoj strani, gdje se našemu budgetu najviša sudbina proriče; bude li porez samo uvjek rastao, umjesto da se steže, budu li se dohodci naše zemlje opravdavali sada po ovom sada po onom ključu, to neće biti više dugo, da se ista naša autonomija okrene sama proti nam, — a mi ćemo biti napokon posve uništeni. (Živio!)

Mislim, da sam dovoljno razjasnio načela, kojih se je odbor, pretresujuć vladin podnesak, držao. Pošto su ova načela pravedna, i pošto ih odbor najboljom voljom zastupa, čast mi je vis. saboru preporučiti izradak odbora za podlogu specijalne razprave. (Živio!)

Predsjednik: Vis. sabore! Premda se ovdje neradi o tom, da se stvori zakon, to ipak prama važnosti predležećega predmeta mislim, da se ima obzirom na ustanovu §. 40. našega poslovnika o njem voditi generalna i specijalna debata: generalna prije, a specijalna poslje. Ako je vis. sabor sporazuman, voditi će se dakle najprije generalna debata o načelu toga odborskoga izvješća, a zatim — pošto sadržaje u sebi 6 predloga ili najmanje 3 točke, voditi će se specijalna debata o svakom pojedinom predlogu; pa onda bude se tekar glasovalo. (Prima se.) Ako se prima, to će biti sada generalna debata. Ona gospoda, koja hoće rieč uzeti, neka se prijave kod g. dr. Malca.

Rieč ima g. Kamenar.

Juraj Kamenar: Vis. sabore! Najprije mi je izraziti odboru zahvalnost na njegovom djelovanju, koji je kroz dvie godine radio i sada do rezultata došao, kako nam ih ovdje predlaže, i proti kojim sam ja sada nakan govoriti.

Najprije moram sa žalošću izraziti, da se kod nas u svakom pogledu, osobito pako glede narodnoga gospodarstva krivim putem ide, kojim nikada do cilja doći nemožemo, niti doći nećemo. — Da su ceste jedan od najvažnijih predmeta svake zemlje i svake države, o tom mislim, da netreba ovdje govoriti, dočim je g. izvjestitelj to dobro obrazložio. Da se pako kod nas ceste ni najmanje savršenimi nemogu smatrati, to mislim, da neima nijednoga od gg. saborskih zastupnika, koji bi mogao protivno uztvrditi; a pored svega toga zapuštaju se te ceste u tolikoj mjeri, da ako budemo ovim putem pošli, konačno ćemo bez cesta ostati. Ako svake godine 108 milja ceste izostavimo, mi ćemo do toga doći, da nećemo s vremenom nikakvih valjanih cesta imati.

Vis. vlada je prošle godine podniela pod br. 18.402 proračun za cestovnu mrežu, u kojem sama priznaje, da je morala izpustiti one ceste, i to jošte više nego je dotična komisija bila odlučila. Komisija ova izpustila je samo 39 milja; vis. vlada, — dočim su joj zakonom vezane ruke, nemože cesta graditi s riečima ili kakvimi — da se poslužim izrazom našega naroda — „coprijami“, te je išla jošte dalje pak je izpustila 124 milje; nego ove godine je g. gradjevni savjetnik Augustin nešto dodao, tako da smo došli samo do 108 milja dužine izpuštenih cesta. Ovakovim postupanjem, gospodo, mislim da nijedna država u narodnom gospodarstvu napredovati nemože. Kaže se, da su izpuštene n. pr. u županiji varaždinskoj ceste, koje paralelno teku iz jednoga izhodišta u drugo, te su suvišne i nepotrebne; nego, gospodo, ja znam, da su takove ceste izpuštene, koje su kao zemaljske ili kotarske ceste jako važne, i to ne samo u županiji varaždinskoj, nego su izpuštene u cieloj domovini od mora do Dunava velevažne trgovinske ceste, kojimi je tekla trgovina iz zemlje u inozemstvo, ili dolazila u unutarnjost, naše zemlje. Ja kao geometar govorim, da naše ceste nisu take, koje bi se mogle graditi nekim promjerom od 5—10 godina; tada bi morale one zidane biti, nu naše ceste nisu zidane, mi znamo, kako su gradjene: nabacano je skupa nešto kamenja, nešto šlunjka i blata, — i to su ceste, koje su bile, dok ih je narod svake godine posipavao, dobre i prilično za komunikaciju sposobne. Danas se misli, ako je ovdje jedan kup šlunjka smješten i na jedan sat daleko od toga opet drugi, te je čitava cesta neposipana — to nemogu reći — nego posoljena, (Veselost.), to su ovakove ceste već vriedne, da se na nje milijuni troše. Ako vis. vlada one hiljade i hiljade forinti što ih naš narod težkom mukom iz svojih žuljeva dobiva, raznim poduzetnikom u svrhu posipavanja naših cesta daje, to su oni skoro sasvim završeni, jerbo ovi poduzetnici samo blato i pjesak navadjaju, te se ovim načinom samo onim u prilog radi, koji to pošljunčivanje ceste uzajmljuju; radi se u prilog poduzetnikom tudjincem, koji dolaze iz Pešte ili Beča, njim je to u korist, a mi ostanemo bez novca i bez cesta. Ovdje moram navesti, akoprem nije specijalna debata, da je ciela karlovačka podžupanija, koja je najsiromašnija u našoj zemlji, posve bez cesta, ciele političke obćine su bez cesta, jer se na nje nije nikada obzir uzeo; više o tom ću u specijalnoj

Digitized by Google

debati navesti. A svakako nemogu ja poradi toga vis. vladu koriti, jer ju u tom obziru zakon prieči; zakon je priečio i odbor ovaj, da nije mogao uspješno raditi, on je radio ciele 2 godine, a neznajući ništa boljega učiniti, podnio je sada taj nevaljan predlog. Žalostno je zaista, da se nije prije ništa glede naših cesta učinilo, a osobito valja to o Slavoniji; svimi božjimi darovi je ona nadarena, ali neima cesta, osim malo onih, koje su bile prije, dok smo pod Bečom bili, gradjene; Magjarska za ceste nije ništa učinila, niti se one neuzdržavaju, koje su već prije bile, niti se one negrade, koje je Ugarska preuzela, da će ih graditi, jer ona kaže, da neima novca. I tako je Slavonija lišena cesta, tako da se može reći, da ona faktično neima nikakovih cesta, i u Slavoniji tako izgleda, kao da bi se bio narod pred 4 ili 5 godina ondje naselio; tako izgleda žalibog ovaj najbogatiji predjel naše domovine.

Ovomu svemu mora se doskočiti; a to može se jedino tim, ako se iskreno i očito držimo pravog sredstva; mi sada nesmijemo više sebe varati, nego očito valja kazati: ovako ići nemože, niti nesmije!

Istina je, što je g. izvjestitelj kazao: vlada bi za nekoliko godina u takovu nepriliku došla, da si nebi znala sama pomoći; a — kako je takodjer jedan od gospode kazao — ni sama zemlja nebi si znala pomoći. Zak. članak ob odkupu javnih radnja je nedostatan, on veže vladi ruke. Kad smo ukinuli javnu robotu, to smo silu naroda našega ukinuli, koja je bila najjača, i — te sada neima više. Kako se neka robota novcem odkupi, kad kod nas novca neima; i kod nas zbilja novca niti nepoznajemo, (Veselost.) vjerujte mi gospodo, kod nas je narod već tako osiromašen, da niti neznademo, što je novac. Doći će na to, da će kod nas sve propasti, i posvema propasti, jer tražite od naroda nešto, čega neima, a ono nećete uzeti, što ima.

Zato treba u tom pogledu ozbiljno se rada primiti. Prije svega treba preinačiti dotični zak. članak; onda će se naći i prikladnih sredstva i valjanog načina, kako se mogu ceste graditi. Ali ako se nećemo ozbiljno prihvatiti rada, vjerujte mi, gospodo, da ćemo biti prinuždeni, svake godine do 100 milja cesta izpuštati; jer to je posve naravska stvar, ako nemožemo sagraditi one, koje sagraditi treba, niti popravljati one, koje imademo, onda se moraju nekoje ceste sasvim izpuštati. Tako je ove godine izpušteno — kako sam već napomenuo — 108 milja. Nu u Slavoniji tamo bogme nemožemo više izpuštati, pošto tamo neima nikakvih cesta, usuprot mi moramo ih graditi, to je neobhodno nuždno. A time ćemo opet mi u ovom dielu Hrvatske gubiti, jer nije moći ujedno graditi svih cesta i tamo i ovdje, tako da će do toga doći, da kad budu Slavonci dobili ceste, postati će Hrvatska bez njih (Smjeh.), onda će se morati opet ovdje graditi — i takovim načinom nikada nećemo do valjanih komunikacija u naših pokrajinah doći. Gospodo, to je prava istina, koja će nam sliedom sliediti, ako neuzmemo narodu dar, kojega nam daje, ako neuzmemo ono, što možemo od naroda uzeti.

Ja se usudjujem moliti vis. sabor, da on vis. vladu, koja imade svu moć u svojih rukah, koja mora znati sve, što u zemlji biva, pozove, da ona, pošto onaj sada u tom pogledu postojeći zakon nevalja, novi predloži, neka vis. sabor očituje, da kod nas zbilja neima sredstva, da je narod ubog. Mi bi bili već prošle godine imali načiniti tamo smjerajući predlog, tada bi bilo ovo velevažno pitanje već odavna rieŝeno, dočim se onako ništa učinilo nije, akoprem je vis. vlada s interpelacijami od svih krajeva naše domovine bila zaokupljena, te zapitana: da li kani ovaj neshodan zakon promieniti? Vlada sada sama vidi, da neima novaca, da neima cesta, i da treba na sve to ozbiljno misliti, kako da dodjemo do sredstva, da možemo ceste naše uzdržavati i nove potrebite graditi.

Vis. sabore! ja moram izraziti, da se u obće iz ciele ove stvari vidi, da je svaukupna mašinerija naša tako ustanovljena, da se hoće nekim načinom sve centralizovati, a osobito valja to glede naših cesta. Gospodo, ja bi mogao dosta primjera navesti, ako se obazremo na druge države, gdje se je isto tako radilo, da to neće uroditi dobrim plodom; pogledimo samo na našu braću Magjare, koji su istim gospodarstvom došli do rezultata, koji su veoma žalostni. A to će se i kod nas sbiti, ako se sve centralizira. (Veselost.) — Velike novčane svote potrošiti ćemo na naše ceste, ako se radi onim pravcem, kojim se sada raditi namjerava, a uspjeha neće biti nikakova, jer ceste će nam uz to, ako se i množtvo inženira kod cesta namjesti, ako se postavi na svake 4 milje jedan nadcestar, koji će opet pod sobom imati nekolicinu podcestara, propadati. Što nam pomogne ciela vojska te gospode? Budgetni iznos od 280.000 for. ići će skoro sav u njihove džepove za plaće, a mi ostati ćemo liepo bez novaca a i bez cesta. Kad bi bio narod naš bogat, imućan, kao što su drugi narodi, kad nebi trebao sam svojom rukom u kamenje, ceste i grabe dirati, kad bi imao uz svoje rieke tvornice itd., kao što sve to biva kod drugih naroda, onda, gospodo, ja nebi imao ništa proti ovakovim institucijam. Mi u obće silan novac trošimo na činovničtvo. Danas na tašće sam računao, da zemlja do 6 milijuna for. na činovničtvo izdaje. Dakako samo 3 milijuna stoji toga u budgetu, ali nemojmo misliti, da je to sve; još mnogo veća svota ide na činovničtvo, ide — kako rekoh — i preko 6 milijuna for. na godinu. Sve to narod uzdržaje svojimi žuljevi, kakvu pako korist imade od njih — to, gospodo, pitajte sami sebe. (Smjeh).

Gospodo! Ja sam već napomenuo, kako poduzetnici rade u našoj zemlji, neka još kažem, kako se s timi poduzetnici upravlja. Ja sam n. pr. pitao jednoč svoga podžupana, zašto ne gleda na to, kako se radi? A podžupan mi odgovori, da on ništa neupliva na gradjevine. Jer prošlu godinu bilo je sagradjenih jedno 10 mostova, a

Digitized by Google

danas ih više neima, pošto ih je voda odnesla. Hiljade su se potrošile, a nitko nije vršio nadzor, kako se to radi; poduzetnik otidje, voda dodje pak mostove odnese. Moglo bi se meni kazati: valjda je bila velika elementarna nesreća. To ni najmanje nije uzrok; jerbo most, kojega je jedan vlastelin na istoj vodi sagradio, možda već 80 godina obstoji, i nitko ga nije popravljao, a ipak nije mu se ništa pripetilo. Uslied toga sam ja osvjedočen, da je ovomu odplavljenju mostova kriva samo zločesta gradnja.

Mi plaćamo novce, a neima nadzora, danas se most sagradi, a sutra ga više neima; vlada bo neima svojih ljudi, koji bi bili za nadzor sposobni, pa po tom imala bi doći do toga osvjedočenja, da je centralizacija pogibeljna. — Prije smo imali kotarske sudce, koji su imali sa upravom kod cesta posla; dok je to bilo, bilo je sve u redu. Danas je nova polit. uprava; imademo občinske poglavare, koji idu sa rukavicami okolo, te su samo „gospoda", i od kojih se nitko nebrine za to, da li narod napreduje; svaki bi samo liepu plaću rado imati, ali od te gospode nitko se nebrine za napredak nar. gospodarstva. Prije sam ja u nekom javnom listu branio naše podžupanije, kad im se je podticalo, da ništa nerade, jer su bile jošte mlade. A danas se radi toga zaista kajem, jer vidim, da sam se prevario, kad sam mislio, da će biti u buduće bolje.

Vis. sabore! ja zato preporučam, da se sabor i vlada uzajamno ozbiljno, svom dušom i srcem pobrinu, da nam ovo cestovno pitanje, koje je izza novčanoga pitanja, koje je prvo, najveće važnosti, čim prije dodje do valjanog riešenja, jer gdje neima cesta, nemože se pomisliti, da je država kulturna i izobražena. Mi imamo universitet, imamo nar. kazalište — mi imamo sve moguće, samo dobrih cesta neimamo, al ako tih neimamo, to zbilja nebudemo mogli nikamo doći, — ni u kazalište. (Smjeh). Pa zato još jednom molim vis. sabor, da vladi ozbiljno na ruku ide; a od vis. vlade nadam se, da će rado nas voditi onim putem, kojim dodjemo jednoč do cesta, i da nas neće pustiti propasti.

Što se tiče osnove same, to sam ja već kazao, da se zahvaljujem odboru na njegovu trudu, nu da nemogu pod nijednim uvjetom primiti za podlogu specijalne debate ono, što je odbor izradio. G. Augustin sam je kazao, da nemože odgovarati za onu sastavljenu cestovnu mrežu, jer on nepoznaje zemlje ni njezinih cesta; i zbilja je ta cestovna mreža, koja je svakako velikim trudom sastavljena tako manjkava, da se nipošto prihvatiti nemože. I tako je svigdje gdje justic-ministar radi bez financialnog ministra; kad je komunikacionalni odbor radio, morao bi bio raditi zajedno s odborom financialnim, da se zna koliko možemo na ceste dati, te se neveli naprosto: trebamo 3 milijuna for., — a možebiti neimamo 3 groša u kasi; onda bi bilo svakako trebalo gledati i na to, da se može cestovna mreža graditi onim načinom, da će narod gradjenje podupirati moći, za koji bude rad oduševljen.

Gospodo! ja nisam idealni govornik, koji bi može biti u vjetar govorio, nego čovjek, koji u narodu živi, koji istinu govori, i za to bi molio vis. sabor konačno još jednom, da ozbiljno tu stvar u ruku primimo, da zbilja cestovnu mrežu sastavimo, koja se nebude mienjala svaku uru i svaki čas, nego takovu, koja će odgovarati svrsi zemlje; a nemojmo izpuštati toliko stotina milja. Pa ujedno treba i oko toga nastojati, da cestovni zakon sastavimo, jer kulturna država bez cestovnog zakona niti se pomisliti nemože; kad bi dakle rado za drugimi naprednimi državami ići, to nemožemo učiniti bez valjanog cestovnog zakona.

S napomenutih razloga nemogu ovo izvješće primiti za podlogu specijalne debate. Ja vis. saboru preporučam te ga iskreno opominjem, da to nebi primio za podlogu specijalne razprave, jer će tako pogrešku učiniti i ozbiljnu stvar pokvariti. Nemojmo si nikakvih illuzija praviti, nego pustimo vis. vladi i saboru, da sastavi onakovu cestovnu mrežu, koja će odgovarati svakoj svrsi.

Što se tiče mojega predloga, mislim, da se bude posebice razpravljao

Predsjednik: Meni nije danas poznat nikakav predlog g. Kamenara, koji bi bio na dnevnom redu, nego na dnevnom je redu samo predlog odbora. Vi ste se dakle izvolili izjaviti, da neprimate predlog odbora za podlogu specijalne debate.

Rieč ima g. zast. dr. Jordan.

Dr. Ante Jordan: Vis. sabore! U predležećoj osnovi imade mnogo različitih predloga, nu medju njimi mislim da je najvažniji predlog proračun ob odkupu javnih radnja i o godišnjem prinosu iz zem. budgeta. Ja neprihvaćam vladinu osnovu s odborskim izvješćem za podlogu specijalne debate i tvrdim, (Sada zauzme predsjedničku stolicu p o d p r e d s j e d n i k M i r k o H r v a t). da se vladina osnova i izvješće nemože meritorno u specijalnu razpravu uzeti, i da vis. sabor nebi imao o tom izvješću i onoj vladinoj osnovi pozitivan kakav zaključak stvoriti. — Dva su razloga tomu: prvi, jer nije u ovo vrieme oportuno, da se razprava vodi o cestovnoj mreži i o proračunu, a drugi je razlog pravne naravi; ja naime držim da je glavno načelo vladine osnove protivno postojećemu sada positivnomu našemu zakonu od g. 1873.

Što se tiče prvoga razloga, to nam je predložena po predlogu g. Kamenara i drugova i po predlogu takodjer samoga saborskoga odbora nada, da će se i vis. vlada u sabor upustiti u razmišljanje, nebi li se po drugom načelu dao iznaći način i sredstva, po kojih bi zemlja mogla dovesti stanje svojih cesta u onakav red, u kakvom su se nalazile prije napomenutog zakona. Poslie promjene glavnih načela zakona mienjati će se i sredstva, a po razliki sredstva mienjati će se takodjer više ili manje proračun.

Pošto je pako predlogu saborskog odbora te — kao što se zna — i po želji iste vlade namjera, da se čim

Digitized by Google

prije i najbrže o tom razpravlja, to mislim, da nebi bilo shodno, da se već sada opredieli potanko cestovna mreža, i da se izpita proračun, koji bi se morao čim prije, možda već za koji mjesec opet mienjati. — Sa svih strana bilo je naglašeno, da bi promjena zakona morala biti jedna od prvih i najvažnijih briga i sabora i vlade, te da treba zapostaviti manje važne zadaće pa se posvetiti samo tomu poslu, i to čim prije.

Razgovarati se o ustanovah ovoga zakona i promišljavati sada o drugih načelih nebi bilo umjestno, jer nestoji na dnevnom redu. Ali samo to mi valja konstatirati, da odkupnina i prinos svakogodišnji iz budgeta nisu dovoljni, da uzdržavaju one ceste, koje su uzdržavane bile prije toga zakona. A, gospodo, po mom sudu nalazi se svjedočba takodjer u dotičnom naputku bivše c. kr. banske vlade od 30. maja g. 1852., da po onih pravnih načelih, koja su prije obstojala u tom pogledu, naša žemlja imade u sebi dovoljno sredstva, da može bez obzira na poseban porez ceste svoje uzdržavati u dobrom stanju. Ja znam iz vlastitoga izkustva, ako je uprava prije bila samo ponešto brižna, da su ceste mogle se čuvati u vrlo dobrom stanju. A sada moram konstatirati, gospodo, da su u ovo doba ceste u mnogo slabijem stanju, nego li su prije bile. A to za to, jer zakonom propisana sredstva nisu dovoljna u tu svrhu, na obćinski namet neda se više pomisliti, a robota je ukinuta zakonom; i misliti bi po tom bilo, da zbilja neima više robote, a tomu nije tako, jerbo na svoje oči vidio sam u mojoj podžupaniji, da ipak narod ide na robotu uz odkupninu, što po svojem blagu, što osobno. To će dakako svaki pravnik priznati, da nije po zakonu, nego da je mimo zakona.

Narod daje pako robotu sa desperacije, jer je u njem nikla bojazan, da će možda napokon sve ceste propasti. Gospodo, to, što sam napomenuo, je svakako dvostruki teret, ako se daje uz odkupninu još javna robota, — to je neopravdano, i ovim se načinom gnjete sa svijuh strana narod seljački.

Zakonodavno tielo more se svakako s vladom o tom brinuti, da osnuje dotičnu zakonsku osnovu, a sabor će onda nju odobriti ili sa svojimi dodatki prihvatiti.

Nu moram jošte dodati, da mi se čini, da nebi bilo shodno, sada razpravljati ovu cestovnu mrežu respektive proračun, — jer jedno od drugoga neda se dieliti, — pošto se u vladinoj osnovi nalazi nekoliko cestovnih pruga, za koje već sada opredieliti treba pokritje na 5 godina, a po svoj prilici prije nego dodjemo do novih zakonskih pravila.

Ovo sve reći sam imao s razloga, koji se osnivaju na oportunitetu. A sada ću navesti razloge, s kojih se protivim ovoj osnovi, osnovane na samom zakonu.

§. 9. našega zakona od 30. pros. 1873 odredjuje, da $^3/_4$ odkupnine idu na uzdržavanje cesta zemaljskih i kotarskih, a $^1/_4$ na uzdržavanje cesta obćinskih. Mora se uzeti, da je zakonu predležala neka osnova, da je predpostavio stanovito razdieljenje cesta izmedju zemaljskih, kotarskih i obćinskih, te prema toj predloženoj osnovi ustanovio, da je dovoljno dati prvima $^3/_4$ a obćinskim samo $^1/_4$. Od tuda ja izvadjam, da su obćine dužne uzdržavati samo one ceste, koje su kao takove bile priznate u ono vrieme; pošto pako ova osnova izpušta — kao što g. izvjestitelj kaže — preko 85 milja kotarskih cesta, pošto se ima uzeti, da će bíti još nadalje otvorene, dakle će popravljanje onda po svoj prilici doći na teret obćina dotičnih, to bi bila svakako povrieda razmjerja izmedju tereta i koristi, koje je u §. 9. sada postojećega zakona ustanovljeno. — Jasnija, mislim neporeciva povrieda leži jošte u glavnom pravilu vladine osnove, i držim, da glavno pravilo vladine osnove grieši proti jasnomu slovu ovoga zakona.

§. 10. napomenutoga zakona od 30. prosinca propisuje u 2. al., da se imade odkupnina upotrebiti u onom županijskom ili gradskom municipiju, u kojem je uplaćena. To mislim da je svakomu jasno, da se dakle odkupnina jednoga municipija nemože miešati s odkupninom drugoga municipija. Dakle mislim, da je posve logično i dosliedno, ako se zahtieva, da imade biti o pojedinih municipijih i njegovih cestah poseban račun, i poseban proračun. (Glas: Tako je!) Ja mislim, da se imadu po tom točno razlikovati bitne u sebi različite dvie stvari, naime budgetna dotacija, iz zem. budgeta opredieljena i odkupnina.

Odkupnina je relutum za stare dužnosti opravdane po zak. članku 9. god. 1844. Robota po pravilu ovoga zak. članka i našega dotičnoga zak. čl. od g. 1874. i po §. 21. uredbe banske vlade od 1. svibnja god. 1852. ima se dotični javni težak dati u onoj obćini, u koju spada; tako je bilo takodjer — u koliko mi je poznato — u starih englezkih zakonih, pa s toga po najnovijem zakonu englezkom od g. 1876. uvjek obćine svojim nametom obćinskim imadu uzdržavati svoje, t. j. ne tudje obćinske ceste. To sam imao kazati glede odkupnine. Što se tiče budgetne dotacije, opredjeljuje zakon, da se ona troši ondje, gdje najviše treba; i tu zakon nije odredio, da se troši u jednom ili drugom municipiju, budi u jednoj ili drugoj podžupaniji, nego gdje uvidi vis. sabor, da je prema potrebi prometa u obćem interesu različitih strana umjestno trošiti, tako da nebude krivica nikomu načinjena, jer tu neima nikakvih privilegija jedna ili druga strana.

S toga, gospodo, ja držim, da ako bi se ovaj proračun jednom sastavljao, da bi se imao dieliti na 2 glavne grane: jedna da bi se ticala samo dotacije zemaljske, a druga grana da bi se obzirom na propis §. 9. ili §. 10. al. 2. pozitivnoga onoga zakona opredielila napose glede. odkupnine.

Ja mislim, da o tom se neda razpravljati, o tom bo postoji pozitivni zakon. I to pravno moje osvjedočenje, da se nedade jedno s drugim miešati, sililo me je na to, da o tom progovorim.

Digitized by Google

Doduše sam čuo govoriti, da nije moguće razlikovati sa načelnoga gledišta izmedju jedne ili druge podžupanije u Hrvatskoj i Slavoniji; nu čuo sam govoriti, da jedna gospoda žele, da je zakon povoljan za Slavoniju, ako nije za Hrvatsku. Al gospodo, mi smo svi jedni, a u ostalom dade se lako dokazati, da je upravo ovaj zakon, ako se provadja dosliedno, mnogo nepovoljniji za Slavoniju, nego li za naše krajeve. Odkupnina je odmjerena na 1 for. 20 novč. za težaka. U vrieme, kad se težaci silno netrebaju, moći je dobiti u Hrvatskoj 4—5 težaka, dočim u Slavoniji samo jedna osoba za iste novce.

Umetne li se „praetium" mjesto jednog težaka, pa se dade plaća, to je razlika izmedju ovdje i ondje očevidna, jer jedan težak u Slavoniji sigurno nebude mogao toliko ceste napraviti, koliko n. pr. 4—5 težaka u Hrvatskoj. — S toga držim, da će svatko uviditi, da je zakon onaj mnogo nepovoljniji za Slavoniju, nego li za Hrvatsku. Nu pošto se sa svih strana naglašuje, da je zbilja Slavonija po onoj centralizajućoj vladi zapuštena, ja nisam protivan gospodi, koja se za Slavoniju zauzimlju, dapače želim, da bi se to popravilo sada, pošto svi zajedno u jednoj dvorani sjedimo, što je bilo prije krivo učinjeno i nadomjestilo ono, što je bilo prije izpušteno, da se koliko treba pomoći pruža onim krajima, kojim pomoći treba iz budgetne dotacije; a veseliti ćemo se svi, ako čujemo, da je napredovala druga strana cjelokupne domovine naše.

S ovih razloga nemogu za podlogu spec. debate ovo izvješće primiti.

Predsjednik: Rieč ima g. Ogjić.

Živko Ogjić: Vis. sabore! Ja nisam za to, da se naprosto odbaci ovo izvješće. Vi gospodo živite u takovih predjelih, gdje su ceste već sagradjene, a toga kod nas u Slavoniji neima, nego mi smo u tom pogledu razmjerno u mnogo gorjem položaju od vas. Ja ću po mogućnosti sa brojevi ovu moju tvrdnju podkriepiti. U Hrvatskoj-Slavoniji imade svega ukupno cesta 468 milja dužine; od tih je državnih 89 milja, zemaljskih 148 milja, kotarskih 230 milja. Državnih je sagradjenih 85 milja, i to svuda izuzam virovitičku i sriemsku podžupaniju. Od tih neizgradjenih cesta dolazi na dolnje krajeve $2^{12}/_{16}$ milja.

Zemaljskih cesta je izgradjenih 116 milja, i to u županijah: riečkoj, delničkoj, karlovačkoj, jastrebarskoj, sisačkoj, zagrebačkoj, krap. topličkoj, zlatarskoj, varaždinskoj, koprivničkoj i požežkoj. Od tih 116 milja sagradjenih zemaljskih cesta, sagradjenih je u podžupaniji vukovarskoj $2^{3}/_{16}$ milja, u rumskoj $3^{6}/_{16}$ milja, skupa $5^{9}/_{16}$ milja. Od kotarskih cesta je sagradjenih 146 milja, nesagradjenih 84 milje, od tih neizgradjenih spada na Slavoniju 60 milja. (Glasovi na desnoj: Tako je!) Možda će koji od gospode kazati: vi Slavonci ste, dok smo mi radili, lienčarili i spavali; (Glas na lievoj: Jest!) molim, molim! Mi smo svojom snagom radili, lienčarenja nam nemože nitko podtikati; ja držim, da to nestoji. Nego brojevi dokazuju, da smo bili zapušteni, kad brojeve navedem, mislim, da se nisam prevario. Potrudio sam se te sam si kod zemaljske vlade statističkih podataka pribavio, koje ću sada navesti. Od god. 1852—59. potrošilo se je na javne gradjevine u Hrvatskoj-Slavoniji 7.960.633 for. $14^{1}/_{2}$ nov., od tih je odpalo na sriemsku podžupaniju 42.403 for. Medju tim je na ostale podžupanije odpalo ovoliko: na križevačku 69.881 for. 65 n., na požežku 100.000 for., na riečku 104.000 for., na varaždinsku 152.616 for., na virovitičku 105.053 for. itd. Iz toga se jasno vidi, kad se razmjer uzme, koliko je sriemska županija dobila, da je bila ona zapostavljena; ona si s onim novcem nije mogla niti mostova sagraditi, koji su od vode odnešeni bili. Nego ove druge županije dobile su više novčane podpore, pa su mogle i laglje raditi; a nisu svojim troškom sagradile cesta, što će se još bolje uviditi, ako pogledamo, kako stoji sa državnimi cestami. — Na državne ceste potrošilo se je u Hrvatskoj 5,966.503 for., to je svota blizu od 7 milijuna. Računajmo, koliko je od tih 7 mil. na sriemsku županiju došlo.

Godine 1851 ništa, g. 1852 ništa, g. 1853 ništa, g. 1854 ništa, g. 1855 ništa, g. 1856 ništa, g. 1857, 1858, 1859, 1860 opet ništa; od god. 1861—69 sveukupno opet ništa. Onda, gospodo, nemojte prigovarati nikada, da dok ste vi radili samo svojom snagom, da smo mi lienčarili, da smo spavali. Kad bi od 7 milijana for., od kojih dodje na svaku županiju 1 milijun — jer 7 županija ima, — bilo došlo i na sriemsku toliko, i ona bi imala sve ceste sagradjene.

Nu bilo kako bilo, ja samo držim, da mi danas nesmijemo više tim putem poći. Ako činimo mi jednu zemlju, onda držim, da je nuždno, kad se vidi, da je nuždno, kad se vidi, da je tu potreba, da se toj potrebi i u pomoć priteče. Nemojte misliti: vi Slavonci nećete graditi; mi ćemo graditi, samo dajte nam sredstva! Medjutim će tko reći: pa što ćemo vam mi graditi ceste? vaš prostor je malen, broj duša malen, vi plaćate malo poreza, nemate trgovine i obrta, — ceste nisu vam potrebite; budite zahvalni, da vas iz milosti zemlja k sebi pribraja. — Gospodo, ja imam dotične podatke, brojevi govore, oni govore jasno, nitko ih nemože oprovrći.

Broj pučanstva u županiji riečkoj iznosi 87.000 i nekoliko stotina, u županiji zagrebačkoj 217.000, u varaždinskoj 200.000, u križevačkoj oko 100.000, u županiji belovarskoj 123.0000, u požežkoj 70.000, u virovitičkoj 165.000, u sriemskoj 122.000. Broj duša pokazuje, da sriemska županija nije najmanja i nije najzadnja u broju, jer — kako se vidi — imadu riečka i požežka podžupanija manje duša. — Može biti je manja glede prostora. Znao bi tko reći, sriemska županija je maleni prostor, tako da svaki čas možete zaviknuti jedan do drugoga, i dakle se takodjer lako jedan do drugoga dovesti možete. A tomu nije tako.

Digitized by Google

prije i najbrže o tom razpravlja, to mislim, da nebi bilo shodno, da se već sada opredieli potanko cestovna mreža, i da se izpita proračun, koji bi se morao čim prije, možda već za koji mjesec opet mienjati. — Sa svih strana bilo je naglašeno, da bi promjena zakona morala biti jedna od prvih i najvažnijih briga i sabora i vlade, te da treba zapostaviti manje važne zadaće pa se posvetiti samo tomu poslu, i to čim prije.

Razgovarati se o ustanovah ovoga zakona i promišljavati sada o drugih načelih nebi bilo umjestno, jer nestoji na dnevnom redu. Ali samo to mi valja konstatırati, da odkupnina i prinos svakogodišnji iz budgeta nisu dovoljni, da uzdržavaju one ceste, koje su uzdržavane bile prije toga zakona. A, gospodo, po mom sudu nalazi se svjedočba takodjer u dotičnom naputku bivše c. kr. banske vlade od 30. maja g. 1852., da po onih pravnih načelih, koja su prije obstojala u tom pogledu, naša žemlja imade u sebi dovoljno sredstva, da može bez obzira na poseban porez ceste svoje uzdržavati u dobrom stanju. Ja znam iz vlastitoga izkustva, ako je uprava prije bila samo ponešto brižna, da su ceste mogle se čuvati u vrlo dobrom stanju. A sada moram konstatirati, gospodo, da su u ovo doba ceste u mnogo slabijem stanju, nego li su prije bile. A to za to, jer zakonom propisana sredstva nisu dovoljna u tu svrhu, na obćinski namet neda se više pomisliti, a robota je ukinuta zakonom; i misliti bi po tom bilo, da zbilja neima više robote, a tomu nije tako, jerbo na svoje oči vidio sam u mojoj podžupaniji, da ipak narod ide na robotu uz odkupninu, što po svojem blagu, što osobno. To će dakako svaki pravnik priznati, da nije po zakonu, nego da je mimo zakona.

Narod daje pako robotu sa desperacije, jer je u njem nikla bojazan, da će možda napokon sve ceste propasti. Gospodo, to, što sam napomenuo, je svakako dvostruki teret, ako se daje uz odkupninu još javna robota, — to je neopravdano, i ovim se načinom gnjete sa svijuh strana narod seljački.

Zakonodavno tielo more se svakako s vladom o tom brinuti, da osnuje dotičnu zakonsku osnovu, a sabor će onda nju odobriti ili sa svojimi dodatki prihvatiti.

Nu moram jošte dodati, da mi se čini, da nebi bilo shodno, sada razpravljati ovu cestovnu mrežu respektive proračun, — jer jedno od drugoga neda se dieliti, — pošto se u vladinoj osnovi nalazi nekoliko cestovnih pruga, za koje već sada opredieliti treba pokritje na 5 godina, a po svoj prilici prije nego dodjemo do novih zakonskih pravila.

Ovo sve reći sam imao s razloga, koji se osnivaju na oportunitetu. A sada ću navesti razloge, s kojih se protivim ovoj osnovi, osnovane na samom zakonu.

§. 9. našega zakona od 30. pros. 1873 odredjuje, da $^3/_4$ odkupnine idu na uzdržavanje cesta zemaljskih i kotarskih, a $^1/_4$ na uzdržavanje cesta obćinskih. Mora se uzeti, da je zakonu predležala neka osnova, da je predpostavio stanovito razdieljenje cesta izmedju zemaljskih, kotarskih i obćinskih, te prema toj predloženoj osnovi ustanovio, da je dovoljno dati prvima $^3/_4$ a obćinskim samo $^1/_4$. Od tuda ja izvadjam, da su obćine dužne uzdržavati samo one ceste, koje su kao takove bile priznate u ono vrieme; pošto pako ova osnova izpušta — kaošto g. izvjestitelj kaže — preko 85 milja kotarskih cesta, pošto se ima uzeti, da će biti još nadalje otvorene, dakle će popravljanje onda po svoj prilici doći na teret obćina dotičnih, to bi bila svakako povrieda razmjerja izmedju tereta i koristi, koje je u §. 9. sada postojećega zakona ustanovljeno. — Jasnija, mislim neporeciva povrieda leži jošte u glavnom pravilu vladine osnove, i držim, da glavno pravilo vladine osnove grieši proti jasnomu slovu ovoga zakona.

§. 10. napomenutoga zakona od 30. prosinca propisuje u 2. al., da se imade odkupnina upotrebiti u onom županijskom ili gradskom municipiju, u kojem je uplaćena. To mislim da je svakomu jasno, da se dakle odkupnina jednoga municipija nemože miešati s odkupninom drugoga municipija. Dakle mislim, da je posve logično i dosliedno, ako se zahtieva, da imade biti o pojedinih municipijih i njegovih cestah poseban račun, i poseban proračun. (Glas: Tako je!) Ja mislim, da se imadu po tom točno razlikovati bitne u sebi različite dvie stvari, naime budgetna dotacija, iz zem. budgeta opredieljena i odkupnina.

Odkupnina je relutum za stare dužnosti opravdane po zak. članku 9. god. 1844. Robota po pravilu ovoga zak. članka i našega dotičnoga zak. čl. od g. 1874. i po §. 21. uredbe banske vlade od 1. svibnja god. 1852. ima se dotični javni težak dati u onoj obćini, u koju spada; tako je bilo takodjer — u koliko mi je poznato — u starih englezkih zakonih, pa s toga po najnovijem zakonu englezkom od g. 1876. uvjek obćine svojim nametom obćinskim imadu uzdržavati svoje, t. j. ne tudje obćinske ceste. To sam imao kazati glede odkupnine. Što se tiče budgetne dotacije, opredjeljuje zakon, da se ona troši ondje, gdje najviše treba; i tu zakon nije odredio, da se troši u jednom ili drugom municipiju, budi u jednoj ili drugoj podžupaniji, nego gdje uvidi vis. sabor, da je prema potrebi prometa u obćem interesu različitih strana umjestno trošiti, tako da nebude krivica nikomu načinjena, jer tu neima nikakvih privilegija jedna ili druga strana.

S toga, gospodo, ja držim, da ako bi se ovaj proračun jednom sastavljao, da bi se imao dieliti na 2 glavne grane: jedna da bi se ticala samo dotacije zemaljske, a druga grana da bi se obzirom na propis §. 9. ili §. 10. al. 2. pozitivnoga onoga zakona opredielila napose glede. odkupnine.

Ja mislim, da o tom se neda razpravljati, o tom bo postoji pozitivni zakon. I to pravno moje osvjedočenje, da se nedade jedno s drugim miešati, sililo me je na to, da o tom progovorim.

Digitized by Google

Doduše sam čuo govoriti, da nije moguće razlikovati sa načelnoga gledišta izmedju jedne ili druge podžupanije u Hrvatskoj i Slavoniji; nu čuo sam govoriti, da jedna gospoda žele, da je zakon povoljan za Slavoniju, ako nije za Hrvatsku. Al gospodo, mi smo svi jedni, a u ostalom dade se lako dokazati, da je upravo ovaj zakon, ako se provadja dosliedno, mnogo nepovoljniji za Slavoniju, nego li za naše krajeve. Odkupnina je odmjerena na 1 for. 20 novč. za težaka. U vrieme, kad se težaci silno netrebaju, moći je dobiti u Hrvatskoj 4—5 težaka, dočim u Slavoniji samo jedna osoba za iste novce.

Umetne li se „praetium" mjesto jednog težaka, pa se dade plaća, to je razlika izmedju ovdje i ondje očevidna, jer jedan težak u Slavoniji sigurno nebude mogao toliko ceste napraviti, koliko n. pr. 4—5 težaka u Hrvatskoj. — S toga držim, da će svatko uviditi, da je zakon onaj mnogo nepovoljniji za Slavoniju, nego li za Hrvatsku. Nu pošto se sa svih strana naglašuje, da je zbilja Slavonija po onoj centralizajućoj vladi zapuštena, ja nisam protivan gospodi, koja se za Slavoniju zauzimlju, dapače želim, da bi se to popravilo sada, pošto svi zajedno u jednoj dvorani sjedimo, što je bilo prije krivo učinjeno i nadomjestilo ono, što je bilo prije izpušteno, da se koliko treba pomoći pruža onim krajima, kojim pomoći treba iz budgetne dotacije; a veseliti ćemo se svi, ako čujemo, da je napredovala druga strana cjelokupne domovine naše.

S ovih razloga nemogu za podlogu spec. debate ovo izvješće primiti.

Predsjednik: Rieč ima g. Ogjić.

Živko Ogjić: Vis. sabore! Ja nisam za to, da se naprosto odbaci ovo izvješće. Vi gospodo živite u takovih predjelih, gdje su ceste već sagradjene, a toga kod nas u Slavoniji neima, nego mi smo u tom pogledu razmjerno u mnogo gorjem položaju od vas. Ja ću po mogućnosti sa brojevi ovu moju tvrdnju podkriepiti. U Hrvatskoj-Slavoniji imade svega ukupno cesta 468 milja dužine; od tih je državnih 89 milja, zemaljskih 148 milja, kotarskih 230 milja. Državnih je sagradjenih 85 milja, i to svuda izuzam virovitičku i sriemsku podžupaniju. Od tih neizgradjenih cesta dolazi na dolnje krajeve $2^{12}/_{16}$ milja.

Zemaljskih cesta je izgradjenih 116 milja, i to u županijah: riečkoj, delničkoj, karlovačkoj, jastrebarskoj, sisačkoj, zagrebačkoj, krap. topličkoj, zlatarskoj, varaždinskoj, koprivničkoj i požežkoj. Od tih 116 milja sagradjenih zemaljskih cesta, sagradjenih je u podžupaniji vukovarskoj $2^{3}/_{16}$ milja, u rumskoj $3^{6}/_{16}$ milja, skupa $5^{9}/_{16}$ milja. Od kotarskih cesta je sagradjenih 146 milja, nesagradjenih 84 milje, od tih neizgradjenih spada na Slavoniju 60 milja. (Glasovi na desnoj: Tako je!) Možda će koji od gospode kazati: vi Slavonci ste, dok smo mi radili, lienčarili i spavali; (Glas na lievoj: Jest!) molim, molim! Mi smo svojom snagom radili, lienčarenja nam nemože nitko podtikati; ja držim, da to nestoji. Nego brojevi dokazuju, da smo bili zapušteni, kad brojeve navedem, mislim, da se nisam prevario. Potrudio sam se te sam si kod zemaljske vlade statističkih podataka pribavio, koje ću sada navesti. Od god. 1852—59. potrošilo se je na javne gradjevine u Hrvatskoj-Slavoniji 7.960.633 for. $14^{1}/_{2}$ nov., od tih je odpalo na sriemsku podžupaniju 42.403 for. Medju tim je na ostale podžupanije odpalo ovoliko: na križevačku 69.881 for. 65 n., na požežku 100.000 for., na riečku 104.000 for., na varaždinsku 152.616 for., na virovitičku 105.053 for. itd. Iz toga se jasno vidi, kad se razmjer uzme, koliko je sriemska županija dobila, da je bila ona zapostavljena; ona si s onim novcem nije mogla niti mostova sagraditi, koji su od vode odnešeni bili. Nego ove druge županije dobile su više novčane podpore, pa su mogle i laglje raditi; a nisu svojim troškom sagradile cesta, što će se još bolje uviditi, ako pogledamo, kako stoji sa državnimi cestami. — Na državne ceste potrošilo se je u Hrvatskoj 5,966.503 for., to je svota blizu od 7 milijuna. Računajmo, koliko je od tih 7 mil. na sriemsku županiju došlo.

Godine 1851 ništa, g. 1852 ništa, g. 1853 ništa, g. 1854 ništa, g. 1855 ništa, g. 1856 ništa, g. 1857, 1858, 1859, 1860 opet ništa; od god. 1861—69 sveukupno opet ništa. Onda, gospodo, nemojte prigovarati nikada, da dok ste vi radili samo svojom snagom, da smo mi lienčarili, da smo spavali. Kad bi od 7 milijana for., od kojih dodje na svaku županiju 1 milijun — jer 7 županija ima, — bilo došlo i na sriemsku toliko, i ona bi imala sve ceste sagradjene.

Nu bilo kako bilo, ja samo držim, da mi danas nesmijemo više tim putem poći. Ako činimo mi jednu zemlju, onda držim, da je nuždno, kad se vidi, da je nuždno, kad se vidi, da je tu potreba, da se toj potrebi i u pomoć priteče. Nemojte misliti: vi Slavonci nećete graditi; mi ćemo graditi, samo dajte nam sredstva! Medjutim će tko reći: pa što ćemo vam mi graditi ceste? vaš prostor je malen, broj duša malen, vi plaćate malo poreza, nemate trgovine i obrta, — ceste nisu vam potrebite; budite zahvalni, da vas iz milosti zemlja k sebi pribraja. — Gospodo, ja imam dotične podatke, brojevi govore, oni govore jasno, nitko ih nemože oprovrći.

Broj pučanstva u županiji riečkoj iznosi 87.000 i nekoliko stotina, u županiji zagrebačkoj 217.000, u varaždinskoj 200.000, u križevačkoj oko 100.000, u županiji belovarskoj 123.0000, u požežkoj 70.000, u virovitičkoj 165.000, u sriemskoj 122.000. Broj duša pokazuje, da sriemska županija nije najmanja i nije najzadnja u broju, jer — kako se vidi — imadu riečka i požežka podžupanija manje duša. — Može biti je manja glede prostora. Znao bi tko reći, sriemska županija je maleni prostor, tako da svaki čas možete zaviknuti jedan do drugoga, i dakle se takodjer lako jedan do drugoga dovesti možete. A tomu nije tako.

Digitized by Google

Riečka županija ima oko 28□ milja, zagrebačka 72□ milja, požežka 40□ milja, varaždinska 40□ milja, križevačka 33□ milje, belovarska 55□ milja, virovitička 81□ milju a sriemska 43□ milje.

I po prostoru opet je sriemska županija od mnoge druge veća.

Reći će se možda; i broj duša je tu, i broj □ milja je tu, ali vi neplaćate poreza, kano mi, jer ste kukavice; vi neplaćate ni najmanjih %, kako ćemo vam dati dotičnih novaca?

Gospodo, ja sam se potrudio te kod ravnateljstva financialnoga izvadio sliedeće svote: Riečka županija plaća 123,640 for. godišnjega poreza, uz 30% nametka; zagrebačka 748.257 for., varaždinska 306.405 for., križevačka 249,904 for., požežka 220,757 for., virovitička 770.872 for. a sriemska 521.844 for. sa 30% nametka.

Indi, gospodo, da bi po pravu i nam nešto pripadalo od potrošarine državne ili zemaljskih novaca, da se i kod nas sagrade ceste.

Ali kazati će se: vi Sriemci ste čudni ljudi, uzmite budget pa ćete vidjeti, da se na vas troši za zavode narodne, gospodarstvene i šumarske, koja svota iznosi u proračunu 146.016 for. Kad sam pogledao proračun, to sam vidio, da od tih 146.016 for. nam u sriemskoj županiji opet ni novčića nepripadne. Gospodo! niti za narodne zavode, niti za gospodarske, niti za šumarske nama ništa se nedaje, nego sve ide na druga mjesta, mi smo liepo odbijeni. Pogledimo u proračunu, što se troši u svrhe bogoštovne i nastavne; to iznosi 412.021 for. Svota je dosta znamenita, kad bi nam se na jednu ili dvie godine dala, mi bi sebi sve ceste sagradili. Ali znate, koliko plaćamo poreza, koliko broji naša županija duša, koliko zauzimlje prostora? I znate, koliko dolazi od onih 412.021 for. na sriemsku županiju?

Četrdeset godišnjih forinti! Pa gospodo, kad vidite, da smo u svakoj struci zapostavljeni, rado bi jošte danas, da se ovo izvješće, po kojem se i za naše krajeve nešto imade, vrati natrag?

Nije li jednom vrieme, da se i na nas sjeti vis. vlada? da nebude nam maćeha, a vam otac ili majka, nego da svako diete blagodatju svojom jednako podupira — Što se tiče produkcije i izvoza, ja bi kazao, da sriemska županija više izvozi nego li druge županije hrvatske; medju izvozi imade drva, vina, voća itd. A kad nam fali cesta prodati se mora to po veoma nizkoj cieni. Mi nemožemo n. pr. s vinom u Osiek; jer nas košta ono dopremanje do Osieka skoro više, nego li se u Osieku prodati moglo. Mi imamo blagoslovljene godine, kašto je n. pr. bila lanjska, a morali smo prodavati akov vina po 1 fr. 50 novč., dočim vi ovdje vašu kiselicu (Na lievoj se prigovara). po 8 for. prodajete.

(Pravo! na desnoj.)

Gospodo! Gdje koji kaže: uztrpite se; strpljen spašen; sada neima novaca u budgetu, odkupnina neuplaćuje se itd. Ja kažem, da je moći novac dobiti, i da se mora dobiti za ovu svrhu. Što mi najnuždnije trebamo, to je cesta Vukovar, Mitrovica i Ruma, koja će mjeriti 16 milja dužine. Ako računam milju na 80.000 for., što bi se moglo uz dobar nadzor zem. vlade i jeftinije napraviti, to nebi sve prekoračilo 500 hiljada for. Ja čujem gospodo, da imamo 600.000 for. rezerve fonda; čudnovato, dajte ga amo, sagradite, što je potrebito, što je koristno po narod; ja mislim, da je to bolje, nego da pojedini ljudi uz jeftine kamate živu. Ja držim, da zemlja, koja 200.000 for. za državne ceste imade, na temelju toga može uzajmiti svotu za gradjenje potrebitu; kroz 4 god. je to odplaćeno.

Pa će reći može biti g. Antolek: ma dajemo vam novac, a vi nećete graditi. Jest, gospodo, a stvar stoji ovako: kad se je od Rume do Iriga cesta gradila, došli su seljaci na radnju; ali gospoda im su prvih dana zaslugu stezala, pa svi su redomice otišli. Ako bi im danas obećao 10 for. plaće na dan, nebi od njih nitko došao raditi. I tako je pala ta crna ljaga na našega čovjeka, da on ništa neradi.

Biskup Strossmayer počeo je graditi crkvu; jedan poduzetnik iz Zagreba preuzeo je, da će kamenje voziti. Kamenje bilo je priredjeno, a crkva nije se mogla početi graditi, jer ljudi nisu htjeli da rade.

Tekar kad su se osvjedočili, da je plaća posve redovita, poprimili su se djela.

Kad bi bila u Irigu plaća isto tako redovita, bez dvojbe bi takodjer ondje radili bili, ali gladan i žedan raditi, k tomu pako jošte plaće nedobivati, to se od seljaka nemože očekivati.

Iz svih ovih razloga, koje sam naveo, držim, pošto vidim iz izvješća odborova, da je vlada zbilja nakana, nešto za dolnje krajeve učiniti, i to što prije, to ja od svega srca podupirem ovo izvješće odbora. (Živio! na desnoj.)

Predsjednik: Rieč ima g. Folnegović.

Franjo Folnegović: Vis. sabore! Prije nego se upustim u samu stvar, neka mi bude dozvoljeno g. predgovorniku samo toliko kazati, da zbilja nije umjestno onakovim tonom govoriti u ovoj sabornici, kako je to on činio dovikujuć: „vi Hrvati“ onda opet „mi Slavonci“, itd.

Gospodo! vi znate, da u ono doba, iz kojega je ponajviše g. predgovornik povadio svoja data, niti je Hrvatska Slavonijom niti Slavonija Hrvatskom vladala, nego da je nad jednom i drugom tudjinac gospodovao. Nemojmo se dakle medjusobno okrivljivati, što je lahkovjernost i slabost svih nas zajednički prouzročila.

Ja držim po onom, što je g. predgovornik naveo, da je bila sriemska županija zbilja zapostavljena ostalim, te da se ima razloga tužiti; pa naša je sada dužnost i marljivo oko toga nastojati, da se čim prije izpravi. Ja bih u tom pogledu dragovoljno podupirao sve tamo smjerajuće predloge. (Živio! na desnoj); a znam takodjer, da je baš iločki porezni kotar u sriemskoj županiji više poreza dužan,

Digitized by Google

nego ciela Hrvatska; — toga nije g. predgovornik u svojih statističkih podatcih spomenuo. — A sada prelazim na samu stvar.

Ova razprava mislim, da nebi danas pred vis. kuću došla bila, kad nebi bilo rabotnog zakona. Taj je zakon veliku konfuziju prouzročio, u rukovanju s javnimi obćili. Uslied toga vlada nije znala, što učiniti, nego si je mislila: predloži što misliš, da je najbolje; neka gospoda u saboru o tom odluče, i tako odium odgovornosti na sebe povuku.

I budući držim, da je to namjer ovoga operata, zato ga neima razloga prihvatiti, kako to odbor predlaže.

Kad sam ja jesenas interpelirao vladu, sto kani sa robotnim zakonom učiniti? nabrojio sam nekoliko upravo tako neodoljivih argumenata proti istomu zakonu, koji bi mogli vladu sklonuti, da bez svake odvlake, i ako moguće još iste godine pitanje cestovno u pretres uzme i radikalna lieka zatraži u promjeni zakona. Bilo mi je medjutim odgovoreno sa strane vis. vlade, da se još nije osvjedočila, da bi robotni zakon za domovinu onako poguban bio kao što sam ga u interpelaciji predočio.

A sada evo daje nam vlada sama takovih data kod ovoga operata, koja doslovce potvrdjuju onda istaknute moje navode.

Ponajprije vidimo, da je broj naših cesta smanjen za 118 milja dužine. To je resultat zakona na samih cestah. Koji je pako resultat sa narodno-gospodarstvenog gledišta? Bilo bi vrlo zanimivo i veoma bi nas vis. vlada obvezala, kad bi nam bila statistička data predložila, da se vidi, kako je u obće na narodno gospodarstvo ovaj zakon djelovao. Onda bi se mogli uvjeriti n. pr. koliko je samo voznoga blaga manje u domovini za ove dvie godine. Bez dvojbe nije to samo zasluga jedino napomenutog zakona. Mnogo je tomu pripomogao razpad zadruga, a mnogo je takodjer kriva obća gospodarska nevolja. Ali ni o tom nevalja sumnjati, da je i ovaj zakon znatno doprineo k smanjenju broja voznoga blaga te tim i k sveobćemu osiromašenju naroda.

Ja ću statističkimi dati pokazati, koliko se je u nekih obćinah, u kojih su bili gg. bilježnici tako dobri, pa su mi data poslali, za posliednje 2 godine — gdje bar nije bilo epedemijske bolesti — broj vozne marve smanjio.

U posliednje dvie godine je sama obćina Topolovec 542 komada voznoga blaga izgubila, obćina gorička 142 komada, oborovačka 146 komada, dugoselska 360 komada. Dakle su ove 4 obćine kroz 2 godine 1198 komada voznoga blaga izgubile, i to najboljega svojega blaga; jer — kao što je poznato — lošija roba neima nikakve ciene. — Ako pitamo seljaka, zašto tako rado marvu prodaje, veli nam: zašto da ja još od blaga platim poreze! — ako ga posjedujem, moram spavati pred štalom, da mi se nepokrade, imam sto mukah sbog krme, zlih putevah, čestih pošastih, a k tomu bi jošte zanj plaćao? — Da li je to umovanje osnovano, to je drugo pitanje; ali faktum je, da postoje i ljude odvraća od držanja marve. Neću govoriti o tom, da li je s gledišta financialne državne znanosti opravdano, da se glavarina uvadja, koja je ovim zakonom zbilja uvedena. U tom su narodni ekonomi davno na čistu.

Imade gospodo, slučajeva, da mnogi vlastelin nikakvog blaga nehrani, te izvan svoje domovine štetu pravi time, jer troši novac izvan domovine, on joj škodi i tim, jer nevodi umno gospodarstvo, pošto parcelarno iznajmljuje zemlje. Zato njemu po ovom zakonu netreba za ceste ni novčića plaćati. To je svakako nepravedno. Više o tom rekao sam prigodom moje napomenute interpelacije.

Ma već iz ovih argumenata doista uvidjate gospodo, kako je to žalostno, da se mi već toliko ljeta o tom prepiremo, valja li ovaj zakon, pa još kao da nismo na čistacu, i neuvidjamo, da nije moći ovaj zakon ma s nijednog gledišta opravdati pred bogom ni pred narodom.

Nu što činiti?

Robotu natrag uvesti bilo bi sramotno; i kako je g. predgovornik kazao — bilo bi i nepravedno; i ja sam za to, da se neuvede; dapače kažem, da faktično nije ni postojala, osobito gdje su bile razumne obćinske oblasti. Kod nas, gdje su najbolje ceste, držalo se pri gradnji načela: ako imaš više imetka, više ćeš morati raditi. I to je bilo pravedno. — Dakle ako nemožemo da uvedemo prijašnje stanje, nepreostaje ništa drugo, nego namet na izravan porez. A proti tomu čujem sliedeće prigovore: 1) to nije pravedno, jer je izravni porez nepravedno propisan; 2) ubio bi takov namet veliki posjed, koji je onako silno teretom obtерećen; 3) kaže se s velikim strahom, da sabor nebi bio kompetentan ovakovu novu vrst poreza razpisati; i 4) čuje se fraza, da bi to bio odviše veliki skok napred za naše okolnosti, da je to prerano, te bi znalo štetu nanieti našemu kulturnomu napredku.

Na prvi prigovor, gospodo, da prirez na izravni porez nije pravedan, jer je sam porez nepravedno odmjeren, budi mi dozvoljeno primjetiti, da treba na to gledati, da kako da se najprije pravedan ključ za izravne poreze nadje, ako je postojeći nepravedan; vi, gospodo, koji ste u Peštu poslani, da zastupate naše pravice i naš interes ondje — vas imade tamo samih 12 odvjetnika — te ćete se pobrinuti, da u koliko je porez nepravedno razdieljen, da se izpravi. Kad imate pravedan ključ, onda na tom namet razpišite. Ako to učiniti nemožete ili nećete, onda neznam, što tamo radite?

Drugi prigovor glasi, da bi namet na izravni porez ubio veliki posjed. Kaže se: ako plati veleposjednik do 12.000 poreza, nametnite mu jošte 20% cestovnoga poreza, on će biti ruiniran.

Mi moramo gledati, da ga neruiniramo. Zato dakle podržavajmo zakon, po kojem neka bude radje sirotinja hametice upropaštivana?! Za primjer tomu navodim, da odkupnine jedan seljak plaća razmjerno 390 puta, koliko jedan veliki posjednik.

*

Digitized by Google

U ostalom možemo mi u dotičnom zakonu izreći: koji plaća 1000 for. izravnoga poreza, ako ga imamo razloga u materijalnom pogledu štediti, neka plaća 15% cestovnoga nameta; onaj, koji plaća 5000, neka mu se nametne samo 10% itd.

Time neće biti princip pravednosti povriedjen; pak to možemo učiniti, ako se s narodnoga i političkoga gledišta dade opravdati. Dakle i taj argumenat u mojima očima neima nikakve vriednosti.

Treći prigovor glasi, da mi nismo kompetentni namet razporezivati. Taj me je prigovor frapirao, moram iskreno kazati. Čitao sam zakon „über die Bezirksvertrettungen" u Štajerskoj, i našao, da svaki kotar u Štajerskoj imade pravo za svoje ceste 20% nameta razpisati. A hrvatski sabor da nebi smio isto učiniti!! Pa kad to tvrde ljudi, koji naš autonomni položaj slave kao sretan i koristan — zar da se nemoram diviti?

Što se tiče tvrdnje, da se moj nazor zakonom nebi dao opravdati, to ja moram odvratiti, da nepoznajem zakona, koji bi to priečio.

Napokon četvrto: Na onaj refrain, da nemojmo tako naglo napredovati, nego samo postupice, da se čuvamo skokova u uvadjanju naprednih institucija upravnih, moram iskreno izjaviti, da nedokučujem što znači dok nije dokazano, da je budi s kojega god gledišta taj tobožnji skok pogibeljan za napredak naroda. Kad bi bilo to dokazano, samo onda bi vredio štogod, inače taj prigovor u mojih očijuh nije drugo, nego šuplja fraza.

Tko ovako prigovara, mogao bi može biti takodjer tvrditi, da je ruski car Aleksander veliku pogrešku učinio, što je jurve u Ruskoj tlaku ukinuo, jer da bi razmjerno prema kulturnomu stanju ruskoga naroda s narodi zapadnimi recimo naročito francuzkim valjalo tlaku u Rušiji — tekar kakvih 300 godina kasnije ukinuti; u Hrvatskoj pako istom za kakvih 100 god. itd.

Ja držim, da kad se prelazi u zakonarstvu s nepravde na pravdu, tuj nije nikada skok prevelik. A takovo pitanje je i ovo, o kojem razpravljamo.

Ali istina, gospodo, na sličan skok valja da se osvrćemo drugdje. Treba se upitati: je li sliepo imitiranje reforma u ustrojstvu naših administrativnih i sudbenih oblastih, bez obzira na posebne odnošaje, koji kod nas vladaju, zbilja probitačno ili nije?

To je pitanje, o kojem valja razmišljati. Tuj se je bojati takovoga skoka.

To su razlozi, koji bi imali uputiti vis. kuću, da svom enežijom od vlade zahtieva, neka napomenuti zakon radikalno promieni, ili bolje reći ukine i novim zakonom postavi solidan temelj poboljšanju naših javnih obćila.

A zašto ja u obće ove cestovne mreže neprimam, viditi je već iz toga, što držim, da joj je podloga — robotni zakon — nesolidna. Nu u ovom pitanju valja jošte sliedeće na um uzeti. Najprije mi je nešto o naših cestah redom kazati. Što se tiče cesta državnih i zemaljskih, daje nam izvješće ovo žalostnu ubaviest, da smo izgubili 118 $^{1}/_{16}$ milja tih cestah. Gospodo, to je ponekle i zasluga naše nagode s Ugri. Jer se nije na ovu veleva̋žnu granu narodnoga života dovoljno pazilo niti kod sklapanja niti kod revidiranja nagode. Magjarsko komunikacionalno ministarstvo preuzevši do g. 1870 79 $^{11}/_{16}$ miljah cestah naših kao državne, napustilo jih je dosada već 18 $^{1}/_{16}$ miljah.

Ja više našoj legislativi, nego vis. vladi predbacujem, što nije na to obzir uzela, da se ceste, koje su državnimi proglašene, po volji magjarskoga ministra nenapuštaju. Sada neznam nikakvog lieka, kako bi se moglo u buduće preprieèiti, da se broj cesta nesmanjuje, van jedino putem medjunarodnog zakona medju Hrvatskom i Ugarskom. Dakle zakonom imalo bi se utanačiti, koje su ceste državne; inače po mom mnienju nije moguće ništa učiniti. — Zemaljske ceste po mom dubokom uvjerenju imadu se izključivo uzdržavati iz autonomnoga budgeta. Po tom samo one imadu se zemaljskimi krstiti, koje se iz autonomnoga budgeta uzdržavat mogu. I samo iz onih cesta imade se izraditi stalna mreža, koja se imade ovdje saboru na reviziju i odobrenje predložiti. Sve drugo neka se prepusti podžupanijam. Uvedite princip decentralizacije bar ovdje. To se neće protiviti parlamentarnom načelu odgovornosti vlade, jerbo vlada ima pravo svoje podžupane na račun pozvati.

Na ovih načelih imao bi stajati novi cestovni zakon.

To su, gospodo glavne točke, koje sam htio ovom prigodom iztaknuti proti predlogu odbora, i ujedno vis. kuću zamoliti, da isti predlog odbije te izabere odbor od 21 ili 16 članova koji bi ovo pitanje intenzivnije razpravio. Ako se i nebi moglo u ovom zasjedanju to pitanje meritorno i konačno pretresti, jerbo nam predleži jošte mnogo inoga posla, to se može bar za buduću godinu prirediti. — Nemojte, gospodo, misliti, da je to malenkost, odobriti onako naprečac cestovnu mrežu kako se ovdje predlaže. Hoću da to illustriram jednim primjerom. Obćina sesvetska plaća 4205 for. odkupnine; od ovoga zapada $^{1}/_{4}$ na obćinske ceste; na koj je pako proračunano 4000 for., a ona nemože toliko smoći, inače van i opet razpisati novi namet od 1000 for. Nu sad joj nije ni to dosta. Kako iz ove cestovne mreže razabirem, bačene su još nekoje kotarske ceste na njezina ledja. Kamo će to doći? Obćina ima već sada 8, velim osam vrstih nameta, zar nevidimo, kako narod svake godine kraj velike nerodice dublje i dublje propada. Onaj isti odbor, koji bi imao tu stvar izpitivati, mogao bi jur u ovom zasjedanju predložiti vladi, da se zakon onaj sistira, i da se za buduću godinu izdadu takove odredbe, koje bi omogućile bolje gradjenje cesta, nego li do sada.

Neka se bar to zakonom dopusti, — što u praksi zbilja postoji — da podžupanije same svojimi cestami uredjuju. — Priprosti mi je seljak jednom kazao: gospodine, mi ništa drugo nepotrebujemo, nego da si sami

Digitized by Google

svoje obćine cestami uredjujemo, mi ćemo to onako načiniti, da budu svi inženiri zadovoljni. To je priprost argumenat, ali imade puno istine.

Što se tiče pitanja, kako možemo nabaviti sredstva, kojimi ćemo moći graditi nove ceste, na to je jednostavan odgovor: zajmom. O tom pitanju financijalne naravi valja zaključiti neodvisno od ovoga, o čem se sada razpravlja.

Predsjednik: Rieč ima g. zast. Antolek.

Drag. Antolek-Orešek: Vis. sabore! Kad sam ja izvješće vladino pročitao, činilo mi se je kano da vis. vlada hoće, da nas malo posvadi medju sobom; jer to je sasvim naravska stvar, da će svaki zastupnik gledati, da se što više zemaljskih i kotarskih cesta sagradi u onom kotaru, gdje je on izabran. Što se mene tiče, to ovaj prigovor nespada na mene, jer sam izabran u takovom kotaru, gdje se nemože o cestah raditi, pošto sam zastupnik grada.

U ostalom ako mi uzmemo u ruke ovo izvješće i cestovnu mrežu te ga uzporedimo sa zakonom ob odkupu robote, gdje se kaže na koncu: „provedba ovoga zakona povjerava se banu“, — onda ja neznam, kako je to izvješće vlada mogla saboru predložiti, jer ono nije ništa drugo nego provedba napomenutog zakona. Nego po svoj prilici vlada nije znala, ili nije htjela toga posla u ruke uzeti, nego ga jednostavno prepustila saboru, da bude ovim načinom njoj sa ledja bačena svaka odgovornost. A zašto je to vlada učinila? Po svoj prilici za to, jerbo se zakon već 2 godine neizvadja, te je s toga, što nitko nevidi, da se štogod radi, velika vika i halabuka nastala u narodu; tlaku svaki plaćati mora, a neučini se ništa, — svigdje samo čujemo: zakon nevalja. Ja, gospodo, nebranim zakona, da je dobar, nego čudnovato mi se to čini, kako ona gospoda, koja vele, da nevalja, nikad nekažu, kakim bi se načinom mogao bolji zakon stvoriti. I to je dalo povoda predlogu odbora, kojim predlaže vis. saboru „neka izvoli pozvati vis. kr. zem. vladu, da ona po crpljenom izkustvu čim prije predloži na ustavnu razpravu takovu preinaku zakona, kako bi se uz pripomoć zemalj. budgeta toli nove ceste izgradjivati, koli jur dosele sagradjene, za javni promet potrebne, uzdržavati mogle“.

Indi, gospodo, mi svi smo na onom putu, da bi nešto rado, a svi skupa neznamo što; zato mislim, neka vlada ovomu zahtjevu sabora — ako se prihvati — zadovolji, a neka se za sada postojećega zakona drži, i moramo se ga držati, jerbo drugčije ni neide. Al gospodo, ako ovom prilikom u spec. debatu cestovnu mrežu uzmete, vi ćete vidjeti, da će ta debata dugo trajati; jer svak zastupnik će svom silom braniti svoj kotar i svoje ceste. Kad se kaže: neima novaca, onda nemože više govora biti, da se toliko i toliko cesta sagradi; kao što sam ja g. Augustina u odboru razumio, veli on, da neima ništa proti tomu, da sve dosadanje ceste još nadalje ostanu, te se jošte nove sagrade, — al kad neima novaca, onda je to nemoguće.

S toga, gospodo, sam ja toga mnienja, da bi vis. sabor u savezu sa predlogom odbora, štono je bio prije pročitan, zaključiti izvolio, da bi se ovo izvješće za mrežu odboru za proračun odstupilo, kamo i spada, pa naprama tomu da bi se odlučilo, da neka se onda pretresuje zajedno s proračunom, a ne napose.

Indi, kad sam ovako izrazio svoje mnienje, nisam za to, da dodje do spec. debate.

Kaže se — kako smo opet danas čuli — da su bile ceste same ondje u Hrvatskoj gradjene, u Slavoniji pako ništa. Istinabog i ja priznajem, da Hrvatska ima više cesta, nego Slavonija; ali svatko će morati priznati, da si je Hrvatska sama ceste sagradila. Prigovara se najvise glede državnih cesta. A što su to „državne ceste“? Kad je, gospodo, država vidila, da su zemaljske ceste u dobrom stanju, uma je preuzela na se; takve su ceste bile u Hrvatskoj, a u Slavoniji ne; da su Slavonci gradili, kao što smo mi, onda bi bila država i njihove ceste preuzela, nego one ceste, koje upravo nisu ceste, nego bi samo imale biti, država nije htjela da ih preuzme. Tako je bilo, gospodo moja, ja sam bio onda činovnik, ja znam. A zem. ceste se nisu niti u Hrvatskoj gradile iz novca, nego u naravi; mi sami smo ih gradili. Ja neću reći, da Slavonci nisu ništa gradili, nego velim, da nisu gradili dosta, da se nisu puno zato brinuli. Hoću navesti primjer: Prije 3 god. stavilo je zastupstvo županije sriemske predlog, da bi se imala nekim načinom žiteljem one županije pomoć pružati, jer je tamo tobože glad. Ja sam se smijao, kad sam to čuo; reko sam: dobro, dajmo da vidimo, kakav je to glad. Odlučilo se je 80.000 for; da se ondje grade ceste. Izaslalo se je tamo 70 inženira. Djelo se je htelo započeti, ali težaka nije bilo moguće dobiti, koji bi bili na cestah radili. Obećalo im se je na dan 1 for., nisu išli; obećalo im se je 2 for., — Opet nitko nije htio doći. Sad se je pokazalo, kakav glad je bio, i koliko im je bilo na cestah ležeće. I tako su inženiri otišli, a mi zbilja nismo čuli, da bi bio tko od glada umro.

Neka ni sada nemisle braća Slavonci, da će im sada ceste kao gljive rasti; jerbo ako nećete za novac raditi, pa makar vam se dade milijun forintih, ipak nećete doći do cesta.

Netreba ovdje kriviti niti Hrvate, da imadu bolje ceste, nego Slavonci, niti zem. vladu; jer ona je dobru volju pokazala, kad je inženire izaslala van, i liepa je bila Sriemu prilika nudjena, da dobije ceste, — ako ih pako nije, on si je sam kriv. — Nama će se nova nepravda činiti time, što se veli: u toj i toj obćini, gdje su dosada postojale zem. ceste, biti će sada skoro same obćinske; obćine će si dakle morati sve ceste uzdržavati iz one $^1/_4$, a $^3/_4$ će se potisnuti u Sriem i Slavoniju.

(Prigovori na lievoj i desnoj: Oho! To nije tako!)

Dobro, dakle pojdu drugam. Ja nisam gospodo, proti tomu, da se dodaju novci za ceste u Slavoniji, nego držim, da nije mudro, ako se grade nove ceste u Slavoniji, a naše će se zanemarivati, koje su sada u boljem stanju.

Digitized by Google

Neka se grade ceste, na koliko se mogu, a najprije treba gledati, da se uzdrže one, koje obstoje, jer tako gradeći ceste, ostati ćemo bez cesta. (Glas na lievoj: To nije ništa!) Nemojte misliti, da kad tko govor drži, već će biti ceste sagradjene. (Nemir na desnoj.)

Prijatelj Folnegović izvolio je kazati, kako je u onoj obćini narod pripravan, da će graditi ceste; i kako se sam sjećam, za ono je vrieme, kad sam ja bio činovnik, kod nas narod bio veoma pripravan, da radi na cestah, samo mu se je moralo zapovjedati, iz svoje iniciative nije ništa učinio. Došli su n. pr. seljaci k meni kao činovniku, te kazali: dajte nam zapovjedajte, da ceste gradimo, ako nam nezapovjedate onda nećemo. Niti mi sami, gospodo, nismo takovi, da bi s dobre volje učinili ono, što nam pripada, a tako ni seljak; ali da bi se tako borili za ceste, to takodjer nestoji.

Zato sve ide na provedbu zakona; vlada neka ga dobro provede, t. j. neka gleda na to, da ga njezini organi dobro provadjaju, da zbilja obćinski činovnici — kako je bilo rečeno — nebudu rukavicâ na rukû imali i po varošu se šetali, nego da budu radili. Učinite to, pa ćete vidjeti dobar uspjeh.

(Na nekakav potihi prigovor zast. Ogjića, hoće nastaviti:) Ja sam prije rekao . . . .

Predsjednik: (Ga prekine). Današnju sjednicu dižem, a buduću uričem za sutra, u kojoj će se današnja razprava nastaviti.

(1 ½ sati pos. pod.)

Digitized by Google

Četrdeset i treća saborska sjednica,

držana dne 12. rujna 1876. u 10 sati pod predsjedničtvom saborskoga predsjednika Nikole Krestića.

Sadržaj: Zapisnik prošle sjednice. — Podnesci. — Dnevni red: Nastavak i svršetak generalne debate o izvješću odbora za trgovinu, obrt i komunikacije i proračunu o odkupnini javnih radnja za god. 1876., odnosno o cestovnoj mreži. — Dnevni red buduće sjednice.

(10 ½ sati.)

Predsjednik (zvoni). Sjednica počimlje. Molim gosp. bilježnika, da izvoli zapisnik čitati.

Bilježnik dr. **Marko Lončarić** (Čita)

Zapisnik

XLII. sjednice sabora kraljevinah Dalmacije, Hrvatske i Slavonije držane u glavnomu i zemaljskomu gradu Zagrebu pod predsjedanjem saborskoga predsjednika gosp. Nikole Krestića dne 11. rujna 1876. u prisutnosti 43 članovah saborskih.

Od strane vlade: Jovan Živković, dr. Pavao Muhić i dr. Marijan Derenčin.

Čitan bje zapisnik posljednje saborske sjednice, koji se bez primjetbe ovjerovljuje.

Predsjednik saborski javlja, da su na visoki sabor stigli sliedeći podnesci:

1. Saborski odbor, izabran za razpravu predloga zastupnika naroda Gjure Kamenara o podignuću hypotekarne banke javlja, da se je konstituirao, dočim si je Matu Mrazovića predsjednikom, a dra. Blaža Lorkovića izvjestiteljem izabrao.

Prima se na znanje.

2. Ljudevit Farkaš-Vukotinović i dr. Ante Hegedušević blagodare, što ih je visoki sabor odlikovao imenovanjem kraljevinskih sudacah.

Prima se na znanje.

3. Dragutin Pust zastupnik naroda moli, da mu se podieli deset dnevni dopust.

Dopust mu se dozvoljava.

4. Ignjat Horvat saborski podvornik moli, da mu se novčana podpora udieli.

Ustupljuje se saborskomu predsjedničtvu.

5. Odbor pravosudni podnaša izvještaj ob osnovi zakona o preinaci njekojih ustanovah gradjanskoga parbenoga postupnika od 16. rujna g. 1852, tičućih se postupka kod ovrhe prodajom negibivih i gibivih stvarih radi novčane tražbine.

Izvještaj će se tiskati, medju članove sabora razdieliti i u svoje vrieme na dnevni red staviti.

Prelazi se na dnevni red.

Na dnevnom je redu:

a) treće čitanje zakona ob ustrojenju primaljskoga učilišta u Zagrebu, koji evo ovako doslovce glasi:

ZAKON

od dana . . . . . . ob ustrojenju primaljskoga učilišta u Zagrebu.

§. 1. U glavnomu gradu Zagrebu uvadja se učilište za primalje.

§. 2. Svrha je primaljskomu učilištu, da se učenice u primaljskoj struci svestrano pouče i uvježbaju, a uz to priviknu na pristojno ponašanje, na red i na čistoću.

§. 3. U to učilište prima se kao učenica svaka žena, bila udata ili neudata, koja dokaže:

1) službenom izpravom, da je navršila dvadesetu godinu dobe a nije prekoračila četrdesetu;

2) svjedočbom občinskoga poglavarstva, po duhovnom pastiru supodpisanom, da joj je dosadanji život posve ćudoredan;

3) svjedočbom javnoga liečnika, da je duševno i tjelesno posve zdrava.

4) da nije noseća;

5) da je čitanju i pisanju vješta.

§. 4. Iznimno se za one seoske žene, koje će se na račun zemlje ili koje občine (§. 6.) u primaljstvu poučavati, u koliko nebi bilo takovih ženah pismenih, neće

Digitized by Google

strogo gledati na točku 5. §. 3., ako od političke obćine doprinesu svjedočbu supodpisanu po duhovnomu pastiru, da su darovite.

§. 5. Broj učenicah, koje će se u učlište primiti, opredielit će se od godine do godine prema učevnomu materijalu.

Pri upisivanju uzima se najprije obzir na seoske žene, koje obćine šalju u učilište, zatim na one, koje će se o trošku zemlje poučati, a napokon na učenice, koje o svom trošku žele primaljom postati — nu ove potonje moraju propisu točke 5. §-a 3. bezuvjetno da udovolje.

§. 6. Seoske će se žene tečajem nauke na učilištu uzdržavati dielom o trošku dotičnih obćinah, dielom o trošku zemlje.

O trošku zemlje uzdržavat će se seoske učenice siromašnih seoskih obćinah, one pako, koje su iz imućnijih obćinah, uzdržavati će se o trošku dotične obćine.

Koliko će se takovih učenicah o trošku zemlje uzdržavati, odlučiti će vlada od godine do godine.

Uzdržavanje seoskih učenicah o trošku zemlje i o trošku obćinah sastojat će u bezplatnom stanu, hrani, odjeći i u novčanoj svoti, koja će im se svakoga mjeseca davati na ruku. Ovu će svotu vlada od vremena do vremena ustanoviti.

Takove će učenice osim toga dobiti bezplatno učevnu knjigu, primaljske škare, i svršiv nauku, potrebno primaljsko orudje.

Putni trošak iz zavičaja u učilište i natrag platiti će za takove učenice dotična obćina, odnosno zemlja.

§. 7. Učenica, učeć primaljstvo o trošku koje obćine ili zemlje, ima se obvezati, da će se u svojem zavičaju kao primalja nastaniti.

§. 8. Za učiteljevanje na primaljskom učilištu odredjuje se profesor primaljstva i učilištna primalja.

Vladi se ostavlja, da prema potrebi namjesti i asistenta.

Profesor primaljstva ujedno je redoviti liečnik rodilištnoga razdjela javne obće bolnice. On se uvršćuje u VIII. dnevnični razred, uživa plaću od 1400 for. i stanarinu od 250 for. na godinu, a glede mirovine valjaju za njega propisi zakonskoga članka od 5. siečnja 1874. o mirovinah za učiteljsko osoblje na kr. sveučilištu Franje Josipa I. u Zagrebu.

Njega imenuje na predlog bana Njegovo Veličanstvo.

§. 10. Učilištna primalja dužna je da prisustvuje svakomu porodjaju, da poučava po naputku profesorovu u primaljskih predmetih sve učenice, pa da osim toga pazi na red i na čistoću, na rubeninu i na primaljsko orudje.

Nju imenuje ban na predlog profesora, kojemu je neposredno podčinjena.

Učilištna primalja ima godišnju plaću od 400 for. i bezplatan stan u rodilištu. Ona se uvršćuje u XI. dnevnični razred a glede mirovine za nju valjaju propisi, obstojeći u tom obziru za učiteljice na pučkih učionah.

§. 11. Asistent na primaljskom učilištu nije činovnik, a dobiva nagradu od 600 for. na godinu iz zemaljskih sredstvah. Njega postavlja ban na predlog profesora, kojemu je neposredno podčinjen.

§. 12. U strukovnom pogledu nadzor nad učilištem pripada savjetniku zdravstvenoga odsjeka kr. zemaljske vlade (praliečnika.)

§. 13. Primaljski tečaj traje pet mjeseci.

Koliko će biti takovih tečajah na godinu, te kada će koji početi, opredjeljuje vlada.

§. 14. Učenice u tečaj prima, obzirom na ustanovu §§-ah 3., 4. i 5. savjetnik zdravstvenoga odsjeka, a upisuje ih u posebni upisnik profesor primaljstva.

§. 15. Primaljske učenice proste su od svake školarine.

§. 16. Vlada opredjeljuje učevnu knjigu, po kojoj će se učenice u primaljskoj struci poučavati.

§. 17. Vježbalištem za učenice opredjeljuje se rodilištni razdjel obće javne bolnice.

§. 18. Primanje nosećih u rodilište i uzdržavanje njihovo biva tuj po sadanjih propisih.

§. 19. Uz knjigu i rodilište rabit će za pouku i ostala strukovna učila, koja će se prema potrebi nabavljati o trošku zemlje.

§. 20. Izmakom primaljskoga tečaja ima se svaka učenica strogomu izpitu podvrći, da tim dokaže svoju sposobnost za primaljstvo.

§. 21. Ako učenica s uspjehom položi strogi izpit, ima se zapriseći, te će dobiti primaljsku diplomu.

§. 22. Za strogi izpit neplaća se nikakova pristojba.

§. 23. Provedba ovoga zakona povjerava se banu.

Iza pročitanja stupa se k glasovanju, te predsjednik stavi sliedeće pitanje:

„Prima li visoki sabor osnovu zakona ob ustrojenju primaljskoga učilišta u Zagrebu onako, kako je odborom bogoštovno nastavnim saboru predložena i saborom pretresena, — te koja je sada rieč po rieč treći put pročitana?" Glasovalo je 43. saborskih članovah. Osnova ova bude primljena većinom, te će se svojim putem u svrhu previšnje sankcije svjetloj kruni podastrti.

b) Na dnevnomu redu je nadalje izvještaj saborskoga odbora za trgovinu, obrt i komunikacije i javne gradnje glede proračuna ob odkupnini javnih radnjah za god. 1876, odnosno o cestovnoj mreži, na koju bi se toli odkupnina javnih radnjah, koli godišnji prinos iz zemaljskoga budgeta imao upotriebiti godine 1876, a eventualno i sliedećih godinah.

Izvjestitelj Beruta čita izvještaj i motivira odborske predloge, iza česa predsjednik stavi na visoki sabor sliedeće pitanje: „Želi li visoki sabor na temelju §. 43. saborskoga poslovnika predležeći izvještaj komunikacijonalnoga odbora generalnoj i specijalnoj debati podvrći, prem to nije osnova zakona?"

Digitized by Google

Sabor prima većinom, da se ob izvještaju vodi generalna i specijalna debata, te predsjednik izjavi, da se o rečenom izvještaju generalna debata vodi, a iza toga zauzme predsjedničko mjesto prvi saborski podpredsjednik Mirko Hrvat.

Generalna debata počima, te se nastavlja do polak dva sata po podne, kadno predsjednik današnju sjednicu zaključi uričnć buduću za sutra t. j. 12. rujna u 10. satih pred podne sa dnevnim redom: nastavak razprave ob izvještaju komunikacijonalnoga odbora.

Dr. Marko Lončarić, v. r. bilježnik. **Krestić**, v. r. predsjednik.

Predsjednik: Ima li kakova prigovora proti ovomu ovako sastavljenomu zapisniku?

(Neima).

Prigovora neima, zapisnik se verificira.

Čast mi je javiti, da su na vis. sabor stigli sliedeći podnesci:

Predsjedničtvo jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti moli pripomoć za galeriju slika. — Ide peticijonalnomu odboru.

Odbor za proslavu 800-godišnjice kralja Zvonimira moli podporu, da se postavi velikomu hrvatskomu kralju mramorni kip. — Ide peticionalnomu odboru.

Saborsko predsjedničtvo predlaže račun o saborskih troškovih za vrieme od 23. kolovoza 1875. do 1. prosinca g. 1875. — Ide odboru za razsudbu zemaljskoga računa.

Prelazi se na dnevni red. Na dnevnom redu je nastavak generalne debate o izvješću odbora za komunikacije. — Molim g. izvjestitelja, da svoje mjesto zauzme.

Rieč ima g. predstojnik odjela za nutarnje poslove.

Jovan Živković: Vis. sabore! Kako je debata ob ovom važnom pitanju tekla, vidio se je samo jedan od gospode govornika, koji je pristao uz izvješće odborsko, a četvorica govorili su proti ovomu predlogu, a to su bila gg. Kamenar, dr. Jordan, Folnegović i Antolek; jedini g. Ogjić imao je dobrotu podupirati predlog odbora. Prema onomu, vis. sabore, da je vlada — kako se svaki od gg. zastupnika može lako uvjeriti — podniela sve moguće izkaze o toli važnom predmetu i predložila ono, na što nije bila strogo obvezana, naime cestovnu mrežu, tako da se je svaki zastupnik mogao osvjedočiti, kako ceste stoje, kako izgledaju, i kako se razpliće ona mreža, koja ima spajati sva važnija mjesta naše domovine, — smatra si vlada ipak svojom zadaćom, da još svoje potanje obrazloženje o ovoj stvari dade.

Prije svega, gospodo, imam za opravdanje, da vlada tekar sada dolazi, da obrazloži tu stvar, navesti samo taj razlog, da pošto već prošle godine po njoj podnešeni proračun nije bilo vremena u pretres uzeti, to je ona bila primorana po zakonu na taj predmet spadajući novac sama upotrebiti onako, kako zakon zahtjeva. I samo za umirenje one gospode, koja misle, da u onoj ili ovoj podžupaniji nije uložen novac, kako zakon zahtieva, pripravna je vlada kazati, kako je novac razdielila i da nije ni novčića iz jedne podžupanije u drugoj podžupaniji potrošila, nego on je potrošen jedino ondje, kamo spada.

Akoprem sadržaje ovaj predlog više stavaka i više predloga, to moram ipak priznati, da se sve radi oko cestovne mreže, da li ne; ali glavno je pitanje način izradjivanja te mreže i način pokrića.

Ja ću prije svega o mreži kao takovoj govoriti.

Gospodi, koja oppugniraju cestovnu mrežu, moram reći, da ovu upravo nerazumijem; „in specie“ protivi joj se g. Kamenar veleć: treba prije zakon ob odkupu javnih radnja preinačiti. Ja dopuštam, da stoji taj zakon sa cestovnom mrežom u savezu, to je na toliko, koliko gg. zastupnici misle, da se taj zakon tako treba da udesi, kako će biti omogućeno, učiniti još više cesta, nego ih ova mreža u sebi sadržaje, — što misle da po postojećem zakonu moguće nije. I u toliko spada taj zakon u savez sa gradjenjem cesta, a nipošto sa cestovnom mrežom kao takovom. Gosp. Kamenar i druga gospoda, koja su proti govorili, nisu kazali: ove i one ceste nisu potrebite, nego oni su htjeli ih još više. Dakle nemože se kazati, da oni oppugniraju potrebu i valjanost onih cesta, koje vlada misli da je kadra izvesti ovim ili onim načinom, nego oni su prijatelji boljih komunikacija, — a to, gospodo, smo mi svi, ali nastaje pitanje, gdje su sredstva?

Vlada zahvaljuje odboru „in specie“ njegovom izvjestitelju, koji je toliku pomnju i marljivost pokazao u ovako suhoparnoj stvari, te naznačio put i način, kojim treba postupati, da se cilj postigne. G. Kamenar priznaje takodjer ovaj trud, ali misli, da je bezuspješan.

G. dr. Jordan neslaže se s izvješćem te veli, da je prerano sada o cestah se razgovarati. Zašto? Možebiti iz sliedećih dvijuh razloga: možda valja da čekamo, dok se zakon o odkupu javnih radnja preustroji, ili možda misli, da treba stvar spojiti s proračunom. Ovo drugo imalo bi smisla, ali samo glede drugoga pitanja, kako da se ceste dograde i na koji način pokriće pronadje. Ali nije u toliko u savezu sa napomenutimi predmeti, da se nebi sada razpravljalo o cestovnoj mreži kao takovoj, pošto valja da se komunikacije čim prije izvedu u zemlji, i vlada može reći, ako se pozove na odgovornost, da se je ona onoga držala, što je vis. kući predložila. Ako misli g. dr. Jordan, da treba odgoditi rad, to mu imam isto odgovoriti, što g. Kamenaru, da ja neuvidjam, da mreža sa dotičnim zakonom tako u savezu stoji, da se bez njegove preinake nebi mogle ceste graditi; a to zato nestoji, što je možda ilusija, koja lebdi dotičnoj gospodi pred očima, kano da bi preinaka bila u stanju sve mreže izgraditi; što je iluzija, da će se onda više novaca namaknuti, nego dan danas; nu po mom mnenju doći će najlakše do gradjenja cesta, da se neizključi radnja u narodu, nego se i

Digitized by Google

novac i radnja dopušta, a neće se moći do cesta doći, ako nije moći nabaviti onih sredstva, koja su potrebna, da se ova mreža izvede.

Zato mislim, da je svako odgadjanje ove mreže pogubno koliko za zemlju toliko za sabor, jer treba, da je u tom pogledu sabor sa vladom na čistu.

Što je g. Folnegović govorio, mislim da na svaku drugu razpravu prije spada, nego na razpravu o cestovnoj mreži. On prigovore navodi, koje ovdje nitko stavio nije; kaže: veli se ovo i ono rekla; ja nisam ništa rekao u pogledu dotičnoga zakona, da se vide njegove mane, koje bi se preinačiti imale; zato se držim samo predmeta, a ta je cestovna mreža, glede koje moramo razlikovati dva diela: prvi, da se ona prima, drugi kako valja radnje izvesti i trošak pokriti.

Jošte mi se je osvrnuti na prigovor gosp. Antoleka, koji kaže, da je to stvar ne sabora, nego administracije. Nešto ima u tom istinita, a nešto ne; gosp. Antolek ima pravo u toliko što kaže: treba cio predmet uputiti na proračunski odbor, jerbo se pita, kako je moći ceste izvesti, i kako trošak pokriti, iz kojih vriela, — a to spada na ono vrieme, kad će biti govor o proračunu. Al što je izvolio vladu ukoriti, da ide pred sabor sa stvarju, koja na nj nespada, to kažem, da je sabor to želio i zahtjevao; vlada je to učinila više iz kurtuasije nego li iz dužnosti. A vis. sabor može iz toga uvidjeti, koje ceste u kojoj podžupaniji već obstoje, i koje se imadu graditi; u ostalom svaki od gg. članova vis. sabora imade pravo zahtjevati od vlade, da podnese spise, iz kojih može vidjeti, što je vlada radila, i u tom baš leži kontrola sabora nad vladom glede njezine uprave. Ako to pravo ima, onda dakako ima i pravo vidjeti, na što se novac od odkupnine troši, kako vlada š njim razpolaže.

Dakle na poziv sabora podniela je vlada ovu mrežu, da vis. sabor vidi, da vlada onako postupa, kako to interes prometni i upravni zahtjeva, da ceste izgledati moraju.

Što se tiče onoga prigovora, koji takodjer nemogu mukom mimoići, da naime ova cestovna mreža žalostno izgleda, jer da sadržaje manje cestovnih poteza, nego li ih je do sada bilo, — to imam u ovom pogledu 3 razloga navesti: Prvo treba pomisliti, kakve su naravi ceste, koje su izpale? Izpali su komadi takovih cesta, koje su bile „in spe“ sagradjene, a u istinu nisu postojale. U drugu kategoriju cesta, koje su izpuštene, spadaju one, koje su ili paralelno išle, ili su vodile u staro doba do mjesta, gdje je bio kakav ured, ili gdje je stanovao dotični „šef“; sada je to prestalo, i one ceste postale su suvišne. U treću kategoriju izpuštenih cesta spadaju one, koje su se morale izpustiti obzirom na granice našega budgeta. „Ultra posse non datur obligatio.“ Mi nismo kadri onimi silami, koje nam pružaju budget i odkupnina više učiniti. A kako bi onda morao izgledati taj budget, kad bi se u njega ne samo kotarske nego i občinske ceste uvrstile?

Medjutim zna i gosp. Kamenar i drugovi, da ovakova cestovna mreža, kako je ovdje predložena nije „sveto pismo,“ nego će se naprama silam, s kojimi ćemo moći razpolagati razmjerno promjeniti i razširiti. A može biti da nadjemo s vremenom drugih kakvih vriela, da se i one ceste „suo tempore“ uvrste, za koje žalimo, da ih danas unutri neima.

Gospodo! Daleko je važnije drugo pitanje: kako ćemo mi namaknuti pokriće, da se ona mreža, koja pred očima leži, onda i izraditi može? Kad bi vlada bila u stanju ovo učiniti isto tako, kako to ovdje predleži, ona bi se za cielo sretnom cienila zajedno sa saborom. Danas, kako gospodo vidite, nismo u stanju drugo nego samo nekoje problematične načine predložiti; moramo naime čekati, dok se poduzetnici nadju, koji će biti pripravni od 5—5 godina, u 3 periodah graditi projektirane ceste, a poimence u prvoj periodi samo one, koje su najnuždnije i najprešnije, a takovih je u Slavoniji najveći dio, pošto taj predjel mnogo manje cesta imade, nego drugi dielovi naše zemlje.

Zbilja, da se zapitamo: tko je tomu kriv? Veleštovani gosp. Ogjić izvolio je kazati, da nije ni današnja ni prijašnja vlada za ceste u Slavoniji ništa učinila.

Poznato je, da je veliki dio napomenutih pokrajina spadao prije pod tako zvanu Vojvodinu, pod kojom veći dio nije do cesta došao, ja neznam kojom krivnjom, a Hrvatska je i za ono doba marljivo radila i tako do cesta došla. A da i nepitamo, tko je u obće tomu kriv, da Slavonija ni danas neima cesta, odbijam insinuaciju, da bi ustavna vlada bila kriva, da nije ondje cesta; a svakako mogu obreći, da vlada kani već u prvoj periodi učiniti ono, što može, t. j. najveći dio graditi se imajućih cesta misli vlada Slavoniji i Sriemu namjeniti.

Što se tiče ovoga pokrića, vidite, gospodo, da zahtjeva do 900,000 preko onoga, čim zemlja razpolaže. Pitanje nastaje: odkuda taj novac dobiti? Predložilo se je, da se može namaknuti zajmom, a na koliko taj nedotiče, preinakom zakona. Što se preinake zakona tiče, o tom je težko danas govoriti; a što se duga tiče, treba promisliti, da li je opravdan, te iz kojih vrela ga možemo načiniti; treba može biti 2—3 zemaljske zaklade, da se namakne za prvo razdoblje pokriće. U ostalom ja samo nuzgredno o pokriću govorim, jer će se podrobno svakako onda pretresivati, kad ćemo pred očima imati proračun saborski; onda ćemo bolje vidjeti, kojimi silami razpolagati možemo, — što nam odkupnina pruža, i što je kadra vis. kuća dati iz budgeta. Tad će se od strane vlade moliti, da ovo pitanje u pretres uzmete, na koji će se način ova cestovna mreža izraditi moći. Za sada samo molim, da vis. sabor izvoli uvidjeti, da li zbilja odgovara mreža najprešnijim potrebam zemlje. Ako vidi, da nismo kadri preko te mreže dalje ići, onda bi željeti bilo, da za danas bar uzme nju na znanje, da onda vlada znade, kakovim pravcem ima ići kod gradjenja cesta.

Digitized by Google

Dočim, ako se odbije mreža od strane vis. sabora, onda zbilja izgleda te će vlada morati kao dosada na svoju ruku raditi; a nerazumijem, kako može sabor zahtjevati, da mu se spisi predlože, jer kad ih dobije neuzimlje ih meritorno u pretres. Ako vis. sabor uzima ovu mrežu do znanja, to s otim nečini ništa, zbog česa bi se kašnije mogao pokajati; jerbo nestoji, ako se prima, da se onda baš prvu godinu izvesti imade, nego to će se učiniti onda, kad budu okolnosti sgodne.

Nu na koliko ja držim, da je od potrebe, da vis. sabor ovu mrežu uzme do znanja, ipak bih se usudio primjetiti, da nebi prikladno bilo, kad bi se mreža tako u pretres uzela, da bi vis. sabor sve pojedine poteze razpravljao. Ja mislim, da je to stvar vlade, stvar eksekutive — strogo uzamši; vis. sabor dakako može preporučiti ovaj ili onaj potez, a na koliko će imati vlada sredstva, hoće se nanj obazirati; nu nipošto nebi svrsi vodilo, kad biste se, gospodo, upustili u pretresivanje cestovne mreže tako, da bi se svi potezi, kako su ovdje u mreži predloženi, u pretres uzeli.

Vlada je taj predlog — kako rekoh — više iz kurtuazije učinila; odbor je prema tomu takodjer svoju zadaću shvatio, i vlada se slaže s njegovim predlogom, samo moli, da se toliko od njega odustane, da se novčano pitanje sada u pretres uzme.

Predsjednik: Rieč ima gosp. zastupnik Mihalović.

Karlo pl. **Mihalović**: Vis. sabore! Ja podupirem izvješće odbora, a jako se čudim gosp. Kamenaru, kako je izvolio jučer kazati, da se on zahvaljuje odboru, da se je toliko trudio, a ipak veli, da nije ništa uzradio. Ako itko, to zbilja gosp. Kamenar najviše može prosuditi, koliko se je mučio odbor, on je skoro svaki dan držao sjednice, i baš iskreno moram kazati, odbor bi bio u stanju za 5—6 sjednica — možda još prije svoj posao riešiti, da nije imao sreću vidjeti gosp. Kamenara u svojoj sredini. — Gosp. Kamenar drži zaista ob ovom predmetu velike govore, nu badava sam se trudio, saznati bar jedan konkretan predlog njegov.

Što se tiče same stvari, spominjem, prem nemogu pristati na to, da je samo s kurtoazije vlada predložila mrežu, jer ako gosp. predstojnik nutarnjih posala natrag pogleda, onda će naći, da je dne 15. kolovoza g. 1872. zaključio sabor, da ima ona ovako činiti. Jovan Živković: „Ja nisam toga rekao.") Dakle na temelju toga zaključka donešena je cestovna mreža.

Nego, gospodo, sa svoje strane ja nikada nisam mislio, da će se ta cestovna mreža uzeti u specijalnu debatu onako, da ćemo tu ob svakom potezu razpravljati. Nego ja sam uvjek mislio, da će se obzirom na genesis te cestovne mreže, jednostavno na znanje uzeti to, što je od strane vlade i odbora preporučeno. Sabor vidjeti će u načelu, kako bi se imala upotrebiti dotična sredstva u svrhu gradjenja cesta, štono ih je odobrila enquetna komisija, i glede kojih nitko nije prigovarao, da ovaj ili onaj potez nije potrebit.

Da se vratim na ono, što je bilo kazano od strane gosp. Kamenara i Ogjića. Gosp. Kamenar argumentira ovako: mi ćemo Slavoncima dati, što žele; mi priznajemo, da neimadu cesta itd. A kašnije kaže, da niti nije dosta sredstva, da se mogu obstojeće ceste dograditi ili popravljati, još manje ima sredstva, da se nove grade, te da za novo gradjenje cesta u Slavoniji zbilja ništa nepreostaje.

Ja ću samo za temelj uzeti ono, što je izvolio g. predstojnik nutarnjega odjela kazati, da se ima naime za buduće veći obzir uzeti na slavonske ceste, nego li na Hrvatske. Ja samo kažem, da je to i zbilja potrebno, pa ako nismo u stanju budi iz budgeta, budi drugim kojim načinom sada ništa više učiniti za naše slavonske ceste, to bar za buduću godinu neka u razmjerju nešto učinimo. — Kašnije ću to potanje izvadjati. — Naravski bi se moglo kazati, zašto nije od strane odbora mahom naznačen „modus," kako da se dotična od vlade izkana svota od 216,000 for. odmah pokriti dade. Nu većina odbora, kako i vlada sama misli, da će to spadati u djelokrug proračunskog odbora; dakle onda, kad će biti o proračunu govor, naći će se i „modus," kako se ima to pokriti.

Meni je žao, da je već danas gosp. predstojnik nekakvu dvojbu o tom izraziti izvolio, da li će se moći sve to načiniti, što je od vis. vlade preporučeno; meni je žao radi toga, jer iz toga sliedi, da incijative od strane vlade neimamo očekivati niti po proračunu, nego ona inicijativa na temelju toga, što vlada sama preporučuje, morati će doći od strane zakonodavnoga tiela i zastupstva. Ja dvojim, da će se od strane vlade ona energija pokazati, ako danas sabor jednostavno uzme na znanje ovu cestovnu mrežu. Neznam, je li nuždno za 216,000 for. sve te zaklade na jedanput upotrebiti; ako stoji što je bilo jučer kazano glede rezervefonda, to možemo za 2 godine sve to pokriti; — nu kod proračuna ćemo bolje razjasniti to pitanje.

Al ja dvojim i bojim se, da se neće ni u buduće za našu nesretnu Slavoniju — nego kažimo bolje: za jedan dio naše cjelokupne zemlje, (Živio!) — s kojom se je zaista malo „stiefmütterlich" postupalo, naći sredstva od strane vlade, i tako će ona još nadalje ostati bez cesta.

Ako, gospodo, izvolite pogledati izkaz B, onda vidite, da u podžupanijah hrvatskih imade državnih cesta izgradjenih 47 milja, u Slavoniji 37 milja. Nu moglo bi se kazati: to nespada ovamo, to su državne ceste, mi nemožemo za to ništa. U Hrvatskoj imade osim toga željeznica n. pr. za Rieku do Žakanja itd., medjutim jih u Slavoniji neima; opet će tko kazati: to nespada ovamo; a ja velim: to spada već u toliko, jer bi i u Slavoniji lako imali željeznice, kad bi se naša vlada u Pešti za nje zauzela, tako da bar dobijemo one, koje su već za-

Digitized by Google

konom ustanovljene. (Jedan glas: Tako je!) Nego hoćemo da pogledamo na zemaljske ceste. Svih skupa je 148 milja, ovih ima u hrvatskih podžupanijah 87 milja, u slavonskih 28 milja; neizgradjenih u hrvatskih podžupanijah 6, u slavonskih 31 milja. Ako gledamo kotarske ceste, onda će možda gosp. Kamenar zadovoljan biti s otim, ako mu kažem, da imade izgradjenih kotarskih cesta u hrvatskih podžupanijah 132 milje, mi imamo izgradjenih 21 milju; u Hrvatskoj imade neizgradjenih 22, kod nas 61 milja. Ako sumiramo, to vidimo, da ima Hrvatska izgradjenih kotarskih i zemaljskih cesta 219 milja, a mi 42 milje, neizgradjenih ima 28 milja, a mi preko 80 milja. Indi imade u Hrvatskoj 120 milja cesta više. Iz toga se vidi, da se zbilja treba truditi, da se pronadje način, kojim će se moći slavonske ceste izgraditi. — Ako pako pogledam izkaz E, i vidim one velike redovite i izvanredne potrebe za cestogradjevine, to zaista neznam, da li će se naše nade tako skoro izpuniti. Mnogo je bilo tu govora o siromaštvu i o nemogućnosti, da si nabavimo onih novčanih sredstva, u kojem pogledu je osobito gosp. Kamenar takove „jeremiade“ spjevao, da bi čovjek, koji je njega slušao, zbilja mislio, da Hrvatska neima posve ništa. Istina je, da veliki posjed propada, i da neima drugoga, koji bi stupio na njegovo mjesto. Kad se u Hrvatskoj prodaje veće imanje — osobito imademo u najnovije doba priliku vidjeti, da se cernira odmah; prodaje se parcelarno po komadih od 2—800 for.

Ja mislim, da je seljak u stanju kupiti si 1 jutar zemljišta za svotu od 200—800 for., i da siromaštvo nije toliko, te da može k tomu još odkup platiti od 2—4 for. Ovdje mogu još to navesti: Prije 2 dana sastanem načelnika obćine rakovačke, i on mi kaže, da je njegova obćina u najboljem stanju, da nije dužna ni poreza ni odkupnine. Onda ga pitam: što će biti, ako ostane glede odkupnine ovako, kako je? On kaže, da obćinari smatraju to, kako sada postoji kano blagodat; prije nisu imali skoro nikakvih cesta, sada za 1 godinu imadu malo ne sve, koje su potrebite. Dakle ovo siromaštvo u Hrvatskoj nije toliko, kako se kaže ovdje. — Možebiti je gosp. Folnegović istinu govorio, kad je on gospodi prigovarao navadjajuć, koliko koja naših županija duguje. Ali, gospodo, izvolite zapitati za ugarske, zašto? Jerbo neimamo cesta. Premda neću reći, da je hrvatsko vino „kiselica,“ to ipak stoji, da bi se naše isto tako ili još bolje dalo izvadjati i prodavati, kad bi imali nuždnih cesta. Da se opet vratim na izkaz pod E. Ja neću sve pojedince pročitati, nego iz sumarnoga broja će se vidjeti, da razmjerno Slavonci mnogo više odkupnine imadu, nego Hrvati, a to zato jer imadu više blaga; — hrvatske podžupanije plate 133,000 for. odkupnine, mi pako 73,000 for. Nu dodjem sada na to, da pitam: što nas čeka god. 1877., kad vidim, da iz budgeta n. pr. osječka podžupanija, koja neima više nego 16 milja zemaljskih i kotarskih cesta, dozvoli 48,000 for.; da rumska podžupanija, koja ima 20 milja cesta, dozvoli iz budgeta 54,000 for. To su, gospodo moja, odviše velike žrtve! I kad dodje do proračuna, onda naravski, da nećemo lako riešiti toga pitanja; a time mislim, da sam opet dokazao, da će se sbiti ono, česa sam se bojao, naime da neće stvar u tom pogledu tako skoro na bolje krenuti.

Gospodo! Mnogo se je govorilo o blagostanju i o dobroj upravi itd. Ja o tom neću govoriti, nego mislim, da je naša vlada svakako s otim, što je predložila jedan korak dalje učinila. Nu akoprem se još nezna — kako je danas gosp. predstojnik nutarnjega odjela kazao — odkuda će se pokriće namaknuti, to mislim, da će se moći naći pomoć kod proračunske razprave; a budgetu će se valjda naći kakva malena svota više, koja se bude mogla u tu svrhu upotrebiti.

Ja primam izvješće odbora.

Predsjednik: Rieč ima gosp. zastupnik Jakić.

Antun Jakić: Vis. sabore! Ja pristajem uz predlog odbora, i to iz razloga sasvim jednostavnih. Predlog odbora ide onamo, da se nekakav temelj za ceste i cestovnu mrežu stvori, te nemože smetati nikomu, koji želi mnogo cesta u našoj domovini. Predlog odbora ide onda dalje, pa kaže, da bi željeti bilo i mora se željeti, da se imadu one ceste, što su prikraćene ne samo uzdržati, nego i nastaviti, jer one su potrebite, pošto nemože nijedna komunikacija biti, koja nebi shodna bila, i što se sagradi sigurno je potrebom potaknuto; dakle bi bila za svaki potez, koji bi se prikraćivao, šteta najgorostasnija, i ja bi gotovo rekao: to bi bio vandalizam.

Da se imadu ceste nastaviti, to gospodo već u tom vidite, što je odbor u svojem predlogu usvojio vladino mnienje, da se nove gradjevine izgradjuju jako velikimi svotami; dakako i gosp. predstojnik nutarnjih posala misli, da to nije još sigurno, da će se moći toliko pokrića naći, nu na to odbor nije bio zvan, da iztražuje, imade li vlada sredstva ili neima, to bo je stvar odbora, koji proračun pretresuje. Dakle odbor ide rationalno zatim, da se stanovita kolikoća cesta, za koju su sredstva tu, mora u stanju dobrom uzdržati, i želi, da uslied toga što sredstva pomanjkuju za gradjenje novih cesta, da se bar velika množina već sagradjenih cesta uzdrži. Tamo smjera i posliednji zaključak odbora, koji glasi, da vlada u najkraćem vremenu studija učini i predloži takovu preinaku zakona o odkupu javnih radnja, kako bi se uz pripomoć zemaljskoga budgeta toli nove ceste izgradjivati, koli jur dosele sagradjene, za javni promet potrebne uzdržavati mogle.

Gospodo! Zašto je odbor odlučio, da je shodno vladi naložiti dužnost, da ona podataka sakupi te predloži shodnu preinaku zakona ob odkupu javnih radnja? Razlog je taj, što vlada može imati podataka i izradaka i to to više i prikladnijih, nego li ih je odbor u stanju si nabaviti.

Digitized by Google

Ja n. pr. kad u ovakovih odborih sjedim, nisam u stanju poznati cielu domovinu; a vlada je u tom pogledu u boljem položaju, jer ona može upitati svoje organe, ili ih može sazvati, da joj kažu, kako se ceste u zemlji nalaze. Ujedno je odbor imajuć pred očima nuždu, da se to čim prije učini, vladi naložio, da imade ono u najkraće vrieme učiniti. — Što se tiče samoga zakona o odkupu javnih radnja, to sam — akoprem nije danas na dnevnom redu — ipak slobodan, nekoliko rieči glede njega progovoriti, a to samo u toliko, da se nebi krivo mnienje širilo u tom pogledu.

Ja sam uvjeren, da zakon o odkupu javnih radnja — kako sada postoji — nije shodan. Evo resultata. Po njem se ne samo nemože ono uzdržavati, što se je prije gradilo, van vidi se, da se mora veliki dio poteza izpustiti. Dakle s ovoga gledišta neodgovara svrsi, treba ga revidirati i shodno porabiti za komunikacije. O tom će biti onda umjestno više govoriti, kad dodje onaj zakon u reviziju. U načelu možda nebi bilo suvišno za visoku vladu, ako rečem, da treba na to gledati, da zemaljske ceste u našem budgetu obuhvaćaju ono mjesto, koje zauzimlju u državnomu budgetu državne ceste: izlučenje ovih imalo bi se prama onim svotam, koje moguće da se namire iz budgeta, ustanoviti, za sve ostale moraju se na drugi način skrbiti, ili odkupninom ili javnimi radnjami. Ja sam uvjeren i sviet se je tako dosada ravnao, da je u zemlji agrikulturnoj, u zemlji, gdje još industrija nije svoj razvoj našla, fizička snaga od daleko veće važnosti od novčane, jerbo ovakova zemlja lakše daje fizičke sile, nego ekvivalent novčani, koji bi odgovarao onoj radnji, koja se kroz fizičku silu dobiva.

Toliko htio sam uzgredno spomenuti.

Nego ovdje mi je jošte sasvim nemilu stvar spomenuti. Čini se kao da nekoj gospodi poglavito do toga stoji, da svaku priliku upotrebe u tu svrhu, da mogu kamen baciti na vladu hrvatsku ili zajedničku, i to sbiva se od strane one gospode, koja bi bila zvana, u takove stvari nedirati, a najmanje s razloga neosnovanih.

Gosp. Mihalović je kazao, da imade u Slavoniji 38 milja državnih cesta izgradjenih, a u Hrvatskoj 47 milja.

Ali gospodo, ako izvolite uvažiti, da materijal u Slavoniji košta više nego li u Hrvatskoj, onda će dopustiti i gosp. Mihalović i gosp. Ogjić, kako i svatko drugi, da prema novcu, koji je upotrebljen na državne ceste u Slavoniji morali bi ondje imati 76 milja državnih cesta, da su okolnosti glede ciene materijala iste kao u Hrvatskoj.

(Jedan glas na desnoj: gdje su „Eisenbahni?")

Gospodo! Vam je u ugarskom saboru stvoren zakon za željeznicu preko Našica, i ako je u onom saboru već toliko interpelacija s vaše strane ostalo bez uspjeha, onda je na mjestu da vi ovu opazku stavite u ugarskomu saboru, a ne u hrvatskom, koji nemože glede ove stvari ništa učiniti.

Reći će gospoda, kao što je rekao jučer gosp. Ogjić a danas gosp. Mihalović: a kakve su te ceste, koje postoje polag državnih? Ove su ceste naravite, da su uz državne javnimi radnjami sve do godine 1874., kad ste stvorili zakon ob odkupu javnih radnja. Izvolite pogledati budgete hrvatske od god. 1869. počam, to nećete moći ništa naći, radi česa biste mogli Hrvatsku na odgovor pozivati. Od god. 1869. počam možete reći, da li je u razmjerju onom, koji je osnovan, iz budgeta hrvatskoga učinjeno za Slavoniju na kotarske ceste ono, što u Hrvatskoj?

Ja mislim, da je. Ako bi to predbacivanje bilo osnovano, moglo bi samo valjati zemaljskoj vladi. Ali ako su zemaljske i obćinske ceste javnimi radnjami učinjene i uzdržavane, onda ćete dopustiti, da nitko kriv nije drugi, nego svaki u svojoj kući i okolici, što cesta neima. Jerbo ako su u Hrvatskoj ceste zemaljske, kotarske i obćinske bolje, nego li u Slavoniji, to morate dopustiti, da država za nje nije del retirala nikakva novca. Pa kad je tomu tako, onda mislim, da su svakojaki prigovori ne samo neopravdani, nego zbilja neumjestni i u nimalo zgodno doba učinjeni. Ja držim, da kod ljudi pravednih neima i nemože biti razlike, jedna nam je domovina, jedna država i jedna mora nam biti budućnost. Ja dakle, gospodo te neosnovane prigovore tim više žalim, jer nije dobro što takova spominjati kad bi bilo i osnovano, a kamo li kad osnovano nije.

(Jedan glas na desnoj; „Šutite!") (Govornik okrene se prama strani, odkuda je glas došao te nastavlja:) Šta, da ja šutim? A najposlie . . .

Predsjednik (ga prekine.) Molim, dialogi se nemogu ovdje dopustiti.

Antun Jakić (Nastavlja.) Zakon ob odkupu javnih radnja je u kreposti od god. 1873. ili 1874.; dakle gospodo, ako hoćete da nadjete, je li ondje radjeno, morate uzeti samo god. 1875. Prošle godine dalo se je pako za ceste 160,000 for. a ove god. 30,000 for. i to ne na državne ceste, nego na zemaljske.

Dakle ja sam bio dužan u toliko ovaj neosnovan prigovor odklonuti.

U ostalom pako mislim, da su u Hrvatskoj prilično dobre ceste, samo ih treba u dobrom stanju uzdržati, a sve ono, što se bude moglo nasmoći iz budgeta, imade se upotrebiti na novo gradjenje cesta. Ja gospodo, sasvim privoljujem na to, neka se najprije najpotrebitiji cestovni potezi u Slavoniji sagrade (Živio!) i nikada nisam proti tomu.

Dakle, gospodo, nečinite nas odgovornimi, za što nismo odgovorni; ali mi ćemo učiniti sve, što je moguće, — i upravo radi toga potrebita je revisija odkupnoga zakona, jer ovaj nedotiče, te mora se naci način, kako će moći doticati, da se stare ceste uzdržuju i nove

Digitized by Google

sagradjuju, koje su potrebite za razvoj kulture, obrta i gospodarstva.

Ovo je bio ponajviše razlog, s kojega sam uzeo rieč, da dokažem, da predlog odbora sve sadržaje, što su gospoda ovdje zahtjevati izvolila.

Predsjednik: Pošto se nitko za rieč nije . . . (Javi se za rieč dr. Spevec.)

Rieč ima gosp. dr. Spevec.

Dr. **Stjepan Spevec**: Vis. sabore! Ja se neću široko upuštati u razglabanje ovoga predmeta naime cestovne mreže. (Jedan glas: „Glasno!") Meni se čini, da je cestovna mreža kao smutnja u cielom predlogu odbora, te mislim, da se nevaram, ako uztvrdim, da bi vis. sabor bio već odavna riešio — možda za sat, ili možda još u kraće vrieme — cio predlog odbora, da neima u njem mreže cestovne.

Nastaje pitanje, što je ta mreža, kako se imade sa pravnoga gledišta smatrati? Ja nemogu na to pitanje odgovora dati; meni se čini, da nije ili na pravom mjestu ili u pravo vrieme došlo pred vis. sabor. Po mom mnienju bilo bi to umjestno istom onda, kad bi bio zakon ob odkupu javnih radnja i gradjevina izpravljen, jerbo zakonodavac, koji sredstva traži, kojimi će se ceste raditi, mora po prilici znati ceste, koje će se raditi.

Zakon ob odkupu javnih radnja i gradjevina izišao je iz inicijative vis. sabora, i ja bi se usudio reći, da se je ovdje nešto malo prenaglilo. Sabor je sam osjećao, da se je prenaglio, pa zato je pozvao vis. vladu, neka naknadno predloži cestovnu mrežu, te ju kao prilog onomu zakonu pridoda, jerbo inače nebi se mogla točno ustanoviti odkupnina javnih radnja, što je sasvim naravski.

Ako presvietli gosp. Živković kaže, da je to samo kurtoasija prama saboru, što je ova mreža donešena, to bi mu ja morao skoro pravo dati s toga razloga, što držim da je posljedica napomenutoga zakona, te se nije imala prije njega vis. saboru pred oči staviti.

Što se mreže tiče, odbor ju je prihvatio samo načelno; ako je to, onda mislim, da ju nije prihvatio u cielom svom obsegu. Protivnici mreže to odbijaju, da se uzme ona na znanje; što se mene tiče, ja bi bio za to, da se povrati vladi jednostavno natrag. Kakva važnost imati će to „uzeti na znanje?" Valjda ne tu, da se zadovolji znaličnosti zastupstva, koje ceste su u kotaru pojedinca zastupnika uzete u mrežu te će se graditi, nego otu, da sabor pristane na ovu mrežu, da ju odobri i uzme svu odgovornost za shodnost i pravednost ove mreže na sebe. — Budući da bi se ova mreža imala smatrati kao dodatak, budući se obćenito misli, da se zakon imade promieniti, to mislim da je najshodnije, kad mi nekim načinom ove mreže nebi odobrili, nego ju donesli u razpravu — bar na onoliko, u koliko bi se po mom mnienju ceste nekoje imale uzakoniti, — kad dodje u pretres zakon o uzdržavanju cesta, ili u užem smislu zakon o preinaki zakona ob odkupu javnih radnja i gradjevina od 30. prosinca god. 1873. Zakon ovaj već dosada rodio je kojekakve neugodne posliedice; nastale su pometnje kod centruma, što ima biti sa cestami: imadu — li se raditi, ili se ima čekati na odkupninu?

Imade krajeva, gdje se je, što nijedan novčić odkupnine upotrebljen, odklonila pripravnost, da si ljudi sami načine ceste, jer misle da je odkupnina potrošena na svako drugo mjesto, samo na njihovo ništa. Ljudi ili neće znati ili neznadu, da time, što plate odkupninu, nije prestala dužnost, da i sami grade ceste. — U obće kod toga gradjenja cesta i upotrebljivanja odkupnine stvar se kod n s sve više i više zapliće, i ja neznam, kako će se to riešiti; a to sbiva se radi toga, što stojimo na temelju, koji nije sasvim sretno postavljen, a za koji želimo, da se što prije na korist domovine preinači.

Ja sa ovih razloga neću za mrežu glasovati.

Što se tiče proračuna, koji se ima s time spojiti, držim, da nije moguće ovdje o njem govoiti; jerbo ceste ili odkupnina uzdržaje, koja se ima preustrojiti po dotičnomu zakonu, ili pako naš budget, o kojem takodjer sada neima razprave, pa s toga odpada svaka prilika, ovdje o tom govoriti.

Što se mene tiče, držim, da nebi bilo probitačno u novčanom obziru za domovinu, da se gradnje cesta izrade u kratko vrieme, — nu pošto o budgetu neima sada govora, neću o tom govoriti.

Ostale predloge odbora od 6 točka sastojeće ostavljam sada netaknute.

Predsjednik: Pošto se nitko za rieč . . .

Jovan Živković: Molim za rieč.

Predsjednik: Rieč ima g. predstojnik nutarnjega odjela.

Jovan Živković: Samo „in puncto" toga pitanja, u koju svrhu i kojim povodom je vlada podniela ovu mrežu, imam, da to razjasnim, sliedeće navesti:

Već prije sam kazao, da vis. sabor i svaki pojedini član imade pravo zahtjevati spise, koji se odnose na to, da može prosuditi, je li ova ili ona cestovna pruga potrebita, da se gradi ili nije; da vidi je li mreža shodno sastavljena, t. j. da li su u njoj sve ceste, koje treba da budu, itd. A sve to imade samo tu svrhu, da kad sabor kaže: prima se mreža do znanja, da je dužan ujedno s vladom za pokriće skrbjeti; a neradi se o tom, da li je cesta — X zbilja shodna, da se gradi, ili nije, nego samo to je glavna stvar, da kad kaže: ja primam mrežu do znanja, da ima onda s vladom ujedno gledati, kako će se pokriće pribaviti.

Ako treba vlada u tu svrhu kredita, može se oslanjati na vis. sabor, jer čim je on takovu mrežu uzeo na znanje, uzeo je i na sebe odgovornost glede gradjenja cesta.

Dakle u tu svrhu je vlada ovu cestovnu mrežu predložila, te molim, da vis. sabor s ovoga gledišta vladin predlog smatra.

Digitized by Google

Predsjednik: Pošto se nitko više nije za rieč prijavio, ima rieč gosp. izvjestitelj.

Izvjest. **Josip Beruta:** Vis. sabore! Ja priznajem, da je moja zadaća danas mnogo teža, nego li je jučer bila ja sam jučer stupao onim pravcem, kako sam predmet i savjet kaže, a danas moram učiniti skokove, kako su me gg. predgovornici naputili, simo i tamo. A tješi me ta okolnost, što se sa gospodom u glavnoj svrsi slažemo; svi naime težimo za tim, kako bi se moglo materijalno dobro naše domovine pospješiti načinom dobrih komunikacija. Kad se u glavnoj svrsi slažemo, mislim, da ćemo se sporazumiti i glede načina.

Zato mislim, da neće biti tako težko odgovarati na njihove prigovore i sa njimi se sporazumjeti.

Tko pročita izvješće odbora, mora se uvjeriti, da se nalaze u njem 2 glavne misli: jedna ta, da se ima sada riešiti podnesak vis. vlade, druga, da se mreža cestovna u našoj zemlji nesmije više pokraćivati, nego da valja izumiti način, kako bi se mogla razširiti bez većega obterećenja naroda. Prva misao držim da je posve opravdana; ja spominjem, da se je već prošle godine imao riešiti isti ovaj podnesak, nu radi nedostatka vremena nije bio riešen. On sada opet kuca na sabornici našoj riešenje; vlada pita za riešenje, pa ako sam ja iztaknuo u svojem obrazloženju neku korist, što se je riešenje raztegnulo, jer je vlada nešto bolje u stvar pronikla i usavršila, sa svim tim mislim, još dalje zatezati, nebi bilo shodno; ja neuvidjam nikakva razloga, s kojega bi to pred savješću i narodom opravdati mogao. Što se tiče druge glavne misli u izvješću odborskom, to je dakako očito, da prihvatom izvješća odborskoga neće se izjaviti, da je cestovna mreža po vis. vladi podnešena operat tako savršen i podpun, da se na njem niti može niti smije štogod promjeniti. Odbor sam priznaje, da u njegovu izvješću i u spisih vis. vlade još nije sadržan kakav cestovno-gradjevni zakon; a svakako, gospodo, mislim, da su ovi spisi udarili put takovomu zakonu; u okviru ovoga zakona moći će dobre želje gg. govornika naći mjesta, obzir i uvaženje. Ali svakako, gospodo, ovi spisi sačinjavaju nekaku pozitivnu podlogu i osnovu, na kojoj će se dalnje djelovanje vlade moći kretati.

Izvješće odborsko, ako prihvatimo, svakako veže vladu, da će morati ceste stranom uzdržavati, stranom nove graditi; svakako ju vežu, da ima nastojati o tom, da se oni komadi cesta naše zemlje, koji su dosada postojali, a u najnovije doba su se izpustili, budu opet kao takovi smatrali te zajedničkimi sredstvi gradili koli u Hrvatskoj i Slavoniji, toli u razvojačenoj krajini. Nadalje veže zemaljsku vladu, da kod sastavljanja zemaljskoga proračuna nezaboravi na ovu važnu granu materijalne dobrobiti, nego da cielo svoje gospodarstvo nastoji tako udesiti, kako neće se moći zanemariti ta grana; a to je, gospodo, svakako veliki probitak, koji će se postići, kad se izvješće odborsko primi.

Ove dvie temeljne misli, koje se u odborovu izvješću nalaze, nije izravno nijedan od gg. govornika pobijao. To bi dokazivalo, da su ove misli opravdane, te da gg. govornici sami uvidjaju, da se s jedne strane na odborovo izvješće izravno nemože napadati, a s druge strane se time priznaje valjanost toga izvješća.

Ja ću se osvrnuti na njihove prigovore. Svi se u tom slažu, da se operat vladin za sada razvrgne, a to stranom s razloga, što neima dovoljno novčanih sredstva, da se predlog ovaj izvede, stranom radi manjkavosti cestovne mreže. Kažu oni u kratko to: zašto da prihvatimo mrežu, za koju prvo neima novaca, da ju izvedemo, a odkupnina nedotiče, i koja je mreža u drugom nesavršena.

Ali ovakova argumentacija dolazi od pesimističkoga nepouzdanja u sama sebe; ona u sebi krije pogibelj, da se i ono, što je dobro, koristno i moguće poslje izvješća odborova zategne u neizvjestnu budućnost, da se i ono neizvede.

Kad bi htio u kratko pobijati prigovore ove, tada bi na ovo sjetio: Budući vlada nije posve sigurna, da će razpoloživimi novčanimi sredstvi izvesti ovu mrežu, budući je mreža u nekih potankostih nesavršena, nemojmo ju prihvatiti, nego vladi preporučimo, da ona što može i hoće gradi i uzdržava.

Ja mislim, gospodo, da odgovornost za ovako preporučanje nebismo mogli niti pred vlastitom savješću, niti pred narodom preuzeti; ja mislim, što odbor i vlada čine nije najbolje, dapače priznati se mora, da je u nekom smislu i zlo, i mislim, da sam u jučerašnjem obrazloženju to dovoljno iztaknuo; al toliko se uslobodjujem kazati, da bi svakako ono, što bi sliedilo iza toga, bilo još veće zlo. Mi smo tako nesretni, da većinom neimamo birati medju dobrim nego medju zlim. Ovdje imademo birati medju dva zla; svakako mislim, da je bolje izabrati manje nego li veće zlo. Ako se dapače ovdje pravom prispodobom poslužim, to mislim, da se ovdje radi o kući, koju bi valjalo zato, što su nekoji dielovi u njoj neshodni i nepraktički, porušiti po prigovorih gospode govornika; ja pako kažem, neka ta kuća tako dugo obstoji, dok gradnju za novu priredimo. — U koliko se ovdje vidi, da prigovori gospode proti odboru sadržuju u sebi želju za nekom većom usavršenošću, to dolaze izvješću odbora u susret; jer i odbor priznaje, da ovo nije posve dobro, dapače predlaže preinaku zakonskoga članka o javnih radnjah i gradjevinah. Odbor predlaže, da se imade ići za tim, da se zakon preinači, i u tom se slaže odbor s onom gospodom; a dok to nebude učinjeno, misli odbor, da se neima ovo zavrći, i da se neimadu ceste same sebi prepustiti.

Budi mi dozvoljeno posebice se osvrnuti na nekoje prigovore.

Gosp. Kamenar — na koliko sam mogao razabrati iz njegova govora — oduševljeno je zauzet za dobre ceste,

Digitized by Google

ali misli, pošto novaca neimamo, pošto je robota dokinuta, da se svrha tim načinom postići nemože. Ja bi bio željan čuti, kakav surogat je htio dati ovoj osnovi, što misli, kojim načinom dade se postići. On govori proti, ali onako, da mogu misliti, da nije pročitao dotičnoga obrazloženja vis. vlade. Po ovom obrazloženju, po običaju i po zvanju oni, koji takovimi cestami upravljaju, nisu „gospoda," kako on misli, nego su radnici. Kako vis. vlada na tu instituciju misli, držim, da nekani „gospodu" nego radnike postaviti, kojih zvanje će biti to, da budu kod gradjenja cesta i njihovoga uzdržavanja radili.

Gosp. dr. Jordan naglašuje to, da mu se nečini oportuno, da se nekim načinom predlog odbora rieši. Ja sam već spomenuo, što taj predmet već dugo čeka na riešenje, te je sila, da se rieš.

On kaže, da će se uslied ovoga strpati još veća krivica na občine, pošto će uslied ovoga zakona spasti još više cesta občinam na teret, nego prije; dakle da njihove $^1/_4$ neće moći uspjevati, da se budu te ceste gradile. Ja se slažem u tom s drom. Jordanom, i kad bi imali sredstva, da se time drugčije doskoči, rado bih to učinio, ali pošto nam sada nije poznat nikakov drugi način, to mislim, da se radi toga izvješće odborovo neima zabaciti.

Premda se je gosp. Folnegović bio udaljio od glavnog predmeta, te je najprije dokazao neshodnost sada postojećega zakona ob odkupu javnih radnja, sa svim tim držim ovdje, da mi je nešto kazati na njegov govor. — On kaže, da ovaj zakon upropašćuje naše žiteljstvo tim, što on indiréktno navadja, za koliko se je broj marve smanjio itd. Ja se donekle slažem s gosp. govornikom, ali nemogu priznati, da su tomu krivi jedino oni razlozi, koje on navadja, a najmanje držim, da će se tomu odpomoći, ako se ovo izvješće zabaci; usuprot odbor, kad je potrebu revisije obstojećega zakona priznao, izjavio je svoju volju, da on kani tomu zlu doskočiti.

Gosp. Antolek naveo je čudnovate razloge, koje je po njegovu mnienju imala vlada pred očima, ona je tobože htjela, da nas samo posvadi medju sobom tom cestovnom mrežom. A tomu nije tako, sabor je vladu na to pozvao, i ja upućujem gosp. Antoleka na sjednicu od 16. kolovoza god. 1872., kad je bila vis. vlada pozvana, da to učini. Dakle nemože stojati, da je vlada to učinila iz nekojih drugih razloga, a najmanje s ovako nizkoga razloga, kao što on kaže.

Još mi je preći na onoga gospodina, koji doduše nije proti izvješću odbora, nego zanj, al od kojega bi se skoro imao više braniti, nego od gg. protivnika.

Gosp. Ogjić je odviše dokazivao, a ja bi mislio, da je umjestno kazati: „qui nimium probat, nihil probat." Mislim, da neće biti shodno, ovakovom argumentacijom se posluživati, jer niti je odbor svojim izvješćem dao tomu povoda, niti koji od gg. govornika, nego dapače u svih vladala je dobro razpoloženje i velika prijaznost, a on gleda, da to razpoloženje nekako pomuti. On kaže, da se je dosliedno sa Slavonci mačuhinski postupalo, te im se samo mrvica iz dotacije davala. Oni podatci ili nevaljaju ili ih on jednostrano upotrebljuje. Budi mi dopušteno, da se ja nešto potanje na njegove prigovore obratim.

Polag izkaza vis. vlade potrošeno je na državne ceste u Slavoniji osobito u virovitičkoj županiji. (Predsjednik zvoni i opominje članove saborske na veću pažnju i bolji mir.) Od godine 1861—1869 preko 1,700,000 for. Gosp. zastupnik nabrajao je mnogo godina, kad na sriemsku županiju nije bilo ništa potrošeno; ali to je bilo u ono vrieme, kad sriemske županije jošte nije bilo, tada se dakako na nju nije ništa trošilo. Pa to se dosliedno nemože navesti za dokaz, da se je s onom stranom naše domovine mačuhinski postupalo. Odkad postoje sriemska i virovitička županija, potrošeno je — kako sam već rekao — na nje preko poldrug milijun for. u svrhu gradjenja državnih cesta.

Virovitička županija stoji po redu treća, po redu onom, sto se potroši na županije budi Hrvatske budi Slavonske. Prva je naime zagrebačka, onda križevačka, a treća je virovitička. Dakle mislim, da tu gosp. zastupnik nije imao posve pravo. — Što se tiče zemaljskih cesta, to i ovdje nije tako nepravedno, kako on misli.

Jer od god. 1854—1859. potrošilo se je u Hrvatskoj i Slavoniji na uzdržavanje zemaljskih cesta 796,633 for., od ove svote dolazi na Slavoniju 247,883 for., a na Hrvatsku 548,750 for.

Nadalje od god. 1860—1869. potrošeno je opet na uzdržavanje i gradjenje zemaljskih i kotarskih cesta ukupno 750,530 for., od kojih dolazi na Slavoniju 330,009 for. a na Hrvatsku 420,521 for.

Uvaži li se, gospodo, prostorni obseg Slavonije naprama Hrvatskoj, to izlazi iz toga, da je potrošeno više na Slavoniju, nego na Hrvatsku. Slavonija naime po izkazu geografije broji $160^4/_{10}$□ milja u površju, a Hrvatska $230^8/_{10}$□ milja.

Ako sravnimo razmjer potrošene svote s razmjerom veličine, to neće moći nitko kazati, da se je tu kakva krivica hotimice činila, dapače se vidi, da baš tako zla niti nije bila ta dotacija na slavonske ceste, kao što se stranom misli i kao što se je stranom i reklo. — Ovdje mi je odvratiti i na govor odborskoga predsjednika gosp. Mihalovića. I on je dosta nepovoljnim glasom izvolio izjaviti se, kako se je na Slavoniju malo dosada trošilo, dapače njega je uslied izjave gosp. predstojnika nutarnjega odjela strah preuzeo, da se dapače boji, da neće biti ni u buduće više trošeno. On kaže, da nije ništa poduzeto za Slavoniju niti iz dotične odkupnine.

Što se tiče odkupnine, već sam zakon odredjuje, da se ima trošiti u onih županijah, gdje je sabrana; što je dakle sabrano u Slavoniji, tuj će se potrošiti. A što se tiče zemaljske dotacije, mislim, da takodjer nebi stojala pod-

Digitized by Google

puno njegova tvrdnja, pošto je to dokazano, da je u predlogu vladinom svakako najviše obzir uzet na Slavoniju; veća strana novih cesta, koje se polag vladine osnove imadu graditi, biti će gradjene u Slavoniji, i to već u prvu periodu gradjenja spada dosta njih, a svakako više nego u Hrvatskoj.

Ja priznajem, da je ondje velika nevolja, da su odnošaji materijalni ondje jako poremećeni, ali mislim, da će biti tomu drugi uzrok, nego što mu on poglavito pripisuje takovo stanje. Ja mislim, da nije jedino to krivo, što Hrvatska nije davala, kao što on misli, dovoljno sredstva, da su se ceste gradile nego leži krivnja u prošlom vremenu, dok je još robota postojala, ali gospoda nisu htjela raditi robotom toliko, koliko se je radilo u Hrvatskoj. Od toga odvisi ta okolnost, da državnih cesta ništa više i ništa manje neimade, premda su svakako i ove ceste robotom sagradjene, jer država je koju cestu samo onda preuzela, kad je vidila, da je koja cesta izgradjena i u dobrom stanju, ali izgradila nije nove robotom; dakle tu nije nitko mogao na put stajati županijam slavonskim, ako nisu robotom izgradile ono, što su izgradile hrvatske. To je dakle razlog, zašto su zapuštene ceste slavonske, i zašto onda proizvod neima tolike ciene i sama zemljišta neimadu tolike ciene kano drugdje.

Napokon se kaže, da je materijalnomu neblagostanju kriv i premalen broj pučanstva. Poznato je, da svigdje zemlja gubi cienu, gdje se nemože obdjelavati; kad bi bilo više radinih sila u Slavoniji, bilo bi više zemljišta obradjeno te imalo bi višu cienu. Pošto je pučanstvo redje, to dakako svi proizvodi zemlje padaju u cieni; ali mislim, da tomu nenosi krivnju Hrvatska, nego da je to odnošaji uvjetovano. Možda će doći prilika, gdje ću se na tu točku osvrnuti i kazati razloge, s kojih je pučanstvo počelo padati i u onih predjelih, gdje je prije raslo.

U toliko imao sam navesti, da se vide razlozi, zašto Slavonija nestoji tako sjajno, kao što se želi, i kao što se s božjom pomoćju nadamo, da će doći do toga stepena, gdje će se okolnosti na bolje preokrenuti

S toga mi je čast vis. saboru preporučiti izvješće odbora.

Predsjednik: Stupa se k glasovanju. Pitanje glasi ovako: Prihvaća li vis. sabor u načelu i uzima li za podlogu specijalne debate predloženo izvješće odbora za trgovinu, obrt, komunikacije i javne radnje glede „proračuna ob odkupnini javnih radnja za god. 1876., odnosno cestovnoj mreži, na koju bi se toli odkupnina javnih radnja koli godišnji prinos iz zemaljskoga budgeta imao upotrebiti godine 1876. a eventualno i sliedećih godina?“

Ona gospoda, koja su za to, da se predlog ovoga odbora u načelu prihvaća i uzima za podlogu specijalne debate, neka izvole ustati.

Ivan Kukuljević: Molim, ja bi se usudio u smislu §-a 52 našega poslovnika prigovoriti formulaciji ovoga pitanja.

Predsjednik: To vam je prosto.

Ivan Kukuljević: Pošto podnešeni izkazi zemaljske vlade nisu niti osnova zakonska niti su takav predlog, kojega ako bi ga prihvatio sabor, imala bi se vlada točno i strogo držati; pošto nadalje većina gg. govornika nije toliko proti načelu izvješća podnešenoga i izkazom ovdje predloženim, nego su se izvolili izjaviti proti specijalnoj debati, premda rado do znanja primaju cielo izvješće; pošto nadalje, kad bi takovo izvješće i takove izkaze nama podnešene u specijalnu debatu primili, mogli bi doći u veliku smutnju i u takav labirnt, iz kojega je težko izaći, budući bi se vrlo različitih mniennja poroditi moglo; pošto nadalje valja istu mrežu cestovnu tekar onda u pretres uzeti, kad se u smislu izvješća bude uzimala u pretres revisija zakona za javne radnje; pošto nadalje, što se novčanih sredstva tiče, cielu stvar možemo odgoditi na ono vrieme, kad će se proračun pretresivati u našem saboru, — predlažem, da bi gosp. predsjednik imao dobrotu staviti pitanje: da li vis. kuća prima izvješće odbora i podnešene izkaze vis. vlade jednostavno do znanja?

Mislim, da bi se ostalo moglo u tom smislu sve skupa složiti i nebi imali povoda, da pri specijalnoj debati u kojekakva različita mnienja dolazimo.

Predsjednik: Vis. sabore! Na ovaj predlog gosp. Kukuljevića odgovoriti mi je sliedeće: Ovdje predleži izvješće odbora, izvješće odbora sa više predloga, o kojih se ima viećati i glasovati. Gospoda, koja su u generalnoj debati govorila protivno, nisu nikakav predlog formulirala, dakle se mora uzeti, da su se izjavila proti ovomu predlogu, a ne da su kakav drugi predlog načinila. S toga nemože biti govora o tom, da ja kakvo pitanje stavim, o čem nije bilo govora. Dakle ja ostajem kod te formulacije: prihvaća li u načelu i prima li vis. sabor za podlogu specijalne debate predlog odbora, po kojem je stavljen?

A pošto po §-u 52. poslovnika ima o tom odlučiti vis. kuća, to se neka izvoli vis. kuća izjaviti, slaže li se sa prigovorom stavljenim po gosp. zastupniku Kukuljeviću, i prima moju formulaciju?

Prima li se formulacija ovoga predsjedničtva?

(Glasovi: Prima se.)

Prihvaća li vis sabor u načelu i uzima za podlogu specijalne debate napomenuti predlog odbora za komunikacije obrt i trgovinu?

Ona gospoda, koja su za to, neka izvole ustati.

(Većina.)

Predlog je primljen u načelu i uzet za podlogu specijalne debate.

Specijalna debata će se, pošto je već kasno, staviti na dnevni red buduće sjednice.

Za danas sjednicu dižem, a buduću uričem za sutra u 10 sati prije podne.

(½1 sat poslje podne.)

Digitized by Google

Četrdeset i četvrta saborska sjednica,

držana dne 13. rujna 1876. u 10 sati pod predsjedničtvom saborskoga predsjednika Nikole Krestića.

Sadržaj: Zapisnik prošle sjednice. — Dnevni red: Specijalna debata o izvješću odbora za trgovinu, obrt i komunikaciju o cestovnoj mreži. — Dnevni red buduće sjednice.

(10 ½ sati.

Predsjednik (zvoni.) Sjednica počimlje. Molim gosp. bilježnika da izvoli zapisnik pročitati.

Bilježnik dr. **Marko Lončarić** (čita.)

Zapisnik

XLIII. sjednice sabora kraljevinah Dalmacije, Hrvatske i Slavonije, držane u glavnomu i zemaljskomu gradu Zagrebu dne 12. rujna 1876. pod predsjedanjem saborskoga predsjednika gosp. Nikole Krestića u prisutnosti 49 članovah saborskih.

Od strane vlade: Jovan Živković, dr. Pavao Muhić.

Čitan bje zapisnik posljednje saborske sjednice, koji se bez primjetbe ovjerovljuje.

Predsjednik saborski javlja, da su na visoki sabor stigli sliedeći podnesci:

1) Jugoslavenska akademija znanostih i umjetnostih u Zagrebu moli, da joj se pruži zemaljska pripomoć u svrhu gradnje pinakotheke u Zagrebu.

Ide odboru peticijonalnomu.

2) Centralni odbor za izvedenje proslave osamstogodišnjice krunjenja hrvatskoga kralja Zvonimira moli, da mu se votira primjerena svota za podignuće mramornoga kipa kralja Zvonimira u glavnomu gradu Zagrebu.

Upućuje se na odbor peticijonalni.

3) Saborsko predsjedničtvo podnaša račun o saborskih troškovih za vrieme od 23. kolovoza 1875. do uključivo 31. prosinca god. 1875.

Ide odboru financijalnomu.

Prelazi se na dnevni red.

Na dnevnom je redu: nastavak razprave ob izvještaju komunikacijonalnoga odbora glede proračuna ob odkupnini javnih radnjah za god. 1876. odnosno o cestovnoj mreži, na koju bi se toli odkupnina javnih radnjah, koli godišnji prinos iz zemaljskoga budgeta imao upotriebiti godine 1876, a eventualno i sliedećih godina.

Iza svestrana pretresivanja dotičnoga izvještaja zaključi predsjednik generalnu debatu, te se pristupilo glasovanju.

Predsjednik stavi sljedeće pitanje:

„Prihvaća li visoki sabor u načelu izvještaj saborskoga odbora za trgovinu, obrt, komunikacije i javne radnje za god. 1876. odnosno o cestovnoj mreži, na koju bi se toli odkupnina javnih radnja, koli godišnji prinos iz zemaljskoga budgeta imao upotrebiti god. 1876, a eventualno i sliedećih godinah, i uzima li u specijalni pretres predloge odbora komunikacionoga?“

Prije nego li se je o tom pitanju glasovalo, prigovorio je zastupnik naroda Kukuljević formulaciji pitanja predsjednikova na temelju §-a 52 saborskoga poslovnika s razloga; što predležeći izvještaj komunikacionoga odbora o cestovnoj mreži, o podnešenih izkazih zemaljske vlade i o zakonu ob odkupnini javnih radnjah, nesadržaje zakonske osnove niti predloga, kojega bi se zemaljska vlada strogo držati imala; s razloga, što se većina govornikah neprotivi načelu niti izkazom podnešenim, već jedino specijalnoj razpravi cestovne mreže; s razloga: što se tu radi o novčanih sredstvih za unapredjenje javnih občilah, a o tih će se sredstvih prigodom razprave budgetne viećati, predlaže, da gosp. predsjednik stavi sliedeće pitanje: „Prima li visoki sabor izvještaj odbora komunikacionoga i dotične vladine izkaze do znanja?“

Na to predsjednik primjećuje, da izvještaj odbora komunikacionoga sadržaje predloge, o kojih se specijalno imade viećati i glasovati, s toga stavlja sljedeće pitanje na temelju §-a 52. saborskoga poslovnika.

Digitized by Google

„Da-li visoki sabor prima formulaciju pitanja predsjedničtva ili pako na novo formulirano pitanje narodnoga zastupnika Kukuljevićeva?“ Većina odluči, da predsjednik stavi svoje prije već izrečeno pitanje:

„Prihvaća li visoki sabor u načelu izvještaj saborskoga odbora za trgovinu, obrt, komunikaciju i javne radnje za godinu 1876, odnosno o cestovnoj mreži, na koju bi se toli odkupnina javnih radnjah, koli godišnji prinos iz zemaljskoga budgeta imao upotrebiti g. 1976. a eventualno i sljedećih godinah i uzima li u specijalni pretres predloge odbora komunikacionoga?“

Glasovalo je 45 saborskih članovah te je većina njih prihvatila izvještaj komunikacionoga odbora u načelu, a predloge odbora za specijalno pretresivanje.

Izvještaj je dakle komunikacionoga odbora o cestovnoj mreži, dotično ob upotrebljenju u tu svrhu odkupnine javnih radnjah i prinosa zemaljskoga budgeta god. 1876 eventualno i sljedećih godinah u načelu prihvaćen, i predlozi odbora komunikacionoga uzet će se u specijalni pretres.

Na to predsjednik zaključi današnju sjednicu u polak jedan sat uričuć buduću za sutra, t. j. 13. rujna u 10 satih pred podne sa dnevnim redom: specijalna debata o predlozih komunikacijonalnoga odbora.

Dr. Marko Lončarić, v. r. — **Krestić**, v. r.
bilježnik. — predsjednik.

Predsjednik: Ima li kakova prigovora proti ovomu ovako sastavljenomu zapisniku?

(Neima.)

Prigovora neima, zapisnik se verificira.

Vis. sabore! Podnesaka nije danas nikakvih stiglo na vis. sabor.

S toga prelazi se odmah na dnevni red; a to je specijalna debata o predlozih sadržanih u izvješću odbora za komunikaciju.

Molim gosp. izvjestitelja, da izvoli mjesto zauzeti te predlog po predlog čitati.

Izvolite pročitati najprije predlog prvi.

Izvjest. **Josip Beruta** (Čita.)

„I. Što se tiče cestovnoga proračuna . . . . s onom od godine 1875.“

Predsjednik: Specijalna debata počimlje; rieč ima gosp. izvjestitelj, ako želi.

Izvjest. **Josip Beruta**: Ja neimam ništa primjetiti.

Predsjednik: Ako se nije nitko prijavio za rieč, onda se uzima, da je prvi predlog odbora primljen.

Prelazi se na predlog drugi.

Izvjest. **Josip Beuta** (Čita.)

„II. Mrežu zemaljskih i kotarskih cesta itd . . . . Odbor s toga preporuča vis. saboru za prihvat upitnu mrežu s tom ipak primjetbom, da glede naumljene u drugoj i trećoj periodi gradnje ostavlja se potanja ustanova kasnijemu vremenu.“

Predsjednik: Rieč ima gosp. izvjestitelj.

Izvjest. **Josip Beruta**: Vis. sabore! Ja sam jur spomenuo, kako odbor sam priznaje, da ova mreža nije u svih djelovih tako savršene, da joj nebi moglo biti prigovora sa nijedne strana, dapače odbor je dosta jasnim načinom izrazio svoju žaobu, što opaža, da su nekoje ceste, koje su bile prije sagradjene, izpuštene. Ali izrazio je odbor, da ovu okolnost nemože na um uzeti, nego da ovu osnovu načelno prihvaća. Razloge bilo mi je već prije čast izjaviti; s toga sam u ime odbora za to, da se cestovna mreža u načelu prima.

Predsjednik: K ovomu predlogu stiglo je nekoliko izpravaka; molim gosp. bilježnika, da ih pročita.

Bilj. dr. **Marko Lončarić** (Čita.) Izpravak dra. Vuščića na točku II. „Da se u predloženoj cestovnoj mreži pod A. i izkazu pod C. poslie stavke 68. u području koprivničke podžupanije medju kotarske ceste uvrsti „„cesta od sela Perkos kroz Rasinju, Kuzminec, Zablatje i mali Otok do razkršća u selu Veliki Otok vodeća.““

Predsjednik: Po mom mnienju ovo nije izpravak, nego predlog, pošto se radi samo o tom, da li se može načelno prihvatiti ova mreža predložena po vladi, ili ne; ovaj pako izpravak spada u specijalnu debatu same mreže, koja nije na dnevnom redu; s toga mislim, da se ovo kao amendement uzeti nemože.

U ostalom, neka vis. sabor izvoli riešiti tu stvar. Gosp. Vuščić može govoriti proti tomu zaključku, ali u pojedinosti mreže nemože se upuštati.

Rieč ima gosp. Vuščić.

Dr. **Josip Vuščić**: Vis. sabore! Izpravak svaki imade sadržavati ili preinaku one ustanove, koju predlaže odbor, ili kakav dodatak k onoj ustanovi. Ovdje odbor predlaže, da se cestovna mreža bez svake preinake prima. Kad motrim ovu cestovnu mrežu, onda opažam, da su ceste nekoje — imenito jedan potez, koji ja zagovaram, i koji ima sve uvjete kotarskih cesta — izpuštene iz ove cestovne mreže; ja radi toga predlažem, da se ova cestovna mreža nadopuni, koja je predmetom ovoga predloga odborskoga, jerbo je predloženo, da se cestovna mreža prima, a ja taj predlog mienjam tamo, da se može primiti i bio bi za to, da se primi, ali s ovim izpravkom. Nego svaki izpravak je izpravak zaključka odbora, zato predlažem, da se ovaj dodatak stavlja uz predlog odbora i da se onako izpravljena cestovna mreža prihvati.

Ja držim, da ovo nije nikakav novi predlog, nego samo dodatak k predlogu odbora. Ja predlog odbora nemi njam, nego samo ono, što je iz predloga izpušteno želim, da se doda.

A to odgovara po našem poslovniku zahtjevom pravoga izpravka. Zato preporučam vis. saboru, da se izjavi glede ovoga podneska, da je izpravak, i da je prosto o njem govoriti.

Predsjednik: Rieč ima gosp. predstojnik nutarnjega odjela.

*

Digitized by Google

Jovan Živković: Vis. sabore! Neima dvojbe, da je ovo najvažniji dio onoga predloga, o kojem vis. kuća danas vieća. Nu ja mislim, da će najbolje biti, ako vis. kuća u tom pogledu udari onim pravcem, kojim vlada postupati kani u toj stvari. Ja sam već jučer naveo, kako se ima smatrati ova cestovna mreža. Sve one ceste, koje u pojedinih podžupanijah ili starih županijah postoje, sve one, koje još dogradjene nisu, sve one, koje su započete, al nisu dogotovljene, — sve te ceste su na papiru u tu svrhu, da svatko uvidi, kako ceste danas izgledaju u Hrvatskoj i Slavoniji, što izgradjene, što nedogradjene, a što graditi se imajuće od tako sastavljene mape cestovne. Vlada kaže obzirom na novčane sile iz budgeta, koji sabor votira: ja ću i mogu iz konglomerata cesta, koje stoje na cestovnoj mreži, ove i ove uzgraditi, jer u prvoj lineji ima se držati samo onoga novca, kojim možemo razpolagati, akoprem bi iz ovoga konglomerata još dakle manji broj izvela, nego li je sada projektiran. Dakle tu vlada jednostavno kaže: ove ceste sam kadra dograditi iz onoga novca, kojim razpolažem; nu pošto je premalen broj cesta, koje se mogu sa odkupninom i dotacijom sabora sagraditi, to vlada kaže prema razpravi, koja je vodjena kod vlade: ja ću ovakovu mrežu izvesti, ako je sabor u stanju pokriti ovaj višak potrebe od 3 milijuna for. Vis. sabor neka se dakle drži takodjer toga načela, i može ili kazati: ti vlada se drži novaca, što ga imaš, a dalje neidi, — onda će cestovna mreža drugčije izgledati, nego danas; ili pako može kazati vladi: idi dalje, a mi ćemo gledati, da namaknemo sredstva. Ako vis. sabor stvar onako uzme, onda stoji do njega samo ovu mrežu primiti, ili neprimiti.

Samo taj smisao je imala vlada pred očima, kad je predložila ovu cestovnu mrežu. Tako je shvatio taj vladin predlog i odbor; kazao je: ja prihvaćam cest. mrežu kao takovu i želim, da se iz prve periode u ovom redu gradi, ove i one ceste preporučam vis. saboru.

Mislim, da samo na taj način vis. sabore, t. j. prihvaćanjem ili neprihvaćanjem ove mreže, ili opazkom, da mu je ili preuzka ili preširoka, možemo doći do cilja. A vlada nemože na to privoliti, da se uzmu pojedini potezi mreže u razpravu. Jer ako X kaže, ovaj potez je potrebit, a Y veli, ovaj je nuždan, to ja mislim, da nemogu drugi zastupnici znati, kako stvar stoji ondje, da li je zbilja tako itd. A onaj, koji to znati mora, je vlada. Onaj, koji želi kakav cestovni potez imati, ali ga ovdje nevidi, neka izvoli kazati: ta cesta ima ovu i ovu narav, mislim, da se uvrsti u red zemaljskih ili kotarskih cesta. Vlada će povesti razpravu i okolnosti izpitati, pa kad se uvjeri o potrebi dotične ceste, njezina je stvar, da ju uvrsti. A da vis. sabor sudi, da je koji potez takove naravi, da li spada u kategoriju zem. ili kot. cesta, ili ne, to nebi iz takove razprave izišla cestovna mreža, nego cestovni chaos.

S toga imam u ime svietloga bana, s kojim sam ovaj čas o toj stvari razpravljao, napomenuti to, da on bez dozvole krune nije ovlašćen dati na razpravu takovu stvar. Pa zato, jer držim, da se nemože o pojedinih potezih, nego o cestovnoj mreži kao takovoj razpravljati, mislim, da se neima ovaj izpravak uvažiti. Nego pošto je odbor dobro shvatio svoju zadaću, neima vlada ništa proti tomu, da se 1. točka onako usvoji, kako ju je odbor predložio.

Predsjednik: Prije svega, vis. sabore, ima se odlučiti, smatra li se ono, što je g. dr. Vuščić podnio, kao izpravak ili kao poseban predlog. Ako je izpravak, može se o njem govoriti, ako nije, onda će se vratiti.

Rieč ima g. dr. Malec.

Dr. Josip Malec: Vis. sabore! Ovdje imade sabor riešiti formalno pitanje, imade li se predlog dr. Vuščića smatrati kao predlog ili kao izpravak. Dakako u svakom slučaju imade se ova stvar inače riešiti. Kad se je jučer pitalo, je li se pristaje na formulaciju predsjedničtva, odgovorilo se je, da se pristaje i ovaj predlog odbora stavio se je za podlogu spec. debate, t. j. cio ovaj operat kao jedinica stavio se je za podlogu spec debate. Ovaj predlog sastoji iz više dielova, i o svakom ima se posebice voditi spec. razprava. Pod br. II. spominju se sada pojedini prilogi, koji stoje za podlogu ovomu predlogu pod A, B, C itd. Sada se samo pita, je li su ovi prilozi posebice kao za se postojeća cjelina, ili se imadu uzeti zajedno sa cielim predlogom odbora? Ja tvrdim ovo posliednje, držim, da se moraju takodjer isto tako i ovi prilozi razpravljati.

To je dakle posve temeljito, čim je primljena formulacija predsjedničtva, dozvoljeno ima biti svakomu pojedinomu članu vis. sabora, da može staviti izpravke sastojeće u tom, da se pojedine stavke izpuste ili izostale uvrste.

Što se nadalje pita: jesmo li mi vlastni to učiniti, to ja mislim, da neima g. predstojnik odjela za nutarnje poslove pravo, kad tvrdi, da neimamo pravo to učiniti, jer sabor imade pravo u obće nadzirati vladu, dotično kontrolirati ju, je li vrši zakon, — ako nevrši, onda ima pravo učiniti predloge i pozivati ju, da vrši točno zakon. Mi imamo to pravo i u ovom slučaju, jer bi vlada mogla i takovih stvari uvrstiti u dotični predlog, koje su može biti i proti zakonu; a ja pitam onda: u čem bi se sastojalo pravo sabora, kontrolirati vladu? S ovoga obzira je svakako dopušteno, da se podnesak dra Vuščića smatra kao izpravak. A kad bi se ovo predlogom smatralo, što bi bila posliedica? Morao bi biti po desetorici članova podpisan, morao bi se prije tiskati i staviti na dnevni red; pa tako došli bi onamo, da bi se o tom pitanju može biti 4—5 dana razpravljati moglo.

Dakle s ovoga pogleda nesmije se držati predlogom, nego izpravkom, pa zato želim, da se smatra kao takav, pa da se onda nadalje postupa i o njem glasuje.

Predsjednik: Rieč ima g. Antolek.

Digitized by Google

Drag. Antolek-Orešek: Vis. sabore! Ja sam jučer kod gen. debate stavljao predlog, da se ciela cestovna mreža neprihvati. Danas — na koliko znadem — imade do 40 izpravaka. Gospodo, mi ćemo danas možebiti 500 milja zem. cesta predložiti, a pitanje je, odkuda će se uzeti sredstva, da se one grade? Dokazalo se je jučer, da neima novca za one, koje postoje; čini mi se, da je to tako, kano da bi čovjek u zrak što radio. Mi moramo najprije znati, odkuda će se raditi? Ja bi sam bio podnio 2 predloga, kad bi znao, da ima sredstva; al šta koriste izpravci, kad neima sredstva; ipak valja graditi samo one ceste, za koje ima novaca.

Zato predlažem, neka bude o izvješću specijalna debata, ali ne o izpravcih ...

Predsjednik: Molim, neradi se sada o tom, da li ima biti spec. debata, ili ne, nego o tom, da li je podnesak g. dr. Vuščića izpravak ili predlog. Molim, da se u tom pogledu izjavite.

Dr. Antolek-Orešek: Ovo je izpravak, ako se vodi spec. debata. To je naravska stvar — čisto naravska stvar.

Predsjednik: Rieč ima g. Mrazović.

Mato Mrazović: Vis. sabore! Ja mislim, da ćemo najprije na čistac doći, ako se u genezu cieloga predloga odborova osvrnemo na to, kako je on nastao. Već jučer je g. predsjednik dotičnog odbora spomenuo, da je sabor g. 1872. pozvao vis. vladu, neka predloži cestovnu mrežu. Poslie, kad se je svakogodišnji proračun razpravljao, — sjećate se, gospodo — da je uvjek i uvjek, kad se je o trošku za gradjenje cesta radilo, dotični odbor a i sabor izraživao želju, da vidi jedanput cestovnu mrežu, za koju se votira. Visoka se je vlada ovoj želji odazvala, te — kako je poznato — najprije sazvala enquetnu komisiju, ova je komisija naprama mogućnosti financijalnoj formirala i kazala je: ove i i ove ceste nesmiju se izgradjivati, i budući su nam sredstva tolika, to držim, da se ova mreža istimi sredstvi takodjer može popravljati, uzdržavati i nastavljati. Vlada imajuć ne samo mnienje svih municipija, nego i mnienje te enquete i resultat odkupnog zakona pred očima i obaziruć se na svakogodišnju financijalnu mogućnost iz redovitog budgeta, kazala je: po želji enquete i po mnienju municipija mogućnost je ove poteze u cestovnoj mreži držati.

Koji je ciel mogao biti saboru pred očima, kad je pozivao vladu, neka predloži cestovnu mrežu? Sigurno nije mogao biti drugi, nego dvojaki. Prvo, da uvidi sabor po svojoj dužnosti brineć se za gospodarski život naroda, a znajući, da osim produkcije i prometa najglavniji je faktor nar. gospodarstveni život, u ovoj svojoj brigi htio vidjeti, kake mu njegova obćila, koja su se do sada bez ikakova sistema u zemlji uzdržavala i gradila, stoje naprama potrebam prometa; jer pojedinac znade, kako je u njegovu kotaru u tom pogledu, al svi skupa nemogu tvrditi, da znadu za cielu zemlju, je li ovaj sistem sadanjeg gradjenja cesta prometnim potrebam odgovara. Sabor je dakle želio vidjeti, je li mreža koja faktično obstoji odgovara potrebam prometa u ovoj zemlji. — Drugo želio je dobiti sabor, i nije mogao drugo željeti, nego da dobije stalan temelj za proračun, jer dok sabor nebi znao, koliko cesta imade i kakove vrsti, koje su potrebne za gradjenje, nemože se pobrinuti za sredstva, da tu cestovnu mrežu izgradi. — Kad je ovako, gospodo, držim, da je odborova zadaća bila ovdje veoma tegotna zato, što je odbor, kao što je i sabor bio u stanoviti okvir financijalne mogućnosti stegnut. Odbor je pred sobom imajuć mrežu mogao imati želju, da ta mreža nemože biti obširnija i gušća, a obzirom na financijalnu mogućnost nije drugo preostalo, nego gledajuć tu mrežu kazati: je li što bitno nuždnoga i potrebitoga izpušteno, bi li se moglo uvrstiti u granicah financijalne mogućnosti ili ne. I odbor razmatrajuć ovu mrežu uvjerio se je, da u granicah financijalne mogućnosti nemože dalje ići, da mora ovo uzeti na znanje. Većina odbora dakle videći financijalne okolnosti, predložila je vis. saboru, da ovo, što je predloženo za uzdržavanje ili gradjenje uzme na znanje za sada, naime sa reservom dotle, dok se nadju sredstva obilna, koja će dopustiti, da se ova mreža razprostrani, ogusti i ojači. (Glasovi: Tako je!) Naprama ovomu je po mom mnienju svaki predlog, koji bi se obazirao na priloženi vladin predlog ili u obće na potankosti vladinoga predloga, kao što onaj g. Vuščića, novi predlog; jer odbor kaže: u granicah financijalne mogućnosti samo to je ovdje učiniti moguće, što je predloženo; uzmite ovo na znanje ovako, kako je, jer u financijalnom pogledu dalje ići nemožemo.

S toga ja držim, da se predlog ovakav, kakav je g. Vuščića, proteže na predlog vladin, a ne na predlog odbora, te bi se kao predlog imao smatrati, a ne kao izpravak i naprama tomu moralo bi se takodjer s njim postupati.

Što se same stvari tiče, meni se čini, ako ovakove izpravke ili predloge o predlogu vladinom respektive odborovom stavimo, što ćemo postići? Postići ćemo, kako je dobro g. Antolek kazao, dc ćemo uvrstiti jako mnogo milja cesta, koje nebudu gradjene. Istina je, da je u ovoj mreži izostalo mnogo poteza, za koje bi dobro bilo i koristno bilo, kad bi bili u njoj, t. j. kad bi se proračunati moglo po naših sredstvih, da budu gradjene. Ako bi sad slobodno bilo pojedinim zastupnikom još po koju milju uvrstiti, bila bi posliedica na svaki način ta, da nebude gradjena ona cesta, ne zato, što bi može biti vlada ili sabor bili protivni, nego što se moramo kretati u uzkih granicah vrlo uzkoga budgeta. Mi ćemo dakle iz pozitivnoga predloga, koji vlada ovdje predaje, t. j. iz pozitivne mreže, koja je moguća, učiniti pozitivnu mrežu nemoguću, t. j. mrežu, koja se neće moći uzdržavati ovimi sredstvi, koja su ovdje napomenuta, naime $^2/_3$ odkupnine i što budget daje. Mi ćemo napokon doći u onaj položaj u kojem smo bili prije, nego je bila cestovna mreža predložena, jer ćemo pred oči dobiti sve ceste, koje u domo-

Digitized by Google

vini imademo, stranom izpravkom jednim, stranom drugim, znati ćemo doduše, koliko poteza ima stranom gradjenih stranom negradjenih cesta, ali nećemo imati sigurnog izgleda, da će se uzdržati ili dalje dograditi moći. A ovo bi bila velika šteta, gospodo! Zašto? jer izgubili bi tu blagodat, koja je svakako važna, na koliko sabor utiče i mora uticati u gospodarstveni život naroda, što nećemo imati prvo nikakve stalne i moguće mreže, a drugo, što nećemo niti sa svojim novčanim sredstvi izaći, a treće, što ćemo toliki obseg potreba stvoriti, kojim nećemo znati izvor za pokrivanje. I to bi po mom mnienju bila velika šteta; jer ako znamo, da vlada kao eksekutiva mora imati ondje odlučnu rieč, gdje se radi o poslu u njezin djelokrug spadajućem, to ipak nebi želio, da ovo mnienje zavlada, koje je ovdje izraženo, da vlada i proti volji i boljemu uvidjenju zakonodavnoga tiela sama u ruke uzme poslove komunikacije i da ih bez korekture zakonodavstva rukovodi. (Glas: Tako je!) Nego želio bi da dodje do pozitivne mreže, koju vlada neće moći mienjati po svojoj volji, nego koja će biti pozitivna i koju može ne samo vlada uzraditi, nego može i zakonodavno tielo dotične predloge podupirati, ili ako nisu dobri, svojimi izpravci podupirati, popunjivati ili usavršivati; i koristno je dakle i nuždno, ako želimo ovaj pozitivni upliv kano zakonodavno tielo za buduće, da prihvatimo mrežu, bila kakva god, samo da imamo pozitivnu mrežu, na koju će biti vlada vezana i koju po svojoj volji neće moći mienjati. A da se znade red, kojim da se ta cestovna mreža u buduće nadzire, kojim popunjuje, željeti je, da se cestovni zakon načini, u kojem bi se medju ostalimi i to moralo ustanoviti, da bi cestovni potez, koji već obstoji, slobodno bilo na predlog vladin ili dovoljno poduprt predlog pojedinih zastupnika izvoditi ili uvrstiti u dotičnu cestovnu mrežu, samo da dotični predlog — bio vladin, bio od strane zastupstva — takodjer označi sredstva, kojimi bi se mogao dotični potez namirivati.

Ovo je medjutim stvar, o kojoj ću imati priliku govoriti kod posliednjega predloga odborskoga, štono se zakona cestovnoga tiče; sada pako s razloga, koje sam naveo, moram, što se tiče formalnoga pitanja, biti zato, da se izpravci, koji se odnose na vladin predlog, a ne na predlog odbora drže kao predlozi, o kojih je bilo prije napomenuto, kako treba, da u buduće budu regulirani, gdje se želi, da se novi potezi uvrste ili postojeći izvoditi imadu.

Pošto je dakle predlog g. dr. Vušćića zbilja predlog, koji se nemože smatrati kao izpravak na drugi predlog odbora, to držim, da se imade preko njega preći na dnevni red.

A što se tiče stvari same, preporučam s razloga, koje sam naveo, da se cestovna mreža onako, kako je, prihvati dotle, dok se zakon načini, kako će uticati vis. sabor kao legislativa u uzdržavanje i stvaranje prometnih sredstva naime obćila. (Glasovi: Tako je!)

Predsjednik: Rieč ima g. Folnegović.

Franjo Folnegović: Vis. sabore! Medju nami i vis. vladom postoji nesporazumljenje. Vis. vlada je jučer izjavila, da je cestovnu mrežu predložila saboru na uvid tek iz kurtuazije. Ona je i danas opetovano izjavila. Ako to stoji, onda neima razloga, da mi o toj stvari ma samo jednu rieč potrošimo; onda odpada ciela konfusna debata, koja će nastati uslied ovih — kako čujem 45 podnešenih izpravaka. Ako napokon to stoji, onda tim više glasujem za to, da se cestovna mreža niti neprima, — nego da se jednostavno preko nje predje na dnevni red. Držim bo, da se u tih okolnostih ini razuman zaključak o njoj nemože stvoriti. Medjutim odbor nedieli vladinoga načela. On kaže, da je cestovna mreža podnešena na zahtjev prijašnjega sabora, saboru na pretres i da odbor želi, neka se cestovna mreža usvoji. Ali on je stavio i nekoje izpravke na tu mrežu. Dakle odbor drži, da je sabor vlastan promieniti pojedine točke cest. mreže. Ako to stoji onda imade mjesta diskusiji o cest. mreži, imade mjesta izpravkom, — a onda je i ovaj dometak umjestan. (Glas na lievoj: Tako je!)

Držim nadalje, da je nazor g. Mrazovića korektan, po kojem se svaki izpravak vladine mreže imade smatrati predlogom. Neću da cjepidlačarim o tom, što je izpravak, što li predlog? Ovaj predmet je tako važan, da se sbog svoje važnosti predlogom smatrati može, i zato držim, da se svaki ovakav izpravak predlogom smatra.

Odatle izvodim, da bismo najshodnije postupali, da neprihvaćamo mreže cestovne, niti odbijamo sve one predloge, koji su u formi izpravaka podnešeni, nego da ih sakupimo, dademo tiskati i odboru na pretres pošaljemo. Neka odbor i cestovnu mrežu ozbiljno razpravlja, počem se proglasio sam na to ovlaštenim, neka ju svestrano prouči i neka ju saboru predloži. Ovakova naša razprava kakvu ovdje sada vodimo, neima nikakva smisla; to znači samo praznu slamu mlatiti.

Napokon budi mi dozvoljeno opetovano primjetiti, da odbor sastojeći se samo iz 7 lica, nije bio kadar izpitati ovu cest. mrežu onako, kako bi zbilja trebalo.

Tekar sada, kad dobije u ruke sve ove izpravke, te ih prestudira, može prema tomu izpravljenu cestovnu mrežu saboru na razpravu podnieti.

Predsjednik: Na koliko sam ja shvatio g. predgovornika, držim, da je on toga mnienja, da podnesak g. dr. Vuščića nije izpravak nego predlog. Ali onda moram napomenuti, da je i ono, što on želi, predlog.

Želi li još tko govoriti.

Juraj Kamenar: Molim za rieč.

Predsjednik: Molim vas, držite se samo toga, je li ono, što je dr. Vuščić podnio, izpravak ili predlog.

Juraj Kamenar: Vis. sabore! Meni je vrlo žao, da je sada do takovih prepona došlo, a znao sam već u gen. debati, da će do toga doći, pa s toga bio sam zato, da

Digitized by Google

se predje preko mreže i sastavi zakon o mreži cestovnoj ili cestovni zakon, koji u svakoj zemlji treba da postoji.

Ja nemogu na ino, nego da podupirem podnesak g. dr. Vuščića sa svom moćju, jer se nadam, da će i on mene podupirati. (Veselost.) pa bio njegov podnesak predlog ili izpravak, jerbo drugačije nemože biti, već moramo svi jedan drugoga podupirati. Neće tako ići, kako ste vi mislili da hoće; to će tamo voditi, da vis. vlada uvidi, da nije cestovna mreža podpuna, nego zbilja manjkava; da nam nije do lakrdija, nego do životnog pitanja.

Ceste u obće već propadaju, a nepropadaju samo one, koje su izpuštene, nego i one, koje su uvažene, jer vlada neima sredstva, da ih uzdržaje. — Već sam u gen. debati kazao, koliko je cesta izpuštenih, a to nisu nipošto ceste, koje idu paralelno, kako se je čulo od strane vlade, nego to su zemaljske ceste, koje su od velike važnosti za naš život, za nabavljanje svih faktora za život potrebitih. Ja sam u gen. debati kazao, da naše ceste nisu kamenom gradjene, nego blatom nametane, posipavane svake godine od naroda, da se dakle nemogu navažati redomice svakih 5—6 godina, nego redomice svake godine.

Nemojte se, gospodo, čuditi, ako dolazimo s izpravci; oni su ovdje zbilja nuždni, ja sam podnio predlog podpisan po desetorici drugova, dakle o njem neće biti prepora, da li se ima uvažiti, a što se tiče podneska g. dr. Vuščića, molim, neka se takodjer uvaži.

Ja zaključujem.

Predsjednik: Rieč ima dr. Šram.

Dr. Lavoslav Šram: Vis sabore! Ja bih se imao baviti pitanjem, o kojem se sada radi, je li se imade ono, što je g. dr. Vuščić podnio, smatrati izpravkom ili predlogom ali baviti ću se s onim pitanjem ili — po mom mnienju bolje rekuć — predpitanjem, koje se načelno riešiti imade, da li je naime u ovo doba u obće dopušteno, da se u toj slici izpravci ili predlozi sa strane pojedinih članova ovoga vis. tiela staviti mogu na izvjesće odbora. To je ono pitanje i prama riešenju ovoga pitanja ćemo polučiti stalnu jednu podlogu, na temelju koje ćemo moći napredovati u ovoj dosada joko zapletenoj debati.

Predmet razprave je izvješće odbora. Odbor komunikacionalni bio je prisiljen i njemu je bio dan nalog, da izpita dotično izvješće i dotični proizvod vis. vlade, obrazložen sa izkazi, prilozi, nacrti itd., sadržavajuć cestovnu mrežu, i — da tako reknem — program, kojega si je vis. vlada postavila u postupanju oko cestovne mreže u našoj zemlji. Odbor je dakle ovdje imao postupati u ime sabora, a sam povod, uslied kojega je pred sabor došlo izvješće vlade je taj, što je vis. sabor htio, da dobije uvid u dotični postupak vladin, odnosno u onaj program, kojega si vlada stavlja u pogledu svoga postupka; ovo je povod, i na temelju toga razpravljao je odbor ovo, podnio je vis. saboru svoje izvješće; u tom nacrtao je odbor onaj utisak, što ga je primio, postupajuć tu u ime vis. vlade, dobio je poseban neki nazor. Al sve ovo i sam uspjeh toga odbora vidi se sada u njegovu izvješću. Dakle nemože da šta drugo bude predmetom današnje razprave, nego samo izvješće odbora.

Kad sam ovo kazao, moram mimogredce da se osvrnem u obće na odnošaje i na djelovanje sabora kao takova, napose na odnošaj naprama predlogu ili naprama izvješću vladinom. Sabor kao zakonodavno tielo može i je pozvan, da razpravlja zakonske predloge, a uz to kao mjerodavan „sufaktor“ je takodjer pozvan u smislu ustavnih načela, da u svem i svačem kontrolira vladin postupak. U onom prvom pravcu postupa sabor ili iz svoje iniciative stavljajuć i zaključujuć resolucije, stavljajuć zahtjeve na vladu, ili pako postupa uslied toga, što je vlada budi izazvana, budi svojom inicijativom stavila posebno izvješće na stol visoke kuće.

Postupak, o kojem se sada radi, spada svakako u drugu kategoriju, te je nastao tako, što je uslied resolucije stvorene u saborskoj sjednici vis. vlada udovoljila ovoj resoluciji, i podniela izvješće o dosadanjem postupanju i o onom programu, kojega je naumila držati se u pogledu ove cestovne mreže.

Dospjev simo, moram staviti pitanje, je li s onom resolucijom započeto uticanje vis. sabora u dotične agende vladine kao eksekutive; je li se izcrpi time, što je vlada uslied one resolucije predložila odboru, što sabor zahtjeva? Pa moramo dopustiti, da bi ono uticanje moglo time prestati, čim se je vis. vlada odazvala želji vis. sabora, po njegovoj resoluciji izjavljenoj. Medjutim se drži, da ima to uticanje nestati, pa operat podnieti odboru, da ga izpita, a odbor podnese onda svoje izvješće. Sada može se pitati samo to: imade li vis. sabor ovdje neposredna povoda zauzeti pravac koji nemože biti drugo, nego pravac kontrolujući, jer se neradi o stvaranju zak. članka, da li drži vis. sabor za uputno već sada na predlog odbora dalje uticati, ili drži za uputnije, uzeti na znanje predlog odbora i preko toga preći na dnevni red, t. j. da li drži vis. sabor na temelju svih ovih izvješća za uputnije već sada meritornu koju odluku stvoriti, a u tom pogledu mislim, da bi uputnije bilo, da bi vis. sabor možda s tim resultatom sada postignutim bio zadovoljan pa sa svoje strane uzeo izvješće ovoga odbora na znanje. Preko toga mislim, kad bi se kušalo ići, da bi se dospjelo na upravo neodoljive zapreke; i to prvo na formalne zapreke, jer bi time nastalo bitno pitanje, da li je ovakova koncertacija u ovom obliku, gdje se ne radi o zak. članku, izmedju vlade i sabora, izmedju ovih dvijuh zakonodavnih faktora, u obće moguća, pa kad bi se započela, mislim, da bi se došlo do onoga resultata, da se vlada i sabor u ovom obliku nemogu upuštati u koncertaciju glede dotičnih nazora ili dotične podloge.

Vis. sabor mogao bi ovo izvješće jednostavno uzeti na znanje, on bi mogao nastaviti svoje uticanje tim, da bi možda označio utisak, koji je primio saslušav predlog vlade i odbora, da bi taj utisak izrazio budi negodova-

Digitized by Google

njem budi godovanjem. Al preko toga upuštati se u same detaile, što je prvobitno predloženo sa strane eksekutive na uputak sabora, to bi sabor ne samo nekorektno postupao, nego se izgubio u jazu nepredvidivih detaila, s kojih nebi mogao doći do stalnog resultata.

Usljed toga kad se imade riešiti pitanje, da li je podnesak g. dr. Vuščića na predsjedničtvo izpravak ili predlog, onda sam ja toga mnienja, da se ovo pitanje neima riešiti, nego to, da li je u obće dopušteno u ovom stadiju budi izpravak budi predlog podnieti. I po mom mnienju ja mislim, da obzirom na sam povod i razvoj cieloga predmeta, nas mora uputiti na to, da preko svih ovih predloga i izpravaka predjemo na dnevni red, i u pogledu izvješća samoga odbora vis. sabor izrazi svoje mnienje, ili da ga uzme do znanja budi pogodovanjem budi negodovanjem, ili ga neuzme do znanja. Drugo nije umjestno.

Predsjednik: Ja imam samo to primjetiti, da pravo predlagati predloge ili izpravke praviti basira na zakonu i ovo nitko nemože uzkratiti, pa ni sama većina vis. ove kuće. Nego ovdje se radi o tom, ima li se podnesak g. Vuščića smatrati izpravkom ili predlogom. Ako je izpravak, ako se vis. sabor u tom smislu izjavi, onda ima gosp. Vuščić pravo o tom govoriti, i o tom će se glasovati; ako pak vis. kuća veli, da nije izpravak, onda će se vratiti gosp. dru. Vuščiću, pošto ono, što je podnio, nije u onoj formi podnešeno, kako to poslovnik propisuje.

Rieč ima gosp. dr. Jordan.

Dr. **Antun Jordan**: Vis. sabore! Kod generalne debate čast mi je bilo kazati glavni razlog, zašto tvrdim, da predležeća osnova vladina nije prikladna, da bude uzeta u meritornu razpravu. Meni je drago, što se je više gg. govornika u tom smislu izrazilo. Nu kad bi se mogao predlog odbora uzeti meritorno u razpravu, ja bih sve dotične podneske smatrao izpravci. — Vis. vlada opire se tomu, da se stvara kakav zakon, nego veli da se izvješće neka samo uzme na znanje. Jedan od gg. predgovornika kazao je, koliko bi koristno bilo po naš narod, kad jednom zakonom opredielimo cestovnu mrežu, da vlada nebi mogla prepuštati samomu sebi jedan ili drugi kotar itd., nu isti taj gosp. predgovornik veli konačno, da sabor neka primi odborsko izvješće na znanje, kao što je predloženo.

Gospodo! Ako razpravljamo zakon, onda znamo, kakve moramo potrebštine od njega iskati, kako ga moramo razpravljati. Ja pako nisam nikada čuo, da bi ovo izvješće bilo što na predbježnu potvrdu. Ako fali potvrda krune, onda nije razprava zakonska, te nebi preostalo ništa drugo, nego da uzmemo na znanje predlog „en bloc." Al ako se obazremo na stvar samu, to nalazimo razlike izmedju rieči vlade i rieči gg. predgovornika i izmedju rieči odborova izvjestitelja i izmedju izvješća samoga. Odbor veli u točki II. „Mrežu zemaljskih i kotarskih cesta, kako ju je vlada itd . . predložila, osvojio je odbor." A malo niže: „Odbor s toga preporuča saboru za prihvat upitnu mrežu." Ovdje se neveli, da neka sabor uzima na znanje, nego da prihvati.

(Glasovi: Tako je!)

Nu, gospodo, to opet koliko moguće jasno pokazuje misao, koja dokazuje, da je sasvim opravdano, što sam već kod generalne debate kazao, i što sada opetujem, da ovo izvješće nije prikladno, da bude podvrgnuto meritornoj razpravi. Nu ako se već uzme u meritornu razpravu, mislim, da obična dosliednost zahtjeva, da se svaki podnesak, bio nadopunjajući bio izpravljajući, imade smatrati prostim izpravkom. Zašto? Odbor je prihvatio mrežu po prilogu A; ako mi ovdje prihvaćamo i cestovnu mrežu, onda moramo da izpitivamo i priloge, da znamo što ćemo prihvatiti. Kad je pako tomu tako, pita se, što je cestovna mreža; ona sastoji iz broja i duljine cesta, dakle razprava o toj mreži nemože sastojati u čem drugom, nego da mienjamo dotičnu duljinu, da tražimo veću ili manju duljinu; — dakle se izpravak može sastojati u tom, da se koji cestovni potez ili briše ili unutar upiše. (Glasovi: Tako je!)

S toga, gospodo, mislim, bez da trebamo dalje o tom razpravljati, ako zbilja bude vis. sabor još nadalje razpravljao o izvješću odbora, neka vis. sabor smatra po mom mnienju sve podneske izpravci, o kojih je razprava dopuštena kod specijalne debate.

Predsjednik: Želi li još tko govorit?

(Javi se dr. Suboti.)

Rieč ima gosp. zastupnik dr. Subotić.

Dr. Jovan Subotić: Pitanje, o kojem se sada ovdje razprava vodi, jest ovo: da li je podnesak od gosp. zastupnika dra. Vuščića na izvješće saborskoga odbora o cestovnoj mreži izpravak ili predlog.

Ja ću se jedino na ovo pitanje ograničiti.

Ima govornika, koji uztvrdiše, da je taj podnesak upravo predlog, jer se neodnosi na izvješće, dotično predlog saborski, nego na vladinu zakonsku osnovu.

Meni se čini, da ovo neima temelja, jer pošto je saborski odbor mrežu zem. i kot. cesta, kako ju je vlada u privitom zemljokazu pod A, nadalje u prilozih pod B i D predložila, usvojio, to se sada podnesak gosp. zastupnika dra. Vuščića neodnosi na podnesak vladin, nego na podnesak, koji je saborski odbor usvojio, i kao svoj predlog pred sabor iznio; a uslied toga dodira dolazi u pravi odnošaj k predlogu saborskoga odbora, te se i po samoj ovoj doktrini ima kvalifikovati kao izpravak.

No da ostavimo vladin podnesak na stranu, i da pogled bacimo na sam predlog odborski, pa ćemo se uvjeriti, da podnesak gosp. dra. Vuščića dodaje predlogu saborskoga odbora popunu.

Saborski odbor predlaže, da se uvjetno odobri red i način, kojim bi se imale ne samo postojeće jur zemaljske i kotarske ceste po ovoj mreži uzdržavati, te da se prihvati upitna mreža s nekim ipak izmjenami, koje odbor navodi.

Digitized by Google

A u podnesku gosp. dra. Vuščića kaže se, neka to bude, ali ipak s tom izmjenom, da se nova jedna cesta u mrežu uvrsti.

Ovim se dakle pokazuje podnesak gosp. dra. Vuščića kao dopuna odborskoga predloga, a u tom su svi govornici složni, da se takove vrsti podnesak ima smatrati izpravkom.

Ja sam dakle za to, da se uzme za izpravak, i da se o njem prilikom razprave o predlogu saborskoga odbora razpravlja i odluči.

Predsjednik: Želi li još tko govoriti?

(Javi se dr. Spevec.)

Rieč ima gosp. dr. Spevec.

Dr. **Stjepan Spevec**: Vis. sabore! Ja ću sasvim kratko govoriti o tom, da li je podnesak gosp. dra. Vuščića izpravak ili nije, te se je morao u obliku predloga podnieti. Što se mene tiče, ja sam uvjeren o tom, da je izpravak. Izpravci po državoslovnih načelih su trovrstni: ili se sastoje u tom, da se od predloga nešta izpusti, ili da se jedan dio izpusti pa nešto novoga umetne, ili da se predlogu nešta dodaje a ništa neizpusti.

Meni se čini, da u ovu 3-ću kategoriju spada podnesak dra. Vuščića. Kaže se doduše, da se ovdje neradi o predlogu vladinom, nego samo o predlogu odbora saborskoga. Nu meni se ovo umovanje nečini sasvim temeljito; radi se o predlogu odbora, ali zajedno s otim i o predlogu vlade; jerbo sadanji predlog odbora sadržaje predlog vladin — ako mi usvojimo, što odbor predlaže, to usvojimo mrežu, koju je vlada podniela; pa s toga držim, da podnesak, koji se odnosi na mrežu, odnosi se i na predlog odbora, i po tom se ima on smatrati pravim izpravkom.

Predsjednik: Želi li još tko govoriti?

(Javi se M. Mesić.)

Rieč ima g. zastupnik Mesić.

Mato Mesić: Vis. sabore! Mi smo pozvani od predsjedničtva, da se o tom izjavimo, kako se ima smatrati podnesak g. dra. Vuščića. Gg predgovornici, koji su ustali da govore o njem — izuzam jednoga od njih — došli su na druga pitanja. A meni se čini, da je to prvo i poglavito pitanje: imamo li se mi u obće stojeći kod ove točke izvješća odborskoga, upuštati u potanko razpravljanje cestovne mreže? Tako ja stvar shvaćajuć nisam ustao, da kažem, kako smatram podnesak dr. Vuščića, nego da govorim o tom: imademo li se mi upuštati u izpitivanje cestovne mreže, ili ne. Ja se neslažem u tom pogledu sa g. zastupnikom vlade, koji misli, kao da nebi zastupstvo naroda imalo mnogo uplivati u izpitivanje sličnih stvari, dapače slažem se s onimi, koji vindiciraju saboru u tom pogledu znatno pravo. Kako pak da će se imati kod nas ovo pravo vršiti, to je stvar, koja u ovom momentu još nije riešena, nego će biti tek onda, kad dodje na red neka ina točka odborskoga izvješća, a pregnantno će biti riešenje sadržano u onih mnogih izpravcih, koji su na stolu predsjedničtva, u kojih se traži, da se stvori kod nas zakon cestovni, naime zakon o tom, kako se ceste grade u obće; i u tom zakonu će biti navedeno, tko imade mrežu ustanoviti, ili vlada, ili zastupstvo — kojim načinom se ima to sbiti itd.

Držeć dakle, da zastupstvo naroda kod nas uplivati ima na ustanovljivanje mreže cestovne, mislim, da nije napomenuto pitanje riešeno formalno, nego kasnije će se opredieliti. Pa sbog toga razloga mislim, da nebi uputno bilo, da se danas upuštamo u izpitivanje svih poteza, koje sadržaje ili ima sadržavati mreža cestovna; jerbo zapleli bi se onako u velike debate, da tomu ni konca nebi bilo.

Ako odustajemo od takovoga izpitivanja cest. mreže, nemoramo se ni najmanje bojati po mojih nazorih, da si iz rukuh puštamo pravo — jer do vršenja prava svojega ćemo svakako u svoje vrieme doći. Do onda, dok si zakon cestovni stvorimo, proći će nešto vremena, a medjutim će vlada graditi, ona i sad gradi. Za ono, što sada radi, nemože sabor ništa učiniti, a glede onoga, što će kasnije, moći ćemo i mi svoju rieč progovoriti. Jerbo kad će vlada kazati, da treba tolike i tolike cifre za ceste, mislim, da će sabor ujedno kazati, zašto i za koje potrebe ište se cifra takova?

Je li podnesak g. dr. Vuščića izpravak ili nije, o tom — kako rekoh — neću govoriti, nego samo kažem, da bi odustali od te mreže cestovne, te od razpravljanja o takovih izpravcih. Mislim, da možemo stvar — kako je predložena po odboru — uzeti do znanja, a od potanjeg pretresivanja mreže odustanimo!

Predsjednik: Sada će se morati glasovati o pitanju formalnom; o pitanju naime: smatra li se ono, što je g. Vuščić podnio za izpravak, ili ne? Ona gospoda, koja su za to, da se ono, što je g. Vuščić podnio, smatra kao izpravak neka izvole ustati.

(Većina.)

Sada molim, da se čita, što su druga gospoda podniela.

Dr. **Marko Lončarić** (čita): Izpravak dr. Malca stavljen od II. pril. C.: „Da se izmedju red. br. 63. i 64. uvrste medju kot. ceste: 1. u obćini Bednji od Lepoglave na Bednju Trakošćan do Cvetlina 1½ milje; 2. u obćini Ivanec cesta od Druškovca na Klenovnik i Kamenicu 1½ milje.“

(Čita zatim izpravke: Zabrdca, Kukuljevića, Mate Mrazovića, Mir. Kraljevića, Tomića, Sladovića, dr. Jordana, Petra Hrvata, Antoleka, Jurja Kamenara.)

(Vidi buduću sjednicu.)

Predsjednik: Vis. sabore! Svi ovi podnesci konsekventno zaključku, koji je donešen glede podneska g. dr. Vuščića, mislim, da su izpravci.

Sada dolaze još nekoji predlozi. Nu ovi se obzirom na §. 29. al. 2. našega poslovnika primiti nemogu. (Čita.) „Predlozi se imaju predati na ruke predsjednika sabora prije započete sab. sjednice;“ ovo nije učinjeno.

Digitized by Google

(Nastavlja čitanje.) „Ako se pako odnose na koj na dnevnom redu stojeći predlog kao protupredlog, svakako prije nego započme saborsko viećanje o protivnom predlogu.“ Po mom mnienju i ovo nije.

Dakle na predlog g. Tite Ožegovića i dr., zatim na predlog g. dr. Lončarića neće se moći obzir uzeti. Ako izvolite čuti te predloge, mogu se čitati.

Jedan glas: Nije nuždno.

Franjo Folnegović: Neka se smatraju kao izpravci.

Predsjednik: To nemože biti.

Rieč ima g. dr. Vuščić da obrazloži svoj izpravak.

Jovan Živković: Molim prije za rieč.

Predsjednik: Rieč ima g. predstojnik nut. poslova.

Jovan Živković: Vis. sabore! Ovdje imamo — kako se vidi — 15 izpravaka, koji su vis. saboru povodom 2. stavke II. predloga odborskoga nastali, jerbo se je sam odbor upustio u nekoje promjene u predloženom izkazu pod toč. A. i B. To je dakle dalo povoda članovom sabora, da i oni istim načinom izpravke podnesu. Po poslovniku, pošto su ovo izpravci, svaki od ove gospode imade pravo, a rek bi i dužnost, da svoj izpravak obrazloži. Jedan će htjeti, da se nalazi u mreži cestovnoj taj potez, drugi opet hoće imati ovaj itd. Svaki od gospode će dokazivati, da je njegovu cestu, koju predlaže treba uvrstiti u vrst zemaljskih ili kotarskih cesta, da to leži u interesu prometa itd. A ja dvojim, da li će vis. sabor biti u stanju o svih izpravcih, za koje treba 3—4 dana, odlučiti, — bar od strane vlade ja moram kazati, da nisam u stanju ništa govoriti na nijedan od ovih izpravaka.

Gospodo! Vladi nije ni na kraj pameti, neuvrstiti potrebitih poteza u cestovnu mrežu, nego je nakana ravnati se po izvješćih svojih organa, da vidi, da li su ceste takove naravi, da ih treba graditi, da li imadu spadati u vrst zem. ili kot. cesta, da li se imadu uvrstiti u prvo ili drugo razdoblje? A tu je razprave potrebno za vladu, prije nego može odlučiti jedno ili drugo. Al ako vlada, koja imade u ruci podatke, koja ima svoje referente, nije u stanju doći pak kazati: ova ili ona cesta mora biti tako i tako; — kako ćete vi, gospodo, sa umirenom savjesti glasovati, da se ova ili ona cesta uvrsti?

Ja svakako mislim, — i vi ćete mi priznati, ako sdušno stvar smatrate, da to nije način pretresivanja mreže. Nego, gospodo, odputimo sve na odbor natrag, (Glasovi: A, a!) pa će vlada lakše u odboru razjašnjenje dati o nemogućnosti ovoga postupka, nego da se ovdje u to upusti. Ako nećete to odputiti na odbor, to ćete se ovdje ciela 2—3 dana s ovim razpravljanjem baviti morati. Ovakav „conglomerat“ treba studija, koji je umjestniji u odboru, nego li ovdje. Nastaje dakle pitanje: hoće li vis. sabor sam u pretres uzeti tu stvar, ili ju po duhu svojega poslovnika uputiti na odbor, da on o njoj svoje mnjenje izrazi? Nadam se, da će se vis. sabor izjaviti za posliednje.

Predsjednik: Rieč ima g. izvjestitelj.

Izvjestitelj **Josip Beruta**: Vis. sabore! Ovdje su po mom sudu dva pitanja, glede kojih bi željeli doći na čisto, i kad bi to bilo, onda dalnja pitanja, koja se ovdje zameću odpadnu.

Ja imam prije svega izjaviti, da nije shodno, da se ovdje zametne pitanje, budi glede izpravaka budi glede predloga, jer radi se samo o tom, da li se mneža cestovna prihvati ili ne. Kod treće točke biti će shodno govoriti o tom, da li će tko podnieti kakvu promjenu, ili ne. Nu pošto je glede izpravaka već odlučeno, to o tom neima dalje govora. Nego što se same stvari tiče, gospoda nekoja kažu, da bi vis. sabor imao uzeti u pretres ne samo izvješće odbora, nego i sve priloge, dakle i mrežu cestovnu, pa bi od točke do točke imao ići i svoje opazke staviti. Ja držim, da toga prava neima sabor, i da je vlada, kad je to predložila, učinila jedino iz neke kurtuazije naprama saboru, a ne stoga, što sabor ima pravo izpitati glavnicu računa.

Ovdje treba razlikovati pravo i shodnost. Ako se pita, da li je sabor vlastan izpitivati cio operat vladin, to bi se usudio kazati, da je sabor vlastan; već iz onoga, što je g. dr. Šram izjavio, da sabor imade pravo kontrolirati vladin rad; pošto ovo takodjer sačinjava vladin rad, onda je vlastan ga kontrolirati; u kontrolu pako spada, da ide od točke do točke te ih pretresuje, a onda izreče svoje mnienje. Nadalje je opravdano to time, što visoka vlada sama shvaća onako stvar; na strani drugoj njezina obrazloženja veli se naime (Čita): „Predlaže se dakle, da se u odboru poprimljena, u zemljokazu i priležećih izkazih naznačena cestovna mreža bez oklievanja zaključkom odobri, jer bi to inače vlada sama učiniti morala, da nebude smetana u svom uredovnom poslovanju“; dakle da sabor zaključkom odobri sastavljenu po njoj mrežu. Ako se ima odobriti ili neodobriti mreža, onda mislim, da sabor — ako će biti postupak valjan — mora gledati, što ta mreža sadržaje, mora gledati, je li svaka pojedina stavka u redu ili nije, može mrežu poprimiti ili zavrći. To se dakle tako shvatiti mora, jer mrežu je vlada odboru dala na razsudbu.

Pitanje nastaje, je li odbor bio vlastan pretresivati mrežu? On je bio vlastan, a što je vlastan odbor, vlastan je i sabor. Uslied toga mislim, da nebi moglo biti dvojbe, da li je sabor vlastan ili nije vlastan, da li je zvan, ili nije zvan toli izvješće odbora koli samu mrežu razpravljati.

Al gospodo, drugo je ovdje pitanje: je li shodno to, je li će voditi k svrsi? Kakav će biti resultat toga čina? Da li će biti vriedan onoga truda i dangube? To je pitanje shodnosti. I ja mislim da se ciela stvar ima svesti na tu točku, da li je shodno, da li je probitačno, da pojedina gospoda uživaju svoje pravo u saboru, da ga vrše ili nevrše?

Digitized by Google

Ja bih se usudio kazati, da nije; da nije shodno i koristno upuštati se u potanko pretresivanje mreže, i po tom nebi bilo shodno podnašati izpravke ili predloge kod ove prilike. Tomu su razlozi ovi: prvo — što je g. Mrazović izvolio napomenuti — povod je cielomu činu obaziruć se na genesu ovoga pitanja taj, što je vis. sabor izvolio pozvati vladu, neka ona njemu podnese shodno izvješće o stanju naših cesta, neka mu kaže, na što se troši toliki iznos iz zem. budgeta i od odkupnine javnih radnja, da bude sabor imao nekakvu sliku o tom, i da li one žrtve, koje zemlja čini, odgovaraju cilju ili ne.

To je bio prvi povod sadanjemu podnesku vis. vlade. Ako je bio to povod, tada mislim, da nemože biti nam zadaća, da se ovdje potanko pretresuju sve pojedine točke vladinog podneska. To je dakle prvi razlog, zašto mislim, da nebi bilo shodno takovo pretresivanje već po ovom povodu, kojim je to došlo u razpravu.

Drugo, što je vrlo shodno napomenuo g. predstojnik nut. odjela, da mi nismo niti kadri niti vrstni točku po točku vladinoga predloga razpravljati. Zašto? Jerbo ja mislim, kad ja hoću svoj sud izreći. moram biti uvjeren o stvari, moram znati razloge na kojih se osniva dotični predlog. A to mislim, da nijedan toliko znanja neima, jer tu treba poznavanja okolnosti ciele zemlje. Ja neznam, kako mnienje bi izjavio o kojem izpravku, dočim mi okolnosti nisu poznate, ja ili moram šutiti — onda bi se dogodilo, da većina nas neće moći glasovati za pojedine izpravke — ili moram proti svojemu uvjerenju glasovati. U jedno i drugo nemoguće je upuštati se.

To je imao i odbor pred očima. Odbor je bio ovlašten, da se upušta u potanko pretresivanje mreže, on se ipak nije poslužio tim pravom, jer mu se je činilo to neshodno, pa zato nije išao od točke do točke, nego je kazao, da u načelu usvaja cestovnu mrežu, kako ju je vis. vlada predložila. Pa zato mislim, da nije ni shodno, da se vis. sabor upušta u razpravljanje pojedinih izpravaka ili predloga.

Al da nebi tko kazao: što smo dakle postigli, zašto je cio operat iznešen pred vis. sabor? Nešto je radjeno bez svrhe i cilja. Ja mislim, da nije, da, ako i mi neuzmemo u pretres cielu cestovnu mrežu, ipak se neće moći reći, da je razprava bila bez rezultata, i da bi bilo bolje, da nije došla ovamo. Ja mislim, da se je nešto postiglo, naime toliko, čim možemo biti zadovoljni. I što je to?

Prvo mi zadobijemo jasnu sliku o cielih naših cesto- i vodogradjevinah, koju dosada imali nismo; mi smo željeli, da nam je podnešena, i mi ju sada imamo. Ona nije baš radostne naravi, — i odbor ju tako shvaća — te naglašuje, da ju je žaobom uzeo na znanje, jer da se je uvjerio o njoj, da je vlada možebiti proti svojoj volji, ili radi nedostatka novčanih sredstva prisiljena bila da stegne, pa kaže: pošto ovakove činjenice znače u životu naroda svakako nazadak, to preporuča odbor, da i vis. sabor i vis. vlada nastoje o tom, da se tomu doskoči i da se misli o načinih, kako bi se pored gradnje novih cesta mogle uzdržavati i one dosele sagradjene. Nadam se gospodo, da korist, koja potiče iz ovoga izvješća odborskoga i vladinog podneska u obće leži u tom, da se utare put daljnjemu radu, da se nekim načinom načini „expediens“ ili zametak nekomu zamašnijemu radu, da sada ili kašnije, ako tko o tom radi ili razmišlja, kako valja cestovnu mrežu savršiti, ima pred sobom nekakvu podlogu, kako da dalje radi; i mislim, da je to svakako neka korist koje nebi bilo, kad ovoga operata ovdje bilo nebi. Zato mislim, da premda je vis. sabor vlastan, te ima pravo o pojedinih točkah operata razpravljati, to ipak nebi bilo shodno; a zajedno, gospodo, mislim, da se vis. sabor nebi upuštao i odustao od svojega prava, ako se izvješće odbora kako ovdje glasi sumarno pretresa i u načelu prima, (Glasovi: Živio!) a da se neupušta u razpravljanje pojedinih točaka.

Predsjednik: Rieč ima g. Tombor, da se izjavi glede predloženoga modusa po g. predstojniku nut. posala.

Ivan Tombor: Vis. sabore! Gosp. predstojnik nut. posala izjavio je, da se svi izpravci upute odboru. Ja nevidim koristi toga, jer ako dotična gospoda, koja su izpravke podniela, umetnuše u izpravke motive i dokazala shodnosti izpravaka, onda mislim, da će odbor moći na temelju tih podataka raditi i shvaćati domašaj izpravaka; ali ja mislim, da su izpravci tako naprosto tamo bačeni, da ako ona gospoda nebudu u odboru, neće odbor znati, da li su njihovi izpravci opravdani. Ja držim, da je najshodnije, ako se svaki izpravak pretresuje, jer ako se upuste na odbor, a neimadu dotična gospoda prilike svoje izpravke obrazlagati, to čitava stvar ostane bez uspjeha, ili bi pako onda govorili, kad odbor izpravke donese opet na vidjelo. A zašto dan gubiti, nego jedino to preostaje, da se izpravci ili odmah pretresuju, ili da ih povuku dotična gospoda natrag.

Predsjednik: Ja mislim, da je vis. sabor s menom toga mnienja, da bi se prešlo preko predloga g. predstojnika nut. posala na dnevni red.

(Prima se.)

Rieč ima gosp. dr. Vuščić.

Dr. **Josip Vuščić:** Vis. sabore! Kad sam ja čitao podnesak vis. vlade, bio sam od prvoga početka toga osvjedočenja po poznavanju parlamentarnih forma, da glede ovoga podneska, kojega je vis. vlada po želji vis. sabora predložila, u ovoj formi kao izvješće podnešenom dakako neima one parlamentarne razprave, nego da ovo izvješće odbora riešenje dobije time, da se uzme na znanje godovanjem ili negodovanjem. A kad sam vidio, da se primi kao zak. osnova u generalnu i specijalnu debatu, da se pita, da li se ova cest. mreža po saboru prima ili neprima, to je meni povoda dalo, da sam i nehotimice preko parlamentarnih forma išao, i nemogavši ovu osnovu, ako je možebiti predložena saboru na razpravu, primiti

Digitized by Google

bez dopunjenja, stavio sam takodjer svoj izpravak, koji je bio pročitan. Kad sam dalje pomislio vlast zakonodavnu, to sam osvjedočen, te nemogu priznati onu vladinu izjavu opravdanom, da vis. sabor neima nikakvo pravo uticati u razpitivanje komunikacija i u razpravu o komunikacijah, kad dodje na saborsku razpravu. Al kako sam s jedne strane o tom pravu sabora osvjedočen, tako sam s druge strane osvjedočen, da saboru nepristoji način, da on iole shodno razpravlja ovu mrežu cestovnu. Jerbo od nas je svaki iz jednoga predjela, poznate su mu bar nešto ceste svojega predjela, ali on nemože nikakvim pravom tvrditi ili dokazati, ili podpuno osvjedočen biti, kakovo je u drugom, trećem ili četvrtom kotaru stanje cestovno: koje su najpotrebitije ceste, koje su manje potrebite, ili koje nepotrebite. Kad je tomu tako, onda nemože nijedan zastupnik dalje ići od svojega okružja, onda nemože pobijati nijedan potez drugih, niti odobriti.

S ovih nazora osvjedočen sam, da sabor nije u stanju pravilno razpravljati cestovnu mrežu; već to je jedini način cestovnu mrežu razpravljati, da naime vis. vlada presluša sve podžupanije, da one podžupanijske skupštine naznače ceste, koje su najbolje potrebne, i da vis. vlada po ovom njihovom izvješću sastavi cestovnu mrežu.

U tom položaju dakako ja s mojega stanovišta, kad bih samo moj izpravak bio stavljen, nebi protivan bio naprama onoj izjavi vis. vlade, da nije tu mrežu predložila za vjekovito vreme, nego će prema sredstvom graditi, koja imade na ruku, i da će biti pripravna, ako se pokaže potreba, druge poteze u mrežu primiti. Ja bi se s tim slagao sasvim, kad bi samo moj izpravak bio stavljen, da se preko mojega izpravka ide na meritorno riešenje ovoga izvješća, te da se sama mreža — dok će biti moguće — razpravlja onim načinom, kako sam ja predložio, — da se to prima do znanja i da se ostavi vis. vladi, da po ovoj mreži odborovoj stare ceste uzdržaje i nove gradi.

Nu na koliko su i druga gospoda svoje izpravke podniela, na toliko mislim, da je najshodnije, ako se o njih izjave, te kažu, da li se takodjer s prelogom vlade slažu, da se ovi izpravci odpute odboru natrag, da ih naknadno izpita i glede njih izvješće podnese. Jerbo kako sada stvar stoji, mi nismo u stanju njih pravilno razpravljati, nego je najbolje da preko njih idemo na dnevni red, i da se glasuje: jeli se prima cestovna mreža do znanja. Al ako ostala gospoda nebi se slagala s time, da se izpravci odpute na odbor za naknadno izpitivanje izvješća, medjutim držim za suvišno obrazloživati moj izpravak, jer . . .

Predsjednik: Ja samo konstatiram, da se je preko ovoga predloga g. predstojnika nut. odjela već prešlo na dnevni red. Ja mislim da ste imali obrazložiti svoj izpravak.

Sada sliedi izpravak g. dr. Malca.

Bilježnik dr. **Marko Lončarić**: (Čita izpravak).

Predsjednik: Rieč ima g. dr. Malec, da obrazloži svoj izpravak.

Dr. **Josip Malec**: Vis. sabore! Pošto je dakle dozvoljeno, da se izpravci prave na to izvješće, bio sam i ja slobodan staviti izpravak na točku 63. priloga C, glaseć onamo, da se dva pravca uzmu u ovu cestovnu mrežu. A ova oba pravca zauzimlju duljine od 3 milje. Razlog tomu, da sam stavio ovaj izpravak, je taj, što je u dotičnih obćinah jako malo cestovnih poteza uvršteno u red kotarskih cesta, naime samo $2\,^7/_{16}$ milja; kad dakle pribrojim jošte 3 milje, mislim, da nije moj zahtjev nepravedan, ako stavljam na vis. vladu molbu, da bi se — ako prodre moj izpravak — još te milje cesta u onih obćinah uvrstile. Nu i sam položaj ovih crta zahtjevu udovolji, jerbo kad se pogleda na mapu ovdje predležeću, vidi se, da ovaj potez od obćine Ivanečke ide do Štajerske granice, a u onih okolicah je narod prilično industriosan, mogu dapače tvrditi, da živi od svoje nar. industrije, i da jako mnogo obćina na priležećoj medji Štajerskoj izvažaju onamo svoje proizvode, naročito vino; a još to se može opaziti, da se tamo takodjer nalaze tvornice. Obzirom na ove okolnosti je svakako vriedno, da se izluči taj kvantum iz obćinskih cesta, pa da se uvrsti u red kotarskih cesta.

Ovo će biti naravski svejedno vis. vladi, jer ona mora onako ustupiti dotičnoj županiji ili podžupaniji onu tangentu odkupnine, koja se u njoj sakupi, a ne stoji, da bi vlada tu odkupninu upotrebila, kako najbolje drži.

U onih 2 obćina je 5000 stanovnika, i sasvim je naravski, da će se priličan iznos odkupnine naći; a da nepada sav teret samo obćinam na ledja, to se može već s one tangente, koja se na kotarske ceste potroši, prilična svota naći za one ceste, koje sam predložio, i time će biti one prilično siromašne obćine odviše velikog tereta riešene. Stoga razloga molim, da vis. sabor izpravak moj prihvati.

Dr. **Antolek Orešek**: Molim za rieč.

Predsjednik: Ona gospoda, koja su izpravke podniela, obrazložiti će ih najprije redom, pa onda će biti prosto gg. članovom visokoga sabora o svih izpravcih govoriti.

Franjo Folnegović: Pozivom na poslovnik molim za rieč.

Predsjednik: Izvolite.

Franjo Folnegović: Vis. sabore! Mi, gospodo, mislim da smo svi osvjedočeni, da ovakovo obrazlaganje k ničemu ne vodi; pa zato držim, makar je naš poslovnik tako manjkav pa nedozvoljuje izrično ovakova predloga, da bi se obzirom na to, da netrošimo skupo vrieme i nediskreditiramo sam parlamentarizam, vis. kuća mogla složiti u onom nazoru neka se svi ti izpravci odpute na odbor.

Digitized by Google

Nadam se, da ću dobiti podpore desetorice članova saborskih za ovaj predlog, pak bi se onda moglo o njem i zaključiti.

Predsjednik: Molim, i to nije u poslovniku, čim je predlog vis. vlade zabačen . . .

(Glasovi na lievoj: Nije se o njem glasovalo.)

Pošto je već dosta kasno, to dižem sjednicu, a buduću uričem za sutra u 10 sati. Na dnevnom redu biti će nastavak ove spec. debate.

(3/4 1 sat poslje podne.)

Digitized by Google

Četrdeset i peta saborska sjednica,

držana dne 14. rujna 1876. u 10 sati pod predsjedničtvom saborskoga predsjednika g. Nikole Krestića.

Sadržaj: Zapisnik prošle sjednice. — Podnesci. — Dnevni red: Nastavak spec. debate o predlogu odbora za komunikacije glede cestovne mreže. — Dnevni red buduće sjednice.

(10 ½ sati.)

Predsjednik (zvoni). Sjednica se otvara. Molim g. bilježnika, da izvoli zapisnik pročitati.

Bilj. dr. **Josip Malec** (Čita).

Zapisnik

XLIV. sjednice sabora kraljevinah Dalmacije, Hrvatske i Slavonije pod predsjedanjem saborskoga predsjednika gosp. Nikole Krestića obdržavane u glavnomu gradu Zagrebu dne 13. rujna 1876. u 10. satih prije podne.

Od vlade su prisutni: gg. Jovan Živković, dr. Pavao Muhić i dr. Marijan Derenčin.

Prisutna su 42 saborska člana.

Zapisnik posljednje saborske sjednice odobren je bez primjetbe.

Predsjednik javlja, da na sabor nije stigao nikakav podnesak, za to se prelazi na dnevni red.

Na dnevnom je redu specijalna debata ob izvješću odbora komunikacijonalnoga glede cestovne mreže, te je točka I. toga izvješća primljena bez svake primjetbe pa glasi:

Što se tiče cestovnoga proračuna za god. 1876. sastavljenoga, koji bi se jur prošloga saborskoga zasjedanja imao bio riešiti, a radi nedostatka vremena neriešen ostao, pošto je vladin zastupnik izjavio, da se je vlada osjećala zvanom po svojem najboljem uvjerenju razpoloživ novac na ceste upotrebiti, te pošto je i odbor uvidio, da je tim isti proračun praktičnu vriednost izgubio, predlaže visokomu saboru, da proračun ovaj sa svoje strane odobriti, al ujedno visoku vladu pozvati izvoli, da obzirom na tekući broj 1—6 proračuna, nakon svršene pohvalbe još u gradjenju nalazećih se cestovnih potezah, izkaže visokomu saboru naknadno i poimence te cestovne poteze i eventualno preostali dio odkupnine od god. 1874., a isto tako na što i kako je upotrebila razpoloživu od god. 1874. odkupninu županije virovitičke i sriemske s onom od godine 1875.

Pošto je narodni zastupnik dr. Vuščić na točku II. izvješća podnio izpravak glaseći:

„Da se u predloženoj cestovnoj mreži pod A. i izkaza pod C. poslje stavke 68. u području koprivničke podžupanije medju kotarske ceste uvrsti „Cesta od sela Perkos kroz Rasinju, Kuzminec, Zablatje i mali Otok do razkršća u selu Veliki Otok vodeći, razvila se je uslied opazke predsjednika, da to nije izpravak već predlog, debata, pak je poslje svestranog pretresivanja zaključeno većinom glasovah, da se podnesak dra. Vuščića smatra za izpravak.

Predsjednik javlja, da je narodni zastupnik Tito Ožegović sa 10 drugovah podnio predlog odnoseći se na predmet razprave, ali pošto je to prekasno učinio, vraća mu se natrag.

Zatim se je prešlo na razpravu o podnešenih izpravcih.

Najprije pročitan je izpravak dra. Vuščića, koji je u njegovu obrauu prihvatio rieč, te izjavio, da bi se moglo i preko toga njegova izpravka preći na dnevni red, ako i ostali izpravljatelji uzanj pristanu, pa da se eventualno u odboru o njegovu izpravku razpravlja, ako mu budu izpravci vraćeni.

Pročitan je izpravak dra. Malca stavljen od II. priloga C. koji glasi:

„Da se izmedju red broj 63 i 64 uvrste medju kotarske ceste:

1. U obćini Bednji od Lepoglave na Bednju Trakošćan do Cvetlina 1 ½ milje.

2. U obćini Ivanec cesta od Druškovca na Klenovnik i Kamenicu 1 ½ milje.

Digitized by Google

Predsjednik daje rieč narodnomu zastupniku dru. Malcu, da obrazloži svoj izpravak.

Po tom je predsjednik sjednicu u 1 $^1/_2$ sata zaključio i buduću urekao za sutra t. j. 14. rujna u 10 satih pred podne sa dnevnim redom: nastavak specijalne debate ob izvješću odbora za komunikacije glede cestovne mreže.

Dr. **Malec**, s. r. sab. bilježnik. **Krestić**, s. r. saborski predsjednik.

Predsjednik: Ima li kakova prigovora proti ovomu ovako sastavljenomu zapisniku?

(Neima.)

Prigovora neima, zapisnik se verificira.

Vis. sabore! Na ovaj vis. sabor stigli su sliedeći podnesci.

Dr. Marko Lončarić podnio je predlog poduprt po desetorici drugova. Molim, da ga izvoli pročitati.

Bilj. dr. **Marko Lončarić** (Čita.) „Vis. sabor neka izvoli zaključiti, da se kraljevskoj zemaljskoj vladi preporuči, da se kotarska cesta Duboka-Drenovac-Slatina-Sopje izgradi tako, da se u prvoj periodi dvie, u drugoj dvie, a u trećoj dvie i pol milje gradnje preduzme."

Predsjednik: Predlog dati će se štampati te će se u svoje vrieme na dnevni red staviti.

Gosp. Tito Ožegović podnio je po desetorici drugova poduprt sliedeći predlog.

Bilj. dr. **Marko Lončarić** (Čita.) „Vis. sabor neka zaključiti izvoli, da se visokoj vladi preporuči, cestu do sada kotarsku od Huma kod sv. Martina, t. j. iz državne ceste zagrebačko-varaždinske preko Hrašćine do Budinšćine, u sadanjoj mreži izpuštenu, medju kotarske ceste natrag uvrsti.

Predsjednik: Predlog ovaj će se štampati i u svoje vrieme na dnevni red staviti.

Prelazi se na dnevni red. Na dnevnom redu je nastavak specijalne debate o predlogu odbora za komunikacije.

Molim gosp. izvjestitelja, da mjesto zauzme.

A rieč ima gosp. zastupnik Antolek, da obrazloži svoj izpravak.

Nego molim, da se prije njegov izpravak pročita.

Bilj. dr. **Marko Lončarić** (Čita.) „Neka se u izkazu B cesta iz Varaždina preko Biškupaca i Čanjeva u Belski dol do Budinšćine medju zemaljske ceste uvrsti.

Drag. Antolek-Orešek: Vis. sabore! Ja sam jučer bio proti tomu, da se ovdje vodi specijalna debata o cestah, jerbo to zbilja smatram suvišnim, nu kad su tolika gg. drugovi podnieli izpravke zahtjevajuć, stranom nove ceste da se grade, stranom da se občinske ceste uvrste u red zemaljskih i kotarskih cesta, to neka bude i meni slobodno, da svoj izpravak obrazložim. Cesta ova, koju sam u izpravku napomenuo, ide iz Varaždina preko Biškupca i Črešnjeva u Belski dol do Budinšćine, bila je dosada zemaljska cesta; ta je velikim troškom u jako dobro stanje stavljena, a sada ju niti medju kotarskimi, niti medju zemaljskimi cestami nenalazim. Ako u obzir uzmemo, da je ova cesta, ako nije baš prva, to je svakako druga u varaždinskoj županiji, to mislim, da se ona nesmije izpustiti. Kraj ove ceste obći dolnje Zagorje cielo sa Varaždinom; ondje ima nekoliko rude, uglja i drugih prometnih predmeta; pa radi toga je ova cesta od tim veće važnosti, i ja nerazumijem, kako se je mogla izpustiti. Ta cesta u ostalom nije u mom izbornom kotaru, jer sam zastupnik grada Varaždina te bi lako šutiti mogao, nego jer znam, da je potrebno, da bude cesta ova zemaljska, i mora da bude, osobito ako uzmemo obzir na to, da su u onih obćinah, kuda prolazi ova cesta, bile same zemaljske i kotarske ceste, a sada neima u ovoj predloženoj mreži niti jedan hvat niti zemaljskih niti kotarskih, nego sve su prošle u red obćinskih cesta, koje neće biti moći iz ove $^1/_4$ uzdržavati, a $^3/_4$ podieliti će na ine, gdje je to manje potrebito.

S ovih razloga preporučam, neka se ova cesta, ako ne u red zemaljskih, to bar u red kotarskih cesta uvrsti.

Predsjednik: Rieč ima gosp. zastupnik Tomić.

Bilj. dr. **Marko Lončarić** (Čita Tomićev izpravak.) „Neka se u izkazu C pod stavkom 71. cesta Nart-Berek uvrsti ovako: Narta, Ploščica, Mlinska, Pašijan i Garešnica do medje kod Medjurića."

Gjorgje Tomić: Vis. sabore! Budući je cesta Narta-Berek, koja spaja Belovar sa Gradiškom i zemaljskom cestom kod Medjurića mnogo dalja, a cesta preko Narte i Ploščice mnogo kraća, neznam, kako se je mogla ona prva linija uvesti u cestovnu mrežu? I to je razlog, zašto sam predložio, da bi se mjesto Narta Berek uvrstila pruga: Narta Ploščica, Mlinska, Pašijan i Garešnica do medje kod Medjurića, gdje se sa zemaljskom spaja. Ovaj potez može se dakle s mnogo manjim troškom sagraditi, jerbo je za $^1/_2$ milje i više kraći te vodi ravnim putem. Osim toga se potez Narta-Berek kod sela Sinjanik penje na tako strmi brieg, kao da bi se na toranj penjao, a kod Krašića pada tako strmo, da skoro nije moći prolaziti.

S ovih razloga preporučam svoj izpravak.

Predsjednik: Rieč ima posp. Zabrdac, da obrazloži svoja dva izpravka.

Bilj. dr. **Marko Lončarić** (Čita.) „U izkazu F broj 10 neka se izmieni i uvrsti za gradnju I. $^{10}/_{16}$ a u II. $^{12}/_{16}$ zemaljske ceste Daruvar-Belovar. Isto tako neka se u drugoj periodi sagradi kotarska cesta od Daruvara na Uljanik u Poljanu, i neka se ista spoji sa zemaljskom cestom.

Petar Zabrdac: Slavni sabore! Ceste, glede kojih sam ja predložio svoje izpravke, jesu u podžupanijah belovarskoj i daruvarskoj najvažnije, jerbo je na njih najveći promet. Što se tiče prve ceste Daruvar-Belovar, to je važna osobito radi toga, jer s jedne strane narod iz čitave podžupanije belovarske neima drugam na tržište

Digitized by Google

nego u Belovar, a s druge strane narod iz podžupanije daruvarske takodjer jedino u Daruvaru svoje proizvode tržiti može. Osim toga vodi ova cesta do kakvih 14 potoških mlina. — Nadalje ako se nebi ova cesta sagradila u prvoj i drugoj gradjenoj periodi, nego bi ostala čak za 3-ću periodu, to držim, da nebi moguće bilo tu cestu sagraditi bez mnogo veće pogibelji i troška; jer ciela cesta je lišena svakoga materijala, da bi se mogla medjutim u dobrom stanju uzdržavati, nego ga mora dobivati stranom iz Daruvara stranom iz Dugače. Za to preporučam, da se gradi već u prvoj i drugoj periodi cesta Daruvar-Belovar.

Što se tiče druge ceste od Daruvara na Uljanik u Poljanu, to je ova cesta sbog toga toliko nuždna, jer jedino sredstvo, da se dotična podžupanija može spajati sa hrvatskom željeznicom. Mi imademo kod Daruvara staklarnu, gdje više stotina radnika dan i noć radi. A velike novčane žrtve skopčane su sa izvozom staklenoga materijala. Veli se, da u onih predjelih trgovina prilično napreduje, a da bude napredak jošte veći, nuždno je, da se čim prije dodje do dobrih cesta. Cesta, koja vodi u Sisak je onakove naravi, da se bez velike pogibelji nemože po njoj voziti, i sbog toga je potreba tim veća, da se načini cesta preko Uljanika i Poljane, te da se ista spoji sa zemaljskom cestom.

S ovih razloga preporučam svoje izpravke.

Predsjednik: Rieč ima gosp. Kraljević.

Miroslav Kraljević: Moj amendement odnosi se na 3-ću točku.

Predsjednik: Ovaj amendement stavlja se natrag, a doći će na red kod 3-će točke.

Predsjednik: Rieč ima gosp. Sladović.

Molim, da se prije njegov izpravak pročita.

Bilj. dr. **Marko Lončarić** (Čita.) „Neka se od luizinske ceste kod Stative kroz Novigrad i Vodenudragu do Bosiljeva uzme u izkaz cesta od $2^{12}/_{16}$ milje, i drugo, neka se uzme takodjer od luizinske ceste u izkaz cesta od $2^{4}/_{16}$ milje od Močila preko Plemenitaša do županije riečke."

Mato Sladović: Vis. sabore! Ova je cesta jako važna, jer spaja 3 glavne ceste, i tom cestom pučanstvo, možebiti 15—16 hiljada na broju, za svaku svoju potrebu blago iz polja vozi. I prije bila je to kotarska cesta, a sada je izostala iz mreže cestovne. Ja mislim, da se zbog njezine velike važnosti za dotično pučanstvo opet imade uvrstiti medju kotarske ceste.

Predsjednik: Rieč ima g. zastupnik Petar Horvat.

Bilj. dr. **Marko Lončarić** (Čita) Izpravak Petra Horvata: „neka se u izkazu C. iza točke 48. uvrsti medju kotarke ceste pruga Mače-Perčavica-Golubovec."

Petar Horvat: Vis. kućo! Vrlo mi je žao, da je vis. kuća pošla tim putem razpravljati cestovnu mrežu, koji po mom uvjerenju nevodi k ničemu. Zašto? Jerbo kad će se reći, da se izvodi ovaj ili onaj potez, vlada će kazati: Neimamo sredstva, i u tom će stvar zapeti. Cio ovaj posao mi se čini kao „filius ante patrem," jer prije bi se imala razpraviti 3-ća točka izvješća odborskoga, te novi zakon cestovni stvoriti, onda tekar imalo bi se pitati, koje ceste imadu se graditi i uzdržavati. — Ja dakle nebi bio stavio taj izpravak, da se nisam poveo za drugimi zastupnici, koji, uvažujuć interes svojih kotara, preporučuju ovu ili onu cestovnu liniju, koja je u cestovnoj mreži izpuštena. Ja čujem zbilja pojave, da je u ovoj mreži izpušteno u cieloj zemlji preko 108 milja cesta, cesta takovih, koje su bile uzdržavane prije u dobrom stanju, i koje su činile nekim načinom kapital. Ja neznam, kako bi mogli narodno gospodarstvo kod nas i vlada i sabor uzeti za dokaz tolikoga siromaštva, kad smo sada na jedanput dospjeli u stanje, da 108 milja cesta izpustimo; — to je nazadak, gospodo, to je dokaz siromaštva!

Ja se nadam, da ono, što još nije učinjeno, da će kod 3-će točke provedeno biti, i da sabor pokrene onim putem, koji k svrsi vodi. Sada pako neću dosadjivati vis. kući, nego samo forme radi preporučam izpravak na uvaženje.

Predsjednik: Rieč ima gosp. zastupnik Vrančić.

Bilj. dr. **Marko Lončarić** (Čita izpravak.)

„Neka se u izkaz B uvrsti cesta Greda-Vratno."

Ivan Vrančić: Vis. sabore! Ja bih pristao uz odborovo izvješće do jedine cestovne mreže; ja naime nemogu to učiniti iz uzroka, jerbo nije suglasna sa izkazom B., nego mu protuslovi.

U ovom izkazu je na razkrižju Krapinsko-Topličke zemaljske ceste naznačen novi cestovni pravac od Grede u Vratno u dužini od $1^{14}/_{16}$ milja, a u cestovnoj mreži je naznačen samo od Vratna do Prevoza. Dakle na toliko je tu nekako protuslovje. Valjda je to pogreška, koja molim da se izpravi, jerbo bi mogla dati povoda kakvim neugodnim posliedicam, navlastito ako pomisimo na dotične inženire.

Ovo je jedini izpravak kojim molim, da bi se ovaj izkaz popunio, te ga preporučam vis. kući na uvaženje.

Predsjednik: Rieč ima gosp. Kamenar, da svoj izpravak obrazloži.

Bilj. dr. **Marko Lončarić** (Čita izpravak.)

„Neka se u podžupaniji krapinsko-topličkoj medju kotarske ceste uvrsti cesta od Pregrade kroz Sopot, Pavlovec, Marinec, Horvatski i Tuhelj do Klanjca. — Neka se uvrste medju kotarske ceste sliedeće pruge:

1. U podžupaniji karlovačkoj od mosta na Dobri i od luizinske ceste kod Stativa preko Tomašnice i Jaškova do Erjavca, te cesta od Mohara u Ozalj i Mahično $^{8}/_{16}$ milje.

2 U podžupanijah karlovačkoj i jastrebarskoj cesta od Mahičnog kroz Zorkovac, Mirkovopolje, Podbrežje, Zajačko, Vrhovec i Skoljevicu do kotarske ceste krašičko-vivodinske na križanju u Prekrižju, $2^{4}/_{16}$ milje.

Digitized by Google

3. U podžupaniji jastrebarskoj komad ceste od Novaka kroz Volavje i Petrovinu u sv. Janu, 2 milje;

4. U podžupaniji jastrebarskoj i sisačkoj komad ceste od zemaljske ceste u Buševcu kroz Kravarsko-Hruševac itd. do Pokupskoga i do kotarske ceste karlovačko-sisačke, $2^8/_{16}$ milje.

Medju zemaljske ceste neka se uvrsti u podžupaniji jastrebarskoj cesta od Krašića kroz Prekrižje u Vivodinu do kranjske medje, $1^{12}/_{16}$ milje."

Juraj Kamenar: Vis. sabore! Ja neću duljim obrazlaganjem mojih izpravaka ili predloga dosadjivati, nego ću proći odmah na ceste same. Ja žalim, da je sadanja vlada izostavila tako važnu prugu trgovinsku i prometnu, koju je prijašnja vlada sa velikim trudom podizati i graditi dala. Cesta u podžupaniji svetokrižkoj, koja vodi od Pregrade kroz Sopot, Pavlovec, Marinec, Horvatsku i Tuhelj do Klanjca, podignuta je velikim troškom, a sada je izpuštena.

Zato preporučam, da se uvrsti medju kotarske ceste, jer je za trgovinu i promet od velike važnosti.

Cesta u podžupaniji karlovačkoj, koja vodi od mosta na Dobri i od luizinske ceste kod Stativa preko Tomašnice i Jaškovca do Erjavca, te cesta od Mohara u Ozalj i Mahično, je tako važna prometna cesta, da ako se zaključi, neka se iz mreže izpusti, onaj predjel obćine ozaljske lišen je svake trgovine sa morem. Jer kad trgovci dodju sa velikimi koli do Karlovca, neće na prevoz ići, koji je na Kupi, nego će radje željeznicom u Križevac ići kupovati, a mi nećemo ništa prodati. U ostalom je ta cesta uvjek bila kotarska te se je uzdržavala kao kotarska cesta.

Prelazim na drugu cestu u podžupaniji karlovačkoj i jastrebarskoj. Ova cesta, od koje jedan dio spada pod karlovačku podžupaniju, ponajviše je važna radi trgovine. Važnost njezina bila je i time priznata, što su nedavno na njoj podignuti mostovi za skupe novce, i tomu svjedoči za njezinu važnost i ta okolnost, što je podignuta za vrieme absolutizma pod Kellersbergom, jerbo je bila za narod potrebna. Preporučam dakle, da se i sada ova cesta od Mahičnoga kroz Zorkovac, Mirkovopolje, Podbrežje, Zajačko, Verhovec i Skoljevicu do kotarske ceste krašičko-vivodinske na križanju u Prekrižju, $2^4/_{16}$ milje uvrsti medju kotarske ceste.

Treća cesta u podžupaniji jastrebarskoj je stara cesta zemaljska. Ta vodi od Krašića u Vivodinu do kranjske medje, i jedino ova spaja jastrebarsku i karlovačku podžupaniju sa Kranjskom, i od kuda dobivamo najviše novca, te možemo svoje vino bar za nekakvu cienu prodati.

Četvrta cesta u podžupaniji jastrebarskoj je cesta od Novaka kroz Volavje i Petrovinu u sv. Janu, 2 milje. Ova je uvjek bila kotarska cesta. Moram naročito kazati, da sve ceste, koje sam dosada ovdje nabrojio, sbog toga toliko potrebito, jer oni ljudi neimadu nikakvog drugog puta, da ga upotrebe; imade istinabog mnogo puteva, ali nijedan put nije kotarski, koji — kako se kaže — parallelno ide, nego to su jedini putevi iz dotičnih mjesta u druga vodeći, ali još ovi hoće da se izpuste.

Peta cesta u podžupaniji jastrebarskoj i sisačkoj je cesta, koja vodi od zemaljske ceste u Buševcu kroz Kravarsko-Hruševac itd. do Pokupskoga i do kotarske ceste karlovačko-sisačke $2^8/_{16}$ milje. Ja bi za svaku cesstu posebice razloge imao: Prva je važna, jer spaja dotično pučanstvo sa morem; druga u podžupanijah jastrebarskoj i karlovačkoj je nuždna radi toga, jer narod neima niti druge ceste, nego onu jedinu, a spaja 20—30 mjesta; od jedne strane su bregovi· od druge strane Kupa, i ako bude ova cesta izpuštena, nemože nikuda i nikamo sa proizvodi.

Treća cesta bi se morala medju zemaljske ceste uvrstiti, a sada je izpuštena.

Nu ova je — kako rekoh prije — još sbog toga od tim veće važnosti, jer nas sa drugom zemljom spaja, te se nipošto nesmije izpustiti.

Što se tiče cesta u sisačkoj i jastrebarskoj podžupaniji, to jih ima ondje osobito malo. Ovaj narod je tako lišen cesta, da nikamo nemože. Dosada je imao 2 kotarske ceste, jednu na gorički kolodvor, a druga je ova, — nu sada su obje izpuštene.

Narod, koji plaća porez, nesmije da bude lišen svake komunikacije, i nesmije se pustiti propasti ono, što je već sagradjeno velikim troškom, nego treba gledati, da se uzdrži.

A neka bude vis. sabor uvjeren, da nijedna od ovih cesta neide paralelno, i da sam ju predložio sa veleväžnih razloga, jer narod nemože bez ovih cesta obstajati, nego će propasti i biti će svake trgovine lišen, tako da neće moći platiti poreza i tako da će podpuno osiromašiti. Ja preporučam svoje izpravke.

Predsjednik: Rieč ima gosp. zastupnik Mrazović.

Bilj. dr. **Marko Lončarić** (Čita.) „Neka se mreža „neusvoji" i „neprihvati," kako je to odbor predložio, već neka se samo uzme na znanje."

Mato Mrazović: Vis. sabore! Ja sam ovaj izpravak stavio posve u suglasju sa čitavim tečajem dosadašnje ove razprave, koja je izvješćem vis. vlade od god. 1875. i od tekuće godine mjeseca srpnja potaknuta, i povedena — kako sam jučer kazao — pozivom vis. sabora.

Ja sam jučer napomenuo, kako se je radilo ovo izvješće vis. vlade, i kako se je rodilo iz njega opet izvješće odbora. Sada ću samo spomenuti, da je moj izpravak upravo u suglasju sa cielim tečajem ove razprave. Vis. sabor, kad je pozvao vladu, da mu podnese cestovnu mrežu — rekao sam, — da je imao pred očima samo dvoje: t. j. prvo, da vidi u koliko potrebam zemlje postojeća mreža odgovara, a drugo, da dobije stalnu podlogu za proračun svakogodišnji. Naprama tomu je zbilja

Digitized by Google

vis. vlada pomoćju enquette i pomoćju uredovnih izvješća ustanovila mrežu obzirom na sredstva.

Vis. vlada je preko toga za god. 1875 ili 1876. učinila proračun, učinila ga je dakako obzirom na sredstva, koja ima; ovaj proračun je u jučerašnjoj sjednici uzet na znanje, dapače budući da je bez izpravaka i promjene 1. točka izvješća prihvaćena, mora se uzeti, da je isti proračun odobren od vis. kuće.

Ovo je dobro zapamtiti, jer od ovuda ide logičkim redom i nuždno zaključak, koji se u mom izpravku nalazi. Jer kad je vis. sabor proračun za god. 1876. odobrio, nemože sada mienjati na onoj mreži, koja je ovomu proračunu za temelj služila, t. j. nemože sada mienjati one mreže, koja je svedena upravo u granice proračuna, po ovom vis. saboru odobrena; osim kad bi vis. sabor mogao vladi odmah dati novih sredstva, da izvede one poteze, koji se nalaze u izpravcih gg. predgovornika. To pako nije pokušao nijedan od gg. zastupnika, s toga mi se čini, da je jedini način, kako ćemo iz ovog labirnita izaći taj, da mrežu onako, kako ju je vlada predložila, uzmemo na znanje, respektive da izvješće odobrimo i prihvatimo.

Ja držim, da je ovo i vis. vlada sama zahtjevala; ona više niti nije zahtjevala, u svom prvom izvješću od 15. listopada god. 1875. naime kaže: na temelju ovoga obrazloženja umoljava vis. sabor, da bi proračun odkupnine javnih radnja i gradjevina sa svotom od 400.000 for. izvolio odobriti, a ovdje predloženu osnovu nove cestovne mreže i način izgradjivanja zemaljskih i kotarskih cesta, ujedno sa načinom njihova uzdržavanja na znanje primiti izvolio.

Ovdje je odbor išao preko predloga vis. vlade, kad predlaže, neka se ova mreža prihvati; jer vis. vlada po svoj prilici sama dvoji, hoće li koristno biti, da se upravo bez svake promjene svaki ovdje naznačeni potez izvede. Jer vis. vlada, nemogavši ovaj težki predmet potanko proučiti, po svoj prilici nije mogla pouzdanja imati u sebe, da tako savršenu cestovnu mrežu stvori, da nikakve korekture neće trebati, — pa zato samo hoće da vis. sabor ovu mrežu samo na znanje uzme. To je po svoj prilici i odbor pred očima imao; i ja držim, da je „lapsus calami,“ kad odbor predlaže, da se ova cestovna mreža prihvati.

Ja nevidim, gospodo, niti koristi nikakve od tuda, ako se pridrži upravo predlog odbora, naime da se ova cestovna mreža prihvati, jer sam uvjeren, da niti vis. vlada nemože ovu cestovnu mrežu smatrati proučenim resultatom proučenih potreba prometa u ovoj zemlji, nego da je vis. saboru predstavila sliku faktično obstojećih komunikacija, kako ih je našla, i da ih je samo u okvir obstojećih financijalnih sredstva postavila.

Što bi dakle koristilo, kad bi vis. sabor ovu cestovnu mrežu osvojio?

On bi usvojio nešto, čemu niti sama vis. vlada nedaje definitivne i trajne valjanosti, jer i vis. vlada sama je uvjerena — i to njezino izvješće pokazuje — da se imade više cesta iz nova izgraditi i da se obstojeće ceste imadu uzdržavati, nu njezin postupak je ograničen o financijalnih sredstvih. Štogod dakle vis. sabor ovime odobri, odobriti će samo provisorno.

Radi toga držim takodjer za posve nekoristno i suvišno pretresivanje ove mreže; i ja držim, da gg. predgovornici sa izpravci svojimi ovakovim načinom svakako neće polučiti ono, što žele, t. j. da se poluči definitivna, nepromjenljiva mreža, jerbo neznadu naznačiti i nemogu naznačiti sredstva u tu svrhu. — Ako se pako ova cestovna mreža uzme naprosto na znanje, uzme se na znanje faktum, t. j. da se ova cestovna mreža, kako je faktično vlada našla, u okviru financijalne naše mogućnosti uzdržavati, i na novo graditi može. I ovo jedino imade svoju praktičnu vriednost u toliko, što vlada, predloživši cestovnu mrežu, nemože jednostrano i bez znanja sabora od nje odstupiti, a drugo, što je svakomu zastupniku, a i vladi samoj mogućnost u buduće, ako sredstva budu povišena i razširena, ovu cestovnu mrežu u svakom pravcu povećati i razširiti.

Iz ovih razloga ja preporučam vis. saboru na prihvat moj izpravak, a tim više moram ga preporučiti, što je u logič. savezu sa genezom ove stvari, što odgovara svrsi, i što se time ako tkogod misli prihvativši ovo na znanje, da se je zastupstvo na nešto obvezalo — nitko nije obvezao ničim, jerbo niti je to u namjeri vlade niti u namjeri ovih njezinih dosadanjih izvješća, koja je u tom pogledu podniela. A ovaj izpravak napokon preporučam tim više, što razglabanje ovih izpravaka, kako su do sada pred vis. kuću donešeni, neima nikakog praktičkog resultata i nemože ga imati, i ako nebi iz nijednoga drugoga razloga bio uvaženja vriedan, to sigurno iz razloga, što nijedan od gg. predlagatelja izpravaka nije se osvrnuo na jedini momenat, koji imade biti vodilom za zakonodavstvo, kad se brine za blago obće ili za potrebe prometa; (Glasovi: Tako je!) mora se dakle za svaki izpravak dokazati brojevno izvidjenjem svih okolnosti produkcije u dotičnih občinah, i u obće izvidjenjem svih okolnosti, iz kojih je razvidna potreba, da se odvaži zakonodavac na to, da nove puteve gradi ili postojeće puteve u ovu ili onu kategoriju uvrsti.

Od gg. predgovornika nijedan si nije dao truda, a mislim, da niti nije u stanju bio, da izpita okolnosti u pojedinih kotarih, odnoseće se na produkciju, na potrebe prometa i njegovu važnost, niti nije mogao iznieti razloge, kojimi bi mogao poduprieti potrebu dotičnih poteza, da bi se ostala gospoda čistom svješću mogla odlučiti, da predloženi izpravak podupiraju, te narod opet na nove žrtve u ludo napinju, kad onako već dosta velike i skoro prevelike žrtve narod taru.

Digitized by Google

Iz ovih razloga, vis. sabore, ja dižim, da će jedino ovakov izpravak, kao što sam ga ja na II. točki predložio, nas izvući iz neprilike, u koju smo došli, a s druge strane je to jedino praktički način, kako da se može pitanje u ovom stadiju, u kojem se nalazi, riešiti.

Badava ćemo se mi mučiti izpravci, badava nastojati preporučati pojedine poteze, badava ćemo se tužiti na slaba obćila, na slabu pažnju na pojedine poteze cestovne, dok u toj stvari nismo zakonodavnim putem donieli onakih norma, kako ih imade u svakoj kulturnoj zemlji, kojimi će se unapried opredieliti, koje ceste imadu najveću važnost i spadaju u red zem. cesta, koje onda spadaju u red kotarskih, i koje u red obćinskih cesta; jer dok ovakovih ustanova stalnih i zakonitih neima, dotle neima čvrste base za svakogodišnju potrebu, niti čvrste base za svakogodišnju potrošarinu.

Nadalje će se ovakovim zakonom urediti, kako se imadu takove ceste zemaljske, kotarske i obćinske graditi; ovakovim će se zakonom propisati, tko je kompetentan odlučiti, da ceste u ovu ili onu kategoriju spadaju, — a napokon će se takodjer opredieliti organi za upravu cesta. Svih ovih propisa, gospodo, osim nekojih posudjenih iz obližnjih pokrajina ili nekom navadom uvedenih neimamo, da bi na temelju njihovu imali stalni ključ za prosudjivanje odredaba vladinih ili resultata njezinih odredaba.

Biti će kod posljednje točke ovoga predloga prilika o tom govoriti, da se vis. vlada pozove, da prije svega nastoji o tom, da osnovu o cestovnom zakonu predloži, i kada sve ove odnošaje cestovnim zakonom uredi, biti će istom onda prilika definitivnu cestovnu mrežu sastaviti, i onda će po svoj prilici nazočnu mrežu popuniti sa mrežom obćinskih puteva, da se budu obćila ciele zemlje u jednoj slici vidila, jer ja držim, da je dužnost vlade i dužnost zakonodavstva jednako uzdržavati obćinske kao što kotarske ili zemaljske ceste.

Ja preporučam vis. kući, da izvoli moj izpravak primiti.

Predsjednik: Pošto su sva gg. članovi, koji su amendemente predložila, takove i opravdala te obrazložila, to je prosto gg. članovom rieč uzeti o svih izpravcih; nu neka se prije prijave kod g. bilj. dr. Lončarića.

Franjo Folnegović: Molim za rieč. — Ja sam podnio takodjer jedan izpravak, neznam zašto nije pročitan?

Predsjednik: Molim; §. 30. našega poslovnika glasi ovako (Čita): „Izpravci na pojedine točke predloga, o kom se u saboru vieća, imaju se pisani predati predsjedniku“; toga niste vi učinili. Nadalje (Čita): „imadu se svakako prije podnieti, nego započimlje razprava o onoj točki, na koju se izpravak odnosi“; i to nije učinjeno; jer razprava je jučer započela, a vi ste izpravak danas podnieli. Vi nemožete dakle rieči imati.

Franjo Folnegović: Ja dakle neću o izpravku govoriti, nego o stvari.

Predsjednik: Tu se je prije g. dr. Subotić prijavio. Rieč ima g. dr. Subotić.

Dr. **Jovan Subotić**: Vis. sabore! Kad je vis. vlada cestovnu mrežu visokomu saboru podniela, učinila je to sa izvjestnom namjerom.

Koja je namjera nju tom prilikom vodila, vidi se prvo iz njezinoga samoga dopisa; a drugo, ona je to i prilikom ove razprave ustima svoga organa u ovoj kući izjavila.

U dopisu svom izrazila se indirektno tamo, da ona tu cestovnu mrežu saboru do znanja donosi; a zastupnik vladin pri ovoj razpravi kazao je isto i jučer i danas u ovoj kući.

Kad je dakle vlada ovu cestovnu mrežu saboru samo do znanja doniela, onda po mom nazoru sabor neima razloga drugo što činiti, nego tu stvar prosto do znanja uzeti, i ostavljajući vladi i pravo, koje joj ide, pravo uprave, i teret, komu po zakonu podleži, teret odgovornosti.

Preko njezinog zahtjeva niti treba sabor da ide, niti ima razloga da to čini.

Vlada ima pravo te upravne poslove države da obavlja, dakle i da gradi ceste, da pravi cestovne mreže, da se o potrebah podpuno obaviesti, da se i svestranski postara, i da nuždne troškove od sabora potraži.

U ovo sa strane sabora miešati se, značilo bi ostaviti zemljište zakonodavno i sići na zemljište upravno. Ali vlada ima takodjer dužnost za svoje čine saboru odgovarati, i u tom ima se sabor uzdržavati od udioničtvovanja u samom činu, jer inače nebi bila vlada samo odgovorna, nego i sabor, niti bi imala vlada saboru odgovarati, jer je i sabor sudionik.

I sa ove strane nevalja dakle sabor da se mieša u ustanovljenje cestovne mreže u obće, nego treba to ostaviti vladi, a sabor će na drugom mjestu, ustmenim putem i načinom upliv u gradjenje cesta uzeti.

Kad vlada naumi izvjestnu cestu ili više takovih graditi, ona mora potražiti od sabora dozvolu, da se na tu izvjestnu svrhu potrošiti može; a onda je čas, kad sabor odsudno u gradjenje ceste uplivati može, jer mu stoji u vlasti dozvoliti potraženu svotu, ili nedozvoliti.

Sabor dakle neće nikakav uštrb pretrpiti u svome pravu, ako se ovom prilikom od svakoga upliva o priobćenoj mu cestovnoj mreži uzdrži.

Medju tim ima jošte dvie druge okolnosti, koje za to govore, da se sabor u pretresivanje i ustanovljenje cestovne mreže u obće neupušta.

Prva je okolnost ta, što sabor doista uzima na sebe odgovornost za svaki zaključak, koji u ovom poslu donese.

A kako da uzme sabor odgovornost na sebe, kad neima dovoljno, da u mnogo slučajevah neima nikakve informacije, na temelju koje da bi mogao sa mirnom sviesti donieti ovakov ili drugčiji zaključak? Stvoriti za-

*

Digitized by Google

ključak bez podpunog obaviještenja, nepriliči ni pojedinim osobam, a najmanje jednomu saborskomu tielu!

Druga je okolnost ta, što i sama vlada kaže, da ova mreža nije sa svim svojim dielovima stalno ustanovljena, što se može pokazati, da će se na njoj mnoge neke izmjene učiniti morati, a i mi sami poznali smo podpuno slabu stranu priobćene cestovne mreže; i podnešeni izpravci dokazuju nam podpuno, da u toj cestovnoj mreži ima nedostataka različite vrsti.

Ako se priobćena saboru cestovna mreža do znanja uzme, ostaje prosto i saboru i vladi u svoje vrieme osnovane izmjene poduzeti.

A ako se sada cestovna mreža saborski utvrdi, onda neima više promjene.

Vladi nebi dao pravo mienjati ju jednostavno, jer to bi bio praecedens pogibeljan i put klizav kao blistav led.

A da sabor do kratkog vremena ono mienja, što je jedared utvrdio, to nebi odgovaralo ni ugledu sabora ni povjerenju naroda.

Iz ovih razloga nemogu glasovati za predlog odborski, da sabor cestovnu mrežu po vladi priobćenu prihvati; i moram se pridružiti izpravku gosp. zastupnika Mate Mrazovića, da sabor priobćenu po vladi cestovnu mrežu do znanja uzme.

Ali i u onom slučaju, kad bi visoka kuća predlog odborski prihvatila, neima glasovati za priobćene izpravke.

Svi ti izpravci idu na to, da se ustanovljenim po vis. vladi potezima novi dodadu.

Ja sa svoje strane mogao bi takove izpravke samo onda prihvatiti, kad bi se ukazali, da su ti potezi nuždni, da se moraju neobhodno sad odmah u cestovnu mrežu uvrstiti, i kad bi se pokazali, da i ti novi potezi imaju svoje pokriće.

Da su svi ti potezi potrebni, o tom neima sumnje; niti ja o tom i najmanje sumnjam, jer mi neimamo toliko cesta u zemlji, da bi nam i jedan novi potez suvišan, nepotreban bio.

Ali ovdje nije pitanje o potezima potrebnim, nego o onim, koji se kao potezi prve nužde ukazuju. Na potrebne poteze doći će kašnije red i vrieme. Ovdje dakle, gdje je pitanje o potezim nuždnim, morali bi imati izkaze, da je koj potez cestovni potez prve nužde, ako bi htjeli po razlogu na temelju postupati i nijedan od gospode, koj izpravke podnese, nije nam takovih razloga priobćio.

Nitko od njih nije pokazao, gdje koji potez ima svega pokrića. Što više nijedan nije ni pokušao i to učiniti, nije toga ni napomenuo.

A da se ovi potezi na mjesto drugih po vladi priobćenih stave, i onim pokriju, što je vlada za pokriće podnešenih po njoj poteza odredila, to nije nijedan ni tražio, a kamo li da bi takav zahtjev opravdao.

Iz ovih razloga nemogu ni za jedan izpravak glasovati, već se moram izjaviti, da držim, da ih sve odputiti valja.

Predsjednik: Rieč ima gosp. zastupnik Folnegović.

Franjo Folnegović: Vis. sabore! Ja od svoje strane preporučujem vis. kući sve izpravke, koji su podnešeni.

A zašto jih podupirem? Zato, jer sam protivan tomu, da sabor ovu mrežu prihvati po predlogu vlade, i pošto držim da razlozi naročito oni, štono ih je gosp. Mrazović proti izpravkom naveo, nestoje. On je naveo 2 razloga proti svim izpravkom, koje takodjer gosp. dr. Subotić usvaja: prvi, da izpravljatelji nisu naveli sredstva, kojimi bi se imale te njihove ceste uzdržavati, a drugi da nisu pokazali, da li je njihov zahtjev opravdan obzirom na obći promet na tih cestah. I jedan i drugi razlog, — ako ćemo govoriti, kako ja govorim — za mrežu, a ne za proračun, nestoji. Za sve ove ceste, koje su gg. izpravljatelji naveli, imala je vlada prije, dok je robota obstojala, dovoljno sredstva, da ih uredjuje, zato ih mora imati takodjer u budnće; i pod Rauchovom vladom bilo je sredstva za sve te ceste. Ako ih ova vlada nezna naći, neka takovim ljudem mjesto ustupi, koji će ih znati naći. Mi moramo imati sredstva, pa makar se morali na robotu natrag vratiti.

Potrebu cesta — veli se — nije nijedan od gosp. predlagatelja iztaknuo. Gospodo! ja sam već jučer spomenuo, da bi najbolje bilo, kad bi se sve te stvari u odboru razpravljale. Tuj bi bilo prigode svaki izpravak pomno proučiti. No na to se nije htjelo obzir uzeti.

Sada pako kažem, da je u Hrvatskoj svega prije suviše nego li cesta. Neima bo cesta ni u Hrvatskoj ni u Slavoniji, pa koje bi bile onda suvišne? Težko bi pako bilo u obće, dapače skoro nemoguće dokazati statističkimi dati promet na ovih cestah, jer dosada nismo takove podatke bilježili, zato se to nemože zahtjevati ni od izpravljatelja. — Dakle, gospodo, ja podupirem sve izpravke, samo žalim, što se moj izpravak nemože u razpravu povući, — premda su nekoji izpravci druge gospode zastupnikah u polovici debate stavljeni te uvaženi bili.

Zašto napokon nemogu usvojiti nazor gosp Mrazovića, da ovu cestovnu mrežu uzmemo jednostavno na znanje, tomu je razlog taj, jerbo bi se vladi onda opet povod dao, da riešenje ovoga prevažnoga pitanja opet na godinu dana odgodi, kao što ga već tri godine odgadja. A kad će biti pitanje o preinaci robotnoga zakona riešeno, onda ćemo i mrežu definitivno stvarati sporazumno sa vladom.

Predsjednik: Pošto se nitko nije za rieč prijavio . . .

Juraj Kamenar: Molim za rieč.

Predsjednik: O istoj stvari može se samo jedanput govoriti.

Jovan Živković: Molim za rieč.

Digitized by Google

Predsjednik: Rieč ima gosp. predstojnik nutarnjega odjela.

Jovan Živković: Vis. sabore! Vlada je jučer onom prigodom, kad je vidila, koliko izpravaka je podnešenih, anticipirala odgovor tamo, da drži, da se mreža kao takova nemože specijalnoj debati podvrći. O tom ste se, gospodo, danas sami najbolje uvjerili, jer svaki od gospode, koji je kakav izpravak podnio, nije bio u stanju kazati, na koliko je ovaj ili onaj potez potreban ili suvišan. Dopustite, gospodo, da i ja izjavim, da nisam u stanju o tih potezih „in merito" ništa kazati. Ima takovih izpravaka, koji predlažu, da se uvrsti koja cesta kao takova u red zemaljskih cesta, i imade takovih, koji predlažu, da se imade koji cestovni potez na novo graditi, — nu ovdje se ni jedno ni drugo odlučiti nemože.

Što se naime tiče izpravaka prve vrsti, tu mi je samo treba sjetiti vas na opetovano već spomenuti „cestovni zakon," t. j. zakon o tom, kako se imadu ceste graditi i uzdržavati, u kakve kategorije i kako se mogu razredjivati itd. Sve to spada na cestovni zakon, a nipošto to, da se već predbježno kaže: ovaj potez X spada u ovu kategoriju, onaj potez Y u onu, nego to opredieljenje spada na vladu.

(Glasovi: Tako je!)

Kad vlada smatra za shodno, da uvrsti potez X u prvu kategoriju, a vis. saboru se čini, da dotično opredieljenje neodgovara kvalifikaciji zakona, može vladu pozvati na odgovornost, da se osvjedoči, da li postupa po smislu zakona, ili ne, da li je zbilja prekršila zakon, ili ga nije.

Što se tiče izpravaka druge vrsti, to u toliko nisu umjestni, jer se sada neznade za sredstva, koja će biti vladi na razpolaganje u svrhu gradjenja novih cesta. Jerbo kod proračuna će vis. sabor kazati: ovoliko damo u tu svrhu. I čitava cestovna mreža će odgovarati onomu, što sabor votira. Ako će se moći s votiranim novcem ove potrebe postojećih cesta pokriti i jošte preostaje za nove gradnje, to će se cestovna mreža razširivati, ako pak će biti manjak, to će se taj pokriti time, da se iz cestovne mreže izpuste oni potezi, koji su manje potrebiti.

Korektiv biti će dakle svakako u ruknh vis. sabora, a svakako neće biti taj, kojim smo mi danas pošli, da poteze uredjujemo, kako mislimo, da pojedincem odgovaraju.

S toga vlada usvaja i pristaje uz izpravak gosp. Mrazovića, jer to je i njezina namjera, da se ovo uzme na znanje. A svakako leži u tom, kad vis. sabor to na znanje uzme, njegova moralna obveza, da skrbi za pokriće u svrhu izvedenja onoga, što je na znanje uzeo. Ja dakle molim, da se o toj stvari danas nevieća, nego neka se samo mreža, kako je podnešena, od strane sabora uzme na znanje.

Što se tiče izpravka odborova pod točkom a) i b) to u načelu odbijam ove izpravke od sebe, pošto ta stvar na mjerodavnom mjestu još nije riešena, i vlada nebi znala, kakovo stanovište ima ovdje zauzeti. Neznam, kako je gosp. Mrazović svojim izpravkom ovu stvar shvatio, jerbo nije ništa napomenuo . . .

Mato Mrazović: Samo za tumačenje svojega izpravka, kojega mislim da nije dobro shvatio gosp. predstojnik nutarnjega odjela, imam kazati to: ja sam samo na 2-gu točku II. predloga odbora izpravak podnio, time nije u pitanju niti točka a) niti b). Ovo ima se smatrati kao posebno pitanje, i ja ću imati čast jošte o tom govoriti.

Jovan Živković: Dobro; onda valja napose o tom razpravljati.

Predsjednik: Pošto se nitko za rieč nije prijavio, ima rieč gosp. izvjestitelj.

Izvjest. **Josip Beruta:** Vis. sabore! Prije svega izjaviti ću u kratko, da u ime odbora pristajem uz ipravak gosp. Mrazovića. Pristajem s dvijuh razloga: prvo, što izpravak gosp. Mrazovića pobliže označuje i opredjeljuje, da ciela cestovna mreža samo privremeno služi za mjerilo. Tako i odbor misli, to i sama vlada priznaje, da mreža nije tako podpuna, da se nebi u buduće ništa na njoj mienjati moglo, vlada dapače želi, da takove okolnosti nadodju, gdje će se moći više razširiti, i u prilog materijalnomu blagostanju promieniti.

Drugo, ovaj izpravak još više prihvaća odbor s toga, jer je i on na više mjesta izjavio, kako ga je nepovoljno dirnulo, što su po novoj cestovnoj mreži ceste znamenito skraćene, i kako on želi to, te hoće vis. sabor i vis. vladu pozornimi učiniti na to da bi se imalo o tom nastojati, kako ovomu zlu doskočiti. Ako je tomu tako, onda izpravak gosp. Mrazovića tim više duhu izvješća odborova odgovara.

Nu ipak reći mi je, da se ogradjujem proti onomu tumačenju izvješća odborova, kako ga gosp. Mrazović tumači.

On veli, da je bilo to samo „lapsus calami," da je odbor tako mislio, nego da je drugčije kazao. Odbor je imao razloga, zašto je onako uzeo, i zašto nije kazao: uzima se samo na znanje.

Razlog je bio taj, što se je odbor držao vlastnim, mrežu cestovnu, kako ju je vlada predložila, podvrći pobližoj kritici. Ja sam već jučer kazao, da je bio odbor na to vlastan, dapače ga je vlada na to pozvala. Istina, da je gosp. Mrazović izvolio citirati rieči obrazloženja vladina iz prvoga njezinoga podneska, gdje ona pozivlje sabor da cestovnu mrežu prima na znanje; a ja sam jučer jedan pasus citirao, gdje stoji, da „odobri" sabor mrežu. Ako je tomu tako, onda ju mora pretresti, inače nemože kazati, da li ju odobri, ili ne. Sada po nazoru vladinom nije opravdano to, da je naime sabor vlastan pretresivati mrežu; a meni se je čast pozvati za dokaz, da je vlada sama prije smatrala, da je odbor vlastan to učiniti, na tu okolnost, što se je cestovna mreža, kako je sada predložena u izkazih pod B i C već uslied viećanja od-

Digitized by Google

borskoga prošle godine promienilo u nekojih točkah, već onda su bili nekoji potezi izpušteni, a drugi uvršteni, — i vis. vlada uvažila je to mnienje, te prema tomu promienila cestovnu mrežu. Ako je onda vlada išla mienjati mrežu, mislim, da je time priznala, da je odbor bio vlastan mrežu podvrći kritici, i svoje mnienje o tom izjaviti. Ako je odbor vlastan, to mislim, da je vlastan tim više sabor.

Odbor imajuć to pred očima, upotrebio je za to ovu rieč i preporučio „za prihvat" ovu mrežu, a ne da se „uzme samo do znanja."

Možda će se komu činiti čudnovat i može biti nedosljedan taj prigovor, da ja, koji naglašujem pravo vis. sabora, da pobliže razmatra mrežu cestovnu, da ipak — kao što sam već jučer kazao — nisam za to, da se ovi izpravci svi pretresuju, i da se štogod na cestovnoj mreži mienja. Ja sada kažem, da nisam za to, i tim više pristajem uz Mrazovića, da se izpravci izključe; nu u tom nije nedosljednost, nego ja to smatram za shodno, jer takova razprava nevodi k ničemu. Doduše se odbor nije protivio promišljenim izpravkom, i takovim, koji su učinjeni iz obćenitog obzira na ukupnost i razpoloživa sredstva; nu budući su ti izpravci takove naravi, da se njimi znamenito poremećuje obćeniti obzir, osim toga su malo kojim novčana sredstva doznačena, to nemogu uz nje pristati, nego preporučam izpravak gosp. Mrazovića.

Predsjednik: Sada će se glasovati; i to najprije o predlogu odbora, koji glasi ovako: „neka vis. sabor prihvati upitnu mrežu."

Padne li ovaj predlog, glasovati će se o predlogu odbora, ali izpravljenom onako kao što je gosp. Mrazović predložio; t. j. „neka vis. sabor uzme na znanje upitnu mrežu."

I glasovati će se s toga odmah poslie odborove redakcije o tom, jerbo je najbliži redakciji.

Ako padne amendement gosp. Mrazovića, onda će se glasovati o predlogu odbora emendiranom po gosp. Vuščiću. Padne li ovaj, onda će se glasovati o predlogu odbora emendiranom po gosp. dru. Malcu. Ako se pako prihvaća predlog gosp. Vuščića, onda će se glasovati za taj predlog ujedno sa Malčevim itd.

Dakle najprije će se glasovati o predlogu odbora, koji glasi ovako: „Vis. sabor prihvaća upitnu mrežu."

Ona gospoda, koja su zato, neka izvole ustati.

(Manjina.)

Predlog ovaj je pao. Sada će se glasovati o predlogu odbora izpravljenom po gosp. Mrazoviću, t. j. „da vis. sabor uzme na znanje upitnu mrežu."

Ona gospoda, koja su za to, neka izvole ustati.

(Većina.)

Predlog taj je primljen, odpada nužda glasovati o emendementih, pošto neimadu nikakve dispozicije.

Prelazi se na točku III., to je novi predlog izvješća odborova, koji molim čitati.

Izvjest. **Josip Beruta** (Čita.) „No i glede cestovnih poteza, stavljenih u prvo razdoblje, složio se odbor, da u predlogu vladinom (str. 7. potonjega obrazloženja i prilog F) preporuči vis. saboru sliedeće promjene:

a) Pod točkom 4 obrazloženja označena Vinkovačkodaljska cesta sa svotom od 150,000 for., neka se izpusti, a mjesto ove uvrsti potez: Osiek — Laslovo — Ostrovo — Vinkovci sa svotom od 100,000 for.

b) Za potez Djakovo-Našičke zemaljske ceste (točka 6. obrazlaže), mjesto 20,000 for. neka se dozvoli za gradnju 70,000 for.

Pošto dogradjenje svih u prvo razdoblje (1877—1880) uvrštenih cesta polag proračuna iziskuje ukupnu svotu od 863,750 forintih, od koje na jednu godinu zapada 215,937 for. ili okruglim brojem 216,000 for., to odbor predlaže, neka vlada pripadajuću na bližnju god. 1877. tangentu od 216,000 for. na gradjenje ovih novih cesta najboljim načinom uloži, ujedno pako neka joj se preporuči, da bude li joj moguće, dade čim prije gradnju čitavih poteza prve periode izvesti."

Mato Mrazović: Samo s formalne strane imao bih nešto prigovoriti.

Molim naime, da se ovaj predlog u 2 diela razdieli.

(**Jovan Živković**: Tako je.)

Mato Mrazović (Nastavlja.) Prvi dio neka obuhvaća točke a) i b) a novčano pitanje neka sačinjava drugi dio.

Predsjednik: Ako je vis. kuća sporazumna, razdieliti će se.

(Prima se.)

Na prvi dio podnio je gosp. Ogjić sliedeći izpravak.

Bilj. dr **Marko Lončarić** (Čita.) „Neka se na mjesto ceste od Vinkovaca na Tovarnik u Mitrovicu, uzme cesta od Vukovara na Sotin i Tovarnik u Mitrovicu."

Živko Ogjić: Vis. sabore! Razlozi, koji su me uputili, da predložim ovaj izpravak, i s kojih ga preporučam vis. vladi, da uzme obzir na njega, jesu sliedeći: Vis. vlada je predložila, da se u prvoj periodi gradi cesta „Vinkovci-Mitrovica." To nije, gospodo, nego samo jedan dio, naime $^{8}/_{16}$ ili $^{1}/_{2}$ milje ceste. Gospodo! Ova cesta leži upravo u mom izbornom kotaru, a ipak pošto neodgovara prometnim potrebam, to sam proti tomu, da se ona u prvoj periodi gradi. Trgovina, koja je u Sriemu, neide u Vinkovce, nego u Vukovar. S toga preporučam, da se ova svota, koja bi se imala potrošiti na gradnju ceste Tovarnik-Vinkovce, potroši na gradnju ceste Tovarnik-Vukovar, i da se ova pruga već u prvoj periodi izgradi. Ja se pozivljem na bivšega predstojnika županije sriemske presvietloga gosp. Živkovića, i na gosp. zastupnika dra. Subotića, koji mogu potvrditi, da je za promet najvažnija pruga Tovarnik-Vukovar, jerbo nas ona spaja s Dunavom. Žalim, da neima ovdje gosp. Kuševića, koji je kroz 13 godina imao sreću ondje boraviti, taj bi sigurno moju tvrdnju podkriepio.

Digitized by Google

S tih razloga preporučam vis. saboru, da uzme u cestovnu mrežu potez Vukovar-Tovarnik, a ne Vinkovce-Tovarnik.

(Medjutim zamieni predsjednika gosp. podpredsjednik Mirko Hrvat na predsjedničkoj stolici.

Predsjednik: Rieč ima gosp. Mrazović.

Mato Mrazović: Vis. sabore! Ja držim, da bi vis. sabor dosliedno postupao prihvativši moj izpravak, ako bi sa predlogom odbora glede pojedinih poteza isto to učinio, što je učinio sa predlozi pojedinih izpravljatelja, koje su pojedince predložili, naime ako bi i ovaj odborov izpravak kao i izpravak gosp. predgovornika odputio na razpravu budgetnomu odboru, o kojem ćemo govoriti u sliedećem predlogu odbora. Kao što dakle nismo izpravke pojedinih izpravljača primili, nego uzeli cestovnu mrežu na znanje, isto tako ovaj izpravak odboru odputimo, a kako rekoh, najshodnija prilika, da vlada glede njih svoje očitovanje izrazi, biti će prigodom budgetne razprave.

Ovom prilikom neka mi bude samo dozvoljeno nešto primjetiti na ono, što je gosp. predstojnik nutarnjega odjela malo prije očitovao, da naime nije ovlašten sabor, da opredieli pojedine poteze, u koju kategoriju koji spada; ja se s tim nazorom niti sada neslažem, niti se budem složio, jer držim, da kategoriziranje cesta u budget zasieca, i ako tko odredi, da ova cesta spada u red zemaljskih cesta, on ujedno odredi trošak, jerbo zemaljske ceste moraju po stalnih normah biti gradjene; tko imade vlast koji potez medju zemaljske ceste uvrstiti, on imade pravo, zemlji nametnuti trošak. U obće to, da takove stvari sabor opredjeljuje, nije samo kod nas, nego ja mogu g. predstojnika uputiti na zakone, koji postoje u susjednih provincijah, naročito u Českoj (zakon od 31. svibnja 1866.), u Gornjoj Austriji (zakon od 29. prosinca 1874.), u Dolnjoj Austriji (zakon od 11. prosinca 1869.), u Solnogradskoj) zakon od 14 siečnja 1873.), u Tirolskoj itd.

U svih ovih zakonih je vidjeti, da je zastupstvu zemaljskomu prepušteno kategorisiranje cesta. Ovu opazku imao sam dakle učiniti. — Sada samo molim vis. sabor, da izvoli ove pedloge odbora, u koliko imadu za cilj, upuštati se u izpravljanje cestovne mreže, neprimiti.

Predsjednik: Rieč ima gosp. Kamenar.

Juraj Kamenar: Vis. sabore! Ja vrlo žalim, da smo tim putem krenuli. Imademo ozbiljne radnje i mnogo zakona riešavati, a mi se upravo igramo. Ja sam već u generalnoj debati vidio i kazao. da se imade sve na proračunski odbor uputiti, jer to vidimo i u stranih državah, da nijedan ministar neradi bez financijalnog ministra, pa tako i odbor za komunikacije nemože svoj posao riešavati bez sudjelovanja odbora financijalnoga.

Ja se sa gosp. Mrazovićem nipošto slagati nemogu, i što je njegov prijašnji predlog primljen, to je samo za to učinjeno, da iz onoga labyrinta izadjemo van, u koji smo zašli, a nipošto zato, što bi taj predlog imao kakvu valjanost.

Predsjednik: Ja molim gosp. govornika, da se o zaključcih sabora izvoli parlamentarnim načinom izraziti. Nitko ovdje glas nedaje, da iz labyrinta izadje, nego glasuje po svom najboljem uvjerenju; s toga se ima svakoga mnienje štovati.

Juraj Kamenar: Ja nisam kanio nikoga uvriediti; ja uzmem rieč natrag, ako je bila uvriedljiva. Ja nekanim nikoga, ma niti mrava uvriediti.

Što se tiče izpravka gosp. Ogjića, ja ga kao zastupnik naroda svom dušom podupirem, jer sam osvjedočen, da je on nešto predložio, što odgovara potrebam dotičnoga naroda, i molim vis. sabor, da izvoli na taj izpravak obzir uzeti.

Predsjednik: Rieč ima gosp. Mihalović.

Karlo pl. Mihalović: Vis. sabore! Ja sam u toliko nesretan, da sam uvjek drugoga mnienja nego li gosp. Kamenar.

Što se tiče ovoga izpravka odborova, istina da se slažem u načelu sa gosp. Mrazovićem, ali samo to kažem, da je odbor imao razloga taj izpravak načiniti; nu ako se dobro sjećam, gosp. Mrazović slučajno nije bio ovdje, kad je odbor te izpravke preporučio vladi, te ih takodjer obrazložio, a vlada je na nje pristala. Doduše nije toliko na tom ležeće, da li vis. kuća hoće pristati na to, što gosp. Mrazović preporuča, ili ne; osobito onda nemam ja proti tomu ništa, ako hoće pristati, te ako onda kod proračunske razprave opet pojedine točke cestovne mreže u razpravu uzeti namjerava. Gosp. predstojnik nutarnjega odjela izvolio je, kad je odgovarao na izpravak g. dra. Subotića, kazati, da će biti onda prilika izpravke praviti, kad će biti razprava o tom, da li se imadu uzkraćivati ili dozvoljivati sredstva u svrhu gradjenja cesta; ali dosada da je za potrebštine u svrhu uzdržavanja i gradjenja cesta samo dozvoljena svota od 200,000 for. te je po tom badava i nemogućnost razgovarati se o cestovnih potezih — uzkraćivati ih, ili dozvoljivati; nego kod proračunske razprave će biti moguće kazati: za uzdržavanje te ceste dade se toliko, za gradjenje ove ceste dozvoljuju se sredstva za toliko milja itd. . . (Posliednja izreka nečuje se.)

Predsjednik: Rieč ima gosp. predstojnik nutarnjega odjela.

Jovan Živković: Vis. sabore! Ja prihvaćam izpravak gosp. Mrazovića, da se naime izostave one po odboru predložene promjene, nu nipošto nemogu pristati uz njegov nazor o odlučivanju glede cesta. O tom, kako cestovni zakon izgleda, biti će u ostalom tada govor, kad dotična osnova na razpravu dodje, a po danas postojećih propisih ima vlada dužnost, da s potezi ravna i upravlja, a od sabora samo pokriće zahtieva, — i dok zakon taj obstoji, dotle će se toga držati. S toga mislim, da se ova lit. a) i b) neprihvati, jer neznam logičnoga razloga, zašto se nebi o svih izpravcih glasovalo, da se zabace. Vlada medjutim nije protivna, da se ovo, što se pod a)

Digitized by Google

i b) predlaže, u mrežu uvrsti, — dapače ona dalje ide i kaže: sve izpravke dajte vladi, da svojim putem izpita stvar, da onda vidi, je li u stanju uvrstiti to u svoju mrežu, ili nije.

Pa do onoga vremena, kad dodjemo mi na pretresivanje effektivno prigodom budgetne razprave, biti će vlada u stanju kazati, koji će se potez moći uvrstiti, i kojim načinom će se izvesti.

S toga molim, da se od lit. a) i b) odstupi, što toliko znači, da se mreža onako, kako je, prima na znanje, — da se dakle ostaje kod onoga, što je gosp. Mrazović iztaknuo.

Živko Ogjić: Molim za rieč.

Predsjednik: Izvolite.

Živko Ogjić: Ja ću povući svoj izpravak natrag a pridržajem si to, da kod proračunske razprave ovu polovinu milje iz nova predložim.

Predsjednik: Rieč ima gosp. zastupnik Mesić.

Mato Mesić: Ja bih se odrekao rieči svoje nakon onoga, što je učinjeno.

Predsjednik: Rieč ima gosp. dr. Subotić.

Dr. Jovan Subotić: Vis. sabore! Da se ovaj potez netiče moje kuće, nebih govorio o njem, pa da se nekaže, da šutim, to ću i ja nešto progovoriti.

I ja sam za to, da se ova točka izostavi, jerbo nemože biti razloga, da se sada, kad je odbačeno toliko izpravaka istoga kvaliteta, ovaj pridrži· Ništa zato, što se stvar tiče i grada Osjeka, jerbo se taj onim načinom s Vinkovci spaja, jer znam, da kadkad izgleda za dotičnika mala korist, a poslje sliedi velika šteta; vlada je tu za to, da čuva pravo svakoga, i zato mogu biti u toliko umiren, kad kažem, da se ona točka izostavi.

Medjutim sam s druge strane uvjeren, da će prilikom budgetne razprave i ovi potezi doći na red, i ako ih vlada nebi podniela, imade sabor pravo iskati, da ih podnese.

Pa kad imademo čitavu mrežu pred sobom, možemo sravniti, koji je potez važniji, koji imade veću vriednost.

Ja podupirem gosp. zastupnika Mrazovića.

Predsjednik: Rieč ima gosp. izvjestitelj.

Izvjest. **Josip Beruta**: Vis. sabore! Kao izvjestitelj odbora smatram si za dužnost navesti razloge, koji su odbor na to ponukali, da male promjene na mreži učini. Tkogod primi priloženi zemljokaz u ruke, pak pogleda ceste, njihovu kategoriju i pravac, morati će priznati, da je mnienje odbora podpuno opravdano. Cesta Vinkovačko-Daljska — kako je u zemaljekazu projektirano — teče skoro paralelno sa Dunavom, i potom se na prvi mah vidi, da nemože biti tako nuždna, budući je riekom prometu put otvoren. A s tim su gospoda iz onih krajeva u odboru sporazumna bila, da se potez vinkovačko-daljski izpusti, a mjesto njega uvrsti: Osjek-Laslovo-Ostrovo-Vinkovci.

To je dakle jedna promjena, koju je odbor predložio, i, kao što se vidi, promjena ta je opravdana.

Ja uvidjam, zašto je gosp. Mrazović izvolio kazati: ovo će biti posve korektno, da se sada neupuštamo u specijalnu debatu, nego kao što smo druge izpravke sve zavrgli, tako zabacimo i ovaj izpravak.

A ja se usudjujem kazati, da to nije svejedno. Izpravci drugi, koji su bili podnešeni, nisu bili prerešetani u odboru, kao što ovaj, oni nisu bili ustupljeni odboru, nismo se mogli izjaviti o njih, zato je shodno bilo, da oni budu odpućeni na odbor ili vladu; al ovaj bio je pretresivan; za njega govore razlozi, koje sam prije spomenuo.

Gospoda dotična imadu dosljednost za to, da kažu, da se ovo izpusti; oni naime nepriznavaju saboru prava, da bi se imao upuštati u pretresivanje mreže u njezinih pojedinostih, nego kažu, da ju neka samo na znanje primi, tomu je dosliedno, da se ove promjene izpuste. A pošto je odboru bilo dozvoljeno, da tu mrežu u potankostih pretresuje, to se je poslužio tim pravom, pa na temelju toga predložio izpravke.

Što je gosp. dr. Subotić spomenuo, da bude tada, kad se proračun pretresuje bolja prilika, cestovni aparat izpitivati, to ja dvojim, da li će biti prigodom proračunske razprave prilika, da se opet u pretres uzme cestovna mreža u svojih pojedinostih; dakle mislim, da je sada shodnije o tom razpravljati, nego li kašnije.

Zato preporučam predlog odbora tim više, što se ovdje s financijalnoga gledišta ništa nemienja, razmjer novčani je isti, kao što prije; odbor nije za preinačen potez ništa više votirao, nego vlada. Ista svota, koja je za cestu Vinkovac-Dalj, pridržana je, samo je razdieljena tako, da dodje na potez Osiek-Laslovo-Ostrovo 100,000 for. a na drugo 50,000 for., dakle ukupno 150,000 for. kao što je predložila vlada. S toga neima razloga, da se nebi predlog odbora primio.

Predsjednik: Vis. sabore! Ona gospoda, koja su za predlog odbora, neka izvole ustati.

(Manjina.)

Sliedi razprava o drugom dielu istoga predloga.

Izvjest. **Josip Beruta** (Čita.) „Pošto dogradjenje svih u prvo razdoblje (1877—1880) uvrštenih cesta polak proračuna iziskuje ukupnu svotu od 863,750 for., od koje na jednu godinu zapada 215.937 for. ili okruglim brojem 216.000 for., to odbor predlaže, neka vlada pripadajuću na bližnju godinu 1877. tangentu od 216,000 for. na gradjenje ovih novih cesta najboljim načinom uloži, ujedno pako neka joj se preporuči, da bude li joj moguće, dade čim prije gradnju čitavih poteza prve periode izvesti.“

Predsjednik: Rieč imade gosp. Mrazović.

Mato Mrazović: Vis. sabore! Kako sam već prije natuknuo, tako i sada u istu svrhu molim vis. sabor, da cielu točku izvoli neprimiti, a tim muče prenieti razpravu ob ovoj točki na razpravu o budgetu, a to je tim laglje, pošto vlada na to pristaje. (J. Živković: **Tako je!**)

Digitized by Google

I ako sabor uvidi, da koji od poteza može biti nije tako priešan i toli silno nuždan, da se u prvoj periodi graditi počme — to će svoje uvjerenje tom prilikom izraziti onim načinom, da za takav potez nedaje novaca.

S toga preporučam, da se ovaj predlog neprima, i time na budgetni odbor prenosi.

Predsjednik: Rieč ima g. Mihalović.

Karlo pl. Mihalović: Vis. sabore! Ja od svoje strane predloženu mrežu neusvajam, a baš to je jedina točka, gdje imade vlada malu moralnu obvezanost naprama onom što nam je vlada predložila; jer ako ćemo tako daleko ići, da vladi prepustimo, neka ono, što je preporučila, onako izgradi, kako misli i hoće, onda je ciela naša debata od početka do danas bezuspješna, i sve što se je razpravljalo od onoga časa, kad je vlada predložila mrežu i predložila iz svoje inicijative sredstva, kako misli te ceste izgraditi, bilo bi lako odpalo. A ja bi na ovu točku najveću važnost metnuo. U ostalom bi ja jako žalio, kad bi do onoga uvjerenja došao kod proračuna, da vlada za 6—8 nedelja dana protivno mnienje imade ovomu predlogu, što je načinjen u smislu tih sredstva.

Vis. vlada predlaže 3 načina, kako bi se mogle ceste uzdržavati i nove graditi, koje su osobito u doljnih krajevih toliko nuždne. I ja se nadam, da će jedan ili drugi način sigurno pružiti nam sredstva, što i vlada sama misli.

A ja se jako bojim, ako ćemo mi danas predlog g. Mrazovića primiti, da ćemo već u napried pružiti vladi moć, natrag uzeti sredstva, što nam ih je predložila i kao takova preporučila.

S toga želim, da se primi predlog odbora, jer se njim jedino ujamčuje izvadjanje posla.

Predsjednik: Rieč ima g. dr. Šram.

Dr. Lavoslav Šram: Vis. sabore! Ja pristajem uz mnienje g. Mrazovića. A tu se moram osvrnuti na razloge, što sam ih čuo od g. predgovornika. Na koliko sam razumio g. predgovornika, on plaidira za predlog odbora s toga razloga, što u ovoj točki — kao što se je izvolio izjaviti — nazire očitu garanciju o tom, da će se stanovita, ovdje naznačena svota u istinu uložiti u taj predmet, označen u vladinom izvješću, i jer želi veleštovani gosp. predgovornik, da se ono, što je u izgled stavljeno, u istinu ostvari, zato on glasuje za predlog odbora.

Tu mislim, da treba da smo na čistu, što je predlog odbora? Odbor predlaže (čita): „neka vlada pripadajuću na bližnju godinu 1877. tangentu od 216.000 for. na gradjenje ovih novih cesta najboljim načinom uloži, ujedno pako neka joj se preporuči, da bude li joj moguće, dade čim prije gradnju čitavih poteza prve periode izvesti".

Ovo je predlog odbora; možemo ga dieliti na 2 strane: u jednoj napominje odbor stanovitu svotu novaca od 216.000 for. ali ta nije uzeta kao bitnost u sam predlog odbora, nego predlog odbora je time vladi preporučio najbolje investiranje dotičnih sredstva, te joj preporučio, da čim prije dade izvesti gradjenje dotičnih poteza u prvoj periodi. Dakle sam predlog odbora sastoji se od ovih dvijuh preporuka. A na koliko je u predlogu odbora spomenuta svota, to se neodnosi na bitnost samoga predloga; ali bi se moglo i o tih svotah u obće razpravljati, kad bi u obće uputno bilo ili kad bi doba bila, da se o njih razprava vodi. Ali upravo zato, jer predlog odbora u svojoj bitnosti dakle nije drugo nego preporuka, a involvira opet u sebi takodjer osvrtnju na stanovite novčane iznose, glede kojih sabor u taj čas nije zvan, a nije niti u stanju izjaviti se meritorno, i budući nije opet moguće relativno ovu nebitnu stranu iz bitne strane odborova predloga izlučiti, i budući nebitni dio sadržajuć u sebi preporuku i ouako nije takove naravi, da odriešavanja ili neriešavanja, prihvatilnoga ili neprihvatilnoga riešavanja toga predmeta zavisi mjerodavno riešenje ciele stvari, nemogu pristati uz mnienje gosp. Mihalovića, već podupirem gosp. Mrazovića.

Predsjednik: Rieč ima gosp. Mesić.

Mato Mesić: Vis. sabore! Koliko cienim želju plemenitoga gosp. Mihalovića, i uvažujem temeljne razloge, na kojih je njegova želja osnovana, želja njegova naime, da kani svojoj domovini naročito time uslugu učiniti, ako joj dobavi što više shodnih cesta, — toliko bi pripravan bio sa svojom željom uz njegovo mnienje pristati, a nečinim zato, jer scienim, da onim, što on scieni, da bude učinjeno sa naše strane, t. j. da se ova alinea prihvati, ne bi se nipošto postiglo, što se postići želi. Gosp. Mihalović hoće prvo, da nam osigura za buduću godinu 216.000 for. i misli, da će nam ovo osigurati ponajviše time, ako se ova alinea prihvati; al ja mislim, da nije bojazan osnovana, jer držim da ta svota dodje još u budget, za koji se ja uzdajem, da neće samo od nas cifre tražiti, nego i kazati, na što ih potrošiti. — To je jedno, što namjerava, da postigne gosp. Mihalović, ali ja mislim, da nije nuždno, da se u tu svrhu pridrži ova alinea.

Druga još važnija stvar, koja je dala povoda gosp. Mihaloviću, da govori za pridržanje ove alineje, leži u riečih posliednjih ove točke odborova izvješća, gdje se veli, da se vis. vladi preporuči, neka gleda, ako bi moguće bilo, da čim prije sve ono učini, što spada na gradjenje cesta. Liepe rieči, ali u istinu vriednosti nikakve neimadu. Vlada neka gleda, da preko onoga novca, što joj je stavljen na razpolaganje, radi. Odkuda sredstva? Mogu se naći, kao što je gosp. Mihalović natuknuo, na 3 načina. O ovih sredstvih takodjer će rieč biti, i o tom će upravo rieč morati biti u svoje vrieme i na svojem mjestu; a budući se ja nenadam tomu uspjehu, ako se ova alinea primi, već zato neimam razloga glasovati za nju; i stoga sam ja toga mnienja, da kao što smo preko ostalih 2 diela ove točke prešli, da takodjer preko ove predjemo.

Predsjednik: Rieč ima gosp. dr. Spevec.

Dr. **Stjepan Spevec**: Vis. sabore! Meni se čini, da ova točka odborova predloga mora sama sobom pasti, da je pad ove točke nuždna posliedica svih dosada stvorenih

Digitized by Google

zaključaka. Dakako još ni sada pravo neznamo, što se upravo namjerava ovim predlogom postići. Ja držim, da se je htio valjda proračun za nekoliko godina učiniti, a budući smo mi svi uvidjeli, da neima dovoljno sredstva, i da nemožemo priekim načinom do tih sredstva doći, to nismo išli stvarati proračun za nekoliko godina, nego ćemo samo proračun za god. 1876. naknadno na znanje uzeti; a ovo već u proračun za buduću godinu zasieca. Ova sredstva, koja preporučaju, ova svota od 216.000 for., nisu jošte dozvoljena, nego će biti tekar u proračunu dozvoljena; s toga mislim, da o svih točkah, o kojih se sada govori, jedino govor biti može kod proračuna. Nu kako bi bilo, da kod proračuna neima govora o cestah, nego da se samo ima troškovna svota označiti, to onda nebi znali ništa, što se gradi; a sabor imade — ja mislim — pravo zahtjevati od vlade, kad dozvoljuje trošak, da ona pokaže tu mrežu, da naznači one ceste, koje će graditi; neka vis. vlada specificira, za što treba svotu, koju traži. Ja dakle mislim, da nije stvar najmanje u pogibelj došla time, ako se neprihvati predlog odbora. I s toga pristajem uz to, što gosp. Mrazović predlaže.

Predsjednik: Rieč ima gosp. zastupnik Kamenar.

Juraj Kamenar: Vis. sabore! Ja se opet moram čuditi tomu postupanju našemu. Primili smo mrežu, a nećemo onoga primiti, što poglavito vodi na to, da se vlada brine za to, da se ona mreža, za koju su se uprave životom borili, čim prije izvede. Za gradjenje cesta u 1. periodi iziskuje 800.000 for., toga bez proračunskoga odbora nemožemo riešiti. Ja sam već u generalnoj debati kazao: dajte to proračunskom odboru. Ja jedino sam za to ustao, da pokažem vis. saboru, da uvjek pravo imam. Mi ovu svotu da sada prihvaćamo, al nismo htjeli izpravka primiti; mi nismo imali pravo mrežu uzeti do znanja, neka bi bila išla proračunskomu odboru, ali . . . Nu ja nemogu dalje govoriti, niti se neda govoriti.

Predsjednik: Rieč ima gosp. pretstojnik nut. odjela.

Jovan Živković: Vis. sabore! Pored najbolje volje vlada nemože prihvatiti podupiranje gosp. Mihalovića. Gosp. Mihaloviću nije jasno, što je vlada predložila, a što odbor. Vlada nije ničesa u tom pogledu predložila, ona sama kaže: pitanje je, ako se ova cestovna mreža ostvariti hoće, od kuda priskrbiti trošak. Vlada pako nije nijedan način predložila, kojim bi se to sbiti moglo, jerbo se način nemože razdieliti od votiranja svote, te je sama to odgodila na ono vrieme, kad se bude razprava o proračunu vodila. A odbor kaže, pošto dogradjenje svih u prvo razdoblje uvrštenih cesta iziskuje svotu od 800.000 for., od koje na jednu godinu zapada tangenta od 216.000 for., neka vlada pripadajuću na buduću godinu tangentu od 216.000 for. najboljim načinom uloži. Ovdje se predpostavlja, kano da je ta tangenta već votirana; a tomu nije tako, jer ona može biti tek onda dozvoljena, kad se bude o proračunu odlučivalo, a sada se nemože još uporaba činiti od novčanih sredstva; — i s toga vlada po najboljoj volji nemože pristati uz predlog odbora. I s toga podupirem mnienje gosp. Mrazovića, da se ovo za sada izostavi.

Što se tiče bojazni, da vlada nebi imala brige, da čim prije gradnje izvesti dade, to je sasvim neosnovano. Čim je vis. sabor uzeo mrežu na znanje, ostaje čitavi teret na vladi, i ona će svakako gledati, da predložena stvar postane čim prije istinom, jer jedino ovim se načinom toga tereta riešiti može.

Uslied toga je i taj dodatak odbora suvišan, i ja podupirem još jednom predlog gosp. Mrazovića.

Predsjednik: Rieč ima gosp. izvjestitelj.

Izvjestitelj **Josip Beruta:** Vis. sabore! Ja nemogu dieliti mnienje gosp. Mrazovića, i to zato ne, što to njegovo mnienje ide još izpod onoga, što je odbor namjeravao, dapače čini se, da ide izpod onoga, što je sama vlada zahtjevala. Ovo mi se čini čudnovato, što sam gosp. Mrazović, koji je bio u odboru sporazuman sa ovim predlogom odbora, a sada pobija. A drugi je gosp. dr. Spevec, koji je takodjer prije izjavio svoju negodu s toga, što mu se čini sve to premalo, što želi nešto boljega, a sada mi se čini, da još nešto manje traži.

Svakako je odbor sastavljajuć izvješće imao pred očima to, da je cielo cestovno stanje ne doduše sjajno, nego dosta loše, on je na jedan mah shodan predlog učinio, a to nije mogao sa stezanjem novčanih sredstva. Svojim izvješćem načinio je moralnu obvezu za vladu, da zbilja predloženo izvede. Gosp. vladin zastupnik doduše veli, da se tomu hoće financialna sigurnost, ali ja mislim, da je tu vlada imala pred očima, dočim je onu svotu uvrstila u proračun, te je mislila, da će moći izaći. I zato je pitala vis. sabor, da li će odobriti predlog, on kaže, da odobrava. A sada opet sama vlada hoće da odstupi od svojega programa, i sama kaže, da je nesigurno, da li će moći izvesti, da li neće moći. Jedan dio ovoga predloga smjera dakle na to, da se garancija nadje, da će biti vlada prinuždena izvadjati, što je predložila; dočim ako taj predlog izpustimo, neima vlada te obveze.

Predlog odbora može se razdieliti na 2 diela: naime za god. 1877.; za svaku dalnju godinu ove prve periode odpada 216.000 for. Odbor nije kazao, da uslied toga vlada bude obvezana izvesti sve radnje, koje su za prvu periodu opredieljene, nego kaže, da one, koje su za god. 1877. opredieljene, izvede sa 216.000 for. a za ostale da se onda zajmom odmah predvidi, ako neće godinu po godinu izvadjati, kako je ovdje predloženo.

S toga mislim, da bi se mogla ciela ona alinea primiti, što ovaj zajam nije primljen, nego li samo onda bio moguć. — Ja preporučam predlog odbora.

Predsjednik: Ona gospoda, koja su za predlog odbora, neka izvole ustati. (Manjina.)

Ja završujem sjednicu, i uričem drugu za sutra u 10 sati.

Na dnevnom redu je nastavak ove specijalne razprave.

(1 sat poslje podne.)

Digitized by Google

Četrdeset i šesta saborska sjednica,

držana dne 15. rujna 1876. u 10 sati pod predsjedničtvom saborskoga predsjednika Nikole Krestića.

Sadržaj: Zapisnik prošle sjednice. — **Dnevni red:** Nastavak specijalne debate o izvješću odbora za komunikacije glede cestovne mreže. — Dnevni red buduće sjednice.

(10 ¼ sati.)

Predsjednik (zvoni). Sjednica počimlje. Molim gosp. bilježnika, da izvoli zapisnik pročitati.

Bilježnik dr. **Marko Lončarić** (čita.)

Zapisnik

XLV. sjednice sabora kraljevinah Dalmacije, Hrvatske i Slavonije držane u glavnomu i zemaljskomu gradu Zagrebu dne 14. rujna god. 1876. pod predsjedanjem saborskoga predsjednika gosp. Nikole Krestića u prisutnosti 45 saborskih članovah.

Od strane vlade: svietli ban Ivan Mažuranić, Jovan Živković i dr. Pavao Muhić.

Čitan bje zapisnik posljednje saborske sjednice, koji se bez primjetbe ovjerovljuje.

Predsjednik javlja, da su na visoki sabor stigli sliedeći podnesci:

1. Predlog zastupnika dra. Marka Lončarića poduprt desetoricom saborskih članovah, koji doslovce glasi: „Visoki sabor neka izvoli zaključiti, da se kralj. zemaljskoj vladi preporuči, da se kotarska cesta Duboka, Drenovac — Čeralje-Slatina-Sopje izgradi tako, da se u prvom periodu dvijuh, u drugom dvijuh i u trećem trijuh miljah gradnja preduzme.“

Tiskat će se i staviti na dnevni red,

2. Predlog zastupnika Tite Ožegovića, poduprt desetoricom saborskih članovah, koji doslovce glasi: „Visoki sabor neka zaključiti izvoli, da se visokoj vladi preporuči, da cestu dosada kotarsku od Huma kod sv. Martina t. j. iz državne ceste zagrebačko-varaždinske preko Hrašćine do Budinšćine, u sadanjoj mreži izpuštenu, medju kotarske ceste natrag uvrsti.“

Tiskat će se i staviti na dnevni red.

Prelazi se na dnevni red.

Na dnevnom je redu:

Nastavak specijalne debate ob izvještaju odbora za komunikacije glede cestovne mreže, te budu najprije pročitani sliedeći izpravci na točku II. izvještaja komunikacionalnoga:

1) Antolek stavlja izpravak na izkaz B „da se cesta iz Varaždina preko Biškupca, Čanjeva i Belski dol do Budinšćine uvrsti medju zemaljske ceste.“

2) Tomić „da se u izkazu o kotarskih cestah b) pod brojem 71. Narta, Berek, uvrsti Narta, Pašian, Garešnica do medje kod Megjurića.“

3) Zabrdac: „u pregledu F. pod brojem 10 da se izmieni i uvrsti za gradnju I. $^{10}/_{16}$ a u II. $^{12}/_{16}$ zemaljske Daruvar-Belovarske ceste.“

4) Zabrdac: „da se uvrsti u I. i II. gradjenje kotarske ceste Daruvar-Uljanik, Poljana, ter da se spoji sa zemaljskom cestom.“

5) Sladović: „izpravak ili umetak za cestovnu mrežu kojega predlaže podpisati zastupnik.

I.

U podžupaniji belovarskoj.

a) Od Luizinske ceste kod Slatine kroz Novigrad-Vodenadraga do Bosiljeva . . . . . $2^{12}/_{16}$ milje.

II.

b) Od Luizinske ceste od Močila preko Plemenitaši do županije riečke . . . . $2^{4}/_{16}$ milje.

c) Petar Horvat: „da se u izkazu C iza točke 48 uvrsti medju kotarske ceste cesta Mače Peršavica Golubovec.“

7) Vrančić: „izpravak nove zemaljske ceste od razkršća krapinsko-topličke kod Grede-Vratno do dravskoga prevoza kod Ormuža da se crta Greda Vratno u zemljokazu nenaznačena naznači kao zemaljska cesta.

*

Digitized by Google

8) Kamenar: „izpravak ili umetak za cestovnu mrežu, kojega predlaže podpisati zastupnik.

I.

U podžupaniji sv. Križ.

Od Pregrade, kroz Sopot Paulovce, Marinec-Hrvatsko-Tuhelj do Klanjca da se kao kotarska cesta u mrežu uvrsti.

9) Kamenar: „izpravak ili umetak za cestovnu mrežu kojega predlaže podpisati zastupnik, da se kao kotarske ceste uvrste.

I.

U podžupaniji karlovačkoj.

a) Od mosta na Dobri i Lujzinske ceste kod Stativa preko Tomasnice-Jaškova do Erjavec i kotarske ceste Mohor, Ozaljske-Mahično . . . $^{8}/_{16}$ milje.

II.

U podžupaniji karlovačkoj i jastrebarskoj.

b) Od kotarske ceste u Mahičnu kroz Zorkovac, Mirkovopolje, Podbrežje, Zajačkoselo, Vrhovec, Skaljevice do kotarske ceste Krašić-Vivodinske na križanju u Prikrižju . . . . $2^{4}/_{16}$ milje.

III.

U podžupaniji Jastrebarskoj.

c) Od Krašića kroz Prekrižje u Vivodinu do Kranjske medje . . . . $1^{12}/_{16}$ milje.

IV.

U podžupaniji Jastrebarskoj.

d) Od državne ceste u Novaki, kroz Volavje, Petrovinu u sv. Janu . . . . 2 milje.

V.

U podžupaniji Jastrebarskoj i Sisačkoj.

c) Od zemaljske ceste u Buševcu, kroz Kravarsko, Hruševac itd. do u Pokupsko i kotarske ceste Karlovačko Sisačku . . . . $2^{8}/_{16}$ milje.

10) Mrazović: „na točku II. izvješća u redku 4. mjesto riečih „usvojio" neka se uzmu rieči „uzeo je na znanje."

U drugoj alineji, redku prvom mjesto riečih za prihvat" rieči: „da uzme na znanje."

Počem je svaki od spomenutih izpravljateljah svoj izpravak obrazložio, pristupilo se glasovanju, te je predsjednik stavio sliedeće pitanje: „Prihvaća li visoki sabor predlog odbora komunikacionalnoga, da se zemaljskom vladom predložena mreža zemaljskih cestah odobri?" Glasovalo je 45 saborskih članovah. Ovo većinom nebude primljeno; na to stavi predsjednik pitanje:

„Prihvaća li visoki sabor predlog odbora komunikacijonalnoga sa izpravkom Mrazovićevim koji glasi: „Prima li visoki sabor zemaljskom vladom predloženu mrežu zemaljskih cestah na znanje?"

Ovo bude većinom glasovah primljeno, te sabor prima zemaljskom vladom predloženu mrežu cestah na znanje.

Predsjedničko mjesto zauzimlje drugi podpredsjednik Mirko Hrvat, te se je prešlo na dalnje redke alineje druge, dotično navode promjenah sub. a) i b) te predsjednik stavi pitanje: „Koja su gospoda za predlog odborov neka ustanu."

Većina neprihvati predloga odborova:

Predje se zatim na alineju treću odborova izvještaja, te predsjednik stavi pitanje: „Koja su gospoda za predlog odborov, neka ustanu." Većina neprihvati predloga odborova.

Na to predsjednik zaključi današnju sjednicu u $^{3}/_{4}$1 sat, uričuć buduću za sutra 15. rujna u 10 satih prije podne sa dnevnim redom: nastavak specijalne debate o predlozih komunikacijonalnoga odbora.

Dr. **Marko Lončarić**, v. r. saborski bilježnik.

Krestić, v. r. saborski predsjenik.

Predsjednik: Ima li kakova prigovora proti ovomu ovako sastavljenomu zapisniku?

(Neima.)

Prigovora neima, zapisnik se verificira.

Vis. sabore! Podnesak danas nije nikakav stigao. — Na dnevnom redu je nastavak specijalne debate o izvješću odbora za komunikacije. Molim gosp. izvjestitelja, da izvoli mjesto zauzeti, i sada na redu stojeći predlog pročitati.

Izvjest. **Josip Beruta** (Čita) „III. Obzirom na državne ceste i rieke . . . . predlaže odbor, da vis. sabor pozove kr. zemaljsku vladu, neka se ona, dostojno obrazloživ ovaj momenat, iznovice obrati na zajedničku kraljevsku ugarsku vladu, da bar one cestovne i riečke poteze, koji su do godine 1870 priznavali se državnimi, i nadalje takovimi prizna, one pako, što ih je već priznala, izgradi i u dobru stanju uzdrži. — Prema tomu da kraljevska zemaljska vlada do konačna riešenja ovoga predmeta odustane od gradnje onih cestovnih intervala, koji su prigodom gore spomenute zajedničke razprave iz reda državnih cesta izpušteni. U koliko ovakovi cestovni potezi leže na zemljištu razvojačene krajine, predlaže odbor, neka vis. sabor pozove kr. zemaljsku vladu, da za slično posredovanje stupi u dogovor s vrhovnom upravnom oblasti razvojačene krajine."

Predsjednik: Predlog odbora dakle glasi, da vis. sabor pozove kr. zemaljsku vladu, neka se iznovice na zajedničku kraljevsku ugarsku vladu obrati, da bar one cestovne i riečke poteze, koji su do god. 1870 priznavali se državnimi, i nadalje takovimi prizna, one pako, što ih je već priznala, izgradi i u dobru stanju uzdrži. — K ovomu predlogu podnešen je izpravak gosp. dra. Subotića. Molim, da se pročita.

Digitized by Google

Bilj. dr. **Marko Lončarić** (Čita izpravak dra. Suboti̇ća:) „Neka se iza rieči „„priznala““ uvrste rieči: „„medju koje i državna cesta Osiek-Vukovar spada.““

Predsjednik: Isto tako je k ovomu predlogu podnio izpravak gosp. Miroslav pl. Kraljević. — Molim gosp. bilježnika, da ga pročita.

Bilj. dr. **Marko Lončarić** (Čita.) „Neka se iza rieči „„uzdrži““ dodadu rieči: „„naročito potez izmedju Našicah i Bektežah, tako zvanu Krndiju.““

Predsjednik: Rieč ima gosp. dr. Subotić, da obrazloži svoj izpravak.

Dr. **Jovan Subotić**: Vis. sabore! Ovdje je govor o izgradjivanju i uzdržanju državnih cesta, t. j. takovih, koje je ukupna vlada na sebe preuzela, da jih iz ukupnih državnih dohodaka gradi i uzdržava.

Takova je cesta i ona Osiek-Vukovar, o kojoj mislim govoriti.

Samo ova okolnost, što se ova cesta neposredno tiče Osieka, što se njom i procvietanje veće ovoga drugoga glavnoga grada naše domovine tiče, podobra je pozornost ovoga visokoga sabora na se privući; a u stanju je jedno od prvih mjesta brizi ovoga sabora zauzeti, kao što je s tom okolnosti skopčana ona druga, da ona cesta posreduje materijalno napredovanje cieloga dalnjega kraja naše domovine, onoga kraja, koj od komunikacijonalnih obćila do sada neima jošte ništa.

Cesta Osiek Vukovar neima samo skopčati Vukovar, glavno mjesto županije Sriemske sa Osiekom, glavnim gradom Slavonije, nego ona jedina čini kroz veliki dio godine jedinu kopču cieloga Sriema sa svjetskim trgovištem.

Ljeti ima Sriem Dunav, koj mu tu komunikaciju pruža; ali je Dunav kroz više zimskih mjeseci u tu svrhu neupotriebiv, i za to vrieme mora se država postarati, da onaj kraj neostane bez obćila. Zato je država i uzela na se prugu Osiek-Vukovar, da toj nevolji doskoči.

I doista ta je cesta izradjena od Osieka do Klise, dakle u jednoj polovini.

Ali ima evo već više godina, kako se zaostalo i kako se nevidje ni lopata na produženju te ceste.

Već se stalo pogovarati, da se ta cesta neće dalje ni graditi, kao što rekoše toga radi, što je medjutim željeznica od Osieka do Dunava izgradjena.

Nu drugi ljudi, koji pravo stanje znadu i znati mogu, vele, da to nije istina, nego da će se ta cesta dalje graditi.

Da je gradjenje ove željeznice nuždno, to će svaki uvidjeti, kad mu se kaže, da se na liepom vremenu ide iz Osieka u Vukovar za 3 sata, a kad je blato, onda da treba tamo put i čitav dan zimski.

Sad uzmite, da komunikacija dolnjeg kraja naše domovine neima drugoga puta, a uzmite, da taj put zimi svaku komunikaciju skoro nemogućom čini, jedno radi dangube i muke, a drugo radi skupoće; pak ćete se uvjeriti, da je od prieke potrebe, da se ta cesta bez odvlake izgradi.

Visoki sabore! Svima je poznato, da je najveća poluga k zaključenju nagode sa Ugarskom u tom ležala, da se jedared materijalno blagostanje našega naroda promicati stane.

A iz ovoga sliedi, da je i za nas, koji smo tu nagodu sklopili, a i za Ugarsku vladu od najveće važnosti, da se samim činom pokaže, da je nagoda podobna za ovu namjeru, i da iz nje doista ta blagodat za zemlju i narod iztiče.

Medju sredstva za promicanje materijalnog blagostanja padaju ceste.

I nama dakle i ukupnoj ugarskoj vladi mora da je sve stalo za tim, da se ceste grade i u dobrom redu održavaju.

Ako se državne ceste neuzgrade i neuzdržavaju, to će ne samo narod naš veliku materijalnu štetu trpiti, nego će se tim istim dokaz pružiti, da u ovom pravcu od nagode nikakve hasni neimamo, a tim će se sve ovdje i više otvarati vrata uvjerenju, da nagoda nedaje shodna sredstva k cieli, koju smo namjeravali njom postići.

A sa ove strane leži barem u priekom interesu ukupne ugarske vlade, da se državne ceste u našoj domovini grade.

Istina, da se veli, neima novaca; ali mi vidimo dobro, da se na mnogo šta tamo prieko troši, što je od manje, mnogo manje potrebe, od mnogo manje koristi, nego što su ove ceste.

A jošte našoj današnjoj vladi na svaki način u dužnosti stoji, da se svim mogućim načinom stara za razviće blagostanja naroda ove domovine, a medju te načine spada i onaj, da ukupnu vladu pobudi na to, da što skorije izpuni ono, što je za ove zemlje na sebe preuzela; i pošto će rieči naše vlade na svaki način mnogo većega uspjeha imati, kad se temelje na izjavi ciele naše zemlje: to držim, da ovo zastupstvo našega naroda valja da se dade čuti u ovome predmetu, i da svojom izjavom ujedno označi i predmet, na koj ovdje u ovom redu da se pozornost ukupne vlade obrati.

Preporučujem dakle izpravak moj visokomu saboru, da ga usvoji.

Predsjednik: Rieč ima g. zastupnik Miroslav pl. Kraljević.

Miroslav pl. **Kraljević**: Vis. sabore! Kad se je 1. i 3. točka razpravljala, nisam imao nijedne rieči kazati, jer sam se sa predlogom odbora i sa izpravci ovdje učinjenimi podpuno slagao. Nisam se htio upuštati u razpravu, kad se je radilo o kotarskih cestah požežke županije, jer je vlada sama izjavila, da kad se dokaže temeljito potreba dotičnih cesta, i kad budemo imali sredstva, da će na sve te poteze obzir uzeti te ih uvrstiti u cestovnu mrežu. Nisam se htio javiti ni onda, kad je jedan zastupnik izticao nepovoljnije odnošaje Slavonije naprama Hrvatskoj, jer

Digitized by Google

scienim, da se moramo sretnimi smatrati, što smo došli do toga, da spojene zemlje poznajemo pod imenom trojedna kraljevina, da nikakve razlike neima, nego da mi svi živimo u Hrvatskoj. (Živio! Živio!)

Gospodo! Samo ovdje na III. točki imao bi jednu opazku učiniti, i to sa razloga vrlo važnih. — Županija požežka ima puteve svuda dobre, ali izaći skoro nikamo nemože. Naš narod, naročito iz doljnjih krajeva županije požežke, živi od Osjeka, on vozi tamo sve prirodnine, i ako tamo nezasluži krajcara, onda neima načina drugoga, da si štogod zasluži.

Cesta od Bekteža do Našica bila je zemaljska cesta. Dok je ta bila, te se popravljala, mogao je narod svoje prirodnine na tržište voziti; dandanas pako je cesta inkamerirana i državna. Nu država se nebrine za nju; narod nemože tamo voziti, i velika je pogibelj — ako se cesta nepopravi — da uz velike svoje poreze propadne.

Kaže se: cesta ta je državna, država imade dužnost, nju uzdržavati. Ako državi kažemo: Magjari gledajte, da se ta cesta u dobru stanju uzdrži, odgovori mi se: mi nismo u položaju, mi neimamo novaca, mi moramo štediti itd. — Al toliko, gospodo, mora i može se svakako naći, te će se ova cesta uzdržavati. — Ja znam dobro, da to naša žemlja učiniti nemože, ali to znam, da visoki sabor i vlada u tu svrhu podporu moralnu dati mogu. (Glas: Tako je!)

A drugo moj izpravak ni neište; on ište samo našu dobru rieč i da se vis. sabor zauzme te zagovara stvar, jerbo to će biti mnogo znamenitije, nego ako li to učine samo pojedini zastupnici, koji sjede u saboru ugarskom.

Preporučam vis. saboru ovaj svoj izpravak.

Predsjednik: Rieč ima g. predstojnik nut. odjela.

Jovan Živković: Visoki sabore! Glede ovih dvijuh izpravaka i predloga odbora neima vlada ništa primetnuti, ona prihvaća izpravke, samo bi ona išla još dalje. Ovdje imade više takovih poteza, glede kojih se vodi razprava izmedju naše, zajedničke i krajiške vlade, a medju njimi je i potez Našice-Bektež ili Krndija, onda onaj komad ceste, o kojem i g. dr. Subotić govorio, da se uvrste u red državnih cesta i kao takove grade. Mi se možemo uvjeriti, gospodo, da u ugarskom budgetu figuriraju svote dosta liepe, koje su opredieljene za cesto- i vodo-gradjevine, naročito u Slavoniji, — pa kad godina mine, vidimo, da onaj novac nije bio upotrebljen.

Isti taj slučaj, kao što ovdje, sbiva se više puta, kada vis. sabor želi kakve korake poprimiti; vlada čini što može, ona replicira i duplicira, ali kadkad još nepostigne uspjeha. Najbolje će biti, kad se sabor u Pešti sastane, i dodje proračun zajednički na dnevni red, a vidimo, da neima tih poteza napomenutih, da onda poprimemo ozbiljne korake zajedno sa vladom (Glasovi: Tako je!) u pogledu ovih cesta. Tako možemo doći do cilja, al ovdje nije moguće, jerbo je to stvar zajednička.

Što vlada učiniti može: moliti, preporučati itd. učiniti će, ali najprije će nam stvar poći za rukom, ako sada kad gore idemo, kod razprave zajed. proračuna, uložimo svu brigu za te ceste. Ja s toga nisam protivan tomu, ako se vlada pozove, kako ovdje odbor predlaže, nego molim i onu gospodu, koja imadu u zajed. saboru svoja mjesta, da se zajedno s njom pobrinu — i možebiti će se postići veći uspjeh. (Živio! Živio! Tako je!)

Predsjednik: Rieč ima g. zastupnik Kamenar.

Juraj Kamenar: Vis. sabore! Ovi predloženi izpravci i opomena odbora dala povoda liepomu govoru, da sam ja kakav idealista, da znam vješto govoriti; ali srdce mi drhće od tuge i žalosti, kad vidim pred sobom ovako materijalno pogubnih predmeta, koje mi imademo sa našom tobožnjom braćom Magjari razpravljati.

Veli se, gospodo, da vis. vlada neima sile, koju bi izvršivala nad Magjari, jer oni su jači. Ja pako kažem: današnja vlada hrvatska, koja sav koliki narod za sobom imade, imade i podporu naroda; vlada današnja može kazati: Magjari, tako nemože ići, vi morate dati, što ste dužni dati! Ako se veli: to spada na ugarski sabor — dobro; ali kad se razpravljaju najbitnije stvari ondje, čujem, da neima nijednoga naših zastupnika tamo. (Glasovi: To nije istina!) Ako je bilo to, neka u buduće nebi bilo; u ostalom, ako su i bili tamo, slabo su se pobrinuli za naše stvari. („Jest!“ na lievoj.) Kamo ćemo dospjeti, gospodo, ako mi cesta nedobijemo? Pustara će biti naša zemlja, narod naš neće moći poreza platiti.

Još jedanput kažem, da neka vlada, za kojom narod stoji, svoju dužnost vrši, neka neima straha, jer narod za njom stoji; a onda je ona čvrsta i može iskati od Magjara, da izpune, što je naše pravo.

Da Magjari neimadu novca, to nemože stati; oni su napravili 500 milijuna duga, za koji i naša siromašna domovina jamči; na Peštu samu potrošili su do 20 milijuna itd. Ali da nam nedadu kakvih 100.000 for., da si ovu ili onu cestu sagradimo, da si taj kukavni promet pribavimo, — gospodo, to nemože stati, (Živio) tako će nas naša braća Ugri ubiti! Cesta nam nedadu, al sami palače grade, milijune i milijune troše na oholije, al nam nedadu ono, što je najnuždnije; to nemože stati gospodo!

Vlada dakle, za kojom narod stoji, imade toliko moralne snage, kao što još nijedna dosadanjih nije imala, da dovikne Magjarom, neka nam dadu ono, što nas ide, jer inače si nemožemo braća biti! (Živio! Dobro!)

Zaključujem time, što vas, gospodo zastupnici na ugarskom saboru upozorujem, da se, kad Magjari proračun razpravljali budu, zauzmete za našu — moram sa žalošću kazati: — siromašnu Hrvatsku! Ja vam na srce mećem, da prava svoje domovine ondje svom moći branite! (Živio!)

Predsjednik: Ako nitko neželi rieči, imade rieč g. izvjestitelj.

Izvj. **Josip Beruta**: Vis. sabore! Proti predlogu od-

Digitized by Google

bora neima sa nijedne strane prigovora. Za to mislim, da nije potrebito više o njem govoriti.

U koliko su učinjena na ovaj predlog dva izpravka, to ja u načelu nisam proti njima, nego samo mislim, da nije potrebno, da se ovi izpravci uvrste, budući su već sadržani u generičkom predlogu, kako ga odbor stavlja. Odbor je imao pred očima, kad je predlog stavio, i obrazloženje vis. vlade — i to str. 5., gdje se govori o državnih cestah.

I pod toč. 5. je napomenuta drž. cesta Osjek-Vukovar, dakle ona, o kojoj se ovdje radi, i za koju predlaže odbor, da se vlada zauzme. A onaj potez, koji je spomenuo g. zast. Kraljević, naveden je pod toč. 3. Mislim dakle, ako bi željeli predlog specificirati, morali bi i sve druge poteze navesti, koji su u obrazloženju vis. vlade spomenuti.

U ostalom neimam ništa proti izpravkom — samo mislim, da su nepotrebiti.

Predsjednik: Prije nego se stupa k glasovanju, molim, da g. izvjestitelj pročita, kako glasi predlog odbora sam, onda kako glasi sa izpravci g. dr. Subotića i Miroslava Kraljevića.

Izvj. **Josip Beruta** (čita predlog odbora): „Neka vis. sabor pozove vladu, neka se ona, dostojno obrazloživ taj momenat, iznovice obrati na zajed. kr. ug. vladu, da bar one cestovne i riečke poteze, koji su do g. 1870. priznavali se državnimi, i nadalje takovimi priznavaju, one pako, što ih je već priznala, izgradi i u dobru stanju uzdrži“.

Sa Subotićevim i Kraljevićevim izpravkom glasi: Neka vis. sabor pozove vladu, neka se ona, dostojno obrazloživ taj momenat, iznovice obrati na zajedničku kr. ug. vladu, da bar one cestovne i riečke poteze, koji su do g. 1870. priznavali se državnimi, i nadalje takovimi prizna, one pako, što ih je već priznala, medju koje i drž. cesta Osiek-Vukovar spada, izgradi i u dobru stanju uzdrži, naročito potez izmedju Našica i Bekteža, tako zvanu Krndiju“.

Predsjednik: Najprije će se glasovati o predlogu odbora. Ona gospoda, koja su za to, da se predlog odbora prima, neka izvole ustati.

(Manjina.)

Predlog odbora je pao. Ona gospoda, koja su za to da se predlog odbora sa Subotićevim i Kraljevićevim izpravkom prima, neka izvole ustati.

(Većina.)

Predlog odbora s amendementi je primljen.

Prelazi se na daljnu točku.

Izvj. **Josip Beruta** (Čita): „Ovom prigodom nemože takodjer . . . . . već i za tovare“.

Predsjednik: Na ovaj predlog podnio je g. zastupnik Miroslav pl. Kraljević sliedeći izpravak.

Bilježnik dr. **Marko Lončarić** (čita): „Neka se k posliednjoj točki jošte doda: „a osim toga neka se vis. vlada svom snagom kod zajed. ministarstva zauzme, da se zakonom utanačena željeznička pruga od Osieka preko Našica, Požege, Gradiške do Siska već jednom izgradi“.

Predsjednik: Rieč ima g. Mir. pl. Kraljević, da obrazloži svoj izpravak.

Miroslav pl. Kraljević: Vis. sabore! Kad bi htio o toj nesrećnoj željeznici govoriti, to bi dugo morao vašu pozornost, gospodo, upotrebljivati; (Glasovi: Čujmo!) medjutim samo kažem, da je to izvedenje te željeznice već po Nj. Vel. potvrdjeno, ali još se nije lopata spopala, da se počme graditi. Ja pako želim dobiti znamenitu moralnu pomoć sabora u ovoj stvari, i nadam se od nje koristi. Bijaše već za tu prugu jednom razpisan „Verhandlung“, al se je kašnje odustalo od cieloga posla, ja neznam, s kojega razloga. Interpelovano je radi pruge u Pešti već pet puta, medju timi i na ministra Tiszu; obećivanja bilo je od svih strana dosta. Jedno englezko družtvo nudilo je pače načiniti prugu uz jamstvo od 36.000 fr. dohodka od milje. To bijaše za ministra financija Lonyaya; ali ništa se nije učinilo. Od potrebe je dakle, da vis. sabor preporuči vladi, da ona kod ugar. ministarstva potraži, da jedanput gradi, da nećemo željeznicu samo na papiru imati, a u istinu nikakve. Neka nam se bar kaže, na čem se nalazimo, što je i kako je. Vlada neka ozbiljno kaže našoj braći: vidiš evo zakon, daj da ga izvršiš. (Živio!)

Doskora će se morati šesti put interpelovati o tom predmetu: hoće li što biti, neće li?

Ja dakle preporučam vis. saboru, da primi ovaj izpravak, i molim vis. vladu, da se ona zauzme za one krajeve, koji imadu svega u obilju, što je Bog dao, ali nemogu prodati po pravoj cieni; akov vina je n. pr. po 2 fr. — to bar nije nikakva ciena. U ovakovih okolnostih mora narod propasti. A u tom pogledu nemožemo si drugčije naći pomoći, nego da vlada Magjarom kaže: Dajte, što nam ide! I vlada može svojim uplivom mnogo učiniti, njezina moralna sila više vriedi, nego bog zna što, jerbo kad vlada veli: želimo, hoćemo, onda mora biti. — Tako ja preporučam svoj izpravak i molim vis. sabor da ga blagoizvoli primiti. (Živio!)

Predsjednik: Rieč ima g. Mirko Hrvat.

Mirko Hrvat: Vis. sabore! Izpravak, koji je gosp. Mirko Kraljević podnio, je od tako velike važnosti, da, kad ga čovjek jedanput pročita, nije u stanju svoj sud o njem izraziti; a jer je glas, koji će se u tom pogledu dati, od velikog zamašaja i velikih posljedica, i pošto nismo mogli o tom izpravku ni misliti ni razsudjivati, i po tom nemožemo pravednoga i svjestnoga suda donieti, — s toga mislim, da se ima uputiti komunikac odboru, da ga pretresuje te svoje mnienje vis. saboru o njem podnese.

Predsjednik: Rieč ima g. predstojnik nut. odjela.

Jovan Živković: Vis. sabore! Ja podupirem mnienje g. podpredsjednika, jer taj podnesak g. Kraljevića je predlog „in optima forma“. Vlada je podniela cestovnu mrežu. Ono, što se na mrežu odnosi, može se smatrati **izpravkom**;

Digitized by Google

nu u tom podnesku neradi se o nikakvu cestovnom potezu, nego o željezničkoj prugi.

U ostalom vlada se ovaj čas niti nemože o njem izjaviti.

Mi smo se u neko doba svi zauzimali za krajišku željeznicu, koja je takodjer s ovim pitanjem u savezu, sada je nekako ciela stvar neznam s kojih razloga — zapela.

Molim dakle, da se ova stvar neuzimlje na lahku ruku, nego da se smatra samostalnim predlogom, te odstupi komun. odboru; jer vlada se mora o toj stvari podrobno ubaviestiti, da onda izrazi meritorno svoje mnienje, i da onda vis. sabor znade o čem mu valja glasovati.

Predsjednik: Rieč ima g. zastupnik Antolek.

Drag. Antolek-Orešek: Vis. sabore! Što je g. predstojnik odjela za unutarnje poslove izjavio, da ovaj podnesak nije izpravak, s tim se ja podpuno slažem; i upravo zato mislim, da se ima preko ovoga predloga preći na dnevni red. A g. Kraljević neka na zajedničkom saboru taj predlog podnese, kamo i spada; mi dakako možemo zaključiti, da hoćemo tu ili onu željeznicu, ali to nam nekoristi ništa, nego se upravo smiešnimi činimo. — Nemojmo si, gospodo, illuzijâ praviti i nečinimo se smiešnimi pred cielim svietom i pred istimi Magjari. Ja sam zato, da bude naša zemlja puna tih željeznica, al da do željeznice dodjemo, zato se neka gospoda, koja u zajedničkom saboru sjede, tamo u Pešti pobrinu, nu ne ovdje kod kuće. Ovako liepo neka govore na ugarskom saboru, kao sada ovdje, i neka zajed. vladi preporuče tu stvar. Tada se bar možemo nadati kakovu uspjehu, inače pako ne.

Zato predlažem, da se preko ovoga podneska predje na dnevni red.

Predsjednik: Rieč ima g. zastupnik Mihalović.

Karlo pl. Mihalović: Vis. sabore! Ja o tom predmetu nebih govorio, da nisam čuo od različitih strana stvari, koje nemogu poduprieti. G. predstojnik nut. odjela izvolio je kazati, da se ovaj podnesak g. Kraljevića nemože smatrati izpravkom; al po mom mnienju mora se on uvrstiti medju izpravke, jer je to tako i prije za razprave učinjeno sa sličnimi podnesci; ovim hoće postići g. Kraljević moralno podupiranje vis. vlade i vis. sabora. (Glas na desnoj: Tako je!) Ako ćemo mi, kako g. Antolek veli, to nazivati illuzijom, onda je i stanje naše vlade i našega sabora illuzija. (Živio! u sredini.) Ako zem. vlada naša svojom snagom podupira nešto, to nije illuzija, nego moralna snaga, — i ja to tako smatram, dok neću biti o protivnom osvjedočen. A moralna pomoć sabora nije bezkoristna, kamo li smiešna; i vladino zauzimanje može takodjer vrlo mnogo koristiti.

Ja moram dakle izraziti svoju žalost, da jedan zastupnik proti tako pravednoj želji podiže rieč, i s otim može biti illuzornom čini svu stvar.

Preporučujem izpravak g. Kraljevića.

Predsjednik: Rieč ima g. zastupnik Josip Kraljević.

Josip Kraljević: Vis. sabore! Izpravak g. zsst. Kraljevića bio bi samo onda smiešan, kad bi zbilja željeznica u požežkoj županiji nebila od potrebe, i kad bi mi svu našu trgovinu mogli zrakom pronašati u druge krajeve; a mi u županiji požežkoj stanujemo kao ptica u gajbi, koja imade krila, al nikuda nemože odletjeti, mi neimamo od nikuda nikakova izhoda, odsudjeni smo na ono, što preostaje, hoćemo prodati, moramo to dati u tako nizku jeftinu i ništetnu cienu, da upravo nije vriedno za ovu krajcaru nijedan korak učiniti.

Gospodo! I to moramo uvažiti, da kad je zločesta godina u županiji požežkoj, onda moramo što inače prodajemo za 1 fr. za dupliku nabaviti. Pa kad čovjek tužni položaj onoga stanovništva uzme, da ono samo tumara, a neživi. da ga ništa nemože potaknuti, da kakvu trgovinu poduzme; — jer kuda ćeš kad se nemože s koli i marvom na trgovinska mjesta? To mora da strada, mora da pogine. Poznato vam je, gospodo, koliko je već svieta poginulo, koliko se je nesreća sbilo, — da mora srdce zaplakati nad ovolikom nevoljom.

Gospodo! Lako vam, koji ste u blizini željeznica, ili u blizini plovnih voda; al mi smo od svega toga odaljeni, mi smo upravo u gajbi, nemožemo se maknuti. Valja otvoriti nekakav izlaz, i taj nemože biti shodniji, nego pruga željeznička, koja bi se morala po izpravku g. Kraljevića provesti.

Ja dakle preporučam izpravak g. Mirosl. Kraljevića.

Predsjednik: Rieč ima g. zast. dr. Špun.

Miroslav Špun: Slavna kućo! Ja mislim, da se neradi ovdje o nikakvu predlogu, da je potreban put u županiji požežkoj, koji imade gornji i doljnji dio naše domovine spojiti, to su već priznali naši prednjaci, — i sami Magjari priznavaju, da je željeznička pruga preko Našica potrebnom postala. Osim toga ima put na papiru od Bekteža u Našice vodeći — nu ni jednoga ni drugoga u istinu još neima. Dakle neradi se tu o predlogu nego o pravičnoj želji, da se ono, što već u zakonu ima, jednom i realizira.

Gospodo, zaista — da upravo istinski kažem — sramota je, da mi iz požežke županije nikuda nemožemo na polje izaći.

Zato nemogu na ino, nego da izpravak g. Kraljevića da se gradi dotična željeznička pruga, vis. kući i našoj zem. vladi što toplije preporučam, spominjajuć ono, da i ne samo našoj vladi, nego i državnoj vladi pripada dužnost, da se stanovničtvu onomu, koje toliko milijuna poreza plaća i pod ruku uhvati, tako, da će lakše moći velike one terete nositi, koji mu se nalažu. (Živio! Živio!)

Predsjednik: Rieč ima g. zastupnik Kamenar.

Juraj Kamenar: Visoki sabore! (Glasovi: Čujmo!) I opet ustajem u neugodnom pitanju, gdje ću morati opet proti tobožnjoj braći našoj, proti Magjarom govoriti.

Što gospoda zastupnici iz požežke županije govore, sve to je istina, nu oni nisu kadri naslikati ono stanje

Digitized by Google

onako, kako je u istinu u onih krajevih; morali bi ciele knjižurine napisati o tom.

Gospodo! To pitanje mora se s naše strane uvažiti; zakon je tu, mora se samo izvesti. I ako je zbilja već toliko interpelacija ostalo bez uspjeha, te je već sedmi ministar na kormilu, na kojega su se stavljale, a možda će ih opet 7 promjena biti na minist. stolici prije nego će se željeznica graditi, to ja mislim, da ima još jedno tielo, na koje ćemo se moći obratiti. Mi smo zakonodavno tielo i ja bih proplakao i utekao iz ovoga zakonodavnoga tiela, kad bi ga takovim smatrao, kakovim ga smatra predgovornik g. Antolek, da bih tako sudio, kao on, da neima ovo tielo ništa o tom govoriti, da neima nikakva upliva, ni sile. Kad bi to bilo, to bi bilo žalostno, da sjedimo ovdje. Al ja moram kazati, da ovo tielo ima toliko sile i moći, da može našu braću pritegnuti na to, da sve ono izvrše, što se po zakonu izvesti mora.

Gospodo! ja bih vas upozorio na jedan put, kojim bi se to postići moglo. Ja naime mislim, da bi mi mogli Nj. Veličanstvu podnieti nekoliko redaka, pa kazati, da pritegne ministra u Ugarskoj, da zakon vrši. Tu netreba kazati, da neima sile, nego Nj. Vel. ima silu, koja može ministra na to pritegnuti, da zakon vrši, da se zemlji pomoć pruži. Kako ćemo porezni dug, kojega ima u nas šest milijuna — a najviše u Slavoniji — platiti, ako nemožemo proizvoda prodavati.

Zato mislim, ako nemožemo po ugarsk. ministru ništa postići, to možemo svakako po našem gospodaru i kralju.

Ili, gospodo, poprimite ovaj put, ili izaberite drugi, ja podupirem svakoga, samo da vodi do cilja.

Već je kazano, da naši doljni krajevi zbilja moraju poginuti, ako im se brza pomoć nepruži; a poginuti mogu tim prije, jer su oni od viekova tako nesretni, da imadu za susjede same divljake: od jedne strane Turci, od druge strane nebraća — dočim smo mi bar s jedne strane sigurni i dolazimo u doticaj s ljudmi intelligentnimi.

Ja preporučam izpravak g. Kraljevića.

Predsjednik: Rieč ima g. Mesić.

Mato Mesić: Vis. sabore! Što se tiče izpravka gosp. Miroslava Kraljevića, jedna mi se strana čini tako opravdanom, da je suvišno o njoj dalje govoriti, naime ona, da je zbilja velika potreba obćilâ u onih krajevih, koje dotična gospoda zastupaju. Da je tomu tako, dokazao je g. predlagatelj sam, a isto tako i vriedni imenjak njegov, koji je malo prije govorio. Nu drugčije stoji druga strana pitanja, naime ta, kako tomu pomoći? Ja mislim, da ponešto time, ako se ovaj izpravak prihvati. — O izpravku izrazili su se, kako smo čuli, nekoji od gospode zastupnika za to, da se prihvati, drugi pako, da se nikakav obzir na nj neuzme, nego da se uputi onamo, kamo spada, naime na zajednički sabor. Sa mnienjem ovih drugih složiti se nemogu podnipošto s razloga, što scienim, da i rieči iz ovoga sabora te od strane vis. vlade svakako svoju kriepost imadu — pa makar se radilo o stvarih zajedničkih. Ako sam ja toga mnienja, onda se moram izjaviti u principu za mnienje ono, koje su ona prva gospoda izjavila, da se ovaj izpravak prihvatiti imade. Nu na to ipak nepristajem, da bi se sada odmah prihvatio, zato što bi želio, da se što zrielijim načinom taj izpravak u pretres uzme. Ja sam mogao razabrati iz svega, što se je ovdje o tom izpravku govorilo, naročito što je g. vladin zastupnik kazao, da je stvar iznenada u sabor došla, i da mnogi nebi znao, kako bi glasovao. Pa zato scienim, da će biti najbolje, ako se gg. zastupnikom prigoda dade, o toj stvari razmišljati, prije nego se zaključak stvori, a to može se učiniti tim načinom, da se izpravak odputi na odbor, koji imade u obće o obćilih nasih viećati — odbor komunikacionalni. Ja dakle podupirem mnienje izraženo po velešt. g. podpredsjedniku, da ide predlog komunikacionalnomu odboru.

Predsjednik: Rieč ima g. dr. Subotić.

Jovan Subotić: Vis. sabore! Kad bi se ovdje radilo o predlogu ili makar izpravku, kojim bi se tražilo, da se nova željeznica odredi, to bih i ja uz one pristao, koji kažu, da tomu nije mjesta na ovom saboru. Možda to nije sasvim opravdana ustanova, ali je ustanova zakona.

Ali se ovdje radi samo o tom, da se posriedkom naše vlade vlada ukupna upozori na to, da postoji jedan zakon, kojim je ustanovljena željeznica u ovoj našoj zemlji, nu žalibože da se taj zakon od toliko godina neizradi.

Pet puta je već na ugarskom saboru interpelacija na ministarstvo stavljena, i pet puta nedobismo ni glasa od odgovora sa te strane.

Učinilo se dakle ono, što je u prvom redu, da se učini; ali bez ikakve posliedice.

Drugi je organ, koj nam u takovih stvarih ima da pomože, novi tako zvani ministar Hrvatske kod ukupnog ugarskog ministarstva.

Sa te strane nismo nikada nikakva znaka primietili, da se taj naš organ za ovaj naš interes zauzeo, i kojim god načinom na to pošao, da se zakon izpuni i naš interes obrani.

Nastaje nam treći put, da pokušamo naš interes u ovoj stvari obraniti, a to je izjava ovoga sabora, da narod boli ovo zanemarenje i neizvedenje zakona na našu korist donesenoga, i da uslied toga mora i sam sabor to da konstatuje, te da se na domaću vladu obraća, da ona svojim putem, možda i posredovaujem dotičnoga našega ministra i neposrednim občenjem ovo stanje stvari ukupnomu ministarstvu do znanja dostavi i tuj pobudi, da dužnosti svojoj odgovori i taksu izkupi, ili na svom mjestu izjavi, da to nemože i zašto nemože.

Onda će doći red na našu domaću vladu, da sa svoje strane svojoj dužnosti odgovori: pak ako i onda nedodjemo do svrhe, koju nam je zakon osigurao, nu onda onda ćemo se pitati: što sada? pak će se sigurno i odgovor naći.

Digitized by Google

Visoki sabore! Danas se baš u više prilika ovdje govorilo o takovih stvarih, koje ukupno ministarstvo uslied zaključka ukupnog zakonodavstva u ovoj zemlji izvadjati ima; i mogli smo primjetiti, da kroz sve govore provlačila se jedna crvena nit, a ta je, da ukupno ministarstvo naprotiv pozitivnim naredbam naše interese, naročito materijalne zaustavlja i to naprosto zapostavlja, niti riečice negubeći, i onda, kad se na svom mjestu pita, zašto to čini, niti razloga u svojoj inicijativi navodeći, a ono isto vrieme, kad se u onim zemljama i malovažne stvari izvode i skupe i suvišne.

U svih prilikah bilo je financijalno pitanje, ili se izgovorilo, ili se očekivalo to: kako da se ovomu pomaže?

I imali smo doista i odgovora na ovo kazano i nekazano pitanje.

Odgovor u različnoj formi bio je jedan i isti: tužte se, tražite, zovite na odgovornost tamo u Pešti, gdje imamo svoje zastupnike.

Pravo imaju, koji tako odgovaraju; ali samo donekle, dotle, dokle nije i to ili već učinjeno ili se nebi mislilo učiniti.

Ali naši zastupnici učinili su u ovom slučaju ono, što im na saboru u Pešti učiniti valjade.

Oni su ukupnu vladu u ovoj stvari interpelovali; oni su to pet puta učinili: što dakle? valjda ćemo tražiti, da to jošte pet puta učine? Ne, to se nemože tražiti, i to se više nemože ni odobriti, da to učine, i da se samo pri tom ostane, to se nebi slagalo sa dostojanstvom tiela ni naroda. S toga tamo predstavljaju i bilo bi podobno donesti sobom slučaj konflikta i to opravdanoga.

Poslie toga trebao je upravo naš ministar zastupnik, da je stvar u svoje ruke uzeo, i da je nastojao, da se zakonu za dosta učini. Je li to naš ministar učinio, neznam, ali niti sam čuo, niti sam vidio što, iz česa bi se zaključiti moglo, da je što izbiljna u tom poslu činio.

Naši ministri zastupnici čini se, da drže za svoju zadaću, da sve napuste, sve prešute, čim bi se svojim ugarskim kolegam tegotnim ukazali, čim svoj odnošaj neugodnijim učinili, čim bi se Ugrima zamjerili.

Ali nije to zadaća našega ministra zastupnika.

Naš ministar zastupnik ima dužnost nastojati, da se ukupnom vladom što više koristi za našu zemlju odredi; da se zakoni, koji se u našu korist donose, što točnije i podpunije izvedu.

Pa ako li se to može sa malo oštrijimi riečmi učiniti, valja te rieči upotriebiti; ako iz toga kakova neugodnost za gospodina ministra izteče, neka se kao dužnostna podnese; a ako se nikako do toga nemože doći, neka svoje mjesto ostavi.

Nu pošto sa ove strane ničega neimamo, da je što učinjeno, niti imamo garancije, da će se učiniti, dolazi red na ovaj sabor.

Sabor ovaj ima konstatovati utisak, koji to u narod čini, ima pozvati svoju današnju vladu, da učini sa svoje strane korake, kojima da se ukupna vlada do toga dovede, da zakonu život ulije.

Ako budemo mi sasvim ravnodušno motrili, da se naši interesi zanemaruju, ako nam bude svejedno, ili se doneseni u našu korist zakoni izvadjali ili ne, onda će takov zakon u more veće, nego je ono sinje, utonuti; onda imaju pravo oni, koji našu korist zapostavljaju, onda smo sami svojoj šteti krivi.

Naš odnošaj naprama Ugarskoj ište ukupnu našu djelatnost.

Naši su zastupnici 30 naprama 350 mali broj, da mogu što na ugarskom saboru sami sobom izraditi.

Naš ministar zastupnik, i kad bi imao sila, a kad bi ih upotriebio, jošte je slab napram ministarskom saboru ugarskom. Tu mora i prije, nego li se što dobije i poslie, kad se što dobije, i sam naš narod i sama naša domovina svojim načinom i zakonitim putem se uprieti, da ono bude, što nam po zakonu biti ima, i da se ono učini, što se po zakonu učiniti ima.

Da se nagoda izpunjuje, to imademo pravo iskati, da se proti nagodi sa strane ugarske ništa nečini, to imamo pravo zahtievati.

A to nam se sa druge strane nemože u grieh upisati, to će nam sav slobodan sviet odobriti. Možda će tko reći, da ova željeznica dandanas neznači ono, što je negda značila. Dopuštam. Možebiti! Ali je sam g. zast. Kraljević rekao, neka zakon izpune, ili neka kažu, da ga izpuniti nemogu i zašto? Pak ćemo onda znati, što imamo činiti; i lako može biti, da ćemo iskanjem, da se ovaj zakon izpuni, pružiti priliku pogodbi, koja će za nas jošte koristnijom biti, i da ćemo ištući, da se ovaj zakon izpuni, uzkrisiti drugi, koji će biti korisniji. Ali ako ćutamo mi, ćutat će i oni; a tko ima štete od toga ćutanja? To smo samo mi.

Zato podupirem izpravak g. zast. Kraljevića i glasovati ću za njega. (Živio! Živio!)

Predsjednik: Želi li još tko govoriti?

Ja imam gospodu samo na tu okolnost pozornu učiniti, da izpravak sam po sebi nemože nikada ići u odbor. Nego ako bi se htjelo ono, što je gosp. Miroslav Kraljević donio smatrati kao predlog, to moram napomenuti, da nije podnešeno u onoj formi. U ostalom neka se izvoli vis. kuća o tom izjaviti, — ja ću dati to na glasovanje.

Rieč ima gosp. Folnegović.

Franjo Folnegović: Vis. sabore! Ja mislim, da se je vis. sabor izrazio, da je to izpravak, i da nemože biti govora o tom, da bi on u ovoj formi išao na odbor; nego ako vis. sabor odluči neprimiti toga izpravka, to je gosp. predlagatelju prosto, podnieti u formi predloga taj podnesak. Ja držim, da bi to i najbolje bilo.

Ako vis. sabor misli, da imade ova stvar kakvu važnost, te bi vis. sabor mogao upliv svoj u korist domovine upotrebiti: to bi se moglo o tom pitanju mnogo

Digitized by Google

uspješnije razpravljati, da je u formi predloga donešeno. Danas neimamo od ciele razprave drugo ništa, nego to, da je gosp. dr. Subotić, član peštanskog sabora, konstatirao pred licem naroda i sabora, kako su hrvatski zastupnici na zajedničkom saboru bez sve moći, i da sve interpelacije njihove ondje ništa nekoriste. — To sam želio ovdje konstatirati. (Glasovi u sredini: To nestoji! Na lievoj: To stoji!)

Predsjednik: Rieč ima gosp. Mirko Hrvat.

Mirko Hrvat: Vis. sabore! Ja se nemogu složiti s izjavom gosp. predsjednika, pošto držim, da podnesak g. Kraljevića zaista nije izpravak, nego je predlog, jerbo u nikakvu savezu nestoji sa predlogom odbora. Što predlaže odbor? On predlaže, neka se kraljevska zemaljska vlada pozove, da nastoji izposlovati na željezničkoj pruzi Zakon-Zagreb, imenito postaji Gradac takovu providbu, po kojoj bi postaja Gradac bila ne samo putnička nego i tovarna. Ja neznam u kakvu savezu stoji Gradac sa željeznicom Našičko-Požežkom?

O predlogu odborovu moglo bi se zbilja glasovati, a ipak može se uz to ovaj predlog gosp. Kraljevića poslati na odbor.

Ja se neprotivim predlogu gosp. Kraljevića, kad sam čuo gosp. osječkoga zastupnika, kako vatrenimi riečmi je dokazivao nuždu i potrebu ove željeznice, akoprem bih ja bio u stanju još jače razloge proti ovoj željeznici navesti, nego li ih je on za nju naveo. Nu budući nisam onaj, koji želi domovini ičim naškoditi, nisam htio upuštati se u stvar, nego samo toliko kažem, da će se stvar najbolje moći riešiti onda, ako se uputi odboru.

Predsjednik: Ja moram samo to izjaviti, da se od predsjedničtva drugo nemože zahtievati, nego da vrši poslovnik. Ako je taj podnesak izpravak, onda po poslovniku nemože ići na odbor, pošto nije predložen u formi propisanoj po poslovniku te bi se mogao smatrati predlogom; a samo kao predlog mogao bi ići na pretresivanje komunikacijonalnomu odboru. A onda bi morao odboru natrag cio ovaj predlog, pošto . . . (Glas: Što je to „cio predlog?“)

Predsjednik: To je predlog odbora, da se izposluje, da bude postaja Gradac ne samo putnička, nego i tovarna.

Jovan Živković: Dobro; neka ide!

Franjo Folnegović: Pozivom na poslovnik molim za rieč. Ja mislim, da bi gosp. Kraljević najshodnije učinio, kad bi natrag povukao svoj podnesak, te ga kašnije u formi predloga stavio.

Predsjednik: Molim; samo da to neide s pozivom na poslovnik.

(Veselost.)

Pošto se nitko za rieč nije prijavio, ima rieč gosp. izvjestitelj.

Izvjest. **Josip Beruta**: Vis. sabore! Ja priznajem, da ono, što se traži, spada donekle u kompetenciju našega sabora; traži se naime u prvom redu moralna podpora sabora, i ta se može u saboru zahtjevati. (Tako je!) A to tim više spada u kompetenciju sabora, što je moći predvidjeti, da ta moralna podpora nebi bila uzalud, jer se radi o nečem, što netreba tek u prvom početku polučiti, već se radi o stvari na polag gotovoj, koja je već zakonom opredieljena i sankcionirana. S toga nemogu biti proti izpravku, a niti se izjavljujem zanj zato, što je to novi predmet, što nije u neposrednom savezu sa onim predmetom, o kojem je imao obor viećati.

Odbor je imao viećati glede cestovne mreže za godinu 1876.; ovo je pako sasvim nov predmet, i to predmet od velike važnosti, o kojem odbor nije bio niti zvan razpravljati. Nije to svejedno, što je jedan gospodin kazao: kako se je moglo razpravljati o postaji gradačkoj, da li ima biti samo putnička, da li i tovarna, tako se može i o tom; nego to je predmet mnogo zamršeniji i nov, tako da se nemože subsumirati u zadaću odbora. — Gosp. Kraljević bio bi vrlo dobro učinio, da bi bio taj predmet u odboru potaknuo u pravo vrieme i sgodnu dobu, tad bi bio odbor nekim načinom zvan i bi bio dobio priliku, razmišljati o toj stvari.

Pošto gosp. Kraljević toga nije učinio, nego ovdje kao iz nova došao u sabor s tim pitanjem, to se nemogu u ime odbora ni za ni proti ovomu podnesku izjaviti.

I odbor i sabor mora imati priliku zrielo o tom razmišljati, da može valjan zaključak stvoriti, a ta prilika nemože se inače pružiti, nego da se stvar na odbor uputi. To pako držim za tim nuždnije, jer se dade svakako s tim pitanjem u savez dovesti i ona nakana, o kojoj se već tako dugo radi, — naime izvedenje krajiške željezničke pruge; i kad odbor zametne u jedno pitanje, nemože izreći svoj sud, dok nemetne na vagu obadva pitanja. S toga mislim, da je tim nuždnije, da se stvar zrielo promotri od strane odbora, i da ovaj onda može sa pozitivnim predlogom doći pred vis. sabor; pa zato pristajem uz mnienje gosp. podpredsjednika.

Predsjednik: Vis. sabore! Prije nego li se glasovalo o predlogu odbora, odnosno o predlogu odbora sa izpravkom gosp. zastupnika Kraljevića, biti će možda shodnije i uspješnije, da se obzir uzme na potaknutu želju gosp. Hrvata, koja je takodjer od nekoje gospode poduprta — dapače i od samoga gosp. izvjestitelja, naime da se ovaj predlog zajedno sa izpravkom gosp. Kraljevića odputi odboru.

Ako je vis. sabor sporazuman, učiniti će se; ako je pak većina proti, onda će se glasovati o odborovu predlogu i o izpravku.

Dakle pitam ja: ima li se predlog odbora zajedno sa izpravkom gosp. Kraljevića predati odboru za komunikaciju na iznovičnu razpravu?

Digitized by Google

Ona gospoda, koja su za to, da se preda, neka izvole ustati.

(Većina.)

(Jedan glas: Manjina je!)

Ona gospoda, koja su proti tomu, neka izvole ustati.

(Manjina.)

Ovo je manjina, a većina je za to, da se predlog odbora i podnesak gosp. Kraljevića predadu odboru.

Idemo dalje.

Izvjest. **Josip Beruta** (Čita.) „Napokon je ovom prigodom uzeo odbor u pretres molbenicu žitelja novoveških grada Zagreba za prosjek nove ceste preko gore zagrebačke u Bistricu, vis. saboru podnešenu, te iz saborske sjednice od 24. srpnja god. 1876. ovomu odboru ustupljenu, te uvidiv, koliko bi doista bilo olahkoćeno obćenje glavnoga grada Zagreba s plodnim Zagorjem, predlaže vis. saboru, da se ova molbenica prestavi vis. vladi na uredovanje.“

Predsjednik: Prima li se ovaj predlog odboru?

(Prima se.)

Izvjest. **Josip Beruta** (Čita.) „Nastavljeno 8. i 9. kolovoza god. 1876. U savezu s onim gore razpravljenim podneskom vis. kraljevske zemaljske vlade o cestovnoj mreži mislio je odbor, da će moći najshodnije izreći svoj sud i o predlogu gosp. zastupnika Gjure Kamenara i drugova visokomu saboru podnešenom, iz saborske sjednice 17. srpnja ove godine ovomu odboru izručenom glede preinake zakonskoga članka od 30. prosinca god. 1873. ob izvedenju javnih radnja i gradjevina.

Odbor naime zrelo uvaživ s jedne strane nedostatak sredstva za gradjenje i uzdržavanje cesta i uslied toga zapuštenje nekih jur sagradjenih zemaljskih i kotarskih cesta, s druge pako strane materijalne odnošaje našega naroda, uvidja svakako nuždu, da se spomenuti zakonski članak podvrgne pregledbi.

S toga predlaže vis. saboru, neka izvoli pozvati vis. kraljevsku zemaljsku vladu, da ona po crpljenom izkustvu čim prije predloži na ustavnu razpravu takovu preinaku zakona, kako bi se uz pripomoć zemaljskoga budgeta toli nove ceste izgradjivati, koli jur dosele sagradjene, za javni promet potrebne, uzdržavati mogle.“

Predsjednik: K ovomu zaključku imade izpravak g. dra. Spevca i izpravak g. Folnegovića.

Bilj. dr. **Marko Lončarić** (Čita izpravak dra. Spevca.) „Rieči „„po crpljenom izkustvu““ neka se izpuste. Zatim neka se uvrsti medju „prije predloži:“ uz preinaku zakona ob izvedenju javnih radnja i gradjevina.“ Napokon neka se izpusti ove počamši od „takovu“ pak do „mogle,“ a mjesto toga uvrsti „zakon o gradjenju i uzdržavanju cesta.“ Čitav zaključak neka ovako glasi: „Vis. sabor neka izvoli pozvati kraljevsku zemaljsku vladu, da ona čim prije uz preinaku zakona ob izvedenju javnih radnjah i gradjevina predloži na ustavnu razpravu osnovu zakona o gradjenju i uzdržavanju cesta.“

Izpravak gosp. Folnegovića: „U posledinju alineju odborova predloga iza rieči „„čim prije““ neka se uvrste rieči: „a svakako dosta rano, da se cestovni proračun za god. 1878. na temelju revidiranoga odkupnoga zakona uzmogne sastavit.“ (Medjutim zamieni predsjednika na predsjedničkoj stolici saborski podpredsjednik (Mirko Hrvat.)

Predsjednik: Rieč ima gosp. dr. Spevec, da obrazloži svoj izpravak.

Dr. **Stjepan Spevec**: Vis. sabore! Prije svega moram spomenuti, da nisam u izpravku predložio, kako da se izradjivanje cestovnoga zakona povjeri odboru „ad hoc.“ To pako nisam predložio, nu ne s onih razloga, koji su bili u ovoj vis. kući već spomenuti, kao da poseban odbor nebi bio kadar takav zakon izraditi, kao da je odviše velik, ili kao da nebi imao dotičnih sredstva na razpolaganje, dočim vis. vlada imade sva sredstva, koja potrebuje. Što se ove okolnosti tiče, moram to dodati, da sredstva, koja vlada ima na razpolaganje, može i sabor dobiti na razpolaganje; da vis. sabor sporazumno sa vis. vladom radi, dužna je ona upravo sve podatke, koje po svojoj dužnosti sabira, staviti saboru na razpolaganje. A drugi je razlog bio, zašto nisam napomenutoga predloga stavio, naime taj, što poseban odbor u ovom zasjedanju sigurno nebi mogao ništa predložiti saboru; sabor se razidje, odbor nebi radio, vis. vlada nebi radila, te bi do novoga zasjedanja opet ostali bez te osnove zakonske. To me je prinukalo, da prihvaćam onaj dio odborova predloga, da se vis. vlada pozivlje, da izradi ovu zakonsku osnovu.

Ja predlažem, da se izpuste rieči „po crpljenom izkustvu“ s toga, što je polak tih rieči stojeće „čim prije preslabo. „Po crpljenom izkustvu“ može značiti: pošto je dovoljno izkustva crpljeno, da zakon nije shodan, to se ima pzedložiti novi zakon na razpravu, kojim se preinačuje dosadanji; ali ako ovo znači, onda je izraz indiferentan. A može značiti i to, da vis. vlada, pošto bude crpila izkustvo o shodnosti ili neshodnosti ovoga zakona. Ja mislim, da su u ovom smislu te rieči suvišne; jerbo se je o zakonu ob uredjenju javnih radnja i gradjevina u ovoj visokoj kući i u vladinih glasilih već opetovano to mnienje izrazilo, da je postojeći taj zakon nevaljan, kojega su mnienja bile takodjer podžupanijske skupštine. Potrebu promjene priznala je i vis. vlada sama u svojem podnesku, o kojem je jošte uviek viećanje, kako se imade naći način, kako bi se imala namaknuti sredstva za uzdržavanje cesta, gdje eventualno spominje i preinaku zakona o javnoj roboti. — S ovoga gledišta bile bi suvišne ove rieči. Nu ako je suvišno, možebiti nije štetno, moglo bi se reći. A ja držim, da bi moglo štetnim postati. Mogla bi naime vis. vlada iz prevelike skrupuloznosti držati, da možda još neima dovoljno izkustva. Nu proti tomu je na svom mjestu ono „čim prije“. Što se ovoga tiče, to svakako nitko neočekiva, da podnese u ovom zasjedanju, koje već

Digitized by Google

ide na konac, osnovu upitnoga zakona; al držim, da je podpuno opravdan zahtjev, da do sliedećega zasjedanja onakovu zak. osnovu stvori i na ustavnu razpravu saboru predloži.

S toga preporučam, da se ove rieči „po crpljenom izkustvu izpuste.

Što se tiče drugoga diela moga izpravka, on reasumira samo onu stvar, koja se u predlogu odbora predlaže, po kojem se naime imade preinačiti zakon, o kojem je govor. Potreba moje stilizacije nikla je od tuda, što želim, da one nuzgredne rieči, koje se same sobom razumievaju, odpadnu, te se jednostavno „uz preinaku zakona o javnih radnjah“ rekne. A glavna cielj mojega izpravka svakako je sadržana u svršetku, gdje predlaže, da se izpuste rieči u predlogu odbora od „takovu preinaku zakona, kako bi se . . .“ pa do svršetka, i mjesto toga stave rieči „na ustavnu razpravu zakon ob gradjenju i uzdržavanju cesta“, ili tako zvani cestovni zakon. To je svrha mojega izpravka.

Gospodo! ja mislim, da dosadanja naša debata, koja već 4 dana traje, mogla nas je uvjeriti o tom, da je sbilja prieka nužda, da se cest. zakon stvori, da se cest. odnošaji urede. U tih odnošajih sačinjava jedan dio doduše vrlo važan zakon o uredjenju javnih radnja i gradjevina, al to je samo jedna točka. A svrha mojega izpravka je, da se uzmu cjelokupni naši cestovni odnošaji u pretres; jer je to neobhodno potrebito. Kod nas niti nije zakonom ustanovljeno kategoriziranje cesta; a to je u prvoj liniji potrebito. Zatim je potrebito, da se o sredstvih govori, kojimi će se te ceste uzdržavati, i tu držim, da će biti najpriličnije, ako se govori o zakonu o odkupu javnih radnja i gradjevina, da se ventilira pitanje, ili se ima odkupnina zadržati ili zabaciti. Po svoj prilici biti će prvo istina, jer drugčije bi se opet koračilo na prijašnje stanje, koje je postojalo do g. 1873.

Al, gospodo, naši imovinski odnošaji i novčani odnošaji u našoj domovini vrlo su različiti po raznih krajevih, s toga se meni čini, da nebi bilo sasvim dovoljno — o čem ću obširnije govoriti, čim zakon dotični u razpravu dodje — sa strane zakonodavca, kad bi jedan način absolutno vriedio, tako da bi izključio drugi; razlika medju novčanom vriednošću i vriednošću radnje u naravi je znamenita, s toga nemože da se ustanovi za ondje, gdje je radnja vrlo jeftina, a novac vrlo skup, samo načini novčane odkupnine, nego da se omogući, da bar mogu odslužiti odkupninu oni, koji nemogu platiti, dakle da radnjom izpune dužnost svoju.

Nadalje se čini, da je od prieke nužde, da se o cestovnom osoblju ustanovi zakon; jerbo je i to svtar, glede koje nije probitačno, da ostaje sasvim na volju vis. vladi, premda ja u ostalom podpuno povjerenje u nju stavljam, ali opet mi se čini, da je potrebito; da se te stvari jednom zakonom normiraju. Meni se čini sumnjivo glede cestara to, što akoprem imademo razmjerno malo cesta, a još manje sredstva da ih uzdržavamo, ipak u proračunu dolazi za cestare i nadcestare, za njihovu plaću i stanarinu preko 76.000 for. Ja sada nemogu reći, da je to može biti odviše, ili da je koji cestar suvišan, ili da nije podieljenje cestara i nadcestara sasvim sretno, — ali svakako je ozbiljna stvar, kad se skoro sav prinos iz zem. budgeta troši na same cestare. Ja neznam, zašto je taj apparat tako skup, ali slutim, da je mnogo tomu kriva centralizacija, (Na lievoj: Tako je!) koja je kao temelj položena zakonu ob odkupu javnih radnja i gradjevina.

Ja mislim, gospodo, ako je centralizacija igdje ubitačna, da je ubitačna ovdje, i ako se dade igdje lako izbjeći, to se dade za sigurno ovdje vrlo lahko izbjeći; jerbo ako budu ceste valjano kategorizirane kao državne, zemaljske, kotarske i obćinske, držim, da je vladi lako upravu podieliti i za valjanost njezinu skrbiti. I glede toga će se morati to zakonom ustanoviti, na koliko se može. (Tako je!) Mi bi imali o tom nastojati, da što jeftinije izvadjamo naše ceste; u tom obziru imali bi se kaniti onih gener. podhvatnika, koji često niti ne stanuju u domovini, nego po svojih podpoduzetnicih izgradjivati dadu naše ceste; ceste su onda zločesto izgradjene, nisu dovoljno nasipane, nego su — kako se je g. Kamenar izrazio samo „posoljene“. Radnja se površno kollaudira, poduzetnik izplati — a naše ceste ostanu zločeste. Ja mislim, i tomu će se pomoći, ako se izvadjanje i gradjenje cesta što više prepusti podžup. skupštinam i obćinam. To mi se čini, da će biti više prilika u zakonu izreći, jerbo podžupanije imadu odplaćivati i trošiti odkupninu.

A mislim i glede prinosa iz zem. budgeta, da se i ovaj trošak na slični način uložiti može na naše ceste.

Gospodo! Meni se čini, da je tim nuždnije, da se štogod i u tom obziru u zakonu učini; jer po mom mnienju je i naša gradjevna struka u najnovije vrieme pošla pravcem, koji mi se čini malo pogibeljan za dobru upravu, koji će se težko dati u sklad dovesti sa zahtjevi valjane uprave. U ostalom ću drugom sgodom ovu bojazan vis. saboru razložiti. Za sada preporučajuć svoj izpravak, dodajem samo to, da moramo nastojati, da našimi malimi sredstvi što veći resultat postignemo.

Ja sam prije čuo izjavu, koja malo fantastički glasi: „ceste se nemogu drugčije graditi“. Ja dopuštam, da i drugdje poduzetnici nadju svoj račun, jer inače nebi bili poduzetnici i nadju veći račun, nego što zasluže; ali gdje se razpolaže s velikimi sredstvi, tamo se šteta toliko neopaža, a mi to opažamo, jer imademo mala sredstva. (Živio!) Imademo dakle nastojati, da se malenimi sredstvi što veći resultat postigne.

Predsjednik: Rieč ima g. Folnegović, da obrazloži svoj izpravak.

Franjo Folnegović: Vis sabore! Kad bi bio poznao izpravak g. dr. Spevca, ja svojega nebi bio stavio, nego samo ove rieči njegovomu pridodao: „a svakako dosta rano, da se proračun za godinu 1878. na temelju preinačena zakona uzmogne sastaviti“. Svrha je mojemu izpravku

Digitized by Google

postići to, da za g. 1878. dobijemo proračun cestovni izradjen na temelju novoga zakona. To je sigurno jako čedna želja.

Vis. vlada bila bi već davna mogla do uvjerenja doći, da zakon od 30. pros. 1874. neodgovara svojoj svrsi, nego da na propast naših cesta služi i uslied toga morala bi bila potrebne korake učiniti, da se tomu zlu doskoči. Ona bi se u ostalom bila imala već prije nego je ovaj zakon u život stupio, uvjeriti, hoće li svojoj svrsi odgovarati, ili ne. Al to nije učinjeno niti onda, niti kasnije, kad je vidila, da je trebalo već prve god. njegova obstanka 10 milja zem. i kot. cesta napustiti. Ona bi onda odmah morala bila zakon sistirati, makar se radje na staro povratila. Da se bude bilo tako postupalo, ostalo bi nam bilo kako tako uredjenih onih 108 milja sada napuštenih cesta, koje svakako representiraju ogroman narodno-gospodarstveni kapital. Medjutim mi već za 4. godinu votiramo proračun i primili smo cest. mrežu do znanja. Možebiti će vis. vlada opet kazati, da još uviek nije dosta izkustva crpila, da li je ovaj zakon nesreća za narod ili ne. Da se dakle bar uz proračun za god. 1878. predloži zak. osnova, kojom se preinačuje zakon ob odkupu javnih radnja, tamo smjera moj izpravak. — Time bi se bio primaknuo i predlogu g. Kamenara, koji je bio takodjer povodom odborova izvješća u tom pitanju. G. Kamenar predlaže, da se takova zak. osnova već u ovom zasjedanju donese; medjutim pošto vidim, da to nije moguće i možebiti jošte svi nismo na čistu glede toga zakona, to držim, da se istomu zakonu najdulje za g. 1878. ima zadovoljiti. S ovih razloga mislim, da se moj izpravak može primiti; niti mu se valjda neće ni sam g. izvjestitelj odbora opirati. Ako bi se pako primio izpravak g. dr. Spevca, mislim, da se i njemu može moj pridodati.

Predsjednik: Rieč ima g. dr. Lorković.

Dr. **Blaž Lorković**: Vis. sabore! Ja podupirem izpravak g. dr. Spevca, i to oba njegova diela; prvi dio, da se rieči „po crpljenom izkustvu“ izpuste, podupirem s toga, jer su ove rieči stranom suvišne, stranom bi mogle štetne biti u toliko, što bi to bio nekakav povod, da se stvar ova, o kojoj se sva mnienja slažu, da je potrebna, odviše na dugo zavlači. Što se drugoga diela izpravka toga tiče naime da se donese cestovni zakon, o tom, gospodo, mislim, da smo svi složni, da je potrebno, i već je jučer jedan od gg. govornika iztaknuo, kako bi ovakav cestovni zakon mogao izgledati. Nego taj cestovni zakon bi morao sadržavati ne samo ustanove o gradjenju cesta, nego takodjer sadržavati policajne propise, odnoseći se na uzdržavanje cesta; ovo drugo je isto tako nuždno, kao prvo, jer time budu ceste, koje su kao predmet gospodarske naravi toli važne, osigurane pred oštećenjem. Nu sve to još nije dovoljno. Svi zakoni zajedno moraju sačinjavati jednu organičku cielost, od koje čini zakon o odkupu javnih radnja jedan dio.

Ja u ostalom nemislim, da će se, ako se zakon podnese svim nevoljam doskočiti, ali ako bude shodno uredjen, nadam se, da se budu naše ceste nešto jevtinije gradile i uzdržavale.

Gospodo! U Hrvatskoj i Slavoniji ceste se skoro najskuplje grade; u Njemačkoj n. pr. stoji jedna milja ceste 60.000 mark., a kod nas 69.000 skoro 70.000 fr. Ovo je dakle vrlo skupo za nas, koji imademo tako malena sredstva — a ovo će još poskupiti; istom ako zakon novi i ako decentralizaciju kod uzdržavanja cesta uvedemo, mogao bi se znatan probitak na korist našega budgeta postići.

S toga preporučam izpravak g. dr. Spevca.

Predsjednik: Rieč ima g. zast. Juraj Kamenar.

Juaj Kamenar: Vis. sabore! Ja neću mnogo govoriti jer mi nije treba dugo predloga razlagati, dočim već ovdje 4 dana svi oko toga nastojimo, da vladu uputimo, da je taj zakon neshodan i da neće prije naša domovina napredovati u materialnom smislu, dok nisu naše komunikacije u dobrom redu.

Kako je zakon ob odkupnini nastao i zašto je nastao, to ću u kratko navesti. Mi hoćemo u svem našem radu nekim liberalnim putem poći za drugimi narodi, te mislimo, da su postojeće okolnosti pogubne za obstanak naroda i da će nas sviet, ako nepostupamo ovim liberalnim putem; nekakvimi barbari smatrati. I sbilja ukinula se javna radnja. A posliedice toga su takove, da bi mogao 2 dana govoriti, da onaj metež, u koji je sada stavljena naša zemlja, opišem. Samo nekoliko ću o tom kazati. Čim je zakon taj u kriepost stupio, nijedan čovjek neide na javnu robotu, jer je taj teret zakonom ukinut.

Gospodo! Vi znate, da mi katolici kao i pravoslavni imamo svoje crkve i župnije staviti i popravljati. Javna robota je ukinuta, tko će voziti drva, kad onako platiti mora? tko će graditi i platiti ujedno? itd. Ja ću napomenuti samo jednu občinu riečičku, koja plati 35% za samu občinsku upravu; ako se ondje občinarom veli, neka n. pr. voze drva, neka učine to i ono, to mi odgovore: nećemo, mi platimo!

A plaća za vožnju se u občinski teret umetnuti ne može, jer narod neima platiti od kuda; jedva može platiti, da se načelnik uzdrži, da se učitelj uzdrži — a sad da bi još plaćao za takove stvari?

U našoj občini su se 2 kapelice morale popraviti, pa se je tražilo u tu svrhu 4000 težaka. Ja sam narodu kazao, kad nije htio da ide na radnju: vas nitko siliti nemože, ali ako nećete raditi, morati ćete platiti, ako neimate novaca, marva, će vam se prodati. I narod je dao težake, proti zakonu je radio, jerbo je javna rabota ukinuta. — Porušili su se bregovi prije 2 god. u našem kraju, zatrpali su se potoki, bilo je tako grozno, da narod nije medju sobom občiti mogao. Narod je morao javno raditi, da si načini puteve — i opet se je zakon kršio.

Zakon neima nikakve vriednosti, vlada je morala stisnuti oba oka i podžupanijam prepustiti, da si pomognu, kako mogu, dok se zakon preinači.

Digitized by Google

Ja sam već kazao, da se traži od nas ono, čega neimamo. Novac se traži od nas, a neimamo ga; dužni smo milijune poreza, kojega narod nemože platiti, jer neima imetka toliko. A ono što imade, neće se od naroda primiti.

Već je nekoliko godina, od kad je zakon ovaj u krieposti; za to vrieme već je vlada 108 milja cesta izpustila a možda će ih još 200 milja; u pojedinih občinah je već sada skoro sva komunikacija prestala. Ako vis. vlada još čekala bude, ako još nije dovoljno crpila znanja, da ovaj zakon nevalja, za 5 godina doći će tamo, da bude vlada morala pobjeći s vladavine, ili podžupanijam stvar prepustiti podžupanijam, da si pomognu, kako mogu. — Kad već sada narod kaže: dajte nam ceste u onom stanju natrag, kako smo ih predali, što će tekar kazati, ako ovi odnošaji 2—3 godine postoje?

Vis. sabore! Ovo je velevažna stvar. Javna robota je dokinuta, a ja nisam zato, da se uvede, nego samo kažem — što je i jedan od gg. predgovornika rekao, — da se pomože, kako se može. Tko može platiti, neka plati, a tko ne, neka radi.

Da se je javna robota zlorabila, da su ju bilježnici i sudci na svoju korist upotrebljivali, moguće je, a dandanas je muž svjestniji, on bi mogao dotičnoga bilježnika denuncirati, kad bi vidio, da mu se čini od strane bilježnika kakva nepravednost. Bilo je možda u staro doba moguće zlorabiti javnu robotu, a dandanas nije moguće.

A pitam ja: kako se radi sada s novcem, koji dotiče iz odkupnine? Ako se novac zlorabi, to je po narod, koji ga težko smaže, tim gorje. Dodju nam poduzetnici iz inozemstva, oni imadu opet svoje podpoduzetnike, poduzmu gradnju, gledaju da svaki profitira čim više moguće, i ceste su nam uslied toga u slabu stanju, one nisu posipane, nego posoljene. Tako se novac izmeće, a mi ostajemo bez cesta.

Ja bi mogao navesti činjenica sa ciframi, nu neću duljiti, te mislim, da će se vis. vlada osvjedočiti, ili se je već osvjedočila, akoprem je prije nekoliko mjeseci kazala, da još neima osvjedočenja, da zakon ob odkupu javnih radnja nevalja. I zbilja naša vlada je u tom pogledu u nepovoljnom položaju — ja ju moram sažaljivati — što imade takove podžupane, koji sasvim drugčije izvješćivaju, nego li je želja naroda, i kako zbilja stvari stoje.

Ja neznam, bog zna iz kakovih i kojih obzira to tako čine? Ja mislim, da se mora najprije želja naroda izraziti, a onda mogu svoje primjetbe praviti k ovomu i onomu. I ako vlada takova izvješća dobiva, nemožemo nju kriviti, nego ju možemo samo upozoriti, da se ona neka sama osvjedoči.

Zato će dobro biti, ako g. Augustin, ili g. predstojnik nut. odjela Živković nekoliko hiljada potroše na putovanja po zemlji; zemlja će imati od toga korist, dočim se onako 100.000 fr. davaju na ceste a bez koristi. Neka se za putovanje u napomenutu svrhu potroši kakovih 10 hiljada forinti, pa ćete vidjeti, da će to dobro doći i da će vrlo dobar kapital biti.

Zato preporučam vis. vladi, neka se čim prije osvjedoči sama putovanjem o stanju stvari.

Neka se nemisli, da govorim samo iz toga — kako mi je jedan gospodin privatno kazao — da zato možda govorim, što hoću time kortešovati. I jedan mi je kazao, da su moji izbornici već kazali, da moram funt pečenoga mesa poslati u Beč, jer hoću opet tlaku natrag. Ja neću ni tlake, ni ovoga ni onoga, nego ono što narod ima, neka daje, a neka se nezahtjeva od njega, česa on neima!

Predsjednik: Rieč ima g. dr. Šram.

Dr. **Lavoslav Šram**: Vis. sabore! Ja bih mislio, da je možebiti predmet, o kojem se ovdje radi, i ono pitanje, štono se s njim u savez stavlja, mnogo važnije za materijalni probitak, nego da bi se smjelo ovako mimogrede samo riešiti.

Povod ovomu dielu predloga odborova bijaše predlog g. Kamenara i dr., koji predložiše, da neka vis. sabor zaključkom pozove vis. vladu, da čim prije predloži preinaku zakona o odkupu javnih radnja. Uslied toga mi je i povodom ovoga predloga sab. odbora svoje mnienje podastrieti vis. saboru.

Ja sam već onda žalio, kad se je taj predlog prvi put čitao, i sam ja o njem čuo, da g. predlagatelj i njegovi drugovi nisu stupili na polje veće i preciznije konkretnosti, t. j. da nisu nas uvjerili o nedostatku zakona, da nisu u glavnih crtah nedostatke njegove označili, i tako nekakav pravac označili, kako se ima zakon preinačiti. Oni su samo u obće izjavili, da zakon kao takav neodgovara, a drugo da se prepusti visokoj vladi, koja neka oko preinačenja ovoga zakona inicijativu poprime.

Ovakav predlog bude po odboru tako riešen, da uvrsti simo rieči, kojih nije bilo u prvom predlogu gosp. Kamenara i drugova naime „da bi vis. vlada po crpljenom izkustvu predložila shodnu preinaku zakona.“ Time je odbor bar htio izraziti, da bi zaželjeti bilo, da se vlada kod dotičnog preinačenja posluži onom poukom, koju će dobiti na temelju dosadanjega izkustva. Odbor takodjer odsudjuje zakon od 30. prosinca god. 1873., a ipak u toliko se reservira i postupa posve oprezno, što preinaku toga zakona samo po mjeri crpljenog izkustva želi. Ali o svem tom niti u predlogu odbora, niti u prvobitnom predlogu neima riečice, nego je upravo samo odsuda o ovom zakonu, jer se i odbor zadovoljava tim vladu pozvati, da se posluži poukom crpljenom iz dosadanjeg izkustva.

Kad je tomu tako, svakako bi zaželjiti bilo, da su se bar tečajem ove razprave „per summos apices“ potaknuli nedostatci toga zakona. — Ja ću odsuditi zakon, o kojem sam se mogao uvjeriti, da je budi nedostatan, budi loš; ali opet bi rado, da budem o svem tom upućen.

Razlozi oni, koje sam čuo proti ovomu zakonu, stiču se u tom, da se kaže: ceste naše propadaju, ceste koje

Digitized by Google

su prije bile dobre, sada su u zlom stanju, ovo se datira od onda, kad je ovaj zakon uveden, ergo: zakon je tomu kriv. Ja neću izreći o zakonu pozitivan sud, ali mislim, da nijedan zakon sam po sebi možda nije tako loš i nevaljan, da bi se shodnom porabom nikakva korist od njega dobiti nemogla. Ali kad u sam zakon zavirim, nemogu naći onoga pakostnoga elementa, koji je povodom propasti naših cesta.

Što je ovim zakonom učinjeno? Ono, da je kod dotičnih radnja, glede koje je po prijašnjih ustanovah, — dakle po naredbi banske vlade od 1. svibnja g. 1852. — fakultativnim načinom bio odkup dozvoljen, ovaj zakon naredio imperativan odkup. A u koliko se ja sjećam je svota fakultativna, od koje se je prosječno jedan težak sa 15 krajcara računao, povišena bila; (Prigovori.) nu makar je i bila umanjena, ali glavna promjena sastoji u tom, da je ovdje nametnut imperativan odkup.

Kad se pita za djelovanje kakvoga zakona, onda dakako treba ponajprije pitati i mjeriti plod djelovanja njegova po glavnih načelih. Ovdje bi bilo glavno načelo, da je imperativna odkupnina mjesto fakultativne odkupnine ustanovljena, a zlo bi dakle moralo nastati u ovoj promjeni prijašnjeg zakona. Al nisam čuo to kao uzrok napomenuti, nego sam čuo, da je u obće kriv tomu zakon, i da se žali, što je dokinuta neposredna radnja, dočim se opet naglašuje, da se nemože natrag uvesti neposredna radnja.

Po svem tom meni se čini, da ta stvar jošte nije na čistu; nije još na čisto izvedeno, gdje je razlog tomu, da ceste propadaju, je li razlog u meritornom odkupu, ili možda u zlom izvedenju samoga zakona, ili možda u nedostatnosti onoga prihoda, koji se može dobiti iz ove odkupnine.

Po resultatu i razmjerju ovih mogućih elementa moraju biti različiti i obziri, prema kojim bi se ovaj zakon imao promieniti; jer ako je n. pr. posliednje pravi uzrok — a nadam se, da će ovo svakako biti — onda nije krivnja u samom zakonu, nego u okolnostih naših, u slabom pučanstvu i premalom ključu odkupnine. Ako je to, onda dakako preinaka ovoga zakona neće drugo involvirati, nego povišenje ovoga ključa, glede kojega sam već u ono vrieme čuo, da je dosta visok, — i tako bi se samo povisio sam teret, kojega svakako narod naš težko podnaša.

Ako je krivnja toga ležala u samom rukovodjenju, onda nebi nastao razlog za preinačenje samoga zakona, nego bi nastao razlog za vršenje boljega nadzora i veće kontrole nad dotičnimi upravnimi organi.

I prema svemu tomu čini mi se, da nije niti sa strane prvobitnog predloga, niti ovdje dovoljno obzir uzet na sam zakon i na dotične resultate u pogledu izvršivanja dužnosti njegove naprama tomu, što se od njega izčekiva, i da u svem tom neima jošte dovoljnih predstudija, nego sve je u savezu sa onim faktumom, da od onoga vremena ceste propadaju, — a nipošto nije stvar na čisto izvedena.

Prema tomu nebi ništa imao proti redakciji, kako ju odbor predlaže, jer u odborovom predlogu se preporuča, da se prema crpljenomu izkustvu načini preinaka ovoga zakona. A nemogu biti za amendement g. dra. Spevca, premda bi bio za onu ideju, koju izrazuje, da želi, da bude cestovni zakon predložen; a dalje želi gosp. Folnegović, da se ovakav cestovni zakon donese čim prije, možebiti do proračuna za god. 1878., nu mislim da niti ništa drugo svi mi neželimo.

Amendement gosp. dra. Spevca kaže, da vlada čim prije uz preinaku zakona ob odkupu javnih radnja predloži na ustavnu razpravu zakon cestovni. Tu dakle dr. Spevec meće težište na zakon cestovni a uz taj napominje preinaku zakona u javnih radnjah. Ja bi i jednomu i drugomu zakonu dao jednaku važnost, a nebi izticao važnost ovdje, dok se radi o konkretnom predlogu; nego onda, kad bi se pitalo, koji ima zakon sam po sebi ili po logičkom redu stvari prednost pred drugim, kazao bih ja: prije treba zakon o javnih radnjah regulirati, i taj imade prednost, a onda istom dolazi onaj drugi, koji je tako rekuć konsekvencija zakona ob odkupu javnih radnja.

Dakle „in thesi“ je izpravak opravdan, a ne treba da bude ovdje uvršten, niti se smije dati ovakomu zahtjevu prvo mjesto, a ono što je prvo, nesmije se samo mimogrede spomenuti.

Predsjednik: Rieč ima gosp. Mesić.

Mato Mesić: Vis. sabore! S nazori gosp. predgovornika nipošto se nebih mogao slagati; ja usuprot sa svoje strane smatram u predlogu, kako ga je učinio odbor i kako ga izpravlja gosp. dr. Spevec glavnom stvarju, zakon o uzdržavanju cesta; i tomu zakonu, koji smatram glavnom stvarju, malim sustavnim dielom bilo bi ono, što gosp. predgovornik čini glavnom stvarju. Kako si ja predstavljam stvar, imati će zakon o uzdržavanju cesta osim ostalih i ovo jedno poglavje riešiti u svojih §§-ih, kako se može namiriti trošak potrebit kod gradjenja cesta. I tu će biti mjesta tomu, što se u posliednjem dielu predloga gosp. Kamenara veli, i što je prihvaćeno u predlogu odborovom. Tu se sada neda odgovoriti na pitanje, kakvimi sredstvi biti će moći namiriti trošak. Kako ja stvar shvaćam, priznajem izpravak gosp. dra. Spevca nuždnom sastavinom cieloga predloga, da bude zemaljska vlada pozvana, da saboru na ustavnu razpravu predloži zakon o gradjenju i uzdržavanju cesta. Da je ovo posliednje za nas od prieke nužde, o tom ako si nismo nikada imali priliku uvjerenja stvoriti, uvjerili smo se sada tečajem ove razprave o cestovnoj mreži. Upravo u tečaju te razprave pokazalo se je, kako imade bitnih i temeljnih pitanja, koja kod nas jošte riešena nisu, a moraju se riešiti. Molim vas, gospodo, niste li opazili diferenciju u nazorih, koji se pokazuju od strane

Digitized by Google

vlade, kad se radi o pitanju, tko ustanovljuje cestovnu mrežu: ili vlada sama, ili neupliva na nju zastupstvo?

To pitanje mora riešeno biti. Pa od takova zakona očekujem riešenje toga pitanja, i uzdajem se, da će što prije stvoren biti. — Smion sam opet ono stanovište zauzeti, koje dosada zauzimljem, da se opravdam toli pred licem drugova svojih, koli pred licem naroda kao zastupnik, mislim naime, nemože se stvar sada riešiti, jer, neimamo zakona cestovnoga; — i tako dakle toliko očekujuć od cestovnoga zakona predlog odbora i izpravak dra. Spevca, izpravak na to smjerajuć, da se stvori cestovni zakon, prihvaćam i podupiram.

Predsjednik: Rieč ima gosp. predstojnik nutarnjega odjela.

Jovan Živković: Vis. sabore! Ovdje su 2 predloga: jedan odborov, koji tamo ide, da se postojeći zakon preinači, drugi — izpravak dra. Spevca — smjera tamo, da se donese cestovni zakon, koji će obuhvaćati ovu granu glede odkupa, kako da se ceste grade i uzdržavaju. Dr. Spevec veli, da se ima sustavno postupati, da mora dotični zakon obuhvaćati sve grane, kako da se imadu ceste graditi i uzdržavati, i da se imade preinačiti onaj zakon, koji danas postoji.

Vlada pako misli, da bi se zbilja moglo postupati onako, kako se u drugih državah postupa, gdje se negleda toliko na sistem, nego samo na to, da bude ono, što se podnese po zemlju koristno, i da odgovara potrebam, pa makar bilo to odlomak od jedne sastavine. Tako postupa Englezka, tako Austrija; one neruše ciele zakone, koji postoje, akoprem nisu baš najbolji, nego promjene samo pojedine §§., kojih ustanove se pokazuju nepraktičkimi.

Vladi je, gospodo, svejedno, ako se primi predlog gosp. dra. Spevca; onda se mora uvidjeti, je li moguće promieniti i ovaj zakon, štono ga on želi, ili nije. A vladi je i svejedno, ako se primi predlog odbora, koji je po mom sudu toliko bolji, jer se može onda — ako se baš nepostupa sustavno — u obće na toliko zakon promieniti, na koliko se vidi da nevalja; a ovaj predlog takodjer neizključuje, da se manjkavost nadopuni posebnim zakonom.

Pa ako zakonska novela nebi obuhvaćala sve, što treba, slobodno je ju nadopuniti drugim zakonom, ili kakvim drugim putem, bez da se ruši zakon, koji je tako rekuć tek jučer donešen.

Ovo tako zvano „über den Bord werfen“ postojećih zakona nije nigdje umjestno, nego držim, da je najshodnije, ako se postojeći zakon prema potrebi preinači.

Vrlo je temeljito gosp. dr. Šram napomenuo, da se udara na zakon, a nezna se, zašto zakon nevalja. Čuli smo, da je bio sa strane gosp. Folnegovića naglašen više puta taj prigovor, što se odkup nebere po ključu poreznom, nego po ključu osobne dužnosti. On dakle zahtjeva, da se po ključu poreznom ustanovi ta ciena; a onda bi n. pr. vlastelin, koji veliki porez plaća, možebiti 10 puta više plaćati morao, nego li dandanas plaća. Ali gosp. zastupnik se mora sjećati, da je s velikom većinom usvojen bio temelj odkupnog zakona, koji se temelj osniva na osobnoj dužnosti. I samo tako je imao smisla ovaj zakon, jer je naravnoj radnji prije bio temelj osobna dužnost podavanja. Ja u ostalom nisam čuo od strane gg. članova ove vis. kuće, da bi tko taj temelj napadao, toga nije nitko izustio osim gosp. Folnegovića.

Od gosp. Kamenara čuli smo, da on viče na zakon s toga jer neima u njem fakultativne javne radnje. Dajte nam robotu natrag, to je izustio, i to on jedini od gospode, drugi nitko. Al on mora znati, da je vlada bila u osnovu zakona uvrstila fakultativnu naravnu radnju, ali je taj način izbavljanja dužnosti pao pred saborom; kazalo se je: to se je već preživjelo. Žalibože, da sa naš narod nije uzeo, kakav je, nego kakav bude; skokovi se je htjelo i kušalo ići, ali sad se vidi, da treba postupice dalje ići, inače stvar zapne. — Najbolji dokaz za to je evo ta okolnost, što jedan bečki list udara na autonomiju obćinsku, kad narod nije jošte zrio za to. (Živio!) Neda se po teorijah vladati, nego po potrebi naroda!

Vlada je čula nazore gg. Kamenara i Folnegovića, ali što većina misli, toga nezna. Ona se je u ostalom na sve podžupanije obratila, da sazna od njih, kako narod u tom pogledu misli. Izvješća su već od svih stigla, a sve su za to, da se postojeći zakon obdrži. To će reći, da treba narod prisiliti, da neljenstvuje, nego da plati.

Što se vlade tiče, to njoj ni najmanje nesmeta, jerbo ona vidi da zbilja bez javne radnje nije moguće svrhu postići; o tom je vlada podpuno uvjerena, pošto vidi, da one $^2/_3$ odkupnine nipošto nedotiču u napomenutu svrhu. Dakle bi ona i bez poziva vis. sabora proučila stvar i predložila što nadje za potrebno.

S toga neimam prigovora proti nijednoj formi poziva; prihvatite ga ili u jednom ili u drugom obliku, to je vladi svejedno. Al svakako će ona učiniti svoje, da u svoje vrieme predlog ili novi cestovni zakon, ili preinaku postojećega. Pa tada će se u tom obziru pred vis. saborom i opravdati. (Živio!)

Predsjednik: Rieč ima gosp. Mihalović.

Karlo pl. Mihalović: Vis. sabore! Ja sa svoje strane neimam prigovora proti nijednomu od ovih izpravaka; samo toliko mislim, da je najveći uzrok, što taj zakon neodgovara očekivanju pučanstva taj, što on odviše centralizira. Ja bih bio za to, da se uzdržavanje cesta kotarskih i zemaljskih decentralizira. Nego o tom imati ću priliku izraziti se, kad će biti o načelih toga zakona govor.

Samo to imam jošte dodati, gospodo, da — ili će ta stvar biti preinačena putem novele, ili će se donieti zakon cestovni, — svakako budite uvjereni, ako nećete decentralizaciju uvesti, t. j. stvoriti za svaku podžupaniju o

Digitized by Google

izvadjanju cesta kotarskih i obćinskih poseban statut, da nećete biti u stanju ceste uzdržavati!

Predsjednik: Rieč ima gosp. zastupnik Jakić.

Antun Jakić: Vis. sabore! Samo nekoliko rieči imam primjetiti na one izreke, koje su pale u tom pogledu, da se nezna jošte, zašto ovaj zakon nevalja. Ja mislim, da je dovoljno dokazano sa toliko strana, da zakon ob odkupu javnih radnja nije u stanju pružati nam sredstva, da se š njimi uzdržavaju ceste. Težko je kazati, da li ima ostati odkupnina, ili ima prestati, nu dosta je to, što zakon neodgovara tomu, zašto je stvoren; — dakle mora se podvrći reviziji, da se kombinira onako, kako će odgovarati svrsi, t. j. kako će se uzdržavati i dalje graditi cestovna mreža u našoj zemlji.

Samo ovim je opravdana preinaka zakona. Koji način odkupa će se ustanoviti, da li imperativni, to mislim — pošto je dokazano, da imperativni odkup nije shodan, jer narod neima sredstva — da će se samo fakultativni uvesti moći. Ovo je u ostalom stvar, za koju se imade vlada pobrinuti kod stvaranja dotične zakonske osnove.

Medjutim što se izpravaka gg. Folnegovića i dra. Spevca tiče, to je u njih potenciranje i preciznije izraženo isto, što u predlogu odbora; izpravak gosp. Folnegovića n. pr. fiksira vrieme, do koje doba imade vlada donieti ovu zakonsku osnovu.

S toga preporučam oba ova izpravka.

Predsjednik: Rieč ima gosp. izvjestitelj.

Izvjest. **Josip Beruta**: Vis. sabore! Meni je na opravdanje samo ovo . . .

(**Mojsija Baltić**: Molim za rieč.)

Predsjednik: Rieč ima gosp. zastupnik Baltić.

Mojsija Baltić: Vis. sabore! Nadovezajuć na ono, što su gg. predgovornici napomenuli, zašto bi se imao ovaj odkupni zakon promieniti, slobodan sam izraziti ovdje i svoje nazore. Ja ovaj zakon držim upravo nepravednim, jer po mom sudu odkupnina, koja se daje u svrhu uzdržavanja cesta, kao sredstva za obćenje, pada skoro izključivo na teret posjednika, koji onako dosta tereta imadu kod svojega posjeda, i u obće su puni obterećenja, dočim su trgovina i promjet, koji najviše upotrebljuju javne puteve, tako rekuć su bez svakoga suučestvovanja kod uzdržavanja onih puteva. Ako uzmete seljaka, koji velikim trudom dobije sa svojega posjeda nekoliko forinti dohodka, pa plaća odkupnine do 10 for., a na drugoj strani trgovca, koji, možda sa 200,000 for. razpolaže, plaća samo 5 for., to će svatko uviditi, da je to velika nepravednost. (Na lievoj: Tako je!) Gospodo! To nemože stajati, i ja moram žaliti, da je taj zakon ikada bio pripoznat po saboru i po vlasti. Ja dakle samo odvraćam na ono, što je gosp. dr. Šram izrazio, da sa nijedne strane nisu iztaknute mane, pa pristajem uz gosp. Jakića, koji je sa druge strane nedostatke naznačio, te uz nazor gosp. Folnegovića, koji misli, da se ove ceste sa drugoga gledišta imadu razširiti i razmaknuti. Nu ovdje nije prilika, da se podloga novomu zakonu ustroji, nego samo kažem, da pristajem uz predlog odbora sa izpravkom gosp. dra. Spevca. Nije samo dosta, da se dotičnoj potrebi zadovolji, nego da se naročito naprama državljanom kraj učini toj krivnji ili nepravednosti, da svaki državljan za onu udobnost, koju u državi uživa, iz svojega žepa svoj dio doprinosi. (Živio! u sredini i na lievoj.)

Predsjednik: Rieč ima gosp. izvjestitelj.

Izvj. **Josip Beruta**: Vis. sabore! Dvoje je, što se nedopada gosp. dru. Spevcu u odborovoj redakciji, naime prvo, da rieči „po crpljenom izkustvu“ izostanu. Što se tih rieči tiče, to je odbor imao razloga, da je te rieči simo postavio, jer one znače toliko kao „primjerno našim okolnostim.“ A tomu ima svakako razloga, jer vis. sabor će dopustiti, da mnogi naši zakoni nisu stvoreni prema okolnostim našega naroda, (Živio! na lievoj.) nego više manje primljeni od drugih naroda, i zato neodgovaraju našim okolnostim, zato sadržaju u sebi potrebu, da se možda već sliedeću godinu, iza kako su stvoreni, mienjaju.

Tomu je htio odbor predusresti pak je kazao kakvu svrhu treba imati kod stvaranja dotičnog zakona pred očima, naime da se nesmije samo težiti za kopiranjem inostranih zakona, gdje su drugčije okolnosti, nego da se imade dotični zakon prilagoditi našim okolnostim. I taj smisao imadu rieči odbora „po crpljenom izkustvu.“

Ja mislim, da imade tim više razloga te rieči pridržati, što i sada postojeći zakon nije stvoren „po crpljenom izkustvu,“ prema okolnostim našega naroda; jer nije uzeo u obzir, što bi imao uzeti, jerbo nije uvažio stepen kulture, na kojem naš narod sada stoji.

Dakle rieči, koje sam iztaknuo, mislim da su opravdane, pa zato molim, da se pridrže.

Što se tiče jezgre predloga odborova, to je odbor imao razloga, da je ovu jezgru metnuo u predlog svoj. Prije svega bio je odbor upućen na predlog Kamenara, to je bio predmet, o kojem je imao razpravljati.

Budući pako u predlogu g. Kamenara stoji „zakon ob izvadjanju javnih radnja i gradjevina sada postojeći,“ zato nije mogao odbor dalje ići, nego što je bio predmetom upućen, — on nije imao zadaće, da predlog čini o cestovnomu zakonu, nego samo da izpita predlog gosp. Kamenara; i prema tomu je posve opravdano kako redakcija odborova glasi.

Ona se naime bavi lih sa postojećim zakonom ob odkupu javnih radnja, i izriče, da taj zakon neodgovara svojoj svrsi, i predlaže, da se ima tako preinačiti, kako bi se mogla svrha postići.

Odbor iztiče kao glavnu svrhu, koju treba kod dotičnoga preinačenja pred očima imati to, kako bi se naime „toli nove ceste izgradjivati, koli jur dosele sagradjene, za javni promet potrebne, uzdržavati mogle.“ Ovo je cielj odborova predloga, i to je njegova poglavita svrha. Ovime je ujedno naznačeno ono, na što

Digitized by Google

se osobito imade obazirati zakonodavac, kad bude preinaku zakona stvarao.

A toga u izpravku gosp. dra. Spevca neima.

U ostalom moram ipak priznati, da imadu izpravci gg. dra. Spevca i Folnegovića mnogo razloga za sebe; moram pače reći, da su oni mnogo većega obsjega, a izrazuju u glavnom ipak ono, što odbor predlaže, i još nešto više; u njih je uključena preinaka zakona postojećega i još cestovno-gradjevni zakon dodan.

Bilo je ovdje o centralizaciji govora, o uzdržavanju cestara i nadcestarra, i o klasifikaciji svih cesta; to su stvari nuždne, koje bi se imale na čistac svesti ili precizirati, — pa to mislim imade za svrhu izpravak gosp. dra. Spevca.

Da bi mi bilo moguće, formulirao bih s toga iz odborova predloga i iz obijuh izpravaka nov predlog, uzev iz svakoga jezgru njegovu. Nu budući to nemogu, mislim, da ako se izpravak gosp. dra. Spevca primi, neće biti od strane odbora ništa proti tomu.

Predsjednik: Ja ću sada sjednicu završiti; a drugu uričem za sutra u 10. Najprije će se glasovati o predlogu odbora, ako ovaj nebi bio primljen, glasovati će se o predlogu odbora sa izpravkom gosp. Folnegovića, pošto je ovaj bliže predlogu odbora. Ako pak i ovaj nebi bio primljen, glasovati će se o predlogu odbora sa izpravkom gosp. dra. Spevca.

Poslie toga biti će pretresivanje izvješća zakonodavnoga odbora o osnovi zakona o promjeni nekojih ustanova o postupku ovršbenom.

(½2 sati poslje podne.)

Digitized by Google

Četrdeset i sedma saborska sjednica,

držana dne 16. rujna 1876. u 10 sati pod predsjedničtvom saborskoga podpredsjednika Mirka Hrvata.

Sadržaj: Zapisnik prošle sjednice. — Podnesci. — Dnevni red: Svršetak spec. debate o izvješću komunikac. odbora glede cestovne mreže. — Izvješće odbora pravosudnoga o zakonskoj osnovi glede preinake njekojih ustanova gradj. parbenoga postupka od 16. rujna 1852 tičućih se ovršbe pokretnih i nepokretnih stvari glede novčane tražbine. — Dnevni red buduće sjednice.

(10 sati 30 minuta.)

Predsjednik (zvoni.) Sjednica se otvara. Molim gosp. bilježnika, da izvoli zapisnik pročitati.

Bilježnik dr. **Marko Lončarić** (čita.)

Zapisnik

XLVI. sjednice sabora kraljevinah Dalmacije, Hrvatske i Slavonije držane u glavnomu gradu Zagrebu dne 15. rujna godine 1876. pod predsjedanjem saborskog predsjednika g. Nikole Krestića u prisutnosti 40 saborskih članovah.

Od strane vlade Jovan Živković i dr. Marijan Derenčin.

Čitan bje zapisnik posljednje sjednice, koji se bez primjetbe ovjerovljuje.

Podnesakah na visoki sabor nikakovih prispjelo nije, prelazi se na dnevni red.

Na dnevnom redu je specijalna debata o predlozih komunikacionoga odbora.

Odbor u točki III. alineji 4. predlaže: „da visoki sabor pozove kr. zemaljsku vladu, neka se ona, dostojno obrazloživ momenat, iznovice obrati na zajedničku kr. ugarsku vladu, da bar ove cestovne i riečke poteze, koji su do god. 1870. priznavali se državnimi i nadalje takovimi prizna, one pako, što ih je već priznala, izgradi i u dobru stanju uzdrži."

Na ovaj predlog podnesoše sliedeće svoje izpravke:

1. Dr. Subotić: „Na točku III. alineju 4-tu, da se iza rieči: „one pako, što ih je priznala" doda: „medju koje i državna cesta Osiek-Vukovar spada."

2. Miroslav Kraljević: „U točki III. alineji 47 neka se doda iza rieči „uzdrži" „naročito potez izmedju Našicah i Bekteža tako zvanu Krndiju."

Iza svestrana razpravljanja pristupilo se glasovanju, te predsjednik stavi sliedeće pitanje: „Prihvaća li visoki sabor predlog komunikacionoga odbora.

Glasovalo je 40 saborskih članovah, te ovaj nebude prihvaćen. Na to stavi predsjednik opet pitanje:

Prihvaća li visoki sabor predlog komunikacionoga odbora sa izpravci dra. Subotića i Miroslava Kraljevića?

Većina sabora usvoji predlog odbora sa izpravci dra. Subotića i Miroslava Kraljevića, te zaključak glasi:

Sabor poziva kr. zemaljsku vladu, neka se ona dostojno obrazloživ momenat iznovice obrati na zajedničku kr. ugarsku vladu, da bar one cestovne i riečke poteze, koji su do god. 1870. priznavali se državnimi i nadalje takovimi prizna, one pako, što ih je već priznala, medju koje i državna cesta Osiek-Vukovar spada, izgradi i u dobru stanju uzdrži, naročito potez izmedju Našicah i Bekteža tako zvanu Krndiju.

Uzet je u razpravu daljnji predlog odbora komunikacionoga, koji u točki III. alineji 8. predlaže; „neka bi se kr. zemaljska vlada pozvala, da zamjenitim dogovorom s kr. zajedničkom ugarskom vladom nastoji ondje izposlovati na željezničkoj pruzi Žakanj-Zagreb, imenito postaju Gradac takovu providbu, po kojoj bi postaja Gradac bila ne samo putnička nego i tovarna."

Na ovaj predlog podnio je Miroslav Kraljević sliedeći izpravak: „neka se u predstražnjoj alineji točke III. dodade: a osim toga neka se visoka vlada sa svom snagom kod zajedničkog ministarstva ugarsko-hrvatskoga zauzme, da se zakonom utanačena željeznička pruga od Osieka preko Našicah, Požege, Gradiške do Siska već jednoč izgradi."

Na predlog Mirka Hrvata stavi predsjednik sliedeće pitanje: „Ima li se predlog odbora, glede Žakanj-Zagrebačke željezničke pruge zajedno sa izpravkom Mir.

Digitized by Google

Kraljevićevim u svrhu iznovična pretresivanja predati komunikacionomu odboru?“

Većina odluči, da predlog odbora komunikacionoga glede Žakanj-Zagrebačke pruge zajedno sa izpravkom Kraljevićevim ide odboru komunikacionomu na iznovično pretresivanje.

Sliedi razprava predloga odborova, koji u točki III. alineji 9-toj predlaže:

„Visoki sabor neka molbenicu žiteljah novoveških grada Zagreba za prosjek nove ceste preko gore zagrebačke u Bistricu visokoj vladi na uredovanje prestavi.“

Predsjednik pita: „Prima li visoki sabor predlog odbora glede molbenice novoveških žiteljah?“

Većina prihvati predlog, te će sabor molbenicu novoveških žiteljah grada Zagreba za prosjek nove ceste preko gore zagrebačke u Bistricu prestaviti vis. vladi na uredovanje.

Predsjedničtvo preuzimlje Mirko Hrvat.

Napokon se prešlo na posljednji predlog odbora kokomunikacionoga, koji u nastavljenom izvještaju alineji III-ćoj predlaže: „visoki sabor neka izvoli pozvati vis. kr. zemaljsku vladu, da ona po crpljenom izkustvu čim prije predloži na cestovnu razpravu takovu preinaku zakona, kako bi se uz pripomoć zemaljskoga budgeta toli nove ceste izgradjivati, koli jur doselе sagradjene za javni promet potrebne, uzdržavati mogle.“

Na ovaj predlog podnesoše sliedeće izpravke:

Dr. Spevec: Rieči „po crpljenomu izkustvu“ neka se izpuste sasvim.

Zatim neka se uvrsti medju „prije predloži“ i „uz preinaku zakona ob izvedenju javnih radnja i gradjevina.“ — Napokon neka se izpusti sve počamši od „takovu“ pak do „mogle,“ a mjesto toga uvrsti: „zakon o gradjenju i uzdržavanju cestah.“

Predlog bi prema tomu glasio: Visoki sabor neka izvoli pozvati kr. zemaljsku vladu, da ona čim prije uz preinaku zakona ob izvedenju javnih radnjah i gradjevinah predloži na ustavnu razpravu zakon o gradjenju i uzdržavanju cestah.“

Folnegović: „na posljednju alineju odborova izvješća: iza rieči „čim prije“ neka se umetne: „a svakako dosta rano, da se cestovni proračun za god. 1878. na temelju revidiranoga odkupnoga zakona sastaviti može, predloži na ustavnu preinaku itd.

Iza razprave o predlogu i izpravcih zaključi predsjednik sjednicu u $1\frac{1}{2}$ sata uričuć buduću za sutra 16. rujna prije podne u 10 satih sa dnevnim redom: 1) glasovanje o predlogu odborovu glede preinake zakona o javnih radnjah i gradjevinah eventualno glasovanje o predlogu odborovu sa izpravkom Folnegovićevim i o predlogu odborovu sa izpravkom dra. Spevca 2) Razprava ob izvještaju odbora pravosudnoga ob osnovi zakona o preinaci njekojih ustanovah gradjanskoga parbenoga postupnika od 16. rujna 1852. tičućih se postupka kod ovrhe prodajom negibivih i gibivih stvarih radi novčane tražbine.

Dr. **Marko Lončarić**, v. r.
biljежnik.

Mirko Hrvat, s. r.
podpredsjednik.

Predsjednik: Ima li vis. sabor kakove primjetbe na ovaj zapisnik?

(Neima.)

Pošto neima, ovjerovljuje se zapisnik.

Vis. sabore! Odbor za razsudbu zemaljskih računa podnaša izvješće o pregledanju zaglavnog računa naukovno zakladnoga dobra Kutjeva za god. 1874. Izvješće će se tiskati i staviti na dnevni red.

Novoizabrani zastupnik u trgovištu Samoboru gosp. Špišić podnaša svoju vjerodajnicu.

Ide odboru verifikacijonalnomu.

Gosp. Aleksander Parčetić, narodni zastupnik moli za podieljenje 4 nedjeljnoga dopusta. — Dozvoljava li vis. sabor taj dopust? (Glasovi: „ne“ i „da.“)

Ali bolest je razlog, zašto nemože u sabor doći; imade priloženu liečničku svjedočbu.

(Dozvoljava se.)

Zamoljeni dopust je dozvoljen.

Gosp. zastupnik Šašić poduprt po desetorici zastupnika podnaša sliedeći predlog.

(Čita.) „Povodom tim, što je Njeg. c. kr. apoštolsko Veličanstvo naš premilostivi kralj, kako službene novine javljaju, blagoizvolilo iz svoje privatne blagajne nadariti dionom podporom žitelje kod Novoga, kojim su Turci odagnali te iz pušaka poubijali blago; kao i mjesto Staroselo, ležeće na zemljištu hrvatskom, koje su Turci barbarskim načinom, uz povriedu istoga zemljišta i medjunarodnoga prava opalili i opljačkali; predlažu podpisani, da se Njeg. Veličanstvu od strane sabora kao zakonitog zastupničtva čitavog zemljišta hrvatskog, pošalje adresa zahvalnosti, i to najtoplijimi izrazi čuvstva naprama velikodušnomu činu Njeg. Veličanstva, a ujedno i riečmi dubokog sažaljenja radi velike nevolje, s koje i žitelji hrvatske na turskoj medji i pribjegši ovamo kršćanski bjegunci neprestance stradaju, i mole, da se ovaj predlog prešnim proglasi. Stjepan Šašić, Tomić, Zabrdac, Gjurgjević, Vukašinović, Vrančić, Kamenar, Baltić, Sladović, Delimanić.

Predsjednik: Mislim, da će se o prešnosti ovoga predloga onda odlučiti, kad bude za danas ustanovljen dnevni red izcrpljen.

Ivan Kukuljević: Ja predlažem, da se ovaj predlog, budući je čin lojalnosti prama Njeg. Veličanstvu, prešnim proglasi i za buduću sjednicu na dnevni red stavi.

Predsjednik: Ja imam primjetiti to, da ako se i prešnim proglasi, to se ipak prije nemože u pretres uzeti, dok nije tiskan i medju članove podieljen, a najprije budući dan poslie toga može se u pretres uzeti.

Digitized by Google

S toga će se, ako je vis. sabor sporazuman, o prešnosti ovoga predloga poslie ustanovljenog dnevnog reda odlučiti. Koja gospoda su za to, da se o prešnosti poslie ustanovljenog dnevnog reda odluči, molim, da izvole ustati.

(Većina.)

Dakle o prešnosti ovog predlog odlučiti će se onda, kad bude današnji dnevni red izcrpljen.

Prelazi se na dnevni red, t. j. glasovanje o posliednjem predlogu odbora za komunikacije.

Molim gosp: izvjestitelja, da izvoli predlog odbora pročitati.

Izvjestitelj **Josip Beruta**: (Zauzme izvjestiteljsku stolicu.) (Čita.)

„S toga predlaže odbor . . . . uzdržavati mogle."

Predsjednik: Sada molim gosp. izvjestitelja, da izvoli pročitati, kako bi ovaj predlog glasio s izpravkom gosp. Folnegovića.

Bilježnik dr. **Marko Lončarić**: (Čita.) „Vis. sabor neka izvoli pozvati vis. kr. zem. vladu, da ona po crpljenom izkustvu čim prije, a svakako dosta rano, da se cestovni proračun za god. 1878. na temelju revidiranja odkupnoga zakona sastaviti može, predloži na ustavnu razpravu takovu preinaku zakona, kako bi se uz pripomoć zem. budgeta toli nove ceste izgradjivati, koli jur do sele sagradjene za javni promet potrebne, uzdržavati mogle.d

Predsjednik: Napokon predlog odbora s izpravkom gosp. zastupnika dr. Spevca glasi ovako: „Vis. sabor neka izvoli pozvati kr. zem. vladu, da ona čim prije uz preinaku zakona ob izvedenju javnih radnja i gradjevina predloži na ustavnu razpravu zakon o gradjenju i uzdržavanju cesta."

Najprije će se glasovati o predlogu odbora.

Ona gospoda, koja su za predlog odbora, neka izvole ustati.

(Manjina.)

Ona gospoda, koja su za predlog odbora s izpravkom gosp. Folnegovića neka izvole ustati.

(Manjina.)

Napokon, ona gospoda, koja su za predlog odbora, kako proizlazi uslied izpravka gosp. dr. Spevca, neka izvole ustati.

(Većina.)

Primljen je predlog odbora s izpravkom dr. Spevca.

Prelazi se na drugi predmet današnjega dnevnoga reda, to je izvješće odbora pravosudnoga. Molim gospodina izvjestitelja, da mjesto zauzme.

Izvjestitelj dr. **Vaso Gjurgjević**: (Čita izvješće odborsko.)

Predsjednik: Generalna debata počimlje. Rieč ima gosp. izvjestitelj.

Izvj. **Dr. Vaso Gjurgjević**: Vis. sabore! Nadovezajući sabor svoju zakonotvornu radnju, predleži mu ovaj zakon na ustavnu razpravu, te meni je čast izvjestiti vis. sabor o osnovnih načelih u ovom zakonu izraženih i o razlozih, koji su rukovodili odbor za pravosudje, da je predložio vis. saboru na razpravu zakon onakav, kako sam ga imao čast sada pročitati.

Zakon ovaj, kako mu se sa čela čitati može, sadržaje u sebi preinaku nekojih ustanova gradj. postupnika od 16. rujna 1853., i to preinaku onih ustanova, koje se tiču ovrhe kod pokretnih i nepokretnih stvari, radi novčane tražbine.

Gospodo! na koliko se punim pravom kazati može, da je uvedenje ovoga zakona prije 24 godine radostno pozdravljeno bilo, jer je izazvano bilo nuždom i potrebom prema promienjenim zahtievom prometa, prama napredku nauke, industrije, trgovine i obrta, na koliko se je moralo radostno pozdraviti, jer se je njime izišlo iz onih zastarjelih, po kojih se je znala parnica tako rekuć bez krajnosti razvlačiti, — na toliko može se punim pravom kazati, da su sada nakon 24 god. nastali novi zahtjevi nauke, industrije, trgovine i obrta, te je sve to stupilo u novi stadij, a to je izazvalo ovaj novi zakon, što no ga predlaže odbor vis. saboru na razpravu.

Postulat pravne sviesti svake moderne države je, da u njoj dosudjivanje i izvršivanje privatnih prava što sigurnije i što brže biva, a ipak da pri tom izvršivanju privatnih prava nebude postulat taj u oprieci sa ostalimi državnimi svrhami, i mora postulat taj svagda u sklad dovesti se sa mjerami i uredbami koliko naravi pravne, toliko naravi moralne i narodno-gospodarstvene.

Ta stožerna načela, na koliko izgledaju, da su medju sobom u nekoj oprieci, ipak moraju u ravnoj mjeri prema ideji pravnoj da budu realizirana i u nekojih formah pozitivno ustanovljena; i u tu svrhu razna zakonodavstva upotrebljuju razne načine i razna sredstva ujedno uz opazivanje pravne kritike. Nu ostavljajuć teorije i maksime o svem tom, osvrnuti ću se samo na postojeći postupnik i to samo jedan dio njegov: na ovršbeni postupnik.

Tko nezna, gospodo, kako je po sada postojećemu postupniku vjerovnik, koji je tako reknć gotovo pravo u rukuh imao, pri svem tom daleko od toga bio, da može kazati, da je njegovo pravo realizirano. Mi znamo, da je kadkada, kad mu je već bilo dosudjeno pravo, godine i godine morao čekati, dok je došao do svoje pravedno dosudjene tražbine. Po dosadašnjem gradj. parb. post. bijaše ovrha razdieljena u 3 stepena, i za svaki stepen morao se je posebiti ovrhoveditelj dozvoliti, i svaki ovršenik odnosno dužnik imao je po tom sredstva, da zavlači izpunjenje tražbine na svoju korist tobože, ali u istinu na veliku štetu i svoju i svojega vjerovnika. Načelo ovršbenoga postupka mora da bude da se ovršbenik što brže namiri s jedne strane, s druge pako, da nebude to nemilice i na uštrb naprama dužniku. Nu nesmije se s vida izgubiti, da se ovršno gonjenje dužnika mora podrediti što više obćenitim javnim interesom prometa i vjeresije.

Digitized by Google

Glavni uvjet, podloga i postulat vjeresije je immobilitet glavnice, a uvjet ovomu opet je što brži ovršbeni postupak, kojim se što brže do odmjerenja tražbine dodje.

Istom intencijom je, visoki sabore, nadahnuta bila vis. vlada, kad je podniela ovu zak. osnovu na ustavno pretresivanje, i pravosudni odbor, koji je o toj intenciji uvjerio se iz same zak. osnove, pa iz obrazloženja te osnove, taj odbor nije mogao, da neidje na susret vladi, nije mogao, da upravo radostno nepozdravi takovu zak. osnovu, u kojoj su prije navedena načela izražena.

Nemogu, vis. sabore, da ne spominjem, da je odbor razpravljajuć zak. ovu osnovu iztaknuo pitanje, da li nebi shodno bilo, da se s ovom zak. osnovom pričeka, dok se nemože možebiti reformirati cieli privremeni gradj. postupnik. Nu odbor složio se je u tom sasvim sa vladom, da nije nama niti nuždno niti potrebno, a da nebi upravo niti shodno bilo, čekati s ovom osnovom dotle, dok se cieli gradj. postupnik reformira, s toga, što je sada postojeći dostatan, a novi nije od prieke nužde s obzirom na osnovu koja u život stupi o mjestnih sudovih i obzirom na zakon o postupku pri stvarih bagatelnih. Nije se dakle odbor uputiti mogao o tom, da bi potrebno ili cieli shodno bilo, reformirati cieli gradj. post., te je pridržao mnienje vis. vlade, da se za sada ograniči samo na reformu ovoga jednoga diela gradj. postupnika, naime onoga, koji radi o postupku kod ovršbene dražbe pokretnih i nepokretnih stvari radi novčane tražbine. O potrebi ovoga zakona uvjerio se je odbor time, što je vidio, da dandanas industrija, promet i trgovina takav zakon zahtievaju, i što je vidio, da je u drugih naprednih državah ovaj postupak reformiran prema načelu i u onom duhu, prema kojemu i mi reformiramo sada postojeći gradj. postupnik glede ovrhe. Što više, već u samoj susjednoj kraljevini ugarskoj je ovršbeni postupak prema ovim sada iztaknutim načelom reformiran i uveden, te mi takovu reformiranju tim manje moženo odoljeti, kad u najbližoj blizini takav zakon imademo, koji odgovara najnovijim zahtjevom trgovine i prometa.

Glavne mane i nedostatci ovršbenog postupka pri utjerivanju novčane tražbine jesu ti, što je ovrha razdieljena u više stepena, i što se za svaki taj stepen mora posebito kod suda moliti i dozvola izhoditi: — zatim kod same diobe kupovnine. Današnja načela kod postupka ovršbenoga zahtjevaju, da se jednim aktom, jednim činom sve one faze, koje danas postoje, izvedu; prama ovomu zahtjevu i načelu vidimo mi, da u ostalih postupnicih susjednih nam zemalja, a i u ovom, koji je predložen vis. saboru na razpravu, izostanu svi podredjeni stepeni, te se jednom odlukom imade izhoditi ovršbena dražba, i time prestanu oni stepeni prijašnji, a imenito stepen procjene, nadalje prestaje jedan ovršbeni rok, to je prvi, — te ostaje samo jedan dio.

Ovo su, gospodo, glavna načela, koja se u ovom novom zakonu izrazuju i koja su više manje u svih postupnicih naprednih država poprimljena. Što se tiče pojedinosti u predloženom zakonu, čast mi je kazati, da je načelo ono, da sve ovrhe sačinjavaju jedan ukupni čin, izraženo u §. 1. ovoga zakona. Znam ja, da će možebiti tko pomisliti, da će se možda ovakovim postupkom jako posjed naš mienjati, da će biti taj zakon možda ubitačan po našega seljaka kao dužnika; — nu na to mi je odvratiti prvo to, da će i onda dužnikom, koji još nekoliko kredita imadu, dosta vremena preostati, da mogu odgovoriti dužnosti svojoj i da se neće prebrzo posve lišiti imetka Nadalje imam primjetiti to, da se ovim postupkom polakšica daje našemu seljaku time, što se od sada radi manjih tražbina njegove nekretnine i čestimično prodavati mogu.

A najposlie ostaje dužniku pravo proti dotičnoj odluki utok za 3 dana učiniti, i tako vremena dobiti, ako hoće, da sebi malo života dade, dok nabavi možda ono, koliko treba za podmirenje tražbine. A naravska stvar, da se je išlo na to, da se nemože zloporabiti takovimi sredstvi tražbina vjerovnika, nego da se što brže može namiriti, a s druge strane nije tako brzo dužnik lišen posjeda.

U zakonu ovom prestaje dakle procjena; razlozi, o kojih prestaje procjena, dovoljno su navedeni u obrazloženju vis. vlade.

Ja znadem iz izkustva, da procjena neima nikakve svrhe, jer skoro uviek sam opazio, da kad se je prodavalo nepokretno dobro, prodavalo se je — ako je išlo izpod procjene, — daleko izpod procjene, samo kadkad iznad, a veoma riedko za procjenu. Samo se je zadržala u ovom zakonu procjena kod pokretnih stvari, a to u toliko u koliko ona služi podjedno mjerilom za pokriće iz ovrhe naplatiti se imajuće tražbine. Jedno od novih načela ovoga zakona je načelo čestimičnih dražba do namirenja. U osnovi, koju vis. vlada predlaže, učinio je odbor tu načeluu promjenu, te je pošao dalje, nego vis. vlada u svojoj osnovi, i dozvolio, da čestimičnu dražbu do namirenja ovršenik, suvlastnik zahtjevati može. Ovo su na koliko je bilo razabrati, glavne načelne točke, koje se ugledaju u ovom zakonu; a manje promjene, koje je odbor pravosudni učinio, biti ću tako slobodan, kod razprave pojedinih §§. na vidjelo iznieti. Za sada pako mi je čast vis. saboru preporučiti predlog odborski na usvojenje, te molim, da ga izvoli primiti za podlogu spec. debate.

Predsjednik: Rieč ima g. zast. Kamenar.

Juraj Kamenar: Visoki sabore! Sa žalošću moram izraziti, da kako sam prije dvie zakonske osnove predložene po visokoj vladi pozdravio, tako danas žalim, da je vis. vlada ovako pogubnom zakonskom osnovom po naš narod došla pred ovaj visoki sabor.

Ja ću sjetiti vis sabor na memorandum pokojnoga Price, koj je on prije nekoliko godina u ovoj vis. kući predložio — glede našega položaja naprama cjelokupnosti carevine. Pa da mu je jedan narodni zastupnik tada odgo-

Digitized by Google

vorio, — taj Vaš spis vodi nas Hrvate po železnici u rajhsrat.

Tako i ja sada kažem, da će nas ova zakonska osnova po železnici iz posjeda van bacati. Ja moram sa žalosću očitovati g. predstojniku pravosudnoga odjela, da nije sretne ruke, pa ako vis. sabor prihvati ovu zakonsku osnovu, mora tako brzo sliediti prodaja zemalja i nastati toliko ubožtvo u našoj domovini, da će vlada u velikoj nepriliki biti, kamo će sa tolikimi prosjaci i proletariatom, da, morati će doskora u svakoj podžupaniji po jednu Lepoglavu podići; za koje će trebati opet kasarne graditi i t. d.

Ja mogu sada već navesti, da u podžupaniji karlovačkoj ima više gospodara, koji su bačeni iz svojega posjeda; jer je dotičnim dužnikom vjerovnik odpovjedao glavnicu, pošto oni nisu uzmogli redovito kamate plaćati; a glavnicu namiriti nije bilo moguće tim ljudem poradi nerodice i što kod nas novčanih zavodah nema, pa tako morade sliediti ovrha za ovrhom, doklje neizbaci posjednika na ulicu.

Nu ti ljudi su veseli, da su lišeni posjeda, jer nemogoše ni toliko pridjelati, da se prehrane i porez plate.

Ova je okolnost svakako na štetu zemlje cjelokupne, jer dan danas je ondje, gdje je bilo prije plodovito polje i vinogradi, sada su postale pustare, pa se uveli pašinci a vinogradi i polja brisali.

Gospodo! mi se povadjamo prenaglo za inimi naprednimi narodi, mi preodviše kopiramo zakone; nu zakone kopiramo mi samo u pravnom smislu, dočim ih u narodno-gospodarstvenom pogledu ili neumijemo, ili nećemo kopirati. Mi smo pošli u pravnom smislu za modernemi državami, ustrojili smo zemlju po primjeru inih naprednih država, ustrojili smo sudove, organizirali političke oblasti; ali treba znati kopirati zakone i u narodno-gospodarstvenom pogledu, a to u prvom redu bankovni i cestovni zakon, zatim državno-gospodarstveno policajni zakon proučiti i kopirati, kojim bi se naš narod u svakom pogledu boljemu razvitku vodio. Takove i slične zakone našemu narodu treba prije davati, dočim smo bez toga dosta duboko jur zagrezli i zagrešili, jer smo narod naš kroz 30 godina pustili samome sebi, mi smo dužni najprije primiti narod u ozbiljnu njegu, da si narod a potom i državu spasimo.

Zakon, koji ovdje predleži, gospodo, kopiran je po cislajtanskom dotičnom zakonu, koj je bio predložen po ministru pravosudja rajhsratu bečkomu. Zastupstvo bečkoga rajhsrata zabacilo je taj zakon; zašto? jer je uvidilo, da je takav zakon poguban za tamošnji narod. — Ako je pako ovaj ovršni zakon poguban za narode cislajtanske, koji su sigurno od našega za 100 godina naprednniji, kako možemo mi prihvatiti takovu zakonsku osnovu za naš narod? Narod naš kako je gosp. dr. Lorković naveo — ima do 37 miliunah intabuliranoga duga, a sigurno 50 miliuna duga, koj nije intabuliran, k tome duguje 7 miliunah forinti poreza, — pa da mi polag svega toga ovakovu ovršnu zakonsku osnovu prihvatimo za našu domovinu u ovih okolnostih, gdje nam narod u primitivnom stanju stoji, kojega treba najprije iz ove letargije, u koju je pao, izbaviti, — zagrešili bi zaista.

Gospodo! Ja neću da pojedinome narodnome zastupniku nabrajam dužnosti, koje zastupati imade. — Svaki narodni zastupnik dobro znade, kako mu narod u njegovom izbornom kotaru, kojega zastupa, stoji i živi. Ja vas, gospodo, samo opozorujem, da budimo dosliedni, kao što su zastupnici u Cislajtaniji, koji sa uvidjeli, da je ovaj zakon poguban, te su ga zabacili, kao poguban za tamošnji mnogo naprednji narod. Mi bi pako naš narod konačno upropastili da prihvatimo ovaj zakon.

Ja se nadam od domoljubnoga zastupstva hrvatskoga, da će i ono znati odbiti ovu zakonsku osnovu, da će i ono znati, da je ovaj zakon poguban, i da bi od najtegotnijih posliedica za naš narod bio, ako se prihvati.

Odgovorit će mi se možda, da ja samo posjednike u obranu uzimljem, dočim sam predložio vis. kući, da bi se u zemlji ustrojila banka, a novčare u obzir neuzimljem.

Gospodo! mi neimademo novčare, a stvaramo takove zakone za novčare, da time tobože novčare u zemlju navabimo, koji će kazati, ta vidiš u Hrvatskoj je bolji ovršni zakon nego je u Cislajtaniji, ovdje možemo sigurnije pozajmiti svoj novac, a velikih teretah i troškovah za utjerivanje nemamo. Uslied toga nada se možda vlada i zakonodavni odbor, da će se time novčari u našoj zemlji naseliti; a ja kažem: bolje da nikada nebude takovih novčara, nego da to bude na uštrb naroda u takovom smislu, kako nam se predstavlja.

Ako se narodu nemože dati u zajam novac uz male kamate, pa ako se neće vlada pobrinuti, kako treba obrt, trgovinu i industriju podići, to je onda badava ovako stroge ovršne zakone uvadjati.

Prije svega treba, da se narodno gospodarstvo u svem i u obće podigne, zatim nam se je pobrinuti za trgovinu i obrt, a onda za ceste i t. d., tada ćemo tekar uzmoći napredovati, i kad nam narod stajao bude poput inih naprednih narodah, pa kada imali budemo novčanih zavodah u obilju, onda u takovih okolnostih — pozdravio budem ovaj strogi ovršni zakon, jer će onda samo lienčine i nemarni poćutiti posliedice ovoga zakona, dočim bi sada sav koliki narod stradati morao, da bi i najmarljiviji gospodar bačen bio iz svoga posjeda. Posliedice ovoga ovršnoga zakona i pogubnost njegovu mora svaki pred očima imati. Da je i ovaj zakon — kako su svi zakoni — osobito, koje iz modrnih država u našu uvadjamo, bez da je prilagodimo našim okolnostim — neizvediv.

Kakovi su, gospodo, ti dugovi od 38 miliunah for., koje je dr. Lorković napomenuo? to je iztražiti potrebno. Gospodo! Vi morate znati, da je naš veliki posjed kad je god. 1848 izgubio sredstva, kojimi se je uzdržavao, morao je u dugove pasti; veleposjednici nisu se znali

obskrbiti za buduća vremena, niti nisu predvidjeti umogli, što će slijediti, nisu vodili racionalnoga gospodarstva, po tom nisu iz plodah svojih posjeda ni dohodka crpili. Da vlastelinska imanja posve nezapaste, trebalo je velikih napora da se uzdrže, dočim pako prištednje nebijaše, moradoše naša vlastela dugove praviti, i tako su mnogi posjednici jako obterećeni postali, većinom pako oni, koji su napredno-racionalno gospodarstvo uveli i vodili. Najveći pako uzrok tome zaduženju jeste, što kod nas nikakove industrije nema, a trgovina je tako loša, da posjednik svojih proizvodah u vrieme i po cieni prodati nemože, posjednik nikada siguran nije, da će moći svoje proizvode u vrieme i uz cienu barma kako njega stoje predati, tako nikada siguran nije, da će umoći uplatiti dug i namiriti državne dužnosti.

Naši seljaci pali su većinom u dugove zato, što su se silne svote od njih zahtievale u ime odkupa gornih i činženih daćah, šumskih težakah i t. d. K tomu svake godine nastaje nerodica, a narod mora opet nove dugove praviti. Druge vrsti dugovi nastali su uslied parcelarne prodaje vlastelinskih dobara. Naši seljaci u nekojih predjelih osobito gorskih rado kupuju uz veliku cienu zemlje, jer su bolje napučeni, a seljak, koj je naučan samo poljskomu radu, ljubi i daje posliednju krajcaru za zemlju, bila kakove mu drago vrsti kulture. Da tako dolazi seljak u dugove, pravi si račun da će izplatiti za njekoliko godina pogodjenu svotu, nu nastanu elementarne nesreće i nerodice, a seljak pada u najveću pogibelj, da izgubi i svoj posjed polag onoga tudjega.

Osim toga su takodjer mnogo sakrivile diobe zadruga. Jedan n. pr. član zadruge otidje od kuće, zatraži diobu i izplatu svoga diela. Zadrugari čim doćuju, da onaj koj diobu traži, zahtieva samo izplatu u novcu, rado pristaju u izplatu, računajuć, da će u stanovito vrieme lahko izplatiti pogodjenu svotu, nu opet nerodica i opet neprilika, dotični ali se odmah na zadružno dobro uknjiži i kada potjera svoj dug, izgubi zadruga ne samo kupljeni ili pogodjeni dio, već sav koliki posjed.

To su, gospodo, fakta, koja se nemogu i nesmiju tajiti.

A iz ovih razloga mora se vis. vlada vrlo plašiti, ovakav zakon saboru predložiti. Vlada mora sve ove okolnosti znati i dobro promotriti, prije nego ovakav zakon saboru predloži.

Vlada, koja je narodna, morala bi prije dobro promisliti, kakovi su ti zakoni, koje hoće davati zakonodavnomu tielu, da se uzakone i izvode.

Jošte ću njekoje činjenice navesti, koje govore proti ovome ovršnome zakonu.

Naše gruntovnice su tako zle i nevaljale, da bi skoro tvrditi mogao, da možda u cieloj zemlji neimade jedne gruntovnice, koja bi podpuno vjerodostojna bila. Ja bih mogao navesti mnogo pogrešaka, koje se u naših gruntovnicah nalaze; nu samo jedno ću kazati, da je naime i zemlja i vlada i sam visoki sabor uvidio potrebu, da se te naše gruntovnice imadu popraviti, dočim je pred kratko vrieme o tom zakon stvoren, da se naše gruntovnice bolje urede. Počekajmo dakle, dokle gruntovnice uredjene budu; kad budu gruntovnice u redu, onda možemo i nešto dalje koračiti; ali onako, kako sada gruntovnice stoje, nemojmo ovaj ovršbeni zakon prihvatiti.

Ja sam mnogi krat naišao na takove pogrješke u gruntovnici, koje kad bih nabrajati htio, zadržao bih se predugo kod ovoga inače veleважnoga predmeta, pa ću samo jošte jedno navesti, da se gruntovnice sa faktičnim posjedom ni najmanje neslažu, tako su naime pogrješne, da nije skoro ni jednoga ugovora valjano sastaviti moći, bez da se nebi naišlo na pogrješku u gruntovnici i istu izpraviti moralo.

Gruntovnica se neslaže sa nacrti (mappami) a niti sa valovnicami, glede vrsti kulture, jošte manje količine, isto tako brojeva. Faktični posjednik, koj od stotinu godina uživa jednu česticu, nema iste u svojoj gruntovnici, već je na posve drugoga upisana i prenešena itd. Zakon koj naredjuje, da se gruntovnice kr. kotarskim sudovom predati imadu, željeti moramo, da se čim prije izvrši, a gg. odvjetnici osobito znati moraju, od kakove je to vriednosti, da se gruntovnice urede i sudovom predaju. A ovaj ovršbeni zakon mogao bi samo onda imati smisla, kad bi gruntovnice izpravljene i sudovom predane bile; a sada neima smisla ni mjesta takovu zakonu, koj naprečac radi u tako životnom pitanju i obstanku pojedinih ljudi i cielokupnoga naroda našega; pa radi toga molim vas, da počekate, dokle se naše gruntovnice urede i sudovom predadu, jer tekar onda bude moguće redovito i valjano, uredovno i pravedno postupati.

Počekajmo nadalje, da nam narod barma nešto se okriepi i osviesti! Sada ga nerodica tako silno umara, da neimade nikakvih sredstvah najmanje pako novčanih, — ako mu se jošte i ovaj zakon naprti, onda će morati zdvajati.

Gospoda, koja u Zagrebu stanuju i neizlaze u narod, nepoznaju okolnosti tako i u tolikoj mjeri, koliko mi, koji medju narodom živimo, ja vam kažem, da ćete se poslje pokajati. Neću kazati, da vi neimadete rodoljubivoga srca, ali samo to kažem i vjerujte mi, da ćete žaliti, ako ovaj zakon prihvatite.

Ovim zakonom, gospodo, štiti se samo prividno novčarstvo, nu posjed se meće posve na ulicu. Koji goder novčar hoće, može u kratko vrieme posjednika na bubanj staviti. Nu prvi vjerovnik dobiti će svoje, možda i drugi nešto, a treći i četvrti sasvim ništa, jer će se svaki plašiti kupovati posjed uz ovakove okolnosti. Ako pako počekamo, doklje se zemlja i domovina naša uredi i doklje se nar. gospodarstvo unapredi, doklje uvedemo bolje inštitucije u narodno gospodarstvo i pribavimo si solidnih novčara, ustrojimo hipotekarne banke, tada će dobiti i jedan i drugi svaki svoje, bez ovoga ovršnoga zakona.

Digitized by Google

Ja mislim, da nijedan posjednik, koji na svojem dobru stoji, nije nakan. svojemu vjerovniku ili neplatiti ili svoju dužnost zanemariti. Ovim kakle zakonom nemožete podpunoma pomoći novčarom, jedino što će se postići ovim zakonom, da uništite posjednike i to marljive posjednike.

Kako sam kazao, mi dovoljno napredujemo u kopiranju zakona u pravnom pogledu; i molim vas, prestanimo jednom s takovim kopiranjem, pa poprimimo i u narodno-gospodarstvenom obziru kopirati zakone od umnih naprednih naroda. Neka bude uvjerena visoka vlada, da kad se bude ozbiljno prihvatila kopirati zakone u nar. gospodarstvenom pogledu, kad bude počela nar. gospodarstvo promicati, onda će i lahko podžupanijami upravljati, a ove opet obćinami, jer neće trebati svaki dan okružnice pisati i jadikovati, dajte utjerujte porez — kojega je toliko zaostalo, dajte odkupninu za ceste itd., utjerujte, badava se pišu takove i tolike okružnice, kad se nemože utjerati, narod je jur onemogao. Kako će narod dati, kad nema ništa, osim golu i bosu djecu.

Ja sudim dakle, da je visoka vlada najprije dužna podići narodno gospodarstvo, pa kad nam se razvije obrt trgovine i industrije, onda neće biti poguban ovakav ovršni zakon, jer će samo kazniti pojedince i lahkoumna čovjeka, nipošto pako cielokupan narod. Sada pako morao bi postradati sav koliki narod, jer se nalazi zatrpan u dugovih, a nema sredstva, da se izbavi. Silni podavki, koje podnositi imade savkoliki narod u svih slojevih. Prelazno ovo doba u kojem se naš narod nalazi sada, tako je delikatne naravi, da nas zabrinuti mora, da li će moći podnositi uz elementarne nesreće, koje ga biju, sav taj teret bez pogibelji samoga obstanka i slobode svoje.

Ovaj ovršni zakon naperen je proti dužnome i nedužnome, a dolazi sada pred visoku kuću u najpogibeljnije vrieme.

Mi sada imamo istinabog oblasti dosta, na koje se viče, da su nesposobne, suvišne ili da nevrše dužnosti svoje; nu tome se imade drugdje uzrok potražiti! Nisu oblasti i sudovi uzrokom, zakona nema, koj bi dao oblastim pravo, da djeluju na narod i narodno gospodarstvo, zakona nam treba, koj će naš narod tjerati na bolje i urednije življenje, na rad, da bolje obradjiva i marljivije gospodarstvo vodi, da štedi, našemu narodu mora se kazati, kako mora raditi! Nekada su tako vlastela radila, u koliko su to umila sa narodom postupati, tjerali su seljaka na radnju, a učila ga štediti. Tako bi imale sada oblasti činiti. A kad bude narod samosvjestan, kako su mnogi ini narodi, onda nam neće trebati takovih zakona, niti ljudi, koji bi tjerali narod na izpunjivanje svojih dužnosti. — Tim putem, gospodo, moramo ići, ako nećemo, da nam posve drugi ljudi u našu staru postojbinu dodju.

Visoki sabor ako primi ovu zakonsku osnovu, sliedio bi vis. vladu našu, koja je na pogubnom putu; zato još jedanput molim, da nebi primio ove zak. osnove, te da mi tim pokažemo visokoj vladi, neprimajuć ove zakonske osnove, da se tim putem neide do sreće naroda, nego da se ima drugim putem udariti.

Gospodo! mi s našim narodom moramo upravo tako postupati, kao liečnik s pogibeljnim bolestnikom. Naš narod je tako bolestan, gospodo, da moramo pomljivo paziti, da u nijednu ranu njegvu nedirnemo, nego da ga malo po malo sigurno liečiti počmemo. Svakako moramo tomu doskočiti, da narodne rane grosnije nepostanu, koje se više izliečiti nebi mogle.

Mi Hrvati, gospodo, borili smo se tisuću godina za ovaj kus zemlje, na kojem stojimo sada. Svi znademo, što smo morali podnositi, i kako smo morali stradati, i koliko smo se morali boriti, da si občuvamo zemlju od navala neprijateljskih, koju imademo u posjedu. Danas pako, da sami zakon stvorimo, kojim ćemo, tako rekuć, sami sebe tjerati iz otačbine svoje bez svakoga Turka i bez oružja. Mi smo stvorili zakone, da narod oslobodimo od robstva, a sada bi ga rado opet robom načiniti, ili pako baciti ga van iz domovine i tudjinstvo uvadjati.

Gospodo, čim ovaj zakon u kriepost stupi, mi ćemo istinabog pomoći novčarom, novčarom, koji danas od dužnika za svakih 10 fr. na osam d na 1 for. u ime kamata beru. Takovi vjerovnici će posjedniku, osobito neukomu seljaku davati novac u zajam, osobito ako vide, da imade dobar vinograd ili dobru livadu, pa će pričekati, dok nerodica nastane, samo da može do svoje svrhe doći, pa će onda počerati dužnika.

Tako će se sbivati slučaji, da će se posjed od 1000 fr. vriedan, prodati radi duga od 100 fr. za 100 fr.

K nam dolaze strani ljudi bez novčića, nu donose ali jedno i to veliko srdce bez milosrdja, koje za naš narod nećuti, pa se ti ljudi ovdje kod nas obogate i posjeda nakupe po svojoj volji uz malu cienu. Tako daleko će to sliediti, da mi Hrvati, slobodni sada narod, za malo vremena postati možemo robovi stranih gospodara — pa će mnogo gorje naš narod stajati pod ovimi novimi gospodari, nego je stajao pod prijašnjom domaćom vlastelom.

Ja sam bio mlad, kad se je absolutizam kod nas uvadjao g. 1854., kad su stariji ljudi tada račun sastavili i prorokovali, da za 50 godina naš narod pod tereti, koji su ga snašli, propasti mora. Ja sam tužnim srdcem slušao to proročanstvo, pa strogo promatrao, da li je moguće da se našemu junačkomu narodu to dogoditi može. Gospodo, porezi veliki težko su pritisli nepripravljeni narod, narod, koj u primitivnosti bez kulture živi, a boriti se imade uvjeke sa elementi i divljimi čopori — kano da smo jošte u devetom stoljeću Pa kad je g. 1861. nadošla, poletismo veselo kao ptičica iz prugla — nadu gojeći, da su nam bolja vremena nastala, i da će ono proročanstvo pasti, sve se poveseli spasu, nu kako brzo dodjosmo do osvedočenja, da nam ide sve na gorje, osobito kako smo se s Magjari spojili, propadamo ne samo materijalno nego i duševno. Magjari znadu mnogo bolje nego li Njemci porez računati. Njemci ako su od nas pobirali veliki

Digitized by Google

porez, vraćali su nam obiljno naše poreze, podupirali su kulturu, gradili su ceste i učione itd. — Što čine sada Magjari? Nedadu nam ništa, kako smo to jučer dočuli.

Porez je već tako nagomilan, da ga narod podnašati nemože, što se najbolje od tuda vidi, koliki su zaostatki! Osjećam ja, a osjećati mora svaki od vas, gospodo, da će se proročanstvo izpuniti, pa sa strahom očekujem tu 50 godinu; gospodo, 30 godina je jur na domaku, i zaista na polovici puta stojimo bliže k propasti.

Gospodo! ja kažem, da smo na polovici puta k propasti, nu ako ovaj ovršni zakon prihvatimo, onda budemo za 10 godina „tuti quanti", kako Italijan kaže. Mi ćemo biti bačeni iz naših posjeda, a ovaj će zakon pospješiti našu propast.

I tako bi bio ja dovršio ono, što sam imao na srcu i što sam bio dužan kao narodan zastupnik kazati.

Samo nekoliko rieči jošte gosp. izvjestitelju imadem odgovoriti na njegovu preporuku. Gosp. izvjestitelj kaže, da moramo nastojati oko toga, da modernu državu stvorimo, i dočim smo jur na tom putu moderniziranja, moramo i ovaj zakon prihvatiti; — „moderna država" to je gosp. izvjestitelju nešta takova, — ah! on misli, da je narod već sretan, kad samo izreče — moderna država, i da u toj iluziji narod takodjer živi. Gosp. izvjestitelj je mladji od mene, on će doživjeti, da će se ono proročanstvo izpuniti.

Pustimo gospodo moderni život, blago onome, kome biti može, po modi živjeti, nu mi moramo paziti, da neprouzročimo iz malenih ranah jošte veće, da tu modernost skupo plaćali nebudemo.

Gosp. izvjestitelj kaže, da će nam se ovim ovršnim zakonom narodno gospodarstvo znatno podići, pa preporuča vis. kući ovaj zakon, da ga prihvati.

Gospodo! na ove rieči je kao narodni gospodar, koj živim već 30 godina medju narodom, koji se bavim sa trgovinom, obrtom i ostalim što u narodu biva, — nemogu skoro rieči naći, kojimi da odgovorim gosp. izvjevjestitelju. Ako se to napredak u narodnomu gospodarstvu nazvati može; — ako se jedan posjed, koj je vriedan 20,000 for. — drugome za 2000 for. prodade, posjed, u kojega je dotični vlastnik kroz mnogo godina sav svoj trud i novac uložio, nu radi neprevidljive elementarne nesreće zadužio ili dug namiriti nije mogao, na brzu ruku izbaci i potjera iz posjeda. Ja mislim, da to neznači podizati narodnoga gospodarstva, dapače znači to ovu domovinu pretvoriti u pustoš.

Gosp. izvjestitelj kaže, da je današnji ovršni postupak manjkav i nije dostatan. Nu ja kažem, da mi stvorimo zakon kakav mu drago, ako ga neimade tko izvršavati, po mojem mnienju ništa nevalja. I najnepovoljniji zakon, absolutistički izvadjan je po mudrih i pravednih sudcih po narod valjano i koristno, jer se zakon za narod, a ne narod za zakone stvara, pa se tako prilagoditi imade, da ga narod podnositi može (odobravanje) tražite ljude, koji poznaju narodnu potrebu, narodnu silu — narodne tegobe i narodnu slabost, pa će i obstojeći zakon valjati.

Sudstvo naše bude sigurno svojoj zadaći u tom pogledu zadovoljiti znalo, nu moramo imati sa našimi sudovi ustrpljenje. Čekajmo gospodo, ta ustrojili smo tekar sudove, dapače dali smo — kako je gosp. Folnegović kazao — najbolje juridičke sile, a najslabije smo pridržali za političku upravu, pak nemojmo dvojiti u tome, nego počekajmo, može biti da će ovi naši sudovi bolje znati utjerivati dugove i bolje znati bacati iz posjeda, nego li su to do sada sudovi učinili. Ta ustrojili smo barma moderne sudove, pa počekajmo oni će znati vršiti svoju dužnost.

Jošte veli gosp. izvjestitelj, da smo liepo uredili modernu državu, i da smo prilično dobro napredovali u modernosti i u uredbi sudova. Nu gosp. izvjestitelj neka nemisli, da će sudovi — zemlju i narod uzdržavati moći, a jošte manje ovakovi zakoni?

Ustrojavajte narodno gospodarstvo, da budemo imali odkuda sudstvo uzdržavati; dočim ovakovim zakonom narodno gospodarstvo upropašćujemo. Za 5 godina možda nećete imati od koga poreza utjerati.

Pušćara će postati naša krasna domovina, u kojoj će se lavi i vukovi naseliti i baštinu našu preuzeti, to će biti posliedica pretjerane modernizacije (odobravanje).

Ja kažem, nemojmo biti odviše moderni, jer mnogi ljudi, koji su se za modom poveli, pali su u siromaštvo. Liepo je biti modernim, i ja bih to rado bio, nema sigurno ni jednoga od gospode, koj nebi radje na 4 konja u kočiji vozio se, nego li pješice hodao. Ali kad neide?

Dakle nemojmo se povadjati za moderalizmom, nego pogledajmo, tko je za nami i oko nas i na čem stojimo.

Gosp. izvjestitelj drži, da će se troškovi prištediti ovim ovršbenim postupkom; ali ja držim, da se gosp. izvjestitelj i kao odvjetnik jako vara, ako misli, da će se zbilja troškovi prištediti, a posjedu će se štete nanjeti tim, što se neće očevid preduzeti prije nego li se prodaji podvrgne nekretnina, kako sam to jur obrazložio. Vi ćete vidjeti gospodo, ako prihvatite ovaj zakon, da sam istinu govorio. Jošte mi je to napomenuti, da i u tom pogledu je naš narod osobito seljak neuk ili toliko pošten, da on neide dugova praviti, dok nije u velikoj nuždi, a kad je dug napravio, onda si opet nezna pomoći, da ga izplati, dok ga velika sila nepotjera. Ovaj zakon, kojim se u jedan mah vrši i prociena i proglašenje i ovršba, mogao bi se uvesti možebiti u Belgiji, gdje je dovoljno banka, i uz malu cienu dobiti novaca, lahko je tamo, gdje se dobije novaca na ponudu, kod nas neimade sličnih banka a ni na ponudu novaca uz male kamate.

Kod nas i u glavnomu gradu Zagrebu traži se novac uz 60% pa kad pade neuki čovjek u biedu i dojde u ruke lihvarom, koja mu pomoć uz ovakov zakon, gdje da si traži spasa?

*

Digitized by Google

Ustrojimo prije, gospodo, zavode, gdje si bude mogao narod pomoći tražiti i naći, ja mislim — marljiv i pošten gospodar, jer nemaran neima pomoći.

Kaže nadalje gosp. izvjestitelj, da je to velika sreća, na koliko se tiče čestične prodaje. — No to će biti samo na uštrb porezne snage učinjeno. Prodajte posjedniku parcelarno najbolje čestice, ostavite mu one, što manje ili ništa nevriede, time će te ga ubiti, jer će mu prodati ono, što ga uzdržaje, a ostaviti ono, iz česa niti toliko dobiti nemože, da bi porez platiti mogao. Kakova dakle blagodat može biti odtuda.

Ja bih time bio zaključio. Izrazujem vis. saboru hvalu, da je imao ustrpljenje slušati moje razloge, moram očitovati, da sam bio dužan ustati proti ovoj osnovi, te odkriti očito jade naroda, da visoki sabor uvidjeti može, što se od ove ovršne osnove nadati imade. I to, što sam kazao, budite uvjereni, gospodo, da će sliedom sliediti.

Radi toga jošte jednom preporučam visokomu saboru, da ovu ovršnu zakonsku osnovu neprihvati za podlogu specijalne debate.

Predsjednik: Rieč ima g. zast. dr. Šram.

Dr. **Lavoslav Šram:** Vis. sabore! Zagovarajuć ja osnovu predloženu po odboru, moram se ponajprije osvrnuti na zaključne rieči gosp. predgovornika, pa ću biti prvi, koji ću votirati zahvalnost za onaj posao, kojega je poduzeo, kad je ustao govoriti proti ovoj osnovi, jer smatram, da se to može nazivati velikom požrtvovnošću, ustati proti osnovi i govoriti o predmetu, o kojem čovjek nije — bi rekao — dostatno obavješten, i u kojem čovjek nije strukovnjak u obće; a napose nije o svih dotičnih odnošajih sasvim na čistu.

Kako rekoh u g. predgovornika nazirem ja toliku upravo požrtvovnost, da moram priznati, da je upravo uslied toga zaslužio podpunu zahvalnost, a držeć, da izvor ovakovoj požrtvovnosti može biti upravo samo korjenito i najdublje uvjerenje, moram samo sa moje strane željeti u interesu stvari, da nije onako duboko uvjerenje sdruženo sa temeljitim poznavanjem stvari i sa temeljitim znanjem, koje se iziskuje, kad se hoće govoriti ob ovakovom zakonu.

Predpošiljajuć ovo, moram prije svega naglasiti, da je moje stanovište u toliko težko, jer imadem se ne toliko baviti sa pozitivnim dielom mojega zadatka t. j. neposredno zagovarati sam zakon, budući ovaj zadatak u prvom redu ide izvjestitelja, već se imam više baviti sa negativnim dielom i braniti ovu zakonsku osnovu proti napadajem gosp. predgovornika; ali kako rekoh, u tom pogledu je moj položaj osobito težak, jer nije lasno označiti niti spoznati dotične argumente, s kojimi je g. predgovornik ustao proti ovoj zakonskoj osnovi. Medjutim ja ću kušati, a vis. kuća, koja je pazljivo slušala g. predgovornika, priznati će mi, da je jako težak zadatak; ja ću nastojati, da sliedim red misli, kako ih je razvijao velecienjeni gosp. predgovornik. Veleštovani gosp. predgovornik, koji je uz obće priznanje već prije toga po više puta podigao svoj glas sa stanovišta narodno gospodarstvenoga i u interesu narodnoga gospodarstva, nije jošte dosele imao prilike, da nam podpuno i na samostalno razvije pojedina načela svojih narodno-gospodarstvenih nazora, te mi dolazimo samo tako po odlomcih do poznavanja tih načela njegovih. Tako sam danas opet dospio po odlomcih do poznavanja jednoga načela, koje je skoro sustavno provedeno kroz narodno gospodarstvo — svakako po shvaćanju gosp. predgovornika, ali koje načelo neću ne samo ja nedieliti, nego velecienjeni g. predgovornik, braneć ovo načelo, biti će u velikoj osamljenosti.

Neznam, kako bi to načelo nazvao, ali nazvati ću ga kratkim izrazom, i koncentrira se u rieči „moratorium;“ i g. predgovornik podpuno poznavajuć jade i nevolje našega naroda, poznavajuć podpuno to i želeć, što dakako i mi svi želimo, — i u tom nemogu priznati osamljenost g. predgovornika, — da narodu pomognemo ne samo u ostalih, nego upravo i u ovoj struci, veleštovani g. predgovornik polazeć sa ovoga stanovišta nazire najveću zaštitu te najveću polugu za promicanje narodno-gospodarstvenih interesa u tom, da će biti dotični dužnik nada sve i svuda i što bolje moguće zaklonjen, da će biti na stanovištu onakom, gdje će se moći uspješno otimati dužnosti namirivanja svoga duga.

Veleštovani gosp. predgovornik dopustiti će, da ovakovo načelo „a priori“ sadržaje u sebi eminentnu manu, i to onakovu, koja se nesmije nikada uvući u jedan zakon, i koju nesmije nikada izpovjedati, niti ju gojiti, — naime manu jednostranosti, i to jednostranosti onakove, koja uzprkos najboljim željam i najboljoj volji gosp. predgovornika dopire upravo do nepravednosti.

Zakonodavac napose tvoreć zakone nesmije niti nemože, da do nepravednosti protežira budi koju stranku, budi vjerovnika, budi dužnika, već ga u obće mora voditi obćeniti razlog pravednosti, a poglavito u narodno gospodarstvenom pitanju i tu u pitanje dolazećih interesa; on mora da svoje nazore udesi prama tomu, da bude postupak onakav, kako neće s jedne strane precipirati i strmoglaviti razvoj sudačkog postupanja, a s druge strane da opet neće, pretvarajuć ovo načelo, sudbeni postupak raztegnuti do samih na daleko izvedenih stadija.

Ja ću predpostaviti od veleštovanoga gosp. predgovornika, koji premda nije strukovnjak, ali budući se bavi sa strukovnjačkim pitanjem, da je bar možda mimo grede budi po kojem „konversations-leksikonu“ ili možebiti po inih kakvih izvorih pribavio si kakvu ubavjest i uputu u ovih pitanjih. Predpostavljam dakle od gosp. predgovornika to, da će me podpuno razumjeti, kad ću se osvrnuti — i to posve na kratko — na pojedine stadije, koje je u tom pogledu prevalila znanost pravoslovna.

Ja ću veleštovanoga gosp. predgovornika upozoriti na to, da je donekle od početka ovoga vieka, a u bližnjih

Digitized by Google

dielovih Europe jošte skoro do ovoga decenija jako u običaju bilo ono načelo, koje je gosp. predgovornik iztaknuo, načelo naime sporoga postupka ovršbenoga, — načelo onako, koje je po nazoru gosp. protivnika kadro stvoriti svuda narodno gospodarstvene eldorade; ali svakako velecienjeni g. predgovornik s nami će znati. kako je bilo s ovim načelom — neću govoriti ob onom u staroj Njemačkoj prije obstojavšemu postupku, koji se upravo sada kani u onih dielih Njemačke reformirati, u kojih jošte sada nije, — nego ću spomenuti, kako je s ovim načelom u postupku, kao što je vladao od g. 1840—1850 u kraljevini Ugarskoj i kod nas; pa ću upozoriti, da, ako je u kojem postupku u ovom svietu bilo opaziti zaprjeka iz svih mogućih predpostava, iz kojih je bilo moći izvoditi uvjete sporoga djelovanja pravde, da je tih bilo u postupku staroga ugarskoga prava; a ujedno ću na ono upozoriti gosp. protivnika — što će i sam znati, da sa svim tim nije bio glas podignut, da se narodno gospodarstvo promiče ili pospješuje uz ovakav postupak, nego se je upravo tamo mnogo prije sadašnjega vremena podigao glas za reforme, koje se dakako nisu mogle na brzu ruku izvesti, s razloga, što je sav tadašnji zakonodavni aparat bio privezan na isto takove uvjete veće sporosti.

Velecienjeni g. predgovornik naglasio je te dieli — ili ja ću bar dieliti — njegove argumente na argumente obćenite naravi i na argumente posebne naravi. Argumenat obćenite naravi bio bi taj, da će ovakovim pospješenim postupkom materijalno blagostanje naroda u obće propasti, i da bi se u obće ovakovimi reformami pričekati moglo. dok će se materijalno stanje poboljšati i dok će biti organa onako zametnutih, koji će znati zakon izvršivati.

Prije nego se na pojedine točke osvrnem, imam samo to konstatirati, da je nazor g. predgovornika o izvršivanju zakona onaj, da budu dotični organi, prije nego budu pošli na vršenje zakona, staviti se u doticaj sa nekom diskutivnom vlasti, po kojoj će moći zakon onako izvršivati, kako misle, da će biti dobro izvršen.

Ako sam dobro razumio g. predgovornika — i ja mislim, da sam ga dobro razumio — to se on poziva na izkustva crpljena iz dobe njegova službovanja; a ja imam proti tomu to navesti, da u obće pojam zakona i pojam toga, da zakon veže i da se vrši, je bezuvjetno, da se dotični organi nesmetajn, budi interpretacijami, budi zakonodavci, koji će dotični zakon od slučaja do slučaja po svojih nazorih reformirati, te ga onako uporabljivati, kako se njim svidi. Ovako načelo bi u istinu dovelo do skrajnog nereda i do skrajnog bezvladja; pa ako bi koje načelo pogubno biti moglo, to bi upravo ovo imalo veoma pogubne posliedice.

Obćeniti argumenat predgovornika, da nije ova zakonska osnova drugo nego kopiranje, i od toga da bi se moralo u obće odustati, a napose ovdje, jer da je „reichsrat" ovaj zakon odbacio.

U posliednjem pogledu moram upozoriti g. predgovornika. da nije dobro informiran, jer je cislajtanska vlada ovu osnovu doniela pred carevinsko vieće, te je jedanput bila pretresivana u dotičnom pravosudnom odboru i uz primjetbe zbilja bila povraćena vladi, ali kad je vlada tu osnovu po drugi put podniela carevinskomu vieću, i kad je opet bila odstupljena pravosudnomu odboru, tada je ova osnova — kao što se g. predgovornik uvjeriti može — upravo po cielom svom obsegu u dotičnom pravosudnom odboru primljena bila. A da nije jošte u „reichsratu" primljena, tomu je uzrok samo ono, što nije njem jošte predložena.

Nu medjutim ja nebi vodio i neću voditi argumente za valjanost ovoga zakona iz ove okolnosti, jer bi mogao dotični zakon, makar i drugdje primljen, zato ipak biti budi nepodpun i nesavršen, budi za nas neprikladan. Nego ja ću, kad zagovaram ovaj zakon, zagovarati ga s toga razloga, jer sam uvjeren iz samoga zakona o valjanosti njegovoj. Ja mislim, da neće g. predgovornik ni meni ni svim onim, koji će zakon zagovarati, odreći unapried domoljublje, te da će dopustiti, da kako god g. predgovornik na temelju svoga uvjerenja ustao proti zakonu, da će nas zagovaratelje toga zakona isto tako duboko, na stvarnoj uvidjavnosti i na poznavanju dotične struke osnovano uvjerenje voditi na to, da glasujemo za ovaj zakon.

Što se tiče primjetbe velecienjenog gosp. predgovornika glede kopiranja zakona, to bi na tu obćenitu primjetbu ovo kazati imao, da i ja dielim nazor velecjenjenoga gosp. protivnika tada, kad se u obće govori, da kopiranje nije umjestno, ako gdje zavlada, — ali to govoreć u obće; jer što proilazi iz ovakova kopiranja, iz kopiranja u obće kod zakonodavnog rada?

Proizlazi više puta to, da si onaj narod, koji hoće da preuzme nešto, u tu svrhu, da obavi n. pr. ulogu velikoga ekonomskoga naroda, čemu pako nije podpuno vješt, dobavi obćenitih kakvih izraza i obćenitih fraza, ali nije onda u stanju predložiti i razviti svoje, instinktivno u njem nastajuće želje i zahtjeve do sustavnih promjena. Kako rekoh: u toliko perhoresciram i ja kopiranje.

Veleštovani gosp. predgovornik kaže, da je njegova želja, da se ovaj zakon zabaci s toga, jer treba da mi štitimo posjed. Gosp. predgovornik se nije tu izrazio o posjedu: je li ga razumije u toliko, da tu misli samo na posjed nepokretnina, — ili kako ga shvaća? Ja bi ga tu upozorio samo na to, da kad se govori o zaštiti i zaštitujućem uplivu zakona, da mora zakon jednom i jednakom mjerom mjeriti svim i svuda, i s toga sliedi, da mora štititi ne samo posjed zemljištni, nego i posjed glavničarski, — razumijuć ovdje novčanu glavnicu — da štiti posjednika glavnice isto tako, kao što posjednika zaduženoga posjeda. A zaštita može se samo u pravednom zakonu naći, ako je taj uz to, što je pravedan i brz.

Digitized by Google

Na koliko sam shvatio velecienjenoga gosp. predgovornika, da je najveći argumenat, s kojega je zakon njemu zazoran taj, što će se izvanrednom brzinom po ovom zakonu razvijati dotični ovršbeni stepeni. — Medjutim i tu stoji gosp. predgovornik osamljen, kad bi prigovarao brzini sudbenoga postupka u obće; i tu nisu dopuštene nikakve stege, nego one, koje uzište upravo ona jednaka i svim strankam ravna pravednost, — a ovakova stega i ovakova zaštita je podpuno uvažena u ovom zakonu. Kad se je naime uvadjalo u zakon analogon sa dosadanjim postupkom, činila se je u obće razlika izmedju ovršbenoga postupka, tičućega se pokretnina, i ovršbenoga postupka tičućega se nepokretnina; pa kad se je u pogledu pokretnih stvari kraći rok, a u pogledu nepokretnih stva i dulji rok ustanovio, onda se je dolazilo samo do ovakova argumenta: ili se mora u obće dopustiti, da se dopustivost izvršenja kakve odsude mjeri od slučaja do slučaja po platežnoj mogućnosti dužnika, — a to mislim nije htio zagovarati veleštovani gosp. predgovornik, ili donieti onaka načela, uz koja neće nijedan dužnik biti tako prenagljen ili dognat do skrajnosti, da si nebi mogao inače pomoći te čekati silu ovrhe. Iz toga gledišta dakle valja prosuditi postupak i dotična načela; i premda će biti u specijalnoj debati napose o tom govora, imadem već sada naglasiti, da je po mom nazoru rok, kako ga ovaj zakon ustanovljuje, rok od 3—6 mjeseci u istinu dostatan.

Velecienjeni gosp. predgovornik illustrira svoj govor nekim primjerom, pa kaže — što ću uvrstiti u red posebnih argumenta — proti onoj ustanovi o čestimičnoj prodaji to: što će koristiti čestimična prodaja, kad se čestica valjajuća 3000 for. proda za 100 for.? Ovo je točka, gdje ću morati i nehotice ponešto osvrnuti na narodno-gospodarstvene nazore gosp. protivnika.

Ja ću predpostaviti, da imade u istinu iznimnih slučajeva u Hrvatskoj, gdje bi se čestica vriedna 3000 for. mogla dobiti za 100 for., ali imadem ujedno naglasiti, da to nemogu dopustiti kao pavilo, nego kao iznimku. Kad bi u istinu ono stajalo, što gosp. predgovornik veli, to bi naši narodno-gospodarstveni odnošaji takovi bili, da bi u istinu onda nasposlied i posve jedno bilo, kakvi se zakoni donašaju, jer onda budi o gubitku, budi o mogućnosti promicanja narodnoga gospodarstva govora biti nebi moglo, jer ovakovi odnošaji bili bi skoro posve nepopravljivi (unsanirbar.)

Kaže nadalje velecienjeni gosp. predgovornik — i to je opet jedan od posebnih njegovih argumenata, — da se ovim postupkom neće trošak prištediti. Ja bi svakako mislio, da gosp. predgovornik, kad je ovo kazao, bio s vida pustio onu razliku izmedju sadašnjega postupka i predložene osnove, te moram predpostaviti, da je gosp. predgovornik zaboravio, da se ovim predloženim postupkom prištedi sav dragocjeni aparat sudbene procjene; a ja velim, da je upravo izmedju ostalih argumenta ovaj jedan najglavniji, koji vojuje za ovu osnovu, jer upravo time će se prištediti ne samo znatno vremena, nego u istinu i velik trošak.

Velecienjeni g. predgovornik kaže, da treba drugim putem udariti, da se imade udariti najprije putem, koji vodi do narodnoga blagostanja; pa k tomu dodaje primjetbu, da je naš narod veoma bolestan, a nam da treba postupati, kao oprieznim liečnikom.

Meni je jako žao, da nije gosp. predgovornik ovu prispodobu sa liečnikom konkretisirao, t. j. da nam nije uzpored takodjer naznačio red svojih misli, kako bi on mislio i obilježio onu svoju therapiju, pored koje on misli, da treba postupati sa narodom bolestnikom. A kad kaže gosp. predgovornik, da se imade udariti za narodnim blagostanjem, to ću u tom svem tako dugo nazrieti samo obćenitu frazu, dok god jezgru i konkretno označenje ovih i ovakih izjava od gosp. predgovornika nečujem. A uz to bi se oslobodio primjetiti, da ovakovi obćeniti izrazi, kako ih ja god cienim u ustijuh gosp. predgovornika, oduševljena za stvar, za koju govori, — da su ovaki obćeniti izrazi, uporabljeni na konkretnu zakonsku osnovu, prikladni i nada sve prikladni proizvesti neku — da tako reknem — konfuziju pojmova. A u toliko je takodjer pogubna konfuzija pojmova, jer bi se po tom dalo zaključiti, da kad se ustajemo za ovakovu zakonsku osnovu, da se naruši narodno blagostanje, a kad se govori proti ovakovim ustanovam, da se brani i unapredjuje narodno blagostanje. Narodno gospodarstvo i narodno blagostanje nije moći pospješiti i unaprediti obćenitimi izrazi, to je moći unaprediti samo na temelju svestranoga, dubokoga i neizcrpivoga promatranja ne samo vanjskog lika, nego dotičnih razloga i dotičnog povoda i svih na razvoj ovih razloga sudjelujućih faktora. Na temelju samo ovakih studija moći je uspješno izraziti svoj sud ob odnošajih narodno-gospodarstvenih, pa na temelju samo takovom je moći preporučiti i označiti lieka za doskočiti dotičnim nepogodnostim u narodnom gospodarstvu. A označiti to onako u obće, kao što to čini g. predgovornik, to u razpravi pozitivnoj i konkretnoj neima — da tako reknem — jezgre; jer svuda će biti, i u najbogatijih državah, da imade i posjednika i neposjednika, da imade vjerovnika i dužnika itd.

Dakle od tuda, što veleštovani gosp. predgovornik imade samo jedan dio i jednu stranu narodno gospodarstvenih odnošaja pred očima, te govori samo o dužnicih, a sasvim s vida pušta drugi dio, i negovori u obće o dotičnih imovničkih odnošajih, i pošto s vida pušta glavni preduvjet, po kojem su svi imovnički odnošaji samo mogući uz to, da imade u narodno gospodarstvenih obzirih stepena i raznolikih odnošaja, napose da imade odnošaja, odnosećih se na povjerenje, na kredit, na zadužnost, na investiciju, na ulaganje glavnice, na podizanje te glavnice itd., — na ovo sve, pošto to velecienjeni gosp. predgovornik s vida pušta, i neima pred

Digitized by Google

sobom nikakve druge glavnice; nego upravo ovu novčanu, te ovu samo u toliko, u koliko je u rukuh dužnika, imam ja na kratko samo to primjetiti, da — što je izvolio takodjer naglasiti gosp. izvjestitelj — upravo u tom, što se kapitalu, koji se ulaže u hipoteku, što mu se osigura mogućnost mobilnosti, leži naposlied poluga za to, da će se ovakav kapital investirati u hipoteke, a obratno čim se veća stega stavlja uloženju u hipoteke, tim se više odvraća od nekretnina i tim više prisili, da ište drugo tržište i način, kako si ga naposlied investira. Te upravo smatrajuć ovo, nebi od gosp. predgovornika, koji je rieč poveo za zakonom, koji ima upravo na nekretnine podieljivati zajmove, očekivao bio, da će ustati proti zakonskoj osnovi, koja će jedino omogućiti uspješan rad na onom polju, na kojem stoji gosp. predgovornik.

Neću duljiti, nego preporučam ovu osnovu za podlogu specijalne debate.

Predsjednik: Premda je gosp. načelnik odjela za pravosudje u obranu ove zakonske osnove danas prigovoriti htio, to ipak pošto je vrieme već kasno, za danas odustaje od rieči, koju će imati u budućoj sjednici.

Ja završujem sjednicu i uričem buduću za ponedjeljak u 10 sati.

Na dnevnom redu je generalna razprava o ovoj zakonskoj osnovi, eventualno specijalna debata o njoj; zatim razprava o prešnosti predloga gosp. zastupnika Šašića i drugova, a napokon ako bi sve to bilo svršeno, izvješće odbora, koje je danas podnešeno.

(12 sati 45 minuta poslje podne.)

Digitized by Google

Četrdeset i osma saborska sjednica,

držana dne 18. rujna 1876. u 10 sati pod predsjedničtvom saborskoga podpredsjednika g. Mirka Hrvata.

Sadržaj: Zapisnik prošle sjednice. — Podnesci. — Interpelacija zast. Brnčića glede haranja šuma. — Drugu interpelaciju istoga glede neiznajmljenih lovišta u podžupaniji Djakovačkoj. — Dnevni red: Generalna debata ob osnovi zakona o preinaci nekojih ustanova gradj. par. post. od 16. rujna 1852., tičućih se postupka kod ovrš. dražbe nepokretnih i pokretnih stvari radi novčane tražbine. — Razprava o izvjesću verifik. odbora o samoborskom izboru.

(10 sati 15 minuta.)

Predsjednik (zvoni.) Sjednica započimlje. Molim g. bilježnika, da izvoli zapisnik pročitati.

Bilježnik **Jovan Steković** (čita.)

Zapisnik

XLVII. sjednice sabora kraljevinah Dalmacije, Hrvatske Slavonije držane u glavnomu gradu Zagrebu dne 16. rujna god. 1876 pod predsjedanjem I. saborskoga podpredsjednika gosp. Mirka Hrvata u prisutnosti 40 saborskih članovah.

Od vlade prisutna sva tri predstojnika.

Predsjednik priobćuje sliedeće podneske.

297 (sab.) Odbor za razsudbu zemaljskih računah podnosi izvješće o pregledanju zaglavnoga računa naukovno-zakladnoga dobra Kutjeva za god. 1874.

Tiskati će se i staviti na dnevni red.

Novoizabrani zastupnik kr. povl. trgovišta Samobora Vojko pl. Špišić podnosi svoju vjerodajnicu.

Dostaviti će se odboru verifikacijonalnomu.

296 (sab.) Narodni zastupnik kotara vukovarskoga Alexander Parčetić moli četveronedjeljnji dopust, koji mu se dozvoljuje.

Narodni zastupnik Stjepan Šašić poduprt po 10 saborskih članovah podnaša sliedeći predlog: da se Njeg. Veličanstvu od strane sabora kao zakonitog zastupničtva čitavog zemljišta hrvatskog pošalje adresa zahvalnosti i to najtoplijimi izrazi čuvstva naprema velikodušnomu činu Njeg. Veličanstva, a ujedno i riečmi dubokog sažaljenja radi velike nevolje, s koje i žitelji hrvatski na turskoj medji i pribjegši ovamo kršćanski bjegunci neprestance stradaju. Molimo, da se ovaj predlog prešnim proglasi, o kojega prešnosti predlaže predsjednik, da se poslje devnoga reda odluči, što je glasovanjem usvojeno.

Prešlo se je zatim na dnevni red glasovanje o posljednjem predlogu odbora komunikacionalnoga, koji u nastavljenom izvještaju alineji III-ćoj predlaže: „visoki sabor neka izvoli pozvati vis. kraljevsku zemaljsku vladu, da ona po crpljenom izkustvu čim prije predloži na ustavnu razpravu takovu preinaku zakona, kako bi se uz pripomoć zemaljskoga budgeta toli nove ceste izgradjivati, koli jur dosele izgradjene za javni promet potrebne, uzdržavati," — i pošto je isti pao ob istom predlogu sa izpravkom narodnoga zastupnika Franje Folnegovića, koji glasi: „visoki sabor neka izvoli pozvati visoku kraljevsku zemaljsku vladu, da ona po crpljenom izkustvu čim prije, a svakako dosta rano, da se cestovni proračun za godinu 1878. na temelju revidiranoga odkupnoga zakona sastaviti može, predloži na ustavnu razpravu takovu preinaku zakona, kako bi se uz pripomoć zemaljskoga budgeta toli nove ceste izgradjivati, koli jur dosele sagradjene, za javni promet potrebne, uzdržavati mogle," i kada i taj nije usvojen, glasovalo se je o predlogu istom odbora sa izpravkom narodnoga zastupnika dra. Spevca, koji je glasovanjem prihvaćen i glasi: „visoki sabor neka izvoli pozvati kraljevsku zemaljsku vladu, da ona čim prije uz preinaku zakona ob izvedenju javnih radnjah i gradjevinah predloži na ustavnu razpravu zakon o gradjenju i uzdržavanju cestah.

Čitana je poslje toga na dnevni red stavljena osnova zakona o preinaci njekojih ustanovah gradjanskoga parbenoga postupnika od 16. rujna god. 1852. tičućih se postupka kod ovršbene dražbe nepokretnih i pokretnih stvarih radi novčane tražbine i otvorena generalna debata.

Pošto je ista podulje potrajala, zaključi predsjednik sjednik sjednicu ob 1 sat poslje podne i ureče buduću za dan 18. rujna t. g. 10 satih prije podne sa dnevnim

Digitized by Google

redom daljnja razprava gornje zakonske osnove, o prešnosti predloga narodnoga zastupnika Stjepana Šašića i napokon uzeti će se u pretres izvješće odbora za razsudbu zemaljskih računah.

Jovan Steković, v. r.
saborski bilježnik.

Mirko Hrvat, v. r.
sab. podpredsjednik.

Predsjednik: Ima li vis. sabor kakve primjetbe na ovaj zapisnik?

(Neima.)

Pošto primjetbe neima, ovjerovljuje se zapisnik.

Vis. sabore! Na ovaj vis. sabor podnio je saborski odbor verifikacijonalni izvješće o vjerodajnici novoizabranoga narodnoga zastupnika gosp. Alberta Špišića. — Ja mislim, da se može to pod konac današnje sjednice u pretres uzeti.

Obćina Čabar moli za dogradjenje ceste Čabar-Parg i za preloženje kotarske ceste od gornjih Žagarih do doljnjih Žagarih, odnosno Mandlih; te redoviti popravak puteva.

Ide odboru peticijonalnomu.

Marko Skender podvornik saborski moli za podporu.

Ustupljuje se predsjedničtvu.

Rieč ima gosp. zastupnik Brnčić, da stavi interpelaciju.

Ivan Brnčić: Vis. sabore! Današnjoj mojoj interpelaciji, koju stavljam na vis. vladu, je sadržaj u obće poharanje šuma u našoj domovini.

Uslied toga molim vis. sabor za dozvolu, da tu stvar u kratko obrazložim.

Da su šume u obće neobhodno potrebite, da su veoma važna grana u gospodarskom kao i u zdravstvenom pogledu, to je svakomu poznato; — a napose važne su za naš narod, pošto znamo, da n. pr. hrastove šume veliku korist pružaju, ako rode, jerbo može narod onda svoju stoku prehraniti te se od nje veoma okoristiti. Kadkad jedna takova šuma čitave obitelji uzdržava.

Nu da su šume tako važan faktor, to pokazuju i zakoni, koji su glede čuvanja šuma u inih državah već god. 1852 izašli, a kod nas god. 1858., i koji svi smjeraju tamo, da se šume što više štite. A kod nas žaliboże uvažuje se taj zakon jako malo, i tako rekuć izgubio se je skoro sasvim.

Šume dielimo u državne, obćinske i privatne šume. Sve su podvržene istomu zakonu.

Nu kako se radi proti zakonu kod državnih šuma, isto tako kod obćinskih, a i kod privatnih.

Što se tiče državnih šuma u našoj domovini u obće, a napose u razvojačenih dielovih vojne Krajine, to se i one prekomjerno haraju; nu — kako sam čitao i razumio — nedodje više onaj novac, štono se iz prodanoga dobiva, na korist domaće kulture, nego — neznam kojim povodom — izgubili su oni krajevi tu blagodat, i sada istim novcem upravlja ugarski financ-ministar, dočim je u belovarskoj županiji dosta potrebština, gdje bi se novac za domaću kulturu upotriebiti mogao.

Što se tiče obćinskih šuma, to su dandanas istinabog gdjegdje namješteni obćinski šumari, a mnogo je mjesta ispražnjenih, koja još do danas nisu razpisana, — i onako su šume ondje sasvim na božju milost prepuštene, jerbo dotični županijski nadšumari takodjer jako malo bdiju nad njimi. Obćinski šumari mogli bi najviše dobro nadzirati 2000 jutara šuma, dočim imadu oni čestoputa nadzirati 5—10,000 jutara; a k tomu dobivaju samo plaću od 5—600 for. na godinu, s kojom jedva sami sebe uzdržavaju, kako bi mogli onda još za putni trošak novaca smoći, da mogu svoj nadzor valjanije obavljati? Nadalje se zahtieva kod obćinskih šuma, ako se iz njih što prodaje, da se nekakva gospodarska osnova sastavi, koja je istinabog na artiji liepo izračunana, tako da bi čovjek mislio: samo ovako može se dotična obćina okoristiti sa svojimi šumami; ta osnova ide zemaljskoj vladi na potvrdjenje. — ali u praksi se sve inače izvadja, nego stoji na papiru. U praksi radi se naime po volji dotičnog trgovca, koji se nebrine, da li će biti novoga naraštaja u šumi, nego gleda samo na svoju korist. — Tu je veoma nuždno, da vis. vlada to uvaži i nadgleda, kako se takova potvrdjena osnova u praksi izvadja.

Kako stoji sa privatnimi šumami? Kod posjednika privatnih šuma postoji jošte dandanas „Servitutsrecht," po kojem svaka pojedina obćina imade pravo drvarenja. Zakon šumski propisuje, da se imadu i te šume točno nadzirati, i da se godišnja korist iz njih vući smije, koliko je u dotičnoj odobrenoj osnovi izračunana. Nu to sve se nečini. — U ostalom bilo bi željeti od naših sudova, da s tim odieljivanjem šume napreduju; jer inače će se te šume jako opustošiti. Ja poznajem nekoliko obćina, koje već od god. 1861. svoje odielivanje u razpravi imadu; niti ih dandanas nadzire vlastnik, niti oblast, svaki radi sa šumami, što hoće. Pa radi toga bilo bi željeti, da se ta segregacija čim prije izvede. Dotični narod se već toliko godina u trošak baca, a bez uspjeha, jer je stvar negdje zapela, ja neznam gdje.

Gospodo! U pogledu šuma se dotičnim obćinam veoma krivo čini. Kaže se: obćine nisu u stanju porez plaćati. Naravski takovim načinom nisu, svakim danom nameće im se novih tereta, novih daća; jedva seljak jedan, koji zahtieva novac, izadje iz kuće, dodje već drugi, a najposlje dodje vlastelin. Seljak si nezna od kuda pomoći, kako će moći sve to namiriti? Jedva da preživi i odjeću si nabavlja. Takovim načinom naravno da naše obćine i pojedini seljaci propadaju; pa kad bi im se u kojem god slučaju moglo koristiti, to se nečini, nego se stvar na neizvjestno vrieme odvlači. Ako je pak kod njih treba što tražiti, što iztjerati, ako su dužni, tada mora to biti odmah.

O tom bih ja mogao jošte mnogo toga napomenuti, nu nisam takav govornik, da bih mogao dublje se upuštati.

Digitized by Google

u stvar, nego sam jedino naglasiti htio one činjenice, koje su meni samomu poznate glede haranja šuma.

Uslied toga čast mi je staviti na visoku zemaljsku vladu sliedeću interpelaciju:

(Čita.)

1) „Je li poznato vis. kraljevskoj zemaljskoj vladi, da se šume u našoj domovini prekomjerno proti obstojećemu šumskomu zakonu nemilice haraju i pustoše, te šumska zemljišta samovoljno u oranicu pretvaraju?

2) Ako je oto vis. kr. zem. vladi poznato, čime opravdava takovo protuzakonito haranje šuma od strane posjednika?

3) Ako joj je nepoznato, je li je voljna stroge mjere poprimiti, da se obstojeći šumski zakon od sada većma uvaži i dotični posjednici šuma na odgovornost pozovu, te time haranje i pustošenje šuma odkloniti?"

Predsjednik: Interpelacija ova dostaviti će se zemaljskoj vladi.

Rieč ima gosp. Brnčić, da stavi drugu interpelaciju.

Ivan Brnčić: Zatim, vis. sabore, imam još jednu interpelaciju glede stvari, koja je takodjer na štetu pojedinih obćina. — Kako je vis. saboru poznato, stupio je zakon o lovstvu kod nas u život god. 1871. Od tada je lov kod više obćina, gdje je iznajmljen, zbilja donašao obćini korist od 100—200 for., to je za dotične obćine svakako neka podpora; dočim u djakovačkoj podžupaniji još do danas lovište iznajmljeno nije. Pojedine obćine obratile su se više puta na političku oblast, na kotarki sud, molile su, da bi se i njim lovište iznajmilo, da imadu takodjer takovu korist, kao što druge obćine u tom pogledu. Ja sam išao sam upitat, zašto se to neučini? A dobio sam odgovor od dotičnog podžupana, koji kaže: mi bi bili to iznajmili, ali nadšumar vlastelinstva djakovačkoga kaže, da je izgubio cielu mapu od onih lovišta, pak nezna, kako bi vriednost odlučio.

Dakle sbog toga ove obćine već kroz 5 godina nikakve koristi od svojega lovišta neimadu. Ja mislim, vis. sabore, da je to nepravednost. Ako je iznajmljeno lovište u drugih obćinah, zašto i tu nebi bilo? Jer to je — kako rekoh — velika pomoć za dotičnu obćinu. Al ako im se takova pomoć uzkrati, to takodjer mnogo k tomu pripomogne, da propadaju obćine, da propadaju pojedini seljaci.

Nu neću o tom dalje govoriti, nego stavljam sliedeću interpelaciju: (Čita.)

„1) Je li vis. kr. zem. vladi poznato, da su u podžupaniji djakovačkoj sve do danas obćinska lovišta neiznajmljena?

2) Ako joj je poznato; čime opravdava takovu protuzakonitost?

3) Ako vis. kr. zem. vladi nije poznato, je li voljna shodna odrediti, da se ista čim skorije iznajme?

4) Napokon, kojim načinom misli nepravednu ovim nanešenu štetu dotičnim obćinam naknaditi?"

Predsjednik: Interpelacija ova dostaviti će se zemaljskoj vladi.

Prelazi se na dnevni red; na dnevnom redu je generalna debata ob osnovi zakona o ovršbenom postupku.

Rieč ima gosp. predstojnik odjela za pravosudje.

Dr. **Marijan Derenčin**: Vis. sabore! Naša je zemlja, gospodo, dosudila ovomu saboru zadaću, da provede nuždne reforme na narodnom gospodarstvenom polju. Prema ovoj zadaći, koju je narod naš riedkom jednodušnosti dosudio ovomu saboru, udesio je sabor i vlada zakonotvorni svoj program. Zakonske osnove, kojimi se kidaju zadnje one spone, o kojih je zapinjao razvoj narodnoga gospodarstva, zakonske osnove, koje smjeraju na unapredjivanje narodnoga gospodarstva, sve ove zakonske osnove, koje su stranom saboru predložene, stranom se nalaze u štadiju predradnja, dokazuju, da je vlada oberučki prihvatila program naroda, te da je zadaću, koju je narod na biralištih saboru dosudio, podpuno shvatila.

Preuzev pred nekoliko mjeseeih upravu pravosudnoga odjela, osjetio sam dužnost, sporazumno sa svietlim banom udesiti program pravosudnoga odjela prema iztaknutoj obćenitoj zadaći sabora i vlade. Uztrebalo je o tom zrelo razmišljati, kojimi zakonskimi osnovami ima se pravosudni odjel pridružiti onomu obćenitomu gospodarskomu programu vladinom.

Nakon zrieloga razmišljanja i motrenja vremena, koje nas od sabora dieli, mislio sam, da će se pravosudni odjel najuspješnije tomu programu odužiti, ako vis. saboru predloži zakonsku osnovu o postupku kod trgovačko-mjenbenih sudova, ako prouči djelovanje zakona, kojimi se dokidaju propisi proti lihvarstvu i predloži zakonsku osnovu o ovršbenom postupku.

Vis. sabore, vlada nije se mogla oteti bojazni, da joj je vrieme za tako zamašne osnove zakonske prekratko odmjereno.

Nu sliedeć rečenicu „nulla dies sine linea" pošlo je vladi za rukom ne samo ove zakonske osnove podnieti nego i njeke druge, s kojimi je manja potežkoća skopčana.

Iz ovoga, što sam rekao, može razabrati vis. sabor, da ja smatram ovu osnovu, koja na stolu vis. kuće leži, karikom u nizu onih osnova, koje su kadre da rieše narodno gospodarstveni program ovoga sabora. Ja sam bio dužan ovo iztaknuti zato, što sam u ovom saboru čuo glas, kao da je ova zakonska osnova narodno gospodarstvenim programom vlade i sabora izključena.

Gosp. Kamenar dao je izraz tomu mnienju, on je kazao, da je ova zakonska osnova pogubna po narodno gospodarstvo, on ju smatra kao atentat na našu eksistenciju, on smatra, kano da je vlada naumila Hrvate, koji su krvlju stekli svoj posjed, iz njega iztjerati, da je zakonska osnova naperena proti dužnikom i poštenim i nepoštenim, da će roditi pauperizmom i proletariatom u zemlji, da će zemlju pretvoriti u gnjezdo prosjačtva i siromaštva.

Digitized by Google

Gospodo! ja mislim, da tomu nije tako, i da se ova osnova zakonska može protivno uvrstiti u čislo onih zakona, kojim je namjera, riešiti zadaću narodno gospodarstvenu, koju si je sabor namienio. — Nazori g. Kamenara mogu imati svoju zabavnu stranu, ali imaju i svoju ozbiljnu stranu; a ova ozbiljna strana sili vladu, da se pobliže bavi sa nazorom g. zast. Kamenara.

Prije svega ja u ime vlade moram duboko žaliti, što g. Kamenar nalazi nekakvu slast u tom, opisivati našu nadarenu zemlju gnjezdom prosjaka, propalih vlastelina itd. Ja, gospodo, držim, da su ove rieči g. Kamenara nadahnute najčistijim patriotizmom, ali neka bude uvjeren, da on time škodi glasu naše zemlje pred tudjim svietom, škodi narodu u očijuh onih, koji možebiti našu slaboću žele. On prigovara vladi, da nepozna nevolju naše zemlje.

Vlada dobro znade, da se je gospodarstvena nevolja, koja je zavladala svom monarkijom i izvan nje, taknula i naše zemlje, a ipak je vlada uvjerena, da su lamentacije gosp. Kamenara pretjerane, da gosp. zastupnik slika pravom slikom stanje naše zemlje, onda bih ja dvojio o eksistenciji njezinoj. Zatvorite onda ovu sabornicu, negovorite o državnom pravu naše zemlje, nepozivajte vladu, da stupa na branik naš, — nego molite milosti od mogućnika! (Živio!)

Nu tomu nije tako; nego i vlada i sabor je uvjeren, da će naša zemlja nadvladati potežkoće položaja, koji osjeća ciela monarkija, i da nas jadikovanje neće izvesti iz toga, nego ozbiljan rad oko usavršivanja uredabah gospodarstvenih, oko unapredjivanja naše zemlje.

Gosp. zastupnik Kamenar misli, da vlada podnašajuć ovu osnovu ili nije znala, što radi, ili je htjela hotomice rinuti u srce nesretnoga ovoga naroda nož, koji će ga ubiti, a još je najmilostniji bio gosp. Kamenar, kad je kazao, da vlada takovu osnovu podnaša samo za to, što joj se hoće kopirati zakone drugih država na škodu vlastite države, što joj se hoće modernizovati Hrvatsku. Gosp. Kamenar je velik neprijatelj moderne države i velik neprijatelj mode; nu ipak moram kazati, da je u jednoj točki modi podlegnuo. Imade u Hrvatskoj ljudi, koji kritisiraju svaki zakonodavni rad našega sabora, kritiziraju svaku osnovu, koju vlada podnese; ja poznajem ljudi te vrsti, koji nisu ni pročitali zakonskih osnova, koje su bile saboru podnešene, nu ipak tvrde, da one radjaju zlimi posliedicami u našoj zemlji. Ovoj modi je g. Kamenar podlegnuo, i zato što se ta moda tako širi, mislim, da je potrebno nešto o tom progovoriti.

Gosp. Kamenar sliedeć ovu modu odsudjuje priekim sudom sav politički rad našega sabora, odsudjuje političke organe itd. Ja pako držim, da svatko, koji nezatvara oči pred istinom i koji pravedno sudi, mora priznati, da naša politička uprava napreduje, da je u rukah svjestnih, naprednih i marljivih činovnika. Ja nisam pozvan, da s ovoga mjesta branim napomenute organe proti napadajem gosp. Kamenara, al dužan sam to učiniti u oči njegovih nasrtajah na naše sudstvo, o kojem mogu mirnom savjesti izjaviti, da je na putu, da postane ono, što je sudstvo u drugih modernih državah. Osobito kotarski sudovi, koje gosp. Kamenar kori, zadovoljuju svojoj zadaći, zadovoljuju pored zaostataka od onoga sustava, koji možebiti ima gosp. Kamenar pred očima, od onoga vremena, za kojega gosp. Kamenar lieva suze žalosti, za kojega kao što on reče bilježnik ili sudac po vlastitom je uvaženju provadjao ovrhu. Takova sudstva mi netrebamo. Osobito naš naraštaj sudstveni proniknut je važnošću te struke, te nam daje jamstvo zato, da je budućnost naša, — a ne da je odzvonilo Hrvatskoj.

Gosp. Kamenar, koji navještuje rat svakomu modernomu načelu, takodjer navještuje rat svakoj recepciji zakona, kano da to neodgovara neodvisnosti sabora i uzvišenoj njegovoj zadaći. Gosp. zast. misli, da će najbolje pogoditi u srce ovoj osnovi, ako kaže, da je prepisana od rieči do rieči od slične cislajtanske osnove. Gosp. zastupnik nije dotične cislajtanske osnove ni vidio, a kamo li čitao. Ja ju mogu ovdje pokazati, (Pokaže ju.) i svatko će uvidjeti, da nismo mogli na ovom malom arku sve tiskati, što je ovdje tiskano. Da je cislajtansku zakonsku osnovu gosp. zastupnik samo pročitao, bio bi se uvjerio, da baš iz nje smo najmanje prepisali, a kad bi ju bio proučio, bio bi vidio, da smo redomice pretresivali načela sadržana u ovoj osnovi i većinu njih zabacili, ali prenieli smo samo stanovita načela, o kojih ću imati čast kašnje govoriti.

Ja to navadjam za to, da tom prilikom izjavim, da u obće recepcija zakona cislajtanskih nije sramotna za našu zemlju; nu i zato, da se nesmiju stvari tvrditi u saboru, koje nisu istinite; — u ostalom neću nikada smatrati kao uvrjedu, ako mi se kaže, da je vlada recipirala tudje zakone, kojih je valjanost u drugih zemljah prokušana. A i s onom drugom tvrdnjom, naime da je cislajtanski parlamenat odbio ovu istu osnovu za to, što nevalja, gosp. Kamenar nije bio sretan. Da je došao k meni, ja bi mu bio pokazao stenografski protokol rajhsratskih sjednica, i on bi bio vidio, da je samo to istina, da je parlamenat vratio osnovu o ovršbenom postupku odboru natrag na preinaku zato, što mu se postupovni aparat ovršbeni činio prevelikim, presporim a ne zato jer mu se je činila da ova osnova prebrzo liši posjednika svojega posjeda itd. Baš dr. Edelbacher bio je onom prigodom glavni govornik, i govorio je zato proti njoj, jer mu se je činilo, da je postupak, koji se normira u toj osnovi, prezapleten; — mi smo se zapletanja čuvali, što će svak uviditi, koji ovu našu zakonsku osnovu prispodobi sa cislajtanskom.

Ako gosp. Kamenar zahtieva od vlade i sabora nepogriešivost kod stvaranja zakona, ako želi to tko drugi izvan sabora, to imam kazati, da vlada nereklamira za nijednu zakonsku osnovu pa ni za tu nepogriešivost.

*

Digitized by Google

Dokazano je, da se dobrota zakona tek u životu njegovom pokazuje; tomu su na čelu drugi narodi nego li hrvatski plaćali skupi tribut, narodi puno izobraženiji. N. pr. u Francezkoj pitanje o odkupnini javnih radnja zanimalo je parlamenat kroz 40 godina. Prihvati li su stanovita načela, a za nekoliko vremena zabacili su ih opet; i tako dugo su ih mienjali tako dugo, dok nisu nakon 40 god. našli stalnu podlogu za riešenje toga pitanja. I kod nas treba vremena, da dokažemo, kojim plodom koji zakon uradja, da li je valjan, da li nije.

Gospodo! U francezkom parlamentu, koji je takodjer izkusio čovječju svoju pogriešnost, nebi se našao čovjek, koji bi kazao ono, što je kazano u ovoj vis. kući, i što se kaže o našem zakonotvornom radu.

Molim dakle, da od vlade nezahtievate nepogriešivost, niti si tu nepogriešivost sabor nepripisuje. Ali ako mi stvarajuć zakone obaziramo se na slične zakone u drugih zemljah, ako nastojimo nestvarati nove uredbe, nego usavršivati obstojeće, uvadjati one, koje su kod drugih naroda dobrim plodom rodile, — ako sve to može biti nam jamstvom za valjanost zakona, onda neka vis. sabor predloženu osnovu prihvati, jer ona priznatim zahtjevom prava i zdravim gospodarskim načelom zadovoljava.

Gospodo! Ako se obazrem na jedini govor, štono sam ga proti ovoj osnovi čuo, to moram priznati, da onaj govor gosp. Kamenara nije bio naperen toliko proti ovoj osnovi, nego li proti ovrhi u obće.

Gosp. Kamenar govoreć proti ovrhi, opisuje naš narod u takovom stanju, da je g. dr. Šram pomislio, da u njegovo ime zahtieva moratorium. — Ja pako mislim, da mu nije pred očima moratorium, jer moratorium predpostavlja izvjestno opredieljeno vrieme, nego podpuno sistiranje ovrhe dotle, dok se narod ojača. Za njegova govora opazio sam na galeriji seljaka, koji je za gosp. Kamenarom suze lievao i bacao na vladu poglede, kano da bi bio htio kazati: zašto tako postupaš proti seljaku.

Kojim plodom mogu nazori g. Kamenara o obustavljenju ovrhe, dotle dok se narod ojača, roditi, ako su izjavljeni u saboru, to prepuštam vis. saboru neka sudi.

Ja ću doći sada na onu točku, kojom želim dokazati, da se ovaj zakon može podpuno smatrati kao jedna točka u verigi onih zakona, kojimi sabor i vlada žele riešiti narodno-gospodarstveni svoj program.

Razvitak narodnoga gospodarstva, gospodo, osim radinih sila, osim marljivosti, osim ljubavi k zvanju, osim inteligentnosti zahtieva kapital; zakon, koji štiti kapital, štiti dosliedno i narodno gospodarstvo. Bez kapitala neima racionalnoga gospodarstva.

Taer, otac načela racionalnoga narodnoga gospodarstva — a tomu će se svakako nekoja gospoda čuditi — veli, da postupnici u obće znatno djeluju na razvitak narodnoga gospodarstva. On kaže od prilike ovo u svojoj knjizi „Grundzüge der rationalen Nationalökonomie:“ „Vriednost kredita seljaka visi o tom, da li se i proti njemu postupa onom strogošću, koju zahtieva pravo vjerovnika; kredit seljaka raste u onoj mjeri, u koliko se ovrha onom brzinom proti njemu izvede, koju zahtieva pravo vjerovnika.“ — Ovo načelo je blagotvorno uplivalo na preporod narodnoga gospodarstva u nekojih predjelih Njemačke. Svrha ovrhe nemože biti druga, nego pripomoći vjerovniku do svoje tražbine, a štediti koliko moguće dužnika. — Ovih načela se je i vlada držala.

Gospodo! I svatko, koji prouči ovu osnovu, uvjeriti će se, da na temelju iste neće se prevelikom brzinom izvadjati ovrha, ona će najmanje trajati 6 mjeseci ili godinu dana.

Gospodo! Dužniku, koji u ovo vrieme nemože smoći kapitala, nemože se pomoći, tomu nije ni najdugotrajnijim postupkom pomoći. I gosp. Kamenar bi mogao okrutniji biti proti onim, koji su vlastitom krivnjom u dugove i nevolju pali, — ali tko može prosuditi, da li je stanoviti seljak pao u ovrhu radi vlastite krivnje, ili je nedužan. Takovih censora neima u nijednoj državi, niti se zakon nemože osnivati na takovih razlikah.

U ovoj osnovi provedena su 4 glavna načela: pravo, da se ovršbena dražba smatra jednim jedinim aktom, koji se jednom odlukom dozvoljuje; drugo, da odpada sudbena procjena; treće, da odpada prva dražba, četvrto da se uvadja institut pridruženja povedenoj ovrhi.

Ova 4 načela provedena su dosliedno u toj osnovi, i mimo toga uvrštene su nekoje ustanove formalne a ne načelne naravi. I prema tomu izvedena je ciela osnova, koja se oslanja opet na postojeći postupak.

Istina, gospodo, da će se uslied ove osnove skratiti postupak ovršbeni, nu istina je takodjer, da će se pojeftiniti. Ako gospoda misle, da skraćenje toga postupka ide na štetu dužnika, onda bih ja imao prigovoriti, da se s ovakovimi nazori nipošto nemogu slagati. Ja držim, da onaj dužnik, nad kojim dugo vremena visi damoklov mač ovrhe, koraca sve to dalje do propasti; a moram kazati, da kod stvaranja takovog zakona nemogu se imati samo izključivo interesi dužnika, nego isto tako i vjerovnika pred očima. Vjerovniku nemože biti svejedno, ako mač ovrhe visi godine i godine nad dužnikom, jer ovršenik neće medjutim upravljati kao dobar gospodar, znajuć da neće se uzdržati u posjedu, nego da dodje prije ili kašnje u druge ruke. Stabilitet posjeda je stvar, koja se mora željeti, — nu ova osnova nekani nipošto strielomice lišiti dužnika posjeda, kako sam to već prije napomenuo. Al puno važnije nego stabilitet pravna sigurnost u državi, — obrana privatnih prava je puno važnija. Gosp. Kamenar misli: ta i onako su naši seljaci već u rukuh lihvara, a ova osnova će ih još više tjerati u ruke takovih ljudi. To ja držim, da nije istina; baš zato, što je ovrha skopčana sa velikim troškom i dangubom, neće ljudi seljaku uzajmljivati novaca, jer neimade

Digitized by Google

janstva, da im se kad uztrebaju, vrati glavnica; a držim da će zakon, koji pojednostavljuje ovrhu, seoske dužnike riešiti iz rukuh lihvara, jer će oni više kredita imati kod ljudi, koji rado u sigurne ruke ulažu glavnice; i kad žele, da im se vrati, dodju što prije i što jeftinije do uzajmljenoga novca.

Ja nemogu dakle dieliti nazor, da će provedba zamienjati brzo posjednike i lišavati brzo seljaka od posjeda. Ja držim, ako ova osnova ništa druga nesadržaje, nego ukinuće procjene, izkazana je velika blagodat našemu seljaku. Vlada nije predložila ovu zakonsku osnovu zato, jer je htjela nešta predložiti, nego zato, što se je ovlašteno javno mnienje nedvojbeno očitovalo proti sada postojećemu ovršbenomu postupku, što je vlada i ustmeno i pismeno imala prilike saznati zle posliedice, skopčane sa postojećim ovršbenim postupkom. Ove su pritužbe nastale već prije godine 1867., tako, da je vlada već godine 1868. namjeravala donieti saboru osnovu zakona, kojom bi se ovršbena procjena ukinula; i zbilja g. 1869. stekla je dotična osnova predbježnu sankciju. Zašto pako nije bila saboru podnešena, toga neznam. Kašnije, kad je nastupio sadašnji svietli ban, priredio je prof. dr. Brestyensky osnovu zakona, kojom se ujednostavljuje postupak ovršbeni. Nu kad sam ja nastupio upravu pravosudnoga odjela, držao sam, da mi je baš dužnost, izvesti sporazumno sa svietlim banom ovu osnovu, i upotriebio sam sve radje, koliko ih je bilo u tom pogledu kod vlade, a iz ovih radnja nastala je osnova, koja sada na stolu vis. kuće leži.

Ja to napominjem zato, što bi želio uvjeriti vis. sabor, da su često jako nepromišljeni prigovori, da vlada lakoumno postupa sa predlaganjem svojih osnova. Ovoj osnovi bar se to prigovoriti nemože, jer razprava o takovomu zakonu razvijala se je kod naše vlade od godine 1868. amo, i prošla je toliko stadija, da moram kazati, da podnešena ova zakonska osnova jest svestrano promišljena i da zadovoljuje potrebi ovršbenoga postupka — osobito kad se radi o utjerivanju novčanih iznosa. Danas procjena nepokretna dobra — makar se radi samo 10 fr. — stoji do 50 for. dakle više nego li kapital iznaša.

O procjeni neću ovom prigodom rieči trošiti, kao što ni o drugih načelih osnove. Dosta je, ako se u tom pogledu na obrazloženje ove zakonske osnove pozivljem.

Time sam od prilike rekao, što sam držao odvratiti na učinjene prigovore, a na koliko će kašnije biti drugih prigovora, hoću služeć se pravom, koji mi podaje poslovnik, dalnje opazke u ime vlade učiniti, a medjutim molim, da se ova zakonska osnova primi za podlogu specijalne debate. (Živio!)

Predsjednik: Rieč ima gosp. zast. dr. Subotić.

Dr. **Jovan Subotić**: Visoki sabore! Čuvši razlaganje veleštovanoga predstojnika sudbene struke, slažem se s njim, da leži u interesu našega zemaljskoga gospodarstva, da ovršbeni postupak bude brz i jeftin; slažem se s njim, da u interesu kapitala leži, da ovršbeni postupak bude brz i jeftin; slažem se s njim, da obće osjećana potreba naših dana zahtieva, da se stari ovršbeni postupak učini prostijim, dakle bržim i jeftinijim.

Ja sam jedan od onih članova ovoga sabora, koj tu potrebu iz života poznaje i koj iz izkustva znade, da promjenu postojećega ovršbenoga postupka na prostije, brže i jeftinije, kako u interesu vjerovnika, tako i u interesu dužnika što prije izvesti valja.

Ja se dakle slažem sa svimi onimi načeli, koja predložena zakonska osnova kao svoja napose donosi. Ali i oget nemogu na to pristati, da se ova pred sabor na razpravu donešena osnova za podlogu spec. debate prihvati.

A zašto? Evo razloga.

1) Veleštovani gosp. predstojnik pravosudja izjavio je u svom govoru nama svim, da je život najbolja kritika jednoga zakona, da treba ostaviti životu, da jednomu ili drugomu zakonu svoj „verdict" donese; i da je bilo primjera u državah, gdje je donešeni zakon poslije 40 godina uslied zahtjeva života preinačen.

Ja se podpuno slažem u ovom nazoru; samo što moram iz prihvaćene premisse drugi zaključak da izvedem, nego što veleštovani predgovornik.

Čini mi se, da g. predgovornik iz spomenute premisse onu konsekvenciju izvodi.

Zakonodavstvo valja da donese zakon, i da ga u život uvede, a poslije neka ga mienja, kako bude to život zahtievao. A ja bi izvodio iz iste premise ovu konsekvenciju: pitajte organe života prije, nego što zakon donesete, što život od te vrsti zakona traži, pak ga onda donesite, i u život uvedite; a ako se vidi, da život i više što od takova zakona treba, izmjenjujte i dodajte.

Ovim putem izbjeći će se prenagljenje u donašanju zakona; ovim putem izbjeći će se ta uvjek neugodna i škodljiva potreba, da se donešeni ove sezone zakon već druge sezone mienjati mora.

Najveći je prijatelj ugledu i svetosti zakona njegova stalnost; a najveći je neprijatelj toga brzo i često njezino mienjanje.

Za ovaj moj nazor nalazim ja temelja i dokaza i iz zakonite mu prakse.

Nitko neće poreći, da se diviti mora čovjek legislatornoj izvrstnosti zakona pod objektivnom vladom donešenih.

Ali je onda zakonodavna vlast uvjek pitala život kroz organe, koji su neposredno sa životom obćili za njihovo mnienje.

Nije donešen zakon sudbene struke, dok nije izviskano mnienje sudova prve molbe, koji su sa životom u neposrednom doticaju stojali; ovo je priobćeno sudovima druge molbe, pred koj je dolazila skupa silnijega zahtievanja života s obsežnijega okruga; a ovo sve priobćeno je vrhovnim sudištima, koja su u svom pozivu primala najveće, najpreče: najsilnije zahtjeve života.

Digitized by Google

Ali ima i jošte jedna stranka, koja zakonodavnomu tielu u ovoj stvari izkustvom života i iz života poslužiti može, a to su odvjetnici, koji se preko svojih organa saslušati mogu.

Kad su na ovo mnienja prispjela zakonotvornomu organu, onda je ovaj po najvećoj mjeri imao zahtjeve života pred sobom, i dolazio je u stanje zahtjevima života u napried odgovoriti, i onda se mogao sa uvjerenjem „verdikt" života očekivati. Onda se imalo duže vremena pri tom zakonu čekati, da se život po cielom prostranstvu i o najsitnijim potrebama izjavi; onda se dalo nakuadnimi naredbami zakonotvornimi i tim zahtjevom života doskočiti, ali je zakon ostao u glavnom, stalan.

Ovo izkustvo daje i našemu vremenu razloga tražiti, da se tim istim putem razprava zakonotvorna učini temeljitijom i da se pojedinim članovima sobora pruže razlozi iz života pocrpljeni, da njima ili svoje uvjerenje osnuje, ili ga o njih obrazi.

U ovom slučaju to nije učinjeno i tako su članovi saborski najvažnijega sredstva lišeni, uvierenje svoje zahtievima života shodno obrazovati.

Nu i sa druge strane uzkraćeno je članovima ovoga zakonotvornoga tiela vrieme i prilika, da se svi i svaki u predmetu podpuno uputiti mogu.

Ova zakonska osnova donešena je pred sabor tek pred 7—8 dana kasno, da su za to isto vrieme članovi sabora sa drugimi zakonodavnimi predmeti i u saborskih sjednicah i u odborskom i klubskom pretresanju saborskih posala u isti dan zauzeli bili: taj mora priznati, da upravo fizičnoga vremena nisu imali, predloženu zakonsku osnovu, kako valja sa podpunom pažnjom i pročitaju, a kamo li, da u ovako prevažnoj stvari nuždne študije učine.

Po svih saborih postoje ustanove, da svaki član sabora može do podpunoga znanja i poznanja zakonskih osnova dospjeti.

U tu svrhu dolaze svi važniji predmeti u pretresanja klubska, kojim načinom i opet svaki član sabora dobije priliku, da saborske predmete pozna, da se o njihovu sadržaju podpuno obaviesti.

A naročito pruža se svakomu članu saborskomu vremena dosta, da svoje misli sabere, i sebe pripravi za razpravu.

U ovoj prilici nije bilo ništa od svega toga. Tko drži, da je član saborski dužan, da sa najvećom sdušnošću saborske predmete prouči; tko drži, da je svaki član saborski dužan gledat, da se svaki saborski predmet podpuno pronikne: taj mora zahtievati, da se saborskim članovom dade i prilika za to i dovoljno vremena.

I na temelju toga nemogu ja sa voje strane pristati, da se zakonska osnova za podlogu specijalne debate prihvati, pri kojoj nije učinjeno ono, što je absolutno potrebno, da se o stvari može onako viećati, kako to zadaća zakonodavstva ište; pri kojoj niti je dan članovom sabora materijal za prosudjenje, ni prilika za poznanje, ni vrieme za pripravu onoga, što jim je potrebno i nuždno, da temeljito uvjerenje dobe i to temeljito u razpravi izjaviti mogu.

Mi imamo često primjera u samom našem zakonodavnom životu, koj nam kriepkim glasom viču, da ovim putem neidemo. Spominjati jih nije mi nuždno, jer jih svi znamo: ali ću ih ipak dva tri navesti, da tvrdnju svoju podkriepim.

Sjetite se zakona o zadrugah, o odkupu javne robote, o kaznenom postupku. U svakom ovom slučaju leži životvorna opomena za nas, da prije zapitamo život i njegov zahtjev, ako nećemo da nam on na pragu zakona sa prisilnim verdiktom na put stupi.

Znam ja, da su pri stvaranju ove zakonske osnove i kod vis. vlade i u saborskom odboru valjane sile sudjelovale; ja se klanjam znanstvenom i izkustvenom fundu svih onih, koje poznajem; nego ako najbolju teoriju i može pojedina glava podpuno zastupati; ali život, koj tisuće glava i milijune iz danaka u različnih krajevih slučajevima i dodirima ima, može svakomu pojedincu mnoge i mnoge stvari sakriti, koje cielosti odkriva.

Veleštovani g. predstojnik pravosudja priobćio nam, da je osnova ova jošte 1869. godine predtečno odobrenje krune zadobila, i da je do bana Mažuranića kod vlade stajala, da je u početku vlade bana Mažuranića u vladin pretres na novo uzeta, i onda ovu sliku dobila.

Ovo stanje stvari pokazuje, da je ovo zakonska osnova sve one štadije preći mogla, o kojih sam prije govorio; vremena je k tomu imala dosta.

Ali tim, što je ova osnova kroz više godina na stolu vlade ležala, a za saborsku razpravu tek pred 8 dana iznešena onako, kako sam prije rekao, nije ništa učinjeno, što bi nadoknadilo i vrieme i način studije te osnove sa strane saborskih članova.

II. Drugi razlog tomu, što nisam za to, da se prihvati osnova zakonska po odboru podnešena za temelj specijalne razprave, stoji u sliedećem:

Ovaj zakon imao bi zadaću, da učini ovrhu prostijom, bržom i jeftinijom.

Takovu bi osnovu zakonsku ja sa svoje strane sa zadovoljstvom pozdravio.

Ali u ovoj osnovi ima više ustanova, koje ne samo da neće dosadanjim nesgodam doskočiti, nego će ovršbeni postupak učiniti zapletenijim i pružiti pravila, i temelja dužniku, da ovrhu još većma razvuče ili barem tako isto razvuče, kao što je to i do sada činiti mogao, a ovo je baš ono, proti čemu ova osnova lieka ima da donese.

Što se troškova tiče, ima ustanova u ovoj osnovi, koje će doista k tomu služiti; ali ima i takovih ustanova, koje uvjetuju troškove, koji bi se izbjeći dali. I ove dakle morale bi se preinačiti.

Digitized by Google

Ja bih imao ovdje sada sve ovo, što sam kanio obrazložiti; ali mi nije moguće bilo za to tako se pripraviti, kako to važnost stvari i ova visoka kuća zahtieva.

Svim je poznato, da smo i prije onoga dana, kad je ova zakonska osnova pred sabor došla, i poslije toga ovoga časa po vas cielih dana u sjednicah saborskih, u odborih i klubu sa predmeti dana tako zauzeti bili, da doista fizičnoga vremena za veći rad nismo imali.

Pak pošto sam i sam u svem tom učestvovao, te nije mi dostalo fizičnoga vremena, da stvar proučim, i da se ujedno i za saborski govor pripravim.

Proučivši stvar, našao sam one mahne, koje sam malo više izložio; a pošto mi nije moguće bilo rezultat proučenja za obširno razlaganje prirediti, to ću samo brojeve onih §§-ah navesti, u kojih leži potvrdjenje svega onoga, što sam proti ovoj zakonskoj osnovi naveo.

Koji su u onom poslu vješti, oni će se sami o stvari uvjeriti, kad iste prouče; ako nebudu imali vremena te ustanove proučiti, onda će tim većma i sami morati priznati, da smo tim u neku vrstu „Zwangslage“ stavljeni.

Paragrafi, u kojih leži potvrdjenje moje tvrdnje, da se ovom zakonskom osnovom neće postignuti ono, što se postignuti namjerava, da neće ovršbeni postupak biti prostijim, bržim i jeftinijim, jesu ovi: §. 7, 9, 10, 12, §. 13, b) c) §. 16. 18. pak i §§-i 23. 24. 25. i 29., u kojih se normira ovrha na pokretnine.

I iz ovih razloga izjavljujem, da ću glasovati za to, da se podnešena po saborskom odboru osnova zakona za podlogu specijalne debate neuzme.

Predsjednik: Rieč ima gosp. zast. Mrazović.

Mato Mrazović: Vis. sabore! Sigurno se nebi bio nadao, da ću morati proti ovakovim razlogom vojevat, kako ih je gosp. predgovornik naveo, — neću reći proti ovoj zakonskoj osnovi, jerbo proti njoj nije imao nikakvih razloga, nego proti genezi ove zakonske osnove. I tu se meni njegovi nazori čine, da nisu njegovi nazori niti nasim ustavom, niti našim organičkim zakonom niti kakvim zakonom pravila ili običaja niti kakovom starom navadom opravdani. — Gosp. predgovornik kaže prije svega, da se nije ovaj zakon dovoljno prije izpitivao, da ga nisu odvjetnici izpitivali, da ga nisu izpitivali sudci prve, ni druge, ni treće molbe. Ali gospodo, ja nepoznajem propisa, koji bi nalagao vladi, ili vezao sabor, da nesmije razpravljati zakon, koji nisu prije izpitivali sudci, ili odvjetnici itd. Gospodo, po našem ustavu je zakonodavna vlast razdieljena medju zastupstvom, vladom i krunom. Kruna je zastupana po vladi, vlada je za svoj rad u tom pogledu kruni odgovorna, a ne saboru. Ako hoće kruna ili vlada koga u toj stvari za savjet pitati, nitko to nemože zabraniti; nu nitko nemože to zapovjedati ili naložiti niti po poslovniku, niti po kojem drugom zakonu. Ja se čudim nazorom gosp. predgovornika, kad na jedanput želi sudove u tom pogledu navesti. Ja sam čuo, dapače doživio, da su se zbilja članovi suda, dapače sudačka kolegija za mnienje pitala o pojedinih zakonskih osnovah; da je to bilo, to znam, kao što i svaki član sabora, ali da je vlada na to upravo vezana, toga upravo nisam dosada našao u nijednom našem organičkom zakonu. A mislim, da bi to bilo i pogubno, jer poznato je, da odkada su državne vlasti razdieljene na zakonodavne, eksekutivne i sudstvene, od onda neko surevnovanje izmedju nosioca jedne i druge vlasti postoji. Pa kad bi se vlada kod stvaranja zakonskih osnova na mnienje sudstva, koje je najkonservativniji elemenat u državi, oslanjala, to bi se — čini mi se — u vrlo riedkih slučajevih na reforme moglo pomisliti. A osim toga se više puta sbiva, da kod dviuh vlasti, koje se drže u teoriji za uzporedjenje, biva osobnih prigovora i zavlačenja, koja u zakonodavnoj radnji nisu koristna za narod, — to iz povjesti znamo — i kad vlada na takovo mnieuje reflektira, mogu uvjek neprilike nastati.

S toga držim, da prigovor, je li sud izpitao osnovu, ili kojim putem je došla do zrielosti, nikakvog uvaženja nije vriedan; a to zato, što se ja nevezujuć se na to, je li sud ili jesu li odvjetnici izpitali dotičnu osnovu, nedam odbiti od svoje dužnosti kao narodni zastupnik, od dužnosti naime, da si o njoj sam sud stvorim obzirom na odgovornost naprama narodu.

Ja dakle držim, da nijednoga zastupnika ta okolnost, jesu li vještaci izpitali zakonsku osnovu ili ne, nemože riešiti dužnosti, da i sam sa svojim znanjem i sa najboljom savješću izpita osnovu.

Dalje kaže gosp. predgovornik, da je ova osnova došla prerano. Što se tiče formalnoga preranjenja, to je gosp. predsjednik sam na temelju poslovnika na to odgovorio. Nego glede toga, je li ona u obće prerano došla, t. j. je li je imala priliku dozrieti, i je li su imali gg. članovi priliku o njoj razmišljati, — na to ću u kratko odgovoriti. Ja mislim, da je svaki od gg. članova, koji u obće rad saborski pozorno prati, uvjeren, da je tim više vremena ovoj osnovi bilo posvećeno, što je ona upravo jedina i izključivo bila na dnevni red stavljena, i što su potom gg. članovi imali vremena svoju pozornost samo njoj posvetiti; i da su joj zbilja ne samo članovi odbora, nego i članovi sabora svu svoju pažnju posvetili, to najbolje dokazuje ta okolnost, što su ovi takodjer u odboru sudjelovali. Kako se iz izvješća odborova vidi, dali su si gg. članovi svega truda kod razpravljanja te osnove, i nisu preko koljena prelomili razpravu ove osnove. Oni su se kod toga bavili 8 dana, i to ne samo u sjednicah može biti kratkih ili poldnevnih, nego i u jutro i poslje podne držale su se sjednice, i kroz više sati trajale.

Nemože se dakle reći, da nije bilo prilike gg. članovom obavjestiti se o tečaju razprave ove zakonske osnove, dapače nije moguće kazati, da članovi, koji se brinu za saborski rad, nisu imali podpune prilike, obavjestiti se o svakoj misli, koja je u ovoj zakonskoj osnovi

Digitized by Google

izražena. A što nije ova osnova u klub predana, klub je stvar stranke; isto tako kao što se nemože pripisati vladi, kojim putem će ona doći do kakve osnove, isto tako si sabor netreba davati predpisati, da se stanovite osnove prije u klubu, koji su strankarski sastanci, pretresuju. U ostalom se ovako ostavi slobodnoj volji svakoga pojedinoga člana sabora i njegovoj uvidjavnosti, da glasuje kod razpravljanja dotične osnove, a osobito je to važno kod stvari, koje su od obćenitog interesa bez obzira na stranačke odnošaje. Radi toga dakle nije se ova osnova učinila predmetom klubskih zaključaka.

S ovih razloga držim, da je prigovor o preranom podnešenju ove zakonske osnove i sa formalnoga i sa materijalnoga gledišta posve neopravdan.

Treći je prigovor g. predgovornika nešto neposrednjega domašaja i tiče se više same stvari; on naime kaže, da kad se želi postupak izmjeniti, onda ga treba izmjeniti u pravcu, da bude brži i jeftiniji. Njemu se čini, da ovaj nije u prilog niti brzini niti jeftinoći. U ostalom sam kaže, da nije imao kada razmišljati o tom, da bi mogao obrazložiti svoju tvrdnju; čim ju nije obrazložio, naravska stvar, da se na to odgovoriti nemože, jer se nezna, s kojimi razlozi želi uputiti vis. sabor, da će biti nazočni postupak, kako je predložen po vladi, zamašniji, da će još više odugovlačiti postupak, i da će biti takodjer skuplji. Što se pozivlje u ovu svrhu na pojedine §§-e ja držim, da oni §§-i upravo protivno svjedoče, da upravo govore proti gosp. predgovorniku, i to će se u ostalom ne u generalnoj, nego u specijalnoj debati potanje vidjeti i razsuditi moći; a sada u razsudjivanje ustanova pojedinih §§-a prolaziti, čini mi se, da bi značilo anticipirati razpravu.

S ovih razloga ja držim, da je gosp. predgovornik i ovoj osnovi, i odboru i vladi, i samomu saboru jako veliku krivicu učinio, kad je od sabora zahtjevao, da nazočnu osnovu neuzme za podlogu specijalne debate, jer bi time po mom mnienju sabor samo dokazao, da od onoga dana, od kada se je ova osnova u odboru i u privatnih krugovih pretresivala, da si članovi sabora nisu truda dali, osvjedočiti se o valjanosti uredaba ove zakonske osnove, predložene u interesu brzine i jeftinoće postupka.

Ovom prilikom morao bi se osvrnuti još na druge govornike, koji su takodjer proti ovoj osnovi govorili. Nu gosp. predstojnik odjela za pravosudje tako je stvar izcrpio, da se ništa nova, ništa bolje o toj stvari reći nemože, — nego samo za utjehu gosp. Kamenara, koji misli, da ćemo se željeznicom izseliti iz zemlje, ako ova osnova postane zakonom, imam nekoliko rieči kazati. G. Kamenar naime misli, kako se iz svega njegova govora razabrati dade, da čim ova osnova zakonom postane, da neće hrvatski seljaci i vlastelini i gradjani imati prečega posla, nego na vrat na nos dugove praviti, i to izvan ne kod kuće. A čim taj dug učini, da će biti svakomu prva briga, glavnicu potražiti, a opet da neće imati vjerovnici prečega posla, nego ovršbu tražiti. U ostalom, gospodo, ovako se nigdje u svietu dugovi neprave, Hrvatska nije tako lahkoumnica po mom mnienju, da će ići, samo što joj je mogućnost kredita otvorena, bez potrebe i bez izgleda na koristno ulaganje glavnice, tudje glavnice zato u zemlju namicati, da ih zapije i zajede.

Gosp. Kamenar Hrvatom vrlo veliku krivicu čini, kad ih za tako lahkoumne drži; a još u drugom pravcu kao vjerovnikom čini krivicu, jer gosp. Kamenar čuvši, koliko je milijuna intabuliranog duga u Hrvatskoj, misli, da su to sve kapitali izvanjski, i da će sada, čim ovaj prieki postupak nastane, brže bolje požuriti se izvanjski kapitaliste, prodati Hrvatsku.

A gosp. Kamenar nemisli, da je najveći dio kapitala domaći kapital; (J. Kamenar: „To sam ja i rekao,") tu su crkve, tu su kaptoli, tu su instituti kao „sparkasse" i banke, tu su pupilarni novci, novci dolazeći od razprave o nasljedbi, naročito od diobe zadruga, gdje se ženske izplaćuju gotovim novcem — to je domaći kapital; pa ni do dandanas nisu učinili isti vjerovnici, da se njihovi dužnici, koji su im susjedi, prijatelji, sunarodnjaci, izsele, to mislim, da ni za buduće nenamjeravaju, da će kao Čerkezi ili bašibozuci turski svoju braću tjerati, koja od njih imade glavnicu u potrebi pozajmljenu, i iz zemlje izgnati, da budu bez kuće.

Ja mislim, da ni onaj razlog gosp. Kamenara, što ga je opet simo bacio, da nam gruntovnice nevaljaju, i zato da ova osnova nevalja, zaista nikakvog obzira niti nezaslužuje, osobito ako se ova stvar motri sa strukovnjačkoga gledišta, a ne sa pravničkoga samoga. On kaže, da nije niti strukovnjak niti pravnik, nego da on proriče izseljenje željeznicom. Kad se ovo sa gledišta posve praktičkoga uzme, onda neka bude g. Kamenar uvjeren, da ovo takodjer nikakva uvaženja pogledom na ovu osnovu nezaslužuje pred vis. kućom, jer eksekucije, u koliko se tiču nepokretnina, vode se na temelju gruntovnice, kakove jesu, a eksekucije nepokretnina vode se bez obzira na gruntovničke knjige. Što dakle imade odlučiti sadašnje dobro ili nevaljano uredjenje gruntovnica pogledom na ovaku osnovu, u kojem savezu stoji, u koji savez se može staviti? Što zato, ako nisu sve nepokretnine unešene na dotičnoga vlastnika, jer se one onda nebudu prodavale. Ako su tudje unešene, to imade stanoviti dužnik po zakonu pravo, da ih može, ako nije zakasnio — što je njegova krivnja — dati eksendirati. Ako je pako ovo prepustio, te je vjerovnik stekao pravo proti njemu, tomu si je sam kriv, jer nije upotriebio prilike, kad bi bio mogao gruntovnicu izpraviti. Radi nemarnosti pojedinih posjednika obustaviti zadovoljštinu svim vjerovnikom, kapital zemlje baciti u nekredit, to nijednomu zakonodavcu na um nemože pasti.

Iz ovih obćenitih razloga držim ja mnienje g. Kamenara neopravdanim, te se složem podpuno sa g. iz-

Digitized by Google

vjestiteljem odbora, moleći, da se ova zakonska osnova primi za podlogu specijalne debate; pridržajuć si dakako pravo, podnieti izpravke na pojedine §§-e kad dodju dotični §§-i na red; jer držim, što je i sam g. predstojnik odjela za pravosudje kazao, da si niti vlada, niti zakonodavni odbor nikakve nepogriešivosti prisvajati nemože, kao što u obće u čovječanstvu ništa nepogriešiva neima.

Predsjednik: Rieč ima g. Mihalović.

Karlo pl. **Mihalović**: Vis. sabore! Ja moram iskreno izpovjediti, da do danas još nisam na čistu bio, je li bi bio glasovao, da se primi predležeća zakonska osnova za podlogu specijalne debate, ili ne; jer zbilja se mnogo govori, da nije još proučena, uz što i ja kao nevještak pristajem, akoprem sam pripravan, da ću čuti kao apostrofiranje mojih rieči valjda još ogromniji odgovor na to, nego li moj predgovornik g. dr. Subotić; nn to mene kao zastupnika naroda neženira, i svaki brani svoju stvar, kako ju razumije, i kako znade. (Kamenar: „Živio!")

Ja iskreno kažem, ako jedan zastupnik, koji se sa stvarju — što se sustava tiče — bavi, izjavi, da nemože primiti predloženu osnovu za podlogu specijalne debate, to dakako ja baš zato nisam na čistu, jer nisam imao vremena proučiti taj zakon, i kažem, da neću primiti ovu osnovu za podlogu specijalne debate.

Gosp. predgovornik izvolio je na govor g. dra. Subotića odgovoriti nešto, iz česa se vidi — ne da ga nije shvatio, nego — da ga nije htio shvatiti, jer g. dr. Subotić je kazao, da nisu preliminaria za otu zakonsku osnovu tako izcrpljena kako bi nuždno bilo za ovaku zakonsku osnovu. Gosp. dr. Subotić nije htio da bude tako razumljen, kano da bi vlada morala dati osnovu izpitati po sudovih od prve do treće molbe, da je dužna dati izpitati ju od jurista, da je dužna gledati, kakove su osnove u drugih zemljah uvedene itd., nego valjda to, da je ono vrieme, kroz koje je osnova pred ovom vis. kućom ležala, za tako važnu osnovu, kao što je ova, prekratko odmjereno.

Ja iskreno kažem, da za mene, koji nisam vještak, to za veliko ponizenje služi, kad znam, da dapače gospoda, koja su vještaci u tom pogledu, to vrieme prekratkim smatraju.

Ja se dobro sjećam — sjednice baš nemogu navesti, — da je g. Mrazović prije nekoliko nedjelja isto to tvrdio, što danas g. dr. Subotić, da nisu osnovu izpitali ni ovi ni oni organi itd. — Ja priznajem, da to nespada ni na sabor, ni na klub, ni na pojedine članove sabora, ali dopustiti će meni g. Mrazović, da, ako vlada osnovu predloži kruni, a previšnja kruna ju potvrdi, da obično ipak nije zakon prije. dok sabor to neprobavi, — indi je nuždno, da ta 3 faktora budu uvjerena o nuždnosti zakona. Iz toga je razloga naravski nuždno, da bude osnova duže vremena predložena saboru, osobito poradi članova, koji nisu vještaci i nisu proučili stvar, te nisu kadri odmah prosuditi i tako dobro razumjeti stvar, da budu oni mirnom dušom u stanju kazati: ja glasujem za ovo ili za protivno. Zato u svakom saboru imade više stranaka, i svaka drži svoje ili klubske ili odsječne sjednice, da u njih nevještaci čuju mnienje vještaka o dotičnoj stvari, da onda laglje u saboru glasuju za ovo ili za ono.

Gospodo! ja nemogu sasvim ignorirati ono, što je g. Kamenar kazao, i — što je u savezu s otim — što je na to gosp. predstojnik odjela za pravosudje odgovoriti izvolio.

Ja, gospodo, uzimam — kako već prije rekoh — svakoga zastupnika kako jest, i pripisujem uvjerenju svakoga svoju važnost. A mislim, da svaki zastupnik u ovoj kući, ako nije vještak, ali je poznavajuć okolnosti izvan kuće, i proučio potrebštine našega naroda, dao izraz svojemu uvjerenju i o stvari svoje mnienje izjavio, da iz toga još nesliedi, da je on valjda iz drugih uzroka ovako ili onako govorio.

Istina je, to ćete dopustiti, da je malo pretjerano bilo ono, što je g. Kamenar kazati izvolio, ali meni se čini, da je malo pretjerano i ono, što smo u odgovoru g. predstojnika odjela za pravosudje čuli.

Istina, gospodo, ne samo kod nas, nego i u našem susjedstvu, u Magjarskoj vidimo, a i u drugih državah, da vlada u obće tako zvano moderniziranje promiče; nu vidimo i posliedice toga, vidimo, kako propadaju države materijalno.

Gosp. predstojnik odjela za pravosudje izvolio je kazati, da kod nas vlada modernost, da sabor sve kritizira, što vlada saboru donese.

(Dr. **Derenčin**: „Toga ja nisam rekao!)

(**Kamenar**: „Dobro! dobro! Tako je shvaćeno!")

Oprostiti će g. Folnegović, ako kažem, da samo jedna stranka vlada u saboru. (Folnegović: „Opraštam.") I mislim, da je ovdje pogrieška, da smo prenaglili više stvari i više zakona, — te držim, da bi usuprot vlada mogla biti zahvalna, ako koji svoje mnienje o dotičnoj stvari, koja dodje pred sabor, izrazi.

Gospodo! Zakoni nisu kaputi, koji se na temelju vladajuće mode dadu napraviti i popraviti, i ja dvojim, da je tako lasno zakon, koji je pokvaren, po modi opet popraviti.

I to je g. predstojnik odjela za pravosudje izvolio kazati, pozivajuć se na zakon o odkupu, da je 40 godina trebalo, dok se je u Francezkoj u tom pogledu nekakav sistem stvorio. Dobro! A gospodo, mi hoćemo da sve kroz 40 ura stvorimo. I posliedica toga je, da zakon, štono ga danas stvorimo, sutra opet popravljati moramo, jer nije sastavljen u onom duhu, kako ga narod naš ište. Isti slučaj, gdje smo se tako prenaglili, kano kod zakona ob odkupu javnih radnja, bio je kod kaznenog postupka. Ja se sjećam, kako se je taj zakon liepo branio od strane vlade, kako se je naglašivalo, da je blagodaran, kako će se sve u buduće brzo riešavati itd.;

Digitized by Google

itd.; naravno čuvši te liepe govore, neimajući dosta vremena, da ga čovjek prouči, prihvatio ga je sabor, nemisleći, da će taj tako „blagotvorni“ zakon takovimi posliedicami uroditi. Sada se dakako uvidja, da taj zakon duhu naroda neodgovara, i mora se na njegovo preinačenje ići. Dopustiti ću, da bi još sada mogao odgovarati svojoj zadaći, da je izvadjanje njegovo u rukah takovih muževa, o kojih je ciela kuća uvjerena, da niti će zlorabiti toga zakona, niti će ga krivo tumačiti itd. Ako je protivno, o tom ja nisam uvjeren, nego samo vidim, da je taj zakon tako strog, da se je ne samo u privatnom, nego i u političkom smislu tako razširio, da bi skoro mogao reći, da nekakvu „Schreckensherrschaft“ inaugurira.

S toga molim, da nam date malo više vremena, da možemo proučiti te zakone i razmišljati o posliedicah toga zakona.

Ja, gospodo, nisam toga mnienja, štono je g. Kamenar, glede kopiranja zakona. Danas nepostoji nijedna ideja, još manje zakon, koji nije u jednoj ili drugoj državi već u život stupio; samo mećem ja važnost na to, da se principi u dotičnomu zakonu provedeni tako udese, da odgovaraju duhu i potrebam naroda. Ako se kod kopiranja na to obzir uzimlje, onda se ja nebojim kopiranja. Inače pako pokaže se zakon, kad stupi u život, nepraktičkim i neizvedivim.

U obće, gospodo, meni se čini, da taj predležeći zakon već predpostavlja sudce dozriele, razborite itd., jer kako ja stvar shvaćam — sve zavisi od sudca, osobito onda, ako je on u stanju kroz 3 mjeseca ovršbu izvoditi, i može prodati ovaj ili onaj imetak, ovu ili onu nepokretninu.

Gospodo! koliko god ja štujem naše sudce, i koliko god sam uvjeren o tom, što je g. predstojnik pravosudnoga odjela izjavio — da će on na sebe uzeti odgovornost za svoje sudce, to ipak mislim, da čovjek nije infalibel, ako je i sudac.

I s toga uzroka opetujem ono, pošto je g. dr. Subotić mene u tom potvrdio, da promislimo stvar, da se nemojmo prenagliti! Za to, ako jednu godinu prije ili kašnje zakon uvedemo, nećemo propasti, niti kapitaliste, koji ulažu svoje novce.

Što se tiče našega kredita, to sam ja toga uvjerenja, da se kredit naš neće otim gubiti, ako se ovakav brzi postupak uvede, a i uvjeren sam, da zato naš kredit neće biti onda veći, nego što je bio prije. Jer, gospodo, uvjereni budite, — ja sada opet negovorim kao vještak, nego kao posjednik, — da, ako stvorite zakon makar kakav, al nećete biti u stanju seljaku ili posjedniku pružiti jeftin novac, oni će propasti. Ali ako mislite, da ćete samo s otom garancijom, da vjerovnik brzo dodje do svojega kapitala, u tom pogledu pomoći, to mislim, da je samo jedan dio, ali nije sve. Mi vidimo stranjske kapitaliste, koji ulažu po 3% dapače po 2% svoje novce, n. pr. u „Bodenkredit-Anstalt“ u Pešti. Tamo su si za sebe stvorili statute, smjerajuć tamo, da nijedan groš od vanjskih kapitalista nedodje u Magjarsku, niti neide van; a još više oni vole prije tamo uložiti svoj kapital po $2\frac{1}{2}$%, nego n. pr. kod nas za 5—6%. Nu sigurno leži uzrok tomu i u drugih odnošajih, o kojih pako sada govoriti bilo bi suvišno.

Sličan institut bio bi potrebit i kod nas. Ako vlada misli, da nije još došao momenat, da neima sredstva, kojimi bi se mogao stvoriti ovakav institut, gdje svaki posjednik jeftino može dobiti na jamstvo svojega imetka novac, onda morate nam dati ovakove kapitaliste, koji budu novac za jeftine kamate pružali. Iz toga sliedi, da svaki posjednik — i ja to tvrdim misleć, da neće biti nijedan u ovoj vis. kući, koji će mi moći protivno dokazati — da svaki posjednik, koji uzme gdje novac, propadne, ako neima izvora, da iz njega dobije novac i da plati. Sada negovorim o većem posjedu, jer taj imade izvan zemlje kredita ili nadje instituta, gdje može dobiti novac. Nu ja neću govoriti o seljaku valjda zato, jer me možda koji seljak na ovih galerijah čujc, nego govorim zato, jer živim med narodom, i što su i meni u toliko, u koliko g. Kamenaru, poznati odnošaji, u kojih se nalazi naš seljak.

Istina, i ja sam mislio da je postupak ovaj jeftiniji t. j. jeftiniji u toliko, što odpadaju %, ali g. dr. Subotić je izvolio kazati, da će, kad specijalna debata započme, dokazati, zašto nije jeftiniji, nego skuplji.

Nego, gospodo, ja nedam mnogu vriednost na one %, jer vidim, da se skoro kod svake dražbe dandanas prodaje ne na temelju vriednosti, nego prodaje se za onu svotu, koju jedan ili drugi kupac nudja. Ali to sam najviše tamo vidio, gdje se je prodavao veliki posjed.

Tomu takodjer nedajem tolike važnosti, da se ovršbena prodaja dvaput sbiva; zašto? jer iz prakse znadem, da kod prve prodaje riedko se kupi. Al to ćete dopustiti, gospodo, da onaj posjednik, koji već dotle dodje, da mu se sudbenim putem prodaje imetak, neima samo jednoga vjerovnika, nego ih imade više, i da dotle imade kredita, dok dospieva vriednost njegova posjeda; što sliedi iz toga? da svaki vjerovnik u svojem interesu dotle tjera stvar, dok je vriedna. Može se dogoditi, da se posjed više puta nemože prodati, a više puta da se prodaje baš po vriednosti dotičnoga imetka.

Kod malih posjednika toga neima.

Mali posjednik nije u stanju sebi pribaviti novčana sredstva. Kod malih posjednika — ja tvrdim, — da to stoji — svaki, koji želi kredit zlo uporabiti, je u stanju u najkraće vrieme ciele manje posjede u svoje ruke dobiti, ako se neustroje uvjeti u tu svrhu, da može taj zakon stupiti u kriepost, t. j. ovakov institut, koji će pružati malomu posjedniku novčana sredstva.

S toga neprimam ovu osnovu za podlogu specijalne debate.

Digitized by Google

Predsjednik: Rieč ima g. predstojnik odjela za pravosudje.

Dr. **Marijan Derenčin**: Vis. sabore! Ja svakomu zastupniku priznajem patriotičku namjeru, ali opet mislim, da nemogu mukom mimo ići takove nazore nekoje gg. predgovornika, koji su podobni zbilja kredit zemlje u pitanje staviti. A žalio bih svakako, kad bi bio u početku sjednice upotriebio kakav žešći izraz naproti gosp. Kamenaru, nego li je potrebito bilo, da branim ugled vlade i to — kako mi je dužnost — svom eneržijom. (Živio!) Što se tiče nazora g. predgovornika, to on ništa druga nije naveo, nego g. dr. Subotić; on vjeruje više gosp. Subotiću, koji nije imao vremena proučiti ovu osnovu, nego li vladi, koja ju je proučavala dosta dugo vremena. De gustibus non disputandum; dakle o tom neima govora. — Istina je, što je g. Mrazović dru. Subotiću kazao, da se vlada, kad se radi o većih zakonskih osnovah, obraća obično na stol sedmorice, da sazna mnienje dotičnih strukovnjaka, kao što je n. pr. učinila s osnovom o mjestnih sudovih itd. A kod ove osnove mislila je, da je to suvišno, a to tim više, što je bila osnova pretresivana u vladinoj enqueti, kod koje su učestvovali praktički sudci i odvjetnici. U ostalom načela ove osnove nisu ništa nova; ova načela bi morala biti poznata svakomu — neću kazati — pravniku, nego svim onim, koji motre ovršbeni postupak u cieloj Austriji. Vlada je zaista, kad je predložila ovu osnovu, mislila, da će zadovoljiti zahtjevom javnoga mnienja. Vikalo se je i viče se dandanas po cislajtanskih javnih listovih, da vjerovnici nemogu do svojega prava doći, da se moraju baviti godine i godine, dok ga steku. Cislajtansku vladu je to primoralo, da ojednostavni postupak ovršbeni, i predloži zakon, koji će tomu zahtjevu odgovarati. I mi smo slušali javno mnienje, a g. dr. Subotić je sigurno kao odvjetnik imao priliku motriti štetne posliedice dosadanjega postupka, te bi morao zajedno s nami priznati, da trebamo zbilja takav zakon, koji praktičkim potrebam naroda u tom pogledu odgovara.

Što se tiče prigovora g. dra. Subotića, da nije imao vremena proučiti taj zakon, to ga samo sjećam na to, da je bila ta osnova priobćena u našem časopisu „Pravniku" prije nekoliko vremena; ja mislim da ga dr. Subotić čita, i onda je lako priliku imao motriti i suditi tu zakonsku osnovu, i donieti sada sobom ono uvjerenje, na temelju kojega bi morali pasti razlozi, s kojih sada misli da nemože prihvatiti ovu zakonsku osnovu.

Prije nego zaključim; imam samo g. predgovorniku nešto opaziti. On čini se kao da mu nije bila po volji moja izreka, da je naše sudstvo na putu da dodje tamo, gdje se nalazi sudstvo modernih država. Ja nerazumijem pod modernom državom nego pravnu državu, državu, gdje vlada sigurnost osobe i imetka. Meni se čini, kad ja kažem, da odgovaram za svakoga sudca, da nekažem: ja garantiram za svakoga sudca, toga g. predgovornik niti neće od mene zahtievati. Od moje strane će biti nadzor nad svakim pojedinim, ja ću poznati svakoga pojedinoga po njegovih sposobnostih, a za svakoga garantirati nipošto nemogu.

Toliko da izpravim mnienje, koje mislim bi moglo vis. kuću sklonuti na to, da odgovornost vlade preširoko tumači.

Napomenuti imam jošte nešto glede toga, što je g. dr. Subotić iztaknuo nekoliko §§-ah, iz kojih je on crpio uvjerenje, da će ovaj postupak još više zavlačiti stvar, nego li skratiti. Ja sam mu zahvalan na toj opazki, jer baš ona gospoda, koja ovu osnovu neprimaju, drže, da će previše skratiti ovršbeni postupak; i baš ova struja u saboru podobna je dokazati, da je vlada stupajuć kod ove zakonske osnove srednjom stazom pogodila. Nu ovi §§-i, koje je g. dr. Subotić naveo ili nesadržavaju takovih ustanova koje su podobne zavlačiti postupak, ili sadržavaju one iste ustanove, koje su u dosadanjem postupku sadržane. Naročito §. 5. (po odborskom predlogu §. 7.) kaže: ako se sudcu čini, da vriednost nepokretna dobra nije dovoljno izkazana, ili da osnova dražbenih uvjeta neodgovara ustanovam §-a 505 gradjanskoga postupnika, imade prije dozvole dražbe saslušati ovrhovoditelja, ovršenika, njegovoga suvlastnika i svekolike hipotekarne vjerovnike; a to daje baš prigodu i hipotekarnomu vjerovniku, izraziti se o uvjetih prodaje, — dapače vlada će u naredbi, kojom će sprovesti taj zakon, nalagati sudcu, da baš što odpada procjena, nastoji čuvati interes kupca, a i obezbjediti pravo vjerovnika time, da temeljito prouči dražbine uvjete, ili da ih sporazumno sa vjerovnici hipotekarnimi ustanovi.

Jošte imam odvratiti na opazke dvijuh govornika, koji žale, što je sabor prihvatio kazneni postupak. Novi kazneni postupak, kojemu je stvoritelj ministar Glaser, pozdravljen je bio ne samo u Austriji, nego u cielom svietu kao znamenita točka u razvitku pravosudja.

Ako se proti zakonu prigovara možebiti zato, što možda financijalnim zahtjevom, koji se stavljaju na izvedenje toga postupka, naša zemlja nemože zadovoljiti, to je prigovor posve podredjene naravi; ali načelom, na kojih zakon počiva, prigovarati, bilo bi možebiti pogibeljno i po čast ovoga sabora.

Gosp. dr. Šubotić se jako vara, ako misli, da je pogubno, što smo donieli kazneni postupak, bez da ga je prije izpitao stol sedmorice; mi smo ga donieli, jer smo ga vidjeli u krieposti u takovih pokrajinah, kao što je Dalmacija, Bukovina itd., koje možemo uzporediti sa našom zemljom; ako se ondje vlada nije bojala provesti načela toga kaznenoga postupka, zašto bi se mi bojali?

Toliko imao sam u obranu vlade progovoriti glede kaznenoga postupka. A time završujem.

Predsjednik: Ja prekidam razpravu, i odgadjam ju za sutra; a sada biti će razprava o izvješću odbora verifikacijonalnoga.

*

Digitized by Google

Molim g. izvjestitelja.

Izvjest. dr. **Vaso Gjurgjević**: Vis. sabore! Verifikacijonalni odbor, pregledav zapisnik o samoborskom izboru, uvjerio se je, da je izborni čin zakonito obavljen; nadalje jer neima prigovora niti proti izbornomu činu, niti proti izabranomu zastupniku gosp. Špišiću, predlaže odbor verifikacijonalni, da vis. sabor izvoli izbor narodnoga zastupnika Vojka Špišića u trgovištu Samoboru valjanim proglasiti.

Predsjednik: Želi li tko progovoriti?

(Nitko se nejavi.)

Prima li vis. sabor predlog verifikacijonalnoga odbora, da se izbor g. Vojka Špišića kao narodnoga zastupnika za trgovište Samobor valjanim proglasi?

(Prima se.)

Ja završujem sjednicu, a drugu uričem za sutra u 10 sati sa dnevnim redom: nastavak razprave današnjega dnevnoga reda.

(12 sati 45 časova poslje podne)

Digitized by Google

Četrdeset i deveta saborska sjednica,

držana dne 19. rujna 1876. u 10 sati pod predsjedničtvom saborskoga podpredsjednika g. Mirka Hrvata.

Sadržaj: Zapisnik prošle sjednice. — Svietli ban podnaša osnovu o postupku proti govedjoj kugi, osnovu o izvlastbi nekretnina grada Zagreba, osnovu o preuzetju gr. vel. realke u Osjeku na zem. trošak. — Dnevni red: Svršetak generalne i početak spec. debate ob „osnovi zakona o preinaci nekojih ustanova gradj. parb. postupnika od 16. rujna 1852., tičućih se postupka kod ovršbene dražbe nepokretnih i pokretnih stvari radi novčane tražbine.“

(10 sati 15 časova.)

Predsjednik (zvoni). Sjednica počimlje. Molim gosp. bilježnika, da izvoli zapisnik pročitati.

Bilježnik dr. **Marko Lončarić** (čita.)

Zapisnik

XLVIII. sjednice sabora kraljevinah Dalmacije, Hrvatske i Slavonije, držane u glavnomu i zemaljskomu gradu Zagrebu na 18. rujna godine 1876. pod predsjedanjem prvoga saborskoga podpredsjednika gosp. Mirka Hrvata u prisutnosti 46 saborskih članovah.

Od strane vlade: dr. Marijan Derenčin.

Čitan bje zapisnik posljednje saborske sjednice, koji se bez primjetbe ovjerovljuje.

Predsjednik javlja sliedeće podneske:

1) Izvještaj odbora verifikacijonalnoga o vjerodajnici novoizabranoga narodnoga zastupnika za kraljevsko poveljeno trgovište Samobor Vojka Špišića.

Razpravit će se na koncu današnje sjednice.

2) Molba zastupstva političke obćine Čabar, kojom moli dogradjenje ceste Čabar-Parg i preloženje kotarske ceste od gornjih Žagarih do dolnjih Žagarih odnosno Mandlich; te redoviti popravak putevah.

Ide odboru peticijonalnomu.

3) Marko Skender podvornik saborski, moli za podporu.

Ustupljuje se saborskomu predsjedničtvu.

Predsjednik podjeljuje rieč narodnomu zastupniku Brnčiću, da stavi dvie interpelacije. Brnčić stavlja sliedeću interpelaciju na visoku kraljevsku zemaljsku vladu:

1) „Je li poznato visokoj kraljevskoj zemaljskoj vladi, da se šume u našoj domovini prekomjerno, proti obstojećemu šumskomu zakonu nemilice haraju i postoše, te šumska zemljišta samovoljno u oranice pretvaraju?

2) Ako je oto visokoj kraljevskoj zemaljskoj vladi poznato; čime opravdava takovo protuzakonito haranje šuma od strane posjednika?

3) Ako joj je nepoznato? Je li je voljna stroge mjere poprimiti, da se obstojeći šumski zakon od sada većma uvaži i dotični posjednici šuma na odgovornost pozovu, te time haranje i pustošenje šuma odkloniti?“

Ova će se interpelacija dostavit visokoj kraljevskoj zemaljskoj vladi.

Brnčić stavlja nadalje interpelaciju, koja glasi:

1) „Je li je visokoj kraljevskoj zemaljskoj vladi poznato, da su u podžupaniji djakovačkoj sve do danas obćinska lovišta neiznajmljena?

2) Ako joj je poznato; čime opravdava takovu protuzakonitost?

3) Ako visokoj kraljevskoj zemaljskoj vladi poznato nije? Je li je voljna shodna odrediti, da se ista čim skorije iznajme?

4) Napokon kojim načinom misli, nepravedno ovim nanešenu štetu dotičnim obćinam naknadati?“

Ova će se interpelacija dostaviti visokoj kraljevskoj zemaljskoj vladi.

Na dnevnom je redu generalna debata ob osnovi zakona o preinaci njekojih ustanovah gradjanskoga parbenoga postupnika od 16. rujna god. 1852. tičućih se postupka kod ovršbene dražbe nepokretnih i pokretnih stvarih radi novčane tražbine.

Predsjednik prekida generalnu debatu ob osnovi ovoj, te ju odgadja na sutrašnju sjednicu.

Izvještaj verifikacijonalnoga odbora ob izboru narodnoga zastupnika u trgovištu Samoboru bude pročitan,

Digitized by Google

te predsjednik stavi sliedeće pitanje: „Prima li vis. sabor izvještaj verifikacijonalnoga odbora, da se Vojko Špišić kao narodni zastupnik za kraljevsko i povlašteno trgovište Samobor ovjerovljenim smatra?“ Većina primi otaj predlog, te je Vojko Špišić ovjerovljeni zastupnik naroda za kraljevsko i povlašteno trgovište Samobor.

Na to predsjednik zaključi u $^3/_4$1 sat današnju sjednicu. uričuć buduću za sutra u 10 satih prije podne sa dnevnim redom nastavak debate generalne ob osnovi zakona glede preinake njekojih ustanovah gradjanskoga parbenoga postupnika od 16. rujna god. 1852. tičućih se postupka kod ovršbene dražbe nepokretnih i pokretnih stvari radi novčane tražbine.

Dr. **Marko Lončarić**, v. r. bilježnik. **Mirko Hrvat**, s. r. podpredsjednik.

Predsjednik: Ima li vis. sabor kakove primjetbe na ovaj zapisnik?

(Neima.)

Primjetbe neima, zapisnik se verificira.

Rieč ima svietli ban.

Ban **Ivan Mažuranić**: Štovana kućo! Govedja kuga učinila je u našoj zemlji ovih prošlih godina jako velikih kvarova. Zemlja naša drži se u onih naredbah, koje se tiču govedje kuge, poznatih zakona iz prijašnje dobe, koji se zakoni drže onako, kako to njihova narav zahtieva. Medjutim nije bilo moguće vladi prodrieti s tom željom, da se zemlji našoj u ono doba, kad se kuga utaloži, put otvori u susjedne zemlje, kao što su: Ugarska, Kranjska i Štajerska, s razloga, što kod nas vlada još stari zakon, i što u njem provedena načela nedozvoljuju, da bude našemu prometu sa blagom put otvoren u susjedne zemlje. Nastala je dakle potreba, da se ta struka uredi onako, kako je uredjena u zapadnoj polovini monarkije, i u kraljevini ugarskoj; i s toga je vlada izradila osnovu zakona suproti govedjoj kugi s tima dvima obzirima: prvo, da se kugi koliko moguće uspješno predusreti, ili da se ona bar uguši; da se našoj zemlji, kad kuga prodje, nebudu zatvorile granice.

Ja imam čast ovu osnovu na stol vis. ove kuće postaviti s molbom, da ju izvoli uzeti u pretres.

Druga osnova zakonska, koju imam čast predložiti, zove se zakonska osnova o izvlastbi nekretnina grada Zageba. — Zagreb je glavni grad, i valja u mnogom obziru, da se poljepša i razširi, a tomu poljepšavanju i razširivanju često stoji na put privatno pravo vlastničtva.

U tu svrhu je potrebit po primjeru ostalih gradova zakon o ekspropriaciji nekretnina, koji sada polažem na stol vis. kuće na dobrohotnu razpravu.

Onda je još treća jedna osnova zakona o tom, da se velika realka u Osieku prima na račun zemlje s time, da je grad Osjek godišnjih 3000 for. doprinositi dužan. (Živio na desnoj.)

Sve tri osnove stavljam na stol vis. kuće s molbom, da ih dobrohotno izvoli uzeti u pretres.

(Živio! u sredini.)

Predsjednik: Osnova zakonska „o marvinskoj kugi“ i osnova zakonska „o izvlastbi nekretnina grada Zagreba“ idu odboru za poslove unutarnje zemaljske uprave; a osnova zakonska o primanju velike realke u Osjeku na zemaljski trošak ide odboru za budget.

Prelazi se na dnevni red. — Pošto se nitko za rieč nije bio prijavio, ima . . .

Mato Mrazović (Prekine predsjednika.) Osnova o izvlastbi nekretnina grada Zagreba mislim, da imade se uputiti odboru za unutarnje poslove i odboru za pravosudje, koja oba odbora imadu se sastati radi pretresivanja te osnove.

Predsjednik: Ja mislim, da bi bio imao gosp. Mrazović odmah tu opazku učiniti, kad se je o toj stvari govorilo.

Mato Mrazović: Ja sam i odmah učinio.

Predsjednik: Ako vis. sabor možebiti to odobrava, to ću ovako učiniti.

(Glasovi: Jest.)

Dakle osnova ta predaje se odboru za unutarnju zemaljsku upravu i odboru za pravosudje. — Prelazi se na dnevni red.

Pošto se nitko jučer za rieč nije prijavio, imade rieč g. izvjestitelj.

Izvjest. dr. **Vaso Gjurgjević**: Vis. sabore! Evo već četvrti dan, od kada su se započela glavna načela razpravljati o zakonskoj osnovi, koju je saborski odbor pravosudni vis. ovomu zakonodavnomu tielu predložio za podlogu specijalne debate. Već iz te zemaljske razprave izvoditi se mora, da osnovi ovoj, ako joj i nije obseg i sadržaj od 34 §-a velik, da joj je svakako zamašan, važan i znatan; a time se svakako ova 4 dnevna razprava opravdati može.

Vis. sabore! Kao što u običnom životu svaka nova misao, kojom se stari odnošaji iztiskuju, na odpor nailazi, tako se i tu sbiva. Uvjek je nova misao imala svojih protivnika, te je morala uvjek, u život stupivši, tako rekuć pobijati i suzbijati svoje protivnike.

Akoprem misao u ovoj osnovi izražena, nije nikakva nova, i akoprem je već života našla u drugih — da nekažem više modernih, — nego naprednih državah, ako je tamo život svoj izkustvom opravdala, to je ipak misao ta za naš narod nova, pa s toga nisam se kao izvjestitelj odborski iznenadio time, što se je u ovom zakonodavnom tielu našlo protivnika glede ove zakonske osnove.

Od gg. govornika, koji učestvovaše u načelnoj razpravi, pojaviše se trojica proti ovoj osnovi, dočim su ostala gospoda, suzbijajuć njihove nazore, preporučili zakonsku osnovu po predlogu odbora, te su u tom i meni kao izvjestitelju položaj olakšali, na čem im svakako zahvalan biti moram. Pa koliko se je ovom razpravom

Digitized by Google

k razširenju stvari doprinielo, na toliko sam zahvalan g. Kamenaru, što je on upravo prvim govorom svojim razpravu ovu izazvao. Ja ću se možebiti poslje vratiti na nekoje njegove prigovore, na koliko nisu već po predgovornicih oprovrženi, za sada pako mislim, da je meni dužnost kao izvjestitelju još jedanput uzeti u obranu zakonsku osnovu po predlogu odborskomu sa stanovišta pozitivnoga.

Kad sam ja, gospodo, čast imao izviestiti vis. sabor o predlogu odborskomu, učinio sam to — moram priznati, i držim, da to priznavaju i ostala gospoda — kratkim govorom, jerbo oslanjao sam se na to, da su sva gospoda ne samo predlog odborski čitala, nego da su ga svakako i prije toga morala proučiti uz vladino obrazloženje. Kad odbor pravosudni nije upravo u osnovi po vladi predloženoj nikakve načelne promjene učinio, nego je ostao u okviru načela i načelne svrhe, koja je izražena u zakonskoj osnovi vladinoj, držao sam ja, da je obrazloženje vis. vlade uvjeriti moglo svakoga pojedinoga člana o tom, da je osnova, kao što ju vis. vlada predlaže sa manje važnijimi promjenami valjana. Nu sada pošto su gg. predgovornici učinili proti ovoj osnovi, kako ju je pravosudni odbor predložio, prigovore, dužan sam, da i opet reknem koju u obranu ove zakonske osnove, i to samo toliko, koliko je nuždno, da nadopunim prigovor svoj.

Ja ću se ograničiti u glavnom na one razloge, koji su odbor ponukali, da je ovu osnovu zakonsku ovako, kao što leži na stolu vis. ove kuće, na razpravu predložio.

Što se tiče predloga, vis. sabore, ovim zakonom, koji ovdje leži na stolu vis. kuće predložena, to se njime predlažu neke preinake ovršbenoga postupka kod utjerivanja novčane tražbine. A time hoće se ovršbeni postupak skratiti, da bude i jeftiniji i brži. A što se želi postići time? Želi se postići čvršća podloga za kredit, koji je najnuždniji, a najslabiji baš u onom stališu naroda, za koji se najviše zauzimaše ona gospoda, koja su protivna ovoj zakonskoj osnovi.

A zašto je tu kredit slab? Najviše zato, što je po dosadanjem ovršbenom postupku mučno bilo vjerovniku doći do svoje tražbine, a bilo je to i sa troškom skopčano, i s gubitkom vremena. Kredit je dakle u obće tim veći, čim lakše vjerovnik dodje do svoje tražbine, a da to nebude na velik uštrb dužnika.

To su mjerodavne okolnosti, zbog kojih je odbor prihvatio osnovu, kako ju je vlada predložila s nekojimi promjenami. Vlastito izkustvo u tom pogledu, a ne težnja za kopiranjem tudjih zakona, dovelo je članove odbora do uvjerenja, da preinači nekoje predloge nuždne, a za obći kredit koristne i shodne.

Uz to se neda tajiti, da je odbor crpio svoje uvjerenje i u onom izkustvu, što ga imadu ljudi u zemljah i državah — da opet nekažem „modernih", nego naprednih, u zemljah, gdje je onakav ovršbeni postupak pokazao valjanost svoju. To izkustvo je podupirati moralo uvjerenje ono, da prihvati ovaku zak. osnovu, što je drugdje već davno uvedena i životom osvještena u drugih državah. Načelna svrha ovršbenoga postupka, kako se predlaže ovdje, je kredit. Proti ovoj načelnoj svrsi niti nije prigovora, niti se prigovarati može; pa niti u našem zakonodavnom tielu nije nitko tomu prigovarao. I ovdje kod nas i sama ona gospoda, koja su proti ovoj osnovi, žele da bude kredit jači i čvršći; samo su gg. Subotić, a osobito Kamenar i Mihalović proti brzomu postupku ovršbenom kao pogubnom po nas i naš narod — a iz toga sliedi, da se ostaje pri dosadanjem t. j. sporom postupku ovršbenom.

Ali, gospodo, htjeti s jedne strane kredit, a s druge spori postupak, to nemože biti, jer jedno drugo izključuje; to će reći: ja jesam svakako rad, da mogu do novca što lakše doći, a nisam rad, da mogu što lakše platiti. Ovo nije moguće, jer jedno izključuje drugo. Sporim ovršbenim postupkom misli se, da se godi našemu seljačkomu stališu; al sa ovim sporim postupkom protivno se postigava od onoga, za čim teže gospoda, koja su proti ovoj osnovi. Ovakovim sporim ovršbenim postupkom zatvaraju se vrata onim ljudima, koji možebiti uzajmljuju novac u namjeri, da ga netočno opet vrate. Protivnici ove osnove štiteći s jedne strane samo dužnike, da ih nestigne brzi ovršbeni postupak, neprijatelji su možda najpoštenijim, najtočnijim i najpotrebitijim dužnikom, a time su neprijatelji mogućemu kreditu. Obazrimo se samo na izkustvo, koje smo crpiti mogli u tom pogledu po dosadanjem ovršbenom postupku. Solidni sadašnji kapitaliste nisu htjeli pozajmiti našemu seljaku novac, jer nisu htjeli, da ga utjeravaju gubitkom troška i vremena, nego su voljeli otići u štedionicu. Pa što je preostalo seljaku, ako je novac trebao? On se je bacio „vuhererom u ruke, koji možebiti već odmah kod zajma zadrže jednu polovicu, a drugu utjeravaju onda od seljaka dotle i takovim načinom, dok nenamire možebiti pet puta drugu polovicu, a onda ga još predaju sudu. Sada tekar nastane nevolja za našega seljaka, i on da se obrani od te nevolje, traži pomoći, uhvati ga kakav nadripisar, te zavlači stvar možebiti time, da neka dotični seljak veli, da neće kamate veće plaćati, nego možebiti samo zakonite itd. Prodju godine, jedna ili dvie, seljak jedva od vremena do vremena onaj trošak smaže, što ga dotični nadripisar od njega ište, na plaćanje glavnice niti nepomisli, dok ga neprobudi bubanj pred kućom, koji mu na glas javlja, da je krov, pod kojim se nalazi, prodan. Nu nije bilo ni bolje kod obrtnika ili trgovaca itd. Često je — to iz vlastita izkustva znadem — pozajmio u nevolji trgovac ili obrtnik kod kapitaliste novac, s dužnošću u što kraćem roku platiti. Kamate plati s početka velike, a onda misli za ostalo ću se dati tužiti, te ću platiti kamate male; ovršba dugo neće doći, ja ću trošiti i gledati, da dobijem vremena, da izcrpim posjed, pa bilo to na moju korist ili na štetu vjerovnika, to je svejedno. Tako

Digitized by Google

dodje, da dužnik misli na ono, na što moral nebi mogao dovesti čovjeka da misli. Pita se sada, gospodo, može li se ovo kod državne vlasti trpiti, može li zakonodavno tielo nadalje ostati pri tom, kod uvjerenja, da je ovo izkustvo osnovano, i kod uvjerenja, da k tomu mnogo doprinosi sadašnji ovršbeni postupak?

Dužnost je svakako kako zakonodavne vlasti tako i državne, da se gleda s jedne strane vjerovniku pružiti prilika, kako će što brže do svoje tražbine doći, da to nebude na veliki uštrb dužnika; a nadalje imadu one vlasti i dužnost gledati na to, da se oduzme dužniku prilika, da on misli i na nečista sredstva, kako će na podulje vrieme platežnoj dužnosti izbjeći. Nemože dakle dalje biti govora, da se sa moralnoga gledišta nedade opravdati ovakav spori ovršbeni postupak; pa s toga stanovišta nije nitko podigao prigovora proti ovoj osnovi, nego na koliko sam mogao razabrati poglavito su prigovori crpljeni sa gledišta narodno-gospodarstvenoga.

Nu tu neimadu ona gospoda pravo, koja misle, da sa gledišta nar.-gospodarstvenoga nemogu glasovati za ovaku zak. osnovu. Kako je nar. gospodarstvo u tiesnom savezu sa pojmom kapitala i kredita, to moramo ako hoćemo da sa gledišta nar. gospodarstvenoga ocienimo valjanost brzoga i valjanost sporoga postupka ovršbenoga, biti samo na čistu, što je kapital, što je kredit. Netreba da uči tko nar. gospodarstvo, to svaki iz vlastita izkustva sam znade, da kapital treba da je i jest samo pomoćno sredstvo, kojim se imade proizvesti materijalno dobro, — a prirodna i radina snaga, to je upravo sav izvor bogatstva i blagostanja. Kapital podupire rad, i jedan drugoga dopunjuje; sada gdje neima dovoljno kapitala, kao što je to ovdje toli glasno više puta rečeno, tu je neobhodno potrebit kredit; jer kredit upravo oživljuje promet i podiže imetak kako pojedinca tako i cieloga naroda. Ali na kredit utiče više okolnosti. Nije dovoljno, da ja mogu platiti, što uzajmim, nego da ja i hoću to učiniti. To su dvie stvari, koje podupiraju kredit, i gdje ih neima, nemože biti govora o kreditu. Onaj, koji kredit upotrebljuje, a je i u stanju platiti, za toga netreba zakona, taj će izbjeći posliedicam najstrožega zakona s dobrom voljom svojom; nego obazrimo se na one slučajeve, gdje neimate dobre volje, tu stupa zakonodavstvo i državna vlast sa zakonom k prisilnomu utjeravanju tražbine.

Još je jedna stvar, koja služi za podlogu kreditu, t. j. u koju svrhu ja upotrebljujem kredit. Ako ja uzmem novac tudji u ime, da ga upotrebim kao pomoćno sredstvo za promicanje moje radnje, tada imam više kredita u očijuh svakoga vjerovnika, nego kad ga hoću upotrebiti u koju inu svrhu. — Ovo su važne činjenice.

Kad sakupimo ovo sve, što utiče na kredit, pak zapitamo sebe, kako stoji s timi činjenicami kod nas, to držim, da ćete, gospodo, dopustiti, da pravo imam, kad kažem, da nestoji onako, kako zahtjevi kredita ištu. Mi poznamo naš narod, osobito našega seljaka. I on ima zahvaliti i bogu i državnomu ustavu, da nije mogao praviti onoliko dugova, koliko bi ih bio pravio, da ih je mogao; a to radi toga, jer nije mogao radi naših zadružnih odnošaja to učiniti. — Nu ona gospoda, koja govoriše proti osnovi, izgubiše i tu okolnost s vida, da je dužnik često i vjerovnik; oni izgubiše iz vida okolnost, da nije kod nas dužnik samo seljak; a ona gospoda, koja se izjaviše proti ovoj osnovi — osobito gg. Kamenar i Mihalović — imadoše najviše na umu svaki put dužnika seljaka. Al ja držim, da je veći dio duga i intabuliranoga i drugoga u stališu obrtničkom, trgovačkom, industrijalnom, pa najposlie i u stališu t. zv. odličnih privrednika i da nije svaki dug izključivo u seljaka. Pa kad uzmemo to, onda nemožemo se obazirati samo na jedan stališ, nego moramo imati ukupnost na umu, i prema tomu moramo zak. uredbe krojiti. Kad se obaziramo samo na dužnika, a ne i na vjerovnika, tada u jednoj te istoj osnovi nepravdu činimo. S toga se zakon nemože obazirati na pojedine slučajeve, nego mora da bude svaki za obćenitost donešen. Kad dakle gospoda, koja uzimlju u zaštitu dužnika, osobito seljaka našega, misle, da je ovaj ovršbeni postupak poguban, mi pako držimo, da je sa gledišta nar. gospodarstvenoga koristan za taj stališ seljački, tada nastaje pitanje: koji imade pravo?

Diže li se ovakovim novim ovršbenim postupkom kredit — a to je dokazano, da se diže — onda neima dvojbe, da je za svaki stališ svakako koristan ovakav ovršbeni postupak, kakav se po ovom zakonu predlaže.

Ovo su obćenita načela, koja se ogledaju u ovom ovršb. postupku, i ona gospoda, koja misle, da ova načela neodgovaraju nar.-gospodarstvu, mnogo bi bolje učinila, kad bi sa svimi nami zajedno narod poput učitelja upućivala na to, da se naš narod uči na strogi red i na točnost, kad bi kazala narodu našemu, da on neka neide praviti nikakvih zajmova, osim kad je silna potreba ili prieka nužda, ali samo kao pomoćno sredstvo za podizanje svojega imetka, — kad bi ona gospoda u obće bila vjernimi učitelji naroda našega u gospodarstvenom pogledu; onda ćemo mi mnogo više doprinieti k blagostanju naroda, nego ako ostajemo pri sporom ovršbenom postupku; što više, uvjek će se narod prije ovim načinom kod novoga ovrš. postupka sa njegove indolencije i nesviesti iztrgnuti, nego li onda, ako ostavimo, da nadalje pravi dugove po starom ovrš. postupku.

Ovo su načela, koja mislim, da su rukovodila u obće sva zakonodavna tiela, koja su brži ovršbeni postupak mjesto starijega sporoga poprimila. Da li su i u ovoj zak. osnovi, koja je ovdje predložena, izražena? Ja držim, da jesu; a nije od gg. predgovornika, koji su proti osnovi govorili, nijedan toga poreći mogao, jer zbilja se ta načelna svrha u ovoj osnovi progleda Pitanje može samo nastati, da li je ova osnova zakonska, kako predleži, izvedena prema toj načelnoj svrsi, ili nije? Odbor, koji je pretresivao ovih 34 §. predložene zak. osnove ne u osam

Digitized by Google

kako g. Mrazović kaže — nego u deset dnevnih sjednica, našao je, da je u tom zakonu zbilja provedena ona načelna svrha, za koju je ova zak. osnova stvorena.

Ja ću se sada samo na pojedine prigovore gg. predgovornika obratiti, na koliko nisu već po predgovornicih oprovrženi.

Što se tiče pojedinih ustanova u samoj osnovi, to držim, da će gospoda, ako misle, da neodgovaraju načelnoj svrsi, moći tečajem spec. debate na nje upozoriti i neka budu uvjereni, da će i odbor i vis. vlada objeručke prihvatiti predloge, koji idu na to, da se osnova usavrši, na koliko nebudu isti u načelnoj oprieci sa ovim zakonom.

Na koliko sam ja shvatiti mogao, to je g. Kamenar proti osnovi kao pogubnoj baš upravo sa gledišta nar. gospodarstva, zato, što je to odviše brzi postupak, te kako kaže g. zastupnik, boji se on, da će nekom čarnom brzinom posjeda nestati, i mi iz posjeda iztjerani biti. Njemu je postupak suviše brz.

Drugi, koji je proti osnovi, naime g. dr. Subotić, kaže, da je proti zato, što nije ona načelna svrha u ovoj zak. osnovi sprovedena; jer veli, da je ovaj postupak jošte sporiji, te da ima ročišta, roka i u obće sredstva, kojimi se zateže postupak. — Dakle prvi govornik g. Kamenar je protivan zato, što je postupak odviše brz, a drugi, g. dr. Subotić s toga, što mu se čini, da je odviše spor.

Nu, kako je već g. predstojnik odjela za pravosudje kazao, pogodjeno je ovdje ono, što je najbolje t. j. zlatna sredina; nije ono, što g. Kamenar misli, niti ono, što g. dr. Subotić navadja, nego srednje. Neka bude uvjeren g. Kamenar, da taj postupak nije tako odvise brz, kako on misli, i da se neće tako harnom brzinom jedan posjed pretjeravati u ruke drugoga; ja mu odgovaram ono, što je g. dr. Subotić kazao, t. j. da ima još sredstva, kojimi se dužnik može poslužiti, ako hoće, da si vremena dobavi. U ostalom moram kazati, da je u drugih naprednih — neću da kažem „modernih“ — državah još brži taj postupak, a nikomu nije palo na um kazati, da će zemlja propasti sbog toga i posjed doći u tudje ruke. Ako neima novca, onda kažem, da ga neće ni biti, ako ostaje taj postupak, nego velim, da će sa brzim postupkom kredit i novac doći.

G. Kamenar je po mom shvaćanju sa vrlo pogriešnoga stanovišta pošao; neću pojedine prigovore navadjati, jer su već od nekoje gospode predgovornika oprovrženi, samo ću napomenuti onaj utisak, štono ga je njegov govor učinio na mene.

Velecienjeni g. Kamenar polazi sa tri stanovišta: prvo, što drži, da su svi dužnici pošteni, a vjerovnici nepošteni. Ja neću kazati, da nisu dužnici pošteni, i ja ću priznati, da imade zbilja vjerovnika nemilosrdnih; ali ako hoće dužnici, da se oproste tih nemilosrdnih vjerovnika, moći će ih se upravo po novom ovršb. postupku prije, nego li po prijašnjem. — Nadalje imade g. Kamenar to pogriešno stanovište, što svakako imade pojedince u očima, a ne skupnost i prema tomu shvaća gospodarstvo više pojedinaca, nego gospodarstvo naroda. A onda imade jošte jedno, treće pogriešno stanovište, to jest, da je g. Kamenaru narod samo u seljačkom stališu, a sve izvan naroda stavlja. što je više u nekoj oprieci i u nekom neprijateljskom položaju naprama „narodu“ po njegovom shvaćanju. Ja mislim, da je to pogriešno stanovište, i uvjeren sam, da će g. Kamenar dopustiti, da narod nesastoji samo iz seljačkog stališa, nego da su obrtnici, trgovci, odlični privrednici, koji duševno rade, glavni činitelji jednoga naroda

Ja ću napomenuti, što je meni kao izvjestitelju pred očima, kad se poslužujem izrazom „moderna država“. Ja to zato činim, što mislim, da je moderna država protivna barbarskoj. (Veselost na galerijah.)

Ja ću prieći preko onoga, što g. zastupnik Kamenar meni prigovara, što uztvrdjuje, da se time nar. gospodarstvo podira, ako se vjerovniku dade prilika, da će prije moći do svoje tražbine doći. U tom pogledu oprovrgao ga je već g. predstojnik odjela za pravosudje.

Prelazim na prigovore, što ih je g. dr. Subotić navesti izvolio, te s kojih se je izrazio proti ovoj osnovi. Prvi dio njegovih prigovora je više formalne naravi; on veli, zašto se nije više vremena upotrebilo za razmatranje ove osnove, zašto se nisu sudišta pitala za mnienje i zašto nije bila ova osnova pretresivana u klubu. Što se tiče prvih dvijuh prigovora, već su po g. predstojniku pravosudnoga odjela riešeni, a što se tiče okolnosti, da osnova nije bila razpravljena u klubu, imam sliedeće napomenuti: Kad je kod neke prilike došlo u razpravu izvješće jednoga odbora, veli jedan član, da nebi se slagao inače, ali kaže, kad je u klubu zaključeno, sada moram za nj glasovati. Nu to je stvar manje važnosti, ali svakako vrlo znatna. Sbog toga držim, da je bolje, što se osnova nije pretresivala u Klubu, jer onda nebi se u javnosti toliko razpravljala; a po mom mnienju odgovara više parlamentarizmu, da se što više u javnosti razpravlja, osobito osnove, koje su jako važne. — Ta okolnost dakle nemože povodom biti, da se ova osnova neuzme za podlogu spec. debate. Što se tiče prigovora proti pojedinim ustanovam ove zak. osnove, na te ću se osvrnuti kod spec. debate. Samo na posliednji prigovor g. dr. Subotića, da se kod procjene pokretne stvari zavlači postupak. To se nemože reći prama sada postojećemu postupku, a tim manje, da će se po ovom novom zakonu zavlačiti postupak, jer ja držim, kad mogu zaiskati jednom molbom i dozvoliti jednom odlukom dražbu možda i procjenu, da se time stvar upravo pospješi što brže može.

Prelazim na prigovore, što ih je izvolio g. Mihalović navesti proti ovoj osnovi. Ja neću oprovrgavati ono, što su već gg. predgovornici oprovrgli, i ono čim je izvolio g. Mihalović poduprieti navode i razloge gg. Kamenara i dr. Subotića, nego ću se držati kod jednoga vrlo važnoga prigovora, a to je sliedeći: g. Mihalović izvolio je staviti jednu važnu zasadu; on kaže: prije nego li mi

Digitized by Google

ovršbeni postupak, koji pospješuje ovršbu primimo, treba da se pobrinemo za preduvjete, kojimi ćemo omogućiti našemu narodu, da može što lakše do novaca doći. (Kamenar: „Tako je!") Onaj, koji to hoće, nemože biti proti ovoj osnovi. Jer, gospodo, načelna svrha ove osnove je, da se pruže preduvjeti, da se može novac što lakše dobiti, što mislim, da sam već prije dovoljno obrazložio.

S toga razloga nebih mogao proti osnovi glasovati, što želim čim jeftinije i lakše doći do novca; jer taj razlog je u osnovi sadržan.

Kad dakle uzmemo, da gg. predgovornici, koji su proti, nisu u načelu ništa proti ovoj osnovi navesti mogli, i kad ono, što žele, upravo se daje ovom zak. osnovom, to mislim, da neima razloga proti tomu, da se ova zak. osnova primi za podlogu spec. debate.

Na koliko je odbor promjene učinio na ovoj osnovi, primjetiti ću kod pojedinih ustanova. Za sada pako mi je čast preporučiti ovaj predlog odbora za podlogu spec. debate. (Živio!)

Predsjednik: Pošto je gen. debata svršena, glasovati će se. Pitanje glasi: Prima li vis. sabor u načelu i za temelj spec. debate „osnovu zakona o preinaci nekojih ustanova gradj. parbenoga postupnika od 16. rujna 1852. tičućih se postupka kod ovršbene dražbe nepokretnih i pokretnih stvari radi novčane tražbine", kako ju zakonodavni odbor podnaša. Ona gospoda, koja su za to, neka izvole ustati.

(Većina.)

Ovaj zakon je dakle primljen načelno i prihvaćen za podlogu spec. debate.

Sliedi spec. debata.

Molim g. izvjestitelja, da izvoli §. po §. čitati.

Izvjest. dr. **Vaso Gjurgjević** (Čita naslov.) Vis. sabore! Ovaj je naslov ostao, kako ga je vlada predložila u svojoj zakonskoj osnovi; odbor je naime mislio, da neima ništa na njem da mienja, pošto drži, da ovaj naslov odgovara načelnoj svrsi, koja je u ovoj zakonskoj osnovi izražena.

Predsjednik: Prima li se naslov?

(Prima se.)

Izvjest. dr. **Vaso Gjurgjević** (Čita §. 1.)

Vis sabore! Na ovomu §-u učinio je odbor preinaku, naime posliednje rieči od „i podieljuje se po sudu" dodane su uslied razprave odborske.

Razlog bio je taj, što je odbor držao, da mora u onu obćenitu ustanovu, štono je u §-u 1. sadržana, svakako doći ona ustanova, koji sud da imade dozvoliti dražbu. Iz prakse razvidjeti je to, da se dražba po sadanjem postupku može iskati kod realnog suda; budući je dosada obstojala ovrha prvoga i drugoga stupnja, moglo je to tako biti; sada pako, pošto se jedna ovrha ište, mora se ići k onomu sudu, koji je zvan da kaže, da li je dotičnik, koji ovrhu ište, punomoćan.

Predsjednik: Prima li se ovaj §?

(Prima se.)

Izvjest. dr. **Vaso Gjurgjević** (Čita §. 2.)

Vis. sabore! U ovomu §-u izostale su samo rieči, koje se nalaze u dotičnomu §-u osnove po vladi predložene, rieči „može dozvoliti i provedbu," a primljeno je što je i u §-u izraženo, t j. tko imade ovrhu izvoditi.

Predsjednik: Prima li se §. 2?

(Prima se.)

Izvjest dr. **Vaso Gjurgjević** (Čita §. 3.)

Predsjednik: Na ovaj §. podnešen je izpravak gosp. dra. Jordana, da se cieli ovaj §. izbriše.

Izvjest. dr. **Vaso Gjurgjević**: Vis. sabore! Ova ustanova bila je skoro najtemeljitije razpravljena od odbora pravosudnoga.

Kako je izvolio već jučer g. dr. Subotić ovdje napomenuti, sadržane su u ovomu zakonu ustanove, kojimi se odredjuju ovršbena ročišta i rokovi, te odbor je mislio, da je nuždno ustanoviti, što će biti u onom slučaju, kad se budu ti rokovi promašili. A odbor, držeć se načelne svrhe, koja je u ovoj zakonskoj osnovi izražena, naime da bude postupak što brži, mislio je, da mora iztaknuti ustanovu, kao što je ova, t. j. da se nedozvoljuje radi promašenih rokova i ročišta povrat u prijašnje stanje. A zašto? Jer ako se protivno od toga dopusti, onda ćemo opet tamo biti, gdje smo sada; jer ovo je upravo jedno od najgorjih sredstva, kojimi se može zavlačiti na neizvjestno vrieme svaka pravna stvar.

S toga preporučam, da izvoli vis. sabor ovaj § prihvatiti.

Predsjednik: Rieč ima g. zast. dr. Jordan.

Dr. **Antun Jordan**: Vis. sabore! §. 3. po svojih izrazih je jasan. (Čita ga.) Ova ustanova, kao što je g. izvjestitelj naglasio, je nova; ona se nenalazi u vladinoj osnovi, niti u novoj dotičnoj osnovi cislajtanskoj.

Koliko se sjećam, onaj stariji postupak cislajtanski od god. 1847. o smetanju posjeda sadržaje takodjer tu ustanovu, da uz pravne liekove u tom pogledu je naročito izključeno takodjer i povrata u prijašnje stanje. Nu ova ustanova nije recipirana u naš gradjanski postupnik; u §-u 632 izpuštene su dotične rieči onoga cislajtanskoga zakona, — a sada se tumači onako, da je zbilja dopušten onaj pravni liek.

Gospodo! Namjera ove ustanove je jasna. Pošto se radi o tom, da postupak, kojim se ima vjerovnik dobaviti izplate svoje tražbine, bude čim uspješniji; to je nakanio takodjer pravosudni odbor, skinuti sve zapreke, koje bi se mogle tomu uspješnomu postupku na put staviti.

Gospodo! I ja sam za to, da bude naš ovršbeni postupak uspješniji nego li je dosadanji, ne samo s razloga, štono ih čujemo ovdje već drugi, treći dan, nego i s razloga, štono ga dosada nisam čuo, s razloga čisto pravne naravi. Kad naime tražbina dospije, nastaje civilno nepravo vjerovniku sa strani dužnika, pa kao što

Digitized by Google

kod povriedah kriminalne krivde nastaje državi dužnost, da uvriedjenu pravdu izmiri, t. j. da vjerovniku realizira ono pravo, štono ga ide, naime da pravo postavi u onakov položaj, u kojem bi imalo biti ili po dotičnomu ugovoru ili po zakonu.

Po ovom pravilu bio bi dakako najsavršeniji ovakov zakon, koji bi vjerovniku naplatio tražbinu u onaj čas, kad tražbina dospije, t. j. u čas, kada bi imala biti actio nata, ili barem u vrieme, kada se res judicata uzme pro veritate.

S toga glavnoga čisto pravnoga razloga želio sam, da čim prije dodje u pretres novi postupak, da se čim prije razpravi i po vis. saboru poprimi. Mene nisu smetali razlozi, što sam ih čuo proti ovoj osnovi navadjati navlastito s obzirom na mali naš posjed, za koji bi tobože time nastala velika opasnost. Ja mislim: mali posjed mali dugovi, veliki posjed, veliki dugovi. Baš ako bi mogli gledati u tom postupku kakvu opasnost za posjed, mogli bi prije vidjeti opasnost za veliki, nego li za mali posjed. — Rok je kod obijuh jedan, i taj je kratak; a što se tiče natjecatelja kod prodaje, držim, da ima kod malih posjeda više natjecatelja, nego li kod velikih. Mali posjed proda se onda uz bolju cienu, tako da posjednik kao što niti vjerovnik neće imati štete, ili bar ne mnogo, dočim je kod velikog posjeda pogibelj mnogo veća.

Gospodo! Ja želim dakle čim uspješniji postupak, ali mislim, da ta spješnost takodjer mora imati svoje granice.

Čitali smo u rimskom pravu: „neminem detrimento alterius fieri locupletiorem," pa na drugom mjestu: „nemo jus suum indefensum relinquat." Neka bude pomoženo vjerovniku, da on čim prije dodje do svoje tražbine, ali zakonodavac neka neuztegne pravednih obzirah takodjer zakonitim interesom i možebitnim pravom ostalih stranakah. — S toga sam se pitao, kad sam čitao ovu ustanovu: da li je ona pravična, potrebna, i nuzgredno ću pitati, da li je ona točna?

Da li je pravična?

Rekao sam prije, da i u postupku, gdje se radi o predmetu manje vriednosti, pravni liek povratka u prijašnje stanje nije zabranjen. Tim manje bi bilo pravično ustanoviti, da bi bio zabranjen onaj liek ovdje, gdje bi se moglo raditi o znamenitih interesih. Ja se pozivljem na ustanovu odborskoga predloga §. 22. gdje se kaže, da je neprodužni rok od 30 dana za redovitu tužbu opredieljen.

To može biti, gospodo, vrlo važan predmet, može se raditi o čitavom imetku jedne osobe. Uzmimo, da slučajem kakvim, koji stoji iznad njegove snage ili krivnje, dotičnik si nije mogao u roku od 30 dana dobaviti potrebitih dokazala, koja bi imao bio kod suda podnieti . . . On dakle niti u ovom slučaju po §-u 3. odborove osnove nebi mogao tražiti povratka u prijašnje stanje, kad sud konstatira, da tužba nije podnešena.

Gospodo! To je jako važna stvar, jer neradi se o istom postupku samo o privremenih odredbah kao što u onom postupku o smetanju posjeda, gdje se razumije, da pravnomu posjedniku ostaju i njegove stvari, i pravo na dotičnu odštetu, — nego dotičnik izgubije u ovom slučaju hipotheke, respektive naplatu tražbe, ako zakon zabrani taj liek.

Navesti bi se moglo više slučajeva; ali mislim, da je ovo dovoljno, da opravdam svoju bojazan glede nepravičnosti, koju ja ovdje nazirem.

Drugo, kazao sam, da ova ustanova nije potrebna; jer po naročitih propisih našega gradjanskoga postupnika, na koji se odnosi i ovaj, razprava o povratnih molbah neobustavlja izvedenje izdane odluke.

Napokon kazao sam, da je ova ustanova i netočna. Ovdje se kaže „radi promašenih rokova;" to je rečeno u višebroju, a ja, koliko sam imao vremena pregledati ovu osnovu, nalazim jedan jedini važan rok, kojega se ova ustanova tiče, t. j. rok naveden u §-u 22., jer nemislim, da bi se moglo to odnositi n. pr. na rok ustanovljen radi dražbe. Ako je tomu tako, onda bi morao ovdje stajati singular.

S ovih razloga preporučam vis. saboru, da ovu u svakomu pogledu sasvim novu ustanovu brisati izvoli.

Predsjednik: Rieč ima g. zast. dr. Šram.

Dr. **Lavoslav Šram**: Vis. sabore! Ja ću govoriti za redakciju.

Ponajprije nemogu se složiti sa veleštovanim g. predgovornikom glede toga, da bi ova ustanova bila nova, jer ćemo tragove te ustanove dapače naći u dosadanjem postupku, kao što ću kašnije obrazložiti. U ostalom u navodih g. predgovornika nebih mogao naći argumenta proti ovoj ustanovi, nego bi želio, da sam čuo argumente crpljene iz same stvari, odnoseće se na karakter i na zamašaj u pogledu njezine blagotvornosti i pogubnosti.

Ja ću u tom pogledu sliediti g. predgovornika, pa ću kazati, da je on dielio svoje prigovore proti ovoj ustanovi u dvie glavne točke. On kaže, da ova ustanova nije pravična i da nije točna.

Nije pravedna — kaže on — iz razloga, što u obće nije pravedno, da se dira kod i nehotimičnog promašenja kakva ročišta u pravo materijalno. Ja rado supodpisujem ovaj nazor, ali ću pitati, kad se o ovoj ustanovi govori, da li i koliko imade praktičke uporabljivosti u pogledu ovoga zakona. Tu imadem ponajprije zapitati, koji su rokovi i koja ročišta, o kojih se radi u tom zakonu. Kod ove prilike moram izpraviti g. predgovornika, da neima samo jedan rok, onaj naime, koji je u §-u 22 napomenut. nego moram upozoriti g. predgovornika na rok, spomenut u §-u 9., koji ovako glasi: (Čita.) „I ovršenik kao i njegov suvlastnik pa hipotekarni vjerovnici vlastni su dva mjeseca prije dana dražbe zamoliti čestičnu dražbu nepokretna u ovrhu uzeta dobra (§. 8.) Na ovu molbu ima sud narediti ročište, bar mjesec dana prije dražbe,

Digitized by Google

da itd.“ I ovo je jedan rok; dakle imade svakako više rokova, i prema tomu točna je ova ustanova, koja govori o više rokova, a ne o jednom roku. — Nu glavno je, da li je ova ustanova pravedna?

Ona bi mogla u toliko biti nepravedna, u koliko bi uz ovaku ustanovu nastao slučaj, da bi tko promašenjem nehotomičnim patio nezasluženo. Nu toga ovdje neima; jer oni na materijalne odnošaje odnoseći se rokovi, nisu dopustili povrat u prijašnje stanje, a oni, koji su iz nova zametnuli rok, pa ako je toga tkogod i promašio, to time nije u svoje pravo neposredne materijalne štete donio; jer ti ili zaištu čestimičnu dražbu, ili da zaištu pridruženje drugoj ovršbi, zametnutoj po drugom vjerovniku.

U ovakova vjerovnika opet, koji neće nikakva ročišta u njegovu materijalnomu pravu, i koji nebi htio tu sa svom bezazlenosti postupati, svakako bi veoma prikladno bilo da bude veoma brz cio ovršbeni postupak.

Ova ustanova dakle nemože biti nepravedna, ali ovakav rok ili dopuštanje ovršbenoga postupka prema ovakovu roku moralo bi vrlo nepravedno biti.

Gosp. predgovornik kaže, da ovakova ustanova nebi nikomu škodila, kad bi povrat u prijašnje stanje bio dozvoljen, jer kaže: povrat u prijašnje stanje nezaustavlja, — a to samo onda, ako je već dotična odluka izdana; a ako se zaište prije dotična riešitba, onda zaustavlja i samu riešitbu, dok se onaj postupak neobavi.

Dakle stvar stoji tako, ako se ovo briše, da će onda dakako valjati i unapried ustanove dosadanjega postupka, po kojih u stanovitih slučajevih neće biti moguć povrat u prijašnje stanje, a u svih ostalih postupcih, po kojih nemože nitko platiti materijalnu štetu, širom će se ostvoriti vrata mogućnosti, da se na najjednostavniji način zategne ovršbeni postupak.

Dakle ja sam skroz i skroz proti izpravku i glasovati ću za redakciju.

Predsjednik: Pošto se nitko nije prijavio za rieč, ima rieč g. izvjestitelj.

Izvjest. dr. **Vaso Gjurgjević**: Vis. sabore! S obzirom na ovo, što je gosp. predgovornik kazao na obranu odborove redakcije, biti ću ja posve kratak.

Gosp. dr. Jordan hoće, da se izostavi ovaj §. iz dvijuh razloga: prvo, što je pogibeljan i nepravedan, a drugo, što je nepotrebit. Što se tiče prvoga razloga, moram sa svoje strane očitovati, da držim, kad bi se izostavila ova ustanova, a ostavio povrat u prijašnje, da bi to bilo najglavnije sredstvo, kojim bi se mogao ovršbeni postupak zavlačiti, dotičnim strankam na veliki trošak. U ostalom se tu neradi više o dokazih, nego o tom, da se izvede pravo, i tu mislim, da bude svaki na oprezu, da čuva svoje pravo, kako god može.

Što se nepotrebitosti tiče, nisam se mogao uputiti razlozi, koje je g. predlagatelj naveo, dapače baš kažem, da je potrebita ova ustanova, zato što bi inače ostala neizvjestnost glede roka, ako se ta ustanova izpusti, temeljna načela ove zakonske osnove porušila.

S toga dakle, što je ovaj izpravak proti načelnoj svrsi ove zakonske osnove, nemogu ga prihvatiti, nego molim, da vis. sabor prime predlog odbora.

Predsjednik: Pošto nije dovoljan broj članova prisutan, da se zaključiti može glede ovoga §-a, s toga dižem sjednicu i uričem buduću za sutra u 10 sati.

($^3/_4$ 12 sati prije podne.)

Digitized by Google

Petdeseta saborska sjednica,

držana dne 20. rujna 1876. u 10 sati pod predsjedničtvom saborskoga podpredsjednika g. Mirka Hrvata.

Sadržaj: Zapisnik prošle sjednice. — Podnesci. — Interpelacija zast. Fr. Folnegovića glede izbora nar. zastupnika u Samoboru. — Predbježan odgovor svietloga bana na ovu interpelaciju. — Dnevni red: Spec. debata o osnovi zakona o preinaci nekojih ustanova gradj. parb. postupnika od 16. rujna 1852., tičućih se postupka kod ovršbene dražbe nepokretnih i pokretnih stvari radi novčane tražbine"

(10 $^1/_4$ sati.)

Predsjednik: Sjednica počimlje, Molim g. bilježnika da izvoli zapisnik pročitati.

Bilježnik dr. **Lovro Vidrić** (čita.)

Zapisnik

XLIX. sjednice sabora kraljevinah Dalmacije, Hrvatske i Slavonije, držane u glavnomu i zemaljskomu gradu Zagrebu dne 19. rujna godine 1876. pod predsjedanjem prvoga saborskoga podpredsjednika gosp. Mirka Hrvata u prisutnosti 47 članovah.

Od strane vlade: Preuzvišeni gosp. ban Ivan Mažuranić, dr. Pavao Muhić i dr. Marijan Derenčin.

Čitan bje zapisnik posliednje saborske sjednice, koji se ovjeroljuje bez primjetbe.

Preuzvišeni gospodin ban podnaša visokomu saboru tri zakonske osnove.

1) Osnovu zakona, kako se ima postupati proti govedjoj kugi.

Ide odboru za poslove unutarnje zemaljske uprave.

2) Osnovu zakona o izvlastbi nekretninah u gradu Zagrebu.

Ide odboru za unutarnje poslove zemaljske uprave i pravosudnom.

3) Osnovu zakona o preuzeću gradske velike realke u Osieku na trošak zemaljski.

Ide odboru za zemaljski proračun.

Na dnevnomu redu jest generalna debata ob osnovi zakona o preinaci njekih ustanovah gradjanskoga parbenoga postupnika od 16. rujna god. 1852. tičućih se postupka kod ovršbene dražbe nepokretnih i pokretnih stvarih radi novčane tražbine.

Pošto je izvjestitelj gosp. dr. Vaso Gjurgjević generalnu debatu završio, stavlja predsjednik pitanje: „da li prima visoki sabor osnovu predležeću za specijalnu debatu onako, kako je zakonodavni odbor istu predložio?"

Većinom glasovah primljena bude osnova za temelj specijalne debate. U specijalnoj debati bude primljen naslov zatim §. 1 i 2. bez preinake.

Na §. 3. stavio je dr. Jordan izpravak, da se taj §-af jednostavno izpusti.

U tri četvrta na dvanaest satih digao je predsjednik poradi pomanjkanja za glasovanje dovoljnih članovah sjednicu ter urekao buduću za sutra na 20. rujna u 10 satih sa dnevnim redom nastavak specijalne debate ob osnovi zakona glede preinake njekojih ustanovah gradjanskoga parbenoga postupnika od 16. rujna god. 1852. tičućih se postupka kod ovršbene dražbe nepokretnih i pokretnih stvarih radi novčane tražbine.

Dr. **Lovro Vidrić**, s. r.	**Mirko Hrvat**, s. r.
saborski bilježnik.	sab. podpredsjednik.

Predsjednik: Ima li vis. sabor kakove primjetbe? (Neima.)

Primjetbe neima, zapisnik se ovjerovljuje.

Vis. sabore! Obćina Oborovačka moli za oprost od uplaćivanja odkupnine javnih radnja na temelju detailiranih razloga.

Ide odboru peticijonalnomu.

Stigao je prosvjed izbornika samoborskih proti izboru narodnoga zastupnika obavljenomu dne 14. rujna 1876.

Vis. sabore! Izbor g. Špišića je u sjednici dne 18. rujna vis. sabor verificirao. U smislu §-a 6. ovoga poslovnika nemože se na pritužbe podnešene nakon obavljene verifikacije obzir uzeti; — s toga će se prosvjed dotičnikom vratiti.

Franjo Folnegović: Vis. sabore! Možebiti bi bilo moguće, uputiti vis. kuću o potrebi, da se ovaj prosvjed i predstavka, koju sam ja podupro, odputi na odbor ve-

Digitized by Google

rifikacijonalni s tom namjerom, da taj odbor iz toga prosvjeda crpi materijal za predlog u saboru smjerajuć tamo, da se naredbe, propisi a možda i zakonska osnova o izbornom redu, — pošto nevaljaju — na bolje preustroje, tako da nebude više moguće u Hrvatskoj ovakovih dogadjaja, kako su se evo ovdje sbili prigodom samoborskoga izbora. Možebiti bilo bi uputno čitati ovdje nekoje točke prosvjeda, — neću se na sve obazirati, nego samo na važnije . . .

Predsjednik (ga prekine). Ja moram kazati, da ovdje o pretresivanju dotičnoga materijala govora biti nemože.

Vis. sabor je ovjerovio izbor, dakle zaključak načinio, a sabor proti zaključkom svojim neprima prigovora; a naročito dotični §. poslovnika kaže, da se prosvjed poslje obavljene verifikacije u obzir uzeti nemože. — Napokon g. Folnegović stavlja nekakav predlog; predlog mora imati svoju formu, koja je poslovnikom propisana; pošto toga ovdje neima, s toga nemože biti o predlogu govora.

Zato mislim, da se vis. sabor može izjaviti: prima li predlog moj, da se prosvjed dotičnikom povrati?

Franjo Folnegović: Molim, neka nitko nemisli, i ja vas gospodo uvjeravam, da ja neidem možda za tim, da diram u pravo g. Špišića; on je ovjerovljen kao zastupnik i kao takav ima se smatrati.

Nego samo predlažem vis. kući, da ovaj prosvjed i predstavku uputi odboru verifikacijonalnomu, s razloga da se predusreti tomu, da se u buduće nebi više takovi dogodjaji sbili.

A neznam, da li se može kod predloga, da se jedna peticija predaje kojemu odboru, zahtjevati, da bude poduprt s 10 podpisa.

Neka dakle vis. kuća odluči, da li imam ja pravo, ili neimam.

Predsjednik: Ja mislim, da g. Folnegović predloge pravi proti krieposti poslovnika. §. 6. poslovnika izrično veli: (Čita.) „Na pritužbe podnešene iza obavljene i u saboru proglašene verifikacije nemože se uzeti nikakav obzir."

Dakle ja kažem, da niti visoki sabor nemože ma ni jednoglasno ništa proti poslovniku zaključiti.

Vis. saboru je prosto preinaku predložiti, i po toj se vladati, kad je primljena; ali dok je ovaj poslovnik u krieposti, dužnost je predsjedničtva, valjanost poslovnika braniti.

S toga kažem, da g. Folnegović neima pravo predložiti, da se učini štogod proti propisu poslovnika.

Franjo Folnegović: Ja apeliram na vis. kuću, je li imadem ja pravo, da predložim ovdje kao pojedinac, da se pojedina peticija uputi na ovaj ili onaj odbor?

Predsjednik: Ja držim, da je ovo proti poslovniku. Rieč ima g. Folnegović, da stavi interpelaciju.

Franjo Folnegović: Vis. sabore! Predmet ove interpelacije bio bi izostao, da se je uputio prosvjed samoborskih birača na verifikacionalni odbor, kako sam malo prije svjetovao. Žalibože to se zbilo nije, pa zato moram ob ovoj stvari — može biti dulje nego sam želio — uztrpljivost vis. kuće rabiti

14. o. mj. bio je izbor nar. zastupnika u Samoboru. 18. o. mj. već je odbor verifikacionalni podnio vjerodajnicu dotičnoga zastupnika na odobrenje. Visoko predsjedničtvo sabora prekinulo je dnevni red samo za to, da se bržebolje verificira novoizabrani g. zastupnik trgovišta Samobora. I tako bude tek prije 4 dana izabrani g. zastupnik zbilja ovjerovljen, s razloga, jerbo proti njegovu izboru s nijedne strane prigovor stigao nije.

U Zagrebu, pače u samoj ovoj vis. kući mnogi su pitali: kako je to, da je u Samoboru izbor zastupnika tako na tiho i u redu bez ikakova pokreta izveden, pa to u takovih okolnostih, da onaj kandidat reusira, koji je, bivši kod prvoga izbora dr. Makanca, bio njegovim privrženikom i toplim zagovornikom, a prometnuo se preko noći u protivnika njegovih načela. Pitalo se kako to, da nema prigovora proti njegovomu izboru? kako to, da su samo 4 glasa od 130 glasujućih proti njemu bila? To, gospodo, nije išlo u glavu ni mnogoj gg. članovom ove vis. kuće; pa su se i tomu čudili, kako se s verifikacijom sabor tako žuri preko svakog običaja i potrebe.

Evo svemu tomu karakteristična uzroka:

Znalo se je, da prosvjed proti ovomu izboru mora doći; znalo se je, da je prosvjed takova sadržaja, te bi trgovište Samobor na novi, i to kroz 4 godine na sedmi izbor prinukao. 130 izbornika samoborskih, — dočim je za g. Špišića 126 glasovalo — prosvjeduju proti obavljenomu ondje izboru, i navode proti mnogo toga, što čovjeka mora sjećati na to, da se političke okolnosti u našoj domovini na bolje niti najmanje promienile nisu, da pravne sviesti u našega naroda jošte uvjek nećemo da gojimo. Vidi se nadalje, da se ni sa strane oblasti nije onako postupalo, kako bi se postupati moralo, ako hoćemo, da se u Hrvatskoj zbilja kakav parlamentarizam uzdržati uzmogne.

Nije mi zadaća cio taj prosvjed, koji mnogo toga sadržaje, na potanje obrazlagati. Ako spomenem, da je glasovao za protivnog kandidata 21 godišnji mladić Kocijančić — ako spomenem, da je g. dr. Milan Bišćan, stanujući i izborno pravo vršeći liečnik u Jaski, glasovao u Samoboru — ako spomenem, da je za Mihalja Bišćana njegov sin glasovao — da je dapače jedan činovnik, mislim iz Siska, gdje je radi nekakve nevaljanštine suspendiran te u Samobor došao, takodjer glasovao — to sam samo nekoje točke izcrpio u dokaz, kako se u Samoboru postupalo, ali glavnoga nisam spomenuo, što bi me ovlastilo na današnju interpelaciju.

A glavno je to, što se izborna deputacija, premda je izboru takodjer presv. gosp. Pogledić prisustvovao, nije držala pozitivnih ustanova zakonskih, nego ih očito u svojem temelju povriedila. Izbor bio je zakazan izmedju

Digitized by Google

10. i 12. ure. Došle su na biralište dosta rano i jedna i druga stranka, ali kad bi bilo imalo zaredati glasovanje, nastao je metež, kojega je resultat bio, da je otvorio glasovanje častni otac gvardijan samoborski, kojega ime nipošto sa slovom A nepočimlje. — Zakonska novela izborna, na koju je vis. sabor i vladajuća stranka veliku važnost stavila, sadržaje ustanovu, koju nikako malo cieniti nebi smjeli u onom §. 21., koji glasi: „Kod izbora nar. zastupnika imadu se izbornici pozivati abecednim redom; prije zaključka izbora imadu se izbornici jošte jednom abecednim redom prozvati. Ni jedno ni drugo u Samoboru nije učinjeno; Onda su se birači protivne stranke pustili prije k glasovanju. Oni su okupirali vrieme od 10 do 11 sati i 35 časova, a ostalih 25 minuta imali bi bili birači druge stranke na razpolaganje. Uzalud su ovi upućivali komisiju i protivnike, da buduć su pristaše g. Špišića, kojih je za 10 manje, trebali 95, to se druga stranka nikako nemože u 25 časova obredati. Komisija o tom nehtjede ništa čuti, u 12 sati izbor ima biti svršen. Uslied toga pristaše g. Smidhena ostaviše uz prosvjed biralište. Prosvjeda im medjutim u zapisnik nemetnuše, i odbor verifikacionalni mogao je dakako na temelju onoga zapisnika izbor ovjeroviti. Nu posebni prosvjed nije mogao prije doći, jer tomu treba vremena, treba što moguće više podpisa. Samoborski izbornici donieli su takav prosvjed u Zagreb jur četvrti dan, no došli su baš onaj isti dan simo, kad je bio g. Špišić u saboru ovjerovljen.

Gospodo! ako se tako danas postupa uz znanje i povladjivanje oblasti, koja je bila representovana kod dotičnog izbora po presv. g. Pogledicu, ako se tako postupa sa strane one, koja je kandidatom svojim postavila načelnika svojega, koji bi morao u prvoj liniji nada sve znati i druge uputiti, da se mora štovati zakon — ako se tako postupa danas, gospodo, kad sa nijedne strane nije na to silila nikakova nužda politička — bar opravdana uzroka tomu nije bilo — kako bi se tekar kod izbora postupalo onda, kad bi se narod hrvatski trgnuo ozbiljno iza sna svojega, te bi se možda na više birališta hrvatskih pojavio onoliki broj sviestnih izbornika, koji bi stanovište opozicionalno smjelo i otvoreno prigodom svojega izbora manifestirati htjeli. Kaže se doduše — nego je nuzgredna stvar, to u bitnosti nemienja ništa: opozicionalnih izbornika nije bilo 130; bilo ih je manje, i sigurno nebi bili reusirali kod ovoga izbora

Gospodo! to neolakšava grieha, koji je proti zakonu učinjen, dapače to ga upravo otegoćuje. Sudac kod okrivljenika naći će olakšujuću okolnost u tom, ako se dotičnik brani, da je nuždom okolnostih moralno tako rekuć prisiljen bio počiniti zločin. Ali gdje sam okrivljenik dapače tvrdi, da to nije bilo nuždno, gdje se dakle priznaje, da je iz puke obijesti pozitivni zakon gažen, to, gospodo, nije olakšajuća, to je otegujuća okolnost.

Resultati, gospodo, budu li se ovaki čini kod nas češće opetovali, nemogu izostati. Ovakove flagratne povriede zakona ubitačne su po ugled sabora pače i za sam parlamentarizam u obće te zato i preopasne za narod. Resultat takova postupanja biti će jednostavno taj, da će se i ono malo sviestnih rodoljuba, koji još dandanas osjećaju volju i snagu zanimati se s javnim životom, povući natrag s političkog polja i prepustiti sudbinu našega naroda rukam — recimo samo — ne najpouzdanijim.

Gospodo! Zadaća mojoj interpelaciji u prvoj liniji bila je ta — biti ću iskren — da illustriram onu pohvalu i one uzklike radosti, kojimi se je popratio u t. zv. glasilih vladajuće stranke izbor g. Špišića kao pobjeda nad načeli onoga zastupnika, kojega mjesto ovdje u vis. kući sada prazno stoji, i može biti se tako hitro ni neće popuniti.

Ako, gospodo, uvažite, kakvim sredstvom i kakovim oružjem podlegao je onaj muž moralno pred svojim protivnikom, onda ćete priznati, da je ova pobjeda u pravom smislu rieči Pyrrhova pobjeda, i mi bi se mogli nad takovom vašom pobjedom više radovat', nego se je bojati, kad nam nebi opravdana bojazan dušom potresivala, kamo ćemo dospjeti, ako se stranačke strasti na ovakav način i u ovo doba, gdje neima tomu dokučiva razloga, dižu i nad pozitivnimi zakoni.

Zadaća moje interpelacije u drugoj liniji bila je ta, upozoriti vis. kuću na naš izborni zakon i na to, da zakon ob uredjenju sabora još uvjek nije dobar Lykurg je bio — ako se nevaram ili Solon — kojemu se je predbacivalo, kao zakonodavcu, da nije u svojem zakonu providio kazan za ubojicu roditelja. On je pako rekao na to, da takovih zločinaca u njegovoj domovini neima, radi toga netreba ni zakona proti njim. I u naših zakonih nebi mnogo ustanova trebalo, kad se, gospodo, kod nas nebi valjalo na sve moguće eventualitete obazirati. Odkad je kod nas javni moral na toliko nastradao, da se skoro o ničem više nerazmišlja, koliko o tom, kako da se zakon i pravo bezkaznjeno gaziti mogu. Znalo se je — javna je to bila tajna — da je prosvjed samoborskih gradjana priredjen. Znalo se je, da je taj izbor bio obavljen flagrantnom povredom zakona, znalo se je, da uslied toga taj izbor nebi mogao dobiti odobrenje ove vis. kuće, svakako bar dotle ne, dok se dotična iztraga nepovede. Pak ipak premda se je sve to znalo, na to se obaziralo nije. Na prosvjed se nije počekalo bar 8 dana, prosvjed se je morao obezkriepiti i to tako, da se prije, nego je stigao, verifikacija izbora u saboru obavila.

Gospodo! poslovnici svih sabora sadržavaju ustanove kojimi se opredieljuje stanoviti rok za podnešenje prosvjeda proti izboru. U magjarskom saboru je taj rok ustanovljen na 30 dana; ako do tada nestigne prigovor, onda se tekar zastupnik konačno ovjerovi.

Da je i kod nas slična ustanova neobhodno potrebita, razabirete jasno iz predležećega slučaja. To je bio razlog, zašto sam htio, da bi se ovaj prosvjed dao verif. odboru, da ga prouči i na temelju toga vis. kući predloži

Digitized by Google

ustanovu, kako bi se ovakovo vredjanje pravice u buduće osujetiti moglo.

Treći razlog interpelaciji ovoj možebiti je nuzgredne naravi, ali on me s formalne strane upravo ovlašćuje na nju, a sastoji se u tom: što je kod izbora samoborskoga uz izbornu deputaciju na odličnom mjestu sjedio i zast. polit. oblasti presv. g. vel. župan Pogledić, i nije prosvjedovao proti nezakonitomu postupanju izborne deputacije, kad je vidio, da ona neće da pozivlje abecednim redom izbornike, nego je najprije jednu stranku pripustila k izboru. G. zast. političke oblasti kod ovoga izbora — ako se nevaram — kazao je, da njegova briga nije drugo, nego da nebude red kod izbora narušen, a u drugo da se pačati neima. Ja ne znam, da li se vis. kuća s ovim načelom slaže, ja ga bar dieliti nemogu, jer neuvidjam, zašto su onda povjerenici kod ovakovih izbora, osobito ako nose častni naslov župana; za uvdržavanje takova poredka bilo bi dosta 2—3 žandara. Dužnost takova povjerenika imala bi biti ta, upozoriti izbornu deputaciju, neka negazi ustanove pozitivnoga zakona. Tu dužnost nije tako shvatio presv. g. Pogledić. Držim, da bi valjalo i u tom pitanju biti na čistu, je li postupanje g. nadžupana korektno bilo ili ne — da budemo na čistu, čemu su ti povjerenici pri izboru, da li možda nisu tek zato ondje, da imponiraju ovomu ili onomu izborniku, ne bi li glasovao proti svom uvjerenju za vladu i da nisu zbilja zato tu, da pokažu, kako sama vlada i sama oblast znade zatisnuti oko i prepustiti gaženje zakona, ako se to ima sbiti ma i u najsitnijem i tek prividnom interesu vlade ili vladajuće stranke.

To pitanje valja takodjer da ovom sgodom na čistac iznesemo. Ako to postignemo, biti će i ovaj nesretni izbor samoborski nekom stečevinom za nas, biti će naukom za nas, kako u buduće postupati moramo, ako nećemo, kako sam prije kazao, da zbilja parlamentarizam u Hrvatskoj do kraja diskreditiramo.

Neželeći duljiti stvari i uztrpljivost vis. kuće dalje upotrebljivati, upravljam na svietloga bana sliedeću interpelaciju (čita). [Vidi zap.]

Predsjednik: Interpelacija ova uvrstiti će se u zapisnik i dostaviti zem. vladi.

Ban **Ivan Mažuranić**: Ja mogu odmah odgovoriti na tu interpelaciju.

Predsjednik: Ja imam samo nešto primjetiti. Ja bi bio imao dužnost kao predsjednik g. govornika nekoliko puta prekinuti, naročito, kad je one izbornike, koji su za opoziciju glasovali, nazivao svjestnimi i to s toga, jer pristaju uz opoziciju — dakle neizmjernu većinu pristaša druge stranke proglasio nesvjestnimi. (**Fr. Folnegović**: „To nisam nikada učinio, proti tomu se ogradjujem".) Ovo je uvrieda, koja se nebi smjela ovdje kazati. S toga molim . .

Franjo Folnegović: Ja nisam htio svojimi riečmi nikakve uvriede učiniti. Ja se ogradjujem proti ovakovu sumničenju za sada i za uvjek . . .

Predsjednik: Rieč ima svietli ban.

Ban **Ivan Mažuranić**: Gospodinu interpelantu mogu odmah odgovor dati, jer je na njegova pitanja jako lahko odgovoriti, i netreba ništa promišljati. Ja moram kazati, da meni u obće nije ništa javljeno glede dotičnih dogadjaja; jesu li išli zakonitim putem, nisu li, meni nije ništa poznato.

Nego budući je stavljeno pitanje, kako se je stvar dogodila, učiniti ću ono, što se sa administrativne strane učiniti može. U ostalom jako je težko kod izbora nad izvršavanjem izbornih zakona bditi, jer je poznato vis. kući, da su ti izborni zakoni takove naravi, o kojih obdržavanju nesudi administracija, nego više sabor, visoka ova kuća! (Glasovi: Tako je!) Nije dakle toliko na meni, koliko na vis. kući, koja ima vlast dotični izbor odobriti, ili nevaljanim proglasiti. Onda će g. interpelant oprostiti, da ja tu nikakve vlasti neimam; i što mogu učiniti, najviše je to, da u obće preporučim organom administracije, koji imadu kod toga upliv, da se drži zakon. A jesu li držani zakoni, nisu li, kod onoga samoborskoga izbora, držim, da imade vis. kuća suditi, i po tom izbor zastupnika odobriti, ili neodobriti; — to dakle sigurno nije na meni.

Nego medjutim, kad je interpelacija stavljena s opazkom, da su nekoji §§. povriedjeni, učiniti ću u upitnoj stvari ono, što mogu sa strane administrativne učiniti.

Franjo Folnegović: Držim, da to nije podpun odgovor, nego da će taj sliediti, kad bude iztraga povedena; zato se nemogu izjaviti za, niti proti.

Predsjednik: To je predbježan odgovor.

Prelazi se na dnevni red. I to, prvo je glasovanje o §. 3. Molim g. izvjestitelja, da izvoli pročitati §. 3. kako ga odbor predlaže; zatim izpravak dr. Jordana.

Izvj. dr. **Gjurgjević** čita §. 3.

Bilj. dr. **Lončarić** čita izpravak dr. Jordana.

Predsjednik: Ona gospoda, koja su za §. 3. kako ga odbor predlaže, neka izvole ustati.

(Većina.)

Time odpada potreba glasovati o izpravku dr. Jordana.

Izvj. dr. **Vaso Gjurgjević** čita §. 4.

Predsjednik: Na ovaj §. imade izpravak gosp. dra. Lorkovića.

Bilj. dr. **Lončarić** čita izpravak. (Izpravak vidi u zapisniku.)

Predsjednik: Rieč ima g. dr. Lorković:

Blaž Lorković: Vis. sabore! Ja predlažuć ovaj izpravak mislim, da je to tako jednostavna stvar, da mi ju nije treba pobliže obrazlagati. Ja držim, da je ona rieč, koju u prvom dielu predlažem, samo pomutnjom izostala. Drugo, što predlažem, da se rieči „u zemljah ugarske krune" izpuste, pa da se umetne „u kraljevini Ugarskoj", — i ono je jednostavna stvar. U ovom saboru stvaraju se zakoni valjani za kralj. Hrvatsku i Slavoniju. O zemljah krune ugarske može se govoriti samo u onakovih

Digitized by Google

zakonih, koji su zajednički za sve i Ugarsku i Hrvatsku i Slavoniju. Hrvatska ima svoju autonomiju ne državnu samostalnost, i s toga zakoni stvoreni u ovom saboru valjaju samo za Hrvatsku i Slavoniju. Mi nećemo s druge strane u nijednom zakonu, kojega ugarski sabor za svoju zemlju stvori, naći drugi izraz, van: zakon taj i taj valja za „kraljevinu ugarsku".

A ako se taj izpravak prihvati, onda postanu sliedeće rieči: „za koje ovaj zakon neima kriepostí" suvišne, jerbo su samo s toga došle ovamo, da se naznači to, da zakon valja samo za jedan dio.

Napokon predlažem, da se umetne iza predloga „u" u 2. alin. mjesto „zemaljah" rieč „kraljevinah". Ovo jé u obće primljen naslov, kojim se u zakonih nazivlju one zemlje, koje su u carevinskom vieću cislajtanskom zastupane. S ovih jednostavnih razloga, vis. sabore, preporučam svoj izpravak.

Predsjednik: Rieč ima g. zast. Mrazović.

Mato Mrazović: Vis. sabore! Što se tiče prvoga izpravka, t. j. da se pred rieč „osude" metne „pravomoćne", čini mi se, da je suvišan; jerbo se ovdje veli prvo to, da se imadu izvršivati po propisih ovoga zakona i osude izvanjske t. j. ili iz kraljevine ugarske ili iz kraljevina u car. vieću zastupanih; ovaj pako zakon u §. 5., točka 1. pozivlje se na §§. 438 i 441. gradj. postupnika, koji kaže, da osude imadu biti pravomoćne. S obzirom na ono držim dakle, da je prvi dio izpravka g. dr. Lorkovića suvišan. — Što se tiče drugoga diela toga izpravka, da se iza rieči „u zemljah" a pred riečmi „ugarske krune" metne „kraljevine", a „krune" da se izpusti, držim, da nije posve korektno; jer ove se rieči nebasiraju na tom, da je Hrvatska i Slavonija takodjer kraljevina ugarske krune, nego priznati mora g. predgovornik, da imade i bez obzira na to pod ugarskom krunom zemalja, koje još uvjek svoju autonomiju drže i imadu, pak zato je shodno te se u obće još dandanas i bez obzira na Hrvatsku i Slavoniju spominju „zemlje ugarske krune". S toga držim, da je ovaj dio izpravka manje korektan.

Nu treći dio izpravka, gdje se veli, da se u 2. liniji iza rieči „u" mjesto rieči „zemlja" metne „kraljevina", držim, da je naprama obstojećemu zakonu i običaju citiranja zakona u Cislajtaniji posve korektan; s toga glasujem za ovaj izpravak, da se kaže „u kraljevinah" mjesto „u zemljah" zastupanih u carevinskom vieću.

Predsjednik: Rieč ima g. predstojnik odjela za pravosudje.

Dr. **Derencin:** Vis. sabore! Što se tiče prve primjetbe g. izpravitelja, da se u §. 4. dodaje na početku rieč „pravomoćne osude izrečene po sudovih", držim, da je ovaj dometak suvišan, dapače ako se strogo uzme, nastane time nekakva „tautologia". Što se tiče primjetbe, da se mjesto „zemlje ugarske krune" kaže „kraljevine ugarske", to držim, da ovaj izraz preobćenito glasi, jer izraz „kraljevina ugarska" obuzimlje takodjer sve zemlje krune ugarske, (Na lievoj: Molim, molim.) sa državo-pravnoga gledišta obuzimlje svakako sve države krune ugarske. (Na lievoj: To nije istina!) Izraz „zemlje zastupane u carev. vieću" odgovara zakonitoj nomenclaturi, „die im Reichsrathe vertrettenen Länder" veli se u njemačkom tekstu. A izraz „zemlja" je i obćenitiji, i dandanas najobičniji; govori se o francezkoj „zemlji", o englezkoj „zemlji" itd. Dakle nemogu uviditi, kako bi bio ovaj izraz ovdje neumjestan.

S ovih razloga mislim, da se §. 4. može primiti bez obzira na izpravak g. dr. Lorkovića. Nu svakako molim vis. sabor, da izpravak neprimi, nego neka ga odputi natrag odboru; jer jako je težko na prvi mah suditi o domašaju toga izpravka, a vlada želi, da zakon bude što točniji, i da se promjene čine nakon svestranoga i pomnoga pretresivanja.

Predsjednik: Rieč ima g. dr. Spevec.

Dr. **Stjepan Spevec:** Vis. sabore! §. 4. osnove ove moram priznati, da je manjkavo stiliziran; jerbo svrha ovoga imala je biti ta, da se iztakne, što se u ostalom u medjunarodnom pravu samo po sebi razumije, da se iztakne, da se naime osude izrečene u inozemstvu imadu po ovozemnih sudovih izvršivati po propisih ovoga zakona. Ovdje dakako, imajuć pred očima naše samostalno državno pravosudje, smatram sve, što nespada u područje vis. sabora, sve one česti, za koje vis. sabor nestvara zakone, kao inozemstvo. Ovdje se je dakle htjelo reći, da se kod osude, koja nije izrečena ovdje, neimade obzir uzeti na nikakve druge ustanove, koje možebiti valjaju tamo glede ovršbe, gdje je osuda izrečena; dakle da svaka država na koliko postoji pravna zajednica medju državami, ipak u tom pogledu pravnu svoju samostalnost čuva. S toga gledišta sasvim je opravdano, da se kaže, kako se ima postupati. I ako se sravni s §. 550. gradj. post. našega, onda se vidi, da je ono odviše kratko izrečeno. Izpravci g. dr. Lorkovića idu na to, da se to popuni: nego i ovimi izpravci nije jošte postignuto sve, što bi želio, da se učini. S toga mi se čini najshodnije, pristati uz predlog g. predstojnika odjela za pravosudje.

Što se tiče rieči „pravomoćne", reklo se je, da je suvišna. Ja držim, da ipak dobro kvalificira sliedeću rieč na ovom mjestu, a niti najmanje ne smeta, ako se umetne; jer ne svigdje je slučaj, da se svaka osuda može ovršiti; bilo je vremena, gdje nije bilo niti pojma o pravomoćnih osudah, nego je osudni čin izrečen ovršenjem. Sada u obće u modernih državah postoji izvršenje sa punomoćnom osudom. Ja držim, da je upravo potrebno to iztaknuti, kaošto to §. 550. pokazuje, u kojem se propisuje, da se sudac uvjeri o tom, da li je osuda sbilja pravomoćna. Dakle meni se čini, da je ovaj dodatak glede pravomoćnosti posve opravdan.

Što se tiče onoga, da se mjesto negativnoga izraza metne pozitivni i kaže „u kraljevini ugarskoj", to moram

Digitized by Google

priznati, da mi se ovaj izraz čini zbilja malo nedostatan; jer nije se htjelo izreći, da se osude „kraljevine ugarske, koje se u strogom smislu imadu izvršivati po ovozemnih sudovih, imadu izvršivati po propisih ovoga zakona, već i osude, koje su izrečene, n. pr. u vojnoj krajini — i ta nespada pod strogi djelokrug vis. sabora; pa može se i podvojiti, što će biti sa Sedmogradskom; onda se niti ona nerazumjeva, ako se rieč „kraljevina ugarska" uzme u strogom smislu; dakako u najnovije vrieme to se nepriznaje.

A što se tiče dodatka, da se iza „u" metne „kraljevina" mjesto „zemlja", mislim, da je upravo „kraljevina" službeni izraz. U svih zakonih cislajtanskih upotrebljuje se izraz „kraljevine i zemlje zastupane u car. vieću". Zemlje su samo manji dio onoga diela Austro-Ugarske, koji se obično Cislajtanijom nazivlje.

S ovih razloga podupirem 1. i 3. izpravak g. dr. Lorkovića, u ostalom pako pristajem uz predlog g. predstojnika pravos. odjela, da se ovaj §. odboru povrati i iz nova uzme u pretres.

Predsjednik: Rieč ima g. dr. Vidrić.

Lovro Vidrić: Vis. sabore! Po §. 1. ove zak. osnove imade ovršbu dozvoliti sudac, koji je po postojećem zakonu zvan. A koji je taj sudac? Onaj, koji odsudu izrekne, a ne koji ju u 2. ili 3. stepenu izvadja. S toga je ovaj dometak k §. 4. skroz i skroz suvišan, ako nećemo dopustiti, da sud, ako ima provedbu po drugom sudu izrečene osude, mora čitavu stvar iznova započeti. S toga sam proti izpravku g. dr. Lorkovića.

Predsjednik: Rieč ima g. izvjestitelj.

Izvjest. dr. **Vaso Gjurgjević**: Vis. sabore! Proti umjestnosti ove ustanove u §. 4. neima prigovora sa nijedne strane; meni je samo čast izvjestiti, da je ovaj §. došao ovamo uslied razprave u odboru držane, i to upravo inicijativom g. zast. vlade. Pošto dakle sa nijedne strane prigovora neima u tom pogledu, neimam u obranu §. 4. ništa kazati.

Obazrieti mi se je samo na izpravke, koje je g. dr. Lorković stavio. Što se tiče prvoga izpravka, da se metne na početku ovoga §. rieč „pravomoćne", tu nemogu biti dugačak, jer su gg. predgovornici dokazali suvišnost ove rieči. To se razumije, da osuda, ako bude na temelju njezinu ovršba dozvoljena, mora biti pravomoćna; naš sudac neima da izpituje pravomoćnost dotične osude, nego ima stranki na molbu na temelju §. 5. obloženu, kojom mora biti i dovoljno izkazano pravo voditi ovrhu, ovršbenu dražbu dozvoliti. Čim se dakle razumije osuda, na temelju koje sudac dozvoli ovrhu, mora biti pravomoćna. Već u našem gradj. postupku je to ustanovljeno, naime u §. 438, gdje se veli, da se ima ovrha samo na pravomoćne osude podielivati. S toga držim, da bi bilo suvišno ovdje napominjati nešto, što se po sebi razumije.

Što se tiče izpravka, da se stavi „kraljevina ugarska" mjesto „zemlje ugarske krune", to ja mislim, da bi to preuzak pojam bio, jer takodjer držim, da se onda Sedmogradska nebi mogla razumjevati, jer je ona zemlja, koja stoji pod ugarskom krunom. S toga držim, da je redakcija, koja stoji u predlogu odborskom, umjestnija i opravdanija, nego ako bi se prihvatilo, što predlaže dr. Lorković.

Što se napokon tiče ovoga izpravka, da se iza rieči „u" metne mjesto „zemljah" „kraljevinah i zemljah", nemogu se izjaviti za ovaj izpravak, jer se zbilja „zemlja" kaže i u Cislajtaniji mjesto „kraljevina; zove se njemački „Länder". Ja dakle s toga, jer se pod riečju „zemlja" razumije i svaka „kraljevina", koja je u car. vieću zastupana, mislim, da je taj izpravak suvišan.

S ovih razloga držim, da upravo nisu potrebni ovi izpravci; u ostalom pako ja kao izvjestitelj neimam ništa proti tomu, ako vis. sabor zaključi, da se ovaj §. još jednom na odbor povrati.

Dr. **Mar. Derenčin**: Vis. sabore! Ja sam zaboravio dodati još to, da se osude naših sudaca i u Cislajtaniji i u Ugarskoj vrše, te da podpuni reciprocitet vlada; a ipak je ustanova §. 4. potrebita, što mi nemožemo ostale zemlje krune ugarske smatrati inozemstvom, makar je priznata nam drž. autonomija. Nu sa strogo drž. pravnoga gledišta, nego da i za nje stvorimo posebne ustanove.

U ostalom, ako vis. sabor neće da prime §. o kojem ja držim, da je podpuno jasan, onako, kako ga odbor predlaže, neka ga odputi na odbor.

Predsjednik: Rieč ima svietli ban.

Ban **Ivan Mažuranić**: Ovaj §. ima 2 tendencije; on hoće da ustanovi prvo osim hrvatskih osuda, koje još se imadu izvršivati u Hrvatskoj. I na to pitanje odgovara, da osim onih osuda, za koje je zakon načinjen, imadu se u Hrvatskoj izvršivati i osude sudova ugarskih i sudova austrijskih. To je jedno. Druga tendencija ovoga §. je ta: ona hoće da kaže, da neima same hrvatskih sentencija, nego i ugarsko-austrijskih, ali imadu se po ovom zakonu izvršivati. Ako je tomu tako, kako drugčije nije, onda bi ovo mnienje, da se kaže „pravomoćne osude" bilo štetnim. Jerbo metnimo na početak §. „pravomoćne osude", pak čitajmo konac §. „imadu se po ovozemnih sudovih izvršivati po propisih ovoga zakona". To glasi, kao da one osude, koje nisu pravomoćne, nikako se neimadu izvršivati.

I glede toga nemože stajati ta rieč „pravomoćne osude", budući se samo sobom razumije, ako ju metnemo, bila bi od štete.

A drugo, kad se govori kod onoga izpravka o tom, ili se imade staviti „zemlje ugarske krune", ili kraljevine ugarske". Meni se pako čini prvo širji pojam od posliednjega. Jerbo premda se Erdelj s Ugarskom čita u službenih aktih: „ugarska kraljevina i Erdelj, u tom nemože biti uvjet, da je dotična zemlja dio ugarske krune, u kojoj nevalja naš zakon. Taj izraz „zemlje krune ugarske" neka se na svaki način pridrži, ako ostaje stilizacija, kako je ovdje. — A što se tiče izraza zemlje, koje su zastupane u carevinskom vieću, to se meni čini, da je, gospodo,

Digitized by Google

pravo, kad se kaže, da je „zemlja“ ovdje na svojem mjestu; jerbo u današnjoj stilizaciji pravosudja cislajtanskoga veli se: „Die im Reichsrathe vertrettenen Länder“. Nego meni se čini, da bi bilo u istinu bolje, da ide čitav §. odboru natrag, pa da se ondje razgovara o tom, kako bi se dalo jasnije i sličnije stilizirati. Jerbo meni se nedopada, ako bi se kazalo „osude vanjske“ izvršuju se po ovom zakonu; meni se čini, da je to pretiesno rečeno, nego mislim, da bi se imalo po prilici kazati „osude izrečene po sudovih Ugarske ili Austrije“.

U ostalom ja neću predlagati nikakve stilizacije, nego molm vis. kuću, da bi uzela u obzir predlog, da ovaj §. ide na odbor natrag, i neka ga on iz nova pretresuje.

Predsjednik: Prije svega glasovati će se o predlogu odbora, zatim ako nebi bio primljen, glasovati će se o zahtjevu, da se ovaj §. odboru zakonodavnomu odputi, a ako i to nebi bilo primljeno, glasovati će se o izpravku g. dra. Lorkovića.

Ona gospoda, koja su za predlog odbora, neka izvole ustati.

Pristaje li vis. sabor na zahtjev, da se §. 4. odputi natrag na pravosudni odbor.

(Većina.)

Izvjest. dr. **Gjurgjević** (Čita §. 5.)

Predsjednik: Na ovaj §. stigla su 2 izpravka: izpravak g. zast. Katkića, da se mjesto rieči „obćinske svjedočbe“ metne „svjedočbe obćinskog poglavarstva.“ — Zatim izpravak g. dra. Jordana, da se k točki 6. pridodaje nova alineja.

Bilj. dr. **Marko Lončarić** (Čita izpravak.)

Predsjednik: Rieč ima g. zast. Katkić.

Ignjat Katkić: Vis. sabore! Ja sam proti ovomu izrazu „obćinske svjedočbe,“ i to zato, jer mi se čini, da je ovaj izraz odviše obširan, pa predlažem, da se metne: „svjedočbe obćinskog poglarstva.“ A to tim više želim, da se stavi, jerbo znadem, da se je i u odborskih sjednicah prigovaralo ovomu izrazu, te se je izpravio, al je poslje nekim načinom izostao. Njemačkomu izrazu „gemeindeämtliche Zeugnisse“ ovdje najbolje odgovara „svjedočbe obćinskoga poglavarstva.“ (Odobravanje.)

Predsjednik: Rieč ima g. dr. Jordan.

Dr **Antun Jordan**: Vis. sabore! Netreba mi podupirati predlog g. Katkića, inače bi se mogao pozvati na tekst §-a 23. cislajtanske osnove, koja isto — takav izraz upotrebljuje na onom mjestu, gdje spominje one izprave, koje mora ovrhovoditelj podnieti. Ondje se naime kaže „gemeindeämtliche Zeugnisse.“ „Obćinske svjedočbe“ bio bi svakako ovdje pojam nejasan, radi toga je potrebno, da se stavi „svjedočbe obćinskoga poglavarstva.“

Što se tiče mojega izpravka, to on ide na to, da bi ovrhovoditelju bilo pravo tražiti, kad nalazi za shodno i kad bi bilo nuždno tražiti izpravu, koja opravdava vriednost nekretnine. Po alineji 5. §. 5. je ovrhovoditelj dužan naznačiti vriednost dotične prodati se imajuće nekretnine; pa i opravdati naznačenu cienu. Tako i alineja 6-ta §. 23. cislajtanske dotične osnove nalaže mu takodjer dužnost, da imade izpravam opravdati i vjerojatnim izkazom naznačiti vriednost nekretnine. Dužnost mu je dakle opravdati svoju naznaku, dužnost mu je pridonieti izprave, koje su podobne u tu svrhu služiti. Samo eksemplifikativno spominje zakon, n. pr. porezne valutnice itd neizključuje dakle inih izpravah, kojih nije naročito spomenuo.

Ja scienim, vis. sabore, da ako ne često, to ipak kadkad dotični ovrhovoditelj nebude imao pri ruci sklopljenih ugovora, ni prijašnjih inventura, ni starih izprava. On mora ići na poreznu valovnicu, da izračuna vriednost na podlogi redovitoga poreza.

Nu, gospodo, mi znamo, da se vriednost nekretnina sa vremenom često mienja. Iza posliednje one klasifikacije zemljišta promjenjeno je mnogo šta; i ja ću ovdje sjetiti na jedno posjedstvo u bližnjemu susjedstvu, koje je tečajem 2 god. zadobilo dvostruku vriednost. Ovo je naime posjedstvo kupila knjeginja Thurn-Taksis za cienu oko milijun forinti. I mi znamo iz vjerodostojna izvora, da je u ono doba, kad je to dobro kupljeno, u jednoj godini jedva 2—3000 vagana kukuruze dalo, a prošle god. po znatnih melioracijah dalo je 25,000 centa kukuruze. Dakle u takovih slučajevih nebude dovoljan za opravdati naznaku vriednosti ni donešeni kupoprodajni ugovorni porezne vlastnica, ni prijašnja inventura, ni stare izprave. U tom slučaju, gospodo, ja mislim, da bi punim pravom na temelju ovake izprave po dužnosti u §-u 7. propisanoj imao sudac pitati za to, da li zbilja istini odgovara dotična naznaka vriednosti i individualnosti dotične prodati se imajuće nekretnine, da li naznačena ciena odgovara istinitoj vriednosti same stvari. Za te slučajeve pako, pošto leži u interesu ne samo ovršbenoga postupka samoga, nego i u interesu sigurnosti pravnoga prometa „da čim točnije bude naznačena individualna posebnost, kao što i vriednost dotične prodati se imajuće nekretnine, držim, da je ovakov expediens, naime dopustljivost ovršne prociene u ovom zakonu upravo nuždan. Isto mnienje čuo sam i iz ustiju vriednoga druga u odborskih sjednicah, da se mnogo teže dobije i ikoja izprava ili uredovna potvrda nego sudbena ovršna odluka i dotični procjeniteljni zapisnik. Opetovanim reorganizovanjem naših oblasti došli su naši arkivi u takav nered, da bi mnogo put upravo nemoguće bilo, izpravu naći, za koju bi se istinito znalo, da bi ipak morala u arkivu se nalaziti.

Nu, gospodo, još jedan razlog ima tomu. Ja tvrdim, da pribavljanje svjedočba obćinskih poglavarstva bi u mnogih slučajevih ovrhovoditelja stajalo mnogo više žrtva, pogledom na novac i vrieme, nego ako on od suda traži dotičnu izpravu. Uzmemo li da dotična prodati se imajuća nekretnina, dobro leži u više obćinah, on bi tad korake morao poduzeti kod svakoga obćinskoga pogla-

*

Digitized by Google

varstva. A budući obćinsko poglavarstvo — da se vratim na prvi slučaj — neima vještaka, koji bi znao dotičnu stvar procjeniti, to bi moralo svako dotično poglavarstvo opet prizvati vještake, što bi inače učinio sud samo jedanput. Dakle to bi stajalo mnogo više vremena i mnogo više troška.

Nu, gospodo. to kažem ja u obće iz razloga, koji mi se čine važniji od proturazloga, koji su vodili druge, da ovrhovoditelju nedopuste očevid tražiti. I u opravdanje moje smionosti, što sam jedan te isti izpravak iz sjednice saborskoga odbora pravosudnoga prizivnim putem ovamo u saborsku razpravu donio, pozivljem se na autoritet cislajtanskoga sabora i cislajtanske vlade, i na samoga ministra Glasera. Izvješće cislajtanskoga saborskoga odbora kaže od rieči do rieči: „Pošto u mnogih slučajevih neće biti lako moguće dobiti ostale izprave, štono ih napominje naša osnova, i neće biti dovoljno izkazana vriednost dotične nekretnine, to se može dopustiti, da se to dokaže takodjer svjedočbom obćinskoga poglavarstva.“ A za takovu svjedočbu dakako nije dovoljno, da obćinski poglavar bude kazao: ja sam bio na tom dobru, vriedno je možebiti toliko i toliko. To će dakako biti takodjer redovita procjena, a samo procjena izvedena po obćinskomu poglavarstvu. Nego pravosudni saborski odbor cislajtanski veli nadalje: „Osim toga nalazi ovaj odbor za shodno, da bude odredjen sudbeni očevid za ustanovljenje sastavinah, pripadakah, i vriednosti dotičnoga dobra ne samo po uredovnoj razsudbi sudca nego takodjer i po želji ovrhovoditelja.

Gospodo! Tu bi mogao tko kazati, da se nenalazi opravdanje za dotičnu ustanovu ni u samoj cislajtanskoj osnovi, a takodjer ne u izvješću cislajtanskoga saborskoga odbora. A proti tomu izgledanomu prigovoru neće biti po poslovniku više moguće, da bi mogao braniti svoj izpravak; radi toga neka mi vis. sabor dopusti, da se već unapried osvrnem na mogući prigovor.

Čuli smo naglašivati, da je jedno od glavnih načela ove osnove dokinuće ovršne procjene. Ja mislim, da je to pogriešno. Glavno načelo ove osnove izraženo je u §-u 1., gdje se kaže, da nije samo jedan jedini stepen ovrhe, nego da jedna jedina ovršna molba u sebi obuzima zahtjev provedenja svih ovršnih korakah do gotova namirenja tražbe. . . . . Potom dakle nastane glavno pravilo uredovno uredovanje sudbeno i leži u tom, da sud ureda radi obavi sve stepene, dok vjerovniku bude namirenje njegove tražbine. — Gospodo, da je iztaknuto ono mnienje pogriešno, vidi se i iz §-a 24. ove naše osnove, gdje se naročito pridržaje procjena. Dakle mimo toga mogu proći. — Jedan drugi razlog, koji se navadja proti takovomu sudbenomu očevidu je sliedeći: Kaže se, da je takova procjena skuplja, nego li bi bila procjena poduzeta po obćinskomu poglavarstvu; a nikada, veli se, da se nije nekretnina prodala po procjenbenoj vriednosti, dapače mnogo puta izpod nje. Nu, gospodo, za koliko se koja stvar proda, to visi o toj okolnosti, da li imade više ili manje konkurenta, da li je vrieme sgodno za prodaju, da li nije, da li su ljudi dovoljno obavješteni itd., a nije vazda mjerodavno, što stvar vriedi, nego više to, koliko se novca u dražbovateljah nalazi.

Nu makar i bilo, da bi taj uzrok se osobito uvažiti imao, ali ipak dužnost nalaže alineju 5-tu i 6-tu ovoga §-a da ovrhovoditelj imade na vjerojatan način izkazati vriednost nekretnina; on može njeku cienu prije predpostaviti, i kašnije tražiti samo sudbeni očevid za vjerodostojno konstatiranje one ciene.

Nu glavni razlog, na kojega će se oslanjati protivnik mojega izpravka je taj, da je u Cislajtaniji potrebita ta ustanova, jer nisu tako dobro uredjene gruntovnice kao što kod nas. Doista mi koracamo unapried, ali, gospodo, mene to svakako iznenada zateče, kad čujem tvrditi, da su naše gruntovnice bolje uredjene, nego što u Cislajtaniji. §. 321 gradjanskoga zakona od god. 1811. ondje ustanovljuje, da stvar pravno nepostoji, ako nije upisana u gruntovnici. Dakako gruntovnice su različite bile; upisana su različita zemljišta n. pr. vlastele, kmeta, dužnika itd. Po tom vlasteonice, zemljištnice, hipothekarne knjige itd.

I zbilja pošto čovjek znade, da ondje obstoji ta ustanova kao glavno pravilo eksistencije stvarnih prava, već 60 god. mora sada upitati, kako da oni u Cislajtaniji nisu skrbili za to, da ondje gruntovnica nije uredjena tako dugo vremena, dočim je već absolutna vlada godine 1856. pobrinula se, da ih kod nas uredi. Mi smo prije nekoliko dana imali se brinuti za uredjenje gruntovnice. Ovo imade dakle tekar biti; gruntovnice naše dosada uredjene još nisu. A, gospodo, s druge strane vidi se, da ono, što se je htjelo usuprot mojemu izpravku navesti, nestoji baš onako, kako se kaže. U Cislajtaniji su gruntovnice uredjene uslied obćenitoga gruntovnoga zakona od 25. srpnja god. 1871, i uslied naredbe ministra Glasera od dne 12. siečnja god. 1872. Sada su uredjene i u Bukovini i Dalmaciji, gdje su prije dosta pogriešne bile. Taj dakle razlog, da Cislajtanija neima gruntovnoga reda, da neima uredjene gruntovnice, nestoji. I nije takov razlog prinukao niti vladu cislajtansku niti saborski odbor, da naloži pridonieti izvadak iz gruntovničke knjige, a ipak dade ovrhovoditelju pravo, da on može potražiti procjenu vriednosti dotične nekretnine.

Al gospodo, kad budu najbolje uredjene gruntovnice, što će gruntovnica sama dokazati? Ona će kazati, kako je u vrieme popisa dobro bilo. Čije, po kojem naslovu, u kojem po prilici obsjegu, kakovimi pravi, kakovimi dužnostmi. Što dalje? Ništa. Sama gruntovnica nejamči takodjer niti za obsjeg niti za mjeru dotičnog posjeda. Dakle što gruntovnica imade u prilog kazati dotičnoj vriednosti prodati se imajuće nepokretnine? U ostalom, gospodo, ovaj ovršbeni postupak je namienjen u prilog ovrhovoditelju, u prilog glavnice tražbine, da se ona što

Digitized by Google

prije realizira. Nu po starom onom rimskom pravilu ad agendum nemo cogitur. Nitko neka nebude prisiljen svoju tražbinu utjerati spješnije, prije, nego li je njemu volja. Mi to znamo, da onaj, koji neće izvršiti svoje pravo, nemora upotriebiti svoju vlast u tu svrhu. Ova povlast dakle je u korist vjerovniku, ako §-om 6. opredielimo pravo, da se može dražba izvesti i bez prediduće procjene.

Ako pako ovrhovoditelj neće služiti se tom povlasti; to zakon neima pravna razloga, na nju ga siliti.

A, gg., gdjegdje se može i pomisliti, da bi bilo u prilog vjerovniku tražiti prije dražbe procjenbu, da se iz procjene hipoteke tekar osvjedoči, da li je vriedno dalje trošiti na postupak ili da li nebi bilo bolje čekati dužnika i nadalje.

Dakle, gg., ne da vjerovnik mora, da spješnijim postupkom bez prociene realizira tražbu; nego držim da je shodno, da bude to zakonom dozvoljeno fakultativno, ako vjerovnik hoće.

Bilo je danas čuti jednu historičku reminiscenciju. Ne Lykurg, nego Solon odgovorio je bio, da on u svojem zakoniku nije ustanovio kazan za ubojicu roditelja, jer drži, da po ljudskoj naravi onakov zločin nije moguć.

Kod Lykurga nije se moglo pomisliti na pomenuti zločin već s toga, što po njegovomu zakonu djeca nisu znala za svoje roditelje.

Po primjeru Solona — si licet magnis componere parva — ja nebih preporučao svojega izpravka, kad nebih, oslanjajuć se i na mudrost autoritetah, vidio, da će sudbeni očevid biti često shodan, a mnogo put i nuždan.

Predsjednik: Rieč ima g. zast. dr. Šram.

Dr. **Lavoslav Šram**: Vis. sabore! Što se tiče izpravka g. Katkića, ja uz njega pristajem, jer držim, da je umjestnije kazati, „svjedočbe obćinskog poglavarsta“ nego „obćinske svjedočbe;“ prvi je izraz mnogo precizniji. Što se tiče izpravka g. dra. Jordana proti njemu moram se izraziti. Istina, ovaj izpravak imade već a priori neki prelusitet za sebe, pošto se kaže; tim se daje nekakva povlast, nekakvo pravo ovrhovoditelju, te od njega će zavisiti, da li će se njim poslužiti, pak se time nenanosi nikomu zlo.

Ovo je po prilici temeljni nazor g. predgovornika. Ja bi na to primjetio prvo to, da bi ja već ovakovo sredstvo i dotične normativne mjere a priori po obćenitih načelih odsudio, pak prema tomu dospio do načela, da nije umjestno, da nije opravdano, dapače da je pogubno, te se mora iz zakona izključiti. Ja nebi htio, da mimo zakona još vlast koja postoji, koja bi sastojala u volji pojedinca. Ali imadem još specijalnih prigovora proti ovomu izpravku. Pita se ponajprije, kad se shodnost ili potreba ovakove mjere počitava, kakovo značenje imade procjena u obće i kakvog imade upliva biti u ovom zakonu odsada, i u obće od kakvoga je upliva dosada procjena dotična bila.

Procjena po nacrtu štovanoga g. predgovornika morala bi biti nekakva mjera, neka proba za pravu vriednost dotičnoga predmeta. Nu ja usudim se primjetiti, da se ovaj nazor nemože opravdanim smatrati; jer najposlje nemože se smatrati za mjerilo vriednosti ono, što se drži, da bi se moglo postići za kakav predmet, nego se mora držati ono, što se može za ovaj predmet u drugih okolnostih postići. Ako pitamo za pravu vriednost, onda nam ju pokaže dražba; ali ne procjena. Pravu mjeru izmedju ponude i zahtjeva daje dražba. — Dosada se je ovo obistinilo, jer se vidi iz toli duge prakse, da procjena nije bila od upliva kod prodaje, jer prodaja zavisna je od tadašnjih okolnosti, zavisna je od zahtjeva i ponude, od dotičnih novčanih okolnosti i od stečaja kupiti željećih. — a ovi se nikada neobaziraju na procjenu. Dakle procjena kao takova nemože da je sigurno mjerilo za vriednost kakvoga predmeta.

Što g. predgovornik napominje jošte jedno svojstvo, kad govori o individualiziranju dotičnoga predmeta; ja bi mislio, da se može kazati o „fiksiranju“ dotičnoga predmeta. Gosp. predgovornik želi, da se procjena obavi u tu svrhu, da se predmet u svih pojedinostih konstatuje. Ali u tu svrhu nije ovo sredstvo dosta izdašno, a i nije umjestno, jer sasvim tim, što je g. predgovornik ovdje mimogrede napomenuo, nije izvolio dati svojoj ideji drugi izraz, nego: povrat na procjenu, kako ju dosada propisuje gradjanski postupnik.

Ali ovaka procjena nije bila ni dosada mjerilom u pogledu fiksiranja dotičnoga predmeta, nego samo u pogledu ustanovljivanja vriednosti, t. j. u toliko, koliko se je htio dotičnik obazrieti na nju.

Dakle što se fiksiranja dotičnoga predmeta tiče, u tom pogledu bi ja mislio, da procjenbeni sudbeni očevid na prodaji neima prave garancije, da je toliko objektivan itd., već svakomu ostaje prosto, da si o tom pribavi neposriedno dotičnu ubavjest sam. Ako se predloži porezna valovnica, — neću govoriti o prijašnjoj inventuri i procjeni, — nego ako se predloži potvrda o redovitom porezu, pa ako se uvidi gruntovnički posjedovni list, to će svakomu dati dostatan lik o dotičnomu predmetu. A dalnji kakvi zadatak nije procjena niti najmanje imala; jer kao što će g. predgovornik znati, i kao što se ovdje iz predložene zakonske osnove vidi, kod dražbe, koja se na temelju ovoga zakona vodi, neima uzklične ciene; dakle ono, što se od procjene postići želi, nemože se postići, nego procjena može služiti samo za olahkoćenje strankam dotičnim, da imadu pri rukah nekoje podatke za njihovo orientiranje; a tu neima od te procjene nikakve uredovne porabe. Već iz toga se vidi, da je ovaka procjena nemjerodavna, da je glede samoga akta dražbenoga suvišna, i da je ovdje sve učinjeno, ako se toliko zahtjeva, koliko se ovdje u tom §-u zahtjeva. —

Digitized by Google

Gosp. predgovornik izvolio je naglasiti i velike argumentacije voditi od tuda, što da u predlogu dotične osnove carevinskoga vieća imade ovaka ustanova. Medjutim, premda se duboko klanjam onim autoritetom, koji su ovdje uplivali, ali sasvim tim ja ću uvjek navoditi dotične argumente za ili proti stvari sa refleksijom na dotične okolnosti. Ja sasvim tim, što imade isto tamo, nemogu se uputiti o neshodnosti toga kod nas, a to već s toga razloga, jer ovaj argumenat jošte nije podpun, jer dotična osnova nije jošte prihvaćena po carevinskomu vieću, kao što je predložena. A osim toga imade puno razlike izmedju naših okolnosti i tamošnjih okolnosti. Jer premda je štovani g. predgovornik pozivao se na gradjanski zakonik, koji govori i predpostavlja, da neima književne vlastnosti bez književnog naslova; tu bi ja imao upozoriti na to, da sam gradjanski zakon kaže, da imade javnih knjiga, — a kako se imade sa javnimi knjigami, to je pitanje, glede kojega nebi se mogao složiti sa mnienjem g. predgovornika; jer znade g. predgovornik, da upravo gruntovničko stanje u onoj polovini carevine još nije dovedeno do podpune korektnosti, te možda još zamršeno. Ako se pomisli, kako su bile naime ondje gruntovnice vodjene do god. 1850. nije se ni tomu čuditi. Jošte prije god. 1848. vodjene su po tadašnjih patrimonialnih jurisdikcijah, onda su ih preuzele gradovite ili feudalne gruntovne oblasti ili pako one tada obstojeće „Landtafeln." Tako je već od tuda nastala neka bujna množ raznovrstnih odnošaja, i ta nije niti sada jošte na čisto izvedena; jer kako što g. predgovornik znade, obstojala je duga prepirka radi toga, da li su gruntovnice nadležne tamošnjim saborom, da li carevinskomu vieću.

Ali naposlied je ustanovljeno, da obćenita načela zakona nadleže carevinskomu vieću, a pojedinosti i izvadjanje pripada pojedinim saborom.

Uslied zakona od g. 1873. tekar ostavilo se je pojedinim zemljam i saborom, da imadu dotični zakon oživotvoriti.

Na temelju toga je 7 sabora prelogiralo svoju vlast na carevinsko vieće, nekoje zemlje prihvatile su sasvim istovjetno proizvadjajuć zakon. Ali jošte dandanas neima svuda tako uredjenih gruntovnica, da bi representirala i posjedovnicu i teretnicu i vlastovnicu. Osobito glede prve ima mnogo manjkavosti.

Dakle mora se dopustiti, da imade onakova ustanova u dotičnomu zakonu ondje nešto za se, a kako kod nas stvar stoji, mislim, da neima procjena nikakvog zadatka; pa radi toga držim, da ovaj izpravak svakako involvira neko načelo poricanja tendencije ovoga zakona, pa bi odtuda nastale one nepodobštine, da bi ovaka procjena opet bila podležeća utoku i tako opet provedba zavlačena.

Uslied toga preporučam redakciju.

Predsjednik: Rieč ima g. dr. Vidrić.

Dr. **Lovro Vidrić:** Vis. sabore! Ja sam za izpravak dra. Jordana. Izpravak imade tu svrhu, da u slučaju ovršbe stavi ovršenika u položaj taj, da može znati, što se dražbi podvrgne. Pitanje nastane, da li je po naših zakonih taj slučaj u obće moguć. Po naših obstojećih zakonih tko što kupuje, kupuje po gruntovnici, pa što u gruntovnicu uneseno nije, toga on kupio nije. Po tom bi se moglo kazati: ta slučaj, što ga dr. Jordan pred očima ima, nije moguć. Ako ono nije u gruntovnici, dražbi podvrženo nemože biti, niti procjeni. — Nu, gospodo, mi imademo u praktičnomu životu izkustva svaki dan dosta, da bivaju predmetom prodaje i takovi objekti, koji u gruntovnicu uneseni nisu. Odkuda mogu ja znati, da imade ovo ili ono dobro toliku vriednost, odkuda mogu znati, da imadem pravo apensende . . . . . ?

Za taj slučaj ja ću svojom dražbenom molbom u tmini stupati pred sud, pa nećemo ni kupac ni ja znati, što da kupimo. Za takav slučaj predlaže dr. Jordan, da imade ovrhovodilac pravo, da ide na lice mjesta, da progleda, da ustanovi, što spada na dražbu, i da vidi kakvu imade vriednošt.

Pogibelj, štono ju g. dr. Šram uvidja, da bi poveden utok zavlačio ovrhovodjenje, to mislim ako je meni kao ovrhovodiocu drago, je i svakomu drugomu drago. Ako pako dotično nepokretno dobro spada u okrug više interesiranih osoba, a ne samo onoga, koji dražbu traži, onda mogu ja, ako mi nije drago, što je dotična osoba putem pošla, koji mi nije po volji, od nje se lučiti i drugim putem poći. — Dakle tu ja pogibelji nikakve nevidim, dapače držim, da je takova ustanova kako ju g. dr. Jordan predlaže, sasvim umjestna, i s toga podupirem njegov izpravak.

Predsjednik: Rieč ima g. Kamenar.

Juraj Kamenar: Vis. sabore! Nisam se namjeravao uticati u ovu razpravu, jer me je strah, da ako malo u stvar dirnem, cielu kuću upalim. Nego nemogu da nepodupirem izpravak g. dra. Jordana, i da mu javno neizrazim zahvale, što je baš tim izpravkom i svojim govorom potaknuo i pred oči stavio ono, što sam ja naglasio u generalnoj debati. A tim više sam se ustao, da podupirem ovaj izpravak, jer je taj oborio sve one navale, koje su na mene udarile, nu ne toliko na moje nazore, koliko na moju osobu.

Gospodo! Procjena, koje se boji obožavatelj ovoga zakona, je glavno sredstvo za prodaju jednoga dobra. Ja sam u generalnoj debati kazao, da držim ovu zakonsku osnovu za sada pogubnom, jer mi još neimamo ništa u redu. Mi smo na putu uredjenja, mi smo na putu, da uredimo gruntovnice; jedino što imamo uredjeno, su naši sudovi. Ja ove sudove dapače u obranu uzimljem, dočim g. predstojnik odjela za nutarnje poslove veli, da sam na sudove navalio. Ja kažem: pustite sudovom mir, da vidimo, što će uraditi.

Zakon imademo stvoren, da se gruntovnice predaju sudovom, gruntovnice nisu uredjene, nego su na putu, da se urede. Košta 5—7 milijuna našu zemlju sve uredenje

Digitized by Google

našega katastra. Počekajmo dok budu gruntovnice gotove, kako moraju biti u svakoj uredjenoj zemlji, da imade svaki posjednik svoj posjed procjenjen, da se znade za svakoga, što vriedi njegov posjed; kod nas se to dandanas nezna potanko.

Gosp. dr. Jordan je naveo faktum, kojega nemože nitko oboriti, da dobro, koje danas može biti vriedi 2000 for., može za nekoliko godina vriediti 20,000 for., jer dotičnik možebiti milijune ulaže u dobro, koje kupi zapušćeno, a takovim načinom razumljivo je, da se posjed boljša.

Valovnica porezna, koja je prije 10 god. dobra bila, sada kod takovog posjeda više nevalja. Al nije nijedan čovjek tako bogat, da bi dao poreznu valovnicu popraviti i javio, da mu imanje više vriedi, jer onda bi morao više poreza platiti. Dakle nemože stajati glede valovnice ono, što g. dr. Šram misli.

Kako se dakle može dražba držati, ako se prije stvar neprocjeni, a to valja osobito glede onih dobara, koja napreduju.

Nu gospoda, koja su obožavatelji ovoga zakona, plaše se procjene, te hoće imati zakon, koji bi procjenu odstranio. Ja kažem, da mi nebudemo nikakvih znatnih troškova umanjili kod dražbe nekretnina, ako tako postupamo, nego ćemo takovim načinom baš ubiti onoga, kojemu se dobro prodaje. Ja dapače volim 100 for. više platiti, nego da se proda dobro za neznatnu svotu. — Jošte toga se boje, da bi se dobro, ako je vriedno n. pr. 1000 for. prodalo za 100 for., i vele da to pokazuje, kako bi pogubno bilo, ako bi se dotična ustanova u zakon uvela. Ja pako mislim, da mi time svietu baš pokažemo, kako napreduje narodno gospodarstvo, i kako nam stoji zemlja; jer ako je procjenjena jedna nekretnina na 10,000 for., a na dražbi se proda za 12,000 for. to će u stranom svietu vidjeti, da zemlja napreduje, pošto se dobra skuplje prodavaju.

Ja s toga lovim se za slamku, da bar nešto spasim, i pristajem uz izpravak g. dra. Jordana, da se bar ondje, gdje sudac vidi, da nije dovoljno izkazana vriednost s gruntovnicom, procjena poduzme. Dalje netrebam duljiti, jer je g. predlagatelj dobro obrazložio svoj izpravak.

Predsjednik: Rieč ima g. zast. Mrazović.

Mato Mrazović: Vis. sabore! Ja mogu ovaj izpravak samo sa praktične strane shvatiti, i to na koliko ga shvaćam, hoću takodjer objasniti vis. saboru.

U koju svrhu bio bi ovakav očevid? G. dr. Jordan misli, da se neka vriednost dotičnoga objekta time ustanov. Gospodo, kad se ovrha vodi na nekretnine, onda se može voditi samo na ono, što je u gruntovnici, a što nije, na ono se nemože dotle voditi ovrha, dok nedodje opet u gruntovnicu; t. j. tko nadje, da njegov dužnik imade objekta osim onih u gruntovnici upisanih, imade o tom nastojati, da se ti predmeti na ime njegova dužnika u rgruntovnicu upišu. Dok toga nije postigao, neima načina, kako će doći do prodaje dotičnoga predmeta, koji nisu u gruntovnici. Što će koristiti ovakav očevid? To će koristiti, kao što je jedan od gospode predgovornika kazao, da će ovrhovoditelj na trošak ovršenika putem sudbenim skupocjeni očevid iztraživati, i meni se čini, da bi bio time bez ikakve potrebe najveći trošak nanešen dužniku. Jerbo vjerovnik, kad je kreditirao svojemu dužniku, držao se je sigurno gruntovnice, a ako je osvjedočen, da imade osim u gruntovnici upisanih nekretnina još drugih, kojih je takodjer vlastnik njegov dužnik, a nisu upisane, neka se i brine, kad na kredit daje, za to, da se ove u gruntovnicu uvedu. — A iztraživanje posjeda ili vlastitosti ili vriednosti predmeta dužnikovih, bio bi samo nov trošak na teret dužnika. Ovo se meni čini, da je promašenje zadaće ovoga zakona, i držim da bi to nepravedno bilo po dužnika. A zakon se nestvara, ni zato, da bi se mislilo nahuditi vjerovniku, i u zaštitu uzeti dužnik, a ni s obratnoga razloga.

Ona okolnost, da imade zbilja pripadaka nepokretnomu dobru, koji nisu evidentni u gruntovnici, ipak se nemože tajiti, da spadaju k stanovitomu dobru, to ništa neodlučuje; ovo je istina, da ih imade, ali svaki vjerovnik će se prije nego kreditira svojemu dužniku, pobrinuti, da se osvjedoči i da se uputi o vriednosti i sastavljenju nepokretnina, i u obće o svem, što djeluje na povišenje ili sniženje njihove vriednosti. Ovdje naročito se spominje jedno vlastelinsko dobro, s kojim je do g. 1848. skopčana bila sudbenost i s kojim su obično i druga prava realna skopčana bila, n. pr. posjed nekojih šuma, koje su posjedovale više takove vlastele; tu se spominju gornjaci, činženici itd. Koliko znam, suposjed svaka gruntovnica drži evidentno. Što se tiče gornjaka i činženika, ako nisu u gruntovnici zabilježeni, sigurno na njih dotični vjerovnik neće niti kreditirati, neće ih dakle niti uzeti za predmet svoje dražbe; kredit će on staviti na one predmete, koji su mu gruntovnicom bezdvojbeno izkazani. A osim toga imade inih izvora, iz kojih će potrebito saznati, ako želi, njih takodjer u ovrhu uzeti; nu on ih neuzme u ovrhu kao nepokretno dobro, nego kao stvar, s kojom je stanoviti dohodak skopčan, i onda nesačinjavaju predmet ove licitacije, koja se na nepokretnine vodi, nego je za to drugi ovršbeni postupak propisan, koji ovim zakonom neće biti mienjan.

Napokon je treća vrst pripadaka, a to su kod seljačkih dobara u toliko, što imade dotični posjed stanovita prava na proračunanu tangentu glede uživanja šuma ili paše. Ovo u koliko nije u gruntovnici jasno, ovo je pravi pripadak dotičnoga glavnoga dobra, te se prodaje i kupuje s onim glavnim dobrom. A o tom naročito govori posliednji §. ove zakonske osnove.

S jednom riečju, ja držim, da dužnik imade očividan izkaz predmeta, s kojih se njegova tražbina imade namirivati; i procjena istih dala bi samo povoda izašiljanju komisija i očevida, što bi bilo sa velikim troškom skop-

Digitized by Google

čano, a rezultata nebi nikakova imalo. Pronašlo bi se dakako vriednost dotičnih stvari, ali taj resultat je za ovaj postupak posve relativan i neodlučan, jer od procjene ili od ciene nezavisi ništa niti za ovrhovoditelja, niti za ovršenika niti za kupca. Ovrhovoditelj neima nikakve garancije, da će zadobiti cienu, koja je procjenjenom iznadjena, jer niti dužnik niti kupac nije vezan na procjenu, niti je bio dosada, niti može biti u buduće. Kakav dakle resultat imao bi se postići? — S toga, pošto se nikakav resultat nedade postići, držim, da je to sredstvo posve suvišno, i dalo bi prilike različitim parnicam, kao što su procjene i dosada davale. Ja se slobodno pozovem na odvjetnike i sudce, da je zbilja to mnogo puta povoda dalo parnicam i rekursom, što su se procjenitelji upuštali u procjenu predmeta, koji nisu bili u gruntovnici upisani, a nalazili su se u faktičnom posjedu dužnika; dočim s druge strane mnogo puta nisu se procjenjivale stvari, koje zbilja sačinjavaju objekt za namirenje dužnika, i koje su u gruntovnici takodjer upisane bile. Od tuda se je porodila parnica izmedju dotičnoga posjednika i izmedju kupaca, odatle nastali rekursi i revisije izmedju različitih stranaka, koje su interesirane bile, i time se je zavlačila stvar više puta bez koristi za ijednu stranku.

I tomu dakle davala je povoda procjena. Zato držim, da je ovaj izpravak suvišan, a to tim više, jer se u §-u 7. kaže: ako vriednost nekretnina nije dovoljno izkazana, da će se sve interesirane stranke pozvati, da se o tom očituju; ovo je najbolje, najpraktičnije i najpravednije sredstvo u koliko je potrebito naznačiti vriednost nekretnina, koje se imadu prodavati, da i dužnik i vjerovnik, ili ako ima njih više, da svi zajednički dodju pak kažu: ovo su objekti, s kojih se imade namiriti, vriednost njihova je tolika, i tolika, koju će svi skupa odrediti sporazumno medju sobom. Dakle s obzirom na §. 7. držim, da bi ovako sredstvo, kako ga predlaže g. dr. Jordan posve suvišno bilo, a u mnogih slučajevih bilo bi prilično pogibeljno, i moglo bi dati povoda zamršajem. Ja s toga držim, da će vis. kuća prihvatiti §. 5. ovako, kako ga odbor predlaže, zabaciv izpravak gosp. dra. Jordana.

Što se tiče izpravka g. Katkića, š njim se podpuno slažem.

Predsjednik: Rieč ima g. predstojnik za pravosudje.

Dr. **Marijan Derenčin:** Vis. sabore! Ako prihvatim rieč, nečinim to s razloga, da razložim obširnije predmet, koji je po gg. predgovornicih dovoljno izcrpljen, nego sa stanovišta vlade ću nekoliko rieči kazati.

Vlada prihvaća izpravak g. Katkića, nu ne izpravak g. dra. Jordana.

Obćenita svrha procjene po svojoj naravi nemože biti druga. nego da konstatira predmet izložen dražbi. U dotičnoj cislajtanskoj osnovi pripušten je iznimni očevid, i to u onih slučajevih, u kojih nisu svi sustavni dielovi nepokretnina izvjestno naznačeni. U obrazloženju slične cislajtanske osnove čitam ovo: „vlada bila je prisiljena pripustiti iznimni očevid za konstatirati predmete izložene prodaji, zato što neima uredjene gruntovnice, što neima naročite posjedovnice, jer posjedovnica imala bi zadaću zamjeniti očevid.“ — Mi pako imamo uredjene gruntovnice, posjedovnica pak nemože druge predmete sadržavati, nego one, koji su unešeni u gruntovnicu. Netreba dakle očevida. Očevid rodio bi posliedice kao što procjena; kao što procjena nije za kupca mjerodavnim mjerilom, tako nije ni sudbeni očevid. Onaj, koji hoće da nešto kupi, sam će se osvjedočiti, u koliko je potrebito o obsegu i pojedinih pravih, skopčanih sa posjedom.

A što bi onda bilo, ako se očevid nebi slagao sa gruntovnicom. Ja držim, da sudac nebi mogao na posliedke očevida obzir uzeti, jer za njega je samo gruntovno stanje mjerodavno. S ovih razloga nemože stajati izpravak g. dra. Jordana.

Predsjednik: Pošto se nitko za rieč nije prijavio, imade rieč g. izvjestitelj.

Izvjest. dr. **Vaso Gjurgjević:** Poslie ovih rieči, vis. sabore, što su pale u obranu §. 5. kako ga odbor predlaže, mislim, da mogu biti kratak.

U §-u 5., koji izmedju ostalih zahtjeva kaže, da mora biti i to izkazano u molbi za ovršbenu dražbu nekretnina, je li molitelj stekao pravo zaloga na nekretnine, je li uknjižba u gruntovnici jur provedena, a ako pravo zaloga još nije stekao, da ga suvremeno zaište. Gradjanski zakon kaže sam, da stvaranje prava postaje tek takovim upisom na dotične predmete; na druge objekte, koji nisu uvedeni u gruntovnicu, nije mogao steći pravo zaloga ovrhovoditelj, a onda nemože niti podvrgnuti te objekte ovršbenoj dražbi, i badava onda traži popis, kad ih nemože podvrći ovršbenoj dražbi.

S toga razloga držim, da nije imao pravoga razloga g. Kamenar, podupirati izpravak taj, jer baš ako imade čega dužnik, što nije u gruntovnici, onda nemože se to podvrgnuti prodaji. — Zato volim ostati pri tom, kao što ovdje redakcija glasi.

Samo ću se još osvrnuti na nekoje navode g. dra. Jordana, koje je u obranu svojega izpravka naveo. On naime pozivajuć se na autoritet cislajtanski želi, da se uvede i u naš zakon ustanova glede sudbenoga očevida. Ja neću kazati, da me rukovode autoriteti, nego da me više razlozi rukovode, no samo ono kažem, što je već rečeno, da je to tamo nuždno, kod nas pako nije. Dr. Jordan kaže, da pomoćju seljaka nije moći izkazati vriednost, jer neima medju njimi vještaka, ja iz izkustva znam, da ih ima; iz prakse mi je poznato, da su i dandanas kod toga baš bili vještaci sa poglavarom ili bilježnikom, a riedko jedan od seljaka. Dakle dosada samo se je više trošilo, a od sada će se manje trošiti, jer obćinski poglavari svjedoče o dotičnomu objektu, što vriedi.

Digitized by Google

Da neduljim dalje, jer vidim, da su gg. zastupnici uvjereni o neumjestnosti ovoga izpravka, završujem s tim, da preporučam predlog odbora za prihvat.

Što se tiče izpravka g. Katkića, ja ga prihvaćam, jer š njim se samo jasnije izrazuje ono, što je u redakciji.

Predsjednik: Vis. sabore! Prima li se §. 5. po predlogu odbora?

(Neprima se.)

Sada mislim, da će biti najprikladnije, glasovati najprije o prvih 5 točkah.

Prima li vis. sabor prvih 5 točakah, kako ih odbor predlaže?

(Primaju se.)

Prima li se točka 6-ta najprije s izpravkom gosp. Katkića bez obzira na izpravak g. dra. Jordana? Ona gospoda, koja su zato, neka izvole ustati.

(Većina.)

Dakle točka 6-ta §-a 5. primljena je po predlogu odbora s izpravkom g. Katkića. Time prestaje nužda glasovati o izpravku g. dra. Jordana

Vis. sabore! Ja završujem sjednicu, a drugu uričem za sutra u 10 satih.

Samo molim g. predsjednika odbora zakonodavnoga, da danas u 4 sata sjednicu drži, da se može relegirani odboru §. 4. u protres uzeti.

(3/4 1 sat poslje podne)

Digitized by Google

Petdeset i prva saborska sjednica,

držana dne 21. rujna 1876. u 10 sati pod predsjedničtvom saborskoga podpredsjednika Mirka Hrvata.

Sadržaj: Zapisnik prošle sjednice. — Podnesci. — Interpelacija zast. dr. Šrama glede radnja kod savskih nasipa. — Dnevni red: Spec. debata osnove zakona o preinaci njekojih ustanova gradj. parbenoga postupnika od 16. rujna 1852, tičućih se postupka kod ovršbene dražbe pokretnih i nepokretnih stvari radi novčane tražbine.

(10 satih 30 minuta.)

Predsjednik (zvoni). Sjednica započimlje. Molim g. bilježnika, da izvoli zapisnik pročitati.

Bilježnik dr. **Josip Malec** (čita)

Zapisnik

L. sjednice sabora kraljevinah Dalmacije, Hrvatske i Slavonije držane u glavnom gradu Zagrebu dne 20. rujna godine 1876 pod predsjedničtvom prvoga saborskoga podpredsjednika gosp. Mirka Hrvata u prisutnosti 48 saborskih članovah.

Od vlade preuzvišeni gospodin ban Ivan Mažuranić i predstojnik pravosudnoga odjela dr. Marijan Derenčin.

Pročitan je zapisnik posljednje saborske sjednice i bez primjetbe ovjerovljen.

Na visoki sabor stigli su sliedeći podnesci:

Obćina Oborovo moli za oprost uplaćivanja odkupnine javnih radnjah.

Ustupa se odboru peticijonalnomu.

Prosvjed njekih izbornikah trgovišta samoborskoga proti izboru narodnoga zastupnika Vojka Špišića.

Pošto je taj prosvjed iza obavljene verifikacije izbora na ovaj sabor prekasno stigao, vraća se dotičnikom.

Narodni zastupnik Folnegović stavlja na preuzvišenoga gospodina bana sliedeću interpelaciju:

Je li je poznato Preuzvišenosti Vašoj, da je u nazočnosti povjerenika vladinoga g. velikoga župana Pogledića kod izbora saborskoga poslanika u Samoboru dne 14. o. mj. državnoga §. 21. izborne novele u temelju providjen tim, što je unatoč jasnomu slovu zakona, po kojem se „izbornici imadu prozivati iz listine abecednim redom“, izborna deputacija pripustila glasovanju najprije izbornike jednoga kandidata, dočim je tako izbornikom drugoga kandidata ostalo samo 25 minutah vremena za glasovanje? Ako jest, smatra li Preuzvišenost Vaša postupak istoga povjerenika korektnim? Ako smatra, kakove onda ima dužnosti pri sličnih izborih povjerenik političke oblasti?

Ova interpelacija uvrstit će se u zapisnik i dostaviti preuzvišenomu gosp. banu.

Na ovu interpelaciju odgovorio je preuzvišeni gospodin ban predbježno.

Prelazi se na dnevni red.

Na dnevnom je redu specijalna debata o zakonu o postupku kod ovršbene dražbe nekretninah i pokretninah.

Najprije se je glasovalo o §-u 3., koji je primljen po predlogu odbora.

Na §. 4. podnio je dr. Lorković izpravak, koji glasi: Pred rieč „osude“ da se metne: „pravomoćne“ — da se rieči „u zemljah ugarske krune“ zamjene riečmi: „kraljevine Ugarske;“ — da se izreka: „za koje ovaj zakon neima krieposti, izpusti i napokon da se u drugom redku poslje rieči „u“ metne „kraljevinah i zemljah“ itd.

Predlog odbora je pao, te je primljen predlog vladina zastupnika, da se vrati natrag odboru pravosudnomu na iznovični pretres.

Na §. 5. podnešena su dva izpravka: Katkića, koji glasi: „u drugu točku 6. alineje §. 5. da se metne mjesto „obćinske svjedočbe“ rieči: „svjedočbe obćinskoga poglavarstva“,

i dra. Jordana na točku 6-tu, koji glasi: „Ovrhovoditelj je pako takodjer vlastan za popis stanja i procjenu vriednosti nekretnine i njezinih pripadakah tražiti sudbeni očevid“.

Pet prvih točakah §-a 5. je primljeno po predlogu odbora, a šesta točka toga §-a primljena je s izpravkom Katkića, te glasi:

Digitized by Google

„Da se prilože izvadci iz gruntovnih knjigah, kao i izprave, koje su podobne opravdati naznačenu vriednost nekretninah i njihovih pripadakah. Ovakove su izprave: uredovne potvrde o godišnjem redovitom porezu, svjedočbe obćinskoga poglavarstva, kupoprodajni ugovori, porezne valovnice, prijašnje inventure, starije izprave o procjeni itd.“

Izpravak dra. Jordana je pao.

Po tom je predsjednik u 1 sat po podne sjednicu digao, a buduću urekao za sutra 21. rujna u 10 satih prije podne sa dnevnim redom specijalne debate o preinačenju njekih ustanovah gradjanskoga parbenoga postupnika ob ovršbenoj dražbi nekretninah i pokretninah.

Mirko Hrvat, v. r.
sab. predsjednik.

Dr. **Malec**, v. r.
sab. bilježnik.

Predsjednik: Ima li vis. sabor kakove primjetbe na ovaj zapisnik?

(Neima.)

Primjetbe neima, zapisnik se ovjerovljuje.

Vis. sabore! Odbor za pravosudje podnaša novu stilizaciju nanj upućenoga §-a 4. — Ovo će se preuzeti sada u pretres.

Odbor za razsudbu zemaljskoga računa podnaša izvješće o proračunu saborskih troškovah za vrieme od 23. kolovoza god. 1875. do 31. prosinca god. 1875.

Izvješće staviti će se na dnevni red.

Gosp. zast. Zabrdac podnaša sliedeći predlog: (Čita.)

„Kr. zem. vlada pozivlje se, da predloži ovomu saboru još za trajanja ovoga zasjedanja osnovu zakona ob ukinuću vašarskoga (sajmovnoga) vlastelinskoga privilegialnoga prava.“

Predlog će se tiskati i u svoje vrieme staviti na dnevni red.

Rieč ima g. predstojnik odjela za pravosudje.

Dr. **Marijan Derenčin**: Vis. sabore! U smislu odnosne ustanove o proglašenju zakona čast mi je vis. sabor ubaviestiti, da je Njegovo Veličanstvo previšnjim riešenjem od 16. rujna god. 1876. zakonu o sastavljanju gruntovničkih uložakah previšnju sankciju podieliti izvolilo.

Isto tako podielilo je previšnju sankciju riešenjem dne 16. rujna t. g. zakonu o upravi samostalnih zemaljskih kaznionah.

(Živio!)

Predsjednik: Prima se na znanje.

Rieč ima gosp. zastupnik dr. Šram, da stavi interpelaciju.

Dr. **Lavoslav Šram**: Vis. sabore! Poznato je vis. saboru, da je jedan od najplodovitijih i najbujnijih predjelah naše domovine Posavlje; napose onaj dio, koji je preko desne strane savskih obalah. U pogledu plodovitosti ovoga predjela nije mi toliko pozivati se na ono, što se je u tom pogledu postiglo u ovom predjelu, nego li na ono, što bi se uz intensivnije gospodarenje u predjelu onom postići dalo. Na temelju crpljenoga izkustva i priobćenih podatakah usudjujem se tvrditi, da ako bi se hrvatsko Posavje svelo na intensivnije gospodarenje, bilo bi u stanju cielu zemlju providjeti sa dovoljnim prihodom u žitu; dočim se sada u obće mora žito uvažati u našu domovinu. Ja ću samo primjera radi navesti jedan slučaj, i to iz izkustva, koje sam u tom pogledu crpio u jednom dielu onoga prediela od god. 1873.; te će ovaj primjer pokazati, koji se u istinu sjajni i nenadani rezultati mogu uz intensivnije i bolje gospodarenje tamo postići. Godine 1872. proizvelo se je u gospoštini Želinčiće 2000 vagana kukuruza; a god. 1873., gdje je posjed onaj prešao u druge ruke, i gdje je bio započet način intensivnijega gospodarenja, promienio se je dotični rezultat u toliko, da je g. 1874. na istom terenu bilo dobiveno 10,000 vagana, a g. 1875. 25,000 vagana kukuruza; a u istom razmjerju postigao se je toliko put viši rezultat glede ostalih plodinah.

Ovo sam samo primjera radi naveo; a u isti čas moram konstatirati, da se faktični rezultat tamošnjega gospodarenja u istinu još nalazi izpod one mjere, koja bi se pored valjanoga gospodarenja postići mogla. — Tomu imade više razlogah. Imade razlogah u dosada obstojećem zadružnom životu, u slaboj napučenosti, u pomanjkanju glavnice a jedan od glavnih razlogah, koji na dotično gospodarenje nada sve mjerodavno upliva, je okolnost ta, da je onaj predjel od vajkada povodnji i poplavi od strane rieke Save izložen. Ona ravnina i nizke obale jesu prama tomu, da se, bude li samo malko više vode, Sava i više ležeći potoci napune, Sava se namah preljeva preko svojih obalah; pa je izkustvo u tom pogledu već tako prastaro, da se dade ustanoviti, kad se je od ove zemlje nastojalo predusresti ovakovim posljedicam povodnje, i obraniti predjele shodnim načinom, i to napose nasipi i učvršćivanjem onih pokrajina. U tom pogledu moram kazati, da, ako distinguiramo dotične periode te se osvrćemo na razdoblje, kako je prije g. 1848. bilo, nemogu naići u naših zakonicih upravo specijalno na zakone odnoseće se na onaj predjel dotično na zakone odnoseće se na dotične radnje.

Ali imade zakonah obćenitih, glede kojih bi se imalo dopustiti, da se odnose na ovaj predmet i slična pitanja.

To su: zakonski članak XIV. od g. 1751., članak XVII. od g. 1807., članak X. i XXVI. od g. 1836.; članak X. od godine 1840. i članak IX. §. 16. od g. 1844.

Ti su zakoni u obće ustanovljivali načela glede postupka, kad se pita za obranu kakvoga predjela proti povodnji i glede postupka oko učvršćivanja dotičnih obalah.

God. 1852. bila je donešena po tadašnjoj banskoj vladi naredba od 1. svibnja te je naročito navela, da s razloga onoga, što neima dovoljno glavnice za doskočiti svim potrebam u pogledu zemaljskih radnjah, da treba ostati kod onoga upravo uzakonjenoga običaja radnje u naravi, te je onda bila zametnuta ona tako zvana radnja

Digitized by Google

kroz javne težake, što je kasnije zakonom od 30. prosinca g. 1873. promienjeno. U naredbi god. 1852. bile su ovake radnje uvrštene u red javnih zemaljskih radnjah. A ovo načelo pridržalo se je takodjer u zakonu od 30. prosinca god. 1873., koji u §-u 6. ovako veli: (Čita ga. Onda citira §. 7, §. 8, i §. 9 istoga zakona.)

Tu je dakle u zakonu ustanovljeno načelo, da se imadu radnje, koje u red zemaljskih radnjah spadaju — i o tom nemože s obzirom na dotičnu zakonsku ustanovu dvojbe biti — da se imadu iz dotacije tamo naznačene, iz zemaljskoga sredstva i $^3/_4$ dotične odkupnine izvadjati. Istina da §. 14. istoga ovoga zakona veli: (Čita ga.) Ali po mom nazoru ovo se nemože odnositi na drugo, nego na izvanredne slučajeve, gdje se radi o momentanoj obrani; ali se nemože riešiti po ovom §-u pitanje, tko je u obće dužan graditi i uzdržavati ovakove nasipe. Ja ću priznati, da ovi nasipi u istinu toliko iziskuju i glavnice i možda radnje, da je veoma težko sve pokrivati iz sredstva, koja naznačuje §. 9. ovoga zakona. Ali podjedno mora se konstatirati, da se na njih možda već 10 god. nije mnogo ili ništa radilo; pa s toga su tako zapušteni postali, da su morali podleći ovakovoj povodnji, proti kojoj bi u urednih okolnostih dosta obrane pružili bili. Dočim opažam, da je — kako poznato — rieka Sava od Siska počam rieka zemaljska, mislim, da je ovo pitanje u tom pogledu, kako se imadu dotične radnje obavljati, riešeno, te ja imadem na to privezati samo tu primjetbu, da faktični odnošaji, kako se takovi sada pokazuju, po mom mnienju nisu onakovi, kakovi bi mogli biti, kad bi se o tom upravo nastojalo, da se oni predjeli izdašno obrane. Tu mi je primjetiti, da su ovi nasipi već prije zapušteni bili, i da se je moglo — kako uvjeravaju oni, koji su si u tom podpuno znanje pribavili — jošte proljetos doskočiti pogubnim posliedicam ove povodnje, kad nebi bili čekali na to, da je na kakvih 40 mjestah Sava nasipe provalila. Pa i to treba primjetiti, da se od onda nemože kazati, da bi se na valjan, sustavan način postupalo, da se ovi nasipi učvrste onako, kako će u istinu odgovarati svojoj svrsi. Tu mi se kaže, da je jedan dio jednoga staroga nasipa, gdje se imade po dotičnoj osnovi položiti novi nasip, prije razoren i odkopan radi materijala za novi nasip, nego se je novim nasipom očuvala dotična okolica od eventualne poplave. I zbilja došla je povodnja, nenašav staroga nasipa, a ni novi nije bio sgotovljen, te poplavi cielu okolicu.

Ja ću dopustiti, da je ovo pitanje takove naravi, osobito s obzirom na sredstva, koja vis. vladi i nam na razpolaganje stoje, da je pitanje takovo, da se nemože time riešiti, da se jednostavno obavlja dužnost budi s ove budi s one strane, da se ni nemože jednostavno zahtievati, da se ovo upravo imade samo iz sredstvah zemaljskih učiniti; ali isto tako nemože se zahtievati, kao što se sada u najnovije vrieme zahtieva, da samo dotični „adjacenti“ na sebe uzmu stvar te da ju poprave. To je kalamitet, koji se odnosi ne samo na onaj predjel, nego na cielu zemlju, jer se time utamanjuje odviše vrstnoća onih predjelah, koji bi u redovitih okolnostih upravo čudesa proizvadjali.

Obzirom na ono, što sam kazao, držim, da bi možda shodno bilo, kad bi vis. zemaljska vlada glede ovoga pitanja svojom inicijativom predložila zakon onakav, koji bi bio analog zakonskoga članka XXXIX. od g. 1771.

Ali podjedno kad se nebi ovo pitanje skoro riešilo, to se u obće neka odluči, izdašne korake poduzeti, da se neupropasti radi formalnoga pitanja ostalo navalom povodnje savske.

Ja s toga stavljam na vis. vladu sliedeću interpepelaciju (Čita ju. — Interpelaciju vidi u zapisniku.)

Predsjednik: Interpelacija ova dostaviti će se zemaljskoj vladi.

Prelazi se na dnevni red. Molim g. izvjestitelja, da izvoli pročitati izvješće odbora zakonodavnoga o novoj stilizaciji §-a 4. zakona o ovršbenom postupku.

Izvjest. dr. **Vaso Gjurgjević:** Povodom izpravka, koji je glede §-a 4 učinjen, uzeo je pravosudni odbor taj §. u pretres i složio se u sljedećoj redakciji toga §-a. (Čita.)

Vis. sabore! Kao što se vidi iz pročitanoga izvješća, promienjena je stara redakcija imenito kod: „osude izrečene . . . imadu naši sudovi izvršivati prema propisom ovoga zakona.“ Ovim izrazom misli odbor da je uzeo širji bazis, i da je time moći izbjeći svakoj dvojbi. — Što se tiče dometka rieči „kraljevina“, uzeo je odbor ovu rieč s toga razloga, što se zbilja tako taj izraz nalazi i u temeljnom zakonu nagodbenom.

S toga čast mi je preporučiti u ime odbora vis. saboru ovako sada pročitani §. 4. na usvojenje.

Predsjednik: Prima li se §. 4., kako ga zakonodavni odbor predlaže?

(Prima se.)

Sliedi §. 6.

Izvj. dr. **Gjurgjević:** (Čita §. 6.)

(Prima se.)

(Čita §. 7.)

Predsjednik: Vis. sabore! Na ovaj §. stigla su dva izpravka. Izpravak g. Katkića na 2. al., a izpravak gosp. dr. Jordana na 3. alineju.

Bilj. dr. **Lončarić:** (Čita izpravke. Vidi zapisnik.)

Predsjednik: Rieč ima g. Katkić.

Ignjat Katkić: Vis. sabore! Ja nisam podnio svoga izpravka proti §. 7. glede smisla, nego jedino glede sloga.

Vis. sabore! Ja iskreno izpoviedam, kad sam pročitao ovaj §. poimence ovu alineju, da si pored najbolje volje nisam upravo ništa mogao misliti. Nu kad sam stvar malo razdrobio i razglabao, dočepao sam se malo po malo do nekakvoga smisla. — Gospodo! Ja iz-

Digitized by Google

povjedam u obće, da se slabo pazi na svojstva i vlastitosti našega jezika, kad se zakoni pišu. Reći će mi se, da pravnici imadu svoj slog, i ja to donekle dopuštam, ali nikada dopustiti nemogu toga, da se pravnici, kad zakone pišu, nemoraju obazirati i na one, za koje pišu zakone. Zakoni su za čitav narod, za svakoga naime, koji zakon treba. Naš jezik je više verbalan, nego substantivan, više konkretan, nego li abstraktan; na ta svojstva imalo bi se vrlo obazirati. Mi se upravo tim svojstvom našega jezika imamo ponositi; verbum je nešto prvotnijega naprama substantivu. — Ja mislim, da bi se vis. vlada osobito imala obazirati na slog svih zakona, koji se izdavaju. A to bi se najbolje postiglo time, da zakone, kad ih stvara, dade u censuru izvrstnim strukovnjakom, koji znadu sva narodna svojstva našega jezika. Neka izvoli vis. sabor samo jošte jednom poslušati tu stilizaciju: (čita) „te nakon ureda radi posvjedočene mu provedbe iste u gruntovnici". Meni se čini, da je prevedeno upravo doslovce iz kojega tudjega jezika. (Dr. **Derenčin**: „Nije ne, sasvim je novo".) Predlažem dakle, da se rekne: „te kad mu se uredovno posvjedoči, da je ista u gruntovnici provedena."

Predsjednik: Rieč ima g. dr. Jordan.

Dr. **Ante Jordan**: Vis. sabore! Predloženi moj izpravak smjera na to, da zakon naročito kaže, da bude sudu dotičnomu slobodno, odrediti takodjer sudbeni očevid, ili da se izrazim točnije, procjenu.

Proti ovomu izpravku, koliko sam razmišljao, prigovarati bi se moglo sa dvih glavnih stranah. Prvo može se prigovoriti, što se je jučer prigovaralo, da procjena u obće nije niti nuždna niti shodna; a drugo može mu se prigovoriti, da ja tražim nešto u zakonu, što se samo po sebi već razumieva.

Ako, gospodo, opet ustanem, da branim načelno procjenu, izgledam od vaše blagohotnosti, da to nećete upisivati u tvrdoglavnost moju. Ja naime nalazim svoje opravdanje u neuzkolebanom svojem osvjedočenju, pa isto nalazim i u nepobitnoj jednoj istini staroj, koju nitko misaon tajiti neće. Dopustite, da Vam ju kažem u tudjem jeziku.

Prije 60 godinah pisao je David Friedländer u svojem predgovoru k Mendelsohnovomu „Phaedonu": „Zweifeln ist die unerlässliche Bedingung alles Weiterkommens in der Erkenntniss, aller Fortschritte des Geistes, der Bildung, der Aufklärung". Držeći pred očima to, stao sam razmišljati, dali je ono, što drugi kažu, zbilja iznad svake sumnje temeljito, i da li zaključak leži na osnovu takovom, koji bi bio osnovan u nepobitnoj istini.

One prigovore, štono sam ih jučer proti mojemu izpravku iz ustijuh velecienjenih vještakah naših čuo, dielim u 4 vrsti.

Jedan gospodin je kazao, da procjena nije mjerodavna ni za kupca ni za ovršenika ni ovrhoveditelja; drugi je kazao, da neima nikakvih rezultatah od te procjene.

Velecienjeni naš drug, gg., odgovarajući na moje obrazloženje jučer prvi, predpostavljao je poznatom svojom uljudnosti višeput izrično, da je meni poznato ovo i ono.

La politesse oblige. Ja ću te komplimente veleštovanomu prijatelju uzvratiti, pa takodjer naročito predpostaviti, da će on znati za bitnu onu razliku izmedju vriednosti proste, redovite, običajne (praetium commune) vera rei aestimatione procienbom pronaći se imajuće, i izmedju faktične prema različitim okolnostim slučajno polučene kupovnine. Jedna i druga nastaje i postaje po drugih pravilih. Ako, gospodo, n. pr. prsten, koji mene stoji i dandanas vriedi 60 for., ja u nuždi u zabitnoj strani, gdje neima više novca ili više kupaca, moram dati za 10 fr., to je zaista kupovna ili tržna ciena, ali ona neodgovara onoj vriednosti, koja u stvari samoj leži. Ako koji objekt vriedi 300 for., pa se proda za 50 for., to je nesreća za onoga, koji ga izgubi, ali nije dokaz da procjena nevalja, jer može biti sutra dan bi se priznala procienbena vriednost, kad dodju sretnije okolnosti te imade više novca. — S toga sam jučer iztaknuo, da kupovina visi o više okolnostih i da više puta tržna ciena visi ponajviše o obilju ili o nestašici novčane snage.

Gospodo! Proti mojemu izpravku, koji je želio, da procjena u načelu bude iznimno dozvoljena, naglasilo se je mnogo toga sa praktične strane.

Kazalo se je, da bi procjena dala povoda različitim utokom, porodile bi se parnice itd. Gospodo! Upravo sa praktičke strane, koja je bila jučer naglašena, mora zaželjeti ne samo ovršbenik, nego i ovrhovoditelj i hipot. vjerovnici, da čim točnije bude označeno ono što se ima prodati. Jučer nisam bio svim razumljiv. Ja bi želio, da budem danas bolje.

Prigodom uvedenja katastra bila je n. pr. jedna šikara 10 ralih velika, na nju je bio odmjeren porez od 5 for. Neimajući drugih izpravah vjerovnik, on će po al. 6. §. 5. doprinieti samo izkaz iz poreznog ureda o dot. porezu; prema tomu će ovrhovoditelj budi s kojih razlogah zadovoljiti se s time, on neće tražiti procjene. A to što je onda kao takovu vriednost imajuće unešeno bilo, može imati danas vinogradi nasadjeno vriednost od 10.000 fr. Nemogu sa praktičke strane mimoići to, ako uzmemo, da bude naznačena vriednost sa 1000 for. Veli se: nije potrebno, neka se brine za vriednost toga dotičnik sam, neka dražbuje prema pravoj vriednosti te nekretnine. Ali tako lako ne možemo to uzeti; jer al. 6. propisuje, da imade ovrhovoditelj priložiti izvadke iz gruntovnih knjigah kao i izprave, koje su podobne opravdati naznačenu vriednost nekretninah i njihovih pripadakah. Može li se opravdati, ako ovršenik izkaže, da je vriednost mnogo veća? Kazati će se, svaki neka se brine za vriednost. A bolje je, ako jevtinije kupi, nego li je vriedno. Ako kupac nebi imao vjerojatne i sigurne podloge za vriednost dot. nekretnine, imao bi ići iz jedne obćine do druge, pak sam procjene držati. Time bi se dogodilo, da stranjski jedan

Digitized by Google

čovjek nebi mogao tako lako ići dražbovati, kad nebi imao sigurne podloge za svoju ponudu. Moguće bi bilo da postane dražbovanje monopolom samo onih, koji bi dotične nekretnine poznali, naime susjedah dotičnoga ovršenika.

Što odatle sliedi? Pošto ima malo ljudih u susjedstvu, koji bi se mogli sami o vriednosti dotične nekretnine osvjedočiti, a na nesigurnoj podlogi glede vriednosti neće se naći stranih kupacah, to će doći n. pr. mjesto 10 kupacah samo jedan, i taj kupi pošto je njega volja.

Gospodo! Ovdje upravo sa prakt. strane opet se vidi, da bi bilo svakako od velike koristi i shodnije, kad bi sigurna podloga predložena bila.

Proti sudb. očevidu oba glavna protivnika složna su u tom, da jedan kaže, da sudbeni očevid nije dosta izdašno sredstvo za fiksiranje dot. predmeta, nepruža garancije, a drugi kaže, da procjena daje povoda različitim parnicam, rekursom itd. Gospodo! Ja bi mogao skoro prihvatiti ovo mnienje, da ni očevid, ni procjena nepružaju stalne garancije niti dadu izdašna sredstva za fiksiranje nekretnine i njezine vriednosti; ali ono, što je napomenuto u dot. §, jošte manje garancije daje. Ja predpostavljam, da se ima sudb. očevid po propisu §. 204. obaviti sudjelovanjem vještaka pod vodstvom dot. sudbenoga činovnika. Dakle baš taj razlog, pošto ne imamo u upravnom životu drugih sredstvah niti bolje garancije, baš to bi preporučalo, da iznimice u načelu bude dopušteno ovrhovoditelju, da on zaište sudbeni očevid.

Nu, gospodo, sa praktične strane što se govori o razlogu, da procjena daje povoda različitim utokom, da izazove razne parnice, taj razlog plaidira više, nego mnogi koji drugi razlog za nuždu procjene. I meni bi bilo težko vjerovati, kad bi dotični toli duhovit i izkusan, toli razborit i hladnokrvan govornik danas kazao, da on nije odmah jučer s mjesta, kad je govorio, osjetio, da govori više proti sebi, i svojim prigovorom, nego li proti mojemu izpravku.

Gospodo! Procjena sastoji se u tom, da se izvedu popisi dot. česti točno, da se popišu procienjene stvari po svojoj vriednosti. Pa ipak g. protivnik moj kaže, da takodjer predpostavljajuć savjestno vještačko postupanje još može biti dvojbe kasnije iza dražbe ob identitetu dotične nekretnine. A što sliedi bez te procjene? Da bi dot. kupac kupio, a nebi znao što. Iz toga bi sliedila nesigurnost predmetah, koji se prodavaju, a k tomu takodjer nesigurnost pravnoga predmeta pri kupovanju; odatle sliedi da bi se kod dot. dražbe mnogo manje polučilo a prije parnica porodila, nego inače, kad pojedini kupac znade, što kupi.

Po tom držim, da baš razlozi, koje oni naglašuju, govore za mene, i to za to, da bi se u načelu svakako mogla prihvatiti dopustljivost procjenah.

Gospodo! Što vi sudite, da bi se procjenom pospješio postupak prije, nego li bez procjene, to držim, da nije tako. U ostalom o tom suditi će izkustvo.

Treća vrst prigovorah, štono sam ih čuo proti izpravku, je ta, da cislajtanska dotična osnova još nije zakonom, te kao izmedju redakah proviruje nada, da možda i u cisl. vieću će biti promienjena osnova, kako se je jučer kod nas prihvatila. Ja, gospodo, doduše nevidim daleko u budućnost, nemogu znati, što će cisl. vieće uzeti u svoj zakon, nu po onoj informaciji, što no mi od 8-godišnjeg boravljenja na univerzitetu i od pravničkog praktičkog života u Beču preostalo, držim, da se u cisl. vieće nebudu importirale slične ustanove, kakova je n. pr. absolutna zabrana procjene, a niti mnogi razlozi, kojimi se za nju vojuje. Ja doduše potvrdjujem, da koliko tko i cieni koju autoritetu, da toga ipak neima sustezati od samostalnoga umovanja. Neka se ne prizna „in verbum magistri". Nec vanis credite verbis; aspicite an, faciatque fidem conspectus. Ali imade prevažnih razlogah u autoritetah, s toga sve više razbirajuć njihove razloge prisiljen sam da pristajem na njihovo mnienje, te da protivni mnogim izpravak predlažem.

Četvrta vrst prigovorah je ta: u Cislaljtaniji je sudbeni očevid samo za one krajeve, gdje nije uredjena gruntovnica, kao što je kod nas.

Gospodo! Tko se sjeća užasnih onih tužbah, štono su se prije mjesec danah u ovoj dvorani na neuredjene gruntovnice čule, morao bi danas iza jučerašnjih slavopjevah na tobož uredjenu našu grutovnicu pomisliti ili da je nedavno stvoreni zakon hvalevriednom munjevitom brzinom već proveden, ili pako da ga netreba. Sretni su oni, ja se nebrojim medju nje, koji nisu dosada vidjeli manjkave gruntovnice glede iste naše posjedovnice.

To sam htio, gospodo, u obće koliko mi je n pameti bilo, odgovoriti na prigovore ječer čuvene.

Sada nekoliko riečih o prigovorih, koji bi se mogli odnositi na ono što ja sada preporučam kao izpravak na alin. 3. 5. 7. (Čita izpravljenu alineju.) Ovdje hoću, da bude naročito u zakonu ustanovljeno, da sudac može, ako uztreba, po svojoj razsudbi odrediti sudbeni očevid. Sud je zvan da rieši prepone o vriednosti nepokretninah izmedju ovrhovoditelja i ovršenika. Ovrhovoditelj kaže, n. pr. da je nepokretnina vriedna 100 for., ovršenik veli, da vriedi 300 for., to svaki predpostavlja, kako znate, jer neima stalne podloge u tom obziru. Kako se ima to riešiti, to kaže §. 205. gradj. post. Kaže se naime, ako sud uvidi za potrebito u svrhu temeljitoga riešenja jedne stvari prieporne, može odrediti sudbeni očevid. A po glavnom pravilu al. 2. §. 235 gr. pp. nemože se svjedočanstvo ni prisege polagati o tudjem izkustvu, po tudjih nazorih i tvrdnjah. Nom incivile esset, aliquem de aliero facto jurare. S toga i sudac nebi mogao odluku učiniti, ni po tvrdnji ovrhovoditelja, niti po tvrdnji dužnika, nego bi morao sudbenim očevidom, posredovanjem vještakah tražiti vlastito izkustvo, vlastito upoznavanje dotične procienit se imajuće nekretnine. Razumije se dakle po navedenih pravilih samo po sebi, što ja želim, da se u zakonu naročito kaže.

Digitized by Google

Misleći na onaj §. 205 i 2. al. §. 235 gr. pp. može mi se donekle pravom prigovoriti, zašto da tražim posebnu izričnu ustanovu pravila, koje se već po obćem gradj. postupniku razumije?

Prije 60 godinah kazao je njetko Talleyrandu: „Zašto tražite, da se to u zapisnik piše? Ta to se razumje samo po sebi.“ Talleyrand: „Ali će se razumjeti bolje, ako se naročito crno na bielo u zapisnik stavi.“

Tako i ja kažem, neka se pravilo mojega izpravka naročito i u predloženoj zakonskoj osnovi izrekne.

Ako se obazremo na dot. ustanovu cislajtanskoga zakona u §. 24., može se uvidjeti, da je moj zahtjev mnogo smjerniji, nego onaj u cisl. zak. osnovi. Ondje dapače daje se po §. 24. istomu ovršeniku pravo, da na njegov zahtjev sudac mora preduzeti sudbeni očevid.

S toga mislim, gospodo, smanjiv svoj zathjev, da bi se bar taj mogao primiti. Ja preporučam svoj izpravak.

Predsjednik: Rieč ima g. zast. dr. Vidrić.

Dr. **Lovro Vidrić**: Visoki sabore! Ja neću opetovati razloge govoreći „pro“ i „contra“ sudbenoj procjeni; dovoljno su bili jučer u ovoj visokoj kući iztaknuti. Ja scienim, da je poglavito pao izpravak g. dr. Jordana jučer zato, što imade sabor neku bojazan glede troška, skopčana sa sudb. očevidom. Ja bi toj bojazni učinio kraj time, da neka bude ovrhovodji slobodno u slučaju, kad vidi, da je nuždno, na svoj trošak napraviti sudbeni očevid. A da je više puta nuždno tražiti to, čini mi se, da je uza sve slučajeve, koji su bili jučer navedeni, samo jedan, koji je svaki dan moguć. Sad je naime po novom zakonu kotarskim sudovom predana gruntovnica. Pitam ja, kojim načinom da se obavi prodaja, kad neima kod kot. suda gruntovnice. Sad moram čekati, dok se gruntovnica dobavi, prije nemogu dalje postupati.

Nu ja nebi taj izpravak g. dr. Jordana ovdje podupirao, nego obzirom na izpravak g. Katkića predložio bi da se cio ovaj §. povrati odboru natrag.

Predsjednik: Rieč ima g. dr Šram.

Dr. **Lavoslav Šram**: Vis. sabore! Ja mislim, da je ovaj predmet, na koliko se radi o načelnom pitanju, jučer već dovoljno izcrpljen sa jedne i sa druge strane. Samo nekoliko riečih ću još o tom progovoriti.

G. predlagatelj toga izpravka izvolio je nada sve naglasiti, da budući suzbijen jučer sa svojim izpravkom većega domašaja, da se danas zadovoljuje sa izpravkom manjega domašaja. — Ja bi si slobodu uzeo primjetiti, da u načelnom pitanju nemože biti paktacije.

Ja sam i proti ovomu izpravku s istoga razloga, kao što jučer, jer jedan i drugi izpravak stoji u temelijtoj opreci sa načeli, koja su u ovom zakonu prihvaćena.

Što gosp. predgovornik želi, da bi sud, ako li za shodno pronadje, mogao odrediti očevid, indetično je sa procjenom, zato mislim da u tom pogledu nemože paktacije biti, nego mislim, ako se hoće ostati kod onoga pravca koji je uzet u ovaj zakon, i ako se neće ovako do skrajnosti paralelizirati blagodat, koja se hoće uvesti, da na ovom temelju sa g. predlagateljem nemože biti koncesije, nego ostaje se kod načela, kako je predloženo u ovoj osnovi.

Predsjednik: Pošto više nitko ne želi progovoriti, imade rieč g. izvjestitelj.

Izvj. dr. **Vaso Gjurgjević**: Vis. sabore! U prediducih dvijuh §§ ustanovljeno je, kako ima izgledati molba, kojom se traži ovrha. §. 7 ustanovljuje, što sudac da radi, kada dodje takova molba za ovršbu. U al. 1. i 2. ovoga 7. §. veli se, da imade izpitati tu molbu, da li odgovara propisom preidućega §., te da li se može ovršbena dražba dozvoliti. Proti al. 2. nije izpravak stavljen, samo je g. Katkić izvolio nešto u stilističkom pogledu izpraviti. (Čita odborsku tekstuaciju i izpravak.) Kako se iz jedne i druge pročitane rečenice vidi, one kažu jedno te isto; ja bar nevidim, da nije ona prava rečenica, kako u redakciji odbora stoji, dovoljno jasna, premda priznajem, g. Katkića više odgovora svojstvu i duhu našega jezika; jer to je istina, da je našemu jeziku više prikladna rečenica verbalna, nego substancialna. — Ali s druge strane imam odgovoriti g. Katkiću, da zakonodavac, kad stvara zakon, neima samo na umu svojstva jezika našega, nego i druge zahtjeve; a to je da bude što kraće, sjajnije i preciznije izražen zakon. Kad uzmemo, da bude sjajniji izraz u zakonu, onda nemožemo spojiti taj zahtjev sa onim, da budu prema svojstvu jezika rečenice verbalne. Kad bi u zakonu upotrebljivali prema svojstvu našega jezika rečenice verbalne, nastale bi velike periode, pa tako bi protivno postigli, naime mi nebi postigli takove jasnoće, kakove postignemo tim, što se subjektivne rečenice prave. Pošto je redakcija odbora dosta jasna, i pošto držim, da se kod zakona nesmiju izpustiti s vida i drugi zahtjevi, da bude što sjajniji slog, držim da nije od potrebe mienjati redakciju. U ostalom pako neću se razplakati, ako vis. sabor prihvati izpravak g. Katkića.

Što se tiče drugoga izpravka, naime izpravka g. dr. Jordana, tu se ja moram tomu izpravku protiviti. I tu neću dugo govoriti, — zašto, jer mu se protivim s onih razlogah, koji su bili jučer navedeni proti tomu izpravku. Ja možebit smijem vjerovati a možebiti da imam pravo, kad reknem, da je dr. Jordan upotrebio priliku, staviti izpravak u to ime, da može pobijati one govornike, koji su govorili proti ovomu izpravku. Pa s toga neću se upustiti u pobijanje tih njegovih pobijanjah. Što više, moglo bi se reći, da je stavio izpravak i glede toga, što se njemu hoće, da stavi visoku kuću u kušnju, hoće li ona dosljedna biti, ili svoje nazore promieniti. Al ja sam uvjeren, da će vis. kuća s istih razlogah, kao što je jučer učinila, i danas odbiti taj izpravak. Zato preporučam redakciju odbora.

Predsjednik: Prije svega će se glasovati o §. 7, kako ga zakonodavni odbor predlaže. Ako nebi bio primljen, onda će se glasovati o pojedinih alinejah i pripadajućih izpravcih.

Digitized by Google

Ona gospoda, koja su za redakciju §. 7, kako ju zakonodavni odbor predlaže, neka izvole ustati.

(Manjina.)

Sada velim: Ona gospoda, koja su zato, da se al. 1. i 4., proti kojima izpravci podnešeni nisu, primaju po predlogu odbora, neka izvole ustati.

(Većina.)

Ona gospoda, koja su zato, da se al. druga prima onako, kako ju g. Kaktić predlaže, neka izvole ustati.

(Većina.)

Ona gospoda, koja su za to, da se alineja 3. prima onako, kako ju zakonod. odbor predlaže, bez izpravka dr. Jordana, neka izvole ustati.

(Većina.)

Dakle je primljen §. 7. po predlogu odbora samo s promjenom g. Katkića u al. 2. Sliedi §. 8.

Izvj. dr. **Gjurgjević** (čita).

Predsjednik: Na ovaj §. stigao je izpravak g. dr. Lorkovića.

Bilj. dr. **Lončarić**: (Čita izpravak. — Vidi zapisnik.)

Dr. **Blaž Lorković**: Moj izpravak, vis. sabore, jest vrlo nevine naravi. Ja nisam zato, da se ikakva pogodnost dozvoli budi dužniku budi vjerovniku; mora da su obziri jednaki, jer to odgovara pravu i načelom nar. gospodarstva, koje jednakim načinom priznaje prava svih državljanah. Nego s druge strane, ako se može bez uštrba interesa vjerovnikova dati kakva olakšica dužniku, to mislim, da se smije i može učiniti. Pa tako mislim, da bi se ovdje moglo učiniti. Sudac je po ovom zakonu ovlašten, da čini shodna glede sporazumljenja medju strankami radi parcelarne prodaje. Na to se dakle sudac ovlaštuje, i ovdje mogao bi on po mom shvaćanju bez ikakve oštete interesa vjerovnikova obazrieti se na želju dužnika, koje se mogu protezati ili na red, kojim se parcele prodavaju, ili na red kulturni dotičnih parcelah. Gospodo! nije bo vjerovniku svejedno, koja se parcela prodaje, i ovakova želja njegova mislim, da je pravedna, i sudac mogao bi se kod te prilike na nju obazrieti. — Isto tako mogao bi ovršenik izraziti želju, da mu se jedna ili druga parcela obzirom na djelitbu vrati prije prodaje; možda livada prije, nego oranica. I ovo je želja, na koju se može uzeti obzir. A sve te želje nisu protivne ni interesu vjerovnika. S toga preporučam svoj izpravak.

Predsjednik: Rieč ima g. predstojnik odjela za pravosudje.

Dr. **Marijan Derenčin**: Vis. sabore! Ja u ime vlade očitujem, da počem izpravak g. predgovornika nestoji u načelnoj oprieci sa ustanovami §. 6., da se neprotivim izpravku načelno. Po §. 8. preporuča se sudcu, da uvaži sve okolnosti i sasluša sve stranke, da se uvjeri o shodnosti zamoljene čestimične dražbe. Svakako treba se obazirati i na onaj slučaj, kad vjerovnik želi, da se jedna čestica izložena dražbi prodaje prije nego druga. Na koliko se može toj želji udovoljiti bez uštrba javnoj dražbi, držim, da je to sasvim u redu, i da nestoji u oprieci sa načeli §. 8. Mi nastojimo štediti koliko moguće ovršenika; ovom ustanovom opet smo pokazali našu težnju. Ja samo molim da se svakako §. 8. na iznovičnu razpravu odboru predade, jer držim, da se ova ustanova dade još točnije izraziti; i osobito nemogu dokučiti težnje g. izpravitelja, koji želi postići „tezbu“. Dakle preporučam vis. saboru, da izvoli uvažiti moj predlog i odstupiti tu stvar odboru na iznovično pretresivanje.

Predsjednik: Rieč ima g. zast. Mrazović.

Mato Mrazović: Vis. sabore! Ja držim, da je to suvišno, jer ono što se želi postići, već je u samom zakonu odredjeno, t. j. da se imade o redu i načinu te čestimične prodaje saslušati ne samo vjerovnik nego i dužnik, resp. eksekut. A naredjeno je takodjer, da se sudac na rezultate ove razprave obazirati imade, dakle imade sve prigovore ovršenika i ovrhovoditelja u obzir uzeti. Naročito pako se navadja medju timi obziri i red, kojim se čestice imadu prodavati.

Kada je dakle ovo sve onako u zakonu providjeno, to držim, da iznovice i potajno ovo opredjeljivati znači praviti „tantologiju“.

Zato se meni to najshodnije čini, te predlažem vis. kući, da mimo ovoga izpravka izvoli preći i prihvatiti redakciju, kako ju odbor predlaže.

Predsjednik: Rieč ima g. dr. Vidrić.

Dr. **Lovro Vidrić**: Vis. sabore! Ja držim izpravak g. dr. Lorkovića obzirom na to, što on ovršenika iztiče, koji bi imao želje izraziti, po kojih bi se imala obaviti čestična razprodaja, pogibeljnim, — za slučaj naime taj, da imade suvlastnikah i to takovih, s kojimi je on „de facto“ razdieljen ali u gruntovnici to još nije provedeno.

Kad je odbor ovu čestimičnu razprodaju motrio, onda je imao taj slučaj pred očima, da može, kad se čestimično razprodaje, suvlastnik lišiti se svojega sudruga time, da bude čestimičnu razprodaju najprije dužan po vriednosti izplatiti.

Kad je ono ustanovljeno, onda se kaže, da imade sudac, ako dvoji, stranke pozvati i ročište ureći. Prigodom tom svakomu je prilika dana, da izrazi svoju želju, pa onda će se posredovanjem sudca stranke sigurno složiti. A davati prvenstvo ovršeniku, da može zahtjeve staviti, držim za pogibeljno.

S toga sam proti izpravku i za redakciju.

Predsjednik: Rieč ima g. dr. Šram.

Dr. **Lavoslav Šram**: Vis. sabore! Ja pristajem uz redakciju, i to s razloga, što no ga je naveo štov. g. predgovornik Mrazović, držeći ujedno, da je ono, što je htio štov. g. predlagatelj ovdje kazati, već sadržano u tom §. te da glede na zakonodavnu tehniku nije uputno prekomjerno razširivati misao, nego da ju treba što preciznije izraziti. U tom ne čini mi se izpravak g. dr. Lorkovića niti jasan, jer se kaže: „obaziruć se na pravedne želje“.

Digitized by Google

A koje su to „pravedne želje“, koje će imati sudac dignoscirati od „nepravednih željah“?

U obće se ustanovljuje ovim §., da će sud dozvoliti čestimičnu razprodaju ili onako, kako je predložena, ako su naime sve stranke sporazumne, ili će možda učiniti preinaku; ova potonja ustanova predpostavlja, da postoji slučaj, gdje nisu stranke sporazumne. A onda će sud ustanoviti dražbu ili po prvobitnom predlogu, ili uz potrebite promjene. Po tom ostaje vlast sudu, te će ocjeniti dot. predložene preinake, i dopustiti one, koje su potrebite. Dakle i onakove promjene, koje kani dot. ovršenik predložiti, mora sudac, kad pronadje, da su u pravnu svrhu dražbe potrebite, dopustiti zato, jer je zakonom na to uputjen.

Razširiti pako diskretionalnu vlast naprama dotičnoj makar najpravednijoj želji, te ga upućivati na to, da nepravednoj na put stane, to znači opet nekoj neizvjestnosti vrata otvoriti, koju bi ja htio izključiti iz svakoga zakona.

Zato pristajem uz redakciju, kako ju odbor predlaže.

Predsjednik: Rieč ima g. Kamenar.

Juraj Kamenar: Ja se nebi digao, da branim izpravak g. dr. Lorkovića, da me nije izazvao g. dr. Vidrić. G. dr. Vidrić kaže: „Zašto bi se baš obazirali na dužnika.“ Gospodo! Na njega morate se obazirati, jer se za njegovu kožu radi. I hvala g. načelniku pravos. odjela, što se je izrazio, da se dužnik što više moguće štititi mora. — Ovom zakonskom osnovom pospješuje se ovršba i umanjuje se trošak, i naglašuje se, da najviše. što će ovaj zakon dati narodu, biti će ta čestična prodaja. Ako je to najplemenitija strana ovoga zakona, onda mislim, da se nemožete ni najmanje protiviti izpravku g. dr. Lorkovića, dočim će ovršenik ili dužnik kazati: prodajte mi ovo, ako nije dovoljno, prodajte ovo ili ono, — na to bi se morao svakako obzir uzeti. Uman dužnik i pametan gospodar težko će dopustiti, da će se prodavati na dražbi, on će si ili sam naći kupca za jednu česticu, i neće se dati pri sudu oblegovati svimi onimi, koji na njega obleguju. Al moramo znati, da ima i takovih ljudih, koji su više neumni, koji budu i najviše morali trpiti pod ovim zakonom. I na te se mora u zakonu misliti.

Ja mislim, ako prihvatimo ovaj izpravak, da nećemo time nikakvo načelno pitanje ovoga zakona porušiti. Preporučam dakle vis. saboru taj izpravak.

Predsjednik: Rieč ima g. dr. Spevec.

Dr. **Stjepan Spevec**: Vis. sabore! Meni se čini da je svrha izpravka g. dr. Lorkovića ta, da se nekim načinom paralelizira pogibelj, koja bi mogla nastati iz čestimične prodaje. Iztaknulo se je u ovoj visokoj kući to, da vjerovnik može izabrati ono, što je najboljega kod dužnika svoga našao, pa tako stvar udesiti, da se to proda; a to može biti proti naročitomu interesu dot. dužnika. Meni se čini, da je glavna svrha ovoga izpravka, da se ona moguća pogibelj koliko moguće zakonom paralelisira, predusreti. S toga mi se čini, da onaj izpravak nije neopravdan. Što se mene tiče, ja pristajem uz predlog presv. g. predstojnika pravos. odsjeka. I to stranom zato, da se dade prilika odboru, da ozbiljno ovaj izpravak uzme u pretres i da se uvaži, a stranom zato, što mi se čini, da §. 8. imade, što se tiče same stilizacije, jednu pogriešku, koja bi se time sasvim vrlo liepo mogla izpraviti, kaže se: „Te istu dozvoliti, kako je predložena, ako su svekolike stranke s njom sporazumne.“ Ističe se ovdje rieč „sporazumne,“ i onda kad su sporazumne, imade dot. sudac prodaju dozvoliti, „ili uz možda potrebite preinake“. Sada se pako ništa ne kaže, odakle su nastale te „preinake“. Sudac može misliti, da su preinake potrebite, kad su stranke sporazumne, jer nije nesporazum nigdje iztaknut. Ja držim, kako i g. dr. Šram, da ako nisu sporazumne, onda je potrebito nešto ustanoviti, budući drugčije sporazuma neima. Dakle ovdje kad nisu sporazumne, potrebita je preinaka; al držim, pošto o nesporazumu neima govora, da bi se moralo u §. sam umetnuti, inače sudac, koji imade pred sobom §., može misliti, da ima u ovom običaju promjene predložiti, ako su stranke sporazumne. On može iz raznih razlogah na tu ideju doći.

Ja želim, ako se §. taj povrati natrag, da bi se postavila oprieka kod sporazuma, da bi se naime iztaknulo: ako nisu složne stranke, što imade onda sliediti. Mislim, da to odbor vrlo lako učini; mislim, da je nastala ta dvoumost samo iz prekratkog izraza. A držim da je to tim više izpraviti nuždno, jer bi inače lako koji sudac pomislio, da je vlastan preinaku učiniti, onda pako zahtievati kod stranke sporazumljenje. A to protuslovi s ovim postupkom, jer ovdje nije t. zv. iztražni princip uveden, niti da se ovomu otvore vrata. Zato sam za predlog presv. g. predstojnika pravos. odsjeka, da se ovaj §. odputi odboru na novu stilizaciju.

Predsjednik: Rieč ima g. dr. Malec.

Dr. **Josip Malec**: Vis. sabore! Ja se nemogu složiti s izpravkom gosp. dr. Lorkovića, jer se taj izpravak odnosi na okolnosti, koje su uvrštene u zakon, dotično iztaknuto je koji će sudac razsuditi itd., dakako nije se moglo obzir uzeti na ono, što će sve pozvane stranke reći. — Ako ovrhovoditelj kani ovršenika sekirati sa parcelarnom prodajom, pa misli, da će manever izvesti time, što će izbiti ovu ili onu parcelu, koja je njemu mila, držim, da imade proti takovu manevru dovoljno sredstva. I upravo onda dogodilo bi se ono, što drugi diel ove stavke propisuje, naime, da će sudac na temelju te razprave odlučiti, kojim redom ima se vršiti čestična dražba.

S ovoga razloga sam proti izpravku g. dr. Lorkovića.

A ja sam takodjer proti onomu mnienju, koje se je ovdje izjavilo u tom pogledu, da se ovaj izpravak vrati odboru natrag. Jer ovdje kaže se: „ako su svekolike stranke s tim sporazumne“; a daljnja stavka veli: „da će se onda čestična prodaja privoliti.“ Ako pak sudac uvidi, da je drugčije shodnije, onda će on na temelju stavljenih prigovorah i na temelju razprave svoju odluku izreći. Al ako stranke pred sud dodju sporazumne, onda

Digitized by Google

sudac preko njihove volje nemože ništa odlučiti, van ono što su stranke ustanovile, ono mora izvesti. Dakle sudac samo u onom položaju izrično odlučuje, kad su stranke nesporazumne.

Ja mislim da je dakle stvar jasna, i preporučam redakciju odbora.

Predsjednik: Pošto se nitko za rieč nije prijavio, imade rieč g. izvjestitelj.

Izvj. dr. **Vaso Gjurgjević**: Ustanova u §. 8. o čestimičnoj prodaji je sasvim nova, i nije baš ni najmanje kopirana. I zaista imali su vis. vlada i odbor pravosudni razmatrajuć ovaj §. na umu, da se ovom ustanovom štiti dužnik ili ovršenik. Proti načelu ovomu neima prigovora, nego se samo želi — to priznaje sam g. dr. Lorković — jošte dalje uzeti u obranu i u zaštitu tobože dužnika, kad se predlaže ovo: (Čita izpravak.)

Al ovim izpravkom neće se ništa drugo polučiti, nego ono, što je već u §. 8. sadržano. — Ja sam isto tako proti izpravku, kao proti tomu, da se on uputi na odbor; zašto? jer držim, da bi time samo se dala prilika opet sutra ili prekosutra govoriti o tom i uvjeriti se, da iz odborske razprave neće izaći ništa drugo, nego je sada ovdje predloženo.

U ostalom, ako vis. sabor drži, da je shodnije uputiti to na odbor, nego prihvatiti, kako se sada ovaj §. predlaže, ja to nedržim za umjestno, jer ovaj izpravak nemože se ni forme svoje radi primiti, ni stvari radi, jer ono što se želi postići, već je postignuto s redakcijom §. 8.

Gosp. izpravitelj hoće, gdje se nepostigne sporazumak, da ima sudac i na želju ovršenika uzeti obzir; to je već kazano u §. 8. a osobito leži to u riečih: „ako se na temelju razprave uvjeri, da će se čestičnom dražbom polučiti bolji uspjeh bez uštrba na ročište pozvanih stranakah". Što će kazati, da nebude na uštrb niti ovrhovoditelja, niti dužnika, u obće da bude pravedno za sve stranke. Kad ovaj §. to sadržaje, onda se razumije, da se ima uzeti obzir na želju svih pozvanih stranakah, dakle i ovršenika.

Pošto se dakle izpravkom ovim želi nešto postići, što je već sadržano u njem, s toga molim, da izvoli vis. sabor primiti §. 8., kako ga odbor predlaže.

Predsjednik: Prije svega će se glasovati o predlogu zakonodavnoga odbora. Zatim će se glasovati o želji, da se §. 8. ustupi natrag zakonodavnomu odboru. Ako ovo nebi bilo primljeno, glasovati će se o izprazku g. dr. Lorkovića.

Ona gospoda, koja su za §. 8. onako, kako ga zakonodavni odbor predlaže, neka izvole ustati.

(Većina.)

Prelazi se na §. 9.

Izvj. dr. **Gjurgjević**: (Čita taj §.)

(Prima se.)

§. 10. (Prima se.)

§. 11. (Prima se.)

§. 12.

Predsjednik: Na ovaj §. stigao je izpravak g. dr. Vidrića.

Bilj. dr. **Lončarić**: (Čita. — Vidi zapisnik.)

Predsjednik: Rieč ima g. dr. Vidrić.

Dr. **Lovro Vidrić**: Vis. sabore! Ovršbeni postupak predpostavlja nestašicu glede na stranku ovršenika, daje ovrhovoditelju pravo da može kod suda tražiti pomoć, da će onda taj mjesto njega ovršenika na naplat tražbine prisiliti načinom tim, da će se od njegovih nepokretnih stvarih nešto prodati i od tuda ovrhovodja namiriti. Ovršbena dražba već sama po sebi rodi tom posliedicom, da neima jamstva za ovršenika, da budu njegove stvari na javnoj dražbi prodane po onakvoj cieni, koju faktično stvar predstavlja. Biti će naime kod svih dražbah to istina, da stvar dražbi podvržena daleko izpod ciene, dakle izpod prave njezine vriednosti prodana bude. Tu imade taj slučaj, da mora ovršenik više dati nego li je dužan, da se dug njegov namiri, jer stvari od više vriednosti puste se prodat za manju vriednost. Naravski će se kazati: to je nepravedno, — ali dotični si je sam kriv, zašto je dugove napravio. Ovakav argumenat, gospodo, bio bi umjestan, kad nebi zakonodavac imao pred očima i interes ovršenika i ovrhovodje, on mora gledati, da štedi posjednika, njegova zdrava politika ima smjerati tamo, da nestvara brez potrebe proletariat. Osim toga imade kod ovršbenih dražbah i ta nepovoljna posliedica, da u slučaju postupka bude — reći ćemo — u razmjerno kraće vrieme izvrgnuto dražbi mnogo objekta; a poznato je, čim je više objektah izvrgnutih dražbi, tim manja ciena nastane. Pitanje nastane, kad držimo pred očima ovršenika, što imade on ovdje uraditi? Da li je vlastan kazati ovrhovodji: ne, ti nisi vlastan odmah da prodaš, moraš još nešto čekati. I glede tih načelah, na kojih počiva zdrav razvoj pojedine države, imade država i pravo posredovati i kazati: ti imaš pravo ili moraš da čekaš.

Koji rok dao bi se tu opredieliti, to je vrlo težko pitanje. Po mom mnenju svakako nesmije biti kraći od godine danah. Zašto? Ja uzmem glavnicu uloženu na hipoteke one vrsti, koja je uložena nakanom, da će ostati na hipoteki uz uvjet, da se plaćaju uredno kamati; dakle koja je uložena u predpostavi toj, da će hipoteka nositi toliko koristi, da može vlastnik namirivati kurentne daće, pa uz to jošte kamate od uložene glavnice namirivati. Kad to predpostavljam, nastane pitanje: kad nosi uložena glavnica vlastniku korist? — Tu scienim, da netreba dokazivati, da glavnica u hipoteke uložena nenosi prve godine obresti; imade objektah, gdje može nositi, ali s veće strane tek nakon 2—3 god. nositi počimlje. Osim toga imade u svakom gospodarstvu nepredvidjenih slučajevah. Načini si gospodar početkom ljeta svoj proračun, al na svršetku godine opaziti će, da je proračun promašen iz raznih razlogah. Ja neću stanovite nesreće izvanredne, koje ga stignu, nabrajati, nego skoro svakdanašnji dogodjaji nas uče, da imade u životu svakoga vlastnika takovih ne-

Digitized by Google

predvidjenih okolnostih, da on tečajem godine nije u stanju držati se onoga, šo je početkom godine preliminirao. Nastati može nerodica, ili druge nepogodnosti elementarne, koje gospodaru čitav plod, što ga je iz jedne godine očekivao, unište. Sada takovu gospodaru nedati vremena, da se u onom, što je njemu nepovoljnost naškodila, opet oporavi, značilo bi toliko, koliko baciti ga iz posjeda, njega, koji je sijao, a metnuti onoga da žanje, koji nije sijao. Rok od godinu danah dati će njemu mogućnost, da u ovoj jednoj godini može prihodom u svojoj zemlji razhod drugih godinah namiriti. Po ovoj osnovi nebi imao podpuni rok od godine danah. A ja uzimljem naime u zaštitu gospodara revna i skrbna, a ne nemarnjaka; i ako je itko, to sam ja protivnik i neprijatelj nemarnosti; onaj, koji neće da se brine, neka propadne, — nego pred očima imadem revna gospodara, po ovoj osnovi imati će taj pravo, prije neg dodje do takove odsude, koja može dražbu zaiskati, da može izhoditi rok od 4—6 mjesecih. Sada po ovom izpravku može mu se dati rok najkraći od 4, a najdulji od 6 mjesecih, tako da bi se njemu godina danah dala, što ja kao nevještak u nar. gospodarstvu kao najkraći rok označiti mogu.

Gospodo! Ovaj izpravak nestoji u oprieci sa redakcijom odbora. Odbor naime kaže, da može iznimice sud ustanoviti i dulji rok, koji ipak nesmije prekoračiti 6 mjesecih. Ja ovdje nedielim posjeda u dvie vrsti, naime one, koji zaslužuju obzir, i one, koji ga nezaslužuju Ja držim, da je svaki posjed, bio malen ili velik, jednakoga obzira vriedan. Počem nedielim posjede po njihovoj veličini, nemogu biti za ino, nego da bude zakon za jednoga i drugoga jednak. U ostalom pako scienim, da baš zadnja alineja odborova predloga najbolje opravdava moj izpravak.

Predsjednik: Pošto se nitko nije za rieč prijavio, imade rieč g. izvjestitelj.

Izvj. dr. **V. Gjurgjević**: §. 12. bio je u zakonskoj osnovi vladinoj, što se roka tiče, tako sastavljen, da je prvi rok na 2 a drugi na 3 mj. ustanovljen. Odbor pravosudni bio je proti tomu roku s razlogah, koje je g. dr. Vidrić naveo, te zaključio da se povisi rok na 3 odnosno na 4 mj. Ali pravosudni odbor je čvrsto uvjeren, da se dalje nesmije ići, ako se neće načelo ove zak. osnove povrieditì. Ako idemo jošte dalje, moglo bi se pripetiti, da učinimo illuzornom cielu osnovu. G. dr. Vidrić upravo ništa drugo neće s izpravkom postići, nego što je ovdje u §. 12.; njegov izpravak samo ide na to, da se oduzme sudu moć, da ustanovi dulji rok iznimice. On hoće da se kaže: (Čita izpravak.) Ja mislim, gospodo, da ova ustanova, da sud može ustanoviti dulji rok, svakako ide u zaštitu vjerovnika. I ja držim, da će sud naš zbilja, gdje bude opravdano, iznimično ovakav dulji rok ustanoviti. Gdje nebude opravdano, neće ga dozvoliti i netreba da ga dozvoli, ako neće da povriedi načelnu svrhu ovoga zakona. U svih postupcih je dozvoljeno, da se može sud u tom pogledu slobodno kretati; izpravak pako ide na to, da se ne pripusti njegovoj razboritosti, da može ustanoviti rok dulji, nego ga odredjuje al. 1. §. 12. Pošto sam uvjeren, da će sud, kad smatra opravdanim, dužni rok ustanoviti, takodjer ga dozvoliti, neuvidjam potrebu izpravka dr. Vidrića. Pa zato preporučam redakciju odbora.

Predsjednik: Ona gospoda, koja su za predlog odbora, neka izvole ustati.

(Većina.)

Sliedi §. 13.

Dr. **Mar. Derenčin**: U §. 10., kako se predlaže u vladinoj osnovi, sada §. 13., još je jedna ustanova, koju je pravos. odbor u ovom §. izpustio. (Čita ju.) Vlada drži, da ovakova ustanova spada svakako u ovaj zakon, jer normira dispozicionalnu vlast povjerenika kod dražbe. Pravosudni odbor drži, da je ova ustanova suvišna, jer imade zak. ustanovah izvan ovih, koje normiraju posliedice dogovora na uštrb dražbe. Nu ja držim, da sabor neće pogriešiti, ako primi taj §. po vladinom predlogu. A to tim više, što se u našoj domovini zbilja dogadjaju slučajevi takovih dogovorah na uštrb dražbe.

Predsjednik: Rieč ima g. Mrazović.

Mato Mrazović: Vis. sabore! Ne samo s razloga, štono ga je spomenuo g. predst. pravosudnoga odjela, što imade propisah, kojimi su onaki dogovori na uštrb ovršenika i uspjeha dražbe zabranjeni i kažnjivi, nego s razloga osobito toga, što ovakova ustanova ovdje niposto nebi bila na svojem mjestu, te bi bila bez ikakva uspjeha, i što je s druge strane odredjena kazan u predlogu vladinom do jedan četvrt vriednosti dotičnoga predmeta upravo drakonička, držao je odbor, da se imade zadovoljiti propisom obstojećim u drugih zakonih, i da se dakle iz ovoga zakona ta uredba izpusti. Ja takodjer molim vis. sabor, da izvoli ovu točku primiti po predlogu odbora i preći preko predloga g. vladinoga povjerenika.

Predsjednik: Rieč ima g. dr. Spevec:

Dr. **Stjepan Spevec**: Vis. sabore! Premda imade propisah o tom, da se nesmije uspjeh dražbe osujetiti, ipak žalibože u našoj domovini nisu ti propisi ništa djelovali, jerbo ih nisu sudci, koji su dražbu rukovodili, ni najmanje obdržavali.

Meni je poznato, da se u Cislajtaniji često dogadja, da dotičnika zatvore na mjestu, ako ga zateku na sporazumku; a poznato je, da tu niti ne drže za nepošteno, da se ovakovi sporazumki prave. Meni je poznato, da ljudi jedan drugomu nudjaju novac, da nebude dalje dražbovao. — Mislim, kad je to istina, da je potrebito što češće propise proti tomu staviti; a ovdje je i umjestno da se taj propis stavi, a umjestno osobito za sudca, dot. povjerenika, da pazi na to svom strogošću, da se protupravnim sporazumkom nekrnji tudje pravo, a umjestno za dotične, koji kod dražbe udioničtvuju, da laglje saznati mogu, da je to zabranjeno i nepošteno.

Ja radi toga vis. saboru što toplije preporučam predlog vladin. Znam, da se ovim predlogom neće postići

*

Digitized by Google

cielo ono, što se namjerava, znam da će protupravni sporazumki ipak bivati, da će se ljudi složiti prije, a ipak držim da će biti bar donekle to otegoćeno; jerbo svi, koji dodju na dražbu, neznadu prije jedan za drugoga, imade ih dosta, a imade jih koji bez svakoga straha tamo tjeraju svoj nepošteni zanat, i ovime će se bar tomu pomoći, da oni koji nisu prije sporazumljeni, da bar tamo neće tako lako moći sramotnu ovu trgovinu tjerati. Imade ljudi, koji idu po dražbah, pa se dadu platiti za to, da nebudu dražbovali, i da budu mirni.

Držim da je u interesu naroda i pravničke časti, da se to zabrani. S toga pristajem uz predlog vis. vlade.

Predsjednik: Rieč ima g. dr. Malec.

Dr. **Josip Malec:** Vis. sabore! Ja sam takodjer proti predlogu vis. vlade, jer je ona sama navela razloge, zašto. Ja priznajem, da je nepošten onaj nered, koji se hoće preprieċiti, al držim da se ipak neće preprieċiti; jer što se je prije sbivalo u nazočnosti sudca, sada će se ići na polje, pa ondje urediti takove stvari. Dakle ako se u obće kakav kažnjivi čin dogodi prigodom dražbe, za ovaj obstoji kazneni zakon. I po mom sudu je nekim načinom i sramota, da onaka ustanova dodje u ovakov zakon, kao što je ovaj.

Nadalje moram to opaziti, ako primimo predlog vladin, da imade taj neku prazninu u sebi, t. j. da nije providjeno, nije ustanovljeno, kakvoga svojstva imade biti sudbeni pustupak. Kao što se propisuje ovim zakonom, to može i na kazan do 100,000 for. odsudjen biti dotičnik, ako do 400,000 for. vriedi dotično dobro. A može biti činovnik izaslan na dražbu, koji nije sudac, ili koji neima svojstva konceptualnoga, da će diktirati osudu, — toga čini mi se nigdje neima.

Ako vis. vlada u obće želi, da u ovaj §. dodje ona ustanova, onda bi morala biti točnije stilizirana, i moralo bi se naznačiti, što onda, kad bude sam sudac ili u obće izpitan sudac preduzeo tu dražbu, a što onda, kad ju preduzme koja druga osoba.

S ovoga razloga, što se ovakovu čovjeku, koji nije sposoban za rasudbu sudačku, nemože takova stvar u ruke dati, da on „stante sessione" o njoj sudi, nemogu glasovati za predlog vladin.

Predsjednik: Rieč ima g. dr. Šram.

Dr. **Lavoslav Šram:** Vis. sabore! Ja sam za redakciju odbora te proti predlogu vis. vlade. Jedan od gg. predgovornikah i zagovornikah predloga vis. vlade je odviše praktično illustrirao stanje stvari i povode, koji govore za ovaku ustanovu. Ali ako bi smo mogli dopustiti, da imade takovih dogovorah, kako ih ima g. dr. Spevec pred očima, onda mi je primjetiti, da proti ovakovim dogovorom niti nije naperena ova ustanova. Jer toč. 5. bivšega §. 10., koju opet predlaže vlada, glasi: (Čita.) Po jasnom slovu ovoga nemože se ono subsumirati, što je primjetio g. dr. Spevec. Dogovaranje u obće nije na uštrb dražbe; tu bi se moralo razumjeti više dogovaranje onako, gdje je dotični dražbovati želeći sporazuman i tako pritiskuje dotičnu dražbovnu cienu, t. j. nedaje da bi poskočila. Al onako dogovaranje, što svakako takodjer dolazi i može biti na uštrb, nemože se zakonom izkljuċiti; jer nemože biti nam zabranjeno, da u pogledu dražbe za stanovite predmete sa drugim kojim stupimo u konsortium.

Što predlaže vis. vlada, predaleko bi išlo, i nebi se dojmilo onih, koje pred očima ima g. dr. Spevec, nego možda i poštenih ljudih, koji bi htjeli iz dopuštene gradjanske koristi u konsortiu štogod izdražbovati, jer i ovo bi bilo dogovaranje i po sitnoj analizi na uštrb. A ovakova dogovaranja su dopuštena naposlied, ako se nadje takovih, koji hoće da se u tom pogledu slože. Tu kako se nemože naći „delictum crimini", tako ni „delictum civile".

Osim toga je upravo drakonička uredba, koju je visoka vlada htjela uvesti. Ja držim da bi bez svakoga razmjerja bila ona ustanova, da bi dotičnik morao zato štetovati, što je na posve dopušteni način htio stupiti u konsortium, te dogovorio glede dražbovnine kojega predmeta; a tu ustonova nalazim za tim više neopravdanu, što bi dotičnik morao platiti bez svakoga mogućega priziva. Povjerenik bi ga odsudio na to, da plati kadkada i neizmjernu svotu, jerbo odredjuje se po zakonu, da se mora platiti jedna četvrtina od dot. kupovine ili vriednosti dot. predmeta. To nestoji u nikakvom razmjerju sa svrhom, koja se postići može. — U obće kad treba da zakon bude jasan, precizan i u dotičnih djelovih strog, to opet nije dobro svojstvo, da se onako prestroge ustanove „a priori" poprime.

Uslied toga glasujem za redakciju odbora pravosudnoga.

Predsjednik: Rieč ima g. zast. Kamenar.

Juraj Kamenar: Vis. sabore! Presv. g. Živković, predstojnik odjela za unut. poslove je pred nekoliko danah očitovao, kad se je razpravljala mreža cestovna, da je on prijašnji sabor upozorio na zakon ob odkupu javnih radnjah i tadanji sabor nije se obazirao na njegova razjašnjenja, nego je prihvatio osnovu, kako ju sada imamo. Presv. g. Derenčin danas takodjer upozoruje na jednu ustanovu zakona, kojega pretresivamo. Mislim da vis. sabor neće pogriešiti, kao što prijašnji, da se neće obazirati na vladu. Mi moramo svakako to u obzir uzeti, i ja od moje strane hvalim vladu, što nas je upozorila na tu ustanovu. G. dr. Malec kazao je, da je suvišna svaka takova ustanova u zakonu, tobože da će se i bez toga praviti pogrieške i nepravde i nasilja i bog zna što. Gospodo! Ako je tako, onda nemojmo ni jednoga zakona stvarati, jer ga niti onda netrebamo. Zakoni se nestvaraju za to, da bude takovih pogriešakah, nego da ih nesmije biti, i koji propisuju, kako se sudac imade držati u takovih slučajevih. Akoprem će mi gg. protivnici prigovarati, što nisam strukovnjak, možda sa praktične strane ipak znam stvar razsuditi; pa ako i nisam nikad učio pravo na sveučilištu, učio sam 30 god. pravo medju narodom. Vidio sam sve zločestoće, koje se upotrebljuju kod takovih prilikah i koje se u narodu zbivaju. — Gospodo! Ova usta-

Digitized by Google

nova je veleважna i potrebita. G. dr. Spevec naveo je nekoje slučaje, gdje je neobhodno nuždna; ja bi mogao navesti mnogo takovih, koje sam vidio. Nekoji ljudi su tako praktični i samo zato drže novine, da kad čuju o kakvoj dražbi, da odmah na nju doći mogu; onda ih se drugi boje, kažu evo ti 100 for. samo nemoj dražbovati. Uzmu i odnesu novac; i dotični se posjed vrlo jeftino proda, što je svakako na štetu dotičnoga ovršenika.

G. dr. Šram izvolio je kazati, da će se, ako se ova ustanova umetne u zakon, kod dražbah baš protivno polučiti. Gospodo! to nestoji. Ja znam i mogao bi ovdje navesti fakta, gdje su se baš ljudi dogovorili, da će čestice kupiti uzajemno i jeftino, ali je protivno izašlo, jerbo je medju njimi jedan „prefriganac“ bio.

Zato neka se za svaki slučaj preprieče takovi dogovori, neka se nekretnina proda za koliko se može. Zakonodavno tielo mora imati to pred očima i s toga neka ovu ustanovu uvrsti u zakon. Ja proporučam predlog vis. vlade.

Predsjednik: Rieč ima g. dr. Lorković.

Dr. **Blaž Lorković**: Vis. sabore! Samo sa nekoliko riečih ću predlog g. predstojnika pravos. odjela podupricti. Biti će svakako zadaća sudca, da se što povoljniji uspjeh kod dražbe postigne, to je u interesu i vjerovnika i samoga ovršenika, i što god je na putu tomu povoljnomu uspjehu, to treba odstraniti. Potepanje imovine prigodom dražbe je ne samo sa gledišta privatnoga gospodarstva, — a to imade g. Kamenar pred očima – nego i sa gledišta nar. gospodarstva štetno. A da se ovakova raztepenost i potepanje preprieči, za to je u samom zakonu shodnim načinom providjeno.

Gospoda, koja imadu u prakt. životu posla, kažu, da su se zbilja zle porabe sbivale, gdje su se ljudi dogovarali, — a svrha da je tomu dogovaranju postići to, da se za visoku cienu nemože dotično dobro prodati. Ovakovi dogovori jesu na štetu ovršenika ili vjerovnika.

G. Mrazovića plaši ova drakonička strogost, koja je u predlogu vladinom proti ovakovim ljudem ustanovljena. Ja mislim, gospodo, da se proti nevaljancu mora strogo postupati, — o tom neima ni dvojbe.

Nije sramotno, kao što misli g. dr. Malec, da se ovaka ustanova u zakon metne. Kad bi se nešto predpostavljalo u zakonu i predvidjalo kazni, česa „de facto“ neima, onda bi to možda bilo sramotno, ali kad zbilja ima, to neznam, kako bi se ta ustanova sramotnom smatrati mogla. Iz ovih razlogah jesam za predlog g. predstojnika odjela za pravosudje.

Predsjednik: Rieč ima g. zast. Beruta.

Josip Beruta: Vis. sabore! Neka dozvole strukovnjaci, da ja ob ovom predmetu takodjer progovorim. Ja se izjavljujem zato, da bi se ova ustanova uvrstila po predlogu vis. vlade u taj §. Al ako se misli — kako je izvolio g. zast. dr. Šram iztaknuti — da je stilizacija te ustanove dielomice nejasna, pristao bi uz to, da se vrati odboru na stilizaciju. Ja sam čuo više puta, osobito od presv. g. načelnika provos. odjela pojam pravne države izticati, koja imade osobito tu misao, da pruža sve moguće jamstvo za sigurnost imovine. Ja moram iskreno priznati, da te rieči glase često puta kao prazna fraza. Ali mislim, da ovdje u vis. kući, u zakonodavnom tielu, nesmije se upotrebljivati ova prazna fraza, nego da rieč mora da imade podpuno označenje. I ja mislim, da će ovomu pojmu i ovomu zakonu odgovoriti, ako se ustanova, od vis. vlade predložena, ako i ne u ovoj formi, ali svakako u bitnosti njezinoj uvaži. I protivnici priznavaju, da se zbivaju dogovori, koji su na štetu toli ovršenika koli javne sigurnosti imovine; i to mislim, da će biti dovoljnim povodom, da ovo zakonodavno tielo i na ovakove slučajeve obzir uzme. Ja ću dopustiti, što je jedan od gg. predgovornikah kazao, da se neće time doskočiti svim nepodobštinam. Gospodo! Ako se je time htjela i ako se može dokazati nepotreba kakvoga zakona, po tom svi zakoni postanu nepotrebni; jer može bit neima slučaja kažnjivoga, koji nebi izmaknuo zakonu? A zato treba zakona, jer on ima zadaću paziti na to, da takav slučaj nebude moguć; i ako je u jednom slučaju upotrebljen, zakon je već postigao svrhu svoju.

Ja neznam kako biva u tom pogledu, da li je moguće da budu i pisari — kako g. dr. Spevec kaže — pošiljani na ovršbu ili ne. Ali ako to biva, mislim, da to nedokazuje suvišnost ovakove ustanove.

Velec. g. dr. Šram izvolio je navesti dva razloga proti toj ustanovi. Njemu se čini to prvo zato neshodnim, što bi po njegovom mnienju išli predaleko; on naime kaže, da može biti kod takove prodaje i slobodnih dogovorah, da se može sastati jedno družtvo, koje stanovite predmete uzajemno kupiti namjerava, — da takov dogovor sam po sebi nemože biti kažnjiv. Ja dopuštam, da stoji što je g. dr. Šram navodio, ali odatle još nesliedi da neima i zlovoljnih dogovorah. A mislim, da je proti ovakovim naperено to sredstvo, — dakle nije suvišno nego je potrebito.

Nadalje izvolio je kazati, da po njegovom sudu bila bi ovakova ustanova prestroga, dapače se u nekojih slučajevih nebi mogla izvesti. A radi toga još nesliedi, da je suvišna. Nego ja mislim da iz svih ovih razlogah sliedi samo to, da ustanova, kako ju predlaže vis. vlada, nije podpuna i korektna, možebiti da stilizacija nije dovoljna, — naime da bi se imala tako stilizirati, da nebude naperena proti slobodnomu dogovoru i da nebude možebiti prestroga tako da se nebi mogla izvesti. S toga zagovarajuć ustanovu usudjujem se predložiti, da bi se na novu stilizaciju odboru natrag ustupila.

Predsjednik: Rieč ima g. dr. Vidrić.

Dr. **Lovro Vidrić**: Vis. sabore! Ja sám, ako ima u ovom, što vlada predlaže, lieka proti nekorektnosti po-

Digitized by Google

stupka kod dražbe, bio bi zato svom dušom, da se primi. Nu predpostava ove ustanove je ta, da imade takovih ljudih i družtvah, koja imadu na ovršbenoj dražbi tu svrhu pred očima, da od onoga, koji kupiti želi, dobiju odkupninu, metnu ju u džep i otidu, ali nisu imali u misli, da će i dražbovati. Sada ako odstranimote ljude od dražbe, znači toliko, koliko pustiti samo onoga kupca da kupi, koji će dostati uz nizku cienu, kako možebiti nebi bio, ako bi bili oni drugi došli. Dakle ova ustanova nemože imati uspjeha. A za slučaj, gdje se što takova dogodi, imamo kazneni zakon.

Predsjednik: Rieč ima g. predstojnik odjela za pravosudje.

Dr. **Marijan Derenčin**: Ja ću biti vrlo kratak. Postojeći propisi glede dogovora na uštrb javne dražbe očituju, da se ima takav krivac kazniti po propisih i ustanovah kaz. postupnika, ali ustanova koju je vlada predložila, dapače spada u posao onoga ročišta, na kojem se dražba drži. Kao što kaz. post. sadržaje propise o disp. vlasti predsjednika, tako ima biti ovdje sadržana onaka ustanova, koja normira dsp. vlast onoga, koji vodi dražbu. — Vlada priznaje, da je ustanova praeventivne naravi; a osobito u postupnicih jesu ovakove ustanove od velike važnosti, jer izkustvo dokazuje znatan broj nečistih djelah kod ovakovih prilikah. Ako vis. sabor misli, da je možebiti stilizacija te ustanove prestroga, da neobuzimlje sve kolike slučajeve, kojimi se red kod ovakovih prilikah smete, onda ja nebi imao ništa proti tomu, da se uputi na odbor ta utstanova, da ju on pobliže stilizira. Nego opeta naglašujem, da onim povjerenikom, koji dražbu vode, morati će se dati u ruke vlast, kojom mogu zapriečiti, da se takovi slučajevi nesbivaju. Ovakov nered smeta bo razvoju dražbe, nemože se onaj uspjeh polučiti, koji bi se inače polučiti mogao, t. j. da zbilja onaj, koji najviše ponuditi želi, takodjer i štićen bude.

S toga molim vis. sabor, da ako neprihvati ovu ustanovu, kako ju predlaže vlada, neka ju uputi na odbor pozivljući ga, neka u ovaj §. sličnu ustanom uzme.

Predsjednik: Rieč ima g. zast. Kušević.

Svetozar Kušević: Vis. sabore! Ja polazim iz onoga motiva, kojega su gg. protivnici ove ustanove naveli, t. j. dopuštam, da imade zloporabe, koja zli red pri samoj prodaji prouzročuje i da imade može biti ustanovah, koje to zabranjuju, ali ujedno mislim, da te ustanove nisu dovoljne i da svoje cieli u tom pogledu polučiti nemogu. I s toga motiva držim, da je potrebna posebna ustanova u toliko u tom zakonu, kad znamo, da se kod same dražbe zloporabe slučavaju. Zato je svakako pravedno, da moralna snaga prevlada, da se nemoralnostim na put stane, i u tu svrhu je umjestno, dapače neobhodno nuždno, da se ustanova, kako ju vis. vlada predlaže, prihvati.

Izvj. dr. **Vaso Gjurgjević**: Vis. sabore! Ja moram da se razidjem od vlade i zagovaram predlog odborski ne samo kao izvjestitelj, nego kao zastupnik iz vlastitoga uvjerenja, jer mislim, da predlog vis. vlade neće postići ono, za čim ide, i da je posve nepotrebit.

Gospodo! Po mom mnienju je svaka ustanova, koja je uvrštena u zakon, tako udešena, da joj se svrha, za kojom ide, može postići; drugo, da se pri izvedenju te svrhe nemože nikada sama ustanova izigrati dati, i treće, da nebude nikada izvedenje takove svrhe moguće, da u sukob dodje pri izvadjanju svrhe.

Kad uzme vis. sabor sva kriterija, štono su potrebita za svaku ustanovu, onda nalazim, da ona upravo proti sebi imade sve uvjete. To je već naglasio jedan g. predgovornik, da ako mi uvrstimo u zakon ovu ustanovu, nebi prepriečili dogovaranja onako, kako hoćemo da ga prepriečimo. Jer kako je g. dr. Malec kazao, što se nesbiva pred samim povjerenikom, to se sbiva iza njegovih ledjah. A tako ustanova ova može biti izigrana. Ja idem jošte dalje i kažem, da će se s ovom ustanovom vrlo često prilika pružati, da se dogodi sukob kod dražbe. I pomislimo, da se na dražbu pokretninah, osobito neznatnih stvarih, vrlo često izašalje pisar, može biti i podvornik. On kao povjerenik započme dražbu, što će da prama ovoj ustanovi da radi? (Čita ju.) On mora paziti da tu nebude dogovora na uštrb dražbe. On dolazi jednomu u trag; odsudi dotičnika na novčanu globu, i ako nemože platiti, mora doći u zatvor. Iz toga nastati će, gospodo, sukob, jer dotičnik neće se lako priznati krivcem. — Nadalje, gospodo, recimo, da onaj, kojega kazni povjerenik, i plati, a ujedno imade se po posliednjoj stavki ovoga predloga to zabilježiti u zapisnik i pored toga, da se proti njemu jošte upotrebi kaz. pustupak, to će biti još jednom kažnjen; — pa tako biti će dvaput možebiti kažnjen ni kriv ni dužan.

Ja sam proti ovomu predlogu upravo u interesu samoga dužnika, ovršenika, jer kad znadu solidni ljudi, da kad idu na dražbu, visi nad njimi Demoklov mač pisara kakvoga, — oni će se ustručavati ići na dražbu, da ih nedostigne novčana globa ili zatvor. Tako će doći manje ljudih na dražbu, što je svakako na štetu ovršenika, koji bi mogao, kad bi ih više bilo, doći do boljega uspjeha. Sam g. Beruta priznaje, da se izpravak u ovoj formi nikako primiti nemože, samo veli da je zato, da se donese ustanova, kojom će se stati na put zlobnim dogovorom, a da nebude proti slobodnim dogovorom, nego da ide proti onim, koji nisu slobodni. A baš u tom leži priepor, što je slobodno, što nije slobodno. Tko će to razsuditi? — Tako bi se dala prilika tomu, da kod dražbe nastane nemir, mjesto da se postigne ono, što se postići želi. Vrlo često bi takov priepor dražbu osujetiti mogao.

Ja, gospodo, držim, da bi naposlied bilo za nas sramotno, da mi takovu ustanovu u zakon stavimo, kao da je kod nas tako zlo, da nemože nitko tomu odpomoći, nego jedino ovakova ustanova. Ja kažem, da nije tako

Digitized by Google

zlo. A u ostalom ovakova ustanova zlo neće smanjiti, nego će ga povisiti.

S ovoga razloga preporučam predlog odbora.

Predsjednik: Prije svega će se glasovati o predlogu odbora. Ako nebi bio primljen, glasovati će se o tom, da li da se vrati ovaj §. odboru natrag. Napokon, ako ovo nebi bilo primljeno, onda će se glasovati o zahtjevu vlade, da se ta ustanova pridodade kao nova točka 10.

Dr. **Marijan Derenčin**: Ja mislim, da se doda — ako se dodaje — kao točka 5.

Bilj. dr. **M. Lončarić**: (Čita predlog odbora.)

Predsjednik: Ona gospoda, koja su zato, da se §. 13. primi po predlogu odbora, neka izvole ustati.

(Većina.)

Predlog odbora je primljen. — Završujem sjednicu, a buduću uričem za sutra u 10 satih. Biti će nastavak za danas ustanovljenoga dnevnoga reda.

($^1/_4$2 sata posl. podne.)

Digitized by Google

Petdeset i druga saborska sjednica,

držana dne 22. rujna 1876. u 10 sati prije podne pod predsjedničtvom saborskoga predsjednika Nikole Krestića.

Pregled: Zapisnik prošle sjednice. — Podnesak. — Odgovor predstojnika odjela za bogoštovje i nastavu na interpelaciju dr. A. Rogulića glede zastupnika grčko-iztočne crkve u odjelu za bogoštovje i nastavu. — Odgovor istoga na interpelaciju zast. Katkića glede učitelja i pučkih učiona u belovarskoj županiji. — Dnevni red: Nastavak i svršetak spec. debate o osnovi zakona o ovršbenom postupku. — Razprava o prešnosti predloga zast. Šašića i dr. — Izvješće odbora za razsudbu zem. računa. — Dnevni red buduće sjednice.

(10 satih 15 čas.)

Predsjednik: (zvoni.) Sjednica počimlje. Molim g. bilježnika, da izvoli zapisnik pročitati.

Bilj. dr. **Marko Lončarić** (čita):

Zapisnik

LI. sjednice sabora kraljevinah Dalmacije, Hrvatske i Slavonije, držane u glavnom i zemaljskom gradu Zagrebu 21. rujna 1876 god. pod predsjedanjem prvoga saborskoga podpredsjednika gosp. Mirka Horvata u prisutnosti 45 saborskih členovah.

Od strane vlade: Svietli ban Ivan Mažuranić, Jovan Živković, dr. Pavao Muhić i dr. Marijan Derenčin.

Čitan bje zapisnik posliednje sjednice, koji se bez primjetbe ovjerovljuje.

Predsjednik javlja, da su na visoki sabor stigli sliedeći podnesci:

1. Pravosudni odbor predlaže novu redakciju relegiranoga §. 4. u razpravi uzetog zakona o preinaci postupka kod ovršne dražbe nekretninah i pokretninah radi novčane tražbine. Stavlja se za danas na dnevni red.

2. Odbor za razsudbu zemaljskih računah o potrošku saborskom za vrieme od 23. kolovoza godine 1875. do uključivo 31. prosinca 1875. Stavit će se na dnevni red.

3. Zastupnik Zabrdac poduprt desetoricom saborskih členovah podnaša sliedeći predlog:

Kr. zem. vlada poziva se, da predloži ovomu saboru još za trajanja ovoga zasjedanja osnovu zakona o ukinuću vašarskoga (sajmovnoga) vlastelinskoga privilegialnoga prava. — Tiskati će se i stavit na dnevni red.

Predstojnik odjela pravosudnoga saobćuje, da je Nj. cesarsko i kraljevsko apoštolsko veličanstvo blagoizvolilo previšnjim riešenjem od 16. rujna 1876. premilostivo podieliti previšnju sankciju osnovi zakona „o sastavljanju gruntovničkih uložakah“, zatim osnovi zakona: „ob upravi samostalnih zemaljskih kaznionah“.

Predsjednik podieljuje rieč zastupniku dr. Šramu, da stavi sliedeću interpelaciju:

Obzirom na ustanovu §. 7. zakona od 30. prosinca 1873, po kojemu gradjenje i uzdržavanje nasipah na zemaljskih riekah spada u red zemaljskih javnih radnjah, kako misli visoka kr. zemaljska vlada postupati, da savski nasipi izmedju Zagreba i Siska, Posavje proti poplavam obrane?

Ova će se interpelacija predati visokoj kr. zem. vladi.

Prelazi se na dnevni red.

Na dnevnom redu je: specijalna debata o preinaki nekih ustanovah gradjanskoga parbenoga postupnika ob ovršbenoj dražbi nekretninah i pokretninah.

Pravosudni odbor predlaže novu stilizaciju §. 4. ovako: „Ovrhe dozvoljene po sudovih u zemljah ugarske krune, za koje ovaj zakon neima krieposti, i po sudovih u kraljevinah i zemljah zastupanih u carevinskom vieću imadu na rekvisiciju tih sudovah izvršivati ovozemni sudovi prema propisom ovoga zakona“. Glasovalo se je na pitanje predsjednikovo: „Prima li visoki sabor na novo stilizirani §. 4. kako ga odbor predlaže“ :

Ovrhe dozvoljene po sudovih u zemljah ugarske krune, za koje ovaj zakon neima krieposti, i po sudovih u kraljevinah i zemljah zastupanih u carevinskom vieću imadu na rekvisiciju tih sudovah izvršivati ovozemni sudovi prema propisom ovoga zakona.

§. 6. primljen je većinom glasovah, te glasi:

Prosto je vjerovniku, koji nije jur stekao pravo zaloga, zaiskati predbježno samo ovršbeno pravo zaloga na nekretnine, koje uzima u ovrhu.

Digitized by Google

Na §. 7. podnesoše sliedeće izpravke:

Katkić: „da se u 2goj alineji paragrafa 7. mjesto „te nakon ureda radi posvjedočene mu provedbe iste u gruntovnici" rekne: „te kada mu se uredovno posvjedoči, da je ista u gruntovnici provedena".

Dr. Jordan: da se u 3. alineji §. 7. uvrsti iza riečih „hipotekarne vjerovnike" brisav kopču „te": može za ogledbu i procjenu vriednosti hipoteke odrediti sudbeni očevid, pa imade zatim. . ."

Predsjednik stavi sliedeće pitanje: Prima li visoki sabor §. 7. onako, kako ga zakonodavni odbor predlaže?

Većina prihvati ovaj predlog.

Predsjednik pita: Prima li visoki sabor §. 7. alineju prvu, treću i četvrtu onako, kako ju zakonodavni odbor predlaže?

Ovo prihvati većina.

Predsjednik pita: Prima li visoki sabor §. 7. alineju drugu s izpravkom Katkićevim?

Ovo prihvati sabor većinom, te §. 7. imade glasiti:

Sud ima, ako je ovrhovoditelj jur stekao uknjižbu prava zaloga na nekretnine u ovrhe uzete, izpitati osnovu dražbenih uvjetah, i ako pronadje, da je prema ustanovam §. 505. gradj. postupnika i da je navedena vriednost nekretninah i njezinih pripadakah dovoljno izkazana, potvrditi ju, dozvoliti dražbu i izdati dražbeni izrok.

Ako ovrhovoditelj u molbi za ovršbenu dražbu traži i uknjižbu ovršbenoga prava zaloga (§. 5. točka 4.), ima sud predbježno dozvoliti ovu potonju, te kada mu se uredovno posvjedoči, da je ista u gruntovnici provedena, dozvoliti dražbu i izdati dražbeni izrok.

Drži li sud, da osnova dražbenih uvjetah neodgovara ustanovam §. 505. gradj. postup. ili da navedena vriednost nekretninah nije dovoljno izkazana, imade prije dozvole dražbe narediti ročište, te na istom saslušati ovrhovoditelja, ovršenika, njegovoga suvlastnika i svekolike hipotekarne vjerovnike, te prema uspjehu razprave izpraviti osnovu dražbenih uvjetah i ustanoviti vriednost nekretninah.

Proti odlukam, kojimi se u pomenute u ovomu §. svrhe naredjuje ročište, neima pravnoga lieka, te se podneseni utoci i ništovne žalbe imadu već po prvom sudu ureda radi odputiti.

Na §. 8. podnaša dr. Lorković sliedeći izpravak:

Na strani 4. u trećem redku poslje rieči „preinake" da se doda „obziruć se na pravedne želje ovršenika glede reda i vrsti težatbene prodat se imajućih česticah".

Predsjednik pita: Prima li visoki sabor §. 8. onako kako ga je zakonodavni odbor predložio?

Ovo bude većinom primljeno te §. 8. glasi:

Ovrhovoditelj vlastan je u ovršbenoj molbi (§. 5.) zaiskati, da se neizloži dražbi svekoliko nepokretno dobro na jedanput, već pojedine gruntovne čestice istoga ili više njih skupa redom u molbi naznačenim. Usljed ove molbe narediti će sud predbježno ročište, da na istom uz ovršenika i njegovoga suvlastnika sasluša i svekolike hipotekarne vjerovnike o shodnosti zamoljene čestične dražbe, ter istu dozvoliti kako je predložena, ako su svekolike stranke š njom sporazumne, ili su možda potrebite preinake, ako se na temelju razprave uvjeri, da će se čestičnom dražbom polučiti bolji uspjeh bez uštrba na ročište pozvanih stranakah. Stranka, koja na ročište nepristupi, smatra se kao da je uz čestičnu prodaju privolila.

§§. 9. 10. 11. budu jednoglasno primljeni kako ih je zakonodavni odbor predložio; te §. 9. glasi:

I ovršenik kao i njegov suvlastnik pa hipotekarni vjerovnici vlastni su dva mjeseca prije dana dražbe zamoliti čestičnu dražbu nepokretna u ovrhu uzeta dobra (§. 8). Na ovu molbu ima sud narediti ročište bar mjesec danah prije dražbe, da sasluša stranke pomenute u §. 6. te postupati po ustanovah istoga §a.

Sliedivša naknadna dozvola čestične prodaje ima se oglasiti, nu oglas samo jedanput u službene novine uvrstiti.

§. 10. Nepokretna dobra, koja su u cielosti obterećena stvarnimi služnosti (služeće dobro) ili inimi realnimi tereti, kao i nepokretna dobra, s kojimi su u cielosti skopčana stvarna prava služnosti (gospodajuće dobro) ili druga realna prava, mogu se čestimice prodavati samo onda, ako su svi, kojih se pomenuta prava (dužnosti) kao ovlaštenikah ili obvezanikah tiču, sa čestičnom prodajom sporazumni.

Na koliko molitelj nebi u samoj molbi za čestičnu prodaju privolu dotičnikah izkazao, može zaiskati ročište za njihovo preslušanje.

§. 11. Dozvola čestične prodaje ima tu posljedicu, da se ovršbena dražba obustavlja, čim se prodajom jedne ili više gruntovnih česticah postigne kupovnina dovoljna za namirenje tražbine, radi koje se vodi ovrha.

Na §. 12. podnaša dr. Vidrić sliedeći izpravak: §. 12. da se izpusti, ter nadomjesti ovako:

Za dražbu ima sud ustanoviti jedan samo rok i to po vlastitoj razsudi uvaženjem vriednosti nekretninah i onih okolnostih, koje bi mogle što povoljniji uspjeh dražbe osigurati nu tako, da rok nebude kraći od 4 ni dulji od 6 mjesecih.

Ako ovrhovoditelj i ovršenik sporazumno zaištu rok duži od šest mjesecih, ima sud njihovoj molbi zadovoljiti.

Predsjednik pita: Koja su gospoda za §. 12. da se onako primi, kako ga zakonodavni odbor predlaže?

Ovo primi sabor većinom te §. 12. glasi:

Za dražbu ima sud ustanoviti jedan samo rok i to po vlastitoj razsudi uvaženjem vriednosti nekretninah i onih okolnostih, koje bi mogle što povoljniji uspjeh dražbe osjegurati, nu tako, da rok nebude kraći od tri ni redovito dulji od četiri mjeseca. Iznimice može sud ustanoviti i dulji rok, koj ipak nesmije prekoračiti 6 mjesecih; nu ako ovrhovoditelj i ovršenik sporazumno zaištu rok duži od šest mjesecih, ima sud njihovoj molbi zadovoljiti.

Na §. 13. podnaša predstojnik odiela pravosudnoga, da se iz prvobitne osnove zakonske vladom podnešena točka 5 doda §u 13tom, koja glasi:

Digitized by Google

Sudbeni povjerenik ima nastojati, da shodnimi mjerami zaprieći dogovaranja na uštrb uspjeha dražbe, i ako takovu dogovoru u trag udje, ustanoviv u posebnom zapisniku učin, kazniti krivce novčanom globom do jedne četvrtine iznosa navedene vriednosti nekretninah na prodaji, ili u slučaju neutjerivosti novčane globe primjerenim zatvorom, i pored toga narediti shodna, da se proti krivcu povede kazneni postupak.

Glasovanjem prima većina §. 13. kako ga je odbor predložio i glasi: Što se tiče sadržaja dražbenoga izroka, njegovoga oglašenja, obaviesti vjerovnikah hipotekarnih, uvida dražbenih uvjetah, reda kojim se obavlja sudbena dražba, sadržaja zapisnika dražbenoga, dopitanja kupljenoga dobra, posliedicah, ako dostalac nezadovolji dražbenim uvjetom, kao i postupka, kad se odsvoji dobro tečajem ovrhe i pri ovrhi dobarah nerazdieljivih, valjaju odnosni propisi gradjanskoga postupnika (§. 506—518, 520, 524, 525) uz obdržavanje sliedećih ustanovah:

1) u dražbenom izroku ima se naročito izreći, da će se dobro dopitati onomu, koj zanj naviše ponudi, bez obzira na naznačenu vriednost istoga;

2) dozvoljen je uvid i prepis ispravah, na kojih se navedena vriednost dobra temelji;

3) za provedbu dražbe ima sud izaslati povjerenika, koji će ga o obavljenom uredovanju za 24 sata izvjestiti uz predlog odnosnog zapisnika;

4) kod dražbe neima se izklicati ciena, koju predstavlja navedena vriednost dobra, već sudbeni povjerenik ima početi dražbu očitovanjem, da je dobro na prodaji, te sa ponudami postupati, kako propisuje §. 512, 513, 514 gradj. postupnika;

5) i na samom dražbenom ročištu, dok dopitanjem nekretnine najboljemu ponuditelju nije dražba zaključena, može ovrhovoditelj odustati od prodaje;

6) dražba imade se nadalje obustaviti, ako ovršenik i na samom dražbenom ročištu prije zaključene dražbe izplati tražbinu, radi koje dozvoljena je prisilna prodaja ovrhovoditelju na ročištu prisutnomu, a sudbenomu povjereniku, ako ovrhovoditelja na ročištu neima, ili ako nastaju predpostave §. 1425 obć. gradj. zakonika, i preko toga položi svotu, koju će ustanoviti sudbeni povjerenik za pokriće ovršbenih troškovah;

7) ako najbolji ponuditelj učini ponudu kao punovlastnik trećega, ima kod podpisa dražbenoga zapisnika vlastodavca imenovati i predložiti valjano punomoćje, koje se ima priložiti zapisniku. Neučini li on toga ili imenuje vlastodavca, koji nije ovlašten dražbovati, smatrati će se on sam dostalcem;

8) sud čim mu stigne izvješće povjerenika (točka 3) ima izpitati, da li je on uredovao prema propisom ovoga zakona, te njegovo uredovanje odobriti ili mu odobrenje uzkratiti, obavjestiv o tom dotičnike;

9) ako sud nepronadje odobriti dražbu, ili, ako dražba ostane bez uspjeha, radi pomanjkanja ličbenikah, ima ureda radi novu dražbu narediti, te ustanoviv za nju najkraći u §. 9. odredjeni rok, izrok izdati i oglasiti po prediducih propisah.

Predsjednik zaključi današnju sjednicu u $^3/_4$1 sat uričuć buduću za sutra 22. rujna 10 satih prije podne sa dnevnim redom: nastavak specialne debate ob osnovi zakona glede njekih preinakah gradj. parb. postupnika tičućih se postupka kod ovršbene dražbe nekrektnih i pokretnih stvarih.

Krestić v. r. predsjednik. Dr. **Marko Lončarić** v. r. sab. bilježnik.

Predsjednik: Ima li kakova prigovora proti ovomu ovako sastavljenomu zapisniku?

(Neima.)

Prigovora neima, zapisnik se verificira.

Vis. sabore! Na ovaj vis. sabor stiglo je izvješće sab. odbora za komunikaciju i javne radnje glede predloga Miroslava Kraljevića, stavljena 15. rujna 1876. — Izvješće staviti će se na dnevni red.

Rieč ima g. predstojnik odjela za bogoštovje i nastavu.

Dr. **Pavao Muhić**: Visoki sabore! Čast mi je u ime svietloga bana odgovoriti na dvie interpelacije; prva je podnešena u prijašnjem sab. zasjedanju po g. zast. dr. Aleksandru Rogulicu, i glasi ovako: (Čita.)

Na ovu interpelaciju čast mi je u kratko odgovoriti ovo: Poslovi, o kojih govori g. interpelant, spadaju po svom obsegu i većim dielom po svojoj važnosti u vrst najznatnijih agendah kr. vladinog odjela za bogošt. i nastavu. Pa zato se nikako nebi opravdati moglo, da se izključuje za ovu agendu sistemizirano mjesto. Načelno nije dakle izključen sljedbenik grč.-iztočne vjere iz ovoga odjela, kaošto ni s nijednoga drugih odjelah vladinih. Do g. 1872. dapače kroz cielu g. 1872. bio je u ovom odjelu g. Petar Mladenović, ali nije bio opredieljen samo za agende, koje u djelokrug grč.-iztočne crkve spadaju, nego je bio u obće za sve agende.

Druga je interpelacija g. zast. Katkića glede učiteljstva i pučkih učionah belovarske županije. (Čita ju.)

Na ovu interpelaciju odgovoriti mi je sljedeće: Sve ono, što je podžup. škol. odbor belovarski iz sjednice svoje od 24. siečnja g. 1876 predložio, potaknula je kr. zem. vlada svojom naredbom od 3. siečnja iste god. Izdajuć tu naredbu imala je zem. vlada pred očima upravo „in concreto“ odnošaje županije belovarske. Odnosni odnošaji učiteljah nisu nigdje tako različiti kaošto u rečenoj županiji. Imade tamo učiteljah po zakonu podpuno osposobljenih, imade i takovih, koji su uz različite u obstojavšoj vojn. Krajini podjeljivane pogodnosti stekli osposobljenje za službu učitelja na t. zv. obćinskih školah (Gemeindeschulen), a imade i takovih, koji neimaju upravo nikakvog osposobljenja. Svatko će uviditi, da se ti odnošaji nemogu regulirati obćenitom naredbom, nego, da tu treba postupati individualno. Zato je zem. vlada napo-

Digitized by Google

menutom svojom naredbom od 3. sieč. odredila, da se saberu kako u županiji belovarskoj tako i u drugih županijah podatci o osobnih odnošajih učiteljah i da na temelju tih podatakah nadzorničtvo za pučke škole podnese svoje predloge, kako će se sa svakim učiteljem postupati pojedince. Pošto su sada ti predlozi stigli, može se istom učiniti ono, što je zahtievao podž. odbor školski u Belovaru; t. j. da će se nekoji od učiteljah u svih službah bezuvjetno potvrditi, a drugim da će se po okolnostih staviti razni uvjeti, ili da učitelj. izpit naknadno položi, ili da imade polaziti kakav nastavni tečaj, ili samu preparandiju koju godinu. Biti će i takovih učiteljah, koji će se morati u mir postaviti, možebiti i takovih, koji će se morati odpustiti. Medjutim će dobiti povjerenstvo izpitno kod ovdješnje preparandije naputak glede mjerila, po kojem će iznimno staviti svoje zahtjeve na one učitelje, koji će se izpitu podvrći.

Što je dakle podž. škol. odbor iz svoje sjednice od 3. sieč. t. g. predložio, na to je već prije mislila zem. vlada. A što od tih predloga, neuvaženimi nazivlje g. interpelant, to se dosada učiniti nije moglo. Nešto će se — kako je zem. vlada svoj postupak udesila — istom sada učiniti, i ono, što nazivlje g. interpelant neuvaženim, logički sliediti imade sada. Biti će u žup. belovarskoj provizorija, ali to niti glede učiteljah niti glede učionah jerbo će se individualno postupati, i gdje se o nastavi radi, jest učiona i učitelj zajedno; niti će nastupiti provisorij buduće škol. godine, nego onda, kad se odluči o pojedinih učiteljih na temelju dobivenih podatakah; a trajati će ne 3 god., nego dotle, dok prelazni odnošaji nepostanu normalnimi.

Ovo je postupak, kako ga je zem. vlada smatrala pravilnim. Neka to vis. sabor izvoli uzeti na znanje.

Ignjat Katkić: Za sada se ja time zadovoljavam.

Predsjednik: Konstatiram, da g. dr. Rogulić u današnjoj sjednici prisutan nije. Pitanje stavljam na vis. sabor: Uzima li na znanje oba odgovora g. predstojnika odjela za bogoštovje i nastavu?

(Uzima se.)

Franjo Folnegović: Za svaku interpelaciju držim, da je nuždno napose pitati.

Predsjednik: Molim, predsjedničtvo si nemože dati od g. Folnegovića davati nauke, jer nije nikakav recensent. U ostalom vis. sabor uzeo je oba odgovora na znanje, i pošto su svi zadovoljni, može i sam g. Folnegović biti s tim odgovorom zadovoljan. S toga više o tom nemože biti govora.

Na dnevnom redu je nastavak spec. debate o osnovi zakona o ovršb. postupku.

Sliedi §. 14.

Izvj. **dr. V. Gjurgjević**. (Čita ga.)

Prima se.

(Čita §. 15.)

Prima se.

(Čita §. 16.) — Vis. sabore! U ovom §. nalazi se tisk. pogreška. Isostala je u prvom redku čitava jedna izreka, te imade početak ovako glasiti: (Čita.) „Realni sud, koji je jur zvan provesti dražbu nekretnine, a k o m u j e o b a v i t i d r a ž b u i s t e n e k r e t n i n e i na kasnije stiglu mu molbu drugog vjerovnika“ itd.

Dr. **Lovro Vidrić**: Vis. sabore! Ja želim, da se §. 16. odputi odboru natrag i to sa sliedećih razlogah. Kasniji vjerovnik imade pravo pridruženja, ako on to izrično netraži, imade sud ureda radi molbu riešiti tako, da ureče ročište. Po zadnjoj alin. ovoga §. imade sud, ako kasniji vjerovnik na pridruženje neprivoli, postupati s njegovom molbom samostalno. Sada nastane pitanje, što onda, kad već prije pridruženje traži? Da li će sud to ureda radi urediti, ili ne?

Zato želim, da se preciznije stilizira taj §.

Predsjednik: Ja mislim, da ova želja g. predgovornika nemože se smatrati ni kao amendement ni kao predlog, nego kao puka želja.

Neka se izvoli izjaviti g. predstojnik pravos. odjela.

Dr. **Mar. Derenčin**: G. izvjestitelj naveo je, da je jedna stavka izostala, koja je sasvim nepotrebita.

Institucija ta, držim, da je koristna i pojeftinjuje postupak, ako se daje prilika kašnijemu vjerovniku nastaviti dražbu, od koje je prvi ovrhovoditelj odustao. Pitanje je samo, ako traži dražbu nekretninah, za koje je dražba dozvoljena, je li se imade ureda radi odrediti pridruženje ili ne? Odbor je riešio to pitanje tako, da se neima ureda radi odrediti, nego da se ima ureda radi saslušati kasniji ovrhovoditelj, koji nije zaiskao pridruženje.

Priznati moramo, da se lahko dogodi, da mu nisu po volji uvjeti, na kojih je prva dražba dozvoljena, dakle treba prepustiti njemu, da se odluči. A treba nastojati, da sud ureda radi sasluša kasnijega ovrhovoditelja i to zato, jer možebiti njemu nije bilo poznato, da je ta i ta nepokretnina dražbi izložena.

S toga držim, da riešenje, s kojega g. predgovornik misli, da neće sud urediti ročište i saslušati kasnijega i prvoga ovrhovoditelja, i nastojati da se prvi pridruži, a da se nesmatra posebnim aktom ta molba.

Zato mislim, da nije nuždno odpraviti taj §. na odbor.

Predsjednik: Prima li se §. 16. kako je izpravljeno pročitan po g. izvjestitelju?

§. 17. (Prima se)

§. 18. (Prima se.)

Naslov. (Prima se.)

§. 19. (Prima se.)

§. 20. (Prima se.)

§. 21. (Prima se.)

§. 22. (Prima se.)

Naslov. (Prima se.)

§. 23. (Prima se.)

§. 24. (Prima se.)

§. 25. (Prima se.)

Digitized by Google

§. 26. (Prima se.)
§. 27. (Prima se.)
§. 28. (Prima se.)
§. 29. (Prima se.)
§. 30. (Prima se.)
Naslov. (Prima se.)
§. 31. (Prima se.)
§. 32. (Prima se.)
§. 33. (Prima se)
§. 34. (Prima se.)

Predsjednik: Spec. debata ove zak. osnove je svršena. — Dalje je na dnevnom redu razprava o prešnosti predloga g. zast. Šašića i dr. — Molim g. bilježnika, da izvoli predlog čitati.

Bilj. dr. **Lončarić**: (Čita ga.)

Predsjednik: Rieč ima g. predlagatelj, da obrazloži prešnost svojega predloga. A molim g. Šašića, da izvoli govoriti samo o prešnosti ovoga predloga.

Stjepan Šašić: Vis. sabore! S tim poslom sam ja na kratko gotov. Prešnost toga predloga time sama sebe obrazlaže, što čim bi se ovaj predmet dalje zavlačio, na našoj strani bi mogli trpiti većega zla. Mi neznamo, al moguće bi bilo, da bi se kod nas svaki dan moglo dogoditi, što se je u Novom i Starom selu dogodilo; jerbo rat u susjednih pokrajinah nije se još svršio. Nijedno selo nemože se ondje zabraniti proti Turkom, da nebi oni iznenada navalili na našu medju, i da nebi opet ono počinili, što su počinili.

S toga molim, da bi vis. kuća htjela prešnost ovoga predloga primiti.

Predsjednik: Želi li još tko govoriti ob ovom predmetu? — (Javi se g. Kukuljević.) Rieč ima g. Kukuljević.

Ivan Kukuljević: Vis. sabore! Kaošto je naš narod hrvatski u svoje vrieme od blagovladajuće naše dinastije često puta vrlo važne pomoći i materijalne i duševne takodjer primio, tako nemožemo tajiti, da i od sada sretno vladajućega našega kralja imade narod hrvatski vrlo mnogo blagodati osobito u najnovije doba. Znamo, koliko je podporah dobivao, koje tako rekuć u javnost nisu ni prošle. Najnovija ova podpora, o kojoj predlog desetorice govori, ako i neima velikog zamašaja, što se svote tiče, to ipak ima veliki značaj za našu zemlju i za narod hrvatski već s toga, što je Nj. Vel. izvolilo pomoći onim nesretnikom, koji su od barbarskih naših susjedah uvriedjeni, koji su toliko štete pretrpili. A imade još veće znamenovanje ova podpora time, što je upravo nanešenom štetom naših stanovnikah takodjer povriedjeno zemljište hrvatsko od susjedah naših, te se mi imademo bar od sada nadati, da se one grozote, ona bezzakonja, ona upravo divlja djela...

Predsjednik: (Zvoni, te ga prekine.) Molim gosp. govornika...

Ivan Kukuljević: (Prekine predsjednika i nastavlja.) Ona, koja su na našem zemljištu takodjer poznata, gospodo moja, i to ne samo u Starom selu...

Predsjednik: (Opet ga prekine.) Molim, ja imam samo primjetiti to, da se danas radi jedino o prešnosti predloga, a ne o meritornoj razpravi predloga. Kad dodje to na red, onda će imati g. govornik dosta prilike...

(Glasovi: „Jest, o prešnosti samo!")

Ivan Kukuljević: Ja nisam bio ovdje. Je li možda protupredlog načinjen?

Predsjednik: Nije protupredlog načinjen, izvolite poduprieti prešnost.

Ivan Kukuljević: Prešnost ja svakako podupirem.

Predsjednik: Želi li još tko govoriti?

Juraj Kamenar: Samo nekoliko rieči. Netreba predloga glede prešnosti dugo preporučati, jedanput ga moramo riešiti, riešimo ga sada.

Predsjednik: Ako nitko više neželi govoriti, to će se glasovati.

Smatra li vis. sabor predlog g. Šašića i dr. prešnim? Ona gospoda koja su zato, da se prešnim proglasi, neka izvole ustati.

(Većina.)

Prešnost je priznata, s toga će se po §. 37. poslovnika dati štampati i medju gg. članove vis. sabora po dieliti.

Ivan Kukuljević: Al on je već stavljen na dnevni red.

Predsjednik: Molim liepo; stavljena je bila prešnost toga predloga na dnevni red. A po §. 37. našega poslovnika (Čita ga.) moći će se tekar prvi dan iza kako bude tiskan i medju članove podieljen, uzeti u saborsku razpravu. Ovako glasi 2. al. §. 37, koje će se ustanove predsjedničtvo držati.

Ivan Kukuljević: Dakle sutra...

Predsjednik: (Prekine ga.) Najprije će se dati štampati, i podieliti medju članove, i kad bude štampan i podieljen, staviti će se na dnevni red.

Prelazi se na dalnju točku dnevnoga reda. Na dnevnom redu je izvješće odbora za razsudbu zem. računah. Molim g. izvjestitelja, da izvoli mjesto zauzeti.

Izv. **Konrad Filip**: (Čita izvješće.)

Visoki sabore! Odbor za razsudbu zemaljskih računah, komu je povjereno bilo pregledanje zaglavnog računa naukovno-zakladnoga dobra Kutjeva za g. 1874. podnaša vis. saboru sliedeće izvješće:

Računski zaključak za god. 1874. imade dvie strane i to za poljsko-gospodarsku struku poseban, a za šumsko-gospodarsku struku poseban računski zaključak.

Što se tiče računskog zaključka struke poljsko-gospodarske, to je u toj struci uspjeh naprama proračunu nepovoljniji za 8111 for. 19 novč., pošto je proračunano bilo i odobreno u proračunu za god. 1874. 19.916 for. a od ovog proračunanog dohodka unišlo je samo 11.804 fr. 82 novč.

Ovaj nepovoljni uspjeh opravdava vlada pak je i

Digitized by Google

ovaj odbor ove okolnosti uvažio, što je vlada računala na to, da će od zaostatakah, koji iznašaju 16:323 for. 40 novč., unići 1874. godine barem 6000 for. a unišlo je samo 4420 for. 44 ½ nvč., dakle manje za 1579 for. 55 ½ novč., nadalje time, što je proračunano bilo u ime dohodka od vina i rakije 10.000 for. a unišlo je samo 4533 for. 38 novč., dakle nepovoljniji uspjeh prema proračunu sa 5466 for. 62 novč.

Što se tiče razhoda u ovoj struci, to je taj u mnogih stavkah povoljniji naprema proračunu, dočim je opet u drugih stavkah nepovoljniji. — Tako je naročito nepovoljniji za 1999 for. 34 novč. u onoj stavki, gdje su zaračunani težaci sa 2000 for., dočim je ova stavka u očigled okolnosti, da su težaci te godine prekomjerno skupi bili, stojalo 3999 for. 34 novč.

Po tom je razhod prema proračunu nepovoljniji za 5464 for. 30 ½ novč., a povoljniji za 3442 for. 89 nvč. dakle kombinando nepovoljniji samo za 2021 fr. 41 ½ nč.

Što se tiče struke šumsko-gospodarske, tu je kod prihoda uspjeh prama proračunu nepovoljniji za 20.544 fr. 23 ½ nvč.

Taj nepovoljni uspjeh imade se ponajviše pripisati okolnosti onoj, što je vlada štedila šume, te odobreno proračunom siečenje šumah obustavila, pa time dokazala, da je u šumsko gospodarstvo dobra Kutjevo naumila i i zaista red uvela, te uslied toga mjesto proračunanog iz šumah prihoda sa 15.000 fr. unišlo je samo 3069 fr. 11 nv. dakle postignut nepovoljniji uspjeh za 11.930 fr. 89 nvč.

Nadalje nepovoljni uspjeh u ovoj gospodarskoj struci imade se pripisati i okolnosti onoj, što je 1874. godine tako šiška kao i žir slabo rodio, tako da je od proračunanih 9000 for. unišlo samo 4215 for. 79 nvč., po čem se ukazuje opravdan nepovoljniji uspjeh naprama proračunu sa 4784 for. 21 nov.

Kod razhoda opazio je odbor, da je vlada od odobrenih proračunom 16.097 fr. potrošila samo 12,662 fr. 97 ½ nč. te po tom prištedila iznos od 3434 fr. 2 ½ nč. — po tom se kod razhoda pokazuje povoljniji uspjeh prema proračunu samo za svotu od 3434 for. 2 ½ novč.

Kod tekućeg broja 10 u Razhodu opazio je odbor, da činovnici dobra Kutjeva dobivaju deputat drva u mjesto naravi u gotovom novcu, pak preporučuje vladi, neka onaj relutum u buduće ukine te taj deputat u naravi daje.

Uslied toga predlaže odbor, da vis. sabor zaključiti izvoli:

Sabor kralj. Hrvat., Slav. i Dalmacije predloženi po kr. zemaljskoj vladi zaglavni račun naukovno-zakladnoga dobra Kutjeva za g. 1874. odobrava te vladu svake dalje odgovornosti glede istoga riešava te istu poziva, da što prije shodna odredi, kako bi se dobro Kutjevo što povoljnije prodalo.

Predsjednik: Ja ću moliti g. izvjestitelja, da još jedanput glasno predlog odbora pročita, i onda će se o njem glasovati.

Izvj. **K. Filip** (čita): „Sabor kralj. Dalm. Hrv. i Slav. predloženi po kr. zem. vladi zaglavni račun naukovno zakladnoga dobra Kutjeva za g. 1874. odobrava, te vladu svake dalje odgovornosti glede istoga riešava, te istu poziva, da što prije shodna odredi, kako bi se dobro Kutjevo što povoljnije prodalo“.

Predsjednik: Prima li vis. sabor predlog odbora. Ona gospoda, koja su zato, neka izvole ustati.

(Većina).

Predlog odbora je primljen. — Time je za danas dnevni red izcrpljen. Na dnevnom redu buduće sjednice je treće čitanje zak. osnove o ovršbenom postupku, zatim izvješće odbora proračunskoga o proračunu sab. troškovah za vrieme od 23. kolovoza 1875. do 30. pros. g. 1875. Današnju sjednicu dižem, a sutrašnju uričem na 11 sati prije podne.

(½ 12 sati prije podne.)

Digitized by Google

Petdeset i treća saborska sjednica,

držana dne 23. rujna 1876. u 11 sati prije podne pod predsjedničtvom saborskoga predsjednika Nikole Krestića.

Sadržaj: Zapisnik prošle sjednice. — Podnesci. — Interpelacija Fr. Folnegovića glede progona osječkog lista „Drau". — Predbježni odgovor svietloga bana. Interpelacija J. Lephamera glede prikraćenja nauka vjere na realki u Zagrebu. — Interp. dr. Dimitrijevića glede premetačina u stanu zastup. Popovića i u stanu gradjanina Ml. Popovića. — Predbježan odgovor sv. bana na tu interpelaciju. — Interp. Steve Popovića glede preduzetih premetačina, uzapćenja spisa i zatvaranja stanovnika troj. kraljevine. — Dr. P. Muhić javlja, da je zakon o uredjenju plaće kvestora zadobio previšsankciju. — Dnevni red: 3. čitanje zak. osnove o ovršb. postupku. — Izvješće odbora za razsudbu zem. računa o sab. troškovih. — Nastavak dnevnog reda. — Rasprava o predlogu zast. Šašića i protupredlogu zast. Miškatovića.

(11 satih 10 minuta.)

Predsjednik (zvoni). Sjednica započimlje. Molim g. bilježnika, da izvoli zapisnik pročitati.

Bilježnik dr. **Josip Malec** (čita):

Zapisnik

LII. sjednice sabora kraljevinah Dalmacije, Hrvatske i Slavonije držane dne 22. rujna 1876. u glavnom gradu Zagrebu pod predsjedanjem saborskoga predsjednika g. Nikole Krestića. Saborskih članovah prisutnih je 45.

Od vlade: predstojnici: Živković, dr. Muhić i dr. Derenčin.

Pročitan je zapisnik posljednje saborske sjednice i bez primjetbe ovjerovljen.

Odbor za komunikacije predlaže svoje izvješće o predlogu Mir. Kraljevića u pogledu željeznićkih prugah.

Stavit će se na dnevni red.

Predstojnik odiela za bogoštovje i nastavu odgovara na interpelaciju Alexandra Rogulića: podnešenu glede sistemiziranja mjesta odsječnog savjetnika u vladnom odjelu za bogoštovje i nastavu za obavljanje poslovah grčko-iztočne crkve i inih školskih i zakladnih poslovah grčko-iztočne crkve. — Zatim na interpelaciju Katkića stavljenu u XXXVII saborskoj sjednici od 12. kolovoza 1876. glede učiteljah pučkih učionah.

Oba odgovora uzeo je sabor na znanje.

Prelazi se na dnevni red.

Na dnevnom redu je nastavak specialne debate zakona o preinaci njekih ustanovah gradj. parbenoga postupnika od 16. rujna 1852, tičućih se postupka kod ovršbene dražbe nepokretnih i pokretnih stvarih radi novčane tražbine.

§§. 14 i 15. primljeni su po predlogu odbora.

U §. 16. umetnuto je u prvoj alineji prvom redku iza rieči nekretnine pometnjom izostavljeni stavak: „ako mu je obaviti dražbu iste nekretnine". Primljen je ovaj paragraf po predlogu odbora s dodatkom te glasi:

Realni sud, koji je jur zvan provesti dražbu nekretnine, a komu je obaviti dražbu iste nekretnine i na kasnije stiglu mu molbu drugog vjerovnika, koji dozvole pridruženja izrično netraži, imade ureda radi narediti ročište te saslušav oba ovrhovoditelja nastojati, da se pridruženje izvede.

Uzkrati li kasniji ovrhovoditelj pridruženje, ima se nastaviti prodaja na temelju dozvole, koja je sudu prije stigla, a provedba druge dražbe medjutim obustaviti.

§§. 17 i 18. primljeni su po predlogu odbora.

Naslov B primljen po predlogu odbora.

§§. 19, 20, 21 i 22. primljeni su po predlogu odbora.

§§. 23, 24, 25, 26, 27, 28, 29, 30. primljeni su po predlogu odbora.

III. naslov primljen je po predlogu odbora.

§§. 31, 32, 33 i 34 primljeni su po predlogu odbora.

S tim je specialna debata dovršena.

Nadalje je na dnevnom redu predlog narodnoga zastupnika Šašića i drugovah o prešnosti njegova predloga od 12. rujna 1876., da se Njegovom c. kr. apoštolskom Veličanstvu od strane sabora pošalje adresa zahvalnosti za veledušne čine izkazane prema žiteljim iz Novog i iz Starog sela.

Poslje pretresa stavi predsjednik sliedeće pitanje:

Smatra li visoki sabor predlog gosp. Šašića i drugovah prešnim?

Većinom glasovah je zaključena prešnost toga predloga.

Digitized by Google

Tiskat će se i stavit na dnevni red.

Nadalje je na dnevnom redu izvješće odbora za pregledavanje zemaljskih računah.

Izvjestitelj odbora gosp. Filip pročitao je izvješće o pregledanju zaglavnog računa naukovno-zakladnoga dobra Kutjevo za godinu 1874. Predlog odbora glasi: Sabor kraljevinah Hrvatske, Slavonije i Dalmacije predloženi po kr. zemaljskoj vladi zaglavni račun naukovno-zakladnoga dobra Kutjeva za godinu 1874. odobrava, te vladu svake dalje odgovornosti glede istoga rješava, te istu poziva, da što prije shodna odredi, kako bi se dobro Kutjevo što povoljnije prodalo.

Po tom stavi predsjednik pitanje:

Prima li visoki sabor predlog odbora onako, kako je sada pročitan?

Sabor je ovaj predlog potrebnom većinom glasovah primio.

Po tom je predsjednik sjednicu u $\frac{1}{2}$12 ure prije podne digao i buduću urekao za sutra 23. rujna 1876. na 11 uru prije podne s dnevnim redom: treće čitanje zakona o preinaci njekojih ustanovah gradjanskoga parbenoga postupnika od 16. rujna 1852. tičućih se postupka kod ovršbene dražbe nekretninah i pokretninah radi novčane tražbine, zatim izvješće odbora za razsudbu zem. računah o potrošku saborskom za vrieme od 23. kolovoza 1875. do uključivo 31. prosinca 1875.

Krestić v. r. predsjednik.

Dr. **Maiec**, v. r. sab. bilježnik.

Predsjednik: Ima li kakova prigovora proti ovomu ovako sastavljenom zapisniku?

(Neima.)

Prigovora neima, zapisnik se verificira.

Vis. sabore! Na ovaj vis. sabor stigli su sliedeći podnesci:

Sjedinjeni saborski odbori za posl. unutar. i posl. agrarne podnose izvješće o razpravi osnove zakona, kojim se u pogledu zadružnih odnošajah u utjelovljenih djelovih razvojačene Krajine imadu preinačiti nekoje ustanove zakona od 8. lipnja 1871. o promjeni nekih administrativnih odredabah u vojnoj Krajini.

Izvješće će se tiskati i staviti na dnevni red.

Rieč ima gosp. zastupnik Folnegović, da stavi interpelaciju.

Franjo Folnegović: Vis. sabore! Pravoznanci se još sveudilj prepiru o tom, da li može uz tako zvani objektivni postupak sloboda štampe zakonito zajamčena biti ili ne. Ako su tiskovni zakoni ostalih državah koje se jošte boje nebi li propale, nebi li država smjela novine konfiscirati, suglasni sa našimi tisk. zakoni od 17. svibnja prošle god., onda je Hrvatska tako sretna, te će u tom pitanju zakonodavcem svih narodah moći oči širom otvoriti.

Tu zaslugu za razvoj liber. ideja, tu svakako problematičnu čast po našu domovinu imamo zahvaliti pogl. g. Lj. pl. Markoviću, kr. dr. odvjetniku u Osjeku. On je dosadanjim postupkom svojim prema tiskopisu „Drau" bjelodano i nedvojbeno dokazao, da u Hrvatskoj nema danas ni sienke tisk. slobode zakonom obezbiedjene.

Danas meni, sutra tebi! Danas „Dravi", sutra recimo „Obzoru", i ja negovorim sada kao odvjetnik Drave, koliko kao državljanin, koji slobodu štampe smatra najmoćnijom polugom za napredak narodni.

U kratko dakle kako se postupa s Dravom? Od 60 brojevah, koji bi imali izaći tečajem 7 mjesecih, konfiscirano je po želji g. Markovića od prilike njih 50.

Kadšto se plienilo sbog kojegod sitnice, kojoj se nebi mogao jurista ni domisliti. Kadšto se plienilo za članak jednostavno pretiskan iz drugih hrvatskih ili austrijskih novinah. Pače da čujete gospodo i to čudo, Dravu su već i zato konfiscirali, što nije izašla u obični sat radi nekih nepredvidjenih zapriekah!

Kraj takove revnosti držav. odvjetnika, tko da još piše, tko da se predplaćuje na politički list, ako ga čitave mjesece osim držav. odvjetnika, policije i suda nitko za čitati nedobije.

Nu nije to sve! Slušajte gospodo dalje.

Držav. odvjetnik traži po zakonu kod suda odobrenje konfiskacije. Sud u nejavnoj sjednici učini po želji njegovoj ter izreče: Članak taj i taj sadržaje u sebi kriterija toga ili onoga zločina ili prestupka, konfiskacija se odobrava.

S takom presudom u ruci eto držav. odvjetnika pred kot. sud i tamo on tuži urednika Drave, da je zanemario dužnu uredničku pažnju i traži, da mu se po §, 25. tisk. zakona odkroji kazna na gubitak kaucije. Prisjednici suda dobiše pako sliedeću informaciju od sudca: Vi neimate o tom suditi, je li urednik kriv ili ne. Čim je zapljena lista sudbeno odobrena, tim je već i urednikova krivnja izrečena, a vi sad samo izrecite, koliko da mu uzmemo kaucije. Prisjednici odsjeku prekjučer 200 for., jučer 300 for., danas 400 for. itd. Bude li ovako išlo redom, to u Hrvatskoj neće moći niti Rotschild izdavuti opozicionalnoga lista.

Karakteristično je i to, da se u pet danah izvela konfiskacija, sudb. potvrda i presuda kot. suda na globu, dočim se upravo na onaj sud u ovoj sabornici i sama gospoda iz većine gorko tužiše, da nemogu po pol godine jednostavne odluke dobiti.

I u Cislajtanju postoji objektivni postupak, čini se iz ljubavi prema slavenskim državljanom. I tamo se marljivo konfiscira. Ali da bi se na temelju samoga objektivnoga postupka list globio za kauciju, toga odanle nismo čuli, takovo shvaćanje zakona bi ondje jamačno oborilo sam zakon.

Ali ni to gospodo nije još sve, premda je daleko previše, da onemogući izdavati opozicionalne novine u Hrvatskoj. U Osieku se pošlo još dalje, pa da s najkom-

Digitized by Google

Petdeset i treća saborska sjednica,

držana dne 23. rujna 1876. u 11 sati prije podne pod predsjedničtvom saborskoga predsjednika Nikole Krestića.

Sadržaj: Zapisnik prošle sjednice. — Podnesci. — Interpelacija Fr. Folnegovića glede progona osječkog lista „Drau". — Predbježni odgovor svietloga bana. Interpelacija J. Lephamera glede prikraćenja nauka vjere na realki u Zagrebu. — Interp. dr. Dimitrijevića glede premetačina u stanu zastup. Popovića i u stanu gradjanina Ml. Popovića. — Predbježan odgovor sv. bana na tu interpelaciju. — Interp. Steve Popovića glede preduzetih premetačina, uzapćenja spisa i zatvaranja stanovnika troj. kraljevine. — Dr. P. Muhić javlja, da je zakon o uredjenju plaće kvestora zadobio previš. sankciju. — Dnevni red: 3. čitanje zak. osnove o ovršb. postupku. — Izvješće odbora za razsudbu zem. računa o sab. troškovih. — Nastavak dnevnog reda. — Razprava o predlogu zast. Šašića i protupredlogu zast. Miškatovića.

(11 satih 10 minuta.)

Predsjednik (zvoni). Sjednica započimlje. Molim g. bilježnika, da izvoli zapisnik pročitati.

Bilježnik dr. **Josip Malec** (čita):

Zapisnik

LII. sjednice sabora kraljevinah Dalmacije, Hrvatske i Slavonije držane dne 22. rujna 1876. u glavnom gradu Zagrebu pod predsjedanjem saborskoga predsjednika g. Nikole Krestića. Saborskih članovah prisutnih je 45.

Od vlade: predstojnici: Živković, dr. Muhić i dr. Derenčin.

Pročitan je zapisnik posljednje saborske sjednice i bez primjetbe ovjerovljen.

Odbor za komunikacije predlaže svoje izvješće o predlogu Mir. Kraljevića u pogledu željezničkih prugah.

Stavit će se na dnevni red.

Predstojnik odiela za bogoštovje i nastavu odgovara na interpelaciju Alexandra Rogulića: podnešenu glede sistemiziranja mjesta odsječnog savjetnika u vladnom odjelu za bogoštovje i nastavu za obavljanje poslovah grčko-iztočne crkve i inih školskih i zakladnih poslovah grčko-iztočne crkve. — Zatim na interpelaciju Katkića stavljenu u XXXVII saborskoj sjednici od 12. kolovoza 1876. glede učiteljah pučkih učionah.

Oba odgovora uzeo je sabor na znanje.

Prelazi se na dnevni red.

Na dnevnom redu je nastavak specialne debate zakona o preinaci njekih ustanovah gradj. parbenoga postupnika od 16. rujna 1852, tičućih se postupka kod ovršbene dražbe nepokretnih i pokretnih stvarih radi novčane tražbine.

§§. 14 i 15. primljeni su po predlogu odbora.

U §. 16. umetnuto je u prvoj alineji prvom redku iza rieči nekretnine pometnjom izostavljeni stavak: „ako mu je obaviti dražbu iste nekretnine". Primljen je ovaj paragraf po predlogu odbora s dodatkom te glasi:

Realni sud, koji je jur zvan provesti dražbu nekretnine, a komu je obaviti dražbu iste nekretnine i na kasnije stiglu mu molbu drugog vjerovnika, koji dozvole pridruženja izrično netraži, imade ureda radi narediti ročište te saslušav oba ovrhovoditelja nastojati, da se pridruženje izvede.

Uzkrati li kasniji ovrhovoditelj pridruženje, ima se nastaviti prodaja na temelju dozvole, koja je sudu prije stigla, a provedba druge dražbe medjutim obustaviti.

§§. 17 i 18. primljeni su po predlogu odbora.

Naslov B primljen po predlogu odbora.

§§. 19, 20, 21 i 22. primljeni su po predlogu odbora.

§§. 23, 24, 25, 26, 27, 28, 29, 30. primljeni su po predlogu odbora.

III. naslov primljen je po predlogu odbora.

§§. 31, 32, 33 i 34 primljeni su po predlogu odbora.

S tim je specialna debata dovršena.

Nadalje je na dnevnom redu predlog narodnoga zastupnika Šašića i drugovah o prešnosti njegova predloga od 12. rujna 1876., da se Njegovom c. kr. apoštolskom Veličanstvu od strane sabora pošalje adresa zahvalnosti za veledušne čine izkazane prema žiteljim iz Novog i iz Starog sela.

Poslje pretresa stavi predsjednik sliedeće pitanje:

Smatra li visoki sabor predlog gosp. Šašića i drugovah prešnim?

Većinom glasovah je zaključena prešnost toga predloga.

Digitized by Google

Tiskat će se i stavit na dnevni red.

Nadalje je na dnevnom redu izvješće odbora za pregledavanje zemaljskih računah.

Izvjestitelj odbora gosp. Filip pročitao je izvješće o pregledanju zaglavnog računa naukovno-zakladnoga dobra Kutjevo za godinu 1874. Predlog odbora glasi: Sabor kraljevinah Hrvatske, Slavonije i Dalmacije predloženi po kr. zemaljskoj vladi zaglavni račun naukovno-zakladnoga dobra Kutjeva za godinu 1874. odobrava, te vladu svake dalje odgovornosti glede istoga rješava, te istu poziva, da što prije shodna odredi, kako bi se dobro Kutjevo što povoljnije prodalo.

Po tom stavi predsjednik pitanje:

Prima li visoki sabor predlog odbora onako, kako je sada pročitan?

Sabor je ovaj predlog potrebnom većinom glasovah primio.

Po tom je predsjednik sjednicu u ½12 ure prije podne digao i buduću urekao za sutra 23. rujna 1876. na 11 uru prije podne s dnevnim redom: treće čitanje zakona o preinaci njekojih ustanovah gradjanskoga parbenoga postupnika od 16. rujna 1852. tičućih se postupka kod ovršbene dražbe nekretninah i pokretninah radi novčane tražbine, zatim izvješće odbora za razsudbu zem. računah o potrošku saborskom za vrieme od 23. kolovoza 1875. do uključivo 31. prosinca 1875.

Krestić v. r. Dr. **Malec,** v. r.
predsjednik. sab. bilježnik.

Predsjednik: Ima li kakova prigovora proti ovomu ovako sastavljenom zapisniku?

(Neima.)

Prigovora neima, zapisnik se verificira.

Vis. sabore! Na ovaj vis. sabor stigli su sliedeći podnesci:

Sjedinjeni saborski odbori za posl. unutar. i posl. agrarne podnose izvješće o razpravi osnove zakona, kojim se u pogledu zadružnih odnošajah u utjelovljenih djelovih razvojačene Krajine imadu preinačiti nekoje ustanove zakona od 8. lipnja 1871. o promjeni nekih administrativnih odredabah u vojnoj Krajini.

Izvješće će se tiskati i staviti na dnevni red.

Rieč ima gosp. zastupnik Folnegović, da stavi interpelaciju.

Franjo Folnegović: Vis. sabore! Pravoznanci se još sveudilj prepiru o tom, da li može uz tako zvani objektivni postupak sloboda štampe zakonito zajamčena biti ili ne. Ako su tiskovni zakoni ostalih državah koje se jošte boje nebi li propale, nebi li država smjela novine konfiscirati, suglasni sa našimi tisk. zakoni od 17. svibnja prošle god., onda je Hrvatska tako sretna, te će u tom pitanju zakonodavcem svih narodah moći oči širom otvoriti.

Tu zaslugu za razvoj liber. ideja, tu svakako problematičnu čast po našu domovinu imamo zahvaliti pogl. g. Lj. pl. Markoviću, kr. dr. odvjetniku u Osjeku. On je dosadanjim postupkom svojim prema tiskopisu „Drau" bjelodano i nedvojbeno dokazao, da u Hrvatskoj nema danas ni sienke tisk. slobode zakonom obezbiedjene.

Danas meni, sutra tebi! Danas „Dravi", sutra recimo „Obzoru", i ja negovorim sada kao odvjetnik Drave, koliko kao državljanin, koji slobodu štampe smatra najmoćnijom polugom za napredak narodni.

U kratko dakle kako se postupa s Dravom? Od 60 brojevah, koji bi imali izaći tečajem 7 mjesecih, konfiscirano je po želji g. Markovića od prilike njih 50.

Kadšto se plienilo sbog kojegod sitnice, kojoj se nebi mogao jurista ni domisliti. Kadšto se plienilo za članak jednostavno pretiskan iz drugih hrvatskih ili austrijskih novinah. Pače da čujete gospodo i to čudo, Dravu su već i zato konfiscirali, što nije izašla u obični sat radi nekih nepredvidjenih zapriekah!

Kraj takove revnosti držav. odvjetnika, tko da još piša, tko da se predplaćuje na politički list, ako ga čitave mjesece osim držav. odvjetnika, policije i suda nitko za čitati nedobije.

Nu nije to sve! Slušajte gospodo dalje.

Držav. odvjetnik traži po zakonu kod suda odobrenje konfiskacije. Sud u nejavnoj sjednici učini po želji njegovoj ter izreče: Članak taj i taj sadržaje u sebi kriterija toga ili onoga zločina ili prestupka, konfiskacija se odobrava.

S takom presudom u ruci eto držav. odvjetnika pred kot. sud i tamo on tuži urednika Drave, da je zanemario dužnu uredničku pažnju i traži, da mu se po §, 25. tisk. zakona odkroji kazna na gubitak kaucije. Prisjednici suda dobiše pako sliedeću informaciju od sudca: Vi neimate o tom suditi, je li urednik kriv ili ne. Čim je zapljena lista sudbeno odobrena, tim je već i urednikova krivnja izrečena, a vi sad samo izrecite, koliko da mu uzmemo kaucije. Prisjednici odsjeku prekjučer 200 for., jučer 300 for., danas 400 for. itd. Bude li ovako išlo redom, to u Hrvatskoj neće moći niti Rotschild izdavuti opozicionalnoga lista.

Karakteristično je i to, da se u pet danah izvela konfiskacija, sudb. potvrda i presuda kot. suda na globu, dočim se upravo na onaj sud u ovoj sabornici i sama gospoda iz većine gorko tužiše, da nemogu po pol godine jednostavne odluke dobiti.

I u Cislajtanju postoji objektivni postupak, čini se iz ljubavi prema slavenskim državljanom. I tamo se marljivo konfiscira. Ali da bi se na temelju samoga objektivnoga postupka list globio za kauciju, toga odanle nismo čuli, takovo shvaćanje zakona bi ondje jamačno oborilo sam zakon.

Ali ni to gospodo nije još sve, premda je daleko previše, da onemogući izdavati opozicionalne novine u Hrvatskoj. U Osieku se pošlo još dalje, pa da s najkom-

Digitized by Google

petentnije strane nisam uvjeren o istinitosti faktah, ni sam nebi držao sve to mogućim.

Urednik „Drave“ došav pred kot. sud, koj ga progoni zbog zanemarenja dužne pažnje, veli:

Ja sam 'onaj inkriminirani članak sam napisao, ja sam dobro promislio i pazio prije nego li sam ga dao pod tisak, dakle ja absolutno nisam mogao zanemariti dužne pažnje, vän ako sam doista što skrivio, a to sam krivac onoga zločina, zbog kojega je list zaplienjen. Vi me po tom niste nadležni suditi. Ako mi tko suditi mora, a to je porota. Ovo je gospodo tako opravdan, tako jasan i nepobitan razlog, da ga netreba ni podkriepljivati analogijom §§. 34. i 35. k. z.

Pak ipak urednika „Drave“ odsudilo nadležno sudište radi zanemarene dužne pažnje na novu globu. Tim je dakako porota posve izigrana — ona ostade na papiru. U Hrvatskoj doduše nebudu kraj takova postupka tamnice pune novinarah — ali u Hrvatskoj kraj takova postupka nebude takodjer nikakovih neodvisnih novinah.

Ovo su fakta gospodo, koja moraju razumnoga otačbenika duboko zabrinuti.

Pita se najprije, je li taj postupak proti „Dravi“ zakonit ili nije?

Od česti jest; od česti nije. Državni odvjetnik neima pravo zaplieniti list zato, jer nije u zakazanu uru, nego kasnije izašao. To na njega nespada, nego na predplatnike. Državni odvjetnik mora pisca inkriminiranoga članka citirati pred porotu, nipošto pako istu obaći, te pod himbom zakonitosti robiti imetak novinarov.

Državni odvjetnik nije neodvisan, kako to zakon o sudcih utanačuje. On je ovisan od nadodvjetnika, eventualno bana, te je vlada odgovorna za njegova djela saboru.

Nu držav. odvjetnik nebi mogao ništa više škoditi štampi nego li mu to zakon dopušta, da bude naše sudstvo sviestno si svoje neodvisnosti i uzvišenosti svoga sudačkoga zvanja. Da li je onaj dio sudstva sviestan si svojih dužnostih, koji je omogućio ovako bezprimjerno progonstvo jednoga tiskopisa, o tom neka sudi visoki sabor iz činjenicah ovdje iztaknutih i odgovora vlade na ovu interpelaciju.

Ali kada državni odvjetnik i nebi neodvisnu štampu progonio više nego li mu zakon dopušta, kada se u Hrvatskoj nebi našlo sudacah, koji višjim obzirom i vlastitu savjest voljno podredjuju, kada bi sve krugove naše executive resilo savršeno znanje s najboljom voljom, to mi gospodo ipak nebi smjeli časka oklievati preinakom postojećega tiskovnoga zakona.

Držav. odvjetnik i sud nebi najme trebali zakona formalno kršiti, oni bi mogli uz postojeći zakon neprekidnim konfisciranjem neodvisnih listovah, svaki slični novinarski podhvat ruinirati, imajući kao vladini organi ipak jednostraoe pojmove o zlu i dobru.

Nu ako je moguće i nuždno još važniji razlog za preinaku tiskovnoga zakona navesti, a to je ovaj: Ugarska ima posve liberalni tiskovni zakon a Hrvatska ne. Ja nisam tako sretan, te bi mogao i danas dokučiti kako se mogla, kako li smjela pred razumom i savjesti narodna stranka razplinuti u unionističkoj, uzakoniv u svih bitnih točkah onu istu nagodu, koje je glasilo njezine stranke prije nazivalo otrovom, koji lagano ali sigurno ubija naš narod. Ja nisam stupio u ovu častnu dvoranu, da povećam i onako žalibože preveliki broj sljeditelja tako zvane politike oportuniteta u Hrvatskoj. Štujući svakoga čovjeka, u kom vidim značaja i poštenja, ljuto bih ipak požalio, što sam stupio na političko polje, ako bi ikada zabludio u one neprohodne i opasne klance, po kojih na žalost vidim tumarati sadanje reprezentante većine hrvatskoga naroda. Nu što mi je još teže dokučiti, čega narod po mom uvjerenju neće nikada moći prijašnjemu saboru i vladi oprostiti, jest to: što nisu Hrvatskoj zakonom toliko tiskovne slobode zajamčili, koliko je uživa Ugarska.

Mi nemamo liberalnoga izbornoga reda. To je zlo. To je golema nesreća za Hrvatsku, a ja bih rekao i za Ugarsku. Naš ban nije neodvisan od ugarske vlade. I to je zlo. I to je nesreća za Hrvatsku a možda i za Ugarsku. Mi nesmijemo graditi ni svojim novcem željeznice, koje bi trebali. I to je zlo — i to je nesreća ako ne za Ugarsku a to jamačno za Hrvatsku. Ali da onaj sabor, koj je ovo nesretno stanje nad Hrvatskom pozakonio, nije u isto doba Hrvatskoj toliko tiskovne slobode namienio koliko je ima Ugarska, to gospodo nije samo zlo, nije samo nesreća, to je i sramota! (Uzrujanost. — Predsjednik opominje govornika)

Interpelacija moja glasi: (Čita.)

Zna li Preuzvišenost Vaša, da je državni odvjetnik osječki od 60 brojevah tiskopisa „Drau“ do 50 njih zaplienio?

Zna li Preuzvišenost Vaša, da je uzrok zapljeni jednom i taj naveden, što list nije u zakazano vrieme nego kasnije razdavan?

Zna li Preuzvišenost Vaša, da je isti državni odvjetnik, stekav odobrenje zapljene na temelju §. 12. porotničkoga postupnika, urednika „Drave“ tužio pred kot. sudom radi zanemarenja dužne brige (§. 25. tisk. zak.) pače i onda, kad se spomenuti urednik priznao piscem progonjena sastavka, dakle s očitom namjerom, da izbjegne sud porotnički?

Ako zna ili kad dozna, misli li Preuzvišenost Vaša, da je postupak takav prema spomenutomu tiskopisu zakonito opravdan?

Ako preuzvišenost Vaša takav postupak nesmatra zakonitim, čim ga kani u napredak odstraniti?

Ako pak Preuzvišenost Vaša odobrava i zakonitim smatra postupak proti „Dravi“, kakav smisao i kakovu važnost imade onda zakon od 17. svibnja o sudu porotnika? I napokon

Digitized by Google

Kani li Preuzvišenost Vaša saboru predložiti zakonsku osnovu o porabi tiska, po kojoj bi tiskovna sloboda u Hrvatskoj bila onoliko obezbiedjena koliko i u Ugarskoj?

Predsjednik: Interpelacija ova uvrstit će se u zapisnik i predati svietlomu banu.

Rieč ima svietli ban.

Ban Ivan Mažuranić: Neću odgovoriti meritorno na ovu interpelaciju, dok nemogu kazati, što je na toj stvari, nego samo na govor g. predgovornika usudio bi se učiniti nekoliko primjetabah.

Sam govor gosp. interpelanta ima 3 diela. Prvo on hoće da dokaže, da zakon o tisku nevalja, drugo hoće da dokaže, da naši sudovi nevaljaju, i da su pristrani i rade mimo zakona. Treće hoće da dokaže, da držav. odvjetnik radi nezakonito.

Ja mislim, gospodo, da ako budi koja stranka, budi koji pojedini čovjek u saboru imade prigovora proti obstojećem zakonu, onda u istinu nije to prilika, da u interpelaciji nekim načinom indirektno čini predloge, da se zakon mienja. Koji to hoće, da se zakon mienja, stoji mu prosto po obstojećih propisih poslovnika učiniti dotični predlog; to će se uzeti u pretres, jerbo i sabor imade iniciativu u saborskih razpravah, i što sabor odluči, ono će biti.

Dakle čini mi se, da ono što je g. govornik izvolio spomenuti, nespada nipošto onamo. Ako tvrdi, da nevalja ja ću kazati, da valja, — valja već zato, jerbo ga je primio narod i odobrilo Nj. Veličanstvo.

Što gospodo uvjek govorite, da narod nije sporazuman s politikom većine, mislim, da se gospodo jako varate, ili možebit precjenjujete svoju stranku; jerbo ovdje je tolika većina za obstojeći red, a tolika manjina proti njemu, — onda nemože se dvojiti, gdje stoji narod, i gdje ona gospoda, koja su protivnici naroda. (Živio!)

Što je, gospodo, izvolio g. predgovornik naglasiti, da su sudovi naši takovi, da premda bi imali biti po zakonu neodvisni, pa su suproti zakonu pod voljom nekoga — neznam koga, — u tom se gospodin jako vara, i ja moram u ime naših sudovah proti tomu protestirati. Razsude naših sudovah uvjek su onakove — bar ja tako sudim — kako svakoga uči savjest i zakon, kojega ima u ruci.

Što je izvolio kazati, da držav. odvjetnik nepostupa u redu, to je lako kazati, ali težko dokazati. Jerbo ako odvjetnik vidi svoje korake odobrene od suda, onda molim je li bolje kompetentan suditi sudac ili g. interpelant; sud govori, da je držav. odvjetnik pravo učinio, a g. interpelant tvrdi, da nije. Ja mislim, da tu nemože biti dvojbe, tko imade pravo.

To sam imao odvratiti na govor g. interpelanta. Što se tiče pitanja samoga, o tom ću se ubavjestiti i u svoje vrieme odgovoriti.

Predsjednik: Pošto svietli ban nije odgovorio meritorno na interpelaciju, to neima povoda, niti da se vis. kuća, niti da se g. interpelant izrazi, da li prima odgovor do znanja ili ne.

Rieč ima g. Lehpamer, da stavi interpelaciju.

Josip Lehpamer: Vis. sabore! Propisano je, da se imade nauk vjere na srednjih učilištih bar 2 sata na tjedan predavati. Na realci u Zagrebu, kako iz izvješća toga zavoda od pr. god. čitam, imade u 4. i 7. razredu odredjeno za vjeronauk samo po 1 sat na tjedan.

S ovoga razloga stavljam sliedeću interpelaciju na svietloga bana: (Čita.)

1) Da li je Preuzvišenosti Vašoj poznato, da se na vel. realki zagrebačkoj u 4. i 7. razredu vjeronauk već njekoliko godinah mjesto dva sata samo po jedan sat na tjedan predaje?

2) Da li je to prikraćenje nauka vjere učinjeno sporazumno s nadbiskupskim duhovnim stolom? Ako nije: čim se opravdava?

3) Da li je Preuzvišenost Vaša voljna već za nastajuću školsku godinu uzpostaviti prije postojalu odredbu: da nauk vjere imade i na zagrebačkoj vel. realci, kako po svih srednjih učilištih, za svaki razred redovito najmanje dva sata na tjedan.

Predsjednik: Interpelacija uvrstiti će se u zapisnik i dostaviti svietlomu banu.

Rieč ima g. dr. Dimitrijević, da stavi interpelaciju.

Dr. Stevan Dimitrijević: Visoki sabore! Iz dosadanjih interpelacija narodnih zastupnikah dr. Subotića i dr. Gjurgjevića doznao je već ovaj vis. sabor, da su u najnovije doba od nadležnih i nenadležnih oblastih premetani domovi naših sugradjanah u Pakracu, Belovaru i Osieku, i da su neki gradjani odmah i u zatvor stavljeni, u kome se i danas nalaze.

Ovi zatvori i premetačine pobudiše u zemlji veliku uzrujanost, jer se drži, da nije bilo dovoljnog zakonitoga razloga za ovake izuzetne korake. Mislilo se dakle sa punim pravom, da će stavljene interpelacije pobuditi visoku vladu, da bar u buduće pri takih dogodjajih opreznija bude, a da će ujedno najmogućnijim uskorenjem ovomu vis. saboru sve spise, što se odnose na dosadanje premetačine i zatvore, na ugled podnieti te dosadanje postupke sudskih oblastih opravdati.

No mi smo se u nadi ljuto prevarili, jer visoka naša vlada nije još ni sadanje svoje postupke opravdala, a već nam stigoše drugi daleko zamašniji dogodjaji.

Na dan 17. septembra 1876. za rana u jutru u svetu nedjelju preduzeta je sa oružanom silom nova premetačina u Tovarniku u stanu i samog našeg saborskog druga, narodnog zastupnika kotara rumskoga i to bez njegova predhodna preslušanja i bez da je njegovo progonstvo od visokog sabora potraženo.

Osim toga preduzeta je idućeg dana premetačina i u stanu gradjanina Mladena Popovića u istom selu.

Visoki sabore! Premetačina mirnih gradjanskih domovah i zatvori, ako nisu u granicah zakona preduzeti, oni

Digitized by Google

očevidno ograničavaju i vriedjaju najbitniji uslov čovječanskog razvoja i njegova dostojanstva, oni vriedjaju slobodu gradjansku, koja se ogleda u ličnoj sigurnosti gradjanâh. U državi pako gdje neima slobode gradjanske, tu neima nikakve energične životne radnje državne. Takove države nenapreduju, već propadaju.

Zato postoje u svakoj obrazovanoj državi tako nazvani obranbeni bedemi gradjanske slobode svakog pojedinca, a u tom pogledu služi nam za ugled država englezka sa svojim u svietu znamenitim habeas corpus zakonom. U državi englezkoj prihvatiše davna već još ono staro rimsko načelo — domus sua cuique tutissimum refugium te iz tog načela izvedoše onu znamenitu izreku, da je svakog čovjeka kuća njegov grad, a veliki državnik Chatam tu je izreku danom prilikom divno analizovao ovimi riečmi: — A zašto se kaže, da je svakog čovjeka kuća njegov grad? Valjda zato, što je ta kuća obkopana, ili možda zato, što ju bedemi štite? — Ne, nikako — ta kuća može biti i najprostija koliba, vjetar ju može zanihati i oboriti, kiša može u nju uljezti i razoriti ju — ali i sam kralj englezki to nemože učiniti.

Visoki sabore! Ovo sam samo zato naveo, da konstatujem, kako se i sa kakvim uzhićenjem štuju i visoko uvažavaju prava gradjanske slobode u obrazovanom svietu, dočim se iz dosadanjih postupakah vladinih organah vidi, kako se u nas povrede tih prava na laku ruku uzimaju, i kako se u nas ta sveta prava gradjanska malo uvažavaju.

Mi istina neimamo na žalost za obranu lične sigurnosti gradjanske tako valjana zakona, kao što je u Englezkoj, ali mi ipak imamo naš kazneni postupnik, koj bi po mome mnenju ipak bio u stanju bar koliko toliko uzeti u zaštitu prava gradjanske slobode, kad bi se samo korektno i u granicah zakona izvodio — nu kod nas kao da se slabo na zakon obzire.

Po našem kaz. postupniku nemože se naime u ničijem stanu prije premetačina preduzeti, dok se okrivljenik predhodno nepresluša i dok se nedokažu razlozi sumnje tobože počinjenog zločinstva.

U nazočnom slučaju preduzeta je pako premetačina bez predhodnog preslušanja saborskog zastupnika gospod. Steve Popovića i to ne od nadležnih oblastih, već neponjatnim načinom od drž. odvjetnika osječkog.

Istinabog po našem kazn. postupniku može se premetačina i bez predhodnog preslušanja okrivljenikova preduzeti, kad je pogibelj u odgodi — i visoka vlada mogla bi brzo sa odgovorom gotova biti, da je premetačina preduzeta zbog toga bez predhodnih preslušanjah, što je pogibelj u odgodi. — Ali toga nije dosta, jer i premetačina zbog pogibelji u odgodi predpostavlja, da postoji razlog sumnje kakovog kažnjivog djela — a osim toga taka je premetačina i po samom našem kaznenom postupniku samo iznimka od pravila.

U obrazovanom svietu preduzima se pako iznimna premetačina samo u najvažnijih i najozbiljnijih dogadjajih i sa najvećom opreznošću; dočim se kod nas iz dosadanjih postupakah vladinih organah vidi, da se sasvim protivno postupalo. Kod nas se uzima iznimka za pravilo, a takim postupkom neizvadja se postojeći zakon, već se sve ustanove kaznenog postupnika o obrani gradjanske slobode očevidno iluzornimi čine.

No tim postupkom nije samo lična sjegurnost gradjanska povriedjena, već je ovom premetačinom učinjen atentat i na sam imunitet narodnog zastupnika, jer kao što znamo, nadležni sud lje do sada nije odobrenje ovoga sabora, da može progoniti nar. zastupnika g. Stevu Popovića, zahtievao.

Visoki sabore! Ovakov postupak naše zemalj. vlade, odnosno njenih sudskih oblastih mora nas zaista sve neugodno iznenaditi i u veliku bojazan baciti, da se i nehotice zapitati moramo, što imamo izčekivati od druge kakve vlade pored ovakog rabljenja zakona, kad naša sadanja visoka vlada, o kojoj je bar do sada u zemlji liep glas postojao, da je sdušna i da uviek stoji na temelju zakonitosti, kad velim ova naša narodna vlada s nami ovako bezobzirno postupa? Pri takovu stanju državnom, gdje ni lična sjegurnost i samog nar. zastupnika nije obezbiedjena, tu nemože o ustavnom razvoju državnom ni govora biti.

Govori se, da se ove iztrage vode na osnovu izkazanih učinah veleizdajničkih.

Premda sam ja a sa mnom i sav narod srbski duboko osvjedočeni da će se iz ove veleizdaje roditi i nasmijati onaj znameniti gorski miš, ipak sam slobodan opaziti, da je visoka naša vlada baš sbog toga morala na umu imati, da njeni sugradjani u takovu slučaju imaju prava od nje tražiti veće zaštite i veće opreznosti nego inače.

U slučaju veleizdajničkog postupka prestaje najme vlada biti prosta stranka, što goni zločinca, kao što se to može reći u običnoj kažnjivosti, već ovdje je svaka vlada ona stranka, koja je neposredno dirnuta, uvriedjena, razdražena, te je po naravnom toku stvari ovdje najviše bojati se, da će vlada mjesto zaštite kaznenog postupnika svu svoju silu državnu na to upotriebiti, da svoju jednostranu volju državnu proturi. Ovo se načelo kod cielog obrazovanog svieta priznaje i u takvih slučajevih daje se gradjanom veća iznimna zaštita, jer je kazneni postupnik u pogledu veleizdaje ujedno mjerilo slobode gradjanske.

Reci mi, veli nauka, kakav ti je postupnik u veleizdaji, pak ću ti odmah kazati, na kom se stupnju slobode nalaziš.

Visoki sabore! Da zaista nisam od onih ljudih, koj lahko osudjujem, znam ja i vrlo dobro uvažavam, da treba i da se mora sve donde predpostaviti, da naši sudovi zakonito i korektno postupaju, dok se protivno nedokaže. Ali dosadanji postupci vlade, odnosno njenih sudskih organah, nemogu me ubiediti, da se oni ikad mogu opravdati.

Digitized by Google

Sa razloga dakle toga, što je premetačina u stanu narodnog zastupnika g. Steve Popovića, pa i gradjanina Mladena Popovića bez ikakvog zakonitog povoda, bez njihovog predhodnog preslušanja i dokaza postojanja razloga sumnje djela kažnjivog preduzeta;

sa razloga, što je ta premetačina kod g. Stevana Popovića bez dozvole progonstva od strane sabora učinjena;

s razloga, što je tim činom ne samo lična sigurnost gradjanska povriedjena, već što je i atentat na imunitet narodnog zastupnika počinjen — čast mi je na Vašu Preuzvišenost upraviti sliedeću interpelaciju:

„Je li Vašoj Preuzvišenosti poznato, da je dana 17. septembra t. g. preduzeta premetačina u stanu narodnog zastupnika g. Steve Popovića bez njegovog predhodnog preslušanja i dozvole progonstva od strane sabora?

Je li Vašoj Preuzvišenosti poznato, da je isto takova premetačina i u stanu gradjanina tovarničkog Mladena Popovića preduzeta?

Ako zna, drži li Vaša Preuzvišenost, da su tim činom zakonske ustanove §§. 130. i 131. k. p. povriedjene? — Drži li Vaša Preuzvišenost, da je osim toga i sam atentat na imunitet narodnog zastupnika počinjen — i kako misli ovaki postupak svojih sudskih oblastih opravdati?

Ako nezna — je li voljna Vaša Preuzvišenost sebi što prije o tome znanja pribaviti i visokoj ovoj kući sve spise na ugled i ocjenu podnieti?"

Predsjednik: Interpelacija ova uvrstiti će se u zapisnik i predati svietlomu banu.

Rieč ima Nj. Preuzvišenost svietli ban.

Ban **Ivan Mažuranić**: Visoka kućo! Na ovu interpelaciju ja naravski odmah nemogu meritorno odgovoriti, jer mi nije ništa poznato o tom, što se je gdje dogodilo. Ja ću pogledati i o stvari se upitati, pa onda ću odgovoriti g. interpelantu. — Sada ću se osvrnuti samo na njegov govor.

On se pozivlje na Engleze. Gospodo, mi ne živimo u Englezkoj nego u Hrvatskoj. Svi organi naši imadu postupati po naših zakonih hrvatskih, a ne po englezkih.

Drugo što je g. interpelant izvolio spomenuti, da je kod g. Popovića bila premetačina preduzeta, možebiti će biti istina; ali izvoditi odatle, da je povrieda imuniteta, — ja neznam, je li premetačina preduzeta ili nije, — nego se s tim nazorom slagati nemogu, budući to neinvolvira još nikakova progonstva ono, koje suponira zakon o imunitetu.

Gospodin govori uvjek o organih vlade. Ja neznam što tu razumije pod riečju „organi vlade", nego mi se čini iz njegova govora, što je izvolio pripoviedati, da bi mogli i sudovi medju njimi biti. Ako to mnije, onda mi se čini, da to mnienje uvjek nestoji, budući su sudovi posve neodvisni, oni nikomu neodgovaraju za svoje mnienje i za svoje osvjedočenje, a najmanje meni. Oni, koji to tvrde, da upliva vlada na sudove, oni nestoje na onom liberalnom modernom stanovištu, jer upravo liberalna načela zahtievaju, da sudstvo mora biti neodvisno, kako i jest; a oni uvjek pripisuju vladi, štogod se čini i s toga mi se čini, da stoje na starom stanovištu, po kojem je vlada uplivala na sudce.

To sam se usudio odgovoriti za sada na njegov govor, pa kad vidim kako stvar stoji, odgovoriti ću meritorno.

Nego još jedno imam spomenuti. G. interpelant kaže: Interpeliralo se je već glede premetačinah, još na interpelaciju nije odgovoreno, i eto ti drugih premetačinah. — Gospodo! Imade slučajevah, gdje utok ili koji god pravni liek neobustavlja korakah sudca, tako ni ovdje. Interpelacije nemogu zapriečivati sudbene korake onih organah sudstvenih ili kojim štogod učiniti nadleži.

Ako je dakle interpelacija ona bila, i jest istina, da su se koraci ili sudbeni ili kakovi drugi učinili, to se nesmije kazati, da još nije bilo odgovora, a već su se novi koraci poduzeli.

Pravda i pravica neobazire se na interpelacije, nego mora ići svojim putem.

To sam imao kazati, a u ostalom ćemo vidjeti, što je u stvari.

Predsjednik: Rieč ima g. zast. Popović, da stavi interpelaciju.

Stevo Popović: S interpelacijom, koju ću sada, visoki sabore, upraviti na Nj. Preuzvišenost svietloga bana, rad sam pružiti priliku visokoj zem. vladi našoj, da svojom izjavom u obće razsvietli jedno pitanje, koje je uznemirilo cielu zemlju našu. Činim to s toga, što se nadam, da bi izjavi vis. vlade moglo poći za rukom, da uzbudjenost utiša, uzrujanost duhova ublaži a tim povrati zemlju u normalno stanje.

Možda će se tkogod u ovoj vis. kući začuditi, što ja govorim o uzbudjenosti duhovah danas u našoj zemlji, kad se od iste neopaža nikakvog znaka u organih javnoga mnienja našeg. Nu to baš i jeste, što mene uznemirava. Prije nekoliko godinah, kad ono pod vladom Vakanovićevom izniknoše preko noć neke „promemorije", iz kojih, kako se govorilo, mogaše poteći neka opasnost po izvjestne ličnosti, podigoše svi današnji listovi u zemlji graju do neba; danas, gospodo, gdje se u našoj zemlji zaista trpaju ljudi u tamnice, naša žurnalistika tu pojavu bilježi medju „interesantne notice". Medjutim, to je po mome mnienju samo karakteristično i kao takovo vriedno spomena; inače mi je uzgredna stvar. Glavno je za mene, a bez sumnje i za cielu zemlju, pitanje, koje se uslied preduzetih zatvorah nameće, a to je: kako stojimo mi sa ličnom sigurnošću u zemlji?

Suvišno bi bilo govoriti ovdje o zadaći države prema državljanu, gradjanu njenomu, kad bez sumnje svatko od Vas, gospodo, znade: da je potreba lične sigurnosti u družtvu ljudskom i bila ona mati, koja je rodila i odnje-

Digitized by Google

govala ideju države. Lična gradjanska bezbjednost pečat je pravnoj i najjasnije obilježje kulturnoj zemlji; gdje neima toga, ondje država nosi drugi naziv. A suvišno bi bilo govoriti i o tome, da nije izključena i ta mogućnost u državnom životu, da ličnoj sigurnosti gradjana pripriet opasnost od strane same državne vlasti.

Kod nas je nastupio ovaj slučaj.

Zaišao je jedan čovjek po našoj zemlji te „u ime zakona" premeće kuće i zatvara gradjane ove zemlje. Postupa se tako, kao da se traži žica neke urote. Nu koliko ja poznajem ljude, koje zatvaraju i kod kojih se premetačine čine, nijedan od njih nije bio u sredini onog družtva, koje je u ovoj zemlji steklo naziv urotnika, da bi se od njih mogao naučiti tomu zanatu.

Nerado govorim o ličnostih, a najmanje o takovih, o kojih se neima što liepoga reći. Ali onoga čovjeka moram spomenuti ne zato, što sam čitao o njem raznih stvarih po listovih, od kojih se nije oprao do danas, nego zato, što je organ državne vlasti, što je državni odvjetnik. I upravo spominjem ga samo zato, jer se danas lična sloboda gradjanah ove zemlje nalazi u njegovih rukuh.

Ja neznam, koliku je vlast položio svietli ban, odnosno državni nadodvjetnik i g. predstojnik pravosudnog odjela naše zemlje u ruke toga svoga organa za ovaj mah; no iz načina, kojim on vrši svoju zadaću, ja bih rekao, da će biti, da je ima u većoj mjeri u rukuh, nego što bi mu to po mome mnienju mogao zakon dati.

Nu možda je to skopčano sa njegovom misijom?

Ali to i jeste ono, o čem treba da budemo na čistu. Narod valja da dozna, u kojoj cielji, iz kojih pobudah i sa kojih razlogah potire državna vlast tako bezobzirno ličnu sigurnost gradjansku? Što se hoće, za čim se ide i čemu se teži s ovimi zatvori? Drž. tužilac premeće nam kuće, konfiskuje nam knjige i spise, baca nas u tamnice, a nitko nezna zašto? Nitko u zemlji nije ni jednog trenutka siguran, da neće dopasti premetačine, konfiskacije i tamnice. A ja mislim, gospodo, da narod, koj lojalno i prema kruni i prema zemlji vrši svoje gradjanske dužnosti, ima prava, da mi gospodo kao narodni zastupnici ovdje imamo uz pravo i dužnost, da zapitamo: odkuda na jedared ova bieda na našu zemlju i šta se traži tim putem i načinom?

U susjednoj nam Ugarskoj, koliko je meni poznato, odpočeta je ova grozna igra na srbskome narodu. U trenutku, kad je Srbija sa Crnomgorom iztrgla mač, da pomogne svojoj potlačenoj i pod turskim nožem izdišućoj braći u Bosni, Hercegovini, Staroj Srbiji i Bugarskoj, da se spase i oslobode, tada su Magjari počeli zatvarati Srbe u Ugarskoj. Zatvoriše dra. Miletića, zatvoriše dra. Kasapinovića, zatvoriše Tošu Bekića, zatvoriše Kornela Jovanovića, zatvoriše Mitu Markovića i još mnoge druge.

Kad je ciela obrazovana Evropa izobilno svojimi simpatijami pozdravila epohalnu pojavu za mali narod Srbije izpolinskog poduzeća, da čovječanskoj kulturi i kršćanskoj civilizaciji pribavi obilata polja na najljepšem kraju Evrope, mi se, gospodo, nadjosmo u redovih onih, koji svoje simpatije na naših ledjih djelotvorno upraviše Turkom. Valjda za uzdarje tome prenese se zaraza toli pogubna po ličnu slobodu gradjanah naših u našu zemlju.

Baciše nam u tamnicu Josića, Despotovića, Dragičevića otca i sina iz Pakraca; zatvoriše u Belovaru Rogulju i Polića, u Karlovcu protu Begovića, u Osieku Marka Aksentijevića. Neznam dal' zatvoriše još koga, ali premetačine i konfiskacije bješe i osim toga.

I zemlja to trpi, i vlada na to šuti!

Sad se državni odvjetnik sa tom svojom misijom spustio u Sriem i posluje već i tamo, kao što je poznato inače i kao što čusmo i sad iz interpelacije štovanog zastupnika narodnog g. dra. Dimitrijevića.

Ja neznam, gospodo, gdje i na čem će se taj vriedni drž. odvjetnik zaustaviti, jer neznam, što traži. Ali to znam, da narod dovodi ove slučajeve u neposrednu svezu sa sličnimi slučaji u Ugarskoj i da vjeruje, da nas ovdje bacaju u tamnice po nalogu magjarske vlade.

Možda tako mnienje u narodu podkrepljuje i ta okolnost, što je naš narod, koji stoji pod upravom „neustavne" krajiške provizorije, izuzet od toga. Tek je obće mnienje u zemlji, da ovdje naša vlada igra prosto ulogu orudja magjarske vlade u ovoj stvari. No ako je to istina, onda vam ja kažem gospodo: ako naša vlada nije kadra zakloniti naroda našeg u našoj zemlji od progonstva ličnosti, od veksacije, — neka odstupi. A ako nam nagodbeni zakon uz dobru volju vis. vlade naše neda zaštite ličnoj slobodi gradjanskoj, — odrecimo ga se. Bar nećemo pored nevolje nositi još i tu sramotu pred svietom, da sami svoj gonimo narod, da tamanimo svoje, kao Janus svoju djecu. Ako li je pak taj slučaj, da naša vlada u ovoj stvari radi iz svoje glave ovako, onda je na narodnom zastupstvu, na nas gospodo, da s njome ozbiljno razračunamo.

Ja o svemu ovome izčekujem objašnjenja od vis. zem. vlade, što je moguće prije. Ja želim čuti motive i ciljeve kao i uzroke ovome postupku, kao što sam već kazao.

Nu već prije toga nemogu prešutiti, vis. sabore, jednu stvar, koju sam spazio. Dok se u Ugarskoj po mome osvjedočenju na lažnih svjedočbah gradi pozatvaranim Srbom proces veleizdaje i drugih kategorijah političkog kriminala, dotle drž. odvj. Marković, vršeći svoj posao, zapinje okom za takove stvari, koje po mome mnienju nebi nikako mogle ni smjele biti predmetom njegove misije. U jednoj kući, koju je premetao, zapne okom za sliku starih srbskih vladaoca, te izusti domaćinu, kog „u ime zakona" vodi u zatvor, ove zamašne rieči: „Zar vi mislite, da u Hrvatskoj smijete biti Srbi?"

Lahko je uviditi, gospodo, kakav se logičan zaključak može izvesti iz ove pojave. Nu ja odustajem od toga

Digitized by Google

i nadam se, da nećemo u buduće imati povoda. da o tome govora bude.

Nu kad su Srbi bili i smjeli biti Srbi god. 1848. i 1849., kad je valjalo mačem u ruci zajednički braniti od magjarske navale slobodu ove zemlje i narodnost srbsku i hrvatsku u ovoj monarhiji, gdje je uz bana Jelačića vojevao i patrijarh Rajačić i vojvoda Knićanin; kad su Srbi bili i smjeli biti Srbi onda, kad je na ustavnom megdanu valjalo vojevati za prava ove zemlje, kad je trebalo obarati Raucha i njegov sistem, da vi dodjete gospodo na to mjesto, smjeti će biti Srbi i sad i u buduće.

Zatvori, izvedeni u našoj domovini, nose na sebi karakter veksacije. No netreba zaboraviti, da veksacija ima uviek svoju političku tendenciju, cielj obično drugu, no onu, koja se za firmu iztiče.

I magjarska vlada, preduzev zatvaranja Srbah u Ugarskoj, mogla je pomisliti, da je sad sgodan trenutak i da je to zgodan način, da u korenu satre narodnostnu opoziciju u Ugarskoj, što joj nikad i nije bila skrivena namjera. A možda je htjela uz to još tim putem i načinom manifestirati danas prema Turkom svoju zahvalu za asil, kog god. 1849. poslie Vilagoša nadje magjarska emigracija u sjenci polumjeseea. Po mome mnienju oni su mogli izčekati turski Vilagoš pak im se zahvaliti ravnim načinom. Nu to je stvar njihova.

Mi tek valjda nismo grdnim napuštanjem prava naše zemlje u nagodbi i reviziji nagodbe morali primiti uz ostale terete još i obvezu istovjetnih simpatijah. Mi valjda tek neimamo na čem biti zahvalni Turkom, van ako nećemo na tome, što nam Turci bez kazni i danas pale pogranična sela i ubijaju gradjane naše zemlje!

Ja znam, gospodo, da mi se može reći: pa sve, što se dogadja u ovoj stvari po našoj zemlji, biva po i na osnovu zakona. Kad se iztraga završi, pokazati će se rezultati, a dotle neka stvar teče svojim tokom.

To je u glavnom odgovorila i vis. vlada na interpelaciju nar. zast. g. dra. Subotića u jednom specijalnom ogranku ovog pitanja.

Ali ja na to odgovaram: da ljudi trunu po tamnicah i da im propada zdravlje, do njeke mjere čast i ime i uslovi eksistencije. Pa smije li država dopustiti, da to biva, i još više, smije li sama upropašćivati svoje gradjane? I kad to biva sa ljudmi, o kojih se i poslie dvomjesečne iztrage nekazuje, šta im je krivica, kakav se pravni i zakoniti osnov može uzeti za temelj i opravdanje tih postupakah. Neka nam se neiznosi fraza o „opasnosti državnoj“, gdje u zemlji narušava miran život gradjanski sama državna vlast. Kako ja shvaćam, gospodo, značaj ovih postupakah državne vlasti, mi bi bili prinudjeni svi do jednoga u zemlji proći kroz purgatoriju iztražnoga zatvora, da dokažemo svoju nevinost. Takova je logika ovih činah, koji se pred nami razvijaju! Ja mislim, da drž. vlast, pošav u lov na svoje gradjane, pošto nije smjela gubiti iz vida tu okolnost, da naši zakoni nedaju nevinu patniku nikakve satisfakcije za pretrpljene biede i nikakve odštete za gubitke materijalne. I zato je dvostruka odgovornost na njoj za sve posljedice ovoga koraka njenog, o kome je rieč.

Postupak naše zem. vlasti prema gradjanstvu ove zemlje, rekao sam, da je sličan u samoj stvari sa onim, što ga izvodi magjarska vlada u Ugarskoj nad tamošnjimi gradjani srbskoga naroda. Ali ako smo mi vični gledati prilikom ovih zatvaranjah postupak naših vlasti, kao na kopiju magj. postupka, ipak je opaziti jednu grdnu razliku, na koju molim da naročito pažnju obratiti izvolite.

U Ugarskoj zatvoriše spomenute osobe, ali nepropustiše odmah svojim putem izvjestiti zemlju, o čem se radi. Za svaki pojedini slučaj navedoše vladini listovi tamo, radi kakvog učina dotičnoga zatvaraju. Rezultat iztrage tamo pokazat će, da li je ičega u stvari bilo. Nu javno mnienje zna bar toliko, o čem se radi. Zna, da magj. vlada traži načina neke veleizdaje, pak se je reklo i kakove vrsti. Po tome se bar mogu sigurnimi osjećati oni, koji o sebi znaju, da nisu mogli dati povoda ni osnovanoj ni neosnovanoj sumnji kakovoj. A to je bar najmanje, što se u ovih slučajevih može zahtievati.

U našoj zemlji ni toga neima. Mi neznamo: da li gradjane naše zemlje zatvara drž. vlast radi izdaje naše zemlje, da li radi cjelokupne države, da li sbog toga, „jer su krivi zato, što su živi“. U dva mjeseca iztrage valjda se tek mogao konstatovati karakter iztrage?!

I kad ništa neznamo od svega toga, onda je očevidno, da se nitko nemože osjećati umirenim. Zamislite, gospodo, da tako stanje potraje u zemlji duže vremena, ili da se u češćih periodah ponovi! Što će da bude onda iz nas? Neće li to da utiče posve štetno na naš cjelokupan javan i privatan život, na sve naše javne i privatne odnošaje?

Nestoji to, da bi se uticalo na tok sudskog postupka, na tok samih iztragah u ovih stvarih, kad bi se sa kompetentnog mjesta kazalo zemlji: mi tražimo ovo i ovo, i na ovom i ovom osnovu, kad bi nam se obilježila kategorija kažnjivog učina, koj se izsljedjuje.

To ja tražim, da nam se ovdje kaže, kao što bi se za cielo reklo i u ugarskom saboru, da je u ovom vremenu bio na okupu, i kao što će — kao što već čitamo u peštanskih listovih — odmah i učiniti, čim se sabor sastane. Ovako šuteći, utiče vlada štetno na stanje zemlje.

Ja sam se neki dan vrlo obradovao, gospodo, kad sam iz ustah presv. vladinog zastupnika dr. Derenčina čuo: kako vlada polaže veliku važnost na to, kakvo će mnienje ponieti sobom iz debate sab. razpravah slušaoci galerije. Po tome se mogu nadati, da joj još više mora stajati do toga, kakvo će mnienje sebi stvarati sam narod iz samih postupakah drž. vlasti u zemlji, iz samih činah vlade. A do nje stoji u upitnoj stvari svakojako: da preprieči eventualnost razvitka toga mnienja u pogriešnom pravcu.

Digitized by Google

Da čim prije završim vis. sabore, — nebi rad vam strpljenja zlorabiti — ograničit ću se, da samo još jednu okolnost spomenem, koja me je upravo uprepastila. Iz ustiju presv. g. dr. Derenčina, kao predstojnika odjela za pravosudje i vladinog zastupnika, doznala je ova zemlja: da su zatvaranja u Pakracu preduzeta na temelju prijave „pouzdane osobe". Tim je rečeno, gospodo, da je pod vladom, koja se naziva narodnom i vladom „zdušne i poštene uprave" otvoren i pripušten denuncijanstvu uticaj u politiku naše zemlje. Tako je. I mi sad možemo biti spremni: da nas prvi denuncijant, kome smo na putu, dade strpati u zatvor. Logiku takog stanja evo smo već osjetili.

A sad na osnovu očevidne nesigurnosti, lične slobode gradjanske u našoj zemlji, koja je nastala uslied zatvaranja gradjanah bez da se znadu uzroci, pobude i cieli tomu, a s razloga: (čita) što se obće uznemirenje, prouzrokovano u zemlji troj. kraljevine zatvaranjem stanovnikah, može odgoniti i staložiti samo istinitim izloženjem i osvjetljenjem pobudah, uzroka i cieli, radi kojih je zem. vlada naša te mjere preduzela i

s razloga, što je jedino vis. zem. vlada željenog razsvjetljenja kadra i potrebnog umirenja dužna zemlji dati: čast mi je Vašu Preuzvišenost upitati:

1. Je li Vašoj Preuzvišenosti poznato, kakvim se zločinom okrivljuju: Dimitrije Josić, upravitelj pakračke preparandije, Despotović, profesor iste preparandije, Dragičević, otac i sin, trgovci iz Pakraca, Nik. Begović, prota iz Karlovca, i Marko Aksentijević, trgovac iz Osjeka?

2. Je li Vašoj Preuzvišenosti poznat učin, radi kojega se svaki od ovih osvadja?

3. Je li Vaša Preuzvišenost voljna u svrhu umirenja duhovah stanovnikah ovih kraljevinah priobćiti sa najmogućnijim pospješenjem ovomu saboru i zločin, kojim se okrivljuju i učin, kojim se osvadjuju?

4. Zašto su bili u Belovaru zatvoreni prof. Rogulja i Polić?

5. Čim misli Vaša Preuzvišenost sve ovo opravdati?

Predsjednik: Interpelacija ova uvrstiti će se u zapisnik i predati svietlomu banu.

Rieč ima g. predstojnik odjela za bogoštovje i nastavu.

Dr. **Pavao Muhić**: Čast mi je prijaviti vis. saboru, da je Nj. Vel. previšnjim riešenjem od 16. rujna t. g. osnovu zakona o preinaci onih ustanovah §. 7. zak. čl. od 5. sieč. g. 1874., koje se tiču plaćah, nagradah i mirovinah učiteljskog i činovničkog osoblja na sveučilištu Franje Josipa I., kojom se uredjuje plaća arkivara odnosno kvestora, premilostivo blagoizvoljelo podieliti previšnju sankciju.

Predsjednik: Ova viest uzima se poklonstvom na znanje.

Prelazi se na dnevni red.

Na dnevnom redu je treće čitanje zak. osnove o ovršbenom postupku.

Molim g. bilježnika, dr. Lončarića, da izvoli čitanje poduzeti.

Bilj. dr. **M. Lončarić** (čita).

Predsjednik (poslie čitanja zvoni): Molim na mjesta. — Stupa se k glasovanju. Pitanje glasi ovako: Prihvaća li vis. sabor „osnovu zakona o preinaci nekojih ustanovah gradj. parb. postupnika od 16. rujna 1852, tičućih se postupka kod ovršbene dražbe nepokretnih i pokretnih stvarih radi novčane tražbine", u svoj cjelosti, kako je sada pročitana. Ona gospoda, koja su zato, neka izvole ustati.

(Većina.)

Ova je osnova u cielosti svojoj prihvaćena.

Na dnevnom je redu predlog odbora za razsudbu zem. računah o troškovih saborskih. — Molim g. izvjestitelja, da izvoli mjesto zauzeti.

Izvj. **Konrad Filip** (čita izvješće).

Predsjednik: (Poslie toga.) Pitanje glasi: Prihvaća li vis. sabor ovaj predlog odbora za razsudbu zem. računah.

(Prima se.)

Ovaj se predlog odbora dakle prima.

Ovime bio bi današnji dnevni red izcrpljen. Nu budući je, gospodo, predsjedničtvo opazilo želju g. Šašića i dr., da se njihov predlog što prije na dnevni red stavi, to ga je dalo jučer u štampu, i bio je — kao što poznato — podieljen medju gg. članove sabora, tako da se može, ako je s voljom vis. kuće, ovaj predlog odmah na dnevni red staviti. A to je tim bolje željeti, pošto — kao što je poznato — 28. rujna počimlje zasjedanje zajed. sabora, i nekoja gospoda odlaze možebiti već sutra na zajed. sabor; — s toga mislim, da će vis. kuća odobriti predlog ovoga predsjedničtva, da se odmah danas na dnevni red stavi predlog g. Šašića i dr.

(Prima se.)

Ovaj predlog g. Šašića i dr. stavljen je na dnevni red.

Čast mi je prijaviti, da je proti predlogu g. Šašića podnio g. Miškatović predlog, podpisan po desetorici drugovah, koji predlog s ovim u savezu stoji, i koji je takodjer već štampan i podieljen medju gg. članove.

Bilj. dr. **M. Lončarić**: (Čita predlog g. Miškatovića.)

„Sabor kraljevine Dalmacije, Hrvatske i Slavonije s dubokim čuvstvom velike harnosti prama njegovu carskomu i kraljevskomu apoštolskomu veličanstvu za ono velikodušje, kojim je pružena mogućnost, da je pučanstvo onih srodnih zemaljah susjedne carevine, koje su započele opravdanu i pravednu borbu za slobodu i čovječnu eksistenciju, izloženo velikomu okrutničtvu i svakoj opasnosti, našlo bratinsko zaklonište u austro-ugarskoj monarkiji, i uz svu financijalnu nevolju izdašnu državnu podporu, prelazi preko predloga narodnoga zastupnika Šašića i drugova na dnevni red".

Predsjednik: Po pravilu morao bi se predlog gosp. Šašića najprije pretresivati; nu možebiti će vis. sabor na to privoljeti, da se oba predloga na jedno razpravljaju.

Digitized by Google

(Prima se).

Dakle rieč ima najprije g. Šašić, da obrazloži svoj predlog.

Stjepan Šašić: Vis. sabore! Prije nekoliko nedeljah puče glas po našoj domovini, da je više stotinah turskih podanikah provalilo oružanom rukom i neprijateljskom namjerom u bansku krajinu, pa da su upalili u Staromselu do 6 kuća, da su ranili i ubili nekoliko stanovnikah toga mjesta, i da bi bili počinili Bog zna kakov zulum, da nije za doba dobrzao jedan odjelčić naše vojske na domaku, pa su ti mezimci naše diplomacije bili tako ljubezni i uljudni te su od daljnjega haranja odustali, pak su se „pjevajući i konje igrajući" vratili onamo, od kuda su i došli. — Ogorčenost, što se uze s te drzovite povriede našega zemljišta raziiegati po narodu, stadoše utišavati neki ovu ljutu uvriedu narodnomu čuvstvu nanešenu, slabo osjećajući domaći elementi navodom, da je tomu zulumu naših mohamedanskih susjedah kriva bosanska u nas pribježište našla raja. Istinabog, da su ovi ljudi, uputiv se potajice u Tursku, dognali na naše zemljište nešto marve; ali je isto tako i istina, da je ta marva bila svojina istih ljudih, koji su nju, uzevši ovamo bježati, morali za prvi čas ondje ostaviti nakanom, da ju poslie, bude li tomu prilike, ovamo prećeraju.

Ovakovih, a i gorih otimačinah, bilo je na našoj hrvatsko-bosanskoj medji i za obstanka one vojne institucije, koju neki nepozvani usrećitelji krajiškoga puka, običavahu u svoje vrieme demonstrativno nazivati „krvavom haljinom", a to je sada — neznam da li baš na korist drž. prava ove kraljevine — mirno u grobu počivajuća vojna krajina. Za vrieme te, makar i krvave haljine, nisu lje niti naši otmičari polazili za turskimi, a još manje ovi za onimi u poćeru, već je onaj, komu bješe što od susjednih državljanah kakogod ugrabljeno, prijavio to samo predpostavljenoj si oblasti. Na tu prijavu zaiskala je ova u poglavarstva okrivljenikah, da se prisvojeno dobro povrati ili naplati, a krivac kazni, što uvjek bijaše zbilja i učinjeno. U slučaju pako, ako bi tom ili drugom kojom prigodom Turci bili pogazili ubijstvom ili paležom na našem zemljištu medjunarodno pravo, zapovjednici dotičnih regimenatah bili su dužni, skupivši svu vojenu sebi podčinjenu silu, udariti za vrieme od 48 satih na sela tih haramijah, te im se krvavom racijom osvetiti. Taj doduše nešto drastični postupak bijaše s toga nuždan, buduć je izkustvo od stoljećah pokazalo jalovost, iskati od turske vlade odštetu ili zadovoljštinu za takova nedjela, kako to pokazuje medju mnogimi inimi i ovaj dogodjaj iz početka tekućega stoljeća.

God. 1809. naime, kad je sve, što je u krajini moglo oružje nositi, bilo otišlo na vojsku, upotrebiše Turci tu priliku, te udariše iznenadce na krajiška sela duž korduna od Tromedje tja do Slunja, te ih popališe, porobiše i poubiše one njihove stanovnike, kojim nepodje za rukom, spasiti se za dobe u planine ili kamo drugdje. Poslje prvoga parižkoga mira god. 1814. sastade se mješovito povjerenstvo naših i turskih povjerenikah, te procieni štetu, krajiškomu narodu onim barbarskim činom nanešenu, na više stotinah hiljadah forintih. Turska vlada obeća dakako taj kvar naplatiti, ali siromašni krajišnici nedobiše do dana današnjega ni prebite pare, premda je naša diplomacija tursku vladu tečajem vremena na to više putah opominjala, a najzad god. 1853. preko izvanrednoga poslanika podmaršala grofa Leiningena. Tomu je tužnomu pojavu kriva orientalna politika naših državnikah kojim je neokrnjeni obstanak turskoga gospodstva u Europi postao nekom dogmom, ma se on protivio i ugledu naše države i blagostanju njezinih državljanah.

Obzirom na taj historički fakt, i obzirom na turkofilsku struju u državnoj politici vladajuću, ja se bojim, da turska vlada, makar naša diplomacija i zaiskala u nje odštetu za kvar Staroseljčanom i Novljanom počinjeni, neće ga ipak dati, ma ga i obećala. S toga me je veoma obradovalo, a ja sam osvjedočen, i svakoga sina mile nam Trojednice, što je već u prvi čas postradalim onim ljudem došla izdašna pomoć od ondje, odakle je već mnogim nevoljnikom potekla velika utjeha, a to je od vazda darežljive ruke našega Premilostivnoga cara i kralja, koji je na podastrtu mu prijavu o turskom barbarstvu doznačio u prirodjenoj mu milosti odmah 1000 odnosno 500 fr. nalogom, da se taj novac podieli medju stanovničtvo napomenutih od turskoga nedjela u veliku biedu i nevolju strovaljenih miestah.

Ovaj me velikodušni čin potiče silno, pozvati vis. kuću smierno, da izvoli za taj najnoviji dokaz otčinskoga blagovoljenja Nj. Vel. prama našoj braći, dakle i cielomu narodu, presjajnoj vladajućoj kući vazda vjerne kraljevine Hrv. Slav. i Dalmacije, izjaviti mu u strahopočitanju putem najpreponiznije adrese svoju neograničenu harnost. Ujedno molim vis. kuću, tom prigodom preporučiti Nj. Vel., da bi ono, sliedeći stope svojih velikih predšastnikah, koji su kroz stoljeća branili kršćanstvo proti azijatskomu izlamu, najmilostivnije izvoljelo u zajednici sa prijateljskimi velevlasti uzeti u zaštitu našu prekosavsku braću, boreću se za najprimitivnija prava ljudska, i tako učiniti na sve vjeke kraj i konac njezinomu čestomu bježanju na naše zemljište, koje naš narod i drž. financije silnim teretom obterećuje.

Vis. sabore! Predlog moj tako je opravdan okolnostmi vremena, tako je osnovan u dičnoj prošlosti naše zemlje, tako je naravno ponikao iz interesa i cjelokupnosti austr. monarkije i ove kraljevine naše, da bi se ova vis. kuća mogla naći uvriedjenom, kad bi ga stao na široko obrazlagati. Svaki nas ćuti, da narod, koji si je stekao dično ime „predzidja kršćanstva", da zemlja, koja je natopljena riekami krvi prolivene u onakovih bojevih, kako se oni sada biju s one strane Save i Une, — nemogu mirnom dušom gledati na grozote i strahote u onih se predielih zbijajuće, koje bacaju krvavu svoju

Digitized by Google

sjenu i na ovu domovinu našu, te koje silno potresuju i dušom istoga, za sebičnom politikom idućega Engleza. Kada bi nam zabranilo — što nije istina — mrtvo slovo zakona, ili ičiji nervozni šovinizam, govoriti o tih dogodjajih u ovoj sabornici, izazvalo bi nas na gromki govor živo čuvstvo narodnje i silno osjećanje vječite pravde.

Na svršetku još nekoliko riečih. — U mojemu i drugovah mi predlogu iztiču se dva momenta. Prvi je lojalnost, koja nam privezuje za dužnost, da Nj. Vel. za velikodušnu blagohotnost prama cielomu našemu narodu, izraženu podieljenom našoj braći podporom, izjavimo najpreponizniju blagodarnost. Da smo na taj akt vlastni i u ime krajine, potiče odatle, što u ovoj sabornici sjedi 8 zastupnikah iz bivše gjurgjevačke i križevačke regimente, dakle baš iz one, u kojoj Staroselo leži. Makar raztvorilo krajinu u kemičke joj elemente, makar napravilo iz nje Bog zna koliko „Verwaltungsgebietha", u srcu krajišnikah sačinjavat će ona uvjek jednu jedincatu cjelost; mi krajišnici, nepogaziv prirodjenu nam lojalnost, stajat ćemo uvjek „svi za jednoga, a jedan za sve".

Drugi je momenat predloženoga predloga čisto kršćanske i humanitarne naravi. Što mi s njim ištemo nije ništa drugo van ono, što kani i naša diplomacija izhoditi kršćanom u Turskoj, i što je naša legislativa podielila Luteranom, Kalvinom i Izraelićanom u ovoj kraljevini živućim, a to je vjerozakonska sloboda. Ištemo za sebe ništa više ništa manje, nego ono, što je naša diplomacija zaiskala za kneževinu Srbiju, upraviv onomadne na tursku vladu notu, u kojoj izjavljuje istu ozbiljnu želju: neka turska vojska, stupi li prigodom vojenih podhvatah na srbsko zemljište, nepali i nehara po njem, kako je to činila po Bugarskoj. Kada dakle naša diplomacija neda Turcima da pale i žare po tudjoj zemlji, s kojom su se zaratili, onda nam je valjda slobodno zamoliti na odlučujućem najvišjem mjestu: neka oni to nebi činili niti po našoj domovini, s kojom se oni žalibože nisu zaratili.

S toga preporučujem svoj predlog dobrostivnomu prihvatu visoke kuće što najtoplije. (Živio!)

(Predsjednika Krestića zamjenjuje prvi podpredsjednik M. Hrvat.)

Predsjednik: Rieč ima g. Miškatović, da obrazloži svoj predlog.

Josip Miškatović: Predlog, visoki sabore, o kojem će se sada razpraviti i zaključiti, ima dva diela. Prvi dio poziva sabor, neka votira njegovu veličanstvu cesaru i kralju adresu duboke zahvalnosti za onaj velikodušni dar, koji je zapao Staroselo i još jedno selo, od Turaka zapaljeno i zapljačkano. Ja moram priznati, gospodo, da ovakvu predlogu neznam para u povjesti tudjih i naših saborah. Najljepše svojstvo vladarah jest dieliti milosti, pa oni to čine najobilatije, ali nebi znao, da je i koji sabor radi toga adrese zahvalnosti izšiljao. Bilo je takvih zgodah, bilo je obilatijih kraljevskih darovah ove godine u našoj zemlji; bili su cieli krajevi riekami poplavljeni i obilnijimi darovi nadareni, nego je sada nadareno Staroselo, a ipak saboru nepade na um, da radi toga votira adresu zahvalnosti. Ja pako nebi znao razlike medju nesrećom, koju proizvede poplava Dunava i Save, i nesrećom koju proizvede požar Turska; pa kad sabor nije prilikom one nesreće slao adrese, neima razloga, da ju šalje prilikom ove nesreće. Prvi dakle dio predloga narodnoga zastupnika Šašića i drugovah, po mojem mnenju, nemože sabor prihvatiti.

Drugi dio predloga puno je zamašniji; on posiže puno dalje; on dira u žicu, koja kad jekne, naći će odjeka u cieloj zemlji pa i u ovom saboru. On se dohvaća dogadjajah, koji se sbivaju u našem susjedstvu, u zemljah koje su nam srodne i mile; dohvaća se iztočnoga pitanja. U tom je njegova važnost.

No u savezu s prvim dielom gubi on svoju važnost, manje izriče nego bi hotio, i kano kakav plašljivi kontraband prošuljava se pod plaštem lojalnosti izrečene u prvom dielu. Ovako se ni drugi dio prihvatiti nemože. U isti par, gdje izričemo lojalnim osjećajem zahvalnost njegovu veličanstvu, idemo se tužiti riečmi gorkoga osjećaja za stradajuće bjegunce, kanda bi htjeli stradanje ovo prikoriti njegovu veličanstvu, za stradanje na njega krivnju nabaciti. A ja napokon i nedopuštam, da se narodi, koji ustaju na oružje, da zbace jaram robstva i zadobiju slobodu, smiju pritužívati na stradanje. Ovakva je borba uvjek puna stradanja; jer se sloboda nestiče u dobru, u slasti i lasti. Po mojem dakle mnenju ni ovaj drugi dio predloga Šašićeva i drugovah nemože sabor prihvatiti, te ja predlažem i pozivam sabor, neka zaključi da se preko njihova predloga predje na drevni red.

No predlog govori o lojalnosti i spominje tople osjećaje za boreću se braću susjedne države. Preko ovakova predloga hrvatski sabor nemože samo onako jednostavno prelaziti na dnevni red. Pa kada sam naumio pozvati visoki sabor, da preko predloga Šašićeva i drugovah predje na dnevni red, pobrinio sam se za motivaciju, koja onoj misli i dostojniji i precizniji izraz dava, koja i lojalnost prama njegovu veličanstvu i naše simpatije za junačku borbu naše braće obuhvaća.

Kada se pravo razmisli, gdje je izvor, da se je ustanak u Bosnoj i Hrcegovini uzdržao i sve ono sliedilo i razvilo se, što danas na istoku s radošću i nadom gledamo, onda ćemo naići na ono pravo velikodušje njegova veličansta, koje najdublju našu harnost zaslužuje. Ja ovim, gospodo, mislim ono veledušje, kojim je bjeguncem iz Bosne i Hecegovine bilo dozvoljeno, da se u našoj zemlji nastane; ja mislim pod ovim onu izdašnu podporu, ne doduše izdašnu za pojedinca bjegunca, ali izdašnu u cielosti za državnu blagajnu, o kojoj znamo svi da nije prepuna.

Ovo veledušje njegova veličanstva tim veću harnost zaslužuje, što se ima samo njegovu veličanstvu pripisati. Jer.

Digitized by Google

gospodo, kada na um uzmemo, kako o bjeguncih piše novinstvo njemačko i magjarsko, kada se sjetimo, što se je o njih predlagalo u deligacijah od onih zastupnikah, koji pomažu označivati smjer politiki monarkije, onda ćemo tim više ocieniti veliku milost njegova veličanstva za utočište i podporu bjeguncem i za sve posljedice, koje su odatle u istočnom pitanju potekle.

Zato umoljavam visoki sabor, neka prolazeć na dnevni red preko Šašićeva predloga, izvoli ujedno prihvatiti motivaciju u mojem predlogu.

Zast. **Kukuljević**. Visoki sobore! Ko što je jur g. predgovornik primjetio, leže na stolu visoke ove kuće dva predloga, koja se u bitnosti slažu, samo u formi i zaključku razilaze. Oba predloga traže od sabora, da se u ime naroda njeg. veličanstvu našemu kralju izjavi harnost, stranom za pripomoć pruženu stanovnikom naše zemlje, koji su stradali od nasilja turskoga na našem zemljištu; stranom za dugotrajnu podporu podanu od strane države bjeguncem kršćanskim, koji su k nama pritekli iz pokrajinah turskih.

I jedna i druga podpora zaslužuje doista našu duboku zahvalnost. Nu meni se čini, da je prva zamašnija iz toga, jer se tiče naših stanovnikah, kojim je uprav darežljivošću kralja pružena pomoć, jer se nadalje iz nje radja ugodna nada da naši stanovnici neće u napried stradati od Turakah; i napokon da naše hrvatsko zemljište neće se bez ikakve kazne vriedjati i nadalje po Turcih, u sried mira, kao što se vriedjalo silovitimi nasrtaji kod Gradiške i Kostajnice, kod Dubice i Novoga, Debretina, Starog sela i Srba u Hrvatskoj, a u posestrimoj Dalmaciji kod Kleka, Sinja, Knina i onomadne kod Osojnika. Iz kraljevske podpore crpimo takodjer nadu, da se barem na našem zemljištu prema bjeguncem neće nastaviti ona okrutničtva, koja su započela u Turskoj Hrvatskoj, Bosnoj, Hercegovini i Bugarskoj, a sada se dovršuju u njekih predjelih srbskih.

Moja gospodo! Okrutničtva ova, kojim su i naši bjegunci, na broju preko 50.000 samo u Hrvatskoj, jedva utekli, zgražavaju sav skoro kršćanski sviet. Svi veliki narodi europejski podigli su pravednim gnjevom ogorčeni svoj glas proti turskomu barbarstvu, te na veliku radost našu i najvećim udivljenjem gledamo isti narod englezki, koj se dosada postojano zauzimao za državu tursku proti koristi kršćanah, da se sada odvraća od turskoga divljačtva te svoje simpatije navraća turskim kršćanom i Slavenom, predlagajući, ako i ne oficioznim putem, u svojih ogromnih sastancih, takove umne, plemenite i spasonosne savjete, kojimi će se i željeni mir prije postići, i sudbina balkanskoga poluotoka pravednije riešiti, nego li po svih predlozih diplomacije, po svih prodloženih reformah, ili po ikakovom Status quo, zvao s ovaj melioré ili deterioré. Jer mi barem Hrvati, koji od vajkada stojimo na medji turskoj, uvjereni smo, da dok bude Turčin gospodovao nad kršćanom, ostati će on nečovjekom, i u svom fanatizmu nalik više niemoj životinji, nego li pravomu čovjeku. Nu stavite ga pod gospodstvo kršćansko, kao što stoje Muhamedanci u englezkoj Indiji, u ruskoj Aziji ili u francezkoj Algeriji, i Turčin će postati čovjekom, te mirnim i pitomim državljaninom.

Dvanaest vjekova gospoda moja! uprav toliko vremena, koliko postoji država hrvatska, stoji kršćanski sviet u borbi s Muhamedanstvom. Šest ima vjekova, odkad se Europa upozna s Turčinom; pa što je izkusila? — Da kamo Turčin stavi svoju nogu kao gospodar, tamo nastaje iz plodonosnih zemaljah mrtva pustinja.

Iz slobodoumnih napredujućih narodah radjaju se gnjusni robovi, skloni na prevaru, himbu i lienost, a puni apatije i letargije. Divne umotvorine pretvaraju se pod rukom Turčina u gole ruševine Ponositi i bogati gradovi i mjesta preobrazuju se u smradna gnjezda s hrpama kolibica, u kojih žive pučanstvo bez ikakve uznešene idee. Ovo vam je gospodo sadanje stanje turske države. Ovo vam je toliko željeni „status quo".

Mi Hrvati gledali smo do sada tužnim srdcem svakim danom rastuću nevolju naših bjegunacah, podpomagajući ih, uz podporu državnu, koliko mogosmo. Mi Hrvati slušasmo plačnim okom glasove od užasnog mučeničtva onih tisućah i tisućnih suplemenikah naših, koje bi crkva kršćanska, da živi jošte stari Rim i stari Bizant, uvrstiti imala u prvi red svetih mučenikah za krst i vjeru, da im se klanja svekoliko kršćanstvo, i da ih spominje počitanjem dok je svieta i vieka. Mi Hrvati gledasmo s ponosom i radostnim srdcem divna junačtva i slavna bojna djela naše braće u krvavoj borbi proti državi od 40 milionah stanovnikah, koja djela uzporediti bi se mogla u povjesti o najslavnijih djelih slavne Grčke, starog Rima i Amerike nove.

Ali slušajući i gledajući, šutismo mi Hrvati do sada, prem da ono isto, a i još više osjećamo što i ostali narodi, koji su oko nas i daleko od nas dosad progovorili za kršćanstvo, neobzirajuć se na kojekakove, protivne kršćanskoj idei izgubljene narodiće, ili pojedine političke stranke, koje se hrane i živu jedino od renegatstva, od sliepe mržnje prema Slavenom, od narodne zavisti i od ohole pohlepe za nezasluženim gospodstvom.

A zašto šutismo sada mi Hrvati kao narod? Mislim gospodo! da ću pogoditi od vas svakoga misao, ako reknem: mi šutismo iz prirodjene čednosti, kao malen narod, koji je u monarkiji okružen od većih i silnijih, kao onaj narod, kojega se uz njegovu braću najviše tiče sadašnji pokret u Turskoj. Jer nitko neće dvojiti, da mi Hrvati, stojeći na medji turskoj, očekivamo pravedno od preobraženja Turske bolje duševno i materijalno stanje. Očekivamo, da nam se otvore slobodna vrata za trgovinu za promet i obrtnost u susjedni izstok, kamo sada nitko nemože, tko neće da nenosi glavu u torbi. Očekivamo, da s ugušenjem susjednoga robstva i naša sloboda tim većma procvate. Nu mi se nadasmo, da će oni narodi, koji sada u našoj monarkiji veliku rieč vode, progovoriti prije nas, za nas, kao i

Digitized by Google

za kršćanstvo, za čovječnost i civilizaciju na istoku, ali mi se prevarismo, i doživismo uprav protivno.

Valja dakle da mi Hrvati sami progovorimo, jer imamo pravo i dužnost progovoriti u toj monarkiji, u kojoj nismo poslednji, koju branismo kroz mnogo vjekova od poplave turske, kako reče jedan od mojih predgovornika „stojeć na medji turskoj kao predzid kršćanstva.“ Mi Hrvati spasismo dva krat carski Beč s našim Jurišićem i Zrinjskim. Mi Hrvati protjerali smo uz ostalu našu braću Turčina iz Budima, dolnje Ugarske i Banata. Mi Hrvati stavili smo ne samo u vrieme poznate izreke „Moriamur pro Rege nostre“ nego u svih velikih ratovih, počamši od tridesotoljetnoga sve do najnovijih, za dinastiju i monarhiju najveći ratni kontigent, pogledom na malenu zemlju našu. S toga imamo sveto pravo, da u ozbiljnih časovih govorimo jasno i glasno; s toga i moramo izjaviti bez ikakvoga obzira pred čitavim svietom, da mi za boreću se braću našu u Turskoj gojimo najtoplije simpatije, i da bi sav naš narod poput naših predjah listom ustao na noge, da ga glas kraljeve bojne trublje pozove u borbu za kršćane i za braću svoju. A rado bi tad potekle i sve naše bivše graničarske regimente uz ostale iz provincijala u krvavi u boj, da žrtvuju posljednju kap krvi za veliku ideu.

Da ovo možemo ovdje izjaviti, dobro su nam došla oba predloga, ležeća na stolu kuće, koje će doista svaki čestiti Hrvat radostno pozdraviti, kao što ih pozdravljam i ja, prihvaćajuć plemenitu misao, da se za podporu postradavših od turske sile našemu kralju zahvalnost izjavi. Ali teža ja stvar prihvatiti formu zahvale i odvažiti se za jednu ili drugu od predloženih.

Meni se čini, da bi adresa, koju predlaže g. Šašić sa svojimi drugovi, više odgovarala dostojanstvu i krune i sabora, i muževnosti naroda. Nu s druge strane obazirajuć se na prekratko vrieme saborovanja, pašto nam je g. predsjednik jur javio, da se ovo zasjedanje u današnjoj sjednici odgoditi ima, obzirajući se nadalje na okolnosti vremena i na to, da nam i u buduće prosto ostaje vrieme i prilika votirati adresu: pristajem i ja za sada uz kratku izjavu dotično predlog g. Miškatovića, dočim se ujedno usudjujem pozvzati gg. zastupnike, da u znak duboke harnosti prama našemu kralju poviknemo: Živio naš kralj Franjo Josip! (Živio! Živio!)

Predsjednik: Pošto se nitko za rieč prijavio nije, ima rieč g. Šašić, ako izvoli.

(Neće.)

Molim g. bilježnika, da izvoli pročitati predlog g. Šašića i protupredlog g. Miškatovića.

Bilj. dr. **M. Lončarić**: (Čita.)

Predsjednik: Vis. sabore! Pošto se predlogom g. Miškatovića predlaže, da se prelazi preko predloga g. Šašića na dnevni red, to se imade prije glasovati o protupredlogu g. Miškatovića. Ako nebi bio primljen, onda će se naravski glasovati o predlogu g. Šašića.

Ona gospoda, koja su za protupredlog g. Miškatovića, neka izvole ustati.

(Većina.)

Odpada nužda glasovati o predlogu g. Šašića.

Gospodo! Za danas je dnevni red izcrpljen. Buduća sjednica ureći će se po potrebi, i to onda, kad odbor pravosudni i odbor za poslove unutarnje zem. uprave sa svojim poslom gotovi budu.

($^3/_4$2 sata poslje podne.)

Digitized by Google

Petdeset i četvrta saborska sjednica,

držana dne 9. listopada 1876. u 11 sati prije podne pod predsjedničtvom drugoga saborskoga podpredsjednika Petra Horvata.

Pregled: Zapisnik prošle sjednice. — Podnesci. — Dnevni red buduće sjednice.

(11 satih 30 čas.)

Predsjednik: (Zvoni.) Sjednica počimlje. Molim g. bilježnika, neka čita zapisnik posljednje sjednice.

Bilj. dr. **Marko Lončarić** (čita):

Zapisnik

LIII. sjednice sabora kraljevinah Dalmacije, Hrvatske i Slavonije, držane u glavnom i zemaljskom gradu Zagrebu 23. rujna 1876 god. pod predsjedanjem prvoga saborskoga predsjednika gosp. Nikole Krestića u prisutnosti 56 saborskih članovah.

Od strane vlade: Svietli ban Ivan Mažuranić, Jovan Živković, dr. Pavao Muhić i dr. Marijan Derenčin.

Čitan bje zapisnik posliednje sjednice, koji se bez primjetbe ovjerovljuje.

Predsjednik javlja, da je na visoki sabor stigao sliedeći podnesak:

Odbor za poslove unutarnje zemaljske uprave i za poslove agrarne podnaša izvještaj o zakonu za promjenu zadružnoga zakona u županiji belovarskoj. Staviti će se na dnevni red.

Predsjednik podieljuje rieč sliedećim zastupnikom, da stave svoje interpelacije.

Folnegoviću, koji interpelira:

Zna li Preuzvišenost Vaša, da je državni odvjetnik osječki od šestdeset brojevah tiskopisa „Drau“ do petdeset njih zaplienio?

Zna li Preuzvišenost Vaša, da je uzrok zapljeni jednom i taj naveden, što list nije u zakazano vrieme nego kasnije razdavan?

Zna li Preuzvišenost Vaša, da je isti državni odvjetnik stekao odobrenje zapljene na temelju §. 12. porotničkoga postupnika urednika Drave tužio pred kotarski sud radi zanemarenja dužne brige (§. 25. tisk. zak.) pače i onda kad se spomenuti urednik priznao piscem progonjena sastavka, dakle s očitom namjerom da izbjegne sud porotnički?

Ako zna ili kad dozna, misli li Preuzvišenost Vaša da je postupak takav prema spomenutomu tiskopisu zakonito opravdan?

Ako Preuzvišenost Vaša takav postupak nesmatra zakonitim, čim ga kani u napredak odstraniti?

Ako pak Preuzvišenost Vaša odobrava i zakonitim smatra postupak proti Drau, kakav smisao i kakovu važnost imade onda zakon od 17. svibnja o sudu porotnikah? I napokon:

Kani li Preuzvišenost Vaša saboru predložiti zakonsku osnovu o porabi tiska, po kojoj bi tiskovna sloboda u Hrvatskoj bila onoliko obezbiedjena, koliko i u Ugarskoj?

Lehpameru, kojega interpelacija glasi:

1. Dali je Preuzvišenosti Vasoj poznato, da se na velikoj realki zagrebačkoj u 4. i 7. razredu vjeronauk već njekoliko godinah mjesto 2 sata samo po 1 sat na tjedan predaje?

2. Da li je to prekraćenje nauka vjere učinjeno sporazumno sa nadbiskup. duhovnim stolom? Ako nije: čim se opravdava?

3. Da li je Preuzvišenost Vaša voljna već za nastajuću školsku godinu uzpostaviti prije postojalu odredbu, da nauk vjere imade i na zagrebačkoj velikoj realki kako po svih srednjih učilištih za svaki razred redovito najmanje dva sata na tjedan?

Dr. Dimitrijeviću, koji interpelira:

Je li Njegovoj Preuzvišenosti poznato, da je dne 18. rujna 1876. u Tovarniku preduzeta premetačina u stanu narodnoga zastupnika kotara rumskoga gosp. Steve Popovića, i to bez njegova predhodna preslušanja i bez dozvole progonstva od strane sabora.

1. Je li Njegovoj Preuzvišenosti poznato, da je pre-

Digitized by Google

metačina istoga dana preduzeta u Tovarniku u stanu gradjanina Mladena Popovića;

3. ako zna, drži li Njegova Preuzvišenost, da su time povriedjene ustanove §. 130 i 131. k. p.; drži li, da je osim toga povriedjen i sam imunitet narodnoga zastupnika i kako misli ovu povredu opravdati;

4. ako nezna, je li voljna Njegova Preuzvišenost pribaviti sebi o tom znanja i sve spise nabaviti i visokom ovom saboru na ocjenu postupka vladinih organah podnieti?

Popoviću, koji interpelira:

1. Je li Vašoj Preuzvišenosti poznato: kakovim se zločinom okrivljuje u zatvoru nalazeći se Dimitrije Josić, upravitelj pakračke preparandije; Despotović profesor iste preparandije; Dragičević otac i sin, trgovci iz Pakraca; proto Nikola Begović iz Karlovca i Marko Aksentijević, trgovac iz Osieka?

2. Je li Vašoj Preuzvišenosti poznat učin, radi kog se svaki od ovih osvadja?

3. Je li Vaša Preuzvišenost voljna u cielji umirenja duhovah stanovništva ovih kraljevinah, sa najmogućnijim pospješenjem priobćiti ovomu saboru i zločin, kojim se se isti okrivljuju i učin, kojim se osvadjuju?

4. Radi česa su bili zatvoreni sada već na slobodu pušteni Rogulja i Polić?

5. Čime i kako misli Vaša Preuzvišenost ovo sve opravdati?

Ove će se interpelacije dostaviti visokoj vladi.

Predstojnik odiela za bogoštovje saobćuje, da je Njegovo cesarsko i kraljevsko Apoštolsko Veličanstvo blagoizvolilo previšnjim riešenjem od 16. rujna 1876. premilostivo podieliti sankciju: zakonu o preinaci onih ustanovah §. 7. zakonskoga članka od 5. siečnja 1874. „o plaćah, nagradah i o mirovinah za učiteljsko i činovničko osoblje na sveučilištu Franje Josipa I. u Zagrebu“, kojimi se uredjuje plaća i dnevnični razred aktuara ujedno kvestora. Prima se na znanje.

Prelazi se na dnevni red.

Na dnevnom je redu treće čitanje osnove zakona o preinaci njekojih ustanovah gradj. parbenoga postupnika od 16. rujna 1852, tičućih se postupka kod ovršbene dražbe nepokretnih i pokretnih stvarih radi novčane tražbine, koji glasi:]

ZAKON

od dana . . . . o preinaci njekojih ustanovah gradjanskoga parbenoga postupnika od 16. rujna 1852, tičućih se postupka kod ovršbene dražbe nepokretnih i pokretnih stvarih radi novčane tražbine.

I. Ustanove obćenite.

§. 1.

Dozvola ovrhe za utjeranje novčane tražbine prisilnom prodajom nepokretnih i pokretnih stvarih obuzima dozvolu svihkolikih uredovnih djelah potrebitih za provedbu dražbe i podieljuje se po sudu, koji je po postojećih propisih zvan, dozvoliti prvi ovršbeni stupanj.

§. 2.

Ustanove gradjanskoga sudovnika od 16. veljače 1853. (br. 30. d. z. l.) gradjanskoga postupnika od 16. rujna 1852. i zakona od 21. studenoga 1874. ob ustroju sudovah I. molbe, kojimi naredjuju se sudovi nadležni za provedbu ovršbene dražbe, ostaju netaknute.

§. 3.

Radi promašenih rokovah i ročištah, ustanovljenih u ovom zakonu, neima mjesta povrati u prijašnje stanje.

§. 4.

Ovrhe dozvoljene po sudovih u zemljah ugarske krune, za koje ovaj zakon neima krieposti, i po sudovih u kraljevinah i zemljah zastupanih u carevinskom vieću, imadu na rekviziciju tih sudovah izvršivati ovozemni sudovi prema propisom ovoga zakona.

II. Osobite ustanove.

A. Ovrha dražbom nekretnine.

§. 5.

U molbi za ovršbenu dražbu nekretnine radi utjeranja novčane tražbine treba:

1. Da je izpravom dokazano pravo voditi ovrhu (§§. 438. i 441. gradjanskoga postupnika);

2. da je točno izražena novčana tražbina glede glavnice i uzgredicah;

3. da su gruntovnički označene nekretnine, kojih se prisilna prodaja ište;

4. da je molitelj dokazao, da je uknjižba njegovoga prava zaloga na nekretninu, koju uzima u ovrhu, u gruntovnici jur provedena, a ako prava zaloga nije još stekao, da ga suvremeno zaište, priloživ obloženi primjerak molbi za gruntovnu oblast;

5. da se priloži osnova dražbenih uvjetah, sastavljena prema ustanovam §. 505. gradj. postupnika, uz naznaku vriednosti nekretninah, koje se imadu prodati;

6. da se izvadci iz gruntovnih knjigah kao i izprave, koje su podobne opravdati naznačenu vriednost nekretninah i njihovih pripadakah. Ovakove su izprave: uredovne potvrde o godišnjem redovitom porezu, svjedočbe obćinskoga poglavarstva, kupoprodajni ugovori, porezne valovnice, prijašnje inventure, starije izprave o procjeni itd.

§. 6.

Prosto je vjerovniku, koji nije jur stekao pravo zaloga, zaiskati predbježno samo ovršbeno pravo zaloga na nekretnine, koje uzima u ovrhu.

§. 7.

Sud ima, ako je ovrhovoditelj jur stekao uknjižbu prava zaloga na nekretnine u ovrhe uzete, izpitati osnovu dražbenih uvjetah, i ako pronadje, da je prema ustanovam §. 505. gradj. postupnika i da je navedena vriednost nekretninah i njezinih pripadakah dovoljno izkazana, potvrditi ju, dozvoliti dražbu i izdati dražbeni rok.

Digitized by Google

Ako ovrhovoditelj u molbi za ovršbenu dražbu traži i uknjižbu ovršbenoga prava zaloga (§. 5. točka 4.), ima sud predbježno dozvoliti ovu potonju, te kada mu se uredovno posvjedoči, da je ista u gruntovnici provedena, dozvoliti dražbu i izdati dražbeni izrok.

Drži li sud, da osnova dražbenih uvjetah neodgovara ustanovam §. 505. gradj. postup. ili da navedena vriednost nekretninah nije dovoljno izkazana, imade prije dozvole dražbe narediti ročište, te na istom saslušati ovrhovoditelja, ovršenika, njegovoga suvlastnika i svekolike hipotekarne vjerovnike, te prema uspjehu razprave izpraviti osnovu dražbenih uvjetah i ustanoviti vriednost nekretninah.

Proti odlukam, kojimi se u pomenute u ovomu §. svrhe naredjuje ročište, neima pravnoga lieka, te se podnešeni utoci i ništovne žalbe imadu već po prvom sudu nreda radi odputiti.

§. 8.

Ovrhovoditelj vlastan je u ovršbenoj molbi (§. 5.) zaiskati, da se neizloži dražbi svekoliko nepokretno dobro na jedanput, već pojedine gruntovne čestice istoga ili više njih skupa redom u molbi naznačenim. Usljed ove molbe narediti će sud predbježno ročište, da na istom uz ovršenika i njegovoga suvlastnika sasluša i svekolike hipotekarne vjerovnike o shodnosti zamoljene čestične dražbe, ter istu dozvoliti kako je predložena, ako su svekolike stranke s njom sporazumne, ili su možda potrebite preinake, ako se na temelju razprave uvjeri, da će se čestičnom dražbom polučiti bolji uspjeh bez uštrba na ročište pozvanih stranakah. Stranka, koja na ročište nepristupi, smatra se kao da je uz čestičnu prodaju privolila.

§. 9.

I ovršenik kao i njegov suvlastnik pa hipotekarni vjerovnici vlastni su dva mjeseca prije dana dražbe zamoliti čestičnu dražbu nepokretna u ovrhu uzeta dobra (§. 8). Na ovu molbu ima sud narediti ročište bar mjesec danah prije dražbe, da sasluša stranke pomenute u §. 8. te postupati po ustanovah istoga §a.

Sliedivša naknadna dozvola čestične prodaje ima se oglasiti, nu oglas samo jedanput u službene novine uvrstiti.

§. 10.

Nepokretna dobra, koja su u cielosti obterećena stvarnimi služnosti (služeće dobro) ili inimi realnimi tereti, kao i nepokretna dobra, s kojimi su u cielosti skopčana stvarna prava služnosti (gospodajuće dobro) ili druga realna prava, mogu se čestimice prodavati samo onda, ako su svi, kojih se pomenuta prava (dužnosti) kao ovlaštenikah ili obvezanikah tiču, sa čestičnom prodajom sporazumni.

Na koliko molitelj nebi u samoj molbi za čestičnu prodaju privolu dotičnikah izkazao, može zaiskati ročište za njihovo preslušanje.

§. 11.

Dozvola čestične prodaje ima tu posljedicu, da se ovršbena dražba obustavlja, čim se prodajom jedne ili više gruntovnih česticah postigne kupovnina dovoljna za namirenje tražbine, radi koje se vodi ovrha.

§. 12.

Za dražbu ima sud ustanoviti jedan samo rok i to po vlastitoj razsudi uvaženjem vriednosti nekretninah i onih okolnostih, koje bi mogle što povoljniji uspjeh dražbe osjegurati, nu tako, da rok nebude kraći od tri ni redovito dulji od četiri mjeseca.

Iznimice može sud ustanoviti i dulji rok, koj ipak nesmije prekoračiti 6 mjesecih; nu ako ovrhovoditelj i ovršenik sporazumno zaištu rok duži od šest mjesecih, ima sud njihovoj molbi zadovoljiti.

§. 13.

Što se tiče sadržaja dražbenoga izroka, njegovoga oglašenja, obaviesti vjerovnikah hipotekarnih, uvida dražbenih uvjetah, reda kojim se obavlja sudbena dražba, sadržaja zapisnika dražbenoga, dopitanja kupljenoga dobra, posliedicah, ako dostalac nezadovolji dražbenim uvjetom, kao i postupka, kad se odsvoji dobro tečajem ovrhe i pri ovrhi dobarah nerazdieljivih, valjaju odnosni propisi gradjanskoga postupnika (§. 506—518, 520, 524, 525) uz obdržavanje sliedećih ustanovah:

1) u dražbenom izroku ima se naročito izreći, da će se dobro dopitati onomu, koj zanj najviše ponudi, bez obzira na naznačenu vriednost istoga;

2) dozvoljen je uvid i prepis ispravah, na kojih se navedena vriednost dobra temelji;

3) za provedbu dražbe ima sud izaslati povjerenika, koji će ga o obavljenom uredovanju za 24 sata izviestiti uz predlog odnosnog zapisnika;

4) kod dražbe neima se izklicati ciena, koju predstavlja navedena vriednost dobra, već sudbeni povjerenik ima početi dražbu očitovanjem, da je dobro na prodaji, te sa ponudami postupati, kako propisuje §. 512, 513, 514 gradj. postupnika;

5) i na samom dražbenom ročištu, dok dopitanjem nekretnine najboljemu ponuditelju nije dražba zaključena, može ovrhovoditelj odustati od prodaje;

6) dražba imade se nadalje obustaviti, ako ovršenik i na samom dražbenom ročištu prije zaključene dražbe izplati tražbinu, radi koje dozvoljena je prisilna prodaja ovrhovoditelju na ročištu prisutnomu, a sudbenomu povjereniku, ako ovrhovoditelja na ročištu neima, ili ako nastaju predpostave §. 1425 obć. gradj. zakonika, i preko toga položi svotu, koju će ustanoviti sudbeni povjerenik za pokriće ovršbenih troškovah;

7) ako najbolji ponuditelj učini ponudu kao punovlastnik trećega, ima kod podpisa dražbenoga zapisnika vlastodavca imenovati i predložiti valjano punomoćje, koje se ima priložiti zapisniku. Neučini li on toga ili imenuje vlastodavca, koji nije ovlašten dražbovati, smatrati će se on sam dostalcem;

8) sud čim mu stigne izvješće povjerenika (točka 3), ima izpitati, da li je on uredovao prema propisom ovoga

Digitized by Google

zakona, te njegovo uredovanje odobriti ili mu odobrenje uzkratiti, obaviestiv o tom dotičnike;

9) ako sud nepronadje odobriti dražbu, ili, ako dražba ostane bez uspjeha, radi pomanjkanja ličbenikah, ima ureda radi novu dražbu narediti, te ustanoviv za nju najkraći u §. 9. odredjeni rok, izrok izdati i oglasiti po predidućih propisah.

§. 14.

Vjerovnik, koji hoće da vodi ovrhu dražbom (§. 5.) nekretnine, glede koje je već drugi vjerovnik izhodio dozvolu ovršbene dražbe, može se pridružiti postupku, koji je usljed dozvoljene jur prodaje poveden. Molba za dozvolu pridruženja može se spojiti sa molbom za prisilnu prodaju, nu ako je molitelj jur stekao dozvolu ovršbene dražbe, može molbu za dozvolu pridruženja podnesti neposredno realnomu sudu.

§. 15.

Sud dozvoljujući pridruženje, imade u odluci točno označiti onu prodajnu dozvolu, kojoj se molitelj pridružuje, ter o tom molitelja, prijašnjega ovrhovoditelja, ovršenika, njegovoga suvlastnika i hipotekarne vjerovnike obaviestiti.

Dozvoljeno pridruženje imade se u javnih knjigah zabilježiti i jedanput u službenih novinah oglasiti.

§. 16.

Realni sud, koji je jur zvan provesti dražbu nekretnine, ako mu je obaviti dražbu iste nekretnine i na kasnije stiglu mu molbu drugog vjerovnika, koji dozvole pridruženja izrično netraži, imade ureda radi narediti ročiste, te saslušav oba ovrhovoditelja nastojati, da se pridruženje izvede.

Uzkrati li kasniji ovrhovoditelj pridruženje, ima se nastaviti prodaja na temelju dozvole, koja je sudu prije stigla, a provedba druge dražbe medjutim obustaviti.

§. 17.

Pridruženje imade tu posljedicu, da su ovršni čini, obavljeni na korist prvoga voditelja ovrhe, kriepostni i za pridruživšega se vjerovnika, te da je ovaj ovlašten nastaviti ovrhu u vlastito ime, ako prvi voditelj ovrhe od iste odustane.

§. 18.

Vjerovnik, koji je izhodio dozvolu prisilne prodaje nekretna dobra, može u realnoga suda moliti, da naredi sekvestra, kojega imade u molbi predložiti, i koji će pomenutim dobrom upravljati do njegove predaje dostalcu, ako uzmogne vjerojatnim načinom izkazati, da ovršenik rabi dobro na način, kojim mu se očito vriednost umaljuje.

Dostalcu, koji već u smislu dražbenih uvjetah nestupa u posjed kupljene nekretnine, ima se, ako ugište, sekvestracija bezuvjetno dozvoliti.

Ovrhovoditelj i dostalac mogu svoj zahtjev stegnuti i na to, da se ovršeniku pod pretnjom medjutomne sekvestracije, novčane globe ili zatvora zabrani što raditi ili propustiti, čim se dobro pogoršava ili vriednost mu umaljuje.

Sud ako dozvoli ovakove medjutomne mjere, postupati će po propisih §§. 429. i 430. gradj. postupnika.

Imenovanomu sekvestru ima sud označiti obseg i svrhu njegove uprave.

B. Postupak kod diobe kupovnine.

§. 19.

Za postupak kod diobe kupovnine valjaju propisi sadržani u poglavju 23. gradjanskoga parbenoga postupnika uz sliedeće ustanove.

§. 20.

Pravo pobijati izpravnost tražbine, koja bi se imala namiriti iz kupovnine, kao i obstanak i prednost odnosnoga založnoga prava, pristoji dužniku i svim hipotekarnim vjerovnikom, ako bi priznanjem prijavljene tražbine ili prava zaloga ili prvenstva bili prikraćeni u zahtjevu, da im se tražbina namiri iz kupovnine.

§. 21.

Namirenje tražbine iz kupovnine obustavlja se usljed prigovorah navedenih u §u prediducem samo u sljedećih slučajevih:

1) Kada se izpravnost tražbine, obstanak ili prednost založnog prava temelji na izpravi po postojećih propisih ovršnih, imadu prigovori proti njim upravljeni obustavnu moć samo onda, ako se na ročištu dokaže na način propisan u §. 445. gradj. postup. da je ovršno pravo prijavitelja utrnulo.

2) Kad se pako izpravnost tražbine, obstanak ili prednost založnoga prava netemelje na izpravi ovršivoj, već su dokazane samo uknjižbom prava zaloga u gruntovnici provedenom, prigovori proti njoj roditi će obustavnom moći samo onda, ako se na ročištu bar vjerojatnost onih okolnostih izkaže, na kojih se prigovori osnivaju.

3) U svih drugih slučajevih naročito u onih, kod kojih se radi o tražbini izraženoj samo najvišim iznosom, prigovori upravljeni proti izpravnosti tražbine, proti obstanku ili prednosti založnoga prava, radjaju obustavnom moći, makar i nebila dokazana vjerojatnost okolnostih, na kojih se osnivaju.

§. 22.

Usljed prigovorah, s kojimi je po ustanovah predidućega §a skopčana obustavna moć, ima sud u slučajevih navedenih u točki 1. i 2. istoga §a, i nakon bezuspješno pokušane nagode medju strankami, uputiti onoga, koji je prigovor stavio, da u neprodužnom roku od 30 danah redovitom tužbom kod istoga suda svoj prigovor izvede, jer će se inače pobijano pravo kod diobe kupovnine smatrati neprigovorenim. U slučajevih pako predvidjenih u 3. točki predidućega §a ima sud uvaženjem okolnostih uputiti, da u gornjem neprodužnom roku, i pod pretnjom gore pomenute posljedice podnese tužbu onaj, koji je prigovor učinio ili onaj, kojega se pravo pobija.

Ako povede tužbu vjerovnik, čije se pravo od više

Digitized by Google

njih pobija, ima on proti njim svim kao suparcem tužbu povesti.

Bude li na podnesak tužbe upućeno više njih, koji su prigovorili, imadu oni sporazumno ustanoviti, tko će od njih tužbu podnieti. Nije li sporazumak pošao za rukom, voditi će pravdu onaj, koji će prvi podnieti tužbu, a ostalim prosto je pristupiti k pravdi kao suparnikom, dok ista kod I. molbe visi i u pomenutom svojstvu prema stanju parnice sudjelovati.

C. Ovrha dražbom pokretnih stvarih.

§. 23.

Ako vjerovnik hoće da vodi ovrhu prisilnom proda jom dužnikovih pokretninah, ima to zaiskati kod nadležnoga suda (§. 1.) uz dokaz ovržbenoga svojega prava, nu bez izrazite naznake stvarih, koje se imadu prodati.

Prosto je ipak vjerovniku zaiskati predbježno samo ovršbeno pravo zaloga na pokretnine, koje uzima u ovrhu.

§. 24.

Pronadje li sud dozvoliti zamoljenu prisilnu prodaju, ima to odlukom izreći i u istoj odluci, ako je ujedno realni sud, izaslati sudbenoga povjerenika, koji će obaviti pljenitbu ili popis u ovrhu uzetih stvarih po propisih §§. 526—529, 533—537 gradjanskoga postupnika, a procjenu sudjelovanjem jednoga vještaka.

Procjena može se obaviti i na samom dražbenom ročištu, ako je ovrhovoditelj jur prije stekao pravo zaloga na pokretnine u ovrhu uzete (§. 23).

§. 25.

Čim realnomu sudu stigne izvješće povjerenstva sudbenoga o obavljenoj plienitbi ili popisu, ima ureda radi ustanoviti jedan jedini dražbeni rok, te dalje postupati po ustanovah sadržanih u točkah 1, 2, 3, 5, §. 539. gradj. postup.

§. 26.

Dražba obavlja se obdržavanjem propisah sadržanih u točkah 6. i 8. §. 539. gradj. postup. uz shodnu uporavu §. 13. ovoga zakona i sliedećih ustanovah:

1) Čim se poluči kupovnina dostatna za pokriće ovrhoviteljeve tražbine, uzgredicah i popriečno ustanovljenih troškovah, neimadu se prodavati ostali zaplienjeni predmeti.

2) Sudbeni povjerenik ima stečenu kupovninu, ako nenastane slučaj točke 6. ovoga §a i stavke prve §. 29. ovoga zakona, izručiti ovrhovoditelju po mjeri njegove tražbine uz namiru i povratak zadužnice ili zabilježbu diona plateža na istoj i pridržati od kupovnine popriečni iznos za pokriće ovršnih troškovah, a eventualni višak predati uz namiru ovršeniku.

3) U zapisniku o dražbi imadu se pojedini prodajni predmeti označiti, kako je to učinjeno u zapisniku o plienitbi i kod svakoga njih ima se navesti najbolja ponuda i ime i prezime hupca.

4) O obavljenoj dražbi ima sudbeni povjerenik podnieti sudu neodvlačno izvješće uz predlog dražbenoga zapisnika i troškovnik za obredjenje.

5) Sud ima troškove obrediti i naložiti sudbenomu povjereniku, da novčani iznos, koj je u ime troška preko obredjene svote pridržao, dotičniku povrati.

6) Ako ovrhovoditelj nije dražbi prisustvovao, ima sudbeni povjerenik kupovninu neodvlačno predati sudu, koji će obrediv ovršbeni trošak, izdatbu kupovnine odrediti prema propisom točke 2., 5. ovoga §a.

§. 27.

Sudbeni povjerenik imade obaviti uredovanja, radi kojih je izaslan, i u odsuću ovrhovoditelja, ako si on u ovršbenoj molbi nije pridržao pravo intervencije.

§. 28.

Ustanove §§. 14—17 ovoga zakona imadu se shodno uporavljati i na pridruženje postupka kod prodaje pokretninah.

§. 29.

Ako se iste stvari uzimaju u ovrhu od više vjerovnikah, ili ako se u ovršbenih spisih naročito iz zapisnika o plienitbi uvidi, da ima još osobah, kojim pristoji pravo na kupovninu, ima sudbeni povjerenik stečenu prodajom kupovninu neodvlačno predati sudu.

Nu ako su svi ovlašćenici prisutni na dražbenom ročištu i ako se o diobi kupovnine sporazume, ima sudbeni povjerenik na temelju sporazumka diobu izvesti i spisan o tom zapisnik sudu podnieti.

§. 30.

U slučaju predvidjenom u prvoj stavci predidućega §a ima sud ureda radi povesti postupak za diobu kupovnine prema smislu i shodnoj uporabi ustanovah §. 19—23 ovoga zakona.

III. Prelazne ustanove.

§. 31.

Ovlašćuje se vlada (odiel za pravosudje), da ustanovi dan, kojim će ovaj zakon stupiti u kriepost.

§. 32.

Ovršbene molbe podnešene prije dana, kojim nazočni zakon stupa u kriepost, kao i prije toga dana zametnute razprave i uredovna djela, ako ovrhovoditelj nezaište povedenje postupka po ovom zakonu, imadu se rješavati i provadjati po propisih gradjanskoga postupnika.

Nu ako dana, kojega će ovaj zakon stupiti u život, nije još zametnut postupak za diobu kupovnine, imadu se kod istoga uporavljati propisi ovoga zakona.

§. 33.

Na koliko ovaj zakon nesadržava osobitih ustanovah, imadu se obdržavati propisi gradjanskoga postupnika i naredbe k tomu postupniku naknadno izdane. Usuprot stavljaju se izvan kriepostí sve ustanove gradjanskoga postupnika i ini propisi, koji s ovim zakonom u opriеci stoje.

Digitized by Google

zakona, te njegovo uredovanje odobriti ili mu odobrenje uzkratiti, obaviestiv o tom dotičnike;

9) ako sud nepronadje odobriti dražbu, ili, ako dražba ostane bez uspjeha, radi pomanjkanja ličbenikah, ima ureda radi novu dražbu narediti, te ustanoviv za nju najkraći u §. 9. odredjeni rok, izrok izdati i oglasiti po predidućih propisah.

§. 14.

Vjerovnik, koji hoće da vodi ovrhu dražbom (§. 5.) nekretnine, glede koje je već drugi vjerovnik izhodio dozvolu ovršbene dražbe, može se pridružiti postupku, koji je usljed dozvoljene jur prodaje poveden. Molba za dozvolu pridruženja može se spojiti sa molbom za prisilnu prodaju, nu ako je molitelj jur stekao dozvolu ovršbene dražbe, može molbu za dozvolu pridruženja podnesti neposredno realnomu sudu.

§. 15.

Sud dozvoljujući pridruženje, imade u odluci točno označiti onu prodajnu dozvolu, kojoj se molitelj pridružuje, ter o tom molitelja, prijašnjega ovrhovoditelja, ovršenika, njegovoga suvlastnika i hipotekarne vjerovnike obaviestiti.

Dozvoljeno pridruženje imade se u javnih knjigah zabilježiti i jedanput u službenih novinah oglasiti.

§. 16.

Realni sud, koji je jur zvan provesti dražbu nekretnine, ako mu je obaviti dražbu iste nekretnine i na kasnije stiglu mu molbu drugog vjerovnika, koji dozvole pridruženja izrično netraži, imade ureda radi narediti ročište, te saslušav oba ovrhovoditelja nastojati, da se pridruženje izvede.

Uzkrati li kasniji ovrhovoditelj pridruženje, ima se nastaviti prodaja na temelju dozvole, koja je sudu prije stigla, a provedba druge dražbe medjutim obustaviti.

§. 17.

Pridruženje imade tu posljedicu, da su ovršni čini, obavljeni na korist prvoga voditelja ovrhe, kriepostni i za pridruživšega se vjerovnika, te da je ovaj ovlašten nastaviti ovrhu u vlastito ime, ako prvi voditelj ovrhe od iste odustane.

§. 18.

Vjerovnik, koji je izhodio dozvolu prisilne prodaje nekretna dobra, može u realnoga suda moliti, da naredi sekvestra, kojega imade u molbi predložiti, i koji će pomenutim dobrom upravljati do njegove predaje dostalcu, ako uzmogne vjerojatnim načinom izkazati, da ovršenik rabi dobro na način, kojim mu se očito vriednost umaljuje.

Dostalcu, koji već u smislu dražbenih uvjetah nestupa u posjed kupljene nekretnine, ima se, ako uzište, sekvestracija bezuvjetno dozvoliti.

Ovrhovoditelj i dostalac mogu svoj zahtjev stegnuti i na to, da se ovršeniku pod pretnjom medjutomne sekvestracije, novčane globe ili zatvora zabrani što raditi ili propustiti, čim se dobro pogoršava ili vriednost mu umaljuje.

Sud ako dozvoli ovakove medjutomne mjere, postupati će po propisih §§. 429. i 430. gradj. postupnika.

Imenovanomu sekvestru ima sud označiti obseg i svrhu njegove uprave.

B. Postupak kod diobe kupovnine.

§. 19.

Za postupak kod diobe kupovnine valjaju propisi sadržani u poglavju 23. gradjanskoga parbenoga postupnika uz sliedeće ustanove.

§. 20.

Pravo pobijati izpravnost tražbine, koja bi se imala namiriti iz kupovnine, kao i obstanak i prednost odnosnoga založnoga prava, pristoji dužniku i svim hipotekarnim vjerovnikom, ako bi priznanjem prijavljene tražbine ili prava zaloga ili prvenstva bili prikraćeni u zahtjevu, da im se tražbina namiri iz kupovnine.

§. 21.

Namirenje tražbine iz kupovnine obustavlja se usljed prigovorah navedenih u §u predidućem samo u sljedećih slučajevih:

1) Kada se izpravnost tražbine, obstanak ili prednost založnog prava temelji na izpravi po postojećih propisih ovršnih, imadu prigovori proti njim upravljeni obustavnu moć samo onda, ako se na ročištu dokaže na način propisan u §. 445. gradj. postup. da je ovršno pravo prijavitelja utrnulo.

2) Kad se pako izpravnost tražbine, obstanak ili prednost založnoga prava netemelje na izpravi ovršivoj, već su dokazane samo uknjižbom prava zaloga u gruntovnici provedenom, prigovori proti njoj roditi će obustavnom moći samo onda, ako se na ročištu bar vjerojatnost onih okolnostih izkaže, na kojih se prigovori osnivaju.

3) U svih drugih slučajevih naročito u onih, kod kojih se radi o tražbini izraženoj samo najvišim iznosom, prigovori upravljeni proti izpravnosti tražbine, proti obstanku ili prednosti založnoga prava, radjaju obustavnom moći, makar i nebila dokazana vjerojatnost okolnostih, na kojih se osnivaju.

§. 22.

Usljed prigovorah, s kojimi je po ustanovah predidućega §a skopčana obustavna moć, ima sud u slučajevih navedenih u točki 1. i 2. istoga §a, i nakon bezuspješno pokušane nagode medju strankami, uputiti onoga, koji je prigovor stavio, da u neprodužnom roku od 30 danah redovitom tužbom kod istoga suda svoj prigovor izvede, jer će se inače pobijano pravo kod diobe kupovnine smatrati neprigovorenim. U slučajevih pako predvidjenih u 3. točki predidućega §a ima sud uvaženjem okolnostih uputiti, da u gornjem neprodužnom roku, i pod pretnjom gore pomenute posljedice podnese tužbu onaj, koji je prigovor učinio ili onaj, kojega se pravo pobija.

Ako povede tužbu vjerovnik, čije se pravo od više

Digitized by Google

njih pobija, ima on proti njim svim kao suparcem tužbu povesti.

Bude li na podnesak tužbe upućeno više njih, koji su prigovorili, imadu oni sporazumno ustanoviti, tko će od njih tužbu podnieti. Nije li sporazumak pošao za rukom, voditi će pravdu onaj, koji će prvi podnieti tužbu, a ostalim prosto je pristupiti k pravdi kao suparnikom, dok ista kod I. molbe visi i u pomenutom svojstvu prema stanju parnice sudjelovati.

C. Ovrha dražbom pokretnih stvarih.

§. 23.

Ako vjerovnik hoće da vodi ovrhu prisilnom prodajom dužnikovih pokretninah, ima to zaiskati kod nadležnoga suda (§. 1.) uz dokaz ovržbenoga svojega prava, nu bez izrazite naznake stvarih, koje se imadu prodati.

Prosto je ipak vjerovniku zaiskati predbježno samo ovršbeno pravo zaloga na pokretnine, koje uzima u ovrhu.

§. 24.

Pronadje li sud dozvoliti zamoljenu prisilnu prodaju, ima to odlukom izreći i u istoj odluci, ako je ujedno realni sud, izaslati sudbenoga povjerenika, koji će obaviti pljenitbu ili popis u ovrhu uzetih stvarih po propisih §§. 526—529, 533—537 gradjanskoga postupnika, a procjenu sudjelovanjem jednoga vještaka.

Procjena može se obaviti i na samom dražbenom ročištu, ako je ovrhovoditelj jur prije stekao pravo zaloga na pokretnine u ovrhu uzete (§. 23).

§. 25.

Čim realnomu sudu stigne izvješće povjerenstva sudbenoga o obavljenoj plienitbi ili popisu, ima ureda radi ustanoviti jedan jedini dražbeni rok, te dalje postupati po ustanovah sadržanih u točkah 1, 2, 3, 5, §. 539. gradj. postup.

§. 26.

Dražba obavlja se obdržavanjem propisah sadržanih u točkah 6. i 8. §. 539. gradj. postup. uz shodnu uporavu §. 13. ovoga zakona i sliedećih ustanovah:

1) Čim se poluči kupovnina dostatna za pokriće ovrhoviteljeve tražbine, uzgredicah i popriečno ustanovljenih troškovah, neimadu se prodavati ostali zaplienjeni predmeti.

2) Sudbeni povjerenik ima stečenu kupovninu, ako nenastane slučaj točke 6. ovoga §a i stavke prve §. 29. ovoga zakona, izručiti ovrhovoditelju po mjeri njegove tražbine uz namiru i povratak zadužnice ili zabilježbu diona plateža na istoj i pridržati od kupovnine popriečni iznos za pokriće ovršnih troškovah, a eventualni višak predati uz namiru ovršeniku.

3) U zapisniku o dražbi imadu se pojedini prodajni predmeti označiti, kako je to učinjeno u zapisniku o plienitbi i kod svakoga njih ima se navesti najbolja ponuda i ime i prezime hupca.

4) O obavljenoj dražbi ima sudbeni povjerenik podnieti sudu neodvlačno izvješće uz predlog dražbenoga zapisnika i troškovnik za obredjenje.

5) Sud ima troškove obrediti i naložiti sudbenomu povjereniku, da novčani iznos, koj je u ime troška preko obredjene svote pridržao, dotičniku povrati.

6) Ako ovrhovoditelj nije dražbi prisustvovao, ima sudbeni povjerenik kupovninu neodvlačno predati sudu, koji će obrediv ovršbeni trošak, izdatbu kupovnine odrediti prema propisom točke 2., 5. ovoga §a.

§. 27.

Sudbeni povjerenik imade obaviti uredovanja, radi kojih je izaslan, i u odsuću ovrhovoditelja, ako si on u ovršbenoj molbi nije pridržao pravo intervencije.

§. 28.

Ustanove §§. 14—17 ovoga zakona imadu se shodno uporavljati i na pridruženje postupka kod prodaje pokretninah.

§. 29.

Ako se iste stvari uzimaju u ovrhu od više vjerovnikah, ili ako se u ovršbenih spisih naročito iz zapisnika o plienitbi uvidi, da ima još osobah, kojim pristoji pravo na kupovninu, ima sudbeni povjerenik stečenu prodajom kupovninu neodvlačno predati sudu.

Nu ako su svi ovlašćenici prisutni na dražbenom ročištu i ako se o diobi kupovnine sporazume, ima sudbeni povjerenik na temelju sporazumka diobu izvesti i spisan o tom zapisnik sudu podnieti.

§. 30.

U slučaju predvidjenom u prvoj stavci predidućega §a ima sud ureda radi povesti postupak za diobu kupovnine prema smislu i shodnoj uporabi ustanovah §. 19—23 ovoga zakona.

III. Prelazne ustanove.

§. 31.

Ovlašćuje se vlada (odiel za pravosudje), da ustanovi dan, kojim će ovaj zakon stupiti u kriepost.

§. 32.

Ovršbene molbe podnešene prije dana, kojim nazočni zakon stupa u kriepost, kao i prije toga dana zametnute razprave i uredovna djela, ako ovrhovoditelj nezaište povedenje postupka po ovom zakonu, imadu se rješavati i provadjati po propisih gradjanskoga postupnika.

Nu ako dana, kojega će ovaj zakon stupiti u život, nije još zametnut postupak za diobu kupovnine, imadu se kod istoga uporavljati propisi ovoga zakona.

§. 33.

Na koliko ovaj zakon nesadržava osobitih ustanovah, imadu se obdržavati propisi gradjanskoga postupnika i naredbe k tomu postupniku naknadno izdane. Usuprot stavljaju se izvan krieposti sve ustanove gradjanskoga postupnika i ini propisi, koji s ovim zakonom u oprieci stoje.

Digitized by Google

§. 34.

Provedba ovoga zakona povjerava se banu.

Iza pročitanja pristupilo se glasovanju, te je predsjednik stavio sliedeće pitanje:

Prima li visoka kuća osnovu zakona o preinaci njekojih ustanovah gradj. parbenoga postupnika od 16. rujna 1852., tičućih se postupka kod ovršbene dražbe nepokretnih i pokretnih stvarih radi novčane tražbine, onako kako je sada treći put pročitana?

Većina primi osnovu zakona o preinaci njekojih ustanovah gradj. parbenoga postupnika od 16. rujna 1852., tičućih se postupka kod ovršbene dražbe nepokretnih i pokretnih stvarih novčane tražbine, te će se Njeg. c. i kr. apoštolskomu Veličanstvu u svrhu previšnje sankcije podastrti.

Na dnevnom je redu nadalje izvještaj odbora za razsudbu zemaljskih računah o potrošku saborskom za vrieme od 23. kolovoza 1875. do uključivo 31. prosinca 1875. Izvještaj bude pročitan.

Predsjednik pita: Odobrava li visoki sabor račune o potrošku sabora kraljevinah Dalmacije, Hrvatske i Slavonije za vrieme od 23. kolovoza 1875 do uključivo 31. prosinca 1875 u ukupnom iznosu od 26.194 for. 29 nv.

Sabor odobri taj račun.

Predsjedničtvo preuzimlje I. podpredsjednik sabora gosp. Mirko Hrvat.

Privolom visokog sabora stavlja predsjednik tiskani i već medju članove sabora razdieljeni predlog zastupnika Šašića i drugovah na dnevni red.

Predlog Šašićev glasi:

Povodom tim, što je Nj. ces. i kr. apoštosko Veličanstvo naš premilostivi kralj, kako službene novine javljaju, blagoizvolilo iz svoje privatne blagajne nadariti dionom podporom žitelje kod Novoga, kojim su Turci odagnali te iz pušakah poubijali blago, kao i mjesto Staro Selo, ležeće na zemljištu hrvatskom, koje su Turci barbarskim načinom uz povriedu istoga zemljišta i medjunarodnoga prava spalili i opljačkali, predlažu podpisani, da se Njegovomu Veličanstvu podastre adresa duboke zahvalnosti, ujedno s riečmi dubokog sažaljenja radi velike nevolje, s koje i žitelji hrvatski na turskoj medji i pribjegši ovamo kršćanski bjegunci neprestance stradaju.

Zastupnik Miškatović stavlja na predlog Šašićev sliedeći protupredlog, koji glasi:

„Sabor kraljevine Dalmacije Hrvatske i Slavonije s dubokim čuvstvom velike harnosti prama Njegovu cesarskomu i kraljevskomu apoštolskomu Veličanstvu za ono velikodušje, kojim je pružena mogućnost, da je pučanstvo onih srodnih zemaljah susjedne carevine, koje su započele opravdanu i pravednu borbu za slobodu i čovječju eksistenciju, izloženo velikomu okrutničtvu i svakoj opasnosti, našlo bratinsko zaklonište u austro-ugarskoj monarkiji, i uz svu financijalnu nevolju izdašnu državnu podporu, prelazi preko predloga narodnoga zastupnika Šašića i drugovah na dnevni red."

Predsjednik stavlja sliedeće pitanje:

Prima li visoki sobor protupredlog Miškatovićev, da se preko predloga Šašićeva predje na dnevni red?

Po izcrpljenom dnevnom redu zaključi predsjednik današnju sjednicu u $^{3}/_{4}2$, a budući će ureći, čim odbor pravosudni i odbor za poslove unutarnje svoje izvještaje podnese.

Petar Horvat v. r. podpredsjednik. Dr. **Marko Lončarić** v. r. sab. bilježnik.

Predsjednik: Ima li kakove primjetbe proti ovomu ovako sastavljenomu zapisniku?

(Neima.)

Pošto primjetbe neima, to se zapisnik ovjerovljuje.

Na ovu visoku kuću stigli su sliedeći podnesci.

Svietli ban dostavlja zak. osnovu o praračunu za potrebštine nut. samouprave kraljevinah Hrvatske i Slavonije za g. 1877. — Predati će se odboru za proračun.

Nadalje svietli ban dostavlja na ustavno pretresivanje proračun zem. zaklade za g. 1877., kao i računarske zaključke istih zakladah za g. 1875. — Ovaj proračun ide odboru proračunskomu, a računarski zaključci idu na odbor za razsudbu zem. računah. Svietli ban podastire proračun o zakladah nar. učionah i zakladah Marija-Terezijanskih za g. 1877. — Ide odboru za proračun.

Zatim podnieli su izvješće odbor pravosudni i odbor za unutarnje poslove o zak. osnovi o izvlatsbi nekretninah grada Zagreba.

Izvješće ovo će se tiskati i u svoje vrieme na dnevni red staviti.

Nadalje je na visoki sabor stigla molba obćine Trsatske, da na Sušaku i nadalje obćina ostane.

Ide odboru peticionalnomu.

Gosp. zast. Ignjat Katkić obratio se je na ovo predsjedničtvo s molbom, da mu se dozvoli osamdnevni dopust.

Taj dopust mu je predsjedničtvo dozvolilo.

Pošto pako neima više predmetah na dnevnom redu za današnju sjednicu, to molim odbore, neka se izvole odmah svojega posla latiti i u pretres uzeti dotične predmete. A buduću sjednicu uričem za petak u 10 satih prije podne.

Na dnevnem redu biti će izvješće združenih sab. odborah za pravosudje i poslove unut. zem. uprave o razpravi osnove zakona, kojom se u pogledu zadružnih odnošajah u utjelovljenih djelovih razvojačene Krajine imadu preinačiti nekoje ustanove zakona od g. 1871. o promjeni nekih administrativnih odredabah u vojnoj krajini

Ovo izvješće je tiskano i danas medju sab. članove razdeljeno, i tako se može u petak dotična osnova u saboru u pretres uzeti.

A time završujem današnju sjednicu.

(12 sati.)

Digitized by Google

Petdeset i peta saborska sjednica,

držana dne 13. listopada 1876. u 10 sati prije podne pod predsjedničtvom drugoga saborskoga podpredsjednika Petra Horvata.

Sadržaj: Zapisnik prošle sjednice. — Podnesak. — Interpelacija g. zast. Fr. Folnegovića glede okružnice zem. vlade dne 13. srpnja t. g. br. 4225. — Odgovor predstojnika nut. odjela na interpelaciju zast. Folnegovića u pogledu izbora nar. zastupnika u Samoboru. — Odgovor istoga na interpelaciju zast. Zabrdca radi porabe njemač. jezika na poštah. — Odgovor istoga na interpelaciju zast. Popovića glede interniranja bosanskih bjegunaca. — Odgovor istoga na interpelaciju zast. Lehpamera glede maltarine u Pitomači. — Odgovor istoga na interpelaciju zast. Folnegovića glede odštete dužne žiteljem dugoselskim za štetu i izgubljene konje g. 1848 i 1849. — Odgovor istoga na interpelaciju dr. Lorkovića glede kazalištne uprave. — Odgovor istoga na interpelaciju zast. Folnegovića glede mirovinskih taksa. — Odgovor istoga na interpelaciju zast. dr. Šrama glede uzdržavanja nasipa oko Save izmedju Zagreba i Siska. — Dnevni red odpada, pošto je izvjestitelj bolešću zapriečen. — Dnevni red buduće sjednice.

(10 satih 25 minutah.)

Predsjednik (zvoni). Sjednica započimlje. Molim g. bilježnika, da izvoli zapisnik pročitati.

Bilježnik dr. **M. Lončarić** (čita):

Zapisnik

LIV. sjednice sabora kraljevinah Dalmacije, Hrvatske i Slavonije, držane dne 13. listopada 1876. u 10 satih prije podne pod predsjedničtvom drugoga saborskoga podpredsjednika Petra Horvata.

Od strane vlade: svietli ban Ivan Mažuranić, dr. Pavao Muhić.

Čitan bje zapisnik posliednje sjednice, koji se bez primjetbe ovjerovljuje.

Predsjednik javlja, da su na ovaj visoki sabor stigli sljedeći podnesci:

1. Svietli ban dostavlja osnovu zakona o proračunu za potrebštine unutarnje samouprave kraljevinah Hrvatske i Slavonije za god. 1877.

Ide odboru za zemaljski proračun.

2. Svietli ban nadalje dostavlja proračune zaklade narodnih učionah i stipendijalne zaklade Marija-Tercizijanske za godinu 1877. ustavnoga pretresivanja radi.

Ide odboru za proračun zemaljski.

3. Svietli ban napokon dostavlja proračun zemaljskih zakladah za godinu 1877. kano i računarske zaključke istih zakladah za godinu 1875. na ustavno pretresivanje. Ide odborom za zemaljski proračun i za razsudbu zemaljskih računah.

4. Odbor pravosudni i za unutarnje poslove podnaša izvještaj o zakonskoj osnovi o izvlastbi nekretninah u gradu Zagrebu.

Tiskat će se i stavit na dnevni red.

5. Obćina Trsat prepokorno moli, neka bi visoki sabor posredovao, da se na Sušaku ležeće zemljište Brajdica po financijalnom eraru istoj odstupi.

Ide odboru peticionalnomu.

6. Zastupnik Katkić moli osamdnevni dopust. — Dozvoljava se.

Pošto je time dnevni red izcrpljen, zaključi predsjednik današnju sjednicu u ¼1 sat poslie podne uričuć buduću za petak t. j. 13. listopada o. g. u 10 satih prije podne sa sljedećim dnevnim redom: izvještaj sjedinjenih saborskih odborah za poslove unutarnje zemaljske uprave i za poslove agrarne o razpravi osnove zakona, kojim se u pogledu zadružnih odnošajah u utjelovljenih dielovih razvojačene krajine imadu preinačiti njekoje ustanove zakona od 8. lipnja 1871. o promjeni njekih administrativnih odredabah u vojnoj krajini.

Petar Horvat v. r.
podpredsjednik.

Dr. **Marko Lončarić** v. r.
sab. bilježnik.

Predsjednik: Ima li kakove primjetbe proti ovako sastavljenu zapisniku?

(Neima.)

Ako neima primjetbe, to se zapisnik ovjerovljuje.

Na vis. sabor stigao je sliedeći podnesak:

G. Nikola Polić podnaša zapisnik o izboru svojem za nar. zastupnika u I. izb. kotaru kraljevičkom, sa mol-

Digitized by Google

bom, da se verificira njegov izbor. — Ide odboru za verifikacije.

Sada ima rieč g. zast. Folnegović, da stavi jednu interpelaciju.

Franjo Folnegović: Vis. sabore! Prije nego sa nekoliko rieči obrazložim svoju interpelaciju, budi mi slobodno u obće nešto glede interpelacija i našega poslovnika spomenuti. Naš poslovnik izmedju inih znatnih manah imade i tu, da uzkraćuje nar. zastupniku pravo komentirati odgovor vlade na interpelaciju. Uslied toga dolazi nar. zastupnik u potrebu, da svoju interpelaciju sasvim inače udesi, i pitanja inače stilizira, nego bi učinio onda, kad bi znao, da može poslie odgovor vlade komentirati. Zato mogu zastupnikova pitanja izgledati indiskretnije, nego li bi inače izgledala, — što se dakako nemože upisati u grieh nar. zastupniku, koji ga sili, da izcrpi stvar i tako možda otegoti odgovor vladi na stavljena pitanja. Sada prelazim na samu interpelaciju. U br. 120. „Primorca“ od dne 4. kolovoza o. g. čitao sam, da sisački podžupan na temelju okružnice kr. hrv.-slav.-dalm. zemaljske vlade od dne 30. srpnja t. g. pod br. 4225. na podžupane upravljene, pozivlje službeno sve obćinske poglavare, da u roku od 3 dana podnesu izvješće o političkom ponašanju područnoga si učiteljstva. (Čita dot. poziv iz Primorca.)

Okružnica ova imade jednu vrlo dobru stranu. Zahtieva se naime izvješće o svestranom družtvenom ponašanju učiteljstva. To je veoma nuždno, i ja bi znao samo pohvaliti vis. vladu za tu odredbu, osobito sada, kad se je stanje učiteljstva našega i stanje našega školstva u obće, počelo organizirati. Ali rieč „političko“, koja se takodjer u tom cirkularu nalazi, daje mi 10 puta više brige, nego mi je dao veselja i radosti izraz „svestrano družtveno ponašanje“. koje se takodjer ondje nalazi.

Ako vas, gospodo, ovdje upozorim, da se tu zahtieva, neka obćinski načelnici ovdje kontrolu vode nad političkim ponašanjem učiteljstva, ako vas upozorim, da obćinski načelnici u našoj domovini često na nižem stepenu naobraženosti stoje, nego pučki učitelji, ako vas upozorujem na posljedice, koje bi uslied one zadaće, koja se je naložila obćinskim poglavarom, u obćini samoj nastati mogle. onda će sama vis. kuća uvidjeti, koliko je opasan zahtjev vis. vlade, ma da bi se isti već mogao sa samoga ustavnoga gledišta ili ustanovami kojega pozitivnoga zakona opravdati.

Jedna od prvih i najmoćnijih podlogah razvoja duševnoga i materijalnoga našega naroda je ta, ako u obćini svi, osobito inteligentniji elementi, što složnije rade o promicanju obćinskoga dobra. No bude li znao obćinski učitelj, kaošto sada svaki znati može, da imade pred sobom u načelniku ne svojega druga, koji se š njim zajedno za obćinsko dobro brige, nego čovjeka kojega uslied njegove primitivne naobrazbe može šmatrati ne toliko svojim kontrolorom, nego tako zvanom „spiceljnom“ i denuncijantom, u tom položaju nestati će povjerenja i uzajamnosti kod radnje medju njima, pače mjesto toga nastupiti će razdor, i napredak u obćini može se, ako je i postojao, do temelja potresti. Kakove posljedice po obiteljski život potiču, čim se kojemu učitelju štogod sbude — a može mu se sbiti, jerbo u hrv. životu je toliko prilike, da najčestitiji čovjek izlane štogod u družtvu, što će priprosti obć. glavar velikim griehom smatrati, to si je vrlo lasno moći predočiti.

Koliko razdora, svadje i mržnje izmedju učiteljske obitelji i obć. poglavara mora tako nastati.

Kako je kod nas poglavarstvo više manje sa riedkom iznimkom na prilično primitivnom stanju naobraženosti, kako se pokornost prema poglavaru jako često dade zamieniti sa točnim, savjestnim i razumivim vršenjem svojih dužnostih, i kako će mnogi činovnik, da pokaže najveću privrženost svomu poglavaru, tražiti prilike, da ovo i ono višoj oblasti prijavi: to si možete stvoriti pojam o onoj korupciji, koja može nastati uslied takove odredbe vis. zemalj. vlade, kakova je spomenuta njezina okružnica.

Vis. sabore! Sa ustavnoga pako gledišta ova stvar nenalazi absolutno nikakve izprike. Ona je pače dostatna, da radi nje svaki sviestni parlament mora vladu pod obtužbu staviti. Ovo je naime gotovi atentat na gradjanska prava čitavoga jednoga stališa. Svaki državljanin u ustavnoj državi ima pravo, svoje polit. uvjerenje i osjećati i na pristojni način izražavati, na koliko tim dolazi u sukob ili koliziju sa pozitivnimi zakoni zemlje. Ako pako državljan u ustavnoj državi razvija svoju polit. misao na nepristojan, na nepošten, ili u obće na nedostojan naobražena čovjeka način: to se takovo ponašanje nemora kao političko nego kao nemoralno u obće progoniti. I ako se sazna, da koji učitelj u tom pogledu grieši, — to ću ja biti prvi, koji bi postupak vlade proti njemu preduzete odobravao. Ali kad se kaže, da se ima na političko ponašanje učitelja paziti, onda se mora učitelj za svoju kožu bojati, makar on najpristojnije svoje uvjerenje izrazivao, ako se isto vladajućoj stranci nepoćudno prikaže. Toga pako nemože odobriti niti vis. kuća, osjećajuć dužnost svoju, da je u prvoj liniji zvana štititi gradjanska prava državljana, koje u ovoj vis. kući zastupa.

Gospodo! Na dalnju još jednu posljedicu ovakova postupanja imam vas upozoriti. Kod nas dan danas je pol. sviest u narodu skoro mrtva. Zavladala svestrana apatija u našem narodu tako, da se skoro nitko više ne interesira za vršenje javnih posalah, dok neosjeti da se njegove kože življe taknulo. Svaki sve više i više misli, da je jedino dužan za svoju obitelj skrbiti: a kako će tekar onda izgledati, ako se ovakim načinom cieli stališi upravo sile da se okane svakoga zanimanja za javne poslove zemlje? Oni, koji su ovlašteni možda najviše zanimati se za javne poslove državne, potišnjeni su natrag ili su izvrgnuti u puko sliepo orudje vladajuće stranke!

Digitized by Google

Ako mi, gospodo, neznamo ili nećemo sbilja uviditi, da imade svaki gradjanin pravo svoje uvjerenje javno zastupati te da se nemože ovakav postupak vlade proti tomu pravu državljanah odobriti, — onda, gospodo, nemožemo govoriti u obće o kakvom parlamentarizmu kod nas.

Slobodan sam zato vis. kući i svietlomu banu pročitati sliedeću interpelaciju: (Čita.)

„1. Je li kralj. hrv.-slav.-dalm. zemaljska vlada doista izdala dne 30. srpnja t. g. pod br. 4225 okružnicu na podžupane, koja je ovlastila sisačkoga podžupana, da nalogom od 4. kolovoza o. g. u 120. broju ovogodišnjega „Primorca“ doslovce odtisnutom od obćinskih načelnikah zahtieva strogo izvješće o političkom ponašanju područnoga si učiteljstva?

2. Ako jest, ili ako Preuzvišenost Vaša sadržaj ove podžupanove okružnice odobrava: smatrate li ovakov postupak proti učiteljstvu ustavnim i kojim ga zakonom opravdavate?

3. Kani li Preuzvišenost Vaša uzeti na sebe odgovornost za posliedice ovakova skroz neustavnoga postupanja proti stališu učiteljskom, nastale i iz ove okolnosti, što će ono biti izvrgnuto kontroli obćinskih činovnikah, koji uslied svoga često manjkavoga naobraženja ili iz prevelike uslužnosti prema svojim poglavarom isto moraju izvrgnuti u prosto, nemoralno, ustavnu sviest i obiteljsku sreću gradjanstva ubijajuće denuncijanstvo?

4. Čime može Preuzvišenost Vaša narodu i učiteljstvu njegovu dokazati, da se ovako strogo pazilo na političko ponašanje učiteljstva pod onimi vladami izmed godine 1867. i 1872., kad su političke strasti u Hrvatskoj najsilnije vriele, pod onimi vladami, koje su upravo radi silovita i neustavna stezanja gradjanskih pravah morale ustupiti mjesto vladavini Vaše Preuzvišenosti?

I napokon:

5. Dopušta li Preuzvišenost Vaša ikakovo političko uvjerenje učiteljstvu hrvatskomu, pa ako dopušta, kakovo ono mora biti, a da nebude štetno po dotičnoga učitelja?“

Predsjednik: Ova interpelacija staviti će se u zapisnik i dostaviti zem. vladi.

Sada imade rieč g. predstojnik pravos odjela dr. Derenčin, da stvar jednu priobći.

Dr. **Mar. Derenčin**: Nj. Vel. izvolilo je previšnjim riešenjem od 3. listopada tek. god. podieliti previšnju sankciju zakonu o mjestnih sudovih, zakonu o postupanju u stvarih manje vriednosti, te zakonu o trgovačko-mjenbenih sudovih, što mi je čast javiti i dostaviti vis. predsjedničtvu sabora radi proglašenja.

Predsjednik: Sada imade rieč g. odjelni predstojnik Živković, da odgovori na neke interpelacije.

Jovan Živković: Vis. sabore! Čast mi je odgovoriti na nekoliko pitanja.h

Prvo mi je odgovoriti na interpelaciju g. Folnegovića u pogledu izbora nar. zastupnika u Samoboru; a ta interpelacija glasi ovako: (Čita.)

Na ovo mi je odgovoriti: Prvo, da kod izbora niti poznaje zakon polit. povjerenika, niti je tamo polit. povjerenika u istinu bilo, osim vel. župana zagrebačkoga, komu pristoji reda i poredka radi svagdje prisustvovati. Tim se je pravom vel. župan tim radje poslužio, što se je „a posteriori“ bilo bojati izgreda kod toga izbora.

Izborna komisija razdieliv protivnike u dvie sobe metne u sredinu svoj stol, tako da je jedna stranka drugu vidila, a da nisu mogle doći skupa, i da tako nije moglo doći do sukoba. (Smieh.) Prije započeta izbora jošte upozori vel. župan prisutne, da nesmetaju reda i poredka, nego da se pristejno ponašaju, da nedodje do kakvoga sukoba; to se je zbilo dakle bez svakoga uticanja na izborni akt.

Postaviv si stranke kandidate odpočeše glasovati protivnici, nu davši tek 4 glasa, domisle se prepustiti, da odglasuju najprije izbornici g. Špišića, da vide tobože koliko ih bude. Ovi i odglasaše njih 126 na broju u 11 $^1/_4$ sati. Al oni videći se u manjini pitaju, koliko li će jim doteći vremena da odglasuju. Predsjednik komisije rekne im: $^3/_4$ sata. Na to su oni počeli vikati, da i oni hoće toliko vremena za glasovanje, i nedadoše si dokazati, da im je dosta vremena, da ih baš i 300 glasuje, i da je više skoro vremena stranom i u pripremah za izbor proteklo. Sve badava, — pa kad podne, koje je takodjer kasnije naručeno bilo, zazvoni, htjede predsjednik izbor s altane objaviti, što kad nemogući od vike učiniti, bi po županu upozoren, da je dostatno izbor i u dvorani oglasiti, što i učini.

(**Folnegović**: Zašto se nije alfabetičkim redom glasovalo?) Zašto se nije glasovalo alfabet. redom? Jer izborni zakon nepoznaje alfab. reda, kojega poznaje novela. A izbor taj obavljen je na temelju izb. zakona, jer je na temelju istoga sav ovaj sabor sastavljen.

Ovoliko za odgovor od strane vlade. — O korektnosti i valjanosti izbora pako ima suditi i odlučiti sabor, što je ovaj već i učinio. Vlada dakle samo to kaže, da povjerenika ondje nije bilo, i da je vel. župan bio ondje samo kao takav, da se red i mir tamo uzdrži.

Franjo Folnegović: Ja se s tim odgovorom posve zadovoljavam.

Predsjednik: Prima li vis. sabor odgovor vlade na vnanje?

Ona gospoda, koja su za to, da se prima, neka izvole ustati.

(Većina.)

Jovan Živković: G. Zabrdac stavio je interpelaciju na vladu radi porabe njemačkog jezika na poštah, na koju je i nedavno odgovor urgirao. (Čita ju.)

Vis. sabore! Na ovo mi je odgovoriti sljedeće: Još prije nego je nagodba od g. 1868. u život stupila, izdalo je zajed. ministarstvo naredbu mjeseca travnja, na kojoj je rečeno, da za prelazno doba ostaje u porabi pretežno njemački jezik, podnesci privatnika pako da se rie-

*

šavaju u jeziku, kojim su pisani, a s oblastmi u Hrvatskoj da se dopisuje izključivo hrvatski. Tako se je reklo, tako je i vriedilo onda. Toga al dana više neima. Knjige rubricirane su u jeziku hrvatskom i magjarskom, a i bjelice štampane su u ta dva jezika te se kod nas izpunjuju po tom hrvatske rubrike. Možda ima jošte na jednoj ili dvih poštah koj stari njemački protokol, nu i toga će nestati.

U ostalom dati će ovdašnje ravnateljstvo po nalogu ministarstva vladi službenu ubaviest, pa nebude li se stvar tako imala, kaošto sam ju sada razložio, vlada će učiniti i dalnje korake, da uzpostavi zakon.

Predsjednik: Pošto gosp. interpelanta neima tu, to stavljam pitanje na vis. kuću: prima li odgovor vlade na znanje? — Ona gospoda, koja su za to, neka izvole ustati.

(Većina.)

Jovan Živković: Treća je interpelacija g. zast. Popovića o interniranju bosanskih bjegunaca. (Čita ju.)

Na to mi je čast odgovoriti, vis. sabore, da takove naredbe i zabrane neima, kojom bi se priečilo seljenje ovih ljudih. Nu s redarstvenih razlogah pa i evidencije radi, pošto dobivaju državnu podporu, valja im se predhodno prijaviti političk. oblasti, kad se kane seliti. Ovoliko se već lani u lipnju odredilo. Naredba je, da bjegunci moraju dobiti dopustnice, čim se jave. Ovi se puštaju preko medje, ako ih hoće i više zajedno ići; pače je krajiška vlada posredovanjem domaće obrekla takove sprovesti do granice. I amnestija novoga sultana proglašena im je, — no oni nehtjedoše ići, govoreć, da nikako nemogu kući, dok se stanje nepreobrazi.

Stevo Popović: Ja se s odgovorom zadovoljavam.

Predsjednik: Prima li vis. kuća ovaj odgovor vlade na znanje?

Ona gospoda, koja su za to, neka izvole ustati.

(Većina.)

Odgovor vlade primljen je na znanje.

Jovan Živković: Nadalje imam odgovoriti na interpelaciju g. Lehpamera u pogledu maltarine u Pitomači. (Čita ju.)

Vis. saboro! Još godine 1875. obratila se je županija belovarska predstavkom na vladu, da se ova malta ukine iz toga razloga, što su sve malte ukinute Onda je vlada od erara potražila sve spise i podatke, koji se odnose na taj predmet. da uvidi, na kojem temelju pobira drž. erar tu maltarinu. Nu nedobiv odatle ništa, obrati se onda na financ. ravnateljstvo, gdje dobi odgovor, da je to regalno pravo, i da prihod te maltarine, koji je prije tekao u krajiški redarstveni fond, po nalogu ministarstva pobire sada državni erar. Nu pošto se ceste a i mostovi, radi kojih bi s razlogom ta malta postojati samo mogla, iz autonomnog proračuna samo uzdržavaju, to se, da odkloni u ondješnjeg pučanstva svaku smetnju, domaća vlada obratila na zajedničku vladu, predstaviv joj, da nepostoji opravdana razloga za obstanak te malte, s toga da odredi istu čim prije ukinuti.

Prema uspjehu odgovora obriče vlada učiniti i dalnje potrebite korake.

Josip Lehpamer: Ja se s odgovorom zadovoljavam.

Predsjednik: Prima li se odgovor vlade na znanje?

(Prima se.)

Jovan Živković: Sada ću odgovoriti na interpelaciju g. Folnegovića glede odštete dužne žiteljem dugoselskim za štetu i izgubljene konje g. 1848. i 1849. Interpelacija glasi. (Čita ju.)

Na ovo mi je čast odvratiti sa žalošću, da su si ti žitelji sami krivi, da do odštete došli nisu, jer nisu valjda pravodobno prijavili svojih tražbina. Do nagode austro-ugarske služio je za pokriće ovakovih tražbinah konfiscirani imetak buntovnikah od g. 1848. i 1849. Poslie nagode prestao je taj fond eksistirati. Koji se dakle nije prijavio u vrieme, izgubio je pravo tražiti. — Vlada je po tom dala pregledati dotične spise od g. 1869. do 1872. i našla je, da su se spomenuti žitelji tek ove godine — dakle očito prekasno prijavili. U ostalom i oni, koji su odštetu primili, morali su pridonieti još i od oblasti izdani certifikat, u kom je predprega („Vorspann“) izkazana bila. Razumieva se, da je manjina seljakah imala te cedulje i s toga ih je veoma malo dobivalo odštete. Mnogi su dakle možda i sbog pomanjkanja ovog certifikata odbiti bili.

Izvanrednim načinom primili su takovi odštetnici odštetu u županiji varaždinskoj, koja je, odlučiv proslaviti 25-godišnjicu vladanja prejasno vladajućega kralja Franje Josipa I., iz svojih sredstvah dotične žitelje svoje županije odštetila. — Ni u zajedničkom ni u autonomnom proračunu neima providjenja za ovakove troškove, i s toga nemože vlada u tom predmetu ništa učiniti.

Franjo Folnegović: Nemogu se zadovoljiti, jer znam, da su se dotični dosta rano prijavili.

Predsjednik: Prima li visoki sabor ovaj odgovor na znanje?

(Prima se.)

Jovan Živković: Nadadalje imam odgovoriti na interpelaciju g. Lorkovića, kani li vlada kazališnu upravu promieniti? — Ja imam, vis. sabore, na ovo pitanje, to kazati, da vlada kako u nikojem, tako ni u ovom pitanju nepostupa samovlastno. Kad dotično kaz. enquetno povjerenstvo saobći vladi posljedak svoga rada, tad će i vlada prama tomu udesiti svoj postupak i predloge, koje će pred sabor iznieti.

(Interpelant nije prisutan.)

Predsjednik: Prima li visoka kuća odgovor vlade na znanje?

(Prima se.)

Jovan Živković: Odgovoriti mi je nadalje na interpelaciju g. Folnogovića, koja je nešto zamašnije naravi, ali je stvar, koja je vis. saboru već poznata. (Čita ju.)

Radi se tu dakle o mirovinskih taksah, koje pobire erar.

Digitized by Google

Ova stvar, vis. sabore, nije nova, već je sabor god. 1869. 14 list. zaključio, da se ove takse imadu natrag vratiti zemlji našoj. Vlada je pošla s toga gledišta u ono doba — kao što g. interpelant pita — da imadu te takse ići u mirovinski fond; nu tomu naproti odgovori ondašnji ministar financija Kerkapoly, da je taj nazor kriv, i da to nije zakonom opravdano, da takovoga mirovinskoga fonda niti je bilo, niti ga ima, nego da se pobiranje službenih taksah osniva na čl. XXIII.: 1868 i XVII.: 1869., i da spadaju medju poreze. Na drugo zahtievanje dobiveni istovjetan odgovor dne 16. rujna 1870. priobćila je vlada saboru, a sabor je isti uzeo do znanja.

Tako je bilo do revidirane nagode. Sad, po treći put, bilo bi vladi veoma težko predmet poticati, da se i nije promienio financijalni odnošaj, po kom dobivamo od svih javnih dohodakah dakle i od onoga, 45%.

Vlada dakle nije u stanju kraj najbolje bolje činiti u tom predmetu daljnjih kakovih korakah.

Franjo Folnegović: Nemogu se zadovoljiti.

Predsjednik: Prima li visoka kuća odgovor vlade na znanje?

Franjo Folnegović: Molim da se glasuje.

Predsjednik: Neka ona gospoda, koja su za to, da se prima odgovor vlade na znanje, ustanu.

(Manjina.)

(Veselje na lievici.)

Jovan Živković: Još samo na jednu interpelaciju imam odgovoriti; to je interpelacija g. Šrama o uzdržavanju nasipah oko Save izmedju Zagreba i Siska. (Čita ju).

Ovo kratko pitanje — svatko će priznati — od velikoga je zamašaja bar za našu Posavinu, koja je tako rekuć naš Banat, jer je najrodovitiji dio naše zemlje. Vlada se takodjer dosta zanj brine. Ona je dala kroz svoje oblasti najprije pozvati sve interesente, da se dogovore, kako doskočiti toj mani, da neće biti toliko poplave ondje, kako će se moći nasipi uzdržavati i popravljati? Dobiveni odgovor bio je većinom taj, da je to stvar državna, i da neka bi vlada gledala, ako neima u svojem budgetu toliko da trošak namakne, da država u pripomoć dodje, jer dotični interesenti na sebe taj trošak primiti nemogu. Vlada uvidivši, da se tako pomoći neće moći, jer neima ona ni za uzdržavanje onih vodogradjevinah, koje su tu, dovoljno sredstvah; a ako se na državnu blagajnu obrati, biti će još manje uspjeha. Odredila je dakle na temelju §. 14. zakona ob odkopu javnih radnjah, da se ručno djelo dade u naravi i izmedju interesenta obavljene se prinosbene razprave. Ona je sa svoje strane dala nadzor te je nabavila orudje, što je stajalo do 6000 for. Tako su bili obavljeni nuždni poslovi.

Što se pako budućega naloga tiče, kojim će se gradnja oko Save obavljati, o tom se sad vlada nemože izjaviti, jer je posao oko rušenja nizinah, odnosno oko učvršćenja obalah u tečaju. Svakako odabrao se poslu širi ili uži okvir, vladi biti će prva briga, da se mjesta osiguraju.

Čim dakle dotični elaborat o toj stvari svršen bude, doći će na konačnu odluku pred vis. sabor.

Dr. **Lavoslav Šram**: Ja se zadovoljavam.

Predsjednik: Ona gospoda, koja su za to, da se prima odgovor vlade na znanje, neka izvole ustati.

(Većina.)

Na dnevnom redu bi sada bilo izvješće sjedinjenih sab. odborah za poslove unutarenje zem. uprave i za poslove agrarne o razpravi osnove zakona, kojim se u pogledu zadružnih odnošajah u utjelovljenih djelovih razvojačene krajine imadu preinačiti nekoje ustanove zakona od 8. lip. 1871., o promjeni nekojih administrativnih odredabah u vojnoj krajini.

Meni je, visoki sabore, netom prije stiglo pismo od g. dr. Jordana, kojim izjavljuje, da je obolio, i da se nemože dakle podvrći zadaći izvješćivanja ob ovom predmetu. Pošto se nije našlo vremena, da mu se postavi zamjenik, to nepreostaje drugo, nego taj predlog na buduću sjednicu odgoditi, do koje će se bez dvojbe g. izvjestitelj oporaviti.

Pošto drugog predmeta danas na dnevnom redu neima, i pošto onako imadu odbori dovoljno posla, to uričem prvu sjednicu za ponedeljak u 10 satih pr. podne. Na dnevnom redu biti te izvješće sada napomenuto, a osim toga izvješće odbora pravosudnoga i agrarnoga o osnovi zakona o izvlastbi nekretninah grada Zagreba. Ovo je izvješće danas tiskano i medju gg. članove podieljeno, i tako će se moći iza prvo napomenutoga uzeti u pretres. Time završujem današnju sjednicu.

(½12 satih prije podne.)

Digitized by Google

Petdeset i šesta saborska sjednica,

držana dne 16. listopada 1876. u 10 sati prije podne pod predsjedničtvom saborskoga predsjednika g. Nikole Krestića.

Sadržaj: Zapisnik prošle sjednice. — Podnesci. — Interpelacija dr. M. Lončarića glede provadjanja škol. zakona. — Dnevni red: Osnova zakona o izvlastbi nekretnina grada Zagreba. (Generalna i specijalna debata). — Dnevni red buduće sjednice.

(10 satih 20 min.)

Predsjednik (zvoni). Sjednica počimlje. Molim gosp. bilježnika, da izvoli zapisnik pročitati.

Bilj. dr. **Marko Lončarić** (čita):

Zapisnik

LV. sjednice sabora kraljevinah Dalmacije, Hrvatske i Slavonije, držane u glavnom gradu Zagrebu dne 13. listopada godine 1876 pod predsjedničtvom drugoga saborskoga podpredsjednika gosp. Petra Hrvata u prisutnosti 40 saborskih članovah.

Od strane vlade: Jovan Živković, dr. Pavao Muhić i dr. Marijan Derenčin.

Čitan bje zapisnik posljednje sjednice, koji se bez primjetbe ovjerovljuje.

Predsjednik javlja, da je na visoki sabor stigao sliedeći podnesak:

Polić Nikola podnosi zapisnik, polag kojeg je izabran za narodnoga zastupnika za I. izborni kotar kraljevički, sa molbom, da se verificira. Ide odboru verifikacionomu.

Predsjednik podieljuje rieč zastupniku Folnegoviću, da stavi sliedeću interpelaciju:

1. Je li kr. hrv.-slav.-dalm. vlada izdala dne 30. srpnja t. g. pod brojem 4225 okružnicu na podžupane, koja je ovlastila sisačkoga podžupana, da nalogom, od 4. kolovoza t. g. u 120 broju ovogodišnjega „Primorca“ doslovce otisnutom, od občinskih načelnikah zahtieva strogo izvješće o političkom ponašanju područnoga si učiteljstva?

2. Ako jest ili ako Preuzvišenost Vaša sadržaj one podžupanove okružnice odobrava: smatrate li ovakav postupak proti učiteljstvu ustavnim i kojim ga zakonom opravdavate?

3. Kani li Preuzvišenost Vaša uzeti na sebe odgovornost za posljedice ovakova skroz neustavnoga postupanja proti stališu učiteljskom, nastale i iz one okolnosti, što će ono biti izvrgnuto kontroli občinskih činovnikah, koji usljed svoga često manjkavoga naobraženja ili iz prevelike uslužnosti prema svojim poglavarom istu moraju izvrgnuti u prosto, nemoralno, zaustavnu sviest i obiteljsku sreću gradjanstva ubijajuće denuncijanstvo?

4. Čim može Preuzvišenost Vaša narodu i učiteljstvu njegovu dokazati, da se je ovako strogo pazilo na političko ponašanje učiteljstva pod onimi vladami izmedju godine 1867 i 1872., kada su političke strasti u Hrvatskoj najsilnije vrele, pod onimi vladami, koje su upravo radi silovita i neustavna stezanja gradjanskih pravah morale ustupiti mjesto vladavini Vaše Preuzvišenosti? I napokon

3. Dopušta li Preuzvišenost Vaša ikakovo političko uvjerenje učiteljstvu hrvatskomu, pa ako dopušta, kakovo ono mora biti a da nebude štetno po dotičnoga učitelja?

Ova interpelacija dostavit će se visokoj kr. zemaljskoj vladi.

Predstojnik odiela pravosudnoga saobćuje, da je Njegovo c. i kr. apoštolsko Veličanstvo previšnjim riešenjem od 3. listopada godine 1876. podielilo previšnju sankciju sliedećim zakonom:

1. Zakonu o mjestnih sudovih i postupku pred njim.

2. Zakonu o postupku u pravnih poslovih manje vriednosti pred kr. kotarskimi sudovi.

3. Zakonu o trgovačko-mjenbenoj sudbenosti i postupku pred trgovačko-mjenbenimi sudovi.

Predstojnik unutarnjega odjela Jovan Živković odgovara na interpelaciju Folnegovićevu stavljenu u L. dne dne 29. rujna 1876. držanoj saborskoj sjednici. Interpelant se s odgovorom zadovoljava. Kuća primi odgovor na znanje.

Nadalje odgovara predstojnik unutarnjega odjela na interpelaciju Zabrdčevu stavljenu u XIII. od 4. studenoga 1875. i u XXXVII. dne 13. kolovoza 1876. držanoj

Digitized by Google

saborskoj sjednici. Interpelant nebje prisutan u saboru, a kuća primi odgovor na znanje.

Predstojnik unutarnjega odiela odgovara na interpelaciju Popovićevu stavljenu u XXVI. dne 24. srpnja 1876. držanoj saborskoj sjednici, zatim na interpelaciju Lehpamerovu stavljenu u XXXVII. dne 12. kolovoza 1876. držanoj saborskoj sjednici i na interpelaciju Folnegovićevu stavljenu u XXII. saborskoj sjednici od 15. srpnja 1876.

Interpelant Popović i Lehpamer zadovoljavaju se s odgovorom, a Folnegović se nezadovoljava. Kuća primi odgovor na znanje.

Nadalje odgovara predstojnik unutarnjega odjela na interpelaciju dr. Lorkovića, stavljenu u XXXVII. dne 13. kolovoza 1876. držanoj saborskoj sjednici, zatim na interpelaciju Folnegovićevu stavljenu u XXVIII. dne 2. kolovoza 1876. držanoj saborskoj sjednici.

Interpelanta dr. Lorkovića neima u saboru, a interpelant Folnegović se sa odgovorom nezadovoljava. Kuća neprima odgovor na znanje.

Napokon predstojnik unutarnjega odjela odgovara na interpelaciju Šramovu stavljenu LI. dne 21. rujna 1876. držanoj saborskoj sjednici. Interpelant se s odgovorom zadovoljava. Kuća primi odgovor na znanje.

Pošto je izvjestitelj odborah za unutarnje i agrarne poslove nenadano obolio, to se danas na dnevnom redu stojeći izvještaj sjedinjenih odborah za poslove unutarnje zemaljske uprave i za poslove agrarne o razpravi osnove zakona, kojim se u pogledu zadružnih odnošajah utjelovljenih dielovah razvojačene krajine imadu preinačiti njekoje ustanove zakona od 8. lipnja 1871. o promjeni njekojih administrativnih odredabah u vojnoj krajini neće u pretres uzeti, pošto se nitko nije mogao izvjestiteljstvu podvrći, te pošto odbori rade, s toga se zaključuje današnja sjednica, a uriče buduća za ponedjeljak 16. listopada o. g. u 10 satih prije podne sa sliedećim dnevnim redom:

1. Izvještaj sjedinjenih saborskih odborah za poslove unutarnje zemaljske uprave i za poslove agrarne o razpravi osnove zakona, kojim se u pogledu zadružnih odnošajah utjelovljenih djelovah razvojačene krajine imadu preinačiti njekoje ustanove zakona od 8. lipnja 1871. o promjeni njekojih administrativnih odredabah u vojnoj krajini.

2. Izvještaj odbora pravosudnoga i za unutarnje poslove o zakonskoj osnovi o izvlastbi nekretninah u gradu Zagrebu.

Krestić v. r.
predsjednik.

Dr. **Marko Lončarić** v. r.
sab. bilježnik.

Predsjednik: Ima li kakova prigovora proti ovomu ovako sastavljenomu zapisniku?

(Neima.)

Prigovora neima, zapisnik se verificira.

Vis. sabore! Na ovaj vis. sabor stigao je sliedeći podnesak:

Zem. vlada dostavlja na saborsko pretresivanje račun zakladah nar. učionah i stipendialnih zakladah Marija-Terezijanskih za g. 1875.— Ide odboru za razsudbu zem. računah.

Upravljajući odbor družtva Sveto-Jeronimskoga moli, neka vis. sabor tome družtvu 1000 for. godišnje pripomoći dopitati izvoli. — Ide odboru za peticije.

Rieč ima g. zast. dr. Lončarić, da stavi interpelaciju.

Dr. **Marko Lončarić**: Vis. sabore! Novi škol. zakon od 14. list. g. 1874. stupio je u našoj zemlji u kriepost 1. list. g. 1875. Puna godina danah je dakle protekla, odkako je taj zakon u životu. Ali žalibože ako se ogledamo malo širom naše domovine, naročito izbornim kotarom slatinskim, to moramo težkim srcem al rukopipateljnim izkustvom priznati, da ovomu škol. zakonu jošte pravoga života neima.

Kaošto je poznato vis. saboru, protekla je od sankcije ovoga zakona pa do njegova uvedenja puna godina danah. Moglo se je svakako izčekivati, da će se kroz tu godinu danah predbježne mjere glede izvedenja toga zakona preduzeti; medjutim dodje 1. list. god. 1875., predhodne mjere bile su jedva provedene. Da samo nekoje navedem, molim vis. sabor, da me izvoli sa malom uztrpljivošću slušati.

Prva naredba datira se od 14. srpnja g. 1875., razposlata je dne 19. kolovoza 1875. te radi o naučnom školskom redu. Druga je naredba zem. vlade od 24. kolovoza razposlata 18. rujna, glede naukovne osnove za obće pučke i gradjanske škole u Hrvatskoj i Slavoniji. Treća naredba datirana je od 8. rujna, a razdieljena 17. rujna 1875. Četvrta je od 12. listopada i radi o namještaju učiteljah; a napokon najvažnija, o polazku školah, od 6. list. g. 1875., kad je već u život stupiti imao novi škol. zakon. Nije čudo, kad je ova naredba tako kasno izdana bila, da je tako težko škol. zakon u život stupio. Pa zato možete si sami pomisliti, da su uz slabo rukovodjenje organah občinskih i loše ceste dotične naredbe prekasno stigle na opredieljeno im mjesto. Mjestni školski nadzornik n. pr. u Smudah drenovačkoga kotara, dobio ih je možebiti tek koncem prosinca, ili možda još kasnije. Sve te naredbe bi se bile morale namah i za vremena izdati, da se mogu orientirati i učitelji, i dotični načelnici, i dotični školski nadzornici; jerbo bez toga orientiranja nemože se naš škol. zakon valjano, točno i čestito provesti.

Ja znadem mjesto, gdje je prigodom klassifikovanja školah jedini na svojem mjestu s odlikom stojeći nadzornik županijski razjasniti mogao, što znači klasifikacija školah, dočim su drugi svi po zraku tapali. Ako se škol. zakon pod takovimi auspicijami izvadja, nije čudo, što školstvo zapinje u hrvatskom narodu.

To su generalna jadikovanja; sada prelazim na specialna.

Digitized by Google

Specijalne nevolje opažaju se svigdje, a naročito u mom izb. kotaru slatinskom, a to su traljavi nastavno-školski odnošaji.

U nas se nepita: je li u redu, da se škola neotvara početkom listopada? Nepita se: je li to u redu, imati žensku školu od 1. ožujka 1876., a neimati ju bud kud smjestiti; već ove godine u listopadu gledaj na vrat na nos bud kakvi kavez skrpati, da stisneš žensku učeću se mladež?

Nepita se: da li su škole providjene najprimitivnijimi učili, koja su neobhodno potrebna za napredak učitelja i djece? Nepita se: je li to u redu, da školski odbori nit jedanput u godini sjednice nedrže? Nepita se: je li to u redu, da od one djece, koja su dužna školu polaziti tek $1/7$ faktično polazi?

Niti je koga briga za to, što n. pr. učitelj ili učiteljica kroz 5 mjesecih nedobije plaće, dočim si drugi obćinski činovnici svakog prvog svoj „sage" točno liquidirati dadu.

Ja znam, da se pobire plaća na takovih mjestih, gdje učitelja neima itd. Kuda novac?

Medjutim neću duljiti navadjanjem svih kolikih jadah i nevoljah u tom pogledu, nego ću samo moliti vis. zem. vladu, neka proti toj bolesti jedanput lieka dade.

Gospodo! Ja mislim, da smo svi, koji smo ovdje sabrani, oduševljeni za procvat našega naroda, i želimo da naša djeca budu naobražena i znadu, što zakon propisuje.

S toga mislim, da će biti vis. sabor sporazuman, da na mjestu svojem stavim ovu interpelaciju, koju se usudjujem ovdje pročitati. (Čita. Vidi zapisnik.)

Predsjednik: Interpelacija ova uvrstit će se u zapisnik i predati svietlomu banu.

Prelazi se na dnevni red.

Na dnevnom redu je prvo: izvješće sjedinjenih saborskih odborah za poslove unutarnje zem. uprave, i za poslove agrarne o razpravi „osnove zakona, kojim se u pogledu zadružnih odnošajah u utjelovljenih djelovih razvojačene krajine imadu preinačiti nekoje ustanove zakona od 8. lipnja 1871. o promjeni nekih administrativnih odredabah u vojnoj krajini."

Vis. sabore! Na ovo predsjedničtvo stiglo je pismo g. dr. Jordana, kojim javlja, da ga bolest još uvjek prieči, na sabor doći i izvjestiteljsko mjesto zauzeti. Budući se nemože razprava voditi bez izvjestitelja, to molim, ako je s voljom vis. kuće, da se predmet s današnjega dnevnoga reda stavi i da se tek za koji dan opet na dnevni red postavi.

(Prima se.)

Razprava ob ovom izvješću stavlja se za danas sa dnevnoga reda. Na dnevnom redu je nadalje osnova zakona o izvlastbi nekretninah grada Zagreba.

Molim g. izvjestitelja, neka izvoli mjesto zauzeti.

Izvj. dr. **Lovro Vidrić**: Vis. sabore! Pred nami leži osnova zakona o izvlastbi nekretninah grada Zagreba. Ja ću s dozvolom vis. kuće na kratko načela, na kojih počiva, razložiti.

Predsjednik: Molim g. izvjestitelja, neka prije osnovu zakona pročita, i onda obrazloži.

Izvj. dr. L. **Vidrić**: (Čita zak. osnovu.)

(Nakon pročitane osnove.)

Dr. **Lovro Vidrić**: Visoki sabore! Pitanje ob izvlastbi predpostavlja vlastničtvo. U narodih, koji nepoznavaju vlastničtva, neimade ni izvlastbe. Dok su ljudi kao nomadi po širokom svietu tumarali, nisu trebali izvlastbe. Ali razvitak družtva prošao je razne faze. Bilo je kod svijuh naroda doba, gdje se je ukupnost imetka družtvenog smatrala svojinom pojedinca, vladara, koji je dielio posjed na pojedince za uživanje. U ovakom stanju družtevih odnošaja nalazimo pojam „dominium eminens", gdje je glava države mogla razpolagati sa ukupnim imetkom. No družtvo čim više se razvijalo, počelo je priznavati pojedincu više prava.

Pravo na zaštitu osobe ter pravo na zaštitu imetka, glavne su stečevine ljudske borbe za slobodu. — Tek onda, kada je družtvo došlo do pojma prava vlastničtva, pa kad bismo ovo htjeli u posljedicah pojma prava vlastničtva štititi, nikada nebismo mogli dopustiti, da tko prisiljen bude odpustiti svoj posjed. Ali družtvo, kad se je ustrojilo, stavilo bi sebi zadaću, koju treba da izpuni. Družtvo ili recimo država bez zadaće, bez svrhe, nije ino nego skupnina, živuća od danas do sutra.

Ove zadaće zovemo svrhami državnimi. Kad bi si družtvo postavilo ove svrhe, tada je ujedno izreklo, da valja ukloniti zaprieke, stojeće na putu postignuću istih. Bude li zahtievala družtvena svrha, da ustupim ja svoj posjed, unapried sam ja na to privolio, pa imade u takovom slučaju družtvo pravo tražiti od mene, da izpunim svoje obećanje, imade pravo, da me na to prisili. Ovo pravo države da prisili pojedinca, da ustupi družtvu svoj posjed, zovemo izvlastbom, expropriatiom (Enteignung).

No država imade štititi i imetak pojedinca, pa kada bi ona oduzela imetak bezuvjetno, iznevjerila bi se svojoj zadaći u tom pogledu. Dužna je država, da dade vlastniku za oduzetu mu stvar odštetu, što je već s toga pravedno, jer nije pojedinac dužan doprinašati u državne svrhe razmierno više, nego ostali sudružnici ili državljani. Kad smo ovako došli na čisto, da imade država pravo, a pojedinac dužnost, da trpi, da se posjed njegov izvlasti, nastaje pitanje, da li je pojedinac dužan to trpjeti bezuvjetno, a da li imade država pravo vršiti ovo pravo izvlastbe neograničeno?

Nijedno ni drugo. Država imade svrhu. A pojedinac dužan je li onda ustupiti joj svoj posjed, kada zahtieva to svrha državna ili, kako to nekoji nazivlju inače, kada zahtieva to javno dobro. Što je svrha državna? Ovo pitanje, visoka kućo, naići će na jednak odgovor glede konačnog cilja, ali mienja se odgovor glede pojedinostih u

Digitized by Google

različito doba državnog razvitka. — Nastaje pitanje, kada je nastala nužda da se što izvlasti? Na ovo pitanje odgovara razvitak države.

No kad je nastala nužda izvlastbe, pita se, tko imade suditi o tom, da li je u konkretnom slučaju nastala ova nužda? — Imade suditi o tom onaj organ, koji bi si družtvo postavilo za izvadjanje svojih svrhah. Ovaj organ jeste obično eksekutivna oblast. Imenito u slučajevih pogibelji u odvlaci, odlučuje eksekutivna oblast ob izvlastbi bez velikog okolišanja. No dati to pravo bezuvjetno eksekutivi, skopčano jeste sa pogibelji za vlastnika; pa da se doskoči toj pogibelji, stvorile bi države zakone, po kojih valja postupati kod izvlastbe.

U nas neimade takova zakona. — U načelu priznaje doduše §. 365. o. g. z. pravo državi na izvlastbu, ali posebnog zakona o tome neimade. Predležeća osnova imade predmetom izvlastbu nekretninah u Zagrebu. Volio bi ja, da imademo na stolu osnovu ob izvlastbi za čitavu zemlju. No znajući za potežkoće, koje onemogućuju donešenje takovog zakona za čitavu zemlju, radostno pozdravljam osnovu za grad Zagreb, jer komu je stalo do razširenja do poljepšanja glavnoga grada trojednice, taj mora željeti, da se odstrane zaprieke, stojeće na putu, da se naš junak dostojno razgrani i uresi.

Došavši ovako do predležeće osnove, pitat ćemo, koja su joj načela?

Kod izvlastbe imamo dva pitanja: a) pitanje o tome da li se imade povući stanoviti objekt u izvlastbu; b) pitanje ob odšteti. — Prvo pitanje opet se dieli na pitanja: a) pitanje o nuždi izvlastbe na stanoviti objekt; drugo pitanje: ob opredieljenju predmeta sama.

Kada nastaje nužda, da se izvlasti stanoviti objekt? Tuj su zakoni različita ustanovili. Nekoji vele: onda, kada zahtieva to državna svrha, bez pobliže oznake; drugi pako nabrojili su slučajeve, kada da se može izvlastba dopustiti. Naš zakon pošao je potonjim putem.

Tko je vlastan razsudjivati, da li je u korektnom slučaju stanoviti objekt nuždan za izvlastbu? U tom su pogledu pozitivni zakoni različiti. U republikah prinadleži to pravo parlamentu, a u monarhičnih državah eksekutivi. U potonjih imade jošte i te posebnosti, da se u nekojih, kao n. pr. u Pruskoj, ovo pravo dopušta li kruni. Kruni pako, da se to pravo prepušta li zato, jer to polazi od predmnjeve, da drži kruna ravnovesje medju pojedinimi strankami i uplivi, pa da je ona po svom položaju kroz i kroz objektivna, dakle za riešenje tog pitanja najbolje usposobljena. Predležeća osnova prihvatila je oba načela: Odlučuju bo i eksekutivna vlast i kruna, nu kruna li onda, ako nije medju obćinom grada Zagreba i vladom postignut sporazumak. Kad je riešeno pitanje, da se stanoviti podhvat izvesti smije, koji uvjetuje izvlastbu, onda dodjemo do predmeta, koji se izvlastbi podvrći imade. Tuj smo naišli na vlastnika. Naravno jeste, da se sada valja s vlastnikom staviti u doticaj. Tuj se zametne postupak, koji je opet u raznih državah različit. — Kako jur rekoh, u republikah odlučiva kod toga postupka parlament, u monarhičnih državah pako političke oblasti, a negdje se razpravlja to pitanje i pred sudovi. Naša osnova predala je taj postupak političkim oblastim, gdje odlučuje u prvoj molbi gradsko poglavarstvo kao politička oblast, u drugoj pako molbi vlada.

Kod toga postupka radi se o tom, da se točno označi predmet, koji se imade izvlastiti. Tuj može nastati slučaj, da vlastnik sklopi nagodu sa izvlastiteljem. Ova nagoda može obsizati oba pitanja, i pitanje o predmetu i pitanje ob odšteti. Podje li ovakova nagoda za rukom, tada je izvlastba gotov čin, jer izvlastba po svojoj privatno-pravnoj naravi nije ino, nego ugovor kupoprodajni, a ovaj biva perfektnim, čim su se stranke o predmetu ter o cieni sporazumjele.

No može poći nagoda za rukom li o predmetu, dočim se stranke ob odšteti sporazumile nisu. I u tom slučaju tvrde pisci, da je izvlastba gotov čin, jer vele, da su se stranke i glede ciene tim sporazumjele, što su pripustile, da ju treći ustanovi, što je kod kupoprodajne pogodbe dopustivo. No čim bi se stranke o predmetu samu nagodile, prestaje djelovanje političkih oblastih pa bude izvlastitelj upućen, da povede redoviti postupak ob odšteti. — Nepodje li za rukom nagoda o predmetu, tada nuždan je postupak ter izreka oblastih političkih o tome, da se objekt stanoviti izvlastiti imade. Bez ovakove riešitbe izvlastba izvesti se nemože. — Nastaje pitanje, da li može nastati slučaj, da političke oblasti izreknu proti nuždi, da se stanoviti objekt izvlastiti imade?

Ja tvrdim, da je to moguće. Pitanje nastaje, da li je za taj slučaj mogućnost vlastniku pružena, da traži zadovoljštinu za povrjedu njegovoga prava? Nekoji zakoni dopuštaju tu mogućnost time, da podavaju pravo vlastniku na podignuće civilne parnice. Nekoje pako države imadu upravno sudište pa mogu pred istim tražiti, da se povuku na odgovornost političke oblasti. U nas neimade upravnog sudišta, s toga bilo bi nuždno, da se dopasti vlastniku tužba pred civilnim sudcem.

Kad je dovršen postupak pred političkimi oblastmi, pa je izvlastitelj izhodio riešitbu, tada nastupa drugi stadij izvlastna postupka, naime onaj ob odšteti. Tko imade riešavati pitanje ob odšteti i kada? — Nekoje države, n. pr. Francezka, Englezka, podielile su to pravo posebnoj poroti (Special jury). Druge opet države predale su to sudovom. A sudovom opet tako, da oni izreku svoju odsudu izključivo temeljem vještačkoga mnienja, a opet druge tako, da nisu sudovi vezani na izreku vještakah glede odštetne svote. — Institut specialne porote jeste povoljniji za vlastnika, nego li izvlastitelja, pa ga zagovaraju svi oni, koji smatraju izvlastbu nepravdom, nanešenom vlastniku, jer sciene, da zaštićuju vlastničtvo bolje porotnici, nego sudovi. No uvaži li se, da se radi kod izvlastbe o tome, da se odšteti prava vriednost, tada mo-

Digitized by Google

žemo prihvatili načelo, da sudovi ustanove odštetnu svotu, jer držim, da će oni kao objektivni sudci, negledeć ni lievo ni desno, suditi po obje stranke najpravednije.

Pitanje, kada da imadu postupati sudovi, jeste po jur rečenom jednostavno. Onda, kada nije postignut sporazumak glede ciene. Nastaje pitanje, kada je postao izvlastbeni posao gotovim činom?

Po tome, što valja izvlastbu iz privatno-pravnog gledišta prosudjivati po kupoprodaji, onda, kada je postignut sporazumak o predmetu i odšteti. Taj momenat stavljaju nekoji umah iza dovršena postupka ob ustanovljenju predmeta, drugi pako iza dovršena postupka ob odšteti. Naša osnova stavlja momenat u izplatu odštetne svote. — Posljedice ovim različitim ustanovam jesu važne. Dok bo ugovor sklopljen nije, može stranka od ugovora odustati. Ja nisam mnienja, da biva izvlastba perfektnom sljedivšom izplatom, nasuprot mnijem, da je perfektnom postala iza dovršena odštetna postupka, pa budem prigodom specialne debate to napose napomenuti. Tuj opažam, da shvaća osnova izvlastbu perfektnom iza sljedivše izplate, pa daje pravo izvlastitelju odstupiti od izvlastbe i nakon pravomoćne odštetne odsude, naravno uz dužnost odštete za prouzročenu štetu.

Da nebude pako vlastnik dugo vremena u neizvjestnosti, da li bude predmet njegov izvlašćen ili ne, ustanovila je osnova rokove, unutra kojih mora izvlastitelj tražiti povedenje izvlastnog postupka u obojakom pogledu.

Sve pako troškove, skopčane sa odštetnim postupkom, trpi izvlastitelj. —

To su po prilici glavna načela predležeće osnove.

Iz ovih razlogah preporučujem ovu zakonsku osnovu vis. saboru za podlogu specialne debate. (Živio!)

Predsjednik: Generalna debata počimlje.

Ona gospoda, koja žele rieč uzeti, neka se prijave kod g. bilježnika dr. Malca.

(Nitko se neprijavi.)

Pošto se nije nitko za rieč prijavio, to se uzima, da je zak. osnova o izvlastbi nekretninah grada Zagreba primljena za podlogu spec. debate.

Spec. debata počimlje; molim g. isvjestitelja, da izvoli §. po §. čitati.

Izvj. dr. **Lovro Vidrić**: (Čita naslov. Prima se)

§. 1. (Prima se.)
§. 2. (Prima se.)
§. 3. (Prima se.)
§. 4. (Prima se.)
§. 5. (Prima se.)
§. 6. (Prima se.)
§. 7. (Prima se.)
§. 8. (Prima se.)
§. 9. (Prima se.)
§. 10. (Prima se.)
§. 11. (Prima se.)
§. 12. (Prima se.)
§. 13. (Prima se.)
§. 14. (Prima se.)
§. 15. (Prima se.)
Naslov. (Prima se.)
§. 16. (Prima se.)
§. 17. (Prima se.)
§. 18. (Prima se.)
§. 19. (Prima se.)
§. 20. (Prima se.)
§. 21. (Prima se.)
§. 22. (Prima se.)
Naslov. (Prima se.)
§. 23. (Prima se.)
§. 24. (Prima se.)
§. 25. (Prima se.)
§. 26. (Prima se.)
§. 27. (Prima se.)
§. 28. (Prima se.)
§. 29. (Prima se.)
§. 30. (Prima se.)
§. 31. (Prima se.)
§. 32. (Prima se.)
§. 33. (Prima se.)
§. 34. (Prima se).
§. 35. (Prima se.)
§. 36.

Predsjednik: Na §. 36. podnio je g. zastupnik dr. Vušćić sliedeći izpravak.

Bilj. dr. **Lončarić**: (Čita.) Da se na koncu 1. alineje doda rieč „kod suda".

Predsjednik: Rieč ima g. predlagatelj.

Dr. **Josip Vuščić**: Vis. sabore! Izpravak moj glasi tako, da bi se na koncu prve al. dodala rieč „kod suda" i po ovom dodatku imala bi ciela 1. al. glasiti ovako: (Čita ju.)

Ovaj moj izpravak nemienja u ničem samu redakciju ovoga §., jer je samo dodatak, koji ostavlja cielu redakciju; napokon bi se i misliti dalo, da su ove rieči, koje ja dodati želim, izostale samo pukom pogrieškom ili slučajno; ili se rieč „položiti" uzme u tom smislu, da znači „položiti, ili da se uzme da znači „platiti"; svaki put znači kamo dati ili kamo platiti. Ako ova stilizacija tako ostane, kako je po odboru predložena, to čini ovu osnovu nejasnom. Iz toga obzira vidi se potreba, da se jasnoća kod zakona postigne, te da se ove rieči svakako dodadu, da se znade, kamo se imade položiti odštetna svota u onih slučajevih, koje normira §. 36. A ovo je tim više od potrebe, što će baš po ovom zakonu takovih slučajevah više biti, gdje će se jedanput polagati svota odštetna vlastniku, a deset puta neće se moći vlastniku, nego kod suda. §. 38. ovoga zakona ustanovljuje, da odštetna svota stupa na mjesto izvlaštenoga predmeta; dakle odštetna svota ima pripasti vlastniku, kojemu pripada odštetni predmet. To je „in regula", i od tuda sliedi usta-

Digitized by Google

nova §. 34 ovoga zakona, da se „in regula“ polaže odštetna svota vlastniku istoga predmeta. A nastane više putah kod izvlastbe taj slučaj, da je izvlastbeni predmet obterećeu, da su stekle n. pr. tri osobe kakvo pravo na isti predmet, da su njihova prava uknjižena. Ovo imade dotični sud uzeti u zaštitu, i dalje po zakonu postupati, da im se njihovo pravo uzdrži i osigura. Ovakove slučajeve naznačuje §. 36. ovoga zakona u 1. al. i kaže, da imade izvlastitelj odštetnu svotu „položiti“, komu? — naime sudu, koji imade dalje razpolagati s ovom svotom, da se udovolji pravom, postignutim uknjižbom.

S toga, pošto ovaj izpravak samo popunjuje redakciju zakonske ove osnove i ništa u redakciji nemienja, nego hoće postići jasnoću u zakonu, preporučam, da bi se ovaj izpravak primio.

Predsjednik: Želi li još tko govoriti o ovom izpravku? (Nitko se ne javi.)

Ako nitko neželi govoriti, ima rieč g. izvjestitelj.

Izvj. dr. **Lovro Vidrić**: Rieč „položiti“ neima se ovdje smatrati u običnom smislu, nego valja ju uzeti u juridičkom znamenovanju t. j. deponirati. A kada mi juriste govorimo, da se ima novac deponirati, tada mislimo na treće mjesto; ovo treće mjesto nije po dot. zakonih drugo, nego sud. S toga je odbor, kad je ovaku redakciju predložio, držao za suvišno napomenuti, kamo se imadu ti novci položiti.

Nu da ne nastane nikakva dvojba, mislim, da neću proti želji odbora raditi, ako kažem, da sam sporazuman s izpravkom.

Predsjednik: Stupa se glasovanju. Najprije će se glasovati o predlogu §. 36., kako ga odbor stavlja.

Ona gospoda, koja su za to, da se redakcija odbora prima, neka izvole ustati.

(Nitko.)

Redakcija je pala.

Ona gospoda, koja su za to, da 1. al. §. 36. glasi s izpravkom predloženim po g. dr. Vušćiću, neka izvole ustati.

(Većina.)

§. 36. primljen je s amendementom g. dr. Vuščića.

Izvj. dr. **Lovro Vidrić**: (Čita.)

§. 37. (Prima se.)

§. 38. (Prima se.)

§. 39. (Prima se.)

§. 40.

Predsjednik: K §. 40. podnio je g. zast. Karlo Mihalović sliedeći izpravak.

Bilj. dr. **M. Lončarić**: (Čita ga.)

Predsjednik: Rieč ima g. zast. Mihalović.

Karlo pl. **Mihalović**: Vis. kućo! Ja sam na §. 40. podnio izpravak, i molim, da se one dotične rieči, kako predlažem, izpuste. (Čita izpravak.)

Ja sam podnio taj izpravak zato, jer mi se čini, da taj §. naprama vlastnikom nije sasvim pravedan. Gospodo! Na svaki način svaki od nas znade, da kod ovakova postupka izvlastbenoga moraju imati izvlastitelj i vlastnik jednaka prava i dužnosti; meni se čini da je tu kao kod privatnih ugovorah, gdje je obvezan jedan i drugi jednako. Po ovom §. obvezan bi bio samo jedan t. j. vlastnik bi morao svoje vlastničtvo prodati; ali ako bi kasnije, kad je on na to privolio, te je ugovor sklopljen, a svota još nije izplaćena, vladi palo na um da bi na jedanput kazala: mi nećemo izvlastiti, — to mislim bilo bi svakako nepravedno naprama onomu, koji je već na to pristao, ili je bio odsudjen, da mora na to pristati; jer on se obično odmah brine za drugo zemljište, a mogao bi se jako lahko prevariti, ako bi izvlastitelju slobodno bilo odustati od izvlašćenoga predmeta.

Imade zemaljah i ovakovih, kao što je Hrvatska, a one imadu u dotičnih svojih zakonih ustanovu, kako ju ja sada predlažem.

S ovih razlogah molim, da vis. sabor prihvati izpravak.

Predsjednik: Rieč ima g. dr. Malec.

Dr. **Josip Malec**: Visoki sabore! Iz obrazloženja g. predgovornika uvidjam, da je u istinu ovaj §. nešto nejasan, ali uzprkos tomu nemogu biti za njegov izpravak, a neću glasovati niti za cio §., i to stoga razloga, jer kad bi se izpustile rieči, koje g. predgovornik navodi, nebi ništa drugo sliedilo, što je upravo jasno u ovom §. napisano, t. j. utrnulo bi pravo izvlastbe, on ipak nebi bio dužan platiti vriednost, niti dužan primiti taj predmet. Kad se ova ideja nebi mogla realizirati, koju je g. predgovornik izrazio, mislim, da se postigne svrha, koju on imade pred očima, ako se ovaj §. skupa sa izpravkom pusti pasti i odboru vrati, da razmišlja o novoj stilizaciji toga §-a.

Predsjednik: Rieč imade g. dr. Spevec.

Dr. **Stjepan Spevec**: Vis. sabore! Meni se čini, da izpravak polazi sa stanovišta kao da je izvlastba u interesu vlastnika, koji imade vlastničtvo svoje izgubiti; jer se nastoji osigurati to, da se izvlastba što sigurnije provede, da se neodustane od izvlastbe. Ja mislim, gospodo, da ovaj izpravak upravo stoji u protuslovju sa pravom tendencijom izvlastbe. Izvlastba je uredba, kojoj nije svrha, vlastnost štititi; to je dužnost države, da vlastnost što više moguće štiti; i samo u onih slučajevih, gdje zbilja javni interes dolazi u sukob takav sa vlastničtvom privatnim, da je bolje da se ukine vlastnost, nego da interes javni štetuje, samo onda se dopušta, da se vlastnost dokine i vlastniku dade odšteta. Ako je tomu tako, onda mislim, da u najviše slučajevah vlastnik, koji odštetu dobije, neće dobiti onu, koju posjed zbilja ima; jer ako bi tomu tako bilo, on bi se bio pogodio s onim, koji treba stvar; jerbo nije mogao dobiti cielu vriednost, njemu stoji možebiti više do stvari, nego do dotičnoga novca, koji mu se nudja. Budući da se nije mogao radi toga pogoditi, nastala je nužda izvlastbenoga postupka, i čim je jedanput ovaj izvlastbeni postupak zametnut, neće dobit izvan ciene privrženosti za stvar, nego cienu obične stvari. Kad je zametnut postupak i ciena ustanovljena, a izvlastiteij ciene

Digitized by Google

neizplati, to mislim, da nije nikakva nesreća za vlastnika, nego da je još uvjek bolje za njega, da ostaje u posjedu stvari, nego da mu se izplati odštetna ciena. Onaj, koji je dirao u njegovo vlastničtvo, mora mu izvlastbeni trošak nadoknaditi.

S toga mi se čini, da je mnogo umjestnije, da se prihvati ovaj §. kako ga predlaže odbor bez obzira na izpravak g. dr. Vuščića.

Predsjednik: Rieč ima g. dr. Šram.

Dr. **Lavoslav Šram**: Vis. sabore! Ja ću govoriti za redakciju. Meni je §. 40., kako ga predlaže odbor, posve jasan i držim, da su mu ustanove opravdane.

Kako je izvolio g. predlagatelj izpravka naglasiti, želio bi on u interesu vlastnika, da se one alternative, sadržane u 1. i 2. al. §. 40., u toliko promiene, da se od onih alternativah pridrži samo jedna, a drugo da se izpusti.

§. 40. obazire se na onu točku, u kojoj se sa stvarnoga momenta javno pravo i interes pravni neodlučuje točno sa privatnim pravom; te ako se dopusti s jedne strane, da mora privatno pravo i vlastničtvo sa gledišta privatne strane podleći javnim zahtjevom i podrediti se javnim interesom, nesmije se dopustiti s druge strane, da to dalje ide, nego leži u dotičnoj potrebi, t. j. nesmije se privatno pravo i ova strana priv. prava peremirajućim načinom u dvojbenost stavljati.

Ako to, onda nebi bilo u interesu privatnoga vlastnika, kad bi izvlastitelj u stanju bio time, što jednostavno zamoli zametnuće izvlastbenoga postupka, produljiti svoje pravo na izvlastbu; jer time nije ništa izraženo: i on nedoprinosi nikakvih žrtvah i privatni vlastnik nedobije nikakve odštete. Nego tu treba jošte realnog kakvog izraza sa strane izvlastitelja, naime da ili izplati, ili položi dotičnu svotu odštetnu.

S ovih razlogah sam za redakciju.

Predsjednik: Rieč ima g. predstojnik odjela za pravosudje.

Dr. **Marijan Derenčin**: G. Mihalović predpostavlja ekspropriata kao ovlaštenika; ja ga pako smatram kao onoga, koji je odsudjen na vršenje stanovite dužnosti, jer predpostavljam, da se izvlastbeni postupak samo onda provadja, kad dotičnik neće da dobre volje ustupi svoju nekretninu. Ja moram ekspropriata smatrati kao dužnika, koji je na nešto odsudjen, a samo eksproprianta smatram kao onoga, koji je pravo stekao. A svaki može se svojega prava odreći, pa u kojem god stadiju može odstupiti, samo toliko mora gledati, da nenanosi štete onomu, koji stoji naprama njemu u pravnom odnošaju. A po našem zakonu mora ekspropriant namiriti onaj trošak, koji je prouzročio ekspropriatu time, što je dao provesti izvlastbeni postupak. — Dakle smatrajući ekspropriata kao dužnika, a eksproprianta kao ovlaštenika, nemogu odricati posliednjemu pravo odstupiti od stečenoga si prava.

Čini mi se kao „contradictio in adjectum“ razlika izmedju izvlastbenoga i kupoprodajnoga ugovora. Posliednji osniva se na privoli obijuh stranakah, a kod izvlastbe je to protivno; jer ona predpostavlja, da jedna stranka neće privoliti u to što druga stranka, naime izvlastitelj, želi.

Kad će gospoda ovako smatrati odnošaj ekspropriata prema ekspropriantu, kao što ja, to neće nazrievati nikakve nepravednosti ni prama jednomu ni prama drugomu u toj osnovi, a to tim manje, što će zakon primorati dotičnoga eksproprianta, da plati primjernu odštetu za štetu, štono ju je prouzročio time, da je dao izvlastbeni postupak provesti. A ta imade se po odborovu predlogu odmjerivati onim putem, kojim se odmjerivaju odštete za svekolike nekretnine u ovom zakonu.

Zato preporučam redakciju.

Predsjednik: Ako nitko neželi rieči, to ima rieč g. izvjestitelj.

Izvj. dr. **Lovro Vidrić**: Vis. sabore! U §. 40. riešava se načelo, kad je izvlastba postala gotovim činom. Ovo pitanje iziskuje bezuvjetno, da se upuštamo u narav izvlastbenoga postupka samoga, te tek onda možemo si na to pitanje izvjestan odgovor dati.

Neima dvojbe, da je pitanje o izvlastbi pitanje javnoga prava, naime u djelu onom, u kojem se meni moje vlastničtvo za stanoviti slučaj negira; a pitanje pod kojim uvjetom se to pravo negira, to je pitanje privatnopravno. Ako se stavi pitanje, da li imade možebiti sličnih ustanovah u našem pozitivnom zakoniku, to uvjeravaju sva gospoda, koja su sada govorila, da neima druga, nego kupoprodajni ugovor.

Stavimo, da dodje izvlastitelj k dot. posjedniku i reče: „ovo ću ti uzeti, jer ulica će ići ovuda“. Vlastnik pako kaže: „dobro, ja neimam ništa proti tomu, ja to ustupljujem drage volje. Tu neima prisilnoga postupka, oni su se nagodili, t. j. dot. vlastnik videći javnu svrhu odstupio je svoje zemljište. Ako je onda i glede ciene pošla nagoda za rukom, to je ovo bila jednostavna kupoprodajna pogodba. Ako nije pošla nagodba za rukom posve perfektno, to kažem, da neće nikada prije postupak izvlastbeni gotov biti, dok se stranke sporazume i o predmetu i o cieni. Čim izvlastbeni postupak od položene svote odvisi, to se može tražiti kupovnina natrag po predmetu ustupljenom A to je pitanje državne sile, to nije pitanje prava. Ima zakona, koji ustanovljuju, da izvlastitelju slobodno stoji odstupiti, dok nije novac platio; a to neodgovara pravu. — G. dr. Malec želi, da se ustupi taj §. natrag odboru, jer tvrdi, da je nejasan, jerbo da se je bojati da kad druga alineja odpade, da bi bilo lako moguće, da vlastnik nebi novca dobio. Tu §. 34. rok opredjeljuje, kad se ima platiti; ako neplati, može tražiti ovrhu, da mu se namiri odšteta.

G. dr. Spevec kazao je, da je jače pravo države nego pravo pojedinca, ali uvjek trpiti će ekspropriat. To je u načelu nepravo; ali kad pročitamo cio izvlastbeni postupak od kraja do odsude odštete, to možebiti konvenira

Digitized by Google

uzeti novac, ali ako izvlastitelju nije po volji, mora mu ga natrag dati. Ja ću drage volje uzeti radje posjed nego novčanu svotu, ali kad vidim, da mi bolje konvenira, uzeti ću novac. Je li onda pravedno, da može izvlastitelj jednostavno izmaknuti se?

Nu to je samo načelan razlog. Ja imam još sa praktičkoga gledišta samo to navesti : Kad sudi možebiti specialna porota, to je moguće, da ona veću vriednost udari predmetu, nego li ju zbilja imade. Tu je pogibelj da mora dotični izvlastitelj možda tri puta više platiti za predmet, nego je prije mislio, da će platiti. Ali po ovom našem postupku, gdje ima riešiti pitanje glede odštete sud, gdje je tako taj izvlastbeni postupak udešen, da štetuje što više ekspropriant, tu pitam, što onda, ako je prisiljen uzeti predmet? Ako mu nekonvenira, prodati će ga dalje.

Ja vrlo žalim, što sam glede ove točke došao u kollisiju sa odborom samim.

Ja sam u odboru potaknuo mnienje, da se dotična stavka izostavi, nu propao sam s tim. Ja držim, da imam pravo ovo naglasiti. Nu pošto je sa svijuh stranah pitanje pro i contra razjašnjeno, to mislim, da sam slobodan braniti mnienje, koje je izraženo . . .

Predsjednik: (Prekine ga.) Molim g. izvjestitelja, neka brani mnienje odbora. (Veselost.)

Izv. dr. **Lovro Vidrić**: Ja se pozivljem na ono, što su neka gospoda ovdje rekla, da to nije pitanje prava, nego tu se smatra, da je onaj, koji imade pravo, država. . . .

(Veselost. Nemir. Nečuje se posliednja izreka gosp. govornika.)

Predsjednik: Čast mi je javiti, da je g. Mihalović povukao natrag svoj izpravak; s toga odpada nužda glasovati o njem.

Pitam samo, da li vis. sabor prima ovaj §., kako ga odbor predlaže?

(Prima se.)

Izvj. dr. L. **Vidrić** (čita):

§. 41. (Prima se.)

§. 42. (Prima se.)

§. 43. (Prima se.)

§. 44. (Prima se.)

§. 45. (Prima se.)

Predsjednik : Ovim je za danas dnevni red izcrpljen. Na dnevni red buduće sjednice stavlja se treće čitanje osnove zakona o izvlastbi nekretninah grada Zagreba; zatim izvješće odbora za komunikacije i javne radnje glede predloga g. Miroslava Kraljevića.

Buduću sjednicu uričem za sutra u 10 satih prije podne. Molim odbor za poslove unutarnje zem. uprave, neka izvoli osnovu zakona o govedjoj kugi što prije u pretres uzeti.

(12 satih 5 minutah poslie podne.)

Digitized by Google

Petdeset i sedma saborska sjednica,

držana dne 17. listopada 1876. u 10 sati prije podne pod predsjedničtvom saborskoga podpredsjednika Mirka Horvata.

Pregled: Zapisnik prošle sjednice. — Podnesci. — Dnevni red: Treće čitanje zak. osnove o izvlastbi nekretnina u gradu Zagrebu. — Predlog zastup. Miroslava Kraljevića. — Predlog komunik. odbora glede željezničke postaje Gradac. — Dnevni red buduće sjednice.

(10 satih 30 čas.)

Predsjednik: (Zvoni.) Sjednica počimlje. Molim g. bilježnika, da zapisnik pročita.

Bilj. dr. **Josip Malec** (čita):

Zapisnik

LVI. sjednice sabora kraljevinah Dalmacije, Hrvatske i Slavonije, držane u glavnom i zemaljskom gradu Zagrebu 16. listopada 1876 god. pod predsjedanjem saborskoga predsjednika gosp. Nikole Krestića u prisutnosti 36 saborskih članovah.

Od strane vlade: Jovan Živković, dr. Pavao Muhić i dr. Marijan Derenčin.

Sab. bilježnik dr. Lončarić pročita zapisnik posliednje sjednice, koji je bez primjetbe ovjerovljen.

Na sabor stigli su sliedeći podnesci:

Kr. zemaljska vlada dostavlja saborskog pretresivanja radi računarske zaključke zaklade narodnih učionah i štipendijalne zaklade Marija-Terezijanske za god. 1875. Ide odboru za pregledanje zemaljskih računah.

Upravljajući odbor družtva svetojeronimskoga u Zagrebu moli, neka bi mu se 1000 forinti godišnje pripomoći dopitalo. — Ide peticionalnomu odboru.

Narodni zastupnik dr. Loučarić stavlja na vis. kr. zemaljsku vladu sliedeću interpelaciju;

Je li visokoj kr. zemaljskoj vladi poznato, da u kotaru Slatinskom provedenje školskoga zakona od 14. listopada 1874. zapriekah imade.

Ako je to poznato, kani li vis. kr. zemaljska vlada ukloniti te zaprieke, izvršbu spomenutoga zakona pospješiti, napose pako naredbam od 14/7 1875. br. 2947; zatim od 8/9 1875. broj 4069, od 4. listopada 1875, broj 4566. i od 6. listopada 1875. broj 4613. kod svih faktorah u školu utičućih kriepost pribaviti?

Uvrstit će se u zapisnik i dostaviti preuzvišenomu gosp. banu.

Na dnevnom redu je izvještaj sjedinjenih saborskih odborah za poslove unutarnje zemalj. uprave i za poslove agrarne o razpravi zakona, kojim se u pogledu zadružnih odnošajah utjelovljenih dielovah razvojačene krajine imadu preinačiti njekoje ustanove zakona od 8. lipnja 1871. o promjeni njekojih administrativnih odredabah u vojnoj krajini.

Ovo se stavlja sa dnevnoga reda, jer je izvjestitelj dr. Jordan bolestan.

Zatim je uzet u razpravu na dnevnom redu stojeći izvještaj saborskoga pravosudnoga odbora i za unutarnju upravu o zakonskoj osnovi o izvlastbi nekretninah u gradu Zagrebu.

Izvjestitelj dr. Vidrić pročitao je zakonsku osnovu te ju je poduljim govorom obrazložio i stavio predlog, da ju vis. sabor prihvati za podlogu specijalne debate.

Generalna debata započima. Pošto nitko nije uzeo rieč u generalnoj debati proti osnovi, uzima se, da se stavlja za podlogu specijalne debate. — Specijalna debata započima.

Naslov se prima po predlogu odbora i glasi:

ZAKON

od dana . . . . . o izvlastbi nekretninah u gradu Zagrebu.

Poglavje I.

O pripustu izvlastbe.

§. 1. primljen po predlogu odbora i glasi:

U obsegu grada Zagreba može se iz razlogah javnoga dobra prema podpunoj odšteti oduzeti ili stegnuti vlastničtvo nekretninah, ako je to potrebito:

a) da se podignu ili razšire crkve, javne škole, bolnice, ludnice, zavodi za uboge, sliepe i gluhonieme, zatvori, vojare, javne radionice, državne, zemaljske i obćinske sgrade, da se podignu, uzdrže i očuvaju javni spomenici;

Digitized by Google

b) da se otvore nova groblja ili postojeća razmaknu,
c) da se otvore nove ili razmaknu i izprave postojeće ulice i trgovi, šetališta, javne bašće i u obće da se izvede osnova o poljepšanju grada;
d) da se izvedu javni vodovodi;
e) da se uredi tek potokah.

§. 2. prima se po predlogu odbora i glasi:

Pravo vlastničtva na nekretnine oduzima se ili ograničuje se trajno:

1. ako kr. zemaljska vlada (odjel za unutarnje poslove) odredi, da se na korist državnoga ili zemaljskoga kojega zavoda izvede podhvat o kojem je rieč u §. 1., a gradsko zastupstvo vladinoj osnovi neprigovara;

2. ako se usljed prigovora gradskoga zastupstva kraljevskim riešenjem izvlastba dozvoli;

3. ako gradsko zastupstvo zaključi, da se takav podhvat izvede, a kr. zemaljska vlada (odjel za unutarnje poslove) zaključak odobri;

4. ako se usljed predstavke gradskoga zastupstva proti uzkratnoj vladinoj odluci, kraljevskim riešenjem izvlastba dozvoli.

§. 3. prima se po predlogu odbora i glasi:

Vremenita ograničenja, koja nesmiju trajati dulje nego tri godine, niti bitno ni trajno promieniti naravi nekretninah, dozvoljuje gradsko poglavarstvo, proti odluci kojega mogu dotičnici uložiti utok na kr. zemaljsku vladu (odjel za unutarnje poslove) u roku od 14 danah, računajući od dana poslje dostave odluke.

§. 4. prima se po predlogu odbora i glasi:

Gradsko poglavarstvo dozvoljuje, da se na stanovitoj nekretnini obave sve one pripravne radnje, koje su potrebite, da se izvede podhvat, radi kojega biva izvlastba.

Vlastniku ima se naknaditi šteta, koja mu se ovakovimi radnjami nanaša.

Proti odlukam gradskoga poglavarstva mogu dotičnici uložiti utok na kr. zemaljsku vladu odjel za unutarnje poslove, u roku ustanovljenom u predidućem §u.

§. 5. prima se po predlogu odbora i glasi:

Što ovaj zakon ustanovljuje o oduzeću i ograničenju prava vlastničtva na nekretnine, valja i za ostala prava na iste.

Naslov prije §. 6. prima se po predlogu odbora i glasi:

Poglavje II.

O odšteti.

§. 6. prima se po predlogu odbora i glasi:

Dužnost odštete prinadleži izvlastitelju.

Odšteta, ako nije inače ugovoreno, daje se u novcu.

§. 7. prima se po predlogu odbora i glasi:

Odšteta sastoji u podpunoj vriednosti nekretnine, koja se izvlašćuje računajuć amo pripadke (pertinencije) i plodove njezine.

Ako se izvlašćuje samo diel posjeda, odšteta proteže se i na veću vriednost, koju izvlašćeni diel ima po svojem mjestnom ili gospodarstvenom savezu sa cjelinom, kao i na manju vriednost, koju će preostali diel imati usljed izvlastbe.

§. 8. prima se po predlogu odbora i glasi:

Kad se izvlašćuje samo jedan diel nekretninah, pristojeći jednomu te istomu vlastniku, može ovaj zahtievati, da se izvlastba protegne na svekolike nekretnine, ako se dionom izvlastbom cjelokupni posjed razkomada, da se preostali diel nemože shodno upotriebiti prema dojakošnjoj njegovoj uporabi.

Sgrade imadu se uvjek u cielosti izvlastiti.

§. 9. prima se po predlogu odbora i glasi:

Ako onaj višak izvlaštena prostora, koj nerabi za naumljeni podhvat, bud po svom obliku, bud po svom obsegu nije sgodan, da se na njem podigne sgrada prema propisom redarstvenim, zdravstvenim ili regulatornim, to pripada izvlastitelju pravo izvlastbu protegnuti i na onu nekretninu, koja do izvlašćene kuće ili zemljišta leži, te spojiti sa viškom prvanjega prostora u jednu cjelinu.

§. 10. prima se po predlogu odbora i glasi:

Štetu, koju izvlastbom trpe posjednici osobnih služnostih i stvarnih pravah, pa zakupnici i najamnici, imade im se u nutar granicah odštete ustanovljene za vlastničtvo posebno nadoknaditi, ako se ovlaštenici glede pristojeće im odštete sa vlastnikom nenagode.

§. 12. prima se po predlogu odbora i glasi:

Šteta izviruća iz ograničenjah i radnjah, o kojih je rieč u §§. 2., 3. i 4., naknadjuje se po onih načelih, koja valjaju za oduzeće vlastničtva. —

Ako nije moguće unapred ustanoviti naknadu štete, koja ide vlastnika radi ograničenja njegovoga prava, vlastan je on tražiti, da se dok traje ograničenje, nakon svake godine ustanovi iznos odštete.

§. 13. prima se po predlogu odbora i glasi:

Nove gradjevine, nasadi i poboljšice neimadu se odštetiti, ako izvlastitelj odšteti prigovori i ako iz vremena, od kada bijahu izvedeni iz načina njihova izvedenja, ili iz inih okolnostih očevidno biva, da ih je vlastnik izveo u nakani, da poluči veću odštetnu svotu.

Vlastniku pristoji ipak pravo novo načinjene predmete skinuti (jus tollendi).

§. 14. prima se po predlogu odbora i glasi:

Izvlastitelj je dužan izvesti i o svojem trošku uzdržavati sve one gradjevine (puteve, propuste itd.), koje su za susjedne nekretnine ili u javnom interesu potrebite, da se ukloni pogibelj ili šteta.

§. 15. prima se po predlogu odbora i glasi:

Izvlastitelj obvezan je na odštetnu svotu plaćati 6% kamate počamši od dana pravomoćnosti odluke o odšteti (§. 36.) do plateža ili pologa.

Naslov prije §. 16. prima se po predlogu odbora i glasi:

Digitized by Google

Poglavje III.

Izvlastbeni postupak.

I.

Sastav osnove.

§. 16. prima se po predlogu odbora i glasi:

Zemaljska vlada odrediv, da se izvede podhvat, o kojem je rieč u §. 1. i gradsko zastupstvo zaključiv ovakov podhvat (§. 2.), imadu izraditi odnosne gradjevne osnove, te prije svega predati ih oblasti, koja je po postojećih propisih nadležna da ih izpita.

Ako za izpitanje izradjene osnove neobstoji oblast, razsudjuje ju kr. zemaljska vlada (odjel za unutarnje poslove), koja je vlastna predloženu po gradskom zastupstvu osnovu preinačiti.

§. 17. prima se po predlogu odbora i glasi:

Stranke vlastne su sklopiti nagodu o predmetu izvlastbe i ob odšteti.

Prosto je pak nagodom prepustiti, da se odšteta i prava trećih u propisanom postupku ustanove (§. 23.).

§. 18. prima se po predlogu odbora i glasi:

Čim je osnova po nadležnoj oblasti izpitana (§. 16.), imenuje kr. zemaljska vlada (odjel za unutarnje poslove) u slučajevih predvidjenih u točkah 1. i 2. §. 2. ureda radi, a u ostalih slučajevih navedenih u istom §-u na molbu gradskoga zastupstva povjerenika, koji će izvlastbeni postupak, na koliko se tiče sastava osnove, rukovoditi. —

Izaslanom povjereniku imadu se predložiti gradjevne osnove uz priloge, kojimi se izkazuje ime i prezime vlastnika, njegovo boravište, gruntovničko ako uztreba i katastralno označenje nekretnine, njezin obseg i tereti.

Kr. zemaljska vlada (odjel za unutarnje poslove) vlastna je prije nego li na molbu gradskoga poglavarstva imenuje povjerenika, zahtievati, dz joj se izkaže pokriće troška potrebita za provedbu podhata.

§. 19. prima se po predlogu odbora i glasi:

Izaslani povjerenik imade narediti, da se osnova sa prilozi na shodnom mjestu kroz 14 danah izloži, da ju svatko uzmogne ugledati, te izloženje ovo obnarodovati oglasom, koji će se uvrstiti u službene novine i po običaji razglasiti.

U oglasu navesti će se, da ovlaštenici imadu pravo unutar gore spomenutoga roka osnovi prigovoriti i svoj prigovor podnieti pismeno vladinomu povjereniku ili dati ustmeno u zapisnik, otvoren na mjestu, koj će se u oglasu naznačiti.

§. 20. prima se po predlogu odbora i glasi:

Čim mine rok (§. 19.), ureći će povjerenik ako uztreba na licu mjesta ročište, na kojem će se o učinjenih prigovorih razpravljati, i na tu razpravu pozvati izvlastitelja, one, koji su prigovore podnieli i vlastnika nekretnine, koja se ima izvlastiti.

Ako uztreba može povjerenik prizvati i vještake.

Razprava neima se protegnuti na pitanje odštete.

§. 21. prima se po predlogu odbora i glasi:

Po dovršenoj razpravi ima povjerenik o učinjenih prigovorih izreći obrazloženu odluku i prema istoj ustanoviti:

1. Predmet izvlastbe, obseg i granice nekretnine, koja se ima izvlastiti, način i obseg ograničenja, napokon rok, u kojem ima izvlastitelj zamoliti, da se odštetni postupak (§. 23.) povede, koji rok nesmije biti dulji od tri mjeseca.

2. Gradjevine, koje izvlastitelj ima izvesti i uzdržavati (§. 14.).

§. 22. prima se po predlogu odbora i glasi:

Proti odluci vladnoga povjerenika za izvlastbu dopušten je utok na kr. zemaljsku vladu (odjel za unutarnje poslove) u roku navedenom u §. 3.

Naslov prije §-a 23. prima se po predlogu odbora i glasi:

II.

Odmjera odštete.

§. 23. prima se po predlogu odbora i glasi:

Ako odšteta nije nagodom odmjerena (§. 17.), ima se ista na molbu izvlastitelja odmjeriti po kr. sudbenom stolu u Zagrebu po niže sliedećih ustanovah.

§. 24. prima se po predlogu odbora i glasi:

U molbi (§. 23.) ima izvlastitelj dokazati, da je izvlastba pripuštena (§. 2.), točno označiti nekretninu, koja se izvlašćuje (§§. 20. i 21.), vlastnika joj i terete, priloživ izvadak gruntovni, i ako uztreba katastralni nacrt i potvrdu gradskoga poglavarstva o posjedu.

Molba za sudbenu odmjeru odštete ima se u gruntovnici zabilježiti.

§. 25. prima se po predlogu odbora i glasi:

Na podnešenu molbu (§. 23.) ima kr. sudbeni stol izaslati iz svoje sredine povjerenika, koji će razpravu rukovoditi. Povjereniku ima se pridieliti zakleti pisar.

§. 26. prima se po predlogu odbora i glasi:

Sudbeni povjerenik ima narediti ročište na licu mjesta, te na isto pozvati izvlastitelja, vlastnika nekretnine, koja se izvlašćuje, ili zakonita njegova zastupnika i poznate mu ovlaštenike, (§. 11.) uz opomenu, da će se ako nedodju i bez njihova sudjelovanja odšteta ustanoviti i odlučiti glede izplate ili pologa njezinoga.

Suvremeno ima povjerenik oglasom, koji će se uvrstiti u službene novine i običajno razglasiti, pozvati na urečeno ročište uz istu opomenu sve one, koji drže da im pristoji pravo kakovo na nekretninu izvlastbi podvrženu.

§. 27. prima se po predlogu odbora i glasi:

Sudbeni povjerenik ima prije svega nastojati, da se glede odštete stranke nagode i o sklopljenoj nagodi spisati zapisnik.

§. 28. prima se po predlogu odbora i glasi:

Nepodje li nagoda za rukom, ima sudbeni povjerenik pozvati izvlastitelja i ovlašćenike, da svaki od njih

Digitized by Google

za odmjeru odštetne svote imenuje si jednoga vještaka i da se izraze o načinu izplate odštete.

Ima li ovlaštenikah više i neslože li se u izboru jednoga vještaka, odlučuje relativna većina glasovah. — Steče li više vještakah jednaki broj glasovah, ima se glasovanje ponoviti, te ako se i opet nepoluči većina glasovah za jednoga, ima se žriebanjem odlučiti, tko će biti vještakom.

Ako stranka neće da vještaka označi, ili ako ovlašćenik na ročište nedodje, imenuje vještaka mjesto nje sudbeni povjerenik.

§. 29. prima se po predlogu odbora i glasi:

Vještaci treba da imadu svojstva, koja za nje propisuje gradjanski postupnik.

Nemogu se kao vještaci upotrebiti osobe, kojih se izvlastba tiče i one, kojim pristaje ma kakovo pravo na predmet iste.

Prigovore proti imenovanomu vještaku imade stranka učiniti na samom ročištu, te će o njih sudbeni povjerenik odmah odlučiti, odrediv ako uztreba, da se imenuje drugi mjesto izključenoga vještaka.

§. 30. prima se po predlogu odbora i glasi:

Po obavljenom izboru dvojice vještakah imenuje sudbeni povjerenik trećega, kao predsjednika, te proglasiv vještačko povjerenstvo, konstituiranim, poziva stranke, da mu priobće što drže, da će služiti za razjasnjenje stvari.

Važnije izjave stranakah imadu se uvrstiti u zapisnik, te će na temelju istih sudbeni povjerenik ustanoviti naputak za vještačko povjerenstvo i podjedno odrediti dan i uru, kada će se prociena obaviti.

§. 31. prima se po predlogu odbora i glasi:

Na ročištu urečenom za procjenu, sudbeni povjerenik zapriseći će vještake, te spomenuv jim podieljeni naputak (§. 30.) pozvati da procjenu obave.

§, 32. prima se po predlogu odbora i glasi:

Mnienje vještakah ima se uvrstiti u zapisnik. Kod većih zgradah može sudbeni povjerenik dopustiti, da vještaci predlože pismeno svoje mnienje.

§. 33. prima se po predlogu odbora i glasi:

Po obavljenoj procjeni izaslani povjerenik predložiti će sudu o njoj spisane zapisnike i sve spise tičuće se odštetnoga postupka, a sud će obrazloženom odlukom, ako rad opaženih manah nepronadje odrediti, da se iznovice postupa ili postupak popuni, riešiti odlukom pitanje o odšteti.

§. 34. prima se po predlogu odbora i glasi:

Odluka o odšteti ima sadržavati:

1. točni opis nekretnine, koja se izvlašćuje;
2. novčanu svotu, koju izvlastitelj ima u ime odštete platiti ili položiti;
3. ime i prezime vlastnika ili ovlašćenikah, kojim ima izvlastitelj platiti;
4. rok u kojem valja da izplati ili položi. Ako stranke inače pred sudbenim povjerenikom neugovore, rok nesmije biti kraći od tri, ni duži od šest mjesecih i počima od dana poslje pravomoćnosti odluke o odšteti.

§. 35. prima se po predlogu odbora i glasi:

Proti odluci o odšteti dozvoljena je žalba ništovna na kr. stol sedmorice, nu samo radi povrede postupovnih ustanovah sadržanih u ovom zakonu i u gradjanskom postupniku.

Ako je žalba ništovna osnovana, ukinut će stol sedmorice odštetnu odluku i narediti iznovičnu razpravu.

Žalba ništovna ima se uz tri dana poslje dostave odluke o odšteti podnieti kod sudbenoga stola.

Na §. 36. podnaša zastupnik dr. Vuščić sliedeći izpravak:

Da se u §. 36. na koncu prve alinee dodadu rieči: „kod suda“ i time će ista alinea glasiti:

Izvlastitelj obvezan je odštetnu svotu položiti kod suda.

Predlog odbora je pao a izpravak dra. Vuščića primljen, te cieli §. glasi:

Izvlastitelj obvezan je odštetnu svotu položiti kod suda:

1. ako nekretnina, koja se ima izvlastiti, sačinjava povjerbinu (fideicomis),
2. ako je obterećena stvarnimi pravi (realnimi tereti, hipothekami). —

Naslov prije §. 37. primljen je po predlogu odbora i glasi:

III.
Provedba izvlastbe.

§. 37. primljen je po predlogu odbora i glasi:

Sud (§. 23.) uvesti će izvlastitelja na njegovu molbu u posjed izvlaštene nekretnine, ako dokaže, da je namirio ili položio svotu, koja je nagodom (§ 27.) ili pravomoćnom odlukom (§. 34.) u ime odštete odmjerena. Uslied iste molbe ima sud ureda radi odrediti shodna, da se uknjižba prava vlastničtva za izvlastitelja u gruntovnici provede, i da se u istoj brišu sve uknjižbe, pravo zaloga i inih pravah i teretah tičućih se izvlašćene nekretnine, na koliko izvlastitelj dotične dužnosti nije preuzeo.

§. 38. primljen je po predlogu odbora i glasi:

Odštetna svota stupa na mjesto izvlašćena predmeta glede svih stvarnih pravah (hipothekah, teretah.)

Naslov prije §. 39. prima se po predlogu odbora i glasi:

IV.
Obćenite ustanove.

§. 39. primljen je po predlogu odbora i glasi:

O pitanju, da li se stvar koja ima smatrati dokazanom, odlučuju nadležne po ovom zakonu za izvlastbeni postupak političke i sudbene oblasti po slobodnom njihovom osvjedočenju, stečenom savjestnom ocjenom svih okolnostih.

Na §. 40. podnio je narodni zastupnik Karlo Mihalović sliedeći izpravak:

U drugoj alineji da se brišu rieči:

Digitized by Google

„ili ako neizplati ili nepoloži odštetne svote u roku navedenom u §. 34. točki 4.“

Poslje svestrane debate povukao je Mihalović svoj izpravak natrag, te je

§. 40. primljen po predlogu odbora te glasi:

Ako izvlastitelj nezamoli odštetnoga postupka u propisanom roku (§. 21.) ili ako neizplati ili nepoloži odštetne svote u roku novedenom u §. 34. točki. 4., pravo se njegovo na izvlastbu utrnjuje i dužan je on naknaditi štetu, koju je radi izvlastbenoga postupka ovlašćenik trpio.

Kod odmjere ove odštete, ima se na molbu ovlaštenika postupati po ustanovah ovoga zakona. —

§. 41. primljen je po predlogu odbora i glasi:

Troškove svega kolikoga izvlastbenoga postupka nosi izključivo izvlastitelj, koji je dužan i predujmiti ili ako uztreba.

§. 42. primljen je po predlogu odbora i glasi:

Dostava naredabah upravne i sudbene oblasti nadležnih po ovom zakonu za izvlastbeni postupak, obavljaju se po propisih poglavja IV. gradjanskoga postupnika.

Kao prva na tužbu izdana odluka ima se smatrati u postupku za sastav osnove naredba, o kojoj je rieč u §. 20., a u postupku za odmjeru odštete, odluka sudbenoga povjerenika, pomenuta u §. 26.

§. 43. prima se po predlogu odbora i glasi.

I ostale ustanove gradjanskoga postupnika imadu se po vlastih nadležnih za izvlastbeni postupak uporavljati, gdje god ovaj zakon nesadržava osobite nesuglasne ustanove.

§. 44. primljen je po predlogu odbora i glasi:

Ako je izvlašćena nekretnina obterećena stvarnimi pravi, vlastnik nemože razpolagati odštetnom svotom bez privole dotičnih ovlaštenikah.

Na molbu vlastnika ili hypothekarnoga vjerovnika ima sud (§. 23.) provesti postupak o diobi odštetne svote po propisih gradjanskoga postupnika o diobi kupovnine.

§. 45. prima se po predlogu odbora i glasi:

Provedba ovoga zakona povjerava se banu.

Ovim je dnevni red izcrpljen.

U budućoj sjednici obavit će se treće čitanje zakona ob izvlastbi nekretninah u glavnom gradu Zagrebu zatim izvještaj odbora za komunikacije i glavne radnje glede predloga nar. zastupnika Miroslava Kraljevića stavljenog u sab. sjednici od 15. rujna 1876.

Predsjednik je zatim sjednicu u 12 satih digao, a buduću urekao za sutra t. j. 17. listopada 1876 u 10 satih prije podne.

Krestić v. r.
predsjednik.

Dr. **Marko Lončarić** v. r.
sab. bilježnik.

Predsjednik: Ima li vis. sabor kakve primjetbe na ovaj zapisnik?

(Neima.)

Primjetbe neima, zapisnik se ovjerovljuje.

Vis. sabore! Rektorat kr. sveučilišta Franje Josipa I. u Zagrebu poziva članove vis. sabora, da izvole prisustvovaii sveučilištnoj svečanosti kod instalacije rektora za god. 1876/7. koja će se obdržavati dne 19. list. u 6 satih po podne u saborskoj dvorani.

Uzima se na znanje.

Matica Hrvatska u Zagrebu moli podporu. Ide odboru proračunskomu.

Molba Petra Nikolića, kapelana u Belovaru, za premilostivo podielenje nagrade u ime predavanja vjeronauka. — Ide odboru za budget.

Prelazi se na dnevni red. Na dnevnom redu je 3. čitanje zakona o izvlastbi nekretninah grada Zagreba.

Bilj. **Jovan Steković**: (Čita.)

Predsjednik: Prima li vis. sabor osnovu zakona o izvlastbi nekretninah grada Zagreba u svoj cjelosti onako, kako je iz spec. debate proizašla.

(Prima se.)

Sliedi drugi predmet današnjega dnevnoga reda a to je izvješće odbora za komunikacije i javne radnje.

Molim g. izvjestitelja.

Izvj. **Josip Beruta**: (Čita izvješće saborskog odbora glede predloga nar. zast. Mir. Kraljevića, stavljena dne 15. rujna 1876.)

Predlog M. Kraljevića glasi:

„Neka se vis. vlada svom snagom kod zajedničkoga ministarstva zauzme, da se zakonom utanačena željeznička pruga od Osieka preko Našica—Požege—Gradiške do Siska već jednom izradi“.

Odbor za komunikacije i javne gradnje, uzev ovaj predlog u pretres, formulirao ga je ovako: „Vis. kr. zem. vlada pozivlje se, da upirući se na zak. čl. XXXVII. od god. 1870. hrvatsko-ugarskoga zajedničkoga sabora živo uznastoji kod kraljevske ugarske zajedničke vlade u Budimpešti izposlovati čim skoriju gradnju željezničkih prugah:

a) Od Osieka preko Našicah Požege, Novegradiške na lievoj obali Save do Siska;
b) Od Siska dolinom rieke Kupe do Karlovca;
c) Od Novegradiške preko Broda do Mitrovice.“

Vis. sabore! Već onda, kad je g. zast. Mir. Kraljević u sab. sjednici od 13. rujna god. 1876. stavio predlog glede gradjenja željezničke pruge Osjek—Sisak, imao sam čast izjaviti, da odbor u načelu se nebi protivio ovomu predlogu. Nu pošto je ovaj predlog od velikog zamašaja, pošto je donešen iznenada, i pošto predmet njime potaknut stoji u savezu sa gradjenjem t. zv. krajiške pruge, o kojoj se doduše takodjer radi, mislio sam, da bi bilo prerano, povesti o njem meritornu razpravu, a još više prerano, stvoriti zaključak saborski glede predloga g. Kraljevića. S toga sam zagovarao mnienje, da se predlog odputi odboru na razpravu. Pošto je to

Digitized by Google

učinjeno te je odbor o tom radio, čast mi je sada podnieti izvješće o tom radu.

Neka mi bude dozvoljeno ovom prilikom u kratko sav ovaj predmet razjasniti, i onda obrazložiti razloge, koji su komunikacionalni odbor vodili u pretresivanju ovoga predmeta.

Upitna željeznička pruga, o kojoj predlog g. Kraljevića glasi, ima biti sustavni dio one velike željezničke mreže, koja se zove alfeldskom željeznicom, i kojom bi se Sedmogradska i iztočna Slavonija spojila sa jadranskim morem. Graditelji željeznice alfeldske su odmah s početka podhvata nastojali izposlovati gradjenje pruge Osjek-Sisak, pokazujuć na veliki probitak, koji bi imala odatle ne samo drž. blagajna, nego u obće trgovina i javni promet. Ta nastojanja bivala su u ono vrieme, gospodo, kad još drž. pravni odnošaji kraljevine Hrvatske i vojne krajine nisu bili na čisto izvedeni naprama kraljevini Ugarskoj. Ova okolnost bila bi podobna u mjerodavnih krugovih uslied tada vladajućih nazora traženu dozvolu gradjenja osujetiti ili bar zategnuti. Nu dočim su ovi odnošaji na čistac izvedeni i riešeni, uslied toga su se u mjerodavnih krugovih sjetili gradjenja željeznice Osiek-Sisak i pruge, koje joj se nadovezati moraju; i tako bio je potaknut zajednički zak. članak 37. god. 1870. na zajed. saboru, kojim je utvrdjena ta gradjevina.

Kad je to nastalo, mislilo se je, da je sada ovaj podhvat na pol gotov; i sbilja nije bilo s prva misliti, da će kakva zapreka nastati, bila svjetne, bila privatne naravi.

Kad je podhvatničtvo alfeldske željeznice traženu dozvolu gradjenja ove željeznice zadobilo, našla su se još druga dva družtva, Čaki i Trefort, koja su pravila zapreke samomu gradjenju. Medjutim i ta su prestala, i ovo družtvo se je s družtvom alfeldskim spojilo i tako u zajednici tražilo zajedničku dozvolu gradjenja.

Medjutim ministarstvo ugarsko nije bilo sklono, da ovim civilnim družtvom dozvoli gradjenje, već je na temelju zak. članka predložilo, da se dozvola te gradjevine izdade putem natječaja; a 3. svibnja g. 1871. bio je natječaj razpisan s rokom do 10. srpnja god. 1871. Ovim družtvom pridružila se je veresijska banka ugarska, te kako je bilo očekivati, da će se stvar tim lasnije oživotvoriti. Ova družtva spremala su se na ponudbenu razpravu. Medjutim prije nego je 10. rujna došlo, obustavilo je ministarstvo za komunikacije i javne radnje razpravu i natječaj, s razloga, što su u ovo vrieme bile gotove predhodne radnje za potez od Nove Gradiške preko Beča do Mitrovice, te je ugarsko ministarstvo želilo, da se te obje pruge kao jedan podhvat smatraju i izvedu; i s toga obreklo je, da će drugi natječaj i razpravu razpisati za te obje pruge. — To se još nije dogodilo, i pri tom stadiju ostala je stvar do danas. Samo do alfeldske željeznice i do Osieka se je doprlo, al dalje nipošto.

Uslied toga valjalo bi dakle, da se stvar ova s toga stadija makne i k svojemu cilju provede. Ja mislim, da su razlozi, koji govore za predlog g. Kraljevića, tako jasni, da ih nije treba dalje razvijati. Mi smo već čuli dosta jadikovanja i stranom smo se sami izjavili o nestašici komunikacija u kraljevini Slavoniji. Mi sami priznajemo nuždu, da se ovoj zemlji nekim načinom pomogne glede trgovine i prometa, jer nije joj inače moguće smoći ono, što država i zemlja od nje traži, ako stanovnikom nedademo mogućnosti, da svoje prirodnine mogu izvesti na veća tržišta.

Sada je došla tomu prilika, da se sabor i vlada zauzmu za to i da se bar tom željeznicom onomu zlu doskoči. Ja mislim, da je to tim nuždnije, što moram sa žalošću priznati — jer dvojim, da li će one nove ceste, koje je vis. vlada saboru predložila bila i na koje je sabor pristao, polag sadanjega našega stanja i stanja našega budgeta ikada se oživotvoriti, — bar ne u onih periodah godišnjih, kako se to kaže.

Drugi razlog, koji preporuča predlog g. Kraljevića, je taj, što samo onda, ako se i ovaj potez izgradi, dobiti će prije smisla i vriednosti ova pruga Zakonj-Riečka, koja sadržaje, kako izvješće kaže, pasiva, i koja bude tako dugo, dok ju nebi koja druga pruga digla; a to je moguće samo pruga, koja se ovim predlogom preporuča.

Dakle interes drž. blagajne zahtieva, da se ta pruga čim prije izgradi.

Napokon, gospodo, razlog, koji zato govori, je i taj, što ova pruga, kako je zak. člankom odobrena, sadržaje jedan komad krajiške željezničke pruge; te učini li zbilja vis. sabor i vis. vlada taj korak kod zajed. vlade, da se to izvede, to mislim, da će velika usluga učinjena biti krajiškoj željeznici; a svakako će se tako olahkotiti gradjenje njezino.

S toga razloga čast mi je preporučiti predlog komunikacionalnoga odbora.

(Živio! u sredini i na desnoj.)

Predsjednik: Molim, izvolite pročitati predlog.

Izvj. **J. Beruta:** (Čita ga. — Predlog vidi od zgora).

Predsjednik: Prima li vis. sabor predlog komun. odbora?

(Prima se).

Predlog odbora je primljen.

Vis. sabore! Kad je predlog g. Kraljevića bio odstupljen komun. odboru, bilo je i zaključeno, da se peti predlog odbora za komunikacije glede postaje Gradac, da ne bude samo za putnike, nego i za tovare, takodjer onda u pretres uzme.

Izvj. **Jos. Beruta** (čita):

„Još je odbor, pretresujuć vladin podnesak, za olakšanje prometa i trgovine našao za shodno, te predlaže visokomu saboru, neka bi se kr. zemaljska vlada pozvala,

Digitized by Google

da zamjenitim dogovorom s kr. zajedničkom ugarskom vladom nastoji ondje izposlovati na željezničkoj pruzi Zakonj—Zagreb, imenito postaji Gradac takovu providbu, po kojoj bi postaja Gradac bila ne samo putnička nego i tovarna".

(Glasovi: „To smo već primili".)

Predsjednik: To nije još primljeno, nego je bilo odlučeno, da se zajedno s prijašnjim predlogom pretresuje.

S toga pitam: Prima li vis. sabor ovaj predlog komunikacionalnoga odbora?

(Prima se.)

Pošto je današnji dnevni red izcrpljen, s toga završujem sjednicu a uričem drugu za sutra u 10 satih. Na dnevnom redu biti će osnova zakona, kojom se u pogledu zadružnih odnošajah u utjelovljenih dielovih razvojačene krajine imadu preinačiti nekoje ustanove zakona od 8. lipnja 1871., o promjeni njekih administrativnih odredabah u vojnoj krajini.

(1 ¼ sati prije podne.)

Digitized by Google

Petdeset i osma saborska sjednica,

držana dne 18. listopada 1876. u 10 sati prije podne pod predsjedničtvom saborskoga podpredsjednika Mirka Horvata.

Sadržaj: Zapisnik prošle sjednice. — Podnesak. — Dnevni red: Spec. debata o osnovi zakona, kojim se preinačuju njekoje ustanove zadružnoga zakona od 8. lipnja 1871. — Dnevni red buduće sjednice.

Predsjednik: (Zvoni.) Sjednica počimlje. Molim g. bilježnika, da izvoli zapisnik pročitati.

Bilj. **Jovan Steković** (čita):

Zapisnik

LVII. sjednice sabora kraljevinah Dalmacije, Hrvatske i Slavonije, držane u glavnom gradu Zagrebu dne 17. listopada 1876. god. pod predsjedanjem saborskoga podpredsjednika gosp. Mirka Hrvata u prisutnosti 36 članovah sabora.

Od strane vlade: Dr. Pavao Muhić i dr. Marijan Derenčin.

Čitan je zapisnik posljednje sjednice i bez primjetbe odobren.

Na sabor stigli su sliedeći podnesci:

Molba „Matice hrvatske", da joj se iz zemaljskoga budgeta podpora za njene literarne podhvate podieli, i

Molba Petra Nikolića, kapelana i vjeroučitelja u sl. i kralj. gradu Belovaru, za podieljenje nagrade u ime predavanja vjeronauka.

Obadvie molbe dostaviti će se odboru proračunskomu.

Rektorat kralj. sveučilišta Franje Josipa I. poziva članove sabora na sveučilištnu svečanost inštalacije izabranoga rektora za školsku godinu 1876/7. na dan 19. listopada tg.

Uzima se na znanje.

Prešlo se je na dnevni red: treće čitanje zakona o izvlastbi nekretninah u gradu Zagrebu, koji glasi:

ZAKON

od dana . . . . . o izvlastbi nekretninah u gradu Zagrebu.

Poglavje I.

O pripustu izvlastbe.

§. 1.

U obsegu grada Zagreba može se iz razlogah javnoga dobra prema podpunoj odšteti oduzeti ili stegnuti vlastničtvo nekretninah, ako je to potrebito:

a) da se podignu ili razšire crkve, javne škole, bolnice, ludnice, zavodi za uboge, sliepe i gluhonieme, zatvori, vojare, javne radionice, državne, zemaljske i obćinske sgrade, da se podignu, uzdrže i očuvaju javni spomenici;

b) da se otvore nova groblja ili postojeća razmaknu;

c) da se otvore nove ili razmaknu i izprave postojeće ulice i trgovi, šetališta, javne bašće i u obće da se izvede osnova o poljepšanju grada;

d) da se izvedu javni vodovodi;

e) da se uredi tek potokah.

§. 2.

Pravo vlastničtva na nekretnine oduzima se ili ograničuje se trajno:

1. ako kr. zemaljska vlada (odjel za unutarnje poslove) odredi, da se na korist državnoga ili zemaljskoga kojega zavoda izvede podhvat, o kojem je rieč u §. 1., a gradsko zastupstvo vladinoj osnovi neprigovara;

2. ako se usljed prigovora gradskoga zastupstva kraljevskim riešenjem izvlastba dozvoli;

3. ako gradsko zastupstvo zaključi, da se takav podhvat izvede, a kr. zemaljska vlada (odjel za unutarnje poslove) zaključak odobri;

4. ako se usljed predstavke gradskoga zastupstva proti uzkratnoj vladinoj odluci, kraljevskim riešenjem izvlastba dozvoli.

§. 3.

Vremenita ograničenja, koja nesmiju trajati dulje nego tri godine, niti bitno ni trajno promieniti naravi nekretninah, dozvoljuje gradsko poglavarstvo, proti odluci kojega mogu dotičnici uložiti utok na kr. zemaljsku vladu (odjel za unutarnje poslove) u roku od 14 danah, računajuć od dana poslje dostave odluke.

Digitized by Google

§. 4.

Gradsko poglavarstvo dozvoljuje, da se na stanovitoj nekretnini obave sve one pripravne radnje, koje su potrebite, da se izvede podhvat, radi kojega biva izvlastba.

Vlastniku ima se naknaditi šteta, koja mu se ovakovimi radnjami nanaša.

Proti odlukam gradskoga poglavarstva mogu dotičnici uložiti utok na kr. zemaljsku vladu odjel za unutarnje poslove, u roku ustanovljenom u prediducem §u.

§. 5.

Što ovaj znkon ustanovljuje o oduzeću i ograničenju prava vlastničtva na nekretnine, valja i za ostala prava na iste.

Poglavje II.

O odšteti.

§. 6.

Dužnost odštete, prinadleži izvlastitelju.

Odšteta, ako nije inače ugovoreno, daje se u novcu.

§. 7.

Odšteta sastoji u podpunoj vriednosti nekretnine, koja se izvlašćuje. računajuć amo pripadke (pertinencije) i plodove njezine.

Ako se izvlašćuje samo diel posjeda, odšteta proteže se i na veću vriednost, koju izvlašćeni diel ima po svojem mjestnom ili gospodarstvenom savezu, sa cielinom kao i na manju vriednost, koju će preostali diel imati usljed izvlastbe.

§. 8.

Kad se izvlašćuje samo jedan diel nekretninah, pristojećih jednomu te istomu vlastniku, može ovaj zahtievati, da se izvlastba protegne na svekolike nekretnine, ako se dionom izvlastbom cielokupni posjed tako razkomada, da se preostali diel može shodno upotriebiti prema dojakošnjoj njegovoj uporabi.

Sgrade imadu se uvjek u cielosti izvlastiti.

§. 9.

Ako onaj višak izvlaštena prostora, koji nerabi za naumljeni podhvat bud po svom obliku, bud po svom obsegu nije sgodan, da se na njem podigne sgrada prema propisom redarstvenim, zdravstvenim ili regulatornim, to pripada izvlastitelju pravo izvlastbu protegnuti i na onu nekretninu, koja do izvlašćene kuće ili zemljišta leži te spojiti sa viškom prvanjega prostora u jednu cjelinu.

§. 10.

Pri odmjeri odštete neima se u račun uzeti ona veća vriednost, koju će nekretnina tek steći provedbom podhvata, radi kojega se izvlašćuje.

§. 11.

Štetu, koju izvlastbom trpe posjednici osobnih služnostih i stvarnih pravah, pa zakupnici i najamnici, imade im se unutar granicah odšteta ustanovljena za vlastničtvo, posebno nadoknaditi, ako se ovlaštenici glede pristojeće im odštete sa vlastnikom nenagode.

§. 12.

Šteta izviruća iz ograničenjah i radnjah, o kojih je rieč u §§. 2., 3. i 4., naknadjuje se po onih načelih, koja valjaju za oduzeće vlastničtva.

Ako nije moguće unapred ustanoviti naknadu štete, koja ide vlastnika radi ograničenja njegovoga prava, vlastan je on tražiti, da se, dok traje ograničenje, nakon svake godine ustanovi iznos odštete.

§. 13.

Nove gradjevine, nasadi i poboljšice neimadu se odštetiti, ako izvlastitelj odšteti prigovori i ako iz vremena, kada bijahu izvedeni, iz načina njihova izvedenja, ili iz inih okolnostih očevidno biva, da ih je vlastnik izveo u nakani, da poluči veću odštetnu svotu.

Vlastniku pristoji ipak pravo, novo načinjene predmete skinuti (jus tollendi).

§. 14.

Izvlastitelj je dužan izvesti i o svojem trošku uzdržavati sve one gradjevine (puteve, propuste itd.), koje su za susjedne nekretnine ili u javnom interesu potrebite, da se ukloni pogibelj ili šteta.

§. 15.

Izvlastitelj obvezan je na odštetnu svotu plaćati 6% kamate počamši od dana pravomoćnosti odluke o odšteti (§. 34.) do plateža ili pologa.

Poglavje III.

Izvlastbeni postupak.

I.

Sastav osnove.

§. 16.

Zemaljska vlada, odrediv, da se izvede podhvat, o kojem je rieč u § 1., gradsko zastupstvo zaključiv ovakov podhvat (§. 2.), imadu izraditi odnosne gradjevne osnove, te prije svega predati ih oblasti, koja je po postojećih propisih nadležna da ih izpita.

Ako za izpitanje izradjene osnove neobstoji oblast, razsudjuje ju kr. zemaljska vlada (odjel za unutarnje poslove), koja je vlastna predloženu po gradskom zastupstvu osnovu preinačiti.

§. 17.

Stranke vlastne su sklopiti nagodu o predmetu izvlastbe i ob odšteti.

Prosto je pak nagodom prepustiti, da se odšteta i prava trećih u propisanom postupku ustanove (§. 16.).

§. 18.

Čim je osnova po nadležnoj oblasti izpitana (§. 16.), imenuje kr. zemaljska vlada (odjel za unutarnje poslove) u slučajevih predvidjenih u točkah 1. i 2. §. 2. ureda radi, a u ostalih slučajevih navedenih u istom §-u na molbu gradskoga zastupstva povjerenika, koji će izvlastbeni postupak, na koliko se tiče sastava osnove, rukovoditi.

Digitized by Google

Izaslanom povjereniku imadu se predložiti gradjevne osnove uz priloge, kojimi se izkazuje ime i prezime vlastnika, njegovo boravište, gruntovničko ako uztreba i katastralno označenje nekretnine, njezin obseg i tereti.

Kr. zemaljska vlada (odjel za unutarnje poslove) vlastna je prije nego li na molbu gradskoga poglavarstva imenuje povjerenika, zahtievati, da joj se izkažc pokriće troška potrebita za provedbu podhvata.

§. 19.

Izaslani povjerenik imade narediti, da se osnova sa prilozi na shodaom mjestu kroz 14 danah izloži, da ju svatko uzmogne ugledati, te izloženje ovo obnarodovati oglasom, koji će se uvrstiti u službene novine i po običaji razglasiti.

U oglasu navesti će se, da ovlaštenici imadu pravo unutar gore spomenutoga roka osnovi prigovoriti i svoj prigovor podnieti pismeno vladinomu povjereniku ili dati ustmeno u zapisnik, otvoren na mjestu, koje će se u oglasu naznačiti.

§. 20.

Čim mine rok (§. 19.), ureći će povjerenik ako uztreba na licu mjesta ročište, na kojem će se o učinjenih prigovorih razpravljati, i na tu razpravu pozvati izvlastitelja, one, koji su prigovore podnieli i vlastnika nekretnine, koja se ima izvlastiti.

Ako uztreba može povjerenik prizvati i vjaštake.

Razprava neima se protegnuti i na pitanje odštete.

§. 21.

Po dovršenoj razpravi ima povjerenik o učinjenih prigovorih izreći obrazloženu odluku i prema istoj ustanoviti:

1. Predmet izvlastbe, obseg i granice nekretnine, koja se ima izvlastiti, način i obseg ograničenja, napokon rok, u kojem ima izvlastitelj zamoliti, da se odštetni postupak (§ 23.) povede, koji rok nesmije biti dulji od tri mjeseca.

2. Gradjevine, koje izvlastitelj ima izvesti i uzdržavati (§. 14.).

§. 22.

Proti odluci vladinoga povjerenika za izvlastbu dopušten je utok na kr. zemaljsku vladu (odjel za unutarnje poslove) u roku nevadenom u §. 3.

II.

Odmjera odštete.

§. 23.

Ako odšteta nije nagodom odmjerena (§. 17.), ima se ista na molbu izvlastitelja odmjeriti po kr. sudbenom stolu u Zagrebu u po niže slidećih ustanovah.

§. 24.

U molbi (§. 23.) ima izvlastitelj dokazati, da je izvlastba pripuštena (§. 2.), točno označiti nekretninu, koja se izvlašćuje (§§. 20. i 21.), vlastnika joj i terete, priloživ izvadak gruntovni, i ako uztreba katastralni nacrt i potvrdu gradskoga poglavarstva o posjedu.

Molba za sudbenu odmjeru odštete ima se u gruntovnici zabilježiti.

§. 25.

Na podnešenu molbu (§. 23.) ima kr. sndbeni stol izaslati iz svoje sredine povjerenika, koji će razpravu rukovoditi. Povjereniku ima se pridieliti zakleti pisar.

§. 26.

Sudbeni povjerenik ima narediti ročište na licu mjesta, te na isto pozvati izvlastitelja, vlastnika nekretnine, koja se izvlašćuje, ili zakonita njegova zastupnika i poznate mu ovlaštenike (§. 11.) uz opomenu, da će se ako nedodju i bez njihova sudjelovanja odšteta ustanoviti i odlučiti glede izplate ili pologa njezinoga.

Suvremeno ima povjerenik oglasom, koji će se uvrštitt u službene novine i običajno razglasiti, pozvati na urečeno ročište uz istu opomenu sve one, koji drže da im pristoji pravo kakovo na nekretninu izvlastbi podvrženu.

§. 27.

Sudbeni povjerenik ima prije svega nastojati, da se glede odštete stranke nagode i o sklopljenoj nagodi spisati zapisnik.

§. 28.

Nepodje li nagoda za rukom, ima sudbeni povjerenik pozvati izvlastitelja i ovlašćenike, da svaki od njih za odmjeru odštetne svote imenuje si jednoga vještaka, da se izraze o načinu izplate odštete.

Ima li ovlaštenikah više i neslože li se u izboru jednoga vještaka, odlučuje relativna većina glasovah. Steče li više vještakah jednaki broj glasovah, ima se glasovanje ponoviti, te ako se i opet nepoluči većina glasovah za jednoga vještaka, ima se žriebanjem odlučiti, tko će biti vještakom.

Ako stranka neće da vještaka označi, ili ako ovlašćenik na ročište nedodje, imenuje vještaka mjesto nje sudbeni povjerenik.

§. 29.

Vještaci treba da imadu svojstva, koja za nje propisuje gradjanski postupnik.

Nemogu se kao vještaci upotriebit osobe, kojih se izvlastba tiče i one, kojim pristoji ma kakovo pravo na predmet iste.

Prigovore proti imenovanomu vještaku imade stranka učiniti na samom ročištu, te će o njih sudbeni povjerenik odmah odlučiti, odrediv ako uztreba, da se imenuje drugi mjesto izključenog vještaka.

§. 30.

Po obavljenom izboru dvojice vještakah imenuje sudbeni povjerenik trećega kao predsjednika, te proglasiv vještačko povjerenstvo konštituiranim, poziva stranke, da mu priobće što drže, da će služiti za razjasnjenje stvari.

Važnije izjave stranakah imadu se uvrstiti u zapis-

Digitized by Google

nik, te će na temelju istih sudbeni povjerenik ustanoviti naputak za vještačko povjerenstvo i podjedno odrediti dan i uru, kada će se procjena obaviti.

§. 31.

Na ročištu urečenom za procjenu, sudbeni povjerenik zapriseći će vještake, te spomenuv im podieljeni naputak (§. 30.) pozvati da procjenu obave.

§. 32.

Mnienje vještakah ima se uvrstiti u zapisnik. Kod većih sgradah može sudbeni povjerenik dopustiti, da vještaci predlože pismeno svoje mnienje.

§. 33.

Po obavljenoj procjeni izaslani povjerenik predložiti će sudu o njoj spisane zapisnike i sve spise tičuće se odštetnoga postupka, a sud će obrazloženom odlukom, ako radi opaženih manah nepronadje odrediti, da se iznovice postupa ili postupak popuni, riešiti odlukom pitanje o odšteti.

§. 34.

Odluka o odšteti ima sadržavati:

1. točni opis nekretnine, koja se izvlašćuje;

2. novčanu svotu, koju izvlastitelj ima u ime odštete platiti ili položiti;

3. ime i prezime vlastnika ili onih ovlaštenikah, kojim ima izvlastitelj platiti;

4. rok, u kojem valja da izplati ili položi. Ako stranke inače pred sudbenim povjerenikom neugovore, rok nesmije biti kraći od tri ni duži od šest mjesecih, i počima od dana poslje pravomoćnosti odluke o odšteti.

§. 35.

Proti odluci o odšteti dozvoljena je žalba ništovna na kralj. stol sedmorice, nu samo radi povriede postupovnih ustanovah sadržanih u ovom zakonu i u gradjanskom postupniku.

Ako je žalba ništovna osnovana, ukinuti će stol sedmorice odštetnu odluku i narediti iznovičnu razpravu. Žalba ništovna ima se uz tri dana poslje dostave odluke o odšteti podnieti kod sudbenoga stola.

§. 36.

Izvlastitelj obvezan je odštetnu svotu položiti kod suda:

1. ako nekretnina, koja se ima izvlastiti, sačinjava povjerbinu (fideicomis);

2. ako je obterećena stvarnimi pravi (realnimi tereti, hipotekami).

III.

Provedba izvlastbe.

§. 37.

Sud (§. 23.) uvesti će izvlastitelja na njegovu molbu u posjed izvlašćene nekretnine, ako dokaže, da je namirio ili položio svotu, koja je nagodom (§. 27.) ili pravomoćnom odlukom (§. 34.) u ime odštete odmjerena. Uslied iste molbe ima sud ureda radi odrediti shodna, da se uknjižba prava vlastničtva za izvlastitelja u gruntovnici provede, i da se u istoj brišu sve uknjižbe prava zaloga i inih pravah i teretah, tičućih se izvlašćene nekretnine, na koliko izvlastitelj dotične dužnosti nije preuzeo.

§. 38.

Odštetna svota stupa na mjesto izvlašćena predmeta glede svih stvarnih pravah (hipotekah, teretah).

IV.

Obće ustanove.

§. 39.

O pitanju, da li se stvar koja ima smatrati dokazanom, odlučivaju nadležne po ovom zakonu za izvlastbeni postupak političke i sudbene oblasti po slobodnom njihovom osvjedočenju, stečenom savjestnom ocjenom svih okolnostih.

§. 40.

Ako izvlastitelj nezamoli odštetnoga postupka u propisanom roku u §. 21. ili ako neizplati ili nepoloži odštetne svote u roku navedenom u §. 34. točki 4., pravo njegovo na izvlastbu utrnjuje; i dužan je on naknaditi štetu, koju je radi izvlastbenoga postupka ovlašćenik trpio.

Kod odmjere ove odštete ima se na molbu ovlašćenika postupati po ustanovah ovoga zakona.

§. 41.

Troškove svega kolikoga izvlastbenoga postupka nosi izključivo izvlastitelj, koji je dužan i predujmiti ih ako uztreba.

§. 42.

Dostava naredabah upravne i sudbene oblasti nadležnih po ovom zakonu za izvlastbeni postupak, obavljaju se po propisih poglavja IVtoga gradjanskoga postupnika.

Kao prva na tužbu izdana odluka ima se smatrati u postupku za sastav osnove naredba, o kojoj je rieč u §. 20., a u postupku za odmjeru odštete, odluka sudbenoga povjerenika, pomenuta u §. 26.

§. 43.

I ostale ustanove gradjanskoga postupnika imadu se po vlastih nadležnih za izvlastbeni postupak uporavljati, gdje god ovaj zakon nesadržava osobite nesuglasne ustanove.

§. 44

Ako je izvlašćena nekretnina obterećena stvarnimi pravi, vlastnik nemože razpolagati odštetnom svotom bez privole dotičnih ovlaštenikah.

Na molbu vlastnika ili hipotekarnoga vjerovnika ima sud (§. 23.) provesti postupak o diobi odštetne svote o propisih gradjanskoga postupnika o diobi kupovnine.

§. 45.

Provedba ovoga zakona povjerava se banu.

te je glasovanjem usvojen; za tim uzeto je u pretres izvješće odbora za komunikacije i javne radnje glede predloga narodnoga zastupnika Miroslava Kraljevića stavljenoga u saborskoj sjednici od 15. rujna 1876. i odboru na pretres odpućenoga, te odbor predlaže: visoka kralj. zemaljska vlada pozivlje se, da upirući se na zakonski članak XXXVII. god. 1870. hrvatsko-ugarskoga zajedničkoga sabora živo

Digitized by Google

uznastoji kod kralj. zajedničke vlade u Budim-Pešti izposlovati čim skoriju gradnju željezničkih prugah

a) od Osieka preko Našicah, Požege, Novegradiške na lievoj obali Save do Siska;

b) od Siska dolinom rieke Kupe do Karlovca;

c) od Novegradiške preko Broda do Mitrovice.

Glasovanjem usvojen je ovaj predlog. Isto tako 5ti predlog istoga odbora: neka bi se kr. zemaljska vlada pozvala, da zamjenitim dogovorom s kralj. zajedničkom ugarskom vladom nastoji ondje izposlovati na željezničkoj pruzi Žakanj-Zagreb imenito postaji Gradac takovu providbu, po kojoj bi postaja Gradac bila ne samo putnička nego i tovarna, koji je takodjer glasovanjem prihvaćen.

Ovim je dnevni red izcrpljen i predsjednik zaključi sjednicu u 11 1/2 satih i ureče buduću za sutra t. j. 18. listopada tg. u 10 satih prije podne, u kojoj će se preduzeti izvješće sjedinjenih saborskih odborah za poslove unutarnje zemaljske uprave i za poslove agrarne o razpravi osnove zakona, kojim se u pogledu zadružnih odnošajah u utjelovljenih djelovih razvojačene krajine imadu preinačiti njekoje ustanove zakona od 8. lipnja 1871. o promjeni njekojih administrativnih odredabah u vojnoj krajini.

Mirko Hrvat v. r. podpredsjednik.	**Jovan Steković** v. r. sab. bilježnik.

Predsjednik: Ima li vis. sabor kakve primjetbe na ovaj zapisnik?

(Neima.)

Primjetbe neima, zapisnik se ovjerovljuje.

Vis. sabore! Odbor za poslove unutarnje podnio je izvješće ob osnovi zakona o postupku proti govedjoj kugi.

Tiskati će se i na dnevni red staviti.

Prelazi se na dnevni red. Na dnevnom redu je spec. debata ob osnovi zakona, kojim se u pogledu zadružnih odnošajah u utjelovljenih djelovih razvojačene krajine imadu preinačiti nekoje ustanove zakona od 8. lipnja 1871., o promjeni nekih administrativnih odredaba u vojnoj Krajni.

Molim g. izvjestitelja.

Izvj. **Mato Mrazović**: (Čita izvješće. Onda nastavlja:)

Vis. sabore! Ob ovoj osnovi zakonskoj već je tekla generalna debata. U sjednici od 10. kolovoza t. j. u 36. saborskoj sjednici došao je visoki sabor na §. 4.; tu podnieli su izpravke gg. zastupnici Lehpamer i Folnegović. Izpravak g. Lehpamera je glasio: da se u §. 4. mjesto rieči „roditelj" umetne „niti otac niti mati". A izpravak g. Folnegovića glasio je ovako: (Čita ga.)

Kad je u sliedećoj sjednici došlo do glasovanja, te su predlog odbora i izpravci gg. izpravljačah propali, to je tim povodom vis. sabor za redakciju ne samo ovoga §. nego i sliedećih, u koliko su u savezu, povratio odboru za iznovično pretresivanje. Ovako se je rodio ovaj predlog, koji sam pročitao i kojega predlog §. 4. glasi ovako: (Čita ga.)

Ova druga alineja novoga predloga očevidno pred očima ima izpravak g. Lehpamera, koji u rieči „roditelji" dvojben smisao napram shvaćenju puka nazire. Da se dakle ova dvojba odstrani, mislio je odbor, da će dovoljno učiniti, ako kaže, što se i tko se pod riečju „roditelj" razumije; naime „pod riečju „„roditelja"" razumjeva se u ovoj ustanovi svaki srodnik uzhodne loze bez razlike koljena, koji je član zadruge po rodu, ili po osobitom ugovoru, ili po uredovnom pripisu, od nadležne oblasti učinjenom;" — kako je to bilo pod nadležnom oblašću, dok je vojina krajina obstojala. Naprama ovomu razjašnjenju mislio je odbor, da će dvojbu onu, koju nalazi g. Lehpamer, uklonuti. Ostale ustanove pako, koje se nalaze u alineji 3. nepromienjene su i odgovaraju zakonu zadružnom, koji je valjan za stari provincijal, samo osobita ustanova umetnuta je u alineji 4., jer porodila se je briga osobito u zastupniku iz belovarske županije, da bi se dozvoljenjem bezuvjetnim na diobu u mnogih zadrugah moglo dogoditi, kao što se i sgadja, da i takovi članovi, koji nisu niti po rodu, niti po osobitom ugovoru, niti po pripisu u zadrugu došli, da bi mogli ipak tražiti razvrgnuće zadruge proti volji svih urodjenih i ovlaštenih članovah. S toga je 4. alineju uvrstio odbor pa kaže: „bez osobita ugovora ili uredovna pripisa u zadrugu priženjeni mužki i priudati ženski članovi neimaju prava tražiti razdiobe. Nu ako se zadruga usljed molbe drugoga kojega na to ovlaštenoga zadrugara razdieli, dobivaju i oni propisani svoj dio u vlastničtvo." Ovime se je činilo odboru, da su sve moguće zloporabe zapriečene, i da su brige gg. zastupnikah, osobito iz belovarske županije, kojim je dobro poznat dosadanji tečaj ovih razpravah, uklonjene. Kako se vidi iz ovoga §. novo predloženoga, na izpravak g. Folnegovića nije uzet obzir.

Predsjednik: Molim g. izvjestitelja, imam mu javiti, da je g. Folnegović svoj izpravak opetovao. (Čita ga.)

Franjo Folnegović: S dozvolom g. predsjednika i s pozivom na poslovnik imao bi to primjetiti: Ja mislim, da g. izvjestitelj uvadja na novu generalnu debatu, i držim da je umjestna, inače bi ga bio sam upozorio na svoj izpravak. Držim, da je gen. debata zato umjestna i nuždna, jer nije samo jedan §. odpućen odboru, nego čitava zakonska osnova od 4. §. počam. Odbor ju je mogao preinačiti ili ne preinačiti; ako je držao za shodno, nepreinačiti ju, to je upravo zato gen. debata nuždna, jer vis. kuća imade razlogah ovo čitavo izvješće odbiti te neprimiti ovu zakonsku osnovu za podlogu spec. debate, pošto ju je jedared već odputila natrag odboru. Ako je odbor učinio važne promjene, onda je opet opravdana gen. debata. S toga držim, da je sadašnji govor gospod. izvjestitelja govor u gen. debati; i mislim da će vis. kuća to odobravati.

Digitized by Google

Predsjednik: Vis. sabore! ja imam primjetiti to, da gen. debati neima više mjesta, pošto je gen. debata zaključena bila te je već i spec. debata započela; u spec. debati primljena su tri §§. i samo §. 4. odpućen na odbor s tim, da, ako bi odbor vidio prema preinaki, koju bi učinio na §. 4., da je od potrebe i na kojem drugom istu preduzeti, može ju preduzeti. S toga mislim, da pitanje više nemože biti o tom, da se povede kakova nova gen. debata.

Mato Mrazović: Molim, ovo je formalno pitanje; neka mi predsjedničtvo dozvoli stvar razjasniti i započeto razlaganje završiti, jerbo sam bio prekinut. Ja sam htio upravo doći na izpravak g. Folnegovića, koji je prviput predložen i sada evo opetovan. A moje razlaganje, koje sam imao, vis. sabore, nemože se držati za gen. debatu, nego za popunjenje izvješća odbora, jer sam genezu vis. kući razložio, kojim povodom je natrag došao predlog odbora, i što se je naročito glede §. 4. učinilo; a nisam se upustio u ostale §§. Odbor je našao za dobro, dotične ustanove preinačiti i popuniti tako, da se one dvojbe, koje su bile nastale, uklone. Pa u tom razlaganju nevidim ja povoda gen. debati, nego htio sam da dodjem do toga, te kažem, što je s izpravkom g. Folnegovića. Kako se vidi iz novo stiliziranoga §. 4., nije se na izpravak g. Folnegovića uzeo obzir u odboru. A to s ovoga razloga, jer prije svega moram kazati, u čem je poglavita razlika izmedju izpravka g. Folnegovića, predloga odbora i predloga vladinoga. Gosp. Folnegović želi svojom textuacijom učiniti to, ako jedan član ili jedna obitelj traži izlučenje svoga diela, da se nesmatra konsekvencijom nuždnom razvrgnuće ciele zadruge, da bi naime drugi članovi, koji nisu tražili diobe, mogli i nadalje zadružni život nastaviti; dočim po vladinom i odborovom predlogu, kako je na novo po odboru prihvaćen, mora se čim jedan ovlaštenik traži diobu zadruge, sva zadruga dieliti i sva se razvrgava, tako da neostaje nijedan dio prijašnje zadruge u dalnjem zadružnom životu. Ja moram kazati, da sam u onoj sjednici, kad je g. Folnegović taj izpravak podnio, bio sám pripravan podupirati ga, nu došavši u odbor i saslušavši g. vladinoga zastupnika, koji je izvjestitelj u diobnih stvarih, i čuvši g. zastupnika iz županije belovarske, uvjerio sam se, da bi se ovakovim izpravkom polučilo protivno, nego što g. Folnegović namjerava, i što bi ja želio, da se dade postići.

Glavni cilj g. Folnegovića je taj, da se nitko nesili na diobu proti svojoj volji zato, što je stanoviti član zadruge zaželio izstupiti iz te zadruge. Iz pravnoga gledišta dade se ovo opravdati; ali je htio g. Folnegović i stanovitu korist postići, naime onu, koju pripisuje zadružnomu životu. On drži, da je zadružni zivot institucija za naš narod koristna, jer ga konservira u onom, u čem ga je našla. Nu pošto se je odbor iz referata g. vladinoga zastupnika uvjerio, da se ova svrha niti po provincijalu, gdje imade upiralište za ovakovo tumačenje u smislu g. Folnegovića, nepostigne, nego se protivno postigne, bio je proti ovoj ustanovi. Izkustvo naime pokazuje, da čim se jedan oddieli, oddiele se i ostali za jedan momenat, može biti još koji mjesec poslje razdiobe ili možebiti još godinu danah ostanu skupa; a izkustvo je pokazalo, da se svakiput prije ili kasnije ipak svi razdiele, dok se zadruga posve nerazmeće. Naprama ovomu izkustvu činilo se je odboru mnogo mudrije u interesu naroda nedati mu povoda, dva do četiri puta onaj isti tegotni sa velikim troškom skopčani postupak opetovati, nego odbor držao je, da je mnogo bolje, i ako imade u zadružnih članovah jedinsten duh, ako imade sloge, oni mogu po propisih zakona nastaviti zadružni život, i to po istih propisih, koji se u glavnih načelih neluče od propisa od zakona zadružnoga, naročito što se običaja, koristi i substancije toga života tiče. Kad se je odbor uvjerio, da se nebi ono postiglo, što g. Folnegović želi, i kad izkustvo pokazuje, da se niti nepostigne, to je držao, da će mudro učiniti, ako ostavi ovakovu stilizaciju s ovim domašajem, kako ju je vlada predložila. Ovo sam imao o formi izvješća vis. saboru predložiti, a sam mislim, da se ob ovom, pošto je g. Folnegović svoj izpravak opetovao, ima iznova spec. debata povesti; a ja si pridržujem takodjer rieč o tom.

Predsjednik: Rieč imade g. Folnegović.

Franjo Folnegović: Vis. sabore! Kad bi moj nazor prodro bio, da je gen. debata opravdana zato, što je ciela zakonska osnova vraćena odboru, ja bi u gen. debati proti cieloj zakonskoj osnovi govorio bio, te bi kazao, da se ona neprima za podlogu specijalne debate, nego da se zakonska novela za provincijal i za krajnu zajedno stvori. Nukali su me na to oni isti obziri, koji me nukaju, da obnovim svoj izpravak, te koje sam već u prvoj razpravi ove zak. osnove prilično na tanko obrazložio. G. izvjestitelj mi je u mnogom olahkotio moju današnju zadaću, što je priznao, da je i on tih nazorah bio, da izpravku imade mjesta, i da ga valja uvažiti. Time je priznao, da oni nazori, koje sam za izpravak naveo, stoje. G. izvjestitelj govorio je proti samom faktičnom obstanku zadruge i navlastito s toga izvadja da neima razloga za izpravak se zauzeti, tim više jer bi jošte veći diobeni trošak mogao se usljed ovakove ustanove nametnuti zadrugam. Ja bi se imao ograničiti samo na ovaj razlog g. izvjestitelja; ali ipak držim za opravdano naglasiti svu važnost ovoga pitanja; pa s toga biti ću slobodan, da ono, što sam u prvoj razpravi naveo za obranu stanovišta svoga i za pridržanje institucije zadrugah u Hrvatskoj, u kratko opetujem. Držim, da je neobhodno nuždno, da se pitanje zadrugah zakonom rieši na takav način, da nebude nijedan državljanin prisiljen, s drugim državljaninom dieliti svoju obiteljsku sreću i ekonoman život proti svojoj volji. I to je posve opravdano sa gledišta slobode i obćenitoga gradjanskoga prava. Ali diobe, gospodo, kako ih zakon naš shvaća i kako se sada kane u belovarskoj županiji uvesti, grieše proti ovomu načelu,

Digitized by Google

jer se tako državljanin upravo sili, da nesmije po starom običaju u zadrugi ostati, a zadruga je inštitucija, koja, ako ju ja nesmatram savršenom, ipak je mnogo bolja, nego stanje, kako se sada kani uvesti. Ja sam proti tomu dotle, dok se nedokaže, da nije ni jedna obitelj više voljna u zadrugi ostati, u koliko je institucija zadruge opravdana i za nas koristna. Ja ću se samo ograničiti na stanje naše zemlje, kako faktično sada postoji, i to samo u toliko, da ovo pitanje svedem donekle u savez sa političkimi odnošaji naše domovine. Gospodo, svi, koji proti zadrugi govore, kažu jednostavno to: dok je zadruge, neće biti proletarijata, a dok neće biti proletarijata, tako dugo neće biti govora o industriji. Ja sam uvjeren, da ćemo doduše dobiti proletarijat, kad razmetnemo zadruge; ali tim nećemo dobiti industrije, nego pune bolnice bolestnikah i pune tamnice zločinacah. Dobiti ćemo ogromnu rulju čeljadi ljudske bez imetka, spremnu svakoga slušati, spremnu sve učiniti za sobstvenu eksistenciju, spremnu svemu više nego dobru. Kad bi bili sve preduvjete stvorili, koji su nuždni za prelaz iz ovoga patriarhalnoga stanja u stanje modernoga državnoga družtva, ipak još nebi mogli opravdavati onu forsirajuću tendenciju kod ovih svih zakona tičućih se zadruge, a kod ovoga najviše. A kad preduvjetah za razglašeni normalni prelaz nigdje nevidim, to mogu ovu tendenciju samo nesrećom za naš narod smatrati. Preduvjetah hoće se velevažnih. Nam bi valjalo gradjanski kazneni zakon tako urediti, kako se oni od prilike nalaziše kod dragih narodah onda, dok se isti narodi u sličnom stadiju života nalažahu. Mi ćemo ovako uz zapleteni konplicirau postupak parbeni i izvanparbeni, u takav chaos doći, du nećemo moći pomisliti na uredjenje naših gradjansko-pravnih odnošaja. Ja bi pako rado znati n. pr. samo to, kako gospoda, koja se nadaju domovinu ovim zakonom usrećiti i koja zahtievaju, da se zadruge što prije razmetnu, kako će se naše družtvo i kada valjano urediti na temelju sada postojećega izvanparbenoga postupka, na temelju procedure javnih bilježnikah, na temelju ovoga instituta, za koj se znade, da najjednostavniju ostavinsku razpravu po 10 godinah riešavaju. A nije to samo jedan preduvjet, da bi se imao naš kazneni i gradjanski zakonik ojednostručiti, da bude moguće ovomu golemomu materijalu odoljeti, koji će se nahrpati na naše urede, — nije dovoljno, da se samo taj preduvjet izpuni. Nam valja instituciju n. pr. obćinskih pastira takodjer urediti zakonom, da ne bude svaka obitelj uz jednu kravicu jednoga pastira držala i t. d.; u obće nam valja na sto takovih eventualitetah pomisliti, kanimo li zadruge dokinuti. Kod nas se samo kaže: „razdielimo zadruge!“ a što će kasnije doći, to neka dobri bog znade.

Jošte jedan važan predmet ima, na koji nismo pomislili, kad smo zakonom nastojali položiti temelj proletarijatu u našoj domovini. Industrija, o kojoj se nada, da će procvasti, kad bude na pijacah stotine lazaronah ležalo, treba sasvim drugih uvjetah za svoj napredak. Tu se mora prije pitanje vjeresijsko temeljito proučiti, tu treba najpače pitanje carine obzirom na nas posve inako riešiti. Valja na to pomisliti, da dok narod ovaj stoji u savezu neposrednom sa ostalimi djelovi monarkije, dok imade zajedničku carinu, — tako dugo o industriji neće biti govora u našoj domovini.

Nebi se u to pitanje dalje upuštao, kad nebi bio g. zastupnik vlade u obranu redakcije vladine naveo to, da mi hoćemo spojiti nešto, što je samo po sebi nenaravno svezano, jer da je najbolji i jedno opravdani vez u obitelji onaj, koji postoji medju otcem i sinom itd. Na to mi je najprije odvratiti, da mi hoćemo uzdržavati onaj vez, mi samo konserviramo obstankom zadrugah dosadašnje stanje naše domovine a nestvaramo ništa nova niti nepravedna, a drugo, ja vrlo dvojim, da bi bio taj vez nenaravan, pošto je našemu narodu tako rekuć prirodjen, dočim već toliko vjekovah faktično postoji. Potrebit mi se čini tim više, što si dandanas i civilizirani zapad najviše glave razbija, kako bi bilo moguće sličan vez u drugoj formi u družtvo uvesti. Opaža bo očito, da bez toga veza nemože biti govora o miru i blagostanju naroda. Opaža, da je to neobhodno nuždan i valjda jedini put, da se sadašnjemu stanju nesigurnosti i uzrajanosti radikalan liek nadje.

Ja nisam toga uvjerenja, da moramo sve faze zapadnoga družtva proći, kojim je ono išlo, dok se popelo na sadanji svoj stepen kulturnoga razvitka; dosljedno tomu ja nemogu biti toga uvjerenja, kakovo je izjavio g. dr. Vidrić zadnji put, tvrdeć, da ako nećemo sve kopirati, što je izvan naše domovine, da nećemo nikada napredovati. Ja sam naproti uvjeren, da zakonodavac mora crpiti znanje svoje iz faktičnih okolnostih u samom dotičnom narodu. On smije po tom tim manje kopirati tudje zakone, čim više razlikah ili osebinah na svom narodu zamjeti. Ne tvrdim to ja prvi toga mnienja bili su slavni i priznati kapaciteti; te je na pr. Rousseau o Petru Velikom opazio, da je bila velika pogreška Petrova, što nije sredstva i načine za civilizaciju naroda ruskoga crpio toliko iz samoga naroda, koliko sa civilizacije i nadricivilizacije francezke i englezke.

Ja dakle nebi toga mnienja bio, da sve kopiramo, nego da si stvorimo zakone, kojimi možemo uzdržati što više moguće svoje narodne osebujnosti, nastojeći iste oplemeniti a ne izkoreniti. Ako neuradimo tako, mi ćemo prije ili poslie, bojim se u vrlo kratko doba, imitirajući vanjske uredbe, morati ako ne propasti sasvim, a to jamačno propasti kao narodnost hrvatska.

G. izvjestitelj nadalje kaže, da ni neima više u nas nikakvih zadrugah sve su već i onako raztrgane i da bi ovako dvostruka i trostruka dioba nastala, te bi se samo strošak strankam povisio, bez da bi se ono postiglo, što ja zagovaram. — Istina je žalibože, da se kroz sto godinah neće popraviti, što se je u kratko ovo vrieme sa

*

Digitized by Google

leglo siromaštva i brojnoga padanja paučanstva i pače leglo nemoralnosti. Ta je misao zavladala u našem zakonodavstvu. — Ali, gospodo, dopustite izjaviti, da kažem, da je to predsuda, i kad bi ovo mnienje zbilja istinito bilo, da bi već bilo moralo našega naroda nestati. („Tako je!“ na lievici.) Gospodo! ja ću dopustiti, da one posliedice obstoje, da se u javnom životu pokazuje mnogo onoga, što nebi imalo biti, ali je vrelo sasvim pogriešno; ona nemoralnost, siromaštvo i lienjarenje izvire iz drugoga vrela, a ne iz zadruge, i kad bi zadrugu dokinuli, ono zlo će i nadalje ostati, dapače će se povisiti. Ja neću kazati da je u nas zadrugah narod Bog zna kako napredovao i do kakve savršenosti došao, ali to kažem, da je uz zadrugu imao naš narod sve uvjete za napredovanje i postignuće savršenosti, samo valjalo bi bilo zakonarstvo prama tomu razvijati, i bila bi se svrha postigla. Ali, gospodo, dopustite, da uz zakonarstvo, kako se je počelo sada razvijati, ti uvjeti napredka i usavršivanja nipošto nerastu, nego da padaju. („Tako je!“ na lievici.) Ja bi se usudio to komentirati, ja poznam okolnosti, ja sam se rodio u zadrugi, a sada kao župnik imadem posla sa zadrugom, te mogu kazati, da je uz zadružni život narod se množao, on je rasao, a sada pada. Ja iz izkustva znadem, da je u belovarskoj županiji, od kad se je razvojačila, počeo narod padati, on pada i u siromaštvo, u što ga vodi neprestano djelenje zadrugah. Ja bi mogao mnogo slučajevah navesti, koji dokazuju moju tvrdnju, mogao bi dati primjer, iz kojega bi se vidilo, zašto pučanstvo naše pada.

Dopustiti ćete, da se ondje, gdje obstoji siromaštvo, množe zločini. Al tomu dakako nisu zadruge krive, ti će se množati dapače više, kad budu zadruge dokinute, jer će se povodi zločina povisiti. Kad bi se naše zakonodavstvo pobrinulo, da nedokida zadrugah, nego da ih bolje uredi, onda bi prestalo zlo. A to se neće učiniti. Narod u bivšoj krajini naučen je da bude tako rekuć rukovodjen od oblasti; on je od vajkada na to priučen, vi nebiste ga smjeli prepustiti sama sebi; on kao malo diete uz mater uvjek vodjen morao bi se tako dugo voditi, dok samostalan postane; dok bude doveden do nekakve savršenosti, onda se slobodno pusti. A vi nećete za to znati, dali ste mu absolutnu slobodu; a ta absolutna sloboda radja onimi posliedicami, koje su bile napomenute.

Još mi je odgovoriti na prigovor, štono ga je izvolio kazati g. bar. Ožegović. On naime kaže da baš zadruga stvara proletariat, budući član zadruge ništa svoga neposjeduje. To je doduše istina, ali, gospodo, za samu stvar je ovo sofizam. Ja vas mogu uvjeriti, da je prije diobe svaki član zadruge imao što jesti, imao se pristojno čim odievati; — nu ne samo imao je štogod jesti, nego više putah držale su se gostbe; a to nećete zahtievati, da si nebude jedan prosti radnik nikada ništa bolje priuščio. U kratko, u zadrugah imali su više nego sada. Nadalje možebiti se kaže, da nije imala vjeresije zadruga; a tu mogu ja kuće kazati, gdje je gospodar više vjeresije kod ljudih imućnih steći mogao, nego može sada cielo selo.

Što je izvolio g. izvjestitelj kazati, to njegova tvrdnja potiče iz blagohotne nakane; naime kad kaže, da je najviše stoga proti izpravku g. Folnegovića, što je izkustvom utvrdjeno, da čim jedan član iz zadruge izstupi, da neima obstanka za druge članove. Kad bi stvar uzimali tako, onda bi bilo zbilja nepotrebno novi trošak otvarati; ja kažem, da u toliko ima tvrdnja g. izvjestitelja blagohotnu narav. Ali pomislimo, da se ponajviše zato diele, jer im pomanjkuje oblastnoga rukovodjenja; oni su došli pod tudju oblast, koja mjesto da prepirke rieši i uredi, jednostavno dotičnim strankam hrbat okrene i kaže: dielite se! Narod se odmah mora dieliti. Dotičnici sami kažu: mi se nećemo dieliti, ali se moramo, oblasti neće reda učiniti, i tako smo prisiljeni, da se dielimo. (Živio!) Zato ja sam priznajem, sada u ovakovih odnošajih nepreostaje drugo nego dieliti se.

Iz navedenoga dakle može se razviditi, da nenosi sama zadruga u sebi klicu djelenja, nego pomanjkanje zaštite kod iztaknutih već slučajevah k tomu doprinosi. Kad bi, gospodo, tomu manjku doskoćili, onda nebi nastala sila, da kad jedan član izstupi, da se drugi moraju dieliti.

Ja mislim, da sam ovim dovoljno razjasnio stvar samu i dokazao, da oni razlozi, koji se navadjaju kano da proti obstanku zadrugah govore, nestoje.

Zoto pristajem uz izpravak g. Folnegovića.

Predsjednik: Rieč ima g. predstojnik odjela za unutarnje poslove.

Jovan Živković: Vis. sabore! Povodom ovoga govora dužnost mi je samo nekoliko riečih progovoriti.

Kako smo čuli od g. predgovornika, činilo bi se, da se mi trebamo povratiti u upravu vojničku, jer tamo je svega, što u nas nije, t. j. ondje je red, ondje su blagodati, koje je krajina pod upravom vojničkom uživala, a kojih sada neuživa. Kad bi bio g. predgovornik dublje zavirio u predmet, kojega je uzeo braniti, nevjerujem, da bi se bio tako zaboravio, da ono uzornim smatra, što čitav izobražen sviet odsudjuje. Kad država kaže, meni je od potrebe vojnička krajina, mislim, da svakako oni, koji su odsudjeni biti tako organizirani, nikako nesmetraju to Bog zna kakovom srećom, toga neće nitko uztvrditi moći; jer inače nebi se bilo došlo do toga uvidjenja, da nije baš dužna ova ili ona klasa ljudih uvjek krv prolievati za državu. (Glasovi: To je istina!)

Za zemlju, kako je bila naša vojna krajina, dužna je država sve blagodati učiniti, da iz nje što više vojnikah dobije, koji onda imadu platiti svojom krvlju onaj trošak, koji se u nje ulaže. Ako je bila u vojnoj krajini bolja uprava, nego li je u provincijalu, dopuštam, jer svekolike države dužne su davati neke pogodnostih takovim ljudem, koji moraju biti danas kao sutra pripravni, da poklone život svoj državi; oni imadu i pravo na takove pogodnosti, — a drugdje takovih pogodnosti neima. Oni su dobivali jeftiniju sol, jeftiniji duhan itd. Metnite sve te

Digitized by Google

pogodnosti na jednu stran, a život državljana na drugu, a viditi ćete, gdje će biti težina. A razlog, koji je državu na to ponukao, da tu instituciju ukine, je dakle taj, jer nije umjestno i netreba da bude u izobraženoj državi ijedna klasa ljudih, koja je odsudjena na davanje krvnoga poreza.

Kad je to dokinuto, što je pravna posliedica toga? Da se dokine ono tutorstvo, pod kojim je taj narod prije stajao, da se dokine stega, koja je bila tomu narodu prije postavljena. Treba da se ono vrelo, iz kojega se je crpio taj krvni porez, dokine, a to vrelo bile su zadruge. Ako dakle, gospodo, naš zakon stupa na ono stanovište, da postupice dokine tu instituciju, to se tako stvara uvjet samostojnosti toga pučanstva. Tako se sili puk, da sam misli o sebi, da neide samo „auf Befehl", nego da sam skrbi za ono, što je dosada država njemu pružala. Da samostojnost dobije, valja da država njemu onoliko podpore daje, koliko daje svim ostalim državljanom. Ja dakle dopuštam, da je narod bio pod tutorstvom, ali to je prestati moralo, ako hoćemo da narod stupi na onaj stepen, gdje će početi sam o sebi misliti.

Ja dopuštam, da je težak kruh krajišnikom, koji se nalaze pod civilnom upravom, jer dopuštam, da je bila ondje točnija uprava; ali zato bila je i 5 puta skuplja, i ciela država je k tomu doprinašala, da to u krajini tako biti može.

A ona blagodat, da narod počimlje sam se truditi i skrbiti za se, je viša blagodat; nu taj narod ju danas još neosjeća, ali osjećat će ju morati za kratko vrieme.

Gospodo! ja neznam, kako je došlo opet do gener. debate, (Glas: Tako je!) da li su zadruge nuždne, ili nisu. O tom je sud ne samo prigodom gen. debate u ovoj vis. kući, nego i inače odlučio, da mi imamo bditi nad tim, da se to stanje prelaznim putem na ono stanovište svede, koje gradj. zakon u našoj državi u tom pogledu ustanovljuje, a da to stanje prestaje onim načinom, koji neće precipirati stvari; i zakon je tu naglašenu ustanovu uzeo medju svoje.

Kako je g. referent iztaknuo, neukida se zadruga; t. j. faktično se razvrgnuće samo izriče, ali ostavlja se članovom na slobodu i nadalje ostati u zajednici; samo u buduće neće više biti zadruge, nego svaka ona grana biti će sa svojim dielom u gruntovnici upisana, i stupa u red ostalih odjeljenih gradjanah, pa tako kad bude ostavinska razprava ili prodaja, znade se odmah u gruntovnici, koji dio dotičnoj stranki pripada; sve to nezna se, dok je član u zadrugi. Ovakova zajednica dakle odgovara pojmu prelazne dobe; i kad je koga volja izstupiti, znade, što je njegov dio, te se može lako odlučiti od ostalih; ako pako nije voljan odieliti se, ipak znade, što mu pripada. Što je g. Kamenar kazao, da će biti konfuzija, bilo bi to onda, kad nebi ovako postupali, te kad bi se primio izpravak g. Folnegovića. Zašto? Kad bi bio izlučen dio jednoga člana, ostali bi drugi još u zajednici. Prvi bi otišao sa svojim dielom, a za 5 godinah zahtievao bi opet drugi član, da izstupi; tu nastane opet novi trošak, i to isto tolik, kao kod izlučenja prvoga člana. Za nekoliko godinah hoće se opet trećemu da izstupi; tu nastane opet novi trošak. Dakle kod svakoga, koji hoće izstupiti iz zadruge, moraju se praviti novi troškovi u svrhu izlučenja. Tu bi se moglo kazati: to je konfuzija; i pravni pojmovi onih ljudih bi se sasvim pomiešali, tako, da ne bi nitko mogao znati, što je pravo, što je zakon. A ovako, gospodo moja, nemože biti. Nego čim je dioba provedena te su djelovi došli u gruntovnice, ostaje još zajednica; sada, tko hoće ići van, već zna, što je njegovo, kod ostalih nemože biti sumnje, da se je povriedio njihov pravni pojam, i nitko nemože kazati, meni pripada više; jer on zna, da, što je u gruntovnicu unešeno, to je za njega tako rekuć sv. pismo, a u ostalom mu je njegova svojina, koja mu je kod diobe pripala, još u pameti. Tu dakle pomutnje nemože biti. Prelazno stanje dakle nesili odmah na razvrgnuće zadrugah, nego samo na razpisanje djelovah na pojedine članove. Toliko imao sam reći na opazke gospode predgovornika.

Josip Beruta: S pozivom na poslovnik molim za rieč. Ja nisam zagovarao krajišku upravu kao takovu...

Predsjednik: Rieč ima g. dr. Lončarić.

Dr. **Marko Lončarić**: Visoki sabore! Kao što je g. predstojnik nut. odjela napomenuo, tako se i meni čudnovato čini, da smo danas kod §. 4. opet došli na gen. debatu, da li su zadruge potrebite i koristne, da li ne. Gospodo! ovdje se neradi o ničem drugom, nego da se zakon od 8. lipnja 1871., izdan glede administrativnih odredabah u vojnoj krajini, preokrene ili preinači; tu se nepita, jesu li zadruge potrebite ili ne, je li život u njih moralan ili nije itd. Medjutim ja, kao mladi član sabora i kao čovjek, koji živim u narodu, mogu reći, da neimadu oni sasvim pravo, koji kažu, da su zadruge uzor moralnosti, radinosti itd. Nego ja kažem, da imade zadrugah, u kojih je moral spao na sasvim nizki stepen, i znam, da je u zadrugi bila velika sila zla. Ako bi me tko htio oprovrgavati, ja ću mu privatnim putem dokazati, da je tomu tako. U zadrugi vladala je velika lienost; ja sam župnik 6 godinah, imao sam posla sa zadrugami; znam, da su na polje išli na posao članovi zadruge, samo su gospodar zadružni i zadrugarnica kod kuće ostali, pak nisu ništa radili za zadrugu, nego samo ostali članovi morali su raditi. U zadrugi ništa drugo nije bilo nego separatizam, protekcija i indolencija. Gospodar je protežirao svoju djecu na uštrb ostalih članovah, indolencija bila je medju članovi takova, da zadružnici, osobito ženske, netrpe djece najbližnjega rodjaka; višeputa bilo je takovih indolencija, da je morala bolestna ili noseća žena na posao ići, jer su druge kazale, da je liena. Toliko o radinosti i moralu zadrugah. — Naš narod nije proti razdieljenju zadrugah; u Slavoniji imade već od prije razdieljenih zadrugah, i to najviše s toga, jer neće priznati žen-

Digitized by Google

skoga člana zadruge kao pravovaljana člana, kao imajuća pravo na posjed, i tako su se radje razdielili. Niemci i Francezi neimaju zadrugah. Ja imam u parokiji selo, gdje stanovnici neživu u zadruzi, ali su uzor gradjanske krieposti i radinosti. Ja ću glasovati za §. 4. po predlogu odbora.

Predsjednik: Rieč ima g. Lephamer.

Josip Lehpamer: Visoki sabore! Ja sam toga uvjerenja, da po ustanovi ovoga §, ako imade svaki član pravo, zadrugu raztvoriti, da imadu ipak ostali članovi, koji se nediele, pravo u zadruzi ostati. To je očito, da si je g. izvjestitelj posve jasno kazao, da time prestaje zadruga i da se upravo ide na to, da se ona razvrgne. (Jedan glas: „Ali u zajednici ostanu".) Kad se na zajednicu reflektira, to neka ona gospoda na susjednih narodih dokažu, koliko imade u kojem od njih zajednicah; n, pr. koliko seljaka u Štajerskoj ili Kranjskoj živi u zajednici. (Jedan glas: „U Českoj".)

Ja moram g. Berutu proti izjavi vlad. zastupnika u obranu uzeti. G. Beruta tvrdi, da je uprava u krajini bila nesamo jeftina, nego i brza, a g. predstojnik nut. odjela priznaje, da je možebiti bila bržija od naše, ali je zato bila i skuplja. Ja neimam pri ruci podatakah, koliko je stajala, ja samo znam, da dotične kotarske oblasti, kako su prije postojale, i koje odgovaraju sadanjim županijam, imale su samo jednoga činovnika, a na čelu stajao je sudac, koji je dobivao plaću kao svaki drugi častnik. Dnevnice bile su svuda veoma jeftine, i u obće ima g. Beruta pravo, kad tvrdi, da je čitava uprava bila jeftina. Nu ovdje ne radi se o tom, da se paralela vuče izmedju provincijala i vojne krajine u tom pogledu, nego g. Beruta je samo s toga to napomenuo, što je smatrao, da, kad bi uprava sadašnja uzela više obzira na postojeće odnošaje, koji su prošli iz krajiškoga života u civilni, kad bi te odnošaje njegovala, kako su ih oni njegovali, tada bi doista bili oni odnošaji bolji, nego su dandanas; nebi naime toliko nemorala i nereda medju njimi bilo, kad bi dotične oblasti više upliva imale, da predusrete takove slučajeve. To je razlog, s kojega je g. Beruta one stvari napominjao. G. vladin zastupnik izvolio je takodjer spomenuti to, da bi tobože nekakova konfuzija u onih djelovih nastala, za koje je zakon donešen, ako se primi izpravak g. Folnegovića, po kojem bi samo onaj pojedinac, koji izstupi, dobio svoje vlastničtvo, a drugi ostali bi u neizvjestnosti, da ne bi znali, što je njihovo, i što nije; a po tom da bi nastala konfuzija. Ja neuvidjam te konfuzije, ako bi 2 do 3 obitelji u zadrugi još dalje ostale, jerbo takovim konfuzijam morao bi zakon predusresti, koji bi se upravo morao zato pobrinuti, da disciplinarni zapt dobro uredi. Zašto nebi bilo konfuzije? Akoprem naime nebi svaki znao, što je njegov dio, ako bi nastalo, što je izvolio g. vlad. zastupnik spomenuti, da umre koje diete ili žena itd., i ostali nebi znali, kakovi su dielovi njihovi, to se zakonom normira, da se dieli na glave. Kad se dieli na glave i to po onih glavah, koje „de facto" postoje u onoj zadrugi, to može svake godine znati svaki za svoj dio; zadruga može tako jošte 5, 15, 20 godina postojati, a neće se moći konfuzija zametnuti glede dielova, koji pripadaju onim, koji su ostali u zadrugi.

Ovdje se je veoma oštro govorilo pro i contra, da li je život moralan, u obće više zajamčen u zadružnom životu, ili u razvrgnutih zadrugah, t. j. u obitelji. G. zastupnik Beruta je tu stvar dosta jasno izrazio; on sam priznaje, da se i u zadrugi može kakovo moralno zlo počiniti; to je već narav čovječja, da može pogriešiti, ali da su sve zadruge glavno vrielo svih zala, (dr. Lončarić: „Baš su.") onda su to i sve zajednice, gdjegod se nalaze. (Dr. Lončarić: To nestoji, naš narod nije tako naobražen.) Medjutim gospoda, koja su to napominjala, jako dobro znadu, da je vrelo zla negdje drugdje. Ja kažem, kad bi kršćanske zapovjedi ili otajstva naprama zadrugam bolje se gojila, da bi duh tih zapovjedih i otajstvah mogao djelovati na narod, nebi živio taj nemoralno nego ćudoredno. I ja sam bio 5 godinah župnik, imadem izkustva, i mogao bi posvjedočiti protivno, što gg. Ogjić i Lončarić kažu; ja bi mogao pohvaliti se time, da ja u svojoj župi, koja broji preko 9000 dušah, te nesreće nisam opazio. I gospoda, koja su bila u Podravini, neće naći u zadrugah razloga tomu zlu, koje tamo postoji. To navadjam za dokaz, da nipošto nestoji, što gospoda tvrde, da su zadruge vrelo svemu tomu zlu. Vrelo zla leži drugdje. Ja ću razjasniti ono, što je g. Beruta htio kazati. Kazalo se je, da je dokaz tomu i nerevnost i lienost u samoj zadrugi. A čemu je to dokaz, da vlada ondje nered? To je dokaz tomu, što je g. Beruta kazao, da nije zadruga dobro uredjena. Gospodar neće da radi, akoprem bi on morao ići na radnju, (Glasovi: tako je.) članovi zadruge neće gospodara da slušaju; kad bi bio u zadrugi red uveden, tada bi dotična žena rodila u miru, kako sam ja imao primjera u svojoj župi, ne bi ju zvali, da ide raditi s njimi. Ja obratno kažem izvrgnutim argumentom: tko će raditi, kad bude sama dotična žena u kući? (Glasovi na lievoj: to, to! — Dr. Lončarić: Kako rade drugdje? Nemir.) Ako muž otide od kuće, žena mora sama kod kuće ostati; drugi ljudi idu po poslu, tko će bolestnika ili dotičnu ženu dvoriti, jer sada neće biti više zadruge. Da bi se moglo zahtievati od susjeda: Vi imadete toliko čeljadi, dajte nam jedno na razpolaganje. (Glasovi u sredini: Tako je.) Tada će dotični susjed kazati. Prijatelju ja moram ići na svoje polje ili vinograd, nemogu tvojoj želji zadovoljiti. — Ovako se dadu svi ovi prigovori sa protivne strane isto tako dobro ilustrirati, te se vidi, da su to samo prividni argumenti, koji neimaju nikakve vriednosti.

Nekoja gospoda prigovaraju tomu, da sada neima više mjesta gen. debati o tom predmetu. Ja pako držim, da se sada nevodi razprava o tom, da li se imadu zadruge pridržati ili razvrći, nego se radi o izpravku g. Folne-

Digitized by Google

govića, da li se može pripustiti onim, koji vole u zadrugi ostati, da u njoj ostanu; a to je spec. debata. Za razlog, da se taj izpravak nemože primiti, nego da se ima zadruga razdieliti, navadja se i to, da ima u zadrugi indolencije, protekcije itd. Ja to dopuštam, ali neka i gospoda dopuste, da je to posliedica te okolnost, pošto zadruga neima discipline. (Odobravanje.) Svega toga nebi bilo, kad bi zadruga bila dobro uredjena. Uredite dakle zadruge dobro, a nemojte ih ukidati!

Indolencija u zadrugi je naravska stvar, svaki hoće da za se ima više, nego za nekakvu idealnu cielost. Razlog tomu je dakako takova neuredba; kad bi bile zadruge dobro uredjene, svaki član bi znao, što je njegova dužnost, i što je njegovo pravo. A kad neima uredbe, nezna niti gospodar niti zadrugar kakvo pravo u zadrugi imade. Neka dakle vis. zem. vlada uredi zadruge glede dužnosti i prava pojedinih članovah, tada će zadružni život cvasti i dobrimi posliedicami radjati.

Kaže se nadalje: narod naš je sam za diobu. Ali g. zastupnik, koji je to uztvrdio, neka znade da ja imam toliko izkustva iz nar. života, kako on, te sam u ovoj vis. kući već prigodom razprave zadružnog zakona za provincijal naglasio: vjerujte, gospodo, da će toliko kletve jedva koja institucija prouzročiti, koliko dioba zadrugah. Ova se institucija proklinje, ne zato što se nebi htjeli dieliti, nego baš zato, što se to u načelu provadja, što se sile na djelitbu; — a sile se, jer neima uredbe u zadrugah.

Dakle molim, izvolite narod uzeti, kakav je, pa uredite njegove potrebe i nužde onako, kako njegovi odnošaji trebaju.

Zato pristajem na izpravak g. Folnegovića; a to tim više, jerbo vidim zato takodjer argumenat u poslovici: više oči više vidi, više rukuh više uzradi.

Predsjednik: Rieč ima g. dr. Lončarić, da odgovori na osobnu primjetbu.

Dr. Marko Lončarić: Meni je žao, da moram na temelju poslovnika glede osobne primjetbe g. predgovornika odgovoriti. On nastojeć pobijati moje argumente, gdje sam kazao, da je zadruga leglo immoraliteta, veli, da kad bi se religija bolje njegovala, nebi bilo toga; on apostrofira mnienje g. Ogjića i moje, kano da tobože na to obzir neuzimljemo. Ja odbijam svečano takovu osvadu u hrvatskom saboru.

Josip Lehpamer: S pozivom na poslovnik molim za rieč.

Predsjednik: G. dr. Lončarić nije vas uvriedio, da bi mu mogli odgovarati.

Rieč ima g. zast. Mihalović.

Karlo pl. Mihalović: Ja nebi rado, vis. sabore, da o stvari u generalnom smislu govorim, ali nije moguće, kad je od svih stranah to isto govoreno bilo. Nu biti ću čim kraći. — Najprije mi je konstatirati, da danas ova razprava, što je zadružni život i što nije, nespada ovamo, jerbo zakon u tom pogledu već obstoji. Nego u obće samo to mi je primjetiti: ako g. Folnegović kaže, da bi prije trebalo stvoriti uvjete, i onda da bi se išlo na razvrgnuće zadrugah; to ja protivno velim, da uvjeti za zadružni život neeksistiraju više, i prestali su onda, kad je prestao feudalizam. (Prigovori u sredini.) Jer feudalizam nije bio za naše zadruge ništa drugo, nego dotična vojnička uprava u krajini za tamošnje zadruge; bilo je u interesu svakoga vlastelina čuvati zadruge, pa zato su cvale i napredovale, zato su bile bogate. To se je moglo opaziti u varaždinskoj i gjurgjevačkoj županiji; ondje su bile zadruge tako uredjene, da je bilo veselje ih pogledati. Ja tvrdim, da zadružan život nije moguć više u onom pravcu, kako je to bilo prije, jer uvidjam, da neima više tih uvjetah, koji su prije obstojali u tom pogledu.

Zašto su cvale zadruge? Zadrugar išao je ili k svojemu vlastelinu — kako je to bilo u provincijalu — pritužio mu se je, ako je što trebao, i vlastelin riešio mu je stvar „brevi manu“, ili ako je bio pod vojničkom upravom, išao je k svojemu zapovjedniku, i stvar je dobila brzo riešenje; nikada nije morao čekati na razpravu pred sudom 5, 6, 7, 8 do 9 mjeseci, kako to dandanas biva. — U ostalom pako, da bi ja danas činio taj predlog, neka se uvede, kako je bilo, mislim da ja sam sebe nebi mogao podupirati. (Veselost.) To se neda više učiniti.

Govori se i o tom, da se izjednači zakon, koji ima postojati u vojnoj krajini s onim, koji obstoji u provincijalu u pogledu zadružnih odnošajah. Gospodo! §. 12. civilnoga zakona zadružnoga naročito ustanovljuje, kad imade prestati zadruga; ja sam zato, da se ista ustanova i ovdje uvede, — pa s toga glasujem za redakciju.

Predsjednik Rieč ima g. dr. Šram.

Dr. Lavoslav Šram: Vis. sabore! Na kratko mi je samo to primjetiti, da se je u istinu predmet iz spec. debate više u gen. debatu pretvorio, a to s toga, jer se upravo radi o pitanju načelnom. Ja bi smatrao ovaj predlog i izpravak kao nekoji izraženi sukob izmedju dvajuh načelah, t. j. ja držim, da u osnovi leži načelo jedno, koje se postavlja posve na ideju dot. zakona u provincijalu, po kojem se želi razvrgnuće zadrugah u fakultativnom obliku, dočim je namjera izpravku, tako dugo spasiti ideju zadruge, u koliko se može. To je dakle sukob izmedju dvijuh ideja: s jedne strane pridržanje, a s druge strane dokidanje zadruga. Po tom kako se uzme stanovište, moraju se voditi načela takodjer budi s jedne budi s druge strane. Ja ću se osvrnuti na dva navoda one gospode, koja su branila izpravak. Prvo je naglašeno sa strane te gospode: ako je u zadrugi zlo, uprava je tomu kriva. Ja ću primjetiti na to, da si nemogu lako predstaviti upravu, koja bi u stanju bila trajnim i izdašnim načinom što učiniti u tom pogledu; (Dr. Lončarić „Može!“) jer je sama zadruga kao takova nekakav konglomerat osobah, koje u istinu neimadu zajedničkoga interesa; već to involvira klicu trajnoga razdora; pa bi u

Digitized by Google

istinu po tom, da se u svakoj zadrugi uzčuva svaka prilika razdora i da se uzdrži red, svako selo moralo imati svoju podžupaniju, samo da uredjuje zadružne odnošaje. (Živio!) Po tom nije moguće trajno urediti zadružne odnošaje, jer je zadruga sama po sebi nemoguća.

Jošte jedno imam kazati onoj gospodi, koja žele sasvim tim, što jedan član zaište diobu, liepo uzčuvati blagodati zadruge za ostale članove, koji to nežele, da se ovo neizključuje ni po ovoj osnovi; njim će biti i nadalje, akoprem su njihovi djelovi pojedince zabilježeni u gruntovnici, slobodno, i nadalje okoristiti se blagodatmi zajednice; ali da imadu pravnu izvjestnost u svojih privatno-pravnih odnošajih, to je blagodat, koja mnogo više vriedi, nego ona prividna blagodat, koju su dosada u zadrugi uživali.

Zato glasujem za predlog odbora.

Predsjednik: Rieč ima g. izvjestitelj.

Izvj. **Mato Mrazović**: Vis. sabore! Kad bi se radilo o stvaranju zakona zadružnoga, kad bi bio predlog, da se za razvojačeni dio krajine stvori zakon o zadrugah, ja bi pojmio onu gospodu, koja su si toliko truda uzela u tu svrhu, da u obće razvrgnuće zadrugah odsudjuju. Nu gospodo, mi ovdje stojimo na temelju fakta, mi imademo ondje zakon, koji je sada već 5 god. star, od 8. lipnja 1871., mi znamo, da je veći dio zadrugah u vojnoj krajini već razvrgnut, znamo da nije formalnim načinom po propisih zakona razvrgnut, nego potajno, da u patriarhalnom onom smislu neima više zadrugah niti u vojnoj krajini, niti u provincijalu. (Glas: „Ima!“ na lievoj.) Ja kažem, da neima zadrugah — oprostite, istina je, ja znam to iz izkustva, kojega imam, ako ne više, bar toliko koliko svaki od vas. Ja sam u zadrugi rodjen i mene je zadruga odgojila: do mladenačke dobe bio sam uvjek u zadrugi, motrio sam je ne kao seljak, nego kao čovjek učeć, vidio sam njezine mane, bio sam u savezu sa mnogimi zadrugami, kaošto u obće stoji u savezu jedna zadruga s drugom; oprostite, da nikomu neću dopustiti veće poznavanje zadružnih odnošajah, nego ga ja imam iz vlastitoga izkustva; dopustite da neće lahko tko po svojem položaju civilnom više posla imati sa zadrugami, nego li ja po svom položaju kao odvjetnik. Pa dopustite da vam reknem, koji ste mladji, koji niste nikada organizaciju zadruge vidjeli, da vam reknem ja, koji sam iz nje niknuo, da neima više zadruge u pravom orig. smislu. Dokažite mi, da tomu nije tako, onda ću vjerovati; — a ja sada tvrdim, da neima zadruge. (Živio! Živio!) — Oprostite! ovako prekidanje smeta, da čovjek izgubi red mislih, koje je imao osnovane; zato dopustite, da se povratim natrag na prvu misao.

Neradi se o tom, da novi zakon stvaramo, nego da popravimo zakon, koji je to razvrgnuće već odredio. U gen. debati u odborskoj sjednici mnogo je gospode, poznavajući tamošnje odnošaje, jadikovalo i tužilo se, da je na temelju prijašnjega zakona moguće bilo, da nije otac niti sin, niti majka sa kćerjom ostala pod jednim krovom; opaziv taj tužni pojav, da se uz razvrgnuće zadruga i obiteljski život i kršćanski moral ruši, htjelo se je ovomu zlu duskočiti, — i u tu svrhu upravo predložila je vlada zak. osnovu, kako da se ovim glavnim manam prijašnjega zakona doskoči. Izvolite uzeti stanje stvari, kako je, t. j. da zakon ovdje obstoji, da su zadruge većim dielom na temelju takova zakona žalibože ne na najljepši način razvrgnute; a one, koje još nisu, želi zakon u takovu kolotečinu svesti, da će biti djelenje bez takovih žalostih posledicah. Sada o neshodnostih, koje su s razvrgnućem zadrugah skopčane, govoriti, čini mi se prekasno.

Ja se nečudim gospodi, koja još dandanas zagovaraju zadruge. Ja znam, da su poslie 1848. godine mnogi ljudi zagovarali tlaku; još dandanas zagovaraju mnogi batinu; mnogo ljudih je kanoti glavu izgubilo, što je željeznica kojim mjestom pošla; — i tako svaka nova ideja nadje smetene ljude, koji se neznadu š njom izmiriti. To je i sa zadrugami. A da zadrugah netreba braniti, to je sveta istina, koja od tuda sliedi, što zbilja u našem narodu dandanas izvjestno nema zadruga u onom prvobitnom smislu, u kojem su zadruge mnogo svojega dobra imale. Nego ovdje je govor o razvojačenoj krajini, a ipak g. predlagatelj dotičnoga izpravka, g. Folnegović, zadrugu isto tako brani i za provincijal, kaošto za vojnu krajinu. Ja dakle mogu reflektirati na ovu misao u obće ne samo koliko se odnosi na belovarsku županiju, i mogu kazati, da je ova njegova obrana ne samo prekasna, nego i u obće neumjestna, jer faktum dokazuje, da neima nijedne zadruge u našoj zemlji u orig. smislu; a što koristi za inštituciju se boriti, koju sam narod više nepozna; što koristi postavljati načelo: „nemojmo se po teoriji tudjih narodah ravnati, stupimo medju narod, učimo poznavati njegove potrebe, i naprama tim stvarajmo zakone“, — a ovdje se to nečini, nego se namiće narodu institucija, za koju narod nemari; jer akoprem je u gruntovnici dot. posjed upisan kao zadruga, to ipak imade svaki svoj dio. I narod sam kaže: nevalja zadruga! Kako možete vi kazati: zadruga jo jako dobra inštitucija. Ovo se meni čini — oprostite mi — jako čudnovato, nametati što narodu kao njegovu pravnu sviest proti jasno krićećoj volji i sviesti samoga naroda.

Dakako kad bi i ono bilo, što ja nepriznajem, da imade ijedna zadruga u našoj domovini, i kad bi bilo, kaošto g. Folnegović veli, da bi najprije želio, da mu se dokaže, da neima nijedne zadruge, onda bi i on privolio u razvrgnaće zadrugah, to bi ja ovdje mogao po odvjetnički kazati: „e, tko tvrdi, da imade zadrugah, taj imade dokazati;“ nego je to neću, i mislim, da će g. Folnegović priznat da je bar 80% bivših zadrugah razvrgnuto. (**Folnegović**: „To priznajem“.) Onda pako nemože zahtievati g. Folnedović niti itko, da se u razvrgavanju već započeto zadrugarstvo zakonom normira, da se za tu instituciju, koja se od dana do dana više razpada, poseban za-

Digitized by Google

kon stvara, koji bi ju imao uzčuvati; nego svatko će priznati, da je potrebno nekakav most sagraditi, kako će preći iz prijašnjega stanja u gradj. pravne odnošaje. A ovim se zakonom isto stvara za razvojačenu krajinu, kašto se je prije zakonom od godine 1873. stvorilo za provincijal.

Ja držim, da vrlo krivo shvaćaju posliedice blagodati zadrugah ona gospoda, koja misle, da ćemo razvrgnućem zadrugah proletariat dobiti, a ne industriju. Ja niećem, da ćemo proletariat dobiti, ako razvrgnemo zadruge, a priznajem, da samim razvrgnućam nećemo si industrije stvoriti. Gospodo! U našoj zemlji, gdje je toliko prostora stranom obradjena, stranom neobradjena, ali plodnoga, držim, da bi moglo bar još tri puta toliko žiteljstva sjajno od gospodarstva živjeti. U ovakovoj zemlji bojati se proletarstva, to mi se čini, da je strah posve neopravdan Za dokaz tomu — to nije apriozna tvrdnja — je upravo naš narod sam. Izvolite cielu riečku i jedan dio zagrebačke županije pogledati, gdje već od pametara neima zadruge, a razdieljena su zemljišta na najmanje komade; izvolite pogledati predjele u našoj domovini, gdje je plemstvo bilo; izvolite pogledati podkalničke predjele ili turopoljske predjele, gdje su se svuda od nekoč dielili ljudi, a nigdje neima proletariata, svatko imade svoj posao; industrija ne cvate, ali to je istina, da su polja i vinogradi mnogo bolje obradjeni, nego što to biva u predjelih, gdje još dandanas ljudi u zadrugah živu. Vi ćete naći to osobito u riečkoj zupaniji, da se je upravo naš seljak, nuždom imajuć nagon za svojim individualnim gospodarstvom, naučio iz svoje zemlje korist izvoditi isto tako, kašto svaki drugi narod. Izvolite si pogledati, kako su u čabarskom kotaru polja obradjena, kao da ga je ne motikom, nego iglom kopao. Čim bude naš seljak stegnut sam na sebe, čim bude upućen, da nitko drugi zanj neradi, nego sam, čim bude znao, da neima od nikuda koristi, nego od komadića, kojega imade, on će iz njega izvoditi deset putah veću korist, nego li sada.

Tko dvoji o tom, neka ide u one prediele, gdje ljudi, razdieljeni na manje komadiće, tako dobro stoje, da o zadrugi više nitko nesanja.

Pa nadalje još u jednom obziru odlikuju se ljudi u napomenutih predjelih. Tamo naime ljudi, ne samo da liepo polja obradjuju, da dobro živu, da njihove žene u babinah neumiraju od nepomoći, nego ti ljudi i u novčanom pogledu uvjek koracaju napried, te uvjek gotov novac imadu; nigdje nećete vidjeti, da ima kod njih zaostalog poreza; ljepše su odjeveni, kuće su im svjetlije i zdravije, živu u zadovoljstvu. Čim se dakle u našem narodu probudi sviest za individualno gospodarstvo, neka on individualno sam za sebe gospodari; on će biti marljiv pa imati će svega, što treba.

Ja dakako nesmijem prešutiti niti toga, da je stvar krivo shvatio g. zagovornik predloga g. Folnegovića, koji misli, da se ovim zakonom sili tkogod, da izstupi iz zadružnog života. Ovo je posve krivo shvaćeno, jerbo ovim se zakonom želi samo iz zadružne institucije provesti naš narod na inštituciju obćega gradj. života; a obći gradjanski život dopušta zajednicu. Jedan od gospode kazao je, neka mu se kaže o Francezih ili Njemcih, da ti u zajednici živu. U malom gospodarstvu je to zbilja velika riedkost, i to je najboljim dokazom, da je takova zajednica nepotrebna, nekoristna i nemoguća; ali niti u drugih krugovih n. pr. u gradjanstvu nije nigdje poznata zajednica. Ali naći ćete ondje jako mnogo takovih zajednicah, kojim je opredieljena svrha te su im pravila točno označena, bilo da su stvorena glede jednoga, bilo glede više poduzeća; takove se zajednice normiraju u slučaju nesporazumka po sudu.

U isto takove odnošaje doći će, gspodo, i naš narod, koji još danas u zadrugi živi, t. j. doći će u gradjanskopravne odnošaje, gdje će mu biti na volju, hoće li sa drugim u zajednici gospodariti, ili sam za se. Izkustvo u gospodarstvu pokazuje, da takove zajednice nisu koristne ni kod našega ni kod drugih naroda, jer se u tu svrhu zajednice malo stvaraju.

Da nezaboravim i na onu primjetbu g. Folnegovića, koja se tiče ostavinskih razpravah. On se boji, što će biti, kad se dopusti ovaj gradj. pravni život, sa tolikimi razpravami. Biti će to, što je sada sa razpravami u Zagrebu, Karlovcu, Varaždinu i drugdje, t. j. što je medju gradjani i mnogimi seljaci već sada, koji imadu na vlastito ime upisanu ostalinu, i što je kod drugih naroda; kod ovakovih razpravah ostavinskih može se držati uvjek u evidenciji čije je što, dočim se kod nas u tom obziru sada to nezna.

Tuži se g. Folnegović, da vrlo težko ide kod nas s ostavinskimi razpravami. To je istina; ali zato, što bilježnici sada nevaljaju, ili što jedan ili drugi nevalja, ili što dotični postupuk nevalja, ili dapače, što se ta inštitucija glede razpravah ostavinskih u obće nesvidja, — iz toga još nesliedi, da se zadruge moraju pridržati. Neka se ili nesposobni ljudi uklone, ili institucija ostalinskih razpravah, ako nije povoljna, promieni; ali odtuda još nevalja izvoditi argumenat, da se imadu zadruge ne samo proti sviesti naroda, nego i proti njegovoj volji uzdržati.

Najglavniji razlog, kojega g. Folnegović navadja, — a to je, neka mi dozvoli vis. kuća, upravo jedina točka, o kojoj se ovdje radi — je bilo to njegovo uvjerenje, da je nepravedno zabraniti s toga članovom zadruge, da neživu dalje u zadrugi, što je jedan stanoviti član zaželio djelitbu. Ja sam već u prvom svom govoru kazao, da sam ja istoga nazora bio u sjednici 10. i 12. kolovoza. A koji su me razlozi sklonuli, odstupiti od toga? Medju ostalimi razlozi je jedan po g. Folnegoviću naveden, ne danas, nego tada, kad je prvi put obrazlagao svoj izpravak. On naime kaže: Ako se to bude prihvatilo, što

*

Digitized by Google

vlada i odbor predlažu, da se ciela zadruga, čim jedan zamoli diobu, razdieliti imade, da će polit. oblasti imati toliko posla, da neće moći dospjeti.

Nu baš ono je razlog, da sam ja za predlog odbora proti predlogu g. Folnegovića. Jer ako perpetuiramo zadrugu, mi ćemo tom perpetuacijom doći tamo, da nikada razdieljenja nebudu gotova. Najboljim primjerom nam služi belovarska županija, gdje nikada kraja neima djelitbam; jer svaki, koji se razdieli, opet formira novu zadrugu, i tako idemo od zadruge na zadrugu, a politička oblast ima uvjek i uvjek sa djelitbami zadrugah posla.

S ovoga razloga, i što je prije napomenuto, da se time veliki trošak narodu čini bez ikakve koristi, i što je onako dozvoljeno u zajednici voditi život zadružni, držim, da vis. sabor nebi imao razloga primiti izpravak g. Folnegovića, i zato preporučam §. 4. onako, kako ga odbor predlaže.

Predsjednik: Glasovati će se najprije o §. 4., kako ga odbor predlaže, i ako nebi bio primljen, onda će se glasovati o njem s izpravkom g. Folnegovića, koji ovako glasi.

Bilj. dr. **M. Lončarić**: (Čita izpravak.)

Predsjednik: Ona gospoda, koja su za predlog odbora, neka izvole ustati.

(Većina.)

Prestaje nužda glasovati o izpravku gospod. Folnegovića.

Vis. sabore! Ja završujem sjednicu, a drugu uričem za ponedjeljak dne 23. list. u 10 satih. Na dnevnom redu biti će razprava ovoga zakona, zatim razprava o osnovi zakona o postupku proti govedjoj kugi.

(1 sat 15 miuutah poslje podne.)

Digitized by Google

Petdeset i deveta saborska sjednica,

držana dne 23. listopada 1876. u 10 sati prije podne pod predsjedničtvom saborskoga predsjednika g. Nikole Krestića.

Sadržaj: Zapisnik prošle sjednice. — Podnesci. — Odgovor predstojnika odiela za unut. poslove na interpelaciju zast. Brnčića u pogledu haranja šuma. — Interpelacija zast. Fr. Folnegovića glede radnja seljačtva iz obćine dugoselske kod savskih nasipa. — Dnevni red: Nastavak i svršetak spec. debate o izvješću sjedinjenih saborskih odbora za poslove unut. zem. uprave i za poslove agrarne o osnovi zakona, kojim se u pogledu zadružnih odnošaja u utjelovljenih djelovih razvojačene krajine imadu preinačiti njekoje ustanove zakona od 8. lip. 1871. o promjeni njekih administrativnih odredaba u vojnoj krajini. — Dnevni red buduće sjednice.

(10 satih 15 min.)

Predsjednik (zvoni). Sjednica počimlje. Molim gosp. bilježnika, da izvoli zapisnik pročitati.

Bilj. dr. **Marko Lončarić** (čita):

Zapisnik

LVIII. sjednice sabora kraljevinah Dalmacije, Hrvatske i Slavonije, držane u glavnom gradu Zagrebu dne 18. listopada godine 1876 pod predsjedničtvom saborskoga podpredsjednika gosp. Mirka Hrvata u prisutnosti 38 saborskih članovah.

Od strane vlade: Jovan Živković, dr. Pavao Muhić i dr. Marijan Derenčin.

Čitan bje zapisnik posljednje sjednice, koji se bez primjetbe ovjerovljuje.

Predsjednik javlja, da je na visoki sabor stigao sliedeći podnesak:

Odbor za poslove unutarnje zemaljske uprave podnaša osnovu zakona o postupku proti govedjoj kugi.

Tiskat će se i stavit na dnevni red.

Na dnevnom redu je: izvještaj sjedinjenih saborskih odberah za poslove uuutarnje zemaljske uprave i za poslove agrarne o razpravi osnove zakona, kojim se u pogledu zadružnih odnošajah u utjelovljenih djelovih razvojačene krajine imadu preinačiti njekoje ustanove zakona od 8. lipnja 1871. o promjeni njekih administrativnih odredbah u vojnoj krajini. Zamjenik oboljela izvjestitelja dr. Jordana Mrazović čita izvještaj rečenih odborah te se predje na dalnju specialnu razpravu §. 4., kojemu je Folnegović podnio sliedeći izpravak:

„U stavki 1. mjesto riečih „razdiobu“ neka se umetne „izlučenje pripadajućega mu diela“.

Pristupilo se glasovanju, te predsjednik stavi sliedeće pitanje: „Prima li visoki sabor §. 4. onako, kako ga odbori predlažu?“ Većina sabora prihvaća predlog odbora, koji glasi:

§. 4.

Samo onaj punoljetni i samostalni mužki ili ženski član zadruge, kojemu roditelj neživi, ili mu je inače prestao biti članom zadruge, vlastan je zaiskati razdiobu zadružne imovine.

Pod riečju roditelja razumieva se u ovoj ustanovi svaki srodnik uzhodne loze bez razlike koljena, koji je član zadruge po rodu, ili po osobitom ugovoru, ili po uredovnom pripisu, od nadležne oblasti učinjenom.

Štitnici i skrbnici mogu za svoje štićenike i skrbljenike tražiti diobu s važnih razlogah uz dozvolu tutorstvene oblasti.

Bez osobita ugovora ili uredovna pripisa u zadrugu priženjeni mužki i priudati ženski članovi neimaju prava tražiti razdiobe. Nu ako se zadruga usljed molbe drugoga kojega na to ovlaštenoga zadrugara razdieli, dobivaju i oni propisani svoj dio u vlastničtvo.

Izpravak Folnegovićev odpada.

Iza toga zaključi predsjednik današnju sjednicu u ¼2 poslie podne, uričuć buduću za ponedjeljak t. j. 23. listopada u 10 satih prije podne, sa sliedećim dnevnim redom:

1. Nastavak specijalne debate ob izvještaju odborah za poslove unutarnje zem. uprave i za poslove agrarne o razpravi osnove zakona, kojim se u pogledu zadružnih odnošajah u utjelovljenih djelovih razvojačene krajine imadu preinačiti njekoje ustanove zakona od 8. lipnja 1871, o promjeni njekih administrativnih odredabah u vojnoj krajini.
2. Osnova zakona o postupku proti govedjoj kugi.

Krestić v. r.
predsjednik.

Dr. **Marko Lončarić** v. r.
sab. bilježnik.

Digitized by Google

Predsjednik: Ima li kakova prigovora proti ovomu ovako sastavljenomu zapisniku?

(Neima.)

Prigovora neima, zapisnik se verificira.

Vis. sabore! Na ovaj vis. sabor stigli su sliedeći podnesci:

Občina kukunjevačka podnosi predstavku, kojom moli, da se vis. sabor izvoli zauzeti, da se dograde nekoje ceste.

Ide odboru peticionalnomu.

G. zast. Drag. Pust podnio je po jedanaestorici drugovah podpisan sliedeći predlog.

Bilj. dr. **M. Lončarić**: (Čita.)

„I. uvidjajuć silnu potrebu pruge željezničke iz Čakovca preko Varaždina-Ivanca kroz Zagorje u Zaprešić ili neposredno u Zagreb, poziva se visoka kr. zemaljska vlada, da kod visokoskupne vlade izposluje, da se stalna gradjevna dozvola za ovu prugu samo onomu poduzeću dade, koje se obvezuje, da će ukupnu tu prugu za javni putnički i tovarni promet po pravionoj širini (normalspurig) sagraditi.

Nadalje da se za ovu prugu dozvoljavaju gradjevne lahkoće jedne susjedne pruge (Vicinalbahn).

II. Visoka kraljevska zemaljska vlada poziva se nadalje:

a) da se u obće skupna vlada glede podieljivanja stalnih gradjevnih dozvolah u ovoj kraljevini uviek s kr. hrvatskom zemaljskom vladom u doticaj stavi i sa potonjom radi, izdav samo iza toga gradjevne dozvole, bile te za javne ili privatne željeznice ili za ina obćila, i uz primjerne jamčevine za izvršenje poduzeća;

b) da se kod gradjenja privatnih, industrijalnih željeznicah, bile one pravione ili uže širine, dopusti pravo izvlastbe zemljištah i inih nepokretninah, kako to kod gradjenja željeznicah za rudarstvenu porabu biva;

c) da kod privatnih dozvoljenih željeznicah za industrijalne ili rudarstvene poslove može se dopustiti javni promet i inih tovarinah.

Predsjednik: Pošto se ovdje zahtieva prešnost, to će se zahtievana prešnost odmah iza izcrpljenoga dnevnoga reda staviti na dnevni red.

Rieč ima g. predstojnik nut. odiela.

Jovan Živković: Vis. sabore! Čast mi je odgovoriti na interpelaciju nar. zast. Brnčića u pogledu haranja šumah. Interpelacija stavljena je obćenito, da su se glasovi raznieli, da se šume pustoše, i da li se je vlada pobrinula, da se tomu na put stane. — Težko je na obćeniti takav prigovor odgovoriti, koji se neobazire na pojedine slučajeve, gdje bi se vlada radi nepaznosti na svoje organe koriti mogla. Nu ja sam u stanju upozoriti vis. sabor na slučaj, koji je vladi poznat, a iz kojega će se moći uvjeriti, da vlada bdi nad gospodarenjem kod šumah. N. pr. prijavila je podžupanija sisačka, da topolovačko vlastelinstvo guli krastove, da se dobiva kora za strojenje. Vlada je učinila, što zakon propisuje te je to zabranila. Nadšumar županije virovitičke prijavio je, da nekoja vlastela bez dozvole polit. oblasti šume krče, a nepoprimljuju one mjere, da se opet odgoje šume. Uslied toga su bili takodjer izdani potrebiti, na zakonu osnovani nalozi. Zbog izgreda i gospodarenja sa šumami u belovarskoj županiji izdane su stroge i izcrpljive odredbe. U obće biti će za koji dan pozvane sve podžupanijske vlasti, neka na izvadjanje šumskoga zakona pomnjivo bdiju i svaki put rabe sva zakonita sredstva proti prestupkom zakona.

Nadšumari i šumari imati će u tom pogledu najviše brige, bditi nad obdržavanjem zakona, jer će politička oblast istom na njihove prijave moći izdašno uredovati.

Predsjednik: Molim gospodina interpelanta, neka se izjavi.

Ivan Brnčić: Zadovoljavam se.

Predsjednik: Uzima li vis. sabor na znanje odgovor gosp. predstojnika nut. posala na interpelaciju gosp. Brnčića.

(Uzima se.)

Rieč ima gosp. zast. Folnegović, da stavi interpelaciju.

Franjo Folnegović: Vis. sabore! Interpelacija, koju ću danas sa svojim drugom, g. sisačkim zastupnikom, staviti na vis. vladu, žalostno illustrira stanje polit. uprave u našoj domovini. — Već dulje vremena, ima tomu više nego mjesec danah, što svaki dan skoro dolaze ljudi iz Posavine, iz naših izb. kotarah, da nam se potuže, kako se š njimi bezobzirno postupa sve to tobože u interesu javne uprave. Imade u bivšem dugoselskom kotaru mnogo miestah, koja nisu savskoj poplavi izvrgnuta, koja imadu silu posla oko čišćenja svojih domaćih potokah i uredjivanjem cestah, pa ipak morali su dotični seljaci i k tomu još u vrieme, kad su kod kuće najviše imali posla i pospremanjem priroda — redom svi mužkarci ići doli u Sisak i izpod Siska, da tamo gdje je rieka Sava državna rieka, nasipe savske grade. Uslied toga propalo je mnogo priroda u ono kišovito vrieme puku, te su nekoji od tih ljudi spravljeni na prosjački štap. Ja bi imao još mnogo o tom pripoviedati, a kad bi sve one tužbe u okvir interpelacije svesti htio, neznam, je li bi bila dosta ova sab. sjednica.

Tako sam dobio i do znanja iz pouzdana vrela viest, da je ove godine — kao što poznato, Sava više puta poplavi Posavje — žiteljstvo obćine oborovačke nečekajući, da će im doći zapovjed od oblasti, koja je daleko od njih, — možebiti razmjerno dalje, nego Beč, jer podžupan mora preko Zagreba ići u one krajeve — išlo samo na radnju, da zatrpa nasipe, koje je bila prije Sava oštetila. Medjutim dodje mjernik pa kaže, da jim nevalja posao, te da se ima razrušiti popravljeni nasip te posve novi graditi. I zbilja dao je on u duljini od 30 do 40 hvati nasipe razmetati. U to se Sava razlije i poplavi

Digitized by Google

10.000 rali prirodа tako, da na tom golemom prostoru oni ljudi ma ni trunka brati nemogu. Ja neznam, kako vlada naše upravne zakone tumači; neznam, tko odgovara za onu neizmjernu štetu; ali znam, da je golema, i da bi ju krivac morao po pravu nadoknaditi. — S vlastelinom g. Tomekovićem na primjer načinili su nekoji seljaci pogodbu, da si pokose sieno na njegovom zemljištu za svotu od 1400 for. U to provali Sava na razorene nasipe i sad mora g. Tomeković, ako neće, da oglobi sirotinju, svu zakupninu pokloniti, jer seljaci neimadu od travnika nikakove koristi, tako je hametice uništeno cielo dotično pučanstvo uslied ovoga čina uredjujućega mjernika.

Vidite, gospodo, kraj ovakove krivnje upravnih organah imamo razloga dosta ne samo da se interesiramo, nego da se i ozbiljno upitamo, kako stoji sa našom upravom, i da li upravni aparat zbilja odgovara svojoj svrsi? Čitam u ovogodišnjem proračunu, da se je naš pravosudni odsjek u interesu sudstva svojski pobrinuo, te predložio u budgetu 2 nova kot. suda, medju timi i za dugoselski kotar u Božjakovini. Ja bi se tomu veselio, gospodo, kad nebi vidio, da se te žrtve sudstvu donose na štetu javne uprave političke. Ja bi se veselio, kad nebi uvidjao, da je uprava daleko važnija za napredak našega naroda od sudstva a da se sveudilj konsekventno zapostavlja sudstvu. Evo i sada sam za to očite argumente naveo. I opet velim da bi i bolje bilo da se ustroje nove podžupanije, nego što se postavljaju kot. sudovi. Ili bar da su onako mješovite oblasti ustrojene, kaošto su postojale pod absolutizmom, nevjerujem da bi se ovako užasni dogodjaji zbivali, kakove ovdje spomenuh.

Ja nisam u interpelaciju metnuo pitanja, kakova će se odšteta dati dotičnikom, koji su s krivnjom upravnih organah toliku štetu pretrpili, akoprem bi to doista umjestno bilo, osobito ako se obazremo, da govorim sa ljevice ove vis. kuće. Nisam to učinio zato, jerbo vidim, da je zbilja nemoguće upravnomu činovniku imati valjan pregled u obsegu 20—30 četv. milja, kako su dandanas velike podžupanije kod nas. Sisački podžapan imade tri dana putovati, da dodje u oddaljenije predjele svoje podžupanije. Tuj se s najboljom voljom u pravo doba nemože svikamo prispjeti, te svaka unapred predviditi. Osobito bivši dugoselski kotar ima u tom obziru neugodan položaj, jer nije niti blizu Zagreba, niti blizu Siska. Na njega se i najmanje pazi, i svakoj je nevolji više eksponiran, nego ikoji drugi.

Neveselim se dakle ondje kot. sudu, koliko bi se radovao podžupaniji, akoprem znam, da će imati dosta posla, a imati ćete razloga svake godine po 5 novih kot. sudovah otvoriti upravo zato, jerbo upravne oblasti, kako su sada ustrojene, nisu kadre zadovoljavati važnoj zadaći svojoj.

To je motivacija interpelacije, koju imamo čast staviti na vis. vladu: (Čita.)

„Je li kr. zemaljska vlada doznala, da je seljačtvo iz obćine dugoselske prošloga mjeseca kolovoza jatomice gonjeno u tudju podžupaniju izpod Siska, da gradi nasipe savske, gdje je Sava državna rieka, i to upravo u ono doba, kad je žiteljstvo spremanjem priroda najjače zabavljeno bilo?

Je li kr. zemaljska vlada doznala, da je uredujući miernik dao mjeseca kolovoza t. g. kod Ruščice savski nasip, koga je žiteljstvo samo bilo zatrpalo i popravilo, u daljini od 30 hvatih razkopati, da se tobož solidnije izgradi, pa da je na to Sava navalila, obćinu oborovačku i dugoselsku poplavila, te do deset hiljadah jutara priroda uništila?

Ako je kr. zemaljska vlada jedno i drugo doznala, što je odredila, da se privatni interesi državljanah u sličnih sgodah ovako hametice netamane?

Kani li kr. zemaljska vlada onim žiteljem, do kojih poplava nesiže a ipak su morali na državnom dielu rieke Save rabotati, izhoditi odštetu, ako ne za pretrpljenu štetu, a to bar za učinjenu državi korist? I napokon:

Kani li kr. zemaljska vlada posavskomu žiteljstvu, koje je ovogodišnjimi poplavami silno nastradalo i neprekidnom radnjom oko nasipa zabavljeno bilo, istu radnju pri ubiranju odkupnine javnih radnjah posvema ili bar dielomice uračunati?"

Predsjednik: Interpelacija uvrstiti će se u zapisnik i predati zem. vladi.

Prelazi se na dnevni red. Na dnevnom redu je nastavak razprave o izvješću sjedinjenih saborskih odborah za poslove unut. zem. uprave i za poslove agrarne o razpravi osnove zakona, kojim se u pogledu zadružnih odnošaja u utjelovljenih dielovih razvojačene krajine imadu preinačiti nekoje ustanove zakona od 8. lip. 1871. o promjeni nekih administrativnih odredabah u vojnoj krajini.

Molim g. izvjestitelja, da izvoli mjesto zauzeti.

§. 5. je u razpravi.

Izvj. **Mato Mrazović**: §. 5. glasi ovako: (Čita ga.)

Predsjednik: Čast mi je javiti, da je na ovaj §. podnio g. zast. Folnegović sljedeći izpravak.

Bilj. dr. **Lončarić**: (Čita.) „Neka se rieč „„ženskomu"" izpusti."

Predsjednik: Molim gospodu na galeriji neka mirnije izlaze van.

Rieč ima gosp. Folnegović, da obrazloži svoj izpravak.

Franjo Folnegović: Vis. sabore! Stanovište vlade u ovom zakonu je posve jasno, ali stanovište odbora zbilja mi je postalo nepojmljivim. Vlada ide konsekventno za tim, da se zadruge razmetnu, i neobazire se niti na mužke niti na ženske ovlaštenike zadruge. Odbor naprotiv uvrsti u zakon ustanovu, kojom dolazi sa vladom u očitu oprjeku. Kaže naime u ovom §-u, da se može ženi, koja izstupa iz zadruge, pripadajući joj dio namiriti ili u naravi

Digitized by Google

ili u gotovu novcu. Ja sam si razbijao glavu, ali nemogu dokučiti pravnoga razloga, koji ovdje dopušta, da ženska uživa jedno pravo, koje mužki član zadruge neuživa. Ta nedosljednost se s pravnoga gledišta nemože opravdavati. Ako se moj izpravak, koji ide tamo, da se rieč „ženski" izpusti, usvoji, to će biti načelno poprimljeno ono, što je zagovarao prvi moj izpravak. Zato držim, da mi je slobodno komentirati nekoje primjetbe g. izvjestitelja, kojimi je on gledao svoje stanovište u ovom istom pitanju naprama meni braniti.

Kaošto je sam g. izvjestitelj priznao početkom razprave, bio je i on zato, da se moj izpravak, koji sam u prvoj razpravi ove osnove podnio bio, usvoji. Poslje je pako smogao toliko argumenta proti istom izpravku, da nedokučujem, koji argumenti su ga mogli sklonuti, da je bio ikada zanj. Mene to medjutim ni nezanima. Mene je više ona apodiktična tvrdnja g. izvjestitelja iznenadila: da u Hrvatskoj zadruge više niti nepostoje u prvobitnoj formi.

On je još k tomu tu tvrdnju izrekao tonom, kažem iskreno, onakovim, da je skoro zaboravio na obzir kolegialiteta, na koji bi ovdje imao uvjek paziti. Ovdje nesmije biti nesporazumljenja, koje bi moglo mistificirati vis. kuću. Zato želim čuti: što on smatra bitnom oznakom zadruge, kad on tako apodiktično tvrditi može, da zadrugah više ni nema. On nije kazao o tom ništa pobliže, nego samo to, da neima u Hrvatskoj nijedne zadruge, koja bi imala prvobitnu svoju formu. Kad naprosto tvrdi, da je neima, a ja tvrdim, da je ima, to si stojimo naproti u onom odnošaju, u kojem se je nalazio onaj ciganin pred sudom, kad mu je sudac kazao: Ti si počinio zločin evo 2 svjedoka, koji su te vidili da si to počinio; — a cigan na to odvrati: i ja imam dva sela, koja me nisu vidila. G. izvjestitelju može i sam g. dr. Vidrić potvrditi, da je baš on izposlovao nedavno dvima zadrugama zajam kod zem. vlade u iznosu od 1000 fr., i to u tu svrhu, da si mogu kupiti zemljišta. Ako se izvoli g. Mrazović potruditi, n. pr. u Ivanja rieku, pa će viditi, što zadruge rade. Tu bi se osvjedočio, da su zadrugari sretni u svojih odnošajih, i da smatraju najvećom nesrećom, ako se medju njimi pojavi smutljivac koji bi htio diobom njihovo blagostanje porušiti. Oni vide, kako su na okolo njihovi susjedi pusta sirotinja, odkad se razdieliše. Djeca im neumiru, marljivo polaze školu. Imadu najviše stoke, obilno svake vrsti blaga, te će se sada izkopatih, iz oskudice, akoprem im je Sava tolike štete naniela. Ja sam osjedočen, da imade takovih zadrugah više, i neznam, kojim pravom bi jih smjeli razoriti?

Još više smjelo čini mi se to, što g. izvjestitelj tvrdi da hoćemo silom uzdržati zadruge proti volji naroda. Ja držim, da protivno stoji: vi na strani većine hoćete ih silom razoriti. Mi, manjina, kažemo: dajte da ostane u zadrugi tko hoće, a oni kojim se hoće dieliti neka se diele. Ili zar nebi bilo slobodno ostati u odnošaju, koji tolike vjekove postoji, te koji neškodi ni javnomu moralu, ni interesom države ni pojedinaca. Neznam, kojim pravom može si zakonodavstvo prisvajati takovu vlast. Ja držim, da je to stvar i s načelnoga gledišta neopravdana.

Žalim, što je g. izvjestitelj išao u svojoj polemiki tako daleko, te je naše stanovište kušao čak i absurdnim predočiti. On kaže: Bilo je ljudih, koji su branili batinu, koji su se ogradjivali proti željeznici, koji se otimahu za kmetiju, zašto da nebude i braniteljah zadruge. Ima toga, postoje takvi ljudi; i akoprem si neusvajam pravo, da mogu igrati ulogu kakvoga autoriteta, ipak mislim, da se meni nečini tako absurdno zagovarati batinu, koliko mi se čine absurdni oni, koji batinu ukidaju a smrtnu kazan zagovaraju. Ja bi bar svakako prije smrtnu kazan ukinuo, nego li batinu. Imade ljudih, koji su proti željeznici a možda su takovi pametniji koji su proti njoj, nego oni koji su za nju, pošto po to, bez obzira na pravac i interese prometa. — Dakle iz toga nesliedi ništa.

Ja zagovaram izpravak svoj opetujuć, a to tim više, jerbo nemogu dokučiti pravnoga razloga — i taj jedini je mjerodavan — po kojem se dopušta, da se smiju izlučiti iz zadruge žene, a mužkarci ne.

Predsjednik: Želi li još tko govoriti?

(Nitko se nejavi.)

Pošto se nitko nejavi za rieč, ima rieč g. izvjestitelj.

Izvj. **Mato Mrazović**: Ja i sada opetovano uz razlaganje g. predgovornika tvrdim, da u Hrvatskoj i Slavoniji, osobito neizuzam belovarsku županiju, zadrugah neima. Ako gospoda drže, da su zadruge ono, kako je g. Folnegović naveo, koja može kao zadruga zajam učiniti, jer je u gruntovnici kao zadruga upisana, takovih imade, to je istina. U jednom dielu sriemske županije — svaki može se uvjeriti, — da je posjed seljačkih bivših podanikah, dapače prosto seljačko plemstvo upisano kao zadruga. A upravo zato, što su te zadruge samo u gruntovnici, i što one zbilja u onom ustrojstvu patriarkalnoga reda neobstoje, kao što su bile prvobitno, upravo zato je nuždno, da dodju u onaj pravni red, koji se uredjuje za sve ostale gradjane po običnom gradj. zakonu. — Ja bi se još imao osvrnuti na mnogo primjetbah g. Folnegovića, ali mi se čini, da bi se dao samo zavesti, jer je to zbilja predmet gen. debate u onom stadiju, gdje bi se radilo o stvaranju zakona u obće tičućega se zadruge. Ovdje se pako o tom neradi, nego se radi o tom, stvoriti most, kako će ove ruševine od zadrugah, koje samo na papiru obstoje, doći u okvir ustanove obćega gradj. zakona. Zato ću se samo neposredno svratiti na sam izpravak.

G. Folnegović predlaže, da se u 1. redici § 5. izpusti rieč „žeski"; po tom bi ovaj §. glasio: (Čita ga.) G. Folnegović priznaje sam, da se ovaj izpravak vraća na onaj izpravak, što ga je on u §. 4. predložio. I tako jest. Kada bi ovaj zakon imao namjeru i nadalje uzdržati zadruge, onda bi imala smisla ovakova ustanova. A pošto

Digitized by Google

se ovdje upravo o tom radi, da se ciela zadruga razdieli, kako je takodjer u načelu prihvaćeno u §. 4., i kako je takodjer u provincijalnoj Hrvatskoj po zakonu od g. 1873., to će mi g. Folnegović dozvoliti, da sada onaj izpravak nebi bio jasan, t. j. zakon nebi bio jasan, kad bi se ovaj izpravak primio. Jerbo tko imade koga izplatiti, tko bi bila ta zadruga, pošto je poprimljena ustanova, da se zadruga, čim jedan od članovah, traži diobu, imade razvrći?

Ta ustanova bila bi dakle posve nejasna; zato se prama ustanovi §. 4. više ni poprimiti nemože. S toga molim, da vis. sabor izvoli primiti §. 5. kako ga odbor predlaže.

Predsjednik: Najprije će se glasovati o predlogu odbora. Ona gospoda, koja su za to, da tekst §. 5. glasi onako, kako ga odbor predlaže neka izvole ustati.

(Većina.)

Tekst §. 5. je primljen. Odpada nužda glasovati o amendementu g. Folnegovića.

Izvjestitelj **M. Mrazović** (Čita §. 6.) (Prima se.)

§. 7.

Molim ovdje je pogreška tiskarska; mjesto „s toga" ima se čitati „stega".

Predsjednik: Na ovaj §. stigla su 2 izpravka, jedan od g. Stekovića, drugi od g. Vidrića.

Bilj. dr. **Lončarić:** (Čita.) Izpravak g. Stekovića: „Neka se izotavi §. 7."

Predsjednik: Prima li se ovo za izpravak ili za predlog? Ovdje se naime predlaže, da se briše cieli §. (Dr. L. **Šram:** „To je izpravak".)

Dobro; u tom konkretnom slučaju uzeti će se za izpravak.

Dr. **Lončarić:** (Čita izpravak dr. Vidrića.) Ovaj §. neka glasi: „Stega najmanje izmjere pojedinih djelovah (§. 6.) ukida se".

Predsjednik: Rieč ima g. zast. Steković.

Jovan Steković: Vis. sabore! Ja bi držao za najprikladnije, da je odmah moguće, da se zakon, koji valja u provincijalu, protegne na belovarsku županiju; nu pošto su tamo ini odnošaji, to ću samo nekoliko rieči u obrazloženju svojega izpravka progovoriti. — Naš je narod ratarski, narod u tom pagledu vrši svoje dužnosti, a s drugim se niti nebavi. Ako uzmemo, da se posjed može dieliti na najmanje česti, kako god je to volja dotičnika, onda se bojim, da će se širom vrata otvoriti proletariatu, i toga biti će više, nego posjedujućih. Što će biti s kreditom, ako dotični neposjeduje ni stope zemljišta? Nitko mu nebude htio novaca uzajmiti. A sama krajiška vlada zadržala je taj minimum.

S ovih razloga preporučam vis. saboru svoj izpravak.

Predsjednik: Rieč ima g. Vidrić, da obrazloži svoj izpravak.

Dr. **Lovro Vidrić:** Po §. 2. zadružnoga zakona u vojnoj krajini od g. 1871, imade izmjer, izpod kojega se zemljište dieliti nesmije.

Naša osnova u §. 7. zabacuje ovo načelo, te normira da za pojedine dielove, pripadše zadružnikom, neima stege u ubsegu. Moj izpravak je u načelu ono isto, što je sadržano u §. Nu §. 7. kaže: „Stega najmanje izmjere zemljišta za diobu zadrugah ukidaju se"; pa bi moglo nastati kod izvadjanja ovoga zakona bludnjah takovih, da bi mogli pojedini izvoditelji ovoga zakona tvrditi, da prestaje stega dielenja i kod pojedinih parcela, t. j. da bi mogli dieliti i pojedine parcele ad infinitum. Nu svrha ovoga §. nije to. Nasuprot §. 8. ograničuje ovo razkomadanje, te nedopušta, da se pojedine čestice na male komade razkomadaju. Ali taj zakon neće izvadjati ljudi pravnici, nego naši obćinski organi, pa da stanemo na put svakoj smutnji, držim za nuždno predložiti, da se stilizira §. 7 u onom smislu, da se ima uzeti stega izmjere pojedinih dielovah onako, kako ju §. 6. napominje. Preporučam dakle svoj izpravak.

Predsjednik: Rieč ima g. zastupnik Katkić.

Ignjat Katkić: Visoki sabore! Koj iole pozna belovarsku županiju, znade, da se narod bavi skroz i skroz ratarstvom. Upravo ova novela u jednom dielu svom ide na to, da se zemljišta odviše nerazciepkaju; a opet su tomu vrata širom otvorena §-om 7. Ja štujem slobodu u svačem, dakle takodjer slobodu glede diobe, ali da se tako daleko ide, da se stega sasvim dokine, zato biti nemogu; jerbo naš narod u belovarskoj županiji stoji na nizkom stupnju prosvjete, to je narod ratarski, i ako mu se dozvoli, da se cjepka kako se hoće, to će doći do toga, da bude zemlja razdieljena i na česti od 2—3 rali; i kad takov dielnik podigne svoje stanje, nemože tako rekuć ništa sa svojim posjedom postići. Zato ovako umjestan izpravak podupirem; osobito mi je drago, da ga je g. Steković podnio, jer su njemu poznate okolnosti belovarske županije, to zna i on kao što i ja. Da zbilja, kad se ta stega posve uništi, biti će siromaštvo u belovarskoj županiji. Ja glasujem za njegov izpravak.

Predsjednik: Rieč ima g. zastupnik Folnegović.

Franjo Folnegović: Visoki sabore! Ja podupirem izpravak g. Stekovića s istih razlogah, koje je on spomenuo i jer sam osvjedočen, da narod ovu stvar tako shvaća i i oblasti tako žele.

Ja imam samo još konstatirati, kako u čitavoj razpravi glede ovoga zakona većina gg. zastupnikah belovarske županije, koja najbolje poznadu stanje stvari, koja znadu, što narod želi, ostaju u manjini glede svih dotičnih podnešenih izpravakah. To ja naglasujem, jer je karakteristično. Kad bi imao birati izmedju izpravka g. dr. Vidrića i redakcije, onda bi pristao uz Vidrićev izpravak, jerbo je taj jasniji i razumljiviji, nego što je redakcija. I najposlie imam izjaviti to, da je vrlo zamršena stilizacija ovoga §. tako, da od krajišnikah, kojih se zakon tiče, neznam, jeli će ih desetorica razumjeti. Zakoni, koji su jasni i pristupni narodu, prije postignu svoju svrhu.

Predsjednik: Rieč ima g. zastupnik Kamenar.

Digitized by Google

Juraj Kamenar: Visoki sabore! Ja ću ovom prilikom ovoj visokoj kući navesti fakta, koja dokazuju, kamo nas vodi ovo razkomadanje; tako ćemo doći posve na ništa: mi ćemo izgubiti posve veresiju; i opet kažem, da je prije jedna zadruga imala više veresije, nego li sada jedna obćina. Ovim razkomadanjem, ako se prihvati ovaj §., će u belovarskoj županiji do toga doći, da nitko nebude mogao ni grošića uzajmiti. Ja sam tamo rodjen i znam, kako županija stoji, te mogu ono samo navesti, što je g. Katkić kazao, da ona županija nèima ni obrta, ni trgovine. Oni ljudi su u tako primitivnom stanju. da od onoga, što pridelaju, i žive, osim toga jedva da porez plaćaju i da si odjelo nabavljaju.

Razkomadanu zemljištu nije moguće blago hraniti; oni koji su konje imali, moraju ih prodati. Gjurgjevac najljepše mjesto nekada, izgleda sada kao cigansko selo; županija belovarska, koja je bila ponos našoj zemlji sbog bogatstva njezinog, je sada ubožna. G. predstojnik nutarnjih posalah kazao je jednom prilikom, kad se je debatiralo o stegi izmjere zemljišta, da, ako u Zagorju 6 jutarah zumljišta valja nešto, da u Belovaru i Slavoniji neima nikakve vriednosti. Ja priznajem, da kad u Zogorju jedna obitelj imade 3 jutra zemlje, može životvoriti; (na lievoj: „Nemože.") ako najme imade jedno jutro vinograda, dobije do 30—40 malih vedarah vina, u belovarskoj županiji toliko jedva od 5—6 jutarah dobije; jer ondje vino jednu godinu rodi, a onda 5—6 godinah opet ništa. Riedko kad da bi mogla prodati vina belovarska županija; jedino, što proda, je blago. Ako se dakle ondje razkomadaju zemljišta, sliediti će proletariat i siromaštvo, biti će pune tamnice i bolnice. G. izvjestitelj kaže, — i svi liberalci misle tako: — (Veselost.) time treba narod napried voditi, da bogat postane, da bude znao na $1/2$ jutra bolje živiti, nego sada na 10 jutarah. G. Folnegović kaže, da treba prije uputiti narod, da bude znao na $1/4$ jutra živjeti; nu ako sada nemože na 10—100 jut. živjeti, to će tim manje moći na zemljištu od manjega obsega. No vi ćete imati pune šume samih hajdukah, narod bude pao u zločinstva! (Nemir. Glasovi: „To nije istina!") Nemojte mi dovikivati, jer mene ustrašili ne budete, zato sam svakako za stegu, da se uzdrži, i ako nebi mogla visoka kuća na to pristati, da bude stega najmanje izmjere 6 jutarah, to neka bar prihvati stegu od 3 jutra, ako i nisam u tom pogledu moj izpravak podnio. Ja preporučam, da se taj §. izpusti.

Predsjednik: Rieč ima g. zastupnik grof Kulmer.

Miroslav grof Kulmer: Visoki sabore! Ja ću navesti nekoje slučajeve, koji govore pro, i nekoje, koji govore cotra. Imade mjestah i selah, gdje dioba može koristna biti, na pr. u riečkoj županiji. Zašto se tamo diele? siromaštvo je ondje, neimadu što delati, prisiljeni su ići van, n. pr. kao zidari, da si novac zasluže. U belovarskoj županiji, baš u Podravini, ljudi razdieljeni imadu svoje kućice iz drva napravljene, iznutra i izvana zemljom namazane, a jedva da imadu čim živiti. Naš čovjek na selu treba za život do 14 vagana žita, to mu treba za kruh, a to mu neraste na 2—3 rali. Ja znam, da u Podravini, gdje imadu po 60 kr. štibre platiti, moraju se ti novci eksekucijom utjerivati!

Ja sam za to, da se smije od infinitum dieliti; al samo tada ako imade dotičnik grunta, da može živjeti, neka se dieli. Imade primjer, da ljudi koji u zadrugi živu, skupa imadu kruha, mogu jedan drugomu pomoći, a kad koji izstupi, pak dobije premalen dio, n. pr. $1/4$ rali, od česa će onda živjeti? On mora onda propasti. Ja dakle nisam za to, da se bez iznimke dieli od infinitum, nego držim, da je neka stega svakako od potrebe, osobito u takvih predjelih, kakovo je belovarska županija.

Predsjednik: Rieč ima g. zastupnik Šašić.

Stjepan Šašić: Visoki sabore! Što je g. predgovornik kazao o probitačnosti, da se dioba ograniči na nekakov najmanji dio zadružni, to je osnovano tako, da se oprovrći nemože. Imade još jedna okolnost, koju preporučam visokomu saboru na razmatranje; a to je živa želja naroda u belovarskoj žnpaniji, koji nije za to, da bi se dielio, ako neprima tom prilikom barem 6 ralih grunta. Ako dakle nećemo stvoriti nezadovoljnost kod dotičnog puka, nemojmo stvarati ustanovu, koja se tomu protivi. Narod naš već je od vajkada naučen, da se nedieli, ako nije pripadajući dio pojedinoga člana u Hrvatskoj 6 ralih, a u Slavoniji 12 ralih. Ako bi mi ustanovu prihvatili, koja je proti tomu njegovu običaju, mogli bi ga unesrećiti. Ja preporučam visokoj kući, neka primi izpravak g. Stekovića; jer kad narod sam želi, zašto nebi mu tu želju, koja neće biti nikomu na uštrb, izpunili?

Predsjednik: Rieč ima g. zastupnik Lehpamer.

Josip Lehpamer: Visoki sabore! Budi mi dopušteno samo u kratko svoj razlog kazati, zašto sam ja za izprag. Stekovića. Meni se nedade drugčije nego da ovako umujem: U §. 4. argumentiralo se je, da čim manje ruku, tim je laglje stvoriti gospodarstvo, obrt i t. d. To mislim, da dosliedno sliedi iz onoga §. Ja pako mislim, da obratno stoji, t. j. čim više rukuh, tim laglje stvoriti gospodarstvo. (Veselost.) U §. 7. opet se argumentuje: Čim manje zemlje imaš, tim ćeš biti bogatiji. Čudnovato doista, ali posve dosljedno. I baš zato, što to nipošto nestoji, nego što se protivi razumnomu gospodarstvu, gleda svaki da što više zemlje pridrži, da može dužnostim zadovoljavati. Prihvati li se ovaj §. 7., držim, da će onako doći, kako onom prilikom kad se je za provincijalnu stranu zakon stvarao, doći će do toga, da će se smanjiti znatni broj konjah, marve i t. d. Prije je bilo n. pr. u Podravini svuda dovoljno predprege dobiti, danas moraš nekoliko danah tražiti, dok dobiješ samo jednu predpregu. To je dokaz doista jasan, da, ako se zadruga i zemljište razvrgnu, da narod sve više i više osiromašuje. Zato pristajem uz izpravak g. Stekovića. Imam takodjer to primjetiti: Tu se kaže, da će se obrt time dići, ako se ljudi na najmanje dielove diele, jer, buduć neće imati dosta zemljišta, da se

Digitized by Google

preživu, biti, će prisiljeni drugi način životarenja si priskrbiti.

Kad bismo konkurirali sa obrtom njemačkim, francezkim, englezkim, onda nebi dvojio, da ćemo moći narod uzgojiti za obrt; a ja se bojim, da nebismo mogli iz obrta sreću za naš narod crpiti; ja dapače držim, da će još mnogo godinah narod naš jedino s poljodielstvom baviti se; a zato treba svakomu gospodaru dati čim više complexa zemljišta, da se može uzdržati. Dakle taj razlog, da će se obrt napomenutim načinom kod nas tim više dići, neima valjanosti. Ja mislim, da — kako je jedan g. zastupnik predložio, — bismo ostavili taj minimum za belovarsku županiju već s toga, sto je takodjer jedan g. predgovornik napomenuo, jer narod onaj proklinje onoga, koj je izmislio ideju cjepkanja bez konca. Narod želi, da nebude tako, nego neka ostaje taj minimum za one krajeve, da vidimo, kako će se izkustvo pokazati za nekoliko godinah. Onda će se vidjeti, da li ona stega valja, da li nevalja, vidjeti će se, koji su imali pravo, da li oni, koji su bili za, da li oni, koji su bili proti. Dakle neka ostane, kako je do sada bilo, pa za nekoliko godinah viditi će se, da li je pametno ovako, ili bolje inače. Zato glasujem za izpravak g. Stekovića.

Predsjednik: Rieč ima g. predstojnik nutarnjeg odiela.

Jovan Živković. Visoki sabore! Ja bi molio, da se ostavi redakcija odbora; a to je i bolje, jerbo do sada nije bila ova stvar osnovana na onom načelu, na kojem treba da počiva jedan i drugi zakon. U provincijalu neima te stege, jerbo pravni razlog odpada; imala je stega smisla prije, dok su bile sa dotičnim dielom pojedinoga člana spojene neke dužnosti; one su dužnosti sada odpale, i po tom je takodjer prestao pravni razlog, da se takova stega uzdrži. Zato je u prvom redu naš provincijalni zakon tu stegu ukinuo; a drugo ukinuo ju je s toga, jerbo je nemoguće uvesti izmjeru, koja bi odgovarala svim predjelom domovine naše. Zagorac n. pr. može živjeti lahko od 6 ralih zemljišta, a to nije u stanju Slavonac; u Slavoniji niti sa 8 jutarah nemože se ni živjeti ni umrieti, jerbo zemlja neima one vriednosti, kao što u Zagorju. Po tom bi zakon morao kazati: U ovom predjelu je ova izmjera, u onom opet ona, (J. Kamenar: „Živio!") kad bi htjeli u provincijalnom zakonu kakovu izmjeru ustanoviti. A nebi bilo ni dosljedno, da ovaj zakon nebude u tom pogledu sličan zakonu provincijalnomu. U ostalom pako nebi imala ovakova ustanova za belovarsku županiju nikakve praktične vriednosti, jer krajišnici se diele na glave, a ne na loze, i tu nije nemoguće, da se nebi 2—3 glave skupa složile, i tako zajedno sa svojimi dielovi kao jedan jedini dio u gruntovnicu došle. Po tom nije se bojati, da bi kada došlo do tako malenoga izmjera, da nebi mogli živjeti. Neka jedna loza imade 15 takovih dielova u sebi, to je 6 × 15 najmanji izmjer, jer svaka glava dobiti će svoj dio, a izpod 6 jutarah težko će se dieliti. Ako je dakle samo 10 glavah u jednoj lozi, već to iznosi 60 jutarah, koji će biti upisani na ime reprezentanta u gruntovnici.

S toga uzroka, pošto dakle ovakova ustanova, kao što ju g. izpravljatelj Steković predlaže, nebi imala ni praktične vriednosti ni pravnoga razloga, mislim da je vlada posve dosljedno postupala, kad je uvela u ovaj zakon ustanovu, koja i u provincijalnom zakonu obstoji. Zato molim, da visoki sabor ostane kod redakcije.

Predsjednik. Rieč ima g. zastupnik Ogjić.

Živko Ogjić: Ja se odričem rieči.

Predsjednik. Pošto nitko više neželi govoriti, imade rieč g. izvjestitelj.

Izvj. **Mato Mrazović**: Visoki sabore! Pitanje, ima li se posjed komadati na najmanje mjere ili se imadu stanovite granice postaviti, nije novo i nije naše. Nije novo, jer o toj stvari su drugi narodi u svom razvoju takodjer radili, a nije naše, jer i kod drugih narodah je u stanovito vrieme različite faze prošlo. I u zapadnoj Europi, u Francezkoj i Njemačkoj prepiru se o tom, može li se u interesu narodnoga gospodarstva, — ne u interesu pojedinih gospodarah, — dopustiti, da se do najmanje mjere zemljište dieli, ili se imade kakova stega postaviti. U cieloj Austriji do god. 1848. bilo je to pitanje takodjer više putah pretresivano, a i kod nas je to isto tako bilo, da je stanovita mjera ustanovljena bila, izpod koje nije mogao biti seljački posjed. Izkustvo, naročito u Francezkoj i Njemačkoj, a sada i u Austriji nagnulo je zakonodavstvo na to, da su svaku stegu djeljenja ukinuli. Niti imade sada više ove stege u Francezkoj, niti u Njemačkoj, niti u Austriji, niti u najbližnjoj Slovenskoj, gdje je prije bila; i kad je u nas prije nekoliko godinah zakon o zadrugah u provincijalu stvoren, takodjer se je ustanovilo, da svaka stega najmanje izmjere zemljišta prestaje. I tako postoji u provincijalu dan danas. Izkustvo pokazuje ne samo u drugih zemljah, nego upravo i u našoj zemlji, da je stega ovakova suvišna, i da se nigdje koristnom nepokazuje. Izkustvo dokazuje dapače, da u onih predjelih, gdje se je seljačtvo i prije ovoga zakona i po svom položaju možebiti, n. pr. seljačko plemstvo, in infinitum dielilo, da je ondje poljodjelstvo i u obće gospodarstvo u mnogo boljem cvatu bilo, nego što u predjelih, gdje se nisu dielili. Radi toga je već prije stvaranja zakona za provincijal ukinuta svaka stega glede mjere, koju bi imao stanoviti gospodar, koj svoje gospodarstvo hoće da ustroji. A to je, ako se posve hladnokrvno stvar uzme, posve naravska stvar, jer kaže se n. pr. ovdje u krajiškom zakonu: „6 ralih je najmanja mjera posjeda"; je li time osigurana dobra existencija one familije, koja imade tu najmanju mjeru, i kako je osigurana? Ako je 20 ljudih na tih 6 jutarah, je li bolje, nego ako se tih 6 jutarah na 20 dielovah razdieli? Ja neuvidjam, jer potreba je ista; i onih 6 jutarah bilo na 20 komadah razdieljeno, ni manje ni više nositi nemože, nego što nose onako. Zato držim, da je ovo kriv račun, što i praksa dokazuje u onih pre-

*

Digitized by Google

dijelih naše domovine, gdje se nikakva stega nestavlja, kaošto je ta postojala do 1848 godine.

Ovom zakonskom osnovom smiera se naročito od strane vlade na to, pa se glede ove institucije, koja je jednaka u vojnoj krajini kao što u provincijalu, kad već ona imade preći u odnošaje obćeg gradj. prava, da se jednaki zakon stvori i u vojnoj krajini, naime u belovarskoj županiji, kakav je u ovom dielu staroga provincijala. I ovo je vodilo vladu, da nije opet posebice posebnu ustanovu postavila, koja se nalazi u §. 2. krajiškog zakona od 8. lip. 1871., nego je nastojala, da bude taj zakon zadružni isto takav, kao što je u provincijalu.

Radi toga držim ja, da se §. 7., ako se želi, da u našoj zemlji budu jednaki zakoni vladali, nebi imao izpustiti; radi toga sam proti izpravku g. Stekovića iz razloga, što je naime taj posve nekoristan, i s razloga što je u jednoj zemlji željeti treba, da budu zakoni jednaki.

Što se tiče izpravka g. dr. Vidrića, ovaj mi se čini posve opravdan, jer i ja uvidjam, da bi se moglo sgoditi nesporazumljenje, ili da pravo reknem, da uz ovu stilizaciju, koju je odbor iz vladine osnove poprimio, mogla bi se, kako se pokazuje iz debate, ipak dvojba poroditi glede toga, što se imade razumjeti pod tim: stega „najmanje izmjere zemljišta za diobu“? Moglo bi se tumačiti naime, da se pojedini komadi parcele mogu „in infinitum“ razkomadati. A ovo se nije mislilo, nego da se pojedini djelovnici nemaju stegovati na stanovitu mjeru; a §. 8. naročito kaže, da imadu pravo nar. ekonomiste obćinski paziti, da se pojedine parcele nebudu na više komadah komadale, nego da svakomu dielu što više kompleksa imade pripasti. Ovom stilizacijom g. dr. Vidrića ta će se dvojba odkloniti. (Čita ju.) — I ovom prilikom sjeća me izpravak g. dr. Vidrića, da mogu još jedan razlog proti izpravku g. Stekovića navesti, naime onaj razlog, da ova mjera djelovah pojedinih neće tako strašno izgledati, kao što neka gospoda misle; a neće zato, što §. 6. kaže, da se dielovi svih članovah jedne obitelji imadu kao jedan dio smatrati, zato biti će zaokruženo pod predstavnikovim imenom u gruntovnici upisani. Jerbo naime svaka glava representira pojedini dio, to će više djelovah doći na jednu obitelj. Isto dakle neće tako strašno izgledati u belov. županiji, gdje imade naprama broju pučanstva posjeda sasvim dosta.

S toga ja, prihvaćajuć izpravak g. dr. Vidrića, molim da ga vis. sabor primi, a da neprimi izpravka g. Stekovića.

Predsjednik: Stupa se k glasovanju. Najprije će se glasovati o predlogu odbora, t. j. da §. ostane i glasi, kako je po odboru tekstiran. Ako ovo padne, onda će se glasovati o §. 7. onako, kako bi glasio s izpravkom g. dr. Vidrića, pošto je ovaj bliži predlogu odbora; ako bi pak i ovo palo, onda će se glasovati o izpr. g. Stekovića, naime, da se §. 7. briše. — Ona gospoda, koja su zato, da §. 7. glasi po predlogu odbora, neka izvole ustati.

(Manjina.)

§. 7., tekstiran po predlogu odbora, je pao.

Ona gospoda, koja su zato, da se §. 7. prihvati onako, kako ga predlaže izpravak g. dr. Vidrića, neka izvole ustati.

(Većina.)

Predlog odbora s izpravkom g. dr. Vidrića je primljen. Odpada nužda glasovati o izpravku g. Stekovića.

Izvj. **Mato Mrazović**: (Čita §. 8.)

(Prima se.)

§. 9.

Molim ovdje u 2. al. je tisk. pogreška: „samostalno“, a ima glasiti „samovlastno“.

Predsjednik: K §. 9. podnio je g. Folnegović sljedeći izpravak.

Bilj. dr. **M. Lončarić**: (Čita.) U posljednjoj liniji neka se metne mjesto „obćinsko poglavarstvo uz nadzor kr. podžupanije“ „nadležna oblast.“

Predsjednik: Rieč ima g. Folnegović, da obrazloži svoj izpravak.

Franjo Folnegović: Vis. sabore! Naše zakonodavstvo imade jednu veliku manu, od koje imamo mnogo patiti; a to je, što se neradi sustavno, i što neima sklada izmedju pojedinih zakonah odnosećih se na našu upravu. Za dokaz toga neka vam samo služi ta anomalija, da diobu zadružnu t. j. posao, koji najdublje zasieca u materijalni interes naroda, koji je najvažniji posao u obće, što ga imade puk sa oblašću svojom, a k tomu i najzapleteniji posao, obavljaju obć. organi, dočim se izpitani sudci, koji toliku plaću vuku, imadu baviti upravo s lapalijami, ako se njihovi posli uzporede time, što je diobe zadruge. De smo mi, kad smo već stvorili taj organizam, koji kod nas danas postoji, i u kojem se sudstvo predpostavlja upravi, bar sudstvu diobu predali, ja nebi onda danas ovakovom odrješitosti odsudio čitav taj sustav. No mi smo diobu, najvažniji ovaj posao, štono ga upravne oblasti imadu, ostavili nevještim i poslovi pretrpanim obć. organom, a plaćamo milijune za sudove, da se bave lapalijami. Mislim, da nije bilo suvišno to spomenuti.

Zadaća mojega izpravka je ta, da se rieči „obćinsko poglavarstvo uz nadzor kr. podžupanije“ zamiene riečmi: „nazležna oblast“, jer se nadam, da neće u koliziju doći sa novim zakonom, po kojem, držim, da neće više obćinske oblasti sa diobami posla imati. Ja sam uvjeren, da, ako do toga nebude došlo, biti će velika nesreća za narod. Mi ćemo morati doći do pameti ili prije ili poslje. A ako se radi o tom, da se obćinske oblasti preustroje, može biti dobijemo obćine, koje će biti kadre obavljati te poslove, a možebiti i takove, koje se nebudu mogle timi poslovi baviti. Zašto bismo onda mi u ovom zakonu obvezali obćinska poglavarstva? Mislim, da je za svaki slučaj umjestno, ako se rekne: „nadležna oblast“.

Moram ujedno primjetiti, da sam zaboravio ovaj izpravak metnuti k §-u 8., da mi se nepredbaci kakova nedosljednost.

Digitized by Google

Predsjednik: Rieč ima g. predstojnik nut. odiela.

Jovan Živković: Visoki sabore! Ja mislim, da se ovaj izpravak već zato primiti nemože, što pravoga smisla neima, jer tko je „nadležna oblast"? Baš zakon mora kazati, tko je ta oblast. Je li to podžupanija, ili tko? Ako se g. Folnegoviću nedopada, da to vrši občinsko poglavarstvo, onda treba kazati, neka vrši sud ili podžupanija; ali ako se kaže jednostavno nadležna oblast, to bi mogla samo konfuzija nastati, mjesto da bude ovaj posao što jednostavniji, što jeftiniji i što brže obavljen. Da bude što jeftiniji, to treba da imade s diobom posla občinska oblast, što bi se inače samo kroz komisiju obaviti moglo, a svakako nastao bi time veliki trošak po dotičnika ili po zemlju, koj trošak bio bi upravo ogroman, ako se uzmu u obzir tolike parcele, na koje se imade dieliti. A korektiv biti će ipak u političke oblasti, jerbo tu imade lieka, ako se ide na prevaru. S toga mislim, da je ova ustanova ne samo razumna, nego i svrsi shodna. Al ako se ovdje nikakav organ umetnuo nebi, nego bi se jednostavno kazalo „nadležna oblast", moglo bi doći do kojekakvih konfuzijah, jer se nebi znalo, tko da je ta nadležna oblast.

(Predsjednika zamieni na predsjedničkoj stolici podpredsjednik Mirko Hrvat.)

Predsjednik: Rieč ima g. zastupnik Kamenar.

Juraj Kamenar: Visoki sabore! Dioba je velevažna stvar. Zadruga, koja se dieliti mora, neka se dieli čim prije. Ja kažem da neima u svietu ljepšega, nego li je zadruga, gdje su članovi složni, da može napredovati. Ja sam uviek govorio u tom smislu, da vis. vladu na to upozorim, da ona oko baci baš na te diobe. Jer kako sada stvar stoji, neizvadjaju se diobe, kako sam ovdje mnogoputa kazao, da naša občinska poglavarstva obstoje iz bilježnika i sudca. Sudac je magjarski činovnik, on ima sa porezom toliko posla, da nemože van, a bilježnik takodjer ne. Diobe se dakle faktično neizvadjaju. Na ovo, što je g. Folnegović predložio, nebi mogao pristati, jer zakon mora kazati, tko da je ta oblast. Občinsko poglavarstvo je prvo, koje zna delati u tom pogledu, te pozna ljude i način. Nu ako vis. vlada nebude dalje študirala, da gleda, je li to djelo napreduje, je li se zbilja izvadja, neće se stvar povoljno riešiti. Podžupanija takodjer nedodje do toga, i tako bi morala čitava stvar zapeti, ako se vis. vlada nebude pobrinula za to, kako se diobe izvadjaju.

Ja sam proti ovomu izpravku.

Franjo Folnegović: Budući moj izpravak ništa promieniti nemože, jer sam ga zaboravio na §. 8. staviti, povlačim ga natrag.

Predsjednik: Rieč ima g. zastupnik Šašić.

Stjepan Šašić: Visoki sabore! Što se je ovdje kazalo o jasnoći zakona, to je zbilja velevažna stvar. Ja imam s toga razloga ovu jednu primjetbu učiniti presv. g. predstojniku nut. odjela. On je izvolio malo prije kazati, da kod diobe mora na svaku glava, koja izlazi van, doći 6 ralih zemljišta. Ako g. predstojnik nut. odiela tako tumači zakon, onda se nijedna dioba nemože dogoditi. Zakon, koj u belovarskoj županiji postoji, glasi: „Ako se tko dieliti želi, je prvi uviet, da ciela stranka, koja izlazi van, 6 ralih grunta dobije. Ako je u zadrugi 12 glavah, i 12 ralih zemljišta, onda se mora broj zemljišta kroz broj glavah dividirati. Ako izstupi petorica van, onda im pripada samo 5 ralih, dakle se oni niti dieliti nesmiju, van da si prikupe još jedan manjkajući im ral; ako pako izstupi šestorica van, onda im pripada 6 ralih grunta, a tad bi im dioba bila dozvoljena. Dokle već §. 7....

Predsjednik (ga prekine: „Molim liepo, sada se neradi o §-u 7. već o §. 9.)

Stjepan Šašić: Ja sam to samo zato spomenuo, da pokažem, da treba jasno stilizirati zakon.

Izvj. **Mato Mrazović**: Pošto je g. Folnegović svoj izpravak povukao natrag, neimam razloga o njem govoriti. Ja samo za umirenje vis. kuće to kažem, da se je ovdje moralo kazati, koje poglavarstvo imade urediti potajne diobe, jer ovaj zakon je samo popravak zakona od 8. lipnja, gdje nije ništa u tom pogledu ustanovljeno. Ovaj zakon uzevši najprije obzir na to, da se diobe potajno provedene moraju ex offo provesti, mora kazati, koja oblast ima provesti diobu. A jednostavno nadležno poglavarstvo nemože kazati, jer tu treba dotičnu oblast točno označiti.

Predsjednik: Prima li se §. 9. po predlogu odbora?

(Prima se.)

Izvj. **M. Mrazović**: (Čita §. 10.)

Predsjednik: Na ovaj §. podnio je g. Folnegović izpravak, koj ovako glasi: (Čita.) Neka glasi §. 10. ovako:

„Kada ostane na zadružnom kućištu samo jedna obitelj ili jedna osoba, ima se zadružno svojstvo na temelju potvrdjene po podžupaniji svjedočbe obć. poglavarstva ureda radi u gruntovnici brisati i posjedstvo na predstavnika obitelji (§§. 4, 6) dotično na ime posljednje one osobe upisati, ako to odnosni ovlaštenik zadruge uztraži."

Franjo Folnegović: Ja sam nastojao sve ove rieči, kako god ih §. 10. stilizira, pridržati, samo sam ga htio u toliko moderirati, da se pusti na volju dotičnim ovlaštenikom zadruge, ako hoće zahtievati upisanje svojega imena, neka se zahtjevu udovolji i zadružno svojstvo neka se u gruntovnici briše. Razlog tomu vodim osobito s obzira na ostavinske razprave. Ako se sada budu morale sve one obitelji, — a njih je vrlo mnogo, — kod kojih zadružno svojstvo prestaje, po ustanovi ovoga zakona dieliti, to će imati dotične oblasti toliko posla sa ostavinskimi razpravami, da jih godine i godine svladati neće moći. A mnogo će narod više morati postotnih pristojbah plaćati. Ako narod treba, ako misli, da je u nje-

Digitized by Google

govu interesu, n. pr. u interesu njegova kredita, da bude zemljište upisano na njegovo ime, a ne na ime zadruge, to imade pravo zahtievati i oblast je dužna to provesti. Ovako su zaštićeni interesi pojedinacah, interesi države, a ipak nije narod bačen u veliki trošak, kako bi bio onda, ako bi se silio na tu stvar. I oblasti neće imati toliko posla.

Predsjednik: Rieč ima g. dr. Vidrić,

Dr. **Lovro Vidrić**: Vis. sabore! Izpravak g. Folnegovića čini mi se, da imade tu praeposiciju, da imade u zadrugi lih jednoga predstavnika, na kojega bi se imao upisati posjed mjesto dosadanje zadruge. Jer ako ih ima više, onda nemože obstojati jedan posjed, van ako se diele. Kako je dosada bivalo, da je kompet. oblast u takovu slučaju diobu poduzela, tako će se i od sada po zakonu dieliti. Istina da uživa predstavnik blagodat onu, da u slučaju nasljedničtva neima platiti dotičnu pristojbu, ali ovo je u toliko blagodat, u koliko priznajemo svi, da je dioba zadrugah blagodat. Ali ako se tu u prvom redu gleda na novčani trošak — kako to g. Folnegović čini, onda se imadu sve institucije, koje su u državi, nepromienjene pustiti, akoprem neodgovaraju svojoj svrsi, jedino s toga, jer je njihova promjena skopčana s novčanim troškom. A taj nazor čini mi se neopravdan, i s toga držim, da se takodjer izpravak g. Folnegovića primiti nemože.

Predsjednik: Rieč ima g. Kamenar.

Juraj Kamenar: Vis. sabore! Kad bi se ovaj izpravak g. Folnegovića primio, to bi bilo veliko zlo. Tko medju narodom živi, koji imade posla sa zadrugami i diobami, taj znade, da je baš ono največe zlo, što g. Folnegović želi. Kako sada stvari stoje, neće nijedan da traži, da se zadružno svojstvo briše. — A što bi od tuda sliedilo, da se ovaj izpravak poprime? Ljudi se nikada nebi htjeli dieliti. — To, da se ureda radi svojstvo zadružno u gruntovnici briše i na ime predstavnika obitelji upiše, to je največa blagodat, koju zakon ovaj pruža. Mi znamo da narod za sebe nemari; kad velika sila dodje, onda čini nešto, prije ništa. — Kod nas, kako postoji na zadružnom posjedu samo jedna obitelj — to se je već u gen. deb. govorilo — ima se zadruga prestalom smatrati, i to u gruntovnici ubilježiti. To je velika blagodat za narod, ako se to učini. N. pr. dodje muž, da zajam učini, to mora uvjek prije učiniti izpravak u gruntovnici, da se ili zadružno svojstvo briše, ili da se kako god preinači da može izposlovati zajam.

Što se tiče opazke, da bi to koristno bilo, ali narod naš doći će u veliki trošak uslied toga. Istina, ali se tomu predusresti nemože. To je baš kao da tko za ugovor biljegu neće da plati, a kašnje mora platiti 10 putah više.

Red mora se načiniti svakako.

S toga preporučam redakciju.

Predsjednik: Rieč ima g. izvjestitelj.

Izvj. **Mato Mrazović**: Vis. sabore! Ovaj se izpravak g. Folnegovića po mom mnienju iz 2 razloga nemože prihvatiti. Nemože se zato, jer zakonodavstvo unapried nemože odobriti, da gruntovnica bude sa faktičnim stanjem posjeda u protuslavju, t. j. da u životu nebude jedna obitelj živjela u zadrugi, a u gruntovnici bude kao zadruga upisana. Vis. sabor je za ovoga zasjedanja učinio zakon, koj tamo smjera, da se gruntovničko stanje, koje je dosta poremećeno, izpravi, i zato će morati dot. povjerenici, koji će biti na to izaslani, „ex offo“ na to gledati, da se neupisuje kao zadruga ono, što nije zadruga. A gdje je u zadrugi jedna obitelj, gdje je otac sam sa djecom, to sam narod nesmatra zadrugom.

Drugi razlog, zašto se izpravak nemože primiti, je taj, jer bi onda došli u protuslovje s §. 1. Taj naime veli, da se nove zadruge nesmiju više stvarati. Kad otac ima 2—4 sina, koji su možebiti oženjeni na gruntu, onda bi se zbilja mogla zadruga sastaviti, — a g. Folnegović bio bi jako sretan, kad bi bila jedna zadruga više. Ali je zakonu nakana ovu instituciju odstraniti; i vis. sabor je §. 1. stvorio, koji ponavljanje te institucije nedozvoljuje; s toga nemože sam sobom u protuslovje doći i odobriti ovaj izpravak, kojemu je namjera parirati §. 1. Zato držim, da se izpravak g. Folnegovića nemože primiti.

Predsjednik: Molim g. bilježnika, da izvoli predlog odbora i izpravak g. Folnegovića pročitati.

Bilj. dr. **M. Lončarić**: (Čita.)

Predsjednik: Ona gospoda, koja su za predlog odbora, neka izvole ustati.

(Većina.)

§. 10. primljen je dakle po predlogu odbora.

§. 11.

Izvj. **M. Mrazović**: (Čita ga.)

(Prima se.)

Predsjednik: G. zast. Beruta predložio je, da se izza §. 11. umetnu nova 2 §§. sljedećeg sadržaja.

Bilj. dr. **M. Lončarić**: (Čita. Vidi zapisnik.)

(Glasovi: „To je predlog!“)

Predsjednik: Vis. sabor neka odluči, je li to izpravak ili predlog. Ja smatram, da je izpravak, jer ništa nemienja na duhu samoga zakona, nego samo ustanovljuje glede dnevnice i glede reda.

Ona gospoda, koja su zato, da je to izpravak, neka izvole ustati.

(Većina)

Rieč ima g. Beruta.

Josip Beruta: Vis. sabore! Ova zak. osnova ide za tim, da se postojeće zadruge u onom dielu naše zemlje po što po to čim prije razvrgnu. Kad se dakle s toga stanovišta jedino ima ocieniti ova zak. osnova, to priznajem, da je ipak bolja u nečem od one, koja je dosada obstojala, naime u toliko u koliko ugled roditeljah naprama djeci štiti. Ali u ovom smjeru nečini mi se podpuna, nego manjkava te za mnogo slučajeva neproračunana, i u ovom smjeru čini mi se, da neima stavke,

Digitized by Google

koja bi blagonosan napredak stranke, pošto se zadruga razvrgne, mogla zajamčiti, u koliko u obće imade o tom nastojati zakonodavac. Ja bi bio to već prigodom gen. debate spomenuo, ali budući sam znao, da će biti osnova onako primljena, pustio sam to. A sada kod spec. deb. usudio sam se takav izpravak učiniti, za koji — poznavajući duh štov. većine — mogao bi misliti, da bi mogao biti primljen.

Što se tiče prvoga diela moga izpravka, naime §-a onoga, koji imade riešiti razmirice u kući glede zapta, mislim, da je posve nedužne naravi i potrebami naroda opravdan. Zato mislim, da nitko neće biti proti. U ovom zakonu, koji valja za stari naš provincijal, mislilo se je na to, te se je ondje glede zapta cielo jedno poglavje nalazilo. Od onda smo opet u toliko napred koračili, da to držim za nepotrebno. Naš seljak imade samo pravo zemlji i obćini plaćati veliki porez, ali neima i pravo iskati od nje, da mu u njegovih socijalnih i obiteljskih odnošajih kroji red i pravo, da ga zaštiti i obrani od uvrjede, makar došla od koje god strane, da mu zajamči moralno uživanje njegovih priskrbina. Najviše ako kod tatbine, razbojstva, umorstva itd. drž. odvjetnik posreduje, za drugo se država neće brinuti. Ja sam čuo ovih danah u ovoj vis. kući jednu izpovjed, naime tu, da u našem puku staru disciplinu uzdržati, nadalje onaj stari ugled, staru savjest za ozbiljni rad, za sdušno odgojivanje djece, stari ugled i poštovanje mladjih naprama višim i starijim i staru kršćansku ljubav medju svimi, koja toli osladjuju život ljudski, nije moguće više natrag dovesti! Kako me to boli, ja ipak tu izpovjed primam s nekim zadovoljstvom zato, što se u pravnom svietu konštatuje nemoć modernoga napredka i zakonodavstva. Ja prama tomu kažem, da bi se tome ipak dalo doskočiti, ali prije svega mora se htjeti, mora se nastojati, mora se imati srce za jade, nevolje i potrebštine puka; kad bi to bilo, onda sigurno mislim, da bi se našla i potrebita sredstva.

Ali moram priznati, da u naših zakonih malo nalazim traga toj volji i takovim sredstvom. Premda ja u tom pogledu prisvajam zakonodavstvu ono pravilo, koje možda drugdje nije toliko umjestno: „salus reipublicae suprema lex esto", to ipak odklanjam onu insinuaciju, uslied koje žalim prestanak vojničke uprave, nadalje onu, da možebiti žalim prestanak tlake. Ja, gospodo, samo jadikujem nad vidljivim propadom našega naroda i nad onimi, koji toga neuvidjaju.

Ja sam htio samo to kazati, da, pošto smo mi poprimili onaj narod pod svoju upravu, uznastojmo uz mnogo sjajnije ustanove zakonodavstva one dobre stečevine, ako ne pomnožiti, to bar sačuvati, koje je ovaj narod sobom donio iz vojne krajine. To je, mislim, gospodo, posve pristojna i pravedna želja. Ako gospoda misle, da moja želja nije opravdana, onda mislim, da neimamo pravo tražiti konačno razvojačenje krajine i pridruženje materi zemlji, Ova bo zemlja nije mati, nego maćuha.

Predsjednik: (prekine ga): „Molim gosp. govornika, neka se izvoli predmeta držati; ovdje neima govora o razvojačenju krajine, nego o izpravku njegovu na §. 11. Ja bi molio g. govornika, da bi se toga držao.

Josip Beruta: (Nastavlja.) Život patriarkalni je prestao silovitim načinom dokinut. Ali pored toga mogle bi oblasti, koje bi se zvale osjećanimi, u život i odnošaje naroda savjetujuć, strasti ublažujuć, prodrieti, postojati; a budući je sada duh vremena takav, da se čini to nedostojno i neshodno, zato molim, da se bar za takovu ustanovu zakon pobrini. I moj izpravak ima taj smjer i njim se jedna takova ustanova predlaže.

Ja znam, da primivši ovaj izpravak u zakon, stati ćemo na put mnogoj individualnoj slobodi, radi koje se dan danas pravi veliki dim; a od toga dima zasliepljeno je oko. Ali mislim, da slobodu, koja zatire mir naroda, njegovu ćudorednost, njegovu poreznu snagu i njegovo blago, nebi imala država štediti. Sloboda u pravom smislu rieči je blago dobrih, a ne pokvarenih, i zato mislim, da je moj izpravak posve umjestan. Ja razabirajući načelo slobode, kako se ono tumači i kako se razvija u javnom životu, nemogu doći u tom pogledu na čisto. U ovom smjeru pogibeljnom, kako se sada razvija, ide joj se na ruku od strane zakonodavstva. Zato nerazumijem, kako je izvjestitelj mogao onako na slobodu u tom pogledu navaliti; dočim ja mislim, da bi bio mogao kao prijatelj slobode i ovdje dati slobodu, a tim više, što on tvrdi, da neima više u našem narodu volje za zadruge, te onako će se razići oni, koji neimadu više volje u zadrugi ostati. Dakle, gospodo, na ograničenje te nevaljale slobode, koja je u našem narodu jako mah preotela, i koju on proklinje, smiera moj izpravak. Mislim da će biti to za onu stranu tim bolje opravdano, što je — kako sam već spomenuo, — onaj narod priviknut pod bivšom krajiškom upravom na vodjenje; te će mnogo vremena proći, dok od te navade odustane. Ja sam zamietio, da on često putah u ovake potrebštine dodje, te traži pomoć, ali nje nedobije. Zato mislim, ako se ovaj izpravak primi, da će biti posve umjestan u ovom zakonu.

Što se tiče dnevnicah, koje članovi obćinskih poglavarstvah traže, i koje moj izpravak napominje, mislim, da se može posve opravdati. I jer ja i to vidim i čujem, da se u tom pogledu mnogoputa tuži na kojekakve nepodobštine. Ako se moj izpravak primi, biti će i tomu bar djelomice pomoženo. Zato sam slobodan preporučiti ga visokoj kući.

Predsjednik: Rieč ima g. zast. Kamenar.

Juraj Kamenar: Vis. sabore! Ja ću podupirati izpravak g. Berute, i glede jednoga i drugoga §., jer nije suvišan, te niti ne prejudicira na preinačenje ostalih ustanovah zakona. Kod nas postoji, kako g. Beruta kaže, čitav red §§. za zapt zadruge, o kojih bi moralo obćinsko poglavarstvo zapt držati, — nu nedrži ga. Ako je kod nas tako, da, kad dodje tužiti gospodar zadruge, a

Digitized by Google

Šestdeseta saborska sjednica,

držana dne 24. listopada 1876. u 10 sati prije podne pod predsjedničtvom saborskoga predsjednika Nikole Krestića.

Pregled: Zapisnik prošle sjednice. — **Dnevni red:** Treće čitanje zak. osnove, kojom se preinačuju nekoje ustanove zadružnog zakona od 8. lipnja 1871. — Prvo čitanje osnove zakona o postupku proti govedjoj kugi. Generalna i spec. debata. — Dnevni red buduće sjednice.

(10 ½ satih.)

Predsjednik (zvoni). Sjednica započimlje. Molim g. bilježnika, da izvoli zapisnik pročitati.

Bilježnik **Jovan Steković** (čita):

Zapisnik

LIX. sjednice sabora kraljevinah Dalmacije, Hrvatske i Slavonije, držane dne 23. listopada 1876. pod predsjedanjem saborskoga predsjednika Nikole Krestića u prisutnosti 44 saborskih članovah.

Od strane vlade: Jovan Živković, dr. Pavao Muhić i dr. Marijan Derenčin.

Čitan bje zapisnik posliednje sjednice, koji se bez primjetbe ovjerovljuje.

Predsjednik javlja, da je na ovaj visoki sabor stigao sljedeći podnesak:

Politična občina Kukujevci moli, da se visoki sabor zauzme, da se u sriemskoj županiji ceste u predstavci navedene čim prije izgrade. Ide odboru peticionalnomu.

Zastupnik Pust stavlja sliedeći predlog:

Visoki sabor neka izvoli zaključiti:

1. Uvidjajuć silnu potrebu pruge željezničke iz Čakovca preko Varaždina-Ivanca kroz Zagorje u Zaprešić ili neposredno u Zagreb, poziva se visoka kr. zemaljska vlada, da kod visoko skupne zemaljske vlade izposluje, da se stalna gradjevna dozvola za ovu prugu samo onomu poduzeću dade, koje se obvezuje, da će ukupnu tu prugu za javni putnički i tovarni promet, po pravionoj šrini (normalspurig) sagraditi. Nadalje da se za ovu prugu dozvoljavaju gradjevne lahkoće jedne susjedne pruge (Vicinalbahn).

2. Visoka kralj. zemaljska vlada poziva se nadalje:

a) da se u obće skupna vlada glede podieljivanja stalnih gradjevnih dozvolah u ovoj kraljevini uviek sa kr. hrvatskom zemaljskom vladom u doticaj stavi, i sa potonjom radi, izdav samo iza toga gradjevne dozvole, bile te za javne ili privatne željeznice ili za ina obćila i uz primjerne jamčevine za izvršenje poduzeća;

b) da se kod gradjenja privatnih industrialnih željeznicah, bile one pravione ili uže širine, dopusti pravo izvlastbe zemljišta i ine nepokretnine, kako to kod gradjenja željeznicah za rudarstvenu potrebu biva;

c) da kod privatnih dozvoljenih željeznicah za industrijalne ili rudarstvene poslove može se dopustiti i javni promet i inih tovarinah.

Ujedno umoljava se visoki sabor, da se taj predlog prešnim proglasi i bezodvlačno na dnevni red stavi.

Čim se dnevni red za danas opredieljen izcrpi, stavit će se ovaj predlog na dnevni red.

Predstojnik odiela unutarnjih posalah odgovara na interpelaciju Brnčićevu, stavljenu u 48. od 18. rujna 1876. saborskoj sjednici.

Interpelant se s odgovorom zadovoljava, a kuća primi odgovor na znanje.

Predsjednik podieljuje Folnegoviću rieč, da stavi sliedeću interpelaciju:

1. Je li kr. zemaljska vlada doznala, da je seljačtvo iz občine Dugoselske prošloga mjeseca kolovoza jatomice gonjeno u tudju podžupaniju izpod Siska, da gradi nasipe savske, gdje je Sava državna rieka, i to upravo u ono doba, kad je žiteljstvo spremanjem priroda najjače zabavljeno bilo?

2. Je li kralj. zemalj. vlada doznala, da je uredujući mjernik dao mjeseca kolovoza t. g. kod Ruščice savski nasip, koga je žiteljstvo samo bilo zatrpalo i popravilo, u duljini od 30 hvatih razkopati, da se tobož solidnije izgradi, pa da je na to Sava navalila, občinu Oborovačku i Dugoselsku poplavila, te do 10 hiljadah jutarah priroda uništila?

Digitized by Google

Ako je kralj. zemaljska vlada jedno i drugo doznala, što je odredila, da se privatni interesi državljanah u sličnih sgodah ovako hametice netamane?

Kani li kr. zemaljska vlada onim žiteljem, do kojih poplava nesiže a ipak su morali u tudju podžupaniju o svom trošku na državnom dielu rieke Save rabotati, izhoditi odštetu, ako ne za pretrpljenu štetu, a to bar za učinjenu državi korist. I napokon:

Kani li kr. zemaljska vlada posavskomu žiteljstvu, koje je ovogodišnjimi poplavami silno nastradalo i neprekidnom radnjom oko nasipah zabavljeno bilo, istu radnju pri ubiranju odkupnine javnih radnjah posvema ili bar djelomice uračunati?

Ova će se interpelacija dostaviti visokoj kr. zemaljskoj vladi.

Prelazi se na dnévni red.

Na dnevnom je redu nastavak specijalne debate ob izvještaju odborah za poslove unutarnje zemalj. uprave i za poslove agrarne o razpravi osnove zakona, kojim se u pogledu zadružnih odnošajah u utjelovljenih djelovih razvojačene krajine imadu preinačiti njekoje ustanove zakona od 8. lipnja 1871. o promjeni njekih administrativnih odredabah u vojnoj krajini i to:

§. 5., kojemu Folnegović podnese sliedeći izpravak: rieč „ženskomu" neka se izpusti.

Pristupilo se glasovanju te predsjednik stavi sljedeće pitanje: „Prihvaća li visoki sabor §. 5. onako, kako ga je odbor predložio?" Većina prihvati §. 5., koji glasi:

Zadrugi ostaje na volju izstupivšemu ženskomu članu pripadši mu dio namiriti ili u naravi ili u gotovu novcu po procjeni, ustanovljenoj prigodom diobnoga postupka.

Izpravak Folnegovićev odpada.

§. 6. prima se po predlogu odbora te glasi:

Svikoliki pojedini dielovi iz nekretninah, koji po §. 6. zakona od 8. lipnja 1871. o promjeni njekojih administrativnih uredabah u vojnoj krajini na pojedine glave njegove obitelji zapadnu, imadu se u gruntovnici ureda radi kao jedna cielost upisati na ime predstavnika, kojemu je §. 4. ovoga zakona podieljeno pravo na diobu.

K §u. 7. podnesoše sliedeće izpravke:

Steković: „Neka se §. 7. izostavi".

Dr. Vidrić: „Stega najmanje izmjere pojedinih djelovah (§. 6.) ukida se".

Glasovalo se na sliedeće pitanje predsjednikovo: „Prihvaća li visoki sabor §. 7. onako, kako ga je odbor predložio?"

Većina neprihvati §. 7. onako, kako ga je odbor predložio. Zatim stavi predsjednik pitanje: „Prihvaća li visoki sabor §. 7. onako, kako ga dr. Vidrić izpravlja?"

Većina prihvati taj izpravak te §. 7. glasi:

Stega najmanje izmjere pojedinih dielovah (§. 6.) ukida se.

Izpravak Stekovićev odpada.

§. 8. primljen po predlogu odbora te glasi:

Dioba zadruge provadja uslied ustmene ili pismene molbe koje stranke, saslušav sve zadružne članove ili njihove zastupnike odnosno skrbnike, obćinsko poglavarstvo pridruženjem potrebitih vještakah po obstojećih propisih obzirom na načela narodno-gospodarstvena i naredbe zdravstvene i redarstvene. Ono imade ob izjavah strankah sastaviti zapisnik pa o dovršenoj diobi prema propisu §. 56. gruntovnoga reda izdati diobnu izpravu, ter istu s ostalimi razpravnimi spisi predložiti na potvrdu podžupaniji, koja će izpitav i potvrdiv diobu priobćiti diobnu izpravu gruntovnoj i poreznoj oblasti razpisa radi.

Proti odluki prve molbe pripada nezadovoljnoj stranki u roku od 30 danah utok na kralj. zemaljsku vladu.

Predsjedničtvo preuzimlje I. podpredsjednik g. Mirko Hrvat.

§. 9. primljen je po predlogu odbora i glasi:

Po ovom propisu imadu se na molbu diobne koje stranke uredovno provesti i potajne diobe, po strankah samovlastno učinjene. Ako je ovakova koja dioba pako izvedena nasiljem ili unatoč uložena kod oblasti utoka, ili bar bez znanja pojedinoga zadrugara u njegovu ovlaštenu odsuću, na koliko u oba ona slučaja nije sliedilo naknadno privoljenje, ili ako su sirote, malodobnici ili skrbljenici prikraćeni, ili napokon, ako se u narodno-gospodarstvenom, zdravstvenom ili redarstvenom obziru pokazuju znatni manjci, imade se dioba prema zakonskim pravilom izpraviti.

One potajne diobe, koje nebudu po ovom zakonu obćinskomu poglavarstvu za uredjenje do konca prosinca 1878. prijavljene, imati će obćinsko poglavarstvo uz nadzor kr. podžupanije ureda radi urediti.

Na §. 10. podnio je Folnegović sliedeći izpravak:

Kada ostane na zadružnom kućištu samo jedna obitelj ili jedna osoba, ima se zadružno svojstvo na temelju potvrdjene po podžupaniji svjedočbe obćinskoga poglavarstva u gruntovnici ureda radi brisati i posjedstvo na predstavnika obitelji (§§. 4. 6.) dotično na ime posljednje one osobe upisati, ako to odnosni ovlaštenik zadruge uztraži.

Predsjednik pita: „Prihvaća li visoki sabor §. 10. onako, kako ga odbor predlaže?"

Većina prima §. 10. po predlogu odborovu, koji glasi:

Kada ostane na zadružnom kućištu samo jedna obitelj ili jedna osoba, ima se zadruga prestalom smatrati.

Zadružno svojstvo ima se u tom slučaju na temelju potvrdjene po podžupaniji svjedečbe obćinskoga poglavarstva ureda radi u gruntovnici brisati i posjedstvo na ime predstavnika obitelji (§§. 4. 6.) dotično na ime posljednje one osobe upisati.

Izpravak Folnegovićev odpada.

§. 11. prima sabor po predlogu odbora i glasi:

Dok neizda vlada naredbenim putem novi postupak

*

Digitized by Google

o zadružnih diobah, ostaje dosadanji, ako naročito nije ovim zakonom promienjen, u kriepošti.

Na §. 12. podnaša Lehpamer sljedeći izpravak:

1. U posljednjoj liniji iza onoga: prva točka §. 6-a, neka se drugi paragrafi citiraju ovako:

„zatim paragrafi 7., 10. i 12."

2. Ovomu §. neka se doda nova alinea ovako:

Gdje se u zakonu od 8. lipnja 1871. spominje „kotarska oblast", imade se razumievati „kralj. podžupanija", a gdje se navodi „zastupstvo obćinsko", ima se razumievati „poglavarstvo obćinsko".

Predsjednik pita: „Prima li vis. sabor §. 12. onako kako ga je odbor predložio?" Većina neprima. Zatim pita predsjednik: „Prima li visoki sabor §. 12. sa izpravci Lehpamerovimi?" Većina prima, te §. 12. glasi:

Ovim zakonom ukidaju se sve ustanove zakona od 8. lipnja 1871. o promjeni njekih administrativnih uredabah u vojnoj krajini, koje s ustanovami ovoga zakona u oprieci stoje, naročito §§. 2., 3., i 4, prva točka §§. 6., §§. 7., 10. i 12.

Gdje se u zakonu od 8. lipnja 1871. spominje kotarska oblast", imade se razumievati „kr. podžupanija", a gdje se navodi „zastupstvo obćinsko", ima se razumievati „poglavarstvo obćinsko".

§. 13. primljen je po predlogu odbora te glasi:

Provedba ovoga zakona povjerava se banu.

Iza toga zaključi predsjednik današnju sjednicu u 1 sat poslie podne uričuć buduću za sutra t. j. 24. listopada u 10 satih prije podne sa sliedećim dnevnim redom:

I. Treće čitanje primljene osnove zakona, kojim se u pogledu zadružnih odnošajah u utjelovljenih dielovih razvojačene krajine preinačuju njekoje ustanove zakona od 8. lipnja 1871. o promjeni njekih administrativnih odredabah u vojnoj krajini.

II. Osnova zakona o postupku proti govedjoj kugi.

III. Razprava o prešnosti predloga Pustova.

Krestić v. r.
predsjednik.

Jovan Steković v. r.
sab. bilježnik.

Predsjednik: Ima li kakva prigovora proti ovomu ovako sastavljenomu zapisniku?

Josip Lehpamer: Ja sam u izpravku kazao: „zatim §§."

Bilj. **Jovan Steković**: To je u nutra.

Predsjednik: Pošto je u nutra, što je spomenuo g. Lehpamer, a drugoga prigovora neima, to se zapisnik verificira.

Čast mi je javiti, da za danas nije na vis. sabor nikakav podnesak stigao. Prelazi se na dnevni red. Na dnevnom redu je 3. čitanje osnove zakona, kojim se preinačuju nekoje ustanove zakona od 8. lipnja 1871.

Molim g. bilježnika Stekovića, da izvoli čitanje preduzeti.

Bilj. **Jovan Steković**: (Čita.)

Predsjednik: (Medju čitanjem.) Molim liepo gospodu na galeriji, neka mirnije izlaze. A onaj gospodin na galeriji, koji ima šesir na glavi, neka ga skine.

Predsjednik: (Poslie čitanja.) Sada će se glasovati. Pitanje glasi ovako: Prihvaća li vis. sabor osnovu zakona, „kojim se u pogledu zadružnih odnošajah u utjelovljenih dielovih razvojačene krajine imadu preinačiti nekoje ustanove zakona od 8. lipnja 1871, o promjeni nekih administrativnih odredabah u vojnoj krajini", u cielosti onako, kako je sada pročitana. Ona gospoda, koja su za to, neka izvole ustati.

(Većina.)

Ovaj zakon je primljen i podnieti će se svojim putem na previšnju sankciju. Na dnevnom redu je 1. čitanje osnove zakona o postopku proti govedjoj kugi.

Molim g. izvjestitelja, da svoje mjesto zauzme, a g. bilježnika Stekovića, da prvo čitanje preduzme.

Bilj. **Jovan Steković**: (čita.)

Predsjednik: Rieč ima g. izvjestitelj.

Izvj. **Tito Ožegović**: Vis sabore! Važnost gospodarstva, koje je glavni faktor narodnog gospodarstva u obće, a napose u našoj domovini, gdje necvate ni trgovina ni obrt, preporučuje osnovu proti govedjoj kugi, koja je najveći neprijatelj stočarstvu, t. j. govedarstvu, a po tom i gospodarstvu. Tu neobhodnu potrebu zakona uvidila je austrijska vlada, kad je g. 1871 pozvala evropejske oblasti i vlade, da zaključe sastaviti konferenciju, u kojoj će se glavno načelo ustanoviti, po kojem bi se proti kugi postupati imalo. Tomu pozivu odazvale su se evropejske vlade, i to francezka, englezka, belgijska, ruska, njemačka, austrijska, ugarska, srbska, rumunjska i ista turska; žalibože da moram ovdje spomenuti, da Hrvatska ondje zastupana nije bila. Takove razprave vodile su se od godine 1871. od 17. ožujka pak do konca travnja; i pošlo je za rukom onim vladam u medjunarodnoj konferenciji doći do načelah, po kojih se postupati imade proti govedjoj kugi, i koja će služiti kao regulativa za sve zemlje. Tu osnovu usvojila je takodjer kr. ugarska vlada, kad je god. 1874. predložila svojemu vis. saboru osnovu u istom smislu i smjeru, kao što ju je konferencija u Beču zaključila. Sabor ugarski prikratio je tu osnovu i kruna ju je potvrdila, te se nalazi u članku XX. god. 1874. Ovu osnovu zakona predložila je vis. ugarska vlada našoj vis. zemaljskoj vladi; nu zakona ovoga ugarskoga naša vlada nije mogla primiti onako na prosto, jer se neslaže, što se tiče zakonah naših domaćih sa ugarskimi zakoni, i morala je osnovu posebnu donieti vis. saboru, koja se po zakonih naših ovdje predlaže, ali drži se točno i naša vlada onih ustanova medjunarodne koferencije, koje su u Beču god. 1872. usvojene. — Ja mislim da osnovu preporučati nadalje, bilo bi suvišno, i odbor je vidio, da je sada vlada poprimila ona načela, kao što ostale zemlje, te izgleda ovaj zakon kao da bi imao biti medjunarodni.

Digitized by Google

S toga preporučam osnovu ovu za podlogu generalne debate.

Predsjednik: Generalna debata počimlje. Ona gospoda, koja žele rieč uzeti, neka se prijave kod g. bilježnika Stekovića i ujedno naznače, žele li za, ili proti govoriti.

Visoki sabore! Čast mi je prijaviti, da će od strane vis. zem. vlade tajnik g. dr. Švarc davati ubaviesti, ako budu kakove nuždne.

(Nitko se neprijavi za rieč.)

Pošto se nije nitko prijavio za rieč u generalnaj debati, to se uzimlje, da je osnova u načelu prihvaćena i primljena za podlogu specijalne debate.

Ona gospoda, koja kane izpravke podnieti, neka ih predadu ovomu predsjedničtvu.

Izv. **Tito Ožegović**: (Čita naslov.)

(Prima se.)

I. Poglavje. (Prima se.)

A. (Prima se.)

§. 1. (Prima se.)

Odsjek 2. (Prima se.)

Ovdje je pogreška „zemaljah“, ima se čitati „zemljah“.

§. 2. (Prima se.)

§. 3. (Prima se.)

§. 4. (Prima se.)

§. 5.

Ovdje u redku 2. i 6. ima glasiti mjesto „putovnica“ „putnica“.

(Prima se.)

§§. 6—13. (Primaju se.)

U naslovu iza §. 13. ima se rieč „proti“ uvrstiti, koja je izostala tisk. pogreškom.

§§. 14—42. (Primaju se.)

§. 43.

Predsjednik: Visoki sabore! Na ovaj §. podnešena su dva izpravka: izpravak g. baruna Ožegovića i gospodina zastupnika Zindla. Molim g. bilježnika Stekovića, da ih izvoli čitati.

Bilj. **Jovan Steković**: (Čita.) „Neka se u 3. alineji iza rieči „uporabljive diele“ umetne: „Kože, loj, rogove i papke.“

Izpravak g. Zindla glasi: „Neka se 3. alineja izpusti, a medju nje uvrsti sliedeća: Sumnjivu nu zdravu marvu ima gospodar, dok pošast posvema neprestane, u posebnoj staji ili toru pod odgovornošću u strogom zatvoru i pod nadzorom držati“.

Predsjednik: Rieč ima g. zastupnik baron Ožegović.

Ljudevit barun **Ožegović**: Visoki sabore! Polag mojeg izpravka imala bi 3. alineja glasiti ovako: (Čita ju.) Ja bi bio najviše volio, da se ciela alineja izpusti; ja imam ovaj nadzor o gospodarstvu, da se u tako kužno vrieme nikako cincariti nesmije, već da se postupa onako kako sam vidio u Zagorju, gdje se je marva u jednoj staji sva poubila bez obzira, da li je bila zdrava, da li kužna, — a onda je kuge odmah nestalo u čitavom predjelu. To isto bilo je u Krapiui kod vlastelina Halpera. Usuprot imademo primjer, da se je na nekojih mjestih kroz tri i više godinah vukla, jer mesari su smjeli tamo ići, te su pokupili, — kako sam čuo, — meso od blaga, koje je u prvom štadiju bolesti bilo.

Ja mislim, da sam izpravkom svojim srednji put utanačio tako, da se zadovolji i onim, koji misle, da, ako se cielo blago u onoj štali poubija, da će zemlja mnogo kvarovati. Meni je najviše do toga stalo, da se meso izključi iz onih dielovah ubijene sumnjive marve, koji se imadu odračunati kod odštete. Ja znam, da mesar kad meso kupuje, nebude natrag prodao istomu selu, u kojem ga je kupio, nego ga n. pr. preko Save dopelja u Zagreb ili drugamo, ako se nepazi strogo na to, pa tako lahko dodje tudja marva blizu, te kuga se širi dalje. Sjećam se, da smo imali u tu svrhu, da se kuga dalje ne širi u susjedne kraje, vojničku silu na medjah, koja nije dopustila, da dodje ikoji komad u susjedne kraje. Meso se podnipošto odkužiti neda, i mislim, da sam gospodin tajnik zem. vlade će priznati, da meso, ako se vapnom odkužiti neda, nije više valjano; dačim se kože, loj i papci odkuži, mogu, te su onda još prikladni za porabu. S toga razloga vis. saboru ovaj moj izpravak za primljenje preporučam.

Predsjednik: Rieč ima g. zastupnik Zindl, da obrazloži svoj izpravak.

Ante Zindl: Visoki sabore! U §-u 43. protuslovi alineja 3. namjeri i svrsi, koja se postići želi, da se naime kuga što prije uguši. Tu se kaže, da se imade i zdrava marva, ako je sumnjiva, ubiti, a s druge nalaže se gospodaru, da mora kožu, rogove, dapače i jedan dio mesa upotrebiti, i da će se dotična vriednost toga mesa od procjenbene svote odračunati. Meni se čini, da ako bi se sva sumnjiva marva u domovini, kad kuga dodje, ubila, da ciela svota našega proračuna nebi bila dovoljna za odštetu te marve. I ja mislim, da bi se prije ovim načinom, kako se predlaže u predlogu odbora, kuževnost razniela, nego ako se prihvati moj izpravak. (Čita ga.) N. pr. u mojoj štali pogibe 6 komadah u toj kugi, a druga marva, koja je neporedno u istoj štali bila, te je s prijašnjojm u doticaj došla, još dan danas živi. A na temelju ove ostanove bio bi bez marve, i sigurno nebi bio dovoljno odštete za nju dobio. I ako se pitamo: Tko će doći do svoje odštete? Onaj, koj ostanove ovakova zakona pozna, ili pako ima prijatelja, koj ga na to upozori, da za vrieme tu bolest prijavi; a tako bi jako riedko odšteta našemu seljaku u dio pala.

S toga preporučam svoj izpravak vis saboru.

Predsjednik: Rieč ima g. zastupnik Kamenar.

Juraj Kamenar: Visoki sabore! Ja sam htio ustati se već u generalnoj debati, nu dočim sam bio osvjedočen, da će vis. sabor i onako prihvatiti ovu osnovu, za što je već zbilja skrajnje vrieme, da je ovakova osnova došla.

Digitized by Google

Svaki od nas znade, kako je bila u nas kuga pogubna; i vladi bilo je težko vladati i političkim oblastim težko upravljati sa tom nesretnom kugom. Naredbe glede postupka o govedjoj kugi su se izdavale, ali nije bilo stalnoga zakona i onda nemože najmudrija vlada doći do povoljnoga rezultata. Ja znam, kako su naša poglavarstva i ja imao sam sa tom kugom posla, imao sam zatvorenu svoju obćinu, i učinio sam sve, štogod sam mogao, a koristilo je malo ili ništa. Zato i ja pozdravljam ovaj zakon i čestitam vis. vladi na njem. Ovaj zakon jedino opredieljen je za kugu, i baš zato je stvoren, da nam se u domovini, čim se pojavi kuga, i brzo uništiti može.

Do §-a 43. prihvatili smo ovu osnovu nepromienjenu po predlogu odbora; nu ova alineja 3. pogubna je tako, da sve ostale ustanove ovoga zakona uništi, i ako se prihvati, to cio zakon nebi imao nikakove vriednosti.

Jer kaže se tu: „Uporabljive diele poubijane sumnjive marve, koja je kod pregledavanja zdrava nadjena, mora gospodar primiti, te će mu se od procienjene svote odračunati njihova vriednost". Povjerenstvo dodje i kaže: „Ovo je sumnjivo blago!" dade sve poubiti, a onda mora dotični gospodar sve primiti, od ove ubijene marve i meso i loj i t. d., što nije sve ovdje točno naznačeno. Za to se ja slažem sa predlogom g. baruna Ožegovića, jer ondje se kaže: (Čita izpravak.) Zašto prihvaćam ja taj izpravak? Jerbo se kaže: loj, rogovi i papki, ako su odkuženi, dadu se osoliti, prodati, osušiti: a meso se odkužiti nemože.

Odkuda kužna bolest dolazi, toga još svi liečnici nisu iznašli, jer ako bi to znali, onda bi ju mogli i izliečiti. Jedan liečnik kaže, da se načini na dlakah na miljune crvih, kojih niti mikroskopom nije moguće vidjeti; drugi veli, da je ta bolest iznutra; onda možemo misliti, da meso dotične marve nevalja, i da se nemože uporabiti; a odkupiti se faktično neda.

Zato, vis. sabore, ako bi se ova ili ona alineja primila, to bi se razumjelo, da mora dotičnik i meso od ubijene marve primiti, a što će gospodar, kojemu se mnogo blaga poubija, sa tolikim mesom? Niti u drugih državah, n. pr. u Francezkoj, gdje je grad do grada, nebi bilo moći toliko mesa razpačati; a u ostalom ondje niti neima te ustanove, nego se kaže, da se imadu samo oni dielovi odkužiti, koji se dadu. A kod nas, ako samo 4 glave kojemu gospodaru ubiju, nemože onaj to meso prodati. Što sliedi odtuda? Odkuženo bi se meso od strane povjerenstva procienilo, te od odštete odračunalo, a gospodar nebi znao, kamo s njim. Ovim se dakle načinom nebi postiglo ono, što se zakonom postići hoće. Zato preporučam vis. kući izpravak g. baruna Ožegovića.

Sada prelazim na izpravak g. Zindla. Ovaj je malo škakljivije naravi i proti zakonu. Istinu je govorio g. Zindl; ja znam za gospodara, kojemu nije poginulo sve blago u jednoj te istoj štali, i zbilja još dan danas mu oru oni volovi, koji su preostali. Nu ovdje se ide na to, da nam nebude to, što nam je bilo prije nekoliko godinah, da najme nismo mogli za tri godine kugu uništiti. Istina, da mi nismo na najboljem položaju, mi graničimo sa samimi divljaci, i tako rekuć sa samom kugom, (Glasovi: „Oho!") tako, da se svaki dan možemo kuge nadati; pa zato treba najstrožijeg zakona kod nas. I ja bi bio zato, da se sve sumnjivo poubije, i sve zakopa. Nu da se u gospodarstvu ipak nešto poluči, jer nam zemlja neobiluje na novcu, to pristajem uz predlog odbora; jerbo tu bi se inače toliko nepodobštinah radilo, da nebi bilo za prestati. Jedan bi kazao: „Meni ste ubili marvu, a drugomu niste", pa tako bi bile vječne neprilike.

U ostalom je i povjerenstvo težko sastaviti kod nas; to je težko i drugdje, gdje su na drugom stepenu naobraženosti, nego kod nas; težko je naći ljudih, koji bi mogli sdušno i pravedno protumačiti, je li se imade blago ubiti ili ne. Dakle to bi bilo toliko neprilika, da svi skupa nebi znali, što bi radili. Zato nemogu podupirati izpravak g. Zindla, dočim sa svom dušom preporučam izpravak g. baruna Ožegovića.

Predsjednik: Rieč ima g. zast. Rubido.

Radoslav Rubido: Visoka kućo! Ja sam proti izpravku g. Zindla, i jer mislim, da ovaj izpravak nebi spadao simo, pošto bi zadirao u medjusobne odnošaje ovoga zakona. A svakako prihvaćam izpravak g. baruna Ožegovića, jer iz vlastita izkustva znadem, da se meso od poubijene marve vrlo sporo razprodati dade, ponajviše radi toga, jer neima konsumentah, te tako veća strana toga mesa truležu izvrgnuta ostane. Ja sam dakle proti tomu, da se od procienbene vriednosti dotične štete odbije vriednost mesa; nu koža, rogovi i loj, što je laglje unovčiti, može se slobodno odbiti. U obće molim da vis. kuća necincari za volju kakve malenkosti, i da neizpusti iz očijuh glavnu svrhu toga zakona, a to tim manje, jer pogibelj, koja bi iz spora razprodanja mesa nastati mogla, svakako nebi stala u razmjeru sa onom prištedjnjom, koja bi se polučiti mogla s onim, što vlada predlaže.

To je moje pokorno mnienje.

Predsjednik: Rieč ima g. zast. Zabrdac.

Petar Zabrdac: Visoki sabore! Ja sam za izpravak g. Zindla. Poznati su mi slučaji, koji me nukaju na to, da zanj glasujem. U susjednoj podž. belovarskoj najviše je kuga bjesnila i strašno se je marva ubijala bez obzira da li je zdrava ili ne. Povjerenstvo je došlo jednom u susjedno selo, te poubilo 6 volovah, 4 krave i 1 junicu, a trefilo se je, da se slučajno jedna krava, kad ju je mesar udario po čelu, odtrgla te pobjegla. Za 14 danah dodje pako opet natrag čila i zdrava. Iz toga može se zaključiti, da niti ostalih 11 komadah marve, koja je bila poubijana, nije bilo bolestno; a ipak je morao dotičnik ovu štetu pretrpiti.

Zato izpravak g. Zindla podupirem.

Predsjednik: Rieč ima g. dr. Švarc.

Dr. **Ant. Švarc**: Vis. sabore! Ovdje mislim da neće

Digitized by Google

biti veoma težko protivnike ovoga §. pobiti, jer oni proti tomu §. navadjaju zle porabe, koje su se do sada u raznih povjerenstvih sbile. Ja mislim, zločesta provedba kakove naredbe ili kakova zakona negovori za to, da su naredba ili zakon zločesti. Stvoriti može se zakon najbolji, ali neka dodje ljudem u šake, koji ga neumiju provesti, ili neimadu smisla tomu, pa će najbolji zakon biti na štetu.

Ponajprije mi se je osvrnuti na izpravak presv. g. bar. Ožegovića. I on upotrebljuje kojakakve izgrede, koji se dogadjaju, da važnost svojemu izpravku pribavi. On je naveo, da se meso preko savskog mosta prodava i od bolestnog blaga. Meni je iz prakse poznato, da smo mi u Varaždinu predprošle godine nekoliko kužnih kravah takodjer pojeli. Ali odavle nesliedi, da smo mi imali zločestu naredbu; ne, mi smo imali dobru naredbu, ali zločestu provedbu. Živinar je propustio prijaviti, da se sumnjiva bolest pokazuje, koje on nije poznao; i kad se je za kugu doćulo, već je bila marva u 40 kućah nakužena. Ljudi su naime mesom raznašali kugu po svojih kućah. Kuga može se raznositi takodjer kožom i papci po ljudih, koji su se pokraj marve bavili. Komu bi palo na pamet kazati: ako je tko kod koga marvinčeta bio, koje je oboljelo, da se mora tako dugo kontumacirati, dok n. pr. govedja kuga u kojem mjestu prestane. Tu bo imade sredstva, da se razkuži, da može obćiti sa drugimi ljudmi.

Što se tiče drugih upotrebljivih stvarih, to je g. bar. Ožegović toga mnienja, da se mogu upotrebiti, da se mogu unovčiti, da imade zemlja manju štetu; on ište, da se kože, loj, rogovi i papki po povjerenstvu imadu odkužiti. To je bilo i dosada. On se proti drugomu ništa neopire, nego proti mesu. Što se uporabe toga mesa tiče, dozvoljava zakon cislajtanski od 26. dec. g. 1868. u svom §. 22., da se meso može upotrebiti, ali uz oprezne mjere. Magjarski članak XX. od g. 1872. kaže izrično o mesu, da se može upotrebiti, ako povjerenstvo uz shodnu opreznost to za dobro pronadje. Povjerenstvo dakle zato jamči. Konferencija bečka u čl. VI. g. 1872. takodjer je dopustila uporabljivost mesa, a navadja takodjer izrično opreznost. Ja mislim, da neće biti suvišno, ako ja vis. saboru takodjer kažem, što je internac. konferencija u pogledu opreznosti zaključila (Čita.)

Ja mislim, uz ove oprezne mjere može vis. sabor i prodaju mesa dozvoliti, a to tim više, jerbo i cislajtanski i magjarski dot. zakoni to dozvoljavaju; a i internacionalna konferencija od strukovnjakah ciele Europe dozvolila je to. Neznam kojim povodom da mi idemo na to, da i ono, što se još dade spasiti, zakopamo. Bez opreznosti nije bilo dosada, neće ni odsada biti, ali neka bude u tom pogledu drakonska strogost.

Što se tiče prigovora gg. Zindla i Zabrdca i predloga, da se 3. al. §. 43. briše te mjesto toga umetne: (Čita izpravak g. Zindla.) ja mislim, da on hoće tom svojom alinejom pobiti §. 33. ove naredbe, gdje se kaže: ako se bude govedja kuga pokazala, da se imade sve, što je bolestno i sumnjivo, ubiti. A što je sumnjivo, to se kaže u istom §. izrično, što se imade takovim smatrati. Ako g. Zindl proti tomu §. ustaje, to on ustaje proti cieloj Europi, jerbo protivi se ne samo ovoj internoj konferunciji, koja je bila sastavljena od zastupnikah većine vlastih, nego protivi se takodjer zakonu cislajtanskomu i magjarskomu.

Ako bi se izpravak g. Zindla prihvatio, onda bismo mi došli u onu kategoriju državah, u koju Turska i Ruska spadaju, a to mislim da nije nakana vis. sabora. Ako pak g. Zindl misli, da se ta sumnjiva nezdrava marva mora u posebnoj štali držati za onaj slučaj, koj §. 34. propisuje, to je suvišno opeta ovdje napominjati.

Što se prigovorah g. Kamenara tiče, ja mislim, da se i oni svadjaju na ništa, jerbo i oni prigovori odnašaju se na neoprezne slučaje; ali kaošto sam kazao: najbolji zakon može se zločesto provadjati, te iz najboljega zakona sliediti će zločeste posliedice.

I zato bi preporučio, da se ova 3. al. primi.

Jedino ako imade gospode, koja se boje toga izraza „mora gospodar primiti". neimam ništa proti tomu, ako bi se taj izraz drugčije udesio.

(Živio! u sredini.)

Predsjednik: Rieč ima g. zast. Folnegović.

Franjo Folnegović: Vis. sabore! Ja podupirem izpravak g. bar. Ožegovića, jer me g. izvjestitelj vlade nije mogao dovoljno umiriti. On sam priznaje, da se nije toliko obaziralo na interes privatni, nego samo na obći.

Kod nas, ako komu 20—30 komadah sumnjive a u istinu zdrave marve posjeku, on nemože doći do svoje primjerene odštete; bude li ga zakon silio, kako je ovdje stilizirano, da si mora meso pridržati, dotičnik će po tom biti upravo žrtva. On će gubiti veliki dio imetka zato, jerbo to tobože obći interes zahtieva. Možebiti bi me g. zast. vlade smirio, kad bi bio kazao, pod koju cienu bi morao gospodar meso ubijene marve primiti. On navadja samo, uz koje se uvjete ovakovo meso smije razpačati, a ti uvjeti su tako tegotni, da uz nje meso faktično nikakve vriednosti neima. Izpravak g. bar. Ožegovića može se primiti tim više, pošto mislim, da ga je sam g. vladin zastupnik skoro usvojio, jer je kazao, da gospodar zbilja nije dužan u svakom slučaju meso primiti. — To je pak jedino, što se tim izpravkom postići kani. Tomu nazoru mislim, da će se i vis. kuća pridružiti. Tim izpravkom nevriedja se načelo ovoga zakona, u koliko isti nosi na sebi karakter internacionalnosti, ako bi se možebiti i razlikovao od ugarskog. Interes privatnikah imademo razlogah tim više u samom zakonu štititi; jerbo se kod nas zakoni i kojekako provode. Moglo bi se naći ljudih, koji bi možebiti iz osvete prama kojemu vlastelinu poubijali mi marvu, pod krinkom zakonitosti. — Zato preporučam uzpravak g. Ožegovića.

Nemogu se pako složiti sa izpravkom g. Zindla,

Digitized by Google

zato, jer on, kako g. izvjestitelj vladin spominje, obara temeljna načela ovoga zakona, koja mu jedino davaju vriednost.

G. Kamenaru bi imao napomenuti, kad je kazao, da graničimo s divljaci, — da ja neznam, koga je tu mislio: krajinu, ili Tursku, ili Magjarsku? Ja nebi rado da ga Magjari čuju, (Smieh.) bili bi uvriedjeni.

Više me zanima pitanje, zašto vlada negradi zajedno sa krajinom ovakove zakone, koji, ako bi bili solidarno sa krajinom gradjeni, bili bi koristniji glede trgovine i obrta unutar ovih zemaljah. Ja sam očekivao, da će se možebiti ipak vlada skloniti, da nam prigodom obrazlaganja ovoga zakona spomene, u koliko je ona gradeći ovaj zakon solidarno postupala sa krajiškom zem. vladom. Ma vlada za čudo, kao da na to ni pomislila nije.

Predsjednik: Ako želi g. zast. vlade još govoriti, slobodno mu je.

Dr. **Antun Švarc:** Ja imam g. Folnegoviću to kazati glede procjene mesa. Ono se procjenjuje onako, kaošto ostale stvari. U zakonu takodjer se o procjenitbi dotičnoga blaga govori; označi se ciena pojedinih djelovah, pa onda se pita: imade li koga, koji će meso kupiti? Kadkad smo mi prodavali meso po 6—10 novč. funt. (Glasovi: „To je velik gubitak".) A to je ipak nešto. — Al ja glede ovoga §-a 43., u koliko se mesa tiče obzirom na rieč „mora", odstupljujem od te rieči, a glede ostalih djelovah poubijene sumnjive marve kaošto: koža, papki, rogovi, loj, — u koliko se mogu odkužiti — neka ostaje. Jerbo uvjek je bila to praksa, da, ako se je loj mogao odkužiti i raztopiti pred povjerenstvom, onda se je procienio, a inače se je zakopao. Ako se je koža mogla pred povjerenstvom odkužiti, to se je procjenbena vriednost kože od one svote, koja bi se imala nadomjestiti oštećeniku, odračunala; a ako ju nije bilo moguće odkužiti, to se je zakopala. Što se dakle ovih stvarih tiče, bio bi zato, da ih gospodar mora primiti, jerbo ih može uvjek upotriebiti. A što se mesa tiče, to priznajem, da nije baš toliko stalo, ako se zakopa meso od 20 ili 30 glavah; ali vis. sabor mora uzeti, da obično nije kuga samo u jednoj kući ili selu, nego da se kadkad razgrani po cjelom okružju. Ako se i onda kaže, da se meso od sumnjive marve mora uništiti i zakopati, to ćemo ne samo zemlji nanieti neizmjernu štetu, nego takodjer još veću dotičnomu vlastniku. Jerbo kaošto rekoh: neplaća se funat mesa tako vlastniku, kako obično, nego po onoj procjenbenoj vriednosti; jer se pita: pošto bi se moglo meso ondje prodati? Ja sam dao kod jedne komisije 2 vola, koji su bili do 200 fr. vriedni, pa je bio mesar za meso nudio 10 for., radje zakopati, jer obziri za moju sigurnost su me prinukali na to, da je svakako bolje dotično blago zakopati, nego li pod tu cienu prodati.

Ja bi mislio, da neka vis. sabor pridrži ovu alineju s dodatkom „izuzam meso"; a neka se na koncu doda nova alineja po prilici sliedećega sadržaja: Meso, koje vlastnik primio nebi, imade povjerenstvo unovčiti, a koje unovčiti nebi moglo, uništiti.

Predsjednik: Vis. sabore! Pošto iz izjave g. izvjestitelja vlade proizlazi, da on uz promjenu ovoga §-a pristaje, to mislim, da će biti možda shodno, da odustane sada od glasovanja glede ovoga §, te da se ovaj §. odputi prije na odbor, koji će odmah poslie podne na njem raditi.

(Prima se.)

A sada će se preći na §. 44.

§§ 44—58. (do konca.)

(Primaju se.)

Predsjednik: Za danas je, gospodo, dovoljno. Na dnevni red buduće sjednice doći će nastavak spec. debate ob ovoj osnovi zakona naime u toliko, u koliko će se viećati o §. 43. Onda će biti na dnevnom redu razprava o prešnosti predloga g. Pusta i dr.

Buduću sjednicu uričem za sutra u 11 satih prije podne, a današnju dižem.

(12 satih 25 min. poslje podne.)

Digitized by Google

Šestdeset i prva saborska sjednica,

držana dne 25. listopada 1876. u 11 sati prije podne pod predsjedničtvom saborskoga predsjednika g. Nikole Krestića.

Sadržaj: Zapisnik prošle sjednice. — Podnesak. — Dnevni red: Izvješće odbora za posl. nut. zem uprave o §. 43. zakona o marvinskoj kugi. — Razprava o prešnosti predloga Dragutina Pusta i dr. — Dnevni red buduće sjednice.

(11 satih 15 čas.)

Predsjednik: (Zvoni.) Sjednica počimlje. Molim g. bilježnika, da zapisnik pročita.

Bilj. dr. **Jovan Steković** (čita):

Zapisnik

LX. sjednice sabora kraljevinah Dalmacije, Hrvatske i Slavonije, držane u glavnom i zemaljskom gradu Zagrebu 24. listopada 1876 god. pod predsjedanjem saborskoga predsjednika gosp. Nikole Krestića u prisutnosti 40 saborskih članovah.

Od strane vlade: Jovan Živković, dr. Pavao Muhić i dr. Marijan Derenčin.

Čitan bje zapisnik p sljednje sjednice, koji je bez primjetbe ovjerovljen.

Predsjednik prijavljuje, da na sabor nijedan podnesak stigao nije.

Prešlo se je na dnevni red: treće čitanje „zakona kojim se preinačuju njekoje ustanove o zadružnih odnošajih, sadržanih u zakonu od 8. lipnja 1871. o promjeni njekojih administrativnih odredabah u vojnoj krajini“, koji glasi:

ZAKON

kojim se preinačuju njekoje ustanove o zadružnih odnošajih, sadržane u zakonu od 8. lipnja 1871. o promjeni njekojih administrativnih odredabah u vojnoj krajini, valjan za utjelovljene dielove razvojačene krajine.

§. 1.

Od dana, kojega ovaj zakon stupi u kriepost, nemože se više nova zadruga ustrojiti.

§. 2.

U zadrugah kod pravnih poslovah, kojimi se ima nepokretni imetak obteretiti, prodati ili zamieniti, ili inače sa sučnošću njegovom razrediti, treba da na to pristane većina svih zadružnih članovah, navršivših 18tu godinu.

Uz to potrebna je i potvrda tutorstvene vlasti, ako ima osobah stojećih pod vlašću tutora ili skrbnika, isto tako treba, da su zakoniti odsutni, ako se nemogu saslušati, zastupani po skrbniku, kojega imenuje občinsko poglavarstvo.

Občinsko poglavarstvo ima o tom izdati bezplatnu posebnu izpravu.

Propisano do sada predloženje ugovorah o promjenah u zemljištnom posjedu kod upravnih oblastih u buduće odpada.

§. 3.

Od valjanosti ovoga zakona nemože već nijedan član zadruge dielom, koj bi mu iz zadružnoga imetka pripadao, ali koj mu još izlučen nije, niti medju živimi, niti za slučaj smrti razpolagati. Za zajmove i štete učinjene po pojedinih zadrugarih, ako takova zajma ili štete neće zadruga da na se preuzme, vlastan je vjerovnik ili oštećenik tražiti diobu po ustanovah ovoga zakona u svrhu namirenja tražbine, odnosno štete.

§. 4.

Samo onaj punoljetni samostalni mužki ili ženski član zadruge, kojemu roditelj neživi, ili mu je inače prestao biti članom zadruge, vlastan je iskati razdiobu zadružne imovine.

Pod riečju roditelja razumieva se u ovoj ustanovi svaki srodnik uzhodne loze bez razlike koljena, koji je član zadruge po rodu ili po osobitom ugovoru, ili po uredovnom pripisu, od nadležne oblasti učinjenom.

Štitnici i skrbnici mogu za svoje štićenike i skrbljenike tražiti diobu s važnih razlogah uz dozvolu tutorstvene oblasti.

Bez osobita ugovora ili uredovna pripisa u zadrugu

Digitized by Google

priženjeni mužki i priudati ženski članovi neimaju prava tražiti razdiobu. Nu ako se zadruga usljed molbe drugoga kojega na to ovlaštenoga zadrugara razdieli, dobivaju i oni propisani svoj dio u vlastničtvo.

§. 5.

Zadruzi ostaje na volju izstupivšemu ženskomu članu pripadši mu dio namiriti ili u naravi ili u gotovu novcu po procjeni ustanovljenoj prigodom diobnoga postupka.

§. 6.

Svikoliki pojedini dielovi iz nekretninah, koji po §. 6. zakona od 6. lipnja god. 1871. o promjeni njekih administrativnih uredabah u vojnoj krajini na pojedine glave njegove obitelji zapadnu, imadu se u gruntovnici ureda radi kao jedna cielost upisati na ime predstavnika, kojemu je §. 4. ovoga zakona podieljeno pravo na diobu.

§. 7.

Stega najmanje izmjere pojedinih dielovah (§ 6.) ukida se.

§. 8.

Diobu zadruge provadja usljed ustmene ili pismene molbe koje stranke, saslušav sve zadružne članove ili njihove zastupnike odnosno skrbnike, obćinsko poglavarstvo pridruženjem potrebitih vještakah po obstojećih propisih obzirom na načela narodno-gospodarstvena i naredbe zdravstvene i redarstvene. Ono imade ob izjavah stranakah sastaviti zapisnik, pa o dovršenoj diobi prema propisu §. 56 gruntovnoga reda izdati diobnu izpravu, ter istu s ostalimi razpravnimi spisi predložiti na potvrdu podžupaniji, koja će, izpitav i potvrdiv diobu, priobćiti diobnu izpravu gruntovnoj i poreznoj oblasti razpisa radi. Proti odluki prve molbe pripada nezadovoljnoj stranki u roku od 30 danah utok na kr. zemaljsku vladu.

§. 9.

Po ovom propisu imadu se na molbu diobne koje stranke uredovno provesti i potajne diobe, po strankah samovlastno učinjene. Ako je takova koja dioba pako izvedena nasiljem ili unatoč uložena kod oblasti utoka, ili bez znanja pojedinoga zadrugara u njegovu ovlašćenu odsuću, na koliko u oba ova slučaja nije sliedilo naknadno privoljenje, ili ako su sirote, malodobnici ili skrbljenici prikraćeni, ili napokon ako se u narodno-gospodarstvenom, zdravstvenom ili redarstvenom obziru pokazaju znatni manjci, imade se dioba prema zakonskim pravilom izpraviti. One potanje diobe, koje nebudu po ovom zakonu obćinskomu poglavarstvu za uredjenje do konca prosinca 1878 prijavljene, imati će obćinsko poglavarstvo uz nadzor kr. podžupanije ureda radi urediti.

§. 10

Kada ostane na zadružnom kućištu samo jedna obitelj ili jedna osoba, ima se zadruga prestalom smatrati.

Zadružno svojstvo ima se u tom slučaju na temelju potvrdjene po županiji svjedočbe obć. poglavarstva ureda radi u gruntovnici brisati i posjedstvo na ime predstavnika obitelji (§§. 4. 6.) dotično na ime posjedne one osobe upisati.

§. 11.

Dok ne izda vlada naredbenim putem novi pustupak o zadružnih diobah, ostaje dosadanji, ako naročito nije ovim zakonom promienjen, u kriepostí.

§. 12.

Ovim zakonom ukidaju se sve ustanove zakona od 8. lipnja 1871 o promjeni nekih administrativnih uredabah u vojnoj krajini, koje ustanovami ovoga zakona u oprieci stoje, naročito §§. 2, 3, 4, prva točka §-a 6, zatim §§. 7, 10 i 12.

Gdje se u zakonu od 8. lipnja spominje „kotarska oblast", imade se razumievati „kr. podžupanija", a gdje se navodi „zastupstvo obćinsko", ima se razumievati „poglavarstvo obćinsko".

§. 13.

Provedba ovoga zakona povjerava se banu,

te je glasovanjem primljen.

Zatim je prvi put čitana i na dnevni red stavljena „osnova zakona o postupku proti govedjoj kugi", otvorena generalna debata i glasovanjem primljena za podlogu specialne debate, u kojoj je naslov primljen, zatim svi naslovi i §§-i od §. 1. do uključivo §-a 42. po predlogu odbora.

Na §. 43. stavi narodni zastupnik baron Ožegović sliedeći izpravak: U zadnjoj alineji imalo bi stajati u mjesto riečih „uporabljive diele": kože, loj, rogove i papke, u prisuću povjerenstva valjano odkužene i t. d.

Narodni zastupnik Zindl stavlja izpravak sliedeći: „Neka se u §. 43. briše posliednja alineja i na mjesto iste kaže: Sumnjivu nu zdravu marvu mora gospodar u posebnoj staji ili toru tako dugo odlučenu držati, dok marvinska pošast (kuga) posve prestane". Pošto zastupnik vlade u nekoliko na preinaku iste alineje pristaje, vraća se §. 43. odboru na iznovično pretresivanje.

§. 44. i svi naslovi i §§. do ukljičivo §. 58. primljeni su po predlogu odbora.

Nakon toga zaključi predsjednik sjednicu u 12½ satih, uričuć buduću za sutra t. j. 25. listopada t. g. u 11 satih prije podne sa sljedećim dnevnim redom:

Nastavak specialne debate o §. 43. „zakonske osnove o postupku proti govedjoj kugi" i

Razprava prešnosti predloga narodnoga zastupnika Dragutina Pusta.

Krestić v. r.
predsjednik.

Jovan Steković v. r.
sab. bilježnik.

Predsjednik: Ima li vis. sabor kakve primjetbe na ovaj zapisnik?

(Neima.)

Prigovora neima, zapisnik se verificira.

Čast mi je javiti vis. saboru, da je odbor za poslove nut. zem. uprave podnio svoje izvješće o §. 43. zakona

Digitized by Google

o marvinskoj kugi. Pošto je ovo već bilo jučer na dnevni red stavljeno, to će se danas pretresivati.

Drugih podnesaka nije stiglo, s toga prelazi se odmah na dnevni red.

Molim g. izvjestitelja, neka izvoli svoje mjesto zauzeti.

Izv. **Tito Ožegović** (čita zapisnik odborske sjednice, obdržavane dne 24. listopada 1876).

Predsjednik: Prima li vis. sabor §. 43. zakonske osnove o postupku proti govedjoj kugi onako, kake ga sada odbor predlaže. Ona gospoda, koja su zato, neka izvole ustati.

(Većina).

Tekst §. 43. je primljen.

Odpada nužda glasovati o izpravku g. Zindla.

Na dnevnom je redu prešnost predloga g. Pusta i drugova. Molim g. Pusta, da obrazloži prešnost svojega predloga.

Dragutin Pust: Visoki zabore! Da obrazložim prešnost svoga predloga, imao bi puno materijala na razpolaganju, nu ja ću biti čisto kratak. Tko od gospode pozna pitanje o ovoj željezničkoj prugi, taj zna, koliko puta je bilo već govoreno u ovoj vis. kući o toj stvari, koliko deputacijah išlo je na zajedničku vladu, koliko je bilo ovdje obećavanja; nu sve to mislim, nije imalo i neima tolike važnosti, da bi bilo izgleda, da se ova pruga sagradi iz sredstvah pod državnom garancijom. Našlo se je u zadnje doba poduzetničtvah za to, nu nikada nije se došlo do pravoga rezultata.

Ova vis. kuća već je, kako rekoh, više putah priznala važnost ove pruge, a ipak je nuždno, da ju još jednom iz nova preporuči zajedničkoj vladi kao prugu, koja je zbilja za javni promet nuždna i za jedan veliki dio našega pučanstva, — naime za Zagorce — od velike važnosti.

To je prva točka, koja govori za prešnost mojega predloga; i pošto vidim, da će se vis. sabor za nekoliko vremena odgoditi, to je nuždno, da se u njem čim prije o tom pitanju razprava povede, prije naime, nego dodje ovo pitanje u pretres na zajedničkom saboru.

Što se tiče druge točke mojega predloga, imam samo to razjasnjenja radi primjetiti, da, gdje sredstva neima, da se jedna velika kuća izgradi, izgradi se polovica. Tako stoji i kod željeznicah; gdje nije moguće graditi ju sa nekoliko miljunah, to se bar neka gradi sa nekoliko hiljadah forintih. Tu mislim na t. zv. uže željeznice, koje su dan danas osobito u Ugarskoj u porabi; spominjem samo prugu iz Požuna u Trnovu. U ostalom pako poznato mi je, da ugarsko ministarstvo kumunikaciah nepoznavajuć naših okolnostih ovdje, izdava koncesije za gradjenje prugah privatnih, koje ja za javni promet baš tako jako koristne nenalazim, dapače kažem, da je jedna koncesija izdana u tom pogledu, da pravi neprilike prugi Čakovac-Zaprešić, i da ju možda onemogući. Zatim vidim u zadnje doba, da ugarska vlada izdaje koncesije za gradjenje privatnih željeznicah bez ikoje jamčevine; nepita se mnogo, da li je trasa tako izradjena, da se može polag nje i željeznica izgraditi; nepita se, je li imade poduzetnih sredstvah, da se to izgradi, nego izdaje se jednostavno koncesija. Ja mislim, da je u tom pitanju vlada pozvana, da može dati svoje mnienje u tom smislu, je li zbilja nuždno, da se u našoj zemlji nešto gradi, i kako je nuždno, da se gradi. A sada imade kod toga odlučivati jedino referent komunikacionalnog ministarstva, koji naših okolnostih posve nepozna, koji možda nije uvjek čovjek strukovnjak; moguće, da pozna ugarske okolnosti, a i s toga još nesliedi, da pozna i naše.

A da se više takovih dogodjajah nebi sbilo, i da se u tom pogledu upita naša vlada za mnienje, s toga preporučam i prešnost druge točke ovoga predloga.

Predsjednik: Želi li tko govoriti ob ovom pradmetu?

Juraj Kamenar: Visoki sabore! Da je prešan ovaj predlog, to će vis. sabor uviditi, jer ugarska vlada kani gradjenje jednomu družtvu predati, koje bi ju provizorno gradilo. A tim provizorijom bi se zapriečilo dobro i solidno gradjenje.

Mi ćemo se odgoditi doskora i nebi imali možda ugodne prilike o tom viećati; vlada ugarska mogla bi izdati koncesiju, a time bi Varaždinci i oni, koji žele dobro svojoj domovini, ostati bez zaželjene željeznice.

Ja preporučam prešnost, a to tim više, jer vidim, da predlog, koj je danas na stolu vis. kuće, nije mogao preko godine danah doći do razpravljanja; s toga je tim više prešan.

Predsjednik: Pošto nitko više neželi govoriti, to će se preduzeti glasovanje. Prije pako, mislim, da se izvole prisutna gg. članovi ove kuće prebrojiti.

($^2/_3$ se zahtieva po §. 37. poslovnika, i toliko ima prisutnih. Većina je 25.)

Predsjednik: Ona gospoda, koja su za prešnost predloga g. Pusta, neka izvole ustati.

(Svi.)

S toga će se ovaj predlog već danas dati štampati i podieliti medju članove, a odmah sutra staviti će se na dnevni red.

Za danas je dnevni red izcrpljen, a dnevni red buduće sjednice biti će: 3će čitanje zakonske osnove o postupku proti govedjoj kugi; zatim razprava o predlogu g. Dragutina Pusta i drugovah.

Buduću sjednicu uričem za sutra u 10 satih prije podne, a današnju dižem.

(11 satih 30 minutah prije podne.)

Digitized by Google

Šestdeset i druga saborska sjednica,

držana dne 26. listopada 1876. u 10 sati prije podne pod predsjedničtvom saborskoga predsjednika Nikole Krestića.

Pregled: Zapisnik prošle sjednice. — Podnesak. — Dnevni red: Treće čitanje zak. osnove o postupku proti govedjoj kugi. — Meritorna razprava o predlogu Drag. Pusta i dr. glede nekojih graditi se imajućih željezničkih pruga u Hrvatskoj. — Izvješće odbora verifikacionalnoga glede izbora nar zast. Nikole Polića.

(10 satih 30 min.)

Predsjednik: (Zvoni.) Sjednica počimlje. Molim g. bilježnika, da izvoli zapisnik pročitati.

Bilj. **Jovan Steković** (čita):

Zapisnik

LXI. sjednice sabora kraljevinah Dalmacije, Hrvatske i Slavonije, držane u glavnom gradu Zagrebu dne 25. listopada 1876. godine pod predsjedanjem saborskoga predsjednika gosp. Nikole Krestića u prisutnosti 38 članovah sabora.

Od strane vlade: Jovan Živković, Dr. Pavao Muhić i dr. Marijan Derenčin.

Čitan je zapisnik posljednje sjednice, koji je bez primjetbe ovjerovljen.

Od podnesakah na sabor stiglo i uzeto je u pretres izvješće odbora za unutarnju zemaljsku upravu glede preinake §. 43. osnove zakona o postupku proti govedjoj kugi, vraćenoga istomu odboru na iznovično razpravljanje, te je §. 43. glasovanjem usvojen po predlogu odbora te glasi:

„Odštete za poubijeno blago daju se iz zemaljskih sred stvah, i to za sumnjivo blago ciela procienbena vriednost, za bolestno u prvom stupnju dvie trećine procjene.

Uvjet je odšteti, da gospodar nije bolesti blaga kriv i da je za 24 sata prijavio, da mu je blažče oboljelo.

Uporabljive diele poubijane sumnjive marve, koja je kod pregledavanja zdrava nadjena, mora gospodar osim mesa primiti, te će mu se od procienjene svote odračunati njihova vriednost.

Meso, koje vlastnik primio nebi, imade povjerenstvo unovčiti, a koje se unovčiti moglo nebi, uništiti."

Zatim se je glasovalo o prešnosti predloga narodnoga zastupnika Dragutina Pusta, te je isti glasovanjem prešnim proglašen.

Nakon toga predsjednik zaključi sjednicu u 11¾ satih, uričuć buduću za sutra t. j. 26. listopada t. g. u 10 satih prije podne sa sliedećim dnevnim redom: Treće čitanje zakona, kako se ima postupati proti govedjoj kugi i

Razprava o predlogu narodnoga zastupnika Dragutina Pusta.

Krestić v. r.
predsjednik.

Jovan Steković v. r.
sab. bilježnik.

Predsjednik: Ima li kakova prigovora proti ovomu zapisniku?

(Neima.)

Prigovora neima, zapisnik se verificira.

Vis. sabore! Na ovaj vis. sabor stigao je sliedeći podnesak. Saborski verif. odbor javlja, da je izbor gosp. Nikole Polića za izb. kotar kraljevički zakonito obavljenim pronašao; s toga predlaže, da ga vis. sabor verificirati izvoli.

Ako je vis. sabor sporazuman, staviti će se to za danas na dnevni red.

(Dobro.)

Prelazi se na dnevni red. Na dnevnom redu je treće čitanje zak. osnove o marvinskoj kugi. Molim g. bilježnika, da izvoli čitati.

Bilj. **Jovan Steković** (čita:)

Predsjednik: Stupa se k glasovanju. Pitanje glasi ovako: Prihvaća li vis. sabor osnovu zakona o postupku proti govedjoj kugi u svoj cielosti onako, kako je proizašla iz spec. debate, i kako je evo sada pročitana? Ona gospoda, koja su za to, da se primi, neka izvole ustati.

(Većina.)

Ova je osnova u svojoj cielosti primljena, te će ići na previšnju sankciju propisanim putem.

Digitized by Google

Na dnevnom je redu meritorna razprava o predlogu g. Dragutina Pusta.

Rieč dajem g. Dragutinu Pustu.

G. bilj. Stekovića molim, neka izvoli pročitati predlog g. Pusta.

Bilj. **Jovan Steković**: (Čita.)

Dragutin Pust: Visoki sabore! Kašto sam već jučer kod obrazlaganja prešnosti svoga piedloga kazao, mogu sada opet naglasiti — što se tiče prve točke predloga, — da je važnost ove pruge već priznata po vis. saboru od g. 1862. i meritorno riešena g. 1866. u sjednicah 51. do 54. i 67., a godine 1871. u sjednici 12., 13. i 19.

Izgradjenje ove željezničke pruge na trošak državni bilo je pitanje kod prvoga dogovora sklopljene nagodbe g. 1867.; došlo je pred zajednički sabor g, 1870. s interpelacijami g. Petra Horvata, na koju je naročito odgovorio ministar komunikacijah, da magjarska vlada uvidjavši silnost ove pruge i uvidjavši, što je ona hrvatskomu narodu dužna uslied nagodbe, smatra izgradjenje te željezničke pruge kao dug, koji imade magjarski narod platiti Hrvatom.

Nu kako vidimo, ovaj dug još dandanas stoji na veresiji, još do danas nije utjeran. Ja priznajem dobru volju možebiti od strane ugarske vlade u tom pogledu; jer je već dala nekoliko putah trasirati ovu prugu, razpisala i jeftinbenu razpravu g. 1871. Tada se je bio već i poduzetnik za tu gradnju našao, naime „allgemeine österreichische Bank“ u Beču; nu konačno ipak nije se došlo kroz mnogo izaslanih deputacijah i mnogo danih poštenih riečih ničemu, — mi stojimo ondje, gdje smo stajali g. 1862. glede ovih željeznicah.

Istina, da je magj. vlada opet g. 1872 jednoj izaslanoj deputaciji kazala: Što se više brinete za ovu željeznicu? ona je gotova stvar. Ja sam uzeo — veli ministar komunikacijah — u onu veliku mrežu, koju kanim ove godine predložiti saboru, i tu prugu. I zbilja godine 1872. predloži veliki nacrt — mislim do 700 miljah — željeznicah ugarskih, nu medju onimi i jedan dio ove željeznice, naime od Čakovca do Ivanca.

Dodje pako g. 1873. veliki „krach“ i tako mi ostasmo bez željeznice.

Ja priznajem, da leži u pitanju nemogućnost, ovu željeznicu bez drž. garancije tako izgraditi, kako je bio prvi predlog, naime kao željeznicu prvoga razreda, koja bi stajala od 6—7 ½ milijuna. Nego imade drugih načinah. Ugarski ministar komunikaciiah predložio je u zasjedanju sabora g. 1875. osnovu za izradjenje jedne željeznice drugoga reda, t. zv. susjedne željeznice „Vicinalbahn“ iz Arada u Borsojenö. Olakoćenje ove željeznice obstoji u sliedećem: što se tiče pruge same, ona je „normalmässig“ tako, da prometu iz jedne željeznice na drugu ništa nesmeta, — al dozvoljava se to, da netreba biti stražarnicah u tolikom broju, kaošto drugdje, dozvoljava se, da se mjesto 18 funt. težkih šinja 14 funt. težke upotrebljuju, što sve u znatno olahkoćenje služi. U ostalom pako ta željeznica možebiti tako dobro služi, kaošto željeznica prvoga reda, i pučanstvo grada Varaždina bilo bi sretno, da bi moglo bar ovakovu željeznicu dobiti. Potražila se je takodjer već predkoncesija, da se mogu izvadjati predradnje; trasiranje biti će za nekoliko danah gotovo, i onda će se moći predložiti ugarskomu saboru; zatim, ako će se dotična osnova od strane ministarstva odobriti, možemo se nadati, da nam izradjenje ove željeznice za rukom podje, jer imade družtvah, koja bi i bez garancije državne gradnju izvela, nego pružati im se moraju od naše strane olahkoćenja, kaošto n. pr. bezplatno odstupljivanje zemljišta potrebna za ovu prugu, pribavljanje materijala za gradjenje: kamenja, vapna, pieska itd.

To stoji dakle u mogućnosti; zato treba da još jedanput ova vis. kuća podigne svoj glas, neka nemisli magj. vlada, da se može biti samo radi o interesu pojedinacah, nego da se ovdje zbilja radi o jednoj željeznici, koja je tako silno potrebita, da se može podignuti komunikacija, industrija itd. u jednoj okolici naše domovine, koja ima 31 četv. milju sa 280.000 duša. To je sigurno broj, koji se može uvažiti, jer ondje može jošte liepa industrija cvasti.

Za to preporučam vis. saboru, da izvoli ovu prvu stavku mojega predloga primiti.

Što se tiče druge stavke, pozdravio bi ja svako gradjenje, bilo ono za privatnu korist, bilo ono za javnu svrhu, što se tiče komunikacije unutar naše demovine; jer je i ovako svim nam poznato, u kako lošem stanju se naše komunikacije nalaze. Ja napominjem samo, kako lošo je stanje naših drž. cestah. Drž. ceste, koje su prije bile t. zv. chausse-ji, prešle su sada u stadij obćinskih cestah. Ne samo da se na nje dovoljno „pruda“ nedopelje, nego se i u svakom pogledu zanemaruju, tako, da su gradske obćine, ako hoće, da se na drž. cestah, koje kroz gradove vode, može proći, i da nebude komunikacija tamo zapriečena, prisiljene, ove drž. ceste tako rekuć na svoj trošak uzdržavati. Neka samo jedan primjer navedem. Most preko Drave na varaždinskoj cesti vidi mi se da je kao nekakva zaklada, ili nekakva podpora u gotovini ljudem dana, da živiti mogu, jerbo se radi cielu godinu na tom mostu, a neuzradi se ništa.

Ovaj most bio je mjeseca veljače tako pokvaren uslied leda, da je bio na njem jedva promet dozvoljen; nu da se cieli promet nezaprieči, svezao se je most s lanci i tako uzdržao. Otišao je telegram za telegramom na ugarsko ministarstvo; most predao se je konačno opet onim poduzetnikom, ovi su si uzeli podpoduzetnike, a ti opet druge, i tako je došlo, da je stopram prije 4 tjedna počelo se zbilja raditi na ovom mostu.

Nu da se neoddaljim od svojega predloga, povraćam se natrag na ono, što se tiče dozvole za gradnju željeznicah normalne ili uže širine iz privatnih sredstvah. Ja mi-

Digitized by Google

slim, gospodo, da je u tom pitanju pozvana vis. vlada dati ubavjest, jer ona je najbolje ubavještena u tom pogledu, u koliko mogu biti ove željeznice zemlji na korist; ona je nadalje pozvana gledati na to, da dodje gradnja željeznicah naših u ruke ljudem, koji imadu sredstva, da mogu takove željeznice izgraditi; ona je pozvana i na to paziti, da se ove željeznice nebudu gradile u interesu pojedinacah nego da budu za javni promet prikladne. I u tom sastoji moj predlog, da se ministar komunikacijah kod podjeljivanja dozvole za gradjenje željeznicah u sporazumljenje stavi sa vis. našom vladom, te da neradi na svoju ruku bez da pita ljude, kojim je poznata okolica, — a na drugoj strani, da naša vlada zna, kakvi su to ljudi, koji tu gradnju poduzmu, jerbo ja mislim, da ako dodje željeznica za privatnu svrhu jedanput družtvu u ruke, za koje se može dakazati, da sredstva neima, da se onda neradi od strane onoga družtva onako kako bi bilo u korist zemlje, nego se radi u njezinu štetu.

Ja ću ovdje takodjer jedan primjer navesti.

Početkom prošle godine radilo se o gradjenju jedne uže željeznice za privatne svrhe. Oni koji su htjeli sagraditi, nadju jednoga poduzetnika iz Beča; sklope š njim privremeni ugovor s obvezom, dati ovomu poduzetniku 30.000 for. predujma, i s obvezom, da će mu staviti na razpolaganje zemljište potrebno za ovu željeznicu, te mu garantiraju, da će na 10 god. moći svake godine izvoziti $^1/_2$ milijuna centih. I tako počme ovaj poduzetnik graditi, izgradi još u veljači i ožujku trasu. Kad bijaše ova izgradjena, pošalje ugarski ministar „Regierungs-Commission"; ova dodje, pregledava trasu kroz 4 ili 5 danah, ovjerovi zapisnik i otide natrag u Peštu. Za nekoliko danah se pako prijavi mjernik, koji je izradio onim, koji su sklopili ugovor, trasu, i kaže: ja nemogu — moje poštenje to nedopušta, — da vas neučinim pozornimi, pazite na to, vi ste prevareni; trasa je u velikom dielu samo immaginarno izradjena, nije izradjena vani, nego u sobi!

To se prijavi ministru u Pešti. On odredi, da se ova trasa još jedanput izpitu podvrgne. Generalna inspekcija dodje i izrazi svoje mnienje, da ova trasa zbilja ništa nevalja. — Poduzme se na trošak onih, koji su garantirali izvoz od $^1/_2$ milijuna centih, novo trasiranje. Predloži se dotična trasa, zatraži se definitivno gradjevna dozvola, nu s opazkom, da se je medjutim još jedan drugi veliki posjed zauzeo, da se još malen dio trasira: zar nebi bilo moguće spojiti to sa jednim većim dielom? — A ministarstvo ,jošte do sada nije u tom pitanju ništa riešilo; predložena ova druga trasa je „in suspenso" ostala, ovo poduzetstvo, koje se je bilo našlo, da izgradi, koje je bilo pripravno jamčevinu položiti, moralo je predugo čekati te se je razpršilo.

Ako bi se bila ova željeznica napravila za privatne svrhe, onda bi se bila s vremenom dala pretvoriti za javni promet, za promet obće trgovine i za promet osobah, i s tim bi onomu kraju, naime varaždinsko-topličkomu, mnogo bilo učinjeno.

Druga primjetba, koju imam još navesti, tiče se željezničke pruge iz Čakovca preko Varaždina u Zaprešić ili u Zagreb, — pošto je na onoj istoj prugi ministarstvo sada dozvolilo izgradjenje jedne privatne željeznice. — Ako se obazrem na to, kako ona dozvola izgleda — kaže se: iz rudarskih jamah pa do jedne štacije južne željeznice. — Ja bi na to pristao, kad bi znao, da je stvar u povjerenih rukuh, i kad nebi bila mala „klamfica" u onoj dozvoli; kaže se naime tamo, da se naprvo samo izgradi ova pruga od rudarskih jamah od Očure do Lepoglave. A to znači, ovu našu prugu tako rekuć nemogućom napraviti; jer poznato je, da je od Očure počam samo tada ovu prugu moguće izvesti, ako se još cesta premjesti, a polag nje jošte naveze jedna pruga, drugčije neide. U obće ja držim, da ako bi se ugarsko ministarstvo o tom uvjerilo, siguran sam, da bi onu meritornu gradjevnu dozvolu do onoga vremena bilo odgodilo, dok vidi predlog pruge od Čakovca do Zaprešića.

Zato nemogu u interesu javnoga prometa naše zemlje ino, nego da preporučim vis. kući moj predlog u obijuh njegovih točkah.

Predsjednik: Želi li još tko govoriti ob ovom predmetu?

(Javi se Fr. Folnegović.)

Rieč ima g. zast. Folnegović.

Franjo Folnegović: Visoki sabore! Današnja razprava sjeća me na ona, neznam da li dobra ili zla stara vremena, kada je naše municipalno poglavarstvo, kakovo kraljevsko i poveljeno trgovište n. pr. zaključivalo u svom spravišću, da se glede koje stvari izašilje jedna deputacija k njih presvietlosti vrhovnomu županu ili k njih excelenciji svietlomu banu, da u toj ili onoj stvari izposluje ovu ili onu odluku.

Poslie bi se obično takova skupština pretvorila u „cameru charitatis", pa privrgla tomu zaključku još i to, da se dotičnoj odlučujućoj excelenciji za present ponese n. pr. srna, drugomu odlučujućemu gospodinu kakav zec. I tako je onda obično stvar povoljno izišla. Ovaj usus, koj je kod naših malih municipijah možda nedužne naravi bio, zahvatio je danas najvišje slojeve družtva, te je kako znamo u bečkom reichsrathu dobio ime trinkgelda. Da li i kod nas hoće mah preoteti ili ne takav običaj, to neznam. Ali prije nekoliko danah pronosio se je po Zagrebu glas, da je koncesiju za toli željno izčekivanu krajišku željeznicu dobio g. barun Mollinary pod tu cienu, da položi u zajedničku blagajnu dva milijuna forintih iz krajiških šumah. To je skupa i velika srna. Ako je to istina, onda se ja već zato nebi mogao složiti sa nazočnim predlogom g. Pusta, akoprem iz sve duše priznajem njegovu dobru nakanu, jer se nemogu od njega nikakovu uspjehu nadati, nebude li i on podkriepljen iz chamere charitatis sličnom srnom, čega ja pako nepredpostavljam.

Digitized by Google

Držim dakle, da ovaj predlog neće imati uspjeha, nego pače on samo našu vladu u vrlo neugodnu situaciju stavlja. Ona mora prosjačiti, ona mora obijati vrata zajedničke vlade, da ovo ili ono izposluje, jer to hrvatski sabor zahtieva, pa kad se vrati natrag nepostignuvši cilja, doniela je kući jedno poniženje više.

U obće predlozi, koji u pitanje zajedničko zasjecaju, moraju čovjeka, koj osjeća svu težinu našega položaja, vrlo opreznim učiniti, kako da se prema njim u ovoj visokoj kući drži. Ja već po državopravnom stanovištu, koje imam čast u ovoj visokoj kući zastupati, nemogu odobriti predloga, komu je svrha moljakati ono, što se po državnom pravu našem odlučivati može, a po potrebah i mora, pa neću nikada moći priznati, da pitanje od ovako zamašne važnosti, kao što je gradjenje željeznice, može biti stavljeno na milost ili nemilost drugoga faktora, koj je u neizmjernoj većini zastupan u odlučujućem parlamentu.

Ali kad bi se stavio i na stanovište oportuniteta, ni onda nebi mogao poprimiti ovako stilizirana predloga. On bi morao onda biti sastavljen u obliku rezolucije, u kojoj bi sabor jednostavno svoj zahtjev u zapisnik ubilježio i zajedničkoj vladi na znanje stavio. Slične rezolucije valjalo bi onda u evidenciji voditi do sgode, dok se koliko toliko osokolimo. Onda bi se mala bilanca učinila medju nami i našom braćom, da se na ovaj način ilustrira tobožnji paritet, o kojem smo mi nekoč snivali i koji onako žalostno ilustrira probitak drugoga diela ove zajednice. Medjutim ovaj predlog nije tako sastavljen.

Možda bi ga mogao i onda poduprieti, gospodo, kada bi bio upravljen ne na visoku vladu, nego na naše zastupstvo u peštanskom saboru. Našoj visokoj vladi može Ugarska na temelju nagode kazati: ti se neimaš u to pačati, prepusti stvar nam — i ona mora šutiti. Naši zastupnici pako nemogu takav odgovor dobiti, oni mogu ostati u manjini, nu tim nebudu još poniženi. Kada bi se naši zastupnici u Pešti obvezali na takav zaključak, mislim, da bi imali oni više snage, da postignu žudjenu svrhu, nego li naša zemaljska vlada, koja može uslied ovakova zaključka samo doći do poniženja. Žalostno je, ali je istina, koju ovom sgodom i opet pred visokom kućom naglašujem, da svi interesi Hrvatske, od kojih materijalno blagostanje našega naroda zavisi, — a mi živimo pod onom erom u Hrvatskoj, koja se strogomu realizmu u politici više naklanja, nego najveći materijaliste u filozofiji, pošto istomu i sam javni moral žrtvuje, — nemogu i nisu faktično nikako zastupani. Nekažem to ja, gospodo, rieč je ta pala iz ustijuh odlična člana većine ove visoke kuće i člana sabora u Pešti, da hrvatski zastupnici ondje nisu kadri absolutno ništa za Hrvatsku učiniti. Dozvolite, da to priznanje opet konštatiram i da tim ilustriram blagodat, koju je našoj domovini kadra nanieti tako zvana revizija nagodbe. Ja bi ovom sgodom možda imao pravo i razlog jošte koju reći o zastupanju naših interesah u Pešti i tako potaknuti možda visoku kuću na razmišljanje o tom, kako je Hrvatska sretna, te imade zastupnike u skupnom parlamentu, koji odlučuju o svih životnih pitanjih naroda, a kako ti zastupnici faktično za svoj rad ili bolje reći za svoj nerad upravo nikomu odgovorni nisu. Ja kao narodni zastupnik znam, da sam za svoj rad u ovoj visokoj kući odgovaram ne samo svojoj savjesti, nego, a to više vriedi dan danas, i svojim izbornikom. Ali komu su odgovorni zastupnici u ugarskom parlamentu, koje je poslao tamo ovaj sabor? Jesu li odgovorni ovomu saboru? Ako jesu, kako se ta odgovornost može vršiti? (Glasovi: jesu! Na drugoj strani glasovi: nisu!) O tom razmišljati možebiti je sada skrajnje vrieme; jer bi možebiti ipak mogla nadoći još gorja za Hrvatsku doba, nego što je sadanja.

Predlog gospodina Pusta, koj je, kako rekoh, čini mi se podpunoma osnovan, u ovoj formi nemogu napokon osvojiti i zato, jer me je samo razlaganje g. predlagatelja uvjerilo o njegovoj neuspješnosti. On je najme konštatirao, da je pitanje o varaždinskoj željeznici već doprlo u onaj stadij, gdje bi se mjerodavni faktori svojim poštenjem moralno obvezali bili, povoljno ga riešiti, pa ipak to riešenje nije povoljno izišlo, dapače je bojazan posve opravdana, da se jedva bude i izpraviti moglo, jer se je već prvom lopatom zasjeklo na gradnji pruge vodeće iz ivanačkih rudnikah, koja mi se čini sličnom otvorenoj žili na čovječjoj ruci.

Žalim pako, što neimadem pravo po poslovniku našem u formi protupredloga rezoluciju visokoj kući predložiti u ovom predmetu, počem je već ovdje na dnevni red stavljen.

Predsjednik: I ovo je rezolucija, što predlaže gosp. zast. Pust.

Rieč ima g. predstojnik nut. odjela.

Jovan Živković: Vis. sabore! Ja se niti najmanje nečudim, da g. predgovornik — neznam po koliki put — opet potiče staru temu o samostalnosti i napredku domovine naše. Vis. sabore! Ova je tema jako omilila narodu; a treba da onaj, koji o tom govori, i potiče na zamašne posliedice toga reda, o kojih možda sam dandanas jasnoga pojma neima. Da pokažem, da ga možda neima, to ću samo na nešto upozoriti g. predgovornika. Ako vis. sabor o tom radi, da zemlja naša bude u onom pravcu napredna i samostalna, kako je to sa one strane vis. sabora već tolikoput naglašeno, trebalo bi nam i samostalnosti u financijalnom pogledu; a na to nepomisli g. predgovornik, o čem i krajina ljevica ugarskog sabora nikada nije misliti htjela, kad je zahtievala podpunu samostalnost Ugarske. Neka g. predgovornik pomisli: što bi sve Hrvatska bila u onom slučaju na se preuzeti morala, da bi bila samostalna u financijalnom pogledu. Ako misli, da dugovi prestaju, ako ih Hrvatska zanieka, ako misli, da svi zajednički poslovi nepostoje, ako ih Hrvatska nepri-

Digitized by Google

znaje, — to se svakako vara. Dakako ako to nebi bilo, da bi bila velika ludost, netražiti podpunu neodvisnost! (Glasovi. „Jako dobro!") Gospodo! poznato je, da tko god hoće, da imade neodvisnost, taj mora tantiemu drž. duga na se preuzeti, koji je bio stvoren, dok se je živilo sa dotičnom državom u zajednici. U obće pako su dužnosti, kojim se u tom slučaju zadovoljiti mora, takove, da bi nam za naše potrebe preostalo malo ili ništa, tako da nebi niti živjeti niti umrieti mogli. Akopram bi u slučaju neodvisnosti imali sami pravo udarati i razpisivati porez, to ga ipak nebi mogli smanjiti, nego morali bi ga povisiti, da namaknemo, što je od potrebe za prijašnje dugove.

Tu je dakle medju dvimi zli odabrano manje (inter duo mala minus), ako se uzme obzir na sve postojeće okolnosti. A ako je tomu tako, onda bi rado vidio onoga, koji nebi imao toliko polit. uvidjenja, mudrosti i zrielosti, te bi mogao baciti kamen na one, koji su, uzev u obzir sve okolnosti, tako utanačili.

Dakle toliko usudio sam se reći o tom, da pokažem, da g. Folnegović neima posve jasnoga pojma o tom, što traži. (Folnegović: „Na dnevni red neka se predje".) — Podpredsjednik: „I vi nećete o dnevnom redu da govorite.") Što se tiče gg. zastupnikah u Pešti, kojim g. Folnegović prigovara, da ništa nečine, a to u tonu, kao da iz nekih drugih obzirah prama narodu tako postupaju, tu sumnju moram od njih odbiti, kaošto i od sebe.

Glasi možda čudnovato, a ja se ipak u nečem slažem s g. predgovornikom. Al prije nego mu tu ljubav učinim te reknem, da se š njim slažem, (Folnegović: „Hvala".) moram odbiti obćenitu opazku, da zastupnici u Pešti ništa nečine. Što oni mogu učiniti, to zavisi od okolnostih političkih; nu ako nemogu danas, možebiti će sutra. Ono dakle, što je kazao u tom pogledu, stoji i nestoji; stoji u običnih a nestoji u neobičnih okolnostih.

Što g. predgovornik spomije glede rezolucije, to je i ovo — kako je već g. predsjednik sabora izvolio kazati — rezolucija. Samo bi ga imao pitati: kad hoće da izbavi vladu od poniženja i blamaže, zašto u nj sabor baca? Vlada može i dužna je posredovati i poprimati sve one mjere, koje smjeraju na podizanje blagostanja zemlje, ona je dužna posredovati i u zajed. stvarih, koje od nje nezavise, i u kojih dakle neuspjeh neće biti poniženje. Po položaju svom kao nar. zastupnik morao bi više čuvati ugled sabora pa radje dopustiti, da vlada trpi. Ako se može tu o kakvoj blamaži govoriti, mislim, da bi bila blamaža to, da kad zakonodavno tielo današnje kakav zaključak stvori, a kašnje, čim sabor prestane biti, da se nitko za taj zaključak nebrine.

Medjutim imam još nešto opaziti u dva pravca: Što se tiče same stvari ovoga predloga, neimam ništa napomenuti, a što se tiče formalnosti, slažem se u nečem s g. predgovornikom, da bi volio, da u obće preporuke neizlaze od vis. sabora, nego od pojedinca i privatnih korporacijah. Da nije ovaj predlog došao od g. zast. Pusta, nego od koje korporacije, vlada bi bila izpitala stvar po svojih organih. Ako bi se bila uvjerila o tom, da stvar vriedi preporučiti, ona bi bila to po svojoj dužnosti savjestno učinila. Ako joj nebi pošlo za rukom postići zaželjeni uspjeh, mislim, da to nebi bila blamaža. Al onda imade i drugoga lieka, ako vlada na podignut takav zahtjev nije polučila svrhe svoje; a taj liek je, gospodo moja, sam vis. sabor. — A ovako se vladi samo ruke vežu, ako vis. sabor dodje s preporukom; jer ona, buduć da se u tom slučaju nemora upuštati u izpitivanje predmeta; neodgovara za njegov uspjeh, s kojim se pako po nju blamaža rodi. Ona ni ovaj predmet nepozna, pa mora s toga pristati na preporuku, koja od sabora dolazi, prem nebi uzmanjkala ni u drugom slučaju poprimiti svih mjerah, da ga provede. — Ovoliko jedan za svaki put o preporukah.

Vlada u ostalom neće uzmanjkati ovom prilikom, kao i svakom drugom, sve mjere poprimiti, koje su potrebite za postignuće svrhe.

Pošto neznam, koji će biti uspjeh, vidi mi se u 1. toč. nešto rečeno, što bi želio, da se izpravi. Ovdje se kaže: „Poziva se vis. kr. zemaljska vlada, da kod vis. skupne vlade izposluje". Ja bi želio, da se tu rekne „izposlovati nastoji". — Mi ćemo nastojati svom snagom kod skupne vlade i u vis. kući u Pešti takovu stvar podupirati.

Toliko što se forme tiče. A u ostalom nisam protivan, da vis. sabor stvar, kad je već došla na dnevni red, primi; nego samo molim da se ova jedina preinaka na njem učini.

Predsjednik: Rieč ima g. zast. Ogjić.

Živko Ogjić: Ja prije svega izjavljujem, da sam proti predlogu iz razloga, što nemogu doći do uvjerenja, da je ta stvar posve čista. Varaždinu se je jednom već ponudila željeznica, pa ju je odbio. A i sjećam se još druge jedne važne stvari o istom predmetu, kad je u predzadnjem saboru g. zast. Hrvoić zahtievao jednom tajnu sjednicu, u kojoj je htio kazati kakav se „gschäft" tjerati kani s tom željeznicom. Dočim još dan danas ta stvar nije na čisto izvedena bila po g. zast. Pustu, i dočim još do dan danas nije dokazano, koji su ljudi imali s tim „gschäftom" posla, nemogu glasovati za taj predlog.

Predsjednik: Rieč ima g. Kamenar.

Juraj Kamenar: Vis. sabore! Predlog, koji je predložen na riešenje, traži od nas, da vis. vladu pozovemo, da se ona pobrine za to, da se ova željeznica sagradi. G. zast. Pust je zastupnik naroda i grada Varaždina, i ja mislim, kad zastupnik dade jedan predlog na stol vis. kuće, da je njegova namjera plemenita, da tu nemože biti govora o „gschäftu" ili „trinkgeldu", nego da se radi o dobru njegovog mjesta i o dobru naše domovine. A naša je dužnost, da ga podupremo, da tu stvar vladi preporučimo, i da gledamo, da vlada svoje izvede.

Digitized by Google

Ja se nebi bio ustao, da ga poduprem, jer mislim, da će vis. sabor jednoglasno prihvatiti taj predlog kaošto je jučer preśnost prihvatio; nu dočim vidim, da imade predlog i protivnika, moram da se ustajem i da ga branim.

Potrebno je, da čuje ugarska vlada izjave vis. sabora, i da sam narod želi željeznicu. Ako dakle podupremo ovaj predlog, možemo se nadati, da će riešenje steći; i to jedino g. predlagatelj želi.

Što je g. Pust navadjao glede raznovrstnih poduzećah, to je istinito, — da smo naime tako rekuć u zakupu tudjinskom. A uzrok leži najviše u tom — žao mi je što moram to izraziti, — da se vis. vlada premalo brine zato, što se u našoj domovini sbiva. Ako bi se vis. vlada bolje brinula za našu domovinu, da bi na sve one „geschäfte", koji se tiču naše domovine, bolje pazila, nebi bilo toga.

Ja podupirem dakle ovaj predlog i molim, da ga vis. sabor prihvati, jer je onako bio već g. 1862. prihvaćen; i dočim je zbilja, — kako je g. predstojnik nut. odjela priznao — ta pruga za našu zemlju od osobite važnosti.

Predsjednik: Želi li još tko govoriti?

Juraj Kamenar: Molim, ja još nisam svršio.

Predsjednik: Izvolite nastaviti.

Juraj Kamenar: (Nastavlja.) Što je g. Folnegović kazao o hrv. zastupnicih na ug. saboru, imade u nečem pravo. Mi Hrvati neimamo spavati, nego svakom prilikom oštro bditi, što se u našoj domovini radi. Magjari nedadu nam rado, ako što želimo u materijalnom obziru promieniti. I to moramo ozbiljno na umu imati. Kad se je radilo n. pr. o naših cestah na magj. saboru, nismo mogli ništa postići; kad se razpravljaju na njem stvari, koje su u obće za nar. gospodarstvo od važnosti, nikakvoga upliva ondje neimamo. G. predst. nut. odjela kazao je, da hrv. zastupnici imadu na ugar. saboru upliv, kano da bi čovjek na „lutriju igrao". Nu narod nemože čekati takove prigode, u kojoj će on nješto važiti, već traži odmah poboljšicu i olakšicu, da može napredovati, i da dobije stalan put, po kojem može ići.

Ja dakle još jednom podupirem predlog i molim vis. kuću, da ga i ona podupre, i da pokaže, da nam je ležeće na materijalnom stanju naše domovine.

Kako ovaj predlog, tako ću i svakoga poduprieti, gdje se o željeznici radi, pa bila od kojega god zastupnika podnešena; jer to mene ništa nekošta, materijalno pako zemlja napreduje.

Predsjednik: Rieč ima g. Šašić.

Stjepan Šašić: Visoki sabore! Nekoliko rieči g. predstojniku nut. odjela. On je izvolio kazati, da se g. Folnegović u razmatranje jedne stvari upušta, o kojoj on pravoga pojma neima; nu kako mi se čini, ni sam g. predstojnik nut. odjela neima pravoga pojma. Riečitost njegova nije mene baš toliko poučila, da bi ja o toj stvari bio sada bolje upućen, nego li sam prije bio, t. j. što se tiče našega financ. položaja, kad bi u tom bili samostalni i nedvisni od Magjarah. Ja jako dvojim, da bi se mi onda u tom slučaju u hrdjavijem stanju nalazili, nego što smo danas. U onom hipu, kada je u Austriji bio stvoren dualizam, iznosio je državni dug od prilike tri miljarde; o tih trijuh miljardah primili su Magjari jednu miljardu, i na nas bi palo, da smo somostalni u financ. pogledu, 60 miljunah. Od tih bi morali plaćati 5% kamata, onda bi na nas došlo za drž. dug po prilici 3 miljuna platiti. (Glas: A gdje je vojska?)

Predsjednik: Molim liepo, ovdje se neradi o nagodbi, nego se radi o predlogu g. Dragutina Pusta.

(Nemir.)

Izvolite se što kraće izraziti.

Stjepan Šašić: (Nastavlja.) Mi plaćamo poreza, kao što poznato 8 miljunah. Od toga dobivamo 3 miljuna, onda dakle 5 miljunah ostane ukupnoj vladi, medju ovimi i 3 miljuna za državni dug, što bismo ga i onda morali platiti, da smo samostalni; dakle jošte bi ostala 2 miljuna. Sada uzdržajemo 10 bataljunah honvedah, onda financire, a osim toga pako još ostaju 2 miljuna. Magjarski državni dug narasao je od napomenute dobe za 740 miljuna forintih.

Uzme li se sve to u obzir, onda zbilja ne bi mogli sada samostalni biti u financ. pogledu; ali da smo onda samostalni postali, kad se je nagodba sklapala, to bi sigurno bili u boljem stanju, nego li jesmo. Od onih 740 miljunah, od kojih i mi kamate plaćamo, upotriebljuju Magjari na gradjenje željeznica u Magjarskoj, na gradjenja Quaia u Pešti, a naše zemlje došla nije još nijedna para.

Predsjednik: Ali kako mislite g. govorniče o predlogu g. Pusta? O tom je govor.

Stjepan Šašić: Ja ga prihvaćam.

Predsjednik: G. Folnegović se je jošte prijavio za rieč, da odvrati na osobnu primietbu. Ja nisam opazio nijednoga momenta, gdje bi osoba g. Folnegovića bila napadnuta; stoga mislim, da g. Folnegović želi ob ovom predmetu po drugi put govoriti; ali budući je to po poslovniku zabranjeno, nemogu mu dati rieči.

Franjo Folnegović: Samo o tom budi mi dozvoljeno progovoriti, što je osobna primjetba. U svih parlamentih se smatra, da je to osobna primjetba, ako govornik svoga predgovornika krivo shvaća, ako mu narine koju rieč ili misao, štono je nije rekao, i u obće, ako mu se očevidna bludnja može dokazati. Taj uzus je u Pešti, u Beču i drugih parlamentih; nije treba, da jedan drugomu baš koju prostu kaže, nego to može biti jednostavno nesporazumljenje, koje bi smetalo uspjehu debate. Zato molim, neka g. predsjednik toliko povjerenja imade u jednoga zastupnika, pa makar je on i na ljevici, da nebude zlorabio poslovnik, nego da će zbilja samo ob osobnoj primjetbi govoriti.

Predsjednik: Ja mislim, da ima g. Folnegović odviše širok pojam ob osobnoj primjetbi. Podmetavanje

Digitized by Google

krivih riećih ili krivoga smisla, to zbilja spada u vrst osobnih primjetabah, ali ja znam, da nije nitko riečih njegovih izvrgavao, ili im drugi smisao narivavao. U ostalom molim neka visoki sabor izvoli zaključiti, može li se g. Folnegoviću dati rieč ili ne.

(„Može, može!“ u sredini.)

Ona gospoda, koja su za to, da mu se dade rieč, neka izvole ustati.

(Većina.)

Izvolite dakle na tu osobnu primjetbu odgovoriti.

Franjo Folnegović: G. predstojnik nut. odjela kazao je, da neimam čistoga pojma o financ. dielu nagodbe. Nu ja nisam nijedne rieči progovorio o tom pitanju, nego sam samo državno-pravni odnošaj naš u obće naprama Ugarskoj naglasio. Ovdje neima razloga o pitanju financ. govoriti; tu se radi o pitanju komunikacijonalnom, koje je od pitanja državnih financijah dakako neodvisno. Zato sam imao razloga odbiti od sebe ono, što g. predstojnik nut. odiela veli, da neimam čistoga pojma u tom pogledu. Neka se financialno pitanje na dnevni red stavi, pa ću ja pokazati, da li imam o njem čisti pojam ili ne.

Predsjednik: Želi li još tko govoriti?

(Nitko se nejavi.)

Zadnju rieč ima g. predlagatelj.

Dragutin Pust: Visoki sabore! Kad sam ja ovaj predlog stavio, nisam ništa novoga predložio, nego o toj stvari se je već mnogo radilo: radilo se ob ovoj željeznici u ovoj vis. kući već u toliko i toliko zasjedanjah, dapače se je g. 1866. izaslala jedna deputacija Njeg. Veličanstvu, da preporuči ovu željeznicu. Ovoj deputaciji bio je članom, ako se nevaram, g. zast. Jakić.

Dakle ja ništa novoga nepredlažem, nego samo staru stvar iznova na vidjelo iznosim, neka magj. vlada vidi, da ovaj sabor u pitanju ove željeznice još uvjek tako misli, kako onda. Ja sam osvjedočen, da će biti prilike, da se i naši zastupnici i na ug. saboru za tu stvar zauzeti budu mogli, nego ipak je nuždno, da se ta stvar već sada u ovoj formi potakne, da ug. vlada vidi, kako mi smatramo ovo pitanje važnim za našu zemlju. Neka dakle vis. sabor prihvati ovu prugu isto tako, kao što ju je držao potrebnom sabor prije 14 godinah.

Što se druge stavke mojega predloga tiče, to je stvar, koju vis. vlada još laglje podupre, jer svatko će uviditi, da imade zbilja cio zakon o podieljivanju gradjevnih dozvolah nekakvih manah. I u tom pogledu će se pružit i našim zastupnikom u ug. kući prilika, da o tom govore, al ako se već prije u našem saboru ta stvar potakne, onda mislim, da će se još prije u pretres uzeti.

Što se tiče g. Ogjića u pitanju ove željezničke pruge i odnosno saborskih razpravah god. 1872., na to imam samo odgovoriti: Ako je g. Ogjić moje izvješće točno čitao, to je osvjedočen, kako se ima stvar uzeti; ja samo kažem, da je ona trasa, koju su grad Varaždin i županija varaždinska dali trasirati, i koja se je nalazila u rukuh franko-ug. banke u Pešti, sada vraćena natrag, te se nalazi kod obć. poglavarstva varaždinskoga; a danas neima nikakve druge vriednosti, nego vriednost jednoga staroga papira

Što se tiče izpravka g. zastupnika vlade, da se u trećoj liniji kaže mjesto „izposluje“: „izposlovati nastoji“, proti tomu neimam ništa.

Predsjednik: Prije nego će se glasovati, molim g. bilježnika Stekovića, da pročita predlog g. Pusta onako, kako je sada izpravljen po g. zastupniku vlade.

Bilj. **Jovan Steković**: (Čita.)

Predsjednik: Usvaja li vis. sabor predlog g. Pusta, kako je sada pročitan? Ona gospoda, koja su za to, da se prima, neka izvole ustati.

(Većina.)

Ovaj predlog je po vis. saboru usvojen i smatra se kao zaključak vis. sabora.

Na dnevnom je redu izvješće odbora verifikacionalnoga.

Molim g. bilježnika, da izvoli pročitati izvješće, pošto izvjestitelja ovdje neima.

Bilježnik **Jovan Steković**: (Čita.)

Predsjednik: Smatra li vis. sabor izbor g. Nikole Polića kao zastupnika prvoga izbornoga kotara kraljevičkoga valjano obavljenim ili ne?

Ona gospoda, koja su za to, da se izbor valjano obavljenim proglasi, neka izvole ustati.

(Većina.)

Izbor smatra se valjano obavljenim.

Za danas je dnevni red izcrpljen; za buduću sjednicu nemože se dnevni red ustanoviti, pošto još neima gotovih predmetah.

Današnju sjednicu dižem, a buduću ću ureći što prije.

(12 satih 5 minutah poslje podne.)

Digitized by Google

Šestdeset i treća saborska sjednica,

držana dne 31. listopada 1876. u 12 sati prije podne pod predsjedničtvom saborskoga podpredsjednika g. Mirka Hrvata.

Sadržaj: Zapisnik prošle sjednice. — Podnesci. — Dnevni red buduće sjednice.

(12 satih.)

Predsjednik (zvoni). Sjednica počimlje. Molim gosp. bilježnika, da izvoli zapisnik pročitati.

Bilj. dr. **Marko Lončarić** (čita):

Zapisnik

LXII. sjednice sabora kraljevinah Dalmacije, Hrvatske i Slavonije, držane u glavnom gradu Zagrebu dne 26. listopada godine 1876 pod predsjedničtvom saborskoga predsjednika gosp. Nikole Krestića u prisutnosti 45 saborskih članovah.

Od strane vlade: Jovan Živković, dr. Pavao Muhić.

Čitan bje zapisnik posljednje sjednice, koji se bez primjetbe ovjerovljuje.

Saborski verifikacionalni sabor podnosi izvješće, da je izbor narodnoga zastupnika Nikole Polića za kotar kraljevički zakonito obavljenim pronašao, i predlaže, da se isti ovjerovi.

Staviti će se na dnevni red.

Prešlo se je na dnevni red: treće čitanje zakona o postupku proti govedjoj kugi, koji glasi:

ZAKON

od dana . . . o postupku proti govedjoj kugi.

I. POGLAVJE.

Kako se postupa na zemaljskih medjah.

A. Proti zemljam, gdje valjaju ista načela proti govedjoj kugi te gdje se strogo vrše.

ODSJEK I.

Ustanove, valjane za susjedne zemlje, proste od govedje kuge.

§. 1.

Ako je susjedna zemlja, gdje postoje i gdje se strogo vrše naredbe prema načelom ovoga zakona, prosta od govedje kuge, to je izmedju nje i izmedju ove zemlje promet sa preživači i njihovimi surovinami slobodan.

ODSJEK II.

Ustanove, kad se u susjednih zemljah govedja kuga pojavi.

§. 2.

Kad se u susjednoj zemlji, koja proti govedjoj kugi postupa po glavnih načelih ovoga zakona, pojavi govedja kuga od zemaljske medje na veću daljinu od 40 kilometarah, mora se iz nje promet staviti pod nadzor i to iz svega onoga njezina područja, koje je s ovu stranu okuženih mjestah, i iz onoga, koje je s onu stranu na 40 kilometarah u okolišu od njih.

§. 3.

Kad je promet pod nadzorom (§. 2.), smjeti će preživajuća životinja na ovu stranu dolaziti preko medje samo željeznicami ili parobrodi i po odredjenih glavnih cestah i to samo preko označenih pograničnih ulazištah. Na tih ulazištih nadgledna će povjerenstva:

a) pregledati svjedočbe o zdravlju blaga, u kojih mora zasvjedočeno biti, da je okoliš mjesta, iz koga je blago, na 20 kilometarah zdrav, i osvjedočit se, da svjedočbe nisu starije od 10 danah;

b) pregledati blago, je li zdravo te

c) zabilježiti na doprinešenih svjedočbah, da se blagu dozvoljuje ulaz i dodati, kojim se pravcem ima dalje odpremiti ili

d) blago vratiti, ako se nenadju svjedočbe u redu, ili blago bude nezdravo.

§. 4.

Kad je promet pod nadzorom, nesmije preko medje u zemlju ulaziti drugdje nego li je u §. 3. odredjeno:

1. meso od preživajuće domaće životinje;
2. surovine i odpadci od preživačah;

Digitized by Google

3. suha krma i stelja, makar se ra bila i za omatanje robe;

4. rabljeno orudje za staje i rabljena orma, te prnjci;

5. rabljena odieća i obuća, ako je namienjena trgovini.

Na odredjenih pograničnih ulazištih nadgledna će povjerenstva:

a) pregledati svjedočbe, u kojih mora jošte zasvjedočeno biti, da je okoliš mjesta, iz koga su predmeti, na 20 kilometarah zdrav;

b) pregledati robu, slaže li se sa sviedočbami;

c) zabilježiti na doprinešenih sviedočbah, da se roba može uvesti i kojim se pravcem ima dalje odpremiti; ili

d) povratiti robu, ako se nenadju sviedočbe u redu ili je roba drugčija nego li je u sviedočbah izkazana.

§. 5.

Kod prevažanja rogatoga blaga i drugih preživačah po željeznicah ili po brodovih moraju se obdržavati sliedeće ustanove:

a) Rogato blago i drugi preživači smiju se primati samo onda, kad se o njih pokaže propisana marvinska putnica i zdravstvena potvrda;

b) životinja, koja se ima prevažati, smije se primiti samo za ono miesto, ili za bližnju istomu željezničku ili brodarsku postaju, za koje glasi marvinska putnica;

c) kod tovarenja i kod stovarivanja blaga ima se isto pregledati po veterinarskom nadglednom povierenstvu;

d) zabranjeno je blago, odredjeno za klanje, voziti zajedno s blagom odredjenim za gojenje, ili s drugim gospodarskim blagom;

e) kad je promet iz susjednih zemalja pod nadzorom ili pod zatvorom (§. 2 i 7), a blago iz njih bude ovamo doveženo, nesmije se ono na istom vlaku ili brodu voziti, na kom se domaće preživajuće blago vozi;

f) za svaki transport blaga rabljena željeznička kola, brodovi i ina sprava, a kad vlada pošast i ljudi, koji su rabljeni kod tovarenja, moraju se poslie transporta po propisu očistiti;

g) ravnateljstva željezničkih i brodarskih poduzećah ovlaštena su pobirati za čišćenje i za odkuživanje po ministarstvu dozvoljene pristojbe, te su odgovorna, da se čišćenje u redu izvede.

§. 6.

Nadzor medje dužna je odrediti kr. podžupanijska oblast, čim dozna, da je isti uvietovan po §. 2. O odredbi ima odmah kr. zem. vladu izviestiti.

ODSJEK III.

Ustanove, kad govedja kuga u susjednih zemljah mah preotme.

§. 7.

Kad se u susjednoj zemlji, koja proti govedjoj kugi postupa po načelih ovoga zakona, pojavi govedja kuga bliže, nego 40 kilometarah od zemaljske medje, mora se zemaljska medja zatvoriti i pod stražu staviti u svoj duljini napram okuženom predielu, te povrh toga sa svake skrajnje točke još na 25 kilometarah ili po potrebi i dulje.

Ako se u takovoj susjednoj zemlji i nije govedja kuga onako blizu pojavila, al se je počela širiti, da je pogibelj za ovu zemlju, mora se zemaljska medja takodjer zatvoriti i pod stražu staviti.

§. 8.

Kad je zemaljska medja zatvorena, nesmiju, izuzev slučajeve §. 9., preko nje prelaziti ni preživajuće životinje ni predmeti navedeni u §. 4. pod točkom 1. do uključivo 5. ni ljudi, koji su u okuženoj zemlji imali posla sa preživajućom životinjom ili sa predmeti, koji se nesmiju uvažati, osim ako se odkuže.

§. 9.

Uz posebnu dozvolu kr. zem. vlade može se ipak, nu samo željeznicom ili parobrodom, i to ravno do miesta opredieljenja prepuštati preko zatvorene medje:

1) preživajuća životinja za klanje;

2) suhe kože, kosti, rogovi, rožni vršci i papci;

3) za veliko trgovanje usoljene kože, ako su u bačve spremljene, te tvornički neoprana vuna, kostret i govedje dlake, ako su u vreće sašite, te ako sve ove stvari idu sa željeznice ravno u tvornicu na izradjivanje;

4) sieno i slama, kojom je što omotamo, nu pod uviet, da se odmah spali, čim prispiju umotane stvari na odredjeno mjesto.

Navedeni predmeti moraju biti providjeni sviedočbami po §. 3. a) i po §. 4. a.)

Na odredjenih ulaznih postajah nadgledna će povierenstva:

a) pregledati, da li je transport providjen vladinom dozvolom za uvoz;

b) pregledati doprinešene sa transportom sviedočbe;

c) pregledati blago, da li je zdravo;

d) pregledati robu, da li se slaže s navodi u sviedočbah;

e) zabilježiti na sviedočbah, da se transport pušta u miesto, za koje ima dozvolu; ili

f) vratiti ga natrag.

§. 10.

Pojavi li se govedja kuga u susjednoj zemlji blizu medje tako, da predieli ovoga kraja u kužni okoliš (naime 25 kilometarah oko kužna miesta u naokolo) padnu, to se u njih ima postupati u smislu §. 37.

§. 11.

Kad blago ili predmeti, navedeni u §. 9., prispiju na odredjeno jim miesto u zemlji, imadu se po naglednom povierenstvu opet pregledati. Ono ima odrediti i paziti, kako će se blago bez pogibelji u klaonice odpremiti.

§. 12.

Zatvor medje odredjuje kr. zemalj. vlada; nu ako se kuga pojavi na 25 kilometarah od zemaljske medje, dužna

Digitized by Google

ga je odmah odrediti pogranična kr. podžupanijska oblast i vladu izviestiti.

§. 13.

Na zatvorenoj zemaljskoj medji ima u pravilu stražiti vojska, nu prama okolnostim i potrebi moraju stanovnici pograničnih obćinah čuvati straže.

B. Proti zemljam, koje se takovih načelah proti govedjoj kugi nedrže.

§. 14.

Proti zemljam, u kojih neobstoje proti govedjoj kugi ustanove prema temeljnimi načeli ovoga zakona, ili u kojih se takove ustanove strogo nevrše, odredjuje se stalna oružana straža na medji.

§. 15.

Na medji takovih zemaljah dopušten je propust s preživači i njihovimi sirovinami nabrojenimi u §. 4. te u obće s inimi predmeti, kojih se drži kuživo, samo preko kontumacnih zavodah, postavljenih na stanovitih prelazištih.

Gdje će biti prelazište obzirom na promet i na mjestne okolnosti, i kako će se urediti kontumacni zavodi, ustanovit će vlada, te će izdati na temelju ovoga zakona naputak o kontumacnom postupku.

§. 16.

Ako u cielom području zemaljah navedenih u §. 14. neima pošasti, ili ako je ima samo u malo mjestah, koja su od medje preko 60 kilometarah daleko, dopušten je promet rogatoga blaga i drugih preživačah pod sliedećimi oprezi:

a) rogata marva, koja se ima na medji propustiti, mora ostati u kontumacu pod strogim veterinarskim nadzorom neprekidno 10 danah, ovce pako i koze dvadeset i četiri sata, i to svako čredo na pose;

b) blago, koje se nakon probavljena propisana kontumaca pokaže nesumnjivo, dobit će redovitu pograničnu marvinsku putnicu i potvrdnicu o zdravlju, te se ima odredjenom cestom barem 35 kilometarah od medje, ili do prve željezničke ili brodarske postaje pod sigurnim nadzorom odpratiti i pregledati po veterinarih, koji budu izaslani na dotičnu postaju, gdje se blago pregledava;

c) kad se blago vozi željeznicom ili brodom, ima se postupati po §. 5.;

d) ako na blagu, dok je pod kontumacom, bukne kakova pošast, poubijat će se sve glave iz sumnjiva čreda, te se za nje nemože tražiti nikakova odšteta, o ostalom pako blagu, koje je to isto doba bilo u kontumacnoj postaji, može se propisano vrieme kontumaca prema okolnostim produljiti.

§. 17.

U istih okolnostih, kao što su u §. 16. navedene, mogu se sirovine od preživačah, te druge stvari, kojih se kuživo marvinske kuge prima i to:

a) tvornički oprana i u vreće valjano spravljena vuna, suha ili usoljena u zatvorene škrinje ili bačve spremljena crieva, otopljen loj i sir slobodno uvažati;

b) može se dopustiti provoz tvornički neoprane, al u vreće valjano spremljene vune, govedjih dlakah i kostrieti, suhih kostih, rogovah i papakah, te podpuno osušenih kožah, — nu nakon propisana razkuženja;

c) ako protivno tomu životinjski proizvodi neimaju svojstvah navedenih pod točkom a) i b) ili ako se kod pregledbe nadje ma samo jedan priesan (friški) komad, ima se cio transport vratiti;

d) o neopranoj vuni, te o sienu i slami za omatanje vriede ustanove pod c), d) §. 9.

§. 18.

Kada u kojoj zemlji §. 14. označenoj kuga uzme veći mah ili kad se približi k medji na 40 kilometarah, i bližje, tad se ima redoviti nadzor na medji zamieniti strogim zatvorom medje.

Dok je medja strogo zatvorena, imadu se bezuvjetno natrag vraćati svi preživači i sve sirovine od njih, zatim rabljeno štalsko orudje, orma za blago, te napokon nošena odjeća i prnjci. Izuzeti valja tvornički opranu i valjano u vreće spremljenu vunu u zatvorene škrinje ili bačve spremljena suha ili osoljena crieva, otopljen loj i sir, te napokon sieno i slamu za omatanje, ako se ovo dvoje posliednje pod nadzorom oblasti odmah spali, čim omotana roba na mjesto prispije.

§. 19.

U onih predjelih zemlje, gdje je na medji namještena stalna straža, popisat će se na 35 kilometarah od medje sve rogato blago, te će se u svih pograničnih obćinah, koje u to okolje padnu, voditi redoviti registri o blagu po naputku, koji će vlada izdati.

S toga mora svaki gospodar prijaviti koliko ima blaga, koliko mu je blago priraslo, i ako koje blažče kupi, da se to popiše; kad tjera blago na sajam, mora to prijaviti, da se zabilježi, a kad što blaga proda, da se izbriše. Sve blago po svih tih obćinah ima se obilježiti običnim obćinskim pečatom.

§. 20.

Da se sastave registri blaga, koji se po §. 19. imaju uvesti, da se oni u redu vode, da bude što pouzdaniji službovni nadzor, koji dopunjuje kontumacni postupak, te napokon da se zajamči vršenje onih ustanovah ovoga zakona, namjestit će se prema potrebi primjeran broj zemaljskih živinarah.

C. Uz morske obale.

§. 21.

U kontumacnih zavodih duž morske obale u pogledu preživačah i njihovih sirovinah morem dopremljenih valjaju ustanove §§. 16—18. s tom jedinom iznimkom, da se usoljene morem dopremljene kože i bez daljnje razkužbe uvesti mogu.

Digitized by Google

Posebni naputak za pomorske kontumacne zavode uvršćen je u propise za pomorsko zdravstveno redarstvo.

D. Sbog pograničnoga prometa

§. 22.

Pogranični promet, koji je nuždan uz zemaljsku medju sbog poljskoga gospodarstva i inih potrebah pučanstva s jedne i druge strane medju se, uredit će se provedbenom naredbom k ovom zakonu, a kr. zemalj. vlada može ga prema potrebi i okolnostim od slučaja do slučaja uredjivati.

II. POGLAVJE.

Trajne mjere u zemlji, kad joj iz susjedstva pogibelj govedje kuge prieti.

§. 23.

Kad se blago na sajmove ili na izložbe goni, il se seli iz jednoga miesta u drugo, gonioc mora osim marvinske putnice, koja izkazuje vlastničtvo, imati još sviedočbu da je ono zdravo, i da je miesto zdravo iz koga je blago. Marvinske putnice i potvrdu o zdravlju izdaju obćinska poglavarstva.

Potvrde o zdravlju na tih putnicah vriede na sedam danah od izdatbe.

§. 24.

Sajam stranjske marve ima se držati izvan miesta na takovu prostoru, gdje se nebude mogla miešati s domaćom.

§. 25.

Nad sajmom marve pazi povierenstvo obćinskoga poglavarstva.

U povierenstvu mora biti živinar ili barem liečnik.

Povierenstvo ima osobito paziti, da li su propisana u §. 23. izkazala u redu, te ne pripustiti blaga, koje jih nebi imalo ili bi bolestno bilo.

§. 26.

O osobah, koje se s marvom bave, odredjuje se sliedeće:

1. O mesarih.

a) da za 12 satih svaki kupljeni ili pritjerani komad blaga obćinskomu poglavarstvu prijave;
b) da kupljenu marvu 10 danah napose drže, te zatim istom medju domaću svoju puste, nu ni jednu ni drugu da negone medju ostalu miestnu marvu;
c) zabranjuje jim se zalaziti u štale, kad kupuju blago;
d) dozvoljuje jim se prodavati meso samo od pregledana blaga.

2. Pastirom se zabranjuje, bez dozvole mjestnoga poglavarstva primati u povjereno jim stado tudju marvu; to jim se stado, prvo nego će se s proljeća početi na zajednički pašnjak goniti, predaje prebrojeno, te u zdravstvenom pogledu pregledano; oni moraju stado po propisih nadzirati i što se zdravlja tiče.

3. Krčmari nesmiju tudju marvu puštati medju svoju; miesto, gdje se je tudja marva krmila i posude, iz kojih se je napajala, moraju uvjek čisto držati.

4. Derači moraju svako lipsalo blažče prijaviti obćinskomu poglavarstvu; u tudje staje nesmiju zalaziti van samo po poslu.

5. Marvinski trgovci imadu blago iz tudjih zemaljah odpremati željeznicom ili parobrodom ili goniti putevi, koji se za odpremanje takovoga blaga odrede.

§. 27.

Kupljena marva nesmije se, ako je ikako moguće, do desetoga dana odkad je kupljena, niti medju domaću marvu smiestiti niti s njom na pašu puštati.

III. POGLAVJE.

Mjere, kad se u zemlji kuga pojavi.

§. 28.

Kada koje rogato blažče oboli ma od kakove nutarnje bolesti i od takove bolesti lipsa, dužan je to gospodar ili tko blažče timari, prijaviti miestnomu poglavarstvu. To su dužni učiniti i svi oni, koji za takav slučaj po svom zvanju saznadu.

§. 29.

Mjestno poglavarstvo prijavit će takav slučaj kr. podžupanijskoj oblasti a medjutim odmah samo učiniti sliedeće:

a) zatvoriti sumnjivu kuću;
b) popisati sve blago sumnjiva miesta;
c) zapriečiti, da se miestno blago nikamo već negoni, i da jedno s drugim nedodje u doticaj, te da se psi, mačke, svinje i živad neklati;
d) zapriečiti razvažanje krme, stelje i gnoja;
e) miestno pučanstvo upozoriti na pogibelj i poučiti, da se svim mieram bezuvjetno pokoravati mora.

§. 30.

Kr. podžupanijska oblast, dobiv taku prijavu, izaslati će odmah povjerenstvo, sastojeće od političkoga izaslanika i živinara, ili podžupanijskoga liečnika, da bolest iztraže na licu mjesta, gdje će im se pridružiti obćinski činovnik.

Prema posliedku, da li se nadje kuga ili druga kakova bolest, odredit će se što bude dalje trebalo.

§. 31.

Ako se nadje govedja kuga, ima se odmah na okuženom miestu ustrojiti miestno, a u središtu podžupanije podžupanijsko pošastno povjerenstvo.

U miestnom pošastnom povierenstvu ima biti obćinski činovniki prema potrebi nekoliko članovah, kojim će se, u koliko bude moguće, dodati veterinar ili barem liečnik.

Podžupanijskomu je povjevenstvu na čelu podžupan ili njegov službeni zamienik, a članovi veterinar i podžupanijski liečnik.

Miestno pošastno povjerenstvo mora bditi, da se strogo vrše sve odredjene miere i izviešćivati potanko na koncu svakoga tjedna o pašasti.

Digitized by Google

Podžupanijsko povjerenstvo ima odredjivati sve miere na gušenje pošasti i nadzirati, da jih miestna povjerenstva točno izvršuju.

Prema veličini okuženoga prediela može se postaviti više miestnih povjerenstvah.

§. 32.

U gradovih obavlja posao, koji vani pripada miestnom i podžupanijskom pošastnomu povierenstvu (§. 29., 30. i 31.), gradsko pošastno povierenstvo.

§. 33.

Dokaže li se, da je u kojem miestu govedja kuga zbilja buknula, to se mora poubijati sve bolestno ili sumnjivo blago.

Sumnjivi su svi preživači, koji su sa bolestnom marvom u istoj staji stajali, koje su iste osobe timarile, kod kojih se je isto štalsko orudje i isto pojilište zajedno s bolestnici rabilo, u obće sumnjive su sve one glave, koje su došle u posredni i neposredni dodir s marvom, koje se je govedja kuga primila.

Poubijane bolestne glave imaju se skupa s kožom zakopati.

Vlastnikom ubijena blaga pripada za to pod stanovitimi uvieti odsteta od zemaljskih sredstvah. Ta se odšteta ima u roku od 14 danah izplatiti.

§. 34.

Dokaže li se izvidom, da je govedja kuga buknula u stadu kojega miesta, te pojedince, to se ima sve bolestno poubijati, kao i ono sumnjivo, što je uz bolestno ponajbliže stajalo. Ostale na oko zdrave glave imaju se porazdieliti na što manje posebne čopore. Takov čopor, ako kuga u njeg udari, imade se ubijanjem s mjesta uništiti.

§. 35.

Ima li se blago ubijati, odlučuje po seoskih obćinah povierenstvo, navedeno u §. 30. pri prvom iztraživanju; kašnje odlučuje to podžupanijsko pošastno povierenstvo.

U gradovih ima to vazda odlučivati gradsko pošastno povjerenstvo.

§. 36.

Kad se god govedja kuga konštatuje, ima se raznašanje kuživa zapriečiti, te trajanje pošasti prikratiti

1. zatvorom okužene kuće;
2. zatvorom okužena mjesta;
3. odlučenjem zdravih glavah od belestnih;
4. zakopanjem mrcinah na posebnom ogradjenom mrciništu uz potrebne opreze;
5. odkuživanjem kožah i drugih uporabljivih ostanakah od sumnjive marve;
6. odkuživanjem okuženih prostorijah i nareda po stajah.
7. odkuživanjem ljudih, koji su se takovom marvom bavili, i njihovoga odiela;
8. odkuživanjem krme, stelje i gnojišta;
9. odkuživanjem prokužene marve.

§. 37.

Cio prediel na 25 kilometarah naokolo okuženoga miesta smatra se sumnjivim, te sačinjava: „Kužni okoliš."

U kužnom okolišu zabranjuje se:

a) svako obćenje i promet sa preživači i njihovimi odpadci bez dozvole podžupanijskoga povjerenstva;
b) gonenje marve na pašu bliže od pol ure do granicah okužena miesta, kao i rabljenje za vožnju;
c) klatarenje pasah, mačakah, krmakah i peradi.

Svaki preživač, koji u tom okolišu parne, ima se otvoriti i pregledati.

§. 38.

Kr. podžupanijske oblasti i gradska poglavarstva imadu odmah, čim se kuga konštutuje, najkraćim putem (brzojavom) o tom obaviestiti susjedne političke oblasti i kr. zem. vladu.

Ako miesto, u kom je kuga buknula, nije od medje dalje od 75 kilometarah imadu se pogranične oblasti susjedne zemlje o tom obaviestiti, makar se njihovo područje i neticalo okuženoga kotara.

§. 39.

Potrebne straže na izoliranje okuženih kućah, zatim okuženoga miesta i kužnoga okoliša, moraju u naravi davati stanovnici zdravih kućah onoga miesta, u kojem je okužena kuća; zatim stanovnici kužnoga okoliša, u kom je okuženo miesto, te stanovnici obćinah oko kužnoga okoliša.

Ako nedoteku straže svih tih obćinah, mogu se rabiti najmljene straže i vojničtvo, a po potrebi može se oružničtvo uzeti za nadgledanje obćinskih ili najmljenih stražah.

Vojničku asistenciju imadu političke oblasti od kr. zem. vlade uztražiti.

§. 40.

Govedja kuga proglasit će se, da je u kužnom miestu prestala:

a) kada 21 dan mine, odkad je posliednje bolestno blažče parnulo, ubijeno ili ozdravilo, a u to cielo doba nije ni jedna glava već oboljela;
b) kad se osim toga povierenstvo osviedoči, da su staje, hlievi, nared po njih, krma i t. d. odkuženi;
c) kad se po miestu sva marva pregleda i zdrava nadje.

Kad se kuga proglasi prestalom, ukidaju se sve iznimne odredbe i u kužnom miestu i u kužnom okolišu.

IV. POGLAVJE.

Troškovi, odštete i nagrade.

§. 41.

Troškovi na straže, po zemaljskoj medji, čuvali jih vojnici ili stanovnici pograničnih obćinah, podmiruju se iz zemaljskih sredstvah.

Troškovi na vojnike straže upotrebljene drugdje nego li na zemaljskoj medji, padaju u pravilu, izuzev osobita

Digitized by Google

obzira vriedne izvanredne okolnosti, na obćine koje graniče s kužnim okolišem.

Izuzev, kad čuvaju zemaljske medje obćinari, stražari moraju bezplatno stražiti; jedino u izvanredno tegobnih okolnostih mogu iskati, da im se odšteti kod straženja faktično učinjeni trošak.

§. 42.

Troškovi na podžupanijska pošastna povierenstva, te troškovi na rabljeno liečničko osoblje ide iz zemaljskih sredstvah.

Troškovi na miestna i gradska povierenstva, te troškovi zbog izoliranja blaga, troškovi za ubijanje bolestnoga i sumnjivoga blaga, za pokapanje lješinah i troškovi za odkuživanje spadaju na dotične obćine.

§. 43.

Odštete za poubijano blago daju se iz zemaljskih sredstvah, i to za sumnjivo blago ciela procienbena vriednost, za bolestno u prvom stupnju dvie trećine, a za bolestno u drugom jedna trećina prociene.

Uvjet je odšteti, da gospodar nije bolesti blaga kriv i da je za 24 sata prijavio, da mu je blažče oboljelo.

Uporabljive diele poubijane marve, koja je kod pregledavanja zdrava nadjena, mora gospodar osim mesa primiti, te će mu se od procienjene svote odračunati njihova vriednost.

Meso, koje vlastnik primio nebi, imade povierenstvo unovčiti, a koje se unovčiti moglo nebi, uništiti.

§. 44.

Za blago radi govedje kuge poubijano, zemlja nije dužna kakovu odštetu vlastniku da dade, ako je ono iz druge zemlje ovamo dognano, te s te bolesti prije oboljelo, nego što je od tada deseti dan minuo.

Pravo na takovu odštetu pripada mu jedino onda, ako dokaže, da mu se je blago bez vlastite krivnje na ovom kraju nakužilo, te on prijavu o tom za 24 sata kod nadležne političke oblasti učini.

§. 45.

Kr. zemaljska vlada vlastna je za čine, koje je tko izvan svoje dužnosti pružio, a pomogli su znamenito skratiti ili ugušiti pošast, davati primierne nagrade iz zemaljskih sredstvah.

V. POGLAVJE.

Odgovornost i kazne.

§. 46.

Tko ovaj zakon ili izdane provedbene propise prestupi, ili tko mu u tom pomaže, jamči za štetu, koja odatle nastane.

§. 47.

Tko nebude imao propisanih u §. 23. izkazalah za sajmove ili za blago, koje seli, platit će za svaku glavu od 1 do 30. for. globe.

Ako se je poslužio krivimi sviedočbami, propast će mu blago.

§. 48.

Mesari, pastiri, krčmari i derači, ako prestupe §. 26., podpadaju globi od 1 do 100 for., ako jim čin nebi sbog posebnih okolnostih podpadao pod kazneni zakon.

§. 49.

Tko prestupi prometanjem blaga ili robe propise, koji valjaju, kad je medja pod nadzorom ili kad je medja zatvorena (§§. 3., 4., 5., te 9. i 11.), ili tko prestupi §§. 14., 15., 16., 17. i 20. ovoga zakona, onomu će propasti blago ili roba, i postupat će se proti njemu osim toga po §. 400. do uklj. 402. kaznenoga zakona.

§. 50.

Tko prekrši §. 30. ili 37. time, da proti zabrani iz kužnoga miesta ili okoliša odtiera blažče, propasti će mu isto, i bit će kažnjen po §§. 400 do 402. kaz. zak.

§. 51.

Tko zanemari prijavu po §. 28., da mu je s nutarnje bolesti blažče oboljelo, platit će, ako u okolici na 25 kilometarah od njegova miesta neima nikakove pošasti na blagu, globu od 5 do 50 for. za svaku glavu; ako li je u okolici njegovoj na onu daljinu medju stokom kuga, postupat će se povrh toga proti njemu po §§. 400 do 402. kaz. zak.

§. 52.

Dok je u zemlji kuga ili iz susjedstva od kuge pogibelj, tko uzkrati posluh odredbam oblastnih organah, koje su oni vlastni izdavati po ovom zakonu, a taj neposluh nije kaznjiv po kaznenom zakonu: podpada globi od 5 do 100 for.

§. 53.

Globe po ovom zakonu nametnute mogu se promieniti u zatvor, ako bi usljed globe u gospodarstvu stradao dotičnik, osobito pako njegova obitelj.

Svakih 5 for. globe ima se pretvoriti u dan zatvora, nu zatvor na miesto globe nesmije u slučaju §. 47. nikad presegnuti 14 danah, u slučaju §. 51. nikad 3 nedjelje danah.

Globa se nemože promieniti u kraći zatvor od dvadeset i četiri ure.

§. 54.

Globe po §. 47. imadu pripasti onoj obćini, u kojoj je zatečeno blago; globe nametnute po svih ostalih §§. onoj obćini, u kojoj je prekršitelj nastanjen.

§. 55.

Propalo blago i predmeti prodat će se, ako se nebi morali sbog njihove pogibeljnosti uništiti.

Trećina utržka, nakon odbijenih troškovah, ide zemaljskim sredstvom, trećina obćini, gdje su uhvaćeni predmeti, a trećina prijavitelju prekršitelja.

Ako je više prijaviteljah, dobivaju tu trećinu na jednake diele.

§. 56.

One prekršaje ovoga zakona, koji nepodpadaju pod kaz. zakon, te one prekršaje, koji podpadaju pod kazneni

Digitized by Google

zakon, al se ima sbog njih po ovom zakonu izreći gubitak blaga ili robe, razpravljat će kralj. podžupanijske oblasti i gradska poglavarstva, i to prve prekršaje podpuno, a potonje u koliko to treba na odluku o gubitku blaga ili robe.

§. 57.

Oblastni organi, na koliko jim prekršaj ili propusti ovoga zakona nebi podpadali pod kazneni zakon, odgovaraju za nje disciplinarnim putem.

§. 58.

Provedba ovoga zakona povierava se banu.

te je glasovanjem usvojen.

Zatim uzet je u meritornu razpravu predlog narodnog zastupnika Dragutina Pusta u pogledu pruge željezničke iz Čakovca preko Varaždina-Ivanca kroz Zagorje u Zagrešić ili neposredno u Zagreb.

U debati o tom predmetu dozvoljena je glasovanjem narodnomu zastupniku Folnegoviću rieč po drugi put radi osobne primjetbe.

Poslie dovršene debate usvojen je glasovanjem gornji predlog i glasi:

Visoki sabor neka izvoli zaključiti:

I. Uvidjajuć silnu potrebu pruge željezničke iz Čakovca preko Varaždina-Ivanca kroz Zagorje u Zaprešić ili neposredno u Zagreb, poziva se visoka kr. zemaljska vlada, da kod visoke skupne vlade izposlovati nastoji: da se stalna gradjevna dozvola za ovu prugu samo onomu poduzeću dade, koje se obvezuje, da će ukupnu tu prugu za javni putnički i tovarni promet po pravionoj širini (normalspurig) sagraditi.

Nadalje da se za ovu prugu dozvoljavaju gradjevne lahkoće jedne susjedne pruge (Vicinalbahn) sagraditi.

II. Visoka kr. zemaljska vlada poziva se nadalje:

a) da se u obće skupna vlada glede podieljivanja stalnih gradjevnih dozvolah u ovoj kraljevini uviek sa kr. hrvatskom zemalj. vladom u doticaj stavi, i sa potonjom radi, izdav samo iza toga gradjevne dozvole, bile te za javne ili privatne željeznice ili za ina obćila, i na primjerne jamčevine za izvršenje poduzeća;

a) da se kod gradjenja privatnih industrialnih željeznicah, bile one pravione ili uže širine, dopusti pravo izvlastbe zemljišta i ine nepokretnine, kao što kod gradjenja željeznicah za redarstvenu potrebu biva;

c) da se kod privatnih dozvoljenih željeznicah za industrialne ili rudarstvene poslove može dopustiti javni promet i inih tovarinah.

Nakon toga bude izvješće verifikacionalnog odbora pročitano i izbor narodnoga zastupnika Nikole Polića za kotar Kraljavicu konačno ovjerovljen.

Predsjednik zaključi sjednicu ob 12 ½ satih s tim, da će buduću sjednicu u svoje vrieme po potrebi ureći običnim načinom.

Mirko Hrvat, v. r. podpredsjednik. — Dr. **Marko Lončarić**, v. r. sab. bilježnik.

Predsjednik: Ima li vis. sabor kakve primjetbe na ovaj zapisnik.

(Neima.)

Primjetbe neima, zapisnik se ovjerovljuje.

Vis. sabore! Odbor za proračun podnio je izvješće o osnovi zakona o proračunu za g. 1877. — Staviti će se na dnevni red.

Sab. odbor za bogoštovje i nastavu podnio je izvješće o osnovi zakona glede preuzeća gradske vel. realke u Osjeku na trošak zemaljski. — Tiskati će se i staviti na dnevni red.

Stigla je jedna molbenica crkvene škol. obćine u dolnjem Karlovcu, koja će se dostaviti odboru za peticije.

Vis. sabore! Pošto za današnju sjednicu neima opredieljena dnevnoga reda, to će se ova završiti; a buduću uričem u petak 3. stud. u 10 satih.

Na dnevnom redu biti će izvješće sab. odbora proračunskoga o proračunu za g. 1877. — Zatim staviti će se poslie toga izvješća na dnevni red izvješće odbora za bogoštovje i nastavu o osnovi zakona glede preuzeća gradske vel. realke u Osjeku na trošak zemaljski.

(12 satih 15 min. poslie podne.)

Digitized by Google

Šestdeset i četvrta saborska sjednica,

držana dne 3. studenoga 1876. u 10 sati prije podne pod predsjedničtvom saborskoga predsjednika Nikole Krestića.

Pregled: Zapisnik prošle sjednice. — Podnesak. — Dnevni red: Izvješće prorač. odbora o proračunu za potrebštine nut. samouprave kraljevinah Hrvatske i Slavonije za g. 1877. (Početak generalne debate.)

(10 satih 15 čas.)

Predsjednik: (Zvoni.) Sjednica počimlje. Molim g. bilježnika, da izvoli zapisnik pročitati.

Bilježnik dr. **M. Lončarić**: (Čita.)

Zapisnik

LXIII. sjednice sabora kraljevinah Dalmacije, Hrvatske i Slavonije, držane u glavnom i zemaljskom gradu Zagrebu dne 31. listopada 1876. pod predsjedanjem I. saborskoga podpredsjednika gospodina Mirka Hrvata u prisutnosti 35 saborskih članovah.

Od strane vlade: dr. Pavao Muhić i dr. Marijan Derenčin.

Čitan bję zapisnik posljednje sjednice, koji se bez primjetbe ovjerovljuje.

Predsjednik javlja, da su na ovaj visoki sabor stigli sliedeći podnesci:

1. Saborski odbor za proračun podnosi izvještaj ob osnovi zakona o proračunu za potrebe unutarnje samouprave kraljevinah Hrvatske i Slavonije za godinu 1877.

Stavit će se na dnevni red.

2. Saborski odbor za bogoštovje i nastavu podastire izvještaj ob osnovi zakona o preuzeću gradske realke u Osieku na trošak zemaljski.

Doći će na dnevni red.

3. Crkveno školska obćina u d. Karlovcih podnaša predstavku na visoki sabor, da se zakon od 14. listopada 1874. u pogledu obćih pučkih školah promieni.

Ide odboru za peticije.

Napokon neimajuć za današnji dnevni red nikakva predmeta, zaključi predsjednik današnju sjednicu u 12 ½ satih po podne, uričuć buduću za petak t. j. 3. studenoga o. g. sliedećim dnevnim redom:

1. Izvještaj odbora za proračun ob osnovi zakona o proračunu za potrebe unutarnje samouprave kraljevinah Hrvatske i Slavonije za godinu 1877.

2. Izvještaj odbora za bogoštovje i nastavu ob osnovi zakona o preuzeću gradske realke u Osieku na trošak zemaljski.

Krestić v. r.
predsjednik.

Dr. **Marko Lončarić** v. r.
sab. bilježnik.

Predsjednik: Ima li kakova prigovora proti ovomu ovako sastavljenomu zapisniku?

(Neima.)

Prigovora neima, zapisnik se verificira.

Na ovaj vis. sabor stigli su sliedeći podnesci:

Svietli ban dostavlja previšnjom sankcijom providjeni hrv. izvornik na skupnom drž. saboru 37. zak. članka tičućega se uzakonjenja car. i por. saveza medju austrougarskom monarkijom i kneževinom Lichtenstein. — Staviti će se proglašenja radi na dnevni red.

Odbor za proračun dostavlja izvješće o proračunu zaklada za g. 1877. — Dati će se štampati, porazdieliti medju članove i staviti na dnevni red.

Skupština podžupanije vukovarske dne 27. listopada g. 1878. moli, da se posagrade najnuždnije ceste. — Ide odboru za peticije.

Obćina Garešnica moli, da se izdadu shodne šumske naredbe; nadalje moli, da se porez na jednostavniji način uplaćuje.

Jugović Franjo i Zorc Stjepan, poslužnici, mole za pripomoć.

(Glasovi: Ide predsjedničtvu.)

Ustupljuje se predsjedničtvu.

G. dr. Spevec, poduprt desetoricom drugovah, predlaže osnovu zakona ob uredjenju arkeologičkog muzeja, nadalje osnovu zakona ob uredjenju zoologičkog i mine-

Digitized by Google

ralogičko-geologičkog muzeja. — Odboru za bogoštovje i nastavu.

Predsjednik: Prelazi se na dnevni red. Na dnevnom redu je izvješće sab. odbora o proračunu za potrebštine nut. samouprave kraljevinah Hrvatske i Slavonije za g. 1877. Molim g. bilježnika, da izvoli čitati izvješće.

Bilj. **Jovan Steković**: (čita izvješće.)

Predsjednik: Rieč ima g. izvjestitelj.

Izvj. dr. **Blaž Lorković**: Visoki sabore! Biti ću tako slobodan prije pročitano izvješće kratkim govorom popratiti. Gdjegod su si narodi izvojštili pravo, da uplivaju i uticaju na izvršivanje vlasti državne, gdjegod su si stekli to pravo, da se izvršivanje nekih najviših pravah dieli medju krunom i narodom, svagdje zauzimlju razprave o budgetu i votiranju budgeta jedan od najvažnijih zadatakah svakoga parlamenta. To pravo, koje su si narodi tečajem vremena izvojštili, sačuvalo se je proti svim navalam i napadajem, a votiranje budgeta smatra se jednim od najeminentnijih pravah, koja zastupstvo vrši.

Pita se, odkle ta važnost, koju imade proračun, odnosno zakon o budgetu? Da uzmognemo na ovo pitanje odgovoriti, osvrnuti ću se u kratko vašom dozvolom na proračun.

Zakon o proračunu, ako ga gledamo sa formalne strane, razlikuje se od drugih zakonah. Vlada predloži osnovu, osnova se u saboru razpravlja, vladar ju sankcionira, i tim postaje zakonom. Ovako i druge zakonske osnove postanu zakonom. Tu daklem nema razlike medju zakonom o proračunu i medju inimi zakoni. Nego imade posebnih okolnostih, koje sasma opravdavaju važnost, koja se polaže na proračun, koje davaju zakonu o proračunu nekakav poseban položaj.

Poznato je, da je saboru, zastupstvu narodnomu, pridržano pravo inicijative glede svih zakonah, ali nećete naći u poviesti parlamenta slučaja, da je proračun potekao ed inicijative sabora, u tom leži razlika medju osnovom proračunskom. A to je i naravna stvar; samo vlada imade izkustvo o potrebi državnoj,'poznaje okolnosti, koje djeluju na te potrebe, te koje čine, da su potrebe sada manje sada veće.

S druge strane samo vlada poznaje potanko poreznu snagu državljanah, poznaje vrela, iz kojih dohodci teku, ona daklem samo može donieti osnovu zakona o proračunu. S druge strane imade kod proračuna toli važnih pitanjah, da se u njih tako rekuć sav rad parlamenta koncentrira. Ako uzmemo proračun, vidit ćemo, da imade i gospodarsku i upravnu stranu, a zakon o proračunu je zakon o državnom gospodarstvu, i zakon o upravi. Prva strana je jednostavna. U proračunu se navodi stanje gospodarstva državnoga, proračun izrazuje brojevi, da tako reknem kretanje dohodaka i izdataka u stanovite potrebe, izdanih u stanovitoj financijalnoj periodi.

S druge strane imade i proračun kao takav veliku i političku važnost. Danas, visoki sabore, o tom u teoriji nema govora, da bi se prigodom razpravljanja o proračunu moglo možebit o tom raditi, da se dozvoljuju porezi ili ne. Jer napokon zakon o proračunu neustanovljuje drugo nego razmjerje medju dohodci i izdatci, a imade posebnih zakonah, koji ustanovljuju i pojedine potrebe, imade financijalnih zakonah, koji ustanovljuju dohodke; nego glavna i eminentna važnost proračuna stoji u tom, da narodno zastupstvo dobiva prilike u kratko pregledati savkoliki rad i gospodarstvo državno, da imade prilike izreći sud i kritiku o upravi, i, kao što veli Stein, zaključiti o proračunu, koji održaje i osudu za vladu. U proračunu izrazuje se dobra uprava i harmonija u činih i djelih vlade.

Mislio sam visoki sabore, da nije suvišno ovo u obće o proračunu reći. Prelazeć na naš proračun, mi svi priznajemo, da hrvatski sabor nema u svem onih točakah, koje se nalaze u proračunu samostalnih i neodvisnih državah. Ako uzmete potrebe kod nas, a nema govora o potrebi za uzdržavanje sigurnosti i samostalnosti državne, o potrebi financijalne uprave, neima o pokriću govora, o vrelih, iz kojih teku dohodci državni. Ali kraj svega toga i u nas valja ono obćenito pravilo, valjajuće i za ostale ustavne države, da je proračun ipak najeminentnije pravo, koje imadu narod i sabor obaviti. Imajuć tu važnost pred očima, izpitivao je odbor saborski vrlo pomno ovaj proračun, te se je s njim bavio, ako se nevaram 3 nedjelje. Odbor je, imajuć pred sobom osnovu zakona o proračunu, koju je vlada predložila, takodjer držao, da ima tuj najbolju priliku prosudjivati i izreći svoje mnienje o upravi, držeći za nas, što takodjer i za druge, da je proračun zrcalo svekolike uprave.

Nego s druge strane imao je odbor saborski pred očima, da je uprava kod nas, odnosno upravni sistem, nov, i da bi bilo prerano izreći sud. S toga drži da bi se malo koji mogo naći, da danas, pošto sistem niti 2 godine ne obstoji, podpuni sud izrekne o shodnosti ili neshodnosti ovoga upravnoga sustava. Ali o pojedinih manah može se govoriti tuj, a odbor je kod pojedinih stavakah te mane iztaknuo i preporučio, da se koliko moguće uklone.

Odbor je nadalje prigodom razpravljanja proračunskoga gledao i na to, da koliko moguće promakne svekolike interese gospodarskoga, socijalnoga, fizičnoga i duševnoga života našega naroda, i vi ćete naći u izvješću njegovom pojedine predloge i točke, kojim je zadaća, da ove interese promaknu, te vas sjećam samo na predlog odborov glede cestah, gdje on kraj sve naše financijalne tegobe svakako želi, da se predloži saboru, da votira onaj veći izdatak od 260.000 for., jer drži, da su komunikacije uvjet gospodarskoga razvitka, ne samo nosioci produktah, nego i kulture.

Svraćam vas na predlog odborov, tičući se preustrojstva oružničtva, i gdje je takodjer izrekao odbor svoje mnienje, da treba tu stražu sigurnosti onako preustrojiti, kako to donosi sobom državna samouprava kraljevine

*

Digitized by Google

Hrvatske i Stavonije. I drugih imade predlogah u izvješću odborovom, koji dokazuju, da je odbor po najboljem uvjerenju i znanju pojedine stavke ovako proračunao.

Odbor je, visoki sabore, imao nadalje pred očima, da mora osobito država, kano i svaki privatnik, sliediti princip štednje, i gdje je mislio, da bi se moglo pri upravi štogodj prištediti, predložio je, da se nastoji prištediti. Da te prištednje nisu veće, to je naravski. Jer ako hoćemo i želimo, da nam uprava bude potrebi odgovarala, moramo tuj i sredstva dozvoliti.

S druge je strane odbor mislio, da kano što je princip štednje do stanovite granice shodan, preko te granice postaje štetnim. Na štetu dobre i brze uprave nije slobodno štediti kao što ni na kulturne svrhe, te se je odbor kod pojedinih stavakah osvrnuo na nastavšu potrebu, da se koji zavod ili podigne ili popravi, da tim bolje svrsi odgovara.

Iz onoga principa štednje potiču nekoji predlozi, koje je odbor stavio, naročito predlog o tom, da se donosi zakon o mirovinah, da se putni troškovi i dnevnice svedu na pravu mjeru, da bude odatle nastala znamenita prištednja i za erar i za privatnike.

Odbor napokon uzev u pretres proračun mislio je, da nije dovoljno ubavjestiti se o potrebah zemlje, nego je mislio, da je ovlašten tražiti izkaz o dohodcih naših i pribavit si uvjerenje, kako ti dohodci teku. Ti izkazi poznati su svakomu od nas.

Samo ovo imadem još dodati, da je lice našega proračuna drugačije, nego je prije bilo. Naći ćete, da imade više poglavjah, nego je prije bilo. Ovo je učinjeno uslied poziva sabora od prošle godine; ovdje je potreba za sabor prva, jer to je prva i najviša instancija u zemlji. Onda sliedi sve drugo liepo poredano, tako da možebiti shodno za jasan pregled samoga proračuna.

Rekav to u obće, molio bi da se ovaj predlog uzme podlogom specijalne debate. Moja je dužnost, da kod pojedinih stavakah dadem nuždne podatke i da branim odborov predlog.

Predsjednik: Generalna debata počimlje. Ona gg., koja žele rieč uzeti, neka se prijave kod g. bilježnika Stekovića, te ujedno kažu, da li žele za ili proti govoriti.

Rieč imade g. zastupnik vlade.

Jovan Živković: Vis. sabore! Prema onomu, što je o važnosti ovoga predmeta izvolio navesti g. izvjestitelj, meni je samo ovdje u kratko obrazložiti dosadanji postupak vlade u podnašanju budgeta. Bilo je, vis. sabore, višeputah napomenuto, zašto naša vlada, kad stupa sa ovako važnim predmetom pred vis. kuću, nedodje ujedno sa exposeom, kao što druge ustavne države, koje u tom exposeu naznače, na kojih načelih počiva budget. Ovo dosada, gospodo, u nas navada nije bila. Zašto? Ako uzmemo, što je proračun u drugih zemljah, a što u nas, viditi ćemo bitnu razliku, koja u tom sastoji, da se u proračunu ostalih zemaljah ustavnih ogleda čitavo državno gospodarstvo. Kad ministar sa takovim proračunom stupi pred kuću, njegovo je, da pokaže, da li je u državnom gospodarstvu za ovu godinu napredak ili nazadak učinjen, da li su potrebe, koje mora ustavna zemlja pokrivati, sa pokrićem i onimi vreli, kojimi zakonodavstvo razpolaže, u pravom razmjerju, i u obće, mora se vidjeti, kako stoji sa takozvanim ravnovesjem izmedju potrebe i pokrića. Ova najveća briga zakonarstvah državnih prigodom proračunske razprave nije kod nas na dnevnom redu; naš je proračun zakonom ujamčen, mi udešujemo prema pokriću potrebe, po čem takodjer nikad u deficit doći nemožemo. Svi ovi razlozi osvjedočavali su vladu, da joj nije nuždno izilaziti uz proračun i s exposeom.

Da sam se usudio za sada prema jasnomu obrazloženju g. referenta uzeti rieč, to sam učinio samo u toliko, da vis. saboru dokažem, da se je vlada odazvala glede forme proračuna želji vis. sabora. Proračun dieli se sada ne u tri nego u pet poglavljah; a po tom je pregledniji. Svako poglavje za sebe sadržaje trošak one grane upravne, koja se izključivo nje tiče, tako, da bude sabor u stanju prosuditi, kako je ova ili ona grana glede uprave napredovala ili nazadovala, i što košta napredak u dotičnoj struci. Ovo je glavna razlika, koja dosada u našem budgetu nije bila.

Što se tiče potrebah naših, to mogu uvjeriti, da su te više manje jednake ostale. Investicije postepeno rastu — za koliko je moguće, prem možda ne u onoj mjeri, kako bi trebalo, nego prema silam našim. Ako uzmemo, da nas idu 45% svih javnih dohodakah, da ove javne dohodke povisiti možemo, jer snaga naše zemlje nije se povećala mnogo, a dohodci t. j. porez ravnaju se po poreznoj snazi naroda i zemlje, to ćete ipak razabrati, da smo u stanju udesiti budget tako, kako to naše potrebe iziskuju. To napominjem samo zato, da mnogi, koji bi letom ili skokom htjeli napred, znadu, da si mi sami novih vrelah namicati i stvarati nemožemo.

Jer, gospodo, ako bismo htjeli stupiti na koji put, za koji po našem budgetu nemožemo smoći dosta sredstvah, to moramo nazadovati.

Što se tiče pojedinih stavakah ovoga proračuna, gdje se predlog odbora razlikuje od predloga vladina, to ću onom prigodom, kad dodje njihovo pretresivanje na red, predlog vladin braniti i u tom smjeru potrebito razjašnjenje dati. A već unapred moram kazati, da nisam sporazuman sa uvrštenom za ceste svotom od 216.000 for. Vladi, gospodo, ceste isto tako na srdcu leže, kao što vis. saboru; nu ona je htjela ovu stvar napose razpraviti, kad izadje na čistac s odkupninom, i prema tomu udesiti i izradjenje cestovne mreže. Za opravdanje, što se tiče uprave, neimam ovdje u generalnoj debati ništa navesti, jer kao što je vrlo dobro napomenuo g. referent, ovo se sve osniva

Digitized by Google

na temelju zakona, koji je po vis. saboru primljen, i po kruni sankcioniran.

Ovoliko, vis. sabore, imam sam u obće glede proračuna kazati, a na koliko se budu zahtievale ubavjesti od vlade, kako se napreduje u ovoj ili onoj struci, neću uzmanjkati ubavjesti dati, na koliko bude u mojih silah.

Predsjednik: Rieč imade g. zast. Beruta.

Josip Beruta: Vis. sabore! Razpravom proračunskom običavaju se muževi svih parlamenatah poslužiti, da na temelju izkustva, što su ga stekli pomnim razmatratranjem života narodnjega u svih njegovih mienah, izreknu svoj sud nad vladajućim sustavom političkim, nad većinom parlamentarnom, koja sustav do krieposti podigne i podržaje ga nemanje nad vladom, koja svojom iniciativom u zakonarstvo prenosi načela i duh sustava a napokon ta načela i duh u konkretnih oblicih zakona provadja.

Ako ja u nazočnoj razpravi prihvaćam rieč, činim to u istoj nakani, služim se pravom narodnog zastupnika, vršim svoju dužnost. Usudjujem se reći, da to nije suvišno, pače da je s više stranah poželjno, a bit će možda i koristno. Dočim su naime kod nas tečajem ovo nekoliko godinah proizvedene zakonarstvom mnoge, zamašne i skupe reforme, može biti dobroj stvari samo uharno, ako se o njikovu djelovanju čuje nepristran sud. Tomu je mislim tim više razloga, što ako u ovoj sabornici i vlada dobar zapt, a zapt drži na okupu duhove i jezike, neda se ipak tajiti, da širom zemlje prohodi neki žamor, počele se odavati njeke čežnje i želje ne doduše posve izrazite, ali ipak u toliko jasne, da zastupstvu narodnomu nalažu opreznost.

Istina, da naš proračun nije ono, što bi imao biti; istina da on, kao i sabor i vlada prama svomu imenu i naslovu vrte se u protuslovju, predstavljaju samo komade naše cjelokupnosti i samostalnosti. Ali i kakav je da je taj proračun, on ipak njedinjuje u sebi važne momente narodnoga života, predstavlja sliku naše snage i volje, našega razvitka, upravne i gospodarske vještine Razprava o njem pruža priliku osvietliti sva područja državnoga, socialnoga i prosvjetnoga života, pokazati samostalan i svezan duh, dobru, zlu i nikakvu volju.

Velika parba, koja je netom prije žestokom borbom vodjena u našoj domovini ne samo medju strankami, nego i s državnom vlasti, riešena je. Ako to riešenje i nije izpalo sasvim po pravu i po našoj volji, ipak je njim udaren nekakav pozitivni temelj našim odnošajem, stvoren neki modus vivendi, koji poštuje gradjansku i donekle narodnu slobodu, neprieti bojem i uništenjem čistim karakterom, netjera u protuslovje sav rad s teorijom državnom, dopušta pače mirni razvitak narodnih silah unutar autonomije, kakova bi i drugim većim narodom bila povoljna.

Oni, koji umuju, da ove stečevine nisu prema našemu historičnomu pravu, niti nuždan plod našoj trudnoj borbi, negovore krivo, te mogu pri tom imati plemenitih nakanah. Ali ako zato obaraju krivnju na stranke ili pojedine ljude, koji su one stečevine prihvatili; ako jim spočitavaju, da su se svomu programu jur tim iznevjerili, što su borbu napustili neostvariv svih pravnih zahtjevah, što su ih bili na svoju zastavu napisali — čine po mom sudu osobam krivicu, a samoj stvari slabu uslugu. Prihvatiti neke stečevine, nije još odreći se za uviek drugih — osobito u pitanjih medjunarodnih; neostvarati političkoga programa, neznači još iznevjeriti mu se. Ostvarenje nestoji uviek do volje stranke ili njezinih vodjah, pače ni do volje samoga naroda, na kojega korist je program sastavljen, nego i do mnogih drugih uvjetah.

Onaj, tko je nepristrano motrio stanje našega naroda za one borbe i svih njezinih mienah, pak je čovjek dobre volje, morao je nazreti nuždu mira, nuždu odmora; morao je doći do uvjerenja, da prihvatom popravljene nagodbe morao se učiniti kraj pustošenju, te snosljivo, zakonito stanje u zemlji uzpostaviti.

Ali ovim priznanjem nisu još izključena druga znamenita pitanja: da li se ustanove popravljene nagodbe lojalno drže i uz koji državni sustav, da li upliv, koji po nagodbi pristoji saboru i vladi kod riešavanja i zajedničkih i autonomnih poslovah, vrši se točno i po narodnu dobrobit uharno, da li prema tomu i većina saborska i vlada podpuno opravdava stečeno povjerenje?

Ja ću gledati, da na ta pitanja objektivno odgovorim, i po tom će biti jasno, kakovo je moje stanovište u pitanju predležećega proračuna.

Što se tiče ustanovah popravljene nagodbe, mogu se one suditi po duhu i po slovu njihovu. Koji su stvar ozbiljno uzimali, znali su doduše, da velika strana obećanjah, koja su se kod prvoga njezina sklapanja ovdje i ondje pravila, neće se ni moći izpuniti. Ali po tom bi tim više bio vlastan svatko suditi, da ono, što je u tekst ušlo, imat će nedvojbenu obveznu moć! I što se nas tiče, mi smo napram svomu savezniku doista izpunili i izpunjujemo primljene obveze. Ali vi ćete gospodo priznati, da premda je više godinah iza toga ugovora poteklo, najvažnije po nas njegove ustanove ne samo da se nisu nastojale ostvariti, nego su se tomu ostvarenju stavljale na put zapreke, izmišljale i podizale proti njemu prazne izlike, kano što u pitanju naše cjelokupnosti, radi čega je naš sabor i sada krnj, te premda u ovom per eminentiam ustavnom vieku nema u monarkiji naroda, koji nebi blagodati ustava uživao, kod nas ga ima. Vi ćete gospodo priznati, da dočim se jedna cjelovitost nije uzpostavila, kuša se u drugu — crkvenu, vrlo neprijaznim načinom, kao što u pitanju medjumurskom, zakinuti zapostavkom najsvetijih interesah vjere, prosvjete i narodnosti, uzprkos reklami nadležnih organah crkvenih, uzprkos davno postojećemu historičnomu pravu. Vi ćete priznati, da smisao zajednice na štetu našu nastoji se protegnuti na uredbe, na koje mi iz autonomnoga budgeta izdajemo

Digitized by Google

velike svote, kano što je unutarnji redarstveni zavod žandarmerije, zatim na neke poslove, koji niti su prije — za najstrožije njemačke centralizacije, spadali u nju, niti se sad mogu pravedno i koristno u nju povlačiti. Dočim našoj kraljevini u najvažnijih strukah prosvjete, uprave i pravosudja pripada moć samoodluke, nemogu se neke sitnice, kano što je n. pr. ženitba vojničkih podvrženikah, poslovi obrtnički i trgovinski, po nijednoj našoj oblasti riečiti, već moraju uz veliki gubitak vremena i novca, pače rekao bih povredom narodnoga dostojanstva putovati na riešenje izvan kraljevine. Vi ćete gospodo, priznati, da je unutar granicah naših kraljevinah našemu jeziku nagodbom i to §. 56. i 57. zajamčena izključiva službena poraba, ali uzprkos tomu da on toga prava neuživa, da su ljudi radi nepoznanja drugoga jezika prem inače svojoj službi vješti i neporočni, bili svojih službah lišeni; da tudji jezik a uzanj duh i upliv otimlje si sve više mjesta kod uredah poštarskih i brzojavnih, da nam se pod ništetnimi izlikami tako dugo uzkraćuje predaja našega dobra, naših zakladah, da naše domobranstvo s našimi sgradami i kućišti prestalo je biti i po imenu naše; vi ćete priznati, da glasom §. 64. nagodbe na kovanom novcu ugarske krune ima se kraljevskomu naslovu uvrstiti naslov kralja Dalmacije, Hrvatske i Slavonije a što ipak nebiva, da materijalne blagodati, što ih je naša zemlja iz državne zajednice uživala, sve se više stežu, kano što je kod državnih cestah i riekah, kano što je u izmjeri samoga našega budgeta. Vi ćete gospodo dopustiti, da u obće život našemu narodu biva svakim danom nesnosniji, čemerniji, a uz sve to ili uzprkos tomu, da mu se nalažu sve tegotniji državni nameti, neizpitujuć njegovu snagu; da se je na naše občine proti smislu nagodbenih ustanovah navalio znameniti teret pobiranja državnoga poreza bez svake novčane odštete; da se na račun i našega naroda progresivnom hitrinom, a u vremena posve mirna i normalna prave državni dugovi za volju kojekakvih svrhah, ali ni najmanje za njemu koristne investicije, da se pače i oni blagotvorni podhvati, koje bi ili on svojim novcem hotio podupirati, ili ina družtva bez ikakve pripomoći državne željela kroz našu zemlju izvesti, nedopuštaju ostvariti, kano što je u poslu željeznicah!

Što se posebice tiče državnih teretah, ja znam da bez takovih nema države, znam da oni i Ugarsku tište, znam da su drugdje takovi brojno možda i veći; ali su drugdje stvoreni tomu i potrebiti preduvjeti, a stvaraju se od istih teretah i faktori novomu blagostanju. Što se jednom rukom od naroda uzimlje, drugom mu se daje. Kod nas toga neima, kod nas premda se priznaje, da se ni manji podanci nemogu utjerati, te se zato toliki zaostatci izkazuju i odpisuju, ipak se oni skoro svakom godinom i pod težko izumnivimi naslovi pomnažaju. Značajno je pri tom pomnažanju, da se ono, odnosno godišnji proračuni grade vazda na budućoj dobroj ljetini, na izdašnih žetvah; da je najdalje najnovijimi porezi i osobna sloboda tako stegnuta, da dostaput nuždna i nedužna zabava ili igra, zatim obrtnička i umjetnička djela mogu se samo uz posebni porez kupiti — sve to na čast sadanjoj hiperslobodoumnoj eri, sve u prilog nizkoj, pače u povojih tek ležećoj kod nas industriji.

Što je posljedica takovu pomnažanju? U nižjih slojevih već su sustali i pod manjim teretom, te faktično ni njemu nezadovoljavaju; svako dakle povišenje tereta pada lih na one, koji još premažu, i tako oni plaćaju ne samo za sebe, nego i za druge. Čini mi se, da smo došli, ili da ćemo skoro doći do onoga stepena napredka, gdje ćemo moći reći: ja živim drzavi, moje sile i moj rad njoj pripadaju; sav užitak i mir poznam u tom, da mogu reći: podmirio sam porez. Vremena se izmiču, gdje se je moglo u svetčanih ili kobnih časovih pozivom na narod sabrati prinosah za kulturne, blagotvorne ili zadušbinske svrhe. Mislim, da to počimaju jur osjećati naši književnici, naši umjetnici, naša kulturna i humanitarna družtva, naši trgovci i obrtnici, imajući s narodom posla.

Još jedno je svojstvo današnjega državnoga sustava, koje u mojem razmatranju moram spomenuti. Već dugo viču državni teoretici: Država ne pozna religije, dosljedno ni njezinih zakonah, nepoznava izvan sebe drugoga ugleda — drugimi riečmi: njoj je sve slobodno. Bilo je nekad vrieme, po sadanjih nazorih vrieme mračno, kad su i državnici držali se pravila kano dogme: „Ecce timor Domini ipsa est sapientia, et recedere a malo inteligentia". Ali sad izpod svakoga straha emancipirani imaju oni posebnu svoju inteligenciju, posebni — svoj humanizam, što oboje u praksi znači švindl, robstvo duhovah, okrutnost srdca. Iz ovakove inteligencije potiče ona divna konfesija, koja voli motriti na crkvi carigradskoj polumjesec, nego li križ (Živio!); iz ovoga humanizma rodi se ona umna državnička maksima o pritiskanju slabijih narodah o zid, ob uzkraćivanju svih uvjetah napredka narodom, koji su bez svoje krivnje zaostali, — s razloga, jer su zaostali.

Usljed mjerodavnih načelah ovakove inteligencije i humanizma sasvim je dosliedno, da si država vlast naprama strankam, koje š njom imaju posla, dopušta, čega si drugi, neću reći savjestan, nego valjan čovjek nebi dopustio, sasvim je dosliedno, da ona drži i skupo plaća čete ljudih, koji osim drugih poslovah imaju paziti, nebi li koga uvrebali, da svojom priskrbom, od koje je već po dva i tri puta državi porez platio, razpolaže po svojoj volji, ali možda mimo veksativnih njihovih propisah, radi čega da bude opet globljen, savim je dosliedno, da ona u zajednici sa zakonarstvom stvara velike, vrlo skupe občine s „prenešenim" djelokrugom, to jest takove občine, koje nisu na korist občinarom, nego državi, jer njezine poslove obavljaju, premda za vršenje tih posalah občine posebni porez državi plaćaju sasvim je dosliedno, da ona odubogih vojnikah, koji s razlogah zakonom propisanih, izstupaju iz aktivne vojske i vraćaju se svojim kućam na

Digitized by Google

uzdržavanje nemoćnih roditeljah, traži i bere znamenite pristojbe; sasvim je dosliedno, da kod odmjerivanja i utjerivanja državnih podavakah nad obziri pravednosti i čovječnosti prevladjuju vazda razlozi bezdane državne blagajne; sasvim je dosliedno, da polag onakove inteligencije i humanizma razvio se danas usried ustavnih inštitucijah absolutizam t. j. stranački absolutizam, uslied koga su ili osobni interesi mjerodarni nad narodnimi, ili manjine narodne gospoduju nad većinami.

Moderna država prestaje tako sve više biti simbol pravde i predstavnik božjega veličanstva na zemlji, ona zazire biti i zvati se „Dei minister in bonum... vindex in iram ei, qui malum agit," pod koji uvjet jedino je rečeno: „Non enim sine causa gladium portat." Moderna država osovila se na noge kano samosvrha, naziruć u narodih, njihovu životu i imanju, i njihovoj vjeri i narodnosti sredstva za sebe. Takav pojam države i načelah, iz kojih se on izvodi, smatrala bi se uvjek bludnjom i usurpacijom, te kad bi se gdjegdje prema njim absolutnom moći vladalo, izazvala bi takova vladavina u sviestnih narodih veliko nezadovoljstvo, pače i odpor; ali eno u sretno ustavno i liberalno doba zastupstva i vlade slobodnih narodah ciene ju i podupiru.

Kad se je u našem vieku počelo i od strane državne vlasti ozbiljno raditi o tom, da se družtvo preustroji po načelih slobode i jednakosti, da se s velike strane državne porodice skine nečastno svojstvo kmetstva, da se državni tereti protegnu, odnosno pravedno podiele na sve, i tim onim jednim olahkoti; da se jednakost pred zakonom ostvari za sve; da se i sama vlast od najviših do najnižjih stepena preporodi, dokinuv kaste i pripustiv u nju nove i zdrave življe bez razlike roda — pozdravljen bijaše taj rad velikom hvalom i slavljem naravno u misli, da je to u poviestnici razvitka ljudskoga družtva jedan korak napried, zatim u nadi, da će tim izvlašćenjem na jednoj strani i razterećenje na drugoj biti posluženo ne samo pravoj moralnoj vriednosti, nego materijalnoj dobroti u čovječanstvu.

Ali napokon što se je postiglo, kakav je efektivni resultat toga razvitka? Kraljevi su razvlašćeni, stališi svojih preimućtvah lišeni, narodi velikim dielom osiromašeni i pritisnuti, a pri tom postao je dobitnikom — tko? Pravo uzevši nitko; pravo uzevši svi smo izjednačeni u teretih, u oskudici, u moralnoj i materijalnoj nevolji, u družtvenih i narodnih razmiricah. Deficiti državni stižu deficite, dugovi se trpaju na dugove, krize izazivlju krize; čovječanstvo se pretvara u oružane tabore silnih vojskah; svatko se boji svakoga, nitko nevjeruje nikomu. Ako se još do čega drži i čemu klanja, to je novac i s njim skopčani materijalni užitak, ili kako se negdje zgodno označuje: „concupiscentia carnis, concupiscentia oculorum et superbia vitae" — gospodstvo puti i gospodstvo krute materije.

I u tom smieru svoje težnje misli moderna država naći svoj cilj, takvim odgojivanjen misli ona privesti čovječanstvo k njegovu zadatku, usrećiti ga.

Mene bi jako boljelo, kad bi tko iz ovoga moga razmatranja hotio izvesti i podmetnuti mi namjere, kojih ja nemam; kad bi tko odavle sudio, „da ja želim povratak starih vremenah i njihovih uredabah. Moja namjera jest samo konstatovati takovu razvraćenost duha i volje modernih vlastodržacah, da u njihovih rukuh i ono, što je u sebi dobro, liepo i plemenito, radja za čovječanstvo gorkimi posliedicami: ja sam si obrao zadaćom, razpršiti onaj nimbus, pod kojim sadanji državnici, sadanji doktrineri, sadanji pedagogi uz obilje praznih frazah zavadjaju ne samo velike hrpe neukih, nego i dobrani broj dobričinah učenjakah, pod kojim oni sakrivaju svoje moralno ubožtvo i nevaljano gospodarstvo, sakrivaju jaz, do koga dovedoše narode.

Ima jedna strahota u našem vieku, od koje se pravendno lecaju i vlade i posjednici; ta strahota jest komunizam. Zastupnici toga sistema mogu si zadovoljni trti ruke, gledajući, kako najžešći protivnici njihovih načelah krče im put. Komunisti sigurno računaju da onakov pojam i praktika modernih državah mora navrnuti vodu na njihov mlin. Ako oni s jedne strane uzimaju sve imanje u svoje ruke i smatraju sva dobra družtvenom zajednicom, s druge strane i obećavaju nuždno uzdržavanje svim i brigu za sve. Onomu, koj je pod sustavom pravne države lišen svoga dobra ili znamenito oštećen u svojih pravih i slobodi ili se boji biti lišen ili oštećen; tko motri, da pod sadanjim sustavom mjesto da se ide k velikomu cilju, kakav dolikuje pojedincu kao umno moralnomu biću, a i družtvu u državu sjedinjenomu, — ide se drugamo, dosta je ovakovo obećanje, da uzanj pristane, dosta je da uz nestalnu ljudsku narav pristane na protivne pokušaje.

Da, gospodo! Ja se bojim, ali sa žalošću moram kazati, da smo mi jur nakuženi komunizmom. Istina, da se na naših akadamijah i sveučilištih još sustavno neuči, kako je Proudhon učio, da je vlastničtvo tatbina, „da pojam Boga nema ništa s juridičkim sustavom isto tako, kao ni s razpravami o političkoj ekonomiji". Istina da u našu pedagogiju nije još primljeno načelo, da je u nas, to jest u ljudskoj naravi sve samo dobro, ter da red i pravednost visi jedino ob uzgoju ljudskih strastih. Ali tko pazljivo motri naše obiteljske, družtvene i moralne odnošaje i običaje, kako ih stvara, redi i pripušta moderna država, morat će dopustiti, da se polag onih načelah jur prilično vlada, uzgaja i živi.

To su gospodo stvari, koje se na samu priznavaju

Digitized by Google

možda i s negodovanjem, ali što bi vrlo blagotvorno bilo, na mjestih kompetentnih, u sborovih odlučujučih ne.

Vi gospodo, koje je liepo povjerenje vaših zemljakah odpremilo u Peštu na zajednički sabor, stajali ste ondje obično uz tako zvanu liberalnu ili što je isto uz vladinu stranku; vi ste njoj pomagali razvijati moderni državni sustav u onom pogubnom smieru, kako sam ga gori opisao; vi ste pristali na veliko povišenje poreza, pod kojim naš narod iznemože, a ovaj naš proračun nezna ipak ništa za to povišenje.

Ja znam, gospodo, da vaš položaj nije nipošto lagan i zavidljiv; znam, da vaš glas uz sadanju konštrukciju zajedničkoga sabora, pače uz ma kakovu konštrukciju po sadanjoj nagodbi nemože biti mjerodavan, ili samo uvažen. Ali gg., mjera je puna; vi svojim pristajanjem i popuštanjem, svojom čednosti i neodlučnosti nestekoste ništa, a izgubiste mnogo i od onoga, što je nagodbom zajamčeno. (Živio! na lievici i u sredini.) Vi ste istina u svojoj sviesti slobodni, te niste dužni primati nikakvih naputakah, ali dopustite slobodu osvjedočenja i slobodu suda i nam, koji smo vas onamo odpremili u poslovih, koji se i naše kože tiču.

U ovo vrieme od 3—4 godine, što nekoji sjedite gori, neće se ni vam vidieti nepodobno, ako se je ovdje našao glas, koji je držao za nuždno, u kratko se osvrnuti i na rad ovoga zajedničkoga sabora, u koliko on odviše hladno svoju sjenu i na nas baca.

Preći mi je sad posebice na naše zakonodavstvo i na naše odnošaje.

Ja doduše nebudući učio pravo- i državoslovnih znanostih nisam tako smion, da bih se gradio vrstnim zakonodavcem ili samo lošim strukovnjakom; ali poznavajući ipak dobro zadaću družtva, koje se državom nazivlje, osobito pravnom državom, proniknuv dosta duboko u ono vrelo, iz kojega se vadi ideja prava, ćudorednoga poredka i u obće načelah, na kojih se osniva dobrobit naroda, držim da sam vlastan i ob ovom predmetu suditi, te mi se neće odvratiti, da ovim sudom zasižem na tudje polje, pačam se u stvari, kojih nerazumijem, ili sam možda iz kokova leksika pobrao i ponizao rečenice, koje pristaju svakamo i opet nikamo.

Ja neidem razsudjivat pojedine zakone i njihove paragrafe, ja negovorim ni kao školnik ni kao upravnik ni kao pravdoznanac ex professo. Ja ću izreći samo občeniti sud o našem novom zakonodavstvu, kako se ono po svom ukupnom ili pretežnom djelovanju u životu naroda ukazuje. A to mislim, da može činiti svatko, tko ima zdrave oči i zdrav sud, narodni zastupnik posebice da je vlastan i dužan činiti, a priliku k tomu daje mu najbolje razprava proračunska, gdje se od zemlje u ime zakonodavstva, u ime vlade, u ime njezine uprave u najširem smislu traži velika strana znoja i žuljevah narodnih.

U ono vrieme, kad je narodna stranka, pregorjev mnogu svoju pravednu želju, ugovorila s Ugarskom popravljenu nagodbu, kad je sadanja vlada nasliedila žalostnu baštinu svoje predšastnice, čekao je i stranku i vladu velik i trudan rad. Obje su to znale, pa ipak ga preuzele. Po tom bi reći, da su i odgovornost za uspjeh toga rada preuzele. Taj uspjeh, razvijen na široko, imao je dokazati iskrenost njihovih namjerah, njihovu vrstnoću i pravu privrženost prama narodu, koji je iz svih najzabitnijih kutevah zemlje podizao k njimi vapaje pomaganja, poglede pouzdanja.

Stojeći sad jur na uravnanom državopravnom temelju valjalo je jednom rukom graditi nasipe proti novim pokušajem izvanjskim, drugom pako iz ruševinah pridizati dobrobit narodnu, načelah dobitnosti izranjenoga morala, potrošenu do temelja samosviest narodnu.

U jednom i drugom smieru radila je doduše i stranka i vlada u saboru sjedinjene. Čini mi se, da ću najbolje pogoditi, reknem li, da u prvom smieru bio im je rad manjkav, a u drugom promašen.

Prvi bedem, koji je imao služiti obrani vanjskoj, bijaše sama popravljena nagodba, čvrsto držana i vješto uporavljena po stranci i po vladi. U koliko su obje tu čvrstoću i vještinu pokazale, razjasnjuju činjenice, koje sam bio slobodan jur gore opisati.

Najvažnije zatim djelo, kojim se je htjelo proti štetnomu vanjskomu uplivu utvrditi zemlju, njezinu ustavnost i slobodu te zapriečiti povratak žalostnih dogadjajah, kakove smo bili netom doživjeli, bijaše zakon ob odgovornnosti bana i odjelnih predstojnikah vlade. Kakove je naravi taj zakon, da li je njim zajamčeno ono, što se je htjelo i trebalo zajmčiti, nemože se ovdje potanje razglabati. Sud o tom izrečen je medjutim jur drugdje od ljudih iz stranke, ali načinom po stranku nipošto laskavim. Ja samo velim: nedao bog prigode, gdje bi upitni zakon imao svoju kušnju izdržati.

Očekivalo se nemanje od zakonodavnoga tiela, da će shodnim zakonom osigurati takodjer osobnu slobodu, u koje nedostatku mogu i vanjski i unutarnji veleiteti naći dosta rupah za jurišanje same ustavnosti i narodne slobode. Zakon o porabi tiska i o pravu sakupljati se vriedi doduše po svom smieru i sadržaju mnogo, ali kako je on skopčan s ustanovami staroga kaznenoga zakonika, dade mu se snaga znamenito iztančiti.

Mnogo važno je pitanje, kako je naše zakonodavstvo udesilo svoje unutarnje reforme, o kakove temelje ih osovilo, kakovim duhom zadahnulo?

Potanko to izpitivati, vodilo bi predaleko, a bilo bi ovdje neumjestno. Ja se ograničujem na tu kratku izjavu, da samo ono zakonodavstvo može se podičiti pravim napredkom i vrstnoćom, koje mirnom saviesti može pokazati na izvrstne praktične plodove, što ih je u narodu stvorilo nepitajuć poglavito da li je ono udešeno po kalupu drugih narodah, da li se ravnalo po modernih ili nemodernih strujah vremena. Struja bo sama po sebi nejamči za valjanost; ona nije drugo, nego nazori težnje stanovite dobe i stanovitoga razreda ljudih, pa kako ti

Digitized by Google

ljudi mogu biti dobri i zli, pravdoljubivi i sebični, dobrohotni i tašti, takovi su im i nazori i težnje.

Ja već a priori držim nepripustnim, da zakonodavac svoj rad udesuje po časovitih strujah. On ima samu stvar ili sućtvo svomu izumu crpiti iz posve drugoga, stalnoga, nepromienljivoga, da reknem absolutnoga vrela, ali ga svakako obrazovati i usavršivati prama subjektu, kojemu ga namienjuje, ili konkretno govoreć, mora se zakonodavac pri svom radu osvrtati na kulturno i materijalno stanje naroda, za koji zakon stvara, mora neprestano na oku držati potrebe istoga naroda, koje potrebe ako i jesu u glavnom posvuda jedne te iste, u pojedinostih se ipak daleko razilaze.

U okviru ovih obzirah ne samo da je slobodno, no kaže se probitačno obzirati se na plodove zakonodavstva drugih, naprednijih narodah, velim obzirati se, ali ne u cjelini njihovoj pače ni po duhu, ako je bud u sebi poguban, bud neodgovara naravi dotičnoga naroda, presadjivati ih.

S toga razloga i s tom uvidjavnosti nekoliko godinah natrag pobijao se kod nas žestoko monarkično-absolutistični sustav, premda se mora priznati, da je on puno dobra i spasonosna kod nas stvorio, da je našemu školstvu, upravi i sudstvu položio dobar temelj, na kojem se i sad gradi, da nam je nadalje u svojoj školi odgojio činovnikah, koji se i sad po priznanju s kompetentne strane smatraju kao najbolji u zemlji, a pri svem tom, da je taj sustav bio od sadanjega jeftiniji. Ali ipak zahtievalo se tad posebno zakonarstvo, posebni ljudi upravnici, jedno i drugo prama posebnoj narodnosti, značaju, potrebam. Kad se je to postiglo, stvara se doduše novo, prekraja staro, snuje od sadanjega dobroga buduće bolje. Ali za čudo to stvaranje, prekrajanje i snovanje nebiva po samonikloj misli, po posebnom značaju i ćudi, po neumoljivoj logici potrebe i probitka narodnoga, nebiva ni obzirom na onu vjekovi prokušanu, Bogom posvećenu uredbu, kojoj čovječanstvo ima zahvaliti svoju pitomost, svjetlo, pravdu i slobodu, nego biva pretežno snimanjem tudjih remekah, oponašanjem tudjega sjaja i taštine, koja je možda drugdje oprostiva ili bar manje griešna, izbjegava se kod nas pomno i zazire od svih drugojakih pokušajah, makar im se vrlina i priznaje, samo zato, što bi možda nad onimi pokušaji strani censori u Pešti, Beču ili tja u Berlinu izrekli svoje negodovanje, (Glasovi: Živio! Živio!) ili nas nebi držali za onako bogate, za onako napredne, i reći ću još za onako pokvarene, kako sbilja i nismo.

Pita li se za plod takova rada, meni ni najmanje nesmeta, neslaže li se tko sa mnom u sudu, no boljelo bi me, kad tko od nas pitan za sud u ovoj važnoj razpravi, ili ga nebi hotio izjaviti, ili bi ga pače proti svomu uvjerenju budi s kojih obzirah izjavio. Daleko mi je nakana, ovom rieči baciti sumnju u čiji individualni značaj; mišljah samo ovim kolegialno pripomenuti drugim i sebi: imade li gdje ljudskih slabostih, u pitanju glede narodnjega napredka ili nazadka, medju narodnimi zastupnici, u njihovom vieću, u času, gdje je nevolja do vrška narasla — neka ih nebude. S našim bo narodom, s njegovom sviesti i dobrobiti sraslo je naše biće, naša sviest i dobrobit, s njim mi stojimo i padamo.

Prva dakle posljedica takova rada jest neprestano mienjaje naših zakonah. Čim je vlada na poziv samoga sabora doniela koju zakonsku osnovu i ova bješe prihvaćena, eno već se radi nje drugu godinu kori vlada i pozivlje, da ju drugom izmieni, jer je prva ili preskupa ili drugčije za naše potrebe nevaljana.

Mnogo je važnije pitanje, kakova je posljedica ovakova rada u samom narodu?

Ja po svomu zvanju i položaju stojeći u neposrednom doticaju s narodom, motreć javno i sakromno njegovo živovanje, a znajući po svojih godinah i poriekłu, kako mu bijaše prije, mislim da sam posve dobro razabrao bilo njegova života.

Ja bih dviema riečima obilježio njegov napredak, pogodovan modernim zakonodavstvom. Te dvie rieči izriču vrlo mnogo, ali mislim, da pogadjaju istinu. Te su rieči: pauperizam i demoralizacija a uz to sve veći nemar za javne poslove i za vlastiti život. Žalio bih, kad bi me tko krivo shvatio. Ja niti velim, da sve i svašta, čim nas je novija doba obdarila, u sebi nevalja, niti iz daleka mislim reći, da muževom naše dobe i naroda manjka strukovna sposobnost ili dobra volja. Nevelim takodjer, da onaj učinak neima i drugdje svojih uzrokah, od kojih sam neke jur u prvoj strani moga govora dodirnuo. No ja rišem stanje, kako ga gledam i to ne po ulicah i kućah liepoga Zagreba koliko više vani. Ja gledam oštrije u oči onomu, što se i kad zove napredak, ja se pitam kako smo od države i zemlje odštećeni za žrtve, koje mi njim dajemo i koje se evo sad od nas ištu, ja se sjećam nedavne prošlosti, motrim sadašnjost i prozirem u budućnost, koja nas čeka.

Za ovo, gospodo! što sam uztvrdio, nebih trebao dokazah navadjati. Tko hoće, može ih žaliboże dosta vidjeti u javnom i sukromnom životu našega naroda. Ali jer znam, da istina nenalazi tako lahko danas priznanja, osobito ovako žalostna istina, moram one, kojim se moja tvrdnja glede siromašenja naroda čini možda odviš smjelom, umoliti, neka se izvole sjetiti, kakove se po naših netom najimućnijih predjelih danas kuće grade, kako se naši seljaci većinom hrane i odievaju, neka izvole popitati statistiku i podatke javnih glasilah, potekle od upravnih oblastih i županijskih skupštinah, koliko naš narod posjeduje sad marve i blaga naprama broju, što ga je netom prije posjedovao; neka se izvole osvjedočiti, iz koliko dvorovah tjera se sad jedno kljuse, iz kojih su prije letjela četiri konja, koliki svoja polja obradjuju sad ili zadružno, ili radi pomanjkanja tegleće marve puštaju ih posve neobradjena, da ih korov i šikarje doskora preraste. Neka

Digitized by Google

izvole od obćinskih poglavarstvah potražiti izvješća, koliko gole, bose i gladne djece nemože uprav radi toga škole i crkve polaziti, i neće ih polaziti makar im se zato roditelji kakovimi god globami ili zatvorom kaznili; neka se izvole kod poreznih uredah ubaviestiti, do koje visine osobito u nekojih krajevih sižu godišnji porezni zaostatci; neka se izvole upitati, kako je u najljepših i najnapučenijih dosele predjelih pala vriednost zemljištem, te u kakovu bezcjenu kupuju ih netom doseljeni simo tudjinci, neka se napokon izvole uputiti kod zemljištnih uredah, za koliko su kod nas u najnovije vrieme narasli samo uknjiženi dugovi, o čem smo netom i u ovoj vis. kući čuli pouzdanih, ali ni malo utješivih podatakah. Dugovi nisu ipak načinjeni za volju produktivnih investicijah, nego mal ne izključivo za podmirenje momentanih potrebštinah života i za pokriće državnih podavakah.

Već iz ovoga, gospodo! moći si je lahko stvoriti vjerojatan sud o drugoj strani moje tvrdnje, a to je o rastućoj demoralizaciji. Ona je naime obično nerazdruživa pratilica siromaštva. U koliko bi još bilo kakove dvojbe, razpršit će ju neke refleksije. Nevjerovanu gospodu molim opet, neka se izvole sjetiti, kako su se nekada, a kako se sad obavljaju medju našim narodom i s njim vjeresijski poslovi, kakovo je nadalje njegovo vladanje u zadružnom i izvanzadružnom životu, koliko kućah, pače obiteljih živi danas u skladu; što je prije bila iznimka u zlu, danas je u dobru. Neka izvole upitati statistiku, za koliko se u najnovije vrieme pomnožao broj nezakonite djece, broj samovoljno i sudbeno razpitanih ženitbah, zatim broj divljih ženitbah. Neka izvole uvažiti, za koliko se množa broj prostih zločinah: tatbina, razbojstva, grabeži, umorstva, napose čedo- i bratoumorstva, zatim nesretnih samoubojstvah, za koja se prije kod nas samo po glasu znalo; koliki je zatim i uz sadanju lakšu kaznenu proceduru broj kažnjenih zločinacah, strpanih u mužke i ženske kaznione, nemanje u iztražne zatvore. Molim gospodu, neka izvole po vlastitom izkustvu izreći svoj sud o služinčadi današnjega vremena, i o nevolji onih, koji ju po nesreći držati moraju, a nemogu si ju preobilnom plaćom bar donekle priklonom učiniti; neka nadalje u pomanjkanju vlastitoga izkustva izvole se ubaviestiti glede sigurnosti imetka kod onih, koji nekretni posjed, i što je s njim skopčano, imaju. U mojoj okolici, koja u ovom obziru spada svakako još medju bolje, po onih vinogradarskih kletih, podrumih, po zabitnijih konacih, gdje se je prije bez pogibelji držalo vino, živež, marva ili druga imovina, danas se držati nesmije i faktično se malo gdje drži, nego se mora voziti u sigurna mjesta velikih obitalištah.

Dopuštam si ovdje spomenuti posebice jednu okolnost, koja čudnovato razsvjetljuje sigurnost imetka. Vis. zemaljska vlada izdala je mislim pred dvie godine jednu naredbu, kojom se seoskomu žiteljstvu pod strogu kazan zabranjuje noćju pasti marvu ne samo na obćinskih pašnjacih, nego i na vlastitom zemljištu. Pored velikih i mnogobrojnih poljskih štetah i tatbinah, koje su se kod takovih noćnih pašnjah zbivale, smatra se ta naredba doista ne samo dobrom, nego i potrebnom. Ali ipak što ona dokazuje? S jedne strane veliku pokvarenost pučanstva, a s druge veliku skrb za gospodu zločince i nepravednu oštrinu naprama poštenim posjednikom. Da zlikovci nebudu mogli po noći kvar činiti, moraju pravednici po danu, kad bi imali s nahranjenom marvom raditi, tekar ju ići hranit; da zlikovci nebudu imali prigode krasti, nesmiju pošteni vlastnici ni po svom zemljištu pasti, oni moraju po zimi skupo krmu kupovati ili svomu blagu poskapati dati, jer su krmu ljeti potrošili, nesmjevši se pašom ni na vlastitih zemljištih poslužiti — sve za volju zločincem, koje samo zato oblast tako nježno čuva od prigode griešne, jer moderni humanizam milujući zločince na štetu pravednikah nezna drugimi sredstvi doći im haka i uzeti im volju zlo činiti. Čini li se to komu smiešno ili ne, meni se čini odviš žalostno — istinito, da se po ovom shvaćanju i postupku porezi plaćaju i oblasti obstoje za stezanje prava vlastničtva, a na zaštitu barem indirektnu zločinacah. Po ovakovu napredku nećemo li još doživljeti, da nesmijući dati lupežu priliku otimanju, nećemo smjeti s novcem u džepu izaći na ulicu?

Ja bih gospodo mogao na podkrepu moje tvrdnje glede moralnoga našega napredka povući još u razmatranje stanja naših odgojilištah i učilištah, njihovih pitomacah i učenikah, stanje bolnicah, sve više osjećanu potrebu velike ludnice, mogao bi povući u razmatranje način, kako sve više gubi se iz sviesti ljudske uvjerenje o blagotvornom, civilizatornom momentu dostojnoga svetkovanja blagdana za sve, osobito nižje slojeve pučanstva, koje kako ono zapušta, tako u sirovosti i divljačtvu napreduje. Ali takovo razmatranje, ako i nebi bilo bez velikoga interesa, zavelo bi me ipak dalje od moje zadaće. Uslied svega ovoga nečudim se ja, ako u našega naroda nestaje sve više mar za javne poslove, ako on kod različitih izborah sve u manjem broju se vidja, ako one funkcije, koje možda njemu kod izbora zapadnu, zapušta ili tromo vrši; ako on sam u sebi smeten gubi vjeru, te napokon neznajući u koga da se pouzda, predaje se u naručaj mrkomu bezufanju.

Još je jedna krvava rana na našem narodnom tielu, glede koje si toliki liečnici glavu razbijaju — naime rapidno brojno padanje pučanstva. Neki kriveći tomu zlu zrak, vodu, neelegantno gradjenje kućah, željeli bi to promieniti, zatim u svaku obćinu ili selo liečnika i to pravoga doktora medicine i primalju namiestiti. Neki su pače došli na tu originalnu misao, da bi za plodne rodilje valjalo novčane nagrade razpisati. Ali one sasvim blize, prave i poglavite uzroke tomu zlu označiti, nepada nikomu na um, a to je — demoralizacija i pauperizam.

Reći ćete, gospodo! kako ove stvari stoje u savezu s našim proračunom? Stoje u savezu, jer stoje u vrlo bli-

Digitized by Google

zom savezu s našim zakonodavstvom, našimi reformami, s našim upravnim sistemom.

Pauperizmu i demoralizaciji radi se po mom najdubljem uvjerenju u prilog, kad se stvara takav sistem, po kom najveća stran naših dohodakah prelazi na uzdržavanje oblastih, kad se snuju upravne i sudbene oblasti tako udaljene od pojedinih mjestah, da čovjek, trebajući ih, po pol i cieli dan po dobrih putevih izgubi, dok do njih dodje, čim i volju izgubi njihovu pomoć tražiti; radi se u prilog pauperizmu i demoralizaciji, kad se broj gradjenih cestah pokraćuje, a stvaraju se službe učenih občinskih šumarah, koji u pomanjkanju šume i prilike za šumu nemaju drugoga posla, do svaki mjesec doći s namirom u občinski ured, zatim stalne službe občinskih baždarah, koji takodjer neće doskora imati drugoga posla, do svoju plaću dizati; kad se stvaraju zakoni za uredjenje socialnih odnošajah naroda, a ustanove o zaptu i dobru redu drže se u tom zakonu suvišne uz naivno pitanje: što je zapt i dobar red? Radi se u prilog pauperizmu i demoralizaciji, kad se stvaraju zakoni o blagom postupku sa zločinci, njihovu puštanju na slobodu prije pretrpljene kazne, kad ta kazna sastoji u bezplatnom hranjenju i dvorenju, u lagodnom i i bezposlenom živovanju, u izključenju kulturnoga i moralnoga upliva iz kaznionah. Radi se u prilog pauperizmu i demoralizaciji, kad se na račun občinah proti njihovoj volji i ćudi osnivaju bezkonfesionalne a vrlo skupe škole, glede kojih školah stoji negdje pisano: „Vae vobis legisperitis, quia tulistis clavem scientiae, ipsi non introistis, et eos, qui introibant, prohibuistis". Isto tako radi se u prilog pauperizmu i demoralizaciji, kad se u postavljanju, nadziranju, premještanju, promicanju i umirovljivanju činovnikah nepravi razlika medju dobrimi i nevaljanimi, medju mladimi i u službi ostarjelimi.

Sve što sam dosele rekao o državnom sistemu, kako se on u veliko na zajedničkom, i u našem autonomnom zakonodavstvu prakticira, sačinjava ukupno jedan razlog, s koga ja nemogu odobriti u sadanjoj formi proračuna služećega na podporu istomu sistemu.

Ja sam nakan, gospodo, navesti još jedan razlog, zašto nemogu prihvatiti ovaj proračun; ali znam, da je vaša uztrpljivost već prilično izcrpljena, (Glasovi: „Čujmo! Čujmo!") i ja sám sam već iznemogao, tako da nemogu nastaviti. (Glasovi: „Odmor".)

Dakle molim, da mi izvolite dopustiti nekoliko minutah odmora.

Predsjednik: Dajem 5 minutah odmora.

(Nakon odmora.)

Predsjednik: (Zvoni.) G. govornik može sada nastaviti svoj govor; ili možebiti mu je s voljom, da sutra nastavi.

Josip Beruta: Pored svega toga, da je bio odmor, nisam se toliko oporavio, da bi mogao nastaviti; molim sutra.

Podpred. **Mirko Hrvat**: Neka nastavi sada.

Predsjednik: Ona gospoda, koja su za to, da se nastavi, neka izvole ustati.

(Manjina.)

Dakle današnju sjednicu dižem, a sutrašnju uričem u 10 satih.

(12 satih 50 minutah poslje podne.)

Digitized by Google

Šestdeset i peta saborska sjednica,

držana dne 4. studenoga 1876. u 10 sati prije podne pod predsjedničtvom saborskoga predsjednika Nikole Krestića.

Pregled: Zapisnik prošle sjednice. — Podnesci. — Interpelacija zast. dr. Subotića glede vladine naredbe, kojom se kr. razteretno ravnateljstvo smatra za vrhovnu molbu u polit. postupku o izriešivosti zemalja. — Interpelacija istoga glede spojenja prizivnog i vrhovnog sudišta za bivšu vojnu krajinu sa kr. banskim stolom i kr. septemviratom u Hrvatskoj. — Interpelacija zast. Polića glede madjarske zastave na moru u hrv. primorju. — Interpelacija zast. Folnegovića glede zamjene šume urbarske obćine Osekovo sa komadom vlastelinskoga zemljišta grofa Erdödy-a. — Dnevni red: Nastavak gen. debate o zak. osnovi o proračunu za god. 1877.

(10 satih 15 min.)

Predsjednik: (Zvoni.) Sjednica počimlje. Molim g. bilježnika, da izvoli zapisnik pročitati.

Bilj. **Jovan Steković** (čita):

Zapisnik

LXIV. sjednice sabora kraljevinah Dalmacije, Hrvatske i Slavonije, držane u glavnom i zemaljskom gradu Zagrebu 3. studenoga 1876. god. pod predsjedanjem saborskoga predsjednika gosp. Nikole Krestića u prisutnosti 48 saborskih članovah.

Od strane vlade: Preuzvišeni ban i odjelni predstojnici Jovan Živković, dr. Pavao Muhić i dr. Marijan Derenčin.

Čitan je zapisnik posljednje sjednice i bez primjetbe odobren.

Predsjednik priobćuje sliedeće prispjele podneske:

Svietli ban dostavlja previšnjom sankcijom providjeni hrvatski izvornik na skupnom državnom saboru donešenoga zajedničkoga zak. čl. XXXVII. od god. 1876. tičućega se uzakonjenja ugovora, sklopljenoga dne 12. prosinca 1875. glede produljenja medju austro-ugarskom monarkijom i kneževinom Lichtensteinskom obstojećega carinskoga i poreznoga saveza za godinu danah.

Stavit će se proglašenja radi na dnevni red.

Odbor proračunski podastire izviešće o proračunu zakladah za godinu 1877.

Tiskati će se, razdieliti medju saborske članove i staviti na dnevni red.

Skupština podžupanije vukovarske od 27. listop. 1876. br. 10.992 moli za odredbu za gradjenje najpotriebitijih cestah.

Obćina garešnička moli, da se zbog upravljanja šumske imovinske obćine shodne uredbe izdadu.

Ista obćina moli, da se radi jednostavnijega plaćanja poreza shodna odrede.

Sve tri ove molbe dostavit će se odboru peticijonalnomu.

Franjo Drugović i Stjepan Zorc, podvornici saborski, mole za novčanu pripomoć.

Ustupa se saborskomu predsjedničtvu.

Narodni zastupnik dr. Stjepan Spevec i drugovi podnose „osnovu zakona ob uredjenju arkeologičkoga narodnoga muzeja u Zagrebu".

Isti narodni zastupnik sa drugovi podnaša „osnovu zakona ob uredjenju zoologičkoga i mineraličko-geologičkoga narodnoga muzeja u Zagrebu".

Obadvie ove osnove dostavit će se odboru za bogoštovje i nastavu.

Prešlo se je zatim na dnevni red: pročitano i uzeto u razpravu izvješće saborskoga odbora za proračun ob „osnovi zakona o proračunu za potrebštine nutarnje samouprave kraljevinah Hrvatske i Slavonije za godinu 1877", otvorena generalna debata, te pošto je ista podulje potrajala i govorniku narodnomu zastupniku Josipu Beruti na želju dozvoljen odmor i sjednica na pet časovah odgodjena, zaključi predsjednik sjednicu u 1 sat uričuć buduću za sutra dne 4. studenoga t. g. u 10 satih stavljajuć na dnevni red nastavak generalne debate „osnove zakona o proračunu za potrebštine nutarnje samouprave kraljevinah Hrvatske i Slavonije za godinu 1877".

Krestić v. r.
predsjednik.

Jovan Steković v. r.
sab. bilježnik.

Digitized by Google

Predsjednik: Ima li kakova prigovora proti ovomu, ovako sastavljenomu zapisniku?

(Neima.)

Prigovora neima, zapisnik se verificira.

Na ovaj vis. sabor stigli su sliedeći podnesci:

G. zastupnik dr. Subotić podnio je po dvanajstorici drugovah supodpisani predlog o izmjeni nekojih ustanovah zakona ob ustroju pučkih školah i preperandijah. — Ide odboru za bogoštovje i nastavu.

G. dr. Subotić poduprt po osamnajstorici svojih drugovah podnosi predlog o izmjeni saborskoga poslovnika od dne 12. lipnja 1875. glede §§. 35 i 65.

Vis. sabore! Pošto neima po našem poslovniku nijednoga odbora, u kojega kompetenciju bi pretresivanje ovoga predloga spadalo, to je nuždno, da se izbere odbor ad hoc. Izbor toga odbora staviti će se u svoje vrieme na dnevni red.

Prelazi se na dnevri red. Na dnevnom . . . Molim liepo, zaboravio sam. Rieč imade g. dr. Subotić, da stavi interpelaciju.

Dr. **Jovan Subotić**: Vis. sabore! Naredbom bivšega kr. hrv.-slav. namiestničkoga vieća od dne 21. veljače 1857. br. 3020 na temelju ministarske neredbe od 30. studenoga 1855 br. 25. 518/1243 propisan je način, kojim se ima u pitanju izriešivosti zemaljah sa strane vlastelinstva proti bivšim podložnikom uslied prev. petenta od 2. ožujka 1853. postupati.

Po §. 48. spomenute naredbe namiestničkoga vieća postoje u ovom postupku tri molbe: županija, zemljorazteretno ravnateljstvo i ministarstvo unutarnjih poslovah.

Kad je naša dvorska kancelarija postala, stupila je ona na mjesto obćega bivšega ministarstva unutarnjih poslovah, a kad je naša dvorska kancelarja prestala, prešla je ta instancija na našu domaću vladu, odjel za nutarnju upravu.

Na ovaj način sastala se i II. i III. molba u političkoj razpravi o izriešivosti ili neizriešivosti zemaljah kod zemaljske vlede.

Tu je zemljo-razteretno ravnateljstvo, a tu je i ministarstvo unutarnjih poslovah.

U koliko su ove dvie različne molbe kod zemaljske vlade razdieljene, ili da li su se iste u jednu molbu slile i sliti morale, to nije nikomu poznato, jer o tom, koliko sam ja mogao doznati, nije niti kakva naredba izdana niti oglas učinjen.

K tomu dolazi, da se to pitanje i nedaje vladinom naredbom riešiti ni urediti, pošto riešenje i uredjenje toga pitanja na zakonotvorni put spada, a zakonotvornomu tielu nije ni podnešeno radi ustavnoga uredjenja.

Odovuda je sliedilo, da je u jednom meni poznatom slučaju, u parnici vlastelinstva vukovarskoga proti držateljem zemaljah na Pajrošu, Smrdanu i Dobroj Vodi kod Šarengrada i Novaka u podžup. vukovarskoj radi izriešivih zemaljah odluka kr. zemljo-razteretnoga ravnateljstva, dakle odluka II. molbe uzeta sa strane vlade za odluku vrhovnu, od koje neima višjega priziva.

Sliedstvo ovoga bilo je, da u ovom slučaju odluke III. polit. instancije neima, koja bi po zakonu valjala da predhodi, a sudb. razprava na predaju zemaljah i označenje naknade ne samo da je započeta, nego je u dvie molbe i riešena.

Iz ovoga bi se dalo uzeti, da naša zemalj. vlada III. polit. molbe o pitanju o izriešivosti zemaljah nepriznaje, a ovamo je priznatom i prihvaćenom ministarskom naredbom za ova pitanja sustavno i treća molba propisana i odredjena.

Da su ovim nazorom vlade držatelji zemaljah, kod kojih se pitanje o izriešivosti pokrenulo, a dotično i vlastelinstva, koja su takova pitanja pokrenula, za jednu polit. inštanciju prikraćeni, neima sumnje.

A da je ovo prikraćenje od velikoga domašaja i za vlastelinstva i za državatelje zemaljah, nemože takodjer nitko posumnjati, tko znade, da su se u mnogom slučaju odluke nižjih instancijah kod vrhovne molbe budi u korist jedne, budi druge stranke preinačivale.

Na svaki način moralo se ovo uredjenje instancijah ili po staroj odredbi držati ili novo zakonsko uredjenje potražiti, ako se takovo pokazalo potrebnim.

Ni na koji nečin nije se moglo u ovom pitanju uredjenje administrativnim putem donieti, nije se mogla III. molba voljom administrativne vlasti ukinuti.

Pošto ovo pitanje u životni interes dotičnih stranakah zasieca, na svaki pako način pošto je ono od znamenite važnosti za svaku stranku, i pošto je pitanje o tom, da li može vlada administrativnim putem treću zakonitom naredbom ustanovljenu molbu ma u kom političkom postupku dokinuti, pitanje, koje se zakonotvornoga tiela neposredno tiče, i pošto se mnoge stranke ovim u pogibelji nahode, da im se oduzmu zemlje putem sudbene razprave, koja se po propisu zakona ni započeti nebi mogla:

to se nalazim pobudjenim na Nj. preuvišenost svietloga gospodina bana staviti sliedeću interpelaciju: (Čita.)

1. Je li Vašoj preuzvišenosti poznato, da odjel za unutarnje poslove kod vis zemalj. vlade proti naročitim zakonitim naredbam kr. zemljo-razteretno ravnateljstvo kod istoga vladinoga odjela smatra za vrhovnu, zadnju instanciju u polit. postupku o izriešivosti zemaljah.

2. Je li vis. zemalj. vlada putem administrativnim kakovu naredbu izdala i proglasila, kojom se kr. zemljo-razteretno ravnateljstvo za vrhovnu molbu u tom postupku postavlja i III molba u istom ukida?

3. Drži li Nj. preuzvišenost i iz kojih razlogah, da vis. zemalj. vlada uz postojanje zakonotvornoga tiela smije administrativnim putem budi naredbom budi samim činom II. molbu ustanoviti vrhovnom i na taj način zakonitu III. molbu izrično ili mukom ukinuti?

Digitized by Google

tankom svotom odmjerenom po jednostranom tumačenju ključa, nemožemo zadovoljiti ni najnuždnijim potrebam naše zemlje, nemožemo ni glede sadašnjosti zemlju umiriti, a kamo li jamstvo za bolju budućnost pribaviti. Ali pokraj svega prisilnoga položaja odbor ipak glede sama sistema šuti, on se načelnim pitanjem ugnu; brojevi su se nekako složili, izvješće sastavilo, sviesti utišale — poput čovjeka, nad kojim zieva strašna budućnost, ali si on pomaže nemisleć na tu budućnost.

Glavno načelno pitanje, koje se u odboru i sad ovdje ima riešiti, jest percentualni dohodak, pripadajući nam iz naših porezah za podmirenje naših autonomnih potrebah, koji je u proračunu samo sa 3,050.000 fr. izložen. Za čudo je, da o toj percentuaciji i njezinu ključu, postojećem jur više godinah, nastalo je u saboru i kod vis. vlade sad tekar pitanje; još veće je čudo, da se odgovor na to pitanje daje sad drugi, nego li se prije davao, da se od istih ljudih daje, koji su ga prije davali, koji su pače zakon i tumačenje zakonu ugovorili.

Ta okolnost, što i pokraj znamenito povišenih jur za tekuću godinu porezah i nekih novouvedenih, naša pristojba za buduću godinu 1877. neiznosi ipak više, nego li 3,050.000 fr. kako je i ljetos, opravdava doduše ono pitanje, ali ne u obliku kako je u proračunskom odboru iznešeno. Nedvojeć o samom ključu imalo bi se naime izpitati, koliko nam se još za g; 1876. ima naknadno izplatiti i koliko za buduću godinu u proračun više uvrstiti. Ali mjesto toga stavljen je u pitanje sam ključ, kao da on nije jasno ugovoren, pak daljnje posljedice pitanja tako su izvrnute, da smo mi još Ugarskoj za nekoliko prošlih godinah znamenite svote dužni, koje ćemo joj imati platiti i to za g. 1874. 149.639 fr. 29 nč., a za g. 1875. 163.530 fr. 12 nč. ili ukupno 313.169 fr. 41 nč. Za ove dugove nismo dosele znali, niti su oni bili u ikojem dosadanjem proračunu izkazani, pače ni u ovom nisu.

Medjutim da se i dopusti kakova dvojba glede sama ključa, to je isto pitanje nespretno stavljeno, ako se veli: da li po preliminiranom ili po faktično uplaćenom našem porezu ide nas 45%? Iz ovakove formulacije moraju se dašto radjati nove, sve zamršenije dvojbe. Osim što u novom nagodbenom zakonu neima ni spomena o kakovu „preliminaru". Pitam: Što je preliminar? On je račun ministra financijah, i to nestalan, nevjerojatan račun, po kom se on nada dobiti u budućoj godini porez, te ga meće u državni proračun, a može ga metnuti sad manjom, sad većom brojkom. Hoće li od ove ministrove volje, od njegova dvojbena računa visiti naša percentualna pristojba? Doista ne, jer bi to bilo ne samo krivično, nego i protuzakonito. I u tom se slažem s dotičnom gospodom. Ali isto tako kriv je odgovor, rekne li se, da nas ide 45% od plaćenoga poreza, jer se i to protivi zakonu i dosadanjoj praksi, kako ću malo niže dokazati. Nego jest još nješto treće i to jedino pravo, od čega se ima mjeriti percentualna pristojba, a to je porezna dužnost naše zemlje. Ova dužnost je u svakoj poreznoj knjižici označena, ona je koliko kod izravnih toli kod neizravnih porezah skroz jasna i opriedeljena, makar se po različitih godinah i mienja te nedaje povoda ni najmanjem cjenkanju. Dakako da se i ona unapried na vlas točno nezna, te uzevši i nju za mjerilo ima biti koncem godine medju našom i ugarskom vladom obračun lagan; jesmo li mi više primili nego li iznosi 45% ukupne porezne dužnosti, vratit ćemo višak, je li manje, ima nam se naknadno izplatiti. Ministrov preliminar ima samo za medjutimno obročno izplaćivanje biti njekim aproksimativnim mjerilom. Po mjerilu ove porezne dužnosti nemožemo biti oštećeni mi, jer nemože biti uplata veća, nego je dužnost, nemože biti oštećena Ugarska, jer ona po svojih oblastih opredjeljuje dužnost i utjeruje.

Ovakovim shvaćanjem percentualne pristojbe jest najbolje posluženo i onomu obziru, po nekoj gospodi u odboru izticanom, naime milovanja samoga naroda. Znajući naime Ugarska, da nam ima platiti 45% od ukupne porezne dužnosti, neće tu dužnost povisivati preko platežne snage puka, jer bi ona pri tom štetovala, dočim po svakom drugom načinu izlažemo narod volji stranih faktorah.

Ustanoviv tako oblik pitanja i odgovora, dokazat mi je njegovu pravotu.

Priznav Ugarska, kako bi po prvobitnoj nagodbi bilo po Hrvatsku prema njezinim potrebam i prema poreznoj dužnosti krivo, da bude dobivala stalni godišnji paušal od 2,200.000 for., pristala je, da se po popravljenoj nagodbi onaj stalni paušal izmieni postotnom 45% pristojbom od ukupne porezne dužnosti, velim od ukupne porezne dužnosti. Paragraf naime 3. dotičnoga zakonskoga članka od g. 1873 ustanovljuje izrično, da potriebština nutarnje samouprave kraljevinah Hrvatske i Slavonije imade se prije svega pokrivati sa 45% izravnih i neizravnih porezah, i drugimi javnimi dohodci kraljevinah Hrvatske i Slavonije. Ovdje nema nikakova spomena od „uplaćenih" porezah, nego samo od porezah t. j. od porezne dužnosti, od koje se jedino ima mjeriti 45%. Pak da se i najmanja dvojba izključi, veli se izrično, da se naša potriebština ima „prije svega" pokriti, to jest prije nego se i znalo bude, koliko Hrvatska i Slavonija zaista uplate koju godinu poreza, indi neodvisno od efektivne uplate, tako da bi se pače dogodilo, da se u Hrvatskoj i Slavoniji koju godinu uplati samo 50% od svih izravnih i neizravnih porezah, ima se „prije svega" odatle naša pristojba u cielosti podmiriti.

Za koga još i ovo nebi dosta jasno bilo, tumači podobro smisao ustanove, nadalje stavka 4. istoga paragrafa. Veli naime ova stavka, da izračunanje 45% čistih javnih dohodakah kraljevinah Hrvatske i Slavonije biva tako, da se od ukupnoga (ne dakle uplaćenoga) izravnoga i neizravnoga poreza odbiju samo izdatci, koji su skopčani s razpisivanjem i utjerivanjem pvreza". (Dakle nesmije se od-

Digitized by Google

biti i neuplaćen porez kod izračunanja 45 postotne tangente.)

Medjutim kad zakon glede toga i nebi bio ovako jasan, izčezava svaka dvojba po glavnoj namjeri, koja je služila za promjenu stalnoga paušala — namjera poboljšati naš prihod i po tom materijalni položaj. Ta namjera nebi bila ostvarena ovakovim tumačenjem ključa, kakovim smo sad na jedanput osupnuti. Može se naime dogoditi, i polag modernoga državnoga gospodarstva vjerojatno će se dogoditi, da iznemogli narod neće jednoč ni toliko poreza moći uplatiti, da bi njihov 45 postotni dio bio ravan onoj paušalnoj, prije obstojaloj svoti. Što će onda biti od naših skupih oblastih, od cestah, od sveučilišta i u obće od naših autonomnih potriebštinah, koje smo nakon popravljene nagodbe znamenito povisili, misleći, da onakova fatalna redukcija našega dohodka nije u nikakovom slučaju moguća. Nije li na to mislila naša regnikolarna deputacija, nije li ona popravljajuć nagodbu proti takovoj eventualnosti tražila ogradu? Nije li ugarska vlada i sabor priznao takovu tražbinu opravdanom i pristao na nju? Nije li Ugarska zato opet tražila i dobila od nas deblji kraj naše porezne dužnosti, to jest 55 postotni dio?

Jest, sve to se je znalo i priznalo ovdje i ondje, te prema tomu zakon udesio i tumačio. Da se nije zakon tako tumačio, nebi nam Ugarska jur dosele ovoliko izplaćivala, nebi nam umah prve godine naime 1873 i to prije, nego li se znalo, koliko će za istu godinu 1873 biti uplaćeno našega poreza, 391.783 for. dala preko doondašnjega paušala, koja svota je takodjer u naš proračun od iste godine 1873 uvrštena, premda pod nepravim imenom „preostatakah i prištednjah autonomnoga budgeta". Ili zašto nije prije povrata preplaćene tobož pristojbe za tolike godine natrag iskala?

Rekao sam, da po onakvom tumačenju našega postotnoga prihoda, kakovo se sad zakonu podmetnuti kani, mogli bismo mi ljuto postradati i pogibelji izvrći cielu našu autonomiju, koju dašto u temelju podkapa, tko joj sredstva obstanku uzteže. Proti takovu slučaju bila je stara nagodba zemlju osigurala §. 25. Tadanji sabor cieneći ondašnje potrebe naše zemlje mnogo manjimi, tražio je za njihovo pokriće iz naših porezah stalni godišnji paušal od 2,200.000 for. Ali je prerečenim paragrafom bio ujedno s Ugarskom ugovorio, da nebi li 45 postotni dio naših poreznih dohodakah dosegao onu paušalnu svotu, imade manjak pokriti Ugarska. Ali §. 25. stare nagodbe jest §-om 3. nove dokinut. Zašto je dokinut? Hoćemo li reći da su ugovaratelji nove nagodbe bili manje oprezni i za sudbinu svoje domovine zabrinuti? Ja toga nebih rekao. Oni su dokinuli pomenuti §. 25. i druge glede stalne paušalne svote, jer su stalno držali, da su §. 3. popravljene nagodbe zemlju od ovakove pogibelji osigurali. I jesu ju doista osigurali, ali samo tad, ako ide Hrvatsku od preliminiranih, ne od uplaćenih porezah 45 po sto, nego ako ju ide 45 for. po sto od ukupne porezne dužnosti.

Netreba se tješiti, da onakov kobni slučaj, mjerila se pripadajuća nam postotna pristojba ma kako, nastati nemože uz sadanju visinu naših porezah i točnost, kojom se oni plaćaju. Jer i ako ti ukupni porezi po računu ministra financijah u gradjanskoj Hrvatskoj i Slavoniji za g. 1878 iznose do blizu 9,000.000 for., od kojih se on ufa ubrati čist prihod od 7,447.547 for., valja znati da porezna snaga bila je zadnjih godinah do krajnosti napeta i poče jur padati. Dosta je već za podmirenje porezah ovrhom prodato marve i druge pokretne imovine, a i nepokretnoj je vriednost pala. Domala dakle neće se više imati što ovrhom prodavati.

Podjimo još korak dalje i vidimo, da se 45 postotni naš dohodak nesmije drugčije mjeriti, nego po svoti ukupnih naših porezah, bi li oni uplaćeni ili ne. Osim naime, što razpisivanje i utjerivanje poreza nije u naših, nego u rukuh ugarskoga ministra financijah i njegovih oblastih, te mi nemožemo štetovati, ako on toga poreza neutjera. Valja još nešto uvažiti. Države financijalno samostalne pomažu si u nevolji, kad ih izčekivani njihov dohodak iznevjeri, zajmom. Ali mi nemajući neodvisnu upravu financijah, nemogući praviti takovih zajmovah, stavljamo na kocku svoju upravu, pače obstanak za slučaj kakove nerodice ili u obće nevolje, nije li nam zakonom zajamčeno, da su naše potrebe u svakom slučaju podpuno namirene.

Istina, da mi i sad dugove pravimo, to jest prave ih drugi na naš račun i to dvojake: one za cielu državu ugarsku, i opet ove posebne, o kojih smo sad tekar ubaviešćeni, u koliko smo tobož jur za prošlih nekoliko godinah preko naše postotne pristojbe novacah primili. Ali onimi prve vrsti dugovi nije nam ništa pomoženo, pošto oni nisu trošeni na našu korist, oni pako zadnji nemogu se kano takovi ni smatrati.

Prema tomu uzalud su patriotični predlozi proračunskoga odbora, u njegovu izvješću sadržani, smierajući na produktivne investicije kod gradjenja novih cestah itd. Jer ostvarenje tih predlogah polag neprava tumačenja postotnoga ključa neće biti moguće. Za same novogradnje cestah troši se naime na jednu godinu 216.000 fr. Pa ako odbor i misli za buduću godinu 1877 ovu svotu osigurati iz rezervne zaklade brojeće nešto preko 500.000 fr., u koju se u ostalom jur duboko poseglo, a bilo bi dobro neizcrpiti ju svu, to daljnje gradjenje onih cestah, koje bi se imalo po zasnovanoj cestovnoj mreži petnaest godinah nastavljati, neće naći svoga pokrića, te će po tom i ono, što će se buduće godine sagraditi, imati slabu ili nikakovu vriednost. Vidi se po tom, da bismo prispjeli u položaj, u kom nam nebi preostalo drugo, do odreći se svoje autonomije, kojoj potriebštine nebismo mogli podmiriti. I tad što se nije moglo tečajem vjekova postići silom spletakah i silom vlasti, postiglo bi se našim pauperizmom. Autonomna kraljevina bi se pretvorila u županije.

Napokon gospodo predstoji nam nastajuće godine 1877. revizija financijalne strane nagodbe. Prihvati li se

Digitized by Google

ono kobno tumačenje postotnoga ključa naših dohodakah, tad smo stvorili vrlo poguban praecedens, kojim ćemo zakrčiti unapried svaku financijalnu poboljšicu.

Gospodo! Mi smo idući u ovaj sabor primili od nekoga mandat i punovlast, da zastupamo njegove interese. Ja sviestan si budući toga mandata i preuzete s njim odgovornosti, nemogu interese nekoga drugoga zastupati. Ja zato nemogu primiti predloženoga proračuna za podlogu posebne razprave imenito onaj dio pokrića, koji izkazuje samo 3,050.000 for. naše godišnje 45-postotne pristojbe.

Pače ja sam duboko osvjedočen, da primivši mi ovakav proračun, posebice ovu njegovu točku, stvorili bismo slučaj, koji se zove predmet obtužbe radi povriede nagodbenoga zakona. To bi bilo vrlo žolostno, ali najžalostnije, kad bismo sami predmet obtužbe sačinjavali.

Ja sam rekao dosta nepovoljnih stvarih; ali pri svem vodila me čista ljubav k istini i našemu narodu. Napokon iskreno očitujem i uvjeravam, da premda bih po svojoj naravi i položaju radje glasovao sa da, nemogu se oduprieti glasu saviesti, podčiniti svoju dužnost ikojim obzirom. (Živio!)

Predsjednik: Pošto se nitko nije za rieč prijavio, ima rieč g. izvjestitelj.

Franjo Folnegović: Molim; ja sam čekao, da će se tko prijaviti „za“ osnovu; jer treba da se redamo „za“ i „proti“.

Predsjednik: Molim. Nitko se nije prijavio, da će govoriti „za“, i nitko, da će govoriti „proti“. S toga, — ako želite govoriti, — izvolite.

Franjo Folnegović: Ako nije nitko prijavljen, onda želim ja govoriti.

Predsjednik: Rieč ima g. Folnegović.

Franjo Folnegović: Vis. sabore! Iza toli pomna i obsežna govora, u kojem je g. Beruta izrazio i mnoge moje nazore, mogao bi ja s većom stranom samo reasumirati tegobe opozicije u nekoliko točakah. Mogao bi na prosto kazati ovako: Mi imademo zajamčenih 45 postotakah prihoda našega, a u skupnom budgetu preliminiran nam je samo 41%. Mi imademo zajamčenu slobodu štampe; ali danas je ipak težje novine izdavati, nego prije. Mi imademo novi kazneni postupnik; al nas sada sudovi za 50% više stoje no prije. Mi neimamo prava dugove praviti; al ih imamo dužnost plaćati. Mi smo stvorili zakon o zadrugah; a stoke nam je odonda na 100.000 izginulo. Mi imamo zemaljsko oružničtvo, koje nas stoji četvrt milijuna; a zove se kr. ugarsko oružničtvo. — Nanizav sve ove rekriminacije dodao bi još, da nam je zakonom zajamčeno pravo sakupljanja, a vlada je nedavno zabranila i onim sastati se, kojim je to još naročitim zakonom dozvoljeno. Iz ovih dakle razlogah, mogao bi reći, da glasujem proti proračunu. Ali glasujuć zajedno s g. predgovornikom proti proračunu, moram primjetiti, da je on u oprieci i s državno-pravnom opozicijom. I na toliko nemogu usvojiti svega što je on rekao.

Čudim se onomu mužu, koji nas je jučer i danas znao skoro zanieti, a svakako na veliku pozornost pobuditi, da je pobijajuć moderni liberalizam, poprimio poglavitu njegovu manu — politiku oportuniteta, za koju sam uvjeren, da u krajnih ciljevih mora radjati G i s k r e, koji otvoreno priznaju, da jim je milije vidjeti polumjesec na Aji Sofiji nego li krst. Smatrajući i ovaj proračun, po centralnih organih predložen, samo podkriepom dualističkog sustava, misli li on sve one za regeneraciju naroda nuždne preinake izvedivimi u okviru nagode, koju i on zakonitom priznaje? Ja mislim da ni desetinu onoga, što g. Beruta smatra neobhodno nuždim za regeneraciju našega naroda, nije kadar provesti u okviru sada postoveće nagode.

Ja bi ga samo imao sjetiti, kako u odborskih razpravah a valjda i u klubu, kad se je htjelo u koju zakonsku osnovu što nova unieti ili preinačiti, što se nebi možebiti u drugom kojem zakonu cislajtanskom ili ugarskom nalazilo, da se je odmah sa strane vlade kazalo: mi ne garantiramo za sankciju, ako se preinaka prihvati; i taj argumenat bio je obično dovoljan, odvratiti većinu od svake take originalne ustanove zakona. A dokle pako u hrv. saboru nebude moguće niti glede onih pitanjah, koja se zovu autonomna, stvarati takove zakone, koji budu neodvisni od upliva ugarskoga ministarstva, dotle mislim, da se neimamo razloga nadati, da će u okviru obstojeće nagode ikoji zahtjev g. predgovornika hrv. nar. zastupstvo realizirati moći.

Sam ovaj proračun, gospodo, daje mi takodjer gradiva, da svoje uvjerenje podkriepim, kako neima razloga onomu nadati se ni obzirom na postojeći državno-pravni odnošaj izmedju Hrvatske i Austro-Ugarske. Neće biti bolje, dok se taj odnošaj radikalno nepromieni. Sjećam samo vis. kuću na onu dugotrajnu razpravu, koja se je vodila u prorač. odboru o pitanju t. zv. percentuacije, kakvih naime 15% od preliminara zapada Hrvatsku? Držim, da bi bio pristran, ako bi zatajivao svoje uvjerenje, da se slažem podpuno sa nazori, što ih je svietli ban u proračunskom odboru razvijao, dokazujuć, da mi neimamo pravo na temelju postojeće nagode zahtievati drugo nego 45 krajc. od svake forinte, koja se od Hrvatske utjerala bude. Ja to shvaćanje držim korektnim; ali držim takodjer posve korektnim i onaj nazor, štono su ga gospoda zast. dr. Lorković i Mihaljević u odboru zastupala, veleći: Ako to stoji, onda mi zavisimo sasvim od volje i milosti Magjarah, koji bi mogli zategnuti utjerivanjem poreza, i za 1 ili 2 god. tako smanjiti tangentu od 45%, da nama nebi doteklo niti toliko, da možemo svoje činovničtvo namiriti.

Izvjestitelj i g. zastupnik Mihaljević držim da imadu takodjer posve pravo. Odatle sliedi dakle da je ona stara izreka, koja je bila već toliko putah ovdje spomenuta, isti-

Digitized by Google

nita: da nam postojeći odnošaji nezajamčuju tu našu tobožnju autonomiju, nego da ista zavisi od milosti faktorah, koji nas mogu na temelju postojećih zakonah još dalje stezati, ako to za shodno po se pronadju. Mi se doduše neimamo bojati ove eventualnosti, da će se popustiti ubiranjem poreza. Ugarska treba novacah. Istina, da bi ona pregorjela i tu žrtvu, ako bi bilo baš nuždno. No to joj nije nuždno tako dugo, dok postoji sadašnji izborni red, po kojem može, koliko hoće ugarskih virilacah poslati u sabor, u kom ima 36 glasovah pravo zaključke stvarati. Po današnjem bo zakonu može 36 virilacah kao hrvatski sabor zakone stvarati. Ugarska dakle neće biti prisiljena ovom presijom na nas navaliti. Ona je u svakom pogledu skrbila, da osigura svoju nadmoć na ovom kraljevinom.

Postojeći odnošaj državnopravni nije od prieke nužde za obstanak same monarkije. On je nuždan samo Niemcu i Magjaru, da na temelju njegovu mogu gospodovati, Magjari nad Hrvatskom, a Niemci nad ostalimi slavenskimi plemeni. To je tendencija ovoga sadanjega sustava, i upravo zato držim, da taj državno-pravni odnošaj nikada i nipošto hrv. sabor nebi smio odobriti. Ja neznam, kako misli većina ove vis. kuće i g. predgovornik, na koji način bi se uz podržanje postojećega sustava dalo izvući iz nevolje, u koju sve to dublje propadamo. Nam bi trebalo druge uzore za političko djelovanje tražiti. Vidimo u Českoj narod, koji je od svih stranah obkoljen, a i iznutra pomiešan sa skroz i skroz protivnim življem, ali preizkusnim starcem vodjen, i sam nešto izkustva imajuć, hoće do zadnjega trenutka svojega života zagovarati svoje stanovište prema Austriji. (Predsjednika zamieni medjutim na predsjedničkoj stolici podpredsjednik Mirko Hrvat.) Sve što se nam Hrvatom, koji takvu politiku zagovaramo, može prigovoriti, što se i često opetuje, jest: da u nas neima onoga bogatstva, kojim se diči češki narod, te može uztrajati u toj ljutoj borbi. Mi smo po sadašnjem državno-pravnom odnošaju siromašni. Po njem moramo biti dan na dan siromašniji, a zato nedokučujem, kako se s tim dade sadašnje stanovište opravdati.

Time sam u kratko mislio opravdati stanovište saborske državo-pravne opozicije unatoč nazorom g. predgovornika. Prelazeć na rieči velecienj. g. izviestitelja saborskoga, kojimi je popratio ovaj elaborat, moram kazati u kratko, da mi se činilo karakteristično, što je on iztaknuo nekom ostentativnošću one nebitne preinake, koje je odbor učinio na proračunu, bez da bi se bio bog zna kako toplo za samu zak. osnovu zauzeo. I ima posve pravo, što se za nju nezauzimlje. Gospodo, i u okviru ove nagode i uz postojeći sustav, koji u nas vlada ili po kojem nije moguće realizirati onih zakonah, koji su nuždni za trajan obstanak našega naroda, i u okviru ove autonomije dalo bi se mnogo više učiniti za napredak našega naroda, nego li se je dosada učinilo. Ne kažem ja, da neima dobre volje kod postojećih vlastodržacah. Pače netajim, da bi mi se činilo opasno ili bar škakljivo experimentirati uz postojeći sustav s osobnimi promjenami na vladi. Nu ja vidim jednu manu u čitavom našem upravnom sistemu, za koju nebi se usudio učiniti odgovornom samo vladu, nego i legislativu, a ta je, što se u ovom čitavom našem upravnom aparatu neopaža ona sustavnost, koja bi bila neobhodno nužda, da se i ovo malo autonomije shodno za naš narod upotrebi. Kao drastičan primjer navodim ono, što sam i prigodom lanjskoga proračuna spomenuo, gdje se je vidjelo, kako se shvaća pojam investicije u Hrvatskoj, kad se je smatrala svota od 5000 fr. za lepoglavsku kaznionu investicijom. Ako se nevaram, to se je od te investicije ipak odustalo, što mi je iskreno drago.

Gospodo! Ovakov primjer illustrira najjasnije kod nas, kako mi nepostupamo sustavno u upvavi našoj autonomnoj, i kako slabo umjemo lučiti važniju potrebu od manje važne. Ja sam lani spomenuo kod ove prilike, a sada opetujem, do nam nevalja upravni sistem. Jer praksa dokazuje da ni najmanje svrsi ovoj neodgovara. Na to mi se kaže: „počekajmo!" Mi čekako, ali nedočekujem, čemu čekat? — Ja nedočekujem ni danas, kako se je mogao u Hrvatskoj broj podžupanijah unatoč broju sudovah tako nerazmjerno stegnuti, u onoj Hrvatskoj, koja hoće biti u svih slučajih država moderna, a kad tamo ona se od njih naržčito razlikuje u tom, što najvažniji poslovi, koji zasjecaju u život javne uprave naroda, nepodpadaju na nadležnost suda, nego pod nadležnost polit. oblasti. Zar da tu opet napominjem pitanje zadrugah?

Mi stvaramo uvjek nove sudove, dočim se za podžupanije ništa nebrinemo. Mi dakle hoćemo, da ovaj sustav do kraja tjeramo neobzirući se na to, šta je statistički dakazano, koliko se je broj zločinah povisio u nas! Uzrok tomu zlu leži ponajviše u zloj upravi, koju nipošto nemože uz ovu centralizaciju, koja kod nas postoji, na bolje preokrenut. — Kad se kaže, zakon valja, ali neima sposobnih činovnikah da ga vrše, ja bi morao opet spomenuti ono, što sam već jedanput kazao, naime neoprostivi grieh g. predstojnika nut. odjela, kad je dopustio, da sudbena komisija izbire za sudstvo ponajprije iz čitavog kontigenta činovničtva sve, što ja ona htjela izabrati, a što ona nije za shodno pronašla da upotrebi, to je došlo u upravnu službu. Ako ovo spominjem, činim to i opet zato, jer sam se osvjedočio, da danas u tom pogledu nije ništa na bolje okrenulo, i zato, jer vidim, da je činovničtvo političko u svakom obziru sudbenomu činovničtu u ovoj zemlji zapostavljeno.

U pitanju samih investacijah, koje su služile predmetom dugotrajne proračunske razpvave, mora zbilja svatko, ako iole ozbiljno osjeća za svoj narod ljubav, priznati, kolikom nesustavnošću se je ovdje postupalo. Jednomu padne na pamet gimnazija u Zagrebu, drugomu ceste u Slavoniji, trećemu opet, da treba za gimnaziju u Požegi 3000 for. i t. d. Dobro bi bilo, kad bi vlada u sabor doniela

Digitized by Google

gotovu osnovu, po kojoj bi se na više godinah moralo investirati, ako zbilja imademo što investirati. — Ja tvrdim, da proračun, kao što je sada donešen, nije ništa drugo nego samo listina činovničkih plaćah, paušala i dnevnicah, cestarskih i učiteljskih gažah. Što bi bilo prema potrebi i domašaju naše zemlje nuždno uvažiti ozbiljno, n. pr. skrb za stočarstvo ili za koju drugu granu nar. gospodarstva, toga nigdje u proračunu nevidim. I to je opet novi razlog, s kojega neglasujem za predloženn zak. usnovu.

G. izvjestitelj nije nam obrazložio, a imao je razloga prije već spomenuti uvadjajuć gen. debatu ono pitanje, koje se je vrlo obširno razpravljalo u odborskih razpravah, t. j. pitanje quote, kako i u kojoj formi se u proračun uvrstiti moraju. Ja držim i danas, pa me nitko jošte nije mogao odvratiti od uvjerenja, da je nepravilno od ugarskoga ministra financijah, kad on uvršćuje za pokriće naše 3,050.000 for. što iznosi samo 41%. Preliminari morali bi biti jednaki koli naprama nami toli naprama zajedničkomu proračunu. Ja se bojim, da nebi s formalnih propustah nastale s vremenom razmirice; a mislim, da bi se to najshodnije ukloniti moglo, ako bi se u stanovitih rubrikah vodio vazda obračun, po čem bi uvjek bili na čistu ne samo s Ugarskom, nego i s domaćom vladom. Diferencija bo, koja se ovako izkaže u svoti od 200,000 ili 300,000 for., na koju je dosele vlada na svoju ruku trošila, čini illuzornom ovu razpravu. Ja mislim, da se samo onda može sabor naužiti prava, koje imade glede proračuna, kad se obračunan resultat prijašnje godine uvrsti kao druga točka proračuna tekuće godine.

I time bi bio ja, gospodo, na koliko su mi sile dopuštale, u kratko izcrpio razloge, koji me po savjesti mojoj nukaju, da neprihvaćam proračunske osnove za podlogu spec. debate. Na koncu samo možebiti još s obzira parlamentarnosti bio bi tako slobodan, izraziti svoju radost, što vidim danas na ovom stanovištu — donekle bar — prema ovoj osnovi odlična rodoljuba g. Berutu, koji takodjer neprihvaća proračun za podlogu spec. debate. To iztičem zato, jerbo se je prošle god. iz toga nekakvo ruglo u vladinih glasilih pravilo, kako može biti u parlamentu ljudih, koji neprihvaćaju predložene osnove proračunske za podlogu spec. debate. To se je nekim ljudem tako kuriozno pričinilo, da su išli u magjarskih Čikyh prispodobe tražiti, da nas uspješnije ponize. Ja u pitanju proračuna nalazim pitanje načelno i tom sgodom mislim, da imadem pravo ocjeniti sustav i izraziti povjerenje ili nepovjerenje nosiocem toga sustava; i kad ga nevotiram, izričem svoju osudu i nad sustavom i doneklo nad nosiocem toga susava. Zato još netreba nastati „kaos“ u zemlji, ako bi večina zabacila proračun. Vlada bi sadanja morala odstupiti, čega se za sada ni najmanje nebojim. — (Veselost.) Nebi trebao nestati „kaos“ u državi, jer bi budućoj vladi ona ista stranka dala indemnitet dotle, dok se novi sustav neiznadje. To je takoj parlamentarno opravdano, da nemogu dokučiti, kako ozbiljni ljudi, koji graju na nosioce javnoga mnienja dižu, nalaze to neparlamentarnim. S te strane mi je drago, da sam našao u ovoj razpravi jednomišljenika odlične ciene.

A u samu spec. debatu može biti ću biti tako slobodan da utičem, — jer sam uvjeren da će biti osnova za podlogu iste primljena, — ne zato da samo jednostavno žigošem, nego da po svojih slabih silah pomognem štogod izpraviti, nemisleći da bi tim morao naškoditi svojemu stanovištu državo-pravnomu, (Živio!) koje mi je na tom mjestu čast zastupati.

Predsjednik: Rieč ima g. predstojnik odjela za nutarnje poslove.

Jovan Živković: Vis. sabore! Ova dva dana palo je više riečih, na koje mi je odgovoriti.

Što se tiče g. predgovornika, š njim ću u kratko obaviti svoj posao, jer postupanje njegovo nalazim prema položaju, koji zauzimlje, posve naravnim. Ako g. predgovornik nevotira proračuna, sasvim dosliedno postupa prema onomu stanovištu, da nepriznaje temelja, na kojem vlada i većina ovoga sabora stoje. — Sasvim drugčije stoji sa prvim g. predgovornikom, koji je u ovoj vis. kući posve novi pojav, jer u njem nalazimo t. zv. lojalnu opoziciju, koja priznaje drž.-pravni temelj, te iztiče samo mane vlade i većine sabora i tako daleko ide, da s toga nepriznaje proračuna, nego izriče time svoje negodovanje, svoj „Misstrauungsvotum“ vladi, kad joj budget nevotira.

Što je g. govornik s obćenitoga stanovišta prigovorio modernoj državi, koja se po njem ugleda u švindel, humbug itd., to je prigovor tičući se duha vremena, koji duh mora svoj stadij proći. Kako sve one revolucije u čovječjem družtvu, tako i ovaj švindel i humbug Bog zna kako će dobro služiti za budućnost čovječanstva. Na to mi nije dakle odgovoriti. A što je g. govornik napose vladi i stranki prigovorio, zbijeno je u riečih: cjelokupnost, Rieka, krajina, Medjumurje, žandarmerija, domobranstvo, zaklade, porez, željeznice, percentuacija.

Što se tiče cjelokupnosti, to je g. predgovornik zaboravio kazati, kakovu cjelokupnost da misli; misli li Dalmaciju, ili Rieku, t. j. onu širju cjelokupnost, ili misli Rieku — užju cjelokupnost? Ako misli na Dalmaciju, to mu moram kazati, da to pitanje nevisi niti o vladi, niti o saboru, nego da i na nas i na Ugarsku, i možebiti još na posve druge faktore, koji o tom možebiti posve drugo mnienje diele, nego vlada, sabor i g. predgovornik. Zato mislim, da nije opravdano ni najmanju krivnju baciti na vladu ili sabor u tom pogledu. (Podpredsjednika M. Hrvata zamieni na predsjedničkoj stolici predsjednik Nikola Krestić.) Izvedenje takovih pitanjah, nevisi samo o pojedinih faktorih, nego i o drugih okolnostih. S toga mislim, da će mi biti u toliko pravedan g. predgovornik, ako u tom pitanju cjelokupnosti u širjem smislu odbijam svaku odgovornost glede krivnje

Digitized by Google

naše vlade; i mislim, da s toga stanovišta nije opravdano nepovjerenje naprama vladi.

Idemo na drugo pitanje, na pitanje riečko. I tu zna ciela zemlja, da ima 3 faktora, koji su mjerodavni: jedan je sabor naš, drugi je zajed. sabor ugarski, a treći je grad Rieka sam. I u tom pogledu nije dakle kriva vlada, ako nemože da dalje postupa. Do naše vlade stoji, da to pitanje u svako doba potaknuti možemo; ali dopustiti ćete mi, da, pošto to pitanje od ovakih 3 faktorah zavisi, valja čekati ono vrieme za riešenje, koje će biti za riešenje toga pitanja prikladnije, nego li je današnje. Jednom riečju, ako vlada nije danas to pitanje na dnevni red stavila, nije ga napustila, nego čeka vremena, koje će biti prikladnije zato. — Zato kažem: i ovdje nemogu smatrati opravdanim, da se diktirá vladi uzkraćivanjem proračuna nepovjerenje, glede čega ona samo čeka boljih okolnostih.

Ako misli g. predgovornik pod cjelokupnošću pitanje krajine, koje nas sve ravnom mjerom zauzimlje, ovo je stvar zbilja takove naravi, koju vlada svakom sgodom na onom mjestu, gdje treba, potiče. Nego dopustiti ćete, gospodo, da se mi u današnje vrieme nalazimo u takovih okolnostih s obzirom na dogodjaje na granicah naše zemlje, da ćemo možebiti još do većih doći, gdje ćemo biti zadovoljni, da ovdje sjedimo. Jer kad dodje na granici do onakih zamašnostih, kaošto su danas, onda nije neopravdano od onoga, koji je do jučer držao krajinu, kao svoju militarsku instituciju, ako neima još podpune sigurnosti, da kaže: ono što vas po pravu ide, neka vam bude, ako čekate, da se zamršeno pitanje razplete te se vidi, što će biti s iztočnoga pitanja. — S toga, ako g. predgovornik ili ikoji drugi od gospode misli, da vlada kani napustiti svoje stanovište, to u ime vlade odlučno odbijam; ona će sigurno, kad čas kucne, ovo pitanje pokrenuti.

Što se tiče Medjumurja, kako to dolazi sa nagodbom u savez, toga nerazumijem. I prije i poslie nagode može se pokrenuti ovo pitanje, u koje zasjecaju 3 vlade: naša, ugarska i još jedna treća, koja možebiti nije najmanja. To pitanje je takove naravi, koje neriešava vis. sabor. Možebiti će ovo pitanje spavati do onoga vremena, kako drugi faktori žele, a ne mi. Vladi se tuj krivnja nemože pripisivati, ona ga ne može riešiti, jerbo od nje nezavisi, nego o faktorih, koje sam napomenuo. Možebiti ćemo na riešenje mnogo duže čekati, nego na riešenje kojega drugoga pitanja, koje se tiče unutarnjosti naše zemlje. S toga nenalazim opravdan razlog, da se u pitanju Medjumurja vladi ili saboru može krivnja u grieh upisivati.

Žandarmerija. Do jučer stajala je pod upravom ratnoga ministra u Beču, od jučer prešla je pod upravu domobranskoga ministra u Pešti. Ona se nalazi sada u istom položaju, kaošto je prije bila, samo da će biti jezik upravni hrvatski, a ne više njemački, i da je ovo sadašnje stanje provizorično, dok sabor sam neodredi ono, što za shodno pronadje. Ja dakle neuvidjam, da se u pitanju žandarmerije vladi a priori nešto u grieh upisuje, dok se nevidi kakvo stanovište će vlada zauzeti u tom pogledu. — Medjutim ću o žandarmeriji napose govoriti u spec. debati, kad se dodje do one svote, koja se za nju traži.

Domobranstvo. Što se toga tiče, to je istina, da se zove kr. ug. domobranstvom, a ne ugarsko-hzvatskim; akoprem bi oni poslovi, koji su nam i Ugrom zajednički, morali nositi oznaku zajedničtva, niti bi smjeli biti izključivo ugarski, niti izključivo hrvatski. Ali, gospodo, dotični zakon o tom postojao je prije ove vlade i sabora; on nije stvoren niti na ugarskom, a još manje na ovom saboru. Koliko putah je ova vlada potaknula, da se taj naslov preinači te se domobranstvo nazivlje ugarsko-hrvatskim, kaošto to odgovara zajednici; a do dandanas nije uspjela. Nije dakle tomu kriva ni vlada ni sabor, koje je onakav zakon već zatekao.

Zaklade. Ovdje mislim one zaklade, koje su nam zajedničke sa Ugarskom. Ako je u stanju g. predgovornik ma u koje doba iztaknuti, da je vlada napustila stanovište, gdje je valjalo pravo ove zemlje braniti, onda mu je prosto, da ju stavi pod obtužbu te ju pozove na odgovornost. Kad budem u svoje vrieme dotične spise saboru predložio, vidjeti će sabor, kako postupa vlada u obranu svojih pravah. Ovo je neka vrst parnice, na koju valja čekati, dok se neodluči ovim putem. Mi radimo što možemo, ali krivnja nam se nemože predbaciti, jer zbilja nije nijedan korak naša vlada učinila, koji nebi bio učinjen u onom pravcu, kako vlada misli, da se pravo braniti ima.

Dugovi, porezi, željeznice. Gospodo! Ako se predbacuje vladi i onim članovom sabora koji su u Pešti, da se dugovi prave, da se porez povisuje, i da mi na sve to pristajemo. Gospodo! Pošto je našoj zemlji sudjeno, da bude u drž. zajednici sa drugom zemljom, ja neznam da li bi na nas manje tereta došlo, ako bismo bili u savezu sa kojom drugom zemljom ili zapadnom polovinom monarkije naše. A tu dajem g. predgovorniku pravo, da bi gg. zastupnici na zajed. saboru imali nastojati, da kod povisivanja poreza i dugovah zauzmu odnošaj, kako zemlji, koju zastupaju, odgovara, i da podignu glas, da li se može votirati ili ne. Ako pak u tom pogledu nismo dosada podigli glasa, akoprem je već drugom prigodom s uspjehom podignut bio od strane zastupnikah naših, imademo još jedan razlog, koji moram danas napomenuti, premda nas neće najugodnije dirnuti. Gospodo! Da smo se mi mogli sdružiti sa Cislajtanijom, u kojoj njemački jezik vlada, jezik, koji si je prokrčio put u sviet, tako da svaki čovjek koji hoće da imade pravo na više obraženje, nemože ga zadobiti, ako se neupozna s tim jezikom koji ima veoma prostranu literaturu i kojemu smo svi vješti, — što se o magjarskom jeziku nemože reći, jerbo je njegova literatura premalena: to bi daleko više zastupati znali naše

Digitized by Google

interese jezikom njemačkim u Beču, nego li jezikom magjarskim u Pešti, kojega neznamo.

Ali, gospodo, sudbina nas je svezala sa kraljevinom Ugarskom, i na nas stoji, da bar oni, koji misle, da mogu preuzeti dužnost za javno zastupanje, treba da se potrude, naučiti taj jezik. (Glasovi: Oho! na lievoj. — Živio! u sredini.) Istina da nam je dopušteno pravo u saboru ugarskom poslužiti se hrvatskim jezikom, akoprem nećemo biti od Magjarah razumljeni. Ja mislim, da nebi bilo odviše, ako bismo znali svoj interes i na onom mjestu zastupati onako, kako smo po zakonu pozvani.

„Vi svojim popuštanjem nestekoste ništa, a izgubiste mnogo". Ja mislim, da sam s ovo nekoliko riečih, štono sam se ih usudio glede svih potaknutih pitanjah progovoriti, suzbio onaj prigovor, da smo mi krivnjom išta napustili. A što se neda braniti u svih okolnostih, to sam g. predgovornik drugčije braniti nebi mogao, nego vlada danas brani.

Zamašniji je onaj prigovor, iz kojega g. predgovornik u drugom dielu svojega govora nemože votirati vladi budget, a to je prigovor percentuacije. G. Beruta se je u tom pogledu izrazio, da je vlada njezin ključ u pitanje stavila, te navaljuje na vladu i većinu saborsku odgovornost za izpačeno tumačenje nagodbenoga zakona. Ova je osvada vrlo zamašna, i dužnim se smatram o njoj prigovoriti. Nas ide 45% svekolikog prihoda, odbiv troškove ućerivanja, Prema tomu nemože se uzeti 45% od preliminara, koj je umišljena cifra. Efektivni prihod godine da uzmemo u račun, bili bi opet prikraćeni. Dužnost porezovna — veli g. Beruta — ima biti podlogom percentuacije. Nu koja je ta dužnost, toga valjda nitko nezna. Ja sumnjam, da svi, koji ovdje sjedite, neznate, koja je dužnost za ovu godinu poreza vašega. Istina je, liepo bi bilo kazati prvoga januara svake godine: toliki je porez ove godine. A to se neda; nego ako je dovoljno činovnikah i dovoljno točnosti, onda možebiti, da se posao razpisivanja poreza obavi prvi ili drugi mjesec. A kod nas prodje više mjesecih, i još se nezna, kolika je porezna dužnost naša. Hoćemo li počekati, da vidimo koji % nas ide? Uzimlje se po tom, i stoji, da ministar financijah veli: „Nečekajuć na ućerani porez dajem vam po preliminaru ono, što mislim, da vas bude išlo; — to vam dajem dakle po meni umišljenom proračunu, koji vas ne definitivno, nego predbježno ide". (Glasovi: Tako je!) Svaki čovjek uvidja, da tu obračun biti mora; a taj pokazuje, da nije nijedna krajcara ostala, od koje Hrvatska nebi bila dobila ono, što ju ide.

Tako dakle biva, gospodo, i Ugarska nas izplaćuje po tome bez obzira, hoće li neće li ućerati iste godine do kraja svojih 55%. I dok se konačni obračun neučini, dotle smo mi ili vjerovnici, ili dužnici naprama Ugarskoj. Ja mislim, gospodo, na drugi smisao ovoga zakona doći se nemože. — Što se pako tiče obračuna, to nije moguć uvjek na koncu godine, već se on povlači kroz sliedeće dvie ili tri godine.

S toga, vis. sabore, vlada uzela je kako dosada tako i ove godine u proračun onu svotu, koju je ministar financijah iztaknuo kao takovu, koju misli, da će nas zapasti; bez obzira na to je li će ugarska zbilja toliko utjerati, dobijemo mi „prije svega" tu svotu, jerbo nam se izruči; koliko ministar misli, da će ova zemlja prihoda imati za ova godinu, toliko nam se izplati unapried nečekajuć, da li će toliko doći.

Ako je ovim načinom uzela vlada u svoj proračun dotičnu svotu, mislim, da je posve korektno postupala, te tu nemože biti govora o nikakvoj privriedi nagode, a još manje o tom, da je naša autonomija u opasnosti. Izricati bojazan za autonomiju radi novčane ovisnosti nije politički mudro, jer se nije još slučaj dogodio, da nebi bili koje godine imali toliko poreza ili pravoga prihoda, da nebismo bili mogli pokriti troške naše uprave, a nadam se, da se ni neće dogoditi; nu uzmimo, da bi se zbilja manje dobilo, nego što je potrebito, da pokrijemo potrebe naše, to mislim, da će vlada znati, što će učiniti. Državna makina zapeti nesmije; oni koji znadu praviti u interesu države dugove, znati će u računu onih tražbinah, koje imademo neprestano od 1865. god., naći što, da nam dadu u takovom slučaju, ako bi došao, što pako — kako rekoh — nimalo nije vjerojatno. A svakako vlada, kad bi i došlo ovako žalostno stanje, nikada kapitulirati neće, te nikada neće joj na um doći, da kaže: „evo, ja nemogu uzdržati autonomije".

Meni se čini, da sam ovime u glavnom, koliko sam mogao pratiti govore jednoga i drugoga od gg. predgovornikah, suzbio valjanost njihovih prigovorah, koje su naveli u to ime, da uzkraćuju vladi votiranje budgeta. I kako priznajem ovo kao korektiv vlade, da se pojavi član t. zv. lojalne opozicije, kojega dosada nismo imali, toliko mi je žao, da je g. predgovornik uzeo najradikalnije sredstvo, koje biti može, t. j. uzkraćivanje povjerenja u ovakoj stvari, gdje — kako rekoh — pravoga povoda prigovarati budi proti vladi budi proti saboru bilo nije.

Predsjednik: Rieč ima g. zast. Popović.

Stevan Popović: Ja bi molio izza g. Kamenara rieč.

Predsjednik: Jedan govori za, a onda drugi proti; pošto je sada g. prodstojnik odjela za nut. poslove govorio „za", onda je na vas red, da govorite „proti."

Stevo Popović: Očevidno je, vis. sabore! da je meni kao čovjeku, koji nema ni govorničkog dara, ni izvježbanosti, vrlo težko govoriti iza ovako vještog govornika, kao što je presv. g. predstojnik nut. odjela. Nu ja neidem na efekt u saboru, te zato držim, da mi se neće zamjeriti, ako ipak nekoliko riečih reknem u ovom predmetu. Ja u obće nebi govorio u generalnoj debati o predležećoj zak. osnovi zem. proračuna za. g. 1877., jer sam uvjeren, da stojim u ovoj debati pred svršenim činom. Ja znam, da se u sudbi ove zak. osnove nemože ništa

Digitized by Google

izmieniti, ma tko ma i kakve razloge navodio sa ove strane protiv primanju te osnove; njena je sudba zapečaćena diktatom kluba, većine saborske, odnosno samom štov. većinom saborskom već unapried No izlaganja štov. pregovornika a i to, što sam već više putah imao priliku slušati izjave sa mjesta vis. vlade ovdje, kojima je očevidan smier, glorifikovati postojeću nagodbu sa težnjom, s jedne strane istu u naroda akreditovati, a s druge pak u isto vrieme opoziciju diskreditovati kao takovu, koja se izjavljuje protiv take nagodbe, — to sve prinudjava me, da zamolim vis. kuću, da me za koji časak slušati izvoli. Kaošto smo svi mogli čuti, štov. predgovornik presv. g. Živković htio je svojim govorom odbiti od vlade sumnju, koja se s više stranah na nju diže, kao da ništa nečini u pitanju spojenja razvojačene krajine sa materom zemljom. Odbijajući sumnju tu želi nas upokojiti uvjerovanjem, da vlada zaisto neprestano radi u toj stvari; a što mi stvarne rezultate toga rada nevidimo i neosjećamo, to nije krivice do nje, nego do drugih okolnostih. Po njegovom uvjerenju spojenje bi se to izvelo uslied vladinih dotičnih korakah, al sad nije tomu sgodan čas; kad'taj kucne, ona će svoju zadaću u tom pogledu izvršiti. Ja neimam uzroka sumnjati u ovo uvjerenje; ja vjerujem, da vlada u tom pogledu zaista nešto radi, jer sjećam se vrlo dobro, da je ćak i ova vis. kuća do neke miere dala vidiva izraza tome, i obeležja tome radu. To je bilo ljetos početkom zasjedanja, i kad je štov. nar. zast. g. Mirko Hrvat stavio interpelaciju, razglašenjem, iz kojeg je izlazilo, da je konačnim spojenjem krajine najveća prečaga zap. gen. Mollinary. Ja neznam, tko sprečava ili osujećava spojenje krajine sa materom zemljom, al to znam, da je u krajini ta interpelacija tumačena ne najpovoljnije. Slušao sam i od krajišnikah i od drugih, s kojima sam se iza toga vremena sastojao, da se onda tumači smier rečene interpelacije tako, kao da bi ista bila naručena iz Pešte, kako bi se preko našega sabora pomogla baciti klipica pod noge zapovj. generalu; da li je to zaista istina, ja nemogu presudjivati, a nisam voljan ni vjerovati. Ali, da je tako mnienje u narodu u Krajini moglo ponići, vrlo mi se čini mogućim i vjerojatnim, kad se uzme, da su krajišnici uvjereni, da je njihova uprava u mnogom pogledu bolja od naše, ma da je ova ustavna, i kad se uzme, da njima nije nepoznato, kako Magjari željnom rukom posižu za blagom krajiškim, koga se nemogu dokopati pored Mollinarya, a s druge strane, kad se uzme kako naša vlada nije u tom pogledu kadra da se odupre volji i uticaju Magjarah. Ovo posliednje najmanje je kadro narod u krajini oduševiti za naše odnošaje i onda nije čudo, ako bi onako mnienje dublji korjen uhvatilo. S tim sam, vis. sabore, htio samo da od svoje strane kažem, da vjerujem, da vlada čini korake u stvari spojenja i da kažem, kako se ti koraci shvaćaju u narodu.

Drugi povod, koji me je prisilio, da uzmem rieč u ovoj prilici, jest što vis. vlada — kako sam već rekao — svaku sgodnu i nesgodnu priliku upotrebljava, da glorifikuje postojeću nagodbu, i da narodu dokazuje, kako svi oni, — kako opozicija — koji teže za izmjenom te nagodbe na bolje, guraju ovu zemlju u opasnost. To smo u nekoliko čuli i sad, a prije kratko vremena dokazivao je presv. gospodin predstojnik odiela unutarnjega sa istog ovog mjesta malo obširnije tu svoju teoriju. Bilo je to prilikom razprave nekih §§. zakona o zadrugama, kad nam je g. predstojnik unut. odjela dokazivao, kako bi vrlo opasno bilo, kada bi mi došli do samostalnosti, a dodao je odmah brzo: „do samostalnosti financialne“, jer veli: druga se neda ni zamisliti. Ja mislim, da već sam pojam samostalnosti po sebi više znači po slobodu jedne zemlje nego pojam ma kakve odvisnosti. I tu netreba nikakvog dokazivanja, da se uvidi prednost onoga prvoga nad ovim drugim. Pošto je pak naročito naglašena samostalnost finančijska, to ću ja radi kratkoće vremena ograničiti se na to, da jednim primjerom pokažem razliku, koja u tom leži, odustajući od toga, da izkažem dokaze i teoretičkim definicijama. Povući ću, gospodo, s vašim dopuštenjem paralelu izmedju Srbije i naše zemlje, jer mi se čini, da je to za nas odviše praktične vriednosti u ovakih prilikah, nego kad bi povlačio paralelu izmedju nas i n. pr. Švajcerske, Englezke i t. d. Englezke neću spominjati ni zato, što se bojim, da bi se s mjesta vis. vlade podigao glas, koji bi nas vrlo naivno uvjeravao, da pozivanje naše na Englezku nije umjestno, „jer kod nas vladaju zakoni hrvatski, a ne englezki, i kad budu bili i englezki u nas, i onda će postati hrvatski, a neće biti englezki.“ Da toga nebude, ja ću kako rekoh biti slobodan, da sravnim Srbiju. Populacija pučanstva je po veličini od prilike jednaka. Razlika nemienja u glavnom ništa u ovoj prilici. Geografska površina na obe strane od prilike je opet jedna, karakter zemlje i naroda takodjer je podjednak. Rozlika je samo ta, što je Srbija kao država u istini i financijalno samostalna, — a sad o ovome govorim — a mi nismo. Da vidimo dakle sad, u čem je opasnost samostalnosti financijske. Proračun kneževine Srbije za god. 1875 i 1876. u glavnim pozicijama ovaj je:

Na ove tri grane državne uprave, što ih mi imamo u našem autonomnom djelokrugu, Srbija troši 50% i nešto više od cielog svog budgeta odnosno od ciele porezovne snage svoje, a mi 45%. Preliminiran pak godišnji dohohodak državni na našoj zemlji iznosi sumu preko 8 milijunah. Sad ja pitam, kad bi mi mogli svih onih 8 milijunah upotriebiti samostalno na svoje potrebe, bi li upali u takovu opasnost, da bi se bilo bojati katastrofe. (Neki zastupnici prigovaraju govorniku, koji im na to s nekoliko rieči odvraća.)

Predsjednik: (Opominje govornika.) Izvolite govoriti čitavomu saboru, a ne pojedincem. — (**Kamenar:** Čujmo! Dobro ide; samo molim dalje.)

Ja sam povukao ovu paralelu zato, što u ovom bud-

Digitized by Google

getu izlazi na vidjelo nerazmjerica u diobi pokrića pojedinih strukah drž. tiela. Srbija troši preko 50% na tri grane, koje u nas čine naš autonomni djelokrug. Mi, kako već rekoh, samo 45%. Iz toga izlazi, da na ostale grane, na spoljne poslove, financiju i vojsku dajemo 55%. Srbi ne podpunih 50%. Uzme li se u obzir, da je Srbija iz takvog godišnjeg budgeta sukcesivno mogla spremiti, naoružati i kako vidimo dići vojsku od svojih 150.000; uzmemo li s druge strane, da u razmjerici našeg stanja naš dio, koji iz onih 55%, koji idu na zajedničke stvari, nemože biti zasnovan na tako visokom %, kaošto je u tom pogledu % uzet u Srbiji; uzme li se dalje, da troškovi samostalnih financijah nemogu biti veliki, vidimo i u budgetu Srbije, da iznosi tek 3% — to je onda jasno, da bi nama od ukupne svote zem. dohodakah morala ostati mnogo veća suma za podmirenje naših zemaljskih potrebah, kad bi imali financije u svojim rukama, kad bi dakle bili u tom pogledu samostalni, nego što nam dolazi ovako, gdje drugi rukuje našim izvorima, prostije rečeno, kad bi prema razmjerici, u kojoj stojimo mi prema cieloj državi, po pravičnom ključu samostalnim rukovanjem naših financijah mi doprinosili za agende zajedničkih poslovah naš dio, tada nebi mogao po mom mnienju iznositi 55%, nego bi morao biti znatno manji. Netreba izgubiti iz vida, da Srbija u ovih nepunih 50% svog dohodka pored nerazmjerno ogromnog prinosa na vojne poslove — što kod nas nemože biti u toj mjeri, drži iz te svote još i svoje komunikacije, koje takodjer stoje nekoliko %, a putevi su u Srbiji za naše pojmove uzoriti. Kod nas ta rubrika spada na autonomni budget.

Sve ovo, i ako tek letimično, spomenuo sam samo s toga, da se vidi, kako naš položaj s financijalne strane nije baš tako brilantan, kao što se sa one strane, one vis. kuće želi predstaviti.

Naprotiv stvar stoji baš onako, kako se sa ove strane sabornice iznosi. Evo i sam g. zast. Beruta, koji inače stoji na vašem stanovištu, priznaje, da Magjari, kadgod bi htjeli, mogu naš autonomni položaj upropastiti i sa stanovišta našeg financijalnog odnošaja. Da nečine ništa drugo, već prosto da zanemare utjerivanje poreza izpod one visine, koja u svojih 45% nedaje toliku svotu, kolika je potrebna za uzdržanje našeg autonomnog organizma, za uzdržanje ovog bureaukratskog upravnog aparata — i mi smo gotovi. Kad tako stvari stoje, onda ja mislim, da mi, koji težimo i u pogledu na financije zemaljske za što većom samostalnošću, da mi činimo još usluge narodu, a ne da ga gonimo u propast, kao što nas s vladinih stolicah izvolievaju narodu predstavljati.

No ne zato, što ja nebi votirao povjerenja ovoj vladi, nevotiram za budget, nego zato, što ja nevotiram povjerenja našoj politici prama Ugarskoj, ali ni tendenciji vladajuće politike interne u zemlji samoj.

Sjećam se, gospodo, da je naša zemlja sve do revizije sad postojeće nagode zauzimala vrlo uzorito mjesto u slavenskom svietu; čega radi i zašto se taj položaj od toga doba izmienio, neću ovdje, da iztražujem, nerad nikome što na žao činiti, ali faktum je nepobitan, da mi danas nestojimo kao grana velike slavenske porodice, nego smo sasvim izolirani. To, što je naša zemlja izlučena iz slavenske zajednice, posliedica je vladajuće politike. U mojim očima je, gospodo, to tako velik grieh, da ja nebi mogao datini novč ića na uzdržavanje uslovah takovoj politici.

Dalje neću o tom govoriti, jer je stvar vrlo odiozna. (Kamenar: „Čujmo! Čujmo!") Ali moram spomenuti, da je i tendencija vladajuće politike iznutra u samoj zemlji takova, da sam ja vrlo zabrinut za budućnost. I zakonarska i administrativna politika idu pravcem, koji po mom mnienju neodgovara ni pravim potrebama, ni interesima zemlje, niti ima za cielj unapredjenje naroda. Težnja zakonodavne politike, naročito takovog zakonodavnog tiela, koje je u nadmoćnoj većini sastavljeno iz narodne stranke, morala bi prije svega imati u vidu podizanje onih uslovah, koji mogu služiti kao motor razvijrnju snage narodne i onih ustanovah, koje su kadre usloviti i podpomoći taj razvoj. Medjutim na težnji našeg zakonodavnog djelanja nema toga obilježja. Tendencija naše zakonarske politike ide u prilog državi; institucije, koje naše zakonodavstvo stvara i podiže, brine se jedino o tome, kako će udesiti, da funkcije državnog života normalno teku; narodne potrebe sporedne su. Cio ustav naše unut. organizacije nije ništa drugo do sistem kanalah, kojimi će država svoje specifične interese promicati i potrebe podmirivati. Takoj cielji jedino može odgovarati centralistički bureaukratski upravni sustav, koji vidimo zaveden u našoj zemlji, dočim zakonodavstvo nedospjeva, da donosi zakone, koji bi neposrednu korist naroda za cielj imali. Da zaista politika našeg zakonarstva ima u vidu interese državne više nego narodne, zasvjedočit će medju drugim i ovaj slučaj, što je n. pr. naše zakonodavstvo pohitalo, da zakloni kaku moguću — s tim nekažem od sadanje vlade, bože sačuvaj — povredu nagodbenog zakona od strane autonomne vlade zemaljske, te je u tu cielj stvorilo zakon ob odgovornosti bana; taj je zakon stvoren a nije se dospjelo još ni do danas, da se n. pr. lična sloboda gradjanah naše zemlje zakonom zaštiti. Osim toga, što sam jako zabrinut za našu budućnost, toga radi, što u zakonodavnoj politici nevidim duha narodnog, demokratičnog, vidim i u administrativnoj vladajućoj politici duh neke plemenske exklusivnosti, koja po mome mnienju može postati po našu zemlju vrlo opasnom, ako joj se razvitak mjerama i držanjem vlade bude podhranjivao.

Ja držim, da ta eksklusivna tendencija potiče iz neshvaćanja naših faktičnih odnošajah, iz nerazumjevanja položaja naše zemlje, i iz nepodpunog razumjevanja značaja historičkih činjenicah i neshvaćanja njihove vriednosti; u kratko ja vidim jednu tendenciju u vladajućoj politici naše zemlje, koja meni ulieva strah, da će biti kadra

Digitized by Google

izazvati struju, koju vidimo da je zadala posla velikoj i moćnoj Njemačkoj, koja je i Austriju razslabila, a koju držim, da naša domovina nebi mogla podnieti bez krajne opasnosti.

Zato dakle, što ja takvu struju, koju smatram za posve ubitačnu, opažam ne samo u intenciji zakonodavne nego još više u intenciji same administrativne politike zemaljske, koju ja nemogu nikako odobriti ni podpomagati, — zato već takodjer nebi mogao votirati ovaj budget, koji će da posluži za materijalan temelj takoj politici. (**Kamenar**: „Kakva je to struja?“) Sa dvie tri rieči spomenuti mi je još razpored samog ovog budgeta, koji takodjer pokazuje, kako je narodna stranka shvatila svoje zakonarske dužnosti. Kad se pogleda u ovaj proračun, vidi se, da od svega novca, što nam donosi naših 45%, kad se odbiju zakonom sistemizirane plaće činovnikah, jedva ako preostane do 400.000 for., koje se mogu inače razpoložiti. (**Antolek** primetne: „Neostaje ni 4 novčića“.) Ja neznam baš za cielo, al neka, ako i manja suma, ipak preostaje. Ja bih tada zapitao, da li je vriedno, da sabor drži razpravu o budgetu, koji nerazpolaže ni sa 400.000 for.

Nemogu primiti predloženu osnovu za podlogu spec. debate.

Predsjednik: Rieč ima g. Kamenar.

Juraj Kamenar: Ja molim, da bi se sada sjednica završila. Ja bi govorio, ali možebiti govorim 8 sati . . .

(Veselost. Oho!)

Predsjednik: Ja imam samo ubaviestiti g. zastupnika, da je vrieme, koje možemo jošte sjediti, vrlo kratko odmjereno.

Juraj Kamenar: Ja mislim, da za volju Magjarah nebudemo prekinuli viećanja. (Smieh.) Ja sada nemogu nastaviti, te molim da se sjednica odgodi do poslie podne.

Predsjednik: Ja dižem sjednicu, a buduću uričem za sutra u 10 satih s istim dnevnim redom, koji je za danas opredieljen.

(1 sat 30 min. poslje podne.)

Digitized by Google

Šestdeset i šesta saborska sjednica,

držana dne 5. studenoga 1876. u 10 sati prije podne pod predsjedničtvom saborskoga predsjednika Nikole Krestića.

Pregled: Zapisnik prošle sjednice. — Podnesak. — Interpelacija F. Folnegovića na predsjedničtvo radi podnesaka ustupljenih petic. odboru. — **Dnevni red:** Nastavak gen. debate o proračunu za potrebštine nut. samouprave kraljevina Hrvatske i Slavonije za god. 1877.

(10 satih 20 čas.)

Predsjednik: (Zvoni.) Sjednica počimlje. Molim g. bilježnika, da izvoli zapisnik pročitati.

Bilježnik dr. **M. Lončarić:** (Čita.)

Zapisnik

LXV. sjednice sabora kraljevinah Dalmacije, Hrvatske i Slavonije, držane u glavnom gradu Zagrebu dne 4. studenoga godine 1876. pod predsjedničtvom saborskoga predsjednika gosp. Nikole Krestića u prisutnosti 46 saborskih članovah.

Od strane vlade: Svietli ban Ivan Mažuranić, odjelni predstojnici: Jovan Živković, dr. Pavao Muhić i dr. Marijan Derenčin.

Čitan bje zapisnik posljednje sjednice, koji se bez primjetbe ovjerovljuje.

Predsjednik javlja, da su na ovaj visoki sabor stigli sliedeći podnesci:

1. Dr. Subotić podnaša desetoricom sab. članovah poduprt predlog zakonske osnove o izmjeni njekojih ustanovah zakona ob ustroju pučkih škola i preparandijah za pučko učiteljstvo od 14. listopada 1874. i o njekojih dopunah istoga. Dostavlja se odboru za bogoštovje i nastavu.

2. Dr. Subotić podnaša dvadesetoricom sab. članovah poduprt predlog ob izmjeni §. 35. i 65. saborskoga poslovnika od 12. lipnja 1875. Budući da neima odbora, komu bi se taj predlog imao dostaviti, birat će se u svoje vrieme odbor ad hoc, komu će se ovaj predmet dodieliti.

Predsjednik podieljuje rieč dru. Suboticu, da stavi sliedeće dvie interpelacije:

I.

1. Je li Njegovoj preuzvišenosti poznato, da odiel za unutarnje poslove kod visoke zemaljske vlade, proti naročitim zakonitim naredbama, kr. zemljo- razteretno ravnateljstvo kod istoga vladinog odiela smatra za vrhovnu, zadnju instanciju u političkom postupku o izriešivosti zemaljah.

2. Je li visoka kr. zem. vlada putem administrativnim kakovu naredbu izdala i proglasila, kojom se kr. zemljo- razteretno ravnateljstvo za vrhovnu molbu u tom postupku postavlja, i III. molba u istom ukida?

3. Drži li Njegova preuzvišenost, i iz kojih razlogah, da vis. zemaljska vlada uz postojanje zakonotvornog tiela, smije administrativnim putem, budi naredbom, budi samim činom II. molbu ustanoviti vrhovnom, i na taj način zakonitu III. molbu izrično ili mukom ukinuti?

4. Ako tako nedrži, je li voljna Njegova preuzvišenosti ovomu saboru podnieti što skorije osnovu zakonsku ob uredjenju instancijah u administrativno-političkom postupku glede pitanja ob izriešivosti ili neizriešivosti zemaljah, koje bivši podložnici drže, a bivša vlastelinstva nazad traže, s osobitim predlogom da se medjutim obustavi kod urb. sudovah riešavanje ob odkupu izriešivih zemaljah, u svakom slučaju, gdje riešenja III. političke molbe neima, a takovo bi po zakonitoj uredbi predhoditi imalo?

Ova interpelacija dostavit će se visokoj kr. zemaljskoj vladi.

II.

1. Jesu li spisi, odnoseći se na dogovore visoke naše zemaljske vlade sa vladom krajiškom o spojenju prizivnoga i vrhovnoga sudišta za bivšu vojničku našu krajinu sa kr. banskim stolom i kr. septemviratom za kraljevinu Dalmaciju, Hrvatsku i Slavoniju, zaključeni?

2. Ako nisu, kakve su prepone tomu na putu stojale?

3. Bili ti spisi zaključeni ili ne, je li Njegova preuzvišenost voljna, te spise na stol ovoga sabora staviti?

Digitized by Google

4. Ako nije, koji su razlozi, što nedaju vladi toga učiniti? Ova interpelacija dostavit će se visokoj kr. zemaljskoj vladi.

Predsjednik nadalje podieljuje rieč Poliću da stavi sliedeću interpelaciju:

Znade li Vaša preuzvišenost, da se na financijalnih barkah na moru u hrvatskom primorju vije magjarska zastava? Ako znade, je li poprimila mjere, da se ona ukloni, te izbjegnu sve posliedice, koje bi se mogle odtuda poroditi.

Predsjednik napokon daje rieč Folnegoviću, da stavi sliedeću interpelaciju:

Kani li kr. zem. vlada odobrit tobožnji zamjenbeni ugovor, sklopljen izmedju gosp. grofa Erdödya i urbarskom obćinom Osekovo, po kojem bi obćina Osekovo 2350 hrastovih stabalah za 1076 jutarah s veće strane nekoristna zemljišta ustupila, i to uzprkos prosvjedu što ga 98 obćinarah na zem. vladu dne 30. pr. mj. proti toj trgovini upravilo?

Smatra li kr. zem. vlada, da se smije prodati ili zamieniti imetak imovne obćine, ako više od jedne trećine ovlaštenikah u to neprivoli?

Obe ove interpelacije dostaviti će se vis. kr. zemaljskoj vladi.

Prelazi se dnevni red.

Na dnevnom je redu nastavak generalne debate: „osnove zakona o proračunu za potrebštine nutarnje samouprave kraljevinah Hrvatske i Slavonije za godinu 1877.“, koja se protegla do $^1/_2$2 sata poslije podne, u koje vrieme predsjednik zaključi današnju sjednicu i ureče buduću za sutra t. j. 5. studenoga o. g. u 10 satih prije podne sa sliedećim dnevnim redom: nastavak generalne debate: osnove zakona o proračunu za potrebštine nutarnje samouprave kraljevinah Hrvatske i Slavonije za godinu 1877.

Krestić v. r.
predsjednik.

Dr. **Marko Lončarić** v. r.
sab. bilježnik.

Predsjednik: Ima li kakova prigovora proti ovomu ovako sastavljenomu zapisniku?

(Neima.)

Prigovora neima, zapisnik se verificira.

Vis. sabore! Predsjedničtvo sabora podnaša proračun saborskih troškovah za vrieme od 1. list. do konca prosinca g. 1876. — Ide odboru za proračun.

Rieč ima g. zast. Folnegović.

Franjo Folnegović: Vis. sabore! Poslovnik naš propisuje, da se svi podnesci, koji na sabor prispiju, imadu najprije odputiti na petic. odbor, uslied toga postaje peticionalni odbor mnogo važnijim odborom, nego što bi inače bio. No taj odbor na koliko mi se čini, nije u ovoj sesoni ni jedne sjednice držao. Ako bi se bili podnesci, koji su se na ovaj odbor naputili, na koji drugi odbor, kamo će gdjekoji i onako na meritorno riešenje doći, naputili, bili bi tamo već svoje riešenje našli. Ovako su u petic. odboru zastarjeli i svoju vriednost izgubili. — S toga držim, da bi se imao pet. odbor bar svaki mjesec jedanput sastati, za da odnosne podneske odputi na dotične odbore ili na vladu, neka dodju u one ruke, kamo spadaju.

Zato mi je čast upitati visoko predsjedničtvo: je li se je pobrinulo, da petic. odbor svoju dužnost vrši, te one peticije, koje su nanj upravljene, bar prije konca ovoga zasjedanja rieši?

To je prvo pitanje. Drugo pitanje imam staviti glede toga, kako je sa saborskim dnevnikom? Mi još nismo vidjeli nijednoga arka, akopram godinu danah sjedimo. Dnevnik ima poglavito onda svoju važnost, ako se odmah štampa, pošto se sjednice saborske svrše i odmah medju članove sabora porazdieli. Pošto pako evo godinu danah neima traga o njem, pošto se dapače može dvojiti, da li dnevnik u obće što vriedi, budući kako se čini nije sastavljen dovoljnom sposobnosti stenografskom; to mi je čast upitati: da li može preuzeti visoko predsjedničtvo jamstvo za to, da saborski dnevnik bude odgovarao svojoj zadaći i onomu velikomu trošku, koji on iziskuje?

Predsjednik: Na tà pitanja imam sliedeće odgovoriti: Što se tiče prvoga pitanja, moram gosp. zastupniku kazati, da po našem poslovniku imade svaki pojedini odbor svojega predsjednika, koji nepodpada predsjedničtvu sabora.

Što se drugoga pitanja tiče, odgovaram g. predgovorniku, da se je ovo predsjedničtvo već pobrinulo, da se dnevnik što točnije i pravilnije vodi. S toga je takodjer ovaj naš stenograf pismenu izjavu podnio predsjedničtvu, da će si takovu silu pribaviti, da će moći svim zahtjevom vis. ove kuće odgovarati.

U ostalom će na prvo pitanje g. podpredsjednik saborski, koji je predsjednik petic. odbora, pobliži odgovor dati.

Mirko Hrvat: Odbor peticionalni držao je s prva svoje sjednice, te izvješće podnio o stvarih, koje su riešene; medjutim dalnjih sjednicah držati nije mogao prvo s toga, što većina članovah odbora nije bila prisutna, drugo, što prisutni članovi jesu članovi budgetnog odbora, kojemu je bio rad prešniji, da drži svoje sjednice. Po tome odbor petic. u to doba svoje sjednice držati nije mogao, a čim vrieme dopusti te se budgetski poslovi svrše, držati će opet sjednice.

Predsjednik: Mislim, da je time predmet riešen. S toga se prelazi na dnevni red.

Na dnevnom redu je nastavak generalne debate o proračunu za potrebštine nutarnje samouprave kraljevinah Hrvatske i Slavonije za g. 1877.

Rieč ima g. zast. Kamenar.

Juruj Kamenar: Vis. sabore! Zakon, ob kojem viećati imademo, predstavlja proračun za g. 1877. za kra-

Digitized by Google

ljevine, koje mi čast imademo u ovom zakonodavnom tielu zastupati.

Proračun je svake države najzamašniji zakon, a podaje široko polje narodnomu zastupstvu, da kod razprave njegove svoj glas podiže, da o njem viećati može, kako smatra za shodno. I ja podižem svoj glas kod te razprave. Istina, nisam prevejan državnik, niti glasoviti govornik, da bi uznesti mogao ovu kuću sa kakvim velikim govorom, ili da donesem kakav predlog, koji bi pozornost kod ciele kuće uzbudio, nego ja se dižem iz jedine dužnosti, koju imam kao nar. zastupnik, da ob ovom važnom zakonu svoju rieč progovorim.

Proračun pokazuje točnu sliku stanja svake države, njezin prihod i njezin razhod. Svaka država, vis. sabore, pravi proračun, pa bila ona na kojem god temelju osnovana, bila ustavna ili absolutističko vladana, ne zato, da daje na viećanje nar. zastupstvu svoj proračun, nego zato, da i sama uvidi svoj prihod i svoj razhod, da uvidi napredak svoje države, koji je polučen onu godinu i kojega se imade nadati u budućnosti.

Nužda dakle sobom donosi, da se proračuni za svaku državu koja je iole uredjena sastavljaju.

Proračun sastavlja si i svaki valjan privatan gospodar. Iz proračuna se najbolje opazuje državničko znanje i napredak državnog gospodarstva. Zato se proračuni u naprednih državah svom pazkom sastavljaju, a po cielom svietu pomljivo čitaju i promatraju, a napokon i kopiraju.

Kod nas žalibože toga svega nema, sve to našoj podčinjenoj državi manjka; neću ovdje duljiti time, da li nam je primiti, da li nam je viećati o proračunu ovom, nego ću govoriti jedino o tom, kakav mi imademo proračun, i da li je to zaista proračun.

Gospodo! Da mi neimamo proračun takav, kakav imadu druge države, koje su samostalne, koje su podpune, o tom samo toliko napominjem, da se neka nebaca krivnja niti na vladu, niti na stranku, koja je u većini u ovoj zemlji; jer mi dobro znademo, kako smo došli do ovoga stanja, u kojem se nalazimo, da smo naime ovo baštinili od one kobne vladavine Rauchove, i da je nar. stranka težkim srdcem ovu kobnu baštinu preuzela, al je to jedino zato učinila, jer je narod to želio, da tako nekim načinom u mir stupi, i da si poboljša svoj položaj bar u nekom dielcu, toli da može raditi i u mir doći.

Zato se ja čudim, kad se u ovoj vis. kući rieč može povesti, kojom se baca na vladu i stranku krivnja, da neimamo svoje samostalnosti i onoga položaja, koji bi zbilja našemu narodu dolikovao, i kojega bi trebali.

Kad kažem, da smo ovaj položaj baštinili, mislim, da sam dovoljno kazao, da mi nije dalje razglabati ili dokazivati, treba da mi, t. j. narodna stranka, krivnju nenosimo, što je u ovaj položaj naša zemlja došla.

Nagoda, koju je Rauch sa Magjari u ime hrv. naroda sklopio, gospodo, ona je valjana za 10 godina; ipak je nar. stranci pošlo za rukom, da preinači koliko je bilo moguće, da poboljša time stanje našega naroda. I zbilja poboljšala ga je u toliko, da možemo bar povisiti naš prihod, da imamo uticati u nečem bar u naš prihod. Ako nije mogla polučiti većega uspjeha, to je na nama sada, gospodo, da mi ovdje slogom to prihvatimo, kao narodni zastupnici, te da mi u buduće više polučimo; a nemojmo predbaciti svojim drugovom, zašto nisu to i ono postigli? Oni nisu mogli vše postići, nego gledajmo sami, da ćemo u buduće moći više učiniti za poboljšanje našega položaja.

Gospodo! Ni ja nisam zadovoljan sa nagodbom, i mislim da neima nijednoga Hrvata, t. j. poštenoga Hrvata, koji bi bio zadovoljan š njom. Al, gospodo, držimo zakon, i pokažimo Magjarom, da znademo cieniti i štovati zakon, kojega je narod sklopio. Time ćemo dati dobar primjer onim, koji zakon nedrže.

Da nam se je razkrstiti s Magjari, to mislim, da niti jednoga Hrvata neima u Hrvatskoj, koji bi kazao, da možemo mi sa Magjari koristno i nadalje u zajednici obstojati! (Živio! na lievoj.) Nu meni nije danas navadjati, kakvim načinom da mi s kim drugim sklopimo zajednicu, niti nekažem, da li možemo biti za sebe, nego samo velim: gospodo, budimo na ukup, budimo složni, i držimo stražu za naša prava i za naš narod! (Živio! na lievoj.) A toliko jesam dužan danas već ovdje kazati, gospodo, da mi nećemo nikada želju povući, a nijedan pošten Hrvat — kako sam već prije kazao — da idemo sa Magjari sklapat ugovor ili kakvu jedinost.

Predsjednik: (Prekine ga.) Ja molim g. govornika, neka u onaj savez, kojega je hrv. narod sklopio, nedira.

Juraj Kamenar: (Nastavlja.) Molim, sada je generalna debata. — Što, gospodo moja, dobismo od Magjara? To, da nam ovdje prazne klupe stoje; neima ni braće Riečana ovdje, niti braće krajišnika, niti braće Dalmatinaca, (Živio! Živio! na lievoj.) nikoga neima, — a to mora svakoga peći u srcu! Kad je narodna stranka sklapala nagodbu, sigurno je svaki onaj, koj je sklapanje odobrio, mislio, da će nam braća biti na pripomoći, da dodjemo do cielokupnosti. A oni nam ne samo to neučine, nego protivno, oni nam prieče svaki materijalni razvitak i otimlju ono, što smo imali tada. Umjesto da nam Magjari do ukupne države pomognu, oteše nam Rieku, drže u zaptu kao škanjac pile u zraku; niti je naša, niti je njihova. Isto tako stoji sa krajišnici. Mi vičemo na našu vladu: daj, nastoj, da krajišnici dodju k nam! A skoro bi tako morali govoriti, da se mi s njimi složimo, kad oni k nam nemogu doći. Kaže se: sada je ova sad je ona okolnost na zaprieku sjedinjenju; dandanas su n. pr. tomu tobože krivi dogodjaji na iztoku, — nu uvjek je nešto. Neprestano nam se obeća i obeća, ali nikada nemožemo doći do toga sjedinjenja.

Kako nas neće materijalno ubiti naš proračun od 3 milijuna forinti i nešto više, kad nam sve na vladavinu, na upravu i na sudstvo ide? Kako se može narod raz-

Digitized by Google

viti, kad mu se toliko troši na vladavinu, a na podignuće nar. gospodarstva ništa? — Samo plati, daj, pa šuti! Samo se od naroda zahtieva, a njemu se ništa nedaje!

Predsjednik: (Prekine ga.) Molim g. govornika, neka se parlamentarnimi izrazi služi!

Juraj kamenar: (Nastavlja.) Molim dokažite mi, što sam neparlamentarnoga rekao. (Veselost.) Vi me tako samo još bolje ožešćujete, — već sam onako pun tuge i žalosti, — idem radje kući, ako nesmijem u svojem domu govoriti, da vam time odkrijem rane, na kojih pati naš narod. (Na lievoj: Čujmo! Čujmo!) — Magjari nam prieče željeznice graditi; to je istina, koja se tajiti neda. Domovina bi se dizala, ako bi imali željeznice, svietu bi pokazali, da smo živi, da želimo kulturu, da želimo napredovati! Ali nam se to prieči, da pokažemo svietu, da smo kulturni narod, koji želi da pronikne, da živi, jer imade u sebi za to kriepost! Magjari nam dakle nedadu, da se željeznice grade, — al neka čuje, da mi sve vidimo što se radi!

Tako, gospodo, nastoje Magjari, da nas upropaste. I zbilja čim sjedinjenje nemože sliediti, mi nismo kadri napredovati, jer — kako sam već prije kazao — na same vladavine moramo trošiti naš prihod.

Gospodo! Magjari prave dugove; već su ih napravili na 100 milijuna forinti. Za te dugove i mi plaćati moramo, naša zemlja drži se tako dobro za platca ili „kaventa“, kaošto magjarska. — Znademo, što su Njemci radili, kad smo pod njimi bili; ne samo da su našu krv točili bez svake koristi za našu domovinu, nego su nam i na ledja naprtili dugove, koje mi plaćati moramo; a i od tih dugovah nije se učinila za nas nikakva korist, tako sada i Magjari rade i oni prave dugove nu od 700 milijunah koje upotrebiše za sebe nisu nama niti jedan milijun u svrhu podignuća kulture našega naroda ili za unapredjenje našega nar. gospodarstva dali. Oni si željeznice grade, oni su upotriebili milijune za postignuće svojih interesah, a mi smo ovdje stradali — i stradamo dan danas samo pod tom braćom, i nemožemo si ni najnuždnije željeznice sagraditi, jer bo smo u zaptu, u zaptu takovom, da jedva možemo disati.

Gospodo! Ja bi preporučio svojim drugovom, koji su na ugarskom saboru, i molio bi ih, da ondje svoj glas podignu, da neće Magjari misliti, da smo tako krotki janjci koji sve podnose, štogod se š njimi radi. Neka ondje kažu, da mi toga podnositi nemožemo pored najbolje volje i snage!

Naši sinovi tjeraju se iz službe iz poznatih vam razlogah. Mi znamo, koliko nas stoje u materijalnom pogledu, dok se djeca podignu toliko na noge, da u državnu službu stupiti mogu. a to osobito u onoj grani, koja je kod nas najviše u nazadku t. j. u tehnici. Ali naši sinovi, koji su se toj struci posvetili, nemogu kod nas dobiti službu, ako se toga strašno kulturnoga jezika magjarskoga nenauče. (Veselost.) Što možemo očekivati, ako bude nadalje tako? Oni će nam doći u istu ovu kuću i možda prietiti, kako sa najvišom mržnjom priete, kad naši hrv. zastupnici u ugarskom saboru kažu „da“ mjesto magjarskoga „igen“. Kad oni samo „da“ kažu, to se Magjari već svi potresu; ali kad Magjara potrese rieč, koja je čovjeku iz grudih materinskih ulijena, kako hoćemo mi, da obljubimo njihov jezik?

Gospodo! Ja sam vas molio u početku govora, držimo zakon i nagodu, držimo, samo još ovu jednu godinu, koja nas veže, da mi pokažemo svietu, da mi nismo povriedili ničim nagode, koju imamo sa Magjari; oni ju istinabog krše sa svoje strane, mi pako ne. Ako mi tako postupamo, onda pokažemo, da smo slobodouman i napredan narod. A kad dodje vrieme, možemo im kazati: braćo, ako vi ovako s nami postupate, nemožemo si biti dobri — mi bo s vami napredovati nemožemo!

Gospodo! Mi smo čuli u ovoj vis. kući, da su i one ceste i rieke, koje su na sebe preuzeli Magjari, sada zapuštene. Niti nam onoga dakle nedadu, što su dužni izvršivati po nagodi. — Mi imademo slabe prihode za naše kulturne svrhe, skoro ništa, — nu oni nam niti kod ovoga komadića, štono su ga uzeli na sebe, da će naime ceste graditi i rieke podizati, nevrše svoje dužnosti. Samo znadu jako dobro dohodke države pobirati, — to je istina! — Gospodo! Mi znademo, koliko je bilo već ovdje govoreno, i koliko godinah se već govori, da mi tamo u Magjarskoj zakladah imademo. Gospoda, koja su pozorno pratila odbor, koji si je sigurno truda dao kod proračuna, kao što sam ga ja pratio, mogla su se iz toga dosta naučiti i glede zakladah naših. Ja zbilja g. izvjestitelja žalim, kaošto sam g. Berutu žalio kano izvjestitelja o cestovnoj mreži, pa sam mu kazao: kretaj se ovako, ili onako, to nam ništa nepomaže, kad novca neima, bez novca neima napredka, neima računa. Dakako ponosim se što imademo izvjestiteljem sveučilištnoga profesora, koji bi bio slavan govor držao ovom prigodom, da imade proračun pred sobom, koji bi zaista dolikovao našoj zemlji; nu pošto toga neimamo, to je dakako sve onako kako drugi naredjuju pa je težko nama u pravom smislu govorit o proračunu našem, pošto imademo podredjeni položaj. Znalo se je u ovoj sabornici već, da će naše zaklade iznositi 6—7 milijunah forintih; a sada se veli, da ćemo pače mi za te zaklade platiti morati.

Što vidi iz toga narod i vis. sabor? Vidi, kako je pogubno biti s kim u družtvu osobito u družtvo takovoga, koji je jači. — Ja žalim svakog čovjeka, koji misli, da bude on više imao, ili mirnije spavao, kad bude s drugim u zajednici; tako je i s narodom. Mi netrebamo nikoga, mi budemo znali s malim gospodariti, tako da budemo mogli izlaziti.

Ja bi ovom prilikom opet usudio se preporučiti cjelokupnomu narodu, da se uči štediti i gospodariti. Tako su se naučili Njemci i drugi narodi, pa su danas bogati

Digitized by Google

ljudi, kojim drugi zavide. Kad tko komu zavidi, blago njemu, ali kad ga žali sve, jao njemu!

Onda vas, gospodo, upozorujem i na to, što je jučer g. zast. Polić kazivao, da nam Magjari barjake na moru otimlju. G. Polić imade šestero braće na moru kao pomorske kapetane, njemu su sjegurno stvari dobro poznate, i on nam kaže, što braća Magjari na moru rade. Jeste li čuli? — Gospodo! naši pradjedovi su vojevali s Turci i sa svimi narodi, koji su navaljivali na obale jadranskoga mora, sa vlastitim barjakom prije vjekovah. A sada poslije toliko vjekovah čujemo, da će nam i ono malo, što imamo, oteti.

Iz svega se vidi, da mi na oprezu biti moramo; da moramo ono što imamo čuvati, da s onim, što nam se daje po volji magjarskog ministra, upravljamo, kako možemo izlaziti i da si dugovah nepravimo. Porezi, gospodo, sve to više rastu; nu što ćemo? mi niti te poreze razpisujemo, niti ih pobiremo. Nego na žalost moram kazati, da smo k tomu morali žrtvovati još ono malo obćinske autonomije, što ju imamo, te su nam one postale magjarski porezni uredi. Mi smo lišeni obćinske uprave i obćinskih poglavarah, jerbo ovi imadu samo sa porezom posla; tako ćemo mi kod obćinah doći do anarkije, ako vlada brzo nuždne korake nepoprime. Kod nas su dakle takove okolnosti u tom pogledu, dočim su Magjari, kako čujem, nakani sve porezne urede dignuti, i da je već dotični zakon načinjen, kako drugovi, koji su u magjarskom saboru, bolje znati moraju; a ja im neću ništa predbacivati, da ih neuvriedjam, — nebi bo rado ni mrava uvriediti, ali mislim, svaki zna, što mu je dužnost učiniti; neka pazi, što radi.

Vis. sabore! Ja ću sada preći na sam proračun naš. O njem mi nije dugo govoriti, jer nije takav, kako bi se proračun smatrati imao. Mi imamo stanovitu svotu, naime 45%, koju dobijemo polag zakona, t. j. revidirane nagodbe, i s tom svotom se imademo zadovoljiti, sve ostalo stoji na zakonih, budi bogoštovnih, budi sudbenih, budi upravnih, tu se neda mnogo govoriti. Da li hoćemo votirati proračun vladi, da li nećemo, o tom nemože biti niti govora. Gospodo! ovo smo si uzakonili, ovo stoji sve na zakonu, — i ovo je samo lištra činovnička, koju moramo votirati, ako nećemo, da nam propadne uprava, sudstvo i škole.

Jedno bi samo imao opaziti u ovom proračunu, da bi naime mogli mnogo stavakah prikratiti i više se obazrieti na nar. gospodarstvo, na razvitak našega naroda, nego li smo se obazreli. A u tom pogledu pridržajem si pravo, u spec. debati primjetbe učiniti kad dojdemo do onih stavakah, gdje mi se čini, da bi se mogla prištediti koja svota.

Što se tiče onih 45%, tu bi morao dugo ostati, mnogo govoriti. Magjarski ministar je prekinuo nagodbu, povriedio je ono, što u nagodbi stoji; to nemože nitko, pa bio on od koje god strane ovoga vis. sabora, oprovrći. To stoji tako jasno, kako napisano; dapače ministar sam priznaje, da je povriedio nagodu. (Veselost.) Nu ja nisam zato — kako je g. Beruta kazao — da neka neprimimo niti ovih 3,500.000 fr.; ja bi primio pa makar nam dadu i 100.000 fr., samo da nam dadu. Primi ono, što ti se daje, a traži ono, što te po pravu ide. Magjari kažu: evo vam 3 miljuna, toliko smo odredili za Hrvatsku. Dobro, primimo to, držimo se još jednu godinu nagode i primimo, što nam davaju; al tražimo i ono, što nas ide, — ja mislim, da ćemo i dobiti. — Ja sam dakle svakako zato, da primimo ono, što nam se nudi; jer ako toga nebi učinili, morali bi glasovati proti vladi našoj, — vlada bi onda pala, a to po mom mnienju sigurno nitko neželi. Ja mislim, da nebi bilo umjestno, da joj se, u koliko još nije zakrivila, votira nepovjerenje. (Veselost.) Istina je, Magjari su preoholi, a mi smo preveliki „premili janjci“. A ja kažem drugovom svojim, koji sjede u magjarskom saboru, da tamo neka kažu Magjarom istinu, da su oni povriedili nagodbeni zakon, neka im vele, da toga nadalje nečine, nego neka se strogo drže nagode, jerbo mi Hrvati nismo š njimi zadovoljni. (Veselost. Živio! na lievoj.)

Ja bi imao mojim predgovornikom mnógo što odgovoriti, nu jer cienim i štujem osviedočenje svakoga, neću da dirnem u nijednoga predgovornika; ali samo to moram izraziti kao domoljub, da štujem svakoga, da ljubim svakoga, pa makar mi samo mrvicu donese na oltar domovine, — nu zabranjujem svakomu vlasa taknuti domo vini; a u ostalom svakomu prosto stoji, da doprinaša na oltar domovine, koliko njegove sile dopuštaju.

Al jednoga g. govornika nemogu prešutiti, koji je jučer kazao, da nam je dužnost magjarski učiti, ako hoćemo tobože spasiti našu budućnost. Da su ga predji naši čuli u ovoj kući govoriti, neimam zato izraza, što bi bili oni na to kazali! (Živio! Živio!) Gospodo, mi da se učimo magjarski jezik, a Magjari nemogu ni trpiti, kad se u magjarskom saboru samo „da“ kaže! Ta Magjarom je više treba i sam njihov položaj zahtieva, da uče hrvatski, da uče sve slavjanske jezike, jer oni su tako rekuć u moru slavjanskom; medjutim se ja nenadam, da ćemo ikada u slični položaj doći. (Živio! Živio!)

To moram još kazati, da je Hrvat prijatelj svakomu narodu, da štuje svaki narod i sve narode svieta, ali hoće i štovan biti. Ako tko mene neštuje, nemogu ni ja njega štovati. Hrvat ostavlja svakomu njegovo, al kad želi, da ostaje svim narodom njihovo, neka i Hrvatom ostaje njihovo. Nikad Hrvat neće za tudjim grabiti, ali vazda znade i svoje braniti. Gospodo budimo stalni na braniku svoje mile i slavne kraljevine, branimo svoje pravo i svoju slobodu! — I to sam podpuno uvjeren kao Hrvat, da mi predstoji sjajna budućnost, — i uvjeren sam, da me nikada niti nužda niti sile neće natjerati, da bi milost od Magjarah tražiti morao.

Još jedno bi imao napomenuti, što sam već nekoliko

Digitized by Google

putah kao nar. ekonom iztaknuo; ja bi naime vis. saboru, vis. vladi i svim prijateljem naroda na srce metnuo, da se neka više obaziraju na nar. gospodarstvo i na nar. prosvietu. Badava nam je — kako već rekoh, — postavljati sudove, i usavršivati ih, badava nam je brinuti se toliko za upravu, ako nebudemo višu pažnju posvetili nar. gospodarstvu i nar. kulturi. Ovako radeći ćemo samo nazadovati morati. Ako nam se narod nediže, nego ako pada, tu gospodo, neima govora o nikakvom napredku naroda. Ja mislim, da bi vis. vlada morala doći do toga osviedočenja, da nam narod nenapreduje, nego da nam u svakoj struci nar. gospodarstva nezaduje. Ali ako je to, i ako vidimo, da nam dapače sam broj naroda propada, onda bi se zbilja morao lecnuti svaki državljanin, a osobito vlada, koja vlada nad tim narodom. Pa s toga preporučam vis. vladi, da oštro oko metne na to, da ako već napredovati nemožemo onako orijaškim korakom, da bar nepadamo, nego da bar korak po korak napredujemo. Ja neću ovdje predbacivati krivnju različitim zakonom, ja neću razglabati, kako je do toga došlo, nego samo mislim, da ako je već do toga došlo, moramo samo gledati, da bar zdravi iz toga izlazimo, da ostajemo čili kako drugi narodi, koji su već izišli iz toga vrtloga, — i da se metnemo na vis svim tim vrtlogom te zdravi, ponostiti, jaki i bogati izadjemo iz njih! Svaki koji se okoristiti znade okolnostima, onaj je sretan, jao pako onomu, koji nemože! U tom su braća Magjari mnogo pametniji, oni se vrlo dobro znadu okoristiti, mi pako mislimo, da ćemo sve gotovo dobiti. A svaki se mora uvjek boriti, u borbi je život. — Borimo se dakle za napredak naroda svi ukupno! Ja sam se razgovarao sa muževi naroda našega o narodnom napredku, pa su mi kazali: ti kričiš u saboru, i razvijaš svoje ideje, kako da nam je narod ne uman. Al ja ću kričati, dokle god me nebudu razumjeli.

Gospodo! Naša je dužnost, da narod u njegu uzmemo, naša je dužnost, da pomalo sa narodom radimo. Ja sam već toliko putah kazao: narodu našemu treba zapoviedati, da učini što je u njegovu dobru. Radimo dakle i zapoviedajmo narodu! on će sigurno doći do uvidjenja gdje će odobravati naše djelovanje i naše zapoviedi. A vlada, koja na kormilu stoji, neka nam bude vodjom, neka iniciativom poduzme, — svi upravni i sudbeni organi moraju š njom i s nami zajedno djelovati za razvitak našega naroda. Ne samo popu i učitelju pripada taj zadatak, tko bi to mislio, taj bi se jako varao. Nego svim ukupno pripada ta dužnost, djelovati u to ime, da dovedemo narod k napredku i kulturi.

Ja ću prestati govoriti. Prihvaćam ovu zak. osnovu; koju nam vlada i odbor predlaže za podlogu spec. debate, a pridržajem si pravo podnieti nekoje izpravke u spec. debati. Nu ne samo, da tu osnovu prihvaćam, nego ju i svim članovom vis. sabora za prihvat preporučam. Gospodo! prihvatite tu zak. osnovu, pa pokažite svim Magjarom, da mi nagodbu štujemo, — nu tražimo i od njih, neka i oni tu nagodbu štuju!

(Odobravanje.)

Predsjednik: Rieč ima g. Mirko Hrvat.

Mirko Hrvat: Vis. sabore! Provociran po g. zastupniku Popoviću neposredno a kao hrvatski zastupnik na zajedničkom ugarsko-hrvatskom saboru po g. zastupniku posredno prisiljen sam nekoliko riečih progovoriti, i to prije svega svrnut ću se na govor gospod. zastupnika Berute.

G. Beruta prigovara hrvatskoj vladi i većini saborskoj, da ona nije u obrani nagodbe, učinjene izmedju Ugarske i Hrvatske, onako energično postupala, kako bi to potrebno bilo, naročito pako da nije nastojala da se cielovitost Hrvatske ostvari, da što više, politika hrvatske vlade i većine saborske dovesti će nas do toga, da će se ista cielovitost odkinućem Medjumurja od nadbiskupije zagrebačke jošte i okrnuti.

Ne, visoki sabore! nije hrvatska vlada i većina saborska kriva, što razvojačena krajina nije s materom zemljom spojena, već oni, kojima se je težko razstati s vlašću, koju u razvojačenoj krajni u rukuh drže. — Što se Medjumurja tiče, to odkinućem iste od nadbiskupije zagrebačke neće se nagodom zajamčena politička cielovitost Hrvatske povriediti; no ako će se Medjumurje zaista od nadbiskupije zagrebačke odkinuti, neće to biti krivnjom hrvatske vlade i većine saborske, već krivnjom svećenstva medjumurskoga, koje je agitaciju za odkinuće Medjumurja proizvelo, kriv će biti ugarski episkopat, koji isto odciepljenje zahtieva i zagovara, a napokon kriva će biti sveta stolica, jer bez njezine privole odciepljenje Medjumurja nemože se izvesti, i koja će, pristavši na ovo odciepljenje, više gledati na želju od nas jačega, nego li na religiozne potrebe naroda u Medjumurju.

Drugo je, što gosp. Beruta hrvatskoj vlada i većini saborskoj predbacuje, da je ona mnogo neshodnih zakonah stvorila.

Ja, vis. sabore! neću odgovarati na ona, koja je g. Beruta navadjao protiv pojedinih zakonah, jer to nije njegovo perje, već ću samo napomenuti, da za iste tobože neshodne zakone upravo je tako g. Beruta odgovoran, kao što i saborska većina, jer je on do nedavno bio član iste većine, pa iz iste nije izstupio iz političkih ili zakonarskih razlogah, već iz razlogah osobnih, bivši najme po jednomu činovniku vlade uvriedjen.

G. Beruta predbaciva vladi hrvatskoj i većini saborskoj, što je pristaša moderne države, države kojoj je devisa obći pauperizam i demoralizacija.

Ja mislim, vis. sabore, da bi g. Beruta hrvatskoj vladi i većini saborskoj rado oprostio ona dva prva grieha, samo da nije pristaša moderne države.

Gospod. Beruta govoreći o modernoj državi naročito se ogradjuje protivu toga, kao da bi on bio pristaša sredoviečne države; no kad ja visoki sabore promislim, da

Digitized by Google

izmedju moderne i sriedoviečne države neimade nikakove druge države, kada ja uzmem na um, kako je g. Beruta navadjao prednosti sredoviečne predožujske države, to ja nemogu si drugo predstaviti, nego da je g. Beruta pristaša sredoviečne države, države kojoj je devisa sebičnost vladajućih stališah, te materialno i duševno robstvo puka.

G. Beruta predbaciva modernoj državi da širi pauperizam i nemoralnost.

Vis. sabore! Puk u modernoj državi nije sigurno siromašniji, nego li u sredoviečnoj, kada sve što je puk posiedovao nije bilo njegovo, već njegovog gospodara, dapače ni duša mu nije bila njegova, jer se je morao samomu Bogu onako moliti, kako je njegov gospodar nalagao mu. Isto tako vis. sabore nemoralnost je u sriedoviečnoj državi bila ako ne veća, a ono za stalno tako velika kakova je u modernoj državi, kao što nam historija sviedoči, no buduć da će g. Beruta težko vierovati poviesti, sigurno će vierovati starim prodikam katoličkog svećenstva i papinskim bulam, iz kojih se vidi, kakova je nemoralnost vladala u sredoviečnoj državi, dapače u sredovječnoj državi vladala je na njekojih kraljevskih i papinskih dvorovih takova nemoralnost, kakova u modernoj državi nije moguća.

G. Beruta kaže, da je plod moderne države ona nauka, koja voli u Carigradu viditi polumjesec, nego krst. Ja bi možebiti dopustio, da je ova nauka plod moderne države, dok nebi vidio, da najčvršći stupovi sriedoviečne države, papinski najmre Rim, zabranjiva katolikom u Bosni u pomoć priteći pravoslavnoj svojoj braći, borećoj se za svoju slobodu, pa vidi se da i ovi stupovi sriedoviečne države vole u Bosni viditi gospodstvo tursko, nego li slobodu kršćanah. Napokon prigovara g. Beruta zastupnikom hrvatskim na zajedničkom ugarsko-hrvatskom saboru, da su i nezavirivši u budget ugarski, votirali povišenje poreza.

Vis. sabore! Ovakovu osvadu, ovakovu potvoru mogao bi baciti samo onaj čovjek, s kojim strasti vladaju, ne pako onaj, koji sam sebe proglašuje za nepristrano mnienje; u ostalom ja sam glasovao za povišenje poreza iz osviedočenja, da se državi u stisci ma i največimi žrtvami doskočiti mora, pa ću drage volje g. Beruti svoje mjesto ustupiti.

Gosp. zastupnik Popović prigovorio je meni, da je moja interpelacija glede spojenja krajiških odielah viših sudištah sa višjimi sudišti Hrvatske naručena od Magjarah interpelacija, da se zapovjedajućemu generalu štapovi pod noge bacaju.

Ja vis. sabore izjavljam, da je g. zastupnik Popović ovo mogao čuti samo od onih ljudih, koji su položaj zapoviedajućeg generala u Pešti podkapali, ili da je to plod njegove mašte, te da meni nije od potriebe ničije naručbine kad kažem, da su najveće zaprieke konačnome spojenju razvojačene krajine sa materom zemljom sadašnji vlastodržci u razvojačenoj krajini.

Napokon vis. sabore izjavio je g. zastupnik Popović, da je plod politike saborske većine ona exklusivnost, koja je u Hrvatsku prije u cielom slavenstvu štovanu granu, odkinula od debla slavenskoga.

Vis. sabore! Ja sa žalošću priznajem; da imade pojavah one po g. Popovića napomenute exklusivnosti, no ova exklusivnost nije plod politike većine saborske, nije se vodila u većini saborskoj, već se je vodila u sredini gospode na lievoj strani siedeće, u sredini opozicije, jeste gospodo u sredini opozicije naše, koja je pravi mosaik.

Vis. sabore! Ja mogu smjelo izjaviti, da je narod hrvatski vazda gojio simpatije za boreću se srbsku braću, a nikada veće no sada u danih tolike nesreće naroda srbskoga, pa da okolnosti, dopuštaju zaisto narod hrvatski nebi žalio ni krvi svojih sinovah, te bi braći svojoj, borećoj se za slobodu, u pomoć priskočio. (Živio!)

Josip Beruta: Molim za rieč.

Predsjednik: Molim; §. 8. poslovnika glasi ovako: (Čita ga.) Po mom mnienju g. Beruta nije bio od nikoga osobno uvriedjen, i možebiti on samo želi polemiku tjerati sa sadašnjim g. govornikom; s toga njemu rieči dati nemogu.

Josip Beruta: Molim; neki dan bio je isti slučaj . .

Predsjednik: Ako vis. sabor dozvoli?

(Glasovi: „Neka govori!“) Dakle izvolite.

Josip Beruta: Ja se po onom, što je gosp. podpredsjednik naveo, nedam ustrašiti; on je sasvim krivo moje rieči citirao, on je mogao kazati ono, što se nalazi u mom govoru, koji je već tiskan, ali ne drugčije

(Podpredsjednik **M. Hrvat**: „Izpuštene su dotične rieči.“)

Drugo nije spadalo simo u debatu. Biti će meni dodopušteno kazati, zašto sam iz kluba izstupio? To je posve osobna stvar, koja u objektivnu debatu nespada. Ja se pozivam na govor g. vladinoga zastupnika, koji je označio, da stojim na istom temelju, kao većina sabora. Po tom g. podpredsjednik neima pravo, kad kaže, da sam se sa osobne mržnje odcjepio od narodne stranke; — ja još danas stojim sa većinom sabora na istom državnopravnom temelju. Ja sam se u ostalom držao posve objektivno kod svojega govora, te u ničem nisam bio osoban, — želio bi dakle, da bude isto takova i replika na moj govor. Što sam o pauperizmu i demoralizaciji . .

Predsjednik: (Prekine ga.) To nespada simo.

Josip Beruta: (Nastavlja.) Nadalje nisam ja kazao, da zastupnici na zajedničkom saboru nisu nezavirivši u budget . . . (**Podpredsjednik**: [Prekine ga.] „Naročito ste to kazali.“) Ja sam to kazao, da si nisu uzeli truda zaviriti u drž. proračun, da vide kako se percentualna pristojba odmjeriva. Tu se pozivam na sve, koji su bili u odborskoj sjednici, ondje je dapače svietli ban sam priznao, da je izaslan poseban jedan čovjek, koji će kontrolu voditi, kako se ta pristojba odmjeriva. Iz toga sliedi da su zajednički zastupnici zbilja propustili tu kontrolu,

Digitized by Google

voditi; dakle je moja tvrdnja u ovom smislu posve opravdana, a drugčije nisam ni mislio.

Predsjednik: Rieč ima g. dr. Šram.

Dr. **Lavoslav Šram**: Visoki sabore! Budget držim da nije drugo, nego bilanca, ne samo bilanca sa stanovišta narodnoga gospodarstva, nego i sa stanovišta državnoga i narodnoga života. Prigodom najme sastavljenja i votiranja proračunske zakonske osnove zastupstvo naroda imade prigodu, a i dužnost reflektirati na dobiveni resultat, stvarati si kombinacije, koje postići želi na polju narodnog gospodarstva. Tako se shvaća obćenito i tako je bilo naglašeno sa strane g. predgovornika Berute. Ja rado prihvaćam ovu prigodu, da donekle učestvujem u sastavljanju i proučenju ove bilance, a tu imati ću prigodu napose baviti se spec. razlaganjem govora i nazora g. Berute.

Veleciejeni g. predgovornik, ako njegov govor ovako u cielosti shvaćam, pošao i dielio je svoj govor — ili bar ja ću dieliti — na troje. Tu ću ja naznačiti jedno stanovište obćenito, drugo posebno, a treće, koje ću nazvati stanovištem specijalnih prigovorah.

Stanovište obćenito g. predgovornika bavilo se je i razpravljalo je ono veliko pitanje, ono pitanje, koje je rek bi zabavljalo i narod i prvake narodne i učenjake od postanka svieta, pa ih zabavlja i dan danas, ono pitanje, koje možda jošte riešeno nije, ono pitanje, koje se nalazi vazda u naprednom preporodjivanju, pitanje naime o pitanju države.

Tu je velecien. g. predgovornik zauzeo stanovište, s kojega žigoše ne toliko s načelnoga gledišta, nego koliko sa gledišta nastalih odtuda posliedicah, t. z. modernu državu. I tu je polazio sa izhodišta, glede kojega ću si uzeti slobodu, ponajprije razglabati nazore i navode g. predgovornika, a iza toga poći ću na ona dva njegova specijalna stanovišta. — Što je moderna država ili što je država u obće, to je pitanje, na koje se dade lasno odgovoriti, o kojem može biti raznih pojmovah; a mislim, da će biti g. predgovornik dužan s menom, ako ću po prilici definirati državu kao inštituciju, koja imade zadatak taj, da omogući, da ojamči svrhu čovječanstva stopljenoga u družtvo. To će biti po prilici, mislim, ideja onakova, uz koju će rado pristati g. predgovornik. Tu se dakle pita ponajprije, — a to je ono, što je g. predgovornik svojimi razlozi a napose pokazivanjem tih rezultatah htio izvesti — te se pita ponajprije, što je država moderna ili što bi se imalo razumievati pod državom modernom u onom smislu, u kojem to g predgovornik shvaća. Ako se pod državom modernom shvaća država, koja je organizovana na pravnom stanovištu, na etičkoj podlozi, na postepenom razvoju individua ne samo kao takovog, nego po svih onih sponah obiteljskih, obćinskih i t. d. čak do državnih, i ako se uzme, da se u prilog ove ideje smatraju sve stečevine napredka i nauke, ako se ovo sve razumije pod modernom državom, onda ja rado prihvaćam ovakovu državu, i mislim da g. predgovornik neće ovakovu državu osujetiti.

Pita se dakle samo — i to je neka refleksija, koju upravo moram voditi iz govora g. predgovornika, te koju nije izrazito izrekao, — pita se, da li svrham države može odgovarati ovakov ideal države, kako sam ga nacrtao, i da li može biti ovakav ideal, i da li može ovakovim svrhom odgovarati onakav ideal države, koj bi bio protivan ovomu; jer, ako se govori o modernoj državi kao o jednom opozitu, to se reflektuje na onaj depozitum kao na takav, kojemu ova potrebština manjka; pitam, da li ovomu odgovara ideal onakov, koj bi bio lišen ovakove potrebštine valjanoga ideala moderne države. Ja mislim, g. predgovornik će povjestnicom u ruci težko doći do toga, da će moći potvrditi, da bi država, koja bi bila opozitum moderne države, bila u stanju odgovoriti zahtievom i potrebam čovječanstva. Ja ću induktivno i empirički govoriti, ja ću kazati sasvim na kratko: država i ideja moderne države, kako je kod nas nastala, je adekvatna s povješću čovječanstva; i kao što se tragovi države pokazuju, tako tragovi napredka u izobraženju cieloga čovječanstva; i prema tomu kako napredak izobraženja, u isto takovoj paralelnoj adekvatnosti je napredak i državne ideje. Tu vidimo, ako povirimo u najdalju prošlost, gdje je bila na najnižem stepenu kultura, da je bila i država na najnižem stepenu.

Kašnje se razvijalo samosilje, tiranizam, despotizam i iza toga paralelno sa dotičnim duhom vremena sahnula je naobrazba, razvili su se savim drugi položaji, nastao je feudalizam; a iza toga nastala je perioda samosilja i samovlasti, koja se dade najkraće označiti izrazom „l' etat c' est moi". I iza toga opet paralelno sa naobrazbom čovječanskom od sredine prošloga vieka porazvila se je država mderna. Nu usuprot, ako se propita i iztraživa, kakvu uslugu činila je država nemoderna razvoju čovječanstva, to moram opet konstatirati iz povjesti, da je svaka stečevina na polju naobrazbe težkom mukom stečena naprama onomu odporu, kojega je našao ovaj zahtiev čovječanstva u parelelnom ovom položaju onakove države, kako je onda obstojala.

Dakle ideal savjestnoga državnika nesmije i nemože biti država druga, nego država moderna, ali i tu ću se možda razstati sa g. predgovornikom, jer nesmije se pod državom modernom nazrievati jaz svega zla, sve pokvarenosti, svake opakosti, bezvjernosti, bezetičnosti, kao što to g. predgovornik odviše crno riše. Istina, od kada je svieta bilo, bilo je zločinah i pokvarenosti, i ono „nitimur in vetitum" je tako rekuć usudjeno naravi čovječjoj, i u svih okolnostih vidimo čovječanstvo u borbi medju zlim i dobrim. Ta borba je vječita bila, ali toliko opet možemo konštatirati, da u onoj borbi nije čovječanstvo nazadovalo, jer je sve više i više polučilo onu sjajnu luč kulture, koja mora biti ona mjerovana svjetiljka, najme

Digitized by Google

luč kulture, koja i čuva, da nenazadajemo, kao što je to moglo biti u onih tmastih vremenih prijašnjih vjekovah.

Kad o modernoj državi govorim, nepredstavljam si pod modernom državom onakovu državu, gdje neima drugo nego podpuna razkalašenost, i gdje manjka svaka etička podloga; ovo upravo zahtievam kao postulat svake moderne države, da bude osnovana na pravu i na etičkih načelih. A u državi mora biti takodjer svakomu sloju, organu i organizmu opredieljeno sjajno mjesto, da može uspješno djelovati na razvoj i napredak čovječanstva; a napose mora da je opredieljeno sjajno ovakovo mjesto vjeri, jer nemože moderna država biti bez etičke podloge i vjere, i ja si nemogu predstaviti pravoga temeljitoga napredka, osim na temelju pravde i kulture, koju jamči moderna država. Jedno samo, što primietiti imam i što više vriedi, nego sve stečevine i sve podloge prijašnjih državah i prijašnjeg života državnoga, a to je ono, što je upravo atribut ili resultat moderne države, a to je budno javno mnienje, to je ona najveća poluga, najstrožija kontrola svakoga djelovanja u privatnom i javnom životu. A takovo javno mnienje nije moguće van uz one javne poluge, što se nalaze u modernoj državi, gdje imade zajamčeno pravo slobode tiska i gdje imade naobraženost, koja znade ovo pravo ustvariti i narodom uliti u sviest volju i moć, da si znade ona prava na dostojan način braniti.

Toliko sam mislio govoriti o državi modernoj naprama nemodernoj, pa ću u tom pogledu primjetiti samo jošte to: kad se govori o državi modernoj, nekako se nehotice reflektira ili se mora reflektirati na onu državu u Europi, koja je najmanje moderna. Pa ćete morati dopustiti, da ima upravo tu živoga i žalostnoga primjera, kako biva sa državami, koje su odsudjene na druge podloge, nego li su ove, koje uvjetuje moderna država.

Ja ću sada proći na drugi dio govora velecien. g. predgovornika, gdje je on najme svoje stanovište više specializirao, pa moram kazati, da ga tu radostno pozdravljam, jer, kao što on naglašuje i kako ja sa zadovoljstvom čujem, da je on i sada član većine sabora, tako i sa zadovoljstvom bilježim, da je ovo sigurno liep znak i dobar znak parlamentarne sviesti i razvitak narodnog života na bolje, kad se u samoj stranci dižu glasi, ne glasi nepovjerenja, nego onakvi, koji oštrinom nekom upravo indigniraju i kontroliraju svaki rad budi sa strane sabora, budi sa strane vlade. Dakle u toliko mi je sa zadovoljstvom konstatirati, da je g. predgovornik ovo stanovište zauzeo, ali nemogu dieliti toga zadovoljstva pogledom na to, što sam u tom pravcu čuo od njega, jer, na koliko sam ja njega razumio u hitrini, — a taj dio njegova govora jošte nije dotiskan, — on prigovara u obće, da rezultati današnjih, u novije vrieme stvorenih zakonah, koji su upravo donešeni bili prama duhu i postulatu moderne države, da neodgovaraju, a napose da neodgovaraju za stanovište ono, koje se pokazuje kao najpogubnije nami stanovište, po kojem se pokuzuje s jedne strane demoralizacija, a s druge strane pauperizam. Medjutim ja moram kazati, da u tom pogledu nisam čuo stvarnoga razloga sa strane g. predgovornika. Meni nije do toga, upuštati se u razglabanje dotičnih svih zakonah, ter moram primjetiti, da možda ima zakonah onakovih, s kojimi nebi bio skroz sporazuman, medjutim držim, da može biti je prerano izreći osudu o uspjehu i djelovanju dotičnih zakonah, što su jedva dovršeni.

Ja velim, makar se na koj pogled koj zakon čini, da mu nije rezultat skroz onakav, kako se od njega očekiva, da se u tom pogledu nebi prenagljivalo nikako, nego da bi se dotle pričekalo, dok bude moguće na temelju neoborivih podatakah stalan sud izreći.

Što se tiče drugoga diela, moram kazati, da, čuvši obćenite prigovore, nisam si mogao stvoriti pravog logičkog sklada izmedju tih prigovorah i budgeta, jer nemogu razumieti, kako bi se u obće s toga, što je pojedini zakon proizašao iz sredine stranke, predložen po vladi, a neodgovara posve svim onim nadam, koje se na njega stave, nevotira budget, t. j. kako bi se toga radi došlo do toga, da bude narod bez stalne zakonite podloge i bez zakonita proračuna. Ako se dopušta, da eksekutiva nemože, da nebude imala jedan stalni temelj, onda bi kazao, da se s načelnog gledišta nemože nevotirati budget, već da se svi prigovori, koji se odnose i koji se tiču onog posebnog stanovišta, odnoseći se na ideju pauperizma i demoralizacije, da se sve one forme, koje se imadu u onom budgetu ostvarati i koje su opredieljene, da reagiraju na ono stanovište, da se imadu predložiti u specijalnoj debati; t. j. neka se tamo označi, da je koj izdatak prekomjeran, neka se načini protupredlog, to mogu razumieti; a i nemogu, s razloga, što pojedini zakoni nebi odgovarali ili da bude reforma s drugoga gledišta potrebita, razumieti, kako se može predložiti, da bude vlada bez zakonita temelja. S toga nisam se mogao uputiti, da pristanem uz predlog g. predgovornika.

Prelazeći na treće stanovište, na stanovište specialnih prigovorah, razumijem iz govora g. predgovornika, da se ti prigovori odnose na pitanje percentuacije, naime na pitanje, kako se imade riešiti ovaj odnošaj u pogledu dielitbe, dotično prihoda izmedju nas i kraljevine Ugarske. Ja mislim, da se ovo pitanje i veoma važno i svakako upravo zahtieva, da se o njem debatira, da se konačno na čisto dovede, da se ideja o njem bistri. Uslied toga ću nekoliko riečih primjetiti.

Ovo je pitanje u najnovije vrieme u nas preživjelo nekoliko fazah, govorilo se je najprije o preliminaru, onda o plaćenom dohodu, a napose se sada govori o poreznoj dužnosti. Da vidimo, koje su tu alternative moguće. Preliminar, kao što je ovdje naglašeno i izvedeno, nemože da je podlogom za mjerenje naših dohodakah, jer on nije drugo, nego t zv. calculus sperativus, to je oznaka toga, što se dobiti misli. Nestalna pako podloga nemože biti temeljem kod riešavanja toga pitanja, jer bi mogla ili

Digitized by Google

pretiesna ili preširoka podloga biti, a u jednom kao i u drugom slučaju nastale bi odtuda nepodobštine. Ja ću poći s toga stanovišta, pa ću kazati: Predmetom ovoga zakona nije drugo, nego način i ustanovljivanje ključa, po kojem se imade dohodak naših zemaljah dieliti izmedju nas s jedne, i izmedju kraljevine Ugarske s druge strane. Po tom je sav dohodak predmetom ove ustanove. A tu bi dielio pravo, što ga imademo mi s jedne, a kraljevina Ugarska s druge strane, mi 45% a oni 55%, po tom pak kazao bi: Ovo se pravo dieli kao što u obće svako pravo na ovom svietu u pravo realno i pravo virtualno; t. j. po uspjehu u obće imade i jedna i druga stranka pravo na dotičnu percentnaciju po ustanovljenu ključu A ovo pravo prema njegovu realizovanju nalazi se sada u fazi prava realnoga, sada virtualnoga. Obzirom na ubrane dohodke jeste realnim, a obzirom još na neubrane, virtualnim pravom. S ovoga stanovišta neima nikakvih težkoćah za riešenje pitanja o percentuaciji.

Jer glede toga, što je ubrano po realnom onom pravu i po jednom ključu, imade se dielitba proizvesti. Glede virtualnoga prava imade se dielitba proizvesti prama tomu, kako se virtualno pravo pronosi u stadij realnoga prava, naime prama realizovanju. Kad je tomu tako, onda svakako u tom neima nikakvih težkoćah. Kaže se, da se imade u obće 45% — a meni se čini, da je to mnienje branio g. Beruta, — odmah i ponajprije izplatiti na naš račun; ali mislim, to se iz realnosti neda izvesti, jer kako će se ustanoviti onih 45%; tu neima podloge, po kojoj bi se moglo kazati:

Toliko nas upravo ide „in ultima linea", niti manje niti više, jer sve u stadiju utjerivanja do konačnog obračuna neima stalnog stadiuma, odnosi se samo na prošlost, a nemože se odnositi na sadašnjost Po tom bi kazao: Bilo bi težko anticipando i ponajprije izplatiti bez obzira, da li se i onih drugih 55% utjera, bilo bi težko izplatiti namah, jer se nesmije ignorirati, da je ovdje sav dohodak kao ukupna cielost uzet, i od cieloga dohodka bude odmiereno 55% s jedne, a 45% s druge strane; a neima ključa, koj počiva na razmjeru toga stadija medju pravom aktualnim i pravom virtualnim.

Držeći, da sam po tom — na koliko sam razumio g. predgovornika — odgovorio i razložio stanovište ono, s kojega ja plaidiram za ovu osnovu zakonsku, imadem samo to primjetiti g. Folnegoviću, da, kako je god on radostno — što i ja — pozdravio pojav, koj se pokazao po govoru g. Berute, tako opet ja radostno pozdravljam taj pojav, što je g. Folnegović obrekao, da smatra za shodno i nuždno učestvovati u specijalnoj debati. — Ja dakle pristajem uz predloženu proračunsku osnovu.

Predsjednik: Rieč ima g. zast. Miškatović.

Josip Miškatović: Visoki sabore! G. Beruta može najljepšim uspjehom i plodom svoga govora od jučer i prekjučer to smatrati, što svi govornici, koji su ustali iza njega, moradoše se obazrieti na njegov govor, te su se zbilja i obazrieli. Biti će dakle i meni dopušteno, da u ovoj budgetnoj debati, u kojoj ima najmanje govora sbilja o budgetu, i ja uzmem obzir na njegov govor.

On sve vidi u Hrvatskoj crno i žalostno, same mračne oblake demoralizacije, pauperizma, trgana prava, u budućnosti sigurnu propast, pa jer je tomu svemu kriva sadanja vlada i saborska većina, uzkraćuje im obojima g. Beruta budget. Svakoga će, gospodo, malko iznenada zateći, da toli oštrouman muž, kako je g. Beruta, može predlagati, da se u obće nedozvoli vladi budget. Što je meni poznato ustavnih običajah i pravilah u onih zemljah, koje su od starine ustavne, ni jedna opozicija, osim ugarske neuzkraćuje budgeta. Jer uzkratiti budget, znamenuje, koliko vam drago vi ovu stvar natezali i tolkovali, zaustaviti i ukočiti državnu mašinu. Pa zato budgeta neuzkraćuju ni one opozicije, koje su sposobne i vrstne odmah sutra zasjesti na ministarske stolice, čim danas svojim glasovanjem s njih maknu nepoćudnu vladu, a ja bih rad znao, je li g. Beruta, koji svojim glasom o budgetu veli vladi, neka sadje s onih stolicah, pred nami, je li on pripravan sutra stupiti na njezino mjesto i predstaviti ovomu saboru svoje drugove, odredjene po njegovu veličanstvu s njim zajedno, da preuzmu vladu u Hrvatskoj? Ili možda g. Beruta samo zato toli smjelo ovako glasuje, što u napried znade, da iz njegova glasovanja neće poteći nikakve posljedice, za koje bi morao odgovarati?

No mora se priznati, da g. Beruta navadja strašne krivine proti vladi i saborskoj većini, pa tim opravdava svoj glas. Vlada i saborska većina po njegovu mnenju upropašćuju zemlju i narod to u vanjskoj politici, dajuć krnjiti stečena prava, to u nutarnjoj politici, iduć strujom zakonarstva, koje širi demoralizaciju i pauperizam.

Gospodin će Beruta članovom vlade i većine, pa i meni vjerovati, da nam nije drago ni po volji, što se nagodbeni zakon u gdje kojoj točki nevrši, a da se Medjumurje nemože svoditi u nagodbeni zakon, kako je naveo g. Beruta. On će vjerovati, ako mu reknem, da je i vlada dizala svoj glas svaki put, kad je mislila, da se od zakona odstupa; vjerovati će mi, da su i članovi većine osobito zastupnici na ug. saboru na shodnom mjestu živo radili, neka se poštuje i obdržava nagodbeni zakon. No sve ovo tako je slabo pomoglo, kao i ona krasna spomenica nadbiskupova o Medjumurju, za koju će g. Beruta znati tako dobro, kano i ja. Ako se dakle ovdje ondje nevrši nagodbeni zakon, nemože se tuj pitati o krivnji saborske većine i njezine vlade, pa netreba uzkratiti budget nuždan upravi zemlje nego će biti nuždan i dosljedan taj posljedak; pošto se s ugarske strane nedrži nagodbeni zakon, premda se ta strana opominje na obdržavanje zakona, to će g Beruta dosljedno izaći s predlogom, neka se nagodba s Ugarskom dokine.

Ja gospodo od svoje strane to znam, da vjekovite stvari nije na svietu, pa će doći i nagodbenomu zakonu

Digitized by Google

kraj: on će se bilo s jedne bilo s druge strane mienjati. Hoćete li, gospodo, da se to odmah sada dogodi? Hoćete li, da sada naviestite Ugarskoj politički rat, kao što je posestrimska kneževina naviestila Turskoj pravi vojni rat, pa se i čini mnogomu, da bi i Hrvatska imala neku dičnu rolu igrati? Hoćete, li, gospodo, da se damo nagovoriti, kao što smo pomagali nagovarati posestrimu Srbiju, neka se upusti u rat pa se je obećavala pomoć i odavle i odanle, hoćemo li se i mi na čiju pomoć osloniti a kad dodje do boja onda ćemo boriti se sami, te doživiti žalostni dogodjaj, da nam se uzme i razori Aleksinac i Deligrad? Tko da ustane ovdje s tom preporukom, s tim predlogom?

Još crnije vidi g. Beruta u nutarnjoj politici zemlje. Vlada i saborska većina skrivliuju i podupiru demoralizaciju i pauperizam, jer stvarajuć moderne zakone, stvaraju modernu državu. Ali je nepravedan g. Beruta vladi i saborskoj većini, koje, pravo li se uzme, istom godinu dana vladaju po svojih zakonih, pa već zato nisu mogle, nisu dospjele razširiti demoralizaciju i pauperizam, koji vuku lozu iz davnije dobe. Problemom o demoralizaciji, o njezinu izvoru muče se, gospodo, najumniji muževi od postanka svieta. Jesu li oni svi u tami ostali, gospodinu Beruti nije ni najmanje tamno, gdje valja tražiti izvor o demoralizaciji. Ja bih ga uzeo za ruku i poveo u raj zemaljski, gdje se nije znalo ništa o modernoj državi i modernih zakonih, pa je ipak Kain umorio brata Abela. Ja bih ga poveo u onu pustinju, gdje je Mojzija dao kratke, jedre, božanskom rukom u mramor usječene zakone, pa ipak trebali su oni božji ljudi tvoriti čudesa, da narod uztežu od skvarenosti, da ga navraćaju dobru i kreposti? Moderna dakle država, moderno zakonarstvo nisu krivi demoralizaciji, koju vidi g. Beruta, a najmanje su joj krive vlada i saborska većina, koje istom kratko vrieme vode javne poslove. Pak što i znamenuje ta rieč moderna država, moderno zakonarstvo? Svaki viek u životu čovječanstva bio je moderni naprama svomu predšastniku; svaki viek imao je svojih — neka mi se oprosti, što spominjem imena radi veće jasnoće — svaki viek imao je svojih Derenčinah, koji su govorili, da valja ići napried za razvitkom, i svaki viek imao je svojih Berutah, koji su, hvaleć starinu, u novotarijah smatrali svako zlo i propast svieta. Nije saborska većina za modornu državu, ni ja nisam za nju, koja sije bezvjerje, nepravdu, nasilje, voli vidjeti polumjesec nego križ na carigradskoj crkvi; no podupirati ću državu i zakone, koji razvijaju na bolje sile, koje je bog u čovjeku zasadio. Čudesa nemožemo danas tvoriti; klade i batine nisu iztriebile demoralizacije, pouzdajmo se u dobre strane u čovjeku, i čovječji postupajmo s njim. To znamenuje moderna država u našim očima, i takvu modernu državu ja ću podupirati.

Ni u onom nije pravedan g. Beruta, što je govorio o pauperizmu, te radi siromaštva, koje vidi u narodu, uzkraćuje ovaj budget. I ja uvidjam, gospodo, da u našem narodu i provincialu i bivše krajine nije više vidjeti onako dobra života, kakav je bio prije desetak godinah, dok je militarski feudalizam u krajini sve davao krajišniku, da krajšnik njemu dadne svoju krv, a plemićki feudalizam u provincialu sve prepuštao kmetu, neka njemu kmet prepusti svoj trud i znoj. Ta su vremena prestala, te se narod nalazi u fazi prelaza, najnesgodnijoj fazi svakomu, pa i našemu narodu, gdje se niti staro još nije zaboravilo, niti novomu priučilo. No pošto se stara vremena sa svojimi odnošaji više nemogu povratiti, niti bi sam narod na to pristao, da se ona feudalna vremena povrate, to će valjda i hrvatski narod imati toliko snage i sposobnosti, koliko su imali ini narodi, te će se prokopati kao i oni do sreće i dobra stanja.

Ključ pako, kojim g. Beruta hoće da ustanovi postotke, što zapadaju Hrvatsku od njezinih prihodah, ključ osnivajući se na poreznoj dužnosti, i ja prihvaćam. Samo što nitko na svietu nemože u onaj par, kad se preliminar ustanovljuje za buduću godinu, znati, koja će za tu godinu biti porezovna dužnost zemlje, pošto se najprije preliminar sastavlja, onda istom porez razpisuje, a tečajem godine istom u potrebi odpisuje, i u kojoj se državi točno i brzo računa, jedva se istom na koncu one godine, za koju se već danas preliminar votira, može stalno doznati, što je porezna dužnost zemlje. Porezna dakle dužnost može biti ključ kod obračuna; ovdje ustanovljujuć preliminar, nemože biti ključem.

Koji mu se drago dio prigovorah g. Berute razmatrao, nijedan nedaje dovoljno razloga glasovanju proti ovomu budgetu.

Još mi je na koncu svrnuti pozornost na onu paralelu, koju je narodni zastupnik g. Popović povukao medju našim budgetom i budgetom kneževine Srbije, da pokaže, kako bi Hrvatska mogla imati samostalne financije i uzdržati tako zvane skupne poslove. Ali, gospodo, — Hrvatska te samostalnosti za sada neima, pak kad bi ju nekim čudom i zadobila, mogla bi kano i Srbija uzdržati tri tisuće momakah vojske, tako neznatan broj, uz koji se samostalnost države nebi dala očuvati, van pod jednim uvjetom, da Europa uzme Hrvatsku onako pod svoju garanciju, kao što je uzela Belgiju, a za tu garanciju neima nikakve nade, pošto Hrvatska leži na pragu zemaljah složenih oko Dunava i na Balkanu, za koje se upravo najviše lakome velike države, od kojih bi ta garancija zavisila. — Ja ću glasovati za predloženi budget. (Živio!)

Predsjednik: Za danas, pošto je već dosta kasno, biti će dosta. Dnevni red buduće sjednice je isti, kaošto je za danas ustanovljen. Buduću sjednicu uričem za sutra u 10 satih.

(12 satih 50 min. poslje podne.)

Digitized by Google

Šestdeset i sedma saborska sjednica,

držana dne 6. studenoga 1876. u 10 sati prije podne pod predsjedničtvom saborskoga predsjednika Nikole Krestića.

Pregled: Zapisnik prošle sjednice. — Podnesak. — Dnevni red: Svršetak generalne i početak specialne debate osnove zakona o proračunu za potrebštine nut. samouprave kraljevina Hrvatske i Slavonije za god. 1877.

(10 satih 10 min.)

Predsjednik: (Zvoni.) Sjednica počimlje, molim na mjesta. (Zvoni drugi put.) Molim g. bilježnika, da izvoli zapisnik pročitati.

Bilj. **Jovan Steković** (čita):

Zapisnik

LXVI. sjednice sabora kraljevinah Dalmacije, Hrvatske i Slavonije, držane u glavnom i zemaljskom gradu Zagrebu 5. studenoga 1876. god. pod predsjedanjem saborskoga predsjednika gosp. Nikole Krestića u prisutnosti 50 saborskih članovah.

Od strane vlade: Preuzvišeni ban Ivan Mažuranić, odjelni predstojnici: Jovan Živković, dr. Pavao Muhić i dr. Marijan Derenčin.

Čitan je zapisnik posliednje sjednice i bez primjetbe ovjerovljen.

Predsjedničtvo sabora podnosi proračun saborskih troškovah za vrieme od 1. listopada do konca prosinca 1876.

Dostavit će se odboru proračunskomu.

Narodni zastupnik Fr. Folnegović stavlja na predsjedničtvo pitanje u pogledu držanja sjednicah peticionalnoga odbora i vodjenja i uredjivanja saborskoga dnevnika i pošto je na prvo pitanje predsjednik odbora toga, a na drugo sam predsjednik sabora odgovorio, prešlo se je na dnevni red: „nastavak generalne debate „Osnove zakona o proračunu za potrebštine nutarnje samouprave kraljevinah Hrvatske i Slavonije za godinu 1877.“, tečajem koje podieljena je narodnomu zastupniku Josipu Beruti glasovanjem rieč, da odgovori na osobnu primjetbu, i pošto je debata potrajala do 1 sat poslje podne, zaključi u to vrieme predsjednik sjednicu, uričuć buduću za sutra t. j. dne 6. studenoga t. g. u 10 satih prije podne sa sliedećim dnevnim redom: nastavak generalne debate „osnove zakona o proračunu za potrebštine nutarnje samouprave kraljevinah Hrvatske i Slavonije za godinu 1877“.

Krestić v. r.
predsjednik.

Jovan Steković v. r.
sab. bilježnik.

Predsjednik: Ima li kakova prigovora proti ovomu, ovako sastavljenomu zapisniku?

(Neima.)

Prigovora neima, zapisnik se verificira.

Vis. sabore! Na ovaj visoki sabor stigao je sliedeći podnesak:

Svietli ban dostavlja proglašenja radi previšnjom sankcijom providjeni hrv. izvornik zajed. sabora, i to zak. čl. XXIII. i XXVI. od g. 1876. — Staviti će se proglašenja radi na dnevni red.

Prelazi se na dnevni red. Na dnevnom redu je gen. debata ob osnovi zakona o proračunu za potrebštine nut. samouprave kraljevine Hrvatske i Slavonije za g. 1877.

Rieč ima g. zast. Šašić.

Stjepan Šašić: Vis. sabore! U ovoj visokoj kući čuo sam opet, gdje se biedi zapoviedajući general Hrvatske i Slavonije, da on na putu stoji spojitbi krajine s provincijalom, a to zato, što mu je mjesto na kojem stoji, preveć omiljelo, pa se nemože s njim razkrstiti; proti toj neosnovanoj osvadi ja moram zapoviedajućega generala u obranu nzeti. Za čast, koju obnaša kao vrhovni upravitelj vojne krajine, on se nikada otimao nije, jerbo ga na to visoko mjesto stavila jedina volja prejasnoga vojnoga gospodara. Kad se ovomu bude svidilo, da je došlo vrieme posebnu odministrativnu opravu u krajini ukloniti, general Mollinary neće se tomu uprieti ni najmanjim prigovorom, jer je kao vojnik navikao pokoriti se zapovjedi, s višega mjesta dolazećoj, sliepo i bez ikakvoga oklievanja. Što on možda kruni nesavjetuje, da ona već sada sdruži krajinu s provincijalom, to on radi nedvojbeno

Digitized by Google

s toga, jer sudi: da sadašnji administrativni sustav u krajini njoj bolje u prilog ide, nego konštitucionalizmus u provincijalu vladajući.

Toga sam mnienja i ja, pa da ga nisam gojio do sada, probudila bi ga u meni jučernja razprava o našem proračunu u ovoj visokoj kući. Tuj je naime jedan vrlo uplivni član saborske većine pripoznao, da ugarska vlada ljuto povriedjuje neke ustanove nagodbene, pridodavši toj izpovjedi, da naša vlada, da naš sabor, da naši zastupnici na zajedničkom saboru tomu se doduše živo opiraju i pozornost ministarstva na hrdjave posliedice toga postupka obraćaju, — ali da to sve biva, žalibože, banbadava.

Kada dakle ovi faktori nisu kadri odvratiti zajedničku vladu od očite povriede državnoga bilateralnoga akta, ja pitam vis. kuću, da li bi oni bili obranili krajiške šume i novce iz prodaje istih ušavše, onim uspjehom, kojim je njih obranio general Mollinary?

Doklegod ovaj vojni dostojanstvenik stoji na čelu krajiške uprave, i dokle god se naši državopravni odnošaji neokrenu na bolje, bilo bi neprobitačno i za nas i za krajinu, iskati njezinu spojitbu s provincijalom.

Obzirom na napomenutu bezobzirnu i višekratnu povriedu nagodbe i pogledom na bezuspješnost naših ovamo spadajućih živih protestah, gospodin moslavački zastupnik popitao je onda porugljivo, da li ćemo poput kneževine Srbije skočiti radi toga na oružje, da nabasamo i mi na svoj Aleksinac i Deligrad. Na tu primjetbu ja mu moram smierno odvratiti, da Hrvati nisu nikada nabasali na svoje Deligrade i Aleksince za vrieme rata, već uvjek za vrieme mira, kako to pokazuje nagodba i njezino kilavo diete, ovaj proračun. (Živio!)

Predsjednik: Molim, izvolite se izraziti o proračunu.

Stjepan Šašić: Ja dakle nemogu primiti ovu osnovu za podlogu specialne debate.

Predsjednik: Rieč ima g. zastupnik Antolek.

Drag. Antolek-Orešek: Da se ovo nekoliko danah tekom proračunske razprave nije toliko zadirkivalo u opoziciju, ja nebi ustao govoriti. Nu kad se vazda za sve, što se u Hrvatskoj sbiva, baca krivnja na opoziciju, budi mi dozvoljeno, i sa svoga stanovišta koju reći. Što se proračuna tiče, to je po mojem uvjerenju svaka generalna debata suvišna, dok nemožemo vladi onoliko dozvoliti, koliko ona traži. Specijalna je debeta po tom za mene mnogo važnija, u nju ću uticati i nastojati, neke mane odkriti. Ali u ovoj razpravi čuo sam napokon o svem više govoriti nego li o proračunu. Bilo tu govora o reakciji, o srbskom ratu, o nevaljaloj upravi, o političkoj exclusivnosti i o koječem drugom.

Zastupnik Beruta rekao nam, što svi znamo, da sve skupa nevalja ništa.

Ja znam, da su vladi ruke vezane, nu zato ipak ima ona dosta griehah, koje bi joj čovjek napokon još i oprostio, kad bi se htjela poboljšati. (Smieh.) Nu g. Beruta opozvao je jučerašnjom svojom izjavom čitav svoj govor, koj mu po tom nevriedi ništa; niti hoću zato o njem više govoriti. Na drugi dio njegova govora, koj po tamjanu miriši, odvratiše mu već zastup. Hrvat i Miškatović. Opoziciji se predbacuje koješta, nu što je ona skrivila, kad nemože ni predloga u saboru donositi, što je g. Popović o nekoj exclusivnosti napomenuo i mogućem odatle razdoru, na to mu odvraćam, da ja u Hrvatskoj samo jednu poltiku vodim, ta je hrvatska i da u njoj samo za jedan narod znam, i taj je hrvatski. Preko Save sam ja braći Srbom veliki prijatelj, al u Hrvatskoj ih ja nepoznam. (Oho! — Govornik: Oho sim, oho tam, to je meni svejedno, što rekoh, neporekoh.)

Zastupnik Šašić iztaknuo je pitanje krajiško i zauzeo se je za generala Mollinarya. On veli, da je krajini bolje, gdje je, i da si nežudi jedinstva s nami. Da li to stoji, neznam, nu da bi nam spojenim bolje išlo, jer bi više mogli neg li sada, to takodjer stoji.

U ostalom držim i ja, da je general Mollinary jedina skoro zaprieka ujedinenju krajine. Ovo što sam rekao, nije bilo možda mnogim ugodno slušati, nu mogu ih uvjeriti, da sam i ja mnogo toga, što ni meni nije prijalo, mirno slušao. (Veselost.)

Osnovu prihvaćam za podlogu specijalne debate.

Predsjednik: Rieč ima gosp. predstojnik odjela za pravosudje.

Dr. Marijan Derenčin: Visoki sabore! Izjave izušćene toli u proračunskom odboru, koli u ovoj sabornici prinukaše me, da prihvatim rieč. Čudom se čudim, što se i sa strane njekih inače odličnih zastupnikah udara na temelje, na kojih počiva ustav i zakonarstvo naše, po čem se ide samo za rušenjem onoga, što smo krvavo posagradili; to je pako tim žalostniji pojav, što dotična gospoda to čine bez pozitivnih predlogah, što da na ruševinah tih posagradimo. Naliče ona po tom consiliju liečnikah, koj, sastav se oko postelje bolestnika, konštatuje njegovu bolest a nezna joj ipak naći razloga.

Slušajuć vapaj g. Berute, koj veli, da su moderni liečnici toga bolestnika doveli na rub groba, i koj mu već pjeva de profundis, nečudim se s njegovog stanovišta toliko toj njegovoj dosljednosti, koliko više g. Folnegoviću, koj to sve podpisuje. Ovo me tim više zateklo, što nisam vikao pisca „Zanovetanja“ naći u oprieci s načeli, koja je tek nedavno pobijao. G. Popović napokon predbacuje nam katolicizam, plemensku exclusivnost i reakcionarstvo. Ta divna harmonija živaljah, rotećih se proti većini, uvjerava me, da ona, iduć sredinom, ide jedino pravim putem.

Zast. Beruta, udarajuć po zakonarstvu, kritiše ponajprije neke zakone.

Prvi je na redu zakon ob odgovornosti bana i odjelnih predstojnikah.

Nu ovo je zakon praeventivne naravi, koj ima djelovati već tim, što je donešen, i nepojmim, kako se zanj može željeti širji temelj, nećemo li, da nam se sabor pretvori

Digitized by Google

u pozorište vječnih tužbah i osvadah, kojih nikada nebilo! Nesvidja mu se nadalje zakon ob uvjetnom odpustu kažnjenikah, koj naredjuje, da se oni, koji nisu počinili zločin izvirući iz nečistih motivah, već iz afekta, koj donekle svaku imputaciju izključuje, mogu nakon stanovitog vremena iz kaznione odpustiti. Nu mogu ga ja uvjeriti, da ovaj zakon odgovara potrebam zemlje, jer je u nas najviše zločinah počinjeno u afektu. Pa nebi ni pravedno bilo na ove nesretnike upraviti svu strogost zakona. Dosele je vlada samo u dva slučaja ovakove odpuštenike natrag u kaznionu odazvati morala. Ako se u obće kaže, da su moderna načela vrelo sve nevolje, pa se onda s njekom žalosti poziva na stara načela, koja svu nevolju današnju skriviše, tad i nehotice se mora držati, da se g. Beruta s timi starimi načeli nikako oprostiti nemože. Pak za čudo, da je upravo tomu prokletomu liberalizmu dosudjeno, popraviti ono, što se u tih starih vremenih sgriešilo. Ljudi triezni i ozbiljni neplaše ga se niti neviču proti njemu zato, jesu li ga pojedinci izrodili. Pseudoliberalizam neizključuje njegove vriednosti, kao što ni rad švindela Adele Špitzeder nikomu napada na um okrivljivati katolicizma.

„Žamor naroda“ — tim htjede g. Beruta označiti valjda nezadovoljstvo. Vlada sama za nj znade, a i bolestnik nije od liekovah zadovoljan. Nu ja mislim, da je usljed dvogodišnjeg napora u zakonarstvu došao narod do uvidjenja, da je zaostao, usljed čega je upravo i nezadovoljan, te bi upoznav se, sada najednom rado poskočiti iz povoja i prevaliti brda i ponore, koje mu je do napredka stavio i sam zakon božji.

Nu upravo tomu pojavu imamo razloga veseliti se, jer u spoznaji samoga sebe leži početak poboljšanja. Kad bi pako dvie godine bile kadre izvidati rane vjekovah, tad bi vještina državnička zaista još na nizkom stepenu stajati morala.

Pa koja su ta užasna liberalna načela? Temeljno načelo je razlučenje sudstva od uprave. Pobijate li ovo načelo? Ja sam samo čuo, da uprava nevalja, da ih ima, koji se s tim upravnim aparatom nemogu složiti, al načela nitko pobio nije. Al nije li bilo potrebno to razlučenje, da očistimo s polit. grieha okaljano čelo sudbenih činovnikah? Želite li možda da se opet povrate vel. župani, koji da vuku za svoju bezposlicu godišnjih 6000 fr., hoćete li natrag sudca i upravnog činovnika s batinom u ruci pustiti u jednoj osobi fungirati? (Živio!) Ta ovo načelo neizključuje autonomnih obćinah, vjerozakona i morala, nu ako nevalja, vi ga usavršite il predložite drugo.

Neki dan u sličnom razgovoru s jednim takovih muževah primjetim mu, zašto ništa pozitivnoga neutvrdi, a on mi odgovori: E ja znam samo da postojeće nevalja, a do vlade je, da nam ona što boljega predloži. Ovaj odgovor nebi bio toliko čudnovat, kad vlada nebi bila sama sa sobom na čistu, šta hoće. Što se pako tiče onih sarkastičnih primjetbah ob odstupu vlade, kao da ona nebi nanj spremna bila, odvratiti mi je, da će ona danas, naložite li joj uzpostavu municipalnog sustava, lasno odstupiti. Nu rekao tko što mu drago, mi idemo napred čisteć zemlju od mita i korupcije.

Nu nije li ga ovaj žamor morao siliti, da mu zaviri u vrelo — pa bi našao, da najviše viču prijatelji starog sustava, da se proti novomu jednom rieči rote propali elementi. Pa kad bi to uvidio bio, sigurno nebi bio dao tomu žamoru tolikog znamenovanja. Pa napokon sbilja neznam, koliko bismo bili morali u te dvie godine postići? Tko je u nas do god. 1848 ob upravi mislio? Godina 1847 donesla nam gorkih jadah i uzvišenih mislih, i koj je onda što vriedio, ili je pušku nosio ili pjesmu pjevao, a na pozitivni temelj onda nitko ni mislio nije. Nadodje tad absolutizam, za koj g. Beruta toliko liepih riečih ima. Red mu je deviza, kao što i svih absolutizmah, nu red je to žalostan, simetrija grobovah, koj nas ni makac duševno ni tjelesno promaknuo nije. Naučilo se možda od tadanje birokracije hitro riešavanje aktah, nu to je i sve bilo. Pa izim vražje energije grofa Kellersperga, koj je narod na cestu raditi naćerao, drugog mu se traga nevidi. Proučavanja upravnih načelah, upoznavanja narodnih potrebah tko li je naučio? Nadodjoše tad godine 60., u kojih se samo 6 godinah prepirasmo, ima li neima li zajedničkih interesah? I opet se zaboravilo na pozitivni rad, a sad tek, što se dadosmo na radnju, čega li sve netraže od nas?

Kroz odborsku i saborsku proračunsku razpravu kano da se jedna nit provlači — traži se od vlade preporodjaj naroda, kan da je on puka materija u rukuh njenih. Nu tu mi je primjetiti, da ni najbolje zakonske osnove same po sebi nestvaraju karaktera, volje za radom, ni obitelji. Istina da i uprava ima u tom svoju zadaću odklanjajuć zaprieke, koje prieče razvitak individualnosti, nu hoće se k tomu još i složna rada svih drugih na to zvanih faktora.

Gosp. Popoviću odvratiti mi je njegovu na prodirnom koprenom pokrivenu nakanu spočitati vladi njeku exclusivnost, da vlada medj sinovi ove zemlje nepravi nikakove razlike i da neuvadja dualizma ondje, gdje ga neima. (Živio! Živio!) Spotiče joj se što činovnike katolike šalje medju pučanstvo, koje je pretežno ili posve pravoslavno. Nu ona smatrajuć sve sinove jedne zemlje nečini razlike po vjeri, i koji teže za protivnim, mogli bi postati opasnimi ovoj zemlji.

Ovoliko si uzeh slobode progovoriti, da razbistrim odborske i saborske razprave za upoznanje razlogah nevolje naše. (Živio!)

Stevan Popović: S pozivom na poslovnik molim za rieč, da na osobnu primjetbu . . .

Predsjednik: Ja mislim, da ovdje neima govora o osobnoj primjetbi, jer . . .

Stevan Popović: Molim . . .

Predsjednik: Ja vam nemogu rieči dati.

Digitized by Google

Franjo Folnegović: S pozivom na poslovnik molim, da dodjemo jednom na čisto glede toga, što je osobna primjetba, i što nije. Ja mislim, da svaki nar. zastupnik sam najbolje osjeća, da li može što smatrati osobnom primjetbom, da li ne; i da treba jednom stvar tako urediti, da dozvoljavanje rieči u tom obziru nebude o milosti ili pristranosti predsjednika odvisila.

Predsjednik: Ja mislim, de se pod osobnom primjetbom samo ono razumije, što se odnosi na osobu, a ne na načela, izražena po dotičnoj osobi; jer posliednje je već polemika.

Stevan Popović: Molim, ako bi se usvojio taj nazor, onda smo mi izloženi tomu, da...

Predsjednik: Molim, ja nemogu diskusije dozvoliti. — Ako vis. sabor dozvoli, da vam se dade rieč; — (Glasovi: „Ne".) ja vam dakle rieči nemogu dozvoliti.

(Nemir.)

Pošto se nitko za rieč nije prijavio, imade rieč g. izvjestitelj.

(Nemir. Predsjednik zvoni.)

Izvjestitelj dr. **Blaž Lorković**: Pošto sam u svom govoru početkom debate iztaknuo, da je proračun predmet takav, koji sačinjava središte sve parlamentarne razprave, to dosadanja četirdnevna razprava dokazuje, da je ova vis. kuća stvar onako shvatila. Razmatrajuć govore, koji su tečajem ove razprave u ovoj vis. kući govoreni bili, dielim ih na dvoje. Nekoji su zato, da se neprimi ova osnova zakonska o proračunu za podlogu spec. debate. Druga su se gospoda izrazila za osnovu, ali su se po mom mnienju na ovaj predlog premalo obazrieli.

G. Beruta, g. Folnegović, g. Popović i g. Šašić izjavljuju, da nemogu primiti proračun za podlogu spec. debate, drugimi riečmi, da uzkraćuju vladi proračun. Nastane pitanje, što znači, uzkratiti vladi proračun, i kakve posljedice mogle bi odatle za ovu zemlju nastati. Uzkratiti proračun znači po Steinu uzkratiti državni život. Tim se hoće obustaviti djelovanje upravne makine, sva prava na temelju zakona stečena obezkriepiti, izazvati podpunu anarkiju. Ja nevjerujem, da bi ona gospoda, koja su stavila predlog, da se proračun nevotira, to željela. Ovu stvar treba sa drugoga gledišta razmatrati. Ja sam imao čast reći, da proračun nije drugo, nego zakon, koji ustanovljuje razmier izmedju dohodka i izdatka. Ako se uzkrati, da li u istinu prestane svih onih zakonah, kojimi se uredjuju pojedine drž. inštitucije i pojedini dohodci; da li onda prestaje zakon nagodbeni. Ako se hoće uzkratiti proračun, onda bi se moralo izjaviti, da o zakonu o proračunu zavisi djelovanje svih ostalih zakonah, ili čim se uzkrati, da prestaje djelovanje tih zakonah. Pošto ovo nije, niti može biti, s toga je u prakt. životu uzkraćivanje proračuna bez ikakvih koristnih i vidljivih posljedicah. Zato se i kod najstarijih narodah kao što i u novo doba riedko sgadjalo, da je parlament uzkratio proračun. U Englezkoj se je to samo jedanput dogodilo i to god. 1778., a bečki rajhsrat neuzkrati ga niti vladavini, možda najomraženijoj — Hohenwartovoj.

Ja sam mislio na ovu točku s toga veću važnost položiti, jer držim, da moraju biti na čistu načela, na kojih se u obće ovo uzkraćivanje — ako može gdje biti — osniva. Po mom mnienju gospoda, koja su predložila, da se vladi uzkrati proračun, predlažu nešto, što napokon sama nebi željela, da se sbude. Imade u ostalom i drugih sredstvah, kojimi se može nepovjerenje vladjasno dokazati, a da time nezapne sama upravna makina, i tomu je prigoda kod spec. izdatakah i dohodakah, koje vlada traži, a ako ih nedozvolimo, to se izrazi nepovjerenje vladi, koja mora da odstupi. To se može bez uštrba javne uprave dogoditi.

Sada prelazim na govore pojedine gospode zastupnikah. Na prvom je mjestu govor g. Berute. Njegov govor imade 2 diela. Prvi dio sadržaje razloge obćenite naravi — političke i gospodarske —, koji ga nukaju, da uzkrati vladi proračun; drugi dio sadržaje razloge finaucijalne. U prvom dielu svojih razlogah dolazi g. Beruta najprije do toga, da izrazi svoj sud o modernoj državi. G. Beruta predstavlja si tu modernu državu kao neki moloh, kojemu se danas mora sve žrtvovati, svi interesi, sve materijalno dobro itd. Gospodo, ja upravo držim, da je dužnost moja, donekle uzeti bar u obranu tu modernu državu proti g. Beruti. Što je država, ja neću dosadjivati nabrajanjem onih definicijáh počam od Aristotela i Platona, pa sve do Bluntschlija i Roschera. Istina, da je moderna država u svakom pogledu bolja, i odgovara bolje onim svrham, koje imade postići, nego li država antika ili sredovječna ili država 14. ili 15. vieka. Država moderna smatra svojim zadatkom, nastojati oko promicanja svihkolikih interesah ljudskoga družtva i činiti sve, čim ljudstvo može postići svrhu svoju. Moderna država, koja si takodjer prisvaja ime pravne države, smatra si svojom zadaćom uzdržati pravi red u državi, uvadjati uredbe i institucije, kojim je zadaća korist i interes ljudstva unapriediti. Ako, gospodo, mi ovaku državu modernu uzmemo sravnjivati sa državom antikom ili sredovječnom ili sa državom policajnom, to sam uvjeren, da ona zadaći svojoj mnogo bolje odgovara. U staroj državi bilo je sve, samo čovjek ništa, u sredovječnoj nestaje individuum pred stališi, policajna država ograničuje tutorskim namitanjem čovjeka, dočim ga moderna brani i osigurava mu interese do stanovite granice, dokle naime nepostaju pogibeljnimi koristi obćoj. Moderna država, gospodo, nesamo da poštiva pravo i slobodu individualnu, nego čini za razvoj materijalni i kulturni mnogo više, nego je ikoja država dosad činila. Pod modernom državom razvija se blagostanje naroda onako, kako tomu neimamo traga niti u sredovječnoj a još manje u staroj državi. Neki narodni ekonom kaže, da je najsiromašnija država u novijem vieku bogatija, nego u srednjem vieku najbogatija. G. Beruta spomenuo je nješto u svom govoru, što me je veoma

Digitized by Google

neugodno dirnulo. On krivi naš viek s toga, da sada vlada humanizam; naročito spominje tu Lepoglavu. Ja nisam zagovornik pretjeranosti u tom pogledu, ali svakako mislim, da sadašnji viek i moderna država mnogo bolje odgovara zahtjevom kršćanstva, da se i u zločincu mora čovjek nazrievati, nego li sredovječna, koja ga je bacala na lomaču i na muke stavila. Ja nisam zato, da se kaže: gospodine lopove, izvolite u arešt, ali nisam ni zato, da se čovjeku izbriše biljega podobe božje. Protivno je vladalo u državi sredovječnoj, gdje je valjalo načelo „timor domini initium est sapientiae“ kod pojedinih državnikah. Da nekoji vole viditi u Carigradu polumjesec nego li križ, zato nemože se moderna država kriviti. Ja bi mogao navesti hiljade ljudih, koji su sabiranjem prinesakah nastojali dokazati svoju želju, da se nesretni patnici oslobode, i da se na hramu Konstantina zasadi znak kršćanski.

G. Beruta je na krivom putu, ako misli, da je komunizam plod našega vieka. Komunizam je tako star, kaošto čovječanstvo; kod Rimljanah i Grkah nalazio se je u mnogo gorjoj formi; takodjer u srednjem vieku nalazio se je u ružnoj formi. Današnji komunizam se ni iz daleka neprikazuje u tako gadnoj i brutalnoj formi, kaošto se prikazivao prije.

Meni se čini, da g. Beruta poglavito zato na modernu državu udara, što ta smatra nekako drugčije odnošaj prama crkvi, nego što je to prije bivalo. Ja se neću upuštati o razpravljanje o tom odnošaju, ali to nestoji, da moderna država nepriznaje religije. Doduše se neočituje niti katoličkom niti pravoslavnom niti protestantskom, ali ona smatra svojim zadatkom, dizati religioznu ćut naroda; a u tu svrhu moderna država, ako uzmete proračun i pogledate, čini mnogo više, nego što je činila država policajna ili sredovječna. Uzmite naš mali proračun i viditi ćete da se troši u svrhe bogoštovne i nastavne 100.000 for. Tako čini svaka država, jer uvidja, da bez religioznih uzgojah nije moguće postići onih svrhah, koje si je moderna država kao takova postavila. Rekav to u obće prelazi g. Beruta na naše posebne odnošaje i navadja kako se širi pauperizam i demoralizacija, a čemu dakako je mnogo kriv drž. sistem i takodjer postojeći zakoni. Meni su poznati zakoni, koji su sada u novije vrieme stvoreni, a nebi kazao, da je duh ili smier takav, da bi kadri bili jedno od ovih zla zla prouzročiti. Kakogodj je naš položaj nepovoljan, on je ipak naprama položaju, u kojem se je Hrvatska prije 200 ili 300 godinah nalazila, mnogo povoljniji. Naročito što se tiče uprave i sudstva i zakona već je gosp. predstojnik pravosud. odjela spomenuo, da se ovo osniva na onom obćenito prihvaćenom načelu, da treba upravu od sudstva odlučiti; i ja držim, da je ovo nuždan uvjet, ako hoćemo, da jedna ili druga grana bude odgovarala svojoj svrsi. Da naša uprava, kako je sada uredjena, nepokazuje ploda, kako smo se ga nadali, to je, gospodo, sasvim razumljivo. Ako se je prigovaralo tomu, to su se samo izticale pojedine rane u tom pogledu, ali nije se navalilo, — koliko se ja sjećam — na sam sistem, na kojem se upravo osniva. Da naša uprava nemože ići onim putem, koji bi bili željeli, to, gospodo, moramo uzeti na um i to, da u nas neima još svih onih uvjetah individualnih, koji su za to potrebni. I teorija sama o upravi je nova. Kao što je presvietli g. dr. Derenčin kazao, mi smo istom počeli upravom se baviti u najnovije vrieme; mi nismo imali dovoljno naobraženih činovnikah, do tih ćemo malo po malo od sada doći. Ove mane mogu se dakle izpraviti. Sistem je dobar. Naši individualni odnošaji — veli se — su takovi, da u njih narod osiromašuje. To može biti, ali kraj svega toga stoje odnošaji bolje nego su stajali prije možda 30 godinah. Statistika dokazuje, da kraj svega toga, da narod osiromašuje, svakako stojimo puno bolje, nego smo stajali prije 50 godinah.

Drugi glavni dio govora gosp. Berute, u kojem navodi razloge, koji su ga doveli na to, da neprima proračun za podlogu spec. debate, tiče se percentuacije. Ja sam već u prvom govoru spomenuo, što se je dogodilo glede tih %. Odbor je iza podulje razprave mislio, da se nemože uzeti za podlogu izračunanje i odmjerivanje tih % nego zaista unišli dohodak kraljevinah Hrvatske i Slavonije. Odbor je držao, da je Ugarska dužna nam prema preliminaru davati stanovitu svotu, a kasnije, kad za tekuću godinu unidje dohodak, imade se praviti obračun i izvesti na čisto, je li smo mi Ugarskoj, ili je Ugarska nam štogod dužna. — Ovo su razlozi, radi kojih je odbor pristao na to, da se ova svota uvrsti u proračun i da se ovako imadu ti % za Hrvatsku izračunati. Nego čini se meni, da mnenje g. Berute, da se ti % imadu od propisane porezne dužnosti računati — uz koje pristaje i g. Miškatović, nestoji.

Ovoliko sam imao odgovoriti g. Beruti.

Moj prijatelj g. Folnegović usvojio je sve navode g. Berute osim onoga, koji zasieca u pitanje državo-pravno. G. Folnegović misli, da u ovom tiesnom okviru, koji nam pruža nagodbeni zakon, nemožemo se ni materijalno ni kulturno podpuno slobodno razvijati. Na ovo bi ja g. Folnegoviću odgovorio, da je taj okvir, ako i nije jako širok, ipak tolik, da se može marljivošću i trudom u njem mnogo dobra učiniti; a osim toga, gospodo, ja prihvaćam što je bilo ovdje ovih danah izrečeno, da zakoni nisu za uviek napravljeni, nego da se imadu prama snagi države premačiti, popraviti i mienjati. Narod, koji hoće da živi, i jest za život sposoban, taj se neda u zakone za sva vremena okovati; zakoni se moraju prema potrebi mienjati.

G. Folnegović kaže, da naša uprava nevalja, da neodgovara svrsi. G. Folnegović, ako sam ga dobro shvatio, neprigovara samomu načelu. (**Folnegović**: „ne“.) Ja sam kazao, da amo tamo imade manah, ali se dadu izpraviti. G. Folnegovoć kaže, da je premalo podžupanijah, Gospodo,

Digitized by Google

ako je taj premalen broj kriv, da uprava radi mjestimičnoga pomanjkanja podžupanijah nevalja, onda će biti dužnost vlade, da ovakove mane ukloni, i broj podžupanijah pomnoži.

Iz govora g. Popovića samo ću nekoje momente iztaknuti. G. Popović, da dokaže mogućnost samostalnosti financijalne za Hrvatsku i Slavoniju, sravnjiva naše dvie kraljevine sa kneževinom Srbijom, te dokazuje na temelju stečenih podatakah, da je dohodak kneževine Srbije i kraljevine Hrvatske po prilici jednak. Iz toga dakle zaključuje, da bi Hrvatska mogla, imajuć svoje financije, izpunjivati sve uvjete, koji se u nju stave. Ja bi g. Popovića na jednu okolnost upozorio, naime da Hrvatska i Slavonija, kad bi postigle samostalnost, morale bi na sebe uzeti veliki teret dugovah, kojih kneževina Srbija neima; zato, što se tiče mojega individualnoga uvjerenja, ja sam uviek želio, da postignemo tu samostalnost gospodarsku, te bi dobili vlastitu financ. upravu.

Napokon nemogu mukom mimoići rieč g. Popovića, da je Hrvatska uslied ove politike iz kola slavenskih narodah izbačena. (Nemir. Glasovi: Čujmo!) G. Popović priznaje, da je bila Hrvatska nekoč medju slavenskom braćom vrlo dobro akreditirana. Ja mislim, da taj kredit Hrvatska još dandanas uživa, i da ga nije kod pravedno misleće braće slavenske izgubila. (Živio! Živio! Tako je.) Hrvatski narod nije od g. 1835, dakle od svojega preporoda, nijedan dan izgubio tople slavenske ćuti i ljubavi za sva slavenska plemena bez razlike. (Živio! Živio!) I ja se nadam, da se nećemo istomu plemenitomu osjećaju u nijednom slučaju i nikada iznevjeriti (Živio!). Samo nekoliko riečih o tom. Svim je poznato — osobito starijoj gospodi — koliko se je radilo i nastojalo o tom, da se pod jednim imenom slože sva jugoslavenska plemena. Ja mogu reći, da je hrvatski narod prvi to kolo na slavenskom jugu poveo. To je dokazao jasno „Iliri" itd., kako bi se pod jednim imenom Jugoslaveni sdružiti mogli; (Jedan glas u sredini: „**To bi bilo pravo ime**!) a onda nismo nalazili na onu podporu, koja bi se bila izčekivala. G. Popović prigovara vladi a i stranki neku exclusivnost plemensku; ja odbijam ovaj prigovor; hrvatski narod nije exclusivan, niti se ob ovoj exclusivnosti nemože govoriti. Ako ima kakovih pojavah u tom pogledu, i ja sam tako slobodan reći, da vrielo tih pojavah leži u drugoj exclusivnosti, jerbo se i s jedne i s druge strane exclusivna politika tjera; („Živio! Tako je!") neka nebude tamo tako exclusivnih pojavah, neće ih biti ni ovdje („Tako je!")

Napokon g. Šašić kaže, da on takodjer neprima za podlogu specialne debate ovaj proračun, a njega su na to naveli razlozi, što su se u ovoj vis. kući prigodom ove razprave pojavili, da je barun Mollinary uzrokom, što se krajina nespoji sa materom zemljom; a g. Šašić to odbija, i kaže, da je bolje, da se nepridruži, jerbo stanje krajine je mnogo povoljnije, nego li stanje Hrvatske. Meni bi bilo lahko pobiti ovu izreku, ali ovo nije moja zadaća, u ostalom mislim, da, kad bi se krajina nama pridružila, da bi se okolnosti morale i kod nas promieniti, jer i tu valja ona istina, da se složnimi silami dade više postići. (Živio!)

Ovo bi bilo, što sam imao gg. predgovornikom kazati; a samo, još prije nego svršim, neka mi bude dozvoljeno, obazrieti se na rieči g. Živkovića. On je prviput, govoreći u generalnoj debati, naveo razloge, zašto vlada nije expoze pred vis. kuću izniela, pa kaže, da s toga, jerbo naš proračun neima karaktera proračuna samostalnih zemaljah. Ja mislim da ovaj razlog ne stoji, i da se u našem proračunu predstavlja gospodarstvo, kao što u proračunih samostalnih državah. Ali kraj svega toga mislim, da bi vlada mogla tom prilikom iztaknuti može biti jednom riečju cilj, koji imade, na što će novac upotriebiti, i kako će dohodak od onih porezah, što ih narod hrvatski plaća, uložiti. (Dobro, dobro!) Ovo me je takodjer neugodno zateklo, da g. Živković misli, ako hoćemo naše interese u Pešti promicati, da moramo učiti magjarski. Ja mislim, da su svi zakoni tako dobro sastavljeni u hrvatskom, kao i u magjarskom jeziku i po mom mnienju nebi bilo nuždno učiti toga jezika (Živio, živio!).

S ovih razlogah preporučujem predlog odbora za podlogu specijalne debate. (Živio! Živio!)

Predsjednik: Rieč ima g. predstojnik nut. odiela.

Jovan Živković: Vis. sabore! Samo jednu izjavu imam dati od strane vlade, te nekolikimi riečmi odgovoriti na ono, što je g. izvjestitelj kao nekakov prigovor naveo: Prvo nestoji, da se našemu proračunu oduzima karakter samostalna proračuna, nego ja sam kazao, da nije bila navada dosada, donositi expose pred vis. sabor, jerbo ni neima potrebe, da sabor izpituje vrela za pokriće manjkajućega, koje se nalazi u svakom proračunu; to bo je stvar financijalnoga gospodarstva u državi, to je stvar Ugarske, a mi dobivamo već gotove %, prema kojim imamo naše potrebe udesiti. Dakle kod nas je, da se mi moramo sa našimi potrebami obratiti na ono pokriće, koje nam je na razpolaganje. A glede ressorta se nikada u nijednom parlamentu expose nečini. — Ovoliko za opravdanje vlade.

Što se tiče one okolnosti, da sam iztaknuo potrebu učenja magjarskog jezika, kao nekakov postolat, da možemo u zajednici obstajati, imam dodati razjašnjenja radi još sliedeće: Gospodo! prigovara nam se, koji smo pozvani u Pešti zastupati interes Hsvatske, da ga nezastupamo, kako treba. Ja moram kazati, da jedna od glavnih manah u tom pogledu je ta, što nemožemo razumjeti razprave, kako se vode u onoj politici, koju bi pobijati mogli. Od onih, koji su pozvani da zastupaju u Pešti zemlju, moglo bi se dekle očekivati, da si nabave ono sredstvo, koje će im biti u izvršivanju njihovih dužnostih na ruku, da ih mogu uspješno riešavati. — Ja vas sjećam, kako je g. bar. Ožegović g. 1848. s največim uspjehom zastupao Hrvatsku, i vidili smo, kakovom vatrom

Digitized by Google

je on to činio, kako je bio on jedini u stanju mješati se u debatu, jerbo je znao magjarski. Sva javna magjarska glasila govorila su s najvećim štovanjem o njem i o načinu njegova zastupanja. Jezik magjarski nije mu bio dakle suvišan, nego dapače potreban.

U tom pravcu, mislim, da ćemo daleko uspješnije moći zastupati naše interese, dok smo u zajednici, koja zajednica već 800 godinah traje; kad nam je dakle sudjeno, da u toj zajednici živimo, to nevidim razloga, zašto nebi toga jezika učili, osobito oni, koji su pozvani u javnom životu zastupati interes zemlje. Ja znam da smijemo govoriti u hrvatskom jeziku, a govornik treba da razumije, što se u sjednici radi. Toliko za opravdanje.

Prigodom ove razprave pala je više puta rieč, naročito od gg. Šašića i Kamenara, glede nagodbe naše, te se preporuča vladi, da na obdržavanje nagodbe pazi. Kad je vlada Nj. vel. postavila vlast u ruke svietloga bana i nas trojicu kao suodgovorne šefe, ona si je bila podpuno sviestna, da mi odgovaramo za sve čine i propuste, koji bi bili proti nagodbenomu zakonu, a naravski u svom autonomnom djelokrugu. Ako vlada štogod učini ili propusti, što nebi odgovaralo nagodbenomu zakonu, to nije vriedna, da bude od vas podupirana. Vlada neće nikada u tom pogledu ništa propustiti, ali kako rekoh, u autonomnom svom djelokrugu. Na koliko se autonomni zakon u poslovih zajedničkih oživotvorio nije, n. pr. glede jezika na poštah i t. d., tu nemojte tražiti odgovornost od vlade naše, nego tražite ju na drugom mjestu. A i tu budi rečeno za umirenje, da se njemački jezik, koj je zavladao djelomice na poštah, već odstranjuje; neka se izvole gospoda o tom uvjeriti. A glede jezika na željeznicah je jedna zaprieka, da se neuredjuje hrvatski po nagodbenom zakonu, tu toliko stoji, da svi podnesci moraju biti izključivo na hrvatskom jeziku; uprava još nije hrvatska, — a to je stvar, za koju valja vojevati na svojem mjestu, a nemože se reći, da vlada naša krivnju nosi.

Glede onoga pojma, da je ova nagodba od danas do sutra, kao što se je ovdje kazalo, to moram izpraviti na temelju zakona, da ova nagodba nije ili na 5 ili 10 godinah stvorena, nego do onoga vremena, dok svi na to pozvani faktori drugo što neutanače; nagodba traje sve do onda, dok se istim putem i načinom od sabora hrvatskoga i ugarskoga i od krune štogod neutanači.

Ovaj budget pravi se samo za godinu danah, a do tada baš iztiče naše financijalno pitanje. Ako od danas godinu danah nevidimo ovaj ključ udešen prama našoj koristi, onda do nas stoji, da financijalnu stranu tako udesimo, da bude odgovarala koristi naše zemlje. Danas se radi o dogovoru Ugarske i Austrije, nas zastupa naš ministar; kad bude taj dogovor utanačen, onda će se dogovoriti izmedju nas i Ugarske. Onda će biti za nas vrieme, da se u tom pogledu što bolje uredimo — što u ostalom ja sumnjam, — a za sada se tu ništa preinačiti neda, i u obće još jednom moram naglasiti, da nagodba naša zavisi od trijuh faktorah. (Dobro! u sredini.)

Predsjednik: Sada će se glasovati. Pitanje glasi ovako: „Prihvaća li vis. sabor u načelu i uzima li za podlogu specijalne debate osnovu zakona o proračunu za potrebštine nutarnje samouprave kraljevine Hrvatske i Slavonije za godinu 1877?“ Ona gospoda, koja su zato, neka izvole ustati.

(Većina.)

Specijalna debata počimlje; ona gospoda koja imadu kakve izpravke činiti proti kakovoj stavki ili točki, neka prije, nego dotična stavka ili točka na red dodje, svoje izpravke ovomu predsjedničtvu prijave.

Izvj. dr. **Blaž Lorković:** (Čita.) A. Potreba. Poglavje I. Sabor.

(Prima se.)

(Čita:) Poglavje II.

Predsjednik: K poglavju II. na stavku VI. podnio je zast. Antolek-Orešek sliedeći izpravak.

Bilj. dr. **Lončarić:** (Čita.) Stavka VI. „za razne potrebe banu na razpolaganje 10.000 for.“ neka se briše.

Predsjednik: K stavki I., tekući broj 2—6. podnio je izpravak g. zast. Popović.

Bilj. dr. **Lončarić:** (Čita.) U stavci I. tekući broj 2—6, neka se stavi u izvanrednu potrebu.

Predsjednik: Rieč ima g. zastupnik Antolek-Orešek.

Dragutin Antolek-Orešek: Vis. sabore! Ja sam stavio izpravak, da se ovih 10.000 for., koje odbor u toj stavci predlaže, briše. To pako, gospodo moja, učinio sam s toga razloga, jer sam o toj stvari različite stvari čuo: s jedne strane mi se kaže, da ovih 10.000 for. služi kao nekakva dispozicija banu za dobrotvorne svrhe, a s druge strane čujem, da se upotrebe za nagrade onim ljudem, koji su se zvali u prijašnje vrieme „polizeispitzeln“, te prijavljuju vladi ljude, koji su učinili štogod kriva ili možebiti i ne.

U prvom slučaju, da se zbilja ovih 10.000 for. upotrebljuje za dobrotvorne svrhe, ja nebi imao ništa proti tomu, dapače bio bi zato, da se više dozvoli, nego li je ovdje stavljeno. Jerbo, gospodo, ako to stoji, da se ovih 10.000 for. za poštene svrhe upotrebljuje, onda neuvidjam, zašto od tih 10.000 for. nebi ban račun položiti morao, kao što se polaže o cielom proračunu. Ali, gospodo, ako uzmemo na um, kako je zbilja ovaj paušal naš premalen za pokriće naših najvećih potrebština, kao što sam se osvjedočio prigodom razprave o cestovnoj mreži, gdje je toliko miljah kotarskih cestah prešlo na obćinski trošak, pošto vlada kaže, da neima dovoljno novacah, onda pitam: Je li pravedno, da se onih 10.000 for. dade za nešto, zašto nitko nezna — bar ja neznam — koju svrhu ima? (Veselost).

Recimo mi, da ni ovo nebi stajalo, da su naše ceste u tako zlom stanju, i da bi zbilja bilo toliko novacah, da se potrebe pokriju, onda još tih 10.000 for. možemo upo-

*

Digitized by Google

trebiti na jako potrebne stvari, n. pr. na štipendije za siromašne učenike ili za podporu pučkim učionam, jer imade takovih obćina, koje imadu takov obćinski namet, da moraju čovjeku vlasi u vis ići, ako ga vidi. Jedna obćina n. pr. u županiji varaždinskoj, koja je gradila školu, imade tolik namet, da dodje na posjednika jednoga selišta svota od 75 for., koju imade platiti u tu svrhu.

Ako se sve skupa u obzir uzme, mislim, da mi neće nitko to predbacivati, kao da bi ja htio imati kakvo nepovjerenje do bana, ako predlažem, da se ta svota ovdje briše. Dapače ja se neću složiti s onim razlogom, s kojim je ova većina, kojoj ja nikada nisam pripadao, za vrieme Vakanovića, kad je pokojni Prica, kao zastupnik vlade tražio samo 8.000 for., argumentirala, da te svote neće dozvoliti s toga, jer vladi netreba „dispozicijonsfonda", nego ja glasujem proti njemu najviše s toga razloga, što trebamo svaki novčić za druge svrhe. Ja budem votirao sve, što vlada traži, dapače još više, samo se neka reče, da ima kakovu drugu svrhu, a za svotu pod ovim naslovom glasovati nemogu.

S ovih razlogah predlažem, da se ova svota briše.

Predsjednik: Rieč ima g. zastupnik Popović.

Stevan Popović: Ja mislim, da je najprije spec. debata o tom izpravku.

Predsjednik: Izvolite obrazložiti svoj izpravak.

Stevan Popović: Ja sam nakan govoriti i o tom pitanju.

Predsjednik: Najprije obrazložite svoj izpravak, onda možete i o ovom progovoriti; a dva puta tu nemožete govoriti, nego samo jedanput.

Stevo Popović: Vis. sabore! Kad sam podnio izpravak, koji je pročitan, imao sam u vidu novčano stanje naše zemlje, koja je jako ograničena ovimi 45%, imao sam pred očima s jedne strane tu sirotinju, s druge pako sve one silne potrebe, koje podmirivati valja. Nu baš ta dva obzira i prisiljavaju nas na što veću štednju. S toga kad su već drugi putevi zatvoreni, počeo sam sa prvom stavkom, gdje je to po mom mnienju moguće učiniti. Ja mislim, gospodo, da svaka ustanova mora biti opravdana priekom potrebom zemlje. A ocjena svake ustanove mora biti opravdana logikom svoga značaja i genezom. A ova ustanova nemože opravdati svoju eksistenciju ni potrebom ni značajem. Kako ja shvaćam ovaj banov bureau po prilici, on bi odgovarao onome, što je upravo kancelarija ili kabinet dvorski kod suverenih vladalacah. Ovaki bureau banov razumeo bi ja u ono vrieme, kad je nosilac banske časti imao neke atribute suverene moći, tada je mogao imati medju svojimi dužnostmi i pravi i takve agende, koje po svome karakteru nisu spadale u nijednu granu ustavne vlade, a ipak ih je valjalo riešiti. Po mom mnienju ovakova institucija nije drugo van plod diobe vlasti u monarhijama izmedju naroda i vladaoca. Kako je ustavna sviest zavladala narodom, odmah je u tome ponikla i opasnost moguća po vladaoce, koja je mogla jako štetna biti po njihove interese pa i sam obstanak; da bi se ovi od takve opasnosti laglje zakloniti mogli, gledali su, da što više sredstva u toj cielji pribave u svoje ruke. Tako su bili svojim interesima primorani, da stvore jednu instituciju, kojoj bi bila zadaća, da sve njihove interese čuva. Jasno je dakle, da je sa toga gledišta onakva institucija mogla i morala imati takve agende, koje obilaze kanale ustavnih državnih organizmah. S druge strane, pošto je diobom državne vlasti izmedju naroda i vladalaca ovim posliednjima ostavljeno po neko pravo, kao n. pr. pravo pomilovanja i nagrade, to je svakako razumjeti, da radi vršenja toga i drugih pravah i dužnostih, koje vladaoci imaju, mora biti i nekih ustanovah, koje će im po tome kao pomoćna sredstva služiti. S toga ja i razumijem, šta znači dvorski ili vladalački kabinet. Ja neću da se ovdje časti bana trojedne kraljevine taknem, ali koliko mi je poznato, kako je ista danas obilježena, uz nju nije prikopčano nijedno suvereno pravo, niti mu je pridata koja agenda, koja nebi spadala u koju od postojećih strukah drž. uprave, koje se imaju vršiti ustavno propisanim načinom. S te dakle strane obstojanje ovakve institucije kaošto je onaj bureau nije opravdano. Što se tiče ličnih i dinastičnih interesah, kojim bi ovakav bureau po svojem karakteru služiti imao, te nepoznaje narav banske časti, koje nosilac kod nas podleži promjenam ustavnog života. Šta više i nesmije ih imati, ni poznavati. Prema časti banskoj, kako ju definiraju faktični odnošaji naše zemlje, nemože ni imati nikakvih drugih dužnostih, van one, koje u organizaciji naše zemlje i u njezinom ustavnom odnošaju s polja leže. Po tom dakle bila bi ovakva institucija nepotrebna, jer sve agende odpravljaju dotični odjeli zem. vlade po strukama, a dotični novac, koji bi se ovdje pristediti mogao, upotriebio bi se na drugu koristniju stranu.

Time nisam mislio reći, da nosiocu banske časti hoću da oduzmem svaku pomoć; ali ja mislim, da bi se ta pomoć mogla ograničiti na najmanju sumu pomoćnog osoblja; to držim s toga, što po mome mnienju nemože niti smije biti kakve agende, koju bi ban mogao ili smio riešiti i odpraviti mimo i iza ledja dotičnih odjelnih predstojnikah. S toga želim, da u kratko k žem, da ova svota sad dodje u izvanredno pokriće, a pri sklapanju proračuna za iduću godinu želio bi, da je u budgetu više nevidim.

Što se tiče štov. nar. zastupnika g. Antolek-Orešeka, kad već moram sad o tome govoriti, to se izjavljujem, da ga podpomažem. Njegovim izpravkom dakle zahtjeva se, da se ova svota bez naslova briše. Onih 10.000 for. ma se kako nazivali nisu drugo nego „dispozicions-fond"; obično, kad se rodi pitanje, da se takav fond vladi odobri ili ne, opravdavaju vladini privrženici zahtjev istoga s time, da on služi vladi za izvor eventualnim dobročinstvima, služi na podporu prosvjetnih i humanitarnih zavodah, kad ovi slučajno i iznenada dodju u nevolju, da pomoći tre-

Digitized by Google

baju. Koliko je meni poznato, nije u nijednom od naših listovah bilo bilježakah o kakvim činima dobrotvorstva sa strane onih, koji rukuju tim fondom, a ja držim, da ovi listovi nebi ni najmanju sitnicu propustili zabilježiti, koja bi bila u stanju popularnosti nosioca banske časti štogod doprinieti. Držim, da je to samo prost izgovor, kad se govori, da se s tim pripomaže svrsi dobrotvornoj, jer što se tiče podpore narodnim zavodom, to su iste proračunom već unapried providjene, a kod zavodah neda se lako zamisliti iznenadna nevolja, za kojom se nebi moglo pričekati do idućeg budgeta, gdje bi zemlja nevolji takovoj rada doskočila.

Nijedan zavod neće medjutim umrieti od glada. — Dopuštam, gospodo, da mi se može reći, da se često dogadja, da tkogod kucne i na vrata banskih dvorah tražeći milosti, ali ja mislim, da za taj i takve slučajeve nebi mi mogli votirati ni najmanju svotu, a kamo li 10.000 for., jer ja sam uvjeren, da i ovako neće neutješen nevoljnik otići sa tih vratah. A bilo bi sasvim cielji neshodno, kad bi mi votirali ovu sumu, pa proklamovali, da postoji neki izvor za dobročinstvo i blagotvorne cielji; jer posliedica bi bez sumnje bila ta, da kako je naša zemlja siromašna i u njoj mnogo nesrećnog i potrebitog svieta, da bi oni svi pohrlili tamo, gdje misle, da će naći sebi olakšice i pomoći i mi bi dočekali, da se banski dvori stave od takovih ljudih u obsadno stanje.

A mislim, da banu jedva dosiže vrieme na vršenje svojih zvaničnih dužnostih, te da bi, stvoriv mu ovu smetnju dielenja dobročinstva, samo zemlju iz te strane oštetili.

No ja bi rekao, da to i nije fond za cielji, za koje se iztiče, nego da je to izvor, iz kog se valjda plaćaju usluge izvjestnih licah, koje je presv. g. predstojnik nut. odjela za pravosudje jednom prilikom ovdje u saboru krstio nazivom „privatnih pouzdanih osobah“. Ja neću da govorim, kako se pravim imenom zovu ovake osobe; ali izričem, da vlada nesmije imati drugih pouzdanih osobah nad svojim zvaničnim organima, činovnicima, koji njojzi u prvoj liniji moraju biti pouzdani i pouzdaniji od svake privatne osobe. Dogodi li se, da nije taj slučaj, vlada neka ih baci, a nikako nesmije sama podrivatim im ugleda u narodu, stavljajući više pouzdanja i vjere u izvjestne privatne osobe nego u njih, bez da tome naročito konstatovana osvjedočenja predhode. Onda opet nisu pouzdane, i opet s njima dole. Ja nisam prijatelj patetičnih govorah, te se neću ni upuštati u emfatične uzklike i izraze, kako taj fond služi na korumpiranje i demoraliziranje naroda, kako podriva temelje i polit. družtvenom moralu itd. To je poznato i bez takvih govorah, a mi smo imali priliku i ove godine gledati, kako nam gomila gradjanah ni krivi ni dužni mjesecima trunu po tamnicama na prijavu takih pouzdanih priv. osobah. — Ja već i s pogledom na taj slučaj zahtievam, da se ova stavka briše. Zakoni naši postarali su se i prerevno, da se interesi države neoštete; ali nisu nigdje predvidili ni opredielili ma kaku vrstu odštete gradjanima, ako bez krivice po nekoliko mjesecih dopadnu zatvora.

Predsjednik: Molim liepo gosp. govornika, sada je spec. debata; imajte dobrotu držati se predmeta, nemojte prelaziti na predmete, koji u nikakvom savezu nestoje.

Stevo Popović: Molim, ja censuru g. predsjednika nikako nemogu usvojiti.

Predsjednik: Vis. sabor imade pravo suditi, a stanovita prava pripadaju predsjedničtvu.

Stevo Popović: Zakoni zemaljski nedaju mogućnost odšteti kakvoj takvim oštećenicima, ali oni mogu putem sabora istu potražiti; ja mislim da ćemo se mi naći u prilici za kraće ili duže vrieme, da vidimo ovdje pred sobom peticiju njihovu u tome smislu, da im zemlja dade odštetu. Ja mislim, da bi vis. sabor ovaj stvorio zaključak, kojim bi im se pomoglo.

Dakle i zato, što nam može novaca trebati na rečenu i druge svrhe, nemogu povjeriti ovoga fonda vladi. Time nisam kazao, da ja specialno samo ličnosti njegove preuzvišenosti neću da votiram ovu svotu; ja ličnost Nj. preuzvišenosti poštujem još od onog dana, kad sam kao djak čitao njegova „Čengić-Agu“.

No ovdje nije rieč o štovanju ili neštovanju ličnosti, niti se ja mogu voditi po svojim ličnim obzirima, ja ovdje stojim kao nar. zastupnik na stanovištu takom, koje već načelno izključuje votiranje svake sume, o kojoj vlada nemože javnog računa dati.

Ja ću završiti, premda bi bio prisiljen, da još mnogo što reknem uslied svega, što sam ovdje čuo . . .

Predsjednik: Molim, repr̨esalijah neima.

Stevo Popović: (Nastavlja.) Dopustite nam bar toliko slobode govora, koliko ju uživaju gospoda na onoj strani.

Podupirem izpravak g. zast. Antoleka i preporučujem svoj izpravak.

Predsjednik: Rieč ima g. zast. Folnegović.

Franjo Folnegović: Visoki sabore! Izmedju mnogo govorah u generalnoj debati, u kojih su se navadjali razlozi proti ovomu proračunu s ove strane vis. kuće, ipak nije bio upotriebljen ponajvažniji razlog, a to je, što smo mi, priznavajući sam sustav valjanim, provedbu označili nevaljanom zato, jerbo u ovom proračunu nepostoji harmonija izmedju jednoga, drugoga ili trećega resorta. Na taj prigovor se nitko obazrio nije. To je već prijašnju godinu bilo spomenuto, da s obzirom na važnost uprave, osobito prema potrebam našega naroda, nije se na nju toliki obzir uzeo, koliko na sudstvo, i taj nerazmjer je poglaviti uzrok nevoljam i neuspjehu naše administracije.

Ovom zgodom, gospodo, imam tu priliku spomenuti zato, što g. Popović predlaže brisanje savjetnika i tajnika odsječnoga kod banskoga bureaua. Pita se naime: Čemu je toliki personal banu pridieljen? Ako je savjetnik svietloga bana muž na svojem mjestu, i ako je zbilja

Digitized by Google

kadar svojim umom i izkustvom i patriotičkom voljom svietlomu banu posao olahkotiti, te onu harmoniju, koja je nuždna u ocjeni tražbinah jednoga ili drugoga odsječnoga predstojnika uzkrisiti, tako, da nebude ni jedan ni drugi ni treći odsjek protežiran na štetu obćemu dobru, ako bi prezidijalni savjetnik tu zadaću morao i znao vršiti, ja bi votirao tu svotu, makar držim, da nije zakonito opravdana.

Nu na koliko sam čuo, o poslovih, koje imade prezidijalni savjetnik kod vlade vršiti, to sam imao priliku uvieriti se, da o kakvom savjetniku glede upravnoga sustava, i da o kakvom uplivu njegovu, da uzdržaje ravnovjesje izmedju jednoga i drugoga odsjeka, neima govora, nego da je više zato stvoren, da jednomu, drugomu ili trećemu odsjeku zaprieke pravi, mjesto da uzdrži harmoniju. Toga radi mislim, da neimam razloga votirati toliki izdatak, i pristajem uz izpravak g. Popovića.

Na izpravak g. Antoleka nemože se mnogo reći, niti nije vriedno govoriti iza onih riečih, koje su ovdje pale, ne samo ovaj put, nego svake godine. Ja samo to spominjem, da, makar bi bio član većine, to ipak ovoga „dispozicionsfonda“ vladi votirao nebi, ako ona nebi mogla otvoreno kazati, u koju svrhu traži tu svotu, te ako nebi bila pripravna, dati o njoj račun. Ja bi to mogao zahtievati kao član većine tim više, jer sam uvjeren, da magjarska vlada sigurno dobro znade, kamo ide taj novac, zato ja nedokučujem, kakove su to dobrotvorne svrhe, za koje hrvatski narod nesmije znati, za što pako Magjari sigurno znadu.

Zato nebi glasovao za ovu svotu niti onda, kad bi bio član većine.

Predsjednik: Rieč ima gosp. predstojnik odjela za pravosudje.

Dr. **Marijan Derenčin**: Visoki sabore! Opazke g. Popovića prinukaše me, da prihvatim rieč. Prigodom odgovora na dotičnu interpelaciju kazao sam, da je na temelju prijavah pouzdanih osobah povedena iztraga proti dotičniku, ali nisam govorio u smislu policajnom, t. j. o kakovih „špicelih“, nego mislio sam osobe takove, kojim vlada po njihovu položaju može vjerovati. I neka bude vis. sabor uvjeren, da vlada zbilja netreba pouzdanih policajnih osobah u onom smislu, kako to g. Popović misli. I g. Popović i privrženici njegovi postupaju tako očito, da vlada zna za svaku intenciju njihovu, te netreba nikakovih „špicelah“. Ja nisam čuo u nijednom parlamentu, da bi se s tako maljušnih razlogah proti ovomu fondu govorilo; ja bi mogao pojmiti, kad bi gg. Folnegović i dr. kazali: Mi u ovu vladu pouzdanja neimamo, i s toga ovu svotu nevotiramo. Ja nemogu shvatiti g. Folnegovića, kad kaže: Ja bi votirao, kad bi znao, za što će se upotriebiti. On veli, da Magjari znadu za to; a ja mislim, da i većina sabora znade, da se dispozicionsfond upotrebljuje u obranu one politike, koja vlada. Neima dvojbe, da svaka vlast, koja se ograničuje na čisto upravne agende, da vlast, koja je u pravom smislu vlada, imade djelokrug, koj zahtieva izvanredne troškove, koji se nemogu na veliko zvono obiesiti. Politika vlade se mora podupirati načinom, koji nemože u javnost, i dok je ta politika sporazumna sa većinom sabora, dotle nemože biti govora o zloporabi te svote. Ja dakle samo to kažem, da nije moguće sa drugoga gledišta smatrati to pitanje, nego sa gledišta pouzdanja ili nepouzdanja proti vladi.

Predsjednik: Rieč ima g. zast. Polić.

Nikola Polić: Visoki sabore! G. predstojnik pravosudnog odiela je iste rieči kazao, koje sam ja naumio sa svoga stanovišta kazati. Gospodo, u svih parlamentih izrazuje se povjerenje ili napovjerenje vladi. Kad bi, gospodo, danas mi prihvatili izpravak g. Antoleka i kad nebi votirali tih 10.000 for. preuzv. g. banu, to bi bilo nepovjerenje i on bi odstupio. Ja sa svoga stanovišta smatram sasvim neznatnu svotu od 10.000 for., nego moram da glasujem proti podieljenju svote, i time izrazim nepovjerenje proti politiki sadanje vlade. Podkriepom mi je magjarski jezik na poštah i željeznicah, magjarski i talijanski jezik u pomorstvu itd., te s toga nevotiram vladi ovaj dispozicionsfond.

Predsjednik: Rieč ima g. predstojnik odiela za nutarnje poslove.

Jovan Živković: Visoki sabore! Dopustite, da nekoliko riečih progovorim o banu i njegovu bureauu. Stvar je nova i svaki se pita, na kojem temelju se to osniva? Proračun treba da je ogledalom onoga, što je zakonom sistemizirano, zato treba, da budemo ovdje na čistu, kako stoji s tim bureauom.

Zakon ob ustrojstvu zem. vlade je mjerodavan i za bana i za taj bureau.

Tri su resorta, pa ipak uz to vidite nešto novoga; a što je tomu razlog?

Razlog je taj, što ste izvolili pozvati vladu, da podieli proračun po resortih, da se vidi, koliko koji treba. Nad svimi trimi stoji ban, u svakom resortu ima obstojati prezidij, jer imade stvarih, koje se riešavaju prezidijalno, koje su naime takove naravi, da neidu na veliko zvono. Kod nas su tri takova resorta, ako su ova tri komulirana u jedan prezidijalni bureau, to je samo prištednja, koja je i po zakonu dozvoljena. A nećete po tom vidjeti naredbe, koja je izdana od strane bana i njegova bureaua, nego naredbe izdaje taj komulirani prezidij, u kojem se ugledaju sva tri šefa resortna. Dakle kad se je tražilo neko točnije razvrštenje proračuna, vlada se evo tomu sama odazvala, nipošto pako nestvara tu ustanovu domašaja, kakav joj je htio dati g. Popović.

Predsjednik: Želi li još tko govoriti?

(Javi se Kamenar.)

Juraj Kamenar: Visoki sabore! Da se nije g. Polić ustao, nebi se ni ja, a sada to moram, jer sam dužan ga pobiti. Što se tiče bureaua, to smo sami želili, da

Digitized by Google

nam se stvar razdieli i pokaže u proračunu, kako stoji vlada. Radi ovih 10.000 for. stoji, što je g. Antolek kazao. Potrebe zemlje su velike, i trebali bi ne 10.000, nego 10,000.000 for., ako ćemo sve ono nadoknaditi i urediti; što bi naša želja bila. Dočim g. Polić kaže, da on baš zato, jer hoće svietlomu banu votirati nepovjeranje, nevotira mu ovu svotu, to sam se ja ustao baš zato, da votiram ovu svotu svietlomu banu, te mu tako izrazim povjerenje. (Jedan glas: „To činimo svi samo Polić ne".) Ja neznam da li svi? Zato ja izrazujem svoje povjerenje, jer nedržim, da je svietli ban ili ova vlada uzrokom svih zalah, koja imamo. Mi smo baštinili zla od prijašnjih vladah, te je svietli ban sjeo na onu baštinu, i po tom neimamo trgovine u rukuh, nego imadu ju Magjari koji i svoj jezik uvadjaju u nas...

Predsjednik: (Prekine ga.) Molim g. govornika, neka izvoli o stvari govoriti.

Juraj Kamenar: Baš zato.

Predsjednik: Rieč ima g. zast. dr. Vuščić.

Dr. **Josip Vuščić**: Visoki sabore! Ovdje su dva izpravka proti ovomu poglavju podnešena. Prvi je proti bureauu banskomu. Glede ovoga izpravka razložio je g. predstojnik nut. odiela vis. saboru, kakve da imade poslove taj bureau, naime poslove, koji nespadaju niti u drugi, niti u treći odsjek, nego poslove posebne naravi. Imade poslovah, koje naša visoka vlada imade sa centralnom vladom u Beču ili sa vladom peštanskom, koji nespadaju u nijedan odiél, nego upravo u resort svietloga bana. I zato ovi poslovi moraju se na kompetentnom mjestu razpravljati, kamo i spadaju; to su t. z. prezidijalni poslovi.

Ovi poslovi imadu se pod njegovim rukovodjenjem i nadzorom upravljati. Poslove takove vidimo kod svake oblasti; tako kod banskoga stola i kod stola sedmorice imade nekoliko osobah, koje pomagaju nekoje poslove obavljati, koji se u plenarnih razpravah neobavljaju. Kad bi uvidio, da ovaj bureau kakav poseban trošak zemlji nalaže, onda bi drugčije sudio, ali ako vidim, da niti novčića troška više neiziskuje, nego samo onoliko, koliko prošle godine, te je tu namješteno sistemizirano osoblje, koje nije za nijednu osobu pomnoženo, neuvidjam, kako se može tko tomu protiviti?

Što više, tu se samo vidi, da onaj trošak, koji je prije obstojao kod skupne vlade te iznosio prije 225.000 fr. porazdieljen na banov bureau 38.000 fr., na odjel za poslove unutarnje toliko, na odjel za bogoštovje toliko, na pravni odjel opet toliko; ukupno je sada manji za preko 1000 fr. Ovdje dakle nije novi trošak uveden, nego postojeći trošak je porazdieljen, kako narav poslovah zaslužuje; zato mislim, da se može ovaj trošak za bana i banov bureau bez okolišanja primiti.

Što se tiče „disposizionsfonda" naime onih 10.000 fr., koji se stave banu na razpolaganje, to nebi ja mogao, kad bi mi imali uz sve potrebe, koje se u našoj zemlji pokazuju, na novo ovaj izdatak ustanoviti, zanj glasovati; ali kad vidim, da je već postojao prije, da je već prijašnji sabor osvjedočen bio, da imade takovih svrhah, koje ovaj trošak iziskuju; a sada se upravo nenavodi nijedan drugi temeljiti razlog, kojim bi se moglo pobijati, da takovih trošakah neima, ili da su neopravdane: s toga glasujem proti ovomu izpravku i preporučam, da se taj „dispozicionsfond" primi.

Predsjednik: Rieč ima svietli ban.

Ivan ban Mažuranić: Štov. kućo! Ovdje se radi o poglavju 2., koje nosi ime „ban i njegov bureau", — možda ime ne najbolje. No pojavili su se glasovi, iz kojih sliedi — prvo, da to nije zakonito; drugo, da je ovaj trošak prevelik.

Što se tiče prvoga prigovora, mislim, da ta gospoda neimaju pravo, jerbo treba pogledati samo zakon o uredjenju vlade i zakon o nagodbi, treba se obazrieti na svu našu historiju, pa sve će nam dokazati, da na čelu Hrvatske i Slavonije stoji ban; dakle ako stoji ban na čelu, to se on ima smatrati kao glava svekolike zemlje, te representira u sebi svu administrativnu vlast u ovoj kraljevini, u koju je postavljen voljom Nj. Veličanstva. Sada se pita, kako se može u sklad dovesti sa zakonom o uredjenju vlade. G. predstojnik nut. odjela izvolio je kazati, da je vlada razdieljena na 3 odjela. Prvi §. kaže, da ban sve poslove, koji na riešenje dolaze, razdieli medju 3 ova odjela, nu ti odjeli nemogu se razumjeti, kao da su iz vlasti banske izvodjeni, i kao da mogu nešto samostalna stvarati, nego stvar se ima tako razumjeti, dai je svakomu onomu odjelu na čelu ban, on absorbira u sebi svu vlast i jednoga i drugoga i trećega odjela. Kad ban neće moći svih trih posalah riešiti, to imade svak odjel svoju osobu, koja se imade baviti poslovi, koji su joj zakonom ustanovljeni. Sada, kada ban imade u sebi sva tri predsjedničtva, ili bolje rekuć, sva resorta ili sva 3 odjela, onda se neima pravo kazati, da imade koji posao, koji spada u dotični odjel, pa da ga ban nemože riešiti; ban može riešiti svaki posao, jerbo je on na čelu svakomu odjelu, po čem naša vlada nije kolegijalna, već personalna, te se u kolegiju ništa neriešava; nego samo ono, što glavar hoće, da predloži svojim sudrugom u vladi. Dakle ban je ondje glava svihkolikih odjelah, jer je on glava zemlje. Sada se pita, kakvih posalah ima on? Svi su poslovi njegovi, samo ti poslovi spadaju na odjele, ako ih ban hoće odstupiti, ako neće, može ih sam riešiti. Nu naravska stvar, da, ako bi se tako radilo, ne bi bilo praktično. Ovaj bureau bio je komuliran do ljetos, a upravo na želju vis. kuće, razdielili su se troškovi, dakle morale su se one osobe metnuti pod nekoju rubriku; ali ove osobe niti su nove niti prouzročuju zemlji nov trošak.

Meni se dakle čini, da ona gospoda neimaju pravo, koja su proti toj svoti, koja se traži za taj bureau, jer je stvar zakonito opravdana, a neima ovdje osobah, koje bi se mogle brisati, da bi se tako trošak smanjio. Ako

Digitized by Google

bi se ovdje brisale osobe, onda bi se morale u drugih odjelih nadoknaditi, gdje su bile lani i svih prošlih godinah u istom broju.

Sada što se tiče drugoga prigovora glede takozvanoga dispozicionsfonda. Meni je jako žao, da se ovdje govori o stvarih, o kojih bi bilo bolje, da se negovori; čuli su se izrazi, koji se nemogu dopasti čovjeku izobraženu, govori se o nepoštenju, o nekakovih „špiceljih" i t. d...

Antolek-Orešek: Ja sam samo kazao, da fond služi za nepoštene svrhe u tom smislu, da nesluži za dobre svrhe.

Ivan ban Mažuranić: Nu u ostalom je pravo kazao g. predstojnik pravosud. odjela, da za onu gospodu, koja tako jasno govore, zbilja nije potrebno „špiceljah", za nje sav sviet znade, što misle. U obće valja to na um uzeti: ako hoćete imati vladu, onda joj morate dati ono što zahtieva. Kaže se: mogla bi se potrošiti ta svota na druge svrhe; nu ja mislim ne samo ova svota, nego možebiti i sav trošak, koji ide na vladu, mogao bi se potrošiti na drugo. Ali ako hoćete vladu, morate joj dati sredstva, da može samostalno živjeti.

Da negovorim dalje, jerbo je zbilja težko o toj stvari govoriti, ja samo kažem: Ovo nije ništa drugo nego pitanje pouzdanja; koji pouzdanja neima, taj će reći: ja nedam, a koji ima pouzdanje do vlade, taj će votirati vladi tu svotu, jerbo taj i želi, da ima vlada koliko toliko ugleda pred svietom. (Živio! Živio!)

Predsjednik: Pošto se nitko nije za rieč prijavio, imade rieč g. izviestitelj.

Izviestitelj dr. **Blaž Lorković**: Kad se je u odboru ovo poglavje razpravljalo, bilo je nuždno, da se tu dodje na čisto. Ban je danas prama postojećim zakonom to, što je u drugih državah ministar-predsjednik; on je predstojnik vlade hrvatske i kao takav imade nedvojbeno isto tako posebnih posalah, kao što drugi predstojnici. Za obavljenje posebnih posalah nuždno je, da imade ban stanovitih osobah. Odbor je držao predložiti vis. saboru, da se votira ova svota za banov bureau, jer je osvjedočen, da je sasvim netemeljita bojazan, kao da bi ovaj bureau bio zapriekom slobodnomu kretanju pojedinih predstojnikah, nego drži, da je neobhodno potrebit.

Što se tiče izpravka g. Antoleka, dopustite, gospodo, da ću biti u tom pogledu vrlo kratak. Rečeno je, i ja sasvim uz to pristajem, da se votiranjem ove pozicije imade votirati vladi povjerenje. G. Polić kaže, da on povjerenja nevotira, te dosljedno ni ovu svotu. I tako je, tko imade povjerenja u vladu, neka votira, a tko neima, neka to propusti.

Predsjednik: Najprije će se glasovati o predlogu odbora, da vis. sabor odobri potrebu poglavja drugoga „ban i njegov bureau" sa 38.230 for. Ako bi ovaj predlog pao, onda će se glasovati o predlogu odbora s amendementom g. Popovića, pošto je ovaj bliži duhu i sadržaju predloga odbora; a ako bi i ovo palo, onda će se glasovati o amendementu g. Orešeka, da se izostavi stavka 6.

Stevan Popović: Molim s pozivom na §. 52. poslovnika za rieč.

Predsjednik: Izvolite!

Stevan Popović: Vis. predsjedničtvo! Ja sam razumio, da se stavi na glasovanje kao što stoji u izvješću odbora . . .

Predsjednik: Drugo ni nemože biti; samo izvješće odbora je podlogom razprave.

Stevan Popović: Ja sam htio još jedan izpravak na stavku 3. podnieti; to sam htio učiniti s obzirom na §. 30 poslovnika, gdje se kaže: (Čita.) Ja razumijem ovo tako, da se izpravak nemože odnositi na drugo, nego na rubriku, gdje stoji stavka. Ja sam podnio izpravak na stavku 2. još za vrieme, dok se je govorilo o stavki 1. t. j. dok je bio govor o izpravku mojem na tekući broj 2—6, stavke 1. A tom prilikom bio sam odbijen od predsjedničtva s tim, što bi bio morao na cielo poglavje prema izvješću odbora izpravak podnieti. A pošto su u izvješću samo 2 redice, to, ako neću da brišem cielu stavku, neima mogućnosti . . .

Predsjednik: Visoki sabore! Predmetom diskusije i i predmetom glasovanja mogu biti samo pojedini predlozi odbora; predlog odbora je taj, da se odobri potreba za bana i njegov bureau sa 38.230 fr. (Glasovi: Onda je izključena spec. debata. — Nemir.) G. Popović je donio taj izpravak za vrieme diskusije glede istoga predmeta; nije se dakle mogao uvažiti: 1. jerbo je kasno podnešen, 2. što nemože biti dvaput govor ob istom predmetu, 3. što nije moguće 2 izpravka jedno za drugim podnieti glede iste stvari. To je naročito proti poslovniku, i s toga se nemože obzir uzeti na taj izpravak.

(U sriedini glasovi: Glasujmo! Na lievoj nemir.)

Stevan Popović: Ja odbijam od sebe, da sam o istoj stvari izpravak podnio.

(Glasovi: Glasujmo.)

Predsjednik: Prelazi se na glasovanje. Ona gospoda, koja su zato, da se poglavje drugo odobri sa 38.230 fr. kako predlaže odbor, neka izvole ustati.

(Većina.)

Poglavje drugo je prihvaćeno, kako predlaže odbor. — Pošto je već dosta kasno, to za danas dižem sjednicu, a buduću uričem za sutra u 9 satih sa današnjim dnevnim redom.

(1 sat poslje podne.)

Digitized by Google

Šestdeset i osma saborska sjednica,

držana dne 7. studenoga 1876. u 9. sati prije podne pod predsjedničtvom saborskoga predsjednika Nikole Krestića.

Pregled: Zapisnik prošle sjednice. — **Dnevni red:** Nastavak spec. debate o proračunu za potrebštine nut. samouprave kraljevina Hrvatske i Slavonije za godinu 1877.

(9 satih 35 časah.)

Predsjednik: (Zvoni.) Sjednica počimlje. Molim g. bilježnika, da izvoli zapisnik pročitati.

Bilj. dr. **Josip Malec:** (Čita.)

Zapisnik

LXVII. sjednice sabora kraljevinah Dalmacije, Hrvatske i Slavonije, držane u glavnom gradu Zagrebu dne 6. studenoga godine 1876. pod predsjedničtvom saborskoga predsjednika gosp. Nikole Krestića u prisutnosti 61 saborskog člana.

Od strane vlade: Svietli ban Ivan Mažuranić, odjelni predstojnici: Jovan Živković, dr. Pavao Muhić i dr. Marijan Derenčin.

Čitan bje zapisnik posljednje sjednice, koji se bez primjetbe ovjerovljuje.

Na sabor je stigao dopis svietlog bana, kojim dostavlja hrvatske izvornike na zajedničkom saboru donešenih i previšnjom sankcijom providjenih zakonskih članakah XXIII. od god. 1876. o zaračunljivosti većih izdatakah učinjenih kod naslova 9. poglav. II. A, zatim njekojih naslovah o rubrikah poglavja XIX. i VII. B., zakonskog članka XXXVIII. od god. 1875.

Nadalje članak XXVI. od godine 1876. o naknadnoj vjeresiji potrebnoj za troškove nastale prigodom obćenitih saborskih zastupničkih izborah obavljenih u godini 1876. i o pokriću njekojih troškovah preostalih prigodom obćenitih izborah obavljenih u godini 1872. Stavit će se u svoje vrieme na dnevni red proglašenja radi.

Po tom se je prešlo na dnevni red: nastavak generalne debate „ob osnovi zakona o proračunu za potrebštine unutarnje samouprave kraljevinah Hrvatske i Slavonije za godinu 1877., tečajem koje zamoli rieč narodni zastupnik Popović, pozivajuć se na poslovnik, da odgovori na osobne primjetbe govornika predstojnika pravosudnoga odiela dra. Derenčina, ali rieč mu nije podieljena.

Pošto je izvjestitelj proračunskoga odbora dovršio svoj zaključni govor, stupilo se je glasovanju.

Predsjednik stavi pitanje: Prima li visoki sabor u načelu i uzima li za podlogu specijalne debate osnovu zakona proračuna za godinu 1877. po predlogu odbora?

Velikom većinom primljen.

Zatim je počela specijalna debata. A. Potreba. Poglavje I. Sabor. Prima se po predlogu odbora sa 50.000 for. Poglavje II. Naslov je primljen po predlogu odbora.

U poglavje II. na stavku 6. stavio je zastupnik Antolek sljedeći izpravak: stavka 6., poglavje II. izdatak od 10.000 for. briše se, i odnosno nedozvoljuje.

Isto tako stavio je i narodni zastupnik Popović na stavku 1. II. poglavja sliedeći izpravak: Poglavje II., stavka 1., tek. br. stavke 2., 3., 4., 5. i 6. stavlja se u vanredni izdatak za ovu godinu.

Poslje svestrane razprave primljeno je cielo II. poglavje proračuna po predlogu odbora sa 38.230 for., te su tako oba izpravka pala.

Po tom je sjednica u jedan sat poslje podne zaključena, a predsjednik je urekao buduću sjednicu za sutra dne 7. studenoga 1876. u 9 satih prije podne sa sljedećim dnevnim redom: nastavak specialne debate ob osnovi zakona o proračunu za potrebštine unutarnje samouprave kraljevinah Hrvatske i Slavonije za godinu 1877.

Krestić v. r. predsjednik. — Dr. **Josip Malec** v. r. sab. bilježnik.

Predsjednik: Ima li kakova prigovora proti ovomu ovako sastavljenomu zapisniku?

(Neima.)

Prigovora neima, s toga se zapisnik verificira.

Vis. sabore! Na ovaj vis. sabor stigao nije za danas

Digitized by Google

nikakav podnesak. — S toga se prelazi odmah na dnevni red, na nastavak spec. debate o proračunu za potrebštine nut. samouprave kraljevinah Hrvatske i Slavonije za god. 1877. Molim g. izvjestitelja, da izvoli čitati.

Izvj. dr. **Blaž Lorković**: (Čita poglavje III. Naslov 1. Odjel za poslove unutarnje.)

Predsjednik: Želi li tko govoriti ob ovom predmetu?

(Nitko.)

Prima li vis. sabor iznos naslova 1. po predlogu odbora sa 77.103 fr.

(Prima se.)

Naslov 2. (Prima se.)

Naslov 3. (Prima se.)

Naslov 4. (Prima se.)

Naslov 5.

Predsjednik: K naslovu 5. podnio je g. Kukuljević sliedeći izpravak.

Bilj. dr. **M. Lončarić**: (Čita.)

Neka se nakon rieči „županijskih“ umetne: „gradskih, obćinskih, javno-gradjanskih, sahranjenih kod crkvenih oblastih, a koliko je moguće i privatnih obiteljskih.

Predsjednik: Rieč ima g zast. Kukuljević.

Ivan Kukuljević: Vis. sabore! Koliko su važni arkivi u obće, a napose državni i zemaljki, i to nesamo za zakonarstvo i za upravu, nego i za znanost samu, to mislim, svaki od veleumnih naših zastupnikah narodnih uvažiti znade. S toga mislim, netreba o tom obširnije govoriti.

Što se tiče našega zamaljskoga arkiva, to je ovaj već prije g. 1848. čuvao obilno blago pismah, a i iza g. 1848. nabavljeno je od bivših ugarskih oblastih toliko važnih listinah, da možemo reći, da je naš arkiv jedan od najznamenitijih zavodah u našoj zemlji. Do g. 1848. bilo je ustrojstvo toga arkiva veoma žalostno, buduć je uz sobu za jednoga arkivara i pisara opredieljena bila samo jedna soba za pisma, koja je arkivar uz zaključana vrata čuvao i nadzirao. Samo kad se je svidilo ili saboru ili banskoj stolici kakovo pismo zahtievati, odključala su se vrata i izvadila pisma, dočim se ostali sviet, osobito učenjaci, njimi služiti nisu mogli.

Dosadanje ustrojstvo nije bolje. Uz jednoga arkivara i pisara dodieljen je istinabog jedan adjunkt, ali ni ovi nemogu ništa drugo učiniti, nego zaključana vrata ovoga arkiva čuvati, buduć da nedostaje vremena, da se onako uredi i razredi u onakovih prostorijah, kako to zaslužuje ovakov zavod, pošto imade u 2 sobice natrpano toliko pismah, da se jedva u onih prostorijah urediti mogu.

Osim toga imademo mi još mnogo pismena blaga raztresena po čitavoj našoj zemlji, stranom kod podignutih županijah, stranom kod obćinah, stranom kod crkvenih oblastih, osobito kaptolah, tz. javnogradjanskih pisamah, stranom kod privatnih familijah, koja pisma niti se mogu onako sahraniti i čuvati, kako bi se zahtievalo, niti se mogu upotriebiti za onu svrhu, za koju bi sada služiti mogla.

S toga uzroka možemo biti zahvalni odboru proračunskomu, što je na preustrojstvo ovoga arkiva obratio pozornost vlade; žalim jedino, što se nije sjetio ostalih arkivah. S toga sam razloga stavio ovaj izpravak. Doista, ako se arkiv tako preustroji, kako bi valjalo, biti će na veliku korist ne samo učenjakom domaćim, nego i inostranim, koji našu zemlju polaze, pa istoj zemaljskoj upravi i budućemu našemu narodnomu zakonodavstvu. S toga preporučujem što toplije, da bi visoka kuća ovaj izpravak prihvatiti izvolila.

Predsjednik: Želi li još tko govoriti?

Mato Mesić: Vis. sabore! O istoj stvari, o kojoj se danas uzelo govoriti, govorio sam prije ne mnogo mjesecih prigodom razprave o budgetu. S toga neću dosadjivati visokoj kući sa razglabanjem i dokazivanjem važnosti arkivah, nego samo kažem, da od svega srca podupirem ono, što odbor proračunski predlaže i tako isto ono, što g. Kukuljević sa svoje strane dodaje. Ono naročito, što dodaje g. Kukuljević, stvar je takova, glede koje može vlada nešto učiniti i prije, nego bude došlo do toga, da se novi arkiv sagradi, da se naime u sporazumljenje stavi sa vlastmi, koje imadu arkive čuvati. Ja dakle u kratko izjavljam, da primam ono, što odbor predlaže i što g. Kukuljević dodaje.

Predsjednik: Pošto nitko više rieči neželi, imade rieč g. izviestitelj.

Izvj. dr. **Blaž Lorković**: Vis. sabore! Odbor znajući, koliku važnost arkivi za iztraživanja historička i za samu znanost imaju, želio je i usljed toga ovaj poziv vladi saobćiti, da se naš arkiv preustroji, da bude mogao odgovoriti zadatkom, koji se od njega iskati mogu i moraju. Odbor je dobro znao, da arkiv sadašnji u svem neodgovara svrsi, te je s toga opetovano poziv na vladu bio stavio, da nastoji oko preustrojstva arkivah. Osim toga želio je odbor, da se u tom arkivu koncentriraju spisi koliko moguće iz ciele domovine, osobito je važnost polagao na to, da se u tom arkivu čuvaju spisi županijskih arkivah. Nu želeći odbor, da bude taj arkiv centralnim arkivom, neće moći ino, nego prihvatiti predlog g. Kukuljevića, koji ide zatim, da se arkiv popuni sa spisi, koji su od velike vriednote, te se nalaze kod privatnih obiteljih i obćinah.

S toga pristajem na izpravak g. Kukuljevića.

Predsjednik: Najprije će se glasovati o predlogu proračunskoga odbora, da se naslov V. odobri sa svotom od 3349 for.

(Prima se.)

Prima li vis. sabor zaključni predlog odbora onako, kako je po njem tekstiran. Ona gospoda, koja su za to, neka izvole ustati.

(Manjina.)

Digitized by Google

Predlog tekstiran po odboru nije primljen. Prima li vis. sabor taj zaključak onako, kako je izpravljen po g. Kukuljeviću?

(Većina.)

Izv. dr. **Blaž Lorković**: (Čita naslov 6.)

(Prima se.)

Naslov 7.

(Prima se.)

Naslov 8.

(Prima se.)

Zaključak odbora kod naslova 8.

(Prima se.)

Naslov 9.

Predsjednik: Vis. sabore! K naslovu 9. podnieta su 3 izpravka: Izpravak g. Kukuljevića, izpravak g. Kamenara i izpravak g. Folnegovića.

Bilj. dr. **M Lončarić**: (Čita izpravak. — Vidi zapisnik.)

Predsjednik: Rieč ima g. Kukuljević.

Ivan Kukuljević: Vis. sabore! Prilikom obćenite razprave i generalne debate o proračunu pala je mnoga ozbiljna rieč glede povriede žalibože uzakonjene nagodbe medju Ugarskom i Hrvatskom. Medju ovakovu povriedu spada i najnovija naredba ministarstva domobranstva glede oružnikah ili straže sigurnosti zemaljske. Kada bi i u obće sud svoj imao izreći o nagodi, bio bi opetovao ono, što sam prije nekoliko godinah na drugom mjestu razložio i podatci povjestnimi utvrdio, da nagoda ova nije ništa drugo, nego rek bi skup smrtonosnih udaracah na javno i državno pravo kraljevine Hrvatske, na koje pravo, da ona gospoda, koja su zastupala zemlju da nagodu ugovore, nisu se ni najmanje osvrtala, jer postaviv se na temelj i na široko polje pragmatičke sankcije ugarske nisu se htjela štititi bedemom pragmatičke sankcije hrvatske, kojom bi zemlja bila mnogo spasila, što je žrtvovati morala na nagodu našu.

Medjutim, gospodo moja, tješimo se tim, da ovu nagodu nije većina današnjega sabora stvorila, niti većina sadašnje vlade, nego da su ju ugovorili onakovi, kojim je bilo naše pravo manje poznato ili koji za to pravo nisu mnogo marili.

Doduše ugovor taj stoji, on je postao zakonom, i pošto je zakon, drži ga se većina toga sabora, kojoj i ja imadem čast pripadati, dok se taj zakon nepromieni. Ali tim većim ogorčenjem moramo vidit dan na dan, da se ova nagoda u kardinalnaj svovoj točki od strane Ugarske sve to više vriedja: kao što sam čuo od mnoge gospode predgovornikah prilikom generalne debate, medju ove povriede spada i oružničtvo, koje svakako pripada autonomnoj zemaljskoj našoj vladi, pošto znademo, da redarstvo pripada unutarnjim poslovom, pošto znademo hvala bogu, da odkad je parlamentarni život nastao, u čitavoj monarhiji policajnoga ministra neima.

Ova straža sigurnosti pod imenom žandarmerije pripadala je do najnovijega vremena pod ratnog ministra, dakle moglo se računati medju poslove skupne, premda o tom zakona Ugarska niti je imala, niti imade.

Ugarska, kako znamo, odmah je stvorila nagodbu sa Austrijom, ukinula je táj zavod, a sada, poslje kako je ratno ministarstvo žandarmeriju našoj zemlji odpustilo, predana je ona u tu svrhu, ne kako bi zakon zahtievao, zakon nagode zemaljskoj našoj vladi, nego je odstupljena ministarstvu domobranstva ugarskoga.

Ministarstvo je ovo, kako znademo iz vjerodostojnih izvorah, učinilo u najnovije vrieme naredbe glede oružničtva, koje duboko zasiecaju u autonomiju našu. Što je učinilo? Proglasilo je oružničtvo naše „ugarsko-hrvatskim“ ili kako ministar tumači, „kralja ugarskoga oružničtvo“, a tim je dokazao, da nepriznaje kralja hrvatskoga, koga mi hvala bogu priznajemo i poznajemo. Nadalje naredilo je ministarstvo, da se miesto dosadanjih granatah, koje su nosili žandari, imade uvesti grb kraljevine Ugarske, a tim opet pokazuje, da se ignorira grb kraljevine Hrvatske, koji je, žalibože, nagodom već tako osakaćen, da je na grb kraljevine Hrvatske došla kruna Ugarske, koja nikada nije imala mjesta na našem grbu, jerbo se kraljevina bez svoje krune niti pomisliti nemože.

Nadalje naredilo je ministarstvo domobranstva, da se imade promieniti dosadanja nošnja žandara i uvesti ugarska sa gajtani i tjesnimi čakširami, kano da se tim može uliti bolja disciplina, veći ugled ili veće junačtvo u oružničtvo naše. Znademo dapače, da je ministarstvo domobranstva pridržalo si za preustrojstvo mjestah častnikah kod oružničtva, a isto ovo oružničtvo imade voditi 2 tako zvane knjige raportne, jednu vojničku, drugu policajnu, od kojih se ova druga isto tako ministarstvu domobranstva kao i zemaljskoj vladi podnaša.

Napokon izjavljuje ministar, da smatra oružničtvo zemlje hrvatske u onih poslovih skupnim.

Sve ovo vriedja duboko autonomiju našu. Ja mislim, ako će tako dalje ići, mi ćemo tamo doći, kamo je došlo i domobranstvo naše hrvatsko i zemaljsko.

Poznato je svakomu, koji je zavirio u zakone naše domovine, da je od vajkada kraljevina Hrvatska imala vlastito svoje domobranstvo pod imenom banderija, insurekcija itd. i da je u smislu nesamo hrvatskih nego ugarskih zakonah, koje ovdje nabrajati neću, premda bi veliko množtvo nabrajati mogao, da je ovo domobranstvo zavisilo jedino od bana i sabora hrvatskoga. Vojska je bila dizana samo na predlog sabora hrvatskoga, častnici bili su vazda imenovani po banu hrvatskom, ratovi su bili predvodjeni po samih Hrvatih. Nikada nije imala Ugarska ikakvoga upliva u zemaljskom našem domobranstvu nesamo u staro vrieme, nego i u najnovije, tako za vremena Franje I. i za vremena 1848. godine.

Pa ipak je ovo domobranstvo predano upravi ugarskoj. A što je ova učinila? S prvine zvalo se „hrvatsko“ kasnije, dok je vriedni naš sučlan grof Kulmer bio zapovjednikom, dobilo je to domobranstvo ime ili naslov,

*

Digitized by Google

„ugarsko-hrvatsko“, sada je „hrvatsko“ ime izbrisano, te se zove „ugarsko“.

Ovo domobranstvo nosi grb ne zemlje hrvatske, nego ugarske. Ovo domobranstvo zavisi, što se častnikah tiče, premda su s prvine bili imenovani u strogom sporazumku sa našim banom, sa Hrvatskom, — sada dolaze tudjinci ovamo, i za zapovjednike i častnike, koji neznadu hrvatski.

Neznam, kako je sa izvješći, koja se Ugarskoj pošiljaju, te koja su s prvine bila na hrvatskom jeziku; kako će biti sa komandom, koja je sada još hrvatska. Sve ovo, visoki sabore, mora naše pučanstvo obratiti na to, da Magjari postupaju sa Hrvatskom zemljom i narodnošću, kako obično postupaju sa narodi neugarskimi u samoj Ugarskoj. S prvine čine se naredbe, koje malo po malo idu u prilog t. zv. državi ugarskoj i narodnostim Ugarske, kasnije postaju zakonom, koji zakoni uništavaju sva prava narodnosti, káno što i kod nas uništavaju sve malo po malo naša prava.

Ja neću ovdje ostale povriede pretresivati, koje se u istinu čine našoj zemlji i glede jezika željeznice, pošte, brzojavstva, pomorstva, ali na to moram pozornost visoke kuće obratiti, da se dobro sjećam, da je od vajkada bilo u Ugarskoj to načelo, da ono, što prodje u običaj ili t. zv. usus, postaje sve zakonom.

To je uzrok, zašto se dižem proti tomu, što je odbor predložio, da mi — ako i samo privremeno — priznajemo odvisnost našega oružničtva od ministarstva domobranstva.

Ovaj običaj ili usus, da je naše oružničtvo zavisno, obstoji više od godine danah, ako se nevaram; hoće li on još jednu godinu ili više obstojati, preći će u zakon.

Istinabog, proračunski odbor stavio je svotu ili potrebu tu u izvanredne potrebe i preporuča, da budućem zasjedanju vlada podnese zakon o preustrojstvu toga oružničtva, ali se jako bojim, bude li zakon taj u podpunom smislu naše autonomije sastavljen, i da li će biti sankcioniran.

Pa onda, ako i predjemo iz ovoga t. zv. vremena popuštanja u ozbiljnije vrieme, te brišemo svu svotu, nagazit ćemo na potežkoće, jer će tada s tom izvanrednom svotom nestati i potreba za oružničtvo.

S toga mislim, da je vrieme jedanput nastalo, gdje naše prekomjerno popuštanje imade prestati i da mi odlučno Ugarskoj u oči reknemo: „Ovako nemože dalje ići; mi smo s tobom ugovor ugovorili na pošteni način, i mi se toga ugovora držimo, premda nam nije u prilog, premda nam je na najveću opasnost, jer vriedja naše javno, historičko i državno pravo, jer je na našu pogubu. Ako se dakle toga ugovora, koji si s nami, narode ugarski, ugovorio, držati nećeš, dozvolit ćeš i Hrvatom da se mogu od toga ugovora otresti.“

Ja mislim, da je tomu sada već vrieme. Jer doista ako se i nadalje bude tako vriedjalo naše pravo i naši najnoviji zakoni, dospjeti će do toga, što je predgovornik neki, hoću reći, možebit zlokobno proricao.

S toga predlažem ovaj izpravak i mislim, da nećemo u tom ništa pogriešiti, ako ovu svotu, opredieljenu za izvanredne potrebe, sasma brišemo i ako našoj vladi tu vlast podajemo, dok sabor u tom ino što neučini, da ona privremeno pod svoju autonomnu vlast preuzme čitavo oružničtvo. Jerbo zakona o tom, tko da oružničtvom upravlja i tko da ga vodi, kako rekoh, neima. S toga molim visoku kuću, da izvoli moj izpravak primiti.

Predsjednik: Rieč ima g. zast. Kamenar, da obrazloži svoj izpravak.

Juraj Kamenar: Vis. sabore! Kada sam u gen. debati spomenuo, kako krnje braća Magjari nagodu, naveo sam iz velikoga čisla takovih uvriedah, kako i g. predgovornik domobranstvo i žandarmeriju. Ja bi se posve složio sa g. predgovornikom, da se ova svota posve briše. Nu dočim sam osvjedočen, da tim mojim izpravkom nebi uspio, to podnašam svoj izpravak u tu svrhu, da se barem nešto prištedi. G. predgovornik obrazložio je tu stvar sa gledišta historičkoga, ja ću to činiti sa gledišta gospodarstvenoga i narodnoga. Ako imamo, kako se to sa vladine stolice kaže, opredieljenu svotu, s kojom živjet ili umriet moramo, onda ovu svotu obraćajmo na koristne svrhe; jer će, ako budemo ovu svotu na plodonosne svrhe obraćali, ta svota korist nositi, ako ju pako na neplodonosne uložimo, nebude nikakve nosila.

Svota od 246.071 fr., koja se u budgetu nalazi, je najneplodnija, te nenosi nikakove koristi. Žandarmerija uvedena za vremena absolutne vlade u našoj domovini za naš mirni narod nije od potrebe, a i s druge strane ovo oružničtvo nikakove koristi nedaje zemlji, jer je premaleno, da nas u strahu drži, a preogromno za naš budget.

Mi, ako hoćemo stražu ustrojiti, trebali bi cieli budget potrošiti za tu vojsku, a prevelika je i ta svota od 246.071, jer nikakove koristi nedaje.

Ja sam u proračunskom odboru pozornom učinio i vladu, da ona tu svotu posve briše, i to sa ekonomičkoga gledišta, jer nam nenosi nikakove koristi, te ako je od potrebe nekakova straža sigurnosti, neka si obćine drže svoju policiju, koja će se brinuti za red i sigurnost.

Nu budući, kako već rekoh, nebi uspio sa mojim izpravkom, da se ciela ta svota briše, s toga predlažem, da se u prvoj stavci potreba odobri sa 200.000 for., odnosno, da se brišu 46.071 for., te da se ova svota upotriebi na koristne svrhe.

Predsjednik: Rieč ima g. zast. Folnegović, da obrazloži svoj izpravak.

Franjo Folnegović: Vis. sabore! Godine 1868. kad je prvi temelj položen sadanjoj nagodbi, ustala su u regnikolarnoj deputaciji tri muža proti elaboratu većine, nu ostala su sa svojim projektom u manjini. Taj njihov projekt je sigurno više odgovarao interesom zemlje, nego

Digitized by Google

sada postojeća nagodba. Tu manjinu sačinjavahu gg. grof Janković, Živković i Brlić. Nijednomu od tih trijuh muževah nije se odricalo rodoljublja ili poštenja, nitko im nije odricao povjerenja; — dapače Jankoviću priznavalo se je naročito, da je on „plemenština sama". Nu ipak redaktor nekoga opozicionalnoga lista nazvao je taj njihov elaborat „otrovom, koj lagano, ali sigurno ubija naš narod". Današnje činjenice podkriepljuju tu izreku opozicionalnoga redaktora glede ove revidirane nagodbe. Ali tu otrovnu nagodu za čudo danas onaj isti redaktor brani. Popuštanje naše djeluje zaista kao otrov, koj lagano ali sigurno ubija naš narod, otimlje mu čast i poštenje; a grof Hohenwart kazao je pravo u bečkom rajhsratu onomad, da neima ništa višega za narod, nego što je čast.

Siećate se, gospodo, uvjeravanja naše vlade, kako misli ona ovo pitanje riešiti i kako će ga morati riešiti. Čitalo se je po novinah i izjava je pala ovdje lani, da je to pitanje poštenja, prava i časti narodnje, radi kojih neće vlada ni za korak odstupiti. Odatle sliedi, te je posve opravdana moja preporuka, da se izrazi u ovoj stvari sažaljenje vis. kuće, što vlada u ovom pitanju ipak popušta, da Magjari povriedjuju pravo naše, i što nije bila kadra spasiti čast i interes zemlje, kao što odbor proračunski sam priznaje, jer pozivlje kr. zem. vladu, da do prvoga zasiedanja godine 1877. podnese saboru osnovu zakona, kako bi se zemaljska straža sigurnosti ustrojila, prema zakonom zajamčenoj nezavisnosti kraljevine Hrvatske i Slavonije. Taj zahtjev je opravdan, a to tim više, ako se osvrnemo na rieči g. Kukuljevića, koj je na temelju historije prava i obstojećih okolnostih dokazao, da su ovim pitanjem dirnuta upravo u živac čast i pravo naroda hrvatskoga.

Ako sam time izraz nepovjerenja predložio za vladu, to je tako u blagoj formi sastavljen, da se pod njim može misliti i to, da je vlada kušala ali nije uspjela spasiti pravo naše. Dakako da bi ovo bio i opet dokaz, da ovaj sustav ubija naš narod, kad nemogu uspjeti ni muževi takova glasa i ugleda, kakova uživa ban Mažuranić.

Vi opet velite: čekajmo još godinu danah; a nespominjete se, da smo lani kazali, da g. 1877. mora biti pitanje oružničtva riešeno. Strah me je da tu nenagazimo za godinu danah na „fait accompli", kakovih žalostne posljedice najbolje osjećamo u pitanju riečkom, medjumurskom, u pitanju nagodbenom itd. Rad bi vidio onoga muža, koj bi mi danas mogao kazati, da votirajuć tu svotu za oružničtvo, opet nepriznaje jedan „fait accompli" na uštrb časti i poštenja narodnoga. Ja toga votirati nemogu.

Vele neki, da bi nam, ukinemo li oružničtvo, pustahije poplavili zemlju. I to bi radje morali trpjeti, nego li ruglo od onoga, koj bi vas štovat imao. Nu mislim, da bismo u naših občinskih poglavarstvih i kod sudovah našli toliko volje, da nam Hrvatska nebi postala Azijom niti bi zato odmah trebali kakova grofa Radaja et comp., ukinemo li oružničtvo.

Moj drugi predlog glasi zato, da vlada, može li uzdržati provizorium, da ga godinu danah još slobodno uzdrži, ako pako ne, neka povjeri brigu za javnu sigurnost občinam iz podpore iz budgeta. Zavirite, gospodo, u proračun, pa ćete naći, da oružničtvo stoji 241,171 for.

Oružnikah ima u Hrvatskoj 320, po čem nas jadan oružnik stoji 770 for. 84 n. na godinu. Ima pako 222 občine, po čem jedva 3 oružnika dolaze na dvie obćine. Naložite svakoj obćini, da drži dva oružnika po 300 fr., čini to tekar 133.200 for., čim ste postigli isto, pače i više, a ostane vam jošte preko 110.000 for. Razpišite veće sigurnosti radi 30.000 for. za nagrade najmarljivijim od tih stražarah, uredite centralni ured, pa ste još uviek na dobiti. Nu pa makar 50.000 for. gore još i žrtvujete, kad se radi o časti i poštenju naroda, niste izgubili ništa. Ovaj experiment, koj bi zavriedio inače takodjer da se pokuša, nebi nas upropastio, a ja kriv, ako u $^9/_{10}$ obćinah naših nebi bio veći red, nego sada. A u onoj ostaloj $^1/_{10}$ nebi pako mario poslužiti se ma i izvanrednimi mjerami n. pr. priekim sudom itd.; i držim, da je to sredstvo sa svakoga gledišta opravdano.

I ovo je po prilici u kratko, što mislim, da imam kazati za opravdanje svojega izpravka, zato ga vis. kući preporučam.

Predsjednik: Rieč ima g. zast. Miroslav Kraljević.

Miroslav Kraljević: Vis. sabore! Kad nebi bilo onoga predloga odborskoga, onda bi takodjer podupro koj od ovih izpravakah, nu tako je meni ovaj predlog dovoljan, i držim, da su izpravci suvišni; zato ću braniti stanovište odbora. Početak žandarmerije i kako je ona uvedena, to je poznato. Poznato je takodjer, kako sada stvar stoji obzirom na odvisnost ili podredjenost žandarmerije. Ja sam već lani u odboru proračunskom baš ovakav predlog htio predložiti, jer sam bio uvjeren, da vlada, imajuć podporu moralnu u izjavi vis. sabora, sigurno će ono izvesti. Žandarmeriju naprečac ukinuti, to bi bilo vrlo žalostno; ja vam mogu kazati, da kod našega prostoga puka jedini je autoritet žandarmerija (Glasovi: „Oho, oho!"). Kad žandarmerija dodje, nje se boji, inače se boji svega malo ili ništa — batina je ukinuta — a nešto mora biti, česa se prosti puk boji.

S ovih razlogah, pošto držim, da je predlog odbora nuždan, a izpravci su suvišni, preporučam ovaj predlog vis. saboru.

Predsjednik: Rieč ima g. zast. Ogjić.

Živko Ogjić: Visoki sabore! Proti izjavi g. predgovornika, kad on takove osvade na naš narod baca, da se narod jedino oružničtva boji i plaši, moram protestirati. Ja živim u narodu i motrim njegove potrebe i nužde, njegovo veselje i njegov strah i bojazan; ja sam doživio, da naš narod nezazire samo od žandarmerije, nego da mnogo zazire takodjer pred zakoni, koji na to

Digitized by Google

smieraju, da uzdrže red u našoj zemlji. I pošto sam uvjeren, da naš narod zbilja nikakve koristi od te inštitucije neima, to ću — pa makar gospoda iz kojega god kraja govore za ovu inštituciju, — ja uviek proti njoj govoriti; jer vidim, da inštitucija ova ništa drugo nečini, nego da pojedini momci hode na eksekucije i plienitbe za državni porez. Njim nedotiče ni jedan časak, da oni drugoj svojoj dužnosti, koja je izpostavljena u proračunu, odgovarati mogu. Pa upravo to, što vidim u županiji sriemskoj, da narod od oružničtva, na koji se ovoliko u našem proračunu izdaje, nikakve koristi neima, nego je narod sam sebi prepušten, da čuva svoj imetak i dobro zemlje, to nemogu glasovati za predlog odbora. U županiji sriemskoj n. pr. nije oružničtvo nijednoga lopova ili tata predalo sudbenomu stolu, nego oružničtvo naših obćinah, i odkad ovo posljednje postoji, naš je imetak u svakoj struci siguran, mi se posve mirne glave legnemo u krevet, bez skrbi, da će biti komu kakova šteta nanešena. Iz tih razlogah onoga nevidim u zemlji, što g. Beruta i Kamenar kažu, da se strašno mnogo tatovah i lopovah nalazi u zemlji, jer toga kod nas dole neima. S toga neka se ova svota iz proračuna sasvim briše, a onaj teret, kojega bismo time preuzeli na se, ako ovu svotu votiramo, neka vis. vlada svakoj obćini podieli, da bude svaka imala oružničtvo. Gospodo, politička obćina naša najmila je sebi 6 stražarah, kojim svim skupa plati 600 for.; a po računu g. Folnegovića stoji jedan žandar zemlju preko 700 for., — dakle jedan više, nego naših svih 6 stražarah; — nu osim toga zapadne svaku obćinu samo 1½ momka, koj niti nevrši svoje dužnosti, kako sam prije spomenuo. Zato, kad bi zem. vlada 600 for. svakoj obćini iz ovoga proračuna podielila, ili gdje kojoj po razmjerju njezine veličine ili po razmjerju ondje postojećih zločinah i više, to bi ipak polovina dotične svote mogla se prištediti i na koristnije svrhe upotriebiti. Buduć je to moje uvjerenje, da bi se tako prištedilo i da nebi došlo do toga, da se zločinstva u našoj zemlji množe, glasujem zato, da se ova svota briše i da se vlada pozove u onom pravcu, kako to g. Kukuljević predlaže.

Predsjednik: Rieč ima svietli ban.

Ivan ban Mažuranić: Štovana kućo! U pitanjih ovako delikatnih, kako je ovo — a delikatno je svako pitanje, koje imade u sebi odnošaj izmedju kraljevine Ugarske i naše — vriedno bi bilo, držati se uviek onoga načela, da se govori mirno i koliko moguće objektivno, jer ta pitanja uviek zahtievaju najveću delikatnost, i čim se više neobjektivno o tom govori, tim više žešće. Ja ću sasvim objektivno kazati, kako je došla stvar do toga stadija, u kojem se danas nalazi. Poznato je svim nam, koji smo preživjeli već nekoliko godinah, da je u dobi jedinstva Austrije ustrojeno jedno tielo, pod imenom „vojnička žandarmerija“, koja je imala 17 do 18 regimenta, koji su bili porazdieljeni po svih zemljah. Na čelu tomu tielu stojao je jedan ured u Beču, zvan „die oberste Gendarmerie-Inspektion“; i to se je upravljalo jednostavno sasvim na vojnički način. Nije mi pravo poznato, koliko su na to oružničtvo mogla uplivati u pojedinih zemljah tadanja poglavarstva ili namjestničtva, nu vjerojatno je, da su valjda i sama namjestničtva u tadanjoj redarstvenoj državi stajala pod pazkom toga oružničtva; oni su dapače imali naredbu, da inšpiciraju i same urede carske.

Za vrieme ustava prešlo je oružničtvo pod ministra unutarnjih posalah i onda bi preustrojeno. Nu tada još se u Austriji sve vladalo na ideji jedinstva. Nakon diobe monarkije ukinula je Ugarska oružničtvo, kao zazornu inštituciju obsolutizma, odmah, te ono je u toj poli ostalo samo u Erdelju i Hrvatskoj — u Erdelju reg. br. 10, u Hrvatskoj broj 8. Kad sam ja imao čast služiti u bečkoj dvorskoj kancelariji pod Nj. Veličanstvom, paćalo se je oružničtvo još iz zajedničkoga budgeta, a kašnje godine 1867. i 1868. pao je trošak za isto na Hrvatsku, u kojoj živi još samo jedna regimenta. Vojni dio posalah ostao je u ministarstvu rata, koje je uplivalo na disciplinu i odielo; što se pako tiče redarstva, o tom je odlučivala vlada. Dakle što se tiče specialno službe žandarmerijske ili redarstvene, tu službu obavljala je žandarmerija uviek po nalozih naše vlade, tako, da se ima kazati, da je imala hrv. vlada u toj struci posve slobodnu ruku. Nu kad je ministarstvo rata sa sebe taj teret odvalilo na ministra obrane, to ga ni ovaj nije dugo podnosio, nego predao oružničtvo ug. obranbenomu ministru, komu je oružničtvo podredjeno u stvarih vojničkih tamo, a što se tiče posalah civilnih, to je ostalo podredjeno banu. Tako stoje stvari još i danas. Jedna osnova zakonska bila je predložena u ostalom već predhodnjoj sankciji, da se taj ostanak absolutizma odkloni, nu zapela je na putu i nije mogla zadobiti te sankcije. Sada dakle uviek o provizorijumu se radi, jer je ovo iz prijašnje vlade; i sabor je mislio na to, da treba tu stvar nekako urediti, da se taj jedini ostanak od dobe absolutizma odkloni i stvar svede na zakoniti temelj. Kao takav provizorij smatrao je to i odbor budgetni, te ga kao takova i u proračun metnuo. Vlada ga nije bila metnula u extraordinarium nego u ordinarium, kao što i svake godine; pošto je prešlo u ruke ug. ministarstva, s toga je uzet povod, da se je sabor odlučio na to, da udari još bolji pečat provizornosti ovomu inštitutu na čelo, te je stavio tu svotu u izvanredno pokriće. Što se toga tiče, nebi imao ništa proti tomu, nego što nekoja gospoda predlažu, to mi se čini — ja neznam — jako problematinne vriednosti, premda je jako patriotično mišljeno.

Jedni tvrde, neka se uzkrati posve ta dotacija, ali, gospodo, ja neznam je li dobro o tom glasno govoriti, da se to briše posve, jer mislim, da bi to moglo u svakom pogledu zlo djelovati, osobito, ako vas čuju ljudi zločinci. Dakle mislim, da nebi bilo dobro odmah takav korak poduzeti. Ako sam pravo razumio, nekoja su gospoda za to, da ostane još jednu godinu, i onda će se vidjeti, što

Digitized by Google

se može iz ovoga nezakonitoga inštituta učiniti. Ovo mnienje mi se svakako bolje dopada, — ali naprečac uzkratiti dotaciju, moglo bi nas dovesti ne samo u političku koliziju, nego i u koliziju sa strane sigurnosti i u onu koliziju, koja se nebi slagala sa pravi, koja su si oni dotični ljudi stekli, jer ti ljudi imadu već mnogi pravo na mirovinu, koje su si pridobili na ovih provizornih ustavih itd. itd.

Dakle nemože se na jedanput stvar odstraniti, nego mora se barem jednu godinu danah počekati, da se vidi, na koj način će se moći svesti na zakoniti temelj.

Ja sam dakle toga mnienja, da ostaje stvar, kako ju odbor preporuča.

Predsjednik: Rieč ima g. zast. Miškatović.

Josip Miškatović: Vis. sabore! Ja sam u proračunskom odboru predložio, da se prima za ovu godinu ova svota za oružničtvo, i da se ovaj dohodak izvješću proračunskoga odbora pridoda. Ja preporučujem ovo isto i ovdje bez obzira na onoga redaktora, koji, buduć mlad, kašto je danas mlad onaj isti gospodin, koji mu to prigovara, te koji je udaljen od svoje domovine možebiti najljepše pjesme pisao, ali to njegovo pisanje nije moglo preprieč̌iti, da domovina sve dublje pada u svojih pravih i u potrebah svakdanjega života. On je pisao, ali „fait accompli“ se je uzprkos njegovu pisanju gomilao.

U ostalom neću ovdje govoriti o tom, nego ću govoriti o žandarmeriji. Što sam čuo prigovorah proti ovoj stavki, diele se u dvoje. Jedni zahtievaju, da se ova stavka briše zato, jer (kao što misle) je žandarmerija suvišna, dapače jer drže, da bi žandarmerijom čast hrvatskoga naroda i njezina prava u opasnost došla.

Što se ovoga prigovora tiče, to smo mogli čuti iz razlaganja preuzv. g. bana, da današnja žandarmerija u ničem nije drugčija, nego je bila kod nas, imade tomu 26 godinah. Ona je prešla samo u druge ruke sa svimi povlasticami i dužnostmi, pod kojimi je dosada živila, u ruke ratnoga ministarstva. I ja, koji pratim javni život (ima tomu već 16 godinah) sa osobitom pozornošću, moram iskreno izpovjediti, da ovih 16 godinah, kada se borismo za čast i pravo naše zemlje, nisam čuo niti glasa niti prigovora, da po žandarmeriji čast našega naroda i njegova prava propadaju. Ako to nije bilo kroz 16 godinah, ja nemogu pojmiti, kako bi mogla propasti čast i prava našega naroda i naše zemlje tim, što će žandarmerija još jednu godinu biti u budgetu kano izvanredna potreba.

O tom, je li žandarmerija proti časti našega naroda i proti pravom naše zemlje, mislim, biti će vremena onda razpravljati, kada zakonska osnova dodje pred visoku kuću, koju odbor proračunski ište, a vlada obećaje, i koja će sigurno za god. danah doći. U njoj će se viditi, koliko prava glede žandarmerije može zadržavati onaj gospodin, koji upravlja domobranstvom, a koliko prava i upliva mora se dati hrv. vladi, kao ministarstvu nutarnjih posalah, koje se ministarstvo imade brinuti za javnu sigurnost zemlje. I onda, gospodo, kada budemo vidili u istinu ono, čega se boji g. narodni zastupnik, onda ćemo govoriti, ovi nisu za čast zemlje, ovi nisu za pravo naše zemlje; ali unapred, mislim, prije nego se to sbude, nebacajmo o tom sumnje.

Drugi narodni zastupnik nepita toliko, je l' tim povriedjena čast naroda i pravda zemlje, nego misli u obće, da nam žandarmerije netreba. Možebiti je ovo istina, i meni se čini, da vlada, u koliko ja znam, nikojoj županiji ili podžupaniji nenamiče žandarah. Vlada oružničtvo šalje onamo, kamo dotična oblast veli, da je potrebna. Ako je istina, što je rekao g. predgovornik Ogjić, da on u sriemskoj županiji nepotrebuje žandara, premda moram izjaviti, koliko sam i pripravan vjerovati njegovim riečim, da poznajem gospodu opet iz iste podžupanije, a ista vele, da je potrebna kao komad kruha. (Prigovori.) To je onda težko prosuditi, na koje bi se rieči sabor mogao oslanjati. Nego mislim, da će biti to najprobitačnije, ako podžupanijske skupštine u Rumi i Vukovaru iz svoje skupštine izjave vladi: mi imademo takovu sigurnost u našoj podžupaniji, da nam nijedan žandar nije potreban; i mislim, da će vlada odrediti, da sva žandarmerija prestane u dot. podžupanijah. I ako sve podžupanije i obćine izjave, da je u nas nastalo vrieme, gdje se janjci i vuci zajedno pasu, onda netreba žandarmerije, niti se treba pravdati sa domobranskim ministarstvom, niti nas će glava boljeti za dotične delikatne odnošaje Hrvatske naprama Ugarskoj.

Nu dosada toga nije nijedna podžup. skupština učinila, nije se nijedna obćina izjavila, da žandarmerije netreba, pače jedan nar. zastupnik iz Slavonije viče: daj nam bože više žandarmerije, drugčije ćemo propasti. — Ako je to istina, onda bar ja nebi mogao na sebe uzeti odgovornost, da glasujem, neka se ova institucija razori prije, nego mi se drugi institut ostvari, koji će istu svrhu postići, koja se s tim institutom postići želi.

Predsjednik: Rieč ima g. zast. Popović.

Stevan Popović: Vis. sabore! Izjavljujem, da podpomažem izpravak moga prijatelja i sab. sudruga g. zast. Folnegovića; on mi se čini nekako najshodnijim sredstvom, da nas izvede iz zamršaja, koga smo dopali. Predlog odborski nije po mome mnienju sgodan Ariadnin konac, koji bi nas izvesti mogao iz ovoga labirinta, a ni izpravak nar. zast. g. Kamenara. Uz ovaj izpravak nemogu pristati već ni zato, što mislim, da će biti potrebna žandarmerija onda, kad bude trebalo lojalnim gradjanima naše zemlje kuće premetati i zavjere tražiti.

Možda kad se na osnovu prijavah pouzdanih osobah budu opet htjela preduzeti zatvaranja, neće se moći dobiti vojna sila, — koju neznam u slučaju pakračkom, tko će platiti, — te će svakojako trebati žandarmerije.

Protiv institucije ovake — imajući u vidu izvjestnu organizaciju njenu, — kao jednog od uslova javne sigurnosti u zemlji, ja nemugu biti. Ako je išta autonomna

Digitized by Google

stvar, to je za cielo održanje javne sigurnosti u zemlji, i ja se čudim, odkud na jedared da se može govoriti o tome, da se tu pripusti uticaj magjarske vlade. Kaošto čujemo evo ovdje od gg. predgovornikah. Magjari su tako reći u samu utrobu naše zemlje ruku svoju turili. No ja se zaista čudim, da se ovdje govori o toj okolnosti takim tonom, kao da je to sad prvina, gdje se od strane Magjarah gazi i vriedja nagodbeni zakon. To nije prvi put, nagodbeni je zakon povriedjen više putah, on je povriedjen prvo . . .

Predsjednik: (Prekine ga.) Molim liepo; neradi se o tom, u kojih točkah je povriedjen nagodbeni zakon.

Stevo Popović: Ja držim, da mi je vrlo nuždno, da spomenem taj momenat, jer će mi on služiti za osnov razlogu, koji dalje mislim navesti.

Predsjednik: Argumente izvolite crpiti iz samoga predmeta.

Stevo Popović: (Nastavlja.) Molim i gg. predgovornici su svojim razlaganjem dalje dosizali, a ne samo do oružničtva i gajtana magjarskih na uniformi njihovoj. Nu da završim. Što se tiče same žandarmerije, u koliko je jedan od gg. predgovornikah rekao, da su se iz dolnjih krajevah, naročito iz Sriema dizali glasovi za žandarmeriju, prinudjen sam odvratiti, da ako je gdjegod pala rieč u tom smislu, mogla je značiti samo toliko, da postoji potreba obćinske žandarmerije, nikako pak zemaljske ili još državne.

Nemogu pako mimoići nazor g. zast. Miškatovića, koji je malo čas ovdje razvio. Govoreći o tome, da zemlja neće propasti odmah s toga, što Magjari povriedjuju nagodbeni zakon — a zahvalan sam, da je on to priznao, — te da sad netreba zato zapinjati; veli ujedno, da će vikati proti povriedi, kad bude došlo vrieme reviziji nagodbe. Mene, gospodo, sjeća to na fabulu (basnu) o čovjeku i majmunu, koju ću s vašim dopuštenjem ovdje pripovjediti: Udružio se majmun čovjeku da zajedno putuju po svietu. Jednom se desi vrlo hladno jutro, zima stegla, a čovjeku ozeble ruke. Čovjek da se odgreje počme duhati. Majmun ga zapita: Šta to činiš? Grijem ruke, odgovori ovaj, hladno je. O podne stignu u jedno selo, te svrnu da ručaju. Desilo se, da čorba (juha) bijaše vrlo topla. Čovjek, da se nebi opekao, počme piriti u žlicu. Šta činiš? zapita ga majmun. Pirim, da se ohladi, jer je vrlo topla. Na to mu majmun reče: kad iz tvojih usta ide i vruće i hladno, ja s tobom nedrugujem. (Veselost.)

Čudim se, gospodo, i nemogu, da shvatim, kako jedan i isti fakt za jedno vrieme ima jednu, a za drugo drugu važnost u očima g. predgovornika. Ja bar sa svoje strane nemogu da razumiem, kako povrede nagodbenoga zakona od strane Magjarah dosad učinjene danas nenose u sebi nikakove opasnosti za našu zemlju, a godine 1877., kad će nastupiti vrieme reviziji nagodbe, da će postati opasnimi. Kad ni majmun nije već mogao drugovati s čovjekom, koji duha, kako mu se kad hoće, još manje mogu ja kao čovjek udružiti u tome svoje nazore sa onima g. zastupnika Miškatovića.

S navedenih razlogah ne glasujem za odborski predlog, nego podpomažem izpravak g. zast. Folnegovića, kako sam već rekao.

Ban Ivan Mažuranić: Ja imam samo jednu malu primjetbu g. Popoviću učiniti. On se nada, da ako razpustimo institut žandarmerije, da neće biti nitko, koji će premetačine učiniti; nego ako ga razpustimo, mogu ga uvjeriti, da će se naći organi, koji će pretraživati.

Predsjednik: Pošto nitko više neželi govoriti, ima rieč g. izvjestitelj.

Izvj. dr. **Blaž Lorković**: Vis. sabore! Povrh onoga, što je do sada rečeno ob ovom predmetu, držim si dužnošću, da obrazložim stanovište odbora, odnosno, da navedem razloge, koji su ga na to sklonuli, da ovim predlogom pred sabor dodje.

I u odboru vodila se je rieč gotovo o svem onom, o čem je danas ovdje bilo govora. Primjetilo se je, da je osnivanje zavoda za javnu sigurnost stvar autonomna naročito po zakonu od g. 1869., da je dakle uticanje druge vlasti na uredjenje straže sigurnosti povredom tomu zakonu, a s druge je strane odbor imao pred očima, ako bi se unaprečac dokinula žandarmerija, koja kod nas već toliko godinah postoji, da bi to značilo, bojati se s razlogom, da će zavladati najveća nesigurnost osobe i imetka.

Odbor je pako na to tim više mogo doći, jer se je bio uvjerio, da je žandarmerija ne samo potrebna, nego da je u pojedinih predielih nuždno umnažati ju.

Odbor nije mogao izići sa predlogom pred sabor, koji bi išao za tim, da se unaprečac dokine žandarmerija, kano nuždan uvjet javne sigarnosti, premda priznaje i ja sam vlastan to izjaviti, da uticanje drugoga faktora u stražu javne sigurnosti nije potrebno.

Iz ovih razlogah odbor predlaže, da se potreba za uzdržavanje žandarmerije iz rubrike redovitih potrebah u extraordinarij metne. Tim je odbor jasno izrekao, da je ova institucija provizorna i ujedno ako vis. sabor prihvaća njegov predlog, da ovaj imade u rukuh sredstvo tu instituciju, ako nebude uredjena onako, kako to zahtieva čast naroda, ukinuti.

S druge strane pozivlje odbor vladu, da saboru podnese osnovu zakona o preustrojenju žandarmerije.

Ovo je drugi način, da sabor, pridržavajući si pravo uticanja na ustrojstvo te žandarmerije, odkloni svaki tudji upliv štetan pravu naše zemlje.

Kroz ovo vrieme imati će vlada prilike nesamo takovu zakonsku osnovu prirediti, nego i na taj slučaj misliti, da, ako nebi uredjenje straže sigurnosti pošlo za rukom, zajamčiti si podpuni upliv.

Ako bi se unaprečac ukinula, bojim se, da bi mogle nastati zle posljedice. Ako se nasuprot vladin predlog

Digitized by Google

prihvaća, imati će ova prilike, da se žandarmerija preustroji.

G. Kukuljević se boji, ako stvar ovako ostaje (potreba za žandarmeriju kano ekstraordinarna), te ako se zahtieva od vlade, da zakonsku osnovu donosi, da ta osnova neće biti onako sastavljena i prema tomu oružničtvo onako ustrojeno, kako to zahtieva pravo naše autonomije.

Ja tu bojazan nedielim za onaj slučaj, ako bude u narodnom zastupstvu našem toliko sviesti, da neprihvati osnovu proti našemu pravu.

Na upit g. Folnegovića, da li će žandarmerija biti onako ustrojena, kako to zahtieva naša autonomija, imadem samo to odgovoriti, da će se ova extraor. potreba buduće godine brisati, ako nebude tako ustrojena, kako to naše pravo sa sobom donosi.

Što se tiče izpravka g. Kukuljevića, da se zem. vlada stavlja u dogovor sa ministarstvom domobranstva, to nemogu na onaj izpravak s toga pristati, jer bi se taj dogovor mogao zategnuti preko svake mjere, i mi bi ostali bez svake straže sigurnosti.

G. Kamenar želi, da se višak od 46.171 fr. briše. I ja bi na ovaj izpravak pristao u onom slučaju, da mogu razlikovati, kako on to misli, što bi se moglo prištediti, jer vlada nas uvjerava, da je ta potreba svedena na najmanji minimum.

G. Kamenar misli, da je žandarmerija skroz nekoristna, da je novac na to izdan sasma neplodan. Ja nisam toga mnienja, ja u obće mislim, da je onaj organ, koji imade oko sigurnosti imetka i osobe bditi, koristan organ, i da je trošak nanj uložen dobar i tako dugo plodonosan, dok svoju dužnost vrši. Ako žandarmerija u jednom ili drugom slučaju svojoj zadaći neodgovara, ili ako nije u jednom ili u drugom predielu potrebna, mogao bi se suvišan broj žandarah drugamo smjestiti.

Što se tiče izpravka g. Folnegovića, to on prije svega želi i hoće, da se izjavljuje sažaljenje, što vlada nije zadovoljila pravednim očekivanjam. Glede toga mogu samo toliko reći, da je vlada glede ovoga predmeta svoju dužnost vršila, te da je nastojala koliko moguće veći upliv sebi pribavit. Ako nije uspjela, to nije sa nemoći, nego sa razlogah, radi kojih joj nemožemo sažaljenje izraziti, te radi kojih nije nimalo zajamčenim pravom naše domovine i zemlje nanešen kakav uštrb. Jer sabor imade u svojih rukuh moć te može buduće godine brisati žandarmeriju, ako nebude preustrojena na način, koji odgovara pravu naše zemlje.

Predsjednik: Od strane desetorice članovah stigao je zahtjev, da se glasuje pojedince o ovom predlogu i izpravcih. Pošto se ovaj zahtjev sasvim temelji na ustanovi §. 46., to će se njemu zadovoljiti. Nu prije, nego se glasuje ustmeno, neka se pročita tekst predloga odbora na naslov 9., onda, kako bi glasio taj predlog s izpravkom g. Kamenara, zatim, kako bi glasio s izpravkom g. Folnegovića i napokon, kako bi glasio s izpravkom g. Kukuljevića.

Bilj. dr. **Marko Lončarić**: (Čita.)

Predsjednik: Najprije će se glasovati o tom, kako ga predlaže odbor, zatim ako bi taj pao, glasovati će se o tekstu istoga predloga s izpravkom g. Kamenara, pošto ovaj najbliže stoji tekstuaciji odbora; ako bi ovaj pao, onda će se glasovati o amendementu g. Folnegovića, pošto ovaj, premda sadržaje nešto nova, ipak u toliko bliže stoji predlogu odbora, što dopušta barem za ovu godinu tu svotu, dočim izpravak g. Kukuljevića najdalje stoji, jer nikakve svote nedopušta.

Molim g. bilježnika, da izvoli čitati imenik gospode članovah, visoke kuće, a svaki od članovah neka kaže, ako je za predlog odbora, „da“, ako je proti, „ne“.

Antolek: Ne.
Baltić: Da.
Beruta: Da.
Bernčić: Da.
Delimanić: Da.
Dr. Derenčin: Da.
Filip: Da.
Domjanić: Ne.
Folnegović: Ne.
Horvat Petar: Da.
Hrvat Mirko: Da.
Jakić: Da.
Kamenar: Ne.
Katkić: Da.
Kotur: Da.
Kraljević Josip: Da.
Kraljević Miroslav: Da.
Kukuljević: Ne.
Kulmer: Da.
Dr. Lončarić: Da.
Dr. Lorković: Da.
Ban Mažuranić: Da.
Magenheim: Da.
Dr. Malec: Da.
Miškatović: Da.
Modić: Da.
Mrazović: Da.
Dr. Muhić: Da.
Milčić: Da.
Mesić: Da.
Ogjić: Ne.
Bar. Ožegović: Ne.
Ožegović Tito: Da.
Popović: Ne.
Pust: Da.
Poh: Da.
Polić: Ne.
Rajzner Franjo: Da.
Rubido: Ne.

Digitized by Google

Dr. Rogulić: Ne.
Seitz: Da.
Dr. Spevec: Da.
Dr. Subotić: Da.
Šašić: Ne.
Špišić Vojko: Ne.
Dr. Šram: Da.
Špun Miroslav: Da.
Špišić Viktor: Da.
Tombor: Da.
Dr. Vidrić: Da.
Vončina: Da.
Vrančić: Da.
Vudjan Mijo: Ne.
Vukašinović: Da.
Dr. Vuščić: Da.
Zabrdac: Da.
Živković: Da.
Zindl: Ne.
Bar. Zmajić: Da.

Predsjednik: (Zvoni.) Vis. Sabore! Glasovalo je 59 gg. članovah, od tih 44 sa „da", a 15 sa „ne". Dakle absolutna većina je za predlog odbora, koji je po tom primljen; odpada nužda, glasovati o izpravcih.

Izv. dr. **Blaž Lorković**: (Čita naslov 10.)

(Prima se.)

Naslov 11.

Predsjednik: Vis. Sabore! K ovomu naslovu podnešena su dva izpravka, jedan od g. Kamenara a drugi od g. dr. Šrama.

Bilj. dr. **Marko Lončarić**: (Čita izpravak g. Kamenara.) „Neka se izbriše potreba za 21 nadcestara 8400 for., i neka se putni troškovi nadcestarah (9300 for) umanje za 5600 for."

Izpravak dra. Šrama: „Neka se uvrsti pod novom stavkom 50,000 for. za utvrdjenje obalah savskih na onom dielu rieke, dokle je zemaljska."

Predsjednik: Rieč ima g. zastupnik Kamenar, da obrazloži svoj izpravak. (Medju govorom g. Kamenara zamieni predsjednika na predsjed. stolici M. Hrvat.)

Juraj Kamenar: Vis. sabore! Valjda ću bolje uspjeti sa ovim izpravkom, nego sa prijašnjim. U žalostnom stanju vidim kod nas narodno gospodarstvo. Ili mi nepoznajemo važnost njegovu ili se držimo još prebogatimi. Mislim tu osobito na princip štednje.

Gospodo moja, treba jednom početi štediti, te brisati svote nepotrebne, ako hoćemo zadovoljiti nuždnijim i silnijim potrebam. To sam svjetovao kod oružničtva, glede toga i sada ovaj izpravak činim.

U našem proračunu, u kojem nam je svota za potrebe naše opredieljena, preko koje nemožemo ići, posve je mala svota opredieljena za plodonosne naslove.

Trošak na cesto- i vodogradjevine iznaša po ovom budgetu 496.184 for., od ovih troši se na samo osoblje 169.902 for., dakle skoro polovica.

G. izvjestitelj predbacio mi je kod oružničtva, da nisam naznačio svotu, koja bi se brisati imala; ovdje ju naznačujem „handgreiflich", premda on sam misli, da bi se zato vlada imala brinuti, gdje da se briše.

Kazao sam, da se polovica svote opredieljene na cesto- i vodogradjevine troši na samo osoblje, te predlažem, da se briše 21 nadcestar sa svotom od 8400 for. i da se putni troškovi nadcestarah mjesto sa 9300 odobre samo sa 5600 for., bez uštrba, da bi ceste s toga patile ili bez nadzora bile.

Nadcestari i cestari su ove godine pomnoženi za 132. Mi imademo sada u svakoj podžupaniji skoro po 2 mjernika i 1 pristava, koji skoro nikakova posla neimaju, jer za gradjenje cestah i mostovah manjkaju nam novci, a gdje se nove gradnje ne poduzimlju, tamo nadcestara absolutno netreba, koji se i onako samo vozikaju, za koje vozikanje zemlja plaćati mora, dočim mjernici nebi nikakva posla imali.

Na jednoga cestara dodju 2 milje, da popravlja i nadzira, dočim na jednoga nadcestara 15 miljah. Sada pitam ja vis. kuću, što će raditi mjernici i pristavi, ako nadcestari imadu više od 15 miljah cestah nadzirati. Dočim kako već rekoh, nam valja jedanput već štediti ondje, gdje možemo, ovdje se pako može, onda brišemo ono, što možemo.

U tu svrhu opredieljen je doduše nekakav reservni fond, nego iz toga fonda moramo graditi gimnazije i drugim važnijim potrebam zadovoljiti. Pa napokon, ako bi se i moglo nešto dati iz reservnoga fonda, moramo ipak početi jedanput brisati i štediti, jer ćemo inače do toga doći, da brišemo najnuždnije stvari.

Jer narod već nemože poreza plaćati, uslied elementarnih nesrećah neima privrede, propada mu kapital, mora zaostati sa plaćanjem poreza.

Uslied toga morat ćemo ili prije ili poslje brisati, molim vas dakle, činite to sada, jer kasnije će biti prekasno. Zato preporučujem svoj izpravak tim više, jer naš narod ove godine imade već previše tereta. Nadcestarah je previše. Imademo već dosta gospodarah. Svi bi radi gospodari biti, a nitko neraditi. Brišimo suvišne nadcestare, tim nećemo nego koristiti našemu narodu.

Predsjednik: Rieč ima g. dr. Šram, da obrazloži svoj izpravak.

Dr. **Lavoslav Šram**: Vis. sabore! Moj izpravak na to smiera, da se u ovom poglavju dotična dotacija, namienjena za vodogradjevine, napose za uzdržavanje savskih obalah i nasipah poveća za svotu od 50.000 fr.

Osvrćuć se najprije na sam proračun, nalazim u njem za vodogradjevine u obće i napose za uzdržavanje obala riekah, potokah itd. svotu od 22.000 fr. Meni nije znano, na kojem se temelju ova svota osniva, ali svakako sam duboko uvjeren, poznavajuć potrebu, da je ona na daleko

Digitized by Google

premalena za one silne potrebe, koji u tom pogledu upravo neumoljivim načinom trebamo.

Ovo bi bila rubrika onakova, o kojoj se može reći, da pada u rubriku investicijah, jer sve svote, koje se traže u pogledu tom, da se uzdržavaju obale i čuvaju pojedini predieli od poplavah, jesu u najstrožijem smislu rieči plodonosne i koristonosne, — dakle investicije; jer samo uz ovakove izdatke moći je postupati na polju gospodarstva načinom intenzivnim. Pitanje, na koje se ovdje napose osvrnuti imamo, imade se riešiti obzirom takodjer na ono pitanje, kako se imadu dieliti i na koga padaju dužnosti u pogledu uzdržavanja dotičnih nasipah i obalah.

Ja sam jednom prigodom već o tom izrazio svoje mnienje, te tu predleži napose zakon ob odkupu javnih težakah, koji u svom §. 7. naročito spominje, da ovi izdatci i troškovi spadaju na teret zemaljskoga budgeta.

Medjutim, ako se s druge strane uvaži obzirom na eventualitete ove godine i na dotične povodnje, uvaže silne odtuda nastavše potrebe ogromnih izdatakah — što svaki narodni zastupnik uvažiti mora, — da su te potrebe u ovom troškovnom iznosu upravo toli ogromne, da se niti onda, kada bi se to moglo na temelju §. 7. činiti, neće moći obaliti na teret zemaljskoga proračuna svikoliki troškovi; ako se uvaži, da je i samomu pučanstvu stalo do toga, da je voljno posviedočilo tu volju dosada i da je voljno doprinositi po najvećoj mogućnosti, napose svojim radom, ako se sve to uvaži, doći ćemo do uvjerenja, da se u tom pogledu dotle, dok se to pitanje u toj svojoj točki nebude riešilo zakonom, tako postupati imade, da se taj teret po nekom načelu dieli medju zemljom i medju samim pučanstvom, — pa u tom bio bi neki kažiput u samom zakonu ob odkupu težakah.

Po ustanovah ovoga zakona jeste naime rieka Sava do Siska, rieka zemaljska; čuvanje pako obalah zemaljskih riekah pada na teret zemaljskoga budgeta. Po tom svuda, gdjeno se sastaje pitanje o čuvanju samih obalah sa pitanjem, kako se imade onaj prediel čuvati od poplave, t. j. svuda tamo, gdje se radi o samom čuvanju obalah, tamo mislim, ovakav trošak pada svakako na račun zemaljskoga budgeta.

S protivne strane bi se dalo uztvrditi, da tamo, gdje se radi o onakovih sgradah ili nasipih, koji su upravo samo na to namienjeni, da čuvaju dotične predjele, te nestoje u neposrednom savezu sa čuvanjem dotičnih obalah, da to sačinjava predmet one radnje, koja bi se imala obaviti po samom pučanstvu. Uz to imade i onakovih nasipah, koji mjestimice predstavljaju i kotarske ceste. Glede kot. cestah je već ustanovljeno, da padaju na račun zem. budgeta, dotično da nalaze svoje pokrivanje u onoj svoti, koja se dobiva iz odkupa javnih težakah. Gdje su dakle nasipi kot. ceste, to je pitanje ovo tamo riešeno, da padaju na račun zem. budgeta, da se pokrivanje dobiva iz dotičnog prihoda javnih težakah.

Po tom, kad sam bio tako slobodan, predložiti svotu od 50.000 fr., uvažio sam svestrano i naš novčani položaj, i to tako, da bi uz ovu svotu veliki dio dotičnih radnjah imao svakako padati na same adjacente i na samo pučanstvo; ali mislio sam, da je najmanje ovakova svota potrebna, da odgovara dotičnim zahtievom, dotičnim nuždam, makar samo tamo, gdje se radi o gradjenju nasipah predstavljajućih zajedno kot. ceste. Ja sam si u tom, koliko sam si mogao na brzu ruku, data pribavio, te sam nekoliko točakah saznao, gdje se u istinu radi o tom, da se same obale občuvaju, al protivno pribavio sam si podatakah i o tom, da imade onakovih nasipah, koji bi sa svim tim i unapried padali na teret adjacenta, i našao sam, da uz ovu svotu teret padajući na adjacente, bio bi još mnogo veći. U tom nemožemo drugo, nego da se upravo postupa na temelju toga, da se u svakoj sgodi pruži onomu pučanstvu pomoć, bez koje je ne samo intenzivnije gospodarstvo nemoguće, nego bez koje bi ono pučanstvo moralo propasti radi toga, što je izvrgnuto vazda poplavam, što nemože niti toliko priraditi, koliko treba za svakdanji život, i što se tamo upravo pomnažaju i one bolesti, koje su nastale uslied vazdašnje poplave.

Uslied toga preporučam ovaj izpravak, te molim, da se ova svota metne u budget kao izvanredni izdatak, jer po svojoj naravi nemože drugamo spadati.

Ja sam bio slobodan ujedno i to naglasiti u svojem amendementu, da se pokriće za ovu stvar nadje iz rezervne zaklade, nenalaziv drugdje izvora u samom budgetu. Ja bi mislio, premda sam duboko uvjeren o blagotvornosti ovakove rezervne zaklade, da je u ovakovu slučaju skroz opravdano, da se iz rezervne zaklade učini ovakav izdatak, koji će bujnim načinom biti naknadjen, što se time povisuje materialno blagostanje dotičnoga predjela, i što se tako rekuć spašava od propasti. Jedan prigovor se je naglasio u tom pogledu, da će se ovomu zlu onako doskočiti time, što će se morati prije ili poslje, možda u najskorijoj budućnosti, pitanje lonjskoga polja riešiti, te izvesti oni nasipi, koji će moći čuvati ovaj predjel. Ja nisam pobliže ubavienšten, kako stoji sada s tim pitanjem; ali to sam već izkusio, da u tom sukobu ovoga pitanja sa pitanjem lonjsko-poljskim leži — da tako kažem — neka zlokob. Ja sam čuo, da se kod samoga lonjskoga polja reflektira na nekoje točke tih nasipah, koje spadaju u strukturu lonjsko-poljskoga sustava, i kaže, da se oni nasipi moraju na račun zem. budgeta graditi, pa da nepadaju na trošak tamošnjega poduzeća. Da li je istina, da imade onakovih nasipah, koji se graditi imadu od strane napomenutoga poduzeća ili nije, o tom nećemo na ovom mjestu razpravljati, ali to svakako je istina, da ovu stvar nije moguće odgoditi do onda, dok se ovo pitanje rieši.

Ja preporučam vis. kući svoj izpravak.

Prdsjednik: Rieč ima g. zast. Seitz.

*

Digitized by Google

Vinko Seitz: Vis. sabore! Ja podupirem izpravak g. dra. Šrama, a g. savjetniku Augustinu preporučam, neka vodi takov nadzor, da bude bolji red na cestah, nego je bio dosad, i da se budu ceste, gdje to treba, u pravo doba popravljale.

Predsjednik: Rieč ima gosp. predstojnik nutarnjeg odjela.

Jovan Živković: Samo nekoliko riečih glede ovih dvajuh izpravakah. Što se tiče prvoga izpravka, to vlada nemože biti za to, da se nadcestari brišu, jer — kao što g. predlagatelj sam priznaje — cestari moraju raditi na cestah, a svatko će priznati, da tu valjda nekoga treba, koji nadzire i nadgleda njihov rad. Jedan cestar dalazi na 2 milje, a jedan nadcestar na 10 milja. Na uzdržavanje cestah nespada naime samo navažanje kamenja, nego tu treba i nadzora, da se razvidi, kako su dotični radnici svoj rad vršili. (Juraj Kamenar „A zašto su inžiniri?") Što se tiče inžinirah, to je daleko skuplji nadzor, nego su nadcestari. Ja mislim, da će biti o tom svatko uvjeren; a i odbor bio je toga uvjerenja. S toga molim vis. sabor, da usvoji predlog odbora. (Ivan ban Mažuranić: „Svaki cestar ima 2 milje, a nadcestar ima 16 milja".) No tim više, ako imade jedan nadcestar cielih 16 miljah.

Što se tiče izpravka g. dr. Šrama, taj je daleko važniji. Nanj čast mi je opaziti to, da je ovaj predmet vrlo važan s više obzirah. Što se tiče one okolnosti, na koliko je zem. vlada poprimila onaj put glede popravljenja onih nasipah, da je narod u pomoć uzala, na to je bila vlada po samom zakonu odkupno ovlaštena, koji kaže, da kad se elementarne nesgode pripete, koje izazivlju takav rad, to je vlada ovlaštena, od dotičnih interesentah zahtievati radnju u naravi. Time pako nisam kazao, da gradjenje takih nasipa spada takodjer amo. Ali izpitivati ovu okolnost, na koliko je ovdje dužan zem. budget doprinieti, i odkuda dade se to pokriti, i da li se to može sada učiniti, i na koliko je to moguće, — zato treba više vremena, ako hoćemo da se pitanje temeljito rieši. S toga molim, da bi se taj izpravak za danas odbio, jer vlada vidi, da je to potrebno, nu ona nije sada u stanju one mjere opredieliti, koje bi bile shodne i potrebne. Zato molim, neka se ovaj izpravak uputi na odbor proračunski, te u jednoj od budućih sjednicah na dnevni red stavi.

Dr. **Lavoslav Šram**: Ja pristajem na to.

Predsjednik: Rieč ima g. zastupnik Modić.

Ladislav Modić: Ja podupirem izpravak g. dra. Šrama za to, da se nebi dala prilika, pučanstvo, kad imade najviše djela, tjerati na gradjenje novih nasipah ili pako na radnju u tu svrhu, da se uzdrže stari nasipi.

Predsjednik: Rieč ima g. zastupnik dr. Subotić.

Dr. **Jovan Subotić**: Vis. sabore! U predlogu proračunskog odbora pri poglavju II., naslovu 11 o cesto- i vodogradjevinama, predlaže odbor, da se medju izvanredne potrebe uvrsti za gradjenje novih cestah svota od 216,000.

Gradjenje novih cestah u extraordinarium!

Tko to vidi i čuje, taj može doći u iskušenje i pomisliti, da je kod nas gradjenje cestah tako napredovalo da se samo dvie milje dograditi imaju, pak onda su sve gotove, ili da se tom svotom samo posliednje nove ceste dograditi, dotično kakvim ugladjenim parapetima providiti imaju, pak onda da nam ništa više netreba ili da nam je dosta svake desete godine po koju svoticu na gradjenje cestah dobiti, ili da imamo bog zna koliko drugih sredstavah, iz kojih potrebne ceste možemo graditi, ili najposlje da neosjećamo prieke potrebe cestah.

Nu od svih, kako svi znamo, nestoji ni jedno.

Nestoji na žalost, da su nam ceste dogotovljene, i da jih samo umietnim kojim uresom providiti imamo.

Nestoji da nam samo dvie tri milje manjkaju, pak da podpuno cestovnu mrežu dogradimo. Ta eno imamo čitavih pokrajinah, u kojih cestah upravo i nemamo.

Bog bi dao, i vrlo bi bili srećni, da nam je samo desete godine nuždna po koja svotica na gradjenje cestah. Ali eto svi znamo, da nećemo ceste od najveće potrebe dograditi ni za 10 i više godinah, baš da svake godine po miliun forintih u njih uložimo.

Sredstva za gradjenje cestah drugih neimamo. Ta eto i sam proračun nije mogao u svom ordinariumu ni pokazati i kakve svote, koja bi bila gradjenju novih cestah odredjena. A ono malo nešta što od odkupa za javne radnje dobivamo, odredjeno je na druge svrhe cestovne a ne za gradjenje novih cestah.

Najposlije nestoji ni to, da neosjećamo, da su nam ceste od najpreče potrebe i nuždne.

Ta eno nemogu nam u čitavih krajevih zemlje da dobiju ljudi kupca za svoje proizvode, radi nikakvih cestah; eno nemogu ljudi da plaćaju poreza radi nikakvih cestah; eno ubijaju nam se ljudi kad idu političkim i sudbenim vlastima, radi nikakvih cestah; eno nemogu nam ljudi u mnogih slučajevih da kupe soli i sapuna, da nabave zimne odieće radi toga, što neimamo nikakvih cestah, pak nemože sviet da izveze koju vrieću žita, da iztjera koje marvinče napram pijacu, te da ga tamo proda, i do koje krajcare dodje, zašto? jer su naše pijace po riedke, i od mnogog mjesta po dalje, a zimi su putevi provalije!

Osiećamo, te kako osiećamo, da su nam ceste preko svega nuždne.

Pa od kuda svota za gradjenje cestah u extraordinariumu u proračunu?

Extraordinarium u proračunu neznači drugo ništa, nego ove godine evo ti, a za drugu godinu traži, gdje znaš!

Znam ja zašto je ova svota od 216.000 for. došla u extraordinarium. Uzrok je tom, što nije stalan izvor, iz koga tu svotu cestam doznačujemo.

Ali neznam, kako je mogla vis. vlada izostaviti svaku svotu iz ordinariuma za gradjenje cestah.

Ta nije li ona sama 1875. podniela cestovnu mrežu i za pokriće iste iz proračuna svotu od 216.000 odredila.

Digitized by Google

Godine 1875. nije ta cestovna mreža do zaključka došla. Ali je vis. vlada samu tu cestovnu mrežu 1876. godine na novo saboru priobćila, i prije odredjena proračuna prihvatio je sabor sam tu cestovnu po vladi podnešenu mrežu. Vlada je dakle znala, da joj valja ceste u tečaju 1877. godine graditi, pak kako je mogla taj posao bez svakoga redovnoga pokrića ostaviti?

Dok je gradnja novih cestah od ovako goruće potrebe, nesmije u ordinariumu manjkati pokriće za tu potrebu i ako se ima ta svota odkidanjem na drugim stranam dobiti, ima se to odkidanje preduzeti.

Ova gornja potreba gradjenja novih cestah prinudjava me, prihvatiti svotu ma od kud dolazila; i ako se ta svota radi nestalnosti iznosa u extraordinariumu nahodi, mora mi se prihvatiti ju makar u extraordinariumu.

Ali prihvaćajući to pokriće u extraordinariumu, izjaviti mi je ujedno, da se po mom mnienju svake godine za gradjenje novih cestah u ordinariumu pokriće naći mora.

Uz ovu izjavu pristajem na predlog odbora i glasovati ću za njega.

Predsjednik: Rieč imade g. zastupnik dr. Vuščić.

Dr. **Josip Vuščić**: Vis. sabore! Glede prvoga izpravka, da bi se naime 21 nadcestar brisao, moje je uvjerenje, da ceste neće moći nikad uspjeti bez shodna nadgleda. Kad imade ovdje 200 cestarah, koji rade na cestah, to će biti sve izgubljeno, ako neima nadcestarah, koji ih nadgledaju. Ako hoćemo, da imamo od njihove radnje koristi, to je nuždno, da im se dade nadgledanje. Po mom mnienju bilo bi shodno, ako bi se broj ovih nadcestarah tako udesio, da bi u svakoj podžupaniji bio po jedan. Akoprem mi pako nije poznat sistem, glede kojega je broj nadcestarah izveden na 31, to bi ja svakako za shodno nalazio, da ih bude samo 20, koliko je i mjernikah, i da bi se ih 11 lahkom mjerom brisati moglo, — a tim učinila bi se znatna prištednja.

Glede drugoga izpravka, koji je g. dr. Šram predložio, kadgodj je velika potreba, da se nasipi kod riekah naših, naročito kod Save, grade i u dobrom stanju uzdrže i kako želim, da se nikada one nesreće nesbivaju, koje smo doživili ove godine, to ipak nebi mogao ovaj izpravak poduprieti, ako se osvrnem na odkupni zakon.

U odkupnom zakonu veli se, kad ima mjesto podavanja javnih težakah nastupiti plaća, koja je u §. 2. opredieljena na stanovite mjere, po kojih se mora za svakoga težaka platiti toliko, za tegleću marvu toliko itd. Kaže se u §. 6., da s ovimi radnjami upravlja zemalj. vlada, u §. 7. kaže se, kad se imadu takove javne zem. radnje i gradjevine uzdržavati zemaljskimi sredstvi. (Čita dotični §.) §. 14. kaže, kako se ima postupati kod elementarnih nezgodah kao n. pr. kod razgrtanja visokog sniega, kod obranjivanjah mostova i nasipah pred povodnjom, kod ugušivanja vatre u šumi itd.; tu se veli, da su dužne pobliže žitelji potrebita ručna i vozna djela u naravi bezplatno obavljati svojom djelatnom snagom. Ali, ako se dotični mostovi i nasipi nemogu obraniti, onda daljna obrana prestane, te nastupi gradjenje mostovah i nasipah; isto tako, ako se kod vatre, kad smo mi došli bezplatno branit šumu ili kakvu zgradu, nepostigne svrha, nego dotični predmet po nesreći propadne, onda prestaje dalnja naša dužnost, i treba postupati po ustanovi §. 7., koji veli, da nadleži zem. vladi sredstvom, koja su zato opredieljena, dalnja skrb za dotični predmet. Kad se podere nasip, onda javna dužnost prestane i dalnji postupak opredieljuje §. 7. Istina, tekuće godine morala je vlada, stranom što se nisu dosadanji nasipi kod Save redovito i dobro uzdržavali, stranom što su strašne poplave bile, na veliku nesreću zemlje, takodjer iznimna sredstva upotriebiti u cieloj županiji zagrebačkoj, da su se nasipi popravili izvanrednimi sredstvi (§. 14.). Ja bi želio, kad imamo redovita sredstva, da se nikada ovaj izvanredni slučaj nepovrati, jer on je mnoge naše žitelji tako neugodno zatekao, da im je upravo vrlo tegotan postao. Sudjelovateljem kod toga nije bila šteta u onoj mjeri učinjena po dotičnoj poplavi, u kojoj mjeri su morali doprinašati kod popravljanja nasipa. N. pr. gospoština moslavačka, koja je 4—5 satih daleko od Save, kamo savska voda nikada nedosiže, i koja povodom poplavah lonjskih i čažminskih neplaća više nego 160 for. poreza, morala je kod ovoga djela platiti teret takav, — premda da plati odkupnine do 400 for. — da je iznosio 2400 for., jer je došlo na nju 5500 kub. met. dotične radnje. Nu za ovu godinu pregorjeti će se to, pa kakogod bilo, ali za buduću godinu, kad su redovita sredstva za redovite nesgode opredieljena, nebi želio, da se povrati taj slučaj, te da se preko zakona takav teret ikomu nalaže. Jerbo se ove radnje kao zem. smatrati imadu, mislim, da imade k tomu doprinieti odkupnina, nu na koliko nebi mogla, mislim, da imade zem. budget podpomagati takove radnje. Ako bi nastao slučaj, kao što ove godine, premda se tomu nenadam, jer su nasipi prilično dobro popravljeni, to bi se imali pozvati u prvom redu na odkupninski fond, a kasnije morao bi budget, koji je ovdje opredieljen sa 22.000 for., na pomoć doći. To držim, da su prikladna sredstva, koja i zakon u tu svrhu opredieljuje. Ja bi bio dakle zato, da se ovaj izpravak neprimi; nu budući se vlada neprotivi, da se ovaj predmet od nova dade proračunskomu odboru, to se s tim slažem.

Predsjednik: Rieč imade g. zastupnik Zindl.

Ante Zindl: Vis. sabore! I ja priznajem, da su nadcestari u tolikom broju suvišni, nego mislim, da su za one slučaje, gdje se ceste iznova grade, koliko toliko potrebiti. Što g. Kamenar predlaže, da se 21 nadcestar briše, usudio bi se predložiti, da se i ova stavka odboru ustupi, te da se briše 10 ili 11 nadcestarah. Ako se ovi nadcestari brišu, to nemislim, da bi se baš tolika prištednja učinila, nego svakako dalo bi se za ovaj novac postaviti nekoliko cestarah, koji su od mnogo veće potrebe.

Digitized by Google

Kod nas imade cestah od sto i sto miljah, gdje neima nigdje cestara, koji su svi oko Zagreba i Osjeka koncentrirani, gdje su već izgradjene ceste. Ja mislim, da kod nas niti jedan novčić nije potrošen na cestare i nadcestare, a kod nas su najgorje ceste, koje možda u našoj domovini postoje. I sada voze kočijaši preko njivah, preko žita i livadah, jer neima nikakvog reda na cestah.

Dakle bi pokorno preporučio, da se takodjer ova stavka odboru povrati, i možebiti dalo bi se sporazumno sa vladom provesti, da se briše jedan dio nadcestarah i postavi nekoliko novih cestarah. Na to me tim više to nuka, jer sam se razgovarao sa jednim čovjekom, koji stvar razumije, i koji je u našu podžupaniju došao, te kazao, da bi se po njegovu mnienju svakako morao jedan dio tih nadcestarah brisati. Dakle preporučam svoje pokorno mnienje na uvaženje.

Što se tiče izpravka g. dr. Šrama, zanj ću glasovati.

Predsjednik: Rieč imade g. zastupnik Popović.

Stevan Popović: Vis. sabore! Samo mi je o izpravku g. Kamenara govoriti. Nemogu da razumijem sve motive, koji su potakli našeg štov. sudruga, da stavi ovaj izpravak; ali shvaćam druge motive, koji i ako nisu naglašeni, ipak podržavaju težnju, koja leži u ovom izpravku, a ta je, da se štedi, gdje god se može, te da bi se ušteda na jednoj plodonosno mogla investirati na drugoj strani. Ja vrlo dobro cienim taku težnju, jer znam, šta vriedi štednja u obće a naročito koliko važi kod sirotinje, kao što smo mi. Ali čini mi se, da početi štednju kod nadcestarah izgleda više na ironiju, nego na zbilju. Tko bi bio htio putem štednje ukazati neki uspjeh u našoj zemlji, morao bi ponajprije pogledati na status činovničkih plaćah pa kazati, nije li za našu zemlje preveć teretan taj tako organizovan aparat, osobito, kad se sravni sa statusom sličnim u drugih zemljah. Kad bi se tim putem pošlo, s namjerom štednje, onda bi mi — da i negovorim o umaljenju plaćah — mogli mnogo šta u ovom proračunu brisati. Mogli bi brisati n. p. sve ono, što je ovdje u proračunu zabilježeno kao službovina, što iznosi nekoliko 1000 for.; dalje sve ono, što je ovdje zabilježeno kao mirovina, a nije opravdana nemoć dotičnika, koji mirovinu uživa. Mogli bi brisati sve putne troškove činovnikah, osobito one, koji često puta dolaze od tuda, što se nepovoljni činovnici veksature radi bacaju ovamo onamo po zemlji. Zatim mogle bi se brisati nagrade državnih odvjetnikah, koji — kako ja shvaćam — nisu se pokazali u poznatoj stvari osobito zaslužnimi po zemlju. U obće dakle ima još mnogih drugih stvarih u ovom proračunu, koje bi se mogle brisati, da se velike svote uštede. Tu bi došle i sve stanarine, koje samo u odielu nutarnje uprave iznose preko 61,000 for. Ja sve ovo govorim sa obzirom na naše potrebe i stanje sličnih stvarih u drugih zemljama. A ovdje vrh svega još neima ni ravnopravnosti, jer vidim, da ima neka vrsta činonvnikah zemaljskih, koji imaju stanarinu, a neka, koja neima. Ja naročito nerazumijem, kako su mogli oni ljudi, koji sebe nazivaju narodnom strankom, postaviti u ovoj zemlji tako skup aparat u obće, i kako su mogli poslje uzdići taku škalu plaćah, što se našim odnošajem nikako motivirati nemože. Uzmite n. pr. predstojnika nut. odjela, koji ima preko 5000 for. plaće; nekažem, da je to po sebi mnogo, ali mi nismo zemlja, koja bi sudeći logično sa svoga stanja mogla u svemu održati onu razmjericu u podmirivanju potrebah svojih, koja bi odgovarala onakovoj plaći.

U kratko rečeno, tko bi htio princip štednje racionalno uvesti u naše gazdovanje, morao bi početi ne samo s jedne i na jednoj strani, kao n. pr. ovdje kod nadcestarah, nego bi se taj princip imao radikalno primeniti na sve odnošaje naše zemlje u tom pravcu. I kad bi se podnio s te strane vis. saboru predlog, koji bi princip štednje u ovom smislu htio uvesti u naše gospodarstvo, ja bi ga podpomagao, ovako nemogu glasati ni za predlog odbora ni za izpravak nar. zast. g. Kamenara, jer me argumentacija njegova nije uvjerila, da bi ovaj izpravak cieli shodan bio.

Predsjednik: Rieč imade g. zastupnik Rogulić.

Dr. **Alexander Rogulić**: Vis. sabore! Ja nebi ob ovom predmetu govorio, da nisam čuo izjave g. zastupnika osječkoga. Što god je on kazao u tom pogledu, da trošak, koji se votira za ceste, ne bude samo izvanredan to mi je govorio iz srca, jer je osnovano prema potrebam naše zemlje. Ja u tom pogledu neću dalje govoriti, jerbo bi samo opetovao ono, što je predgovornik u tom pravcu kazao. Čuli smo te dane izjavu, da je proračun ogledalo svestranoga našega rada i naše uprave, i da se u tom proračunu kadkad i preko onih svotah ide, koje bismo bili u stanju dati za dotičnu svrhu; nu ako je taj prestupak igdje umjestan, to držim, da bi se na svaki način imalo gledati, kako se umnoži trošak, koji se ovdje za ceste votira. Ja neću da opet tražim svaku priliku, da vladi klipove pod noge bacam, ali u istinu trebalo bi i s naše strane na to gledati, kako vlada s našim imetkom postupa. Jerbo, ako se obazremo na ono, što je učinjeno, onda možemo suditi, kako će se postupati s onim, što je za budućnost opredieljeno. Mi željno očekivamo, da nam se ceste sagrade, i ove godine uzela je vlada da gradi jednu od najvažnijih cestah u Slavoniji. Pa što je vlada napravila? Ona je dala načiniti takovu cestu, koja nam u istinu samo za ruglo služi, i da se čovjek upravo čudi, kako se može dandanas što takova kod nas napraviti. Gospodo, ja sam govorio sa vještaci, i svi su kazali, da se to nebi smjelo tako raditi. Pa, gospodo, ne samo to, da je cesta slabo načinjena, nego je upropašćeno cielo jedno selo radi ove ceste. U sredini sela je nasada podizana bez potrebe, tako da vlada nesigurnost na toj cesti, te je u tom selu promet preprieČen; a u obće neće ta cesta nikada onoj svrsi odgovarati, kao što treba. Zato se bojim, gospodo, da ako propustimo dati vladi tu opomenu, da će se trefiti, da budu i drugdje opet tako ceste gradjene.

Digitized by Google

S toga, gospodo moja, nemogu se slagati sa izrekom gosp. predstojnika pravosud. odjela, kad je on u jučerašnjoj sjednici braneć vladu kazao, kako ona neumorno radi za napredak naroda. Ja, gospodo, nevidim toga, nisam član proračunskoga odbora, da bi se bio mogao osvjedočiti potanje i podrobno o tom, nu to svakako znam, da nije nijedan od vlade zašao u naše predjele, da vidi, kako se tu upravlja, i kako ta nova mašina, koja je ovdje uvedena, djeluje, da li djeluje koristno po narod, da li ne. Da bi bio g. predstojnik pravosud. ili nut. odjela došao, vidio bi bio, kako su sudovi kod nas smješteni; dandanas neimadu niti podžupanije niti sudovi sgodnoga smještenja, akoprem bi to veoma trebalo. Da bi bio koji član vlade u naše dolnje krajeve došao, željeti bi bilo i s toga, da se osvjedoči, da li su one ustanove, koje smo mi ovdje donieli, ostvarene. Moje uvjerenje neće se takodjer nikad u tom utvrditi, da činovnik X., koji nevalja u A, ako se premjesti u B, da će biti odmah valjan. . .

Predsjednik: Molim g. govornika, da se stvari drži. On govori o stvarih, koje u predmet ni najmanje nespadaju.

Alexander Rogulić: Molim vis. predsjedničtvo kod ove prilike, da mi se kaže, kada koja stvar na koji predmet spada; ja ću se pokoriti na svaki način većini, nu svakako molim vis. sabor, neka bude vis. predsjedničtvo u toliko pravedno, da ovo što drugim nečini, ni meni nečini. (Živio! na lievoj.)

Vis. sabore! Na svaki način mi se je obazrieti na izpravke g. Kamenara i g. dra. Šrama. Ja nemogu pristati uz nijedan ovih izpravakah, jer slažem se s gosp. Popovićem, da bi bilo upravo smješno, kad bi se kod cestarah štediti htjelo. S druge strane, što se tiče predloga g. dra. Šrama, to držim da nije dozrio za današnji dnevni red tako, da bi se mogao meritorno riešiti, nego držim, da bi se na svaki način imao po predlogu vlade uputiti na odbor; onda tek mogla bi se o njem meritorna razprava povesti. (Živio!)

Predsjednik: Rieč imade g. izvjestitelj.

Izvj. dr. **Lorković:** Vis. sabore! Na izpravak gosp. Kamenara sasma u kratko sliedeće: Nadcestari nisu novija institucija kod nas. Bilo ih je i prije, a za buduću godinu broj im se umnaža. Nu sva mjesta nisu popunjena, te se imadu prema potrebi popuniti.

Da li su potrebni ili ne, to izjavljujem, da jesu. Jer ako želimo dobrih cestah, treba i nadzirateljno najnuždnije osoblje.

Nadcestarah bilo bi ove godine 31. Ako se uzme broj miljah cestah, koji dolazi na jednoga nadcestara, to ovaj iznaša 16 miljah. To je po mojem mnienju velik obseg, a pri tom moramo držati na umu, da nadcestar nadzire i obćinske ceste.

Koliko da bude nadcestarah i kolik njihov djelokrug, mislim, da će se najbolje moći ustanovit onda, kada se podnese cestovni zakon; onda će biti vremena i prilike, u obće izjavit se o cieloj toj instituciji.

Ova uredba postoji i u naprednih zemljah, gdje imade više i dobrih cestah i više interesa u pučanstvu za obće dobro, nego kod nas. S toga predlažem, da se prihvati predlog odborov, odnosno Kamenarov izpravak neuvaži. Što se g. dr. Šrama tiče, to imadem spomenuti, da je već odbor financijalni razpravljajuć o toj potrebi bio izrekao to, da se imade, ako se tečajem razprave štogod prištedi, prištedjena svota upotriebiti u svrhe, koje je g. dr. Šram zagovarao.

Ja sam priznajem onu svrhu, radi koje dr. Šram treba 50.000 for., nuždnom, ali buduć nebi znao pogoditi mnienje odborovo u tom pogledu, s toga bi se slagao sa vladinim predlogom, da se izpravak uputi proračunskomu odboru natrag.

Predsjednik: Glasovati će se o naslovu 11., i to prije svega bez obzira na izpravak gosp. Kamenara. Ako nebi bio primljen, onda će se glasovati o želji vlade, da se izpravak g. dra. Šrama ustupi proračunskomu odboru. Ona gospoda, koja su zato, da se prima naslov 11. po predlogu odbora, neka izvole ustati.

(Većina.)

Prima li se želja vis. vlade, da se izpravak g. dra. Šrama odputi na odbor budgetni?

(Većina).

Izpravak g. dra. Šrama ide odboru budgetnomu.

Vis. sabore! Ja završujem sjednicu i buduću uričem za sutra u 9 satih sa danas ustanovljenim redom.

(1 sat 10 min. poslje podne.)

Digitized by Google

Šestdeset i deveta saborska sjednica,

držana dne 8. studenoga 1876. u 9. sati prije podne pod predsjedničtvom saborskoga predsjednika Nikole Krestića.

Pregled: Zapisnik prošle sjednice. Podnesci. — **Dnevni red**: Nastavak spec. debate ob osnovi zakona o proračunu za potrebštine nut. samouprave kraljevina Hrvatske i Slavonije za godinu 1877.

(9 satih 35 min.)

Predsjednik: (Zvoni.) Sjednica počimlje. Molim gosp. bilježnika, da izvoli zapisnik pročitati.

Bilj. dr. **Marko Lončarić**: (Čita.)

Zapisnik

LXVIII. sjednice sabora kraljevinah Dalmacije, Hrvatske i Slavonije, držane u glavnom i zemaljskom gradu Zagrebu dne 7. studenoga 1876. god. pod predsjedanjem saborskoga predsjednika gosp. Nikole Krestića u prisutnosti 60 saborskih članovah.

Od strane vlade: Svietli ban Ivan Mažuranić i odielni predstojnici Jovan Živković, dr. Pavao Muhić i dr. Marijan Derenčin.

Čitan bje zapisnik posljednje sjednice, koji se bez primjetbe ovjerovljuje.

Nebuduć nikakovih podnesakah na ovaj visoki sabor, predje se na dnevni red.

Na dnevnom je redu: Nastavak specijalne debate ob osnovi zakona o proračunu za potrebštine unutarnje samouprave kraljevinah Hrvatske i Slavonije za god. 1877.

Poglavje III. Odiel za poslove unutarnje. Naslov 1. Središnja uprava, prihvaćen po predlogu odborovu sa 77,103 for.

Naslov 2. Gradjevni odsjek primljen po predlogu odborovu sa svotom 24.431 for.

Naslov 3. Računarski ured, prihvaćen bje po predlogu odborovu sa svotom od 4.976 for.

Naslovu 5. Zemaljski arkiv, podnio je Kukuljević sljedeći izpravak, koji glasi: da se u točki drugoj, u posljednjoj alineji iza rieči „županijskih" uvrsti sliedeće: Gradskih, obćinskih, javno-gradjanskih, sahranjenih kod crkvenih oblastih, a koliko je moguće i privatnih obiteljih.

Glasovalo se je najprije o predlogu odborovu, koji bude s izpravkom Kukuljevićevim primljen te glasi: Zemaljski arkiv sa redovitom potrebom od 3,349 for., te se pozivlje kr. zemaljska vlada, odiel za unutarnje poslove, da do budućega zasjedanja sabora godine 1877. predloži ovomu saboru osnovu zakona o preustrojstvu zemaljskoga arkiva; zatim da uznastoji, da se u zemaljskom arkivu prikupe i u njem pohrane svi spisi i sva pisma nekadanjih županijskih arkivah, gradskih, obćinskih, javno-gradjanskih, sahranjenih kod crkvenih oblastih, a koliko je moguće i privatnih obiteljih.

Naslov 6. Zemaljska blagajna, bude primljen po predlogu odborovu sa svotom od 12.410 for.

Naslov 7. Kr. političke oblasti I. molbe, prihvaćen je po predlogu odbora sa svotom od 388.303 for.

Naslov 8. Zdravstvo, usvojen je po predlogu odborovu sa svotom od 101.423 for. te se pozivlje kralj. zemalj. vlada, odiel za unutarnje poslove, da se ozbiljno pobrine, kako da se što skorije odklone zapreke i namaknu sredstva za gradjenje zemaljske ludnice.

K naslovu 9. Oružničtvo, podnieli su sliedeći svoje izpravke: Kukuljević: da se u 1. i 2. točki od rieči „briše se" — do rieči „do prvoga zasjedanja" uvrsti sliedeće:

„Te se podaje kr. zemaljskoj vladi vlast, da na trošak zemlje isto oružničtvo počam od 1. siečnja 1877. privremeno pod autonomnu upravu uzme, i ujedno".

Kamenar: Da se dozvoli samo 200.000 fr. a 46.171 for. briše.

Folnegović: U mjesto prve stavke neka se metne ova:

„Sabor sažaljuje, što kralj. zemaljska vlada nije u pitanju oružničtva zadovoljila autonomnom pravu i pravednomu očekivanju, na koji je narod i sabor ovlastila obrazlaganjem ovoga predmeta prigodom prošle proračunske razprave."

Zatim se drugoj alineji neka pripiše ovo: „Za ovu pak godinu ovlašćuje se vlada, da se autonomnimi sred-

Digitized by Google

stvi do iznosa od 240.000 for. bud preko dojakošnjega oružničtva bud preko obćinskih oblastih pobrine za javnu sigurnost zemlje."

Na predlog sliedeće desetorice narod. zastupnikah: Steve Popovića, Nikole Polića, Dra. Rogulića, Folnegovića, Domjanića, Vugjana, Antolek-Oreška, Kukuljevića, Kamenara i Šašića glasovalo se poimence te predsjednik stavi sljedeće pitanje:

„Gospoda, koja su za predlog odborov naslova 9. ob oružničtvu, neka se izraze sa da, a protivna sa ne."

Glasovalo je 59 saborskih članovah, te na pitanje predsjednikovo odgovoriše 44ica sa da, a 15ica sa ne, te je tim predlog odborov usvojen, koji glasi:

1. Po kralj. zemalj. vladi predložena i zahtievana svota od 246.171 for. u izvanrednu potrebu i kao takova na navedenoj svoti sa 246.171 for. za predstojeću godinu 1877. odobrava.

2. Pošto današnje ustrojstvo oružničtva nije prema zakonom zajamčenoj nezavisnosti kraljevinah Hrvatske i Slavonije, to se pozivlje kralj. zemalj. vlada, da do prvoga zasjedanja godine 1877. podnese saboru osnovu zakona, kako bi se zemaljska straža sigurnosti ustrojila prema zakonom zajamčenoj neodvisnosti kraljevine Hrvatske i Slavonije.

Te time odpada nužda glasovanja ob izpravcih Kukuljevićevom, Folnegovićevom i Kamenarovom.

Predsjedničtvo preuzimlje I. saborski predsjednik M. Hrvat.

Naslov 10. Zemaljske zgrade, prihvaćen je po predlogu odborovom sa svotom od 5100 fr.

Naslovu 11. Cesto- i vodogradjevine, podnesoše sliedeće izpravke:

Kamenar: na stavku I. da se 21 nadcestar 1. razreda sa svotom od . . . . 8400 for.
i na stavku 4. Putni trošak nadcestarah sa svotom od . . . . 5000 for.
ukupno 13.400 for.
briše.

Šram: U odsieku II. Vodogradjevine, poslie stavke 7. da se uvrsti posebna stavka osma ovako glaseća:

„Napokon za uzdržavanje savskih obalah i nasipah 50.000 for." te da se ova stavka metne u izvanredne izdatke i pokrije iz rezervne zaklade.

Visoka vlada predlaže, neka bi se izpravak Šramov predao proračunskomu odboru na pretresivanje.

Glasovanjem bude predlog odborov usvojen, koji glasi: Naslov 11. Cesto- i vodogradjevine sa svotom od 496.184 fr. te se po želji visoke vlade izpravak Šramov odputi odboru proračunskomu.

Izpravak Kamenarov odpada.

Na to predsjednik zaključi današnju sjednicu u 1 sat, te ureče buduću za sutra 8. studenoga 1876. u 9 satih prije podne sa sliedećim dnevnim redom: nastavak specialne debate ob osnovi zakona o proračunu za potrebštine nutarnje samouprave kraljevinah Hrvatske i Slavonije za godinu 1877.

Krestić v. r.
predsjednik.

Dr. **Marko Lončarić**, v. r.
sab. bilježnik.

Predsjednik: Ima li kakova prigovora proti ovomu ovako sastavljenomu zapisniku?

(Neima.)

Prigovora neima, zapisnik se verificira.

Čast mi je javiti, da su stigli na vis. sabor sliedeći podnesci:

Literarno družtvo „Hrvatski dom" moli, da se zaključi podignuti spomenik kralju Zvonimiru, da se izabere zem. odbor za taj posao i da se kroz nekoliko godinah daje iz budgeta prinesak, da se uzmogne postaviti spomenik. Podnesak podupire zast. Mesić. — Ide odboru peticionalnomu.

M. Tomić i Jos. Rusan, saborski pisari, mole za podporu. — Ustupljuje se predsjedničtvu.

Prelazi se na dnevni red. Na dnevnom redu je nastavak spec. debate o proračunu.

Izvj. dr. **Blaž Lorković**: (Čita naslov 12.)

Predsjednik: K naslovu 12. stigla su 3 izpravka: od gg. Miškatovića, Folnegovića i Kamenara.

Bilj. dr. **Blaž Lorković**: (Čita izpravak. — Vidi zapisnik.)

Predsjednik: Rieč ima g. Miškatović, da obrazloži svoj izpravak.

Josip Miškatović: Vis. sabore! Kao član proračunskog odbora, koji je bio zaključio, da se ova subvencija od 3000 fr., koju je vlada namienila glasbenomu zavodu, ovomu uzkrati, mogu izjaviti, da proračunski odbor nije niti protivnik niti neprijatelj glasbenoga zavoda, kojemu dapače priznaje blagotvorno djelovanje od mnogo godinah u našoj zemlji, nego proračunskomu odboru došlo je do znanja, da se u ovom zavodu niti uprava valjana vodi, niti narodnomu jeziku i glasbi dovoljna pažnja i njega daje.

S toga je proračunski odbor mislio, da imade ovu podporu od 3000 fr. uzkratiti, i to ne za stalno, nego samo dotle, dok se kod uprave red neuvede i narodnomu jeziku i glasbi dostojno mjesto nedaje.

Ja pako mislim, visoki sabore, da, pošto je proračunski odbor samo proti upravi svoj predlog učinio, da će biti dovoljno od sabora, ako već sada pozove vladu i ovim izpravkom predloži, da ona odmah svoj upliv, na koji pravo daje zemaljska podpora, upotrebi, neka se takova uprava uvede, koja će i sbilja narodnomu jeziku i glasbi dati onu važnost, koja ga ide.

I pošto sam poslie čuo, da će to vlada i sbilja učiniti, to mislim, da će sabor dobro učiniti, i ja ga molim, ako onako, kako je sama vlada predložila i proti odboru proračunskomu, zaključi, da se ova subvencija od 3000 fr. glasbenomu zavodu daje i zato stavi u izvanredne

Digitized by Google

potrebe, da ako vlada nebi ono učinila, što se od nje zahtievati može i uprava bude zanemarila izpuniti svoje dužnosti, sabor očekivati može, da se do godine odredi, da se glasbeni zavod zatvori.

Predsjednik: Rieč ima g. Folnegović, da obrazloži svoj izpravak.

Franjo Folnegović: Visoki sabore! Moj izpravak glasi, da se stavka 1., subvencija narodnomu kazalištu 32.000. for., stavi u extra-ordinarium. Mene je k tomu naveo isti motiv, kao što g. Miškatovića, s kojim se podpuno slažem, i isti motiv koj je sklonuo vis. kuću, da iznos za žandarmeriju stavi u izvanredne potrebe. Sjećate se, gospodo, da je po predlogu g. Subotića lani stvoren zaključak, koj je imao tamo smierati, da se stanovita komisija postavi, koja će imati odlučiti o sudbini ovoga zavoda. Ja sam onda podnio izpravak na njegov predlog, te izrazio želju, neka vis. sabor sam izabere takovu komisiju, koja će možda živahnije djelovati, nego li ona, koja će biti stvorena inicijativom vlade. Godina je prošla, a pitanje stoji ondje, gdje je prije bilo; t. j. mi stojimo u oči deficita za sezonu g. 1877. od najmanje 10.000 fr. Ja se moram diviti vladi, na koj način ona taj deficit pokriva, jer do sada smo na takove deficite može biti svotu od 100.000 fr. potrošili; a nikad nije zato tražen od sabora ni krajcar. Ja nisam neprijatelj ovomu zavodu, nego mislim, da se ima jednom takovomu gospodarstvu na kraj stati, da se taj zavod, koji smatram neobhodno nuždnim, uredi i usavrši. Naša kazalištna uprava, dok će stati pod uplivom vlade, kao što do sada, i dok će se na ovakav način gospodariti, kao do sada, nemože se nikad izvući iz sadanjega kaosa, nemože nikada gospodariti bez deficita. Vis. kuća izrazila je višeputa svoje uvjerenje, da se subvencija nebi smjela prekoračiti, a ipak se nije još pokušalo (akoprem se kroz 7 godinah stvar opetuje), da se ovomu neopravdanomu stanju kako tako na kraj stane. Ja bi mislio, da je ovdje dvoje moguće: ili se mora uvesti stalna uprava pod nadzorom intendanta, te se ima kazalište kao državni zavod ustrojiti, i statut kazalištni zakonom urediti, a takav put bio bi sigurno najuspješniji.

Svaki kazalištni predstavljač, kad zna, da ima obezbiedjenu eksistenciju, radje će popustiti od svoje godišnje plaće, nego, da svaki dan nad sobom gleda Damoklov mač bankrota.

Povrh toga preostaje nam i sredstvo zakupničtva. Kaže se, da neznamo gdje bi zakupnika našli. A ja mislim, da treba prije razpisati natječaj i ako se nenadje, onda može se govoriti da ga nemožemo naći.

Pitanje, ima li se ostaviti opera, ili pridržati drama, nespada toliko pred vis. sabor, nego bi se imalo prije na čisto svesti, nego bi se vlada bila usudila doći sa ovim predlogom pred proračunski odbor. Zato držim, da neće biti proti tomu neradu druge pomoći, van da se poslužimo sredstvom, kojim smo se poslužili kod oružničtva, te da uvrstimo ove dvie stavke u extraordinarium, i time vladu prisilimo, da ovo pitanje definitivno rieši.

Na izpravak g. Kamenara, buduć poslije nebi imao pravo o njem govoriti, imam kazati to, da bi drage volje nanj pristao, ako budem čuo, da imade g. Kamenar kakovu stalnu osnovu, po kojoj misli, da bi se ovi novci mogli upotriebiti, a dok toga neima, moram žaliti, da nemogu pristati uz njegov izpravak, jer 20.000 fr. u proračun uvrstiti, a neimati pred očima nikakve stalne osnove, kako će se upotriebiti, znači bacati novac. U obće je najveća mana naše državne uprave ta, da neradi po budi kakovu sustavu.

Predsjednik: Rieč ima g. zast. Kamenar, da obrazloži svoj izpravak.

Juraj Kamenar: Visoki sabore! Ja nebi trebao ovdje mnogo i na široko govoriti ob ovom predmetu. Imadem bo više drugovah, koji se narodnim gospodarstvom bave, a i ja sam prošle godine u ovoj kući imao priliku govoriti o narodnom gospodarstvu, ali sam malo imao podpore.

Ja sam ovaj izpravak dao, da se povisi ova svotica od 8000 for. barem na 25000 for. Jer kad se za žandare može $^1/_4$ milijuna trošiti, koji nikakve koristi zemlji nedonose, nego samo za paradu služe (smieh), a za gospodarstvo narodno samo 8000 for., takova država napredovati nemože. Dok se bude ovako na neplodne svrhe novac bacao, a malo na plodonosne, o napredku nemože biti govora. Nisam doduše veliki govornik, niti imadem vremena, da se knjigami bavim, nego to moram kazati, da su sve države svieta bile na istom stupnju i u istom položaju, na kojem i u kojem mi danas stojimo, ali svagdje se je našlo državnikah, koji su znali šibkom udarati na ono mjesto, kamo je valjalo udariti. Tražili su najprije vrela, koja imade zemlja, gdje će moći pronaći bogatstvo, u čem obstoji siromaštvo; to su proiskali i tim su se bavili. A kad su pronašli manu, tražili su uzroke, da ih uklone i vrela, da ih na mjesto ovih manah uzpostave.

Neću imenovat te državnike i te države, ali to ću kazati, da su oni bili proslavljeni, da su najslavnijimi postale ove države.

I kod nas će tako biti, ako se poprimimo sredstavah i ako se za narodno gospodarstvo uzbrinemo, ako tražimo vrela našemu napredku; sve to pako u Hrvatskoj biti nemože, jer se ništa nedaje na plodonosne svrhe, nego samo za urede, za gospodu, a nepita se, odkuda će se moći uzdržavati tolika gospoda.

Nastojati pako o napredku našega gospodarstva, to je dužnost svake vlade. Naš domoljubni ban morao bi tražiti muževe, koji će ta vrela proiskati neumornim trudom, te tim našemu narodu pomoći i dizati sve zapreke našemu razvitku. Jer inače naš narod mjesto da uznapreduje, mora u boju sa modernizacijom podleći. U tom obziru do sada nismo ništa učinili, jer je prošle godine bilo 4000 for. a ove 8000 votirano. Ali što mo-

Digitized by Google

žemo sa 8000 for. učiniti za sve silne grane narodnoga gospodarstva?

Mi znamo dobro, oprostite da vas upozorujem na malenkost, da, kad nebi bilo državnikah austrijskih, nebi imali krumpira, koji su ga skupimi novci kupili i silom našemu narodu nametali, znajući dobro, da dobar gospodar nezazire od nikakovih žrtvah! A narod vidiv, da dobro napreduje, rado ga prima, te sada toga svaka obćina imade. Već od g. 1861. mislilo se je, da moramo za jedan korak napred, nu napredovali nismo; mi nemamo eksport vina; što priradimo, pojedemo. Samo da bi i ovo uviek za svakdanji život dovoljno bilo! Isto tako imalo bi se nastojati oko stočarstva, ratarstva i vinogradarstva, osobito pako bditi nad tim, da se posliednjim pokrene.

Pojedini ljudi rade i mnogo troše, ali rad pojedincah je ono, što kaplja kiše za veliku oranicu. S toga samo ona zemlja može napredovati, kojoj na čelu brižna vlada stoji.

Vlada mora, osobito kod nas, gdje je letergičan narod, gdje je narod u sebe samoga već vjeru izgubio, gdje neima nikoga, koji bi ga pokrenuo napred, narod napredku voditi, te pripravljati mu bolji i ljepši položaj.

Kako kažem, kod nas je stočarstvo u drugom redu, zanj se vlada nebrine. Imade gospodo, cielih miestah u našoj domovini, gdje neima nijedne krave; mogo bi ih poimence napomenuti. Gospodo, ako pri jednoj kući neima kravice, nemože se živiti, nema napredka. Toga niti onda nije bilo, kada je vladalo kmetstvo!

Vlada bi morala na to misliti, od kuda će narod porez plaćati, kad nemože zemlju gnojiti, morala bi na to misliti, da pritjera narod, i da ga opomene, te strogo nad tim bditi, da narod, budući letargičan, nepropada. Jer, ako nebudemo mogli porez plaćati, neće Magjari dobiti onih 7 milijuna, a nam niti jedan milijun dati! Ja netražim mnogo, tražim samo 25 000 for. Prestante tako gospodariti! Jučer sam već spomenuo, da gledamo štogod prištediti, da bi se kod žandarmerije dalo lahko 46.000 for., a pri nepotrebnih nadcestarih 14.000 for., daklem ukupno 60.000 for. prištediti.

Moja gospodo! za unapredjivanje i promicanje narodnoga gospodarstva nemožemo ništa dati, a bacamo novac za ono, što nam ploda nenosi. Nemislim tim reći, da netreba sudovah, uprave, ali svega toga netreba onoliko, koliko ga imade. Imade okolicah gdje neima suda, a zato fiškala i tužbah. Čim pako imade više sudovah, imade i više pravdah, jer tu imade puntarah. (Smieh, uzrujanost.) I sudovi su plodonosni, ali dok budu tako skupi i u tolikom broju, toga lje biti neće.

Što se onih 25.000 for. tiče, to ih, ako budu votirani, povjerimo vladi, koja će ih najbolje trošiti moći. Ona će nam račun dati, te se nebojmo, da će ih ona zlo upotriebiti.

Predsjednik: Rieč ima g. zast. dr. Lončarić:

Dor. **Marko Lončarić**: Visoki sabore! Ja se uslobodjujem izpravak g. Miškatovića poduprieti, jer držim, da je sasvim pravedno i u redu, da se glasbeni zavod nadalje uzdržaje, te mu se toliku i toliku subvenciju daje. A s druge strane vriedno je, da vis. vlada izvoli svojim zakonitim uplivom onamo smjerati, da se hrv.-jeziku i hrv. glasbi dade ona važnost, koju treba da imade. — Zavod ovaj ustanovljen je g. 1827, g. 1855. je potvrdjen previšnjom sankcijom, a g. 1862. u 65. sab. sjednici proglašen je kao zemaljski zavod. (Čita dot. zaključak). Ova okolnost je sasvim dovoljan motiv, da se ovaj zavod i nadalje subvencionira.

Što se pako tiče hrv. jezika, hrv. glasbe i hrv. uprave, to mi je kao Hrvatu još jedan put naglasiti, da imamo pravo sve to na onom zavodu zahtievati.

Tko poznaje družtveni život u Zagrebu, taj će priznati, da se je njemština već odviše unj uvukla. Evo vam gospodo družtvo „Amicitia“, gdje se pod plaštem nekojih zabavah njemački jezik goji i protu-narodna tendencija širi. Čitali ste sigurno jučer u „Obzoru“ glede te „Amicitie“; ja se bojim, da se nebi što takova u glasbenom zavodu sbivalo. Ako pak subvencioniramo zavod, onda imamo pravo zahtievati, da u obće hrvatski život ondje živi.

Vis. sabore! ja mislim, da smo svi toga mnienja, da dajemo zavodu subvenciju 3000 for., a uz to, da se preustroji onako, da bude u z o r a n hrvatski zavod, t. j. u koliko neizključuje glasbu inostransku; ja sam takodjer prijatelj inostrane glasbe, ali „in principio“ sam zato, da se hrvatska glasba tamo goji.

U „Agramerici“ bio je ovih danah članak o tom zavodu, gdje na kraju sliedeće rieči stoje: (Čita njemački izvornik. — Juraj Kamenar: „Nerazumijemo“.) Dobro, onda ću prevesti. (Na desno glasovi: „Razumijemo“.)

Mi ne da se hvališemo, kako ovdje stoji, da smo „wackere Deputirte“, ili da smo muziki „ex professo“, to ćemo ipak jedno i drugo time pokazati, da žrtvujemo 3000 for. za glasbeni zavod u tu svrhu, da nam iz Hrvatah dobre muzike učini. Zato ću glasovati za izpravak g. Miškatovića.

Glede kazališta imam primjetiti, da za taj prvi cvietak narodnoga pokreta rado votiram po odboru predloženu svotu, jer ono napreduje. Ovo kazalište moramo mi po našoj mogućnosti podupirati; meni nije žao, da dajemo 32.000 for. za taj zavod i mislim, da neima nijednoga, koj bi bio proti toj subvenciji. Gospodo, drama naša je izvrstna, te imade takove članove, koji bi se mogli natjecati sa svakim drugim dramatičnim družtvom.

Što se tiče opere, to bi bio ja izvanredno veseo, da se svaka opera onako predstavlja, kao što se predstavljala opera „Zrinjski“ dvaput. Ja volim — kao što je bilo i u jednom listu — dati 3,000.000 for. za škole, nego li 30.000 for. za inozemsku operu. Ja želim, da se hrvatska opera podigne, da prodire hrvatski zvuk u srce naroda. I kod nas bude išlo, samo treba sile spojiti, to smo vidjeli kod hrvatske opere „Nikola Zrinjski“.

*

Digitized by Google

Glasbeni zavod je prema operi to, što gimnazija prema universitetu; kod glasbenoga zavoda imademo mi zametak hrvatskoj operi učiniti.

Ja sam dakle za to, da se kazalištu podpora neuzkrati, pače želim, da vlada na kazalištnu upravu tako djeluje, da bude ona prema žrtvam, koje se za kazalište davaju, nastojala svimi silami odgovarati onim rezultatom, koji se zahtievaju od toliko hiljadah. Navlastito valjalo bi nastojati, da članovi družtva kazalištnoga nauče podpuno hrvatski, jerbo to je potrebito, pošto se kazalište — kako poznato — smatra školom literature i školom narodnog duha. Zato glasujem za izpravak g. Miškatovića.

Predsjednik: Rieč ima g. dr. Subotić.

Dr. **Jovan Subotić**: Narodno kazalište jest doista onaj zavod, koji zaslužuje u punoj mjeri pozornost narodnoga zastupstva.

Jer narodno kazalište, koje pruža dovoljno razlogah, da se takovim zove, nije ništa drugo, nego vierna slika narodnoga života, zrcalo, u kom narod sam sebe gleda, svoje mane i svoje vrline vidi, ter po tom i neosietljivo sjeme nagona u sebe prima, da mane tamani, vrline razvija.

Naravnim je putem išlo, da je narod naš svoje kazalište u onaj čas u svoju zaštitu uzeo, kako je svoje zastupstvo dobio; i posve bi bilo nenaravno, da se zastupstvo naroda od svoga kazališta bez pravednoga i punoga razloga odvrati.

Obstanak nar. kazališta mora biti brigom narod. zastupstva; razviće nar. kazališta mora ostati zadatkom nar. zastupstva.

I uslied ovoga držim ja posve opravdanim, da je vis. vlada i sad kao i dosad podporu za nar. kazalište u proračunu svom narodnom zastupničtvu predložila; i držat ću posve opravdanim, kad zastupstvo naroda podporu ovu odobri.

S toga ću i sam za ovu podporu glasovati.

Ali nemogu propustiti, da ovom prilikom nekoliko riečih neprogovorim i u pogledu podpore za nar. kazalište odredjivane, i u pogledu samoga razvoja narodnoga kazališta.

Što se podpore tiče, tu mi je prije svega pogled baciti na iznos, na visinu iste. Ima nas, koji drže, da je iznos podpore, u proračun uvršteni, premalen za pokriće našeg nar. kazališta; a sa druge strane čuje se, da je ovaj iznos prevelik s obzirom na tanke naše državne prihode, s obzirom na silne potrebe našega narodnoga života od prieke i prve nužde.

Ovi se nazori čuju nesamo u zastupstvu naroda, nego i u samom narodu.

Oni govore: Šta je to 32.000 for. za tolike silne potrebe nar. kazališta? Gdje su nam zavodi, koji bi bili u stanju za narodnu dramu pružati potriebne pripravnike? Svaki početnik našega kazališta pravi je početnik; on još nezna ni abecede kazalištne umjetnosti. Kod drugih naprednijih narodah ima manjih kazalištnih družtavah u ovima se uči abeceda kazalištne umjetnosti; tu se obrazuju do izvjestnoga stepena oni, koje talenat i volja na put kazalištnog života dovedu; od tuda dobivaju veći kazalištni zavodi, odtud narodna kazališta već gotove ili barem u veliko pripravljene sile za svoju potrebu. Kod nas je toga premalo, da nereknem nimalo.

Nama bi dakle trebalo, kao koru hlieba gladnu čovjeku, da imamo učilište za dramaturgiju, učilište za kazalištnu deklamaciju, učilište za mimiku.

A iz podpore od 32.000 for. nemože se ni samo kazalište uzdržavati, a kamo li da se i ovi spomenuti pripravni zavodi osnuju i održe.

Opera sa svoje strane ište ravnim načinom svoje pripravničke sposobe; a kako ćemo o ovima i da govorimo, kad se sva podpora zemaljska mora potrošiti, da se drama i opera sama na kazalištu kako tako održe.

Koliko je nedovoljna ova podpora i za potrebe samoga predstavljanja drame i opere na nar. kazalištu, imamo nepobitni dokaz u tom, što se uviek i uviek više potroši, nego što podpora iznosi, što se u više posljednjih godinah na ovu potrebu potrošilo 8—10.000 fr., a posliednje godine 10—12.000 fr. više, nego što se proračunom doznačivalo.

A pogledajte na narodna kazališta, da neidemo dalje, samo u Pešti i u Beču. Koliko podpore dobivaju ova kazališta? Dvojinom i trojinom veće.

Pak najposlje ako obratite pozornost vašu i na broj stanovnikah po gradovih, gdje se nar. kazališta nahode. U njima ćete naći po više stotinah hiljadah stanovnikah, a u našem glavnom gradu, neima mnogo više od 20.000 žiteljah.

Premala je dakle ova podpora, ili gledali na potrebe našeg nar. kazališta bez ikakvog drugog obzira, ili se obazrieli na narodna kazališta drugih narodah, koji u istoj monarhiji živu.

I doista, neima sumnje, da bi našem nar. kazalištu izdašnija podpora bila nuždna, prenuždna.

Ovi drugi opet jadikuju i gorje.

Pogledajte na naše sveučilište, neima ni svega onoga što mu je od najpreče potrebe, da može svoje spasonosno djelovanje da započne! Pogledajte na muzeje, nemamo zgradah, da spomenike naše prošlosti, da svjedoke našeg sadašnjeg života, naše nar. radinosti, naše umjetnosti, da blago naše zemlje u jedno složimo nauci našoj na korist, narodu našemu na diku. Pogledajte škole naše u Zagrebu, u glavnom gradu naše domovine, neimamo ni gimnazialne zgrade; u Osieku davi se občinstvo, da gimnazialnu i realnu zgradu podigne; rodoljubivi grad Varaždin stenje pod teretom, koji na njega navaljuju školski zavodi od prve potrebe; po drugih mjestih nemogu školski zavodi da se popune, pak stenju neizvedeni. Pa gledajuć na pučke škole u našoj domovini; na mnogo i mnogo mjestah neima ih nikakovih, a ova su tek prva i najpotrebnija hrana

Digitized by Google

za sam narod, koji je u posljednoj liniji pozvan, da nam sve dade, što za kazalište trebamo; da sve namakne, što za cio državni život trebamo. Pogledajte na potrebe pravosudja, političke uprave, koje su tu silne potrebe, koje uvjetuju grdne štete za narod, ako se što prije neizpune. Pogledajte potrebe za materialni obstanak, za materialno napredovanje naroda, koje uvjetuje ne samo razvitak nego i sam obstanak nar. kazališta, koje uvjetuje i sam obstanak i održanje državnog našeg života. Pa gledajte sredstva komunikacijah naših, pogledajte ceste u jednoj cieloj polovini naše zemlje . . . pogledajte jih, — ali zbilja, nemožete na njih svi pogledati, jer jih i neima!

Pa kad sve ovo uzmete na um ... možete li poreći, da podpora od 32—40.000, koja se narod. kazalištu daje, nije prevelika.

Istina je, da neimamo pripravničkih sposobah za naše nar. kazalište, kojih kod drugih narodah ima; istina je da druga nar. kazališta imaju podporu dvojinom i trojinom veću; istina je najposlje, da naš glavni grad pučanstvom daleko zaostaje za drugim gradovima, u kojima se nar. kazališta nahode; ali je i to istina da se od našeg nar. kazališta i netraži ono, što ona druga nar. kazališta u Pešti i u Beču u istinu daju; a istina je i to, da su one države, koje svojim nar. kazalištima pružaju podporu dvojinom i trojinom veću, nego što ju mi dajemo, deset puta i više mnogobrojnije od naše, i bogatije, i u sredstvima obilatije; pak je najposlje istina, da i manji gradovi, ravni našemu Zagrebu, pored podpore našoj primjerne, dovedoše shodnim načinom i racionalnom upravom svoja kazališta do visokoga stepena umjetnostne vriednosti.

I doista, nemože se reći, da su ovi razlozi šuplji, da neimaju podpunoga opravdanja.

Naprema ovom mora i sam najveći prijatelj narodnog kazališta povikati: dajte u ime boga nar. kazalištu 32.000 fr.

Iz ovoga razloga mora se i meni ovdje podignuti glas, i opomenuti vis. vladu, koja brigu vodi za narodno kazalište, neka potroši i posljednju krajcaru od dozvoljene podpore za nar. kazalište na najpreče potrebe istoga; ali neka svim silama nastoji, da se ništa više neizda.

No deficit će se težko izbjeći, ako se shodna uprava za nar. kazalište neuvede.

Jer nemože se poreći, da se deficit kod našega narodnoga kazališta po velikoj strani neshodnom upravom dovodi.

A i razvitak našeg nar. kazališta može se ujamčiti samo, ako se shodna, dotično shodnija uprava kazalištna ustroji.

Čast i poštenje svakom onom sunarodniku, koji je u toj kazalištnoj upravi udioničtvovao i kako je radio sa najboljom voljom po najboljem uvierenju; ali sam sustav te uprave donosio je sobom, da je i najbolja volja i najbolje uvjerenje ostajalo bez uspjeha.

Gdje se upravitelj na kakovu zavodu svaki čas mienja, tu nije napredka, nije stalnoga napredka

Gdje se uprava kazališta dati mora često u ruke osobama, koje o kazalištnim potrebama, o uvjetima njegova razvijanja, o koristima, koje se vještom administracijom postizavaju, podpuno dovoljnoga znanja, da dobroga izkustva nemaju; tu se nemože ni tražiti, da se svi oni sposobi upotrebe, koji mogu kazalištni dohodak učiniti većim, kazalištni razvitak učiniti cvatućim.

Pogledajmo i na druge strane, pak i sa najvećim sredstvima providjene podobne zavode. Naći ćemo, da se od mnogo kazalištah pod shodnom upravom tako reći ih ništa podignulo nije do sjajnoga razvitka; a viditi ćemo, da se isto kazalište pod neshodnom upravom sa odlične visine spustilo u red neznatnih pozornicah. To je viditi kako kod privatnih, kod mjestnih kazalištnih zavodah, tako i kod samih dvorskih.

Čini mi se, da nije na mjestu o pitanju sustava kazalištne uprave ovdje i sada govoriti.

Visoka vlada pozvana je u lanjskom zasiedanju sabora, da sve priredi, kako da se tečajem prošle kazalištne godine uzmogne ustanoviti shodna kazalištna uprava, koja će i deficit od nar. kazališta odagnati, i narodni taj zavod k što većem napredku sprovoditi.

To se nije učinilo; neznam zašto, ali se učinilo nije. Njeki su mi razlozi toga poznati, ali nisu dovoljni. I zato mi se mora sa ovoga mjesta i opet podignuti glas za to, da se što prije uprava našeg nar. kazališta ustanovi takova, koja će u oba označena pravca želji naroda, nalogu naših materijalnih sila zadovoljiti.

Nebude li toga, šta će biti? Može biti lahko, da nepovoljno izkustvo godinama poduprto krive pojmove dovede, i u narodu razstre, te da se, kako ono Niemci vele, sa kupatilom izbaci i samo diete.

Već se pojavljuju i u ovom gradu i u zemlji van njega, već se čuju glasovi u zemlji, nazori, da valja ukinuti operu; da valja kazalište ostaviti gradu Zagrebu i njegovoj publici. Evo, i u ovoj kući baš danas pojavi se glas, da se stavi kazalištna uprava u extraordinarium, a to će reći da se izbriše, ako se drugačije stvar neuredi.

I sama vlada osjeća, da bi stvari škodilo, kad bi se u predračun stavilo onoliko, koliko bi se iziskivalo, da deficita nebude, te se trudi tim izbjeći, tražeći od sabora manje.

Ako se dakle za vremena neučini, što će ove nazore obezkriepiti, ako se deficiti svake godine i sve veći budu prijavljivali; ako se nepronadje uprava, koja će ovaj zavod narodu omiliti tim, što će ga učiniti predmetom ponosa a ne izvorom novoga i novoga tereta, . . . to se može dogoditi, da ono postane obćim glasom, što se sad samo tu i tamo zukće.

Na temelju i u sliedstvu svega ovoga držim, da sam dužan s jedne strane pozvati svoje drugove zastupnike naroda na ovom saboru: da podielimo potrošenu podporu

Digitized by Google

za norodno naše kazalište, ali i s druge strane, da sam dužan da opomenem visoku vladu, da tako stvar uredi, da nebude deficita, kakav smo već od više godinah vidjali, kakav se i prošle kazalištne godine pojavio, i da se na svaki način postara, da se u tečaju ove kazalištne upravne godine ustanovi takova kazalištna uprava, koja će nam pružiti jemstva kako za stalni odpust kazalištnoga deficita, tako i za sustavno razvijanje toga našega narodnoga zavoda.

S ovih razlogah i u ovoj nadi glasujem ove godine za predlog odborov.

Predsjednik: Rieč ima g. predstojnik nutarnjeg odjela.

Jovan Živković: Visoki sabore! Ovdje su 3 izpravka, na koja mi je čast odgovoriti: jedan predlaže, da se potreba za kazalište uvrsti kao izvenredan trošak, drugi, da se za nar.-gospodarstvene svrhe uvrsti svota od 25.000 for., a treći odnosi se na glasbeni zavod, kojemu da se ima dati subvencija.

Glede ovoga trećega molim vis. sabor, da izvoli primiti ovu svotu, ako već ne medju potrebe redovite, to bar u onom smislu, kao što ju predlaže izpravak g. Miškatovića, a vlada sa svoje strane obećaje, da će učiniti, što je potrebno, da se postigne želja vis. sabora, t. j. da si vlada pridobije na zavod onaj upliv, koji sabor od njega očekuje, a mislim, da uz ovako poboljšanu upravu nećete uzkratiti subvenciju bar prema izpravku, koj zahtieva, da se ovaj korak zbilja poprime od strane vlade.

Što se tiče Kamenarova izpravka, to ga vlada nemože primiti, jer kulturno vieće, kao vladi pridano savjetujuće strukovno tielo, nije izradilo osnove o sustavnom podupiranju gospodarstva, te se za sad i nezna, na što bi bilo najkoristnije i najpotrebnije pomoći davati. Kada vlada, saslušav vieće, izidje pred sabor s predlozi, za tada se nadam, da će vis. sabor dozvoliti, što se nadje za potrebno. — Što se tiče izpravka g. Folnegovića o kazalištnoj subvenciji, to ga nemogu primiti.

Istina, da je taj vrlo neugodni predmet danas samo u toliko na dnevnom redu, što se pokriće traži i razpravlja o tom, nebi li se moglo doskočiti deficitu, koj se svake godine pokazuje u iznosu od 8—10 000 for. Ja sam želio bi, da se nepredajemo iluzijam, nego da pogledamo stvari u oči onako triezno i objektivno, kako zaslužuju. Vlada nije u stanju obreći, da bude na godinu bez deficita, ona u obće misli, da drugčije biti nemože. A zašto to? Mi propuštamo izpitivati uvjete, koji su kadri naše kazalište na onaj stepen podići, da ono samo sebe uzdržati može. Naše dekoracije n. pr. su u takovu stanju, da, ako bi se danas ili sutra što dogodilo, treba 10.000 for. za popravu. A najglavnije je, da neimamo prikladne zgrade za kazalište; grad imade razmjerno malo stanovnika, nu ipak je kazalištna zgrada pretiesna. Druga mana na našem kazalištu je ta, što nije u srcu grada, nego od starih vremenah u gornjem gradu, tako, da samo oni, koji znadu zanj, dolaze, a oni, kojim je iz ruke, — i to osobito ljudi, koji drugčije pune parter — izostanu i tako ostane znatan dio kazališta često prazan. To je mana našega kazališta, koja se odstraniti neda, dok ova zgrada postoji. Mi neimamo toga novca, da u svrhu podizanja zgrade 100.000 for. bacimo u budget, da se na jedanput izplati. Na dalje, gospodo, izvolite uzeti u obzir da grad Zagreb neima više, nego 20.000 stanovnikah. Gospodin dr. Lončarić upozorio je vladu, neka nastoji, da publika dolazi u kazalište. To je svakako najglavniji uvjet. Liepo je kazati: neka se liepo predstavlja, a publika će dolaziti. A ta će publika ipak iznemoći, jer taj ograničeni broj nije kadar toliko platiti, da budu opera i drama bez deficita izašle. Dapače, ako sa ložami nedodjemo do 500 for., nismo skoro u stanju izlaziti; nu uzmite, koje su to obitelji, koje su u stanju 500 for. za ložu platiti? Dakle pored najboljega uspjeha dramatičnoga družtva ipak nije moguće puniti kazalište. Kaže se, da je u upravi mana. To je istina i nije istina. Istina je, da uprava treba da bude sdušna i da bude štedljiva, te da bude onako izkusna i sposobna, da znade, kako treba upravljati. Što se tiče sdušnosti, mislim, da se i organom sadanje uprave prigovarati nemože. Što se tiče sposobnosti, kaže se, da valja imenovati intendanta. Nu za toga trebalo bi još 2000 for. u budget uvrstiti, a osim toga možda bi se intendant emancipirao od vlade, te veće izdatke činio, nego li se sada čine, kad vlada kontrolira sve izdatke. Što je kazano glede poduzetnika, to mislim, da je težko povjeriti njemu toliku vriednost, jer on bi zavod držao dotle, dok bi mu korist nosio, i pazio bi samo na svoju korist; dok bi korist vukao, držao bi kazalište, a čim bi korist prestala, ostavio bi ga opet vladi, koja bi morala i štetu i dugove namirivati, štono ih je on načinio.

Treba da budemo na čistu glede ove svote, koja je sada u pitanju. Ovo nije subvencija, koja se ima dati zavodu, već je taj zavod zemaljsko dobro, koje vlada imade pod svojom upravom. Subvencija bi bila onda, kad bi se ta svota dala izvan sabora ili vlade kojoj osobi te bi se joj kazalo: evo, zemlja ti daje subvenciju, pa ravnaj sa zavodom, kako znaš, nu nedobiješ ni krajcara više. Nu tomu ovdje nije tako, jer je uprava zavoda pod vladom, koj se zavod smatra kao narodno dobro. Ako se dakle potreba ukaže, mi moramo dati, da uprava, koju mi vodimo, nezapne, i da se predstave neobustave. Način, kojega jedan g. predgovornik napominje, vrlo daleko zasiže, i mislim, da je više poetičke, nego li praktičke naravi. Ja se nerado iluzijami bavim, i mislim, da pored svega onoga, što on kaže, nećemo postići svrhe. On n. pr. kaže: stvorimo preduvjete, dajmo, da se ustroji za dramu škola, dajmo, da se glasbeni zavod prema tomu udesi, da dobijemo iz njega dobrih pjevačicah. Nu, gospodo, za jedno i drugo treba novac, a još više glede glasbe; na sile, koje se tu odhranjivaju, mislim, da nismo u stanju aplicirati, jer neimamo toliko novčanih sredstvah, da operu

Digitized by Google

u tolikom štilu uvedemo, da bude svaka sila, koja se u nas pojavi, kod nje ostala i da nebude glas, koj je skupocien, odletio onamo, gdje se bolje plaća.

Lahko bi bilo dakle moguće, da bismo na ovom po zemlji uzdržavanom zavodu, odgojivali sile ne za se, nego za inozemstvo. Ja sam dakle toga uvjerenja, da se kanimo onih iluzijah, u kojih mnogi od nas živu.

Ja mislim, gospodo, da valja svakako o tom skrbiti, da se zemaljska kazalištna zgrada podigne, akoprem sam ujedno uvjeren, da sada nismo u stanju u tu svrhu metnuti u budget 100.000 do 200.000 for., jerbo, kako je vrlo dobro jedan g. predgovornik napomenuo, prema nepodpunom univeršitetu, prema jako lošim komunikacijam, prema potrebam narodnoga gospodarstva, koje će od sada sve to veće potrebe izazivati, kada dodje kulturno vieće, pitam ja, koj zastupnik će moći kazati uz ovakovo stanje stvari: „Ja votiram 200.000 for. za podignuće zemaljske kazalištne zgrade? Prema ovakovom stanju stvari ja nevjerujem, da ćemo doći do toga, da podignemo budgetom kazalištnu zgradu. Nego mi ćemo se morati ograničiti na onu svotu, koju u ime subvencije kazalištu votiramo. A osim toga imade se nastojati, da se iz ove subvencije opredieli svota, koja će se uglavničivati za podignuće same zgrade.

Što se dalje pita, kako može to kazalište ostati, kad nam pored opere propada drama? Ovo je istina i nije istina. Ovo je istina u toliko, da, dok je god opere, drama samo od opere živjeti može, jer vidimo, da se opera posjećava uviek, a drama slabo. Kad nebude opere, onda će drama živjeti sama za sebe, i daleko bolje će se stajati, nego li do sada. Ako mi danas uvidimo, da mi nismo u stanju skupocienu operu uzdržati, jer izazivlje potrebu od 15 do 16.000 for., da izvrstne sile, koje bismo željeli dobiti, možda poskupe, a mi ipak nismo u stanju napuniti kasu kazalištnu, ako to uvidimo, onda valja samo još koju godinu počekati sa operom, pak jednostavno kazati vladi: vlado, mi ti prepuštamo operu, ako nisi u stanju ostati uz nju bez deficita, možeš ju odstraniti. A vlada biti će prinukana iza nekoliko vremena prema tomu postupati.

Danas stoji loža 455 for., nebude li opere, garantirati može vlada, da će biti loža za 100 for. jeftinija, ako to, onda biti će novčani gubitak oko 5000 for. na godinu. A nas opera stoji 15.000 for., već prvi pjevač stoji preko 1000 for. — A pitam gospodu, je li svrha našega kazališta, da se lože tako plaćaju, ili je svrha da ljudi dolaze unutar, da se tako naš narodni jezik promiče? Ili je to glavna svrha, da se drama razvija, i da potičemo naše literate, koje danas nemožemo onako pošteno platit, kako bi zaslužili? Ja svakako mislim, da ovo troje posliednje. Nu ako je to, onda moramo i gledati, da naša drama nebude krnjava, kao što je danas. Zašto je? Mi neimamo dobra komika, neimamo junaka, jer ih nemožemo platiti; a to nemožemo za to, jer sve pojede ona druga struka — naime opera. Neka bude drama sama i neka dobije 20.000 for., pa će brilantno stojati: 10.000 for. možemo dati na separatnu kasu, iz koje ćemo s vremenom uzeti novac, da podignemo sgradu.

U ostalom, kad budu ljudi vidjeli, da opere neima, onda će u lože doći i bez opere.

Takova reforma ukazuje se najbolja, a o njoj će izaslano povjerenstvo odati svoje mnienje i staviti predloge.

Svietli ban je pripravan uviek dati upravu dotičnomu odboru saborskomu. Nu moje uvjerenje je, da bez deficita neće biti nikada. Operu u ovakovih okolnostih i u ovakovoj zgradi i na ovakovu mjestu, kako je danas, nećemo nikada usavršiti.

Dakle, ako želimo preduvjete stvoriti, mislim, neka se ova svota votira, a to zato, jer neznam, kako će izgledati elaborat dotične komisije. Neka vis. sabor sam razmišlja o tom, pa neka dodje do uvjerenja, da se mora stvar prije ili kašnje na onu mjeru svesti, koja odgovara svrsi. Pa kad dodjemo do sgrade i usavršimo dramu, kako danas nije, jerbo većih silah, kojih treba, neimamo, pa kad stvorimo sve to, doći će vrieme, da glasbeni zavod onako udesimo, da budemo njegovom pripomoćju operu na dostojni stepen podići mogli. U obće pako ja neću da već danas prekinem štap preko opere, nego mislim, da joj svi uvjeti manjkaju, i nisam ni rad, da vis. sabor nadalje onu nadu goji, da će vlada u ovih okolnostih deficitu doskočiti moći.

Zato molim, neka se sada ostavi ova svota u redovitoj potrebi, kako to odbor predlaže; al visoki sabor neka se s tim pitanjem sam za se bavi, kako će biti moguće za buduće vrieme ovu rak-ranu odstraniti od toga našega zavoda.

Predsjednik: Rieč ima g. zast. Antolek-Orešek.

Antolek-Orešek: Vis. sabore! Što se tiče izpravka g. Miškatovića, moram primjetiti, da se š njim neslažem, već da glasujem za predlog odbora.

Ako je istina, što se kaže, a to je istina, da nije ovaj „glasbeni zavod" ništa drugo, nego propaganda „švabizma", da se ondje odgajaju mladi ljudi u koju god svrhu, samo ne za Hrvate, — onda bi ja žalio, da se takovu nevriednomu zavodu što daje. Ono što se nada g. Miškatović, da će se zavod poboljšati, da će vlada nastojati, da se ondje dobavi našemu jeziku ono mjesto, koje ga ide, od toga se ja nenadam ničemu; jerbo vlada se uvieke pozivlje, da neka čini to i ono, a godina prodje i učinilo se nije ništa.

Već 3 godine, gospodo, radi se o zak. osnovi za naše zemaljsko kazalište. Pa što čujemo? Čujemo? da opera nije potrebna, da će biti dokinuta, — a vlada sa svoje strane veli, da nije kadra bez nje izaći. Dakle niti glede jedne takove zak. osnove nemožemo doći na čisto, a ima ljudih, koji se čude, da se iztočno pitanje nije još riešilo! (Veselost.) Meni je vrlo žao, da je tomu tako kod nas, ne-

Digitized by Google

znam zašto je to: ili neima kod vlade volje, ili neima domoljublja, ili neima sposobnosti; jer da sam ja na mjestu onom, gdje je g. zastupnik vlade, ja bi bio vladu drugčije branio, nego li ju je on. (Smieh.) — (Predsjednik zvoni i opominje na mir.)

Sa predlogom odbora se slažem; i ako se bude uprava poboljšala, ako će uprava štogod uradit, gospodo, onda ću ja glasovati ne samo za 3.000 nego za 10.000 for. podpore tomu zavodu; ali to ću učiniti samo za hrvatski zavod, za njemački nevotiram ništa.

Što se tiče kazališta, gospodo, istina je, da je stvar jako škakljiva. Ako bi čovjek onako govorio, kako čita, mogao bi možebiti revoluciju prouzročiti. (Smieh.) Ja gospodo ipak nemogu na ino, nego da onako govorim, kaošto ćutim. Ja ovaj zavod danas smatram još uviek za jedan „luksusartikel". (Živio! na lievoj.) Koju imademo od zavoda korist? Zemlja ga plaća, zašto? Da može jedan i drugi Zagrebčan kritizirati, što ovaj ili onaj pjevač nevalja, — a sve ide na naš trošak. (A, a! — Nemir.) Gospoda zastupnici grada Zagreba još nisu došli na to, da bi imao grad Zagreb u prvom redu dati pripomoć kazalištu u iznosu kakvih 10.000 fr., to sigurno nebi bilo neumjestno. (Živio! na desnoj.) Za ovo kazalište, kada se je gradilo — kako je poznato — dala je županija varaždinska 56.000 u cvancigah. (Dr. Lorković: „Al ga je poklonila.") Sada se opet ide na to, da zemlja 200.000 potroši za gradnju novoga kazališta; a drugih 200.000 treba kao prvu ratu za gradnju vel. gimnazije u Zagrebu.

Tko realku u Zagrebu uzdržaje? Zemlja. Tko uzdržaje univerzu? Zemlja. A grad Zagreb netroši u nikakvu ovu ili sličnu svrhu upravo ništa. Kašnje ću prigodom jednoga izpravka, kojega kanim podnieti, još koju o tom reći.

Sada prelazim na sam zavod.

Budite uvjereni gospodo, da sam ja medju opozicijom možda najveći prijatelj kazališta, jerbo sam bio nekoliko godinah i sam ravnateljem dobrovoljačkog hrv. kazališta u Varaždinu (Veselost.) i to onda, kad se u Zagrebu nije još predstavljalo hrv. jezikom, kad nije još nitko u Zagrebu na to mislio, onda velim, kada su se u sadašnjem zem. hrvatskom kazalištu na trošak zemlje njemačke komedije zagrebačkoj publici predstavljale.

Družtvo, koje sada postoji u Zagrebu, zbilja zaslužuje pohvalu, jerbo u istinu imade tu članovah, koji zaslužuju onu plaću, koju imadu; i ja bi im još veću dao, da mogu.

A zajedno treba kod toga zavoda na to gledati, da se naobrazuje mladež, koja ima veselje i hoće se tomu stališu posvetiti. Treba gledati, da tako dodjemo do domaćih silah.

Veli se i predbacuje se raznim gradovom, n. pr. Varaždinu i Osieku, zašto se predstavlja u njih njemački: Gospodo! zašto nam nedate družtvo zagrebačko za nekoliko predstavah na godinu? Prije dvie godine bili smo gosp. Pust i ja kod zem. vlade, da nam dade družtvo zagrebačkoga kazališta za nekoliko predstavah na razpolaganje i jamčili smo za sav trošak. Pa šta smo dobili? Ništa — Dakle sve ima zemlja od toga družtva kazalištnoga, samo onoga ne, što zahtieva; jer kad zemlja plaća, ipak bi toliko pravedno bilo, da bi se kazalo: evo vam jedan mjesec neka bude družtvo u Osieku, jedan u Varaždinu, u Karlovcu itd. — i to ako ne drugčije, u ljetu. Neka i Slavonci nekoliko slušaju predstave, sigurno bi im se dopalo. (Smieh.)

Zato, gospodo, ja glasujem za predlog g. Folnegovića, jerbo se š njim najbolje slažem.

G. predstojnik nut. odjela kazao je, da se za nar. kazalište netraži „subvencija" od 30.000 for. već kao redovita potreba. Gospodo, a vlada, koja predlaže proračun, izrično nazivlje tu svotu „subvencijom". Ja bi mislio, da se je g. predstojnik unutarnjeg odjela zarekao. Kad bi bio koji drugi član sabora to kazao, predbacilo bi mu se s vladine stolice, da nije zak. osnovu o proračunu za g. 1877. niti pročitao, jerbo ovdje stoji napisano ili bolje natiskano: „subvencija" od toliko i toliko hiljadah, a presv. g. Živković kaže, da to nije „subvencija". (Veselost. Smieh.)

(Predsjednik zvoni.)

Što se tiče izpravka g. Kamenara, za njega glasujem. Ja neću govoriti o njem, jer je zbilja gosp. predlagatelj tako stvar izcrpio, da meni nepreostaje ništa više kazati. I ako bi više govorio, samo bi čas kvario. (Živio!)

Predsjednik: Rieč ima gosp. zastupnik barun Ožegović.

Ljudevit bar. Ožegović: Glede izpravka g. Kamenara moram se izraziti, da uz njega pristajem.

G. predstojnik unut. odjela izvolio se je izraziti tamo, da neshvaća umjestnim, da bi se ova svota sada u budget stavila radi toga, što vlada tek sada učiti mora, što imade učiniti za promicanje nar. gospodarstva. Ja imam priliku uvidjeti, da se vlada već 2 god. time bavi i proučava promicanje nar. gospodarstva, što navlastito vidim kod gospod. podružnice križevačke. Nemogu vladu koriti, da još nije došla do resultata, nego samo gospodarsko družtvo, koje za onu subvenciju, štono ju dobiva, sve premlitavo radi. Premda vlada još nije došla do uspjeha, to ipak mislim, da može ovih 25.000 for. figurirati u budgetu. Vlada naša neka naime to učini, što austrijska vlada radi.

Ako idemo po našem sajmu okolo, to vidimo, da se sve oko velikog blaga sakuplja, koje je u nas žalibog riedko; veliko blago se i ovdje kupuje i uz veću cienu, nego ništetno, jerbo se plaća „dac" od komada, a ne od centa.

Ovo je stvar, na koju treba da vis. vlada pozornost obrati, da našu stoku podigne; a to se dade učiniti samo

Digitized by Google

kupovanjem valjanih i dobrih rasah bikah, koji bi se onda prodavali na licitacijah, da onaj, koji ga kupi, mora ga kroz stanovito vrieme obćini upotriebiti dati uz stanovitu plaću; ako pako uslied neopreznosti pogine, ima dotični gospodar vladi štetu nadoknaditi. Ako bi kod ove licitacije vlada nešto izgubila, to neka bi ovaj gubitak išao na trošak tih 25.000 fr. Ja mislim, da taj novac u onaku svrhu upotrebljen odgovara svoti od 100.000 fr., s kojom se sigurno dade mnogo učiniti.

(Predsjednika zamieni na predsjedničkoj stolici podpredsjednik Mirko Hrvat.)

Predsjednik: Rieč ima g. Popović.

Stevo Popovic: Vis. sabore! Ja nemogu preuzeti odgovornost na sebe pred sudom javnog mnienja ni za jeremijade štov. sab. sudruga zast. Kamenara nad zlim stanjem nar. gospodarstva naše zemlje, niti za apoteozu, koju čas prije u slavu kazališta i opere čusmo iz ustah štov. zast. dr. Lončarića.

Mi smo uzeli kao svršeni čin, da je narodno kazalište škola, koja zamienjuje i nadopunjuje pravu školu, bez da smo se osvjedočili, dali je kazalište kao takovo samo po sebi, bez obzira na njegove težnje, opravdanom potrebom našom, i od tuda steklo pravo na održanje. Po mom mnienju je kazalište zavod jako promjenljivog karaktera. Ako se vratimo na historiju starih Grkah i Rimljanah, to vidimo, da je kod prvih n. pr. za Sofokla i njegovih tragedijah bilo kazalište zbilja škola, a kod posliednjih za vrieme Nerona nije bilo škola, nego zavod, koji je mnogo doprineo k propasti političke države. U početku novoga vieka, kad se je pojavio Shakespeare u Englezkoj i kad je Lessing u Njemačkoj uzeo u svoje ruke dramu, onda je zaista bilo kazalište škola naobrazovanja za narod. Kasnije su se opet okolnosti i kod jednoga i drugoga naroda promienile, i kazalište dobilo je drugi značaj.

U kratko rečeno, pozorište kao takovo nemora biti institucija, koju svaki narod mora uviek smatrati kao školu. Školom moglo bi se pozorište u toliko nazivati, što iznosimo u njem život čovječji na vidjelo, da obrazujemo predstavljanjem različitih karakterah narod. Nu ja držim, da se je sada obća obraženost tako jako razprostranila, da je sada sloboda izraživanja, sloboda života književnosti sasvim druga, nego li onda, kad nije bilo drugoga puta izraziti misao, nego jedino jednim načinom t. j. putem pjesme i drame. Danas nije već niti moguće pomisliti, da će drama biti povodom naobraženosti; jerbo dandanas imade tu mnogo boljih putevah.

Kazalište kao takovo niti nije pristupno svim granam, nego je ograničeno na izvjestna centra. S tim je kazano, da ovaj zavod kao takav nemora biti uviek kao institut prosvjetni; a u specialnom slučaju nar. kazalište hrvatsko, držim da nije ni organizovano tako, da se može nazivati školom; i to već zato ne, što je za sam Zagreb, dakle samo za jedan malen dio naroda odredjeno, t. j. za nekoje % od 26.000 duša. Ja mislim, da tu nije ni pravedno, da mu zemlja dade 30.000 for. podpore, a na druge strane da se neuzimlje obzir. S toga gledišta mislim, da je opravdan izraz g. Antoleka, koji kaže, da je ovakovo kazalište „luksusartikel“.

A to tim više, jer su opravdane jeremijade g. Kamenara glede našega nar. gospodarstva. To je možebiti baš ironija na naše stanje, da pred timi jeremijadami vidimo 2—3 sume, bez kojih bi zaista biti moglo. Ja time baš neću kazati, da mi sve to treba da brišemo, nego samo velim, da ovaj zavod, kako je dandanas — prikovan na jedno mjesto, s takovim repertoirom itd. — neodgovara nimalo svojoj svrsi. U repertoiru nevidimo one zdrave jezgre, kako bi trebalo. N. pr. komad „Sažgat ću si punicu“ sigurno neće služiti u naobraženje, niti će nas oplemenjivati. A sličnih komadah imade mnogo u repertoiru. Ja slobodno kažem, da u 50 komadah, koji se predstavljaju, prosjekom neću naći 5 komadah, koji bi šta vriedili.

Ta okolnost, što imamo dobre predstavljače, to spada u drugu rubriku, to je stvar tehničke obrazovanosti, koja služi pojedinim ljudima na čast, ali držim, da neima uticaja na to, hoćemo li izaći iz predstave popravljeni, ako smo išli unutra pokvareni. Vještina glumljenja, tehnička ova rutina, dopuštam, da zanima um i volju — kad već neima ništa druga — i interesira dotičnika, ako sudi, da li ovaj ili onaj predstavljač dovoljno napreduje; nu ja mislim, da je to najposliedniji zahtiev, štono ga može koji narod staviti na kazalište. — S toga gledišta ja kažem, da je ovaj zavod kao takav u današnjem svom stanju luksus.

Da završim. Ja sam za izpravak g. Folnegovića, i mislim, da je skrajno vrieme, da se izvede ono, što je g. Antolek iztaknuti izvolio, naime da sam grad Zagreb učini za tu inštituciju što može učiniti, a zemlja da učini onoliko, koliko može bez povriede drugih svojih interesah doprienieti.

Samo još nekoliko rieči, što se tiče glasbenog zavoda. — Kad sam išao u tamnicu, onda sam se sjetio na zem. kazalište i na glasbeni zavod, sjetio sam se zato, što sam vidio ondje puno smrada i gada, što sam vidio one jadne sobe, gdje su bili zatvoreni ljudi kao direktor preparandije, koji je zatvoren zajedno sa jednim čovjekom, koji je radi prevare u zatvoru. Soba je takova, da imadu jedva dva kreveta mjesta. Dakle kad već nije moguće izbjeći eventualitetu iztražnih zatvorah, držim, da je bar dotle, dok to nije moguće, zemlja dužna stvoriti mjesto za zatvorene, gdje neće biti ujedno s onimi, koji su već kod svih instancijah krivimi proglašeni. Ja sam uvjeren, da će biti u Lepoglavi 90 putah ugodnije stanje, nego što sam ga ovdje imao priliku vidjeti.

Dok ja nevidim, da mi imamo ono, što je najnuždnije u modernoj državi, dok nevidim, da imam to, da kad čovjek pade u nevolju, da nije na muke stavljen, dotle neću votirati ni novčića na akorde.

Digitized by Google

S toga sam zato, da tih 3000 forintih, koji se tu predlažu za glasbeni zavod, nedodju u naš budget.

Predsjednik: Rieč ima g. zast. Šašić.

Stjepan Šašić: Ja podupirem predlog odbora za proračun, da se i nadalje dozvoli kazalištu podpora od 32.000 fr. Premda se s jedne strane prigovara tomu zavodu, da neodgovara podpuno svojoj svrsi, to ja ipak mislim, da će s vremenom našu zadovoljštinu probuditi.

Ja podupirem nadalje izpravak g. Miškatovića, da se prinos od godišnjih 3000 fr. i nadalje glasb. zavodu dade, jer sudim, da su narodnost i muzika u jako tiesnom doticaju.

Podupirem i izpravak g. Kamenara, da se opredieli 25.000 fr. u nar.-gospodarstvene svrhe, ako sredstva zato nebudu manjkala. U posliednjem obziru obratio bi pozornost vis. vlade na jednu okolnost, koja promaknuću nar. gospodarstva slabo u prilog ide.

U cjepilnjaku križevačkog zavoda ima kakovih 20 hiljadah voćakah i 30.000 trsićah najboljih vrstih, nu siromašniji si ih nemogu kupiti, jer su preskupi. Ciena jednom ciepu je 20—60 novč, a 1000 korenjakah 1- do 3-godišnjih 20—30 for. Po tom si ih mogu samo imućniji nabaviti a ne siromasi, za koje je zavod tu. U interesu promaknuća voćarstva i vinogradarstva molim vis. vladu, da odredi jednomu ciepu 5—10 novč. a za 1000 korenjakah 5—10 for. Bilo bi to bolje, da se je već lani učinilo, umjesto što su zeci lanjske zime ciepe oglodali i tim počinili štetu do blizu 2000 for. U krajini dobivali su ljudi ciepove prije badava, koliko god ih je koji htio. Ja bi dakle vis. vladi preporučio, da ona napomenutim načinom postupa, i tako nar. gospodarstvo promiče.

(Predsjedničko mjesto zauzme opet predsjednik saborski Nikola Krestić.)

Predsjednik: Rieč ima g. zast. Lehpamer.

Josip Lehpamer: Ja ću biti posve kratak i glede jednoga i glede drugoga predmeta.

Što se tiče glasb. zavoda, držim ja, da je potrebita svota, koju predlaže g. Miškatović, da može zavod i nadalje živjeti.

Što se tiče predloga g. Kamenara, to sam si ja u tom pogledu ovakav pojam stvorio: tko će biti dobar gospodar, mora si najprije nabaviti ono, što je nuždno, onda ono, što je koristno, zatim ono, što je udobno, a na 4. mjestu ono, što je razkošno. I samo ono družtvo, onaj narod, koji se tih načelah drži, može se nadati boljoj budućnosti. Pošto se zbilja pokazuje, da imamo velikih potrebah, to je dakako na ove najprije gledati, a onda tek valja trošiti za ono, što je koristno za narod, nu istom u posliednjem redu može se pomisliti na ono, što je razkošno.

Ja mislim, da je ono, što je g. Popović kazao o zadaći kazališta, temeljito, da to zbilja nije toliko zavod, koji naobrazuje, već zavod koji služi u zabavu i razkošnost Premda sam zato, pošto zavod za umjetnost služi, kojoj sam ja prijatelj, da se zavod koliko moguće uzdrži i da mu se ta podpora daje, to ipak želim, da vlada čini sve ono, što bi moglo kazalište na viši stepen savršenosti podići, — čemu se i vlada nada obzirom na podatke koji su joj pri ruci, — te glasujem radi toga, da bude vlada primukana potrebite korake čim prije učiniti, za to, da se ova dotacija iz redovite potrebe briše i u extraordinarium stavi.

To je razlog, da primam izpravak g. Kamenara i izpravak g. Folnegovića, kaošto sam se već izjavio da prihvaćam izpravak g. Miškatovića.

Predsjednik: Pošto se nitko više za rieč nije prijavio, ima rieč g. izvjestitelj.

Izvj. **Blaž Lorković:** Vis. sabore! Ja ću na izpravke, koji su na naslov 12 predloga odborova podnešeni, imati čast odgovarati, i to redom, kojim dolaze stavke u odborovom predlogu.

Najprije ću odgovoriti na izpravak g. Folnegovića. Njegov izpravak imade dvie strane, jedna se tiče narodnoga kazališta, odnosno potrebah njegovih a druga glasbenoga zavoda. G. Folnegović predlaže, da se briše i jedna i druga stavka, te da se dotične potrebe stavljaju u izvanredne potrebe. Ja moram, visoki sabore, prije svega spomenuti, da me je izpravak g. Folnegovića malo zatekao, u koliko se tiče kazališta, jerbo sam vičan viditi u g. Folnegovića napredna i za svaki kulturni razvoj zauzeta muža, pa sam se nadao prije predlogu, da vlada nastoji upravu urediti.

G. Folnegović obrazloži svoj izpravak tim, što prvo veli, da je od godine do godine veći deficit u kazalištu našem, a drugo nuka ga na to dasadanja loša uprava kazalištna.

Da toga deficita zaista imade, nema sumnje; to i sam g. prodstojnik nutarnjih poslovah priznaje; a kad i nebi priznao, mogli bi se o tom uvjeriti iz računah kod zemaljske vlade.

Nego ja sam iz računa vidio, da se deficit umanjuje, da su se gaže raznoga osoblja, osobito opernoga, zadnje godine znatno umanjile od 65000 na 60000. U ostalom kada mi govorimo o deficitu kod kazališta, koje imade biti zavod narodnji, nesmijemo si taj zavod predstavljati kano poduzeće, koje nosi kamate; kod kazališta kano kulturnoga zavoda nesmijemo upotriebiti obično kamatno mjerilo, te ako hoćemo, da se ovaj kulturni zavod razvija, da svojemu zadatku kano hrvatsko narodno kazalište, kano jedino u cieloj zemlji, odgovara, onda moramo pripravni biti, da taj zavod neće toliko nositi, koliko stoji.

Ovo nije ništa novoga. Izvolite račune velikih kazalištah gledati, n. pr. dvorskoga u Beču. Pokraj svega toga, što je to kazalište u velikom gradu, što veliki dohodak imade, ipak u proračunu zemaljskom cislajtanskom nalazi se deficit, koji se mora iz zemaljskih sredstvah pokrivati.

Digitized by Google

Kazalište naše nije luksus-artikel, nije samo za Zagrebčane, nego je potreban zavod za razvoj hrvatskoga naroda, kojemu treba, ako hoćemo da odgovara svojoj zadaći, i više sredstvah dati, da se pokrije deficit. Što se tiče uprave, Folnegović veli, da je loša. I ja priznajem, da nije takova, kakova bi mogla biti, ali da odbor glede toga nije više učinio, razlog je taj, koji je poznat vis. kući, što se je ove godine u proljeću sastavilo bilo veliko enketno povjerenstvo, koje se je imalo baviti potankim preustrojstvom uprave kazalištne. To povjerenstvo izabralo je odbor, da izradi predlog. Povjerenstvo ovo došlo bi do definitivnoga zaključka, da nije tom prilikom upravo izašao sa posebnim predlogom jedan član povjerenstva. Povjererenstvo da uzmogne definitivni svoj zaključak izreći, predalo je taj posebni predlog toga člana odboru, da o njem svoje mnienje izreče i zaključak stvori.

Odbor daklem financijalni, imajući sve to pred očima, mislio je da netreba posebnim pozivom od vlade tražiti, da pristaje uz preustrojstvo kazalištno, jer će sabor na godinu imati prilike, pošto bude uprava preustrojena, da izrekne konačno mnienje.

G. Folnegović misli, da bi se svota za kazalište mogla metnuti u izvanredne potrebe, kano i one za žandare i glasbeni zavod. Ja, visoki sabore, držim, da se stavljanjem jedne potrebe u extraordinarne, dotičnoj instituciji udari biljeg nestalnosti, a ja nebi želio, a neće niti g. Folnegović, da se narodno kazalište nekako u zrak objesi.

Ja sam jučer rekao, da institucija žandarah neodgovara našemu pravu, ali kazalište odgovara svojoj svrhi, treba daklem samo preustrojiti upravu, i nestavljati u extraordinaria.

To imadem u obće reći na izpravak g Folnegovića.

Bit ću slobodan u kratko obazireti se na govornike, koji su govorili o kazalištu.

G. Subotić u plemenitoj nakani, da kazalište procvate i ostane, boji se samo deficita, i želio bi, da deficit prestane. Ja, visoki sabore, što sam prije rekao o deficitu, mislim, da će se ta želja težko moći izpuniti. Istina je, da treba pučkih školah, da politička uprava zapinje; da su komunikacije loše, ali ako g. Subotić smatra kazalište nuždnim za kulturni napredak, tada je i veća svota nuždna. Razlaganje pr. g. Živkovića bilo je takovo, da sam mislio, da će reći, da pristaje uz Folnegovića, ili u obće, da se ta svota briše. G. Živković izvolio je reći, da je sgrada kazalištna vrlo trošna, a to je istina, da je dosta malena tako, da ako se daje koja novost, nedotiče, te se moraju ljudi vraćati kući. Nadalje veli, da bi trebalo operu na kratko vrieme napustiti i uzdržati dramu, te iz ove subvencije, koja bi se i nadalje davala za kazalište, upotriebiti neku svotu na to, da se s vremenom podigne nova sgrada. Nadalje je izvolio reći, da kazalište naše leži na nespretnom mjestu, odaljeno od ostalih dielovah glavnoga grada, te da je s toga i slabije polaženo.

Visoki sabore! Što se tiče uvjerenja, da bi trebalo operu napustiti, te samo dramu pridržati, to se bojim, ako se to uvjerenje prihvati, da će biti dramatičke predstave slabije, ili sigurno slabo polažene. Nepravim si nikakove iluzije, ali opera danas privlači i onakove elemente u kazalište, koji su u Zagrebu naprama nam indiferentni, i držim da će opera sredstvo biti, da malo po malo ove elemente s dramom sprijateljimo. Kakova da bude uprava kazalištna, unapred nemogu reći, al to smijem reći, da je svakako nuždno, da bude ta uprava stalna, jer se inače neće moći postići onaj rezultat, koji se izčekiva. Dok se bo dotični gospodin uputi u stvar, upoznade ljude i ćudi i zahtjeve kazališta, treba godinu, a kad se uputi, dodje drugi na njegovo mjesto. S toga je nuždno, da se uvede stalna uprava.

Veli se, da je opera skupa; to je istina, ali sudeć po računih, uvjerio sam se, da se opera izplaćuje bolje, nego drama, i da više nosi.

G. Antolek izvolio je reći, da je kazalište naše „luxusartikel". I ovakovo mnienje nemogu odobravati. (Antolek-Orešek: „Molim, ja nisam rekao da je obće kazalište „luksusartikel", nego ovako, kaošto je sada".) Luxusartikel je predmet za sam razkoš. Kakvogod kazalište bilo — osim ako g. Antolek misli, da ništa nevalja — dok ono donekle onoj zadaći odgovara, koje se danas u obće kazalištu stavljaju, ono nije niti nemože biti predmet luxusa. Kazalište narodno, veli se, samo je za grad Zagreb. Gospodo, ako se prihvaća mnienje, da se moraju svi instituti odklonuti, koji najviše služe gradu Zagrebu, moram priznati, da se imaju iz Zagreba odpraviti gimnazija, sveučilište itd., jer od njih Zagrebčani najviše koristi imaju. Ako to, onda svi narodi, koji imadu narodno kazalište i nanj mnogo troše, nemaju pojma o gospodarstvu, jer troše na kazalište, na — luxusartikel.

To stoji, i u tom dajem g. Antoleku pravo, da bi grad Zagreb za kazalište više mogao činiti nego je učinio, premda se nemože reći, da ništa nečini, jer Zagrebčani dolaze u kazalište, te najviši kontingent doprinašaju.

G. Antolek se je pozivao na svoje vrieme, kada je u Varaždinu ravnao predstave.

To je jako dobro.

Nego to se je dalo onda izvesti, jer domaće to družtvo imalo je prema okolnostim one dobe drugu svrhu, naime učvršćenje narodne sviesti, te je išlo s toga i u druge gradove.

G. Popović bio je tako dobar, te je razvio zadaću kazališta i spomenuo, da se je kazalište zaista moglo smatrati zavodom kulturnim n. pr. u doba Sofokla, Shakespeara, Lesinga, ali misli, da se kraj toga, što je obrazovanost postala obćim dobrom, što se svaka vrst znanja i umjeća lahko širi i u najniže slojeve pučanstva dopune, kazalište nije više u ovom smislu rieči zavod obrazovni i kulturni.

Ja neznam, ali u koliko poznajem g. Popovića pa-

*

Digitized by Google

triotom srbskim, dvojim da bi on rekao, da se ukine srbsko pozorište.

Ja priznajem, da imade na našem kazalištu nevaljanih komadah, ali kraj toga imade i vrlo liepih i poučnih, koji djeluju i na um i na srce čovječje.

Nije mi moguće potanje na pojedine motive, koje su naveli proti kazalištu, obazreti se, nego sa navedenih razlogah prihvaćam i preporučujem predlog odborov.

Drugi je izpravak g. Miškatovića i g. Folnegovića. Oba se slažu u tom, da se 3000 for. metnu u izvanredne potrebe, a tomu dodaje g. Miškatović posebni poziv na vladu.

Visoki sabore! Kada je financijalni odbor uzkratio glasbenomu zavodu 3000 fr., onda je pošao u tom s onih razlogah, koje je g. Miškatović preporučujuć svoj izpravak naveo, da uprava nije takova, kakova bi morala biti, i zatim, da hrvatski jezik neuživa onoga mjesta i onoga uvaženja, koje danas uživa kod svakoga zavoda u zemlji.

Financijalni odbor je držao, da zavod, na koji hrvatska zemlja 3000 fr. troši, barem onomu elementarnomu zahtjevu zadovoljiti mora, da je jezik hrvatski nastavni.

Mislim, manje nemožemo, a niti nesmijemo zahtievati. Nije to neprijateljstvo napram zavodu. Priznaje se dobro djelovanje toga zavoda, ali kraj svega toga zahtievati možemo, da učitelji u tom zavodu djeci hrvatski predavaju.

Veli se, zavod ovaj je najstariji u Zagrebu; to priznajem, ali i to je istina, da nije došo do toga, da hrvatski predaje (tako je!).

Vele nadalje, inostranci su. Ali gospodo imademo i na sveučilištu Nehrvatah, koji naučaju u hrvatskom jeziku; kako to, da kod onih dopuštamo iznimku?

Nego ako se hoće postići, da se uprava toga zavoda preuredi i hrvatski jezik uvede, neka se ta potreba od 3000 fr. dozvoli i stavi u extraordinarij, a vlada neka si dostojan upliv prisvoji, i sebi i hrvatskomu jeziku u tom zavodu. S toga primam predlog g. Miškatovića odnosno g. Folnegovića.

Napokon dolazi Kamenarov izpravak. G. Kamenar predlaže, da se u svrhu promicanja gospodarskih interesah daje 25.000 fr. Da utvrdi svoj izpravak, izvolio je gosp. Kamenar nekoliko razlogah navesti, a ja ću se samo na nekoje navode osvrnuti. G. Kamenar je rekao, da je na moje, dao bi 30.000 fr. za promicanje gospodarstva, te se pozivlje na velike državnike, koji su u velikih državah nastojali oko unapredjivanja gospodarstva narodnoga.

Visoki sabore! Ja ću slobodan biti, neka načela i pravila, koja je g. Kamenar ili izrekao ili koja sliede iz njegova govora, rektificirati.

Prije svega, gospodarstvom narodnim nema upravljati vlada, t. j. vlada po načelih ekonomičke znanosti imade odkloniti razne zapreke, koje stoje razvitku pojedinih granah gospodarstva na putu, dužna je stvarati dobre zakone, djelovati na razvitak pojedinih granah, ali glavna radnja oko promaknuća gospodarstva pripada samim gospodarom.

Ja nebi želio, da naša vlada stoji glede uredjenja gospodarstva na onom stanovištu, na kojem je stojala vlada u 17. ili 18. vieku, kada je vlada mislila, da se mora za sve brinuti, da mora propisati voštanice u crkvi, kako se imade orati itd.

Ovo se imade prepustiti samomu gospodaru ili družtvom, ali vlada se tim nema baviti. Ovo pravilo dokazuje i ekonomička znanost.

Veli g. Kamenar, kod nas stvari propadaju, stoke itd. I ja sam sam to čuo, nego nevidim, kako bi vlada tu mogla pomoći, ako prihvati Kamenarov izpravak. Ja držim o kulturnom vieću, da će ono zakone stvarajuć mnogo dobra učiniti i da će sastaviti osnovu za promicanje svihkolikih granah našega gospodarstva, te prema toj osnovi postupice od godine do godine jedan dio izvadjati.

Ako igdje, to treba u naprednom gospodarstvu početi sa najnuždnijim i postupice dalje ići. Samo onda će biti gospodarstvo uspješno i koristno.

Napokon još g. Kamenar nazivlje žandare paradom. Taj izraz sam u g. Kamenara više putah čuo. Ovo je po mojem mnienju krivo shvaćanje. Žandarmerija imade zadaću, da čuva osobito sigurnost imetka, da nevaljance pohvata i sudu predaje. Ako je žandarmerija parada, onda je valjda i svrha parada, radi koje postoji.

Napokon izrekao je g. Kamenar u velikoj vatri rieči, koje nedolikuju dostojanstvu sudovah. Ja mislim, a to će i sam g. Kamenar hladnije misleći priznati, da ovakovu očitovanju u saboru nema mjesta.

S ovih razlogah moram se izjaviti proti Kamenaru. Valja mi samo spomenuti, da je vlada i onako uslied poziva Borovečkoga ovu dotaciju povisila od 4000 na 8000 fr. Na godinu imati ćemo prilike dati još više.

S toga preporučujem predlog odbora, te se neću protiviti glasbenomu zavodu i predlažem, da se od izpravka Kamenarova odustane.

Juraj Kamenar: Ja bi molio . . .

Stevan Popović: Ja mislim, da sam ovdje govorio kao član ovoga sabora bez obzira, da li sam Srbin, da li nisam; molim da . . . (Nemir. — Predsjednik zvoni.)

Dr. **Blaž Lorković**: Ja nisam tako mislio.

Juraj Kamenar: Ja nisam kazao, da sam proti sudovom; ja sam samo kazao, da se previše troši na sudove i upravu, a malo na promicanje narodnoga gospodarstva.

(Nemir na lievoj.)

Predsjednik: Dobro. Molim gg. članove, da idu sada na svoja mjesta, pošto će se glasovati. I to najprije o predlogu odbora u svojem totalitetu, koji glasi, da se potreba naslova 12. „prinos narodnim zavodom i narodnogospodarskim svrham, zatim zem. stipendiji“ odobri u

Digitized by Google

ukupnom iznosu od 146.660 fr. Ona gospoda, koja su za to... (Nemir.)

Mato Mrazović: U predlogu odbora naročito stoji, da se 1. stavka prihvati bez promjene, a 2. da se briše.

Predsjednik: (Prekine ga.) Ja samo odgovaram, da se držim poslovnika. Najprije će se glasovati o cielom predlogu odbora; ako padne, onda će se glasovati najprije o 1. točki, onda o drugoj s obzirom na dotične podnešene izpravke. — Ja dakle pitam: Prihvaća li vis. sabor predlog odbora proračunskoga, koji sam prije pročitao, u svom totalitetu? Ona gospoda, koja su za to, neka izvole ustati.

(Nitko.)

Predlog odbora u svoj cielosti je pao.

Prima li se 1. točka po predlogu odbora, da se kazalištu kao redovita potreba dade 32.000 fr.? — Ona gospoda, koja su za to, neka izvole ustati.

(Većina.)

Ovo je primljeno; odpada nužda glasovati o izpravku g. Folnegovića, koji veli, da bi se ova svota stavila u izvanredne potrebe.

Sada dolazi 2. točka predloga odborova.

Prima li se predlog odbora, koji glasi, da se prinos glasbenomu zavodu briše? — Ona gospoda, koja su za to da se briše, neka izvole ustati.

(Manjina.)

Ovaj predlog odbora je pao. Sada je na redu amendement g. Miškatovića zajedno s amendementom g. Folnegovića, koja oba glase, da se glasbenomu zavodu dozvoli svota od 3000 fr. kao izvanredna potreba.

Ona gospoda, koja su za to, da se izpravci gg. Folnegovića i Miškatovića primaju, neka izvole ustati.

(Većina.)

Sada će se glasovati o zaključku g. Miškatovića, koji glasi ovako.

Bilježnik dr. **Marko Lončarić**: (Čita. — Vidi zapisnik.)

Predsjednik: Ona gospoda, koja su za to, da se zaključak ovaj prima, neka izvole ustati.

(Većina.)

Sada glas dalnji predlog odbora, da se počam od stavke 5.—14. sve stavke usvoje. G. Kamenar učinio je na 5. stavku „za promicanje pojedinih granah nar. gospodarstva" izpravak, da se tu uvrsti mjesto 8000 for. 25.000 fr.; a sve drugo da se primi.

Ona gospoda, koja su za to, da se prima predlog odbora, neka izvole ustati.

(Većina.)

Primljen je predlog odbora, odpada nužda glasovati o izpravku g. Kamenara.

Mato Mrazović: Mislim, ako je primljena stavka 5. sa 8000 fr., da nije izključen predlog g. Kamenara, koji predlaže više.

Predsjednik: Molim. Čim sabor kaže, da za promicanje pojedinih granah nar. gospodarstva dozvoljuje svotu od 8000 fr., odpada nužda pitati, da li dozvoljuje 25 hiljadah fr.

(Glasovi na lievoj: „Neka se glasuje!")

Predsjednik: (Prema lievoj.) Mislite li, da je većina za to?

(Ne.)

No, onda je riešen naslov 12.

(Nemir.)

(Predsjednik zvoni i opominje na mir.)

Izvj. dr. **Blaž Lorković**: (Čita naslov 13.)

(Prima se.)

Josip Miškatović: O stavki 4. prijašnjeg naslova nije se glasovalo.

Predsjednik: Glasovati se je moralo samo o onih stavkah, gdje su bili podnešeni izpravci, a glede 3. i 4. točke nije nikakav izpravak podnešen bio. (Dobro! Dobro.)

Izvj. dr. **Blaž Lorković**: (Čita Naslov 14.)

(Prima se.)

Predsjednik: Vis. sabore! Za sada je dosta. Sjednica će se nastaviti danas u 5 satih poslie podne,

(1 sat po podne.)

Digitized by Google

Nastavljena šestdesetdeveta saborska sjednica

dne 8. studenoga 1876. u 5 sati poslje podne, pod predsjedničtvom saborskog podpredsjednika Mirka Hrvata.

Pregled: Nastavak spec. debate jo proračunu za potrebštine uut. samouprave kraljevina Hrvatske i Slavonije za godinu 1877.

(5 satih 15 min.)

Predsjednik: (Zvoni.) Sjednica počimlje. Molim gosp. izvjestitelja, da izvoli mjesto zauzeti.

Izvj. dr. **Blaž Lorković**: (Čita poglavje IV. odjel za bogoštovje i nastavu.)

Naslov 1. (Prima se.)

Naslov 2. (Prima se.)

Naslov 3.

Predsjednik: Na ovaj naslov stigao je izpravak g. zast. Mesića.

Bilj. dr. **M Lončarić**: (Čita izpravak. — Vidi zapisnik.)

Predsjednik: Rieč ima g. zast. Mesić.

Dr. **Matija Mesić**: Vis. sabore! Budgetna razprava, koja je tekla u odboru, te se ovdje u samom saboru nastavlja, dokazala je, koliko imade potrebah u narodnom životu, kojim se za sada nemože zadovoljiti. Zato, ako tko predlog kakov čini, da se u budget uvrsti kakova svota, to je njegova dužnost, da samu stvar obrazloži.

Ja predlažem u svojem izpravku, da se u stavki 11. mjesto 7000 for. dozvoli 9000 fr. Radi se o tom, da se preurede oni instituti, koji su na univerziteti potrebni za struku prirodoslovnu, te bez kojih niti djaci niti profesori napred nemogu.

Dosele, kako u obće naša univerziteta kratko vrieme postoji, nije se moglo za spomenutu struku mnogo činiti. Neka mi bude dopušteno navesti ono, što je učinjeno, da tim dokažem, da mi zagovarajući interese univerziteta netražimo žrtve goleme od naroda i zemlje, nego samo ono, što je za život sveučilištni najnuždnije.

Kada se govori o struci prirodoslovnoj na sveučilištu, razumijemo pod njom struku prirodopisnu, zoologiju, mineralogiju, geologiju i botaniku. Ako se na tu struku osvrnemo i izpitujemo, što je učinjeno, u kratko nam se ova stvar tako prikazuje: Za predavanja zoologije, a tako isto i mineralogije i s njom spojene geologije imade nam služiti, kako je već prije odlučeno bilo, sbirka ona, koja se je već prije u muzeju imala. Dakle za te struke, naime za zoologiju i mineralogiju nezahtievaju se od naroda velike žrtve.

Da medjutim sbirke, postojeće prije otvorenja sveučilišta, budu što više spodobne služiti ne samo u obće svrsi znanstvenoj, nego i napose svrsi sveučilištnoj, odlučeno je takodjer pri otvorenju sveučilišta, a isto tako i u saboru odobreno, da se te sbirke muzealne popuniti imadu, a i jesu sa liepimi žrtvami sa strane naroda našega popunjene.

Tako stoji stvar u pogledu mineralogije, zoologije i geologije.

Ostaje još botanika. Za nju priprava prije otvorenja sveučilišta nije učinjena, a dosada je učinjeno samo najnuždnije, bez čega dotični profesori u svojih predavanjih početak učiniti nemogu.

K tomu se, što je već prije učinjeno bilo po proračunu. koji pred nami leži, spomenutim strukam namienjuje nekakova pomoć u svoti, nalazećoj se pod stavkom 7. od 4000 fr., kojom profesori toli zoologije, koli geologije i botanike namiriti imadu one potrebe, koje su najnuždnije, da se popune te sbirke.

Tako stvar stoji sa strukom prirodopisnom. Na drugom mjestu dolazi fizika. Za nju, kako će biti poznato, dozvoljeno je bilo 5000 for. za prvo uredjenje kabineta fizikalnoga, a poslje dozvoljeno je isto toliko, tako, da se je u cielosti potrošilo za tu stvar 10.000 for. u to ime, da se dobije prvo uredjenje toga kabineta fizikalnoga. Na temelju onoga, što je učinjeno. može dotični profesor svoj rad započeti. Nu i za dalnji rad potrebna je pomoć. I u tu svrhu dano je 4000 fr., da se, na koliko je potrebno, sbirka popuni stvarmi najpotrebitijimi za praktično i teoretično područje.

Treće ostaje institut, za koji i u prijašnje vrieme nije bilo ništa učinjeno, a to je kemija. Za kemiju se prijašnje vrieme nije moglo kod nas činiti ništa, te se zaista u najnovije vrieme počela podizati.

Valjalo je, da se vlada postara zato, kako da se nadje mjesto, kamo će se laboratorij smjestiti. Našla se je privatna kuća, te je budget u tu svrhu dozvolio 5000 for. Osim toga trebalo je laboratorij kemički providiti onim, što spada u laboratorij. U tu svrhu, za koju se prijašnje

Digitized by Google

vrieme nije ništa učinilo, ustanovio je odbor budgetni u 11. stavki 7000 fr., a ja sam se usudio izpravak predložiti, da sabor osim te svote izvoli 2000 for. dodati, da vlada bude što bolje mogla institut taj urediti.

Ja mislim, da bi bilo suviše, da nastojim ovdje dokazati, kolike su potrebe, kojim treba zadovoljiti, da se laboratorij kemički uredi. Samo tko je imao prilike zaviriti u te potrebe, naći će odmah, da se ta svota predložena po odboru ni najmanje nemože smatrati pretjeranom.

Tim manje se može u ovom slučaju ta svota pretjeranem smatrati, jer s njom imade se providiti laboratorij sa onim što je najnuždnije, te će tu i drugih stvarih biti, koje će u tom pokriće svoje naći.

Jer neimajuć vlada u proračunu izdati mjesta, odkle bi pokriće uzeti mogla, n. pr. za podvorbu, morati će naravno na ovu se svotu osvrnuti, tako da se ta svota nemože nikako pregolemom smatrati.

To su razlozi, s kojih sam se usudio izpravak ovaj podnieti, i što sam se usudio sabor umoliti, da bi izvolio povećanu svotu od 9000 for. dozvoliti za prvo uredjenje kemičkoga laboratorija, jer dosada nije ništa učinjeno bilo za takov laboratorij, a poznato je, kolika je potreba sa laboratorijom spojena.

Kada se govori o tih prirodoslovnih strukah, te spominju troškovi s njimi spojeni, ne riedko se čuje prigovor da ta svota nebi velika bila, ali da se čini velikom, jer neima mnogo djakah. Ako se takav prigovor čini, to ga ja priznajem istinitim, u koliko neima mnogo djakah ali na to odvraćam, da bez obzira na broj djakah u takovih kemičkih i fizikalnih zavodih moraju biti stanoviti aparati. Kod nekih samo stvarih, kod kojih djaci moraju sudjelovati, razlikujemo, da li imade mnogo ili malo djakah.

Medjutim, ako i je danas broj djakah malen, broj će njihov sve više rasti, već po tom, ako se bude dozvolilo, da oni mladići, koji su na realci napravili maturu, mogu preći na odsjek prirodoslovni. Drugi način, kako će se povećati broj djakah, jest taj, da se ustroji tečaj za farmaceute.

Nije ovdje prilika, da o tom dalje govorimo, samo hoću toliko spomenuti, da je stvar jednostavna, te da se bez velikih izdatakah i troškovah institut taj za farmaceute urediti može.

Učini li se to, profesor naš kemije imade još toliko djakah. Još jedno. Neima sumnje, da, ako se ustroji na ovom sveučilištu farmaceutički fakultet, da će se sve više prijavljivati mladići iz sujedne zemlje, koji to do sada učiniti nemogoše obzirom na sustav pravoslovnih naukah u našoj domovini. Ali na filozofiičkom fakultetu neima ovakovih obzirah, jer su ovdje nauke obćenite naravi. Ovdje se i vidi, kako pomalo raste broj djakah, naročito na odsjeku prirodoslovnom za one nauke, na koje se obzir uzimlje u mojem izpravku.

Ovako scienim, da je izpravak dovoljno motiviran, da me neće moći stići prigovor, da sam možebiti lahkouman zahtjev stavio. Ja vas mogu gospodo, uvjeriti, da se s naše strane samo ono traži, što se pokazuje kao potreba takova, kojoj se mora odoljeti, ako hoćemo da napredujemo.

Predsjednik: Rieč ima g. zastupnik Ogjić.

Živko Ogjić: Vis. sabore! Ja sam proti ovomu izpravku i za predlog. odbora G. predgovornik naveo je, kako se je postepeno davala dotacija za botaničku i mineralogičku struku, isto tako valjda je odredjeno, da će se za kemički laboratorij davati. U ostalom ja nemogu uvidjeti, kako da sama vis. vlada u odboru proračunskom nije više zahtievala, a sada traži g. predgovornik na jedanput 2000 for. više, akoprem nevidim u razlaganju njegovom nikakova opravdanja za to. Ja se neosvrćem na broj djakah — ma bio jedan, ja dopuštam, da je potrebito sve ono, što je nuždno za nauku i usavršivanje, ali g. predlagatelj nije ničim opravdao, da nije 7000 for. dosta, nego da je baš potrebito 9000 for. Ja mislim, da je za prvu potrebu, pošto imamo mnogo drugih strukah, na koje se obazrieti već je zbilja skrajno vrieme, za ovu godinu dosta. Neka se gospoda brinu, da i drugu godinu što dobiju, nemožemo na jedanput sve učiniti, a s druge strane zapustiti, što nam je najnuždnije. Kad bi gospoda profesori uzeli na um, da je sveučilište istom novo, da se mora postepeno razvijati, i zbirke od godine do godine popunjivati, to mislim, da bi sa pripravnošću narodnoga zastupstva, udovoljiti po mogućnosti njihovim zahtjevom, zadovoljni biti morali.

Pošto u raznih krajevih naše domovine silne potrebe eksistiraju, to bez njihova podmirivanja narod nikada nemože do procvjeta doći, — pa makar imali 9 sveučilištah. Zato glasujem za predlog odbora.

Predsjednik: Rieč ima g. predstojnik odjela za bogoštovje i nastavu.

Dr. **Pavao Muhić**: Vis. sabore! Kad je zemaljska vlada sastavljala proračun, nije znala, kolika će biti potreba kemičkog laboratorija, koji se je onda ustrojio. Zato je uvršteno u stavki 7. pod br. 2. za znastveni kabinet 5000 for. Kad se je povela razprava u proračunskom odboru o potrebah sveučilišta, onda sam ja naglasio, da za prvu inštrukciju kemičkog laboratorija, imenito za nabavu aparatah, koji su mnogovrstni i vrlo skupi, treba svota od 7000 for. koja je i ovdje u zapisnik odbora proračunskoga uvrštena. Ja sam u ime vlade nadalje pristao na to, da se napomenutih 5000 for. snizi na 4000 for., da se 3., 4. i 5. točka sa 700 for. briše; ali sam na to pristati mogao samo pod tim uvjetom, da se za nabavu kemičkih kojekakvih drugih potrebah umetne onoliko, koliko sada predlaže g. Mesić. Razlika napokon neće biti velika, jer ovdje je brisano 1000 for., onda 500 i 200, t. j. ukupno 1700. for., a zahtieva se za nabavu reagencijah i kemikalijah 2000 for.

Bez ove dotacije nemože profesor kemije uspješno

Digitized by Google

raditi u svom laboratorijumu, ima li malo ili mnogo slušateljah. Al kemički laboratorij neće imati samo abstraktno znanstvenu svrhu, nego se nadamo, da će i plodom uroditi za gospodarstvo i obrtnost; jer se kemija negoji samo u to ime, da se pripravljaju budući medicineri, nego imade veliku važnost i u agrarnom pogledu i u svih strukah nar. obrtnosti.

Zato preporučam vis. kući, da primi izpravak gosp. prof. Mesića.

Predsjednik: Rieč ima g. dr. Spevec.

Dr. **Stjepan Spevec**: Ja si smatram za dužnost, g. Ogjiću nekoliko riečih odgovoriti za razjašnjenje.

G. Ogjić je shvatio g. Mesića na jednom mjestu krivo; naime što se tiče botanike, neće se posve ništa učiniti. A u obće shvaća krivo g. zast. Ogjić trošak sveučilištni, ako misli, da se bog zna u kakvom obilju baca novac za sveučilište, jer inače bi mnogo veće svote ovdje stajale. To se dakle nečini, pošto se zbilja postepeno sve radi i postupice želi postići svrha, za koju je sveučilište otvoreno. Jerbo ako nebi radili postepeno, onda bi si mogli za 80.000 for. praviti sgradu za kemički laboratorij i instrukcijah bi nabavili za 10.000 fr., a još nebi bilo ni s daleka postignuto ono, što imadu drugi narodi u tom pogledu. No znajući, da su nam sredstva ograničena, postupamo prema tim sredstvom. Sgrada će se nabaviti za kakvih 500 fr. najmovine, priredjivanje stajati će do 5000 for., a sve što je potrebito, stajati će po računu onih, koji stvar razumiju, ukupno 9000 fr. Dakako g. Mesić nije bio u stanju dokazati, da to iznosi baš 9000 fr., kao što ni nemože g. Ogjić dokazati, da je 7000 fr. dosta. Nego onim, koji stvar razumiju, moramo vjerovati, i prihvatiti ovu svotu, koja sbilja nije nipošto velika.

Kad se nebi postepeno postupalo, bacili bi 50.000 na biblioteku, kako to drugdje rade; al pošto su nam sredstva ograničena, dajmo za sveučilište, što možemo.

Isto tako postepenu radilo se je glede mineralogije i zoologije; za botaniku nije se još učinilo ništa, za fiziku prilično malo. Ja držim, da imade takovih potrebah, koje se imadu radi jednoga djaka isto tako namirivati, kao što da bi bilo mnogo djakah. Za jednoga djaka prilično onoliko stoji, koliko za više djakah, samo je razlika u prostoru. Ako je mnogo djakah, treba veliki stol i veliku sobu, gdje se radi, ali glede ovih ostalih za to potrebitih stvarih nije razlika velika.

Ja sam to držao za nuždno zato navesti, što sam opazio, da se g. Ogjiću osobito povladjuje radi toga, što hoće uzkratiti ovih 2000 fr.

Gospodo! Budite uvjereni, da se na sveučilište netroši suviše novca

Tri fakulteta imadu se otvoriti, i sada je zadnja godina, kad se po zakonu ima cio fakultet filozofički otvoriti.

S toga pristajem uz izpravak g. Mesića.

Predsjednik: Rieč ima g. Kamenar.

Juraj Kamenar: Akoprem nebi trebalo, da se ja dižem i podupirem predlog, jer je ovdje dovoljno zastupano sveučilište — hvala Bogu, — i broji više podupirateljah nego ja u mojih predlozih kao narodni gospodar, to ću vis. kući samo to izviestiti, da je g. načelnik odjela za bogošt. i nastavu zahtievao i razložio u prorač. odboru, da treba 9000 for., nego odbor ili njegov izvjestitelj je na to zaboravio, (Izvj. dr. Lorković: „Hvala liepa!") te mjesto 9000 zapisao 7000 for.

Neka bude vis. sabor uvjeren, da je tako bilo. I ako bi koji predstojnik veliku svotu zahtievao u koju svrhu, to sigurno predstojnik odjela za bogoštovje i nastavu zahtieva samo ono, što je neobhodno nuždno. Ja dakle podupirem izpravak g. Mesića. (Živio!)

Predsjednik: Rieč ima g. Miškatović.

Josip Miškatović: Ja ustajem da poduprem izpravak g. Mesića, al još više ustajem zato, da označim neku struju medju nami, koja mi se čini nešto pogibeljna t. j. onu struju, koja sada misli, da je nekim načinom sav trošak u ludo bacan, koji se izdaje za nauku, a samo ono da je dobro investirano, što se dade u t. z. materijalna sredstva nar. gospodarstva.

Ovo je pojam opasan i nepravedan, a osobito u ovom slučaju; jerbo, gospodo, svi ćemo to vjerovati, da se naše nar. gospodarstvo može razviti i procvasti samo onda, ako se bude racionalnim načinom gospodarilo. A racionalnomu gospodarstvu je kemija najglavniji izvor, najglavnije pomagalo. I upravo što se za kemiju uloži, i za procvat njezin ovdje investira, to će i djelovati na razcvat materijalnoga dobra u našoj zemlji. I upravo zato podupirem ovaj izpravak g. Mesića.

Predsjednik: Rieč ima g. izvjestitelj.

Izvj. dr. **Lorković**: Vis. sabore! Ja ću se u kratko osvrnuti na predlog odborov, odnosno na to, kako su ovi brojevi u njegov predlog došli.

Kada je financijalni odbor razpravljao ovaj naslov, onda je on, i ja mogu reći, da sam i ja tako shvatio, da bi za laboratorij kemički dovoljno bilo 7000 for. Moguće da sam ja i drugi odbornici u bludnji bili, ali mi smo u toj stvari tako shvatili. Sada mogu izjaviti, da je svota premalena, osobito za onaj slučaj, da se spomenuta stavka izbriše.

Vis. sabore! O tom suditi, koliko je potrebno za ovakove svrhe, to priznajem, ja nemogu. Nego u tom pravcu imadu svoj sud izreći oni, koji stvar razumiju.

Profesor dotični drži, da je za aparate kemičke bezuvjetno 9000 for. potrebno. Ako onaj, koji će to sigurno znati, tako drži, onda ja kao referent odborov nebi se smio protiviti tomu, a tim laglje mogu pristati, jerbo se u ovom istom naslovu briše 1750 for., daklem faktično neće biti tolika razlika izmedju onoga, što g. Mesić traži i izmedju onoga što je ovdje predloženo.

S toga se neću protiviti, da se prihvati predlog g. Mesića.

Predsjednik: Vis. sabore! Glasovati će se prije svega

Digitized by Google

o predlogu odbora bez obzira na izpravak g. Mesića; ako primljen nebi bio, glasovati će se o predlogu odbora s izpravkom g. Mesića.

Ona gospoda, koja su za predlog odbora bez izpravka g. Mesića, neka izvole ustati.

(Manjina.)

Gospoda, koja su za predlog odbora s izpravkom g. Mesića, po kojem bi se za redovite i izvanredne potrebe naslova 3. doznačilo 111.248 fr , neka izvole ustati.

(Većina.)

Izvj: dr. **B. Lorković**: (Čita naslov 4.)

Predsjednik: Na ovaj naslov podnio je g. zastupnik Crnadak slieedeći predlog.

Bilj. dr. **M. Lončarić**: (Čita ga. — Vidi zapisnik.)

Predsjednik: Nadalje podnio je izpravak g. Antolek.

Bilj. dr. **M. Lončarić**: (Čita ga. — Vidi zapisnik.)

Predsjednik: Rieč ima g. Crnadak.

Gjuro Crnadak: Vis. sabore! Moj predlog, da se naime u gradu Senju pomorska učiona utemelji, te da se u tu svrhu potrebiti trošak u proračun stavi, ovaj predlog stavljam u uvjerenju, da je takova pomorska strukovna učiona napose, a pomnoženje sličnih učionah u našem hrvatskom Primorju u obće od potrebe.

Ovu potrebu dokazao je grad Senj već 1872., kada se je posebnom predstavkom u prošloj saborskoj periodi u tom smjeru na sabor obratio, žaliboże za onaj put bez uspjeha.

Ovu želju goji grad Senj i danas, a ja nedvojim da i ostalo naše Primorje.

Pomorska učiona nije ništa drugo, nego strukovna škola za primorske sinove, u kojoj oni potrebnu nauku i znanje sabirati imadu, da u muževnom radu privriede i zaslužbe tražiti mogu u struci, na koju ih priroda i mili njihov zavičaj upućuje, naime u pomorstvu.

Hrvatsko Primorje nema bujnih gorah i plodonosnih poljanah, na kojih bi ono pučanstvo u ratarstvu, u stočarstvu i u industriji privriede tražiti imalo, ono je izključivo upućeno na more, gdje u poštenom radu kruha i zaslužbu traži. Ako to, onda je bez dvojbe potrebno, da se škole i učevni zavodi u onoj mjeri umnažaju, da se za tu struku izobraziti mogu.

Da je grad Senj za utemeljenje takove učione najprikladnije mjesto, neće biti potrebno obširnije razlagati, jer sabor će znati, da je Senj jedini znameniti grad u našem Primorju i po svom položaju kano lučki grad i po broju pučanstva i po važnosti prometa.

Statistički podatci dokazuju, da se u gradu Senju svake godine stvarih po prilici u vriednosti od 2,000.000 fr. uvoze i izvoze; njegov je dakle promet bez dvojbe znamenit.

Ja dakle mislim, da tako njegova važnost kano lučki grad. kano i po broju pučanstva njega sasma usposobljuju, da se u njem takova učiona utemelji. S toga preporučujem saboru moj predlog na uvaženje.

Predsjednik: Rieč ima g. Antolek.

Dragutin Antolek-Orešek: Kaošto se je vis. sabor mogao osvjedočiti iz izpravka, tražim da bi vis. kuća izvolila dozvoliti, da se plaće četvorice učiteljah na realnoj gimnaziji u Varaždinu na zem. sredstva uzmu. To pako predlažem s toga razloga: Vladi našoj, kad je s onom idejom došla, da experimentira tu realnu gimnaziju, pošlo je za rukom, da je zastupstvo grada Varaždina uputila u to, da je mala realka — na kojoj je ova četvorica profesorah službovala — prestala te se spojila sa gimnazijom. Tada se je govorilo, da imade 3 godine obćina učitelje plaćati, a nakon tih godinah, kad realka posve prestane te će biti sasvim spojena sa gimnazijom, da će zemlja uzeti te plaće na sebe, kaošto i druge. Ovdje vidim, da su svi troškovi za uzdržavanje realke u Belovaru uvršteni; nadalje je ovdje razdieljena zak. osnova, po kojoj bi se imala realka u Osjeku takodjer na zem. račun preuzeti. — Ako se ovo sve u obzir uzme, ako se uzme u obzir uzme, da bi se za gradnju gimnazije u Zagrebu 120.000 for. potrošilo, (Dr. Lorković: „To nije predloženo.") onda mislim, da je moj zahtjev tim više opravdan.

Gospodo! Ova svota od 6000 for. nije tako ogromna svota, akoprem priznajem, da je za naš budget dosta velika. Nego ovu okolnost u obzir uzamši, da je Varaždin za škole već trošak od 120.000 učinio, mislim da bi sada i zemlja bila dužna nešto učiniti. I s obzirom na sve te okolnosti nadam se, da će biti izpravak primljen.

Ja vas dakle molim, gospodo, da ovaj izpravak prihvatite, a tim više lahko učinite, što se neradi o nikakvom političkom pitanju.

Predsjednik: Rieč ima g. zast. Kušević.

Svetozar Kušević: Vis. sabore! Ja po svom uvidjenju predlog jedan i drugi nemogu prihvatiti, akoprem bi i ja želio, da se naše školstvo u svakom smislu razvija. Kad se radi o sistemiziranju koje svote, kaošto ovdje, držim da treba u tu svrhu poseban predlog učiniti; stvar se nemože bez predhodne izcrpive razprave na čistac dovesti. No ako bi se u tom smislu predlog učinio, gdje bi takova razprava moguća bila, rado bi k tomu pripomogao, da se uvaži, al ovako držim, da se ništa uvažiti nemože; jerbo nastane pitanje, je li to sasvim promišljeno, je li odgovara inštituciji države, je li imade za to pokrića?

S toga izrazujem se proti ovim izpravkom.

Predsjednik: Rieč ima g. zast. Ogjić:

Živko Ogjić: Vis. sabore! Ja vidim ovdje predlog g. zast. Crnadka, koji je možebiti posve opravdan; isto tako vidim izpravak g. Antoleka, koji mi se čini takodjer opravdan, — nu nevidim u ovom naslovu, što je neopravdano, i što je bilo već u prijašnjem budgetu zaključeno, da se naime u sriemskoj županiji (u Vukovaru) realka ustroji. Ja neznam, kako se je na to zaboravilo? Možebiti je ta krivnja upravo na zastupnicih iz dolnjih

Digitized by Google

krajevah, što svakom prilikom nenaglašuju svoje potrebe, kaošto evo čujemo naglašivati od gg. zastupnikah iz drugih krajevah?

S toga bio bi ja zato, neka se oba izpravka vrate odboru, koji će ih imati podrobnije pretresivati, a neka se kod te prilike uvrsti u proračun i trošak za realku u Vukovaru.

Predsjednik: Rieč ima g. predstojnik odjela za bogošt. i nastavu.

Dr. **Pavao Muhić**: Vis. sabore! Na predlog senjskoga zastupnika g. Crnadka imam u kratko odvratiti ovo, da se ovim putem nebi moglo zadovoljiti njegovomu zahtjevu. Neka se grad Senj obrati na zem. vladu, pa ona će učiniti ono, što se za grad Senj učiniti može. Nu kao što sam u proračunskom odboru izjavio, neima nade, da bi nautička škola u Senju imala dovoljan broj učenikah, jer je bakarska škola vrlo slabo posjećena, premda imamo tamo stipendijah više, nego bi dati smjeli. Godine 1862., kad je ova škola ustrojena bila na predlog gosp. Zmajića, utemeljio je sabor štipendija u iznosu od 2000 for., pa ipak je škola vrlo slabo posjećena, i ja se bojim, da bi i senjska tako slabo posjećena bila. I ja, promatrajuć program senjske gimnazije od prošle godine, našao sam, da u cieloj gornjoj gimnaziji neima više od 29 učenikah; u sedmom razredu ima cigla dva, u 8. razredu samo trojica. Za malen broj učenikah platiti učitelja i nabavljati naučna sredstva, to se nebi izplatilo.

Što se tiče predloga g. Antoleka, to mu moram odgovoriti, da će to riešiti zem. vlada svojim putem, jer se nezna, koji će se od onih učiteljah, koji su na maloj realci u Varaždinu službovali, moći namjestiti na realnoj gimnaziji. Prerano bi bilo išto u tom pogledu učiniti.

Što se tiče predloga g. Ogjića, istina je, da je bila u više saborah povedena rieč, da se ustroji srednja škola u Vukovaru. Ako se ustroji mala realka, to mislim, da je občina dužna skrbiti za trošak, ako se misli pako ustrojiti velika realka, to bi mogao g. Ogjiću isto reći, što sam kazao glede nautičke škole u Senju. Velika realka je u Zagrebu i u Osieku, ove dvie su sasvim dovoljne za potreboće zemlje naše. Velika realka stoji vrlo mnogo novacah, tu treba mnogo profesorah, a treba i skupocienih aparatah, i treba kemički laboratorij, i svih onih stvarih, bez kojih se kemički laboratorij ni misliti ne može. Ako se ustroji velika realka, te se pokaže da ima 10 do 15 djakah, to bi vrlo skupo došla naobrazba svakoga pojedinoga. Izkustvo nas uči, da i na realki zagrebačkoj, koja je u velikom gradu, te je bila do sada jedina velika realka u provincijalu, dolazi, da se u 1. razred mladići u tolikom broju upišu, da treba u 1. i 2. razredu često paralelke; ali čim se dalje ide, tim više taj broj pada, tako, da ih u gornjoj realci ima 15 do 20 u jednoj klasi. Ako bi došla velika realka u Vukovar, sigurno bi do toga došlo, da nebi u jednoj klasi više od 2 djaka bilo. Ako se misli mala realka ustrojiti, neka ju občina ustroji sama; a vele drugi, da nećemo time uspjeti, ako načinimo malu realku, jerbo mala realka je onako u blizini u Mitrovici. A što koristi mala samostalna realka, to mogu koristiti i dobro uredjene gradjanske škole, imenito za okolnosti grada Vukovara bila bi mnogo koristnija, nego podpuna mala realka. Ova imade vriednost samo za onoga, koj prelazi u veliku realku, kao što imade velika realka ponajviše vriednost za onoga, koj želi ići na tehniku. Jer, kao što gimnazija nije savršen zavod, nego spada u stanoviti ciklus naukah, tako nije ni realka. Gimnazija pripravlja za sveučilište, a realka za tehniku itd.

Predsjednik: Rieč ima g. zast Pust.

Dragutin Pust: Vis. sabore! Na izpravak g. Antoleka imam sliedeće dodati. Grad Varaždin obratio se je prije 3 godine na vis. vladu za pomoć, da zemlja u svoj trošak uzdržavanje ovoga zavoda uvrsti. Na to se je u sporazumku s učiteljskim sborom predložilo, da se spoji realka sa realnom gimnazijom. Kazalo se je, da medjutim trošak realke, koja broji 4 razreda, imade nositi grad, dok se izkustvom nepokaže, kakovim će plodom uroditi takovo spojenje, a zato je trebalo 4 godine. Školska godina 1875. je zadnja od tih 3 godinah, a sada je četvrta godina u teku. Na svaki način mora se dakle ove godine štogod urediti, jerbo sredstva za uzdržavanje učilištah u gradu Varaždinu su već izcrpljena i mislim, da će vis. sabor to uvažiti, ako kažem, da budget grada Varaždina za ovu godinu izkazuje, da grad troši za svoje srednje i pučke učione 38.000 for.

Što se tiče ovih 4 učiteljah, to su već dvojica od njih izpitani, jedno mjesto je izpražnjeno, a treći je učitelj, koj sada na ovoj učioni službuje, već na prijašnjoj realci službovao od godine 1855. i koj je za tehničku struku jako sposoban, i koj sada na gimnaziji u risanju podučava.

Dakle je nuždno, da se nešto odluči, i sada je zadnja doba tomu. Zato se slažem s izpravkom g. Antoleka.

Predsjednik: Rieč ima g. zast. Popović.

Stevo Popović: Vis. sabore! Do ovoga trenutka bio sam tvrda uvjerenja, da u najpopularniju literaturu spadaju Ezopove basne. Mislim, da neima nikoga, koj nebi znao basnu o vuku i janjetu; a sada g. Ogjić apostrofira zastupnike naroda, da su oni krivi, što vlada tamo nepodigne jedan ili drugi zavod, jer oni neviču. (Glasovi na lievo: „Tako je!")

Naš Pajo Kolarić je promukao, vikajuć: „dajte nam ceste"; te je može biti već komu nesnosno bilo, jer cielo vrieme nije govorio o drugom, nego kako treba raditi, da dodjemo do cestah. Ja neznam, kako daleko je stvar u tom pogledu dospjela, nu koliko sam čuo, svakako ne tako daleko, kako bi trebalo.

Ja sam zahvalan našemu g. sudrugu, što je izvolio dići svoj glas i govoriti za ono, što je zbilja potrebito u naših krajevih. Mi nismo doduše zahtievali mnogo, nismo iskali za škole, kao što Pajo Kolarić za ceste; nu ni to

Digitized by Google

nam se neće izpuniti. Ja znam, da je g. Ogjić takodjer govorio lani i toliko se govorilo o stvari, ali polag svega toga nismo ništa dobili.

Ja sam toga uvjerenja, da bi naročite naše zahtjeve vis. vlada trebala uzeti u obzir, jer zbilja ciela sriemska županija neima nijednoga zavoda zemaljskoga, dočim svaka druga bar jedan ima. Ja nedržim, da je tu kakva pristranost, a svakako pada u oči, da neimamo nikakvih srednjih školah. Na interpelaciju g. zastupnika Kuševića, mislim, da je lanjske godine g. predstojnik bogoštovja i nastave izvolio odgovoriti, čini mi se, da će se dići u onih krajevih jedna škola, ne baš realka, nego mislim gradjanska škola. I od toga neima danas ništa.

U Sriemu bi trebala srednja škola ili realka ili gimnazija, nu gimnazija nije tako popularna, radi toga mislim da bi se mogla realka ustrojiti. Naše gimnazije kao takove, po današnjem svojem ustrojstvu neodgovaraju duhu vremena i današnjim potrebam. Kako se meni čini, gimnazije su škole, koje su u naših okolnostih udešene tako, da nam naobrazuju sveštenike i činovnike. Ako one nedobiju takovu organizaciju, da nam budu spremne literate i radnike na prosvjetnom polju odgojivati, onda po mom mnienju neodgovaraju onomu, što zemlju očekuje od njih. Ja neću ovdje razvijati svoj nazor o školah, ali samo kažem, da bi bilo od potrebe, da se i u ovoj županiji jedna ili druga škola ustroji i to škola onakova, koja bude odgovarala svrsi i tamošnjim potrebam. Može biti, da bi bilo od koristi, da se ustroji tamo ratarnica.

Tom prilikom moram doći i na to, što mi se prigovara, kao da ja narod razlikujem u zemlji, što ja od sebe odbijam. Nikako, da ja činim takovu diobu za moje gledište, za koju nije nikada nitko zapinjao, s toga mislim, da sam kazao obodvoje, da je u Sriemu potrebna škola, i da sam zato, da se svakako do godine kakav prosvjetni zavod podigne. Ja ću votirati, koliko god bude potreba, kao što svigdje kažem, gdje je zaista od potrebe.

Što se tiče školah u Primorju, to mi je primjetiti samo toliko, da se slažem s razlozi g. predstojnika bogoštovja i nastave. Ako neima djakah u Bakru, onda treba izpitati okolnosti, zašto ih neima; može biti, da je u blizini takav zavod, ili može biti taj zavvd neodgovara očekivanju. Nu s tim još nije kazano, da ako neima na jednom zavodu djakah, da ih neće ni na drugom biti, ako su povoljne okolnosti. Za ono, što je g. predstojnik bogoštovja i nastave kazao, da u Vukovaru nebi bilo dovoljno djakah, kad bi se podigla realka, te bi preskupo došlo naobrazovanje pojedinca; nu ja mislim, da tomu neće biti tako, jer baš iz onih krajevah ide ih mnogo na druga učilišta, da se savrše intelektualno.

Predsjednik: Rieč ima g. zast. Folnegović.

Franjo Folnegović: Vis. kućo! G. zastupnik Kušević, mislim, da je dovoljno dokazao, da nebi može biti izpravak g. Antoleka i predlog g. Crnadka spadali ovaj čas simo, nego da se čitavo poglavje opet na odbor vrati, koji bi imao ova dva izpravka ozbiljno pretresti. Razlozi, koji su proti tomu navedeni od g. predstojnika odjela za bogoštovje i nastavu, čini mi se, da nisu jošte toliko jaki, da bi me mogli odvratiti od predloga g. Ogjića. Presv. g. predstojnik naveo je glede nautičke škole u Bakru, da ima premalo djakah, pak da bi se može biti u Seuju ustrojila škola bez djakah. Već je moj prijatelj g. Popović spomenuo, da valja ozbiljno pretresivati uzroke, zašto se ovakav zavod slabo posjećuje. Ali čini mi se, da se nije sjetio i sam spomenuti poglaviti razlog, zašto se nautička škola u Bakru slabo posjećuje. Ja vidim razlog u tom, što nautička škola hrvatska nemože imati nikakve budućnosti sve dotle, dok morske obale nebudu hrvatske, dok budu talijanske i magjarske. Gospodo, to je glavni uzrok slabomu napredku hrvatskih pomorskih školah. A zato, što se ta povrieda naših pravah u nas trpi, zato, što se dva tudja jezika u uredih rabe, zato još nije dovoljan razlog napustiti naše škole, nego valja se pobrinuti, da se ta nepodobština i nepravda jedanput odkloni, i da se tako omogući razvoj hrvatskomu jeziku. Tko Primorce pozna, priznati će, da je Primorac stvoren za more, i dočim se moru posvećuje, nuždna mu je nautička škola. Dakle, da nebi bilo mladićem mar za nauke, o tom neima sumnje, nego uzrok, da se ovaj naš zavod slabo posiećuje, leži u tom, što oni idu na druge zavode, gdje se imadu priliku tako usposobiti, da nebudu zazorni onim oblastim, koje imadu odlučivati sa sudbinom ovakovih ljudih. I tako dugo, dok postoji ovaj odnošaj, tako dugo nesmijemo da napuštamo zavode toga radi, nego moramo gledati, da ih svestrano podignemo i odstranimo uzroke, koji napredku zavoda na putu stoje. Opet sam jednu rakranu iztaknuo, kako je sustav, koj vlada dandanas, za naš narod pogibeljan.

Ja pristajem uz g. Ogjića, da se vrate ovi predlozi odboru natrag.

Predsjednik: Rieč ima g zast. Polić.

Nikola Polić: Vis. sabore! Predlog, koj sam ja s g. Crnadkom supodpisao, mogao bi takodjer obširno obrazložiti, nu neka budu dovoljne samo dvie rieči. Kaže se, da Senj neima pomorstva, on ga niti nije mogao dobiti uz komunikacije, koje imade i uz takav geografički položaj. Ali ako na marinu pogledamo, vidimo, da iz okolice senjske imade 20 oficirah. Razlog, koj govori za nautičku školu, je i taj važan, što je Senj i prvi grad trgovački u Primorju, i statistika dokazuje, da se Senj punim pravom može nazvati trgovačkim gradom. Onaj razlog, koji je naveo g. predstojnik bogoštovja i nastave, da manjka u Bakru djakah, i da po tom niti u gradu Senju nebi imala slična škola dovoljno djakah, nije ovdje mjerodavan. Već g. Folnegović je naveo uzroke, zašto nije bakarski zavod dobro posiećen, jerbo se naime stave svakojake potežkoće onim, koji su polazili ovu nautičku učionu. Mladići idu iz te učione, gdje su u hrvatskom jeziku učili, na Rieku izpit pravit, gdje je talijanski jezik

Digitized by Google

naučni jezik; onda ide svaki radje odmah i na Rieku študirat.

Vis. sabore! Ja samo preporučam, da se na onu predstavku, koju je županija riečka g. 1865. na sabor poslala, obazre, iz koje će vidjeti, koliko brodovlja ima hrvatsko Primorje, a koliko Rieka. Tu predstavku sastavio je g. dr. Derenčin.

Na temelju te predstavke moglo bi se uvidjeti, da valja u dotične urede uvesti hrvatski jezik, kojemu sada niti traga neima. Ja zagovaram predlog g. zast. Ogjića.

Predsjednik: Rieč ima g. zastupnik Rogulić.

Dr. **Aleksander Rogulić**: Vis. sabore! Gosp. Ogjić je opostrofirao siremske zastupnike, da se neobaziru na potrebu krajevah, koje zastupaju. Ja držim, da nije imao pravo to izticati; on je trebao mjerodavan predlog podnieti na ovom mjestu, gdje bi bilo to shodno. A sada mislim, da mi od naše strane nismo bili u polažaju razpravu o toj stvari potaknuti. U ostalom bila bi samo dužnost zastupstva u tom pogledu, da naprosto opomene vladu na ono, što treba da radi. Mi smo čuli iz ustijuh g. predstojnika za pravosudje, kako vlada neumorno i svim naporom svojih silah radi, da našu domovinu unapredi. Prijašnji sabor donio je sa velikom večinom zaključak, po kojem se pozivlje vlada, da u budući proračun uvrsti nuždnu svotu, kojom bi se moglo jedno srednje učilište u Sriemu podići. Ja sam držao po onom zaključku, da će biti dužnost vlade, obazrieti se po mogućnosti nanj. Nu pošto se to izvelo nije, držim ja, da je to neoprostivi napadaj, koji se je u tom pogledu ne samo na štetu ondješnjega naroda, nego i na štetu same domovine učinio, da se onaj kraj tako zapušta. A što se tiče poreza i svakojakih drugih doprinesakah, tu ono stanovničtvo nimalo nezaostaje, a zemlja sa svoje strane zanj ništa nečini. Mi znamo, kojim je trudom onaj dio sudbeni stol izvojevao. S toga da neduljim, vis. sabore, držim da bi bio umjestan zahtjev g. zastupnika vukovarskoga.

Ima ovdje još 2 izpravka, a to je jedan izpravak g. zastupnika senjskoga glede nautičke škole, a drugi g. zastupnika varaždinskoga u pogledu realke varaždinske. Ja nebi mogao ovdje ni za jedan ni za drugi predlog kazati da se odmah uvrsti, nego u koliko su osnovani i opravdani, trebalo bi da se s cielim poglavjem vrate k proračunskomu odboru, koj ih neka u pretres uzme, i po tom shodan predlog vis. kući podastre.

Predsjednik: Rieč ima g. zastupnik g. Miškatović.

Josip Miškatović: Vis. sabore! Ja mislim, da se nemože u obzir uzeti predlog onaj, koji savjetuje, da se ovi predlozi vrate proračunskomu odboru. Zašto? jerbo predlozi, o kojih se ovdje radi, onako se nemogu ove godine nikako obistiniti — pa makar se vratili prorač. odboru; pošto se škole neotvaraju za dva dana, niti za mjesec danah, prvo, što neima sredstvah, a ako bi se ta i našla, onda neima svega drugoga, bez čega škole i nemogu biti, — neima učiteljah, neima učenikah i t. d. Jednom riečju, ako se imade ustrojiti škola nautička u Senju ili realka u Vukovaru, treba da se donese o jednoj ili drugoj školi poseban zakon, i onda se prema zakonu za buduću godinu u budget stavi potrebno pokriće. Dakle uzalud bi se to vraćalo odboru, jer on nebi mogao ništa odlučiti.

A o realci u Vukovaru neznam, kako se ovdje vieća, jer o njoj nije nikakav izpravak niti predlog podnešen.

Predsjednik: Rieč ima g. predstojnik odjela za bogoštovje i nastavu.

Dr. **Pavao Muhić**: Vis. sabore! Vlada nije načelno odbila predlog g. Crnadka, samo je izrazila svoju bojazan, da škola nautička nebi mogla uspjeti. U ostalom mislim, da pravo uzev stvar, u odboru proračunskom sada nebi bila umjestna takova razprava, tu treba drugih odredabah, da se stvar na čistac izvede.

Što se tiče izpravka g. Antoleka, to je 4 godine, odkada je realna gimnazija u Varaždinu ustrojena, a sada će se pokazati, da li je umjestna ili praktična, da li nije. Što se tiče mene, ja sam bio proti ustroju realne gimnazije. Ja sam prije 3 godine izjavio, da se neka pokuša preustrojiti realka varaždinska u realnu gimnaziju, a to najviše s toga, što je ona mala realka od godine do godine propadala sbog nedostatka učiteljskoga osoblja, te je vlada bila prisiljena pokušati ovo učiniti stranom i proti svojoj volji. Ali bilo je ograničeno to spojenje realke sa gimnazijom samo na dolnju realku. Zato će se moći razprava o tom pitanju povesti tečajem ove godine, kad će se uvidjeti na temelju postignutih resultatah, je li se to spojenje pokazuje koristno ili praktično, da li ne. I onda biti će slobodno gradu Varaždinu ustrojiti samostalnu nižu realku.

Što se tiče mnienja g. zast. Polića, koji misli, da zato nemože škola u Bakru uspjeti, što je tamo naučni jezik hrvatski, i što dotični učenici, kad svoje tečaje svrše na Rieci, izpit polažu u talijanskom jeziku, to bi bila zapreka i za onu školu, koja bi se imala u Senju ustrojiti. Dok se nepreinače okolnosti, neće se moći ni u tom pogledu ništa preinačiti. A to je istina, da se škole slabo polaze, premda imade 10 stipendijah. Ako tih nebi bilo, neznam da li bi bilo 10 djakah.

Što se tiče g. Popovića, zahtieva on za grad Rumu srednje učilište; da li misli realku, da li realnu gimnaziju, da li višu gradjansku učionu, toga nisam mogao razabrati iz njegova govora.

On je načelno proti gimnaziji, jer kaže, da se na gimnaziji samo izobrazuju budući svećenici i sudci. Ja nebi pristao uz njegovo mnienje, jer mislim, da su gimnazije nuždno pripravilište za sveučilište, da se na gimnaziji dobije ona obćenita humanistička izobraženost, bez koje neima literature, neima književnika.

Učione realne crpe materijal iz sadanjosti, goje pretežno matematičke i prirodoslovne znanosti. Gimnazije crpe svoj materijal iz prošlosti, i osnivaju cio svoj sustav na starih klas. jezicih, grčkom i latinskom.

Digitized by Google

Govori se o novom vieku, da čovjek gubi 8 i više godinah učenjem mrtvih jezikah, samo da može razumjeti ona djela, koja su stari Grci i Rimljani pisali, a da imade prevodah mnogo boljih, nego što ih ikoji učenik učiniti može. — dakle neka čita prevode, netreba mu čitati rimske ili grčke spise u izvoru.

Ali, gospodo, mislim, da je svaki od vas uvjeren, da je drugo čitati Cicerona u izvoru, nego najbolji njegov prevod. Bez one klasičke literature neima samostalne literature narodne. U ostalom ako g. Popović misli, da bi se u Vukovaru kakva srednja škola, n. pr. gradjanska škola uzdržati mogla, to je zadaća i samoga grada Vukovara, da se za nju pobrine; isto tako ako želi ustrojiti nižu realku. Više realke pako uzdržaje zemlja uz pripomoć dotičnih obćinah, kaošto n. pr. u Osieku ili Zagrebu itd. Ali ja mislim, da bi bila u Vukovaru realka suvišna, pošto je već jedna u Osjeku. Nu kad se jednom utjelovi granica, neznam, neće li Mitrovica, gdje takodjer postoji realka, doći u županiju sriemsku? Ako to, onda će i onako ova županija imati svoju realku.

Predsjednik: Rieč ima g. zast. Vukašinović.

Aleks. Vukašinović: Vis. sabore! Ja nebi rad, da bi se meni kao nar. zastupniku predbacilo, da neimam osjećaja za interes mjesta Vukovara. Budući pak da nije sada vrieme, ovakov predlog učiniti, nego je bilo onda, kad se je razpravljala u budgetnom odboru ta stavka, i pošto sam se uvjerio, da neima pokrića u tu svrhu, nadam se, da će vis. vlada i vis. sabor prvom prilikom to promašenje popraviti, a to tim više, što grad Vukovar pokraj svoje trgovine i prometa zaslužuje, da se što više na učevne zavode toga grada obzir uzme, i to osobito s toga, što je mjesto Vukovar — koliko se spominjem — ponudilo zdanje za malu realku.

S ovih razlogah bi želio i preporučao vis. saboru, da se u Vukovaru što prije mala realka oživotvori.

Predsjednik: Rieč ima g. zast. Katkić.

Ignjat Katkić: Mnogo se govori o učionah, i ja spadam medju one, koji bi htjeli u svih krajevih naše domovine što više raznovrstnih učionah; ja bi želio, da su te pune najizvrstnijih silah, koje bi poučavale mladež našu. Ali uvjeren sam o tom, da svi ovi govori, koji su se danas govorili, nisu na svojem mjestu. (Oho! na lievoj.)

Kad se radi o kojoj učioni, to dotični grad šalje svoju molbenicu budi na sabor, budi na zem. vladu. Isto tako i zastupnici pojedinih gradovah stavljaju svoje predloge. Sad ako se te molbenice i te želje neuvaže, to su dužna dotična gg. zastupnici interpelacije staviti, i potaknuti vladu, da naposljed taj predlog dodje u pretres i da se pravednoj želji zadovolji.

Ako to učinjeno nije, to zastupnici predloge svoje prave, ali u ono doba, kad je još vrieme, da se riešiti mogu. A u posliednjih trenutcih ljetošnjeg zasjedanja staviti u proračun takove nove predloge, to mi se čini neumjestno. (Oho! na lievoj.)

Ako se svi ovi predlozi predadu prorač. odboru, to je sigurno, da ove dane, dok još sabor traje, riešeni biti nemogu, jerbo prorač. odbor će sporazumno sa zem. vladom tražiti statističke podatke; tu treba u obzir uzeti razne odnošaje dotičnoga mjesta i grada, isto tako sve ono, što zemlja u tu svrhu dati može.

S toga sam zato, da se preko svega toga, budući stvar sada nije moguća, predje na dnevni red. (Glasovi: Oho!)

Antolek-Orešek: Gospodo! Molim . . .

Predsjednik: (Prekine ga.) Nitko neima pravo g. govorniku rieči prekinuti.

Ignjat Katkić: (Nastavlja.) G. Popoviću imam odgovoriti, da su srednja učilišta spremna odgojivati literate. On zna, da imade literatah kod Hrvatah, Srbah i Njemacah i kod drugih narodah, pa su ovi po svoj prilici izišli iz sveučilištah, kojemu za podlogu služi srednje učilište t. j. gimnazija.

Ja dakle predlažem, da se preko svih ovih predlogah predje na dnevni red.

Predsjednik: Rieč ima g. zast. Kamenar.

Juraj Kamenar: Ja sam se htio odreći rieči, dočim sam se zadovoljio sa govorom g. predgovornika. Nu drugi govor g. predgovornika me dignu iz sjedala. (Smieh.)

Ja nemogu dopustiti, da se naše Primorje zanemari. Dika i ponos Hrvatske jeste jedino Primorje i more. (Živio!) Ako je tomu tako, onda je žalostno, da samo jednu školu pomorsku imademo i u toj samo troje djece. To je žalostno!

Hrvatska bi pala pod Talijansku, da nije bilo hrvatske flote, da nije bilo Primoracah, koji su Talijane uništili na drvenih ladjah. (Živio!) Sve to čini Primorac!

S toga treba podizati pomorske škole, i ja to mećem vladi na srdce ne samo u Senju, nego u svakom primorskom gradu. Neka se čine nadalje u tom pogledu potrebne pripreme, a i sabor neće ništa zanemariti, jer je Primorac jedino na more upućen, buduć mu je zemlja neplodna i kršovita. (Živio!)

Predsjednik: Rieč ima g. zast. Crnadak.

Gjuro Crnadak: Ja mislim, da za valjanost koje škole negovori broj učenikah. Ako povisimo broj dobro uredjenih školah, razširiti ćemo naobraženost i prosvjetu. Ja držim, što su za gornju stranu Hrvatske gospodarske i ratarske škole, to su za primorsku stranu pomorske učione. Uz materijalnu stranu mislim, da bi ustrojenje ujedno imalo još polit. stranu. Poznato je, da su Hrvati, koji na iztočnoj strani jadranskoga mora stanuju, najvrstniji mornari, — sav sviet to priznaje; ja dakle držim, da umnožanje učionah, u kojih će se ono darovito pučanstvo naobrazovati za onu struku, na koju je po naravi upućeno, povisilo bi broj onih mornarah, koji bi tražeći zasluge po svietu dizali čast hrvatskoga imena.

Ja dakle nebi znao drugo nego preporučiti visokoj kući, neka moj predlog uvaži.

Digitized by Google

Predsjednik: Pošto se nitko nije prijavio za rieč, to ima rieč g. izvjestitelj.

Izvj. dr. **Blaž Lorković**: Vis. sabore! Ja ću odmah izjaviti, da nepristajem niti na predlog g. Crnadka i drugova, niti na prodlog g. Antoleka, dakle bez razlike, jesu li ti predlozi došli od opozicije ili ne.

Što se tiče predloga g. Crnadka, čast mi je ovo izjaviti. Nitko, visoki sabore, a niti ja, netajim i podpuno priznajem potrebu nauke, i sam uvidjam, da se tim više doprinaša do razvitka materijalnoga i duševnoga našega naroda, čim se više nauka širi i čim dalje prodire, a svatko znade i ja netrebam o tom predavanja držati, od kolike su potrebe pomorske škole u predjelih, koji sredstva potrebita svakdanjemu životu jedino na moru nalaze. Predpostavljajuć ovo, ja nemogu pristati na predlog gosp. Crnadka sa ovih razlogah. Ako se hoće ustrojiti škola, koja se ovdje predlaže, onda je bezuvjetno potrebno, da se o tom donese zakonska osnova, kako je to g. Miškatović primjetio. Dok toga neima, dotle nije moguće staviti ovakova šta u proračun. Jerbo, što je proračun? Ništa drugo, nego konstruiranje postojećih činjenicah i faktorah.

Da je g. Crnadak ovako radio, da je pozvao vladu, da donosi osnovu ob uredjenju nautičke škole u Senju, imala bi vlada prilike izpitati, da li je nuždna ovakova nautička škola u Senju, te ako bi priznavala ovakovu nuždu, tada bi vlada takovu osnovu doniela.

Što se tiče izpravka g. Antoleka, to visoki sabore moram priznati, da me je sasma iznenadio. Meni nisu okolnosti bile poznate, ali mislim da je mogao g. Antolek zadovoljan biti sa razlaganjem g. predstojnika odjela za bogoštovje i nastavu, ili u drugoj formi pozvati vladu, neka stvar uredi.

Ovo su razlozi, s kojih predlažem, da se neprihvati niti predlog g. Crnadka, niti predlog g. Antoleka. A što se tiče predloga g. Ogjića, da se cieli naslov vraća odboru natrag, to nevidim praktične koristi od toga, jerbo proračunski odbor nebi mogao drugo činiti, nego povratiti ga natrag.

Predsjednik: Vis. sabore! Glasovati će se najprije o predlogu odbora, tako, da ako bi se primio, biti će suvišno glasovati toli o izpravku g. Antoleka, koli o predlogu g. Crnadka. Ako predlog odbora nebi bio primljen, onda će se glasovati o predlogu odbora, zajedno sa izpravkom g. Antoleka i predlogu g. Crnadka. (Glasovi: Dobro!) Ona gospoda, koja su za predlog odbora, neka izvole ustati.

(Većina.)

Predlog odbora je primljen i naslov 4. (srednja učilišta) sa svotom od 168.353 for.

Izvj. dr. **Blaž Lorković**: (Čita naslov 5)

(Prima se.)

Naslov 6.

Predsjednik: Na stavku 2. tek. br. 1. ovoga naslova stigao je sliedeći izpravak g. Kamenara, da se kao prinos zakladi nar. učionah za pučke škole mjesto 12.000 for. odredi u iznosu od 25.000 for. — Rieč ima g. Kamenar.

Juraj Kamenar: Visoki sabore! Mislim, da su dosadanji zastupnici imali sasma drugi i laglji položaj, koji su molili škole samo za svoja mjesta, nego ja, koji molim ovu svotu od 25.000 fr. za narodne škole cieloga naroda.

Imao sam već prije priliku podnieti izpravak, da se svota od 25.000 fr. na narodno gospodarstvo troši, a sada opet se dižem. da se 12.000 for. za narodne škole sveukupne naše domovine daju. Istina, imade zakladah, iz kojih dobivamo takodjer 12.000 for., ali, gospodo moja, presv. g. predstojnik će mi dopustiti, da je sigurno, ako sabor 500.000, 2,00.000 for. pomoći pruža, dade se ne samo lahko, nego i nuždno potrošiti 12.000 for. u proračunu za narodne škole, to je nečuveno! S toga sam ustao, te predložio barem 25.000 for.

Pučku naobraženost priznali su ne samo državnici, nego i cieli sviet prvim uvjetom obstanku državnomu, a država može samo onda spasonosna biti, ako imade naobražen puk, jer onda mora puk i bogat biti.

Mi znademo, kako naš narod zazire od učenja, kako je letargičan, da ga moramo prisiliti, da gradi učione; mi znademo, da je ubog, te s toga, gdje bi rado gradio, neima čim. Staro gnjezdo naših Frankopanah Zrinja, ozaljska občina, koja blizu 10.000 dušah broji a leži blizu grada Karlovca, pa nema ni jedne učione. Dvie učione, koje postoje, jedna u Ozaljskom gradu Turn-Taxisice, a druga u Sveticah u erarskoj sgradi — provizorno od milosti drutičnih vlastnika, a sgrade školske nema u cieloj občini, a moralo bi ih 6 biti. A tako isto je i u mnogih mjestih moje podžupanije, kao i u podžupaniji zagrebačkoj, gdje dapače i velika mjesta od tisuće i više stanovnikah nemaju škole.

Kako sam kazao, narod naš je ubog, letargičan. Narod taj dolazi svaki čas sa molbom na vladu, koje ova odbijati mora, jer nemože više od ustanovljene svote dati. Kamo pako to vodi, možemo si misliti!

Gledajući naše pisce, kano Kurelca i druge, to moramo priznati, da su skoro od gladi umirali, jer neima puka, koji bi knjige kupovao. Dok neima naroda, koji bi ih kupovao, neće lje naši pisci postati, kano u Francuzkoj, miliunari; ostati će sirote, kuburit će.

Koliko kupuje naš narod Rad akademički, a tako je sa svimi našimi knjigami, a nećemo prije u tom obziru napred, dok nebude u obće izobraženoga puka. Koliko se prodaje od našega gospodarskoga lista? Vlada mora subvenciju dati, jer nema, tko bi ga čitao. Pitam koliko ih čita Selskoga gospodara, koji stoji samo petdeset novčićah na godinu? Neima puka, koji bi ga čitao, a dok toga neima, neima niti napredka.

A kako stoji narodno gospodarstvo uz ovakav puk? Ta prsa si moram kvariti, dok jednoga o gospodarskom

Digitized by Google

kakvom pitanju uputim, a sutra je već zaboravio, o čem sam ga uputio. A kada bude čitati znao, ipak nešto ostane u njegovoj glavi.

Puk naš, nalazeći se u ovakovom stanju, obnemogao je, jer si pomoći nemože, jer neima one odvažnosti i onoga pouzdanja, koje bi imao, da je naučen i izobražen. Neuk čovjek neide u trgovinu, u obrt, nije za industriju. Mnogi bi došli sa novcem ovamo, ali vele, vaši težaci nevaljaju, glupi su, nisu sposobni za rad. Zato i nemože trgovina i industrija napredovati kod nas.

Pismen čovjek zna si udoban život učiniti; on netreba propisa i zakona, da si ljepše kuće gradi, da ih čisto drži itd., to samo sobom dolazi, ako mu se knjige u ruke dadu. Pismen čovjek imade tako silno pouzdanje u se, da se neda ustrašiti, te će tražiti i u inostranom svietu vrela svomu blagostanju, ako ih nenalazi kod kuće. Naš pako čovjek neda se od svoje kuće, jer nema pouzdanja u se.

S jednom riečju, narod, čovjek, koji znade pisati i čitati, biti će stupom domovine, biti će dobrim drugom i vjernim prijateljem; dočim je neučen kukavac u svakom pogledu, nije ti drugom niti prijateljem, nemožeš mu pozajmiti novaca, (Smieh.) u njem nemožeš u obće ničesa plemenitoga tražiti. Ako je pako cieli narod takav, kamo može taj doći?

Učen narod mora i bogat postati. Naš narod, „liepa naša domovina“, kada bude znao, što imade znati, to će i ocieniti, postati će i bogatim; neće biti u strahu, kada vidi bilježnika, da ide u selo, nebude nikada trebovao eksekucije, unapred će plaćati. (Odobravanje.) Ako bude narodno zastupstvo nastojalo oko toga napredka i oko kulture naroda, vjerujte, tada će ono i laglje budget sastavljati, a narod naš laglje na ledja uzeti svotice, dapače i s voljom.

Sveto je to zastupstvo, koje ovakove dužnosti svoje vrši, koje ovako oko kulture naroda nastoji. Narod će te njegove borbe pozdravljati, ustrojiti će učione, gradit će ceste, sam će naputke davati. Narod izobražen i naučen bogat je, netreba izvan domovine druga tražiti, koji je još na nižem stepenu razvoja i glupiji, Magjare. (Smieh.) Ako naš narod nije bogat, biti će; netrebamo tu Magjarah! Dajmo radje ono, što trošimo na žandare, za naobrazbu puka; nećemo trebati ovih, koji onako samo za paradu služe. Podignemo li škole, prestati će i zločinstva.

Sa vašim dopuštenjem navesti ću samo jedan primjer. (Glasovi: „Dosta je već“.) Kada sam došao u Vrbovac, da mi nije vlada (ne sadanja) dala 2000 for., nebi niti sada učione bilo, niti za desetak godinah. Narod me sbog toga proklinjao, sada me blagosivlje; sada se čitaju kod mene knjige svetojeronimske. Ako ništa ino, imadem zadovoljstvo, da sam barem u nečem doprineo mojemu narodu; a želio bi, da i vlada daje koju podporu.

To sam samo kao primjer naveo. Naš će narod težko polaziti s početka škole, ali kasnije će ići.

Seljak, koji je išao dvie tri godine u školu, postaje finijim, (Smieh) pouzdanijim drugom, dočim drugi svega se boji.

Da vam više nedosadjujem, zaključiti ću govor svoj. (Smieh.) Ja mislim, da kano ja tako i vi ćutite potrebu napomenutu, koja je uvjet našemu bogatstvu. A kad smo bogati, tada se nebojim, da ćemo morati kapitulirati. S toga gradimo liepe učione, da budu stranci uvidili, kako nastojimo oko napredka, te nastojmo oko naobrazbe naroda, da bude svojim dahom mogao dahnuti.

Preporučujem s toga visokoj kući svoj predlog.

Predsjednik: Rieč ima g. zast. Polić.

Nikola Polić: Ja podupirem izpravak g. Kamenara, i držim, da mi nije nuždno nijednu rieč dalje kazati, jerbo ga je sam g. predlagatelj dovoljno i osobitom rječitošću obrazložio. Nego budi mi dozvoljeno upozoriti vis. vladu na nekakvu veliku manjkavost škol. zakona.

Dogodilo se je u Primorju — toga može biti i u ostalih krajevih naše domovine, — da su škole tečajem škol. godine postale prazne i bez učitelja. Zašto? Ako je gdje natječaj razpisan s dobrom plaćom, onda se učitelji sa svijuh stranah natječu; a vis. vlada nepazi na to, je li dotičnik već učitelj na kojoj školi, ili nije, nego ga naprosto imenuje. Tako se dogodi, da taj učitelj otide, novoga odmah dobiti nije moguće, pa tako se mora škola zatvoriti.

S toga držim, da bi se morala vis. vlada upozoriti, da tečajem škol. godine nikada neimenuje učitelja s jedne škole u drugu, jer imade onako mnogo učiteljah, koji nisu namješteni.

Predsjednik: Rieč ima g. zastupnik Kušević.

Svetozar Kušević: Ja mislim, koliko je u najboljem smieru izpravak g. Kamenara stavljen, da se ipak primiti nemože, ako se neće cio proračun poremetiti. Jer ako kod svake stavke povisimo trošak, to nećemo, kad sve svršimo, znati, kako ćemo pokriće naći i sve potreboće podmiriti.

Za umirenje g. Kamenara dodajem, da se ono, što on navadja, onako u ovom proračunu dovoljno opravdano nalazi. A polag novčanih sredstvah i naših okolnostih nije moguće onu svotu, koju je odbor ovamo stavio, povisiti, jerbo ona nije u proračun samo onako bačena, nego je sa svih strana promišljena, te je učinjeno sve ono, što se u tom pogledu učiniti može.

S toga držim, da se ovaj izpravak primiti nebi mogao.

Predsjednik: Rieč ima gosp. predstojnik odjela za bogoštovje i nastavu.

Dr. **Pavao Muhić**: Vis. sabore! Ja držim, da su pučke škole jedan od najčvršćih temeljah pučke prosvjete, i time glavna podpora materijalne dobrobiti naroda. S toga je svaki izdatak, koji se u tu svrhu učini, jedna od najkoristnijih investicijah, jer ne samo, da se većom prosvjetom i većim naobraženjem naroda diže njegova radina snaga, i time produktivitet svih njegovih poduzećah, nego se i s druge strane znatno umanji trošak državni, a otvori

Digitized by Google

najveće vrielo drž. dohodakah. Čim je narod izobraženiji, tim je njegova moralna snaga veća, tim manje treba žandarah i kazni, — a mogao bi reći i bolnicah. Jer narod, koji je izobraženiji, jest i bogatiji, a koji je bogatiji, taj se i bolje čuva. (Glasovi: Dobro! Tako je!)

Nu posred svega toga vrlo mi je žao, da neću moći pristati nz predlog g. Kamenara za ovu godinu; jer ovu godinu smo toliko izcrpili snagu naših financijah, da bi težko bilo još dodati amo onih 13.000 forintih, kako on zahtieva.

Imade izim ovih 12.000 for., koje odbor na ovom mjestu predlaže, još znatan prinos od drugod za narodne učione, koji se daje stranom za podporu onim občinam, koje nemogu škole graditi, stranom za plaću učitelja, gdje je občina tako siromašna, da te plaće nemože smoći. Molim g. Kamenara, neka se potrpi do godine, kad će može biti naše financijalne okolnosti bolje stajati, te ćemo moći više dati u tu svrhu, nego li ove godine.

Što se tiče onoga, što g. zast. Polić navadja, moram kazati, da se zem. vlada drži uviek toga načela, da tečajem godine neimenuje učitelje. Al ako je kakvo bolje mjesto tečajem godine izpražnjeno, i razpisan natječaj za popunjenje toga mjesta, to zem. vlada imenuje onoga kojega dot. občina na prvom mjestu kandidira, ako prema njegovim sposobnostim neima prigovora. A inače se vlada drži toga načela, da nemienja tečajem škol. godine učitelja, nesamo na pučkih, nego i na srednjih školah.

To je načelo držano kod zem. vlade, ali zapriečiti se nemože, da se kadkada neimenuje učitelj tečajem školske godine.

Predsjednik: Rieč ima g. izvjestitelj.

Izvj. dr. **Lorković**: Visoki sabore! Ja neznam, imade li g. Kamenar malheur, ili ja, što moram njegove izpravke odbiti. G. Kamenar želi u 6. naslovu, da se prinosi za pučke škole povise na 25.000 for.

Ja nedvojim, visoki sabore, da ovdje nema nikoga, koj nebi dragoga srdca pristao na izpravak gosp. Kamenara, ako bi mu mogao kazati, odkuda dotičnu svotu namaknuti.

Osim toga može se donekle g. Kamenar umiriti tim, kako ga je pr. g. predstojnik uvjerio, što imade jedna znamenita svota za podporu pučkih školah, koja će se na godinu, kada će za sigurno — u koliko poznajem sadanji proračun — odpasti ova stavka, upotriebiti na svrhe, koje su najvažnije u životu narodnom.

S ovih razlogah predlažem, da se izpravak g. Kamenara neprimi.

Predsjednik: Vis. sabore! Ona gospoda, koja su za predlog odbora, da se potreba ovoga naslova odobri u iznosu od 39.889 fr., neka izvole ustati.

(Većina.)

Predlog odbora je primljen, odpada nužda glasovati o izpravku g. Kamenara.

Izvj. dr. **Blaž Lorković**: (Čita naslov 7.)

(Prima se.)

Predsjednik: Ovime zaključujem sjednicu, a drugu uričem za sutra u 9 satih u jutro. Sliediti će spec. debata o proračunu.

(3/4 8 satih u večer.)

Digitized by Google

Sedamdeseta saborska sjednica,

držana dne 9. studenoga 1876. u 9 sati prije podne pod predsjedničtvom saborskoga podpredsjednika Mirka Horvata.

Sadržaj: Zapisnik prošle sjednice. — Podnesak. — Interpelacija zast. Antolek-Oreška glede uvedenja hrv. jezika kod komande gradj. čete u Varaždinu. — **Dnevni red:** Nastavak spec. debate jo proračunu za potrebštine nut. samouprave kraljevina Hrvatske i Slavonije za godinu 1877.

(9 satih 40 časovah.)

Predsjednik: (Zvoni.) Sjednica počimlje. Molim g. bilježnika, da izvoli zapisnik pročitati.

Bilj. dr. **Marko Lončarić**: (Čita.)

Zapisnik

LXIX. sjednice sabora kraljevinah Dalmacije, Hrvatske i Slavonije, držane u glavnom gradu Zagrebu dne 8. studenoga godine 1876. pod predsjedničtvom saborskoga predsjednika gosp. Nikole Krestića u prisutnosti 55 saborskih članovah.

Od strane vlade: Svietli ban Ivan Mažuranić, odjelni predstojnici: Jovan Živković, dr. Pavao Muhić i dr. Marijan Derenčin.

Čitan bje zapisnik posljednje sjednice, koji se bez primjetbe ovjerovljuje.

Predsjednik javlja, da su na ovaj visoki sabor stigli sliedeći podnesci:

1. Matija Tomić i Josip Rusan, pisari visokog sabora, mole smjerno za milostivo dopitanje novčane nagrade za obavljene saborske pisarije.

2. Literarno i zabavno sveučilištno družtvo „Hrvatski Dom“ moli: da visoki sabor odluči prigodom osamstogodišnjice podignuti u glavnom gradu Zagrebu dostojan spomenik Zvonimiru, kralju svih Hrvatah, u koju svrhu da izabere zemaljski odbor, koji će taj zaključak izvadjati, te da kroz nekoliko godinah odredi u proračunu stanovitu svotu za pomenuti spomenik.

Ide peticionalnomu odboru.

Zatim se prešlo na dnevni red.

Na dnevnom je redu: nastavak specialne debate ob osnovi zakona o proračunu za potrebštine nutarnje samouprave kraljevinah Hrvatske i Slavonije za godinu 1877.

Na naslov 12. Prinos narodnim zavodom i narodnogospodarskim svrham, zatim zemaljski štipendiji podnesoše sliedeće izpravke:

Miškatović na naslov 12. stavku 2:

Neka vis. sabor dozvoli svotu od 3000 fr. u prinos glasbenomu zavodu kano izvanrednu potrebu uz sliedeći dodatak:

Sabor očekuje od vlade, da će ona obzirom na subvenciju, koja se iz zemaljskih sredstvah tomu zavodu dozvoljuje, nastojati zakonitim svojim uplivom na upravu glasbenoga zavoda, da se hrvatskomu jeziku i narodnoj glasbi i tomu zavodu zajamči dostojno mjesto.

Folnegović: Prve dvie izreke neka se ovom zamiene:

Stavka prva sa 32.000 i druga sa 3000 fr. prenaša se u red izvanredne potrebe.

Kamenar: Na stavku 5. za promicanje pojedinih granah domaćega gospodarstva neka se na 25.000 fr. povisi.

Prešlo se je na glasovanje, te predsjednik stavi sliedeće pitanje:

Prima li visoki sabor predlog proračunskoga odbora, kako glasi naslov 12. „Prinos narodnim zavodom i narodno-gospodarskom svrham, zatim zemaljski štipendiji“ u cielosti?

Većina neprihvati ovaj predlog.

Predsjednik stavi nadalje pitanje:

Prima li visoki sabor predlog odborov u naslovu 12. glede redovite potrebe stavku prvu glaseću: Subvencija narodnomu zemaljskomu kazalištu sa svotom od 32.000 fr.?

Većina usvoji taj predlog, te odpada izpravak Folnegovićev.

Predsjednik pita: Prima li visoki sabor predlog odborov u naslovu 12. glede redovite potrebe, da se stavka druga prinos glasbenomu zavodu t. j. svota od 3000 fr. briše? Većina neprihvati ovaj predlog.

Predsjednik pita: Prima li visoki sabor u naslovu

Digitized by Google

12. glede redovite potrebe na stavku 2. Miškatovićem podnešeni izpravak, koji glasi:

Sabor dozvoljava svotu od 3000 for. u prinos glasbenomu zavodu kano izvanrednu potrebu, te očekuje od vlade, da će ona obzirom na subvenciju, koja se iz zemaljskih sredstvah tomu zavodu dozvoljuje, nastojati zakonitim svojim uplivom na upravu glasbenoga zavoda, da se hrvatskomu jeziku i narodnoj glasbi u tom zavodu zajamči dostojno mjesto.

Većina glasovah prihvati izpravak Miškatovićev, te stavka 2. glasi:

Sabor dozvoljava svotu od 3000 fr. u prinos glasbenomu zavodu kano izvanrednu potrebu, te očekuje od vlade, da će ona obzirom na subvenciju, koja se iz zemaljskih sredstvah tomu zavodu dozvoljuje, nastojati zakonitim svojim uplivom na upravu glasbenoga zavoda, da se hrvatskomu jeziku i narodnoj glasbi u tom zavodu zajamči dostojno mjesto.

Predsjednik stavi pitanje: Prima li visoki sabor u naslovu 12. stavku 3. do uključivo 14. onako, kako ju je odbor proračunski predložio?

Većina usvoji predlog odborov, te usljed toga naslov 12. prinos narodnim zavodom i narodno-gospodarskim svrham, zatim zemaljski štipendiji, prihvaćena je redovita i izvanredna svota sa 149.660 for.

Naslov 13. razne potrebe i nepredvidljivi troškovi prihvaćen je po predlogu odborovu sa svotom 9.500 for.

Naslov 14. mirovine primljen je po predlogu odbora sa svotom 161.578 for.

Iza toga zaključi predsjednik sjednicu u 1 sat uričuć nastavak iste u 5 satih poslje podne sa sljedećim dnevnim redom: nastavak specialne debate ob osnovi zakona o proračunu za potriebštine unutarnje samouprave kraljevinah Hrvatske i Slavonije za g. 1877.

U nastavljenoj poslje podne sjednici pod predsjedanjem prvoga saborskoga predsjednika g. Mirka Hrvata u prisuću 53 sab. članovah razpravljalo se na dnevnom redu stojeće izviešće sab. odbora za proračun i to:

Poglavje IV. Odiel za bogoštovje i nastavu.

Naslov I. Središnja uprava, bude prihvaćen po predlogu odbora sa svotom od 99.294 fr.

Naslovu 3. Hrv. sveučilište Franje Josipa I. u Zagrebu, podnaša Mesić sliedeći izpravak: Na stavku 11. naslova 3. poglavja IV. neka se za aparate kemičkog laboratorija uvrsti mjesto predloženih 7000 fr. svota od 9000 for.

Predsjednik pita: Prihvaća li visoki sabor predlog odbora proračunskoga naslov treći sa svotom od 109.248 for.? Većina neprima ovaj predlog.

Predsjednik pita: Prihvaća li vis. sabor predlog proračunskoga odbora naslov 3. s izpravkom Mesićevim i to ukupnom svotom od 111.248 fr.? Većina prihvati naslov 3. s izpravkom Mesićevim, te glasi: Naslov 3. Kr. sveučilište Franje Josipa I. u Zagrebu redovita i izvanredna potreba 111.248 fr.

Naslovu 4. Srednja učilišta, podnesoše sliedeći svoje izpravke:

Crnadak: Da se u gradu Senju pomorska učiona utemelji, te u tu svrhu potrebiti trošak u iznosu od 4200 fr. u proračun staviti ima, naime, na koncu stavke 1. iza tek. br. 19. neka se stavi: za pomorsku učionu u Senju: br. 20. Učitelj matematičko-nautičkih disciplinah, plaća 1000 fr., stanarina 200 fr.

Br. 21. Učitelj talijanskoga jezika, zemljopisa i knjigovodstva: plaća 800, stanarina 200 fr.

Br. 22. Dva učitelja pripravnoga tečaja za pomorsku učionu u Senju: po 800 fr. plaće i 200 fr. stan, ukupno 1600 plaće i 400 fr. stanarine.

Antolek: da se u IV. poglavju 4. naslovu na koncu doda:

U ime plaće četvorice učiteljah bivše male realke varaždinske, sada u istom svojstvu na kr. velikoj gimnaziji namještenih, kano i ine potreboće iste 6000 fr. uvrsti kao redovita potreba.

Predsjednik pita: „Prihvaća li visoki sabor predlog odbora proračunskoga naslov 4. srednja učilišta sa svotom od 168.353 fr. te da se pozivlje kr. zemalj. vlada, odiel za bogoštovje i nastavu, neka čim prije moguće podnese predlog o gradjenju zgrade gimnazijalne u Zagrebu i o načinu, kako da se trošak gradjevni namiri?

Većina prihvati predlog odbora, naslov 4. srednja učilišta sa svotom od 168.353 fr.; te time odpadaju izpravci Crnadkov i Antolekov.

Naslov 5. Pučke škole po predlogu odborovu primljen sa svotom od 31.421 fr.

Naslovu 6. Štipendiji i obće obrazovne svrhe podnaša Kamenar sliedeći izpravak: na stavku 2. da se prinos za narodne pučke škole povisi na 25.000 fr.

Pedsjednik pita: „Prihvaća li vis. sabor naslov 6. štipendiji i obće obrazovne svrhe onako, kako ga proračunski odbor predložio sa svotom od 39.889. fr.?“ Većina prima ovaj predlog

Naslov 7. Mirovine, bude primljen po predlogu odborovu sa svotom od 19.634 for.

Tim zaključi predsjednik današnju sjednicu u $^3/_4$8 satih uričuć buduću za sutra t. j. 9. studenoga 1876. u 9 satih prije podne sa sliedećim dnevnim redom: nastavak specijalne debate ob osnovi zakona o proračunu za potrebšine unutarnje samouprave kraljevinah Hrvatske i Slavonije za godinu 1877.

Mirko Hrvat, v. r. podpredsjednik.

Dr. **Marko Lončarić**, v. r. sab. bilježnik.

Predsjednik: Ima li vis. sabor kakve primjetbe? (Neima.)

Pošto primjetbe neima, ovjerovljuje se zapisnik.

Vis. sabore! Kr. sudbeni stol u Zagrebu moli, da

Digitized by Google

mu se podieli dozvola, da može proti zast. Jakiću radi jednog tiskopisa kaznenu iztragu povesti.

Vis. sabore! Pošto u našem saboru neima odbora za immunitet, to mislim, da bi se ovakav odbor sastojeć iz 7 osobah izabrati ima.

(Prima se.)

Izabrati će se odbor od 7 osobah, i to, mislim, sutra prije nego će se stupati na dnevni red.

(Prima se.)

Rieč ima gosp. zastupnik Antolek, da stavi interpelaciju.

Dragutin Antolek-Orešek: Vis. sabore! Nakon tolike borbe kod izborah saborskih, nakon tolikih onih žrtvah, koje je narod hrvatski doprineo, da podigne na vladine stolice muževe, koji ih sada zauzimlju, mogao bi svaki Hrvat očekivati, da će ova ista vlada, postav iz one stranke, koja je borbu vodila, sada t. z. većina, bar bolja biti nego li je bila prijašnja, pa ako neće biti već glede uprave bolja, da će bar bolja biti, što se tiče narodnosti i očitovanja jezika hrvatskoga. Žao mi je, gospodo, da moram kazati, da nevidim niti glede uprave niti glede jezika, da bi što god bolje bilo; očito dapače moram kazati, da je sve gorje, nego li je bilo. Ja moram iskreno kazati, da me srdce boli, jerbo sam i ja bio ne medju prvimi a svakako i ne medju zadnjimi, koji su ovu borbu vodili. Dosta sam straha užio, moja ciela obitelj bila je u pogibelji, kaošto mnoge druge; pa s toga mislim, da bi mogao danas punim pravom zahtievati, da me današnja vlada i njezini organi štite i da me nebi sumnjičili, kaošto se obično opozicija sumnjiči, pošto se neklanja svemu onomu, što vlada kaže, da je dobro, a opozicija vidi, da nije dobro. Vi, gospodo, i opoziciji ćete pripoznati domoljubje, akoprem ona nestoji na onom stanovištu, kaošto vi; al domovinu mi isto tako ljubimo kaošto vi.

Gospodo! Za ono vrieme, kad je bila vlada Vakanovićeva na kormilu i u obće prije, nije bilo — vjerujte mi — one špionaže, kao što je danas, gdje nje i upravo nije treba, i nije se sa strane vlade nastojalo tako demoralizovati, kao što danas.

Našoj vladi pako u to ime nije treba nikakova troška, jer se može iz „Primorca" ili „Drave" osvjedočiti, što mi mislimo i kako stvar stoji. Narod hrvatski kaže javno, da nevalja sve ovo ništa. Treba samo ići u kavanu ili gostionu medju narod, pa ćete isto to čuti.

Gospodo! Okružnica podžupana sisačkoga, radi koje je štovani moj drug g. Folnegović interpelirao, dokazom je najboljim demoralizaciji, koju hoće vlada da uvede kod občinskih organah. Neimenovanje čestitih 4 učiteljah na obćih pučkih školah varaždinskih i kasnije sliedeće privremeno imenovanje istih sbilo se je poradi toga, jerbo se kaže, da tobože ova četvorica spadaju u opoziciju. Ja se gospodo, moram tomu smijati, jerbo sva četvorica su obožavatelji bana Mažuranića i ove vlade; a to je najbolji dokaz, da nespadaju medju opozijonalce, jerbo je zastupstvo grada Varaždina, gdje nisu sami Hrvati nego i zastupnici druge narodnosti, jednoglasno zaključilo, da se vlada predstavkom pozove, da ih imenuje.

Vidite, gospodo, kamo smo došli, da se zbilja sada ljudi s toga, što nisu onoga pol. mnienja, kaošto ste vi, drugi proganjaju.

Ovim se žalostim tim više, ako se sjetim izborah, kako je ova stranka, kojoj sam takodjer čast imao pripadati, kod izborah činovnike nagovarala, kazav jim:

„Nebojte se, neplašite se, glasujte proti vladi sa narodnom strankom; kad bude narodna vlada, nagraditi će vas!" Da se je tako govorilo, to je istina, živa istina. A sada, što je ova vlada došla, to su oni, koji su proti vladi glasovali s nar. strankom, zaostali, oni nemogu nikamo napried.

Da je ostala vlada prijašnja, bili bi oni ljudi službu izgubili, a kad je nova, liepo one ljude odbija, dočim se podpomažu ljudi, koji su bili tako kompromitirani kod zadnjih izborah, da se čovjek stidi o tom više govoriti.

Da je uprava naša loša i da se za jezik malo brine, to je takodjer jučerašnja razprava dokazala. Čuli smo, da ovdje pod nosom banske vlade glasbeni zavod širi njemštinu, a ipak se je votiralo za nj 3000 fr. U Zagrebu samom postoji neko družtvo „Amicitia", koje za vlade bana Mažuranića širi njemštinu. (Živio!) To se nebi bilo dopuštalo niti za Vakanovića, niti za istoga Raucha. A danas se kaže: Nesmijemo biti takvi pretjeranci ili stekliši, — budimo sve, samo nebudimo Hrvati!

Gospodo, žalostno je i to, ako nas je n. pr. 12 u družtvu, a dodje jedan, koj neumije hrvatski, mi odmah njemu za volju svi njemački govorimo. (Jedan glas na vladinih stolicah: „Je li i tu vlada kriva?" — Veselost.)

Ja mislim, da nisam rekao, da je vlada tu kriva, nego ja sam htio dokazati, da danas nije ništa bolje, nego što je prije bilo. Kad bi ja bio velik pouzdanik vlade, ja bi ju na to pozornom učinio, ali mene kao takova nebi htjeli slušati. (Veselost.)

Ako me budete osvjedočili, da je inače, ja ću opozvati sve, što sam sada rekao, a dok to učiniti nemožete, ostajem kod svoje tvrdnje.

Gospodo, ja vidim, da nije pravo, ako čovjek istinu govori. — Nu idemo sada na stvar.

U proračunskom odboru povela se rieč, kako imade kod vlade mnogo činovnikah, osobito savjetnikah, kojih nije treba, jerbo neimaju dosta posla. Tako su govorili oni. koji su članovi toga odbora. A ipak, gospodo moja, stvari, koje idu na riešenje, jako sporo napreduju. Ovo sporo riešavanje je i povodom moje današnje interpelacije.

Biti će poldrugu godinu, što je poglavarstvo grada Varaždina u svojoj sjednici zaključilo predstavkom obratiti se na vis. vladu, da se kod ondjašnje gradjanske čete mjesto njemačkoga hrvatski jezik u komandi uvede. Gospodo! Ovo bar nije nikakav diplomatički akt. (Veselost).

Digitized by Google

i ja mislim, da za njegovo riešenje netreba jedna i pol godine. Dotični referent može naime kazati: neka se muštraju i nadalje njemački ili neka se muštraju hrvatski ili ništa. (Veselost.) Ja mislim, da tu netreba pitati zajedničko ministarstvo. Al još danas nije stvar riešena i ja mislim, da je to sramota za vladu. Ja nedvojim, da vlada nije narodna, nego samo želim, da pokazuje više eneržije.

Ako je danas dozvoljena domobranstvu hrvatska komanda, onda ćete dopustiti, da je zbilja sramota, da se još dandanas gradjanska četa njemačkim jezikom služi.

S toga mi je čast na svietloga bana staviti sliedeću interpelaciju:

„Zašto se predstavka poglavarstva slobodnog i kraljevskog grada Varaždina o uvedenju hrvatskoga jezika kod komande tamošnje gradjanske čete nerieši?"

Predsjednik: Interpelacija ova dostaviti će se zem. vladi.

Prelazi se na dnevni red. Na redu je sada poglavje IV., odjel za pravosudje.

Izvj. dr. **Blaž Lorković**: (Čita naslov 1.)

(Prima se.)

Naslov 2.

Predsjednik: Na ovaj naslov imade izpravak gosp. Folnegović.

Bilj. dr. **Lovro Vidrić**: (Čita izpravak. — Vidi zapisnik.

Predsjednik: Rieč ima g. Folnegović, da obrazloži svoj izpravak.

Franjo Folnegović: Vis. sabore! da mi se nekaže uviek, da govorim kroz prozor, spominjajuć svakom sgodom svoje stanovište državnopravno i da se nestavim uviek u oprjeku sa čitavim ovim sustavom, kojega divnu harmoniju smo imali priliku često puta ovdje razpoznati u razmjerju, kako su jedne i druge rubrike votirane — stavio sam ovdje izpravak, koji bi više bio dolikovao članu većine, nego meni, kao članu manjine. Nu to nije ništa izvanredna kod nas, jer se često većina zaleti u redove manjine, oponirajuć sebi više, nego mi njoj možemo.

Službovina za predsjednika stola sedmorice iznosi 1000 for. Ja nerazumijem, kako se može takav izdatak opravdati. Ovo se mora preinačiti, jerbo zbilja neima tomu nikakva razloga. Predsjednik stola sedmorice, koj imade onako ogromnu plaću od 6500 for. sa stanarinom, dakle više nego ikoji predstojnik odjelni kod zemaljske vlade, neka još dobiva toliku službovinu! Ove službovine obično se davaju — ako se nevaram — onim glavarom pojedinih vlastih, koji imadu reprezentirati budi kakvu oblast budi koji narod kod svečanih sgodah. Ovaj pako nereprezentira nigdje niti zemlju, niti vladu, dakle neima u tom pogledu nikakva troška. Nerazumijem dakle, kako mu se je mogla dopitati službovina, dočim se nedade n. pr. predstojniku odjela za bogoštovje i nastavu, koji u odsutnosti bana, predstojnika unutarnjega odjela ima reprezentirati vladu. 1000 for. nije mala stvar u naših okolnostih.

S toga predlažem, neka se čim prije ova službovina ukine.

Predsjednik: Rieč ima g. predstojnik odjela pravosudnoga.

Dr. **Marijan Derenčin**: Vis sabore! Službovina predsjednika stola sedmorice ustanovljena je zakonom, koji je po ovom saboru donešen. Plaća skopčana sa najuzvišenijim mjestom pravosudja, nije niti s daleka slična onim plaćam, koje u drugih zemljah činovnici na ovom mjestu uživaju. (Folnegović: „Ali je i posao veći.") Neima više posla ni drugdje. I u odboru bilo se je pojavilo mnienje neka se plaća predsjednika stola sedmorice na 8000 for. povisi ali s obzirom na financ. sile naše mislio je odbor predložiti vis. saboru, da se plaća ustanovi na 6000 fr., da se neobterećuje naš budget presilno, a da se ipak odlikuje plaća najviših sudovah u zemlji, odlučio je, da mu se imade pridodati službovina od 1000 for. — Službovina može poteći iz drugoga razloga, naime, da se veća plaća podieli onoj osobi, koja obnaša uzvišenu službu u zemlji, u kojoj se s obzirom na mnoge okolnosti naše nemože sistemizirati veća plaća.

S ovih razlogah mislim, da će vis. sabor zabaciti izpravak g. Folnegovića.

Predsjednik: Rieč ima g. Popović.

Stevo Popović: Vis. sabore! Ja podpomažem izpravak g. Folnegovića, i čast mi je primjetiti na ono, što smo čuli, ovoliko: Da je onaj odbor, kojemu je bila zadaća da izradi nacrt zak osnove, kojom će se urediti plaće u ovih strukah, bio sastavljen iz ljudih drugih, a ne iz onih, koji su po svom položaju bili činovnici, ili aspiranti činovničtva, tada bi bio po mom uvjerenju ključ tih plaćah drugčiji. — Razlog, da su ove sistemizirane plaće pogledom na druge zemlje suviše male prema našim okolnostim, držim, da se nemože tako lahko dokazati. I ako su u Cislajtaniji sasvim drugčije, to ništa nedokazuje, jerbo su to veće zemlje, koje neimadu 3,050.000 fr. materijalnoga dohodka, nego su to zemlje, koje razpolažu sa nekolikimi milijuni. S te strane mislim, da će prije biti, da se kaže, da su plaće činovničke u našoj zemlji velike, nego li da su male. S toga mislim s obzirom na obću našu mizeriju, da netreba u tom pogledu obzir uzeti na velike države, nego na manje. Prinuždeu sam opet osvrnuti se na susjednu Srbiju, — ne zato, da bi ju stavio za uzor, nego što je ova po svojih nevoljah nama najbliža. U Srbiji predsjednik kasacije neima više nego 2.000 talira plaće i možebiti 200 tal. stanarine. Ministri neimadu više od 3000 talira. To nije plaća brilantna; ali ako uzmemo obzir na agende jednoga ministra, to su svakako tolike, kao agende jednoga našega odsječnoga predstojnika. Ja opet spominjem, da to nije velika plaća, naročito ne kad se sravni sa plaćom sličnih poslovah u

Digitized by Google

drugih državah. Ali agende će biti posve slične sa agendama našega odsječnoga predstojničtva, i nemože se kazati, da su manje. Ja osobito držim, da naši odsječni predstojnici neće biti preokupirani poslom.

Što se tiče službovine, mislim, da je posve suvišna. Mi nismo u stanju davati toliku plaću, a to nije ništa drugo nego jedna „rata“ više za istu stvar, t. j. plaću. Ja sam prije htio podnieti izpravak, u kojem bi bio predložio, da se ukinuće protegne na sve službovine, i da se plaće zak. putem normiraju tako, kako bude to išlo u prilog zem. budgetu našemu; jer držim, da ovako siromašna zemlja nebi mogla dati ovoliku plaću. U ostalom su sve te službovine stvar reprezentacije. Naši podžupani nisu magnati, nego činovnici, kao što su pod Bachom bili „Bezirksvorstände“. S bureaukratizmom reprezentacija odpada. — Da imamo na razpolaganje sredstva, ja bi bio toga mnienja, da se poslovi činovničtva brilantno plate, jer znam da je velika nevolja za svaku zemlju, ako se prvi talenti izvlače iz državne službe, te gledaju, da izvan nje stoje samostalno, jer razmjerno dobiju svigdje za svoj rad toliku nagradu: osobito ako su ti ljudi spremni, oni figuriraju brilantno po svietu kao nečinovnici. Nu da tomu nebude tako, toga u naših okolnostima prepriečiti nismo kadri.

Ja sam dakle toga mnienja, da se ovaj izpravak g. Folnegovića primi, i svakako preporučujem, da se tom prilikom obzir uzme na sve pozicije te vrsti, te da u buduće izčeznu iz našega budgeta.

Predsjednik: Rieč ima g. predstojnik pravos. odjela.

Dr. **Mar. Derenčin**: Vis. sabore! G. predgovornik sam uztvrdjuje, da je plaća predstojnika vrhovnoga sudišta sastavljena onako, kako je on označio; nego makar i to bilo, vlada nemože dopustiti, da su nut. odnošaji naše zemlje istovjetni, kao što u Srbiji. Vlada drži, da pravosudje naše nemože se prispodabljati sa pravosudjem srbskim. Držim, da postoje zakoni, koji izključuju svaku prispodobu medju pravosudjem našim i srbskim. Što se nazora g. predgovornika tiče, po kojem bi rado plaće odmjerivati po množini materijalnoga posla, to držim, da je posve kriv nazor. Jer posao činovnika nevisi o o broju akta, što ih riešava, nego o studiju, koji je potrebit, da se ono mjesto napiše, što se na aktu pokazuje. Ja mislim, da viši činovnici imadu intenzivnije više posla, nego niži; s toga je opravdana viša plaća. Vlada žali, da nemože predložiti, da se vrhovnomu sudcu dopita plaća, koja nebi odgovarala uzvišenomu dostojanstvu, koje on zauzimlje.

Predsjednik: Rieč ima g. izvjestitelj.

Izvj. dr. **B. Lorković**: Vis. sabore! Kada se sravnjuje plaća, koju imade predsjednik banskoga stola sa plaćom, koju imade predsjednik septemvirata, opazujemo upravo neko nerazmjerje, i ova službovina imade zadaću, da ovo nerazmjerje izpravi.

Jer ako predsjednik banskoga stola 5000 fr. imade, a predsjednik septemvirata, daklem najvišega sudišta, 6000 fr., to je nerazmjerje. To nerazmjerje imalo se je ovim načinom izpraviti. To je povoljnije i za samu zemlju, jer se neračuna u penziju.

Osim toga obnaša predsjednik septemvirata najvišu čast u zemlji iza bana. Buduć je s tom čašću takodjer spojena i neka prezentacija, to je naravno, da su s njom spojena i pristojna beriva.

Mi nalazimo u septemviratu garanciju zato, da će se pravosudje vršiti onako, kako to zakon zahtieva, te da bude odgovaralo zahtjevom napredne države. S toga preporučam predlog odbora.

Predsjednik: Vis. sabore! Glasovati će se prije svega o predlogu odbora, ako ovaj nebi bio primljen, to će se glasovati o predlogu odbora s izpravkom g. Folnegovića.

Molim g biljежnika, da izvoli izpravak pročitati.

Bilj. dr. **L. Vidrić**: (Čita.)

Predsjednik: Ona gospoda, koja su za predlog odbora bez izpravka, neka izvole ustati.

(Većina.)

Primljen je predlog odbora sa svotom od 51.722 fr.

Izvj. dr. **B. Lorković**: (Čita naslov 3.)

Predsjednik: Na ovaj naslov podnio je g. Popović sliedeći izpravak, da se u stavki 8. tek. br. 1. i 2. „nagrada drž. nadodvjetniku 800 fr. i zamjeniku 400 fr.“ brišu.

Rieč ima g. Popović.

(Predsjednika M. Hrvata zamieni na predsj. stolici 2. saborski podpredsjednik Petar Horvat.)

Stevan Popović: Vis. sabore! Moj izpravak podnešen je s toga gledišta, jer neuvidjam, zašto bi se tko u drž. službi stojeći mimo plaće još nagradjivao? Već kad je dotično mjesto kreirano, kazano je: za ove i ove poslove je ovakova i ovakova plaća sistemizirana. I ako je činovnik imenovan, bude izplaćen zato, da nešto radi. No tu vidimo 2 činovnika, koji pored plaće svoje, koju uživaju, trebaju da dobiju nagradu za svoju radnju. Ja sam proti tomu, da se činovnikom dade nagrada. Ja mislim, da će oni raditi svoje poslove kao ljudi savjestni, i raditi će ih ne uz nagradu, nego uz plaću. Nerade li, treba ih odpustiti.

Pojam nagrade sadržaje u sebi još ovaj drugi pojam, naime da je jedan nešto učinio preko onoga, što bi bio dužan, te je to neka naročita zaslužba njegova.

Što se pako tiče državnog nadodvjetnika i odvjetnika, to oni nezaslužuju ni najmanje nagrade, pošto vidismo, da je jedan od najvažnijih poslovah u zemlji pod njihovim vodstvom takav fiasko načinio; ja tu mislim na njihovu iztragu, koja je u svojih rezultatih na najveći moralni poraz sposobnosti dotične gospode služila. — S toga scienim, da se tim ljudem neimade dati još nagrada zato, što nisu bili kadri sačuvati stanje pravno i pravnu sigurnost zemlje od blamaže.

Ja sam dosta dugo čekao, da čujem odgovor na interpelaciju moju, a mislim, da je stvar tako presantna,

Digitized by Google

da čim je sud svršio i uvidio, da neima na stvari ništa, da bi vlada bila morala odgovoriti. No u odboru prora čunskom — što je svakako stvar javna — izjavio je presv. g. dr. Derenčin kao predstojnik pravos. odjela, reflektujuć na interpelaciju g. dr. Dimitrijevića, da drž. odvjetnik nije premetao kuću moju, nego kuću mojega otca. Neka oprosti vis. sabor, da opet o stvari govorim, koja se mene tiče. Da je premetana kuća moga otca, a ne moja, time mislim, da interpelacija dor. Dimitrijevića prestala nije. Ja neporičem, da gosp. predstojnik pravos. odjela nije kazao stvar istinitu, ali nigdje u zakonu nestoji, da ja moram imati svoju kuću, da bi se mogao takovimi sofizmi opravdati jedan nezakoniti akt. Ja držim za nuždno da kažem, da moj otac nezna ni čitati ni pisati, samo je drž. odvjetnik tamo išao, da traži spise spiritornoga sadržaja kod čovjeka, koji nezna čitati. To je već skrajna nesposobnost činovnika! (Živio! na desnoj.) — Ja vidim, da se ovdje o toj stvari sa najvišega mjesta tako lahko gleda, kako da ta stvar nebi trebala da se gleda. — No ja mislim, da se to nemože na lahku ruku uzeti.

Ja svakako iz razloga, što sam ih naznačio, jer naime neuvidjam, zašto nekoga mimo njegove plaće nagradjivati za samu njegovu dužnost, i s razloga, što naime zbilja neima ništa, što bi se moglo nagraditi, glasujem za to, da se ta nagrada briše.

Predsjednik: Rieč ima gosp. predstojnik odjela za pravosudje.

Dr. **Marijan Derenčin**: Vis. sabore! Gosp. predgovornik nezna, da postoji zakon od 21. stud. g. 1874., po kojem se normiraju službeni odnošaji drž. odvjetnika naprama sudbenim stolovom. Ovi nisu pozvani takove poslove obavljati. Pošto smo vidjeli, da zastupanje zem. erara stoji zemlju preko 5—6000 for., držim, da će biti shodno, samomu nadodvjetniku iz zem. erara u to ime po §. 5. toga zakona opredieliti 800 fr., a njegovomu namjestniku 400 fr.

Ovim držim, da koriste nešto zemlji i poslovi drž. odvjetničtva u zastupanju zem. erara, pa tako je ta nagrada podpuno opravdana. Budući je dakle zakonom opravdana ta nagrada, nebi se mogla brisati iz budgeta osim da se zakon preinači.

G. predgovornik izvolio je spomenuti, da mu još nije odgovoreno na njegovu interpelaciju, štono ju je on stavio u pogledu zatvora, koji su bili prije nekoliko vremena u zemlji obavljeni. Ja držim, da imade interpelacijah takovih, na koje se odgovor daje i mukom. G. predgovornik zahtieva od vlade takova nešto, što ona nikako nemože učiniti. Jer što zahtieva on? On zahtieva, da mu vlada kaže, s kojih se učina obiedjuju dotičnici, koji se zločini njim na teret pripisuju? I onda zaključuje interpelacija time, da pita: Kani li ban i kako opravdati postupanje sudovah u našoj zemlji.

Gospodo! Ja sam imao već priliku kazati i opet ponavljam: ovi zatvori, obavljeni u zadnje doba u našoj zemlji, potvrdjeni su po nadležnih sudovih. Razlozi, na temelju kojih su sudovi sudili, nemogu biti predmetom interpelacije niti odgovora vlade. Jer što može sliediti, nezadovolji li se interpelant odgovorom? Predlog. Gdje pako sud sudi, neima apelacije ni na sabor ni na vladu. Vlada kaže, da nemože uticati na sud, da neima iztraživati motivah, s kojih sud sudi. Jer onim istim pravom mogao bi tko kazati: zašto me je X. tužio radi 100 fr., zašto me je sud odsudio? — To dakle nemože biti.

Premetačine nisu djela sudovah, već mjestnih sigurnostnih organah I ako stavi g. Popović ovdje opazku, da je bila premetana kuća njegova otca, koji nezna ni čitati ni pisati, pitam ja, odkuda neka drž. odvjetnik znade, da li zna dotičnik čitati ili pisati? On bi dakle morao poznati svaku osobu, da li je pismena ili ne. Taj navod g. Popovića mislim, da je najmanje efekta prouzročio.

Vlada, poznavajuć svjestnost sudbenih odlukah, nikada neće se spuštati u iztraživanje tih odlukah. Vi ste stvorili zakon o neodvisnosti sudovah. Vi ste ih stavili u takov položaj, u kojem se nikoga neimadu bojati, neka sude ovako ili onako. Na temelju toga zakona možete, gospodo, mirno počivati. I ovaj uspjeh, kojega g. Popović nazivlje blamažom, mislim, da je dapače na čast našim sudovom, koji su time baš zasvjedočili svoju neodvisnost

Predbježni pritvori imali su dosta temelja i dosta razloga sumnje, na temelju kojih se je mogla povesti iztraga. Da su bili ti razlozi takovi, da nisu mogli uvjeriti neodvisna sudca o krivnji dotičnikah, i odrešio ih iste, to nije niti drž. odvjetnik niti vlada mogla zapriečiti, jerbo vlada štuje uvjerenje, i sudac sudi po svom uvjerenju. (Živio! Živio!).

Predsjednik: Rieč ima g. zast. Folnegović

Franjo Folnegović: Ja se čudim g. predstojniku pravos. odjela, što nije opazio, kako si je protuslovio pobijajuć ono, što je g. Popović uztvrdio. G. Popović nije dirnuo u neodvisnost sudca, nego u institut drž. odvjetničtva, na koji se neproteže zakon o neodvisnosti sudstva i koji je institut napose onimi fakti blamiran, a ne narod i sudstvo kao takovo.

Žalim, što je s formalne strane opravdan nazor, da se u toj formi nemože izpravak primiti, to žalim, jer bi ga imao svu volju poduprieti, jer mislim, da ako ima tko 3000 fr. plaće, to će i dosta posla imati. Dvie službe se nedadu ujedno obavljati, i s toga se nezaslužuje ona nagrada.

Predsjednik: Rieč ima g. predstojnik odjela pravosudnoga.

Dr. **Mar. Derenčin**: Ja moram kazati, da sam podpuno shvatio g. Popovića. I baš danas čitao sam njegovu interpelaciju. Ja sam kazao, da se drž. odvjetnici nemogu učiniti odgovornimi za duljinu predbježnih pritvorah, jerbo u roku od 48 satih bio je pritvor, odredjen po organih sigurnosti, po sudu odobren. Dakle sve što se o trajanju

Digitized by Google

toga zatvora govori, nevalja za drž. odvjetnike, nego za sud kao takav. Ja držim, da je to sasvim jasno. No g. Popović je drugom nekom prigodom kazao, da je može biti drž. odvjetnik lahkoumno postupao. I s onoga stanovišta, na kojem on stoji, čini mi se, da on pripisuje ove zatvore nekoj ekskluzivnosti narodnoj. Nu tako nije bilo, jer su prijave one, na temelju kojih su sliedili zatvori, bile tim vjerojatnije, što su potekle upravo iz onoga kola, u kom se g. Popović nalazi, i od onih osobah, koje na istom stanovištu stoje, kao što on. I baš tim mora se vjerovati, jerbo ako bi došlo od onih krugovah, gdje se kaže: „Hrvati svi i svuda“, onda bi može biti nastala sumnja, da se tu radi o kakvih polit. tendencijah. A onako mislim, da je javni tužitelj, koji je pozvan da red drži, morao držati takove prijave za vjerojatne.

Predsjednik: Rieč ima g. zast. Antolek.

Drag. Antolek-Orešek: Ja nemogu da nebi g. predstojniku pravos. odjela nešto spomenuo. On kaže, da je odgovor na interpelaciju u pitanju zatvora i šutnjom dan. To je dakako istina, koja je žalibog jako moderna u našem saboru. Nego neznam, da li je to baš u redu? — Vjerujem, da g. predstojnik pravos. odjela nemože zadovoljiti g. interpelanta, nu iz toga još nesliedi ništa. Svietlomu banu, koji je representant vlade, sigurno su poznati drž. odvjetnici i njihovi čini, i na svaki način mislim, da bi bilo u redu, da se zastupniku odgovori, ako interpelaciju stavi.

Što se mene tiče, niti ja mogu braniti ovdje one, koji su bili zatvoreni, niti mogu kazati, da drž. odvjetnici nisu imali pravo; — to je stvar onih, koji znadu, što je u toj stvari. Svakako ipak je žalostno, da imadu drž. odvjetnici tako veliku moć, nu neda se tako lahko izpraviti, jerbo da imadu tu veliku moć, tomu nije nitko drugi kriv, nego ovaj sabor i ova većina, koja im je tu vlast dala. Ja samo kažem, nebi li se moglo može biti onim, koji su za ovu osnovu glasovali, dogoditi, da dodju u položaj, gdje bi taj svoj čin obžalovali. Danas meni, sutra tebi.

Ja kažem: neka se kazni, tko je pogibeljan zemlji i državi, ali, gospodo, toga nikada neću dopustiti, da se u ruke kojega čovjeka takova moć daje, da može sa slobodom jednoga čovjeka razpolagati i igrati se. Nije to šala za čovjeka, koji imade veću obitelj, ako mu se što pripeti. Zato mislim, da bi posve bilo u redu, ne samo za dotičnoga interesenta, nego i za umirenje cieloga naroda, da se sa stvarju izidje i kaže: ovako je! — I ako to nemože učiniti g. predstojnik pravos. odjela, sigurno će moći svietli ban, koji imade pravo tražiti te je dužan u interesu same vlade i suda to učiniti, da dodje do toga, da budemo znali, što je zbilja bio povod tim zatvorom. Jer ako su zbilja imali razloga tomu, da su se oni zatvori izveli, zašto nebi se smjelo kazati, zašto je bilo to učinjeno? Ako pak nije bilo razloga tomu, onda je posve pravo, da se dotični interpelant nebi zadovoljio s odgovorom, nego bi predlog stavio.

Predsjednik: Rieč ima g. predstojnik pravos. odjela.

Dr. **Marijan Derenčin**: Vis. sabore! Da li je bilo, da li nije bilo razloga ovakovu postupanju, nemože se znati inače, van ako vis. sabor iztražne spise pred sebe dobije. A toga vlada neće nikada učiniti, jer time bi vlada povredila stožerni temelj, na kojem počiva neodvisnost suda. (Glasovi: Istina! Tako je! — Na lievoj nemir.) A to pravo, da vi sudite, da li su sudovi pravo postupali i sudili, to pravo vam niečem.

Ovakovimi razlozi, gospodo, nećete obraniti svoje stanovište! — Ovdje je moj neposredni predgovornik govorio tako, da bi se zbilja javno mnienje moglo dati zavesti po njegovom razlaganju, kano da u našoj domovini o vladi i drž. odvjetnicih visi, da pritvor traje 5—6 mjeseci. (Glasovi na lievoj: „Visi!“) To nije istina! Ako niste čitali dotični zakon, onda bolje da negovorite. (Glas: „Izkustva pokazuju“.) Zakon kaže, da nakon 48 sati mora svaki pritvor biti po sudu potvrdjen. Ovako se je i postupalo, i nijedan pritvor, po oblasti sigurnosti učinjen, nije trajao preko toga roka. — Na tom temelju, na kom danas g. Popović traži iztražne spise sudovah, mogao bi sutra i one tražiti, u kojih je odsudjen na platež stanovite tražbine, rekav, da je odsuda suda krivična. A toga nemože učiniti!

Predsjednik: Rieč ima g. izvjestitelj.

Izvj. dr. **Lorković**: Vis. sabore! Iz onoga, što je presv. g. predst. Derenčin, držeć se samoga zakona, malo prije izjavio, ja se moram izjaviti proti izpravku g. Popovića. Nagrade, koje beru državni nadodvjetnik i njegov zamjenik, normirane su samim zakonom.

Ako g. Popović hoće, da se promiene, neka pozove vladu, da promieni ovu zakonsku osnovu. Osim toga svraćam pozornost g. Popovića na to, da se od ove nagrade samo jedna trećina plaća iz zemalj. budgeta, a druga trećina iz jedne zaklade. S toga preporučujem predlog odborov.

Predsjednik: Ja mislim, da će se sada glasovati o pojedinih točkah.

Prima li se naslov 3. „banski stol“ po predlogu odbora, toč. 1., da vis. sabor izvoli odobriti stavke 1—9 uključivo ovoga naslova po predlogu vlade kao redovitu potrebu sa 112.123 for.?

Prima se.

Sada neka izvoli g. izvjestitelj čitati toč. 2.

Izvj. dr. **Lorković**: (Čita toč. 2.)

(Prima se.)

Toč. 3. (Prima se.)

Predlog odbora glede „Nar. doma“.

Prima se.

Naslov 4. Sudbeni stolovi.

Predsjednik: Na ovaj naslov imade izpravak g. bar. Ožegovića, zatim predlog g. dr. Malca i izpravak g. Folnegovića.

Bilj. dr. **Lovro Vidrić**: (Čita. — Vidi zap.)

Digitized by Google

i budući da pri ovih sudb. stolovih faktično obstoje činovnici, i služi pod naslovom ravnatelj koji imade sličnu plaću sa dot. voditeljem gruntovnice, koja bi mu se po zakonu imala dati, i budući su sudb. poslovi podpuno organizirani, iz ovih razlogah bila je vlada dužna imenovati dot. činovnike. Budući pako toga učinila nije, stavljam predlog, koji ju ima na to potaknuti, s molbom, da ga vis. sabor prihvati.

Predsjednik: Rieč ima g. izvjestitelj.

Izvj. dr. **B. Lorković**: Vis. sabore! Sadanje gruntovničko osoblje stoji na temelju zakona od g. 1870., i na tom temelju mora tako dugo ostati, dok se podpuno neprovedu gruntovnice i neprenesu na kotarske sudove. Do toga vremena imade to gruntovničko osoblje pobirati plaće dosadanje, a od toga vremena počam dobiti će i veće plaće.

S toga predlažem, da se predlog Malčev i drugovah odbije.

Predsjednik: Glasovati će se o toč. 3. naslova 4. koja ovako glasi: da se st. 6—9. prihvate po predlogu vlade. Ako bi ta točka pala, onda će se glasovati o predlogu g. dr. Malca i dr.

Pitanje dakle glasi ovako: Prima li vis. kuća toč. 3. naslova 4. prema predlogu vlade dotično odbora proračunskoga. Ona gospoda, koja su zato, neka izvole ustati.

(Većina.)

Sliedi toč. 4.

Izvj. dr. **B. Lorković**: (Čita ju.)

Predsjednik: Na to ima izpravak g. Folnegovića. Molim g. bilježnika, da ga čita.

Bilj. dr. **L. Vidrić**: (Čita ga. — Vidi zap.)

Predsjednik: Rieč ima g. Folnegović, da obrazloži svoj izpravak.

Franjo Folnegović: Uvjerenje sam crpio, gospodo, da se trošak za kazn. iztrage može umanjiti — iz sliedećega dogadjaja. Obćina grada Senja izabrala si prije nekoliko godinah bilježnikom svojim domaćega sina. Čim je isti nastupio službu, radio je on kako mu njegovo poštenje, sposobnost i zvanje nalagalo; neobaziruć se na politička mnienja, progoni on korupciju ma odkle dolazila. U obćini bilo ih nekoliko proti njemu, kojim su bili poslovi pokvareni, i ovi počimlju bacati na njega osvade, koje su bile zaista smiešne. Na jedanput čuje se, da je dotičnik počinio zločin uvriede člana carske kuće. Iztraga se je povela, komesari su se iz Zagreba u Senj izašiljali, na stotine for. bilo je troška, a došlo se nije do nikakova resultata.

Dotičnik postao je samo popularniji i obljubljeniji u gradu, i premda nije bilo u njegovu interesu, radilo se je u gradu o tom, da bude izabran na sabor. Da se pako to osujeti, načinila se je nekoliko danah prije izbora opet prijava radi smetanja javnoga mira, radi uvriede člana carske obitelji. I eto, što se je sbilo? Došla su 3 komisara iz Zagreba u Senj da povedu iztragu. Sve to se je vršilo nekakvom ostentativnošću. Gospoda su se u crnoj opravi šetala po gradu, i majka Gržanićeva, kad je to vidjela — bila je tada bolestna — prestrašila se je sirota, i ta okolnost je sigurno njezinu smrt pospješila.

Ovu stvar iztaknuo je dr. Makanec u formi interpelacije. Kad je urgirao odgovor na istu interpelaciju kazao je, da ako se stvar nebude razjasnila, da će ostati na vladi ljaga. Svietli ban je na to odgovorio: dobiti ćete na to odgovor, i onda ćete vidjeti, na kom je ostala ljaga. Sada, odkada se znade, da je Gržanić podpuno rehabilitiran, sada, kad je nakon 10 mjesečne iztrage nastupio opet svoje djelovanje, sada kada se očito vidi da je ta ciela obtužba štono rieč „bei den Haaren herbeigezogen“, — sada izvolite zaključiti, na kom je ljaga ostala. — Ali to stoji, da je iztraga poždrla nekoliko stotinah iz ove rubrike „troškovi za uznike i za kaznene iztrage“.

Možebiti ovo nije jedini slučaj; takovih može se više sbiti. Pa da se nedade prilika, da se na ovakove svrhe troši novac, želio bi, da se vladi ograniči budget u tom pogledu na 70.000 for.

Predsjednik: Rieč ima g. zast. Polić.

Nikola Polić: Vis. sabore! Ovom sgodom mi je dužnost kao zastupniku iz hrv. Primorja upozoriti vas na jednu okolnost. Kad se je sudb. stol riečki ukinuo, kazalo se je prvo, da je to velik trošak za zemlju, koji se može prištediti; drugo, da sudb. stol ondje neima dosta posla. Obodvoje, mogu vas uvjeriti, gospodo, da neće se obistiniti; jer prvo u kazn. stvarih imade u nas dosta posla, dapače previše posla; nemogu dakle razumjeti, kako može činovnik u Zagrebu svoje stvari zapustiti, te ići iztragu izvršivat doli u riečku županiju, kamo ga šalju. Tako dakle mislim, da nije vlada ništa uštedila, buduć se sada isto toliko troši na putovanje sudbenoga izaslanika i druga. I da dokažem, kako može tu kod najmanje stvari veliki trošak nastati, neka navedem samo jedan slučaj.

Jedan je ukrao 5 funtih mûke (brašna); obć. poglavarstvo poslalo ga je kotarskomu sudu u Zagreb kroz 2 žandara. Za mjesec dana bila je konačna razprava, ka kojoj je bilo pozvano 5 svjedokah, i svakomu je put sa 50 for. izplaćen. Ako izračunamo sve to, to je tih 5 funt. mûke prouzročilo zemlji 280 for. troška. To je slučaj meni poznat, koji služi kao malen primjer; ali ja sam osvjedočen, da imade više takovih primjerah. Svakako pako držim, da je ukinuće sudb. stola riečkoga bilo nepraktično, niti se nije ništa postiglo. Možebiti je i tu igrala politika kakvu ulogu. Vi prenašate sudb. stol u Zagreb, Magjari ukidaju financ. ravnateljstvo te ga prenašaju u Zagreb; sve to valjda zato, da bude Magjarom lagodnije na Rieci.

S dozvolom vis. sabora pripoviedati ću o nekoj geografskoj karti, u kojoj je hrvatsko primorje razdieljeno u magjarsko i ugarsko-hrvatsko primorje. Magjarski dio

Digitized by Google

zauzimlje Rieku, Bakar i Kraljevicu, a ugarsko-hrvatsko primorje dalje doli od Senja.

Prije 15 danah — kako sam čitao — sekvestriran je u Senju jedan brod, pa došlo je sada do toga, da se nezna, koji sud bi imao o tom suditi; i još dandanas nije se došlo na čisto glede toga, koji sud je nadležan.

S obzirom na ukinuće sudb. stola na Rieci zagovaram dakle izpravak g. Folnegovića.

Predsjednik: Rieč ima gosp. predstojnik odjela za pravosudje.

Dr. **Mar. Derenčin**: Sudbeni stol riečki ukinut je na temelju podatakah, koji pokazuju, da njegov dalnji obstanak nije opravdan; on je ukinut tim više, što su po novom ustrojstvu sudbeni stolovi kazneni sudi i što kazneni sud u županiji riečkoj nije opravdan, dapače suvišan. Ja nebi se usudio uztvrditi, što tvrdi g. predgovornik, da je trošak skopčan sa vršenjem poslovah sudbenih u županiji riečkoj sada veći, nego da bi bio onda, ako bi postojao na Rieci sudbeni stol. Ja nebi se usudio dtvrditi niti ono, što g. predgovornik pripovieda o kradnji brašna; premda neznam kako se baš ima s navedenim slučajem, nu držim, da 5 funtih brašna nestoji 5 for., dakle nije se to moglo smatrati kao zločinstvo i predati sudbenomu stolu u Zagrebu.

Što je gosp. predgovornik naveo glede slučaja, da se nezna za nadležnost suda u stanovitom slučaju, zato se nemože vlada činiti odgovornom ili zakon, jer će o nadležnosti odlučiti sudovi sami, pošto to — kako je poznato — na nje spada. U ostalom pomorska sudbenost spada iza dokinuća provizorija po dogovorenoj naredbi na riečko sudište. Da je pako to najvažnija grana pravosudjah naših, ja bi uztvrdio, da nestoji, jer sam uvjeren, da u cielom primorju uključivo grada Rieku neima 3—4 ovakove parnice.

Nego pitanje glavno je, što izpravak g. Folnegovića ide na to, da se još obali svota, koja je u ime troškovah za uznike i kaznene iztrage uvrštena u budget. Već je proračunski odbor obalio tu svotu za 10.000 for. Ja bi molio, da se dalje neide; jer opet kažem, da će vlada shodnimi naredbami nastojati, da se što veća naknada troška od dotičnika svom strogošću utjeruje.

Ja mislim, da će biti rezultat buduće godine o tom povoljniji.

Zato molim, da se primi predlog odbora.

Predsjednik: Rieč ima g. zast. Popović.

Stevan Popović: Vis. sabore! Ako se nevaram, smisao ovoga izpravka nije samo, da se prištedi 10.000 fr. nego ujedno i težnja, da se vlada i nekim materijalnim sredstvom prisili na što veću pažnju u vršenju svojih dužnostih, koje je preuzela. Ja mislim, da je baš s toga gledišta posve opravdana ovaka težnja pogledom na izkustva, koja od nas svaki ima.

Trošak od 90.000 for., koji je ovdje preliminiran za buduću godinu kao pokriće, mislim, da se može razumjeti samo takav, koji se troši na iztrage sudske i što s time u svezi stoji. Ako bi velika svota bila stavljena vladi u to ime na razpolaganje, to bi bila ostavljena mogućnost vladi, da se nemora baš jako obzirati, da li jedan ili drugi korak u eventualnoj iztrazi, ili drugim slučajevima učiniti mora ili ne.

Jasnije da kažem, ja mislim, da u ovakim stvarima i vlada nalići privatnomu čovjeku. Obično je, da ovaj, ako je ograničen samo na malu sumu, vrlo jako pazi, kad će i kakav korak učiniti, koji stoji troška, dočim kad imamo na razpoloženju dovoljno, često činimo izdatke, i koji nisu od potrebe. Da je naša vlada na ovaku cielj imala manje novacah na razpolaganje, možda nebi razvila onako pompeznu ubojnu silu, kad je ljetos neznamo zašto valjalo ono nekoliko nevinih naših gradjanah u Pakracu zatvoriti i ovamo u Zagreb dovesti. Držim, da će se i ta vojska, koja je tada u Pakrac rekvirirana, iz ovih novacah platiti, a to bi bio za cielo izlišan trošak. A da se bez nevolje i preko potrebe troši više, dakle da se nepazljivo postupa u stvarima, na koje ide ovaj novac, slobodan ću biti, da pokažem jednim primjerom. Istina, taj primjer govori o maloj jednoj stvari, ali se iz toga dade logičan zaključak izvesti i na velike, koje su sasvim slične ovomu malomu primjeru. Pošto su pakrački gradjani, koji su ovdje na pravdi boga trunuli u tamnici puna 3 mjeseca danah, bili kao nevini pušteni na slobodu, zadrža državno odvjetničtvo jednoga od njih ovdje, da ga radi druge neke stvari - pošlje u Požegu. To je bio jedan od starijih ljudih, ugledan trgovac pakrački i imućan čovjek, koji u svakomu pogledu pruža garancije potrebne svojom ličnošću, da bi ga odvjetničtvo slobodno moglo pustiti bez pratnje do požežkog suda. Stvar je pak bila civilna — kriminalne prirode, — a ne politično-kriminalne, dakle obične; s toga nije bilo potrebno davati asistenciju, jer je drž. odvjetničtvo moglo znati, da nemože biti nikakve opasnosti, da bi rečeni gradjanin pomišljao na bjegstvo, jer je sama stvar, radi koje ga tjeraju k sudu, ništarija. Da je ništarija, vidi se i od tuda, što ga je sud poslje 3 dana pustio kući, što nebi mogao učiniti, da nije tako.

(Medjutim dr. Derenčin ustaje i kaže: Ja protestiram proti tomu, što većina trpi, da vi nazivljete odluku suda ništarijom. — Nemir u sredini.)

U koliko bi to bilo kadro sud uvriediti, ja povlačim natrag.

Kad vlada nebi imala na razpoloženje više, nego bi joj nuždno bilo, ona za cielo nebi mogla pasti u taku pogriešku, da troši n. pr. popraćanje onih, koje sudovi kao nevine poslie tri dana puštaju na slobodu.

Završujem s tim, da mi se dopada, što vidim ovdje u izpravku izraženu ne samo težnju štednje, nego i onu drugu, naime da se vladi nekako materialnim načinom stavi pred oči opomena, da pazljivije postupa ondje, gdje je u pitanju očita sloboda gradjana naše zemlje.

Izjavljujem još, da sam vrlo zahvalan Nj. preuzv.

*

Digitized by Google

svietlomu banu, što je toliko blagovolenja izvolio ukazati opoziciji, te nije ovu sgodnu priliku upotriebio da i dokaže ono, što je uztvrdio, da je na nama na opoziciji ljaga sbog afere Gržanićeve.

Predsjednik: Rieč ima g. zast. Kamenar.

Juraj Kamenar: Vis. sabore! Ja sam onaj, koji rado štedim i uviek saboru dovikujem: „štedite!“ Nu ovdje nemogu podupirati Folnegovićev izpravak. Zato i nekom bojazni poprimljen rieč, da nabrajam svoje želje glede kaznionah.

Ovdje nemogu podupirati ovaj predlog zato, jer se ta svota, koju vlada treba i daje, predbježno mora dati, jer vlada bi bez novacah bila, ako nevotiramo za uzdržavanje uznikah potrebnu svotu i ja sam se čudio odboru, što je on već tu svotu od 90.000 for. snizio na 80.000 fr.

S toga predlažem, da se metnu svih 90.000 fr. u pokriće, da tim riešimo vladu mogućih neprilikah te odbijam ovaj izpravak.

Predsjednik: Rieč ima g. zast. Ogjić.

Živko Ogjić: Vis. sabore! Meni je veoma žao, da g. zast. kotara rumskoga u ovoj kući onakovim tonom govori, kako smo bili vikli čuti prošle godine u kragujevačkoj skupštini. Nisam rado, da prizore one prenosim amo, nego ću se ograničiti na samu stvar. Gospoda nekoja uzela su veliku rieč i navalila na sudove. Gospodo, bilo je vrieme, kao što je g. Antolek govorio, gdje smo se svi otimali, da iz stanja nereda stupimo u stanje reda. I upravo ovaj red, koji je nastao u našoj zemlji u pogledu sudstva i uslied dobre uprave, prinukao me je, da ostavim stanovište, koje sam zastupao prošlih 3 godinah kao član opozicije, te da stupim na stanovište većine. Gospodo, ja mogu iz života dokazati, da je narod naš, većinom u doljnjih krajevih živuć, pitao mene: jesi li ti štogod pripomogao, da danas vladaju u sudstvu takovi odnošaji, gdje neidemo i netrebamo ići s punimi vrećami i vozovi k sudu, nego da bi još krivo bilo, ako bismo to učinili. (Živio!)

Što se tiče pakračkih zatvorah, to mislim, da je o tom već dosta rieči palo, vrebci već o tom govore, trebalo bi po tom zataknuti već sviralicu za pas. (Povladjivanje.) Ako se takova što dogodi, nemože se kazati, sudac je tomu kriv; on je baš pravedan i valjan, i to osobito u onih krajevih, gdje živim ja. Narod naš sada baš uvidja, koju je blagodat dobio na ovakovom sudstvu. Zato može se predlog odbora primiti, po čem držim, da je upravo nuždno, da se sudstvo u dobrom redu uzdrži.

Predsjednik: Rieč ima g. zast. Antolek.

Drag. Antolek-Orešek: Vis. sabore! Što se tiče ovoga izpravka, može biti nisam mislio, da ću govoriti o njem, nego pošto je g. zast. Ogjić naglasio, da je on upravo radi dobroga reda prešao k većini, pa onako nekakvim načinom predbacio opoziciji, da mi sa sudovi nismo zadovoljni, to ja, pozivajuć se na vis. kuću, molim, da prizna, da ja u svojem govoru, koj sam prije držao, nikakve rieči nisam govorio niti o sudu niti o državnom odvjetniku, kojom bi bio povriedio njegovu čast. Nego samo radi umirenja ciele stvari i u interesu same vlade držao sam za nuždno to naglasiti i ovu osvadu g. predgovornika odbiti. (Ogjić: „Ja nisam tako rekao“.) Kao što ja nikada neopozovem ono, što kažem, tako i ovdje, da sam što rekao, nebi opozvao. Nu ja držim, da nisam ništa takova rekao, izim, ako sam se zarekao.

Predsjednik: Rieč ima g. zast. Rogulić.

Dr. **Aleksander Rogulić**: Vis. sabore! Ja o ovoj stvari nebi govorio, da nije gosp. zastupnik Ogjić onakovim tonom govorio, koj na svaki način nije opravdan, (Miškatović: „Jest opravdan.“) a najmanje oni razlozi. Jer kad se govori, da netko od nas hoće, da izazove prizore, što su oni u kragujevačkoj skupštini bili, (Glasovi: „Istina je!“) .... ako se vi tako ponašate, da navaljujete na ... (Veliki nemir. — Govornik se nečuje. — Predsjednik zvoni.)

Predsjednik: Ja molim g. zastupnika, da se predmeta drži, neka se nespominje ono, čemu mjesta neima, nego neka govori o predmetu.

Dr. **Aleksander Rogulić**: Ja svakako o predmetu govorim, o kojem je debata. Ja držim, da bi moralo vis. predsjedničtvo prema članovom opozicije toliko uztrpljivosti imati, koliko je ima prema većini ovoga sabora. O svakom predmetu se je od ove strane puno govorilo, nu vis. predsjedničtvo nije našlo za potrebno, kojega govornika opomenuti. Ja nebi govorio, da nije ovdje osvada pala, koja nije umjestna. Gosp. predgovornik kaže, da bi se o onom predmetu, koj je bio više putah od članovah opozicije naglašen, već jedanput prestalo govoriti, jerbo da o tom već vrebci govore. (Istina je! na desno.) Gospodo, da ta izjava nije pala, ja nebi bio možda progovorio, nu tako čini mi se umjestno, da govorim, jer mislim, da je dužnost toliko puta govoriti o toj stvari, dok se ovomu neredu (Glas: „Neima nereda!“) na put stane. Ja hoću dopustiti, da se tako sbiva i u drugih zemljah, ali, ako uzmemo povjestnicu Europe od posljednjih 10 godinah u ruke, vidimo, da akoprem je naša zemlja skoro najmanja, ipak nije nijedna toliko prevrata doživjela u posljedne doba, kao što naša. Mi znamo, kakvi su tu prizori bili, ali svakako nije imalo tako ostentativnih zatvorah, kao što se danas pod štitom i zaštitom ustava sgadjaju. I moramo se pitati: imamo li ustav i u čem je naša lična sloboda zaštićena? Je li to zaštita lične slobode, da bude poslije 2 mjeseca zatvora jedna osoba od suda nevinom proglašena? Ja znam, da takovu zaštitu možemo i u absolutnoj državi imati, jer znam, da i ondje neće sudovi nedužne i nekrive ljude krivimi proglasiti. Uzmemo li Francezku, Njemačku ili Cislajtaniju, to dopuštam, da bi se i ondje moglo naći običnih predmetah, a sigurno neima slučaja, da su 7—8 osobah kroz 2—3 mjeseca zatvorene bile radi ovakove stvari i na ovakav način. I tu ja držim, ako branim sudstvo, da je stvar vladi prepuštena, jer vlada ima tu ulogu, da pospješi stvar, te

Digitized by Google

mora znati, što se radi, a nesmije dopustiti, da stvar tako dugo ovdje leži. Gosp. predstojnik pravosudnoga odjela kazao je s obzirom na kazneni postupnik, da su bili dotičnici za 48 satih preslušani . . . (Dr. M. Derenčin: „To nije istina! To nije istina! Ja kažem, da vi negovorite istinu“.) Molim ja ću g. predstojnika o tom osvjedočiti. (Nemir.) Ali što je ovdje . . . (Nemir. — Nečuje se govornik. — Dr. Derenčin: „Vi niste govorili istinu“.) Ja ću dokazati, ako sam što uztvrdio. Ja nebi bio govorio, da nije g. zast. Ogjić govorio u takovu tonu, u kojem nedolikuje govoriti. Gospodo, on je izvolio ovdje kazati, da je uprava sasvim valjana i da je sudstvo sasvim u redu; i da je to njega navelo i prinukalo, da je on iz reda opozicije u redove vladinih pristašah prešao. Gospodo moja i vis. sabore, zašto tko iz redova jedne stranke u redove druge stranke prelazi, mislim da nije u saboru mjesto, da se izpituje. I ja bi mogao g. predgovorniku drugo što u tom pogledu kazati, — ali pošto neću, da nanj navaljujem tonom, koj se osobnosti tiče, kao što se s druge strane na nas navaljuje, i pošto neću dati povoda raznim inkriminacijam, to takodjer neću u tom pogledu duljiti. Ja bi se mogao pozvati na mnoge slučajeve da g. predstojniku pravosudnoga odjela dokažem svoju tvrdnju, da se sa sudovi nemožemo pohvaliti, gdje su se članovi suda zaista šikaniranjem odlikovali. Tako n. pr. neriešavaju pisamah, koja su drugom pismenicom pisana. Na svaki način stvar u ničem na bolje okrenula nije. (Predsjednik: Molim g. govornika, da o stvari govori.) Toliko sam imao spomenuti, nu sada da neduljim dalje, završiti ću, podupirajuć izpravak g. Folnegovića.

Mirko Hrvat: Vis. sabzre! Ja o predmetu sigurno nebi govorio, da g. dr. Rogulić nije predbacivao nesaviestnost svim onim, koji, kao što se kaže, nesviraju s njim na jednaku sviralicu; dakle sve one zastupnike prozvao je nesviestnimi, koji nečine ono, što ona družba čini. Ja odbijam od sebe i od većine prigovor bezsaviestnosti, i kažem, da onakav zastupnik, koj dodje na sabor, koj je bio 3. srpnja sazvan, tek 30. listopada, te je tako nesaviestan, nije vlastan o saviestnosti ni najmanje suditi. (Živio! Živio!)

Predsjednik: Rieč ima g. zast. Miškatović.

Josip Miškatović: Vis. sabore! U ovom budgetu nije niti jedna stavka bila razpravljena i primljena, a da se nebi u razpravu uveo onaj nesretni i vrlo neugodni slučaj političkih zatvorah.

I meni se čini, da je g. Ogjić, koji je pred menom govorio, samo radi toga rekao, da je treba jednom već sviralu za pojas metnuti, jerbo se ovo čini neugodno i nesretno jednako bacati ovimi političkimi zatvori.

Već imade tomu nekoliko godinah, odkada sam ja medju ostalimi zaslužnimi muževi kano nitko drugi podigao glas o naših javnih poslovih.

Iz ovoga mojega neznatnoga djelovanja može se svatko uvjeriti, da sam ja uviek zagovarao u našoj zemlji slogu medju hrvatskim i srbskim plemenom. Ovoga nastojanja se i danas držim; radi ovoga nastojanja imade neka stranka u našoj zemlji, koja je meni i mojim drugovom predbacila, da dobivam biogradskih dukata. Ima jedan član ovdje, koji sjedi medju opozicijom i ova nam opozicija neriedko prigovara mržnju, animozitet, i progonstvo Srbah. Ovo odbijam od sebe i drugih članovah.

Ali kada se u srbskih listovih može čitati, „pokazati ćemo tim Hrvatom“, kada se kaže, „da je neshodan zakon sabor stvorio“, zakon, koji ide na to, da cieli naš narod dodje do prosvjete i ljubavi, kada to srbski listovi pišu, kada se dapače ovakove rieči ovakovi prigovori i razgovori u naših družtvih čuju, pa onda, ako vlast ove zemlje, koja je dužna pravo historičko ove zemlje i njezinu budućnost čuvati, upotriebi mjere nuždne, sve ovo za progonstvo razvikati, to je nepravedno i ja moram to odbiti od većine sabora i od vlade.

Jedanput je trebalo pokazati da je ovaj sabor zvan braniti najprije hrvatski temelj ovoga sabora, na koji imade svako pleme i svaka vjera isto pravo, ali koji temelj nesmije nitko rušiti u Hrvatskoj.

Predsjednik: Rieč ima g. predstojnik odjela za pravosudje.

Dr. **Marijan Derenčin**: Ja moram opetovano nešto razjasniti. Gosp. Popović govori o svoj svoti, kao o nekakvom „dispozicionsfondu“ vladinom; ja moram samo opaziti, da iz ove svote označuju se predujmi za troške kaznene, koji su u svoje vrieme obredjeni, i koje imadu povratiti oni, koji su na povratak odsudjeni. Do sada bio je, žaliboże, ovaj povratak troškovah spor, zato kažem, da će vlada izdati naredbu takovu, koja će osigurati obilniju naknadu troškovah, nego li do sada. Nego, kad se iztraga povede, to mora biti fond, iz kojega će se dotični troškovi podmirivati, koje pako mora dotičnik povratiti, ako bude za krivca proglašen. Ja samo nešto kažem, ja sam bio vičan dosele u svih parlamentih gledati opoziciju na braniku neodvisnosti sudačke, pa slušati uviek samo prigovore proti vladi, da ona upliva na sudstvo; naša opozicija radi baš protivno.

(Glasovi na levo: „Nije istina!“ — Glasovi u sredini: „Istina je!“ — Živio!“)

Ja sam dokazao, da se zatvor nemože pripisati drugomu, nego našemu sudu. Zahtjev da neka vlada na sudce upliva, je posve neumjestan; nu ide se još dalje; dočim ona stranka neima povjerenja u vladu, ide tako daleko, da stavi nečuveno u Evropi načelo, neka ne vlada, nego neka sabor upliva na sudce. Ja odbijam takav zahtjev u ime zdravoga razbora. (Živio! Živio! U sredini i na desno.) Gospodo! Ja nikada nisam kazao, da je uprava tako savršena, da neima nijednoga činovnika, koj može biti nebi vršio svoje dužnosti. Ako se veli, da su n. pr. u Francezkoj najbolji odnošaji, to ja mislim, da ima i u Francezkoj činovnikah, koji nevrše svoje dužnosti, ali težko će se naći tko, koji bi uslied toga vladu na odgo-

Digitized by Google

vornost pozivao, i koj bi vikao da uprava radi toga nevalja ništa. (Živio!) Vlada odgovara za svoje činovnike, da vrše dužnosti, koje su im propisane, ali ona nemože za to odgovarati, ako pojedini činovnik štogod učini. No čini mi se, da je sve jadikovanje u rieči „ćirilica". Gosp. dr. Rogulić kaže, da se neriešavaju spisi, koji su ćirilicom pisani. I to nije istina. Ja mogu pokazati spise, koji su u mojem odjelu, gdje je tiskana jedna polovica latinicom, a druga ćirilicom. Ja imam čast kazati, da vlada, namještajuć činovnike, neće nikada gledati na vjeru, ili na pleme, da neće nikada nastojati o tom, da stanovitomu predjelu udari pečat plemenski ili vjerozakonski, neće gledati na to, da li čita dotični sudac dobro ćirilicu, ili ne, nego na to će gledati, da li dobro obavlja svoj posao. (Živio! Tako je!) Može biti radi ćirilice . . . (Veliki nemir na lievoj. — Posliednje rieči govornikove se nečuju.)

Stevo Popović Molim za rieč.

Predsjednik: (Zvoni i opominje na red.)

Rieč ima g. izvjestitelj.

Izvj. dr. **Blaž Lorković**: Vis. sabore! G. zastupnik Folnegović predlaže, da se troškovi dolazeći pod stavkom 10 za uznike imadu sniziti na 70.000 for.

Kada se je ob ovom naslovu u odboru viećalo, bilo je predloženo, da se mjesto 10.000 for. briše 20.000 for. Ali odbor je odstupio od prvobitnoga zahtjeva, te je pristao na to, da se briše 10.000 for. i to s toga, što se ovi troškovi netiču samo vodjenja kaznenih iztragah, nego i uzdržavanja uznikah, a s druge strane imadu se troškovi ti predujmiti, i bojati se je, ako bi se vladi svota ta smanjila, da će biti prisiljena sa strogošću utjerati troškove, usljed čega bi i nedužni nastradati mogli.

Stoga mislim, da može g. Folnegović ove godine tim zadovoljan biti, ako se samo 10.000 for. briše, a izkustvo će dokazati, koliko bude strožije utjerivanje uspjeha imalo.

Predsjednik: Vis. kućo! glasovati će se o točki 4., koja glasi, da se „troškovi za uznike i kaznene iztrage kod sudb. stolovah dozvole sa svotom od 80.000 forintih". — Ona gospoda, koja su za taj predlog odbora, neka izvole ustati.

(Većina.)

Molim g. izvjestitelja, da čita točku 5.

Izvj. dr. **Blaž Lorković**: (Čita.)

(Prima se).

Predsjednik: Sliedi naslov 5.

Izvj. dr. **Lorković**: (Čita.)

Predsjednik: Prima li se naslov ovaj po predlogu odbora?

(Prima se.)

Izvj. dr. **Blaž Lorković**: (Čita naslov 6.)

Predsjednik: Na ovaj naslov stigli su izpravci gosp. zastupnika Antoleka i g. zastupnika Lehpamera. Molim g. bilježnika da ih izvoli čitati.

Bilj. dr. **Lovro Vidrić**: (Čita. Vidi zap.)

Predsjednik: Rieč ima g. zast. Antolek, da obrazloži svoj izpravak.

Dragutin Antolek-Orešek: Vis. sabore! Moj izpravak nesmjera tamo, da bi se načinila tamo kakva znatna promjena, nego je više prijateljska opomena na vladu. Gospodo! u najnovije vrieme sbivaju se u kaznioni lepoglavskoj takove stvari, da osobito mi, koji smo u blizini, ako bi sve okolnosti dobro u obzir uzeli, niti skoro nebi smjeli spavati.

Danas ima tamo preko 500 kažnjenikah, (Glas: „900 ih ima.") nu sada je svejedno — ja ih nisam brojio — dosta ih ima, to znam. (Smieh.) Ja velim dakle, da ima tamo preko 500 pogibeljnih ljudih s malom iznimkom onih, koji su slučajno tamo stigli, i koje neuvršćujem medju prave zločince; ovi ljudi već sada evo 2 godine odkada je Taussig otišao, neimaju nikakvog posla, jer sadanji zakupnik Sliepčević nedaje im nikakvog posla. To se meni jako čudnovato vidi, jerbo ako ništa nerade, imadu vremena, da se još bolje prakticiraju u svakojakih nepodobštinah, tako da kad van dodju, mogu s dobrim uspjehom rigorosirati. (Smieh.) Lepoglava je postala universitet zločincah. (Smieh.)

Vjerujte mi, gospodo, da je ovo živa istina, — a tko nevjeruje, neka na moj trošak ide i osvjedoči se, da je tomu tako. A tko je tomu kriv? Najviše vlada, a još više zločesta uprava, kojoj je naravski opet vlada kriva, jer ona imenuje dotične činovnike.

Velika nesreća je bila, da se je uprava Lepoglave povjerila ljudem, koji tomu nisu dorasli, a koji bi bili možebiti inače posve sposobni činovnici. Ja n. pr. mogu biti za svoj posao sposoban, ali čižama neznam načiniti, kao kakav čižmar. Dakle ako je koji dobar ravnatelj sudbenoga stola u Zagrebu, to nestoji, da mora biti i dobar ravnatelj kaznione, jer ravnatelju kaznione potrebita je velika znanost, i to praktična i teoretična znanost; jerbo, gospodo, već onaj koji će ravnati sa 500 dobrih ljudih, treba da ima veliku sposobnost, a kamo li onaj, koji ima ravnati sa tolikimi zločinci, sa ljudmi, koji nisu samo zato u kaznioni, da svoju kazan prestanu, nego i zato, da bi poslie prestane kazni došli van kao pošteni ljudi. Ali ovako ne samo da nebudu bolji, nego i oni, koji nisu posve pokvareni, te su slučajnom nesrećom tamo došli, budu posve pokvareni. Ako jednoga od nas medju 15 onih, koji dolaze n. pr. iz Sriema, — ja čujem, da su ti tamo najgori — medju ovakove metnu, pa bio angjeo, pitam ja: je li čudo, ako se on pokvari?

Nadalje, gospodo, znadem ja iz pouzdanoga izvora, i vis. vlada će znati, akoprem baš nisam u savezu sa vladom, nego ja to čujem od ljudih, koji više puta Lepoglavu posjete, da se je ondje zbilja nekakva revolucija porodila medju ravnateljem i pristavom. Priepor ide tako daleko, da su već stranke nastale, jer traži svaki od njih pristaše, i to ne samo medju stražari, nego i medju istimi

Digitized by Google

kažnjenici. I tako će biti vlada na jedanput iznenadjena, da se rat vodi u Lepoglavi. (Veliki smieh.)

Kako će izpasti, to ja neznam. Čuo sam, da je sbog ove prepirke, koja je ondje nastala, već iztraga povedena od strane zem. vlade, i da je jedan viši činovnik išao tamo; nego došav u Lepoglavu, u spavaćoj odori, pušeć iz čibuka, kroz prozor se okolici Lepoglavskoj divio, te nije ništa učinio nego vratio se u Zagreb po poslovici „Martin iz Zagreba, Martin u Zagreb“, a vladu izviestio, da je u Lepoglavi sve u redu.

Ja sam nadalje čuo iz ustijuh drž. odvjetnika varaždinskoga, da se je pojavila neka bolest medju kažnjenici u Lepoglavi; što u ostalom nije čudo, jerbo oni ljudi neimadu nikakva posla, nego cio dan unutri leže. Ako bude ta bolest nadalje se širila, možemo se nadati, da ćemo morati sve kažnjenike van pustiti.

S toga gledišta neznam, je li vlada što učinila ili nije; al ja moram vladu samo kao prijatelj na to upozoriti. Nu budući da znam, da će sada uprava Lepoglave preći u ruke predsjednika pravosudnog odjela, njemu preporučujem kao čovjeku, koji ima dobro srce, i kao čovjeku moralnu, neka gleda da iz Lepoglave zlu upravu, što sam napomenuo, odstrani, i da uzpostavi ondje dobar red, kako treba da bude na takovu zavodu.

Predsjednik: Rieč ima g. zastupnik Lehpamer, da obrazloži svoj izpravak.

Josip Lehpamer: Gosp. predgovovnik dosta je jasno opisao stanje lepoglavske kaznione, tako da meni ništa drugo nepreostaje, nego samo jednu okolnost iztaknuti. Ja sam imao priliku motriti bolestna čovjeka i vidjeti, kako ga dvore; dapače, ja sam često vidio, da je juha, koja mu se je činila kao bolestniku da nevalja, bila valjana, i kazao sam mu: Prijatelju, juha ova valja, nu tvoj želudac nije u redu. — To zato spominjem, jerbo čujem, da se tu mnogo šta prigovara; i možebiti da gospoda, koja prigovaraju — a medju te i ja spadam — pravo imaju, da zbilja „juha“ nije dobra, al moguće je, najčešće kod bolestnika, da on nije u takovom položaju u kojem bi imao biti, da bude sposoban suditi o dotičnom predmetu. Ja to spominjem u prispodobi, i želim da se dobro s hvati i umjestno uvaži.

Ja poslie ovakova obrazlaganja g. predgovornika netrebam drugo, nego da upozorim vis. sabor na zaključak prijašnjega saborskog zasjedanja da je u svakom proračunu stala plaća za svećenika grč.-iztočne i za svećenika katoličke vjere od 700 for. Ja upozorujem vis vladu, i u odboru i u klubu i u saboru bila je na to upozorena — da bi se to, što se zakonom odredi, imalo i točno izvršivati; a ja znam da u mnogom pogledu nije tako zadovoljila, kao što se misli, i kao što bi imalo biti. Ja znam da je tamo neki čestiti starac, koji obskrbljuje kažnjenike duševnom hranom, kojemu se i daje nešto, ali ovih 800 for. štono su ovdje opredieljeni za njega, toga nedobije već 3 godine. Pa zato sam prisiljen, da na to upozorim vis. vladu, i mislim, da su upravo svi razlozi, koje je g. pregovornik naveo, dosta važni, da se misli na te razloge, te da se zbilja religiji priznaje onaj upliv, štono je u historiji i u životu svih narodah zasvjedočen, da je naime naša religija zbilja vrstna djelovati na moralno preporodjenje čovjeka. S te strane mislim, da se ima veća pažnja posvetiti religiji na tom zavodu, nego što se je dosada. Pa zato me iznenadjuje, što pod stavkom 7. tek. br. 2. nalazim na jedanput, da je dotičnomu pomoćniku uzkraćena ona podpora, koji je skupa sa čestitim starcem nastojao i u školi i u crkvi oko ublaživanja tih ljudih sa duhovnom paštom svete religije.

Ja neznam, s kojih razlogah je brisana ta svota? Ako je brisanje ovo opravdano, rado ću odustati od moga izpravka; ali pošto držim, da je neopravdano, nemogu drugčije, nego da to predlažem, jerbo neznam, čim i kako se hoće oko toga nastojati, da se ti ljudi poprave, ako ne duhovnom paštom i uplivom sv. religije? S toga molim vis. sabor, da izvoli moj izpravak uvažiti, da nebude gorje, nego što je g. Antolek kazivao.

Predsjednik: Rieč ima g. zast. Popović.

Stevan Popović: Vis. sabore! Malo časa prije spomenuo je g. zast. Antolek o kaznioni lepoglavskoj jednu stvar, koju bi bilo interesantno statističkim putem iztraživati, veli naime, da iz sriemske županije najviše zločincah odnosno stanovnikah u kaznioni lepoglavskoj imade.

Dragutin Antolek-Orešek: (Padne mu u rieč.) Ja nisam htio to baš tako iztaknuti, i nisam onako mislio, kako me je možda g. Popović shvatio, nego pošto je upravo g. Ogjić jučer dokazivao, da tamo neima nikavih zločincah, htio sam tu njegovu tvrdnju nekoliko izpraviti. Drugo pako nisam htio ništa dokazati. G. Ogjić je kazao, da žandarmarija nije ondje potrebna, zato sam rekao, da je Sriem najgori.

Stevan Popović: (Nastavlja.) Već sam mislio, da zamolim vis. vladu, da nam dade priliku, da sagradimo statističke cifre. No pošto sada vidim, da se može izjava g. Antoleka sa drugoga gledišta uzeti, neću dalje govoriti o toj stvari.

No, vis. sabore, prije nego predjem na sam predmet, budi mi dozvoljeno, izjaviti svoje mnienje, što ja mislim da treba . . . (Glasovi: „Na stvar!“) Ja mislim, da ću bar toliko prava uživati u ovoj vis. kući, koliko svaki drugi član, poimence g. Miškatović.

Predsjednik: (Zvoni.) Molim g. govornika, da se stvari drži, to nespada na predmet.

Stevo Popović: No, mi smo brzo gotovi. Ja mislim, da to svakako spada na stvar, i ja nemogu mimoići jednu okolnost, na koju me je potaknuo govor g. Miškatovića. . .

Predsjednik: (Prekine ga.) Molim g. govornika, da se ograniči na samu stvar, inače ću mu uzeti rieč.

Stevo Popović: (Nastavlja.) Ja mislim, da uživam ista prava, koja i g. Miškatović, jer ni on nije govorio

Digitized by Google

o stvari; dopustite mi dakle, da bar pobijem njegovu izjavu, na koliko se odnosi na mene . . . (Nemir. — Nečuje se govornik.)

Ja nisam vičan govoriti o tom, što sam ja sagradio, nego ja sam svakako prije radio za taj temelj nego g. Ogjić, i vojevao za njega, kad je trebalo vojevati. Kad je tomu tako, onda, gospodo, nemože se baciti sumnja na mene, kao da bi spadao medju one, koji bi htjeli taj temelj porušiti. I kad bi mi bio protivan, trebalo mi je bilo tada samo ruke skrstiti, niti bi ga onda trebao danas ljuljati.

Što g. Ogjić meni predbacuje, da isto uviek opetujem glede pakračkih zatvorah, to mu moram kazati, da to samo toga radi toliko putah spominjem, što držim, da je svakako važna lična sigurnost svakoga gradjana, te mi se nečini stvar tako neznatnom, kako ju on — po njegovu govoru sudeć — nuzgrednom smatra.

Inače što se same kaznione tiče, držim, da će biti uviek nered, dok će postojati taj zakupnički sistem; jer oni ljudi, koji preuzmu da proviantiraju takav zavod, polaze za ciljem neke dobiti i špekuliraju onako, da sami od njega korist vuku. Sbog toga davaju kažnjenikom lošu hranu i obskrbu, te u obće svojoj dužnosti skroz i skroz slabo odgovaraju. Tu bi trebalo gledati, da se pronadje što prostiji način obskrbljivanja ove kaznione, da se nadalje gleda postići to, da se budu kažnjenici zanimali što više sa kojom nutarnjom radnjom, a treće, da se ide na što moguće manji špekulativni princip.

Predsjednik: Rieč ima g. zastupnik Kamenar.

Juraj Kamenar: Vis. sabore! Imao sam već više putah prilike, predočiti stanje naroda i potrebu podignuća narodnoga gospodarstva i obrazbe puka, i naveo sam, da možemo samo podignućem norodnoga gospodarstva i naobrazbe doći do toga, da nebudemo imali toliko troškovah na kaznione. Trošak u ovom proračunu iznaša na kaznione 240.455 for.; kada se ova svota sa onom, koja se na žandare troši, sbroji, to se mal ne preko polovice na zločince troši, a na naobrazbu puka tek 20.000 for.

Imao sam prilike i prošle i ove godine vladi kazati, dok kaznenici i zločinci nebudu povraćali ono, što stoje, daklem svih troškovah, da će se oni dotlem množiti.

Ovdje se je već prošle godine čulo u saboru, da su mnogi kažnjenici poželili opet natrag. I ja sam priznajem, da je čovjeku neuku laglje ondje, gdje se nemora za se brinuti, gdje nemora ništa raditi, nego kod kuće, gdje raditi, gdje se na suncu peči, za obitelj brigu nositi i porez plaćati mora. Nu ako budu okolnosti tako ostale, ako se nebudu strožije mjere upotrebile i zloporabe uklonile, nastati će na posliedku okolnost ta, da nam nebude ni cieli budget dosta za zločince.

Ja preporučam izpravak g. Lehpamera tim više, jer zbilja moral će ondje imponirati. Kako su ti zločinci tamo pred opaticami, pred ženskima treptili, samo da nemoraju u crkvu i bogu se moliti!

A što se tiče njegova predloga, da se ondje namjesti kateheta, to mnijem, da bi bilo bolje, da ondje upravlja i ravna moralom redovnički stališ.

Ja bi nadalje u svrhu naobrazbe tamašnjega puka ustrojio i posebnu školu, neka se uče čitati, ja bi im dao kamenje nositi, samo da nepostanu sbilja pravimi zločinci; imade bo mnogih tamo koji nisu zločinci, te koji bi mogli obćeći sa izvježbanimi zločinci postati pvavimi.

Predsjednik: Rieč ima g. zast. Folnegović.

Franjo Folnegović: Vis. sabore! S kaznionami imamo isto takovu nesreću, kaošto sa kazalištem. Svaki čas se nešto reformira. Ja se nadam, da će se odsada, čim je kazniona pod upravom odjela pravosudnoga, početi raditi više, nego se je pod dosadanjom. Ja nerazumijem, kako se na to nije moglo kroz toliko godinah doći, kako je neobhodno nuždno skrbiti za to, da nebudu kažnjenici tratili vrieme u bezposlici.

Ravnatelj kaznione treba da se sistematično pripravlja studijami za taj posao; a i volja k tomu nesmije uzfaliti. Valja naći čovjeka, koji bude imao volje posvema se kažnjenstvu posvetiti. Taj neka se pošalje nekoliko godinah u inozemstvo, neka stvar proštudira svestrano, neka načini dotičnu osnovu, te ju preda vladi, da ju provede. Išla je bila komisija iz predzandnjega sabora u Njemačku, da si ogleda tamošnje kaznione. Ta je sastavila poslie svoga povratka i nekakav elaborat, koji — recimo iskreno — nije bio takodjer loš, ali je tako proveden, da je ostao bez povoljnih posliedicah.

To se sa kompetentne strane priznaje i faktum stoji, da ciele ove godine nisu kažnjenici posla imali. To mi se čini tim više neopravdano, što znadem, da je mnogo elementarnih nevoljah bilo u našem nar. gospodarstvu; i ja mislim, da kad bi se toliki broj kažnjenikah potjerao na radnju cestah ili nasipah pod sigurnom stražom, bili bi nasipi za 4—6 danah gotovi, ceste popravljene i posipane; a narodu našemu, koji je onako poslom i radnjom preobterećen, olahkotio bi se na taj način znatno teret.

Meni bi bilo vrlo drago, ako bi nas predsjednik pravos. odjela ubaviestio, da je našao čovjeka, koji bi, proučiv sustave vanjskih kaznionah, bio voljan, našu Lepoglavu urediti.

Toliko glede kaznionah obzirom na izpravak g. Antoleka. Izpravak g. Lehpamera na prosto podupirem.

A na koncu, gospodo, još nekoliko riečih „pro domo sua“, da se može biti nebi opetovale scene, koje su se danas opetovale u ovoj vis. kući. Vi znate, gospodo, i konštatirate uviek, gdjegod se radi o zahtjevih naših, kao stranke opozicionalne, da stranka opozicionalna kao takova neobstoji, molim dakle, uviek ostati, kad ćete proti nama raditi, na tom stanovištu, da opozicija kao stranka zbilja neobstoji. Zato nemojte za rieči jednoga izmedju nas činiti odgovorne sve, nego izvolite ih odnositi na onoga, odkuda su dolazile, ali ne na čitavu manjinu saborsku, koja se samo u tom posve slaže, što ne-

Digitized by Google

gira državo - pravno stanovište, na kojem je većina svoj rad osnovala. Napokon vas molim: za svaku rieč, koju ću ja u ovoj vis. kući izustiti, činiti mene odgovornim, a za drugo ništa.

Predsjednik: Rieč ima g. predstojnik odjela za nut. poslove.

Jovan Živković: Vis. sabore! Ja nalazim za opravdano, da se upravo od strane vis. sabora kontrola vodi nad ovim zavodom, ali nemogu uzkratiti uvjerenja u onom pravcu, da naš sabor u tom pogledu dalje ide, nego ikoje zakonodavno tielo. Izvolite se obratiti, gospodo, na način razprave, koja se je u rajhsratu vodila, ili na onu debatu, koja je bila u ug. saboru, pa ćete riedko naći takovih pojavah kao što su kod nas, gdje se i sposobnost pojedinih upravnih činovnikah pretresuje, kano da vlada nezna pretresivati sposobnostih tih osobah, i nezna odlučiti, jesu li za ovu ili za onu struku sposobne. Ova kazniona prelazi sada pod upravu odjela pravosudnoga, do sada bila je tako rekući pod upravom nutarnjeg odjela, i s toga je na meni, da koju u tom pogledu progovorim, i da iztaknem mane, koje se pripisuju upravi lepoglavske kaznione. Sabor bio je onaj, koj je dao vladi vlast, da promieni upravu, a odgovornost, ako uprava nebi odgovarala, nije preuzela vlada. Uprava bila je pod opaticami stroga, može biti strožija, nego li bi se dopustiti moglo, ipak je bila valjana. Nu gdje se je podigla graja na tu upravu? U saboru. Od sabora bila je vlada pozvana na odgovor, zašto su tamo opatice? Podigla se je jedna frakcija ovdje, sve je išlo za njom, i odlučilo se je, da neće biti više opaticah tamo; i vlada je morala pod'eći onoj struji u saboru, te je učinila kraj upravi opaticah. Kad su bile te ukinute, dala je vlada upravu poduzetniku takovu, o kojem je mislila, da će strogo one dužnosti vršiti, koje mu ugovor nalaže. Imali smo s tim dosta posla, ipak je stvar u toliko išla, da su ti kažnjenici imali ne samo obskrbu valjanu, nego su i hodili na radnju, kako im je odgovaralo i kako odgovara onim okolnostim i položaju, u kojem se nalazi kazniona, gdje najme neima u blizini takovoga posla, gdje bi se kažnjenici laglje upotriebiti mogli. Ako je možda ova uprava malo skuplja bila, ipak je svak, koj je poslije nekoliko godinah išao van, mogao naći kakav obrt ili kakovu drugu radnju. Nu i proti ovomu poduzetniku podigla se je graja. Gdje? U saboru. Predlagalo se je, da se neka i buduća radnja od obskrbe dieli, i t. d.

Ta graja trajala je dotle, dok je vlada i njega odstranila. Svietli ban je kazao tada, da se boji uspjeha. Medjutim su vještaci kazali, da će se za radnju štogod postići, da neće biti tako jeftina, te da će oni, koji trebaju radnju, više konkurenciju praviti. Vlada je tomu podlegla te kazala: e pa bene. Ako se je dakle pokazao neuspjeh, je li vlada odgovara za to, a ne sabor, koj ju je na to prisilio? Obskrba je sada postala istina jeftinija, ali radnja je propala, jerbo ju nitko neće najmiti. Ovaj prijašnji poduzetnik je za radnju toliko ponudio, da nije mogao sa svojimi računi izaći. U ono vrieme stojala je radnja 70 novčića na dan, a dotični poduzetnik je kazao: ja tako izlaziti ne mogu ni onda, ako se radnja računa 24 krajcara, ni onda, ako se računa 5 kr. I sada zbilja više neima radnje. Dotični poduzetnik volio je štetovati jamčevinu, nego li držati ugovor. Onda je došao drugi obskrbnik, koj je dobivao 24 kr. za obskrbu pojedinca; ali ni njemu nije račun izišao, jer nemože tako jeftino dati obskrbe, pošto kažnjenici ništa netroše, kad nerade. Prije, ako je jedan potrošio 6, 4, ili makar 2 kr. na dan, ipak je to nešto iznosilo, jer, ako 500 ljudi samo po jedan groš potroši, nabere se prilična svotica. I taj sada kaže: ja nemogu dalje izlaziti pod ovimi uvieti; i vlada je opet u brigi, kako će s tim poduzetnikom, koj je imao neke neopravdane nade, koje se nisu mogle realizirati. Tako sada stvar stoji, i to je konsekvencija onoga, kad se vis. sabor u one potankosti mieša, za koje je vladi dužnost odgovarati, i koje imade ona pravo vršiti.

Prigovara se tomu, kakav je upravitelj kaznione. Pitam ja, što to na vis. sabor spada? Bar ću ja ili dotični šef gledati, da bude takova glava, koja može dužnosti vršiti. Drugo je i to, da će ti načelnici, ako budu onakovo naobraženje imali, kao što u drugih kaznionah, biti i plaćeni onako, kao što to odgovara njihovim silam. Ali uzmite naš budget, pa ćete vidjeti, da je za dotičnoga ravnatelja opredieljeno — mislim — 1600 fr.

Pogledajte kaznione daleko manje, nego li je Lepoglava, pa ćete vidjeti, da ako imadu ondje dotični načelnici veće sposobnosti i bolja svojstva, to imadu i druga beriva te su uvršteni u drugu kategoriju službovnoga osoblja, i sve drugo, nego li kod nas.

Na koliko se govori ovdje o sistemu, da nevalja i da ga treba promieniti, to mislim, da bi drugi dvojno više stojao, za što opet sredstva neimamo. O tom bi se svakako dala koja reći, ali ne da upravu kritiziramo, i navodimo vladu na one stvari, za koje ona i nitko drugi neodgovara. A kad se neuspjeh pokaže u onakovih okolnostih, kao što su bile sada, nije bila vlada kriva, nego sabor. Ovo izkustvo, koje sada imamo u tom pogledu, crpljeno je od one uprave, na koju je bila vlada po saboru navedena.

Predsjednik: Rieč ima g. zastupnik dr. Rogulić.

Dr. **Alexander Rogulić**: Vis. sabore! Meni je žao, da se je g. zast. Mirko Hrvat baš potrudio, kad je meni odgovarao, i odbijao od sebe i od štovane većine ove vis. kuće nesavjestnost. (Medjutim zauzme predsjedničku stolicu podpredsjednik Mirko Hrvat.) Ja nisam rado, da se u ovoj vis. kući . . .

Predsjednik: (Prekine ga.) Molim g. govornika, da se izvoli stvari držati.

Dr. **Alexander Rogulić**: (Nastavlja.) Ja nisam nikada proti onomu pravilu griešio, koje je u običaju u parlamentih. I ako je g. zast. Ogjić nama nesaviestnost

Digitized by Google

predbacivao, odvratio sam i ja njemu načinom, kojim se pristoji. Na to je zast. virovitički g. Mirko Hrvat kazao, da se čudi, kako . . .

Predsjednik: (Prekine ga opet.) Ja molim g. govornika, neka se stvari drži, inače ću biti prisiljen njemu rieč uzkratiti.

Dr. **Alexander Rogulić:** (Nastavlja.) Ja ću svakako doći na stvar, no ja mislim da nemože vis. predsjedničtvo presumirati, kad se govori o stvari ili ne. Tu će vis. kuća odlučiti, i može mi rieč oduzeti; ali molim, da se barem štuje sloboda govora, i samo onda, ako sam pogriešio proti tomu, mislim, da mi se može opomena dati. Ja dakle držim za dužnost opravdati se i kazati da nisam dobro shvaćen glede predbacivanja bezsavjestnosti, i da nestoji to, da sam ja 31. oktobra ovamo došao. Ja držim, da s obzirom na položaj, koji zauzimljem, dati će se opravdati moje zakašnjenje, a i moje druge okolnosti, naročito zdravstvene, koje netrebam ovdje potanje izvadjati, nisu mi dopustile, da prije dodjem. Nu obzirom na položaj gospodina, koj mi je to predbacivao, držim, da imam napomenuti to, da njemu valja izvršivati dužnosti na važnijem mjestu, nego li je ovo, pošto se ondje stvari od zamašnije važnosti po našu domovinu razpravljaju, nego li na ovom mjestu I ja ga uvjerujem, da ću odsele takodjer paziti, kako će on zadovoljavati svojoj zastupničkoj dužnosti u Pešti, te kako će savjestno vršiti ondje svoj mandat.

Toliko na odgovor gospodina podpredsjednika.

No držim, da mi se nesmije i drugi jedan odgovor s vida izgubiti, a to je odgovor g. predstojnika pravosudnoga odjela. On je ovom prilikom naglasio nešto, što je naglasio i onda, kad je odgovarao g. zastupniku kotara rumskoga u generalnoj debati. Kad se ja nebi svratio na taj odgovor, onda bi se zaista moglo uzeti, da ga ja odobravam, ili da je on tako temeljit, da se proti njemu ništa odgovoriti nemože. Ja. vis sabore — moja prošlost bar dokazuje, — da nisam nikada na temelju eksklusivnosti stajao.

Predsjednik: (Prekine ga.) Ja opetovano opominjem g. govornika, da se stvari drži. (Dr. Rogulić hoće nastavljati.) Ja molim, da izvoli g. zast. imati toliko štovanja prema saboru, da, kad predsjednik po vlasti svojoj hoće govoriti, da ga posluša. Ja g. govornika opetovano pozivljem, da se stvari drži, a u trećem slučaju zapitati ću vis. sabor, da li mu dozvoljuje dalje rieč ili ne. Sada je govor o kaznionah, dakle o tih neka govori, a druge stvari neka izvoli svojom sgodom napomenuti.

Dr. **Alexander Rogulić:** (Nastavlja) Visoki sabore! Da se nebude kazalo, da neštujem vis. predsjedničtvo, to samo molim isto, da bar jednakim mjerilom mjeri govore svih zastupnikah. Ja se samo pozivljem na debatu, koja je vodjena ovo nekoliko danah, i da li se može uzeti, da u toj debati ovo ili ono spada na stvar? Ja kažem, da s jedne ili s druge strane spada na stvar, jer svaki uzimlje razloge, kako ih baš treba. Nu ja sam tako nesretan, da govorim u ono doba, kad je već uztrpljivost vis. kuće na domaku. A pošto držim, da neće biti posebne prilike ove dane o tom govoriti, to si ja pridržajem pravo, na to odgovoriti sgodnom prilikom g. predstojniku pravosudnoga odjela, samo sam sada hotio iztaknuti to, da se neuzme kao da se nisam mogao zagovarati, ili da su nazori njegovi, koje je prema meni naveo, temeljiti.

Sada prelazim na samu stvar. (Glasovi: „Vrieme je već!") Što se kaznione lepoglavske tiče, i što je bilo rečeno glede kažnjenikah, ja bi bio morao odgovoriti mojemu drugu gosp. Antoleku. Ali po čem se je on izpravio prigodom govora gosp. Popovića, to moram izjaviti samo to, da iz Sriema nedolaze kažnjenici u Lepoglavu. Ali, gospodo, što je g. predstojnik nut. odjela o toj kaznioni kazao, i htio da nabaca krivnju na sabor, kano da je on kriv, što se je to u kaznioni dogodilo, držim, da to nemože nipošto stojati, jer ja neznam za nijedan zaključak saborski, koj je bio stvoren glede uprave te kaznione.

Ja neznam, da je sabor kazao: mi želimo, da ti, vlado, opatice protjeraš. Ja neznam, da je sabor ikada kazao vladi: „ti imaš s ovim i ovim ugovor učiniti", niti je kazao: „ti imaš ovaj ugovor riešiti ili se ga netrebaš držati". Ako bi se stvar tako uzela, kao što ju gosp. predstojnik nut. odjela razlaže, onda bi se sabor mogao za svaki neuspjeh odgovornim učiniti. Ja držim, da nikada sabor nesmije ugušiti javno mnienje, da nikada nesmije s vida izgubiti, što se na jednom ili na drugom mjestu dogodi; a da su se dogadjale u kaznioni lepoglavskoj nepodobštine, to je i od strane vis. vlade potvrdjeno. Ja neću nikada tako daleko ići, da kao zastupnik vladi propisujem, ovako i ovako moraš postupati, ali držim, da se nesmije zastupstvu kritika oduzeti. Ali po govoru g. predstojnika nut. odjela izgleda to, kao da se izvire izpod kritike saborske.

Ja bi želio, vis sabore, da bi uprava opet mogla preći baš u ruke opaticam. Ja iskreno kažem, da bi želio; neću, gospodo, da kažem, da može biti nije bila valjana, neću da kažem, da može biti nije bolja nego sadanja; ali ja ću da govorim samo onim štovanjem o tih vrstnih ženah, koje štovanje zbilja zaslužuju, da naime ono, što one mogu, držim, da drugi nemogu.

Ja bi želio, što je gosp. zastupnik jastrebarski kazao, da su najveći zločinci pred njimi strepili, nu ja držim, da se prava svrha, koja se u kaznionah po sadašnjem načelu postići ima, nesmije sadržavati u strahu i drhtanju, nego u popravi.

Onda bi zaista mislio, da se ta uprava bez temeljite opasnosti njima podieliti nebi mogla. Ja želim, da u tom pogledu imade vlada posve otvorenu ruku, a zastupstvu da pripada kritika svršena čina.

Predsjednik: Rieč ima g. zast. Steković.

Jovan Steković: Visoki sabore! Vrlo nerado uzimam rieč, da debatu duljim, koja je tako dugo potrajala. Uprava

Digitized by Google

kaznione lepoglavske prešla je toliko fazah kroz ovo nekoliko godinah, da ju je svatko potanko mogao proučiti, akoprem i nije strukovnjak. Zašto je prošla toliko fazah? Jer su se zauzimali za nju ljudi, koji nisu strukovnjaci, n. pr. županija varaždinska i t. d., koji su napadali na milosrdne sestre, da nisu kadre posao obavljati. Vlada je saslušala taj savjet. Mi, koji nismo bili u kaznioni, nismo bili u stanju stvar proučiti, jer nismo imali prilike, da putujemo tamo, nego vjerovali smo drugim, što su kazivali.

Nekoji je dan stigao predlog, da se ravnatelj Taussig odstrani, kazalo se je, da su tamo onakove okolnosti, da čitava županija varaždinska nije sigurna pred ovimi zločinci. To se je opet uvažilo od strane vlade, i time je opravdano ono, što je g. predstojnik nut. odjela kazao, da smo ovdje prekoračili granicu, jer nismo kritiku uprave te kaznione, nego upliv na upravu izvršivali; držim, da uprava pripada vladi, i tu imamo pravo kritizirati. Ja znam, da će se vlada sama pobrinuti odsele, te neće nijedan savjet, ma ni najbližnjega susjeda Lepoglave slušati, nego svoje dalnje postupanje na temelju izkustva osnovati. S toga sam uvjeren i znam, da će glede lepoglavske kaznione poprimiti one mjere, koje k svrsi vode. Ovom prilikom odgovaram i gosp. Kamenaru, koj veli, da možda čitav ovaj proračun neće biti dovoljan za Lepoglavu, te svečano odbijam ovu osvadu kao član ovoga naroda.

Predsjednik: Rieč ima gosp. predstojnik odjela za pravosudje.

Dr. **Marijan Derenčin**: Ja bi duboko žalio, da sam može biti gosp. Folnegoviću pripisivao rieči ili misao, koju može biti nije izrekao. Neka mi g. Folnegović oprosti, ako ja, služeć se običajem parlamentarnim, kadgod govorim, neimam toliko pred očima govornika, koliko stranku. Ja sam dosele držao, da je opozicija takodjer stranka, nu usljed očitovanja gosp. Folnegovića priznajem, da sam imao krivo. Opozicija kod nas nije stranka, ona se sastoji iz pojedinih ljudih, i rieči opet pojedinaca neprotežu se na stranku, nego na onoga, koji ih je izgovorio.

Svraćajuć se na samu stvar, molim, da se neprima predlog, koji je predložio gosp. Antolek, jer onim izpravkom kani on svratiti pozornost vlade na žalostno stanje, u kojem se nalazi kazniona lepoglavska. Meni se čini, da je to svojim govorom posve polučio i unatoč onoga zakona, po kojem kazniona prelazi na drugi odjel, valja počekati jednu godinu. Čini mi se, da bi to bila izjava nepouzdanja prama ovomu zakonu, koji sam napomenuo i prema onomu odjelu vlade, u kojega djelokrug će uprava kaznione od sada spadati. A a priori dvojiti, hoće li pravosudni odjel toj novoj svojoj zadaći zadovoljavati, držim za neumjestno.

Što se tiče izpravka g. Lehpamera, to u ime vlade očitujem, da će ona, ako se pokaže potreba, imenovati kapelana za kaznionu, i njemu nagradu označiti, koja će biti primjerna. Ako misli gosp. predlagatelj, da ga može ova izjava umiriti, to bi ga molio, neka povuče izpravak natrag.

Dragutin Antolek-Orešek: Ako bi se moj izpravak smatrao kao nepovjerenje, to ću ga povući natrag.

Predsjednik: Rieč ima gosp. izvjestitelj.

Izvj. dr. **Lorković**: Visoki sabore! Što se tiče Lehpamera, to moram njegov izpravak sa formalnoga gledišta odbiti, jer ima u propisanoj formi odboru biti podnešen; osim toga će se g. Lehpamer zadovoljiti tim, da će se mjesto kapelana prema potrebi popuniti; s toga predlažem, da se ovaj izpravak neprimi.

Predsjednik: Dakle se imade glasovati o predlogu odbora i izpravku gosp. Lehpamera.

Prima li visoki sabor predlog odbora sa svotom od 103.702 forintih? Ona gospoda, koja su zato, neka izvole ustati.

(Većina.)

Izvj. dr. **Blaž Lorković**: (Čita naslov 7.)

(Prima se.)

Naslov 8. (Prima se.)

Sliede još 4 po odboru predložena zaključka:

1. „Pozivlje se kr. zemaljska vlada, da već do prvoga budućega zasjedanja g. 1877. podnese saboru osnovu zakona o mirovinah činovnikah, njihovih udovah itd., a do toga da se podieljivajuć i dozvoljivajuć mirovine strogo drži postojećih propisah."

2. „Pozivlje se kralj. zemaljska vlada, da podnese do prvoga budućega zasjedanja g. 1877. saboru osnovu zakona o naknadjivanju putnih troškovah zemaljskih činovnikah, utemeljenu na načelu štednje tako, da se činovnikom u ime naknade putnih troškovah u obće naknadi samo ono, što su u to ime zaista izdati mogli."

3. „Pozivlje se kr. zemaljska vlada, da izdade naredbu na sve oblasti, da načelnici oblastih strogo i pod največom odgovornošću paze, da tako oni, kao i njim podčinjeni činovnici službena uredovanja izvan svoga sjedišta poduzimlju tako, da se čim više štedi zemaljski erar a i privatne stranke, s toga da s jednim putovanjem spoje čim moguće više uredovanja, te da jim za sve uredovanja preduzeta jednoga te istoga dana pripada jedna samo naknada troškovah."

4. „Pozivlje se kr. zemaljska vlada, da podnese saboru inventar svekolike nepokretne imovine zemaljske."

(Primaju se.)

Predsjednik: Završujem sjednicu, a drugu uričem za sutra u 9 satih s nastavkom debate o proračunu.

(1 sat po podne.)

*

Digitized by Google

Sedamdeset i prva saborska sjednica,

držana dne 10. studenoga 1876. u 9 sati prije podne pod predsjedničtvom saborskoga predsjednika Nikole Krestića.

Sadržaj: Zapisnik prošle sjednice. — Podnesci. — Interpelacija zast. Zindla glede zak. osnove o segregaciji, komasaciji i ukinuću regal. prava. **Dnevni red:** Izbor imunitetnoga odbora. — Specialna debata o proračunu.

(9 satih 45 min.)

Predsjednik: (Zvoni.) Sjednica počimlje. Molim gosp. bilježnika, da izvoli zapisnik pročitati.

Bilj. dr. **Lovro Vidrić:** (Čita.)

Zapisnik

LXX. sjednice sabora kraljevinah Dalmacije, Hrvatske i Slavonije, držane u glavnom i zemaljskom gradu Zagrebu dne 9. studenoga 1876. god. pod predsjedanjem saborskoga podpredsjednika gosp. Mirka Hrvata u prisutnosti 47 saborskih članovah.

Od strane vlade: Svietli ban Ivan Mažuranić, dr. Marijan Derenčin, dr. Pavao Muhić i odielni predstojnik Jovan Živković.

Čitan bje zapisnik posljednje sjednice, koji se bez primjetbe ovjerovljuje.

Predsjednik javlja, da su na ovaj visoki sabor stigli sliedeći podnesci:

Kralj. sudb. stol u Zagrebu umoljava za izdanje zakonom propisane dozvole za progonjenje narodnog zastupnika Antuna Jakića na tužbu narodnoga zastupnika Ivana Vončine radi počinjenog prestupka uvriede poštenja tiskopisom označenom u §§. 488 i 493. kaz. zakona.

Predsjedatelj predlaže, da se u pomanjkanju odbora imunitetnog bira taj odbor iz sedam licah, pa da se izbor obavi u sutrašnjoj sjednici.

Sabor prihvati predlog predsjedatelja.

Zatim stavio je zastupnik Antolek-Orešek sliedeću interpelaciju:

Zašto se predstavka poglavarstva slobodnog i kr. grada Varaždina ob uvedenju hrvatskoga jezika kod komande tamošnje gradjanske čete nerieši.

Dostavit će se visokoj vladi.

Na dnevnom je redu nastavak specijalne debate ob osnovi zakona o proračunu za potrebštine unutarnje samouprave kraljevinah Hrvatske i Slavonije za godinu 1877.

Poglavje V. Odiel za pravosudje. Naslov I. Središnja uprava.

Primljeno po predlogu odbora sa svotom od 27.621 fr.

Naslov 2. Kralj. stol sedmorice.

Na ovaj naslov stavio je g. Folnegović sliedeći izpravak: „Kralj. zemaljska vlada pozivlje se, da do budućega proračuna uznastoji putem zakona ukinuti službovinu predstojnika kr. stola sedmorice.“ Predlog odbora bude prihvaćen sa svotom od 51.722 for.

Naslov 3. Banski stol.

Drugi saborski podpredsjednik gosp. Petar Horvat zauzimlje mjesto predsjednika.

Na naslov 3. stavku 8. tek. br. 1. i 2. izpravlja zastupnik Popović, da se brišu stavke ove sa ukupnom svotom od 1200 for.

Stavka 1 do 12 budu prihvaćene po vladinu predlogu.

Odbor predlaže, da se u izvanrednu potrebu uvrsti nova stavka i to ovako:

Stavka 13. „kao tangenta za odplatu duga od 80.000 for. za kupljenu kuću „Narodnoga doma“ za smještenje viših sudovah I. obrok od 6.800 fr.“

Uz to predlaže odbor visokomu saboru ovaj zaključak:

Pozivlje se kralj. zemaljska vlada, neka stupi u dogovor s upravom narodnoga muzeja radi ustupa „Narodnoga doma“ zemlji za smještenje viših sudovah i s upravom jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti radi podignuća sgrade na Zrinjskom trgu za smješćenje galerije, arkeologičkoga muzeja i akademije uz prinesak zemlje u iznosu od 80.000 fr.

Primljen bude predlog odborov, kao i predlog odbora za redovitu i izvanrednu potrebu naslova 3. sa 123.733 fr.

Naslov 4. Sudbeni stolovi.

Digitized by Google

Na ovaj naslov stavio je zastupnik barun Ožegović sliedeći izpravak:

„Naslov 4., stavka 1., tekući broj 3. imao bi glasiti: 16 viećničkih tajnikah 7 po 1100 for. = 7700 forinti, uslied toga bi iznašala svota u rubriki „ukupno“ samo 19 900 for.

U tek. broj. 11. imalo bi stati u miesto: 22 podvornika samo 21 podvornik i u tek. br. 12. u miesto 20 pomoćnikah samo 18 pomoćnikah, tako bi imala svota naslova 4. glasiti u miesto 203 730 fr., 201.250 fr.“

Zatim je stavio zastupnik dr. Malec poduprt članovi: Titom Ožegovićem, Baltićem, dr. Lončarićem, dr. Vuščićem, Rubidom, Kamenarom, Zabrdcem, Magenheimom, Seitzem i Vranićem, sljedeći predlog:

U naslovu 5. stavki 4. iza tekućeg broja 9. da se uvrsti:

„Kralj. zemaljska vlada odiel za pravosudje poziva se, da svim u tom naslovu naznačenim gruntovničkim činovnikom stavi u tečaj beriva za godinu 1877., koja su u proračunu sabora predložena“.

Zatim stavio je zastupnik Folnegović izpravak, da se 4. točka ovako promieni: „Trošak za uznike i kaznene iztrage kod sudbenih stolovah ustanovljuje se sa 70.000 for.

Stavka 1., 2., 3. i 4. primljene budu po prvom predlogu odbora bez promiene, kako vlada predlaže sa ukupnom svotom od 119.100 for., a stavka 5. sa 40.000 for. umiesto sa 41.000 po drugom predlogu odbora.

Stavka 3. odborova predloga bude prihvaćena, te su primljene stavke 6., 7., 8. i 9. po vladinom predlogu.

Primljena bude točka 4. odborova predloga, da se kod stavke 10. troškovi za uznike i kaznene iztrage kod sudbenih stolovah dozvoli 80.000 for. a ne 90.000 for.

Prima se točka 5. ter po tome naslov 4. po predlogu odbora sa ukupnom potrebom od 422.065 for.

Naslov 5. Kralj. kotarski sudovi.

Prihvaćen bude u cielosti predlog odbora sa svotom od 304.827 for. i to prihvaćene budu stavke 1., 2., 3. i 4. bez promiene; stavka 5. sa 29.000 for. miesto sa 32.000 for., a stavka 8. sa 16.000 for. u miesto sa 18.000 for., kako vlada predlaže.

Naslov 6. Kaznione.

Na ovaj naslov podnaša izpravak g. Antolek. Naslovu 6., kaznione, neka se doda: „visoka vlada poziva se, da odsele veću pozornost obrati upravi lepoglavske kaznione“.

Zatim podnaša izpravak gospodin Lehpamer: „U naslovu 6., kaznione, pod stavkom 7., tek. br. 2. neka se nebriše kapelanu nego ostavi 200 for.

Primljen bude naslov 6. po predlogu odbora sa svotom od 103.702 for.

Podpredsjednik Mirko Hrvat zauzimlje mjesto predsjednika.

Naslov 7. Zemaljske zgrade.

Primljeno sa 25.400 for.

Naslov 8. Mirovine.

Primljeno sa 68.271 for.

Zatim primljeni bi predlozi odbora.

1) Pozivlje se kr. zemaljska vlada, da već do prvoga budućega zasjedanja godine 1877. podnese saboru osnovu zakona o mirovini činovnikah, njihovih udovah itd., a do toga da se podieljivajuć i dozvoljivajuć mirovine strogo drži postojećih propisah.

2) Pozivlje se kralj. zemaljska vlada, da podnese do prvog budućeg zasjedanja godine 1877. saboru osnovu zakona o naknadjivanju putnih troškovah zemaljskih činovnikah, utemeljenu na načelu štednje tako, da se činovnikom u ime naknade putnih troškovah u obće naknadi samo ono, što su u to ime zaista izdati mogli.

3) Pozivlje se kralj. zemaljska vlada, da izdade naredbu na sve oblasti, da načelnici oblastih strogo i pod najvećom odgovornošću paze, da tako oni, kao i njim podčinjeni činovnici službena uredovanja izvan svoga sjedišta poduzimlju tako, da se čim više štedi zemaljski erar a i privatne stranke, s toga da s jednim putovanjem spoje čim moguće više uredovanja, te da im za sva uredovanja, preduzeta jednoga te istoga dana, pripada jedna samo naknada troškovah.

4) Pozivlje se kralj. zemaljska vlada, da podnese saboru inventar svekolike nepokretne imovine zemaljske.

Zatim zaključi predsjednik siednicu o 1 $^1/_2$, urekav za sutra o devet satih buduću sa dnevnim redom: Nastavak specialne debate ob osnovi zakona o proračunu za potrebštine unutarnje samouprave kraljevine Hrvatske i Slavonije za godinu 1877.

Krestić v. r. predsjednik. — Dr. **Vidrić** v. r. sab. bilježnik.

Predsjednik: Ima li kakova prigovora proti ovomu ovako sastavljenomu zapisniku?

(Neima.)

Prigovora neima, zapisnik se verificira.

Vis. sabore! Na ovaj vis. sabor stigli su sliedeći podnesci:

Sab. odbor za proračun podnosi izvješće o izpravku g. dr. Srama, učinjena na naslov 11. „cesto- i vodogradjevine“ točka 2.

Vis. sabore! Pošto ovo izvješće stoji u savezu sa predmetom, koji danas u razpravi stoji, to će se odmah uzeti u pretres, čim bude pokriće razpravljeno.

Nadalje je stiglo izvješće sab. odbora za proračun sab. troškova od 1. list. do konca prosinca g. 1876.

Rieč ima g. zast. Zindl, da stavi interpelaciju.

Ante Zindl: Vis. sabore! Neka mi bude dozvoljeno, prije nego li svoju interpelaciju stavim, iztaknuti, da je u našem narodu nekakovo izvanredno veselje vladalo, kada se je glas od obćine do obćine razlegao, da su zakonske osnove o segregaciji, komasaciji i odkupu regalnih pravah po našoj vis. vladi dogotovljene i da će se iste već kao prošle godine ovoj vis. kući na razpravu predložiti.

Digitized by Google

Kamogod bi čovjek došao, posvuda vladaše nekakovo osobito zadovoljstvo, tu se nazdravljivaše i našoj današnjoj vladi i narodnom zastupstvu, koje je riešenje tih, u našoj domovini najvažnijih pitanja u svome programu svečano obreklo.

Nu žalibože te zakonske osnove sve do danas negdje mrtve na stolu ili u košari leže. Koji je tomu razlog, neznam, nu toliko znadem, da se u našoj domovini šume nemilo haraju i da imade preko 400 neriešenih urb. odnošajah i da pogibelj prieti, ako se ti odnošaji što skorije zakonom nerieše — da će nam mnoge občine bez šume ostati.

U samom mom izbornom kotaru imade 4 občine, poimence: Sv. Gjuragj, Rakitovica, Bočkinci i Kunišinci, koje niti hrastića urbarske šume neposjeduju. Te občine su se već češće na predpostavljene oblasti obraćale, u nadi, da će ju i one, kao nekadanji podanici do svog prava doći i šume dobiti. Nu svagda bijahu jednostavno odbite i na put pravde upućene.

Poznato je visokomu saboru, da je naš narod sa neizmjernimi daćami tako ugnjeten, da već nije u stanju niti svakidanju potrebitu sol nabavljati a kamo li parbene troškove predujmljivati.

Čudim se, što se nije i tim občinam našao skrbnik, kao što onim, koje su sretnije bile i šume dobile. Čim su te sretnije občine svoje šume prodale, to se je odmah našao skrbnik, koji je kupovninu oduzeo i u štedionicu uložio, — da se tobože pobrine za njihove nasliednike; ali je to žalostno tutorstvo, jer se danas ne riedko dogadja, da ti ljudi kao šumski ovlaštenici svoja selišta kakovom Niemcu ili opasnom Šomogjcu uz pustu cienu radi državnih i privatnih dugovah prodavati moraju — gdje bi inače, da su taj novac na ruku dobile, sebe i svoje nasliednike od propasti spasiti i svoje gospodarstvo unapriediti uzmogle.

Za da se dakle danas sutra nedogodi, da občine na mjesto šume silu panjeva nedobiju — koje bi sa velikim trudom i troškom izkapati morale — s toga bi želio, da se ti urb. odnošaji što prije zakonom rieše.

Nadalje mi je spomenuti, visoki sabore, da je narodno gospodarstvo u našoj domovini na veoma nizkom stepenu, u tako primitivnom stanju, kao što je i prije petdeset godinah bilo — i da naš seljak svoju zemlju obradjuje, kao što mu je negda djed i pradjed obradjivao — o tomu neima dvojbe. Polovina i više zemlje mu leži na ugaru, koja bi mu znatnu korist donosila, da ju valjano obradjuje, što dakako od razciepkanih parcelah i s najboljom voljom učiniti kadar nije. A kada pomislimo, kakova je razlika izmedju današnje i predje dobe, kakove su danas potrebe i daće zavladale, tada moram sa žalostnim glasom uzdisati: Propadosmo! uduši nas preveliki porez.

Prije plaćasmo nešto občinskog nameta i neznatnu zemljarinu; — a od kako nam poče domovina iz jedne nesreće u drugu prelaziti, nastade sve više i više prireza i sijaset kojekakovih nametah. — Nu to nebje našoj braći Magjarom još dosta, sad nam opet nametnuše novih razkošnih poreza i sijaset dohodarinskih prireza, — baš kao da se je kleti dušman proti nama zakleo; ovrhovoditelji se neprestano od občine do občine vijaju, oduzeše i ono malo blaga što nakon sedmogodišnje oskudice i marvinske pošasti ostade, a nada u bolju budućnost nam sve više i više izčezava, i propast je očevidna.

Gospodarstveno orudje i mnoga druga moramo svake godine skuplje plaćati, — a uz neznatnu cienu raznovrstne hrane neproizvadjamo više no i prije. — O odgojivanju marve neima niti razgovora, tu smo na nižem stepenu, no smo ikada bili; — što imademo još malo konjah, ili bolje rekuć mrcinah, koje na dražbi nitko kupiti nehtiede, nevriede niti ono malo hrane, što je na tjedan potroše.

Visoki sabore! Da nam naš narod posve nepropadne i neizčezne, nalaže nam sveta dužnost, da potražimo sredstva ili vrela, kojimi da mu pomognemo; a prvo i najglavnije sredstvo jest, da ga iz njegova sna probudimo i k naprednijemu gospodarstvu privedemo, — da ga priučimo i da mu prilike pružimo, da svoju zemlju poput naobraženijih i naprednijih narodah obradjuje, da naime nastoji, što više raznovrstne hrane proizvadjati, a ne poput svojih djedovah, koji tako rekuć nisu imali nikakove potrebe niti daće, — koji nisu nastojali više proizvadjati, nego im je za vlastitu domaću porabu trebalo.

Visoki sabore! Ako se obazremo na veleposjednike, to ćemo opaziti, da oni svoje gospodarstvo mnogo naprednije obradjuju i u razmjerju mnogo više proizvadjaju nego naš seljak; — nu to je posve naravno, jer uz izobražene činovnike posjeduju i komasiranu zemlju, na kojoj se jedino sa raznovrstnimi strojevi jeftino, brzo i dobro raditi može.

Kakovih neprilikah imade manji posjednik kod obradjivanja svojih razciepkanih parcelah, koliko dangube kod oranja, sijanja, žetve i uvažanja, nije od potrebe ovdje razmatrati, jer sam uvjeren, da je to ovoj vis. kući veoma dobro poznato.

Istina je, i predje vlade i otci naše domovine već su odavna na to pomislili, kako bi i našeg seljaka k racionalnijemu gospodarstvu priveli — ustrojivši mu u Križevcih ratarnicu a u posliednje doba tja i višje učilište, — ustrojiše se gospodarska družtva i podružnice. Nevjerujte, gospodo, ma mi u svakom selu ustrojili po jedno takovo učilište — prije nego li i manji posjed komasiramo, pravu svrhu postići nemožemo, jer, zabadava mi je sve znanje ovoga svieta, kad sa istim niti sebi, niti domovini koristiti nemogu. — Iz navedenog se vidi, visoki sabore, da je komasacija najglavnije sredstvo, koje nas iz truleža i propasti izvesti može. — Ja sam uvjeren, gospodo, ako se komasacija — barem gdje je moguće, pa ma i uvjetno zakonom provede, da će nam domovina nov život zadobiti; ošancivanjem komasiranih zemljah će

Digitized by Google

se i bez bog zna kakove umjetne i skupociene kanalizacije vodi put prokrčiti; voće će se na hiljade više odgajati, jer pastiri neće moći isto kao do sada prkosno i iz objesti harati; seljak će moći na komasiranoj zemlji razne vrsti okopavine, djeteline i druge trave sijati, svoju marvu bolje timariti, više gnoja stvarati i zemlju si popravljati; — a kroz to će mu posjed desetostruku i veću vriednost zadobiti. Domovina će na hiljade više radnih sila steći, pa će se komasacijom ukinuti nesretno pastirstvo, koje je gnjezdo izopačenosti i leglo svakoga zločinstva.

Dakle komasacija jest najglavniji uvjet materialnog blagostanja, jer samo na komasiranoj zemlji je čovjek u stanju racionalno gospodarstvo voditi, svoje crpljeno gospodarstveno znanje širiti i do materijalnoga blagostanja se dovinuti, — a tada će biti u stanju i svim državljanskim i gradjanskim dvžnostim u podpunoj mjeri zadovoljiti. Dovikujuć dakle još jednom: Komasirajmo i manji posjed zakonom, pa ma to sa bog zna kakvim trudom i troškom skopčano bilo, jer će nam se isti hiljadostruko naknaditi. Nečekajmo, dok nam neuki seljak sam do te uvidjavnosti dodje, jer će biti prekasno, pa budimo uvjereni. da će nam liepa, plodna i mila domovina napredovati i u materijalnom blagostanju procvasti. Završujuć ovo moje obrazloženje, želio bi, da se već jednom i idealna regalna prava zakonom ukinu, i da se državljanom, koji u jednoj državi jednake terete nose, i jednaka prava podiele. Iz tih razlogah stavljam na vis. kr. zem. vladu sliedeće pitanje.: (Čita.)

„S razloga, što se u našoj domovini prekomjerno šume haraju — i što imade na stotine još neriešenih urb. odnošaja, — i što pogibelj prieti, da će mnoge občine bez šume ostati, ako se to pitanje što skorije neriešI;

s razloga, što je manji posjed n. pr. ¼ urb. selišta na 7, 14 i 21 parcelu razbacan te tako racionalno gospodarstvo onemogućeno, — porez uza nju u podpunoj mjeri plaćati mora; napokon

s razloga, što je skrajno vrieme, da se narodu, koji u jednoj državi živi, jednake terete nosi i jednaka prava podiele, — odnosno, da se tako idealna regalna prava što skorije ukinu, — stavljam na vis. kr. zem. vladu sliedeće pitanje:

1. Koji je razlog, da vis. kr. zem. vlada zak. osnove o segregaciji, kamasaciji i ukinuću regalnih pravah sve do danas ovoj visokoj kući na razpravu predložila nije, premda su iste već 1875. godine gotove bile?

2. Kani li vis. kr. zem. vlada te zakonske osnove prvog sab. zasjedenja 1877. god. ovoj vis. kući na razpravu predložiti?"

Predsjednik: Interpelacija ova uvrstiti će se u zapisnik i predati svietlamu banu.

Prelazi se na dnevni red. Na dnevnom redu je prije svega izbor imunitetnoga odbora. G. članovi sabora neka izvole 7 osobah na cedulju napisati, koje žele u imunitetni odbor birati. Molim g. bilježnika dr. Malca, da čita imenik, a za skrutatore imenujem gg. bilj. dr. Vidrića, bilj. dr. Lončarića, zast. Vrančića i zast. dra Rogulića.

Bilj. dr. **Ivan Malec**: (Čita imenik.)

(Predavaju se cedulje.)

Predsjednik: Molim, izvolite još jedanput čitati, možda nekoja gospoda nisu čula svojih imenah.

Bilj. dr. **Josip Malec**: (Čita još jedanput.)

(Medjutim zauzme predsjedničku stolicu podpredsjednik Mirko Hrvat.)

Predsjednik: Vis. sabore! Rezultat glasovanja će se na koncu sjednice objaviti.

Sliedi drugi predmet dnevnoga reda: „B. Pokriće."

Izvj. dr. **Blaž Lorković**: (Čita naslov 1.)

(Prima se.)

Naslov 2.

(Prima se.)

Naslov 3.

(Prima se.)

Naslov 4.

(Prima se.)

Naslov 5.

(Prima se.)

Naslov 6.

(Prima se.)

Naslov 7.

(Prima se.)

Poglavje II. Naslov 1.

(Prima se.)

Poglavje III. Naslov 1, 2, 3, 4.

(Prima se.)

Poglavje IV.

Predsjednik: Visoki sabore! Na ovo poglavje stigao je predlog g. zastupnika dr Malca.

Bilj. dr. **Josip Malec**: (Čita predlog.) Podpisani predlažu, da vis. sabor mjesto pogl. IV. stvori sliedeći zaključak:

Pošto iz podnešenih po vladi podatakah, koji su kod sastavljanja preliminira za Hrvatsku i Slavoniju podlogom služili, proizlazi, da zajednički ministar financijah u korist Hrvatske i Slavonije za godinu 1877. nije preliminirao one svote, koja bi po smislu §. 3. zakonskog članka sabora kraljevinah Dalmacije, Hrvatske i Slavonije od 30. stud. 1873 o preinaci, dotično o nadopunidbi nekojih §§. zakonskim člankom I. 1868. medju državne zakone uvršćene nagode, sklopljene radi izravnanja državopravnih pitanjah medju kraljevinom Ugarskom i kraljevinami Hrvatskom, Slavonijom i Dalmacijom, rezultirati imala iz preliminiranih pojedinih granah poreza i ostalih javnih dohodakah kraljevine Hrvatske i Slavonije, nemože smatrati sabor kraljevine Dalmacije, Hrvatske i Slavonije takav postupak pravilnim. S toga prihvaćajuć za godinu 1877. uvršćenu u pokriće svotu od 3,050.000 for., poziva ovaj sabor kr. zemaljsku vladu, da glede načina

Digitized by Google

Kamogod bi čovjek došao, posvuda vladaše nekakovo osobito zadovoljstvo, tu se nazdravljivaše i našoj današnjoj vladi i narodnom zastupstvu, koje je riešenje tih, u našoj domovini najvažnijih pitanja u svome programu svečano obreklo.

Nu žalibože te zakonske osnove sve do danas negdje mrtve na stolu ili u košari leže. Koji je tomu razlog, neznam, nu toliko znadem, da se u našoj domovini šume nemilo haraju i da imade preko 400 neriešenih urb. odnošajah i da pogibelj prieti, ako se ti odnošaji što skorije zakonom nerieše — da će nam mnoge obćine bez šume ostati.

U samom mom izbornom kotaru imade 4 obćine, pomence: Sv. Gjuragj, Rakitovica, Bočkinci i Kunišinci, koje niti hrastića urbarske šume neposjeduju. Te obćine su se već češće na predpostavljene oblasti obraćale, u nadi, da će ju i one, kao nekadanji podanici do svog prava doći i šume dobiti. Nu svagda bijahu jednostavno odbite i na put pravde upućene.

Poznato je visokomu saboru, da je naš narod sa neizmjernimi daćami tako ugnjeten, da već nije u stanju niti svakidanju potrebitu sol nabavljati a kamo li parbene troškove predujmljivati.

Čudim se, što se nije i tim obćinam našao skrbnik, kao što onim, koje su sretnije bile i šume dobile.

Čim su te sretnije obćine svoje šume prodale, to se je odmah našao skrbnik, koji je kupovninu oduzeo i u štedionicu uložio, — da se tobože pobrine za njihove nasliednike; ali je to žalostno tutorstvo, jer se danas ne riedko dogadja, da ti ljudi kao šumski ovlaštenici svoja selišta kakovom Niemcu ili opasnom Šomogjcu uz pustu cienu radi državnih i privatnih dugovah prodavati moraju — gdje bi inače, da su taj novac na ruku dobile, sebe i svoje nasliednike od propasti spasiti i svoje gospodarstvo unaprieditі uzmogle.

Za da se dakle danas sutra nedogodi, da obćine na mjesto šume silu panjeva nedobiju — koje bi sa velikim trudom i troškom izkapati morale — s toga bi želio, da se ti urb. odnošaji što prije zakonom rieše.

Nadalje mi je spomenuti, visoki sabore, da je narodno gospodarstvo u našoj domovini na veoma nizkom stepenu, u tako primitivnom stanju, kao što je i prije petdeset godinah bilo — i da naš seljak svoju zemlju obradjuje, kao što mu je negda djed i pradjed obradjivao — o tomu neima dvojbe. Polovina i više zemlje mu leži na ugaru, koja bi mu znatnu korist donosila, da ju valjano obradjuje, što dakako od razciepkanih parcelah i s najboljom voljom učiniti kadar nije. A kada pomislimo, kakova je razlika izmedju današnje i predje dobe, kakove su danas potrebe i daće zavladale, tada moram sa žalostnim glasom uzdisati: Propadosmo! uduši nas preveliki porez.

Prije plaćasmo nešto obćinskog nameta i neznatnu zemljarinu; — a od kako nam poče domovina iz jedne nesreće u drugu prelaziti, nastade sve više i više prireza i sijaset kojekakovih nametah. — Nu to nebje našoj braći Magjarom još dosta, sad nam opet nametnuše novih razkošnih poreza i sijaset dohodarinskih prireza, — baš kao da se je kleti dušman proti nama zakleo; ovrhovoditelji se neprestano od obćine do obćine vijaju, oduzeše i ono malo blaga što nakon sedmogodišnje oskudice i marvinske pošasti ostade, a nada u bolju budućnost nam sve više i više izčezava, i propast je očevidna.

Gospodarstveno orudje i mnoga druga moramo svake godine skuplje plaćati, — a uz neznatnu cienu raznovrstne hrane neproizvadjamo više no i prije. — O odgojivanju marve neima niti razgovora, tu smo na nižem stepenu, no smo ikada bili; — što imademo još malo konjah, ili bolje rekuć mrcinah, koje na dražbi nitko kupiti nehtiede, nevriede niti ono malo hrane, što je na tjedan potroše.

Visoki sabore! Da nam naš narod posve nepropadne i neizčezne, nalaže nam sveta dužnost, da potražimo sredstva ili vrela, kojimi da mu pomognemo; a prvo i najglavnije sredstvo jest, da ga iz njegova sna probudimo i k naprednijemu gospodarstvu privedemo, — da ga priučimo i da mu prilike pružimo, da svoju zemlju poput naobraženijih i naprednijih narodah obradjuje, da naime nastoji, što više raznovrstne hrane proizvadjati, a ne poput svojih djedovah, koji tako rekuć nisu imali nikakove potrebe niti daće, — koji nisu nastojali više proizvadjati, nego im je za vlastitu domaću porabu trebalo.

Visoki sabore! Ako se obazremo na veleposjednike, to ćemo opaziti, da oni svoje gospodarstvo mnogo naprednije obradjuju i u razmjerju mnogo više proizvadjaju nego naš seljak; — nu to je posve naravno, jer uz izobražene činovnike posjeduju i komasiranu zemlju, na kojoj se jedino sa raznovrstnimi strojevi jeftino, brzo i dobro raditi može.

Kakovih neprilikah imade manji posjednik kod obradjivanja svojih razciepkanih parcelah, koliko dangube kod oranja, sijanja, žetve i uvažanja, nije od potrebe ovdje razmatrati, jer sam uvjeren, da je to ovoj vis. kući veoma dobro poznato.

Istina je, i predje vlade i otci naše domovine već su odavna na to pomislili, kako bi i našeg seljaka k racionalnijemu gospodarstvu priveli — ustrojivši mu u Križevcih ratarnicu a u posliednje doba tja i višje učilište, — ustrojiše se gospodarska družtva i podružnice. Nevjerujte, gospodo, ma mi u svakom selu ustrojili po jedno takovo učilište — prije nego li i manji posjed komasiramo, pravu svrhu postići nemožemo, jer, zabadava mi je sve znanje ovoga svieta, kad sa istim niti sebi, niti domovini koristiti nemogu. — Iz navedenog se vidi, visoki sabore, da je komasacija najglavnije sredstvo, koje nas iz truleža i propasti izvesti može. — Ja sam uvjeren, gospodo, ako se komasacija — barem gdje je moguće, pa ma i uvjetno zakonom provede, da će nam domovina nov život zadobiti; ošancivanjem komasiranih zemljah će

Digitized by Google

se i bez bog zna kakove umjetne i skupociene kanalizacije vodi put prokrčiti; voće će se na hiljade više odgajati, jer pastiri neće moći isto kao do sada prkosno i iz objesti harati; seljak će moći na komasiranoj zemlji razne vrsti okopavine, djeteline i druge trave sijati, svoju marvu bolje timariti, više gnoja stvarati i zemlju si popravljati; — a kroz to će mu posjed desetostruku i veću vriednost zadobiti. Domovina će na hiljade više radnih sila steći, pa će se komasacijom ukinuti nesretno pastirstvo, koje je gnjezdo izopačenosti i leglo svakoga zločinstva.

Dakle komasacija jest najglavniji uvjet materialnog blagostanja, jer samo na komasiranoj zemlji je čovjek u stanju racionalno gospodarstvo voditi, svoje crpljeno gospodarstveno znanje širiti i do materijalnoga blagostanja se dovinuti, — a tada će biti u stanju i svim državljanskim i gradjanskim dvžnostim u podpunoj mjeri zadovoljiti. Dovikujuć dakle još jednom: Komasirajmo i manji posjed zakonom, pa ma to sa bog zna kakvim trudom i troškom skopčano bilo, jer će nam se isti hiljadostruko naknaditi. Nečekajmo, dok nam neuki seljak sam do te uvidjavnosti dodje, jer će biti prekasno, pa budimo uvjereni. da će nam liepa, plodna i mila domovina napredovati i u materijalnom blagostanju procvasti. Završujuć ovo moje obrazloženje, želio bi, da se već jednom i idealna regalna prava zakonom ukinu, i da se državljanom, koji u jednoj državi jednake terete nose, i jednaka prava podiele. Iz tih razlogah stavljam na vis. kr. zem. vladu sliedeće pitanje.: (Čita.)

„S razloga, što se u našoj domovini prekomjerno šume haraju — i što imade na stotine još neriešenih urb. odnošaja, — i što pogibelj prieti, da će mnoge občine bez šume ostati, ako se to pitanje što skorije nerieši;

s razloga, što je manji posjed n. pr. ¼ urb. selišta na 7, 14 i 21 parcelu razbacan te tako racionalno gospodarstvo onemogućeno, — porez uza nju u podpunoj mjeri plaćati mora; napokon

s razloga, što je skrajno vrieme, da se narodu, koji u jednoj državi živi, jednake terete nosi i jednaka prava podiele, — odnosno, da se tako idealna regalna prava što skorije ukinu, — stavljam na vis. kr. zem. vladu sliedeće pitanje:

1. Koji je razlog, da vis. kr. zem. vlada zak. osnove o segregaciji, kamasaciji i ukinuću regalnih pravah sve do danas ovoj visokoj kući na razpravu predložila nije, premda su iste već 1875. godine gotove bile?

2. Kani li vis. kr. zem. vlada te zakonske osnove prvog sab. zasjedenja 1877. god. ovoj vis. kući na razpravu predložiti?"

Predsjednik: Interpelacija ova uvrstiti će se u zapisnik i predati svietlamu banu.

Prelazi se na dnevni red. Na dnevnom redu je prije svega izbor imunitetnoga odbora. G. članovi sabora neka izvole 7 osobah na cedulju napisati, koje žele u imunitetni odbor birati. Molim g. bilježnika dr. Malca, da čita imenik, a za skrutatore imenujem gg. bilj. dr. Vidrića, bilj. dr. Lončarića, zast. Vrančića i zast. dra Rogulića.

Bilj. dr. **Ivan Malec:** (Čita imenik.)

(Predavaju se cedulje.)

Predsjednik: Molim, izvolite još jedanput čitati, možda nekoja gospoda nisu čula svojih imenah.

Bilj. dr. **Josip Malec:** (Čita još jedanput.)

(Medjutim zauzme predsjedničku stolicu podpredsjednik Mirko Hrvat.)

Predsjednik: Vis. sabore! Rezultat glasovanja će se na koncu sjednice objaviti.

Sliedi drugi predmet dnevnoga reda: „B. Pokriće."

Izvj. dr. **Blaž Lorković:** (Čita naslov 1.)

(Prima se.)

Naslov 2.

(Prima se.)

Naslov 3.

(Prima se.)

Naslov 4.

(Prima se.)

Naslov 5.

(Prima se.)

Naslov 6.

(Prima se.)

Naslov 7.

(Prima se.)

Poglavje II. Naslov 1.

(Prima se.)

Poglavje III. Naslov 1, 2, 3, 4.

(Prima se.)

Poglavje IV.

Predsjednik: Visoki sabore! Na ovo poglavje stigao je predlog g. zastupnika dr Malca.

Bilj. dr. **Josip Malec:** (Čita predlog.) Podpisani predlažu, da vis. sabor mjesto pogl. IV. stvori sliedeći zaključak:

Pošto iz podnešenih po vladi podatakah, koji su kod sastavljanja preliminira za Hrvatsku i Slavoniju podlogom služili, proizlazi, da zajednički ministar financijah u korist Hrvatske i Slavonije za godinu 1877. nije preliminirao one svote, koja bi po smislu §. 3. zakonskog članka sabora kraljevinah Dalmacije, Hrvatske i Slavonije od 30. stud. 1873 o preinaci, dotično o nadopunidbi nekojih §§. zakonskim člankom I. 1868. medju državne zakone uvršćene nagode, sklopljene radi izravnanja državopravnih pitanjah medju kraljevinom Ugarskom i kraljevinami Hrvatskom, Slavonijom i Dalmacijom, rezultirati imala iz preliminiranih pojedinih granah poreza i ostalih javnih dohodakah kraljevine Hrvatske i Siavonije, nemože smatrati sabor kraljevine Dalmacije, Hrvatske i Slavonije takav postupak pravilnim. S toga prihvaćajuć za godinu 1877. uvršćenu u pokriće svotu od 3,050.000 for., poziva ovaj sabor kr. zemaljsku vladu, da glede načina

Digitized by Google

ustanovljivania preliminira za Hrvatsku i Slavoniju stupi sa zajedničkim ministrom financijah u dogovor, te da si kod preliminiranja 45% svote pribavi djelotvorni upliv u onom pravcu, da u napredak bude za proračun Hrvatske i Slavonije preliminirana ona svota, koja u smislu gore pozvanога zakona ovim kraljevinam pripada.

Predsjednik: Rieč ima g. predlagatelj.

Dr. **Josip Malec**: Ovaj moj predlog, vis. sabore, u načelu prihvaća u pogledu pokrića onu svotu, koju odbor predlaže i vlada za pokriće potrebah preporuča, i to pripadajuću iz onoga preliminara, iz kojega 45% pripada ovoj zemlji. Ali čineći to nemogu bezuvjetno ovoga prihvatiti, te mislim, da sam vlastan očitovati glede toga sliedeće:

Kada bi naša zemlja imala samostalnih financijah, ja bi sigurno bez svakoga straha prihvatio dotični predlog vlade, što bi ona u pogledu pokrića saboru predložila. Ali pošto to ovdje nije, te pošto se nalazimo u državopravnom odnošaju, gdje nam financije nisu u rukuh, to moram izjaviti, da svakako nije bilo korektno od zajedničkog ministra financijah, da našoj vladi doznači samo 3,050.000 for., kada nam pripada 45%.

Ova je okolnost mene i sudrugove potaknula, da smo učinili predlog ovaj u onom smislu, kako je bio pročitan.

Pita se sada, česa se imademo bojati, ako bezuvjetno prihvatimo onaj predlog, koji je odbor učinio? Na to jednostavno odgovaram: kad bi zbilja bezuvjetno prihvatili ovaj predlog, neučinivši nikakovih opazakah, da onda naša vlada nebi imala nikakova upliva kod sastavljanja preliminira, te bi ministar financijah po svojoj volji predložio svake godine onakov preliminar, a sam sabor bio bi bez svakoga upliva.

Tim bi mogla naša vlada poslije nekoliko godinah doći na jedanput u položaj, da pri tom nebi imala inoga posla, nego jednostavno uzeti na znanje obračunski resultat, koji je ministar financijah učinio. Iz ovih daklem razlogah preporučujem svoj predlog. Nego osim toga imadem još sliedeće napomenuti.

Kada bi ministar financijah dotični preliminar za našu zemlju htio pravedno sastaviti, morao bi imati u rukuh izvjestne podatke, na temeiju kojih bi sastavio preliminar onako kako bi to imao učiniti to po zakonu. I u istini bi se pronašlo, da bi našoj zemlji imalo pripasti 3,351.000 for. A sada naš proračunski odbor, kad je pretresao vladin predlog, imao je taj predlog vladin od 3,051.000 for. u rukuh, a imao je dotične podatke i dotične izkaze ministra financijah, koji izrično priznaje, da nas ide 3,351.000. Sada kad to uvažimo, onda doista nemogu dokučiti, zašto je on našoj vladi samo 3,050.000 for. doznačio, dočim moram njegovo vlastito priznanje uzeti za istinito, te moram reći, da je on onom prilikom vrlo nelojalno i proti zakonu radio, kada je to priobćiti dao našemu saboru. Po zakonu nagodbenom kaže se, da nam od svih izravnih i neizravnih i ostalih javnih prihodah pripada prije svega 45%. Iz ovoga sliedi, da je on iz preliminara morao najprije odračunati, dotično odrediti za naše pokriće 45% po odbitku dotičnih troškovak preliminira, a glede 45% morala je biti njegova briga, kako da ih pokrije.

Ja doduše neznam, ali bi se ipak bojati mogo, da su možebit politički razlozi vojevali kod zajedničke vlade, da ona nepitajuć hrvatsku vladu kod sastavljanja i uredjenja preliminata jednostavno ovakav resultat priobći, pa se bojim, da bi, ako bi nadalje mimoišli ovakove navale na naše zakone, moglo danas sutra doći do toga, da i naša zemlja i naš proračun postanu sasma odvisnimi od milosti ministra financijah.

S toga preporučujem svoj predlog, te molim, da se prihvati.

Ban **Ivan Mažuranić**: Vis. kućo! Ovih danah i danas izvolili ste čuti često putah, da se je naglasilo, kao da se nagodba, obstojeća medju Ugarskom i Hrvatskom nedrži onom svetošću, kojom bi se imala držati. Uslied toga zamolio sam putem hrvatskoga ministra ugarsko ministarstvo, da u ime ugarske vlade izjavi, da li je voljna ugarska vlada držati se sveto nagodbe, koja stoji medju Ugarskom i Hrvatskom, i reklo mi se je, da će se ona i u napried držati toga, kako se držala do sada. Nego dopušta vlada ugarska, da se može naći takovih pitanjah, kojih riešenje nije jasno izraženo u nagodbi, i da su glede riešavanja takovih pitanjah različita mnienja; nu ona će nastojati, da će se sretno riešiti po jednu i po drugu zemlju. Ovo sam imao kazati u ime vlade ugarske.

A s druge strane ću pokazati samo to, kako zbilja u svojoj izjavi imade pravo, da imade takovih pitanjah, koja se nedadu nikako riešiti od različitih ljudih i različitih stranakah na isti način.

Najeklatantniji primjer za to je naše financijalno pitanje. Ovo nije drugo nego pitanje cifarah. S jedne strane tvrdi se ovo, s druge strane ono, a nemože se reći, da koja stranka hoće silu učiniti zakonu. Dosada je ugarsko financialno ministarstvo naznačivalo hrvatskoj vladi cifru, koju je nakanilo uzeti u budget državni za našu zemlju; ta cifra bila je rezultat računah i izkustvah stečenih u dosadanjih godinah. Nu dogodilo se je nekoliko putah, da je ministar umetnuo veću cifru, nego se je kašnje pokazalo, da je za dotičnu godinu moguća bila. Ova razlika morala se je kasnije onda putem obračuna obaviti. A sada dolazi ministar financijah i kaže: ja dam za godinu 1877. tri milijuna i toliko hiljadah forintih, koliko je bilo dano i godine 1876., nego budući da imadem nešto dobiti od prijašnjih godinah natrag, zato sam obalio cifru na ovu svotu. Metnuo sam manju cifru mjesto veće, prvo radi toga, jerbo se nenadam, da će unići ono, što bi iznosila prva cifra, i drugo zato, jer mislim da je lakše pasivan dug utjerati, ako se da manje potrošiti ove godine.

Dolazi sada odbor financijalni i predlaže zaključak,

Digitized by Google

da se vlada ima uvjeriti o tom, dobiva li se za korist Hrvatske od svake forinte 45 novčićah štono u Hrvatskoj ulaze. — Ja nebi proti tomu imao ništa; nego sada se podnaša novi izpravak, koji tvrdi, da bi ugarski ministar financijah imao od svake forinte dohodka, — kako je u §. 3. revid. nagodbe spomenuto — 45 krajcara u korist Hrvatske zaračunati i kao takav metnuti u budget. Ja neimam ništa ni proti ovomu, nego tvrdim, da bi bila tomu naravna posliedica ta, da, ako on metne do zadnjeg krajcara u našu korist naše dohodke, morati će ujedno odbiti ono, što smo njemu dužni. A moglo bi se dogoditi, da se u taj račun metne i ono, što nismo iz budgeta dužni. Danas samo spominjem, da se je nam n. pr. načinio račun, da imamo za pastuharnu platiti 54.000 for.; ako bi se sada ova svota odbila, mogla bi naša administracija u nepriliku doći, da nebi imala čim pokrivati svojih troškovah.

Dakle i u matematičnom pitanju težko se je izraziti tako jasno, da nebude kakovih različitih mnienjah.

Dosada se je dakle — kako već rekoh — uvjek prakticiralo tako, da se je uvjek kakva svota upisala u našu korist, koja je bila proračunana samo od ministarstva financijah, i kojoj mi nismo znali pravih izvorah, ali uvjek smo dobili više nego je ulazilo poreza kod nas, i radi toga smo svake godine koju hilijadu forintih ostali dužni.

Ja sam dakle postavio taj primjer, da se vidi, da u istinu ima takovih prepornih pitanjah, koja se mogu medju Ugarskom i Hrvatskom poradjati, ali odatle netreba zaključivati, da imade zle volje ma s koje strane.

S naše strane sigurno zle volje nema, a ja se nadam te izkusio sam vlastitim izkustvom, da je ni s druge strane neima. A to biva uvjek kod ugovora, da jedan gleda na svoju korist nešto tumačiti; nu to tumačenje nesmije nikada voditi do takovih korakah, koji bi bili štetonosni po odnošaje druge stranke.

Toliko sam htio u tom pogledu kazati. Ja preporučam predlog odbora vis. saboru, a što se tiče izpravka, molim da se zabaci, jer bi mogao biti za naše okolnosti upravo pogibeljan, ako bi se prihvatio.

Predsjednik: Rieč ima g. zast. Beruta.

Josip Beruta: Vis. sabore! Ovo mi se čini odviše važan predlog, nego da bi ga mogao iz jednokratna čitanja razumjeti i shvatiti. Ja već iz toga razloga, što poslovnik propisuje, da se predlozi imadu tiskati i na dnevni red staviti, mislim, da bi se bio imao ovaj predlog tiskati, a to tim više, što je tako zamašne važnosti.

Predsjednik: Ja moram izjaviti, da se nije mogao tiskati i onda na dnevni red staviti, pošto se odnosi na predmet, koji je danas na dnevnom redu.

Josip Beruta: Bilo je već sličnih predmetah, koji su bili manje važnosti, a ipak su bili tiskani, pošto to poslovnik propisuje.

Ja bi mislio, da bi mirnom savješću . . . (Antolek-Orešek prekine nekom opazkom govornika.)

Predsjednik: Izvolite govoriti.

Josip Beruta: (Nastavlja.) Ja bi želio, da se odluči, da li će se predlog tiskati ili ne? Ja onako nemogu shvatiti ovaj predlog tako točno, kad je bio samo jedanput čitan.

Predsjednik: Je li vis. sabor sporazuman, da se dade predlog g. dr. Malca i dr. tiskati, i da se onda kad bude tiskan, podieli medju članove i stavi na dnevni red? — Ona gospoda, koja su zato, neka izvole ustati.

(Manjina.)

Ima se danas o njem viećati, i rieč ima g. Beruta, da govori, ako želi.

Josip Beruta: Najprije moram izjaviti veliku zadovoljnost nad izjavom svietloga bana, po kojoj se konštatira, da je preko našega ministra vlada zajednička izjaviti izvolila, da je voljna držati se strogo nagode. U koliko sam s tim sporazuman i zahvalan svietlomu banu na ovakovoj izjavi, u toliko moram izjaviti, da žalim, što se ono, što je svietli ban danas govorio, neodnosi i na ovu najvažniju točku našega medjusobnoga ugovora, ili bar se to nije onako kazalo.

Ja upravo zato, što sam kazao, da podpuno nerazumijem današnjega predloga, ufam se zamoliti, neka mi vis. kuća oprosti, ako može biti nebude išao onim smjerom, kako to možebiti predlog gospod. dr. Malca sadržaje.

Ja bi prije svega rado doći na čisto, kako vis. kuća misli glede ključa, po kojem se ima naša percentualna pristojba odmjerivati. Ja iz svega, što sam slušao u odboru i saboru, nisam si mogao glede toga stvoriti jasnoga pojma. Za mene je samo zakon mjerodavan, i kad se zakon drži, onda sam posve na čistu. Ja sudim o tom tako, da glede ovoga pitanja nemože biti nikakve dvojbe, pošto govori zakon sasvim točno i precizno.

Ja držim, da 45% imadu se računati od svih izravnih i neizravnih porezah, t. j. od ukupne porezne dužnosti. Zakon nespominje nikakvih neuplaćenih porezah, nego on u obće kaže „izravni i neizravni porezi“. Što zakon kaže „prije svega“, to jest prije, nego se bude i znalo, da li je i koliko je uplaćenih naših porezah, — da li su svi uplaćeni, da li nisu, — prije svega imade se nam 45% odmjeriti. Dakle neodvisno od one definitivne uplate, dapače tako da makar nebila ni polovica uplaćena, imade nam se 45% izplatiti. Odbiti se samo imaju troškovi ućerivanja ne od uplaćenog već od ukupnog poreza. — Ako se taj smisao nebude zakonu dao, onda smo na svaki način prikraćeni.

Po tom je dakle za mene zakon posve jasan, i ja neznam, kako gospoda još kakvu dvojbu goje, osobito ona gospoda, koja su zakon sklapala.

Prorač. odbor, pretresujuć ovaj predmet, jednostavno je primio predloženu po vladi svotu od 3 milijuna i toliko hiljadah for. Po tom što on ništa nekaže, po tom što je ova svota računana samo na 3 milijuna i nekoliko

Digitized by Google

hiljadah, usuprot tomu, što su porezi već tek. godine bili znamenito povišeni, i po tom što se nam račun pravi i kaže, da smo dužni više stotinah za prošla ljeta, — po tom mislio bi gdjetko, da nas ide 45% od uplaćenog poreza. Ali to je prema jasnomu smislu zakona neumjestno tumačenje.

Izpravak g. dr. Malca doduše misli nekim načinom ovakovomu nepravednomu tumačenju doskočiti, ali, na koliko sam ga shvatio, sav sadržaj njegova predloga u stvari ništa neminenja. On govori samo o preliminaru, on govori o ukupnih porezih, izravnih i neizravnih, t. j. o cjelokupnoj dužnosti. On se odnosi samo na preliminar te traži, da ministar financijah nebude taj preliminar sam sastavljao, nego, da se i našoj vis. vladi kod sastavljanja mjerodavan upliv podieli. Ali. gospodo, ja se usudjujem pitati g. predlagatelja i drugove njegove: zar je time sve postignuto, ako se našoj vladi upliv dozvoli? Što onda, ako bude kod sastavljanja toga preliminara računao ministar krivim ključem? Što će biti, ako već sada neizjavimo, da je ova 45% svota osnovana na krivom ključu?

Njen će upliv ostati nemoćan, jer će joj ministar reći: tvoj je sabor priznao ključ i dugove, ti gledaj samo da ja pravo računam, a u sam ključ nesmiješ dirati. — Ja mislim, da će biti ta posliedica ako prihvatimo predlog g. dr. Malca i dr. Mi nismo stvari sada na jasno izveli, mi se nismo ogradili proti drugovom, kojimi nas duži kraljevina Ugarska, koji dugovi mogu samo tako nastati, kad se ključ krivo tumači; mi se nismo izjavili jasno, kako mislimo da se imade naša percentualna pristojba razumjeti i računati.

Tada dakle sav upliv vlade kod sastavljanja budućega proračuna neće biti od važnosti.

Ja bi bio učinio svoj predlog; ali videći posve, kako se radi, videći, da nebi mogao dobiti za podpis desetoricu članovah, i pošto nisam mogao pravo shvatiti ovoga predloga, to mi nije preostalo drugo, nego da se proti ovakovu tumačenju nagode, koja je za mene posve jasna, ogradim, odklanjajuć od sebe sve neugodne posliedice, koje bi iz takova tumačenja nastati mogle.

Predsjednik: Rieč ima g. zast. dr. Subotić.

Dr. **Jovan Subotić**: Vis. sabore! Neima sumnje, ni po rieči nagodbenoga zakona od god. 1868., ni po sadržaju doslovnom nagodbenog zakona od god. 1873., da se pripadajuća nama od naših javnih dohodakah svota prije svega u našu blagajnu uručiti ima.

Ova naredba nemože drugo značiti, nego to, da ministar financijah svake godine, od onoga, što od izravnih i neizravnih porezah i drugih javnih dohodakah svih kraljevinah uteče, najprije ima onu svotu nama predati, koja nam ide.

Onda tek počinju uticati u obću blagajnu oni percenti, koji su odredjeni na pokriće zajedničkih troškovah. Da se osvrnemo na priobćeni nam izkaz.

Godine 1874. iznosili su onih 45%, koji nama pripadaju, po preliminaru od samoga ministra financijah sastavljenom, 3,034.783 for.

U tečaju godine unišlo je 6,342.047 for.

Od ovoga primitka imao je dakle po glasu zakona ministar financijah unieti u našu domaću blagajnu 3,034.783 for.

A koliko je unio?

Unio je 3,003.560 for., dakle manje sa 31.223 for.

Godine 1875. iznosila je svota percenatah po ministarskom preliminaru 3,221.229 for.

Primio je pak tečajem godine ministar financijah 6,366.266 for.

Od ovoga primitka imao je on prije svega izručiti našoj državnoj blagajni 3,221.229 for. a izručuje 3,028.350 for. dakle manje sa 192.879 for.

Od godine 1876. neimam pri ruci preliminara, nemogu o njoj ništa ni kazati.

Za godinu 1877. pripada nam po priobćenom proračunu svota od 3,351.396 for.

Po njegovim riečima neće manje uteći tečajem godine, nego za godine 1874. i 1875.

Ministar financijah imao bi dakle po naredbi zakona unieti za god. 1877. u našu blagajnu 3,351.396 for., a on nam stavlja u izgled samo 3,050.000 for.; dakle i opet manje za 301.396 for.

Iz ovoga pregleda vidi se, da proti izričnoj naredbi zakona ug. ministar financijah nije nikad prije svega našoj državnoj blagajni izručivao pripadajući nam dio javnih dohodakah i da je uviek davao našoj blagajni manje, nego što je sam preliminirao, da nam davati ima.

I ovo je prva prevažna pritužba proti postupanju ug. ministra financijah naprama nama, osnovana na izričnoj naredbi zakona.

On je svojim postupanjem oštetio naš godišnji budget:

g. 1874. sa	fr.	31.223
g. 1875. „	fr.	192.879
g. 1876. od prilike sa	fr.	170.000
g. 1877. sa	fr.	301.396
što sve ukupno iznosi manjak dosada sa	fr.	695.498

No ovo je samo jedan dio oštećenja naše blagajne, koje nam ug. ministar financijah proti izričnomu sadržaju nagodbenoga zakona nanosi.

No ima još i druge štete. Ug. ministar financijah miesto da nam po propisu zakona iz onih naših javnih dohodakah, koji tečajem godine uteku, izdade podpuno onu svotu, koja nam po odredjenim percentima pripada, prije svega on dieli svaki forint, koji uteče, s nama odmah kako ga dobije, a to je očevidno i rieči i smislu zakona protivno.

Na taj način, po sadržaju priobćenih nam izkazah, zadužuje on našu blagajnu

za godinu 1874. sa	149.639	fr.
za godinu 1875. sa	163.530	fr.
u skupu sa	313.169	fr.

Digitized by Google

mjesto da nam je dakle po naredbi zakona stavio u korist

za godinu 1874.	. . . .	31.223 fr.
za godinu 1875.	. . . .	192.879 fr.
	ukupno	224.102 fr.
stavio nam je u teret	. . . .	313.169 fr.

Kad se k onomu, što nam je imao izdati, a izdao nam nije, te što čini . . . . 695.490 fr.
doda ovo, što nam hoće da odbije od onoga, što nam je dao, te što čini po njegovu računu 313.169 fr.
to izlazi ukupna svota sa 1,008.659 fr.
kojom nam je zemaljska blagajna do tada prikraćena, ili bi se prikratiti imala.

Ova svota bit će znamenito veća, dok se svidi g. ministru financijah i svoj tako zvani obračun za godinu 1876. i 1877. priobćiti nam.

Ja uzimam rieči zakona za podlogu svoga razmatranja, jer mi nije ovdje nejasan zakon tumačiti, nego iskati, da se jasno slova zakona podpuno izpuni.

Neće mi se o pojedinostiih govoriti, jer tomu nije sad ovdje miesto; neću ništa govoriti ni o načinu i vremenu obračuna, jer će na to doći red, kad se stvar sá ug. vladom potakne; ja sam ovdje samo onu podlogu naprvo stavio, koja se poreći nemože, t. j. naredbu zakona, i spomenuo čine, koje se zakonu protive.

Pošto je ovaj sabor prvi put ove godine dobio pred oči spise, koji se na ovu stvar odnose, to nam se nemože nipošto pristati prosto na postupanje ug. ministra financijah, nego nam je najsvečanije ograditi se proti takvom postupanju, što ja sa svoje strane ovijem i činim.

Naša domaća vlada imala je na svaki način obratiti najveću pozornost na ovu stvar odmah od početka odnošaja, i ovu neshodnost postupanja ministra financijah sa dotičnim zakonom suzbiti odmah, kako se pojavila.

Pošto je ovo pitanje priobćenjem dotičnih izkazah na dnevni red došlo, to držim ja sa svoje strane, da je našoj domaćoj vladi pristupila najozbiljnija dužnost, da ovo pitanje sa ugarskim ministrom financijah, dotično sa skupnom vladom na korist domaće zemaljske blagajne što skorije na čisto izvede, jer će se inače ogriešiti o jedan od najvažnijih interesah zemlje, izložit će se pretežkomu odgovoru, koji nosi u svom krilu najozbiljniji sukob izmedju vlade i zastupstva naroda.

A i skupnomu ministarstvu mnogo leži do toga, da se ovo pitanje na korist naše zem. blagajne rieši, jer ovo pitanje ne samo da je podobno najžešći sukob izmedju naše zemlje i skupne vlade zapodieti, nego je podobno i samu nagodu potresti.

Gospodo! meni je posve jasno, da kako kod naše zemaljske vlade, tako i kod saborske većine postoji ozbiljna težnja, uklanjati se s puta svakomu sukobu sa skupnom ugarskom vladom.

Nespadam ni sam u broj onih, koji silom kavgu traže, i samo o tom misle, kako da ju izvedu.

Ali gdje to poštenje našega naroda zahtieva, gdje to interesi naše zemlje traže, gdje nam je sačuvati i ono malo, što smo iz velike one političke akcije do godine 1873. spasli: tu nam je stati u svako doba na branik svima i svakomu, tu nam se nije ni na što i ni na koga obzirati, tu moramo, jer smo dužni, stati muževnim čelom na suprot svakoj povriedi, naprema svakoj navali. Da, nagodu nam valja poštovati, jer smo ju sami sklopili; ali da se ta nagoda sa druge nagodbene strane obdržava, da se ta nagoda sa druge nagodbene strane točno izpunjava, moramo svim silama, svakim zakonitim putem iskati; tu nesmiemo pitati, hoćemo li dobiti svoj Aleksinac i svoj Deligrad.

Ova je imena neki dan jedan od najodličnijih članovah ove visoke kuće spomenuo.

Kad je on ta imena ovdje izrekao, pušila se još krv pod Deligradom, Aleksincem i Djunisom, i imena ova bila su grdne rane na tielu jednoga naroda.

Uzeti ću, da nije moglo biti nebratske volje kod takovoga muža, kad mu je ruka zavoj sa ovih grdnih ranah razvezala: ali ruka koja je to učinila, nije nosila melema da rane previje, nego jih je samo svietu bezobzirno obružila.

Nego kad su već ova imena u ovoj kući spomenuta, onda nam kroz njih dolazi nauka, da kad ima narodah, koji neprezaju od Deligradah i Aleksinacah, kad se zove oslobadjati ne sebe nego drugu tužnu braću od robstva i propasti, valja i nama neprezati od takovih imenah, bar se zove čuvati svoje vlastito poštenje, braniti svoja ugovorom utvrdjena prava, boriti se za njih sa ustavom kao zastavom, sa zakoni kao oružjem!

Ja ću dakle pristati na to, da se u proračunu za god. 1877. provizorno stavi svota od 3,050.000 for. u ime 45% nama pripadajućih, ali ujedno tražim, da naša zem. vlada izvede ovo pitanje što skorije sa skupnom vladom na čisto, ili da ga bez odlaganja ovomu zastupstvu ustupi, da ovaj vrši svoju dužnost. (Živio!)

Predsjednik: Rieč ima g. zast. Kamenar.

Juraj Kamenar: Vis. sabore! Mi smo drugovi Magjarah a kano takovi moramo im doviknuti i koju istinu. Sabor ovaj zastupa našu kraljevinu, kao što magjarski sabor magjarsku kraljevinu. (Živio!)

Naš ban, koji našoj kraljevini na čelu stoji, izvolio je kazati, da se magjarski ministar financijah nagodbe drži; tomu se je g. Beruta razveselio, ja pako ne. Magjari uviek tako govore, mi ćemo držati i izvršivati nagodbu, ali uz sve to sve to dalje za našimi pravi grabe. (Na ljevici: „Tako je!")

Ako ovdje u saboru hrvatskom mi, koji narod hrvatski zastupamo, nebudemo Magjarom kazali, da su nagodbu povriedili, budu oni i nadalje nas držali mirnimi janjci, i nadalje grabili za našimi pravi!

Neću naviestiti rat Magjarom. Kamenar bo je, kano i cieli hrvatski narod takav, koji želi i ljubi mir, koji za ničijim imetkom negrabi, ali i svoga neda.

*

Digitized by Google

Zato sam se ustao kod genaralne debate, da nabrojim ogromno čislo povredah sa strane Magjarah. Nemogu se pako slagati sa g. Berutom, koji sdvaja, koji kaže, da se svačega boji. I ja se, moja gospodo, bojim, ali ipak neodustajem od svojega prava, braniti narod svoj i sve ono, što ga ide; nikada neću prestati ono tražiti, što je njegovo.

Neima ni jednoga medju nami, koji neće kazati, da nije zajednički naš ministar financijah povriedio nagodbu i nagodbeni zakon i da nije nekorektno postupao. Naš preuzv. g. ban doglasio nam je opravdanje ministra glede tih 3,050.000 for. Nego to opravdanje neosniva se na ničem, niti na preliminaru, niti na utjerivanju poreza, niti na drugih okolnostih. Moram s toga očitovati, da takav postupak nevalja, neka se ministar okani zadirkivanja u Hrvate!

To je izraženo tako mirno i tako kratko u izjavi dr. Malca, da se nemože kraće izraziti. Mi smo mirni, ali nedamo svoga! S toga nemogu uz odbor pristati, premda mi je žao, jer ban preporučuje, da ostanemo kod odborova predloga. Ja se nemogu zadovoljiti, nego pristajem uz predlog Malčev, koji sam i ja podpisao. Ondje se bo izjavljuje, da zadovoljni nismo, te da tražimo od ministra, da u buduće korektnije postupa, te da zakone vrši u podpunom smislu. Mislim, da bi i Beruta mogao zadovoljan biti, kada se mi ostali slažemo. Ako bude pako ministar dalje posegnuo za našimi pravi, možemo oštrije odgovoriti.

Što je g. Subotić govorio, meni nije trebalo. Mogao bi i sam toga mnogo navesti. Nego da neduljim dalje svoj govor, hoću samo to još navesti, da ja žalim, a i narod hrvatski — jer narod iz mene govori — što smo mi drugovi Magjarah. (Živio!) Ono što su Magjari, to su i Hrvati, kojim pripadaju sva ona prava i pisma, koja i Magjarom. Nego novac, to je ona točka, oko koje se nesamo Hrvati i Magjari nego cieli sviet vrti, jer novac govori u svietu, najveće prijatelje u razmirice baca, kada jedan drugomu pošteno neplaća. Zato moraju nam Magjari podpune spise dati, koji rade o porezu nam kano prvoj stranci jer u prvom redu plaćamo, dočim Magjari samo dobivaju.

I to bi ja ovdje izjavio, u koliko to u predlogu nije izjavljeno, da ban izvoli magjarskomu ministru kazati: „To želi narod, a to i ja želiti moram, jer sam njemu na čelu“.

Ja pristajem dakle uz onaj predlog, i molim vis. sabor, da i on to čini, te da pristane uz izjavu, koju je g. dr. Malec predložio i to za sada. U buduće nam je prosto drugčije postupati sa onimi, koji nagodu nevrše. A neka Magjari znadu, da ako Kamenar govori narod hrvatski govori! (Živio! Smich.)

Predsjednik: Rieč ima g. zast. Miškatović.

Josip Miškatović: Vis. sabore! Kada sam ja neki dan spomenuo zlokobno ime Aleksinac, to nisam mislio niti čemer niti melem unositi u ranu, koja je bila Srbom tu zadata, nego sam jednostavno spomenuo faktum, kako se obično kaže, bez ikakve zle namjere, n. pr. doživjeti ćete Vilagoš, ili Mohač, ili koje drugo mjesto, gdje se je nesreća na kojemu narodu dogodila. Da nisam mislio nikakov čemer unositi, to držim, da mi nije treba opravdati, pošto se već cielu godinu danah, koliko je moguće bilo, i koliko mi je posao dopuštao, neprestano zauzimljem za onu braću, koja su junački vojevala za svoja prava, svoju slobodu i zemlju.

Nu meni se čini ponajvažniji ono, što je g. predgovornik govorio, kad je nabrajao ovako od prilike — ja si od njegovih cifra zapamtiti nisam mogao, ali sam si smisao zapamtio — i kazao: g. 1874. preliminirano je bilo ovoliko, našlo se je ovoliko. A veli, da se je baš g. 1874. za 30.000 for. manje dalo Hrvatskoj, nego je iz Hrvatske u porezu unišlo. Isto tako je kazao g. Subotić da je bilo i g. 1875, za g. 1876. nisam si zapamtio, što je napominjao. Ako je ovo istina, bila bi to vlada izviditi dala, da li je tako; jer ja sam uvjeren, da ako je od naših prihodah unišlo više, nego što je stavljeno u primitak naše zemlje, onda je time povriedjeno ne samo naše pravo, nego i materialni interes — i u tom se s njim slažem, da naša vlada svakako imade nastojati, da se ono, što je unišlih prihodah naših utegnuto, povrati. Sada ja neznam, jesam li dobro razumio, ako sam ovako razumio.

Što se same stvari tiče, o kojoj je ovdje razprava, i na te ću nešto kazati. Ja dobro znam, gospodo, po kojih od prilike motivih se je naš narod od g. 1869., 1870., 1871. i nadalje glede novčanog pitanja medju Hrvatskom i Ugarskom voditi dao i vodio. Naime po ovih: Bila je sveobća tvrdnja i bilo je sveobće uvjerenje u našoj zemlji, da Hrvatska više daje i plaća Ugarskoj, nego li bi imala; da prima samo 2,200.000 for. za svoju autonomiju, dočim plaća 10,000.000 for. poreza. Drugi dapače kazali su, da plaća više, nu koji se nisu složili u glavnoj svoti, svi su uvjereni, da više plaća nego li dobiva. Sve je bilo uzrujano i nemogav si izvoještiti svojih financijah, ustanovismo ključ postotni. Nu ako se je onda tako vikalo, to nesmijemo sad izvrnuti to onamo, da ištemo od Ugarske više, nego li što plaćamo. Tim bi nanesli nepravdu Ugarskoj, koju kad smo odbiti htjeli, svi na noge ustasmo.

S ključem se ima pako ovako: 45% mora nam dati od onoga, što smo uplatili Svaka druga kombinacija ili je opasna ili bi po njoj štetovati morali mi ili Ugarska. Kod sklapanja nagode nije se htjelo, da se štetuje ili sa strane Hrvatske ili sa strane Ugarske. Dakle glavni ključ može biti samo unišla svota. Ali kad ja kažem, da može biti ključem samo ona svota, koja je unišla, onda nekažem, da za naš preliminar mora biti ona svota ključem, jer kada se preliminira, nezna se još, koja je ta unišla svota. Mora se uzeti onako, kako se u izpravku dr. Malca veli, koja sperativnim načinom odgovara računom onim,

Digitized by Google

da će svaka grana porezah naših toliku i toliku svotu donieti. Nu ja sam uvjeren, koliko god moram zahtievati da se preliminar pravi po onom ključu, koji se zahtieva u izpravku dr. Malca, da posliednji konačni resultat naših prihodah mogu biti samo obračuni pravoga poreza, koji je unišao. Ja samo imadem jednu dvojbu u toj stvari, imadem naime dvojbu glede izravnih porezah, onih porezah, koji su došli i konačno utvrdjeni, da se izplatiti imadu, nu nisu za godinu danah, ili one godine, kad se utjerati imadu, utjerani, nego se smatraju kao zaostatci. U ovoj stvari imao bi dvojbu, imadu li se porezovnici u zaostatku smatrati dužnicima Ugarske ili Hrvatske.

Nu uzelo se jedno ili drugo, dio od onoga, što se utjera, vazda će nam dobro doći, niti jedan konac od toga poginuti neće i trebat ćemo to svake buduće godine isto tako u budgetu, kaošto i ove godine. S toga, gospodo, došli ti porezi jednu godinu prije, došli jednu godinu kašnje, da upravo nikakova razloga neima, da bi se tu kakav konflikt porodio; glavno je to, da oni dojdu. Dakako, s ovim se nemože složiti g. Beruta, koji, kako mi se čini obračun nepriznaje, nego kaže, „prije svega“ imade se dati Hrvatskoj. Što to znači, da Hrvatsku po preliminaru ide prije svega 45%, ako ne ono, što sam netom razložio i čega nikoj obranički sud ne bi ni inače tumačio Tako to ište i čast narodnja, a nije se opet bojati, da bi na toliko iznemogli, da ovakvim načinom naših potrebah nebi u stanju bili podmiriti.

Nije me strah zato, jer ako bi se zbilja dogodilo, da se može manje dati Hrvatskoj za koju godinu, nego naše autonomne potrebe zahtievaju, tada je dužan onaj saveznik, koji upravu financijalnu vodi, toliko dati, koliko naši autonomni poslovi zahtievaju, da se pokriju. Ali ja mislim, da do toga neće doći, jerbo ja toga nemogu uvidjeti, da se narod u toliko iznemože, da nebude imao čim plaćati. Ali ako bi do toga došlo, da naš narod plaćati nebi mogao, onda sam uvjeren, da kakogod vi ovaj zakon tumačili, narodu je dogoriela svieća političke slobode. Snaga ne stoji u tumačenju zakonah, nego do onoga, koliko smognemo u družtvenom, financijalnom, intelektualnom i fizičnom pogledu. Dakle o tom se imamo starati, da pomognemo našemu narodu poučavanjem i svakim drugim načinom, štogod ga naći možemo, da dodje do toga, da si pomože materijalno. U ostalom pristajem uz izpravak g. dr. Malca.

Josip Beruta: Samo u toliko neka mi bude dopušteno odgovoriti, u koliko sam bio krivo shvaćen.

Predsjednik: Izvolite.

Josip Beruta: Ja nisam kazao, da obračuna netreba, dapače sam u prijašnjem govoru naročito rekao, da mora biti koncem godine obračun, i da dotle imade preliminar ministra valjanost; koncem godine pako mora se pokazati, je li je ministar tečajem godine izplatio toliko, koliko nas prema poreznoj našoj dužnosti, koja se koncem godine znade, ide. Dakle nisam tvrdio, da obračuna ne treba. Što se tiče rieči „prije svega“, kazao sam, da mi je po smislu zakonah posve jasna; a mislim, da bi mogla i gosp. Miškatoviću biti, koji je baš pomogao stvarati zakon.

Predsjednik: Rieč imade gosp. predstojnik nutarnjeg odjela.

Jovan Živković: Vis. sabore! Gosp. Kamenar kaže, da je naš narod jako dobroćudan i blag. I kad mi gosp. Kamenara nebi poznali kao dobroćudna čovjeka, mi bi se izjavah njegovih, koje je on ovom prilikom učinio, zaista preplašiti morali. On kaže, Magjari grabe a mi kao janjci ništa nečinimo. Ako to čujemo, onda zbilja nebi mogli mirni ostati, ako ne bismo znali, da je sam onakav, kako crta savkoliki narod; nu onako nesmijemo svaku od izuštenih njegovih riečih tako uzeti, kako je bila izgovorena, jer on u svojoj dobroćudnosti nepromišlja sve sasvim dobro, što tvrdi. Visoki sabore! U onom pravcu ali blaže govorio je g. dr. Subotić, i ja ću se prije svega na njegov govor osvrnuti. On kaže — kako smo čuli — da smo od vremena nove nagodbe do danas do preko miljun forintih oštećeni od strane ug. vlade. Gospodo, ovo je vrlo ozbiljna osvada, koja u prvoj liniji baca ljagu na vladu ugarsku, da se je išla na štetu hrvatske okoristiti, a drugo i na hrv. vladu, koja dopušta, da se je šta ovakova sbiti smielo unatoč zakonu, koji kaže, što je tvoje, što je moje; a u trećoj liniji bacilo bi to ljagu i na sam sabor. Ja odriešito poričem svaku nedokazanu tvrdnju, da je vlada išto na štetu zemlje uradila ili propustila, ugibajuć se koliziji. Ja ću ovu stvar onako jasno razložiti, da će svaki, koji iole objektivno misli, pravo dati mojim riečim. U čem leži upravo oštećenje zemlje naše? Samo u tom, ako tko uztvrdi, da je od vremena revidirane nagodbe do danas, pa makar samo jedan groš unišao u blagajnu zajedničku, od kojega nije Hrvatska dobila 45%; u onoj mjeri bila bi dakako Hrvatska oštećena. Naproti, ako se dokaže, da smo, štogod je do danas bilo prihoda od zemlje naše, od svega dobili do 45%, a Magjari 55%, to ob oštećenju govora biti nemože. Ako mi to dopušta g. dr. Subotić, onda ja kažem, da se njegov račun osniva samo na umišljenom dohodu, a ne na pravom, faktičnom dohodu zemlje naše. On je od dotične godine sve do danas uzeo samo preliminar u obzir te kazao: toliko i toliko je priliminirano, a toliko je unišlo. A to nije mjerodavno. Ako on kaže, mi smo toliko i toliko dobili, a imali bi dobiti toliko, dakle je deficit, i za toliko smo tobože oštećeni. Nu to je samo tvrdnja bez ikojega dokaza. Od onoga, što nije Ugarska dobila, nemože mi postotke računati, jer kad bi od ovakovoga umišljenenoga prihoda štogod primili, opravdan bi bio prigovor, da živimo o troškovih i milostih Ugarske; što od sebe odbijamo.

Gospodo, ob ovih percentih bio je već višeputa govor. Vi ste čuli stanovište vlade, nu ja ću u kratko opetovati, u čem se ima smatrati preliminar nekim ključem, jer od strane g. Miškatovića nesmatra se ono ključem, što je

Digitized by Google

upravo ključ. Ako je preliminar ona vjerojatna cifra, koja se osniva na stečenom izkustvu pojedinih granah poreza i ukupnog iznosa, pa kad se od onoga odbije ono, što je tako zvana regija potrošila na pobiranje poreza itd., to onda ostaje čista cifra, koja se dakle nazivlje preliminarom, i od koje pripada nam 45% a Ugarskoj 55%. Dakle od te cifre, koja je od ministra unešena, daje se tako dugo, dok se nepokaže pravi prihod, što će na to unići, ili što neće unići. Ovaj preliminar mora biti mjerodavan do obračuna, jer zakon kaže, da prije svega mora se nam to izdati, a nezna se koliko će unići, jer prije svega dadu nam se po tom vjerojatnom prihodu naši percenti. U svoje vrieme, kad se vidio razultat prihoda pravoga, pokazati će se, na koliko su bile sigurne te cifre, koje su bile kao vjerojatne izpostavljene: ili smo dobili manje, ili smo dobili više, što povratiti moramo. Svakako je dakle preliminar mjerodavan do ondje, dok u svoje vrieme poslje 1—3 godine dodjemo do obračuna. A kako praksa pokazuje, taj obračun imade uviek za sobom kakve dve prošle godine; jer dok se vide reklamacije, dok se ono odpiše što usljed reklamacijah ili usljed elementarnih nezgodah odpisati ima, to nije dovoljna jedna godina, nego to traje kroz drugu ili treću godinu. Tada tekar pokaže se pravi rezultat pravoga prihoda za dotičnu godinu. Dok se pako to nepokazuje, dotle je za nas preliminar valjan.

Nu pitati ćete, kad će biti taj obračun? Za nas je svejedno kad bude, jedanput mora biti, prije ili kašnje. Ako ostane nakon obračuna još koja svota poreza na dugu, tad smo i mi i Ugarska vjerovnici naprama narodu, svaki za svoj dio: mi za 45% a Ugarska za 55%. Gospoda, koja bi željela uvjeriti se, mogu se uvjeriti, da se svake godine izkazi predlože, koliko je ove, koliko je one godine titulo restancijâ poreza unišlo; ta svota dodje na naš „Haben“ u odnosnom dielu od 45%; tako da nam od obstojećega duga ni krajcare nepropane, izuzam ono, što se odpiše, a to gube oni tako dobro kao i mi.

Sasvim drugčije uzeo je g. Beruta taj obračun, kako smo to danas čuli, i na kojem shvaćanju bi se svaki zahvalio, koji smatra obračun kao mjerilo onoga, što je tko komu dužan. On nepita da li se preliminar slaže s poreznimi uplatci, te tko je prema uspjehu utjeranoga poreza dužan ostao za prvu, drugu ili treću godinu. Tako se obračun nemože nipošto uzeti. Zakon kaže, da mi imamo od našega prihoda živjeti, a ono što Ugarska isto tako gubi, kaošto mi, to nije prihod. Toliko imao sam kazati glede obračuna.

Ovdje je jedan predlog, koji malo sjenu baca na hrvatsku vladu. Ja moram konstatirati sa zadovoljstvom, onu izjavu, koju smo čuli od svietloga bana, naime, da ug. vlada štuje nagodbu, i da se nada, da će se i viseće pitanje riešiti ne povriedom, nego uzdržanjem nagodbenoga zakona. Ako je tomu tako, onda treba, da se uzdržimo od čina, koji bi mogao baciti sjenu na državnu nagodbu. Ovoliko ujedno g. dr. Subotiću, koji je htio dokazati, da se je nagodba krnjila; a isto predbacivanje čita se tako rekuć i u ovom predlogu, koji sa svoje strane odbijam, jer se iz njega vidi, kano da se je nagodba povriedila u pitanju percentuacije. Ja sam prije kazao, što ima biti preliminar. To sada opetujem. Kad se sve grane poreza i inih dohodakah Hrvatske i Slavonije na prije napomenuti način stave na jednu cifru, te se odpiše ono, što spada na regiju, to ostaje čisti prihod, onaj prihod, od kojega nas idu oni percenti, i koja se svota onako opredieljena imade staviti u naš preliminar. Istina je to; a istina je i to, da ugarski ministar nije baš onako postupao. Nu nastane pitanje, je li na štetu Hrvatske što učinio, ili je li hrv. vlada svoju dužnost promašila, da je to dopustila? Ja imam za opravdanje to navesti: Ministar nije sakrio tu tajnu, nego je kazao: istina, ova svota morala bi doći u proračun, ali sada sam u budget ug. države stavio onu svotu, koju se nadam dobiti, a nisam postupao strogo po preliminaru. Ovaj postupak je prema Ugarskoj strožije upotrebljen, nego li prema Hrvatskoj; t. j. kad uzmete cifru glede pojedinih granah poreza, to je ona prema Hrvatskoj mala, te se je prema njoj obilatije postupalo nego li prema Ugarskoj. Ministar ima dakle pravo, kad kaže: „zadovoljite se s tim, akoprem je nešta manje“, jer za slučaj neutjeranja nećemo mu biti ništa ali bar ne toliko dužni, ako nebudemo imali inače šta dobiti. Može se kazati, da je onaj postupak nekoliko tutorstvene naravi, ali se nemože kazati, da se je to sbilo na štetu zemlje, niti je bila vlada primivši to, povriedila zakon; jerbo to stoji, da dobijemo li mi višu ili manju svotu, da nas nebi ni manje ni više išlo, nego što zakon nalaže. U tom dakle neima nikakve povrede zakona, niti najmanje nakane, oštetiti zemlju našu na korist Magjarske.

Toliko sam bio dužan kazati u tom pogledu, a što se tiče predloga g. dr. Malca, to ostajem kod izjave svietloga bana.

Predsjednik: Rieč imade g. zast. Kušević.

Svetozar Kušević: Vis. sabore! Ja držim, da danas nebi bilo izmedju nas nikakova raznomišljenja u stvari, da je stvar upravo ono, na čem se naša percentuacija osniva. Ovako, kako ovdje stvar vidimo, svakako izgleda, kao da je neka paušalna svota, a ne da je ono, što po 45% svih postojećih prihodah dolazi. Ja mislim, da će biti najbolje, ako se u buduće bude u proračunu i razvršćenje poreza vidilo, jer inače biti će raznih mnienja, da je ili ministar financijah krivo postupao, ili da se nije od strane vis. vlade osvrtalo na smisao zakonah, koji se onako kako vidimo, tumači.

Ja, vis. sabore, imam ovom prilikom samo to primjetiti, da nesmatram, da predlog g. dra. Subotića smiera na kakovu osvadu, nego on čini pozornom vis. vladu na one okolnosti, na koje se osvrnuti moramo, i držim, da je pogriešeno samo to, što jasan račun sada ne predleži,

Digitized by Google

koji bi ono nemogućim učinio, što je g. dr. Subotić sa svoje strane navesti izvolio. Sve ono, što g. predgovornik navadja ob obračunanju svote, to držim, da je predmet obračuna aposteriorne naravi, a nije umjestno, da se ovdje, kad se radi o preliminaru za buduću godinu, a priore navodi. Obračun mora biti, ali to neprieči, da se cifre izmetnu, koje nam po zakonu pripadaju.

Pitanje o percentuaciji različito se tumači, a mora se razjasniti, jer inače ima postati predmetom djelovanja regnikolarnih deputacijah, koje će stvar na čistac izvesti.

Gosp. zastupnik Miškatović naveo je ovdje jednu stvar, o kojoj mislim, da mi je dužnost nešto spomenuti. On kaže, da se neboji, da će takove okolnosti nastupiti, gdje one terete, koji se od godine do godine množe, nećemo moći podmiriti, nego da neka svaki sa svoje strane gledamo, kako koji znade, da narod upućujemo, da se uzdrži na temelju onom, da će svoje dužnosti podmirivati moći. Ja nisam toga uvjerenja, kaošto g. Miškatović, dapače se bojim, da će naš narod podleći morati prvim velikim teretom, i da mu tu neće moći nitko pomoći; nego ja držim, da se mora od strane vlade doći u pomoć sa investicijami i svimi mogućimi sredstvi, koja blagostanja materijalna unapradjuju. Ako s druge strane Bog nepomogne, pa ćemo podleći, jer nedaj Bože, da ovako biedne godine nastanu, kako su bile sada nekoliko putah. Jer ako u tom pogledu tako ide, onda nećemo moći toliko platiti, koliko se zahtieva; jer nisu samo tereti na narodu, štono se pod imenom poreza utjerivaju, mi imademo osim toga mnogo poreza plaćati, o kojih se ovdje račun nevodi. S toga mislim, da nam se mora zakonom garantirati, da kad se nebi moglo poreza dovoljno utjerati, da bar ono imamo, što nam je za život potrebno.

Izpravak g dr. Malca, mislim, da glavno na to smiera, da se ove razlikosti izmedju nas, koje su se porodile, jedanput na čistac izvedu, i da polučimo stalan temelj, na kojem ćemo u svih okolnostih računati moći, zato uzanj pristajem.

Predsjednik: Rieč imade g. zastupnik Popović.

Stevo Popović: Vis. sabore! Meni se čini, da debata, koja se danas u ovoj visokoj kući vodi, preteže po važnosti sve debate, koje su se za ovoga zasiedanja vršile. A zašto? Naša zemlja upravlja se ustavno i parlamentarno. Naslov ustava političkoga naše zemlje čini štovana većina ove kuće, a bazis štovane većine ove kuće čini revidirana nagodba zakona od g. 1873. Gospodo, u nagodbenom zakonu najvažnija je ona točka, koja govori o financ. strani te nagodbe, a iz ove današnje debate vidim, da nam ta strana te nagodbe još dan danas nije definitivno poznata. Mi stojimo još danas na jednom nedefinitivnom zemljištu, kod nas stoji jedna kompaktna većina koja taj zakon raznovrstno tumači. To imade tu praktičku misao za nas, da u buduće voliti eć si svaka stranka definirati ugovor, koj se bude sklapao, da se bude došlo do toga, da se nakon nekoliko godina pojavljuju glede dotičnoga ugovora diametralno protivna tumačenja.

Na samu stvar prelazeć, mislim, da neima tako sigurnoga temelja našemu obstanku, jer nije dovoljno kazati: mi imamo dobiti 45% dotičnoga prihoda, nego morati će se doći do posve točno definiranoga ugovora, jer inače će biti vrlo opasno po nas, i lahko bi bilo moguće, da nam se ciela mašina zemaljska ukoči. Narod naš doći će u položaj, da nebude ništa davao, ne samo za to, što neima, nego zato, sto on u obće nedolazi do uvidjenja, da ono, što daje, nosi njemu korist.

Ja bi bio još slobodan, da svoje nazore nadalje razvijam u tom pogledu, ali pošto sam uvjeren, da je već unapred riešena sudbina svakoga predloga, zato se zadovoljavam s tim, da obratim pažnju vašu na to, kako mi danas stojimo, i kako treba, da oni, koji su financijalnu stranu nagodbe sklapali, ili ju budu sklapali, toga neizgube s vida.

Predsjednik: Ja molim g. govornika, da je on dosta toga već prije naveo, sada neka se izjavi ili za predlog odbora, ili za predlog g. dra. Malca.

Stevo Popović: (Nastavlja.) Nu kad imam birati izmedju ta dva, to podupirem predlog g. dr. Malca.

Predsjednik: Pošto se za rieč nije nitko prijavio, imade rieč g. predlagatelj dr. Malec.

Dr. **Josip Malec**: Vis. sabore! Kad sam pogledao proračun, i opazio ovih 3,050.000 for. u našem pokriću, i kad sam vidio expose finacministra, onda nisam znao na koju stranu bi se obratio obzirom na latinsku izreku „Incidit in Scyllam, qui vult vitare Charibdim." S ovoga razloga vidio sam se prinukanim, da ovaj predlog na stol vis. ove kuće položim; i mislim, da bi mogao zadovoljiti s njime i onu gospodu, naročito g. Berutu, koj pravi zbilja lojalnu opoziciju, jer moj predlog sadržaje dvie izjave: prvo konštatira, da do sada nije korektno dieljeno bilo onda, kad se je ovaj preliminar sastavljao, a drugo pozivlje vladu, da ona na temelju zakona zadobije upliv kod sastavljenja toga preliminara u onom pravcu, da u napredak bude za naš proračun uviek prelimirana ona svota, koja nam po zakonu pripada. Ja mislim, da to može zadovoljiti svakoga u saboru, jerbo ja stojim u broju većine i kad se usudi član većine takav predlog staviti, onda svakako mislim, da može to zadovoljiti lojalnu opoziciju. Gosp. Beruta kaže, da predlog ovaj neima nikakve svrhe. Ja kažem, da ima, i to jedna svrha je ta, jerbo će od sada zastupnici u Pešti imati upitati, kako stoje izvori, iz kojih proizlazi preliminar, i onda će moći svojim putem raditi o tom, da financministra opreznim učine na to, neka po zakonu radi. Druga svrha mojega predloga je ta, što će naša vis. vlada doći do prilike, da razmišlja, je li financministar sve one izvore upotriebio kod preliminara, koji upravo leže u našoj trojednoj kraljevini; jerbo moguće je, da imade može biti u primorju ili u našoj zemlji, n. pr. kod željeznicah gdjegod takovih izvorah, koje može biti financministar nije upotriebio na korist naše zemlje. I ako se to svojim putem pronadje, ja sam uvje-

Digitized by Google

ren, da će biti financministar toliko lojalan, te će pravednoj želji udovoljiti.

Kaže nadalje gosp. Beruta, da nije glede ključa učinjena mojim predlogom nikakva promjena; to je istina, ja nisam vlastan, niti je vlastan sabor takovu promjenu u tom ključu učiniti, jerbo ovo je ustanovljeno zakonom, koji se može legalnim putem promieniti. Nego, što se tiče samoga ključa, uzimljem si i ja slobodu izjaviti svoje mnienje o njem, jerbo su se ovdje porodila mnienja, s kojim se nemogu složiti, n. pr. mnienje ovo, da od svake forinte pripada nam 45%, kad se utjera. Ovo je u protuslovju sa ustanovom zakona, koj kaže, da se 45% „prije svega" mora nam dati. Iz svega zaključujem sliedeće: Od svote, koja je preliminirana, pripada nam 45% a priznaje se sa svih stranah, da se mora učinit obračun i to obračun svakako takav, da nam finacministar nesmije n. pr. svih onih naših dugovah, koji su može biti zaostali, uračunati u jednoj godini, i odbiti od preliminara, pa onda bi se dogodilo, da bi percentuacija postala iluzornom. Kod t. zv. izravnoga poreza znade se, koliko će biti, to je istina, samo nije sigurno podpuno utjeranje; a osim toga imade i t. zv. neizravni porez i druge javne dohodke, koji se nemogu točno opredieliti. Dakle će tekar kod obračuna stvar izravnana i na čistac izvedena biti, i tražbine svake stranke biti će ovom prigodom obračunane.

Gosp. dru. Subotiću izvolio je presvietli gosp. Živković osobito temeljito odgovoriti, pa zato ću g. zastupnika samo na to uputiti, ako bude uslied mojega predloga vlada zbilja uplivala, kako ja želim, da će i njemu biti zadovoljeno, te učiniti će se čist račun.

Iz ovih razlogah predlažem, da visoki sabor primi moj predlog.

Predsjednik: Rieč ima g. izvjestitelj.

Izvj. dr. **Lorković**: Visoki sabore! Ako i nije dosada moj položaj bio tako lagan, sada je ipak najteži. Medjutim nastojati ću, da budem tumačem nazorah odborovih, koji su ga naveli na to, da s ovakovim predlogom izadje pred sabor.

Kod razprave proračunske palo je u oči, da se u ime 45% daje našoj kraljevini isto onolika svota, kao za 1876. Ova je okolnost potakla odbor, da zamoli vladu, neka mu priobći spise o prihodu i razhodu naše kraljevine, kolik je i jedan i drugi, od svih onih godinah, odkada je stupila u život revidirana nagoda. Kada su ti spisi odboru priobćeni, uze on nje u razpravu, i nakon duge, dapače najduže razprave većina je odborova zaključila predložiti ovo dvoje: 1. u proračun za g. 1877. uvrstiti 3,050.000 fr. i 2. je zaključio odbor još k tomu predložiti saboru na prihvat zaključak drugi, tičući se toga, da zemaljska vlada nastoji izpitati, da li se od svega poreza, koji se na teritoriju naše domovine uplaćuje, nam procenti plaćaju.

Kod razprave odborove, naravna stvar, potaknulo se je pitanje, po kojem se ključu imade tih 45% računati? Odborska je većina izjavila ovaj nazor: 45% kraljevine Hrvatske imadu se računati konačno i definitivno po onom, što je ova kraljevina u ime izravnoga i neizravnoga poreza i inih javnih dohodakah zaista uplatila. Odbor je držao, da bi to najsigurniji ključ bio, te ako se njega drži, da je tim najbolje shvatio ustanovu §. 3. nagodbenoga zakona, po kojem se imaju ti procenti računati po onom, što faktično unidje. Ali odbor imao je s druge strane i to pred očima, da se prigodom sastavljenja proračuna niti može, niti smije ono u obzir uzeti, što će se istom ove godine naći, za koju se proračun pravi.

Zato je bio odbor mnienja, da se imade preliminar za naše potrebe i od naših dohodakah sastaviti, od kojega bi nam se tada plaćali procenti, te da bi se nakon dvie ili više godina imao učiniti obračun medju onim, što je faktično unišlo te cielu tu stvar na čisto izvesti. Odbor, držeć se toga mnienja, uvrstio je za g. 1877. samo 3,050.000 fr., a ne toliko, koliko se je po vlastitom priznanju ministra uvrstiti imalo; i to s toga, što ministar financijah sam kaže, da je on u obće prihod kraljevine naše, kao i onaj Ugarske reducirao, a kako je dosadanje izkustvo dokazalo, pripadaju nam po zakonu ti procenti onda, ako više unidje; ako ne unidje, tada se ima u preliminar manja svota uvrstiti.

Visoki sabore! Ja mislim i nadam se, da sam ovako izjavio glavne nazore, koji su većinu odbora sklonuli na to, da sa ovakovim predlogom izadje pred sabor.

Odbor je držao, da Hrvatsku i Slavoniju idu 45% od onoga, što unidje, odbiv dakako troškove utjerivanja poreza, troškove potrebne za produkciju dobarah itd.

Nu nemogu jednu okolnost mimoići, koju je preuz. g. Subotić naveo, naime da je Ugarska Hrvatsku prikratila ove 4 god. za 1,000.000. Ja, zagovarajući stanovište odborovo, moram izjaviti, da računanje ovo nestoji, jerbo po preliminaru išlo je Hrvatsku za 1874. godinu 3,003.000 fr., po faktičnom dohodku 2.900.000 fr. God. 1875. je hrvatska vlada dobila po preliminaru 3,221.239 for., po faktičnom dohodku 2.164.000 fr, Ako se uzme, o čem sam se imao čast izjaviti zagovarajuć odborov predlog, za temelj i ključ ono, što faktično unidje „to možemo na prvi mah označiti, da računanje pr. g. Subotića nestoji.

Visoki sabore! Ova je stvar toliko već pretresana, da svoj govor zaključiti mogu; te mogu izjaviti, da pristajem na predlog Malčev.

Predsjednik: Molim gg. članove vis. sabora, da izvole na svoja mjesta. — Rieč ima svietli ban.

Ban **Ivan Mažuranić**: Ja sam u početku razprave kazao, da preporučam vis. saboru ono mnienje, koje je budgetni odbor izjavio. Ja sam ujedno i neku dvojbu iztaknuo, koja me nuka na to, da s velikim veseljem nemogu primiti ono, što gg. dr. Malec i dr. predlažu. Motiv je onaj, da bi moglo biti ovo novo postupanje može biti

Digitized by Google

i od štete, budući da nije ideja, na kojoj se osniva ovaj predlog, najposlije posve temeljito izpitala obstojeći izmedju nas i Ugarske zakon. Ja se načelno dakle neprotivim ovomu predlogu, nego sam samo htio u kratko označiti stanovište vlade naprama tomu pitanju.

Predsjednik: Najprije će se glasovati o predlogu odbora. Molim g. bilježnika, da ga pročita.

Bilj. dr. **M. Lončarić:** (Čita.)

Predsjednik: Sada molim, neka pročita predlog g. dra. Malca.

Bilj. dr. **Marko Lončarić:** (Čita.)

Predsjednik: Visoki sabore! Pošto nigdje nije bilo prigovora proti tomu, da se pokriće ovoga poglavja votira po predlogu vlade, to odpada nužda glasovati o tom. Samo će se glasovati o predlogu odbora, neka vis. sabor zaključi: (Čita.) da se pozivlje kr. zem. vlada, da se o tom osvjedoči i ovaj sabor o tom izviesti, da li se kraljevinam Hrvatskoj i Slavoniji pripadajućih od izravnih i neizravnih porezah te inih dohodakah 45% istim kraljevinam davaju od svih onih porezu podvrženih objektah, koji u istih kraljevinah leže. Zatim pozivlje se kr. zem. vlada, da nastoji, da se zadovolji ustanovi §. 28. zak. čl. I. god. 1868. — Ona gospoda, koja su za to, da ovaj zaključak glasi onako, kako ga proračunski odbor predlaže, neka izvole ustati.

(Nitko.)

Ona gospoda, koja su za to, da glasi, kako ga gg. dr. Malec i dr. predlažu, neka izvole ustati.

(Većina.)

Mato Mrazović: Molim, ovdje je veliko nesporazumljenje. Gg. članovi saborski su tako shvatili stvar, hoće li samo onaj predlog odbora bez dodatka g. dra. Malca, ili ako bi bez dodatka pao, hoće li ga sa dodatkom?

Predsjednik: Nemože biti o tom govora, pošto predlog g. dra. Malca glasi ovako, da se ovaj zaključak po odboru predložen odstrani, a mjesto njega, da se stavi njegov predlog. Stvar je dakle riešena.

(Nemir.)

Predsjednik: (Zvoni.) Ja kažem, stvar je riešena i predlog nemože se inače uzeti, nego li glasi.

Bilj. dr. **Marko Lončarić:** (Čita još jednom početak predloga.)

Predsjednik: Dakle čujemo, da glasi predlog ovako, da se mjesto ovoga zaključka stvori zaključak drugi.

(Nemir.)

Nu neka izvoli g. Mrazović izjaviti potanje, što želi.

Mato Mrazović: Ja sam tako razumio, a i drugi su tako razumjeli pitanje g. predsjednika: je li sabor prihvaća ovakav zaključak odbora, da se kaže: „pozivlje se kr. zem. vlada, da se o tom osvjedoči i ovaj sabor o tom izviesti i t. d. . . . . (Čita do konca.) da se zadovolji ustanovi §. 28., zak. čl. I. g. 1868." Kad bi se glasovalo bilo bez obzira na kasniji predlog g. dr. Malca, ja sam uvjeren, da bi sva gospoda ustala bila za predlog odbora, nego se je mislilo, da će predsjedničtvo još jedanput ovaj predlog u savezu sa predlogom g. dr. Malca dati glasovati; a jer to nije učinilo, radi toga je pao odborov predlog proti volji svih članovah sabora.

Mirko Hrvat: Visoki sabore! Predlog, koj je gosp. dr. Malec podnio, ovako se ima smatrati, da se taj uzme mjesto prve alineje odborskoga predloga, t. j. mjesto toga, da „odbor predlaže, da se odobri pokriće ovoga poglavja po predlogu vlade sa 3,050.000 for."; a da se drugi predlog „pozivlje se kr. zem. vlada, da se o tom osviedoči i t. d." ostavi u svojoj cielosti.

(Glasovi: „Tako je! Tako je!")

S toga, da se svako nesporazumljenje odkloni, ima se glasovati o drugom predlogu odbora: „pozivlje se kr. zem. vlada, da se o tom osviedoči itd."

Predsjednik: Ja moram dati predlog na glasovanje, kako je: „Podpisani predlažu, da se mjesto čitavog poglavja IV. stvori sliedeći zaključak". Nego onda ćemo onako, kao što treba i sasvim točno glasovati. Ona gospoda, koja su za to, da se cielo poglavje IV. onako primi, kao što proračunski odbor predlaže, neka izvole ustati.

(Nitko.)

Ovo poglavje u cielosti nije primljeno. Ona gospoda, koja su za to, da se prima prva alineja predloga odbora: „Odbor predlaže, da se odobri pokriće ovoga poglavja po predlogu vlade sa 3,050.000 for.," neka izvole ustati.

(Manjina.)

Ona gospoda, koja su za to, da se mjesto ove prve alineje uzme zaključak po g. dru. Malcu stvoren, neka izvole ustati.

(Većina.)

Ona gospoda, koja su za to, da se druga alineja predloga odbora u cielom svom sadržaju prihvati, neka izvole ustati.

(Većina.)

Dakle je svršeno poglavje IV.

Za sada je dosta. Čast mi je javiti vis. saboru rezultat skrutiniuma za odbor imunitetni: Glasovalo je 48 saborskih članovah, od ovih dobili su glasove sliedeći: Kukuljević Ivan 48 glasova, Miroslav grof Kulmer 48 glasova, dr. Šram Lavoslav 48 glasova, dr. Spevec Stjepan 48 glasova, dr. Vidrić Lovro 48 glasova, dr. Vuščić Josip 47 glasova, Antolek Dragutin 47 glasova. — Molim da se ova gospoda odmah danas konstituiraju i drže sjednicu svoju. Za danas nedižem sjednicu, već ju odgadjam na poslje podne 5 satih.

($^3/_4$1 sat po podne.)

Digitized by Google

Nastavljena sedamdeset i prva saborska sjednica

dne 10. studenoga 1876. u 5 sati poslje podne, pod predsjedničtvom saborskog podpredsjednika Mirka Hrvata.

Pregled: Nastavak i svršetak spec. debate o zak. osnovi o proračunu za potrebštine nut. samouprave kraljevinah Hrvatske i Slavonije za god. 1877. — Izvješće odbora za bogoštovje i nastavu o osnovi zakona o preuzeću grad. vel. realke u Osieku na trošak zemaljski — Izvješće budgetnoga odbora o proračunu sab. troškovah.

(5 satih 35 min.)

Predsjednik: (Zvoni.) Sjednica se nastavlja. Na dnevnom redu je izvješće budgetnoga odbora o predlogu gosp. dr. Šrama na stavku o cesto- i vodogradjevinah.

Izvj. dr. **Blaž Lorković**: (Čita izvješće odbora.)

Predsjednik: Na ovaj predlog stigao je izpravak g. bar. Ožegovića.

Bilj. dr. **M. Lončarić**: (Čita ga. — Vidi zap.)

Predsjednik: Rieč ima g. bar. Ožegović, da obrazloži svoj izpravak.

Ljud. bar. **Ožegović**: Vis. sabore! Ja sa velikom radošću vidim, da je izvolio odbor obzir uzeti na izpravak g. dr. Šrama, nu samo imadem primjetiti to, da ako vis. sabor dozvoli koju svotu za gradjenje obalah savskih, da se može istim pravom zahtievati i tolika svota za gradjenje obalah dravskih. Obale dravske počam od Ormuža do Barča imadu, ako ne veću, to bar istu dužinu, kao što obale savske od Brežica do Siska. — Nu obale dravske na hrvatskoj strani su većinom sasvim zapuštene i svake godine načini Drava mnogo kvara na hrvatskoj strani. Ja neznam, zašto vlada baš te obale tako zapušta? Mješovita komisija, koja je sastojala od naše štajerske i ugarske komisije, bila je tamo, te vidila, da su baš naše obale jako zapuštene, tako da je jedno mjesto ne samo u velikoj pogibelji, nego je dapače moguće da bude od vode odnešeno. Ob dravskoj obali na našoj strani imade takodjer do 40 ralih neplodne zemlje, jerbo je uvjek izvržena poplavi. A porez se ipak platiti mora.

Dakle valja pozornost i na Dravu obraćati, pošto ona isto pravo imade na skrb sabora, kano što Sava. Radi toga mislim, da je najbolje, ako se ovo ljeto dotična svota jednako razdieli medju Savom i Dravom. Osobito sam ja iztaknuo, da se p r e d u j m i c e dozvoliti imade. To sam učinio s toga jednostavnoga razloga, što je Drava bila nekoć počam od Varaždina do Barča državna rieka, te mi se čini nada opravdana i umjestna, da bi država opet priznala taj dio Drave državnom riekom, te našoj zemlji naknadno ovaj trošak povratila. S druge strane opet, što se Save tiče, ovaj predlog činim radi toga, što regulacija, uzdržavanje nasipah, i možebiti takodjer novo gradjenje nasipah u najužem savezu stoji sa izsušenjem lonjskoga polja. Ako p r e d u j m i c e dozvolimo za regulaciju Save i za popravljanje starih i gradjenje novih nasipah savskih ovu svotu, to bude sabor bar imao pravo, tražiti od dotičnog poduzeća za izsušćenje lonjskoga polja primjernu odštetu, jer — kako rekoh — regulacija Save u najužem savezu stoji sa izsušenjem lonjskega polja.

S ovih razlogah ja preporučam vis. saboru svoj izpravak.

Predsjednik: Rieč ima g. zast. Beruta.

Josip Beruta: Vis. sabore! Ja sam zahvalan gosp. predgovorniku, što je izvolio pozornost vis. vlade svrnuti na jedan dio naše zemlje, na koji se nije mislilo, al svakako se nije toliko učinilo, koliko bi žitelji dotičnoga kraja u svojih velikih nevoljah i stiskah od zemlje zahtievati mogli. Zahvalan sam g. bar. Ožegoviću, što je podnio izpravak, da se kod vodogradjevinah protegne pripomoć takodjer na Dravu. U koliko on, nepoznavajuć možebiti odnošaje i okolnosti onih mjestah, nije štogod iztaknuo, biti ću ja tako slobodan, da k njegovu obrazlaganju nešto pridodam. Meni doduše nisu poznati potanko svi predjeli, kroz koje u našoj zemlji Drava teče, nu na one, koje dobro poznam, ću se pobliže osvrnuti. Najprije nekoliko riečih o potezu počam od Legata do Bere, koji je najvećoj pogibelji od Drave izvržen. U ovom predjelu su 3 sela preko Drave. Ta 3 sela nemaju preko Drave nikakve oblasti, pače ni obćinskog ureda, te za svaku najmanju potrebštinu preko Drave prelaze. Po tom možete si, gospodo, stvoriti sud o tom, koliko putah moraju preko Drave prelaziti. — Ali, gospodo, na onoj strani leži u drugih predjelih još više selah n. pr. Djelagovac, Derčica, Novigrad itd., ukupno brojeći preko 5000 dušah. I ovi moraju vrlo često preko Drave prelaziti, jer i ovi

Digitized by Google

neimadu ondje nikakvih oblastih, ni sudbenih, ni podžupanijskih, ni obćinskih.

Ali, gospodo, od onoga vremena, odkada se Drava nečisti, njezine obale neutvrdjuju, odkad voda po volji teče sada ovamo, sada onamo, prelaz je vrlo opasan, dapače preko velike strane vode nemoguć. Tkogod poznaje Dravu, njezino pjeskovito zemljište, njezinu rujuću narav, po kojoj se zove i rujuća Drava, taj neće držati, da je moje opisivanje glede mogućnosti prelaza pretjerano. Dok su se obale Drave kadkad izčistile, to se je bar ponešto prelaziti moglo, i ljudi su bez velike opasnosti i svoje blago prevažati mogli, ali od onoga vremena, kad se je to sasvim opustilo, vlada velika opasnost. 26. srpnja ove godine moglo se je prvi put prelaziti klemom preko Drave. Po tom lahko prosudite, koliko radnje je moralo do 26. srpnja zaostati, i koliko kvara dotični žitelji uslied toga imadu. Dapače moram napomenuti, da je ondje 28. svibnja 19 osobah potonulo, — samo su se 2 spasile — a medju potonulimi bilo je više materah i otacah od neobskrbljene djece. Ovim ljudem dakle, ako nećemo da se im začepi vrelo života i eksistencije, ako nećemo, da se odciepe od svoje oblasti, ako nećemo, da stave svoj život u pogibelj, mora zemlja u pomoć priskočiti, a to time, da im taj prelaz omogući.

Nu, gospodo, još je jedan razlog, koji to nuždno savjetuje, a to je taj, što će se sela ova, koja su ležeća oko Drave i brojeća oko 20.000 žiteljstva, ne samo zato, jer nemogu prelaziti, nego i zato, jer su izvržena velikoj pogibelji, da će biti odplavljena, morati na svaki način seliti; nu ako se sele, to se sigurno neće seliti simo, nego onamo, gdje zemljišta imadu, naime preko Drave. A kad to, onda je toliko, kao da su ta sela i njihova zemljišta po nas izgubljena, pošto neće imati na onoj strani nikakve oblasti, kao što ju ni sada neimadu, i pošto svi njihovi interesi graviraju ne simo, nego onamo; pa radi toga biti će prisiljeni tražiti, da ondje kamo pripadnu, budu imali sve. Dotične obćine, o kojih govorim, obratile su se već više putah na naše polit. oblasti, te su molile, da im se pomogne. Al dosada nije niedna molba uvažena, ne iz zle volje ili nemarnosti, nego što nije bilo razpoloživih sredstvah. Sva dotična sela spadala su izključivo nekoč pod krajinu; i dok je to bilo, bila im je eksistencija osigurana, jer više hiljadah fr. trošilo se je na regulaciju Drave — što dobro znade g. Šašić, koji je u krajini službovao, te može moje rieči potvrditi. Ovdje bila je više putah izuščena želja, da se ima više brige onim žiteljem pokloniti. to sada opetujem i kažem: neka se naša vlada ako ne u većoj, to bar u tolikoj mjeri brine za te žitelje, kao što se je brinula krajiška oblast.

To je novi razlog, po kojem preporučam izpravak g. bar. Ožegovića.

Ja se slažem i s time, da se ova svota dozvoli predujmice, jer to stoji sasvim u skladu sa zaključkom sabora, koji je bio učinjen prigodom razprave o cestovnoj mreži. Pošto je vis. vlada razložila, da hoće zajed. vlada ugarska izpustiti nekoje ceste i rieke iz broja onih, koje se uzdržavaju na drž. trošak, a mi smo uslied toga kazali, da se vis. vlada pobrine za to, da budu opet došle na državna sredstva, i da ih bude Ugarska uzdržavala: to bi sada ovim zaključkom, ako ga prihvatimo, kako ga odbor predlaže, mogli poremetiti i prijašnji zaključak i samo djelovanje vis. vlade, koje ima provesti uslied onoga našega zaključka.

Zato držim, da je umjestno, da se kaže: „predujmice“. S toga preporučzm izpravak g. Ožegovića.

Predsjednik: Rieč ima g. zast. Miškatović.

Josip Miškatović: Vis. sabore! Razlozi, koje je g. predgovornik naveo za ovaj predlog, tako su mogući uvjeriti taj vis. sabor, da nema, mislim, nikoga u ovoj vis. kući, koji bi se proti njemu izjavio. Ja znadem glede onih njegovih razlogah, da imade tamo preko Drave naših selah, pa bi mogla ta sela, koja je Drava odciepila od Hrvatske, postati ugarskimi. To mogu potvrditi iz izkustva; jer ona sela preko Drave, koja spadaju u podžupaniju koprivničku, već su bila došla sa molbom, kako bi se odciepila od Hrvatske i spojila sa kojom županijom ugarskom. Samo molbom i savjetom prijateljah narodnih — i ja sam bio medju takovimi — pošlo je za rukom, odvratiti obćine one, neka nemisle na odciepljenje od hrvatske zemlje.

Medjutim, buduć su ljudi prelazeći preko Drave glave gubili, zaboravit će na savjete i molbe prijateljah narodnih, pa će reći, preči nam je život, nego interesi i koristi Hrvatske. — O tom nema sumnje, da bi Dravu ponajviše Ugarska imala urediti i utvrditi, jer je Drava rieka državna. Ona izjava, koju smo danas ovdje čuli te koju je pr. g. ban u ime Ugarske doneo, mislim da je svakomu od nas ugodila i da će imati djelovanje spasonosno u cieloj zemlji.

U istini u Hrvatskoj nema nikoga, koji bi želio da se uzdrmaju odnošaji, koje smo se Ugarskom sklopili; s toga nam je bilo drago čuti, da i oni žele stojati na temelju nagod. zakona, te ako imade nesporazumljenja, da će se ova prijateljski i pravednim načinom utanačiti. Nu da se uzdrži prijateljstvo i sveza medju Hrvatskom i Ugarskom, mislim nije dosta, da se zakon drži, nego je nuždno da Ugarska u onih poslovih, koji su pridržani kano skupni poslovi, dokaže, da ona isto tako štiti i razvija interese naše zemlje, kano i svoj interes. (Živio!)

Jerbo uvidi li se u Hrvatskoj, da su skupni interesi zaner areni, to jest oni poslovi, koje Ugarska obavlja u ime Hrvatske, — to je naravno, da će se morati misliti, da se ti interesi zanemaruju možebit od manje brige za Hrvatsku, nego li za Ugarsku. Ja znadem, da su ljudi molili najnuždniju stvar na svietu, pošto im, kad prelaze na čamcih od Drave pogibelj prieti, naime da im se dozvoli preko željezničkoga mosta, koji vodi kod Žakanja preko Drave, prelaziti; a premda zaprekah neima, to ipak

Digitized by Google

ugarska vlada uzprkos tim neprilikam do danas njihovoj molbi zadovoljila nije. A naši ljudi, koji prelaze preko Drave, pogibaju.

Ja mislim, da bi vlada uputila ugarsku vladu, koliko bi ljudem ugodila izpunjenjem molbe one, da bi se njoj ugarska vlada napokon i odazvala.

S toga preporučujem predlog baruna Ožegovića i molim vladu, da se kod ugarske vlade osobito za prevoz kod dravskoga mosta čim prije zauzeti uznastoji.

Predsjednik: Rieč ima g. zast dr. Šram.

Dr. **Lavoslav Šram**: Vis. sabore! Ja moram priznati, da mi je s neke strane težko govoriti osobito s obzirom na uvod govora g. Miškatovića, koji je izvolio tomu svoje mnienje izraziti, da čuvši razloge g. Berute nemože vjerovati, da bi se našao koji član sabora, koji bi bio proti predlogu g. bar. Ožegovića. Medjutim ja mislim, da će mi za rukom poći izjavu g. predgovornika tako primiti, da je on valjda to shvatio tako, da se neće nitko pojaviti, koji nebi živo osjećao one potrebe tamošnjeg pučanstva i onih mjestah ležećih kraj Save; i ako se tako može shvatiti g. predgovornik, onda dielim podpuno njegovo mnienje. Sa svim tim, što je izvolio gosp. predgovornik to izjaviti, uslobodujem se ja govoriti za predlog odbora.

Po predlogu odbora ima se 40.000 fr. upotriebiti za nasipe savske, a 10 000 za nasipe dravske. Kad se pita za opravdanje budi ovih budi onih žiteljah, tu neima razlike, niti sabor nesmije „a priori" zauzeti stanovište, niti se smije usuditi pojedini član, podnieti predlog sa stranačkog stanovišta, po kojem bi se na uštrb jednoga diela protežirao drugi dio. Stvar se ima načelno uzeti, te pomoć pružiti, gdje je u istinu potrebna.

Kad se pita, kako se ima postupati kod djelitbe, onda valja uvažiti konkretne okolnosti. Te konkretne okolnosti bile su iztaknute, što se tiče rieke Drave, a ja ću samo na kratko, da ne zlorabim uztrpljivost vis. kuće, navesti konkretne okolnosti, koje se tiču rieke Save, i koje nisam čuo navesti od nijednoga gg. predgovornikah, i za koje okolnosti znam, da nestoje tamo, a ovdje znam, da obstoje.

U prvom je redu okolnost ta, da pučanstvo stanujuće na Savi do Siska i dalje od Siska cielu godinu sav napor ulaže u radnju; i veliki dio radnje, ako se prihvati izpravak kako ga ja predlažem, pasti će u buduće na pučanstvo. Ja ću se poslužiti da to dokažem iz samih službenih podataka; tu imam pri ruci razpis kr. podžupanije u Sisku od 3. kol. 1876., koji je izdan na temelju naredbe kr. zem. vlade od 24. travnja t. g. br. 10.912. (Čita.) To, što sam sada naveo, je dokaz, da je žiteljstvo učinilo sve ono, što u obće učiniti može, da je radilo sa najvećom požrtvovnošću — i to posvjedočuju sve oblasti a najviše vis. vlada — da je učinilo sve, da se obrani i da si osigura život; jer kako je g. Beruta kazao, ako se nedoskoči mjestu, o kojem govori, da će se morati seliti, ja ću pako kazati, ako se ovim nedoskoči, da će biti kod prve povodnje zadavljeni.

Dakle uvažujuć ovo, mislim, kako god je stanovište jedne i druge rieke na istom pravu osnovano, da je ono što se tiče Save, u toliko uvaženja vriednije, jer su ovi stanovnici kod Save učinili sve, što su učiniti mogli, iz vlastite sile. Dakle nastane momenat, gdje mogu zahtievati od države, da priskoči, te ih spasi od prieteće pogibelji. Uslied toga sam se uslobodio dati svoj izpravak.

Sa svim tim, kao što kažem, neimam prigovora proti predlogu odbora, da se od ondje uzme 10.000 for., pa da se tamo dade.

Kad je gosp. zastupnik barun Ožegović napomenuo, da bi se tim laglje moglo pristati na njegov izpravak, jer Sava stoji u savezu sa lonjskim poljem, onda bi mislio, da je ovo jako slaba utjeha; jer svaki, koji znade prosuditi dugotrajnost i zamašnost ovoga pitanja, o kojem sami članovi vlade priznaju, da će se morati riešiti, ma kakogod bilo, mora priznati, da nebismo Bog zna kako dugo došli do cilja, — a pogibelj danomice raste.

Prema tomu molim da vis. sabor izvoli uvažiti osobito okolnost tu, da je ono žiteljstvo, kao što sam dokazao sa službenimi podatci, sve učinilo, što je bilo moguće, dapače radilo je i preko svojih silah, a i pripravno je u budućnosti učiniti sve, pošto onako veliki dio pridržava žiteljstvo. S toga glasujem za predlog odbora.

Predsjednik: Rieč ima g. predstojnik nut. odjela.

Jovan Živković: Vis. sabore! Prije nego bi se odlučio za predlog odbora, ili za izpravak g. baruna Ožegovića, čast mi je samo nešto kazati, da vis. sabor bude na čistu o čem ima glasovati. Predlog odbora je jasan, on najme glasi, neka votira sabor iz pričuvne zaklade svotu od 50.000 for., i to tako, da bude 40.000 for. upotriebljeno za gradjenje obalah savskih, a 10.000 for. za gradjenje obalah dravskih. Sasvim drugčije glasi izpravak; u njem se nalazi rieč „predujmice"; ovo mi nije sasvim jasno. Može se na tri načina uzeti: ili tako, da predujmi vlada naša koju svotu onako, da državni erar taj predujam u svoje vrieme natrag vrati. Ovo, mislim, da nije na umu imao g. predlagatelj, jer nije preuzela na se zajednička vlada to, da bi ova rieka bila zajednička, već je to od sebe odbila. A da bi i bila zajednička, onda ja neznam, na koliko bi taj komad rieke bio zajednički.

Iz ovoga razloga držim, da gosp. predlagatelj nije mislio rieč „predujmice" tako, da bi se dotična svota iz zajedničke blagajne digla Koj smisao može nadalje imati rieč „predujmice?" Ili taj, da vlada naša predujmi dotičnim interesentom pod uvietom, da oni u svoje vrieme dug natrag povrate; ili pako, da se ima samo „predujmiti", t. j. ako će biti od potrebe više, dati će se i više.

Ako izpravak nebi imao rieč „predujmice", to bi bio jasan; jer veli, da se svota povisi na 50.000 for, od koje se dade polovica ovamo, a polovica onamo. Zato

Digitized by Google

prije, nego bi se vlada očitovati mogla glede ovoga izpravka, želio bi, da se, ako moguće, g. predlagatelj izrazi, — pa makar bi se i povriedio poslovnik, — što razumije pod riečju „predujmice".

Ljudevit barun **Ožegović**: (Počimlje govoriti.)

Predsjednik: (Prekine ga.) Ja mislim, da ovdje neima mjesta, da se dvaput govori, jer on je već naročito kazao što misli. Neka se dakle vis. vlada, ako joj je po volji, zadovolji sa prvim očitovanjem. — Rieč ima g. zast. Kušević.

Svetozar Kušević: Vis. sabore! Ja sa svoga stanovišta moram žaliti, da je ovaj predlog sada došao; ja bi želio, da se u svih stavkah sistematično postupa, i da se na ovu okolnost na podlogi statističkih podatakah sa strane vis. vlade obzir uzme; jer znam, kakve potežkoće bile su kod posljednjega sastavljanja proračuna, gdje su se ovako velike svote tražile, o kojih nije bilo providjeno, da su pokrite. Što bi radili, da je predlog došao a rezervnoga fonda da neima? Sigurno bi ostao bez cilja. Medjutim, kad je već do toga došlo, i ja gosp. dru. Šramu blagodarim, da se je osvrnuo na tu potrebu našega pučanstva, i da je do toga došlo, da odbor financialni toj potrebi doskočiti može. Kad je tomu tako, onda mislim, da se uitko oprieti neće, da se ta svota u ime vodogradjevinah votira, makar da je za te svrhe svota od 50 000 fr. po mom mnienju sasvim neznatna; ali kad nemože biti više, neka se bar to upotriebi na korist našega pučanstva.

Ako uzmemo u obzir, da je potreba na jednoj i drugoj strani jako velika, i da se nemože sa 40.000 for. na jednoj, kao i sa 10.000 forintih na drugoj strani mnogo pomoći, onda mi se čini, da je izpravak gosp. bar. Ožegovića mnogo pravedniji, jer ako votiramo koju svotu u ime vodogradjevinah, onda je potrebno, da se isto tako na savske, kao što na dravske obale jednako obzir uzme. Gospodo, što je g. dr. Šram izvolio navesti glede postojećih nevoljah, koje se skoro svake godine u savskoj dolini zbivaju, to bi se još u većoj mjeri dalo reći o dravskoj dolini, jerbo terain je tamo mnogo veći i duži. Dakle pristajem uz izpravak gosp. baruna Ožegovića. Ja sam u ostalom njegov predlog shvatio ovako, da se predujam naprama državnomu eraru iz našega rezervnoga fonda dade, te je preporučio vis. vladi, da za one rieke, koje su bez dvojbe državne, tih 50.000 fr. predujmi iz rezervnoga fonda, a da se to, ako moguće, u svoje vrieme povrati, ako pako nije moguće, mislim da neće biti izgubljena obzirom na cielj, koja se postići želi. S toga još jednom preporučam vis. saboru izpravak g. baruna Ožegovića.

Predsjednik: Rieč ima g. zast. dr. Malec.

Dr. Josip Malec: Vis. sabore! Ja sam za izpravak g. bar. Ožegovića. Kao što je g. dr. Šram izvolio razložiti, silne su potrebe i u okolišu Save, i to tolike, da ako bi i deset putah toliko votirati mogli, još nebi bilo dosta, da se pokriju sve potrebe. Nego moramo takodjer uvažiti razloge, koje su naveli gg. predgovornici glede okoliša Drave, jerbo je ondje zbilja pučanstvo siromašno, dočim uz Savu imade i bogatih vlastelinah, i može se uzeti uz njihovo domoljubje, da će oni koliko moguće podpomoći narod i kušati odvratiti od njega pogibelj, kaošto i od sebe.

Kad dakle stoji, da je potreba jednaka na jednoj i na drugoj strani, onda je pravedno, da se dieli ona mala svota na dvoje.

Presv. gosp. Živkoviću moram odgovoriti, da nisam toga mnienja, da bismo mi morali dopustiti, da se Drava bez svake opazke može jednostavno navaliti na naš teret, nego svakako mora biti zajednička, i naša vlada neka o tom nastoji, da zajed. budget doprinosi na to. — Što se tiče Save, mislim, da takodjer nemože padati na teret samo Hrvatske počam od Siska sve do gore. Onda pitam: zašto u Podsusjedu beru Magjari brodarinu, ako je Sava hrvatska? — Ja mislim, da se ima iz državnih dohodakah pokrivati trošak koliko moguće za Savu i Dravu.

Predsjednik: Rieč ima g. predstojnik odjela za nut. poslove.

Jovan Živković: Razabravši, što se razumije pod izpravkom, čast mi je očitovati se i glede predloga odbora i glede izpravka.

Vis. saboru poznato je iz razprave budgetne, da vlada samo sa onom svotom razpolaže, koja je u budgetu. Istina, da postoji rezervna zaklada od nekoliko 100.000 for. Možemo dakako od te nekoliko dati, jer vlada zbilja uvidja, da je tu velika potreba. Akoprem vlada misli, da će se moći stvar, u koliko se tiče savskih obalah, dovesti u savez sa pitanjem lonjsko-poljskim, to se ipak neće protiviti, — ako mislite, da bi se stvar mogla i prije toga obaviti — da vis. sabor usvoji predlog, te se dotacija povisi na 50.000 fr. i da se usvoji izpravak g. bar. Ožegovića, te se ta svota razdieli na dva jednaka diela i dade polovicu ovamo, polovicu onamo.

Što se dakle toga tiče, neima vlada ništa proti tomu, jer uvidja potrebu. Samo moram izjaviti, da vlada nemože odgovarati za izvedenje predujma kao takova, ona može uložiti novac ovamo ili onamo, ali da će u svoje vrieme od Ugarske dotičnu svotu utjerati, ili da će moći posao tako udesiti, da uzme tu svotu na sebe kao predujam, glede toga nem že kazati: „da". Ona će se potruditi, da se dodje u pomoć podravskomu i posavskomu puku, ona će poprimiti vašu želju, a uspjeh će pokazati, da se kod poduzeća lonjsko-poljskoga obzir uzme na ovu svotu, ali ako nebude uspjela, to budite sada uvjereni, da će pasti dotični trošak na teret našega budgeta.

Predsjednik: Rieč ima g. zast. Antolek.

Dragutin Antolek-Orešek: Predlog g. dr. Šrama kao i izpravak g. bar. Ožegovića vriedni su uvaženja na svaki način. Ja moram iskreno kazati, ja bi, ako bi bilo

Digitized by Google

moguće i Sutlicu i Plitvicu regulirao, ne samo Savu i Dravu; jer je nevolja zbilja svigdja velika, a navlastito kod Drave, kako smo čuli pripoviedati od gg. predgovornikah. Indi, gospodo, toj obćoj nevolji nije nitko kriv, a najmanje sabor hrvatski. I ja kao zastupnik podravske okolice želio bi, da se ne samo ovih 25.000 za obale dravske i za prevoz preko Drave, koji je za ona mjesta veoma potrebit, dade, nego ja bi volio, da se može dati više, jer što će se moći učiniti s ovih 25.000 for.? — Gospodo, ja sam bio takodjer činovnik, znam, što košta nekoliko hvatih reguliranja. Ovu svotu u tu svrhu dati je baš toliko kao piesak u more bacati. Osim toga valja na um uzeti. da će se ta svota dići iz rezervnoga fonda, koji bi trebalo štediti za još mnoge druge nepredvidjene slučajeve. Lako je tražiti: dajte! ali čovjek mora takodjer na buduća vremena misliti. (Živio!)

Gospodo! ovoga fonda, iz kojega se već toliko godinah paprikuje, iz kojega se sada opet će uzeti tolika svota, morati će prije ili kašnje nestati. Ja mislim, da je onda bolje, ako kažemo: sve, što imamo, neka se dade, ako je tako neobhodno nuždno. Nu ja vas mogu uvjeriti, da sve skupa nebi bilo dosta. Ja indi moram iskreno kazati — jerbo mogao bi me tko krivo razumjeti, misleći, da sam proti tomu: — ja sam za to, da se za svaki predjel zemlje naše što dade, jerbo smatram, da je svaki kutić u Hrvatskoj i Slavoniji moja domovina, te ni sam zato, da bi se baš onomu kotaru, kojega zastupam, prednost dala; nego — kako rekoh — ovime neće biti upravo ništa pomoženo. Mi moramo gledati, da si pomognemo, kako znamo, svaka okolica za se. Već 3 godine bile su tako zločeste, stigle su nas svakojake nesgode, al pretrpili smo kako smo mogli. Trpimo i sada, koliko se dade. jer vidimo, da su potreboće tako velike, da nam manjka novacah, ako bismo ih htjeli samo djelomice pokriti. A ako ovdje želimo puku savskomu i dravskomu posve zadovoljiti, onda moramo iz budgeta polovicu pokrića za druge potrebe brisati. Tu pitam ja: kamo bismo tako došli?

Što se tiče predloga g. dr. Šrama, neka mi oprosti, ako kažem, da po momu mnienju mogao bi upravo ovaj predjel najmanje zahtievati ovaku izvanrednu pripomoć. Gospodo! Uzmite zagrebačku županiju, pa ćete vidjeti, da je iz Zagreba prema Sisku drž. cesta, od Siska u Moslavinu drž. cesta; indi u županiji zagrebačkoj neima važnih cestah koje bi ona morala uzdržavati. A kod nas u županiji varaždinskoj su se zem. ceste u obćinske pretvorile.

S ovih razlogah niti sam za predlog odbora, niti za izpravak g. bar. Ožegovića.

Predsjednik: Rieč ima g. zast. dr. Jordan.

Dr. **Ante Jordan**: Vis. sabore! Meni je čast pripala brojiti se medju onu gospodu drugove, koji nisu birani niti na biralištu savskom, niti na biralištu dravskom. Meni nije poznata niti potreba regulacije dravskih, niti potreba regulacije savskih nasipah; al po onom, što smo dosada čuli i čitali, navlastito po onom, što smo samo danas ovdje slušali, stoji nepobitno, da je potreba velika i glede regulacije Drave i glede popravka savskih nasipah. Jedan od g. predgovornikah izvolio je kazati, da je potreba jednaka, da nam dakle valja u jednakom razmjerju dieliti tu pripomoć, tako da se dade polovica, t. j. 25.000 na popravak savskih nasipah, a druga polovica na regulaciju Drave. Priznajem, da je na obijuh stranah velike potrebe, ali razlika je velika izmedju pitanja regulacije Drave i izmedju pitanja regulacije i popravka savskih nasipah. Koliko sam razabrao, to Drava derovitom svom naravju oštećuje obale i traži novo korito, ali neima nasipah; ti bi se morali iznova načiniti, kojih gradjenje stalo bi mnogo novacah, a onda bi svake godine njihovo uzdržavanje zahtievalo novih novčanih žrtvah, dočim na Savi obstoje toliko sto godinah nasipi, koji jednom porušeni, ruše se sve to više, ako nedodje izvanredna pripomoć. Dakle na Savi radi se o uzdržavanju obrane, koja već narod stoji mnogo novacah, i koja bi jednom porušena mnogo stala, ako bi narod htio da spasi sebe i svoj imetak.

Druga je razlika sa pravnoga gledišta. Drava uzimlje se kao rieka državna; a hoće li se, da je Sava rieka zemaljska, to bi se imala po §. 7. odkup. zakona u redovitom stanju uzdržavati zemaljskimi sredstvi.

Kako se je ona uzdržavala prije ovoga zakona, meni nije poznato, niti je tko od gospode spomenuo, ali čuo sam iz pouzdanih ustijuh, da je Sava uzdržavana u redovitom svom stanju, da su se njezini nasipi napravljali i uzdržavali u redovitom stanju pripomoćju ne samo onih žitelja, koje su obzirom na §. 14. ovoga zakona u blizini, nego su kod toga participirali i razni žitelji daljnjih krajevah, a ne samo iz podžupanije sisačke i zagrebačke. To će reći, da se to gradjenje i uzdržavanje, kako je bilo prije ovoga zakona za pojedine ceste, rieke i potoke u pojedinih obćinah nemože inače uzeti, nego da je zemlja sagradila te obrane, i da su uzdržavane zem. sredstvi. Po tom moglo bi se sa pravnoga gledišta, obzirom na odnošaje, koji su prije postojali, tvrditi, da je zemlja preuzela na sebe i dužnost, da zem. sredstvi one obale u buduće uzdržaje, a ne samo da pojedinim obćinam pripomože.

Kazati bi se na to moglo, da po §. 14. postojećega zakona kod elementarnih nesgodah i izvanrednih slučajevah imadu nasipe u prijašnje stanje oni postaviti, kojih se stvar najbliže tiče, a reguliranje zemaljskih riekah i uzdržavanje nasipah je dužnost zemlje po §. 7. istoga zakona. Ovaj §. 14 naglašuje dakle, da samo za izvanredne slučaje prisiljeni su dotičnici, da si opet postave obranu; a ovdje, kako sam razabrao, neradi se o izvanrednom slučaju, jer se znade, da Sava po stanovitom postupku ostavlja sadašnje korito i poplavi na široko prediele, koji i nisu tik Save, nego se prostiru daleko od nje.

Digitized by Google

Dakle, gospodo, potreba je ovdje i ondje, ali u toliko nije jednaka, jer kod Save nasipi obstoje, dočim kod Drave neima nasipah. A drugo glede savskih nasipah je po smislu ovoga zakona po cielu zemlju dužnost, ne samo da pripomože, nego da svojimi zem. sredstvi, kad dotično pučanstvo nije u stanju, nasipe načini.

Ja pristajem uz predlog, koga odbor predlaže.

Predsjednik: Rieč ima g. zast. Mrazović.

Mato Mrazović: Ja mislim, da neima nikoga niti na stolicah vlade, niti na stolicah zastupničkih, kojemu nebi bio kraj oko Drave isto tako mio, kao što kraj oko Save, da neima ni jednoga, koji videći potrebe ovdje ili ondje, nebi volio obima jednaku pomoć pružiti. Istina je to, da svaki od gg. zastupnikah, a najbolje vis. vlada uvidja, da je velika nužda i u podravju i u posavju radi neregulirane vode. Nu ja držim, da ovaj predlog sa izpravkom, koji leži na stolu vis. kuće, uz nepoznavanje pobližih konkretnih okolnostih sa strane gg. zastupnikah, u vrlo neugodnu situaciju stavlja i vladu i vis. sabor; a to za to, što svi uvidjaju nuždu, što je svim jedan i drugi kraj jednako mio, ali što ujedno svi uvidjaju, da su sredstva vrlo neznatna prema potrebi. A u ovih okolnostih čini mi se, da je predlog i izpravak neumjestan. (Tako je! na lievoj.) Predlog g. dr. Šrama u toliko je neumjestan, što se upušta u poslove administrativne, što kaže, da se upravo na savske obale ima odnosna svota upotriebiti; a izpravak g. bar. Ožegovića je takodjer s toga g'edišta neumjestan, jer on kaže, da se ima ta svota dieliti na dvoje. Gospodo, to su poslovi administrativni. Kad bi bio predlog išao na to, da se 50 000 for. upotrebi za vodogradjevine, da se daljnje postupanje vladi na volju prepusti, koja uvidja koliko treba na Savu, koliko na Dravu držao bi predlog odbora za opravdan.

S razloga, što ja prilično poznadem predjele podravske i posavske i njihove nužde, dopustite mi, da izrazim svoj sud o predlogu i izpravku.

Gospoda, koja su neposredno interesirana u podravini kažu strahote, koje trpe dotični predjeli od Drave. Dopustite, da te nisu s daleka toliko po zemlju i narod štetne, kao što one, koje se u posavini sbivaju; a to zato, jer je teren u dravskoj dolini takav, da se voda može postupice vući natrag u korito, dočim u posavju na sto hiljadah jutarah ostaje, iz kojih voda nemože izticati. (Tako je! u sredini.) Ovo je velevažan razlog. Dočim u Podravini neima predjela ni na 1000 jutarah, koji bi uslied povodnje posve neplodan postao za nekoliko godinah, imade u Posavju 100,000 jutarah, koje godine i godine neplodni ostanu uslied one nevolje, koju svake godine voda nanosi.

Ovdje je jako težko u konkretnom slučaju govoriti. Na jednom je i drugom velika nužda. A čovjek, koji imade velike potrebe, a mala sredstva, mora vrlo dobro poznat biti sa svimi okolnostmi, da pronadje način takav, da može svoja slaba sredstva na najshodniji način upotriebiti. Može li si koji prisvajati poznavanje svih predjelah podravskih i posavskih tako, da može tvrditi: u Podravju je veća nužda, nego u Posavju, ili pako obratno? A vlada mora znati, gdje je najveća nužda, i kako upotrebiti sredstva, kojimi razpolagati može.

Ovdje se je govorilo i o regulaciji Drave i Save; al kad se na regulaciju Save pomisli, nemojmo govoriti o 50.000 fr., jer sav sviet bi kazao, da vrlo slabo sudimo o stvarih, koje se oko nas bivaju. O tom se dakle nemože govoriti niti se o tom neradi, ni u predlogu g. dr Šrama, ni u izpravku g. bar. Ožegovića; ovdje se radi o tom, da se nova šteta i pogibelj, bila na ovom ili na onom kraju, za bližu budućnost prepriečí.

Velikih potrebah, gospodo, moglo bi biti tu i tamo, a koje su to, to samo vladini organi mogu znati. S toga bi dapače predložio, da se predlog sa izpravkom natrag vrati, na odbor, da ga iznova stilizira i pred sabor donese.

Predsjednik: Rieč ima g. zastupnik Kamenar.

Juraj Kamenar: Vis. sabore! Ja sam zahvalan g. predgovorniku, i ja sam ustao, da preporučim vladi, kako i u koju svrhu da upotrebi ovih 50.000 for

Vrlo mi je težko govoriti, jer rad bi i Posavcu i Podravcu dati; nego čudim se g. Jordanu, što nije i za Kupu govorio, koja mnogo štete Karlovčanom prouzročuje. I moj se dvor hoće rušiti (Smieh.) jer uz Kupu stanujem. Težko je govoriti ono, što je g. Antolek kazao. Mnogo treba regulirati, sve one potočiće, koji utiču u Savu, te koji više škode nego sama Sava. Nego ovdje su se napomenula naša mila braća Magjari, a kada o njih štogod čujem, onda se moram dići iz svoga sjedala. (Živio!) 70,000.000 for. su oni dugovah napravili, koje mi plaćali budemo, a jesu li nam od toga štogod poslali, jesu li nam novčić dali? (Smieh.) Nije tu moja gospodo smieha! Žalostno, prežalostno je to! Naš narod pri tom iznemogne, najbogatiji naši predjeli sada već nemaju kruha! A onda opisati stanje našega Posavca i Podravca, to gospodo nije nitko kadar. Nego moram priznati, da mi stupajući napred propadamo; (Smieh.) i tu nije smieha; propasti će nam narod u podravini i posavini kraj vode i inih silnih elementarnih nesrećah, ako ga zanemarimo. Ja bi svakomu pomogao ali nemam sredstva! Svotom od 3,000 000 for., koju su nam Magjari dali, nemože se niti najsilnijim potrebam našega naroda zadovoljiti!

Ja posve odobravam Antolekov govor. Na takove silne radnje samo 25.000 for. dati, to je moja gospodo neizrecivo! Proti njemu nemogu glasovati! Ja se slažem sa g. Mrazovićem, da se dopušta vladi, da sama radi. Ona će svakako znati, kako valja raditi, jerbo imade svojih organah. Težko je proti jednomu i proti drugomu predlogu govoriti. I jednomu i drugomu rad bi pomoći. S toga glasujem, te se posve slažem sa g. Mrazovićem.

Predsjednik: Rieč ima g. predstojnik odjela za nut. poslove.

Digitized by Google

Jovan Živković: Vis. sabore! Kako vidim ima tu više predlogah. Jedan je predlog odbora, drugi je izpravak g. bar. Ožegovića, treći je predlog g. Antoleka da se ništa nedade, a četvrti je predlog g. Mrazovića, da se stvar povrati na odbor i na novo stilizira. Što se vlade tiče, ona kaže, da primi li se ovo ili ono, ona će onda prema tomu svoju radnju udesiti; al svakako nebi bila za to, da se opet uputi predlog na odbor. A padne li predlog jedan, ili drugi, ili sva trojica, ostaje još sutra prilika, učiniti predlog u pravcu onom, koji odgovara većini vis. sabora. A za danas nemože vlada ništa kazati; samo misli, da upućenje na odbor nebi imalo svrhe, jer se nada, da će se i onako moći naći put, kojim se bude dalo izaći na kraj sa svimi predlozi, koji su se tu pojavili.

Predsjednik: Rieč ima g. dr. Spevec.

Dr. **Stjepan Spevec:** Tečajem ove debate, vis. sabore, uvjerili smo se o tom, da bi bilo najshodnije, da se nikakva veća svota nevotira, nego da se ostaje kod prvobitne svote od 22.000 for. A vis. sabor neka bi samo stvorio zaključak, da se vis. vlada pozivlje, da ona prema prekim potrebam naše domovine radi kolikogod više može sa sredstvi, koja su joj na razpolaganju, da odstrani te nužde od žiteljah raznih naših krajevah, — jednom riečju, da obavlja što moguće više dužnosti dobre uprave. Ja mislim, da se je vis. vlada iz izjavah, koje su se na raznih stranah ove vis. kuće pojavile, mogla takodjer uvjeriti, da može računati na indemnitet, ako bude izkazala u tom pogledu u proračunu nekoliko hiljadah više, nego li se ovdje predlaže.

Meni se čini, da je to najshodnije, jer vlada će najprije znati, gdje je potreba najveća, i koliko ima sredstva, da ju po mogućnosti namiri. Ako mi opet tu metnemo svotu stanovitu, izvrgnemo se pogibelji: prvo, da nismo votirali dovoljno sredstvah, drugo, da smo ih možda votirali za onu svrhu, koja nije najnuždnije potrebita, a treće metne to sjenu na vis. vladu, jer mi time nekim načinom pokažemo, da nije vlada poznala tu potrebu, ili da ju nije dosta uvažila, te nije uslied svoje iniciative tražila sredstva, da se ta potreba namiri. Ja mislim, da će se svim ovim potežkoćam najbolje izbjeći moći, ako vis. sabor preko ovih predlogah, predje na dnevni red. (Živio! na lievoj.) Ja nisam za nijedan predlog ili izpravak. Najbolje mi se dopada predlog g. Antolka, koji takodjer želi, da se nevotira ništa.

Predsjednik: Pošto se nitko više nije za rieč prijavio, ima rieč g. izvjestitelj.

Izvj. dr. **Blaž Lorković:** Vis. sabore! Odbor, kada je ovaj predlog pred vis. kuću iznio, imao je osobito Šramov izpravak pred očima, u kojem se izpravku zahtieva 50.000 for. za uzdržavanje nasipah na Savi. G. Šram obrazloži tu potrebu tako živo, da odbor njegov predlog nije mogao mimoići, te je uvaživ ga pristao, da se dozvoli veća svota.

Ja nemogu daklem uviditi razloga tomu, što se s neke strane pripovieda, da je odborov predlog neumjestan, jerbo je odbor samo o tom razpravljao, što je došlo predanj.

Što se je pri tom nadalje osvrnuo na Dravu, razlog je taj, što se je reklo, da su na ovoj neka mjesta u takovoj pogibelji, da će se stanovničtvo morati izseliti, ako se prekoj potrebi nezadovolji.

Odbor daklem čuvši za tu potrebu i misleći, da će se manjom svotom moći zadovoljiti potrebi, predlaže vis. saboru, da dozvoli 100.000 for. Ja mislim, da nije s ove strane predlog neumjestan, kao što je g. predgovornik to izjavio.

Meni je, visoki sabore, to moram priznati, težko kano referentu, izraziti se jasno ob ovom pitanju, jer s jedne strane se tako živo naglašuje velika potreba nastavša uslied neuredjenja teka Drave, a s druge se opet strane naglašuje, ako se nasipi na Savi neuzdržavaju, da će ova provaliti nasipe i počiniti mnogo nesreće. S jedne strane se veli, nasipi su tu, nesmijemo ih zapustiti, a s druge se strane može reći, da će Drava, nebudemo li ništa kod nje činili, ciela sela odnieti.

Vis. sabore! nuždno mi je još i to reći, da nedielim nazor g. zastupnika Antoleka, da zato, što neimamo sredstva, nemoramo ništa činiti.

Ja mislim, da se i sa manjom svotom uz pripomoć pučanstva daje mnogo činiti. Jedanput se mora nešto učiniti, neka se ondje počme, gdje je najveća nužda.

Ja ću vis. sabore s ovih razlogah po svojoj dužnosti kao referent glasovati za predlog odborov. Odluči li vis. kuća inače, ja se tomu protiviti neću; kaošto se nebi niti tomu protivio, da bi se zem. vlada ovlastila da potroši 50.000 for. po svojoj volji na ovu svrhu kod Drave i Save.

Predsjednik: Vis. sabore! Prije svega će se glasovati o predlogu odbora bez obzira na izpravak. Ako ovaj predlog primljen nebi bio, onda će se glasovati o predlogu odbora s izpravkom g. bar. Ožegovića.

Ona gospoda, koja su za predlog odbora, neka izvole ustati.

(Manjina.)

Gospoda, koja su za predlog odbora sa izpravkom g. bar. Ožegovića, neka izvole ustati.

(Manjina.)

Dakle onda glasi naslov 11. „cesto- i vodogradjevine", onako, kako je prije primljen bio. (Glasovi: Tako je! Živio!)

Ban **Ivan Mažuranić:** Budući da je ne samo predlog g. dr. Šrama, nego i izpravak bar. Ožegovića pao, a videći toliku potrebu, koja se vidi s jedne i druge strane, ja bi mislio, da bi bilo dobro obazrieti se na ono, što je predloženo po g. dr. Spevcu. Nego budući to nije došlo do glasovanja, neznam, da li bude vis. kuća sporazumna, ako bi ja molio, neka se u zapisnik stavi, da se vlada ovlašćuje za slučaj potrebe upotrebiti u svrhu vodogra-

Digitized by Google

djevinah na Savi i Dravi do 40.000 fr. I to zato, da se trag tomu nadje za buduću godinu za onaj slučaj, kad bi bilo potrebno koju svotu izdati u onu svrhu, na temelju koje bilježke bi onda vlada lakše indemnitet tražila od vis. sabora. (Živio!)

Predsjednik: Prima li vis. sabor, da se u zapisnik stavi, da se vlada ovlaštuje u slučaju potrebe za vodogradjevine na Savi i Dravi upotrebiti svotu od 50.000 fr. kao extraordinarium.

(Prima se.)

Dr. **Lavoslav Šram**: Molim, to je izvan onih 22.000 forintih.

Predsjednik: Jest.

Izvj. dor. **Blaž Lorković**: Napokon predlaže odbor vis. saboru, da izvoli usvojiti sliedeći „zakon o proračunu za potrebe nut. samouprave kraljevinah Hrvatske i Slavonije za g. 1877."

Predsjednik: Prima li se naslov?

(Prima se.)

§. 1. Za potrebe nutarnje samouprave kraljevinah Hrvatske i Slavonije za g. 1877. ustanovljuju se troškovi na 4,440.536 for.

(Prima se.)

§. 2. (Prima se.)

§. 3. (Prima se.)

§. 4. (Prima se.)

§. 5. (Prima se.)

Predsjednik: Vis. sabore! Sada je na dnevnom redu izvješće odbora za bogoštovje i nastavu o osnovi zakona o preuzeću gradske vel. realke u Osieku na trošak zemaljski.

Izvj. dr. **Lorković**: (Čita izvješće odbora.)

Predsjednik: Otvara se gen. debata. — Rieč ima g. izvjestitelj.

Izvj. dr. B. **Lorković**: Imati ću čast samo u kratko ovu osnovu zakona o vel. realci u Osieku obrazložiti. Realka u Osieku postoji već više godinah. Podigao ju je grad, te ju je uzdržavao iz gradskih dohodakah.

Povela se je bila razprava medju vladom i gradom, a ta razprava urodila je tim plodom, da je vlada podniela na predhodnu sankciju Njegovu Veličanstvu osnovu zakona, uslied kojega bi se imala realka u Osieku uzdržavati iz zemaljskih prihodah.

Po ovoj zakonskoj osnovi obvezuje se grad Osiek na dvoje: 1. da će svake godine doprinositi kano pripomoć za uzdržavanje realke u Osieku 3000 for., a 2. se obvezuje graditi posebnu sgradu za realku, i dok se ova nepodigne, skrbiti se za prostorije, kamo će se velika realka smjestiti.

Iz izvješća, koja sam pregledao te se na realku u Osieku odnose, razabirem, da su prošle godine na tom zavodu ukupno 153 djaka bila, te da je 1. listopada otvoren bio 7. razred.

Ta realka odgovarala je prema silam prilično onoj svrsi, radi koje je podignuta, te s toga preporučujem saboru na prihvat ovu zakonsku osnovu.

Držim si takodjer dužnošću spomenuti, da je grad Osiek, uzdigav taj zavod, patriotično radio. U taj patriotizam mogli bi se i drugi gradovi ugledati.

Preporučam tu osnovu za temelj specijalnoj debati.

Predsjednik: Prima li vis. sabor zak. osnovu o preuzeću gradske vel. realke u Osieku na trošak zemaljski za temelj spec. debate.

(Prima se.)

Sliedi spec. debata.

Izvj. dr. B. **Lorković**: (Čita naslov.)

(Prima se.)

§. 1. (Prima se.)

§. 2. (Prima se.)

§. 3. (Prima se.)

Predsjednik: Vis. sabore! Na dnevnom redu je izvješće budgetnoga odbora o proračunu sab. troškovah za vrieme od 1. list. do posliednjeg prosinca t. g.

Izvj. dr. **Blaž Lorković**: (Čita izvješće.)

Predsjednik: Prima li visoki sabor predlog odbora budgetnoga.

(Prima se.)

Vis. sabore! Za danas je dnevni red izcrpljen, s toga zaključujem sjednicu, a buduću uričem za sutra u 10 satih. Na dnevnom redu je 3. čitanje zakona o proračunu za potrebštine nut. samouprave kraljevine Hrvatske i Slavonije za g. 1877.; zatim 3. čitanje zakona o preuzeću gr. vel. realke u Osieku na trošak zemaljski; onda izvješće odbora budgetnoga o proračunu zakladah za god. 1877.; a napokon proglašenje zajed. zakonah, o kojih je bilo kazano, da će se staviti na dnevni red.

(½8 satih u večer.)

Digitized by Google

Sedamdeset i druga saborska sjednica,

držana dne 11. studenoga 1876. u 10 sati prije podne pod predsjedničtvom saborskoga predsjednika Nikole Krestića.

Sadržaj: Zapisnik prošle sjednice. — Podnesci. Interpelacija zast. Iv. Kukuljevića na sab. predsjedničtvo glede neriešene molbenice centr. odbora za svečanost 800 godišnjice krunisanja Zvonimira, kralja svih Hrvata. — Odgovor predsjednika na ovu interpelaciju. — Interpelacija zast. Berute glede uredjenja zemljarine — Interpelacija zast. N. Polića glede uporabe magjarskog jezika kod pomorske oblasti u Primorju. — Interpelacija istoga glede ribolova u hrv. Primorju. — Urgiranje interpelacije zast. Kuševića glede gradjenja željeznice mimo mjesta Vukovara. — Odgovor predstojnika odjela za nut. poslove na ovu urgiranu interpelaciju. — Odgovor istoga na interpelaciju F. Folnegovića glede radnja obćine Dugoselo kod popravе savskih nasipa — Odgovor istoga na interpelaciju F. Folnegovića glede prodaje šume urb. obćine Osekovo. — Odgovor istoga na interpelaciju dr. Makanca glede prevoza i mosta u Podsusjedu. — Dnevni red: Treće čitanje zakona o proračunu za g. 1877. — 3. čitanje zak. osnove o preuzeću grad. vel. realke u Osieku na trošak zemaljski. — Izvješće budgetnoga odbora o proračunu zakluda za god. 1877. — Zapisnik ove sjednice „stante sessione" ovjerovljen. — Predsjednik odgadja sjednice na neizvjestno vrieme.

(10 satih 30 časovah.)

Predsjednik: (Zvoni.) Sjednica počimlje. Molim g. bilježnika, da izvoli zapisnik pročitati.

Bilj. dr. **Marko Lončarić:** (Čita.)

Zapisnik

LXXI. sjednice sabora kraljevinah Dalmacije, Hrvatske i Slavonije, držane u glavnom gradu Zagrebu dne 10. studenoga godine 1876. pod predsjedničtvom saborskoga predsjednika gosp. Nikole Krestića u prisutnosti 52 saborskih članovah.

Od strane vlade: Svietli ban Ivan Mažuranić, odjelni predstojnici: Jovan Živković, dr. Pavao Muhić i dr. Marijan Derenčin.

Čitan bje zapisnik posljednje sjednice, koji se bez primjetbe ovjerovljuje.

Predsjednik javlja, da su na ovaj visoki sabor stigli sliedeći podnesci:

1. Izvještaj saborskoga odbora za proračun ob izpravku narodnoga zastupnika dra. Šrama, učinjena na naslov 11., Cesto- i vodogradjevine, točka II. vodogradjevine. — Uzet će se odmah u pretres, čim bude o pokriću odlučeno.

2. Izvještaj saborskoga odbora za proračun o proračunu saborskih troškovah za vrieme od 1. listopada do konca prosinca 1876. Stavit će se na dnevni red.

Predsjednik podieljuje rieč narodnomu zastupniku Zindlu, da stavi sliedeću interpelaciju:

1. Koji je razlog, da vis. kr. zem. vlada zakonske osnove: o segregaciji, komasaciji i ukinuću regalnih pravah sve do danas ovoj vis. kući na razpravu predložila nije, premda su iste već 1875. godine gotove bile?

2. Kani li vis. kr. zem. vlada te zakonske osnove prvog saborskog zasiedanja 1877. god. ovoj visokoj kući na razpravu predložiti?

Ova interpelacija dostaviti će se visokoj kralj. zemaljskoj vladi.

Na dnevnom je redu izbor odbora imunitetskoga, te predsjednik imenova sliedeće narodne zastupnike skrutatori: Ivana Vrančića, dra Alexandra Rogulića i dra. Marka Lončarića. Rezultat skrutinija predsjednik proglašuje, te se pokazuje, da je 49 narodnih zastupnikah glasovne cedulje predalo, te da su sliedeći zastupnici naroda u imunitetski odbor izabrani:

Ivan Kukuljević sa 48, grof Miroslav Kulmer sa 48, dr. Lavoslav Šram sa 48, dr. Stjepan Spevec sa 48, dr. Lovro Vidrić sa 48, dr. Josip Vuščić sa 48, Drag. Antolek-Orešek sa 47 glasovah.

Prešlo se iza toga na dnevni red.

Na dnevnom je redu: Nastavak specialne debate o proračunu potrebštinah unutarnje uprave kraljevinah Hrvatske i Slavonije za god. 1877.

B. Pokriće.

Poglavje I.

Naslov 1. Računarski ured, primljen po predlogu prorač. odbora sa svotom od 800 fr.

Naslov 2. Zemaljska blagajna, primljen po predlogu prorač. odbora sa svotom od 800 fr.

Naslov 3. Političke oblasti I. molbe, primljen po predlogu prorač. odbora sa svotom od 1.030 fr.

Digitized by Google

Naslov 4. Zdravstvo, primljen po predlogu prorač. odbora sa svotom od 9.300 fr.

Naslov 5. Zemaljske sgrade, primljen po predloga odbora sa svotom od 7.082 fr.

Naslov 6. Prinos narodnim zavodom i narodno-gospodarskim svrham, primljen po predlogu prorač. odbora sa svotom od 1.590 fr.

Naslov 7. Razne potrebe i nepredvidljivi troškovi, primljen po predlogu proračunskoga odbora sa svotom od 11.520 for.

Ukupno pokriće poglavja I. primljeno po predlogu odbora sa svotom od 32.122 fr.

Poglavje II. Odjel za bogoštovje i nastavu.

Naslov 1. Naukovna zaklada, primljen po predlogu odbora sa svotom od 93.299 fr.

Poglavje III. Odjel za pravosudje.

Naslov 1. Središnja uprava, primljen po predlogu prorač. odbora sa svotom od 800 fr.

Naslov 2. Sudbeni stolovi, primljen po predlogu prorač. odbora sa svotom od 5000 fr.

Naslov 3. Kotarski sudovi, primljen po predlogu odbora sa svotom od 400 fr.

Naslov 4. Zemaljske sgrade, primljen po predlogu odbora sa svotom od 99 for.; te je tim poglavje III. odjel za pravosudje, primljeno ukupnim pokrićem od 6.299 fr.

Poglavju IV-tom, 45% javnih prihodah, podnaša dr. Malec sliedeći predlog:

Podpisani predlažu, da vis. sabor miesto predloženoga pod B. Pokriće. Poglavje IV. 45% javnih prihoda po odboru proračunskomu zaključi: Da se odobri pokriće ovoga poglavja po predlogu vlade sa 3,050.000 for. učini sliedeći zaključak:

Pošto iz podnešenih po vladi podatakah, koje su kod sastavljanja preliminara za Hrvatsku i Slavoniju podlogom služili, proizlazi, da zajednički ministar financijah u korist Hrvatske i Slavonije za god. 1877. nije preliminirao one svote, koja bi po smislu §. 3. zakonskog članka sabora kraljevinah Dalmacije, Hrvatske i Slavonije od 30. studenoga 1873. o preinaci dotično nadopunitbi njekojih §§. zakonskim članko I. 1868. medju državne zakone uvršćene nagode, sklopljene radi izravnanja državopravnih pitanjah medju kraljevinom Ugarskom i i kraljevinami Hrvatskom, Slavonijom i Dalmacijom, resultirati imala iz preliminiranih pojedinih granah poreza i ostalih javnih dohodakah kraljevinah Hrvatske i Slavonije nemože smatrati sabor kraljevinah Dalmacije, Hrvatske i Slavonije takovi postupak pravilnim. — S toga prihvaćajuć za god. 1877. uvršćenu u pokriće svotu od 3,050.000 fr., poziva ovaj sabor kr. zemaljsku vladu, da glede načina ustanovljivanja preliminara za Hrvatsku i Slavoniju stupi sa zajedničkim ministrom financijah u dogovor, te da si kod preliminiranja 45% svote pribavi dielotvorni upliv u onom pravcu, da unapredak bude za proračun Hrvatske i Slavonije uviek preliminirana ona svota, koja u smislu gore pozvanoga zakona ovim kraljevinam pripada.

Predsjednik stavi pitanje: Prihvaća li visoki sabor poglavje IV. 45% javnih prihoda onako, kako je proračunski odbor predložio? Većina neprihvati tako predlog odbora proračunskoga.

Predsjednik pita: Prima li visoki sabor u poglavju IV. glede 45% javnih prihodah alineju prvu i drugu, kako jih proračunski odbor predlaže, te koja glasi: predlaže se, da se odobri pokriće ovog poglavja po predlogu vlade sa 3,050.000 fr.? Većina prihvati ovaj predlog, te zaključak glasi: Sabor odobrava pokriće poglavja IV. glede 45% javnih prihodah svotom od 3,050.000 fr.

Predsjednik pita: Prima li visoki sabor, da se predlog dra. Malca nadoveže poglavju IV. alineji drugoj? Većina primi ovaj izpravak, koji glasi:

Pošto iz podnešenih po vladi podatakah, koji su kod sastavljanja preliminara za Hrvatsku i Slavoniju podlogom služili, proizlazi: da zajednički ministar financijah u korist Hrvatske i Slavonije za god. 1877. nije preliminirao one svote, koja bi po smislu §. 3. zakonskog članka sabora kraljevinah Dalmacije, Hrvatske i Slavonije od 30. studenoga 1873. o preinaci dotično nadopunitbi njekojih §§. zakonskim člankom I. 1868. medju državne zakone uvršćene nagode, sklopljene radi izravnanja državo pravnih pitanjah medju kraljevinom Ugarskom i kraljevinami Hrvatskom, Slavonijom i Dalmacijem, resultirati imala iz preliminiranih pojedinih granah poreza i ostalih javnih dokodakah kraljevinah Hrvatske i Slavonije, nemože smatrati sabor kraljevinah Dalmacije, Hrvatske i Slavonije takovi postupak pravilnim. — S toga prihvaćajuć za god. 1877. uvršćenu u pokriće svotu do 3,050.000 for. poziva ovaj sabor kr. zemaljsku vladu, da glede načina ustanovljivanja preliminara za Hrvatsku i Slavoniju stupi sa zajedničkim ministrom financijah u dogovor, te da si kod preliminiranja 45% svote pribavi dielotvorni upliv u onom pravcu, da unapredak bude za proračun Hrvatske i Slavonije uviek preliminirana ona svota, koja u smislu gore pozvanoga zakona ovim kraljevinam pripada.

Predsjednik pita: Prima li vis. sabor poziv na kr. zemaljsku vladu odbora proračunskoga, što no se u poglavju IV. 45% javnih prihodah u alineji 4. do uključivo 10. nalazi?

Većina primi taj poziv, koj glasi:

Pozivlje se kr. zemalj. vlada, da se o tom osvjedoči i ovaj sabor o tom izviesti, da li se kraljevinam Hrvatskoj i Slavoniji pripadajućih od izravnih i neizravnih porezah te inih dohodakah 45% istinı kraljevinam davaju od svih onih porezu podvrženih objektah, koji u istih kraljevinah leže. Zatim pozivlje se kr. zemalj vlada, da nastoji, da se zadovolji ustanovi §. 28., zak. čl. I., god. 1868.

Digitized by Google

Sedamdeset i druga saborska sjednica,

držana dne 11. studenoga 1876. u 10 sati prije podne pod predsjedničtvom saborskoga predsjednika Nikole Krestića.

Sadržaj: Zapisnik prošle sjednice. — Podnesci. Interpelacija zast. Iv. Kukuljevića na sab. predsjedničtvo glede neriešene molbenice centr. odbora za svečanost 800 godišnjice krunisanja Zvonimira, kralja svih Hrvata. — Odgovor predsjednika na ovu interpelaciju. — Interpelacija zast. Berute glede uredjenja zemljarine — Interpelacija zast. N. Polića glede uporabe magjarskog jezika kod pomorske oblasti u Primorju. — Interpelacija istoga glede ribolova u hrv. Primorju. — Urgiranje interpelacije zast. Kuševića glede gradjenja željeznice mimo mjesta Vukovara. — Odgovor predstojnika odjela za nut. poslove na ovu urgiranu interpelaciju. — Odgovor istoga na interpelaciju F. Folnegovića glede radnja obćine Dugoselo kod popravе savskih nasipa — Odgovor istoga na interpelaciju F. Folnegovića glede prodaje šume urb. obćine Osekovo. — Odgovor istoga na interpelaciju dr. Makanca glede prevoza i mosta u Podsusjedu. — **Dnevni red:** Treće čitanje zakona o proračunu za g. 1877. — 3. čitanje zak. osnove o preuzeću grad. vel. realke u Osieku na trošak zemaljski. — Izvješće budgetnoga odbora o proračunu zaklada za god. 1877. — Zapisnik ove sjednice „stante sessione" ovjerovljen. — Predsjednik odgadja sjednice na neizvjestno vrieme.

(10 satih 30 časovah.)

Predsjednik: (Zvoni.) Sjednica počimlje. Molim g. bilježnika, da izvoli zapisnik pročitati.

Bilj. dr. **Marko Lončarić:** (Čita.)

Zapisnik

LXXI. sjednice sabora kraljevinah Dalmacije, Hrvatske i Slavonije, držane u glavnom gradu Zagrebu dne 10. studenoga godine 1876. pod predsjedničtvom saborskoga predsjednika gosp. Nikole Krestića u prisutnosti 52 saborskih članovah.

Od strane vlade: Svietli ban Ivan Mažuranić, odjelni predstojnici: Jovan Živković, dr. Pavao Muhić i dr. Marijan Derenčin.

Čitan bje zapisnik posljednje sjednice, koji se bez primjetbe ovjerovljuje.

Predsjednik javlja, da su na ovaj visoki sabor stigli sliedeći podnesci:

1. Izvještaj saborskoga odbora za proračun ob izpravku narodnoga zastupnika dra. Šrama, učinjena na naslov 11., Cesto- i vodogradjevine, točka II. vodogradjevine. — Uzet će se odmah u pretres, čim bude o pokriću odlučeno.

2. Izvještaj saborskoga odbora za proračun o proračunu saborskih troškovah za vrieme od 1. listopada do konca prosinca 1876. Stavit će se na dnevni red.

Predsjednik podieljuje rieč narodnomu zastupniku Zindlu, da stavi sliedeću interpelaciju:

1. Koji je razlog, da vis. kr. zem. vlada zakonske osnove: o segregaciji, komasaciji i ukinuću regalnih pravah sve do danas ovoj vis. kući na razpravu predložila nije, premda su iste već 1875. godine gotove bile?

2. Kani li vis. kr. zem. vlada te zakonske osnove prvog saborskog zasiedanja 1877. god. ovoj visokoj kući na razpravu predložiti?

Ova interpelacija dostaviti će se visokoj kralj. zemaljskoj vladi.

Na dnevnom je redu izbor odbora imunitetskoga, te predsjednik imenova sliedeće narodne zastupnike skrutatori: Ivana Vrančića, dra Alexandra Rogulića i dra. Marka Lončarića. Rezultat skrutinija predsjednik proglašuje, te se pokazuje, da je 49 narodnih zastupnikah glasovne cedulje predalo, te da su sliedeći zastupnici naroda u imunitetski odbor izabrani:

Ivan Kukuljević sa 48, grof Miroslav Kulmer sa 48, dr. Lavoslav Šram sa 48, dr. Stjepan Spevec sa 48, dr. Lovro Vidrić sa 48, dr. Josip Vuščić sa 48, Drag. Antolek-Orešek sa 47 glasovah.

Prešlo se iza toga na dnevni red.

Na dnevnom je redu: Nastavak specialne debate o proračunu potrebštinah unutarnje uprave kraljevinah Hrvatske i Slavonije za god. 1877.

B. Pokriće.

Poglavje I.

Naslov 1. Računarski ured, primljen po predlogu prorač. odbora sa svotom od 800 fr.

Naslov 2. Zemaljska blagajna, primljen po predlogu prorač. odbora sa svotom od 800 fr.

Naslov 3. Političke oblasti I. molbe, primljen po predlogu prorač. odbora sa svotom od 1.030 fr.

Digitized by Google

Naslov 4. Zdravstvo, primljen po predlogu prorač. odbora sa svotom od 9.300 fr.

Naslov 5. Zemaljske sgrade, primljen po predloga odbora sa svotom od 7.082 fr.

Naslov 6. Prinos narodnim zavodom i narodno-gospodarskim svrham, primljen po predlogu prorač. odbora sa svotom od 1.590 fr.

Naslov 7. Razne potrebe i nepredvidljivi troškovi, primljen po predlogu proračunskoga odbora sa svotom od 11.520 for.

Ukupno pokriće poglavja I. primljeno po predlogu odbora sa svotom od 32.122 fr.

Poglavje II. Odjel za bogoštovje i nastavu.

Naslov 1. Naukovna zaklada, primljen po predlogu odbora sa svotom od 93.299 fr.

Poglavje III. Odjel za pravosudje.

Naslov 1. Središnja uprava, primljen po predlogu prorač. odbora sa svotom od 800 fr.

Naslov 2. Sudbeni stolovi, primljen po predlogu prorač. odbora sa svotom od 5000 fr.

Naslov 3. Kotarski sudovi, primljen po predlogu odbora sa svotom od 400 fr.

Naslov 4. Zemaljske sgrade, primljen po predlogu odbora sa svotom od 99 for.; te je tim poglavje III. odjel za pravosudje, primljeno ukupnim pokrićem od 6.299 fr.

Poglavju IV-tom, 45% javnih prihodah, podnaša dr. Malec sliedeći predlog:

Podpisani predlažu, da vis. sabor miesto predloženoga pod B. Pokriće. Poglavje IV. 45% javnih prihoda po odboru proračunskomu zaključi: Da se odobri pokriće ovoga poglavja po predlogu vlade sa 3,050.000 for. učini sliedeći zaključak:

Pošto iz podnešenih po vladi podatakah, koje su kod sastavljanja preliminara za Hrvatsku i Slavoniju podlogom služili, proizlazi, da zajednički ministar financijah u korist Hrvatske i Slavonije za god. 1877. nije preliminirao one svote, koja bi po smislu §. 3. zakonskog članka sabora kraljevinah Dalmacije. Hrvatske i Slavonije od 30. studenoga 1873. o preinaci dotično nadopunitbi njekojih §§. zakonskim člankom I. 1868. medju državne zakone uvršćene nagode, sklopljene radi izravnanja državopravnih pitanjah medju kraljevinom Ugarskom i i kraljevinami Hrvatskom, Slavonijom i Dalmacijom, resultirati imala iz preliminiranih pojedinih granah poreza i ostalih javnih dohodakah kraljevinah Hrvatske i Slavonije nemože smatrati sabor kraljevinah Dalmacije, Hrvatske i Slavonije takovi postupak pravilnim. — S toga prihvaćajuć za god. 1877. uvršćenu u pokriće svotu od 3,050.000 fr., poziva ovaj sabor kr. zemaljsku vladu, da glede načina ustanovljivanja preliminara za Hrvatsku i Slavoniju stupi sa zajedničkim ministrom financijah u dogovor, te da si kod preliminiranja 45% svote pribavi dielotvorni upliv u onom pravcu, da unapredak bude za proračun Hrvatske i Slavonije uviek preliminirana ona svota, koja u smislu gore pozvanoga zakona ovim kraljevinam pripada.

Predsjednik stavi pitanje: Prihvaća li visoki sabor poglavje IV. 45% javnih prihoda onako, kako je proračunski odbor predložio? Većina neprihvati tako predlog odbora proračunskoga.

Predsjednik pita: Prima li visoki sabor u poglavju IV. glede 45% javnih prihodah alineju prvu i drugu, kako jih proračunski odbor predlaže, te koja glasi: predlaže se, da se odobri pokriće ovog poglavja po predlogu vlade sa 3,050.000 fr.? Većina prihvati ovaj predlog, te zaključak glasi: Sabor odobrava pokriće poglavja IV. glede 45% javnih prihodah svotom od 3,050.000 fr.

Predsjednik pita: Prima li visoki sabor, da se predlog dra. Malca nadoveže poglavju IV. alineji drugoj? Većina primi ovaj izpravak, koji glasi:

Pošto iz podnešenih po vladi podatakah, koji su kod sastavljanja preliminara za Hrvatsku i Slavoniju podlogom služili, proizlazi: da zajednički ministar financijah u korist Hrvatske i Slavonije za god. 1877. nije preliminirao one svote, koja bi po smislu §. 3. zakonskog članka sabora kraljevinah Dalmacije, Hrvatske i Slavonije od 30. studenoga 1873. o preinaci dotično nadopunitbi njekojih §§. zakonskim člankom I. 1868. medju državne zakone uvršćene nagode, sklopljene radi izravnanja državo pravnih pitanjah medju kraljevinom Ugarskom i kraljevinami Hrvatskom, Slavonijom i Dalmacijem, resultirati imala iz preliminiranih pojedinih granah poreza i ostalih javnih dokodakah kraljevinah Hrvatske i Slavonije, nemože smatrati sabor kraljevinah Dalmacije, Hrvatske i Slavonije takovi postupak pravilnim. — S toga prihvaćajuć za god. 1877. uvršćenu u pokriće svotu do 3,050.000 for. poziva ovaj sabor kr. zemaljsku vladu, da glede načina ustanovljivanja preliminara za Hrvatsku i Slavoniju stupi sa zajedničkim ministrom financijah u dogovor, te da si kod preliminiranja 45% svote pribavi dielotvorni upliv u onom pravcu, da unapredak bude za proračun Hrvatske i Slavonije uviek preliminirana ona svota, koja u smislu gore pozvanoga zakona ovim kraljevinam pripada.

Predsjednik pita: Prima li vis. sabor poziv na kr. zemaljsku vladu odbora proračunskoga, što no se u poglavju IV. 45% javnih prihodah u alineji 4. do uključivo 10. nalazi?

Većina primi taj poziv, koj glasi:

Pozivlje se kr. zemalj. vlada, da se o tom osvjedoči i ovaj sabor o tom izviesti, da li se kraljevinam Hrvatskoj i Slavoniji pripadajućih od izravnih i neizravnih porezah te inih dohodakah 45% istim kraljevinam davaju od svih onih porezu podvrženih objektah, koji u istih kraljevinah leže. Zatim pozivlje se kr. zemalj. vlada, da nastoji, da se zadovolji ustanovi §. 28., zak. čl. I., god. 1868.

Digitized by Google

Sabor dakle primio je poglavje IV. glede 45% javnih prihodah zaključkom, kako sliedi: Sabor odobrava pokriće IV. poglavja glede 45% javnih prihodah sa svotom od 3.050.000 fr.

Pošto pako iz podnešenih po vladi podatakah, koji su kod sastavljanja preliminara za Hrvatsku i Slavoniju podlogom služili, proizlazi: da zajednički ministar financijah u korist Hrvatske i Slavonije za god. 1877. nije preliminirao onao svote, koja bi po smislu §. 3. zakonskog članka sabora kraljevinah Dalmacije, Hrvatske i Slavonije od 30. studenoga 1873. o preinaci dotično nadopunitbi njekojih §§. zakonskim člankom I. 1868. medju državne zakone uvršćene nagode, sklopljene radi izravnanja državnopravnih pitanjah medju kraljevinom Ugarskom i kraljevinom Hrvatskom, Slavonijom i Dalmacijom, resultirati imala iz preliminarnih pojedinih granah poreza i ostalih javnih dohodakah kraljevinah Hrvatske i Slavonije, nemože smatrati sabor kraljevinah Dalmacije, Hrvatske i Slavonije takovi postupak pravilnim. — S toga prihvaćajuć za god. 1877. uvršćenu u pokriće svotu od 3,050.000 for. poziva ovaj sabor kr. zemalj. vladu, da glede načina ustanovljivanja preliminara za Hrvatsku i Slavoniju stupi sa zajedničkim ministrom financijah u dogovor te da si kod preliminiranja 45% svote pribavi djelotvorni upliv u onom pravcu, da unapredak bude za proračun Hrvatske i Slavonije uviek preliminarana ona svota, koja u smislu gore pozvanoga zakona ovim kraljevinam pripada.

Pozivlje se napokon kr. zemalj vlada, da se o tom osvjedoči i ovaj sabor o tom izviesti, da li se kraljevinam Hrvatskoj i Slavoniji pripadajućih od izravnih porezah te inih dohodakah 45% istim kraljevinam davaju od svih onih porezu podvrženih objektah, koji u istih kraljevinah leže. Zatim pozivlje se kr. zemaljska vlada, da nastoji da se zadovolji ustanovi §. 28. zak. čl. I. g. 1868.

Time odgodi predsjednik sjednicu u $^3/_4$1 sat poslje podne uričuć nastavak iste za danas večer 5 satih sa sliedećim dnevnim redom: Izvještaj odbora proračunskoga glede predloga dr. Šrama, učinjena u 68. sjednici.

———

U nastavljenoj poslie podne sjednici pod predsjedanjem I. saborskoga podpredsjednika Mirka Hrvata u prisutstvu 50 saborskih članovah uzet bje u pretres izvještaj odbora za proračun o izpravku Šramovu, koj glasi:

Da se za uzdržavanje savskih obalah i nasipah dade 40.000 fr. a dravskih 10.000 fr.

Uslied toga predlaže odbor vis. saboru, neka izvoli zaključiti:

Na naslov 11. cesto- i vodogradjevine (poglavje III. Potreba) na točku II. Vodogradjevine, neka se doda:

Izvanredna potreba.

Stavka 8. tek. br. 1. za uzdržavanje savskih obalah i nasipah 40.000 for. Tek. br. za uzdržavanje dravskih obalah i nasipah 10.000 fr.

Uslied toga iznosila bi redovita i izvanredna potreba točke II. Naslova 11. ukupno 78.670 for.

Predlogu odborovu podnio je barun Ožegović sliedeći izpravak: k predlogu proračunskoga odbora na III. poglavje, naslov 11., točku II. neka se doda:

Izvanredna potreba.

Stavka 8. tek. br. 1. Predujmice za uzdržavanje savskih obalah i nasipah 25.000 for.

Tek. br. 2. Predujmice za uzdržavanje dravskih obalah i nasipah 25.000 fr.

Predsjednik pita: „Prima li vis. sabor predlog odbora proračunskoga ob izpravku narodnoga zastupnika dra. Šrama, učinjena na naslov 11. cesto- i vodogradjevine?“

Većina neprihvati ovai predlog.

Predsjednik pita: „Prima li vis. sabor predlog odbora proračunskoga ob izpravku narodnoga zastupnika dr. Šrama učinjena na naslov 11. cesto- i vodogradjevine, sa izpravkom bar. Ožegovića?“

Većina neprihvati predlog sa izpravkom Ožegovićevim.

Na to svietli ban predloži, da se uvrsti u zapisnik sliedeći zaključak:

U slučaju potrebe ovlašćuje se vis. vlada, da može na vodogradjevine na Savi i na Dravi upotrebiti izvanredno 50.000 for.

Predsjednik pita: „Prima li vis. sabor predlog svietloga bana, koji glasi:

U slučaju potrebe ovlašćuje se vis. vlada, da može na vodogradjevine na Savi i Dravi upotrebiti izvanredno 50.000 for.?“

Većina prihvati predlog svietloga bana, te zaključak glasi:

U slučaju potrebe ovlašćuje se vis. vlada, da može na vodogradjevine na Savi i Dravi upotrebiti izvanredno 50.000 for.

Te time ostaje naslov 11. cesto- i vodogradjevine, sa svotom od 496.184 fr. netaknut.

Na dnevnom je redu nadalje predlog odbora proračunskoga i to: zakon o proračunu za potrebe nutarnje samouprave kraljevinah Hrvatske i Slavonije za godinu 1877.

§. 1. koji glasi: Za potrebe nutarnje samouprave Hrvatske i Slavonije za godinu 1877. ustanovljuju se troškovi na 3,440.536 for.: tri milijuna, četiri sto četerdeset tisućah pet sto trideset i šest forintih austr. vriedn. primljen je po predlogu odborovu.

§. 2. koji glasi: Svota ova razdieljuje se na sliedeća poglavja i naslove:

Poglavje I.

Sabor . . . . 50.000 for.

Poglavje II.

Ban i njegov bureau . . . . 38.230 for.

Digitized by Google

Poglavje III. Odjel za nutarnje poslove.

Naslov	1. Središnja uprava	77.103	for.
„	2. Gradjevni odsjek	24.431	„
„	3. Zemaljski računarski ured	41.611	„
„	4. Statistički ured	4.976	„
„	5. Zemaljski arkiv	3.349	„
„	6 Zemaljska blagajna	12.410	„
„	7. Političke oblasti I. molbe	388.303	„
„	8. Zdravstvo	101.423	„
„	9. Zemaljsko oružničtvo	246.171	„
„	10. Zemaljske sgrade	5.100	„
„	11. Zemaljske cesto- i vodogradjevine	496.184	„
„	12. Prinosi za narodne zavode, narodno gospodarstvo i zemaljski štipendiji	149.660	„
„	13. Razne potrebe i nepredvidljivi troškovi	9.500	„
„	14. Mirovine	161.578	„

Poglavje IV. Odjel za bogoštovje i nastavu.

Naslov	1. Središnja uprava	33.327	for.
„	2. Zemaljski prinos za vjerozakonske zavode i svrhe bogoštovne	99.294	„
„	3. Kraljev. sveučilište Franje Josipa I.	111.248	„
„	4. Srednje učione	168.353	„
„	5. Pučke učione	31.421	„
„	6. Štipendija i obća obrazovališta	39.889	„
„	7. Mirovine	19.634	„

Poglavje V. Odjel za pravosudje.

Naslov	1. Središnja uprava	27.621	„
„	2. Kr. stol sedmorice	51.722	„
„	3. Kr. banski stol	123.733	„
„	4. Kr. sudbeni stolovi	422.065	„
„	5. Kr. kotarski sudovi	304.827	„
„	6. Kaznione	103.702	„
„	7. Zemaljske sgrade	25.400	„
„	8. Mirovine	68.271	„

primljen je po predlogu odborovu.

§. 3. koji glasi: Troškovi predidućim paragrafom odobreni imadu se pokriti:

1. Vlastitimi dohodci i to:

a) odjela za nutarnje poslove sa 32.122 for.

b) odjela za bogoštovje i nastavu 93.299 for.

c) odjela za pravosudje sa 6.299 for.

2. Svotom, proračunanom od 45 postotakah izravnih i neizravnih porezah i inih javnih dohodakah kraljevinah Hrvatske i Slavonije te razvojačenih i utjelovljenih dielovah krajine i opredieljenih za troškove nutarnje samouprave istih kraljevinah sa 3,050.000 for.

3. Svotom iz unišlih 63% poreznih zaostatakah do g. 1867. u iznosu od 258.816 fr. — primljen po predlogu odborovu.

§. 4. Prenašanju neima mjesta niti medju poglavji niti medju naslovi ovih izdatakah; no izuimno dozvoljuje se prenašanje medju poglaviji II., III., IV. i V. samo gledе onih troškovah, koji su u dosadanjih proračunih za sva tri odjela kr. zemaljske vlade zajednički ustanovljeni bili. — primljen je po predlogu odborovu:

§. 5. koji glasi: Provedba ovoga zakona povjerava se banu kraljevinah Dalmacije, Hrvatske i Slavonije. — primljen je po predlogu odborovu.

Na dnevnom je redu osnova zakona o preuzeću gradske velike realke u Osieku na zemaljski trošak.

Iza generalne debate primljena je osnova za podlogu specijalne debate većinom glasovah.

Predje se na specijalnu debatu.

Naslov: Zakon o preuzeću gradske velike realke u Osieku na trošak zemaljski. — primljen po predlogu odborovu.

§. 1. koji glasi: Obstojeća u Osjeku gradska velika realka od 1. se listopada 1876. na trošak zemaljski preuzima i tim proglašuje državnim zavodom. — primljen po predlogu odbora.

§. 2. koji glasi: Grad Osjek obvezan je za uzdržavanje rečene velike realke tri tisuće forintih svake godine iz obćinskih sredstvah doprinositi i za smještenje kako velike realke tako i velikoga gimnazija prikladne prostorije u vremenu od triuh godinah iz nova podići; medjutim pako za potrebite prostorije dosadašnjim načinom skrbiti. — primljen po predlogu odbora.

§. 3. koji glasi: Provedba ovoga zakona povjerava se banu. — primljen po predlogu odborovu.

Na dnevnom je redu izvještaj odbora proračunskoga glede računah saborskih troškovah za mjesec: listopad, studeni i prosinac o. g. Većina primi taj račun po predlogu odbora, koji glasi: „Proračun saborskih troškovah za vrieme od 1. listopada do konca prosinca 1876. u ukupnom iznosu od 32.858 fr. 50 n. odobrava se, te se predsjedničtvo kraljevinah Dalmacije, Hrvatske i Slavonije ovlašćuje, da polag toga proračuna namiruje tekuće saborske troškove tečajem ove godine.

Na to zaključi predsjednik današnju sjednicu u ½ 8 satih u večer uričuć buduću za sutra t. j. 11. studenoga 1876. u 10 satih prije podne sa sliedećim dnevnim redom.

I. Treće čitanje zakona o proračunu za potrebštine nutarnje samouprave kraljevinah Hrvatske i Slavonije za god. 1877.

II. Treće čitanje zakonah o preuzeću gradske velike realke u Osieku na trošak zemaljski.

III. Izvještaj saborskih odborah za proračun o zakladah.

IV. Proglašenje zajedničkih zakonah.

Krestić v. r.
predsjednik.

Dr. **Marko Lončarić** v. r.
sab. bilježnik.

Digitized by Google

Predsjednik: Ima li kakova prigovora proti ovomu, ovako sastavljenomu zapisniku?

(Neima.)

Prigovora neima, zapisnik se verificira.

Čast mi je javiti vis. saboru, da se je odbor imunitetni, u jučerašnjoj sjednici izabran povodom molbe kr. sudb. stola u Zagrebu, da se može započeti kazn. postupak proti g. zast. Jakiću, konstituirao, te izabrao za predsjednika g. dra. Vuščića, a za izvjestitelja g. dra. Spevca.

Ovaj odbor je podnio svoje izvješće, kojim javlja, da, pošto je g. Ivan Vončina odstupio od svoje tužbe, to molba sudb. stola prestaje biti predmetom njegovih razpravah. (Živili!)

G. zast. Kamenar podnio je sliedeći po desetorici članovah ove vis. kuće supodpisani predlog. Molim g. bilježnika, da ga pročita.

Bilj. dr. **M. Lončarić**: (Čita.)

„Kr. zemalj. vlada pozivlje se, da do prvoga saborskoga zasjedanja podnese preinaku zakonskoga članka o ukinuću lihvarskoga patenta, koj će kamatnu stegu kod uknjižiti se imajućih tražbinah ustanoviti, te mole, da se ovaj predlog čim prije na dnevni red stavi."

Predsjednik: Predlog ovaj će se štampati, podieliti medju članove sabora, i staviti u svoje vrieme na dnevni red.

Rieč ima g. zast. Kukuljević.

Ivan Kukuljević: Ja imam malu interpelaciju na vis. predsjedničtvo.

Prije jedno 6 nedjeljah danah podnio sam molbenicu od centr. odbora za svečanost 800godišnjice krunisanja Zvonimira, kralja svih Hrvatah ovomu vis. saboru sa molbom, da izvoli votirati neku svotu za spomenik istoga kralja.

Ovaj centralni odbor sastoji, gospodo, iz ugledne gospode, tako dobro dostojanstvenikah, kao činovnikah i gradjanah. Za sveačnost ovu zauzeo se je tako rekuć cieli narod, i odazvala se domovina naša s raznih predjelah, osobito gradovi, a ponajviše mladež naša na sveučilištu. I sada dolaze dopisi s raznih stranah, koji potiču na sabiranje za tu liepu svrhu, a centr. odbor nemože ništa raditi, dok ta molba od vis. sabora riešena nebude.

Zato pitam: Zašto ova molbenica nije dosada podnešena vis. saboru, i nebi li se postići moglo, da se vis. vladi sa preporukom predade?

Predsjednik: Na ovo mi je odgovoriti, da predsjedničtvu nije još o toj stvari ništa poznato, dok petic. odbor svoje izvješće nepodnese. On izvješće još podnio nije, a to valjda toga radi, jerbo su gg. članovi ovoga odbora bili zapriečeni u odboru raditi uslied neprestanih sjednicah ove vis. kuće. Zato molim, da se g. Kukuljević uztrpi. Odbor, koji je uvjek revno radio, podnieti će svoje izvješće i tad će biti slobodno g. Kukuljeviću, da učini svoj predlog, kako želi.

Rieč ima g. zast. Beruta, da stavi interpelaciju na vladu.

Josip Beruta: Čast mi je staviti sliedeću interpelaciju na vis. vladu: (Čita.)

„S razloga, što zakonski članak VIII. god. 1875. zajedničkoga ugarsko-hrvatskoga sabora, glaseći o uredjenju zemljarinskoga katastra, ustanovljuje, da troškove uredjenja zemljarine nosi država, a obćine da imaju bezplatno dati samo potrebne pisarničke prostorije, zatim za obavljanje radnjah na licu mjesta potrebne ručne težake, materijal, kola i prama potrebi čamce;

s razloga, što posao uredjenja zemljarine ne samo da je potekao iz inicijative državne vlasti, nego u prvom redu ide i na korist same države;

s razloga, što se ta korist jur za godinu tekuću 1876. kaže znamenita tim, što je i u kraljevinah Hrvatskoj i Slavoniji pronadjeno 11 četvornih miljah zemljišta u obće više, a napose kultivirana, te prema tomu će ova zemljišta unieti državnoj blagajni znatan dohodak;

s razloga, što u dotičnih državnih proračunih za provedenje upitnoga posla iz državne blagajne bili su opredieljeni potrebiti troškovi;

s razloga, što u našoj zemlji navaljen je trošak skopčan s uredjenjem zemljarine i preko one zakonom označene mjere na političke obćine toli gradske, koli seoske, koji troškovi su gdješto i vele tegotni, te podobni, materijalno bivstvo njekih i onako prekomjerno obterećenih obćinah potresti;

s razloga, što u obćinah nekadanje razvojačene krajine provadjali su posao uredjenja zemljarine organi vojničke oblasti troškom državnoga erara;

čast mi je visoku kr. zemaljsku vladu smierno upitati:

1. Znade li visoka kr. zemalj. vlada za protuzakonito provadjanje katastralnih radnjah prouzročeno obtršenjem obćinah? Ako zna, kako ga je naprama ustanovi spomenutoga zakona i unatoč navedenim razlogom mogla dopustiti?

2. Kani li vis. kr. zemalj. vlada učiniti shodne korake, da se rečenim obćinam one po njih preko njihove dužnosti u posao uredjenja zemljarine izdane novčane svote iz državne blagajne vrate?"

Predsjednik: Interpelacija ova uvrstiti će se u zapisnik i predeti kr. zem. vladi. — Rieč ima g. zastupnik Polić, da stavi interpelaciju.

Nikola Polić: Vis. sabore! Obično kod nas interpelacija neima velikoga uspjeha, nego ova moja, koju imam danas čast staviti na svietloga bana, držim, da mora biti uspješna, i to po jučerašnjem očitovanju svietloga bana, koj je kazao u ime magjarske vlade, da će se od sada držati čvrsto ugarsko-hrvatska nagoda.

Gospodo! U hrv. primorju kod pomorskih oblastih i svih drugih uredah nerabi se hrv. jezik, nego svi spisi dotičnih oblastih i uredah, n. pr. izkazi, svjedočbe itd. svi se izdavaju u taljanskom jeziku, dapače od nekojih dobivamo ih u magjarskom i taljanskom jeziku. To je očita povrede i same ugarsko-hrvatske nagode, pa zato

Digitized by Google

čast mi je staviti na svietloga bana sliedeću interpelaciju: (Čita.)

„Zna li njegova preuzvišenost, da pomorska oblast u hrvatskom primorju, mimoiduć očito ustanove ugarsko-hrvatske nagodbe, izdaje sve javne spise, navlastito izkaze, izvješća i ostala u magjarskom i talijanskom jeziku?

Ako zna, čim će to opravdati?

Je li napokon voljna upotriebiti liek, koj joj pruža zajednički ugarsko-hrvatski zakon?"

Predsjednik: Interpelacija uvrstiti će se u zapisnik i predati kr. zem. vladi. — Rieč ima g. zast Polić, da stavi drugu interpelaciju.

Nikola Polić Vis. sabore! O predmetu, o kojem hoću da sada interpeliram, mogao bi dva sata govoriti; nu pošto se već 30 godinah o toj stvari piše i razpravlja, biti ću vrlo kratak. Govoriti ću o ribolovu u hrv. primorju. Gospodo! Naš kvarnerski zaljev poznat je u cielom svietu najbogatijim na ribah. A tko crpi iz njega korist? To su Talijani i to na temelju trgovačkoga ugovora medju Italijom i Austrijom. Mi smo uviek molili na kompetentnih mjestih, da bi se to odstranilo, nego uviek se je kazalo: nemože se odstraniti, jerbo to se temelji na zakonu; taj je ugovor učinjen za 30 godinah. Nu pošto je bio tomu ugovoru konac prošle godine, mi smo mislili, da treba to velevažno za nas pitanje potaknuti; zato smo u prošloj županijskoj skupštini sastavili predstavku na zem. vladu, da nam to pitanje razjasni. Pošto nam to razjasnjenje stiglo nije, nepreostaje mi drugo, nego da pitam svietloga bana sliedeće: (Čita)

„Je li zna njegova preuzvišenost, da buduće godine iztiče trgovački ugovor medju Austrijom i Italijom, navlastito je li znade za ustanove odnoseće se na ribarenje u kvarnerskom zaljevu?

Je li se njegova preuzvišenost iz javnih glasilah i pritužbah primorskoga pučanstva, podizanih redovito u javnih skupštinah, osvjedočila, da je taj trgovački ugovor u ustanovah, odnosećih se na ribarenje u kvarnerskom zaljevu, upravo ubitačan za puk hrvatskoga primorja, još ubitačniji tim, što će talijanski ribari nerazboritim ribarenjem utamaniti ribu u najplodnijem zaljevu?

Je li će njegova preuzvišenost o sklapanju budućega trgovačkoga ugovora medju kraljevinom Italijom i carevinom austrijanskom uticati svojim uplivom, pripadajućim joj po zakonu, na to, da se taj ugovor izmieni u onih točkah o ribarenju, koje su toli ubitačne po puk hrvatskoga primorja?"

Predsjednik: Interpelacija uvrstiti će se u zapisnik i predati zem. vladi.

Rieč ima g. zast. Kušević, da urgira odgovor na interpelaciju.

Svetozar Kušević: Vis. sabore! Ja sam lanjsku godinu prigodom zasjedanja našega, kad se je pronio glas, da će se krajiška željeznica graditi, obzirom na mjesto Vukovar kao trgovačko mjesto, stavio interpelaciju na svietloga bana, nadajuć se, da ću povoljan odgovor dobiti. Nu do sada nikakova odgovora dobio nisam. Ja sam učinio kao zastupnik grada Vukovara korake kod preuzv. generala Mollinarya i kod svietlog bana; putovao sam prošlu zimu u Peštu sa deputacijom, da polučim, što interes grada Vukovara zahtieva.

Zato molim i sada svietloga bana, da izvoli od svoje strane na interpelaciju odgovoriti, t. j. je li svietli ban voljan po svojem položaju sav svoj upliv upotriebiti, da se mjestu Vukovaru pri gradjenju željeznice ona važnost dade, koju zaslužuje?

Jovan Živković: Ja ću odmah na ovu urgiranu interpelaciju odgovoriti.

Kako je vis. saboru poznato, gradjenje željeznicah nestoji u prvom redu ni u rukuh zem. vlade, ni u rukuh sabora. Zem. vlada će samo na to uplivati nastojati, da se to pitanje onako rieši, kako interes naše zemlje zahtieva. Vlada se uviek brine, da ju kod riešenja ovakovih pitanjah dopadne onaj upliv, koji ju ide.

S toga će učiniti korake, da si i ovdje upliv pribavi, i da se ono učini, što je u interesu zemlje. Ali o njoj nezavisi, da dogradjenje te željeznice u obće dodje. Tu će još nekoliko vremena proći, dok budu sve okolnosti izpitane i stvar na čisto izvedena. Vlada nemože uticati, dok se nekaže: glavni je pravac pruge ovaj, ovuda će se graditi itd. A čim to bude, učiniti će vlada naša svoju dužnost, da se postigne ono, kako odgovara interesom naše zemlje.

Ja molim da vis. kuća izvoli primiti ovaj odgovor na znanje.

Svetozar Kušević: Ja se odgovorom zadovoljavam.

Predsjednik: Uzima li vis. sabor odgovor vlade na znanje.

(Uzima se.)

Jovan Živković: Vis. sabore! Čast mi je odgovoriti na više interpelacijah, koje su naravi administrativne; i to prije svega na interpelaciju g. Folnegovića radi obćine Dugoselo, koja je bila tjerana na neku radnju, koju tobože nije bila dužna obaviti.

Interpelacija glasi: (Čita ju.)

Kako sam već jednom prigodom odgovorio na sličnu interpelaciju g. dra. Šrama, to isto moram i ovom prigodom kazati. Vlada je postupala na temelju §. 16. zakona ob odkupu javnih radnjah, koji joj dade vlast, da se kod takovih nesgodah posluži javnom radnjom i proti volji dotičnih interesentah.

Pita se: Spada li Dugoselo medju interesovane obćine? G. interpelant veli: ne; a vlada kaže: da. Poznato je naime svakomu, koji se je u vrieme poplave vozio državnom željeznicom, da je oko Dugogsela sav prediel pod vodom.

O tom dakle dvojbe neima, da obćina dugoselska spada medju one, koje stradaju od poplave savske. I ako

Digitized by Google

je ta poplava nastala prevalom nasipa, morala je vlada nastojati o tom, da se ti nasipi poprave.

Sada se pita, jesu li dotičnici radili na državnoj ili zemaljskoj rieci? Kako je poznato vladi, Dugoselo popravljalo je one nasipe, koji su oko Trebarjeva izmedju Rugvice i Siska. A ovi nisu državni, nego naši. Pa da i nebi bili naši, to su ipak dužne popravke ovakovih nasipah, kojim je svrha obrana obćinah proti poplavi, izvadjati interesirane obćine i na istih državnih riekah. Mi smo se n. pr. već jedanput obratili na ugarsku vladu i zamolili, da se jedan nasip, koji je bio zato, što Sava jako dere, srušen, na njezin trošak popravi; nu dobili smo odgovor, da to nije stvar države, ako se ovakovi nasipi poruše, nego oni se moraju graditi kroz dotične interesirane obćine. Dakle ne leži u tom nikakva povrieda, ako je Dugoselo išlo onaj dotični komad nasipa graditi.

Što se kaže, da su se ti ljudi u augustu i septembru tjerali na radnju, kad je bilo najviše posla, to nemogu dopustiti, jer oni su išli tek 20. kolovoza na rad, kad je posao domaći s veće strane bio već gotov, i kad su već druge obćine bile sve učinile, da se spase od poplave, te je već bila skrajna nužda, da se i ovdje što učini. U ostalom se nitko od njih tomu protivio nije, nego svi ovi prigovori su se tek kašnje pojavili kad se je počelo govoriti, da oni to po zakonu nebi bili dužni učiniti. Nu mislim, da iz navedenoga može vis. sabor uvidjeti, da to nestoji, nego da je sve zakonom opravdano.

Što se tiče nasipa kod Rugvice, kojega je g. interpelant u svojoj interpelaciji spomenuo, da ga je mjernik u dužini od 30 hvatih dao razkopati, da se tobože onda solidnije sagradi, i da je na to Sava navalila i sve uništila. — glede toga moram kazati, da je sigurno krivo obavješten, jerbo nije ovo ono mjesto, gdje se je to dogodilo. Kod Rugvice bio je jedan nasip u dužini od 60 metarah, koji je bio oštećen uslied prijašnje poplave. Vlada je sada odredila, — jer bi se mogao srušiti, ako se štogod dogodi, — da se krene na lievo i novi nasip podigne, a na drugom kraju sa starim nasipom spoji tako, da bude pučanstvo osigurano proti eventualnomu prodiranju vode. Dakle nestoji, da je mjernik dao taj nasip odkopati, nego je nasip onako ostao, kako je bio. Sada se dogodi, da kad je trebalo raditi, da narod pored velikoga napora podžupana sisačkoga nije razvijao one energije, koju treba kod takovih stvarih. Narod još nije bio gotov, a po drugi put ove godine dodje velika poplava, kojoj se nitko nije nadao, i prodre preko onoga nasipa, a novi još nije bio gotov. — Dakle tu neima krivnje na mjerniku ili na organu vlade, koja je sve svoje učinila, nego krivnja jedino leži u tom, što naš narod nije toliko eneržije razvio, kako bi trebalo, da bi bio brzo gotov.

Treće se pita u interpelaciji, da li vlada kani učiniti što, da se onim obćinam, koje su tu radnju obavljale, ta radnja bude odračunala u odkupninu? — Da vis. sabor uvidi, što i koliko je učinjeno s timi nasipi, to ću samo u kratko navesti nekoja data, iz kojih će biti to jasno. Na 27 mjestah, gospodo, bile su provale; ove su se sve popravile onako, da neće biti na onih mjestih više provale. Na 11 mjestah popravili su se nasipi povišenjem i razširenjem njihovim. Na 24 mjestah produženi su nasipi gdje ih naime treba, a dosada ih bilo nije. Kod svega toga posla premetano i prekopano bilo je zemljište od 250.000 kub. metarah. To je posao jako ogroman kojega je narod po eneržiji organah vlade iznio, istina, težkom mukom, ali na svoju najveću korist. Prigovor nije se glede te radnje nigdje podigao, osim u formi ove interpelacije, jer narod uvidja, da na svoju korist radi; nu mislim, da će doći do toga uvidjenja i ovo pučanstvo, u ime kojega je bila interpelacija stavljena.

S toga, gospoda, vlada nije u stanju na ovo povoljno odgovoriti, da će u obće ikoji od onih, koji su nasipe radili, dobiti kakovu odštetu, jerbo se je radilo na temelju §. 16. odkupnoga zakona.

Franjo Folnegović: Žalim što nemogu odgovoriti, zašto se nezadovoljavam s odgovorom.

Predsjednik: Uzima li vis. sabor na znanje odgovor g. predstojnika nut. odjela na interpelaciju g. Folnegovića?

Ona gospoda koja su zato, neka izvole ustati.

(Većina.)

Jovan Živković: Vis. sabore! Druga interpelacija stavljena je od istoga g. interpelanta glede prodaje šume urbarske obćine Osekovo.

(Čita interpelaciju)

Ovdje, gospodo, moram više putah onu izjavljenu misao opetovati, da mi se nevidi korektno, da se iz sabora upliva u riešavanje pojedinih administrativnih predmetah. To mi se baš tako čini, kao da bi se pitao g. pravosudni kolega, kako kani banski stol ovu ili onu parnicu riešiti. Medju tim pošto je naveo g. interpelant okolnosti, koje sumnju bacaju na vladu i na njezine organe, kao da nepostupaju korektno, to ću razjasniti stvar, da vis. sabor vidi, u kojem stadiju se nalazi.

Podžupan sisački saznao je 9. rujna o. g., da neki Glaser u ime grofa Erdödy-a kani od urb. obćine Osekovo kupiti t. j. zamieniti toliko hiljadah hrastovah, koliko je g. interpelant naveo za 1040 rali zemljišta

To bi zemljište obćini dobro došlo, nu ona si ga inače kupiti nebi mogla. Podžupan, kad je dobio tu prijavu od Glasera i od obćine Osekovo, da se uvjeri o pravom stanju stvari, uputio je nalog na upravu obćine Popovac, da izpita stvar i izjavi svoje mnienje Kad je ova svoje mnienje izjavila o koristi te zamjene u prilog obćine Osekovo, pozvala je još obćinare, da se protokolno izjave glede te prodaje. A ovi su se izjavili za prodaju sa dvie trećine glasovah, t. j. za prodaju je glasovalo 188, proti pako 130. Kad podžupanija to dobije, još joj nije bilo dosta, nego pošalje povjerenstvo na lice mjesta, da se stvar izpita sa gospodarskoga gledišta, da li je šuma za krćenje prikladna, i neima li na temelju

Digitized by Google

zakona zaprieke proti tomu poslu? Al povjerenstvo, sastojeće iz vještakah, izrazilo je svoje uvjerenje tamo, da je ona šuma prezrela, da je stara već preko 200 godinah i da se može sjeći iz nje. Osnova, koja je po povjerenstvu podnešena bila, dala se je izpitati još šumarom, koji su ju takodjer sa gledišta gospodarstvenoga odobrili.

Tako se je podžupanija uvjerila, da sa gledišta racionalnoga gospodarenja može se odobriti izsječenje dotične šume. Onda se je takodjer uvjerila, da je preko $^2/_3$ glasovah u obćini za to, da se šuma proda, resp. da se u zamjenu dade. A da je to koristno po obćinu, uvjerila se je uslied toga, što nije bio učinjen nikakov prigovor od strane obćinarah, — do jedne bezimene prijave, koja je došla do vlade, i koju je vlada odmah na podžupaniju uputila. A ona je na to rekla, da je to jedan čovjek učinio, koji je htio sam taj posao na sebe preuzeti, ali ga je vlastničtvo preteklo. Dakle to je bila tendenciozna prijava, koja je potekla iz sebičnih motivah.

Dosada još nije nitko znao o kakvom drugom prigovoru. — Vlada je po tom odobrila u načelu osnovu te obćine, jer nije vidila zaprieke, da se šuma, koja je već preko 200 god. stara, i koja svakim danom vriednost gubi, proda. Onda je i odobrila zaključak uprave obćinske, vidivši, da su $^2/_3$ obćinarah za to, da se šuma proda. Nu ujedno je stavila uvjet, da se imade ugovor za urb. obćinu Osekovo, koja je bila punktacije već podpisala, perfektuirati, treba da se o upotrebljenju zemljišta preciznije ustanove donesu, i da se pošumljenje izkrčenoga predjela ujamči. Stvar nije dakle jošte perfektna.

Medjutim dignu se protivnici i k podžupaniji dodje parok Stevo Bulić sa četvoricom obćinarah, te kaže: ja očitujem, da ovaj posao neodgovara interesom obćine Osekovo, i molim, da se posao sistira. Podžupan ga pozove, neka podnese pismeni prosvjed, al za 2—3 dana, jer za njekoliko danah je podžupan pozvan, da podnese vladi izvješće, s kojim će ujedno podastrieti onaj prosvjed, dakle neka gledaju, da nebudu zakasnili. — Premda pozvani, neučiniše tako, već odoše u Zagreb k interpelantu, te potražiše na taj način, što jim redovito bijaše inače potražiti.

Ja samo kažem: ovako je stvar tekla. Podžupanija se je uvjerila, da obćina sbilja to želi, da interesi njezini to zahtievaju. Medjutim vidilo se je, da su tu neke spletkarije, koje podžupanija nije razumjela. Nu što se zahtieva od vlade, da ona ovlaštenike same pozove, to mislim, da nije od potrebe, jerbo preko $^2/_3$ obćinarah podpisalo je punktacije ugovora; a to tim manje, jer su ove spletkarije takove, kojim se vidi, da imadu sebičnu svrhu.

Pored svega toga — sigurno će biti g. interpelant i vis. sabor s tom opreznošću vlade zadovoljan, — kad je vlada vidila, da nije posao posve jasan, odredila je još prije ove interpelacije, da se imadu svi ovlaštenici sakupiti na licu mjesta, na koje imade sam podžupan ići, te se imadu iznova preslušati i zapitati, jesu li zadovoljni ili nisu; i ako nisu, zašto nisu. Kad bude podžupanija na novo podniela svoj predlog glede te stvari, onda će vlada odlučiti, kako po propisih zakona odlučiti valja.

U tom stadiju dakle stvar sada stoji.

Franjo Folnegović: Sa predbježnim odgovorom vis. vlade se predbježno zadovoljavam.

Predsjednik: Prima li vis. sabor na znanje odgovor vis. vlade?

(Prima se.)

Predsjednik: Prelazi se na dnevni . . .

Jovan Živović: (Prekine ga.) Molim, ja još nisam gotov. Mislim, da se vladi nemože uzkratiti rieč, kad hoće govoriti.

Predsjednik: Molim, nisam opazio. Izvolite nastaviti.

Jovan Živković: Nadalje mi je odgovoriti na interpelaciju g. dra. Makanca, koju je na sebe preuzeo i jučer opet potaknuo g. Folnegović. Pitanje glasi: (Čita.)

Prevoz u Podsusedu bio od g. 1837. do g. 1852. vlastničtvo županije zagrebačke. Prije god. 1837. bijaše regal vlastelinstva Rakitja, te ga je držao Janko Vojković. Nu pošto je bio u jako zlu stanju, pitala ga je podžupanija, zašto ga nedrži u dobrom redu? On pako kaže: „Evo ga, podžupanijo, uzmi ga, ja ništa netražim za-nj.“ Tako je dakle prešao na podžupaniju, koja ga je uzdržavala — kako već rekoh — do g. 1852. i pobirala je prevozninu. G. 1852. bila je velika voda, koja je srušila most kod Zagreba. Pokazala se je potreba pod generalom Layngenom, da se na onom prevozu prevažaju neke stvari, koje je državi trebalo prevoziti. A taj prevoz bio je one godine jako slab, radi toga morao je biti iz erarskih sredstvah uredjen; pa tako je došao i pod trošak erara. Isto tako je drž. erar camerirao cestu od Zagreba do Podsuseda medju državne ceste. Od onoga vremena bio je prevoz iz erarialnih sredstvah uzdržavan. Kad su pale malte i prevozi, pala je i ta prevoznina; ali nitko nije htio zabadava prevažati. Kasnije preuzela je prevoz ugarska vlada na sebe. Kad je današnja vlada nastupila, upitala se je ugarsku vladu, da li hoće nam taj prevoz ustupiti. Ona nije imala proti tomu ništa, samo ga mi nismo htjeli preuzeti, jer je u jako zlu stanju i ciele obale bi ondje trebalo popravljati, što bi stajalo oko 15.000 for. A odakle ih uzeti? — Što se mosta tiče, i zanj neima sredstvah u zemalj. proračunu. Nego na dva načina dao bi se sagraditi: ili da se dade poduzetniku, koji ga bude sagradio na svoj trošak, i koji će se osigurati za 50, 60—90 god. da pobire mostovinu; ili pako — što će biti najbolje, — da interesirane obćine i vlastele sa Samoborom učine zajam iz zemalj. sredstvah uz amortizaciju na 25 ili više godinah, tako, da iz zajma mogu plaćati interese i amortizaciju. Istim načinom je i podignut most kod Videm-Krškoga (Gurkfeld).

Toliko za sada; mislim da se može umiriti g. interpelant glede budućeg sagradjenja mosta, koji je sbilja od

Digitized by Google

velike potrebe; a vlada će gledati, da najuspješnijim načinom tu gradnju preduzme.

Predsjednik: Molim, da se onaj izjavi, tko je interpelant.

Jovan Živković: G. dr. Makanec je interpelirao, a preuzeo je interpelaciju na sebe g. Folnegović.

Predsjednik: Ja mislim, da preuzeća interpelacijah poslovnik nepozna. S toga ima se samo vis. sabor izjaviti, uzima li odgovor vlade na znanje?

(Uzima se.)

Na dnevnom redu je treće čitanje zakona o proračunu za potrebštine nut. samouprave kraljevinah Hrvatske i Slavonije.

Izvj. dr. **Blaž Lorković**: (Čita.)

Predsjednik: (Nakon pročitana zakona.) Molim gospodu, neka izvole na svoja mjesta, jer će se glasovati. — Pitanje glasi ovako: Prima li vis. sabor u cjelosti zak. osnovu o proračunu za potrebštine nut. samouprave kraljevinah Hrvatske i Slavonije za g. 1877, kako je sada pročitana?

Ona gospoda, koja su za to, da se prima, neka izvole ustati.

(Većina.)

Ovaj je zakon primljen, te ide na previšnju sankciju.

Na dnevnom redu je nadalje 3. čitanje zak. osnove o preuzeću gradske velike realke na trošak zemaljski.

Izvj. dr. **Blaž Lorković**: (Čita.)

Predsjednik: Pitanje glasi ovako: Prihvaća li vis. sabor zak. osnovu o preuzeću grad. vel. realke u Osjeku na trošak zemaljski u svoj cielosti onako, kako je sada pročitana? Ona gospoda, koja su za to, neka izvole ustati.

(Većina.)

Ovaj je zakon primljen, te ide propisanim putem na previšnju sankciju.

Na dnevnom redu je izvješće odbora budgetnoga o proračunu zakladah za g. 1877.

Molim gosp. izvjestitelja, neka izvoli čitati.

Izvj. dr. **Blaž Lorković**: (Čita.)

Predsjednik: Prima li vis. sabor stavku 1.—11. predloga proračunskog odbora o proračunu zakladah za god. 1877.?

(Prima se.)

Izvj. dr. **Blaž Lorković**: (Čita točku 12. i dotični predlog g. dra Malca.)

Predsjednik: Prima li vis. sabor predlog odbora glede točke 12. i odnosnoga predloga g. dra Malca.

(Prima se.)

Izvj. dr. **Blaž Lorković**: (Čita proračun zaklade komasirane za dobrotvorne svrhe i dotični predlog glede godišnjih 2400 for., koji se imadu g. dru F. Račkomu iz iste zaklade izplaćivati dotle, dok nebude imao drugih berivah.)

(Prima se.)

Izvj. dr. **Blaž Lorković**: (Čita predlog glede zakladah narodnih učionah.)

(Prima se.)

Izvj. dr. **Blaž Lorković**: (Čita predlog glede zaklade štipendijalne Marije Terezije.)

(Prima se.)

Predsjednik: Time je izvješće ovo svršeno. Na dnevnom redu je proglašenje nekojih zajedničkih zakonah.

Bilj. **Jovan Steković**: (Čita.)

Predsjednik: Ovime je za danas dnevni red izcrpljen. Pošto zajednički sabor svoje sjednice današnjim danom počimlje, to je nastala nužda, da se sjednice naše na neizviestno vrieme odgode. Ako je s voljom vis. sabora, to ih odgadjam, i moglo bi se predsjedničtvo ovlastiti, da, kad bude potreba, sjednice opet sazove.

(Glasovi: „Ovlaštuje se".)

Dakle odgoditi će se sjednice. — Na dnevnom redu buduće sjednice biti će predlog g. dra Lončarića, da se sagradi cesta od Duboke preko Drenovca, Ćeralija i Slatine u Sopje.

Pošto je nuždno, da se „stante sessione" zapisnik sastavi, koji će biti za kratko vrieme gotov, to odgadjam sjednicu za četvrt sata.

Molim, da budu gospoda zastupnici kod glasovanja glede zapisnika prisutni.

(Sjednica se za ¼ sata odgodi.)

(U 12 satih 35 minutah sjednica se nastavlja.)

Bilj. **Jovan Steković**: (Čita:)

Zapisnik

LXXII. sjednice sabora kraljevinah Dalmacije, Hrvatske i Slavonije držane u glavnom i zemaljskom gradu Zagrebu dne 11. studena 1876. pod predsjedanjem I. saborskoga predsjednika gospodina Nikole Krestića u prisutnosti 48 saborskih članovah.

Od strane vlade: odjelni predstojnic Jovan Živković, dr. Pavao Muhić i dr. Marian Derenčin.

Čitan je zapisnik posliednje sjednice i bez primjetbe odobren.

Stigli su sliedeći podnesci:

Izvješće imunitetskoga odbora o molbi kr. sudbenog stola zagrebačkoga, da može zametnuti kazneni postupak proti narodnomu zastupniku Antunu Jakiću.

Uzima se do znanja.

Narodni zastupnik Juraj Kamenar i drugovi predlažu sliedeći zaključak:

Kr. zemaljska vlada poziva se, da do prvoga saborskoga zasjedanja podnese preinaku zakonskoga članka ob ukinuću lihvarskoga patenta, koj će kamatnu stegu kod uknjižiti se imajućih tražbinah ustanoviti, te mole, da se ovaj predlog čim prije na dnevni red stavi.

Tiskati će se i staviti na dnevni red.

Digitized by Google

Narodni zastupnik Josip Beruta stavlja na vis. kr. zem. vladu sliedeću interpelaciju:

1. Znade li vis. kr. zem. vlada za protuzakonito, provadjanjem katastralnih radnjah prouzročeno obterećenje obćinah; ako zna, kako ga je naprama ustanovi spomenutoga zakona i unatoč navedenim razlogom mogla dopustiti?

2. Kani li vis. kr. zem. vlada učiniti shodne korake, da se rečenim obćinam one po njih preko njihove dužnosti u posao uredjenja zemljarine izdate novčane svote iz državne blagajne vrate?

Narodni zastupnik Nikola Polić stavlja na svietl. bana sliedeću interpelaciju:

Zna li Nj. preuzvišenost, da pomorska oblast u hrvatskom primorju, mimoiduć očite ustanove ugarsko-hrvatske nagodbe, izdaje sve javne spise, navlastito izvješća i ostalo u magjarskom i talijanskom jeziku; ako zna, čim će to opravdati?

Je li napokon voljna upotrebiti liek, koji joj pruža zajednički ugarsko-hrvatski zakon?

Isti stavlja opet sliedeću interpelabiju: Je li znano Nj. preuzvišenosti, da buduće godine ističe trgovački ugovor medju Austrijom i Italijom: navlastito, je li znade za ustanove, odnoseće se na ribarenje u kvarnerskom zaljevu.

Je li se Nj. preuzvišenost iz javnih glasilah i pritužbah pomorskoga pučanstva, podizanih redovito u javnih skupštinah, osvjedočila, da je taj trgovački ugovor u ustanovah, odnosećih se na ribarenje u kvarnerskom zaljevu, upravo ubitačan za puk hrvatskoga primorja, još ubitačniji tim, što će talijanski ribari nerazboritim ribarenjem utamaniti ribu u najplodnijem zalievu.

Je li Nj. preuzvišenost voljna kod sklapanja budućega trgovačkoga ugovora medju kraljevinom Italijom i carevinom Austrijom uticati svojim uplivom, pripadajućem joj po zakonu na to, da se taj ugovor izmieni u onih točkah o ribarenju, koje su toli ubitačne po puk hrvatskoga primorja?

Sve tri ove interpelacije dostavit će se svietlomu banu.

Predsjednik unutarnjega odjela odgovara na interpelaciju zastupnika Kuševića, stavljenu u ovoj sjeditbi u pogledu željeznice; interpelant se odgovorom zadovoljuje, a sabor ga prima na znanje. Zatim na interpelaciju zastupnika Folnegovića iz 65. sab. sjednice od 4 studena o. g.; interpelant se predbježno zadovoljuje, a sabor prima na znanje. Istomu na interpelaciju u 58. sjednici, 23. listopada t. g. stavljenu; interpelant nezadovoljava se sabor prima na znanje. Na interpelaciju dra Makanca, stavljenoj u sjednici od 8. studena t. g. radi prevoza u Podsusedu; sabor uzima odgovor na znanje.

ZAKON

o proračunu za potriebe nutarnje samouprave kraljevinah Hrvatske i Slavonije za godinu 1877.

§. 1.

Za potrebe nutarnje samouprave kraljevinah Hrvatske i Slavonije za godinu 1877. ustanovljuju se troškovi na 3,440.536 for.: tri milijuna, četiri sto četerdeset tisućah, pet sto trideset i šest forintih austr. vriedn.

§. 2.

Svota ova razdieljuje se na sliedeća poglavja i naslove:

Poglavje I.			
Sabor		50.000	for.
Poglavje II.			
Ban i njegov bureau		38.230	for.
Poglavje III. Odjel za nutarnje poslove.			
Naslov	1. Središnja uprava	77.103	for.
„	2. Gradjevni odsjek	24.431	„
„	3. Zemaljski računarski ured	41.611	„
„	4. Statistički ured	4.976	„
„	5. Zemaljski arkiv	3.349	„
„	6. Zemaljska blagajna	12.410	„
„	7. Političke oblasti I. molbe	388.303	„
„	8. Zdravstvo	101.423	„
„	9. Zemaljsko oružničtvo	246.171	„
„	10. Zemaljske sgrade	5.100	„
„	11. Zemaljske cesto- i vodogradjevine	496.184	„
„	12. Prinosi za narodne zavode, narodno gospodarstvo i zemaljski štipendiji	149.660	„
„	13. Razne potrebe i nepredvidljivi troškovi	9.500	„
„	14. Mirovine	161.578	„
Poglavje IV. Odjel za bogoštovje i nastavu.			
Naslov	1. Središnja uprava	33.327	for.
„	2. Zemaljski prinos za vjerozakonske zavode i svrhe bogoštovne	99.294	„
„	3. Kraljev. sveučilište Franje Josipa I.	111.248	„
„	4. Srednje učione	168.353	„
„	5. Pučke učione	31.421	„
„	6. Štipendija i obća obrazovališta	39.889	„
„	7. Mirovine	19.634	„
Poglavje V. Odjel za pravosudje.			
Naslov	1. Središnja uprava	27.621	„
„	2. Kr. stol sedmorice	51.722	„
„	3. Kr. banski stol	123.733	„
„	4. Kr. sudbeni stolovi	422.065	„
„	5. Kr. kotarski sudovi	304.827	„
„	6. Kaznione	103.702	„
„	7. Zemaljske sgrade	25.400	„
„	8. Mirovine	68.271	„

*

Digitized by Google

§. 3.

Troškovi predidućim paragrafom odobreni imadu se pokriti:

1. Vlastitimi dohodci i to:

a) odjela za nutarnje poslove sa 32.122 for.

b) odjela za bogoštovje i nastavu 93.299 for.

c) odjela za pravosudje sa 6.299 for.

2. Svotom, proračunanom od 45 postotakah izravnih i neizravnih porezah i inih javnih dohodakah kraljevinah Hrvatske i Slavonije te razvojačenih i utjelovljenih dielovah krajine i opredieljenih za troškove nutarnje samouprave istih kraljevinah sa 3,050.000 for.

3. Svotom iz unišlih 63% poreznih zaostatakah do g. 1867. u iznosu od 258.816 for.

§. 4.

Prenašanju neima mjesta niti medju poglavji niti medju naslovi ovih izdatakah; no iznimno dozvoljuje se prenašanje medju poglaviji II., III., IV. i V. samo glede onih troškovah, koji su u dosadanjih proračunih za sva tri odjela kr. zemaljske vlade zajednički ustanovljeni bili.

§. 5.

Provedba ovoga zakona povjerava se banu kraljevinah Dalmacije, Hrvatske i Slavonije.

Zakon ovaj usvojen je glasovanjem.

Zatim čitan je na dnevni red stavljen zakon o preuzeću realke u Osieku i glasi:

ZAKON

o preuzeću gradske velike realke u Osieku na trošak zemaljski.

§. 1.

Obstojeća u Osjeku gradska velika realka od 1. se listopada 1876. na trošak zemaljski preuzima i tim proglašuje državnim zavodom.

§. 2.

Grad Osjek obvezan je za uzdržavanje rečene velike realke tri tisuće forintih svake godine iz obćinskih sredstvah doprinositi i za smještenje velike realke tako i velikoga gimnazija prikladne prostorije u vremenu od trinh godinah iz nova podići; medjutim pako za potrebite prostorije dosadašnjim načinom skrbiti.

§. 3.

Provedba ovoga zakona povjerava se banu.

Ovaj zakon bude glasovanjem primljen.

Uzeto je u pretres izvješće saborskoga odbora za proračun o proračunskih zakladah. stojećih pod upravom kr. zemalj. vladnoga odjela za unutarnje poslove, zatim proračun zakladah narodnih učionah i štipendialne zaklade Marije-Terezijanske za g. 1877. kao što sliedi:

PRORAČUN.

1. Zaklade regnikolarne sa potrebom od 17.223 fr., sa pokrićem od 17.260 fr.

2. Zaklade komercijalne sa potrebom od 46.638 fr., sa pokrićem od 36.566 fr.

3. Zaklade sirotinske sa potrebom od 1335 for., sa pokrićem od 32.593 fr.

4. Zaklade osiečkoga sirotišta (Huter-Kohlhofer-Monspergova zaklada) sa potrebom od 16.388 fr., sa pokrićem od 21.930 fr.

5. Zaklade bolničke županije zagrebačke sa potrebom od 125 fr., sa pokrićem od 7 821 fr.

6. Zaklade bolničke županije varaždinske sa redovitom potrebom od 68 fr., sa redovitim pokrićem od 4197 fr.

7. Zaklade bolničke županije križevačke sa redovitom potrebom od 87 for., sa redovitim pokrićem od 6066 fr.

8. Zaklade narodnoga kazališta sa redovitom potrebom od 3702 fr., sa redovitim pokrićem od 4044 fr.

9. Zaklade zemaljske gojitbe sa redovitim pokrićem od 1172 fr., sa redovitom potrebom od 21 fr.

10. Zaklade stradajućih sa redovitim pokrićem od 858 fr., sa redovitom potrebom od 19 fr.

11. Zaklade realne vjeresije sa redovitim pokrićem od 20.456 fr., sa redovitom potrebom od 11.324.

12. Zaklade jamničke kiselice sa redovitim pokrićem od 2412 fr., sa redovitom potrebom od 2412 fr.

Razpravljajuć ob ovoj zakladi, uzeo je odbor u pretres i predlog nar. zastupnika dra Malca i drugovah, podnešen u 23. saborskoj sjednici, držanoj 17. srpnja, te ovomu odboru zaključkom u istoj sjednici stvorenim dostavljenim:

Pozivlje se kr. zem. vlada, da više neproduljuje bez konkurencije zakupnoga ugovora glede jamničke kiselice, već da ju daje u zakup putem javne dražbe. Ujedno se pozivlje kr. zem vlada, da nastoji oko toga, da bude viseća parnica glede jamničke kiselice čim prije riešena.

Proračun zaklade komasirane za dobrotvorne svrhe, redovito pokriće od 2484 fr., redovita potreba 32 for.

Odbor predlaže vis. saboru, da izvoli, odobriv potrebu i pokriće ove zaklade, po predlogu vladinom zaključiti:

Kr. zem. vlada ovlašćuje se, da doznači dru Franji Račkomu, kao predsjedniku jugoslavenske akademije znanostih i umjetnostih, godišnjih 2400 fr. iz komasirane zaklade za dobrotvorne svrhe, i da mu se ta godišnja svota izplaćuje sve dotle, dok nebude imao drugih berivah, dok bude u Zagrebu i dok bude predsjednikom jugoslavenske akademije znanostih.

Zaklada narodnih učionah.

Odbor predlaže visokomu saboru, da izvoli po predlogu vladinom odobriti proračun ove zaklade za g. 1877 sa pokrićem od 23.223 for., sa redovitom potrebom od 22.223 for.

Zatim da izvoli po predlogu vladinom proračun zaklade štipendijalne Marija-Terezijanske sa redovitim pokrićem od 1244 fr., sa redovitom potrebom od 1229 fr. primiti.

Digitized by Google

Napokon predlaže odbor vis. saboru, da izvoli ovo zaključiti:

Pozivlje se kr. zem vlada, da podnese do prvoga budućega zasjedanja saboru sve spise, tičuće se razpravah izlučenja hrvatsko-slavonske vjerozakonske i naukovne zaklade, i to tako spise do sada u tom predmetu izmienjene ili sastavljene, kao i one, koji će se do toga vremena izmieniti ili sastaviti.

Glasovanjem usvojene su sve stavke i predlozi odbora doslovno. Čitani zajednički zakoni i to: Zakonski članak tičući se ugovora, sklopljenoga medju austro-ugarskom monarkijom i kneževinom lichtensteinskom; zak. čl. XXIII. od god. 1876. o zaračunljivosti većih izdatakah i zak. članak XXII. o naknadnoj vjeresiji prigodom saborskih izborah god. 1875. i 1872.

Uzima se do znanja.

. Zatim ovlasti sabor predsjedničtvo na svojevremeni sazov buduće sjednice, te predsjednik odgodi sjednicu na četvrt sata radi sastavka zapisnika, koji je odobren; zatim zaključi sjednicu u 1 sat poslie podne s tim, da će se u budućoj sjednici staviti na dnevni red predlog nar. zastupnika dra M. Lončarića glede cestah Duboka-Drenovac-Ćeralije-Slatina-Sopje.

Krestić v. r.
predsjednik.

Jovan Steković v. r.
sab. bilježnik.

Predsjednik: Ima li kakova prigovora proti ovomu ovako sastavljenomu zapisniku?

Bar. **Ljudevit Ožegović**: Ja sam opazio, da je izpušteno ondje, gdje je govor o predlogu g. Kamenara to, da se ima predlog štampati.

Bilj. **Jovan Steković**: Molim liepo, ovdje stoji, da „će se tiskati i staviti na dnevni red".

Predsjednik: Prigovora neima, zapisnik se verificira.

Vis. Sabore! Sada mi nepreostaje ino, nego da, želeći gospodi zastupnikom sretan put, dignem sjednicu, a buduću ureći ću propisanim načinom u svoje vrieme. (Živio predsjednik! Živio!)

(12 satih 45 minutah.)

Digitized by Google

Sedamdeset i treća saborska sjednica,

držana dne 3. rujna 1877. u 11 sati prije podne pod predsjedničtvom saborskoga predsjednika Nikole Krestića.

Sadržaj: Nagovor predsjednika. — Podnesci. — Podastrće nekojih zak: osnova po predstojniku pravosudnoga odjela. – Dnevni red buduće sjednice.

(11 satih 10 čas.)

Predsjednik: (Pozvoni.) Sjednica počimlje.

Visoki sabore! U 72. sjednici saborskoj izvolio je vis. sabor, koji se je tada na neizvjestno vrieme odgodio, ovlastiti predsjedničtvo, da u svoje vrieme nastavak sjednice zakaže. Na temelju ovoga ovlaštenja zakazao sam ja na danas sjednicu, pa Vas prije svega sa „dobro došli" pozdravljam. (Glasovi: Živio!)

Za vrieme od kada nisu saborske sjednice držane bile, izgubila je ova vis. kuća žalibože dva člana, i to mjeseca studena narodnoga zastupnika drugoga izbornoga kotara grada Osieka Paju Kolarića, a ožujka mjeseca zastupnika izbornoga kotara virjanskoga grofa Miroslava Kulmera. Tko je poznavao žarko domoljubje njihovo, tko je poznao oduševljenje njihovo za boljak našega naroda i njihovu revnost branjenju prava našega naroda, kao što su ih imali priliku poznavati sva gosp. članovi ove vis. kuće, onda za sasvim opravdano držim, ako Vas kao predsjednik pozovem, da ustanete sa svojih stolicah, te votirate duboko sažaljenje nad gubitkom ovih muževah. (Članovi sabora dignu se sa stolicah te kliknu: Slava im!)

Ovaj izraz sažaljenja ima se staviti u zapisnik.

Čim su ta mjesta izpražnjena bila, obratilo se je ovo predsjedničtvo na kr. zem. vladu glede odredjenja izbora novih zastupnikah za napomenute izborne kotare. I kr. zem. vlada dati će po ustavnoj svojoj dužnosti izbore po mogućnosti odmah obaviti.

U ime sabora bila je podnešena za ovo vrieme preponizna čestitka Nj. ces. kr. ap. vel. kralju i Nj. vel. kraljici prigodom imendana i rodjendana i prigodom nastupivše nove godine.

Za ovo vrieme, odkada saborske sjednice držane nisu, došli su sliedeći podnesci na ovaj vis. sabor:

Svietli ban priobćuje, da je Njezino Veličanstvo carica i kraljica blagoizvolila odrediti, da se saboru kraljevinah Hrvatske, Slavonije i Dalmacije izjavi preblagostiva zahvala na čestitki, izraženoj brzojavkom od 17. studena pr. g., prigodom previšnjeg imendana.

(Glasovi: „Živila!")

Svietli ban priobćuje, da je Njezino Veličanstvo carica i kraljica blagoizvolila preblagostivo naložiti. da se hrvatsko-slavonskomu saboru izjavi privišnja zahvala na čestitki prigodom previšnjeg rodjen dana. (Živila!)

Svietli ban priobćuje, da je Nj. c. i kr. apoštolsko Veličanstvo premilostivi nam kralj blagoizvolilo previšnjim riešenjem od 9 siečnja t. g. uz previšnju zahvalu premilostivo uzeti na previšnje znanje čestitku i izraz odanosti hrvatsko-slavonskog sabora prigodom nove godine učinitu. (Živio!)

Svietli ban priobćuje, da je Njezino Veličanstvo carica i kraljica blagoizvolila preblagostivo naložiti, da se predsjedničtvu sabora izrazi previšnja zahvala Njezinoga Veličanstva na čestitki povodom nove godine, podastrte u ime kraljevinah Dalmacije, Hrvatske i Slavonije. (Živila!)

Svietli ban priobćuje, da je Njegovo ces. i kr. apoštolsko Veličanstvo blagoizvolilo previšnjim riešenjem od 22. kolovoza 1877. preblagostivo uzeti na previšnje znanje očitovanje lojalne podaničke vjernosti hrv.-slav sabora, izjavljene povodom previšnjega rodjendana. (Živio!)

Svietli ban priobćuje, da je Njegovo ces. i kr. apoštolsko Veličanstvo zakonu ob ustroju vieća za zemaljsku kulturu pod 26. studena 1876. podielilo previšnju sankciju i da je upitni sankcionirani zakon proglašen u sborniku zakonah i naredabah valjanih za kraljevine Hrvatsku i Slavoniju. (Živio!)

Kr. zemaljska vlada priobćuje, da je Njegovo ces. kr. apoštolsko Veličanstvo blagoizvolilo previšnjim riešenjem od 29. prosinca 1876. donešenoj po hrvatsko-slavonsko-dalmatinskom saboru osnovi zakona o proračunu za potrebštine unutarnje samouprave kraljevinah Hrvatske

Digitized by Google

i Slavonije za god. 1877. premilostivo podieliti previšnju svoju sankciju.

Uzima se na znanje.

Svietli ban priobćuje, da je Njegovo carsko i kralj. apoštolsko Veličanstvo blagoizvolilo previšnjim riešenjem od 21. siečnja 1877. premilostivo podieliti previšnju sankciju zakonu o preustrojstvu kralj. gospodarsko-šumarskoga učilišta u Križevcih i da je upitni sankcionirani zakon zakonito proglašen u sborniku zakonah i naredbah.

Uzima se na znanje.

Svietli ban priobćuje, da je Njegovo car. i kralj. ap. Veličanstvo blagoizvolilo previšnjim riešenjem od 17. prosinca pr. g. premilostivo podieliti svoju sankciju osnovi zakona o preinaci nekojih ustanovah gradjanskoga parbenoga postupka od 16. rujna 1852, tičućih se postupka kod ovršene dražbe nepokretnih i pokretnih stvarih radi novčane tražbine.

Uzima se na znanje.

Barun Inkey Ferdo priobćuje, da za vrieme uporabe kupkah neće moći prisustvovati saborskim sjednicam.

Preuzvišeni gosp. hrv.-slav.-dalmat. ministar Koloman pl. Bedeković šilja zapisnik, kojim je izabran narodnim zastupnikom za II. izborni kotar grada Osjeka.

Ide odboru za verifikacije.

Bar. Scholten podastire izborni zapisnik, kojim je izabran za nar. zastupnika za izborni kotar virjanski.

Ide odboru za verifikacije. Ujedno mi je čast javiti, da je gospodin barun Scholten zauzeo već svoje mjesto u ovoj vis. kući.

Svietli ban priobćuje, pošto se je u uredovanju računarskog ureda kr. zem. vlade pokazala potreba, da se mjesto pisara upotrebe strukovni rač. činovnici, to je Nj. c. i kr. Veličanstvo na predlog bana blagoizvolilo prev. riešenjem od 14 stud. 1876. premilostivo odobriti preinaku stanja osoblja kod račun. ureda kr. hrv. zemaljske vlade, odobrenoga prev. riešenjem od 15. ožujka 1875. prema kojoj se uz ukinuće sistemiziranih mjestah kancelista imadu ustrojiti daljnja četiri mjesta rač. vježbenikah sa sustavnimi berivi. Ide odboru za proračun.

Svietli ban dostavlja po račun. uredu kr. zem. vlade sastavljene rač. zaključke o potrebi i pokriću autonomnoga budgeta za sva tri poglavja za g. 1875 na prosudjenje i odobrenje.

Ide odboru za pregledavanje računah.

Preuzv. g. predsjednik ug. hrv. zastupničke kuće Koloman Ghyczhy priobćuje, pošto je zast. kuća u sjednici dne 20. stud. 1876, o smrti zast. Paje Kolarića ubavješćena, odredila je ista, da se sažaljenje njeno zapisnički izrazi; ujedno umoljava, da se mjesto preminuvšega P. Kolarića drugi zastupnik za ugarsko-hrvatski sabor izabere.

Izbor je uslied toga nuždan i staviti će se na dnevni red u svoje vrieme.

Svietli ban ustupljuje dopis kr. kotarskoga kao kazn. suda u Virovitici, kojim moli za dozvolu, da se g. Ivo Magenheim, nar. zastupnik, radi počinitog prekršaja po §. 496 k. z. od strane kazn. suda progoniti smije

Ide odboru za imunitet.

Kr. deleg. kotarski sud u Vukovaru moli za dozvolu da se zast. Aleksandar Rogulić radi prestupka po §. 496 k. z. progoniti smije. Ide odboru za imunitet.

Svietli ban dostavlja prepis dopisa kr. ug. ministra za javne radnje i komunikacije od 29. travnja 1877 br. 17901 kao odgovor na dopis, priobćen istodobno vis. saboru u predmetu uzdržavanja i izradjenja pod upravom ug. vlade stojećih drž. cestah.

Kr. zem. vlada dostavlja previšnjom sankcijom providjene hrv. izvornike na zajedničkom saboru donešenih zak. članakah u svrhu proglašenja, i to:

Zak. članak 40. i 42. od god. 1876; z. čl. 43. od g. 1876; z. čl. 45. od g. 1876; z. čl. 46 od g. 1876. z. čl. 47. od g. 1876. z. čl. 48 od g. 1876. z. čl. 49. od 1876. z. čl. 50. od g. 1876. z. čl. 51. od g. 1876.

Naslovi ovih budu se prijavili kod publiciranja ovih zak članakah.

Proglašenje njihovo staviti će se u svoje vrieme na dnevni red.

Svietli ban umoljava za riešenje molbe Proke Miladinovića i drug., kojom zamoliše obustavu ućeranja povjerenstvenih troškovah od 272 for. 90 n. uzrokovanih prosvjedom proti izboru Alexandra Parčetića.

Ide odboru peticionalnomu.

Preuzv. g. upravitelj c. kr. krajiške zem. upravne oblasti bar. Mollinary dostavlja spise, odnoseće se po Nj. Vel. učinite previšnje odredbe, kojom se dohodci iz prodatih državno-krajiških šumah upotriebiti imadu na izvesti se imajućih investicijah u hrvatsko-slavonskoj krajini s molbom, da se taj za cielu kraljevinu Hrvatsku i Slavoniju važni spis sahrani medju saborskimi spisi.

Staviti će se medju sab spise.

Preuzv. g. bar. Mollinary dostavlja po c. kr. upravnoj oblasti izdato dielo „Kras hrv. krajine i kako da se spasi“, zatim „krajiško pitanje uploške“ s molbom, da se to dielo sahrani medju saborskimi spisi.

Staviti će se medju saborske spise.

Preuzv. g. bar. Mollinary dostavlja po c. kr. krajiškoj zem. upravnoj oblasti uradjeno dielo „Regulacija Save“ za tim „izsušba i natapanje Posavja u Hrvatskoj i Slavoniji“ sa molbom, da se to dielo sahrani medju saborskimi spisi.

Staviti će se medju saborske spise.

Izbornici i obćinari novogradske obćine, virovskog izbornog kotara, prosvjeduju proti izboru g. c. kr. četnika bar. Alfreda Scholtena.

Ide verifik. odboru.

Plemenčić Mijo i ostali birači izbornoga kotara virjanskoga podnose prosvjed proti dne 9. srpnja t. g. u

Digitized by Google

Uzima se do znanja.

Svietli ban priobćuje, da je Njegovo c. i kr. apoštolsko Veličanstvo blagoizvoljelo previšnjim riešenjem od 21. siečnja 1877. premilostivo podieliti previšnju sankciju zakonu o preustrojstvu kralj. gospodarsko-šumarskoga učilišta u Križevcih, i da je upitni sankcionirani zakon zakonito proglašen u sborniku zakonah i naredabah.

Uzima se do znanja.

Svietli ban priobćuje, da je Njegovo c. i kr. apoštolsko Veličanstvo blagoizvoljelo previšnjim riešenjem od 17., prosinca p. g. premilostivo podieliti svoju sankciju zasnovi zakona o preinaci njekojih ustanovah gradjanskoga parbenoga postupka od 16. rujna 1852., tičućih se postupka kod ovršne dražbe nepokretnih i pokretnih stvarih radi novčane tražbine.

Uzima se na znanje.

Barun Inkey Ferdo priobćuje, da za vrieme uporabe kupkah neće moći prisustvovati saborskim sjednicam.

Uzima se na znanje.

Preuzvišeni gospodin hrv.-slav.-dalm. ministar Koloman pl. Bedeković šilja zapisnik, kojim je izabran narodnim zastupnikom za II. izborni kotar grada Osjeka.

Ide odboru za verifikaciju.

Barun Scholten podastire izborni zapisnik, kojim je izabran za narodnoga zastupnika za izb. kotar virjanski.

Ide odboru za verifikaciju.

Svietli ban priobćuje, pošto se je u uredovanju računarskoga ureda kr. zemaljske vlade pokazala potreba, da se u mjesto pisarah upotrebe strukovni računarski činovnici, to je Njegovo ces. i kralj. apoštolsko Veličanstvo na predlog bana blagoizvoljelo previšnjim riešenjem od 14. studenoga 1876. premilostivo odobriti preinaku stanja osoblja kod računarskoga ureda kr. hrv.-slav.-dalm. zemaljske vlade, odobrenoga previšnjim riešenjem od 15. ožujka 1875., prema kojoj se uz ukinuće sistemiziranih mjestah kancelistah imadu ustrojiti dalnja četiri mjesta računarskih vježbenikah sa sustavnimi berivi.

Prima se na znanje.

Svietli ban dostavlja po računarskom uredu kr. zem. vlade sastavljene računarske zaključke o potrebi i pokriću autonomnoga budgeta za sva tri poglavja za god 1875. na prosudjenje i odobrenje.

Ide odboru za pregledanje računah.

Preuzvišeni gosp. predsjednik ugarsko-hrvatske zastupničke kuće Koloman Ghyczy priobćuje, pošto je zastupnička kuća u sjednici, obdržavanoj dne 20. studenoga 1876., o smrti zastupnika Pavla Kolarića ubavješćena, odredila je ista, da se sažaljenje njeno zapisničk. izrazi, ujedno umoljava da se mjesto preminuvšega Paje Kolarića drugi zastupnik za hrvatsko-ugarski sabor izbere.

Staviti će se na dnevni red.

Svietli ban ustupljuje dopis kr. kotarskoga kao kaznenoga suda u Virovitici, kojim moli za dozvolu da se Ivo Magenheim, narodni zastupnik, radi počinitog prekršaja po §. 496. k. z. od strane kaznenoga suda progoniti smije.

Ide odboru za imunitet.

Kr. gradsko-delegirani kot. sud u Vukovaru moli za dozvolu, da se narodni zastupnik dr. Šandor Rogulić radi počinitog prekršaja po §. 496. k. z. progoniti smije.

Ide odboru za imunitet.

Svietli ban stavlja do znanja i shodne uporabe radi prepis dopisa kr. ugar. ministra za javne radnje i komunikacije od 29. travnja 1877. br. 17.901 kao odgovor na dopis priobćen istodobno vis. saboru u predmetu uzdržavanja i izgradjenja pod upravom ugarske vlade stojećih državnih cestah.

Ide odboru za komunaciju.

Kr. zemaljska vlada dostavlja previšnjom sankcijom providjene hrvatske izvornike na zajedničkom saboru donešenih zakonskih članakah u svrhu proglašenja i to:

Zak. čl. 40. od god. 1876. u predmetu dozvoljenja kontingenta novakah i doknadnih pričuvnikah, koji se u smislu zak. čl. 40. od god. 1868. i 37. od god. 1873. ima staviti god. 1877.

Zak. čl. 42. od god. 1876. o pokriću dugovine od 225,446 for. 41 ½ novč., koja je naknadno još potrebna za troškove zajedničkih posalah god. 1876. i od 542.370 for. 63 novč., koja se Ugarskoj na teret ukazuje polag obračuna, ustanovljena na zajedničkom zaključnom računu god. 1874.

Zak. čl. 43. od god. 1867. o naknadnoj vjeresiji, potrebnoj za pokriće zajmovah, podanih uslied povodnje god. 1876.

Zak. čl. 45. god. 1876. u pogledu upotrebljenja u god. 1875. i 1876. njekojih vjeresijah, koje su ministarstvu za javne radnje i komunikaciju za godine 1873., 1874. i 1875. dozvoljene bile, nu se u tih godinah nisu potrošile.

Zak. čl. 46. god. 1876. o državnom proračunu za god. 1877.

Zak. čl. 47. god. 1876. tičućega se uzakonjenja dne 30. studena 1876. u Beču podpisane izjave, glaseće o produženju valjanosti s Francezkom dne 11. prosinca 1866. sklopljenoga carinarskoga i trgovačkoga ugovora.

Zak. čl. 48. god. 1876. tičućeg se uzakonjenja s kneževinom Liechtensteinskom dne 3. prosinca 1876. glede poreznoga i carinskoga sjedinjenoga sklopljenoga ugovora.

Zak. čl. 49. g. 1876., tičućega se uzakonjenja trgovačkoga ugovora s velikom Britanijom dne 5. prosinca 1875.

Zak. čl. 50. god. 1876. o kupnji ugarske željeznice, napokon

Zak. čl. 51. god. 1876. o naknadnoj vjeresiji, potrebitoj za pokriće najmovnoga viška, odpadajućega za god. 1876. za zgrade iznajmljene onkraj királyhágóa kao vojničke bolnice i o pokriću najmovnoga viška, koji se ima platiti za god. 1877.

Staviti će se na dnevni red.

Digitized by Google

Svietli ban umoljava za riešenje molbe Proke Miladinovića i drug., kojom zamoliše obustavu ućeranja povjerenstvenih troškovah od 272 for. 90 nvč., uzrokovanih prosvjedom protiv izboru Šandora Parčetića.

Ide odboru peticionalnomu.

Preuzvišeni gosp. upravitelj c. kr. krajiške zemaljske upravne oblasti barun Mollinary dostavlja spise odnoseće se po Njeg. c. i kr. apoštolskomu Veličanstvu učinite previšnje odredbe, kojom se dohodci iz prodanih državno-krajiških šumah upotrebiti imadu za izvesti se imajuću investacijah u hrvatsko-slavonskoj krajini s molbom, da se taj za cielu kraljevinu Hrvatsku i Slavoniju važni spis sahrani medju saborskimi spisi.

Staviti će se medju saborske spise.

Preuzvišeni gosp. upravitelj c. kr. krajiške zemaljske upravne oblasti general topničtva barun Mollinary dostavlja po c. kr. zemaljskoj upravnoj oblasti izdato djelo „Kras hrvatske krajine i kako da se spasi", za tim „kraško pitanje uploške" s molbom, da se to djelo sahrani medju saborskimi spisi.

Staviti će se medju saborske spise.

Preuzvišeni gosp. upravitelj c. kr. krajiške zemaljske upravne oblasti general topničtva barun Mollinary dostavlja po c. kr. krajiškoj zemaljskoj upravnoj oblasti izradjeno djelo „Regulacija Save, zatim izsušba i natapanje Posavja u Hrvatskoj i Slavoniji uz osobiti obzir na hrvatsko-slavonsku krajinu" sa molbom, da se to djelo sahrani medju saborskimi spisi.

Staviti će se medju sab. spise.

Izbornici novogradske obćine prosvjeduju proti izboru baruna Scholtena u Virju.

Ide odboru verifikacionalnomu.

Plemenčić Mijo i ostali birači izbornoga kotara virjanskoga podnose prosvjed proti dne 9. srpnja t. g. u Virju obavljenomu izboru c. kr. četnika Alfreda baruna Scholtena.

Ide odboru verifikacionalnomu.

Filozofički podupirajući odbor na c. kr. sveučilištu u Beču moli za dopitanje podpore i za ovu godinu.

Ide odboru peticionalnomu.

Kralj. nadzorničtvo za pučke škole u Osieku podnosi po nar. zast. dru. Vasi Gjurgjeviću poduprtu molbu učiteljstva podžupanije osječke za ustrojenje zemaljske preparandije u Osieku.

Ide odboru peticionalnomu.

Zatim podieli predsjednik rieč presv. g. dru. Marijanu Derenčinu, te ovaj predloži sliedeće zakonske osnove:

Osnova zakona o preinaci zakonskoga članka IX. 1870. ob ukinuću zakonah postoječih proti lihvarstvu (sbornik komad XVI. br. 55. g. 1870).

Ide odboru pravosudnomu.

Osnova zakona o dužnosti željezničkih podhvatničtvah naknaditi štetu, počinjenu na željeznicah dogadjaji, s kojih čovjek izgubi život ili bude ranjen.

Ide odboru pravosudnomu.

Osnova zakona, kojim se dopunjuje zakon od 3. ožujka 1874. o zadrugah (br. 18. sbornika) u pogledu razredjivanja sa zadružnimi dielovi za vrieme nerazdieljene zadružne zajednice.

Ide odboru pravosudnomu.

Osnova zakona o pokriću gradjevnih i nabavnih troškovah, potrebitih za sgrade, služeće pravosudnoj upravi.

Ide odboru pravosudnomu i proračunskomu.

Nakon toga zaključi predsjednik sjednicu u pol dvanaest satih, te će ureći u svoje vrieme drugu sa dnevnim redom: predlog nar. zastupnika dra. Marka Lončarića glede cestah Duboka-Drenovac-Čeralije-Slatina-Sopje.

Krestić s. r.	Dr. **Marko Lončarić** s. r.
predsjednik.	sab. bilježnik.

Predsjednik: Ima li kakova prigovora proti ovomu zapisniku?

(Neima.)

Pošto prigovora neima, to se zapisnik verificira.

Na ovaj vis. sabor stigli su sliedeći podnesci:

[Vidi podneske u zapisniku ove sjednice.]

Vis. sabore! Po §. 14. biraju se bilježnici samo na jednu godinu danah; budući su sadanji izabrani mjeseca kolovoza pr. g., to je nastala nužda novog izbora. Ako je sa voljom ove vis. kuće, staviti će se izbor bilježnika za danas na dnevni red.

Izim toga čast mi je javiti, da je smrću zastupnikah Kolarića i grofa Kulmera nastala potreba, da se u nekoje odbore izabere po jedan novi član, i to u odbor agrarni, proračunski, odbor za komunikacije, za pregledanje računah i u odbor za imunitet. Ako je s voljom vis. kući, mogli bi se ti izbori u današnjoj sjednici obaviti i staviti na dnevni red. (Prima se.)

Ovi se dakle izbori stavljaju na dnevni red današnje sjednice.

Rieč ima g. predstojnik odjela za nutarnje poslove.

Jovan Živković: Vis. sabore! Čast mi je staviti na stol vis. kuće 1) „Osnovu zakona ob ustrojstvu gradskih obćinah u kraljevinah Hrvatskoj i Slavoniji". 2) „Osnovu zakona o uredjenju seoskih i trgovinskih obćinah u Hrvatskoj i Slavoniji".

Predsjednik: Vis. sabore! Pošto je ovaj predlog vrlo važan, to mislim, da će biti vis. kuća s menom sporazumna, da se za pretresivanje ovih dvijuh osnovah odbor kombinira iz članova odbora za pravosudje, unutarnju upravu i odbora za obćinarstvo.

(Prima se.)

Ako dakle vis. kuća prima, to će se zak. osnove napomenutim kombiniranim odborom ustupiti. (Glasovi: Jest.)

Jovan Živković: Treće predlažem „osnovu zakona ob uredjenju zadružnih odnošajah u Hrvatskoj i Slavoniji".

I ova osnova mogla bi se prije napomenutomu odboru predati.

*

Digitized by Google

Predsjednik: Ja mislim, da bi se i ta osnova istomu odboru predala.

(Prima se.)

Rieč ima g. predstojnik odjela za pravosudje.

Dr. **Marijan Derenčin:** Vis. sabore! I meni je čast predložiti jednu zak. osnovu, i to „osnovu zakona o stegi ovrhe na plaće i mirovine i na pristojbe osobah, spadajućih k stalnoj c. i kr. vojsci, ratnomu mornarstvu i domobranstvu, njihovih udovah i sirotah".

Predsjednik: Mislim, da pošto je i ova osnova važna, mogla bi se predati komb. odboru pravosudnomu sa odborom za poslove unut. zem. uprave.

Dr. **Marijan Derenčin:** Ne! Pravosudnomu odboru.

Predsjednik: Dobro. — Rieč ima g. Folnegović, da stavi interpelaciju.

Franjo Folnegović: Vis. sabore! Drug naš gosp zast. Nikola Polić, koji je bolešću uepriečen doći simo, brzojavio mi je ovaj čas sliedeće: „Jučer policija zabranila veletržcu Gorupu i odvjetniku Barčiću prigodom posjeta Nj. V. carevića Rudolfa hrvatske zastave izvjesiti. Barčić izvjesio je ipak. Sa policijom udarila mu rulja na kuću, polupala sve, pobacala i razderala hrvatske zastave. Primorje i cieli hrvatski narod mora tražiti zadovoljštinu. Gungula pred kućom Barčićevom trajala je 2 sata".

Tim povodom čast mi je upraviti na svietl. bana sliedeću interpelaciju:

„Zna li Vaša preuzvišenost, da je riečka policija zabranila hrvatske barjake hrvatskim državljanom izvjesiti prigodom posjeta Nj. ces. Visosti carevića Rudolfa na Rieci, te da je onim Hrvatom, koji su barjak izvjesili, sama policija iste potrgala i u kuću njihovu prodrla i ondje nasilje na njihovu imetku činila.

Ako zna ili kad dozna, što kani ili što je jur učinila preuzvišenost Vaša, da se hrvatskomu narodu dade zadovoljština za toliku uvriedu?"

Komentar ovoj interpelaciji neka si visoki sabor sam učini.

Predsjednik: Interpelacija ova staviti će se u zapisnik i predati svietlomu banu.

Prelazi se na dnevni red. Na dnevnom redu je predlog zastupnika g. dra Marka Lončarića.

Nu pošto je g. dr. Lončarić predlagatelj i jedini bilježnik u današnjoj sjednici, to mislim, da se ova razprava sa današnjega dnevnoga reda skine i da se na dnevni red buduće koje sjednice stavi.

(Prima se.)

Kad se prima, to se skida sa današnjega dnevnoga reda, te će se staviti na dnevni red buduće sjednice.

Prelazi se na drugu točku dnevnoga reda i to je izbor bilježnikah.

Svaki od gospode članovah vis. sabora neka izvoli četiri lica opredieliti, koja misli, da bi za to sposobna bila. — Za skrutinatore imenujem gospodu dra Jordana, Rubida i Tombora.

Molim g. Bilježnika, da izvoli imenik čitati.

(Bilježnik dr. Lončarić čita imenik. — Nakon dovršenoga skrutiniuma.)

Predsjednik: (Zvoni.) Rezultat skrutiniuma jest sliedeći: Birala su 44 člana vis. kuće, od ovih dobio je g. dr. Lončarić 44, g. dr. Lorković 44, g. Steković 44, g. dr. Spevec 43 glasa i imadu se smatrati za bilježnike god. 1877 i 1878.

(Glasovi: Živili!)

Sada dolazi na dnevni red izbor jednoga člana za odbor komunikacionalni, jednoga za odbor za pregledavanje računah, jednoga za odbor imunitetni.

Za svaki od ovih odborah bira se samo jedan član.

Molim gospodu članove ove visoke kuće, neka izvole na jedan listak za svaki od ovih odborah po jednoga člana zabilježiti.

(Bilježnik Lončarić čita imenik.)

Predsjednik: Ja molim gospodu, na svoja mjesta.

Rezultat skrutiniuma je sliedeći: Glasovalo je 43 gospode članovah ove visoke kuće. Glasovi su ovako pali: U agrarni odbor izabran je g. baron Ožegović sa 42 glasa. U odbor za proračun g. zastupnik Franjo Folnegović sa 35 glasovah. U odbor za komunikacije g. Ante Zindl sa 43 glasa. U odbor za pregledanje računah g. Seitz sa 42 glasa. U odbor za imunitet g. zastupnik Kamerar sa 34 glasa.

Ova se gospoda imadu smatrati članovi ovih odborah.

Tim je, vis. sabore, za danas dnevni red izcrpljen.

Ja molim gospodu predsjednike dotičnih odborah, neka rad svoj pospješe, a ujedno molim odbor za pregledanje računah, da se konštituira i predsjednika si izabere.

Za danas sjednicu dižem, a sliedeću ću ureći po potrebi.

(11 satih.)

Digitized by Google

Sedamdeset i peta saborska sjednica,

držana dne 11. rujna 1877. u 10 sati prije podne pod predsjedničtvom saborskoga podpredsjednika Mirka Hrvata.

Sadržaj: Zapisnik prošle sjednice. — Podnesci. — **Dnevni red:** Razprava o prešnosti predloga zast. Miškatovića i o prešnosti predloga zast. Kukuljevića. — Dnevni red buduće sjednice.

(10 satih 10 min.)

Predsjednik: (Zvoni.) Sjednica počimlje.

Bilj. dr. **M. Lončarić:** (Čita.)

Zapisnik

LXXIV. sjednice sabora kraljevinah Dalmacije, Hrvatske i Slavonije, držane dne 5. rujna 1876. u glavnom gradu Zagrebu pod predsjedanjem saborskoga predsjednika gospod. Nikole Krestića u prisutnosti 44 saborskih članovah.

Od strane vlade presv. gg. odjelni predstojnici Jovan Živković, dr. Pavao Muhić i dr. Marijan Derenčin.

Čitan je zapisnik posljednje sab. sjednice, koj bje bez primjetbe ovjerovljen.

Predsjednik javlja, da su na visoki sabor stigli sliedeći podnesci:

1. Kraljevska zemaljska vlada priobćuje, da uslied obaviesti dobivene od ugarskog ministra financijah, obračun o dohodcih kraljevinah Hrvatske i Slavonije za g. 1875. do sada još nije podnešen zajedničkomu državnomu saboru.

Ide odboru za proračun.

2. Svietli ban dostavlja po zastupničkoj kući ugarsko-hrvatskog sabora izpitane u smislu §. 28. zakonskog čl. I. od god. 1868. obračune izmedju Ugarske te Hrvatske i Slavonije za vrieme od god. 1869. do 1874. na dalnju porabu.

Ide odboru za proračun,

3. Barbara udova Čačić rodj. Stahuljak moli novčanu podporu.

Ide odboru za peticije.

4. Učiteljstvo podžupanije jastrebarske moli, neka bi mu se dalo pravo pasivnoga izbora u občinsko vieće.

Ide odboru za peticije.

5. Kraljevska zemaljska vlada dostavlja proglašenja radi previšnjom sankcijom providjene hrvatske izvornike na zajedničkom državnom saboru donešenih skupnih zak. članakah i to:

Zak. članak XIII. god. 1877. tičući se uzakonjenja dne 4. lipnja t. g. u Rimu podpisane izjave, glaseće o produljenju valjanosti dne 23. travnja 1867. s kraljevinom Talijanskom sklopljenoga trgovačkoga i brodarstvenoga ugovora.

Zak. čl. XIV. god. 1877. o preinaci zak. čl. VII. god. 1871. odnosno o novoustrojenju domobranskoga liečničkog sbora sistemizovanog na temelju §. 19. zak. čl. 41. god. 1868.

Zak. čl. XV. godine 1877. tičući se pokrića troškovah skopčanih s učešćem Ugarske na sveobćoj izložbi parižkoj g. 1878.

Zak. čl. XVI. godine 1877. o preinačenju ugovora tičućeg se družtva ugarske sjeverno-iztočne željeznice.

Zak. čl. XVII. god. 1877. o naknadnoj vjeresiji potrebnoj za pokriće troškovah za parnu piljenicu blizu grada Banjske Bistrice sagradjenu. Zatim

Zak. čl. XVIII. god. 1877. o dopunitbi odredbah što se u zakonskom čl. 15. god. 1876. slovećem o rukovanju javnih porezah odnose na zastupanje poslovah pred sudom. I napokon

Zak. čl. XIX. god. 1877. o obustavljenju potrošarine za periodu god. 1877/8, koju će plaćati tvornice sladora, koje uporabom prešah izradjuju sirovu repu.

Stavit će se na dnevni red proglašenja radi.

Kraljevska zemaljska vlada dostavlja proglašenja radi previšnjom sankcijom providjene hrvatske izvornike na zajedničkom državnom saboru donešenih skupnih zak. članakah i to:

Zak. čl. XXVII. g. 1876. o mjenbenom redu.

Digitized by Google

Zak. čl. VII. g. 1877. o naknadnoj vjeresiji za pokrić troškovnoga viška nastaloga uslied nabave opremnih predmetah propisanih za bojno-redni stališ kr. ugar. domobranstva.

Zak. čl. IX g. 1877. o prihodnjačkih obveznicah, što će se izdati u svrhu odkupa erarskih doznakah stavljenih u promet na temelju zak. čl. 33. g. 1873.

Stavit će se na dnevni red.

Predsjednik podieli rieč odjelnomu predstojniku unutarnjih posalah, koji predloži sliedeće zakonske osnove:

a) Osnovu zakona ob ustroju gradskih obćinah u kraljevinah Hrvatskoj i Slavoniji.

b) Osnovu zakona ob uredjenju seoskih i trgovištnih obćinah u kraljevinah Hrvatskoj i Slavoniji.

Obe ove osnove upućuju se na sjedinjeni odbor obćinarski i za unutarnju upravu zemaljsku.

c) Osnovu zakona ob uredjenju zavičajnih odnošajah u kraljevinah Hrvatskoj i Slavoniji.

Ide odboru obćinarskomu i za unutarnju upravu zemaljsku.

Zatim podieli predsjednik rieč odjelnomu predstojniku za pravosudje, koji podnaša sliedeću zakonsku osnovu:

Osnova zakona o stegi ovrhe na plaće, mirovine i ine pristojbe osobah spadajućih k stalnoj c. i kr. vojsci, ratnoj mornarnici i domobranstvu, njihovih udovah i sirotah.

Ide odboru za pravosudje.

Rieč bude podieljena narodnomu zastupniku Franji Jos. Folnegoviću, koji stavi sliedeću interpelaciju.

Zna li Vaša Preuzvišenost, da je riečka policija zabranila hrvatske barjake hrvatskim državljanom izvjesiti prigodom posjeta Njegove ces. visosti carevića Rudolfa na Rieci, te da je onim Hrvatom, koji su barjake izvjesili, sama policija potrgala pače i u kuću njihovu prodrla i ondje nasilje na njihovu imutku činila?

Ako zna ili kad dozna, što kani ili što je jur učinila Preuzvišenost Vaša, da se hrvatskomu narodu dade zadovoljština za toliku uvredu?

Ova će se interpelacija dostaviti svietlomu banu.

Prelazi se na dnevni red.

Na dnevnom je redu predlog narodnoga zastupnika dra. Marka Lončarića o izgradjenju ceste Duboka-Drenovac-Čeralje-Slatina. Budući je pako rečeni predlagatelj jedini bilježnik u današnjoj sjednici koji zapisnik vodi, to se s privolom vis. sabora taj predlog stavlja na dnevni red buduće sjednice.

Iza toga bude preduzet izbor novih bilježnikah saborskih za g. 1877/8. te od 44 glasateljah dobi:

Dr. Marko Lončarić 44 glasa, dr. Blaž Lorković 44 glasa, Jovan Steković 44 glasa i dr. Stjepan Spevec 43 glasa.

Zatim bude preduzet izbor manjkajućih članovah za odbor agrarni, proračunski, komunikacionalni, za pregled računah i imunitetni odbor, te od 43 glasa dobi:

Barun Ožegović 42 glasa za odbor agrarni.

Fran Folnegović 35 glasa za odbor proračunski.

Ante Zindl 43 glasa za odbor komunikacionalni.

Vinko Seitz 42 glasa za odbor za pregled računah.

Gjuro Kamenar 34 glasovah za imunitetni odbor.

Izcrpiv tako dnevni red zaključi predsjednik sjednicu u $1/2$ 12 satih, te će ureći buduću po okolnostih.

Mirko Hrvat s. r., podpredsjednik. Dr. **Marko Lončarić** s. r., sab. bilježnik.

Predsjednik: Ima li kakove primjetbe na ovaj zapisnik?

(Neima.)

Primjetbe neima, zapisnik se verificira.

Vis. sabore! Na ovaj vis. sabor sliedeći su podnesci prispjeli.

Pravosudni odbor podnaša izvješće o preinaci zak. čl. IX. g. 1870. ob ukinuću zakonah postojećih proti lihvarstvu. — Izvješće ovo staviti će se na dnevni red u petak dne 14. rujna.

Pravosudni odbor podnaša izvješće ob osnovi zakonah, kojim se dopunjuje zakon od 3. ožujka 1874. o zadrugah u pogledu razredjivanja sa zadružnimi dielovi za vrieme nerazdieljene zadružne zajednice. — I ovo izvješće stavlja se na dnevni red za petak 14. rujna.

Verifik. odbor podnaša svoje izvješće. — Ovo se stavlja na dnevni red za sriedu 12. rujna.

Odbor peticionalni podnaša takodjer svoje izvješće, koje će se staviti na dnevni red u sriedu 12. rujna.

Sjedinjeni odbori za poslove unutarnje zem. uprave i obćinarstvo podnašaju izvješće o osnovi zakona ob ustrojstvu gradskih obćinah u kraljevini Hrvatskoj i Slavoniji, i o osnovi zakona o uredjenju seoskih i trgovištnih obćinah u kraljevini Hrvatskoj i Slavoniji. — Izvješće će se tiskati i staviti na dnevni red.

G. Miškatović, poduprt po desetorici članovah, podnaša sliedeći predlog:

Bilj. dr. **Blaž Lorković**: (Čita.) „Neka vis. sabor izvoli izabrati odbor sa tri člana, koji će sastaviti i saboru na razpravu podnieti adresu Nj. Veličanstvu u ime spojitbe krajine; neka ovaj predlog izvoli prešnim proglasiti, te zaključiti, da se adresa, bude li usvojena, preko visoke vlade Njegovu Veličanstvu izruči.

U Zagrebu, 11. rujna 1877.“

Predsjednik: Vis. sabore! Ja mislim, da se o prešnosti ovoga predloga imade u današnjoj sjednici pretresivati.

(Prima se.)

G. zast. Kukuljević podnio je po desetorici drugovah podpisan sliedeći predlog.

Bilj. dr. **Blaž Lorković**: (Čita.) „Neka se pozove vis. kr. zem. vlada, da predade odmah saboru sve spise tičuće se tako zvane hrvatsko-slavonske krajiške investicionalne zaklade, s točnim izviešćem ob početku, razvitku

Digitized by Google

i današnjem stanju iste zaklade, te da se ovaj predlog po vis. saboru prešnim proglasi.

U Zagrebu 11. rujna 1877."

Predsjednik: Ja mislim, da se i o prešnosti ovoga predloga imade u današnjoj sjednici viećati.

(Prima se.)

Kr. sudbeni stol zagrebački umoljava za dozvolu, da može sudbeno progoniti g. zast. Josipa Miškatovića. — Ustupljuje se odboru za imunitet.

G. zast. Mato Mrazović moli dopust na 3 nedelje danah.

(Dozvoljava se.)

Učitelji zagrebačkih pučkih učionah mole, da visoki sabor zaključkom svojim decenije, koje su prije novoga škol. zakona imali pravo uživati, u kvinkvenije pretvoriti izvoli. — Ide odboru peticionalnomu.

Molba Hajmana Ferde, obć. bilježnika, za odpravninu kao bivšemu kot. pisaru u iznosu od 400 forinti. — Ide odboru peticionalnomu.

Molba činovnikah manipulacionalnih kr. sudbenog stola u Vukovaru za povišenje berivah.

Ide odboru peticionalnomu.

Pošto je vis. sabor zaključio, da se o prešnosti predloga g. Miškatovića razpravlja, to podieljujem njemu rieč, da tu prešnost obrazloži.

Josip Miškatović: Vis. sabore! Meritornu stranku ovoga predmeta biti će vremena onda razpravljati, ako vis. sabor usvoji sve ono, što se u mojem predlogu sadržaje. Prešnost pako biti će članovom ovoga sabora jasna, ako se promisli ta okolnost, da je nuždno ovaj predlog razpravljati i o njem zaključiti, a sjeditba ova biti će po svoj prilici kratka. Zato umoljavam vis. sabor, da izvoli predlog prešnim proglasiti.

Predsjednik: Prima li se po gosp. Miškatoviću zamoljena prešnost njegova predloga. Ona gospoda, koja su zato, neka izvole ustati.

(Većina.)

Prešnost ovoga predloga je primljena. Pošto je prešnost primljena i predlog već tiskan, s toga se stavlja za sutrašnju sjednicu, t. j. dne 12. rujna na dnevni red. Dolazi na razpravu prešnost predloga gosp. Kukuljevića. Ja s toga pozivljem gospodina predlagatelja, da glede prešnosti obrazloženje dade.

Ivan Kukuljević: Vis. sabore! Poznato je, da je iz razvojačene hrvatsko-slavonske krajine putem neustavnih organah i naredabah, i to bez ikakva znanja i privole ovoga sabora kao zakonodavnoga tiela kraljevine Hrvatske i Slavonije, kojoj po zakonu i historiji pripada također krajina kao cjelokupni dio zemljišta ovoga, sastavljena neka investicionalna zaklada iz prodaje krajiških šumah, o kojoj zakladi neznam pravo, ni početka, ni razvitka, ni sadašnjega stanja.

Da se glede ove zaklade od strane ovoga sabora potrebiti koraci dalnji učiniti mogu, neobhodno je nuždno, da imamo sve spise, koji se protežu na istu ovu zakladu, u koju zakladu upravo i naša zemaljska, ovomu saboru odgovorna vlada ima putem investicionalnoga povjerenstva, kao i putem svoje ingerencije takodjer pravo uticati.

S toga, vis. sabore! da možemo dalnje korake učiniti neobhodno su potrebiti ovi spisi; predlog je učinjen od moje i mojih drugovah strane, da vis. sabor izvoli pozvati zemaljsku vladu, da ove spise u najkraće vrieme i ako je moguće, za jedan ili dva dana, budać će ovo zasjedanje kratko vrieme durati, ovomu saboru na stol podnieti izvoli, a zatim takodjer točno izviešće o postanku, razvitku i sadašnjem stanju ove iste zaklade. S toga molim visoki sabor, da ovaj predlog izvoli prešnim proglasiti.

Predsjednik: Prima li vis. sabor, da se ovaj predlog prešnim proglasi?

(Prima se.)

Pošto je dnevni red izcrpljen, to zaključujem sjednicu i drugu uričem za sutra u 10 satih. Na dnevnom redu biti će prvo: pretresivanje predloga g. Miškatovića, zatim pretresivanje predloga gosp. Kukuljevića, onda izvješće verifikacionalnoga odbora, napokon izvješće peticionalnoga odbora.

(10 satih 25 minutah.)

Digitized by Google

Sedamdeset i šesta saborska sjednica,

držana dne 12. rujna 1877. u 10 sati prije podne pod predsjedničtvom saborskog predsjednika g. Nikole Krestića.

Sadržaj: Zapisnik prošle sjednice. — Podnesci. — Interpelacija zast. Ivana Vončine o porabi tisk. zakona. — Urgiranje interpelacije Fr. Folnegovića stavljene ob istoj stvari. — Dnevni red: Predlog J. Miškatovića — predlog J. Kukuljevića. — Izvješće odbora peticionalnoga. — Obrazlaganje prešnosti predloga F. Foinegovića glede povriede hrv. zastave na Rieci. — Izbor 3 članova za sastav adrese na Nj. Veličanstvo uslied predloga Miškatovićeva. — Dnevni red buduće sjednice.

(10 satih 12 min.)

Predsjednik: (Zvoni.) Sjednica počimlje. Molim gosp. bilježnika, da izvoli zapisnik pročitati.

Bilj. dr. **Blaž Lorković**: (Čita.)

Zapisnik

LXXV. sjednice sabora kraljevinah Dalmacije, Hrvatske i Slavonije držane u glavnom i zemaljskom gradu Zagrebu dne 11. rujna 1877. pod predsjedanjem saborskoga podpredsjednika gospodina Mirka Hrvata u prisutnosti 45 saborskih članovah.

Prisutni od strane kr. zemalj vlade preuzvišeni gosp. ban Ivan Mažuranić i odielni predstojnici Jovan Živković i dr. Pavao Muhić.

Čitan je zapisnik posljednje saborske sjednice, i bez primjetbe ovjerovljen.

Predsjednik javlja, da su na visoki sabor stigli sliedeći podnesci:

Saborski odbor pravosudni podnaša izvješće ob osnovi zakona o preinaci zakonskoga članka IX. 1870. ob ukinuću zakonah postojećih proti lihvarstvu.

Stavlja se na dnevni red na 14. rujna o. g.

Pravosudni saborski odbor podnaša izvješće ob osnovi zakona, kojim se dopunjuje zakon od 3. ožujka 1874. god. o zadrugah u pogledu razredjivanja sa zadružnimi dielovi za vrieme nerazdieljene zadružne zajednice.

Stavlja se za 14. rujna na dnevni red.

Verifikacionalni odbor podastire izvješće glede izbornih zapisnikah, kojimi su preuzvišeni gospodin Koloman pl. Bedeković za grad Osiek, a barun Alfred Scholten za kotar virjanski izabrani.

Stavlja se na duevni red za sriedu t. j. 12. rujna.

Odbor peticionalni podnosi svoje drugo izvješće.

Stavlja se ze sriedu t. j. 12. rujna na dnevni red.

Sjedinjeni odbori za poslove unutarnje zemaljske uprave i obćinarstvo podnosi predlog ob osnovah zakona ob ustvojstvu gradskih obćinah i ob uredjenju seoskih i trgovištnih obćinah.

Tiskati će se i staviti na dnevni red.

Zastupnik naroda Josip Miškatović, poduprt po desetorici zastupnika, stavlja predlog:

„Neka vis. sabor izvoli izabrati odbor sa tri člana, koji će sastaviti i saboru na razpravu podnieti adresu Njegovomu Veličanstvu u ime spojitbe krajine; neka izvoli ovaj predlog prešnim proglasiti, te zaključiti, da se adresa. bude li usvojena, preko visoke zemaljske vlade Njegovomu Veličanstvu izruči.

Pitanje o prešnosti stavlja se u današnjoj sjednici na dnevni red.

Zastupnik naroda Ivan Kukuljević, podrprt po desetorici članovah, podnosi predlog:

„Neka se pozove visoka kr. zemaljska vlada. da predade odmah saboru sve spise, tičuće se tako zvane hrvatsko-slavonske krajiške investicionalne zaklade sa točnim izvješćem o početku, razvitku i današnjem stanju iste zaklade te da se ovaj predlog po visokomu saboru prešnim proglasi“.

Pitanje o prešnosti ovoga predloga staviti će se danas na dnevni red.

Kralj. sudbeni stol zagrebački moli podnesci od 4. rujna o. g. br. 1263. i 4345. dozvolu, da smije sudbeno progoniti zastupnika naroda Josipa Miškatovića sbog prestupka po §§. 491. i 493 k. z.

Ide odboru za imunitet.

Zastupnik naroda Matija Mrazović moli sbog bolesti dopust na tri nedelje.

Dozvoljuje se dopust na tri nedelje.

Digitized by Google

Učitelji zagrebačkih pučkih učionah mole, da im visoki sabor zaključkom svojim decenije, koje su prije novoga školskoga zakona imali pravo uživati, u kvinkvenije pretvoriti blagoizvoli.

Odpućuje se odboru peticionalnomu.

Ferdo Heiman, obćinski bilježnik u Varaždinskih Toplicah moli za podieljenje odpravnine kao bivšega kotarskoga pisara u iznosu od 400 fr.

Odpućuje se odboru peticionalnomu.

Činovnici kod manipulacije kod kralj. sudbenoga stola u Vukovaru mole za blagohotno povišenje beriva.

Odpućuje se odboru peticionalnomu.

Zatim prešlo se je na dnevni red.

Na dnevnom je redu pitanje o prešnosti predloga zastupnika Miškatovića i drugovah o podnešenju adrese Njegovomu Veličanstvu sbog spojitbe krajine.

Pošto je na poziv predsjednika zastupnik Miškatović obrazložio prešnost, bude zaključkom sabora predlog prešnim proglašen i za sutra t. j. 12. stavljen na dnevni red.

Na poziv predsjednika obrazložio je zatim zastupnik gospodin Kukuljević prešnost predloga, te bude zaključkom sabora predlog g. Kukuljevića i drugovah prešnim proglašen, te će se staviti na dnevni red.

Pošto je tim bio dnevni red izcrpljen, bude sjednica zaključena a druga urečena za sredu t. j. 12. rujna o. g. u 10 satih prije podne sa sliedećim dnevnim redom:

Razpravljati će se o predlozih gg. Miškatovića i Kukuljevića, zatim izviešće verifikacionalnoga i izviešće peticionalnoga odbora.

Krestić v. r.
predsjednik.

Dr. **Blaž Lorković** v. r.
sab. bilježnik.

Predsjednik: Ima li kakova prigovora proti ovomu ovako sastavljenomu zapisniku?

(Neima.)

Prigovora neima, zapisnik se verificira.

Na ovaj vis. sabor stigli su sliedeći podnesci:

Občina Beočin, utjelovljena polilićkoj občini Čerević, moli za milostivo odciepljenje od te občine. — Ide odboru peticionalnomu.

Manipulacionalni činovnici kr. sudb. stola u Varaždinu mole za povišenje plaće. — Ide odboru peticionalnomu.

Odbor pravosudni podnaša izvješće o osnovi zakona „o stegi ovrhe na plaće, mirovine i ine pristojbe osobah, spadajućih k stalnoj c. i kr. vojsci, ratnoj mornarici i domobranstvu, njihovih udovah i sirotah.“ — Dati će se štampati, te će se staviti u svoje vrieme na dnevni red.

Odbor pravosudni podnio je izvješće o osnovi zakona „o dužnosti željezničkih podhvatničtvah naknaditi štetu, počinjenu na želieznicah, s kojih čovjek izgubi život ili bude ranjen.“ — Staviti će se u svoje vrieme na dnevni red.

G. zast. Folnegović podnio je po desetorici drugovah podpisan sliedeći predlog.

Bilj. dr. **Marko Lončarić**: (Čita. — Predlog vidi u zapisniku.)

Predsjednik: Vis. sabore: Pitanje o prešnosti staviti će se još danas na dnevni red.

Daljnih podnesakah nema. Rieč ima gosp. predstojnik unut. posalah.

Jovan Živković: Vis. sabore! Čast mi je od strane vlade zak. osnovu ob ustroju gradskih obćinah u kraljevini Hrvatskoj i Slavoniji, kao što i onu ob uredjenju seoskih i trgov. obćinah, povući natrag.

Predsjednik: Uzimlje se do znanja. — Rieč ima g. zast. Vončina, da stavi interpelaciju:

Ivan Vončina: Vis. sabore! Nema tomu davno, što je glas slobodne, neodvisne štampe u Hrvatskoj posve bio zamuknuo. Mislilo se je sa strane tadašnjih vladavinah, da će se ugušiti duh opornosti i nezadovoljstva u zemlji, ako se neodvisno novinstvo tamnicom i globami, a na posljedku i izgonom iz zemlje uzme progoniti, i što se je u tom smjeru izkusilo po čitavom svietu, pokazalo se je i u nas: da se duh čovječji, duh slobode niti vješali ugušiti niti okovi sapeti nedade, dapače da ovakav duh biva sve snažniji i življi, što više ga drzovita ruka silnika hoće, da stiska i tapinje. Ovakovim duhom proniknut, smatrao je sabor prije 5 godinah, da mu nema prećega posla, nego stvoriti zakon, imajući biti pouzdanim branikom proti samovoljnu progonstvu slobodne štampe od strane državne vlasti, koja i kraj zakona o neuklonivosti namještenih sudacah, pravom promaknuća ili zapostave njihove, svedilj ima dovoljna sredstva u ruci, da progoni slobodnu štampu, ako bi se usudila smetati vladu i njezine organe u sladjahnom uživanju olimpijskog njihovog mira; a jer bijaše prešna potreba takova zakona, nebijaše vremena stvarati što originalna, nego išlo se je recipirati austr. zakon o porabi tiska, o sastavljanju porotnih listinah i o kazn. postupku u stvarih tiskovnih, i ovi zakoni zadobiše 17. svibnja 1875. previšnju kralj. sankciju. —

Ovimi zakoni smatrasmo, da su kraj osigurane slobode tiska učinjene dvie znamenite stečevine za razvitak pravnoga života; jedna što se učešćem gradjanstva kod porotnih sudovah budi i jača pravna sviest naroda, druga pako, što vlada i njezini organi nisu više u odioznom položaju, da si sami traže zadovoljštinu, ako bi se komu uzhtjelo, rad njihov podvrći putem tiska neopravdanoj i nezasluženoj kritici, podobnoj izazvati proti njim nezadovoljstvo i preziranje pučanstva, nego što će u poroti vazda naći zaštite proti svakomu, komu bi se htjelo smetati red u državi ili navaljivati na patriotičnu, požrtvovnu i oko promicanja javnoga dobra nastojeću vladu. — Vlada, koja u poroti nenalazi dovoljne zaštite naprama izgredom razuzdane štampe, nego koja mora tražiti sebi zadovoljštinu putem i načinom, kojemu u zakonu temelja nema: ovakova vlada mora da si je svjestna, da neima ugleda i po-

Digitized by Google

vjerenja u narodu, ovakova vlada nema prava na život u ustavnoj zemlji! (Živio! na lievoj.)

Predpostaviv ovo, svraćam se na zakon o slobodi tiska, i tu mi je prije svega uzeti rieč o tom, kako se ti zakoni u praksi kod nas vrše. Glavno načelo ovih zakonah jest, da u pogledu zločinstva ili prestupka, počinjena tiskopisom, imade suditi porota, da li je obtuženik kriv ili nekriv. Ovo načelo bijaše pred očima svim faktorom, koji su sudjelovali kod stvaranja tih zakonah; ovo načelo sveto je u državi, iz koje su se ti zakoni ovamo prenesli, i nemože nego pusta rabulistika i hotomično izopačenje zakona zahtievati, da okrivljeniku u poslovih tiskovnih mimo porotnika drugi tko sadi. Druga je stvar, gdje nema okrivljenika, a drž. odvjetnik netraži nego zabranu dalnjega razširivanja tiskopisa u smislu §. 12. kazn. zakona U ovom slučaju odluči sud mimo porote, da li se ima zabraniti razširenje tiskopisa, ali o okrivljeniku nema dalje govora, on se nema progoniti pred nikakvim sudom.

Ovako propisuje zakon, koji je svakomu jasan, osim onim, kojim je sloboda tiska sama po sebi zazorna i koji u stranačkoj zasliepljenosti svojoj sude, da će se naša zemlja pretvoriti u raj obćenitoga zadovoljstva, ako se progone protivnici sadašnje vlade i protivnici stranke, kojoj i ja imam čast pripadati, bezobzirnom povredom postojećega zakona.

Uvela se je naime praksa, izbjegavati porotu pak u smislu §. 12., koji sam prije iztako, tražiti pred sudb. stolom u nejavnoj sjednici zabranu tiskopisa radi tobožnjeg prestupka ili zločinstva, počinjena tiskopisom, i na temelju ovakove objektivne odsude, koja izključuje progonstvo okrivljenika, traži se kod kot. suda subjektivna presuda i kažnjenje obtuženika.

Ovakovim postupkom ruši se s temelja zakon o slobodi tiska, i stavlja se dapače izvan krieposti upravo od one strane, koja je u prvom redu pozvana, da ovaj zakon vrši i da mu pribavi štovanje. Ovakovim postupkom uvela se je mjesto zakonitoga suda neka vrst prevotalnoga suda, pred kojim su se negda progonili protivnici najokorelijega francezkoga absolutizma. Moguće, da to sve nebiva s voljom vlade, zato sam slobodan pitati: (Čita.)

(Interpelaciju vidi u zapisniku.)

Predsjednik: Interpelacija ova uvrstiti će se u zapisnik i predati svietlomu banu. — Rieč ima g. Seitz, da stavi interpelaciju.

Vinko Seitz: (Čita.)

V. Seitz: Vis. sabore! S razloga, što je savskimi poplavami usljed evo već tri godine neprestano ponavljajućih se prodorah savskih nasipah pučanstvo posavačko jur sasma osiromašilo;

s razloga, što evo dvie god žiteljstvo ono rek bi izključivo sve svoje sile samo na radnju i popravak savskih nasipah u toliko posvećuje, da na ozbiljni rad na poljih i livadah svojih ni pemisliti nemože;

s razloga, što su radnje na tih nasipih toli ogromne, da ih pučanstvo ovo samo podnipošto izvesti kadro nije, a da materijalno sasma nepropadne;

s razloga, što su sve dosadanje radnje samo od kratkotrajne i šimerne vriednosti, ako se na nekih mjestih osiguranje sasvskih obalah neizvede, a posao taj toli skupocien, jošte da ga pučanstvo iz vlastitih sredstvah i vlastitimi silami izvesti kadro nije, a da mu se baš smrtni udarac nezadade;

kao što i s razloga, što je ove godine nerazmierno velika svota samo na uzdržavanje mjerničkog osoblja na savskih nasipih sada radećega, potrošena, imajući pred očima i prieku nuždu i nevolju onoga pučanstva,

častim se podastrieti vis. kr. zem. vladi sliedeću interpelaciju:

(Vidi zapisnik.)

Predsjednik: Interpelacija ova uvrstiti će se u zapisnik i predati svietlomu banu.

Rieč ima g. Folnegović, da urgira odgovor na interpelaciju.

Franjo Folnegović: Vis. kućo! Jedna od glavnih manah našega poslovnika jest, što niti veže vladu, kada ima odgovoriti zastupnikom na interpelacije, niti daje zastupniku naroda pravo izjaviti, na koliko se zadovoljava sa odgovorom na interpelaciju. Po tom izgubi interpelacija veliki dio svoje važnosti, a ujedno je zastupnik narodni lišen sile, da svojim dužnostim zadovoljava, kako mu rodoljubiva sviest nalaže. Već je skoro godina danah minula, što sam ja na visoku vladu upravio interpelaciju, koju je u drugoj slici, nešto malo oslabljenoj, obnovio danas g. zastupnik Vončina. U ovoj interpelaciji sam ja iztaknuo sve mane i nedostatke, koji su mi se činili, da postoje kod naših oblastih u postupku tiskovnih stvarih, te su u opreci i sa samim postojećim, za današnje vrieme premalo liberalnim tiskovnim zakonom. Samo sam išao dalje, nego gospodin zastupnik Vončina i pitao sam u interpelaciji, da li po nazoru vlade odgovara dostojanstvu i pravu naroda hrvatskoga, što on neima tako liberalan tiskovni zakon, kao što druge države, naročito Ugarska? Na takovu interpelaciju, gospodo moja, neima eto godinu danah odgovora. I taj neodgovor neka bude odgovorom gospodinu Vončini na njegovu interpelaciju. Vlada, ja moram suponirati, nezna, što bi na to odgovorila, a do vas, gospodo, ne do nas, koji smo u manjini, stoji, da korake učinite, kako da se ovakovo nemoralno, da nerabim strožijega izraza, stanje u našoj domovini jedanput kraju privede.

Ja sam tako slobodan, za ovaj čas samo urgirati svoju intdrpelaciju, kako sam ju onda stavio, a nadam se, upravo zato jer je već gospodi od vladajuće stranke do nokatah došlo, da će vis. vlada jedanput u ovom pitanju doći s nami na čistac. Molim zato visoko predsjedničtvo, da učini korake, da dobijem odgovor na moju interpelaciju.

Predsjednik: Ovo urgiranje stavit će se u zapisnik.

Digitized by Google

Prelazi se na dnevni red Na dnevnom redu je predlog g. Miškatovića, koji glasi: (Čita.)

Molim gosp. predlagatelja, neka izvoli rieč uzeti.

Josip Miškatović: Vis. sabore! Ja neznam, je li ikoji predlagatelj igda imao lakšu zadaću, nego ju ja danas imam, kad mi je obrazložiti predlog, što no sam ga učinio; jer ono, što ja predlažem, toliko je u uvjerenju i želji našega naroda i ovoga vis. sabora, jer je u interesu cjelokupnosti naše zemlje, da u istinu niti u ovom saboru, niti u cieloj zemlji neće biti prigovora proti mojemu predlogu.

U Hrvatskoj lahko se nadje i stvara opozicija proti svačemu. U ovom sam sretan, da opozicije ili neima, ili ako bi je bilo na kojoj strani, to je u interesu naroda i cjelokupnosti zemlje, da se ova opozicija niti pojaviti nesmije. Prije bi se možda dalo prigovoriti proti mojemu predlogu to, zašto visoki sabor sa ovim predlogom već odavna nije izašao; ja odgovaram, da imade svemu svoj razlog.

Vis. sabor sigurno se sjeća kraljevskoga reskripta, kojim je otvoren, i u njem zadaje kraljevska rieč, da će se još za trajuće periode izpuniti zakon, koji odredjuje, da se imadu najviša sudišta krajiška spojiti s provincijalnimi. Vis. sabor čuo je pako i izvješće ove sjeditbe, s kojih razlogah nije se moglo do spojitbe ovih sudištah doći. Krajiška uprava živo se je opirala, da bi se sudišta spojila u onoj mjeri, koja znači istinitu i ozbiljnu spojitbu; jer je mislila, da spojitbi sudištah imade što skorije sliediti i spojitba ciele uprave. Slušalo se je pako, da krajiška uprava zato ponajviše želi zadržati posebnu upravu, jer imade zadaćah izvršiti, kojih ja neću kazati, da su potekle iz osobnih motivah, nego kojih nepriznajem, da su možda uzporedno tekle sa živom željom i može biti interesom naše zemlje.

U ovom smatram i izpričavam neke namjere, s kojih je sabor do sada čekao na izpunjenje zadane rieči, da će se spojitba krajine izvesti. Medjutim domala izadje na vidjelo, da krajiška uprava imade dovoljno razloga, priečiti spojitbu krajine sa materom zemlje, te da neima one snage, koja se hoće, da se izpune one osnove.

Ona nije mogla osigurati krajiških šumah, nije mogla osigurati niti snovanje željeznice, niti svojom rukom zahvatiti u dogodjaje, koji se na okrajku naše krajine sbivaju; ako svega toga izvesti nije mogla, onda se pita, kojim pravom ona obstoji, koju još zadaću može imati, da li može biti, da se samo smutnja medju jednom i drugom polovicom naše domovine sije i uplodjuje. Kako se znade, krajiška je uprava ustanovljena u to ime, da razvojači krajinu i priprema za spojitbu sa materom zemljom.

Ovoj zadaći na čelo postavljen je vojnik po svoj prilici s toga, što se je mislilo, da krajišnik lički sbilja samo vojnički može krajinu dovesti do ustavna života. Mi, koji smo poznavali krajinu, vrlo dobro smo znali, da je sve ovo suvišno. Kod izborah saborskih zastupnikah belovarske županije, dok je još bio general Rosenzweig upraviteljem belovarske županije, pokazalo se je, da je slabo pero puno jače, nego li vojnička sablja; jer uzprkos vojničkoj sablji niti jedan od kandidatah Rosenzweigovih nije bio izabran u belovarskoj županiji. Bilo je dakle posve suvišno, da vojnik priprema ustavni život.

Ona moralna sveza, koja uviek obstoji medju materom zemljom i krajinom, pokazuje se jasno u zahtjevih prijašnjega sabora, te da domovina neima sreće, van u njezinoj cjelokupnosti; i ovu su želju krajiški zastupnici izjavili u ovoj sabornici.

Sada se pita sa nekih stranah, dapače izriče se sumnja, da li je odgojen u vojničkoj krajini takav duh, da bi se mogla spojiti? Tko o tom sumnja, da li je bió odgojen taj duh, pošto se znade, da je želja o spojitbi davna izjavljena, taj sumnja, je li svoju dužnost izpunjava krajiška uprava; jer ako u krajini toliko godina nije mogla toga duha uzgojiti, dapače se kaže, da nije još takav duh u krajini, to sliedi, da ga nemože uzgojiti, nego samo može odgojivati onaj duh, koji je tomu životu sklon i potreban, ustavni život.

Svi ovi obziri, vis. sabore, samo će tomu doprinieti, da je i u zemlji i u javnoj štampi i u vis. saboru sazrela ona odluka i misao, da je već jedan put i shodno i potrebno, da se spojitba krajine zahtieva, tim više, gospodo, sazoruje ova odluka, što se je kroz našu domovinu podiglo veliko pitanje, koje je u različitih zemljah gdje strah, gdje nadu uzbudilo, a u našoj zemlji probudilo je i nadu i strah. Strah osobito taj, da lomeći se tolikimi valovi u susjedstvu našem, nebi zatekli zemlju pótrganu i pociepkanu, i tim nesnažnu, da svoj interes uz interes monarkije osigurati i uspješnije obraniti može. Domovina naša zna, da je njoj samo sa monarkijom veslati, da u njoj može doći do svojih ciljevah; ali da može veslati, potrebna je snaga, koja se samo ujedinjenjem postići može. I kad mi ištemo cielokupnost zemlje, kad zahtievamo spojitbu krajine, ištemo ne samo u svom interesu, nego s cilja toga, da Hrvatska, jaka i snažna, može biti u svakoj potrebi i za svako stanje monarkiji od pomoći. Govoreć o spojitbi krajine, vis. sabore, nije moguće zaboraviti, da hrvatska cjelokupnost imade još zemaljah, koje k njoj spadaju. Sam kraljevski reskript n. pr., u kojem je govor o spojitbi krajine, spominjao je to, da će se upotriebiti shodno vrieme, da se još neriešeni odnošaji medju gradom Riekom i Hrvatskom imadu na čistac dovesti. Nagodbeni zakon, govoreć o cjelokupnosti naše zemlje, govori i to, da ovoj cjelokupnosti spada i posestrima Dalmacija, i ujedno Hrvatska uzima na se dužnost ne samo prijateljsku, nego i dužnost države, koja hoće, da svoju cjelokupnost na kraj izvede, da će nastojati, da se i Dalmacija spoji sa Hrvatskom. Kad dakle Hrvatska sama podigne rieč za spojitbu krajine, nemože zanemariti, da nespomene, da i Dalmacija i Rieka u ovo

*

Digitized by Google

pitanje zasiecaju. Dakle o svem ovom u adresi, koju ja predlažem vis. saboru, mora se povesti rieč, a ja adresu predlažem zato, jer je poznato, da najsvečanija forma, u kojoj narod govori sa presvietlom krunom, sa svojim kraljem, je forma adrese.

Zato usudjujem se predložiti vis. saboru, da izvoli prihvatiti predlog, koji ište, da se odbor sastavi, koji će adresu sa ovim pitanjem sastaviti i onda podnesti na razpravu vis. saboru.

Predsjednik: Molim gosp. govornika, ovo posliednje nespada na stvar; jer glasovati se imade po njegovu predlogu o tom, da se sastavi adresa o spojitbi krajine.

Josip Miškatović: Ja samo spominjem to, da će se već u adresi povesti rieč o Dalmaciji i Rieki.

Predsjednik: Ona gospoda, koja hoće, da o tom predmetu govore, neka se prijave gosp. bilježniku dru. Lorkoviću.

Rieč ima gosp. Kukuljević.

Ivan Kukuljević: Vis. sabore! Ja želim samo na kratko poduprieti predlog gosp. predgovornika. Pitanje o spojitbi krajine sa materom zemljom provlači se u svih naših saborskih spisih od više vjekovah sve do dana današnjega. Pravednu želju naroda priznavala je kruna, priznavala je Ugarska, priznavali su toliki reskripti i resolucije kraljevske, priznavali su dapače jasno zakoni, koji do danas još obstoje. Pa ipak nemogaše naš narod sve do danas doći do izpunjenja ove goruće i toli potrebite želje. Koji su uzroci tomu, gospodo? Ja sam o tom mnogo razmišljao, a uvjeren sam, da je svaki od gospode zastupnikah takodjer razmišljao.

Neobzirući se na kojekakove valovite okolnosti naše monarkije i naše domovine, došli smo do toga uvjerenja, da glavni uzrok tomu, što mi želju našu do sada još nismo postigli, sastoji u nepovjerenju prama našemu narodu, prama narodu, koji ima toliko zaslugah za dinastiju, za monarkiju, za čitavo kršćanstvo, kolike zasluge možemo reći, da ima malo koji od narodah u našoj monarkiji, i da mi doista s ponosom možemo reći, da se sa svakim inim narodom u monarkiji natjecati možemo.

Stara je istina, da nepovjerenje s jedne strane radja takodjer nepovjerenje s druge strane; i doista dokaz su upravo Hrvati prije njekoliko godinah u svom ponašanju naprema Beču. Kad su vidili, da od ondje ima najviše zaprekah glede spojitbe Dalmacije i u obće glede cjelokupnosti naše zemlje, pa su izgubili sve povjerenje prema Beču i okrenuli mu pleća.

Nu danas vidimo, gospodo moja, da se sve to više gubi i gubi povjerenje proti novoj našoj saveznici, Ugarskoj, koja neobziruć se na zakon i naš i svoj, na kojem je učinjena upravo želja naša glede cjelokupnosti, nečini niti ikojim načinom, da se ova želja postigne.

Kad mi pomislimo, gospodo, koliko je upravo ova Ugarska i nakon žalostne katastrofe postigla kroz Beč i u Beču u novije vrieme, kad mi promislimo, da je ova kroz Beč dobila naše hrvatsko Medjumurje, koje bijaše već odkinjeno od Ugarske, da je ugarska vojnička krajina istom što je razvojačena, odmah pridružena Ugarskoj u svih strukah uprave. Kad promislimo, da je naša po naravi, po narodu, po zemljištu, po historiji i po zakonu hrvatska Rieka (Glas: Živio!) podložena upravi ugarskoj, neobaziruć se nimalo na hrvatske interese; kad promislimo, gospodo moja, da nemože i hrvatsko-slavonska krajina i iza razvojačenja samo u zajedničkih poslovih ugarske uprave pridružena i podčinjena biti na njezinu upravu, a nimalo hrvatsku, kako bi i valjalo: onda mora doista svaki čestiti Hrvat oćutiti, da je duboko u duši uvriedjen i da mu je srce ranjeno, jer vidi, da samo mi Hrvati nemožemo od mjerodavnih krugovah ono postići, što nas po pravu i zakonu ide. (Glasovi: Živio!)

Cjelokupnost naše zemlje, kako svi znamo, je životno pitanje našega naroda. Nepostigavši mi, gospodo, cjelokupnost zemlje, naš narod kao član velikoga plemena slavjanskoga biti će možebiti prisiljen, da bude potjeran od kakove burne okolnosti u prijašnju srodnu luku, gdje može istina bog naći i bolji državni obstanak i sretniju budućnost materijalnu i više može biti narodnoga razvitka, ali naći će zajedno i propast svoga individuuma i historičkoga bića.

Sve dakle nas uči, gospodo moja, da nam u ovom žalostnom stanju pocjepanom i potrganom, u kojem se hrvatski narod upravo u ovoj monarkiji nalazi, nije prave budućnosti. Kako znamo, neima osim Poljakah na svietu možebiti toliko raztrgana naroda kao što su Hrvati, jer pogledamo li u Tursku, nalazimo našega naroda, pogledamo li u Cislajtaniju, nalazimo našega naroda, pogledamo li u Dalmaciju i Istru, nalazimo našega naroda, nalazimo ga u Translajtaniji, u Ugarskoj, dapače medju Slovenci nalazimo granu našega hrvatskoga naroda; sve je to raztrgano i razcjepkano; sve to nemože središta naći, nemože naći onoga, što je nam za život neobhodno potrebito.

Mi tražimo, što nam je od krune, od saveznika, što nam je po zakonu obećano i nikada nije izpunjeno. Ja mislim, da je doista sada došlo skrajnje vrieme. — Nepreostaje mi dakle drugo, nego po predlogu gosp. predgovornika još poprimiti zadnje sredstvo i obratiti se u nadi posljednjoj na krunu i našega kralja, koji se je toliko putah pokazao blagim i sklonim prema našemu narodu. Nenadjemo li tamo nikakove utjehe, onda ja mislim, da za naš narod i za tako zvanu vojničku krajinu nema više spasa. S toga ja pristajem uz predlog gosp. predgovornika; jedino bi volio, da se od ovoga sabora izravno putem izaslanstva maloga obratimo na našega kralja, jer mislim, da živom i toplom riečju uz pripomoć mjerodavna i odlučna faktora u Beču, prije bi se došlo do svrhe; jer ako se bira put kroz našu vladu, osobito ako se ova adresa sabora, kako obično, onim putem pošilja do Njegova Veličanstva, kojim do sada, neće toliko važiti, nego ako se ujedno i živa rieč upotriebi. (Živio!)

Digitized by Google

Predsjednik: Želi li još tko govoriti?

(Javi se g. Kamenar.)

Rieč ima g. zast. Kamenar.

Juraj Kamenar: Vis. sabore! Dočim nijedan predgovornik nije rekao što želi, to ću ja još progovoriti o toj stvari i nešto kazati i to sa gledišta materijalnoga. G. predgovornik je kazao, da neima nijednoga Hrvata, nijednoga zastupnika u ovom saboru, koji nebi podupirao sa svim srcem i iz sve duše predlog njegov, osobito sada, kad je najljepša prilika i najveća nužda, da do sjedinjenja dodjemo; mi zbilja nismo u materijalnom pogledu takó jaki, da bismo mogli na 4 vladavine trošiti, mjesto da na jednu. Zato preporučam ja još jednom svom dušom ovaj predlog. (Veselost.)

Predsjednik: Pošto nitko neželi govoriti....

(Javi se g Folnegović.)

Rieč ima g. Folnegović.

Franjo Folnegović: Vis. sabore! Ja bi imao samo to kazati u ime drugovah svojih, pošto o samom predmetu sada nemože biti govora, dok se adresa nesastavi, da proti predlogu nećemo glasovati, jer mu je zadaća tražiti nješto, a za predlog nemožemo biti, jer se netraži sve, što se po pravu tražiti ima.

Predsjednik: Stupa se k glasovanju. Pitanje glasi: Prihvaća li vis. sabor u načelu predlog „da se izabere odbor sa 3 člana, koji će sastaviti i saboru na razpravu podnieti adresu Nj Veličanstvu u ime spojitbe krajine“? Ona gospoda, koja su zato, neka izvole ustati.

(Velika većina.)

Predlog je primljen.

Izbor odbora staviti će se danas na dnevni red.

Na dnevnom redu je nadalje predlog g. Kukuljevića, koji glasi ovako: (Čita ga.)

„Neka se pozove vis. vlada, da predade odmah saboru sve spise, tičuće se t. zv. hrv.-slavonske krajiške investicionalne zaklade sa točnim izvješćem o početku, razvitku i današnjem stanju iste zaklade, te da se ovaj predlog po vis. saboru prešnim proglasi.“

Rieč ima g. predložitelj.

Ivan Kukuljević: Vis. sabore! Pošto sam već jučer govorio o tom predmetu, mislim, da bi bilo danas opeta suvišno govoriti. Preporučujem samo ovaj predlog za prihvat onako, kako je predložen. (Živio!)

Predsjednik: Želi li tko govoriti?

(Nitko.)

Predsjednik: Pošto nitko neželi govoriti, bilo bi suvišno glasovanje, jer se nitko nije izjavio proti. Prelazi se na dalnji dnevni red. Na dnevnom redu je nadalje izvješće verif. odbora glede izbora preuzv. g. ministra Kolomana Bedekovića i bar. Scholtena.

Rieč ima g. izvjestitelj.

Josip Miškatović: Vis. sabore! Ja ću biti tako slobodan pročitati izvješće verif. odbora, koje je tako obširno sastavljeno, da će se moći suditi posve dobro o samom izboru i o predlogu odbora. (Čita.)

Predsjednik: Pristaje li vis. sabor na predlog, da se izbor pr. g. ministra Bedekovića za grad Osjek ovjerovljenim smatra?

(Pristaje.)

Josip Miškatović: (Čita.) „Proti drugom izboru u kotaru virjanskom...

Predsjednik: Želi li tko govoriti ob ovom predmetu? Rieč ima g. zast. Rubido.

Radoslav Rubido: Vis. kućo! Ja se sa predlogom odbora verifikacionalnoga glede verifikacije baruna Scholtena sprijateljiti nemogu. Da predjem na prigovore odbora proti ovjerovljenju baruna Scholtena. Navodi se kao prvo, da nije rodjen u krajini, a drugo, da nije zadobio zavičajnosti u nijednoj občini naše domovine. Tu se pozivam na §. 30. izbornoga reda, valjana za vojnu krajinu. (Čita ga.)

Barun Scholten zadobio je god. 1854. u dvostrukom svojstvu zavičajnost i stekao je zavičajnost u občini novogradskoj u svojstvu kao častnik i kao posjednik kuće i kućišta i nepokretninah od kojih je više nego 5 fr. poreza plaćao. Taj prigovor dakle nestoji i barun Scholten pripravan je to vis. kući dokazati.

U prosviedu nadalje stoji, da se tobože izbor nemože verificirati, jer je on pridieljen tirolskomu domobranstvu To se može svakomu častniku dogoditi, da za slučaj vojne opreme bude pridieljen jednomu dielu naše vojske.

Najglavniji prigovor je taj, da barun Scholten nije imao prava za aktivnoga izbora — dakle, da mu nepripada ni pasivno pravo izbora. Proti tomu mogu navesti §. 10. zakona izbornoga reda od g. 1870. (Čita ga.)

Ako se taj §. toga zakona gramatikalno tumači, nesliedi iz toga, da mora stojati u izbornoj listini, koj hoće da bude izabran i mislim, da će vis. kuća dopustiti, da može biti ljudi, koji posjeduju pravo bez da ga vrše, i da može pravo obstojati, bez da bude vršeno, tim da u izbornoj listini dotičnik stoji. Zato molim vis. kuću, da predlog odbora glede verifikacije baruna Scholtena neprimi, već da izvoli izaslati povjerenstvo u svrhu iztrage.

Predsjednik: Rieč ima g. Mirko Hrvat.

Mirko Hrvat: Vis. sabore! Ja ću samo nešto navesti, da dokažem temeljitost zaključka verifikacionalnoga odbora. Verifikacionalni odbor svoj predlog nije temeljio na tom, što barun Scholten nije zavičajnik ove zemlje, već što neima po zakonu propisana svojstva, t. j. što neima prava izbora. Buduć g. predgovornik navadja dokaze, da barunu Scholtenu pripada to pravo, to ću ja dokazati, da to nestoji.

Barun Scholten, u to se neću puštati, možda je god. 1854. dobio tim, što je bio aktivni vojnički častnik, zavičajnost; dakle ako je tim načinom dobio zavičajnost,

Digitized by Google

to je on istim načinom, čim je bio premješten iz vojne krajine u postaju segedinsku, isto pravo izgubio. Dakle prvim onim načinom zadobiveno pravo zavičajnosti nepostoji. Što se tiče drugoga načina, da je on tobože tim postigao pravo zavičajnosti, što ima kuću u vojnoj krajini, to takodjer nemože stojati, jer obstoji u vojnoj krajini zakon, da vojničkomu častniku nije dozvoljen posjed u onoj regimenti, u kojoj služi, nego u drugoj regimenti mu je slobodan.

Dakako, ako je godine 1854. imao kuću, nije mogao postići prava zavičajnosti, jer je imao kuću proti zakonu i sigurno ne na svoje ime, nego na ime drugoga upisanu. S toga dakle nije nikada ni imao prava, ili ako ga je kao služeći častnik imao, to ga je izgubio premještenjem u regularnu vojsku. Da na dalje neima prava zavičajnosti, što je častnik kod tirolskoga domobranstva, sliedi iz toga, jer zakon domobranski od god. 1868. naročito propisuje, da pripadnici zemaljah krune ugarske nemogu biti pridieljeni domobranstvu zemaljah cislajtanskih, kao što ni obratno stojati nemože.

Dočim je dakle barun Scholten, što je g. predgovornik priznao, pridieljen domobranstvu tirolskomu, dosliedno sliedi, da i sama vlada njega smatra pripadnikom zemaljah cislajtanskih. Zato mislim, da g. predgovornik neima pravo, ako tvrdi, da barun Scholten ima zavičajnost ove zemlje. Nu u ostalom odbor verifikacionalni temelji svoj predlog na tom, što barun Scholten izbornog prava neima. Barun Scholten priznaje sam, da nikada nije bio ni u biračku ni izbornu listinu unešen. Niti nije mogao biti uveden, jer u ono vrieme, kad su se biračke listine pravile, nije bio ovdje, nego izvan naše zemlje negdje, neznam baš gdje.

Zakon ne samo izborni, nego i o uredjenju sabora naročito kaže, da onaj, koj hoće da ima pasivno pravo izbora, mora imati aktivno pravo izbora ne po „gramatikalnom“ smislu, nego po smislu ustavnom i po smislu logike. To je i usus u inih zemljah, to nas uči razum i praksa, da onaj, koj nije niti u biračkih niti izborničkih listinah, taj svakako neima prava izbornoga. On može imati to pravo u ideji, on može plaćati 1000 fr. daće, ali ako nije unešen, ili je zaboravio reklamirati, izgubio je izborno pravo, on neexistira medju birači, te neima prava izbornoga. Dakle odbor verifikacionalni nije se upuštao u gramatikalno razglabanje smisla onoga §. i nije interpretirao do danas još nečuvenim načinom izbornoga reda. Nego kazao je po svom pravu: dočim barun Scholten neima aktivnoga izbornoga prava, to neima ni pasivnoga.

Predsjednik: Rieč ima g. zast. Kamenar.

Juraj Kamenar: Vis. sabore! Kako ljubim slobodu tako i pravo, a ova vis. kuća najsvetije pravo vrši kod ovakovih sgodah. Ja kad vidim kakav izbor kaošto je izbor ministra Bedekovića, pritičem u pomoć, nego kada proti barunu Scholtenu govorim, činim to samo s toga, jer ljubim pravo. Ja sam ga pod ruku primio i za razloge pitao, da li bi mu moći pomoći, da ga sbilja spasimo i zadržimo. (Veselost.) Ja baruna Scholtena nikada nisam vidio, dok nije medju nas stupio, pa kako nisam nikomu neprijatelj, nemogu biti ni njemu. Pitao sam ga za razloge, zašto su proti njemu. On mi je sam kazao što odbor predlaže, dapače i više, nego što je g. predgovornik naveo. Listine izborne sastavijene su za izbora druga našega Kulmera, g. barun Scholten nije mogao biti u listinu uvršćen, jer je tada u Galiciji bio; on nije bio tada u domovini niti u svom izbornom kotaru. Sada bi istu listinu za izbor sadašnji bilo jedino valjalo izpraviti putem reklamacije. On bi bio imao dužnost reklamirati, on to nije učinio i zanemario je svoje pravo

Gospodo i ja sam bio iz listine izbrisan pod Rauchom nu ne da budem zastupnikom, nego da dodjem na tako zvano bojište; ali ja sam nastojao, da dodjem do svoga prava, da budem u listinu uvršten. Barun Scholten najbolje bi bio učinio. da je u kratko reklamirao i bio bi uvršćen; kad to nije hotio učiniti, neima ni prava, da bude izabran.

Svakako ja se čudim onoj komisiji, kako ga je kandidirati mogla. Da sam bio ja predsjednikom, nebi bio toga dopustio. Sada da mi predlog g. Rubida prihvatimo, škodili bi barunu Scholtenu, škodili bi ovoj vis. kući i narodu našemu, jer nebi imali zastupnika ovdje. On će reklamirati, te će biti uvršćen pa opet izabran ako ima povjerenja kod dotičnoga pučanstva. Ja se slažem sa predlogom odbora, jer mislim da nikomu neučinim krivo i preporučam ga vis. kući.

Predsjednik: Rieč ima g. Folnegović.

Franjo Folnegović: Vis. sabore! Izvješće g. izvjestitelja verifikacionalnoga odbora iznenadilo me je u toliko, što se ono poziva na izbornu novelu, koja izrikom zahtieva, da svaki mora imati aktivno pravo izbora, koji hoće vršiti pasivno pravo. Kada sam ja povodom samoborskoga najnovijega izbora u ovoj vis. kući iztaknuo, kako se izborna novela u Samoboru nije vršila, nego unatoč sasma jasnoj ustanovi njezinoj nije se glasovalo po alfabetu, nego kako se je htjelo gospodi od protivne stranke, onda se je dokazivalo, da izborna novela nevalja za ovu periodu, a danas čujem opet od iste strane one da valja. To samo konstatiram, a inače glasujem za ovjerovljenje g. bar. Scholtena.

Predsjednik: Želi li tko govoriti? Ako ne, ima rieč g. izvjestitelj.

Izvj. **Josip Miškatović**: Vis. sabore! Na prigovore g. Rubide odgovorio je gosp. Mirko Hrvat tako, da mi netreba ništa više reći. Što se tiče zadnjega prigovora, koj se poziva na novelu, moram kazati, da se izvješće nepoziva samo na novelu, (Franjo Folnegović: Dakako ne samo na novelu.) nego se može pozvati i na stari zakon, po kojem je bio bar. Scholten izabran, kako se vidi iz zapisnika, i koji stari zakon isto zahtieva, što novela,

Digitized by Google

da onaj, koj hoće da ima pasivno pravo, mora imati i aktivno pravo. Može biti je to pogrieška, da se ovdje veli „novela“; (Folnegović: Aha, sada je pogreška!) jer stari zakon isto tako zahtieva izborno pravo aktivno kaošto novela kod onoga, koji hoće imati izborno pravo pasivno. S toga verifikacionalni odbor još nešto, kako će se kašnje vidjeti predlaže saboru, što će biti najbolji odgovor g. zastupniku Folnegoviću: da se u buduće imadu novi izbori obavljati po noveli, a ne po starom izbornom redu, pošto je novela postala zakonom i digla stari zakon.

Predsjednik: Sada će se glasovati. Pitanje glasi ovako: Smatra li vis. sabor izbor bar. Scholtena, obavljen dne 9. srpnja 1877., valjanim ili nevaljanim?

Dr. **Josip Vuščić**: Formulacija pitanja mora biti drugačija.

Predsjednik: Formulacija je načinjena po §. 8. poslovnika. Ja poznajem propis i ja se samo toga držim. Glasovati će se balotažom.

Pitanje ovako glasi: Smatra li vis. sabor izbor bar. Scholtena, obavljen 9. srpnja 1877. u Virju nevaljanim ili ne? Ona gospoda koja smatraju izbor nevaljanim, neka se izvole sa „da“ izjaviti, a ona koja smatraju izbor valjanim, sa „ne“.

Stevo Popović: Molim, §. 8. odlučuje, da se ima glasovati balotažom.

Predsjednik: Mjerodavan je predlog odbora, o njem se ima glasovati, a predlog je taj, da se izbor nevaljanim proglasi.

(Zvoni.) Rieč ima g. Jakić.

Antun Jakić: Molim, što se ima sa da, a što sa ne izraziti?

Predsjednik: „Da“ se kaže, ako je izbor nevaljan; „ne“, ako je valjan. (Zvoni.) Za skrutatore imenujem g. Seitza i g. Tombora.

(Poslje glasovanja.)

(Zvoni.) Molim na mjesta.

Rezultat izbora je sliedeći: Glasovala su 53 člana ove vis. kuće, od ovih glasovalo je sa „da“ 42, a sa „ne“ 11. Izbor dakle obavljen smatra se nevaljanim. a visoka vlada će se pozvati, da novi izbor preduzeti izvoli. Sliedi 3. predlog odbora verifikacionalnoga.

Josip Miškatović: (Čita. — Vidi zapisnik.) To se temelji na tom, što je novelom prijašnji zakon prestao biti zakonom, zato se mora po noveli izbor obavljati, a dodaje se ovaj uvjet radi toga, jer bi se moglo dogoditi, da bi neke obćine imale dvaputa pravo birati, a neke ni jedanput, ako se nebi pazilo na teritorij. N. pr. da to bude jasno, reći ćemo za izborni kotar osiečki, koji kotar birao je sa tvrdjavom zajedno zastupnika, dočim po noveli bira zastupnika sa Novim gradom osiečkim. Ovdje bi se po novom zakonu morali izborni kotari izmiešati, da bi jedna obćina bila bez prava, a druga bi imala pravo dva puta birati.

Ako vis. kuća misli, da se ovaj predlog prihvatiti može, neka ga prihvati. Ja ga preporučam.

Predsjednik: Želi li tko još o ovom predlogu govoriti?

Pošto se nitko nejavi, glasovati će se, dali se prihvaća predlog treći odbora verifikacionalnoga.

(Prima se.)

Prelazi se na izvješće odbora peticionalnoga. Molim g. izvjestitelja. da izvoli mjesto zauzeti.

Izvj. **Ivan Tombor**: Vis. sabore! Odbor peticionalni u svojih u rujnu držanih sjednicah pretresivao je i riešio neke na vis. sabor upućene molbe i čast mi ih je pročitati s molbom, da vis. sabor dotične predloge primiti izvoli.

(Čita izvješće.)

II. Izvješće saborskoga molbenoga odbora od 5. rujna 1877.

Orahovačka pravoslavna crkveno-školska obćina moli da se školski zakon od 10./11. 1874. promieni.

Pravoslavna crkveno-školska obćina u Irigu moli isto.

Stražari sudbenoga stola u Požegi mole za povišenje plaće ili za doplatak.

Sražari sud. stol u Belovaru mole isto.

„ „ „ „ Vukovaru „ „

„ „ „ „ Zagrebu „ „

Izbornici vukovarskog kotara mole, da se zastupnik Proto Milađinović oslobodi od plaćanja iztražnih troškovah.

Stražari sudb. stola u Osieku mole za povišenje plaće.

Glavanović Josip tuži se proti držav. odvjetniku L. Markoviću radi silovitog ponašanja.

Družtvo za podporu ubogih slušateljah prava u Beču moli, da mu se dopita subvencija.

Podvornici sveučilišta Franje Josipa I. mole za povišenje plaće.

Posilović August moli za novčanu podporu da uzmogne iztraživati, izmjeriti i nacrtati spomenike umjetnosti arhiteknike.

Crkveno-školska obćina u Daruvaru moli za preinaku školskoga zakona.

Stefanić Kazimir moli, da se ustanove plaće za učitelje nautičke škole u Bakru.

Ljubić Simo moli za desetgodišnji, dotično petgodišnji doplatak k plaći.

Dnevničari banskoga stola mole za povišenje dnevnice.

Crkveno-školska obćina u Dalju moli za promjenu školskoga zakona.

Obćina Banija moli, da ostane samostalna ili da se utjelovi gradu Karlovcu.

Horvat Tomo i Ivo mole, da se spisi, odnoseći se na diobu zadruge, reviziji podvrgnu.

Roza udova Plemenčić moli novčanu podporu.

Digitized by Google

Stražari sudbenoga stola u Varaždinu mole za povišenje plaće.

Stražari uzah sudb. stola u Belovaru mole, da im se ustanovi mirovina mjesto provizije.

Zastupstvo obćine Krašića moli, da se nebi obćina Krašić ukinula.

Sluge-pomagači kralj. vlade mole, da im se dopita odielo.

Žitelji hrvatske posavine mole, da se zakon ob izvadjanju javnih radnjah preinači.

Zastupstvo obćine Grižko-Belgradske moli, da se nesjedinjuje sa obćinom Crkvenicom.

Obćine Draga i Kostrena mole, da se odustane od arondiranja nekojih obćinah.

Jožić Vjekoslav moli za mirovinu ili odpravninu.

Peh Miško moli za povišenje providbe.

Jugoslavenska akademija moli za zemaljsku pripomoć gradnji pinakotheke.

Centralni odbor za proslavu 800-godišnjice kralja Zvonimira moli, da se votira svota za podignuće mramornoga kipa kralju Zvonimiru.

Zastupstvo obćine Čabar moli za dogradjenje ceste Čabar-Pang.

Obćina Oborovo moli radi oprosta uplaćivanja javnih radnjah

Srbski narodno-crkveni školski savjet u Karlovcih moli, da se zemalj. zakon o ustrojstvu pučkih školah i preparandijah reviziji podvrgne.

Obćina Trsat moli, da se u Sušaku ležeće zemljište Brajdica po financialnom eraru obćini ustupi.

Upravljajući odbor družtva svetojeronimskoga u Zagrebu moli za dopitanje od 1000 for. u ime pripomoći.

Nikolić Petar kapelan u Belovaru moli nagradu u ime predavanja vjeronauka.

Obćina Kukojevac moli za izgradjenje cestah u sriemskoj podžupaniji.

Crkveno-školska obćina u Karlovcih podnaša predstavku proti školskomu zakonu od 14. list. 1874.

Skupština podžupanije u Vukovaru moli za izgradjenje najpotrebitijih cestah.

Obćina Garešnica moli, da se sbog upravljanja šumske imovinske obćine shodno uredi.

Ista obćina podnaša predstavku glede jednostavnijih plaćanjah poreza.

Literarno družtvo „Hrvatski dom“ u Zagrebu moli glede podignuća spomenika kralja Zvonimira.

Ban hrvatski urgira riešenje molbe Proke Miladinovića i drug., kojom mole obustavu ovrhe radi troška od 272 fr. 90 n., uzrokovana povodom prigovora proti izboru Parčetića.

Philosophički podupirajući odbor u Beču moli za podporu.

Školsko nadzorničtvo u Osieku podnaša molbu učiteljstva za ustrojenje zemaljske preparandije u Osieku.

Odbor predlaže, da se sve ove molbenice šalju vladi na uredovanje.

Predsjednik: Želi li tko govoriti ob ovom predmetu. Rieč ima g. Polić.

Nikola Polić Vis. sabore! Molba obćinah Drage i Kostrene, kojom se izjavljuje proti arondiranju i molba obćine Trsat, kojom moli da zemljište Brajdica ležeće u Sušaku nepripadne drugoj obćini, kamo bi uslijed prodaje doći imalo. Ta Brajdica je svojina financijalnoga erara. Financialni erar prodao je tu Brajdicu kraljevskoj oblasti. Obćina Trsat je prosvjedovala proti toj prodaji, i kazala, da bez dozvole sabora nemože se nijedno državno dobro uzeti.

Na tom temelju držim, da ima sabor riešiti tu molbu i da se neima na vladu upućivati. Glede arondiranja Drage i Kostrene imam to kazati, kako sam već u skupštini riečke podžupanije kazao, da arondiranje obćinah u obće nebi se smjelo prije izvesti, nego se obćinski zakon stvori. Faktično zašto drugo nije se ovo arondiranje izvelo, nego da se lakše i redovitije pobire; a da obćine od toga nemaju nikakve koristi, i da više propadaju, tomu ima dosta dokazah. S toga su se obćine Draga, Trsat i Kostrena proti tomu izjavile.

Ja držim, kako sam rekao, da je važno tamo na granici, koj duh u obćini vlada. Taj je duh sada hrvatski i to tek od malo vremena. Taj duh mogli smo samo uzdržati uz prijašnji obćinski život. Sada čim ove obćine izgube prijašnji život, izgubile su volju za sve i ja držim, da je to tako važno pitanje, da nemogu pojmiti, kako je vlada mogla obćine prije arondirati, nego se je obćinski red stvorio. S toga predlažem da se stvar neustupi vladi na uredovanje, nego da to uzme vis. sabor u pretres.

Predsjednik: Rieč ima g. predstojnik odjela za unutarnje poslove.

Jovan Živković: Vis. sabore! Ja držim da ono o čem g. predgovornik govori, nije stvar legislativna, nego administrativna. Arondiranje obćinah je zak. čl. XVI. god. 1871. izručeno vladi; izvodi li ga dobro ili zlo, to se može u konkretnom slučaju donieti na vidjelo, ali nikako nemogu odobriti, da vis. sabor uzme u pretres stvar, koja na njega nespada. Zakon, kojega je vlada povukla natrag, nije u ostalom u savezu sa arondiranjem tih obćinah.

Obćine mogu biti isto tako male kao i velike. A zašto je arondiranje učinjeno tako, kako jest? Zato, da se olahkoti politička uprava. Mi imademo 20 podžupanijah, ako date u te 15 ili 20 seoskih obćinah, onda ta uprava ovako, kako je sada, obastati ne može, te trošak bi se morao podvostručiti, ili pako mjesto 20 bi se moralo 30 podžupanijah stvoriti. Dakle da mogu vršiti zadaću, kako valja, treba da imadu sa čim manje manjih obćinah posla. Nadalje to zavisi od vis. sabora i zakon, da se djelokrug obćinah, koji mu jedva odgovarati mogu, stegne, ja mislim

Digitized by Google

financijalnu upravu. Ako mislite, da obćine sa uspjehom vrše dužnost glede razpisivanja i utjerivanja poreza, to morate dopustiti, da tomu više odgovaraju sadanje velike nego bivše seoske obćine; nu tu treba organah, koji vladi i državnoj upravi jamstvo pružaju, da će moći odgovarati pozivu, koji se u nje stavlja. Je li mogla delegacija u ugarskom saboru odvratiti, da naše obćine toga posla nepreuzmu na se? Ja mislim, da nije mogla niti to nebi u koristi zemlje ležalo, jerbo vidivši, da ako svedu obćine na manji broj, tako da gdje je bilo 5 obćinskih poreznih uredah, imade sada na pr. samo 2, postiglo se je to, da se neide od strane postojavših poreznih uredah u nevrieme na pobiranje poreza, kad je za onaj puk, kod kojega se pobira, najneshodnije i čim se narod strašno upropašćuje. Tako se nije mogla prije ova grana uprave točno vršiti, jer se nije mogao obzir uzeti na one grane pučanstva, u kojih se porez pobira.

Dakle da smo se mogli tomu oprieti, došlo bi se samo do toga, da bi se kod nas eksekucije na jedan način vodile, koji narod upropašćuje. Drugčije je to, kada imadu obćine u svojih rukuh taj posao. Ove najbolje znadu okolnosti svojih selah i predjelah, znadu kad je vrieme da porez pobiraju, u njihovih je rukuh uprava sdušnija a i pobiranje poreza sgodnije, nego li u rukuh poreznih uredah, koji u svakom vremenu ili nevremenu porez pobiraju, bez da bi pitao je li vrieme ili nije. Dakle nismo se htjeli niti smo se mogli protiviti; jer ako bismo se protivili tomu, bilo bi samo na gorje izpalo.

Posve je drugo ono pitanje, koje je pokušala vlada, da se obćinam dade u to ime kakova pripomoć, da se mogu laglje čim održati, takove organe, koji pobiraju porez. Nu u tom nismo uzpjeli, jer se kaže, da kroz to financija izgubi do 8,000.000 for., to je naime onda, kad bi se izvjestni procenti opredielili obćini za pobiranje poreza. I to je bilo predlagano, da bi trebalo za podići moral i pobuditi duh dotičnoga glavara, da ne samo nemisli na exekuciju, nego da pobire porez, gdje bi se zbilja mogao pobrati, jer zbilja imade takovih prigodah, gdje bi se porez mogao pobrati, a dotični glavar neće, nego čeka na exekucije, da dobije 4% za vršenje svoje dužnosti U tom dakle nismo uspjeli, nego kazalo se je počekati, da vidimo, kakav uspjeh će se pokazati. Vlada dakle nije mogla odstraniti toga, a niti nije htjela, jerbo bi se onako samo prijašnje stanje uzdržalo.

Pošto pomanja sela nemogu takovih organah, kako ih treba u tu svrhu, uzdržati, naravno je, da se više takovih selah sakupi, koja sdružena lakše jednoga „kneza" uzdržavaju, nego bi ga svako pojedino za se. Naravno, da trošak ukupni neće biti veći, nego kad bismo uzeli skupa taj trošak za svako selo pojedince. Ako pako takav trošak ipak bude kojoj obćini pretežak, onda velim, da treba regulirati plaće n. pr. baš kod seoskih učiteljah, koji imadu u nekojih obćinah 10 do 11 sto forinti plaće, dočim za kneza nema niti 400 for. Arondiranje ovakovo izazvala je dakle potreba financijalna

Na koliko arondiranje obćine trsatske, Drage i Kostrele i t. d. nije pošlo za rukom kako bi se želilo, to vlada misli, da čim se dokaže potreba i korist inakoga arondiranja, vlada nije bila niti će biti proti tomu, da se popravi. Zato neka se ova molbenica upravi na vladu, pa ona će sve učiniti, da se pravednim željam onoga pučanstva zadovolji. — I radi druge stvari mogu reći, da takodjer spada na vladu, gdje se radi o onom komadu zemljišta. Vlada podupira želju sela Brajdice i hoće svojim putem izposlovati, da ono što spada na ugarski sabor, spada ujedno i na sabor hrvatski, t. j. u onom slučaju, kad bi se radilo o prodaji državnoga dobra, da imade i hrv. sabor pravo svoju reći. Da li je pako dotično dobro državno dobro, o tom se baš vodi razprava sa ugarskom vladom. Mi činimo svoju dužnost u tom pogledu i sbog toga mislim, da ni nespada ova stvar na hrvatski vis. sabor nego na vladu.

Juraj Kamenar: Vis. sabore! Kada se je organizirala naša kraljevina, visoki sabor je priznao 19 podžupanijah . . .

Predsjednik: (Prekine ga.) Molim, sada se radi o predlogu, a ne o organizaciji.

Juraj Kamenar: Ja budem posve kratak o toj stvari. Prije svega moram kazati, da nebi nikada dopustio nikomu drugomu da vrši ono pravo, što sam vršiti mogu. Ono, što je g. Polić govorio, to se i kod mene dogodilo glede arondiranja obćinah i izvelo se to veoma neshodno, da sada sve bježi iz zastupstva, a unj dolaze elementi, koji za to nisu sposobni. Tim samo država i narod pati i upropašćuje se obćina i zemlja, a to je prouzročila sama vlada svojim nasilnim postupanjem. Što se tiče poreza i ja . . .

Predsjednik: (Prekine ga.) Molim, ja nemogu dopustiti, da o tom govorite, jer tu se radi o predlogu odbora, a ne o organizaciji obćinah.

Juraj Kamenar: Nu onda kažem, da sam zato, da tu stvar sabor rieši.

Predsjednik: Slažete li se sa mnenjem, da se stvar preda saboru ili ne?

Juraj Kamenar: Nu ja moram razloge navesti, zašto se neslažem. Odbor te stvari nije riešio, nego je jednostavno kazao: sve neka ide vladi. Gospodo! Riešavati to je muževno i muža dostojno. U našoj obćini opirali smo se arondiranju koliko je moguće bilo, nu bez uspieha. Pa sada, akoprem štedimo, te niti učitelje nećemo darežljivo plaćati, niti ikoji krajcar bez potrebe izdajemo, ipak se nalazi obćina u nepovoljnom stanju. Poreza poglavari nemogu utjerati, potrošarinu škole pojedu, — a sve to radi arondiranja. Još ima mnogo razlogah, koje bi mogao navesti, ali vidim, da je visoka kuća nestrpljiva. Nu to još moram navesti, da arondiranje obćinah nemože svuda biti jednako. Kod nas n. pr. jedan liečnik istim prahom

Digitized by Google

lieči i staro i mlado i muža i ženu, sve po jednom kalupu, a kod arondiranja nevalja sličnim načinom postupati. (Velika veselost.) Već smo potrošili do 1000 fr. na putovanje u Zagreb vladu moleći, neka stvar drugačije uredi, ali ona za to nemari, neznam zašto.

Občina je 1000 god. prije postojala, a sada nemože više u onoj formi. Ja toga nepojmim. Sada znam radi česa propada narod. Prije toga nije bilo, barem ne u ovom obsegu. S ovih razloga sam zato, da ove molbe sabor rješava a ne vlada.

Predsjednik: Rieč ima g. zastupnik Folnegović.

Franjo Folnegović: Visoki sabore! Imade ovdje 46 peticijah, koje je izvjestitelj nabrojio, i koje predleže saboru, nu nije nijedne, koju nebi bio odbor pustio vladi na riešenje. Ako to valja, mislim, da absolutno nije potrebno nikakovih peticijah na sabor odpremati. Nedokučujem ,čemu peticionalni odbor i čemu 18 mjesecih ta akta i molbe pred sobom imade.

Držim, da ima više peticijah, koje po mom mnienju nebi trebale ići na vladu. To su molbe glede arondiranja občinah, koje se neka predadu odboru za občinarstvo, da on predlog o njih stavi. Peticije za spomenik Zvonimirov valjalo bi ustupiti proračunskomu odboru. Peticije glede nekih školskih stvarih neka idu nastavnomu odboru, da on svoj predlog učini a ne da ide sve „per Bausch und Bogen“ na vladu. Zato ja molim, da se za svaku peticiju napose glasuje, koja da se pošalje vladi, a koja ne.

Ja sa svoje strane molim, da se napose glasuje za dvie peticije: za spomenik Zvonimirov i onu oborovačke občine, pa da se prva uputi na odbor proračunski, a ova druga na odbor za komunikacije.

Predsjednik: Rieč ima g. zastupnik Hrvat.

Mirko Hrvat: Ja priznajem, da g. zastupnik Folnegović ima pravo, da zahtieva, da se za svaku peticiju napose glasuje, samo nestoji da je peticionalni odbor o svih peticijah samo jedan predlog učinio, nego o svakoj peticiji jedan. Može biti petdeset predlogah ujedno, ali zato nije jedan predlog nego ih je petdeset. Naročito što se tiče zahtjeva, da se peticije glede arondiranja občinah odboru za občinarstvo predadu, to je nesmisao, buduć se u dotičnom zakonu kaže, da arondiranje občinah pripada zemaljskoj vladi. Drugo, uzmite samo stanje sabora, ako će svaku molbenicu za arondiranje rješavati, onda može ciele godine sjediti. (Prigovori na lievici.) Oprostite, ja sam vaše mnenje slušao, izvolite vi sada moje. Druga posljedica bila bi ta.

Meni odnošaji občinah kao što je Kostrena, Draga, Trsat i druge, nisu poznati, dakle ja ću morati vjerovati jednomu zastupniku, kojemu su ti odnošaji poznati; a lahko je moguće, da je onaj zauzet za nepravednu stvar iz kojih mu drago razlogah, pa ja ću sliepo morati glasovati za njegov predlog.

Jedino može vlada sve okolnosti izpitati i najpravedniji sud o tom dati. O arondiranju občinah govoriti u saboru je unicum, koj bi cielo vrieme zasjedanja zapremio i još nebi bili gotovi. Što se tiče peticije za spomenik Zvonimirov, to ima takodjer odbor pravo, da ju šalje zemaljskoj vladi. Vlada sastavlja budget, znade ima li razpoloživih sredstvah. Ona može kod sastavljanja budgeta obzir uzeti na to, ako bude moguće.

Mislim da je odbor peticionalni posve korektno postupao, kada je ovakav predlog stavio. Tim više valja to glede novčane podpore, pošto su nadaljni izdatci već tako povišeni, da je tetivo tako napeto, da bi uslied najmanjega izdatka puknuti moglo.

Ja mislim da zemlja neima novacah, da ih u kakovugod svrhu izdade, ako nisu najnuždniji. (Jedan glas: Istina!) Sabor mora gledati, kako da se zemaljsko blago štedi, a ne da se razsipa.

Vidimo, da polovica molbenicah sačinjava same praesencije na zemaljski budget osobito od strane poslužnikah nikada zadovoljnih. Tomu se mora kraj učiniti a najlakše ako sabor takove peticije vladi odpravi. Zato je glede svake pojedine peticije učinio poseban predlog: da je g. izvjestitelj to propustio tako iztaknuti, je on kriv.

Predsjednik: Želi li još tko govoriti o tom predmetu?

Ivan Kukuljević: Samo glede spomenika kralja Zvonimira imao bi nešto napomenuti, budući sam ju ja u ime odbora za to sastavljena podnio. Ja bi naime ovdje stavio molbu na vis. sabor, da se u dotičnom dopisu na vladu jednostavno kaže, da se ta molbenica odstupljuje sa preporukom. (Glasovi: „To nemože biti!“)

Predsjednik: Pošto nitko neželi rieč, imade rieč g. izvjestitelj.

Izvj. **Ivan Tombor**: Vis sabore! Meni je kao izvjestitelju poslje onoga, što je g. Mirko Hrvat kazao, lasna zadaća; ja kažem samo to: što se tiče predloga g. Polića, da bi se 2 molbenice imale ovdje razpravljati, mislim, da će biti s odgovorom štono ga je prije g. Živković na to dao, zadovoljan. Drugo, što se tiče arondiranja občinah, imam to kazati: odbor nema podatakah, da bi se mogao upuštati u administrativne poslove. Odbor samo kaže, kamo stvar spada: pošto je stvar naravi administrativne, to spada na vladu. Ona je jedino po zakonu nadležna, da može takovu stvar razpravljati. Žalibože zbilja dolaze samo takove peticije, koje drugoga riešenja dobiti nemogu, nego da se stave vladi na uredovanje. Neka one občine mole vladu, zastupnici će onako moći putem interpelacijah uplivati na riešenje. A petic. odbor je imao zadaću samo proučiti narav peticijah, te ih odpraviti, kamo spadaju.

Što se tiče molbe za spomenik kralja Zvonimira, to je već g. predsjednik našega odbora kazao, da nam nije moguće trošiti novca sada na nenuždne stvari. — Zato se neka primi predlog odbora peticionalnoga, da se stvari ustupe vladi na uredovanje.

Predsjednik: Vis. sabore! Peticijah imade 46, kod svake se predlaže, da se ustupi vladi na uredovanje. Ja

Digitized by Google

mislim, da bi bilo suvišno, da idemo od peticije do peticije, resp. od predloga do predloga, pošto su svi predlozi jednaki. Ako bi to, da svih 46 neide na vladu, palo, onda će se glasovati od peticije do peticije resp. od predloga do predloga, kako ih odbor predlaže.

Ona gospoda, koja su zato, da se svih 46 predlogah onako primi, kako ih odbor predlaže, neka izvole ustati.

(Većina.)

Prihvaćeno i svih 46 ide vladi na uredovanje.

Na dnevnom redu je obrazloženje prešnosti predloga g. Folnegovića.

Rieč ima g. predložitelj.

Franjo Folnegović: Vis. sabore! Dogadjaj na Rieci, o kojem sam danas 8 danah interpelirao, takove je naravi, da se imade bezodvlačno iztražiti. Prošlo je 8 danah, i odgovora na interpelaciju još neima. Zato držim, da je posve opravdan bio moj i mojih drugovah predlog. U ostalom ja ću ga onda, kad dodje na razpravu, obrazložiti, a prešnost opravdavam tim — kao što jur rekoh: — ovaki dogodjaj imade se iztražiti bezodvlačno, inače izgubije i sama zadovoljština svu važnost, ako bi prekasno stigla.

Predsjednik: Rieč ima gosp. predstojnik odjela za unutarnje poslove.

Jovan Živković: Vis. sabore! Ja se zato nemogu za prešnost izjaviti, jerbo ako predmet danas ili sutra uzmemo u pretres, nismo u stanju ništa odlučiti, jer vlada neće još biti o tom upućena. Vlada poprimila je sve one korake, koji su potrebni, da si pozitivnih podatakah pribavi. Ja mislim, kad će biti vis. kuća u stanju saznati, što je u stvari, onda biti će svakomu članu vis. kuće lasno stvoriti shodan predlog.

Danas ja negiram, da je u stanju takav predlog učiniti, koji bi stvar izcrpio. Mi samo znamo, da je hrv. zastava odstranjena; kako, kojim načinom i je li treba zadovoljštine, to danas još neznamo. A pitanje je stavljeno od strane vlade još onoga dana, i to tako prešno, kako moguće, te najvećim uskorenjem. Vis. kuća nemože se jednostrano na ono obazrieti, što jedan ili drugi član naprvo donese, nego moraju se izpitati organi, koji su na to pozvani.

I zato, što je očekivati točan odgovor na interpelaciju, mislim, da se ona stvar nemora prešnom proglasiti. Ja dakle molim, da se nesmatra prešnim predlog gosp. Folnegovića, jer je i onako očekivati odgovor vlade.

Predsjednik: Rieč ima g. zastupnik Polić.

Nikola Polić: Vis. sabore! Ja držim, da se mora predlog gosp. Folnegovića prešnim proglasiti, vlada nam mora čim prije podatakah dati, jer sve što je u novinah kazano, da je zastava poružena bila, da je to pod okriljem riečke policije učinjeno, posvema u tom duhu izvješćena je vlada od strane župana riečkoga i tamošnje žandarmerije. To znam ja pozitivno. Ja mislim, da će vis. vlada više podžupanu na Rieci vjerovati, nego svietli ban riečkomu gubernatoru. Zato želim, da se predlog prešnim proglasi.

Predsjednik: Rieč ima gosp. Kamenar.

Juraj Kamenar: Vis. sabore! Pojedini posjednik, budi kakova mu drago posjeda, ako je ikoliko maran, čim mu tko dirne u posjed, brani ga sa svimi mogućimi poštenimi sredstvi. Nas se tiče ovo, što je povredjena na Rieci zastava hrvatska. Vlada ima tražiti, kojim načinom se je to sbilo i baš ovdje dademo joj pravo, neka to iztraži. Ja mislim, da se nije tu ništa smjelo zakasniti; jer treba da se povredjena čast hrvatskoga naroda štiti i brani i da se zaprieti u napred, da nitko nema dirati u naše zastave bar na hrvatskomu zemljištu.

Predsjednik: Rieč ima g. Miškatović.

Josip Miškatović: Vis. sabore! Pošto predlog gosp. Folnegovića i drugovah ono isto ište, što vlada po ustih gosp. predstojnika unutarnjih posalah obećaje, da će učiniti, to držim, da nema razloga, da bi vis. sabor proti predlogu glasovao, nego da ga može primiti, pa će onda na temelju toga vis. vlada svoje korake laglje i sa većim uspjehom poduzeti. (Živio!)

Predsjednik: Rieč ima g. Kukuljević.

Ivan Kukuljević: Vis. sabore! Ja podupirem taj predlog tim više, budić naša hrvatska vlada imade tamo hrvatskih organah i imade svoga župana i žandarmeriju i druge vlasti, na koje se može obratiti. Ako vlada misli, da budu drugi organi, koji su nam protivni, o tom dogodjaju izvješće davali, to sam uvjeren, da neće izvješće biti onako, kako bi valjalo da bude. (Glasovi: Tako je!)

Gospodo! Negledeć na to, da je hrvatska zastava kao takova povriedjena, mi moramo samo na to obzir uzeti, da je Rieka takov grad, u kojem se barjaci svega svieta viju. Kod raznih svečanostih vide se barjaci englezki i amerikanski, ruski i turski, samo hrvatski nebi se smio pokazati! (Burno „živio“ u sabornici, na galerijah pljeskanje.)

Predsjednik: (Zvoni.) Molim galeriju, neka se mirno vlada.

Ivan Kukuljević: (Nastavlja.) U tom stoji uvrieda naše zemlje, da na ono zemljište, gdje možeš čitati na dućanih u čitavom gradu sama imena hrvatska, a jedva nekoliko njemačkih ili talijanskih, gdje je veća strana pučanstva hrvatskoga, gdje se jezikom krvatskim još danas u cielom pučanstvu bogu moli — gdje se moli u jeziku, kako ga je bog i narav podielila — da ondje, velim, takova fakinada na takav način nas vriedja. (Živio!)

Ako bude tako napred išlo, neće se moći uzkratiti hrvatskim primorcem, da magjarske zastave morske, koje se viju po moru, odstrane te zabrane, da se nema nikoja zastava vijati osim hrvatske. Nu mi nismo nikada toga učinili, jer Hrvati znadu tudje štovati, kao što i svoje čuvati. Zato, da čast naroda štujemo i branimo i to bez okolišanja, zato treba da glasujemo za prešnost predloga g. Folnegovića.

*

Digitized by Google

Predsjednik: Želi li još govoriti? Pošto nitko neželi, imade rieč gosp. predlagatelj.

Franjo Folnegović: Samo to imam dodati, da je vlada sama provocirala ovaj moj predlog, što je 8 danah dala čekati na odgovor na moju interpelaciju, pa makar bi bila samo predbježan odgovor dala, ni u tom slučaju nebi zahtievao, što sad zahtievam. Mislim u ostalom, da sama vlada nema uzroka proti tomu biti ondje, gdje se mora najenergičnije postupati; vladi može samo dobro doći kad se može pozvati na zahtjev sabora.

Predsjednik: Ona gospoda, koja su zato, da se predlog gosp. Folnegovića prešnim proglasi, neka izvole ustati.

(Jednoglasno primljeno).

Ovaj predlog je prešnim proglašen, te će se dati odmah štampati i medju gospodu članove ovoga sabora podieliti.

Franjo Folnegović: Kada će se staviti na dnevni red?

Predsjednik: Kada bude tiskan i medju članove podieljen.

Franjo Folnegović: Zašto se baš mora tiskati?

Predsjednik: Po poslovniku. (Čita §. 37.) „Samo u prešnih slučajevih, ako to kuća sa dvie trećine glasovah zaključi, moći će se predlog prvi dojdući dan, iza kako bude tiskan i medju članove podieljen, uzeti u saborsku razpravu.“

Ova stvar je riešena.

Prelazi se na daluji dnevni red.

Na dnevnom redu je izbor trojice članovah za odbor, koji ima sastaviti adresu na Njegovo Veličanstvo. Za škrutatore imenujem gosp. Vrančića i gosp. Titu Ožegovića.

(Poslije glasovanja.)

Predsjednik: (Zvoni.) Molim na mjesta. Rezultat skrutiniuma je sliedeći: išlo je 48 glasovah, od kojih 48 dobio je gosp. Kukuljević, 48 gosp. Miškatović i 47 g. Jakić.

Smatraju se kao članovi ovoga odbora, te molim, da čim prije svoju radnju svrše. Tim je dnevni red izcrpljen; na dnevnom redu buduće sjednice je izvješće odbora pravosudnoga o osnovi zakona o preinaci zak. članka IX. od 1870. o ukinuću zakona postojećega proti lihvarstvu. Nadalje izvješće odbora pravosudnoga o osnovi zakona, kojim se dopunjuje zakon od 3. ožujka g. 1874. o zadrugah.

Za danas dižem sjednicu, a buduću uričem za petak u 10 satih prije podne.

(12 satih 35 minutah.)

Digitized by Google

Sedamdeset i sedma saborska sjednica,

držana dne 14. rujna 1877. u 10 sati prije podne pod predsjedničtvom saborskoga predsjednika Nikole Krestića.

Pregled: Zapisnik prošle sjednice. — Podnesci. — Interpelacija Gj. Cernadka, u stvarih gradskoga kapetanata senjskoga. — **Dnevni red:** Generalna debata o osnovi zakona o preinaci zak. članka IX. 1870 ob ukinuću zakonah postojećih proti lihvarstvu.

Predsjednik: (Zvoni.) Sjednica počimlje. Molim gosp. bilježnika, da izvoli pročitati zapisnik prošle sjednice.

Bilj. dr. **Marko Lončarić**: (Čita.)

Zapisnik

LXXVI. sjednice sabora kraljevinah Dalmacije, Hrvatske i Slavonije, držane u glavnom i zemaljskom gradu Zagrebu dne 12. rujna 1877. pod predsjedanjem saborskoga predsjednika gosp. Nikole Krestića u prisutnosti 54 članovah.

Od strane vlade prisutni odjelni predstojnici gg.: Jovan Živković, dr. Pavao Muhić i dr. Marijan Derenčin.

Čitan bje zapisnik posljednje sab. sjednice, koji se bez primjetbe ovjerovljuje.

Predsjednik javlja, da su na ovaj visoki sabor stigli sliedeći podnesci:

1. Obćina Beočin, podružna pol. obćini Čerević, moli za odciepljenje u svoju korist od pol. obćine Čerević.

Ide odboru peticionalnomu.

2. Manipulacionalni činovnici kr. sudbenoga stola u Varaždinu mole, da se bivši pred sudbenom organizacijom privremeni oficijali sudbenih stolovah, koji su usljed sudbenog preustrojstva i sliedivše redukcije god. 1875. pisarom imenovani, za definitivne oficiale imenuju, i u dva razreda sa plaćom od 700 i 800 for. razdiele, a ostalim pisarom da se plaća na 600 for. milostivo povisi.

Ide odboru peticionalnomu.

3. Odbor pravosudni podnaša izvješće, kojim predlaže osnovu zakona o stegi, ovrhe na plaće, mirovine i ine pristojbe osobah, spadajućih k stalnoj c. i kr. vojsci, ratnoj mornarici i domobranstvu, njihovih udovah i sirotah.

Dati će se tiskati i stavit će se na dnevni red.

4. Odbor pravosudni podnaša izvješće, kojim podastire predlog o zakonu o dužnosti željezničkih podhvatničtvah naknaditi štetu počinjenu na željeznicah, s kojih čovjek izgubi život ili bude ranjen.

Stavit će se na dnevni red.

5. Narodni zastupnik Folnegović predlaže sliedeće: Podpisani stavljaju vis. saboru sliedeći predlog:

„Kr. zemaljska vlada pozivlje se, da izhodi podpunu zadovoljštinu za uvrjedu, nanešenu narodu hrvatskomu tim, što je prigodom posjeta Njegove Visosti kraljevića Rudolfa na Rieci tamošnja oblast trpila, da se zastava kraljevine Hrvatske poruži. Uspjeh svoga nastojanja ima se ovomu saboru priobćiti".

Stavit će se glede prešnosti danas na dnevni red.

Predstojnik unutarnjih poslovah dobi rieč, te povuče natrag osnovu zakona ob obćinskom i gradskom redu.

Zatim predsjednik podieli rieč narodnomu zastupniku Vončini, da stavi sliedeću interpelaciju:

„Je li poznato kr. zemaljskoj vladi, da se proti tiskopisom, koji se državnoj vlasti čine da su kažnjiva sadržaja, u smislu §. 12. kazn. postupnika u poslovih tiskovnih pred jednim sudom objektivno postupa, pak da se na temelju presude, dobivene pred ovim sudom, traži i izhadja opet subjektivan postupak kod drugoga suda, koj se postupak obično završuje globljenjem i utamničenjem obtuženika.

Ako jest: šta je vlada učinila ili šta kani učiniti, da se povredjenomu zakonu pribavi zadovoljština i da ovakove zloporabe nebudu više moguće".

Ova interpelacija dostavit će se svietlomu banu.

Zatim podieli predsjednik rieč nar. zastupniku Seitzu, da stavi sliedeću interpelaciju:

„1. Da li je vis. kr. zemaljska vlada voljna čim veću novčanu svotu staviti u budget za buduću godinu, za izvadjanje radnjah na savskih nasipih?

2. Da li je vis. kr. zemaljska vlada sklona, da se kod kr. podžupanije sisačke definitivno mjesto mjerničkog

pristava samo za savske nasipe ustanovi, da se tako suvišni trošak na nerazmjerno veliki broj mjernikah umanji, a osim toga sistematič i rad na popravku savskih obalah uvede?

3. Da li je vis. kr. zemaljska vlada sklona buduće godine pučanstvo posavačko od popravakah savskih nasipah sa svime osloboditi, te u smislu §. 14. zakona od god. 1873. o odkupu javnih radnjah, gradnju i uzdržavanje tih savskih nasipah iz zemaljskih sredstvah podmiriti?"

Ova interpelacija dostavit će se svietlomu banu.

Nar. zast. Folnegović urgira, da vis. kr. zemaljska vlada odgovori na njegovu interpelaciju, stavljenu u 53. dne 23. rujna 1876. držanoj saborskoj sjednici u predmetu zaplienjenja časopisa „Drave".

Prelazi se na dnevni red.

Na dnevnom redu je predlog nar. zastupnika Miškatovića: „da se odbor od 3 člana izabere, koji će adresu sastaviti u ime spojitbe vojne krajine, koja se imade Nj. c. i kr. apost. Veličanstvu podnieti.

Stupa se glasovanju. — Predsjednik pita:

Prihvaća li vis. sabor predlog nar. zastupnika Miškatovića koji glasi: „Da vis. sabor izvoli izabrati odbor od tri člana, koji će sastaviti i saboru na razpravu podnieti adresu Nj. Veličanstvu u ime spojitbe krajine, te zaključiti, da se adresa, preko vis. zemaljske vlade Njegovu Veličanstvu izruči"?

Predlog bude jednoglasno primljen, koji glasi:

„Sabor izabrat će odbor od tri člana, koji će sastaviti i saboru na razpravu podnieti adresu Nj. Veličanstvu u ime spojitbe krajine, te zaključi, da se adresa preko visoke zemaljske vlade Njegovu Veličanstvu izruči."

Izbor odbora trojice za sastavak adrese stavit će se danas na dnevni red.

Sliedi predlog narodnoga zastupnika Ivana Kukuljevića: „Neka se pozove visoka kralj. zemaljska vlada, da predade odmah saboru sve spise, tičuće se tako zvane hrvatsko-slavonske krajiške investicionalne zaklade sa točnim izvješćem ob početku, razvitku i današnjem stanju iste zaklade, te da se ovaj predlog po vis. saboru prešnim proglasi".

Pošto nitko proti tomu predlogu rieči podigao nije, to predsjednik izreče sliedeći zaključak:

„Visoka kr. zemaljska vlada se poziva, da predade odmah saboru sve spise, tičuće se tako zvane hrvatsko-slavonske krajiške investicionalne zaklade sa točnim izvješćem ob početku, razvitku i današnjem stanju iste zaklade".

Odbor verifikacionalni podnaša izviešće ob izboru preuzv. gosp. ministra Kolomana pl. Bedekovića za zastupnika za grad Osiek; te pošto je izbor pravilno proveden, to se preuzvišeni gosp. ministar Koloman pl. Bedeković kao zastupnik verificira.

Nadalje podnaša isti odbor izvješće ob izboru baruna Scholtena za kotar virjanski, te predlaže, s razloga što nije imao aktivnoga prava izbora, da se isti zastupnik neverificira.

Prešav glasovanju, predsjednik stavi sliedeće pitanje: „Smatra li vis. sabor izbor bar. Scholtena, obavljen dne 9. srpnja 1877., nevaljanim ili ne?" Glasovati će se balutažom.

Glasovala su 53 saborska člana, od tih je glasovalo 42 sa da, a 11 sa ne; izbor dakle gospodina baruna Scholtena, obavljen u Virju na 9. srpnja 1877., izjavljuje se nevaljanim, te će se vis. zem. vlada pozvati, da novi izbor naredi.

Odbor verifikacionalni predlaže nadalje, da se u napried izbori imadu obavljati po zakonu od 6. srpnja 1875. god., gdjegod je izborni kotar, opredieljen po ovom zakonu, teritorijem jedan te isti s izbornim kotarom, kako je bio ustanovljen kod posljednjih obćih izborah.

Predsjednik pita: Prima li vis. sabor predlog verifikacionalnoga odbora, kako ga je predložio?

Sabor primi predlog, da se unapried naknadni izbori imadu obavljati po zakonu od 6. srpnja 1875. god., gdjegod je izborni kotar, opredieljen po ovom zakonu, teritorijem jedan te isti s izbornim kotarom, kako je bio ustanovljen kod posljednjih obćih izborah.

Iza toga izviešćuje odbor peticionalni o pojedinih molbah, stiglih na vis. sabor, koje se vis. kr. zemaljskoj vladi na uredovanje upućuju.

Predsjednik stavi sliedeći poziv: Ona gospoda, koja su za to, da se izvješće glede 46 riešenih peticijah, t. j. da se vis. zem. vladi na uredovanje podnesu, neka ustanu. Većina se izjavi za predlog peticionalnoga odbora, te će se svih 46 peticijah uputiti vladi na uredovanje.

Na dnevnom je redu prešnost predloga Folnegovićeva, koji glasi: Kr. zem. vlada pozivlje se, da izhodi podpunu zadovoljštinu za uvredu, nanešenu narodu hrvatskomu time, što je prigodom posjeta Nj. visosti kraljevića Rudolfa na Rieci tamošnja oblast trpila, da se zastava kraljevine Hrvatske poruži. Uspjeh svoga nastojanja ima ovomu saboru priobćiti.

Stupa se glasovanju, te predsjednik stavi sliedeći poziv: ona gospoda, koja su za to, da bude predlog Folnegovićev prešnim proglašen, neka ustanu.

Većina se izjavi za prešnost predloga; na to predsjednik izjavi, da će se ovaj prešni predlog tiskati i na dnevni red staviti.

Iza toga predje se k biranju trojice saborskih članovah za sastavak adrese Nj. c. kr. Veličanstvu u ime spojitbe krajine.

Glasovalo je 48 saborskih članovah, te je Ivan Kukuljević dobio 48, Josip Miškatović 48, Antun Jakić 47 glasovah; te će ova izabrana trojica adresu sastaviti imati.

Izcrpiv tako današnji dnevni red, zaključi predsjednik sjednicu u $^3/_4$1, te ureče buduću za petak, 14. rujna 10 satih prije podne sa sliedećim dnevnim redom:

1. Izvješće pravosudnoga odbora ob osnovi zakona

Digitized by Google

o preinaci zakonskoga članka IX. : 1870., ob ukinuću zakonah postojećih proti lihvarstvu.

2. Izvješće pravosudnoga odbora ob osnovi zakona, kojim se dopunjuje zakon od 3. ožujka 1874 o zadrugah u pogledu razredjivanja sa zadružnimi dielovi za vrieme nerazdieljene zadružne zajednice.

Krestić v. r. predsjednik.

Dr. **Marko Lončarić** v. r. sab. bilježnik.

Predsjednik: Ima li kakova prigovora proti ovako sastavljenomu zapisniku?

Franjo Folnegović: U mojem predlogu mora biti mjesto „svoga“ — kaošto u originalu stoji — „ovoga“.

Predsjednik: Usvaja li vis. kuća prigovor g. Folnegovića?

(Prima se.)

Zapisnik se dakle u tom smislu ima izpraviti.

Pošto je zapisnik u tom smislu izpravljen, verificira se.

Na ovaj visoki sabor stigli su sliedeći podnesci:

Predsjedničtvo sabora predložilo je račune o imovini i trošku saborskom od 1. siečnja do 31. prosinca g. 1876. Ide odboru za razsudbu zem. računah.

Manipulac. činovnici sudb. stola u Osjeku mole za povišenje plaće. — Ide odboru peticionalnomu.

Manipulac. činovnici kr. sudb. stola u Zagrebu mole za povišenje plaće. — Ide odboru peticionalnomu.

Manipul. činovnici kr. sudb. stola u Belovaru mole za povišenje plaće. — Ide odboru peticionalnomu.

Saborski poslužnici mole za nabavu zimskog odjela. Neka vis. kuća odluči, što se ima učiniti. (Glasovi: Ustupljuje se predsjedničtvu.) Dakle ide predsjedničtvu.

Rieč ima g. Crnadak.

Gjuro Crnadak: Vis. sabore! Pred četiri godine, naime mjeseca prosinca 1873. god., suspendiralo je gradsko poglavarstvo senjsko tamošnjega gradskoga kapetana Jakova Rupčića. Ovu suspenzaciju potvrdila je i zemaljska vlada. Uslied toga povede se iztraga proti njemu, koja je razne faze prošla i dugo trajala, dok je gradsko načelničtvo senjsko na temelju disciplinarne iztrage Rupčića iz gradske službe odpustilo. Proti ovomu odpustu uložio je bivši senjski gradski kapetan Rupčić na zemaljsku vladu utok, koja je opet cielu iztragu odputila na gradsko zastupstvo senjsko, neka ono disciplinarnu odsudu o tom predmetu izreče.

Zaključkom sjednice od 11. ožujka 1876. bude jednoglasno zaključeno, da se odpusti bivši gradski kapetan, te obazriev se na njegovu obitelj, votira mu sjednica jednoč za sve svotu od 1300 fr. I proti tomu zaključku uloži kapetan senjski Rupčić utok na zem. vladu, koji već prije pune jedne i pol godine donešen još uvjek neriešen leži, dočim grad Senj dva činovnika sada plaćati mora: jednoga na mjesto gradskoga kapetana, koji služi, drugoga plaćom od godišnjih 800 fr., koji nesluži.

Ovo zatezanje, čini mi se, da nije ničim opravdano; jer ako je utok g. Rupčića temeljit, a ono mu valja zadovoljiti, ako nije, onda se ima odbiti. Nipošto pako nije umjestno, da se od občine traži, da ona na godinu 800 fr. žrtvovati mora.

Ja mislim da je taj slučaj tim teži i nesnosniji jednoj občini, koja tolike potrebe pokrivati ima, za koje njezini mali prihodi jedva dotiču. Takova i slična zatezanja zemaljske vlade prikladna su podkopati vjeru u dobru njezinu volju. Zemaljskoj vladi valja štediti občinsko dobro, gdje je to moguće.

Ja pako želim od svega srdca, da se pod vladom bana Ivana Mažuranića, u narodu vjera utvrdi, da ona iskreno želi sreću i napredak naroda. (Živio!)

To su razlozi, koji su me prinukali ovako razlagati svoju interpelaciju, koja glasi: (Čita. — Interpelaciju vidi u zapisniku.)

Predsjednik: Interpelacija ova uvrstiti će se u zapisnik i predati svietlomu banu. — Prelazi se na dnevni red. Na dnevnom redu je izvješće pravos. odbora o osnovi zakona o preinaci zak. čl IX. god. 1870. ob ukinuću zakonah postojećih proti lihvarstvu.

Rieč ima g. izvjestitelj.

Dr. **Lovro Vidrić**: (Čita izvješće. — Onda govori.) Visoki sabore! Medju ljudskimi čini imade takovih, koje su kulturni narodi vazda zabranjivali, a imade i takovih, koje su svi kulturni narodi vremenito zabranjivali i opet dozvoljivali, a onda opet došli do osvjedočenja, da ih zabranjivati imadu.

Medju čine prve vrsti brojimo n. pr. kradju; tu nalazimo u svih kulturnih narodih zabranjenu, te onda zakonodavstvo progoni tata. Medju čine druge vrsti spada n. pr. lihvarstvo.

Lihvarstvo, gospodo, nalazimo u svih kulturnih narodah, pa nalazimo i to, da su manje više svi kulturni narodi u svojem kulturnom razvoju lihvarstvo stranom dopuštali a stranom opet vremenito zabranjivali.

U staro rimsko doba nisu poznavali stege u koristi novčanoj, dok se nisu Rimljani obogatili plienom svojih susjedah, te velikaši rimski upotrebili plien svoj na to, da su prikovali rimski puk uz svoju korist, te proizveli osiromašenje plebejacah. Ali ovaj pritisak porodi, kako je poznato, pokret, koj je s temelja potresao rimsku državu.

Zakonodavstvo bilo je prisiljeno poprimiti proti tomu shodne mjere. No jer je lihva pitanje eminentno pravno, razvijalo se je pitanje o lihvi sa ostalimi pravnimi uredbami.

Car Justinijan je sastavio kamatne pogodbe na stalne noge, te zabranio sve pogodbe, kojimi bi se lihvarstvo tjeralo pod formom glavnice; i odredio je kamate sa 6%.

U srednjem vieku, gospodo, vladalo je mnenje kanoničkoga prava, po kojem nije dopušteno uzimati kamatah od glavnice.

Digitized by Google

Ovo mnenje je gospodarstveno krivo, pa nije inače, da to načelo u srednjem vieku nije urodilo dobrim plodom. Stari zakon, kojega poprimiše zakonodavstva, po kom se ljudem zabranjuje uzimati kamatah, nije urodio dobrim plodom, s toga bijahu prisiljeni ljudi tražiti novacah pod inom formom u zajam, pa nalazimo manje više razprostranjene rentovne pogodbe, gdje najme dužnik založi prihod svoga dobra vjerovniku za primljenu glavnicu, te je imao dužnost od svoga dohodka ju plaćati, pa ako to nije učinio, imao je vjerovnik pravo njegovo dobro prodati. To bijaše nepovoljna forma pogodbe, pod kojom se krila velika lihva.

Zato su mislila zakonodavstva na druga sredstva, te su privilegirala čitav razred pučanstva, da pozajmljuje narodu novac na kamate, naime Izraelićane. Njim je bilo slobodno pozajmljivati novac uz kamate. Ništa nije naravnije, nego da su se Izraelićani te blagodati naužili. Ova sloboda bila je osobito u austrijskih pokrajinah tako daleko tjerana, da je narod, nenašav zaštitu u zakonodavstvu, pristupio sam k svojoj obrani, nuždnom da obrani existenciju svoga bića, te je silom napeo na krvopije svoje. Ti prizori poznati su u 14. stoljeću pod progonstvom Izraelićanah u Austriji.

Ovaj odnošaj prinukao je zakonodavstvo na stegu, kako bi ograničilo kamate, te se nalaze razni pokušaji u raznih državah. Ja se ograničujem na monarhiju austrijsku.

Velika carica Marija Terezija donesla je god. 1751. zakon, koji je imao svrhu, da utamani lihvarstvo tim, da je lihvare podvrgla kazni zatvora, a podjedno kazni novčanoj. No jer bi krivo sviet zakone o lihvi smatrao zakoni natražnjačkimi, mislili su savjetnici cara Josipa II., da je postulat slobode i to, da dignu zakon o lihvi.

I sbilja g. 1787. bude dignut zakon o lihvarstvu; a posliedica bila je ta, da su savjetnici blagoga cara Josipa II. već g. 1788. morali smišljati način, kako bi lihvarstvu doskočili.

Razpisan bude natječaj za djelo, koje bi imalo riešiti pitanje, što je lihva, te kako je moći odstraniti lihvu bez da se kazne ustanove.

Tek g. 1803. bude izdan po caru Franji I. patent proti lihvarstvu, koj progoni lihvare kaznenim postupkom, a ujedno zaprietjuje novčanom globom. Ovaj patent postostojao je u kriepost u Austriji sve do godine 1868. U Ugarskoj su poznavali takodjer lihvare i zakon proti lihvarstvu. Zakonski članci od g. 1622., 1647., 1723. i 1802. normiraju načine, kako da se stane na put lihvarstvu. I našlo se je donekle granicah, te su zaprečivali lihvu zatvorom i novčanom globom.

Kašnje iza godine 1848., kada su u našu zemlju uvedeni zakoni austrijski, stupi u kriepost u nas i onaj patent od godine 1803. Pa pošto je u Austriji 1868. sloboda dignula zakon o lihvarstvu, tako isto i u Ugarskoj, našle su posliedice odziva i kod nas, te u našem saboru za g. 1870. bude zakon o lihvarstvu podpuno ukinut. I takovo je bilo stanje do ovo doba.

Sada nastaje pitanje, kakove su posliedice bile toj zlatnoj slobodi?

Biti će vam, gospodo, u pameti, kako je galički sabor bio prinukan uslied tužbah, štono su iz Galicije na sabor prispjele, da učini kraj slobodi kapitala.

U Galiciji postoje čitave bande organizirane lihvarah, kojim je zadaća, prekomjerno gulenje seljačkoga puka, kojim je zadaća puk expossedirati, te ako bi to dulje postojalo, nestalo bi u Galiciji slobodnoga seljačkoga svieta. Ovaj užas prinuka carevinsko vieće, te je ono prošle godine zakon o lihvarstvu sada samo za Galiciju stvorilo ali poznavalci Cislajtanije proriču, da se to ima na sve protegnuti.

Tako je te slobode kapitala — netrajav niti punih 10 godinah — nestalo u Austriji, a napose u Galiciji; a ja izrično napominjem ovdje Galiciju, jer je ona s nami u odnošaju slična.

Kako je u Ugarskoj?

Ni tu nisu nastupile posljedice, što su ih ljudi od slobode kapitala očekivali. Tužbe su se gomilale od godine do godine pa bila je zemaljska vlada prinukana toj slobodi kapitala na put stati, te odrediti, da ugarski sabor donese zakon, koj ograničuje slobodu glavničku. Naravski, da je i kod nas naša zemaljska vlada pomislila, koje su posljedice u našoj zemlji, jesu li one kadre opravdati zakon od god. 1870. ili ne, možebiti je i u nas nužda, da stvorimo granice kapitala?

U nas su manjkavi statistički podatci, ali na koliko je moći iz sudbene prakse to razvidjeti, opravdano je to ograničenje. Nastaje pitanje, gospodo, o načinu, kako da se to učini.

Tuj dolazimo do pitanja, što je lihvar? Kako već napomenuh, kanoničko pravo nepriznaje glavnice na kamate, to je nepravo; jer ako moja glavnica, što ju ja dadem susjedu, služi u tu svrhu, da njemu koristi pribavi, to ja imam pravo, da jer je glavnica moja, participiram i na jednom dielu od koristi; naravski neimam pravo, da svu korist dobijem, jer mora i on, koj nosi trošak i pogibelj, i on mora imati nekakvu korist od glavnice.

Nastaje pitanje, koja je ta granica i koliko kamatah mi pripada?

U ovom pitanju radjaju se potežkoće. Ravna se po gospodarskom odnošaju odnosnoga naroda i odnosne zemlje. Države, obilujuće kapitalom, imadu jeftiniji novac nego one, u kojih kapital pomanjkava. Tu se dakle pitanje visine kamata ravna po gospodarskih odnošajih zemlje i rek bi da je to pitanje vještačko i da ga treba pomno prosuditi i izpitati; nego kad je granica ustanovljena, onda onaj koj nju prelazi, vele da lihvari. Nu moguć je i taj slučaj, da vjerovnik sam pod istu cienu glavnicu dobije, pod koju ju je uzajmio. Sada tomu reći

Digitized by Google

da lihvari, bilo bi nepravo, jer neima koristi i prekoračiv granice još nije lihvar. Da bude lihvar, mora sa strane vjerovnika obstojati nekakova pohlepa za neobičnom dobiti ali i to još njega nestvori lihvarom. Ova veća dobit mora da je uzsliedila proti slobodnoj volji dužnika.

Sa strane dužnika mora nastati takov odnošaj, koj njegovu slobodnu volju ograničuje: velikom nevoljom kod ljudih malodobnih i lahkomišljenih razsipnošću. Gdje se ova dva momenta sastanu, imamo lihvara. Pa ljudi koji takove odnošaje upotrebljuju, takovi ljudi su državi pogibeljni i država ima pravo, da ih kaznenim putem progoni. Ovo načelo usvojio je zakon stvoren u carevinskom vieću u Beču. Ono smatra lihvarstvo postupkom kaznenim, normira kazne, te ujedno uredjuje novčani gubitak, gubitak glavnice, kamatah itd.

Nu zakonodavac može i na drugi način ograničiti slobodu kapitala, naime tim, da se ustanovi po odnošaju, koji u zemlji vlada, neki maksimum kamatah, pa da nedopušta sudbene pomoći u onih slučajevih, kada se nadilazi taj maksimum kamatah.

Države, koje ovim načinom lihvarstvo normiraju, nestvaraju lihvarski zakon nego mjere kamatne (Zinstaxe). Naša zakonska osnova primila je ovo načelo. Ona normira kamatnu mjeru najviše 8%. Pošto se lihvarstvo skriva pod formom glavnice, posve je pohvalno, da je naša osnova ograničena na onu svotu, koju dužnik u istinu prima. Nije drugo nego konsekvencija ovoga načela, da se zakon neproteže na mjenbene poslove, jer pošto zakon perhorescira progonstvo lihvara, nemože se upuštati u prosudjivanje mjenbenoga posla sama. Obziri na trgovce i trgovačke odnošaje opravdavaju i iznimku glede trgovca.

Ovo su u kratko, vis. sabore, glavna načela predležeće osnove, pa je pravosudni odbor u nadi, da će vis. vlada naskoro donieti zakon proti lihvi, prihvatio nazočnu osnovu sa nekojimi neznatnimi promjenami. Uvjeren, vis. sabore, da ćemo ovim zakonom barem ponješto stati na put bezdušnomu globljenju seljačkoga pučanstva, molim, da vis. sabor predležeću osnovu za podlogu spec. debate prihvati.

Presjednik: Generalna debata počima; ona gospoda, koja žele u generalnoj debati rieč uzeti, neka se izvole kod bilježnika javiti, i ujedno neka kažu, da li će „za“ ili „proti“ osnovi govoriti.

Rieč ima g. Lork vić.

(Nekoliko glasovah: „za“ ili „proti“?)

Dr. **Blaž Lorković**: Visoki sabore! Uzev si slobodu, da progovorim o predmetu, koji je danas na dnevnom redu, ja ću odmah očitovati, da sam proti njemu.

Ja znam, visoki sabore, da nije stvar ugodna i da neću govoriti u smislu struje današnje, ako govorim proti samomu zakonu, jer kod nas i u drugih pokrajinah monarkije ove, traži i zahtieva se jeftiniji novac; i ako ja uzprkos tomu podignem glas proti ovomu predlogu, znam, da neću ugoditi onomu, koj misli, da će se ovim zakonom zaista pružiti pomoć.

Zaista, visoki sabore, ako promotrimo gospodarske uvjete ove monarkije, možemo opaziti dvie struje.

Od strane industrije zahtieva se, neka država shodnim načinom pribavi jeftin kapital i neka nastoji, da se uguši lihvarstvo, koje ubija manji posjed. Kao što je gosp. referent malo prije razložio, zadovoljilo se tomu glasu, koji se je podigao iz raznih klasah zakonskom osnovom već u Austriji i u Ugarskoj uvedenom, a sada je predložio pravosudni odbor za našu zemlju zakon proti lihvarstvu.

Ovim zakonom uvodi se u Hrvatsku nakon 6 god. opet neka taksa na kamate, ja to drugačije nazvati nemogu. Gospodin referent nastojao je raztumačiti, što je lihvarstvo. Ja pako držim, da je opravdana ona izreka onoga učenjaka, koji je rekao, da su zakoni proti lihvarstvu stvorili lihvarstvo, kao što je porezom na stanovite potrošarine stvoreno kriomčarenje.

Lihvarstvo ili zakon proti lihvarstvu nije ništa nova, već — ako hoćete — kod Rimljanah nalazimo u zakonih od 12 tabakah takov zakon; ali uzprkos tomu su se zakoni svakim danom kršili i to od strane takovih, koji su smatrali taj zakon velikom stečevinom. Znade se za sigurno, da ustanove ove nisu smetale Katona, da prima prekomjerne kamate. Njegov zet Bruto bijaše takodjer „lihvar“.

Gosp. referent razlaže, da je u kanoničkom pravu zabranjeno primati kamatah. To je istina, kao što i ono, da su dobivali Izraelićani privilegija, da su smjeli kamate pobirati. Nu uz to je factum, da su mnogi ljudi baš kod židovah ulagali novac radi toga, da im nosi kamate. I uzprkos tomu, što su bile takse uvedene, postojali su veliki kamati.

Kašnje, kada su se države ojačale, mislilo se je da država mora kao što ostale grane tako i ovo pod svoje tutorstvo uzeti, pa na taj način su po malo nastali zakoni proti lihvarstvu, te su se ustanovile kamatne mjere, pak ujedno opredielile kazne za svakoga, koj taj zakon prekrši.

U novije vrieme i to pomoćju narodne ekonomije, počeli su državnici uvidjati, da opredjeljivanje takse kamatah nanosi štete kapitalu i štete razvitku gospodarstva, da se sapinje gospodarski život i da se protivi načelu slobode i slobodne konkurencije.

Gospodo! Dozvolite mi malu ekskurziju na polju narodne ekonomije. Ako su u srednjem i starom vieku bili zabranjeni kamati, ili ih mjere ograničivale, to je imalo u ono vrieme toliko smisla, što niti je bilo u ono vrieme dohodne radnje, niti se valjano shvaćala narav i zadaća kapitala, a napose novca.

U ono vrieme smatrao se novac kao pomoć u nevolji. Mi danas to drugačije smatramo. Mi znamo, da se

Digitized by Google

pomoćju kapitala i dohodne radnje mogu izvoditi velika poduzeća, koja mogu davati veliku korist. Sasvim je naravski, da se onim, koji imadu priliku, steći si korist novcem, koji su uzajmili od drugih, dadu razmjerno veće kamate za posudjene novce. Samo se pita, je li je država vlastna, da ograničuje primanje kamatah medju kontrahenti.

Gospodo! Navodi se, da valja štititi navlastito neke slabe i mlade ljude proti prevelikim zahtjevom pojedinih glavničarah. Ako bi se ovo prihvatilo, da je državna vlast ovlaštena, stezati kamate, onda bi se morala smatrati ovlaštenom, da utiče medju pogodbe, koje se sklapaju medju gospodari i radnici, jer se i tu često možda velike krivice i nepravde radnikom nanašaju.

Gospodo! Malo prije sam kazao, da se pomoćju kapitala stvaraju razna poduzeća, koja stvaraju velike koristi, ali sam kazao, što je sa novcem, je li je opravdano, da se upravo od novca plaćaju kamati, jer se kaže, novac nije roba. Istina, da nije roba, ali o tom neima dvojbe, da je takodjer i robom. Novac je u obće representant kapitala, zanj se može neko drugo dobro dobiti, on cirkulira brzo, jednom riečju, on ima sva svojstva, koja ga čine sposobnim, da posreduje medju raznimi faktori u gospodarstvu. On je u pravom smislu reprezentant kapitala. Mi znamo, da ona odšteta nije drugo, nego ciena, koja se deli stvari, ciena pako nemože se po nijednoj državnoj vlasti ustanoviti. Ako nemožemo smatrati, da upliva na cienu ima, nego se ta ciena opredjeljuje po trošku produkcije dotičnoga dobra, to po mojem mnienju nepripada državnoj vlasti pravo, opredjeljivati, kakova da bude ciena ovomu kapitalu, koj je takodjer sredstvo, da se zadobije dotično zaželjeno dobro.

Mi znamo, da se kapital pribavlja mukom i trudom i štednjom; i kad se kapital uzajmljuje, to se dotični kapitalista stavlja više manje u pogibelj, da li neće možda nešto izgubiti od kapitala; i to su već faktori, koji se moraju uvažiti, kad se ciena kapitalu udara, koji ide na porabu. Još je najshodnije, da se propusti ustanovljivanje kamata i kamatnoga mjerila dotičnim kontrahentom. Najshodnije opredieliti će se ciena novca, ako vlada dopusti u tom obziru podpunu slobodu u državi. Tim, gospodo, neimam ništa nova kazati. To se je već priznalo punim pravom od strane najglasovitijih učenjakah stranoga svieta. Navlastito se pozivljem na njemačkoga učenjaka Roschera, i on priznaje, da nije nimalo shodno, ako se uvede taksa od kamatah, nego da je najshodnije, ako se kaže, da poslie ustanovljene mjere vladati ima podpuna sloboda.

Gospodo! Još na jednu stvar imao bi vašu pozornost obratiti: Kad kamate za pojedince ustanovljujete, morate priznati, da su se ti zakoni kršili od strane države same. Vam je poznato, pod kakovimi uvjeti ugarska vlada novac uzajmljuje; kojim pravom dakle ograničuje privatniku, da nesmije više zahtievati nego 8%, a ona daje 12 do 24%.

Kaže se u izviešću, da većina narodnih ekonomah drži, da se imade ovo načelo ne absolutno, nego prama odnošajem one zemlje uvažiti. Sad nastaje pitanje, je li je probitačno, da se ovo načelo imade uporabiti u Hrvatskoj i je li je opravdano, ako se upotriebi?

Ja kažem, da ako mi se priznaje, da su odnošaji naši nepovoljni, da nije opravdan sasvim ovaj zahtjev. Ja ću za podkriepu ovoga mnienja pozvati se na one članke u „Narodnih Novinah“, koji su prošlih godinah o lihvarstvu govorili. Ondje nam se predstavlja slika onih tražbinah, koje su god. 1873., 1874. i 1875. u nas uknjižene bile.

Što se ovih uknjižbenih tražbinah tiče, to je bilo u ovih trijuh godinah — ja mislim, da je izvješće prilično vjerojatno — uknjiženo u Hrvatskoj i Slavoniji 16,140 000 i nekoliko for. Od ove svote imade najviše takovih svotah uknjiženih, od kojih se zahtievaju kamati 2, 3, 4, 5 do 8%, najviše je 10%. Ako se uzmu i sravne sve te svote, to ćemo naći, da svote, koje su do 6 % uložene, iznose 10,000.000 for. Ja držim, da ovo sadašnje stanje nije nepovoljno, kad se u zemlji našoj, koja se smatra vrlo siromašna, na kapitalu ima 10,000.000 for. po 5 i 6% uloženih.

Ostale svote, koje su sa više od 6% postotaka uložene, pokazuju se neznatnimi. Po svoj prilici je kod onih dobarah, na koja su osigurana, veća nesigurnost.

Ja, gospodo! svraćam vašu pozornost na to: Bi li bilo opravdano, jer ima svotah malenih uz 8, 10—14% uknjiženih, da porušimo temeljno načelo, koje je postojalo glede slobode mjere kamatah? Je li bi bilo u obće u interesu našega gospodarstva?

Od tražbinah, koje su utužene, imade takvih, koje su bile ukamaćene od 6—12%, a i takovih, koje su ukamaćene po 30, 50 a jedna dapače po 175%.

Sa 6% bilo je svotah 738.750 for., a sve što je preko 6% jesu tražbine manje; i ovo je dokaz da se ipak kod nas kraj svih nepovoljnih okolnostih još uz prilično umjerene kamate novac dobiti može.

Ako sravnimo sve dugove, koji su uknjiženi i neuknjiženi, to ćemo naći da je kod prvih popriečna kamatna mjera 5% a kod drugih 8%.

Gospodo! Ja se bojim, da ako se ovaj zakon prihvati, da će se upravo onim razredom, kojim se želi pomoći, naškodit. Taj će zakon na gospodarstvo i možebiti na moral zlo djelovati.

Ja držim, da će se u našoj zemlji otegotiti uzajmljivanje kapitala a tako će se otegotiti i privabljivanje kapitala u našu zemlju. Ljudi koji su do sada bili zadovoljni sa 6%, tražiti će 8%, jer je to zakonom moguće i dozvoljeno. Osim toga će se na razne načine, kako se žalibože kad i kad opaža, kod uzajmljivanja novacah prevare činiti svimi mogućimi načini. Znamenito gubi ovaj zakon vriednost, u koliko ju možda imade tim, što se u njem nespominju poslovi mjenovni i trgovački.

Digitized by Google

Gospodo! Ako prihvatite taj zakon, morati će ljudi. koji trebaju novacah, posudjivati mjenicom. Tamo je postupak stroži i biti će jamačno kamati veći. Dakle komu će se pomoći. ja toga neuvidjam, a ako se hoće pomoći pučanstvu, ima za to druga sredstva, a jedno od prvih je da se organizira zemljištna vjeresija, da se stvore banke ili zalogi vjeresiji, koji bi seljaka u njegovih potrebah s manjom svotom pomoći mogli. Višeputah treba seljaku 10 do 15 fr., da namiri svoje potrebe.

Često se radi ovakovih malenih potrebah zaduži i u tom slučaju nije mu ovaj zakon od pomoći.

Gospodo! Ja sam prije kazao, da je sloboda kapitala priznata po različitih učenjacih. Ja bi naveo jednoga francezkoga filozofa imenom Abé Corviera, koji opravdava, da je primanje kapitala slobodno, s pravno-filosofičkog stanovišta.

Što se tiče ustanove ovoga predloga, da se samo do stanovita iznosa kamatah smije glavnica posudjivati, glede ove ustanove naveo bi mnenje nekoga glasovitoga ekonoma. koji veli: „Die Zinsen über ein bestimmtes Mass als unzulässig zu erklären und ihnen die Dehnbarkeit zu verwähren, ist gelinde gesagt — paradox und kann wirthschaftlich nachtheilig wirken“.

Na svršetku još nešto. Ja pripuštam, da se dogadja zloporaba, ali držim da se tomu ima doskočiti kaz. zakonom.

Ja se nebi tomu protivio, da je pravosudni odbor načinio sličan onomu zakonu, koji u tom pogledu postoji u Cislajtaniji. Ovako pako držim da je on potekao — ja ću reći — s dobrom nakanom, ali sumnjam, da li je možebiti to, što već Ugarska ima sličan zakon, dalo povoda tomu zakonu, te se hoće zadovoljiti onim formalitetom kako se kaže: pošto već ovaj zakon ovdje i ondje obstoji, mora biti i ovdje u nas.

S ovih razlogah nemogu primiti predlog odborov, odnosno ovaj zakon za podlogu specialne debate.

Predsjednik: Rieč ima g. zast. Jakić.

Antun Jakić: Vis. sabore! Ima slobodah, koje, ako im se nepotegnu stanovite granice, proizvedu sablazan. Po momu mnenju sloboda kamatah je jedna od ovih vrstih u zemljah. gdje kapital neobiluje, da si natjecanjem sam sebi kamate regulira. Zar nije sablazan, ako bi si netko u nuždi uzajmio 1000 for. sa 100% kamati na kuću, koja vriedi 2000 for., pa za godinu dana morao bi vratiti 2000 for. ili kuću izgubiti. Kod obstojeće neograničene kamatne slobode moglo se to posvema legalno uz asistenciju sudovah dogadjati. Proti tomu treba dakle lieka potražiti zakonom, koji uzkraćuje premoć preko neke kamatne mjere, a opet nesteže slobodno gibanje kapitala u mjenbenih i trgovačkih podhvatih. U tomu pravcu sastavljena je, po mome mišljenju, predležeća zakonska osnova.

Mnogo je toga u teoriji prekrasno vidjeti, nu kad se prenese u praktičan život, često se ukaže neshodnim i neprobitačnim. Kada je većina onih pisacah. koje je moj cienjeni prijatelj dr. Lorković spomenuo, mnoga izvrstna načela postavljali, jamačno su poglavito pred očima imali odnošaje svojih zemaljah, Francezke, Englezke, Njemačke itd., pa upravo zato nemože se sve ovo, i u svakoj drugoj zemlji, a da bude jednako probitačno po nju, uporaviti, jer svaka zemlja imade svojih vlastitostih: intelektualno stanje pučanstva, položaj mu gospodarstveni itd., što treba uvažiti, a nevalja sve na jedan kalup udarati.

Neima sumnje, da je nauka nacionalne ekonomije mnogo stalno pravilo, za napredno pučko gospodarstvo, uzpostavila, koje vriednost po svaku zemlju u obće imade, nu ako pitam svoje punogodišnje izkustvo na polju narodno-gospodarskih pitanjah, rekao bih: da je za našu zemlju u sadanjem njezinom stanju predbježno najprobitačnija nauka nacionalno-ekonomična: priliežna umna radnja i razborita štednja; sve ostalo su uzgredna pomagala.

Štovani gospodin predgovornik može mi na rieč vjerovati, da nisam štovatelj kakovih zastarjelih nazorah za to, ako uztvrdim. da neograničena kamatna sloboda barem za sada još, nenosi blagodati našoj domovini. Istina je, da je ta podpuna sloboda znatan kapital privukla našoj zemlji na umnožanje realne vjeresije; ali valja izpitivati, od kakvih je to posljedicah dosele bilo! Za šestnaest milijunah pomnožala se ta vjeresija u tri godine, te je tim kamatni teret do poldrugog milijuna veći narastao, nego li bijaše prije kod uknjiženih zajmovah. Stvar je naravita, da ova umnožana vjeresija, ako hoće biti blagodatnom, mora biti onako investirana, da iz probitka naplaćuje povećane kamate. drugčije postaje ubitačnom. A može li tko medj nami savjestno i pouzdano uztvrditi, da se produkcija naše zemlje od ono doba u onoj mjeri godinom pojačala, da je na njoj dokučeni dobitak kadar namirivati narasli veći kamatni teret. Ja se bojim, da produkcija nije žaliboże takvoga napredka učinila Što onda od tuda sliedi? Sliedi to, da se onaj veći kamatni teret naplaćuje od glavnice; a to vodi, gospodo moja, k gospodarskoj ruini. To bi dakle bile blagodati neograničene kamatne slobode kod realne vjeresije. Neželim ovdje izreći odlučni sud o gospodarstvu našega naroda, ali nemogu se oteti izjavi, da naš hrvatski narod mora još jako puno učiti, dok postane, neću reći izvrstan, van samo srednje dobar gospodar.

Teorija, da je novac do neke mjere roba, nije dovoljan zalog neograničenoj slobodi kapitala, ta svaka je stvar od vriednosti stanovite, donekle i roba i novac. Valjalo bi dakle dokazati, da je novac posvema roba, ako se hoće pribaviti mu neograničenu slobodu kao i robi.

Štovani gospodin predgovornik veli, da su svaki kamati, koji se plate glavničaru, opravdani, jer da se njegovom glavnicom jako koristna poduzeća izvadjati dadu. To je donekle istina, ali gdje su tako koristni podhvati

Digitized by Google

u našoj zemlji? koji obilati dobitak odbacuju, da i visoke kamate podnositi mogu.

Takvih podhvatah ni velike industrije žalibože neima. Naša je zemlja poglavito agrikulturna, pa zato neima uvjeta, da plaća kamate kakve tko hoće.

Dosta se kod nas grieši u tomu, što se često letimice povadjamo za ustanovami, uvedenimi u svietu daleko naprednijemu od nas, nepromisliv dovoljno, da li se sve ono i u našoj zemlji s korišću uporaviti može.

Neće dakako ovaj zakon zapriečiti lihvarstva, dapače sumnjam ja, da je u obće moguće zakon stvoriti, koji bi lihvarstvu posvema na put stao, ali će se ovim zakonom barem to dokučiti, da budu označene granice sudovom, preko kojih neće pružati svoju pomoć globljenju osobito onih ljudih, koji sami sobom razborito upravljati neznadu. Liepo je načelo slobode, ali kad bi se u svačem do skrajnosti izvadjalo, morale bi se uzdrmati i one zakonske ustanove, koje maloljetnim i slaboumnim skrbnike postavljaju. Korist ili šteta zajmova poglavito visi o tomu, uz kakve je uvjete zajam ugovoren, pa će mi se jedva oprovrći moći, da je mnogi naš vlastelin, imenito seljak, nedokučujuć pravo domašaj zajma, preuzeo obveze, koje ga oštetiti, dapače upropastiti moraju, pa još uz asistenciju suda i zakona. Tomu treba barem donekle doskočiti, čemu je prvi korak predležeća zakonska osnova Ja nesumnjam da će doći vrieme, kada ni kod nas neće trebati ovake stege, i kada će svaki biti onoliko sviestan da nepreuzimlje obvezah, ponj štetnih. I ja dielim mnenje, da zakon nije u svih točkah našim odnošajem prilagodjen, ali smier mu je dobar, i krčit će put trieznijemu postupanju u novčanih poslovih. Jedna je doduše ustanova, koja, kad bi se nepromienjena prihvatila, mogla bi svu onu korist, koju ovaj zakon pružiti može, u štetu prevrnuti, a to je prenizki 8% kamat, o kojem ću kod specialne razprave obširnije progovoriti.

Ja se slažem sa cienjenim gospodinom dr. Lorkovićem, da valja ovaj zakon dopuniti kaznenim postupkom, ali zato, što taj drugi dio još nije donešen, neuvjetuje zabačenje i predležeće zakonske osnove. Ja se slažem i u tomu, da i popunjen zakon sam o sebi neće biti dostatan, svim gospodarskim potrebam u našoj zemlji doskočiti, van uz to treba čim prije osnovati još i onaki novčani zavod u našoj zemlji, koji će ogromnoj vjeresiji pribavljati obilnijega i jeftinijega novca, da uman i marljiv gospodar dobije prikladna sredstva na poboljšanje svoga gospodarstva, kako bi se mogao otresti gulenju i prevaram. Nu zato, što takvoga zavoda kod nas još nije, neima razloga zabačenju predležeće zakonske osnove, te ju preporučujem za podlogu specialne razprave.

Predsjednik: Želi li još tko govoriti ob ovom predmetu?

Franjo Folnegović: Vis. sabore! Ja sam mislio, da ću imati razloga bar ovu zak. osnovu, koju vis. vlada sada predlaže, zagovarati. Medjutim sam se prevario. Nakan sam bio glasovati za cielu osnovu, kako ju je prije izradio pravosudni odsjek, no budući je samo polovica te osnove saboru predložena, to nemogu za nju glasovati. K onomu što su gg. predgovornici kazali „pro“ i „contra“, ja sa svoje strane samo to dodajem, da se je kod svakog zakona, koji donekle zasieca u financijalno stanje naše zemlje, moralo pitati: je li taj zakon izvire iz kakva sistema gospodarske politike, je li u obće vlada naša imade kakav sistem? Na ovo pitanje, ako si ja odgovaram, moram kazati: ili neima nikakva, ili ako ga ima, on je loš i poguban. Već je 4. god. prošla, što su se ukinule municipalne oblasti, tom sgodom je sama vlada sazivala županijske skupštine i stavljala pitanje: dajte, recite, kako mislite da se s vašim imetkom — a taj vriedi preko milijuna — upravlja? I skoro sve složile su se u tom: dignimo našimi zakladami hipotekarni kredit zemlje. Ova je izjava bila poslata vladi i ondje leži evo već četiri godine. Učinjeno nije dakle ništa da se pomogne puku do jeftinijega novca. Pa ako sada vidimo, da nam se nudi mjesto zakona o hipot. banci zakon o ukinuću lihve, to mi se čini, kao da bi tim vlada kazala narodu: ja ću doduše čuvati, da te drugi netruju, ali poginuti od gladi možeš, ja ti bar nedam sredstva za živjeti.

Od zakona proti lihvarstvu neimamo se nadati blagostanju naroda, to mislim, da se obćenito priznaje. Jedino dobro što je na zakonu, da on nepodupire sablazan, i da nesankcionira i nepromiče globljenje, koje se zahtieva intabuliranjem prekomjernih kamatah.

Ta strana je dobra, i ja bi za zakon glasovao, kad bi se i dalnje konsekvencije izvodile i ako bi se izreklo, što je s onim, koji ipak globi narod prevelikimi kamati. Medjutim u osnovi neima za to odredbe, i ja sam znaličan na razloge, koji su pravosl. odbor sklonuli na to, da je ovako manjkavu osnovu podastro, pošto je u prvobitnoj doista i kazna bila proti lihvarom označena.

S kojih razlogah bi ja zagovarao osnovu, koja bi udarala kazan na lihvarstvo? Moderna država, gospodo, u kakvoj i mi živimo, nemjeri jednakom mjerom ubogomu kao bogatomu čovjeku.

Vi ćete naći, da tko plaća više poreza, imade više prava. Koji imade n. p. više imetka, taj imade po obć. zakonu votum u obć. zastupstvu. Vi nepitate, na koji način si je stekao taj imetak, a zakonom ga nagradjujete zato, što ga ima, bez obzira na to, da li si ga je stekao globljenjem i lihvom ili pako poštenim načinom. Ja to načelo nemogu odobriti, pa kad se ono već drži, da se imućnici odlikuju povlastmi, a vi barem kontrolirajte, na koji način si stiču te povlasti. Kad bi indi zakonska ova osnova smierala tamo, da se lihvar kazni te u mjesto da bude odlikovan povlastmi da bude lišavan gradjanskih pravah, to bi se tim barem moralna sviest naroda ako ne njegovo materialno stanje dizalo — i onda bi bilo doista mnogo dobljeno ovakvim zakonom.

Ovo su razlozi, gospodo, koji me nukaju, da glasu-

Digitized by Google

jem proti ovakovoj osnovi; i jer držim, da je ona manjkava, želio bi, da se povrati na odbor te da se u prvobitnom smislu, kako je bila od vlade podnešena, te ustanovami, koje sam netom obrazlagao, popuni. Završih.

Predsjednik: Rieč ima g. zast. dr. Šram.

Dr. **Lavoslav Šram**: Vis. sabore! Svaki put, kad je donešena kakva zak. osnova, valja dakako ponajprije iz obćenitog gledišta da se zakonodavac pita za doseg i smier onoga zakona, a napose onda kad se donese zakon, koji tako duboko zasieca u pitanje narodnoga blagostanja, valja da se pita za moguće koristi dotičnoga zakona i za one posliedice, koje bi možda za narodno blagostanje od manje koristi ili dapače nekoristne bile. Kako rekoh, nada sve valja, da si zakonodavac ovako pitanje stavi u očigled ovakova zakona, a kad ja sebe sama to pitam, onda ću priznati, da su koristi, potičuće iz ovoga zakona, veoma malene, da će doseg ovoga zakona u pogledu svojega upliva na promicanje nar. blagostanja biti veoma čedne naravi. Ali kad se protivno pita: mogu li nastati kakve posliedice pogubne za narodno blagostanje, kaošto je to izvolio donekle narisati gosp. dr. Lorković, moram kazati, da ih ja nevidim u tom zakonu. Stavljajuć dakle po svom shvaćanju doseg i upliv toga zakona na vagu, vidim u njem nekoju korist, a nekoju štetu, te prema tomu moram da sam sám sobom odmah na čistu, kad glasujem za taj zakon.

Svaki zakon, na koliko se imade uvrstiti u red sredstvah, koje država pruža, može biti uvršćen u red gotovih ili u red negotovih sredstvah. Ovaj spada u posliednji red, jer niti će on otvoriti izvor za nabavu kapitala, niti pokazati put za lakše dobavljanje kapitala, niti će odstraniti u narodno-gospodarstvenih odnošajih ležeće zaprieke za raztočenje kapitala u sve grane nar. gospodarstva; ali će s druge strane opet stegnuti i donekle ograničiti one pogubne uplive, koji svakako štetno djeluju na imućne odnošaje dotičnih pojedinacah, dolazećih u nuždu, da novac pozajmu, — pa će time posredno djelovati na narodno blagostanje. Smatrajući ovaj zakon negotovim sredstvom, moram naglasiti, da je željeti, da vlada pošav tim pravcem neće zapeti, nego rad nastaviti te ga prenieti na polje pozitivnih sredstvah u pravcu onom, da se dobavljanju glavnice otvori put i da se uklone druge zaprieke, koje su lakšoj nabavi kapitala i prometu na putu.

Svakako mi je, braneći ovaj zakon, osvrnuti se poniešto na nekoje primjetbe g. dra. Lorkovića; pa ću kušati da sa svoje strane izjavim nazore, poradi kojih držim, da su nekoje njegove primjetbe možda neopravdane. Tako je g. dr. Lorković izvolio kazati, da je svakako istinita izreka jednoga učenjaka, koji veli: kako god je prohibitivni sistem stvorio ili bar omogućio stvoriti kriomčarenje, tako da su zakoni proti lihvarenju stvorili lihvarstvo. Ja neću imati posla sa dotičnim učenjakom, nego se držim teze, kako ju je izustio g. dr. Lorković, pa ću kazati: na koliko se ovdje uzpored stavljaju na polju carinarskom postojeći odnošaji glede prohibitivnoga sistema sa sistemom zakonodavstva onakovim, koji hoće lihvarstvu na put stati, na koliko se jedan sistem sa drugim u paralelu stavi, ja bi mislio, da kod ovih sistemah nema podpuno izrazitoga paralelizma; jer je posve drugi obseg prohibitiv. sistema na polju carinarskom, nego obseg sistema posliednje napomenutoga. Pa kad se kaže, da je prohibitivni sistem stvorio kriomčarenje, a antilihvarski zakon da stvara lihvarstvo, onda ću to kazati da vidite, da su ovdje predmeti i smjerovi posve različiti: antilihvarski zakon donešen je proti lihvarom, a prohibitivni sistem nije proti kriomčarenju, nego proti slobodi trgovine. Kriomčarenje niti neleži unutar dosega prohibitivnoga sistema. A i drugčije bi se dalo mnogo razmišljati o prispodobi prohibitivnoga sistema sa antilihvarskim sistemom na ovom polju. Tu ću kazati, da nigdje se nije obistinila ona mnogo i mnogo prihvaćena teza, da sloboda sama po sebi je doista pojam humanitaran, ali u trgovinu ili u prometni sviet prenieti pojam slobode, to je nešto nepravilna; jer se oni odnošaji ravnaju po posve od ideje slobode neodvisnih faktorah, po faktorih posve materialne naravi. Tako se zbilja u mnogih zemljah toliko bore za sistem podpune slobodnosti u pogledu trgovine i prometa, a to se zbiva dakako samo u onih zemljah, koje onako već imadu svjetsku trgovinu u rukah. Tako se je u onakih državah, koje su nekako očarane po onom liepo zvonećem izrazu „slobodnost trgovine", prenieli ovaj sistem i u ove odnošaje, pa tako se je kasnije vidjelo, da je prenos one slobodnosti bio najveći illiberalizam, jerbo ubija bitne uvjete svake države, naime materijalno blagostanje dotične države; pa se je kasnije dolazilo do uvjerenja, da u ovih pitanjih neima slobodnih načelah, nego da treba uvjek po stanju stvarih i dotičnih konkretnih odnošajih načelo izreći. Primjer imademo u Cislajtaniji, gdje se od nekojih vremenah naglasuje i upravo sa podatci podkriepljuje, da je sistem slobodnosti u trgovinskih i carinarskih odnošajih tamo veoma nepovoljne posliedice proizveo. — U ostalom se odviše dugo bavim pitanjem, koje nespada strogo uzamši simo, ja samo kažem, da prispodoba sa prohibitivnim sistemom sama po sebi nije izpravna i da nestoji ona teorija, koja se naglašuje u pogledu ovoga sistema.

Nadalje veli g. dr. Lorković, da obično onaj, koji je novac uzajmio, vuče iz njega velike koristi, pravedno je dakle da vlastnik novca dobiva i razmjerno veće kamate. Proti pravednosti neima prigovora. Ali k onomu što je g. Jakić kazao, imam dodati, da na koliko bi bilo ovakovih poduzećah, to su ili naravi trgovinske ili družtvene ili akcionarne, pa kao takova nepodpadaju ovomu zakonu. Dakle nikako neće smetati ovakovim poduzećem, kad bi se i pomaljala kod nas u višoj mjeri nego do sada.

Gosp. dr. Lorković kaže nadalje, da sama država sklapa zajmove uz povoljno velike kamate, pa pita: ko-

Digitized by Google

jim pravom može ona uzkratiti privatniku, da pobire veće kamate? Ja ću kazati, da je to istina; ali opet imade razlike medju državom i privatnikom, jer je država od absolutne potrebe, i nuždno je, da se svakako uzdrži, dakako dopuštenimi i moralnimi sredstvi. A za privatnike je odnošaj ponješto drugačiji; jer kad država uz sklopljene kamate mora uzeti novac, to nije učinila ništa nepravedna, dočim se protivno, ako se pita za mjeru pravednosti kod privatnika — uzamši strogo pravednost — mora reći, da je privatnik prekoračio mjeru pravednosti, čim je sebi uslovio veće kamate, nego to opredieljuju dotični obćeniti novčani odnošaji. Samo protivno dopuštam, da će se i ovim zakonom, ako iole koristi, možda upravo novčani odnošaji poboljšati, da će se pojeftiniti, i da će se na put stati onim nevoljam, koje danas u pogledu državnoga zajma postoje.

G. dr. Lorković kazao je, da bi onda država imala i pravo uticati na pogodbe izmedju glavničara i radnika. Bez dvojbe, i imade mnogo zakonah, koji razpravljaju pitanje odnošajah izmedju glavničara i radnika. Upravo pitanje ob uredjenju tih odnošajah postaje od eminentne važnosti. U pogledu reda i u pogledu zavisnosti jednoga od drugoga imade stvarih, gdje je država pozvana uticati, a ona i utiče u normiranje onih odnošajah, dakako donekle samo i bez podpunoga dokidanja osobne slobode; al pod plaštem slobode nesmije se tako daleko ići, da je državi svaki upliv uzkraćen.

(Medjutim zauzme predsjedničku stolicu podpredsjednik Mirko Hrvat.)

G. dr. Lorković veli, da imade drugih sredstvah, da se branik podigne proti lihvarstvu. Ja se s njim slažem i već sam prije naglasio, da ovaj zakon smatram samo čednim sredstvom. Naravno očekujem, da će se na toj stazi dalje poći.

Gosp. Jakić je izvolio kazati, da će biti kamatnjak ovoga zakona donekle poguban. Ja dielim ovo mnienje, ali samo u toliko, u koliko više u specijalnu debatu spada. Ako bi se ostalo kod kamatnjaka onakova, koji je sasvim blizu sada postojećemu kamatnjaku, bilo bi pogubno. Sada popriečni kamati iznašaju nešto preko 7%, po tom bi ovaj predloženi kamatnjak bio samo ponješto veći od onoga. Neposredna posliedica bi bila, da bi odmah dotični glavničar, koji do sada nije niti uzeo niti dobio 8%, uzeo onaj legalni kamatni iznos; a tomu bi se doskočilo, kad bi se zaštita zakona na veći kamatni razmjer protegnula, nego na 8%. Time nebi se poremetio sadanji odnošaj. Ako bi zakon n. pr. kazao 12%, to dotičnik nebi odmah poskočio iz 6% na 12%. Nu o tom obširnije govoriti nespada simo nego u specijalnu debatu, za koju i predloženu zakonsku osnovu vis. saboru preporučam.

Predsjednik: Rieč ima g. zastupnik Mihalović.

Karl pl. **Mihalović**; Vis. sabore! Ja bi želio, da ta zak. osnova nebi došla tako skoro pred sabor, jer vidim iz svih govorah, koji su bili sada držani, da je na više mjestah treba njoj izpravka i da će sasvim druge naravi iz specijalne debate izaći, nego ju sada imademo. Ja bi bio želio, da bi bila ta osnova pretresivana u klubu i medju zastupnici; jer to bi bilo mnogo bolje, nego da stvore opet zakon jedan na brzu ruku, i to zakon koji je od tako velikog zamašaja i toliko u narodno gospodarstvo utiče.

Ja moram unapried ustrpljenje ove vis. kuće umoliti radi manjkava znanja vašega jezika, jer se nemogu onako izraziti, kako bi potrebno bilo.

Ponajprije kažem, da ova zakonska osnova nije u svakom pravcu onakova, kako su ju g. govornici, koji su za nju govorili, slikali, pak ja se i neću upuštati u teoriju, niti se neću osvrtati na onu dobu gdje je svaki čovjek, koji je novacah imao, ako ih nije htjeo dati, bio ubit i novac mu uzet. To dakle nespada ovamo.

Ja, gospodo, težko prihvaćam osnovu, osobito kad vlada sama u obrazloženju kaže, da neočekuje, da će uslied ovoga zakona lihvarstvo prestat. U obće mi je zakon tim teže prihvatiti kad je g. izvjestitelj kazao, da je jako težko dokazati, što je upravo lihvarstvo.

Gospodo, ako mi naše odnošaje držimo pred očima, to n. pr. za mene 15 % u ovaj čas, kad mi je od neobhodne potrebe, nije lihvarstvo; za drugoga je to možda lihvarstvo; meni će biti tim načinom novac uzajmljeni od pomoći, a drugoga će uništiti.

Iz ovih podatakah, štono su u obrazloženju zakona, nemogu ja doći do toga, da bi uvidio nuždu ovoga zakona. G. dr. Lorković je statističnimi podatci pakazao, što vlada sama priznaje, da od onih 16 milijunah, štono su kod nas uknjiženi, spada preko polovice na 6 %, a manja polovica na preko 6 %, i to su valjda uknjiženi na veleposjede.

Mi znamo, da naši novčani zavodi, izuzam možda koju štedionicu, davaju kamatne novce uz one kamate kako vladaju u Beču; s toga sliedi, što je već gosp. dr. Šram kazao, da će kamatna mjera od 8 % više štete učiniti, nego ako bi granica tu bila nešto veća.

Ja spadam naime medju one, koji nepriznavaju nikakova ograničivanja niti glede robe, niti glede trgovine, niti glede prometa. Koji je čitao tako zvanu debatu u englezkom parlamentu, navlastito pako govore Cornbila, taj će vidjeti, kako su se protivili ljudi u parlamentu tomu, da bi se u zaštitu uzela kamatna mjera, te da bi došla pod državna tutora. Nu kašnje su se i sbilja svi uvjerili, da oto nije od koristi. To je rek bi „überwundener Standpunkt“.

Pravo je učinila vlada, da je izuzela iz ovoga zakona mjenbene poslove. Ali ja se bojim, da o tom baš onomu stališu škodi, koga hoće braniti.

Mjenbeni zakon nedopušta, da oni, koji nisu u stanju pisati, budu „wechselfähig“, nu ja mislim, da će uslied toga svaki, koji inače i nije pismen, pa ako samo

Digitized by Google

ime svoje podpisati znade, priliku upotriebiti, da podpiše mjenicu, gdje je i kako je poznato, postupak veoma strog.

Ja sam prije kazao, da nedopuštam državi, da ograničuje kamatni stepen, ili da ograničuje promet. Ako bi se dokazalo, da je od strane zemlje već sve učinjeno od one dobe, kad je zakon o lihvarstvu prestao, da se nabavi glavnica, da se razširi promet, da poljodjelstvo može napredovati, a ipak se uz to lihvarstvo više i više širi: onda bi ja već iz oportuniteta pristao na to, da se ovakov zakon uvede. Nu ja vidim, da od strane države nije u tom pogledu ništa učinjeno.

G. dr. Lorković kaže, ako je dopušteno državi platiti 15% kamate za svoje zajme, zašto nebi bilo dopušteno privatnomu čovjeku.

G. dr. Šram — ja se nemogu tako abstraktno izraziti, kako on — mislim da nije g. dr. Lorkovića pravo shvatio, kad je g. dr. Lorković kazao, da zakon o lihvarstvu stvara lihvarstvo. On je time svakako htio reći: ako stvorimo zakon, da sud nesmije preko 8% kamata utjerivati, da će taj, koji dade i taj koji prima novce, sve načine upotriebiti, samo da može izbjegnuti tomu zakonu; s toga valjda misli, da zakon o lihvarstvu stvara baš lihvarstvo. Što je g. Jakić kazao, o tom bi se dalo jako mnogo govoriti, a vrieme ide napried i ja neću ustrpljivost vis. kuće na probu staviti. — Ako je gosp. Jakić uvjeren, da nitko više ne upotrebljuje kredit za drugo, nego samo da potroši, a ne da investira, onda, gospodo, su svi novčani zavodi bez svrhe, onda je najbolje, da se i ukinu svi po redu. Kad je bio zakon o lihvarstvu obustavljen, narasao je kredit Hrvatske i Slavonije na 16 milijunah, ali tereti od 2 milijuna su takodjer narasli, veli on; ja se čudim, da jedan takav odličan računar, kakov je g. Jakić, nije računao dobro! (Glas: „o jako dobro!“ Drugi glas: „izvrstno!“) Ako ja računam, nadjem da taj teret iznosi samo 1,600.000; izvolite onda uzeti, koliko je narasla vriednost naših dobarah i zemlje i izkustvo države, pa i drugih kojekakovih koristih nam je pruženo uslied toga; ako g. Jakić to uzme, onda će biti sigurno uvjeren, da taj teret prevelik nije, nego da je još jako malen Ja bi pristao na to, što g. predgovornik Jakić kaže, da neće biti prije pomoći, dok se naš narod nenauči raditi i štediti; ali, gospodo, kažite meni, što je vis. sabor učinio, da narod nauči na štednju i rad? Valjda će se tim štediti naučiti, što mi tako jako štedimo; ja mislim, da nitko tako jako neštedi novac, kako baš mi. Mi se moramo uvjek nekako, rekao bi, natrag koncentrirati („rückwärts koncentriren“), a iz toga naš seljak neće naučiti štediti. Mi smo stvorili zakon o pučkih školah; istina, da smo stavili u tom zakonu najpraktičniju stvar, koja bi se imala predavati takodjer o poljodjelstvu, a nitko na svietu se nebrine kod nas, je li se to predaje ili ne. Ja sam više putah bio u školi, ali nikada nisam čuo, da bi se predavalo poljodjelstvo. Mi dakle nismo pružili puku onih sredstvah, iz kojih može na to doći, da valja investirati svoje novce. Ako bismo mi pružili prije sredstva da si razvije svoje narodno gospodarstvo, onda tekar bi se mogao ovaj zakon izvesti. — Vis. sabore! Ja neznam, je li bi mogao novac za podpunu robu uzeti ili ne, kako jedan od gospode predgovornikah tvrdi; u toliko je istina, da je roba, što je ciena novcu ograničena, te ako imade više onih, koji traže novacah, imade veću vriednost, ako je manje takovih, onda u vriednosti pada. Pa ako novac nije posvema robom, to se neda ograničiti zakon njegovom vriednosti, nego se ograničuje sam po sebi. Ja nisam čuo navesti, je li bi se smatralo i to lihvarstvom, ako se stvar okrene, te ako onaj, koj prima novac, znade već unapred, da nije u stanju platit, što je izvadio; ipak se obligira n. pr. da će platit 100 for., ako je uzeo 40 fr., akoprem izvjestno zna, da ni 50 ni 40 for. nije u stanju platiti; gospodo, je li nije to takodjer lihvarstvo!? — Ja neću u ostalom duljiti, nego se izrazujem proti predlogu.

Predsjednik: Rieč ima g. zastupnik Kamenar.

Juraj Kamenar: Vis. sabore! Ja bi bio imao rieč prihvatiti odmah za gosp. izvjestiteljem; jer ovo je razprava o zakonu, koji sam ja sa mojimi vriednimi drugovi potaknuo; nu pošto su drugi htjeli prije svoj „pro“ i „contra“ izreći, dolazim istom sada na red. — Visoki sabore! Ja moram ponajprije izreći vis. vladi najtopliju zahvalnost, što je sbilja mojim zahtjevom zadovoljila, te otu osnovu vis. kući predložila. Akoprem je gosp. izvjestitelj veoma krasno ovu zakonsku osnovu izveo, to se ipak tečajem debate pokazala protivna mnienja: čulo se je prigovarati, da se od ove zak. osnove neočekuje nikakova korist; ja držim, da to nipošto ne može biti. Nekoliko će ona svakako koristiti, a ja sam takov čovjek, koj ono malo, što mu se pruža, ako je koristno, veoma rado prihvati.

I ja priznajem, da u ovoj osnovi nije sve sadržano, što bi spadalo na stvar, navlastito da tu nema, što je već g. Folnegović napomenuo, ujedno i kaznenoga postupka u stvarih lihvarstva.

Prvotno bilo je to, kao što sam velikim veseljem u „Obzoru“ čitao, a kasnije odustalo se je od toga, neznam za sigurno gdje i s kojih razlogah. Bilo bi pako veoma nepametno, ako bismo poradi toga, što je ova osnova manjkava, u tom pogledu nju zabacili, jer ako pita visoka vlada svoje organe, koji su k tomu pozvani, da o stvari izvješćuje, moći će se svaki put uvjeriti, da je sbilja novčano stanje u našem narodu slabo i da je novac pod tako težki uvjet dobiti moguće, da je sada skrajna nužda, da se jednoč tomu odpomogne. Ja mogu vis. vladu uvjeriti, kakovo je oduševljenje u narodu zavladalo, bar u onom dielu, gdje ja živim, kad se je začulo o ovom zakonu, te kad sam ja tamošnjemu puku čitao dotičnu zak. osnovu o lihvarstvu, uzkliknuv od veselja i hvaleć bogu,

Digitized by Google

da je vis. vlada došla na tako liepu misao, te im takov zakon stvorila. (Smieh.)

Mene je s toga u istinu žalostilo, kad sam ja čuo ovdje prigovarati proti toj osnovi, a navlastito se moram osvrnuti na prigovor gosp. dra. Lorkovića, koji je, ja priznajem, ekonom, ali nekakav idealni ili bolji teoretički, ja sam pako praktički, te moram kano takov reći, da njegovi nazori za našu zemlju nevaljaju. Liepo je slušati mnienje onih veleučenjakah englezkih, francuzkih i njemačkih, koji veoma umno pišu o narodnoj ekonomiji; ali njihova načela u nas izvadjati neide tako lahko, kao što u kakovoj naprednoj zemlji, kao što je n. pr. Belgija. Ja bi veoma hvalio g. dru. Lorkoviću, kad bi on kakovo strukovno djelo napisao, nu svakako bi morao u tom djelu najstrožiji obzir uzeti na naše okolnosti; ja ga molim, neka to učini; njemu je povjerena mladež na našem sveučilištu, neka se dakle kano njezin učitelj pobrini i u tom pogledu za budućnost njezinu. On kaže, 16 milijonah imade dugovah, i to je znak dobroga napredka zemlje naše u posliednjih godinah. Nu on je pogriešio tim, što nije godine naveo, od koje taj napredak počimlje. Ja bi bio veoma znatiželjan. (Veselost.)

Po mom mnienju, kako mislim, da je to poslije godine 1870. Ako se on boji, da će se kamati po ovakovom zakonu samo povisiti, da će ondje, gdje je bilo prije 6%, što je u istinu bilo, nastati 8%; jerbo da je to po smislu zakona, to ja odgovaram, da nipošto nestoji. Našlo se je doduše ljudih poštenih, koji su davali uz manji procent, a ti će sigurno i u buduće isto tako raditi, medjutim našlo se je nepoštenjakah ili lihvarah, koji su prekomjerne interese zahtievali, koji neće posao otegotiti, pošto to bude izrično zakonom zabranjeno. — Jedan od gosp. predgovornikah je kazao, da takov zakon je možda u Galiciji, gdje već ciele bande lihvarah obstoje, a u nas, gospodo moja, imade takodjer puno ovakovih žurašah. Naći ćete ih u osobah naših občinskih činovnikah, neizuzamši ni samoga občinskoga načelnika, naći ćete ih medju pukom kano trgovce i obrtnike, koji piju, rek bi, krv naroda našega.

Nadalje je gosp. predgovornik kazao, da svi takovi i slični zakoni do onda neće ništa pomoći, dok nebudu škole učile puk radinosti i štedljivosti.

Navaljivalo se je ovdje prigovori i na školski zakon, a ja znadem, da je školski zakon jedan od najboljih zakonah, što ih je ova vlada stvorila. Treba samo učitelje primorati, da uče, kao što to činim ja, on mora ciepiti, mora predavati, pa činite i vi, gospodo, tako, pa ćete uviditi dobre posljedice.

Gosp. Jakić je spomenuo, da novac, koji je došao prošle godine u našu zemlju, nije investiran. Ja mu to rado vjerujem; tà kako bi narod naš novac investirao, izuzam možda nekoje velikaše, koji su ga upotriebili na pribavljanje i popravljanje svoga imanja; narod naš, da kažem iskreno, što se je gosp. Jakić bojao kazati, narod naš je dao te novce, rek bi, jedino za kupovanje kruha, da svoj život uzdrži. Ja to izrično kažem; jer neznam zašto bi to tajio, što bi nam koristilo tajiti ono, što nas tišti. Narod jedva da se uzdržava; jer sbilja nepripravna našla ga je ova moderna država, on nemože snositi ovoga sistema, pritislo ga je tako, da je jao! Zato je potrebno, da se zakon donese, koji će narod štititi, ako bude u neprilici, tražeć sredstvo za svoju eksistenciju. Vlada naša donesla je u obće već veoma liepih zakonah i obećala je, da će sliedom sliedit; a da svoje obećanje i drži, eto vidimo opet sada, da pred nami leži zakon proti lihvarstvu; ja se nadam, da će ga vis. kuća primiti za podlogu specijalne debate. Ja bi još mnogo toga u preporuku ovoga zakona navesti imao, ali pošto vidim, da je ustrpljivost vaša već pri kraju, to nemogu na ino, nego da vladi još jednom zahvalim na tom zakonu, a vis. kući ga iz srca preporučam, da ga prihvati. (Živio!)

Predsjednik: Ja za danas dižem sjednicu, a drugu uričem za sutra u 10 satih sa ustanovljenim dnevnim redom, nu tim dodatkom, da će se poslije dovršene generalne i prije započete specijalne debate uzeti u pretres jučer prešnim proglašeni predlog gosp. zast. Folnegovića.

(1 sat poslje podne.)

Digitized by Google

Sedamdeset i osma saborska sjednica,

držana dne 15. rujna 1877. u 10 sati prije podne pod predsjedničtvom saborskoga predsjednika Nikole Krestića.

Pregled: Zapisnik prošle sjednice. — Podnesci. — **Dnevni red:** Nastavak generalne debate o osnovi zakona, o preinaci zak. čl. IX. g. 1870. ob ukinuću zakona postojećih proti lihvarstvu. – Rasprava o predlogu g. Folnegovića i dr. glede uvredjenja hrv. zastave na Rieci.

(10 satih 15 min.)

Predsjednik: (Zvoni.) Sjednica počimlje. Molim gosp. bilježnika, da izvoli zapisnik pročitati.

Bilj. dr. **Blaž Lorković**: (Čita.)

Zapisnik

LXXVII. sjednice sabora kraljevinah Dalmacije, Hrvatske i Slavonije držane u glavnom i zemaljskom gradu Zagrebu dne 14. rujna 1877. pod predsjedničtvom saborskoga predsjednika gospodina Nikole Krestića u prisutnosti 50. saborskih članovah.

Prisutni od strane kr. zemalj. vlade preuzvišeni gosp. ban Ivan Mažuranić i odielni predstojnici dr. Pavao Muhić i Marijan Derenčin.

Čitan je zapisnik posliednje saborske sjednice i bez primjetbe ovjerovljen.

Predsjednik javlja, da su na vis. sabor prispieli sliedeći podnesci:

Predsjedničtvo sabora predlaže račun ob imavših saborskih troškovih i izdatcih novacah za vrieme od 1. siečnja do 31. prosinca 1876.

Odpućuje se saborskomu odboru za pregledanje računah.

Manipulac. činovničtvo kr. sudb. stola u Belovaru moli povišenje berivah svojih.

Ide odboru peticionalnomu.

Manipulac. činovnici kr. sudb. stola u Zagrebu mole povišenje berivah svojih.

Ide odboru peticionalnomu.

Manipulac. osoblje kr. sudb. stola u Osieku moli povišenje plaće.

Odpućuje se odboru peticionaluomu.

Drugović Franjo, Horvat Ignac, Zorc Stjepan i Pugjak Josip mole za nabavu zimskoga odiela.

Zaključeno, da se molba ustupi predsjedničtvu sabora.

Zastupnik naroda Gjuro Crnadak stavlja na svietloga bana sliedeću interpelaciju:

1. Je li poznato Preuzvišenosti Vašoj, da je bivši gradski kapetan senjski Jakov Rupčić već od mjeseca prosinca 1873. od službe suspendiran, te da od ono doba proti njemu iztraga teče, koja još konačno riešena nije?

2. Kakove su zaprieke, da se ova iztraga kroz toli dugo vrieme svomu kraju privesti nije mogla?

3. Kad misli Preusvišenost Vaša shodna odrediti, da se prenavedena iztraga, odnosno utok Jakova Rupčića, konačno rieši?

Ova interpelacija dostavit će se svietlomu banu.

Predje se na dnevni red.

Na dnevnom je redu izvješće pravosudnoga obora ob osnovi zakona o preinaci zakonskoga članka IX. od godine 1870. ob ukinuću zakonah postojećih proti lihvarstvu.

Pošto je bio pročitan predlog odborov, te ga izvjestitelj dr. Vidrić obrazložio, započe generalna debata.

U 1 sat poslje podne zaključi predsjednik sjednicu i ureče buduću za 15. rujna o. g. u 10 satih prije podne sa sliedećim dnevnim redom:

Nastavak generalne debate ob izvješću pravosudnoga sab. odbora o preinaci zakonskoga članka IX. 1870. ob ukinuću zakonah postojećih proti lihvarstvu, nu ipak tako, da će se prije, nego li se predje na specialnu debatu odborova predloga, uzeti u razpravu predlog narod. zast. Frana Folnegovića i drugova, podnešen u 76. sab. sjednici i prešnim proglašen.

Krestić v. r.
predsjednik.

Dr. **Blaž Lorković** v. r.
sab. bilježnik.

Digitized by Google

Predsjednik: Ima li kakova prigovora proti ovomu ovako sastavljenom zapisniku?

(Neima.)

Prigovora neima, zapisnik se verificira.

Visoki sabore! Na ovaj vis. sabor stigli su sliedeći podnesci:

Sjedinjeni odbori za zem. proračun i za pravosudje podnašaju izvješće ob osnovi zakona o pokriću gradjevnih i nabavnih troškovah, potrebitih za sgrade, služeće pravosudnoj upravi. — Staviti će se na dnevni red.

Saborski petic. odbor podnaša izvješće od 14. rujna 1877. — Staviti će se na dnevni red.

Osim ovih nije nikakvih podnesakah prispjelo.

Prelazi se na dnevni red. Na dnevnom redu je nastavak gen. debate o zak. osnovi o preinaci zak. članka IX. god. 1870. ob ukinuću zakonah, postojećih proti lihvarstvu.

Želi li tko rieč uzeti?

Rieč ima g. predstojnik odjela za pravosudje.

Dr. **Marijan Derencin**: Vis. sabore! Zakonski članak IX. od god. 1870. izričuć u §. 1., da stranke, ovlaštene sklapati pogodbe, mogu ugovarati kamate po svojoj volji, i propisujuć u §. 7., da se radi postupka lihvarskoga nema nitko progoniti, nitko kazniti, proglasi u našoj domovini tako zvanim podpunim ograničenjem slobode kapitala. Ovim zakonom stupila je naša zemlja u mnogobrojno kolo onih narodah, koji uživaju podpunu slobodu kapitala, nadajuć se, da će se onda prilično izliečiti sve socialne rane naše zemlje, koje su prije postojale dok je valjao zakon proti lihvarstvu.

Moja zadaća biti će, predloženu osnovu braniti, motive označiti, koji su vladu sklonuli, da ju podnese i prigovore protivnikah ove osnove, na koliko su se pojavili, osvietliti i na pravu mjeru svesti.

Pravo je rekao jedan od vrlo štovanih članovah ovog vis. sabora, da razlozi, kojimi se vojuje proti ovoj zakonskoj osnovi, nisu novi.

I ja moram moliti vis. kuću baš radi toga, da mi dozvoli nešto dublje u te razloge zaviriti, da mi ih dozvoli označiti, te svestrano na pravu mjeru stegnuti.

Neka mi vis. sabor dopusti, da ja u kratko naznačim stanovišta, s kojih su pošla zakonodavstva, kad su ukidala zakon o lihvarstvu.

Netreba se gospodi članovom vis. kuće pobojati, da ću ja, braneć ovu zak. osnovu, upotriebiti ona argumenta, koja spadaju u red onih razlogah, s kojimi se brani u inih parlamentih. Pobijajuć moje protivnike, ja neću proti modernim Kruppom i Uchacijem vojevati slabim oružjem, ja ću samo nastojati, da razloge za uvedenje ovog zakona u nas dokažem iz potrebe toga zakona za našu zemlju.

Prije svega navadja se proti ovoj osnovi, da ona princip: „Argent est marchandise“ vriedja. Ja pako tvrdim, da je taj princip sam po sebi kriv, i u ovom slučaju sasvim izvan sfere naših razmatranjah leži.

Reklo se je u ovom saboru, da zakoni, koji valjaju za promet robe, valjaju takodjer za promet novčane glavnice. Ovo mnenje nenalazi odziva kod nikojih narodnih ekonomah.

I pravnici, koji strogo luče razliku medju novcem i robom, koji znadu, da je novac mjerilo vriednosti glavnice, razlikuju ga od robe, kao što se razlikuje roba od glavnice. Nadalje se takodjer proti ovoj zakonskoj osnovi navadja pravo glavničaru razpolagati neograničeno svojom glavnicom. Ako stoji svetost prava toga, postoji s druge strane dužnost države, da se pod štitom vlastničtva ruiniraju i upropašćuju ciele porodice.

Narodni ekonomi, koji brane podpunu slobodu kapitala, polaze sa jednostranoga gledišta. Ja se mogu pozvati na izreku narodnoga ekonoma Roschera, koji kaže, da narodna ekonomija neće tako dugo svoju zadaću polučiti, dok nebude narodno-ekonomičko gledište spojeno sa etičkim. On kaže, da je narodna ekonomija do danas sa jednostranoga gledišta motrila družtvo čovječje, naime samo sa gledišta prosto materialnoga, a ona zaboravlja na etičko i političko posvema, koje mora za narodnu ekonomiju takodjer mjerodavno biti. Zato kaže narodni ekonom Peregrino Rossi, da su fanatici oni, koji misle, da će družtvom vladati po jednostranom materialnom načelu.

Puno su važniji oni razlozi, kojimi se pobija u obće stegnuće slobode kapitala. A ja kažem, da imadu svi samo abstraktnu vriednost, da ona gospoda iz abstraktne istine zaključuju na praktičnu. Ako igdje, to su osobito na praktičnom polju samo ona načela istinita, koja neizviraju iz golih abstrakcijah, nego i iz uvaženja faktičnih okolnostih. I sbilja „in abstracto“ dade se tvrditi, kao što je takodjer jedan od članovah ove vis. kuće uztvrdio, da se kamatna mjera sama po sebi opredjeljuje po razmjeru, u kojem stoji kapital sa tražbinom kapitala; te pravo je kazati, da u koliko je tražbina kapitala mala, mali su i kamati, a na koliko je tražbina kapitala velika, narastu i kamati.

To je posve istina i ja priznajem, da je razmjer izmedju zalihe kapitala i tražbine kapitala vrlo važan faktor kod ustanovljivanja kamatne mjere u zemlji. Nu ustanovljenje tih kamatah moralo bi predpostavljati podpunu jednakost medju zajmodavcem i zajmoprimcem, ali te jednakosti medju ovimi dvimi neima. Zajmodavac je onaj, koj diktira kamatnu mjeru, a zajmoprimac mora mu se podvrći jer zajam treba. To valja osobito kod onih, koji sav zajam u produktivne svote ulažu, nego nevalja kod onih, koji zajam zato sklapaju, da si namire najpreče potrebe u životu. Dakle ova jednakost, koja postoji medju zakonodavcem i zajmompricem, nedopušta, da se postupa onako, kako abstraktna teorija zahtieva.

Kazalo se je s druge strane takodjer, da sloboda ugovaranja je načelo, koje treba zakonodavac štititi. Proti ovomu mnienju samo to navadjam, da kao što je u dr-

Digitized by Google

žavi pravo vlastničtva stegnuto s razloga državnoga reda, tako se sloboda ugovaranja mora da stegne istimi razlozi; jer inače nebi država mogla polučiti ovaj svoj red, koji valja da u njoj postoji. Reklo se je takodjer, da kamate kao neku vrst premije za zajmodavca predpostavlja ta okolnost, što se zajmodavac često putah izlaže nesjegurnosti od strane zajmoprimca, osobito kad daje osobi nesigurnoj i nepouzdanoj. Ta okolnost pretvara zajmovnu pogodbu u alliatornu poput osigurajuće pogodbe i sili zakonodavstvo, da na zajamske pogodbe upotriebi ona načela, koja valjaju samo za one pogodbe, koje se na sreću sklapaju.

Ja, gospodo, držim, da je to jedan od glavnih momenatah, koji su vladu sklonuli, da ovu zakonsku osnovu predloži, jer ona misli, da je njoj dužnost, uzčuvati u neoskvrnjenoj čistoći zakonske pogodbe naprotiv sredovječnim odnošajem, koji ne samo u našem nižem pučanstvu, nego i u mnogih inih zemljah europskih postoje, da ti odnošaji neprodiru dalje, te seljaka robom vjerovnika neučine. — Ova zak. osnova nije naperena proti glavničarom u pravom smislu rieči, nego proti onim pseudoglavničarom, koji neposjeduju vlastita kapitala, nego su ga se dočepali nečistim sredstvom, te ga upotrebljuju na propast seoskih obiteljih. (Živio!) Onda, gospodo, neće biti moći uzeti, da se u ovoj osnovi ne radi o slobodi kapitala u onih družtvenih slojevih, u kojih je sbilja kapital pozvan, da spasonosno djeluje. Onoj slobodi kapitala, koj sbilja uspješno djeluje po kredit zemlje, nestavlja se ovim zakonom nikakovih granicah; jer trgovački poslovi su izuzeti od ovoga zakona, nego valja samo kod onih razredah, koji bez zaštite zakona nemogu biti. Kaže se, da je zaštita, koju pruža ovaj zakon, iluzorna, da će pored ove zakonske osnove lihva opet cvasti, kao što je za tako zvanih „Wucherpatenta". Ja moram opetovano naglasiti: ako mislite, da samo oni zakoni imadu pravo na eksistenciju, koji podpuno izkorenjuju zlo, proti kojemu su napereni, onda, gospodo, moglo bi se živjeti i bez zakona; onda nam netreba ni kaznenoga zakona, niti gradjanskoga, niti ikojega drugoga; jer nijednomu nije za rukom pošlo, da ono zlo izkorjeni, proti kojemu je naperen. Nezahtievajmo dakle ni od ovoga zakona oto, te nemojmo se uznositi nebu pod oblake, da si stvaramo ideale, za kojimi možda u rodoljubnom zanosu čeznemo, a inače nisu postizivi.

Kazalo se je, gospodo, u ovoj vis. kući tečajem jučerašnje debate, da kamati zastupaju takodjer nagrade za trud, koji je uložio glavničar kod sticanja svoje glavnice. K tomu stavljam u suprot to, što sam imao čast kazati glede premije, koja je ugovorena medju zajmodavcem i zajmoprimcem. Nego neće biti težko dokazati, da se ovaj momenat nemože uspješno tu upriličiti; zašto? Ova zakonska osnova neprieči pravo glavničaru koristonosno svoju glavnicu uložiti. On je samo naperen proti onim pseudoglavničarom, koji kod seljakah ili onih ljudih; koji novac trebaju, neulažu vlastitim i pravim trudom pridobljenu glavnicu. Ovi glavničari neulažu nikakova truda, niti ga nisu uložili u nabavu glavnice: njihov trud obstoji u tom, da neuka seljaka zavadja, da ga proganja pred sudom, da njega, nevješta računarskoj vještini, sili sklapati kamatne pogodbe, koje on niti neshvaća.

Ako su ti glavničari svoj trud u nabavu glavnice uložili, to držim, da zakonska osnova takova truda nesmije nagraditi sredstvom velikih kamatah.

Glavno načelo, na kojem se osniva ova zak. osnova, nije istovjetno sa onim, na kojem je osnovan tako zvani „Wucherpatent", i svi razlozi, koji proti tomu patentu govore, nemogu se i ovdje upotriebiti. Glavno načelo je, da se preko stanovite mjere nedozvoljava ruki sudca za realiziranje kamatne tražbine. A ta nova kamatna mjera ustanovljena je na temelju sigurnih podatakah. Kada se s ovoga gledišta motri stvar, to je zabrana uzimati kamate preko stanovite mjere opravdana. Gospodo! Kao što sam ja imao čast kazati, država stvarajuć zakone, nemože polaziti sa jednostranoga stanovišta, zakonodavac mora takodjer etičke i političke obzire pred očima imati. Zato, gospodo, onaj zakon, koji izključuje svako stegnuće kamatne mjere, sili sudca, da kadkada najveću nepravdu izrekne, da takovim načinom strovali u nesreću nedužne ciele porodice. Ovakov zakon mora roditi jako žalostne posljedice. Gospodo, mi smo doživili, da vrhovno sudište u Njemačkoj pored zakonom podpuno neograničene slobode kapitala, uzkraćuje pomoć svakoj prekomjernoj kamatnoj tražbini, o kojoj je uvjereno, da će voditi u propast dotičnika. Mi vidimo dakle, i u onih zemljah, gdje vlada podpuna sloboda kapitala, da je sudac nastojao ublažiti posljedice ove slobode. Sloboda kapitala i tim spojene štetne posljedice proizvadjaju prizore, koji čovjeka nehotice sjećaju na Shyloka u Shakespearovu „Mletačkom trgovcu", i ujedno dokazuju potrebu takove odluke praviti, kao što ih je tada mljetački sud. Ako, gospodo, takovo ugledno vrhovno sudište, kao što je bečko u protuslovju sa pozitivnim zakonom izriče načelo, da taj zakon nevalja; ako je to od potrebe u Njemačkoj i Cislajtaniji, kako da nebude onda potrebito tim više u nas, gdje su odnošaji u nižih slojevih pučanstva puno primitivniji, nego u Njemačkoj.

Vlada je već u obrazloženju predusrela onom prigovoru, da će ovaj zakon štetno djelovati baš za one, koje kani uzeti u zaštitu, t. j. da će seljak teže do zajma doći, nego li prije. Mi držimo, gospodo, da oslabljenje kredita našega seljaka nije po njega veća nesreća, nego li sadanji kredit, koga on uživa. Ja mislim, da će povoljno djelovati na njega, ako znade, da mu je kredit stegnut, te da treba sada većom štednjom namirivati potrebe svoje; nu ne da si zajmom prelazno pomogne. Gospodo! ja sam čitao jako pomnjivo izvješće podžupanijah o djelovanju podpune slobode kamata. Jedan podžupan pripovieda, da je razgovarajuć se sa seljaci na-

*

Digitized by Google

glasio, da će dobra ljetina biti ovaj put, a seljaci odgovoriše na to: „Nama neće to ništa koristiti, nama je svejedno, jer doći će lihvar, čim bude dozoreno i uzeti će nam i onako sve." Težko, da su se igda prije kmetovi tako izrazili. Na taj način je pogibeljno jačati kredit seljaka. On će biti za nj puno štetniji nego ograničenje toga kredita. I ona gospoda, koja su jučer živo zagovarala podpunu slobodu zajmovne pogodbe, kazala su, da je umjerena kamatna mjera opravdana, te nisu govorila proti tomu, da nebi bilo za željeti, da što umjerenija kamatna mjera postoji; dapače neki su kazali, da posjednik nemože preko 6% kamatah plaćati, ako hoće, da nebude prisiljen trošiti iz kapitala; dakle i ona gospoda su uvjerena, da je umjerenija kamatna mjera opravdan zahtjev, nego oni samo vele, da se to neće postići ograničenjem, nego podpunom slobodom. Mi pako tvrdimo, da se to slobodom neda polučiti. Istina je, kaže se, da šestgodišnje trajanje toga zakona nije dovoljno, da se na temelju crpljenoga izkustva zakon praviti može. Nu, gospodo, mi imamo ne samo šestgodišnju nevolju našega seljaka pred očima, nego mi se možemo osvrnuti na izkustvo drugih zemaljah. Mi imamo pred očima dvadesetgodišnje izkustvo u Cislajtaniji, naročito u Galiciji, pak hoćemo, da se za vrieme pobrinemo, da se naša zemlja nepretvori u Galiciju.

U ostalom ja moram kazati, da mi se nečini opravdano ono mnenje, što sam, gospodo, jučer čuo, da je pitanje o slobodi kapitala i stegnuću kamatnoga mjerila već riešeno. Ja držim, da se dandanas vrlo žestok boj oko toga pitanja vodi i da će se morati načiniti nekakav kompromis. Smith, najglasovitiji ekonom, koj je prvi postavio načela, na kojih se ta nauka osniva i on, koj je možebiti prvi izjavio, da konkurencija stvara cienu, zagovara ograničenje kamatne mjere u stanovitih slučajevih. On tvrdi, da što se govori o konkurenciji robe, da se može govoriti i o novcu. Ali možebiti će se meni prigovoriti, da je Smith star ekonom i da je ekonomička znanost sada drugom strujom pošla.

Jedan najnoviji ekonom narodni, Francez Janin, dovikuje od prilike ovako zagovarateljem slobode kapitala: „Bile vaše teorije još od tako neodoljive sile, to stoji nepobitno, da svaki put, kad se prepušta volji stranaka ugovaranje kamatah, svaki put se kamatna mjera povisi, a nesnizi.

U obće nemože biti govora o tom, da je u znanosti to pitanje riešeno. Ni Roscher sam nezagovara podpunu slobodu kapitala. On kaže, da u nižih slojevih pučanstva postoji odnošaj koj iziskuje, da se sloboda kamata stegne. Rauh veli, da je to oružje pučanstva proti spletkam lihvarskim, i dotle dok si pučanstvo nije svjestno, je kamatno mjerilo od stanovite potrebe.

Ja rado priznajem, što je ovdje više putah rečeno bilo, da je produkcija najbolje sredstvo za obični kredit i ustanovljenje što blaže kamatne mjere. Priznajem i to, da vlada može negativno i pozitivno jačati tu produktivnost. Ja držim, da ova vlada na temelju nagodbenog zakona nije nikada ništa propustila, da u tom smjeru neradi. Ja nisam pozvan, da razsudjujem djelovanje sveukupne vlade u tom pogledu, nego moram kazati, da koj nepristrano motri djelovanje njezino u tom pravcu, neće zanijekati, da je iz napetih silah nastojala ukloniti sve one zaprieke, koje produkciju slabe. Što se tiče naročito odjela, kojim imadem ja čast upravljati, to držim, da je zakonotvorno djelovanje ovoga odjela uvjek bilo udešeno u tom smislu.

Prije svega držim, da će izpravak gruntovnice, oko kojega se sada nastoji, veoma povoljno djelovati u tom smislu; isto tako i ovršni zakon i zakon o postupku u bagatelnih stvarih neće uzfaliti, da u tom pogledu povoljno djeluju. Gospodo! Samo u ovoj visokoj kući morao sam čuti, da brzo pravosudje može nepovoljno djelovati; u svih drugih zemljah čuo sam protivno, samo u Hrvatskoj morala bi u toj stvari biti iznimka.

Ja dakle samo to kažem, da pravac vlade na zakonotvornom polju, smierajuć na poboljšanje ekonomičkih odnošajah zemlje, je takav, kakav se može očekivati od vlade na temelju zakonah, koji ograničuju njezinu djelatnost.

Kaže se ovdje, da samo izkaz, koj je vlada predložila, nedokazuje potrebu ovoga zakona.

Istina je, da je tečajem trijuh godinah uknjiženo 16,000.000, da je prosječna mjera kamatah u županiji riečkoj 7%, zagrebačkoj 7%, u gradu Senju 7·1%, u požežkoj 7·3%, u varaždinskoj 7·5%, u križevačkoj 7·6%, u Sriemu 8%, a u Belovaru 10%.

Kaže se, da ovi podatci nepružaju dovoljna dokaza. Nu, gospodo, mora se uzeti, da najveći su iznosi, koji potiču od kaptola zagrebačkoga, od hipotekarnih banka itd. i koji su uknjiženi sa 6%, u vecih iznosih razdieljeni povećim posjednikom zemljišta; dočim manji iznosi sa većim kapitalom odpadaju na manje posjednike. Tako je preko 3,000.000 uknjiženo sa 8%, onda 1,500.000 dapače sa 12%. Ako se, kako rekoh, uvaži, da ova kamatna mjera baš na one manje posjednike dodje, koji su uzajmili za vlastitu svoju potrebu, onda će se uvidjeti potreba toga zakona, da se na put stane daljnjemu širenju u tom smislu. Vlada dala je takodjer sakupiti broj ovršbenih dražbah obavljenih tečajem jedne godine. Ona neima datah da to prispodobi sa prijašnjimi vremeni; a svakako ti podatci sami po sebi dokazuju, da stabiliteta posjeda u nas neima. Bilo je naime preko 800 ovršbenih dražbah obavljeno, i to baš u onih predielih, gdje je prije dražba nekretninah bila riedkost, umnožio se je broj dražbah. Ja držim, da ovi podatci dakako nepodavaju temelja o padanju gospodarskoga stanja u zemlji, ali svakako pokazuju, da neima u zemlji stabilitetna posjeda.

Kaže se od gospode članovah sabora, da od ove zakonske osnove neće biti onoga uspjeha, koj se očekuje, oni dapače kažu, da ju je vlada podniela samo zato, da

Digitized by Google

posvjedoči svoju pripravnost zadovoljiti zahtjevu zajedničke vlade, da se i naše zakonodavstvo razvija istim pravcem kaošto i ugarsko. Ja pako kažem, da je vlada, stvarajuć zakon, imala „in prima linea" samo potrebu zemlje pred očima, a nitko neće vladi zamjeriti, ako se je u tom obazrela na zakonska osnovu ostalih zemaljah, naročito Ugarske, s kojom živimo u zajednici. Dandanas zakonarski rad nije zatvorena knjiga nego je svakomu otvorena, koj hoće u njoj čitati. Zakoni drugih narodah su stvoreni na podlozi znanstvenoga iztraživanja u skladu sa izkustvom. U ostalom je načelo, na kojem počiva ova zakonska osnova, negativno. Zašto je to, to ćete, gospodo, znati, ako pomislite, da je ona podlogom onoj borbi, koja se bije medju slobodom kapitala i stegnućem te slobode. Ona je kompromis medju starim „Wucherpatentom" i onom potrebom, koja se pokazuje, da se u stanovitom slučaju imade ograničiti sloboda kapitala.

Ja dakle molim, da razsudjujuć ovu osnovu, imate pred očima, da je vlada ovom osnovom nastojala ograničiti slobodu pogodbe kod nižih slojevah pučanstva, koje bez ugovaranja zajmovah nemogu živiti. Osnova propušta podpunu slobodu svigdje ondje, gdje joj je mjesta. Ona neprieči trgovca, niti posjednika, da preko svake mjere sklapa zajmovne pogodbe, ona mu daje istu slobodu, kao i zakonski članak IX. od g. 1870. Ona samo nedopušta da niži slojevi pučanstva nebuda u tom pogledu bez tutora. Nije vladu strah, da će se uslied ove stege kapital natrag povući. Ova osnova nije naperena na drugi kapital, nego na onaj, koj gleda pučanstvo navlaš globiti. Takovi ljudi će se morati pokoriti tomu zakonu.

Ako je istina, da štedionice na ladanju nisu seoskomu narodu od pomoći, da su se iznevjerile svojoj prvobitnoj zadaći, te postali novčano-mjenbeni zavodi, to mora vlada žaliti, a ona neće žaliti, ako ovakovi zavodi propadnu. . (Živio!)

Gospodo! Ja znam iz vlastitog izkustva u tom pogledu nešto navesti. Razgovarajuć se sa representantom jednoga takova zavoda, koj mi se je tužio, kad je zajednički zakon stegnuo mjenbenu sposobnost, pitao sam ga: „Koliko imate glavnice uknjižene na terete nekretninah?" A on mi kaže, da neima onaj zavod ni novčića na takov način uknjižena. „Mi imamo mjenicah — veli — glasećih dapače samo na 10 do 50 for. od našega seljaka". Gospodo! Ako će štedionice tako zaboraviti svoju svrhu, onda će se pretvoriti u trgovačke zavode i onda nije čudo, ako se takovi gospodarski odnošaji u našoj zemlji razvijaju.

Ja mislim, da će ovaj zakon te zavode prisiliti, da se povrate na ono, radi česa postoje, te da prepuste stvar onim zavodom, koji su zato opredieljeni.

Ovaj razlog sklonuo je vladu, da tu zakonsku osnovu predloži, i molim visoku kuću, da izvoli prihvatiti ju za podlogu specialne debate.

Predsjednik: Želi-li još tko govoriti o ovom predlogu. (Nitko se nejavi.)

Pošto nitko neželi govoriti, ima rieč g. izvjestitelj.

Dr. **Lovro Vidrić**: Visoki sabore! Proti ovoj osnovi bila su pravo rekuć samo dvojica od gospode zastupnikah, a treći, koj se je izjavio proti osnovi, naveo je razloge takove, koji govore za osnovu.

Ja se imam dakle samo osvrnuti na prigovore gosp. dra. Lorkovića i na prigovore gosp. Mihalovića. Gosp. dr. Lorković zagovara slobodu kapitala, pa razlaže i navadja samo jedan positivan direktan razlog, za to što veli, da je novac roba. Baš to, što veli, da je novac roba, je krivo. Ja se neću pozivati, visoka kućo, na stare ekonome, jer bi mi se moglo prigovarati, da su ta načela zastarjela, nego navesti ću jednoga od najnovijih i to **Marxa**. U svom djelu: „Das Capital, die Kritik der politischen Oekonomie" veli on, da novac neima nikakve ciene, i da, kad bi novac sa robom identičan bio, morao bi se na sebe kao svoj vlastiti ekvivalent protezati. Ako bi bio novac roba, tada bi on po načelu robe u vriednosti svojoj odvisio od načina ponude i načina pitanja. Dakle logički bi morao u isto doba, ako novac medju A. i B. zastupa vriednost n. pr. od 50 for., medju C. i D. n. p. zastupati 100 for. To su logičke konsekvencije. Nu toga neima; novac dakle nije roba. Tako svi oni zaključci, što ih g. dr. Lorković i g. Mihálović iz toga izvadjaju, padaju.

Ja sam, visoka kućo, takodjer za slobodu kapitala, ali s tom razlikom, da dielim kapital u kapital produktivni i kapital lihvarski. Kapital produktivni cirkulira uz robu, a lihvarski u formi: novac za novac. (Glasovi: Tako je!)

Nikomu pako medju nami nepada na um, stavljati zaprieke kapitalu produktivnomu. Ja sam uvjeren, da će svi oni, koji su za domovinu zauzeti, uvjek podupirati svimi sredstvi kapital produktivni, da može teći.

Drugačije jest, gospodo, sa lihvarskim kapitalom. On, kako sam kazao, iznevjerio se je svojemu obliku, neizpunjuje svoje zadaće, te se cirkulacija lihvarskoga kapitala po narodnoj ekonomiji ne može protumačiti.

Pitam vis. kuću, kuda vodi sloboda kapitala lihvarskoga? Sloboda kapitala lihvarskoga vodi do gospodstva kapitala. Pitam nadalje, koje su posliedice gospodstva kapitala? Valja malo pogledati u zapadnu Europu n. p. u Cislajtaniju, to vidimo, da su posliedice kapitala robstvo, exposediranje posjednika, proletarijat duševni; — to su posliedice gospodstva novčanoga. O tom razvija se i žalostna drama sada u Europi.

Pisci najnovije dobe, koji se bave najakutnijim pitanjem, što sada družtvo pročinja pitanjem socijalnim, ti pisci, gospodo, slobodu kapitala veoma strogo odsudjuju. Jedan od njih, Richter, veli u svom djelu „Menschheit und Capital": „Die Herrschaft des Capitals zerstört die Sitte, die Moral, die Productivität. Die Folge der Herrschaft des Capitals in dieser Form ist Diebstahl und Raub." A drugi, veoma nov pisac, Marx veli, da sve zlo,

Digitized by Google

koje je kulturne države u ovo doba postiglo, dolazi od gospodstva kapitala. Tomu je lahko dokaza naći.

Gospodo! U Beču su prije nekoliko godinah rasle banke kao gljive iz zemlje, ali nisu bile napunjene kapitalom produktivnim, nego lihvarskim, koje su načinom zaslieplјivanja puka neke novčane barune obogatili, a tisuće ljudih osiromašile. (Glas: Istina!)

Ja ću odgovoriti na pitanje, što mogu biti u nas posliedice lihvarskoga kapitala. Naša zemlja je agrikulturna. Svaki dan čujemo, da naš posjed nenosi ni 4%; lihvarski kapital pako, ako mu dopustimo slobodu, nosi — kako obično možemo naći — oko 20%.

Razlika dakle medju ovim kapitalom, štono je uložen u nekretnine, i onim, koji je u rukuh lihvara, jest — kako se na prvi mah vidi — ogromna. I pogibelj leži u tom, što se pita, ako vlastnik nemože plaćati niti 4%, kako će onda plaćati više od 4% kamatah od onoga kapitala, štono je uložen u nepokretnine? Naravska je konsekvencija, da ga neće moći platiti, nego da će nastati ta posliedica, da će mu se glavnica odkazati i dobro njegovo prodati, da će ga protjerati od kuće i kućišta. — Gospodo! U tom imate dovoljno dokaza, da gospodstvo kapitala lišava narod posjeda, te stvara seoski proletariat. Komu je stalo do toga, da vidi u nas izpražnjena sela, da vidi neobradjena polja, taj neka slobodno zagovara i podpomaže slobodu kapitala.

Kaže se, država sama lihvari. Ja nemislim, da se može financijalna politika državna uporabiti na ovo pitanje, što se tiče novčane slobode kapitala.

Dr. Lorković zna, da država ima takovih potrebah, gdje nuždno treba novacah za njihovo namirenje, što se kano „gospodstvo kapitala“ nemože uzeti. Pa kad bi to istina bilo, pitam ja, zar nemoralno djelo postane moralnim, ako onaj, koj uči moral, sam ga krši. Pravo kaže naš seljak: „Negledaj, što radi svećenik, nego slušaj što uči!“ — Prigovara dr. Lorković ovoj osnovi, da je manjkava, jer se neproteže na mjenice. Ali ja sam uvjeren, da bi onda g. dr. Lorković jače napadao na ovu osnovu, jer bi onda ona još jače ograničavala slobodu kapitala; a on i dobro zna, da se mjenica nemože u ustanove gradjanskoga zakonika subsumirati. Nešto me je iznenadilo u prigovoru g. dra. Lorkovića, naime, da nije preporučio poput svih ostalih rabulistah, da zemlja stvara štedionice za omogućenje jeftina novca. Ja mislim, da je to g. dr. Lorković izpustio, jer ga praktično izkustvo uči, da stvaranje štedionicah neomogućuje jeftin kapital. Ja ću malo posegnuti u naše financijalne odnošaje. Dok je obstojala u Zagrebu lih stara prva hrvatska štedionica, bilo je moći dobiti jeftin novac, jer ona je uložke plaćala po 5%, a zajmove davala po 7% i mogla su joj još za pokriće regije i za korist dioničara 2% ostati.

Ali kad su počeli ljudi stvarati nove zavode, koji nisu u pravom smislu štedionice, što je bila posliedica? Odmah su ti novi zavodi naviestili: mi plaćamo od uložakah 6%. I posliedica tomu je bila ta, da je i stara štedionica morala povisiti procente svoje. Dapače bilo je zavodah koji su oglasili: mi dajemo više nego 6%, mi dajemo 7% — dodjite ljudi k nam! Bilo je napokon zavodah, koji su davali dapače 8%. Zar je onda moguće, da zavod, koj prima uložke po 6%, još uvjek za 7% pozajmljuje? Tako je morala stara štedionica, koja je prije tako blago djelovala, povisiti svoje kamate na 8%.

Konkurencija dakle nije pojeftinila kamatah od posudjene glavnice. Zašto? U svih tih zavodih ležao je manje više lihvarski kapital, kojemu je svrha, dobaviti se što više dividendah, a ne da se može nabaviti jeftini novac.

Ja sam, visoka kućo, ovo pitanje s gledišta slobode kapitala pretresivao. Ja ću u kratko samo pitati, kojimi posliedicami je urodio zakon lihvarski, zabranjujući cirkulaciju lihvarskoga kapitala. Da mi nebi tko prigovorio, pozvat ću se u tom pogledu na Englezku. Pod kraljicom Anom stvorio je parlament englezki lihvarski zakon. Kaznom tjelesnom kaznio je lihvare i diktirao veoma velike novčane globe, dapače taj zakon protezao se je i na mjenice i na same žirante. Taj je zakon stajao u Englezkoj u krieposti 150 godinah, do godine 1854. Kojimi je posliedicami za Englezku urodio? Pučanstvo od 5,000.000 naraslo je na 100,000.000, trgovina razprostranila se po čitavom svietu, močvare pretvorile su se u krasne perivoje, i jedino na carini dobila je Englezka više, nego je iznosio čitav njezin imetak, kad su išli stvarat lihvarski zakon. Po ovih činih nemogu zagovarati lihvarski kapital, nego kazati moram, da vi možete imati pravo u teoriji, ali „facta loquuntur“ i ovaj faktum je proti vam.

Gospodin zastupnik Folnegović neprihvaća osnove iz dva razloga. Prvo, on kaže, ja bi glasovao i prihvatio čitavu tu osnovu, samo da je još ustanova kaznena donešena, drugčije nemogu glasovati, jer nepoznajem financijalnoga sistema naše vlade. Dakle g. zast. Folnegović priznaje, da je nuždno, staviti granice kapitalu. Kad dakle ovaj zakon taj kapital ograničuje, onda nedokučujem kako nemože prihvatiti ovu osnovu. Drugi je razlog, da on nepoznaje „financialni“ sistem vlade. To čini mi se, da je krivo upotriebljen izraz; ja mislim da je hotio kazati „gospodarski sistem“. I ako je istina, da bi on glasovao za čitavu osnovu kada bi bio prvi dio tuj, tada ja nedokučujem, kako bi mogao glasovati za obširni zakon, akoprem nepoznaje financijalni sistem.

Visoka kućo! Prije nego svršim, akoprem sam mnogo citirao, moram se pozvati na autoritetu Sonnenfelsa, koji je prvi caru Josipu II. preponiznu predstavku podnio, moleć ga, da ukine lihvu, kažuć mu posliedice, što ih je sloboda kapitala prouzročila. On kaže: Posliedice su te, da su počeli velikaši lihvariti, a lihvari da su postali velikaši. Pa kao što je on molio cara Josipa II. da ukine lihvu, tako i ja molim ovu vis. kuću, da isto učini tim, da prihvati ovu zakonsku osnovu.

Digitized by Google

Predsjednik: Rieč ima gosp. predstojnik odjela za pravosudje.

Dr. **Marijan Derenčin**: Vis. sabore! Imam od strane vlade očitovati, da je ona prvobitno kanila i kazneni postupak u stvarih lihvarskih podnieti, nego je odustala od ove osnove. Mi ćemo pozornim okom pratiti djelovanje ovoga zakona, mi ćemo pratiti djelovanje sličnoga zakona, koji postoji u Galiciji i odnosnoga kaznenoga postupka, a na temelju toga donieti ćemo zak. osnovu, koja će normirati kazni glede lihvarstva. A medjutim odustala je dakle vlada od one prvobitne namjere, što joj se je činilo, da ustanove galičkoga najnovijega zakona jesu previše elastične naravi, te da treba izkustva sa naše strane kroz nekoliko vremena pridobivati. Vlada je osvjedočena, da je kaznivost lihve usadjena u sviest našega naroda, i da zakonodavstvo imade biti pravi izraz narodove pravne sviesti. Pa zato će svakako u svoje vrieme donieti zakon, koji će regulirati kazni proti lihvarom.

Predsjednik: Generalna debata je svršena. Prije nego li se specijalna počme, čast mi je javiti sliedeći predlog.

Bilježnik dr. **Blaž Lorković**: (Čita predlog, po kojem se imade poimence glasovati. — Predlog vidi u zapisniku.)

Predsjednik: Uslied toga glasovati će se poimence. Gosp. bilježnik čitat će imena, a svaki od g. članovah vis. sabora izraziti se ima sa „da", ako je za primljenje ove osnove za podlogu specijalne debate, a sa „ne", ako je proti.

Pitanje glasi ovako: Prihvaća li vis. sabor u načelu i uzima li za podlogu specijalne debate predloženu po odboru pravosudnom osnovu zakona o preinaci zak. čl. IX. od g. 1870., o ukinuću zakona, postojećega proti lihvarstvu?

Gospodin bilježnik Lončarić neka izvoli čitati imenik, a gosp. bilježnika Lorkovića molim, da izvoli glasove bilježiti.

Bilj. dr. Lončarić čita imenik:

Antolek Dragutin: Da. Baltić Mojsija: Da. Beruta Josip: Neglasuje. Brnčić Ivan: Ne. Crnadak Gjuro: Da. Domjanić Dragutin: Da. Delimanić Ivan: Ne. Derenčin Marijan: Da. Folnegović Franjo: Neglasuje. Hrvat Mirko: Da. Jakić Antun: Da. Jordan Ante: Da. Kamenar Juraj: Da. Katkić Ignjat: Da. Kotur Vaso: Da. Kraljević Miroslav: Da. Kukuljević Ivan: Da. Kušević Svetozar: Da. Lehpamer Josip: Da. Lončarić Marko: Da. Lorković Blaž: Ne. Mažuranić Ivan: Da. Malec Josip dr.: Ne. Mihailović Dragutin: Ne. Miškatović Josip: Da. Muhić Pavao dr.: Da. Milčić Josip: Da. Odjić Živko: Da. Popović Stjepan: Neglasuje. Poch Antun: Da. Polić Niko: Ne. Seitz Vinko: Da. Subotić Jovan dr.: Ne. Šašić Stjepan: Da. Špišić Viktor: Da. Šram Lavoslav dr.: Da. Tombor Ivan: Da. Tomić Gjorgje: Da. Türk Franjo: Da. Vidrić Lovro dr.: Da. Vončina Ivan: Da. Vrančić Ivan: Da. Vudjan Mijo: Da. Vuščić Jos. dr. Da. Zmajić Bartol barun: Da.

Predsjednik: Moram upozoriti g. bilj, da se po §. 55. poslovnika ona gospoda, koja su prisutna a neglasuju, imadu pribrojiti onim glasovom, koji su proti predlogu.

(Bilj. broji glasove.)

Vis. sabore! Sa „da" je glasovalo 34, a sa „ne" 11 članovah ove vis. kuće.

Zakonska osnova uzima se za podlogu specijalne debate.

Prelazi se na dnevni red, na predlog g. Folnegovića i drugovah. Molim g. Folnegovića, neka izvoli svoj predlog obrazložiti.

Franjo Folnegović: Vis. kućo! Dogodjaj, koji je izazvao ovaj moj predlog, čujte kako ga je nacrtao u svojoj predstavci na Njegovu Visost kraljevića odličan rodoljub, jedan od najstarijih patricijah riečkih, odvjetnik Barčić: (Čita.)

Vaša Visosti!

Da izrazim veselje visokoga posjeta, kojim se Vaša Visost udostoji počastiti grad Rieku, smjerno podpisani nakitio je jučer u jutro svoj stan zastavami kraljevine Hrvatske, Slavonije i Dalmacije. Nu čim je Vaša Visost nadošla čopor najprostijega puka, očevidno nahuškan i podmićen, strknuv se oko stana smjerno podpisanoga, prieteć, vičuć i kamenje bacajuć, zahtievaše, neka se skinu one zastave, te - mašiv se posla, uze jurišati moju kuću, pope se na prozore, skide š njih zastave i podere i pogazi jih, ručuć i zviždeć.

Ovakova pogrda zastavi kraljevine Hrvatske, Slavonije i Dalmacije odsieva se i na njezinu kralju.

Bio koli mu drago ružan čin, ipak promotriv, da ga je počinio najniži sloj pučanstva, koj se dade lahko na izgrede mogao bi se bio zastrti koprenom zaboravi. Al kako ga valja ubrojiti u krivdu municipalnim oblastim, čin taj prikazuje se posve drugčije te se nemože, nesmije mimoići.

Već u jutro htjedoše organi javne sjegurnosti navesti privatnim putem vlastnika Gorupa na to, da skine zastave hrvatske, što jih razvi na svojoj palači, i njegovu punomoćniku, pitajućemu, po kojem da to zakonu mora učiniti, zaprietiše zatvorom.

Smjerno podpisanomu poručivale su se od jutra opomene povjerljive, potičuć takodjer od oblasti javne sjegurnosti, neka bude na oprezu, jer mu se spremaju tužni časovi, i to da će ga izbatinat i polupat mu prozore.

Sad treba pitati, zašto se municipalne oblasti, znajuć to sve, nepoprimiše dužnih odredabah radi opreznosti, da se zaprieči nered, zašto nezatvoriše već u jutro začetnike, zašto nenamjestiše na mjesta opasna dovoljan broj stražarah ili zašto bar nenaložiše službeno, da se skinu hrvatske zastave? Al svega ovoga nebijaše, gungulaše je pustilo prostih rukuh, gungula trajaše preko ciele ure i

Digitized by Google

pol, niti je ikoga zatvorilo, niti svjetini naložilo, da se razidje, te gungula presta, tek kad je, pokloniv se najgrdjim nepravdam, počinjenim po zgrnuvšem se pučanstvu, skinuta zastava.

Visosti! Zastava ovako pogrdjena zastava je naroda, koj je svoju nepokolebivu vjernost pram previšnjoj vladajućoj kući zapečatio već vjekove u svako doba, ma i najnesrećnije po monarkiju, potocih prolivene krvi na bojištih.

Pogrda, nanešena joj u dan toli svečan na oči Vaše Visosti i oblasti javne sjegurnosti, traži zadovoljštinu, koja joj se nemože uzkratiti.

Najpokornije podpisani usudjuje se u to ime doglasiti taj žalostan čin Vašoj Visosti. Udostoj se, Vaša Visosti, oprostiti pregnuću i slobodi smjerno podpisanoga, koj bi bio mogao svladan pravednim ganućem, lahko zaboraviti na po koj obzir, što ga duguje Vašoj Visosti.

Blagoizvoli mu, Vaša Visost, nakloniti preveliku čast, da se očituje s najdubljim počitanjem i najpokornijom odanošću.

Vaše Visosti

Na Rieci, 4. rujna 1877.

Erazmo Barčić.

K ovomu dozvolite, da napomenem još to, da se je ta gungula sbila nekoliko koračajah dalje od gubernatorove palače, u kojoj je Visoki gost boravio.

Dozvolite mi napomenuti, da su hrvatske zastave, po odredbi municipalne oblasti, morali poskidati i drugi gradjani, kao što su: Vranicani, Gorup, Polić i neki drugi. Uvažite, gospodo, i to, da je pogrda zastave kojega naroda najveća uvrjeda, koja se časti toga naroda nanieti može, a narod, koj svoje časti braniti nezna, nije vriedan da živi. Uvažite, da se je ovaj dogodjaj sbio, kada su se svi slojevi naroda sabrali, kako će izkazati što sjajnijim dočekom to veći pietet prema tako visokomu gostu! Uvažite, da ovu demonstraciju nemože učiniti bezsvjestna rulja iz vlastite inicijative, nego da su tu i drugi viši faktori uplivali.

Uvažite, gospodo, da je municipalna oblast riečka ovu demonstraciju indirektno podupirala u onaj hip, kad nebi bila smjela imati ništa pred očima, nego upotriebiti sve sile, da što sjajniji boravak visokomu gostu u svojoj sredini osjeguraju. Uvažite, gospodo, da je kod ove demonstracije sudjelovala ona municipalna oblast, prinuždena po nagodbenom zakonu asistenciju davati prigodom izborah zastupnika za hrv. sabor, na kojem se samo hrvatska zastava vijati smije!

Pa ako ste sve to uvažili, pitam vas: smije li to naša vlada, pa ako bi ona, smije li ovaj sabor, pa ako bi on, smije li tu narod mirovati, dok mu se nedade zadovoljština za tako težku uvrjedu? Odgovor na ovo pitanje dati ćete vi, glasujuć ob ovom predlogu. (Odobravanje. — Živio!)

Predsjednik: Rieč ima Njegova Preuzvišenost.

Ban **Ivan Mažuranić**: Štovani gosp. predgovornik izvolio je 5. rujna upraviti na me interpelaciju: je li mi je što poznato o izgredih na Rieci i što mi je poznato? Ja moram sjetiti vis. kuću na to, da se je to na Rieci dogodilo 4. rujna, a gosp. predgovornik izvolio je već 5. rujna interpelaciju svoju staviti. Kazati moram iskreno, da mi u ono doba nije bilo ništa poznato o tom, te mi je stvar tako nova bila, da sam o njoj prvi put po interpelaciji g. predgovornika saznao.

Ja sam odmah drugi dan — kako ovaj moj akt dokazuje — obratio se na gubernatora riečkoga s pitanjem, neka kaže, što je u toj stvari, i što je učinjeno od strane oblasti u tom pogledu. Medjutim došlo mi je izvješće velikoga župana riečkoga i od županije riečke, vel. župan riečki bio je kašnje i sam ovdje i jedno izvješće od oružničtva, koje je imalo posla da održi red i mir osobito u hrvatskih obćinah Sušak, Martinščica itd., koje obćine je takodjer Nj. Visost izvolila pohoditi. Iz svih izvješćah, osobito iz onoga od gubernijuma, vidim ja to — bar on tako piše — da je g. odvjetnik Barčić na svoju kuću metnuo jako mnogo barjakah hrvatskih, a da nijednoga drugoga niti riečkoga, niti ugarskoga, niti austrijskoga uz nje stavio nije. Onda govori izvješće dalje, da je već prije toga može biti već 4. prije podne bilo njemu poručeno od strane oblasti, neka te zastave skine, jer drugčije bi mogao imati neprilike od razdraženoga pučanstva. Kaže se nadalje, da kad je Njegova Visost na Trsat pošla, da pogleda stari grad i okolicu, je pučanstvo riečko, razdraženo tim, što nije vidjelo nikakove druge zastave, nego samo hrvatske, pošlo pred kuću Barčića i zahtievalo, neka se skinu, dapače pošlo je tako daleko, da je nekoje zastave, koje su nizko visjele, potegnulo dolje.

Veli se nadalje u tom izvješću, da je straža riečka, koja broji samo 21 pandura, imala posla na drugoj strani, da drži mir i red, pa nije mogla iz prvoga početka posredovati tamo; nego dogodilo se je, da je komesar od policije Pasqualo došao sa stražom, i da je onda ulovio nekoje kolovodje, te ih dao odvesti u ured redarstveni, i da je sada iztraga proti tim kolovodjam, pa da će biti oni kažnjeni, ako već nisu. I tim izvješće završuje, da ono, što se bude dalo učiniti, da se krivci kazne, učinit će se. U ostalom mora izjaviti, da nenalazi u tom predmetu ništa tako osobita. Medjutim kaže, da se vidi, da sve to nije bilo upravo proti hrvatskim zastavam napereno, nego da je g. Barčić sam to sakrivio, jer je kazao, da neće druge zastave na kuću metnuti, nego hrvatske; medjutim da su na drugih kućah osim hrvatskih zastavah i druge bile.

Od prilike isto, samo nešto obširnije poručio je vel. župan, a od prilike isto takodjer podžupanija. Ono izvješće od redarstva kaže isto tako, da je bilo sve samo oko kuće Barčićeve, samo dodaje još to, što nismo do sada od drugih stranah saznali, da se je u Martinšćici dogodilo, da su tamo htjeli magjarske zastave skidati iz

Digitized by Google

kućah, nu da je pošlo za rukom javnim organom, to zabraniti.

Vidi se, da je bilo s jedne i druge strane izgreda, a iz svega se vidi to, da se je sve dogodilo povodom te okolnosti, što su na kući Barčićevoj bile izključivo zastave hrvatske. Ja bi mislio, neznam baš, da li se u predlogu ide na to, da . . . . .

Predsjednik: Molim Vašu preuzvišenost, g. bilježnik će predlog pročitati.

Ivan Mažuranić: (Nastavlja.) Nego ja bi mislio, da se zadovoljava sa odgovorom na interpelaciju, a moja skrb biti će učiniti ono, što se bude moglo učiniti, da se kazne ti ljudi.

Moram dodati samo to, da je vel. župan i ustmeno i pismeno kazao, da su oblasti riečke jako žalile taj dogodjaj, da su imenito gradski načelnik i gubernator opetovano izrazili žalovanje radi toga škandaloznoga izgreda, koji se je dogodio. U ostalom, kako rekoh, može biti bi bilo shodno, da se to ostavi meni, a medjutim da se vis. kuća s tim odgovorom zadovolji, te meni ostavi, da učinim, što se bude moglo učiniti u ovoj stvari. Ja držim, da je može biti suvišno o tom dalje razpravljati. U ostalom, neka vis. kuća o tom zaključi.

Predsjednik: Želi li još tko govoriti ob ovom predmetu? Rieč ima g. Polić.

Nikola Polić: Visoki sabore! Akoprem je već ovaj dogodjaj opisan u novinah bez razlike stranakah i u svih novinah jednako narisan, to ću još ja, koj sam s blizine motrio cielu stvar, kazati, što sam vidio. Svietli ban izvolio nas je obaviestiti o odgovoru gubernatora riečkoga. Gospodo! Gubernator ekskusira se s jedne strane o ekscesu, a s druge strane u svojih novinah veli, da nije faktično ništa bilo na Rieci. — Prvi dan kada sam došao na Rieku čuo sam kazati, da je Barčić provocirao škandal i da su njemu pobacali s toga zastave, jer je samo hrvatske zastave iztaknuo. Nu tomu nije tako, jer je li se nije ta sgoda i na drugih mjestih dogodila, gdje su uz hrvatsku zastavu visjele i magjarske i riečke?! Najprije je bio naime napadnut Gorup, jer njegova palača stoji na mjestu, gdje se je izkrcao kraljević. Najprije je rulja navalila na njegovu kuću, da skine zastave. Zatim je sama policija Gorupu, odnosno njegovu agentu naložila, neka skine hrvatsku zastavu; agent nije hotio tomu umah zadovoljiti, nego tekar onda, kad mu policija zaprieti zatvorom, ju napokon skine.

Poslje tek je išla rulja pred kuću Barčićevu, Polićevu, Vranicanijevu i druge, te je isto činila. — Drugi dan je došla sama policija, a poslala napred svoga agenta staroga papu Matkovića (Smieh.) ka kavanaru Pečniku, Slovencu, neka mu kaže privatnim putem, da je od oblasti naloženo, da skine zastavu. Pečnik pako nije hotio to učiniti nego je izrično kazao, da on neće skinuti. Zatim pako došao je policajni komisar i službeno naložio, neka skine hrvatsku zastavu.

Gospodo! Ja moram kazati, da je ta stvar bila sa strane riečke oblasti baš službeno aranžirana; jer drugačije si to niti pomisliti nemogu, pošto sva riečka bolja klasa ovaj čin odsudjuje. One su jednostavno htjele, da se prigodom dolazka Njegove Visosti kraljevića nijedna hrvatska zastava nevije. (Živio!)

Izvješće gosp. guvernera je jako naivno sastavljeno. Ono što govori gubernator, da su naši ljudi na Sušaku i u Martinšćici poružili magjarske zastave, nije istina, svietli bane! Dokaz tomu je taj, — kao što izjavljuje u tom pogledu g. Barčić u svom otvorenom pismu na redaktora „Bilanze“ — da se na Sušaku na hrvatskom zemljištu svake nedjelje na nekoj tamošnjoj sgradi vije magjarska zastava i nikada se nije nitko u zastavu dirnuti usudio; dapače su sami naši ljudi uvjek preporučali: „mir, mir!“ Nego poslje ovoga ekscesa, naravski da se je narod uzrujao; a ja sam čitao jučer u „Primorcu“, da je obćina Crikvenica poslala telegram na sabor, da ako visoki sabor neće pribaviti zadovoljštine, da će si sami tražiti zadovoljštinu. Gospodo, molim, da bi prihvatili ovaj predlog, jer mi s ovim predlogom onako nezahtievamo drugo van zadovoljštinu, koju svaki narod ima pravo zahtievati, kad mu se na ovakav način čast narodna povriedi, a ujedno činimo ovim predlogom enunciјaciju sabora, koju smo dužni učiniti, da pred narodom naše mnienje u tom obziru pokažemo. (Živio!)

Predsjednik: Rieč ima g. zastupnik Kukuljević.

Ivan Kukuljević: Vis. sabore! Ja bih samo nekoliko riečih progovorio, da poduprem ovaj predmet, akoprem mislim, da neima nijednoga zastupnika, koj nebi bio duboko uvriedjen kroz ovo ponašanje tako rekuć najniže klase riečkoga pučanstva i koj nebi uvidio, da je nanešena uvrieda našemu narodu.

Nu koliko ja, gospodo, Rieku poznajem, mogu vas uvjeriti, da kod uglednih gradjanah riečkih vlada toliko bratinstvo i prijateljstvo prama našemu narodu, kao što se od kojega drugoga pučanstva naših gradovah poželjeti može.

Sve one prijašnje strasti su se utišale tamo, na koliko sam ja osvjedočen, i naprama hrvatskomu narodu, naprama hrvatskoj kraljevini i savezu našem neima tamo više nikakva neprijateljstva. Ali imade tamo elementah, koji bi se mogli tražiti u vladajućih krugovih, i koji više manje potiču najnižu klasu uvjek na excese. Pa ako se kroz ovakovu klasu dogodi kakav exces i škandal, kao što se je sada dogodio prigodom boravka Nj. Visosti kraljevića, to neimamo tu krivnju drugomu pripisati, nego vladajućoj gradskoj oblasti, koja bi morala na red i moral paziti.

S toga mislim, da je sasvim shodno, da je ovaj predlog učinjen i mislim, da neće nikoga biti, koj nebi preporučio našoj vladi, da se zadovoljština učini i da se oni ljudi, koji su to učinili, kazne, da se barem u napred ovakovi škandali dogadjali nebudu.

Digitized by Google

Predsjednik: Želi li još tko o ovom predlogu govoriti? Pošto se nitko nejavi, rieč ima gosp. predložitelj.

Franjo Folnegović: Svietli ban svojom izjavom u ovoj stvari odgovorio je na moju interpelaciju, koju sam ja imao čast na njega prije deset danah upraviti. U koliko je on mislio odgovoriti na interpelaciju moju, čast mi je odgovoriti, da se ja tim odgovorom predbježno zadovoljavam i nadam se, da će vis. kuća to na znanje primiti. Medjutim to me neodvraća od nakane ostati kod svoga predloga, niti neće ovu visoku kuću odvratiti, da ovaj predlog prihvati tim više, što je preuzvišeni ban sam izvolio reći, da se stvar nemože smatrati završenom, da daljna razprava ovoga pitanja još teče.

Kad svietli ban to priznaje, onda se on nemože protiviti ovomu predlogu, dapače držim, da mu ovaj predlog daje podkriepu, da može dovoljnu eneržiju u svom djelovanju razviti, koja će biti ovdje potrebita.

Stvar, kako ju nastoji ovdje gubernator predočiti svietlomu banu, tako je naivno opisana, da se valjda niti njegova preuzvišenost s njom sprijateljiti nemože. Tko zna, kako je ovaj dogodjaj opisan u javnih glasilih, i da nije samo Barčić, nego su svi hrvatski rodoljubi morali poskidati hrvatske zastave, osim dvijuh odličnih obiteljih, koje stoje u bližem kontaktu sa vladajućom strankom na Rieci, taj će doći do uvjerenja, da je onaj škandal potekao od oblasti i da oblast mora izgladiti pogrdu, nanešenu hrvatskoj zastavi. Mislim da neima nikoga u vis. kući, koj nebi moj predlog smatrao opravdanim. (Živio!)

Predsjednik: Ja imam kazati, da odgovor svietloga bana nesmatram odgovorom na vašu interpelaciju, jerbo ga smatram samo kao govor, koj se na stvar, koja se sada razpravlja, odnosi.

Stupa se k glasovanju.

Molim gosp. bilježnika, da izvoli pročitati predlog gosp. Folnegovića.

Dr. **Marko Lončarić**: (Čita predlog, koj glasi) „Kr. zemaljska vlada pozivlje se, da izhodi podpunu zadovoljštinu za uvredu, nanešenu narodu hrvatskomu tim, što je prigodom posjeta Njegove Visosti kraljevića Rudolfa na Rieci tamošnja oblast trpila, da se zastava kraljevine Hrvatske poruži.

Uspjeh ovoga nastojanja ima se ovomu saboru priobćiti."

Predsjednik: Ona gospoda, koja su zato, da se ovaj predlog primi, neka se izvole ustati.

(Jednoglasno.)

Predlog je ovaj primljen i zaključak o njem stvoren.

Franjo Folnegović: Molim visoko predsjedničtvo, neka mi se dozvoli izjaviti, da ja odstupam od interpelacije, koju sam u istom predmetu stavio na svietloga bana, i da se o tom svietli ban ubaviesti, kad mu se bude podastro ovaj sada prihvaćeni predlog.

Predsjednik: Molim, vi ćete imati pravo sutra ili prekosutra to dojaviti prije nego se predje na dnevni red.

Na dnevnom redu je zakonska osnova o preinaci zakonskoga članka IX.: 1870. ob ukinuću zakonah postojećih proti lihvarstvu.

Molim gosp. izvjestitelja, da izvoli mjesto zauzeti.

(Neima ga.)

Pošto g. izvjestitelja neima, dižem današnju sjednicu.

Dnevni red buduće sjednice sastoji u specialnoj debati o zakonskoj osnovi o preinaci zakonskoga članka IX. 1870. ob ukinuću zakonah, postojećih proti lihvarstvu.

Buduću sjednicu uričem za ponedjeljak u 10 satih prije podne.

(12 satih.)

Digitized by Google

Sedamdeset i deveta saborska sjednica,

držana dne 17. rujna 1877. u 10 sati prije podne pod predsjedničtvom saborskoga predsjednika Nikole Krestića.

Pregled: Zapisnik prošle sjednice. — Podnesak. — Izrazi se sažaljenje povodom smrti Miroslava Kraljevića. — Dnevni red: Spec. debata o zak. osnovi o preinaci zak. čl. IX. g. 1870. ob ukinuću zakona, postojećih proti lihvarstvu. — Izviešće pravos. odbora o osnovi zakona, kojim se dopunjuje zakon od 3. ožujka 1874. o zadrugah u pogledu razredjivanja sa zadružnimi dielovi za vrieme nerazdieljene zadružne zajednice. — Dnevni red buduće sjednice.

(10 satih 10 min.)

Predsjednik: (Zvoni.) Sjednica počimlje. Molim gosp. bilježnika, da izvoli zapisnik pročitati.

Bilj. **Jovan Steković**: (Čita.)

Zapisnik

LXXVIII. sjednice sabora kraljevinah Dalmacije, Hrvatske i Slavonije, držane u glavnom i zemaljskom gradu Zagrebu dne 15. rujna 1877. pod predsjedanjem saborskoga predsjednika gosp. Nikole Krestića u prisutnosti 46 članovah.

Od strane vlade prisutni svietli ban Ivan Mažuranić, odjelni predstojnici dr. Pavao Muhić i dr. Marijan Derenčin.

Čitan bje zapisnik posljednje sab. sjednice, koji se bez primjetbe ovjerovljuje.

Predsjednik priobćuje, da su na ovaj visoki sabor stigli sliedeći podnesci:

1. Sjedinjeni sab. odbori za zemaljski proračun i za pravosudje podastiru izviešće ob osnovi zakona o pokriću gradjevnih i nabavnih troškovah, potrebitih za sgrade, služeće pravosudnoj upravi.

Stavit će se na dnevni red.

2. Sab. odbor za peticije podnaša svoje izviešće.

Stavit će se na dnevni red.

Prelazi se na dnevni red.

Na dnevnom redu je nastavak generalne debate ob osnovi zakona o preinaci zakonskoga članka IX. od god. 1870. ob ukinuću zakonah postojećih proti lihvarstvu.

Prije glasovanja bude sliedeći predlog po Gjuri Kamenaru podnešen: kojim podpisani narodni zastupnici predlažu, da se glasuje ob osnovi zakona proti lihvarstvu poimence.

Uslied toga stavi predsjednik sliedeće pitanje:

Prihvaća li visoki sabor u načelu i za podlogu specijalne debate osnovu zakona o preinaci zakonskoga članka IX. od god. 1870. ob ukinuću zakonah postojećih proti lihvarstvu onako, kako ju je pravosudni odbor podnio? Glasovat će se poimence.

Glasovalo je 45 saborskih članovah i to 34 sa da:

1. Baltić Mojsija, 2. Domjanić Drag., 3. dr. Marijan Derenčin, 4. Mirko Hrvat, 5. Ante Jakić, 6. dr. Ante Jordan, 7. Juraj Kamenar, 8. Ignjat Katkić, 9. Vaso Kotur, 10. Josip Kraljević, 11. Ivan Kukuljević, 12. Svetozar Kušević, 13. Josip Lehpamer, 14. dr. Marko Lončarić, 15. Ivan Mažuranić, 16. Josip Miškatović, 17. dr. Pavao Muhić, 18. Josip Milčić, 19. Živko Ogjić, 20. Dragutin Pogledić, 21. Ante Poh, 22. Vinko Seitz, 23. Stjepan Šašić, 24. Viktor Špišić, 25. dr. Lavoslav Šram, 26. Ivan Tombor, 27. Gjorgje Tomić, 28. Franjo Türk, 29. dr. Lovro Vidrić, 30. Ivan Vončina, 31. Vrančić, 32. Miško Vudjan, 33. dr. Josip Vuščić, 34. Barun Bartol Zmajić.

Sa ne glasovaše 7 sliedećih:

1. Ivan Brnčić, 2. Ivan Delimanić, 3. dr. Blaž Lorković, 4. dr. Josip Malec, 5. Karlo Mihalović, 6. Nikola Polić, 7. dr. Jovan Subotić.

Napokon sliedeći neglasujući: 1. Josip Beruta, 2. Josip Borovečki, 3. Fran Folnegović, 4. Stjepko Popović budu predsjednikom uslied poslovnika pribrojeni nekavcem; te predsjednik izjavi zaključak, da se osnova zakona o preinaci zakonskoga članka IX. 1870. ob ukinuću zakonah postojećih proti lihvarstvu, kako je pravosudnim odborom podnešena, prima za podlogu specijalne debate.

Na dnevnom je redu predlog Frana Folnegovića, kojim se kralj. zemaljska vlada pozivlje, da izhodi pod-

*

Digitized by Google

punu zadovoljštinu za uvredu nanešenu narodu hrvatskomu tim, što je prigodom posjeta Njegove Visosti kraljevića Rudolfa na Rieci tamošnja oblast trpila, da se zastava kraljevine Hrvatske poruži. Uspjeh svoga nastojanja ima ovomu saboru priobćiti.

Predsjednik prigodom glasovanja stavi sliedeće pitanje:

Ona gospoda, koja su za predlog Folnegovića, neka ustanu. Sabor usvoji ovaj predlog, te predsjednik izjavi zaključak:

Kralj. zemaljska vlada pozivlje se, da izhodi podpunu zadovoljštinu za uvredu nanešenu narodu hrvatskomu tim, što je prigodom posjeta Njegove Visosti kraljevića Rudolfa na Rieci tamošnja oblast trpila, da se zastava kraljevine Hrvatske poruži. Uspjeh svoga nastojanja ima ovomu saboru priobćiti

Tim zaključi predsjednik u 12 satih današnju sjednicu, uričuć buduću za 17. rujna u 10 satih prije podne sa sliedećim dnevnim redom: specijalna debata ob osnovi zakona o preinaci zakonskoga članka IX. 1870. ob ukinuću zakonah proti lihvarstvu i izviešće pravosudnoga odbora ob osnovi zakona, kojim se dopunjuje zakon od 3. ožujka 1874. o zadrugah u pogledu razredjivanja sa zadružnimi dielovi za vrieme nerazdieljene zadružne zajednice.

Krestić v. r. predsjednik. **Jovan Steković** v. r. sab. bilježnik.

Predsjednik: (Zvoni.) Ima li prigovora proti ovomu ovako sastavljenom zapisniku?

(Neima.)

Prigovora neima, zapisnik se verificira.

Na vis. sabor stigao je samo jedan jedini podnesak i to molba Ignjaca Horvata saborskoga poslužnika za namirenje stanarine. — Neka izvoli vis. sabor odlučiti. (Glasovi: Predsjedničtvu.) Dakle ide predsjedničtvu.

Vis. sabore! Po stignuvšoj viesti, i to telegrafskoj, preminuo je jučer naš vjerni drug zastupnik kotara požežkog g. Miroslav Kraljević. Od 1861. g. radio je pokojnik patriotičkom revnošću oko razvitka ustavnoga života naše zemlje; a kao član kraljevinskog odbora kraljevinah naših borio se je za što povoljniji državnopravni položaj naših kraljevinah. S toga mislim, da nas je čuvstvo najdubljega sažaljenja obuzelo, kad dobismo viest o njegovu preminuću, i ja molim gospodu, da ustajanjem sa svojih stolicah izvole pokojniku votirati sažalenje.

(Ustanu svi i kliču: Slava!)

Ovo sažalenje staviti će se u zapisnik.

Smrću pokojnika izpražnjeno je mjesto zastupnika za kotar požežki i zemaljska vlada će se pozvati, da u županiji požežkoj što prije nov izbor preduzme. Ako je s voljom visoke kuće, pošto je bio pokojnik član delegacije za ugarski sabor, staviti će se izbor njegova zamjenika zajedno s izborom, koji je već odredjen radi pokojnoga Kolarića, na dnevni red.

(Prima se.)

Prelazi se na dnevni red. Na dnevnom redu je drugo čitanje zakonske osnove o preinaci zak. čl. IX. g. 1870. ob ukinuću zakonah, postojećih proti lihvarstvu.

Ona gospoda, koja imadu kakav izpravak učiniti, neka to prije učine nego dodje red na dotični §.

Molim g. izvjestitelja, da izvoli mjesto zauzeti.

Dr. **Lovro Vidrić**: (Zauzme mjesto.)

Predsjednik: Pošto gospoda članovi odbora kažu da se nemože čuti, jerbo zvoni u crkvi, bit će odmor od 10 minutah.

(Poslije odmora.)

(Zvoni.) Molim gosp. izvjestitelja, da izvoli mjesto zauzeti.

Izvjestitelj: (Čita naslov zakonske osnove.)

Predsjednik: Prima li se ovaj naslov, kako je sada pročitan.

(Prima se.)

Izvjestitelj: (Čita §. 1.)

§. 1. Po ovom zakonu posudjuju se ne samo pogodbe o zajmu, u kojih se dužnik bud ustmeno bud pismeno obvezuje plaćati kamate, već i svaki posao, koj u sebi krije pravnu narav kamatne pogodbe.

Predsjednik: Prima li se §. 1. kako je sada pročitan?

(Prima se.)

Izvjestitelj: (Čita §. 2.)

§. 2. Pod kamatami razumjeva se ne samo novčana svota, koju dužnik u to ime ima plaćati, već svaka stvar ili procjenjiva korist (razumievajuć amo i onu svotu, kojom ugovorena glavnica nadmašuje primljenu vriednotu), koju dužnik obeća vjerovniku za uživanje uzajmljene glavnice

U svih slučajevih, u kojih ovaj zakon ustanovljuje mjeru, po kojoj se mogu od dužnikah zahtievati kamate, imade se u kamatni iznos uračunati sve, na što se je dužnik obvezao naslovom ugovorene kazne, odštete, poslovnih pristojbah, mešetarine, providnih kao i inih ma kakovih uzgrednih pristojbah.

Predsjednik: Prima li se §. 2. kako je pročitan?

(Prima se.)

Izviestitelj: (Čita §. 3.)

§. 3. Pred nijednom javnom oblasti nemože se sklopiti ni pogodba, ni nagoda, kojom bi se dužnik obvezao plaćati na dužnu glavnicu na godinu više od osam po sto. Ni javni bilježnik nesmije sačiniti bilježničkog spisa, niti privatne izprave obskrbiti svojstvom bilježničkoga spisa, u kojem bi se dužnik obvezao plaćati kamate preko spomenute mjere.

Predsjednik: Na 3. §. podniela su dvojica izpravak: g. dr. Šram i g. dr. Malec.

Molim bilježnika, da izvoli pročitati.

Dr. **Blaž Lorković**: (Čita.) Izpravak dr. Šrama: U drugom redku neka se rieč „8" zamieni sa riečju „12".

Digitized by Google

Izpravak dr Malca: Mjesto rieči „8“ neka se metne „10“.

Predsjednik: Rieč ima g. dr. Šram, da obrazloži izpravak.

Dr. Lavoslav Šram: Vis. sabore! Kad sam onomad govorio za zakonsku osnovu, naglasio sam, da je po mom shvaćanju zakonska osnova opredieljena, da djeluje blago poput negativnoga sredstva na narodno-gospodarske interese, u pravcu najme, da lihvarstvu na put stane u pogledu pretjeranoga kamatnjaka. Onda sam već naglasio, da ću u specialnoj debati sa svoga stanovišta iztaknuti izpravi one mane, koje za neobhodno držim da se odklonu, ako se neće, da ovaj zakon u protivnom pravcu djeluje, naime da ovaj zakon upravo štetonosno djeluje na novčani promet. Ja ću nastojati, da posve objektivno razložim one nazore koji su me ovamo vodili, pa makar se nalazio u opreci s onom gospodom, koja drže da je ovaj zakon nekakav „noli me tangere“, a svaki pokušaj uvesti kakovu promjenu, da je atentat na smier ovoga zakona. Ja ću nastojati odbiti sve ono, što je od neke strane izazvalo negodovanje, čim je moj izpravak pročitan bio.

Staro je načelo, a to valja nada sve na narodno-gospodarskom polju, da u naravi neima skoka, i ako igdje, to na tom polju nije smjeti od jednoga extrema naprečac skočiti na drugi extrem. Ja bi u sadašnjem zakonotvornom radu našem i u radu prijašnjega sabora, napose sabora od godine 1870, konstatirao neki extrem, koj u tom sastoji, da je napram stegnuću kamatnjaka, kakav je bio do ondašnje ustanove i napram do onda postojećemu lihvarskomu zakonu, možebiti zakonodavstvo makar u najboljoj intenciji, vodjeno prekomjernimi nazori učenjakah, smatralo za shodno jednim skokom preskočiti iz jednoga extrema u drugi extrem.

Ja sam držao i smatrao, da kod ovakovih velevažnih i upravo u bivstvu novčanoga prometa zasjecajućih promjenah, valja nekim motrenjem, postojanošću i opreznošću postupati, pa postepeno prelaziti, pazeći na utisak i uspjeh, pa onda postepeno uvadjati promjenu. Ako je visoki sabor od god. 1870. udario putem onoga extrema, to bi ja držao, da će ovaj zakon, ako neostane kod ovoga kamatnjaka, udariti putem drugoga extrema.

Ja držim, da napram neograničenom kamatnjaku njegovo stegnuće na 8% neodgovara našim obstojnostim, niti obstojnostim u inih zemljah, koje svakako uplivaju na odnošaje našega novčanoga trga.

Neima dvojbe, kamatnjak sam po sebi „in ultima linea“ neda se nikada normirati zapovjedi, pa ja sada nalazim u zakonskoj osnovi onu ideju, da će visoka vlada predloživši ovu zakonsku osnovu, u mjerilu 8% naći upravo onu pravu cifru, koja odgovara dosadajnim postojnostim i odnošajem novčanoga trga; ali upravo u tom pogledu mislim, da je ova cifra naprama tim okolnostim premalena. Ako se uzme obzir na naš novčani trg, nedolazi pred oči samo naš novčani odnošaj nego i izvanjski odnošaji. Na ovaj odnošaj upliva veliko neriešeno pitanje, naime reguliranje valute. Ako uzmemo, da na ovaj odnošaj utiče mjerodavni kamatnjak izvan naše domovine ležećih institucijah, kao što su banke i slični zavodi: ako uzmemo da kamatnjak banke u Beču variira izmedju 4 i 7, to će se morati dopustiti, da je visoka vlada, kad je kamatnjak od 8% ustanovila, veoma nizko posegla.

Ja si tu stvar ovako predstavljam, da neće niti sama vlada niti nitko drugi neće biti toga mnenja, da se tu može nekim presumptivnim normativom novčanomu trgu mjera kamatnjaka nametnuti. — A na koliko ja znam, visoka vlada scieni, da će kamatnjak od 8% odgovarati zato, jer je nešto viši nego poprečni kamatnjak, koj se iz podatakah, koji predleže, razvidi; jer ovi podatci pokazuju poprečni kamatnjak obično nešto preko 7, pa je vis. vlada scienila, da će potrebi udovoljiti, ako uzme cifru, koja ovaj poprečni kamatnjak po nešto nadilazi. A prva posliedica biti će ta, da će ovaj nizki kamatnjak postati regularnim kamatnjakom, ne prema dole, nego prema gore. Svaki onaj, koj je do sada dobivao novac na hipoteke po 7 i 7½, taj će dobivati po 8, jer će se medju prijašnjim kamatnjakom i ovim po zakonu normiranim malena diferencija odmah izgubiti. Tim će svakako novac poskupiti, ili će se postignuti, da će se novac upravo odvraćati od hipotekarskoga kredita, pa će se investirati drugamo, — što nemože biti svrha niti intencija ovoga zakona. Ja bi držao i držim, da je kamatnjak od 12% odviše velik, ali upravo ga zato predlažem, jer držim, da taj kamatnjak mora biti takav, koj nam podaje skalu, na kojoj se može medju poprečnim kamatnjakom i normiranom cifrom novčani trg kretati. Ja nedržim, da će po ovom 12%-nom kamatnjaku novac odmah poskočiti na 12, nego možda na 8, 8½. Cifra 12% biti će baš neki „Prohibitionszoll“ proti tomu, da se neće ona nizka cifra odmah mienjati, te u većoj cifri, po mom mnienju, leži i zaštita kapitala u toliko, da se može kretati, i netreba da se daleko nadilazi sadašnja popriečna mjera, te da se posve odbije hipotekarni kredit.

Ima hipotekarskoga kredita, koj je skuplji od 8%. Po ovoj zakonskoj osnovi, nenašav zaštite u zakonu, ili će se odbiti od svoga dosadanjega opredieljenja, pa će se investirati u druga poduzeća, ili će nastojati, da zakon obilazi. Ni jedno ni drugo nije u prilog ovomu zakonu niti svrhi koja mu se je namienila. Prigodom generalne debate pokazalo se je s jedne strane na onu diferenciju, koja danas obstoji prema današnjemu kamatnjaku izmedju vriednote nekretninah i vriednosti kapitala, uložena lih na novčani promet, ili kako se izvoli nazivati „lihvarski kapital“, pa se je kazalo, da je jedno imanje kupljeno za 20.000 a nosi samo 4% i napram tomu što novac nosi 20%, dakle pet puta toliko koliko imanje, — da je ono imanje na ⅕ u vriednosti svaljeno. Na koliko bi se

Digitized by Google

s ovoga gledišta dao argument učiniti proti momu izpravku, to smatram da bi bio ovaj postupak nekorektnim. Tu treba razlikovati: „Gebrauchter Werth“ i „Verkaufter Werth“; i nas bi zavelo, kad bi išli kamatnjak ustanovljivati prama veličini kamatah, što ih nose oni predmeti, koji najmanje u našoj zemlji nose, jer bi se moglo naći predmeta, koji još manje nose nego 4%. A baš se kaže, da ćemo mi imovne odnošaje u našoj zemlji poboljšati; nu ako to hoćemo, nemojmo se obzirati na predmete, koji su glede davanja kamata na najnižem stepenu, nego ja bi kazao da treba u tom pogledu ne jednostrano, nego svestrano motriti odnošaje, pa ne iztrgnuti samo jednu granu naroda imućnoga, nego valja uzeti sve grane u jednu cielost. Novčani trg je svakako takav faktor s kojim treba svestrano računati, i potrebno je, da mu se omogući investiranje u one grane, koje su mu od najveće potrebe. To držim, da će se ovim postupkom odbiti od investiranja u hipotekarni kredit. Budu li prema tomu bar okolnosti bolje, to nemože ništa na putu stojati, da se onaj maximum svali, i trg bi dao, da bi se došlo u ovakove okolnosti, da bi kamate dapače od 4—6% imali kao n. pr. u Holandiji. Ali ovo se neda diktirati niti jednim udarcem postići, niti jednostavnim izčupanjem jedne grupe realizirati. Uslied toga preporučam svoj izpravak.

Predsjednik: Rieč ima g. dr. Malec, da obrazloži svoj izpravak.

Dr. **Josip Malec**: Visoki sabore! Ja sam predložio 10%-tni ključ. Na to su me naveli razlozi, koji su se u generalnoj debati pokazali od one gospode, koja su bila upravo za osnovu zauzeta. Oni su tvrdili svikoliki, da se od ovoga zakona ne nadaju velikomu uspjehu i koristi. Ja pako stavljam se na faktična odnošenja, koja su mi prilično poznata, i tvrdim, da kad bi se uzeo 8%-tni ključ, upravo bi zakon štetan bio za svu veresiju, koja sada obstoji u našoj domovini. Ako smatram ovu stvar s historičkoga gledišta, to moram priznati, kako se je vriednost kapitala počimala mienjati od onoga vremena, kad je postojao 6%-tni ključ, te se je promienila u druge prometne stvari, da se je morao razvijati i kamatni ključ, te je i vriednost kapitala morala sve više rasti. — Iz ovoga računa, što ga je vlada u svom obrazloženju podielila, vidimo, da je sama vlada o tom osvjedočena, da u našoj domovini postoji prilično mnogo kapitala izdana na vjeresije sa 10% a najviše do 12%. Ja se nebi protivio izpravku dra. Šrama, kad se nebi bojao, da bi njegov predlog propao.

Ja kod razlaganja svoga imam pred očima §. 10. koj će djelovati, ako bude prodro, natrag, on će dokinuti sve postojeće pravne odnošaje u pogledu toga kamatnoga ključa.

S druge strane, ja znam, da imade mnogo do sada postojećih vjeresionalnih odnošajah, da imadu dotični dužnici veresiju uz 20%-ne kamate, zato će prva posliedica biti, da će kapitaliste veresiju odkazati. Nu ako odmah veće kamate načinimo, to će biti naravna posliedica, da će prosto stojati svim dužnikom, ako im se krivo čini da oni njemu povrate nametnutu glavnicu i da od njega više veresije netraže. Tako bi se zadovoljilo zakonu. Ako razmotrimo posliedice pogledom na procentalne mjere, to sabor po mom mnenju nebi smio stvarati takove zakone, koji bi kadri bili prouzročiti neizmjerno mnogo parnicah i iztragah, i kojimi bi se takodjer šteta nanosila državi. To će bez dvojbe biti, da će se onaj koj je do sada uz 12%ne kamate pozajmljivao, i koj se je držao za poštena čovjeka, nazivati u buduće lihvarom; medjutim da se sada samo onaj, koji 24%—60% traži, nazivlje krvopijom, lihvarom, wuchererom itd. Zato mislim, da nebi pravedno bilo, ako zakon ono, što je do sada kao pošteno postojalo, jednim potezom izbriše. Ja mislim, da zakonodavno tielo nije vlastno stvarati zakone, koji bi silili sve vjerovnike na to, da ili ostave glavnicu na onih kamatih, koje zakon propisuje, ili da kojim načinom taj zakon obidju. Zato držim da bi probitačno bilo, da se moj predlog primi, jer ovaj 10%ni ključ je zbilja pošten i odgovara postojećim odnošajem.

Predsjednik: Želi li još tko govoriti?

Rieč ima gosp. Kušević.

Svetozar Kušević: Vis. sabore! Ciela debata prošlih danah, kad se je u generalnoj debati govorilo, pokazala je, da se smatra smjerom ovoga zakona, pomoći onoj klasi ljudih, koja se preko ili mimo svoje volje izlaže prevelikim teretom. Ako je to pravi smjer, onda držim, da bi mi imali ostati kod redakcije, koja ustanovljuje 8% i držim, da je ta ustanova, osnovana na dosadanjem izkustvu, jedino kadra polučiti onu ciel koja se smiera. Što su gospoda predgovornici izvolili navesti, da je kapital i novac skup, to se ni najmanje neodnosi na realnu veresiju, nego na sirotinsku klasu; jer ovaj zakon nedira u one ljude, koji s novci trguju, oni mogu s njim veću korist postići. Ja, držeć, da redakcija odgovara najbolje svrhi zakona, preporučam ju i slažem se s predlogom. (Živio!)

Predsjednik: Želi li još tko govoriti?

Rieč ima g. Mihalović.

Karlo pl. **Mihalović**: Vis. sabore! Ja sa svoje strane, premda u načelu nisam primio ove osnove ipak s uzroka, da najbolje stoji izpravak g. Šrama prema načelom slobode kapitala, prihvaćam ovaj izpravak.

Drugi razlog, zašto ja pristajem uz ovaj izpravak, izvolio je g. dr. Malec iztaknuti i ja se jako bojim kao što i valjda on, da to nestoji, što je gosp. šef pravosudnoga odjela u svom krasnom govoru prigodom generalne debate izvolio iztaknuti, da u obće u nas tako zvana pseudoglavnica djeluje, te da samo ovi pseudokapitaliste uz veće kamate od 12% ulažu; priznao je naime, da ova glavnica iznosi preko 3,000.000 for. Gospodo, ja mislim, da 3,000.000 for. kod nas nije pseudoglavnica, jer to je

Digitized by Google

skoro $1/3$ od onih uložakah. Ja se jako bojim baš s toga uzroka, jer kako sam opazio, je u obće u saboru veliki broj zastupnikah, koji drže, da će na temelju toga zakona svaki, koj je prije uz preko 8% pozajmljivao, lihvarom biti proglašen i tako će doći — što je jako dobro g. dr. Malec kazao — da će svi oni ljudi, koji su prije nekoliko danah poštenimi bili smatrani, da će nepoštenjaci postati, ako se taj izpravak neprihvati. Jerbo je sigurno, ako taj zakon na temelju §. 10. natrag djeluje, morati će se naravski oni, koji nisu u stanju iz drugih uzrokah svoju glavnicu jeftinije uložiti, smatrati kao lihvari, ni sud neće im biti u pomoći.

Mene je u ovoj ideji najbolje to potvrdilo, što sam čuo od g. izvjestitelja prigodom generalne debate. Meni se činilo, kao da sam čuo govoriti šefredaktera „Vaterlanda“. Meni je ta agitacija mirisala po petroleju. (Kamenar: Koja, koja?) Gdje se kaže, da u obće kapital štetno djeluje; gdje se kaže, da se svi kapitaliste moraju iztjerati; s toga sliedi, da ja nemogu drugačije njegov govor prosuditi; i pod konac još je kazao, da je već do toga došlo, da će velikaši postati lihvari, a lihvari velikaši. Na ovo samo to kažem: ja toga nisam opazio, nego držim, da će u jako kratko vrieme postati velikaši šljivari, a neka bude g. izvjestitelj uvjeren, da nikada neće u našoj domovini od lihvara postati velikaš. Ja glasujem za izpravak dra. Šrama.

Predsjednik: Rieč ima g. zastupnik Antolek.

Dragutin Antolek Oršek: Vis. sabore! Ja sam si bio preduzeo negovoriti o ovoj osnovi, jer sam u načelu proti njoj. Kad se je ostalo kod 8% kamatah, bilo bi skoro bolje, da u obće nebi bila došla u saborsku razpravu. Gospodo! kako sam ja prijatelj kapitala, to ipak nemogu trpiti svakojakih „švindlarskih“ ljudih, koji neidu s onoga gledišta, sa kojega ću ja govoriti, nego koji su za 12% i još više. Nu kad ja čitam §. 11., gdje se kaže: „ustanove ovoga zakona neimadu se uporavljati: a) na mjenbene tražbine; b) na tražbine, koje izviru iz trgovačkih poslovah medju protokoliranimi trgovci“, onda, vis. sabore, vidim, da se ova zakonska osnova tiče jedino našega seljaka i u obće maloga posjeda. (Živio!) A upravo one, koji će u buduće ovomu stališu pozajmljivati, malo će dakako ova zak. osnova ženirati; a drugi uspjeh neće biti ovoj zakonskoj osnovi, van taj, da komu se bude baš dokazalo, da je lihvar, onaj bude svakako kažnjen. (Veselost.)

U ostalom pitam ja, kakovu svrhu ima ovaj zakon? Jer onaj, koj hoće imati novacah, te će doći tražiti ih u zajam, pa će — kao što i dan danas obično — morati pristati na to, da si glavničar uztegne, koliko hoće, a onaj, ako neće na to pristati neće ništa dobiti. Ja iskreno kažem, da ako se hoće što postići, bilo bi sbilja najbolje, da se nebi bila ova zakonska osnova niti predložila, nego neka bi ostalo, kako je dosada bilo. Jer, gospodo, i dan danas se možemo osvjedočiti, da ima toliko i toliko ljudih, koji pozajmljuju novac uz 6%. Imade zavodah, koji davaju po 8%, a drugi opet po 6% od uložka; nu ipak vole ljudi u onaj zavod ulagati novac, koj daje po 6% i to zato, jer je po svoj prilici ondje veća sigurnost; posve je drugo naime novac pozajmiti trgovcu, koj može preksutra konkurs otvoriti, nego uzajmiti na nepokretnine, gdje je novac osiguran. — U ostalom pako neću da duljim, nego kažem, kad se već ovaj zakon stvara, da sam za redakciju, navlastito što sam osvjedočen, da će onako biti primljena, a za veće kamate nipošto nisam. (Smieh.)

Predsjednik: Rieč ima gosp. zastupnik Crnadak.

Gjuro Crnadak: Vis. sabore! U prvom redu želio bi, da zak. osnova, koju vis. sabor razpravlja, bude koristna hrvatskomu narodu i hrvatskim posjedom. Kad bi naša domovina — neću kazati jeftinijim novcem — nego u obće gotovim novcem obilovala, ja bi bio zato, da se odmah prihvati kamatnjak, kako ga je zakonska osnova ustanovila sa 8%. Ali jer znam, da svaki novčani zavod po 10—12% u podpuno sigurnu ruku uložiti može, zato mislim, i bojim se, da ova zakonska osnova, koja je namienjena koristi posjednika, neće njemu ništa koristiti, nego će ga dapače moći oštetiti. Kad čovjek zlom godinom i sušom ili drugom nevoljom u nepriliku dodje, njemu neće smetati, ako uz 10—12% novacah nadje, kojim će se pomoći, dok mu za rukom podje drugim kojim načinom novac namaknuti, da svoje dugove plati i gospodarstvo si uredi. Nu ako ovako ograničimo, kao što redakcija predlaže, kamatnjak, to će naš seljak u svojem gospodarstvu stradati, njegov će posjed morati doći napokon do ovrhe i do ovršne dražbe, i možda će se posjed za polovicu i izpod polovice prave ciene prodati. Dakle mislim, da će se poslužiti posjedniku tim, da se u obće ograniči kamatnjak, te da se prekomjerni kamati zabranjuju, ali svakako će biti njemu od koristi samo onda, ako ustanovimo kamatnjak, koji odnošajem naše domovine posve odgovara, a to bi bila baš ona mjera, koju izpravak gosp. dr. Malca predlaže. Ja sam uvjeren, da ovaj novi kamatnjak hoće svoju svrhu postići, pa zato preporučujem izpravak dr. Malca.

Predsjednik: Rieč ima gosp. zastupnik Kamenar.

Juraj Kamenar: Vis. sabore! Najprije moram izjaviti, da smo ustavna država i naš narod mora se priučavati na to, da se zakona svom svetošću drži. Zatim takodjer umah kažem, da sam za redakciju, a uz te 12% sigurno nije nitko, kojemu je stalo, da imademo novca za što niže procente.

Glavno je to, da se zakonom ustanovi mjerilo, po kojem se ima narod ravnati. Ovaj je zakon lih za seljački stališ stvoren, te su izuzeti trgovci i svi mjenbeni poslovi po paragrafu, kojega je izvolio g. Antolek čitati.

Ja bi imao g. dru. Šramu mnogo što navesti, kojim je tako rekuć sam sebe pobijao, kao što g. dr. Lorković u glavnoj debati. On je kazao, ako uzmemo 8%, dočim u Beču kod narodne banke novac stoji 4—7%, da

Digitized by Google

nećemo moći dobiti novacah u našoj zemlji. A ako kaže 8%, veli dr. Šram, da će se uz sve to ipak više pobirati, nego 8%, te bi po njegovu mnienju bilo najshodnije uzeti 12%, pa da se onda neće preko ove mjere ići, nego davati 8 ili 7%. Ako je on uvjeren, da se u obće neće ići preko 8%, onda možemo mirnom sviesti i bez strasti kod ovoga kamatnjaka, kao što je u redakciji, ostati. G. Šram je kazao, da se neima ograničiti samo na seljački stališ, nego na sve grane, koje su našoj domovini u obzir uzete, dakle i na trgovce itd. Ja dopuštam, da nekoji trgovci, koji uzimaju novacah, obećavaju 20, 30 i 50%, da samo novac dobiju; ali pitam vas, kakvi su to trgovci? Redoviti trgovac u nas nemože velike kamate obećati, jer ih nemože davati, jer kod nas neima tolike konkurencije.

Čuli smo u ovoj vis. kući od gosp. Mihalovića, da zemljištni posjednik nemože niti 4% davati, jer mu toliko zemljište nenosi. To je istina, i baš radi toga, jer je ovaj zakon lih za zemljištni posjed namienjen, mora se staviti kamatnomu mjerilu nekakva granica, osobito, ako se uzme, da oni ljudi, koji kapital posjeduju ili uzimlju novac, nisu pravi kapitaliste, nego agenti od kapitalistah, te od njih primljen novac posudjuju uz mnogo više kamate, nego ih onomu kapitalistu sami davaju. Nemojmo dakle stvoriti veći kamatnjak od 8%, jer je već taj i onako dosta velik za ljude, za koje ima valjati. I to me nuka, da sam zato, što je i Ugarska isto mjerilo uzela u svojem dotičnom zakonu, pa treba da smo s njom jednaki na koliko je moguće, pošto smo u državnoj zajednici; a inače bi se ja posve slagao sa g. Antolekom, da se nedopušta više nego 6%. (Smieh. Jedan glas: Najbolje ništa.)

Onaj, koji meni novac daje, dobio je, ako se osvrnem na ono, što sam prije glede naših kapitalistah napomenuo, sigurno bez muke glavnicu, i radi toga bilo bi opravdano, da mu se niti više od 6% kamatah nedaje. Ipak se ja neslažem s onim, kako je g. Malec kazao: neka se neda ništa, nego moram reći, neka on nemisli, da sam ja možda čovjek, koji komunizam proglašuje . . .

Predsjednik: Molim liepo, izvolite govoriti o stvari.

Juraj Kamenar: Ja sam se morao na to osvrnuti, jer mi je on doviknuo, da nemisli, da sam kakov komunista. Po mom mnienju biti će dakle za naš narod ova osnova jedino tada od koristnih posljedicah, ako se poprimi redakcija.

Predsjednik: Rieč ima g. zastupnik Jakić.

Antun Jakić: Visoki sabore! U generalnoj razpravi zagovarao sam ja predležeću zakonsku osnovu u načelu, ali sam podjedno očitovao, da predložene 8% kamate držim prenizkimi za naše odnošaje novčane, te želim sada o tom obširnije progovoriti; nu prije nego priedjem na meritum, neka mi bude dozvoljeno dotaknuti nekoja iz generalne razprave.

Dvie stvari su me upravo iznenadile, koje bijahu u ovoj visokoj kući spomenute: citirana izreka, ako se nevaram, Prudhonova o kapitalu, i prikor novčanim zavodom, imenito štedionicam u našoj zemlji. Ja moram žaliti, da su ovdje, makar samo i natuknuta načela socijalno demokratična, po kojima bi svaki imutak u obće tatbinom biti imao, jer ako se takva načela i iztiču ondje, gdje je radnički proletariat mnogobrojan, jamačno jim neima mjesta u našoj hrvatskoj domovini, gdje takvoga proletariata nije, a seljak je gotovo svaki i sam posjednik.

Odsudjivanje naših novčanih inštitutah nije takodjer opravdano. O bankah mi je malo reći, one su zavodi podhvatni, tjerajuć ponajviše poslove mjenično-trgovačke, pa ako koja banka pruži komu u nuždi i hipotekarnu vjeresiju, prije bi ju zato išla pohvala, nego li prikor.

Po momu mišljenju neima temeljita razloga ukoravati ni radnju štedionicah u našoj domovini, jer su i one ponajviše dioničarska družtva za sticanje, koja svoje poslovanje oslanjaju na povlast i pravila, što su im podieljena, odnosno odobrena od strane kompetentne oblasti; prekorači li koja granice svoje povlasti i pravila u načinu poslovanja, na vlastih leži, takve zloporabe zabraniti, jer su one pozvane bditi nad rukovanjem javnih zavodah. To valja i za štedionice županijske ili občinske, kojim nije svrha sticanje.

Prigovara se, da novčani zavodi zajme dozvoljuju na skupe kamate, samo da veće dividende dioničarom plaćati mogu, ali neka mi bude dozvoljeno upitati: laća li se tkogod ma kakvoga posla, s nakanom da manje zasluži? u ostalom nije onaj novac za narodni imutak izgubljen, koji se u dividendah steče.

Prelazim sada na pitanja ove specialne razprave. Argumentacija poštovanoga gospodina izviestitelja u prilog točakah predležeće zakonske osnove, učinila je na mene utisak taj, kao da bi ovdje pred nami ležalo gavanovo blago, te bi se radilo samo o tomu, kako da se jeftinije razdieli medju one, koji novca trebaju, pa da su ona gospoda, koja preporučuju kamate od 8%, ili još manje pravi prijatelji naroda, dočim zagovaratelji većih kamatah nebi radili u korist pučanstva, te da su protivni razdieljenju novca. Čini mi se, da gdje koji štovani član ove visoke kuće stvar ovako i shvaća, ali to je podpuna bludnja. Gospodo, koji mislite, da je kamatnjak previsok, budite uvjereni, da ja nebi bio poslednji, koji bi čim jeftinije kamate preporučivao. Ali neradi se tu žalibože o dieljenju novca, koga neima, na što jeftinije kamate, van se radi o udešenju kamatah, koji prama našim novčanim odnošajem neće ruinirati zajmoprimca s jedne strane, a s druge, koji neće odvraćati kapitala od hipotekarne vjeresije.

Lihvarstvo kamatah posvema je stvar relativna, inglezki 3% konsoli i francezka 3% renta kupljeni burzovnim kurzom nose 3½ do 4½% kamatah; tamo bi se dakle već 8% kamate, koje predlaže naša osnova, mogle smatrati lihvarskimi. Talijanska 5% renta i austro-ugarske 5 i 6% državnjače, kupljene burzovnim kurzom, nose

Digitized by Google

$6^{1}/_{2}$—7% kamate na uloženi kapital; u ovih dakle zemljah nisu ni 10—12% kamate lihvarske, dakle ni u našoj domovini nemogu takovi kamati biti lihvarski, tim manje, ako se uvaži bitna razlika, koja za kapital, uložen putem mobilne ili imobilne vjeresije, obstoji. Uz to sam još podpuno uvjeren, da 10—12% kamate nisu same po sebi zator onoga seljaka i gospodara, koji sam radi i gospodari, van nje ubijaju daleko veće kamate i onaj trošak, koji neuku kod nabavljanja zajma naraste od štokakvih bezdušnih posrednikah.

Rekao sam da je bitna razlika kod ulaganja kapitala putem mobilne i imobilne vjeresije, pa tako i jest. Za glavničara je, bio to privatnik ili zavod, puno povoljnije uložiti svoj kapital onako, da mu uz umjerene kamate bude i vazda razpoloživ, kako može u svako doba upotriebiti ga koristnije, kad mu se zato konjunktura ukaže. To pako može dokučiti bez svake brige, bez svake potežkoće, bez pravde i troška, bez kara i neprilike, kada ga uloži kod novčanoga zavoda, ili u javne vriednosti, kao: državnjače, prioritete i t. d.

Svih ovih olakšicah nenalazi kapital kod imobilne, tako zvane realne, ili hipotekarne vjeresije, gdje postane zagvozden i nerazpoloživ, izvržen svakojakoj šikani, sporoj proceduri, netočnosti u plaćanju kamatah i t. d.; od tuda je posvema naravno, da se kapital radje podaje mobilnoj vjeresiji, te samo onda obrati se i vjeresiji imobilnoj, ako kod nje, prema bitnosti navedene razlike i mogućega rizika, nadje naknadu u primjereno većih kamatih.

Napomenuo sam već prije, gospodo, da kapital nalazi 7% ukamaćenje u državnjačah, u prioritetih, pa i kod novčanih zavodah, i da je svaki čas razpoloživ, što je od osobite važnosti u državah s papirnom valutom, gdje u pogibelji devalvacije gotov novac pruži mogućnost, brzom nabavom stranih metalnih vriednostih, kvaru se ponešto ugnuti. Lasno je dakle uvidjeti, da 8% kamati, kako je predlaže zakonska osnova, nemože privlačiti kapital realnoj vjeresiji, jer 1% veći kamati nije ni iz daleka prikladna nagrada kapitalu za sve one prednosti i olakšice, koje mu pruža mobilna vjeresija napram vjeresiji imobilnoj sa svimi manami i težkoćami. Glose i doskočice poštovanoga zastupnika, gospodina Antoleka, nemogu ovih faktah oslabiti; tu o kakovu švindelu nemože spomena biti, gdje nije pala rieč o kakvih akcijah, van o državnjačah i prioritetih, kojih sigurnost nije manja od mnoge hipoteke; ta biti će jamačno i gospodinu Antoleku poznatih slučajevah, gdje je mnoga uknjižena tražbina nenamirena ostala, kad je posjed služeći za hipoteku, ovršbeno prodan bio.

I ja želim, gospodo moja, jednako s vami, da našoj hrvatskoj domovini bude namaknuto čim obilnije jeftinijega novca, pa to bi i bilo, kad bi visilo samo od naše dobre volje, ali tomu žalibože nije tako, van to visi od odnošajah, koji su jači od naše želje; kapital se po svemu svietu ravna prema mjestnim okolnostim, prema gospodarskomu i novčanomu stanju, prema svomu interesu, pa drugčije nemože ni kod nas biti. Dok su ljudi ljudi, dotlem će vazda i vlastita korist pažena biti, i jedva će kada nadoći vrieme, da tko dragovoljno na korist drugoga sam sebi znatniju štetu nanosi, pa bio to svećenik, državnik, trgovac, posjednik, činovnik, obrtnik itd. Kako bismo dakle razborito zahtievati mogli od samoga glavničara, da svoj interes zapostavlja.

Ono mnenje nije temeljito, kao da neće nitko moći više zajma dobiti jeftinijimi kamati, nego li je ova zakonska ustanova označila; siguran, dobar i točan platac dobivat će i u buduće zajam uz kamate što moguće jeftinije, kao i dosele; tomu zakon neće na putu stojati van će smetati onomu, kojemu bi zajam dobro došao i s kamatami primjereno skupljimi, nego li je zakon opredieljuje, a neće ga dobiti moći od solidnoga glavničara, koji svoju glavnicu sa 9—10% uložiti može, a neželi doći u sukob sa zakonom, te će se takov morati baciti u ruke lihvara.

Dosadanja neograničena sloboda kamatah provocirala je i mnogoga drugčije solidnoga glavničara, da nastoji čim skupljimi kamatami svoj novac uložiti, kad mu tomu nije zakon na putu stojao; ovim pako zakonom, ostane li se kod 8% kamatah, dokučit će se to, da će se solidniji kapital, nalazeć drugdje koristnije plasiranje, oduzeti od imobilne vjeresije, koja će usljed toga u goleme neprilike dospjeti. Uzme li se k tomu još to na um, da ovaj zakon imade natražke djelovati, onda je opasnost po imobilnu vjeresiju još veća, jer je sva prilika da će veći dio onih zajmovah odkazan biti, na koje su kamate veće od 8% uknjižene, a to će izazvati veliki kalamitet, a moguće i pogibeljnu gospodarsku katastrofu u zemlji; ali ne kako dovikuje gospodin referent, za glavničare, van za posjednike dužnike. Pomislite, gospodo, nevolju, da nastanu hrpimice ovršne prodaje zaduženoga posjeda!

Veli se doduše, da zakon nikomu nezabranjuje dobrovoljno plaćati i veće kamate, ali nevalja zaboraviti, da se solidna glavnica nigdje na svietu neoslanja na dobru volju dužnikah, pa se neće ni kod nas — a moglo bi se pravedno zapitati: čemu zakonom fiksirati onako nizke kamate, od kojih je izvjestno, da nemogu privlačiti kapitala dovoljnoga imobilnoj vjeresiji?

Varao bi se, tko bi mislio, da ja govorim u korist glavničarah i novčanih zavodah, ne gospodo; po glavničare i zavode neće od tuda znatne neprilike sliediti, van po onu mnogobrojnu klasu pučanstva našega, koja zajma treba, ili uzajmljene glavnice vraćati morala bude, što je još mučnije nego li zajam tražiti. Ova klasa pasti će u onu nezgodu, da će one glavnice u lihvarah tražiti morati, koje joj budu usljed pomenute ustanove zakonah od solidnijega vjerovnika odkazane, koji neće da dodje u sukob sa zakonskom ustanovom, a u tomu se slučaju nalaze sve glavnice, na koje su kamati veći od 8% uknjiženi a

Digitized by Google

takvih je glavnicah dobrano. Ova će klasa po tomu biti upravo prisiljena, bacit se u naručaj lihvarah, ili se lišiti posjeda svoga, što će jednako žalostno biti. Samo onda bi se trebalo toga zla bojati, kad bi se onim, kojim budu glavnice odkazane, namaknulo novca po 8% bilo to od strane zemlje, ili od ustrojit se imajućeg vjeresijskoga zavoda, da mogu s njime odkazane glavnice platiti. A je li tomu temeljite nade?

Ustanova kamatah na 8% bila bi dobro služila kao reforma nekadanjega lihvarskoga zakona, pa bi jamačno i od povoljnih posljedicah bilo, ali nakon 6—7 godišnje neograničene kamatne slobode, može s tih 8% kamatah ovaj zakon daleko štetniji postati, nego li što bi drugčije u obće koristan biti imao. Govoreć ja dakle proti 8% kamatu, uvjeren sam podpuno, da radim savjestno i iskreno lih u interesu onoga većega diela našega puka, koji je za svoje gospodárstvo upućen na tudje glavnice. Pitanje je ovo prevažno po gospodarstvo i vjeresiju u našoj zemlji, nego da bi se olahko, samo kao za pokus riešiti smjelo. Prevelik je skok od neograničene kamatne slobode na kamate od 8%, a da mu se posljedice nebi nepovoljno osjetile. Reklo se od neke strane, da medj 8 i 10% nije znatne razlike, zato da je bolje 8% pridržati. Tko pozna narav novčanih posalah, nemože toga nazora dieliti; 2% je zamašna razlika kod kapitala, gdje i ½% često odlučuje, što valja ozbiljno uvažiti.

Sad mi je još samo reći, koju kamatnu mjeru shodnom držim. Obziruć se na to, da se ovaj zakon stvara nakon neograničene kamatne slobode, gdje je omašan diel zajmovah uknjižen na hipoteku sa 12% kamati i preko njih, te se odkaz ovakih zajmovah najprije očekivati imade, to bi kod ovakih, i u obće kod naših novčanih odnošajah bila kamatna mjera od 12% prikladna, kako to moj poštovani prijatelj gospodin dr. Šram svojim izpravkom predlaže, ali s druge strane opet valja nastojati, da se malo po malo započme svadjati kamate na nižju mjeru kod hipotekarne vjeresije, pa s toga držim 10% kamate, kako to cienjeni gospodin dr. Malec svojim izpravkom predlaže, za srednji put, koji je potrebit kod prelaza od neograničene kamatne slobode, na kamate zakonom limitirane, te koji će srednji put, po momu mišljenju, najmanje potresti javnu vjeresiju u našoj zemlji, jer 10% dovoljna je naknada poštenoj glavnici, da se neodbije od vjeresije mobilne, a po dužnika, koji je veće kamate dosele plaćao, neće biti zatornih 10%. Podupirem dakle izpravak g. dr. Malca.

Predsjednik: Želi li još tko govoriti? — Rieč ima g. zast. Polić.

Nikola Polić: Vis. sabore! Smatrao sam si za dužnost, da i ja koju o toj stvari progovorim. Prigodom glasovanja u gener. debati bio sam ja proti ovoj osnovi, a sada sam se podpuno umirio, te vidim, da sam glasovao dobro. Meni se naime čini — na koliko poznajem novčani sviet, — da ova osnova nije naperena proti lihvarom, nego baš proti seljaku; lihvarom neće biti u stanju ništa učiniti s razloga toga, što oni neposudjuju novac na uknjižbu, nego na mjenice. Kod nas je već, žali bože, do toga došlo, da se čine mjenice dapače na 15—20 for. To je istina, da po najnovijem mjenbenom zakonu seljaku nije tako lahko moguće dobiti na mjenicu; a ipak si može pomoći, jer ako sam nezna podpisati, nadje si već drugoga za to, — a u ostalom naš seljak uvjek radje na mjenice uzimlje, nego na uknjižbu, jerbo s prvim načinom nije skopčan toliki trošak. S toga gledišta stvar uzamši vidimo, da taj zakon neće biti lihvarom na štetu, nego baš seljaku.

Gospodo! Nemojmo si praviti illuzijah, nego pobrinimo se radje prije, da dobijemo filijalku narodne banke u našu zemlju. To je zbilja čudnovato — da se drugčije neizrazim — da grad Rieka imade svoju filijalku, a čitava Hrvatska i Slavonija ju neima. Ja preporučam svietlomu banu što toplije, neka se pobrine prigodom sklapanja nagodbe izmedju Austrije i Ugarske, da Hrvatska zadobije bankinu filijalu!

Gospodo! Mi znamo, da sve štedionice — banke neračunam — davaju zajam obično uz 9 i 10%; a sve više manje neimaju toliko novčane zalihe, da mogu puno novacah davati na uknjižbe, nego se moraju u prvom redu samo obazirati na dioničare u tom pogledu. A štedionice moraju imati pred očima i interes dioničarah; pa što će se uslied toga dogoditi, ako se primi kamatnjak od 8%? Dogoditi će se to, da će štedionice — kako je g. Jakić kazao — morati u interesu dioničarah odkazati dotični zajam, jer one nesmiju raditi na nekorist dioničarah, a što bi svakako onda činile, ako bi davale po 8%, kad mogu na mjenice davati po 10%.

Zato, što sam podpuno uvjeren, da izpravak g. dra. Malca podpuno odgovara svrsi zakona, preporučam ga vis. kući.

Presjednik: Želi li još tko govoriti? — Rieč ima g. dr. Lorković.

Blaž Lorković: Vis. sabore! Tečajem razprave, koja se je povodom § 3. povela, dokazano je, da nisam baš krivo imao, kad sam proti ovoj osnovi u gen. debati govorio. Jerbo danas se je pokazalo, da jedna gospoda ipak zahtievaju manju ograničenost kamatne mjere, nego ju odbor predlaže, jer misle, da će se na ovakav način laglje polučiti ona svrha, koja treba da je svim nam pred očima, naime, da se pribavi čim više i čim laglje novacah za naše potrebe.

Gospodo! Razprava ova je dokazala, da se novac neda ograničiti, nego da je sasvim nalik vodi, koja potiče uvjek onamo, gdje ju netreba, a odtiče od onud, gdje ju najviše treba.

Ja bi se najlakše složio sa izpravkom g. dra. Šrama, jer držim, da bi se onda moglo ipak više novacah ovamo privabiti; jer onda bi se mogao novac nešto slobodnije kretati, nego li ako se poprime predlog odbora, koji ustanovljuje kamatnjak sa 8%.

Digitized by Google

Ja dakle preporučam izpravak g. dra. Šrama.

Predsjednik: Želi li još tko govoriti? — Rieč ima g. zast. Vudjan.

Mijo Vudjan: Visoki sabore! Da mi se nekaže, da možda govorim za svoj džep, jer i ja imam nekoliko tisuća kapitala . . . (Govornik se nečuje.) . . . A ja sam uvjeren, da će ovaj zakon samo tada svrhu postići, ako se primi redakcija. I ja bi bio zato, da se više postotakah ovdje stavi, ako nebi znao, da se zakon taj nestvara samo za glavničare, nego u prvom redu za naše pučanstvo; pa baš radi toga, jer nam se valja na pučanstvo obazirati, molim, da bi se redakcija prihvatila.

Predsjednik: Rieč ima gosp. predstojnik odjela za pravosudje.

Dr. **Marijan Derenčin**: Visoki sabore! Kao što je s jedne strane vrlo ugodan pojav, da je ova zak. osnova omogućila razpravu takovu, kako se vodi ovih danah u ovoj vis. kući, tako s druge strane vlada misli, da baš ova osnova nije dala povoda toj debati. Ja baš velim da ova zak. osnova nevojuje proti kreditu, kako se u cielom svietu razvija, nego da se ograničuje na stanovite krugove osobah i odnošajah, o kojih neima dvojbe da ih valja potvrditi.

Dopustite, da se osvrnem na glavne razloge, koje sam ovdje tečajem debate čuo. Kaže se, da je najveća kamatna mjera ustanovljena sa 8% prenizka, i da će odtudjiti kapital realnomu kreditu. Ja, gospodo, pitam vas, je li vi mislite, da posjed nekretninah danas može pokrivati kamate, koje idu preko ove mjere? (Glas: Nemože!) Jedan od vrlo štovanih članovah ove vis. kuće izvolio je tečajem prekjučerašnje debate kazati, da nije moguće posjedniku nekretninah pokrivati svojim prihodom kamate, koji se od njega zahtievaju, dapače u klubu i u istom odboru, koji je tu osnovu pretresivao, reklo se je, da dandanas posjednici imadu za državu, a ne za sebe svoje imanje. Ako je tomu tako, kako se može zahtievati, da se još preko te mjere kamati povisuju? Mi hoćemo, da pravimo realni kredit, a toga nećemo onda postići, ako stavimo zahtjeve na posjed nekretninah, kojim najoprezniji gospodari naše zemlje nemogu zadovoljiti.

Drugi važan — bar prividno važan razlog — sam ovdje čuo, koji glasi, da ako uzmemo kao kamatnu mjeru 8%, može nastati katastrofa uslied odkazivanja glavnicah, koja će katastrofa zemlju našu opustošiti. Meni se čini, da ona gospoda, koja to tvrde, stoje odviše na abstraktnom temelju. Izkustvo uči, da kad se je izza podpune slobode kapitala uvela neka stega, da su se svaki put glavničari pokorili propisanoj kamatnoj mjeri. To je izkustvo bilo konstatirano u Francezkoj g. 1854., kad se je izza podpune slobode kapitala uvela neka stega.

Ali gospodo, uzmimo stvar obratno i pomislimo, što se je sbilo u nas, kad se je god. 1870. proglasila podpuna sloboda ustanovljivanja kamatah? Jesu li u nas glavničari onda odmah povisili kamatnu mjeru, koji su bili prije zakonom prisiljeni davati uz 6%? Mi toga nismo vidjeli! (Istina!) I uz podpunu slobodu kapitala imade dakle još uvjek ljudih, koji davaju i davali su uz 6%, dapače je većina takovih. Dokazano je takodjer, da samo oni, koji su pozajmljivali novce uz 6%, uložili su jih koristno i sigurno u nekretnine, a koji su preko te mjere dobili, davali su zajam za potrebu onim, koje je kakva nevolja dostigla. — Mi dakle na temelju izkustva nismo nipošto osvjedočeni, da će predložena 8% kamatna mjera roditi katastrofu. I jerbo mi nećemo, da realnomu kreditu štetu nanosimo tim, da uništujemo posjed, to nemožemo nikako pristati uz to, da se kamatna mjera povisi.

Kod ustanovljivanja kamatne mjere treba paziti na to, da nebude niti previsoka, niti prenizka, niti jednaka običnoj kamatnoj mjeri. Kad bi bila puno veća nego obična, i kad bi se prihvatio izpravak gosp. dra. Šrama ili izpravak g. dra. Malca, koji predlažu takovu puno veću kamatnu mjeru, naravska posliedica bi bila, da bi oni ljudi, koji lakoumno uzajmljuju novce, i koji nisu tako strogi u vršenju dužnosti, laglje novce dobili, nego oni, koji triezno prosudjuju, da li mogu vršiti dužnost, koju preuzmu. A takove prilike onim ljudem nipošto nesmijemo pružati.

Kamatna mjera nesmije nadalje biti puno niža, nego je obična, jer onda bi ravno to postigli, što hoćemo zabraniti — kako je bilo već u ovoj vis. kući dokazano, a nesmije biti ni jednaka, jer onda nesigurni zajmoprimci nebi mogli doći do zajma. Nego — kako rekoh — nešto više mora biti nego li je obična kamatna mjera. Na temelju izvješćah, kojimi vlada razpolaže, je popriečna mjera kamatah u našoj zemlji nešto preko 7%, kad se je povisila ovdje na 8%, onda se je posvema zadovoljih načelom, koja sam sada iztaknuo.

Najboljim dokazom, da idemo pravim putem, je to, što su uz izpravke gg. dra. Šrama i dr. Malca pristali baš oni, koji su bili u gen. debati proti osnovi, dakle protivnici svake stege kapitala; kad su oni to učinili, te predlažu tako visoku kamatnu mjeru, postupaju sasvim konsekventno, jer oni znadu, da tako visoka mjera, kako ju predlažu, baš je u prilog slobode kapitala, — pa zato bi rado ubiti ovu osnovu neposredno.

A oni, koji stvar sa praktičkog gledišta motre, neće pristati na izpravak, kojim bi cio zakon postao iluzornim.

Mi, gospodo, nekanimo stegnuti kredit, gdje ga treba; pa zato u trgovačkih poslovih nestavljamo nikakovih granicah sklapanju zajmovnog ugovora, mi samo stežemo i štitimo taj kredit u zahtjevih onih, u kojih je dokazano, da ga inače nemože imati, — mi samo seljaka štitimo proti zahtjevom lihvarah.

O tom govoriti, da će onaj, koji je prije preko 8% uzimao, u buduće postati „lihvar“ i kao takav žigosan biti, toga nevjerujem, jerbo postojati će podpuna sloboda kamatne mjere u trgovačkih poslovih, a takodjer neće imati prekoračenje postavljene ovdje kamatne granice

Digitized by Google

nikakovih kazn. pravnih posliedicah. Lihva je pojam relativan, i kad će vlada podnieti zakon o kazn. postupku u tom pogledu, ona neće spajati kažnjivost lihve sa prekoračenjem kamatne mjere, nego će označiti kao lihvu samo onaj čin, koji upropašćuje obitelji, zajma potrebne.

Kaošto dakle, gospodo, izkustvo pokazuje, da proglasom slobode kapitala nisu se odkazale glavnice, ukamaćene sa 6%, tako sam uvjeren, da se ni uslied ovoga zakona, koji će stegnuti mjeru na 8%, neće odkazati — bar ne sve, — koje su sa preko 8% ukamaćene.

U ostalom ja nebi znao, kakva bi bila korist, ako ustanovimo kamatnu mjeru sa 10%? Onda će po mnienju g. Jakića odkazati sve one, koje su prije preko 10% uložene bile. Onda će isto tako dobro katastrofa nastati. (Glas: „Ali manja!") Meni se čini, da je tu razlika jako mala. Dakle ni po tom nebi bilo moći niti onda izbjeći katastrofi.

S napomenutih razlogah nemogu biti za nijedan izpravak, pošto bi onda ciela osnova iluzornom postala. (Odobravanje.)

Ja, vis. sabore, to kažem, da kamatna mjera, koju je vlada predložila, odgovara okolnostim, pošto je od 16 milijunah uknjiženih novacah više od polovice sa 6% ukamaćeno, a kod drugih je prosječna mjera nešto veća od 7%, i osobito ovoj okolnosti odgovara, što su svi uz 8%, 9% i preko uloženi iznosi više manje neznatni. A to su zajmovi, koji su sklopljeni za potrebu, a ne za investiranje.

Prema tomu držim, da 8% kamatna mjera odgovara okolnostim i običnoj cieni novacah u zemlji, samo mora prema onim načelom, koja sam razložio, biti nešto viša, zato molim, da se predlog odbora primi.

Predsjednik: Želi li još tko govoriti? — Pošto nitko više neželi govoriti, ima rieč gosp. izvjestitelj.

Izvj. dr. **Lovro Vidrić**: Visoka kućo! Mene je donekle debata, porodivša se povodom izpravakah, iznenadila na toliko, na koliko je posegnula natrag na generalnu debatu, te je promašila cielj, koja je o §. 3. skopčana. Gg. dr. Šram, Mihalović i Jakić postavili su se opet na temelj, koj je spadao u generalnu debatu, gdje se je radilo o slobodi kapitala; budi mi dakle dozvoljeno, da se opetovano na ona načela, koja su se u tom pogledu iztaknula, obratim.

Borba medju kapitalom i ostalimi granami gospodarstva nije od danas, nego, kako znate iz historije, traje već vjekove; i svigdje vidimo, da se je kapital, dok nije došao do gospodstva proti posjednikom nekretninah, sdružio sa radnici, te revolucionarnim načinom rušio to, što danas zovemo konservativnom strankom. Ja negovorim o našoj zemlji, nego o inih. A kad je kapitalista zasjeo stolicu, zar mislite, da je radnika i kašnje kao svoga druga smatrao? Nipošto! Nego kao što je prije posjednika, tako je sada i njega tlačio.

U Englezkoj, a i u Njemačkoj — kako je poznato — stvarali su zakone, kako da se robstvu težakah na put stane, malo časa zatim morali su donieti opet zakone, s kojimi su silili težake, da moraju raditi i rekli su: Ako pustimo radnikom slobodu strajkovanja, što će biti s našim kapitalom, koj je uložen u fabrike? Pa su donieli isti zastupnici slobode kapitala zakone, kojimi se je zabranila sva sloboda praviti „strajk". A kao što je za radnike sloboda kapitala od velike štete, isto tako je i za posjednika. Jer ako imadu kapitaliste pravo 20% kamate tražiti, to nemože s njimi konkurirati posjednik, jer iz svoga posjeda može 4% dobiti, i posliedica biti će exposediranje; pa za malo novacah će kapitalista vrlo lahko dobiti njegov posjed. Gospodo! Ja mislim, ako to načelo prihvatimo, da onda nećemo biti petrolejci, nego kad se stvar onako uzme, kao što treba, moraju si dati u tom pogledu ruku i konzervativci i petrolejci, a ono što je g. Mihalović naveo, nije nitko ni spomenuo. Ja sam spomenuo to, da kapital, štono se ustupljuje drugomu na uživanje, daje korist, ali zato netreba pozajmljivac takve odštete, da se uništuje zajmoprimčev rad i muka, da mu dapače prieti oduzeti mu posjed.

Imenito, što se tiče ustanovljivanja mjere kamatnjaka, da li ima biti veća ili manja od obične, treba je bilo gledati na gospodarske odnošaje i prema tomu mjeru uravnati. Gosp. dr. Šram kaže, da iz jednoga extrema u drugi skačemo, i da je to za gospodarstvo pogibeljno. Priznajem, da je pogibeljno, ali kad smo prošli od extrema, da sloboda kamatah postoji, pa smo stvorili samo granicu sa 8%, to mislim, da nije skočeno u drugi extrem, nego da bi to bilo samo onda, ako bismo bili kazali: „mi nepriznajemo nikakovih kamatah, ili da bismo bili ustanovili maximum onaj, koj postoji u nekih drugih državah, na pr. u Holandiji, gdje je kamatna mjera 2½%. Do god. 1870. bio je u naših zakonih kamatnjak sa 6%. Sada nakon 6 godinah, gdje se je ukinula sloboda kapitala, kaže se: 8% je maximum; onda vas, gospodo, pitam, da li nismo pošli od stepena do stepena, kad smo kamatnu mjeru povisili samo za 2%?

Gosp. Jakić se boji, da će se usljed te stege tudji kapital natrag povući. Nu ja pitam: koliko imamo mi tudjega kapitala u našoj zemlji? Pa ako imamo, koliko dolazi na naše posjednike? Pogibelj, što ju g. Jakić sluti, zaista postoji, ali ne za seljaka, nego za novčane zavode, takove, koji neimaju pravo na eksistenciju.

(Glasovi: Tako je.)

Novac, koj je u štedionice uložen, je domaći; on je jednostavno uložen na knjižice. A s druge strane su ljudi, videć, da se stvaraju novi instituti, uzimali po nekoliko akcijah u tu svrhu, da će imati bez truda velike godišnje neopravdane dohodke. Njihov je dakle kapital unešen u takove zavode i ako nebi bilo tih zavodah, što mislite, gdje bi bio uložen taj novac? Sigurno kod seljaka, a tako ga on radje dade zavodu, koj mu daje 9%; — dakle ciela 4% bere posliednji neopravdana novca. Drugi n. pr. uloži 1000 for. u koju inu dionicu. Njegova

Digitized by Google

briga nije, da pomogne našim kukavnim odnošajem, nego da bere čim veću dividendu. Njega je briga, da taj zavod, kod kojega ima akciju, čim više lihvari s novci. — Kod nas, kad se daje na mjenicu, daje se na trojicu žirantah. Akceptant dodje k susjedu s molbom, da mu žirira mjenicu od 100 for. za jedno 3 mjeseca. On mu kaže: „Dobro, ako mi daš 5 for.“ Treba i drugoga. I on zahtieva 5 for.; dakle plati 10 for. za žirante, to iznosi 2½%, onda u štedionici plati 10% to iznosi 12½% za tri mjeseca. Nakon ovih trijuh mjesecih prolongira opet, kad prodju, opet itd., tako, da na sve 40% kamatah plati.

(Glasovi: Istina!)

Ja priznajem, da će možda ti zavodi, koji neimaju prava na eksistenciju, usljed toga zakona propasti, i pravo je, da propadnu. Oni će tim načinom pomoći, da imamo jeftiniji kapital.

Medjutim, kad bi čovjek ovako detailirao, neobziruć se na odnošaje, koji u zemlji vladaju, tada bi se moglo koješta i za slobodu kapitala i proti njoj govoriti. Ali kad odnošaje, koji u zemlji postoje, sudimo, i ako se pitamo, što u ovoj našoj zemlji nadvladjuje, to moramo priznati — i od nijednoga govornika nisam čuo protivno uztvrditi — da smo mi eminentno agrikulturna zemlja. Mi već sada vidimo, da je naš veliki posjed manje više propao. A komu je došao taj posjed u ruke? Došao je u ruke inostranim ljudem. Ako dopustimo, da tako dalje bude, svaki će, videć da mu novac u tih zavodih više koristi nosi, sklonuti se na prodaju posjeda, i dočim je bio prije najveći branitelj lihvarskoga zakona, na jedanput će stajati na strani onih, koji zagovaraju slobodu kapitala. — Vidjeti ćete, gospodo, da ako budete naš posjed sve dalje i dalje skupljim novcem obterećivali, da će on polagano doći posvema u tudje ruke.

Ja nisam bio podpuno za ovu mjeru, a kad bi po mojem bilo, ja bi još oštriju stegu stavio kapitalu; nego videći iz raznih okolnostih, da će ova stega od 8% za našu zemlju ipak najprikladnija biti, preporučio bi visokoj kući, da predlog odbora prihvati.

Predsjednik: Vis. sabore! Sada će se glasovati; najprije će se glasovati o predlogu odbora; ako bi on pao, to će se glasovati najprije o izpravku g. dr. Malca, pošto je taj bližji predlogu odbora; a kad bi i ovaj pao, glasovati će se o izpravku g. dra. Šrama.

Nu prije nego se predje na glasovanje, izvolite pročitati sliedeći predlog, po kojem se zahtieva glasovanje poimence.

Bilj. dr. **Marko Lončarić**: (Čita. — Vidi zapisnik.)

Predsjednik: Molim gosp. bilježnika Stekovića, neka izvoli imenik gg. članovah ovoga vis. sabora čitati. I ona gg. članovi, koji su za predlog odbora, neka kažu „da“, ona pako koja su proti „ne“.

Bilj. **Jovan Steković**: (Čita.)

Antolek Dragutin: Da. Baltić Mojsija: Da. Beruta Josip: Da. Borovečki Josip: Da. Crnadak Gjuro: Ne. Domjanić Dragutin: Da. Delimanić Ivan: Ne. Derenčin Marijan dr.: Da. Gjurgjević Vaso dr.: Ne. Hrvat Petar: Da. Hrvat Mirko: Da. Jakić Antun: Ne. Kamenar Juraj: Da. Katkić Ignjat: Da. Kotur Vaso: Ne. Kukuljević Ivan: Da. Kušević Svetozar: Da. Lehpamer Josip: Da. Lončarić Marko dr.: Da. Lorković Blaž dr.: Ne. Mažuranić Ivan: Da. Malec Josip dr.: Ne. Mihalović Dragutin: Ne. Miškatović Josip: Da. Mesić Matija: Da. Odjić Živko: Da. Pust Dragutin: Ne. Poch Antun: Da. Polić Niko: Ne. Raizner Ljudevit: Da. Rogulić Aleksander dr.: Ne. Seitz Vinko: Da. Šašić Stjepan: Da. Špišić Viktor: Da. Šram Lavoslav dr.: Ne. Steković Jovan: Da. Tombor Ivan: Da. Tomić Gjorgje: Da. Vidrić Lovro dr.: Da. Vončina Ivan: Da. Vrančić Ivan: Da. Vudjan Mijo: Da. Vukašinović Aleksander: Da. Vuščić Josip dr.: Da. Zabrdac Petar: Da. Zmajić Bartol barun: Da.

Predsjednik: (3 puta zvoni.) Molim gospodu na mjesta. Rezultat glasovanja je sliedeći: Sa „da“ glasovalo je 38, a sa „ne“ 12 glasova.

Predlog odbora je primljen, i odpada nužda glasovanja o izpravku g. dra. Malca i Šrama.

(Predsjednika zamijeni na predsjedničkoj stolici Mirko Hrvat.)

Izvjest. dr. **Lovro Vidrić**: (Čita.)

§. 4. Sud nesmije dosuditi kamatah višjih od osam po sto na godinu na dužnu glavnicu, niti dozvoliti ovrhe preko spomenute kamatne mjere.

Ako se je dužnik obvezao na plaćanje višjih postotakah, ima ih sud obaliti do spomenute mjere.

Ako u izpravi kamate nisu odmjerene u novcu, ima sud ustanoviti novčanu vriednost predmeta ili koristi, obećane naslovom kamatah, te dosuditi vjerovniku predmet ili korist do novčane vriednosti, odgovarajuće spomenutim postotkom.

Ako nije moguće stegnuti obveze do naznačene kamatne mjere, ima sud dosuditi vjerovniku osam po sto u novcu, i odriešiti dužnika od izpunjenja obveze, preuzete kao naknadu za uživanje glavnice.

(Prima se).

§. 5. Sud nesmije dozvoliti uknjižbe ili predbilježbe prava zaloga za sigurnost kamatah preko osam po sto na godinu.

Ako su stranke ugovorile kamate u izvjestnom, postotci neizraženom, novčanom iznosu, koj nadmašuje 8% kamate, dozvolit će sud zamoljenu hipotekarnu uknjižbu, nu uz zaporku, koju valja upisati i u gruntovnom zapisniku, da se uknjižba ili predbilježba dozvoljuje samo do sigurnosti osam po sto kamatah na godinu.

(Prima se.)

§. 6. Ako se dužnik u izpravi o zajmu obveže na povratak svote, nadilazeće primljenu glavnicu, ima sudac dosuditi samo glavnični iznos, što ga je dužnik u istinu primio.

Digitized by Google

I uknjižba kao i predbilježba prava zaloga može se dozvoliti samo za sigurnost glavničnoga iznosa, kojega se prijetak u izpravi priznaje, i kamatah, dopuštenih po ovom zakonu.

(Prima se.)

§. 7. Kod zajmovah, sklopljenih na vrieme duže od pol godine danah, nije dopušteno odbiti unapred kamate za vrieme duže od pol godine. Kamate odbijene unapred preko te mjere, smatraju se odplatom glavnice.

(Prima se.)

§. 8. Kamate od kamatah pripadaju, ako su izrikom ugovorene, ili ako se utužuju dospjele kamate, od dana dostavljene tužbe, nu u jednom i u drugom slučaju najviša mjera za kamate od kamatah iznosi šest po sto na godinu, ter ako su ugovorene višje kamate od kamatah, sudac, obaliv ih na šest po sto, postupat će u ostalom po propisih §§. 4., 5., 6. i 7. ovoga zakona.

Ustanova §. 3. ovoga zakona valja i za kamate od kamatah s obzirom na ustanovljenu njihovu najvišju mjeru.

(Prima se.)

§. 9. Sliedeća ustanova §. 2. zakonskoga članka IX.: g. 1870.

„Ako je zajam ugovoren ustmeno ili ako su pismenom pogodbom ugovorene kamate, ali nije tu ustanovljen iznosak njihov, ili napokon ako kamate nisu ugovorene, nu po zakonu pristoje, iznose šest po sto na godinu."

kao i sve ostale, nazočnim zakonom nepreinačene ustanove zakonskoga članka IX.: 1870., ostaju nadalje u kriepostı.

(Prima se.)

§. 10. Ustanove ovoga zakona neprotežu se na kamate, narasle do dana, kojeg će ovaj zakon u kriepost stupiti.

Predsjednik: Na ovaj §. stigao je sliedeći izpravak g. dra. Malca.

Bilj. dr. **M. Lončarić:** (Čita izpravak. — Vidi zapisnik.)

Predsjednik: Rieč ima g. predlagatelj.

Dr. **Josip Malec:** Vis. sabore! Ja od ovoga izpravka odustajem, jer hoću da se u praksi pokaže upravo ova protivna svrha, koju ste htjeli postići tim, što ste danas moj izpravak odbili. Pošto sam ovaj drugi stavio u savez sa prvim izpravkom, a prvi je odbit, to odustajem od njega.

Predsjednik: Pošto je g. dr. Malec odustao od svoga izpravka, to samo pitam, prima li se §. 10. ovako po odboru predložen?

(Prima se.)

Izvj. dr. **Vidrić:** (Čita) §. 11. Ustanove ovoga zakona neimadu se uporavljati:

a) na mjenbene tražbine;

b) na tražbine, koje izviru iz trgovačkih poslovah medju protokoliranimi trgovci.

Predsjednik: Na ovaj §. stigao je izpravak g. dra. Malca.

Bilj. dr. **Lončarić:** (Čita ga.)

Predsjednik: Rieč ima g. dr. Malec.

Dr. **Josip Malec:** Vis. sabore! Ja sam ovaj izpravak stavio na temelju trgovačkoga zakona, jer mislim, da je to nekorektna formulacija ovoga paragrafa, kako ju odbor predlaže. Ova formulacija mogla bi naime dati povod kod suda, da bi se to tumačilo po tako zvanoj gramatičkoj metodi i poradjalo takove odluke, koje nisu u smislu ovoga paragrafa. Moralo bi svakako više vremena proći, dok bi se u praksi pravi pojam protokoliranoga trgovca ustanovio. Zato sam namislio, da će trgovačkomu zakonu, koji je u nas u krieposti, ova moja formulacija najbolje odgovarati.

Predsjednik: Želi li još tko govoriti? Pošto se nitko za rieč nije javio, ima ju g. izvjestitelj.

Izvj. dr. **Vidrić:** Vis. sabore! Ja sam proti ovomu izpravku s jednostavno toga razloga, što je po našem trgovačkom zakonu dužnost svakoga trgovca, da se protokolira; i ako se neće, stigne ga zakonom kazan propisana, pa kad zakon propisuje, da je njemu dužnost protokolirati se, to ja neuvidjam, kako bi ga sada ovdje još sbog toga, što se nije protokolirao, povladjivali. Zato preporučujem redakciju. (Odobravanje.)

Predsjednik: Prima li se predlog odbora? Ona gospoda, koja su zanj, neka se izvole ustati.

(Većina.)

Izvj. dr. **Vidrić:** (Čita.)

§. 12. Ustanovljenje dana, kojega će ovaj zakon stupiti u kriepost, kao i provedba njegova, povjerava se banu.

(Prima se.)

Predsjednik: Vis. sabore! Na dnevnom redu je izvješće pravosudnoga odbora o osnovi zakona, kojim se dopunjuje zakon od 3. ožujka 1874. o zadrugah (br. 18. sbornika) u pogledu razredjivanja sa zadružnimi dielovi za vrieme nerazdieljene zadružne zajednice.

Dr. **Vidrić:** (Čita izvješće i zak. osnovu.)

Predsjednik: Prima li vis. sabor predlog izvješća i po tom ovu zak. osnovu za temelj specijalne debate?

(Prima se.)

Sliedi specialna debata.

Dr. **Vidrić:** (Čita naslov.)

(Prima se.)

§. 1. Nijedan član zadruge nemože dotle, dok postoji zadružna zajednica, razredjivati niti medju živimi, niti za slučaj smrti s dielom, koj bi ga mogao zapasti iz zadruge nakon provedene diobe zadružne pokretne i nepokretne imovine.

Dielovi pojedinih zadrugarah, koji bi jih iz nerazdieljene zadružne zajednice nakon provedene diobe zadružne pokretne i nepokretne imovine možda mogli zapasti u nepokretnostih ili u pravih, sačinjavajućih grun-

Digitized by Google

tovničkih unosah, nemogu se gruntovno obterećivati niti privolom njihovom, niti putem ovrhe.

(Prima se.)

§. 2. Izvršba ovoga zakona povjerava se banu.

(Prima se.)

Predsjednik: Vis. sabore! Pošto je danas dnevni red izcrpljen, to se sjednica završuje, a drugu ću ureći za sutra u 10 satih.

Na dnevnom redu biti će treće čitanje sada primljene osnove zakona; zatim izvješće sjedinjenih odborah za zemaljski proračun i pravosudje o pokriću gradjevnih i nabavnih troškovah, potrebitih za sgrade, služeće pravosudnoj upravi; nadalje izvješće pravosudnoga odbora o osnovi zakona o dužnostih željezničkih podhvatničtvah naknaditi štetu, počinjenu na željeznicah dogadjaji, s kojih čovjek izgubi život ili bude ranjen; zatim izvješće pravosudnoga odbora o osnovi zakonah, o stegi ovrhe na plaće, mirovine i ine pristojbe osobah, spadajućih k stalnoj c. i kr. vojsci, ratnoj mornarici i domobranstvu, njihovih udovah i sirotah, zatim treće izvješće peticionalnoga odbora; onda izbor 2 zastupnikah za zajednički sabor, a napokon izbor odbora za pretresivanje predloga g. dra. Subotića, da se nekoji paragrafi poslovnika promiene.

(12 satih 30 minutah.)

Digitized by Google

Osamdeseta saborska sjednica,

držana dne 18. rujna 1877. u 10 sati prije podne pod predsjedničtvom saborskog predsjednika g. Nikole Krestića.

Sadržaj: Zapisnik prošle sjednice. — Podnesci. — Dnevni red: 3. čitanje zak. osnove o lihvarstvu. — 3. čitanje osnove zakona o nadopunjenju zadružnog zakona. — Izviešće odbora za proračun i pravosudje o pokriću gradjevnih i nabavnih troškovah, potrebitih za sgrade služeće pravosudnoj upravi. — Izviešće pravos odbora o dužnostih željezničkih podhvatničtva naknaditi štetu itd. — Izviešće istog odbora o osnovi zakona o stegi ovrhe na plaće i mirovine osobah, spadajućih k stalnoj vojsci itd. — Izviešće petic. odbora. — Izbor 2 članova za zajedn. sabor. — Izbor 5 članova za odbor u svrhu pretresivanja predloga dr. Subotića i dr. glede promjene poslovnika. — Dnevni red buduće sjednice.

(10 satih 15 min.)

Predsjednik: (Zvoni.) Sjednica počimlje. Molim gosp. bilježnika, da izvoli zapisnik pročitati.

Bilj. dr. **Blaž Lorković**: (Čita.)

Zapisnik

LXXIX. sjednice sabora kraljevinah Dalmacije, Hrvatske i Slavonije, držane dne 17. rujna 1877. u glavnom gradu Zagrebu pod predsjedanjem saborskoga predsjednika gospod. Nikole Krestića u prisutnosti 50 saborskih članovah.

Od strane kr. zem. vlade prisutni preuzvišeni gosp. ban Ivan Mažuranić, odjelni predstojnici dr. Pavao Muhić i dr. Marijan Derenčin.

Čitan je zapisnik posljednje sab. sjednice, koj bje bez primjetbe ovjerovljen.

Predsjednik javlja, da je na vis. sabor prispjela molba saborskoga podvornika Ignjaca Horvata, molećega, da mu se dopita manjkajuća stanarina počam od 1. travnja 1875. od godišnjih 20 fr.

Zaključeno: da se odstupi predsjedničtvu sabora.

Predsjednik priobćuje, da je Miroslav pl. Kraljević, zastupnik naroda za kotar požežki i zastupnik hrvatski na zajedničkom saboru, 16. rujna o. g. u Požegi preminuo.

Na poziv predsjednika izrazi sabor sažaljenje svoje — ustav sa stolicah i kličuć „Slava mu“.

Zaključeno pozvati vladu, da odredi novi izbor.

Pošto je pokojni Miroslav pl. Kraljević bio i članom delegacije hrvatske na zajedničkom saboru, bude zaključeno, da se izbor dvajuh zastupnikah za zajednički sabor hrvat.-ugarski na mjesto njega i pokojnoga Pavla Kolarića zajedno stavi na dnevni red i obavi.

Predje se na dnevni red.

Na dnevnom je redu specialna debata ob osnovi zakona o preinaci zak. članka IX. 1870. ob ukinuću zakona postojećih proti lihvarstvu.

Po želji zastupnikah naroda odgodi predsjednik sjednicu na 10 časovah.

U nastavljenoj sjednici započe specijalna debata, te bude po predlogu odborovu prihvaćen naslov, koji glasi:

ZAKON
o preinaci zakonskoga članka IX. 1870. ob ukinuću zakonah, postojećih proti lihvarstvu (sbornik komad XVI. br. 55. god. 1870.)

§. 1. i 2. primljeni su po predlogu odbora, te glase:

§. 1. Po ovom zakonu prosudjuju se ne samo pogodbe o zajmu, u kojih se dužnik bud ustmeno bud pismeno obvezuje plaćati kamate, već i svaki posao, koj u sebi krije pravnu narav kamatne pogodbe.

§. 2. Pod kamatami razumjeva se ne samo novčana svota, koju dužnik u to ime ima plaćati, već svaka stvar ili procienjiva korist (razumievajuć amo i onu svotu, kojom ugovorena glavnica nadmašuje primljenu vriednotu), koju dužnik obeća vjerovniku za uživanje uzajmljene glavnice.

U svih slučajevih, u kojih ovaj zakon ustanovljuje mjeru, po kojoj se mogu od dužnika zahtievati kamate, imade se u kamatni iznos uračunati sve, na što se je dužnik obvezao naslovom ugovorene kazne, odštete, poslovnih pristojbah, mešetarine, providnih kao i inih mu kakovih uzgrednih pristojbah.

Na §. 3. podnese

a) Zastupnik dr. Lavoslav Šram izpravak, koji glasi:

U drugom redku neka se rieč „osam“ zamieni sa „dvanaest“.

Digitized by Google

b) Isto tako zastupnik dr. Josip Malec, koji glasi:

Na §. 3. i druge gdje se o kamatah govori: Mjesto ondje ustanovljenih 8% kamatah, neka se stavi 10%.

Prije nego li se prešlo glasovati, podnese zastupnik Gjuro Kamenar, poduprt desetoricom članovah, predlog: „Podpisani narodni zastupnici predlažu, da se o §§. 3. i 5., koji kamatnu stegu propisuje na 8%, poimence glasuje."

Usljed toga stavi predsjednik sliedeće pitanje:

Prima li vis. sabor §. 3. zakona o preinaci zak. čl. IX. 1870. ob ukinuću zakonah, postojećih proti lihvarstvu onako, kako ga je pravosudni odbor predložio?

Glasovat će se poimence; gg. koja su za predlog odbora, neka glasuju sa „da", a koja su proti njemu, sa „ne".

Glasovalo je 50 članovah sabora i to sa „da" 38 sliedećih:

1. Antolek Dragutin, 2. Baltić Mojsija, 3. Beruta Josip, 4. Borovečki Josip, 5. Domjanić Dragutin, 6. dr. Derenčin Marijan, 7. Horvat Petar, 8. Hrvat Mirko, 9. dr. Jordan Antun, 10. Kamenar Gjuro, 11. Katkić Ignjat, 12. Kukuljević Ivan, 13. Kušević Svetozar, 14. Lehpamer Josip, 15. dr. Lončarić Marko, 16. Mažuranić Ivan, 17. Magenheim Ivan, 18. Miškatović Josip, 19. Mesić Matija, 20. Ogjić Živko, 21. Poh Antun, 22. Reizner Ljudevit, 23. Reizer Franjo, 24. Seitz Vinko, 25. Sladović Mato, 26. Šašić Stjepan, 27. Špišić Viktor, 28. Steković Jovan, 29. Tombor Ivan, 30. Tomić Gjorgje, 31. dr. Vidrić Lovro, 32. Vončina Ivan, 33. Vrančić Ivan, 34. Vudjan Mijat, 35. Vukašinović Šandor, 36. dr. Vušćić Josip, 37. Zabrdac Petar, 38. barun Zmajić Bartol.

Sa „ne" glasovaše 12 zastupnikah i to:

1. Cinadak Gjuro, 2. Delimanić Ivan, 3. dr. Gjurgjević Vaso, 4. Jakić Antun, 5. Kotur Vaso, 6. dr. Lorković Blaž, 7. dr. Malec Josip, 8. Mihalović Dragutin, 9. Polić Nikola, 10. Pust Dragutin, 11. dr. Rogulić Šandor, 12. dr. Šram Lavoslav.

Prihvaćen je dakle §. 3. po predlogu odborovu, koji glasi:

Pred nijednom javnom oblasti nemože se sklopiti ni pogodba, ni nagoda, kojom bi se dužnik obvezao plaćati na dužnu glavnicu na godinu više od osam po sto. Ni javni bilježnik nesmije sačiniti bilježničkoga spisa, niti privatne izprave obskrbiti svojstvom bilježničkoga spisa, u kojem bi se dužnik obvezao plaćati kamate preko spomenute mjere.

Sliedeći §§. 4., 5., 6., 7., 8., 9. i 10. primljeni su bez promjene po predlogu odborovu, te glase:

§. 4. Sud nesmije dosuditi kamatah viših od osam po sto na godinu na dužnu glavnicu, niti dozvoliti ovrhe preko spomenute kamatne mjere.

Ako se je dužnik obvezao na plaćanje viših postotakah, ima ih sud obaliti do spomenute mjere.

Ako u izpravi kamate nisu odmjerene u novcu, ima sud ustanoviti novčanu vriednost predmetah ili koristi, obećane naslovom kamatah, te dosuditi vjerovniku predmet ili korist do novčane vriednosti, odgovarajuće spomenutim postotkom.

Ako nije moguće stegnuti obveze do naznačene kamatne mjere, ima sud dosuditi vjerovniku osam po sto u novcu, i odriešiti dužnika od izpunjenja obveze, preuzete kao naknadu za uživanje glavnice.

§. 5. Sud nesmije dozvoliti uknjižbe ili predbilježbe prava zaloga za sigurnost kamatah preko osam po sto na godinu.

Ako su stranke ugovorile kamate u izvjestnom, postotci neizraženom, novčanom iznosu, koj nadmašuje 8% kamate, dozvolit će sud zamoljenu hipotekarnu uknjižbu, nu uz zaporku, koju valja upisati i u gruntovnom zapisniku, da se uknjižba ili predbilježba dozvoljuje samo do sigurnosti osam postotnih kamatah na godinu.

§. 6. Ako se dužnik u izpravi o zajmu obveže na povratak svote, nadilazeće primljenu glavnicu, ima sudac dosuditi samo glavnični iznos, što ga je dužnik u istinu primio.

I uknjižba kao i predbilježba prava zaloga može se dozvoliti samo za sigurnost glavničnoga iznosa, kojega se prijetak u izpravi priznaje, i kamatah, dopuštenih po ovom zakonu.

§. 7. Kod zajmovah, sklopljenih na vrieme duže od pol godine danah, nije dopušteno odbiti unapried kamate za vrieme duže od pol godine. Kamate, odbijene unapred preko te mjere, smatraju se odplatom glavnice.

§. 8. Kamate od kamatah pripadaju, ako su izrikom ugovorene, ili ako se utužuju dospjele kamate od dana dostavljene tužbe, nu u jednom i u drugom slučaju najviša mjera za kamate od kamatah iznosi šest po sto na godinu, ter ako su ugovorene višje kamate od kamatah, sudac, obaliv ih na šest po sto, postupat će u ostalom po propisih §§. 4., 5., 6. i 7. ovoga zakona.

Ustanova §. 3. ovoga zakona valja i za kamate od kamatah s obzirom na ustanovljenu njihovu najvišu mjeru.

§. 9. Sliedeća ustanova §. 2. zakonskog članka IX. 1870.:

„Ako je zajam ugovoren ustmeno ili ako su pismenom pogodbom ugovorene kamate, ali nije tu ustanovljen iznosak njihov, ili napokon ako kamate nisu ugovorene, nu po zakonu pristoje, iznose šest po sto na godinu,

kao i sve ostale, nazočnim zakonom nepreinačene ustanove zakonskog članka IX. 1870., ostaju nadalje u krieposti.

§. 10. Ustanove ovoga zakona neprotežu se na kamate, narasle do dana, kojeg će ovaj zakon u kriepost stupiti.

Na §. 11. predlaže zastupnik dr. Josip Malec sliedeći izpravak:

Na §. 11. pod b) neka se izpuste rieči:

„medju protokoliranimi trgovci", a mjesto toga neka se uvrsti:

„gdje se uzimalac vjeresije smatra u smislu §. 3. i 4. trgovačkog zakona kao trgovac, ili gdje s njim postupati valja kao takovim."

Digitized by Google

Kod glasovanja prihvaćen je većinom glasovah §. 11. po predlogu odborovu, te glasi:

Ustanove ovoga zakona neimadu se uporavljati

a) na mjenbene tražbine;

b) na tražbine, koje izviru iz trgovačkih poslovah medju protokoliranimi trgovci.

§. 12. prihvaćen je takodjer po predlogu odborovu, te glasi:

Ustanovljenje dana, kojega će ovaj zakon stupiti u kriepost, kao i provedba njegova, povjerava se banu.

Zatim uzeto je u razpravu izvješće pravosudnoga odbora ob osnovi zakona, kojim se dopunjuje zakon od 3. ožujka 1874. o zadrugah (br. 18. sbornika) u pogledu razredjivanja sa zadružnimi dielovi za vrieme nerazdieljene zadružne zajednice.

Nakon pročitana izvješća odbora bude ovo i usvojeno, te predlog odbora uzet za podlogu specijalne debate.

Naslov, glaseći:

„ZAKON

kojim se dopunjuje zakon od 3. ožujka 1874. o zadrugah (br. 18. sbornika) u pogledu razredjivanja sa zadružnimi dielovi za vrieme nerazdieljene zadružne zajednice“ bude prihvaćen po predlogu odborovu.

Isto tako prihvati sabor §. 1. i 2. zakona, kako ih odbor predlaže i koji glase:

§. 1. Nijedan član zadruge nemože dotle, dok postoji zadružna zajednica, razredjivati niti medju živimi, niti za slučaj smrti s dielom, koj bi mogao zapasti iz zadruge nakon provedene diobe zadružne pokretne i nepokretne imovine.

Dielovi pojedinih zadrugarah, koji bi jih iz nerazdieljene zadružne zajednice nakon provedene diobe zadružne pokretne i nepokretne imovine mogli zapasti u nepokretnostih ili u pravih, sačinjavajućih predmet gruntovničkih unosah, nemogu se gruntovno obterećivati niti privolom njihovom, niti putem ovrhe.

§. 2. Izvršba ovoga zakona povjerava se banu.

Pošto je tim izcrpljen dnevni red, zaključi predsjednik sjednicu i ureče buduću za sutra, t. j. 18. rujna u 10 satih prije podne sa sliedećim dnevnim redom:

1. Treće čitanje zakona o preinaci zak. članka IX. 1870. ob ukinuću zakonah postojećih proti lihvarstvu, i zakona, kojim se dopunjuje zakon od 3. ožujka 1874. o zadrugah (br. 18. sbornika) u pogledu razredjivanja sa zadružnimi dielovi za vrieme nerazdieljene zadružne zajednice.

2. Izvješće sjedinjenih odborah za zemaljski proračun i za pravosudje ob osnovi zakona o pokriću gradjevnih i nabavnih troškovah, potrebitih za sgrade, služeće pravosudnoj upravi.

3. Izvješće pravosudnoga odbora ob osnovi zakona o dužnosti željezničkih podhvatničtvah naknaditi štetu, počinjenu na željeznicah dogodjaji, s kojih čovjek izgubi život ili bude ranjen.

4. Izvješće pravosudnoga odbora ob osnovi zakona o stegi ovrhe na plaće, mirovine i ine pristojbe osobah, spadajućih k stalnoj c. i kr. vojsci, ratnoj mornarici i domobranstvu, njihovih udovah i sirotah.

5. Treće izvješće peticionalnoga odbora.

6. Izbor dvojice članovah za zajednički hrvat.-ugar. sabor.

7. Izbor odbora, koji će uzeti u pretres predlog narodnoga zastupnika dr. Jovana Subotića i drugovah o preinaci poslovnika sabora kraljevinah Dalmacije, Hrvatske i Slavonije.

Krestić v. r.
predsjednik.

Dr. **Blaž Lorković** v. r.
sab. bilježnik.

Predsjednik: Ima li kakova prigovora proti ovomu ovako sastavljenomu zapisniku?

(Neima.)

Prigovora s nijedne strane neima, zato se zapisnik verificira.

Na ovaj vis. sabor stigli su sliedeći podnesci:

Svietli ban dostavlja sve spise, tičuće se t. zv. krajiške investicionalne zaklade sa točnim izvješćem o početku, razvitku i današnjem stanju iste zaklade.

Vis. sabore! Ja mislim, da bi se u pogledu ovoga predmeta imao odbor „ad hoc“ izabrati, sastojeći se iz 5 osobah, kojemu bi bila zadaća, ove spise proučiti i dotični motivirani predlog vis. kući podnieti.

(Prima se.)

Kad se to prima, to će se izbor odbora „ad hoc“ staviti na dnevni red.

Svietli ban ustupljuje predstavku trgovačko-obrtničke komore zagrebačke, tičuću se krajiške željeznice.

Vis. sabore! Pošto stoji ova predstavka u savezu sa prijašnjim predmetom, to mislim, da bi se imala i ova predati tomu odboru „ad hoc“.

(Prima se.)

Kr. sudbeni stol zagrebački moli, da se uslied pritužbe, podnešene po Gjuri Kovaču iz Koprivnice proti nar. zastupniku Jos. Miškatoviću, kao uredniku „Obzora“, radi počinitog prestupka uvriede poštenja, naznačena u §. 491. i 493. k. z., dozvoli karno progonjenje.

Ide odboru za imunitet.

Marija Sabljar, udova, moli za podieljenje izdašne novčane podpore.

Ide odboru peticionalnomu.

Žitelji trgovišta Daruvara i sela Dolnji Daruvar mole, da se ova dva mjesta, što su nerazlučena i neomedjašena, na temelju navedenih razlogah zajedno spoje i s imenom „trgovište Daruvar“ okrste.

Ide odboru peticionalnomu.

Vis. sabore! Smrću g. Miroslava Kraljevića izpražnjeno je jedno mjesto u odboru proračunskom, a jedno u odboru za komunikacije. — Ako je s voljom vis. kuće, staviti će se izbor po jednoga člana za ova dva odbora u budućoj sjednici na dnevni red.

Digitized by Google

(Prima se.)

Rieč ima g. predstojnik odjela za pravosudje.

Dr. **Marijan Derenčin**: Nj. c. kr. apošt. Veličanstvo previšnjim riešenjem od 23. kolovoza 1877. neprivoli dati previšnju sankciju zak. osnovi ob odvjetničkom redu i naložilo je zem. vladi, neka ovaj zakon ovomu vis. saboru opet na pretresivanje predloži sa pozivom, da se u dotičnom paragrafu prve osnove primi medju potrebštine odvjetničtva, da odvjetnik mora imati državljanstvo.

Predsjednik: Ide odboru za pravosudje.

Prelazi se na dnevni red.

Na dnevnom redu je treće čitanje zakonske osnove o lihvarstvu. Molim gosp. bilježnika, neka izvoli čitanje preduzeti.

Bilj. dr. **Blaž Lorković**: (Čita.)

Predsjednik: Vis. sabore! Prima li vis. sabor zak. osnovu o lihvarstvu onako, kako je pročitana u svoj cielosti? Ona gospoda, koja su zato, neka se ustanu.

(Većina.)

Ova zak. osnova je primljena i podnesti će se propisanim putem na previšnju sankciju.

Na dnevnom redu je treće čitanje zakona o nadopunjenju zadružnog zakona.

Bilj. dr. **Blaž Lorković**: (Čita.)

Predsjednik: Prima li vis. sabor ovu zak. osnovu, koja je netom pročitana?

Ona gospoda, koja su zato, neka izvole ustati.

(Većina.)

Ova zak. osnova je primljena i podnesti će se propisanim putem na previšnju sankciju.

Na dnevnom redu je izvješće sjedinjenih odborah za proračun i pravosudje o osnovi zakona o pokriću gradjevnih nabavnih troškovah, potrebitih za zgrade, služeće pravosudnoj upravi.

Bilj. dr. **Blaž Lorković**: (Čita izvješće.)

Predsjednik: Rieč ima g. izvjestitelj.

Dr. **Blaž Lorković**: Vis. sabore! Ovim predlogom zahtieva se za gradjenje zgradah, u kojih bi se imale smjestiti oblasti sudbene, naročito sud prve molbe; onda za žensku kaznionu u Zagrebu, zatim za preustrojenje nuždnoga dogradjenja u Lepoglavi, 400.000 for. Što se ovih zahtjevah tiče, to nije nego djelomice novi zakon, jer već u proračunu za god. 1877. se dozvoljava stanovita odplatna svota, koja je u proračun uvrštena, da se uzmogne podignuti zgrada za sudove prve molbe u Zagrebu; a ustanovljena je bila svota od 180.000 fr., da se nabavi zgrada „Narodnog doma“ za banski stol i stol sedmorice. Dakle je nova samo ona svota, koja je nuždna, da se izvedu najnuždnije reforme u Lepoglavi i da se uredi kazniona ženska u Zagrebu.

O potrebi, da se za sudove prve molbe i za uzište podignu zgrade, netreba niti puno govoriti ovdje. Dosta je, ako se konštatira, da su sudovi razštrkani na tri četiri mjesta, što daje povoda da dotičnik, koji ih treba, gubi mnogo vremena. A ovo bi se moglo prepriečiti onda, kad bi bili svi sudovi u jednoj zgradi. Isto tako je nuždno, da se i ovo uzište ovdje u gornjem gradu makne drugamo kamo, jer je nezdrava zgrada i već radi toga nebi smjela tuj da bude. Sve će se ovo moći postići, ako dademo zem. vladi dovoljno sredstvah, da podigne sgradu, koja bi imala služiti svemu sudu i uzištu. Za to pako biti će mjesto u dolnjem gradu na Zrinjskom trgu pripravno. A kazniona ženska bi se imala od ondje na drugo mjesto smjestiti. — Što se tiče reformah kaznione u Lepoglavi i tko ju je vidio, mora doći do uvjerenja, da se mora nešto učiniti, jer ona izdaleka nebi niti imena kaznione smjela imati, tako je nespretno uredjena.

Sve to će se kroz tri godine malo po malo uvesti, tako, da će zemlja i ovaj teret moći podnesti, i tim će se ujedno uvesti one nuždne reforme, koje treba da se izvedu u Lepoglavi.

S ovih razlogah preporučujem, da se primi ova osnova za podlogu spec. debate.

Predsjednik: Želi li još tko govoriti u generalnoj debati?

(Nitko.)

Pošto se nitko javio nije, uzimam, da se ova zak. osnova prima u načelu, i da se uzima za podlogu spec. debate.

Dr. **Blaž Lorković**: (Čita naslov.)

Predsjednik: Prima li se ovaj naslov?

(Prima se.)

Dr. **Lorković**: (Čita.)

§. 1. Zemaljska vlada ovlašćuje se, da za gradjenje sgrade, opredieljene za sudove I. molbe u Zagrèbu, zatim za nabavu sgradah, opredieljenih za više sudove (kr. stol sedmorice, banski stol i kr. državno nadodvjetničtvo), ter za žensku kaznionu u Zagrebu, i napokon za adaptacije i dogradnje, potrebite u ženskoj kaznioni u Zagrebu, u mužkoj kaznioni u Lepoglavi i na uzištu sudovah I. molbe u Zagrebu, upotrebi hrvatsko - slavonske zemaljske zaklade do najvišega glavničnoga iznosa od 400.000 for. austr. vried.

(Prima se.)

§. 2. Glavnica, upotrebljena na način, spomenut u §. 1., imade se iz dohodakah, opredieljenih za pokriće troškovah nutarnje samouprave kraljevine Hrvatske i Slavonije, odplatiti u 60 polugodišnjih obrokah, računajuć kod svakoga obroka $2\frac{1}{2}$% u ime odplate glavnice, a 5% u ime kamatah.

(Prima se.)

§. 3. Provedba ovoga zakona nalaže se banu.

(Prima se.)

Predsjednik: Na dnevnom redu je izvješće pravosudnoga odbora o osnovi zakona o dužnostih željezničkih podhvatničtvah naknaditi štetu, počinjenu na željeznicah dogadjaji, s kojih čovjek izgubi život ili bude ranjen.

*

Digitized by Google

Molim g. izvjestitelja, da zauzme mjesto.

Izvj. dr. **Gjurgjević**: (Čita izvješće.)

Predsjednik: Rieč ima g. izvjestitelj.

Dr. **Vaso Gjurgjević**: Vis. sabore! Štete, koje se nanieti mogu, tiču se ili osobe ili prava ili imetka osobe. Nazočna zak. osnova odnosi se samo na one štete, koje su počinjene na željeznicah i na nesreće, uslied kojih bude tko ranjen ili izgubi život.

Iz naslova se vidi, da se ovaj zakon dakle proteže samo na te vrsti oštetah. Što se tiče ostalih propisah, kojimi se ustanovljuje, kako se neka odšteti koja osoba u pravu ili imetku, glede toga kaže zakon u §. 11., da dosadanji propisi ostanu netaknuti ovim zakonom.

U gradjanskom zakonu, koji stoji u krieposti kod nas, imade obširnih ustanovah, kako se imade naknaditi svaka šteta.

Nego pri svem tom, što je u gradjanskom zakonu dovoljno providjeno, nije ipak on takav, da bi mogao pomisliti na te štete, koje su učinjene željeznicami. Pa osobito narav prometa na željeznicah izazvala je u svih ostalih zemljah takov zakon, koji ustanovljuje propise, po kojih se imadu naknaditi štete, počinjene na željeznicah. I kod nas se nije moglo mimoići, da se nedonese takov zakon; akoprem se u naših zemljah ne križaju tolike željeznice kao u ostalih, to je ipak i pri ovo malo, što prolaze, nuždan ovaj zakon svakako.

Ovaj zakon mienja jedno glavno načelo gradjanskoga zakona i to upravo u korist pučanstvu, koje putuje na željeznicah i za koje je pozvano svako zakonodavstvo da skrbi. To je načelo, da se pita, kako se je šteta dogodila, da li je kriva dotična osoba ili ne.

Gradjanski zakon je u tom strog, jer iztražuje od njega ne samo dokazah, da se je slučila nesreća, nego i iznos ove štete ima se dokazati.

Ovo načelo je zato, što zakon ište obratno od podhvatničtva, da je krivo u slučivšoj se nesreći, uslied koje bude čovjek ranjen ili izgubi život.

Ovo se načelo izriče u §. 1. koj kaže, da se dogodjaj, s kojega čovjek bude ranjen ili umre, predmnieva uviek, da se je slučio krivnjom podhvatničtva, odnosno onih osobah, koje je podhvatničtvo kod željeznice namjestilo.

Izuzeti su ipak oni slučaji, gdje sbilja nije krivnja podhvatničtva ako su se sbili, naime ako se je što dogodilo povodom koje veće sile, kojom neupravlja čovječja ruka, ili krivnjom treće osobe, za koju neodgovara podhvatničtvo željeznice, ili ako si je ona osoba sama kriva.

Ostali paragrafi iza paragrafa drugoga odnose se stranom na to, kako se imade ustanoviti iznos te štete, kako se imade osigurati i napokon imade ustanovah, pred kojimi sudovi se imadu takove parnice razpravljati, na koje se odnose te štete; i rečeno je, da se imadu razpravljati pred trgovačkimi sudovi, jer su oni sborni, i jer imadu više sličnih parnicah.

Ovo su glavna načela, na kojih se osniva ovaj zakon. Odbor nije pri osnovi, koju vis. vlada predlaže saboru na pretres, preduzeo nikakve promjene, nego je samo kaošto je pročitano u izvješću promjenio rieči u §. 3. „hraniti“ sa „uzdržavati“, s razloga što je pojam „uzdržavati“ mnogo širi nego „hraniti“. Nadalje pomienio je odbor samo §. 5., i to takodjer nije promienilo načela, jer vis. vlada u dotičnom §-u svoje osnove protivno štilizira, nego li je u samom obrazloženju kazala.

U samom obrazloženju kaže naime vis. vlada, da ostaje razboru sudca prepušteno ne samo da ustanovi iznos štete, nego da imade i odlučiti, da li je podhvatničtvo dužno dati sigurnost, na koji način se imade osigurati i do koje svote. A stilizacija vladinog §. nije u tom smislu načinjena.

Promjene druge nisu nikakove načelne, s toga ja preporučujem vis. saboru, da izvoli predlog odbora prihvatiti i zakonsku osnovu primiti za podlogu specijalne debate.

Predsjednik: Želi li tko govoriti u generalnoj debati, koja bi se zametnuti imala?

(Nitko.)

Pošto se nitko prijavio nije, moram uzeti, da se je ova osnova u načelu prihvatila i da se uzima za podlogu specialne debate.

Prelazi se na specialnu debatu.

Dr. **Gjurgjević**: (Čita naslov.)

Predsjednik: Prima li se ovako sastavljeni naslov?

(Prima se.)

§. 1. Ako se radnjom željeznice, makar i javnom prometu još nepredane, sluči dogodjaj, s kojega čovjek umre ili bude ranjen, predmnieva se uvjek, da se je dogodjaj slučio krivnjom podhvatničtva ili onih osobah, koje je podhvatničtvo kod željezničke radnje bud stalno bud privremeno namjestilo, ter je ono dužno naknaditi štetu tim prouzročenu.

(Prima se.)

§. 2. Podhvatničtvo oprošteno je dužnosti odštete, ako dokaže, da se je dogodjaj slučio neodklonivim slučajem veće sile (vis major) ili neodklonivim djelom treće osobe, za krivnju koje ono neodgovara, ili krivnjom samoga oštećenika.

(Prima se.)

§. 3. U slučajevih §. 1. dužno je podhvatničtvo:

1. ako je tko ranjen, namiriti troškove njegova liečenja i naknaditi mu štetu, koju uslied tjelesne ozlede trpi tim, što je bud za uvjek bud za vrieme postao nesposobnim privriediti, ili što je privriedna njegova snaga oslabila;

2. ako je tko umro, naknaditi ne samo štetu, navedenu u predidućoj točki, i namiriti pogrebne troškove, već k tomu uzdržavati i odgojiti onoga, kojega je usmrćenik, izpunjujuć zakonom naloženu mu dužnost, u istinu uzdržavao i odgajao.

Digitized by Google

(Prima se.)

§. 4. Pogodba ili objave, kojimi se u napred dokida ili steže dužnost odštete, naložene podhvatničtvu ovim zakonom, neimadu pravne moći.

(Prima se.)

§. 5. Sudac ima po svojem razboru, ocieniv dotične okolnosti, ustanoviti odštetnu svotu i odlučiti, da li je podhvatničtvo dužno dati sigurnost, na koji način i do koje svote.

Ako stranke neugovore inako, imade sudac odštetu za gubitak ili oslabljenje privriedne snage, pa i odštetu troškovah za uzdržavanje i troškovah odgojnih, dosuditi u godišnjoj renti, koja će se unapred svakoga mjeseca plaćati.

Dr. **Marijan Derenčin**: Ja nebi mogao dopustiti, da redakcija vladine osnove stoji u protuslovju sa obrazloženjem njezinim. Meni se čini, da je vlada jasno izgovorila u §. 5., da se odštetna svota kao i pitanje sigurnosti imade po dotičnom sudcu odlučiti; jerbo tu se veli: „Sudac ustanoviti će odštetnu svotu po svojem razboru, on ima odlučiti i o tom, da li je podhvatničtvo dužno dati sigurnost, na koji način i do koje svote.“ Tu je svakako posve jasno rečeno ono, što se hoće reći; nu priznajem, da je redakcija odbora puno jasnija, i zato sam već u odboru uz nju pristao, a i sada pristajem.

Predsjednik: Prima li se ovaj §. po predlogu odbora?

(Prima se.)

§. 6. Obvezano željezničko podhvatničtvo ovlašteno je i poslje, kako sud pravomoćnom osudom odmjeri godišnju rentu, zahtievati, da se ista obustavi, ili obali, ako uzmogne dokazati, da su se bitno promienile okolnosti, koje su za odmjeru rente bile mjerodavne.

I oštećenik ovlašten je tražiti, da se po sudu pravomoćno jur odmjerena godišnja renta povisi, ili da se obustavljena i opet u tečaj stavi, ako uzmogne dokazati, da su se bitno promienile okolnosti, koje su bile mjerodavne za odmjeru, umaljenje, dotično za obustavu rente.

(Prima se.)

§. 7. Ovaj zakon ostavlja netaknuto pravo zavrate, pristojeće željezničkim podhvatničtvom proti organom, koji odgovaraju za nezgode na željeznicah.

(Prima se.)

§. Za tužbe radi odštete, koje se temelje na ovom zakonu, nadležan je onaj trgovački sud, u okolišu kojega se je slučila nezgoda.

I više tužiteljah mogu jednom tužbom tužiti podhvatničtvo na odštetu, ako odštetne njihove tražbine izviru iz jednoga te istoga dogodjaja.

Parnice, povedene usljed ovakovih tužbah, razpravljaju se po propisih ustmenoga postupka (§§. 30—50 gradjanskoga parbenoga postupnika).

(Prima se.)

§. 9. Tražbine radi odštete zastaraju u roku od tri godine. Rok taj računa se od dana nezgode, a u slučaju smrti oštećenikove od dana, kojega je umro.

(Prima se.)

§. 10. Ovaj zakon nelišava krieposti one zakone i propise, koji se tiču kazne zločinstva ili krive nepomnje.

(Prima se.)

§. 11. Za naknadu štete, nepredvidjene u §. 1. ovoga zakona, ostaju nadalje u krieposti postojeći zakoni i propisi.

(Prima se.)

§. 12. Nazočni zakon stupa u kriepost danom, kojega bude proglašen u sborniku, a provedba njegova povjerava se banu.

(Prima se.)

Predsjednik: Nadalje je na dnevnom redu izvješće odbora pravosudnoga ob osnovi zakona o stegi ovrhe na plaće, mirovine i ine pristojbe osobah, spadajućih k stalnoj c. i kr. vojsci, ratnoj mornarici i domobranstvu, njihovih udovah i sirotah.

Dr. **Vaso Gjurgjević**: Visoki sabore! Uslied preustrojstva naše austro-ugarske države, nastale su bile neke promjene kao nuždne i potrebne, pa uslied toga preustrojstva nastala je i potreba ovomu zakonu. Obranbena sila bijaše uslied toga preustrojstva na novo ustrojena i uvedeno je domobranstvo, kojega prije nije bilo. Za ovrhe, koje su se vodile prije preustrojstva, postoji propis od vojničtva u tako zvanom njihovom pristojbeniku i u obće takovim osobam sudi vojnički sud, ne samo u onih poslovih, koji su izključivo vojnički, nego i u poslovih gradjansko - pravne naravi. Promjenom pako onom, koju sam iztaknuo malo prije, spadaju osobe vojničke pod gradjanski sud u gradjansko-pravnih odnošajih, pa je s toga moralo zakonodavstvo u Austro-Ugarskoj misliti, kako da dovede promjene odnošajah tih u sklad sa postojećim zakonom gradjanskih sudovah. Tim povodom izazvana je bila Hrvatska, da i ona prema toj promjeni dovede u sklad rad naših sudovah, prema tim odnošajem, koji su nastali kod osobah, spadajućih obrambenoj sili. Nu pokazalo se je, da je za ostale ustanove dostatan naš zakon, samo kod ovrhe pokazala se je nužda, da se nešto nova donese, s razloga toga, što su propisi naši, tičući se gradjanskoga postupnika, na plaće i mirovine u oprieci sa propisi, koji su postojali kod vojničkoga suda i po kojih se je ovrha dozvoljivala i stezala. S toga da se s jedne strane uvede jednoličnost gradjanskoga postupnika, a s druge strane, da se donekle približi propisom gradjanskoga postupnika našega s onim, koji je prije postojao, predložila je vis. vlada ovu zakonsku osnovu visokomu saboru na ustavni pretres, i odbor u ovoj zakonskoj osnovi nije našao za nuždno nikakve promjene načiniti, jer je vidio, da se ova osnova slaže s onim zahtjevom, koj je ovdje pred očima vlada imala. Samomu tomu zahtjevu zadovoljuje ova osnova, i odbor nije za nuždno pronašao, da na toj osnovi što mienja; nego ja preporučam ovu osnovu po predlogu vladinu za podlogu specijalne debate.

Digitized by Google

Predsjednik: Molim, izvolite pročitati zak. osnovu.

Jovan Stekovic: (Čita.)

Predsjednik: Želi li još tko govoriti u generalnoj debati?

Pošto se nije nitko za rieč javio, ima se uzeti, da se ova zakonska osnova o stegi ovrhe na plaće i mirovine i ine pristojbe osobah, spadajućih k stalnoj c. i kr. vojsci itd. u načelu prihvatila i uzima se za podlogu specijalne debate.

Bilj. **Jovan Steković** (Čita naslov.)

Predsjednik: Prima li se ovaj naslov, kako je sada pročitan?

(Prima se.)

(Čita §. 1.)

„Na redovite plaće, dotično pričekne pristojbe osobne službene i dobne doplatke osobah spadajućih k stalnoj vojsci, ratnoj mornarici i domobranstvu, može se voditi ovrha samo do jedne trećine i samo na toliko, na koliko plaće, dotično pričekne pristojbe ujedno s osobnim i dobnim doplatkom prekoračuju iznos godišnjih 600 for. i u koliko ovršeniku i nakon obavljene ovrhe preostane netaknutih 600 for. na godinu.

Na stanarinu gore navedenih osobah, može se samo radi najmovine, a na ostale po službi pripadajuće pristojbe nemože se podnipošto voditi ovrha.“

(Prima se.)

(Čita §. 2.)

„Na mirovine ili milostinje, kao i na osobne doplatke, pripadajuće uslied umirovljenja u predidućem §-u. spomenutim osobam ili njihovim udovam, može se voditi ovrha takodjer samo do jedne trećine i samo u toliko u koliko mirovine ili milostinje ujedno s osobnim doplatkom prekoračuju svotu od 350 for. ter u koliko ovršeniku i nakon vodjene ovrhe na razpolaganje preostane godišnjih 350 for.

Kada se u predidućem §-u. navedenim osobam, u mjesto mirovine dozvoli odpravnina ili milostinja uz istodobni gubitak njihova vojničkoga čina, tada se imade u obziru ovih berivah jednako postupati, kao glede mirovinah.

(Prima se.)

(Čita §. 3.)

§. 3. Nemože se voditi ovrha na obskrbne pristojbe nemoćnih vojnikah, na ranjeničke doplatke, na pristojbe, odpadajuće na kolajne hrabrosti, na pristojbu, doznačenu obitelji preminuvše koje vojničke osobe u ime posmrtnoga četvrta ili odpravnine, napokon na pristojbe, dozvoljene udovam ili djeci u ovom kao i u §-u 1. spomenutih osobah za službu supruga, dotično otca jim.

(Prima se.)

(Čita §. 4.)

§. 4. Kamate od vojničkih ženitbenih jamčevinah podvržene su ovrhi takodjer samo do jedne trećine i to samo u toliko, u koliko od tih kamatah na jednu godinu najmanje iznos od 340 for. ostane prost od ovrhe; nu ovrha se može samo radi takovih dugovah dozvoliti, koje su oba supruga za ženitbe ili nakon ukinuća ženitbene zajednice preživivša supruga sama za se ugovorila.

(Prima se.)

(Čita §. 5.)

§. 5. Iznimkam od §§. 1. i 2. ima mjesta samo onda, ako se ovrha vodi radi uzdržavanja supruge, djece ili roditeljah dužnikovih.

U ovom slučaju mogu se službena beriva (§. 1.) dužnikova, nadilazeća svotu od 300 for. i ako dužnik nije više u aktivnoj službi, ciela njegova mirovina i osobni doplatak bez ograničenja zaplieniti. Kamate od vojničkih ženitbenih jamčevinah mogu se za uzdržavanje supruge ili dietce dužnika takodjer bez stege u cielom iznosu ovršbeno zaplieniti.

Za uzdržavanje roditeljah dužnikovih može se ovrha na kamate od ženitbenih jamčevinah voditi samo na onu svotu, koja nadilazi iznos od 350 for.

(Prima se.)

(Čita §. 6.)

§. 6. Dnevnice i dnevne plaće, kao i pristojbe i dohodci, pripadajući spomenutim u §-u 1. osobam prema postojećim propisom za službena izaslanja ili za putovanja, poduzeta u službenom poslu, nemogu biti podvrženi ovrhi, makar se ove pristojbe i neizplaćivale iz javne blagajne.

(Prima se.)

(Čita §. 7.)

§. 7. Ovim zakonom ukidaju se sve naredbe, koje s njegovimi ustanovami u oprieci stoje.

(Prima se.)

(Čita §. 8.)

§. 8. Ovaj zakon stupa u život danom proglašenja, nu neimade se uporavljati na ovrhe povedene prije nastavše krieposti njegove.

(Prima se.)

(Čita §. 9.)

§. 9. Provedba ovoga zakona povjerava se banu.

(Prima se.)

Predsjednik: Na dnevnom redu je izvješće peticionalnoga odbora.

Izvj. **Jovan Steković**: (Čita.) Molbeni odbor je u svojoj sjednici 14. rujna uzeo u pretres dostavljene mu po vis. saboru molbenice, te im ovako riešenje podielio:

Učitelji podžupanije jastrebarske mole pravo pasivnoga izbora u obć. odbor. — Ta molba ide odboru za občinarstvo.

(Prima se.)

Barb. Čačić moli za novčanu podporu. — Ustupljuje se vladi na dalnje uredovanje.

(Prima se.)

Učitelji zagrebačke podžupanije mole, da im se decenija pretvore u kvinkvenija. — Takodjer vladi na uredovanje.

Digitized by Google

(Prima se.)

Hajman Ferdo, bivši bilježnik u varaždinskih Toplicah, moli podporu od 400 for. — Ovo je odbor scienio vladi dostaviti, da povrati molbu natrag.

(Prima se.)

Manip. činovnici sudb. stola u Vukovaru, isto tako oni u Varaždinu mole za povišenje plaće. — Vladi na uredovanje.

(Prima se.)

Obćina Beočin moli za polit. odciepljenje od obćine Čerevića. — I ovo ide vladi na uredovanje.

(Prima se.)

Ujedno preporuča odbor saboru na prihvat sliedeći predlog, da vis. sabor pozove vladu, neka činovničtvo uputi, da radu sabora nesmeta takovimi molbami, tim više, što se na nje samo onda obazirati može, kad bude zaključivao o promjeni odnosnih zakonah o regulaciji činovničkih plaćah. To odbor predlaže s toga razloga, jer se zbilja svake sjeditbe vraćaju ovakove molbe i prouzročuju nepotrebno pisarenje i saboru i vladi.

(Neprima se.)

Antolek-Orešek: Vis. sabore! Ja bi bio zato, da se ovaj predlog neprimi. Ja bi rado znati, da li neće i uzprkos tomu zaključku opet moliti. Tko im u ostalom može zabraniti? Oni mogu podnositi molbe koliko put ih volja!

Predsjednik: Rieč ima g. Subotić.

Dr. **Jovan Subotić**: Visoki sabore! Moram priznati, da se slažem sa primjetbom g. predgovornika. Ne samo što je svakomu slobodno i treba da bude slobodno, da se s onim, što ga tišti i što ga boli, obrati na visoki sabor, nego, gospodo, ovo je jedini put, kojim sabor dolazi do znanja, da je potrebno koju zak. osnovu promieniti i preinačiti. Ako je tko jedanput uputio molbu na sabor, pa poslje godinu danah, dodje opet na sabor, to pokazuje, da ga ta uredba tišti i da treba promjenu, da se onim ljudem njihovo stanje poboljša.

Kamo će se da obrati, ako ne na sabor? I sabor nesmije kazati, da su njemu dosadne opetovane molbe makar kojega člana našega naroda; s ovoga razloga sam ja prvi za tu primjetbu, da se ovaj predlog peticionalnoga odbora neprimi.

Predsjednik: Želi li još tko govoriti?

Alexander Vukašinović: Visoki sabore! Ja bi takodjer molio, da molba obćine Beočin . . .

Predsjednik: (Prekine ga.) Molim, ovaj predmet je već riešen. Želi li još tko ob ovom predlogu govoriti?

Rieč ima g. Hrvat.

Mirko Hrvat: Visoki sabore! Ja bi bio proti predlogu peticionalnoga odbora, kada bi glasio, da se zabranjuje komu molbu na sabor podnašati; ali predlog neglasi tako, već da bi vlada pozvala činovničtvo, da nesmeta rad sabora svake godine bezuspješno, ponavljajuć molbenice, koje se protive obstojećemu zakonu.

Plaće činovnikah su sistematične i to u onoj mjeri, da svaki činovnik u našoj zemlji prema našim dohodkom mora podpuno zadovoljan biti. Plaće činovnikah su prije 1 ½ godine bile znatno povišene. Dakle podnašanje ovakovih molbenicah za povišenje plaće nije u mojih očijuh ništa drugo, nego smetati rad sabora. Pošto dakle odbor nepredlaže, da se zabrani pošiljati molbenice na sabor, nego da vlada pozove činovničtvo, neka slične molbenice onda podnaša, kada se radi o povišenju plaće. S toga mislim, da je ovaj predlog tim opravdaniji, što nema nikoga, koji bi mogao kazati, da se prema dohodkom mogu plaće, činovničke povisiti, dočim se na druge, ako ne koristnije, to sigurno tako koristne svrhe nemože ni s daleka takova svota upotrebiti, kao što na plaće činovničke.

Predsjednik: Rieč ima g. zastupnik Kamenar.

Juraj Kamenar: Jedan zakon se samo onda mora promieniti, ako ga tko želi; a promieniti se mora, ako se nezadovoljstvo i potreba pokaže, a to se može pokazati samo ovim načinom molbenicah. Ako se odbiju ovakove molbe, da se ovakove tužbe nepodižu, onda neće nitko znati od nas, koji nismo manipulacionalni činovnici, da je potrebna kakova promjena. Oni, koji imaju dovoljnu plaću oni nemole, ali koji imaju malu plaću, i tu se pokazuje svjetlost sabora, da valja i treba ovdje nešto učiniti. — Ja pristajem uz g. Subotića.

Predsjednik: Rieč ima g. zastupnik Gjurgjević.

Dr. **Vaso Gjurgjević**: Visoki sabore! Ja se moram proti peticionalnomu odboru izjaviti zato, što je gospodin zastupnik Hrvat izvolio kazati, da se taj predlog nenalazi u tom, da se zabrani upućivati molbenice na sabor, nego da vlada ima činovnike uputiti, da rad sabora nesmetaju takovimi molbami; jer ono, što vlada reče činovniku, makar u ovoj formi, to je za nj zabrana. Ali ja bi bio za predlog, kad bi se kazalo, neka se u obće nepodnose molbe na sabor, jer se tim gubi vrieme, pa nemože na nuždnije stvari vrieme upotrebiti, kad bi se kazalo u obće, a ne kako Mirko Hrvat kaže, da se tiče samo činovničtva. To bi bila nepravda, koja bi se naniela činovničtvu, baš zato, što nije svakomu rečeno, nego samo činovničtvu.

Predsjednik: Želi li još tko govoriti?

Pošto se nitko nije javio za rieč, glasovati će se, ali prije nego će se glasovati, molim g. izvjestitelja, neka još jedanput pročita predlog.

Jovan Steković: (Čita.)

Predsjednik: Ona gospoda, koja su za taj predlog, neka izvole ustati.

(Manjina.)

Ovaj predlog je pao.

Na dnevnom redu je izbor dvojice članovah za zajednički sabor. Svaki od gospode članovah sabora neka izvoli dva lica napisati, koja želi imati.

Dajem odmor za 5 minutah; poslje 5 minutah početi će izbor.

Digitized by Google

(Poslje odmora.)

Predsjednik: (Zvoni.) Sjednica se nastavlja; za skrutinatore imenujem g. Tombora i g. dra. Vidrića.

(Glasuje se.)

(Poslje glasovanja.)

Predsjednik: (Zvoni.) Molim na mjesta. Rezultat skrutiniuma je sliedeći: Glasovalo je 48 gg. članovah visoke kuće, od ovih dobio je g. zastupnik Koloman Bedeković 37 glasovah, a dr. Lončarić 39, praznih ceduljah predano je 6, a ostali glasovi su se razciepkali.

Gospoda Koloman Bedeković i dr. Lončarić smatraju se dakle za zastupnike na zajedničkom saboru ugarskom.

Prelazi se na dnevni red i to na izbor odbora, koj će uzeti u pretres predlog dra. Subotića i drugovah o preinaci poslovnika saborskoga. Svaki od gospode članovah neka izvoli petoricu naznačiti, koja misli za ovaj odbor birati.

Za skrutinatore imenujem opet g. Tombora i g. dra. Vidrića.

Bilježnik **Steković** (čita imenik.)

(Poslije svršena glasovanja.)

Predsjednik: (Zvoni.) Rezultat skrutiniuma je sliedeći: Glasovah je predano 45, od ovih dobio je dr. Subotić 45, Vončina 45, Mirko Horvat 44, Mihalović Dragutin 44, dr. Šram 42. Ovi se imadu smatrati kao članovi odbora, koj će uzeti u pretres predlog dra. Subotića i drugova o preinaci poslovnika.

Visoki sabore! Ovim je dnevni red izcrpljen. Na dnevnom redu buduće sjednice biti će: Treće čitanje zakona o pokriću gradjevnih i nabavnih troškovah, potrebitih za zgrade, služeće pravosudnoj upravi; onda treće čitanje zakonske osnove o dužnosti željezničkih podhvatničtvah naknaditi štetu, počinjenu na željeznicah dogodjaji, s kojih čovjek izgubi život ili bude ranjen; zatim treće čitanje zakona o stegi ovrhe na plaće, mirovine i ine pristojbe osobah, spadajućih k stalnoj kraljevskoj vojsci, ratnoj mornarici i domobranstvu, njihovih udovah i sirotah; zatim će biti izbor jednoga člana za odbor proračunski, jednoga člana za odbor za komunikacije, i onda izbor petorice članovah u onaj odbor, koj će imati zadaću proučiti spise, podnešene po svietlom banu u današnjoj sjednici. Buduću sjednicu uričem za sutra, a današnju dižem.

(11 satih i 45 minutah.)

Digitized by Google

Osamdeset i prva saborska sjednica,

držana dne 19. rujna 1877. u 10 sati prije podne pod predsjedničtvom saborskoga predsjednika Nikole Krestića.

Pregled: Zapisnik prošle sjednice. — Podnesci. — F. Folnegović opoziva interpelaciju glede izgreda na Rieci. — Interpelacija St. Popovića glede postupka proti javnoj štampi. — Dnevni red: Treće čitanje zak. osnove o pokriću gradjevnih i nab. troškovah, potrebitih za sgrade, služeće pravosudnoj upravi. — Treće čitanje zak. osnove o dužnostih željez. podhvatničtvah naknaditi štetu, počinjenu na željeznicah dogadjaji, s kojih čovjek izgubi život ili bude ranjen. — Treće čitanje zak. osnove o stegi ovrhe na plaće, mirovine i ine pristojbe osobah, spadajućih k stalnoj c. i kr. vojsci itd. — Izbor jednoga člana za odbor komunikacionalni, i jednoga za odbor proračunski. — Izbor 5 članovah za odbor „ad hoc" u svrhu pretresivanja spisa, tičućih se investicionalne zaklade. — Dnevni red buduće sjednice.

(11 satih 25 min.)

Predsjednik: (Zvoni.) Sjednica počimlje. Molim gosp. bilježnika, da izvoli pročitati zapisnik prošle sjednice.

Bilj. dr. **Marko Lončarić:** (Čita.)

Zapisnik

LXXX. sjednice sabora kraljevinah Dalmacije, Hrvatske i Slavonije, držane u glavnom i zemaljskom gradu Zagrebu dne 18. rujna 1877. pod predsjedničtvom saborskoga predsjednika gospodina Nikole Krestića u prisutnosti 52 saborska člana.

Od strane vlade: odielni predstojnici dr. Pavao Muhić i Marijan Derenčin.

Čitan je zapisnik posliednje saborske sjednice i bez primjetbe ovjerovljen.

Predsjednik javlja, da su na ovaj vis. sabor stigli sliedeći podnesci:

1. Svietli ban dostavlja sve spise tičuće se tako zvane hrvatsko-slavonske krajiške investicionalne zaklade s točnim izvješćem o početku, razvitku i današnjem stanju iste zaklade.

Izabrat će se odbor ad hoc od 5 članovah još u današnjoj sjednici, koji će spise proučiti i sabor o tom izviestiti.

2. Svietli ban odstupljuje predstavku trgovačko-obrtničke komore zagrebačke, tičuću se krajiške željeznice.

Ide odboru ad hoc, koji će i spise o investicionalnoj krajiškoj zakladi proučiti.

3. Kr. zagrebački sudbeni stol umoljava, da se uslied pritužbe, podnešene po Gjuri Kovaču iz Koprivnice proti narodnomu zastupniku g. Josipu Miškatoviću kao uredniku „Obzora" radi počinjena prestupka uvrede poštenja, naznačena u §§. 491. i 493. k. z., dozvoli karno progonjenje.

Ide odboru za imunitet.

4. Marija Sabljar moli za podieljenje izdašne novčane podpore.

Ide odboru za peticije.

5. Žitelji trgovišta Daruvar i sela Dolj. Daruvar mole, da se ova dva mjesta, što su nerazlučena i neomedjašena, na temelju navedenih razlogah zajedno spoje i sa imenom „trgovište Daruvar" okrste.

Ide odboru za peticije.

Predsjednik javlja, da je smrću zastupnika Miroslava Kraljevića izpražnjeno mjesto člana za komunikacije i proračun.

Predsjednik podieli rieč g. odielnomu predstojniku pravosudja, koji podnaša zakon, kojim se uvodi odvjetnički red na novo pretresivanje.

Ide odboru pravosudnomu.

Prelazi se na dnevni red.

Na dnevnom je redu treće čitanje o preinaci zakonskog članka IX. 1870. ob ukinuću zakonah postojećih proti lihvarstvu, koji glasi:

ZAKON

o preinaci zakonskoga članka IX. 1870. ob ukinuću zakonah postojećih proti lihvarstvu (sbornik komad XVI. br. 55. god. 1870.)

§. 1. Po ovom zakonu prosudjuju se ne samo pogodbe o zajmu, u kojih se dužnik bud ustmeno bud pismeno obvezuje plaćati kamate, već i svaki posao, koj u sebi krije pravnu narav kamatne pogodbe.

§. 2. Pod kamatami razumieva se ne samo novčana

Digitized by Google

svota, koju dužnik u to ime ima plaćati, već svaka stvar ili procjenjiva korist (razumievajuć amo i onu svotu, kojom ugovorena glavnica nadmašuje primljenu vrednotu), koju dužnik obeća vjerovniku za uživanje uzajmljene glavnice.

U svih slučajevih, u kojih ovaj zakon ustanovljuje mjeru, po kojoj se mogu od dužnika zahtievati kamate, imade se u kamatni iznos uračunati sve, na što se je dužnik obvezao naslovom ugovorene kazne, odštete, poslovnih pristojbah, mešetarine, providnih kao i inih ma kakovih uzgrednih pristojbah.

§. 3. Pred nijednom javnom oblasti nemože se sklopiti ni pogodba, ni nagoda, kojom bi se dužnik obvezao plaćati na dužnu glavnicu na godinu više od osam po sto. Ni javni bilježnik nesmije sačiniti bilježničkoga spisa, niti privatne izprave obskrbiti svojstvom bilježničkoga spisa, u kojem bi se dužnik obvezao plaćati kamate preko spomenute mjere.

§. 4. Sud nesmije dosuditi kamatah višjih od osam po sto na godinu na dužnu glavnicu, niti dozvoliti ovrhe preko spomenute kamatne mjere.

Ako se je dužnik obvezao na plaćanje višjih postotakah, ima ih sud obaliti do spomenute mjere.

Ako u izpravi kamate nisu odmjerene u novcu, ima sud ustanoviti novčanu vriednost predmeta ili koristi, obećane naslovom kamatah, te dosuditi vjerovniku predmet ili korist do novčane vriednosti, odgovarajuće spomenutim postotkom.

Ako nije moguće steguuti obveze do naznačene kamatne mjere, ima sud dosuditi vjerovniku osam po sto u novcu, i odriešiti dužnika od izpunjenja obveze, preuzete kao naknadu za uživanje glavnice.

§. 5. Sud nesmije dozvoliti uknjižbe ili predbilježbe prava zaloga za sigurnost kamatah preko osam po sto na godinu.

Ako su stranke ugovorile kamate u izvjestnom, postotci neizraženom, novčanom iznosu, koj nadmašuje osam postotne kamate, dozvolit će sud zamoljenu hipotekarnu uknjižbu, nu uz zaporku, koju valja upisati i u gruntovnom zapisniku, da se uknjižba ili predbilježba dozvoljuje samo do sigurnosti osam postotnih kamatah na godinu.

§. 6. Ako se dužnik u izpravi o zajmu obveže na povratak svote, nadilazeće primljenu glavnicu, ima sudac dosuditi samo glavnični iznos, što ga je dužnik u istinu primio.

I uknjižba kao i predbilježba prava zaloga može se dozvoliti samo za sigurnost glavničnoga iznosa, kojega se prijetak u izpravi priznaje, i kamatah, dopuštenih po ovom zakonu.

§. 7. Kod zajmovah, sklopljenih na vrieme duže od pol godine danah, nije dopušteno odbiti unapred kamate za vrieme duže od pol godine. Kamate odbijene unapred preko te mjere, smatraju se odplatom glavnice.

§. 8. Kamate od kamatah pripadaju, ako su izrikom ugovorene, ili ako se utužuju dospjele kamate od dana dostavljene tužbe, nu u jednom i u drugom slučaju najvišja mjera za kamate od kamatah iznosi šest po sto na godinu, ter ako su ugovorene višje kamate od kamatah, sudac, obaliv ih na šest po sto, postupat će u ostalom po propisih §§. 4, 5, 6 i 7. ovoga zakona.

Ustanova §. 3. ovoga zakona valja i za kamate od kamatah s obzirom na ustanovljenu njihovu najvišju mjeru.

§. 9. Sliedeća ustanova §. 2. zak. članka IX.: 1870.:

„Ako je zajam ugovoren ustmeno ili ako su pismenom pogodbom ugovorene kamate, ali nije tu ustanovljen iznosak njihov, ili napokon ako kamate nisu ugovorene, nu po zakonu pristoje, iznose šest po sto na godinu“,

kao i sve ostale, nazočnim zakonom nepreinačene ustanove zakonskog članka IX.: 1870., ostaju nadalje u krieposti.

§. 10. Ustanove ovoga zakona neprotežu se na kamate narasle do dana, kojeg će ovaj zakon u kriepost stupiti.

§. 11. Ustanove ovoga zakona neimadu se uporavljati:

a) na mjenbene tražbine;

b) na tražbine, koje izviru iz trgovačkih poslovah medju protokoliranimi trgovci.

§. 12. Ustanovljenje dana, kojega će ovaj zakon stupiti u kriepost, kao i provedba njegova povjerava se banu.

Predsjednik pita: Prima li vis. sabor zakon o preinaci zak. članka IX.: 1870. ob ukinuću zakonah postojećih proti lihvarstvu onako, kako je sada pročitan? Ona gospoda, koja su za to, neka ustanu.

Većina usvoji ovaj zakon, te predsjednik izjavi, da je ovaj zakon primljen.

Čitan bje po treći put zakon, kojim se dopunjuje zakon od 3. ožujka 1874.

ZAKON

kojim se dopunjuje zakon od 3. ožujka 1874. o zadrugah (br. 18. sbornika) u pogledu razredjivanja sa zadružnimi dielovi za vrieme nerazdieljene zadružne zajednice.

§. 1. Nijedan član zadruge nemože dotle, dok postoji zadružna zajednica, razredjivati niti medju živimi, niti za slučaj smrti s dielom, koj bi ga mogao zapasti iz zadruge nakon provedene diobe zadružne pokretne i nepokretne imovine.

Dielovi pojedinih zadrugarah, koji bi jih iz nerazdieljene zadružne zajednice nakon provedene diobe zadružne pokretne i nepokretne imovine mogli zapasti u nepokretnostih ili u pravih, sačinjavajućih predmet gruntovničkih unosah, nemogu se gruntovno obterećivati niti privolom njihovom, niti putem ovrhe.

§. 2. Izvršba ovoga zakona povjerava se banu.

Predsjednik pita: Prima li vis. sabor zakon, kojim se dopunjuje zakon od 3. ožujka 1874. o zadrugah (br. 18.) u pogledu razredjivanja sa zadružnimi dielovi za vrieme nerazdieljene zadružne zajednice onako, kako je

Digitized by Google

sada pročitan? Ona gospoda, koja su za to, neka izvole ustati.

Većina usvoji ovaj zakon te predsjednik izjavi, da je ovaj zakon primljen.

Sliedi izviešće pravosudnoga odbora ob osnovi zakona o pokriću gradjevnih i nabavnih troškovah, potrebitih za sgrade, služeće pravosudnoj upravi.

Pošto je u generalnoj debati ota osnova primljena za podlogu specialne debate, to se predje na specijalnu debatu, te bude jednoglasno primljena:

ZAKON

o pokriću gradjevnih i nabavnih troškovah, potrebitih za sgrade, služeće pravosudnoj upravi.

§. 1. Zemaljska vlada ovlašćuje sa, da za gradjenje sgrade opredieljene za sudove I. molbe u Zagrebu, zatim za nabavu sgradah opredieljenih za više sudove (kr. stol sedmorice, banski stol i kr. državno nadodvjetničtvo), ter za žensku kaznionu u Zagrebu i napokon za adaptacije i dogradnje potrebite u ženskoj kaznioni u Zagrebu, u mužkoj kaznioni u Lepoglavi i na uzištu sudovah I. molbe u Zagrebu, upotrebi hrvatsko-slavonske zemaljske zaklade do najvišega glavničkoga iznosa od 400.000 for. a. vr.

§. 2. Glavnica upotrebljena na način, spomenut u §. 1., imade se iz dohodakah opredieljenih za pokriće troškovah nutarnje samouprave kraljevine Hrvatske i Slavonije odplatiti u 60 polugodišnjih obrokah, računajuć kod svakoga obroka $2\frac{1}{2}\%$ u ime odplate glavnice, a 5% u ime kamatah.

§. 3. Provedba ovoga zakona nalaže se banu.

Pravosudni odbor podnaša izviešće ob osnovi zakona o dužnostih željezničkih podhvatničtvah naknaditi štetu, počinjenu na željeznicah dogadjaji, s kojih čovjek izgubi život ili bude ranjen.

Pošto je u generalnoj debati ova osnova primljena za podlogu specialne debate, to se predje na specialnu debatu, te budu sljedeći §-i primljeni:

§. 1. Ako se radnjom željeznice, makar i javnom prometu još nepredane, sluči degodjaj, s kojega čovjek umre ili bude ranjen, predmnjeva se uvjek, da se je dogodjaj slučio krivnjom podhvatničtva, ili onih osobah, koje je podhvatničtvo kod željezničke radnje bud stalno bud privremeno namjestilo, ter je ono dužno naknaditi štetu tim prouzročenu.

§. 2. Podhvatničtvo oprošteno je dužnosti odštete, ako dokaže, da se je dogodjaj slučio neodklonivim slučajem sile veće (vis major) ili neodklonivim djelom treće osobe, za krivnju koje ono neodgovara, ili krivnjom samoga oštećenika.

§. 3. U slučajevih §. 1. dužno je podhvatničtvo:

1) ako je tko ranjen, namiriti troškove njegova liečenja, i naknaditi mu štetu, koju usljed tjelesne ozlede trpi tim, što je bud za uvjek bud za vrieme postao nesposobnim privriediti, ili što je privriedna njegova snaga oslabila;

2) ako je tko umro, naknaditi ne samo štetu navedenu u predidućoj točki, i namiriti pogrebne troškove, već k tomu uzdržavati i odgojiti onoga, kojega je usmrćenik izpunjujuć zakonom naloženu mu dužnost, u istinu uzdržavao i odgajao.

§. 4. Pogodba ili objave, kojimi se unapred dokida ili steže dužnost odštete, naložene podhvatničtvu ovim zakonom, neimadu pravne moći.

§. 5. Sudac ima po svojem razboru ocieniv dotične okolnosti ustanoviti odštetnu svotu i odlučiti, da li je podhvatničtvo dužno dati sigurnost, na koji način i do koje svote.

Ako stranke neugovore inako, imade sudac odštetu za gubitak ili oslabljenje privriedne snage, pa i odštetu troškovah za uzdržavanje i troškovah odgojnih, dosuditi u godišnjoj renti, koja će se unapred svakoga mjeseca plaćati.

§. 6. Obvezano željezničko podhvatničtvo ovlašteno je i poslje, kako sud pravomoćnom osudom odmjeri godišnju rentu, zahtievati, da se ista obustavi, ili obali, ako uzmogne dokazati, da su se bitno promienile okolnosti, koje su za odmjeru rente bile mjerodavne.

I oštećenik ovlašten je tražiti, da se po sudu pravomoćno jur odmjerena godišnja renta povisi, ili da se obustavljena i opet u tečaj stavi, ako uzmogne dokazati, da su se bitno promienile okolnosti, koje su bile mjerodavne za odmjeru, umaljenje, dotično za obustavu rente.

§. 7. Ovaj zakon ostavlja netaknuto pravo zavrate, pristojeće željezničkim podhvatničtvom proti organom, koji odgovaraju za nezgode na željeznicah.

§. 8. Za tužbe radi odštete, koje se temelje na ovom zakonu, nadležan je onaj trgovački sud, u okolišu kojega se je slučila nezgoda.

I više tužiteljah mogu jednom tužbom tužiti podhvatničtvo na odštetu, ako odštetne njihove tražbine izviru iz jednoga te istoga dogodjaja.

Parnice povedene usljed ovakovih tužbah razpravljaju se po propisih ustmenoga postupka (§§. 30.—50. gradjanskog parbenog postupnika).

§. 9. Tražbine radi odštete zastaruju u roku od tri godine. Rok taj računa se od dana nezgode, a u slučaju smrti oštećenikove od dana, kojega je umro.

§. 10. Ovaj zakon nelišava krieposti one zakone i propise, koji se tiču kazne zločinstva ili krive nepomnje.

§. 11. Za naknadu štete nepredvidjene u §. 1. ovoga zakona, ostaju nadalje u krieposti postojeći zakoni i propisi.

§. 12. Nazočni zakon stupa u kriepost danom, kojega bude proglašen u sborniku, a provedba njegova povjerava se banu.

Na dnevnom redu je izviešće pravosudnoga odbora ob osnovi zakona o stegi ovrhe na plaće, mirovine i ine pristojbe osobah, spadajućih k stalnoj c. i kr. vojsci, ratnoj mornarici i domobranstvu, njihovih udovah i sirotah.

*

Digitized by Google

Pošto je u generalnoj debati ota osnova primljena za podlogu cpecijalne debate, predje se na specialnu debatu, te bude naslov po predlogu odborovu prihvaćen koji glasi:

ZAKON
o stegi ovrhe na plaće, mirovine i ine pristojbe osobah, spadajućih k stalnoj c. i kr. vojsai, ratnoj mornarici i domobranstvu, njihovih udovah i sirotah.

Sliedeći §§. 1., 2., 3., 4., 5., 6., 7.; 8. i 9. primljeni su bez promjene po predlogu odborovu te glase:

§. 1. Na redovite plaće, dotično pričekne pristojbe, osobne (službene) i dobne doplatke osobah, spadajućih k stalnoj vojsci, ratnoj mornarici i domobranstvu, može se voditi ovrha samo do jedne trećine i samo u toliko, na koliko plaće, dotično pričekne pristojbe ujedno s osobnim i dobnim doplatkom prekoračuju iznos godišnjih 600 fr. i u koliko ovršeniku i nakon obavljene ovrhe preostane netaknutih 600 fr. na godinu.

Na stanarinu gore navedenih osobah može se samo radi najmovine, a na ostale po službi pripadajuće pristojbe nemože se podnipošto voditi ovrha.

§. 2. Na mirovine ili milostinje, kao i na osobne daplatke pripadajuće uslied umirovljenja u prediducem §-u spomenutim osobam ili njihovim udovam, može se takodjer voditi ovrha samo do jedne trećine i samo u toliko, u koliko mirovine ili milostinje ujedno s osobnim doplatkom prekoračuju svotu 350 fr., ter u koliko ovršeniku i nakon vodjene ovrhe na razpolaganje preostane godišnjih 350 fr.

Kada se u prediducem §-u navedenim osobam u mjesto mirovine dozvoli odpravnina ili milostinja uz istodobni gubitak njihova vojničkoga čina, tad imade se u obziru ovih berivah jednako postupati kao glede mirovinah.

§. 3. Nemože se voditi ovrha na obskrbne pristojbe nemoćnih vojnikah, na ranjeničke doplatke, na pristojbe odpadajuće na kolajne hrabrosti, na pristojbu doznačenu obitelji preminuvše koje vojničke osobe u ime posmrtnoga četvrta ili odpravnine, napokon na pristojbe dozvoljene udovam ili dietci u ovom kao i u §-u 1. spomenutih osobah za službu supruga dotično otca jim.

§. 4. Kamate od vojničkih ženitbenih jamčevinah podvržene su ovrhi takodjer samo do jedne trećine i to samo u toliko, u koliko od tih kamatah na jednu godinu najmanje iznos od 350 for. ostane prost od ovrhe; nu ovrha se može samo radi takovih dugovah dozvoliti, koje su oba supruga za ženitbe ili nakon ukinuća ženitbene zajednice preživša supruga sama za se ugovorila.

§. 5. Iznimkam od §§. 1. i 2. ima mjesta samo onda, ako se ovrha vodi radi uzdržavanja supruge, dietce ili roditeljah dužnikovih.

U ovom slučaju mogu se službena beriva (§. 1.) dužnikova nadilazeća svotu od 300 fr. i ako dužnik nije više u aktivnoj službi, ciela njegova mirovina i osobni doplatak bez ograničenja zaplieniti. Kamate od vojničkih ženitbenih jamčevinah mogu se za uzdržavanje supruge ili dietce dužnika takodjer bez stege u cielom iznosu ovršbeno zaplieniti.

Za uzdržavanje roditeljah dužnikovih može se ovrha na kamate od ženitbenih jamčevinah voditi samo na onu svotu, koja nadilazi iznos od 350 fr.

§. 6. Dnevnice i dnevne plaće, kao i pristojbe i dohodci pripadajući spomenutim u §-u 1. osobam prema postojećim propisom za službena izaslanja ili za putovanja, poduzeta u službenom poslu, neinogu bit podvrženi ovrhi, makar se ove pristojbe i neizplaćivale iz javne blagajne.

§. 7. Ovim zakonom ukidaju se sve naredbe, koje s njegovimi ustanovami u oprieci stoje.

§. 8. Ovaj zakon stupa u život danom proglašenja, nu neimade se uporavljati na ovrhe povedene prije nastavše krieposti njegove.

§. 9. Provedba ovoga zakona povjerava se banu.

Na dnevnom je redu izvješće peticionalnoga odbora, te bude 7 molbah vladi na uredovanje upućeno osim predloga odbora u pogledu molbah nanipulac. činovnikah, koji pade.

Prelazi se k izboru dvojice članovah za zajednički ugar.-hrv. sabor.

Glasovalo je 48 saborskih članovah; od ovih dobio je preuzvišeni gospodin ministar Koloman pl. Bedeković 37 a dr. Marko Lončarić 39 glasovah, — 6 ceduljah bilo je praznih a ostale raztresene, te se time smatraju izabrani preuzvišeni gospodin ministar Bedeković i dr. Lončarić za zajednički ugar.-hrv. sabor.

Prešlo se k izboru odbora od 5 članovah, koji će u pretres uzeti predlog dra. Subotića i drugovah o preinaci poslovnika.

Glasovalo je 45 sabor. članovah; od ovih dobio je glasovah:

Dr. Subotić Jovan 45. Vončina Ivan 45. Hrvat Mirko 44. Mihalović Dragutin 44. Dr. Šram Lavoslav 42.

Izcrpiv time današnji dnevni red zaključi predsjednik sjednicu u 12 satih uričuć buduću za sutra t. j. 19. rujna u 11 satih prije podne sa sliedećim dnevnim redom:

1. treće čitanje osnove zakona o pokriću gradjevnih i nabavnih troškovak, potrebitih za sgrade, služeće pravosudnoj upravi;

2. treće čitanje osnove zakona o dužnosti željezničkih podhvatničtvah naknaditi štetu, počinjenu na željeznicah dogodjaji s kojih čovjek izgubi život ili bude ranjen;

3. treće čitanje osnove zakona o stegi ovrhe na plaće, mirovine i ine pristojbe osobah, spadajućih k stalnoj c. i kr. vojsci, ratnoj mornarici i domobranstvu, njihovih udovah i sirotah;

Digitized by Google

4. izbor jednoga člana za komunikacionalni i jednoga za proračunski odbor;

5. izbor petorice članovah u odbor ad hoc, koji će podnešene spise o krajiškoj investicionalnoj imovini proučiti i izviestiti.

Krestić s. r. predsjednik. Dr. **Marko Lončarić** s. r. sab. bilježnik.

Predsjednik: Ima li kakova prigovora proti ovomu ovako sastavljenom zapisniku?

(Neima.)

Prigovora neima, zapisnik se verificira.

Na vis. sabor stigli su sliedeći podnesci:

Odbor izabran za sastavak adrese na Njegovo Veličanstvo u predmetu spoj tbe krajine podnosi svoje izvješće. Staviti će će na dnevni red.

Predsjedničtvo sabora predlaže proračun saborskih troškovah od 1. siečnja do 31. prosinca 1877. — Ide odboru za proračun.

Imunitetni odbor podnosi svoje izvješće o predmetu progonjenja narodnih zastupnikah po sudovih. — Staviti će se na dnevni red.

Vis. sabore! U pogledu ovoga imunitetnoga odbora su predlozi čisto takove naravi, da neće biti nužde da se u štampu dadu, već držim, da kad budu ovdje pročitani, biti će članovi ove vis. kuće kadri, o njih razpravljati.

(Prima se.)

Sjedinjeni odbori za unutarnju zem. upravu i za obćinarstvo podnose izvješće zakona o uredjenju zavičajnih odnošajah u kraljevinah Hrvatskoj i Slavoniji. — Štampati će se, porazdieliti medju gg. članove i staviti svojim vremenom na dnevni red.

Rusan i Pajlok, saborski pisari, mole smierno za novčanu podporu.

(Glasovi: Predsjedničtvu) Ustupa se dakle predsjedničtvu.

M. Mahunc, bivši stražmeštar, moli, da mu se obustavljena nagrada na srebrnu kolajnu opet podieli. Ide odboru peticionalnomu.

Rieč ima g. zastupnik Folnegović

Franjo Folnegović: Vis. sabore! Prije 14 danah upravio sam na svietloga bana interpelaciju glede riečkoga izgreda. Medjutim je vis. kuća prihvatila jednoglasno predlog, koj se na istu stvar odnosi. Tim odpada sama po sebi nužda odgovora na tu interpelaciju, koji odgovor do sada dobio nisam, niti ga prije želio, dok nebude riešen konačno ovaj predmet.

Samo mi je još dodati, da se s onimi nazori, koje je ovih danah jedan zagrebački javni list razvio, kao da je tobože sa dosadanjimi izjavami narodnoj časti zadovoljština jur pružena, nipošto neslažem, pače konstatiram, da ni sam svietli ban, na koliko se je izjavio o toj stvari, nesmatra ovu afairu završenom. To što je do sada učinjeno, nepruža nam još nikakove zadovoljštine.

Predsjednik: Rieč ima g. zast. Popović, da stavi interpelaciju.

Stevo Popović: Vis. sabore! U ovoj visokoj kući palo je za ove dvie godine danah, od kada sam ja zastupnik, mnogo interpelacijah o raznih predmetih; ali, kako mi se čini, o nijednom predmetu nije bilo toliko putah interpelirano, kao što o predmetu glede javne štampe, odnosno o postupku državnih vlastih koje imaju da bdiju nad vršenjem zakona o porabi štampe.

Nu mimogred spominjem, da nisam čuo od strane zemaljske vlade nikada odgovora na nijednu interpelaciju, koja je zasjecala u ovaj predmet. Prije nekoliko danah podnio je takodjer štovani član ovoga vis. sabora g. Ivan Vončina jednu interpelaciju u istom ovom pravcu, na koju takodjer do sada još nije bilo odgovoreno u ovom vis. saboru, nego samo u javnoj štampi, i to konfisciranjem jednoga lista, koj spada po svom pravcu medju listove opozicionalne struje. Konfiskacija ova pako bila je učinita poradi predmeta, koji sam po sebi nije bio vriedan konfiskacije, i koji je predmet ponatisnjen iz jednoga lista, koji nije bio konfisciran, te se još danas može čitati. — Iza interpelacije g. zastupnika Vončine donio je naime „Primorac“ kratku recensiju ove iste interpelacije te je ocienio njezinu vriednost. Nu ovaj drugi list, koj imam ja u misli, predao je istu stvar u javnost, pa je bio jučer konfisciran na osnovu §. 300 kaznenoga zakona sbog prestupka bunjenja. Ja mislim, da to spada na sud, da kaže, da li je tu bunjenje, ili ne; mene se to netiče, nego meni se čini veoma čudna ota okolnost, da jedan list može nešto donieti, da se čita, drugomu pako da to nije dozvoljeno.

Ja, vis. sabore, negovorim s toga, da bi tražio, da se ista zabrana i na onaj prvi list protegne, nego govorim zato, što mi se čini, da vidim u tom postupku neku specifičnu tendenciju, koju smo imali već mnogoputa prilike konstatirati naprama istomu listu, kako bi se naime dao taj list posve uništiti. Isto tako imali smo priliku opaziti i tu tendenciju napram listu, koj je bio pisan u istom jeziku i pravcu, — napram osječkoj „Drau“. Meni se čudnovato čini, što mi opravljajuć poslove, koji su ovomu saboru zadati i čekajuć izvješće o tom što je upravo u stvari, glede koje je već toliko tužbah bilo podignutih, kako naime stoji sa izvršivanjem dotičnoga tiskovnoga zakona u pogledu uporabe na našu javnu štampu — neprestano samo vidimo, da ide dotična vlast svojim putem, i svaki dan skoro opažamo kako se listovi konfisciraju pred našim očima, kako se urednici globe, kako se jedan i drugi narodni zastupnik tuži na taj postupak i traži slobodu štampe u onoj mjeri, na koliko je zajamčena u zakonu. Ja pako uzimam ovu priliku zato, da primetnem, da vis. vlada još nikada nije dala odgovor na ona pitanja, koja zasjecaju u djelokrug vlasti, koja prema javnoj štampi ovako postupa. Ja sam prošle godine imao

Digitized by Google

jedanput priliku čuti, da se o tom neće vlada u saboru javno razgovarati.

Nu ja mislim, da je upravo dužnost vlade, da u saboru javno odgovara na takova pitanja. Ako pak već nipošto neće odgovarati, to neka bar jasno izreče, da ona toga neće učiniti.

Ja obraćam pažnju vis. sabora na to, da mi se čini postupak državne vlasti prema dotičnomu listu lih takav, kao da bi bio specialno proti njemu naperen. Da je taj moj nazor opravdan. to ću u kratko pokazati.

Po mom mnenju se nemože nikada znati od strane dotične vlasti, da će koji list nešto donieti, što bi njoj dalo povoda, zapriečiti, da nedodje u javnost. Pa uz to ja vidim, da su dopisi, koji zadržavaju ovakove zabrane, litografisani, kano da bi dotične vlasti već unapried znale, da će imati mnogo posla u tom pogledu i da treba da si odrieše ruke.

Na sve one tužbe od strane štampe i od gospode interpelantah, da se naime — kako već napomenuh — nezakonito vrši tako zvani objektivni postupak, nije bilo još nikada odgovoreno; što više, toliko je već bilo javno mnienje uzburkano radi toga progonstva, da bi se po mojem mnienju uslied toga vis. vlada morala pobudjenom smatrati, nastojati, da se naredba prošle godine, 7. prosinca pod br. 5636 izdata, u kojoj se vidi težnja pravosudnoga odjela zemaljske vlade, da se zaista one zloporabe odstrane, sbilja izvršava od strane dotičnih oblastih. Ondje kaže gosp. predstojnik pravosudnoga odjela: (Čita.)

Ja mislim, vis. sabore, da su tu nazori vlade glede postupanja proti štampi izraženi, koji bi morali biti nekakovim korektivom dotičnim vlastim u pogledu njihova postupanja proti javnoj štampi, i da je s tom naredbom označen pravac, kojim se imadu one oblasti kretati.

U ovom specijalnom slučaju glede ove konfiskacije mislim ja, da kad bi bilo što protuzakonita u konfisciranom članku, nebi se moglo u jednom listu čitati, što se u drugom slobodno čita. Nu ako se to ipak nedozvoljava, to se udara po mojem mnienju samo na ovaj list; ili bi se pako može biti dalo izvesti od tuda to, da je vis. zem. vladi svejedno, što čita narod naš, a samo joj stoji do toga, da ono nečita strani sviet. Ako bi to bilo, onda bi bila dužnost svakoga od nas, da se najsvečanije ograničimo proti takovom mnienju, kao da nije stalo o tom, što ćemo mi misliti o naših potrebah i nevoljah, nego da je glavno, da se nečuje u strani sviet, a mi patimo, kako dobri bog daje. Ja bi mogao pročitati onaj pasus, koji je dao povoda konfisciranju; nu neću time da duljim, samo moram reći, da nisam mogao ništa naći, što bi po mom shvaćanju moglo pogriešiti proti §. 300 kaznenoga zakona, te bi sadržavalo krivnju bunenja. — Medjutim vidim ja, vis. sabore, da mnogi ini listovi, kojim bi se manje smjelo oprostiti, pišu u tonu, nad kojim se čovjek mora sgražati, nu bez da bi dobili poradi toga kada prikor od dotične vlasti.

Ja sam toga uvjerenja, da štampa nije kadra učiniti zla zemlji, gdje je narod tako sviestan, da zna cieniti istinu, te ju razlikovati od laži, da znade razlikovati stvar od obmane; osobito kod nas, gospodo, imade najmanje bojazni, da bi se putem štampe moglo učititi kakovo zlo.

Nu da svršim. Ja neću da odsudjujem takovo postupanje, jer to se samo sobom odsudjuje; i javno mnienje je već toliko putah na razni način i u saboru i u javnoj štampi odsudilo ovaj protuzakoniti postupak, koji se neda ničim opravdati. Neću drugo da kažem, nego da ovakovim načinom neka se nikad od strane vlade nepokuša, da se suzbije javno mnienje, jer to bi probudilo vjerovanje, da to zaista biva iz nekojih skrivenih motivah, koje neću da navadjam, a koji su dosta poznati; želio bi samo, da bude na ovu interpelaciju, kao što i na ostale u tom pogledu dasada stavljene, vis. vlada jednom, i to čim prije, odgovor dala. A sada ću pročitati interpelaciju samu: (Čita.)

„Pogledom na to, što je savjestno vršenje zemaljskih zakonah prva dužnost zemaljskih organah,

a s razloga:

što je konštatovano nebrojeno putah, da organi zemaljski, kojima je povjereno vršenje zemaljskoga tiskovnoga zakona, u porabi njegovoj na javnu štampu postupaju usuprot slovu i duhu toga zakona;

s razloga, što takav postupak vlastih prema javnoj štampi ide jednostranim putem i očevidno nosi na sebi tip veksacije;

s razloga, što se tim načinom u očima domaćega i pravnoga svieta podkapa autoritet zakonah naše zemlje, a i ova sama, što je samo ubitačno po našu zemlju;

s razloga, sto se ovakovim progonstvom štampe čini nemoguć obstanak neodvisnoga organa u našoj zemlji, a zakon tiskovni nije stvoren u ovoj težnji;

s razloga, što ovakovi postupci prema javnoj štampi od strane zemaljskih organah nestoje ni u skladu sa uredbom vis. zem. vlade od 7. prosinca 1876. br. 5636, te bi se po tom moglo pomisliti, da se vladine naredbe za to izdaju, da ih zemaljske vlasti neslušaju:

slobodan sam upitati Vašu preuzvišenost,

1. da li je vis. zem. vlada, a imenito Vaša preuzvienost voljna, da prisili področne Vam organe zemaljske vlasti na držanje svoje dužnosti samo u okviru slova, smisla i duha zakonskih opredieljenjah?

2. da li će jednom za svagda ukinuti nezakoito progonstvo javne štampe?"

Predsjednik: Interpelacija ova uvrstiti će se u zapisnik i dostaviti svietlomu banu.

Prelazi se na dnevni red. Na dnevnom redu je treće čitanje osnove zakona o pokriću gradjevnih i nabavnih troškovah, potrebitih za sgrade, služeće pravosudnoj upravi.

Molim gosp. bilježnika, neka izvoli pročitati ovu osnovu.

Digitized by Google

Bilj. **Jovan Steković**: (Čita.)

Predsjednik: Prima li vis. sabor ovu zak. osnovu u cielosti, kako je pročitana?

Ona gospoda, koja su zato, neka se izvole ustati.

(Većina.)

Prelazi se na dalnju točku dnevnoga reda, a to je treće čitanje zakona o dužnosti željezničkih podhvatničtvah naknaditi štetu, počinjenu na željeznicah dogodjaji, s kojih čovjek izgubi život ili bude ranjen.

Bilj. **Jovan Steković**: (Čita.)

Predsjednik: Prima li vis. sabor osnovu zakona ovako, kako je sada pročitana u njezinoj cielosti?

(Prima se.)

Ova je osnova dakle primljena.

Na dnevnom redu je treće čitanje zakonske osnove o stegi ovrhe na plaće, mirovine i ine pristojbe osobah, spadajućih stalnoj c. kr. vojsci, ratnoj mornarici i domobranstvu, njihovih udovah i sirotah.

Bilj. **Jovan Steković**: (Čita.)

Predsjednik: Prima li visoki sabor ovu zak. osnovu onako, kako je sada pročitana u svojoj cielosti?

Ona gospoda, koja su zato, neka izvole ustati.

(Većina.)

Prelazi se na dalnju točku dnevnoga reda, a to je izbor jednoga člana za odbor komunikacionalni i jednoga za odbor proračunski. Svaki od gg. članovah neka izvoli naznačiti na jednoj cedulji imena obijuh članovah i k svakomu imenu dodati, želi li ga birati u odbor proračunski ili komunikacionalni.

Za skrutatore imenujem g. zast. Crnadka i g. dr. Malca.

Bilj. **Jovan Steković**: (Čita imenik.)

(Nakon glasovanja.)

Predsjednik: (Zvoni.) Rezultat skrutiniuma je sliedeći: Glavovalo je 46 članovah; od tih izabran je g. zast. Kušević za člana odbora proračunskoga sa 40 glasovah, a g. Baltić Mojsija za člana komunikacionalnoga odbora takodjer sa 40 glasovah. Ova dvojica imadu se dakle smatrati članovi dotičnih odborah.

Na dnevnom redu je izbor petorice članovah u odbor „ad hoc", koji će spise, podnešene po svietlomu banu glede investicionalne zaklade krajiške, proučiti i o njih izviestiti. Neka dakle svaki od gosp. članovah imena petorice zastupnikah na jednu cedulju napiše. Skrutatori su isti, kao i prije.

Bilj. **Jovan Steković**: (Čita imenik.)

(Nakon glasovanja.)

Predsjednik: Rezultat skrutiniuma je sliedeći: Glasovah je bilo dano 39. Od tih je dobio g. zast. Baltić Mojsija, g. zast. Jakić Antun, g. zast. Kukuljević Ivan, g. zast. dr. Lorković i gosp. zastupnik Miškatović Josip svaki 39 glasovah.

Ja molim, da se odbori, i to ovaj „ad hoc", zatim odbor, kojemu je zadaća po predlogu g. dr. Subotića izpraviti poslovnik, konstituiraju što prije i započmu svoje djelovanje.

Na dnevnom redu buduće sjednice biti će izvješće odbora imunitetnoga o predmetu progonjenja narodnih zastupnikah po sudovih, pošto držim, da je ovaj predmet prešan. Buduću sjednicu uričem sa navedenim dnevnim redom za sutra u 12 satih o podne.

(12 satih 15 časovah.)

Digitized by Google

Osamdeset i druga saborska sjednica,

držana dne 20. rujna 1877. u 12 sati prije podne pod predsjedničtvom saborskog podpredsjednika g. Petra Hrvata.

Sadržaj: Zapisnik prošle sjednice. — Odgovor odjelnoga predstojnika dr. Pavla Muhića, na interpelaciju dra. Lončarića glede provadjanja škol. zakona u slatinskom kotaru. — Dnevni red. Izvješće imunitetnoga odbora. — Dnevni red buduće sjednice.

(12 satih 5 min.)

Predsjednik: (Zvoni.) Sjednica počimlje. Molim gosp. bilježnika, da izvoli čitati zapisnik jučerašnje sjednice.

Bilj. **Jovan Steković**: (Čita.)

Zapisnik

LXXXI. sjednice sabora kraljevinah Dalmacije, Hrvatske i Slavonije, držane u glavnom i zemaljskom gradu Zagrebu dne 19. rujna 1877. pod predsjedanjem saborskoga predsjednika gosp. Nikole Krestića u prisutnosti 56 saborskih članovah.

Od strane vlade: odjelni predstojnici Jovan Živković, dr. Pavao Muhić i dr. Marijan Derenčin.

Čitan bje zapisnik posljednje sab. sjednice, koji se bez primjetbe ovjerovljuje.

Predsjednik priobćuje sliedeće prispjele podneske:

Odbor za adresu na Njegovo Veličanstvo o spojitbi krajine podnosi svoje izviešće.

Stavit će se na dnevni red.

Predsjedničtvo sabora predlaže proračun saborskih troškovah za vrieme od 1. siečnja do uključivo 31. listopada 1877. god.

Dostaviti će se odboru proračunskomu.

Odbor imunitetni podnosi izviešće.

Stavit će se na dnevni red.

Sjedinjeni odbori saborski za poslove unutarnje uprave i za občinarstvo podnose izviešće ob osnovi zakona o uredjenju zavičajnih odnošajah.

Tiskati će se, razdieliti medju članove i staviti na dnevni red.

Pajlok Ivan i Rusan, pisari saborski, mole novčanu podporu.

Ustupa se molba predsjedničtvu sabora.

Martin Mahunc, izsluženi stražmeštar iz Šimljanika podžupanije belovarske moli, da mu se obustavljena nagrada na srebrnu kolajnu opet u tečaj stavi. — Dostavlja se odboru peticionalnomu.

Narodni zastupnik Fran Folnegović opoziva svoju u 74. dne 5. rujna 1877. držanoj sjednici stavljenu interpelaciju glede izgredah riečkih s razloga, što je predlog njegov u istom predmetu po saboru prihvaćen.

Uzima se na znanje.

Narodni zastupnik Stevan Popović stavi sliedeću interpelaciju:

1. Da li je vis. zemaljska vlada, a imenito Vaša Preuzvišenost voljna, da prisili podružne Vam organe zemaljske vlasti na vršenje svoje dužnosti samo u okviru slova, smisla i duha zakonskih opredieljenja?

2. Da li će jednom za svagda ukinuti nezakonito progonstvo javne štampe?

Interpelacija ova uvrstit će se u zapisnik i dostaviti preuzvišenomu gospodinu banu.

Zatim se je prešlo na dnevni red i čitana je treći put osnova zakona o pokriću gradjevnih i nabavnih troškovah potrebitih za sgrade, služeće pravosudnoj upravi, i glasovanjem usvojena, kao što sliedi:

ZAKON

o pokriću gradjevnih i nabavnih troškovah, potrebitih za sgrade, služeće pravosudnoj upravi.

§. 1. Zemaljska vlada ovlašćuje se, da za gradjenje sgrade, opredieljene za sudove I. molbe u Zagrebu, zatim za nabavu sgradah, opredieljenih za više sudove (kr. stol sedmorice, banski stol i kr. državno nadodvjetničtvo), ter za žensku kaznionu u Zagrebu, i napokon za adaptacije i dogradnje, potrebite u ženskoj kaznioni u Zagrebu, u mužkoj kaznioni u Lepoglavi i na uzištu sudovah I. molbe u Zagrebu, upotrebi hrvatsko - slavonske zemaljske zaklade do najvišega glavničnoga iznosa od 400.000 for. austr. vried.

Digitized by Google

§. 2. Glavnica, upotrebljena na način, spomenut u §. 1., imade se iz dohodakah, opredieljenih za pokriće troškovah nutarnje samouprave kraljevine Hrvatske i Slavonije, odplatiti u 60 polugodišnjih obrokah, računajuć kod svakoga obroka 2½ % u ime odplate glavnice, a 5 % u ime kamatah.

§. 3. Provedba ovoga zakona nalaže se banu.

Poslje čitana je treći put osnova zakona o dužnosti željezničkih podhvatničtvah naknaditi štetu počinjenu na željeznicah dogodjaji, s kojih čovjek izgubi život ili bude ranjen, i glasovanjem prihvaćena, te glasi:

ZAKON

o dužnosti zeljezničkih podhvatničtvah naknaditi štetu, počinjenu na željeznicah dogodjaji, s kojih čovjek izgubi život ili bude ranjen.

§. 1. Ako se radnjom željeznice, makar i javnom prometu još nepredane, sluči degodjaj, s kojega čovjek umre ili bude ranjen, predmnjeva se uvjek, da se je dogodjaj slučio krivnjom podhvatničtva, ili onih osobah, koje je podhvatničtvo kod željezničke radnje bud stalno bud privremeno namjestilo, ter je ono dužno naknaditi štetu tim prouzročenu.

§. 2. Podhvatničtvo oprošteno je dužnosti odštete, ako dokaže, da se je dogodjaj slučio neodklonivim slučajem sile veće (vis major) ili neodklonivim djelom treće osobe, za krivnju koje ono neodgovara, ili krivnjom samoga oštećenika.

§. 3. U slučajevih §. 1. dužno je podhvatničtvo:

1) ako je tko ranjen, namiriti troškove njegova liečenja, i naknaditi mu štetu, koju usljed tjelesne ozlede trpi tim, što je bud za uvjek bud za vrieme postao nesposobnim privriediti, ili što je privriedna njegova snaga oslabila;

2) ako je tko umro, naknaditi ne samo štetu navedenu u predidućoj točki, i namiriti pogrebne troškove, već k tomu uzdržavati i odgojiti onoga, kojega je usmrćenik izpunjujuć zakonom naloženu mu dužnost, u istinu uzdržavao i odgajao.

§. 4. Pogodba ili objave, kojimi se unapred dokida ili steže dužnost odštete, naložene podhvatničtvu ovim zakonom, neimadu pravne moći.

§. 5. Sudac ima po svojem razboru ocieniv dotične okolnosti ustanoviti odštetnu svotu i odlučiti, da li je podhvatničtvo dužno dati sigurnost, na koji način i do koje svote.

Ako stranke neugovore inako, imade sudac odštetu za gubitak ili oslabljenje privriedne snage, pa i odštetu troškovah za uzdržavanje i troškovah odgojnih, dosuditi u godišnjoj renti, koja će se unapred svakoga mjeseca plaćati.

§. 6. Obvezano željezničko podhvatničtvo ovlašteno je i poslje, kako sud pravomoćnom osudom odmjeri godišnju rentu, zahtievati, da se ista obustavi, ili obali, ako uzmogne dokazati, da su se bitno promienile okolnosti, koje su za odmjeru rente bile mjerodavne.

I oštećenik ovlašten je tražiti, da se po sudu pravomoćno jur odmjerena godišnja renta povisi, ili da se obustavljena i opet u tečaj stavi, ako uzmogne dokazati, da su se bitno promienile okolnosti, koje su bile mjerodavne za odmjeru, umaljenje, dotično za obustavu rente.

§. 7. Ovaj zakon ostavlja netaknuto pravo zavrate, pristojeće željezničkim podhvatničtvom proti organom, koji odgovaraju za nezgode na željeznicah.

§. 8. Za tužbe radi odštete, koje se temelje na ovom zakonu, nadležan je onaj trgovački sud, u okolišu kojega se je slučila nezgoda.

I više tužiteljah mogu jednom tužbom tužiti podhvatničtvo na odštetu, ako odštetne njihove tražbine izviru iz jednoga te istoga dogodjaja.

Parnice povedene usljed ovakovih tužbah razpravljaju se po propisih ustmenoga postupka (§§. 30.—50. gradjanskog parbenog postupnika).

§. 9. Tražbine radi odštete zastaruju u roku od tri godine. Rok taj računa se od dana nezgode, a u slučaju smrti oštećenikove od dana, kojega je umro.

§. 10. Ovaj zakon nelišava krieposti one zakone i propise, koji se tiču kazne zločinstva ili krive nepomnje.

§. 11. Za naknadu štete nepredvidjene u §. 1. ovoga zakona, ostaju nadalje u krieposti postojeći zakoni i propisi.

§. 12. Nazočni zakon stupa u kriepost danom, kojega bude proglašen u sborniku, a provedba njegova povjerava se banu.

Napokon čitana je treći put osnova zakona o stegi ovrhe na plaće, mirovine i ine pristojbe osobah, spadajućih k stalnoj c. i kr. vojsci, ratnoj mornarici i domobranstvu, njihovih udovah i sirotah, koja je takodjer glasovanjem prihvaćena i glasi:

ZAKON

o stegi ovrhe na plaće, mirovine i ine pristojbe osobah, spadajućih k stalnoj c. i kr. vojsai, ratnoj mornarici i domobranstvu, njihovih udovah i sirotah.

§. 1. Na redovite plaće, dotično pričekne pristojbe, osobne (službene) i dobne doplatke osobah, spadajućih k stalnoj vojsci, ratnoj mornarici i domobranstvu, može se voditi ovrha samo do jedne trećine i samo u toliko, na koliko plaće, dotično pričekne pristojbe ujedno s osobnim i dobnim doplatkom prekoračuju iznos godišnjih 600 fr. i u koliko ovršeniku i nakon obavljene ovrhe preostane netaknutih 600 fr. na godinu.

Na stanarinu gore navedenih osobah može se samo radi najmovine, a na ostale po službi pripadajuće pristojbe nemože se podnipošto voditi ovrha.

§. 2. Na mirovine ili milostinje, kao i na osobne daplatke pripadajuće uslied umirovljenja u predidućem §-u spomenutim osobam ili njihovim udovam, može se

Digitized by Google

Osamdeset i treća saborska sjednica,

držana dne 21. rujna 1877. u 10 sati prije podne pod predsjedničtvom saborskoga predsjednika Nikole Krestića.

Pregled: Zapisnik prošle sjednice. — Podnesak. — Dnevni red: Izvješće odbora „ad hoc" u svrhu sastavljenja adrese na Nj. Veličanstvo glede spojitbe krajine. — Dnevni red buduće sjednice.

(10 satih 15 minutah.)

Predsjednik: (Zvoni.) Sjednica počimlje. Molim g. bilježnika, da izvoli zapisnik pročitati.

Bilj. dr. **Blaž Lorković**: (Čita.)

Zapisnik

LXXXII. sjednice sabora kraljevinah Dalmacije, Hrvatske i Slavonije, držane u glavnom i zemaljskom gradu Zagrebu dne 20. rujna 1877. god. pod predsjedanjem drugoga saborskoga podpredsjednika gospodina Petra Horvata u prisutnosti 40 saborskih članovah.

Od strane kr. zemaljske vlade prisutni odjelni predstojnici dr. Pavao Muhić i dr. Marijan Derenčin.

Čitan je zapisnik posljednje saborske sjednice, te je bez primjetbe ovjerovljen.

Predstojnik odjela za bogoštovje i nastavu odgovora na interpelaciju zastupnika naroda dra. Marka Lončarića, stavljenu u 50. saborskoj sjednici od 16. listopada 1876.

Interpelant zadovoljava se s odgovorom, a sabor primi ga na znanje.

Predje se na dnevni red.

Na dnevnom je redu izvješće imunitetnoga odbora o dopisu kr. kot. suda u Virovitici za dozvolu, da se zastupnik naroda Ivan Magenheim radi prekršaja §. 496. k. z. progoniti smije, zatim o dopisu kr. grad. deleg. kot. suda u Vukovaru, da se zastupnik dr. Alexander Rogulić po §. 496. k. z. progoniti smije, napokon o dopisih kr. sudbenoga stola u Zagrebu od 4. rujna 1877. br. 1263., od 4. rujna 1877. broj 4345., od 13. rujna 1877. broj 1303., da se zastupnik Josip Miškatović na tužbu Antuna Otovčevića, Miloša Stojanovića i Gjure Kovača po §. 491. i 493. progoniti smije.

Iza završene razprave predje se k glasovanju, te budu prihvaćeni predlozi odbora, koji ovako glase:

a) da se molbi kot. suda virovitičkog udovolji, ter usljed toga dozvoli, da proti zastupniku Ivanu Magenheimu kazneno postupati može;

b) da se na dopis kr. grad. deleg. kotarskoga suda vukovarskog potraže predbježno svi predspisi, za da se može stvoriti konačni zaključak;

c) da se potraže od kr. sudb. stola u Zagrebu predspisi na tužbu Antuna Otovčevića, za da se može konačno odlučiti;

d) da se potraže od kr. sudb. stola u Zagrebu predspisi na tužbu Miroslava Stojanovića, da se uzmogne konačni zaključak stvoriti;

e) da se potraže predspisi od kr. sudbenoga stola u Zagrebu na tužbu Gjure Kovača u svrhu donešenja konačnoga zaključka.

Pošto je tim izcrpljen dnevni red, zaključi predsjednik sjednicu i ureče buduću za 21. rujna 1877. u 10 satih prije podne sa sliedećim dnevnim redom: Razprava ob osnovi adrese o spojitbi krajine, izradjene i predložene po sab. odboru ad hoc.

Krestić v. r.
predsjednik.

Dr. **Blaž Lorković** s. r.
sab. bilježnik.

Predsjednik: Ima li kakova prigovora proti ovomu ovako sastavljenomu zapisniku?

(Neima.)

Prigovora neima, zapisnik se verificira.

Vis. sabore! Na ovaj visoki sabor stigao je samo jedan podnesak: Odbor „ad hoc", izabran u svrhu revizije sab. poslovnika, prijavljuje, da se je konstituirao, te izabrao svojim predsjednikom g. Karla Mihalovića, a izvjestiteljem g. Ivana Vončinu. — Uzima se na znanje.

Prelazi se na dnevni red. Na dnevnom redu je izvješće odbora za sastavljenje adrese na Nj. Veličanstvo u pogledu spojitbe krajine. Molim g. izvjestitelja, da izvoli mjesto zauzeti.

Digitized by Google

Izvj. **Josip Miškatović**: Vis. sabore! Odbor, kojega je izvolio vis. sabor odabrati, da izradi adresu, u kojoj po zaključku sabora imade se tražiti od svietle krune spojitba krajine, obavio je taj posao, i neka mi bude dozvoljeno, onaj spis, u kojem je onaj zadatak zadržan, ovdje pročitati. (Čita.)

Vaše Veličanstvo!

Sabor kraljevinah Dalmacije, Hrvatske i Slavonije prilazi k uzvišenomu priestolu Vašega Veličanstva s onom smjernosti, koju su naši predci vazda umjeli spojiti s podpunom iskrenosti, kada god su sa svietlom krunom uredjivali prava i državne poslove domovine.

Dok iz ciele povjesti glasno govori nauka i opomena, koje su ogromne žrtve narodi u to ime polagali, da uz neoskvrnjivost priestola uzčuvaju proti svakoj navali cjelovitost svoga zavičaja, pravedno u njoj smatrajući najtvrdju podlogu narodnomu životu i razcvjetu, dotle hrvatski narod s dubokom pečali promatra raztrgane dielove, od kojih je sastavljena bila njegova domovina, Vašemu Veličanstvu imetkom i životom vazda vjerne kraljevine Dalmacija, Hrvatska i Slavonija.

Dalmacija, častna i nezaboravna koljevka državnomu životu hrvatskoga naroda, koji je po njoj prignuo žedna usta k izvoru svake kulture u Europi, potisnuta s prirodnoga svoga temelja u svezu, koja joj nepruža uvjete redovitu razvoju narodnomu i političnomu, toplom željom, dva puta po njezinih zastupnicih izraženom i kojoj se ovaj sabor najživlje pridružuje, očekuje premilostivi poziv Vašega Veličanstva, da njezino zastupstvo može u dogovore stupiti s ovim Vašemu Veličanstvu vjernim zastupstvom; ona toplom željom izgleda onaj presretni čas, kada će kraljevina Ugarska izpuniti zadanu, plemenitim narodom uvjek svetu, rieč, koja iz zakona progovara: „Kraljevina Ugarska neće i u buduće prestati temeljem prava sv. ugarske krune zahtjevati reinkorporaciju Dalmacije, kao i zahtjevati, da se Dalmacija pridruži kraljevinam Hrvatskoj i Slavoniji".

U gradu Rieki vise neriešeni, privremeni odnošaji, te ovom u naravi privremenosti uzdižu često valove smutnje medju drugaricami, kojim svi interesi nalažu bratinsku slogu, onaj isti pako zakon, koji govori o reinkorporaciji Dalmacije, govori o gradu Rieki, da će se „glede njegove posebne autonomije i na nju protežućih se zakonodavnih i upravnih odnošajah imati putem odborskih razpravah sabora kraljevine Ugarske i sabora kraljevinah Hrvatske, Slavonije i Dalmacije i grada Rieke postići obće sporazumljenje".

Ali dok u razpravu o pitanju dalmatinskom i riečkom imaju uticati drugi ustavni faktori monarkije, medju Vašim Veličanstvom i uvjek vjernimi kraljevinami Dalmacijom, Hrvatskom i Slavonijom, u riešenju krajiškoga pitanja nestoji ni jedna zaprjeka, ni jedan interes, ni jedan drugi faktor monarkije sa svojim bilo istinitim bilo prividnim pravom.

Tim je upravo najlašnje i najranije sazrielo vrieme spojitbi krajine s materom zemljom, kako pokazuje uzvišeni primjer Vašega Veličanstva s onim nezaboravnim manifestom, koji narodu u krajini velikodušno navješćuje, kako je dospio kraj onoj nuždi, rad kojeno je jedan dio razdvojene kraljevine, stojeći pod puškom, vjekovnu stražu stražio na pragu monarkije i prosvjete, ter može konačno odložiti ubojito oružje, da se pod okriljem ustavne slobode, u jedinstvu s materom zemljom i savezu s kraljevinom Ugarskom posveti djelu moralnoga i materijalnoga razvitka i ovako unapried bude, ne preživljena iznimka u ustavnu sistemu, već u napredku koristno udo monarkije, kako je do sele bio junački joj zatočnik.

Uvedene uredbe i ustanove za prelazno vrieme davno su već izpunile uspješno svoj zadatak, te se je i ovaj vazda vjerni sabor i cieli narod vrlo obradovao previšemu reskriptu Vašega Veličanstva od 20. kolov. g. 1875., u kojem vlada Vašega Veličanstva u oči zemlje uzima na se povjerenu joj po Vašemu Veličanstvu brigu, da bude izveden članak XIV. zakona od 19. lipnja 1872., krajini posvećena, i u kojem se nada prikazuje za konačno utjelovljenje svega kolikoga područja nekdašnje vojene krajine.

Za malo vremena imati će kraljevine Dalmacija, Hrvatska i Slavonija stupiti u dogovor s kraljevinom Ugarskom o prinosnoj svoti za skupne monarkiji poslove. Čim je ona više u materijalnom razvitku zaostala, tim teže osjeća golemu štetu, koja za njezine financijalne odnošaje proizlazi iz nerazmjerna izdatka za dvostruku upravu u zemlji i onako razmjerno malenoj. Bez svih drugih razlogah sam financijalni razlog nadahnjuje ovomu saboru što topliju želju za spojitbom krajine, koja se skladno i naravno izvesti dade uz ugovor o prinosnoj svoti.

Vaše Veličanstvo! I ovaj uvjek vjerni sabor pogleda brižnim okom na krupne dogodjaje, koji se na susjednom iztoku razvijaju, možebit kano posljednji akt krvave od vjekovah drame, u kojoj je prejasna dinastija Vašega Veličanstva uz pomoć ove zemlje znamenitu ulogu igrala; i ovaj sabor naslućuje okolnosti, u kojih bi se mogla poroditi nužda, da Vaše Veličanstvo svom sabranom ogromnom silom djelotvorno izadje na obranu velikih interesah monarkije, koji su nerazdruživi od preporoda i oslobodjenja iztoka. Ti su interesi istovjetni s interesi vjernih Vašemu Veličanstvu kraljevinah Dalmacije, Hrvatske i Slavonije, te će i ona tim oduševljenije i uspješnije svoje sile u svakoj sgodi priložiti obćemu djelu i zadatku monarkije, čim se u željenu jedinstvu bude osjećala jača i sretnija.

Smjerno podižući svoj glas k Vašemu Veličanstvu za spojitbu krajine materi zemlji, uvjek vjerni sabor kraljevinah Dalmacije, Hrvatske i Slavonije duboko je uvjeren, da postupa u savršenu skladu koliko s interesi monarkije, toliko s otčinskom i blagom namjerom Vašega Veličanstva i najtoplijom željom naroda, koji zastupa.

Bog živi i štiti Vaše Veličanstvo!

Digitized by Google

Predsjednik: Rieč ima g. izvjestitelj.

Izvj. **Josip Miškatović**: Vis. sabore! Ja sam, preporučujuć vis. saboru, da odabere odbor, koji će sastaviti ovu adresu već razvio one razloge, koji su govorili za to, da se krajina već jedanput imade spojiti sa materom zemljom; na one dakle razloge nije mi se ovdje više osvrnuti.

Odbor je onu zadaću, koju ste mu izvolili povjeriti, u ovom sada pročitanom spisu razvio. On se je čuvao historičkih dedukcijah za ovu adresu jednom zato, što adrese nisu shodna mjesta za ovakove dedukcije, a drugo zato, što historički može se uzeti, da je pitanje već svršeno, niti imade ikoga, koji bi posumnjao o pravu Hrvatske na spojitbu krajine. Odbor se je čuvao i deklamacijah, jerbo se sjeća, da su adrese naših saborah već od nekog vremena bile pune deklamacijah, pa da to ipak nije k cilju vodilo; nego mislio je, da jednostavno razloženje i jednostavno pozivanje na zakone više dokazne sile imade, nego najzvučnije deklamacije. Govoreći za spojitbu krajine, odbor je mislio, da nemože prešutiti — jerbo se radi o cjelokupnosti zemlje — o onih djelovih, koji faktično drugamo za sada spadaju, nu pravom bi spadali kraljevini Hrvatskoj, Slavoniji i Dalmaciji.

Zašto je odbor razlučio pitanje dalmatinsko i riečko od krajiškoga? Ne možebiti zato, što nebi bio tvrdo uvjeren, da imamo na sve jednako pravo — zakon bo govori i za spojitbu ovih djelovah materi zemlji, — nego učinio je odbor to zato (što je i u adresi navedeno), jer valja razlikovati one okolnosti, u kojih se može govoriti o Dalmaciji i Rieci, od onih, u kojih se može tražiti spojitba krajine. Za spojitbu krajine naveo je u kratko, a čini mi se podpuno, sve one zakonite razloge i okolnosti, iz kojih se vidi, da odvlačiti sa spojitbom neima nikakova razloga, dapače da svi razlozi upravo na to upućuju, da se ova u istinu potrebna i opravdana želja našega naroda izpuniti imade.

I radi toga bi se usudio preporučiti vis. saboru, da izvoli prihvatiti adresu za podlogu spec. debate.

Predsjednik: Generalna debata počimlje. Ona gospoda, koja žele rieč uzeti, neka se izvole prijaviti.

Rieč ima svietli ban.

Ban **Ivan Mažuranić**: Ja držim, štovana kućo, da mi je dužnost, ovdje nekoliko riečih izjaviti, da se vidi, koje stanovište vlada zauzimlje prama ovoj adresi. Moram žaliti, da me nije bilo onda ovdje — bio sam bolešću zaprječen — kad se je radilo o tom pitanju, bi li se, nebi li se adresa podniela Nj. Veličanstvu u predmetu inkorporacije svih onih djelovah, koje naš narod od vazda smatra, da spadaju pod njegov teritorij. Ja bi imao samo reći, premda mislim, da je težko sada govoriti bi li se to načelo prihvatilo ili ne, budući je visoka kuća već u tom pogledu zaključila — što bi bio tada učinio, da sam bio prisutan. Ja bi bio tada molio, da se s ovom adresom neizlazi pred Nj. Veličanstvo, jer mi se čini, da tomu nije sada vrieme. Ova adresa, kako je po odboru predložena, onako mora sama da prizna, da se pitanje dalmatinsko u ovih okolnostih sada riešiti neda, jer je potrebito k tomu sudjelovanje tolikih faktorah, koji se danas tako naprečac sastaviti nedadu, a osobito potrebita je privola Dalmacije, koja neznam, predleži li u najnovije vrieme onako, kako bi trebalo da predleži; jer zakon kaže, da s privolom Dalmacije imade se to obaviti. Onda imade pako još inih faktorah, koji imadu govoriti, a to je prvo sabor zapadnog diela monarkije austro-ugarske, onda sabor ovoga diela monarkije. Svi ti sabori su tako tegotna makina, koja se tako lagano miče, da mi se čini, da sada o tom spojenju nemože govora biti. A uslied toga je i odbor samo u evidenciju stavio to pitanje, tobože da se nanj nezaboravi. Isto tako je glede Rieke toliko potrebitih faktorah, da mislim, da će sada jedva biti moguće, kad imadu vlada ugarska i vlada naša nagodbu razpravljati — kad imadu dakle drugih poslovah s nagodbom financijalnom — pomisliti na to, da bi se ta makina dalje pomaknula. A to je i odbor uvidio, te je uslied toga i tu stvar stavio samo u evidenciju, da se na nju nezaboravi. Proti tomu nebi ja dakle imao ništa, jerbo što je već u zakonitoj evidenciji, neškodi, da se takodjer ovdje u evidenciju metne.

Dolazim na krajinu. Pitanje razpada na dva diela: jedan dio već je dan iz ruke Nj. Veličanstva, a taj tiče se spojenja viših i najviših sudstvah jedne i druge polovice zemlje. To je dakle već Nj. Veličanstvo iz ruke dalo, te je dužnost, da vlada hrvatska gleda to izvesti. Hoće li, ja se nadam, ali jamčiti nemogu; moram samo kazati, da je već dvie godine (od god. 1875.) bila vodjena razprava medju vladom ovom i vladom krajiškom u tom pogledu, da se spoje i viši sudovi. To bi bio svakako velik korak u unapredjenju krajiškoga pitanja, da se je moglo štogod uspjeti; — ali žalibože radi nekojih diferencijah u toj medjusobnoj razpravi nije se uspjelo, jer sam iskao više, a oni davali su manje, — i tako je ostala stvar neriešena. Vi, gospodo, vidite, da ovo pitanje stoji u ruci vlade vaše, a ona imade dužnost, da ga iznova potakne, navlastito što su se okolnoti s obzirom na vladu krajišku sada promienile.

Čim će biti moguće, ja ću nastaviti dogovore, koji su bili prestali, i nadam se, da ćemo sada u promienjenih okolnostih — ja bar tako mislim — bolje uspjeti. To je dakle ono pitanje, što se sjedinjenja sudovah tiče.

Što se tiče drugoga pitanja, da se svakolika administracija spoji sa materom zemljom, i uslied toga narod krajiški dodje do toga, da bude zastupan u ovoj sabornici, u tom pogledu strah me je, da će za sada adresa zahman biti, jer političko vrieme nam nije ugodno — mene je jako strah, da nije ugodno. Premda moram ostati kod te tvrdnje, imamo zakona dva, koji će nas izvesti iz ovoga labirinta: mi imamo, kako je i u adresi nagla-

Digitized by Google

šeno, odmah, kako bude dovršena nagodba medju Austrijom i Ugarskom, dogovoriti se s Ugarskom putem regnikolarne deputacije o percentuaciji zemlje naše glede tih 45 i 55 krajcarah. Tu je naravski prilika, da se ovo pitanje glede posvemašnjeg sdruženja na vidjelo iznese. Ja se nadam, da ako to nebude još tečajem ove godine — jer razprava medju Austrijom i Ugarskom još visi — da će biti početkom buduće godine; i onda će biti naravski prilika, koja se neda mimoići, gdje će se morati povesti govor o spojitbi krajine.

Ja dakle držim, da, što se tiče Dalmacije i Rieke, to treba makine pokrenuti, koje se ovom adresom težko pokrenuti dadu; a što se tiče krajine, vidite iz navedenoga, da polovicu toga pitanja imamo već u rukuh, a što se tiče druge polovice toga pitanja — posvemašnoga sjedinjenja s materom zemljom — to će biti prilike, da se sasvim zakonitim putem rieši, i morati će se riešiti.

Radi toga izvolite primiti dobrostivo do znanja ovo, što sam kazao; a ja od strane vlade mislim, da bi bilo može biti bolje, da se ovaj korak nije poduzeo. A budući je već zaključak učinjen, ja se njemu protiviti neću.

Predsjednik: Želi li još tko rieč uzeti? — Rieč ima g. zast. Folnegović.

Franjo Folnegović: Budi mi dozvoljeno, visoka kućo, ovom prigodom obrazložiti stanovište svoje i nekolicine svojih drugovah. koji smo se s ove strane kuće smjestili. Stupiv u sabornicu, mi smo se glede državnopravnoga odnošaja naše domovine složili u tom, da bi imala biti temeljna točka našega parlamentarnoga djelovanja podpuna cielokupnost hrvatske kraljevine, i to da je „conditio sine qua non" iz ustavnoga života hrvatskoga. Prije dvie godine, dakle nastupom zasiedanja ovoga sabora, imao sam čast upraviti na svietloga bana interpelaciju, koja je dirnula prvu točku našega programa. Imao sam ga čast upitati, neka kaže, koje su okolnosti, koje prieče sjedinjenje hrvatske krajine sa materom zemljom, dočim su dielovi krajine ugarske bez svake zaprieke utielovljeni i u ugarskoj zastupničkoj kući zastupani. Ja sam mislio, ako imade sbilja ustavnoga života u nas, ako naš parlamentarizam imade ikakove vriednosti, te ako je vriedno zanj se toliko boriti i nestaviti ga na kocku radi zahtjeva cielokupnosti naše zemlje, da će se taj parlamentarizam pokazati ovdje u pravoj slici, da će naš ustavni i ovomu saboru odgovorni ban znati i hotjeti kazati okolnosti, koje prieče utielovljene hrvatske krajine materi zemlji.

Dvie su godine minule, a odgovora na moju interpelaciju ja nisam dobio, a čini mi se iz današnjega obrazlaganja svietloga bana s jedne strane, a iz obrazlaganja g. izvjestitelja s druge strane, da niti vi, gospodo, koji neposredno u kontaktu sa vladom stojite, da ni vi odgovora neimate.

Odatle vidite svi, da nam se s razlogom namiće pitanje, što smjerate postići s adresom, i u koliko je ova adresa na svom mjestu? Ja vidim, gospodo, da niti vi, koji bi imali biti po duhu parlamentarizma u neposrednom kontaktu s vladom, da niti vi u tom pogledu niste informirani o stvari toliko, da bi se mogli poduhvati uspješnoga koraka na stazi politike oportuniteta postići, pa radi toga ja taj postupak vaš smatram nedokučivim činom. Ja se nerazumijem u taktiku političku, koju vi sliedite. Meni su vaši putevi nedokučivi, ja bi se radovao i rado podupirao svaki vaš korak, kojega ste kadri učiniti za unapredjenje temeljne točke našega programa, naime cielokupnost naše zemlje. Ja vidim težnje zatim i u ovoj adresi i ja joj se s toga neću protiviti, dapače dragovoljno podupirem vaše nastojanje i dragovoljno propuštam svu zaslugu i odgovornost glede toga vam, gospodo, iz kojih krila je ona potekla.

Ali ako pročitam ja ovaj spis, pa ga sravnim sa onimi, koji su bili u prijašnjih saborih glede ovoga istoga pitanja izradjeni, moram konštatirati, da nevidim koraka napried, nego bi se skoro usudio uztvrditi, da je ovo korak nazad.

1848. god. krajina hrvatska je prestala zakonito existirati. 1861. god. je imao sabor zadaću zahtievati od krune, neka se dignuće krajine posve provede i utjelovi materi zemlji. 1866., one godine, koja neće biti sa zlatnimi slovi zabilježena u povjesti parlamentarizma hrvatskoga, one godine rekla je adresa od 21. prosinca, da je spojenje krajine sa materom zemljom „conditio sine qua non" svake daljnje raprave o „zajedničkih interesih". Iza ovih, tako odriešitih izjavah, došli smo danas na pusto moljakanje bez cilja, bez svrhe. Neznam, gospodo, kako ćete opravdati taj vaš postupak pred narodom samim. Ja se tomu vašemu koraku tim manje veselim, što je svietli ban kazao, da vlada nije sporazumna s tom adresom, da ona neobećaje, da će adresa na nadležnom mjestu, t. j. prama gore kakav uspjeh polučiti. Što dakle može polučiti? Jedino možda to, što je u horu dirnula pitanje dalmatinsko, pošto se možemo nadati u dalmatinskom saboru prijatnu odzivu većine za nas. Da li imade možda ta adresa namjeru prema dolje, t. j. prema narodu našemu, t. j. prama našim izbornikom, djelovati? Ja se neupuštam u to iztraživanje, ali nemogu dokučiti, kakvu drugačiju zadaću može imati, pošto se prema gore glasom izjave banske neimamo nadati uspjehu. Bilo tomu kako mu drago, da je na naše, koji smo ovdje u manjini, mi bi učinili drugačiji korak. Mi bi donesli iz vlastite iniciative zakonsku osnovu, po kojoj bi se imala cielokupnost naše zemlje provesti. A mi bi zatim zašutili sve dotle, dok se ovoj zakonskoj osnovi nebi dala sankcija, dok nebi hrvatski narod ujedinjen iz ove častne dvorane mogao parlamentarnu ustavnost uživati u onom obliku i mjeri, koji imadu pravu vriednost za narod. — To sam imao u kratko reći ovom prigodom u ime svoje i u ime svojih drugovah.

Predsjednik: Molim g. zastupnika, neka izvoli se izjaviti, uzima li predloženu adresu za podlogu specialne debate?

Digitized by Google

Franjo Folnegović: Mi nećemo glasovati.

Predsjednik: Želi li još tko govoriti?

Rieč ima gosp. Kukuljević.

Ivan Kukuljević: Vis. sabore! Nisam na umu imao govoriti u generalnoj debati, nu pošto sam čuo izjavu svietloga bana, mislim, da je dužnost i s ove strane koju primetnuti.

Kaže svietli ban, da pitanje glede spojitbe krajine i u obće pitanje glede cjelokupnosti naše, nije sada u vrieme. Mi žalibože, gospodo, čujemo već kroz mnogo godinah, kadgod se navodi ovo pitanje, taj isti odgovor, da još nije vrieme tomu. Taj odgovor čujemo i od naše zemaljske vlade, čujemo ga od onih faktorah, koji su u tom uprav djelujući. Ako, gospodo, nije sada vrieme, kad se opet iz nova počimlje krajina naša pod najvišu upravu stavljati, pitam, kada će biti vrieme? Ako nije sada vrieme, kad vidimo kako dan na dan raste trošak radi nespojitbe, pitam, kada će biti? Ako sada nije vrieme, gdje narod u krajini za ideju spojenja nije izgubio nade, nije izgubio želje, pitam, hoće li onda biti, kad se kroz kojekakove faktore, nam neprijateljske, bude u krajini tako daleko dotjeralo, da će druge ideje nastati, jer će se misli poroditi koje budu velika zaprieku činile spojitbi krajine sa materom zemljom?

Ja mislim, gospodo, ne samo da je sada vrieme, nego da je već kasno, da smo se opet podigli na riešenje ovoga pitanja; jer doista je potrebno, da u svakom zasiedanju, u svakoj sjeditbi zastupnici naroda povedu svoju rieč i neprestano kažu, da ova zemlja obstojati nemože tako dugo, dok se s krajinom nespoji. Isto ovo moglo bi se reći glede ostalih krajevah, koji su ovdje napomenuti, glede Dalmacije i glede Rieke. Ako nije vrieme, da se daljnjemu spojenju nadamo, kad će biti vrieme?

Mi znamo, da je 2 puta dalmatinski sabor progovorio i želju izjavio za spojenjem i mi znamo, da je to obća želja.

Mi znamo, da sa se o tom kojekakvi dogovori i u Beču i u Pešti vodili. Mi znamo, da je dozvoljeno ovo pitanje; a da se izpunilo nije, ni je naša krivnja, nego odlučujućih faktorah.

Zapriekah i prigovorah nalaziti ovdje, nebi treba bilo. Ako se danas pita, da li se narod želi spojiti s nami, ja sam uvjeren da bi jednoglasno, izuzamši nekih neprijateljah naših i neprijateljah naše slobode i naše monarkije, izjavio se za spojitbu. Za spojitbu tu neima dakle velike zaprieke, i treba paziti, da nam zato vremena nestalo nebi.

Istina je, kaošto svietli ban doista kaže, da se makina ova glede spojitbe Dalmacije i Rieke veoma polagano miče, jer imade više faktorah, koji imadu progovoriti o tom rieč; dakle ja mislim, kad se jedanput i od strane naše zemaljske vlade i naših zastupnikah onako svojski, kako treba, zauzme za to pitanje, da ćemo tu makinu malo po malo maknuti, i da će bolje djelovati, medjutim da sada tako rekuć u mrtvilu leži.

Nam, gospodo, biti će malo pomoženo, ako se samo sudišta spoje, prem je i to neki korak, ali glavne svrhe nismo postigli. Ja nevidim potežkoćah, da krajiški narod nebude ovdje zastupan, gdje je bio zastupan toliko putah. Ako su znali odlučujući faktori narod krajiški ovamo pozvati, košto dobro znamo, kad se radilo o pitanju kamo ćemo pod Beč ili Peštu, ako je tada ovomu narodu toliko putah bilo slobodno progovoriti za spojenje, ako onda nije bilo zaprieke, da bude zastupan na ovih sada praznih stolicah, ja neznam zašto to sada činiti nebi mogao. Pa ako i krajina nebi bila spojena u upravi, i onda bi bar mogla biti ovdje zastupana, da izjavi kako hoće imati; nevalja da bude absolutnim putem spojena, košto je bila razvojačena, bez našega znanja, bez pitanja, bez koraka, kako bi trebalo prema onako zaduženomu narodu i stanovničtvu. (Živio!)

Nu negledeć na to sve, nedržim, da bi morali već sada tako daleko ići, košto vriedni moj prijatelj Folnegović kaže, da rečemo već sada: ako se krajina odmah nespoji, da imamo zašutiti i da ima tako rekuć prestati djelovanje našega ustava. Ja mislim, da mi možemo podpunu nadu staviti u krunu našu, u kralja našega, i u odlučujuće faktore. Ja mislim, da će Ugarska uvidjeti, da onu svetu zadanu rieč, potvrdjenu zakonom, jedanput svrši. Ugarska nas je podpomagala kroz toliko i toliko vjekovah upravo u pitanju krajine vazda zajamno starim i novim zakonom, koji u tom pogledu govori.

Ja mislim, da će tamo jedanput uvidjeti, da čim budu više prijazni Hrvatskoj, tim će Hrvatska jače pristajati uz Ugarsku, čim bude neprijatnija, tim će veće neprijateljstvo rasti u Hrvatskoj, koje bi moglo do toga voditi, da se opet razkrstimo. Jer ako ovako bude, svaki Hrvat će poželjeti, da se komu drugomu pritisne, nego da ostane u savezu s onim organom, koji ga jače razbija, a nepodupire. (Živio!)

Kaže g. Folnegović, da se je prije zahtievalo, a sada se moljaka. Ja, gospodo, toga priznao nebudem. Vazda kad je narod hrvatski pristupao svojemu kralju, uvjek je znao smiernom i čednom molbom pristupiti. Mi drugo, gospodo, napram kruni i Nj. Veličanstvu neimamo nego molbu i upravo zato jer molimo, jer pravedno molimo, osviedočen sam, da će jedanput molba naša svršena i izpunjena biti, jer će se uvidjeti, da hrvatski narod, ako zna strpljiv biti, da može strpljivost izgubiti, da će morati drugčije progovoriti, nego do sada.

S toga razloga primam ovu adresu za podlogu specialne debate.

Predsjednik: Želi li još tko govoriti? Rieč ima gosp. zast. Jakić.

Antun Jakić: Ja nisam u ovoj generalnoj debati mislio uzeti rieč, nego čini mi se, da će biti ipak shodno, ako progovorim nešto na tu opazku, koju je gosp. Fol-

Digitized by Google

negović nekom akcentuacijom naglasio u pogledu tona adrese ove, koja predleži On je izvolio kazati, da vidi ovdje sasvim oslabljeni način, kojim se ova sadašnja adresa odlikuje napram onim adresam, koje su bile u prijašnjih saborih razpravljane. Istina je to, ja priznajem, nego dosadanje izkustvo nas je poučilo, da pokraj svih onih jezgrovitih adresah i svih onih odlučnih zahtjevah nismo u istinu ništa dokučili, t. j. naša želja još nije izvršena. Molim, izvolite dopustiti, da kušamo načinom možda blažijim. (Veselost na lievoj.) Budite uvjereni, da isto želim, što i ovaj sabor, razlika možda postoji samo u načinu, kojim se hoće želja dokučiti. Ja sam dvojim, da će biti uspjeh ove adrese povoljan, ali svakako se primičemo onomu vremenu, koje će ipak morati uspjeh donieti. I u samoj adresi imade spomenuto ono vrieme, gdje će se, kao što je svietli ban izvolio kazati, moći riešiti; onda će se odlučiti. A ovaj akt nemože se sklapati i razpravljati, bez da bude ovdje i kruna sudjelovala, a taj, kako ste izvolili čuti, predstoji kod dogovora novoga financijalnoga odnošaja.

G. Folnegović je kazao način, kojim bi on želio, da se ovo učini, naime da se podnese zakonska osnova, pa da se tu odmah izreče spojenje i odrede organi u tu svrhu. (F o l n e g o v i ć: Jest!) Ja ću spomenuti nešto, na što se nije možda sjetio. God. 1861., kad sam ja prvi put sjedio ovdje u ovoj kući (ne u ovoj, nego u onoj drugoj) bila je onda stvorena ova zak. osnova i bilo je izrikom naglašeno, da narod hrvatski neželi niti parlamentarni život, niti ništa drugo, dok nebude krajina spojena. Dakako, to se nije zaključkom izreklo, ali vrieme, koje je za tim nastalo, dalo nam je pet godinah bez parlamenta i bez ustavnoga života. Ako misli gosp. Folnegović to sredstvo, onda je on po mom mnienju u nadi, koja se izpuniti nebi dala niti gladovanjem na životu ustavnom. Ja ću mu samo nešto pripomenuti, kako je zanos mladjahni liep i plemenit, ali kako on može obično krivom stazom stupati. God. 1862. pozvao je tadanji ban Šokčević bansku konferenciju u pitanju željeznice Zemun-Riečke — tada sam bio za 14 godinah mladji; — u toj banskoj konferenciji stvorio se je zaključak, da se ima pravac željeznički Zemun-Rieka graditi. Ja sam mislio, da je ova stvar nefaljeno gotova. Bio sam delegiran, da idem u Beč sa još dva druga, ako se nevaram, svietli g. Kušević bio je uz mene. Bili smo svi puni nade glede povoljna uspjeha, jer je to banska konferencija zaključila, jer su ministri obećali, jer je Nj. Veličanstvo dozvolilo. Nu ipak, kad sam dospio k nekomu bečkomu podhvatniku, koji je bio veoma praktičan čovjek, kazao mi je taj gospodin: „to vam tako neide, tu vam treba puno novacah“ itd. I sbilja, svjedočanstvo nam predleži danas, da to nije moglo ići. Ovakovih stvarih ima mnogo. Nije dosta dekretirati, van treba pomisliti, kakovim se dade načinom učiniti. — Gosp. Folnegović napominje, da je g. 1848. već krajina prestala biti utjelovljena, i da se je to imalo samo provesti, jer da su to svi zastupnici krajiški željeli i očitovali. Ja sam bio krajiški zastupnik 1861 god., kad su oni isto tako u saboru hrvatskom očitovali: „mi želimo, da se krajina spoji sa provincijalom“. God. 1848. bile su sasvim druge namjere: malo je faljelo, da se nije sam provincijal u krajinu pretvorio. (F o l n e g o v i ć: Nu pa što zato?) U to vrieme gosp. Folnegović nije još mogao prosuditi zamašaje ovakovih promjenah. (Veselost.) God. 1865., kad je krajina drugi put bila pozvana u ovaj sabor, bili su svi redovi ovdje puni, ali krajišnici još nisu bili u surini, van takovi, koji nisu želili spojitbu krajine, te nije došlo do takova očitovanja.

Dakle ovo sam imao spomenuti na onu primjetbu g. Folnegovića, koji veli, kako tu treba zaoštriti i glasno reći, da cieli sviet znade, kako to odmah ima biti. Ja sam pripravan odmah pristati uz vas, samo mi kažite način, kako se ima to dokučiti. Vi nećete više željeti, nego li ja, kao krajišnik; jer to je moja želja već od 25 godinah, da se utjelovi krajina sa materom zemljom. Samo bi molio onu gospodu, neka kažu put, kojim možemo do cilja doći, i eto me prvoga medju vami; nu maglovite stvari nemojte tu izticati. Ja sam prošao školu, koju i vi, pa sam uvjeren, da od toga što vi mislite nema ništa. Dakle kušajmo još ovakovim načinom i viditi ćemo — ja se bar nadam — povoljan uspjeh, pa ako ne, to smo se bar jedan korak bliže primakli. I s toga preporučujem predloženu po odboru adresu vis. kući.

Predsjednik: Rieč ima gosp. zast Matija Mesić.

Matija Mesić: Oba gosp. predgovornika započela su rieč svoju tim, da su kazali, da nisu nakanili u generalnoj debati o ovom predmetu govoriti. Ako su ona dvojica to činila, to tim više moram ja takav uvod načiniti, jer nisam ni fizički ni duševno u dispoziciji takovoj, da bi mogao ustati. Nu ipak ustao sam s obzirom na ono, što se je govorilo sa dvie strane ove svietle kuće: sa stolice, na kojoj sjedi glava naše zemlje i sa lieve strane ove vis. kuće; pa prema izjavam tim hoću da u kratko, na koliko mi zdravlje dopušta, kažem svoju. — Na nazore, koji su od gosp.. Kukuljevića i Jakića izraženi bili, na te pristajem, samo hoću nešto obilatije to izvesti.

Što se tiče vremena, da li je sa političkoga gledišta sada sgodno tomu, da se ovaj čas upravlja adresa na Nj. Veličanstvo, moram ja kazati, da jeste. Ja mislim, da se možemo, kadgod želimo, obratiti na svietlu krunu; sada pako u ovih okolnostih osobito povodom razpravah i dogovorah, koji predstoje medju našom zemljom i kraljevinom Ugarskom, posvema je umjestno to. Pristajuć dakle na to, da je ovo vrieme shodno, pita se još, da li je način, kojim se cjelokupnost zaiskuje onakav, kakav treba da bude, da se razlikuje pitanje o spojitbi krajine od pitanja glede spojitbe Dalmacije i Rieke.

(Međjutim zauzme predsjedničku stolicu za vrieme njegova govora drugi podpredsjednik Petar Horvat.)

Digitized by Google

U ostalom pristajuć uz sve to, što su gg. predgovornici glede toga naglasili, moram se jošte obazrieti na prigovor cienjenoga jednoga gospodina predgovornika, koji kaže, da smo mi, koji smo ovu osnovu predložili, koraknuli ne napred, nego nazad, ištuć sada manje, nego se je prije iskalo. I ja velim: prividno je tako, a kad bi u istinu tako bilo, kao što g. Folnegović shvaća, to bi svakako griešio svaki, koj bi uz tu adresu pristao. Ja uz nju pristajuć, pitam sam sebe, da li je onako stvar shvaćena, kako ju on shvaća? Ja tvrdim, da nije. Da neima u toj adresi alineje treće, tada bi stojalo, što gospodin predgovornik kaže, ali dok se veli u alineji 5., da „u razprave o pitanju dalmatinskom i riečkom imadu uticati i drugi ustavni faktori monarkije", a kod pitanja krajiškog toga neima Dok to stoji, ja ću kazati onako, kako je obširnije tumačio g. predgovornik, da se je kod sastavljenja te adrese trebalo obazirati na okolnosti i prema tomu nju sastavljati; okolnosti pako su takove, da možemo bez zapreke samo spojenje krajine sada iskati; ostalo pako, na što takodjer ima naš narod pravo, sada netražimo, nego tvrdimo to i držimo u sviesti svojoj.

U ostalom primjećujem, da valjda neima nikoga na svietu, koj bi o tom dvojio, kao da imade i jednoga Hrvata, koj bi bio voljan popustiti u tom pogledu t. j. koj bi odustao od zahtjeva da se jednom, kad to bude moguće, Dalmacija, a isto tako i hrvatska Rieka sa materom zemljom spoje. U tom pogledu, gospodo moja, ne popušta nijedan od vas, o tom neka bude sav sviet uvjeren.

Mi držimo svi pravo na te zemlje, razlika obstoji samo u tom, da nekoji traže to otvoreno, drugi pako drže svoje pravo donle u svojoj nutarnjosti, čim se bude prva sgoda pružila, da isto tako izjave zahtjeve svoje.

Te rieči g. Folnegovića ponukale su me — kako rekoh — jedino, da sam se usudio ustrpljivost vis. kuće uzeti za se, i toliko imao sam reći za umirenje svoje sviesti i da izrazim ćutila duše svoje patriotičke. (Živio!)

Predsjednik: Rieč ima g. zast. Kamenar.

Juraj Kamenar: Vis. sabore! Ja se nebi ustao, da nije bila ovdje jedna rieč izušćena od strane g. zastupnika jednog, kojega ja vrlo štujem, da ovom adresom ova stranka, koja ju je doniela, može biti na izbore smiera. Gospodo moja, to moram ja od naše stranke odbijati, i moram reći, da bi ja najljepše fraze upotriebio, ja bi na svu moć kričao i najboljim načinom pisao samo s toga razloga, da prije do toga dodjemo, da se spoji krajina sa Dalmacijom i sa Riekom i sa svim, što je naše. Ako idemo gledati u kojugod povjest, pa pitamo, da li je mogao dotični narod postići, što je zahtievao, više sa kričem ili šutnjom, to ćemo svagdje vidjeti, da je broj onih veći, koji su sa šutnjom postigli. (Odobravanje.) Mi netrebamo da idemo samo poniznimi molbami, mi možemo navesti i zakone, po kojih nas to pravo ide, i po kojim mora sliediti spojenje; a to neka bude g. Folnegović uvjeren, da mi tim nesmjeramo na izbore. Nijednomu od nas, koji ovdje sjedimo, nije do toga stalo, da se uslied ovih izbora opet ovamo vrati, mi tu radimo najvećom požrtvovnošću, jer gubimo time svoj sobstveni imetak, pošto smo zapriečeni paziti na naše gospodarstvo. Ja bar to tako shvaćam.

Svietli ban kaže — i on govori kao glava ciele zemlje — ja kao narod sam. (Veselost.) Svietli ban kaže da nije vrieme ugodno za spojitbu. Gospodo, od onoga doba, kad smo mi, odnosno naši predji, došli u ovu zemlju, nalazimo se kao kakova zagvozda medju zapadom i iztokom, te smo izložeui vjekovitoj borbi kroz toliko i toliko vjekovah, mi smo onaj zid, koji zapadu dopušta, da lahko, mirno i ugodno živi; jer ga branimo od nevolje, koja bi ga mogla snaći od iztoka. Ako dakle čekamo, dok bude mirno sa ove i one strane naše zemlje, to nećemo, gospodo moja, do spojitbe nikada doći. Zato ja nemogu pristati uz onu argumentaciju, već prihvaćam ovu adresu ne radostno, nego ja ju prihvaćam, kad nije moguće drugčije naći izraza našim željam; a to je svakako najbolji i najsmjerniji izraz, kojeg možemo upotriebiti naprama svietloj kruni, a svietla kruna će najbolje znati, kad će doći vrieme, da se mi spojimo. — Gospodo, naš zaključak opravdavati se dade i sa materijalnoga gledišta. Ciela Europa stenje pod materialnom nevoljom, a osobito Austrija, a za nas, koji smo na četiri diela razdieljeni, koji smo na tako primitivnom stanju, da moramo na 4 vlade trošiti, mislim, da je skrajnje vrieme, da se tomu razdieljenju kraj užini. I krajina sigurno sama najviše osjeća potrebu, da se spoji sa materom zemljom. Zato prihvaćam adresu za podlogu specijalne debate.

Predsjednik: Rieč ima svietli ban.

Ban **Ivan Mažuranić** Sa dozvolom vis. kuće i imao bi g. predgovorniku samo nekoliko riečih napomenuti. Ja sam kazao — ako se ja išto razumijem u političko vrieme — da mi se čini, da nije hora baš sada, da se ova adresa piše; kad sam ja to kazao, radio sam onako po prilici, kako radi čovjek kad izadje iz kuće van na polje pa kaže: sutra će biti kiše, to onda dotični čovjek nije kriv, ako je zbilja to tako. Ja, gospodo, nečinim političko vrieme, nego sam samo svoje mnienje kazao o tom političkom vremenu. A g. predgovornik govori, kao da ja činim vrieme takovo, koje se protivi spojenju krajine itd. Gospodine, nemojte tako suditi; ja vas mogu uvjeriti, da moje srce isto tako sve dobro želi narodu hrvatskomu kao što vaše.

Predsjednik: Pošto nitko neželi više govoriti, rieč imade g. izvjestitelj.

Josip Miškatović: Vis. sabore! Meni se je najprije osvrnuti na izjavu svietloga bana, iz koje sam mogao s radošću razabrati dvoje: prvo to, da pitanje o spojitbi sudišta teče svojim redom i da imade nada, da će se izpuniti, drugo, da sama vis. vlada u oči ovoga sabora izjav-

Digitized by Google

ljuje, da kad dodje vrieme govoriti o iznosu svote za ukupne poslove monarkije, onda će naravnim načinom donieti na zeleni stol pitanje o spojitbi krajine. Ovo nam može doista nadu davati, da korak kojega činimo, niti je preran niti suvišan, jer naša adresa upravo to podupire, što vis. vlada onako svojim načinom i svojom dužnošću i po svom patriotičnom nastojanju izvesti želi. Naravski, g. Folnegović bi želio, da mi ovo nastojanje zemaljske vlade silnije i jače podupremo i za ovu svoju želju i postupak navodi postupak sabora od g. 1848., zatim od g. 1861., koji su sabori u svojih adresah puno junačniji bili, te izjavili: „ili da bude cielokupnost zemlje izvedena, ili mi nećemo u ovoj sabornici više progovoriti.“ Tako je izvolio kazati: „Napravimo zakonsku osnovu, pa poslie šutimo dok nepostane zakonom.“ Meni se pako čini, da je ovaj poziv na prijašnji sabor, koliko je možebiti umno smišljen vrlo nesretan, jer se je g. 1848. i 1861. izjavio, da je „conditio sine qua non“ izvedenje cielokupnosti zemlje i da dotle dok se ta neizvede, dotle hrvatska kraljevina neće da utiče u izvadjanje javnih poslovah. Izjava pako krajiškoga naroda ostavila ih je na ciedilu, te se nisu mogli na nju osvrnuti.

Ja, vis. sabore, neznam primjera u povjesti, da bi koji narod postavio pitanje naglavice i kazao: „ja hoću ili da ovo bude, ili ja ću prošutiti.“ Toga primjera nenalazim, dapače znam primjer u sadašnje vrieme u Českoj. I česki narod kaže: „ili ovako da bude, ili pako mojega glasa čuti više nećete.“ Česki narod do sada izvadja ovako; ali ja nemogu reći dandanas, a bojim se, da neću i u buduće moći, da postavivši si ovakovo pitanje, da ću moći kazati: „ja sam mudro i koristno za svoju budućnost činio.“ Znam još jedan primjer, taj se tiče Ugarske, ali ja jako dvojim, da li će ikada doći Ugarska do onoga što želi. Ja jako dvojim, da li bi bilo uspjeha, ako bi se bila adresa Deakova prihvatila u kojoj se veli: „ili ovako ili ništa“, te držim, da bi se bila bacila u arkiv, košto mnogi drugi spisi i ondje iztrula.

Ja odatle izvodim i priznajem, da bi i Hrvatska mogla se izjaviti: „ili ovo da bude, ili mi više u toj sabornici progovoriti nećemo“; nu to samo onda, kad bi mogli i okolnosti prosuditi, da će u istinu doći nužda za ono kojim govorimo, da će doći kakova bitka i poraz, koj će onda donieti sankciju našemu zahtjevu. Ja barem, gospodo, u ovih okolnostih toga nevidim. Ja samo držim, da je bilo mnogo lakše g. 1848. hrvatskomu saboru kazati: „ili neka dodje ovamo krajina i Dalmacija, ili pako mi se neupuštamo u nikakove državne poslove“; jerbo 1848. godine spas same monarkije i dinastije puno je ovisio o postupku i odluci ove zemlje. Pa prem se je sabor ovako izjavio, ipak nije moglo ništa biti. Ja neznam, kako bi bilo ovako sada lakše postaviti onakovo pitanje „aut — aut“, nego je to bilo g. 1848.

Nešta slična nalazimo i u okolnosti g. 1861. jerbo i onda spas ovisio puno o odluci hrvatskoga sabora, pa nije ni onda u istinu donielo kakova ploda, niti ga je vlada donesti mogla. Ja dalje idem i velim, ako imade hrvatski sabor pravo svietloj kruni kazati: „ili da se ovo sada izvede ili mi zatvorimo našu sabornicu“, onda se mora isto pravo dopustiti onim saborom, s kojimi možemo mi s ovim pitanjem u oprieku doći, n. pr. za Dalmaciju dodjemo u opreku sa carevinskim viećem, a glede Rieke sa ugarskim saborom. Dakle kad mi kažemo, da mislimo, da imamo političku nuždu izjaviti: „ili ćemo zatvoriti ovu sabornicu, ili pako da bude ovo“, onda može isto učiniti carevinsko vieće, da rekne: „ili Dalmacije nesmiješ izdati, ili mi zatvorimo carevinsko vieće za uvjek“.

Isto tako može ugarski sabor reći: „ili ti nesmiješ dopustiti, da se Rieka spoji sa Hrvatskom i Slavonijom, ili mi zatvaramo za uvjek ovu sabornicu“. Ja vas onda pitam, kad se ovako isto izjave, što mislite, čiju sabornicu bi volila svietla kruna zatvorenu držati, da li ovu, ili carevinsko vieće, ili ugarski sabor?

Odovuda sliedi, da se s ovakovimi drastičnimi sredstvi u ovoj monarkiji ovaj cilj postići nemože. Lahko je saboru jedne sdružene države izjaviti: „svietla kruno! ili da ovo bude, ili mi zatvaramo sabornicu“.

Tu je lahko, takova presija može imati prije ili kašnje povoljnih posliedicah. Nu gdje tri sabora zajedno viećaju i svaki na ovaj način prieti kruni, to će uvjek kruna u jačem zakonodavnom tielu naći dovoljno zaštite proti grožnjii i prietnji slabijega. Žalibože moram priznati — ja se tomu neradujem — da je naš sabor slabijim od onih drugih, zato ja, gospodo, nemogu pristati na predlog, koj drastična sredstva preporuča; jer sam uvjeren, da nebi mogao sretnijega uspjeha postići, nego držim, da će se naš cilj postići glede krajine doskora, a za one druge dielove sporazumljenjem sa faktori, koji će zazreti u odnošaje ove monarkije, koja nemože za daljnje vrieme obstati, ako u njoj narodi dobrim načinom i prijateljskim dogovorom nedodju do uvidjenja, da su jedni drugim nuždni. Samo tim načinom će se po mom mnienju postići pravedan i opravdan cilj i zakonito traženje svakoga pojedinoga naroda.

Ovomu služi ova adresa, a ne da se grozi ondje, gdje se vlada neboji i gdje se bojati netreba, nego da djeluje svojim pravednim zahtjevom na um i savjest svih narodah u monarhiji, pošto se neće danas uvidjeti, da se ipak s vremenom upozna, da je pravedna i da nikomu škodljiva nije. Zato preporučam, da se ova ovako sastavljena adresa uzme za podlogu specialne debate.

Predsjednik: Pošto se nitko nije izjavio proti toj adresi, to se imade uzeti, da se ova po odboru sastavljena adresa prihvaća za podlogu specialne debate.

Prelazi se na specialnu debatu. Ona gospoda, koja žele štogod izpraviti, neka izvole dotični izpravak s naznakom alinee, na koju se proteže, podnieti.

Ja molim g. izvjestitelja, neka izvoli alineu po alineu čitati.

*

Digitized by Google

Josip Miškatović: (Čita) Vaše Veličanstvo! Sabor kraljevinah Dalmacije, Hrvatske i Slavonije prilazi k uzvišenomu priestolu Vašega Veličanstva s onom smjernosti, koju su naši predci vazda umjeli spojiti s podpunom iskrenosti, kadagod su sa svietlom krunom uredjivali prava i državne poslove domovine.

Predsjednik: K alineji 1. podnio je g. zastupnik Svetozar Kušević sliedeći izpravak:

Bilj. dr. **Marko Lončarić**: (Čita.) Neka se zamieni rieč „prilazi" sa „pristupi".

Josip Miškatović: Pošto se ovom promjenom nemienja ni najmanje smisao ove alineje, pristajem na to, da se prima ovaj izpravak.

Svetozar Kušević: Vis. sabore! Ja sam podnio nekoje izpravke, ne u namjeri, da u bitnosti štogod mienjam, nego razjašnjenja radi sam nekoje promjene učinio. Nisam ih ni zato podnio, da tom prigodom možda s govori paradiram, nego mislim, da se ima ono, što je u javnost prodrlo, i putem javnosti izpraviti. Ja držim, da u ovom slučaju izraz „prilazi" nije toliko osnovan u narodu, nego da bolje odgovara i tendenciji predležeće adrese, ako se kaže „pristupi".

Predsjednik: Najprije će se glasovati o tekstu, predloženom po odboru. — Ona gospoda, koja su zato, da se primi onako, kako je po odboru predložen, neka izvole ustati.

(Nitko.)

Pošto nitko nije ustao, to se prihvaća alineja 1. s izprazkom gosp. Kuševića.

Prelazi se k alineji 2.

Izvj. **Josip Miškatović**: (Čita.) Dok iz ciele povjesti glasno govori nauka i opomena, koje su ogromne žrtve narodi u to ime polagali, da uz neoskvrnjivost priestola uzčuvaju proti svakoj navali cjelovitost svoga zavičaja, pravedno u njoj smatrajući najtvrdju podlogu narodnomu životu i razcvietu, dotle hrvatski narod s dubokom pečali promatra raztrgane dielove, od kojih je sastavljena bila njegova domovina, Vašemu Veličanstvu imetkom i životom vazda vjerne kraljevine Dalmacija, Hrvatska i Slavonija.

Predsjednik: K alineji 2. podnio je g. zast. Kušević sliedeći izpravak.

Bilj. dr. **Lončarić**: (Čita.) Neka se rieč „vjerni" zamieni s izrazom „odani".

Svetozar Kušević: Ovu promjenu zato predlažem, jer držim, da se s „odani" bolje izrazuje smisao, koji se ovdje izraziti namjerava. I s toga preporučam vis. saboru svoj izpravak.

Izvj. **Josip Miškatović**: Ja pristajem na ovaj izpravak.

Predsjednik: Ona gospoda, koja su zato, da se tekst 2. alineje onako primi, kako je po odboru predložen, neka izvole ustati.

(Nitko.)

Pošto se nitko nije zanj prijavio, pada tekst i prihvaća se izpravak g. Kuševića.

Izvj. **Josip Miškatović**: (Čita alineju 3.) Dalmacija, častna i nezaboravna koljevka državnomu životu hrvatskoga naroda, koji je po njoj prignuo žedna usta k izvoru svake kulture u Europi, potisnuta s pravednoga svoga temelja u svezu, koja joj nepruža uvjete redovitu razvoju narodnomu i političkomu, toplom željom, dva puta po njezinih zastupnicih izraženom i kojoj se ovaj sabor najživlje pridružuje, očekuje premilostivi poziv Vašega Veličanstva, da njezino zastupstvo može u dogovore stupiti s ovim Vašemu Veličanstvu vjernim zastupstvom; ona toplom željom izgleda onaj presretni čas, kada će kraljevina Ugarska izpuniti zadanu, plemenitim narodom uviek svetu rieč, koja iz zakona progovara: „Kraljevina Ugàrska neće i u buduće prestati temeljem prava sv. ugarske krune zahtievati reinkorporaciju Dalmacije, kao i zahtievati, da se Dalmacija pridruži kraljevinam Hrvatskoj i Slavoniji".

Ovdje ima u 2. alineji tisk. pogrieška „pravednoga", a imalo bi biti „prirodnoga".

Predsjednik: Prima li se ova alineja, kako je pročitana.

(Prima se.)

Izvj. **Josip Miškatović**: (Čita alineju 4.) U gradu Rieki vise neriešeni, privremeni odnošaji, te ovom u naravi privremenosti uzdižu često valove smutnje medju drugaricami, kojim svi interesi nalažu bratinsku slogu, onaj isti pako zakon, koji govori o reinkorporaciji Dalmacije, govori o gradu Rieki, da će se „glede njegove posebne autonomije i na nju protežućih se zakonodavnih i upravnih odnošajah imati putem odborskih razpravah sabora kraljevine Ugarske i sabora kraljevinah Hrvatske, Slavonije i Dalmacije i grada Rieke postići obće sporazumljenje".

Predsjednik: K alineji 4. podnio je g. Kušević sliedeći izpravak.

Bilj. dr. **Lončarić**: (Čita) Neka se u 1. vrsti rieč „ovomu" izpusti, te kaže: „te naravi ove privremenosti", a u 2. da se rieč „drugaricami" sa „saveznicami" zamieni.

Svetovar Kušević: Ja sam ovaj izpravak stavio jasnoće radi, jer držim, da ako se „ovomu" izpusti i kaže kako sam predložio, puno je jasnije kazano. A što se tiče rieči „saveznica", držim, da više odgovara diplomatičkomu načinu izraženja i cielji, koja će se ovdje izraziti, nego ako se stavi rieč „drugarica."

Predsjednik: Rieč ima g. izvjestitelj.

Izvj. **Josip Miškatović**: Vis. sabore! Ja prihvaćam izpravak g. Kuševića, osobito gdje se veli, da se mjesto „drugarice" kaže „saveznice", a to za to, što je rieč „saveznice" običnija u diplomatičkom spisu, premda isto u sebi znači, što u narodu izraz „drugarica". I došto je

Digitized by Google

ovaj spis diplomatički, to je svakako bolje, da stoji „saveznica“.

Predsjednik: Ona gospoda, koja su za predlog odbora, neka izvole ustati.

(Nitko.)

Pošto se nitko nije ustao, to će tekst alineje 4. glasiti, kako je izpravljen po g. Kuševiću.

Izvj. **Josip Miškatović**: (Čita alineju 5.)

Ali dok u razpravu o pitanju dalmatinskom i riečkom imaju uticati drugi ustavni faktori monarkije, medju Vašim Veličanstvom i uvjek vjernimi kraljevinami Dalmacijom, Hrvatskom i Slavonijom, u riešenju krajiškoga pitanja nestoji ni jedna zaprjeka, ni jedan interes, nestoji ni jedan drugi faktor monarkije sa svojim bilo istinitim bilo prividnim pravom.

(Prima se.)

Izvj. **Josip Miškatović**: (Čita alineju 6.)

Tim je upravo najlašnje i najranije sazrielo vrieme spojitbi krajine s materom zemljom, kako pokazuje uzvišeni primjer Vašega Veličanstva s onim nezaboravnim manifestom, koji narodu u krajini velikodušno navješćuje, kako je dospio kraj onoj nuždi, rad kojeno je jedan dio razdvojene kraljevine, stojeći pod puškom, vjekovnu stražu stražio na pragu monarkije i prosvjete, ter može konačno odložiti ubojito oružje, da se pod okriljem ustavne slobode, u jedinstvu s materom zemljom i savezu s kraljevinom Ugarskom posveti djelu moralnoga i materijalnoga razvitka i ovako unapried bude, ne preživljena iznimka u ustavnu sistemu, već u napredku koristno udo monarkije, kako je do sele bio junački joj zatočnik.

(Prima se.)

Izvj. **Josip Miškatović**: (Čita alineju 7.)

Uvedene uredbe i ustanove za prelazno vrieme davno su već izpunile uspješno svoj zadatak, te se je i ovaj vazda vjerni sabor i cieli narod vrlo obradovao previšemu reskriptu Vašega Veličanstva od 20. kolov. g. 1875., u kojem vlada Vašega Veličanstva u oči zemlje uzima na se povjerenu joj po Vašemu Veličanstvu brigu, da bude izveden članak XIV. zakona od 19. lipnja 1872., krajini posvećena, i u kojem se nada prikazuje za konačno utjelovljenje svega kolikoga područja nekdašnje vojene krajine.

(Prima se.)

Predsjednik: Na alineju 7. podnio je gosp. Kušević sliedeći izpravak:

Bilj. dr. **Marko Lončarić**: (Čita.) Neka se u posljednjoj vrsti pred rieč „Vojna krajina“ stavi rieč „Hrvatsko-slavonska“.

Svetozar Kušević: Jasnosti radi mislim, da je shodnije, da se kaže, kad se govori o krajini „Hrvatsko-slavonska krajina“.

Izvjest. **Josip Miškatović**: Nemam razloga biti proti tomu predlogu.

Predsjednik: Ona gospoda, koja su zato, da glasi onako kako odbor predlaže ovu alineju, neka izvole ustati.

(Nitko.)

Pošto se nitko nije ustao, to se uzima, da glasi tekst 7. alineje po izpravku g. Kuševića.

Izvj. **Josip Miškatović**: (Čita alineju 8.)

Za malo vremena imati će kraljevine Dalmacija, Hrvatska i Slavonija stupiti u dogovor s kraljevinom Ugarskom o prinosnoj svoti za skupne monarkiji poslove. Čim je ona više u materijalnom razvitku zaosta a, tim teže osjeća golemu štetu, koja za njezine financijalne odnošaje proizlazi iz nerazmjerna izdatka za dvostruku upravu u zemlji i onako razmjerno malenoj. Bez svih drugih razlogah sam financijalni razlog nadahnjuje ovomu saboru što topliju želju za spojitbom krajine, koja se skladno i naravno izvesti dade uz ugovor o prinosnoj svoti.

Predsjednik: G. Kušević podnio je k ovoj alineji sliedeći izpravak:

Bilježnik dr. **Lončarić**: (Čita.) Neka se imade medju „je“ i „više“ „ona“ izpustiti, a mjesto toga staviti „ove kraljevine“.

Svetozar Kušević: Radi jasnoće teksta mislim, da bi shodnije bilo, da se tu „kraljevina“ napomene, i onda bi ovaj tekst glasio: „Čim su ove kraljevine više u razvitku materialnom zaostale, tim teže osjećamo golemu štetu i t. d.“ (Odobravanje.)

Izvj. **Josip Miškatović**: Ja pristajem na to.

Predsjednik: Prima li se ova alineja, kako ju odbor predlaže?

(Ne.)

Kad se neprima, onda se prima sa izpravkom gosp. Kuševića.

Izvj. **Josip Miškatović**: (Čita 9 alineju.)

Vaše Veličanstvo! I ovaj uvjek vjerni sabor pogleda brižnim okom na krupne dogadjaje, koji se na susjednom iztoku razvijaju možebit kano posljednji akt krvave od vjekova drame, u kojoj je prejasna dinastija Vašega Veličanstva uz pomoć ove zemlje znamenitu ulogu igrala; i ovaj sabor naslućuje okolnosti, u kojih bi se mogla poroditi nužda, da Vaše Veličanstvo svom sabranom ogromnom silom djelotvorno izadje na obranu velikih interesah monarkije, koji su nerazdruživi od preporoda i oslobodjenja iztoka. Ti su interesi istovjetni s interesi vjernih Vašemu Veličanstvu kraljevinah Dalmacije, Hrvatske i Slavonije, te će i ona tim oduševljenije i uspješnije svoje sile u svakoj zgodi priložiti obćemu djelu i zadatku monarkije, čim se u željenu jedinstvu bude osjećala jača i sretnija.

Predsjednik: Na ovu alineju podnio je g. Kušević sliedeći izpravak:

Bilj. dr. **Lončarić**: (Čita.) Neka se u prvoj alineji rieč „krupne“ sa „velike“, a u 4. „igrala“ sa riečju „imala“ zamieni.

Svetozar Kušević: I taj je izpravak stavljen u istom

Digitized by Google

smjeru kao i prijašnji, jer držim, da ono mjesto, gdje stoji „krupne“ rieč „velike“ bolje odgovara, a izraz „uz pomoć ove zemlje znamenitu ulogu igrala“, neodgovara našemu jeziku, niti nije u jezikoslovnom obziru opravdano, i držim, da se mnogo shodnije kaže mjesto „igrale“ „imale“.

Izvjest. **Josip Miškatović**: Ja pristajem na to.

Predsjednik: Prima li se tekst alineje 9. onako, kako ga je odbor predložio?

(Neprima se.)

Pošto se neprima, to se prima sa izpravkom gosp. Kuševića.

Izvj. **Josip Miškatović**: (Čita alineju 10.)

Smjerno podižući svoj glas k Vašemu Veličanstvu za spojitbu krajine materi zemlji, uvjek vjerni sabor kraljevinah Dalmacije, Hrvatske i Slavonije duboko je uvjeren, da postupa u savršenu skladu koliko s interesi monarkije, toliko s otčinskom i blagom namjerom Vašega Veličanstva i najtoplijom željom naroda, koji zastupa.

Bog živi i štiti Vaše Veličanstvo!

(Prima se.)

Predsjednik: Specijalna debata je svršena, i tim je izcrpljen za danas dnevni red. Na dnevni red buduće sjednice dolazi zak. osnova o uredjenju zavičajnih odnošajah u kraljevinah Hrvatskoj i Slavoniji, zatim treće čitanje sada primljene adrese.

Današnju sjednicu dižem, a buduću uričem za sutra u 10 satih prije podne.

(12 satih.)

Digitized by Google

Osamdeset i četvrta saborska sjednica,

držana dne 22. rujna 1877. u 10 sati prije podne pod predsjedničtvom saborskog predsjednika g. Nikole Krestića.

Sadržaj: Zapisnik prošle sjednice. — Odgovor odsječnog predstojnika dr. Pavla Muhića na interpelaciju Fr. Folnegovića, stavljenu dne 13. listopada pr. g. **Dnevni red:** Izvješće sjedinjenih sab. odbora za poslove unut. zem uprave i za občinarstvo o osnovi zakona ob uredjenju zavičajnih odnošajah u kraljevinah Hrvatskoj i Slavoniji. — Dnevni red buduće sjednice.

(10 satih 10 min.)

Predsjednik: (Zvoni.) Sjednica počimlje. Molim gosp. bilježnika, da izvoli zapisnik pročitati.

Bilj. dr. **Marko Lončarić:** (Čita.)

Zapisnik

LXXXIII. sjednice sabora kraljevinah Dalmacije, Hrvatske i Slavonije, držane dne 21. rujna 1877. u glavnom gradu Zagrebu pod predsjedanjem saborskoga predsjednika gospod. Nikole Krestića u prisutnosti 50 saborskih članovah.

Od strane kr. zem. vlade prisutni preuzvišeni gosp. ban Ivan Mažuranić, odjelni predstojnici Jovan Živković, dr. Pavao Muhić i dr. Marijan Derenčin.

Čitan je zapisnik posljednje sab. sjednice, koj bje bez primjetbe ovjerovljen.

Predsjednik javlja, da je na ovaj visoki sabor stigao sliedeći podnesak:

Odbor ad hoc za reviziju saborskoga poslovnika prijavlja, da se je konstituirao, izabrav predsjednikom Dragutina Mihalovića, a izviestiteljem Ivana Vončinu.

Prima se na znanje.

Prelazi se na dnevni red.

Na dnevnom redu je razprava ob osnovi adrese o spojitbi krajine, izradjene i predložene po odboru ad hoc.

Iza svršene generalne debate ob ovoj osnovi, budući da nije nitko proti osnovi, to ju predsjednik proglasi za podlogu specialne debate.

Prelazeć k specialnoj debati kod alineje I. podnese narodni zastupnik Svetozar Kušević sliedeći izpravak: da se rieč prilazi sa rieči pristupa izmieni

Kod glasovanja bude primljena alineja I. sa izpravkom Svetozara Kuševića te glasi:

Vaše Veličanstvo!

Sabor kraljevinah Dalmacije, Hrvatske i Slavonije pristupa k uzvišenomu priestolu Vašega Veličanstva s onom smjernosti, koju su naši predci vazda umjeli spojiti s podpunom iskrenosti, kada god su sa svietlom krunom uredjivali prava i državne poslove domovine.

Na alineju II. podnese zastupnik Kušević sliedeći izpravak: da se rieč vierne sa rieči odane izmieni.

Kod glasovanja bude alineja II. sa izpravkom Kuševića primljena, te glasi:

Dok iz ciele povjesti glasno govori nauka i opomena, koje su ogromne žrtve narodi u to ime polagali, da uz neoskvrnjivost priestola uzčuvaju proti svakoj navali cjelovitost svoga zavičaja, pravedno u njoj smatrajući najtvrdju podlogu narodnomu životu i razcvjetu, dotle hrvatski narod s dubokom pečali promatra raztrgane dielove, od kojih je sastavljena bila njegova domovina, Vašemu Veličanstvu imetkom i životom vazda odane kraljevine Dalmacija, Hrvatska i Slavonija.

Alineja III. bude po predlogu odbora primljena, te glasi:

Dalmacija, častna i nezaboravna koljevka državnomu životu hrvatskoga naroda, koji je po njoj prignuo žedna usta k izvoru svake kulture u Europi, potisnuta s pravednoga svoga temelja u svezu, koja joj nepruža uvjete redovitu razvoju narodnomu i političkomu, toplom željom, dva puta po njezinih zastupnicih izraženom i kojoj se ovaj sabor najživlje pridružuje, očekuje premilostivi poziv Vašega Veličanstva, da njezino zastupstvo može u dogovore stupiti s ovim Vašemu Veličanstvu vjernim zastupstvom; ona toplom željom izgleda onaj presretni čas, kada će kraljevina Ugarska izpuniti zadanu, plemenitim narodom uvjek svetu, rieč, koja iz zakona progovara: „Kraljevina Ugarska neće i u buduće prestati temeljem prava

Digitized by Google

sv. ugarske krune zahtjevati reinkorporaciju Dalmacije, kao i zahtjevati, da se Dalmacija pridruži kraljevinam Hrvatskoj i Slavoniji".

Na alineju IV. podnese Kušević sliedeći izpravak: „da se u prvoj stavci rieč ovomu izpusti i stavka zamieni s riečmi „ter naravi ove", u drugoj pako liniji da se rieč drugaricami sa rieči „saveznicami" zamieni.

Kod glasovanja bude IV. alineja primljena sa izpravkom Kuševića, te glasi:

U gradu Rieki vise neriešeni, privremeni odnošaji, ter naravi ove privremenosti uzdižu često valove smutnje medju zaveznicami, kojim svi interesi nalažu bratinsku slogu, onaj isti pako zakon, koji govori o reinkorporaciji Dalmacije, govori o gradu Rieki, da će se „glede njegove posebne autonomije i na nju protežućih se zakonodavnih i upravnih odnošajah imati putem odborskih razpravah sabora kraljevine Ugarske i sabora kraljevinah Hrvatske, Slavonije i Dalmacije i grada Rieke postići obće sporazumljenje".

Alineja V. i VI. bude primljena po predlogu odbora, te glasi:

Ali dok u razpravu o pitanju dalmatinskom imaju uticati drugi ustavni faktori monarkije, medju Vašim Veličanstvom i uvjek vjernimi kraljevinami Dalmacijom, Hrvatskom i Slavonijom u riešenju krajiškoga pitanja nestoji ni jedna zaprjeka, ni jedan interes, ni jedan drugi faktor monarkije sa svojim bilo istinitim bilo prividnim pravom.

Tim je upravo najlašnje i najranije sazrielo vrieme spojitbi krajine s materom zemljom, kako pokazuje uzvišeni primjer Vašega Veličanstva s onim nezaboravnim manifestom, koji narodu u krajini velikodušno navješćuje, kako je dospio kraj onoj nuždi, rad kojeno je jedan dio razdvojene kraljevine, stojeći pod puškom, vjekovnu stražu stražio na pragu monarkije i prosvjete, ter može konačno odložiti ubojito oružje, da se pod okriljem ustavne slobode, u jedinstvu s materom zemljom i savezu s kraljevinom Ugarskom posveti djelu moralnoga i materijalnoga razvitka i ovako unapried bude, ne preživljena iznimka u ustavnu sistemu, već u napredku koristno udo monarkije, kako je do sele bio junački joj zatočnik.

Na alineju VII. podnese Kušević sliedeći izpravak: „da se u posliednjoj liniji pred rieči „vojene krajine" stave rieči „hrvatsko-slavonske."

Kod glasovanja bude primljena alineja VII. s izpravkom Kuševićevim, te glasi:

Uvedene uredbe i ustanove za prelazno vrieme davno su već izpunile uspješno svoj zadatak, te se je i ovaj vazda vjerni sabor i cieli narod vrlo obradovao previšemu reskriptu Vašega Veličanstva od 20. kolov. g. 1875., u kojem vlada Vašega Veličanstva u oči zemlje uzima na se povjerenu joj po Vašemu Veličanstvu brigu, da bude izveden članak XIV. zakona od 19. lipnja 1872., krajini posvećena, i u kojem se nada prikazuje za konačno utjelovljenje svega kolikoga područja nekdašnje hrvatsko-slavonske vojene krajine.

Na alineju VIII. podnese Kušević sliedeći izpravak: „da se u trećoj liniji rieči ‚je ona' izpuste, a mjesto toga stavi „su ove kraljevine."

Kod glasovanja bude primljena alineja VIII. s izpravkom Kuševićem, te glasi:

Za malo vremena imati će kraljevine Dalmacija, Hrvatska i Slavonija stupiti u dogovor s kraljevinom Ugarskom o prinosnoj svoti za skupne monarkiji poslove. Čim su ove kraljevine više u materijalnom razvitku zaostale, tim teže osjećaju golemu štetu, koja njihove financijalne odnošaje proizlazi iz nerazmjerna izdatka za dvostruku upravu u zemlji i onako razmjerno malenoj. Bez svih drugih razlogah sam financijalni razlog nadahnjuje ovomu saboru što topliju želju za spojitbom krajine, koja se skladno i naravno izvesti dade uz ugovor o prinosnoj svoti.

Na alineju IX. podnese Kušević sliedeći izpravak: „da se u prvoj liniji rieč „krupne" sa rieči „velike", a u četvrtoj liniji iste alineje rieč „igrala" sa rieči „imala" zamieni.

Kod glasovanja bude primljena alineja IX. s izpravkom Kuševićevim, te glasi:

Vaše Veličanstvo! I ovaj uvjek vjerni sabor pogleda brižnim okom na velike dogodjaje, koji se na susjednom iztoku razvijaju, možebit kano posljednji akt krvave od vjekovah drame, u kojoj je prejasna dinastija Vašega Veličanstva uz pomoć ove zemlje znamenitu ulogu imala; i ovaj sabor naslućuje okolnosti, u kojih bi se mogla poroditi nužda, da Vaše Veličanstvo svom sabranom ogromnom silom djelotvorno izadje na obranu velikih interesah monarkije, koji su nerazdruživi od preporoda i oslobodjenja iztoka. Ti su interesi istovjetni s interesi vjernih Vašemu Veličanstvu kraljevinah Dalmacije, Hrvatske i Slavonije, te će i ona tim oduševljenije i uspješnije svoje sile u svakoj sgodi priložiti obćemu djelu i zadatku monarkije, čim se u željenu jedinstvu bude osjećala jača i sretnija.

Alineja X. bude primljena po predlogu odbora, te glasi:

Smjerno podižući svoj glas k Vašemu Veličanstvu za spojitbu krajine materi zemlji, uvjek vjerni sabor kraljevinah Dalmacije, Hrvatske i Slavonije duboko je uvjeren, da postupa u savršenu skladu koliko s interesi monarkije, toliko s otčinskom i blagom namjerom Vašega Veličanstva i najtoplijom željom naroda, koji zastupa.

Bog živi i štiti Vaše Veličanstvo!

Izcrpiv tako dnevni red, zaključi predsjednik današnju sjednicu u $^{3}/_{4}$12 satih, uričuć buduću za sutra 22. rujna u 10 satih prije podne sliedećim dnevnim redom: 1. Izvješće sjedinjenih odborah za poslove unutarnje uprave i za obćinarstvo ob osnovi zakona o uredjenju zavičajnih odnošajah u kraljevinah Hrvatskoj i Slavoniji. 2. Treće čitanje osnove adrese o spojitbi Krajine.

Krestić v. r.
predsjednik.

Dr. **Marko Lončarić** v. r.
sab. bilježnik.

Digitized by Google

Ban **Ivan Mažuranić**: Molim, prije nego se stavi pitanje, usudjujem se obratiti pozornost na jednu pogriešku štamparsku u ovoj adresi. Zadnja točka alineje 9. imala bi glasiti ovako po pravom smislu: „Ti su interesi istovjetni s interesi vjernih Vašemu Veličanstvu kraljevinah Dalmacije, Hrvatske i Slavonije, te će i one (a ne „ona") tim oduševljenije i uspješnije svoje sile u svakoj sgodi priložiti obćemu djelu i zadatku monarkije, čim se u željenu jedinstvu budu osjećale jače i sretnije." Dakle ovdje stoji svigdje singular mjesto plurala.

Predsjednik: Ova primjetba mislim, da stoji, i da se izpraviti imade.

(Prima se.)

Predsjednik: Ima li kakova drugoga prigovora proti zapisniku?

(Neima.)

Zapisnik se dakle verificira, pošto su neke tiskarske pogrieške izpravljene.

Vis. sabore! Na ovaj vis. sabor nije stigao nikakav podnesak.

Rieč ima g. predstojnik odjela za bogoštovje i nastavu.

Dr. **Pavao Muhić**: Vis. sabore! Dne 13. listopada prošle god. podnio je g. Franjo Folnegović na svietloga bana sliedeću interpelaciju: (Čita ju.)

Vis. sabore! Vaskoliki napredak narodni osniva se na dobrom ustrojenju pučkoga školstva, a ovo se može smatrati samo onda dobro ustrojenim, ako je škola providjena učitelji koji su valjani i koji su voljni vršiti svoju službu svestrano, točno i savjestno.

Vis. sabore! Poznato je, da su povodom preustrojenja pučkoga školstva naše obćine riedkom pripravnošću i skoro bez iznimke navukle na se velike žrtve materijalne, pa one punim pravom zahtievati mogu, da se te materijalne žrtve nadoknade boljim naobraženjem njihovog najdragocjenijeg blaga t. j. djece njihove.

Ako je tomu tako, onda je kr. zemaljska vlada ne samo vlastna po pravu vrhovnog nadzora, nego i u sviesti obvezana, svom opreznošću postupati kod imenovanja učiteljah, da nenamjesti takove, koji nedavaju nikakva jamstva zato, da će svoje težke i uzvišene dužnosti savjestno vršiti. Zato je zem. vlada povodom preustrojenja pučkoga školstva, kada se je radilo o novom dekretovanju učiteljah, pozvala predstojnike političnih oblastih, da ju izvieste o ćudorednom, družtvenom i državljanskom ponašanju učiteljah.

Tu se nije pitalo da li učitelj pripada ovoj ili onoj stranci, koje si u saboru ili parlamentu jedna prema drugoj u oprieci stoje, nego je htjela saznati, da li je učitelj takov, komu se podpunim uvjerenjem može povjeriti zadaća veleважna za državu i njezinu budućnost.

Ima, kako je poznato, vis. kućo, u svakoj državi, izuzam parlamentarnih stranakah, vladinih i opozicionalnih još svakojakih težnjah, nazorah i teorijah, koje nisu tako bezazlene košto se na prvi pogled čini. Razvija se žalibože i u onih predjelih, gdje neima tomu povoda često užasnim načinom i absolutizam i komunizam, a što je još gore, razvija se nihilizam. A nihilizam podkopava i ruši sve temelje državnoga i družtvenoga života. Da li bi vlada pred svojom savjesti i pred svietom bila opravdana, ako bi namjestila takve učitelje, koji su pristaše takovih pogubnih teorijah. Mislim da u ovoj visokoj kući neće dvojiti nitko o tom, i mislim da će g. interpelant biti sa mnom jednog te istog mnienja. Med radikalizmom i med okorjelim konservatizmom imade neka srednja staza, koja najsigurnije i najuspješnije vodi cilju; te sredine želio bi, da se i naše školstvo drži.

Predpostaviv ovo, odgovaram na samu interpelaciju g. zast., i to na točku 1.: Istina je, da je zem. vlada od 30. srp. br. 4225 izdala ne okružnicu, nego je izdala odpis, kojim pozivlje jednoga podžupana, da ju izviesti o sadašnjem ćudorednom, družtvenom i državljanskom ponašanju učiteljah, buduć se je radilo o dekretovanju učiteljah, te su tamo poimence navedeni učitelji onoga područja, na kojeg je predstojnika upravljen onaj odpis zemaljske vlade. Poslje, kako su izbrojena imena učiteljah, sliedi odmah u onom odpisu datum i podpis. O kakvoj okružnici dakle i o pozivanju predstojnikah političnih oblastih i da on tu odredbu kod podčinjenih organah obćinskih proglasi, neima ni govora. Pošto dakle nestaje temelja, mora se porušiti sve ono, što je na temelju sagradjeno, pa zato mislim, da mi ne treba odgovoriti na 2. i 3. točku. Što se tiče 4. točke, da li sú vlade prijašnje tako postupale, odgovaram g. interpelantu, da nisu i da nisu imale povoda takovu postupanju, jer poznato je, da do 1. listopada 1875. bilo je imenovanje učiteljah u drugih rukuh; učitelje su naime imenovali duhovni stolovi, pa zemaljskoj vladi samo do znanja dali njihovo imenovanje. Onda dakle nije imala vlada povoda pitati, kako je moralno, družtveno i državljansko ponašanje učiteljah.

U nekih odpisih, kojimi su se pozivali predstojnici polit. oblastih, da dadu dotična izvješća, stoji rieč „političko ponašanje", nu budući je ta rieč dala povoda krivom tumačenju, to zemaljska vlada nije pitala za to, nego je samo pitala: kako je ćudoredno, družtveno i državljansko ponašanje? Jer prvo mora biti učitelj dobar državljanin, mora biti prijatelj zemlje, u kojoj podučava mladež.

Napokon imam odgovoriti na točku 5. (Čita ju.) Zemaljska vlada nije nikad namjeravala, a niti nenamjerava sada, krnjiti ičije političko pravo i narivavati komu kakvo osvjedočenje; ali opet mora svom odlučnošću zahtievati od svojih ljudih, da se oni kane bučnih i pustih agitacijah, koje im otimlju dragocjeno vrieme i koje ruše njihov ugled u očijuh pučanstva, u očijuh djetce i u očijuh roditeljah. Muževna ozbiljnost, trieznost i umjerenost u svakom obziru, uztrajan rad na polju pedagogičnom, to su svojstva, koja riese svakoga učitelja. Timi svojstvi

Digitized by Google

treba da učitelj prednjači i roditeljem i djeci; treba da takovimi svojstvi zadobije povoljan sud roditeljah, bez kojega on med djetcom nikada uspješno djelovati neće moći. Kažem nadalje: zemaljska vlada zahtievati će, da nestane u nutarnjih sborovih učiteljah ono nesporazumljenje, koje prieči svaki njihov rad na onom polju, na kojem bi ozbiljno morali djelovati. Vis. sabore! Ja sam uvjeren, da red bez slobode radja absolutizam a obratno sloboda bez reda vodi u anarhiu. A, gospodo, sloboda je uži pojam, nego li je svoja volja i razvraćenost.

Ako se dakle učitelj drži svoga zvanja, onda se nije bojati, da će ikakva štetna posljedica pasti na njega zato, što je možebiti za ovoga ili onoga glasovao. Učitelj treba da bude čestit, treba i da bude sviestan svoga znanja i da vrši svoju zadaću, kako se to od njega očekuje, i kako se po pravu zahtjevati može. Narod skrbi za njegovo blagostanje, a po tom može zahtjevati, da mu se oduži savjestnim vršenjem dužnostih svojih, da mu dade blagodat, koja je za narod najveća, a to je izobraženje mladeži školske.

Molim dakle vis. sabor, da izvoli odgovor na interpelaciju g. Folnegovića na znanje uzeti.

Franjo Folnegović: Veoma žalim, što mi poslovnik nedopušta kazati, zašto se s odgovorom zadovoljavam.

Predsjednik: Uzima li vis. sabor odgovor na znanje? (Uzima se.)

Prelazi se na dnevni red. Na dnevnom redu je 3. čitanje adrese, podnieti se imajuće Nj. Veličanstvu. — Molim g. bilježnika, neka ju izvoli pročitati.

Bilj. **Jovan Steković**: (Čita.)

(Medju čitanjem opominje predsjednik galerije, neka mirnije izlaze.)

Predsjednik: Prima li vis. sabor ovu sada pročitanu i ovako sastavljenu adresu u svoj cielosti? Ona gospoda, koja su zato, neka izvole ustati.

(Većina.)

Ova ovako sastavljena adresa podnieti će se Nj. Veličanstvu putem kralj. zem. vlade.

Na dnevnom redu je izvješće sjedinjenih sab. odborah za poslove unut. zem. uprave i za občinarstvo ob „osnovi zakona o uredjenju zavičajnih odnošajah u kraljevinah Hrvatskoj i Slavoniji".

Molim g. izvjestitelja, neka izvoli mjesto zauzeti, a gosp. bilježnika, neka osnovu pročita.

Bilj. **Jovan Steković**: (Čita.)

Predsjednik: Rieč ima g. izvjestitelj.

Dr. **Ante Jordan**: Vis. sabore! Zajednički zak. članak XVI. od 1870 god. o uredjenju seoskih i trgovištnih občinah razlikuje občinare pripadnike, občinare stanovnike, občinare posjednike i občinare nestalne. A po §. 8. istoga članka stiče se občinarstvo ili zavičajnost: rodom, udajom, primanjem u občinu, stalnim namještenjem u javne službe i posjedom nepokretninah. Ove ustanove su po mom mnienju i po nazoru sjedinjenih saborskih odborah što suvišne, što netočne, što pogriešne. Ako ovaj §. 8. u alineji 1. i 2., gdje govori o načinu sticanja prava občinarstva, razlikuje medju pravom, stečenim rodom i pravom uslied uzimanja u službe itd., to je onda suvišno, da se razlika čini u §. 4. litera a) i b) izmedju občinarskih pripadnikah i občinarskih stanovnikah. Po tom su občinarski pripadnici oni, koji stanuju na vlastitom zemljištu, a stanovnici oni, koji uživaju u občinah stan na tudjem posjedu, jesu občinarski podanici. Nu ovo nije samo suvišno, nego i nepravilno, jer po §. 8. izmedju njih nema nikakove razlike, nego svi imadu jednako pravo. — Pogrešno je takodjer dati pravo občinarstva respektive zavičajnosti po alineji 5. §. 8. i prostim posjedom. Po tom pravilu bi svaki pesjedujuć nepokretnine u više občinah, morao imati u svih občinah zavičajno pravo, a po tom naravski bi onaj, koj imade posjede u više občinah, mogao biti član više občinskih obitelji, t. j. pripadnik ili zavičajnik u više občinskih mjestah.

Bitna razlika različitih vrstih občinarah ima se tražiti u glavnom pitanju: koji članovi občine stoje s njom u stalnom državno-pravno priznatom savezu zajednice, koji pako nestoje sa občinom u tako trajnom reć bi obiteljskom odnošaju? Ove razlike naći ćete već u rimskom pravu, kao što nam svjedoče „cives", „municipes". Gradjani, koji imadu u dotičnoj občini svoj zavičaj „patria", luče se od priprostih stanovnikah, koji občini pripadaju, jedino po boravištu i svojem posjedu. „Cives quidem origo, manumessio vel allectio facit, incolas vero domicilium — sicut et divus Hadrianus . . . manifestissime declaravit".

Po ovoj razliki razlikuju takodjer novija zakonodavstva, n. pr. §. 3. privremene naredbe Jelačića bana od g. 1851., onda carski patent od 24. travnja g. 1859. koji se faktično još danas u nas valjanim smatra, zatim austrijski zakon od 5. ožujka g. 1862., a tako i najnoviji zakon bavarski od 23. travnja 1869. u glavnom samo občinare pripadnike (Gemeinde-Angehörige) od priprostih članovah občinskih (Gemeinde-Genossen). Razlika je važna, što se prvi imadu smatrati integrirajućimi članovi obitelji občinske, te su o tom i po naravi pravovlastni, da u občini obitavaju, da ih občina ima trpjeti, ma kako bilo, i da se ima občina zauzimati za nje, kao za svoju djecu, te ih obskrbljivati, ako budu siromašni.

Odnošaji zavičajni uredjuju se u prosvjetnih državah redovito posebnim dotičnim zakonom. Naši dotični propisi su nepodpuni; prem je već spomenuta naredba Jelačića bana u §. 21. odredila, da takovom pripadniku pripada u občini obskrba, prem je takodjer odredjen taj odnošaj i prije spomenutim zakonom od 24. travnja 1859., koji u §. 26. kaže, da ima občina pripadnike obskrbljivati, premda je takodjer sada postojeći občinski red zak. čl. XVI. 1870. u §§. 51.—55. odredio obskrbu zavičajnika, a u §§. 8.—25. po načelih §§. 32.—57. obč. zak. od 24. travnja 1859. ustanovio nekoja pravila, u tom

Digitized by Google

pogledu, §. 51.—55. — ipak gledeć na potrebu same stvari, gledeć na dotične zakone drugih zemaljah, vidjeti je, da su ovi propisi manjkavi i nestalni, te neodgovaraju zahtjevu, koji se stavlja na zakonodavstvo, jer im fale jedinstveni sklad i sustav i mnoge odredbe, po kojih bi se potanko odredilo zavičajno pravo i kako nastane i kako se gubi i kako se može uživati: s toga je, kako po mnienju naše vlade, tako po mnienju sjedinjenih odborah, od prieke nužde bilo, da se ovi odnošaji i kod nas urede, kako su uredjeni napomenutimi zakoni u inih zemljah.

Glavno načelo nalazi se u §. 1. ove osnove, gdje se kaže definicija, u čem obćenito zavičajno pravo obstoji; drugo je glavno načelo u §. 3., gdje se kaže: tko je taj zavičajnik, te kako može to pravo steći. Ostale ustanove zadržavaju potanko propise, kako se to pravo ima prosudjivati i uživati. Tko si je dao truda sravniti predloženu osnovu sa dotičnimi zakoni, koji obstoje u drugih prosvietljenih državah, uvidit će, da ovo nije originalni operat nego da je ovo osnova pretežnim svojim dielom jedina recipirana iz drugih zakonah, po pravilih, koja su u drugih prosvietljenih državah već dugotrajnim izkustvom dobrimi pronadjena.

S toga mi je čast ovu osnovu preporučiti za podlogu specijalne debate.

Predsjednik: Generalna debata počimlje; koji žele rieč uzeti, neka se prijave g. bilj. dr. Lorkoviću.

Pošto se nitko nije prijavio za rieč, uzeti se mora, da vis. sabor u načelu prihvaća i uzima za podlogu specialne debate ovu osnovu. Specialna debata počimlje; molim g. izvjestitelja, da izvoli §. po §. čitati.

Gospoda, koja kane izpravke podnieti, neka ih izvole najaviti prije, nego dotični paragraf u pretres dodje.

Izvjest. dr. **Ante Jordan:** (Čita naslov.)

(Prima se.)

§. 1. Tko imade zavičajno pravo u kojoj obćini, vlastan je u njoj slobodno boraviti i kad osiromaši, tražiti od nje obskrbu.

(Prima se.)

§. 2. Samo ugarsko-hrvatski državljani mogu postići u kojoj obćini zavičajno pravo. Svaki državljanin mora imati u kojoj obćini zavičajno pravo, a takovo mu pripadati može samo u jednoj obćini.

Predsjednik: Čast mi je javiti, da je k ovomu paragrafu g. dr. Lorković podnio sliedeći izpravak.

Bilj. dr. **Lončarić:** (Čita.) Da se mjesto „ugarsko-hrvatski“ metne „hrvatsko-slavonski državljanin“.

Predsjednik: Rieč ima gosp. dr. Lorković.

Dr. **Blaž Lorković:** Moj izpravak nije ništa nova, nego je osnovan na zak. članku 16 od 1870. god., gdje se u §. 4. kaže: „mora onaj hrvatsko-slavonski državljanin biti, koji bude htio biti obćinar“. Dakle zakon taj sam govori o hrvatsko-slavonskom državljanstvu i državljaninu; s toga mislim, da bi sasvim korektno radili, ako bi taj izraz i u novi zakon prenieli. A to tim više, što nenalazimo s druge strane nikakovih zakonah u Ugarskoj, u kojih bi se radilo o ugarsko-hrvatskom državljanstvu, nego svuda samo o ugarskih; zato preporučujem izpravak.

Predsjednik: Rieč ima svietli ban.

Ban **Ivan Mažuranić:** Ja mislim, vis. kućo, da ovo nebi bilo shodno; jer prvo neodgovara temelju onomu, na kojem počiva odnošaj ove zemlje, a taj je temelj, kako znamo, temelj nagodbeni. Po nagodbi državljanstvo je zajednički posao i zajedničko pravo.

Nemože dakle biti Hrvatska posebna država — koliko bi ja i želio, da bi bila, — nu te države do sada još neimamo, niti se to pravo može dokazati iz nagodbenoga zakona. Pravo državljanstva po nagodbi je Ugarskoj i Hrvatskoj na jednoj i drugoj zemlji isto. Ako je to zajedničko pravo, onda se nemože zahtievati, da se rieč „ugarski“ izbriše i metne „hrvatsko-slavonski“, jer hrvatsko državljanstvo bi presumiralo, kao da je Hrvatska vlastna koji zakon donieti, i da onaj, koji bude po tom zakonu smatran državljanom, samo onaj može biti zavičajnik u kraljevini ovoj. Ali toga prava ovomu saboru iz postojoće nagodbe dokazati nemogu, nego u nagodbi se govori, da je posao državljanstva skupni posao i ta je legislativa pridržana zajedničkomu saboru ugarsko-hrvatskomu. Čim ovo stoji, nemože se drugčije kazati, nego mora se ostati kod predloga odbora.

Predsjednik: Rieč ima g. Kušević.

Svetozar Kušević: Vis. sabore! Ja sam za izpravak g. dra Lorkovića. Ja držim, kad je u svih dosadanjih zakonih, koji su stvoreni u ovom saboru, samo rabljeno ime „državljanin hrvatsko-slavonski“, da bi trebalo i nadalje pridržati taj izraz, i to po mom mnienju neće smetati nagodbe. Želio bi dakle, da se svakako naglasi „hrvatsko-slavonski državljanin“, jer to je i termin diplomatički, koji je i u svih zakonih naših dosada rabljen bio.

Predsjednik: Ako nitko neželi govoriti, rieč imade g. izvjestitelj.

Dr. **Ante Jordan**. Vis. Sabore! Izpravak g. dra. Lorkovića nije me iznenadio, jer taj izpravak, dotično izraz, nije nov, nego se nalazi u §. 14. zajedničkoga zak. članka XVI. od god. 1870. Ne samo zato nije me iznenadio, nego i drugih razlogah ima, što sam naime baš ja bio u dotičnoj razpravi odbora onaj, koj sam predložio to, pošto se zazire od predloga vlade, koji glasi na tom mjestu: „državljanin zemaljah krune ugarske“. Ali po dotičnih opazkah gospodi sudrugovom moram popustiti, i to s razloga, jer u istinu pita se o državljanstvu, a žaliboże mi neimamo hrvatskoga državljanstva više, nego sa Ugri ukupno jednu zajedničku krunu, a to je ugarska. Dakle to državljanstvo ima se izraziti makar kakvim izrazom, a izrazom „hrvatsko-slavonski državljan“ nebi kazali ništa, nebismo spomenuli državljanstvo, u

*

Digitized by Google

kojem u istinu jesmo, naime zajedničko, a ta se zajednica najshodnije izrazi samo izrazom „ugarsko-hrvatski". Zato, što dakle nemogu naglasiti vlastito državljanstvo, moram upotriebiti izraz, kao što ga odbor predlaže.

Predsjednik: Najprije će se glasovati o tekstu §. 2. onako, kako ga odbor predlaže. Ona gospoda, koja su zato, da se primi predlog odbora, neka ustanu.

(Većina.)

Tekst odbora je primljen, s toga odpada nužda glasovati o izpravku g. dra Lorkovića.

Izvj. dr. **Ante Jordan**: (Čita poglavje II., § 3.)

§. 3. Zavičajno pravo stiče se:

a) rodom,

b) udajom,

c) izričnim primanjem u svezu zavičajnu ili naselenjem (§. 9 i 10),

d) stalnim namještenjem u javnu službu.

(Prima se.)

§. 4. Zakonita djeca spadaju glede zavičajnoga prava u onu obćinu, u koju spada otac za vrieme kad su rodjena, ili ako je prije toga preminuo, u onu obćinu, u kojoj je u čas smrti imao zavičajno pravo.

Nezakonitoj djeci pripada zavičajno pravo u onoj obćini, u kojoj takovo pristoji njihovoj materi u vrieme poroda.

Pozakonjena (legitimirana) djeca, u koliko jur nisu samosvojna, stiču zavičajno pravo u onoj obćini, u kojoj ga uživa njihov otac u vrieme pozakonjenja.

Pravo zavičajno nestiče se već time, ako tko tudje diete uzme pod svoje ili ga primi u obskrbu.

(Prima se.)

§. 5. Ženske stiču udajom zavičajno pravo u onoj obćini, u kojoj to pravo uživa njihov suprug, a mužki, koj se priženi iz druge obćine u kuću žene si, nestiče zavičajnoga prava samom tom ženitbom, već ju mora steći inim, ovim zakonom propisanim načinom.

(Prima se.)

§. 6. O molbah za primanje u zavičajnu svezu koje obćine (§. 3. lit. c.) odlučuje dotično obćinsko zastupstvo, pa ako se dokaže, da je molitelj kadar vlastitimi silami sebe i obitelj svoju uzdržavati, i ako je poštena života, nesmije se odbiti molbom svojom.

Primanje u zavičajnu svezu niti se smije ograničiti na stanovito vrieme, niti podieliti uz uvjet, koji bi bio na uštrb zakonitim posliedicam zavičajnoga prava.

Svako takovo ograničenje ili uvjet je ništetan i ima se smatrati kao da ga nebi ni bilo.

(Prima se.)

§. 7. Pristojba za primanje u svezu može se na korist obćinske blagajne zahtievati, nu ipak tako, da u seoskih i trgovištnih obćinah nesmije biti veća od 6 fr., a u gradskih obćinah veća od 12 fr.

Ovu pristojbu ustanovljuje obćinsko zastupstvo, koje ju može uvaživ osobite razloge i oprostiti.

Izvj. dr. **Jordan**: Vis. sabore! Moram opaziti, da bude stvar jasnija, da je izostala tiskarskom pogreškom pred riečju „sveza" rieč „zavičajna", premda se to inače samo po sebi razumieva.

(Prima se.)

§. 8. Kad se tko iz nova primi u savez obćine, imade o tom obćinsko poglavarstvo dosadanju njegovu obćinu ubavjestiti i od iste zatražiti točan popis svih članovah obitelji novoga obćinara, da se isti uvedu u popisni imenik obćinarah zavičajnikah.

(Prima se.)

§. 9. Svaki državljanin (§. 2.) vlastan je naseliti se u drugoj obćini.

Naseljenik mora svoju nakanu prijaviti kod obćinskoga poglavarstva one obćine, u kojoj se namjerava naseliti, a obćinsko mu zastupstvo smije uzkratiti naseljenje samo u slučaju:

a) ako se dokaže, da onaj, koj se naseliti kani stoji pod kaznenom iztragom ili kaznom;

b) ako se sam nebi mogao uzdržavati, a da obćini nedodje na teret.

(Prima se.)

§. 10. Ako se tko (§. 9.) iz one obćine, u kojoj je zavičajno pravo uživao, preseli u drugu obćinu, neizstupa kroz to iz sveze svoje prijašnje obćine, i negubi tamo zavičajnosti.

Nu ako dotičnik četiri godine neprekidno obitava u novoj obćini, ako tuj nosi obćinske terete, a obćina, u koju se je preselio, za toga vremena nijednoga od prigovorah, navedenih u §. 9. slovo a) i b), proti njemu učinila nije, smatra se, da je iz sveze prijašnje obćine izstupio i da je zavičajno pravo postignuo u onoj obćini u koju se je njezinim znanjem (§. 9.) preselio, osim da je dotičnik i tečajem toga vremena neprekinuto doprinosio teretom one obćine, iz koje se je preselio bio.

(Prima se.)

§. 11. Stalno namješteni činovnici zemaljski, obćinskih i javnih zakladah, zatim duhovnici i javni učitelji, stiču nastupom službe zavičajno pravo u onoj obćini, u kojoj jim je stalno uredovno sjedište naznačeno.

(Prima se.)

§. 12. Predje li muž iz jedne obćine u drugu, sliedi ga glede prava zavičajnoga žena, ako nije s njim sudbeno razpitana i pridržaje za svoga udovanja to pravo u onoj obćini, u kojoj je njezin muž u čas svoje smrti imao zavičajno pravo.

U slučaju ništovne ženitbe gube žene stečeno po mužu zavičajno pravo, te pripadaju onoj obćini, kojoj su pripadale u vrieme prije toga braka. Sudbeno razstavljene ili razdružene žene zadrže zavičajno pravo ondje gdje su ga imale u vrieme sudbene razstave ili razdruženja.

Izvj. dr. **Ante Jordan**: Moram opet napomenuti, da se je ukrala jedna pogreška: mjesto „razpitana" ima glasiti „razstavljena".

Digitized by Google

Predsjednik: Čast mi je javiti, da je poduio g. Mesić slidedeći izpravak.

Bilježnik dr. **Marko Lončarić**: (Čita. — Vidi zapisnik.)

Predsjednik: Rieč ima g. zast. Mesić.

Mato Mesić: Vis. sabore! Kako se može razabrati iz samoga mojega izpravka, netiče se on stvari, nego samo forme t. j. strukovnog nazivlja, koje se upotrebljuje u ovom §. A najviše sam ga s toga razloga podnio, da udovoljim tom prilikom jednoj želji svojoj, koju već dulje vremena njegujem. Po mom sudu naime — kaošto po sudu svih naobraženih i mislećih ljudih — valja da tvori tielo onakovo, kaošto je ovaj vis. sabor, svoje zakone onako, da budu u svakom pogledu usavršeni.

Savršenost njihova ima se dakako najprije potezati na samu stvar, a uz to nesmije se nikada zaboraviti i na savršenost forme. I to je ono, na što sam htio svratiti pozornost ove vis. kuće.

Jezik naš je — hvala budi onim, koji su se u prošlih vremenih trudili oko njegova usavršivanja, a i onim, koji još dandanas oko toga nastoje — dotjeran već do nekoga stepena savršenosti, a ja opažam, da se ovdje u tvorovih tiela onako visokoga kaošto je ovaj vis. sabor, u razmjerju prama tomu neće koracati napried.

(Glas: „Tako je!")

Tako prema tomu stvar uzimajuć vidi se da nije ni ova osnova posvema onako, kako bi morala biti; bolja je nego možda nekoje druge — a sasvim dobra nije, imade i u njoj nekojih stvarih, koje se nedadu odobriti. Ja priznajem, da ono, što nije pravo u njoj, nije krivnja onoga iz kojega pera je potekla, nego krivnja pada s većom stranom na izvore, iz kojih je crpljena. Da je imao dotičnik kod sastavljanja te osnove pred sobom odnosne izvore iz prošlih vremenah, bio bi mogao tu i tamo naći gdjekoj izraz, gdjekoje stručno nazivlje, koje bi se bilo dalo upotriebiti. Ako bi se bilo onako radilo, bilo bi po mom sudu svakako bolje; jer puno je umjestnije takove izraze prihvatiti, koji imadu temelja u narodu i našem jeziku, nego li nove u život dovadjati. Prema tomu je i udešena rieč moja, koju sam naveo u izpravku svome.

Primjetbi ovoj još dodajem to, da držim, da u istinu naš jezik, premda je dosta liepo razvit, ipak još nije postigao onu savršenost u knjizi, nego će ju onda, kad budemo proučili spomenike iz starijih dobah i ono, što u narodu našem još dandanas živi, kad budemo imali volju, da prihvatimo ono, što je najbolje, a da nebudemo tvorili onako, da n. pr. tursku rieč radje prihvatimo, nego li onu koja je ondje u porabi, gdje smo se rodili.

Glede stvari same pako je ovo, što reći imam: §. 12. bavi se pravom zavičajnosti, koje pripada ženi u slučaju stanovite promjene, ako muž njezin promieni obitavalište svoje, onda pako odredjuje i glede prava zavičajnosti žene, ako se dogodi koja promjena glede sveze ženitbe.

Kaošto će biti poznato, promjene u posliednjem obziru su trojake; a prema tomu valja da budu i izrazi udešeni. Ili naime prvo ona sveza medju ženom i mužem nije bila ženitbena, tada je dužnost sudca da kaže: „matrimonium est nullum"; mi moramo zato imati rieč svoju. Druga promjena, koja bi se mogla dogoditi na jednoj ili drugoj strani, može nastati uslied toga, gdje imade razlogah radi kojih oni nemogu da budu dalje u zajednici ženitbenoj. Obrate se na sud, da ih on netrgajuć svezu ženitbenu jednostavno razstavi u toliko, da nebudu siljeni više zajedno boraviti; t. j. t. zv. „separatio coram toro et mensa". Treći slučaj je taj, da se oni posve razstanu. Dogodi se naime kakav uzrok, uslied kojega onda zakon dopušta dotičnoj crkvenoj i svjetskoj vlasti, da se sveza medju njima posve raztrgne; i oni se vrate u ono isto stanje, u kojem su bili prije nego su se uzeli. A prema tomu mora biti i izraz u zakonu udešen.

Budući je o svakom tih slučajevah ovdje govor, zato treba uzeti tri posebne rieči. Dakle kakovo bi nazivlje uzeo za prvi slučaj? Ja bi rekao „ženitba je uništena". Za drugi slučaj, gdje je sudac izrekao svoju „separatio coram toro et mensa", upotriebio bi rieč „razpitati". U 1. al. vidim tu rieč, a u 2. veli se „sudbeno razstavljanje", — dakle upotrebljuju se za jedan pojam dvie rieči. I ovo se mora pobijati. Za treći slučaj, gdje svi odnošaji prestanu medju mužem i ženom, upotrebljena je ovdje rieč „razdruženje". Ovo bi ja takodjer pobijao; jer ako se pita kakva je razlika medju riečima „razstava" i „razdruženje", moram priznati, da neima nikakve, nego da je to jedno te isto. Nijedan znajući hrvatski nebi pogodio, da znači „razstava" isto što latinski izraz „separatio coram toro et mensa", a „razdruženje" da znači onaj slučaj, gdje je ženitbena sveza podpuno prestala. Tomu neima nigdje podkriepe. Poradi toga u izpravku svome prvo predlažem ovo, da se za ono, što znači „separatio coram toro et mensa" t. j. njemački „Scheidung", gdje se netrga sveza, nego samo zajednica prestane, predlažem rieč „razpitati", netvrdeći, kao da ove rieči, koje se nalaze ovdje u zak. osnovi („razstaviti" i „razdružiti"), nisu isto tako liepe, nu samo velim, da mi se ona druga rieč (razpitati) osobito ljubi, jer imade i tehničku svoju vriednost. Ako joj naime idem tražit etimon, držim se ja toga mnienja, pa imajući proti sebi znamenite jezikoslovce, da nije srodna po svom korjenu sa riečju „pitati", „upitati" itd., te da neima glasiti „razpítati", nego „rázpitati"; sastavljena je naime od „raz" i „pitati", odkuda dolazi „pića" ili staro „pišta" (Speise). Dakle ljude, koji su imali zajedno „piću", razstavio je sudac, i nemogu se dalje zajedno hraniti. Radi toga bi preporučio vis. saboru ovaj dio mojega izpravka. (Odobravanje.)

Za treće pako stanje, u kojem se dieli sva sveza ženitbena, gdje bude — reć bi — sveza raztrgana, uzeo bi rieč koja znači „vinculum solvere" (Trennung des Bandes der Ehe), a ta bi bila po mom mnienju „razriešiti", medjutim da „razdružiti" više ide na „separatio co-

Digitized by Google

ram toro et mensa" nego na ovo drugo. To je prvi dio moga izpravka.

Što se tiče drugoga diela, to se opravdava — ako bude primljen moj prvi — sam po sebi zbog toga, što smiera jedino tamo da se uvede jednolikost u ovom paragrafu.

Predsjednik: Rieč ima g. barun Ožegović.

Barun **Ljudevit Ožegović**: Vis. sabore! Ja si neargumentiram pravo, da hrvatski jezik bolje poznajem od štovanoga svoga g. predgovornika, nu mislim, da je ovdje tekstuacija sasvim točna.

Izmedju „razstaviti" i „razdružiti" ja uviek razlikovati mogu. Ja „razdruženje" na toliko shvaćam, što družtvo prestaje, te jednostavno muž i žena u družtvu više neživi, a u „raztavljanju" bitnost braka prestaje. O „razstavljanju" može biti govora možda kod pristašah inih vjeroizpoviedanjah, al ne kod katolikah. „Razpitati" je rieč narečja kajkavskoga, i kajkavci su obično katolici, a kod katolikah o razstavljanju nemože govora biti. Pod „razpitivanjem" ja više razumijem to, gdje samo družtvo prestane. Nu budući je ovdje ovaj izraz uvršten, mislim, da je i na toliko na mjestu, jer „razpitati" u sebi sadržaje „raztavljanje". Nego što se tiče smisla riečih „razstavljenje" i „razdruženje", to ja u njih vidim razliku. Ovom rieči „razpitati" izcrpljeno je dakle sve, što je zakonodavac ovdje reći htio

Predsjednik: Rieč imade svietli ban.

Ban **Ivan Mažuranić**: Vis. kućo! Ovaj izpravak veleučenoga gosp. profesora Mesića ima dva alternativa: prvo ide se na to, da se terminologija mienja, koja je ovdje upotrebljena, te da se mjesto „razstaviti" i „razdružiti" kaže „razpitati" i „razriešiti" svezu; a drugo, ako neprodre s tim izpravkom, veli, neka se k 1. alineji upotriebi izraz „razstavljenje" kao i u drugih alinejah. Dakle ovo je izvolio braniti gospodin profesor Mesić. — Ja bi se usudio vis. kuću umoliti, da ostane kod onoga, što odbor predlaže, jer bi onda izlazilo na drugu alternativu g. prof. Mesića, da se mjesto „razpitati" metne „razstaviti", da bude terminologija svuda jednaka. A to zato preporučujem, jer imade tu terminologiju gradjanski zakon, od koje mi, dok gradjanski zakon stoji, nikako odustati nesmijemo; jer to je terminologija, koja je već jedan put u zakonodavstvu u običaju.

Kaže gosp. predgovornik, da se škola služi drugim izrazom. Naravno, da se školi to pravo oduzeti nemože; ali opet usudjujem se tu primjetbu učiniti, da ni škola, gospodo, nemože imati to pravo, da ona zakonitu terminologiju po svoju mienja, ali ja nemogu priznati školi pravo, da mjesto uzakonjene terminologije upotrebljuje drugu. Kad se bude vidjelo, da je doktrina tako jako napredovala i terminologija tako daleko dospjela, da bi bilo potrebno, uzeti u reviziju obstojeći zakon, onda će se zakoni po školi ravnati. I ako dodje do toga, što ja predvidjam, da će doći, da bude uzet u reviziju gradjanski zakon, onda će se moći promieniti dotični izrazi; ali dok zakon nebude promienjen, dotle bi mogla najveća konfuzija nastati, ako bi u jednom zakonu, kao što je gradj. zakon, upotrebljivali izraze jedne, a u drugih pomanjih zakonih da bi upotrebljivali izraze druge. Odatle bi mogla nastati najveća smutnja kod upotrebljivanja tih zakonah.

Zato bi se usudio preporučiti vis. kući, da se ostavi, kako je već navedeno po g. izvjestitelju, i čini mi se, da je tako i odbor predložio, da se u prvoj alineje reče: „žena, ako nije s mužem sudbeno razstavljena", kao što gosp. Mesić u drugom dielu svojega izpravka predlaže; u drugoj alineji pako, neka se mjesto one terminologije, što no je od njega predložena, ostavi, kako je odbor predložio.

Poštovani g. predgovornik izvolio se je upustiti malo u filologiju. Da je bolje shodno vrieme razgovoriti se o filologiji, ja bi se takodjer u to upustio, nego onako samo kažem, da mi se nečini pravom uztvrditi, da „razpitati" dolazi od „pića", nego mislim, da zbilja dolazi od pitati; jerbo one iste okolice, koje se služe jako liepim izrazom „razpitati", upotrebljuju taj izraz i u drugih sličnih slučajevih, kao n. pr. mi nećemo čuti kod puka, da kaže: meni je dosudjeno, nego veli „dopitano". A što je gosp. barun Ožegović napomenuo, to mi se čini, da nije upravo razumio one terminologije, kako je veleučeni gosp. prof. Mesić preporučio. Vi ste izvolili braniti terminologiju te osnove, ali ste onda po mom mnienju pomiešali „razstaviti" sa pojmom „razdružiti", što je naravno išlo na mlin g. Mesića. Da nebude tih konfuzijah, koje su se ovdje proizvele medju g. predgovornici, to bi želio, da se ostane kod predloga odbora.

Predsjednik: Rieč ima g. Kušević.

Svetozar Kušević: Vis. sabore! Pri svojem uvaženju ovoga razlaganja, što je g. Mesić izvolio reći, držim da je u zakonu nuždna jasnost i takovi izrazi, koji su već primljeni i poznati u narodu, s toga bi se protivio proti izrazu „razpitati", jer sam uvjeren, da ovoga izraza nitko osim Hrvatske nebi razumio, bar u Slavoniji nije taj izraz poznat, a u Sriemu još manje. A budući je treba da se kod svih zakon jednako razumieva, zato sam proti njegovu izpravku.

Izvjestitelj dr. **Ante Jordan**: Vis. sabore! Kao što su gg. predgovornici opazili, izpravak prof. Mesića netraži nikakve promjene u smislu §-a 12, već hoće da uvede samo nekakve nove izraze. Možda bi se nježnomu filologičkomu duhu više mililo „razpitati", nu u Slavoniji toga izraza zbilja neima; a ja kao pravnik moram se tomu izrazu radi toga protiviti, jer svaki posebni zakon nalazi tumačenje svojih izrazah u glavnom občinskom zakonu, na koj se svraćaju svi ostali zakoni u tom pogledu, kada bi kakova dvojba mogla nastati. Već sada ima 24 god., odkada se nalazi u tom zakonu izraz „razstaviti" i „razdružiti". Pod ovim izrazom svaki pravnik znade što imade razumievati; dočim kad bi čitao u novom zakonu

Digitized by Google

-dan poseban izraz „razpitati“ ili „razriešiti“, morao bi pomisliti, da bi ovim novim izrazom našao dotičnoj zakonskoj osnovi smisla. S toga ja kao pravnik moram taj izraz odbiti.

Što se tiče druge želje gosp. predlagatelja, izjavio se je, da je predlažuć ovaj izpravak pripravan umiriti se tim, da ako bude izpravak zabačen, da se poradi doslednosti u prvoj alinei mjesto „razpita“ stavi „razstavi“. Ja sam prije kazao, da se je pogrieškom neznam kojom, budi pogrieškom odbora, budi tiskarskom ili pisarskom rieč „razpitana“ uvukla mjesto rieči „razstavljena“. Zato molim vis. kuću, da izpravak g. Mesića zabaci.

Predsjednik: Prije nego će se glasovati, molim, da se pročita ovaj §., kako ga je odbor predložio.

Izvjestitelj dr. **Ante Jordan**: (Čita.)

Predsjednik: Ona gospoda, koja su zato, da se tekst §. 12. primi onako, kako je po odboru predložen, neka izvole ustati.

(Većina.)

Predlog odbora je primljen, odpada nužda glasovati o izpravku g. Mesića.

Izvjestitelj dr. **Jordan** čita §. 13.

§. 13. Ako nastane promjena u zavičajnom pravu roditeljah, tad nesamosvojna zakonita i pozakonjena djeca sliede otca, a nezakonita majku.

Samosvojna pako djeca imadu pravo zavičajno u onoj občini, u kojoj su ga uživala u ono vriema, kad su postigla samosvojnost.

Nezakonita djeca, koja pri udaji matere nebudu pozakonjena, zadrže, ako i nisu u vrieme te udaje jošte samosvojna, zavičajno pravo, koje su dotle uživala.

(Prima se.)

§. 14. Smrt zakonitoga otca ili nezakonite matere nemienja zavičajnoga prava djece.

(Prima se.)

§. 15. Zavičajno pravo, koje pripada vojničkim osobam prigodom njihova pristupa u vojničku službu i nakon izstupa iz iste, ima se vazda prosuditi po ovom zakonu.

Predsjednik: Na §. 15. podnio je g. Mesić izpravak sliedeći. Molim g. bilježnika, neka ga izvoli pročitati.

Dr. **M. Lončarć**: (Čita.)

„Mjesto rieči „nakon izstupa iz iste“, neka se kaže „nakon izstupa iz nje“.

Izvjestiteij: Ja u ime sjedinjenoga odbora primam ovaj izpravak.

(Prima se.)

§. 16. Gubitkom državljanstva gubi se i zavičajno pravo.

(Prima se.)

§. 17. U slučaju, kad bi se osoba, koja je izgubila ugarsko-hrvatsko državljanstvo, uslied državnih ugovorah imala opet natrag primiti, ili, kad bi se takova osoba opet u zemlju vratila u namjeri, da u njoj ostane, a druga se koja država nebi skloniti dala, da ju preuzme, stupa ista opet u ono zavičajno pravo, koje je uživala prije gubitka državljanstva.

(Prima se.)

§. 18. Pravo zavičajno utrnjuje u jednoj občini postignućem toga prava u drugoj občini.

(Prima se.)

§. 19. Nitko se nemože valjano odreći zavičajnoga prava, dok nije takovo pravo gdje drugdje stekao.

(Prima se.)

§. 20. Osobe, kojih se zavičajno pravo predbježno neda izkazati, imadu se po ustanovah sliedećih pragrafah pridieliti jednoj občini, u kojoj će se smatrati tako dugo zavičajnimi, dok se neiztraži njihovo zavičajno pravo, koje im pripada, ili dok one takovo gdje drugdje nepostignu.

(Prima se.)

§. 21. Osobe bez zavičaja pridieljuju se sliedećim redom:

1) onoj občini, u kojoj su unovačene bile u stalnu vojsku ili u domobranstvo;

2) onoj občini, u kojoj su prije pitanja, nastavšega o njihovu zavičajnom pravu, najduže vremena ali ipak najmanje jednu godinu dobrovoljno i neprekidno prebivale; ako je pak to prebivanje redomice u više občinah bivalo, zadnjoj občini;

3) onoj občini, gdje su rodjene, ili ako su nahodnici, onoj, gdje su nadjene, a osobe, uzgojene ili nalazeće se u javnom rodilištu ili nahodištu, ako im se za rodno ili nahodno mjesto nezna, občini, gdje se rodilište ili nahodište nalazi;

4) onoj občini, u kojoj se nadju u vrieme zametnuta pitanja o njihovu zavičajnom pravu.

Predsjednik: Na §. 21. podnio je barun Ožegović sliedeći izpravak:

Bilježnik dr. **Lončarić**: (Čita.)

„Broj 3. bi imao doći na broj 1., dosliedno onda broj 1. na broj 2., a broj 2. na broj 3.

Predsjednik: Rieč ima barun Ožegović.

Barun **Ljudevit Ožegović**: Vis. sabore! Na prvi mah ovaj izpravak nevažan izgleda, nego ako se u namjeri ovaj §. provede, to je ipak od kakove važnosti, jer §. kaže: „Osobe bez zavičajnosti pridieljuju se sliedećim redom“ itd. Ovaj red je već u 3. §. naznačen, gdje se govori o zavičajnom pravu. Tamo se kaže: „zavičajno pravo podigava se: a) rodom, b) udajom, c) izrečenim primanjem u svezu zavičajnu, d) stalnim namještenjem u javnu službu“. Ja mislim, da bi ovaj isti red valjalo zadržati i u §. 21.; jer svakako je stečenje zavičajnoga prava „in prima linea“ sa rodom skopčano; dakle iz ovoga razloga bi morao ovaj §. tako glasiti, da ona točka, gdje se govori o rodjenju osobah, bude prva, zatim, ako to nije konstatirano, gdje je rodjen, bar se može konstatirati, gdje je unovačen i baš ovo je novačenje skopčano jako uzko s rodjenjem, jer obično oni, koji matrikule

Digitized by Google

vode, moraju znati za poslove u novačenju. Ova dva uvjeta su više manje slična, te se nemože uvjek unovačenje subsumirati pod 4. slučaj, naime: „stalnim namještenjem u javnih službah“.

Ja mislim, da se bude ovaj red, koj je u §. 3. propisan, dosliedno u ovom §. 21. uzdržao, ako se naime moj izpravak prime i pravo zavičajno pridieljuje onim redom, da se najprije gleda gdje je rodjen, ako se to konstatirati nemože, onda gdje je unovačen, a zatim gdje je naseljen. Taj je naime uvjet naseljenja u drugoj alineji ovdje naved n, koj bi po mom predlogu imao u trećoj alinei stojati. Ja mislim, da je ovaj red sasvim logičan i dosliedan, da se u §. 21. isti red uzdrži, koj je u trećem §-u zadržan. Zato preporučam vis. kući svoj izpravak.

(Medjutim zauzme predsjedničko mjesto drugi podpredsjednik Petar Horvat.)

Predsjednik: Rieč ima presvietli ban.

Ban **Ivan Mažuranić:** Ja bi se usudio biti toga mnenja, da bi se ovaj red pridržao u ovom §-u 21., koj je po odboru ustanovljen i kako ga je takodjer zemaljska vlada u svojoj osnovi predložila. Ovaj §. 21. govori o onih slučajevih, gdje se radi o tom, da se osobi takovoj, koja neima nigdje zavičajnosti, od strane oblasti dade neka zavičajnost, da joj se naznači jedna občina, kojoj se imade unapred uračunati kao zavičajnik. I to je svrha ovoga zakona, da se ti pojavi urede; jer to pravo zavičajnosti nije bez tereta za dotičnu občinu, niti bez blagodati za onoga o kojem se radi. Dakle kad se nadje osoba, kojoj se za zavičajnost nezna, ima se pitati prvo: koja občina ima nositi za nju terete; drugo, da li je kod toga čovjeka u istinu taj slučaj, da mu se podpora mora pružati. Ako se radi o prvom pitanju, koja občina ima unapred toga N. N. za svoga zavičajnika primiti, i kojoj zakon nalaže, da ga „ex officio“ mora smatrati za svoga zavičajnika, da se mora zanj brinuti, onda moramo gledati, za koju občinu ima najviše zasluge, jer se nesmije občini čovjek nametnuti, da se zanj skrbi, ako taj za nju neima nikakovih zaslugah.

Ja mislim, da onaj, koj je u kojoj občini unovačen, je njoj najveću zaslugu učinio s toga, jer da nije on uzet, bio bi uzet koji drugi mjesto njega. Ja mislim, da onaj, koj svoju krv i zdravlje — ako bi se smio tako prosto izraziti — na pazar nosi, ima zasluge za tu občinu. Ako se dakle dogodi, da je za občinu stupio pod oružje kao soldat, onda mislim, da najviše pravo ima, da ta občina zanj unapried skrbi. To je bilo stanovište vlade i stanovište odbora, po kojem se je postupalo; zato je na prvo mjesto postavljeno to: ako se zna iz koje je občine uzet u soldate, onda je pripadnik te občine, ako nije drugčije zavičajnosti imao.

G. barun Ožegović, koji je postavio ovaj izpravak, polazi sa drugoga gledišta. On govori, neka se metne u onu občinu, u kojoj je rodjen. Ja se usudjujem pitati: kakve će zasluge imati za občinu tim, što se je tamo rodio? Ja mislim, da neće nikakovih. Naravski, kad se radi o tom, gdje se imade takovomu nesretniku naznačiti zavičajnost, ako je tamo, gdje se je rodio, neima, opredieliti će mu se najprije ondje, gdje je bio uzet, da služi pod puškom.

Ja mislim, da na svaki način može zakon lakše prisiliti občinu, iz koje je kao soldat izašao, nego gdje se je slučajno kao diete rodio. Radi toga držim, da u prvom slučaju mora stajati: „pridieljuju se onoj občini, u kojoj su unovačene bile u stalnu vojsku ili u domobranstvo“. Radi toga bi se usudio kazati, jer se onako ništa drugo nepredlaže, nego da se mjesto dužnosti vojničke postavi dužnost rodjenja, da to nemogu zagovarati; nego ja preporučam, da se primi, kako je odbor predložio, jerbo soldat ima najveću zaslugu za dotičnu občinu, a diete, koje se je rodilo u kojoj občini, nemože nikakove zasluge za nju imati.

Predsjednik: Rieč ima gosp. izvjestitelj.

Dr. **Ante Jordan:** Vis. sabore! Moram priznati od svoje strane, da izpravak baruna Ožegovića odaje oštroumnost. A koliko sam ja razglabao §. za §-om, stavku za stavkom, nisam mogao dokučiti razloge tomu. Doslovce glasi ovaj §. onako, kako je glasio §. 17. z. čl. XVI. od god. 1870. i kako glasi u Cislajtaniji dotični §. 19. Tek sada razmišljajuć, kakvi bi razlogi mogli biti, zašto u jednom i drugom zakonu ima baš ovaj red, tumačim si sada stvar ovako: gdje je tko unovačen, to se laglje za nj zna nego gdje je rodjen, te se uviek predmnieva, da ima pravo otačbine, gdje je tko unovačen, zatim gdje je dragovoljno probavio, a onda se dodje tek na mjesto rodjenja.

Zašto? — Svakako, jer ako stoji u §. 8. z. čl. XVI. respektive u §. 3. ove z. osnove na prvom mjestu, da se zavičajno pravo stiče rodom, to se samo po sebi razumieva, da se taj zavičaj mienja kod čovjeka od 20, 24—40 god. ili udajom, ili je stalno namješten u javnu službu. Kod svih ovih slučajah će se prije konstatirati i izkazati pravo zavičajnosti, nego kad bi se pitalo, gdje se je dotičnik rodio. — S toga preporučam redakciju.

(Prima se.)

§. 22. Zakonita supruga muža bez zavičaja pridieljuje se onoj občini, kojoj je pridieljen njezin suprug, ako s njim u zajednici živi.

Nasuprot pak supruga muža bezzavičajnika, ako s njime neživi u zajednici, kao i udova takova imade se pridieliti po ustanovah §. 21., ako nisu jur stekle gdje zavičajnoga prava.

(Prima se.)

§. 23. Nesamosvojna djeca bezzavičajnikah imadu se pridieliti onoj občini, kojoj bude pridieljen njihov otac, a kako nezakonita tako i zakonita, kojim je otac umro, onoj občini, kojoj bude pridieljena njihova mati, ako takova djeca živu u zajednici s otcem dotično s materom.

Djeca samosvojna i djeca nesamosvojna, ako ova ne-

Digitized by Google

živu u zajednici s otcem dotično s materom, a isto tako i sirote osobah bezzavičajnih imadu se prideliti po ustanovah §. 21., ako već nisu gdje stekla zavičajnoga prava.

(Prima se.)

§. 24. Ovim zakonom nemienjaju se uredbe i dužnosti postojećih i dobrotvornih zavodah i zakladah.

Na koliko obskrba siromahah u obćini nadmašuje dužnosti i sredstva tih zavodah i zakladah, obvezana je obćina svoje zavičajnike, kada osiromaše, podupirati.

Ban **Ivan Mažuranić**: Ja bih se usudio samo jednu primjetbu učiniti, koja spada više na gramatiku, nego na što drugo. Ovdje vidim — možda je pogreška tiskarska — da se rieč „siromah" čudnovato deklinira. U poglavju IV. je „siromak" sa „k" pisano, u §. 28. u drugoj alineji stoji „siromaši"; a kad je to, onda bismo morali imati ondje nominativ „siromah", jer se i kaže „osiromašiti" a ne „osiromačiti". Zato mislim, neka se po gramatici izpravi deklinacija, te stavi sing. „siromah", plur. „siromasi". Meni barem koliko je jezik poznat, nigdje se tako negovori; tako govore samo oni, koji „h" nepoznaju. To sam držao za shodno napomenuti.

(Prima se.)

§. 25. Obćina je obvezana to učiniti samo u toliko, u koliko nisu treće osobe po gradjanskom pravu ili po inih zakonih dužne skrbiti za siromahe.

Osobe ove, ako im je moguće izpuniti obvezanosti ove, imadu se u slučaju uzkrate zakonitim putem na to prisiliti, medjutim ima obćina preuzeti obskrbu uz priuzdržaj prava, da zahtieva od obvezanika naknadu učinjena troška.

(Prima se.)

§. 26. Prema dužnosti, spomenutoj u §. 24., imade obćina siromahom dati potrebitu prehranu i kada su bolestni, obskrbu.

Pod obskrbom siromašne djece razumjeva se i skrb za njihov uzgoj.

(Prima se.)

§. 27. Obćina odredjuje sama unutar postojećih zakonah i uredabah, na koji se način imade obaviti obskrba siromahah.

(Prima se.)

§. 28. Obćina je samo u toliko dužna obskrbiti siromaha, u koliko se on vlastitimi silami obskrbiti nemože.

Za djelo sposobni siromasi, traže li obskrbu od obćine, imadu se, ako s dobre volje neće, prisiliti na obavljanje prikladnih za nje radnjah.

(Prima se.)

§. 29. Obskrbne troškove za siromašne osobe nepoznata zavičaja, nastavše do njihovoga pridieljenja (§. 21.), namiruje zemaljski erar, a poslje pridieljenja ona obćina, kojoj budu pridieljene, izuzam ipak nahodnike, za koje će trošak zemlja nositi u smislu postojećih o tom posebnih propisah.

Pronadje li se s vremenom prava zavičajna obćina takovih pridieljenih osobah, ima tada toli zemaljski erar, koli ona obćina, kojoj su pridieljene, pravo tražiti naknadu troška od zavičajne obćine, ili od onih, koji su po zakonu na to obvezani (§. 30.)

(Prima se.)

§. 30. U priekoj nuždi nesmije obćina ni stranim siromahom uzkratiti podpore, već ima i bolestne takove siromahe njegovati, o tom odmah ubaviestiti zavičajnu obćinu i ako bi ova nepoznata bila, nastojati, da ju potraživanjem pronadje.

Za svaku kašnjenjem u tom obziru prouzročenu štetu odgovorna je obćina.

Naknadu ovakovih obskrbnih troškovah može obćina po svom izboru tražiti ili od zavičajne obćine, ili od onoga, koji je po gradjanskom pravu ili po inih zakonih na to obvezan, a zavičajnoj obćini pripada pravo regresa na one, na koje ta dužnost pada.

(Prima se.)

§. 31. Domovnica je izprava, kojom se priznaje, da osoba, kojoj je izdana, uživa zavičajno pravo u obćini.

(Prima se.)

§. 32. Obćina zavičajna izdava domovnice, providjene uredskim pečatom obćine, bezplatno.

U domovnicah mora biti točno i razgovietno ubilježeno: obćina i podžupanija, ili grad, zatim ime i prezime, značaj, zanimanje, doba i stališ dotičnika, ime i prezime roditeljah i rodno mjesto, i to naročitom potvrdom da on u obćini ili u gradu N. zavičajnost uživa.

Domovnicu podpisuje osim izdavajućega obćinskoga poglavarstva i posjedatelj iste, a ako ovaj nije vješt pisanju, ima se to na domovnici zabilježiti.

(Prima se.)

§. 33. Domovnica nesmije se nikomu uzkratiti, koj zavičajno pravo u obćini uživa.

(Prima se.)

§. 34. Domovnica je ništetna, ako obćina naknadno dokazati može, da je posjednik iste u vrieme, kad mu je izdana, imao zavičajno pravo u drugoj kojoj obćini.

(Prima se.)

§. 35. Razprave i odluke u poslovih, tičućih se zavičajnoga prava, spadaju, izuzam slučajeve u ovom zakonu naznačene, u poslovanje političkih oblastih (podžupanijah i gradskih poglavarstvah).

(Prima se.)

§. 36. Na koliko u tih poslovih nadodju preporna pitanja gradjansko-pravna, n. pr.: o zakonitom ili nezakonitom porodu, zatim o naknadi koju traže obćine za obskrbne troškove od osobah, po gradjanskom zakonu na to obvezanih, odlučuje vazda sud.

(Prima se.)

§. 37. O naknadi obskrbnih troškovah, koje obćini inim, a ne gradjanskim zakonom na to obvezana osoba ili druga koja obćina namiriti mora, odlučuju oblasti političke, pače i u slučaju §. 36. ima politička oblast pred-

Digitized by Google

bježno ustanoviti odštetnu svotu za obskrbu, te se ob iznosu te svote u sudbenom postupku više razpravljati nemože.

(Prima se.)

§. 38. Politička oblast (§. 35.) može odlukom riešavati pitanja o pripadnom zavičajnom pravu ili na zahtjev stranke ili obćine ili ureda radi samo onda, ako se tim obćina njezina kotara priznaje obćinom zavičajnom.

Drži li pako, da onaj, o kojega zavičajnom pravu se radi, imade polag učinjenih izvidjenjah pravo zavičajno u obćini upravnoga područja druge koje političke oblasti, ima se tada obratiti na ovu oblast.

Ako se obe, što se tiče odluke, slažu, imadu stvar riešiti sporazumno.

Nu kada medju njimi nebude postignuto sporazumljenje, tada se ima ciela razprava predložiti zemaljskoj vladi, koja će, ako su obe oblasti njoj podredjene, o tom odlučiti, ako pak jedna od njih spada u područje druge koje upravne oblasti zemaljske, staviti se u sporazumljenje s nadležnimi za to višjimi oblastmi drugoga onoga upravnoga područja.

(Prima se.)

§. 39. Proti odlukam nižih političkih oblastih (§. 35.) u poslovih prava zavičajnoga ide pritužba na zemaljsku vladu u roku od 30 danah.

(Prima se.)

§. 40. Uzkrati li obćina izdatbu domovnice (§. 33), može se stranka obratiti na predpostavljenu političku oblast, koja će, ako je zavičajno pravo pritužitelja u obćini pravomoćnom odlukom nedvojbeno postalo, obćini naložiti, da mu domovnicu izdade.

(Prima se.)

§. 41. Osobe nepoznata, dvojbena ili preporna zavičaja nesmije obćina, pod jamstvom za sve štete i troškove, odpravljati u drugu obćinu, već jih ima u svom području trpiti dotle, dok se njihovo zavičajno pravo po propisih ovoga zakona konačno neustanovi.

Kada je pitanje o zavičajnom pravu ovakovih osobah po nadležnih oblastih riešeno, pa se ipak koja obćina bez razloga krati, takove preuzeti, imade ova naknaditi sav tim postupkom nastali trošak dotičnoj obćini, gdje su te osobe uzdržavane.

Kako o dužnosti, tako i o kolikoći naknade odlučuju političke oblasti.

(Prima se.)

§. 42. U svakoj obćini imade se voditi točan imenik svih obćinarah zavičajnikah.

Ovaj imenik mora obćinsko poglavarstvo na koncu svake godine pregledati i prema potrebi izpraviti.

(Prima se.)

§. 43. Svi dosadanji zakoni i propisi, stojeći u oprieci sa ustanovami ovoga zakona, stavljaju se izvan krieposti.

Danom, kojim zakon ovaj stupa u kriepost, po prijašnjih propisih jur stečena zavičajna prava ostaju valjanimi dotle, dok po ustanovah ovoga zakona neugasnu.

(Prima se.)

§. 44. Provedba ovoga zakona povjerava se banu.

(Prima se.)

Predsjednik: Kako je zakonska osnova o uredjenju zavičajnih odnošajah u specialnoj debati prihvaćena, to je današnji dnevni red izcrpljen. — Buduću sjednicu uričem za ponedjeljak u 11 satih prije podne. Na dnevnom redu će biti treće čitanje ovoga sada prihvaćenoga zakona, zatim proglašenje zajedničkih zakonah.

(12 satih 30 časovah.)

Digitized by Google

Osamdeset i peta saborska sjednica,

držana dne 24. rujna 1877. u 11 sati prije podne pod predsjedničtvom saborskoga predsjednika Nikole Krestića.

Pregled: Zapisnik prošle sjednice. — Podnesci. — Odgovor svietloga bana na interpelaciju g. zast. J. Vončine i St. Popovića glede porabe tiskovnog zakona. — Dnevni red: Treće čitanje zak. osnove o uredjenju zavičajnih odnošajah u Hrvatskoj i Slavoniji. — Proglašenje zajedničkih zakonah.

(11 satih 15 min.)

Predsjednik: (Zvoni.) Sjednica počimlje. Molim gosp. bilježnika, da izvoli pročitati zapisnik.

Bilj. dr. **Marko Lončarić**: (Čita.)

Zapisnik

LXXXIV. sjednice sabora kraljevinah Dalmacije, Hrvatske i Slavonije, držane u glavnom i zemaljskom gradu Zagrebu dne 22. rujna 1877. pod predsjedničtvom saborskoga predsjednika gospodina Nikole Krestića u prisutnosti 44 saborska člana.

Od kr. zemaljske vlade prisutni: ban Ivan Mažuranić, odielni predstojnici dr. Pavao Muhić i dr. Marijan Derenčin.

Čitan je zapisnik posliednje sjednice.

Na primjetbu preuzvišenoga gospodina bana, da bi se u zapisniku i u adresi imalo u redku 8. mjesto zaostala „zaostale“, mjesto osjeća „osjećaju“, mjesto njezino „njihovo“; u alineji 9. redku 8. mjesto ona ima biti „one“, u redku 10. mjesto bude osjećala jača i sretnija „budu osjećale jače i sretnije“.

Ovi izpravci imadu se preduzeti u samoj adresi i zapisniku. Iza toga bude zapisnik ovjerovljen.

Na sabor nisu prispjeli nikakovi podnesci.

Predstojnik odjela za bogoštovje i nastavu odgovara na interpelaciji Franje Folnegovića, stavljenu u 55 saborskoj sjednici, držanoj dne 13. listopada 1876.

Interpelant zadovoljava se odgovorom, a kuća prima ga na znanje.

Predje se na dnevni red.

Na dnevnom je redu treće čitanje adrese o cielokupnosti kraljevinah Dalmacije, Hrvatske i Slavonije, koja glasi:

Vaše Veličanstvo!

Sabor kraljevinah Dalmacije, Hrvatske i Slavonije pristupa k uzvišenomu priestolu Vašega Veličanstva s onom smjernosti, koju su naši predci vazda umjeli spojiti s podpunom iskrenosti, kada god su sa svietlom krunom uredjivali prava i državne poslove domovine.

Dok iz ciele povjesti glasno govori nauka i opomena, koje su ogromne žrtve narodi u to ime polagali, da uz neoskvrnjivost priestola uzčuvaju proti svakoj navali cjelovitost svoga zavičaja, pravedno u njoj smatrajući najtvrdju podlogu narodnomu životu i razcvjetu, dotle hrvatski narod s dubokom pečali promatra raztrgane dielove, od kojih je sastavljena bila njegova domovina, Vašemu Veličanstvu imetkom i životom vazda odane kraljevine Dalmacija, Hrvatska i Slavonija.

Dalmacija, častna i nezaboravna koljevka državnomu životu hrvatskoga naroda, koji je po njoj prignuo žedna usta k izvoru svake kulture u Europi, potisnuta s pravednoga svoga temelja u svezu, koja joj nepruža uvjete redovitu razvoju narodnomu i političkomu, toplom željom, dva puta po njezinih zastupnicih izraženom i kojoj se ovaj sabor najživlje pridružuje, očekuje premilostivi poziv Vašega Veličanstva, da njezino zastupstvo može u dogovore stupiti s ovim Vašemu Veličanstvu vjernim zastupstvom; ona toplom željom izgleda onaj presretni čas, kada će kraljevina Ugarska izpuniti zadanu, plemenitim narodom uvjek svetu, rieč, koja iz zakona progovara: „Kraljevina Ugarska neće i u buduće prestati temeljem prava sv. ugarske krune zahtjevati reinkorporaciju Dalmacije, kao i zahtjevati, da se Dalmacija pridruži kraljevinam Hrvatskoj i Slavoniji“.

U gradu Rieki vise neriešeni, privremeni odnošaji, ter naravi ove privremenosti uzdižu često valove smutnje medju zaveznicami, kojim svi interesi nalažu bratin-

Digitized by Google

bježno ustanoviti odštetnu svotu za obskrbu, te se ob iznosu te svote u sudbenom postupku više razpravljati nemože.

(Prima se.)

§. 38. Politička oblast (§. 35.) može odlukom riešavati pitanja o pripadnom zavičajnom pravu ili na zahtjev stranke ili obćine ili ureda radi samo onda, ako se tim obćina njezina kotara priznaje obćinom zavičajnom.

Drži li pako, da onaj, o kojega zavičajnom pravu se radi, imade polag učinjenih izvidjenjah pravo zavičajno u obćini upravnoga područja druge koje političke oblasti, ima se tada obratiti na ovu oblast.

Ako se obe, što se tiče odluke, slažu, imadu stvar riešiti sporazumno.

Nu kada medju njimi nebude postignuto sporazumljenje, tada se ima ciela razprava predložiti zemaljskoj vladi, koja će, ako su obe oblasti njoj podredjene, o tom odlučiti, ako pak jedna od njih spada u područje druge koje upravne oblasti zemaljske, staviti se u sporazumljenje s nadležnimi za to višjimi oblastmi drugoga onoga upravnoga područja.

(Prima se.)

§. 39. Proti odlukam nižih političkih oblastih (§. 35.) u poslovih prava zavičajnoga ide pritužba na zemaljsku vladu u roku od 30 danah.

(Prima se.)

§. 40. Uzkrati li obćina izdatbu domovnice (§. 33), može se stranka obratiti na predpostavljenu političku oblast, koja će, ako je zavičajno pravo pritužitelja u obćini pravomoćnom odlukom nedvojbeno postalo, obćini naložiti, da mu domovnicu izdade.

(Prima se.)

§. 41. Osobe nepoznata, dvojbena ili preporna zavičaja nesmije obćina, pod jamstvom za sve štete i troškove, odpravljati u drugu obćinu, već jih ima u svom području trpiti dotle, dok se njihovo zavičajno pravo po propisih ovoga zakona konačno neustanovi.

Kada je pitanje o zavičajnom pravu ovakovih osobah po nadležnih oblastih riešeno, pa se ipak koja obćina bez razloga krati, takove preuzeti, imade ova naknaditi sav tim postupkom nastali trošak dotičnoj obćini, gdje su te osobe uzdržavane.

Kako o dužnosti, tako i o kolikoći naknade odlučuju političke oblasti.

(Prima se.)

§. 42. U svakoj obćini imade se voditi točan imenik svih obćinarah zavičajnikah.

Ovaj imenik mora obćinsko poglavarstvo na koncu svake godine pregledati i prema potrebi izpraviti.

(Prima se.)

§. 43. Svi dosadanji zakoni i propisi, stojeći u oprieci sa ustanovami ovoga zakona, stavljaju se izvan krieposti.

Danom, kojim zakon ovaj stupa u kriepost, po prijašnjih propisih jur stečena zavičajna prava ostaju valjanimi dotle, dok po ustanovah ovoga zakona neugasnu.

(Prima se.)

§. 44. Provedba ovoga zakona povjerava se banu.

(Prima se.)

Predsjednik: Kako je zakonska osnova o uredjenju zavičajnih odnošajah u specialnoj debati prihvaćena, to je današnji dnevni red izcrpljen. — Buduću sjednicu uričem za ponedjeljak u 11 satih prije podne. Na dnevnom redu će biti treće čitanje ovoga sada prihvaćenoga zakona, zatim proglašenje zajedničkih zakonah.

(12 satih 30 časovah.)

Digitized by Google

Osamdeset i peta saborska sjednica,

držana dne 24. rujna 1877. u 11 sati prije podne pod predsjedničtvom saborskoga predsjednika Nikole Krestića.

Pregled: Zapisnik prošle sjednice. — Podnesci. — Odgovor svietloga bana na interpelaciju g. zast. J. Vončine i St. Popovića glede porabe tiskovnog zakona. — Dnevni red: Treće čitanje zak. osnove o uredjenju zavičajnih odnošajah u Hrvatskoj i Slavoniji. — Proglašenje zajedničkih zakonah.

(11 satih 15 min.)

Predsjednik: (Zvoni.) Sjednica počimlje. Molim gosp. bilježnika, da izvoli pročitati zapisnik.

Bilj. dr. **Marko Lončarić:** (Čita.)

Zapisnik

LXXXIV. sjednice sabora kraljevinah Dalmacije, Hrvatske i Slavonije, držane u glavnom i zemaljskom gradu Zagrebu dne 22. rujna 1877. pod predsjedničtvom saborskoga predsjednika gospodina Nikole Krestića u prisutnosti 44 saborska člana.

Od kr. zemaljske vlade prisutni: ban Ivan Mažuranić, odielni predstojnici dr. Pavao Muhić i dr. Marijan Derenčin.

Čitan je zapisnik posliednje sjednice.

Na primjetbu preuzvišenoga gospodina bana, da bi se u zapisniku i u adresi imalo u redku 8. mjesto zaostala „zaostale", mjesto osjeća „osjećaju", mjesto njezino „njihovo"; u alineji 9. redku 8. mjesto ona ima biti „one", u redku 10. mjesto bude osjećala jača i sretnija „budu osjećale jače i sretnije".

Ovi izpravci imadu se preduzeti u samoj adresi i zapisniku. Iza toga bude zapisnik ovjerovljen.

Na sabor nisu prispjeli nikakovi podnesci.

Predstojnik odjela za bogoštovje i nastavu odgovara na interpelaciji Franje Folnegovića, stavljenu u 55 saborskoj sjednici, držanoj dne 13. listopada 1876.

Interpelant zadovoljava se odgovorom, a kuća prima ga na znanje.

Predje se na dnevni red.

Na dnevnom je redu treće čitanje adrese o cielokupnosti kraljevinah Dalmacije, Hrvatske i Slavonije, koja glasi:

Vaše Veličanstvo!

Sabor kraljevinah Dalmacije, Hrvatske i Slavonije pristupa k uzvišenomu priestolu Vašega Veličanstva s onom smjernosti, koju su naši predci vazda umjeli spojiti s podpunom iskrenosti, kada god su sa svietlom krunom uredjivali prava i državne poslove domovine.

Dok iz ciele povjesti glasno govori nauka i opomena, koje su ogromne žrtve narodi u to ime polagali, da uz neoskvrnjivost priestola uzčuvaju proti svakoj navali cjelovitost svoga zavičaja, pravedno u njoj smatrajući najtvrdju podlogu narodnomu životu i razcvjetu, dotle hrvatski narod s dubokom pečali promatra raztrgane dielove, od kojih je sastavljena bila njegova domovina, Vašemu Veličanstvu imetkom i životom vazda odane kraljevine Dalmacija, Hrvatska i Slavonija.

Dalmacija, častna i nezaboravna koljevka državnomu životu hrvatskoga naroda, koji je po njoj prignuo žedna usta k izvoru svake kulture u Europi, potisnuta s pravednoga svoga temelja u svezu, koja joj nepruža uvjete redovitu razvoju narodnomu i političkomu, toplom željom, dva puta po njezinih zastupnicih izraženom i kojoj se ovaj sabor najživlje pridružuje, očekuje premilostivi poziv Vašega Veličanstva, da njezino zastupstvo može u dogovore stupiti s ovim Vašemu Veličanstvu vjernim zastupstvom; ona toplom željom izgleda onaj presretni čas, kada će kraljevina Ugarska izpuniti zadanu, plemenitim narodom uvjek svetu, rieč, koja iz zakona progovara: „Kraljevina Ugarska neće i u buduće prestati temeljem prava sv. ugarske krune zahtjevati reinkorporaciju Dalmacije, kao i zahtjevati, da se Dalmacija pridruži kraljevinam Hrvatskoj i Slavoniji".

U gradu Rieki vise neriešeni, privremeni odnošaji, ter naravi ove privremenosti uzdižu često valove smutnje medju zaveznicami, kojim svi interesi nalažu bratin-

*

sku slogu, onaj isti pako zakon, koji govori o reinkorporaciji Dalmacije, govori o gradu Rieki, da će se „glede njegove posebne autonomije i na nju protežućih se zakonodavnih i upravnih odnošajah imati putem odborskih razpravah sabora kraljevine Ugarske i sabora kraljevinah Hrvatske, Slavonije i Dalmacije i grada Rieke postići obće sporazumljenje“.

Ali dok u razpravu o pitanju dalmatinskom imaju uticati drugi ustavni faktori monarkije, medju Vašim Veličanstvom i uvjek vjernimi kraljevinami Dalmacijom, Hrvatskom i Slavonijom u riešenju krajiškoga pitanja nestoji ni jedna zaprjeka, ni jedan interes, ni jedan drugi faktor monarkije sa svojim bilo istinitim bilo prividnim pravom.

Tim je upravo najlašnje i najranije sazrielo vrieme spojitbi krajine s materom zemljom, kako pokazuje uzvišeni primjer Vašega Veličanstva s onim nezaboravnim manifestom, koji narodu u krajini velikodušno navješćuje, kako je dospio kraj onoj nuždi, rad kojeno je jedan dio razdvojene kraljevine, stojeći pod puškom, vjekovnu stražu stražio na pragu monarkije i prosvjete, ter može konačno odložiti ubojito oružje, da se pod okriljem ustavne slobode, u jedinstvu s materom zemljom i savezu s kraljevinom Ugarskom posveti djelu moralnoga i materijalnoga razvitka i ovako unapried bude, ne preživljena iznimka u ustavnu sistemu, već u napredku koristno udo monarkije, kako je do sele bio junački joj zatočnik.

Uvedene uredbe i ustanove za prelazno vrieme davno su već izpunile uspješno svoj zadatak, te se je i ovaj vazda vjerni sabor i cieli narod vrlo obradovao previšemu reskriptu Vašega Veličanstva od 20 kolov. g. 1875., u kojem vlada Vašega Veličanstva u oči zemlje uzima na se povjerenu joj po Vašemu Veličanstvu brigu, da bude izveden članak XIV. zakona od 19. lipnja 1872., krajini posvećena, i u kojem se nada prikazuje za konačno utjelovljenje svega kolikoga područja nekdašnje hrvatsko-slavonske vojene krajine.

Za malo vremena imati će kraljevine Dalmacija, Hrvatska i Slavonija stupiti u dogovor s kraljevinom Ugarskom o prinosnoj svoti za skupne monarkiji poslove. Čim su ove kraljevine više u materijalnom razvitku zaostale, tim teže osjećaju golemu štetu, koja na njihove financijalne odnošaje proizlazi iz nerazmjerna izdatka za dvostruku upravu u zemlji i onako razmjerno malenoj. Bez svih drugih razlogah sam financijalni razlog nadahnjuje ovomu saboru što topliju želju za spojitbom krajine, koja se skladno i naravno izvesti dade uz ugovor o prinosnoj svoti.

Vaše Veličanstvo! I ovaj uvjek vjerni sabor pogleda brižnim okom na velike dogodjaje, koji se na susjednom iztoku razvijaju, možebit kano posljednji akt krvave od vjekovah drame, u kojoj je prejasna dinastija Vašega Veličanstva uz pomoć ove zemlje znamenitu ulogu imala; i ovaj sabor naslućuje okolnosti, u kojih bi se mogla poroditi nužda, da Vaše Veličanstvo svom sabranom ogromnom silom djelotvorno izadje na obranu velikih interesah monarkije, koji su nerazdruživi od preporoda i oslobodjenja iztoka. Ti su interesi istovjetni s interesi vjernih Vašemu Veličanstvu kraljevinah Dalmacije, Hrvatske i Slavonije, te će i ona tim oduševljenije i uspješnije svoje sile u svakoj sgodi priložiti obćemu djelu i zadatku monarkije, čim se u željenu jedinstvu bude osjećala jača i sretnija.

Smjerno podižući svoj glas k Vašemu Veličanstvu za spojitbu krajine materi zemlji, uvjek vjerni sabor kraljevinah Dalmacije, Hrvatske i Slavonije duboko je uvjeren, da postupa u savršenu skladu koliko s interesi monarkije, toliko s otčinskom i blagom namjerom Vašega Veličanstva i najtoplijom željom naroda, koji zastupa.

Bog živi i štiti Vaše Veličanstvo!

Na pitanje predsjednikovo usvoji sabor adresu, kako je bila pročitana, te će se dostaviti kralj. zemalj. vladi.

Zatim uzeto je na razpravu izviešće sjedinjenih saborskih odborah za poslove unutarnje i za obćinarstvo ob „osnovi zakona ob uredjenju zavičajnih odnošajah u kraljevinah Hrvatskoj i Slavoniji.“

Bilježnik Steković pročita prvi put predlog odborov.

Izviestitelj dr. Jordan obrazlaže predlog odborov, koj bude primljen za podlogu specijalne debate.

U specijalnoj debati primljen je po predlogu odborovu naslov, koj glasi:

ZAKON
ob uredjenju zavičajnih odnošajah u kraljevinah Hrvatskoj i Slavoniji.

Poglavje I. Obćenite ustanove primljeno po predlogu odbora.

§. 1. primljen je po predlogu odbora, te glasi:

§. 1. Tko imade zavičajno pravo u kojoj obćini, vlastan je u njoj slobodno boraviti i kad osiromaši, tražiti od nje obskrbu.

Na §. 2. podnese zastupnik dr. Blaž Lorković izpravak: „da se u §. 2. mjesto riečih „ugarsko hrvatski“ metne „hrvatsko-slavonski“ državljani. Kod glasovanja prihvaćen je većinom glasovah §. 2. po predlogu odborovu, te glasi:

§. 2. Samo ugarsko-hrvatski državljani mogu postići u kojoj obćini zavičajno pravo. Svaki državljanin mora imati u kojoj obćini zavičajno pravo, a takovo mu pripadati može samo u jednoj obćini.

§§. 3. 4. 5. i 6. primljeni su bez promjene po predlogu odborovu, te glase:

Poglavje II. O postignuću, promjeni i gubitku zavičajnoga prava.

§. 3. Zavičajno pravo stiče se:

a) rodom,
b) udajom,
c) izričnim primanjem u svezu zavičajnu ili naselenjem (§. 9 i 10),
d) stalnim namještenjem u javnu službu.

Digitized by Google

§. 4. Zakonita djeca spadaju glede zavičajnoga prava u onu obćinu, u koju spada otac za vrieme kad su rodjena, ili ako je prije toga preminuo, u onu obćinu, u kojoj je u čas smrti imao zavičajno pravo.

Nezakonitoj djeci pripada zavičajno pravo u onoj obćini, u kojoj takovo pristoji njihovoj materi u vrieme poroda.

Pozakonjena (legitimirana) djeca, u koliko jur nisu samosvojna, stiču zavičajno pravo u onoj obćini, u kojoj ga uživa njihov otac u vrieme pozakonjenja.

Pravo zavičajno nestiče se već time, ako tko tudje diete uzme pod svoje ili ga primi u obskrbu.

§. 5. Ženske stiču udajom zavičajno pravo u onoj obćini, u kojoj to pravo uživa njihov suprug, a mužki, koj se priženi iz druge obćine u kuću žene si, nestiče zavičajnoga prava samom tom ženitbom, već ju mora steći inim, ovim zakonom propisanim načinom.

§. 6. O molbah za primanje u zavičajnu svezu koje obćine (§. 3. lit. c.) odlučuje dotično obćinsko zastupstvo. pa ako se dokaže, da je molitelj kadar vlastitimi silami sebe i obitelj svoju uzdržavati, i ako je poštena života, nesmije se odbiti molbom svojom.

Primanje u zavičajnu svezu niti se smije ograničiti na stanovito vrieme, niti podieliti uz uvjet, koji bi bio na uštrb zakonitim posliedicam zavičajnoga prava.

Svako takovo ograničenje ili uvjet je ništetan i ima se smatrati kao da ga nebi ni bilo.

Isto tako je prihvaćen §. 7. uz dodatak, da se u prvom redku poslje rieči „svezu" doda „zavičajnu", te §. 7. glasi:

§. 7. Pristojba za primanje u zavičajnu svezu može se na korist obćinske blagajne zahtievati, nu ipak tako, da u seoskih i trgovištnih obćinah nesmije biti veća od 6 fr., a u gradskih obćinah veća od 12 fr.

Ovu pristojbu ustanovljuje obćinsko zastupstvo, koje ju može uvaživ osobite razloge i oprostiti.

§§. 8, 9, 10 i 11. primljeni su bez promjene po predlogu odborovu, te glase:

§. 8. Kad se tko iz nova primi u savez obćine, imade o tom obćinsko poglavarstvo dosadanju njegovu obćinu ubavjestiti i od iste zatražiti točan popis svih članovah obitelji novoga obćinara, da se isti uvedu u popisni imenik obćinarah zavičajnikah.

§. 9. Svaki državljanin (§. 2.) vlastan je naseliti se u drugoj obćini.

Naseljenik mora svoju nakanu prijaviti kod obćinskoga poglavarstva one obćine, u kojoj se namjerava naseliti, a obćinsko mu zastupstvo smije uzkratiti naseljenje samo u slučaju:

a) ako se dokaže, da onaj, koj se naseliti kani stoji pod kaznenom iztragom ili kaznom;
b) ako se sam nebi mogao uzdržavati, a da obćini nedodje na teret.

§. 10. Ako se tko (§. 9.) iz one obćine, u kojoj je zavičajno pravo uživao, preseli u drugu obćinu, neizstupa kroz to iz sveze svoje prijašnje obćine, i negubi tamo zavičajnosti.

Nu ako dotičnik četiri godine neprekidno obitava u novoj obćini, ako tuj nosi obćinske terete, a obćina, u koju se je preselio, za toga vremena nijednoga od prigovorah, navedenih u §. 9. slovo a) i b), proti njemu učinila nije, smatra se, da je iz sveze prijašnje obćine izstupio i da je zavičajno pravo postignuo u onoj obćini u koju se je njezinim znanjem (§. 9.) preselio, osim da je dotičnik i tečajem toga vremena neprekinuto doprinosio teretom one obćine, iz koje se je preselio bio.

§. 11. Stalno namješteni činovnici zemaljski, obćinskih i javnih zakladah, zatim duhovnici i javni učitelji, stiču nastupom službe zavičajno pravo u onoj obćini, u kojoj jim je stalno uredovno sjedište naznačeno.

Na §. 12. stavlja zastupnik M. Mesić sliedeći izpravak: „U drugoj alineji mjesto rieči: „Sudbeno razstavljene ili razdružene žene zadrže zavičajno pravo ondje, gdje su ga imale u vrieme sudbene nastave ili razdruženja" — neka se stavi: „Sudbeno razpitane žene, kao što i one, kojih je ženitba razriešena, zadrže zavičajno pravo ondje, gdje su ga imale u vrieme sudbenoga razpita ili razriešenja njihove ženitbe."

Za onaj slučaj, da se nebi prihvatila rieč r a z p i t za separatio quoad torum et mensorum, valjalo bi u prvoj alineji mjesto rieči razpitana staviti onu, koja dolazi u alineji drugoj naime: „r a z s t a v l j e n a".

Kod glasovanja prihvaćen je §. 12. po predlogu odbora te glasi:

§. 12. Predje li muž iz jedne obćine u drugu, sliedi ga glede prava zavičajnoga žena, ako nije s njim sudbeno razstavljena i pridržaje za svoga udovanja to pravo u onoj obćini, u kojoj je njezin muž u čas svoje smrti imao zavičajno pravo.

U slučaju ništovne ženitbe gube žene stečeno po mužu zavičajno pravo, te pripadaju onoj obćini, kojoj su pripadale u vrieme prije toga braka. Sudbeno razstavljene ili razdružene žene zadrže zavičajno pravo ondje gdje su ga imale u vrieme sudbene razstave ili razdruženja.

§§. 13. i 14. primljeni su po predlogu odborovu, te glasi:

§. 13. Ako nastane promjena u zavičajnom pravu roditeljah, tad nesamosvojna zakonita i pozakonjena djeca sliede otca, a nezakonita majku.

Samosvojna pako djeca imadu pravo zavičajno u onoj obćini, u kojoj su ga uživala u ono vrieme, kad su postigla samosvojnost.

Nezakonita djeca, koja pri udaji matere nebudu pozakonjena, zadrže, ako i nisu u vrieme te udaje jošte samosvojna, zavičajno pravo, koje su dotle uživala.

§. 14. Smrt zakonitoga otca ili nezakonite matere nemienja zavičajnoga prava djece.

Na §. 15. podnese zastupnik M. Mesić izpravak:

Digitized by Google

„Mjesto rieči: i nakon izstupa iz iste neka se stavi: i nakon izstupa iz nje“.

Kod glasovanja primljen je §. 15. s izpravkom zastupnika Mesića, te glasi:

§. 15. Zavičajno pravo, koje pripada vojničkim osobam prigodom njihova pristupa u vojničku službu i nakon izstupa iz nje, ima se vazda prosuditi po ovom zakonu.

§§. 16, 17, 18, 19, i 20. primljeni su po predlogu odborovu, te glase:

§. 16. Gubitkom državljanstva gubi se i zavičajno pravo.

§. 17. U slučaju, kad bi se osoba, koja je izgubila ugarsko-hrvatsko državljanstvo, uslied državnih ugovorah imala opet natrag primiti, ili, kad bi se takova osoba opet u zemlju vratila u namjeri, da u njoj ostane, a druga se koja država nebi skloniti dala, da ju preuzme, stupa ista opet u ono zavičajno pravo, koje je uživala prije gubitka državljanstva.

§. 18. Pravo zavičajno utrnjuje u jednoj obćini postignućem toga prava u drugoj obćini.

§. 19. Nitko se nemože valjano odreći zavičajnoga prava, dok nije takovo pravo gdje drugdje stekao.

Poglavje III. O postupku s osobami bez zavičaja.

§. 20. Osobe, kojih se zavičajno pravo predbježno neda izkazati, imadu se po ustanovah sliedećih pragrafah pridieliti jednoj obćini, u kojoj će se smatrati tako dugo zavičajnimi, dok se neiztraži njihovo zavičajno pravo, koje im pripada, ili dok one takovo gdje drugdje nepostignu.

Na §. 21. podnese zastupnik naroda barun Ljudevit Ožegović sliedeći izpravak: „broj 3. imao bi dojti na miesto broja 1; br. 1. bi zatim sliedio kao broj 2., a dosliedno broj 2. kao broj 3.“

Kod glasovanja prihvaćen je §. 21. po predlogu odbora, te glasi:

§. 21. Osobe bez zavičaja pridieljuju se sliedećim redom:

1) onoj obćini, u kojoj su unovačene bile u stalnu vojsku ili u domobranstvo;

2) onoj obćini, u kojoj su prije pitanja, nastavšega o njihovu zavičajnom pravu, najduže vremena ali ipak najmanje jednu godinu dobrovoljno i neprekidno prebivale; ako je pak to prebivanje redomice u više obćinah bivalo, zadnjoj obćini;

3) onoj obćini, gdje su rodjene, ili ako su nahodnici, onoj, gdje su nadjene, a osobe, uzgojene ili nalazeće se u javnom rodilištu ili nahodištu, ako im se za rodno ili nahodno mjesto nezna, obćini, gdje se rodilište ili nahodište nalazi;

4) onoj obćini, u kojoj se nadju u vrieme zametnuta pitanja o njihovu zavičajnom pravu.

§§. 22, 23, 24, 25, 26, 27, 28, 29, 30, 31, 32, 33, 34, 35, 36, 37, 38, 39, 40, 41, 42, 43. i 44. primljeni su predlogu odbora, te glase:

§. 22. Zakonita supruga muža bez zavičaja pridieljuje se onoj obćini, kojoj je pridieljen njezin suprug, ako s njim u zajednici živi.

Nasuprot pak supruga muža bezzavičajnika, ako s njime neživi u zajednici, kao i udova takova imade se pridieliti po ustanovah §. 21., ako nisu jur stekle gdje zavičajnoga prava.

§. 23. Nesamosvojna djeca bezzavičajnikah imadu se pridieliti onoj obćini, kojoj bude pridieljen njihov otac, a kako nezakonita tako i zakonita, kojim je otac umro, onoj obćini, kojoj bude pridieljena njihova mati, ako takova djeca živu u zajednici s otcem dotično s materom.

Djeca samosvojna i djeca nesamosvojna, ako ova neživu u zajednici s otcem dotično s materom, a isto tako i sirote osobah bezzavičajnih imadu se prideliti po ustanovah §. 21., ako već nisu gdje stekla zavičajnoga prava.

Poglavje IV. Ob obvezanosti obćine na obskrbu siromahah.

§. 24. Ovim zakonom nemienjaju se uredbe i dužnosti postojećih i dobrotvornih zavodah i zakladah.

Na koliko obskrba siromahah u obćini nadmašuje dužnosti i sredstva tih zavodah i zakladah, obvezana je obćina svoje zavičajnike, kada osiromaše, podupirati.

§. 25. Obćina je obvezana to učiniti samo u toliko, u koliko nisu treće osobe po gradjanskom pravu ili po inih zakonih dužne skrbiti za siromahe.

Osobe ove, ako im je moguće izpuniti obvezanosti ove, imadu se u slučaju uzkrate zakonitim putem na to prisiliti, medjutim ima obćina preuzeti obskrbu uz pridržaj prava, da zahtieva od obvezanika naknadu učinjena troška.

§. 26. Prema dužnosti, spomenutoj u §. 24., imade obćina siromahom dati potrebitu prehranu i kada su bolestni, obskrbu.

Pod obskrbom siromašne djece razumjeva se i skrb za njihov uzgoj.

§. 27. Obćina odredjuje sama unutar postojećih zakonah i uredabah, na koji se način imade obaviti obskrba siromahah.

§. 28. Obćina je samo u toliko dužna obskrbiti siromaha, u koliko se on vlastitimi silami obskrbiti nemože.

Za djelo sposobni siromasi, traže li obskrbu od obćine, imadu se, ako s dobre volje neće, prisiliti na obavljanje prikladnih za nje radnjah.

§. 29. Obskrbne troškove za siromašne osobe nepoznata zavičaja, nastavše do njihovoga pridieljenja (§. 21.), namiruje zemaljski erar, a poslje pridieljenja ona obćina, kojoj budu pridieljene, izuzam ipak nahodnike, za koje će trošak zemlja nositi u smislu postojećih o tom posebnih propisah.

Pronadje li se s vremenom prava zavičajna obćina takovih pridieljenih osobah, ima tada toli zemaljski erar, koli ona obćina, kojoj su pridieljene, pravo tražiti na-

Digitized by Google

knadu troška od zavičajne obćine, ili od onih, koji su po zakonu na to obvezani (§. 30.)

§. 30. U priekoj nuždi nesmije obćina ni stranim siromahom uzkratiti podpore, već ima i bolestne takove siromahe njegovati, o tom odmah ubaviestiti zavičajnu obćinu i ako bi ova nepoznata bila, nastojati, da ju potraživanjem pronadje.

Za svaku kašnjenjem u tom obziru prouzročenu štetu odgovorna je obćina.

Naknadu ovakovih obskrbnih troškovah može obćina po svom izboru tražiti ili od zavičajne obćine, ili od onoga, koji je po gradjanskom pravu ili po inih zakonih na to obvezan, a zavičajnoj obćini pripada pravo regresa na one, na koje ta dužnost pada.

Poglavje V. O domovnicah.

§. 31. Domovnica je izprava, kojom se priznaje, da osoba, kojoj je izdana, uživa zavičajno pravo u obćini.

§. 32. Obćina zavičajna izdava domovnice, providjene uredskim pečatom obćine, bezplatno.

U domovnicah mora biti točno i razgovietno ubilježeno: obćina i podžupanija, ili grad, zatim ime i prezime, značaj, zanimanje, doba i stališ dotičnika, ime i prezime roditeljah i rodno mjesto, i to naročitom potvrdom da on u obćini ili u gradu N. zavičajnost uživa.

Domovnicu podpisuje osim izdavajućega obćinskoga poglavarstva i posjedatelj iste, a ako ovaj nije vješt pisanju, ima se to na domovnici zabilježiti.

§. 33. Domovnica nesmije se nikomu uzkratiti, koj zavičajno pravo u obćini uživa.

§. 34. Domovnica je ništetna, ako obćina naknadno dokazati može, da je posjednik iste u vrieme, kad mu je izdana, imao zavičajno pravo u drugoj kojoj obćini.

Poglavje VI. O nadležnosti i o postupku u poslovih zavičajnih.

§. 35. Razprave i odluke u poslovih, tičućih se zavičajnoga prava, spadaju, izuzam slučajeve u ovom zakonu naznačene, u poslovanje političkih oblastih (podžupanijah i gradskih poglavarstvah).

§. 36. Na koliko u tih poslovih nadodju preporna pitanja gradjansko-pravna, n. pr.: o zakonitom ili nezakonitom porodu, zatim o naknadi koju traže obćine za obskrbne troškove od osobah, po gradjanskom zakonu na to obvezanih, odlučuje vazda sud.

§. 37. O naknadi obskrbnih troškovah, koje obćini inim, a ne gradjanskim zakonom na to obvezana osoba ili druga koja obćina namiriti mora, odlučuju oblasti političke, pače i u slučaju §. 36. ima politička oblast predbježno ustanoviti odštetnu svotu za obskrbu, te se ob iznosu te svote u sudbenom postupku više razpravljati nemože.

§. 38. Politička oblast (§. 35.) može odlukom riešavati pitanja o pripadnom zavičajnom pravu ili na zahtjev stranke ili obćine ili ureda radi samo onda, ako se tim obćina njezina kotara priznaje obćinom zavičajnom.

Drži li pako, da onaj, o kojega zavičajnom pravu se radi, imade polag učinjenih izvidjenjah pravo zavičajno u obćini upravnoga područja druge koje političke oblasti, ima se tada obratiti na ovu oblast.

Ako se obe, što se tiče odluke, slažu, imadu stvar riešiti sporazumno.

Nu kada medju njimi nebude postignuto sporazumljenje, tada se ima ciela razprava predložiti zemaljskoj vladi, koja će, ako su obe oblasti njoj podredjene, o tom odlučiti, ako pak jedna od njih spada u područje druge koje upravne oblasti zemaljske, staviti se u sporazumljenje s nadležnimi za to višjimi oblastmi drugoga onoga upravnoga područja.

§. 39. Proti odlukam nižih političkih oblastih (§. 35.) u poslovih prava zavičajnoga ide pritužba na zemaljsku vladu u roku od 30 danah.

§. 40. Uzkrati li obćina izdatbu domovnice (§. 33), može se stranka obratiti na predpostavljenu političku oblast, koja će, ako je zavičajno pravo pritužitelja u obćini pravomoćnom odlukom nedvojbeno postalo, obćini naložiti, da mu domovnicu izdade.

§. 41. Osobe nepoznata, dvojbena ili preporna zavičaja nesmije obćina, pod jamstvom za sve štete i troškove, odpravljati u drugu obćinu, već jih ima u svom području trpiti dotle, dok se njihovo zavičajno pravo po propisih ovoga zakona konačno neustanovi.

Kada je pitanje o zavičajnom pravu ovakovih osobah po nadležnih oblastih riešeno, pa se ipak koja obćina bez razloga krati, takove preuzeti, imade ova naknaditi sav tim postupkom nastali trošak dotičnoj obćini, gdje su te osobe uzdržavane.

Kako o dužnosti, tako i o kolikoći naknade odlučuju političke oblasti.

§. 42. U svakoj obćini imade se voditi točan imenik svih obćinarah zavičajnikah.

Ovaj imenik mora obćinsko poglavarstvo na koncu svake godine pregledati i prema potrebi izpraviti.

Poglavje VII. Zaključne ustanove.

§. 43. Svi dosadanji zakoni i propisi, stojeći u oprieci sa ustanovami ovoga zakona, stavljaju se izvan krieposti.

Danom, kojim zakon ovaj stupa u kriepost, po prijašnjih propisih jur stečena zavičajna prava ostaju valjanimi dotle, dok po ustanovah ovoga zakona neugasnu.

§. 44. Provedba ovoga zakona povjerava se banu.

Tim je dnevni red izcrpljen. Predsjednik zaključi sjednicu, i ureče drugu za 24. rujna u 11 satih prije podne sa sliedećim dnevnim redom: Treće čitanje zakona ob uredjenju zavičajnih odnošajah u kraljevinah Hrvatskoj i Slavoniji.

Krestić s. r.	Dr. **Marko Lončarić** s. r.
predsjednik.	sab. bilježnik.

Digitized by Google

Predsjednik: Ima li kakova prigovara proti ovomu ovako sastavljenomu zapisniku?

Dr. **Ante Jordan**: Molim visoko predsjedničtvo, meni se je pričinilo kao da je gosp. bilježnik čitao naslov: „zakon o uredjenju zavičajnih odnošajah u kraljevinah Dalmaciji, Hrvatskoj i Slavoniji. Molim da li stoji onako?

Dr. **Marko Lončarić**: (Čita.) „Hrvatskoj, Slavoniji i Dalmaciji".

Dr. **Ante Jordan**: O Dalmaciji nemože biti tu govora, jer i vladina osnova i osnova sjedinjenih odborah ima u naslovu samo „Hrvatska i Slavonija".

Predsjednik: Usvaja li vis. sabor prigovor g. dra. Jordana?

(Usvaja.)

Zapisnik se ima izpraviti. (Izpravi se.) Pošto je sada izpravljen, to će se verificirati.

Vis. sabore! Čast mi je javiti, da su na vis. sabor stigli sliedeći podnesci.

[Vidi zapisnik.]

Rieč imade g. predstojnik odiela za unutarnje poslove.

Jovan Živković: Vis. sabore! Čast mi je iznova na stol vis. kuće podnieti dvie zakonske osnove, i to: osnovu ob uredjenju seoskih i trgovištnih občinah u kraljevinah Hrvatskoj i Slavoniji, i osnovu ob ustroju gradskih občinah u kraljevinah Hrvatskoj i Slavoniji.

Predsjednik: Možebiti je s voljom visoke kuće, da se ove osnove dadu kombiniranim odborom za poslove unutarnje zemaljske uprave i za občinarstvo?

(Prima se.)

Idu obe sjedinjenim odborom za poslove unutarnje zemaljske uprave i za občinarstvo?

Rieč ima gosp. zastupnik dr. Malec, da stavi interpelaciju.

Dr. **Josip Malec**: Vis. sabore! Kao što je obće poznato, zadruge naše neplemicke uredjene su zakonom od god. 1874., koji zakon pako izuzima plemićke zadruge. A pošto se nutarnji ustroj neplemićkih zadrugah nerazlikuje u ničem od zadrugah plemićkih, to se pokazuje potreba, da se i imućno odnošenje ovih zakonom uredi. Zato je nastalo skrajnje vrieme, da se o tom zakon izda, jerbo u istinu članovi zadruge plemićke neznadu, kako bi realizirali svoje pravo na zadružni imetak; a ako dodje koj slučaj na sud, i sudac je u neprilici. Zato si uzimam slobodu na vis. vladu staviti sliedeću interpelaciju: (Čita.)

Predsjednik: Rieč ima Nj. Preuzvišenost svietli ban.

Ban **Ivan Mažuranić**: Vis. sabore! Dne 12. o. mj. stavio je gosp. zastupnik Vončina interpelaciju ne mene o postupku u tiskovnih stvarih. Sličnu interpelaciju je 7 danah kašnje t. j. 19. o. mj. ponovio gosp. zastupnik Popović od strane svoje. Ja sam slobodan na ove interpelacije odgovoriti, osobito na interpelaciju gosp. zastupnika Vončine. Ponajprije znao bi kazati to, da se nadam, da gosp. interpelant neće vidjeti u mojem odgovoru zakašnjenja, buduć da je to bilo 12-ga a danas je 24., dakle je samo nekoliko danah prošlo; a dopustiti će, da se je moralo vladi dati nekoliko danah, da se pripravi, budu ć je za taj odgovor trebalo aktah sudbenih i kojekakovih drugih spisah, koji se u raznih registraturah nalaze. G. interpelant imao je vremena dosta razmišljati, dok je stavio interpelaciju; mislim, da će i on biti toliko pravedan naprama meni, te će mi dopustiti ovu malu odgodu.

Meni je najprije i navlastito pred očima časopis, koji izlazi u Zagrebu pod naslovom „Agramer Presse" i časopis, još koji izlazi u Osjeku pod naslovom, „Die Drau"; jerbo ovi jedini časopisi bili su do sada predmetom pitanjah, stavljenih glede postupka sudovah. Da se vis. kuća nešto o duhu i pravcu tih časopisah osvjedoči, imam ovdje nekoliko listovah jednih i drugih ovih novinah, iz kojih se vidi, da tim listovom ništa nije po ćudi, što se u Hrvatskoj radi u javnom životu. Ti časopisi navaljuju na vladu tonom, koj se nikako sa zakonom neslaže; navaljuju na sabor tonom, koj se nikako nemože odobriti; podmiću većini sabora tendencije, koje nestoje, govore naime, da je saborska većina prodala Rieku, da je nakana većine sabora, dalje da je nakana svega sabora dobiti u svoje šake investicionalni fond krajine u tu svrhu, da ga može Magjarom izručiti za sačuvanje svoga političkoga upliva. To su tendencije, koje se sa zakonom nikako neslažu, i radi toga nije se čuditi, da ti listovi dolaze u sukob sa zakonom. Tvrdio je gosp. interpelant u svom govoru, na koj ću se kašnje vratiti, da sud nepostupa u smislu zakona, nego po svojoj volji, da postupa rabulistično; a ja tvrdim, da su sudovi postupali u redu i da nikoga nesmije biti u ovoj vis. kući, niti nijednoga člana hrvatskoga naroda, koji bi smio prigovarati sudovom svoje domovine. Oni vrše svoju dužnost neodvisno po smislu zakona, po svojoj savjesti i po svom najboljem znanju, oni se neobziru ni na jednu ni na drugu stranu, nego čine što nadju za pravo. To je muževnost, i oni po svom stališu imadu dužnost, da ono osvjedočenje izreknu, koje ćute i osjećaju.

Ja bih se usudio ovdje na ono jedno pitanje, koje je izvolio g. interpelant na mene staviti, u tom sastojeće, da jesam li ja znao, da se tako i tako postupa pred sudovi, gosp. interpelantu i visokoj kući otvoreno kazati, da mi to u istinu nije bilo poznato, nego mi je tekar poznatim postalo prigodom onom, kad mi je sa najvišega mjesta došla molbenica jedna na izvješće, u kojoj se vlastnik „Agramer Presse" tuži, da mu se krivica čini, i u kojoj moli, neka Nj. Veličanstvo naložiti izvoli, da i u takovih slučajevih, gdje su već dvie inštancije sudile, imade još vrhovni stol sedmorice reviziju. Tada mi je to prvi put pred oči došlo i moram kazati, da sam tekar onda počeo misliti i kombinirati o toj stvari, te da sam našao, da sud sasvim pravo sudi.

G. vlastnik „Agramer Presse" dugačkom je rukom, — kako se veli — sve pripravljao: on je u Zagrebu

Digitized by Google

pobunio juridičke krugove, kod auktoritetah juridičkih u Beču činio je korake i pismeno i osobno, da se za njegovu teoriju, koju za svoju stvar smatra najboljom, izrazi. Pošlo mu je nješto za rukom, barem to, da je u Zagrebu bilo govora o tom u istinu u jednoj skupštini odvjetnikah, nego opet nije istina, što on veli, da su odvjetnici zaključili predstavku podnieti na banski stol, o kojoj predstavci, ja mislim, nije bilo govora, budué oni odviše dobro poznavaju pravo, nego da izlaze sa takovom predstavkom na banski stol.

U kojoj svjetlosti je g. vlastnik „Agramer Presse“ predstavio inostranim autoritetom, kao što je predsjednik vrhovnvga suda u Beču, kao što je ministar pravosudja u Beču, kao što je savjetnik apelacionalnoga suda u Beču Linbacher, svoju stvar, vidim iz spisah, koje je dielom on sam priložio svojoj molbenici, a dielom iz spisah, koji su mi došli od istih autoritetah. Da se vis. kuća osvjedoči, u kojoj je svjetlosti stvar predstavljena, i kako je on tu govorio, bit ću slobodan, nekoliko riečih iz pisma, koje je upravio na ministra pravosudja u Beču, pročitati: (Čita.) „Unser Landtag hat für Kroatien und Slavonien das gegenwärtig in Oesterreich seit 1868 in Geltung bestehende Pressgesetz und das Verfahren in Press-Sachen recipirt, so dass bei uns, mit Ausnahme der durch die Uebersetzung ins Kroatische entstandene Verschiedenheit, dasselbe Pressgesetz und dasselbe Strafverfahren besteht, wie in Oesterreich“.

On je dakle ovako stvar predložio inostranomu ministru pravosudja, a naravno, što je on mogao misliti, nego da je to istina. A u stvari se nema tako. Istina je, da je ova vis. kuća g. 1875. — ili meni se čini prije — usvojila zakon jedan o tiskovnom redu i drugi o postupku tiskovnom, i da je mnogo načelah, dapače veći dio načelah uzet iz austrijskog zakona; ali nemože se reći, da je to recipirano, a najmanje se može reći, da nikakove razlike medju onimi zakoni i zakoni hrvatskimi nema. On kaže samo, da je razlika ta, što je onaj pisan njemački, a ovaj hrvatski. To može kazati samo čovjek, koji ili nije htio kazati istinu, ili nije razumio, što je u stvari. Kako je pisao jednomu, tako je valjda i drugomu, a onim, s kojimi je ustmeno razgovarao, valjda je takodjer u istoj svjetlosti tu stvar predstavljao. Nije se čuditi, da su kod ovakovog predstavljanja, da je u Hrvatskoj isti zakon, kao što u Austriji, oni autoriteti štogod takova rekli, što može govoriti za njegovu stvar, premda ministar pravosudja sam ništa odgovorio nije na njegovo pismo, nego je držao za shodnije, pa je poslao list meni.

Što g. vlastnik „Agramer Presse“ u prepokornoj molbi na Nj. veličanstvo navodi, to je naravna težnja čovjeka, koj je odsudjen, i koji svaki čas dolazi u sukob sa zakoni, pa gleda, kako bi se tomu izmaknuo; nego manje se dade razumjeti, da tjerajuć tu svoju teoriju, onako u neistinitoj svjetlosti pokazuje hrvatske zakone i hrvatsko pravosudje. U svojoj molbenici govori kakogod i ovdje, da je hrvatski zakon recipiran, i da se mora u Hrvatskoj isto tako postupati, kao što u Austriji.

Gospodo, ja sam već malo prije napomenuo, da zakon nije recipiran; recipiran je u toliko, u koliko su glavna načela iz toga zakona uzeta; ali nemože se reći, da je recipiran posve onako, kako bi ovaj gospodin rado. Glavna načela ovih dvajuh zakonah, koji u nas vladaju, naime zakona o tiskovnom redu i drugoga o postupku tiskovnom, izvadjena su iz četirijuh zakonah austrijskih, i to: iz zakona od 17. prosinca 1862, iz zakona od 15. listopada 1868., iz zakona od 9. ožujka 1869. i od glave XXVII. kaznenoga postupka od g. 1873. To su ti zakoni, kojih ustanove su stopljene i prilagodjene u naše zakone tako, da su kod nas nastala dva zakona, t. j. tiskovni red i postupak u stvarih tiskovnih. Dakle već ova okolnost morala bi pokazati tomu gospodinu, da on negovori istinu u inostranstvu predstavljajuć stvar tako, kao da je to isti zakon, i da razlike druge neima, nego samo u jeziku.

Da je dopušteno ovakove stvari, koje se tiču zakonotvorskih posalah, prispodobiti sa fizikalnimi stvarmi, ja bi onda rekaó, da je to onako, kao kakav kalleidoskop. U kalleidoskopu se uviek nalaze oni isti komadići stakla, pak ako ga okreneš, vidiš drugu sliku; kod nas je u ovom slučaju još veća razlika, jer mnogi paragrafi su iz zakona izpušteni, a gdjegdje dodane su nove ustanove tako, da se nipošto nemože reći, da je to recepcija; jer recepcija je to, da bude onaj isti zakon, koj vlada u jednoj zemlji, u drugu prenešen onakov, kakov jest. Recepcijom je n. pr. rimsko pravo došlo u Njemačku, a zakoni, koji se tiču tiskovnih odnošajah u našoj zemlji, nisu recepcijom došli. Bolje bi se moglo reći, da je to nekakova kompilacija i aglomeracija, a o recepciji nema govora.

Obratio se je g. vlastnik „Agramer Presse“ suprot postupku, koji se pred sudom upotrebljava, kadgod on ili njegovi ljudi imadu nesreću, doći u sukob sa zakonom. On govori, da se njemu čini velika krivica. I to se dade razumjeti, jer onaj, koji je odsudjen, bilo je još jako riedko čuti, da je bio sa osudom zadovoljan. Ja ću se možda kasnije vratiti na to pitanje prava, a sada mislim, da bi bilo dobro, da napomenem samo još nekoliko. On kaže da je njemu zakon činio takovu krivicu, da bi bilo od potrebe, da Nj. veličanstvo učini takove korake i naredi, da se njegove stvari još u trećoj inštanciji uzmu u reviziju. Gospodo! Naš kazneni postupak pozna samo dvie inštancije, treće inštancije nepoznaje. Za zločinstvo i prestupak prva je inštancija sudbeni stol, a druga putem priziva banski stol; a ako se uloži pritužba ništetna, onda dolazi stvar pred stol sedmorice. To su samo dvie inštancije, nu nikada tri. Ako se radi o prekršaju, onda sudi kotarski sud u prvoj inštanciji, a priziv ide na banski stol; tada po §. 408. kaznenoga postupka nemože stvar nikako dospjeti na nikakovu reviziju. Dakle on bi

109

Digitized by Google

rado, da za njegovu sigurnost Nj. veličanstvo stvori iznimku glede treće inštancije Ja mislim, gospodo, da će svaki od vas uvidjeti, da se u stvarih, koje se tiču obćenitoga pravosadja u kaznenih stvarih, nemože praviti nikakova iznimka.

Ja bi, što se tiče drugoga pitanja g. interpelanta, koje se sastoji u tom, što je vlada učinila, da se to zaprieči, odgovorio sasvim kratko, da će već po ovom što sam kazao, izvoliti vidjeti g. interpelant, da ja nisam držao za potrebno učiniti ništa. Zašto ne? Zato jer sam držao, da naši sudovi rade onako, kako shvaćaju zakon i kako ga mora takodjer svaki shvaćati, tko samo nešto točnije u njega zaviri: drugčije niti nemogu raditi. Radi toga nisam mislio, da bi bilo štogod od potrebe u tom pogledu učiniti.

S tim bi, što se tiče rnerituma, bilo odgovoreno na ono, što je g. interpelant pitao. Ali on je izvolio u svom govoru, kako ga čitam u „Obzoru" — čuo ga nisam na svoje uši, — predbaciti koješta i vladi i sudovom, što po mom mnienju nipošto nemože kazati i što nijedan čovjek, koji hoće da govori javno o javnih institucijah naše zemlje, nebi smio u ovoj vis. kući kazati.

G. interpelant zove, da je to rabulistika, da je to hotomično izopačenje zakona. A ja kažem, da vi g. interpelante niste pozvani tako govoriti; jer niti vas je vlast državna postavila za to, a niti se znanstveno — toliko ćete dopustiti — u ovoj pravosudnoj struci nemožete natjecati s onimi ljudmi, koji s tim kod suda imadu posla. Vi dakle, g. interpelante, niste nikako mogli pravo imati, da govorite o rabulisteriji i izopačivanju prava, jer ako koga ide taj ukor ili prikor, onda bi se taj ukor ili prikor morao upraviti sasvim na drugu stranu.

Vi ste ovdje izvolili govoriti teoretički o slobodi štampe; to je jako liepa rieč, izraz plemenit, i to je bila svrha, za kojom su narodi težili i kroz krv gazili, dok ju nisu postigli. Ali, gospodo, svaka sloboda, ako nećemo da se u razvratu okrene, mora imati nekakav zakon, a kad taj postoji, onda nesmije kao sablja ili nož u koricah hrdjati, nego se mora upotrebljivati i u životu; i onaj, koji proti zakonu radi, čini mi se, da radi onako, kao čovjek, koji bi se hvatao za gol mač, pa bi se tužio, da se poreže.

Ja bi se usudio ovdje koliko moguće najkraće kazati, zašto ja držim — jerbo to će može biti i g. interpelant željeti da čuje — zašto ja držim, da je postupak ovaj opravdan. Znam ja, da niti sam ja, niti je gospodin interpelant, niti dapače visoka kuća pozvana na to, da izriče sud nad sudovi, obstojećimi po zakonu u zemlji; a opet, da vidite vi, kako ja tu stvar shvaćam, usudjujem se što kraće sliedeće napomenuti:

§. 25. našega tiskovnoga reda govori, da urednik, koj uzme u svoj časopis sastavke, koji utemeljuju zločinstvo ili prestupak, ako se drugomu nemože ubrojiti taj prestupak ili zločinstvo, ima zanj odgovarati, a §. 29. istoga tiskovnoga reda sasvim jasno govori: (Čita.) „Oni, kojim se u smislu gore pomenutih ustanovah pripisuje zanemarena dužna pažnja, biti će krivci prekršaja, i kazniti će se" itd.

Dakle zakon naš jasno propisuje, da kad urednik, bio on pisac ili ne, u svoj časopis primi kakav sastavak, koji utemeljuje učin zločinstva i prestupka, da je krivac prekršaju. Ali pitanje je, tko će ustanoviti, je li je ono zločin ili prestupak?

Kotarski sud nemože, jer nije kompetentan, porota nemože kazati, da li je zločinstvo ili prestupak, jer nesudi nikada u objektivnom smislu; ona neluči objektivno od subjektivnoga, nego samo kaže „in globo", je li dotičnik kriv, što je napisao ili učinio to i to itd.; dakle nemože se drugačije postupati, nego da se ide pred sudbeni stol i da on, koj je kompetentan u zločinstvu i prestupcih u prvoj instanciji, izjavi, je li tu objektivan učin zločinstva ili prestupka. A tako se radi i kod drugih. Kad je dakle izrečena ta odsuda o redaktoru, onda je uglavljeno, da je krivac prekršaja po §. 33. Sada se pita: smije li ikada doći taj slučaj u zakonarstvu i sudovanju, da kad je tko po zakonu uglavljen, da je krivac prekršaja, ostane nadalje bez kazne.

Pitanje je sada, gdje će biti kažnjen? Pred sudbenim stolom nemože biti kažnjen, jer nije sudbeni stol za prekršaj, pred porotom nemože biti kažnjen, jer niti ona nesudi o prekršaju; mora dakle doći pred kotarski sud, koji mora kazati, da li je dotičnik kriv ili ne.

Veli g. interpelant a i njegov klient, da . . .

Ivan Vončina: To nije istina, da ja imam klienta, neka izvoli Njeg. preuzv. objektivno govoriti.

Predsjednik: (Zvoni.) Molim liepo, nemogu dopustiti, da se govornik smeta.

Ban **Ivan Mažuranić** (Nastavlja.) Veli g. interpelant i vlastnik Zagrebačke Preše, da u §. 12. postupka o stvarih tiskovnih dolazi stavka ova: „Nu odnosna presuda neprejudicira kašnje možda povedenomu kaz. postupku proti stanovitoj osobi". A i jeste tako, neprejudicira ništa; jer ako državni odvjetnik hoće, da tuži samo radi prekršaja, ide pred kotarski sud, ako radi zločinstva, ide pred porotu a u ni jednom ni drugom slučaju neprejudicira. Pred porotom biti će izrečeno pravo „in globo", a pred kotarskim sudom može biti isti čovjek subjektivno odriešen. Radi toga nemože biti govora o kakovu nepravu i nekorektnom postupkn.

Govori se: Ako se zločinstvo sa prekršajem spoji, onda bi se imalo doći pred porotu. To po austrijskom zakonu može doći pod porotu, ali po našem ne, i upravo u toj točki je bitna razlika medju zakonom austrijskim i hrvatskim.

Po zakonu austrijskom i ono, što se zove „concursus delictorum", može, ako nije samo jedan kazneni čin učinjen tiskopisom, doći pred porotu, a po hrvatskom zakonu po §. 4. postupnika to biti nemože.

Digitized by Google

Tamo naime veli: (Čita.) „Ako se zločinstva ili prestupci, učinjeni sadržajem tiskopisa, steku (sastanu) s drugimi kažnjivimi čini, imat će se posljednji ovi razpravljati i suditi po redovitom sudu napose".

Dakle prekršaj, ako se steče sa zločinstvom ili prestupkom, nikada nemože doći pred porotu po hrvatskom zakonu, a po austrijskom može. To sam se usudio kratko kazati, da se vidi, da ovaj postupak nipošto nije rabulisteria, nego da je to sasvim doktrina, koja odgovara i slovu i duhu zakona.

U interpelacijah ovih u jednoj i u drugoj moglo bi se medju redci čitati: ako je zakon tako strog, zašto se malo kroz prste negleda. Istina je, gospodo, to bi se moglo učiniti, dapače i činilo se je. Odmah, kako je sadanji predstojnik pravosudja došao na svoje mjesto, odmah sam izdao jedan cirkular, gdje se govori o tom, da vlada neželi, da se progoni tkogod bog zna kako pišuć, nego neka se koliko moguće vrši tolerancija napram onim listovom, koji makar da su opozicionalni, ali imadu ton, koj se može podnositi u izobraženih državah.

Moram reći otvoreno, da ja nisam neprijatelj opozicije, dapače držim, da je opozicija često puta dobra dapače i koristna, kad se radi o predmetu, koj se mora temeljito prosuditi, jer u naravi stvari same leži, da kad bude jedna struka sa jedne strane predmetom gledanja i opazivanja, da lahko izbjegne ono, što bi moglo na drugoj strani iste stvari biti. Radi toga nisam ja neprijatelj opozicije, nego samo tona nepristojna, ja sam neprijatelj neistine. Pisati istinu, ako tko n. pr. što ukrade ili porobi, ili slična što, onda proti tomu nemam ništa; ali nepočinjene stvari podmetati ljudem, koji nisu nikakovim putem, a još manje da bi bili sudbenim putem uglavljeni, to se gospodo, u nijednoj državi nemože podnositi.

Ja sam dakle toga mnienja, da bi se moglo dopustiti, da bi se tako radilo, te bi se mogla stvar blažije uzeti u onih slučajevih, gdje je moguće; a to je samo ondje moguće, gdje je ton umiren ili gdje je bar gladak i podnosan.

Iz ovoga izvolite se, vis. kućo, uvjeriti, da sam ja sve moguće učinio, da odgovorim na ovu interpelaciju.

Nu pošto imade različitih pojmovah u našoj zemlji glede porabe tiskovnoga zakona, te jedan govori ovako, drugi onako, moglo bi se pomisliti i na to, da se tomu kakovom novelom pomogne. A ja odgovaram, da bi bilo dobro i koristno, da se štogod u tom pogledu učini. Radi toga sam nakanio ovu stvar uzeti u studij i čini mi se, da bi bilo moguće izraditi nekakovu osnovu, koja bi mogla služiti temeljem, da se ovdje u saboru stvar potrese i da se novela ustanovi, po kojoj bi te razpre prestale. Izvolite gospodo uzeti ove moje rieči na znanje. Ja mislim, da sam tim ujedno i g. Popoviću na njegovu interpelaciju odgovorio.

Predsjednik: Rieč ima g. zastupnik Ivan Vončina, da se izjavi.

Ivan Vončina: Ja se s odgovorom Njegove preuzvišenosti nezadovoljavam.

Predsjednik: Rieč ima g. zastupnik Popović.

Stevo Popović: Žalim, da nemogu kazati, zašto se nezadovoljavam.

Predsjednik: Uzima li vis. sabor odgovor Njegove preuzvišenosti na interpelaciju g. zastupnika Vončine i g. Popovića na znanje?

Ona gospoda, koja su za to, neka izvole ustati.

(Većina.)

Odgovor uzima se na znanje.

Prelazi se na dnevni red. Na dnevnom redu je treće čitanje zakonske osnove ob uredjenju zavičajnih odnošajah u kraljevinah Hrvatskoj i Slavoniji.

Bilježnik **Jovan Steković:** (Čita.)

Predsjednik: Prima li vis. sabor ovu osnovu zakonsku, kako je sada pročitana?

(Prima se.)

Ova osnova je primljena, te će se podastrieti na previšnje mjesto.

Na dnevnom redu je čitanje zajedničkih zakonah.

Bilježnik **Jovan Steković:** (Čita.)

Predsjednik: Ovim je za danas dnevni red izcrpljen. Na dnevnom redu buduće sjednice je izviešće odbora „ad hoc", koj ima proučiti spise, tičuće se investicionalne zaklade krajiške, koja je u današnjoj sjednici priobćena. Buduću sjednicu uričem za sutra u 10 satih, a današnju dižem.

(12 satih 30 minutah.)

Digitized by Google

Osamdeset i šesta saborska sjednica,

držana dne 25. rujna 1877. u 10 sati prije podne pod predsjedničtvom saborskog predsjednika g. Nikole Krestića.

Sadržaj: Zapisnik prošle sjednice. — Podnesak. — Interpelacija zast. Iv. Kukuljevića u pogledu uporabe jezika hrvatskoga od strane zajedn. vlade. — Odgovor odjelnoga predstojnika Jovana Živkovića na ovu interpelaciju. — Odgovor istoga na interpelaciju zast. Brnčića zbog lovišta u podžupaniji djakovačkoj; — na interpelaciju zast. Berute o troškovih za uredjenje zemljarinskoga katastra; — na interpelaciju zast. Seitza u pogledu savskih nasipa; — na interpelaciju zast. Antoleka glede jezika, kojim se zapovjeda gradj. četi u Varaždinu; — napokon na interpelaciju zast. Polića u pogledu čuvanju ribah u kvarnerskom zalievu. — Odgovor odjel. predstojnika dr. P. Muhića na interpelaciju zast. Lehpamera o urah za vjeronauk na visjoj realci u Zagrebu. — Dnevni red: Izvješće sab. odbora „ad hoc“ i njegov predlog glede investicionalne zaklade hrvats.-slav. Krajine.

(11 satih 15 min.)

Predsjednik: (Zvoni.) Sjednica počimlje. Molim gosp. bilježnika, da izvoli zapisnik pročitati.

Bilj. dr. **Marko Lončarić**: (Čita.)

Zapisnik

LXXXV. sjednice sabora kraljevinah Dalmacije, Hrvatske i Slavonije, držane dne 24. rujna 1877. u glavnom gradu Zagrebu pod predsjedanjem saborskoga predsjednika gospod. Nikole Krestića u prisutnosti 48 saborskih članovah.

Od strane kr. zem. vlade prisutni preuzvišeni gosp. ban Ivan Mažuranić, odjelni predstojnici Jovan Živković, dr. Pavao Muhić i dr. Marijan Derenčin.

Čitan je zapisnik posljednje sab. sjednice, te je, pošto je na primjetbu narod. zastupnika dra. Jordana naslov zakona o uredjenju zavičajnih odnošajah odmah izpravljen i ovjerovljen.

Predsjednik priobćuje sliedeće na sabor stigle podneske:

Preuzvišeni g. ban priobćuje, da je Njegova c. kr. Visost prejasni gospodin nadvojvoda nasliednik krune Rudolf na podnešenu čestitku rodjendanu Njegove Visosti blagoizvolila izraziti predsjedničtvu sabora svoju najprijazniju zahvalu.

Uzima se na ugodno znanje.

Janko Herceg, podvornik i pazikuća kr. podžupanije zagrebačke, moli podieljenje podpore.

Ustupa se predsjedničtvu sabora.

Izviešće pravosudnoga odbora ob osnovi žakona ob odvjetničkom redu i o vršenju karnostne vlasti nad odvietnici i odvjetničkimi vježbenici.

Staviti će se na dnevni red.

Izviešće saborskoga odbora za proučenje spisah krajiške investicionalne zaklade.

Staviti će se na dnevni red.

Molba manipulacionalnih činovnikah kr. sudbenoga stola požežkoga za povišenje berivah.

Dostavlja se peticionalnomu odboru.

Kralj. zemaljska vlada podnaša osnovu zakona ob ustroju gradskih obćinah i osnovu zakona o uredjenju seoskih i trgovištnih obćinah u kraljevinah Hrvatskoj i Slavoniji

Obadvie ove osnove dostavljaju se sjedinjenim odborom za unutarnje poslove i za obćinarstvo.

Narodni zastupnik dr. Malec stavlja na preuzvišenoga g. bana sliedeću interpelaciju:

Je li voljan već za buduće zasjedanje predložiti ovoj vis. kući zakon ob uredjenju plemićkih zadrugah na ustavno razpravljanje

Interpelacija ova uvrstiti će se u zapisnik i dostaviti svietlomu banu.

Preuzvišeni g. ban odgovara na interpelaciju nar. zastupnika Ivana Vončine, stavljenu u 76. saborskoj sjednici dne 12. rujna 1877, držanoj i na interpelaciju narodnoga zastupnika Stevana Popovića, stavljenu u 81. sab. sjednici, držanoj dne 18. rujna 1877. u pogledu postupka proti štampi.

Obadva interpelanta nezadovoljavaju se sa odgovorom, sabor pako prima glasovanjem odgovor na znanje.

Prešlo se je na dnevni red, i čitan je treći put zakon o uredjenju zavičajnih odnošajah u kraljevinah Hrvatskoj i Slavoniji, te je glasovanjem usvojen, i glasi:

Digitized by Google

ZAKON
ob uredjenju zavičajnih odnošajah u kraljevinah Hrvatskoj i Slavoniji.

Poglavje I. Obćenite ustanove.

§. 1. Tko imade zavičajno pravo u kojoj obćini, vlastan je u njoj slobodno boraviti i kad osiromaši, tražiti od nje obskrbu.

§. 2. Samo ugarsko-hrvatski državljani mogu postići u kojoj obćini zavičajno pravo. Svaki državljanin mora imati u kojoj obćini zavičajno pravo, a takovo mu pripadati može samo u jednoj obćini.

Poglavje II. O postignuću, promjeni i gubitku zavičajnoga prava.

§. 3. Zavičajno pravo stiče se:

a) rodom,

b) udajom,

c) izričnim primanjem u svezu zavičajnu ili naselenjem (§. 9 i 10),

d) stalnim namještenjem u javnu službu.

§. 4. Zakonita djeca spadaju glede zavičajnoga prava u onu obćinu, u koju spada otac za vrieme kad su rodjena, ili ako je prije toga preminuo, u onu obćinu, u kojoj je u čas smrti imao zavičajno pravo.

Nezakonitoj djeci pripada zavičajno pravo u onoj obćini, u kojoj takovo pristoji njihovoj materi u vrieme poroda.

Pozakonjena (legitimirana) djeca, u koliko jur nisu samosvojna, stiču zavičajno pravo u onoj obćini, u kojoj ga uživa njihov otac u vrieme pozakonjenja.

Pravo zavičajno nestiče se već time, ako tko tudje diete uzme pod svoje ili ga primi u obskrbu.

§ 5. Ženske stiču udajom zavičajno pravo u onoj obćini, u kojoj to pravo uživa njihov suprug, a mužki, koj se priženi iz druge obćine u kuću žene si, nestiče zavičajnoga prava samom tom ženitbom, već ju mora steći inim, ovim zakonom propisanim načinom.

§. 6. O molbah za primanje u zavičajnu svezu koje obćine (§. 3. lit. c.) odlučuje dotično obćinsko zastupstvo, pa ako se dokaže, da je molitelj kadar vlastitimi silami sebe i obitelj svoju uzdržavati, i ako je poštena života, nesmije se odbiti molbom svojom.

Primanje u zavičajnu svezu niti se smije ograničiti na stanovito vrieme, niti podieliti uz uvjet, koji bi bio na uštrb zakonitim posliedicam zavičajnoga prava.

Svako takovo ograničenje ili uvjet je ništetan i ima se smatrati kao da ga nebi ni bilo.

§. 7. Pristojba za primanje u zavičajnu svezu može se na korist obćinske blagajne zahtievati, nu ipak tako, da u seoskih i trgovištnih obćinah nesmije biti veća od 6 fr., a u gradskih obćinah veća od 12 fr.

Ovu pristojbu ustanovljuje obćinsko zastupstvo, koje ju može uvaživ osobite razloge i oprostiti.

§. 8. Kad se tko iz nova primi u savez obćine, imade o tom obćinsko poglavarstvo dosadanju njegovu obćinu ubavjestiti i od iste zatražiti točan popis svih članovah obitelji novoga obćinara, da se isti uvedu u popisni imenik obćinarah zavičajnikah.

§. 9. Svaki državljanin (§. 2.) vlastan je naseliti se u drugoj obćini.

Naseljenik mora svoju nakanu prijaviti kod obćinskoga poglavarstva one obćine, u kojoj se namjerava naseliti, a obćinsko mu zastupstvo smije uzkratiti naseljenje samo u slučaju:

a) ako se dokaže, da onaj, koj se naseliti kani stoji pod kaznenom iztragom ili kaznom;

b) ako se sam nebi mogao uzdržavati, a da obćini nedodje na teret.

§. 10. Ako se tko (§. 9.) iz one obćine, u kojoj je zavičajno pravo uživao, preseli u drugu obćinu, neizstupa kroz to iz sveze svoje prijašnje obćine, i negubi tamo zavičajnosti.

Nu ako dotičnik četiri godine neprekidno obitava u novoj obćini, ako tuj nosi obćinske terete, a obćina, u koju se je preselio, za toga vremena nijednoga od prigovorah, navedenih u §. 9. slovo a) i b), proti njemu učinila nije, smatra se, da je iz sveze prijašnje obćine izstupio i da je zavičajno pravo postignuo u onoj obćini u koju se je njezinim znanjem (§. 9.) preselio, osim da je dotičnik i tečajem toga vremena neprekinuto doprinosio teretom one obćine, iz koje se je preselio bio.

§. 11. Stalno namješteni činovnici zemaljski, obćinskih i javnih zakladah, zatim duhovnici i javni učitelji, stiču nastupom službe zavičajno pravo u onoj obćini, u kojoj jim je stalno uredovno sjedište naznačeno.

§. 12. Predje li muž iz jedne obćine u drugu, sliedi ga glede prava zavičajnoga žena, ako nije s njim sudbeno razstavljena i pridržaje za svoga udovanja to pravo u onoj obćini, u kojoj je njezin muž u čas svoje smrti imao zavičajno pravo.

U slučaju ništovne ženitbe gube žene stečeno po mužu zavičajno pravo, te pripadaju onoj obćini, kojoj su pripadale u vrieme prije toga braka. Sudbeno razstavljene ili razdružene žene zadrže zavičajno pravo ondje gdje su ga imale u vrieme sudbene razstave ili razdruženja.

§. 13. Ako nastane promjena u zavičajnom pravu roditeljah, tad nesamosvojna zakonita i pozakonjena djeca sliede otca, a nezakonita majku.

Samosvojna pako djeca imadu pravo zavičajno u onoj obćini, u kojoj su ga uživala u ono vrieme, kad su postigla samosvojnost.

Nezakonita djeca, koja pri udaji matere nebudu pozakonjena, zadrže, ako i nisu u vrieme te udaje jošte samosvojna, zavičajno pravo, koje su dotle uživala.

§. 14. Smrt zakonitoga otca ili nezakonite matere nemienja zavičajnoga prava djece.

§. 15. Zavičajno pravo, koje pripada vojničkim osobam prigodom njihova pristupa u vojničku službu i nakon izstupa iz nje, ima se vazda prosuditi po ovom zakonu.

Digitized by Google

§. 16. Gubitkom državljanstva gubi se i zavičajno pravo.

§. 17. U slučaju, kad bi se osoba, koja je izgubila ugarsko-hrvatsko državljanstvo, uslied državnih ugovorah imala opet natrag primiti, ili, kad bi se takova osoba opet u zemlju vratila u namjeri, da u njoj ostane, a druga se koja država nebi skloniti dala, da ju preuzme, stupa ista opet u ono zavičajno pravo, koje je uživala prije gubitka državljanstva.

§. 18. Pravo zavičajno utrnjuje u jednoj obćini postignućem toga prava u drugoj obćini.

§. 19. Nitko se nemože valjano odreći zavičajnoga prava, dok nije takovo pravo gdje drugdje stekao.

Poglavje III. O postupku s osobami bez zavičaja.

§. 20. Osobe, kojih se zavičajno pravo predbježno neda izkazati, imadu se po ustanovah sliedećih pragrafah pridieliti jednoj obćini, u kojoj će se smatrati tako dugo zavičajnimi, dok se neiztraži njihovo zavičajno pravo, koje im pripada, ili dok one takovo gdje drugdje nepostignu.

§. 21. Osobe bez zavičaja pridieljuju se sliedećim redom:

1) onoj obćini, u kojoj su unovačene bile u stalnu vojsku ili u domobranstvo;

2) onoj obćini, u kojoj su prije pitanja, nastavšega o njihovu zavičajnom pravu, najduže vremena ali ipak najmanje jednu godinu dobrovoljno i neprekidno prebivale; ako je pak to prebivanje redomice u više obćinah bivalo, zadnjoj obćini;

3) onoj obćini, gdje su rodjene, ili ako su nahodnici, onoj, gdje su nadjene, a osobe, uzgojene ili nalazeće se u javnom rodilištu ili nahodištu, ako im se za rodno ili nahodno mjesto nezna, obćini, gdje se rodilište ili nahodište nalazi;

4) onoj obćini, u kojoj se nadju u vrieme zametnuta pitanja o njihovu zavičajnom pravu.

§. 22. Zakonita supruga muža bez zavičaja pridieljuje se onoj obćini, kojoj je pridieljen njezin suprug, ako s njim u zajednici živi.

Nasuprot pak supruga muža bezzavičajnika, ako s njime neživi u zajednici, kao i udova takova imade se pridieliti po ustanovah §. 21., ako nisu jur stekle gdje zavičajnoga prava.

§. 23. Nesamosvojna djeca bezzavičajnikah imadu se pridieliti onoj obćini, kojoj bude pridieljen njihov otac, a kako nezakonita tako i zakonita, kojim je otac umro, onoj obćini, kojoj bude pridieljena njihova mati, ako takova djeca živu u zajednici s otcem dotično s materom.

Djeca samosvojna i djeca nesamosvojna, ako ova neživu u zajednici s otcem dotično s materom, a isto tako i sirote osobah bezzavičajnih imadu se prideliti po ustanovah §. 21., ako već nisu gdje stekla zavičajnoga prava.

Poglavje IV. Ob obvezanosti obćine na obskrbu siromahah.

§. 24. Ovim zakonom nemienjaju se uredbe i dužnosti postojećih i dobrotvornih zavodah i zakladah.

Na koliko obskrba siromahah u obćini nadmašuje dužnosti i sredstva tih zavodah i zakladah, obvezana je obćina svoje zavičajnike, kada osiromaše, podupirati.

§. 25. Obćina je obvezana to učiniti samo u toliko, u koliko nisu treće osobe po gradjanskom pravu ili po inih zakonih dužne skrbiti za siromahe.

Osobe ove, ako im je moguće izpuniti obvezanosti ove, imadu se u slučaju uzkrate zakonitim putem na to prisiliti, medjutim ima obćina preuzeti obskrbu uz priuzdržaj prava, da zahtieva od obvezanika naknadu učinjena troška.

§. 26. Prema dužnosti, spomenutoj u §. 24., imade obćina siromahom dati potrebitu prehranu i kada su bolestni, obskrbu.

Pod obskrbom siromašne djece razumjeva se i skrb za njihov uzgoj.

§. 27. Obćina odredjuje sama unutar postojećih zakonah i uredabah, na koji se način imade obaviti obskrba siromahah.

§. 28. Obćina je samo u toliko dužna obskrbiti siromaha, u koliko se on vlastitimi silami obskrbiti nemože.

Za djelo sposobni siromasi, traže li obskrbu od obćine, imadu se, ako s dobre volje neće, prisiliti na obavljanje prikladnih za nje radnjah.

§. 29. Obskrbne troškove za siromašne osobe nepoznata zavičaja, nastavše do njihovoga pridieljenja (§. 21.), namiruje zemaljski erar, a poslje pridieljenja ona obćina, kojoj budu pridieljene, izuzam ipak nahodnike, za koje će trošak zemlja nositi u smislu postojećih o tom posebnih propisah.

Pronadje li se s vremenom prava zavičajna obćina takovih pridieljenih osobah, ima tada toli zemaljski erar, koli ona obćina, kojoj su pridieljene, pravo tražiti naknadu troška od zavičajne obćine, ili od onih, koji su po zakonu na to obvezani (§. 30.)

§. 30. U priekoj nuždi nesmije obćina ni stranim siromahom uzkratiti podpore, već ima i bolestne takove siromahe njegovati, o tom odmah ubaviestiti zavičajnu obćinu i ako bi ova nepoznata bila, nastojati, da ju potraživanjem pronadje.

Za svaku kašnjenjem u tom obziru prouzročenu štetu odgovorna je obćina.

Naknadu ovakovih obskrbnih troškovah može obćina po svom izboru tražiti ili od zavičajne obćine, ili od onoga, koji je po gradjanskom pravu ili po inih zakonih na to obvezan, a zavičajnoj obćini pripada pravo regresa na one, na koje ta dužnost pada.

Poglavje V. O domovnicah.

§. 31. Domovnica je izprava, kojom se priznaje, da osoba, kojoj je izdana, uživa zavičajno pravo u obćini.

§. 32. Obćina zavičajna izdava domovnice, providjene uredskim pečatom obćine, bezplatno.

Digitized by Google

U domovnicah mora biti točno i razgovietno ubilježeno: občina i podžupanija, ili grad, zatim ime i prezime, značaj, zanimanje, doba i stališ dotičnika, ime i prezime roditeljah i rodno mjesto, i to naročitom potvrdom da on u občini ili u gradu N. zavičajnost uživa.

Domovnicu podpisuje osim izdavajućega občinskoga poglavarstva i posjedatelj iste, a ako ovaj nije vješt pisanju, ima se to na domovnici zabilježiti.

§. 33. Domovnica nesmije se nikomu uzkratiti, koj zavičajno pravo u občini uživa.

§. 34. Domovnica je ništetna, ako občina naknadno dokazati može, da je posjednik iste u vrieme, kad mu je izdana, imao zavičajno pravo u drugoj kojoj občini.

Poglavje VI. O nadležnosti i o postupku u poslovih zavičajnih.

§. 35. Razprave i odluke u poslovih, tičućih se zavičajnoga prava, spadaju, izuzam slučajeve u ovom zakonu naznačene, u poslovanje političkih oblastih (podžupanijah i gradskih poglavarstvah).

§. 36. Na koliko u tih poslovih nadodju preporna pitanja gradjansko-pravna, n. pr.: o zakonitom ili nezakonitom porodu, zatim o naknadi koju traže občine za obskrbne troškove od osobah, po gradjanskom zakonu na to obvezanih, odlučuje vazda sud.

§. 37. O naknadi obskrbnih troškovah, koje občini inim, a ne gradjanskim zakonom na to obvezana osoba ili druga koja občina namiriti mora, odlučuju oblasti političke, pače i u slučaju §. 36. ima politička oblast predbježno ustanoviti odštetnu svotu za obskrbu, te se ob iznosu te svote u sudbenom postupku više razpravljati nemože.

§. 38. Politička oblast (§. 35.) može odlukom riešavati pitanja o pripadnom zavičajnom pravu ili na zahtjev stranke ili občine ili ureda radi samo onda, ako se tim občina njezina kotara priznaje občinom zavičajnom.

Drži li pako, da onaj, o kojega zavičajnom pravu se radi, imade polag učinjenih izvidjenjah pravo zavičajno u občini upravnoga područja druge koje političke oblasti, ima se tada obratiti na ovu oblast.

Ako se obe, što se tiče odluke, slažu, imadu stvar riešiti sporazumno.

Nu kada medju njimi nebude postignuto sporazumljenje, tada se ima ciela razprava predložiti zemaljskoj vladi, koja će, ako su obe oblasti njoj podredjene, o tom odlučiti, ako pak jedna od njih spada u područje druge koje upravne oblasti zemaljske, staviti se u sporazumljenje s nadležnimi za to višjimi oblastmi drugoga onoga upravnoga područja.

§. 39. Proti odlukam nižih političkih oblastih (§. 35.) u poslovih prava zavičajnoga ide pritužba na zemaljsku vladu u roku od 30 danah.

§. 40. Uzkrati li občina izdatbu domovnice (§. 33), može se stranka obratiti na predpostavljenu političku oblast, koja će, ako je zavičajno pravo pritužitelja u občini pravomoćnom odlukom nedvojbeno postalo, občini naložiti, da mu domovnicu izdade.

§. 41. Osobe nepoznata, dvojbena ili preporna zavičaja nesmije občina, pod jamstvom za sve štete i troškove, odpravljati u drugu občinu, već jih ima u svom području trpiti dotle, dok se njihovo zavičajno pravo po propisih ovoga zakona konačno neustanovi.

Kada je pitanje o zavičajnom pravu ovakovih osobah po nadležnih oblastih riešeno, pa se ipak koja občina bez razloga krati, takove preuzeti, imade ova naknaditi sav tim postupkom nastali trošak dotičnoj občini, gdje su te osobe uzdržavane.

Kako o dužnosti, tako i o kolikoći naknade odlučuju političke oblasti.

§. 42. U svakoj občini imade se voditi točan imenik svih občinarah zavičajnikah.

Ovaj imenik mora občinsko poglavarstvo na koncu svake godine pregledati i prema potrebi izpraviti.

Poglavje VII. Zaključne ustanove.

§. 43. Svi dosadanji zakoni i propisi, stojeći u oprieci sa ustanovami ovoga zakona, stavljaju se izvan krieposti.

Danom, kojim zakon ovaj stupa u kriepost, po prijašnjih propisih jur stečena zavičajna prava ostaju valjanimi dotle, dok po ustanovah ovoga zakona neugasnu.

§. 44. Provedba ovoga zakona povjerava se banu.

Zatim proglašeni su po kr. zemalj. vladi dostavljeni previšnjom sankcijom providjeni hrvatski izvornici na zajedničkom saboru donešenih zakonskih članakah i to:

Zak. čl. IV. od god. 1876. u predmetu dozvoljenja kontigenta novakah i doknadnih pričuvnikah, koji se u smislu zak. čl. 40. od g. 1868. i 37. od g. 1873. ima staviti g. 1877.

Zak. čl. XLII. od g. 1876. o pokriću dugovine od 225.446 fr. 41½ novč., koja je naknadno još potrebna za troškove zajedničkih posalah g. 1876. i od 542.370 fr. 63 novč., koja se Ugarskoj na teret ukazuje polag obračuna ustanovljena na zajedničkom zaključnom računu g. 1874.

Zak. čl. XLIII. od g. 1867. o naknadnoj vjeresiji potrebnoj za pokriće zajmovah podanih uslied povodnje g. 1876.

Zak. čl. XLV. g. 1876. u pogledu upotrebljenja u g. 1875. i 1876. njekojih vjeresijah, koje su ministarstvu za javne radnje i komunikacije za g. 1873., 1874. i 1875. dozvoljene bile, nu se u tih godinah nisu potrošile.

Zak. čl. XLVI. g. 1876. o državnom proračunu za g. 1877.

Zak. čl. XLVII g. 1876. tičućega se uzakonjenja dne 30. studena 1876. u Beču podpisane izjave, glaseće o produženju valjanosti s Francezkom dne 11. prosinca 1866. sklopljenoga carinskoga i trgovačkoga ugovora.

Zak. čl. XLVIII. g. 1876. tičućeg se uzakonjenja s kneževinom Lichtenšteinskom dne 3. prosinca 1876. glede poreznoga i carinskoga sjedinjenja sklopljenoga ugovora.

Digitized by Google

Zak. čl. XLIX. g. 1876. tičućega se uzakonjenja trgovačkoga ugovora s velikom Britanijom dne 5. prosinca 1875.

Zakon. čl. L. godine 1876. o kupnji ugarske željeznice.

Zak. čl. LI. g. 1876. o naknadnoj vjeresiji, potrebitoj za pokriće najmovnoga viška odpadajućega za god. 1876. za zgrade iznajmljene onkraj Királyhágó - a kao vojničke bolnice i o pokriću najmovnoga viška, koji se ima platiti za g. 1877.

Zak. čl. XIII. g. 1877. tičućega se uzakonjenja dne 4. lipnja t. g. u Rimu podpisane izjave, glaseće o produljenju valjanosti dne 23. travnja 1867. s kraljevinom Taljanskom sklopljenoga trgovačkoga i brodarstvenoga ugovora.

Zak. čl. XIV. g. 1877. o preinaci zak. čl. VII. g. 1871. odnosno o novoustrojenju domobranskoga liečničkoga ratničkoga sbora sistemizovanoga na temelju §. 19. zak. čl. 41. g. 1868.

Zak. čl. XV. g. 1877. tičućega se pokrića troškovah skopčanih s učešćem Ugarske na sveobćoj izložbi parižkoj g. 1878.

Zakonski članak XVI. godine 1877. o preinačenju ugovora tičućeg se družtva ugarske sjeverno-iztočne željeznice.

Zak. čl. XVII. god. 1877. o naknadnoj vjeresiji potrebnoj za pokriće troškovah za parnu piljenicu blizu grada Banjske Bistrice sagradjenu.

Zak. čl. XVIII. god. 1877. o dopunitbi odredbah što se u zakonskom čl. 15. god. 1876. slovećem o rukovanju javnih porezah odnose na zastupanje poslovah pred sudom.

Zak. čl. XIX. god. 1877. o obustavljenju potrošarine za periodu g. 1877/8. koju će plaćati tvornice sladora, koje uporabom prešah izradjuju sirovu repu.

Zak. čl. XXVII. g. 1876. o mjenbenom zakonu.

Zak. čl. VII. g. 1877. o naknadnoj vjeresiji za pokriće troškovnoga viška, nastaloga uslied nabave opremnih predmetah propisanih za bojnoredni stališ kr. ugar. domobranstva.

Zak. čl. IX. god. 1877. o prihodnjačkih obveznicah, što će se izdati u svrhu odkupa erarskih doznakah stavljenih u promet na temelju zakonskog članka 33. godine 1873.

Pošto je tim dnevni red izcrpljen, zaključi predsjednik sjednicu u 12 $^{1}/_{2}$ satih poslje podne i ureče buduću za sutra dne 25. rujna u 10 satih prije podne te stavi na dnevni red: izvješće odbora saborskoga za proučnje spisa krajiške investicionalne zaklade.

Krestić v. r. — predsjednik.

Jovan Steković s. r. — sab. bilježnik.

Predsjednik: Ima li kakova prigovora proti ovomu ovako sastavljenom zapisniku?

(Neima.)

Prigovora neima, zapisnik se verificira.

Vis. sabore! Na ovaj vis. sabor stigao je sliedeći podnesak:

Molba trgovacah obćine i trga Pakraca za dozvolu da se kod prodaje vina i rakije ustanovi najmanja mjera 10 litarah, isto tako i za špirit. — Ide odboru peticionalnomu.

Rieč imade g. zast. Ivan Kukuljević, da stavi interpelaciju.

Ivan Kukuljević: Vis. sabore! Kad je g. 1848. naš narod i naša kraljevina mnogo-stoljetni savez i prijateljstvo sa ugarskom kraljevinom prekinula, dalo je tomu ponajviše povoda nasilno narivavanje magjarskoga jezika u ovu kraljevinu, jezika u našoj zemlji nimalo poznata, a — kako je poznato — nimalo srodna kojemu od europejskih jezikah. Kad je zatim nakon 20 god. stari prekinuti savez po našem narodu iznova stvoren, stvoren je i načinjen tako zvani nagodbeni zakon ili internacionalni ugovor; i to ponajviše povodom ponudjenoga po Deaku i po ugarskom saboru bieloga lista. Taj zakon i to po tadašnjih zastupnicih ove zemlje ne baš najrodoljubivijimi, koji su na mnoga naša historička prava zaboravili ili ih mimoišli. Ali je u tom zakonu branjen i osiguran naš narodni jezik u Hrvatskoj i Slavoniji kao službeni i gospodujući u svih poslovih tako autonomnih kao i zajedničkih. Nije minulo još ni 10 godinah, pa što vidimo i kakove posljedice doživismo? Vidimo ne samo to, da organi zajedničke vlade ne samo po zakonu neopravdanom ingerencijom svojom na poslove autonomne i zakonodavstva taj temeljni zakon nagodbeni vriedjaju, nego da i magjarski jezik sve to više u ovu zemlju, skroz i skroz slavjansku, a navlastito uredom zavisnim od zajedničke vlade, na silu narivavaju. Pogledajmo na željeznice, vidimo magjarske napise, magjarske oglase, magjarske karte i biljege, magjarsko izazivanje od konduktera h i komandantah, nalazimo magjarske činovnike, narodnomu hrvatskomu jeziku nimalo vješte uz hrvatske činovnike, koj izpit iz magjarskog jezika obavljati imadu. Pogledajmo na pošte, vidimo magjarske listovne marke i tako zvane „Levelezö-Lap"; vidimo magjarske napise i biljege na pečatih i na listovih, vidimo polumagjarske tovarne listove, naputnice i prijamnice. Pogledamo li na državnu lutriju, vis. sabore, koja ponajviše od siromašnijega puka našega i pučanstva se uzdržava, tu vidimo opet samo magjarske spise, koji ni jedne besjede ni slovke hrvatske nemaju, a davaju se u ruke našemu pučanstvu. Zavirimo li u nutarnjost uredah financijalnih, poštovnih i željezničkih, nalazimo gomilu dopisah i naredabah od zajedničke vlade pisanih na magjarskom jeziku, dočim se skoro samo iz milostinje izdavaju i prevodi na hrvatskom jeziku, jer ih drugčije nitko od naših činovnikah nerazumije. Uztručavajuć se magjarske vlasti pod istim hrvatskim tekstom staviti podpise, dočim se Nj. Veličanstvo kralj nijednom

prilikom nije ustručavao k njemu podnešene hrvatske predloge ili pisma podpisati. Čuje se dapače, da se naimenovanje financijalnih činovnikah ima vršiti od nekoga vremena dekreti magjarskimi, i to kod istih onih, koji taj jezik nerazumiju.

Iz svega toga, vis. sabore, lako će svaki uvidjeti, da nagodba našega zakona nestoji na najčvršćih noguh; vidi se od tuda i to, kako smieraju iz Pešte i Budima, da se nova kavga zametne i narine jezik našemu narodu nepoznat, proti zakonu i proti pravu ove zemlje. Ustručava se priznati službeni i gospodujući jezik ove zemlje, koji je srodan u Evropi od 80 milijunah slavenskih žiteljah svakomu jeziku, te se misli, da mi nemamo toliko narodne sviesti kao narod, koj je poznat po svietu i srodan svim narodom europejskim. (Živio!)

Vis. sabore! Posljedice takova postupanja će se kod nas uvidjeti. Lahko bi se ovakovim postupanjem dogoditi moglo, da se ne samo naš temeljni zakon nagodbeni, nego i čitav savez s Ugarskom iz temelja uzdrma i podkopa.

Meni netreba ovdje komentare navadjati, što bi se još dalje ovdje dogoditi moglo. Svaki je uvjeren, da u nas nema čovjeka svjestna i narodna, koga takovo postupanje duboko u duši nevriedja, nema tim više, jer od naše strane nije se pokazala sgoda, da nagodbeni savez i prijateljstvo sa Ugarskom doista iz srca želimo uzdrmati; ali želimo, da budemo kao slobodan narod, stojeći na temelju svoga prava i na temelju zakona ugovorena medju nami i Ugarskom.

Da se dakle ta stvar još bolje razjasni, i da znamo, što samo više manje čujemo, da biva sasvim istinito, naumio sam na svietloga bana staviti sliedeću interpelaciju: (Čita.)

„Iz razloga, što nagodbeni zakon g. 1868. §. 53. za sve organe zajedničke vlade unutar granicah kraljevine Dalmacije, Hrvatske i Slavonije, ustanovljuje jezik hrvatski službenim jezikom;

iz razloga, što povriedom rečenoga nagodbenoga zakona kod zajedničkih uredah u Hrvatskoj i Slavoniji navlastito kod željeznicah, poštah i državne lutrije stranom izključivo, stranom samo uz prislon jezika hrvatskoga rabi se jezik magjarski;

iz razloga, što po svjedočanstvu javnih listovah kr. zajedničko ministarstvo financijah pošilja na hrvatske financijalne oblasti sve naloge i dopise u izvorniku na magjarskom jeziku, prilažući jedino uz izvornike neautentične prevode;

iz razloga napokon, što rečeno kr. ministarstvo financijah iste dekrete naimenovanja financijalnih činovnikah u Hrvatskoj i Slavoniji sastavlja i pošilja ne u zakonitom hrvatskom, nego u magjarskom jeziku;

pitam preuzvišenoga gospodina bana:

1. Da li je Nj. preuz. ovo protuzakonito postupanje zajedničkih vladinih organah poznato?

2. Ako je poznato, da li je Njegova preuzvišenost voljna u duhu svoje odgovornosti i kao prvi bditelj nad vršenjem svih zakonah u ovoj zemlji poprimiti shodne korake proti tomu, da se unapried jasni pojam nagodbenoga zakona nekrnji i proti njegovom smislu na uštrb zemaljske autonomije i narodne podpunoma probudjene sviesti negrieši?"

(Živio!)

Predsjednik: Rieč ima gosp. predstojnik odjela za unutarnje poslove.

Jovan Živković: Vis. sabore! Čast mi je odgovoriti odmah na ovu interpelaciju u ime svietloga bana i zem. vlade. Svietlomu banu kao glavi ove zemlje i njemu dodanoj vladi zakonom je opredieljen djelokrug, koji u istinu izključuje banu mogućnost i oduzimlje vladi upliv u t. zv. poslove zajedničke, osim na koliko se zajednička vlada preko bana pozivlje, da se izvede ovo i ono, što spada na njezin djelokrug. Pored svega toga se ban i njegova vlada nemogu oteti, da bdiju nad zakonom, da se nepovriedi. To odgovaram navlastito na onaj naglasak gosp. interpelanta, da je ban bditelj zakonah u zemlji. I pravo imade gosp. interpelant, ako to tvrdi; samo neka bude i uvjeren, da svietli ban u istinu nije mogao saznati toga, što je gosp. interpelant iztaknuo i uztvrdio. Ban i vlada neznadu, da se tako postupa od strane vlade zajedničke naprama organom takovim, koji vladi našoj podredjeni nisu, t. j. da se tako dopisuje ravnateljstvu financijah na jednoj a poštarskomu na drugoj strani. Svietli ban naime nije mogao po ovom položaju uzeti uvida u to, kako se uredjuje medju napomenutimi uredi s jedne i ugarskom vladom s druge strane. Nu on neće uzfaliti, da kao bditelj zakona izpita, što je u stvari; i ja mogu vis. kuću uvjeriti, da će vlada poprimiti shodne korake, da se u tom pogledu onako postupalo bude, kako zakon nalaže. Toliko imam dakle kazati, da se vlada nipošto neotimlje učiniti u tom obziru sve mjere, koje je po zakonu učiniti u stanju.

I molim gosp. interpelanta, da se tim odgovorom zadovolji.

Ivan Kukuljević: Ja se zadovoljavam.

Predsjednik: Uzima li vis. sabor ovaj odgovor do znanja?

(Uzima.)

Rieč ima opet gosp. predstojnik odjela za unutarnje poslove.

Jovan Živković: Vis. sabore! Pošto riedko zasjedamo, to se dogodi, da često odgovori na stavljene interpelacije tekar iza poduljeg vremena sliede. Tako je bilo i u posliednjem zasjedanju, od kojega je prošlo već 8 mjesecih, stavljeno nekoliko interpelacijah, na koje mogu tekar danas odgovoriti; a to zato, jer obično vlada nije u stanju odgovoriti odmah, kako bude interpelacija stavljena, nego mora prije stvar izpitati svojim putem. Ako, gospodo, na sve to obzir uzmete, onda ćete moći dokučiti, kako to dodje, da tek danas na interpelacije, stavljene već u mjesecu studenu pr. godine, odgovaram.

Digitized by Google

Medju ove interpelacije spada i ona, koju je gosp. Brnčić u pogledu lovišta u podžupaniji djakovačkoj na vladu stavio, i koja glasi: (Čita ju.)

Na to mi je čast odgovoriti, da je iznaj mljivanje lovištah u uzkom savezu sa segregacijami šumah i pašnjakah. Gdje je bila ova posliednja izvedena, ondje su i lovišta iznajmljena. Što se tiče podžupanije djakovačke, to je u 3 obćinah Našice, Feričanci i Oriovac ta stvar obavljena već prije 2 godine; nu u 3 ostalih obćinah nije se to moglo učiniti, jer su još predhodne razprave bile glede segregacije Nu koncem prošle godine su bile te razprave već dovršene, i mjeseca srpnja o. g. mogla bi se bila već dražba lovišta razpisati. Zato nisu krivi ni organi dole ni gore; jer prije dok se segregacija nije izvela, nije se ni moglo lovište iznajmiti.

Molim vis. kuću, da primi ovaj odgovor do znanja.

Predsjednik: Pošto g. interpelant nije prisutan, stavljam pitanje na vis. sabor: Prima li odgovor g. predstojnika odjela za unut. poslove na znanje?

(Prima se.)

Jovan Živković: Vis. sabore! Nadalje imam čast odgovoriti na interpelaciju gosp. Berute o trošku za uredjenje zemljarinskog katastra. (Čita ju.)

Ovdje vlada razlikuje trošak, koji pripada obćinam od onoga, koji pripada državi. Dotični zakon nalaže, da se kataster imade po obćinah izpraviti, a tek konačno uredjenje u tom pogledu ide na trošak države; t. j. ono uredjenje, koje predhoditi ima, da se procjena obavi i na temelju te procjene zemljarina razpiše, imade se izvesti po obćinah na vlastiti trošak, a za dalnje korake ima se brinuti država. Naravska stvar, da se imamo propisa zakona držati, i čim obćine svoj posao glede izpravljenja učine, neće ni država oklievati da ono, što na nju spada, obavi. — Ovako se postupa i u Ugarskoj, gdje postoji jedan te isti zakon. Ovaj zajednički zakon nije se mogao u nas drugčije tumačiti, nego u Ugarskoj.

Ja dakle još jednom opetujem, da čim budu obćine učinile, što im zakon nalaže, onda će i država po §. 57. na temelju tih predhodnih mjerah svoje učiniti.

Molim gosp. interpelanta, da se tim odgovorom zadovolji.

Josip Beruta: Žao mi je, da se nemogu zadovoljiti.

Predsjednik: Uzima li vis. sabor ovaj odgovor na znanje?

(Uzima se.)

Jovan Živković: Nadalje mi je, vis. sabore, čast odgovoriti na interpelaciju gosp. Seitza u pogledu savskih nasipah. Ova stvar, gospodo, zanima veći dio našega pučanstva radi nevoljah, koje imade od tuda patiti, i to je pobudilo sigurno gosp. interpelanta, da je naveo za svoju interpelaciju sliedeće razloge: (Čita ih.)

Vis. sabore! Pučanstvo ono djelovalo je prije redovito na ovih savskih nasipih; a zbog zanašanja, da će se lonjsko-poljsko pitanje jednom riešiti, koje već toliko decenijah na riešenje čeka, zanemareni su stari nasipi nešto krivnjom puka, a nešto popustljivošću oblasti. I tako su se oni nasipi, koji su i prije dok nije bio sabor uzeo u ruke lonjsko-poljsko pitanje, bili uzdržavani, napustili tako, da je kroz nekoliko godinah katastrofa provalenja nasipah i poplava veća, nego ikada, jerbo se na tih robotom podignutih nasipih ništa radilo nije. Vlada sama misli, da se lonjsko-poljsko pitanje može najshodnije riešiti u savezu sa pitanjem o savskih nasipih i odvodnimi kanali, jer tako će se najjeftinije moći izaći.

Što gosp. interpelant kaže, da je posavačko pučanstvo osiromašilo, to stoji, ali ipak moram kazati, da je ono bogatije, nego je pučanstvo mnogih inih predjelah zemlje naše. Nu ako je osiromašilo, to nije zbog radnje na savskih nasipih, nego zbog više drugih nezgodah; navlastito zbog suše i marvinske pošasti. U tom, gospodo, leži razlog osiromašenju, a ne u onih radnjah, koje je na savske nasipe dalo.

Gosp. interpelant govori, da se na ozbiljan rad u tom pogledu niti misliti nemože, i to zato što se radi samo onda, kad je svoje gospodarstvene poslove obavilo. I to je istina. Tako ove godine do konca ovoga mjeseca ti poslovi obavljeni nisu. Nu to nesmeta ništa, zato će biti ipak stvar u redu.

Dalje kaže g. interpelant, da ono pučanstvo nije kadro izvesti taj rad da pri tom nepropadne. Gospodo! Vlada je prije nego je uzela posao u ruke, mislila, da će ga pomoćju pučanstva izvesti. Prošli su se cieli komadi, koji se imadu izvesti komisionaliter, dotični posjednici bili su izslušani da li su voljni raditi, a svaki je rekao: ako svi rade, tada ću i ja. I tako bi komisionaliter ustanovljeno, koliko imade svaki raditi. Pučanstvo je dakle na sebe primilo rad, i gosp. interpelant je možda sam vidio, da ljudi zbilja kao mravi rade; nu rade više žene i djeca, nego li mužkarci. Tu možete vidjeti na tisuće radnikah, no ovi rade marljivo, koliko samo mogu, jer sami uvidjaju, da bi inače propasti morali.

Kaže se nadalje, da su ti nasipi problematičke vriednosti. Gospodo! Kad nismo kadri u savske nasipe i lonjsko polje milijune uložiti, to držim, da oni sadašnji nasipi, koji su potrebni, da prodrenja vode budu nemoguća, u koliko i s tehničkog gledišta nisu usavršeni, sigurno neće biti problematičke naravi. Lani bilo je 200.000 kubičkih metarah izvedenih, a ljetos biti će nasuto do 600.000 kub. met. jedino voljom pučanstva, a ne samo bez njegove propasti nego i dapače u njegovu korist. G. interpelant se jako vara, ako misli, da je to veliki teret za pučanstvo. Ja mislim, da to zbog toga nestoji, jer dolazi na jednoga samo po 1 kub. metar, a gdje se za novac radi, ondje dodje 6 kub. metara na jednoga. Za 6 osobah dakle radi onaj, koji radi da sebe izbavi iz pogibelji. Nu ako se uzme, da rade ponajviše žene i djeca, to će se tim manje o upropašćivanju naroda moći govoriti.

Što se veli, da se odviše novca potrošši na mjer-

Digitized by Google

ničke sile i njihovo osoblje, to nemogu dopustiti. Kako poznato, podielio je lani sabor 25.000 for. u svrhu gradjenja savskih nasipah. Izvolite sada uzeti u obzir, da se ovdje radi o 200.000 kub. metarah, da je tu 360 posebnih radnih grupah, kojih svaka svoj komad obdjelava, te da 3 dana skoro treba, da se prostor može obići, to ćete dopustiti, da to nemože jedan inženir obaviti.

Tu se mora svakoj grupi opredielit zemljište, na kojem imade raditi, tu dodju različiti popravci, koji moraju biti novcem plaćeni, tu imade toliko raznovrstnih izdatakah i troškovah, da ih može samo onaj shvatiti, koji je stvar proučio. Ako je koja sila više upotrebljena, učinjeno je zato, jer se tu nemože onako raditi, kao da bi se moglo dolučiti: danas je radnja započela, a taj i taj dan biti će gotova; nego tu se radi, da bude u obće stvar jednom gotova. A pošto se nemogu ovako ozbiljno sistemizirati mjesta inženirska na teret zemlje, to se uzimlju sile „ad hoc", t. j. za dotle, dok bude posao trajao, i to po cieni, koliko je najniže moguće dobiti ih.

Meni je čast i to kazati, da će vlada u budući budget onoliku svotu u tu svrhu staviti, koliko će viditi, da je za uzdržavanje tih nasipah od prieke potrebe, i koliko će vis. sabor dobrotu imati dozvoliti; jerbo u njegovih rukuh leži to. Onda će vlada prema toj dozvoli svotu razdjeljivati i razredjivati, uvaživ svestrano dotične potrebe.

Što se tiče drugoga pitanja, da li hoće vlada mjesto mjerničkog pristava definitivno popuniti, imam kazati to, da će se vlada radje silami izvanrednimi posluživati kod tih radnjah, pošto neće za uviek zem. budget obteretiti.

Na pitanje, da li će se radnje izvesti na trošak zemaljski, odgovaram: vlada smatra to kao posao izvanredan, s toga je mislila, da samo tim načinom može taj posao izvesti, t. j. ako umoli pučanstvo, da joj priteče u pomoć, a ona će sa svoje strane takodjer sve moguće učiniti. Tu nemože biti govora o zem. trošku, jerbo svi postojeći zakoni nalažu interesentom, da se za nasipe pobrinu, da ih nezateče poplava. To je u našoj zemlji dakle stvar interesenta, niti drugčije nemože biti, jerbo svota od 20.000 for., koju naš budget u svrhu vodogradjevinah na razpolaganje stavlja, ni s daleka nemože doticati cieloj zemlji.

Vinko Seitz: Ja se s odgovorom samo na prvu točku zadovoljavam.

Predsjednik: Uzima li vis. kuća odgovor na znanje? (Uzima se,)

Jovan Živković: Ovdje imam nadalje jednu interpelaciju g. zast. Antoleka radi uporabe hrvatskoga jezika kod komande gradjanske čete u Varaždinu.

U toj interpelaciji se pita, zašto vlada nerieši predstavke, koja je podnešena u pogledu uporabe hrvatskoga jezika kod iste komande?

Ja imam na to odgovoriti, da je poglavarstvo grada Varaždina zaključilo uvesti hrvatski jezik kod gradjanske čete; naložilo je i nadzapovjedničtvu, da se po tom zaključku ravna, a vladi je samo podnielo izvješće sa zaključkom. Vlada je to jednostavno samo uzela na znanje; jerbo to je stvar poglavarstva, te nezavisi od odobrenja vlade. A u ostalom nije poglavarstvo podnielo nikakve predstavke niti molbe u tom pogledu. Radi toga nije vlada našla za nuždno, da što odgovori, nego je samo uzela na znanje. Dakako da ni proti odnosnom zaključku vlada neima ništa.

Drag. Antolek-Orešek: Ja se s odgovorom zadovoljavam.

Predsjednik: Prima li vis. sabor ovaj odgovor na znanje? (Prima se.)

Jovan Živković: Samo jošte na jednu interpelaciju imam odgovoriti, i to je interpelacija g. zast. Polića u stvarih zajedničke naravi. (Čita.)

Vis. sabore! Istina, da se vlada naša nebi morala miešati u stvari naravi zajedničke, nego bi mogla ovakove interpelacije ustupiti onomu organu, koji je na to pozvan, a to je hrvatsko-slavonski ministar. Nu ipak, gospodo, ona praksa, koju ste izvolili uvesti, da se ovdje i o pitanjih zajedničkih razpravlja i vlada uzimlje za posredovateljicu, je vrlo blagodatna, jerbo se tako dade našoj vladi prilika, da imade povoda obratiti se onamo, kamo treba, ako valja u kojem obziru lieka potražiti. I tako nismo ovo na uredjenje odpravili na odnosno mjesto, nego smo umolili hrv.-slav. ministra, da izhodi lieka dotičnomu predmetu. Taj se je onda obratio na ministra komunikacijah; i pošto je ovaj odgovorio, a u stvarih zajedničkih pazi se na svaku rieč, gleda se kako je postavljena, to sam slobodan pročitati, što je on na ono pitanje odgovorio. (Čita.)

„Pravo ribarenja, koje za sada pripada žiteljem talijanskoga otoka „Chioggia" zvanoga, te koje mogu u smislu našega god. 1867. sa kraljevinom Talijanskom sklopljenog brodarskog i trgovačkog ugovora izvršivati u morih naše monarkije, stoji u uzkom i nerazdruživom savezu sa obćenito preduzetim uredjivanjem morskoga ribarstva, glede česa se upravo sada razprave medju vladami austrijskom i ugarskom u tečaju nalaze.

Nadati se je, da će se shodnim uredjenjem ribarstva kraj učiniti svim tužbam, koje se sve do sada podnašaju naročito proti načinu i sredstvom, kojimi se ribarenje obavlja.

Pravo ribarenja, pripadajuće talijanskim podanikom kod nas i obratno austro-ugarskim podanikom u Talijanskoj, ima se smatrati samo subjektivnom ovlasti, te će ovisiti od tečaja razpravah i uzvratnih koncesijah od strane talijanske vlade pružit se imajućih, da li će se to pravo dozvoliti trgovačkim ugovorom, obnovit se imajućem s talijanskom kraljevinom.

U ostalom bit će dalnje uzdržanje toga prava jedva štetno, pošto će glede sistematičnog preustrojstva ribarstva, kao i glede načina izvršinanja istog obćeniti i svakog jednako obvezujući propisi u život uvedeni biti."

*

Digitized by Google

Predsjednik: Pošto gosp. interpelant prisutan nije, stavljam odmah pitanje na vis. sabor, uzima li na znanje odgovor g. predstojnika odjela za unut. poslove na interpelaciju g. Polića?

(Uzima se.)

Rieč ima g. predstojnik odjela za bogoštovje i nastavu.

Dr. **Pavao Muhić**: Vis. sabore! U prošlom zasjedanju stavio je g. narodni zastupnik Josip Lehpamer sliedeću interpelaciju na svietloga bana: (Čita ju.)

Na ovu interpelaciju čast mi je odgovoriti što sliedi.

Razširenjem velike realke od 6 na 7 razredah namjeravalo se je to postići, da prelaz iz niže u višu realku umetnućem 4. razreda bude olakšan i da se broj učevnih urah, kojimi je bila mladež preobterećena, po mogućnosti smanji.

Za nauk vjere nije na kr. realci zagrebačkoj bilo ni od prije više nego dvie ure na tjedan. Pa akoprem se je onim razširenjem od 6 na 7 razredah smjeralo na rasterećenje mladeži, to je ipak onaj broj urah za nauk vjere, koj je i prije bio, ostao netaknut.

Zemaljska vlada mislila je, da je onaj broj urah, koj je i prije bio dovoljan, i usljed razširenja velike realke, i buduć da se u stanju stvari nije ništa promienilo, s toga nebijaše njoj povoda, da se stavlja u novi sporazumak sa prečastnim duhovnim stolom nadbiskupskim. Ovim razširenjem realke od 6 na 7 razredah postigao se je višak od 10 urah, a 10 urah nije se moglo podieliti na 16 obligatnih, većim dielom obsežnih i za tu realnu obuku fundamentalnih predmetah tako, da bi nauk vjere još koja ura više zapala. Zemaljska vlada dakle nenalazi, da je postupajuć, kako je razloženo, išta učinila, što bi katoličku vjerozakonsku obuku na toj velikoj realci priečilo, te zato nije naumila u sadanjem svojem uredovanju ništa mienjati, jer nevidi tolike potrebe, da bi bilo novo preobterećivanje mladeži nuždno.

Da je mladež preobtećena, vidi se odatle, što u prvom razredu realke, gdje je još mladež tjelesno slabo razvijena, ima na tjedan 28 urah, neračunajuć predmete neobligatne. U sedmom razredu imadu 32 ure, neračunajuć predmete neobligatne, kamo spada talijanski, tjelovježba, pjevanje. Da je mnogo povoljnije stanje obuke vjerozakona na sadašnjih naših srednjih učilištih i na realci zagrebačkoj napram stanju, što je bilo prije 1848. god., to će dopustiti štovana gospoda članovi ovoga sabora, koji su polazili srednja učilišta prije god. 1848. U ono doba bio je postavljen samo jedan profesor za sve predmete: i za latinski, i za povjest bibličku, za vjerouku, za povjest, za zemljopis i aritmetiku.

U čem je sastajalo predavanje vjerouke? Da je zadavao nekoliko pitanjah i drugi treći dan izpitivao. A od četvrte škole predavao se je vjeronauk latinskim jezikom. Profesor je nekoliko pitanjah diktirao, koja je dotični učenik na pamet naučio. Sada svaki razred realski ima po dvie ure na tjedan vjerouku, izuzam četvrti i sedmi, jer se od ovih 10 urah, koje su prirasle, nije moglo više ustupiti za nauk vjere; a u cieloj realci ostao je za nauk vjere isti broj urah, koji je bio prije 1871. god., kada se je realka razširila na sedam razredah. Molim vis. sabor, da izvoli primiti ovaj moj odgovor na znanje?

Josip Lehpamer: Ja se zadovoljavam.

Predsjednik: Uzima li vis. sabor odgovor predstojnika odiela za bogošt. i nast. na znanje?

(Uzima.)

Prelazi se na dnevni red.

Na dnevnom redu je izvješće odbora ad hoc za proučavanje spisah tičućih se investicionalne zaklade krajiške.

Izvjestitelj dr. **Blaž Lorković**: (Čita.) Izvješće saborskoga odbora, izaslanoga da prouči spise odnoseće se na investicionalnu zakladu hrvatsko-slavonske krajine.

Visoki sabore! U 80. sjednici sabora kraljevinah Dalmacije, Hrvatske i Slavonije, držanoj 18. rujna o. g., predala je kr. zemaljska vlada, pozvana zaključkom vis. sabora, stvorenim u sjednici držanoj 12. rujna o. g. spise, odnoseće se na tako zvanu investicionalnu zakladu hrvatsko-slavonske krajine sa izviešćem o početku, razvitku i današnjem stanju iste zaklade, pa su ti spisi predani odboru u 81. sjednici saborskoj, držanoj 19. rujna, ad hoc izabranomu, da ih prouči te o tom podnese saboru izviešće.

Čast je ovomu odboru predložiti, da vis. sabor izvoli prihvatiti sliedeći predlog:

Sabor kraljevinah Dalmacije, Hrvatske i Slavonije: uvaživ, da je Nj. c. i kr. apoštolsko Veličanstvo previšnjom zapovjedi svojom od 8. lipnja 1871. izdanom na državnoga ratnoga ministra radi preustrojstva glavnoga zapovjedničtva u Zagrebu u svrhu uprave hrvatsko-slavonske vojne krajine, u točki V. blagoizvolilo veledušnim svojim darom utemeljiti za hrvatsko-slavonsku krajinu iz državnih krajških šumah „izvanredne prihode“ u korist njezinu, koja točka previšnje zapovjedi ovako glasi: „O izvanrednih prihodih krajiških, kao i njihovoj uporabi imaju se sastavljati izvanredni budgeti.

U ove imaju se uvršćivati i prihodi od velikih prodajah onih preostalih drvah hrvatsko-slavonskih krajiških državnih šumah, koja se u interesu umna šumskoga gospodarstva imaju unovčiti, koja običnu godišnju rednju prelaze i kojih je kupovnina opredieljena, da se upotrebi na svrhe krajine, navlastito za gradnje komunikacijah, onda za izsušivanje i natapanje, za zasadjivanje pogorja (krša) itd.

U Zagrebu zasjedajuće povjerenstvo iz članovah državnoga vojnoga i kr. ugarskoga ministarstva, hrvatsko-slavonske zemaljske vlade kao i glavnoga zapovjedničtva u Zagrebu, ima pod predsjedničtvom predsjednika, koga ću Ja imenovati, predložiti način, na koji valja to unovčenje i tu uporabu izvesti, a u slučaju imati će isto samo unovčenje obaviti“.

Digitized by Google

Uvaživ, da ima po jasnom slovu i duhu gore navedene premilostine odredbe Nj. Veličanstva odnosni, iz velikih prodajah prezrela drva hrvatsko-slavonskih krajiških državnih šumah dolazeći imetak ili „kupovnina", kršten po premilostivomu darovatelju „izvanrednimi krajiškimi prihodi", služiti te se upotrebljavati samo na „svrhe krajine";

uvaživ, da se prema nazivu a i posveti spomenutih prihodah može taj imetak pravovaljano smatrati samo imetkom krajiškim, uporabivim samo u svrhe krajine, dakle: hrvatsko-slavonskim investicionalnim fondom, koja pravna narav rečenih izvanrednih prihodah krajiških ili krajiškoga fonda najviše i najbolje odgovara smislu i želji carskoga opredieljenja, svakim bo drugim, duhu posvete protivnim tumačenjem osujetile bi se sasma te izkrivile namjere Nj. Veličanstva prema vjernoj i toli zaslužnoj si krajini;

uvaživ, da se narav i opredieljenje toga investicionalnoga fonda hrvatsko-slavonske krajine nesmie u ničem promieniti ni onda, kad se hrvatsko-slavonska krajina i administrativno spoji sa materom zemljom, kraljevinom Dalmacijom, Hrvatskom i Slavonijom;

uvaživ, da i ono prema specijalnoj svrsi i naravi toga fonda po Nj. c. kr. apostolskom Veličanstvu postavljeno krajiško investicionalno povjerenstvo u svojih godišnjih o tih „izvanrednih krajiških prihodih" sastavljanih izvanrednih na previšnjem mjestu odobravanih proračunah nazivlje spomenutih od velikih prodajah prezrelih drvah dolazeći imetak krajiškim investicionalnim fondom, a tako se nazivlje i u c. i kr. naredbi od 2. kolovoza 1875. te u zakonu od 8. siečnja 1876.; u koji fond spada već sada onih najprije izlučenih 30.000 ralih prezrele šume u bivšoj brodskoj i petrovaradinskoj pukovniji, procienjenih na 30 mil. fr., dotično iz dielomične prodaje toga drva unišla gotovina, iznoseća 1877. godini 7,689.820 fr., kojom rukuje inesticionalnalno povjerenstvo prema previšnjoj posveti.

uvaživ, da u taj investicionalni fond ima doći tečajem vremena i kupovnina od u veliko prodana prezrela drva u šumah bivše ogulinske i otočke pukovnije, procienjenih na 15 mil. fr., a zatim kupovnina od 72.000 ralih u istu kategoriju spadajućih te u savskih nizinah ležećih krajiško-državnih šumah, od kojih se tečajem 30 godinah sve drvo kao prezrelo unovčiti i kupovnina tomu fondu prikliučiti ima. Vriednost tih šumah nije doduše još procienjena, ali uzme li se samo u polovici prema procjeni gore navedenih šumah, svakako nadilazi svotu od 30 mil. for.;

uvaživ, da prema gore navedenom obrazloženju pravne naravi previšnje posvete i opredieljenja njezinoga „u svrhe krajine", osnova zakona od 5. srpnja 1877. po ug. ministru komunikacijah o gradnji jednoga diela tako zvane krajiške, sa alföldskom spojit se imajuće željeznice, predložena ugarskomu saboru na ustavno pretresivanje, neodgovara previšnjoj posveti, te nebi mogla služiti pravo shvaćenim potrebam i interesom krajine, čemu dolazi još i ona bitna mahna, da naime spomenutu osnovu zakona, kako je po ugarskom ministru komunikacijah zasnovana i saboru predložena, dotično po Nj. Veličanstvu postavljeno povjerenstvo za investiranje u hrvatsko-slavonskoj krajini, kojemu po izričnom propisu alinecje druge točke 5. previšnje zapovjedi od 8. lipnja 1871. pravo iniciative za svaki predlog glede unovčenja i uporabe izvanrednih krajiških prihodah pripada, niti razpravljalo niti ju prihvatilo, odobrilo ili predložilo nije, pače niti mu nebijaše priobćena; čim joj već a priori svaka zakonita podloga za uspješno podnošenje iste kao i svaki pravni naslov na krajiško-investicionalni fond posve manjka; uvaživ, da se je upravo zato i podigao odlučni i jednodušni glas ciele hrvatsko-slavonske krajine proti spomenutoj osnovi zakona od 5. srp. o. g. o gradjenju krajiške željeznice i proti načinu gradjenja, jer da niti svrham niti interesom krajine ni najmanje neodgovara, pače da bi bila na očitu štetu krajine;

uvaživ, da bi protuzakonita uporaba „krajiških prihodah", dakle krajiškoga imetka na ovakav način veledušni cilj i namjeru Njegovog Veličanstva očito promašiia;

uvaživ, da je u takovu položaju stvari i sabor kraljevine Dalmacije, Hrvatske i Slavonije ne samo vlastan nego i dužan podignuti svoj glas u interesu krajine; gdje se radi ob uporabi njenoga imetka, jer je hrvatsko-slavonska krajina sastavni i cieloviti dio kraljevine Hrvatske i Slavonije, od koje je ona za sada i samo u upravi odieljena; jer se izmedju Hrvatske i Slavonije s jedne, i Ugarske s druge strane ustanovljeni a do skora reviziji podpadajući prinosbeni ključ glede pokrića samoupravnih i zajedničkih troškovah ciele Hrvatske i Slavonije, razumievajuć ovamo još nesjedinjeni dio hrv.-slav. krajne, ravnom mjerom tiče, te s toga i ovomu saboru nemože i nesmie biti svejedno, kako će se upotriebiti dotični u svrhe krajine odredjeni izvanredni prihodi krajiški, da li najme u istinu samo u interesu krajine ili pako tomu protivno; jer je sam ugarski sabor, potaknut saborom ovih kraljevinah, zaključkom svojim, stvorenim u saborskoj sjednici od 23. lipnja 1869., priznao i očitovao, da se iz prodaje prezrelih krajiško-državnih šumah t. j. onoga diela, koji se kod redovitoga šumskoga gospodarenja nebi mogao držati, dakle obični turnus prelazi, „tim dobivena ciela prodajna svota s uplivom ugarsko-hrvatske vlade upotrebi izključivo na korist hrvatsko-slavonske vojne krajine onim načinom, kako to interes krajine i interesi ukupne hrvatsko - slavonske kraljevine jednako zahtievaju";

uvaživ prema tomu, da mora saboru ovih kraljevinah do toga biti, da se češće spomenuti premilostivim darom cara i kralja Franje Josipa I. na „svrhe krajine" opredieljeni „izvanredni krajiški prihodi" uzdrže i krajini

Digitized by Google

sačuvaju kao njezin krajiško-investicionalni fond, iz kojega bi se imale u krajini graditi komunikacije, sušiti močvare, natapati tlo t. j. uvoditi kanalizacija itd. i to tako, da se pod „komunikacijami" nebi imalo razumievati samo gradjenje željeznicah, koje bi cielu ili bar veći dio unovčiti se imajuće glavnice spomenutoga investicionalnoga fonda progutalo, a krajinu pored sve željeznice u kulturno i materijalno nevoljnom stanju pridržalo, u kakovom se sada nalazi, nego i to poglavito gradjenje krajiških zemaljskih cestah t. j. sustavno izvadjanje ciele cestovne mreže, koja bi prometnim i administrativnim interesom krajine podpuno odgovarala, čim bi se produktivna snaga ciele zemlje digla, za nosenje državnih daćah sposobnijom postala te i same kasnije posagradjene željeznice daleko lukrativnijimi učinile, pošto su svagdje dobre ceste najnaravniji provodići k željeznicam; zatim izsušivanje močvarah u toli plodnih predielih slavonske krajine, osnivanje novčana zavoda na korist poljodjelstva, podizanje pučkih školah barma u onih obćinah hrvatsko-slavonske krajine, koje kod prošle diobe nisu ništa ili su tako malo dobile krajiško-državnih šumah, da odatlje nemogu trošiti na svoje škole, a nebi bilo pravedno, da bude kod tolikoga blaga upravo najsiromašniji dio krajiškoga pučanstva lišen svake carske milosti i blagodati;

uvaživ, da je i samo dotično povjerenstvo u svojih izvanrednih i po Njeg. Veličanstvu odobravanih godišnjih izvanrednih proračunih po prilici tako postupalo ter na sve ove grane investicijah primjeran obzir uzimalo tako, da je n. pr. izvanrednom budgetu od onoga na 30 milijunah for. procienjenoga prihoda 17 milijunah for. na željeznice, a 13 milijunah for. na ostale investicije opredieljeno bilo, pa je prema tomu već u II. izvanredni budget uvršteno znatnih svotah iz tih prihodah na podizanje školskih zdanjah, na uzdržavanje pučkih i gradjanskih školah, a naravno i na gradjenje cestah kao i u I. izvanrednom budgetu; odakle sliedi, da se prihodi toga investicionalnoga fonda imadu upotrebiti i na kulturne svrhe krajine, te da se u najgorem slučaju preko onoga u prvom izvanrednom budgetu ustanovljenoga razmjera 17: 13 na željezničke i ine medju zajedničke poslove spadajuće podhvate u krajini nikako više nebi smielo upotrebiti;

uvaživ dakle, da se ovim načinom nebi osujetila zamisao i osnutak „krajiške željeznice" i to onakove, kakova bi odgovarala interesom i krajine i ciele zemlje, ali dostojno pri tom uvaživa i ostale vrlo prešne prometne, narodno - gospodarske i kulturne potrebe krajine, kojim bi pravcem valjalo ići, ako se hoće, da bude previšnja posveta krajini, kojoj je namienjena, zaista i koristna, da joj utre put kulturi i materijalnomu blagostanju i tim velednšno upravo carski vrati tribut krajini za njeno višestoljetno požrtvovanje, prinašano u korist obće kulture i materijalnoga blagostanja svih ostalih narodah monarkije:

zaključuje

pozvati kr. dalm.-hrv.-slav. zemalj. vladu, da sav pripadajući joj upliv kod svietle krune i zajedničke ugar.-hrvat. vlade upotriebi:

1. da se odustane od gradjenja krajiške željeznice, kako ju je osnova zakona od 5. srpnja 1877. po ug. ministru komunikacijah predložena, zasnovala, i da se spomenuta osnova zakona natrag povuče;

2. da se u previšnjoj zapoviedi Nj. c. kr. apost. Veličanstva od 8. lipnja 1871. izdanoj državnomu ratnomu ministru, u točki petoj hrvatsko-slavonskoj krajini kao njezini „izvanredni prihodi" i za „njezine svrhe", naročito: za gradjenje komunikacijah, onda sa izsušivanje i natapanje, za zasadjivanje pogorja (krša), itd. namienjeni imetak, dolazeći od velikih prodajah prezrelih drvah hrvatsko-slavonskih krajiških državnih šumah, imade smatrati i uzdržavati kao investicionalni fond hrvatsko-slavonske vojne krajine i kao prava svojina krajine sa gore označenom previšnjom posvetom tako, da se u interesu krajine iz prihoda toga krajiško-investicionalnoga fonda postepeno imadu izvadjati:

a) pod naslovom „komunikacija" krajiška Zemun-Sisak-Ogulinska željeznica podjedno i kao jednako važne i potrebite zemaljske ceste hrv.-slav. krajine po sustavno sastavljenoj cestovnoj mreži;
b) sušenje i kanalizacija posavskih nizinah kao i drugih močvarah po hrv.-slav. krajini;
c) po mogućnosti i postepeno zasadjivanje pogorja;
d) podizanje pučkih i podupiranje gradjanskih školah, gdje nedotiču dohodci siromašnih obćinah;
e) po mogućnosti osnovati agrarni novčani zavod za promicanje i podupiranje poljodjelstva u hrvatsko-slavonskoj krajini, toga danas jedinoga vrela za njeno materijalno blagostanje;

3. da se kr. zem. vlada imajući u dotičnom krajiško-investicionalnom povjerenstvu svoga člana, kao što imaju svoga c. kr. glavno zapovjedničtvo kao krajiška zemaljska upravna oblast u Zagrebu i ugarska vlada, što najjasnije zasvjedočuje pravo njezina upliva i sudjelovanje kod uprave i uporabe dotičnoga krajiškoga investicionalnoga fonda, nastoji na previšnjem mjestu izhoditi istu povlast ili upliv i pravo, što ga je i ugarska vlada u tih stvarih po glasu dopisa c. kr. ratnoga ministarstva od 19. listopada 1871. br. 3637 polučila, najme: da spomenuto investicionalno povjerenstvo vršeć svoj djelokrug po točki 5., alineji drugoj previšnje zapovjedi od 8. lipnja 1871. označeni posao „unovčenja" ili „uporabe" može obaviti samo uz predhodno odobrenje i ovlaštenje ugarske vlade; da je dakle u takovih slučajevih isto tako potrebna i privola dalm.-hrv.-slav. zemaljske kao i ugarske vlade, pošto se ima za hrv.-slav. krajinu spojenu sa materom zemljom, ustanoviti jedan te isti prinosbeni ključ za doprinašanje troškovom zajedničkim Ugarskoj i Hrvatskoj, to valja vladi ovih kraljevinah isto tako bditi i skrbiti

Digitized by Google

se, da se krajina materijalno ojača, da bude sposobna potrebam svoje javne uprave zadovoljavati, kao što skrbi i ugarska vlada preko toga svojom u gornjem pravcu osjeguranom kontrolom za zajedničke državne interese u krajini, da ih upitno povjerenstvo nepovriedi;

4. da kr. zemaljska vlada privoliv na gradnju krajiške željeznice spomenute u točki 2. sl. a) ima ozbiljno nastojati, da bude tako glede svoga pravca kao i glede načina gradjenja a i osjeguranja prihoda krajiškog investicionalnoga fonda što bolje odgovarala pravim interesom krajine;

5. da kralj. zemalj. vlada još tečajem ovoga saborskoga trogodišta, i to već svakako u prvom predstojećem zasjedanju, priobći saboru uspjeh ovoga svoga nastojanja.

Predsjednik: Rieč ima gosp. izvjestitelj.

Dr. **Blaž Lorković:** Vis. sabore! Uzimam si slobodu, da ovo izvješće, koje sam pročitao, u kratko obrazložim. Nije davno, gospodo moja, — prije nekoliko danah je bilo — što se je u ovom saboru razpravljalo krajiško pitanje i što je u tom pitanju prihvaćena adresa, u kojoj se zahtieva spojitba krajine s materom zemljom. Sada opet dolazi krajiško pitanje pred vis. kuću, samo razmatramo to pitanje s drugoga gledišta. Radi se naime o tom, da se krajini sačuva i uzdrži fond, da se sačuva imetak, koj ima služiti kao podloga raznim u budućnosti izvodivim investicijam, koje imadu zadaću, da dignu materialnu snagu krajine; jer i kod nas se to priznaje i uvidja, da se svakomu daljnjemu napredku i kulturi mora kao temelj smatrati materijalno blagostanje i dok toga neima, dotle je sav napor jalov i bez uspjeha. Obće je poznata rieč, da krajina posjeduje u svojih šumah veliko blago. To je istina. Po podatcih statističkih (ako su istiniti) ima u krajini 1,468.936 ralih šume. Ako promislimo, gospodo moja, da je prije 40 god. bilo u krajini šume 1,789.000 ralih, to vidimo, da se je taj broj znatno smanjio. Svakako je ovo blago zaista veliko; pa ako bi uzeli, što je jedan naš patriotički kolega rekao, da ako svaka ral samo 100 for. vriedi, da to representira svotu od 178,900.000 for. Pošto, gospodo moja, toliko blago leži u tih krajiških šumah, to je svakako nuždno, da se ovo blago koliko moguće više upotriebi u korist same krajine. Ja neću govoriti o odnošajih imovinskih, kakovi su postojali u krajini do god. 1871. Ja sam čuo mnenja, da bi se sve šume krajiške imale smatrati pravim vlastničtvom pučanstva krajiškoga; to je stvar o kojoj ovdje nemože biti govora. Odbor, kojemu je povjerena zadaća, da prouči spise odnoseće se na krajišku investicionalnu zakladu, uzeo je za podlogu carsku zapovjed od 8. lipnja god. 1871. U toj carskoj zapovjedi veli se, košto je odbor u motivaciji doslovce naveo, da se imade o krajiškom prihodu voditi posebni budget i da se u taj budget imadu uvrščivati prihodi, koji se dobivaju iz velike prodaje državnih krajiških šumah, odnosno, da se kupovina dobivena ima upotrebljivati lih u svrhe krajine; drugo, da se postave organi povjerenstva, koji će provoditi poslove, koji predleže, naime unovčenje i uporabu.

Kaošto je poznato, gospodo, previšnjom zapovjedi bilo je tako odlučeno, da se polovica imade prodati obćinam, a druga polovica da pripada državi; iz ove druge polovice naime državne odlučeno je, da svakolika prezrela drvlja posieče i da se ima upotriebiti u svrhu krajine. Pošto je, gospodo moja, ta stvar tako bila uredjena previšnjom zapovjedi, to se je išlo odmah sliedeće godine na prodaju prezrelih krajiških šumah; i to najprije se je hotjelo prodati 30.000 ralih šumah u bivšoj petrovaradinskoj i brodskoj regimenti. — S ovim stoji u savezu još jedan fakt, koj moram spomenuti.

Već god. 1869. namjeravalo je državno ratno ministarstvo prodati 90.000 ralih šumah, da se kupovina dobivena upotriebi na gradjenje željeznicah. Toj prodaji protivio se je i hrvatski i ugarski sabor. Čim je začuo hrvatski sabor, da se namjerava to izvesti, sastavi predstavku na Nj. Veličanstvo, u kojoj moli, da se svi spisi, koji se na taj predmet odnose imadu podastrieti, a s druge strane na ugarski sabor, da ga podupire u ovom nastojanju, da se ta prodaja nesmije izvesti, dok neprivoli na to i hrvatski i ugarski sabor. I prodaja sbilja nije izvedena. Nego god. 1872., kada je naime razvojačena vojnička krajina, pošto je u Zagrebu ustrojena zemaljska upravna oblast prenešena, dogovori se neki veliki konsorcium s njom glede prodaje tih šumah. Ali ovaj ugovor morao se je god. 1874. razvrći uslied previšnje povlasti Nj. Veličanstva, te je konsorcium zadržao samo 2500 ralih šumah, a ostalih 27.500 ralih došlo je natrag investicionalnomu fondu krajiškom.

Povjerenstvo, koje upravlja tim fondom, sastoji od članovah zemaljske vlade u Zagrebu, od zastupnikah ugarske vlade, ugarskoga ministarstva i ratnoga ministarstva; osim toga spadaju još četiri člana krajišnika kao zastupnici obćinah i gradovah, koje je takodjer Nj. Veličanstvo imenovalo. Ovo se povjerenstvo svake godine dva puta sastaje, u jeseni i u proljeću; u jeseni da dade svoje mnenje o izvanrednom budgetu, a u proljeću da pregleda račune i cielo poslovanje.

Glavno zapovjedničtvo u Zagrebu predložilo je proračun tomu povjerenstvu; i već prve godine je izradila vlada osnovu, kako da se ti dohodci upotriebe. U prvom proračunu uzelo se je obzir najprije na željezničke ceste, na reguliranje Save, na reguliranje Gacke, zatim na gradjenje cestah i izsušivanje močvarah.

U prvom proračunu imalo se je upotriebiti iz onih novacah, koji bi imali unići za prodane krajiške šume, 17,000.000 for. za željeznice, a ostalih 13,000.000 za ostale investicije. Ovaj prvi proračun ostao je, gospodo moja, jalov. Doduše kasnije, kad se je razvrgao ugovor sa konsorcijem krajiškim, zapeo je posao, ali onaj glavni nacrt o uporabi novacah ovih ostao je.

Digitized by Google

Radilo se je o tom, da se gradi željeznica od Zemuna do Siska itd. i već je bilo odlučeno, da se imadu neke močvare u slavonskoj krajini izsušiti, Sava regulirati itd. — Tako je gospodo moja tekao posao sve do god. 1877. Kao što je poznato, predložena osnova o gradnji naše željeznice po ugarskom ministru komunikacije dala je cielomu ovomu poslu ne drugi pravac, nego ga je neko vrieme zadržala. — To je, vis. sabore, glavni tečaj same stvari.

Kako se vidi iz predloga, što ga je odbor visokomu saboru stavio, želi se postići prvo to, da se fond ovaj, u koji teku prihodi iz prodaje prezrelih drvah krajiških šumah, ima smatrati krajiškim fondom i pravom svojinom krajine, koja svojina imade se samo u svrhu krajine trošiti. U motivih svojih nastoji odbor dokazati, da se imade previšnjom zapovjedi Nj. Veličanstva 8. lipnja 1871. tako razumjeti, da se prihodi, koji se za prodano prezrelo drvo krajiških šumah dobiju, imadu upotriebiti jedino u svrhe krajine. Tim je previšnji darovatelj označio s jedne strane imetak, a s druge strane takodjer svrhu, na što se taj imetak imade trošiti. Tim je po mom mnenju nedvojbeno izrečeno, da taj imetak ima sačinjavati fond, iz kojega će se nuždne investicije izvadjati, i izvedene uzdržavati. Fond ovaj nebi se imao po mnenju odbora (a nadam se, da ćete i vi to odobriti) niti u svrhe erarne niti u ikoje druge svrhe upotrebljivati, osim u svrhe krajine, pa ako bi se i krajina spojila sa Hrvatskom. Odbor misli, da to mora naglasiti izrikom, da se odklone na ovakav način oni glasovi, koji su se pojavili kao da mi smatramo tu stvar drugačije. Kadgod se krajina spoji sa materom zemljom, — a mi se nadamo, da će se čim skorije — zaklada ova, bila kako mu drago velika, biti će zaklada vojničke krajine i upotrebljivati će se svikoliki dohodci u svrhe krajine. Odbor misli, vis. sabore, da može barem izreći nazore, kako i na što bi se ovi prihodci imali trošiti. — Odbor gleda s drugoga stanovišta, da nisu samo željeznice krajini potrebite, nego da su jednako potrebite i dobre ceste. Da su dobre ceste uvjet ne samo razvitku gospodarstva, nego i uvjet unosljivosti većih prihodah, nego željeznice same. Uslied toga odbor drži, da pošto je sa svih stranah naglašena nužda gradnje željeznice, da i hrvatska vlada ima tu misao zastupati i zagovarati gradnju željeznice, i to takove, kakva nama pred očima lebdi, naime koja bi spajala Dunav od Zemuna sa Jadranskim morem, ali da se osim željeznice izvode postepeno i svekolike druge nuždne investicije, naročito, da se grade ceste, da se izvode kanali, da se podpora daje za one pučke škole, koje su same siromašne. Ako odbor to predlaže, to stoji na podlogi, koju je već samo krajiško povjerenstvo usvojilo; jer u zapisnicih o sjednicah, koje su se vodile kod onoga povjerenstva, nalazimo mnogo slučajevah, gdje su pojedini povjerenici zahtievali, da se višak svote upotriebi na škole i ostale investicije. Što se mene tiče, bilo bi najbolje, da se željeznica gradi na troškove državne. U ostalom to sada nespada ovamo.

Ja sam, gospodo moja, naglasio, da odbor smatra investicionalnu zakladu krajišku pravom svojinom krajine. Odbor nastoji to dokazati, ali odbor žali, da nije našao traga ovakovu nastojanju upravo sa strane krajiške uprave. Tamo nisu, gospodo moja, bili sve do prošle godine na čistom, je li taj fond krajiška svojina ili ne. Jedan krajišnik prošle godine zahtievao je od članovah toga povjerenstva, neka se razjasni pravna narav krajiško-investicionalne zaklade. Na to mu odgovori jedan od strane zastupnikah toga povjerenstva, da se o tom vode razprave. Ovo je, gospodo moja, jedan fakt; a još drugi jedan faktum moram spomenuti. U prvoj sjednici, koju je povjerenstvo držalo, upita jedan povjerenik, kamo će pripadati one ceste i željeznice, koje će se iz krajiškoga fonda sagraditi; hoće li biti imovina krajine? Na to se je odgovorilo: neima u previšnjoj zapovjedi podloge, da bi se moglo na to vješto odgovoriti. Porad svega toga, što neima traga takovu nastojanju sa strane krajiške uprave, da se ta zaklada smatra imovinom krajiškom, odbor je mislio mirnom savjesti vis. saboru predložiti to, da se stojeć na temelju previšnjoj zapovjedi od 8. lipnja 1871. i to juridički smatrajuć dotičnu alineu petu, mora odatle izvesti, da je ta zaklada krajiška i da se imade smatrati pravom svojinom krajine. — Ako odbor nadalje predlaže u jednom predlogu, da si zemaljska vlada nastoji izhoditi veći upliv kod uporabe dotičnoga fonda, to je sasvim naravska stvar.

Ugarska je vlada nastojala od početka svoga, da si preko ove točke 5. usvoji veći upliv kod povjerenstva. Medju spisi od prošle godine našla se je jedna točka, gdje zastupnik ugarski, ministar financijah, zahtieva, da se mora ugovor, sklopljen glede prodaje drvah, verificirati u Pešti. Tomu se je povjerenstvo opiralo, ali to je dokaz, kako ugarska vlada nastoji osigurati si veliki upliv u tom povjerenstvu. Hrvatska vlada ima sigurno veće razloge i veće interese u krajini, pa uslied toga je sasvim opravdano, da naša zemaljska vlada nastoji priskrbiti si barem onoliko upliva, koliko ga ima ugarska vlada.

(Živio.)

Vis. sabore! S ovim kratkim razlaganjem bi mogao završiti. Ja se nadam, da će, ako vis. sabor predlog prihvati ovakav, kakav je ovdje, ovaj korak njegov biti od koristi; ja se nadam, da će ovim predlogom naša zemaljska vlada naći se vrlo ozbiljno ponukanom, da niti jedan časak neodlaže, nego da svu snagu upotriebi, da se pravednomu zahtjevu pučanstva krajiškoga i zahtjevu ovoga vis. sabora zadovolji. — S ovih razlogah preporučam vis. saboru, da izvoli usvojiti predlog odbora.

Predsjednik: Prije nego se predje na debatu, imam napomenuti samo sliedeće: Odbor „ad hoc" pravi ovdje predlog, da stvori vis. kuća motiviran zaključak; dakle predmet diskusije nisu samo zaključci nego i motivacija zaključakah. U tom smislu imade se debata voditi glede motivacije i samih zaključakah.

Digitized by Google

Generalna debata počima. Ona gospoda, koja žele rieč u generalnoj debati povesti, neka se izvole prijaviti kod g. bilj. Stekovića s naznakom, žele li govoriti za ili proti.

(Na to zauzme predsjedničku stolicu drugi sab. podpredsjednik Petar Horvat.)

Rieč ima g. zast. Filip.

Konrad Filip: Vis. sabore! Kada je ona osnova o gradnji krajške željeznice podnesena bila na ugarski sabor, zadrhtao je cieli narod ne samo u krajini, nego i u provincialu, strepeć nad svojom imovinom i sudbinom. Pitanje ovo počelo se odmah u provincialu po metingih razpravljati, a krajišnici sa svih krajevah pohrliše u Zagrebu, da se dogovore, kako bi se u ovom pitanju u pomoć priteklo. Kad krajiška resolucija nije bila puštena pred lice Nj. Veličanstva, upro je cieli hrvatski narod, tako krajiški kako u provincijalu, svoje oči u ovu vis. kuću, da spasi njegov imetak. I zaista eto nam toga pitanja na stolu vis. kuće, ali ja moram žaliti, da se ja sa načinom odnosno sa formom, kako se pitanje razpravlja, nemogu složiti iz sliedećih razlogah:

Kako sam rekao, narod je očekivao, da će sabor u ovom pitanju svoju reći, i to odriešito, ako ne već najodrešitije; jer narod drži — a mislim, da će i njegovi zastupnici toga uvjerenja biti, — da je ovo jedno od najvažnijih pitanjah, koja se imadu na ovom saboru riešiti. Isti odbor nam predlaže motiviranu resoluciju, i reko bi čovjek na prvi pogled, kad nebi resoluciju točnije pročitao, da ona odgovara nadi, koju je narod stavio, jer sabor hrvatski resolutno stupa na bojište. Ali ja moram žaliti, da ja u ovoj resoluciji vidim sve, ali samo nevidim resolutnosti. Ja vidim resoluciju samo po imenu, po formi, ali resolutnosti u njoj nevidim nikakove. Zašto ne? —

Sabor u ovom eminentnom pitanju preporuča i pozivlje vladu, da vlada svojim uplivom učini, da bude tako. Ja držim iz izkustva i izkusio je cieli naš narod, da je naša vlada u ovakovih poduzećih, gdje se je naročito radilo, da se možebiti nešto oštrije zahvati sa magjarskim ministarstvom, da je bila obično u takovih predmetih nesretna. Ja neću vladu ukoravati, niti joj to u grieh upisivati, nego ja držim, da je naša vlada preslab protivnik, da uzmogne kod magjarskoga ministarstva što uspjeti, naročito to biva u ovom pitanju, gdje se Magjari onako angažiraše, košto vidimo i čujemo.

Što će krajiški narod kazati kada dočuje, da naša resolucija glasi ovako: „Neka vis. vlada to i to učini" ? Ja se bojim, da će krajiški narod kazati: „Vi ste gospodo desnicom primili krajiško pitanje, da ga lievicom predate"; ili drugačije: „Vi ste krajško pitanje predali vladi, da ga se vi riešite".

Ja nedržim, gospodo, ovo niti resolutnim niti odriešitim, a ni najmanje najodrešitijim, košto krajiški narod i cieli narod hrvatski od nas zahtieva. Ja se bojim, da će nam narod predbaciti i neku slaboću, da će kazati: „Vi se nećutite dosta jakimi, da u ovom pitanju učinite odriešite korake, pa zato ste to bacili vladi". Ja nebi hotio, da nam narod hrvatski ovakove prigovore pravi, pa zato se nemogu podnipošto složiti s predlogom odbora.

Ja držim da ovaj predlog i zato nije dovoljno odriešit, što ja držim, da se neće ovim ona resolutnost postići, koju bi ja hotio, da ovaj sabor postigne. Ja kako rekoh, mislim, da bi se bolja resolutnost postigla, da bi svojstvu ovoga sabora više odgovaralo, ako bi ovaj sabor sam neposredno tražio lieka i pomoći; a to bi učinio samo onda, kad bi ovo pitanje neposredno sam sa svojim kraljem riešavao. Forma dakle ova meni se nevidi prikladna i praktična i bojim se, da nećemo nikakav drugi resultat postići nego vrlo mnogo prigovorah krajiškoga i provincijalnoga naroda našega.

Ja bi, kad bi na moje bilo, isto onako lojalno postupao kaošto i odbor, ili možebiti još lojalnije po obliku, ali ozbiljno, odriešito i u većem pouzdanju na rezultat. Lojalnije, što bi se ja usudio pomisliti, da bi predstavka, izašla iz ovoga sabora, posvjedočila svakako lojalnost ove kuće; — što nebi pokazivala od ovoga predloga još većih ekstremah odrešitijim načinom predstavke, to bi odrešitom predstavkom sabor hrvatski neposredno stupio pred priestol Nj. Veličanstva. A iz formalnoga gledišta imala bi ovakova predstavka prvenstvo, što ne samo predstavkom stupa sabor ovaj pred lice Nj. Veličanstva, nego što na predstavku Nj. Veličanstvo mora i odgovoriti ovomu saboru bilo crno ili bielo, ako je to istina, što ja držim za svoje individualno mnenje. Ja mislim, da to stoji i da se na predstavku, naročito na predstavku sabora hrvatskoga mora odgovoriti. Onda bismo postigli, ako ne drugi resultat a to taj, da bismo iz tmine ovoga pitanja došli na svjetlo, kako Nj. Veličanstvo sudi, da nam narod u neizvjestnosti neostane košto je danas. Napokon bi ja predstavku predpostavio ovakovomu zaključku već radi toga, da se na neki način zadovoljština dade za onu uzkratu, kojom se je uzkratilo krajiškoj deputaciji, što nije mogla pred lice Nj. Veličanstva.

Mi bi cielomu krajiškomu narodu neku moralnu zadovoljštinu dali, kad bi on vidio, da ako nije krajiško pitanje krajiškom deputacijom, a ono je saborom hrvatkim došlo pred Nj. Veličanstvo.

Reći će mi tkogod, kad sam govorio, da se nenadam resultatu, da mi nazor nestoji, pošto se baš u 3. točki ovoga predloga vlada pozivlje, da nastoji na previšem mjestu izhoditi istu povlast ili upliv i pravo, što ga je ug. vlada u tih stvarih polučila.

Ja se bojim, da ovim sredstvom nije svrha polučena; jer pitam što će se s vladom učiniti, ako reče, da nije mogla ništa nikakva uspjeha polučiti? Hoćemo li ju zato srušiti? Ona nije kriva, da mi imamo tako moćnoga protivnika. Ja gospodo nenalazim u tom nikakve garancije, da ćete vi kroz vladu do kakova uspjeha doći.

Digitized by Google

Moram primjetiti, da se nemogu s odborovim predlogom složiti i radi toga, što nenalazim nijednoga pasusa, koj bi pritegnuo u okvir ove resolucije belovarsku sadanju županiju, ili bivšu gjurgjevačku i varaždinsku pukovniju. Ja nekako dvojim o participiranju ove županije na ovom investicionalnom fondu, premda znam, da je reskript od 8. lipnja 1871. prije izašao, nego li je ovaj dio krajine prešao u civilnu samoupravu.

Gospodo, najboljim dokazom, da se o tom u obće dvoji, jest to, što ova županija iz ovoga fonda ma ni novčića još nije dobila na njezine investicije. A znam ja i to, da se ovo pitanje i kod nadležnih oblastih u dvojbu stavlja, jer sam čitao zapisnik od 13. ožujka 1873. god., gdje je zastupnik naše vlade u odboru, koj s tim novcem upravlja, predložio, neka bi se stanovit novac reservirao za gradnju željeznice iz Gadca u Belovar, pa je u istoj sjednici, kad se je o tom radilo, zastupnik krajiške uprave očitovao, da ovaj fond ima služiti samo krajini. Iz toga se može izvoditi, da se na nju kod izvadjanja investicije nenamjerava nikakav obzir uzeti, premda se je držalo, da belovarska županija ima isti reskript od 8. lipnja 1871., kao što ostali dielovi vojne krajine.

S razloga dakle što bi ja želio glede ove dvojbe na čisto doći i s razloga, koji sam prije naveo, ja predloga ovoga, kako ga je odbor predložio, podupirati nemogu.

Predsjednik: Rieč ima g. predstojnik odjela unutarnjih posalah.

Jovan Živković: Vis. sabore! Kao što se vidi iz zaključakah vis. sabora, to se namiče vladi velika — ja bi rekao preogromna zadaća. Pa radi toga će dopustiti vis. sabor, da u pogledu ove zadaće nekoliko riečih progovorim.

Neima dvojbe o tom, da gdje se radi o sudbini jednoga diela naroda našega, imade sabor naš pravo progovoriti svoju. Pitanje je samo, je li je ovaj način, kojim je ovdje počeo da progovori, opravdan, na kojem zakonu se osniva i je li se je nadati kojemu uspjehu? Kako vidim, g. predgovornik pobija resoluciju i njezinu taktičnu valjanost. Što se tiče pitanja, na kojem temelju se može osnivati uplivanje sabora, razlikovati se imadu dvie strane: jedna u pitanjih, koja se ciele naše zemlje tiču, i koja podtiče u adresi, predstavci ili zaključku; druga u pitanjih zajedničkih, gdje valja postupati po nagodbenom zakonu. Ja bih rekao, da kod prvog djelokruga, gdje se radi o cjelokupnosti zemlje i o svih onih dielovih, koji imadu biti s nami jedno, je opravdano pitanje, kojim načinom valja poći, da li putem adrese, da li predstavkom, da li zaključkom? Meni se čini, da adresa u ovom slučaju nebi bila opravdana već s toga, što adresu podnosi sabor u specijalnih pitanjih; nego ovdje, gdje se tako rekuć radi o svih pitanjih zemlje, a ne o specijalnom predmetu, adresa nemože biti na svojem mjestu. Što se tiče predstavke, to ni ova nebi bila na svojem mjestu, jer predstavke može sabor samo u čisto svojih stvarih podnašati, a ova je stvar „in specie“ stvar krajine. Mi samo za podporu željah njihovih kao pomoć imamo ovaj posredujući način; dakle nebi bila ni predstavka opravdana. S toga držim, da je najkorektniji način zaključak. Zašto? Ova je stvar takove naravi, da, ako se imade u njoj što poprimiti, to je baš vlada pozvana, da poprimi, gdje je od potrebe. Kao što se vidi iz ovoga zaključka, to je on tako udešen, da imade u njem više zaključakah, te glede svih ovih zaključakah nebi mogla biti jedna predstavka podnešena. Što se u tih zaključcih zahtieva, da se na dotičnom mjestu odstupi od zaključka, što je glede željeznice na ugarski sabor donešen, to će svakako vlada učiniti, što je u njezinoj moći. Nu ja mislim, da bi to mogao biti tim više zadatak onih zastupnikah, koje mi šaljemo na sabor ugarski, i koji tamo imadu odlučnu rieč; vlada će stvar samo svojim putem podupirati, da se sklone ugarska vlada na to, da učini, što vis. sabor zahtieva.

Drugi je zahtjev u tih zaključcih pravne naravi. Zahtieva se naime, da vlada djeluje na to, da se prihvati nazor našega sabora u tom obziru, kakove je pravne naravi investicionalni fond krajiški, kojim se želi, da se izvedu investicionalne svrhe. U tom je vlada zvana, da na mjerodavnom mjestu, t. j. kod svietle krune izhodi, ako je moguće, tako tumačenje ove previšnje posvete koja bi odgovarala naravi pravnoj, koju želi vis. sabor postići.

Što se tiče vlade, kako ona tu stvar smatra, moram najprije reći, da se ta stvar dade i ovako i onako tumačiti. Meni se čini, da bi bilo i vladi i saboru najviše po volji, da u obće netreba tu stvar tumačiti, te da je tako jasna, da nebi bilo nikakove sumnje o tom, kako se imade shvatiti, t. j. da nebi bilo sumnje, čiji je taj imetak i kako se imade upotrebiti. (Živio!)

Žaliboże tomu nije tako. A zato nije neopravdan glas krajiškoga puka, da pita, čije je to, niti glas sabora, da kaže: mislimo, ovako se ima smatrati i upotrebiti; pa neće biti ni neopravdan glas vlade hrvatske, ako kaže, kako ga ima smatrati.

Za ovo, kako tumači ovu stvar vis. sabor, da je naime taj imetak krajiški, govori dosta jasno previšnja zapovjed od 8. lipnja 1871, gdje se kaže, da ima to biti krajiški prihod; jer kad je prihod krajiški, onda je i imetak krajiški, imade se u krajiške svrhe upotriebiti, pa onda je dakle to njihovo. A s druge strane može se kazati, koje su te svrhe? Vidimo u prvom redu željeznice, vidimo, da premda idu kroz krajinu, ipak je „in ultima linea“ zadatak države, da ih sagradi, i nezna, čije će biti, dapače reklo se je, da će biti državne, u kojem slučaju država mora prinositi onaj manjak, ako bude nastao, a ako bude nosio dobitak, nezna se, čiji će biti. Ako se dakle u svrhe krajiške željeznice potroši imetak, to se je potrošio i u svrhe državne; jer željeznica je stvar zajednička, stvar ugarsko-hrvatska. Isto tako je i reguli-

Digitized by Google

ranje Save stvar zajednička, pa s toga imade naslov za to mnienje tim više, što i one šume, iz kojih je taj imetak stvoren, jesu državne, bar su označene šumami čisto državnimi.

Nu pored svega toga, što se nezna, je li to državni ili krajiški imetak, ipak mislim, da glede onih prihodah, koji se izlučiti imadu iz državnih šumah, nebi moralo biti dvojbe, da je imetak krajiški.

S toga vlada nije protivna, da nazor sabora podupre u tom pravcu. Na koliko se prigovara saboru, da to možda nije stvar, koja se njega tiče, moglo bi se prigovoriti i našemu i ugarskomu saboru u toliko, u koliko ni jedan ni drugi autonomnih odredabah i zakonah nestvara, koji se tiču krajine. Ja se dakle najprije usudjujem reći, da sabor u tom pogledu neradi kao tielo zakonodavno, nego samo hoće potražiti lieka, da se stvar tako rieši, kako korist naroda krajiškoga zahtieva. I s toga gledišta je postupak sabora opravdan, da se vlada pozove, da poprimi mjere, koje može poprimiti i koje treba poprimiti, da u početku budućega saborisanja kaže, koji je uspjeh postigla glede te stvari. — Nu zadatak vlade biti će veoma obširne naravi, osobito s obzirom na to, što imade ovdje 4 ili 5 raznovrstnih petitah. Ja ću se osvrnuti samo na treći petit, koj je malo zamršene naravi, gdje se zahtieva, da si vlada naša izhodi isti upliv ili ono isto pravo, koje vrši ugarska vlada u pogledu likovanja s tim imetkom. Ovo je takodjer stvar, koja nebi mogla biti predmetom adrese niti predstavke. To može samo vlada na potaknuće sabora učiniti, na koliko će biti u stanju.

Zato, gospodo, budite uvjereni, da će vlada rado primiti ove mjere, da jej se izhodi onakav upliv, da i ona koju reći može u tom pogledu, na koliko se rabi u istinu dotični imetak u interesu krajine ili ne. Nu to moram kazati, koliko je ona voljna sve učiniti, to ipak za uspjeh nemože jamčiti.

To isto mislim kazati i o krajiškoj željeznici Zemun-Sisak-Ogulin. Što se te željeznice tiče, to je mnienje vlade isto, kao što sam ga izjavio kod prve točke, naime, da je to stvar, gdje vlada samo posredovati može, a na to djelovati, da se usliša glas i opravdava želja dotičnoga pučanstva, može više delegacija na saboru ugarskom. — S toga će vlada svakako podupreti želju i u tom pogledu, a nada se, da će vis. sabor sa svoje strane takodjer sve učiniti, što može.

O cieloj stvari u obće imam reći, da se vlada neprotivi u načelu ovomu zaključku, te da smatra ovu formu medju svimi trimi za najpravedniju, premda nemogu kazati, da će uspjeh postići, jer od nje same to nipošto nezavisi.

Zaboravio sam još na jedan prigovor osvrnuti se, koji je naveo g. predgovornik glede belovarske županije. Gospodo! Vlada smatra, da je belovarska županija sastavni dio vojne krajine, te hoće i u tom pogledu shodne mjere poprimiti, da se neizluči iz onih blagodatih, koje su podieljene previšnjom odredbom ostalim djelovom krajine.

Predsjednik: Rieč ima vel. župan g. Ljud. Raizner.

Ljudevit Raizner: Vis. sabore! Ja sam baš htio napomenuti to, o čem g. predstojnik nutarnjih posalah govori, i stavljam predlog, da se izmedju 4. i 5. točke stavi zaključak, neka kr. zem. vlada nastoji....

Predsjednik: (Prekine ga.) Molim, to spada na specialnu debatu; izvolite kod spec. debate učiniti izpravak.

Želi li još tko govoriti?

Rieč ima gosp. zast. Jakić.

Antun Jakić: Vis. sabore! Ja bi volio, da ova vis. kuća nije došla u nuždu glede investicionalnoga fonda krajiškoga razpravu povesti, jer to je na žalost očiti znak, da je krajiško dobro u opasnost dospielo.

Kao član odbora, komu je bio zadatak izpitati stvar, imao sam priliku proučiti spise, odnoseće se na dotično pitanje, pa sam dobio uvjerenje, da je pravo krajine na investicionalni fond van svake sumnje po slovu i duhu previšnje zapovjedi od 8. lipnja 1871., ali je kašnje izdanimi naredbami i instrukcijami stvar žalibože dosta zamršena postala, te je mučno pravo razabrati, ali toliko je izviestno, da sav fond nije namienjen gradnji željeznice odnosno onim podhvatom, što no se nazivlju državnimi, van je veliki diel toga fonda namienjen i onakim potrebam, koje su naravi autonomno-zemaljske, kao ceste i putevi, školske sgrade i podupiranje pučkih školah u krajini itd. Dapače na ove je potrebe već i trošeno iz prihoda dotičnoga fonda, kako se to vidi iz vanrednih proračunah toga fonda minulih godinah.

Glede pravne naravi toga fonda nije ni sama krajiška upravna oblast još na čistu, barem je na pitanje nekoga člana investicionalne komisije odgovorio zastupnik krajiške oblasti g. Bajer, da o tom pitanju još razprave teku, te da će valjda istom kod dojdućega sastanka komisije moći izviestan odgovor dati. Ako je ovaka neizvjestnost o pravnoj naravi fonda kod upravne krajiške oblasti vladala, koja je upravljajući organ sazivala, fondom upravljala, predloge činila itd., onda se nije čuditi, da je o vlastničtvu fonda razlika mnenja nastala, dapače moglo se podvojiti i o tom, da li se od prihoda fonda štogod na druge svrhe u krajini trošiti smije, van na zasnovane željeznice, pošto je pomenuti zastupnik krajiške oblasti gosp. Bajer predloge nekih članovah komisije glede gradnje cestah odlučno odbijao tim, da fondu nije zadatak graditi ceste, što su obćine same dužne nositi brigu za svoje komunikacije itd.

Ovako se je postupalo u komisiji, od kuda nikada glas u javnost dopirao nije, dočim je javno mnenje posvema drugčije upućivano o pravnoj naravi toga fonda, te je taj fond služio u krajini sredstvom agitacije proti administrativnomu spajanju krajine sa materom zemljom, hrvatskom kraljevinom, buduć razglašivano, da je taj fond

*

Digitized by Google

izključivo krajiškom svojinom, kojeg je samo krajiška upravna oblast, odnosno gosp. general Mollinary kadar krajini sačuvati, dok je krajinom, te da bi krajina taj fond izgubila, ako bi se administrativno spojila sa gradjanskom Hrvatskom itd. Dapače stanoviti listovi tjerali su stvar i dalje, da će narodna stranka sporazumno s Magjari fond razdieliti i pojesti itd.

Ovako je na žalost radjeno, pa kakve su eto posljedice? S nespretnosti krajiške upravne oblasti dospio je krajiški fond u takovu opasnost, da je spasenje gotovo problematično, premda ga je čuvala krajiška upravna oblast i štitio moćni gosp. general Mollinary, što da se je dogodilo pod hrvatskom zemaljskom vladom, odnosno pod banom Mažuranićem, poštovana hrvatska opozicija nebi imala dosta kamenja, da baci na narodnu stranku i na bana Mažuranića. Nije mi milo ovako govoriti, ali okolnosti sile i interes naroda hrvatskoga, da se prava živa istina iz ove visoke kuće čuje, da se javno mnenje nedade više zavadjati od organah, kojim je u prilog nesporazumljenje i mržnju sijati; da javno mnenje u zemlji razabere, da mu pojedinci, ma kako visoko stojali, nikada interese onako čuvati nemogu, kao njegovo zastupstvo na saboru, na temelju zakona. Ja mogu podpunim osviedočenjem izreći, da bi krajina od fonda jedva što vidjela i spasila svoje zemaljsko-autonomne potrebe, da to pitanje nije sabor u svoje ruke uzeo, i sve ono što se za krajinu od fonda spasi, imade se intervenciji sabora zahvaliti poglavito, i doklem god krajina nebude i administrativno sa materom zemljom spojena, te u hrvatskom saboru svoje zastupnike imala, nemože biti posvema umirena glede občuvanja svojih interesah.

Protivnici administrativnoga spojenja sa materom zemljom znadu glasove tendenciozne do najviših krugovah razširiti, kako sam to onomadne imao priliku čuti od jednoga ministra, da je krajina pod mudrom upravom gosp. generala Mollinarya obćeg se blagostanja dostala, da je ovdje uprava i putevi u najboljem stanju, da se je produkcija zemaljska znatno pojačala itd. Odgovor moj bijaše koji evo i sada: da je mjesto blagostanja u krajini žalibože sve veće siromaštvo, a da za uzornu upravu negovori razpušćanje municipijah, niti se razrovane ceste i putevi mogu nazvati, da su u najboljem stanju, a za pojačanje zemaljske produkcije negovori poznati faktum, da cieli predjeli krajiški moraju kruh kupovati itd.

Sad mi je koju reći o resoluciji, koja se predlaže visokomu saboru. U resoluciji uzeta je previšnja zapovied Njeg. Veličanstva od 8. lipnja 1871 kano izvor najčistiji, iz kog je postao investicionalni fond za krajinu, pa pošto je po slovu i duhu rečene previšnje zapoviedi najvjerojatnije, da je intencija Njeg. Veličanstva bila, pružiti podporu trajnu potrebam krajine, to je posvema opravdana predpostava, da se pomenuti fond imade izključivo na korist hrv.-slav. razvojaćene krajine upotrebljavati.

U resoluciji je nadalje iztaknuto, da fond nije samo gradnji željeznicah, ili tako zvanim državnim podhvatom namienjen, van i drugim kulturnim svrham krajine, pošto je na takove svrhe već znatne svote trošeno iz prihodah fonda, kako to preliminari vanrednih proračunah, i zaključni računi dokazuju, pa je i neko razmjerje u tom pravcu držano, jer se iz priležećih spisah razabire, da je tako zvanim državnim podhvatom 17/30 a autonomno-zemaljskim potrebam 13/30 prihoda od fonda namienjeno, te da bi se u tom pogledu i nadalje jednako postupati imalo tim većma, što se za izviestno reći može, da krajina, hakova je sada, prečih potrebah ima, nego su željeznice.

Napokon se u rezoluciji obrazlaže nužda i shodnost, da se kr. hrvatskoj zemaljskoj vladi podieli jednak upliv u obstojećoj investicionalnoj komisiji, kao što ga imade i vrši ministarstvo ugarsko za financije i komunikacije, što je, po momu mišljenju, posvema opravdano.

I tako držim ja, da je predležeća rezolucija sa svakoga gledišta shodna i osnovana, dapače u ovih okolnostih, u kojih se sada pitanje o krajiškomu fond nalazi, upravo nuždna, te nemogu na ino, već najtoplije preporučiti, da ju visoki sabor prihvati.

Predsjednik: Vis. sabore! Pošto je već 1 sat poslje podne, a generalna debata još nije svršena, to odgadjam sjednicu na poslje podne u 5 satih.

Digitized by Google

Nastavljena osamdeset i šesta saborska sjednica

držana dne 25. rujna 1877. u 5 sati po podne, pod predsjedničtvom saborskog podpredsjednika Petra Horvata.

Sadržaj: Nastavak i svršetak debate o izvješću i predlozih odbora „ad hoc“ glede investicionalne zaklade krajiške. — Dnevni red buduće sjednice.

(5 satih 15 minutah po podne.)

Predsjednik: (Zvoni.) Sjednica se nastavlja. Gospoda, koja žele govoriti kod generalne debate, neka se izvole prijaviti.

Rieč imade g. zast. Beruta.

Josip Beruta: Vis. sabore! Odbor, koji je imao proučiti spise tičuće se investicionalne zaklade hrvatko-slavonske krajine, je i u glavnom dobro shvatio i riešio svoju zadaću.

Kad bi se ono polučilo, što odbor predlaže, jamačno bi bila zadovoljna krajina i sva naša domovina. Tim ipak neću reći, da je svaka dalnja razprava o predlogu odbora suvišna, te da vis. kuća nema drugoga posla do toga, da samo predlog odbora, kako ga je predstavio, usvoji. Tako — mislim — sude i ona gospoda, koja su jur donekle predlog odbora zagovarala; kao što opet i onaj, koji je proti njemu govorio, nije polazio sa načelno-protivnoga stanovišta.

Složni u načelu svi imali bismo po mom sudu izabrati najshodniju, ter prema zadaći, koju kanimo polučiti, najsigurniju formu uzeti. Oko toga jedino ima se po mom sudu kretati generalna razprava.

Tko zna, kako je zametak postao u pitanju stojećih zakladah, tko je čitao sadržaj previšnje zapovjedi od 8. lipnja 1871., tko zna, kako se je ta previšnja zapovjed tečajem vremena izvadjala, i što je napokon od nje ostalo: taj će, gospodo, metnuti ruku na srce i u duši morati priznati, da je prvobitna volja previšnjega darovatelja zamršena, da je pravna narav investicionalne zaklade, ako ne posvema izkrivljena, a to barem dobila 2 lica. Onaj, komu je ovaj previšnji dar poklonjen, nesmije sada reći, da je njegov, a kamo li razpolagati tim darom; onaj komu bi imao taj dar koristiti, nesmije tražiti izključivu korist od njega, ili bar najveću stranu te koristi imao bi drugomu nekomu propustiti. Oni, koji su jasno lice ovomu predmetu tečajem vremena zamrsili, neznam, kakove su nakane; ali svakako moram kazati, da je žalostan znak vremena, da se u državi najplemenitije odluke napram narodu, potekle iz previšnje osobe i inicijative, nakaze, ter pojmovi ovakovim načinom pomute. Ovakova pomutnja nebi bila mogla nastati, — ili barem po mom mnienju ne, — kad bi nadarenik, a to je krajiški narod, bio učestnikom ustavna života, jer bi tada on bio imao sgodu preko svojih zastupnikah lojalno iskrenu rieč kod previšnjega darovatelja na obranu svoje stečevine podići. Ali taj je narod izključen iz ustavna života, lišen budućnosti, da sa svojim vladarem neposredno govori, ostavljen kao nedorasli malodobnik pod tudjim skrbničtvom, dospio je u položaj, u kome prieti pogibelj, da će njegov imetak propasti ili bar iluzornim postati.

U tom kritičnom položaju, gospodo, nas zapade zadaća, da njegovu imovinu branimo. Prema toj zadaći čini mi se, da nije najshodniji put, što ga odbor „ad hoc“ vis. kući predlaže. Uzev na um, kako je imovina nastala, uzev na um, da samo onaj, koji je najplemenitijom pobudom svoga očinskoga srca taj dar učinio, može i hoće najplemenitije tumačiti i braniti svoje, mislim, da bi svakako bilo shodnije, da se vis. kuća neposredno obrati na previšnju osobu Nj. Veličanstva, a ne preko vis. vlade, kako odbor predlaže. Ja to smatram za tim zgodnije, odkada sam danas čuo od g. zast. vlade nazore, što ih sama vlada u tom pogledu ima.

Mene se je, moram priznati, neugodno dojmio govor: miešati specifično izraženu posvetu sa generalnom državnom svrhom, specifičnu ideu nadarenika sa onom državljana. Mislim, da uz ovo shvaćanje mogla je i nastati pomutnja, u koju je i dospjela investicionalna zaklada hrvatsko-slavonske krajine.

Uz ovakove premise od strane vis. vlade, čini mi se, da prepustiti obranu ove zaklade vis. vladi značilo bi, nju obteretiti mučnom zadaćom i samu ovu zadaću izvršiti nedati. Jedno je ipak, što sam sa radošću razabrao iz izjave g. zast. vlade, a to je onaj pasus njegova govora, u kom on od strane vlade priznaje, da pučanstvo negda postojeće pukovnije gjurgjevačke i križevačke ima se takodjer smatrati pravnim učestnikom previšnjega dara Nj. Veličanstva. Pa pošto u tom obziru u predlogu nema mjesta, to tim manje mogu biti za taj predlog odbora.

Nadalje usvojio je i predložio odbor u svojem predlogu onaj nazor, da se imade iz imetka upitne zaklade najprije graditi željeznica Zemun-Sisak-Ogulin. Ja m/am

Digitized by Google

iskreno priznati, vis. sabore, da tečajem svega toga vremena, u kojem se je ventiralo ovo pitanje, nisam mogao razumjeti, kako su neka gospoda, dapače i naše novinarstvo tako toplo zagovarali ovo, naime da se iz ove zaklade gradi najprije krajiška željeznica ma kojim pravcem. Ja držim, da je novinarstvo zlu uslugu učinilo tim samoj stvari. Kako je naime izvolio danas jedan strukovnjak — ja nisam strukovnjak — g. Jakić ovdje iztaknuti, to nebi naša zemlja, a osobito krajina mogla sa korišću graditi željeznice, i te željeznice nebi mogle one koristi donositi, koju željeznice po drugih zemljah nose. Odbor doduše kaže, da se ima iz zaklade trošiti i u te svrhe; ali ja mislim, da će može biti i on priznati, da sve zaklade nebi dotekle u tu svrhu i tako da nebi u druge svrhe ništa preostalo. Zato ja tim manje mogu primiti predlog odbora.

Istina, da se govori i to, da se krajina nema bojati, ako ta željeznica nebi možda nosila ploda, jer svaki manjak da dobavi država; ali pitalo se je, da li bi se polučila namjera previšnjega darovatelja, jer zaklada ima korist nositi krajini, te krajina nemože biti tim zadovoljna, ako ona bude morala doplaćivati na željeznicu, koja bi se njezinim novcem sagradila? Ali oni, koji tu željeznicu predlažu, baš sami nisu sigurni, da li će željeznica korist nositi.

Gospodo! Ja mislim, da će svaki od nas priznati, da krajina imade vrlo mnogo kojekakovih potrebah, na koje bi se imala ova zaklada trošiti, kojim svim ova ciela zaklada još nebi mogla zadovoljiti. I mi onaj čas, kad smo naumili raditi o spojenju krajine, morali smo dobro misliti, da li će krajina moći, kad se jednom spoji, i nositi sve terete, koji će na nju polag sadanjega ustrojstva pasti, i da li neće biti naš zajednički budget odviše obterećen tom spojitbom, osobito ako se ova zaklada ili sasvim otudji, ili se izcrpi odviše na tako zvane krajiške željeznice.

S ovih razlogah mislim, da bi bilo umjestnije, da se prihvati predlog g. zast. Filipa, nego li predlog odborov; ja bi pravo rekuć držao, da taj predmet nije podpuno zrio za razpravu, jer samo izvješće odbora nije bilo prije niti podieljeno medju članove ove vis. kuće, nego je tek danas iznenada došlo, tako da je skoro nemoguće bilo o njem razmišljati i još nešta drugo predložiti. Ali jer vidim, da vis. kuća neće imati dulje vremena, da radi o toj razpravi, s toga nečini mi se shodno, da se predlog natrag na odbor vrati, nego preporučujem vis. kući, da se prihvati predlog g. zast. Filipa.

Predsjednik: Gosp. predgovorniku imam samo napomenuti, da g. Filip nije podnio nikakov predlog, nego je samo rekao, da nemože poduprieti predlog odborov.

Ako neželi nitko više govoriti, rieč imade g. izvjestitelj.

Dr. **Blaž Lorković**: Visoki sabore! Proti predlogu odborovu, kako smo čuli, dva su se samo govornika podigla, te jedan od njih nije pobijao sadržaj predloga odborova, nego se samo neslaže sa formom, u kojoj da sabor hrvatski izrazi nazore svoje o fondu investicionalnom krajiškom.

Drugi neposredni moj predgovornik takodjer se priključuje onomu nazoru g. zast. Filipa, samo što on još dalje ide, te on ovdje izrazuje, da se neslaže i sa nekimi točkami samoga predloga odborova. Ja ću dakle slobodan biti, vis. kućo, najprije se obazrieti na ono mnienje, koje je i jedan i drugi gosp. govornik naveo, zatim u kratko još napose na ono, što je g. predgovornik Beruta malo prije izvolio navesti.

Gosp. Filip i Beruta misle, da forma ova nije shodna, i da bi mnogo bilo uspješnije, i da bi se prije polučio onaj uspjeh, koji sabor ovaj želi polučiti, ako bi se mjesto ovoga predloga, koji smiera na vladu, prihvatila adresa. G. Filip kaže, da bi na ovakov način i sabor hrvatski neposredno svietloj kruni izrekao svoje mnienje i nazore, svoju želju i molbu. — Gospodo! Ja držim, da forma, koju g. Filip traži, nebude odgovarala. Jer što je adresa? U adresi se imadu, bar po pojmu teorije, izreći nazori ili mnienja o stanovitom pitanju. Ako se već hoće neposredno kruni predložiti mnienje sabora u ovom pitanju, onda bi bila predstavka shodnija i bolja — a to nije svejedno, adresa i predstavka — u kojoj bi sabor molio krunu, neka ona prema shvaćanju njegovu izvoli odlučiti. G. Filip misli, da bi kruna na tu predstavku morala odgovoriti, pa nadalje drži, da bi taj odgovor bio povoljniji, nego li, ako se ciela stvar hrvatskoj vladi preda. On kaže: „tim činimo to, da desnom rukom nešto dajemo, što smo lievom primili“.

Vis. sabore! Kad je odbor već o tom predmetu razpravljao, bilo je riečih i o tom, kakova forma da se odabere. Mislilo se takodjer u početku, da se prihvati forma predstavke, ali kasnije se je temeljito dokazalo, da je bolje, ako se u formi resolucije to učini; jer resolucija nalaže vladi, da u smislu, u kom je ona sastavljena, imade nešto sigurna izvesti. Ja držim, da je resolucija mnogo izrazitija forma, jer vlada mora nešto na nju odgovoriti i učiniti, dočim kruna na predstavku — jerbo je to molba — može odgovoriti i sa razlogah političkih hoće odgovoriti, ali vezana nije. Radi toga držim, da je ovo za onoga, koj hoće od vlade nešto dobiti, mnogo spretnija i jača forma. Jer hrvatska vlada, po mom mnienju, imajuć izjavu cieloga sabora hrvatskoga pred sobom, morati će reći: evo stvar se ovako ima, ja moram nešto u tom i učiniti, jer dužan sam sabor izviestiti, i ako nebude s tim zadovoljan, onda bi logično — ja mislim — morala vlada odustati. Dakle po mom nazoru je ovo mnogo jača i izrazitija forma, nego li bi predstavka bila. Iz ovih razlogah je odbor mislio, da je shodno, da se ova forma izabere.

Gosp. zast. Filip takodjer je spomenuo županiju belovarsku. Ja mislm, da bi se on s onim, što je na ovo iz-

Digitized by Google

volio odgovoriti g. predstojnik nutrnjih posala, mogao zadovoljiti; u ostalom o tom nije bilo više govora, i ja ću se na tu stvar kasnije svratiti, ako dodje red na to.

Gosp. zast. Beruta izrekao je ono, što ja š njim podpuno osjećam, da je naime vrlo žalostno za krajinu, da ona još do danas nezna, je li ono njezin dar. A po namjeri i po rieči uzvišenoga gospodara našega i ja držim, da je to njezino, i ja sam osvjedočen, da bi sigurro bila borba i nastojanje, da taj fond postane krajiškim imetkom, mnogo izdašnija, te bi se uspjeh prije polučio, ako bi krajina bila ovdje zastupana, kao što bi po pravu usljed tolikih zakonah morala biti zastupana!

Medjutim kad nije to, moramo nastojati, da se to izvede; a za sada možemo se bar s tim zadovoljiti, što ako vis. kuća prihvati ovaj predlog odbora, ćemo mi doći u podpuni sklad sa onom željom, što ju 14. kolovoza ove god. krajiški zastupnici Nj. Veličanstvu u predstavci izrekoše. Jer kao što krajišnici traže, da se odustane od gradjenja, koje je ugarska vlada predložila, to se isto i ovdje traži. Kao što su opet zahtievali, da se fond smatra imovinom krajine, i da se imade u svoj krajini upotrebljivati, to isto tražimo i mi; napokon i u tom se donekle slažemo, što se u tom predlogu ište, da se u ostalih komunikacijah, koje se izvoditi imadu, takodjer gradi željeznica onako, kako dosada krajišnici drže, da će najbolje biti u interesu same krajine. I tim sam došao na prigovor g. Berute, koji kaže, da nije baš tolika nužda, da se u obće gradi željeznica iz ovoga fonda.

Ja sam prije podne izrekao kao svoje subjektivno mnienje, da držim, da imade priečih potrebah za krajinu, nego li gradjenje željeznicah. Nu jerbo se znade, da bi željeznica, ovim pravcem osnovana, — kaošto je bilo dokazano već prije 10 ili 15 godinah — odgovarala narodnomu gospodarstvu i prometnim interesom ne samo krajine, nego i ostalih djelovah domovine naše; jerbo se dokazuje, da je takodjer važna i sa razlogah strategičkih; jer se znade, da se želi željeznica ne samo u krajini, nego još i u drugih krugovih: zato je odbor mislio, da sa ovih razlogah može predložiti conformu zahtjevom krajine i zahjevom našim, ako se medju komunikacije, koje se imadu graditi, takodjer željeznica uzme. A naravno ovo odgovara i previšnjoj zapovjedi od 8. lipnja 1871., jer tamo se kaže, da se prihod dobiven od prodaje krajiških šumah ima upotriebiti za gradjenje komunikacijah, a ovamo spada takodjer željeznica. — Ovo su, gospodo, bili razlozi, da je odbor odmah ovamo metnuo i željeznicu, ali usporedno i gradienje cestah i to sustavno njihovo uredjenje; jer je odbor podpuno uvjeren, da će i sama željeznica ostati bez uspjeha, ako nebude u pomoć dobro uredjenih cestah, koje će dovoditi robu željeznici samoj.

Vis. sabore! Ovo su poglaviti momenti, na koje sam se morao obazrieti, i koje su i gospoda predgovornici malo prije spomenuli. U obće još prije nego završim, ja ću tako slobodan biti, opetovano kazati, da ja držim, da se prema duhu previšnje zapovjedi od 8. lipnja 1871. imade smatrati fond, u koji teku prihodi od velikih prodajah državnih krajiških šumah, fondom investicionalnim i imovinom krajiškom. Ja dopuštam g. Beruti, da je ova previšnja zapovjed tečajem vremena izkrivljena, ali biti će dužnost naše vlade sada, da ovakov izkrivljeni put, koliko bude moguće, izravna, i da se opet dovede ovaj predmet na čisto; a to će se učiniti samo tako, ako se prizna i izrekne, da je fond krajine imetak krajiški, i da se ima samo u svrhe krajiške trošiti i izdavati.

Ja mislim, ako se ovo poluči, da možemo ne samo mi sasvim zadovoljni biti, nego i krajina, jerbo će malo po malo, kad se unovče ona prezrela drva, zaista fond tako narasti, da će se moći one nuždne i vrlo koristne investicije podpuno izvesti.

Ja bi mogao sada, vis. sabore, zaključiti tim, da zamolim, da se predlog odborov primi za specialnu debatu, jer sam osvjedočen, da će se, ako se predlog prihvati, i polučiti — ako ne sve — bar ono, što je najglavnije, da se osigura i da se proglasi taj fond imetkom krajiškim. Ako se to proglasi, onda možemo tim zadovoljni biti i mi ovdje i oni u krajini.

S toga preporučam predlog odborov.

Konrad Filip: Ja molim po poslovniku samo jednu rieč kano osobnu primjetbu!

Predsjednik: Molim, oprostite, vas neide više rieč, pošto je već gosp. izvjestitelj govorio.

Konrad Filip: Ja apeliram na vis. kuću, da mi se dozvoli rieč, jer je gosp. izvjestitelj u svom govoru upotriebio jednu rieč, koje ja nisam kazao.

Predsjednik: Nemogu dozvoliti. (Glasovi: „Neka govori!")

Konrad Filip: Ja bi samo to izraziti htio, što gosp. izvjestitelj kaže, da sam ja onoga mnenja, da bi se uspješnije putem adrese to polučilo. Ja rieč „adresa" nisam, gospodo, za cieloga govora niti upotriebio, već sam upotriebio rieč „predstavka" i ništa drugo.

Predsjednik: Pošto je generalna debata zaključena, to se ide na glasovanje. Molim onu gospodu, koja primaju predlog odborov za podlogu specialne debate, neka izvole ustati.

(Većina.)

Tim je prihvaćen predlog odborov za podlogu specialne debate.

Molim g. biljčnika, da izvoli pročitati prvu motivaciju predloga.

Bilj. dr. **Blaž Lorković**: (Čita.)

„Uvaživ, da je Nj. c. i kr. apoštolsko Veličanstvo previšnjom zapovjedi svojom od 8. lipnja 1871. izdanom na državnoga ratnoga ministra radi preustrojstva glavnoga zapovjedničtva u Zagrebu u svrhu uprave hrvatsko-slavonske vojne krajine, u t[illegible]ki V. blagoizvolilo veledušnim svojim darom utemelj[illegible] za hrvatsko-slavonsku kra

Digitized by Google

jinu iz državnih krajških šumah „izvanredne prihode“ u korist njezinu, koja točka previšnje zapovjedi ovako glasi: „O izvanrednih prihodih krajiških, kao i njihovoj uporabi imaju se sastavljati izvanredni budgeti.

U ove imaju se uvršćivati i prihodi od velikih prodajah onih preostalih drvah hrvatsko-slavonskih krajiških državnih šumah, koja se u interesu umna šumskoga gospodarstva imaju unovčiti, koja običnu godišnju rednju prelaze i kojih je kupovnina opredieljena, da se upotrebi na svrhe krajine. navlastito za gradnje komunikacijah, onda za izsušivanje i natapanje, za zasadjivanje pogorja (krša) itd.

U Zagrebu zasjedajuće povjerenstvo iz članovah državnoga vojnoga i kr. ugarskoga ministarstva, hrvatsko-slavonske zemaljske vlade kao i glavnoga zapovjedničtva u Zagrebu, ima pod predsjedničtvom predsjednika, koga ću Ja imenovati, predložiti način, na koji valja to unovčenje i tu uporabu izvesti, a u slučaju imati će isto samo unovčenje obaviti“.

Predsjednik: Prima li visoka kuća ovu motivaciju? Ona gospoda, koja su za to, neka izvole ustati.

(Većina.)

Izvj. dr. **Blaž Lorković**: (Čita.)

„Uvaživ, da ima po jasnom slovu i duhu gore navedene premilostine odredbe Nj. Veličanstva odnosni, iz velikih prodajah prezrela drva hrvatsko-slavonskih krajiških državnih šumah dolazeći imetak ili „kupovnina“, kršten po premilostivomu darovatelju „izvanrednimi krajiškimi prihodi“, služiti te se upotrebljavati samo na „svrhe krajine“.

(Prima se.)

Izvj. dr. **Blaž Lorković**: (Čita.)

„Uvaživ, da se prema nazivu a i posveti spomenutih prihodah može taj imetak pravovaljano smatrati samo imetkom krajiškim, uporabivim samo u svrhe krajine, dakle: hrvatsko-slavonskim investicionalnim fondom, koja pravna narav rečenih izvanrednih prihodah krajiških ili krajiškoga fonda najviše i najbolje odgovara smislu i želji carskoga opredieljenja, svakim bo drugim, duhu posvete protivnim tumačenjem osujetile bi se sasma te izkrivile namjere Nj. Veličanstva prema vjernoj i toli zaslužnoj si krajini“.

(Prima se.)

Izvjest. dr. **Blaž Lorković**: (Čita.)

„Uvaživ, da se narav i opredieljenje toga investicionalnoga fonda hrvatsko-slavonske krajine nesmie u ničem promieniti ni onda, kad se hrvatsko-slavonska krajina i administrativno spoji sa materom zemljom, kraljevinom Dalmacijom, Hrvatskom i Slavonijom“.

(Prima se.)

Izvj. dr. **Blaž Lorković**: (Čita.)

„Uvaživ, da i ono prema specijalnoj svrsi i naravi toga fonda po Nj. c. kr. apostolskom Veličanstvu postavljeno krajiško investicionalno povjerenstvo u svojih godišnjih o tih „izvanrednih krajiških prihodih“ sastavljanih izvanrednih na previšnjem mjestu odobravanih proračunah nazivlje spomenutih od velikih prodajah prezrelih drvah dolazeći imetak krajiškim investicionalnim fondom, a tako se nazivlje i u c. i kr. naredbi od 2. kolovoza 1875. te u zakonu od 8. siečnja 1876.; u koji fond spada već sada onih najprije izlučenih 30.000 ralih prezrele šume u bivšoj brodskoj i petrovaradinskoj pukovniji, procienjenih na 30 mil. fr., dotično iz dielomične prodaje toga drva unišla gotovina, iznoseća 1877. godini 7,689.820 fr., kojom rukuje inesticionalnalno povjerenstvo prema previšnjoj posveti.

(Prima se.)

Izvj. dr. **Blaž Lorković**: (Čita.)

„Uvaživ, da u taj investicionalni fond ima doći tečajem vremena i kupovnina od u veliko prodana prezrela drva u šumah bivše ogulinske i otočke pukovnije, procienjenih na 15 mil. fr., a zatim kupovnina od 72.000 ralih u istu kategoriju spadajućih te u savskih nizinah ležećih krajiško-državnih šumah, od kojih se tečajem 30 godinah sve drvo kao prezrelo unovčiti i kupovnina tomu fondu priključiti ima. Vriednost tih šumah nije doduše još procienjena, ali uzme li se samo u polovici prema procjeni gore navedenih šumah, svakako nadilazi svotu od 30 mil. for.“

(Prima se.)

Izvj. dr. **Blaž Lorković**: (Čita.)

„Uvaživ, da prema gore navedenom obrazloženju pravne naravi previšnje posvete i opredieljenja njezinoga „u svrhe krajine“, osnova zakona od 5. srpnja 1877. po ug. ministru komunikacijah o gradnji jednoga diela tako zvane krajiške, sa alföldskom spojit se imajuće željeznice, predložena ugarskomu saboru na ustavno pretresivanje, neodgovara previšnjoj posveti, te nebi mogla služiti pravo shvaćenim potrebam i interesom krajine, čemu dolazi još i ona bitna mahna, da naime spomenutu osnovu zakona, kako je po ugarskom ministru komunikacijah zasnovana i saboru predložena, dotično po Nj. Veličanstvu postavljeno povjerenstvo za investiranje u hrvatsko-slavonskoj krajini, kojemu po izričnom propisu alineje druge točke 5. previšnje zapovjedi od 8. lipnja 1871. pravo iniciative za svaki predlog glede unovčenja i uporabe izvanrednih krajiških prihodah pripada, niti razpravljalo niti ju prihvatilo, odobrilo ili predložilo nije, pače niti mu nebijaše priobćena; čim joj već a priori svaka zakonita podloga za uspješno podnošenje iste kao i svaki pravni naslov na krajiško-investicionalni fond posve manjka; uvaživ, da se je upravo zato i podigao odlučni i jednodušni glas ciele hrvatsko-slavonske krajine proti spomenutoj osnovi zakona od 5. srp. o. g. o gradjenju krajiške željeznice i proti načinu gradjenja, jer da niti svrham niti interesom krajine ni najmanje neodgovara, pače da bi bila na očitu štetu krajine“.

(Prima se.)

Digitized by Google

Izvj. dr. **Blaž Lorković**: (Čita.)

„Uvaživ, da bi protuzakonita uporaba „krajiških prihodah“; dakle krajiškoga imetka na ovakav način veledušni cilj i namjeru Njegovog Veličanstva očito promašila.“

(Prima se.)

Izvj. dr. **Blaž Lorković**: (Čita.)

„Uvaživ, da je u takovu položaju stvari i sabor kraljevine Dalmacije, Hrvatske i Slavonije ne samo vlastan nego i dužan podignuti svoj glas u interesu krajine; gdje se radi ob uporabi njenoga imetka, jer je hrvatsko-slavonska krajina sastavni i cieloviti dio kraljevine Hrvatske i Slavonije, od koje je ona za sada i samo u upravi odieljena; jer se izmedju Hrvatske i Slavonije s jedne, i Ugarske s druge strane ustanovljeni a do skora reviziji podpadajući prinosbeni ključ glede pokrića samoupravnih i zajedničkih troškovah ciele Hrvatske i Slavonije, razumievajuć ovamo još nesjedinjeni dio hrv.-slav. krajne, ravnom mjerom tiče, te s toga i ovomu saboru nemože i nesmie biti svejedno, kako će se upotriebiti dotični u svrhe krajine odredjeni izvanredni prihodi krajiški, da li najme u istinu samo u interesu krajine ili pako tomu protivno; jer je sam ugarski sabor, potaknut saborom ovih kraljevinah, zaključkom svojim, stvorenim u saborskoj sjednici od 23. lipnja 1869., priznao i očitovao, da se iz prodaje prezrelih krajiško-državnih šumah t. j. onoga diela, koji se kod redovitoga šumskoga gospodarenja nebi mogao držati, dakle obični turnus prelazi, „tim dobivena ciela prodajna svota s uplivom ugarsko-hrvatske vlade upotrebi izključivo na korist hrvatsko-slavonske vojne krajine onim načinom, kako to interes krajine i interesi ukupne hrvatsko - slavonske kraljevine jednako zahtievaju.“

(Prima se.)

Izvj. dr. **Blaž Lorković**: (Čita.)

„Uvaživ prema tomu, da mora saboru ovih kraljevinah do toga biti, da se češće spomenuti premilostivim darom cara i kralja Franje Josipa I. na „svrhe krajine“ opredieljeni „izvanredni krajiški prihodi“ uzdrže i krajini sačuvaju kao njezin krajiško-investicionalni fond, iz kojega bi se imale u krajini graditi komunikacije, sušiti močvare, natapati tlo t. j. uvoditi kanalizacija itd. i to tako, da se pod „komunikacijami“ nebi imalo razumievati samo gradjenje željeznicah, koje bi cielu ili bar veći dio unovčiti se imajuće glavnice spomenutoga investicionalnoga fonda progutalo, a krajinu pored sve željeznice u kulturno i materijalno nevoljnom stanju pridržalo, u kakovom se sada nalazi, nego i to poglavito gradjenje krajiških zemaljskih cestah t. j. sustavno izvadjanje ciele cestovne mreže, koja bi prometnim i administrativnim interesom krajine podpuno odgovarala, čim bi se produktivna snaga ciele zemlje digla, za nosenje državnih daćah sposobnijom postala te i same kasnije posagradjene željeznice daleko lukrativnijimi učinile, pošto su svagdje dobre ceste najnaravniji provodići k željeznicam; zatim izsušivanje močvarah u toli plodnih predielih slavonske krajine, osnivanje novčana zavoda na korist poljodjelstva, podizanje pućkih školah barma u onih obćinah hrvatsko-slavonske krajine, koje kod prošle diobe nisu ništa ili su tako malo dobile krajiško-državnih šumah, da odatlje nemogu trošiti na svoje škole, a nebi bilo pravedno, da bude kod tolikoga blaga upravo najsiromašniji dio krajiškoga pučanstva lišen svake carske milosti i blagodati.“

(Prima se.)

Izvjest. dr. **Blaž Lorković**: (Čita.)

„Uvaživ, da je i samo dotično povjerenstvo u svojih izvanrednih i po Njeg. Veličanstvu odobravanih godišnjih izvanrednih proračunih po prilici tako postupalo ter na sve ove grane investicijah primjeran obzir uzimalo tako, da je n. pr. izvanrednom budgetu od onoga na 30 milijunah for. procienjenoga prihoda 17 milijunah for. na željeznice, a 13 milijunah for. na ostale investicije opredieljeno bilo, pa je prema tomu već u II. izvanredni budget uvršteno znatnih svotah iz tih prihodah na podizanje školskih zdanjah, na uzdržavanje pučkih i gradjanskih školah, a naravno i na gradjenje cestah kao i u I. izvanrednom budgetu; odakle sliedi, da se prihodi toga investicionalnoga fonda imadu upotrebiti i na kulturne svrhe krajine, te da se u najgorem slučaju preko onoga u prvom izvanrednom budgetu ustanovljenoga razmjera 17: 13 na željezničke i ine medju zajedničke poslove spadajuće podhvate u krajini nikako više nebi smielo upotrebiti.“

(Prima se.)

Izvj. dr. **Blaž Lorković**: (Čita.)

„Uvaživ dakle, da se ovim načinom nebi osujetila zamisao i osnutak „krajiške željeznice“ i to onakove, kakova bi odgovarala interesom i krajine i ciele zemlje, ali dostojno pri tom uvaživa i ostale vrlo prešne prometne, narodno - gospodarske i kulturne potrebe krajine, kojim bi pravcem valjalo ići, ako se hoće, da bude previšnja posveta krajini, kojoj je namienjena, zaista i koristna, da joj utre put kulturi i materijalnomu blagostanju i tim veledušno upravo carski vrati tribut krajini za njeno višestoljetno požrtvovanje, prinašano u korist obće kulture i materijalnoga blagostanja svih ostalih narodah monarkije.“

Predsjednik: Na ovu točku predložio je vel. župan svietli g. Raizner sliedeći izpravak: da bi se dodalo ovoj točki: „Uvaživ, da su bivše pukovnije gjurgjevačka i križevačka 8. lipnja 1871. g. sačinjavale sastavni dio vojne krajine i da se dosliedno tomu ta blagodat i na nje proteže; uvaživ nadalje da se njim to pravo uzkraćuje“.

Rieč imade svietli v. žup. Raizner.

Ljudevit Raizner: Visoki sabore! Izabrani u tom predmetu odbor „ad hoc“ kaže u predležećem izvješću, da je previšnjim riešenjem od 8. lipnja 1871. krajinu dopala ta blagodat, da se iz prodanih prezrelih šumah onoga

Digitized by Google

diela, koji kod segregacije dopade državu, sastavi posebni investicionalni fond, koj se imade obratiti u svrhu krajine.

Pukovnija gjurgjevačka i križevačka tadanja, današnja županija belovarska, bijahu 8. lipnja 1871. sastavni dio čitave krajine, jer su te pukovnije bile tekar tečajem g. 1872. razvojačene; indi je bjelodano, da se ta blagodat, opredieljena za čitavu krajinu, navedenim previšnjim riešenjem takodjer proteže na sadašnju belovarsku županiju, i ima podpunu pravovaljanost u području prije navedenih pukovnijah. Vrh toga, vis. sabore, zaslužile su pukovnije te u podpunoj mjeri previšnju blagodat. Ne samo da su te pukovnije istim požrtvovanjem vojevale za kralja i domovinu, već su i novcem podupirale ostale siromašne dielove krajine. Poznato je, vis. sabore, da se je porez, kojega su te dvie pukovnije plaćale, tečajem mnogo godinah upotrebljivao za namirenje onoga manjka, koj je bio u gornjih krajiških pukovnijah. Tim su te dvie pukovnije zaslužile navedenu previšnju blagodat. — Danas bje naglašeno, da se to pravo županije belovarske u dvojbenost vuče. Žalibože da je tako, ali još više pravo to se uzkraćuje pučanstvu županije belovarske. God. 1873. držalo je povjerenstvo, koje dotični budget sastavljati imade, sjednicu kod zemaljskoga zapovjedništva u Zagrebu. Tu je zastupnik naše vlade stavio predlog, da se u budget uvrsti stanovita svota, koja se ima upotrebiti na gradjenje željeznice iz Gradca u Belovar. Predlog taj zastupnika naše visoke vlade nebje niti u pretres uzet, već se je kazalo od strane zapovjedništva vojničkoga: „belovarska županija nije više krajina, ona je razvojačena, tu treba izčekivati i dobiti drugo previšnje riešenje, na temelju kojega će se moći pitanje ovo razpravljati. To je dakle dokaz, da se belovarskoj županiji to pravo uzkraćuje. — Županija belovarska je opetovano poprimila korake, da obezbiedi to svoje pravo, ali joj bijahu koraci bez uspjeha.

Vrh toga postoji u belovarskoj županiji taj posebni odnošaj, da su tu i šume segregirane, da ima erar ili država polovicu šumah, da u tih šumah ima prezrelih stabalah, koja se prodavaju i nose godimice 60—80.000 fr. čistoga dohodka, i da taj teče u zajedničku državnu blagajnu u Peštu. Nadalje je taj odnošaj, da pokroviteljstvo nad samom župom u županiji belovarskoj imade Nj. c. kr. apoštolsko Veličanstvo. S tim pokroviteljstvom skopčana je dužnost uzdržavati župnu crku i župni dvor. Ove potrebe namirivale su se iz dohodakah, koje je krajina imala iz šumah. Pošto je segregacija izvedena, nevrši pokroviteljstvo svoje dužnosti, već se ta dužnost nastoji obaliti na pučanstvo.

U županiji belovarskoj se grade ceste, a neće visoki erar priteći u pomoć, već iz zemaljskih sredstvah moraju se graditi, kaošto i skrb za uzdržavanje župne crkve i dvora na teret žup. patronata. A na temelju previšnje zapovjedi od 8. lipnja 1871. g. bi iz te svote jedan dio morao dopasti pučanstvo županije belovarske; ali žalibože toga nije.

Napokon ima tu radnjah, koje se poduzimlju za dignuće narodnoga boljka. Vis. erar ne samo da nepritiče u pomoć, već se steže zadovoljiti onomu, na što je zakonom vezan.

Iz ovih razlogah biva bjelodano, da je od potrebe da se odnošaj ovaj posebice u razpravu uzme. S toga stavljam smieran predlog, da se za argumentaciju stavi još onaj razlog, koj je tamo pročitan, glaseći: (Čita ga. — Vidi gore.)

S toga molim vis. sabor, da blagoizvoli ovaj moj predlog prihvatiti.

Predsjednik: Rieč ima g. zast. Folnegović.

Franjo Folnegović: Vis. sabore! Ja podupirem predlog vel. župana presvietloga gosp. Raiznera; samo bi prije molio g. izvjestitelja, da me o jednoj stvari umiri, o kojoj nisam za sad na čisto. Želio bi naime znati, imamo li priloženu gruntovnicu ovih krajiških šumah i kako ta izgleda osobito pod rubrikom „teretnica". Rado bih znati to zato, jer je poznato, da je ngarski ministar financijah pozajmljivajuć od Rothschilda & Comp. 150,000.000 fr., založio istim sva ugar.-hrv. državna dobra.

Gospodo, valja da smo na čisto u tom pogledu, je li se možebiti ovdje i krajiška šumska imovina nalazi? U tom bo slučaju sve ovo naše zaključivanje nebi vredilo ništa. Zato bi molio prije nego se prihvati gredlog g. Raiznera, da se, ako nije g. izvjestitelj posve na čisto i ako nas posve neumiri, ostavi glasovanje „in suspenso", dok se dotični spisi nepriskrbe; ja bar mislim, da se na ovakovu proceduru nebi bilo shodno dati.

Predsjednik: Ako nitko neželi progovoriti . . .

(Javi se g. Živković.)

Rieč ima gospodin predstojnik odjela unutarnjih posalah.

Jovan Živković: Ja neznam, kako se dolazi sada na tu stvar, da se od g. izvjestitelja zahtieva izvješće, koje može samo vlada dati, je li su bile državne šume založene ili ne?

To nespada na ovaj predmet. Ovdje se radi o tom, da se sačuvaju ne državne šume nego prihod od tih dobarah; a to gospodo, što je g. Folnegović napomenuo, nestoji u nikakovu savezu sa stvarju. U ostalom nismo imali niti nemožemo imati o tom daljnje ubaviesti; (Folnegović: „Liepo!") samo mislim, da obterećenje državnih šumah kao takovih sa prihodom od njih u nikakovu savezu nestoji.

Predsjednik: Ako nitko neželi više progovoriti . . .

(Javi se g. Miškatović.)

Rieč ima g. zast. Miškatović.

Josip Miškatović: Vis. sabore! Jedan gospodin predgovornik izvolio je reći, da se pravo belovarske županije na ove izvanredne prihode iz krajiških šumah u dvojbu dovodi, i zato upravo jer se u dvojbu dovodi, izvolio je

Digitized by Google

on ovaj predlog staviti, koj bi nekim načinom od strane ovoga sabora učinio toj dvojbi kraj. Istina je, gospodo, da se pravo belovarske županije na izvanredne prihode iz krajiških šumah u dvojbu dovodi.

A zašto se u dvojbu dovodi?

Meni se čini upravo zato, jer oni, koji su imali odlučiti, da li belovarska županija ima dio na ove izvanredne prihode, jesu u obće u dvojbu doveli, da li krajina ima pravo na ovaj fond ovako, kako ga mi shvaćamo t. j. da krajina ovaj fond posjeduje, tako da ga može upotriebiti na koje hoće potrebe i u koju svrhu treba. Oni faktori, koji su belovarskoj deputaciji odgovorili, da neće moći zastupati onih predlogah belovarske županije, jer je ova županija izvan krajine, oni isti faktori priznaju doduše, da se izvanredni prihodi iz investicionalne zaklade krajiške imadu upotrebljavati u svrhe krajine, ali nikada priznali nisu, da je ovaj imetak, investicionalni fond, imovina krajiška.

Oni se pozivlju na nekakove punktacije, koje su medju ugarskim ministrom, tadanjim predstojnikom ugarske vlade i vojnim ministrom ugovorene bile; t. j. imadu se izlučiti iz onoga diela državnih krajiških šumah, koj je opredieljen za državu, dospjela drva, koja se imadu unapred opredieliti jedan dio za željeznicu, jedan dio za reguliranje Save, a jedan dio za pošumljenje Krša.

Ova namjera, vis. sabore, da se krajiški investicionalni fond ima upotriebiti samo na ove svrhe, ponavlja se diljem kroz sve protokole, koji se o toj stvari vode; ponavlja se kroz sve budgete, koje vojno zapovjedničtvo u krajini od godine do godine predlaže Nj. Veličanstvu; ponavlja se kroz sve sjednice, koje je imala investicionalna komisija; — jednom riečju, kroz sve spise, što ih mi u tom pogledu imamo, diljem i neprestano ponavlja se ova misao, da se taj fond ima upotrebiti na željeznice, na religuranje Save i na pošumljenje Krša. Ako je ovo neprestana namjera onih faktorah, koji su odlučivali tamo, onda naravski, da se je moralo reći: Belovarska županija neleži na toj crti, kojom se ima povući željeznička pruga od Zemuna do Siska; dalje, da belovarska županija, koja neleži uz Savu, koja se nenalazi uz one prediele koje mi kršem nazivljemo, neima prava na onaj imetak, koj je već unapred opredieljen za željeznice, reguliranje Save i pošumljenje Krša.

Ja, gospodo, držim, premda je ovu namjeru vidjeti kroz sve spise, koji o krajiškoj imovini govore, ipak je temeljem samo ta namjera, da se t. zv. investicionalnim krajiškim fondom ima pomoći potrebam siromašne krajine, da je ovaj fond u to ime dan, da se nadoknadi krajini sav onaj nedostatak u njezinom materijalnom i kulturnom stanju, koji je nastao od tuda, što krajina nije mogla o svom blagostanju raditi, jer je za monarhiju vojevala. Odtuda potiče i onaj zaključak, koji glasi: štogod vi mislili o namjeri ovoga fonda, ipak ima se uzeti samo za krajiške potrebe, koje su daleko preče nego je željeznica, reguliranje Save, t. j. predmeti, koje država sama po sebi izradjivati mora, potrebe, koje se nemogu namiriti iz krajiškoga fonda. Nu odtuda sliedi, da ako je radi toga uzkraćeno pravo belovarskoj županiji, jer se misli, da u obće ciela krajina neima ni prava drugoga nego da se kroz njezin teritorij ovi predmeti izvode, ako je to prije bilo tako logično mišljeno, onda ja mislim da logično i ovo sliediti mora: da podje li nam za rukom ovo postići, što mi postići želimo, da se naime krajiški fond prizna fondom, koj se ima upotriebiti u preče potrebe krajine, onda samo po sebi sliedi, jerbo ta ista potreba dolazi na belovarsku županiju i jerbo je ona istim požrtvovanjem i svojim životom kroz 200 godinah radila u državne svrhe, a ne u svrhe kulturnoga i materijalnoga svoga razvitka, da se i njoj mora pravo dopitati na krajiški fond, da jedan dio može na svoje svrhe upotriebiti.

Nu ja držim, da se najprije ovo prvo izvede, a da se istom kašnjemu saboru prepusti izvesti ono, što želi svietli g. vel. župan belovarski, — da će tu biti „filius post patrem“.

Što se tiče upitka štovanoga g. Folnegovića, ja se bojim, a bilo bi mi žao ako bi istina bilo, što mislim, da je on hotio malu dosjetku učiniti. Istina je, da je ugarski ministar financijah, sklopiv velik zajam, morao založiti sva državna dobra. Ja držim, da ovoga dobra, koje se imenuje investicionalnim fondom, nije tu, ili ako jest, po izkustvu znam, da ovaj zalog nije priečio krajiške šume, koje su opredieljene za investicionalni krajiški fond, prodavati. Onaj konsorcium, koj je zajmove sklapao sa ugarskim financijalnim ministrom, nije protestirao da se drva neprodavaju; i od tuda mislim, da možemo mirne duše resoluciju učiniti, uzprkos kakovomu zalogu, što ga je konsorcium Rothschild možda kao zalog za posudjenu svotu izhodio, jer nikada nije došao protest, da ugarska vlada nesmije šume prodavati, dakle ni nam nemože smetati proglašenje ovoga fonda krajiškim upravnim fondom.

(Odobravanje.)

Predsjednik: Želi li još tko progovoriti?

Rieč ima g. Crnadak.

Gjuro Crnadak: Vis. sabore! Ja držim umjestnim izpravak, što ga je svietli g. v. župan Raizner učinio, samo mi se čini, da se izpravak nebi imao ograničiti na belovarsku županiju, nego mislim, da bi se imao protezati na sve dielove bivše vojne krajine: na obćine Senj, Sisak i tvrdju Ivanić. U tom smislu mislim da bi se i to onomu izpravku dodati imalo.

(Živio!)

Predsjednik: Rieč imade predstojnik odiela nutarnjih posalah.

Jovan Živković: Vis. sabore! Mi ćemo ovimi izpravci dotle doći, da će ciela stvar u načelu propasti. Vlada smatra dielove, kao što je belovarska županija, isto tako i grad Senj i Sisak takodjer sastavinom nekadanje vojničke krajine, te misli, da imadu uživati onaj isti ko-

*

Digitized by Google

moditet, kaošto ostali. Ako sada budete zahtievali, kaošto su danas pale rieči s one strane, (Pokaže na centrum.) da se smatra kao sredstvo agitacije pitanje: čija je šuma? onda će oni, koji ovako agitiraju, drage volje uhvatiti i ovu priliku, te će kazati: „Evo vidite kuda se ide; i na one dielove, koji su odieljeni kao što je n. pr. Senj, Sisak itd. će se protegnuti pravo vlastničtva na taj imetak". Gospodo, onda vidite, da su agitatorom vrata širom otvorena, a stvari samoj nije ništa pomoženo.

Ako usvojite temelj ovoga izpravka, ja mislim, da onda rušite ono glavno načelo, što je ovdje postavljeno, jer je izpravak specialne naravi, a tu se radi o stvari u obćenitom smislu. S toga molim, neka ona gospoda, koja govore za svoje kotare — i dobro je da govore — nemisle, da se ovdje napušta od strane vlade; vlada samo drži, da nije umjestno, da se ovdje onako specialna stvar iztakne, jer će se onda time otvoriti vrata agitatorom, koje je g. Jakić napomenuo, da upotrebljuju sva sredstva, samo da sjedinjenje prieče.

S toga mislim, neka se ostane kod predloga odborova, jer i onako neće ništa koristiti, ako se ovaj izpravak prihvati.

Predsjednik: Ako nitko neželi progovoriti . . .

(Javi se g. Steković.)

Rieč ima g. Steković.

Jovan Steković: Vis. sabore! Ja vjerujem da se agitira, kao što je danas dobro naglasio jedan govornik, da se agitira u tom smislu proti sjedinjenju krajine sa materom zemljom, da si tobože nebi stari provincijal prisvojio imetak krajiški. Ja neznam ali mi se svakako čini, da se belovarskoj županiji pravi velika nepravda s obzirom na to, što je već 1873. god. zastupnik krajiške uprave na generalkomandi kazao, da on nepriznaje županiji belovarskoj prava, da ona može participirati na tom imetku, nego veli, da se u ostalom čeka riešenje krune u tom pogledu. Da li je to riešenje već stiglo, neznam.

(J. Živković: „Nije.")

A što se ujedno veli, da bi izvedenje željeznicah kroz belov. županiju priečilo i to, što ona leži nekako iz ruke, ja velim, da to nebi prečilo ništa, nego mogla bi se željeznička pruga izpod Lipovlja i Kutine sa sisačkom i onda žakanjskom prugom spojiti; a tim jeciela belovarska županija presječena.

Da nam treba u onoj županiji pučkih školah gimnazijah itd. i da to sve nećemo moći sami sagraditi; da se nalazimo još u dosta nevoljnom stanju, to je poznato, bez da tomu dokazah stavljam. S toga moram podupirati izpravak svietloga g. v. žup. Raiznera, te se podpuno slažem, da se ovdje to neprešuti, jer bi mogla još koja godina proći, a mi bi ostali bez onoga prava, koje nas ide.

Predsjednik: Ako neželi nitko progovoriti . . .

(Ustane g. Antolek.)

Rieč ima g. Antolek.

Dragutin Antolek-Orešek: Vis. sabore! Izpravak ovaj daje mi povoda, da i ja nešto progovorim. Ovdje se je razvila razprava, koja me je sbilja onako malo iz sna probudila. Ja smatram ovu razpravu onako kao da bi ih nekoliko ujedno na lutriju stavilo, a oni još neznajuć, da li će što dobiti, već razpravu započmu, kako će koji dobiti.

Gospodo! Kad će vis. sabor s ovom resolucium postići ono što želi, onda će biti još dosta vremena, da se ova razprava pojavi. Ja zato glasujem za redakciju i podupirem predlog odborov.

(Živio! — Odobravanje.)

Predsjednik: Ako nitko neželi progovoriti . . .

(Javi se g. Beruta.)

Rieč ima g. zast. Beruta.

Josip Beruta: Vis. sabore! Pitanje, koje je izvolio potaknuti svietli gosp. Raizner, je pravne naravi, ono se tiče vlastničtva — barem ga ja tako shvaćam. Kad se pita, da li tko ima učestvovati u čem, da li mu pripada pravo vlastničtva na stanoviti predmet, onda mislim, da se nesmije kakovo pitanje shodnosti uplitati, kao što se ovdje čini. Neznam da li će to uroditi agitacijom, ili ne, ja samo mislim, da to ovamo nespada; nego pitanje glasi: da li imade pučanstvo nekadanje pukovnije gjurgjevačke i križevačke pravo učestvovati u daru, što ga je Nj. Veličanstvo krajini poklonilo ili ne? Ja mislim, da se s razlogah, koje je g. predlagatelj naveo, nemože o tom dvojiti. Pošto su naime one dvie pukovnije faktično postojale, te su kašnje razvojačene bile, nego li je došao previšnji reskript, to nemože biti dvojibe o pravu njihovu na taj dar, pošto su takodjer one nosile terete, koji su cieloj krajini pripali zajedno š njom. Da se ova županija izključi iz te blagodati, mislim, da nebi bilo ni probitačno i s toga, jer bi time sabor naš nekim načinom sam sebe izključio i izrekao, da je budi neshodno ovdje govoriti o tom, budi da neima prava o tom govoriti. A to bi se svakako jako nepovoljno dojmilo onoga naroda, ako bi vidio, da su i oni, u koje je svu nadu stavio, zatvorili njemu vrata.

Ja mislim, da bi najshodnije bilo, kad bi se izrično kazalo, da pučanstvo rečenih pukovnijah ima takodjer pravo účestvovanja na ovu zakladu; jer nipošto nemogu pronaći za dobro, da se ta zamršenost nadalje zavlači. Razlozi, što su ih gg. Miškatović i Antolek naveli, da će se moći ovo pitanje kašnje riešiti, kada se bude vidjelo, da li će se što postići ovom rezolucijom, čine mi se neopravdanimi. Mene u obće boli, kad se govori o toj stvari onako, kao da samo dvojimo, da li ćemo postići ono, na što imamo pravo. Ja mislim, da samo oni mogu govoriti ovako, koji nisu osvjedočeni, da su njihovi zahtjevi pravedni. A pošto mislim, da medju nami neima nikoga, koj bi dvojio nad pravednošću ovoga zahtjeva, to takodjer nesmije nikoga biti, koj bi dvojio o povolinom rezultatu našega zaključka. Ja mislim, da bi to pogibeljno bilo po samu krajinu, ako se tu izrično spomene, da mi

Digitized by Google

sami već unapred dvojimo o tom, da li će postići ovaj saborski zaključak povoljan rezultat

Zato pristajem uz izpravak svietl. gosp. v. župana Raiznera, moleć vis. kuću, da ga izvoli primiti i u predlog odbora uvrstiti.

Predsjednik: Ako neželi nitko više progovoriti...

(Javi se g. Filip.)

Rieč ima g. zast. Filip.

Konrad Filip: Vis. sabore! Ja ću se vratiti samo na očitovanje vlade prigodom generalne debate, naročito na očitovanje, koje je sada dala. Ja sam napomenuo, da je iz ovoga investicionalnoga fonda doznačena svota u svrhu krajine za škole, ceste, za ovo, ono, dočim su se uvjek ovakove molbe belovarske županije odbijale. Ovo je faktum, koj se neda pobiti.

Ja ovaj faktum napominjem u očigled čitave ove kuće, i ja bez dvojbe u ovom pitanju držim, da se nemože podvojiti o pravu belovarske županije na ovaj investicionalni fond.

Nadalje čini mi se, da i vlada ovdje, gdje se radi o participiranju investicionalnoga fonda, smatra belovarsku županiju sastavnim dielom krajine, i da o tom nemože biti dvojbe, da će ona na onom fondu participirati. A predstojnik vlade krajiške je u samom investicionalnom odboru, gdje se je radilo o tom, da se reservira jedan dio investicionalnoga fonda za belovarsku županiju, kazao, da belovarska županija neima prava na investicionalni fond, jer ona nespada k današnjoj krajini.

Meni se ovo nejasno čini; i pošto ja vidim protuslovje medju vis. vladom našom i izjavom g. Bayera, te u tom pogledu postoji dvojba, kako se ima stvar uzeti, to prihvaćam predlog svietloga gospodina velikog župana Raiznera. Jerbo ako ovu stvar već primimo u ruke, valja da ju sa svih stranah u ruke primimo.

Predsjednik: Pošto nitko neželi govoriti, rieč ima g. izvjestitelj.

Dr. **Blaž Lorković**: Visoke sabore! Ja ću glede izpravka sviet. g. v. župana drage volje dopustiti, da je kao što ostala krajina, tako isto i pučanstvo belovarske županije zaslužno i za domovinu i krunu itd., ali primjetiti mi je ovdje na to, što je g. predlagatelj kazao, da je dvojbeno i da se je od 1872. g. više putah tražilo, ali da se neda nikako to pravo na čisto svesti, te da mi ovdje zahtievamo, da se prije svega fond ovaj prizna kao p r a v a s v o j i n a k r a j i n e, i da ovo mora biti naša prva i najpreča zadaća; jer ako se to postigne, onda će biti prilike, da se učine shodne mjere, kako da participiraju i oni dielovi, koji su bili prije s provincialom spojeni.

Visoki sabore! Ako bi se prihvatio predlog svietloga gosp. Raiznera, onda bi trebalo cieli ovaj izradak odboru natrag vratiti i sasvim promieniti. Zato se ja nemogu sprijateljiti s tim predlogom i molim, da se on neprimi. Ali moglo bi se to uzeti kao poseban predlog.

Što se tiče onoga upita g. zast. Folnegovića, neka mu ja rečem, imam li ovdje gruntovnicu, nije li Rothschild uknjižio na ove šume svojih 150,000.000 for., imam mu to reći, da nemam gruntovnice i da neznam kazati, da li je sbilja Rothschild uknjižio svoj dug na taj imetak. A u ostalom, ako je možda uknjižen, to taj zalog neprieči nimalo, da se prezrelo drvo sieče i novac u fond postavlja. Najboljim dokazom za to je ta okolnost, što se je prošle godine prodalo iz tih šumah za 900.000 for. drvlja. (Folnegović pita: „Je li sa dozvolom Rothschilda, ili bez nje?") To neznam. U ostalom, ako to jest ili ne, svakako držim, da nebi smjelo biti zapriekah. Ja znam, da u tom neima razloga, da bi se ovaj rad obustavio pa čekalo, dok dodje dotično izvješće, koje g. Folnegović traži; s toga preporučam, da se prihvati predlog odborov.

Predsjednik: Glasovati će se o predlogu odbora; ako taj padne, onda o izpravku svietloga gospodina v. župana Raiznera.

Ona gospoda, koja su za predlog odborov, neka izvole ustati.

(Većina.)

Po tom je izpravak g. v. župana pao. Molim gosp. izvjestitelja, da čita dalje.

Izvj. dr. **Blaž Lorković**: (Čita točku 1.)

„Zaključuje:

pozvati kr. dalm. hrv.-slav. zemalj. vladu, da sav pripadajući joj upliv kod svietle krune i zajedničke ugar.-hrvat. vlade upotriebi:

1. da se odustane od gradjenja krajiške željeznice, kako ju je osnova zakona od 5. srpnja 1877. po ug. ministru komunikacijah predložena, zasnovala, i da se spomenuta osnova zakona natrag povuče."

(Prima se.)

Izvj. dr. **Blaž Lorković**: (Čita točku 2.)

„2. da se u previšnjoj zapoviedi Nj. c. kr. apost. Veličanstva od 8. lipnja 1871. izdanoj državnomu ratnomu ministru, u točki petoj hrvatsko-slavonskoj krajini kao njezini „izvanredni prihodi" i za „njezine svrhe", naročito: za gradjenje komunikacijah, onda sa izsušivanje i natapanje, za zasadjivanje pogorja (krša), itd. namienjeni imetak, dolazeći od velikih prodajah prezrelih drvah hrvatsko-slavonskih krajiških državnih šumah, imade smatrati i uzdržavati kao investicionalni fond hrvatsko-slavonske vojne krajine i kao prava svojina krajine sa gore označenom previšnjom posvetom tako, da se u interesu krajine iz prihoda toga krajiško-investicionalnoga fonda postepeno imadu izvadjati:

a) pod naslovom „komunikacija" krajiška Zemun-Sisak-Ogulinska željeznica podjedno i kao jednako važne i potrebite zemaljske ceste hrv.-slav. krajine po sustavno sastavljenoj cestovnoj mreži;

b) sušenje i kanalizacija posavskih nizinah kao i drugih močvarah po hrv.-slav. krajini;

Digitized by Google

c) po mogućnosti i postepeno zasadjivanje pogorja;
d) podizanje pučkih i podupiranje gradjanskih školah, gdje nedotiču dohodci siromašnih občinah;
e) po mogućnosti osnovati agrarni novčani zavod za promicanje i podupiranje poljodjelstva u hrvatsko-slavonskoj krajini, toga danas jedinoga vrela za njeno materijalno blagostanje."

Predsjednik: Na ovu točku podnešena su dva izpravka: jedan svietloga gospodina v. župana Raiznera, da se u drugoj točki zaključka, redku sedmom, poslie rieči „vojne krajine" uvrsti „kao i razvojačene 1872. g. pukovnije gjurgjevačke i križevačke."

Rieč imade g. Raizner.

Ljudevit Raizner: Pošto je pao moj prijašnji predlog, odustajem od ovoga izpravka, jer je ovaj u savezu s onim.

Predsjednik: Drugi izpravak g. Lehpamera glasi: Neka se doda iza rieči: vojna krajina „kako je za vrieme previšnjega odpisa postojala".

Rieč ima g. zastupnik Lehpamer.

Josip Lehpamer: Visoki sabore! Ja mislim, da je ovaj moj izpravak bezazlen, i da neće smetati niti glavnoj svrsi, niti posebnim zahtjevom, ako se pobliže označi ta krajina, pod kojom se nemože drugo razumievati, nego ono, što je sam previšnji vladar razumievao, kad je razvojačio izrekom svojom previšnjom kako varaždinsku i gjurgjevačku pukovniju, tako i ostale dielove krajine. — Dakle ja mislim, da je umjestno, ako se taj moj izizpravak umetne: da se ovaj investicionalni fond ima smatrati kao prava svojina krajine, kako je postojala u ono vrieme, kad je Nj. Veličanstvo izvolilo taj dar podieliti.

Zato molim vis. sabor, da se ovaj izpravak primi. (Odobravanje.)

Predsjednik: Rieč imade gosp. predstojnik odjela za unut. poslove.

Jovan Živković: Vis. sabore! Nema sumnje, da je to najvažnija točka ovoga predloga, gdje se radi o pravnoj naravi tako zvanoga krajiškoga investicionalnoga fonda. Ovdje uzimam priliku, da odgovorim na tvrdnju g. zast. Berute, koji je hotimice podmetnuo vladi nazore, koje ona nije izustila; naime da se je njega težko dojmio onaj izraz vlade, da se ona specialni krajiški imetak usudjuje miešati u državnu svojinu i državne svrhe itd., — te da ona u obće takove nazore goji. Gospodo! Ja nisam kazao, niti da ovaj imetak smatram ovako, niti da ga nesmatram onako. Zato sam pobudjen, da još jedan put naglasim stanovište vlade.

Visoki sabore! U toj su stvari dva mnienja: jedno je izraženo u ovom zaključku odbora, a to je da se smatrati ima ovaj imetak kao krajiški investicionalni fond čisto u svrhe krajine. Ovo mnienje, izraženo u ovom zaključku, ima obrazloženje u drugoj i trećoj motivaciji ovoga predloga.

Drugo mnienje, koje nije našlo zagovaratelja, je to, da se ima smatrati taj imetak državnim imetkom, posvećenim u svrhe krajine, ali u takove svrhe, koje su ujedno svrhe državne i svrhe krajiške.

Ja neznam, da li tko ovdje goji ovaj nazor, samo konstatiram taj fakt kao istinit, da zbilja ima dva mnienja u tom pogledu. — A postoji još jedno treće mnienje, akoprem ga nije može biti još nitko od vas izrazio; a to je, da je fond naravi mješovite: da se imadu sagraditi iz njega takovi predmeti, koji će biti naravi zajedničke, a to su željeznice. Mi vidimo, da ovaj posljednji nazor podupire se baš — reko bi — na mjerodavnih mjestih. Isto tako, gospodo, kao što željeznice, je takodjer reguliranje Save i njezinih obalah stvar državna, a smatra se, sa mjestah mjerodavnih, da novac u nju uložen ide u istinu u krajinu, ali za državne svrhe. Dakle ovaj nazor, da je taj imetak državni u svrhe krajine, nije posve krivo utemeljen, ima i za njega dosta, što bi se braniti dalo. Ako se naime uzme, da zastupnici ovoga trećega mnienja stvar ovako shvaćaju, da se taj imetak ima investirati u krajini lih u njezine svrhe, kao n. pr. u svrhu gradjenja željeznicah, ili u takove stvari, koje su čisto zemaljske, ili dapače i občinske naravi, kao n. pr. neke ceste, to se mora priznati, da nije njihov nazor bez temelja.

Mi vidimo počam od drugoga budgeta sve do 7. liepe svotice u izdate svrhe, za koje bi inače ili občina ili zemlja morala trošiti. Iz toga sliedi, da — kako rekoh — oni, koji tvrde, da je ovaj fond naravi mješovite, nestoje na posve krivom temelju, bar sudeć po onom, što se sbiva, ne.

Ali, gospodo, vlada je rekla, da je voljna poduprieti predlog odbora; nu ako je i druge nazore navela, nego jih sadržaje predlog odborov, to ih je samo navela kao fakta, kako se ovaj imetak s druge strane smatra. Vlada je kazala, da se neprotivi ovomu koraku, i da će upotrebiti sve sile, da se nadje na mjerodavnom mjestu odziv onome, što je vis. sabor kao svoju želju izrazio. Dakako uspjeh nezavisi samo o njoj.

Toliko sam imao pripomenuti na izpravak, da vlada nije u tom pogledu svojih nazorah izjavila, nego samo konštatirala fakta, kako se ovo smatra, i da se ona neprotivi ovoj želji, kao što je u predlogu odbora izraženo. A što se tiču izpravka, to on odgovara samoj stvari, t. j. da se krajina mora ovdje ovako uzeti i smatrati, kao što je postojala tada, kad je bila izdana previšnja zapovjed, dakle da spada u taj krug i belovarska županija. Ja dakle nisam proti izpravku.

Predsjednik: Rieč ima g. izvjestitelj.

Izvjest. dr. **Blaž Lorković**: Visoki sabore! Ako se prihvati izpravak g. zast. Lehpamera, onda bi se mogao izpravak svietloga gospodina Raiznera prihvatiti. — U ostalom ja nisam za njega.

Ban **Ivan Mažuranić**: Ali ovdje je forma druga.

Digitized by Google

Predsjednik: Glasovati će se najprije o predlogu odbora; ako bi taj pao, onda će se glasovati o izpravku g. zast. Lehpamera.

(Jedan glas: „Neka se još jedan put izpravak čita.")

Izvj. dr. **Blaž Lorković**: (Čita izpravak. — Vidi gore.) Trebalo bi kazati: koji odpis.

Ban **Ivan Mažuranić**: Onaj od 8. lipnja 1871.

Izvj. dr. **Blaž Lorković**: Ali imade ih više od 8. lipnja 1871.

(Jedan glas: Valjda III.)

Predsjednik: Molim, neka izvole ona gospoda, koja su za predlog odbora, ustati.

(Nitko.)

Sada neka ustanu ona gospoda, koja su za izpravak g. Lehpamera, kao što je pročitan.

(Većina.)

Prima se dakle izpravak g. Lehpamera.

Izvjest. dr. **Blaž Lorković**: (Čita 3. točku.)

„3. da se kr. zem. vlada imajući u dotičnom krajiško-investicionalnom povjerenstvu svoga člana, kao što imaju svoga c. kr. glavno zapovjedničtvo kao krajiška zemaljska upravna oblast u Zagrebu i ugarska vlada, što najjasnije zasvjedočuje pravo njezina upliva i sudjelovanje kod uprave i uporabe dotičnoga krajiškoga investicionalnoga fonda, nastoji na previšnjem mjestu izhoditi istu povlast ili upliv i pravo, što ga je i ugarska vlada u tih stvarih po glasu dopisa c. kr. ratnoga ministarstva od 19. listopada 1871. br. 3637 polučila, najme: da spomenuto investicionalno povjerenstvo vršeć svoj djelokrug po točki 5., alineji drugoj previšnje zapovjedi od 8. lipnja 1871. označeni posao „unovčenja" ili „uporabe" može obaviti samo uz predhodno odobrenje i ovlaštenje ugarske vlade; da je dakle u takovih slučajevih isto tako potrebna i privola dalm.-hrv.-slav. zemaljske kao i ugarske vlade, pošto se ima za hrv.-slav. krajinu spojenu sa materom zemljom, ustanoviti jedan te isti prinosbeni ključ za doprinašanje troškovom zajedničkim Ugarskoj i Hrvatskoj, to valja vladi ovih kraljevinah isto tako bditi i skrbiti se, da se krajina materijalno ojača, da bude sposobna potrebam svoje javne uprave zadovoljavati, kao što skrbi i ugarska vlada preko toga svojom u gornjem pravcu osjeguranom kontrolom za zajedničke državne interese u krajini, da ih upitno povjerenstvo nepovriedi."

(Prima se.)

Izvjest. dr. **Blaž Lorković**: (Čita 4. točku.)

„4. da kr. zemaljska vlada privoliv na gradnju krajiške željeznice spomenute u točki 2. sl. a) ima ozbiljno nastojati, da bude tako glede svoga pravca kao i glede načina gradjenja a i osjeguranja prihoda krajiškog investicionalnoga fonda što bolje odgovarala pravim interesom krajine."

(Prima se.)

(Izvjest. dr. **Blaž Lorković**: (Čita 5. točku.)

„5. da kralj. zemalj. vlada još tečajem ovoga saborskoga trogodišta, i to već svakako u prvom predstojećem zasjedanju, priobći saboru uspjeh ovoga svoga nastojanja."

(Prima se.)

Predsjednik: Predlog odbora u specialnoj debati je prihvaćen i tim dnevni red izcrpljen; s toga zaključujem sjednicu, uričuć buduću za sutra u 10 satih.

Na dnevnom redu je treće čitanje sada prihvaćenoga predloga odborova.

(7 satih u večer.)

Digitized by Google

Osamdeset i sedma saborska sjednica,

držana dne 26. rujna 1877. u 10 sati prije podne pod predsjedničtvom saborskog predsjednika g. Nikole Krestića.

Sadržaj: Zapisnik prošle sjednice. — **Dnevni red:** Treće čitanje predloga odbora „ad hoc" o investic. zakladi hrvatsko-slavonske krajine. — Odgodjenje sjednicah i verifikacija zapisnika „stante sessione".

(10 satih 20 min.)

Predsjednik: (Zvoni.) Sjednica počimlje. Molim gosp. bilježnika, da izvoli pročitati zapisnik.

Bilj. dr. **Marko Lončarić:** (Čita.)

Zapisnik

LXXXVI. sjednice sabora kraljevinah Dalmacije, Hrvatske i Slavonije, držane u glavnom i zemaljskom gradu Zagrebu dne 25. rujna 1877. pod predsjedničtvom saborskoga predsjednika gospodina Nikole Krestića u prisutnosti 48 saborskih članovah.

Od kr. zemaljske vlade prisutni: ban Ivan Mažuranić, odielni predstojnici Jovan Živković i dr. Pavao Muhić.

Čitan je zapisnik posljednje saborske sjednice, te je bez primjetbe ovjerovljen.

Predsjednik javlja, da je na ovaj visoki sabor stigla sliedeća molba

Trgovacah obć. trgovišta Pakraca, da se za prodaju vina i rakije pod obručima ustanovi kao najmanja mjera 10 litarah, isto tako i za spirit.

Ide odboru za peticije.

Predsjednik podieli rieč narodnomu zastupniku Ivanu Kukuljeviću, da stavi sliedeću interpelaciju:

„Iz razloga, što nagodbeni zakon g. 1868. §. 53. za sve organe zajedničke vlade unutar granicah kraljevine Dalmacije, Hrvatske i Slavonije, ustanovljuje jezik hrvatski službenim jezikom;

iz razloga, što povriedom rečenoga nagodbenoga zakona kod zajedničkih uredah u Hrvatskoj i Slavoniji navlastito kod željeznicah, poštah i državne lutrije stranom izključivo, stranom samo uz prislon jezika hrvatskoga rabi se jezik magjarski;

iz razloga, što po svjedočanstvu javnih listovah kr. zajedničko ministarstvo financijah pošilja na hrvatske financijalne oblasti sve naloge i dopise u izvorniku na magjarskom jeziku, prilažući jedino uz izvornike neautentične prevode;

iz razloga napokon, što rečeno kr. ministarstvo financijah iste dekrete naimenovanja financijalnih činovnikah u Hrvatskoj i Slavoniji sastavlja i pošilja ne u zakonitom hrvatskom, nego u magjarskom jeziku;

pitam preuzvišenoga gospodina bana:

1. Da li je ovo protuzakonito postupanje zajedničkih vladinih organah poznato?

2. Ako je poznato, da li je Njegova preuzvišenost voljna u duhu svoje odgovornosti i kao prvi bditelj nad vršenjem svih zakonah u ovoj zemlji poprimiti shodne korake proti tomu, da se unapried jasni pojam nagodbenoga zakona nekrnji i proti njegovom smislu na uštrb zemaljske autonomije i narodne podpunoma probudjene sviesti negrieši?"

Predstojnik odjela unutarnjega odgovara namah na ovu interpelaciju; interpelant se s odgovorom zadovoljava a sabor odgovor prima na znanje.

Nadalje predstojnik unutarnjega odjela odgovara na interpelaciju Brnčićevu, stavljenu glede lovištah neiznajmljenih.

Interpelant nije prisutan, a sabor uzima odgovor na znanje.

Odgovara zatim na interpelaciju Berute glede troškovah, prigodom katastralnih radnjah naraslih.

Interpelant se s odgovorom nezadovoljava, a sabor prima odgovor na znanje.

Odgovara na interpelaciju Seitzovu glede savskih nasipah. Interpelant se prvom stranom odgovora zadovoljava, a sabor prima odgovor na znanje.

Odgovara na interpelaciju Antolekovu u pogledu hrvatskoga jezika kod varaždinske garde. Interpelant se

Digitized by Google

s odgovorom zadovoljava, a sabor prima odgovor na znanje.

Odgovara napokon na interpelaciju Polićevu u pogledu ribarenja u kvarnerskom zaljevu.

Interpelant je odsutan, a sabor prima odgovor na znanje.

Predsjednik podieli rieč odjelnomu predstojniku za bogoštovje i nastavu, da odgovori na Lehpamerovu interpelaciju glede predavanja nauka vjere na kr. realci zagrebačkoj.

Interpelant se odgovorom zadovoljava, a sabor prima odgovor na znanje.

Predsjedničtvo preuzimlje II. podpredsjednik Petar Horvat.

Prelazi se na dnevni red.

Na dnevnom redu je izviešće odbora saborskoga za proučenje spisah krajiške investicionalne zaklade.

Generalna debata ob ovom izviešću traje do 1 sat, u koje vrieme predsjednik prekine sjednicu, uričuć nastavak poslie podne u 5 satih s predmetom generalne debate ob izviešću odbora saborskoga za proučenje spisah krajiške investicionalne zaklade.

U nastavljenoj u 5 satih poslie podne sjednici završena je generalna debata.

Predsjednik stavi sliedeće pitanje: Prima li visoki sabor izviešće saborskoga odbora za podlogu specijalne debate?

Većina usvoji izviešće za temelj specijalne debate, te u specijalnoj debati budu primljene alineje od 1—14. po predlogu odborovu:

„Sabor kraljevinah Dalmacije, Hrvatske i Slavonije:

Uvaživ, da je Nj. c. i kr. apoštolsko Veličanstvo previšnjom zapovjedi svojom od 8. lipnja 1871. izdanom na državnoga ratnoga ministra radi preustrojstva glavnoga zapovjedničtva u Zagrebu u svrhu uprave hrvatsko-slavonske vojne krajine, u točki V. blagoizvolilo velodušnim svojim darom utemeljiti za hrvatsko-slavonsku krajinu iz državnih krajških šumah „izvanredne prihode“ u korist njezinu, koja točka previšnje zapovjedi ovako glasi: „O izvanrednih prihodih krajiških, kao i njihovoj uporabi imaju se sastavljati izvanredni budgeti.

U ove imaju se uvrščivati i prihodi od velikih prodajah onih preostalih drvah hrvatsko-slavonskih krajiških državnih šumah, koja se u interesu umna šumskoga gospodarstva imaju unovčiti, koja obićnu godišnju rednju prelaze i kojih je kupovnina opredieljena, da se upotrebi na svrhe krajine, navlastito za gradnje komunikacijah, onda za izsušivanje i natapanje, za zasadjivanje pogorja (krša) itd.

U Zagrebu zasjedajuće povjerenstvo iz članovah državnoga vojnoga i kr. ugarskoga ministarstva, hrvatsko-slavonske zemaljske vlade kao i glavnoga zapovjedničtva u Zagrebu, ima pod predsjedničtvom predsjednika, koga ću Ja imenovati, predložiti način, na koji valja to unovčenje i tu uporabu izvesti, a u slučaju imati će isto samo unovčenje obaviti;

uvaživ, da ima po jasnom slovu i duhu gore navedene premilostine odredbe Nj. Veličanstva odnosni, iz velikih prodajah prezrela drva hrvatsko-slavonskih krajiških državnih šumah dolazeći imetak ili „kupovnina“, kršten po premilostivomu darovatelju „izvanrednimi krajiškimi prihodi“, služiti te se upotrebljavati samo na „svrhe krajine;

uvaživ, da se prema nazivu a i posveti spomenutih prihodah može taj imetak pravovaljano smatrati samo imetkom krajiškim, uporabivim samo u svrhe krajine, dakle: hrvatsko-slavonskim investicionalnim fondom, koja pravna narav rečenih izvanrednih prihodah krajiških ili krajiškoga fonda najviše i najbolje odgovara smislu i želji carskoga opredieljenja, svakim bo drugim, duhu posvete protivnim tumačenjem osujetile bi se sasma te izkrivile namjere Nj. Veličanstva prema vjernoj i toli zaslužnoj si krajini;

uvaživ, da se narav i opredieljenje toga investicionalnoga fonda hrvatsko-slavonske krajine nesmie u ničem promieniti ni onda, kad se hrvatsko-slavonska krajina i administrativno spoji sa materom zemljom, kraljevinom Dalmacijom, Hrvatskom i Slavonijom;

uvaživ, da i ono prema specijalnoj svrsi i naravi toga fonda po Nj. c. kr. apostolskom Veličanstvu postavljeno krajiško investicionalno povjerenstvo u svojih godišnjih o tih „izvanrednih krajiških prihodih“ sastavljanih izvanrednih na previšnjem mjestu odobravanih proračunah nazivlje spomenutih od velikih prodajah prezrelih drvah dolazeći imetak krajiškim investicionalnim fondom, a tako se nazivlje i u c. i kr. naredbi od 2. kolovoza 1875. te u zakonu od 8. siečnja 1876.; u koji fond spada već sada onih najprije izlučenih 30.000 ralih prezrele šume u bivšoj brodskoj i petrovaradinskoj pukovniji, procienjenih na 30 mil. fr., dotično iz dielomične prodaje toga drva uniśla gotovina, iznoseća 1877. godini 7,689.820 fr., kojom rukuje inesticionalnalno povjerenstvo prema previšnjoj posveti;

uvaživ, da u taj investicionalni fond ima doći tečajem vremena i kupovnina od u veliko prodana prezrela drva u šumah bivše ogulinske i otočke pukovnije, procienjenih na 15 mil. fr., a zatim kupovnina od 72.000 ralih u istu kategoriju spadajućih te u savskih nizinah ležećih krajiško-državnih šumah, od kojih se tečajem 30 godinah sve drvo kao prezrelo unovčiti i kupovnina tomu fondu priključiti ima. Vriednost tih šumah nije doduše još procienjena, ali uzme li se samo u polovici prema procjeni gore navedenih šumah, svakako nadilazi svotu od 30 mil. for.;

uvaživ, da prema gore navedenom obrazloženju pravne naravi previšnje posvete i opredieljenja njezinoga „u svrhe krajine“, osnova zakona od 5. srpnja 1877. po ug. ministru komunikacijah o gradnji jednoga diela tako

Digitized by Google

predlog odbora „ad hoc“ u svoj cielosti onako, kako je pročitan? Ona gospoda, koja su zato, neka izvole ustati.

(Većina.)

Ovaj je predlog primljen, i smatra se kao zaključak visokoga sabora.

Visoki sabore! Ovim bi bio za danas dnevni red izcrpljen. Pa pošto zajednički sabor počima već sjednice svoje, u kojih se imadu razpravljati velevažni predmeti, tičući se neposredno naše zemlje, to držim, da je nuždno, da se sabor na neizvjestno vrieme odgodi, i dobro bi bilo, da se ovo predsjedničtvo ovlasti, da prema potrebi sjednice opet oglasi. (Prima se.)

Pošto je predlog ovaj primljen, s toga je nuždno, da se „stante sessione“ zapisnik sastavi; a pošto je ovaj već sastavljen, imati ćete dobrotu ga slušati.

Bilj. **Jovan Steković**: (Čita.)

Zapisnik

LXXXVII. sjednice sabora kraljevinah Dalmacije, Hrvatske i Slavonije, držane u glavnom i zemaljskom gradu Zagrebu dne 26. rujna 1877. pod predsjedanjem saborskoga predsjednika gosp. Nikole Krestića u prisutnosti 46 saborskih članovah.

Od strane vlade: Preuzvišeni gosp. ban Ivan Mažuranić i odjelni predstojnici Jovan Živković i dr. Pavao Muhić.

Čitan bje zapisnik posljednje sab. sjednice, koji se bez primjetbe ovjerovljuje.

Podnesakah na sabor stiglo nije.

Prešlo se je na dnevni red: čitan je motiviran zaključak u pogledu investicionalne krajiške zaklade treći put i glasi:

Pozvati kr. dalm.-hrv.-slav. zemalj. vladu, da sav pripadajući joj upliv kod svietle krune i zajedničke ugarsko-hrvatske vlade upotrebi:

1. da se odustane od gradjenja krajiške željeznice, kako ju je osnova zakona od 5. srpnja 1877. po ugarsk. ministru komunikacijah predložena, zasnovala, i da se spomenuta osnova zakona natrag povuče;

2. da se u previšnjoj zapovjedi Nj. ces. kr. apošt. Veličanstva od 8. lipnja 1871. izdanoj državnomu ratnomu ministru, u točki petoj hrvatsko-slavonskoj krajini kao njezini „izvanredni prihodi“ i za „njezine svrhe“, naročito: za gradjenje komunikacijah, onda za izsušivanje i natapanje, za zasadjivanje pogorja (krša) i t. d. namienjeni imetak, dolazeći od velikih prodajah prezrelih drvah hrvatsko-slavonskih krajiških državnih šumah imade smatrati i uzdržavati kao investicionalni fond hrvatsko-slavonske bivše vojne krajine i kao prava svojina krajine, kako je ona u vrieme izdanoga previšnjega odpisa od 8. lipnja 1871. postojala, sa gore označenom previšnjom posvetom, tako, da se u interesu krajine iz prihoda toga krajiško-investicionalnoga fonda postepeno imadu izvadjati:

a) pod naslovom „komunikacijah“ krajiška Zemun-Sisak-ogulinska željeznica podjedno i kao jednako važne i potrebite zemaljske ceste hrv.-slav. krajine po sustavno sastavljenoj cestovnoj mreži;

b) sušenje i kanalizacija posavskih nizinah kao i drugih močvarah po hrv.-slav. krajini;

c) po mogućnosti i postepeno zasadjivanje pogorja;

d) podizanje pučkih i podupiranje gradjanskih škola, gdje nedotiču dohodci siromašnih občinah;

e) po mogućnosti osnovati agrarni novčani zavod za promicanje i podupiranje poljodjeljstva u hrvatsko-slavonskoj krajini, toga danas jedinoga vrela za njeno materijalno blagostanje;

3) da se kr. zemaljska vlada imajući u dotičnom krajiško-investicionalnom povjerenstvu svoga člana, kao što imaju svoga c. k. glavno zapoviedničtvo kao krajiška zemaljska upravna oblast u Zagrebu i ugarska vlada, što najjasnije zasvjedočuje pravo njezina upliva i sudjelovanja kod uprave i uporabe dotičnoga krajiškoga investicionalnoga fonda, nastoji na previšnjem mjestu izhoditi istu povlast ili upliv i pravo, što ga je i ugarska vlada u tih stvarih po glasu dopisa c. kr. ratnoga ministarstva od 19. listopada 1871. broj 3637. polučila, naime: da spomenuto investicionalno povjerenstvo vršeć svoj djelokrug po točki 5. alineji drugoj previšnje zapovjedi od 8. lipnja 1871. označeni posao „unovačenje“ ili „uporabe“ može obaviti samo uz predhodno odobrenje i ovlaštenje ugarske vlade, da je dakle u takovih slučajevih isto tako potrebna i privola dalm.-hrv.-slav. zemaljske kao i ugarske vlade, pošto se ima za hrv.-slav. krajinu, kad se spoji sa materom zemljom, ustanoviti jedan te isti prinosbeni ključ za doprinašanje troškovom zajedničkim Ugarskoj i Hrvatskoj, to valja vladi ovih kraljevinah isto tako bditi i skrbiti se, da se krajina materijalno ojača, da bude sposobna potrebam svoje javne uprave zadovoljavati, kao što skrbi i ugarska vlada preko toga svojom u gornjem pravcu osjeguranom kontrolom za zajedničke državne interese u krajini, da ih upitno povjerenstvo nepovriedi;

4. da kr. zemaljska vlada, privoliv na gradnju krajiške željeznice spomenute u točki 2. sl. a) ima ozbiljno nastojati, da bude tako glede svoga pravca kao i glede načina gradjenja, a i osjeguranja prihodah krajiškog investicionalnoga fonda što bolje odgovarala pravim interesom krajine;

5. da kr. zemalj. vlada još tečajem ovoga saborskoga trogodišta, i to već svakako u prvom predstojećem zasjedanju, priobći saboru uspjeh ovoga svoga nastojanja.“

Sabor glasovanjem usvaja gornji zaključak.

Pošto je još zapisnik današnje sjednice za trajanja iste sastavljen i ovjerovljen,

Predsjednik zaključuje sjednicu s tim, da odgadja na neizvjestno vrieme sjednice saborske, a buduću ureći će u svoje vrieme običnim načinom.

Predsjednik: Ima li prigovora proti ovako sastavljenu zapisniku?

(Nema.) Prigovora nema, zapisnik se verificira.

Ja današnju sjednicu dižem, željeć vam, gospodo, sretan put. (Živio predsjednik!)

(3/4 11 satih.)

Digitized by Google

Osamdeset i osma saborska sjednica,

držana dne 20. prosinca 1877. u 11 sati prije podne pod predsjedničtvom saborskog predsjednika g. Nikole Krestića.

Sadržaj: Otvaranje sjednice. — Podnesci. — Interpelacija zast. Steve Popovića glede zatvora dr. Reusche-a.

(11 satih 25 min.)

Predsjednik: (Zvoni.) Sjednica počimlje.

Vis. sabore! Zapisnik 87. sab. sjednice, obdržavane dne 26. rujna o. g., bio je već „stante sessione" proglašen i verificiran; s toga odpada nužda, proglasiti i verificirati ga danas. — Prelazi se na prijavljenje podnesakah:

Svietli ban priobćuje, da je Nj. c. i kr. Veličanstvo carica i kraljica dostojala podnešenu povodom previšnjega imendana čestitku hrv.-slav.- dalm. sabora premilostivo uzeti do previšnjega znanja, te podjedno blagostivo naložiti, da se ovomu saboru izrazi previšnja zahvala.

Uzima se homogenijalnim poklonstvom na znanje.

Veliki župan Fodrocy javlja, da radi bolesti nemože na sabor doći.

Mislim, da će vis. sabor ovo uzeti na znanje osobito pošto je on član nekojih odborah, koji će sada svoje djelovanje započeti.

(Uzima se na znanje.)

Zastupstvo slobodnoga i kr. grada Senja moli, da se pomorska sudbenost za kr. kotar. sud u Senju uzdrži i uzakoni.

Ide odboru peticionalnomu.

Jugoslav. akademija znanostih i umjetnostih moli, da se u proračun za g. 1878. uvrsti svota od 5000 fr., kao pripomoć za izdavanje historičkih i juridičkih spomenikah kao i za izdavanje velikoga akademičkoga rječnika.

Ova bi molba morala po propisu poslovnika ići odboru peticionalnomu, nu pošto se radi o podpori novčanoj, a sada se ima uzeti u pretres budget, to mislim, da će biti najshodnije, ako bi se ova molbenica ustupila odboru budgetnomu resp. financialnomu.

(Prima se.)

Zastupstvo grada Križevca. moli, da se cesta, vodeća od križevačkoga kolodvora do mjesta Sv. Ivan-Žabno, na zem. trošak uredi i uzdržava.

Ide odboru peticionalnomu.

Franjo Š. Kuhač moli za vrieme izdavanja svoje sbirke narodnih popievakah godišnju podporu od 2000 forintih.

I ova molba može ići odboru za proračun.

(Prima se.)

Hrv. pedag.-književni zbor u Zagrebu moli godišnju novčanu pripomoć iz zem. dohodakah, da uzmogne uspješnije promicati književni svoj rad.

Mislim, da bi i ovo moglo ići odboru financijalnomu.

(Prima se.)

Svietli ban priobćuje, da je Nj. c. i kr. apošt. Veličanstvo blagoizvolilo previšnjim riešenjem od 8. pros. t. g. premilostivo podieliti prev. svoju sankciju osnovam zakonah: o preinaci zak. čl. br. IX. od g. 1870. ob ukinuću zakonah postojećih proti lihvarstvu; o dužnosti željezničkih podhvatničtvah naknaditi štetu, počinjenu na željeznicah; i napokon osnovi zakona, kojom se dopunjuje zakon od 3. ožujka 1874. o zadrugah.

Uzima se na znanje sa homogenijalnim poklonstvom.

Svietli ban priobćuje sliedeći dopis na ovaj vis. sabor. Molim g. bilježnika, da ga izvoli pročitati.

Bilj. dr. **Stjepan Spevec**: (Čita.)

„Vis. sabore! Velecienjenim dopisom od 2. listopada t. g. br. 457 blagoizvolio je visoki sabor dostaviti mi „osnovu zakona o pokriću gradjevnih i nabavnih troškovah, potrebitih za zgrade, služeće pravosudnoj upravi" kako ju je u trećem čitanju prihvatio u LXXXI. sjednici svojoj, držanoj dne 19. rujna t. g., da joj izhodim kod Njegova cesarsko i kraljevskoga apošt. Veličanstva previšnju sankciju.

Digitized by Google

lična njegova člana, a ujedno da će se vlada pozvati, da novi izbor što prije odredi.

Primljeno jednoglasno.

Predsjednik sabora moli za ovlaštenje, da Njezinomu ces. kr. apoštolskomu Veličanstvu carici i kraljici prigodom previšnjega rodjendana 24. prosinca o. g. u ime sabora podnese preponiznu čestitku. — Prima se.

Narodni zastupnik Stjepan Popović stavlja sljedeću interpelaciju:

1. Da li je poznato preuzv. gosp. banu, da je dr. Reusche zatvoren, i to, kako se veli, radi prekršaja nekih opredjelenjah tiskovnoga zakona.

2. Ako je prvo poznato, a drugo osnovano, čime se taj zatvor odnosno postupak zemaljske vlasti pravda?

3. Ako nije ovo drugo, onda pitam najponiznije: Zbog čega je dr. Reusche stavljen u zatvor?

Dostavit će se svietlomu banu.

Nakon toga zaključi predsjednik sjednicu u 11¾ satih prije podne, a buduću sazvati će prema okolnostim.

Krestić v. r. predsjednik. Dr. **St. Spevec** s. r. sab. bilježnik.

Predsjednik: Ima li kakova prigovora proti ovomu ovako sastavljenomu zapisniku?

(Nema.)

Prigovora nema, zapisnik se verificira.

Vis. sabore! Na ovaj vis. sabor stigli su sliedeći podnesci:

G. Antun Mojsinović podnosi izborni zapisnik, kojim je izabran zastupnikom za kotar požežki mjesto pokojnoga Miroslava Kraljevića. — Čast mi je javiti, da je gosp. Mojsinović takodjer već mjesto u saboru zauzeo.

Ide odboru za verifikacije.

(Ostale nekoje molbenice vidi u zapisniku današnje sjednice.)

Predstavka zastupstva upravne občine Kraljevica, u podžupaniji riečkoj, kojom moli, da se občinam po zak. čl. XV. god. 1876. nametnuti teret glede pobiranja i utjerivanja državnoga poreza oduzme.

Ide odboru za peticije.

Nikola Polić: Molim, je li bi mogao kazati koju rieč tom prigodom u pogledu ove predstavke.

Predsjednik: Molim, to možete učiniti onda, kad bude petic. odbor svoj predlog stavio.

Dr. **Ante Jordan**: Ja imam jednu opazku na rieč vis. predsjedničtva. Podnešena ova predstavka odnosi se na jednu ustanovu zakona ob uredjenju občinah, koji će se doskora izpravljati imati; pa s toga bio bi toga mnienja, da se uputi ne na odbor peticionalni, nego na onaj odbor, koji će izpravljati dotični obč. red.

Predsjednik: Molim, na ovu opazku imem kazati, da sve takove molbe i predstavke po poslovniku idu najprije na odbor peticionalni; taj ima odrediti, što ima nadalje s timi molbenicami biti. Mislim dakle, da sam korektno postupao, ako sam ovako predložio. U ostalom neka vis. kuća odluči, da li se ima usvojiti mnienje g. dr. Jordana?

(Ne.)

Tad ide odboru peticionalnomu.

Rieč ima gosp. Folnegović, da požuri odgovore na neke interpelacije.

Franjo Folnegović: Vis. sabore! Dne 4. studena 1875. u 14. sjed. bila mi je čast staviti na svietloga bana interpelaciju, od koje ću — izpustiv dotično obrazloženje — samo pitanja pročitati. (Čita.) — Obrazlagajuć ovu interpelaciju ja sam povrh inih velevažnih razlogah, kojih se možebiti jošte sjećate, iztaknuo poglavito onaj, što se približuje vrieme, kadno će se nagodba izmedju zemaljah kraljevine Ugarske i ostalih zemaljah ove monarkije revidirati, najpače njezin financijalni dio. Istakoh, kako je to pitanje neizmjerno važno po samu krajinu, a da će krajina u tom pitanju po svoj prilici biti kontumacirana. Bojazan moja žalibog se je s te strane izpunila. Nagoda financijalna, i krajine se hrvatske tičuća, razpravlja se neustavnim putem, bez da je zastupstvo toga diela kraljevine Hrvatske svoje pravo u tom pitanju imalo prilike braniti.

Vi znate, gospodo, da se je pitanje o krajiškoj željeznici, koja se imade graditi iz krajiškog investicionalnog fonda, riešilo proti želji krajiškoga naroda, proti interesom naše domovine, te proti volji — ja se bar nadam — i same većine ove vis. kuće, bez da je krajina u tom ustavnim putem zastupana bila. Dokazah eto dosta, da je bila moja bojazan tada, kad sam upravio dotičnu interpelaciju, opravdana, a razlogah dosta, da, pošto na nju 2 god. i 3 mjeseca odgovora dobio nisam, istu sada urgirati se usudjujem.

Predsjednik: Meni se čini, da imate još koju.

Franjo Folnegović: U sjednici od 2. kolovoza 1876. upravio je gosp. dr. Conte Buratti na svietloga bana interpelaciju, koju se takodjer usudjujem — izpustiv dotično obrazloženje — sada pročitati. (Čita.)

Svako ovo pitanje, gospodo, samo za sebe je od neizmjerne važnosti; a žalibog na umirenje naše i — nadam se — takodjer vaše nije do danas još na nju bilo odgovoreno. Čast mi je dakle ovu interpelaciju, koju sam ja onako tada usvojio, kad je gosp. Buratti izstupio, požuriti.

Predsjednik: Izvolite još treću.

Franjo Folnegović: U sjednici 78. dne 15. rujna 1877. poprimila je vis. kuća predlog moj i mojih drugovah, da se hrvatskomu narodu izvojuje zadovoljština za povrjedu hrvatske zastave na Rieci. Pitanja ovakova, gospodo, kako znate, riešavaju se hitro, i samo onda, ako brzo riešenje zadobe, postignu svoju svrhu. 15. rujna je već davno minulo, kadno smo mi pozvali vis. vladu, da izvješće podnese o toj stvari; danas je druga sjednica ovoga zasjedanja, izvješća ipak još nema, akoprem bi bilo moralo odmah u prvoj sjednici ovoj vis. kući podastrto biti.

Digitized by Google

Čast mi je dakle upitati svietloga bana, kada će nam podnieti izvješće, koje se zahtieva predlogom, usvojenim dne 15. rujna o. g. glede povriede hrvatske zastave na Rieci?

Predsjednik: Rieč ima g. zast. Polić.

Nikola Polić: Ja odustajem od interpelacije, jer je istu stvar izcrpio u ovoj zadnjoj interpelaciji g. zast. Folnegović.

Predsjednik: Rieč ima g. zast. Folnegović, da stavi interpelaciju.

Franjo Folnegović: Vis. kućo! Kao što vam je svim poznato, radila su katastralna povjerenstva u našoj zemlji za uvedenje novoga katastra poglavito u svrhu odmjerivanja poreza, najpače zemljarine. Ja sam imao priliku čuti, pa sam i sám izkusio, kako su dotična procjenbena povjerenstva, procienjujuć pojedina zemljišta, cienu mnogih prirodninah daleko više cienila, nego to interes pravde i našega puka iziskuje. Izkusio sam, da se je procienio jedan akov vina, bolje rekuć mošta, — jerbo samo mošt podpada pod zemljarinski porez, po dotičnoj komisiji na 6, 8, dapače rekli su mi mjestimice na 10 fr. Prema tomu, kada će se odmjerivati porez, izkusiti će nekoji gospodari, da će im se možda trostruko povisiti, akoprem je već dandanas tako ogroman, da se absolutno utjerati neda, makar se i dira u samu temeljnu glavnicu puka, pošto se razprodaje njegovo vozno blago. Istina bog, i ja znam, da su kod ovakovoga procjenjivanja pravila ustanovljena, koja ovlašćuju svakoga pojedinoga, da za dobe reklamira i izhodi polakšicu. Istina je i to, da se ovakove reklamacije riedko uvažavaju, kao što i to, da puk zato možda niti nezna, niti se tim neslužì. Reći će se možebiti: volenti non fit injuria! Ova indolencija našega puka nesmije služiti nikomu, najmanje vladi za sredstvo, da puk nepravedno tereti tim više, što smo mi s vladom toj indolenciji našega puka možda sami krivi. Zato mislim, da nije dostatan izgovor na indolenciju, nego da je dužnost, da sami puku pomognemo tim više, što braneć njega, branimo i sebe na taj način. Ja sam u „hrvatskom gospodarskom družtvu" učinio tamo smierajući predlog, koji je skupština primila, da se naime visoka vlada pozove, da posreduje u tom pitanju. Nu držim, da je zastupstvo naroda dužno te korake učiniti s obzirom na neizmiernu važnost ove stvari, te sam ovu interpelaciju stavio na preuzvišenoga bana, pozivljuć se osobito na jedan zakon, koji je naš sabor tekar prije godinu danah stvorio, te je već i sankcioniran i u zemlji proglašen, a to je zakon od 14. siečnja 1876, kojim se odredjuje odkup daćah vlastelinskih. U tom zakonu se vriednost mošta ustanovljuje po 3 for., koja se ciena ima kao dostatna odšteta vlasteli od strane podanikah izplaćivati. Ako država kaže vlasteli: jedno vedro nije više vriedno nego 3 for., mora i prema sebi kazati: vedro nije vriedno više nego 3 for., i prema toj vriednosti odmjeriti poreze. To je, gospodo, tako evidentna stvar, da bi uvriedio vas i ponizio sebe, ako bi nju dalje obrazlagao.

Sadržaj interpelacije glasi. (Čita. — Vidi zapisnik.)

Predsjednik: Interpelacija ova staviti će se u zapisnik i dostaviti svietlomu banu.

Jovan Živković: (Hoće početi govoriti.)

Predsjednik: Ako Njegova preuzvišenost dozvoli.

Ivan ban **Mažuranić**: Jest.

Predsjednik: Rieč ima gosp. predstojnik odjela za nutarnje poslove.

Jovan Živković: Vis. sabore! Ovo pitanje, koje je gosp. interpelant potaknuo, jest pitanje od velike važnosti, i moglo bi se misliti, da treba prije to i ono izpitati, nego se može nanj odgovor dati.

Nu ja sam pripravan na to odmah i odgovoriti, jer kad sam ja u posliednje doba proputovao našu zemlju, mogao sam se takodjer ubaviestiti i o tom, kako stvari glede uredjivanja katastra ovdje i ondje ssoje. Nu uz to bilo bi vrlo milo vladi, da se onaj, koji se tuži na postupanje katastralnih organah, potrudi pridonieti joj pozitivnih datah glede toga, a nevalja samo u obće kazati, da se n. pr. vino sa 6 for. akov procienjuje. Vlada nije pozvana niti ovlaštena ovakova iztraživanja ureda radi povesti, kako se ovdje ili ondje vino cieni itd., jerbo to je stvar zajednička. Nu ako se saberu data, kako se kod procienjivanja postupa, onda će vlada nastojati, da se dotično zlo, koje se ovdje ili ondje možda pojavi, odstrani. Istina i ja sam se kod putovanja moga uvjerio o tome, da se je to u jednoj ili drugoj obćini dogodilo, da je n. pr. porez u obće dvaput veći izpao povodom kat astra nego li je bio od prije, bez da je dotično zemljište drugu kvalifikaciju zadobilo — n. pr. iz šikarja postalo trsje — ili se povećalo, što bi opredjeljivalo novu kvalifikaciju i uslied toga takodjer veći porez. Dogodilo se je n. pr. da je recimo u obćini Pisarovina ili Topusko sada porez dvaput ili triput veći (kako su mi to kod obćine Pisarovine i pokazali) nego što je bio prije. Ali, gospodo, onom prigodom, kada su se izpitale ove okolnosti, i druge o kojih će se možebiti još kašnje povesti rieč, — poprimila je vlada odmah one mjere, koje su potrebne, da se ovomu zlu doskoči; nu ona može samo to učiniti, što joj dopušta njezin položaj t. j. posr edovanje. I sbilja je ona sve, što je pronadjeno u obćinah, javila ministarstvu ugarskomu i in specie što se uredjenja katastra tiče, zamolila, da s razloga, što katastar mora biti ogledalo pravoga stanja u zemlji, s razloga, što se ima katastrom zadobiti ne imaginarna, nego istinita podloga za odmjerenje poreza, to će reći, ne da se uzme procjena, da nosi koji proizvod 20 for., a de facto u nepovoljnih okolnostih nedonaša više od 5, da se procjena poluči, koja odgovara okolnostim i kakvoći zemlje i realnoj istinitosti, — zamolila, neka ministarstvo poprimi shodne mjere u tom pogledu, da bude novi kataster blagodatan a ne nepravedan po narod naš.

Digitized by Google

laciju zastupnika naroda Stevana Popovića, stavljenu u 88. sjednici sabora.

Interpelant zadovoljan je s odgovórom, sabor uzima ga na znanje.

Ban predlaže osnovu proračuna ovih kraljevinah za godinu 1878.

Ide odboru za zemaljski proračun.

Tim su bili izcrpljeni predmeti ove sjednice.

Predsjednik zaključi ovu i ureče sliedeću za petak t. j. 28. prosinca 1877. u 10 satih prije podne sa sljedećim dnevnim redom:

Izviešće pravosudnoga odbóra ob osnovi zakona ob odvjetničkom redu i o vršenju karnostne vlasti nad odvjetnici i odvjetničkimi vježbenici.

Krestić s. r. predsjednik. Dr. **Blaž Lorković** s. r. sab. bilježnik.

Predsjednik: Ima li kakova prigovora proti ovomu ovako sastavljenom zapisniku?

(Neima.)

Prigovora neima, zapisnik se verificira.

Visoki sabore! Na ovaj vis. sabor stigli su sliedeći podnesci:

Odbor pravosudni predlaže, da se vrati njemu na iznovično pretresivanje zakon ob odvjetničkom redu i o vršenju kaznostne vlasti nad odvjetnici i odvjetničkimi vježbenici.

Pošto, vis. sabore, ovaj predlog u uzkom savezu stoji sa današnjim predmetom razprave, to mislim, da se može za danas na dnevni red staviti.

(Prima se.)

Stavlja se na dnevni red današnje sjednice.

G. dr. Franjo Vrbanić podnosi izborni zapisnik, kojim je izabran zastupnikom kotara virjanskoga.

Ide odboru za verifikacije; a ujedno mi je čast javiti, da je g. dr. Vrbanić zauzeo već svoje zastupničko mjesto.

(Živio! na lievoj.)

Skupština podžupanije belovarske moli za izposlovanje, da se spoje željeznička pruga od Koprivnice preko Belovara do Nove Gradiške.

Ide odboru za peticije.

Arkeologičko družtvo „Siscia“ u Sisku moli za doznačenje godišnje podpore iz zem. sredstvah.

Franjo Folnegović: Ja bi predložio, da se uputi ova molbenica na proračunski odbor, pošto se je već ovakva molba sličnoga sadržaja na isti ovaj odbor odputila.

Predsjednik: Ako se vis. sabor s tim slaže, to će se odputiti. Dosada predavale su se molbenice uvjek odboru za peticije, pa onda ih je on dotičnim odborom odstupljivao.

Franjo Folnegović: Ja mislim, da je moj predlog tim više opravdan, što odbor peticionalni po ciele godine svoje sjednice nedrži.

Predsjednik: Prima li se predlog gosp. zastupnika Folnegovića? Ona gospoda koja su za to, neka izvole ustati.

(Većina.)

Ide odboru proračunskomu.

Sveučilištni profesor Nadko Nodilo moli, da bi vis. sabor izvolio zaključiti, da se u. proračun za god. 1878. uvrsti za njega drugi petgodišnji doplatak od 200 fr.

Ide odboru za peticije.

Računarski savjetnici vlad. rač. ureda mole za povišenje sniženih im plaćah.

Ide odboru za peticije.

Pučki učitelji podžupanije zagrebačke mole, da se učiteljem Hrvatske i Slavonije osjegura aktivno i pasivno pravo izbora u obćinska zastupstva.

Ide odboru za peticije.

Juraj Kamenar: Ja molim vis. sabor, da bi se ova predstavka učiteljah podžupanije zagrebačke predala odboru za obćinarstvo; on će sutra držati svoje sjednice, a jedna takova predstavka je već kod njega. Petic. odbor u ostalom bog zna kad će opet držati svoje sjednice; možebiti bi ovim putem predstavka ova tek onda došla na odbor za obćinarstvo, kad bude već gotov, pa tako nebi postigla uspjeha.

Predsjednik: Ovo pitanje je tako načelne naravi, da mi se suvišno vidi sada o tom razpravljati, da li imade ići ova molbenica odboru za obćinarstvo ili odboru za peticije.

I načelno ovo pitanje ventilirati će se svakako u svoje vrieme; dakle mislim, da bi dobro bilo, da za sada ide odboru peticionalnomu, a ovaj neka kaže, komu da se ta molba preda. U ostalom ako je vis. sabor sporazuman sa predlogom g. Kamenara, neimam ništa proti tomu.

Franjo Folnegović: Ja se slažem s g. Kamenarom tim više, što mislim da je iznimka opravdana i takav postupak svrsi shodan, pošto pet. odbor nije vezan da drži sjednice u opredieljeno vrieme. Da drži bar svaki tjedan po jednu sjednicu, onda bi se već nešto postiglo i uradilo, a ovako prodje već skoro godina danah, gdje nije učinjeno ništa. S toga držim, da bolje svrsi odgovara, ako se stvar odmah preda dotičnomu odboru.

Predsjednik: Ona gospoda, koja su za to, da se ova molbenica odboru, koji radi na obć. redu, ustupi, neka izvole ustati.

(Manjina.)

Ide odboru za peticije.

Predsjednik: Zastupstvo obćine pleterničke u podžupaniji požežkoj moli, da se rukovodjenje i pobiranje drž. poreza natrag preda poreznomu uredu, ili da se za te poslove kod obćinah postave državni činovnici.

Ide odboru za peticije.

Žitelji cvetkovićki mole za samostalnost svoje obćine.

Digitized by Google

Juraj Kamenar: I za ovu predstavku bi predložio, da se odmah ustupi kombiniranomu odboru, koji obć. red sada pretresuje; jerbo petic. odbor težko da će štogod uraditi, pošto još predsjednika njegova ovdje nema, pa ga možda ni neće biti. Pa tako bi moglo proći, da predstavka nedodje na odbor, na koji bi spadala po svom sadržaju. A naša dužnost je, da predstavke uvažujemo, koje saboru stižu. — Zato preporučam svoj predlog.

Predsjednik: Ja imam samo odgovoriti g. zastupniku to, da odbor peticionalni radi; i ako predsjednika toga odbora sada neima tuj, sigarno je ovdje njegov zamjenik.

Ova molba ide odboru za peticije.

(Kamenar: „Neka se glasuje!")

Predsjednik: Molba Josipa Benaka, Jurja Filipovića i Jos. Božanića, pristavah pomoć. uredah obstojavših kr. sudb. stolovah, za dozvolu, da pridrže naslove pristavah pomoćnih uredah i da im se stanarina doznači počamši od 1. lipnja 1875.

Ide odboru za peticije.

Predsjednik: Rieč ima g. zastupnik Folnegović.

Franjo Folnegović: Vis. sabore! U sjednici od 4. studenoga 1876. usvojio je visoki sabor predlog gosp. zastupnika dra. Subotića i drugovah, da se u razpravu povuče naš poslovnik i njekoji njegovi paragrafi preinače. Već je minula čitava godina i mi smo se već treći put od onda sakupili, a izvješća o tom predlogu nisam još vidio. Mi smo se sastali evo već u treću sjednicu u ovom zasiedanju i neimamo o čem viećati; to je dosta, da bude opravdan moj upit na visoko predsjedničtvo, da izviesti, je li je dotični odbor štogod učinio? ako je učinio, što je učinio? pa ako nije, zašto nije?

Predsjednik: Čast mi je javiti, da predsjedničtvu nije još stiglo nikakvo izvješće o djelovanju odbora u pogledu predloga gosp. dra. Subotića. U ostalom pobrinuti će se predsjedničtvo, da dotični odbor svoje djelovanje započme i rezultat visokomu saboru podnese.

Vis. sabore! Za nekoliko danah nastati će nova godina i kao vjeran tumač lojalnih čuvstvah visoke ove kuće neka mi bude dozvoljeno najponizniju i najhomogialniju čestitku podnesti Njih. Veličanstvom kralju i kraljici i cielomu prejasnomu vladajućemu domu.

(Živio!)

Ova čestitka će se dakle podnesti.

Prelazi se na dnevni red. Na dnevnom redu je razprava o izviešću odbora pravosudnoga u pogledu odvjetničkoga reda.

Molim g. dra. Vidrića, da izvješće čita i ujedno novi predlog istoga odbora, koji s tim izviešćem u uzkom savezu stoji, obrazloži.

Dr. **Lovro Vidrić:** (Čita.)

„Izviešće odbora za pravosudje ob osnovi zakona ob odvjetničkom redu i o vršenju karnostne vlasti nad odvjetnici i odvjetničkimi vježbenici.

Visoki sabore! Iz sjednice 80. dne 18. rujna t. g. držane uputio je visoki sabor na pravosudni odbor dopis vis. kr. zemaljske vlade (odiel za pravosudje) od 3. rujna t. g. br. 5390, kojim se visokomu saboru ovomu na iznovično pretresanje povraćaju osnove zakonah ob odvjetničkom redu i o vršenju karnostne vlasti nad odvjetnici i odvjetničkimi vježbenici sa modifikacijami, koje no su sadržane u previšnjem riešenju od 27. prosinca 1875. i koje su priobćene visokomu saboru ovomu dopisom vis. kr. zemaljske vlade (odiel za pravosudje) od 28. lipnja 1876. br. 2847.

Modifikacije te jesu:

Slovo c) §. 1. odvjetničkoga reda ima glasiti: „da je ugarski državljanin".

Slovo a) §. 34. istoga zakona ima glasiti: „kad odvjetnik izgubi ugarsko državljanstvo ili samosvojnost".

Odbor pravosudni prihvatio je modifikacije te sa sliedećimi promjenami:

Slovo c) §. 1. odv. reda ima glasiti: „da je ugarsko-hrvatski državljanin".

Slovo a) §. 34. istoga zakona ima glasiti: „kad od vjetnik izgubi ugarsko-hrvatsko državljanstvo ili samosvojnost".

Ovu promjenu osniva odbor na tom, što je pravo državljanstva na temelju nagode izmedju Ugarske i kraljevinah Hrvatske i Slavonije postojeće — pravo zajedničko, i za to da se imade nazivati državljanstvo, ugarsko-hrvatsko, a ne izključivo i samo ugarsko; nadalje je taj naziv: ugarsko-hrvatsko državljanstvo već po visokom saboru ovom primljen u zakonu ob uredjenju zavičajnih odnošajah u kraljevinah Hrvatskoj i Slavoniji.

Napokon predlaže odbor promjenu u osnovi zakona ob odvjetničkom redu članku I., da se mjesto riečih „1. siečnja 1876" kaže: „1. siečnja 1878"; isto tako i u osnovi zakona o vršenju karnostne vlasti nad odvjetnici i odvjetničkimi vježbenici, da u članku I. mjesto riečih: „od 1. siečnja 1876" glasiti imade: „od 1. siečnja 1878"

S timi promjenami predlažu se visokomu saboru obe gore navedene osnove na usvojenje.

(Čita zapisnik od 28. prosinca 1877.)

„Pravosudni odbor sastav se povodom pitanja, kada da imade stupiti odvjetnički red u kriepost, jer po predlogu stavljeni rok od 1. siečnja 1878. postao je okolnostmi nemogućim.

Da se taj rok ustanovi, predlaže odbor vis. saboru, da vrati predlog odbora pravosudnoga ob odvjetničkom redu i vršenju karnostne vlasti nad odvjetnici i odvjetničkimi vježbenici natrag odboru."

Predsjednik: Ovdje predleže dva predloga ovoga odbora, stariji i noviji. Predlog noviji je takove naravi, da, kad bi se poprimio, onda bi odpala nužda viećati o predlogu starijem.

S toga imade rieč g. izvjestitelj, da obrazloži novi predlog.

Digitized by Google

Izvjestitelj dr. **Lovro Vidrić**: Kada je pravosudni odbor svoje izvješće ob odvjetničkom redu visokomu saboru podnio, tada je bilo izčekivati, da će visoka kuća usvojiv predlog odbora omogućiti previšnju sankciju zakona već do 1. siečnja 1878. Predlog taj bude podnešen visokomu saboru 24. rujna 1877. Nu radi zajedničkoga sabora naš sabor nije mogao saborovati, te bude sjednica u jesen mjeseca rujna odgodjena i tako nije došao predlog odbora pravosudnoga onda na dnevni red nego tekar danas.

Uvodni članak zakona, kojim se ustanovljuje odvjetnički red, kaže, da bi imao stupiti u kriepost 1. siečnjem 1878.

Vis. kućo! Mi sada pretresivajuć ovaj zakon, po gotovo nije moguće polučiti mu do 1. siečnja 1878. previšnjega odobrenja, i po tom ni svih onih ustanovah, koje su nuždne od strane naše vlade, da se taj zakon u život uvede.

S toga je rok postao nemoguć, pa je predlog odbora podpuno opravdan, da se probitni predlog vrati njemu na iznovično viećanje o tom, kada ima stupiti zakon „ob odvjetničkom redu i o vršenju karnostne vlasti nad odvjetnici i odvjetničkimi vježbenici“ u kriepost.

Ja ovaj predlog preporučam vis. kući.

Predsjednik: Že li tko govoriti?

(Nitko se nejavi.)

Ako nitko neželi govoriti, glasovati će se. Ona gospoda, koja su zato, da se predlog odbora prima, naime da se odvjetnički red iznovičnoga pretresivanja radi vrati pravosudnomu odboru, neka ustanu.

(Većina.)

Ovaj je predlog primljen, pa tim je za danas dnevni red izcrpljen.

Ja dižem sjednicu, a buduću ću ureći prema potrebi i mogućnosti.

(11 satih.)

Digitized by Google

Devetdeset i prva saborska sjednica,

držana dne 29. prosinca 1877. u 11 sati prije podne pod predsjedničtvom saborskog predsjednika g. Nikole Krestića.

Sadržaj: Zapisnik prošle sjednice. — Podnesci. — Dnevni red: Razprava o prešnosti predloga odbora proračunskoga u pogledu osnove zakona, kojim se ovlašćuje kr. zem. vlada na pokrivanje potrebah nutarnje samouprave kraljevinah Hrvatske i Slavonije za vrieme od 1. siečnja do 31. ožujka 1878. — Dnevni red buduće sjednice.

(11 satih 10 min.)

Predsjednik: (Zvoni.) Sjednica počimlje. Molim gosp. bilježnika, da izvoli pročitati zapisnik.

Bilj. dr. **Stjepan Spevec:** (Čita.)

Zapisnik

XC. sjednice sabora kraljevinah Dalmacije, Hrvatske i Slavonije, držane u glavnom i zemaljskom gradu Zagrebu dne 28. prosinca 1877. g. pod predsjedničtvom saborskoga predsjednika gospodina Nikole Krestića u pris utnosti 43 saborskih članovah.

Od kr. zemaljske vlade prisutni: odjelni predstojnici gosp. Jovan Živković, dr. Pavao Muhić i dr. Marijan Derenčin.

Pročitan je zapisnik posljednje sjednice saborske i bez primjetbe ovjerovljen.

Predsjednik priobćuje sliedeće podneske, stigle na visoki sabor.

Pravosudni odbor predlaže, da mu se vrati na iznovično pretresivanje zakon ob odvjetničkom redu i o vršenju karnostne vlasti nad odvjetnici i odvjetničkimi vježbenici.

Stavlja se odmah na dnevni red, jer stoji u savezu sa predmetom današnjega dnevnoga reda.

Dr. Fran Vrbanić podnosi izborni zapisnik, kojim je izabran narodnim zastupnikom kotara virjanskoga.

Ide odboru verifikacionalnomu.

Skupština kr. podžupanije belovarske moli, da se spoji željeznička pruga od Koprivnice preko Belovara do Nove Gradiške.

Ide odboru peticionalnomu.

Arkeologičko družtvo „Siscia" moli za godišnju podporu iz zemaljskih sredstvah.

Ide odboru financialnomu.

Nadko Nadilo, sveučilištni profesor, moli, da se u proračun za godinu 1878. uvrsti za njega drugi petgodišnji doplatak od 200 for.

Ide odboru peticionalnomu.

Računarski savjetnici kr. vladnoga računarskoga ureda u Zagrebu mole, da im se povise plaće.

Ide odboru peticionalnomu.

Pučki učitelji kr. podžupanije zagrebačke mole, da se učiteljem Hrvatske i Slavonije osjegura aktivno i pasivno pravo izbora u obćinska zastupstva.

Ide odboru peticionalnomu.

Zastupstvo obćine pleterničke u podžupaniji požežkoj moli, da se rukovodjenje i pobiranje državnih porezah natrag preda poreznomu uredu, ili da se za te poslove kod obćinah postave državni činovnici.

Ide odboru peticionalnomu.

Josip Benak, Juraj Filipović i Josip Božanić, pristavi pomoćnih uredah obstojavših kr. sudbenih stolovah, mole dozvolu, da pridrže naslove pristavah pomoćnih uredah, i da im se stanarina doznači počam od 1. lipnja 1875. god.

Ide odboru peticionalnomu.

Narodni zastupnik Fran Folnegović upita saborskoga predsjednika, da li je što uradio odbor, izabran u 65. saborskoj sjednici 4. studenoga 1876., da razpravi predlog narodnoga zastupnika dra. Jovana Subotića, o promjeni njekih ustanovah saborskoga poslovnika.

Predsjednik izjavi, da dotični odbor do sada nije nikakova izvješća podnio, i da će se pobrinuti za to, da odbor dotični svoje djelovanje pospješi.

Predsjednik moli dozvolu, da prigodom nove godine u ime ovoga sabora podnese preponizne čestitke Njeg.

Digitized by Google

ces. i kr. apoštolskomu Veličanstvu carici i kraljici, kao i cieloj prejasnoj kući Habsburžkoj.

Primljeno jednoglasno.

Nakon toga predje se na dnevni red.

Izvjestitelj pravosudnoga odbora dr. Lovro Vidrić pročita predlog pravosudnoga odbora, da mu se zakon ob odvjetničkom redu i o vršenju karnostne vlasti nad odvjetnici i odvjetničkimi vježbenici na iznovično pretresivanje povrati.

Izvjestitelj navede u kratkom govoru razloge, koji su odbor prinukali na takav predlog, te ga preporuči visokoj kući.

Buduć se nitko neprijavi za rieč glede ovoga predloga, a on prejudicira razpravi zakona ob odvjetničkom redu, to stavi predsjednik na glasovanje sliedeće pitanje:

„Prima li visoki sabor predlog pravosudnoga odbora, da mu se zakon ob odvjetničkom redu i vršenju karnostne vlasti nad odvjetnici i odvjetničkimi vježbenici na iznovično pretresivanje povrati?"

(Prima se.)

Tim zaključkom izcrpljen je dnevni red, te predsjednik zaključi sjednicu, a sliedeću će sazvati prema potrebi i okolnostim.

Krestić v. r.
predsjednik.

Dr. **Stjepan Spevec** v. r.
sab. bilježnik.

Predsjednik: Ima li kakova prigovora proti ovomu ovako sastavljenomu zapisniku?

(Neima.)

Prigovora neima, zapisnik se verificira.

Vis. sabore! Na ovaj visoki sabor ssigli su sliedeći podnesci:

Saborski odbor za zem. proračun podastire osnovu zakona, kojom se ovlašćuje kr. hrv.-slav.-dalm. zemaljska vlada na pokrivanje potrebah nutarnje samouprave kraljevinah Hrvatske i Slavonije za vrieme od 1. siečnja do 31. ožujka 1878., te zahtieva prešnost.

Pitanje o prešnosti staviti će se na dnevni red danas.

Podžupanijska skupština vukovarska, obdržavana dne 30. studena 1877. u Vukovaru, podupire predlog g. Subotića i dr. u pogledu preinake škol. zakona.

Ide odboru za peticije.

Podžupanijska skupština vukovarska, obdržavana dne 30. stud. 1877. u Vukovaru, moli za preinačenje zak. čl. XVIII. od g. 1870. o lovu.

Ide odboru za peticije.

Zastupstvo obćine Šid moli za premilostivo ustanovljenje županijskoga fizikata u Šidu.

Ide odboru za peticije.

Saborski pisari mole najponiznije za podieljenje novčane nagrade za obavljanje pis. radnjah tečajem sab. zasjedanja g. 1877.

(Glasovi: „Predsjedničtvu!")

Ide dakle predsjedničtvu sabora.

Na dnevnom redu je dakle pitanje o prešnosti predloga sab. odbora za proračun.

Molim gosp. izvjestitelja, da izvoli svoju stolicu zauzeti.

Izvj. dr. **Blaž Lorković**: Vis. sabore! Financijalni odbor za razpravljanje proračuna za g. 1878. uvjerio se je, da njegov rad u tom pogledu nemože biti gotov nikako ove godine, uvjerio se je, da će proći bar 8—10 danah, dok se predlog vladin u odboru razpravi, a isto toliko da sa razpravi u vis. saboru, te da će nedvojbeno mjesec danah proći — može biti još više — dok bude proračun za g. 1878. postignuo previšnju sankciju.

Uslied toga, da kroz ovo vrieme, dok nebude proračun providjen previšnjom sankcijom, nebude vlada hrvatska u neprilici, kako da namiri troškove i potreboće zemlje, i da se jednom i u tom pogledu u našem saboru postupa po onom načelu, koje zahtieva, da vlada, odgovorna saboru, niti jedan dan nevlada bez proračuna, uslied toga složio se je odbor financijalni u tom, da se saboru predloži osnova zakonska, kojom se ovlašćuje zem. vlada, da može kroz 3 mjeseca trošiti na potreboće zemlje načinom i unutar granicah, kako je to u proračunu za g. 1877. ustanovljeno.

Meni je čast pročitati tu osnovu: (Čita.)

Osnova zakona, kojim se ovlašćuje kr. hrvat.-slav.-dalm. zem. vlada na pokrivanje potrebah nutarnje samouprave kraljevinah Hrvatske i Slavonije za vrieme od 1. siečnja do 31. ožujka 1878.

§. 1. Kr. dalmat.-hrvatsko-slavonska zemaljska vlada ovlašćuje se, da može na pokriće potrebah nutarnje samouprave kraljevinah Hrvatske i Slavonije vlastite zemaljske dohodke i odpadajućih četrdeset i pet postotaka svih izravnih i neizravnih porezah i drugih javnih dohodakah kraljevinah Hvatske i Slavonije, koje je zajednička ugarsko-hrvatska vlada ovlašćena pobirati u Hrvatskoj i Slavoniji za vrieme od 1. siečnja do 31. ožujka 1878., upotrebiti za vrieme od 1. siečnja do 31. ožujka 1878. na pokriće potrebah javne autonomne uprave po razmjerju i unutar granicah proračuna za g. 1877.

§. 2. Izvršba ovoga zakona povjerava se banu.

Vis. sabore! Financijalni odbor traži, da se ovaj predlog njegov proglasi prešnim, i meni je čast tu prešnost u kratko obrazložiti. Prešnost potiče iz same stvari i iz okolnostih, u kojih se nalazimo; vrieme je naime vrlo kratko, tako da se više nemože proračun za buduću godinu prije izmaka tekuće godine razpraviti, — za 2, 3 dana bo izmine godina, za koju je ustanovljen zakoniti proračun — pa da se dade prilika da bude svejedno zakonitim putem i u budućoj godini trošeno, s toga je odbor financijalni ne samo mislio, da je najshodnije, ako poteče takov predlog iz vlastite inicijative sabora, nego je i držao za nuždno, da se taj predlog prešnim proglasi od strane vis. sabora.

Digitized by Google

Pa ako se predlog proglasi prešnim, to ima i više nade, da će mu se prije postići previšnja sankcija.

Predsjednik: Želi li još tko govoriti?

(Javi se g. Folnegović.)

Rieč ima g. zast. Folnegović.

Franjo Folnegović: Vis. sabore! Meni je samo popuniti rieč g. izvjestitelja proračunskoga odbora.

Jučer u kasno doba, kad su se te stvari u proračunskom odboru razpravljale, kazao sam ja u dotičnoj sjednici odbora, da o samom ovom zakonu, koji ovdje predleži, nekanim glasovati, a da bi bio prisiljen prosvjedovati proti njemu, te sam želio, da se moj prosvjed u zapisnik odborske sjednice stavi i vis. kući priobći, ako se nebude §. 1. ove osnove u toliko promienio, da se pred rieči „na pokriće potrebah nutarnje samouprave kraljevinah Hrvatske i Slavonije vlastite zemaljske dohodke i odpadajućih četrdeset i pet postotakah svih izravnih i neizravnih porezah i drugih javnih dohodakah kraljevinah Hrvatske i Slavonije, koje je zajednička ugarsko-hrvatska vlada ovlašćena pobirati u Hrvatskoj i Slavoniji za vrieme od 1. siečnja do 31. ožujka 1878." neumetne rieč „redovitih potrebah".

Zato sam tako slobodan popuniti izvješće gospodina izvjestitelja, koji je možebiti to u naglosti previdio.

Pridržajem si pravo svoje stanovište kod sutrašnje meritorne razprave obrazložiti, dočim sa svoje strane ništa proti tomu neimam, da se prešnost ovoga predmeta prihvati.

Predsjednik: Dakle g. zastupnik je za prešnost ovoga predmeta.

Franjo Folnegović: Jest.

Predsjednik: Želi li još tko govoriti?

(Nitko se nejavi.)

Ako nitko neželi, onda pitam: Smatra li visoki sabor razpravu ob osnovi zakona, kojim se ovlašćuje kr. hrvat.-slav.-dalm. zem. vlada na pokrivanje potrebah nutarnje samoupraze kraljevinah Hrvatske i Slavonije za vrieme od 1. siečnja do 31. ožujka 1878. prešnom?

Ona gospoda, koja su zato, da se smatra razprava ove zakonske osnove prešnom, neka izvole ustati.

(Većina.)

Ova se razprava smatra prešnom i pošto je dotični predlog danas već podieljen, to će se odmah sutra na dnevni red staviti.

Za danas je dnevni red izcrpljen, a za sutra u 11 satih uričem sjednicu.

(½ 12 satih.)

Digitized by Google

Izvj. dr. **Blaž Lorković**: Vis. sabore! Ja sam imao čast jučer, preporučujuć prešnost ovoga predloga, u kratko navesti genesu ovoj zak. osnovi. Genesa sastoji se naime u tom, što iztiče vrieme zakonitomu proračunu za ovu godinu sutrašnjim danom, a svakako je nuždno, da imade zakonita podloga, na temelju koje može zem. vlada u buduće tako dugo trošiti iz dohodakah zemlje, dok nebude financijalni zakon za buduću godinu stvoren.

Što ovim odbor predlaže, to postoji u drugih državah već odavna. U ustavnih zemljah naime, ako se nemože financ. zakon za predstojeću periodu stvoriti, prihvaća se dogovorno izmedju vlade i sabora kao zakonito valjano već prije ugovoreno financijalno gospodarstvo; t. j. prihvaća i ustanovljuje se, da do stanovita roka imade vriednost zadržati zakon, koji je valjao u prijašnjoj financijalnoj periodi.

Razlog ovakove odredbe, gospodo, vrlo jednostavno potiče iz naravi života ustavnoga, a naročito odatle, što se smatra — i to punim pravom — uredjenje gospodarstva državnoga, votiranje proračuna, ne samo jednom od najglavnijih prerogativah sabora, nego i najboljom garancijom ustavnoga života u zemlji. Nije suvišna ona rieč, da je ustavnost istom od onda stekla važnost i duboko korjen svoj pružila, od kada se medju prava zastupstva naroda uvršćuje i pravo votirati proračun. Uslied toga nesmije se nijedno zastupstvo lišiti toga prava, niti nesmije dopustiti, da vlada troši bez zakonite podloge. Odatle nastaje nužda, da se za vrieme, kad nije moguće proračun stvoriti, ovakav zakon stvara, kojim se vlada ovlašcuje, da na njegovu temelju, dok se proračun stvori, troši na potrebe zemlje.

Što je, gospodo, u drugih ustavnih zemljah valjano, to mora da valja i za Hrvatsku. Prvi put, ako se nevaram, hrv. sabor predlaže i votira ovakav zakon. Doduše i u prijašnjih vremenih dogodilo se je, da se je trošio dohodak zemlje, a da nije bilo zato zakonom providjeno. Što je bilo, to u buduće nebi smjelo nipošto biti. I ja držim, da nijedna vlada nebi smjela ma ni dana bez zakona trošiti dohodak zemlje.

Sadržaj zakona je kratak. Uzimlje se kao podloga i kao granica, unutar koje može hrv. vlada trošiti, proračun od god. 1877. t. j. ove godine. Vlada se ovlašćuje, da troši na temelju ovoga zakona kroz 3 mjeseca, jerbo se predpostavlja, da će svakako kroz to vrieme proračun ne samo razpravljen, nego takodjer previšnjom sankcijom providjen biti. A čim to bude, onda prestaje valjanost ovoga zakona, i stupa u kriepost zakon financijalni za god. 1878.

Dohodci, štono ih će hrv. vlada trošiti, ili su zemaljski, ili dohodci oni, koji pripadaju Hrvatskoj i Slavoniji na temelju nagodbenoga zakona sa 45% od izravnoga i neizravnoga poreza. Ove dohodke, u koliko je zajednička vlada ovlašćena kroz 3 mjeseca pobirati, u toliko ih može naša zem. vlada trošiti unutar granicah proračuna za 1877.

Ja mislim, da bi bilo suvišno o shodnosti ove zakonske osnove obširnije govoriti, pa s toga preporučam vis. saboru, da ju prihvati za podlogu spec. debate.

Predsjednik: Generalna debata počimlje. Ona gospoda, koja žele rieč uzeti, neka se prijave kod gosp. bilježnika dr. Spevca.

Rieč ima svietli ban.

Ivan ban Mažuranić: Od strane vlade želio bi progovoriti samo dvie tri rieči na ovaj zakon, koji će se sada uzeti u pretres. Ja, vis. kućo, mislim sa dvajuh praktičkih razlogah, da je ovaj zakon za sada možebiti nepotreban: prvi razlog je taj, što je proračun ovaj u ovoj vis. kući već u pretresu, i za kratko vrieme — ja se nadam — da će biti do kraja doviećan i predložen Nj. Veličanstvu, zakon imunitetan, koji je vis. kuća vladi dati nakanila; s toga praktičkoga razloga čini mi se, da će biti za ovo kratko vrieme posve nepotreban.

A drugi praktički razlog stoji u tom, što sam ja onako nakan — bio ovaj zakon, nebio — trošiti dohodke zemaljske samo po budgetu od g. 1877; i to zato, jer držim, da uvjek zakon stariji traje dotle, dok se na njegovo mjesto postavi drugi.

Medjutim, gospodo, ja priznajem to, da je po teoriji konstitucionalizma dobro, da se uvjek vlada drži na nekom temelju zakona, i da nevisi o njezinoj dobroj ili zloj volji, hoće li se držati temelja zakona.

Radi toga ja se ovomu zakonu neću protiviti; i želim, budući je već na stolu vis. kuće, da se njegova razprava čim prije obavi.

Predsjednik: Želi li još tko rieč uzeti?

(Nitko.)

Pošto se nitko nejavi, uzima se, da se ova zakonska osnova u načelu prihvaća, te uzima za podlogu specijalne debate.

Franjo Folnegović: Ja sam čuo, da se je gosp. dr. Vrbanić prijavio za rieč, ali da mu je kazalo vis. predsjedničtvo, da po §. 8. poslovnika njemu nepripada pravo govoriti nego imade samo pravo, dok nebude verificiran, ovdje sjediti i glasovati.

Predsjednik: Specijalna debata počimlje. Molim g. izvjestitelja, da izvoli § po § čitati.

Izvjestitelj dr. **Blaž Lorković**: (Čita naslov.) „Osnova zakona, kojim se ovlašćuje kr. hrvat.-slav.-dalm. zem. vlada na pokrivanje potrebah nutarnje samouprave kraljevinah Hrvatske i Slavonije za vrieme od 1. siečnja do 31. ožujka 1878."

(Prima se.)

Izvj. dr. **Blaž Lorković**: (Čita 1. §.)

Predsjednik: Prima li se §. 1. kako je pročitan?

Franjo Folnegović: Molim, ja sam već u samom odboru amendement na ovaj §. stilizirao, te sam očekivao, da će taj amendement valjati sada kao separatan votum pročitati.

Digitized by Google

Predsjednik: Molim liepo, gosp. govornik nije prijavio ovomu predsjedničtvu nikakav amendement, a § 30 poslovnika zahtieva: (Čita.) „Izpravci na pojedine točke predloga, o kom se u saboru vieća, imaju se spisani predati predsjedniku, svakako prije nego započme razprava ob onoj točki, na koju se izpravak odnosi . . .“ Ovo nije učinjeno, zato nemogu dozvoliti nikakve rieči.

Franjo Folnegović: Ja negovorim o tom, da sam nakanio sada izpravak podnieti, nego samo upozorujem vis. kuću, da sam u samom odboru taj separatni votum dao, da se u zapisnik zabilježi i da bi se morao sada pročitati, a ja bi ga imao priliku opravdati.

Izvj. dr. **Blaž Lorković**: Vis. sabore! I jučer i danas prigovarao je g. Folnegović meni, da nisam spomenuo njegovoga separatnoga votuma. Ja s formalne strane imam primjetiti, da to, što se u zapisnik daje, nije nikakav separatni votum, nego protest; u obće mislim, da se nemogu kao referent obzirati na pojedine proteste pojedinih odbornikah s jedne strane, a s druge strane, kada bi bio separatni votum podnešen od g. Folnegovića, onda bi bila dužnost njegova, taj separatni votum izraditi, zapisniku priložiti, a onda morao bi ga ovdje zastupati. (Odobravanje.)

Pošto to nije učinio, s toga mislim, da sam posve korektno postupao, a to tim više, što sam mislio, da će sam kakav amendement na ovaj §. podnieti.

Predsjednik: Rieč imade g. podpredsjednik.

Mirko Hrvat: Ja ob ovom predmetu nebi govorio, da nije gosp. izvjestitelj jedno krivo mnienje ovdje izjavio.

On naime kaže, da bi g. Folnegović, ako želi separatni votum predložiti, morao ga napisati i napisana podnieti. Nu to nestoji. Ja ću ovo spomenuti, da se nebi takovo krivo mnienje i poslje kada kao praecedens smatralo. Naš poslovnik nepozna separatnoga votuma, nego imade samo mnienje odbora ili većine odbora. Manjine odbora neima, nego, ako je jednak broj glasovah u odboru za dva predloga, onda se moraju oba podnieti. Ako pako imade koji predlog većinu, onda se podnaša samo onaj.

S toga, što po našem poslovniku neima separatnoga votuma, morao sam stvar razjasniti, da se nebi krivo mnienje ustanovilo.

Franjo Folnegović: Ja se sjećam iz prakse — nedržeći, da je poslovnik prijašnji različit od sadašnjega — da je bilo članovah pojedinimih odborah, kojim se je, ako su mislili, da imadu razloga svoj posebni glas ubilježiti u zapisnik, to dozvolilo, pa onda su u generalnoj debati taj nazor zastupali. Sjećam se na poznatu adresnu debatu god. 1866, takozvane „jednoglasne adrese“ dr. Stojanovića, i ja mislim, da taj usus, koji neima ništa proti sebi, može još i danas postojati, pa zato želim, da se uzdrži, jerbo ga neizključuje nijedna pozitivna ustanova poslovnika našega.

Neka se dakle najprije rieši ovo pitanje.

Predsjednik: Ja imam gosp. govorniku samo to primjetiti, da se do sada vis. kuća nije držala onih ustanovah poslovnika, koji su obstajali god. 1866. i prije, nego da se drži poslovnika, koga je sama stvorila i možda u njekih slučajih postupala je po načinu, koji nestoji u oprieci s poslovnikom.

Ako bi se ovo mnienje gosp. Folnegovića prihvatilo, onda bi bio dopušten prosvied i separatan votum pojedinih članovah, što se nikako u sklad s poslovnikom dovesti nedade.

S toga mislim, da vam može biti jedino dozvoljeno, govoriti u o b ć e proti §. 1., ako želite.

Franjo Folnegović: Ja ću se ovom prigodom sasvim kratko izjaviti ob ovom cielom zakonu, koji se i onako sastoji iz jednoga paragrafa. Mi, koji stojimo na ovoj strani vis. kuće. držimo, da je ovaj zakon neumjestan i posve suvišan. Slažemo se takodjer sa nazorom, kojeg je svietli ban ovdje u tom pogledu razvio. Držimo pako da je taj zakon neumjestan zato, jer, kao što sam spomenuo u današnjoj interpelaciji, morao bi pred njim obstojati zakon, kojim se bud obavlja bud produljuje sadašnja nagodba, na temelju koje imamo pravo na pokriće naših autonomnih potrebah. Nam se indi činio ovaj zakon kao filius ante patrem. I suvišan je ovaj zakon s istih razlogah, kao što ih je razvijao svietli ban malo prije. Mi ćemo votirati proračun možda prije, nego li zadobije ta zak. osnova previšnju sankciju. A sa formalne strane je svakako čudnovato, da mi vladi narivavamo indemnitet, dočim se nije sa onih stranah, s kojih potiče taj zakon, pokazala ovakova skrupuloznost u tom pogledu, da se nagodbeni zakon produlji ili preinači financijalni odnošaj naprama Ugarskoj, koji sutrašnjim danom iztiče. S ovih sam razlogah mislio da neću glasovati o toj osnovi, što znači toliko, da želim, da se preko nje predje na dnevni red. Nu imao bi razlogah glasovati proti toj osnovi, ako se neumetne pred rieč „potrebah“ rieč „redovitih“. Naš proračun razlučuje se u redovite i izvanredne potrebe. I kod nas se tom razdiobom ćera neki čudnovati abusus. Ma kako redovita bila koja potreba, da ju nemožemo izbrisati u nijednom slučaju proračuna, mi ju ipak metnemo u vrst izvanrednih potrebah, da tim tobož nešto postignemo, a meni se čini da je to puka o b s j e n a. Da se indemnitet daje vladi kao povlast, da smije trošit za slučaj, ako se proračun nemože riešit prije; ja to dokučujem za redovite potrebe. Nu potrebe izvanredne po naravi svojoj jesu specialno za dotičnu godinu opravdane, a ako imadu valjati više godinah, onda se imadu posebnim zakonom dekretirati. — Dakle u nijednom slučaju sa gledišta samo logičnoga, nemogu uviditi, kako se može dozvoliti vladi, da troši i na izvanredne izdatke, koje smo u prijašnjem proračunu dozvolili. Ja se tomu nadalje tim više čudim, što nije vlada toga ni zahtievala te sama uvidja, da toga zahtievati neima ni prava. Naročito sam pako imao razloga to zato iztaknuti, da se kod

Digitized by Google

sabor, da ovu stvar sada neriešava, nego pošto je poslovnik onako predan popravljanju i reformiranju, držim, da bi se u to doba, kad se bude na reformah radilo, i §. 8. onako stilizirao, kako treba prema napomenutom tumačenju.

Predsjednik: Želi li vis. sabor, da se predje na dnevni red?

Ona gospoda, koja su za to, neka izvole ustati.

(Većina.)

Na dnevnom redu je izvješće verifik. odbora.

Izv. **Josip Miškatović**: Budi mi dozvoljeno, vis. sabore, da samo pročitam izvješće verifikacionalnoga odbora. (Čita.)

Predsjednik: Želi li tko govoriti?

(Nitko.)

Ako nitko neželi, preći će se k glasovanju.

Smatra li vis. sabor izbor g. Antuna Mojsinovića za izb. kotar požežki, i g. dra. Franju Vrbanića za izb. kotar virjanski, verificiranim ili ne?

Ona gospoda, koja su zato, neka izvole ustati.

(Većina.)

Za danas je dnevni red izcrpljen. Dnevni red buduće sjednice sastoji se u trećem čitanju zak. osnove o indemnitetu.

Buduću sjednicu uričem za sutra u 12 satih.

(12 satih 15 minutah.)

Digitized by Google

Devetdeset i treća saborska sjednica,

držana dne 31. prosinca 1877. u 12 sati prije podne pod predsjedničtvom saborskog podpredsjednika g. Mirka Hrvata.

Sadržaj: Zapisnik prošle sjednice. — Podnesci. — Dnevni red: Treće čitanje osnove zakona, kojim se ovlašćuje kr. zem. vlada na pokrivanje potrebah nutarnje samouprave kraljevinah Hrvatske i Slavonije za vrieme od 1. siečnja do 31. ožujka 1878. — Razprava o prešnosti predloga Svetozara Kuševića u pogledu djelovanja peticionalnoga odbora.

(12 satih 10 min.)

Predsjednik: (Zvoni.) Sjednica počimlje. Molim gosp. bilježnika, da izvoli pročitati zapisnik.

Bilj. dr. **Stjepan Spevec:** (Čita.)

Zapisnik

XCII. sjednice sabora kraljevinah Dalmacije, Hrvatske i Slavonije, držane u glavnom i zemaljskom gradu Zagrebu dne 30. prosinca 1877. g. pod predsjedničtvom saborskoga predsjednika gospodina Nikole Krestića u prisutnosti 44 članovah sabora.

Od strane kr. zemaljske vlade prisutni: preuzvišeni gosp. ban Ivan Mažuranić, odjelni predstojnici Jovan Živković, dr. Pavao Muhić i dr. Marijan Derenčin.

Čitan je zapisnik posljednje saborske sjednice, i bez primjetbe ovjerovljen.

Predsjednik priobćuje podneske, stigle na vis. sabor:

Učitelji županije belovarske, koji su prigodom razvojačenja bivših varaždinskih krajiško-pukovnijskih kotarah u državnoj službi bili, mole, da sabor štiti njihova prava na mirovinu.

Ide odboru peticionalnomu.

Akademičko družtvo „Hrvatski dom“ moli stalnu podporu iz zemaljskoga budgeta.

Ide odboru peticionalnomu.

Verifikacionalni odbor podnosi izvješće i predlaže, da se izbor Antuna Mojsinovića za kotar požežki, a izbor dra. Frana Vrbanića za kotar virjanski ovjerovi.

Stavlja se na današnji dnevni red.

Narodni zastupnik Fran Folnegović stavlja na svietlog bana sliedeću interpelaciju:

Zašto nije do sada predložen saboru hrvatskomu zakon, kojim se iztičuća koncem god. 1877. hrvatsko-ugarska nagoda u pogledu financionalnom ima preinačiti ili pak predbježno produljiti analogno zakonito produljenoj nagodi austro-ugarskoj?

Nesmatra li Preuzvišenost Vaša, da uslied toga u autonomnom ustavnom životu Hrvatske predbježno mora nastupiti interval, koji se zakonitim putem dosta rano više odkloniti neda?

Ako bi pak Preuzvišenost Vaša — čemu se interpelant ipak nenada — smatrala hrvatsko-ugarsku nagodu ipso facto već tim zakonito preduljenom, jer je ugarsko-austrijska nagoda provizorno putem zakonitim produljena; u čem nalazi onda jamstvo, da se iz takova tumačenja zakona ne stvori precedens, koji bi mogao u buduće reviziju nagode hrvatsko-ugarske i u financijalnom dielu njezinom onemogućiti? I napokon

Zar se sbilja nemože nadati hrvatska krajina, da će joj biti moguće ustavnim putem kod definitivnoga revidiranja nagode hrvatsko-ugarske sudjelovati? te s kojih joj se razlogah to nesumnjivo pravo sveudilj još uzkraćuje?

Dostavit će se svietlomu banu.

Prelazi se na dnevni red.

Prvi predmet dnevnoga reda je osnova zakona, kojim se ovlašćuje kr. hrv.-slav.-dalm. zemaljska vlada na pokrivanje potrebah nutarnje samouprave kraljevinah Hrvatske i Slavonije za vrieme od 1. siečnja do 31. ožujka 1878. god.

Izviestitelj dr. Blaž Lorković čita osnovu, koja bude u generalnoj debati, pošto se nitko proti njoj neizjavi, za podlogu specialne debate primljena.

Izviestitelj čita naslov, koj bude ovako prihvaćen:

Digitized by Google

ZAKON
kojim se ovlašćuje kr. hrvat. slav. dalm. zemaljska vlada na pokrivanje potrebah unutarnje samouprave kraljevinah Hrvatske i Slavonije za vrieme od 1. siečnja do 31. ožujka 1878.

Zatim čita §. 1., koj glasi:

Kr. dalmatinsko-hrvatsko-slavonska zemaljska vlada ovlašćuje se, da može vlastite zemaljske dohodke i odpadajućih četrdeset i pet postotakah svih izravnih i neizravnih porezah i drugih javnih dohodakah kraljevinah Hrvatske i Slavonije, koje je zajednička ugarsko-hrvatska vlada ovlašćena pobirati u Hrvatskoj Slavoniji, za vrieme od 1. siečnja do 31. ožujka 1878. na pokriće potrebah javne autonomne uprave kraljevinah Hrvatske i Slavonije po razmjerju i unutar granicah proračuna za godinu 1877.

(Prima se.)

§. 2. koji glasi:

Izvršba ovoga zakona povjerava se banu.

(Prima se.)

Drugi predmet dnevnoga reda je izviešće verifikacionalnoga odbora.

Izviestitelj Josip Miškatović čita izviešće, kojim odbor predlaže, da se izbor Ante Mojsinovića za kotar požežki, a izbor dra. Franje Vrbanića za kotar virjanski ovjerovi.

Pošto se nitko za rieč nejavi, stavi predsjednik na glasovanje sliedeće pitanje:

Smatra li visoki sabor izbor Antuna Mojsinovića za kotar požežki i izbor dra. Franje Vrbanića za kotar virjanski ovjerovljenim?

(Prima se.)

Dnevni red je time izcrpljen. Na dnevni red sliedeće sjednice stavlja se treće čitanje zakona, kojim se ovlašćuje kr. hrvat.-slav.-dalm. zemaljska vlada na pokrivanje potrebah nutarnje samouprave kraljevinah Hrvatske i Slavonije za vrieme od 1. siečnja do 31. ožujka 1878.

Nakon toga zaključi predsjednik sjednicu, a sliedeću ureče na dan 31. prosinca o. g. u 12 satih o podne.

P. Horvat v. r. podpredsjednik. Dr. **Stj. Spevec** v. r. sab. bilježnik

Predsjednik: Ima li vis. sabor kakve opazke na ovaj zapisnik?

(Nema.)

Opazke nema. zapisnik se ovjerovljuje.

Vis. sabore! Zastupstvo slobodn. kralj. trgovišta Jastrebarskoga moli za uzpostavljenje samostalne trgovištne obćine.

Ide odboru peticionalnomu.

Juraj Kamenar: Ja bi molio, da se ova predstavka preda odboru za obćinarstvo. Ja preporučam svoj predlog vis. saboru.

Predsjednik: Želi li vis. sabor, da ide ova peticija odboru peticionalnomu ili odboru za obćinarstvo. (Glasovi: „Obćinarstvo".)

Predsjednik: Vis. sabore! Po mom mnienju odbor za obćinarstvo neima razpravljati o arondiranju obćinah, jer posao taj povjeren je po zakonu vis. vladi. Po mom mnienju dakle ova molbenica svakako pripada odboru za peticije.

Franjo Folnegović: Sadržaj ove molbenice neće biti arondiranje obćinah, nego pitanje o autonomiji dotične obćine; pa s toga imao bi smisla predlog g. Kamenara, da ide odboru za obćinarstvo.

Predsjednik: Ona gospoda, koja su zato, da ide ova molbenica petic. odboru, neka izvole ustati.

(Manjina.)

Ona gospoda, koja su zato, da ide odboru za obćinarstvo, neka izvole ustati.

(Većina.)

Dakle ide odboru za obćinarstvo.

Gosp. zast. Svetozar Kušević podnaša, poduprt po desetorici zastupnikah, sliedeći predlog.

Bilj. dr. **Blaž Lorković**: (Čita.) „Predlažem, da bi se prešnim proglasio sliedeći predlog:

Obzirom na već više putah opaženu okolnost, da bi se mnoge na vis. sabor prispjevše molbenice prilikom odborskih razpravah, a osobito prilikom pretresivanja godišnjega proračuna, imale meritorno pretresti i riešiti, a to sbog toga moguće nije, što peticionalni odbor svoje sjednice višeputa za dugo vremena nedrži, a izvješća svoja o djelovanju redovito nepodnosi, s toga se predlaže, da bi peticionalni odbor odmah svoje djelovanje preduzeo i o svom radu čim prije izvješće podnio; a za buduće, da se saborskim zaključkom ustanovi, da ima peticionalni odbor sve njemu prispjevše molbenice svake nedjelje riešiti i za vrieme trajanja saborske sjeditbe o svom djelovanju svakih 8 dana izviešće redovito podnositi, — u koliko bi pako to sbog odsuća pojedinih saborskih, odnosno odborskih članovah zapinjalo, da se peticionalni odbor sa još 5 članovah popuni i da se ti članovi što prije izberu."

Predsjednik: Vis. sabore! Gosp. predlagatelj želi prešnost ovoga predloga. O prešnosti ovoga predloga će se još u današnjoj sjednici, i to poslie ustanovlienog dnevnog reda, razpravljati.

Na dnevnom redu je treće čitanje osnove zakona, kojim se ovlašćuje kr. hrv.-slav.-dalm. zem. vlada na pokrivanje potrebah nutarnje uprave kraljevinah Hrvatske i Slavonije za vrieme od 1. siečnja do 31. ožujka 1878.

Molim gosp. bilježnika da izvoli čitati.

Bilj. dr. **Blaž Lorković**: (Čita §. 1.) Vis. sabore! Samo to imam konstatirati, da su u ovom §. rieči: „na pokriće potrebah nutarnje samouprave" dvaput štampane, a uslied toga moraju jedanput izostati.

(Čita §. 2.)

Predsjednik: Prima li vis. sabor sada pročitanu

Digitized by Google

osnovu zakona, kojim se ovlašćuje kr. hrvat.-slav.-dalm. zem. vlada na pokrivanje potrebah nutarnje samouprave kraljevinah Hrvatske i Slavonije za vrieme od 1. siečnja do 31. ožujka 1878?

(Prima se.)

Prelazi se na pretres prešnosti predloga gosp. zastupnika Svetozara Kuševića.

Svetozar Kušević: Vis. sabore! Ona cielj, koja se namjerava s otim predlogom postići, može se najbolje onda postići, ako se ovaj predmet čim prije u pretres uzme. Ako se naime želi postići svrha peticionalnoga odbora, neobhodno je nuždno, da se one molbenice, koje na vis. sabor dolaze, odmah rieše. Mi s toga predlažemo, da se prešnost primi i predlog čim prije u razpravu uzme.

Predsjednik: Prima li se prešnost ovoga predloga? (Jest.)

Prešnost je primljena; ovaj predlog će se, čim bude tiskan i podieljen medju članove, odmah prvi dan iza toga na dnevni red staviti.

Franjo Folnegović: Ja predlažem, da se ovaj predlog nebi tiskao, nego da se odmah stavi na dnevni red. Trošak bo u svrhu tiskanja čini mi se suvišan.

Predsjednik: Ovaj predlog ja nemogu dopustiti, pošto mu se poslovnik protivi, koji naročito kaže: (Čita §. 37.) „Prije nego se stavi koji predlog na dnevni red, mora da bude tiskan i barma tri dana prije zametnu te saborske razprave medju članove sabora podieljen“.

„U prešnih slučajevih, ako to kuća sa dvie trećine glasovah zaključi, moći će se predlog prvi dojdući dan, iza kako bude tiskan i medju članove podieljen, uzeti u saborsku razpravu“.

Ako bi se predlog gosp. Folnegovića primio, to bi značilo poslovnik rušiti, što se nemože dopustiti, nego mora se strogo po poslovniku postupati.

Dakle čim bude predlog tiskan i medju članove podieljen, staviti će se na dnevni red.

Vis. sabore! Pošto je za danas dnevni red izcrpljen, to će se sjednica zaključiti, a buduća ureći će se svojim načinom.

Gospodo! Dočim vam želim sretnu novu godinu u nastojanju tako narodnom, kako u vaših privatnih poslovih, zaključujem sjednicu.

(Živio predsjednik!)

(12 satih 20 minutah.)

Digitized by Google

Devetdeset i četvrta saborska sjednica,

držana dne 11. siečnja 1878. u 10 sati prije podne pod predsjedničtvom saborskog predsjednika g. Nikole Krestića.

Pregled: Zapisnik prošle sjednice. — Čitanje prev. kraljevskog reskripta na predstavku vis. sabora u pogledu cjelokupnosti zemlje. — Podnesci. — Interpelacija dr. J. Subotića u pogledu zak. osnove kao recepcije zak. čl. IX. g. 1868. — Urgiranje interpelacije zast. Nikole Polića glede magjarske zastave na financ. barkah u hrv. Primorju. — Rieč svietloga bana u pogledu investicionalnoga krajiškoga fonda. — Dnevni red buduće sjednice.

(11 satih.)

Predsjednik: (Zvoni.) Sjednica počimlje. Molim gosp. bilježnika, da izvoli zapisnik pročitati.

Bilj. dr. **Stjepan Spevec**: (Čita.)

Zapisnik

XCIII. sjednice sabora kraljevinah Dalmacije, Hrvatske i Slavonije, držane u glavnom i zemaljskom gradu Zagrebu dne 31. prosinca 1877. pod predsjedanjem saborskoga predsjednika gosp. Nikole Krestića u prisutnosti 36 saborskih članovah.

Od strane kr. zemalj. vlade prisutni: Preuzvišeni g. ban Ivan Mažuranić, odjelni predstojnici dr. Pavao Muhić i dr. Marijan Derenčin.

Čitan je zapisnik posljednje saborske sjednice, i bez primjetbe ovjerovljen.

Predsjednik javlja, da su na visoki sabor prispjeli sliedeći podnesci:

Zastupstvo sl. i kr. povelj trgovišta jastrebarskoga moli uzpostavu samostalne trgovištne obćine.

Na predlog zastupnika naroda Gjure Kamenara odpućena je ova molba odboru za obćinarstvo.

Zastupnik naroda Svetozar Kušević, poduprt desetoricom članovah sabora, stavlja sliedeći predlog:

Obzirom na već više putah opaženu okolnost, da bi se mnoge na visoki sabor prispjevše molbenice prilikom odborskih razpravah, a osobito prilikom pretresivanja godišnjeg proračuna, imale meritorno pretresti i riešiti, a to zbog toga moguće nije, što peticionalni odbor svoje sjednice više putah za dugo vremena nedrži, a izvješća svoja o djelovanju redovito nepodnosi, s toga se predlaže, da bi peticionalni odbor odmah svoje djelovanje preduzeo i o svom radu čim prije izviešće podnio, a za buduće, da se saborskim zaključkom ustanovi, da peticionalni odbor sve njemu prispjevše molbenice svake nedjelje riešiti i za vrieme trajanja saborske sjeditbe o svom djelovanju svakih 8 danah izviešće redovito podnositi ima, — u koliko bi pako to zbog odsuća pojedinih saborskih odnosno odborskih članovah zapinjalo, da se peticionalni odbor sa još pet članovah popuni, i da se ti članovi čim prije izberu, te moli, da se proglasi prešnim.

Stavit će se glede prešnosti na dnevni red još u ovoj sjednici.

Predje se na dnevni red.

Na dnevnom je redu treće čitanje osnove zakona, kojim se kr. dalm.-hrv.-slav. zemaljska vlada ovlašćuje na pobiranje potrebah nutarnje samouprave kraljevinah Hrvatske i Slavonije za vrieme od 1. siečnja do 31. ožujka 1878.

Izvjestitelj čita:

ZAKON

kojim se ovlašćuje kr. hrvat.-slav.-dalm. zem. vlada na pokrivanje potrebah nutarnje samouprave kraljevinah Hrvatske i Slavonije za vrieme od 1. siečnja do 31. ožujka 1878.

§. 1. Kr. dalmat.-hrvatsko-slavonska zemaljska vlada ovlašćuje se, da može vlastite zemaljske dohodke i odpadajućih četrdeset i pet postotakah svih izravnih i neizravnih porezah i drugih javnih dohodakah kraljevinah Hrvatske i Slavonije, koje je zajednička ugarsko-hrvatska vlada ovlašćena pobirati u Hrvatskoj i Slavoniji za vrieme od 1. siečnja do 31. ožujka 1878., upotrebiti za vrieme od 1. siečnja do 31. ožujka 1878. na pokriće potrebah javne autonomne uprave kraljevinah Hrvatske i Slavonije po razmjerju i unutar granicah proračuna za god. 1877.

§. 2. Izvršba ovoga zakona povjerava se banu.

Predsjednik stavlja pitanje: Prima li visoki sabor zakon, kojim se ovlašćuje dalm.-hrv.-slav. zemaljska vlada na pokrivanje potrebah nutarnje samouprave kraljevinah

Digitized by Google

Hrvatske i Slavonije za vrieme od 1. siečnja do 31. ožujka 1878?

(Prima se.)

Uzme se u razpravu prešnost predloga zastupnika naroda Svetozara Kuševića i drugovah. Pošto je predlagatelj obrazložio prešnost, stavi predsjednik pitanje:

Prima li visoki sabor prešnost predloga zastupnika Kuševića i drugovah?

Prihvaćeno je jednoglasno, te će se, pošto bude tiskan i medju članove razdieljen, staviti u sliedećoj sjednici na dnevni red.

Tim je sjednica zaključena, a buduća ureći će se prema potrebi.

Krestić s. r. Dr. **Biaž Lorković** s. r.
predsjednik. sab. bilježnik.

Predsjednik: Ima li kakova prigovora proti ovomu ovako sastavljenomu zapisniku?

(Neima.)

Prigovora neima, zapisnik se verificira.

Rieč ima svietli ban.

Ivan ban **Mažuranić**: Vis. kućo! Na prepokornu predstavku ove štov. kuće, kojom je vis. sabor izvolio Nj. Veličanstvu podastrieti svoje želje i smjernu prosbu u pogledu cjelokupnosti zemlje, došao mi je previšnji kraljevski reskript, kojega je meni čast vis. predsjedničtvu ove vis. kuće sada predložiti.

Predsjednik: Molim gosp. bilj. Stekovića, da izvoli taj previšnji kraljevski reskript pročitati.

Bilj. **Jovan Steković**: (Čita. — Svi članovi sabora dignu sa svojih stolicah.)

„Mi Franjo Josip I. (Glasovi: Živio!) po milosti božjoj cesar austrijanski, kralj češki itd. i apoštolski kralj kraljevinah Ugarske, Hrvatske, Slavonije i Dalmacije.

Velmožam, dostojanstvenikom i zastupnikom na saboru kraljevinah Hrvatske, Slavonije i Dalmacije sakupljenim, kraljevski Naš pozdrav!

Častni, poštovani, poglaviti i velemožni, ugledni i plemeniti. mudri i obzirni, ljubljeni, vjerni Naši!

U prepokornoj predstavci, podnešenoj Veličanstvu Našemu običnim putem iz Zagreba dne 22. rujna t. g. svidilo se je Vjernostim Vašim odkriti nam preponizne želje svoje, tičuće se cielovitosti Naših kraljevinah Hrvatske, Slavonije i Dalmacije.

Dočim se uslied toga mi, nakon svestrana i svjestna izpitanja rečene prepokorne predstavke, rado podlažemo trudu, izdati Vam ovim Naš premilostivi kraljevski odgovor, smatramo da, što se prije svega tiče spojenja kraljevine Naše Dalmacije s Našimi kraljevinami Hrvatskom i Slavonijom, moramo izjaviti, da se radi mnogih istom riešit se imajućih predbježnih pitanjah usiljeni nalazimo, za sada odkloniti daljnje pretresivanje toga pitanja.

Prelazeć na primjetbe Vjernostih Vaših u pogledu grada i teritorija riečkoga, scienimo za nuždno očitovati Vjernostim Vašim, da će biti zadaćom kraljevinskih odborah, napomenutih u §. 66. zakonskoga članka I. od godine 1868, čim za odnosnu, povesti se imajuću razpravu zgodno vrieme nastupi, da se o posebnoj samoupravi grada Rieke, kao posebnoga, kruni ugarskoj priključenoga tiela i dotičnih na to odnosećih se legislatornih i administrativnih odnošajih, uzajamnim sporazumljenjem nagodba poluči.

Koliko smo god nadalje spremno priznali, pak i opet priznajemo, da sadanje područje razriešene hrvatsko-slavonske vojničke krajine sačinjava cieloviti dio Naših kraljevinah Hrvatske i Slavonije, ter da je Naša odlučna volja, da se spojenje toga područja s rečenimi kraljevinami Našimi u danom času izvede, žalimo ništanemanje, što Vam očitovati moramo, da Nam obzir na nuždni, to spojenje pripravljajući prelaz nedopušta, Vašim na isto spojenje smjerajućim željam sada udovoljiti, niti u obće sada već tomu vrieme opredieliti, ter da od zasviedočene toliko putah patriotične uvidjavnosti i podaničke odanosti Vaše što stalnije očekujemo, da će vjernosti Vaše opredieljenje toga vremena Našoj otčinskoj brizi i Našemu kraljevskomu razsudjenju spokojno prepustiti.

Mi možemo s tim većim umirenjem Naše otčinske savjesti kod ove, vladarskom našom dužnošću nametnute Nam odluke ostati, čim smo si savjestni, da smo vojničkoj krajini u pogledu pravosudja i uprave većim dielom već namakli one institucije, kojimi se Naše krajevine Hrvatska i Slavonija koriste, i koje su prikladne, kada se u krajinskom pučanstvu koliko treba ukoriene, žudjeno sjedinjenje obijuh područjah učiniti i uspješnim i blagoslovnim.

Medjutim biti će zadaća našega bana kraljevinah Naših Hrvatske i Slavonije i Našega sapovjedajućega generala u Zagrebu, da radi provedbe članka 14. zakona od 19. lipnja 1872. sporazumno potrebite mjere poprimu, i nuždne možebit predloge svoje Našemu kraljevskomu odobrenju podnesu.

Dočim dakle stalno očekujemo, da ćete se zasviedočenom opetovano revnošću obratiti na riešavanje predlogah, po Našoj hrvatsko-slavonskoj zemaljskoj vladi priredijenih, ostajemo Vam Našom kraljevskom prijazni i milosti i nadalje blagonakloni.

Dano u Beču dne trećega siečnja godine hiljadu osam sto sedamdeset i osme.

Frano Josip v. r.

Ivan Mažuranić v. r. Koloman Bedeković v. r.

Predsjednik: Ovaj se previšnji reskript uzima sa homagialnim poklonstvom na znanje.

Rieč ima gosp. zast. Mrazović.

Mato Mrazović: Ja molim i predlažem, da se ovaj previšnji reskript preda odboru, koji je sastavio adresu, da svoj predlog ovomu saboru učini. (Odobravanje.)

Predsjednik: Ako je vis. sabor s tim sporazuman, predati će se.

Digitized by Google

(Prima se.)

Na ovaj vis. sabor stigli su sliedeći podnesci:

Sab. odbor za zem. proračun podastire izvješće ob osnovi zakona o proračunu za potrebe unut. samouprave kraljevinah Hrvatske i Slavonije za g. 1878. — Staviti će se na dnevni red.

Sab. odbor za zem. proračun podastire izvješće ob osnovi zakona o pokriću gradjevnih i nabavnih troškovah, potrebitih za sgrade služeće pravosudnoj upravi.

Staviti će se na dnevni red.

Saborski odbor za pregledanje računah predlaže izvješće o predloženom po sab. predsjedničtvu računu vrhu sab. troškovah za vrieme od 1. siečnja do 31. prosinca god. 1876.

Staviti će se na dnevni red.

Presv. gosp. biskup dr. Juraj Posilović podnosi bansku pozivnicu, kojom se pozivlje, da se posluži pravom, što mu pripada po zak. čl. II. god. 1870.

Čast mi je javiti, da je presv. gospodin već zauzeo ovdje svoje mjesto. (Živio!)

Preuzv. gosp. ban priobćuje, da je Nj. Veličanstvo blagoizvolilo previšnjim riešenjem od 1. travnja 1877. premilostivo podieliti previšnju sankciju zakonu o postupku proti govedjoj kugi.

Uzima se na znanje.

Preuzv. gosp. ban dostavlja proračun zemaljskih pod upravom kr. vladnoga odjela za unut. poslove stojećih zakladah za god. 1878. u svrhu ustavnoga pretresivanja.

Ide odboru za proračun.

Svietli ban priobćuje izvješće u pogledu potrošene i preostale odkupnine od god. 1874.

Ide odboru za proračun.

Svietli ban dostavlja podatke s potankim obrazloženjem cestogradjevnoga proračuna za god. 1878. i nekimi razjasnjenji u pogledu uzdržavanja i dogradjivanja cestah.

Ide odboru za proračun.

Preuzv. gosp. ban doztavlja proglašenja radi previšnjom sankcijom providjene hrvatske izvornike na zajedničkom hrv.-ug. saboru donešenih skupnih zak. čl., i to: 1) zak. čl. 21. god. 1877 o tumačenju neporezovnosti podane prihodnjačkim obveznicam, imajućim se izdati na temelju zak. čl. 46. god. 1876. i 9. god. 1877.; 2) zak. čl. 25. god. 1877. u predmetu nagodbe sà držci zalogah sklopljenih ob uzodkupu založene krunske gospoštije Gyalu; i 3) zak. čl. 26. god. 1877. o željeznicah, koje će se graditi u području krajine.

Staviti će se proglašenja radi na dnevni red.

Svietli ban dostavlja sab. pretresivanja radi računarske zaključke nar. učionah i stipendialne zaklade Marija-Terezijanske za god. 1878.

Ide odboru za proračun.

Žiteljstvo bivše polit. obćine Petrovina i Slavetić u podžupaniji jastrebarskoj prosi za uzpostavu u prijašnje stanje samostalne polit. obćine Petrovine.

Ide odboru peticionalnomu.

Uredničtvo i vlastničtvo „Pačkih novinah“ u Zagrebu moli za podporu kod izdavanja lista, kojom bi se omogućilo, da se taj list ubogim seljakom bezplatno šalje.

Ide odboru peticionalnomu.

Rieč ima gosp. zastupnik dr. Subotić, da stavi interpelaciju.

Dr. **Jovan Subotić**: Vis. sabore! Godine 1869. potaknuo je metropolit karlovački i patriarh srbski Samuil Maširević kod vis. vlade pitanje, kojim bi se načinom mogao ustavni članak IX. ugarskoga sabora god. 1868. uzakoniti u našoj zemlji, koji članak, kao što je poznato, radi o uredjenju autonomnih uredjenjah crkve i školskih posalah pravoslavnih stanovnikah ugarske krune i naše mile domovine.

To je potaknuto pitanje mirovalo sve do godine 1873., dakle kroz 4 godine, koje je godine 5. rujna pod brojem 3686 tadašnji namjestnik banske časti, presv. gosp. Vakanović podnio saboru predlog zakonski, kojim da se ta stvar uredi. Poslje dvie godine t. j. god. 1875. dao je odbor saborski, na koga je ta osnova bila upućena, svoje mnienje vladi 6. lipnja 1875. godine. Sabor je bio predlog u 115. sjednici svojoj od 10. lipnja 1875. godine u razpravu uzeo i donio je o tom zaključak, te ga podnio na daljnje uredovanje 12. srpnja god. 1875. Od ove godine prošle su opet dvie godine, a sabor nije nikakvo izvješće dobio, da li je ta zakonska osnova kruni podnešena, da li je riešenje stekla i kakovo. Pošto je pako meni iz neposrednoga izkustva poznato, da je ovaj predmet od velike važnosti po veliki dio pučanstva naše zemlje, i pošto mi je iz velikoga izkustva poznato, da se ta zakonska osnova u dotičnom pučanstvu neuztrpljivo izčekuje, to sam držao za dužnost, potaknuti ovu stvar sliedećom interpelacijom, koju na Njegovu preuzvišenost stavljam: (Čita.)

„1) Je li voljna Nj. Preuzvišenost objaviti ovomu saboru: je li vis. vlada onu osnovu zak. članka, koja je u pogledu recepcije zak. članka IX. od 1868. na ugarskom državnom saboru donešenoga u 115. sjednici od 10. lipnja god. 1875. ustanovljena i vis. vladi u tu svrhu priobćena, da ju Nj. Veličanstvu na previšnju sankciju podnese i istu izhodi, kruni podniela?

2) Ako nije to vis. vlada učinila, koji su razlozi, iz kojih nije svojoj dužnosti odgovorila?

3) Ako jest, je li previšnje riešenje sliedovalo i kada?

4) Ako je previšnje riešenje sliedovalo na tu saborsku zakonsku osnovu, zašto ga do sada nije vis. vlada saboru do znanja doniela, i je li ga je voljna ovomu saboru priobćiti?

5) Ako nije nikakvo previšnje riešenje izteklo, je li voljna Nj. Preuzvišenost priobćiti ovomu saboru priečke, što su tomu na putu stojale?“

Predsjednik: Interpelacija stavit će se u zapisnik i dostaviti svietlomu banu.

Digitized by Google

Rieč ima gosp. zastupnik Polić, da urgira odgovor na interpelaciju.

Nikola Polić: Vis. sabore! U 65. saborskoj sjednici dne 4 studena 1876. stavio sam sliedeću interpelaciju na preuzv. bana: (Čita.)

Kad sam ja ovu interpelaciju na preuzv. gosp. bana stavio, kazao sam, da se izvješanjem magjarske zastave na moru dva zakona vriedjaju t. j. zakon stvoren medju Ugarskom i Austrijom, koji ustanovljuje, kakova zastava ima se na moru vijati, i zakon sklopljen medju Hrvatskom i Ugarskom, t. j. takozvana nagodba. Ja sam i to kazao, da se je jedan visoki dostojanstvenik t. j. admiral c. kr. ratne marine izjavio, da kad bi takovu barku s takovom zastavom na moru susreo, on bi bio usiljen na nju pucati. Nu do dan danas nisam dobio odgovora, a ja držim, da bi visoka vlada bila morala toliko uljudnosti imati proti meni te mi dati odgovor. („Živio!" na galeriji. Predsjednik zvoneć opominje galeriju na mir.) Izvješanjem zastave magjarske vriedja se cielo hrvatsko Primorje. Mi znamo takodjer poštovati zakon i kada se je državna zastava u Beču sastavljala, mi hrvatski Primorci smo se bili obratili svi jednom predstavkom na mjerodavno mjesto, da se u tu zastavu, koja se nosi po cielom svietu od hrvatskih mornarah, dade i hrvatska boja, a ta molba ignorirala se je jednostavno i bila je natrag vraćena. Dakle kad mi možemo štovati zakon, to držim, da bi bio svietli ban, kao hrvatski ban i kao zastupnik Nj. Veličanstva u hrvatskom saboru, objeručke morao prihvatiti priliku, koja mu se je pružala mojom interpelacijom, da proti kršenju zakona intervenira. Ja dakle požurujem onu istu interpelaciju. (Odobravanje.)

Ivan ban Mažuranić: Vis. kućo! Ja bi se samo na onaj ton obazreo, kojim gosp. zastupnik govori. Meni se čini, da je i ob ovoj stvari moguće govoriti i sasvim objektivno.

Što se tiče predmeta, ja ću učiniti korake, da se vidi, kako stvar stoji, a radi toga netreba predbacivati neuljudnosti vladi, da nije još do sada prilike imala to izvesti.

Ako nitko nežeeli govoriti, to bi ja molio još o drugoj stvari za rieč.

Predsjednik: Rieč ima preuzv. gosp. ban.

Ivan ban Mažuranić: Vis. kućo! Sabor naš poprimio je u sjednici dne 26. rujna nekoje zaključke, u kojih je izrazio mnoge svoje želje u pogledu investicionalne krajiške zaklade. Te želje su izražene u zaključcih, koje ću imati čast ovdje pročitati.

Zaključci ti glase ovako: (Čita.)

Odavle se vidi, vis. kućo, da sam ja dobio nalog od vis. sabora, gledati i nastojati o tom, da se ovi zaključci koliko moguće izvrše.

Priznati će vis. kuća, da su to bili veliki posli, koje je trebalo obaviti i zato nije bio otvoren drugi put nego taj, da se ja smiernom predstavkom obratim na Nj. Veličanstvo radi toga, jerbo Nj. Veličanstvo i milost Njegova jedino je iztočište svega ovoga investicionalnoga fonda. Nj. Veličanstvo imalo je previšnju milost, i sazvalo je bilo konferenciju jednu na dan 20. studenoga u Budim, u kojoj konferenciji osim ostalih savjetnikah krune bio je prisutan i preuzv. gosp. zapovjedajući general u Zagrebu, a tako isto i moja malenkost.

U toj konferenciji pretresivale su se pod predsjedničtvom Nj. Veličanstva sve ove želje i zaključci; i uslied toga blagoizvolilo je Nj. Veličanstvo izdati riešenje od 26. studena, na kojega temelju imam ja danas čast kazati uspjeh mojih korakah i mojih nastojanjah.

Ovdje, gospodo, dolazi u porabu slučaj jedan iznimni. Poznato je gospodi, da u ustavnom životu nigdje se neiztiče kruna, a još manje njezina osoba; a u ovom iznimnom nemože se drugčije raditi, nego upravo pozivajuć se na previšnju volju Nj. Veličanstva; i to toga radi, što je upravo inicijativom Nj. Veličanstva stvoren investicionalni fond, koji ima služiti krajini u različite svrhe njezina materijalnoga blagostanja. Buduć dakle da je Nj. Veličanstvo svojom inicijativom odredilo, da se taj investicionalni fond stvori i u neke, po Nj. Veličanstvu naročito odredjene svrhe upotriebi, sliedi odatle, da je Nj. Veličanstvo najbolji tumač svojih intencijah i najbolji tumač svojih milostih, koje je nakanilo namaknuti nekadašnjoj vojničkoj svojoj krajini.

Poznato je gospodo svim nam, da u krajini ima dosta mnogo šumah, i kada se je radilo o tom, da se segregiraju, izjavilo je Nj. Veličanstvo to načelo, da se imadu razdieliti na dvie polovine, od kojih ima jedna pripasti dotičnim općinam, a druga da ima ostati za erar financijalni. Od one polovine, koju je Nj. Veličanstvo pridržalo eraru, koji se ima dakle smatrati kao državno dobro, ima po naravi stvari dvie vrsti dohodakah: prvo jesu dohodci redoviti, regularni, svakogodišnji, koji proiztiču iz siečnje po takozvanom godišnjem turnusu. Ti su dohodci bez svakoga ograničenja pridržani državnomu eraru i centralna vlada ugarska s njimi razpolaže po postojećih zakonih.

Ali ima i drugih dohodakah, i to takovih, koji svake godine nedolaze, i koji prekoračuju svakogodišnji turnus; ti proizlaze iz drva, koje je prezrelo da stoji, i koje se po znanstvenih načelih posječe i u veliko proda. Nj. Veličanstvo izvolilo je odrediti glede toga prezrela drva, koje sačinjava vlastničtvo erara, da se svekolike svote koje od tuda dolaze, imadu upotriebiti u svrhu krajine. U previšnjoj zapovjedi od 8. lipnja 1871. rečeno je pod točkom 5., da se imade taj dohodak upotriebiti u krajini u svrhe komunikacijah, navodnjivanja i odvodnjivanja zemljištah i razsadjivanja pogorja.

Iz ovoga već, što sam dosada kazao, sliedi samo po sebi dvoje: i to prvo, da svrha ove investicionalne zaklade u volji i nakani Nj. Veličanstva nije nikada bila ta, da to bude viekovita kakova ili perenirajuća zaklada, koja bi ostala za sva buduća vremena, nego samo kao

Digitized by Google

fond, odredjen u stanovite svrhe, koji onda, kada se potroši u one svrhe, nestane i u svojoj investiciji ima služiti u korist svekolike zemlje. Nj Veličanssvo nije nikada mislilo na to, da će biti taj fond kao tako zvana juridička osoba, koja ima pravo na viekovit život, nego je to samo fond, koji se ima potrošiti u stanovite svrhe, i kada bude potrošen, onda ga nestane.

Druga posljedica onoga što sam govorio jest to, da usljed volje Nj. Veličanstva nemože se tvrditi, da je investicionalni fond vlastničtvo krajine, nego da odatle sliedi samo to, da je to novac takav, koji je voljom Nj. Veličanstva odredjen, da bude kao državni novac, samo potrošen u krajini i u svrhe krajine.

Za uzdržavanje toga fonda u evidenciji odredilo je Nj. Veličanstvo, da se svake godine imade načiniti izvanredni budget, u koji se imadu uvrstiti one svote, koje dolaze i koje bi se imale u stanovite svrhe krajine potrošiti. Kako dakle taj fond ima svoje dohodke, tako se moraju svake godine i potrebštine njegove u tom izvanrednom budgetu izpostaviti.

Buduć da je Nj. Veličanstvo izvolilo odrediti, da se ne samo svota ova, koja je dandanas već u gotovu, nego sve, koje će iz sliedećih veleprodajah sliediti ili ulaziti, upotriebe u svrhe krajine, i to samo od sebe sliedi, da će i onda, kad krajina bude spojena s materom zemljom, ta svrha ostati sveta i netaknuta i da se po želji Nj. Veličanstva novac neima upotriebiti na nikakve druge svrhe nego u svrhe teritorija onoga, koji je sada još kao neka posebna administrativna oblast bivše hrv.-slav. krajine.

Bilo je rečeno u ovih zaključcih saborskih, da bi vlada ugarska bila za gradnju željeznice krajiške imala pitati povjerenstvo, koje je o bok postavljeno zapovjedajućemu generalu za upravljanje s investicionalnim imetkom. Nj. Veličanstvo nije toga mnienja, da bi se bilo imalo to učiniti od strane vlade ugarske; jer instrukcija za ovo povjerenstvo krajiško od 27. siečnja g. 1873. naročito kaže, da ima to povjerenstvo samo glas savjetujući. A u ostalom predšastnik sadašnjega zapovjedajućega generala izjavio je u svoje doba svoju tendenciju, da on stavlja gradjenje tih i tih željezničkih prugah u budget, i bio je siguran, da ga je podupiralo povjerenstvo; pak već i radi toga nije obnašlo Nj. Veličanstvo za potrebno, da bi se to povjerenstvo vrhu toga imalo izjaviti tako, kao da se bez njegova suglasja nebi imalo disponirati s tim fondom.

Karakter toga povjerenstva nije dakle drugi, nego samo karakter tiela savjetujućega.

Obaziruć se upravo na tu okolnost, što je po mnenju sabora bilo potrebno to povjerenstvo pitati za mnienje u pogledu osnove za gradnju željeznice, koja bijaše predložena nedavno saboru ugarskomu, koja je sada već zakonom postala i koja je danas takodjer u ovom saboru na publikaciju predložena, obaziruć se dakle na to mnienje, da je bilo potrebno, da se ugarska vlada obrati na povjerenstvo krajiško, nenalazi Nj. Veličanstvo, da bi to bila dužnost ugarskoga ministarstva, jerbo to tielo nije imalo nikakve vlasti odlučujuće, nego samo glas savjetujući. U ostalom sudilo se o tom zakonu kako mu drago, biti će ipak od koristi, da se odredjene u njem radnje poduzmu. Jer najposlje i u ovom zakonu pružena je mogućnost, da će se, kad okolnosti dopuste i trgovina s drvi popravi, željeznica u ovom obsegu, koji je predložen bio u zaključcih saborskih, i po tendenciji, koju je gojio predčastnik sadašnjega zapovjedajućega generala, graditi. Na svaki način je temelj udaren tomu, da se budu glavne pruge primicale iztoku i zapadu — naravno sve po mjeri sredstvah, koja budu pri ruci.

U motivaciji onih zaključakah izvolio je vis. sabor izraziti svoju želju — ali samo mimogredce — da bi se percentualno razdielile one svote, koje se imadu upotriebiti u željeznice, od onih svotah, koje se imadu upotriebljivati u druge svrhe, opredieljene po Nj. Veličanstvu. Sabor bio je toga mnienja, da se nalazi ključ tomu u prvom budgetu izvanrednom hrvatsko-slavonske krajine, gdje je bilo rečeno, da se od dobljena novca za onih 30.000 ralih šumah, koje se nalaze u brodskoj i varadinskoj regimenti, i koje su bile na prodaju, pa se je onda dotični ugovor pokvario, 17 milijunah upotriebi na željeznice, a 13 milijunah na ostale svrhe. Pravoga temelja nemože ovo mnienje radi toga imati, jer premda je onaj budget bio odobren, ipak nije bila tendencija onoga budgeta, u obće postaviti takovu razdiobu. Medjutim je Nj. Veličanstvo premilostivo odredilo, da se jedna cifra ustanovi u komisiji, u kojoj sam uz preuzv. gosp. zapovjedajućega generala i ja imao čast učestvovati, i ta je bila predložena te odobrena tako, da od onih 30.000 ralih za željeznice $56\,^2/_3\,\%$, a u ostale svrhe $43\,^1/_3\,\%$ odpada. To je izraženo u previšnjoj zapovjedi od 26. studenoga g. 1877., gdje je rečeno, da se ova percentuacija ima razumjeti samo od onih prvobitno naznačenih 30.000 ralih, kad unidje dotični novac; a kad nastane mogućnost, da se i druge šume budu prodavale, Nj. Veličanstvo si pridržaje vlast, za svaki slučaj dotičnu razdiobu učiniti.

Mislio je vis. sabor u svojoj motivaciji i u svom zaključku, da bi vlada imala nastojati, da i ona utiče u upotrebljivanje krajiškoga fonda. Njeg. Veličanstvo nije toga mnienja, jer zapovjedajući general vrši tu vlast ondje samo u prenesenom djelokrugu. Što je dakle preneseno na njega i što bi se imalo voditi drugdje, nije preneseno na hrvatsku vladu. Radi toga nije se dalo to izvojevati. A premda hrv. vlada imade svojega zastupnika u onoj komisiji, tim se neizriče, da bi hrv. vlada odlučno uticala u specijalne investicije onih novacah.

Na posliedku, gospodo, ovlastilo me je Nj. Veličanstvo, da izjavim saboru, da je Nj. Veličanstvu vazda na srcu ležala briga za pučanstvo krajine, te da će mu i

Digitized by Google

od sada vazda na srcu ležati. I Nj. Veličanstvo je pomoćju svoje vlade već mnogo novacah i sredstvah za uzdržavanje krajine iz šumah državnih namaknulo, a Nj. Veličanstvo nada se, da će dakle i ovaj sabor, a i krajiško pučanstvo gledati sa umirenjem i na daljni razvitak ovoga fonda.

Iz ovoga, što mi je bilo čast u kratko kazati, sliedi dakle to, da o krajiškom vlastničtvu fonda nemože biti govora. Vlastničtvo fonda je državno, nego samo uporaba, to će reći upotrebljivanje toga fonda uporavit će se u one svrhe, koje su naznačene po Nj. Veličanstvu. — Odatle sliedi nadalje to, da je ona razdioba, koju sam prije napomenuo, i po kojoj odpada na jednu stran $56\,^2/_3\,\%$, a na drugu $43\,^1/_3\,\%$, učinjena po računih, koji su do sada bili sastavljeni, i po potrebah, koje se pokazuju u bližnjoj budućnosti kao potrebite.

Izvolite dakle, gospodo, primiti ovo na znanje, s tim, da se ja nadam, da ćete viditi, da sam učinio ono, što se je u velevažnoj ovoj stvari dalo učiniti.

Predsjednik: Neka bude predsjedničtvu dozvoljeno pitati Nj. preuzvišenost, neće li se možda osim te izjave dati i kakva pismena izjava?

Ban **Ivan Mažuranić**: Ne.

Predsjednik: Dakle stavljam ovo pitanje na vis. sabor: Uzima li se izvješće svietloga bana na dotične zaključke vis. sabora na znanje, ili ne?

(Uzima se.)

Tim je dnevni red današnje sjednice izcrpljen. Na dnevni red buduće sjednice staviti bi se moglo sa dozvolom vis. sabora izvješće budgetnoga odbora o proračunu za god. 1878., izvješće budgetnoga odbora o „osnovi zakona o pokriću gradjevnih i nabavnih troškovah potrebitih za sgrade služeće pravosudnoj upravi“, zatim izvješće odbora za pregledanje saborskih računah od god. 1876., a napokon predlog g. zast. Svetozara Kuševića.

Današnju sjednicu dižem, a buduću uričem u ponedjeljak u 10 satih prije podne.

(12 satih.)

Digitized by Google

Devetdeset i peta saborska sjednica,

držana dne 14. siečnja 1878. u 10 sati prije podne pod predsjedničtvom saborskoga predsjednika g. Nikole Krestića.

Sadržaj: Zapisnik prošle sjednice. — Podnesci. — Interpelacija zast. A. Jakića glede sastavljanja katastra. — Urgiranje interpelacije zast. N. Polića glede uporabe hrv. jezika kod željeznicah i poštah. — Svietli ban javlja, da je Nj. Vel. podielilo previšnju sankciju zakona, kojim se ovlašćuje kr. zem. vlada na pokrivanje potrebah nut. samouprave kraljevinah Hrvatske i Slavonije za vrieme od 1. siečnja do 31. ožujka 1878. — Svietli ban predloži zak. osnovu o privremenom produženju roka i valjanosti postotka, glede pokrića potrebštinah nut. samouprave kraljevinah Hrvatske i Slavonije §. 3. zak. čl. od 30. stud. 1873 ustanovljena. — Dnevni red: Generalna debata o proračunu za g. 1878.

(10 satih 15 min.)

Predsjednik: (Zvoni.) Sjednica počimlje. Molim gosp. bilježnika, da izvoli zapisnik pročitati.

Bilj. **Jovan Steković**: (Čita.)

Zapisnik

XCIV. sjednice sabora kraljevinah Dalmacije, Hrvatske i Slavonije, držane dne 11. siečnja 1878. g. u glavnom gradu Zagrebu pod predsjedanjem saborskoga predsjednika gospod. Nikole Krestića u prisutnosti 64 saborska člana.

Od strane kr. zem. vlade prisutni: preuzvišeni gosp. ban Ivan Mažuranić, odjelni predstojnici Jovan Živković, dr. Pavao Muhić i dr. Marijan Derenčin.

Pročitan je zapisnik posliednje saborske sjednice i bez primjetbe ovjerovljen.

Preuzvišeni g. ban uručuje saborskomu predsjedniku sliedeći najvišji prispjeli kraljevski odpis proglašenja radi.

„Mi Franjo Josip I. po milosti božjoj cesar austrijanski, kralj češki itd. i apoštolski kralj kraljevinah Ugarske, Hrvatske, Slavonije i Dalmacije.

Velmožam, dostojanstvenikom i zastupnikom na saboru kraljevinah Hrvatske, Slavonije i Dalmacije sakupljenim, kraljevski pozdrav!

Častni, poštovani, poglaviti i velemožni, ugledni i plemeniti, mudri i obzirni, ljubljeni, vjerni Naši!

U prepokornoj predstavci, podnešenoj Veličanstvu Našemu običnim putem iz Zagreba dne 22. rujna t. g. svidilo se je Vjernostim Vašim odkriti nam preponizne želje svoje, tičuće se cielovitosti Naših kraljevinah Hrvatske, Slavonije i Dalmacije.

Dočim se uslied toga mi, nakon svestrana i svjestna izpitanja rečene prepokorne predstavke, rado podlažemo trudu, izdati Vam ovim Naš premilostivi kraljevski odgovor, smatramo da, što se prije svega tiče spojenja kraljevine Naše Dalmacije s Našimi kraljevinami Hrvatskom i Slavonijom, moramo izjaviti, da se radi mnogih istom riešit se imajućih predbježnih pitanjah usiljeni nalazimo, za sada odkloniti daljnje pretresivanje toga pitanja.

Prelazeć na primjetbe Vjernostih Vaših u pogledu grada i teritorija riečkoga, scienimo za nuždno očitovati Vjernostim Vašim, da će biti zadaćom kraljevinskih odborah, napomenutih u §. 66. zakonskoga članka I. od godine 1868, čim za odnosnu, povesti se imajuću razpravu zgodno vrieme nastupi, da se o posebnoj samoupravi grada Rieke, kao posebnoga, kruni ugarskoj priključenoga tiela i dotičnih na to odnosećih se legislatornih i administrativnih odnošajih, uzajamnim sporazumljenjem nagodba poluči.

Koliko smo god nadalje spremno priznali, pak i opet priznajemo, da sadanje područje razriešene hrvatsko-slavonske vojničke krajine sačinjava cieloviti dio Naših kraljevinah Hrvatske i Slavonije, ter da je Naša odlučna volja, da se spojenje toga područja s rečenimi kraljevinami Našimi u danom času izvede, žalimo ništanemanje, što Vam očitovati moramo, da Nam obzir na nuždni, to spojenje pripravljajući prelaz nedopušta, Vašim na isto spojenje smjerajućim željam sada udovoljiti, niti u obće sada već tomu vrieme opredieliti, ter da od zasviedočene toliko putah patriotične uvidjavnosti i podaničke odanosti Vaše što stalnije očekujemo, da će vjernosti Vaše opredieljenje toga vremena Našoj otčinskoj brizi i Našemu kraljevskomu razsudjenju spokojno prepustiti.

Mi možemo s tim većim umirenjem Naše otčinske savjesti kod ove, vladarskom našom dužnošću nametnute

Digitized by Google

Nam odluke ostati, čim smo si sviestni, da smo vojničkoj krajini u pogledu pravosudja i uprave većim dielom već namakli one institucije, kojimi se Naše kraljevine Hrvatska i Slavonija koriste, i koje su prikladne, kada se u krajiškom pučanstvu koliko treba ukoriene, žudjeno sjedinjenje obijuh područjah učiniti i uspješnim i blagoslovnim.

Medjutim biti će zadaća našega bana kraljevinah Naših Hrvatske i Slavonije i Našega sapovjedajućega generala u Zagrebu, da radi provedbe članka 14. zakona od 19. lipnja 1872. sporazumno potrebite mjere poprimu, i nuždne možebit predloge svoje Našemu kraljevskomu odobrenju podnesu.

Dočim dakle stalno očekujemo, da ćete se zasviedočenom opetovano revnošću obratiti na riešavanje predlogah, po Našoj hrvatsko-slavonskoj zemaljskoj vladi priredjenih, ostajemo Vam Našom kraljevskom prijazni i milosti i nadalje blagonakloni.

Dano u Beču dne trećega siečnja godine hiljadu osam sto sedamdeset i osme.

Franjo Josip v. r.

Ivan Mažuranić v. r. Koloman Bedeković v. r.

koji pošto je po saborskomu bilježniku Jovanu Stekoviću pročitan, uzima se do homagialnoga znanja i na predlog narodnoga zastupnika Matije Mrazovića dostaviti će se odboru adresnomu, da u svoje vrieme podnese saboru svoj predlog.

Predsjednik priobćuje sliedeće prispjele podneske:

Saborski odbor za zemaljski proračun podastire svoje izviešće ob osnovi zakona o proračunu za potrebe unutarnje samouprave kraljevinah Hrvatske i Slavonije za godinu 1878.

Isti saborski odbor podnosi izviešće ob osnovi zakona o pokriću gradjevnih i nabavnih troškovah, potrebitih za sgrade, služeće pravosudnoj upravi.

Saborski odbor za pregledanje računah predlaže izvješće o predloženom po saborskom predsjedničtvu računu vrhu saborskih troškovah za vrieme od 1. siečnja do 31. prosinca 1876. godine.

Sva tri ova podneska staviti će se na dnevni red.

Preuzvišeni g. ban priobćuje, da je Njegovo ces. i kralj. apoštolsko Veličanstvo blagoizvolilo previšnjim riešenjem od 1. travnja 1877. premilostivo podieliti sankciju zakonu o postupku proti govedjoj kugi.

Uzima se do ugodnoga znanja.

Presvietli gospodin biskup senjsko-modruški dr. Juraj Posilović podnosi svoju bansku pozivnicu, kojom se pozivlje, da se posluži pravom, što mu pripada po zak. članku II. godine 1870.

Ustupa se odboru verifikacionalnomu.

Preuzvišeni g. ban priobćuje izvješće u pogledu potrošene i preostale odkupnine od god. 1874., zatim:

dostavlja podatke s potankim obrazloženjem cestogradjevnoga proračuna za god. 1878. s njekimi razjašnjenji u pogledu uzdržavanja i dogradjenja ceatah, još

dostavlja proračun zemaljskih pod upravom kr. vladinoga odjela za unutarnje poslove stojećih zakladah za god. 1878. ustavnoga pretresivanja radi i napokon

u istu svrhu dostavlja računske zaključke zaklade narodnih učionah i stipendijalne zaklade Marija Terezijanske za god. 1876.

Sva četiri podneska dostavljaju se odboru proračunskomu.

Preuzvišeni g. ban dostavlja proglašenja radi previšnjom sankcijom providjene hrvatske izvornike na zajedničkom ug.-hrvat. saboru donešenih skupnih zakonskih članakah i to:

1. Zakonski članak 21. godine 1877. o tumačenju neporezovnosti podane prihodnjačkim obveznicam, imajućim se izdati na temelju zak. članka 46. godine 1876. i 9. godine 1877.

2. Zakonski članak 25. godine 1877. u predmetu nagodbe sa držci zaloga, sklopljene ob uzodkupu založene krunske gospoštije Gyalu, i

3. Zakonski članak 26. od godine 1877. o željeznicah, koje će se graditi u području krajine.

Staviti će se proglašenja radi na dnevni red.

Žiteljstvo bivše polit. obćine Petrovina i Slavetić podžupanije jastrebarske moli za uzpostavu u prijašnje stanje kao samostalna politička obćina petrovinska.

Uredničtvo i vlastničtvo „Pučkih novinah“ u Zagrebu moli za podporu, kojom bi se omogućilo, da se taj list ubogim seljakom bezplatno šalje.

Obadvie molbe dostavljaju se odboru peticionalnomu.

Narodni zastupnik dr. Jovan Subotić stavlja na preuzvišenoga g. bana sliedeću interpelaciju:

1. Je li voljna Njegova Preuzvišenost objaviti ovomu saboru, je li visoka vlada onu osnovu zakonskoga članka, koja je u pogledu recepcije zakonskoga članka IX. od god. 1868. na ugarskom državnom saboru donešenoga u 115. saborskoj sjednici od 10. lipnja god. 1875. ustanovljena, i visokoj vladi u tu svrhu priobćena, da ju Njegovu Veličanstvu za previšnju sankciju podnese i istu izhodi, kruni podniela?

2. Ako to nije visoka vlada učinila, koji su razlozi, iz kojih nije svojoj dužnosti odgovorila?

3. Ako jest, je li previšnje riešenje sliedovalo i kada?

4. Ako je previšnje riešenje na tu saborsku zakonsku osnovu sliedovalo, zašto ga do sada nije visoka vlada saboru do znanja doniela, i je li ga voljna ovomu saboru priobćiti?

5. Ako nije nikakvo previšnje riešenje izteklo, je li voljna Njegova Preuzvišenost priobćiti ovomu saboru priečke, što su tomu na putu stojale?

Interpelacija ova uvrstit će se u zapisnik i dostaviti svietlomu banu.

Narodni zastupnik Nikola Polić pospješuje svoju dne 6. studenoga 1875. u 65. sjednici stavljenu interpelaciju

*

Digitized by Google

glede toga, što se viju na financijalnih barkah na moru ugarski barjaci.

Preuzvišeni g. ban izvješćuje ob postignutom uspjehu u pogledu investicijonalne zaklade krajiške.

Sabor prima izvješće do znanja.

Predsjednik zaključi zatim sjednicu u 12 satih i uriče buduću u ponedjeljak na dan 14. siečnja g. 1878. u 10 satih prije podne sa sliedećim dnevnim redom:

1. Izviešće proračunskoga odbora ob osnovi zakona o proračunu za potrebe unutarnje samouprave kraljevinah Hrvatske i Slavonije za godinu 1878.

2. Izviešće istoga odbora ob osnovi zakona o pokriću gradjevnih i nabavnih troškovah, potrebitih za sgrade služeće pravosudnoj upravi.

3. Izviešće saborskoga odbora za pregledanje računah vrhu troškovah saborskih za vrieme od 1. siečnja do 31. prosinca 1876. i napokon

4. Predlog narodnoga zastupnika Svetozara Kuševića i drugovah u pogledu držanja sjednicah peticionalnoga odbora.

Krestić s. r. predsjednik. **Steković** s. r. sab. bilježnik.

Predsjednik: Ima li kakova prigovora proti ovomu ovako sastavljenom zapisniku?

(Neima.)

Prigovora neima, zapisnik se verificira.

Visoki sabore! Na ovaj vis. sabor stigli su sliedeći podnesci:

Gosp. zastup. Živko Ogjić i drugovi podnose novelu k osnovi zakona o promjeni §. 48. z. čl. XVI. g. 1870. o obćinah.

Ide kombiniranomu odboru za obćinarstvo i unutarnje poslove.

Peticijonalni odbor podnosi svoje izvješće.

Staviti će se na dnevni red.

Zastupstvo obćine Trsat moli, da se premjesti sudbena oblast iz Bakra u Sušak.

Ide odboru peticionalnomu.

Predstavka obć. činovnikah županije riečke, kojom predlažu nekoje preinake zakona ob uredjenju obćinah.

Ide komb. odboru za obćinarstvo i unutarnje poslove.

Molba obćine Peteranec, da se obćini propisanje poreza oduzme.

Ide odboru za peticije.

Rieč ima g. zast. Jakić, da stavi interpelaciju.

Antun Jakić: Vis. sabore! Prigodom onom, kada je poštovani gosp. zastupnik Folnegović onomadne ovdje stavio interpelaciju, tičuću se nepravilnosti kod katastra, izvolio je presv. gospodin načelnik odjela za nutarnje poslove izjaviti, da bi mu drago bilo, kada bi mu se koji konkretni slučaj do znanja stavio.

Ja sam dobio u ruke prepis rekursa, koji je vlastelinstvo vrhovačko po svom upraviteljstvu upravilo na slavno ravnateljstvo kr. financije ovdje u Zagrebu.

Iz toga rekursa vidi se, da je ono vlastelinstvo u doba prigovor učinilo, jer spominje, da je učinjen korak kod dotične vlasti još mjeseca srpnja i čini pozorno na nepravilnosti, koje su se ondje dogodile. Da nenavadjam sve parcijalne pritužbe iz ovoga rekursa, spomenuti ću samo dvie stvari. Jedna stvar je ta, da je ona komisija parcelu, koja imade 11 ralih, razdielila i onda sastavila u pojedine ili subparcele, iz kojih je izišlo 30 ralih. Zatim nije bilo tamo šumah van čreto po staroj gruntovnici šikarje po prilici od 11 ralih, i od ovih, kad je vlastelinstvo dalo razdieliti na dvie polovine, pripala je obćini Poljane jedna polovina, a druga polovina ostala je vlastelinstvu. Iz te polovine našla je komisija iz čretah da je sasvim nova, a na broju ralih još jednom tolika, koliko je bila prije u cielosti svojoj.

Proti ovakovoj nepravilnosti podnielo je vlastelinstvo prigovore, nu ovi nisu bili riešeni u svoje vrieme, dapače odredjeno je bilo odmah na ovakovih neizpravljenih operatih razpisati zemljarinu, te je podjedno odmah naloženo njezino utjeranje. Vlastelinstvo vrhovačko nije bilo nikada u neprilici da plati porez, dapače plaća uvjek, što mu se god naloži, odmah, te misleć, da je sve podmirilo, stigne najedanput mjeseca prosinca prošle godine platežni nalog uslied novoga katastralnoga aparata, glaseći na dvie tisuće i nekoliko stotinah fr. kao porez i nekoliko dana izza toga kad ne bi plaćeno, zaplieni se odmah vino u vlastelinskoj pivnici. Uslied toga otišao je rekurs s jedne strane na ravnat. financije, a s druge strane na inspektorat varaždinski, neka se počeka s eksekucijom dotle, dok se operat ne izpravi. Koji je uspjeh tomu rekursu, ja neznam, ali to znam, da je veoma mučno, kada se jednoč već plati, od financijalnih organah od onih uplaćenih gotovih novacah što natrag dobiti. Doduše vlastelinstvo vrhovačko nije u takovoj nevolji, da bi mu takove stvari činile neprilike; ali neće to biti jedini slučaj, van će biti takovih valjda i kod drugih siromašnijih ljudih, koji nisu kadri odmah platiti, ili su stavljeni u težku situaciju usljed takovih platežnih nalogah.

Ja dakle nebi ništa u tom poslu učinio, kad bi se radilo samo o vlastelinstvu vrhovačkom, van činim to s obćenitoga gledišta, jer mislim, da će takovih slučajevah u našoj domovini više biti. — Ja neću tvrditi, da se možda hotice kakva nepravda čini, ali da su možda organi nevješti bili, jer ako je svagdje moguća pogrieška, moguća je i ovdje, ali treba da se pogreška popravi.

Ja dakle mislim, u svih slučajevih iziskuje pravednost, da prije imade sliediti revizija ovakovih operata odnosno posjednih listovah, a onda da se razpiše porez ili zemljarina; dotle pako, gdje su ovakovi slučaji, mislim po svih razlozih valja da erar razpiše zemljarinu na temelju staroga katastra, te i na temelju toga isti utjeruje. To mislim, da je put, kojim treba udariti, da se umiri sviest svakoga državljana, koji porez plaća. To, mislim, da je put, kojim valja poći u takovih slučajevih.

Digitized by Google

S toga mislim, da je opravdana i u horu moja interpelacija, koju imam sada upraviti na vis. vladu: (Čita. — Vidi zapisnik.)

Predsjednik: Interpelacija ova uvrstiti će se u zapisnik i predati svietl. banu.

Rieč ima gosp. zastupnik Katkić, da stavi interpelaciju.

Vatroslav Katkić: Nisam se prijavio za danas.

Predsjednik: Rieč ima g. zastupnik Polić, da urgira jednu interpelaciju.

Nikola Polić: Visoki sabore! U sjednici 72. dne 16. studenoga 1876 imao sam čast staviti sliedeću interpelaciju na svietloga bana: (Čita.)

Ja držim, vis. sabore, da je već zaludo ob ovoj stvari rieči trošiti, jer bila je sa svih stranah vis. kuće vlada već interpelirana.

Kazano je više putah, da se n. pr. kod željeznicah rabi njemački i magjarski jezik. Vis. vlada je u saboru i izvan sabora po svojih novinah javila, da je učinila već zgodne korake, i da se kod željeznicah u cieloj Hrvatskoj rabi hrvatski jezik. Nu ja nju mogu obaviestiti, da to nestoji, nego vlada njemački i magjarski jezik kao što i prije. Za dokaz neka služi ovaj „Frachtbrief" (izvuče i pokaže ga). Tu vidite, gospodo, na jednoj strani njemački, na drugoj magjarski jezik, — hrvatskoga neima nigdje

Što se tiče pomorskih oblastih, to se ne samo kod centralne oblasti na Rieci nego i kod svih podčinjenih uredah rabi talijanski jezik u unutarnjih izkazih, a za vanjske upotriebljuje se magjarski jezik. Hrvatskomu jeziku neima nigdje traga u tih uredih.

Ja neću, kako rekoh, trošiti riečih, nego samo to kažem, da držim, da je u najprvom redu pozvana visoka vlada, da ona vrši i dade vršiti zakon. Ona je jednom prilikom javno i jasno proglasila, da opozicija stoji izvan zakona; ja pako danas, požurujuć ovu interpelaciju, nju pitam, na temelju kojega zakona ona — vlada — stoji?

Predsjednik: Urgiranje ove interpelacije staviti će se u zapisnik i dostaviti preuzv. banu.

Ivan ban **Mažuranić**: Ja bi se samo usudio pitati gosp. zastupnika, kada je vlada rekla, da opozicija stoji izvan zakona? (Glasovi na lievoj: u saboru.) Vis. kuća će najbolje prosuditi, koliko je istine u vaših jako bezobzirnih riečih.

Predsjednik: Rieč ima i nadalje preuzv. g. ban.

Ban **Ivan Mažuranić**: Nj. Veličanstvo blagoizvolilo je podieliti previšnju sankciju zakonu, kojim se ovlašćuje kr. hrv.-slav.-dalm. zemaljska vlada na pokrivanje potrebah nutarnje samouprave kraljevinah Hrvatske i Slavonije za vrieme od 1. siečnja do 31. ožujka 1878.

Neka vis. kuća izvoli ovo uzeti na znanje.

Predsjednik: Ova previšnja sankcija uzima se s homogijalnim poklonstvom do znanja i staviti će se u zapisnik.

Ban **Ivan Mažuranić**: Čast mi je, vis. sabore, staviti na stol vis. kuće jednu osnovu zakona „o privremenom produljenju roka i valjanosti postotka glede pokrića potrebštinah nutarnje samouprave kraljevinah Hrvatske i Slavonije §.-om 3-ćim zak. članka od 30. studenoga 1873. ustanovljena."

Molim, da se ova zakonska osnova izvoli čim prije uzeti u ustavnu razpravu.

Predsjednik: Ova zak. osnova ide odboru za proračun na viećanje i riešenje.

Prelazi se na dnevni red.

Na dnevnom redu je izviešće saborskoga odbora za zemaljski proračun ob „osnovi zakona o proračunu za potrebe nutarnje samouprave kraljevinah Hrvatske i Slavonije za godinu 1878."

Molim gosp. bilježnika Stekovića, da izvoli izviešće čitati.

Ban **Ivan Mažuranić**: Prije nego se počme razprava o proračunu, ja bi nekoliko riečih progovorio. Ja sam u odboru proračuna, koji je imao pretresti ovaj proračun za god. 1878., načinio predlog, uslied kojega bi pokriće imalo ostati „in suspenso", dok se sazna autentična cifra ovoga pokrića, koju dobijemo iz % svih naših javnih izravnih i neizravnih porezah i dohodakah.

Ja ću onom prilikom, kada se bude viećalo o pokriću u specijalnoj debati, taj predlog ponoviti, s tom promjenom, koju zahtieva ovaj zakon, koji sam sada na stol vis. kuće stavio.

Molim da se ova izjava uzme za sada na znanje.

(Prima se.)

Bilježnik **Jovan Steković**: (Čita izviešće proračunskoga odbora.)

Predsjednik: Prvo je čitanje svršeno. Rieč ima g. izvjestitelj dr. Lorković.

Izvj. dr. **Blaž Lorković**: Vis. sabore! Mene je zapala dužnost, da pred vis. kućom zagovaram kako financijalni zakon, tako takodjer sam proračun za god. 1878. Ja ću nastojati, da toj dužnosti tečajem razprave zadovoljim, a u koliko nebudem zadovoljio, to neka gospoda odbiju na slaboću mojih silah.

Kaže se obično, vis. sabore, da se u proračunu izražuje i predstavlja slika ukupnoga javnoga života dotičnoga naroda i dotične zemlje. Ovo je istina, samo što se ovo pravilo nemože u cielom smislu i po cielom sadržaju uporabiti na proračun naš. U našem naime proračunu neima onih stavakah i predmetah života gospodarstvenoga i narodnoga, koji prema postojećem temeljnom zakonu spadaju medju predmete zajedničke nam i Ugarskoj. Takav proračun nemože predstavljati sliku o dohodcih zemlje i o stanju tih dohodakah, iz njega nemožemo zaključiti, kako porez i ini javni dohodci djeluju na razvoj zemlje. A kraj svega toga je naš proračun ne samo važan, nego takodjer zaslužuje pomno proučavanje, jerbo nam predstavlja sliku onih granah javnoga života,

Digitized by Google

koje po obstojećem nagodbenom zakonu sačinjavaju državni život kraljevinah naših. Kaže se, da s kulturom i s razvitkom kulture rastu takodjer potrebe naroda. Ovo najviše dokazuje proračun, jerbo u proračunu pokazuje se, kako potreboće rastu i nastaju sa razvitkom kulture.

Ovo je, gospodo, nedvojbeno posljednji proračun, kojega mi votiramo na temelju dosadanje nagodbe. Ja dakle mislim, da će biti u interesu i od neke zanimivosti, ako se obazremo na potrebe, koje su kroz ovo nekoliko godinah, štono Hrvatska votira proračun, nastale.

Najniža, gospodo, svota za potreboće naše domovine bila je ustanovljena za godinu 1869, pa onda je iznosila 1,916.860 for. Kašnje su potreboće od godine do godine rasle, tako da za g. 1878 evo predlažemo da se prihvati potreba sa 3 milijuna i nekoliko 100 hiljadah for. Ja sam kazao, da se u našem proračunu nepredstavlja slika državnih dohodakah, a ipak od god. 1874 dobivamo stalne godišnje %, koji takodjer rastu; i odatle se mora zaključiti, da raste i dohodak naše zemlje od izravnih i neizravnih porezah od godine do godine.

Kako raste i na koji se način uplaćuje, to nespada na nas.

Da se povratim na sam proračun za g. 1878, čast mi je prije svega spomenuti, da ako se uzme u ruke pa se sravni sa proračunom za g. 1877, to ćemo naći, da imade medju njimi razlika, i ta leži u tom, što smo za g. 1877 votirali ukupno u ime izdatakah 3,440.000 for., dočim ove godine predlažemo samo 3,310.000 i nekoliko for. Prema tomu su izdatci za g. 1878 manji za 129.000 for. Ovi manji izdatci, koji se predlažu za g. 1878, dolaze poglavito kod pogl. III. odjel za poslove unutarnje i kod pogl. IV. Manji ti izdatci osnivaju se na tom, što se za g. 1878 nije mogla u proračun uvrstiti nikakva svota iz onih vrielah, koja su prošle godine bili upotrebljena, naime onih 63% zaostalih porezah. Naročito ovi manji izdatci, koje sam naprama prošloj godini ovdje spomenuo, dolaze pod naslovom 11. unut. odjela (gradjenje cestah) i kod naslova 3. pogl. IV. kod sveučilišta.

Svekolike potrebe, koje se tečajem g. 1878 imadu namirivati, jesu ili redovite ili izvanredne. Redovite iznašaju 2,850.535 for., a izvanredne 460.299 for. Medju izvanrednimi potrebami, vis. sabore, najznamenitija je potreba pod naslovom 9. pogl. III. „zemaljsko oružničtvo“ zatim druga je znamenita izvanredna svota pod naslovom 11. „gradjenje cestah“; a osim toga ima u poglavju IV. i V. pojedinih naslovah, većih i manjih svotah, koje se iziskuju za namirivanje izvanrednih potrebah.

Ako su ove godine manje izvanredne potrebe, zato su se povećale znamenito potrebe redovite. Naročito imam konstatirati, da je za 61.000 fr. povećana redovita potreba kod uzdržavanja cestah; zatim imam konstatirati i to, da su povećane kod svih trijuh nutrnjih odjelah zem. vlade mirovine: kod odjela za unut. poslove je n. pr. povećana potreba za mirovine na 14.000 for.; kod odjela za bogoštovje i nastavu na 40.430 for., a kod pravosudnoga odjela na 60.048 for.

Ove veće redovite potrebe, koje se za g. 1878 predlažu, moći će se pokriti tako i tim, jerbo su se prihodi umnožili. Tako se je prije svega uvrstilo u proračun u ime onih 45% kao glavno vrielo naših prihodah 3,076.000 for.; a osim toga predlaže vlada i odbor vis. saboru takodjer povećanje prihoda od svakoga pojedinoga odjela za unut. poslove 3.078 for., kod odjela za bogoštovje i nastavu 5.740 for., kod pravosudnoga odjela 7.400 for. više nego za g. 1877. Samo na ovakav način je moguće, da se veće redovite potrebe za g. 1878 mogu redovito namiriti.

Vis. sabore! Financijalni odbor razpravljao je ovaj proračun preko 14 danah, izpitivao je stavku po stavku, i kraj svega toga pomnoga izpitivanja potreboćah zemlje on nije mogao više prištediti nego 1400 for, a to zato, jerbo se je sa strane predstojnikah pojedinih vladinih odjelah dokazalo i odbor je uvidio, da su postojeće potreboće tako udešene, da se od njih nemože ništa odbiti, ako nećemo, da ili zapne redoviti tečaj uprave, ili ako nećemo, da se jedna ili druga institucija nenapusti. Odbor uvidjajući to, samo je kod jednoga naslova jednu nešto veću svotu izbrisao, a kod drugoga jednu malu. Osobito je pako odbor razpravljajuć proračun potankomu razpravljanju podvrgao neke institucije u našoj zemlji postojeće. Odbor je osobitom pomnjom n. pr. izpitivao, kako djeluje novi politički organizam u našoj zemlji; osobitu je pozornost vlade svratio na zdravstveno stanje naroda, znajući, da je zdravstveno stanje jedan od glavnih uvjetah napredku naroda u gospodarstvenom obziru. Odbor je nadalje svu pozornost posvetio potrebam glede nastave te je svratio pozornost vlade na pojedine pomanjkavosti, kojim bi trebalo doskočiti. On se je takodjer izrazio, u koliko sredstva dopuštaju, da se za odjel nastavni veće svote dopitaju, znajući, da je prosvjeta jedan od onih temeljah, na kojem se ima graditi budućnost našega naroda.

Uz sve to je odbor još stavio nekoliko predlogah, koji će tečajem same razprave doći ovamo, i koji smjeraju onamo, da se donesu zak. osnove, tičuće se budi nastave i obuke, budi fizične strane našega naroda; o njih biti će rieč onda, kad se predje na spec. debatu. A za sada razloživ u kratko izvješće odbora, molim, da se izvoli primiti za podlogu specialne debate.

Predsjednik: Generalna debata počimlje. Ona gospoda, koja žele u njoj rieč uzeti, neka se najave kod g. bilježnika dra. Lončarića sa naznakom žele li za ili proti govoriti.

Rieč ima g. zast. dr. Vrbanić.

Dr. **Fran Vrbanić**: Vis. sabore! Da sam tako sretan, te da pripadam onoj stranci visoke ove kuće, možebit bi se većim pouzdanjem upustio u razpravu proračuna predloženog za godinu 1878., ne možebiti s toga, što bi za razvoj svojih mislih imao čvršće uporište u većini hrvat-

Digitized by Google

skoga sabora, već s toga, što je jedva koj nazor tako stalno usadjen u srce mnogih kao što misao, da protivnik većine saborske samo zato govori proti kojemu po vladi ili toj većini predloženomu predlogu, jer da to tobože sobom donosi oprieka, u kojoj opozicija stoji prama jednoj ili drugoj. Nu mogu vas, gospodo, uvjeriti, da nije to razlog, koj me nuka izjaviti se proti predloženomu proračunu, već su to uzroci takovi, koji imadu svoj izvor u mojem podpunom unutarnjem osvjedočenju, te koji bi me sklonuli izjavit se proti predloženoj osnovi i onda, kad bih imao čast pripadati većini ove visoke kuće.

Prije svega mi se čini, gospodo, da osnova, predložena visokomu saboru, akoprem se nazivlje proračunom, u istinu nije državni proračun u pravom i znanstvenom smislu rieči, već je, ako mi dopustite, da se vulgarno izrazim, neki „Kostenüberschlag“, koj se kretati smije u granicah točno označenoga dohodka, koj se prekoračiti niti smije niti može. Bilo bi drzovito od mene htjeti visokomu saboru dokazivati, da je i teorijom i praksom ustanovljeni zadatak proračuna, prije svega brojevno ustanoviti potrebu države u svrhe njezine uprave, a zatim u brojevih opredieliti sredstva potrebita za podmirbu te potrebe; prema tomu da imade svaki proračun dvostruki sadržaj, s jedne strane na zakonu osnovane dohodke, a s druge strane po upravi zahtievane izdatke. A kako je, gospodo, u tom pogledu s našim proračunom? I on ima, kako se svaki član ove visoke kuće uvjeriti može, dvostruki sadržaj i kod njega se, kako nam dokazuje razprava financijalnoga odbora, opredieljuje prije svega potreba, a onda istom pokriće; pa ipak, gospodo, koja razlika medju našim proračunom i proračunom drugih državah, razlika koja nije možebiti samo formalna, već koja u svojih posljedcih duboko zasieca u život naroda! Mi imademo uslied nagode, koju ste sklopili s kraljevinom Ugarijom, u procentih točno opredieljen i fiksiran dohodak, koj se dohodak, dok postoji nagoda, nikako i nikojim načinom povisiti nemože, pa bila naša potreba kolika mu drago; iz toga, gospodo, sliedi, da se kod nas neopredieljuje dohodak prema potrebi, već da se isto tako kao što u svakoj dobro uredjenoj obitelji uredjuje potreba prema dohodku. Uslied toga nastaje prije svega formalna posljedica, da je kod razprave našega proračuna najnaravnije i najlogičnije, da se prije svega u pretres uzme pokriće, da se zna, što se potrošiti može, a zatim, što je od najvećega zamašaja, da mi za životne potrebe našega naroda nemožemo učiniti niti ono, što je najnuždnije i najpotrebitije, jer si nemožemo dohodak niti za novčić povećati. Dokazom tomu neka služi, što se je reklo u financijalnom odboru, kad se je za unapredjivanje stočarstva zahtievalo mjesto 8000 for. 20.000 for., da bi to istina dobro bilo, ali da neima pokrića. I tako se, visoki sabore, proračun kraljevine Hrvatske izvrnuo iz proračuna državnoga, kojim bi morao biti, u proračun takav, koj je po formi svojoj posve sličan proračunu privatnomu, dapače, gospodo, proračun koje obćine ili kojega grada odgovara više pojmu i znamenovanju budgeta, nego li ovaj naš, jer se tamo nametom dohodci prama potrebam povisiti mogu, kako je to nedavno učinio i grad Zagreb. Nu, gospodo, još je jedna okolnost, koja nam obzirom na ono, što malo prije spomenuh, oduzimlje svaku podlogu daljnjoj razpravi. Koncem godine 1877. prestala je financijalna strana nagode, koju ste sklopili s kraljevinom Ungarijom; što će i kako će biti u buduće, to još ustanovljeno nije, tako da mi neznajuć, koliko će nam milost Magjarah udieliti, neznamo, koliko ćemo moći potrošiti za naše potrebe. Da nećemo dobiti više od 45%, to je, gospodo, ja mislim, posve sigurno, a hoćemo li dobiti toliko ili manje, to će s veće strane ovisiti o vašoj muževnoj i odlučnoj obrani, koja, bože daj, da bude jača i bolja od obrane, kojom ste dosada branili prava Hrvatske. (Na galeriji: Živio! Predsjednik: Molim gospodu na galeriji, da se mirnije vladaju, inače ću strože mjere upotriebiti.) Pak buduć da je obzirom na naše okolnosti ne samo logično i naravno, nego i potrebito prije svega znati, koliko će se moći trošiti, a mi toga neznamo, to po mojem sudu nestaje svake podloge za razpravu proračuna i negledeć na to, da bi mi u nadi, da ćemo dobiti onu svotu, koja je u osnovi označena, mogli doći u gospodarstvenu nepriliku, iz koje se ili nebi nikako ili samo težkom mukom mogli izbaviti.

Još je jedna točka, koja me s ovim predložonim proračunom sprijateljiti nemože te koja čini, da se na razpravu proračuna mnogo više vremena potroši, neg li je potrebno i po samu stvar koristno. Promatrajuć naime potrebe izkazane u ovom proračunu, uviditi ćete, gospodo, na prvi mah, da su one naravi dvostruke, jedne od njih takove su, da su one uredjene posebnim zakonom, te da se samim zakonom o proračunu te potrebe ni povisiti ni umanjiti nemogu, već da se one u proračun onako uvrstiti imadu, kako to taj specijalni zakon odredjuje. Te potrebe po mojem sudu nemogu podpadati godišnjoj dozvoli parlamenta, one se imadu samo kao sadržaj državnoga računa saboru predložiti, a sabor može, vidi li netemeljitost tih potrebah kod predloga ovoga diela proračuna, preduzeti potrebite korake, da se posebnim zakonom te potrebe promiene.

Druga vrst potrebah jesu one, koje niti su osnovane na posebnom upravnom zakonu, niti na kojem stečenom pravu, već koje vlada specijalno svake godine predloži, te koje je ona vlastna podmirivati samo onda, budu li joj te potrebe votirane i samo dotle, dokle traje kriepost odnosnoga proračuna. Samo takovi izdatci sačinjavaju pravi objekt i pravo proračunske razprave, samo takovo razdieljenje proračuna pruža jamstvo, da se svako godine jedna te ista stvar neće ponavljati i da se i onako kratko vrieme, koje je ovomu saboru odmjereno, neće bez potrebe gubiti. Ja držim s toga, da bi i radi ekonomije s vremenom i radi jasnosti i pregleda same stvari osobito

Digitized by Google

željeti bilo, da visoka vlada u buduće proračun ovako uredi, te da se prema tomu i razprava o samom proračunu ovako udesi.

Prelazeć na sam unutarnji sadržaj predloženoga proračuna, podpuun sam si sviestan, da je za cielokupnu funkciju narodnoga zastupstva i za čitavi javni život države razprava o proračunu od najveće vriednosti, jer se njom pruža zastupstvu sgoda izjaviti se o cjelokupnoj državnoj upravi.

Ja sam, visoki sabore, u sjednicah odbora financijalnoga imao sgode čuti, kako se je visoka vlada izjavila, da je uprava jeftinija, da je uprava dobra, da posao nigdje nezapinje, da narod od uprave koristi ima, jedino da kod obćinah nije rezultat tako povoljan kao kod podžupanijah. Ovaj je sud crpio presv. gosp. predstojnik unutarnjega odjela, kad je nedavno putovao po domovini. Ja se iz dna srca radujem, da je visoka vlada u osobi presv. g. predstojnika već jedanput sašla u narod, samo žalim, da to prije učinila nije, a veseliti ću se, ako ona to jako često učinila bude. Nu ja žalibože gornjega suda izreći nemogu a to zato ne, jer uspjeh države sudim po faktičnoj koristi, koju narod od nje ima, i po faktičnih rezultatih, koje je uprava postigla kod naroda, radi kojeg i za koj ona postoji, koja iztraživanja dovode me do posve drugoga suda, nego li ga ima presvietli gospodin predstojnik.

Prije svega mi se je svrnuti na žiteljstvo. Bez dvojbe je, gospodo, žiteljstvo nesamo jedan od najvažnijih, nego i u istinu najvažniji faktum unutarnjega života države, jerbo je žiteljstvo izraz moći i snage državne; ono je temelj gospodarstva državnoga; država sve, što čini, čini upravo za žiteljstvo, jer da neima njega, nebi bilo ni same države. Žiteljstvo svake države jest rezultat svih onih faktorah, koji na blagostanje i na snagu pojedinacah uplivaju, ono je u svom broju očit i jasan znak onoga, što država u svojoj unutarnjoj upravi za to žiteljstvo radi i posluje. Kako je, gospodo, kod nas u tom pogledu, ja s užasom nekim spominjem rezultate o mieni žiteljstva u našoj domovini. Evo ih:

godine	rodilo se dušah	umrlo dušah	više umrlo	u postotcih umrlo više
1871.	47.055	56.979	9.924	21·1
1872.	41.604	56.116	14.512	34·8
1873.	50.050	58.357	8.307	16·5
1874.	48.740	56.192	7.452	15·3

Ovakovog pomora nigdje neima, jer dočim je u čitavoj Evropi pomorni broj 42, u Rusiji 27, u Ugarskoj 29, u Cislitaviji 30, u Italiji 32, u Njemačkoj 33, u Španiji 35, u Francezkoj 36, u Belgiji 40, u Britaniji 47, iznosi kod nas taj pomorni broj 20·29. Pa kad gg. uzmemo na um, da nisu krive toliko epidemije, jer je od svih umrlih od epidemijah umrlo poprieko oko 16—20 postot., a od ostalih neepidemičkih bolestih 80—84%. Ovo je gospodo pojav tako grozan, da će tugom napuniti srce svakoga rodoljuba, te vladu strogo opomenuti, da politici žiteljstva veću pomnju i brigu posveti; jer bude li gospodo svake godine ovako silan deficit na najplemenitijem kapitalu, na životu ljudskom, to možete proračunati unapred, kad će nestati Hrvatah i Hrvatske. Istina je, gospodo, da se gornji podatci protežu do godine 1874., kako je bilo godine 1875. i 1076. to još točno iztraženo nije, čini mi se medjutim, da se je god. 1876. ovaj pojav popravio, nu gornji rezultati tako su zli, da treba uztrajnoga rada u svih granah unutarnje uprave, da se to zlo odkloni.

Zato pako gospodo nije dosta raditi u pisarni i rješavati akta, nije dosta očistit stol svih zaostatakah ili otići na ovu ili onu komisiju i zaračunati si dnevnice, već je od potrebe ući u srce naroda, razgledati njegove mane i nevolje, njegovu tugu i žalost, te narod ljubežljivo opomenut, podučit i uputit, pa ako to nekoristi, upotrebiti i sredstva strožja. Kod nas gospodo to se nečini, ili ako se čini, to biva riedko gdje; nu budimo pravedni; političkomu činovniku uz okolnosti, kakove su sada, često putah tu nebrigu zamjeriti nemožemo, jer je posao u podžupanijah toli ogroman i pisarija toli velika, da oni to svladati nemogu, makar gosp. predstojnik Živković i tvrdi, da će podžupanije do konca veljače riešiti sve zaostatke, jer ja znam, da o samih zadružnih poslovih imade toliko posla i toliko aktah, da se oni za 10 godinah riešiti neće.

Kad sam već kod žiteljstva, mogao bih se gospodo osvrnuti na moralitet ili bolje nemoralitet, koj vlada u našem narodu, te koj je takodjer jedan izmedju uzrokah gornjemu žalostnomu pojavu, nu nediram pobliže u to delikatno pitanje, ali toliko mogu reći na temelju znanstvenog iztraživanja, da broj zločinstvah i kažnjivih činah neprekidno raste. Ja doista nisam privrženik policajnoga sustava, ali moram ovdje reći, da riedko tko u tom pogledu vrši svoju dužnost, jer što ćete gospodo boljeg dokaza, nego kad u jednoj dosta malenoj župi na selu imade 90 konkubinatah i to medju bližimi rodjaci.

Pogledajmo, gospodo, narodno-gospodarstveni život naroda, tu ćemo vidjeti, da nam je polje isto tako crno kao kod žiteljstva, te da je upravo zlo gospodarstveno stanje jednim od glavnih uzrokah nazadku žiteljstva. To stanje nije mogao crnije i istinitije nitko narisati, nego li ga je narisao u financijalnom odboru sam predstojnik unutarnjih posalah, kad je rekao: potraje li ovako, da će nas za pet godinah snaći bankerot, a već sada da bi mogli likvidirati. Ja se gospodo neću upustiti u potanje razglabanje naših žalostnih gospodarstvenih odnošajah, naših jadah i nevoljah, jer vam je gospodo, koji živite u samom narodu, bolje poznato nego meni; spomenuti ću samo za ilustraciju naših gospodarstvenih okolnostih jedan primjer. Effektivni prirastak hypotekarnih dugovah na svih nekretninah u Hrvatskoj i Slavoniji iznosio je godine 1865. do 1871. 12,792.654 for., a od god. 1872. do konca 1874, dakle za 3 godine 7,764.642 for. Ako neuzmemo u račun

Digitized by Google

županije bjelovarske, koja je uračunana g. 1872.—1874., to su u Hrvatskoj i Slavoniji prirasli za deset godinah tereti za 20,364.377 forintih, jer je obterećenje iznosilo 42,926.025 for.. a raztere ćenje 22,579.648 for. Kako vidite, gospodo, ta su tereti u prvoj periodi narasli za 52%, u drugoj za 41%. Na jednu hektaru zemljišta prirastao je pako teret u prvoj periodi za 6, a u drugoj za 3 for. Ovo je gospodo prirastak tako ogroman, da ga nenalazimo u Cislajtaniji u nijednoj pokrajini.

Broj ovršnih prodajah kod nekretninah poskočio je od god. 1865. do god. 1870. za 221%, a god. 1874. napram 1865. za 184%; da je gospodo u istom razmjerju poskočio novčani iznos, koj je unišao od prodanih nekretninah, nebi taj pojav bio možebiti tako užasan, ali ovako, kad je god. 1874. napram god. 1871., taj iznos pao za 9 postot., tada je to gospodo znak nezdravih gospodarstvenih okolnostih, tada je to opet dokaz, kako nekretnine s jedne strane u velikoj množini pod ovrhu dolaze, a s druge strane, kako se one prodavaju izpod procjenbene vriednosti. Meni je poznato, da je prva hrv. štedionica u Sisku kupila na licitaciji kuću sa zemljištem, na koje je ona pozajmila 300 for., koja je dakle bila vriedna barem 900 for., za 5 forintih; ja sam gospodo čuo od jedne službene osobe, da je u belovarskoj županiji prodan jedan vinograd za jedan novčić. Pak ako gospodo još uzmete na um, kako se svake godine porez sve to strožije ućeruje, kako kod občinah porezni zaostatci sve to više rastu, kako su oni već sada nadmašili svotu od 6 mil. for., tada držim, da vam netreba boljega komentara, u kakovoj se financijalnoj nuždi nalazi naš narod, kako je siromaštvo sve to veće, te kako su gospodo rezultati uprave na narodno-gospodarstvenom polju slabi.

Pitat će se svaki rodoljub: A gdje je uzrok toj nevolji, propadanju naroda? Ja ću se gospodo iz dna srca veseliti, bude li visoka vlada izpitivanjem svih okolnostih nastojala uzroke toj nevolji potražiti, nu neka mi, visoki sabore, bude dopušteno moje misli o tih uzrocih razviti.

Ja prije svega držim, te sam iz dna duše osvjedočen, da je ovomu zlu poglavito kriv naš državopravni položaj, naša ovisnost od Ugarske. (Na galeriji odobravanje. Predsjednik: Molim gospodu na galeriji po drugi put, neka se mirno vladaju. Ako to još jedanput učine, ja ću dati galerije izprazniti.)

Nijedan zakon, gospodo, nedodje svietloj kruni na sankciju, dok neprodje kroz sito i rešeto ugarskih državnikah, kojim je prije svega na srcu „salus Ungariae“, te koji, ako i nekažu očito, a ono sigurno zazornim okom motre svaki kulturni i materijalni razvoj Hrvatske, jer su i oni kao što i mi svi uvjereni, da je svaki napredak naše domovine jedan korak napred k njezinoj slobodi i neodvisnosti. (Živio! na lievoj.) Ta je okolnost razlogom, da se mnoga naša nastojanja, polazila ona od sabora ili od vlade, razbiju o odporu Magjarah, te da se mnoge reforme ili moraju sasvim zapustiti ili izvesti onako, kako je peštanskoj gospodi po volji. Taj naš državopravni položaj donosi sobom, da mi stenjemo pod pritiskom ugarskih teretah i dugovah, koje mi našimi žuljevi pripomažemo u istinu plaćati, ali od kojih žalibože ne samo da neimamo nikakove koristi, već često puta štetu i povredu naših interesah. Taj naš državopravni položaj donosi, da se uprava takozvanih zajedničkih posalah i u našoj domovini uvadja bez obzira, da li ona odgovara potrebam i faktičnim okolnostim našega naroda. Sjećam vas, gospodo, samo na upravu poreza, pod kojom naše občine stenju i jauču, te koja nam upravo nedopušta, da občine onako uredimo, kako bi odgovaralo našim okolnostim i našoj koristi.

(Medjutim zamieni predsjednika na predsjedničkoj stolici podpredsjednik Mirko Hrvat.)

Taj naš državopravni položaj donosi, da mi za naše najnuždnije potrebe nemožemo smoći ono, što trebamo, već da potrošiti možemo samo ono, što nam se dade, pa bilo nebilo dosta, te da svaku krajcaru, što ju možebiti na strani imademo, pred Magjari tajiti i sakrivati moramo. Ja gospodo niti sam zvan niti sam vlastan ikog odsuditi, što se nalazimo u tom položaju; o tom neka sudi historija, a kad bi mi Bog udielio tako dug život, da taj sud doživim, ja ću se doista radovati, nebude li ona osudila one, koji su nas u taj položaj doveli.

Drugi je razlog našemu zlu, što su mnoge reforme u nas izvedene prije, nego li je narod pripravljen na nje. Mislim tu prije svega zadružni zakon. Zadružnomu zakonu onakovomu, kakav jest, nije bilo mjesta po mojem sudu dotle, dok se nije povisila privreda našega naroda, dok se nije uredio agrarni kredit, dok se nije uzdiglo ratarstvo, razvila industrija i obrt, dok se nije uredila politička i sudbena uprava. Ovako gospodo obteretili smo tim zakonom i sudstvo i upravu, koji bi svoju djelatnost drugoj radnji bolje i izdašnije posvetili; ovako gospodo unapredili smo tim zakonom pauperizam i uzdrmali poreznu snagu naroda.

Treći je razlog pomanjkanje prave upravne politike u našoj vladi. Ja držim, da bi se djelovanje svih trijuh odjelah naše vlade imalo razvijati harmonično, da bi zakon i naredbe, proizašle iz jednoga odjela, imale uviek podupirati zakone i naredbe drugoga odjela, te da bi prije svega imao svojimi reformami na vidjelo izaći onaj odjel, koj će stvoriti podlogu za reforme drugoga odjela. Pa kao što n. pr. s podpunim priznanjem spomenuti moram nastojanje pravosudnoga odjela za reforme u sudstvu, tako opet s druge strane držim, da bi se mnogo veća briga imala posvetiti unutarnjoj upravi, jer tu upravu narod, kao što je naš, mnogo više treba, jer se uprav unutarnjom upravom pružaju narodu oni uvjeti za njegov razvoj, koje si on sam pribaviti nemože. Dovodi me gospodo na ovu misao prama našim okolnostim nerazmjerno velik trošak, koj se troši za pravosudje. Po našem proračunu za godinu ovu iznosi trošak za pravosudje 38.15%, a za

Digitized by Google

unutarnju upravu 42.41% od ukupnoga troška. U drugih državah, koje su daleko naprednije od nas, nije taj trošak tolik. Ja sam na oko uzeo samo neke države, te sam u račun uzeo samo one troškove, koje se troše na one izdatke, za koje troši i naš proračun, te sam pronašao, da od tih troškovah troši za pravosudje n. pr. Italija 35%, Prusija 31%, Cislitavija 32%, Belgija 20%, Bavarska 25.2%, dočim na unutarnju upravu, uzev ju u onom obsegu, kao što je naša, troši Italija 47%, Prusija 47%, Cislitavija 44%, Belgija 42.2%, pa ipak gospodo svim tim državam netreba unutarnje uprave toliko koliko nam, jer uvjeti za razvoj državljanah tamo u mnogo većem obsegu već postoje, nego li kod nas. Budi daleko gospodo od mene prigovor, da se protivim današnjoj uredbi sudstva, bože sačuvaj, ja uvidjam i podpuno shvaćam njezinu korist; ali shvaćam s druge strane i to, da će svaki veći razložno i koristno uloženi trošak u unutarnju upravu i za upravu bogoštovja i nastave biti povodom, da će se troškovi za pravosudje moći smanjiti.

Ja gospodo neću prigovarati sustavu političke organizacije, da mi se nerekne, da idem za novotarijami, ali ću odlučno prigovoriti današnjemu arondiranju oblastih, navesti, da je broj podžupanijah danas premalen, te da bi jih za išta uspješno djelavanje moralo biti barem toliko koliko i kotarskih sudovah, ja, dokle toga nebude, dokle svaki od upravnih činovnikah od najvišjeg pak do najnižeg nebude savjestno i točno vršio svoje dužnosti, dotle se uprava neće vršiti onako, kako to sobom donosi njezin pojam i njezin zadatak.

Našlo bi se gospodo još više toga, ali neću da zlorabim uztrpljivost visokoga sabora, jer držim, da je zadatak vlade, da ona sa svimi sredstvi, koja joj na razpolaganje stoje, svojski ima nastojati oko toga, da iztraži sve uzroke našemu propadanju i našoj nevolji, da onda poprimi sva sredstva, koja će smierati na to, da se ti uzroci odklone, a u tom svom nastojanju morati će ona računati na odlučnu podporu i ove strane visoke ove kuće. Ali neka pazi i većina ove visoke kuće i visoka vlada, da si nebudu sami morali doviknuti: prekasno! (Živio! Odobravanje.)

Predsjednik: Rieč ima g. zast. Beruta:

Josip Beruta: Vis. sabore! Razprava proračunska tako je za mene važna, svojim gradivom povodljiva, svojim smierom značajna, da neprogovorim o njoj, držao bih povjereni mi mandat neizpunjen, svoju saviest obterećenom.

Ovaj put još je ta posebna okolnost, koja me potiče na rieč, što je ovo zadnji proračun naše izborne periode, te prema tomu imati ćemo mi ne samo sebi, nego i našim biračem podati konačni račun o našoj saborskoj radnji, ovu radnju omjeriti ob izborni naš program, i tim stvoriti gradivo budi za povoljni, budi za nepovoljni sud o nas. Sjećajuć na taj sud i na moguće posljedice njegove, nemam, gospodo, nikakovih pritajenih namjerah, ja pače za sebe držim se onoga suhoparnoga pravila „Mihi pro minimo est, ut a vobis judicer, aut ab humano die: sed neque me ipsum judico. . . . Qui autem judicat me, Dominus est.“ (I. Cor. 4. 3.)

Ovo pravilo, kad valja suditi ljudska djela, i tudja i svoja, čini mi se jedino valjano za svakoga, a najpače za one, koji ma kojim načinom utiču svojim glasom u sudbinu narodah. Ono bo s jedne strane zaštićuje saviest od pohlepe za laskanjem i dopadnošću, a s druge podiže do moralne snage, koja nepoznaje straha, ni onoga, što se zove ljudski obziri. Ono pravilo staje na glavu toli nedostojnoj taštini i podlosti, koli lahkoj drzkosti i malodušnosti, indi ljudskim slabostim, od kojih nezna se koja više zla tvori u širokom svietu, pak priznajmo — i u parlamentih.

S ovoga stanovišta ja odmah izjavljujem prostodušno, da kako lani tako i ljetos nemogu glasovati za predloženi proračun.

Nije mi nepoznato, da ih je velik broj medju nami, koji drže ovakovu izjavu nedosljednom, pače nepromišljenom, jer kad bi se ona obćenito prihvatila, da bi imao zapeti upravni stroj zemlje, imala odstupiti vlada, imao nastati kaos.

Ja medjutim kako nijedno od ovoga neželim, tako mislim, da ovakovimi uprav posljedicami nemora uroditi uzkrata proračuna. Osim toga pravo pretresati i odobravati proračune, sadržaje u sebi ne samo mogućnost, nego kadšto i dužnost, uzkratiti jih! Tim ustavno načelo i njegova znamenitost nije povriedjena, nego izražena i posvećena, a kamo li bi došao u pogibelj red, uprava vlade. Pače, je li uviek proračunskoj razpravi nuždna posljedica i odobrenje proračuna, tada se ustavna vladavina neluči mnogo od neustavne, osim možda komplikacijom i skupoćom, te bi tad onaj sustav zaslužio prednost, koji nekrije u sebi mogućnost uzkrate. Gospoda, koja su podrobno učila državoslovne znanosti i pronikla u duh ustavnosti, znala bi još ljepši i širji oblik dati ovomu shvaćanju.

Dokazi dakle, koji bi s ove strane branili proračun, a pobijali njegove protivnike, mislim da su krhki.

I bi li još tko na obranu proračuna prizvao u pomoć ustavnost, potrebu, napredak i red, usudio bih se odvratiti, da pored sve današnje ustavnosti i slobode stojimo mi pod jakim pritiskom, da nereknem silom; pored svega napredka gubimo stare krieposti, sve težje namirujemo svoje potrebštine, ili ih po gotovo namirivati već nemožemo; pored svega reda zalazimo u trulije odnošaje, oštrije socijalne razmirice; pored svih silnih vojskah i izvrstna oružja živimo u nepokoju, gledamo zabrinuto u maglenu budućnost.

Jest nešto, od čega danas mnogo stradaju narodi, pod čim stenju vlade, što podgriza snagu državam, osobito državi, u kojoj mi živimo.

Hoćemo li, da budemo iskreni i još patriotični, valja

Digitized by Google

nam priznati, da ovo stanje sami nesmatramo zdravim, te da izdašna promjena ukazuje se svikud željnom. Ova promjena, kako ju ja razumievam, došla bi dobro ne samo nižjim slojevom naroda, koji uprav vruće uzdiše za njom, ne samo nam zastupnikom naroda, nego jamačno i gospodi na vladinih klupah. Ali uprav ta okolnost dokazuje, da ta gospoda jedina nisu skrivila ovo stanje, da je ono plod mnogobrojnih faktorah, tudjih griehah, medjunarodnih nasiljah.

Ja, gospodo, pored svega toga, što sam izraziti protivnik sada postojećemu, ipak dvojim, bi li ikoji muževi iz naše sredine, budi iz koje stranke iz naroda na vladi bili vrstni, zla, koja nas tište, odkloniti. Zato kad zagovaram uzkratu proračuna, ne samo nesnujem meteža, nego i samo nepovjerenje, ako ga tim izražavam, izražavam ga ne osobam već obćenitim bludnjam, izražavam ga oponašanju tih bludnjah, izražavam ga izjednačenju nejednakih naših potrebah i odnošajah s potrebami i odnošaji drugih narodah, izražavam ga neodlučnosti i malodušnosti naprama silam, od kojih zlo dolazi, sve veći obseg i polet prima, izražavam ga nedosljednosti, sastojećoj u tom, da zlo medju sobom povjerljivo priznajemo, ali ga mukom puštamo, javno ga pače zagovaramo, u svoje zakonarstvo, zavode, uredbe, običaje prenosimo, i ako nam se to gdje spotakne, s negodovanjem, pače ljutinom to susretamo.

I to je, gospodo, na što bih ja rado vašu pomnju svratio, što bih želio uzkratom proračuna odstraniti, ili bar kano zlo, kano ubitačno naroda, vlade i sabora nedostojno označiti.

Ima i takovih vam poznatih zalah, nepravdah i protuzakonitostih, proti kojim vi velite, da bi bio slab i bezuspješan vaš glas i tim se misle ista zla, nepravde i protuzakonitosti ako ne opravdati, to bar izpričati. Ali je prvo neumjestno govoriti o slabosti i bezuspješnosti glasa, koji se ni javio nije, ili bar valjano ne, a drugo čini se meni nešto i smjelom ta apodiktična tvrdnja, jer gdje ima na okupu mnogo glasovah, pak ih se nekoliko podigne složno i dostojno na obranu zakona, istine i pravde, pridruže im se i drugi, ako ne danas, a ono sutra ili posutra, ako ne dobre, a to zle volje, osobito ako je glas naperen proti zajedničkomu zlu, napokon treće iza riečih mogu još sliediti djela, pak recimo, da ostane sve bezuspješno, za muževe dostojne toga imena, velik je jur dobitak sviest izpunjene dužnosti, obranjene osobne i narodne časti. Našemu narodu bila bi ako ne olakšica, a to svakako nemalena utjeha, kad bi vidio, da mnoge uvrede, krivice i prekomjerni tereti, koje podnositi mora, nisu mu nametnuti mučanjem ili glasovanjem njegovih zastupnikah, da su ga ovi muževno ako i zalud nastojali od njih obraniti.

Poznavajuć dobro naše odnošaje, poznavajuć saveze i disciplinu, koja saveze zaklanja, ja gospodo znam, da će i ovim mojim riečim' biti valjda jedini plod sviest izpunjene dužnosti. Meni se čini, da smo mi kao bolestnik, koji svoju bol uvidja, rado bi takodjer ozdravio, ali privezan svakojakimi obziri i navadami, koje možda i njegovoj udobnosti momentano prijaju, krati se udovoljiti zdravstvenim propisom, pače i na svježi zrak izaći.

Ovaj pojav, i druguda vidan, neda se istina opravdati, ali se razjasniti dade onim unutarnjim neredom i protuslovjem, koji u naravi ljudskoj vlada. Mi ljubimo istinu, rado ju slušamo i sliedimo, ali samo dotle, gospodo moja, dok nas nekori, dok neodkriva naše nedostatke, naše zablude i nemare. Osim toga hoće da se u našoj sabornici udomi još jedan loš običaj, neosnovan na nikojem poslovniku ni izbornom redu: pazite ne što, nego tko je govorio. Samo kroz neke zastupnike, samo iz nekih krugovah ili klubovah može se istina, zakon i pravo bar s nekim uspjehom ili nadom u uspjeh javiti. Ipak bi se to moralo u vlastitom domu, za vlastito dobro i od ukupnoga zakonodavnoga tiela i od organah vlade tim brižljivije izbjegavati, što se vi, gospodo, tužite, ili bar neuspjeh vaše radnje u tudjini upravo tom krivicom izpričavate.

Označiti mi je sad pobližje razloge, s kojih ja nemogu glasovati za predloženi proračun. Ja ću biti u svom razlaganju tim iskreniji, što držim, da pojedini zakon niti je skrivio, niti može pomoći ukupnoj našoj biedi, već svi izvori naših nevoljah, svi izgledi spasenja dadu se najsgodnije odgaliti u proračunskoj razpravi. U njoj se ima zrcaliti sve djelovanje vlade i sabora, kao i način toga djelovanja; u njoj ima vladavinski sustav izdržati svoju kušnju, ili pred narodom kao nevaljan i poguban biti žigosan. Pokaže li se ovo drugo, tad molim, gospodo, izvolite prosuditi, s kakovom savjesti mogao bih ja, s kakovom u obće narodni zastupnik trošiti milijune narodnoga novca na ovaj vladavinski sustav, utvrdjivati taj sustav, nevolje u narodu njim širiti, jer to mislim da znači tad glasovati za proračun.

Kad je ono prije nekoliko godinah absolutna vladavina zamienjena ustavnom u našoj monarkiji, pravedno se poradovaše narodi, postavši gospodari svoje sudbine, suvlastnici suverene moći. Do tad se je sav uzrok pravih i izmišljenih nevoljah, sva mržnja radi njih obarala na vladavinski sustav, te se je moralo misliti, da novi, ustavni predstavnici vlasti i zakonodavne i upravne olakšati će ili bar neotežčati breme jadah, izmiriti narodnosti, blagostanje narodah povisiti, pravnu sviest i moralno čuvstvo pojačati pravednimi, medjusobno ugovorenimi načini, sglobove državnih udovah iznutra čvršće pripojiti, a izvana moć i ugled monarkije podići. Kako su ovi zahtjevi bili u sebi opravdani, tako i vladavinski sustav i njegovi predstavnici imali su samo izpunjenjem ovih zahtjevah dokazati svoju sposobnost, vriednost i čistoću svojih namjerah. Tko je smio o tom i podvojiti? Ta novi vlastnici bili su pretežno, i sami se nazivali prijatelji puka, i je li se koji po rodu i stališu medju njimi lučio, po duhu i težnji bili su jedni.

*

Digitized by Google

Jesu li ove nade izpunjene drugdje, jesu li izpunjene kod nas?

Gospodo! Jedan osvrt na monarkiju i njezine narode, jedan pogled na državno gospodarstvo, jedan pomišljaj na odnošaje unutarnje i vanjske, i mi ćemo si morati odgovoriti — ne. Parlamentarizam naš, ili da bolje reknem zastupnici toga parlamentarizma ne samo da nisu medjunarodnih oprekah izravnali, pomirbu i slogu stvorili, ne samo da nisu narodnoga blagostanja podigli, unutarnje odnošaje utvrdili, a vanjskim poštovanje pribavili, nego su u svem tom protivno polučili. Vi znate, da ima visokih i najviših parlamentarnih viećah, u kojih starodavne, ugledne i po monarkiju vrlo zaslužne kraljevine nisu zastupane, u kojih i jedna polovina našega naroda neučestvuje, a neke zemlje u tih slobodoumnih, ustavnih institucijah samo svoje vapaje odavaju; vi znate, da su novčane potrebe u državnih proračunih u ovo kratko i mirno vrieme mal ne još za jedan put povišene, podanci u naših poreznih knjižicah za toliko pomnožani; vi znate, da se dugovom već skoro za brojeve nezna, da poimence u monarkijskoj poli, kojoj smo mi privaljeni, narasli su u isto vrieme ti dugovi pored svih povišenih porezah, pored prodanih državnih dobarah, do više stotinah milijunah; vi znate, da socijalni i materijalni odnošaji osobito u našoj zemlji udarili su jako natražke; vi znate, da u sklapanju medjunarodnih ugovorah slabo se pazi na volju i potrebe nekoč ugledne monarkije, da u obće naš ured za vanjske poslove vrlo je stegnut u svom djelovanju, stegnut izvanjskimi silami, stegnut unutarnjimi faktori uslied jednostranih shvaćanjah, uslied krivih podlogah, na kojih je podignut i osnovan vladajući politički sustav; vi znate, da je susjedna jedna vlast, ako ju mogu tako nazvati, po više putah silovitim načinom, a nekažnjeno i bez svake zadovoljštine prekoračila našu granicu, poharala imetak i poubijala naše ljude, premda naš narod za vanjsku sigurnost daje mnogo hiljadah svojih najboljih sinovah i bar dva put toliko milijunah novca godišnje, koliko ih ovaj proračun za sve potrebštine naše zemlje izkazuje; vi znate, da u ovoj nevolji, da nebude bilo osobne milosti i blagodarne desnice našega prevedroga vladara, bio bi jauk i lelek naše sirotinje skroz neutaživ.

Istina, gospodo, da se ob ovih nevoljah rado i navlaš šuti, ili se stanje još dobro i povoljno predstavlja, za što se uvjek nadje vrstnih govornikah i pisacah, službenih i neslužbenih. Tako biva u Cis-, tako u Translajtaniji. Podkupljeno novinstvo, koliko od njega visi, pomaže izvraćati pojmove, prikrivati istinu, uvjek svježimi frazami obmanjivati obćinstvo. Dodju li gospoda kad u tjesnac, gdje ipak moraju priznati istinu, tad „nužda“ i „prisilni položaji“ opravdavaju opet sve. Pravo govoreć, naš parlamentarizam znači: imati narodna zastupstva i narodne vlade, a neimati narodnih milovateljah, govoriti mnogo o napredku, a gledati divljanje socijalnih odnošajah, slušati neprestano liepe govore o slobodi, a vidjeti robove svojih i tudjih strastih, biti sve više stezan u opravdanom užitku, u posjedu, u vlastničtvu, pravdati se vjekovito i nagadjati u ime naroda, a proti volji i pravim potrebam naroda griešiti, plaćati mnogo — vrlo mnogo, a nepitati zašto, stvarati nužde, pak nuždami opravdavati nove nužde.

To su plodovi moderno-liberalne ere, to prokletsvo našega vremena, to plaća odmetničtvu od vječnih, bogom posvećenih i svietu darovanih istinah. Gospodo zakonodavci! Zakona i duha evangjeoskoga to u gospodarstvu, to u zakonodavstvu državnom nikad i ničim nenaknadiste. Sreća po sadanje vlastodržce, da su još prilično dosta našli u narodah tudje priskrbe, stare glavnice i moralne i materijalne, mislim vjere i podaničkih kriepostih, pak drugoga dobra. Da toga nije, neznam, kako bi im se godilo, te bi li mogli i ovako vladati?

Ima još jedna rieč, kojom moderni vlastodržci prave mnogo dima. Da se tim manje bude moglo sumnjati ob izvrstnosti svega, što oni rade, i množine milijunah, koje oni svojimi proračuni za taj rad traže, da tim laglje dobiju sankciju, oni svoju državu nazivlju „pravnom“, što se i u našoj sabornici dosta putah čuje. Razgledav ipak pomno i nepristrano sve pojave našega državnoga života, neće biti i nepravniku težko, pravedno ocieniti ovaj naziv države.

Što se mene tiče, ja scienim, da svaka država po svom postanku, pojmu i zadaći ima biti pravna, osobito što se tiče unutarnjega njezina djelovanja, po ciljevih i po sredstvih strogo pravna, to jest ravnana po absolutnoj ideji istine i prava, po neumoljivoj logici moralnoga zakona. Koja to nebi bila, ona nezaslužuje ni imena države; ona je čopor ljudstva i hrpa blaga miešana po samovolji i pravu jačega. Naziv „pravna“ bio bi po tom za razliku samo u toliko opravdan, u koliko ima i takovih državah, koje svojoj zadaći neodgovaraju. Ali kako se u naše doba običavaju žalibože stvari krstiti nepravim imenom, tako biva i ovdje; hoće se naime pukim pridjevkom dati i naknaditi ono, čega u istinu nema.

Ova razmatranja, visoki sabore, nespadaju strogo simo, a bila bi od mene i nemala preuzetnost, toli ugledni skup narodnih zastupnikah i prosvietljenih dostojanstvenikah poučavati o svojstvih i ciljevih države. Ali kad se pita za ovaj naš makar i vrlo čedni proračun i za milijune znoja i žuljevah, koje naš narod daje ne samo za naše, nego i zajedničke poslove, tad ćete, gospodo, i vi opravdanim priznati nastojanje vašega druga, da pobliže potražuje, kako ta država vrši svoju zadaću u obće, a napose prama našemu narodu. Jer ako igdje, to je ovdje na pravom mjestu ono: „do ut des“. Tko nevrši dužnosti, gubi pravo tražiti vršenje dužnosti. (Odobravanje.)

I u tom potraživanju na kakve ćemo pojave naići? Nam je poznato, kako bi od prilike narodi prostrane naše monarkije i po individualnoj svojoj posebnosti, i po

dvostranih ugovorih, i po historičnom pravu, stranom i po najnovijih ustavnih zakonih imali biti ravnopravno u jednu organičku cielost u najvišjih državnih zadatcih uskladjeni. Je li u „pravnoj“ državi tomu udovoljeno, ili se nastoji udovoljiti? Nisu li tuj protupravni odnošaji, podredjeni položaji, značeći gospodovanje na jednoj, službovanje na drugoj strani? Mi imamo najnovijih svetćanih zakonah, gdje nam se je puno toga stranom zajamčilo, što imasmo, stranom obećalo, što nemasmo. Što je od tih jamstvah i obećanjah u „pravnoj“ državi? Ja bih mogao na dulje govoriti, što je od zajamčenoga nestalo, ali ne što je od obećanoga postalo. (Živio!)

„Pravna“ država je dokinula stare povlastice, ali ona neprestano uvadja nove. Ima u njoj porezah, koji su samo za neke izmišljeni; ima drugih, koji se od dohodka ma kakova traže, ali ne od svakoga; ima opet trećih koje svatko plaća, ali ne jednako, već prema milosti jedan manje, prema nemilosti drugi više. Govoreć o novih povlasticah, reći mi je još, da si pravna država po svojih financijalnih organih i dosudjuje i utjeruje mnogovrstne pristojbe i globe, pak i u slučajih dvojbe, prieporа ili još očite nepravde, nema ona sudca, već sam tužitelj i sudi. Tko bi znao sve suze i prokletstva, što tom povlasticom odplove u njezine blagajne. Oštećenik, kad bi se i mogao drugomu redovitomu sudcu, osim tužitelju pritužiti, kad bi se napokon i od ovoga mogao nadati skoroj i pravednoj riešitbi, odriče se u mnogih slučajih utoka radi dangube i troškovah s utokom skopčanih. Tužac bo u nijednom slučaju nije dužan naknaditi te troškove i dangubu oštećeniku. Ovako se, gospodo, sbiva nam, koji znamo nešto reći i napisati, a što neukoj prostoti? Ovdje još nije kraj povlasticam. Mjesto starih privilegiranih committed stališah zar se neuvadjaju pomalo novi — samo s manjim pravom, s većim poniženjem ljudskoga dostojanstva — ne radi osobnih vrlinah, ne radi vitežtva i junačtva, ne radi osobito važna zvanja, već radi težine novčane vriednosti. Uz stvaranje ovakovih povlasticah na jednoj, lišeni su na drugoj strani i kane se još dalje lišiti neki stališi obćenitih pol. pravah, makar da su članovi tih stališah visoke škole izučili, makar da zauzimlju u ljudskom družtvu važna mjesta, makar da ljube svoju domovinu, te su voljni i uz bogato izkustvo vrstni, usluge joj u zakonodavnom radu učiniti. Ali su oni zakonom iz toga rada izključeni. „Pravna“ država smatra neke svoje državljane a priori podkupljive, nesdušne, do nepravde sebične. „Pravna“ država očito se odriče — ona zna zašto — svake vjere i savjesti, ali njezini državljani, kad joj imaju očitovati svoje dohodke, imaju biti „vjerni i savjestni“; pravna država, koliko do nje stoji, triebi pozitivnu vjeru i njezin upliv iz svojih učilištah i uredah, ali prisegu traži za sebe i od svojih urednikah i od drugih; u svojih zakonih, premda sama bezsavjestna, ona ipak s tudjom savjesti računa, dokidajuć u važnih kaznenih slučajih positivno propisani postupak, te prepuštajuć sudcem, a osobito državnim odvjetnikom, da po svojoj uvidjavnosti i savjesti rade, dočim opet drugimi zakoni hoće da redi javne odnošaje vjerske i poslove savjestne. Pravna država brižno se skrbi za splendidnu dotaciju jednih javnih službenikah, dočim druge, kojih zvanje je možda važnije i osposobljenje skupocjenije, tare nevoljom i stradanjem. Pod egidom pravne države vriedjaju ili stežu se prava ovlašćenih, i od nje starijih organizamah — u stvarih, u kojih ista zakodavna vlast nije vlastna sama i naprečac razpolagati. Tako su i najnovijim škol. zakonom u pravnoj državi povriedjena prava obitelji, obćine i crkve, te od naših pučkih školah postalo je preko noći nešto drugo, nego što su one po misli i volji njihovih osnovateljah bile, i imale biti. Mnoge obćine, a mislim i neki tadanji zakonodavci, neznajući s prvine same, što znači taj zakon, sad bi mu se rado obranile, ili bar gdjekoje mu rtove odkinule.

U pravoj državi nastaju sve više odnošaji, u kojih ljudi čistih rukuh sve mučnije živu, svoje pravo sve težje stiču i brane, u kojih marnici i kriepostnici potežu se iz javnoga djelotvornoga života natrag, jer se stvaraju zakoni, koji zlotvore miluju, jer se rokovi za utoke proti njim na cigla tri dana skraćuju, kao što n. pr. naš novi kazneni postupak za privatne učestnike propisuje, jer se n. pr. u maličnom postupku prisege dozvoljavaju proti prisegam, makar su jedne očito krive, jer se tvrda prava i običajem uživane blagodati naprosto dokidaju, kano što je u razvojačenoj krajini učinjeno zupnikom i gradskim žiteljem glede drvah, jer se odgovornost na obćinska zastupstva svaljuje za kradje i pronevjerenja onih dapače novacah, koje naše obćine po nagodbenom zakonu nisu dužne ni pobirati ni čuvati. Pače da pravna i slobodoumna država, koja je pomogla moralne veze svud porazkidati, ter sad sve veću nesigurnost gledati mora, sama sebe od nesigurnosti i gubitakah obrani, ona ne samo svaljuje odgovornost za rečene kradje i pronevjerenja na obćinska zastupstva, nego udara i nemalene globe na one ljude, koji nisu voljni u ta obćinska zastupstva i svakojaka odborničtva stupiti, te svojim imetkom za nju jamčiti. Ali za zakone i uredbe, po kojih bi država svojim državljanom na ime velikih njihovih porezah i drugih teretah morala jamčiti za njihove štete i gubitke, za zakone i uredbe, po kojih bi i siromak, nemogući parbenih troškovah unapried namaknuti, došao do svoga prava — za takove zakone i uredbe nestara se pravna država.

Spomenuv ovdje naše obćine i nametnute im poslove, reći mi je, da ovu jedinu anomaliju, po kojoj naš narod služi nekomu, tko ni po prirodnom pravu, ni po pisanom nagodbenom zakonu, nije vlastan od njega službe tražiti, a uz to sebe zatire, smatrao bih ja dovoljnim razlogom, neglasovati za proračun. Vam, gospodo, neće biti nepoznato, da rečena anomalija siže daleko i preko obćinskih oblastih. I višji autonomni činovnici naše zemlje nadjoše se na jednoč u vlasti i službi ugarskoga financministra.

Digitized by Google

Organi njegovi zadavaju i njim posla, diele im grožnje, ukore i pouke, da njihova vriednost i lojalnost mjerit će se visinom utjerana u njihovih područjih poreza.

Jest, gospodo, moderno-pravna država pomoćju narodnih zastupstvah i narodnih vladah, pretvara se u nešto absolutna, čega radi je sve drugo tuj. Nekad je ona bila radi državljanah, ili su bar ovi pojedince i u korporacijah uz nju mogli dobro obastati. Ali eno, siromašnu fratru, novinaru, djaku, duhovniku, doktoru, počima biti tiesno uz pravnu državu. A i vlastelin je taj, kojega zakonite tražbine imaju se takodjer još podmiriti, a napokon i sam narod bi rado živio.

Ali se „pravna" država diči uzdarji, što ih od nje narodi primaju, te će se možda meni prigovoriti, da ja prikazujem uvjek samo nepovoljnu stran državnih teretah, a ob onih uzdarjih šutim.

Ah, gospodo moja, da nismo, gdje jesmo, da je meni do čega drugoga, nego do sreće i časti našega naroda, ja bih ova uzdarja, počamši od ustava, od naše samostalnosti, od naše cjelokupnosti, od naše slobode potanko oveličao, poimence bih naslikao, kako sretan posta naš narod po slobodi, dieliti se medju zadrugari, dieliti se medju djecom i roditelji, dieliti se medju ženom i mužem, po slobodi u školi, po slobodi u crkvi, po slobodi u obćini, po slobodoumnosti u naših zakonih. Ali ovako se toga posla odričem, moleći vas, da mjesto slike gledate živi predmet u naravi.

Ja rado priznajem, da ste vi u novije vrieme stvorili i pomogli stvoriti zavodah i uredabah, koje svemu narodu služe na čast, koje su same sobom vrlo dobre. Vi mi s ponosom kažete na naše sveučilište i druge stranom nove, stranom razširene i usavršene učevne zavode, po kojih se ufate pomnožiti broj narodne inteligencije i po tom broj učenih upravnikah, sudacah, učiteljah i književnikah. Ali mi dopustite opaziti, da inteligencija, ako i jest neobhodno potrebita za dobrobit i moć naroda, ipak ga ona sama neusrećuje. Znanost ima dva kraja, te je kadšto znanje pogubnije od neznanja. Bar sadanja era obiluje učenjaci, ali ne muževi, ne značaji, ne dobrotvori čovječanstva. Inteligencija još nije nesebičnost, vjernost, požrtvovnost, čista ljubav, nego zna biti i protivno. Nevjerojatno je, gospodo, ali ipak žalostnimi primjeri našega vremena dokazano, kako inteligencija, sdružena još s visokim dostojanstvom i vlasti, okaljala je sebe, dostajanstvo i vlast. I tako pored sve velike svietlosti našega vieka još uviek i njemu dobro pristaju rieči absolutne istine: „Hoc est judicium: quia lux venit in mundum, et dilexerunt homines magis tenebras, quam lucem; erant enim eorum mala opera".

Želite li tomu još jačih dokazah, eno ih u većini današnje štampe, toli one, koju disposicionsfondi hrane, koli druge, tako zvane neodvisne. U 19. vieku napredka i slobode kako sude o napredku i slobodi ljudi, kojim su te rieči uvjek na jeziku? U čas, gdje nad velikom grobnicom u iztoku imao bi sinuti život i svjetlo, gdje velika pitanja čovječnosti, pravice i ljudske časti imala bi se riešiti privedenjem milijunah robovah na dostojan ljudih život, kako se je poniela osobito u našoj monarkiji inteligencija, njezini zastupn,ci u štampi, u parlamentih, na sveučilištih? Pozna li ona kakova kriterija istine i prava, dobrote i vrline? Vriedi li njoj što historija? Pita li ona za izvore svjetla, za puteve, na kojih je Europa dostala, što dobra i plemenita ima? Razmišlja li što o položaju, zadaći i tradiciji habsburžke monarkije? Ima li srdca za suze potištenih ljudskih stvorovah? U obće svojimi simpatijami i antipatijami, svojimi razpravami i osudami, svojimi utisci i pritisci, svojom finoćom i prostotom, svojimi zasadami i presudami, kakav sud zaslužuje ova inteligencija? I dočim u drugih takodjer najvažnijih životnih pitanjih toliku smjesu pojmovah, toliku gomilu protuslovjah, toliku borbu za zlo na vidik iznosi inteligencija, očito je, da to nebiva s toga, jer istinu i pravdu nebi ona jasno poznavala, nego jer ih spoznati neće, jer ih ona mrzi, a po tom jest zajedno očito, da ta inteligencija nije nedvojbene vriednosti.

Naš narod, gospodo, u velikoj svojoj većini posve dobro pojima razliku medju pravom i krivom znanosti, ter vriednost prve i pogubnost druge. On po svojoj dobroj naravi i izkustvu zazire od nadriinteligencije, on zazire i od školah, u kojih bi se ona širila, te ćemo mi uzalud u zakonih izticati tu inteligenciju i rabiti silu, da ga s njom sprijateljimo, dok mu nedamo jamstva, da će njegova djeca i njegovi poglavari po školah bivati ne samo učeniji, nego i bolji i sdušniji, i plemenitiji i poslušniji. On istina ima mnogo predsudah, kako mu se toli gusto i nemilo u javnosti spočitava; ali su te njegove predsude možda manje škodljive, nego li predsude mnoge inteligencije. Njemu godi, kad mu se po blagdanih dostojno naviešća istina i pravda božja. On ima rado skladno orguljanje i pjevanje u crkvi, i tuj pribire snagu u svojih nevoljah, vedrinu u pomrčinah, radost u jadih; kazalištnih predstavah, koncertah i drugoga on se neuživa. Ali po nekih znacih bi reći, da nastavni odjel vlade ni ono mu dobro neušti, da on crkvu, orgulje i pjevanje nedrži kulturnimi elementi.

On bo na ovo zvanje učiteljskih pripravnikah malo pazi, ter mladi učitelji iz preparandijah niti ponesu znanja niti volje, da u tom obziru opravdanim zahtjevom naroda zadovolje. Po novom zakonu ovoga odjela i prijašnjega sabora mogli su pače neki pučki učitelji doći na misao, da niti su oni u ime svoje plaće dužni, niti im dolikuje, služiti u crkvi kulturi naroda, premda je taj narod, osnivajuć učiteljske dotacije, ovu stran zvanja ne manje, ako ne više na umu držao, ter bi li se njegove želje i nadalje ovako nemarno ocjenjivale, nebi se moglo ni zamjeriti, ni zapriečiti, da obćine one najnovije dotacionalne zakladnice reviziji podvrgnu. Poznato je i onako, i ja ovdje konštatujem, da pri sastavljanju tih zakladnicah

Digitized by Google

nisu organi vlade svud pravedno i korektno postupali, a dopustili su takodjer, da je neuki narod bio po drugih kojegdje zaveden. O tom se je, mislim, mogla visoka vlada iz naknadnih molbah, pritužbah, možda i protivštinah osvjedočiti.

Hotio sam svim ovim jedino to reći, da učevni naši zavodi, za koje se od naroda velike žrtve traže, bit će po njega samo pod stanovitimi uvjeti koristni, a ja se bojim, da za te uvjete s kompetentne strane nije se dosta poskrbilo; bojim se, da u tih zavodih nebi se rodila inteligencija, koja bi domovinu tražila u sebi, istinu na zemlji, pravo u sili, čovječje dostojanstvo u visokih službah, slobodu u neredu.

Žalio bih, kad bi se ove moje dobrohotne rieči gdjekud krivo razumile ili zlo tumačile. Premda znanost i napredak ljudskoga duha ma u kojem pravcu visoko cienim, držim ipak, oslanjajuć se i na vaše priznanje, da ima puno razloga onako govoriti o današnjoj inteligenciji obzirom na praktične njezine rezultate u životu narodah. Kad bi ova inteligencija uz svoje znanje imala onoliko dobre volje, koliko je ima narodna neinteligencija, kad bi ona umjela svoju tobožnju liberalnost i slične fraze zamieniti s onim, što se zove pravdoljubje, sdušnost i ljubav iskrnja, pa kad bi za vršenje ovoga mogla si ili sama dati potrebitu snagu, ili tu snagu htjela tamo tražiti, gdje je ima, — ja sam osvjedočen, da bi narodi napolak manje stradali, kao što stradaju. Ali stoji pisano: „Abscondisti hoc a sapientibus et prudentibus, et revelasti ea parvulis".

Živa je istina, da je sviet nekad radi neznanja oskudievao na ovom dobru, na ovoj i onoj privredi, ovoj i onoj udobnosti i ljepoti; ali je nemanje živa istina, da sad mnogo trpi uprav radi znanja. Čitao sam ovih danah statistiku zločinstvah od prosvietljenijega naroda njemačkoga, ali oni brojevi, rastući od godine do godine u veliko, nesluže inteligenciji na čast; oni opravdavaju moju bojazan pogledom na naš narod, kojemu se hoće samim znanjem osjegurati sretna budućnost.

Vi ćete, gospodo, nadalje pokazati mi s ponosom, što za napredak materialnoga dobra u narodu učiniste, pokazat ćete na razšireno gospodarsko učilište u Križevcih, pokazat ćete ne novo kulturno vieće, pokazat ćete na blagodatni po narod, premda možda ne u svih obzirih pravedni zakon o razterećenju izvanselištnih, gornih i činženih zemaljah, zatim na neke zakone, što ih radini pravosudni odjel vladin takodjer u blagohotnoj nakani priredi; pokazali biste i na novu cestovnu mrežu, da nije druga jedna vlast dobar dio naših cestah skratila, a i vas prisilila skratiti, da nam nadalje uslied nevaljanoga gospodarstva, skupocjenoga upravnoga aparata i svakojakoga tumačenja ključa naših dohodakah nemanjkaju potrebita sredstva za izvedenje i one pokraćene cestovne mreže.

Ali kako dobro gospodarstvo i materialno blagostanje u obće može samo uz stanovite preduvjete i stalne podloge uspievati, tako i one u sebi dobre uredbe, za koje se vi u tom smieru pobrinuste, bez onih preduvjetah gube mnogo od svoje vriednosti.

Medju takove preduvjete brojio bih ja dobru družinčad. A gdje je ta danas, kako i čim se za nju skrbi? Brojio bih točnu, brzu i jeftinu upravu i sudstvo, svakamo dopiruću i sve proničuću skrb državnih oblastih. Brojio bih takav razmjer medju priskrbom i potroškom medju podanci, državi davanimi, i dobročinstvi od nje primanimi, koji snosljiv fizični i moralni obstanak omogućuje individuu i narodu. Brojio bih sigurnost privatnu i javnu, te opet na ovoj sigurnosti osnovanu vjeresiju. Napokon uvrstio bih simo brojno množanje naroda i po tom potrebitih radnih silah. A kako glede svega toga stojimo?

Ja sam jur gori opisao, kako je „pravna" država u svih tih obzirih svojimi zakoni i primjeri, svojom štampom i gospodarstvom stvorila takove razmjere, ili bolje nerazmjere, koji znače negaciju onih uvjetah. Ovdje si dopuštam još nešta dodati.

Mi smo po naših gradovih imali jednu instituciju, koju bi možda bilo trebalo gdješto preustrojiti; ali i kakova je bila, mnogo je dobru služila, ubožtvo za života i pri smrti podupirala, gradjanskomu osjećanju izraz davala to u radostnih, to u žalostnih sgodah, dobre običaje i kriepost njegovala, a tim jamačno i dobro gospodarstvo pomagala. Mislim naše cehove. Ali novoj eri pripada zasluga, da je tu uredbu dovela u razsulo. Premda ta era slavi i zagovara udruživanje na svakom polju javnoga rada, ovdje je ipak gotove zadruge raztepla. Posljedice toga očite su; zakloništa umjerenosti i marljivosti, dobre discipline i poredka razorena su, a golotinja materijalna i moralna iz njihovih ruševinah pomalja se na vidik. Obrtničtvo samo, njegovi djetići i šegrti, premda napućeni jedan na drugoga, nepoznaje ipak jedan drugoga, nepoštuje, neskrbi se jedan za drugoga. Komore obrtničke, dapače i škole, nedostaju tudier svojim uplivom. Ja dvojim, hoće li te škole za praktični život, za buduću sudbinu i značaj šegrtah moći ikad onoliko polučiti, koliko je valjan majstor uz postojeću instituciju cehovah mogao učiniti. A željeti se mora, da se više postigne, da se školami nenadomiesti, već povisi dobar uzgoj obrtničtva.

Sve u svem, gospodo, izborni program od 27. lipnja 1875. ostade u svih točkah neizpunjen. „Nagodbeni zakon" žalostno je „čuvan i branjen", on je na našu štetu višestrano kršen. „Zemljištna cjelokupnost kraljevine" nepomače se ni za korak. „Započete reforme" nastavljene su doduše, „uvjeti moralnomu i materijalnomu napredku" stvarani su, istina, ali kakovi, i s kojim uspjehom? „Spasonosne težnje za uredbom poremećenih državnih financijah bez novoga nameta javnih teretah" niti su se pojavile na zajedničkom saboru, niti podupirale, nego što više ovim protivne težnje javljaju se i provadjaju neprestano u različitih oblicih.

Digitized by Google

Na jednom mjestu svoga govora spomenuo sam i „medjunarodna nasilja". Tim sam dvoje priznao: 1. da se mnogo toga sbilo kod nas bez naše volje, pače proti njoj, i 2. da se gdjekoji čini i propusti vlade i vladajuće stranke ne samo mogu, nego i moraju blažije suditi. Moguće, da će to komu u saboru i izvan sabora po oportunitetu zaudarati. Ali ja ipak ostajem pri svojoj tvrdnji, i velim, da će jedva biti naroda i vlasti u svietu, koja se nebi u stečaju nepovoljnih okolnostih, jačih od ljudske volje i snage, njim se priudesivala, koja nebi manje zlo birala, kad se samo tim većemu izbjeći dade. Ali da svakoj bludnji predusretne, mora stečaj ovakvih okolnostih sbilja postojati, a moraju se i sva dopuštena sredstva na obranu upotriebiti. Pri razsudbi jednoga i drugoga hoće da se dašto ne samo bistra oka nego i puno dobre volje. Imajuć ovo obćenito pravilo pred očima, odobravam politiku oportuniteta, za koju se meni ipak čini bolji izraz politika nužde, odobravam ju na jednoj strani koja od nasilja trpi, zabacujem ju i mrzim na drugoj strani, koja nasilja čini.

Ali, gospodo moja, ja lučim i vrieme i predmete pri ovom razsudjivanju. Možda je vrieme oportunitetskoj politici bilo, ali je minulo; možda joj glede nekih predmetah nije ni bilo vrieme, možda glede drugih predmetah uprav oportunitetska politika podala nam je oružje za obranu, što bi se i imalo jedinim njezinim dobrom smatrati.

Jest, gospodo! Bilo je pitanjah, u kojih smo mi usljed naše autonomije imali slobodne ruke, ali medjunarodna nasilja ravnala su i tuj naše korake, to jest mi se tim nasiljem dobre volje podlagasmo. Nepitajuć za ćud, potrebe, odnošaje i snagu našega naroda, mi smo po tudjoj modi, na koju smo prije vikali, skrojili mu skupnu odjeću, u kojoj se on ni najmanje dobro neosjeća, kano da zakoni i uredbe ljudske jesu već tim dobre, što su, makar od druguda uzete, pod firmom narodnih zastupnikah izdate. Nepazeći da naš saveznik nije izpunio uvjetah, pod kojimi stupismo u savezničtvo. mi nemislimo na vršenje tih uvjetah. Nemareći za stečaj nepovoljnih okolnostih, koje se drugdje sad gomilaju, da pomognu osvetiti nepravdu, razpršiti iluzije, popraviti pogreške, mi se njimi nekoristimo.

Imenito što se tiče unutarnjih naših reformah, pustismo koješta s vida, što je imalo služiti nam ravnilom; podasmo se na puteve klizke, na pokušaje neprokušane. Bogati, veliki i ugledni narodi mogu, ako i ne bez krivnje, a ono ipak bez pogubna uštrba neko vrieme sliediti utopije, drmati autoritetom i povjerenjem, nabacivati se svetinjami. Oni kad se razaberu, nesrećom pouče, medjusobno sbliže, nadju još uvjek toplo domovinsko ognjište i na njem razpretene iskre, raznjetljive brzo u plam medjusobnoga pouzdanja i natjecanja, dobre volje, i narodnoga oduševljenja.

Ali u naroda, kakov je naš, dovoljni su krivi koraci jednoga sabora, nemari jedne vlade, stvaranja jednoga vremena, da ga daleko natrag rinu, slobodu mu i neodvisnost podkopaju, snagu za dugo sapnu, ako ne i satru. Tad će se pozivati na žrtve, ali će to biti nemoguće; tražit će se povjerenje, ali uzalud; nudjat će se prava sloboda, ali prekasno; (Živio!) politika oportuniteta bi se rado ostavila. ali tad nijedna neće koristiti; mnogovrstno zlo, koje vi sad prelaznim zovete, postat će trajnim.

Ja ovim neproričem, jer niti imam proročanskoga dara, niti bi mi ljubav prama mojemu rodu dopustila, njegovu nesreću naviešćati. Ali, gospodo, tko iz svietlih stranah grada Zagreba dalje van progledje, stvari mu se sve tako prikazuju, da bi slutnje mogle postati istinom.

Kriza je u veliko takove vrsti, da i jaki bez katastrofe jedva će ju preboljeti, a mi po gotovu mogli bismo podleći!

Mislim, visoki sabore, da sam svoje stanovište i glas u proračunskoj razpravi dovoljno opravdao. Prihvatite li ipak, kao što nedvojim, proračun, ja ću u specialnoj razpravi glasovati. (Živio!)

(Na galeriji odobravanje.)

Predsjednik: Molim gospodu na galeriji; ako se nećete vladati, kako poslovnik propisuje, ja ću vas zbilja dati na polje odpraviti.

Rieč ima g. predstojnik odjela za unut. poslove.

(Prigovori, da je već kasno.)

Ivan Vončina: Ja predlažem, neka se glasuje, da li se može sjednica još nastavljati. Ja držim, da ne, jerbo je već kasno.

Predsjednik: Ako vis. vlada dozvoljuje, ili od rieči odustaje?

Jovan Živković: Ja neodustajem od rieči, nego ću govoriti sutra.

Predsjednik: Ja dakle današnju sjednicu završujem, a drugu uričem za sutra u 10 satih.

(1 sat po podne.)

Digitized by Google

Devetdeset i šesta saborska sjednica,

držana dne 15. siečnja 1878. u 10 sati prije podne pod predsjedničtvom saborskog podpredsjednika g. Mirka Hrvata.

Sadržaj: Zapisnik prošle sjednice. — Podnesci. Verifikacija biskupa Posilovića. — **Dnevni red:** Nastavak gen. debate o proračunu. — Izvješće prorač. odbora o sab. troškovih od 1. siečnja do 31. listopada g. 1877.

(10 satih 20 minutah.)

Predsjednik: (Zvoni.) Sjednica počimlje. Molim g. bilježnika, da izvoli zapisnik pročitati.

Bilj. dr. **Marko Lončarić**: (Čita.)

Zapisnik

XCV. sjednice sabora kraljevinah Dalmacije, Hrvatske i Slavonije, držane u glavnom i zemaljskom gradu Zagrebu dne 14. siečnja 1878. god. pod predsjedanjem saborskoga predsjednika gospodina Nikole Krestića u prisutnosti 60 saborskih članovah.

Od strane kr. zemaljske vlade prisutni: preuzvišeni gosp. ban Ivan Mažuranić, odjelni predstojnici dr. Pavao Muhić i dr. Marijan Derenčin.

Pročitan bje zapisnik posljednje sjednice i bez primjetbe ovjerovljen.

Predsjednik javlja, da su na ovaj visoki sabor stigli sliedeći podnesci:

1. Živko Odžić i drugovi narodni zastupnici podnose novelu k osnovi zakona o preinaci §. 48. zakonskoga članka XVI. g. 1870. o obćinah.

Ide združenomu odboru za obćinarstvo i unutarnju upravu.

2. Odbor peticionalni podnaša IV. svoj izvještaj o riešenih molbah.

Stavit će se na dnevni red.

3. Zastupstvo obćine Trsat moli, da se sudbene oblasti premjeste iz Bakra na Sušak.

Ide odboru peticionalnomu.

4. Obćinski činovnici županije riečke predlažu njekoje preinake osnovi zakona ob uredjenju obćinah.

Ide odboru spojenomu za obćinarstvo i za unutarnju upravu.

5. Zastupstvo obćine Peteranec moli, da se obćini propisanje poreza oduzme.

Ide odboru peticionalnomu.

Predsjednik podieljuje rieč zastupniku naroda Antunu Jakiću, da stavi sliedeću interpelaciju:

Zna li visoka kralj. zemaljska vlada, da se na podlogi novih katastralnih operatah, ni nečekajuć riešenje učinjenih prigovorah, te dosljedno tomu ni neobziruć se na eventualno izpravljanje pojedinih listovah, zemljarina razpisuje i utjeruje?

Pa ako znade, je li već učinila ili je nakanila učiniti shodne korake, da se u takovih prepornih slučajih ostane na temelju starih podatakah, dok se izpravnost pojedinih listovah propisanim putem uglavi?

Ova interpelacija uvršćuje se u zapisnik i dostavit će se svietlomu banu.

Predsjednik podieljuje rieč narodnomu zastupniku Nikoli Poliću, da požuri odgovor na svoju u 72. sjednici sabora dne 11. studenoga 1876. stavljenu interpelaciju u pogledu porabe magjarsko-talijanskoga jezika kod pomorskih oblastih.

Svietli ban javlja, da je stigla previšnja sankcija osnovi zakona, kojim se ovlašćuje kr. hrvatsko-slav.-dalm. zemaljska vlada na pokrivanje potrebah nutarnje samouprave kraljevinah Hrvatske i Slavonije za vrieme od 1. siečnja do 31. ožujka 1878.

Ova previšnja sankcija prima se s homagijalnim poklonstvom do znanja, i stavlja se u zapisnik.

Nadalje podastire svietli ban zakonsku osnovu o privremenom produljenju roka i valjanosti postotka glede pokrića potrebštinah unutarnje samouprave kraljevinah Hrvatske i Slavonije §-om 3ćim zakonskoga članka od 3. studenoga 1873. ustanovljena na ustavno pretresivanje.

Ova osnova ide odboru za proračun.

Prelazi se na dnevni red.

Na dnevnom redu je:

Digitized by Google

Na jednom mjestu svoga govora spomenuo sam i „medjunarodna nasilja". Tim sam dvoje priznao: 1. da se mnogo toga sbilo kod nas bez naše volje, pače proti njoj, i 2. da se gdjekoji čini i propusti vlade i vladajuće stranke ne samo mogu, nego i moraju blažije suditi. Moguće, da će to komu u saboru i izvan sabora po oportunitetu zaudarati. Ali ja ipak ostajem pri svojoj tvrdnji, i velim, da će jedva biti naroda i vlasti u svietu, koja se nebi u stečaju nepovoljnih okolnostih, jačih od ljudske volje i snage, njim se priudesivala, koja nebi manje zlo birala, kad se samo tim većemu izbjeći dade. Ali da svakoj bludnji predusretne, mora stečaj ovakvih okolnostih sbilja postojati, a moraju se i sva dopuštena sredstva na obranu upotriebiti. Pri razsudbi jednoga i drugoga hoće da se dašto ne samo bistra oka nego i puno dobre volje. Imajuć ovo obćenito pravilo pred očima, odobravam politiku oportuniteta, za koju se meni ipak čini bolji izraz politika nužde, odobravam ju na jednoj strani koja od nasilja trpi, zabacujem ju i mrzim na drugoj strani, koja nasilja čini.

Ali, gospodo moja, ja lučim i vrieme i predmete pri ovom razsudjivanju. Možda je vrieme oportunitetskoj politici bilo, ali je minulo; možda joj glede nekih predmetah nije ni bilo vrieme, možda glede drugih predmetah uprav oportunitetska politika podala nam je oružje za obranu, što bi se i imalo jedinim njezinim dobrom smatrati.

Jest, gospodo! Bilo je pitanjah, u kojih smo mi usljed naše autonomije imali slobodne ruke, ali medjunarodna nasilja ravnala su i tuj naše korake, to jest mi se tim nasiljem dobre volje podlagasmo. Nepitajuć za ćud, potrebe, odnošaje i snagu našega naroda, mi smo po tudjoj modi, na koju smo prije vikali, skrojili mu skupnu odjeću, u kojoj se on ni najmanje dobro neosjeća, kano da zakoni i uredbe ljudske jesu već tim dobre, što su, makar od druguda uzete, pod firmom narodnih zastupnikah izdate. Nepazeći da naš saveznik nije izpunio uvjetah, pod kojimi stupismo u savezničtvo, mi nemislimo na vršenje tih uvjetah. Nemareći za stečaj nepovoljnih okolnostih, koje se drugdje sad gomilaju, da pomognu osvetiti nepravdu, razpršiti iluzije, popraviti pogreške, mi se njimi nekoristimo.

Imenito što se tiče unutarnjih naših reformah, pustismo koješta s vida, što je imalo služiti nam ravnilom; podasmo se na puteve klizke, na pokušaje neprokušane. Bogati, veliki i ugledni narodi mogu, ako i ne bez krivnje, a ono ipak bez pogubna uštrba neko vrieme sliediti utopije, drmati autoritetom i povjerenjem, nabacivati se svetinjami. Oni kad se razaberu, nesrećom pouče, medjusobno sbliže, nadju još uvjek toplo domovinsko ognjište i na njem razpretene iskre, raznjetljive brzo u plam medjusobnoga pouzdanja i natjecanja, dobre volje, i narodnoga oduševljenja.

Ali u naroda, kakov je naš, dovoljni su krivi koraci jednoga sabora, nemari jedne vlade, stvaranja jednoga vremena, da ga daleko natrag rinu, slobodu mu i neodvisnost podkopaju, snagu za dugo sapnu, ako ne i satru. Tad će se pozivati na žrtve, ali će to biti nemoguće; tražit će se povjerenje, ali uzalud; nudjat će se prava sloboda, ali prekasno; (Živio!) politika oportuniteta bi se rado ostavila. ali tad nijedna neće koristiti; mnogovrstno zlo, koje vi sad prelaznim zovete, postat će trajnim.

Ja ovim neproričem, jer niti imam proročanskoga dara, niti bi mi ljubav prama mojemu rodu dopustila, njegovu nesreću naviešćati. Ali, gospodo, tko iz svietlih stranah grada Zagreba dalje van progledje, stvari mu se sve tako prikazuju, da bi slutnje mogle postati istinom.

Kriza je u veliko takove vrsti, da i jaki bez katastrofe jedva će ju preboljeti, a mi po gotovu mogli bismo podleći!

Mislim, visoki sabore, da sam svoje stanovište i glas u proračunskoj razpravi dovoljno opravdao. Prihvatito li ipak, kao što nedvojim, proračun, ja ću u specialnoj razpravi glasovati. (Živio!)

(Na galeriji odobravanje.)

Predsjednik: Molim gospodu na galeriji; ako se nećete vladati, kako poslovnik propisuje, ja ću vas zbilja dati na polje odpraviti.

Rieč ima g. predstojnik odjela za unut. poslove.

(Prigovori, da je već kasno.)

Ivan Vončina: Ja predlažem, neka se glasuje, da li se može sjednica još nastavljati. Ja držim, da ne, jerbo je već kasno.

Predsjednik: Ako vis. vlada dozvoljuje, ili od rieči odustaje?

Jovan Živković: Ja neodustajem od rieči, nego ću govoriti sutra.

Predsjednik: Ja dakle današnju sjednicu završujem, a drugu uričem za sutra u 10 satih.

(1 sat po podne.)

Digitized by Google

Devetdeset i šesta saborska sjednica,

držana dne 15. siečnja 1878. u 10 sati prije podne pod predsjedničtvom saborskog podpredsjednika g. Mirka Hrvata.

Sadržaj: Zapisnik prošle sjednice. — Podnesci. Verifikacija biskupa Posilovića. — **Dnevni red**: Nastavak gen. debate o proračunu. — Izvješće prorač. odbora o sab. troškovih od 1. siečnja do 31. listopada g. 1877.

(10 satih 20 minutah.)

Predsjednik: (Zvoni.) Sjednica počimlje. Molim g. bilježnika, da izvoli zapisnik pročitati.

Bilj. dr. **Marko Lončarić**: (Čita.)

Zapisnik

XCV. sjednice sabora kraljevinah Dalmacije, Hrvatske i Slavonije, držane u glavnom i zemaljskom gradu Zagrebu dne 14. siečnja 1878. god. pod predsjedanjem saborskoga predsjednika gospodina Nikole Krestića u prisutnosti 60 saborskih članovah.

Od strane kr. zemaljske vlade prisutni: preuzvišeni gosp. ban Ivan Mažuranić, odjelni predstojnici dr. Pavao Muhić i dr. Marijan Derenčin.

Pročitan bje zapisnik posljednje sjednice i bez primjetbe ovjerovljen.

Predsjednik javlja, da su na ovaj visoki sabor stigli sliedeći podnesci:

1. Živko Odžić i drugovi narodni zastupnici podnose novelu k osnovi zakona o preinaci §. 48. zakonskoga članka XVI. g. 1870. o občinah.

Ide sdruženomu odboru za občinarstvo i unutarnju upravu.

2. Odbor peticionalni podnaša IV. svoj izvještaj o riešenih molbah.

Stavit će se na dnevni red.

3. Zastupstvo občine Trsat moli, da se sudbene oblasti premjeste iz Bakra na Sušak.

Ide odboru peticionalnomu.

4. Občinski činovnici županije riečke predlažu nekoje preinake osnovi zakona ob uredjenju občinah.

Ide odboru spojenomu za občinarstvo i za unutarnju upravu.

5. Zastupstvo občine Peteranec moli, da se občini propisanje poreza oduzme.

Ide odboru peticionalnomu.

Predsjednik podieljuje rieč zastupniku naroda Antunu Jakiću, da stavi sliedeću interpelaciju:

Zna li visoka kralj. zemaljska vlada, da se na podlogi novih katastralnih operatah, ni nečekajuć riešenje učinjenih prigovorah, te dosljedno tomu ni neobziruć se na eventualno izpravljanje pojedinih listovah, zemljarina razpisuje i utjeruje?

Pa ako znade, je li već učinila ili je nakanila učiniti shodne korake, da se u takovih prepornih slučajih ostane na temelju starih podatakah, dok se izpravnost pojedinih listovah propisanim putem uglavi?

Ova interpelacija uvršćuje se u zapisnik i dostavit će se svietlomu banu.

Predsjednik podieljuje rieč narodnomu zastupniku Nikoli Poliću, da požuri odgovor na svoju u 72. sjednici sabora dne 11. studenoga 1876. stavljenu interpelaciju u pogledu porabe magjarsko-talijanskoga jezika kod pomorskih oblastih.

Svietli ban javlja, da je stigla previšnja sankcija osnovi zakona, kojim se ovlašćuje kr. hrvatsko-slav.-dalm. zemaljska vlada na pokrivanje potrebah nutarnje samouprave kraljevinah Hrvatske i Slavonije za vrieme od 1. siečnja do 31. ožujka 1878.

Ova previšnja sankcija prima se s homagijalnim poklonstvom do znanja, i stavlja se u zapisnik.

Nadalje podastire svietli ban zakonsku osnovu o privremenom produljenju roka i valjanosti postotka glede pokrića potrebštinah unutarnje samouprave kraljevinah Hrvatske i Slavonije §-om 3ćim zakonskoga članka od 3. studenoga 1873. ustanovljena na ustavno pretresivanje.

Ova osnova ide odboru za proračun.

Prelazi se na dnevni red.

Na dnevnom redu je:

Digitized by Google

Izvještaj proračunskoga odbora ob osnovi zakona o proračunu za potrebe unutarnje samouprave kraljevinah Hrvatske i Slavonije za godinu 1878.

Izvieštaj bude prvi put pročitan, te iza obrazloženja izvjestiteljeva otvara se generalna debata ob osnovi zakona o proračunu za god. 1878., medjutim zamieni predsjednika prvi podpredsjednik Mirko Hrvat.

Generalna debata traje do $^1/_4 2$ sata, u koje doba zaključi predsjednik sjednicu, uričuć buduću za sutra 15. siečnja t. g. u 10 satih prije podne sa sliedećim dnevnim redom: Nastavak generalne debate ob osnovi zakona o proračunu za potrebe unutarnje samouprave kraljevinah Hrvatske i Slavonije za god. 1878.

M. Hrvat v. r.
podpredsjednik.

Dr. **Marko Lenčarić** v. r.
sab. bilježnik.

Predsjednik: Ima li vis. sabor kakove primjetbe na ovaj zapisnik?

(Nema.)

Primjetbe nema, zapisnik se verificira.

Vis. sabore! Sab. odbor za proračun podnio je svoje izvješće o osnovi zakona o privremenom produljenju roka i valjanosti postotka glede pokrića potrebštinah nutarnje samouprave kraljevinah Hrvatske i Slavonije §-om 3ćim zakonskoga članka od 30. stud. 1873. ustanovljena.

Ja mislim, vis. sabore, da bi se ovo izvješće moglo uzeti u četvrtak na dnevni red.

(Prima se.)

Saborski odbor za proračun podnaša svoje izvješće o proračunu sab. troškovah od 1. siečnja do 31. listopada godine 1877.

Mislim, da bi se ovo moglo uzeti pod konac današnje sjednice u pretresivanje.

(Prima se.)

Verif. saborski odbor predlaže izvješće o vjerodajnici presv. g. biskupa Jurja Posilovića.

Mislim, da bi se moglo ovo izvješće u pretres uzeti prije nego se današnji dnevni red nastupi.

Molim g. izvjestitelja.

Izvj. dr. **Vaso Gjurgjević:** Vis. sabore! Pozivnica, izdana u Zagrebu dne 4. siečnja g. 1878. presvietlomu g. biskupu Jurju Posiloviću, osniva se na zak. čl. II. g. 1870, i pošto proti pozivnici nema nikakova priziva, to odbor predlaže, da izvoli visoki sabor pozivnicu ovu ovjeroviti.

Predsjednik: Prima li visoki sabor predlog verif. odbora?

(Prima se.)

(Živio Posilović!)

Prelazi se na dnevni red. Na dnevnom redu je generalna debata o proračunu za g. 1878.

Molim g. predstojnika odjela za unut. poslove, kad se je već jučer javio za rieč, neka izvoli govoriti.

Predstojnik **Jovan Živković:** Visoki sabore! Neka mi bude dozvoljeno osvrnuti se sa nekoliko riečih na refleksije obadvojice gospode predgovornikah (dra. Franje Vrbanića i Josipa Berute), rečene o našem proračunu. Oba veleštovana gospodina predgovornika podigoše glas proti proračunu za godinu 1878. Jedan i drugi slažu se u tom, da se vladi u obće nevotira proračun niti da se uzme za podlogu specijalne debate. Nu i jedan i drugi ima za sebe posve drugi razlog, kojim podkriepljuje svoj dotični nazor.

Prije nego što podjem na recenziju tih razlogah i izpitivanje njihove valjanosti, neka mi bude dozvoljeno, da i ja reflektiram s nekoliko riečih na onu izjavu, što no sam ju rekao u financijalnom odboru, i koja je bila jučer ovdje opetovana, da tim opravdam i onu okolnost, zašto vlada nije smatrala potrebnim, odmah u ovoj visokoj kući uzeti rieč, da učini tako zvani expose o proračunu.

Vis. sabore! Naš proračun vrti se, kako znate, poglavito oko toga, da se zakonom utemeljena uprava pokrije iz onih sredstvah, koja nam opet zakon na razpolaganje stavlja s iznimkom tom, da se ovdje i ondje nadje još nješta novoga, koje je vlada navela potrebom, te bi sad morala opravdati. Pa takva bi proračunska razprava bila vrlo kratka. Pa ipak vidimo, da je tu ono polje, gdje se svaka stvar jako na dugo i široko razlaže, a tim biva i vlada prisiljena, da i ona obrazloži svoje misli o upravi, koje je poglavitim predmetom našega proračuna. U financijalnom odboru stavljeno je bilo pitanje na vladu, da li se je uvjerila o valjanosti njezine uprave, koja zemlju toliko i toliko novacah stoji, i ako nije, je li voljna učiniti korake, da se ta uprava preustroji, i ako nije, zašto nije? Pitalo se je s toga razloga, da se od strane zastupnikah s umirenjem može votirati ono, što vlada za upravu traži.

Što je vlada na to odgovorila, to ću i ja sada pred vis. kućom opetovati. Odgovor bio je taj, da vlada nije crpila do sada takovo izkustvo, koje bi opravdavalo, da stupi pred vis. kuću s novim predlogom glede preustrojstva zemaljske uprave, budi u ovom, budi u onom pravcu, dapače da se je vlada na protiv uvjerila o tom, da uprava onakova, kakva je danas, odgovara svrsi dobre uprave i okolnostim našim. Ovo uvjerenje vlade imao sam čast u odboru proračuna potanje obrazložiti. Ja nerekoh ondje, da je uprava naša sjajna, — kako mi se ovdje podtiče sa strane štovanoga gospodina predgovornika; — nu takodjer nerekoh, da je loša, nego kazao sam jednostavno da je dobra, pa da nje nismo ustrojili onako, da bismo ju morali danas tako ustrojiti, ako želimo, da učinimo onaj korak napred, koji je učinjen tim, da je sudstvo od uprave odlučeno.

Što je u tom pogledu glede obćinah naših rečeno, kako one stoje, u kakvom se stanju nalaze, i o tom neka ja ovom prilikom svoje mnienje izjavim.

Istina je to, da su naše obćine obzirom na velik

Digitized by Google

teret, kojim je nametnut ne zakonom zemaljskim, nego poglavito zakoni zajedničkimi, težko obterećene i vlada je u proračunskom odboru kazala, što i ovdje opetuje, da je već učinila potrebne korake i da će u buduće svojimi silami o tom nastojati, da obćine dobiju onu materijalnu i intelektualnu pripomoć od nadležne vlasti, koja jih ide, da mogu odoljeti onim teretom, koje država i zemlja od njih zahtieva. I dotle, dok vlada nebude crpila izkustva, da se je jedno i drugo polučilo, pa se još nebi pokazao dovoljan uspjeh, da do onoga vremena nemisli u obćine dirati onako, kako danas postoje, nego će jih ostaviti in statu quo, — i to poglavito s toga razloga, što savjestna vlada ima gledati na to, da se uprava, ma kakova bila, jednom u našoj zemlji ustali, da narod i zemlja dodje do uvjerenja, da ljudi nalazeći se u saboru, netitraju sa zakoni, nego da promišljaju, što je u stvari, i kad su se uvjerili o shodnosti zakona, onda ga prihvate i uvedu, a neuvadjaju ga samo . . . . . . —, neznam, kako bi rekao, naime da danas jedan zakon uvedu, a sutra idu, pa onaj isti zakon ukidaju. A da toga izkustva vlada crpiti mogla nije, o tom sam se ja uvjerio svojim putovanjem po zemlji i rekao sam takodjer gospodi, koja me upitaše u tom pogledu, da bi oni lakše u stanju bili i više izkustva o tom crpiti, nego sam ga ja crpio. Tako se je i odbor (što se nadam sada i od visoke kuće) s pouzdanjem oslonio na vladu, da će ona zbilja korake svoje u upravi u buduće osnivati na izkustvih, crpljenih iz potrebah i okolnostih naroda samoga.

To je bio, gospodo, razlog, da nisam našao za potrebno iz nova exposé ob upravi izticati pred vis. kućom, pošto je to bilo već lanjske godine učinjeno i pošto je naš organizam tako rekuć tek od jučer djelovati počeo, makar već tri godine postoji, to je ipak tek u početku svoga razvitka, rekao bih, u povojih svojih.

Iza ove refleksije za opravdanje postupka vladina u odboru i saboru glede uprave kao takove, neka mi bude dozvoljeno obratiti se na refleksije štovane gospode predgovornikah o proračunu našem.

S neposrednim predgovrnikom gosp. Berutom samim mogu se manje baviti, jer kako sam ga ja shvatio, on bi uzkratio proračun ne samo hrv. vladi, nego bi to isto učinio, da bi bio u Pešti ili u Beču ili u istih delegacijah. Zašto bi on to učinio? — Kako sam ga ja shvatio, kulminira sav njegov govor u tom, da on odsudjuje današnju modernu državu, koja družtvo ljudsko izopačuje, vodi na pauperiznm i tim narod upropašćuje. Takove države, u kojih vlada u obće današnji moderni sistem, — a takove su manje više sve evropske države, — on osudjuje, te jim u obće uzkraćivanjem proračuna neda životne snage ili ako se blaže izrazim, on neće da bude sukrivcem propasti narodah, koju moderna država, kao družtvo, pripravlja. Te nazore, koje je g. predgovornik u tom pogledu naveo, mogao bi on na drugom mjestu s većim uspjehom širiti. Ja nemogu njemu s ovoga mjesta drugo odvratiti nego to, da takovo razmatranje nestoji nipošto u savezu s današnjim proračunom.

Više mi je govoriti, dapače toga radi sam i uzeo rieč, da se razgovorim s prvim gospodinom govornikom, koji neda proračuna vladi s razlogah nagodbenih, jer on je rekao, da od nagodbe zavisi, da je takav naš proračun, koji da niti nezaslužuje imena proračuna nego je jednostavan nekakav „Kostenüberschlag“, da nije proračun po teoriji, kao što ju je on razvio o proračunu u obće.

Akoprem on nije izrazito rekao definicije o teoriji proračuna, kako ga on shvaća, ipak po onom, što je rekao, priznajemo svi, da nam nije nepoznato, da teorija ovako o proračunu s narodno-gospodarskoga stanovišta ili po pravoslovnih naucih proračun svakako više znači po teoriji nego ovaj, kako nam sada predleži.

Nu ja kažem, da se ovdje neradi o proračunu u obće, nego da se radi o našem in specie i da se svaki proračun mora kretati u okviru zakona, na kojem se temelji, i onih okolnostih, na koje se on jedino obazirati mora. Ima pako osim našega proračuna još više takovih, za koje samo praksa zna, a teorija ne. Imamo naime i državnih tielah, koja imadu manji proračun, nego li je naš.

Neka pokažem na proračun delegacijah, gdje ministar traži, da mu se potreba votira negledeć na stanje novčane snage i neimajuć za to pokrića, koje mu oba ministra jedne i druge polovice dati moraju, jer delegacija neima prava votirati ni pobirati poreze.

Teorija dakle nezna za takav proračun, a praksa pokazuje, da to može i mora biti ovako, da se drugačije niti neda. Dakle ima praksa još nečesa, o čem teorija ništa nezna: n. pr. sastanu se dva državna tiela zajedno, da se pogledaju u lice, da se pozdrave liepim poklonstvom, da na poziv predsjedničtva ustanu, da glasuju i tako odluče možda o sudbini države; onda da se opet poklone mukom i — kako došli tako prošli, niemo došli, niemo glasovali, niemo se razišli. (Veselost.)

Gospodo moja, teorija zato nezna, a praksa zna. U delegacijah, kad se nemogu složiti o kojoj stvari, to jednostavno odluče glasovati i razidju se. Za to teorija nezna, a praksa zna. Jošte ima nečesa u našem manjem parlamentarnom životu, što se s teorijom ni najmanje neslaže, što će gosp. predgovorniku postati razumljivo, da samo malo sluha dade oportunitetu, na koji se toli jednostrano viče. Neka mi dopusti gosp. predgovornik, ako se s njim duže bavim, ja to činim zato, jer smatram, da je opozicija naša dobila u njem jednoga od odličnih članovah svoje stranke i poradi toga moram se s njim u tom pogledu nešto pobliže baviti.

Teorija u obće nezna za nikakve inkosekvencije; što ona postavi, to se mora izvesti, pa bilo dobro ili zlo. Ako se naša opozicija stavlja na ono stanovište, da je naš zem. ustav nezakonit, onda po teoriji mora i sve ono biti nezakonito, što je iz toga ili na temelju toga ustava postalo, ta se teorija pobiti neda. Po ovoj teoriji,

*

Digitized by Google

ako tko nepripoznaje zakonitost temeljnoga zakona naše zemlje, taj nemože primiti svih onih konsekvencijah, koje iz toga izviru. (Prigovori na ljevici.)

Ja reflektiram tom prilikom na onaj intercedens jučerašnji, koji je nenadano na svietloga bana upravljen bio, i kojemu sam ja u prvom redu kriv. Jučer je naime s ovoga mjesta (pokazuje na lievo) bilo predbačeno vladi, da je ona kazala, da opozicija stoji izvan zakona. Vlada nije toga rekla, nego mi, većina, smatramo vas, da ste na zakonitom temelju izabrani, pa uslied toga zakonito ovdje sjedite, prem vi kad velite, da temeljni zakon nije zakon (Prigovori na lievoj) — to je proglasio dr. Makanec, i na njegovu temelju počiva ova stranka — tim bi i izborni red morali smatrati nezakonitim i time sami sebe stavljate izvan zakona. U tom leži i razlika izmed vaše stranke i krajnje ljevice u Ugarskoj, jer krajnja ljevica priznaje valjanost temeljnoga zakona. Naša lieva stranka nije toga nikada rekla, pa ako bude to sada rekla, onda stvara novi program. Za sada pako stavlja ona sama sebe tim nepriznavanjem temeljnoga zakona izvan zakona.

Da se vratim na onaj t. z. „Kostenüberschlag", to imam samo toliko kazati, da onaj naš proračun odgovara temeljnomu zakonu našemu, isti mu zakon opredieljuje granice i daje mu okvir. I naravska stvar, da proračun nevalja onomu gospodinu zastupniku, koji pobija nagodbu i koji bi želio, da je bolje ustrojena, nego li je to pošlo za rukom onim, koji su ju prvi stvorili, i onim, koji su bili kašnje kod revizije prisutni. Medjutim, gospodo, ako se tako s vaše strane postupa, izpostavlja se naša nagodba kao takova, da se čini da dok je naš narod u toj nagodbi, uvjek će ne samo malaksavati u napredku svome, nego da je ta nagodba dapače ubitačna po njegovu budućnost. Gospodo! Narodi tako lako do ustava nedolaze, ovdje i ondje prolieva se prije i krv u njih; a u nas se misli još, da ako se jednim danom dogodi, da bude ove nagodbe nestalo, ona je tako lagano utvrdjena u narodu, da neće nikoga tako rekući zaboljeti. (Smieh.) Gospodo! Ako se ustavni temeljni zakoni tako idu učvršćivati te neprelaze u krv naroda, onda ćete sami vidjeti, kakva budućnost narodu predstoji!

Izpitajmo jednu i drugu nagodbu.

O prvoj nagodbi, koja je riešena u saboru još pod banom barunom Rauchom, naglasiti je to, da je u njoj ostvareno načelo medjunarodnoga prava. Onaj sabor pod onim banom iztaknuo je to načelo, da narod naš sa narodom ugarskim ugovara; i to je načelo već samo zaslužilo, da se drži pariteta donle, dok na toj jedinoj zakonitoj podlozi stojimo. Što se tiče naše revidirane nagodbe, kojoj g. dr. Vrbanić prigovara, da nije opravdana, imao bi ja najprije odsuditi način, kojim to čini. On apostrofira ovako: Vi, gospodo, koji ste pravili nagodbu, vi, gospodo, koji ste, itd. Takovo apostrofiranje nipošto nije umjestno, jer niti vi, gospodo, niti ovaj sabor nije toga činio. Ako ima nas nekolicina, koji ovdje sjedimo po volji naroda, te smo sudjelovali kod te revizije, to ipak nije bio ovaj isti sabor, koji ju je sklopio, a težko da će biti ovaj, koji će opet novu sklapati. Dakle većina ovoga sabora može sasvim objektivno o našoj nagodbi govoriti.

Ako g. govornik misli, da će one, koji su sklapali i revidirali nagodbu — medju kojimi je bila u ostalom i moja malenkost — historija suditi, to ja ipak držim, da neće odsuditi dotične nagodbe, već s toga ne, jer je ona objeručke prigrlila načelo medjunarodnoga ugovaranja i medjunarodnoga prava, pa je u ostalom i pripomogla našoj zemlji, da za nekoliko stotinah hiljadah forintih više može ulagati u investicije svoje, nego što je prije mogla.

Čuli smo, gospodo, jučer od gosp. referenta, kako je naše pokriće u zemlji raslo. Od 1,600.000 for. došli smo danas do najvišega stepena — do 3 milijuna. Nikada više nismo imali. Ako se toliko troši, tomu nije uzrok tražiti u Pešti, nego to je posvema naša stvar. I to bi se usudio napomenuti, da neleži ni boljak ni sreća naroda u tom, da se što hitrije koraca napried, pa onda da se ostane na pol puta. U tom obziru želio bi i gospodi od opozicije i drugim izvan ove vis. kuće nešto više umjerenosti i uvidjavnosti, da jednim danom nemožemo napried nego postepeno i polagano. Ako se dakle toliko troši, to se može trošiti, to smo došli do toga samo putem revidirane nagodbe, jer po ovoj imamo 800.000 for. više nego smo imali po nagodbi staroj. Pa zato ja i stare nagodbe neodsudjujem, jer dotična gospoda tada još nisu imala podatakah o prihodih zemlje, koje smo mi steći morali, a tomu dolazi sada i povišivanje poreza, koje — na koliko je može biti teretno po narod — ipak nam do nekoliko 100.000 for. na godinu namakne.

Da vidimo, kako uprava stoji, kojoj se takodjer naročito s obzirom na njezinu skupoću prigovaralo. Na našu upravu — neću vas mučiti statističkimi podatci dovadjanimi iz daleka — troši se što svaki znade, razmjerno manje, nego u ikojoj zemlji u monarhiji. U krajini troši se n. pr. preko 3 for. na glavu, ako nećemo i prostor u obzir uzeti —, a mi trošimo nešto preko 2½ for. A Ugarska troši daleko manje: na one iste troškove, za koje mi upotriebimo naših 45%, daje ona samo 27% do 29%, a krajina troši daleko više, nego mi. Uprava naša dakle nije baš tako skupa, kako se ozloglašuje.

Istina, mogla bi se druga nagodba stvoriti, možda i bolja, — to i ja gosp. predgovorniku rado priznajem; nu da li će se i zbilja stvoriti, o tom s mnogih razlogah moram dvojiti. Svaka strana bo gleda na svoju korist, Ugarska na svoju, a Hrvatska opet na svoju. I ja radi toga velim, da kod sklapanja buduće nagodbe neće ni jedna ni druga strana pobiediti, nego nužda obiestranoga sporazumka odlučiti će za jednu kako za drugu, — pošto moramo zajednički živjeti. Pa ako dodje do toga sklapanja ili revidiranja nagodbe još ovaj sabor — o čem

Digitized by Google

ja u ostalom dvojim — rado ću dati glas gosp. dr. Vrbaniću, da pomogne o budućoj sudbini naše zemlje odlučivati; neka crpi izkustvo, kako to ide, i što znači, kad dva naroda sklapaju nagodbu, od kojih svaki sa svojega stanovišta gleda što boljega za sebe uloviti.

Neka dakle dopusti gosp. doktor, da to nije nipošto milostinja, što Magjari po revid. nagodbi nam daju, kao što nije bilo ni ono milostinja, što smo prvi krat in illo tempore s njimi ugovorili, nego smo se „rebus sic stantibus" morali onako složiti; pa tako neće biti niti treće sklapanje milostinja ni njihova, ni naša, nego izpasti će stvar onako, kako budu baš obziri za obstanak naroda nalagali jednoj i drugoj stranci.

Zato naglašujem, da žalim, što sam morao s ove strane takove rieči čuti, o kojih mi se čini da nisu sa promišlju i rasboritošću izjavljene, te i nemogu stajati, premda se s uzhićenošću primaju od slušalacah na galeriji.

Hrvatsku dakle svakako neće voditi kod budućega sklapanja nagodbe drugi obziri, van obziri na nuždu zemlje; pa sjedio ovdje tko mu drago, ja mislim, da će svaki jednako braniti prava zemlje. Nemojmo dakle, gospodo, unapried vriedjati ovaj medjunarodni pakt, pa nemojmo kazati, da to i to zavisi o milosti Magjarah.

Što se tiče one težnje za samostalnošću naših financijah, ja nisam rad to pitanje ovdje ventilirati, jer to spada na oba ona tiela, koja će o tom u svoje vrieme svoju izreći, nego samo neželim, da se razšire kod nas one iluzije, u kojih mi živimo, t. j. misleći, da kad bi imali samostalne financije, da bi svakomu zlu već bilo doskočeno. Kad bi se mogla učiniti u tom „tabula rasa", pa bi se nam od strane Ugarske kazalo: Pa budi samostalan, što imaš prihodah, izdržavaj sebe od njih i upravljaj se samostalno, ja nedržim, da bi onako mogli skrbiti za potrebe naše zemlje.

A gospodo, dobro su vam poznati preduvjeti takove samostalnosti. Mi moramo pridonašati na sajednički državni dug, koji premda je bez nas stvoren, valja kako za cielu monarkiju tako i za nas. Kad bi mi na jedanput sve dati morali, što kod toga duga na nas spada, gospodo, ja neznam, da li bi toliko ostalo, koliko trebamo za podmirivanje potrebah naših; mi bi morali udariti veći namet i nov porez, a možebiti bismo bili povrh toga još primorani, dugove praviti. Ja prepuštam to u financijalnom obziru vještijim članovom vis. ove kuće, neka obrazlože, da za nas neleži sreća jedino u tom, ako zadobijemo samostalne financije, te da neće uslied toga odmah sve zlo, koje nas tare, prestati. Jer — kako rekoh — konsekvencija bila bi ta, da bi morali u prvom redu namaknuti ono, što smo zajednici dužni, pa onda za svoje potrebe namicati — dakako — dugovi, porezom itd., a ovako nas idu dotični postotci, a kako dolaze oni do potrebite mjere novacah, za to nas po zakonu briga nije.

Toliko samo o samostalnosti financijah, o kojoj biti će više govora u ono doba, kad će naša zemlja s Ugarskom novu financijalnu nagodbu ugovarati.

Prešav gosp. predgovornik na upravu našu, kazao je mnogošta, čemu nije imao opravdana razloga. Statistici — kako je poznato — posvećen je novi ured zemlje naše, ona nam s ciframi dokazuje, kako pojedine stvari u našoj zemlji stoje. I već to, što je vlada od sabora iziskivala dozvolu, da ustroji statistički ured, pokazala je sa svoje strane volje i eneržije, da se poprimu sva sredstva, kojimi će biti vlada u stanju, da sazna potrebe zemlje, i da traži izvora tomu, zašto zemlja nazaduje, da traži lieka tomu nazadku, čim se je ob uzrocih osvjedočila. Medjutim izreći naprosto sud, da je nazadku u žiteljstvu kriva uprava, mislim da nestoji. Nazadku tomu današnja uprava već zato nemože biti kriva, što taj nazadak spada u epohu onu, kad još današnja vlada nije postojala; a nadalje zato ne — što je upravo najeklatantniji dokaz —, jer je ova uprava u cieloj zemlji jedna te ista. Isti uzroci stvaraju iste posliedice. Mi vidimo nazadak u Slavoniji, a napredak može se konstatirati u Zagorju; ovdje bo imademo do 7000 ljudih na četvornoj milji, u Slavoniji pako 1500. Pitam dakle, je li tomu uprava kriva? I baš u Slavoniji imamo jako izvrstnih podžupanah — ako i ne sve — koji nebi uzmakli pred onimi, koji su u Zagorju, nego možda bi ih dapače pretekli. Nu ipak mislimo, da pučanstvo u Zagorju ide napried, u Slavoniji nazad. Nije dakle uprava naša takovih posliedicah proizvela.

Biti će tomu razlogah, koje treba narodu dati čuti i sa katedre školske i sa prodikaonice u crkvi više nego sa strane zem. vlade; a i sa strane vlade, koja treba da kazni i uguši ono vrelo, koje narodu na put staje, da se neplodi.

Onda znamo i onu dužnost, kojoj samo novac odoljeti može, a to su močvare, koje prouzročuju groznice i druge bolesti. Naš puk je već nekako priučen više manje tomu zraku i toj klimi, na kojoj se je rodio u onih močvarnih predjelih, a što se tiče naseljenikah, onih svakiput tamo nestane. Dakle da se čim prije močvare izsuše, da se rieke naše reguliraju, to su stvari, koje su neobhodno potrebite, ako hoćemo da nam narod neizumire; al zato treba novacah i opet novacah. Na jedan mah se sve to izvesti neda, nego mora se tečajem vremena gledati, da se izvede potrebita kanalizacija. A gdje je tako riedko pučanstvo, da svoje šume i svoja zemljišta napušta, tu možemo o većoj kulturi samo sanjati, a nedade se za 24 dana uvesti.

Razlog dakle padanju pučanstva leži u podnebju i u položaju naše zemlje; a imade u narodu i zlih porabah i običajah, koje izkorieniti treba svaki u svojem mjestu i stališu. Ne samo vlada zvana je na to, nego isto tako i profesori, učitelji, svećenici, poglavari obćinah itd., da pomažu izkorieniti zlo, gdje se je uvuklo, da poučavaju narod, česa se ima okaniti.

Digitized by Google

Ja sam ovime izcrpio refleksije o proračunu. Samo još nekoliko riečih, da završim, kako ja shvaćam moju i svih patriotah dužnost u ovoj nagodbi. Al pada mi još jedna misao na um, koju neka promisli g. predgovornik: Što naime znači uzkratiti proračun?

Ako je ova nagodba zla, onda svaki čovjek imade medju dva zla birati. Ova nagodba je svakako bolja, dok do druge nedodjemo, nego nikakva. Isto tako je i glede proračuna. Ovaj proračun je svakako bolji, nego nikakav. Nedati proračuna, znači, staviti vladu u položaj, da ona vlada bez proračuna; da u dotičnoj zemlji, u t. zv. pravnoj državi, nebude na zakonu uredjeno stanje, nego da vlada samovolja. Dakle ja nemogu razumjeti niti državnika, a još manje nar. zastupnika, koji vladi proračuna nedaje. Ako to čini samo za to, da sruši vladu, držeći, da će druga bolje sa zemljom upravljati, nego ona, to treba da one strane, koje tako postupaju, budu i kadre preuzeti vladu u svoje ruke. Za to je prvo potrebe t. zv. sposobnost za vladu, da se stavi na stanovište, na kojem počiva ustav zemlje; a na tom temelju nijedan od one gospode (pokazujuć na lievo) nestoji.

Ova nagodba, gospodo — tim hoću da zaključim — zahtieva, da se uzdrži sloga svih nas; da ju razvijemo, treba nam umne snage svih nas i ciele zemlje, a naš je ustav — rekao bi — još premalo razvijen. A da nagodu razširimo, treba prvo, da ju obljubimo, da priedje u krv naroda, da narod dobije smisao za svoj ustav, da mu dokažemo, da u nagodbi leži njegovo javno pravo. Ako pak tomu naprotiv mi širili budemo misli, da ovo sve nije ništa, da je nagoda samo trpljena kao nuždno zlo, onda, gospodo, vi nikada nećete pravnu sviest u narodu učvrstiti, niti šta stvoriti. — A na to su najprije pozvani oni, koji su upućeni po svom položaju, da uče zemlje pravo i pokazuju temelje, na čem se osniva. S toga preporučam predloženu zakonsku osnovu o proračunu za podlogu specijalne bedate.

Predsjednik: Rieč ima g. zastupnik Kamenar.

Juraj Kamenar: Visoki sabore! Svaki od nas, gospodo, kad je stupio prije tri godine u ovu visoku kuću, ponesao je sobom mnoge liepe osnove po domovinu i narod potrebite i koristne u podpunoj nadi, da će je moći izvesti.

Kao reprezentanti naroda hrvatskoga dobili smo od Njegova Veličanstva kralja vrlo liepu i punu nade poruku, da će se raztrgana uda naše slavne kraljevine tečajem trijuh prošlih godinah ujediniti, staroj želji naroda našega podpunoma zadovoljiti.

Tako smo stajali prije tri godine vedra lica i vesela srdca, jer smo gojili tvrdu nadu, da će narod, koji nas je poslao u ovaj hram, kroz nas ne samo ujedinjen, već i u svojih pravih štićen biti. Koliko je naših osnovah izvedeno, što smo polučili kroz ove tri prošle godine, sudim, da nijedan od nas zadovoljan nije svojim djelovanjem i nastojanjem. Što polučismo glede cjelokupnosti naše razkomadane domovine, koliko naših liepih i koristnih predlogah vidimo oživotvorenih, gdje nam je cestovni zakon, gdje hipotekarna banka, gdje su nam zaklade naše, a što je učinjeno glede Kutjeva? Ako pogledamo širom naše domovine, mora nas srdce zazebsti nad tužnim stanjem naroda našega, za kojega nismo ništa izposlovali, da mu pomožemo razvitku tako materijalnomu kao i duševnomu. (Odobravanje na galeriji. — Predsjednik opominje galerije na red.)

Narodno gospodarstvo u mjesto da se razvija i podiže, pada sada u svih strukah sve to dublje u ponor i nazadak. I ako se gdje koj tračak napredka pokaže, to i opet utrne i pade, jer nenalazi podpore od strane naše i vlade u onome smieru, kako bi nalaziti morao.

Visoki sabore! Kako se može naša zemlja u narodnom gospodarstvu podići, ako ovako postupamo sa onim dragocienim blagom, koje na razpoloženje imademo? Mi trošimo preko 3,500.000 for. godimice gotova novca, nu to sve izdajemo na silni aparat upravnih i sudstvenih činovnikah, vrlo malo na prosvjetne zavode, a za kulturu našu mećemo malene svote u naš proračun; zato nam propada narod sve to više, zato nam propada obrt i trgovina, o kakovoj pako industriji i tvornicah u našoj zemlji ni spomena skoro biti nemože polag velikog nehajstva za narodno gospodarstvo. Ja sam prije tri godine i tečajem prošlih trih godinah više krat podigao moj glas u ovoj visokoj kući, a to sam isto učinio i u samoj narodnoj stranci, da se okanimo vječito ustrajati sve više i više novih institutah činovničkih, koji nam skoro sav razpoloživi novac potrošuju. Ja sam predlagao i savjetovao u saboru i narodnoj stranki, da veću pazku na narodno gospodarstvo uzme, da se obazire na propadanje porezne snage našega naroda, da veću svotu za pučku školu i narodni duševni razvitak kao i za pojedine grane domaćega gospodarstva u proračun uvršćuje. Nu sve moje opomene i predlozi nisu odziva našli niti kod vlade a niti kod stranke, kojoj ja pripadam, koja se narodnom strankom nazivlje i većinu ovoga sabora sačinjava.

Porezi sve to više rastu i drakonički se utjeruju, a ina podavanja, nameti obćinski, školski, župni, cestovina, za šumare i lugare, katastralne izpravke, iznašaju zaista toliku svotu, koliko je i samoga državnoga poreza. K tomu dolaze silne globe, koje se pod imenom šumskih štetah za svakovrstne prekršaje, pašu, branje groždja, patrolu, za ceste, za hajku u lovu itd. narodu nameću, koje hiljade i hiljade forintih godimice kod mnogih županijah iznose. Ako uzmemo sve ostale podavke, koje narod ručnimi težaci obavlja, pa ako uzmemo sve troškove, koje narod izplaćivati imade kod diobah itd., pa ako si predočimo, da narod sve ovo jedino ovršnim putem izplaćuje, moramo do zaključka doći, da ovako dalje ići nesmije, ići nemože. Ovo sve sam ja u ovoj visokoj kući opetovano naglasio, a mnogo krat, kako rekoh, članovom visoke vlade i većine ovoga sabora dokazivao, nu sve uzalud. Što mi se

Digitized by Google

odgovara na moja prijateljska savjetovanja? Kažu: ako taj narod nije moguć sve to podnašati i plaćati, nije niti vriedan da živi, neka propade!

Ovakova je sudbina naroda našega dakle? Badava moj predgovornik, presvietli gospodin predstojnik Živković, oprovrgava, da nije u proračunskom odboru one rieči izustio, koje je g. dr. Vrbanić naveo u svom govoru, naime da će naš narod za pet godinah postati bankrotiranim i da već danas likvidirati možemo.

Visoki sabore! To nije inače ni pomisliti moguće; narod, kao što je naš, koj se u primitivnom stanju nalazi, nije moguć tolika podavanja i plaćanja bez uštrba podnašati. Ja ću se povratiti natrag za nekoliko godinah, pa ću navesti, da je poslie god. 1848. narod naš u svakom obziru bolje stajao, nego li danas stoji, osobito u materijalnom stanju. Ako uzmemo iztraživati, koliko je onda a koliko sada narodno blago zaduženo, to ćemo dó osvjedočenja doći, da je sada za stokrat više narod zadužen. Pa što je tadanji financijalni upravitelj za Hrvatsku, Tomić, pred bečkimi ministri zagovarao, da Hrvatska nemože više od dva milijuna forinti poreza plaćati, to je osnovano bilo na točnom gospodarstvenom računu. Pa što smo tada gvvorili? Porez će nas ugušiti i zaista ugušio nas je. nu Niemac, koj je te poreze od nas pobirao, vraćao je liepe svote na produktivne svrhe našega naroda, gradio je ceste, podizao škole itd.

Danas to sve drugačije stoji, danas se utjeruje u ime poreza i gore navedenih prirezah i nametah preko 12 do 16 miljunah, a koliko se ulaže i daje od ove ogromne svote u produktivne svrhe našemu narodu i domovini, koliko se gradi pučkih učionah, koliko se gradi cestah, regulira riekah i potokah? Najljepša cesta u cieloj državi, Lujzinska, propada i postati će samo uspomenom kao nekadanjih rimskih cestah. Sve državne ceste, koje su Magjari preuzeli, propadaju i nisu za promet. Isto tako je glede naših cestah, koje su prije mnogo bolje bile, nego li danas. U svem opažavamo nazadak u mjesto napredka. Cile obćine od 12.000 dušah stoje nam tuj bez pučkih školah, za koje malu svotu u proračunu imademo.

G. predstojnik Živković priobćio nam je, da je proputovao mnoge podžupanije i osvjedočio se o valjanoj upravi, nu ipak priznaje, da su obćinska poglavarstva prenešenim djelokrugom tako obterećena, da za upravu i sam narod ništa učiniti nemogu.

Visoki sabore! Ja bi upitao preuzv. g. bana. koliko krat je on od ponosnoga našega primorja do Dunava proputovao svoju banovinu i kako se je osvjedočio o stanju naroda; a nemogu držati putovanje g. Živkovića po narod koristnim, jer nije dovoljno, da se putuje od ureda do ureda, a sva mjesta ostala neizpituju i narodne nevolje i jadi nevide. Gospodo! Pješice neka ide od sela do sela, pa neka proučava potrebe naroda. (Veselost.) Kad bi preuz. g. ban proputovao našu domovinu strogo, morao bi doći do osvjedočenja, da se ovako dalje poći nemože i nesmije. Ja, koj živim sa narodom na selu, koj dielim sve njegove jade i nevolje š njime, koj se radujem njegovome napredku, mogu protivno dokazati i uztvrditi i velim, da jošte nikadu tako loše uprave nebijaše, kakova je sada. Mi imaďemo istina obćinska poglavarstva, nu ta su tolikim poslom državnim obterećena, da se ni najmanje na sigurnost osobe i imetka osvrtati i za boljak naroda djelovati nemogu, a ipak stoje ogromne svote te obćinska poglavarstva narod, kojemu ni najmanje nekoriste. Što više morade naš narod doživjeti sada, kad smo mi narodna stranka sa narodnom vladom na kormilu zemlje i upravljamo sudbinu naroda našega! Niti Bach i sve vladavine do danas, isti Rauch nije toga počinio, što je počinjeno sada pod banom Mažuranićem s našimi obćinami. Bez obzira sdružene su naše obćine, koje su od vjekovah samostalne bile, u nenaravnu cielost, negledeć na to, da su tim sdruženjem izgubile onu važnu i najkoristniju djelatnost svojega poglavarstva, koje je narodu bilo učiteljem i u svem voditeljem. Akoprem je narod molio i zabranjivao takova protuzakonita nasilja, to su se ipak na najveći uštrb narodu razpustila tolika obćinska zastupstva, a patriotična poglavarstva lišila službah. Starodavne obćine i trgovišta izbrisala se i na njihovo mjesto druge uzpostavile. Nameti u tih obćinah su jur tako silno narasli uslied udruženja, da ih poglavarstvo utjerati nemože i tako tuj cielu godinu bez plaće stoji, dočim su prije sve ove obćine svoju podpunu upravu bez nameta uzdržavati mogle. U mojoj obćini je ove godine proračun sa 33% nameta, pa kad je obć. odbor o proračunu viećao, ustao je i jednoglasno ostavku dao, tvrdeći, da nemože kod takova posla sudjelovati, dočim je unapred osvjedočen, da ovaj namet od siromašnoga naroda utjeran biti nemože. Tako je širom naše domovine; narod pita, što je sakrivio, da se š njime tako postupa, i kaže, kada će tomu biti kraj?

Moja gospodo! Ja bi se predugo zadržao, kad bi hotio sve nevolje naše domovine i naroda navadjati; dosta ako vam kažem, da smo mi to stanje našemu narodu sami pripravili. Ja, moja gospoda, više krivim narodno zastupstvo nego li vladu za sve, što sè u narodu zanemaruje. A sa mnom tako i sav koliki narod o nas sudi. Narod je stupio prama nam u opoziciju. pa se bojim, a mogao bi i uztvrditi, da će narod kod budućih izborah posve druge zastupnike izabrati, a nam svoje povjerenje uzkratiti.

Visoki sabore! Ja sam stupio u ovu visoku kuću na temelju onome, na kojem je stajala narodna stranka; glasovao sam i podupirao uz stranku vladu. Danas mi se to veoma težko pričini. Glasovati za ovaj proračun nalaže mi nužda vremena, da vlada i zemlja neostane bez proračuna i da nedodje u metež, u koj ja moju domovinu nikada rinuti nebi mogao. Neglasovati za ovaj proračun nalaže mi vapaj naroda, za kojega u proračunu nema obzira u nijednoj stavki, kojega ja kroz tri godine pro-

Digitized by Google

mjenu nisam mogao niti za najnuždnije narodne potrebe izposlovati. Težak je moj položaj u ovaj par, nu ja ću ipak glasovati za proračun u podpunoj nadi, da će ovo posljednji biti ovakova sadržaja, i nadam se, da će narod kroz svoje zastupnike, koje će jamačao znati izabrati, koristniji proračun u buduće donieti. Žalio bi, kad bi se obistinila ona rieč, koju je jedan odličan patriota ove dane izustio glede naših političnih stranakah, kojom je označio, da u našoj domovini deset neodvisnih, samostalnih muževah nema, koji bi jedne političke težnje i misli bili. Nasuprot bi uztvrditi mogao, da u našoj domovini imade tisuću muževah, koji su se istina službam posvetili, nu koji bi pripravni bili službe pustiti, na branik domovine stupiti i ova sveta mjesta zauzeti u sabornici.

Visoki sabore! Ako je prije u našoj domovini bilo stranakah, danas u Hrvatskoj postoji samo jedan glas ukupnoga naroda, složan, koj od kolibe seoske do palače velikaša vapi: ovako dalje ići nemože, ići nesmije. Svaki je došao do osvjedočenja, a najviše oni, koji su nagodbu ugovarati pomagali, da je to bio najnesretniji čas po našu domovinu. Ja bi se predugo zadržao, kad bi sva zla nabrajati hotio, koje nam je nagodba sa Magjari doniela, a koristi nikakove već sama poniženja. U narodnom gospodarstvu prieči nam se razvitak, tako da smo ovih deset godinah više nazadovali, nego li napredovali u svakom pogledu. Ja nisam mnogo pročitao narodnih poviesti, nu poznata mi je poviest Rimljanah, Grkah i Turakah. Propast ovih silnih narodah bio je početak uzroku današnjega stanja naše domovine i naroda. Gdje se samo osobni obziri na vidiku drže, a narod kao roblje smatra, tuj mora dakako do propasti doći. Što imademo od nagodbe sa Magjari? Evo vidite ove prazne klupe i ove prazne žepove. U koliko smo se nadali prije tri godine, da ćemo uda naše slavne kraljevine sakupiti, to smo danas na čistu, što i u koliko polučiti možemo u savezu sa Magjari našu cjelokupnost. O povredah, koje Magjari čine, nemam volje govoriti. Od bana do obćinskoga načelnika načinili su Magjari sebi vjerne službenike, koji su tako jur nemoćni postali prama Magjarom, da svaku volju Magjarah izvršuju ili izvršavati daju. Predugo bi se zadržao, kad bi hotio sva nasilja i protuzakonitosti navadjati, koje se čine sve samo zato, da se Magjarom ugadja, negledeć nimalo na to, u koliko se tim ugled naše slavne kraljevine i pravo i ponos našega naroda vriedja. Nije Magjar od danas takov, on je od vjekovah iste ćudi, a ta je sebe ojačati, nas pako Hrvate slabiti. U tu svrhu su Magjari pripravni sve žrtvovati; ono, što smo doživjeli u davnih vremenih, vidimo i danas, sve se to isto dogadja, nu žalibože mnogo uspješnije po Magjare, a mnogo užasnije po Hrvate. Ako gledamo u prošlost, to zaista nećemo naći takovih primjerah i posljedicah, kakove sada doživismo. Smjelost, kojom Magjari bezobzirce prama nam postupaju, dosiže vrhunac, jošte nekoliko korakah, pa nas na kraju, da na kraju takova ponora, koj će narodu našemu svaki mogući izlazak k slobodi i samostalnosti zapriečiti. Radujem se, da sam doživio godinu 1878., kojom je iztekla nagodba sa Magjari, pa se nadam, da će naša slavna kraljevina doći do boljega položaja. Kazao sam, da stojim uz narodnu stranku, koja će znati vojevati za narodno pravo, nipošto pako uz onu stranku, koja bi se usudila ma samo jedan vlas dirnuti dati majke svoje domovine. Narodna stranka i muževi, koji se tim imenom služe, izkusili su dovoljno, s kakovim saveznikom posla imaju, pa jim preporučam, da ako nemogu cjelokupnosti izvojštiti, to niti dopustiti nesmiju, da se dira u ono, što posjedujemo, da odstrane za buduća vremena sve moguće navale Magjarah. Koliko krat je interpelirano u ovoj sabornici glede povrede barjaka i sam sabor je zaključak stvorio, da se toj povriedi naših barjakah na Rieci zadovoljiti mora a krivci kazniti imaju, nu do danas nema odgovora. A što se neradi na poštah i u drugih uredih s našom hrvaštinom? Sve više i više se magjarština širi, a hrvatsko pismo i rieč zapostavlja ili posve uništava, a to sve protuzakonito. Da li može Hrvat mirna srdca i dobre volje te sve uvrede gledati, da li može dopustiti, da se Magjar njegovom svetinjom tako titra? Ja sudim, da Magjaru mora više do naše dobre volje stalo biti, nego li nam Hrvatom do magjarske volje; Hrvat nije nikada trebao od Magjara pomoći, dočim su Magjari od nas dobivali pomoći i sada dobivaju. (Živio! na lievoj.)

Prelazim na sam proračun, pa ću i zaključiti moj govor, opazujuć, da nadu gojim, da razvaline naše domovine, koja je podieljena na četiri vladavine a ovako žalostnu sliku našemu proračunu podaje, doskora ujedinjene budu, te bi pomisliti mogao, ako se priečilo bude sdruženje cielokupne zemlje od koje mu godjer strane, da bi se tim ne samo materijalno stanje naroda našega, već i duševni razvitak smetati hotio.

Nadam se i tomu, da je ovo posljednji proračun ovakove vrsti, da će u buduće naša zemlja svoje samostalne financije zadobiti i pravu sliku proračuna predočiti moći, jer bez vlastitih financijah nema vlastite volje narodu, nemože biti niti proračuna. Tko se brine sada za stanje naroda? Jedan mu zapovieda, a to je domaća vlada, da plaća; drugi pobira i odnaša novac, a to je Magjar. Od kuda i kako smaže taj novac narod, zato nitko nepita ništa, a nepita ni zato, da li će moći dugo zadovoljavati dužnostim. Narod, koj nije za sebe jošte nikada živio, već većma drugim, i za druge tako fizične kao i materijalne žrtve doprinaša. (Odobravanje.)

Predsjednik: Rieč ima gosp. predstojnik odjela za bogoštovje.

Dr. **Pavao Muhić**: Vis. sabore! Nisam rado dosadjivati vis. kući mojimi riečmi, nu pošto je veleštovani zastupnik kotara koprivničkoga naročito napomenuo odjel za bogoštovje i nastavu, koji da nevrši svojih dužnostih to mislim, da sam dužan sa nekoliko riečih odgovoriti.

Nije mi namjera niti zadaća, da pobijam nazore g.

Digitized by Google

zastupnika koprivničkoga o državi pravnoj, jer držim, da oprieka državi pravnoj mora biti država bezpravna; a to je ili okorjeli despotizam ili azijatski anarhizam. Ja bi volio biti članom države pravne sa svimi manami njezinimi, nego li član države bezpravne. Ima dakako država pravna svojih manah već zato, jer su ju stvorili ljudi, koji nisu bez bludnje i pogrješke. I država teokratička, akoprem je božanskoga poriekla, može imati svojih manah, a to zato, jer š njom upravljaju ljudi, koji nisu bez mane i grieha. — G. zastupnik koprivnički udarao je imenito i to drastički na našu inteligenciju, veleći, da naše sveučilište i svi naši srednji učevni zavodi nedavaju inteligencije onakove, kakva bi imala biti; da se je naša inteligencija odmetnula od svetih istinah vjere i od duha evangjelskoga; da je ta inteligencija sebična, da nevrši one zadaće, koju bi vršiti morala.

Gospodo! To su velike osvade, koje se bacaju na našu inteligenciju; a ja mislim, da kao predstojnik odjela za bogoštovje i nastavu moram u tom pogledu našu inteligenciju od ovih osvadah sa nekoliko riečih braniti.

Istina je to, da su mnogi ljudi zavedeni plitkom teorijom, površnom ili krivo shvaćenom filozofijom zašli na stranputice; — a to nije grieh znanosti nego grieh ljudih, koji se neznadu koristiti sa znanošću onako, kako bi mogli i imali. Gospodo! Ja držim sa nekim znamenitim učenjakom: „filozofija površno shvaćena odvraća čovjeka od boga, a ako se shvaća temeljito, ona ga opet k bogu privede“.

G. zastupnik naročito je izbrojio neke griehe odiela za bogoštovje i nastavu, medju inimi iztaknuo je ponajviše to, da taj odjel nedrži crkve kulturnim elementom. Ja sam pripravan velešt. g. zastupniku u oči vis. ove kuće dati moje vjeroizpoviedanje.

Ja držim, da neima državi obstanka bez vjere. (Živio!) To su uvidjali najstariji i najmoderniji zakonodavci i utemeljitelji državah, koji nenašav pozitivne vjere u narodu, nastojali su sami takovu vjeru stvoriti, kaošto je činio drugi utemeljitelj grada Rima, Numa Pompilius, koji je sve svoje vjerozakonske naredbe iznašao pred narod kao zapovjedi božice Egerije. — Što se tiče kršćanstva, ja sam uvjeren, da imade ono neizmjernih zaslugah za cielo čovječanstvo.

Kršćanstvo je ukrotilo divlje strasti barbarskih narodah, koji su početkom sriednjega vieka poplavili najveće, najbogatije pokrajine srednje i južne Europe. Ono je ublažilo tužni udes najsiromašnije i najmnogobrojnije klase naroda, i to tim što je nastojalo proglasiti uzvišenu ideju jednakosti vjere, do koje se nisu niti najslavniji umovi staroga vieka, Plato i Aristoteles, uzvisiti mogli.

Gojeći ja takove nazore o vjeri i bogu, nemogu pojmiti, kako bi u odjelu za bogoštovje i nastavu nastalo ono mnienje, da se kršćanstvo nesmatra kulturnim elementom. (Odobravanje.)

Veleštovani gosp. zastupnik izvolio je kazati, da učitelji nevrše svojih dužnostih u crkvi, i da ima takovih, koji nisu niti kadri vršiti dužnost, jer da se neuče ono, što bi se imali, imenito, da mnogi učitelji nisu vješti orgulanju. Zem. vlada je dobila prijašnjih godinah s nekih stranah tužbe, da to tako biva; ali se je uvjerila, da one pritužbe nisu uvjek bile temeljite, jer su se pojavljivale tužbe i na one učitelje, koji su upravo najizvrstniji orguljaši bili; a to zato, što su bili tako neoprezni, pa su bolji ukus htjeli uvesti kod pjevanja u crkvi. Puk nije shvatio to, nego je htio ostati kod svojih starijih možda svakoga štovanja vriednih ali neukusnih pjesamah i arijah.

Vlada uputila je učitelje, da oni u tom pogledu svom obzirnošću postupaju, da se stave u sporazumljenje sa dotičnimi župnici, pa malo po malo privedu narod k boljemu ukusu. Non datur saltus in natura!

A što se tiče prigovora, da se vlada nebrine za poučavanje učit. pripravnikah u tom predmetu, ja bi mogao pokazati naredbu, koja je izašla dne 18. svibnja i koja se nalazi naštampana u dodatku k „Napredku“ pod brojem 63. Tom je naredbom ravnateljstvo preparandije dobilo strogi nalog, da se ono pobrine, da budu učiteljski pripravnici točno poučavani u onom predmetu (orgulanju), da se drže glede toga strogi izpiti, i da se onim učiteljem, koji nepokazuju dovoljnoga osposobljenja u tom, neizdade svjedočba osposobljenja, dok onaj manjak nepoprave.

Toliko na prigovore gosp. zastupnika koprivničkoga.

Što on kaže, da su obćine preobterećene plaćom učiteljskom, to sam obširnije razložio u odboru financijalnom. Zem. vlada nije učinila nikakova pritiska na obćine, na temelju kojega bi joj se moglo u tom pogledu štogod predbacivati; dapače je, ako je dvojila, bi li obćina bila u stanju tako veliku plaću davati, klasifikacije često obćinam natrag pošiljala, te nije nikada ništa u tom obziru učinila bez savjeta dotične političke oblasti, kojoj moraju biti poznate sve imovne okolnosti dotične obćine. Na molbe nekih obćinah, da se uvrsti njihova škola u viši razred, nije vlada pristala. Jučer sam dobio jedan utok proti takovu riešenju, gdje obćina dokazuje da je kadra uvrstiti svoju školu u viši razred. Tuj vlada nije činila nikakova pritiska; ako se je učinila gdje koja pogreška, izpravila se je sporazumno s dotičnom obćinom i nastojanjem dotične političke odlasti. (Živio!)

Predsjednik: Rieč ima gosp. zast. Folnegović.

Franjo Folnegović: Nisam, gospodo, kanio ovaj krat govoriti. Rekao sam prijašnje dvie godine svoju; nije se promienila. Svio je mnoge one misli u ljepšu kitu štovani moj drug dr. Vrbanić. Tim mi je laglje bilo šutiti. Nu s vladine strane, pobijajuć predgovornike, izazvalo me, da ilustriram neke argumente presv. gosp. Živkovića.

Žalim medjutim, jer se vlada nije dovoljno obazriela na rieči častnoga zastupnika koprivničkoga. On vojuje doduše proti modernoj pravnoj državi, ali on se u svom

Digitized by Google

govoru s puno razlogah obarao i na mnoge postojeće zakone, ističuć njihove pogreške, te razlagao potrebu drugih zakonah, na koje vlada opet nepomišlja.

Prelazim na rieči gospodina zastupnika vlade, kojim se je obarao proti momu drugu, gosp. Vrbaniću. Nijedne godine nije se možda s naše strane manje govorilo o odnošaju našem spram Ugarske, a više o stvarnoj vriednosti samoga proračuna. A naprotiv nijedne godine nije vlada manje govorila o svojih dužnostih, više pako o samoj nagodi. To mi se čini vrlo karakterističnim.

Ističuć koristi nagode, zahtieva vlada od nas, da nastojimo prigrliti nagodu kao nešta dobra, na kojem se dade puno još boljega postići. To nije, gospodo, dužnost opozicije, to je dužnost vlade i njezine stranke. Pak što ste učinili, da nam prikažete nagodu dobrom ili spasonosnom. Niste li sami priznali, da narod stoji na rubu materijalne propasti? Nepritišće li vam duše utisak posljednjega kraljevskoga reskripta? Nevidite li, da se postepence sa strane drugoga faktora od te nagode nastoji splesti lanac podpunomu podjarmljenju našemu? Neopažate li, da je ovaj naš sabor malo po malo spao na makinu, koja nesluži za drugo, van da uzakonjuje nove nepravde, nove nesreće za narod hrvatski? Doista, gospodo, opozicija nije imala nikada više razloga ostati na svom stanovištu, nego li ovaj čas!

Veli gosp. zastupnik vlade, braneć s teoretičnė strane ovaj proračun, da je on sličan onomu delegacijah. Koja razlika, gospodo, med ovim i onim! Delegacije, ustanovljujuć potrebe, vele: Ovo trebam, to mi dajte! Mi pak, gospodo, imajući pokriće odmjereno, moramo reći: Jer ovoliko imamo, više nemožemo trošiti, makar nam kako potrebe opravdane bile. Čudim se, da pronicavi um gosp. govornika nije toli goleme razlike opazio.

Veli nam se dalje: Ta eto mi imamo uslied nagode 800.000 for. više za potrošak, nego li smo imali godine 1868. Eto koliko nam dobro od nagode! Jadno dobro, gospodo, ako se sjetite, da je narod, dok nam je namaknuo taj višak od 800.000, morao dva milijuna više poreza plaćati i da od onoga ostatka nam ništa nezapada, a da pod onim teretom narod gotovo propada!

Nu znate li, gospodo, koja je najveća nevolja s našega postojećega odnošaja napram Ugariji? Magjari sklopiše nagodu s namjerom. da na njezinu temelju malo po malo sasvim podjarme Hrvatsku; Hrvati pako, da se na njezinu temelju dovinu većoj samostalnosti; nijedan dakle s namjerom, da se je savjestno drži. Žalibože preočito je, da su tuj Magjari daleko bolje računali, nego li vi, gospodo!

Upuštajuć se u kritiku sustava upravnoga, moji štovani predgovornici a i ja prošle godine iztakosmo puno toga, što nevalja, a moglo i moralo bi bolje biti.

Iztakosmo toliko krat neoprostivu pogrešku vlade, što nije unatoč tolikim zaključkom županijskih skupštinah i korporacijah i izjavam u saboru čuvenim ništa učinila, da podigne agrarni kredit, dočim je zadružnim zakonom izazvala neizmjernu nuždu takova kredita. Na ovo nam se konsekventno šuti; dokaz, da se ništa odgovoriti nemože.

Pozvaste vladu svojimi zaključci u lanjskoj proračunskoj debati, da nam uredi oružničko pitanje, kazalištne stvari, mirovinske propise, pristojbe komisionalne itd. i to sve za godinu danah. Što je učinjeno u svem tom? Ništa.

Iztakosmo pogreške u administrativnom sustavu, preveliki obseg i zlo arondiranje podžupanijah. Na to nam se odgovara, da su županije dobre, činovnici radini i sposobni, ma obćine da nevaljaju, jer su preobterećene poreznimi poslovi.

Istina, gospodo, obćine imadu s porezom skoro toliko posla i troška, da im pod njim skoro izčezava blagodat nagode, koja jih potrošarinom nadaruje. Ali da obćina i neima posla s porezi, ona sadanjemu sustavu administracije nebi mogla zadovoljavati. Od obćine traži država previše. Jedan načelnik, bilježnik i gdje gdje pisar ima 3 do 4 hiljade upravnih brojevah, na stotine policajnih, na hiljade mjestnoga suda. I vojna evidencija i reklamacije, superarbitracije nisu tako neznatan posao, kako se veli. Povrh toga stotine tajnih diobah valjalo je jur razpisati. Obćine uslied toga prestadoše faktično biti obćinami, jer im absolutno nedotječe vremena na vršenje njihova naravnoga djelokruga. Sve bo težište uprave svaljeno je na nje. I zato, makar vlada veli, požupanije su dobre, kad priznaje, da obćine nevaljaju, priznala je tim, da i uprava sama nomože valjati.

Nu čemu da se pravdamo ovdje o tom, valja li naš upravni organizam ili ne. Dosta budi, da vas sjetim, gospodo, da je sam gosp. zastupnik vlade, muž, komu nije do zvučnih frazah, komu se sve više nego pesimizam predbacuje, da je taj muž izkustvo, stekavše na svom putu po domovini, u našem odboru predočio užasnom izjavom: „Za pet godinah narod ciel mora postati bankrot, a danas bi već mogao likvidirati“.

Pitajmo se, gospodo, tko je tomu kriv? Niti kuga ni vojska, već vlade! Pa kad gospodin Živković uzvisuje korist i dobrotu nagode naše, na koga svaljuje tim svu krivnju za bankrot narodnji, nego na sebe, na vladu našu? Ja ću medjutim biti ovdje blaži i pravedniji sudac našoj vladi, nego li sam njezin zastupnik, pak ću reći: nije ona tuj toliko kriva, koliko naš nesretni odnošaj naprama Ugariji, jer uslied njega upravlja tudji magjarski živalj svimi javnimi posli Hrvatske, koji odlučuju o materijalnom blagostanju zemlje.

A da tomu življu nije zbilja do čega drugoga, van da učvrsti i razširi svoju supremaciju nad Hrvatskom, makar ona i klonula pod težinom nevolje, o tom vas, gospodo, svaki dan poučuju gola, istinita, ali i vrlo žalostna fakta!

Predsjednik: Rieč ima gosp. predstojnik za unutarnje poslove.

Digitized by Google

Jovan Živković: „Samo dvie tri rieči na zadnje opazke gosp. predgovornika glede različitih proračunah. Gospodo! Domašaj mojih riečih bijaše taj, da je proračun svaki svoje naravi, koji nalazi okvira u onom zakonu, na kojom se temelji. Ako je gosp. predgovornik spomenuo, da delegacije nemaju takova proračuna kao mi, to ima u obće pravo, ali ja držim, da i proračun delegacijah neodgovara teoriji, koju je razvio gosp. dr. Vrbanić; jer proračun, koji radi samo o potrebah, a ne i o pokriću, jest takedjer unicum, kojega teorija nepozna.

Ja sam ga dakle samo u toliko uzporedio sa našim, što je takodjer proračun „sui generis", te se isto tako temelji na zakonu, koji dopušta, da se on stara i za pokriće.

Narav našega proračuna zahtievala bi — kako je dobro gosp. dr. Vrbanić napomenuo — da se ima u njem prije raditi o pokriću nego li o potrebi. Nu ako to nebiva uvjek tako, to nečini u samoj stvari ništa, jer se jedno i drugo — i potreba i pokriće — u isti mah u razpravu uzimlje.

Što se tiče onoga „kraha", kojega sam se taknuo pogledom na žalostno stanje naše zemlje u gospodarstvenom obziru, to neka si uzme na um ne samo većina vis. kuće, koja je u protivju sa gosp. predgovornikom, nego i ona stranka, koja bi u zemlji našoj čim prije htjela uzdići se nebu pod oblake, da obično mali narodi svoje sile precjenjuju. U nekojem pogledu koracamo možda brže, nego li bi trebalo, a u drugom zato polaganije, ako nenazadujemo. Isto tako, a još u većoj mjeri postupalo se je na žalost i u kraljevini Ugarskaj, koja se danas žaca, da je stvorila stvari, koje bi bile još jedno 50 godinah počekati mogle. Tomu je bila kriva jedino ona stranka, koja se samo u tom nasladjuje, da može uvjek izticati, kako mi jošte nismo ništa, kako treba čim prije ovo i ono itd. A danas se je došlo do toga, gdje će se morati poviknuti: „Abrüsten!"

I u nas ima stranka, kojoj je sve malo, sve nedostatno; neka onda ona nekaže: Krivi ste vi! Neka se prizna: Krivi smo svi! — Pa onda bolje da već danas nego sutra počmemo koracati onim korakom, koji odgovara mogućnosti naše zemlje u materijalnom i intelektualnom pogledu. I ako budemo koracali postepeno, onda ćemo i sazrieti na veću snagu.

Ja nekažem, da sada nismo zreli, ja dapače velim, da smo zreli i za što bolje, ali to moram na žalost konstatirati, da mi uvjek netražimo u sebi razloga nenapredku našemu, nego ga tražimo u svakojakih institucijah, što nije opravdano, jer institucije trebaju vremena, da se razviju. Izpitajmo i množimo snagu našu, pa se onda složimo, da zajedno idemo u napried. — Badava je takodjer govoriti i o belgijskom ili budi kojem sustavu naprednih državah, jer mi moramo u Hrvatskoj stvoriti sustav po okolnostih naše zemlje i našega naroda, kako to naše materijalne i intelektualne sile sobom donose i nalažu! (Odobravanje.)

Predsjednik: Rieč ima g. zast. Kukuljević.

Ivan Kukuljević: Moram izjaviti, da nebi u debati proračunskoj govorio, jerbo uvjek se ja slažem s tim, da se proračun u zemlji pravnoj ili u svakoj državi, gdje hoćemo da bude red, prihvatiti mora. Nu meni daje povod jedna izjava iz onoga mjesta vis. kuće, iz kojega ja toga u sadanjih okolnostih očekivao nebi. To je bio naime veliki hvalospjev na prvu nagodu, koji je rekao presv. gosp predstojnik nut. odjela. Ja stojim takodjer na temelju narodne stranke, ali pod narodnom nerazumievam ja samo one, koji na ovoj strani stoje (pokazuje rukom na centrum), nego razumievam preteżnu većinu naroda, a mislim, da bi na svakoga zastupnika ove stranke velika ljaga pala, kad bi oni — što ja postojano niečem — odobravali načela prve nagode. Hvaliti bo prvu nagodu, sklopljenu s Ugarskom, hvaliti one ljude, koji su sklopili onu nagodu, znači odreći se svoje prošlosti; zašto smo onda živili, zašto smo toliko žrtvovali. (Živio!) Ja, gospodo, napose, koji sam sav svoj viek branio prava mojega naroda, koji sam pisao za njega, nikada, do svoga groba pristati neću, pa priznam, da je ono bilo pravo, dobro i koristno, što nam je doniela prva nagoda. (Živio!)

Čuli smo od ove strane (pokazuje na stolicu presv. gosp. predstojnika nut. odjela), da će historija odobravati što su učinila ona gospoda, koja su prvu nagodu skopila. Ja pako usudjujem se kazati, da će historija našega naroda vazda odsudjivati one ljude i da će crnimi slovi pisati ono, što se je u ono doba sklopilo. Zašto to, gospodo? Zato, jerbo doista priznati moramo, da se je s prvom nagodom sve porušilo: naš temelj državopravni, na kom nekada hrvatski kraljevi stajahu. (Tako je!)

Pa vidimo i sada, kako nam dan na dan sve više i više propada naše pravo. Zalud uvjerava naša vlada, — koja isto tako duboko ćuti za svoj narod, kao što svaki zastupnik (Živio!); — govorila ona sve, što joj drago i zalud sav napor pojedinih ljudih, kada je temelj loš i takav, koji je u težke okove i verige svezao svako djelovanje, da nemožemo ni napred, ni natrag. (Kamenar: Tako je!) Povirimo malko natrag u prošlost našu i sravnimo naš položaj s onim; mi ćemo vidjeti, od 1866. do 1867., dok je nagoda sklopljena, — kako je kruna s nami govorila. Sjećajmo se, da nam je na ovom mjestu obećana i na vidik stavljena bila krunitba Nj. Veličanstva kao kralja hrvatskoga. Sjećajmo se, gospodo, da je pod konac dobe, kad još nije bilo parlamentarne vlade, samostalnija vlada naša bila nego što je sada, i bio je veći djelokrug naše zemlje. A kad mi zavirimo u prošlost našu, moramo priznati, da mi stojeći na temelju pragmatičke sankcije iživali smo sva ona prava prema monarkiji, koja uživa i Ugarska prema njoj. Ono je najveća mana onih, koji su sklapali prvu nagodu, da se nisu znali ili nisu htjeli staviti na temelj snage Hrvatske, nego su se sta-

Digitized by Google

vili na temelj snage Ugarske, koja nas je sebi udružila, od koje smo mi uvjek od veće strane neodvisni bili. Kada je hrvatski ban zavisan bio od ugarskoga palatina? — Kada je hrvatsko pravo, hrvatski sabor od ugarskoga zavisio? Vi, koji ste stariji, sjećati ćete se, da je naš narod bio u svakom smislu nezavisan i glede financijah, a glede uprave kao što sam rekao nezavisan od sabora i vlade ugarske do Marije Terezije i Josipa. Mi smo ovdje na saboru hrvatskom razporezivali i votirali naš porez, mi smo upravljali samostalno našimi financijami. A kako sada stvar stoji, to znate najbolje iz ove debate proračunske.

Dakle u svakom smislu bio je naš narod, naš kralj, na samostalnom temelju naprama ugarskomu i tek nagodbom ovom nesretnom svezane su nam ruke. (Živio! Živio!) Nije to krivnja sadanjih zastupnikah narodne stranke, oni bo su se našli sami na tom temelju. Nije se moglo dalje, ako nisu htjeli posve upropastiti zemlju i narod. S toga su stupili u drugu nagodbu, koja imade bar u financijalnoj struci naše zemlje svoju dobru stranu.

Ufajmo se dakle, da će skoro doći vrieme, kad ćemo moći kazati: ova nagoda nestoji više, jerbo je proti pravu države, jerbo je proti historiji i koristi naroda hrvatskoga; a sada, dok su nam vezane ruke, nemožemo drugo, nego kretati se u tom krugu, koji nam je namienjen, pa zato priznajmo predloženi proračun za podlogu specijalne debate.

Predsjednik: Ja danas zaključujem debatu o proračunu. — Molim gosp. izvjestitelja, da bi izvolio čitati izvješće sab. odbora za proračun glede sab. troškovah za vrieme od 1. sieč. do 31. list. (uključivo) god. 1877.

Izvj. Dr. **Blaž Lorković**: (Čita. Vidi zapisnik).

Predsjednik: Prima li vis. sabor predlog proračunskoga odbora?

(Prima se.)

Ja zaključujem sjednicu, a buduću uričem za sutra u 10 satih.

(½1 sat o podne.)

Digitized by Google

Devetdeset i sedma saborska sjednica,

držana dne 16. siečnja 1878. u 10 sati prije podne pod predsjedničtvom saborskog predsjednika gosp. Nikole Krestića.

Sadržaj: Zapisnik prošle sjednice. — Podnesci. — Interpelacija dr Gjurgjevića na predsjedničtvo glede zastupnika kotara vukovarskoga. — Odgovor predsjednika na tu interpelaciju. — Dnevni red: Nastavak gen. debate o proračunu za g. 1878.

(10 satih 20 min.)

Predsjednik: (Zvoni.) Sjednica počimlje. Molim gosp. bilježnika, da izvoli zapisnik pročitati.

Bilj. dr. **Stjepan Spevec**: (Čita.)

Zapisnik

XCVI. sjednice sabora kraljevinah Dalmacije, Hrvatske i Slavonije, držane u glavnom i zemaljskom gradu Zagrebu dne 15. siečnja 1878. pod predsjedanjem saborskoga podpredsjednika gosp. Mirka Hrvata u prisutnosti 56 saborskih članovah.

Od strane kr. zemaljske vlade prisutni: preuzvišeni gosp. ban Ivan Mažuranić, odjelni predstojnici Jovan Živković, dr. Pavao Muhić i dr. Marijan Derenčin.

Čitan je zapisnik posljednje saborske sjednice, i bez primjetbe ovjerovljen.

Predsjednik javlja, da su na visoki sabor prispjeli sliedeći podnesci:

Saborski odbor za proračun podastire izviešće ob osnovi zakona o privremenom produljenja roka i valjanosti postotka glede pokrića potrebštinah nutarnje samouprave kraljevinah Hrvatske i Slavonije §. 3. zak. članka od 30. studenoga 1873. ustanovljenoga.

Stavlja se na dnevni red za četvrtak t. j. 17. o. mj.

Saborski odbor za proračun podastire izviešće o proračunu saborskih troškovah za vrieme od 1. siečnja do uključivo 31. prosinca 1877.

Stavlja se na dnevni red pod konac ove sjednice.

Saborski odbor verifikacionalni predlaže, da se presvietli gosp. biskup dr. Juraj Posilović ovjerovi.

Uzimlje se u razpravu prije današnjega dnevnoga reda.

Izvjestitelj čita izvješće, koje se bez debate prima jednoglasno.

Prelazi se na dnevni red, na kojem je generalna debata ob osnovi zakona o proračunu za potrebe nutarnje samouprave kraljevinah Hrvatske i Slavonije za godinu 1878. Generalna debata prekida se u 12 $^1/_2$ satih, te se uzimlje u pretres izviešće saborskoga odbora o proračunu saborskih troškovah za vrieme od 1. siečnja uključivo do 31. prosinca 1877.

Izviestitelj čita izvješće.

Iza toga predsjednik pita: Prima li vis. sabor predlog proračunskoga odbora, da se proračun saborskih troškovah proračunanih za vrieme od 1. siečnja do uključivo 31. prosinca 1877. u ukupnom iznosu od 34.004 for. odobri, te da se ovlasti predsjedničtvo sabora, da može na temelju istog proračuna saborske troškove izplaćivati?

Većina prihvati taj predlog.

Nakon toga zaključi predsjednik sjednicu u $^3/_4$1 sat uričuć sliedeću za sutra dne 16. siečnja o. g. u 10 satih prije podne sa dnevnim redom: Nastavak generalne debate ob osnovi zakona o proračunu za potrebe nutarnje samouprave kraljevinah Hrvatske i Slavonije za g. 1878.

Krestić v. r.	Dr. **Stjepan Spevec** v. r.
predsjednik.	sab. bilježnik.

Predsjednik: Ima li kakovog prigovora proti ovomu ovako sastavljenomu zapisniku?

(Neima.)

Prigovora nema, zapisnik se verificira.

Vis. sabore! Na ovaj vis. sabor stigli su sliedeći podnesci. — (Vidi zapisnik.)

Rieč ima g. zast. dr. Gjurgjević.

Dr. **V. Gjurgjević**: Vis. sabore! Pozivom na §. 10. sab. poslovnika zamolio sam rieč kod predsjedničtva, a to povodom tim, što ima u ovoj sabornici jedan konkretan slučaj, koji nestoji u skladu sa §. 10. i 20. saborskog poslovnika; pa zato želim, da se o tom obaviest dade koliko meni, toliko vis. saboru.

Po §. 10. našega sab. poslovnika, imadu se naknadni izbori odrediti u nekojih slučajih: prvo, kad sabor pro-

Digitized by Google

glasi koji izbor nevaljanim, drugo, kad zastupnik kojega kotara umre, zatim kad bude koji zastupnik trajno priečen dolaziti u sabor, ili kad svoj mandat položi. Nadalje ustanovljuje u al. 3. isti §., da se imade odrediti nov izbor namjesto onoga zastupnika, „koji za 8 danah itd." (Čita al. 3. §. 10.) U svih ovih slučajih je po propisu ovoga §. dužnost sab. predsjedničtva, pozvati kr. zem. vladu, da odredi izbor.

§. 20. sab. poslovnika govori o dužnostih saborskih članovah, te propisuje, da je dužnost prisustvovati sjednicam, i sudjelovati kod saborskih radnjah; govori i o dopustu, da ga predsjedničtvo dozvoljuje za 8 danah, što je preko, ima dozvoliti vis. sabor, a na neizvjestno vrieme dapače nesmije se dopust dozvoliti.

Gospodo! Tko je u početku ove periode saborske ovdje bio, sjetiti će se, da je izbor zastupnika kotara vukovarskoga najviše govorah, dapače i mnogo članakah u javnih organih dao, sjetiti će se, da su pri izboru tomu bila dva kandidata, sjetit će se, da je kandidat jedan bio u osobi verificiranoga zastupnika Aleksandra Parčetića, sjetiti će se, da je izabran sa 5 glasovah većine, sjetiti će se, da je protivna stranka proti tomu kandidatu pritužbu podniela, i da je uslied te pritužbe obdržavana bila iztraga, i da je nakon dovršene iztrage proti mojemu mnienju a po mnienju verifikacionalnoga odbora izbor g. Parčetića bio ovjerovljen. No od tog doba pa do danas nisam ga nikada u saborskoj sjednici vidio; prisustvovao je samo u prvih sjednicah, dok su se verifikacije obavljale, a poslje nikada više. A evo, gospodo, naša perioda je tako rekuć na izmaku. Poznato mi je samo to, da je g. zastupnik izb. kotara vakovarskoga jedan jedini put imao dopust, i da mu je bio taj dopust po vis. saboru dozvoljen još g. 1876. Niti prije, niti poslje toga nismo doznali, da li je zaiskao dopust, ili ne; niti to neznam, gdje je, ali samo to znam, da ga u ovoj sabornici nema. Pa tako izb. kotar vukovarski imade „de nomine" zastupnika, a „de facto" u ovom saboru nije zastupan. I jer ja držim, vis. sabore, da to ne samo nije pravo, nego je upravo nezakonito, jer držim, da se takova šta nesmije nigdje dopustiti, a najmanje u samom zakonodavnom tielu, i napokon jer držim, da sam rado da odklonim sumnju one stranke, koja je iztragi podlegla, kojoj pritužba nije bila uvažena, i koja drži, da se toga radi ništa u tom slučaju neodredi, jer je proti stranki napereno, s toga sam zamolio rieč, da stavim na predsjedničtvo sabora ovo pitanje: (Čita. — Vidi zapisnik.)

Predsjednik: Na ovo pitanje g. zastupnika čast mi je odgovoriti sliedeće: Kao što je sam g. interpelant spomenuo, iskao je g. zastupnik kotara vukovarskoga dopust, i taj mu je vis. kuća dozvolila. Poslje toga stigle su ovoga gospodina velike nesreće u obitelji, i predsjedničtvo imalo je obzira na ovo stanje njegovo, premda je znalo, da je moglo strogo vršiti ustanove poslovnika, kao što ih je svaki put pripravno vršiti. Nu pošto je opazilo, da ni ove godine g. Parčetić nije stigao na sabor, to je ono pod 22. rujna br. 99. (praesidial) upravilo na gosp. zast. Parčetića dopis, u kojem je izjavilo: (Čita.)

„Uslied toga pozivljete se, da kod budućega zasjedanja, koje će biti jošte tečajem ove godine, nefaljeno u prvu sjednicu doći izvolite, jer u protivnom slučaju će se uzeti, da ste se odrekli zastupničke časti, te ovo predsjedničtvo biti će prisiljeno, pozvati na temelju §. 10. poslovnika kralj. zem. vladu, da za izborni kotar vukovarski novi izbor odredi".

Kad je g. Parčetić ovaj dopis dobio, nije on ovomu predsjedničtvu ništa odgovorio, i ovo predsjedničtvo je uzelo, da se je on zbilja odrekao mandata, te je pozvalo zem. vladu, da novi izbor u kotaru vukovarskom odredi.

Mislim, da će g. zast. dr. Gjurgjević ovim odgovorom biti zadovoljan.

Dr. **Gjurgjević**: Ja se zadovoljavam.

Predsjednik: Prelazi se na dnevni red. Na dnevnom redu je nastavak generalne debate o proračunu.

Rieč ima g. zast. Miškatović.

Josip Miškatović: Vis. sabore! Ja ću glasovati za budget, koji je predložen ovoj vis. kući, dotično glasovati ću za izvješće proračunskoga odbora. U budgetu, gospodo, ja nalazim prvo stavke potrebštinah, koje su sistemizirane i zakonom ustanovljene, drugo pako nalazim onakovih stavakah, koje će biti našoj zemlji na korist, ako se namire. Jedne i druge jesu takove potrebštine, bez kojih zemlja biti nemože. Kad bi ja glasovao proti ovakovu budgetu, i kad bi se s menom složila većina ove visoke kuće, to bi se dogodilo jedno od dvoga: ili se nebi moglo zadovoljiti potrebštinam, koje su zakonom propisane, i onim drugim, koje su zemlji koristne, te bi morala uprava zemlje zapeti; ili bi se prisilila vlada, ako neće da zapne ciela uprava u zemlji, da bezzakonito t. j. bez budgeta vlada. Proti jednom i drugom slučaju ja držim za svoju dužnost, da moram glasovati za ovaj budget. Kad bi ja nalazio i kad bi bio o tom uvjeren, da ustanove u zemlji nisu dobre, da se imadu promieniti, pa nebi predlagao, da se imade uzkratiti budget, nego bi nastojao o tom svojim načinom predlozi tamo smjerajućimi, da se te ustanove promiene. Ili, gospodo, kad bi ja našao, da vlada, koja dandanas vlada, nezadovoljava svrsi, nuždi i želji ove vis. kuće, te kad bi znao za vladu, koja bi bolje odgovarala, ja nebi ni onda uzkratio budget, nego bi kod pokrića kazao: pošto držim, vis. sabore, da ova vlada zadaći neodgovara, a imadem vladu u pripravi, koja će to bolje učiniti, zato ja predlažem, da se pokriće nepovjeruje ovoj vladi, nego da se imade druga vlada pozvati, koja će bolje svrsi svojoj odgovarati.

Ovako bi ja postupao, kad bi bio uvjeren sa gosp. zastupnikom virjanskim ili sa koprivničkim g. zastupnikom o tom, da institucije naše nevaljaju ili kad bi se složio u tom, da vlada svrsi neodgovara. Nu budgeta uzkraćivao nebi, jer što bi se dogodilo? Moralo bi se kon-

Digitized by Google

sekventno dogoditi to, da dokle god se te institucije nepromiene i boljimi nezamiene, dotle neima uprave, t. j. dogodilo bi se to, da ovaj visoki sabor nebi niti mogao doći do toga, prvo, da one institucije, koje su nevaljane s valjanimi zamieni, a drugo da pribavi zemlji one, koje smatra nuždnimi i koristnimi.

G. zastupnik virjanski dr. Vrbanić nemože budget zato primiti — ako sam dobro shvatio njegove rieči — jer kaže, da to nije budget, nego veli: budget je to, kad imade sabor vlast sve potrebe najprije opredieliti, pa onda istom misliti na pokriće tih potrebah; mi pako imamo odmjereno pokriće, i po tom moramo krojiti potrebe, — po tom ovo nije budget, nego nekakav „Kostenüberschlag". Kad bi to i ovako bilo, gospodo, opet valja ono što sam prije već kazao, da se uzkraćivanjem budgeta ovomu zlu, koje on nalazi, nikako pomoglo nebi, nego moglo bi se pomoći predlogom, tamo smjerajućim, da se ovakovo stanje, koje on smatra toli žalostnim, popravi. Ja nemislim sa g. virjanskim zastupnikom, da imade igdje zemlja, koja nebi imala većih potrebah nego ih u svojem budgetu ustanovljuje; ja nemislim sa g. zastupnikom virjanskim, da imade igdje u Europi tako bogata zemlja, koja bi mogla **sve** potrebe svoje pokriti. Ako je tomu tako, onda, gospodo, nestoji ono, što je isti g. zastupnik kazao, da se imadu po volji najprije odmjerivati potreboće, pa onda istom ide izpitivati sabor, kako da one potreboće podmiri. Ja držim naprotiv, da svuda razumno zastupstvo u istinu najprije mjeri izvore svojemu pokriću, pa onda ustanovljuje način i put, kojim će svoje potrebe namiriti. Pa ako ima sila potrebah, onda pravi dugove i zajmove, za koje se moraju plaćati kamati, a izvorah novih pokrivanju ovomu nemaju, nego onda svoje potrebe, koje su manje nuždne, stežu, samo da one nuždnije pokriti mogu. Nigdje neima zemlje, koja bi mogla potrebe bez kraja razširivati, pa bi onda samo grabila iz riznicah neizmjernog blaga, te tako one potreboće podmirila.

Što od tuda sliedi? Sliedi to, da je budget drugih zemaljah u glavnoj svojoj bitnosti ono isto, što je naš; t. j. da svaka zemlja imade ograničene izvore svojega pokrića, i prema tomu ustanovljuje svoje potrebe.

Istina je, da su u budgetih — u inih, kaošto u naših — najprije opredieljene potreboće; a istina je i to, da su one potreboće već njihove vlade, već sami odbori financialni i sami pojedini zastupnici naprama t. zv. preliminaru onih svotah, koje mogu njihovi izvori podnositi, uredili. Biva dakle u praksi ono isto, čemu g. zastupnik virjanski prigovara u našem budgetu.

Znam ja jednu zemlju, koja nije na to mislila, koja je mislila — kaošto g. zastupnik virjanski, — da se potrebe u neodvisnoj zemlji mogu sve više i više razširivati, pa da će se uvjek dovoljno izvora naći, budi da se porez poveća ili zajmovi razpišu itd. Nu ta zemlja, gospodo, ja nevjerujem, da će ju g. zastupnik virjanski uzeti za uzor u ovom poslu, — ta zemlja zove se **Ugarska**, ili po njegovoj školi: „Ungarija". Ta zemlja, koja je trošila nekoč, gdje i nije bilo nuždno, nema sada da pokrije ono, što je najnuždnije. Ta zemlja morala je silu zajmovah sklapati, i danas se pita: imade li dovoljno financijalne snage, koja je vrstna državnu samostalnost održati?

Medju ostalim izvolio je kazati g. virjanski zastupnik, da i zato nemože ovaj budget primiti, jerbo jošte nije sigurno, što će nam milost „Ungarije" dati. Ova rieč „**milost**" meni je vrlo sumnjiva.

Ja ovu rieč čujem kazati od t. zv. „Becirksbergera", kojih jedan drugomu predbacuje, što dava Cislajtancem milost Pešte i što obratno Magjarom milost Cislajtanacah. I ovakove rieči dobro pristoje „Becirksbergerom", a ja se čudim, kako je mogla ovakova rieč pasti sa strane zastupnika, koji toli odlično mjesto zauzimlje i izvan ove vis. kuće, naime na sveučilistu.

Naš prihod, gospodo, nezavisi nipošto od milosti Magjarah, (Prigovara se na lievoj.) jer da zavisi o toj milosti, to „Ungarci" nisu ljudi milostni, te nebi nam ništa iz milosti dali; a s druge strane mi niti nebi ništa od njih uzeli iz milosti. Nego naš prihod zavisi od ugovora, a taj zavisi od snage jedne i druge zemlje, koja nepostaje od danas do sutra, niti od jučer do danas, nego ima svoj izvor u mnogih vjekovih. I u koliko narod razvija svoju snagu u onaj momenat, kad se nagodba sklapa, u toliko biti će ugovor njegov povoljniji.

Priznajem ono, što je g. virjanski zastupnik rekao, da bi dobro bilo, da se ovakova debata nerazvlači bez kraja i konca, da je utemeljeno, što je **stalno**, u budgetu; pa da se razprava vodi jedino ob onom, što se na novo u budget uvršćuje. To bi s ekonomičkog i logičkog gledišta donekle dobro bilo. A da to ovako biva, to nevisi samo ob ovom saboru, niti o samom budgetu; budget imade stanovite redovite potrebe, koje se svake godine opetuju, i ja držim, da bi suvišno bilo razpravljati o tih. Imade pako budget i drugih neredovitih potrebah, koje su može biti nove, i o njih bi dobro bilo s razlogah ekonomičkih i logičkih da se vodi razprava. Nu to samo o saboru zavisi. Zašto sabor neprestano ponavlja debate i za one potrebe, koje su zakonom ustanovljene i redovito dolaze svaku godinu? Po mom mnienju zato, jerbo ukupno naše gospodarstvo, cio budget i svi naši zakoni jesu premladi, traju nekoliko godinah, i rado se vraćamo na nje: nebi li bilo nuždno, da se promiene, da se ovdje i ondje poprave; dok se po izkustvu od mnogih godinah fiksira ono, što ostaje onda uvjek nepromienjeno.

Ovo su prigovori virjanskoga g. zastupnika proti samoj nutarnjoj naravi budgeta. On je uzeo prigovarati budgetu i sa drugih vanjskih razlogah, medju kojimi najprije spominje taj, što mu se čini, da uprava zemlje ne samo nije onakova, kako ju je u financ. odboru označio presv. g. predstojnik odjela za unutarnje poslove, nego da je upravo loša, i jerbo je loša, zato nije treba vladi dati budgeta.

Digitized by Google

(Dr. Vrbanić: „Ja nisam to kazao!“) Ako ovoga nije mislio, onda nisam shvatio, zašto je to naveo. Da nije dobra uprava, nego loša, izvolio se je g. zastupnik virjanski pozvati na data statistična, koja nemogu biti nikomu bolje poznata, nego njemu, jer je ujedno profesorom statistike na sveučilištu.

On je naveo statistična data, kako nam pada pučanstvo. Ovo je žaliboże istina, koju je prije nekoliko godinah iztaknulo novinstvo naše, moleći prijatelje puka na ladanju, kao što su gg. župnici, sudci, učitelji itd., da ovim manam pokažu trag, da ih očittuju, i neka sabiraju data u svojih predjelih, te ih javljaju u listovih u to ime, da se pokaže nužda statistike i statističkog uredjenja u našoj zemlji. I tomu nastojanju pošlo je u istinu to za rukom, da se je vlada pobrinula za statistički ured, u kojem je u istinu požrtvovanjem patriotičkim osobito s početka sudjelovao g. virjanski zastupnik. I tomu njegovu trudu imade se zahvaliti ono, što nam je o padanju pučanstva priobćio.

Koliko god su dakle ovakova statistička data vrlo poučna, jerbo svraćaju pozornost na rane naroda i pokazuju put, kojim se moraju liečiti, toliko ipak nevidi mi se to u skladu sa uzkratom ili podjeljenjem budgeta. Jer njegova data sižu samo do g. 1874. dakle do one godine, kad je upravo današnja vlada započela svoje djelovanje. Dakle pokazuju na svaki način rane one, kojih ona vlada sakrivila nije, i radi kojih bi bilo vrlo smjelo predlagati, da joj se za g. 1878. uzkrati budget. Ja pako mislim, da je mogao sam g. zast. virjanski biti toliko iskren kazati, da mu se čini po kasnijih podatcih statističnih da se u tom obziru stanje počimlje poboljšavati. I od tuda bi čovjek mogao zaključiti, da je to zasluga ove vlade. Ja to nemislim, nego držim: niti je krivnja vlade za ono padanje, niti zasluga za priraščivanje, ako ga u istinu ima. Jerbo, gospodo, ovakove rane u narodu niti postaju u 2—3 god., niti se lieče tako brzo. Ja znam, gospodo, da uzroci tomu izviru prije 50—100 god. Ja znam od nekih stat. podatakah, da je od 10 g. počelo padati pučanstvo osobito u Slavoniji Što je vlada učinila? Vlada je nastojala, da se je sastavio ured, koji će ovakove punktuacije točno bilježiti, i ne samo bilježiti, — jer cifra je niema, ona je samo za ono uho, koje ju umije slušati, — nego da se i traži, odkuda je postala ova cifra. Ovakav ured je vlada u to ime postavila, da joj bude u pomoć, i da joj pruža savjet i nauk, kako će se ova težka nevolja naroda našega odstraniti. A što kaže g. zastupnik virjanski? Onoj vladi, koja kani ovomu zlu, koje je nastalo prije nje, doskočiti, kaže, da netreba dati sredstavah, da to izvesti može. Ja toga nepojmim.

Još nešto imao bi glede te statistike kazati. Gosp. zast. virjanski kao profesor statistike jamačno se nebavi samo sa brojevi, koji se tiču naše zemlje, nego on će po svoj prilici prispodabljati statistiku svih državah. Pa može biti, ako mu nije jako mila zemlja „Ungaria“, sigurno će ga zanimati, kako ti podatci u ugarskoj zemlji stoje. Ja nisam stvari prispodabljao, nu toliko znam od mnogih ljudih, koji su pazili na pokret pučanstva u Ugarskoj, da u Ugarskoj pučanstvo raste u puku njemačkom, slovačkom i osobito rumunjskom, pada pako u puku magjarskom, a još više u puku srbskom. Od kuda to dolazi, da u zemlji magjarskoj, koja se na Niemce još nešto oslanja, a u kojoj na Slovake i Rumunje — kako rieč kaže — i sam bog zaboravi, kako da baš u slovačkom i rumunjskom narodu, gdje najteže vrsti pauperizam vlada, pučanstvo prevladjuje i sam njemački puk. A od kuda ovo čudo? Je li je bolja uprava u Ugarskoj nad pukom slovačkim i rumunjskim, nego li nad magjarskim? Ja držim, da je magjarski puk najviše njegovan i milovan u zemlji magjarskoj. I ako bi uprava sama štogod činiti mogla, da se tomu zlu pomogne, ja sam uvjeren, da bi ugarska vlada prije svega sve mjere u to upotriebljivala, da upravo magjarski elemenat prevagu dobije. — Zato mislim, da statistični podatci, koliko god su jako poučni, bilo glede svojih žalostnih bilo glede svojih radostnih posljedicah, ipak se moraju jako dobro proučiti prije nego li se stvar odsudi i kaže: iz ovoga i onoga izvora to i to potiče.

Jer nebude li se do te nutarnjosti doprlo, nebude li se znala diagnoza, koju pokazuju ovi podatci, onda mi badava znamo, što biva, onda koliko god jadikovali radi ovakovih cifrah, mi nećemo moći onomu zlu doskočiti, koje vlada. Da se pako do toga dodje, čini mi se, da je zadatak one stolice, kojoj je namienjena ta zadaća. I ja sam uvjeren, da će gosp. zast. virjanski bolje razlagati na onoj katedri razloge onomu zlu, i tražiti razloge točnije i vjernije, nego je to učinio u ovoj saborici.

Pauperizam, rekao je, da je tomu kriv. Ja sam napomenuo upravo malo prije, da je pauperizam u Ugarskoj najveći medju onim pukom, koji najviše raste. Isto to vidi se i u našoj zemlji. Ako imade gdje god kraja siromašna u Hrvatskoj, onda je jamačno kraj primorski, porad svoje tvrde naravi, i kraj zagorski. Ako imade igdje kraj dobro živući, to je posavački i podravački u Slavoniji, gdje djevojke i žene u svili obučene šeću; gdje imade zemaljah, kojih seljak niti obradjivati nemože; gdje imade konjah i druge stoke gdjekoji gospodar, da sam nezna koliko. (Kamenar: „Toga više neima. Bilo je!“) Dobro, ako je i to bilo, ja znam da je bilo još prije nekoliko godinah — može biti je još danas —, a to svakako stoji, da je upravo u tom kraju puk bogat i dobro živuć, a pada uvjek sve do današnjega dana; dočim u kraju, gdje se može govoriti o pauperizmu, pučanstvo tako raste, da se može prispodobiti sa najboljimi i najsretnijimi zemljami ciele monarkije u ovom obziru.

Što se mene tiče, ja najbolje osjećam i nikada nisam tajio, pa to i sada iskreno izpoviedam, da ja sa upravom, koja u našoj zemlji postoji, zadovoljan nisam. Ja znam, da ta uprava svojih zadatakah još nevrši; a ja znam i

Digitized by Google

to — ne na moju radost, nego na moju žalost i nesreću našega naroda, — da će još mnogo godina proteći, gdje uprava neće doći na onaj stepen, koji je nuždan za sve zadatke, koji se od uprave zahtievaju. Od tuda držim, da naša zla izviru, — iz ovih nedostataka naše uprave naime, i iz onih žalostnih vremena, koja nam nisu dopustila, da kao što mnogo drugih stvari nismo naučili, tako niti ove najteže umjetnosti, koje čovječanstvo riešavati imade. — Ako ja to znam, da ću konsekventno ovako raditi, — a konsekventno mislim da svaki mora ići do korjena svojega predloga — te vladi uzkratiti budget, jer njezina uprava nije dobra, to ćemo, gospodo, svake godine vladu mienjati, jerbo joj budemo svake godine uzkratili budget; a tim ćemo upravo ono prepriečiti, za čim idemo, da se naime stalno normiranim nastojanjem popnemo do vještine, koja se ište za uredjenje prave uprave. Pa ja, gospodo, pogledajuć po ostalom svietu, još to moram kazati, da vidim, da se tužbe o nedostatcih uprave dižu po cieloj Europi. I moraju se dizati; jer svakim danom stvaramo tako rekuć nove zadaće onomu, koji vodi upravu. Život nesteže se na doktrine i teorije, koje se jednom naučiti mogu; dan na dan izidju na vidjelo nove potrebe i zadatci, kojih nikada uprava preteći, nego ih samo sliediti može.

Ali što drugdje ljudi rade, koji su isto tako jadikovali na upravu, kad su se uvjerili, da sve ove tužbe k svrsi vodile nisu? Kazali su ono, što je jedino stanovito i k svrsi vodi: „Pomozi si sam, pa će ti i Bog pomoći“. To je ono, što Njemac zove „Selbsthilfe“. Udružuj se u družtva, to ti može pomoći; ono dokida nevolju, odstranjuje siromaštvo. Družtva su to svakojake vrsti, a medju njimi najviše je djelovalo t. zv. družtvo umjerenosti, koje se je razširilo po cieloj Europi izuzamši žalibože zemlju našu. Ovakova družtva da se po cieloj zemlji razšire, više bi djelovala nego stotine agrarnih i hipotekarnih bankah u zemlji.

Ali dopustimo, gospodo, da ova zla jesu tuj, i da je svim tim zlim kriva vlada: gdje nalazi uzroke gosp. zast. virjanski ovomu svemu? U tom, kaže, što naša zemlja odvisi od „Ungarije“.

Gospodo! Neodvisnost je tako prirodjeno svojstvo svakomu stvoru živomu, da n. pr. poznajem kuću bogatu, gdje je služinčad prekrasno živjela, uvjek sigurna za svoj obstanak; čim se je pako dočepala nekoliko grošah, ostavila je obilje bogatih kuća, pa išla ustanoviti si siromašno biće svoje, — oskudno, nu slobodno i neodvisno. Ovakovo svojstvo usadjeno je svakomu biću i svakomu narodu. I ja bi žalio naš narod, kad ovoga svojstva imao nebi.

Dakle, gospodo, tko god govori za neodvisnost naše zemlje, naći će u meni prijatelja, koji će mu srdačno ruke pružiti i pomoći. Ali, gospodo, u tom se nemojmo varati, da kad bi ova zemlja postala neodvisna, da bi na jedanput zaplivala u moru sreće, imućtva, blagostanja, i što ja znam, kakvih još velikih dobarah. Bar ja sam u tom obziru vrlo oprezan, odkada imam primjer zemlje Ugarske pred sobom. Ona je nekoč sve zlo tomu pripisivala, što je zavisna bila od Austrije; danas pako odlični ljudi u Ugarskoj kažu, da je zemlja ugarska dobro živila, dok je bila odvisna od Austrije, i da je danas daleko na gorjem, nego je bila prije.

Ja se bojim, gospodo, da neodvisnost naše zemlje, neka ju danas stečemo, nebi razlila more sreće u našoj zemlji, nego da bi se morali truditi i mučiti, kaošto se i danas, da bi morali jadikovati i oskudjevati još dugo vremena, dok bi došli do toga, da se uzmognemo osloboditi od zla, koje danas trpimo. Svaka nova država neobaljuje tereta, koje je dosada nosila, svaka nova država hoće da imade novih nasipah, da si osigura život; svi ovi nasipi valja da se žuljevi naroda podignu, i tim bar privremeno nastane ono, da ljudi požale radi toga, što su došli do neodvisnosti. Ljudi dakako, koji se nemogu podignuti do dosliednoga shvaćanja narodnih odnošajah, nemaju pravo, koji misle, da će se samo u toj neodvisnosti naći liek svakomu zlu.

A zašto, pita virjanski g. zastupnik, zašto je naša ovisnost o zemlji „Ungariji“ uzrokom našemu nenapredku? I kaže: naravna je stvar, da onaj, koji nas imade u jarmu svojem, nedopušta nijedan korak u kulturi i napredku, jerbo zna, da korak u kulturi je ujedno i korak k slobodi. Nu, gospodo, mi smo u ovom odvisnom stanju stvorili nekoje zakone, koji imadu pred očima upravo promicanje kulture naroda. Mi smo stvorili najvažnija dva zakona, koji imadu doći u korist kulturi našega naroda; ja mislim i držim, da će promicati kulturu u našoj zemlji. Na koliko ja znam, — a prilično dobro su mi poznate stvari — bilo je prigovora mnogim zakonom, koji su bili stvoreni u ovom saboru, ali nijednomu od ovih dvajuh zakona, ni najmanjega prigovora bilo nije. Bilo je prigovora zakonu o organizaciji naših županija i podžupanija u toliko, da su iz organizacije naše uprave izpuštene županije. Nu, gospodo, meni se čini, da u tom, zvao se g. Vardian ili g. Pogledić, veliki župan ili samo podžupan, naš korak u kulturi nemože biti niti nazad niti napried učinjen.

Ali recimo, gospodo, sva ova zla jesu tuj, ali odkuda su ona došla? Sva odtuda, što nismo uprave niti imali — ako izuzmete vrieme Bachovo — do ovih posliednjih godina. Tu nije bila politika uprave, nego je bila uprava politike. Vladari naši kroz duga vremena o ničem drugom nisu mislili, nego kako će politikom upravljati. Ako su ova zla, koja nam je predočio virjanski g. zastupnik, već takova, da zatirati moraju narod, onda mislim, da neće predlagati g. zastupnik mjere, koje će ovo zlo pogoršati, nego mjere, koje će ga odstraniti. Nego on misli, da vodimo zemlju u takovo stanje, da će se uprava politike ponoviti, mjesto da će se politika uprave ustaliti; da ćemo tim provesti ono stanje, koje bi rado dokinuti, da nećemo

Digitized by Google

dobiti uprave, koja će nas izvesti iz labirinta nevolja, nego da ćemo doći u stanje, koje će nas sve dublje turati, i da ono, što svi očekujemo — ono dostignuće cilja naše zemlje — sve će se dalje odmicati, kao u nebo zračne magle, u kojih ćemo sliepo hvatati za nekakav zračni trag, a nikada nećemo uhvatiti tielo u ruke, koje se zove hrvatska zemlja.

U ostalom, gospodo, vi ste izvolili spomenuti, da neka historija sudi onim ljudem, koji su ove proizveli. Nu svakako će historija to suditi ovim ljudem, da nisu zatvorili narodu nijedan put, kamo god hoće da krene. Svakomu je otvoren put u ovoj zemlji, da se pobrine za bolje stanje naroda. Ja bi mogao ovdje ono kazati, što je kazao — oprostite, ovo je možebiti jako nečedno, a ja to nečinim radi osobe, nego radi stvari — što je kazao Andrassy ugarskim zastupnikom, kad su ga silili u rat: „A što ćete, gospodo, ja sam dosada rat doduše prepriečio, ma vi možete svaki dan rat naviestiti Rusiji, to vam je prosto.“ To isto bi i ja vam kazao: Rat možete imati svaki dan s Ugarskom; ja vas uvjeravam — koliko poznam ugarske ljude — da će oni težko dočekati rukavicu, koju im hoćete baciti, (Jedan glas: To je istina! oni jako rado prihvaćaju odkaz nagodbe). Ja dapače i to kažem: U današnjih okolnostih — ja ovo nekim strahom izušćavam — gdje su ruske vojske na putu u Adrianopolj, taj rat može biti u povoljnijih okolnostih naviešćen, nego li g. 1872. i 1873. Izvolite, gospodo, narodu je otvoren put, i ako on započme taj rat, ja mu želim svu sreću, ja želim, da uspije u svojih nastojanjih. A kako danas stvari stoje, — ja to još jednom kažem, ja nebi htio uzeti odgovornosti za taj rat na sebe. (Živio! Odobravanje.)

U ostalom prihvaćam budget za podlogu spec. debate.

Dr. **Franjo Vrbanić**: Uslied §. 38. poslovnika molim za rieč, da odvratim na osobnu primjetbu.

Predsjednik: Ja gosp. zastupniku nikakve rieči dati nemogu, pošto njegova osoba nije nigdje ovdje uvriedjena bila.

Dr. **Franjo Vrbanić**: Molim, g. Miškatović nije me bodro shvatio, on je smisao mojih rieči krivo tumačio. (Glasovi: Čujmo!)

Predsjednik: Dakle izvolite.

Dr. **Franjo Vrbanić**: Ja sam u početku svoga govora kazao, da govorim proti proračunu, a to s toga, jer sam naveo razloge, koji se tiču odnošaja potreba naših naprama pokriću, koje dobivamo. Razlozi, koje sam naveo proti upravi našoj, nisu me sklonuli, da govorim proti proračunu. Dakle to sam htio naglasiti, da nebudem sa nijedne strane krivo shvaćen.

Presjednik: Pošto se nitko nije prijavio za rieč . . . (Javi se zast. Jakić.) Rieč ima g. zast. Jakić.

Antun Jakić: Vis. sabore! Ja primam ovaj proračun, koji je na stolu ove vis. kuće, za podlogu specijalne debate. Ja to činim s istih razloga, koje je štovani moj g. prijatelj predgovornik jako liepo razvio, kako ja u stanju bio nebi; pa da neponavljam već rečeno, prieći ću samo na nekoje momente, koji su tečajem ove razprave potaknuti bili.

Kazan je medju inim: narodna stranka kriva je nevaljanoj nagodbi. Gospodo! što znači ovako apodiktična tvrdnja? Znači to: narodnoj stranci bio je prost izbor, kad je sklapala nagodbu; ona je imala čisto polje, da može izabrati najbolju i najpovoljniju nagodbu za našu zemlju. Drugačije se, mislim ja, rečena tvrdnja tumačiti nemože; jer samo onda, da je izbor od volje narodne stranke visio, pa ona da nije znala, ili da nije htjela bolje izabrati, moglo bi se opravdano reći: narodna stranka je kriva nepovoljnoj nagodbi.

Što se mene tiče, za mene nagodba ni prva ni revidirana nikada nije bila uzorom; i ja se nisam ustručavao, to svagda i svagdje očitovati. Nego, gospodo, kad vidim, da se ovakova krivnja nabacuje stranci, kojoj sam ja uviek pripadao, i koju sam ja podpomagao, kad je izvadjala reviziju, nemogu šutiti, nego si smatram za dužnost, takove osvade oprovrći.

Ja bi se usudio popitati i stariju gospodu, koja su dulje vremena razvoj politički našega naroda motrila, kada je bilo narodnoj stranci čisto polje, kada joj je bilo na izbor stavljeno, da odabere za našu zemlju nagodbu po volji, da učini što hoće. Pa da nekažem samo „narodna stranka,“ ma da upitam: kada je zemlji hrvatskoj bilo to na izbor, da je mogla birati, što ju je volja? Pa ako to nije bilo, kao što u istinu nije bilo, onda mislim, da nije pravo kriviti narodnu stranku, što nagodba nije povoljnija.

Ja znam da su ovakove epohe za nagodbu bile tri: god. 1861., g. 1865. i g. 1868. U god. 1861. nije ni došlo do kakvoga nagadjanja, dakle se nije moglo ništa ni odabrati. Zvana je onda samo bila kraljevina Hrvatska, da izašalje svoje zastupnike u tielo, koje će s vremenom ustanoviti i hrvatske odnošaje, — u tielo nehrvatsko.

To isto ponovljeno je g. 1865. pod Belcredijem. U svakom pozivu bilo je dodano, da se najprije imadu priznati zajednički poslovi, odnosno djelokrug centralne vlade bečke, a onda istom da ima Hrvatska odnošaj svoj naprama Ugarskoj urediti. Hrvatska nije imala dakle ni prije ni poslje na izbor, da si udesi svoj državno-pravni odnošaj u monarkiji po svojoj volji.

Godine 1868. znamo, kako je išlo. Državno-pravna borba medju Ugarskom i Austrijom izravnala se je na korist Ugarske, kojoj smo mi saveznici i pomagači bili. Ugarska je sklopila mir bez privole i sudjelovanja svojih saveznika, te ovim nije ostalo drugo, nego na podlogi i u okviru toga mira dalje o miru nastojati, ili pako zametnuti borbu i proti Ugarskoj i proti Austriji, te ju nastaviti.

Gospodo! Primjer imamo upravo ovaj čas. Tko bi razborit mogao savjetovati Srbiji i Romaniji, ako Rusija načini sa Turci mir, da one nastave rat, ako nisu svega

Digitized by Google

dobile, sve što su želile? Ja mislim, da ne. Nam dakle takodjer nije drugo preostalo, van sklopiti mir.

Kako je god. 1868. ugovoren taj mir, to nam je, gospodo, svim poznato. Ja vjerujem, da je tadanje doba bilo daleko povoljnije, da se mogu bolji uvjeti za našu zemlju izvojevati, jer dualizam još je onda bio istom mlad, bio je neutvrdjen, te protivnik nije mogao još onako apelirati na svoju čvrstoću državnu, kao što se je poslje dualizam sve više i više razvio i ojačao.

Godine 1872. i 1873., kad se je o reviziji radilo, imao sam i ja tu sreću — ili ako volite, nesreću — biti članom ovoga tiela, koje je reviziju provelo. Tadanje okolnosti nisu nam bile povoljnije, nego godine 1868. Moglo se je dakle samo nastojati, da se nagodba u nekoliko poboljša, što je i učinjeno. I ja mogu savjestno uztvrditi, da je na nagodbi ipak nešto poboljšano; pa mi se malko čudnovato čini, kad se baš onomu djelu nagodbenoga zakona prigovara, da je nevaljal ili loš, koji je po mom mnienju — ako ima u nagodbi što dobra — a to je jedino dobar diel financialni. Kazano je ovdje, — a to je istina — da dobiva naša zemlja danas za pokriće svojih potreba 800.000 for. više, nego je prije dobivala. Nu jedan gosp. član ove vis. kuće na ovoj (lievoj) strani protumačio je to tako. Ako i dobivamo mi 800.000 for. više, zato pak dobiva Magjarska 1,200.000 for. više iz povećanih porezah. Ovo se čini na prvi mah istina, samo mi je iztaknuti jednu razliku, i to jako bitnu razliku, koja je svakako na korist naše zemlje; a ta je sliedeća:

Po ustanovah prijašnjega nagodb. zakona — nesjećam se koji je to §. — uzima se za podlogu 45% za autonomne poslove Hrvatske, ali tako, da ako bi ovih 45% iz poreza izravnih i neizravnih i drugih javnih prihoda Hrvatske i Slavonije donielo više od 2,200.000 forintih, to se onaj višak obraća na pokriće zajedničkih poslovah državnih. Što god bi dakle — kad bi bilo ostalo to nepromienjeno — uslied povišenih porezah preko 2,200.000 for. došlo, nebi se na korist Hrvatske obraćalo, van na korist Ugarske. Ovomu je doskočeno revizijom nagodbenoga zakona.

Ja mislim, da bi prigovor štovanoga gospodina Folnegovića bio samo onda opravdan, kad bi on mogao dokazati, da Ugarska bez revizije nagodbenoga zakona nebi bila u Hrvatskoj i Slavoniji povisivala poreze obzirom samo na to, što Hrvatska od tako povećanih teretah nebi primjerene koristi imala. Ali to bi jedva komu za rukom pošlo. Ugarska bi isto tako bila povišivala poreze, kao što sada čini i bez revidirane nagodbe; a hrvatska zemlja nebi od povećanih tereta ništa dobila na koristne investicije svoje, kao što sada po revidiranoj nagodbi, kako vidimo, dobiva.

Ta promjena u financialnoj strani nagodbe, što je revizijom dokučena, nije samo glede poreza i drugih javnih dohodakah našoj zemlji povoljnija, van je ona osobito važna obzirom na državna dobra Hrvatske. Hrvatska je svoje financialne poslove god. 1868. povjerila zajedničkomu ministru financija, a u to spada i uprava državnih dobarah, koja ne samo mogu biti založena već i prodana. U takovu slučaju nebi Hrvatska, koja je po staroj nagodbi bila svedena na paušal od 2,200.000 for., od prodanih svojih državnih dobara dobila ništa, dočim joj uslied revizije nagodbenoga zakona i od takovih prodaja pripada čistih 45%. Pa to je, mislim, puno bolje.

Medjutim, gospodo, neću da s tim branim sadanji financijalni odnošaj medju Hrvatskom i Ugarskom. Ne, gospodo. Ja sam uviek vojevao za to, da valja oddružiti financijalne poslove Hrvatske od ugarskih. Ja nisam te misli ni danas pobacio. Ja nedielim bojazni, da bi onda po nas gorje bilo, kao što su neka gospoda od prije mislila, pa mi je drago viditi, da se sve više i više širi to mnienje, da bi bilo bolje oddružiti ovo gospodarstvo jedno od drugoga, i kod one gospode pojavljuje, koja su godine 1872. i 1873. najjače pobijala moja nastojanja o tom.

Nego i tu treba nešto na um uzeti. Nezna se za izviestno, da li bi u rezultatih, recimo u svoti, bolje uspjehe polučili oddruženjem naših financijalnih posala, nego li su rezultati sada u novcu. Ali ja mislim, da to neimade odlučiti, van obziri na gospodarstveno stanje, koga povoljan razvoj poglavito visi o dobro uredjenih financijalnih poslovih. (Glasovi: Tako je! Živio!)

Makar se dakle u rezultatih štogod i stegnuti ima, svakako bi bilo bolje, gospodarstvo svoje kuće u vlastite ruke uzeti, da se barem od navaljivanja dalnjih tereta sačuva, od kakvih ćemo se drugčije jedva oteti.

Ovo su poglaviti razlozi, zašto sam ja još danas toga mnienja, da treba na oddruženje financijalnih posala ići.

Nu pita se: je li to tako lasno dokučiti? Ima se uzeti na um, da su dva faktora, s kojimi se mora u tom pitanju računati. Može li se danas sa pouzdanjem reći, da su okolnosti u tom obziru tako povoljne, da se to može lasno izhoditi, kako mi to želimo? Ja ću biti sretan, ako ovo podje za rukom već kod predstojeće revizije nagodbenoga zakona. Gospodo! Kad se malo ozbiljniji čovjek zamisli u suhoparni praktični život ljudski, to vam stvar sasvim drugčije izgleda, nego li ju vidi i prosudjuje mladjani zanos žarkim svojim čuvstvom. Svako nastojanje uspjeh svoj dokučuje onako, kako su mu u prilog okolnosti, što stvaraju situaciju. Ako dakle prigodom predstojeće revizije nagodbenoga zakona političke okolnosti nam nebudu prijazne, te nam nepodje za rukom dokučiti što želimo, ostaje nam tada samo dvoje: ili prihvatiti ono što se najviše izhoditi može, ili nastupiti stazu borbe, a ta je takodjer dvojaka: aktivna ili pasivna, streikovati ili se tući. Što se mene tiče, ja za svoju osobu nebi uzpregnuo ni od jednoga ni od drugoga, pa budite uvjereni, da u nikakovoj borbi nebi ostao za drugimi; samo se pita, gospodo, što bi mudrije

*

Digitized by Google

dobiti uprave, koja će nas izvesti iz labirinta nevolja, nego da ćemo doći u stanje, koje će nas sve dublje turati, i da ono, što svi očekujemo — ono dostignuće cilja naše zemlje — sve će se dalje odmicati, kao u nebo zračne magle, u kojih ćemo sliepo hvatati za nekakav zračni trag, a nikada nećemo uhvatiti tielo u ruke, koje se zove hrvatska zemlja.

U ostalom, gospodo, vi ste izvolili spomenuti, da neka historija sudi onim ljudem, koji su ove proizveli. Nu svakako će historija to suditi ovim ljudem, da nisu zatvorili narodu nijedan put, kamo god hoće da krene. Svakomu je otvoren put u ovoj zemlji, da se pobrine za bolje stanje naroda. Ja bi mogao ovdje ono kazati, što je kazao — oprostite, ovo je možebiti jako nečedno, a ja to nečinim radi osobe, nego radi stvari — što je kazao Andrassy ugarskim zastupnikom, kad su ga silili u rat: „A što ćete, gospodo, ja sam dosada rat doduše prepriečio, ma vi možete svaki dan rat naviestiti Rusiji, to vam je prosto." To isto bi i ja vam kazao: Rat možete imati svaki dan s Ugarskom; ja vas uvjeravam — koliko poznam ugarske ljude — da će oni težko dočekati rukavicu, koju im hoćete baciti, (Jedan glas: To je istina! oni jako rado prihvaćaju odkaz nagodbe). Ja dapače i to kažem: U današnjih okolnostih — ja ovo nekim strahom izuščavam — gdje su ruske vojske na putu u Adrianopolj, taj rat može biti u povoljnijih okolnostih naviešćen, nego li g. 1872. i 1873. Izvolite, gospodo, narodu je otvoren put, i ako on započme taj rat, ja mu želim svu sreću, ja želim, da uspije u svojih nastojanjih. A kako danas stvari stoje, — ja to još jednom kažem, ja nebi htio uzeti odgovornosti za taj rat na sebe. (Živio! Odobravanje.)

U ostalom prihvaćam budget za podlogu spec. debate.

Dr. **Franjo Vrbanić**: Uslied §. 38. poslovnika molim za rieč, da odvratim na osobnu primjetbu.

Predsjednik: Ja gosp. zastupniku nikakve rieči dati nemogu, pošto njegova osoba nije nigdje ovdje uvriedjena bila.

Dr. **Franjo Vrbanić**: Molim, g. Miškatović nije me bodro shvatio, on je smisao mojih rieči krivo tumačio. (Glasovi: Čujmo!)

Predsjednik: Dakle izvolite.

Dr. **Franjo Vrbanić**: Ja sam u početku svoga govora kazao, da govorim proti proračunu, a to s toga, jer sam naveo razloge, koji se tiču odnošaja potreba naših naprama pokriću, koje dobivamo. Razlozi, koje sam naveo proti upravi našoj, nisu me sklonuli, da govorim proti proračunu. Dakle to sam htio naglasiti, da nebudem sa nijedne strane krivo shvaćen.

Presjednik: Pošto se nitko nije prijavio za rieč . . . (Javi se zast. Jakić.) Rieč ima g. zast. Jakić.

Antun Jakić: Vis. sabore! Ja primam ovaj proračun, koji je na stolu ove vis. kuće, za podlogu specijalne debate. Ja to činim s istih razloga, koje je štovani moj g. prijatelj predgovornik jako liepo razvio, kako ja u stanju bio nebi; pa da neponavljam već rečeno, prieći ću samo na nekoje momente, koji su tečajem ove razprave potaknuti bili.

Kazan je medju inim: narodna stranka kriva je nevaljanoj nagodbi. Gospodo! što znači ovako apodiktična tvrdnja? Znači to: narodnoj stranci bio je prost izbor, kad je sklapala nagodbu; ona je imala čisto polje, da može izabrati najbolju i najpovoljniju nagodbu za našu zemlju. Drugačije se, mislim ja, rečena tvrdnja tumačiti nemože; jer samo onda, da je izbor od volje narodne stranke visio, pa ona da nije znala, ili da nije htjela bolje izabrati, moglo bi se opravdano reći: narodna stranka je kriva nepovoljnoj nagodbi.

Što se mene tiče, za mene nagodba ni prva ni revidirana nikada nije bila uzorom; i ja se nisam ustručavao, to svagda i svagdje očitovati. Nego, gospodo, kad vidim, da se ovakova krivnja nabacuje stranci, kojoj sam ja uviek pripadao, i koju sam ja podpomagao, kad je izvadjala reviziju, nemogu šutiti, nego si smatram za dužnost, takove osvade oprovrći.

Ja bi se usudio popitati i stariju gospodu, koja su dulje vremena razvoj politički našega naroda motrila, kada je bilo narodnoj stranci čisto polje, kada joj je bilo na izbor stavljeno, da odabere za našu zemlju nagodbu po volji, da učini što hoće. Pa da nekažem samo „narodna stranka," ma da upitam: kada je zemlji hrvatskoj bilo to na izbor, da je mogla birati, što ju je volja? Pa ako to nije bilo, kao što u istinu nije bilo, onda mislim, da nije pravo kriviti narodnu stranku, što nagodba nije povoljnija.

Ja znam da su ovakove epohe za nagodbu bile tri: god. 1861., g. 1865. i g. 1868. U god. 1861. nije ni došlo do kakvoga nagadjanja, dakle se nije moglo ništa ni odabrati. Zvana je onda samo bila kraljevina Hrvatska, da izašalje svoje zastupnike u tielo, koje će s vremenom ustanoviti i hrvatske odnošaje, — u tielo nehrvatsko.

To isto ponovljeno je g. 1865. pod Belcredijem. U svakom pozivu bilo je dodano, da se najprije imadu priznati zajednički poslovi, odnosno djelokrug centralne vlade bečke, a onda istom da ima Hrvatska odnošaj svoj naprama Ugarskoj urediti. Hrvatska nije imala dakle ni prije ni poslje na izbor, da si udesi svoj državno-pravni odnošaj u monarkiji po svojoj volji.

Godine 1868. znamo, kako je išlo. Državno-pravna borba medju Ugarskom i Austrijom izravnala se je na korist Ugarske, kojoj smo mi saveznici i pomagači bili. Ugarska je sklopila mir bez privole i sudjelovanja svojih saveznika, te ovim nije ostalo drugo, nego na podlogi i u okviru toga mira dalje o miru nastojati, ili pako zametnuti borbu i proti Ugarskoj i proti Austriji, te ju nastaviti.

Gospodo! Primjer imamo upravo ovaj čas. Tko bi razborit mogao savjetovati Srbiji i Romaniji, ako Rusija načini sa Turci mir, da one nastave rat, ako nisu svega

Digitized by Google

dobile, sve što su želile? Ja mislim, da ne. Nam dakle takodjer nije drugo preostalo, van sklopiti mir.

Kako je god. 1868. ugovoren taj mir, to nam je, gospodo, svim poznato. Ja vjerujem, da je tadanje doba bilo daleko povoljnije, da se mogu bolji uvjeti za našu zemlju izvojevati, jer dualizam još je onda bio istom mlad, bio je neutvrdjen, te protivnik nije mogao još onako apelirati na svoju čvrstoću državnu, kao što se je poslje dualizam sve više i više razvio i ojačao.

Godine 1872. i 1873., kad se je o reviziji radilo, imao sam i ja tu sreću — ili ako volite, nesreću — biti članom ovoga tiela, koje je reviziju provelo. Tadanje okolnosti nisu nam bile povoljnije, nego godine 1868. Moglo se je dakle samo nastojati, da se nagodba u nekoliko poboljša, što je i učinjeno. I ja mogu savjestno uztvrditi, da je na nagodbi ipak nešto poboljšano; pa mi se malko čudnovato čini, kad se baš onomu djelu nagodbenoga zakona prigovara, da je nevaljal ili loš, koji je po mom mnienju — ako ima u nagodbi što dobra — a to je jedino dobar diel financialni. Kazano je ovdje, — a to je istina — da dobiva naša zemlja danas za pokriće svojih potreba 800.000 for. više, nego je prije dobivala. Nu jedan gosp. član ove vis. kuće na ovoj (lievoj) strani protumačio je to tako. Ako i dobivamo mi 800.000 for. više, zato pak dobiva Magjarska 1,200.000 for. više iz povećanih porezah. Ovo se čini na prvi mah istina, samo mi je iztaknuti jednu razliku, i to jako bitnu razliku, koja je svakako na korist naše zemlje; a ta je sliedeća:

Po ustanovah prijašnjega nagodb. zakona — nesjećam se koji je to §. — uzima se za podlogu 45% za autonomne poslove Hrvatske, ali tako, da ako bi ovih 45% iz poreza izravnih i neizravnih i drugih javnih prihoda Hrvatske i Slavonije donielo više od 2,200.000 forintih, to se onaj višak obraća na pokriće zajedničkih poslovah državnih. Što god bi dakle — kad bi bilo ostalo to nepromienjeno — uslied povišenih porezah preko 2,200.000 for. došlo, nebi se na korist Hrvatske obraćalo, van na korist Ugarske. Ovomu je doskočeno revizijom nagodbenoga zakona.

Ja mislim, da bi prigovor štovanoga gospodina Folnegovića bio samo onda opravdan, kad bi on mogao dokazati, da Ugarska bez revizije nagodbenoga zakona nebi bila u Hrvatskoj i Slavoniji povisivala poreze obzirom samo na to, što Hrvatska od tako povećanih teretah nebi primjerene koristi imala. Ali to bi jedva komu za rukom pošlo. Ugarska bi isto tako bila povišivala poreze, kao što sada čini i bez revidirane nagodbe: a hrvatska zemlja nebi od povećanih tereta ništa dobila na koristne investicije svoje, kao što sada po revidiranoj nagodbi, kako vidimo, dobiva.

Ta promjena u financialnoj strani nagodbe, što je revizijom dokučena, nije samo glede poreza i drugih javnih dohodakah našoj zemlji povoljnija, van je ona osobito važna obzirom na državna dobra Hrvatske. Hrvatska je svoje financialne poslove god. 1868. povjerila zajedničkomu ministru financija, a u to spada i uprava državnih dobarah, koja ne samo mogu biti založena već i prodana. U takovu slučaju nebi Hrvatska, koja je po staroj nagodbi bila svedena na paušal od 2,200.000 for., od prodanih svojih državnih dobara dobila ništa, dočim joj usljed revizije nagodbenoga zakona i od takovih prodaja pripada čistih 45%. Pa to je, mislim, puno bolje.

Medjutim, gospodo, neću da s tim branim sadanji financijalni odnošaj medju Hrvatskom i Ugarskom. Ne, gospodo. Ja sam uviek vojevao za to, da valja oddružiti financijalne poslove Hrvatske od ugarskih. Ja nisam te misli ni danas pobacio. Ja nedielim bojazni, da bi onda po nas gorje bilo, kao što su neka gospoda od prije mislila, pa mi je drago viditi, da se sve više i više širi to mnienje, da bi bilo bolje oddružiti ovo gospodarstvo jedno od drugoga, i kod one gospode pojavljuje, koja su godine 1872. i 1873. najjače pobijala moja nastojanja o tom.

Nego i tu treba nešto na um uzeti. Nezna se za izviestno, da li bi u rezultatih, recimo u svoti, bolje uspjehe polučili oddruženjem naših financijalnih posala, nego li su rezultati sada u novcu. Ali ja mislim, da to neimade odlučiti, van obziri na gospodarstveno stanje, koga povoljan razvoj poglavito visi o dobro uredjenih financijalnih poslovih. (Glasovi: Tako je! Živio!)

Makar se dakle u rezultatih štogod i stegnuti ima, svakako bi bilo bolje, gospodarstvo svoje kuće u vlastite ruke uzeti, da se barem od navaljivanja dalnjih tereta sačuva, od kakvih ćemo se drugčije jedva oteti.

Ovo su poglaviti razlozi, zašto sam ja još danas toga mnienja, da treba na oddruženje financijalnih posala ići.

Nu pita se: je li to tako lasno dokučiti? Ima se uzeti na um, da su dva faktora, s kojimi se mora u tom pitanju računati. Može li se danas sa pouzdanjem reći, da su okolnosti u tom obziru tako povoljne, da se to može lasno izhoditi, kako mi to želimo? Ja ću biti sretan, ako ovo podje za rukom već kod predstojeće revizije nagodbenoga zakona. Gospodo! Kad se malo ozbiljniji čovjek zamisli u suhoparni praktični život ljudski, to vam stvar sasvim drugčije izgleda, nego li ju vidi i prosudjuje mladjani zanos žarkim svojim čuvstvom. Svako nastojanje uspjeh svoj dokučuje onako, kako su mu u prilog okolnosti, što stvaraju situaciju. Ako dakle prigodom predstojeće revizije nagodbenoga zakona političke okolnosti nam nebudu prijazne, te nam nepodje za rukom dokučiti što želimo, ostaje nam tada samo dvoje: ili prihvatiti ono što se najviše izhoditi može, ili nastupiti stazu borbe, a ta je takodjer dvojaka: aktivna ili pasivna, streikovati ili se tući. Što se mene tiče, ja za svoju osobu nebi uzpregnuo ni od jednoga ni od drugoga, pa budite uvjereni, da u nikakovoj borbi nebi ostao za drugimi; samo se pita, gospodo, što bi mudrije

Digitized by Google

bilo i što bi boljemu vodilo? A uz to bi još zamolio mladju gospodu za riešenje matematičkoga problema: Kako bi jedan i dobar junak mogao s uspjehom udariti na 32? (St. Popović: „Pa šta radi Crnagora?“) Crna je gora doduše hrabra i junačka, ali neznam, da li bi i ona riešila taj problem? Triezno računanje do drugih zaključaka dovesti nemože, ma koliko s tiem patriotičke želje u oprieci bile.

Rado se sluša, kad rječiti govornik pjesničkim zanosom spominje davnu slavniju prošlost naše hrvatske domovine, ali, gospodo moja, nesmije se zaboraviti na stanje skore prošlosti, kad u hrvatskoj zemlji ni namjestničtva bilo nije, kad su u hrvatskih županijah tudjinci na čelu biti mogli, kad je u Zagrebu magjarski cenzor (Mačak) hrvatsku literaturu sapinjao. Dakle kod svega pieteta, koga gojim za junačtvo svojih hrvatskih pradjedova, ipak mi je uztvrditi, da je medju onom dobom i danas velika razlika na bolje. I to dušu moju umiruje za mnoga poniženja, koja srdce težko podnosi, ali je nade, da će napokon sve zaprieke svladane biti, jer vidim, da se ide korak po korak napried. (Istina!) Pa tako ćemo, ako bog da, i cilj dokučiti, samo nas nesmije razbor i uztrajnost ostaviti.

Ovoliko mi je bilo dužnost kazati, da odklonim ono, što se je po mom mnienju nepravedno nabacilo na narodnu stranku, kao da je ona stvorila nepovoljnu nagodbu.

Sad mi je prieći na neka momenta, o kojim takodjer krivih pojmova imade, kao što o padanju zemaljske produkcije. Sva je prilika, da ću u tom pitanju doći u koliziju sa mnogimi obsjenami.

Padanje produkcije u našoj zemlji je konštatirano; ona pada već više od 25 godina. Od tuda naročito potječe umaljenje pučkoga imetka, t. j. gospodarske glavnice, te padanje materialnoga blagostanja, a tomu je posljedica konačno osiromašenje. Tomu žalostnomu pojavu više je razloga, ali je po momu mišljenju poglaviti taj, što se neprestance umaljuje broj producenta, i što ovi ne samo da nisu u boljem poljskom gospodarstvu napredovali, van su dapače nazadovali. Ja bi mogao navesti neke gospodarske grane, koje su nekoč liepi prihod zemlji davale, a danas su posvema neznatne. Gospodarstvo je u obće gotovo lošije, nego li je bilo pred 30—40 godina.

Meni se čini, da se kod nas naobrazbom nije posvema pravim i praktičnim putem udarilo. Kad promišljavam o sadanjem gospodarskom stanju naše hrvatske domovine, predstavlja mi se slika ovako: stvara se trkimice neka kora oko nje, kora višje inteligencije, a jezgra njezina, duša joj, masa naroda, sve večma i večma u trulež prelazi. (Nedopadanje s nekih klupa.)

Izvolite se gospodo potrpiti, ja sam znao, da nekoj gospodi neće biti po volji, što se neslaže s njihovimi nazori. Ja nisam proti tomu, da se množi visoka inteligencija — bože daj, da domovina naša bude uzorom u svakoj struci znanosti. Ali gospodo, ako hoćete da znanosti čvrstu podlogu dobiju, da budu blagosovom zemlji, treba stvoriti inteligenciju nižju, pučku gospodarsku inteligenciju. A propale su za to, jer svi poletismo, da se što brže izjednačimo sa najnaprednijimi narodi u najvišjoj klasi, a u užjih razredih daleko smo zaostali.

Tim nemislim reći, nit bi mi moje patriotičko čuvstvo dopustilo kazati — da se što odozgo razgradjuje, pa na gradnju odozdo obrati. Ne, gospodo, van bi rekao: polaganije koracajmo širenjem akademičke inteligencije, dok se prikupi i pridigne nižja inteligencija, na što neka se sada što veća revnost obrati. (Glasovi: Živio!) Nedržim se zvanim konkretne osnove u tu svrhu predlagati, ali mi je označiti pravac, koj bi, po momu mišljenju, najlaglje svrsi doveo, a to je pučko školstvo, koje bi trebalo udesiti onako, da selsku mladež većma odgaja za valjana dobra seljaka i gospodara, nego li za učenjaka. Svu pomnju valja posvetiti tomu, da mladež naša nauči ne samo historiju i geografiju itd., nego kako treba umnije, življe raditi, dobro gospodariti i štediti, da se umnožava gospodarska glavnica i podiže materijalno blagostanje. (Glasovi: Tako je.) Rečeno je ovdje od strane one, koja neprihvaća proračuna, da najviše zla dolazi s nedovoljnih sredstva, a to usljed loše nagodbe. Istina je, sredstva nedotječu za sve potrebe, pa i ja se slažem tim, da kod predstojeće revizije treba nastojati, da se našoj zemlji obilnija sredstva osiguraju, ali ja mislim, da to nije valjan razlog, proračuna nevotirati, jer neodobrenje proračuna neće sredstva pomnožati. Dapače mnenje je moje, da bi se i s ovimi čednimi sredstvi, kojimi razpolažemo u okviru ovoga proračuna, puno koješta poboljšati moglo, da se nije već od prije griešilo u razporedanju i uporabi; stvorilo se mnogo troma i skupa aparata, na što odlazi nerazmierno veliki diel naših novčanih silah; prekoračena je prava mjere u mnogom obziru, te je skranje vrieme, da se ozbiljno počme razmišljati, kako da se u tom pravcu zemaljski budget olakša. Ja sam svakom prilikom opominjao na štednju u stanovitih strukah, da se obilnije mogu namaknuti sredstva pomnožanju i poboljšanju komunikacija itd., što no su poglaviti uvjeti podizanju pučkoga gospodarstva i materijalnoga blagostanja, ali sam slabo podpore nalazio.

Od onih jadah i nevoljah, koje su iztaknuli preč. zastupnik koprivnički i štovani zastupnik virjanski, podpisujem i ja veći dio, ali od tuda nesliedi, da bi zlu lieka bilo, ako se proračun uzkrati, dapače držim ja, da bi uzkraćenjem proračuna mogla nastati konfuzija i zemlja nam dospieti u kalamitet, kakov nikom po volji nebi bio, jer nevalja zaboraviti, da javnimi prihodi naše zemlje neupravlja organ, ovomu saboru odgovoran, van mi dobivamo pokriće našim potrebam, putem za sada od nas neodvisnim. Moglo bi se bez votiranoga proračuna dogoditi, da samo ona strana proračuna pokriće dobije, koja je neohhodno nuždna, da javna u prava nezapne, a sve

Digitized by Google

ine koristne investicije da ostanu odgodjene. Već radi toga dakle nebi bilo probitačno uzkratiti proračun.

Još mi je samo koju progovoriti o dva pitanja, što su tečajem razprave dotaknuta.

Velečastni gosp. zastupnik koprivnički spomenuo je i obrtničke zadruge. Ja posvema dielim njegovo mnenje, da neograničena sloboda obrta nije doniela povoljna uspieha u našoj zemlji. Dapače razširila je većim dielom štetnu fušariju u svakom gotovo obrtu. Ali vladi sadanjoj, ili u obće hrvatskoj, to u grieh upisati nemogu. Neograničena sloboda obrta čedo je minuloga absolutizma, koji se je tim liberalnim ukazati mislio.

Nu pošto je izkustvo dovoljno naučilo, da ta neograničena sloboda obrta nevodi žudjenoj svrhi, to neima razloga nestvoriti ustanove, koje bi obzirom na gospodarski napredak, dovele obrtničke zadruge u neki razumni i praktični red, bez kojega obrtnički stališ solidnoga razvoja dokučiti nemože u našoj zemlji. Ali po obstojećih zakonih, pitanje je to zajedničke naravi, koje se na zajedničkom saboru ugarsko-hrvatskom razpraviti može.

Što se tiče razvoja velike trgovine, i to se, po mom mišljenju, krivo shvaća. Trgovine nemože biti, gdje neima trgovačkoga materiala; s ničim se nemože trgovati. Ako neima produkta za trgovinu prikladnih, zahman je za trgovinom vapiti; a gdje je toga, tu je i trgovina sama od sebe. Treba dakle najprije produkciju u zemlji podignuti. koja će moći dati posla podhvatom trgovačkim.

Tim završujem.

Vaso Kotur: Vis. sabore! Ja prihvaćam predloženu zak. osnovu za predlogu specialne debate iz razlogah istih, koje sam imao priliku upravo danas čuti iz ustijuh štov. g. zastupnika kotara moslavačkoga. Ja dakle nebi imao povoda vratiti se više na ovu zak. osnovu, da se nebi htio osvrnuti na konac govora istoga g. zastupnika. On je izbacio rieči, da neće i nemože primiti odgovornost na se o nekakvom ratu, koji bi se imao započeti u našoj zemlji. Kako će to državnopravna hrv. opozicija shvatiti, to je njezina stvar; ja koji stojim na temelju nagodbe, koji nestojim u oprieci državno-pravnoj od strane hrvatske naprama ugarskoj zemlji ili kraljevini, moram ovdje očitovati, da je to meni nejasno, što on misli, — nejasno zato, jerbo se ja toga rata neplašim, stojeći upravo na temelju zakona naše kraljevine Hrvatske. Ja se toga rata neplašim, i ja ću taj rat uvjek poprimiti sa svom snagom onda, kad ću vidjeti, da nam se upravo od strane Ugarske čine one zaprieke, uslied kojih naša zemlja nemože nikada napred. (Živio! Živio!) Ja neću stupiti iz stanovišta konservativne vladajuće stranke, te i danas izjavljujem, da ću podupirati vladu današnju osobito za to, što cienim osobe i značaj onih osoba, koje danas vladu reprezentuju, i nadam se, da se vlada isto tako kao i ja neplaši rieči g. zastupnika moslavačkoga, nego da će s nami zajedno poprimiti taj rat onda, ako dodje do uvjerenja, da sa braćom Magjari nemožemo nadalje ovako skupa biti. (Živio! — Na *galeriji* veliko odobravanje Predsjednik opominje galeriju na red.)

Gospodo! Meni je bilo prvi put, odkad na ovoj zastupničkoj klupi sjedim, primiti rieč danas. Ja ju nisam poprimio dosada radi toga, jerbo se nesmatram sposobnim, da govorim u oči ovako učenih ljudi u konkretnih slučajih, gdje se radi o stvaranju §§. i razlaganju različitih teorija, koje žalibože nisam imao prilike znanstveno proučiti, pošto sam kao trgovac čovjek više praktičan. Dakle u svojoj smjernosti nisam se usudio rieč poprimiti; a zato držim, da nisam nikada svoju dužnost kao narodni zastupnik zanemario, jerbo sam svaki put prije, nego sam kazao kod glasovanja „da“ ili „ne“ sa svom pomnjom promislio, kako ću glasovati.

Niti — danas kako rekoh — nebi bio poprimio rieči, kad g. zastupnik moslavački nebi bio izustio rieči „rat“, kojega se on plaši, a kojega se ja kao i cieli narod naš nikada plašiti neće! (Živio! Živio!)

Predsjednik: Rieč ima g. predstojnik odjela za pravosudje.

Dr. **Marijan Derenčin**: Vis. sabore! Neka mi bude dopušteno samo nekoliko rieči kazati na jednu stvarnu primjetbu, koja je bila ovdje tečajem 3-dnevne debate proti pravosudnomu odjelu učinjena. G. zastupnik virjanski izvolio je iztaknuti golemo nerazmjerje, koje s obzirom na druge države postoji u našem budgetu medju potrebštinami za pravosudni odjel zem. vlade i potrebštinami za unutarnju upravu zemlje. G. zastupnik, učiniv takovu prispodobu, meni se čini, da je zaboravio osvrnuti se na ustroj onih zemalja, s kojimi je prispodabljao našu zemlju u tom pogledu; jer ono nerazmjerje, o kojem je govorio, — ako je i istina, da se n. pr. u Cislajtaniji ili u Belgiji razmjerno više troši na unutarnju upravu, nego na pravosudje, — izčezne onda, ako se uzrok tomu traži u ustroju političke uprave u onoj zemlji. U Cislajtaniji n. pr. vidimo osim ministarstva za unutarnje poslove namjestnička vieća, zemaljske odbore i osobite političke državne organe, dočim je politička uprava u našoj zemlji puno jednostavnija. S toga priznajem, da postoji nerazmjerje u tom pogledu medju nami i drugimi budgeti pravosudnimi. Osim toga valja još i to napomenuti, da se naš proračun za pravosudje neograničuje na redovite potrebe pravosudja, nego sadržaje u sebi sada i druge prelazne potrebe, koje će prestati, čim se izvedu djela, na koja se predlaže dotični trošak. Provizorični su n. pr. troškovi, koji su skopčani s izpravkom gruntovnice, te kojih će nestati, čim se gruntovnica izpravi. Ostali su nekoji troškovi skopčani sa podizanjem i renoviranjem sgrada, posvećenih pravosudnoj upravi. Sa reformami, koje smo izveli u kazninoni lepoglavskoj, skopčan je takodjer trošak prelazne naravi, te će prestati, čim povećamo dohodke te kaznione.

Ja to napominjem, da umirim visoki sabor radi te opazke g. zastupnika virjanskoga. A u ostalom tečajem

Digitized by Google

ove trodnevne debate nije bilo drugih stvarnih opazaka; i držim, da bi bilo suvišno, napominjati ono, što sam u odboru proračunskom kazao, i što je onako prodrlo u javnost, tako da je izvješće ono pristupno svakomu, koji se sa javnimi poslovi bavi.

Predsjednik: Rieč ima svietli ban.

Ban **Ivan Mažuranić**: Štov. kućo! Ovdje je danas pala rieč „rat". Ja mislim, gospodo, da nikoga neima u ovoj sabornici, koji bi tu rieč uzeo u onom smislu, u kojem se obično uzimlje. Radi toga možemo biti sigurni, da ćemo imati mir, jer mi rata početi nećemo, nego čekamo da se razumijemo. Mi se nadamo, da će može biti razpre, koje postoje glede različitih mnenja radi vriednosti nagodbe postojeće i njezine buduće revizije, prestati. Ja mislim, da će svakako dandanas s jedne i s druge strane biti dobre volje, da se ta revizija obavi u najboljem redu; narod naš braniti će interese svoje, a imat će takodjer obzira prema interesom svekolike države. I tako mislim, da će se moći medju sobom sporazumjeti jedna i druga strana, da se nebude moglo ni u prenešenom smislu govoriti o ratu. — Ja mislim, da je to smisao riečih g. zast. Kotura, (Kotur: „Jest".) koju je možebiti malo preoštrim naglasom izgovorio, ali ja držim, da se neima drugčije shvatiti.

V. Kotur: Tako je!

Predsjednik: Rieč ima g. izvjestitelj. Ja molim gg. zastupnike, neka izvole ići na mjesta, iz kojih su se nekoji odaljili; a gospodu na galeriji molim, neka mirno izlaze.

Izvj. Dr. **Blaž Lorković**: Vis. sabore! Ova 3-dnevna debata o proračunu, kako se je upravo sada . . .

Predsjednik: (Opominje opet zastupnike na pozornost i na mjesta svoja; nu oni se neodazovu.) Ako vam nije, gospodo, pravo, ja dižem sjednicu, a buduću uričem za sutra u 10 sati s istim dnevnim redom.

(12 satih 20 minuta.)

Digitized by Google

Devetdeset i osma saborska sjednica,

držana dne 17. siečnja 1878. u 10 sati prije podne pod predsjedničtvom saborskog predsjednika gosp. Nikole Krestića.

Sadržaj: Zapisnik prošle sjednice. — Podnesci. — Dnevni red: Nastavak i svršetak gen. debate o proračunu za g 1878. — Generalna i specialna debata o zak. osnovi o privremenom produljenju roka i valjanosti % glede pokrića potrebštinah nutarnje samouprave kraljevinah Hrvatske i Slavonije §-om 3ćim zak. članka od 30. stud. 1873. ustanovljena. — Specialna debata o proračunu za g. 1878.

(10 satih 15 min.)

Predsjednik: (Zvoni.) Sjednica počimlje. Molim gosp. bilježnika, da izvoli zapisnik pročitati.

Bilj. dr. **Marko Lončarić:** (Čita.)

Zapisnik

XCVII. sjednice sabora kraljevinah Dalmacije, Hrvatske i Slavonije, držane dne 16. siečnja 1878. g. u glavnom gradu Zagrebu pod predsjedanjem saborskoga predsjednika gospod. Nikole Krestića u prisutnosti 60 saborskih članovah.

Od strane kr. zem. vlade prisutni: preuzvišeni gosp. ban Ivan Mažuranić, odjelni predstojnici Jovan Živković, dr. Pavao Muhić i dr. Marijan Derenčin.

Čitan bje zapisnik posljednje saborske sjednice, koji se bez primjetbe ovjerovljuje.

Predsjednik priobćuje, da su na ovaj visoki sabor stigli sliedeći podnesci:

1. Saborski odbor za proračun podnaša izvještaj o cesto-gradjevnom proračunu za god. 1878.

Stavit će se na dnevni red.

2. Saborski odbor za bogoštovje i nastavu podastire izvještaj o predlogu zastupnika naroda dra. Stjepana Spevca i drugovah ob osnovi zakonah ob uredjenju narodnoga muzeja u Zagrebu.

Stavit će se na dnevni red.

3. Saborski odbor za bogoštovje i nastavu podnaša izvještaj o predlogu zastupnika naroda dra. Jovana Subotića i drugovah ob izmjeni nekojih ustanovah zakona ob ustroju pučkih školah i preparandijah za pučko učiteljstvo od 14. listopada 1874. i o nekojih dopunah istoga.

Stavit će se na dnevni red.

4. Žitelji mjesta Purga podžupanije zlatarske mole, da se obustavi naposebni odkup zemljištah u vlastelinstvu Lobor, osim zakonom odredjeni odkup daćah.

Ide odboru peticionalnomu.

5. Ignac Horvat saborski podvornik moli za milostivo dozvoljenje doknadno pripadajuće stanarine.

Ustupljuje se predsjedničtvu.

Predsjednik podieljuje rieč narodnomu zastupniku Vasi Gjurgjeviću, da stavi upit na predsjedničtvo u tom smislu, kako se to opravdava, da zastupnik kotara vukovarskoga Aleksander Parčetić nesjedi u saboru, kako to §. 20. saborskoga poslovnika zahtieva, i ako svojoj dužnosti zastupničkoj zadovoljio nije, da li je predsjedničtvo u smislu §. 10. sab. poslovnika vis. kr. zemalj. vladu pozvalo, da novi izbor u kotaru vukovarskom odredi.

Predsjednik odgovara, da je Parčetić dobio uz privolu visokoga sabora u svoje vrieme dopust, te da je pod 22. rujna 1877. istoga zastupnika u smislu §. 10. pozvao, da u prvu buduću sjednicu dodje. Pošto se pako Aleksander Parčetić pozivu oglušio, to je vis. kralj. zemaljska vlada pozvana, da za kotar vukovarski novi izbor razpiše.

Prelazi se na dnevni red.

Na dnevnom redu je nastavak generalne debate ob osnovi zakona o proračunu za potrebe unutarnje samouprave kraljevinah Hrvatske i Slavonije za god. 1878. te je prekinuta u ½1 sat, a nastaviti će se sutra t. j 17. siečnja 1878. u 10 satih urečenoj sjednici.

Krestić v. r.
predsjednik.

Dr. **Marko Lončarić** v. r.
sab. bilježnik.

Predsjednik: Ima li kakova prigovora proti ovomu ovako sastavljenomu zapisniku?

(Nema.)

Prigovora nema, zapisnik se verificira.

Na ovaj visoki sabor stigli su sliedeći podnesci:

Digitized by Google

Svietli ban dostavlja saborskog pretresivanja radi proračun zakladah nar. učionah i stip. zaklade Marija-Terezijanske za g. 1878. — Staviti će se na dnevni red.

Saborski litograf moli smierno za podjeljenje novčane nagrade.

(Glasovi: „Predsjedničtvu" !) Ustupljuje se dakle predsjedničtvu.

G. zast. Cernadak podnio je po desetorici sudrugovah podpisan sliedeći predlog.

Bilj. dr. **Marko Lončarić**: (Čita predlog.)

„Neka visoki sabor zaključiti izvoli:

Poziva se kr. zemaljska vlada, da u prvom zasjedanju predloži saboru na ustavno pretresanje zakonsku osnovu ob ustrojenju nautičke škole u Senju, te da u tu svrhu potrebitu svotu za buduću godinu u proračun stavi."

Predsjednik: Predlog ovaj staviti će razprave radi na dnevni red.

Vis. sabore! Pomutnjom nekom kazao sam, da će se proračun zakladah nar. učionah i stipendialne zaklade Marija-Terezijanske na dnevni red staviti. Ja to izpravljam, jer imaju prije ići odboru za proračun.

Presv. g. biskup senjsko-modruški, podnio je poduprt po dovoljnom broju članovah sliedeći predlog.

Bilj. dr. **Marko Lončarić**: (Čita ga. — Vidi zapisnik.)

Predsjednik: Vis. sabore! S voljom vis. kući staviti će se pitanje o prešnosti ovoga predloga još u današnjoj sjednici na dnevni red, i to na koncu sjednice.

(Prima se)

Prelazi se na dnevni red. Na dnevnom redu je nastavak gener. debate. Pošto se nitko drugi nije prijavio za rieč. to ima rieč g. izvjestitelj.

Izvj. dr. **Blaž Lorković**: Vis. sabore! Ova trodnevna razprava, koja se je vodila ob ovom budgetu, dokazala je ono parlamentarno pravilo, da se razprava proračunska nesastoji samo u sumiranju cifrah, nego da imade veću važnost i zadatak, da se sumiraju činjenice, te da se prigodom tom izrazuju misli, nazori i ideje o pojedinih granah narodnoga života. Ja, vis. sabore, kao izvjestitelj imao sam i svršio sam svoju dužnost u toliko, da sam sve te misli, nazore i ideje potanko pratio kod pojedinih govornikah, pa ću biti tako slobodan na nje se obazrieti, u koliko mislim, da mi je to dužnost kao referentu odbora financijalnoga. Kad bi se ja usudio odmah izjaviti mnienje svoje, to bi, vis. sabore, ovdje primjetio, da se je doduše ovo vrieme govorilo prilično mnogo, ali da se je — nu to je moje mnienje — prilično malo izjavilo pozitivnih, stvarajućih idejah, koje bi mogle biti pobudom vladi ili zakonodavnomu tielu, da glede pojedinih granah upravnih drugim pravcem udare. Poglavito se govori s jedne strane: ovo i ovo nevalja; a s druge strane nastoji se taj pesimizam pobiti, ali nije se takodjer iznielo mnogo stvarajućih idejah. Prema tomu biti će zadaća moja, da se krećem u onom okviru, što su ga gg. govornici nekim načinom postavili.

Ja ću se najpriie obazrieti na one, koji su proračun sa nekih razlogah odbili, odnosno vladi ga uzkratili.

Što to znači, uzkratiti proračun? Na ovo pitanje neka na mjesto mene odgovori drugi jedan čovjek kao učenjak na glasu, koji veli: „Uzkratiti proračun znači uzkratiti državi život"; t. j. nedati državi sredstva da zadovolji onim zadatkom, radi kojih ona upravo postoji, i za kojimi ona uprav ići mora. Nadalje pita se: Je li u obće moguće proračunom uzkratiti život državi? — Proračun, gospodo, ili zakon financijalni — i to će biti sigurno s jedne i s druge strane vis. kuće poznato — nije drugo, nego izraz razmjerja izmedju dohodakah i izdatakah. Zakon o proračunu nemože i nesmije sistirati nijedan od onih postojećih zakonah, kojimi se normiraju postojeći izdatci, koje su stanovite institucije u životu prouzročile. Zakon o proračunu nemože n. pr. zakon o sustavu uprave ili univerzitetski izvan krieposti staviti. Da postoji, treba materijalnih sredstvah, i ta se moraju dozvoliti.

G. zastupnik virjanski kazao je i kao manu iztaknuo, da bi trebalo t. zv. normirani budget razlučiti od nenormirana; pa razumije sasvim pravo pod normiranim onakove izdatke, koji su daljnimi zakoni već ustanovljeni i o kojih promjeni tako dugo dok zakon postoji, nemože biti govora. Ako je to, onda neka mi g. kolega i zast. virjanski dopusti, da nemogu pojmiti, kako je on u obće mogao proračun cio kao takav odbiti. Jer ako bi se to zbilo, onda bi se moralo djelovanje svih onih zakonah sistirati, a tim bi se došlo u najveće neprilike. Niti je financijalni zakon ovlašten, niti može ovakovo sistiranje izvesti. Po tom držim, gospodo, da uzkrata proračuna, u obće izrečena, nije niti u teoriji osnovana, niti se u praksi upotrebljaje, jerbo zastupstvo narodno nije samo figurant naprama vladi; nego imade i po teoriji i praksi stanovitih izdatakah, koji nisu jednim ili drugim zakonom normirani, a kojih uzkratom bezuvjetno se vlada u takav položaj postavlja, da ona odstupiti mora. Ja n. pr. držim, da kad bi se ma od koje strane vis. kuće zahtievalo, da se svietlomu banu briše „dispozicionsfond", i kad bi se taj predlog prihvatio, jerbo da sabor neima povjerenja u njegovu politiku, to ban hrvatski mora odstupiti. Po tom ja držim, da g. zastupnik virjanski, onako u obće govoreć ob uzkrati proračuna, neima pravo. Ako se već hoće izraziti nepovjerenje naprama vladi, to imade još i drugih takovih izdatakah, s kojimi se može spojiti nepovjerenje u vladu, i radi kojih ona mora odstupiti, ako se uzkrate.

Ako se osvrnemo na prigovore g. zast. virjanskoga i g. zast. koprivničkoga, to nalazimo, da je prvoga na to, da proračun odbije, privelo s jedne strane to, što u obće on smatra naš državno-pravni odnošaj naprama Ugarskoj takovim, koji neodgovara u nijednom pogledu

Digitized by Google

interesom pravnim i historičnim naše zemlje; a s druge strane navadja za to kao dalnji razlog nedostatke kod pojedinih granah upravnih.

Što se tiče onoga prvoga prigovora, vis. sabore, bilo je već ovdje rečeno — a to je i u obće poznato, — da se odnošaj naš naprama Ugarskoj nesmatra nikakvim remekom sjajnim, nego ja uvjek držim, da je to neki privremeni položaj, koji će voditi do povoljnijega uredjenja. Zakoni se nestvaraju za vjekove, nego se prema nastalim okolnostim moraju promieniti. Zakon, koji uredjuje odnošaj medju Hrvatskom i Ugarskom, nije stvoren za sva vremena; on se ne samo hoće promieniti, nego se u nekojih točkah promieniti mora, — i to što skorije.

Što je g. zast. Vrbanić kazao glede nekojih granah uprave naše, naročito što je prigovarao vladi glede padanja žiteljstva, držim ja, da on nije to shvatio onako, kao da bi sadanja vlada imala biti tomu kriva, što žiteljstvo amo tamo nazaduje. Jer kad bi gosp. zastupnik krivio vladu našu, onda bi se učinio sam krivcem velikim u toliko, jer bi pokazao, da nepoznaje onih okolnostih, koje djeluju ili na umnožavanje ili umanjivanje pučanstva, i koje nemogu nastati od dvie, tri godine, nego od mnogo godinah trajaju, dok se opet na bolje neokrene.

U ostalom, vis. sabore, ja držim, da kod nas pučanstvo u obće niti se neumanjuje. Ja imam takodjer statističke podatke, koji pokazuju, da pučanstvo Hrvatske i Slavonije u cielosti, premda pomalo, ipak se umnožuje. U pojedinih predjelih ono pada, a u cielosti uzamši ono raste, — dakako u malih %. Nu kad nebi i te okolnosti bilo, na koju sam slobodan ovdje upozoriti, da se dotične cifre, koje su ovdje navedene bile, samo od nekoliko godinah datiraju. A kraj one savjestnosti, kojom su u statist. bureau-u cifre izvadjane, ja se nebi usudio za absolutnu istinu uzeti, što se tamo izrazuje. Istom se je naime time započelo, biti će netočnostih gdjedje, pa se onom prilikom, kad se na temelju ovih cifrah hoće stanoviti rezultat izjaviti, mora jako paziti.

Gosp. zast. virjanski konstatirao je nadalje i nazadovanje u gospodarstvu našem. On nam je naveo podatke o obterećenju zemljišta, o padanju vriednosti zemljišta itd. Gosp. zastupnik će jako dobro znati, da se to nemože — ja neobičajem braniti vladu — pripisati u grieh njoj. Jer mi živimo u takovoj zemlji, da na nas moraju uplivati okolnosti, koje postoje u ostalih predjelih naše monarkije, u kojoj živimo. Gospodarstvo naše nemože se oteti toj influktuaciji. Nedostatci, ako se osjećaju u jednoj zemlji, moraju se osjećati i u drugoj, u koliko jedna sa drugom stoji u gospodarskom savezu. To je nepobitna istina. Kad govorimo o zlu, koje kod nas vlada, moramo pred očima imati i to, da nas nekoliko godinah bije jedno ljeto gorje od drugoga. Mi smo zemlja agrikulturna, a takova mnogo zavisi o prirodi; industrija može si sama po sebi pomoći, a agrikultura nije tako neovisna. Našu zemlju biju već kroz mnogo godinah bilo močvare, bilo suše i druge prirodne neprilike; a to je razlog, zašto se je pučanstvo moralo zadužiti. Osobito ćemo si to moći onda raztumačiti, ako konstatiramo istinu, da su potrebe države rasle, i da se je uslied toga od državljanah zahtievalo više žrtvah, da se uzmognu te potrebe podmirivati. U obće, kad govorimo o ekonomičkih odnošajih zemlje naše, kad se mora konstatirati žalostna istina, da ti odnošaji idu natrag, nikada nebi smjeli s uma pustiti tu okolnost, da živimo u prelaznom vremenu, da je kroz nekoliko godinah nastala ciela revolucija ekonomičkih odnošajah, i da svaki narod u takove odnošaje više manje pada. Ja vas sjećam na Rusku i na one narodnogospodorstvene tužbe, koje od tamo dolaze, a sve priznaje, da je tomu kriva ta okolnost, jerbo je Rusija, razkinuv odnošaj podložnosti i proglasiv slobodu seljakah, došla u prelazno stanje, gdje mora biti žrtvah, kaošto svagdje kod takovih prilikah. — Razboritost i marljivost ovakove rane izlieči, a bez žrtavah neide; nijedno prelazno doba nije bez njih prošlo.

Podižu se, gospodo, tužbe na porez. Ja uvidjam, da su ti tereti prema ekonomičkoj snagi zemlje naše veliki. Kako bi se moglo tomu zlu doskočiti, ja o tom razpravljati neću. Jedno bi se ipak usudio — premda sam samo kao izvjestitelj ovdje — napomenuti glede utjerivanja onih silnih poreznih zaostatakah; preporučiti bi naime bilo nuždno našoj zem. vladi, da misli o tom, kojim bi se načinom uredilo pravo razposjedovanja i utjerivanja poreza, kao što se je to učinilo u Cislajtaniji.

Što se tiče agrarnoga kredita, kojega takodjer gosp. zastupnik virjanski spominje, koliko god priznajem veliku vriednost te institucije, i vjerujem, da je jedna od glavnih podlogah, kojimi će se moći i manjemu posjedniku pomoći, to sam ipak slobodan, svratiti pozornost gospode na to, da je uredjenje agrarnoga kredita stvar težka, da ima mnogo glavah, koje se godine i godine muče s tom stvarju, al ju još nisu izvele. U ostalom spominjem, da su se glede toga već učinile u nas shodne mjera, da su i zaključci stvoreni, te da će se prema tim zaključkom raditi.

Spomenuta je bila, gospodo, jučer ovdje rieč — rat. I ja kažem: rat treba naviestiti, i to čim prije, — rat stanovitim našim odnošajem, nekriepostim, kao što su indolencija, neradinost, ili bolje rekuć manja radinost, razsipnost, i drugim nekriepostim, kojih kod nas imade, i koje jesu nekim uzrokom nazadovanju gospodarstva. (Glasovi: „Tako je!") Ja, gospodo, premda je s nekih stranah vrlo crno naslikano stanje našega naroda, ipak mislim, da u nas ima životne snage, da je taj narod, koji je toliko izvojevao, kadar steći i više; a to hoće radnjom, marljivošću i trudom. Bez toga neide nigdje u svietu.

Ja ću se još u kratko obazrieti na prigovore gosp. zast. kotara koprivničkoga. On uzkraćuje proračun vladi

Digitized by Google

ovoj, jer — ako sam ga dobro razumio — premda sam misli, da nebi ništa boljega došlo poslie ove vlade, to ga ipak uzkraćuje bludnji, nevaljanostim, nekriepostim, i drugim zlom, koja ovdje postoje. Ako je ovo razlog, onda je ova uzkrata posve suvišna; jerbo bludnjah će biti uvjek, dok je svieta. Ako je ovo razlog, onda bi gosp. zast. uzkratio proračun svakomu, i samomu sebi, jerbo i on će se u bludnji nalaziti. Ali gosp. zastupnik pošao je dalje, pa je tečajem svojega razgovora razvijao misli, koje ja štujem, jerbo sam osvjedočen, da dolaze kod njega iz najdubljega uvjerenja. Kaošto je prošle godine izrazio svoje nazore o modernoj državi, tako je ove godine izrazio svoje nazore o pravnoj državi. Gosp. zastupnik izjavio je svoje nazore, i ja se nesmatram ovlaštenim, u potankosti njegovih nazorah upuštati se. Samo to kažem, da pravna država niti je bolja, niti je gorja, nego oni ljudi, koji su ju sastavili i načinili. Ja moram kazati, da pravna država, premda imade mnogo nedostatakah i manah, ipak je bolja, nego ikoja druga, koje su dosada postojale. U pravnoj državi, gospodo, imade institucijah, koje zajamčuju osobnu slobodu i slobodno djelovanje pojedinca, koje štite pojedinca u ekonomičkih nastojanjih; ona nije bez vjere, kao što je kazao gosp. zastupnik, nije nemoralna, nego ja ga mogu uvjeriti o tom, da je jedno od glavnih načelah, na koja se pravna država oslanjati mora: načelo moralno. I to načelo mora se štovati, vjerozakon ima se cieniti u pravnoj državi.

Što je gosp. zastupnik govorio o inteligenciji i štampi našoj, to imade svojih istinah, ali nebi mogao usvojiti onu izjavu, da kao što su ljudi prije trpili od premalo znanja, tako da sada trpe od premnogo znanja. Nu, gospodo, u nas nema toga, ja sam toliko putah čuo govoriti, da naše stvari neidu napred, jerbo nam fali inteligencije, da naše obćine zato stradaju, jer nemamo naobraženih činovnikah. Kod nas dakle ima premalo inteligencije, i biti će dakle dužnost, da se te inteligencije više stvori, a priznajem, da mora biti uzgoj moralan, da mora inteligencija imati karaktera. (Živio! na lievoj.) Ja bi se strašio onakove inteligencije, koja bi samo vanjski bila naobražena, ali bi inače bila šuplja, bez nutarnjega sadržaja.

Još na jednu okolnost imam se ovdje obazrieti, premda ju je već spomenuo gosp. predstojnik odjela za bogoštovje i nastavu. Gosp. zastupnik kotara koprivničkoga spomenuo je sveučilište i pučke škole, te je u savez doveo s ovimi crnu sliku, koju je o inteligenciji narisao. U koliko se prigovor tiče prvoga zavoda, ja ću se pozvati, da možebiti utješim gosp. zastupnika, na odstupivšega rektora gosp. dr. Križana, koji je u svom govoru dne 19. listopada kazao, da je sretan, što je bio na čelu zavodu, koji je pošao pravim putem znanstvenim, koji se nije u ničem iznevjerio ideji kršćanstva, koju dapače ob svakoj prilici njeguje.

A što se tiče pučkih školah, ja sam osvjedočen, da je zakon o pučkih školah tako valjan, da ga ja držim za najbolji zakonski rad, što ga je naš sabor za ovo vrieme stvorio. Stekao si je priznanje i u inozemstvu, i jer poznajem jednoga čovjeka, koji je rekao, da je osim švajcarskoga najbolji školski zakon u Europi.

Još se imam osvrnuti na prigovore g. zast. Kamenara i g. zast. Jakića.

Već je više putah pala rieč u ovoj sabornici i izvan nje, da mi odviše mnogo trošimo na činovnike, radi toga taj prigovor g. Kamenara nije nov.

G. Jakić pako drži, da imamo mnogo konsumentah, a premalo producentah. Oprostite, — ja tuj više govorim kao individuum, nego kao referent, — ja držim da ovaki nazori nisu temeljiti. Kriv je nazor kao da je novac na činovnike upotrebljen neplodno uložen, ako se pomisli, da su stanovite institucije nuždne, da mogu promicati ma koje grane narodnoga života; pa ako je tomu tako, onda je i nuždno, da se postave potrebiti individui, kojim pripada dotična plaća. Ako radnik u fabriki dobije svoju plaću, kako ju nebi zaslužio čovjek, koj čitav dan u bureau-u radi?

Ja mislim takodjer, da izmedju konsumentah i producentah nepostoji ono nerazmjerje. Ja nemogu kazati, u kojih % stoje jedni napram drugim, a to mogu kazati, da pukih konsumentah nema previše. Mi smo više manje svi producenti, a ujedno i konsumenti.

Prije nego svršim, potaknuti ću još nekoje stvari.

Govoreći o nagodbi u obće, pale su ovdje rieči, koje ja rado usvajam, da bi se naime prije svega morao odnošaj financijalni medju Ugarskom i Hrvatskom popraviti, te nemogu usvojiti nazor, da mi nismo zato sposobni, nego držim da jesmo.

Još jednu opazku nemogu mimoići. Kazalo se je sa stolice vladine, kad se je govorilo onoj strani (naime lievoj), da bi trebalo nastojati o tom, da se nagodba i načela njezina i sa katedre razlažu. Ja držim, da je takova opomena suvišna. Jer, gospodo, to mogu bez ikakve indiskrecije kazati, da dotični jako dobro znadu dužnosti svoje, da te dužnosti bez obzira na posebne nazore svoje točno vrše, kad na katedri predavaju.

Time završujem, moleći, da vis. sabor izvoli prihvatiti proračun za podlogu spec. debate.

Predsjednik: Generalna debata je zaključena; sada će se glasovati. Pitanje glasi ovako: Prihvaća li visoka kuća u načelu i uzima li za podlogu spec. debate osnovu zakona o praračunu za potrebštine nutarnje samouprave kraljevinah Hrvatske i Slavonije za god. 1878.? Ona gospoda, koja su za to, da se prima, neka izvole ustati.

(Većina).

Ova je osnova zakonska u načelu primljena i uzeti će se za podlogu spec. debate.

Visoki sabore! Uslied zaključka, stvorena u sjednici dne 15. siečnja, stavljeno je na današnji dnevni red izvješće o osnovi zakona o privremenom produljenju roka

Digitized by Google

i valjanosti postotka glede pokrića potrebštinah nutarnje samouprave kraljevinah Hrvatske i Slavonije §. 3. zak. članka od 30. studenoga 1873. ustanovljena.

Ja molim g. izvjestitelja, da izvoli izvješće pročitati. Specialna debata o proračunu sliediti će iza drugoga čitanja ove zak. osnove.

Izvj. dr. **Blaž Lorković**: (Čita izvješće.)

Predsjednik: Rieč ima g. izvjestitelj.

Izvj. dr. **Blaž Lorković**: Vis. sabore! Kad je financialni odbor počeo razpravljati osnovu zak. o proračunu, već je odmah u početku izjavljena bila misao i naglašena nužda, da se financialni dio nagodbe hrvatske i ugarske produži, pa u tu svrhu treba osnove zakonske, kojom će se to produženje ustanoviti. Razlog tomu je taj, jer je već u revidiranoj nagodbi ustanovljeno, da financialni dio nagodbe izmedju Ugarske i Hrvatske imade trajati dotle, dok traje nagodba gospodarska izmedju Austrije i Ugarske.

Nagodba izmedju Austrije i Ugarske prestala je posliednjim danom g. 1877. Tim „eo ipso" i financijalni dio ugarske-hrvatske nagodbe prestaje posliednjim danom iste godine. Pošto pako nije niti Austrija s Ugarskom dosada mogla obnoviti svoje nagodbe, a takodjer po tom ni Hrvatatska s Ugarskom, to je nastala potreba, da se produži ta financialna nagodba tako dugo, dok bude moguće regnikolarnim deputacijam hrvatskim i ugarskim novu financialnu nagodbu stvoriti.

S toga preporučam vis. saboru, da izvoli ovu zak. osnovu primiti.

Predsjednik: Generalna debata počimlje. Ona gospoda, koja žele rieč uzeti, neka se prijave kod g. bilj. dr. Lončarića.

Rieč ima g. zast. Folnegović.

Franjo Folnegović: Visoki sabore! Možebiti je ona interpelacija, koju sam stavio nedavno u ovoj vis. kući, izazvala ovu zak. osnovu; pa jer bi se možda moglo nagovieštati, da je tim zadovoljeno i onomu, što sam u interpelaciji svojoj iztaknuo, držim, da mi je dužnost u tom pogledu kazati svoju. Sbilja je bilo nuždno, da se zakonitim putem nagodbeni zakon za ovu godinu produlji, jerbo nemamo drugi ekspediens, da se ljetos naše potrebe zakonitim putem namiruju. Nu to bi bilo valjalo učiniti svakako prije, nego smo votirali vladi indemnitetni zakon, i prije nego smo uzeli u razpravu proračun. Ali stojeći na stanovištu državno-pravne opozicije, dakako da neću glasovati niti ob ovom zakonu; i tim više pak i zato, jer mi se čini, da nije ovako sastavljen, kako sam mislio da bi imao biti sastavljen, da bi ga stojeći na stanovištu same većine ove vis. kuće, mogao odobriti. Ja sam već u proračunskom odboru iztaknuo, da se nebi imala samo valjanost % glede pokrića potrebštinah produljiti, nego da bi se imalo kazati i „valjanost financialnoga diela hrvatsko-ugarske nagodbe produljuje se na godinu danah". Ja sam opravdao svoj izpravak tim, jer mislim, da prigodom revizije nagodbe može biti ovako izradjeni zakon jedan argumenat više sa strane Ugarske, kojim će ona zahtievati, da se nerazpravlja financialni dio nagodbe u obće, nego lih jedino %. Kazalo mi se je, da se toga nije bojati obzirom na stilizaciju §. 3. revidirane nagodbe, niti obzirom na 2. alineju §. 1. same ove zak. osnove, koja glasi: (Čita.) „Sve ostale ustanove pomenutoga §. ostaju ovim zakonom netaknute."

Ja priznajem, da se može biti sa pravnoga gledišta nebi moglo s protivne strane na temelju ovoga zakona pobijati pravo revizije cieloga diela financijalne nagodbe nu opet znadem i to, da gdje se nemisli na iskreno pridržanje odnošajah, koji postoje, gdje se žalibože uvjek radi o tom, da se ti odnošaji nebudu trajno i definitivno urediti mogli,da se ondje hvata i prilika kako ćeš nepravdu i nasilje zgodnije okrinkati tobožnjom i zakonitošću. — Držim, da bi se u tom pogledu valjalo ugledati baš u onu polu monarkije naše, koja je jako skrupulozna kod sastavljanja takovih zakonah.

Zato bi mislio, da bi vi morali, produljujuć nagodbu, kazati, ne da se produljuje rok i valjanost %, nego da se produljuje financialni dio ugarsko-hrvatske nagodbe.

Predsjednik: Želi li još tko govoriti?

Rieč ima g. zast. Kamenar.

Juraj Kamenar: Vis .sabore! Ja sam u gener. debati proračunskoj kazao, da se radujem, što sam doživio onu godinu, kad prestane ta nesretna nagodba sa Ugarskom. Glasovao sam za proračun, jer nebi rado, da moja zemlja dodje u novi metež; moram dakle i za ovaj zakon glasovati, jer se mora namaknuti ona svota, koja je potrebita za onaj proračun, za koji sam glasovao. Moram kazati, da bi ova zakonska osnova svakako morala biti već prošlu godinu izradjena i utanačena, jer je sada nešto prekasno. Da li smo toj zanemarenosti mi krivi, da li vlada, to prepuštam narodu, neka sudi.

Ja bi samo molio još jedan put stranku, koja sada stoji na kormilu, da nebi zanemarila nastojati oko toga, da dodje naš narod već ove godine u bolje stanje.

Predsjednik: Rieč ima gosp. predstojnik odjela za unutarnje poslove.

Jovan Živković: Vis. sabore! Ovu krivnju, koju baca neposredni gosp. predgovornik na vladu, moram odbiti kao sasvim netemeljitu, jerbo do toga, što on želi, nije se moglo do sada doći, niti od strane vis. sabora, a još manje sa strane vlade. Znati će gosp. predgovornik, što je potrebno, da se izpuni prije, nego li se dodje do nove nagodbe. Preduvjet je najme taj, da mora Ugarska s Austrijom prije gotova biti. Ali gosp. predgovornik će priznati, da se nije moglo znati, da Austrija s Ugarskom do konca prošle godine gotova biti neće; jerbo već pol godine vode se razprave. Mi smo mogli izčekivati, da će trajati tečajem godine a nikako nismo se mogli nadati, da će preći u novu godinu, onda je za nas nastupilo vrieme, da se postaramo o naših stvarih i vlada je u istinu pozvala ministarstvo ugarsko, da nam javi,

Digitized by Google

kad misli, da će se moći nadovezati naši dogovori u regnikolarnih deputacijah. Okolnosti su jače od svih postojećih zakonah, i sada, dok se do obnovljenja nagodbe nedodje, mora se nekako krpašiti; to krpašenje počelo se je najprije sa strane Austrije i Ugarske, a sada smo i mi primorani, da tomu krpašenju pristupimo.

Je li moguće, da itko u ovoj vis. kući može vladi našoj pripisati krivnju, što je moralo do toga doći. Tom prigodom nemogu mimoići, da neiztaknem, u kakvoj nedosljednosti nalazi se naša opozicija. Prije svega moram glede inicijative kod ove zakonske osnove sa svom čednošću opaziti, da je moja malenkost potaknula potrebu ove zakonske osnove, jerbo se je vidjelo, da neće ugovor medju Austrijom i Ugarskom doći za vremena do konca, jerbo se je vidjelo, da je nužda jednoga provizorija za naše okolnosti. I gospodo, samo glede toga bila su razna mnienja, što nije bio posve jasan onaj položaj, u kojem se Austrija i Ugarska nalazi, te smo se pitali, da li za nas nevalja ono, što je Austrija sa Ugarskom stvorila za ova tri mjeseca glede produljenja nagodbe, a u tom nije bilo različitih mnienjah, da je u obće potreban ovakav zakon. A što se tiče inkonsekvencije naše opozicije, čudim se, da je došao od nje glas, koj bi bio s druge strane ove vis. kuće umjestniji; umjestniji naime bio bi ovaj glas sa strane one, koja želi, da se dodje do pokrića, a ona gospoda, koja pokrića nedadu, ja neznam, što se staraju za provizorij? (Glasovi: Istina!)

Medjutim, što se tiče valjanosti ovoga zakona, samo ću to paziti, da se je ovdje samo raditi moglo o roku i o percentih; sve ostalo, što je u §. 3. revidirane nagodbe, to spada na meritornu razpravu, kad se bude imala u ovom ili onom pravcu preinačiti. Regnikolarne deputacije će najme na svojem mjestu uzeti ostale stvari u pretres i onda podastrieti saboru na odobrenje, što će ustanoviti; u kompetenciju sabora spada samo rok, a sve drugo je stvar onih tielah, koja su po nagodbenom zakonu na to pozvana.

S toga preporučam, da vis. sabor ovu zakonsku osnovu primiti izvoli.

Predsjednik: Rieč ima gosp. zast. dr. Vrbanić.

Dr. **Franjo Vrbanić**: Vis. sabore! Na rieči presv. gosp. predstojnika odjela za unutarnje poslove imao bi se samo u toliko osvrnuti, što on u izjavi gosp. zastupnika Folnegovića nalazi neku nedosljednost opozicije i što se čudi, da je ta interpelacija pošla s ove strane. Sa stanovišta opozicije ja samo to velim, pošto je opozicija držala, da će većina bar paziti na one zakone, koje je sama stvorila, i pošto sa posljednjim danom prosinca iztiče rok financijalne nagodbe, to si je smatrala opozicija za dužnost, da većinu na to upozori; u ostalom je čekala opozicija do 30. prosinca prošle godine, hoće li, neće li se podići koji pojav iz same većine u tom pogledu, da se vlada pobrine za to, kako da se ima ovaj zakon produljiti, pa kad se nije to zbilo, onda je dakako žalibože morala opozicija ustati, da sjeti većinu i vis. vladu, što bi trebalo učiniti u tom pogledu.

Predsjednik: Ako neželi nitko govoriti, ima rieč g. izvjestitelj.

Izvjestitelj dr. **Blaž Lorković**: Vis. sabore! Ja se neću pravdati za prioritet, meni je drago, da je do te osnove došlo, pa bio ju potakao tko god. Što se tiče prigovora zastupnika gosp. Folnegovića i njegove bojazni, to nevidim ja u onom, što je kazao, nikakvih važnih razlogah, da se ova zakonska osnova neprimi; jer on sam kaže, da, ako se stvar sa gledišta pravnoga razmatra, to nebi škodila ova zakonska osnova, a samo se boji nasilja. Gospodo. ako dodje do nasilja, onda se nasilje samo s nasiljem pobijati može.

Ja dakle predlažem, da se ova zakonska osnova primi za podlogu specijalne debate.

Predsjednik: Generalna debata je zaključena. Pitanje glasi: Prihvaća li vis sabor u načelu i uzima li za podlogu specijalne debate zakonsku osnovu o privremenom produljenju roka i valjanosti postotka glede pokrića potrebštinah nutarnje samouprave kraljevinah Hrvatske i Slavonije, §om 3ćim zakonskoga članka od 30. studenoga 1873. ustanovljena?

Ona gospoda, koja su zato, neka izvole ustati.

(Većina)

Uzima se dakle za podlogu specialne debate. Molim gosp. izvjestitelja, da izvoli §. po §. čitati. Ona gospoda, koja su nakanila podnieti kakove amendemente, neka ih izvole prijaviti prije, nego dodje ona stavka, koja se ima amendirati, na red.

Izvjestitelj dr. **Blaž Lorković**: (Čita naslov.)

(Prima se.)

(Čita §. 1.)

„Rok i valjanost postotka glede pokrića potrebštinah nutarnje samouprave kraljevinah Hrvatske i Slavonije, ustanovljena §om 3ćim zakonskoga članka od 30. studenoga 1873. produljuje se na jednu godinu danah od 1. siečnja 1878. do konca prosinca iste godine.

Sve ostale ustanove pomenutoga paragrufa ostaju ovim zakononom netaknute.“

(Prima se.)

(Čita §. 2.)

„Zakon ovaj stupa u kriepost odmah po proglašenju u sborniku zakonah“.

(Prima se)

Predsjednik: Specialna dubata je svršena.

Na dnevnom redu je spec. debata o osnovi zakona o proračunu za god. 1878.

Ona gospoda, koja žele koje izpravke učiniti, neka se po poslovniku izvole prijaviti prije, nego dotično poglavje dodje na red.

Izvj. dr. **Blaž Lorković**: (Čita.) „A. Potreba. Pogl. I. Odbor predlaže, da vis. sabor prihvati 1. i 2. stavku ovoga poglavja sa 50.000 for., kako je i vlada predložila“.

Digitized by Google

(Prima se.)

Izvj. dr. **Blaž Lorković**: (Čita.)

„Poglavje II. Ban i njegov bureau. Odbor predlaže, da se stavke 1, 2, 3, 4, 5 i 6 ovoga poglavja prihvate u iznosu 38.172 for. po predlogu vladinom".

Predsjednik: K ovomu poglavju podnio je g. zast. Polić sliedeći izpravak.

Bilj. dr. **Marko Lončarić**: (Čita.) „Stavka 6. neka se briše".

Nikola Polić: Vis. sabore! Ja u moje ime i u ime mojih političkih prijateljah nemogu biti za podieljenje ove svote, i to sa dvajuh razlogah. — Ja ću biti u ostalom vrlo kratak, jer kad bi najljepše razloge naveo, znam, da ni onda nebi htjeli pristati uz moj izpravak. — Prvi razlog je naime taj, što držim, da kad je uvrštena u budget za narodno-gospodarstvene svrhe samo svota od 8.000 for., za ceste takodjer jedna vrlo malena svota, to nemože u takovu budgetu figurirati svota od 10.000 for., od koje se nedaje račun. Vi ćete kazati, da je podieljivanje te vrsti u svakoj ustavnoj državi obično, i da treba vlada novac za uzdržavanje svojih službenih novinah. Istina, mi imademo službene novine, al gospodo, prihoda od njih neima u ovom proračunu, akoprem je sigurno, da imadu veliku svotu novacah na strani. S te strane dakle nemogu se sprijateljiti sa dotičnim predlogom proračunskoga odbora.

Što se tiče druge strane, biti ću i tuj vrlo kratak. Ja u svietlomu banu, komu se ta svota na razpolaganje stavlja, vidim zastupnika većine saborske, ja u njem vidim zastupnika političke naše struje sada u saboru a u njem vidim takodjer onoga muža, koji je supodpisao carski reskript, kojim nam se uzkraćuju Rieka, Dalmacija i krajina — i jednom riečju sve. Ja dakle banu kao takovu nemogu podieliti dotične svote. (Odobravanje na galeriji. Predsjednik zvoni.)

Predsjednik: Rieč ima gosp. zast. Kamenar:

Juraj Kamenar: Da gosp. predgovornik nije izjavio, da je za narodno-gospodarstvene svrhe vrlo mala svota uvrštena u ovaj proračun, i da moramo štediti, ja se nebi bio ustao. Ipak moram glasovati za ovu svotu, koja se povjerava preuzv. gosp. banu, jer držim, da kao što ja kano gospodar u maloj kući, tako mora i ban hrvatski imati neku svotu pri ruci, sa kojom razpolaže u tom slučaju, ako kukavan narod sa kakvom molbom dodje pred njega, da ga podupre. Ja mislim, da ban na čelu vlade, ako neima potrebitih novacah na razpolaganje, nemože svoje mjesto dostojno zauzimati. Pa ako bi 500.000 for. imao na razpolaganje, znao i mogao bi ih dobro upotriebiti. Oduzmete li njemu još to, što će biti onda? Kamo će se uteći sirotinja s pouzdanjem, nego k prvoj glavi zemlje? A glava stoji tu sa praznom kesom. (Veselost.)

Ja hoću dakle drage volje glasovati za ovu svotu, da ju svietli ban upotrebljuje u koristne i potrebite svrhe.

Predsjednik: Rieč ima gosp. zast. Antolek.

Drag. Antolek-Orešek: Vis. sabore! Ja nebi govorio, da me nije izazvao g. Kamenar. On je opisao stanje našega bana onako, da bi zbilja čovjek mislio, da će on umrieti od gladi, ako onih 10.000 nedobije. Ja neznam, kako to? Zar g. Kamenar nije čitao, da ima svietli ban 12.000 for. plaće, da imade službovnine 4000 for.; da nadalje naš ban — što možebiti u cielom svietu nema — kad nastupi svoje mjesto, nadje priredjen krevet, stolce i sve skupa, što treba. (Veselost.) On dobije liep stan i tako rekuć zadnju žlicu na stol, tako da mu nije potrebno ništa drugo, nego da si uzme, kad kiša pada, paraplui. Indi ja nevidim to jako žalostno stanje našega bana. I ja kažem, da kad bi tko dokazao, da se on zbilja u takovu žalostnu stanju nalazi, to bi odmah takodjer ja — premda sam ja u opoziciji — njemu votirao 10.000 for. Nu ja neuvidjam, kako mu se može sada dati ova svota za nekakve „razne potrebe" na razpolaganje. — Gospodo! Pomislite i to, da kad putuje po zemlji, ima 17 for. dietah na dan. Ja mogu dakle tim manje uviditi potrebu votiranja one velike svote. Kroz toliko godinah se kaže, da je ta svota njemu za različite potrebe od nužde; neka se pobliže kaže, koje su te potrebe?

O našem svietlom banu se veli, da je cieli narod uz njega. Dobro; pa onda netreba njemu nikakvih „špiceljah" i „špionah". U ostalom mu i „Agramer „Presse" i „Primorac" sve kažu bez svake nagrade; (Smjeh.) radi toga dakle takodjer ovih 10.000 for. nema nikakve svrhe.

G. Bedeković, kad je postao ban, nije našao niti novčića, jer njegov predšastnik na banskoj stolici mislio je, ova svota je meni votirana bila, pa je sobom odnio onih 10.000 for. Imao je pravo! G. Bedeković bio je onda skoro godinu danah bez toga „dispozicionsfonda", akoprem bi ga bio u ono doba, kad je bila tolika borba, više trebao, nego ga dandanas treba ban Mažuranić. Danas ga zbilja netreba nipošto.

S toga i opet kažem: ako bi se ovaj novac upotrebio za kakve odlučene potrebite svrhe, ja bi bio za to, da se votira; ali kad se namjerava dati za svrhe, za koje nitko nezna, onda to moraju biti takove svrhe, kojih se valjda srami i sam ban Mažuranić i sam sabor. (Mrmljanje u sabornici. Živio! na galeriji.) Ako je to izdatak, koji se dade opravdati, zašto se to nečini?

Predsjednik: Molim liepo, ja rado dopuštam gosp. govorniku svaku slobodu, ali da on visoku kuću nekim načinom ponizuje, ja toga nemogu dopustiti.

Drag. Antolek-Orešek: (Nastavlja.) Oprostite gosp. predsjedniče, ja neponizujem nikoga, ja govorim kao narodni zastupnik; ja nisam u osobu nigdje dirnuo. Vi ste jučer u sličnom slučaju g. zastupniku dr. Vrbaniću odvratili, da u njegovu osobu nije nitko dirnuo. Jednako pravo za svakoga.

Predsjednik: Izvolite govoriti o stvari.

Drag. Antolek-Orešek: Ja govorim o stvari; ako bi

*

Digitized by Google

htio tako govoriti, kako bi bilo većini sabora po volji, onda bi se . . .

Predsjednik: (Prekine ga.) Nemojte me siliti, da strožije mjere poprimim.

Predsjednik: Ako neželi nitko više rieč uzeti, to ima rieč g. izvjestitelj.

Izvj. dr. **Blaž Lorković**: Ja ću se posve u kratko glede izpravka izraziti. Pravi razlog onomu izpravku je onaj drugi, kojega je gosp. predlagatelj naveo. Ja bi u istinu, da sam na njegovu mjestu, to isto učinio. Ova svota daje se banu kao izraz povjerenja, i daju mu ju oni, koji imadu u-nj povjerenje. To je dakle puki čin povjerenja, i ona gospoda, koja imadu u svietloga bana povjerenje, glasovati će za tu svotu.

Predsjednik: Najprije će se glasovati o stavkah 1—5.

Prima li vis. sabor ove stavke, na koje nije bio nikakav izpravak podnešen?

(Primaju se.)

Ona gospoda, koja su za to, da se stavka 6. prima, kako ju odbor predlaže, neka izvole ustati.

(Većina.)

Izvj. dr. **Blaž Lorković**: (Čita.)

Poglavje III. Odjel za unutarnje poslove.

Naslov 1. Središnja nprava.

Proračunski odbor predlaže, neka vis. sabor izvoli primiti:

a) stavke 1, 2, 3, 4, 5, 6 i 7 redovite potrebe ovoga naslova sa 83.597 for. po predlogu vladinom;

b) stavke 8, 9, 10 i 11 izvanredne potrebe sa 1.200 fr., kako je i vlada predložila;

c) napokon redovitu i izvanrednu potrebu ovoga naslova sa 84.797 for. po predlogu vladinom.

Predsjednik: Prima li se ovaj naslov po predlogu odbora?

(Prima se.)

Izvj. dr. **Blaž Lorković**: (Čita.)

Naslov 2. Gradjevni odsjek.

Odbor predlaže, da se prihvate po predlogu vladinom stavke 1, 2. 3, 4, 5, 6 i 7 ovoga naslova u ukupnom iznosu od 20.710 for.

(Prima se.)

Izvj. dr. **Blaž Lorković**: (Čita.)

Naslov 3. Računarski ured.

Odbor predlaže, da se

a) stavke 1, 2, 3, 4, 5, 6 i 7 redovite potrebe sa 41.381 fr. primi po predlogu vladinom;

b) stavka 8 izvanredne potrebe sa 100 for. primi po predlogu vladinom;

c) svota redovite i izvanredne potrebe sa 41.481 for. kako ju i vlada predlaže.

Jovan Živković: Ovdje glasi predlog odbora pod lit. a stavka 2. „doplatak osobni ravnatelju rač. ureda 200 for." koji molim, da se briše, jer vlada to povlači natrag.

Predsjednik: Prima li vis. sabor naslov 3. kako ga predlaže odbor, bez stavke 2., koju visoka vlada natrag povlači?

(Prima se).

Izvj. dr. **Blaž Lorković**: (Čita.)

Naslov 4. Statistički ured.

Stavke 1, 2. i 3. ovoga naslova s ukupnim iznosom od 5.000 for. predlažu se na prihvat po predlogu vladinom".

(Prima se).

Naslov 5. Zemaljski arkiv.

Odbor predlaže vis. saboru, da izvoli primiti stavke 1., 2. i 3. ovoga naslova sa 3.384 fr. po predlogu vladinom, ujedno predlaže odbor, da izvoli vis. sabor izreći ovaj zaključak:

Pozivlje se kr. zemaljska vlada, odjel za unutarnje poslove, da još za ove sjeditbe sabora podnese osnovu zakona o preustrojstvu zemaljskoga arkiva; zatim da uznastoji, da se u zemaljskom arkivu prikupe i pohrane svi spisi i sva pisma nekadanjih županijskih arkivah.

(Prima se.)

Naslov 6. Zemaljska blagajna.

Proračunski odbor predlaže, da se:

a) stavke 1., 2., 3., 4., 5. i 6. redovita potreba sa 11.707 fr. primu po predlogu vladinom,

b) stavka 7. izvanredne potrebe sa 1.150 fr.,

c) svota redovite i izvanredne potrebe sa 12.857 fr. da se prihvate kako je i vlada predložila.

Jovan Živković: I ovdje istim načinom vlada povlači natrag doplatak, koji se nalazi u stavci 2. „blagajniku 200 fr. i protustavniku 200 fr."

Predsjednik: Prima li se naslov 6. s obzirom na predlog vis. vlade, kojim se povlači stavka 2. natrag?

(Prima se.)

Izvj. dr. **Blaž Lorković**: (Čita.)

Naslov 7. Kr. političke oblasti I. molbe.

Odbor predlaže, da visoki sabor izvoli primiti po predlogu vladinom:

a) stavke 1., 2., 3., 4., 5., 6., 7., 8. i 9. redovite potrebe sa 361.800 fr.,

b) stavke 10 i 11. izvanredne potrebe sa 6.145 fr.,

c) redovita i izvanredna potreba u iznosu od 367.945 fr.

Predsjednik: Čast mi je javiti, da je gosp. Zindl na pogl. 3. naslov 7. podnio sliedeći izpravak.

Bilj. dr. **Marko Lončarić**: (Čita. Vidi zapisnik.)

Predsjednik: Isto tako ima još jedan izpravak g. zast. Zindla i jedan izpravak g. zastupnika Rogulića na naslov 7. stavku 1

(Vidi zapisnik).

Rieč ima gosp. zastupnik Zindl, da obrazloži svoj izpravak.

Ante Zindl: Vis. sabore! Neka mi bude dozvoljeno samo sa nekoliko riečih ovaj svoj izpravak obrazložiti. Prigodom preustrojstva političke uprave i sudstva našega

Digitized by Google

je i narodno zastupstvo i vis. vlada nastojala, da po mogućnosti pravedno postupa te je u tu svrhu pomno proučila odnošaj i teritorijalni obseg pojedinih podžupanijah, pa je prama tomu ustrojila kotarski sud u Donjem Miholjcu i dodala mu liečnika. Kad je dotični liečnik to mjesto zatražio, mislio je, da će moći u Osieku u svojoj kući boraviti te odtuda svoju službu obavljati. I tako je doista skoro cielu godinu danah prakticirao. i samo je onda dolazio u kotar miholjački, kad se je gdjegod kakva nesreća dogodila i kad ga je kotarski sudac brzojavnim putem pozivao. Naša vada, na koliko znam, izdala je, začuvši pritužbe u tom pogledu, ozbiljni nalog, da se on ima na svoje po zakonu mu opredieljeno sjedište odputiti. Tada je taj gospodin počeo sdvajati, na sve strane se je obraćao s molbami, da mu se kako tako pomogne, jerbo da mu se žena podnipošto u Miholjac iz Osieka preseliti neće, pošto je život u Osieku mnogo udobniji. Išao je dakle taj gospodin od jednoga do drugoga neprestance moleći, pa je napokon kazao, da će napokon i u Dravu skočiti, ako mu se nepomogne. I sa svojim dosadjivanjem sklonuo je napokon našega vriednoga podžupana uz to, da je njegovu molbu kod vis. vlade preporučio tim, da tobože ima u Miholjcu dva liečnika, dočim je u Valpovu samo jedan, i da je svrsi shodno, da se taj liečnik iz Miholjca u Valpovo premjesti. Tim će biti bliže svojoj obitelji, pa će uživati blagodati kod vlastele valpovačke.

Gospodo, kad pomislimo, u kakvom kraju leži kotar Dolnji Miholjac, da je ondje toliko močvarah, te nastanu svake godine razne pošasti, epidemičke i druge bolesti, pa ljudi bi liečničku pomoć jako mnogo trebovali, to ćete uvidjeti, da je ondje vrstan liečnik potrebit već zato, jer su i putevi jako zločesti. Da je nadalje kotaru Dolnjo-Miholjačkom liečnik od potrebe, već iz toga sliedi, jer je županija, kad je uvidjela, da obćina Miholjac bez njega biti nemože, već triputa pozvala obćinsko zastupstvo, da zaključak stvori glede dotacije beriva za jednoga obćinskoga liečnika.

Istina, obćinsko zastupstvo je svakiput uvažilo potrebu liečnika u obće ali nije moglo tim dotiranjem obćini novih teretah nametnuti; jerbo poznato je, da narod ovaj stenje pod prevelikim pritiskom obćinskih teretah.

Kad mi, gospodo, pomažemo u kaznionah razbojnikom i drugim zločincem uzpostavljenjem liečnikah, da ih tamo lieči i zdrave uzdrži, to ja mislim, da je tim više sveta dužnost naša, pomoći hiljadam ljudih, da se u zdravlju uzdržati mogu. Toga radi molio bi vis. sabor, da ovaj izpravak primi. Ovaj izpravak moći će se tim laglje primiti, jerbo se u bitnosti ovoga naslova nemienja ništa, pošto bi se, kako drugi izpravak naznačuje, kod stavke 5. u tekućem broju 2. kod 61.000 fr. putnih troškovah i dnevnicah to liepo prištediti moglo. Poznato je najme, da, kad iz Valpova liečnik putuje, to jako mnogo stoji; a imade i sličnih putovanjah službenih osobah više, gdje bi se nješto prištediti dalo. Radi toga još jednom molim, da se ovi moji izpravci od strane vis. sabora prihvate.

Predsjednik: Rieč ima g. dr. Rogulić.

Dr. **Aleksander Rogulić**: Vis. sabore! Ja neću govoriti mnogo, nego ću samo u kratko razjasniti, kamo smiera moj izpravak. Ja želim, da se ustanovi liečničko mjesto kod kotarskoga suda u Šidu. S tim nemienja se u bitnosti u ničem ovomu saboru predloženi proračun, jer ono, što je za pokriće toga mjesta potrebno, to se oduzme iz onih dohodakah, koji su potrebni za putovanje liečnikah, koji borave na drugih odaljenih mjestih, iz kojih moraju u šidski kotar putovati.

Gospodo, meni je poznat položaj kotarskoga suda šidskoga i meni je poznata daljina, odakle moraju liečnici putovati na službene svoje komisije i to ili iz Rume ili iz Vukovara. Uvidjeti će dakle svatko, da će se zaista, ako se namjesti stalan liečnik u Šidu, na putnih troškovih toliko prištediti, koliko je za njegovo stalno uzdržavanje nuždno. Zemlja dakle neće morati nositi veći trošak, nu, ako bi bio i veći, to je taj opravdan tim, što se ustrojava na prostoru od 10 miljah jedno liečničko mjesto. Za to ja nemogu biti, da bi se n. pr. iz kojega drugoga mjesta liečnik u Šid premjestio, jerbo bi se onda potreba na drugom mjestu pokazala. Ako ove godine putni troškovi nisu tako veliki, kao što su bili prve godine, to dolazi odtuda, što je ove godine slučajno tamo namještena vojska, pa se tu vojnički liečnik na dispoziciju stavlja, a to, gospodo, svaki čas može prestati i onda biti će veći trošak našemu budgetu putnimi troškovi nametnut.

Predsjednik: Rieč ima gosp. zastupnik Kamenar.

Juraj Kamenar: Vis. sabore! Ja ću poduprieti predlog gosp. Zindla i dra. Rogulića, samo bi još vis. vladu upozorio na jedan drugi ovakav predjel, naime na mjesto Krašić, gdje bi takodjer trebalo liečnika. Najviše, gospodo, što smo pogriešili sa uredjenjem naših podžupanijah, pogriešeno je tim, što su ukinuti liečnici ondje, gdje su prije bili. To je za narod svakako nepravedno. Prošle godine bila je n. pr. epidemija, u Obćini ozaljskoj i Krašiću, gdje je preko 80 ljudih tako rekuć od glada umrlo, koliko su stale dnevnice liečnika iz Karlovca? Skoro bi se mogao za to poseban liečnik i u Ozlju i u Krašiću uzdržavati. Osobito je u Slavoniji narod podvrgnut velikim pogibeljim glede svojega zdravlja, pa zato sam se ustao, da vladu upozorim, da nam spasi narod. Gospodo, veli se, da je padanju naroda kriva naša uprava. I to je istina . . .

Predsjednik: (Prekine ga.) Molim gosp. govornika, da o stvari govori. Sada se radi o izpravku g. Zindla i g. dra Rogulića, a ne o generalnoj debati, tamo ste imali dovoljno prilike, da svoje nazore o upravi razvijete.

Juraj Kamenar: Ja sam time samo htio kazati, vis. sabore, da je pogriešeno kod preustrojstva i da današnja uprava ovako, kako jest, i da ovaj današnji sistem nikako postojati nemože, ako želimo, da nam narod nepropadne

Digitized by Google

Predsjednik: Rieč ima gosp. zastupnik Ogjić.

Živko Ogjić: Slavni sabore! Meni nisu poznate okolnosti, koje je razvio g. zastupnik kotara miholjačkoga, a držim, da su sigurno opravdani njegovi navodi, i s toga bi ja podupro njegov izpravak. Ali živući u kotaru šidskom, to su mi dovoljno poznati odnošaji tamošnji, te mi je poduprieti svom snagom izpravak dra. Rogulića.

Gospodo! Svakoj podžupaniji pripadaju dva fizika. Slučaj je kod nas, da je sjedište podžupanije upravo na kraju podžupanije, a svakomu, koj je po Sriemu putovao, poznato je, da su tamo ceste u najgorjem stanju. Od Vukovara do Rume ima 12 miljah, a na cielom tom prostoru, gospodo, nećete naći liečnika. Ja držim, da je ta okolnost iziskivala veliku obzirnost vlade, da ako nije do sada ondje ustrojila mjesto liečnika, to će ga barem tečajem ove godine. Ja sam uvjeren, da je presv. gosp. predstojnik odjela za unutrnje poslove na svom putovanju čuo tu nuždu iztaknuti, te kamogodj je došao u tom kraju. znam, da su mu občinari stavljali na srce, neka se mjesto fizika u Šidu popuni.

Nije samo u obzir uzeti to, što se popunjenjem toga mjesta trošak čini zemaljskomu eraru, nego valja znati i to, da su naši občinski načelnici dužni svaki izgred prijaviti sudu. Dodje n. pr. jedan k načelniku krvave glave, taj ga prijavi sudu, sud telegrafira u Vukovar, liečnik dodje, konštatira faktum, i to stoji 50 do 60 for. ili zemlju ili stranku, ili pako načelnik mora platiti, ako je rana posve neznatna, pa je ipak poslao po liečnika, — što je svakako neopravdano.

Ako naime stoji onaj navod, da ima načelnik občinski kvalifikaciju izreći, onda netreba zemlja u ovoj struci liečnika.

Zato stavljam vis. vladi na srce da izvoli opravdanu želju onoga pučanstva uvažiti.

Predsjednik: Rieč ima g. predstojnik odjela za unutarnje poslove.

Jovan Živković: Priznati moram, vis. sabore, da mi je vrlo težko braniti položaj vlade u ovom predmetu t. j. braniti budget onakav, kakav jest, kad sam uvjeren o potrebi onoga, što se u izpravcih predlaže. Što se tiče zdravstvene grane naše uprave, mi smo učinili već znameniti korak u zemlji našoj napred, a kašnje uvjerili smo se, da je bio ipak još premalen. Stvoriše se, kako je poznato, veće zdravstvene občine, za koje se je poskrbiti valjalo za dotičnoga liečnika; i tako je u zakonu o zdravstvu donešena bila jedna ustanova, koja nenalaže, nego upućuje občine, da si nekoliko občinah ukupno jednoga liečnika uzme. Medjutim pravio se je račun bez onoga, koj plaća; riedki su slučajevi u zemlji, gdje su se pojedine občine toj želji zbilja odazvale i odazvati mogle, tako da malo koja od njih svojega liečnika imade.

Ipak je današnje stanje bolje od prijašnjega. Prije je bilo 11 fizikah i 60 ranarnikah, a danas, kad posljednjih neima ni u praksi ni u teoriji više, postoji 40 liečnikah. Ti prouzročuju dakako nešto veći trošak, a još bi trebalo ih jedno 15, da se svim potrebam doskočiti može.

Što se tiče izpravka gosp. zastupnika Zindla, to mi je čast kazati, da se toj potrebi može doskočiti i onako bez uvaženja ovoga izpravka. Razlog tomu, da se ovdje i jedan i drugi izpravak uvažiti može, leži u tom, jerbo bi se to moralo putem sistemiziranja učiniti, a u tom pogledu nepredleži zakonska osnova. Medjutim — kako rekoh — doskočiti će se pored svega toga potrebi, koju je zastupnik Zindl iztaknuo, t. j. da će se iz Valpova, gdje je danas miholjački liečnik, taj premjestiti u Miholjac, tako će i Miholjac imati svoga liečnika, a Valpovo onako već ima jednoga od prije. Vlada je već prije tako odredila bila, ali nekoje okolnosti uvaživ, koje su proti toj prvobitnoj uredbi govorile i nakon višeputnoga dopisivanja sa podžupanijom itd. našlo se je za shodno, da se taj čovjek u ono doba u Valpovu namjesti. Medjutim pokazalo ze je, da je onaj liečnik, koj je u Miholjcu, prestar i da je ranar nesposoban, pa radi toga neće se sada vlada protiviti tomu, da se liečnik, koj je u Valpovu premjesti u Miholjac, i po tom odpada nužda ovoga izpravka.

To isto moram i sa žalošću opaziti glede izpravka gosp. dra. Rogulića. Ja sam se sam uvjerio na svom putovanju, da bi onaj kotar trebao liečnika, jerbo nestoji medju Vukovarom i Rumom nijedan liečnik, i tako se u daljini od 8—9 miljah jedan liečnik od drugoga nalazi. Medjutim, kad je išao ovaj proračun na previšnje odobrenje, još je imao Šid svoga občinskoga liečnika i vlada nije mogla pomisliti, da takova občina, kao što je Šid, neće moći liečnika uzdržavati. Nu dok se je počeo proračun ovdje razpravljati, saznali smo, da je občina morala toga liečnika odpustiti radi pomanjkanja sredstvah. Za ovu godinu se tomu nemože doskočiti, u ostalom je sada tamo jedna vojnička pukovnija, koja ima svojega liečnika, i koj može u slučaju nužde doskočiti potrebi, tako da nije za sada neobhodno potebit poseban liečnik. Vlada dakle uvidja, da liečnika ondje i sudstvo i pučanstvo potrebuje, nu za ovu godinu molim, da se ostavi, kako je predloženo u proračunu.

Predsjednik: Želi li govoriti gosp. izvjestitelj?

Izvjest. dr. **Blaž Lorković:** Ne.

Predsjednik: Ako nitko neželi govoriti, onda stavljam na vis. sabor pitanje: Prima li vis. sabor stavke 1. tek br. 1 do 9 naslova 7., na koj nije nikakav izpravak stigao? (Primaju se.)

Na tek. broj 10 imamo dva izpravka. Najprije će se glasovati o predlogu odbora; ako bi taj pao, onda bi se moralo glasovati prije o amendementu gosp. zastupnika Zindla, jer je taj bliži predlogu odbora, on naime predlaže 41 liečnika, a dr. Rogulić želi 42.

Pitanje glasi: Prima li vis. sabor tek. br. 10 ovoga naslova, kako ga odbor predlaže? Ona gospoda, koja su zato, da se primi, neka izvole ustati.

Digitized by Google

(Većina.)

Predlog odbora je prihvaćen, s toga odpada nužda glasovati o jednom i drugom amendementu.

Pima li vis. sabor od stavke 1 tekući broj 11. do 14., zatim stavku 2., 3 i 4.?

(Primaju se.)

Prima li se stavka 5., kod koje sada dotični izpravak sam po sebi odpada?

(Prima se.)

Zatim prima li se stavka 6 do 11. naslova 7.?

(Prima se.)

Izvj. dr. **Blaž Lorković**: (Čita.)

„Naslov 8. Zdravstvo.

Stavke 1., 2. i 3. ovoga naslova u iznosu od 100.560 for. predlažu se na prihvat po predlogu vladinom. Odbor predlaže k tomu, da izvoli vis sabor zaključiti:

Pozivlje se kr. zemaljska vlada odjel za unutarnje poslove, neka se ozbiljno pobrine, da se što prije uklone zaprieke i pribave sredstva za gradjenje zemaljske ludnice."

(Medjutim zauzme predsjedničko mjesto podpredsjednik Mirko Hrvat.)

Predsjednik: Na ovaj naslov stigao je izpravak g. zast. Folnegovića. (Vidi zapisnik.)

Rieč ima gosp. zast. Folnegović.

Franjo Folnegović: Vis. sabore! Moj izpravak predlaže, da se pridodaju u predlogu odbora rieči: „u smislu postojećega zakona". Imamo naime, gospodo, zakon, po kojem se imade ludnica graditi ne samo za Hrvatsku i Slavoniju, nego i za krajinu. A svrha mojega izpravka je ta, da se nebi na taj zakon zaboravilo, jer mi se čini, da se nastoji na to zaboraviti. Stavljaju se naime zapreke — neznam zašto i kakove — da se negradi skupna ludnica kako zakon propisuje, nego da se hoće graditi samo za provincijal. A to bi nas svakako daleko više stojalo, nogo da gradimo zajednički. Gospodo! Mi znamo koliko se vremena već razpravlja o ludnici za našu zemlju, kako se naglašuje potreba ovakova zavoda a vlada je uvjek govorila, da neima za to sredstvah. Sada pak kani u tu svrhu do 100.000 više žrtvovati nego li bi joj trebalo kad bi se postupalo na temelju dotičnoga zakona.

Predsjednik: Rieč ima gosp. predstojnik za unut. poslove.

Jovan Živković: Meni se čini, da je taj izpravak suvišan. Ja neću na dugo razlagati, kako smo do uvjerenja došli, da se mora početi sa gradnjom ludnice i bez krajine. Mi naime u dotičnih dogovorih nismo postigli ono pravo razmjerje medju našim prinosom u tu svrhu i medju svotami, koje bi imala krajina po zakonu nam dati. A po tom nije se mogla nikakva stalna svota u tom pogledu u naš proračun uzeti. I tako pored najbolje volje prijašnjega zapovjedajućega generala Mollinarya, koji je u načelu pripoznavao potrebu takove zajedničke ludnice, ipak nije našao načina, kako da se tomu doskoči. U toj neprilici nalazi se i današnji glavar krajiške uprave.

Medjutim, gospodo, vlada je sama sebe upitala, hoće li ona čekati, dok dodje tim načinom do gradjenja zajedničke ludnice? Pa je pronašla, da ne, jerbo njezine su glavnice dovoljne, da sada ono sagradi, što je za provincial potrebito. A graditi će se onako, da će se moći dogradjenje za krajinu kasnije nastaviti, kad se odstrane one zapreke glede krajine.

Drugih pako zaprekah sada za gradjenje ludnice nema; mi smo kupili već zemljište, gradjevna osnova je gotova, onaj, koji će gradnje nadzirat, već je pogodjen, i do skora će se razpisati natječaj za gradjenje. Gradnja će se dakle još ove godine započeti.

Iz toga sliedi, da je neopravdan prigovor, kao da vlada ništa u tom pogledu učinila nije. To može dakle vis. sabor uzeti na znanje, te bi svaki dalnji poziv odpasti mogao.

Predsjednik: Rieč ima gosp. izvjestitelj.

Izvj. dr. **Blaž Lorković**: Vis. sabore! Ove su stvari, koje je presv. gosp. Živković naveo, odboru poznate; uzprkos tomu odbor drži, da će ovakav poziv dobro doći. S toga bi se ja protivio tomu, da se ovakav poziv u obće izbriše.

Što se tiče izpravka gosp. Folnegovića, držim, da će ovakav poziv dobro doći. S toga bi se ja protivio tomu, da se ovakav poziv u obće izbriše.

Što se tiče izpravka gosp. Folnegovića, držim, da nije potreban; jer što bi se s tim postiglo? Ako krajiška vlada neće da pristane na to, da gradjenju pripomogne, mi nemožemo nipošto čekati. Ja mislim, da se ludnica mora svakako čim prije tim bolje graditi.

Predlažem, da se predlog odbora prihvati.

Predsjednik: Prima li vis. sabor predlog budgetnoga odbora, da se vlada pozove itd. (Čita dotični predlog.) bez izpravka?

Ona gospoda, koja su za taj predlog, neka izvole ustati.

(Većina.)

Izvj. dr. **Blaž Lorković**: (Čita.)

„Naslov 9. Zemaljsko oružničtvo.

Odbor predlaže, da se primi potreba za zemaljsko oružničtvo kao izvanredna potreba u iznosu od 246.171 for. po predlogu vladinom. Zajedno čini vis. saboru sliedeći predlog:

Pošto je kr. zem. vlada očitovala, da priredjuje osnovu zakona o zemaljskoj straži sjegurnosti, nego je do sada sbog mnogih zapriekah nije mogla dogotoviti i saboru predložiti: pozivlje se opetovano, da svakako još tečajem ove periode saborske predloži osnovu zakona, kako da se zemaljska straža sjegurnosti uredi prema zakonom zajamčenoj nezavisnosti kraljevinah Hrvatske i Slavonije.

Predsjednik: Na ovaj naslov stigla su dva izpravka, i to jedan od gosp. Kamenara, drugi od g. Folnegovića.

Bilj. dr. **Marko Loncarić**: (Čita ih. — Vidi zapisnik.)

Digitized by Google

Predsjednik: Rieč ima gosp. Kamenar.

Juraj Kamenar: Vis. sabore! Svaki dobar gospodar onoliko troši, koliko trošiti smije osobito na one grane svojega gospodarstva, na koje trošiti imade. Mi smo čuli malo prije, gospodo, da nam je liečnika treba, vi ćete još kasnije čuti od mene, da nam je potrebno pučke škole podizati. To su takove dvie velike potrebe, da nepoznajem većih, ako hoćemo, da nam se spasi narod, da nam tako užasno nepropada. Jer narod nema već skoro što jesti, a zatim mi nemamo pučkih školah niti za polovicu, koliko bi ih trebali. Ako uzmeno, da svaki žandar prostak — da negovorim o oficirih — 700 do 800 for. na godinu zemlju stoji, da za toliko forintih jedan liečnik namješten drage volje stuži, da se jedna pučka škola sa 700—800 for. lahko razvijati može, da mi sa 70.000 fr. možemo mnogo u zemlji proizvesti i narodu pomoći, — to ćete, gospodo priznati, da je moj izpravak opravdan. Da mi znamo bolje gospodariti, koliko više bi mogli iz ovih 3 ½ milijunah na investicije trošiti; tako da bismo mogli za jedno 15 god. ne 16 milijuna nego 30—60 milijuna pobirati, dočim onako za jedno 2 ili 3 god. niti ono nećemo moći, što sada. Uvjek se obaziremo samo na takove neproduktivne svrhe.

Gospodo! Možebiti će se kazati: ti si čudnovat svat, ti nećeš sigurnosti u zemlji. Al naša je zemlja tako mala, da naša vlada sa 200.000 for. za oružničtvo uz onolike podvornike i pandure, koje imade na razpolaganje, može izaći. Ja mislim, da sam votirajuć toliku svotu još uvjek odviše galantan kao narodni ekonom

Preporučam svoj izpravak za prihvat, jer time će se za ono prištediti, što ću kasnije u koristnije svrhe predlagati.

Predsjednik: Rieč ima g. zast. Folnegović.

Franjo Folnegović: Moj izpravak je naravna posliedica postupanja ove vis. kuće. Vi ste naime stavili potrebe za oružničtvo u izvanredne i kazali: ako se ovo pitanje neuredi onako, kako se prema interesom i časti našega naroda urediti mora, to nismo više nakani votirati ove stavke. Tim se nije postiglo upravo ništa. Pripomoglo se je doduše, da se izradjuje nova osnova, kojom bi se moralo sadanje stanje oružničtva u nečem promieniti; a dalo se je razumiti, da iz te osnove i onako neće biti ništa. Sabor bi dakle morao sam sebi dosliedan biti, on bi samo dužnost vršio naprama zemlji i vlastitom dostojanstvu, kad bi konsekvenciju onu, koju smo stavili u izgled, kad smo uvrstili onu svotu u izvanredne potrebe, poprimio, te ovu svotu u tom naslovu brisao. A da nebi ostala zemlja bez javne sigurnosti, neka se u tu svrhu dade vladi 150.000 for. na razpolaganje. Na koji način će ona svrhu postići u tom pogledu, — to budi njezina briga. Mislim, da bi tom svotom ona svakako mogla izaći. Tu svotu od 150.000 for. pako zato predlažem, jerbo znam, da se do g. 1869. u Hrvatskoj na oružničtvo, koji je najskuplji organ javne uprave, nije toliko trošilo. Javna sigurnost po mom. uvjerenju nebi ništa uslied ovakova zaključka stradala; dapače kad znate, da ovo oružničtvo sada skoro ništa drugo neradi, samo hoda na eksekucije zaradi poreza, možda ćete i vi uviditi istinitost moje tvrdnje. Dok se dakle nerieši ovo pitanje, kako je za nas shodno, mislim, da nije vriedno žrtvovati toliku svotu za oružničtvo, kolika je ovdje predložena. S toga držim, da visoki sabor samo svoju dužnost čini, ako moj izpravak prihvati.

Predsjednik: Rieč ima g. predstojnik odjela za nut. poslove.

Jovan Živković: Vis. sabore! Neka samo nekoliko riečih o toj stvari progovorim. Na koliko se tiče želje, da se prištedi nešto kod ove rubrike, to velim samo toliko, da je prvobitno bilo opredieljeno 480 momakah žandarmerije, da se podpunoma omogući ona sigurnost u našoj zemlji, koju želimo postići; i samo sa važnijih razlogah se je taj broj smanjio na 420 momakah. A niže vlada ići nemože bez odgovornosti, da javna sigurnost nebude potrošena u svojih temeljih.

Gospodo! U dobro uredjenoj državi prvi i najglavniji je uvjet sigurnost imetka; sve škole i svi univerziteti su zabadava, ako ja prije za ono, što imam, nisam siguran. Sigurnost imetka je dakle preduvjet svakomu napredku; gdje toga nema, ničesa nema. Sada ja pitam: Kako stoji sa našom sigurnošću bez žandarmerije? S našimi panduri i četnici znate, kako je stojalo. Tako, da se je ovdje i ondje tako bio izopačio taj institut, da su oni ovdje i ondje bili u dogovoru sa zločinci. Ako je trebalo respekta dotičnikom pribaviti, to su se morala bar 2 žandarma pojaviti; i to je izdalo više, nego 12 naših četnikah. Obzirom na tu okolnost je taj institut dakle potrebit, i nitko a najmanje vlada nemože kazati, da možemo napustiti još 40 od tih žandarah; a još manje, da se briše u tu svrhu 40.000 for.

Ako se hoće tolika svota, kako ju gosp. Folnegović predlaže, brisati s razloga toga, da se vladi neprilika načini, te da neka ona gleda, kako da izadje na kraj izza pol godine, to ja držim, da neće toliko k svrsi voditi, koliko ta okolnost, da se ciela svota stavlja u izvanredne potrebe. Jer što to znači „izvanredna potreba“? Ta je svota bila u svoje vrieme stavljena u izvanredne potrebe — premda je inače naravi redovite — s toga, da se vlada pobudi, da što prije izradi instituciju onaku, kako našemu nagodbenomu zakonu i autonomiji našoj što bolje odgovara. Do vlade je sada, da vam ona ovdje odgovor dade, što je u tom pogledu učinila. Je li je mogla za onaj rok od jedne godine danah — jer duljega joj ova vis. kuća niti nije mogla dati — doći do zaželjenoga rezultata? Ja mislim, da će vis. kuća uvidjeti, da vlada nije mogla biti u stanju to učiniti, da još tečajem prošle godine podnese osnovu zakona na saborsko pretresivanje. Ako nije mogla, onda mislim, da bi se mogao bez ikakve nedosliednosti ovaj rok dalje produljiti, ako ste naime

Digitized by Google

uvjereni o tom, da vlada nije mogla u ovo kratko vrieme toga učiniti. Ja ću se na to, što je vlada već učinila, i zašto nije mogla više učiniti, kasnije vratiti. A sada se svraćam samo na to, da ako bi se — što ja nikako nemogu vjerovati — poprimio predlog g. Folnegovića, to mi ne za ½ godine, nego za 2 mjeseca nebi imali ni polovicu onih momakah kod žandarmerije, s kojimi sada razpolažemo. Neka oni samo vide, da im neima ovdje obstanka, onda će oni ići tamo, gdje su bolje plaćeni. Dakle ja bi dvojio, da bi zemlja imala korist odatle, kad bi potresli ovu instituciju tako, kako se timi izpravci namjerava. Mi bi ostali liepo bez straže sigurnosti, da učinimo onu dosliednost, što ju g. Folnegović predlaže. Radi toga odbijam izpravke, i molim, da se ova svota svakako votira, pridržujuć si pravo govoriti o tom, što je vlada u gore napomenutom pogledu učinila, onda, kad dodje dotični predlog odbora na red.

Predsjednik: Rieč ima g. zast. Polić.

Nikola Polić: Vis. sabore! Ja preporučam izpravke gosp. Kamenara i g. Folnegovića, i držim, da pod ovim naslovom nebi niti smjelo doći oružničtvo u budget. Ono se bo nenazivlje „zemaljsko" oružničtvo, nego „kr. ugarsko-hrvatsko" oružničtvo, i kao takovo spada u budget zajednički. Ja neznam kako je mogla vis. vlada sankcionirati promjenu imena i reforme? Zato držim, da bi vrlo potrebno bilo, da bi vlada, prije nego se ova svota votira, svoje stanovište izrazila?

Predsjednik: Rieč ima g. zast. Mihalović.

Karlo pl. Mihalović: Vis. sabore! Ja nemogu pristati ni na izpravak gosp. Folnegovića, ni na izpravak g. Kamenara. Za mene nije mjerodavno ono, što tko god kaže, nego kad uzmemo u pretres proračun, i dok stoji u proračunu zemaljsko oružničtvo, držim, da ga moramo dotirati onako, da će moći svojoj zadaći, braniti sigurnost u zemlji, odgovarati. Ja, gospodo, nisam niti prije bio za to, da se metne oružničtvo u izvanredne potrebe, jer znam, da imade država otu najglavniju zadaću, da uzdržaje javnu sigurnost u zemlji. Bez javne sigurnosti država postojati nemože. Gospoda, koja poznaju odnošaje u Slavoniji i ono žalostno stanje, koje tamo glede javne sigurnosti vlada, će svakako razumiti, da ja i drugi, koji smo iz Slavonije, moramo priznati, da bez oružničtva nismo kadri ostati ondje niti 3 mjeseca više.

U obzir uzev ono, što je preporučeno u predlogu proračunskoga odbora, što je vlada učinila u onom smjeru, to priznanjem, da imamo mi pravo, zemaljsko oružničtvo stvoriti. (Jedan glas na lievoj: „Plaćati.") A dok to nebude, dokle je opravdana svota, koja se u budgetu predllaže, i ja ću glasovati za predlog odbora.

Predsjednik: Rieč ima g. izvjestitelj.

Izvj. dr. **Blaž Lorković**: Vis. sabore! Meni je čast glede izpravka g. Kamenara ovo kazati. Da je g. Kamenar mogao navesti, k o j e postaje da se dokinu, k o j e su suvišne, da se uslied toga može ova svota bez uštrba javne sigurnosti u zemlji prištediti, mogao bi njegov izpravak prihvatiti. A pošto on nezna, koja postaja nije potrebna i koja je potrebna, te pošto gosp. predgovornik kaže, da bez oružničtva nebi se dalo eksistirati, da bez oružničtva nebi niti onoliko javne sigurnosti imali, koliko ju je neobhodno potrebno za život i obstanak državljanah, s toga razloga moram ja njegov izpravak odbiti.

Što se tiče izpravka g. Folnegovića, to neima dvojbe, da je ova potreba došla medju izvanredne potrebe zato, jerbo se je htjelo tim od vlade izposlovati, da ona podnese onakovu osnovu zakona o zem. oružničtvu, koja odgovara pravu zemlje. Što je ipak za buduću godinu odbor istu ovu svotu prihvatio kao potrebu za zem. oružničtvo, razlog je taj, jerbo je vlada većinu odbora uvjerila o tom, da radi na toj osnovi, da ju dogotavlja, ali da ju zbog zaprekah, koje stoje izvan naše zemlje, nije mogla tako dotjerati, da bi ju već sada saboru predložila na ustavnu razpravu. — Pošto je bio odbor o tom uvjeren, zato je prihvatio ovaj trošak, i ja, gospodo, nebi podnipošto rado, da trpi javna sigurnost u zemlji, makar i zbog toga što je vlada kriva, da nije dotične zak. osnove donesla, jer nebi se time naškodilo vladi, nego onim predjelom, koji nuždno trebaju javnu sigurnost.

S ovih razlogah molim, da se jedan i drugi izpravak zabaci.

Predsjednik: Osim predloga odbora budgetnoga imamo tuj još dva izpravka.

Bilj. dr. **M. Lončarić**: (Čita predlog odbora i oba izpravka.)

Predsjednik: Ona gospoda, koja su za predlog odbora, neka izvole ustati.

(Većina).

Tim je 1. alineja primljena. Odpada nužda glasovati o izpravcih. — Sliedi 2. stavka predloga.

Izvj. dr. **Blaž Lorković**: (Čita.)

„Pošto je kralj. zem. vlada očitovala, da priredjuje osnovu zakona o zem. straži sigurnosti, nego je dosada zbog mnogih zaprekah nije mogla dogotoviti i saboru predložiti: pozivlje se opetovano, da svakako još tečajem ove periode saborske predloži osnovu zakona, kako da se zem. straža sigurnosti uredi prema zakonom zajamčenoj nezavisnosti kraljevinah Hrvatske i Slavonije".

Jovan Živković: Ovdje bi molio samo nekoliko riečih, da bi vis. sabor od svoga poziva u tom obliku, kako on glasi, odustati izvolio. Ovdje se naime vladi nalaže, da svakako još tečajem ove periode — dakle u 5 mjesecih, za kojih se možda još jedanput sastanemo, predloži zak. osnovu o zem. oružničtvu. Ja sam bio već tako slobodan u proračunskom odboru kazati, što ovdje opetujem, da zem. vlada sakuplja podatke za sastavljanje ovakove zakonske osnove, i ona je već tako daleko dospjela, da je ta osnova tako rekuć već gotova, akoprem još pretresana nije. Medjutim, gospodo, ja bi molio, da uvažite tu okolnost, da to nije stvar, koja jedino zavisi o nas i o ovom vis. saboru.

Digitized by Google

Ako bismo htjeli urediti t. zv. civilnu stražu, to je poznato, da ovakav pokus nije već jednom našao odziva ondje, gdje bi ga bio imao naći. Onda je preotela mah ta ideja, da se takova straža na vojničkom temelju urediti ima, zato jerbo se želi, da se u ovih zemljah krune sv. Stjepana straža sigurnosti na vojničkom temelju ustroji. Dakle vlada je morala jedino na taj temelj obzir uzimati. Takovo pako uredjenje zavisi od dogovora i sporazumljenja obijuh vladah, naše i zajedničke, t. j. da u tu osnovu dademo svaki svoje: mi, da smo gospodari straže sigurnosti u postupanju njezinom u zemlji našoj, a oni, da nebudu izključeni kod imenovanja dotičnog osoblja, — jednom riečju: tuj treba problem „tebi tvoje, meni moje“ sretno riešiti, pa onda ćemo doći do cilja. A zato treba poduljega razgovora.

Uzmite dakle, gospodo, to do znanja, da sada vlada takovu zak. osnovu dogotavlja, da ju treba samo još pretresti; a uzmite u obzir i to, da je sada, gdje se radi o nagodbi izmedju Austije i Ugarske, izmedju nas i njih, za takav posao vrieme ne baš najzgodnije, to ćete moći uvidjeti, da je ovaj zahtjev, da se još tečajem ove periode podnese takova zak. osnova, pretežak, te se za ovo kratko vrieme zbilja neda izvesti. No s umirenjem možete se pouzdati u vladu, da neće staviti taj posao „ad acta“, nego će svom marljivošću rad poprimiti, da do te osnove dodje, i da se jednom odstrani taj naslov „izvanredne potrebe“, koji će možebiti budući sabor još strože uzeti naprama vladi. Vlada je dakle kazala: evo, gospodo, ovo su zaprieke, zašto mi nemožemo tu stvar sami za se urediti, nego moramo zajednički postupati. Dakle nemojte joj takovim pozivom postaviti onakav rok, kojega nemože uzdržati, jer rok — kako vidite — nezavisi o njezinoj volji.

Zato molim, da primite ovo očitovanje na znanje, te odstupite od ovoga oštroga poziva.

Predsjednik: Rieč ima gosp. zast. Kušević.

Svetozar Kušević: Vis. sabore! Meni je ova tražba od strane vis. vlade nepojmljiva. Ja držim, da sabor samo konsekventno radi, ako ovakav poziv na vladu stavlja. Prošle godine tražio je ovaj sabor, da se čim prije donese na stol vis. kuće onakva zak. osnova, kojom će se urediti zem. oružničtvo, kako to pravo zemlje iziskuje. Vis. vlada je bila razjasnila, da joj to nije moguće učiniti I to je prorač. odbor usvojio; a dosliedno mora sada kazati: što nije bilo do sele moguće, neka se izvede tečajem periode, kojom još sabor ovaj traje. Jer sabor treba da dade račun o svom djelovanju, a što će budući sabor odrediti, to zavisi od okolnostih. Ja držim, da vlada neima temelja, protiviti se tomu.

Jovan Živković: Neka mi bude dopušteno još sa nekoliko riečih stvar razjasniti. Vlada vas može, gospodo, uvjeriti o tečaju i vodjenju razpravah sa zajedničkim ministrom, te može pokazati, da je u svakom pogledu branila stanovište svoje, a isto tako branio je i zajednički ministar sa svoje strane opet svoje stanovište. On kaže, da je to vojnička stvar, a mi kažemo, da onaj, koji oružničtvo plaća, imade i pravo ga odrediti. To je bilo već toliko putah predmetom dopisivanja. A da se tomu vječitomu dopisivanju jedanput na kraj stane, treba da se te naredbe svedu sve na zakon, i da se jednom zna na čem smo.

To nisu dakle pitanja, o kojih bi mogla vlada kazati: ja imam ovo stanovište, oni ono. Ja samo velim: vlada će ići za tim, da se dotični zakon donese, a onda će biti jasno svakomu, na kojem temelju stojimo; i onda ćete, gospodo, vidjeti, da li je taj temelj takav, koji odgovara našoj autonomiji.

Predsjednik: Rieč ima gosp. izvjestitelj.

Izvj. Dr. **Blaž Lorković**: Ja nebi pod nipošto mogao pristati na zahtjev presv. gosp. predstojnika odjela za unutarnje poslove, da se promieni u ovom pozivu vrieme, do kojega se ima dotična zak. osnova podnieti. Vlada je sama malo prije očitovala, da je već sav materijal sakupila, da je osnova tako rekuć već gotova, da ju samo još potresti treba. A ja mislim, da pretresivanje neće tako dugo trajati, nego da je za 6—7 mjesecih, štono još traje sab. perioda, dosta vremena, da učini sve korake, koji su potrebiti, da se dotična zak. osnova ovomu saboru predloži. A želim to tim više, jerbo bi rado, da se uklone onakove nepodobštine, o kojih je govorio gosp. zast. Polić. — S ovih razlogah preporučam predlog prorač. odbora.

Predsjednik: Molim gosp. bilježnika, da izvoli predlog čitati.

Bilj. dr. **M. Lončarić**: (Čita.)

Predsjednik: Prima li vis. sabor predlog, predložen po budgetnom odboru.

(Prima se.)

Izvj. dr. **Blaž Lorković**: (Čita.)

„Naslov 10. Zemaljske i županijske sgrade. Odbor predlaže vis. saboru, da izvoli primiti stavke 1. i 2. ovoga naslova sa 15.800 for. po predlogu vladinom“.

(Prima se.)

Predsjednik: Ja ovu sjednicu odgadjam na poslie podne u 5 satih.

(3/4 1 sat.)

Digitized by Google

Nastavljena devetdeset i osma saborska sjednica

držana dne 17. siečnja 1878. u 5 sati po podne, pod predsjedničtvom saborskog podpredsjednika g. Mirka Hrvata.

Pregled: Nastavak specialne debate o proračunu za potrebštine nutarnje samouprave kraljevinah Hrvatske i Slavonije god. 1878. — Razprava o prešnosti predloga biskupa Jurja Posilovića.

(5 satih 15 minutah.)

Predsjednik: (Zvoni.) Sjednica se nastavlja. Molim g. izvjestitelja, da izvoli mjesto zauzeti.

Izvj. dr. **Blaž Lorković**: (Čita.)

Naslov 11. Cesto- i vodogradjevine.

I. Cestogradjevine.

Odbor predlaže, da se primu po predlogu vladinom:

a) stavke 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8 i 9 redovite potrebe sa 229.073 for.

b) stavke 10, 11, 12, 13 i 14 izvanredne potrebe sa 112,989 fr.

II. Vodogradjevine.

Odbor predlaže, da se primu stavke 1, 2, 3, 4, 5, 6 i 7 sa 28.670 fr. po predlogu vladinom.

Napokon da se primi ukupna redovita i izvanredna potreba za cesto- i vodogradjevine u iznosu 370.732 for.

Predsjednik: Na stavku I. br. 1. stavio je gosp. Kamenar sliedeći izpravak: Neka se 23 nadcestara sa svotom 9200 for. brišu.

Juraj Kamenar: Na naslov cesto- i vodogradjevine dolazi u ovoj stavci 412,972 for. Od ove svote ide na samo osoblje 136,837 fr., ostaje 276.123 for. Po prilici dakle $\frac{1}{3}$ uzimlje osoblje. Koliko bi se dalo s ovimi 400.000 for, da se to razborito troši, učiniti za komunikacije i vodogradjevine! A kad se $\frac{1}{3}$ na samo osoblje troši, onda je lahko razumjeti, da na korist stvari samo premalena svota odpada.

Visoki sabore! U nekoj podžupaniji ima sada mjernikah, a znamo svi, da su ceste svaki dan sve gorje, ovdje je označeno 276 cestarah na zemaljskih i kotarskih cestah, a 30 nadcestarah; pa sam zato, da se cestari ostave, jer su radnici na cestah, te po tom zaslužuju svoju plaću, ali držim, da je barem 10 nadcestarah suviše, dosta bi ih bilo 23. Prošle godine se je meni prigovaralo, da treba nadcestarah kod novih gradjevinah kod cestah; sada te potrebe nestaje. Ja bih dakle predložio, da se više na ceste troši, nego na osoblje, jer ako mi svakojake institucije ustanovljujemo u zemlji i namještamo ljude, to treba da ih plaćamo, a zemlja naša nije u stanju toliko smoći, pa zato trošimo radje samo na ono osoblje, koje je zbilja potrebito. Ja, gospodo, predlažem ovaj izizpravak zato, da tim načinom nješto prištedimo, jer bez novacah se nemogu ceste graditi, a prištediti se može, jer su ti nadcestari zbilja nepotrebiti; u našem kraju n. pr. nadcestarah nikada još nije bilo, pa imam 3 milje ceste, sam ju razdieljujem i brigu imam, da se uzdrži u dobrom stanju, pa tako rade i drugi odbornici za stanje cestah. Gospodo, nemojmo dakle stavljati sinekurah u naš proračun. Ja preporučam svoj izpravak.

Predsjednik: Rieč ima g. izvjestitelj.

Izvj. dr. **Blaž Lorković**: Vis. sabore! Ja se podpuno slažem s g. predgovornikom, da su ceste jako važne i da ih moramo imati, a upravo je zato potrebno, da se te ceste uzdrže u dobrom stanju, te da se čuvaju, da nepropadnu. Da pako to bude, da se najme na ceste pazi, tako da nebude novac, koj je na gradjenje cestah potrošen, bačen bez koristi, zato se zahtieva trošak na ono osoblje, koje ima nadzirati, da se popravci, nuždni na cestah, izvedu. Ja sam čuo od mnoge gospode kazati, da prije neće biti moguće valjano uzdržavanje cestah, dok neima ljudih, koji će na eeste paziti. Ako g. Kamenar sam na ceste pazi, to je hvalevriedno, te želim da bi više takovih imali, pa ako se neće mnogi drugi zato brinuti, to treba dakako posebnoga osoblja u tu svrhu. S toga preporučam, da se ova stavka primi.

Predsjednik: Prima li se predlog odbora budgetnoga? Ona gospoda, koja su za to, neka izvole ustati.

(Većina.)

Na tekući broj 2. do 5. stavke 1., zatim na stavku 2. i 3. neima izpravka, s toga mislim, da se primaju.

Na stavku 4. ima izpravak g. zastupnik Kamenar, da se putni trošak nadcestarah obali od 9900 fr. za 5000 fr. Ja mislim, pošto je prvi izpravak pao, da će g. Kamenar povući ovaj izpravak natrag.

Juraj Kamenar: Neću, prosim. Vis. sabore! Za nadcestare je u tekućem broju 1. i 2. naznačena svota preko 12000 fr. Ja sam bio naznačio u svom izpravku samo prvu kategoriju sa 9200 for., nu to je palo. Sada dolazi

Digitized by Google

putni trošak u iznosu 9900 for. Ja predlažem, da se od te svote 5000 fr. briše, a ostavi 4900 for. Gospodin izvjestitelj je kazao, da treba na ceste paziti. Vis. vlada je dala liepu okružnicu, kako se ima na cestare paziti, — i to se hvalovriedno izvršuje. Na cestare najme pazi od bana sve do pandura, nu i ti ljudi zbilja rade tako, da za nje netreba posebnoga plaćevnoga nadzora. Mi svaki krajcar trebamo i nipošto neobilujemo novci tako da bi ih mogli u ovakove svrhe trošiti. Ukupno sa ovimi putnimi troškovi trošimo za nadcestare preko 21.000 for., premda uslied one naredbe svi pazimo na cestare, da svoju dužnost vrše. Preporučam dakle, da se ovaj moj izpravak primi.

Predsjednik: Pošto nitko neželi uzeti rieč, to ima rieč g. izvjestitelj.

Izvj. dr. **Blaž Lorković**: Vis. sabore! Pošto je prvi izpravak gosp. Kamenara pao, onda mi nije jasno, kako misli i da li je moguće taj putni trošak za 5000 for. umanjiti. Ako računamo, to ćemo se uvjeriti, da dodje na svakoga nadcestara 30 for. putnoga troška, pa zato imade paziti ne samo na ceste, nego i na to, da li cestari svoju dužnost vrše. Svaki ima do 15 miljah cestah pod sobom, ako hoćemo, da se svrha dobroga uzdržavanja cestah poluči, onda treba da se stavljaju nadcestari u položaj, da budu mogli nadzor dobro vršiti. Iz ovoga razloga preporučam, da se ova stavka primi po predlogu odbora.

Predsjednik: Odbor predlaže u ovoj stavci 9900 fr., g. Kamenar pako želi, da se ta svota za 5000 fr. obali. Ona gospoda, koja su za predlog odbora proračunskoga, neka izvole ustati.

(Većina.)

Predsjednik: Na stavku 5—11 neima nikakvih izpravakah Primaju li se ove stavke?

(Primaju se.)

Na stavku 12 imade izpravak g. Tite Ožegovića, da se za gradjenje novih cestah metne svota od 59.000 fr., dakle za 23.000 for. više, nego je predloženo po odboru proračunskom. Nadalje g. zast. barun Ožegović predlaže, da se ustanovi u istoj stavci svota mjesto 26.189 sa 36.189 fr., dakle za 10.000 f. više, pa da se ovih 10.000 f. prištedi tim, da se stavka 13. i 14. izostave. Isto tako predlaže i gosp. Tito Ožegović, da se stavka 13. i 14. izostave.

Rieč ima g. Tito Ožegović.

Tito Ožegović: Vis. sabore! Ja nebi ustao da ovdje govorim, jer vidim, da vis. kuća nije voljna podpomagati nijednoga izpravka, došao odkuda mu drago. Nego moram kazati istini za volju, da je lanjske godine bilo u proračunu za cestu iz Bistrice kroz Laza-Karšine-Mrkopalj u Zagreb preliminirano 10.000 for., koja je cesta bila već prije 10 god. trasirana, da se izgradi; moram spomenuti, da je bilo u tom pogledu nekoliko hiljadah na mjerničko osoblje potrošeno, da su se i mostovi gradili, koji se sada, bez da se tko na njih vozi, ruše jedan za drugim. Ja mislim, da se to dobru gospodarstvu pripisivati nemože, nego držim, da je to negospodarstvo. Jerbo ako bi gospodar sagradio kuću, pa ju ostavio bez krova, bilo bi bolje, da nebi bio gradnju niti započeo. Vis. vlada naša istina bog nije započela gradnju, premda je već lani bila metnuta napomenuta svota u proračunu za tu svrhu; ja neznam, zašto nije? To je tim manje opravdanao, jer je s druge strane obćina Bistrica izgradila cestu od Bistrice do Laza na svoj poseban račun, samo da bude onda ostali dio one projektirane ceste na zemaljski trošak čim prije sagradjen. Ali to se još dandanas nije sbilo, i tim je zatvoreno čitavo dolnje Zagorje, koje bi moglo ovom cestom na najprikladniji način dolaziti do željeznice u Sesvetih i u glavni grad Zagreb. Jerbo dakle ta cesta još nije sagradjena, s toga ja i mislim, da nije nuždna svota pod stavkom 13., gdje se predlaže vis. saboru 6000 for. za neke stupove, koji su po mom mnienju, dok ceste neima, sasvim nepotrebiti. (Veselost.) Ja mislim, da se po stupovih nebudemo vozili, nego po cestah; pa te dakle treba najprije sagraditi. Što se onih stupovah tiče, to neće valjda biti ni kasnije tako nuždni; neka znamenja treba načiniti cestaru, i svrha je postignuta, a ne da se ljetos opet baca 6000 for. u tu svrhu, za koju je već lani bilo u proračunu 6885 for. Dakle, gospodo, za 2 godine koštaju stupovi 12.000 fr. a za tu svotu mislim, da bi se dalo nešto na cestah urediti. Zatim je isto sa mapiranjem: lani je bilo opredieljeno u tu svrhu 4.000 fr., ove godine opet 4.000 fr, to je 8.000 fr. Tih mapah mora biti već toliko, da bi ih morao na kolih voziti. Ja vidim kasnije pod st. 5. opet „mapiranje". Dakle ako se na ovakove stvari toliko novacah prije troši nego na ceste same, to nije gospodarstvo.

S toga mislim, da bi se ovo moglo brisati i dodati svoti za izgradjenje novih cestah, naročito za onu, koju sam spomenuo. Ja dakle molim visoki sabor, da prihvati moj izpravak.

Predsjednik: Rieč ima g. predstojnik odjela za unut. poslove.

Jovan Živković: Vis. sabore! Glede ovoga izpravka odgovaram, da će biti vis. saboru i onako poznato ono postupanje, kojim misli vlada glede gradjenja cestah poći. Ona je sastavila prije svega mrežu cestovnu, uvrstila je u nju one poteze, koji su tuj i koji trebaju da dodju unutar, da se usavrši mreža i da naposlied shodne ceste dobijemo. Ova je mreža bila podvrgnuta potankomu pretresivanju naročito s obzirom na to, kako stoji potreba prema pokriću u tom pogledu. A pronašlo se je, da se moraju mnoge ceste izpustiti, koje su prije predložene bile, a mnoge su se opet tom prigodom uvrstile, koje prije nisu bile uvršćene. — Nadalje je vlada gledala, da cestovnu mrežu tako udesi, da će koliko moguće svim interesom zemlje u svih predjelih odgovarati.

Mi smo pr. god. prekoračili dotaciju za ceste za

Digitized by Google

216.000 fr. Lani jo bila uvršćena kao cesta kotarska cesta Kašine-Laz-Bistrica. Za nju je bilo opredieljeno 70.000 for. Nu prema onim silam, kojimi razpolažemo, uvrstila je za ovu godinu vlada samo 20.000 for. Onaj način, kojim misli g. predgovornik, da ćemo prištediti, držim da nestoji; u ostalom mislim, da nisam ja niti je on pozvan, da kažemo način, kojim se imade u tom pogledu najshodnije postupati. A to je poznato, da najprije mora biti načinjena cestovna mreža, onda se vrši mjerenje, onda trasiranje, zatim stubarenje, onda se materijal nabavlja, a tek nakon svega toga pristupi se ka gradjenju. Tu dakle treba više predhodnih stadijah. Mi smo svakako počeli sada naprednije postupati, te gradi se više i bolje, nego se je do sada radilo. Propustite dakle, gospodo, način, kojim se ima graditi, opredieljivati vladi i njezinomu odsjeku, u čiji djelokrug taj posao spada. Da li vlada i štedljivo postupa, to vas mogu osjegurati, da ona nijedne krajcare više neizda. — Medjutim ako će biti moguće, da se u budući proračun više uvrsti, vlada će gledati, da se ne samo ova komunikacija u red stavi, nego i sve, koje su započete a nisu dovršene. Dandanas bi trebalo tražiti vrela, kojimi ćemo moći ovu granu u našoj zemlji na bolje podići. U današnjih okolnostih toga nismo u stanju učiniti. I ovdje, pošto je ova cesta kotarska, to bi moralo i dotično pučanstvo priteći u pomoć s težaci itd., da tim načinom medjusobno oko dogradjenja nastojimo. Pošto dakle iz novacah nismo u stanju dati više, to bi volio, da se ostane kod onoga, što je vlada u budgetu predložila, i što je takodjer proračunski odbor prihvatio.

Još bi to napomenuo, da zem. vlada imade neku svotu na razpolaganje iz budgeta prije 3 godine, koja je bila namaknuta iz odkupnine te iznosi 103.000 for. Vis. sabor neka slobodno dopusti vladi, neka ona tu svotu, mjesto da ju vraća budgetu natrag, dade na razpolaganje dotičnim podžupanijam, da si one ceste dograde, koje se dograditi imadu. To je dakako izčezavajuća svota prema ogromnim potrebam, ali mi nismo u stanju sada više učiniti. S toga neka bude uvjeren g. predgovornik, da je tako najshodnije, kako je vlada predložila, te da će biti najbolje, ako ćemo mješovito postupati, tako da pomogne nešto dotično pučanstvo samo, a nešto zemlja.

Predsjednik: Rieč ima g. bar. Ožegović.

Bar. **Ljudevit Ožegović**: Vis. sabore! Ja sam svoj izpravak ovdje podnio najviše samo za taj slučaj, ako bi izpravak g. Tite Ožegovića pao; a ja sam „in principio“ za njegov izpravak.

G. Kamenar izvolio je prije kazati, da se imade štediti kod nas radi toga, što mi baš neobilujemo novci; a ja moram kazati, da imamo štediti i onda, ako obilujemo. Pa makar da obilujemo novci, to nam nije od potrebe toliko trošiti na različito osoblje, koje se bavi s mapiranjem ili nadziranjem cestah, tako da ono pojede skoro polovicu svega toga, što je na ceste ovdje izbačeno. Ja sam dakle bio i za izpravak gosp. Kamenara. Dosliedno tomu sam ovaj izpravak podnio, te molim, da se briše 4000 forinti za mapiranje, a 6000 forinti za ove nesretne stupove.

Prigodom ovom moram glede mapiranja kazati, da imamo toliko trasiranih i mapiranih cestah, da nebi može biti ni 5 milijunah dosta bilo, da sve ovo izvedemo. Molim vas, gledajte cestu Desinić-Pregrada-Mokrice, to je jedna cesta, koja je bila već pod Bachom gradjena, a još nikada nije bila primjerno pošljunčivana. Kod nas ima jedna poslovica, koja kaže: „po Petrovu bog ceste gradi“, i to je kod nas žalibog istina. — Što se tiče n. pr. ceste Križevac—Sv. Ivan (Žabno), to je za nju već u prošlom proračunu bilo predloženo, da se imade graditi izmedju g. 1876. i 1880, te je bila opredieljena u tu svrhu svota od 100,625 for., od koje bi se imalo lani 70.000 fr. potrošiti. Nu pored svega toga nije se učinilo ništa. U ljetošnjem opredieljeno je u istu ovu svrhu 20.000 for., a ja se bojim, da neće biti ni od ove svote potrošeno ništa, kao što nije bilo od onih 70.000 for., koje smo bili lani odlučili, i koji su onda lani u Slavoniju odputovali. Ako bi se ova prije napomenuta cesta zbilja dogradila, to bi nosila neizmjerne koristi dotičnomu pučanstvu. Križevac bo živi od vinstva; vino njegovo kupuje se u Belovaru, Sv. Ivanu, Cirkvenom itd. Ako je branje mjeseca rujna, to se vino po ovoj cesti još može voziti isto tako još mjeseca listopada; a mjeseca studena neima obično više traga kolima na ovoj cesti, sve leži u blatu, tako da su mjeseca studena morali prazna kola sa 8 volovah iz blata potegnuti. Nego i to je takova cesta, koja se je već pod Bachom trasirala iz ovih 4000 for. A ljetos odnosno prošlu jesen — dao je zbilja Bog, koji po Petrovu ceste u red stavlja, izvanredno liepi studeni. Branje je bilo kod nas u listopadu; dakle se nije moglo vino prodati prije studenoga u Belovar. Ciena vinu je bila 4 for. akov. Dosta je bilo ljudih u Belovaru i drugdje, koji su prošlih godinah volili ići u Ugarsku zločesto vino po 3 fr. kupovat, jer glede putevah i vožnje neima poteškoćah. Na jedanput su uvidjeli Belovarčani, da je sada put u Križevac dobar, pa su išli tamo vino kupovati. I prošloga studena išlo je preko 5000 akovah vina iz onoga kraja; studeni nosio je dakle zbog svojega ugodnoga vremena 10.000 for. Pitam dakle, je li je svota od 100.000 for. dobro ukamaćena, ako u jednom mjesecu samo 10 000 for. nosi? — Je li bi možda bolje bilo, da bi narod dalje u tom blatu živio, i da se skoro sva zemljišta za porez prodaju? Ja sam sada samo dokazao, kakve kamate dobre ceste nositi mogu; nadalje pako velim, da nije nam tako dugo od potrebe novo mapiranje i trasiranje, dok se one ceste, koje su već trasirane, a još se u blatnom stanju nalaze, nesagrade susvim, kako treba. Ovdje je naš gradjevni ured dosta materijala saboru predložio glede onih cestah, koje se izgraditi imaju. Dok se sve ovo dovrši, trebati će dosta vremena; a dok se ove neizgradjene ceste nedograde, mislim, da se valja

Digitized by Google

okaniti daljnjega mapiranja novih cestah i stavljanja onih stupovah ob cestah.

Dakle „in principio“ sam ja za izpravak gosp. Tite Ožegovića, i samo za slučaj, ako bi ovaj pao, preporučam svoj izpravak.

Predsjednik: Rieč ima gosp. zast. Ogjić.

Živko Ogjić: Vis. sabore! Presvietli gosp. predstojnik odjela za unutarnje poslove izvolio je kazati, da od nekoga vremena one ceste, koje se grade, grade se bolje i sustavnije, nego što su se gradile prije; — ja neznam u koliko i da li to stoji.

Žiteljstvo sriemske županije radostno je pozdravilo zaključak ove vis. kuće, kad se je prošle godine znatna svota opredielila za gradnje cestah u onoj županiji. Još više bilo je uzradovano, kad je vidilo da je vis. vlada sama stupila tomu poduzeću na čelo, te da se je počelo graditi. Nu svaki, koji je vidio ovu gradnju, morao se je ražžalostiti videći, da se ono, što je vis. kuća votirala, onako baca. Nema valjda nesretnijega chefa gradjevnoga ureda nego je naš. Meni je žao, da ga nema sada ovdje, ja bi mu kazao kako stvar stoji; a čini mi se, da je i presv. gosp. Živković mogao osjećati, da u onih predjelih, ako 1 sat kiša pada, odmah voda tako prevali preko cestah, da se drugo jutro nemože više ići. To je znak, kako su se gradile one ceste.

One ceste morale bi imati uvjek dobar i čvrst temelj. Ali, gospodo, ako ceste, koje su se graditi počele, 6 centimetarah temelja imadu, nije li novac u tom obziru bačen? Ja sam vidio sam više na takom temelju gradjenih cestah. Dotični inženir, koji je vodio gradnje, rekao je sam, da je to „unicum“, da se na ovakovu temelju ceste grade.

Ja mislim, da sam jedino svoju patriotičku dužnost vršio, kad sam vis. vladu upozorio na ovako loše gradjenje; pa želim, da bi vis. vlada veću pozornost svratila na gradjevni ured, da se nebaca novac ovako u blato.

Predsjednik: Rieč ima gosp. predstojnik nutarnjega odjela.

Jovan Živković: Vis. sabore! Osvrnuti mi se je na oba prigovora gg. predgovornikah. Na prvi imam kazati to, da kad je vidila zem. vlada, koliko joj novacah stoji na razpolaganje u svrhe cestogradjevinah, poslala je svojega prvoga nadinženira, da proputuje pojedine podžupanije te da vidi u svakoj podžupaniji odnosni proračun, kako izgleda, kako bi se stvar mogla izvesti i na koje mjere bi se imale naše dotacije ograničiti. Tomu težkomu postupku podvrgao se je naš prvi inženir Maurović, te je izpitao sve one proračune u pojedinih podžupanijah i sveo ih na onu mjeru, glede kojih misli, da će se moći realizovati. On je podnio odnosni predlog vladi, i prema njegovu vještačkomu mnienju poprimiti će vlada shodne korake, da se ono učini, što je predložio. Drugčije mislim da vlada postupati nije mogla.

Što se tiče drugoga prigovora, to je opet vlada svojega prvoga činovnika u Slavoniju poslala; i bio je opet nadinženir Maurović i inženir Bedeković. koji su pregledali. kako da se ta cesta gradi. Kako sam ja ondje putovao, to je druga stvar. Istina da se težko prodje, kad je kiša, al tomu nije kriva ona neizgradjena cesta, nego ono žalostno stanje u Slavoniji u obće, da je bez dna t. j. da se bez temelja gradi. Medjutim ondje, gdje se gradi cesta od Sotina prema Iloku, vidio sam onaj dosta krupan kamen; ako ipak nije posve takav, kakav bi trebalo da bude, to morate. gospodo, uzeti u obzir, da stoji ondje 1 milja ceste do 10.000 for., da je dakle skoro tako skupa, kao što željeznica. Kamenje je ondje tako skupo, da ga je lakše nabaviti iz Ugarske, nego tamo pred nosom. A to nestoji, da je onaj novac bačen u tutanj!

Dakle, gospodo, tuj nam se onako gradi, kako se može. U ostalom je to stvar, za koju odgovara gradjevni odsjek; kad onaj kaže: tako mora biti, to vlada neće prigovarati, nego se ona oslanja na vještake.

Pošto je dakle vlada jedno i drugo dala obaviti po svom prvom činovniku te je na temelju njegova mnienja postupala, a pošto je ovaj proračun svalila na onu mjeru, kako je opet nadinženir ograničio, — to ona dalje ići nemože. S toga molim, da se ostane kod onoga, što vlada predlaže.

Predsjednik: Rieč ima gosp. Kamenar.

Juraj Kamenar: Vis. sabore! Meni je ona cesta vrlo dobro poznata, za koju g. Tito Ožegović govori, da se izgradi. Mostovah je i ondje mnogo sagradjeno, a iz njih ljudi kamen odvažuju, kaošto i iz luizinske ceste. Na taj način će i mostovi propasti, koji su toliko novaca stajali. Zato preporučam vis. vladi, da zbilja čim prije što učini u tom pogledu.

Meni je vrlo drago, da se je povela rieč o cestah. Ja bi mogao o toj stvari dugo govoriti, i još više mogao bi navesti. nego gosp. Ogjić. Jedan prijatelj mi je n. pr. pisao, da nemože vino prodati radi slabih cestah. I u našem kraju nemožemo s vinom van. Ceste su na obćinski teret metnute, mi bi rado gradili, — a nemožemo platiti i graditi ujedno. — Zato preporučujem vis. vladi, da čim prije cestovni zakon donese.

Predsjednik Rieč ima g. Katkić.

Ignjat Katkić: Visoki sabore! I ja preporučam izpravak g. bar. Ožegovića. Oni razlozi, koje je naveo, su temeljiti; samo je možebiti zaboravio jedan razlog navesti, da ona cesta od Sv. Ivana do Križevca je prograd ceste ravne, koja vodi iz Belovara u Križevac.

Gospodo! Vam će biti poznato, da sav promet i trgovina belovarske županije i ciele Podravine naginje na Belovar. S toga je u blizini toliko sajmovah. U Belovar polazi sve iz križevačke strane i onih predjelah, koje sam prije napomenuo. A trgovina zapinje veoma medju križevačkom i belovarskom županijom, pošto je onaj komadić ceste od 1 $^1/_4$ milje u tako nepovoljnom stanju, da zbilja s praznim vozom nije skoro onuda moguće proći. Ako

Digitized by Google

uzmete, gospodo, na um to, da je bio, kad je žakanjska željeznica gradjena bila, mjesto Belovara Križevac odredjen za postaju, ako uzmete, da je u Gradcu samo postaja za osobe, i da je slaba nada, da bi se ondje veliki kolodvor sagradio za trgovinu, to se moram na onaj izpravak vratiti te kazati: da se prometu i trgovini za belovarsku županiju i Podravinu, a isto tako i za križevačku županiju jedino time pomoći može, ako se onaj komadić ceste zbilja izgradi. S toga ja taj izpravak preporučam.

Predsjednik: Rieč ima g. zast. dr. Vuščić.

Dr. **Josip Vuščić**: Visoki sabore! Ovomu predmetu, koji se sada razmatra, imam samo nešto nadovezati. Narav ove ceste jošte nije dovoljno opisana. Ova je cesta zemaljska. Potez, koji vodi od Križevca do Sv. Ivana, nije izgradjen; medjutim da je potez od Sv. Ivana do Belovara izgradjen, isto tako je potez od Belovara do Daruvara, zatim i potez od Daruvara do Pakraca izgradjen. Jedino dakle napomenuti potez od Križevca do Sv. Ivana je takav, koji u sredini cielu ovu cestu pretrgava. Ova cesta je jako važna ne samo za Križevac, nego i za cielu okolicu križevačku. Sav porez naime ono pučanstvo namiruje od vinogradarstva — od poljodjelstva nemože živjeti. Nu od ovoga vina ide barem $^4/_5$ — ako ne više — u Belovar. I upravo onda, kada se berba vrši, je cesta takova, da nije moguće po njoj voziti. Čim kiša padne, je naime ta cesta takova, da nemogu trgovci po vino dolaziti, nemogu ga u Belovar voziti, i vino se prodaje po jako nizkoj cieni, n. pr. po 2 fr. akov. Toliko iz trgovačkoga gledišta.

Još jedan drugi obzir valja na um uzeti, koji takodjer za to govori, da se ova cesta izgraditi ima. Križevačka županija je sve glavne ceste do g. 1875. izgradila Dodje onda nova organizacija, Križevac izgubi sud, i bude priklopljen u tom pogledu Belovaru. Svaki čas mora uslied toga kao stranka u Belovar; a 4 mjeseca u zimi nije moguć promet ovom cestom. Istina, da mu je prilika ići željeznicom do Graca, od Graca opet do Belovara; ali je vožnja željeznice teko uredjena, da mora bar 3 dana tim načinom vozeći se upotrebiti, dok dodje do Belovara, za što bi inače trebao jedan dan. Činovničtvo službeno, koje ima u Križevcu posla, mjesto da 4 milje iz Belovara u Križevac ravnim putem ima, vozi se na Vrhovac, i onda dalje u Križevac; pa tako treba devet miljah. A sbog toga toliko iznose putni troškovi kod svakoga posla.

Osim toga mora se uzeti još na to obzir, da je ondje veliko obrtničtvo i trgovina. Sajmovi su u Križevcu i Belovaru, a obrtnici moraju ih uvjek polaziti. Za te obrtnike nije željeznica, nego takav obrtnik natovari kod kuće svoju robu, dodje š njom n. pr. u Križevac, a onda se vraća. Dakle i s toga gledišta važna je ona cesta.

Ja dakako nalazim, da je ove godine u dotičnom izkazu za početak gradjenja ove ceste opredieljeno 20.000 for. Kako su meni poznata novčana sredstva naše vlade, ja bi se zadovoljio, ako bi bar ovu svotu zbilja u tu svrhu obratila, i tako početak stvorio. Ja dakle preporučam ovu cestu kao takovu, od koje zavisi materijalni boljak okolice križevačke.

Predsjednik: Rieč ima g. zast. Kušević.

Svetozar Kušević: Vis. sabore! Sve one okolnosti, koje su izvolili gg. predgovornici navesti, ja u podpunoj mjeri dielim, i držim, da su osnovane, nu samo mislim, da su prerano navedene. Treba pako te okolnosti onda na um uzeti, kad se bude radilo o cestovnoj mreži, jer onda će biti za to sgode, i ja nesumnjam, da će visoki sabor onda tu stvar uvažiti. Ovdje se radi jedino o tom, da li će se dati potrebna dotacija na ono, što je visoka vlada zamislila izgraditi, i što je po mnienju strukovnjakah za to potrebito S toga ja držim, da je sada najshodnije, da se poprimi ono, što je vis. vlada predložila, i što je takodjer proračunski odbor prihvatio; a kad bude pitanje pojedinih cestah, onda ćemo morati gledati, da stvar sistematično razpravljamo, tako da svim krajem zemlje zadovoljimo. A vis. vlada će uzeti obzir na one okolnosti, koje su bile sada ovdje navedene.

Zato dakle, jerbo držim, da je ovdje pitanje samo o dotaciji, preporučam, da se to tako primi, kako proračunski odbor predlaže.

Predsjednik: Rieč ima g. Folnegović.

Franjo Folnegović: Ja samo upozorujem i one, koji su voljni glasovati za izpravak g. Ožegovića, što vriedi obećanje vis. vlade, kad kaže, da imade ona 103.000 fr. disponibloga novca, koji bi se mogao upotrebiti za bistričku cestu. Medjutim nam je posebnim dopisom vlada predložila, onih 103 000 fr. u druge svrhe opredieliti. — Ja preporučam izpravak.

Predsjednik; Rieč ima g. zast. Polić.

Nikola Polić: Na izpravak g. Ožegovića imao bi samo dvoje primjetiti. Odkada postoji odkupnina, znam, da su ukinute na svih zem. cestah malte, samo 2 jošte postoje u županiji riečkoj. Ja bi rado znati, na temelju kojega zakona još te malte postoje? Kad su drugdje ukinute, zašto nisu i kod nas?

Druga primjetba, koju bi imao, je ta: ja bi rado znati, kako je sa luizinskom cestom, koja je spadala medju najljepše u Europi, da ona sada posve propada?

Predsjednik: Vis sabore! Gospoda zastupnici su se svi oddaljili od predmeta, koji je sada na razpravi. Ovdje se neradi niti o bistričkoj niti o luizinskoj cesti, o kojih je vlada poseban predlog učinila, niti se neradi o maltah, nego se radi o dotaciji, koju bi sabor votirao u ime izgradjivanja jur početih cestah. Ciela debata, koja se je dosad vodila, bila je tako rekuć suvišna. Tomu su kriva sama gospoda, koja su izpravke podniela, jerbo svaki hoće sada za svoju cestu govoriti. A to spada sve na onu razpravu, kad će se raditi o pretresivanju cestovne mreže.

Digitized by Google

Pošto se nitko više nije za rieč prijavio, ima rieč g. izvjestitelj.

Izvj. dr. **Blaž Lorković**: Vis. sabore! I ja moram temeljitost prigovora g. zast. Kuševića i opazke g. predsjednika konstatirati. Ovdje imamo tri izpravka: g. Tito Ožegović podnio je dva, a g. bar. Ožegović jednoga.

Što se tiče prvoga izpravka, da bi se odnosna svota pvisila na 58.000 for., to bi ja drage volje pristao, samo da mi se je moglo kazati, odakle ćemo ovo uzeti? A kad se to nezna, s toga nemogu na ovaj izpravak pritsati.

Što se tiče drugoga izpravka, da se naime svote uvrštene u stavci 13. i 14. izpuste, pa da se tim prištedjena svota upotriebi na gradjenje cestah, to je meni čast primjetiti, da ako bi se to i učinilo, to bi se za taj novac sigurno jako malo cestah moglo izgraditi. Moram i to kazati, da mi se malo čudnovato čini, ako se o stvari skroz tehničkoj ovdje razpravlja, i nešto se proglasuje suvišnim, što ljudi, koji su strukovnjaci, smatraju potrebnim. Oni zahtievaju kao neobhodno nuždno mapiranje i nove stupove, a mi jednostavno kažemo na to: toga netreba. Ja toga nebi mogao odobriti, jerbo moram vjerovati onim, koji stvar razumiju, oni već znadu zašto to treba. Novac se dakle sigurno netroši uzalud. S toga preporučam, da se izpravci odbace.

Predsjedni: Ovdje ima predlog odbora proračunskoga, zatim izpravak gosp. Tite Ožegovića, da se ova stavka 12. povisi na 59.000 for., onda izpravak gosp. bar. Ožegovića, da se ista stavka povisi za 10.000 for., i napokon izpravak gosp. bar. Ožegovića za slučaj, ako se nebi primio nijedan od ovih dvajuh izpravakah, da se stavke 13. i 14. izostave.

Ona gospoda, koja su za predlog odbora, neka izvole ustati. (Većina.)

Prima li vis. sabor stavku 13. i 14.?

(Primaju se.)

(Glasovi: neprimaju se.)

Petar Horvat: Ja bi molio, neka se glasuje.

Predsjednik: Ja mislim, kad . . .

(Nemir.)

Dakle ona gospoda, koja su za to, da se točka 13. i 14. ostave onako, kako odbor predlaže, neka izvole ustati.

(Većina.)

Predsjednik: Na stavku . . .

Nikola Polić: (Prekine ga.) Molim, da se još jedanput glasuje.

Predsjednik: Ja sam se osvjedočio, da je bila većina. Nabrojio sam naime 28 članovah, koji su ustali, a to je ovdje većina.

Na stavku 1—7 „vodogradjevine" nije nitko izpravka podnio. Mislim da se dakle primaju.

(Primaju se.)

Izvj. dr. **Blaž Lorković**: (Čita.)

Naslov. 12. Prinos narodnim zavodom i narodnogospodarskim svrham, zatim zemaljski stipendiji.

Proračunski odbor predlaže, da se primi stavka 1. redovite potrebe sa 32.000 for., ali ujedno predlaže, da izvoli vis. sabor zaključiti:

1. Računi kazalištni imadu se voditi od 1. siečnja pa do svršetka prosinca svake godine.

2. Obzirom na novčano stanje zemlje izjavljuje sabor, da nebi podnipošto bio voljan odobriti. da kr. zemaljska vlada prekorači za god. 1878. subvenciju od 32.000 fr., namienjenu narodnomu kazalištu u Zagrebu.

3. Ako se vlada uvjeri, da uz subvenciju od 32.000 for. nije moguće uzdržavati dramu i operu, što je želja sabora, neka pokuša pesliednje sredstvo i dade upravu kazališta poduzetniku.

4. Samo onda, ako vlada nebi našla ni pouzdana poduzetnika, koji bi se uz sadanju subvenciju obvezao operu i dramu njegovati bez uštrba obrazovnoga zadatka toga narodnoga zavoda, odobrio bi sabor korak vladin, da se opera predbježno napusti.

U tom slučaju imalo bi se 20.000 for. subvencije namieniti za njegovanje drame, a 12.000 for. imalo bi služiti temeljem glavnice, kojom bi se nova kazalištna sgrada podigla.

Odbor predlaže nadalje, da se stavke 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11 i 12 ovoga naslova kao redovita potreba primu po predlogu vladinom.

Stavka 13, 14 i 15 izvanredne potrebe predlažu se na prihvat po predlogu vladinom.

Na stavku 16 predlaže odbor, da se briše 2000 for. a dozvolji 1000 for. i to kao „eventualna podpora posjetiteljem parižke svjetske izložbe".

Prema tomu iznosi izvanredna potreba 29.000 for.

Odbor predlaže, da vis. sabor izvoli redovitu i izvanrednu potrebu ovoga naslova primiti u ukupnom iznosu sa 156.560 for.

Predsjednik: Na stavku 1, 2 i 3 neima izpravka. Primaju li se ove stavke?

(Primaju se.)

Na stavku 4. ima izpravak gosp. Kamenara, da se svota od 8000 for., koja se predlaže u ovoj stavci, povisi na 20.000 for.

Rieč ima gosp. Kamenar.

Juraj Kamenar: Vis. sabore! Ja sam u gener. debati potanko naznačio, koliko se pobira ili utjeruje novacah od našega naroda. I prisiljen sam ovdje izpravak donieti uslied toga, jer mi se čini svota od 8000 for., koja se opredieljuje za promicanje pojedinih granah nar. gospodarstva, daleko premalena, ako hoćemo narod uzdržati u stanju, da će tako velike terete podnašati moći.

Gospodo! Onaj gospodar, koji bi rado samo žeti, a nikada nebi sijao, — to morate priznati, da neće dugo obstojati. A ja mislim, da sva gospoda dobro znadu, u kakovu se stanju naše narodno gospodarstvo nalazi. Poznato je, da u zemlji već stoke neima, i ako ju ima, to je tako slaba, da niti nije vriedno, da se imenom stoke

Digitized by Google

nazivlje. Konjarstvo je već tako palo, — to smo čuli u kulturnom viecu — da se nemože niti nazivati konjarstvom, premda se toliko na nj potroši. Kako slabo nam vinogradarstvo stoji, i to je poznata stvar. Ja bi morao predugo govoriti, da bi htio sve grane, koje kod nas nazaduju, navadjati. A mislim, da ćete biti svi ujedno s menom toga mnienja, da treba na te grane više trošiti, nego ovih 8000 for.; jer s ovimi novci nemože se ništa učiniti.

Istina čudnovato je, da se narodno zastupstvo za te stvari više brini, nego sama vlada; vlada valjda nevidi, što u zemlji treba, nego narodno zastupstvo mora joj narivavati novac, da ga troši. Žalostno, da vlada nezna, zašto joj novac treba, a mislim, da vlada sama nema te smjelosti, da bi ustala pa kazala: ja netrebam u tu svrhu više nego 8.000 for. Upravo prije sam naznačio stavku, gdje bi se bez uštrba moglo brisati, te nekoliko hiljadah ovamo prenieti, gdje bi novac veću korist donašao.

Ja preporučam svoj izpravak.

Predsjednik: Rieč ima g. zastupnik Kušević.

Svetozar Kušević: Vis. sabore! Tvrdnja gosp. predgovornika imade svojega temelja bez svake sumnje u toliko, da nam je treba čim više sredstva za podizanje narodnoga gospodarstva u našoj zemlji. Tečajem prošlih danah dovoljno je bilo dokazano, da je zemlja naša agrarna, i da bi trebalo s toga gledišta što moguće više novacah na promicanje materijalnoga blagostanja u zemlji potrošiti. I ja bi pristao na izpravak g. Kamenara, kad bi bio on kazao, odkuda se može tih 12.000 uzeti, da se ovdje u proračun umetnu. Još više, niti sa dva milijuna for. nebismo mi zadovoljili svim onim potrebam, koje smo mi onaj dan u kulturnom viecu iztaknuli kao takove, kojim bi se moralo zadovoljiti, ako hoćemo, da se naše narodno gospodarstvo unapriedi. A ja držim, da onaj zastupnik, koji što predlaže, mora ne samo kazati trošak, nego mora navesti i izvore, iz kojih se to nabaviti može. I ako kod svake stavke preporučamo, da se podiže, a neznamo, odkuda će se dobaviti dotični novac, onda je po mom mnienju sav naš rad bez ikakve ciene. Metnemo li n. pr. ovamo 12.000 fr., a nenadjemo pokrića, onda je badava izpravak i preporuka.

Ja držim, da je ovaj proračun polag naših sredstvah, s kojimi razpolažemo, u sklad doveden, i s toga gledišta, jer neimamo dovoljno sredstvah, pristajem uz predlog odbora.

Predsjednik: Rieč ima g. zast. barun Ožegović.

Ljudevit barun **Ožegović**: U stavci 3. imademo kao „prinos gospodarsk. družtvu u Zagrebu i Osjeku 8000 fr.", zatim u sliedećoj stavci „za promicanje pojedinih granah domaćega gospodarstva 8000 fr." Na koliko ja znam, to se daje prva od navedenih svotah u svrhu nabave raznih gospodarskih potrebštinah, kojimi se podupiru gospodari u onih kotarih, u kojih ova podružnica obstoji. Ja si dakle uzimljem samo slobodu — ako je to dopušteno polag poslovnika — upitati vis. vladu: na kakav način ona kani, ili je u obće upotrebljivala onih 8.000 fr., koji su ovdje navedeni, za promicanje pojedinih granah domaćega gospodarstva? I molim, da se samo onda, ako dobijem odgovor, dalje o tom razpravlja.

(Prigovori.)

Jovan Živković: Na onaj prigovor, koji je gosp. zast. Kamenar glede narodno-gospodarstvene grane podigao, meni je samo to odgovoriti, da se onaj prigovor netiče vlade, nego svih nas. Mi smo postupali sustavno onako, kako naše sile dopuštaju, i zaključci, koji su bili u tom pogledu stvoreni, potiču djelomice od sabora, djelomice od vlade. Ovako se je prigovaralo i u Ugarskoj, kad su se počele stvari u nepovoljnom liku prikazivati; jedna stranka je drugoj predbacivala: vi ste to učinili, i opet: vi ste tomu krivi! Napokon pako došlo se je do uvidjenja, te su kazali: svi smo to sakrivili. Tako treba da bude i kod nas. Jerbo visoka kuća je učinila onaj sustav, koji danas postoji, a na vladi bilo je, da u sklad dovede sile naše prema sustavu, koji postoji. Zato nemože vlada sama primiti odgovornosti na se.

Meni je samo kazati to, da je ovo dosta velika opomena vladi da gleda, kako će dovesti u sklad naše potrebe sa materijalnim stanjem zemlje. Vladi će biti dakle zadatak taj, da svede naš trošak u svakom pogledu. — Tako i za upravu — na onu mjeru, štono je od najveće potrebe, da ona nezapne, i da dobro ide; pa da može što moguće više sredstvah primaknuti onoj grani, koja u nas zaostaje, t. j. narodnomu gospodarstvu. I već u budućem budgetu ćemo gledati, kako će biti moguće, da se što više potroši na narodno-gospodarstvene svrhe. Za sada uzimlje vlada ovu ozbiljnu opomenu do znanja.

Vlada je zato metnula 8000 for. u svrhu podpore gospodarskomu družtvu u Zagrebu i Osieku, da ona družtva svoje podružnice u svojem okviru podupiraju glede unapredjivanja stočarstva, konjarstva, svinjarstva, ovčarstva itd. Sustavno i postepeno će se napred koracati u pogledu unapredjivanja našega nar. gospodarstva — osobito odkad imamo posebnoga izvjestitelja te struke kod vlade, i podnositi će se takove osnove u tom obziru pred sabor, koje će k svrsi voditi. Čim bude stvar tim načinom sustavno dogradjena, onda ćemo biti u stanju kazati točno: „evo ovoliko trebamo!"

G. Kamenar veli: „Imamo novacah na razpolaganje, samo vi brišite oružničtvo, pa metnite onaj novac ovamo." Ali, gospodo, to neide! Kod oružničtva neda se ništa prištediti, to je bilo dokazano već onda, kad se je o dotičnom naslovu razpravljalo. Kad dakle neimamo vrela, nemožemo niti zahtievati niti dati više. Zato mislim, da se može preko obajuh izpravakah preći na ono, što je odbor proračunski saboru predložio.

Predsjednik: Rieč ima g. izvjestitelj.

Izvj. dr. **Blaž Lorković**: Na izpravak g. Kamenara čast mi je primjetiti ovo, da ako bi se i primio izpravak,

Digitized by Google

to bi ostao ipak bez vriednosti, jerbo nema novacah za to. Zatim g. Kamenar nema pravo, kad kaže: „Vi samo 8000 for. trošite na gospodarske svrhe"; jer ako uzme proračun u ruke, onda će se osvjedočiti, da mi više trošimo u te svrhe. I n. pr. križevačko-gospodarsko učilište i slični zavodi podupiru narodno gospodarstvo. Pošto nam je g. predstojnik nut. odjela očitovao malo prije, da će se već za buduću godinu nekakav sistem uvesti i po tom gospodarstvo unaprediti, to bi ja i radi toga predložio, da se primi predlog odbora.

Predsjednik: Osim predloga odbora imade ovdje i izpravak g. Kamenara, koji glasi: (Čita ga. — Vidi gore.) Ona gospoda, koja su za predlog odbora proračunskoga, neka izvole ustati.

(Većina.)

Na stavku 5—7. nema izpravka.

(Primaju se.)

Vis. sabore! Sada će se riešiti zahtjev, koji se nalazi u predlogu presv. g. biskupa Jurja Posilovića, glaseći tamo, da se njegov predlog prešnim proglasi.

Prima li vis. sabor, da se predlog presv. g. biskupa J. Posilovića (Čita ga.) proglasi prešnim?

Ona gospoda, koja su za to, neka izvole ustati.

(Većina.)

Pošto je ovaj predlog već tiskan i medju gg. članove ove vis. kuće podieljen, to će se staviti na dnevni red, pošto bude predlog g. zast. Kuševića pretresen.

Tim sjednicu zaključujem, a drugu uričem za sutra u 5 satih poslie podne.

(3/4 7 satih u večer.)

Digitized by Google

Devetdeset i deveta saborska sjednica,

držana dne 18. siečnja 1878. u 5 sati poslie podne pod predsjedničtvom saborskog podpredsjednika gosp. Mirka Hrvata.

Pregled: Zapisnik prošle sjednice. — Podnesak. Interpelacija Svetozara Kuševića glede vlastelinske malte u Vukovaru. — Dnevni red: Treće čitanje zak. osnove o privremenom produljenju roka i valjanosti % glede pokrića potrebštinah nut. samouprave kraljevinah Hrvatske i Slavonije §. 3. zak. čl od 30. stud. 1873. ustanovljena. — Nastavak spec. debate o budgetu. — Razprava o prešnosti predloga zast. Fr. Folnegovića. — Dnevni red buduće sjednice.

(5 satih 10 min.)

Predsjednik: (Zvoni.) Sjednica počimlje. Molim gosp. bilježnika, da izvoli zapisnik pročitati.

Bilj. dr. **Stjepan Spevec**: (Čita.)

Zapisnik

XCVIII. sjednice sabora kraljevinah Dalmacije, Hrvatske i Slavonije, držane u glavnom i zemaljskom gradu Zagrebu dne 18. siečnja 1878. pod predsjedanjem saborskoga podpredsjednika gosp. Mirka Hrvata u prisutnosti 53 saborskih članovah.

Od strane kr. zemaljske vlade prisutni: odjelni predstojnici Jovan Živković, dr. Pavao Muhić i dr. Marijan Derenčin.

Čitan bje zapisnik posljednje saborske sjednice, koji se bez primjetbe ovjerovljuje.

Predsjednik priobćuje, da su na ovaj visoki sabor stigli sliedeći podnesci:

Svietli ban dostavlja na saborsko pretresivanje proračun zaklade narodnih učionah i štipendijalne zaklade Marija-Terezijanske za god. 1878.

Ide odboru za zemaljski proračun.

Ljudevit Darany, litograf, moli za novčanu nagradu za litografiranje raznih saborskih blanketah, imenikah itd.

Ustupljuje se predsjedničtvu.

Narodni zastupnik Gjuro Cernadak, poduprt desetoricom članovah saborskih, podnosi sliedeći predlog:

„Neka visoki sabor zaključiti izvoli: Poziva se kr. zemaljska vlada, da u prvom zasjedanju predloži saboru za ustavno pretresanje zakonsku osnovu ob ustrojenju nautičke škole u Senju, te da u tu svrhu potrebitu svotu za buduću godinu u proračun stavi.

Staviti će se na dnevni red.

Senjski biskup dr. Juraj Posilović, poduprt desetoricom članovah saborskih, podastire sliedeći predlog:

„Visoki sabor neka izvoli zaključiti: Poziva se kr. zemaljska vlada, da se dotacija dušobrižnoga svećenstva provincijalne strane biskupije senjske propisanim putem uredi, te svota, odgovarajuća ustanovljenoj dotaciji, uvrsti u proračun za godinu 1879.

S obzirom na predstojeći zaglavak ovoga saborskoga zasjedanja predlaže se, da se ovaj predlog prešnim proglasi.

Prešnost ovoga predmeta stavlja se na dnevni red pod konac današnje sjednice.

Prelazi se na dnevni red. Na dnevnom redu je nastavak generalne debate ob osnovi zakona o proračunu za potrebe nutarnje samouprave kraljevinah Hrvatske i Slavonije za god. 1878.

Iza svršene generalne debate i zaključnoga govora izvjestitelja dr. Lorkovića stupa se glasovanju, te predsjednik stavi sliedeće pitanje:

Prihvaća li ova vis. kuća u načelu i uzima li za podlogu specijalne debate osnovu zakona o proračunu za potrebe nutarnje samouprave kraljevinah Hrvatske i Slavonije za god. 1878. onako, kako ju odbor predlaže? — Velika većina prihvati taj predlog.

Uslied zaključka 96. saborske sjednice od 15. siečnja 1878. stavljena je na današnji dnevni red zakonska osnova o privremenom produljenju roka i valjanosti postotka glede pokrića potrebštinah nutarnje samouprave kraljevinah Hrvatske i Slavonije §. 3. zakonskoga članka od 30. studenoga 1873. ustanovljenoga

Izvjestitelj dr. Blaž Lorković pročita osnovu.

Iza dovršene generalne debate stavi predsjednik na

*

Digitized by Google

glasovanje sliedeće pitanje: Prihvaća li visoki sabor u načelu i uzima li za podlogu specijalne debate osnovu zakona o privremenom produljenju roka i valjanosti postotka glede pokrića potrebštinah nutarnje samouprave kraljevinah Hrvatske i Slavonije §. 3. zakonskoga članka od 30. studenoga 1873. ustanovljenoga? — Prima se velikom većinom.

Specijalna debata počimlje. Izvjestitelj čita naslov, koj glasi:

ZAKON

od . . . . o privremenom produljenju roka i valjanosti postotka glede pokrića potrebštinah nutarnje samouprave kraljevinah Hrvatske i Slavonije §. 3ćim zakonskoga članka od 30. studenoga 1873. ustanovljena.

(Prima se.)

§. 1. Rok i valjanost postotka glede pokrića potrebštinah nutarnje samouprave kraljevinah Hrvatske i Slavonije, ustanovljena §. 3ćim zakonskoga članka od 30. studenoga 1873., produljuje se na jednu godinu danah od 1. siečnja 1878. do konca prosinca iste godine. Sve ostale ustanove pomenutoga paragrafa ostaju ovim zakonom netaknute.

(Prima se.)

§. 2. Zakon ovaj stupa u kriepost odmah po proglašenju u sborniku zakonah.

(Prima se.)

Poslie toga predje se na specijalnu debatu o proračunu za godinu 1878.

A. Potrebe.

Poglavje I. Sabor.

Prima se po predlogu odbora sa 50.000 for.

Poglavje II. Ban i njegov bureau.

K poglavju II. stavki 6. podnaša narodni zastupnik Nikola Polić izpravak, da se stavka 6. briše. — Kod glasovanja primljena je stavka 1, 2, 3, 4, 5 i 6 po predlogu odbora sa svotom od 38.172 for., te time izpravak Polićev padne.

Poglavje III. Odjel za nutarnje poslove.

Naslov 1. Središnja uprava.

Prihvaćen po predlogu odborovu sa 84.797 for.

Naslov 2. Gradjevni odsjek.

Prihvaćen po predlogu odbora sa svotom od 20.710 forintih.

Naslov 3. Računarski ured.

Kod naslova 3. povuče visoka vlada stavku 2. sa svotom od 200 for natrag.

S toga je kod glasovanja prihvaćena stavka 1, 3, 4, 5, 6, 7 i 8. po predlogu odbora sa 41.281 for.

Naslov 4. Statistički ured.

Usvojen po predlogu odbora sa svotom od 5.000 fr.

Naslov 5. Zemaljski arkiv.

Prihvaćen po predlogu odbora sa svotom od 3.383 fr. sa sliedećim zaključkom: Pozivlje se kralj. zem. vlada, odjel za unutarnje poslove, da još za ove sjeditbe sabora podnese osnovu zakona o preustrojstvu zemaljskoga arkiva, zatim da uznastoji, da se u zemaljskom arkivu prikupe i pohrane svi spisi i sva pisma nekadašnjih županjskih arkivah.

Naslov 6. Zemaljska blagajna.

U naslovu 6. povlači vis. vlada stavku 2. sa 400 fr. natrag; s toga je kod glasovanja prihvaćena stavka 1., 3., 4., 5., 6. i 7. sa svotom 12.457 for.

Naslov 7. Kr. polike oblasti.

K naslovu 7. podnaša narodni zast. Zindl sliedeći izpravak: „Neka se u 1. stavki, tekućem broju 10. stavi: 41 liečnik po 700 for. plaće i 200 for. stanarine, dakle ukupno 28.700 fr. plaće i 8200 fr. stanarine.

Nadalje podnosi isti narodni zastupnik na stavku 5. ovoga naslova sliedeći izpravak: „Neka se u 5. stavki tekući broj 2 briše 900 for. i stavi 60.100 for".

Na stavku 1. tekući broj 10. podnosi narodni zast. Aleksander Rogulić sliedeći izpravak:

Neka se stavi: 42 liečnika po 700 for. plaće i 200 fr. stanarine sa ukupnom svotom 29.400 for. plaće, 8400 for. stanarine. A da se za tu svotu pokriće uzme iz stavke 4. tekući broj 2, koja bi se imala za taj iznos umaliti.

Kod glasovanja bude ovaj naslov prihvaćen po predlogu odbora sa 367.945 for. te time padoše izpravci narodnih zastupnikah Zindla i Rogulića.

Sada zamieni predsjednika Nik. Krestića I. podpredsjednik Mirko Hrvat.

Naslov 8. Zdravstvo.

K ovomu naslovu alineji 2. podnaša narodni zast. Fr. Folnegović sliedeći izpravak: da se doda: „u smislu postojećega zakona".

Kod glasovanja bude naslov 8. primljen po predlogu odbora sa svotom od 100.560 fr. sa sliedećim zaključkom: Pozivlje se kr. zemaljska vlada odjel za unutarnje poslove, neka se ozbiljno pobrine, da se što prije uklone zaprieke i pribave sredstva za gradjenje zem. ludnice", — te time odpadne izpravak Folnegovićev.

Naslov 9. Zemaljsko oružničtvo.

K ovomu naslovu podnaša narodni zastupnik Juraj Kamenar sliedeći izpravak: „Da se od zemaljskoga oružničtva 46.171 fr. izbriše".

K ovomu istomu naslovu podnosi narodni zastupnik Folnegović izpravak: „Podieljuje se vladi na razpolaganje u svrhu zemaljske javne sigurnosti 150.000 for.

Kod glasovanja prihvaćen je ovaj naslov po predlogu odbora sa 246.171 fr. sa sliedećim zaključkom. Pošto je zemaljska vlada očitovala, da priredjuje osnovu zakona o zemaljskoj straži sjegurnosti, nego je do sada sbog mnogih zapriekah nije mogla dogotoviti i saboru predložiti: pozivlje se opetovano, da svakako još tečajem ove periode saborske predloži osnovu zakona, kako da se zemaljska straža sjegurnosti uredi prema zakonom zajamčenoj nezavisnosti kraljevinah Hrvatske i Slavonije.

Digitized by Google

Naslov 10. Zemaljske županijske sgrade.

Ovaj naslov primljen je po predlogu odobru sa svotom od 15.800 fr.

Predsjednik odgodi sjednicu u $^{3}/_{4}$ 1 sat o podne i ureče nastavak iste za 5 satih poslie podne.

Sjednica nastavlja se u 5 $^{1}/_{4}$ satih poslie podne.

Naslov 11. Cesto i vodogradjevine.

I. Cestogradjevine.

K ovomu naslovu stavka 1. broj 1. podnosi narodni zastupnik Juraj Kamenar izpravak: da se 23 nadcestara 1. razreda sa svotom od 9.200 for. izbrišu.

Kod glasovanja primljena je stavka 1 broj 1. sa 9.200 fr. po predlogu odbora, s toga pade izpravak Kamenarov; nadalje primljen je po predlogu odbora i broj 2., 3., 4. i 5. dakle ciela stavka 1. sa svotom od 69.755 fr.

Stavka 2. i 3. primljena po predlogu odbora sa 1593 fr.

Na stavku 4. podnosi narodni zastupnik Juraj Kamenar izpravak: „Putni trošak nadcestarom, da se od 9000 for. — 5000 for. briše."

Kod glasovanja primljena je stavka 4. po predlogu odbora sa 9.900 fr., s toga pade predlog Kamenarov.

Stavka 5., 6., 7., 8. i 9. primljena je po predlogu odbora sa ukupnom svotom svih devet stavakah 229.073 fr.

Na stavku 12. podnosi narodni zastupnik Tito Ožegović izpravak, da se za gradjenje novih cestah doda 33.000 for.

Za slučaj, ako se izpravak Tita Ožegovića neprihvati, podnosi na stavku 12 narodni zastupnik Ljudevit barun Ožegović izpravak, da se u stavki 12. dozvoli 36.189 for., a stavka 13. i 14. da se briše.

Na stavku 13. i 14. podnosi narodni zastupnik Tito Ožegović izpravak, da se briše i prida stavki 12.

Kod glasovanja prihvaćena je stavka 10, 11, 12, 13 i 14 izvanredna potreba po predlogu odbora sa 112.989 for., s toga su pali izpravci Tita Ožegovića i Ljudevita baruna Ožegovića.

II. Vodogradjevine.

Stavka 1 do 7 prihvaćena po predlogu odbora sa 28.670 for.

Dakle čitavi naslov 11. sa 28 glasovah od 54 glasa prihvaćen sa 370.732 for.

Naslov 12. Prinos narodnim zavodom i narodnogospodarskim svrham, zatim zemaljski stipendiji.

Stavka 1. prima se po predlogu odbora sa 32.000 for. i sliedećimi zaključci:

1) Računi kazalištni imadu se voditi od 1. siečnja pa do svršetka prosinca svake godine.

2) Obzirom na novčano stanje zemlje izjavljuje sabor, da nebi podnipošto bio voljan odobriti, da kr. zemaljska vlada prekorači za god. 1878. subvenciju od 32.000 fr., namienjenu narodnomu kazalištu u Zagrebu.

3) Ako se vlada uvjeri, da uz subvenciju od 32.000 for. nije moguće uzdržavati dramu i operu, što je želja sabora, neka pokuša posliednje sredstvo i dade upravu kazališta poduzetniku.

4) Samo onda, ako vlada nebi našla ni pouzdana poduzetnika, koji bi se uz sadanju subvenciju obvezao operu i dramu njegovati bez uštrba obrazovnoga zadatka toga narodnoga zavoda, odobrio bi sabor korak vladin, da se opera predbježno napusti.

U tom slučaju imalo bi se 20.000 for. subvencije namieniti za njegovanje drame, a 12.000 for. imalo bi služiti temeljem glavnice, kojom bi se nova kazalištna sgrada podigla.

Nadalje prihvaćena je stavka 2. sa 15.760 for. a stavka 3. sa 8000 for. po predlogu odbora.

Na stavku 4. podnosi narodni zastupnik Juraj Kamenar izpravak:

Za promicanje pojedinih granah domaćega gospodarstva — da se jošte 12.000 for. dodade tako, da bude ukupno 20.000 for. na ovu stavku uvršteno.

Kod glasovanja prihvaćena je stavka 4. po predlogu odbora sa 8000 for., a time pade izpravak Kamenarov.

Nadalje bude po predlogu odbora prihvaćena stavka 5. sa 2000 for., stavka 6. sa 300 for., a stavka sedma odpada.

Specijalna debata se prekida i stavlja na dnevni red prešnost predloga senjskoga biskupa dra. Jurja Posilovića.

Prešnost je prihvaćena, s toga će se ovaj predlog staviti na dnevni red iza predloga narodnoga zastupnika Svetozara Kuševića.

Nakon toga zaključi predsjednik sjednicu a sliedeću ureče na sutra t. j. 18. siečnja o. g. u 5 satih poslie podne sa sliedećim dnevnim redom:

1) Treće čitanje zakonske osnove o privremenom produljenju roka i valjanosti postotka glede pokrića potrebštinah nutarnje samouprave kraljevinah Hrvatske i Slavonije §-om 3-im zakonskoga članka od 30. studenoga 1873. ustanovljenoga.

2) Nastavak specijalne debate o proračunu za potrebštine nutarnje samouprave kraljevinah Hrvatske i Slavonije za godinu 1878.

M. Hrvat v. r.	Dr. **Stj. Spevec** v. r.
podpredsjednik.	sab. bilježnik

Predsjednik: Ima li kakove primjetbe na ovaj zapisnik?

(Neima.)

Primjetbe neima, zapisnik se verificira.

G. zast. Folnegović podnio je sliedeći predlog.

Bilj. dr. **Stjepan Spevec**: (Čita. — Vidi zapisnik.)

Predsjednik: Ja mislim, da bi se o prešnosti ovoga predloga mogla pod konac današnje sjednice rieč povesti.

(Prima se.)

Rieč ima g. zast. Kušević, da stavi interpelaciju.

Svetozar Kušević: Vis. sabore! Ima jedan predmet,

Digitized by Google

koji već od godinah na dnevnom redu stoji i sve neprestano kroz jedno 17 godinah svojega riešenja čeka. Taj predmet tiče se neposredno mojih komitentah, a naročito mjesta, koje ovdje zastupam, — Vukovara. A to je maltarina vlastelinska, koja iza g. 1848 na štetu mjesta i trgovine u Vukovaru postoji. Meni je bila čast već g. 1875 u ovoj vis. kući interpelaciju podnesti, i vis. vlada je iste godine odgovorila, da će njezino nastojanje biti, da se taj predmet što moguće prije rieši. Ja pako držim, gospodo, da ako se vis. vlada nebude svom ozbiljnošću za taj predmet zauzela, da će opet još 17 godinah ova stvar na štetu Vukovara na svoje riešenje čekati. A da to nebude, to je namjera moje interpelacije, te želim, da se tomu predmetu čim prije riešenje pribavi.

Interpelacija moja glasi ovako: (Čita. — Vidi zapisnik.)

Predsjednik: Interpelacija ova dostaviti će se zem. vladi. Prelazi se na dnevni red, i to prije svega na treće čitanje osnove zakonske o privremenom produljenju roka i valjanosti % glede pokrića potrebštinah nut. samouprave kraljevinah Hrvatske i Slavonije §om 3. zak. članka od 30. stud. 1873 ustanovljena.

Molim g. bilježnika, da izvoli čitati.

Bilj. dr. **Marko Lončarić:** (Čita.)

Predsjednik: Prima li vis. sabor sada pročitanu zak. osnovu?

(Prima se.)

Prelazi se na spec. debatu o budgetu, i to naslov 12. stavka 8.

Na ovu stavku podnio je g. zast. Folnegović sliedeći izpravak: „da se trošak za pastuhe smanji na 40.000 forintih."

Franjo Folnegović: Vis. kućo! Ja sam namjeravao i mislio, da je to moguće. da se ovaj predlog, kojega je na početku sjednice ovdje g. bilježnik pročitao, i kojega sam ja sa desetoricom svojih drugovah podnio, prigodom razprave ove stavke o pastusih pretresuje i prihvati, i da se uz taj predlog ujedno prihvati ovaj izpravak, koji predlaže, da se svota od 50.000 fr. na 40.000 for. obali. Medjutim g. predsjednik misli, da to po poslovniku nije moguće, jer da je to poseban predlog, koji se ima tiskati i u svoje vrieme na dnevni red staviti. Preostaje mi dakle samo ovaj izpravak zagovarati, i ako ga sada svestrano illustriram, mislim, da će biti suvišno kasnije o tom predlogu govoriti.

Mene vodi ovdje razlog štednje Ako treba gdje štediti, to se mora ondje, gdje se vidi, da od dotičnoga uloženoga novca nema koristi tolike, kolika bi se od njega iziskivati mogla.

Da vidite, gospodo, kako se sa pastuharnami kod nas upravlja. Dvie su postaje: jedna u Varaždinu, druga u Osieku. Nad timi je nekakav vrhovni komando, — što je skroz suvišno. Zašto? Jedan nadporučnik ravna postaju varaždinsku, drugi postaju osiečku, a oba su i onako pod nadzorom zem. vlade, zašto dakle još poseban zajednički komando? Suvišan je i „Oberveterinar" njihov, jerbo imade i onako svaka postaja svojega živinara; pa ako je nadzor potreban, to imamo županijskoga veterinara i u Osieku i u Varaždinu, — čemu dakle još treća jedna osoba?

A kakvi rezultati postigavaju se s institucijami, na koje se ovih 50.000 fr. troši? U Hrvatskoj imade 51.000 kobilah. Od ovih je erarskimi pastusi opasano 2.380, a neopasanih je 48.620. Ako bi od ovih 2380 opasanih kobilah sve bile s uspjehom opasane, niti onda nebismo mogli sa ovimi institucijami podpuno zadovoljni biti s obzirom na onaj veliki trošak, koji zemlja za nje izdaje; a kad broj uspješno opasanih iznosi izpod 41%, onda si možete misliti, kakva je to roba, za koju toliko plaćamo.

Ždriebe, kad je 4 godine navršilo, sposobno je za vožnju. Tražimo li, koliko imade ždriebadi i konjah, koji su g. 1873. zaplodjeni, to ćemo naći, da je god. 1873. bilo zaplodjeno samo 125 konjah u Hrvatskoj. Dakle g. 1873. izdalo se je 50.000 for. za pastuharne; za taj novac se je zaplodilo 125 konjah, to stoji svaki od ovih državu 300 for. bez obzira na ono, što je onaj, koji hrani ždriebe, na nj potrošio. I nas stoji jedan pastuh po sadanjoj upravi 416 for. 66 nvč. na godinu.

Ovo će biti dovoljno, da uvidite, kako mi izvanredno skupo plaćamo ovu instituciju, kako je ona previše skupocjena glede svoje uprave, preslaba u svojih uspjesih; i kako bi mi, koji imamo toliko potrebah, mogli i morali — ako hoćemo, da racionalno gospodarimo — ovu sadašnju upravu sa pastuharnami preustrojiti ili ovaj novac u potrebitije svrhe, n. pr. na razvoj stočarstva itd., upotrebiti. Stočarstvo je i za nas obzirom na sami narodnogospodarstveni probitak svakako daleko važnije, nego konjarstvo. Zato dakle mislim, da bi mogli napustiti ovu skupocjenu upravu, koja sada postoji; a žalim, što nemogu onaj svoj predlog sada na prihvat ponuditi, koji tamo smiera, da se vlada pozove, da sada postojeću upravu zemaljske pastuharne preustroji.

Predsjednik: Rieč ima g. predstojnik odjela za unut. poslove.

Jovan Živković: Vis. sabore! S obzirom na ovu plemenitu svrhu, koju je g. predgovornik pred očima imao, morao je on po dosliednosti pozvati vladu, neka se stara o tom, da bolju upravu uvede kod dotične grane našega narodnoga gospodarstva. Glede te uprave bilo je u ostalom već govoreno prošlih godinah. Vlada je onom prilikom odgovorila, da za tu upravu nemože odgovarati, jer ju nije imala u svojih rukuh. Onda su se složila sva mnienja u tom, neka vlada nastoji oko toga, da dobije upravu te važne grane u svoje ruke. I to joj je zbilja pošlo prošle godine za rukom. Pa tako je tek sada u stanje došla, da izpita tu upravu, i kako bi ju valjalo udesiti, da će bolje svrsi odgovarati. O načinu bila su razna mnienja: jedni su mislili, da se dotična svota po-

Digitized by Google

dieli na vlastele, koje imaju već svoje pastuhe, pa da si onda nabave još bolje pastuhe, koji da imadu služiti dotičnim okrajem za oplemenjivanje konjah. Drugi način, koji se je predlagao, bio je taj, da vlada primi pod svoju upravu i tu granu nar. gospodarstva, a da ju dade pod nadzor vlastele uz obvezu, da pastuhe vlastela uzdržuje i na razpolaganje stavlja u onih okrajih, za koje su oni pastuhi opredieljeni. Treći je način bio onaj, koji je danas uveden, i po kojem vlada ne samo ima neposredno rukovodjenje te uprave, nego ju ima i u svojoj režiji.

Gospodo! Ovdje valja na umu imati, da je ne samo naša zemlja, nego i ciela država na tu granu nar. gospodarstva svoju pozornost obratila. Koliko je zemlji stalo do oplemenjivanja te grane, toliko je i državi do toga stalo, da se ti izvori, iz kojih dobiva država konjah za vojsku, čuvaju i uzdržavaju, da neusahnu. Dakle ima tuj i država rieč, da se uz materijalno blagostanje naroda njezini interesi nepovriedjuju i neoštećuju. Što se tiče vojničke uprave, koja u tih zavodih postoji, to moramo priznati, da je ona jedino svrsi odgovarajuća i da je jedino moguća, ako se hoće svrha postići, koju može narod od te uprave zahtievati, da zabadava novac netroši. Kod ovakove uprave treba i največe točnosti. A takova je samo ondje, gdje je vojnički zapt, gdje posluju takove osobe, koje narav konja znadu. I o tom vlada jedno mnienje, da samo soldat može valjano tu upravu obavljati. Medjutim nisam kazao, da će se uvjek kod te uprave ostati. Ja samo to kažem, da je vlada, odazvav se pozivu sabora, izpitivala prošle godine tu upravu, te svu svoju pomnju toj grani nar. gospodarstva posvetila; ona je to pitanje i kod kulturnoga vieća potaknula, ona je u tom obziru i do svojega posebnoga izvjestitelja došla i izjavlja, da se nada da će moći ovu upravu mnogo svrsi shodnije ustrojiti, tako da ako i nebude jeftinija, to će biti bar intenzivnija. S toga mislim, da može biti vis. sabor uvjeren, da se vlada neotimlje preustrojstvu te uprave, nego da je voljna što skorije s dotičnimi predlozi pred vis. sabor izaći, a bilo bi prehitro, da se onako unaprečac ova svota smanjuje, jer tim bi zemlja svakako štetovala. U tih pastuhih bo veliko blago leži za našu zemlju i već lanjske godine pojavili su se glasovi, koji potvrdjuju istinu, da su se zbilja u pojedinih predjelih naše zemlje konji daleko bolje oplemenjivali, i da je narod daleko više koristi iz te grane crpio, nego što prije.

Medjutim što gosp. zastupnik Folnegović veli, da je — kako cifre pokazuju — daleko manji broj oplemenjen po ovih pastuhih, nego što bi imao biti s obzirom na onu svotu, koju u tu svrhu doprinosimo. Gospodo! Kad bi mi imali toliko novacah, da bi mogli zemlju napuniti onolikim brojem pastuhah, koliko ih treba, da se svi ti konji oplemene, onda bi bilo što drugo; ali kad imamo sve premalo sredstvah u tu svrhu na razpolaganje, to smo u stanju samo nekoliko pastuhah svake godine dokupiti, a nekoliko izlučiti. I zbog toga ako nismo u stanju svim potrebam odgovarati, to se neka pripisuje na račun pomanjkanju novacah.

A nam ôsim toga oplemenjivanja konjah valja na um uzeti još nešto. Mi smo posvetili našu brigu i živinogojstvu, dakle i stočarstvu. Dopustite gospodo tom prigodom tu opazku: Kad ste imali strpljenja za onu upravu, koja nije bila u naših rukuh, to imajte i u buduće, kad dobijemo tu upravu u svoje ruke, toliko uztrpljivosti š njom. S vremenom ćemo već toliko prištediti, da ćemo moći po koju svoticu dati i na one grane, za koje nejma ovdje nikakve investicije. Sada je, gospodo, još sve u začetku svojega razvitka; a dočim vlada obećaje, da će oko unapredjenja tih granah po mogućnosti nastojati, mislim, da može vis. sabor prihvatiti, što se ovdje u budgetu predlaže.

Predsjednik: Rieč ima gosp. Kamenar.

Juraj Kamenar: Vis. sabore! Ja se nebi ustao, da nije izuštena rieč, da je uprava sadanja potrebna i valjana. Mi smo u kulturnom vieću čuli, da polovica pastuhah nevalja ništa, te da bi se morali čim prije prodati ili odstraniti. Uprava je loša, a ujedno vrlo skupa. Na drugu opazku presv. gosp. predstojnika, da ima još netko rieč vrhu tih pastuharnah, a to je država, moram primjetiti, da država vrlo malo štedi hrvatski narod, dočim baš u tom pogledu od njega velikih žrtvah traži. — Nu nemogu se slagati s izpravkom pod nipošto; jer pošto smo zaista očekivali težko, dok smo dobili iz rukuh magjarskih ove pastuharne, i pošto sada vis. vlada nemože naprečac preinačiti upravu te grane, koja je toli važna za našu zemlju, to nemogu biti zato, da se ova svota za tu godinu umanji, nego preporučam vis. vladi, da gleda, kako će se ovaj trošak od 50.000 for. zbilja na pastuhe, a ne možda na upravu upotriebiti.

Predsjednik: Rieč ima gosp. Antolek.

Drag. Antolek-Orešek: Vis. sabore! Ja ću braniti redakciju odbora s toga razloga, jer ako bi se izpravak gosp. Folnegovića primio, onda nebi preostalo drugo, nego da bi se ovaj broj pastuhah umanjio. Kod uprave takodjer neide tako jednostavno. Onomu „Oberstlieutenantu“ se nemože kazati: ti sada otidi. On je postao kod ove branže „Oberstlieutenant“, — i on bi se liepo zahvalio, ako bi ga jednostavno jednog dana odpustiti htjeli. Indi — kako rekoh — to za sada nije moguće. Ja istina bog nisam za ovaj sistem, zato sam i predlog gosp. Folnegovića podpisao, al za sada, gospodo, jerbo po prilici poznajem stanje toga pastuharstva, nikako nebi pristao na to, da se ova svota smanji, dapače dok ovako postoji, bio bi zato — ako bi bilo moguće, — da se još više novacah u tu svrhu opredieli, jer nam treba još više dobrih pastuhah. — A ako bi se „Oberstlieutenant“ od te uprave odstranio, onda bismo ga morali penzionirati. Indi pustite mu mir, neka ostane radje na tom mjestu.

Zato — kao što rekoh — ja sam za predlog odbora.

Digitized by Google

Predsjednik: Pošto nitko više neželi rieč, ima rieč g. izvjestitelj.

Izvj. dr. **Blaž Lorković**: Pristajuć na te razloge, što ih je naveo g. predstojnik odjela za unut. poslove, i koje je izjavio gosp. predgovornik, zagovaram i ja ovu stavku, da se votira; a to tim više, jerbo bi zbilja mogle nastati neprilike, ako bi se tolika svota uzkratila, te bi se moralo ili nešto materijala prodati, ili bi se drugim načinom toj instituciji šteta načinila.

Predsjednik: Na stavku 8. predlaže odbor proračunski 50.900 fr., dočim g. Folnegović samo 40.000 fr. predlaže.

Prije svega će se glasovati za predlog odbora.

Ona gospoda, koja su za predlog odbora, neka izvole ustati.

(Većina.)

Na stavku 9—16. neima izpravkah.

(Primaju se.)

Gosp. zast. Kamenar predlaže, da se iza stavke 16. metne ova st. 17.: „Za putujućega učitelja, koji će po domovini narod u vinogradarstvu i drugih granah nar. gospodarstva poučavati, 2.000 fr."

Juraj Kamenar: Ciela zemlja naša neima nijednoga učitelja, koji bi putovao po zemlji, da poučava seljaka, nego i vlastelu i mene samoga, da poučava narod, kako da se unapredi vinogradarstvo, stočarstvo i sve druge grane.

Gospodo! Ja sam već od g. 1861. uvjek bio za to, da se jedan takav učitelj bar za samu ovu podžupaniju namjesti. Da se je god. 1861. već to učinilo, za koliko ljepše bi županija zagrebačka već danas izgledala! Ja sada predlažem za cielu zemlju, da se vlada pobrine za jednoga takvoga učitelja, koji bi vrstan bio, da poučava sada u ovoj, sada u onoj struci gospodarstvenoj, sada u ovom, sada u onom kraju.

Ja mislim, da mi nije od potrebe mnogo o tom govoriti, jer držim, da smo svi osvjedočeni, da bi bilo to jako koristno za našu zemlju, koja u narodno-gospodarstvenom obziru još jako u primitivnom stanju stoji; jer onda bi i svakojake terete i poreze laglje podnašati mogla.

Ja preporučam svoj izpravak.

Jovan Živković: I ovaj predlog spada na onaj organ, koji je pozvan, da pokaže put vladi, kako treba da nar. gospodarstvo promiče. Mi lani nismo imali u tu svrhu ništa opredieljena, ipak smo smogli nekoliko hiljadah fr., da smo poslali med puk takova učitelja. I ove godine, akoprem neima za to separatne rubrike, to imamo ipak 8000 for. za narodno-gospodarstvene svrhe, i od tih možemo nešto dati za putujućeg učitelja. I to možemo činiti tako dugo, dok nam na to pozvani organ nekaže, kakov treba da bude djelokrug dotičnoga učitelja, da će pomoći sustavno podizati i promicati narodno gospodarstvo. — Dakle ako i nevotiramo u tu svrhu posebnu svotu, to ipak nije napuštena misao glede takova učitelja, i učiniti će se u tom pogledu ako ne više — to bar ono, što je prošle godine učinjeno bilo.

Predsjednik: Rieč ima g. izvjestitelj.

Izvjestitelj dr. **Blaž Lorković**: Ja podpuno shvaćam vriednost predloga gosp. Kamenara; jerbo to je već pokušano kod drugih narodah, da ovaki putujući učitelji postizavaju velike uspjehe, i da se gospodarstvo zaista ovakovim načinom najuspješnije promiče. Živa rieč mnogo više vriedi, nego najljepše napisana knjiga, koja se samo čita. S toga ja priznavajuć vriednost onoga izpravka, ja bi se težko proti njemu izjavio onda, da je g. Kamenar zahtievao u tu svrhu manju svotu; ali on traži 2000 fr., što mi nemožemo u tu svrhu smoći. U ostalom umiriti će se s onim očitovanjem g. zastupnika vlade, da će se od onih 8000 for., koji su za nar. gospodarstvene svrhe u obće opredieljeni, dati primjerna svota onomu čovjeku, koji će poučavati naš puk u najpotrebitijih granah nar. gospodarstva.

S toga predlažem, da se izpravak gosp. Kamenara neprimi.

Predsjednik: Molim g. bilježnika, da čita izpravak.

Bilj. dr. **Marko Lončarić**: (Čita.)

Predsjednik: Ona gospoda, koja su za izpravak g. Kamenara, neka izvole ustati.

(Manjina.)

Izpravak gosp. Kamenara nije primljen.

Sliedi naslov 13.

Izvj. dr. **Blaž Lorković**: (Čita.)

„Naslov 13. Razne potrebe i nepredvidljivi troškovi.

Odbor predlaže vis. saboru, da izvoli primiti:

1. Stavke 1, 2, 3 i 4 redovite potrebe sa 8.100 fr.

2. Stavku 5 izvanredne potrebe sa 1.050 for. po predlogu vladinom."

Predsjednik: Na ovaj naslov neima nikakova izpravka. Prima li se ovaj naslov 13?

(Prima se.)

Izvj. dr. **Blaž Lorković**: (Čita.)

Naslov. 14. Mirovine.

1. Stavka 1. redovite potrebe tek. br. 1—22 u iznosu od 172.150 for predlaže se na prihvat po predlogu vladinom.

2. Stavka 2. izvanredne potrebe sa 3955 for. predlaže se na prihvat, kako je vlada predložila, a po tom ciela svota redovite i izvanredne potrebe ovoga naslova sa 176.105 for.

(Prima se.)

Izvj. dr. **Blaž Lorković**:

Poglavje IV. Odjel za bogoštovje i nastavu.

Naslov 1. Središnja uprava.

Odbor predlaže, da vis. sabor izvoli primiti:

a) stavke 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7 i 8 redovite potrebe ovoga naslova u iznosu od 33.919 for.

b) stavku 9. izvanredne potrebe sa 900 for.

c) ukupnu redovitu i izvanrednu potrebu sa 34.819 for.

Digitized by Google

(Prima se.)

Naslov 2. Zemaljski prinos u svrhe bogoštovne.

Odbor predlaže, da vis. sabor primi:

1. Stavke 1. i 2. redovite potrebe ovoga naslova, kako je izkazana u prilozih A i B, kao pokriće manjka troška u svrhe bogoštovne crkve rimo-katoličke i grčko-iztočne u iznosu 91.713 for.

2. Stavku 3. izvanredne potrebe sa 10.000 for. po predlogu vladinom.

c) redovitu i izvanrednu potrebu u ukupnom iznosu od 101.713 for.

Uz to predlaže odbor. da izvoli vis. sabor zaključiti:

Preporuča se kr. zemalj. vladi, odjelu za bogoštovje i nastavu, da nastoji o tom, da se katolička sjemeništa u Djakovu i Senju spoje sa sjemeništem zagrebačkim.

(Prima se.)

Naslov 3. Kr. sveučilište Franje Josipa I. u Zagrebu.

Proračunski odbor predlaže:

1. Da se primi stavka 1. tek. br. 1, 2, 3, 4, 5 i 6, i da usvoji sliedeći predlog:

Pozivlje se kr. zem. vlada, odjel za bogoštovje i nastavu, da još ove periode saborske predloži osnovu zakona o pomnožanju osoblja u kr. sveučilištnoj knjižnici i ob uredjenju beriva njegovih; a do toga da se prema nastaloj potrebi dadne sveučilištnomu knjižničaru u pomoć vješta i pouzdana osoba.

2. Stavke 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9 i 10 da se prihvate po predlogu vladinom i u ukupnom iznosu ciela redovita potreba sa 88.728 for.

Napokon predlaže se vis. saboru, da izvoli zaključiti:

Ovlašćuje se kr. zemaljska vlada, odjel za bogoštovje i nastavu, da za nabavu potrebnih djelah u sveučilištnoj knjižnici izda do 5000 for. iz prištednjah kod ovoga naslova.

(Prima se.)

Naslov 4. Srednja učilišta.

Odbor predlaže, da vis. sabor izvoli primiti:

1. Stavke 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13 i 14 po predlogu vladinom u ukupnom iznosu 158.716 fr.

2. Stavke 15 i 16 izvanredne potrebe sa 324 for. po predlogu vladinom, te

3. svotu redovite i izvanredne potrebe sa 159.040 fr.

Uz to preporučuju se vis. saboru na prihvat sliedeća tri predloga:

I. Pozivlje se kr. zemalj. vlada, odjel za bogoštovje i nastavu, da predloži saboru osnovu zakona, kojim se podieljuje profesorom na kr. gimnaziji riečkoj mjestni doplatak, kakov uživaju profesori na kr. gimnaziji u Zogrebu.

II. Pozivlje se kr. zemalj. vlada, odjel za bogoštovje i nastavu, ako poglavarstvo sl. i kr. grada Osieka još tečajem god. 1878 ne počme graditi sgrade gimnazijalne u Osieku, da sadanju sgradu zatvori, na trošak gradske obćine najmi shodne prostorije za smještenje gimnazija te poglavarstvo grada Osieka primjerenimi sredstvi prisili na izpunjenje dužnosti, zakonom mu naložene.

III. Pozivlje se kr. zemalj. vlada, odjel za bogoštovje i nastavu, da još god. 1878. počme graditi gimnazijalnu sgradu u Zagrebu, i to iz poreznih zaostatakah kraljevinah Hrvatske i Slavonije, koji su do konca god. 1867. uključivo nastali.

Predsjednik: Prima li se predlog odbora bez zaključakah?

(Prima se.)

Sliedi predlog I.

Bilj. dr. **Stjepan Spevec**: (Čita predlog I. — Vidi gore.)

Predsjednik: Na ovaj predlog stigao je izpravak g. dr. Gjurgjevića, glaseći, da se umetne izza rieči „na kr. gimnaziji riečkoj“ rieč „i osječkoj“.

Dr. **Vaso Gjurgjević**: Vis. sabore! Zakon od 13. stud. g. 1874. uredjuje učiteljske plaće na srednjih učionah. Zakonom tim izjednačuju se plaće učit. osoblja, samo profesorom na zagrebačkoj gimnaziji daje se mjestni doplatak od 150 for., koji se ujedno i u mirovinu uračuna. Ovakav doplatak postoji i u drugih zemljah, naročito pako to postoji u Austriji (Cislajtaniji), gdje imadu gimnazijalni učitelji t. zv. službovne doplatke. Pa je n. pr. u tom pogledu Beč daleko unapred od drugih mjestah; nu nije se ustanovio takav doplatak samo za Beč, nego i za nekoja druga mjesta, gdje se gimnazije nalaze, s obzirom na mjestne okolnosti i mjestne potrebe. U Ugarskoj nepostoji doplatak, nego su različite plaće. Pa akoprem je tomu tako, ipak se nije ni tu ustanovio mjestni doplatak samo za profesore na gimnaziji peštanskoj, nego i za profesore drugih gimnazijah — opet dakako s obzirom na mjestne okolnosti i potrebe. Kod nas, gospodo, neima takova grada, koji bi bio pred drugimi tako daleko napred u svojih mjestnih okolnostih, da bi samo za nj bio mjestni doplatak opravdan; pa ipak je zakon od 14. studena 1874. odredio mjestni doplatak samo za profesore gimnazije u Zagrebu.

Kad je bio ovaj zakon od 14. studena god. 1874. pretresivan ovdje u saboru, onda su bili nekoji zastupnici za to, da bi se s istih razlogah dozvolio mjestni doplatak i profesorom na gimnaziji osječkoj, kao i na gimnaziji riečkoj. Za Osiek bio je već i dotični predlog stavljen, koji bi bio i primljen, da nije po nesreći proti poslovniku prekasno podnešen bio. — Pošto imadu samo u Zagrebu doplatak, a drugdje ga neimaju, to nastane pitanje, da li je grad Zagreb prema drugim gradovom tako različit u svojih mjestnih okolnostih, da se samo tu pokazuje potreba tomu doplatu, a nigdje drugdje? Ja mislim, da nije. I ako zakon u principu hoće, da odredi mjestni doplatak, onda ga mora odrediti u svih onih mjestih, gdje se pokazuje potreba zato.

Prije nego je zakon od 14. stud. 1874. u kriepost stupio, bile su različite plaće, a u to doba bili su izjed-

Digitized by Google

načeni učitelji na gimnaziji osječkoj sa učitelji na gimnaziji zagrebačkoj. U obće su bile dvie gimnazije uvjek uzporedjene, samo je sada prva zapostavljena.

Nu medjutim profesori i gimnazije osječke i riečke osjećaju, da im je nepravda učinjena; a zamolili su vis. sabor, da se tomu doskoči, i da im se prema mjestnim okolnostim i potrebam odredi mjestni doplatak. Kako vidim iz ovoga predloga, to se glede riečkih profesorah predlaže, da se njihova molba uvaži. Meni je milo, da se to čini, jer ako itko zavriedi, da mu se materijalno stanje poboljša, to zavriede sigurno učitelji, oni bo su živi kapital naroda. A s druge strane mi je jako žao, što se nije ujedno obzir uzeo i na gimnaziju osječku. Ja neznam, kako je to došlo?

Kad je zakon od 14. studena 1874. odredio doplatak za Zagreb, tada se je sliedeći razlog za to iztaknuo. Kazalo se je naime, da je u Zagrebu najveći broj učenikah, dakle da je veći trud profesorah. Ja ću uzeti ovaj razlog, da ga kušam upotriebiti na osječke okolnosti.

U Osjeku poznato je, da postoje različite narodnosti, pa kad dodju učenici u I. razred, nisu svi usavršeni u jeziku nastavnom. Učitelj, kad dobije ovako sastavljen broj djece, koja različite jezike govore, imade daleko veću muku s timi učenici, nego onaj, koji imade učenike sve od jednoga jezika. Ovo je jedna okolnost, koja zadaje više muke profesorom gimnazije osječke, nego li ju imadu oni, koji službuju na zagrebačkoj gimnaziji. Što se tiče broja učenikah, to je, gospodo, meni poznato iz vlastita izkustva, jer tamo živim, a i iz službenih podatakah mogu to uvidjeti, da je dakako broj učenikah u Zagrebu veći nego u Osjeku; ali što se tiče napora i truda pojedinih profesorah na gimnaziji osječkoj, veći je nego li na zagrebačkoj. Zašto? U Osjeku dolazi u I. razred toliki broj učenikah, da mogu reći, da iznosi riedko izpod 80. U Zagrebu nećete naći u nijednom razredu toliki broj, jer kad bude što preko običnog broja, načine se paralelke, koliko ih treba, pa se time olahkoti rad profesorah. I po tome ovdje u Zagrebu u jednoj paralelki neima toliko učenikah, koliko u jednom razredu gimnazije osječke. S toga moram kazati, da je trud i napor ondješnjih profesorah puno veći, nego u Zagrebu.

Ali jošte mi je poznato to, da je status učit. tiela na gimn. zagrebačkoj uvjek podpun; al ne samo da je podpun, nego je kadkada i preko broja učit. silah. Onda gospodo, na gimnaziji zagrebačkoj neima skoro nijedan profesor — ali vrlo riedko koji — podpuni, zakonom propisani broj učevnih urah. Nijedan nije obterećen s maksimumom, a kamo li preko maksimuma. Medjutim da je u Osjeku riedko kad podpuni status, i uvjek moraju za 1 ili 2 mjesta — bilo da se koji razboli ili nestigne u vrieme — drugi suplirati; pa onda je profesor ne samo s maksimumom propisanih urah obterećen, nego mora i preko toga maksimuma suplenturu obavljati, — ili bez nagrade, ili uz vrlo jalovu nagradu. Dakle i glede učevnih urah jesu profesori gimnazije osječke više obterećeni, nego profesori gimnazije zagrebačke.

Nadalje je, gospodo, svakomu poznato, da je za gimn. učitelje u Zagrebu moguće i nuzgrednih zaslužbah naći, jerbo ovdje postoji više privatnih institutah, više ima privatnih učenikah, — jednom riečju: pruža se u Zagrebu prilika, da si može učitelj nuzgredno zaslužiti ne samo privatnim podučavanjem, nego i onda, ako štogod piše itd. A tomu nije tako u Osjeku, jerbo ondje ima manje privatnih učenikah. Dakle je i u tom pogledu bolje u Zagrebu nego u Osjeku. — Nadalje imadu profesori na gimnaziji zagrebačkoj bogate knjižnice u Zagrebu na razpolaganje; pa ako koji hoće, da se održi uvjek na niveau-u dotičnog stanja nauke, to ga nekošta mnogo, jerbo si pomoći može iz bogatih knjižnicah; dočim u Osjeku nije tako, će si mora profesor bar najnuždnije stvari nabavljati, da se održi na niveau-u svoje nauke. On mora od svoje plaće da odkine, on mora da odtrgne tako rekuć od ustah svojih i svoje obitelji toliko, koliko za najnuždnije knjige treba.

Ali dalje postoji još jedan najglavniji razlog, koji se je iztaknuo već prigodom onom, kad se stvarao zakon od 14. studenoga 1874, a to je materijalni odnošaj. U Zagrebu je skuplje živjeti nego u Osjeku, reklo se je, i s toga treba na to obzir uzeti, i prema tomu profesorom pomoći tim doplatkom. I ovaj razlog govori — ja neću kazati više — nu bar isto tako za Osjek, kao za Zagreb. Poznato će biti gospodi, da je Osjek mjesto trgovačko da je promet ondje vrlo velik, a posljedica tomu je ta, da je skuplji život. I kod takova mjesta tko imade korist? Imade korist trgovac, obrtnik, radnik, ali neima je onaj, koji živi od svoje stalne plaće, dakle ni činovnik ni profesor. Za profesora je dakle u Osjeku težko živjeti, jer je život skuplji, a ipak ostaje kod iste plaće. Meni će se vjerovati, da se ciene nerazlikuju u jednom mjestu od drugoga. Dakle i u ovom pogledu je moj zahtjev opravdan.

Ja samo to kažem, da uz okolnosti, koje postoje u Osjeku, volilo bi mnogo profesorah živjeti u Zagrebu bez doplatka, nego u Osjeku s doplatkom. A kakva je posljedica tomu nepovoljnomu stanju? Vjekovito mienjanje. A po napredak nipošto koristno biti neće, ako se učiteljsko tielo svaki čas mienja. Ja dakle, gospodo, držim, da imade razlogah, da se isto tako, kaošto u Zagrebu i na Rieci odredi službeni doplatak i za profesore gimnazije osječke. S toga ja preporučam svoj izpravak.

Predsjednik: Rieč ima g. predstojnik odjela za bogoštovje i nastavu.

Dr. **Pavao Muhić**: Kaošto sam pobijao ovu preporuku u odboru financijalnom, tako ju pobijam i danas. Veli se u ovom predlogu, da se izposluje za riečku gimnaziju mjestni doplatak, kao što ga ima gimnazija zagrebačka. Kad je god. 1874 stvoren zakon o uredjenju plaćah učiteljskih na srednjih učionah, onda je vlada bila toga

Digitized by Google

mnienja, da se samo gimnaziji i realci zagrebačkoj ima onaj mjestni doplatak podieliti, a to najviše zato, jer su se onim zakonom povisile plaće profesorah na svih gimnazijah, samo su se plaće profesorah zagrebačkih smanjile. Mi smo imali profesorah gimnazijalnih sa plaćami od 700—1000 for. Polovica profesorah na gimnaziji zagrebačkoj imala je 1000, a polovica 900 fr. Novim zakonom izjednačene su plaće svih sa 900 fr., pa se je mislilo, pošto su sve gimnazije pridobile, a jedino je gimnazija zagrebačka izgubila, da joj se ima dati mjestni doplatak od 150 fr., već zato, da budu odlikovani, i da se dade prilika profesorom drugih gimnazijah poslie mnogogodišnjeg službovanja doći u Zagreb, gdje su plaće za ovih 150 fr. veće. Zato ne mislim, da ima dovoljno razlogah, da se već poslie triuh godinah zakon mienja na korist Rieke, a neima ni razlogah, da se mienja na korist grada Osieka.

Na ono, što govori gosp. predgovornik o okolnostih grada Osieka, i na razloge koje navadja, ja bi imao nešto odgovoriti. Kaže se, da imadu profesori zagrebačke gimnazije priliku zaslužiti privatnimi korepeticijami. Te bile su istina do g. 1848. obilnim izvorom dohodakah profesorskih, ali nitko jim toga nije zavidjao kod onih neznatnih plaćah od 350—500 fr. Takove privatne instrukcije se sada nedrže. Profesori zagrebačke gimnazije mogu si književnimi radnjami izvore dohodakah pribaviti, a to si mogu i profesori osiečke gimnazije. Jer ako se radi o školskih knjigah, to se pozivaju svi strukovnjaci dotični, da se late posla; pa može dobiti takovu nagradu profesor kako osiečke, tako i riečke, varaždinske i zagrebačke gimnazije. Što se ovdje navadja, da u Osieku dolaze djeca raznih narodnostih u prvu školu, pa da ima profesor mnogo truda, da jih poučava u hrvatskom jeziku, to ja mislim, da to riedko biva, pošto su sve početne škole narodne škole, u kojih se hrvatski jezik ne samo mora učiti, nego je i jezikom nastavnim. Pa i u Zagrebu ima roditeljah, koji su istom ovamo došli, te negovore hrvatski.

Da učitelji u Osieku neimaju pristupnih knjižnicah, kaošto jih imadu u Zagrebu, to je istina, ali to neće biti povodom, da im se dade miestni doplatak, inače bi plaće profesorah n. pr. u Beču morale biti najmanje, jer u Beču ima najviše knjižnicah. U ostalom pravila knjižnice sveučilištne dozvoljuju nesamo čitanje u čitaonici, nego i da se mogu uz jamstvo dotičnog ravnatelja knjige pošiljati profesorom na ine gimnazije. Oni se dakle služe i mogu služiti onom blagodatju svagda, kad god trebaju knjigah za znanstvene radnje. Zato molim vis. sabor, da se poziv ili preporuka pod točkom I. izostavi, da se nebude morao zakon već nakon triuh godinah opet preinačivati.

Predsjednik: Rieč ima g. zast. Tombor.

Ivan Tombor: Visoki sabore! Meni je žao, da kao član financijalnoga odbora moram proti ovomu njegovu predlogu glasovati, kaošto i proti izpravku g. zastupnika dr. Gjurgjevića.

Gospodo! Kad se je profesorom zagreb. gimnazije taj doplatak dosudio, to je bilo takvih razlogah, koji su svakoga člana osvjedočili, da je svakako opravdano, dotičnim profesorom u Zagrebu takav doplatak dosuditi. Jer poznato je to, da u svakoj zemlji obstoji jedna gimnazija, na kojoj su malo više plaćeni profesori, pošto se tim načinom potiču profesori ostalih gimnazijah na rad, nebi li oni s vremenom došli do toga, da taj doplatak uživaju, te time svoj život olahkote. I s razloga toga bio im je dosudjen ovaj doplatak, jer — kaošto znamo — Zagreb kao glavni grad zemlje u novije doba sve više i više raste; tu se usredotočuje ne samo civilno, nego i krajiško upravno činovničtvo. A i za toliki rastući broj gimnazijalne mladeži i učenikah glavnih učionah treba takodjer stanovah, kaošto i za činovničtvo; pa posliedica tomu je skupoća stanovah. I budući su stanovi skupi, to naravno profesor više na stan troši, jer s onom stanovninom, koja mu je opredieljena, nevjerujem, da bi se mogao pristojan stan držati.

U ostalom pošto je ovdje broj učeće se mladeži veći nego drugdje, to je i život u glavnom gradu, gdje ima dakle konsumentah dosta, a producentah malo, znatno skuplji.

I s toga razloga ima za Zagreb mjestni doplatak svoje znamenovanje. Ovaj isti razlog nedade se navesti za nijednu gimnaziju u našoj domovini. Niti za riečku gimnaziju, za koju odbor proračunski mjestni doplatak predlaže, nedade se taj razlog upotriebiti; jer na koliko su meni okolnosti grada Rieke poznate, niti je tamo veći broj gimnazijalne mladeži, niti su možebiti stanovi skuplji. A ako bi ovaj razlog skupoće i broja učenikah za Rieku vojevao, to bi vojevao još više za Osiek.

U Osieku je istinabog veliki broj djakah i skupo življenje. A glede stanovah je jedino to težko, jer si ih moraju mnogi profesori tražiti u gornjem ili donjem varošu, pa onda trebaju ¼ sata daleko u grad, gdje si lahko mnogi u zimi i kiši zdravlje pokvari. U tom bio bi za izpravak gosp. dr. Gjurgjevića razlog; ali mora se uzeti u obzir to, da u Osieku u obće stanovi nisu tako skupi.

Što je g. dr. Gjurgjević kazao, da imadu profesori na osiečkoj gimnaziji mnogo više posla s djecom, koja neznadu našega jezika, nego što ga imadu profesori drugdje, gdje su samo hrvatska djeca. Ja doduše poznajem Osiek, ali onih mnogih narodnostih slučajno nepoznam. Ja znam, da imade tamo našega naroda najviše, a da imade i Niemaca; možebiti je i koji Magjar. Ali ja mislim, da zato pučke škole pripravljaju mladež za gimnaziju, da može u gimnaziji napredovati. U svih razredih pučkih učionah mora se jezik hrvatski kao predmet učiti, tako da svako diete, koje 4 godine školu polazi, toliko hrv. jezika nauči, da može napredovati u gimnaziji. Osim toga opazio sam, da Niemci u dolnjoj gimnaziji jako liepo napreduju, premda kod kuće njemački govore; a ako ne, mi nismo krivi, što kod osiečkih Niemacah neima toliko obzira, da bi kod kuće liepo sa svojom dječicom hrvatski govorili.

*

Digitized by Google

To je napose rečeno glede učiteljah osiečke i riečke gimnazije.

A ovdje nije moguće drugo učiniti, nego pozvati se na patriotizam dotičnih učiteljah. Odbor mora priznati, da je zemlja u novije doba za školstvo mnogo učinila, te da se je u kratko doba znatno povisio i sistem plaćah učiteljskih. Tu imade prije svega kvinkvenalijah, koje se računaju u mirovine. I ja mislim, da je u nas više za učitelje učinjeno, nego možebiti kod mnogih drugih narodah. A učinio je to narod više iz patriotizma, nego iz obzira na svoja slaba sredstva, na koje bi se u prvom redu trebalo obazirati Narod naš je dosta oskudan; nemojmo naprćivati narodu opet većih teretah. Dosta su obterećene i naše obćine novim ustrojenjem plaćah pučkih učiteljah. Nekoje obćine, želeći stvari pripomoći, dotiraju dapače svoje učitelje i preko silah svojih, tako da će morati prije ili poslje uvidjeti, da tu dotaciju neće više dugo podnositi moći. Dakle ako je bilo za pučke učitelje toliko učinjeno, neka se nezahtieva, da se sada još jedne ili druge gimnazije profesorom, kad neimamo ni za najnuždnije potreboće pokrića, plaća povisuje. Ja bi dotičnu gospodu, koja su se zauzela za te profesore, opomenuo na jedan kulturni razred našega naroda, koji zaista, kad promotri, kako su plaćeni profesori gimnazijalni, osjeća u svojem srcu težko i žalostno. Gospodo! Ozrimo se naime na svećenstvo biskupije senjske! Ja sam jednom prigodom saznao, da imade tamo svećenikah, koji imadu na godinu jedva 200 for. ukupnoga dohodka, prem da je ondje življenje poradi težkih komunikacijah jako skupo. Posliedica tomu je, da ovaj kulturni razred, kojega i u svojem interesu država treba, pada. Dotični svećenik svršio je 8 latinskih školah, službovao je kao kapelan kroz više godinah, a onda dodje na župu, gdje imade 2—300 for. plaće. On se mora zadužiti, mora oskudjevati na knjigah i časopisih, jer si ih nije u stanju nabaviti. Druga posliedica je ta, da mnogi bježi iz biskupije, ako može. Treća posliedica je ta, da mnogi roditelji, videći kakovo je stanje svećenika, svoje sinove tomu stališu nedadu. A posliedica svega toga je svakako ta, da narod ondješnji ostaje bez svećenika.

Gospodo! Ako sravnimo stanje učiteljah i riečke i osiečke gimnazije sa stanjem svećenstva senjske biskupije, to moramo sa patriotičkom iskrenošću zaista kazati, da je stanje tih učiteljah za mnogo bolje, nego je stanje onoga svećenstvah.

Zato mislim, da možemo mirnim srcem ovaj predlog odbora i izpravak g. dr. Gjurgjevića zabaciti, jer se nadamo od patriotizma gimnazijskih profesorah i riečkih i osiečkih, da će se, imajuć pred očima kukavno stanje zemlje i oskudicu dotičnoga svećenstva, a uvažujuć i tu okolnost, da je narod sve učinio za škole, štogod je mogao, zadovoljiti sa sadanjom plaćom, dok dodjemo u bolje okolnosti. A kad naša zemlja dodje u bolje materijalno stanje, onda neka budu uvjereni, da nećemo na nje zaboraviti.

S toga predlažem, da se predlog odbora ujedno sa dotičnim izpravkom zabaci.

Predsjednik: Rieč ima g. zast. Mesić.

Mato Mesić: Vis. sabore! Neka mi bude dopušteno, u malo riečih kazati mnienje, koje ja u tom pogledu gojim. Ona ustanova, uredjujuća plaće učiteljah, kojom se prednost daje zagrebačkoj gimnaziji, po mom sudu posve je osnovana. Ako se pitam, koji su se momenti naveli od strane gosp. predlagatelja za njegov izpravak, to ih moram takodjer ja sa svoje strane posve odobriti. Osnova je i ustanova, koja nam se predlaže po odboru, da najme profesori na riečkoj gimnaziji isto tako mjestni doplatak uživaju, kao što oni na zagrebačkoj. O tom predlogu odbora govorio je i zadnji gosp. predgovornik, pa je on predbacivao tomu predlogu, da je to naprosto predlog, a nisu ujedno i razlozi navedeni. Istina razloga neima posebnoga, ali scienim, da nam, koji poznajemo historiju života narodnoga, biti će poznato to, da riečka gimnazija zaslužuje s obzirom na njezin položaj i njezino djelovanje za naš narod, da osobitim načinom od nas bude gojena.

Kao što dakle s jedne strane razumijem temeljitost predloga odborova, te ću za njega i glasovati, tako se ja s druge strane nebi mogao uputiti, kako da nečinim to isto glede predloga gosp. dr. Gjurgjevića. Ja bi dosadjivao, da onim redom, kao što je on stanje stvari osvietlio, poudaram i ja korist osiečke gimnazije u svrhu podupiranja dotičnoga izpravka.

Ja sam podpuno uvjeren, da mnogo do toga stoji, što je gosp. predlagatelj na korist svojega izpravka naveo. Pa ovako zaključujuć kažem: ima li se riečkoj gimnaziji dati mjestni doplatak, to nebi bilo opravdano, ako se nebi bilo to isto učinilo i glede gimnazije osječke.

Predsjednik: Rieč ima gosp. zastupnik Ogjić.

Živko Ogjić: Vis. sabore! Ja sam proti predlogu odbora i proti izpravku gosp. dr. Gjurgjevića. Ja znam, da je ovaj predlog potaknut od žiteljah riečkih, pa naravno, kad bi ovakove promjene školskoga našega zakona jednom u principu dopustili, to bi prije ili poslje za svako mjesto, gdjegod se kakva gimnazija nalazi, bio podnešen takav izpravak, a tomu mi nebismo mogli zadovoljiti, pa zato sam proti ovomu predlogu i proti izpravku.

Predsjednik: Pošto se nitko nije za rieč javio, ima rieč gosp. izvjestitelj.

Izvj. dr. **Blaž Lorković:** Vis. sabore! Imade stanovitih predmetah, o kojih je suvišno govoriti i bilo bi najbolje, da se jednostavno prihvate. Medju ovakove predmete, o kojih sam sigurno očekivao, da neće sabor prigovarati, spada i ovaj, proti kojem su se podigli nekoji govornici, a i sama zem. vlada. Ja sam očekivao, da se neće prigovor podići, tim više, jerbo sam mislo, da je svim dobro poznat sadržaj i smjer predloga. Pošto tomu nije tako, ja po svojoj dužnosti moram da zago-

Digitized by Google

varam ovaj predlog proti napomenutim prigovorom. Najprije moram se obazrieti na onu primjetbu jednoga g. predgovornika, da predlog ovaj, koj se nalazi u odborovu izvješću, nije potekao od financijalnoga odbora samoga, nego može biti od dotičnih gimnazijalnih profesorah. Gospodo, tomu nije tako, nego kad je odbor ovaj predlog stavio, imao je pred očima prije svega to, da po mogućnosti obezbiedi i popravi ekonomičko stanje profesorah na Rieci. Odboru je poznato, kako je velika skupoća na Rieci, kako se i tamo stiče velike trgovina, veća nego u Osieku. I svaki, koj poznaje Rieku, može potvrditi, da je zaista profesoru na gimnaziji riečkoj sa onom plaćom, koja mu po zakonu pripada, težko živjeti. Odatle i dolazi, zašto tako rado mole za transferiranje na druge gimnazije. Skupoća i težak život je tomu razlog. A ima i drugih razlogah. Poznato je, da broj mladeži i na gimnaziji riečkoj raste i da će u buduće još više rasti. Pa da se s te strane omogući, da bude na riečkoj gimnaziji što boljih silah učiteljskih, vidio se je odbor ponukanim, da ovaj mjestni doplatak za profesore riečke gimnazije predloži, jer odbor je mislio, da će to biti povodom, da se što bolje sile za namještenje na toj gimnaziji javljale budu.

Ja sam kazao, da se broj mladeži na gimnaziji riečkoj množi. Ta mladež dolazi ne samo iz Primorja, nego i iz drugih predjelah; pa s toga ima ta gimnazija osobitu važnost.

Osim toga ima još jedan treći momenat, koj je znamenit i koj je dao povoda ovomu predlogu, nu o kojem neću govoriti, nego samo najtoplije preporučam vis. saboru, da ovaj predlog primiti izvoli.

Predsjednik: Vis. sabore! Prije svega glasovati će se o predlogu odbora proračunskoga bez izpravka gosp. dr. Gjurgjevića, tako da, ako bi većina bila za taj predlog, neće se poslje obzir uzeti na izpravak gosp. dr. Gjurgjevića. Ako nebi većina bila za predlog odbora, to će se glasovati za isti predlog, spojen sa izpravkom gosp. dr. Gjurgjevića. Ona gospoda, koja su za predlog vlade, neka proti jednomu i drugomu ovih predlogah glasuju. Ona gospoda, koja su za predlog odbora bez izpravka gosp. dr. Gjurgjevića, tako, da ako bude većina, to će se ovaj doplatak moći protezati samo na učitelje gimnazije riečke, neka izvole usti.

(Manjina.)

Ona gospoda, koja su za predlog odbora proračunskoga s amendementom gosp. dr. Gjurgjevića, neka izvole ustati.

(Manjina.)

Pala su dakle obadva predloga. (Nemir. — Predsjednik zvoni.)

Bilj, dr. **Sjepan Spevec**: (Čita predlog II. — Vidi gore.)

(Prima se.)

(Čita predlog III.)

(Prima se.)

Izvj. dr. **Blaž Lorković**: (Čita.)

„Naslov 5. Pučke škole.

Predlaže se vis. saboru, da izvoli usvojiti stavke 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7 i 8 redovite potrebe ovoga naslova sa 33.534 for. kao što je vlada predložila.“ (Prima se.)

Izvj. dr. **Blaž Lorković**: (Čita.)

„Naslov 6. Štipendiji i obće obrazovne svrhe.

Predlaže se vis. saboru, da izvoli primiti

a) stavke 1, 2 i 3 redovite potrebe sa 35.873 for.

b) stavke 4 i 5 izvanredne potrebe sa 3.000 for.

c) i po tom ukupno svotu redovite i izvanredne potrebe sa 38.873 for.

kao što je i vlada predložila.“

Predsjednik: Na stavku 1. neima izpravka. Prima li se ova stavka? (Prima se.)

Na stavku 2. br. 1 pódnio je izpravak g. Kamenar, da se doda jošte 13.000 for., tako da će ciela svota iznositi 25.000 for.

Juraj Kamenar: Vis. sabore! Ja sam prošle godine, kad sam u istoj stvari predlog stavio, na dugo i široko razlagao potrebu ovako povećane svote. I kad sam bio to učinio, sam g. svietli ban je došao k meni, te mi čestitao, veleć, da će se vlada na to obazrieti i u proračun uvrstiti toliku svotu, kaošto je potrebito u tu svrhu. Vis. sabor neka bude uvjeren, da mi je bilo ove godine prvo, baciti oči na ono mjesto, gdje bi imalo stajati ono, što je bilo obećano, da vidimo, je li zbilja u toj stavci predloženo 25.000 for. za naobrazbu puka i podizanje narodnih školah. Nu kad sam opazio da to nije, — ledeno mi je srce postalo.

Gospodo! Ja bi morao bar dva sata govoriti, da vam sve ono nabrojim, što bi moglo služiti za dokaz, da su sve naše institucije i sve radnje uzalud, ako pučkih školah neimamo. Ako nam je puk neuk, to neimamo ni valjanih težakah. I ja sam pr. god. kazao, da kod nas nemože nijedna tvornica obstojati zato, jer neima sposobnih radnikah; i ako bi koji htio štogod u tom pravcu poduzeti, mora naseliti ljude iz drugih pokrajinah, da može radnike u tvornici imati. Ako je puk neuk, to neimate ni obrta. Koliko ima starih obrtnikah, to su bjegunci, koji su prije radili kod vlastelah, ili dosluženi vojnici. Samo ako koji stranac dodje u našu zemlju, taj postane veliki obrtnik. Isto tako je i s trgovinom. I u trgovini nemožemo napred, jer nam nije puk naobražen; i tako nam i tu granu drugi otimlje.

Gospodo! Županija zagrebačka, kad je poziv dobila od vis zem. vlade, da svoju zakladu njoj preda, opredielila je, što se ima s njezinim imetkom učiniti. Ona je zaključila, da se imaju najprije kamati od 275.000 for. glavnice na podizanje školah i za zakladu hipotekarne banke upotriebiti.

U ovoj vis. kući bila je već stavljena interpelacija glede toga, kako se s onimi zakladami postupa. I odgo-

Digitized by Google

vorilo se je, da se glede tih zakladah još nezna, kako stoje. Ja samo toliko znam, da iz te zaklade još nije ni jedna škola podignuta. A u županiji zagrebačkoj ima još sve premalo školah; n. pr. u obćini ozaljskoj, koja broji 12.000 dušah, neima još ni jedne stalne škole, jer one dvie, koje sada postoje (jedna u Sveticah, druga u Crkvenici) jesu provizorne — jedna njih zavisi jedino od milosti kneginje Thurn-Taxis.

Mi znamo, da imamo pučanstvo u tako slabom materijalnom stanju, da neće nikada moći zadovoljiti ustanovam zakona, koji nalaže, da si samo podiže škole. I mi nećemo nikada, ako budemo ovim redom gospodarili, kao što smo dosada, doći do pučke prosvjete.

Ja sam pr. godine više toga naveo; a sada neću duljiti, nego kažem, da se moramo više obazrieti na pučku prosvjetu, te nemojmo zanemariti taj najvažniji faktor u životu našega naroda.

Ja dakle preporučam ovaj izpravak, premda bi mi se opet moglo kazati, da za izvore neznam, od kuda će se ta svota namaknuti. A vlada bi morala za nje znati. G. dr. Lorković dobro je kazao u generalnoj debati, da se mi Hrvati nemožemo zidom ograditi u gospodarskom niti u prosvjetnom smislu. Pa baš zato trebamo da bude prosvietljen puk. G. Miškatović rekao je istom prigodom, da neka naši ljudi zadruge u koristne i blage svrhe medju sobom sačinjavaju. A ja, gospodo, mislim, da je ciela naša domovina jedna zadruga. U tu zadrugu moramo svi doprinašati po svojih silah; a onda možemo i zahtievati, da se iz zadružnih novacah narodu pomože ondje, gdje neima sam sredstva.

Ja, vis. sabore, neću duljiti, jer stvari ove su svim poznate, i mislim, da neima nijednoga, koji nebi tu potrebu uvidjao. Al nemojte se plašiti taj izpravak prihvatiti radi toga, što tobože neima novacah za to. Vlada se neka pobrine za to. I ako biste bili prošle godine prihvatili moj predlog, bila bi već ove godine u proračunu takova svota; a ako ga još ove godine neprihvatite, to neće ni buduće godine biti. Ovdje je u ostalom odmah moguće prištediti nekoliko hiljadah forinti, jer je predložena plaća za 84 gimn. profesora, al u istinu niti 35 pravih profesorah neima.

Zastupstvo naroda neka dakle samo kaže: mi trebamo i hoćemo dotičnu svotu, a stvar vlade ima biti, da se za nju pobrine. (Živio!)

Predsjednik: Rieč ima g. predstojnik odjela za bogoštovje i nastavu.

Dr. **Pavao Muhić:** Vis. sabore! Neka mi bude dozvoljeno sa malo riečih odgovoriti g. predgovorniku. Iz mojega razlaganja u odboru financijalnom mogao je razumjeti gosp. zast. kotara jastrebarskoga, koliko uvažuje zem. vlada narodnu prosvjetu, a imenito pučke škole, jer ih ona drži za temelj svega nar. napredka, budi duševnoga, budi materijalnoga; pa se s toga i brine — koliko joj njezina slaba sredstva dopuštaju — za napredak školah. Ovdje je uvrstila vlada 12.000 for. za podporu narodnih školah. Ova svota ide iz budgeta, a ostalo što se daje narodnim učionam, to se daje iz zakladah nar. učionah, i iz onih zakladah, koje su županije posvetile prosvjetnim zavodom. Onih 12.000 fr. daje se samo siromašnim obćinam u pripomoć, da mogu svoje škole podizati. U ostalom vlada bi prihvatila ovu ponudbu g. Kamenara, da je on izvolio naznačiti vriela, od kuda bi ona tih 13.000 for. uzela. A što on kaže, da se iz prištedjenih gimn. profesorah može namaknuti ta svota, to nestoji; jerbo prvo nestoji ono, da je tako malo pravih gimn. profesorah, a drugo zna i g. Kamenar, da prenosa iz jednoga naslova na drugi neimade.

Ja bi bio sretan, da bi mogao preporučiti kod sastavljanja budućeg budgeta, da se u tu svrhu uvrsti možda 50.000 for. A za sada nemogu na ino, nego preporučiti vis. saboru predlog vlade.

Predsjednik: Pošto se nitko drugi nije za rieč prijavio, ima rieč g. izvjestitelj.

Izvj. dr. **Blaž Lorković:** Vis. sabore! Ja imam osobiti malheur, da kad god ustanem da govorim o izpravcih g. Kamenara, svaki put ih moram pobijati; i to takodjer u takovih stvarih, gdje bi inače jako rado izpravak prihvatiti. Kaošto je nekada sigurno i g. Kamenaru poznati Rimljanin Cato uvjek običavao kazivati: „ceterum censeo itd.“, tako i ja opet kažem: drage volje pristajem uz izpravak, samo dajte na razpolaganje potrebitih sredstvah. I jer neznam, kako bi ovih 13.000 for. namaknuli, — premda je svrha sama jako plemenita, — s toga molim, da vis. sabor primi predlog odbora.

Predsjednik: Prima li vis. sabor stavku 2. tek. br. 1. sa 12.000 for.? Ona gospoda, koja su za to, neka izvole ustati. (Većina.)

Tim odpada nužda glasovati o izpravku. Primaju li se ostale stavke, 2, 3, 4 i 5. na koje neima nikakova izpravka? (Primaju se.)

(Kamenar nešto prigovara.)

Predsjednik: (Odvrati mu.) Molim, ja ovo znam; naslov još nije svršen.

Sada se prelazi na pretresivanje o prešnosti predloga g. zast. Folnegovića.

Franjo Folnegović: Visoki sabore! Ja sam prešnost samo za to zahtievao, jerbo se za 2—3 dana razilazimo. A da se ta stvar brzo rieši, mislim, da neće visoka kuća ništa proti tomu imati, jer i vis. vlada izjavljuje, kao da se kod nje ozbiljno misli o uredjenju toga instituta.

S toga mislim, da se nitko u ovoj vis. kući neće protiviti prešnosti ovoga predloga.

Predsjednik: Prima li se zamoljena prešnost toga predloga? Ona gospoda, koja su zato, neka izvole ustati. (Većina.)

Ja, vis. sabore, zaključujem sjednicu, a drugu uričem za sutra u 10 satih. Dnevni red je isti, samo će se nastaviti.

(7 satih 5 minutah u večer.)

Digitized by Google

Stota saborska sjednica,

držana dne 19. siečnja 1878. u 10 sati prije podne pod predsjedničtvom saborskoga predsjednika g. Nikole Krestića.

Pregled: Zapisnik prošle sjednice. — Podnesci. — Interpelacija zast. Petra Zabrdca glede vlastelinske malte u Virovitici. — **Dnevni red**: Nastavak i svršetak spec. debate o proračunu za g. 1878. — Izvješće odbora za pravosudje o osnovi zakona o pokriću gradjevnih i nabavnih troškovah potrebitih za sgrade služeće pravos upravi. — Izvješće odbora za pregledanje zem. računah o saborskih troškovih. — Predlog biskupa dr. J. Posilovića glede izboljšanja dotacije svećenstva biskupije senjske. — Predlog Svetozara Kuševića glede promjene onih ustanovah poslovnika, koje se tiču peticionalnoga odbora. — Dnevni red buduće sjednice.

(10 satih 20 minutah.)

Predsjednik: (Zvoni.) Sjednica počimlje. Molim g. bilježnika, da izvoli zapisnik pročitati.

Bilj. dr. **Marko Lončarić**: (Čita.)

Zapisnik

XCIX. sjednice sabora kraljevinah Dalmacije, Hrvatske i Slavonije, držane u glavnom i zemaljskom gradu Zagrebu dne 18. siečnja 1878. g. pod predsjedanjem saborskoga podpredsjednika gospodina Mirka Hrvata u prisutnosti 53 saborska člana.

Od strane vlade: odjelni predstojnici Jovan Živković, dr. Pavao Muhić i dr. Marijan Derenčin.

Čitan bje zapisnik posljednje saborske sjednice, koji se bez primjetbe ovjerovljuje.

Predsjednik javlja, da je narodni zastupnik Fran Folnegović podnio sliedeći predlog s molbom, da se prešnim proglasi:

Pozivlje se kr. zem. vlada, da uslied promienjenih odnošajah u upravi pastuharstva tečajem iduće godine nastoji prema znanosti, izkustvu i potrebam istu tako preurediti, da se uzmognu polučiti bolji rezultati kod oplemenjenja konjah, nego li su uz sadanji način uprave polučeni.

Razprava prešnosti ovoga predloga staviti će se pod konac današnje sjednice.

Predsjednik podieljuje rieč narodnomu zastupniku Svetozaru Kuševiću, da stavi sliedeću interpelaciju na vis. kr. zem. vladu:

1. U kom stadiumu nalazi se od mnogo godinah već zapodienuta, nebrojeno putah već urgirana razprava ob odkupu vlastelinske u Vukovaru još uviek postojeće malte?

2. Kada će ta razprava dovršena, a predmet taj konačno u interesu i na korist mjesta Vukovara riešen biti?

3. Da li je izgled, da će današnjoj i silnoj želji i molbi vukovarskih stanovnikah skorim zadovoljeno biti?

Ova će se interpelacija dostavit visokoj kr. zemaljskoj vladi.

Prelazi se na dnevni red.

Na dnevnom redu je treće čitanje zakona o privremenom produljenju roka i valjanosti postotka glede pokrića potrebštinah nutarnje samouprave kraljevinah Hrvatske i Slavonije, §om 3ćim zakonskoga članka od 30. studenoga 1873. ustanovljena, koji glasi:

ZAKON

od . . . o privremenom produljenju roka i valjanosti postotka glede pokrića potrebštinah nutarnje samouprave kraljevinah Hrvatske i Slavonije, §fom trećim zakonskoga članka od 30. studenoga 1873. ustanovljena.

§. 1. Rok i valjanost postotka glede pokrića potrebštinah nutarnje samouprave kraljevinah Hrvatske i Slavonije, ustanovljena §om trećim zakonskoga članka od 30. studenoga 1873., produljuje se na jednu godinu danah od 1. siečnja 1878. do konca prosinca iste godine.

Sve ostale ustanove pomenutoga paragrafa ostaju ovim zakonom netaknute.

§. 2. Zakon ovaj stupa u kriepost odmah po proglašenju u sborniku zakonah.

Iza pročitanja stavi predsjednik pitanje:

Prima li vis. sabor ovaj sada treći put pročitani zakon?

Sabor primi ovaj zakon o privremenom produljenju roka i valjanosti postotka glede pokrića potrebštinah nu-

Digitized by Google

tarnje samouprave kraljevinah Hrvatske i Slavonije, §om trećim zakonskoga članka od 30. studenoga 1873. ustanovljena, te će se u svrhu sankcije na previšnjem mjestu podnieti.

Nadalje je na dnevnom redu nastavak specijalne debate o proračunu za g. 1878. i to:

Poglavje III. Naslov 12. Stavka 8.

Na stavku 8. podnaša nar. zastupnik Fran Folnegović sliedeći izpravak:

„Trošak za pastuhe da se umanji na 40.000 fr."

Kod glasovanja prihvaćena je stavka 8. po predlogu odbora sa svotom od 50.900 for., te time pade izpravak Folnegovićev.

Stavka 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15 i 16 primljena po predlogu odbora, te tim svih 16 stavakah ovoga naslova primljeno po predlogu odbora sa svotom 156.560 fr.

Iza stavke 16. predlaže nar. zastupnik Gjuro Kamenar sliedeću novu stavku 17.: „Za putujućega učitelja, koji će po domovini narod u vinogradarstvu i drugih granah domaćega gospodarstva podučavati, godišnja svota od 2000 for. imade se unieti".

Kod glasovanja pade izpravak Kamenarov.

Naslov 13. primljen je po predlogu odbora sa svotom od 9150 for.

Naslov 14. primljen je po predlogu odbora sa svotom od 176.105 fr.

Poglavje IV. Odjel za bogoštovje i nastavu.

Naslov 1. Središnja uprava. Primljem po predlogu odbora sa svotom od 34.819 for.

Naslov 2. primljen po predlogu odbora sa svotom od 101.713 for. sa sliedećim predlogom:

„Preporuča se kr. zemalj. vladi, odjelu za bogoštovje i nastavu, da nastoji o tom, da se katolička sjeminišta u Djakovu i Senju spoje sa sjemeništem zagrebačkim".

Naslov 3. primljen po predlogu odbora sa svotom od 88.728 for. sa sliedećimi zaključci:

1. Pozivlje se kr. zemaljska vlada, odjel za bogoštovje i nastavu, da još ove periode saborske predloži osnovu zakona o pomnožanju osoblja u kr. sveučilištnoj knjižnici i ob uredjenju berivah njegovih; a do toga da se prema nastaloj potrebi dadne sveučilištnomu knjižničaru u pomoć vješta i pouzdana osoba.

2. Ovlašćuje se kr. zemaljska vlada, odjel za bogoštovje i nastavu, da za nabavu potrebnih djelah u sveučilištnoj knjižnici izda do 5000 for. iz prištednjah kod ovoga naslova.

Naslov 4. primljen je po predlogu odbora sa svotom od 159.040 for.

Na I. predlog proračunskoga odbora, koji glasi:

Pozivlje se kr. zemalj. vlada, odjel za bogoštovje i nastavu, da predloži saboru osnovu zakona, kojim se podieljuje profesorom na kr. gimnaziji riečkoj mjestni doplatak, kakov uživaju profesori na kr. gimnaziji u Zagrebu, podnaša nar. zastupnik Vaso Gjurgjević sliedeći izpravak, da se iza riečih gimnaziji riečkoj dodade „i osiečkoj". Kod glasovanja pade I. predlog odborov i izpravak Gjurgjevićev.

Predlog II. odbora, koji glasi:

Pozivlje se kr. zemalj. vlada, odjel za bogoštovje i nastavu, ako poglavarstvo sl. i kr. grada Osieka još tečajem god. 1878. nepočme graditi sgrade gimnazijalne u Osieku, da sadanju sgradu zatvori, na trošak gradske obćine najmi shodne prostorije za smještenje gimnazijah te poglavarstvo grada Osieka primjerenimi sredstvi prisili na izpunjenje dužnosti, zakonom mu naložene.

I predlog III. Pozivlje se kr. zemaljska vlada, odjel za bogoštovje i nastavu, da još g. 1878. počme graditi gimnazijalnu sgradu u Zagrebu, i to iz poreznih zaostatakah kraljevinah Hrvatske i Slavonije, koji su do konca g. 1876. uključivo nastali, prihvaćeni su po saboru.

Naslov 5. Pučke učione. Prihvaćen je po predlogu odbora sa svotom od 33.534 for.

Naslov 6. Stipendiji i obće obrazovne svrhe.

Stavka 1. prihvaćena je po predlogu odbora sa svotom od 14.253 fr.

Na stavku 2. br. 1. podnaša narodni zastupnik Juraj Kamenar sliedeći izpravak:

„Prinos zakladi narodnih učionah za pučke škole, da se jošte 13.000 for. dodade, tako da bude ukupno 25.000 for. na ovu stavku uvršteno."

Kod glasovanja bude prihvaćen tek. br. 1. stavke 2. prinos zakladi narodnih učionah za pučke škole po predlogu odbora sa svotom od 12.000 fr., te time izpravak Kamenarov pade.

Točka 2. stavke 2. sa svotom od 420 fr. primljena je po predlogu odbora.

Točka 3. stavke 2. odpada.

Točka 4. stavke 2. sa svotom od 200 fr. primljena po predlogu odbora.

Stavka 3. prihvaćena po predlogu odbora sa svotom od 9000 for

Stavka 4. sa 2000 for. i 5. sa 1000 for. primljene su po predlogu odbora.

Specijalna debata prekinuta i na dnevni red stavljena prešnost predloga Folnegovićeva.

Prešnost bude po saboru prihvaćena. Stavit će se na dnevni red i tim je današnja sjednica u 7¼ satih u večer zaključena, a sliedeća urečena za sutra t. j. 19. siečnja 1878. u 10 satih prije podne sa dnevnim redom: Nastavak specijalne debate o proračunu za g. 1878.

Krestić v. r.
predsjednik.

Dr. **Marko Lončarić** v. r.
sab. bilježnik.

Predsjednik: Ima li kakova prigovora proti ovomu ovako sastavljenomu zapisniku?

(Neima.)

Prigovora neima, zapisnik se verificira

Na ovaj vis. sabor stigli su sliedeći podnesci:

Digitized by Google

Svietli ban priobćuje, da je Nj. Veličanstvo blagoizvolilo previšnjim riešenjem dne 9. siečnja t. g. premilostivo uzeti na previšnje znanje čestitku podastrtu povodom nove godine, te je naložilo, da se rečenomu tielu izrazi previšnja zahvala. (Živio!) Uzima se s poklonstvom na znanje.

Predsjedničtvo sabora podnaša račun sab. troškovah za vrieme od 31. siečnja do 31. prosinca g. 1877.

Ide odboru za razsudbu zemaljskih računah.

Rieč ima g. zast. Zabrdac, da stavi interpelaciju.

Petar Zabrdac: Slavni sabore! Ja sam mislio onoga doba, kad su sve daće naroda, koje su se davale vlasteli, te se posebnom odkupninom odkupile, da je prestala i malta isto tako, kako je prestala n. pr. desetina. Nu tomu nije tako, jer nekoje vlastelinske malte još dandanas postoje na veliki teret naroda. Takove su još dvie u virovitičkoj podžupaniji. Ja tomu pravoga razloga neznam. I narod plaća po 14 novč. maltarine, pa ako se isti dan nevraća natrag, mora opet 14 nč. platiti. Ja bi u ostalom mogao tom prilikom i ono zločesto stanje dotične ceste opisati, koje je takovo, da su morali čestoputa za prazna kola još predpregu tražiti; nu ja ću ovo mimoići, samo ću upraviti glede vlastelinske malte u Virovitici na vis. zem. vladu interpelaciju sliedećega sadržaja: (Čita. — Vidi zapisnik.)

Predsjednik: Interpelacija ova uvrstiti će se u zapisnik i predati svietlomu banu.

Prelazi se na dnevni red. Na dnevnom redu je nastavak specijalne debate o zakonu proračunskom.

Vis. sabore! G. zastupnik Kamenar je k naslovu 6. „izvanredne potrebe“ u formi i slici amendementa predložio sliedeće: da se iza stavke 5. nova stavka 6 za pedagogički književni sbor 200 for. kao podpora godišnja uvrsti; nadalje da se iza stavke 6. za sveučilištno družtvo „Hrvatski dom“ kao godišnja podpora 200 fr. uvrsti.

Gospodo! Ovo je sve u formi kakvoga amendementa, a u stvari nije drugo, nego poseban predlog zato, jerbo se kroje nove stavke, tekući brojevi itd. Ja ovo nemogu uzeti kao amendement, pa mislim da će i visoki sabor biti s menom sporazuman.

Juraj Kamenar: Vis. sabore! Pedagogički književni sbor . . .

Predsjednik: (Prekine ga.) Molim liepo, imajte dobrotu ograničit se samo na to, je li je ovo amendement ili nije? Kažite razloge, zašto?

Juraj Kamenar: Ja držim, da je to amendement, jer sam slične amendemente već podnio, a bili su uvjek kao takovi u pretresivanje uzeti. Takav izpravak bio je n. pr. onaj, kojim sam predlagao plaću za putujućeg učitelja, pa ga je vis. sabor kao takova zabilježio i bio u razpravu povukao.

Predsjednik: Ja ga sa ove stolice nemogu smatrati kao amendement, i mislim, da je visoka kuća s menom sporazumna.

Juraj Kamenar: Ja molim, da se glasuje.

Predsjednik: Ona gospoda, koja su za to, da se smatra ovaj predlog kao amendement, neka izvole ustati.

(Manjina.)

Nesmatra se dakle kao amendement; a pošto nije u slici predloga podnešen, neće se ni o njem razpravljati.

Izvj. dr. **Blaž Lorković**: (Čita.)

„Naslov 7. Mirovine.

Predlaže se vis. saboru, da izvoli primiti:

a) stavku 1. redovite potrebe sa 23.476 fr.,

b) stavku 2. izvanredne potrebe 588 fr.

c) i po tom ukupnu svotu redovite i izvanredne potrebe sa 24.064 for., kao što je vlada predložila.“

(Prima se.)

„Poglavje V. Odiel za pravosudje.

Naslov 1. Središnja uprava.

Stavke 1., 2., 3., 4., 5., 6. i 7. redovite potrebe ovoga naslova u ukupnom iznosu od 27.822 fr. predlažu se na prihvat po predlogu vladinom“.

(Prima se.)

„Naslov 2. Kr. stol sedmorice.

Odbor predlaže vis. saboru:

a) da usvoji stavke 1., 2., 3., 4., 5. i 6. redovite potrebe sa 47.087 for.,

b) da primi stavku 7. izvanredne potrebe 4.800 fr.,

c) i po tom ukupnu svotu redovite i izvanredne potrebe sa 51.887 fr., kao što je i vlada predložila.“

(Prima se.)

„Naslov 3. Kr. banski stol.

Proračunski odbor predlaže, da vis. sabor primi:

a) stavke 1., 2., 3., 4., 5., 6., 7., 8. i 9. redovite potrebe ovoga naslova sa 112.838 for.,

b) stavke 10., 11. i 12. izvanredne potrebe sa 350 fr.,

c) po tom i cielu svotu redovite i izvanredne potrebe sa 113 188 for. po predlogu vladinom.“

(Prima se.)

„Naslov 4. Kr. sudbeni stolovi.

Predlaže se vis. saboru, da izvoli primiti:

1. stavku 1., 2., 3. i 4. redovite potrebe po predlogu vladinom;

2. da se pod stavkom 5. „uredski, pisarnički i putni troškovi itd. dolazeća svota od 42.000 for. razdieli — i to po predlogu vladinom — tako, da se u ovu 5. stavku uvrsti 25.000 for., i da ta stavka sada ovako glasi: 5. Naknada za podmirivanje pisarničkih, uredskih i kućnih potrebah i putnih troškovah izvan kaznenoga postupka, 25.500 fr.;

3. da se stavke 6., 7., 8. i 9. primu po predlogu vladinom;

4. da se u stavku 10. uvrsti još 16.500 for. kao drugi dio svote od 42.000 fr. u stavki 5. ovoga naslova u prvobitnom vladinom predlogu predložene i da se naslov ove stavke promieni ovako: Naknada za troškove kaznenoga postupka i za izvršbu kazne slobode 96.500 fr.;

Digitized by Google

5. da se stavke 11. i 12. redovite potrebe i ciela redovita potreba sa 381.972 for. primu;

6. da se stavke 13., 14. i 15. prihvate po predlogu vladinom. Nu da vis. sabor izvoli usvojiti ovaj zaključak:

Preporuča se kralj. vladnim odjelom za nutarnje poslove i pravosudje, da sporazumno ustanove načiu, kako da se prilika izpravka gruntovnice upotriebi, da se pospješi provedba otajnih zadružnih diobah.

7. Napokon predlaže se na prihvat stavka 16.;

8. po tom redovita i izvanredna potreba ovoga naslova sa 402.749 for."

(Prima se.)

„Naslov 5. Kr. kotarski sudovi.

Odbor predlaže, da vis. sabor izvoli primiti:

1. stavke 1., 2., 3. i 4. redovite potrebe po predlogu vladinom;

2. da se po predlogu same vlade u stavku 5. mjesto 30.000 fr. uvrsti 22.000 fr., i da ta stavka ovako glasi: Naknada za podmirenje pisarničkih, uredskih, kućnih potrebah i putnih troškovah izvan kaznenoga postupka 22.000 for.;

3. da se stavke 6. i 7. primu po predlogu vladinom;

4. da se svoti od 16.000 fr. doda još 8000 fr. kao preostatak od 30.000 fr. prvobitno u stavku 5. vladinoga predloga uvrštene, pa bi sada stavka 8. ovako glasila: Naknada za troškove kaznenoga postupka i izvršbu kazne slobode sa 24.000 for.;

5. da se stavka 9. i 10. redovite potrebe primu po predlogu vladinom;

6. da se stavka 11. i 12. izvanredne potrebe primu po predlogu vladinom u ukupnom iznosu od 300 for.;

7. da se prema tomu ciela svota redovite i izvanredne potrebe primi sa 201.211 for."

(Prima se.)

„Naslov 6. Kaznione.

Predlaže odbor vis. saboru, da izvoli prihvatiti:

a) stavke 1., 2., 3., 4., 5., 6., 7., 8., 9. i 10. po predlogu vladinom;

b) da u stavci 11. „liekovi" dozvoli 700 fr. a briše 1600 fr.;

c) da primi ostale stavke 12., 13. i 14. kao i cielu redovitu potrebu ovoga naslova sa 115.333 for.;

d) da prihvati stavku 15. i tek br. 1. stavke 16. izvanredne potrebe po predlogu vladinom, a da se briše tek br. 2. stavke 16.;

e) da se uvrsti nova stavka 17. „za prvo uredjenje ljekarne u Lepoglavi" 800 for.;

f) da prema tomu primi redovitu i izvanrednu potrebu ovoga sa 117.833 for."

(Prima se.)

„Naslov 7. Zemaljske i županijske sgrade (u porabi pravosudne struke).

Predlaže se vis. saboru, da izvoli primiti:

a) stavke 1., 2., 3., 4. i 5. redovite potreba sa 36.640 fr.,

b) stavku 6. i 7. izvanredne potrebe sa 15.000 for.

c) i prema tomu ukupnu svotu redovite i izvanredne potrebe ovoga naslova sa 51.640 for. kao što i vlada predlaže".

(Prima se.)

Naslov 8. Mirovine.

Predlaže se vis. saboru, da prihvati stavku 1. tek. br. 1. do 9. po predlogu vladinom u ukupnom iznosu od 74.309 for.

Čast je odboru proračunskomu predložiti još vis. saboru sliedeće na sva tri vladna odjela odnoseće se predloge. Vis. sabor neka izvoli zaključiti:

I. Pozivlje se kr. zemalj. vlada, da još tečajem zasjedanja ovoga sabora predloži saboru osnovu zakona o mirovinah činovnikah, njihovih udovah itd., a do toga da se podieljivajuć i dozvoljavajuć mirovine drži strogo postojećih propisah.

II. Pozivlje se opetovano kr. zemalj. vlada, da podnese još tečajem zasjedanja ovoga sabora osnovu zakona o naknadjivanju putnih troškovah zemaljskih činovnikah, utemeljenu na načelu štednje tako, da se činovnikom u ime naknade putnih troškovah u obće naknadi samo ono, što su u to ime zaista izdati mogli.

III. Pozivlje se kr. zemalj. vlada, da izdade naredbu na sve oblasti, da načelnici oblasti strogo i pod najvećom odgovornošću paze, da tako oni kao i njim podčinjeni činovnici službena uredovanja izvan svoga sjedišta poduzimlju tako, da se čim više štedi zemaljski erar a i privatne stranke; s toga da s jednim putovanjem spoji čim moguće više uredovanjah, te da im za sva uredovanja, preduzeta jednoga te istoga dana, pripada jedna samo naknada troškovah.

IV. Pozivlje se kr. zemalj. vlada, da podnese saboru inventar svekolike nepokretne imovine zemaljske.

Predsjednik: Najprije će se glasovati glede naslova „mirovine".

Prima li se predlog odbora?

(Prima se.)

Izvj. dr. **Blaž Lorković**: (Čita zaključak I.)

(Prima se.)

Zaključak II.

(Prima se.)

Zaključak III.

(Prima se.)

Zaključak IV.

(Prima se.)

Izvj. dr. **Blaž Lorković**: (Čita.)

B. Pokriće.

Poglavje I. Odjel za poslove nutarnje.

Naslov I. Prihod odjela za nutarnje poslove.

Odbor predlaže vis. saboru, da prihvati stavke 1, 2, 3, 4, 5 i 6 ovoga naslova sa 32.492 for. po predlogu vladinom.

(Prima se.)

Digitized by Google

Poglavje II. Odjel za bogoštovje i nastavu.

Naukovna zaklada.

Stavke 1, 2, 3. 4, 5, 6, 7 i 8 redovitoga pokrića sa 99.043 for. predlažu se na prihvat po predlogu vladinom.

(Prima se.)

Poglavje III. Odjel za pravosudje.

Odbor predlaže, da vis. sabor primi stavke 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7 i 8 ovoga poglavja u iznosu od 13.699 for. po predlogu vladinom.

(Prima se.)

Izvj. dr. **Blaž Lorković**: (Čita.)

Poglavje IV. 45% javnih prihodah.

Odbor predlaže vis. saboru, da primi svotu od 3,167.000 for. u ovoj formi:

Prihodi od izravnih i neizravnih porezah i inih javnih dohodakah kraljevine Hrvatske i Slavonije na obstojećem zakonskom temelju medjutomno sa 45% na 3,167.000 fr. proračunani, priuzdržavši med kraljevinom Ugarskom i kraljevinom Hrvatskom i Slavonijom medjusobni obračun na temelju financijalne nagode tečajem god. 1878. med njimi ugovorit se imajuće.

Predsjednik: Rieč ima svietli ban.

Ban **Ivan Mažuranić**: Štovana kućo! Na ovo pogl. IV., koje govori o prihodih od onih 45%, pripadajućih Hrvatskoj i Slavoniji iz svih javnih izravnih i neizravnih porezah, imam izjaviti štovanoj kući, da sam već u odboru i u ovoj kući u početku pretresivanja proračuna izjavio, da mi je Nj. Veličanstvo preporučilo, da cifra ovoga pokrića, koje iz ovih 45% proizlazi, ostaje „in suspenso“, dok se nebude autentično znalo, koliko će ta cifra iznositi. Ja dakle preporučam vis. kući, da cifru, koja ovdje u pogl. IV. predloga proračunskoga odbora dolazi, izvoli „in suspenso“ ostaviti; jerbo se u istinu do današnjega dana još točno i autentično nezna, kolika će biti ta cifra.

To mi je čast vis. kući prepokorno preporučiti.

Predsjednik: Želi li još tko govoriti?

(Nitko se nejavi.)

Ako nitko neželi govoriti, ima rieč gosp. izvjestitelj.

Izvj. dr. **Blaž Lorković**: Vis. sabore! Ova izjava Nj. preuzvišenosti svietloga bana bila je takodjer učinjena u financialnom odboru; a financialni odbor je kraj svega toga mislio, da mora u budget naš uvrstiti ovu cifru od 3,167.000 for. Ovaj je iznos naime bio priobćen kr. zem. vladi od ugarskog ministra financijah; on je takodjer uvrstio ovu cifru u proračun, štono ga je predložio financ. odboru ugarskom. Ova se cifra ima prema onomu, kao što se je pr. god. postupalo, smatrati kao preliminar dohodakah, koji potiču iz svih izravnih i neizravnih javnih porezah kraljevinah Hrvatske i Slavonije. Odbor je, znajuć s jedne strane, da je ovu cifru vis. vlada dobila od ministra financijah — jer inače nebi ju bila mogla uvrstiti, da ju nije ministar financijah priobćio — a znajuć s druge strane, da se nalazi i u proračunu ugarskom, mislio, da je ovlašten primiti ju; a to tim više, što je odbor smatrao, da ugarski sabor nije vlastan mienjati onu cifru, koja je već jedanput po ministru financijah predložena, jerbo i hrvatski proračun imade netaknut ostati u Pešti, kao što je predložen. Ovo je bio jedan dio razloga.

Drugi razlozi sastoje se u tom, što, ako bi se ova cifra izpustila, onda mi faktično proračuna nemamo; jerbo proračun bez pokrića neda se predstaviti. Već se je u generalnoj debati s ove strane vis. kuće (Pokaže na lievo.) kazalo, da ovo nije proračun, a kad bi se još ova cifra izpustila, to nebi zaista nikakav proračun bio. (Glasovi: „Tako je!“) Jer što bi značilo potreboće razpravljati i uzakoniti, a neznati, s čim ćemo što pokrivati?!

S toga predlažem, da se predlog odbora primi.

Predsjednik: Prima li vis. sabor predlog odbora, kako je pročitan?

Ona gospoda, koja su za to, da se primi, neka izvole ustati.

(Većina.)

Predlog odbora je primljen.

Izvj. dr. **Blaž Lorković**: (Čita.)

Napokon predlaže odbor vis. saboru, da izvoli primiti sliedeći zakon o proračunu za potrebe nutarnje samouprave kraljevinah Hrvatske i Slavonije za god. 1878.

Predsjednik: Prima li se naslov?

(Prima se.)

Izvj. dr. **Blaž Lorković**: (Čita.)

§. 1. Za potrebe nutarnje samouprave kraljevine Hrvatske i Slavonije za godinu 1878. ustanovljuju se troškovi na 3,310.234 for., tri miliuna, tri sto i deset tisućah, dvie sto trideset i četiri forinta austr. vried.

Izvj. dr. **Blaž Lorković**: Moram spomenuti to, da je ova cifra, kako je bila prvobitno predložena po proračunskom odboru, sada za 600 for. manja, pošto se je na predlog same vlade kod naslova 3. i 6. „odjel za nutarnje poslove“ 600 for. izbrisalo.

Predsjednik: Prima li se §. 1.?

(Prima se.)

Izvj. dr. **Blaž Lorković**: (Čita.)

§. 2. Svota ova razdieljuje se na sliedeća poglavja i sliedeće naslove:

Poglavje I. Sabor 50.000 for.

Poglavje II. Ban i njegov bureau 38.172 for.

Poglavje III. Odjel za nutarnje poslove:

Naslov 1. Središnja uprava 84.797 for.

Naslov 2. Gradjevni odsjek 20.710 for.

Naslov 3. Računarski ured 41.181 for.

Naslov 4. Statistički ured 5.000 for.

Naslov 5. Zemaljski arkiv 3.384 for.

Naslov 6. Zemaljka blagajna 12.557 for.

Naslov 7. Političke oblasti I. molbe 367.945 for.

Naslov 8. Zdravstvo 100.560 for.

Naslov 9. Zemaljsko oružničtvo 246.171 for.

Naslov 10. Zemaljske i županijske sgrade 15.800 for.

*

Digitized by Google

Naslov 11. Zemalj. cesto- i vodogradjevine 370.732 fr.

Naslov 12. Prinosi narodnim zavodom i narodnogospodarskim svrham, zatim zemaljski štipendiji 156.560 fr.

Naslov 13. Razne potrebe i nepredvidljivi troškovi 9.150 for.

Naslov 14. Mirovine 176.105 for.

Poglavje IV. Odjel za bogoštovje i nastavu:

Naslov 1. Središnja uprava 34.819 for.

Naslov 2. Zemaljski prinos za vjerozakonske zavode i svrhe bogoštovne 101.713 for.

Naslov 3. Kralj. sveučilište Franje Josipa I. 88.728 fr.

Naslov 4. Srednje učione 159.040 for.

Naslov 5. Pučke učione 33.534 for.

Naslov 6. Štipendija i obća obrazovališta 38.873 for.

Naslov 7. Mirovine 24.064 for.

Poglavje V. Odjel za pravosudje:

Naslov 1. središnja uprava 27.822 for.

Naslov 2. Kr. stol sedmorice 51.887 for.

Naslov 3. Kr. banski stol 113.188 for.

Naslov 4. Kr. sudbeni stolovi 402.749 for.

Naslov 5. Kr. kotarski sudovi 291.211 for.

Naslov 6. Kaznione 117.833 for.

Naslov 7. Zemaljske i županijske sgrade 51.640 for.

Naslov 8. Mirovine 74.309 for.

(Prima se.)

§. 3. Troškovi prediducim paragrafom odobreni imadu se pokriti:

1. Vlastitimi dohodci, i to:

a) odjela za nutarnje poslove sa 32.492 for.

b) odjela za bogoštovje i nastavu 99.043 for.

c) odjela za pravosudje sa 13.699 for.

2. Prihodom od izravnih i neizravnih porezah i inih javnih dohodakah kraljevinah Hrvatske i Slavonije na obstojećem zakonskom temelju medjusobno sa 45% na 3,167.000 for. proračunanimi, priuzdržavši med kraljevinom Ugarskom i kraljevinami Hrvatskom i Slavonijom medjusobni obračun na temelju financijalne nagode tečajem g. 1878. med njimi ugovorit se imajuće.

(Prima se.)

§. 4. Prenašanju neima mjesta niti medju poglavji niti medju naslovi ovih troškovah; nu iznimno dozvoljuje se prenašanje medju poglavji II., III., IV. i V. samo glede onih troškovah, koji su u proračunih do uključivo god. 1876. za sva tri odjela kr. hrvatsko-slavonsko-dalmatinske zemaljske vlade zajednički ustanovljeni bili.

(Prima se.)

§. 5. Provedba ovoga zakona povjerava se banu kraljevinah Dalmacije, Hrvatske i Slavonije.

(Prima se.)

Predsjednik: Na dnevnom redu je izvješće sab. odbora za proračun o „osnovi zakona o pokriću gradjevnih i nabavnih troškovah, potrebitih za sgrade služeće pravosudnoj upravi."

Izvj. dr. **Blaž Lorković**: (Čita.)

„Visoki sabore! U 81. sjednici sabora kraljevinah Dalmacije, Hrvatske i Slavonije, držanoj 19. rujna god. 1877., prihvaćena je bila u trećem čitanju „osnova zakona o pokriću gradjevnih i nabavnih troškovah, potrebitih za sgrade služeće pravosudnoj upravi.

Nu budući se je u onu osnovu, kako ju je sabor po predlogu vlade bez ikakove promjene prihvatio bio, podkrala računska pogrieška kod odmjere usmrtbenoga obroka, koji je uz odplatu od 60 polugodišnjih obrokah opredieljen sa 2½ postotka, dočim u istinu iznosi samo 1·41 postotka, to je osnova povraćena vis. saboru, da se ona pogrieška izpravi.

Čast je proračunskomu odboru, kojemu je zaključkom vis. sabora, stvorenim u 88. sjednici saborskoj, predana bila ta osnova na iznovičnu razpravu, s predlogom predložiti vis. saboru:

da se u §. 2. mjesto 2½% uvrsti 1·41 postotka. Po tom glasio bi §. 2. ovako:

Glavnica, upotrebljena na način, spomenut u §. 1., imade se iz dohodakah opredieljenih za pokriće troškovah nutarnje samouprave kraljevine Hrvatske i Slavonije odplatiti u 60 polugodišnjih obrokah, računajuć kod svakoga obroka 1·41 postotka u ime odplate glavnice, a 5% u ime kamatah."

Predsjednik: Pristaje li vis. sabor na to, da se § 2. napomenute zak. osnove izpravi onako, kako odbor predlaže i kako je sada pročitan?

(Prima se.)

Na dnevnom redu je izvješće sab. odbora za pregledanje zem. računah o sab. troškovih.

Molim g. izvjestitelja, da izvoli mjesto zauzeti.

(Neima ga u sabornici.)

Bilj. dr. **Marko Lončarić**: (Čita izvješće. — Vidi zapisnik.)

(Medjutim dodje g. izvjestitelj Jakić, te zauzme svoje mjesto.)

Predsjednik: Ako želi g. izvjestitelj progovoriti, on ima rieč.

Izvj. **Antun Jakić**: Ovdje, visoki sabore, nema puno govoriti; pronadjeni su ovi računi u redu, ja samo preporučam vis. saboru, da primi to do znanja.

Predsjednik: Prima li visoki sabor predlog odbora glede računah saborskih?

(Prima se.)

Predlog se prima i daje se time predsjedničtvu sabora absolutorij.

Na dnevnom redu bio bi nadalje predlog g. zast. Kuševića; nu pošto njega neima ovdje, to će doći u budućoj sjednici na dnevni red.

Nadalje je na dnevnom redu predlog presv. gosp. dr. Jurja Posilovića.

Rieč ima g. predlagatelj, da obrazloži svoj predlog.

Biskup dr. **Juraj Posilović**: Visoki sabore! Predlog, koji sam imao čast staviti u ovoj vis. kući prije nekoliko

Digitized by Google

danah, prešnim je proglašen, i to jednodušno. Vis. je sabor time pokazao, da mu je poznata — bar stranom — nevolja onoga svećenstva, kojega se moj predlog tiče, i da mu je volja onoj biedi učiniti kraj. Sa svim tim držim si za dužnost, da ovaj svoj predlog obrazložim.

Držim, istina, da će mi ova vis. kuća toliko patriotičnosti priznavati, da ja, poznajući potrebe zemlje, i slabost našu, osobito glede pokrića tih velikih potrebah, nisam voljan možda kakve potrebe fingirati, pa ih ovdje vis. kući predlagati. Ali ako imade kakva prava potreba zemlje, ako je ta potreba prešna, ako je takova, da namirenje iste visi sa prvimi uvjeti blagostanja i napredka našega naroda, držim isto tako, da je onda patriotička dužnost moja, takovu potrebu iznieti na vidjelo i zamoliti, da joj se nadje lieka. Takova potreba je: bolja dotacija svećenstva biskupije senjske u nekadanjoj riečkoj županiji.

Potreba bolje dotacije priznata je jošte prije 23 god. A to nije ni čudo, da se je to već odavna uvidilo, jer ja mogu vis. kući kazati, da imade ondje župah, kaošto su Prezid i Turke, gdje neima župnik ni 150 fr. sigurne godišnje dotacije; da imade župah, kaošto su Selce, Brod, Kostrena, gdje neima ni 300 for. na godinu; da niti u župah, kaošto su n. pr. Fužine, Kraljevica, gdje bi čovjek očekivao, da su bolje stojeći župnici, neima sigurnih 400 fr. godišnje dotacije; u obće da imade samo 7 župah, kojim dohodak iznosi nešto preko 600 fr. — Već prije 23 god. — kako rekoh — poznata je bila ova oskudica, pa je u ono vrieme absolutička vlada sa hvalevriednom energijom i izvrstnom točnošću bila strogo izpitala kod svih pojedinih župah, kakve su ondje potrebe i koliko bi trebalo dotičnomu dušobrižniku, da može bar prilično eksistirati. Uzeli su u obzir nesamo sobom malenu dotaciju, koju sam prije u kratko razložio, naime da neima nekoji župnik niti 300 for. na godinu, a nekoji samo nešto više, već su uzeli u obzir i siromaštvo onoga pučanstva. Poznato je, gospodo, da ide to pučanstvo daleko i široko, da si što zasluži; ono je n. pr. i Suezki kanal pomoglo kopati, ide u Transilvaniju sjeći šumu itd. Kod kuće neima saslužbe; trudi se dakle velikom marljivošću i požrtvovanjem, da ju drugdje nadje. Siromaštvo je jur tim konstatirano. Što se tiče zemlje, tako je neplodna, da u obće, osobito u gorskih kotarih, nemožeš na ništa računati, van ako nešta koruna priraste. U primorju nose nešto vinogradi, al žalibože već odavna vlada, te je i g. 1856. vladala ondje nevolja, koja i sada postoji, naime bolest na grożdju, tako, da primorje svoju potrebu na vinu iz Dalmacije ili od drugdje vuče; sama zemlja nedonosi ništa.

Uzeli su nadalje u obzir, kako je u onih krajevih dovoz živeža teretan, kako se iz Kočevja, iz Karlovca i Rieke mora živež pribavljati. I uslied svih ovih momenatah uzeli su u obzir i skupljinu života, koja je naravna posljedica svemu tomu, pa su sudili, da se župe moraju tako dotirati, da bude najmanja dotacija 600 for., i postupno da raste do 1000 for. Ali uvrštene su bile samo jedna ili dvie župe u 600 fr., većinu uvrstili su u 800 fr., 900 fr. i 1000 fr. Ali premda je bilo dokazano, da to nije previše prema faktičnim potrebam, našlo se je ipak, da je pretežko prema javnomu eraru, te se je onda nastojalo, nebi li se to dalo nekako sniziti, da naime na javni erar padne manji teret, a to tako, da se svi mogući dohodci župnički popišu, a zatim da se i skala umanji. Pa tako je bilo i učinjeno pod podžupanom g. Vončinom g. 1865. Učinjen je naime tada nov predlog zem. vladi, gdje se je sbilja smanjila skala na 700, 800, najviše 900 for.; isto tako uvršteni su svakojaki dohodci, koje je prije županija pod absolutističkom vladom bila iz popisa dohodaka izpustila, jer ih je smatrala vrlo neznatnimi. N. pr. prihod od zemaljah, ili prihod od zakladnih misah, ili prihod od školarine. Sve to bila je tadašnja županija izpustila, a sada se je uvrstilo. Sa svim tim prošlo je i opet više nego 10 godinah, da nije učinjeno za ono dušobrižno svećenstvo ništa.

Napokon god. 1876. opet je podžupanija riečka taj posao uzela u ruke, te ga donekle i dovršila. Učinila je ona što je više mogla, ne da morda digne dotaciju, već da ju smanji, te je došlo do toga, da se je uzelo samo 600 fr. kao dotacija župnička. Samo ako ima župnik jednoga kapelana, da dobije 700, 2 kapelana 800 fr., a kapelan da dobije 300 for.

Dosljedno, ako župniku za uzdržavanje kapelan dade polovicu toga, molim vas, da prosudite, kakav je to položaj: niti ima župnik toliko, da može uždržavati kapelana, niti ima kapelan za one prve potrebe, koje kao čovjek i to čovjek naobražen, namiriti treba.

Sa svim tim, premda je tako na malo sve to opredieljeno bilo, nije moglo uspjeti dosada do toga stadija, da bi već u ovom proračunu, koji je upravo malo prije bio primljen, bila uvrštena svota dotacije. Nadalo se je to svećenstvo, da će napokon bar sada poslie toliko vremena biti kraj toj biedi; sveudilj nije. Ja sam zato mislio, ako se već nemože uvrstiti nikako u ovaj budget, da bude osigurana — koliko se dade — od strane ove vis. kuće bar za buduću godinu barem i ova i onako kukavna dotacija, naime 600 for. za župnika, odnosno 700 i 800, ako imade kapelana, a za kapelana 400 fr. Vis. vlada — moram priznati i rado priznajem pred vis. kućom — velikom je prijaznošću susrela u tom pogledu moj predlog, koji sam kao biskup učinio, te se tako nadam, da ako i vis. kuća bude istoga mnienja, i ako ona istu prijaznost pokaže prama mojemu svećenstvu, da će bar koncem ove godine svim tim nevoljam biti kraj.

To nalazim za nuždno tim više, gospodo, što baš ovih zadnjih godinah život postaje sve mučniji. Dok si je narod sam mogao steći laglje zaslužbe, dok se je željeznica gradila od Karlovca na Rieku, dok je bilo još u Slavoniji šumah, koje su se sjekle, — u obće dok je bilo dobre zaslužbe tomu narodu: dotle nije ondje

Digitized by Google

svećenik toliko oskudjevao, jerbo ga je bar po nekoj mogućnosti narod podupirao; bar mu je školarinu plaćao. Ali, gospodo, sada niti toga učiniti nemože; naročito zadnjih godinah je upravo dogorjelo do skrajnosti. Ima župnikah, koji su u dugovih do vrata, — ali hoćete li im zamjeri? Krivi su, što su živi. Jesti mora, župnik raditi mora, al nema sredstva, od kuda bi si za rád pribavio potrebitih silah!

Gospodo! Ja mislim, da je ovim, što sam kazao, oskudno stanje onoga svećenstva dovoljno obrazloženo. Neću da idem tuj prispodabljati ovo, što se sada predlaže, naime ovu malenu dotaciju, sa plaćom činovnika ili drugih javnih službenikah, koji po prilici zauzimlju u zemlji i u družtvu onaj položaj, koje svećenstvo. Neću toga činiti, jer bi možda stvar izašla odiozna; a to mi sigurno nije nakana. No nemogu ipak propustiti, da nešto nekažem. Svećenik po svom zvanju nije zvan, da uživa blago i bogatstvo ovoga svieta; on mora biti pripravan, ako treba, nešto i trpiti, naročito za svoj narod, kod kojega vrši veliku zadaću. Ali i svećenik je čovjek, pa mu se i nehotice namiče više puta misao, jer se na njega nemisli, kad se plaće odmjeruju, da se možda on prezire, da se njegova služba i zadaća možda neuzimlje u obzir, ili ne u onakav obzir, kakav bi zbilja zaslužila. Pa ako i on uzmogne to preboljeti, ali roditelji i djaci možda drugčije misle. Svatko si hoće u ovom svietu nekakav udobniji položaj stvoriti, pa ako vidi u nekom stališu, da će moći doći glede časti na više i glede materijalnosti na udobnije, rado će se onamo požuriti. To vidimo i u našoj zemlji. Ja nedržim, da je to sreća naše zemlje, da naime mladići grnu samo na jedno polje, a zapuštaju druge strane i struke, koje su isto tako — možda gdješto i više — narodu vriedne i potrebne. U svećenstvo dan danas u obće malo mladića ide, poglavito mislim poradi onoga, što sam malo prije rekao.

A što se tiče napose svećenstva biskupije senjske, ja našim mladićem skoro ni zamjeriti nemogu, ako se mnogi za ovaj stališ nejavljaju.

Pogledajmo, kako stvar tu stoji: U klerikat senjski većinom iz drugih krajevah mladići dolaze, budi takovi, koji su na drugih krajevih štogod skrivili, pa se ovamo uteku, ako hoće, da postanu svećenici. Gospodo moja, to nije zdravo stanje, niti će biti od toga sreće i koristi našemu narodu. Ja bih doista rado, da Bog dade, da stanje novčano i gospodarstveno u svem našem narodu na bolje okrene, te se uzmogne svećenstvu dati još mnogo bolja dotacija; ili da u našem čitavom narodu, a osobito u naše mladeži bude u obće veći duh samozataje i požrtvovanja. Naš narod, kako je siromašan, nemože svagdje službe, neznam, koliko nadoknadjivati; no mislim, da muž našega naroda i pravi rodoljub ni neima tražiti, da mu se služba skroz prama vriednosti na dlaku novcem naplati; nego on mora imati i u tom nekakvu nagradu, ako si može kazati: ja sam radio za svoj narod. (Živio!)

Gospodo, dozvolite, da se i na nešto drugo obazrem, premda nisam našao u ovoj visokoj kući razloga na to se obazirati. U najnovije vrieme dolaze u zemlju svakojake ideje i glede države i glede družtva u obće, pa nije čudo, da i glede vjere, te imade mnogo ljudih, koji misle, da je vjera suvišna, da je netreba, da je možda u ono vrieme, kad su još narodi bili barbarski, imala još vriednost; nu kad se je narod izvio iz barbarstva, već da netreba religije i svećenstva, neka se samo škole grade. Ja to nekažem, kao da mislim predbacivati komu ovdje, ja sám držim, da su škole nuždne, nego samo to velim, da jih ima, koje drže, da više svećenstva niti vjere netreba, a i u javnih glasovih nadje se gdješto takova. Ali ja sam opazio u ovoj visokoj kući, da se i sa stolicah narodnih zastupnikah i sa stolicah vladinih apelira na prodikaonice, da se u obće apelira na djelovanje svećenstva glede nekojih prvih uvjetah svakomu napredku i blagostanju. I to mi je najboljim dokazom, da netrebam ići dokazivati potrebu religije i svećenstva njezinoga u ovom narodu. Dopustite ipak, gospodo, da spomenem, kako u tom stojimo u Primorju. U ovoj strani Hrvatske, ako igdje, svećenik i puk jesu zbilja jedno: Svećenik je pravi prijatelj puka, a puk ljubi svoga svećenika. Gospodo, kada velikom stranom godine odu svi mužkarci od kuće, pa ostanu samo žene i djeca, dajte mi kažite, što je ono, što čini, da mužkarac toliko truda podnosi, da slabo jede, vodu pije, da ono, što zasluži, nerazteplje, a s druge strane kod kuće, da žena drži čistoću i čast u kući, djeca da su čedna, poštena i valjana — molim vas, što je ono, što to sve prouzročuje? Ja sam osvjedočen, da je to religija, koja je usadjena u srce onomu narodu. A to onaj narod svakim mogućim načinom i pokazuje, pa i tim, da se svećenik smatra kao nekakav javni bureau, preko kojega piše muž kući, a preko kojega kuća, što ima mužu poručiti, javlja. Svećenik je otac i majka i sve. Taj narod, kad bi imao novacah, s ovakovim čuvstvom, koje ga nadahnjuje, ja, gospodo, ovdje nebih trebao stavljati nikakva zahtjeva na budget zemlje; ja sam siguran, da bi ovaj narod smogao ono, što je svećenstvu treba za njegovo uzdržanje; ali ovako, kad je narodu zaslužba slaba, a u najnovije vrieme skoro nikakva, gospodo moja, kamo ćemo se uteći? U istinu mislim, da je i po naravi i po zakonu, ako nemože pojedinac niti pojedini kraj pomoći, da pripomogne ciela zemlja. Imade sretnih krajevah, koji mogu više smoći, pa neka onamo dometnu, gdje si dotični kraj sám pomoći nemože.

Da stavljam na budget ovakov zahtjev, imam i taj razlog, gospodo, što su svećenici činovnici zemlje. Poznato vam je, gospodo, da svećenik vodi knjige, što se zovu matice, s timi knjigami da ima svake godine jako mnogo posla, statistički ured u našoj zemlji, kad nebi ovih uredah imao, neznam kako bi stajao. Što se tiče vojničtva, ima

Digitized by Google

takodjer prvu brigu i nepriliku svećenik, upravo poradi toga, što ima upravljati onimi knjigami. Pa taj svećenik za tu službu niti paušala neima; ima pako takovu odgovornost, da je podvrgnut i kazni, ako joj nezadovoljava. Kaznam je dakle podvrgnut onaj, koj neima dovoljnih sredstavah ni za svoju eksistenciju.

Tim mislim, da sam dovoljno opravdao onaj predlog, što sam ga imao čast staviti na stol visoke kuće. Ja vas molim, gospodo, da onaj, koji odgovornost imade, imade i dovoljnu odštetu; ako nalazite za pravedno, da oni, koji su u prvom redu pozvani, da se za napredak i kulturu našega naroda brinu i djeluju, nebudu u težkoj neprilici za svoje vlastito uzdržanje: onda votirajte za ovaj moj predlog, da barem koncem ove godine kraj bude onoj nevolji i biedi. (Živio! sa svih stranah sabornice.)

Predsjednik: Rieč ima g. zast. Cernadak.

Gjuro Cernadak: Vis. sabore! Predlog presv. gosp. biskupa senjskoga zaslužuje svakako uvaženje ove visoke kuće. Poznata je stvar, da je svećeničtvo biskupije modruško-senjske vrlo siromašno, jer živi u jednom kraju, gdje je puk jako siromašan; ali glavni razlog njegovu siromaštvu i oskudici ipak je taj, što onu malu dotaciju, koju pobire, u gotovu novcu pobire. A dotacija pod imenom kongrue ustanovljena je u jedno vrieme, kad je jedan for. srebra više vriedio, nego ih vriedi danas pet. Koji je tada imao godišnjeg prihoda 400 for., imao je dosta, da dostojno živi, a dandanas je prihod 300—400 fr. za čovjeka, koji odlično mjesto zauzimlje, po gotovo premalen. Ova stvar bila je već poticana u saboru g. 1872. i g. 1874., i u zadnjoj saborskoj periodi stavio je u izgled g. predstojnik odjela za bogoštovje i nastavu, da će se ta stvar t. j. regulacija dotacije svećenstva u biskupiji modruško-senjskoj čim prije kraju privesti. Od onda prošle su 3 godine danah; trêba zaista mnogo pripravah, tako, da nije bilo moguće prije stvar urediti, a sada valja se brinuti, da se ta dotacija čim prije regulira. A baš na to smjera predlog presv. g. biskupa senjsko-modruškoga, pa zato ga ja zagovaram.

Dr. **Pavao Muhić**: Vis. sabore! Pitanje o regulaciji dotacije kuratnog klera biskupije senjske potaknuto je bilo već god. 1857. od strane bivšeg za onda kralj. namjestničkog vieća, te predstavka upravljena na c. kr. ministarstvo za bogoštovje i nastavu. To je ministarstvo — koliko sam se ja uvjerio iz dotičnih spisah — dalo ovu predstavku glavnomu pomorskomu računovodstvu na izjavu. Akt je neriešen ostao do god. 1861. I tadašnja dvorska oblast dostavila ga je kralj. namjestničkomu vieću u Zagrebu, da uvaživ opazke glavnoga pomorskoga računovodstva odredi nov popis dohodakah onoga svećenstva. I to je bilo učinjeno god. 1862. Sam popis dogotovljen je god. 1865. i dostavljen računovodstvu, da ga obredi. Ono je izjavilo, da ga obrediti nemože zato, što još nisu bila riešena nekoja pitanja o odšteti za činžene i gorne zemlje i za desetinu. Jer ta odšteta morala se je izvesti na čisto, da se uzmognu ustanoviti svakogodišnji dohodci tamošnjega klera, i izračunati, koliko je potrebno još dodati, da se dobije kongrua od 600—900 for. Tako je stvar od god. 1865—1872. i 1873. počivala. God. 1872 potaknuto je bilo u saboru, a najprije u prorač. odboru pitanje, u kojem se stadiju nalazi to pitanje o kongrui svećenstva biskupije senjske. Vlada je onda potražila spise u pismari bivšeg kralj. namjestničkog vieća i uvjerila se je, da je popis onih dohodakah vraćen bio županiji riečkoj. Županija riečka je onda god. 1873. pozvana bila, da taj popis dogotovi, i da ga zem. vladi pošalje. Pošto nije sliedio nikakav odgovor, urgirala je vlada županiju riečku dva put, i najposlje je ona vladi odgovorila, da se taj popis dovršiti nemože, dok se od poreznog ureda nedobiju ona data, koja su se zahtievala, da se uzmogne taj popis točno obaviti.

Na to obratila se je vlada na financ. ravnateljstvo, neka ono poreznim uredom, koji su u tom zaostali, strogo naloži, da vrše svoju dužnost. Tako je napokon g. 1877. dostavila podžupanija riečka taj popis zem. vladi; a zem. vlada dala je taj popis računovodstvu, da ga obredi. Istom pošto je računovodstvo obredilo taj dopis, zamolio je ordinariat senjski, da mu se dostave akta, da ih prouči i svoje opazke stavi. Vlada je zadovoljila tomu zahtjevu, i dobila je mjeseca rujna ta akta natrag.

Budući je ordinariat senjski nekoja data izpravio, na nekoja data županije riečke prigovarao, nekoje nove predloge učinio, i tako rekuć sastavio nov popis župničkih dohodakah, to je mislila zem. vlada, da taj novi operat senjskoga ordinariata mora dostaviti računovodstvu, da ga na novo obredi. Računarski ured je obredio taj opis, i zem. vlada dobila je sva akta sa razjašnjenjem računovodstva; i ta akta, budući su veoma obsežna, uručena su jednomu savjetniku odjela za bogoštovje i nastavu, koji će ih proučiti i svoj predlog podnieti. A zem. vlada će nastojati, da se i to pitanje što moguće prije rieši.

U pogledu onoga zahtjeva presv. gosp. biskupa senjskoga, da se (Čita.) „odgovarajuća ustanovljenoj dotaciji svota uvrsti u proračun za g. 1879.“, izjavljujem u ime zem. vlade, da će ona nastojati učiniti, što bude moguće; ali ona se nebi mogla već sada kategorično izraziti, da će tako biti, jer niti vlada, niti sabor nezna, što nas čeka tekuće godine, i je li će biti moguće zadovoljiti želji presv. gosp. biskupa onako, kako to on zahtieva. Dosta budi rečeno, da će vlada sve učiniti, što samo može, da se kukavno stanje tamošnjega svećenstva poboljša. Jer vlada uvidja, da kongrua od 315 for. može biti dovoljna u drugih krajevih domovine naše, a nezadovoljuje životnim potrebam tamošnjega klera; zato jer ova kongrua sastoji se većim djelom u gotovu novcu, dočim se drugdje ova kongrua sastoji u dohodcih iz prirode, a ti dohodci su uračunani u ovoj kongrui po cienah god. 1802.

Ja molim, neka vis. sabor uzme ovu izjavu na znanje,

Digitized by Google

da će vlada učiniti sve, što joj bude u ovih okolnostih moguće.

Juraj Kamenar: Vis. sabore! Ja mislim, da neima nijednoga medju nami, koji nebi podupirao predlog presv. gosp. biskupa. Ja velim, da gospodar, koji hoće ovaku biedu ukloniti, mora na drugoj strani gospodariti. Ja sam imao prilike naša zem. imanja, kojih dohodci idu u svrhe bogoštovne, pregledati, pa moram reći, da propadaju. Tako se n. pr. Kutjevo, Svetice itd. nalaze u takovu zlu stanju, da neće doskora posve nikakve vriednosti imati. Ja bi zato preporučio, da se ona imanja čim prije gledaju unovčiti, i da se novac u koristonosne i potrebite svrhe uloži.

Dr. **Pavao Muhić**: Vis. sabore! Moram odgovoriti nekoliko riečih gosp. Kamenaru. Da propadaju imanja, tvrdio je gosp. zastupnik, a ja bi ovo kazao, da gospodarstvo na tih imanjih nenapreduje, al imanja zato nepropadaju. I zem. vlada se je pobrinula za to, da se ona imanja unovče. A dopustiti će mi g. zast. Kamenar, da prodati imanje ili prodati mjerov krumpira je sasvim različita stvar. Svako imanje, koje želi zemlja prodati, i koje je vlastna prodati, ako to zakon odredjuje, mora se prije procieniti, a još prije, nego se to dogodi, moraju se na čisto izvesti svi odnošaji kod toga imanja.

Ovdje imade još mnogo takovih odnošajah, koji nisu riešeni; a čim budu riešeni, nastojati će zemaljska vlada u interesu zemaljskog erara, da se ona imanja prodaju. Što se tiče dobra Kutjevo, ono je procjenjeno, i nalazi se sada kod zem. vlade oglas za prodaju. I taj oglas i uvjeti one prodaje nemogu se samo naprosto baciti na papir, nego tu treba zreloga razmatranja, jer je Kutjevo procienjeno na preko 3 milijuna for. Da ono nije nosilo dohodakah razmjernih ovoj cjeni, to netreba ovdje razlagati na široko, jer sam to imao čast onom prilikom razložiti, kad sam preporučao vis. kući zakon, kojim bi se ovlastila vlada da to imanje proda; pošto imanja u obće u rukuh države nemogu nositi toliko koristi, koliko u rukuh privatnoga gospodara nose.

Što se tiče šumah kutjevskih, koje čine najveći dio vriednosti, jer imade ih preko 20.000 jutarah, u te šume vlada nije, odkad administrira to imanje, ni dirnula, jer već godine 1872 imala je namjeru to imanje prodati. Da nije imala te namjere, onda bi bila iz ovih šumah svake godine znatne dohodke crpila, i više racionalno šumsko gospodarstvo uvela.

Predsjednik: Želi li još tko govoriti? Ako nitko neželi rieč uzeti, ima još jednom rieč g. predlagatelj.

Biskup dr. **Juraj Posilović**: Vis. sabore! Presv. g. predstojnik odjela za bogoštovje i nastavu izjavio je, da kod vis. vlade imade podpune volje obazrieti se jedanput na te potrebe, koje sam ja prije iztaknuo, te im zadovoljiti. Dakako, kaže se: „ad impossibilia nemo tenetur“; nego ja samo to molim, da se nesmatra „impossibile“, što je „possibile“, — naročito kad se radi o ovakovih krvavih i prešnih potrebah.

To samo imao sam primjetiti na opazke presv. g. predstojnika odjela za bogoštovje i nastavu.

Predsjednik: Sada će se glasovati. Predlog glasi ovako: (Čita.)

„Visoki sabor neka izvoli zaključiti:

Poziva se kr. zemaljska vlada, da se dotacija dušobrižnoga svećenstva provincijalne strane biskupije senjske propisanim putem uredi, te svota, odgovarajuća ustanovljenoj dotaciji, uvrsti u proračun za godinu 1879.

S obzirom na predstojeći zaglavak ovoga saborskoga zasiedanja pradlaže se, da se ovaj predlog prešnim proglasi.“

Ono gospoda, koja su za to, da se primi, neka izvole ustati.

(Većina.)

Vis. sabore! G. Svetozar Kušević, koji nije bio prije ovdje, sada je stigao; s toga mislim, da bi se mogao njegov predlog u pretres uzeti.

Molim g. predlagatelja, da izvoli rieč uzeti.

Svetozar Kušević: Vis. sabore! Prije 19 danah sam ja ovaj predlog stavio, držeći, da one molbenice, koje na sabor dolaze, trebaju da se u vrieme po saboru rieše, ili da se od sabora zem. vladi na riešavanje odpute. Na taj predlog me je prinukala najviše ona okolnost, da se s timi molbami kod nas nije uredno postupalo. A s druge strane me je takodjer osobito na taj predlog ponukalo to, što smo se tada nalazili u oči pretresivanja proračuna, jer sam držao, da je na vis. sabor stiglo i takovih molbenicah, koje bi možebiti zasiecale u djelovanje samoga odbora; a držao sam takodjer, da imade i takovih molbenicah, koje bi pojedini odbori u riešavanju svojih zadatakah u obzir uzeti imali.

Medjutim vrieme je bilo kratko, a okolnosti su bile takove, da smo morali prije ovo i ono preduzeti, nego smo došli do pretresivanja mojega predloga. A kako sam se sada osvjedočio, peticionalni odbor je svoj zadatak riešio i molbenice meritornomu pretresivanju podvrgao. Po tom nastala je za me dužnost, da moj predlog u nečem modificiram, t. j. da vis. kući predložim, da se u buduće ovaj zadatak petic. odbora točnije precizira, u toliko, da ima taj odbor svakih 8 danah o molbenicah, koje njemu stignu, izvješće vis. kući podnieti. Ako to bude u buduće, onda će prestati i ova nužda, koja je bila povodom ovomu predlogu.

Budući sam napomenuo, da je odborov zadatak medjutim izvršen, odustajem od zadnje alineje da se petic. odbor na novo kompletira. Neka dakle vis. sabor jednostavno zaključi, da ima u buduće petic. odbor svakih 8 danah podnositi izvješća o molbenicah, koje na vis. sabor stižu.

Juraj Kamenar: Vis. sabore! Ja u cielosti prihvaćam predlog ovaj, kojega sam i ja podpisao. Da je nuždno da se taj predlog prihvati, zato ću odmah nekoliko dokazah navesti. Mi smo se bili sastali 20. pr. mjeseca

Digitized by Google

u ovoj sabornici. Narod ima u sabor veliko pouzdanje, te šalje nanj svakojake molbenice i predstavke. A od peticionalnoga odbora nije bilo — mislim — do 26. pr. mj. nijednoga člana u sabornici, a do nove godine bio je samo jedan. I to nam je dalo povoda, da smo zahtievali, da se taj odbor sa 5 članova ojača.

Mora se na um uzeti i to, da može koji član toga odbora oboljeti, ili biti inače zaprečen, da sjednicam prisustvuje. Pa tako bi, gospodo, onda sve one predstavke pojedinih obćinah i korporacijah, kojimi se obraćaju na sabor, ostale neriešene. Tako se je n. pr. dogodilo, da je predstavka pedag.-književ. sbora, koja se tiče tako važnoga družtva, ostala neriešena. Isto tako je sa molbenicom družtva „Hrvatski Dom". — Zato ja ostajem pri tom, što se je prvobitno u ovom predlogu predlagalo, da se naime petic. odbor svakako još popuni sa 5 članovah.

Predsjednik: Ja imam g. zast Kamenaru samo to kazati, da on nemože ništa usvojiti od onoga predloga, od česa g. predlagatelj odustaje; nego bi morao za taj slučaj nov predlog donesti, koji bi opet desetorica podpisati morala. Ovo posliednje mu svakako prosto stoji.

Želi li još tko govoriti?

(Nitko se nejavi.)

Pošto nitko neželi, stavljam pitanje: Prima li vis. sabor prvdlog g. zat. Kuševića onako, kako je sada modificiran? Ona gospoda, koja su sa to, neka izvole ustati.

(Većina.)

Ovaj predlog je primljen, i tim je za sada dnevni red izcrpljen. Na dnevni red buduće sjednice stavljam izvješće odbora za bogoštovje i nastavu o predlogu dra. Spevca o uredjenju narodnoga muzeja. Zatim izvješće odbora za proračun.

Današnju sjednicu dižem, a buduću uričem za danas po podne u 5 satih.

(12 satih.)

Digitized by Google

Sto i prva saborska sjednica,

držana dne 19. siečnja 1878. u 5 sati poslie podne pod predsjedničtvom saborskog podpredsjednika gosp. Mirka Hrvata.

Pregled: Zapisnik prošle sjednice. — Podnesci. — Interpelacija zast. Mojsije Baltića u pogledu smještenja suda u Pakracu. — Dnevni red: Izvješće odbora za bogoštovje i nastavu glede zak. osnove ob uredjenju narodnoga muzeja u Zagrebu. Generalna i spec. debata o toj zak. osnovi. — Izvješće saborskoga odbora za proračun o cesto- i vodogradjevnom proračunu za g. 1878. — Dnevni red buduće sjednice.

(5 satih 15 min.)

Predsjednik: (Zvoni.) Sjednica počimlje. Molim gosp. bilježnika, da izvoli pročitati zapisnik.

Bilj. dr. **Marko Lončarić:** (Čita.)

Zapisnik

C. sjednice sabora kraljevinah Dalmacije, Hrvatske i Slavonije, držane u glavnom i zemaljskom gradu Zagrebu dne 19. siečnja 1878. god. pod predsjedničtvom saborskoga predsjednika gospodina Nikole Krestića u prisutnosti 44 članovah sabora.

Od strane vlade prisutni: Svietli ban Ivan Mažuranić, odielni predstojnici Jovan Živković, dr. Pavao Muhić i dr. Marijan Derenčin.

Čitan bje zapisnik posljednje sjednice, koji se bez primjetbe ovjerovljuje.

Predsjednik javlja, da je na ovaj visoki sabor stigao sliedeći podnesak:

Svietli ban priobćuje, da je Njegovo c. kr. apoštolsko Veličanstvo blagoizvolilo sa previšnjim riešenjem od 9. siečnja t. g. premilostivo uzeti na previšnje znanje čestitku sabora hrvatsko-slavonskoga povodom nove godine, ter preblagostivo naložiti, da se rečenomu zastupničkomu tielu izjavi previšnja zahvala.

Prima se poklonstveno na znanje.

Predsjedničtvo sabora nadalje podnosi račun o saborskih troškovih za vrieme od 1. siečnja do 31. prosinca 1877.

Ide odboru za razsudbu zemaljskih računah.

Predsjednik podieljuje rieč narodnomu zastupniku Zabrdcu, da stavi sliedeću interpelaciju na visoku kralj. zemaljsku vladu:

Je li je poznato vis. kr. zemaljskoj vladi, da u trgovištu Virovitici jošte uviek malta postoji, te se prelaznina sa 14 nč. od kolah uzima?

Ako jest, što je vis. kr. zemaljska vlada do sada u tom pogledu učinila, ako nije, je li voljna shodne mjere za to odrediti, da taj teret sa naroda što prije odpadne?

Ova interpelacija dostavit će se visokoj kr. zemaljskoj vladi.

Prelazi se na dnevni red.

Na dnevnom redu je nastavak specijalne debate o proračunu za godinu 1878. i to završetak naslova 6. poglavja IV. te je narodni zastupnik Juraj Kamenar podnio sliedeće izpravke:

1. Da se iza stavke 5. nova stavka 6. za pedagogijsko-književni sbor kao podpora godišnja sa 500 forintih unieti imade.

2. Da se iza stavke 5. nova stavka 7. za sveučilištno družtvo „Hrvatski dom" kao godišnja podpora sa 200 fr. unieti imade.

Predsjednik javlja, da to nisu izpravci već predlozi, budući se sasvim nove stavke predlažu, pošto pako kao predlozi nisu poduprti po desetorici saborskih članovah, to misli, da bi se ovi odkloniti mogli.

Kod glasovanja pristaje većina uz mnienje predsjednika, te se time oba tobož izpravka odklanjaju.

Čitavi indi naslov 6. primljen je po predlogu odbora sa ukupnom svotom od 38.873 for.

Naslov 7. Mirovine. Primljen po predlogu odborovu sa svotom od 24.064 for.

Sliedi Poglavje V. Odiel za pravosudje.

Naslov I. Središnja uprava. Prihvaćen po predlogu odborovu sa svotom od 27.822 fr.

Naslov 2. Kralj. stol sedmorice. Primljen po predlogu odborovu sa svotom od 51.887 fr.

Digitized by Google

Naslov 3. Kralj. banski stol. Prihvaćen po predlogu odborovu sa svotom od 113.188 for.

Naslov 4. Kralj. sudbeni stolovi:

Stavka 1. sa svotom od 210.880 fr.

Stavka 2. sa svotom od 1.800 fr.

Stavka 3. sa svotom od 3.650 fr.

Stavka 4. sa svotom od 3.340 fr. prihvaćene su po predlogu odborovu.

Pod stavkom 5. uredski, pisarnički i putni troškovi itd. dolazeća svota od 42.000 for. ima se razdieliti tako, da se u ovu 5. stavku uvrsti 25.500 for. i to da stavka sada ovako glasi: 5. Naknada za podmirivanje pisarničkih, uredskih i kućnih potrebah i putnih troškovah izvan kaz. postupka 25.500 fr. Ovo je prihvaćeno po predlogu odborovu.

Stavka 6. sa svotom od 500 fr.

Stavka 7. sa svotom od 3107 fr.

Stavka 8. sa svotom od 20.440 for. primljena po predlogu odbora.

U stavku 10. ima se po predlogu, odbora uvrstiti još 16.500 fr. kao drugi dio svote od 42.000 u stavki 5toj ovoga naslova, i da se naslov ove stavke promieni ovako: naknada za troškove kaznenoga postupka i za izvršbu kazne slobode 96.500 prihvaćeno.

Stavka 11. i 12. primljena po predlogu odbora sa svotom od 20.473 fr.

Stavka 13., 14. i 15. prihvaćena po predlogu odbora sa 20.777 for. sa sliedećim zaključkom: Preporuča se kr. vladnim odjelom za unutarnje poslove i pravosudje, da sporazumno ustanove način, kako da se prilika izpravka gruntovnice upotrebi, da se pospješi provedba o tajnih zadružnih diobah.

Stavka 16. odpada.

Te tim je čitavi naslov 4. prihvaćen sa 402.749 for.

Naslov 5. Kralj. kotarski sudovi.

Stavke 1, 2, 3. i 4. prihvaćene po predlogu odbora sa svotom od 232.956 for.

Stavka 5. po predlogu odbora prihvaćena sa 22.000 fr. sliedećim naslovom: naknada za podmirenje pisarničkih, uredskih kućnih potrebah i putnih troškovah izvankaznenoga postupka.

Stavka 6. prihvaćena po predlogu odbora sa svotom od 12.185 for.

Stavka 7. odpada.

Stavka 8. prihvaćena po predlogu odbora sa 24.000 fr., te ovako glasi:

Naknada za troškove kaznenoga postupka i za izvršbu kazne slobode.

Stavka 9. i 10. prihvaćena sa 3.500 fr. po predlogu odbora.

Stavka 11. i 12. prima se sa svotom od 300 fr. po predlogu odbora.

Čitavi dakle naslov 5., kr. kotarski sudovi, primljen je sa svotom od 291.211 fr.

Naslov 6. Kaznione.

Stavka 1. do 10. primljene po predlogu odbora sa svotom od 112.504 fr.

Stavka 11. prihvaćena sa 700 fr.

Stavka 12., 13. i 14. prihvaćene sa 2.719 for. kao i ciela redovita potreba ovoga naslova sa 115.333 for. prihvaćena.

Stavka 15. prihvaćena sa 1.400 fr.

Stavka 16. broj 1. prihvaćena sa 300 fr.

Nova stavka 17. za prvo uredjenje ljekarne u Lepoglavi prihvaćena sa 800 for.

Tekući broj 2. stavke 16. odpada.

Odbiv interkalar sa 590 fr. od ukupne redovite potrebe ostaje ista svota 115.333 for.

Čitavi naslov 6: prihvaćen sa 117.833 fr.

Noslov 7. Zemaljske i županijske sgrade, u porabi pravosudne struke.

Stavka 1., 2., 3., 4. i 5. prihvaćena po predlogu odbora sa 36.640 fr.

Stavka 6. i 7. prihvaćena sa 15.000 fr.

Čitavi naslov prihvaćen je sa 51.640 fr.

Naslov 8. Mirovine.

Stavka 1. do 9. po predlogu odbora prihvaćena ukupnim iznosom od 74.309 fr. sa sliedećimi zaključci:

I. Pozivlje se kralj. zemaljska vlada, da još tečajem zasjedanja ovoga sabora predloži saboru osnovu zakona o mirovinah činovnikah, njihovih udovah itd., a do toga da se podieljivajuć i dozvoljavajuć mirovine drži strogo postojećih propisah.

II. Pozivlje se opotovano kr. zemaljska vlada, da podnese još tečajem zasjedanja ovoga sabora osnovu zakona o naknadjivanju putnih troškovah zemaljskih činovnikah, utemeljenu na načelu štednje tako, da se činovnikom u ime naknade putnih troškovah u obće naknadi samo ono, što su u to ime zaista izdati mogli.

III. Pozivlje se kralj. zemaljska vlada, da izdade naredbu na sve oblasti, da načelnici strogo i pod najvećom odgovornošću paze, da tako oni kao i njim podčinjeni činovnici službena uredovanja izvan svoga sjedišta poduzimlju tako, da se čim više štedi zemaljski erar a i privatne stranke; s toga da s jednim putovanjem spoji čim moguće više uredovanjah, te da im za sva uredovanja preduzetoga jednoga te istoga dana pripada jedna samo naknada troškovah.

IV. Pozivlje se kralj. zemaljska vlada, da podnese saboru inventar svekolike nepokretne imovine zemaljske.

B. Pokriće.

Poglavje I. Odjel za unutarnje poslove. Prihvaćen po predlogu odbora sa 32.492 fr.

Poglavje II. Odjel za bogoštovje i nastavu. Prihvaćen po predlogu odbora sa 99.043 fr.

Poglavje III. Odjel za pravosudje. Sa 13.699 for.

Poglavje IV. 45% javnih prihodah.

K ovomu doglavju predložio je preuzvišeni gospodin

*

Digitized by Google

ban, da se kod 45% javnih prihodah ostavi in suspenso cifra, jer nije jošte autentično ustanovljena.

Kod glasovanja prihvaćen je predlog odbora u ovoj formi: Prihodi od izravnih i neizravnih porezah i inih javnih dohodakah kraljevine Hrvatske i Slavonije na ob stojećem zakonskom temelju medjutomno sa 45% na 3,167.000 for. proračunani, priuzdržavši med kraljevinom Ugarskom i kraljevinom Hrvatskom i Slavonijom medjutomni obračun na temelju financijalne nagode tečajem godine 1878. med njimi ugovoriti se imajuće.

Napokon prihvaćen je po predlogu odbora:

ZAKON

od .... o proračunu za potrebe nutarnje samouprave kraljevinah Hrvatske i Slavonije za god. 1878.

§. 1. Za potrebe nutarnje samouprave kraljevine Hrvatske i Slavonije za god. 1878. ustanovljuju se troškovi na 3,310.234 for. tri miliuna, tri sto i deset tisućah, dvie sto trideset i četiri forinta austr. vried.

§. 2. Svota ova razdieljuje se na sliedeća poglavja i sliedeće naslove:

Poglavje I. Sabor 50.000 for.

Poglavje II. Ban i njegov bureau 38. 172 for.

Poglavje III. Odjel za nutarnje poslove:

Naslov 1.	Središnja uprava	84.797 for.
Naslov 2.	Gradjevni odsjek	20.710 for.
Naslzv 3.	Računarski ured . . . , .	41.281 for.
Naslov 4.	Statistički ured	5.000 for.
Naslov 5.	Zemaljski arkiv	3.384 for.
Naslov 6.	Zemaljska blagajna	12.457 for.
Naslov 7.	Političke oblasti I. molbe . .	367.945 for.
Naslov 8.	Zdravstvo	100.560 for.
Naslov 9.	Zemaljsko oružničtvo	246.171 for.
Naslov 10.	Zemaljske i županijske sgrade	15.800 for.
Naslov 11.	Zemalj. cesto- i vodogradjevine	370.732 for.
Naslov 12.	Prinosi narodnim zavodom i narodno-gospodarskim svrham zatim zemaljski stipendiji . .	156.560 for.

Poglavje IV. Odjel za bogoštovje i nastavu:

Naslov 1.	Središnja uprava	34.819 for.
Naslov 2.	Zemalj. prinos za vjerozakonske zavode i svrhe bogoštovne .	101.713 for.
Naslov 3.	Kr. sveučilište Franje Josipa I.	88.723 for.
Naslov 4.	Srednje učione	159.040 for.
Naslov 5	Pučke učione	33.534 for.
Naslov 6.	Štpendija i obća obrazovališta	38.873 for.
Naslov 7.	Mirovine	24.064 for.

Poglavje V. Odjel za pravosudje:

Naslov 1.	Središnja uprava	27.822 for.
Naslov 2.	Kr. stol sedmorice	51.887 for.
Naslov 3.	Kr. banski stol	113.188 for.
Naslov 4.	Kr. sudbeni stolovi	402 749 for.
Naslov 5.	Kr. kotarski sudovi	291.211 for.
Naslov 6.	Kaznione	117.833 for.
Naslov 7.	Zemaljske i županijske sgrade .	51.640 for.
Naslov 8.	Mirovine	74.309 for.

§. 3. Troškovi prediducim paragrafom odobreni imadu se pokriti:

1. Vlastitimi dohodci, i to:

a) odjela za nutarnje poslove sa . . .	32.492 for.
b) odjela za bogoštovje i nastavu sa . .	99.043 for.
c) odjela za pravosudje sa	13.699 for.

2. Prihodom od izravnih i neizravnih porezah i inih javnih dohodakah kraljevinah Hrvatske i Slavonije na obstojećem zakonskom temelju medjutomno:
sa 45% na . . . . 3,167.000 for.
proračunanim, priuzdržavši med kraljevinom Ugarskom i kraljevinami Hrvatskom i Slavonijom medjusobni obračun na temelju fiuancijalne nagode tečajem god. 1878. med njimi ugovorit se imajuće.

§. 4. Prenašanju neima mjesta niti medju poglavji niti medju naslovi ovih troškovah, nu iznimno dozvoljuje se prenašanje medju poglavji II. III. IV. i V. samo glede onih troškovah, koji su u proračunih do uključivo god. 1876. za sva tri odjela kr. hrvatsko-slavonsko-dalmatinske zemaljske vlade zajednički ustanovljeni bili.

§. 5. Provedba ovoga zakona povjerava se banu kraljevinah Dalmacije, Hrvatske i Slavonije.

Nadalje na dnevnom redu je izvještaj saborskoga odbora za proračun ob osnovi zakona o pokriću gradjevnih i nabavnih troškovah potrebitih za sgrade služeće pravosudnoj upravi, da se izpravi računarska pogrieška, uvukla se u §. 2. kod odmjere usmrtbenoga obroka.

Sabor prihvati predlog odbora, da se u §. 2. mjesto 2½% uvrsti 1·41%. Po tom glasi §. 2. ovako: Glavnica, upotriebljena na način, spomenut u §. 1., imade se iz dohodakah, opredieljenih za pokriće troškovah nutarnje samouprave kraljevinah Hrvatske i Slavonije, odplatiti u 60 polugodišnjih obrokah, računajuć kod svakoga obroka 1·41 postotka u ime odplate glavnice, a 5% u ime kamatah.

Na dnevnom je redu nadalje predlog senjskog biskupa dra. Jurja Posilovića, koji glasi: Poziva se kralj. zemaljska vlada, da se dotacija dušobrižnoga svećenstva provincijalne strane biskupije senjske propisanim putem uredi, te svota odgovarajuća ustanovljenoj dotaciji uvrsti u proračun za god. 1879.

Ovaj predlog bude jednoglasno prihvaćen po saboru.

Iza toga prešlo se je na razpravu predloga Kuševićeva, koji glasi: Obzirom na već više putah opaženu okolnost, da bi se na mnoge na visoki sabor prispievše molbenice prilikom pretresivanja godišnjeg proračuna imale meritorno pretresti i riešiti, a sbog toga moguće nije, što peticionalni odbor svoje sjeduice više putah za dugo vremena nedrži, a izvješća svoja o djelovanju redovito nepodnosi, s toga se predlaže, da bi peticionalni odbor odmah svoje djelovanje preduzeo i o svom radu

Digitized by Google

čim prije izviešće podnio, a za buduće da se saborskim zaključkom ustanovi, da peticionalni odbor sve njemu prispjevše molbenice svake nedjelje riešiti i za vrieme trajanja saborske sjeditbe o svom djelovanju svakih 8 danah izviešće redovito podnositi ima; u koliko bi pako to sbog odsuća pojedinih saborskih odnosno odborskih članovah zapinjalo, da se peticionalni odbor sa još pet članovah popuni i da se ti članovi čim prije izaberu.

Predlagatelj modificira svoj predlog usljed nastalih medjutim okolnostih ovako: Visoki sabor neka izvoli zaključiti, da peticionalni odbor svakih osam danah podnosi izvještaj o podnescih predanih njemu na izvješćivanje.

Sabor usvoji ovaj predlog.

Napokon predlaže saborski odbor za pregledanje računah svoj izvještaj o predloženom po saborskom predsjedničtvu računu vrhu saborskih troškovah za vrieme od 1. siečnja do 31. prosinca 1876. sa sljedećim zaključkom:

Računi saborskoga predsjedničtva, podnešeni vrhu saborskih troškovah za vrieme od 1. siečnja do uključivo 31. prosinca 1876. u ukupnoj svoti od 65.117 for. 87 novč. odobravaju se, te se predsjedničtvu saborskom glede istoga računa absolutorijum podieljuje.

Sabor prihvati ovaj zaključak i podieljuje predsjedničtvu absolutorij.

Nakon toga zaključi predsjednik u 12 satih današnju sjednicu i sljedeću ureče danas po podne u 5 satih sa sljedećim dnevnim redom:

1) Izvještaj saborskoga odbora za bogoštovje i nastavu o predlozih dra. Stjepana Spevca i drugovah glede uredjenja zoolog. i mineralogičko-geolog., zatim ob uredjenju narodnoga muzeja u Zagrebu.

2) Izvještaj saborskoga odbora za proračun o proračunu za god. 1878.

M. Hrvat v. r. podpredsjednik.	Dr. **Marko Lončarić** v. r. sab. bilježnik.

Predsjednik: Ima li vis. sabor kakve primjetbe na ovaj zapisnik?

(Neima.)

Pošto primjetbe neima, zapisnik se verificira.

Vis. sabore! Saborski odbor za pregledanje sab. računah podnaša izvješće o sab. troškovih za vrieme od 1. siečnja do 31. pros. god. 1877. — Staviti će se na dnevni red.

Sab. odbor za sastavljenje adrese na Nj. Vel. podnaša svoje izvješće. Ovo je već tiskano i staviti će se na dnevni red.

Rieč ima g. zast. Baltić, da stavi interpelaciju.

Mojsija Baltić: Vis. sabore! Poznato je nam svim, da su se institucije i uredbe uviek osnivale ili na potrebah naroda, ili su se uvadjale u interesu javne uprave. Poznato je vis. kući, da je u Pakracu sve od onoga vremena, od kada je izključen sjeverni dio od vojničke krajine (g. 1838) pa sve do najnovijeg doba postojao kotarski sud zakonskom naredbom od dne 21. stud. 1874, kojom se preustrojstvo sudovah ustanovljuje, te naredbom od 14. veljače g. 1875 spojen je taj sud sa sudom u Daruvaru. Dakako potreba i nadležnost toga suda dirale su jako u odnošaj ondješnjega žiteljstva, i pokazala se je takova nevolja u onom kotaru, da su mnogi morali napustiti svoje pravo tražiti, budući im nije bilo moguće ići do kot. suda u Daruvar na daljinu od 6—7 miljah. I to je dalo povoda žiteljstvu, da je molbu podnielo vis. vladi, da se kot. sud u Pakracu rehabilitira. Vis. vlada je rado primila prave razloge i opravdane želje onoga žiteljstva, te je odlučila učiniti, da se opet tamo kot. sud ustanovi. To je takodjer ova vis. kuća prihvatila odobrenjem troška za g. 1877, koji je potreban za uzdržavanje toga sudišta. Učinjeni su i koraci, da se prirede prostorije, koje su potrebne za smještenje suda i uzah. I narod nadao se je, da će može biti taj sud već 1. stud. 1877. u život stupiti. A kad se to nije izvelo, nadali smo se, da će se možda 1. siečnjem o. g. učiniti, da se tako toj velikoj nevolji ovoga kotara doskoči, te da svaki može svoje pravo čuvati i zaštitu pravnu imati. Nu nastupila je i nova godina, a taj sud još nije oživotvoren, i zato sam prisiljen staviti na svietloga bana sliedeću interpelaciju. (Čita. — Vidi zap.)

Predsjednik: Interpalacija ova dostaviti će se zem. vladi.

Dr. **Marijan Derenčin**: Ja sam u stanju s mjesta na ovu interpelaciju odgovoriti. Pakrački sud odredjen je već naredbom, koja je izašla — ako se nevaram — u svibnju pr. godine. Zapreke, koje su stale na putu uredjenju toga suda, odstranjene su, te se zem. vlada nada, da će djelovanje toga suda doskora započeti. Roka nemože ustanoviti, jer još neima predloga od strane stola sedmorice za imenovanje sudacah.

Predsjednik: Je li se g. interpelant sa ovim odgovorom zadovoljava?

Mojsija Baltić: Zadovoljavam se.

Predsjednik: Prima li vis. sabor ovaj odgovor g. predstojnika pravosudnoga odjela na znanje? (Prima se.)

Prelazi se na dnevni red.

Na dnevnom redu je izvješće sab. odbora za bogoštovje i nastavu o predlozih dra Stjepana Spevca i drugovah glede uredjenja zoologičkoga i mineralogičko-geologičkoga, zatim ob uredjenju arkeologičkoga nar. muzeja u Zagrebu.

Izvj. dr. **Blaž Lorković**: (Čita.)

„Visoki sabore! U 64. sjednici sabora kraljevinah Dalmacije, Hrvatske i Slavonije, državnoj 3. studenoga 1876., podnio je zastupnik naroda dr. Stjep. Spevec, poduprt desetoricom članovah sabora, dvie osnove zakona. Jedna govori „ob uredjenju arkeologičkoga narodnoga muzeja u Zagrebu“, a druga ob uredjenju zoologičkoga i mineralogičko-geologičkoga narodnoga muzeja u Zagrebu. Oba ta predloga upućena su zaključkom u istoj sjednici stvorenim na odbor za bogoštovje i nastavu.

Digitized by Google

Odbor, proučiv obie te osnove, zaključio je sliti ih u jednu, te ostaviv narodni muzej u Zagrebu kao jedan samostalni zavod, svoju osnovu tako udesiti, da bude muzej mogao zadovoljavati i potrebam obuke na sveučilištu i da bude opet mogao odgovarati svomu zadatku kao muzej zemaljski. Kod takova uredjenja ovoga narodnoga zavoda postići će se jamačno i tuj velika probit financijalna, da zemlja neće trebat trošit na podignuće posebnih sveučilištnih kabinetah za zoologiju i mineralogiju, što bi bezuvjetno bilo potrebno, ako muzej nebude mogao služiti i svrham obuke na sveučilištu; a da to bude mogao, bit će koristno, da su profesori dotičnih struka na sveučilištu ujedno i predstojnici, a ovim će se dakako prema potrebi dati nuždno osoblje, koje će poglavito raditi u i oko posalah samoga muzeja.

Ovo su glavna načela, na kojih se osniva po odboru izradjena osnova zakona i koju odbor predlaže visokomu saboru, da ju izvoli usvojiti."

Predsjednik: Otvara se generalna debata.

Rieč ima g. izvjestitelj.

Izvj. dr. **Blaž Lorković**: Vis. sabore! Kad je odbor usudio se sa osnovom svojom ob uredjenju muzeja pred visoki sabor izići, to su ga ponukali s jedne strane važni razlozi. a s druge strane mogao je to tim više učiniti, jerbo se sa novim ustrojstvom muzeja nenamiču nikakve nove žrtve zemlji našoj. Ja ću imati čast malo kasnije ovo pitanje financialno potanje obrazložiti.

Za sada neka mi bude dozvoljeno naglasiti na prvom mjestu još nešto, što će biti kao razjašnjenje samoga ovoga pitanja, o kojem se radi.

Muzeji spadaju medju ovakove zavode, koje je narod hrvatski iza prvoga preporoda književnoga sa vlastitimi žrtvami podigao. Kao što je najveći dio naših narodnih zavodah prosvjetnih, tako je i muzej na ovakav opisani način podignut. Već god. 1829. zametnula se je misao o potrebi podignuća muzeja. Ta se je tako daleko izvadjala, da su pojedini patriote predmete, koji se šilju u muzej, slali u Zagreb, naročito novac starinski, koji se je čuvao kod pravoslovne akademije kroz dugo vremena. A ne samo novac, nego i drugi predmeti, spadajući amo, dolazili su u Zagreb, te se čuvali ili kod gospodarskog družtva ili drugdje. — Tek g. 1846. kupljena bi sgrada, u kojoj su se ti predmeti smjestili. Dugo vremena živio je muzej ovako od podpore i darovah naroda našega. Njim upravljali su ljudi, koji su osim toga još drugo zanimanje imali; a ipak su po mogućnosti nastojali, da tomu muzeju što više temelj učvrste. I kad se bude historija kulture u Hrvatskoj pisala, svakako neće se moći mimoići niti ovaj zavod, i budu se spominjala sa radošću imena dr. Rakovca, Sabljara i drugih, koji su stvorili ono, čim su se drugi narodi već dugo vremena ponosili. — Nu jerbo nije muzej bio pod upravom posebnog čovjeka, koji bi bio samo njemu mogao posvetiti svoje sile, to nije moglo biti onoga reda, koji se inače u muzeju iziskuje. Više putah se je pripetilo, da nije imao kustosa, i uslied toga se je žalibog gdješto izgubilo.

Istom g. 1850. počelo se je nešto sustavnije i bolje raditi; za što ide nemala zasluga predsjedničtva za jugoslavensku poviest i starine.

Čim se je povratio ustav, pomislio je i sabor naš na uredjenje muzeja. Sabor g. 1861. izabrao je odbor, koji se je bavio tim pitanjem. G. 1865. takodjer je uzeo tu stvar u pretres, i napokon stvorio je statut za muzej g. 1866. U isto doba dobila su potvrdu pravila jugoslavenske akademije znanostih i umjetnostih, i muzej došao je pod upravu akademije jugoslavenske. A od toga vremena stoji pod tom upravom. Mora se priznati, da je akademija koliko je mogla učinila i nastojala, da se ovaj narodni zavod razvije i što liepše popuni; i ja mislim, da ću pogoditi vašu misao, ako kažem, da akademija u tom pogledu zaslužuje svako priznanje.

Nu kad se je otvorilo sveučilište u Zagrebu i kad se je na fakultetu filozofičkom počeo otvarati odjel prirodoslovni i matematički, trebalo je pomisliti na kabinete za obuku u struci prirodoslovnoj. I čim se je počelo misliti na to, uvidilo se je to, da financijalna snaga naše zemlje težko bi podnosila, da se uz muzej, kakav već u Zagrebu postoji, i uz onu zbirku, koja se u njem nalazi, još posebna zbirka i poseban kabinet ustroji. Mislilo se je, da bi se moglo to uredjenje tako udesiti, da bi muzej služio jednoj i drugoj svrsi. Iz ove misli potekao je predlog gosp. dr. Spevca i drugovah, koji je bio podnešen dne 3. stud. 1876., te sadržaje dvie osnove zakona, od kojih jedna govori ob uredjenju arkeologičkoga narodnoga muzeja, a druga ob uredjenju zoologičkoga i mineralogičkoga nar. muzeja u Zagrebu. Obie ove osnove bile su upućene na odbor za bogoštovje i nastavu; i taj je nakon poduženg razmatranja zaključio podnieti poseban predlog, koji je malo prije pročitan.

Glavna načela, na kojih se ova osnova, po odboru izradjena, osniva, jesu sliedeća: Da bude mogao muzej podpuno odgovarati onoj svrsi svojoj, koja se takodjer u ovom zakonu iztiče, t. j. da bude mogao odgovarati potrebam obuke praktičke na sveučilištu, to je mislio odbor, da će biti jako shodno, ako profesori dotičnih strukah na sveučilištu budu ujedno i predstojnici zoologičkoga i mineralogičko-geologičkoga odjela. Nadalje je odbor usvojio i to, da muzej imade i u buduće ostati zavod samostalan, jer je držao, da je to prema prošlosti ovoga zavoda sasvim osnovano; ali ujedno može i služiti potrebam praktičke obuke na sveučilištu.

Ovo su dva glavna načela. Iz ovih dvajuh teku ostala pravila, kako se nalaze u ovoj zakonskoj osnovi. Profesori oni, koji budu i ujedno predstojnici dotičnih odsjekah u muzeju, neće kao takovi imati nikakve plaće: a jerbo će biti dužni i nadzirati ostalo osoblje, dobiti će nagradu od 300 fr. Muzej pako neće se iznevjeriti svojoj svrsi, ako dobije takove predstojnike; jerbo uz nje je još

Digitized by Google

drugo osoblje, koje će raditi prema onoj zadaći, koju muzej kao takav imati mora.

Razloživ ovako u kratko načela odborova predloga, ja ću se — što sam na početku rekao — na financialni dio ovoga instituta svratiti. Usudio sam se prije uztvrdti, ako se ova osnova ob uredjenju muzeja prihvati, da se neće nikakvih novih žrtvah od zemlje iziskivati. Ja ću dalje ići i kazati, da će se ovim polučiti prištednja; jer o tom nema dvojbe, ako se nebi ovo prihvatilo, da imadu zbirke služiti i obuci na sveučilištu, onda bi bilo potrebno, da se za zoologiju i mineralogiju stvori na sveučilištu poseban kabinet, koji bi zahtievao prilično velikih žrtvah, po prilici svake godine 4000—5000 fr. Ako se pako ovo prihvati, onda bi muzej ovako uredjen, kako se u osnovi predlaže, stojao — kako su izračunali dotični strukovnjaci — na godinu 12.395 for. Ako to sravnimo s onim, koliko je naročito g. 1877. stojao, to vidimo povoljan rezultat. G. 1875. stojao je muzej 13.070 for., a g. 1877. 15.070 for. Muzej dakle kakav je sada, ako se hoće, da bude odgovarao svrsi svojoj, nebi stojao, gospodo, manje, nego li po novom uredjenju.

Pošto se dakle ovakovo uredjenje može zagovarati i sa strane financialne, osobito sa strane novčane, pošto se naime neće nametnuti nikakve veće žrtve zemlji, — s toga preporučam, da izvolite ovu osnovu primiti za podlogu specijalne debate. (Živio!)

Predsjednik: Pošto se nitko za rieč nije prijavio, prelazi se na glasovanje. Pitanje glasi: Prima li visoki sabor zakonsku osnovu ob uredjenju narodnog muzeja za podlogu specijalne debate?

(Prima se.)

Sliedi specialna debata.

Izvj. dr. **Blaž Lorković**: (Čita naslov.)

„Zakon ob uredjenju narodnoga muzeja u Zagrebu."

(Prima se.)

(Čita §. 1.)

„Sadanji narodni muzej u Zagrebu dieli se u tri medju sobom neodvisna odjela: zoologički, mineralogički i argeologički odjel".

Predsjednik: Na §. 1. i 2. podnio je g. zast. Mesić izpravak, da se red paragrafah promieni, t. j. da §. 2. bude §. 1., a §. 1. postane §. 2.

Mato Mesić: Vis. sabore! Ovaj izpravak nemienja ništa u bitnosti same stvari. Mislim ipak, da izpravak taj neće biti suvišan, nego će može biti pomoći do veće savršenosti u samom zakonu. U §. 1. govori se naime o muzeju i o tom, kako ima biti razdieljen, a istom u §. 2. kaže se, da je to „zavod zemaljski, stojeći pod vrhovnom upravom kr. vladnoga odjela za bogoštovje i nastavu". Ja mislim, da je dakle sustavnije, ako se ovi §§. s obzirom na njihov red promiene.

Predsjednik: Vis. sabore! Prije svega će se glasovati o samom sadržaju §. 1.

Prima li se §. 1. s obzirom na njegov sadržaj?

(Prima se.)

Izvj. dr. **Blaž Lorković**: (Čita §. 2.)

„Narodni muzej jest zavod zemaljski kraljevinah Dalmacije, Hrvatske i Slavonije, te stoji pod vrhovnom upravom kr. vladnoga odjela za bogoštovje i nastavu."

Predsjednik: Prima li se §. 2. s obzirom na njegov zadržaj?

(Prima se.)

Predsjednik: Prima li se izpravak g. zast. Mesića, da se red ovih dvajuh §§. promieni?

(Prima se.)

Izvjest. dr. **Blaž Lorković**: (Čita §. 3.)

„Narodni muzej ima:

a) predstavljati što podpuniju sliku faune, gee i starinah kraljevinah Dalmacije, Hrvatske i Slavonije, osobitim obzirom na slavenski jug;

b) služiti za svrhe i potrebe praktičke obuke u prirodopisu i starinarstvu na sveučilištu Franje Josipa I. u Zagrebu; i napokon

c) služiti zornomu obrazovanju obćinstvu".

Predsjednik: Na §. 3. i to stavku a) podnešen je po g. zastupniku Mesiću sliedeći izpravak, da se mjesto rieči „osobitim obzirom na slavenski jug", rekne: „obazirući se u svih tih pravcih na ostali slavenski jug".

Mato Mesić: Evo pod lit. a) kaže se, da narodni muzej ima predstavljati sliku faune, gee i starinah kraljevinah Dalmacije, Hrvatske i Slavonije, osobitim obzirom na slavenski jug. Ja to tako razumijem: glavna zadaća muzeju je, da nam pokaže sliku kraljevinah naših, a osim toga mora i dalje svoj razvoj razširivati, naročito se mora obazirati na ostale jugoslavenske narode. Poradi toga predlažem izpravak, koji će to jasnije izreći: (Čita.)

„Ima predstavljati što podpuniju sliku faune, gee i starinah kraljevinah Dalmacije, Hrvatske i Slavonije, obazirući se u svih tih pravcih na ostali slavenski jug."

Predsjednik: Prima li vis. sabor §. 3. po predlogu odbora?

(Neprima se.)

Prima li se s izpravkom g. Mesića?

(Prima se.)

Izvj. dr. **Blaž Lorković**: (Čita §. 4.)

„Svaki odjel narodnoga muzeja ima ravnatelja, pristava, pomoćnika i podvornika, a zoologički odjel osim ovih još i preparatera.

Podvornici biti će ujedno pazikuće, u koliko bude to potrebno, a za to imati će bezplatan stan u sgradah narodnoga muzeja."

(Prima se.)

§. 5. „Svakim prirodoslovnim odjelom nar. muzeja upravlja neposredno imenovani profesor te struke na kr. sveučilištu Franje Josipa I. u Zagrebu, te je ujedno ravnatelj dotičnoga odjela."

Predsjednik: Na ovaj §. podnio je g. zast. Mesić izpravak, da se mjesto rieči „te je ujedno ravnatelj do-

Digitized by Google

Sto i druga saborska sjednica,

držana dne 20. siečnja 1878. u 10 sati prije podne pod predsjedničtvom saborskoga predsjednika g. Nikole Krestića.

Pregled: Zapisnik prošle sjednice. — Podnesak. — Dnevni red: Treće čitanje zakona o proračunu za god. 1878. — Treće čitanje zakona ob uredjenju narodnoga muzeja. — Izvješće odbora za pregledanje zem. računah o sab. troškovih za g. 1877. — Dnevni red buduće sjednice.

(½11 satih.)

Predsjednik: (Zvoni.) Sjednica počimlje. Molim g. bilježnika, da izvoli zapisnik pročitati.

Bilj. dr. **Stjepan Spevec**: (Čita.)

Zapisnik

CI. sjednice sabora kraljevinah Dalmacije, Hrvatske i Slavonije, držane u glavnom i zemaljskom gradu Zagrebu dne 19. siečnja 1878. pod predsjedanjem saborskoga podpredsjednika gosp. Mirka Hrvata u prisutnosti 56 saborskih članovah.

Od strane kralj. zemaljske vlade prisutni: Svietli ban Ivan Mažuranić, odjelni predstojnici Jovan Živković, dr. Pavao Muhić i dr. Marijan Derenčin.

Čitan bje zapisnik posljednje saborske sjednice, ter bez primjetbe ovjerovljen.

Odbor za pregledanje računah podnosi izviešće o računu saborskih troškovah za vrieme od 1. siečnja do uključivo 31. prosinca 1877.

Stavit će se na dnevni red.

Adresni odbor podnosi izviešće o kralj. reskriptu od 3. siečnja 1878.

Stavit će se na dnevni red.

Narodni zastupnik Mojsija Baltić stavlja sliedeću interpelaciju:

I. Kakove su zapreke nastale, da kotarski sud u Pakracu nije mogao već tečajem godine 1877. svoje uredovanje započeti?

II. Ako su se kakove važnije zapreke pokazale, kakove su one naravi bile? da li su već odstranjene ili još obstoje? i ako obstoje, da li će Vaša Preuzvišenost cielim svojim možnim uplivom nastojati, da se što prvo odstrani? i napokon

III. u kojem roku se nada Vaša Preuzvišenost da će moći kotarski sud u Pakracu svoje uredovanje započeti?

Zastupnik vlade dr. Marijan Derenčin odgovara s mjesta na ovu interpelaciju, te se interpelant s odgovorom zadovoljava, a kuća prima ga na znanje.

Prelazi se na dnevni red.

Na dnevnom redu je osnova zakona ob uredjenju narodnoga muzeja u Zagrebu.

Izviestitelj dr. Lorković čita osnovu, koja je u generalnoj debati prihvaćena za podlogu specijalne debate.

Izvjestitelj čita naslov:

ZAKON

ob uredjenju narodnoga muzeja u Zagrebu.

(Prima se.)

§. 1. Sadanji narodni muzej u Zagrebu dieli se u tri medju sobom neodvisna odjela: zoologički, mineralogički i arkeologički odjel.

§. 2. Narodni muzej jest zavod zemaljski kraljevinah Dalmacije, Hrvatske i Slavonije, te stoji pod vrhovnom upravom kralj. vladnoga odjela za bogoštovje i nastavu.

K ovim §§. podnosi narodni zastupnik Matija Mesić izpravak: neka se red tih §§. tako promieni, da 2. §. dodje na prvo a 1. na drugo mjesto.

Ovi §§. prihvaćeni su sa izpravkom Mesićevim, te glase:

§. 1. Narodni muzej jest zavod zemaljski kraljevinah Dalmacije, Hrvatske i Slavonije, te stoji pod upravom kr. vladnoga odjela za bogoštovje i nastavu.

§. 2. Sadanji narodni muzej u Zagrebu dieli se u tri medju sobom neodvisna odjela: zoologički, mineralogički i arkeologički odjel.

K §. 3. podnaša narodni zastupnik M. Mesić izpravak: Neka se stave mjesto riečih „osobitim obzirom za slavenski jug“ ove rieči: „obazirući se ipak u svih tih pravcih i na ostali slavenski jug.“

Digitized by Google

Primljen je ovaj §. sa Mesićevim izpravkom, te glasi:

§. 3. Narodni muzej ima:

a) predstavljati što podpuniju sliku faune, gee i starinah kraljevinah Dalmacije, Hrvatske i Slavonije, obazirući se ipak u svih tih pravcih i na ostali slavenski jug;

b) služiti za svrhe i potrebe praktičke obuke u prirodopisu i starinarstvu na kralj. sveučilištu Franje Josipa I. u Zagrebu; i napokon

c) služiti zornomu obrazovanju obćinstva.

§§. 4., 5., 6., 7. i 8. primljeni su po predlogu odbora, te glase:

§. 4. Svaki odjel nar. muzeja ima ravnatelja, pristava, pomoćnika i podvornika, a zoologički odjel osim ovih još i preparatora.

Podvornici biti će ujedno pazikuće, u koliko bude to potrebno, a za to imati će bezplatan stan u sgradah narodnoga muzeja.

§. 5. Svakim prirodoslovnim odjelom narodnoga muzeja upravlja neposredno imenovani profesor te struke na kr. sveučilištu Franje Josipa I. u Zagrebu, te je ujedno ravnatelj dotičnoga odjela.

§. 6. Ravnatelji prirodoslovnih odjelah kao takovi neimaju plaće, nego svaki njih dobiva za radnje u smislu §. 3. st. a) obavljene godišnju nagradu od 300 for.

§. 7. Mjesto ravnatelja na arkeologičkomu odjelu narodnoga muzeja popunjuje se natječajem, nu može se pozvati na to mjesto i bez natječaja starinar na glasu.

Natjecatelj ima dokazati sustavno znanje arkeologičke struke, podpuno znanje hrvatskoga i poznavanje drugih jezikah.

§. 8. Ravnatelja arkeologičkoga odiela imenuje na predlog bana Njegovo Veličanstvo.

K § 9. predlaže vis. vlada: Plaća ravnatelja arkeologičkoga odjela ustanovljuje se na 1600 for. i stanarinu od 300 fr. On se uvršćuje u 7. dnevni razred.

K istomu §. podnosi narodni zastupnik M. Mesić izpravak: Neka se izpusti prvi stavak, te prema tomu neka se rekne: „Ravnatelj je arkeologičkoga odjela ravan itd."

Kod glasovanja padne predlog odbora s izpravkom Mesićevim a prihvaćen bude izpravak vladin, s toga ovaj §. glasi:

Plaća ravnatelja arkeologičkoga odjela ustanovljuje se na 1600 for. i stanarinom od 300 fr. On se uvršćuje u 7. dnevnični razred.

§. 10. primljen je po predlogu odbora, te glasi:

Ravnatelji dopisuju u svih poslovih muzealnih neposredno sa kralj. zemaljskim vladnim odjelom za bogoštovje i nastavu.

§. 11. primljen po predlogu odbora te glasi: Tečajem svake godine dižu ravnatelji pojedinih odjelah prema potrebi opredieljenu dotaciju za pojedine odjele, razpolažu njom u smislu zakonah i naredabah, pa imadu koncem godine ili najkašnje do svršetka veljače sliedeće godine podastrieti račune o tom kralj. vladnomu odjelu za bogoštovje i nastavu.

K §. 12. podnaša zastupnik vlade dr. Pavao Muhić izpravak, da se mjesto „kralj. vladni odjel za bogoštovje i nastavu" uvrsti „ban".

Kod glasovanja prihvaćen je predlog odbora sa izpravkom dra. Muhića, s toga ovaj §. glasi:

Ostalo osoblje narodnoga muzeja imenuje ban na predlog dotičnoga ravnatelja.

K §. 13. podnosi narodni zastupnik Matija Mesić izpravak: Neka se izpusti prvi stavak, a zatim neka se stavi: „kada se bude imalo popuniti mjesto pristava, razpisat će se itd."

Kod glasovanja prihvaćen je predlog odbora, a izpravak Mesićev pade. S toga ovaj §. glasi:

Mjesto pristava popunit će se, kad budu iziskivali interesi i napredak zavoda. U tu svrhu razpisati će se natječaj, ali mogu se i bez natječaja namjestiti prirodoslovci ili starinari, koji su dokazali sustavno znanje dotične struke, vještinu u hrvatskom i poznavanje drugih jezikah.

§. 14. primljen po predlogu odbora i glasi:

Pristavi uvršćuju se u IX. dnevnični razred, beru plaću od 1000 fr. i 200 fr. stanarine.

K §. 15. podnaša zastupnik vlade dr. Pavao Muhić izpravak: Preparator je zemaljski činovnik, uvršćuje se u 11. dnevnični razred i dobiva godišnju plaću od 700 fr. i stanarinu od 100 for.

Kod glasovanja pada predlog odbora i prihvaćen je izpravak vlade, te ovaj §. glasi:

Preparator je zemaljski činovnik, uvršćuje se u 11. dnevnični razred i dobiva godišnju plaću od 700 for. i stanarinu od 100 for.

§. 16., 17. i 18. primljeni su po predlogu odbora i glase:

§. 16. Pomoćnici namještaju se na tri godine, ako su nakon polugodišnje kušnje svim zahtjevom zadovoljili.

Na predlog ravnatelja može se izminuli ovaj rok od triuh godinah opet obnoviti.

§. 17. Pomoćnici dobivaju godišnju nagradu od 400 fr.

§. 18. Pomoćnikom može biti svatko, tko se bavi prirodoslovnom ili arkeologičkom naukom, te može obavljati one radnje, više materijalne naravi, koje će mu dotični ravnaselj odredjivati.

K §. 19. podnaša zastupnik vlade dr. Pavao Muhić izpravak: Muzej uzdržavati će se prihodom iz vlastite zaklade, u koliko ovaj nebi doticao, iz zem. sredstvah.

Kod glasovanja prihvaćen je predlog odbora sa izpravkom dra. Muhića, s toga glasi ovaj §.:

Muzej uzdržavati će se prihodom iz vlastite zaklade, u koliko ovaj nebi doticao, iz zemaljskih sredstvah.

§. 20. primljen po predlogu odbora i glasi:

Svaki odjel narodnoga muzeja dobiva godišnju dotaciju

Digitized by Google

a) za strukovnu knjižnicu,

b) za nabavu spravah i strojevah,

c) za znanstveno iztraživanje zemlje i nabavu prirodninah i starinah,

d) za pokućtvo dotle, dok bude sve gotovo,

e) paušal za malene izdatke, o kojem se nepolaže račun.

Glede §§. 21. i 22. predlaže zatupnik vlade dr. Pavao Muhić, da se izpuste.

Kod glasovanja prihvaćen je predlog vlade, s toga ovi §§. odpadaju.

§. 23. odnosno 21. primljen po predlogu odbora i glasi:

Nutarnji red pojedinih odjelah ustanovit će se naredbom.

§. 24. odnosno §. 22. primljen po predlogu odbora i glasi:

Svi zakoni i sve naredbe o narodnom muzeju, u koliko protuslove ovomu zakonu, stavljaju se izvan krieposti.

Prelazna ustanova.

§. 25. odnosno 23. primljen po predlogu odbora i glasi:

Botaničke sbirke i botaničke knjige narodnoga muzeja imadu se predati botaničkomu zavodu kr. sveučilišta Franje Josipa I. u Zagrebu.

§. 26. odnosno 24. primljen po predlogu odbora te glasi:

Provedba ovoga zakona povjerava se banu.

Na dnevnom redu je izvještaj saborskoga odbora za proračun o cestogradjevnom proračunu za god. 1878.

Izvj. odbora dr. Lorković čita sliedeće predloge:

I. Da izvoli visoki sabor s odobrenjem na znanje uzeti proračun redovitih i izvanrednih potrebah za cestogradjevine za god. 1878., kako su navedene u pregledu tab. I. i II. i obširno razložene u prilogu pod A.

II. Da visoki sabor izvoli usvojiti predlog kr. zem. vlade, da se od odkupnine od g. 1874. svota od 103.274 fr. 26 nč., koja je rezervirana u tu svrhu, da se autonomnoj dotaciji povrati za iznose potrošene u g. 1873. i 1874. za nuždne gradnje, a predujmljene iz autonomne dotacije, nepovrati autonomnomu budgetu, nego da se svota od 103.274 fr. 26 nč. upotriebi na izgradjenje novih cestovnih potezah u onih podžupanijah i na onaj način, kako je to navedeno u dopisu kr. zemaljske vlade od 30. prosinca 1877. br. 22.821. odnosno u dopisu kralj. gradjevnoga odsjeka od 4. siečnja 1878.

III. Da se dopis kralj. gradjevnoga odsjeka kralj. zemaljske vlade od 4. siečnja 1878. zajedno sa dotičnimi prilozi, zatim prilog B), u kojem se priobćuje tečaj razprave vodjene medju zemaljskom vladom i kralj. ug. ministarstvom komunikacije ob uzdržavanju luizinske ceste — upute odboru komunikacionalnomu. Kod glasovanja usvoji sabor sva ova tri predloga u cielosti njihovoj.

Nakon toga zaključi predsjednik sjednicu u 7 satih na večer, a sliedeću ureče za sutra t. j. 20. siečnja o. g. u 10 satih prije podne sa sliedećim dnevnim redom:

1. Treće čitanje zakona o proračunu za god. 1878.

2. Treće čitanje zakona ob uredjenju nar. muzeja u Zagrebu.

3. Izviešće saborskoga odbora za predlaganje računah o saborskom trošku za god. 1877.

Krestić v. r.
predsjednik.

Dr. **Stjepan Spevec** v. r.
sab. bilježnik.

Predsjednik: Ima li kakova prigovora proti ovomu ovako sastavljenomu zapisniku?

(Neima.)

Prigovora neima, zapisnik se verificira.

Vis. sabore! Na ovaj vis. sabor stigao je sliedeći podnesak:

Sjedinjeni saborski odbori za obćinarstvo i nut. poslove podnose izvješće o zakonskoj osnovi, predloženoj po gosp. zast. Živku Ogjiću i drugovih, glede preinake §. 48. zak. čl. XVI. god. 1870. — Staviti će se na dnevni red.

Osim toga nije nikakav podnesak stigao.

Na dnevnom redu je 3. čitanje zakonske osnove o proračunu za potrebštine nut. samouprave kraljevinah Hrvatske i Slavonije za god. 1878.

Bilj. dr. **Blaž Lorković**: (Čita.)

Predsjednik: Prima li vis. sabor ovu zak. osnovu onako, kako je sada pročitana?

Ona gospoda, koja su za to, neka izvole ustati.

(Većina.)

Nadalje je na dnevnom redu 3. čitanje zakona o uredjenju narodnoga muzeja.

Bilj. dr. **Marko Lončarić**: (Čita.)

Predsjednik: Prima li se ova zak. osnova, kako je sada pročitana?

(Prima se.)

Na dnevnom redu je nadalje izvješće odbora za pregledanje zem. računah o sab. troškovih za vrieme od 1. siečnja do 31. prosinca 1877.

Molim gosp. izvjestitelja.

Izvj. **Antun Jakić**: Odboru za pregledanje zem. računa čast je podnieti izvješće o sab. troškovih za god. 1877. Izvješće glasi: (Čita. — Vidi zapisnik.)

Predsjednik: Prima li vis. sabor predlog odbora glede podnešenih sab. računah?

(Prima se.)

Za sada je dnevni red izcrpljen. Na dnevni red buduće sjednice stavlja se izvješće adresnoga odbora glede predloga, kojega je stavio u pogledu previšnjega kraljevskoga reskripta.

Buduću sjednicu uričem za danas poslie podne u 5 satih, a ovu sjednicu dižem.

Dr. **Franjo Vrbanić**. Visoko predsjedničtvo izvolilo je na dnevni red staviti izvješće adresnog odbora. Po §. 37. poslovnika morao bi se ovaj predlog proglasiti preš-

Digitized by Google

nim, onda bi se mogao prvi budući dan — dakle sutra — staviti na dnevni red.

Predsjednik: Ovo pitanje nespada u današnju sjednicu; u ostalom vidi mi se, da je bila prešnost prije izjavljena, nego se je dao taj predlog štampati.

Dr. **Franjo Vrbanić**: §. 36. poslovnika kaže, da se dnevni red za buduću sjednicu na koncu svake sjednice po predsjedničtvu ustanovi, nu ako bude prigovora proti kojoj točki dnevnoga reda, onda odluči većina sabora. Ja sam prigovorio dnevnomu redu u toliko, da se taj predmet nemože već poslie podne u razpravu uzeti.

Predsjednik: Kad bi bila nužda odlučivati o prešnosti ovoga predloga, to mislim, da se je imalo učiniti jučer, kad se je taj predmet stavljao na dnevni red današnje sjednice. A pošto to nije bilo učinjeno, to . . . U ostalom neka vis. sabor odluči.

Prima li vis. sabor, da se taj predlog . . .

Franjo Folnegović: (Prekine ga.) Ali to je, gospodo, unatoč poslovniku; o tom se ni nemože glasovati. Taj predlog nije stavljen na stol vis. kuće, niti mu je prešnost votirana. Ako se dakle za poslie podne na dnevni red stavlja, to je očito proti poslovniku, i ja moram na temelju toga proti takovu postupanju prosvjedovati.

Predsjednik: Ja moram kazati, da u tom nevidim ništa, što bi se protivilo propisom poslovnika. Ako bi se bila prešnost zahtievala, to bi se ona bila stavila na dnevni red; ali nije bila zahtievana.

Franjo Folnegović: Zašto ju niste zahtievali?

Predsjednik: Ja ću staviti pitanje na vis. kuću: Pristaje li vis. kuća na to, da se meritorna razprava o tom predlogu stavi na dnevni red buduće sjednice? Ona gospoda, koja su za to, neka izvole ustati.

(Manjina.)

Dakle pitanje o prešnosti budi mi dozvoljeno staviti sada. Smatra li vis. sabor razpravu ovoga predloga prešnom ili ne?

Franjo Folnegović: Neka se o tom razprava započme. G. izvjestitelj neka dokaže prešnost ovoga predloga.

Presjednik: Molim liepo. Smatra li vis. sabor prešnom razpravu ovoga predloga ili ne? Ona gospoda, koja su za to, da se smatra prešnom, neka izvole ustati.

(Većina.)

Pošto se je vis. sabor za prešnost izrazio, to će se taj predmet odmah u budućoj sjednici razpravljati.

S obzirom na to, jerbo će se sada morati sjednice saborske odgoditi, pošto će zajednički sabor odmah viećanja veoma važne naravi započeti, uričem buduću sjednicu već za danas po podne.

Današnju sjednicu dižem, a buduću dakle uričem za po podne u 5 satih.

(Nemir. Prigovori na lievoj: „To nemože biti." — Nemir i vika na galeriji.)

Predsjednik: (Zvoni.) Ja molim galerije, da se mirno vladaju.

(11 satih prije podne.)

Digitized by Google

spojitbu krajine, bile su takve okolnosti, koje su nam se činile zgodnimi za postignuće svojih zahtjevah. Poznato je, da su se dizali u cieloj zemlji glasovi, koji su silili sabor, da traži sjedinjenje krajine. Nazori ti potaknuti bijahu nutarnjimi i vanjskimi dogodjaji. Med prve navesti se može: odstup zapovjedajućeg generala u krajini, te se je mislilo, da toga mjesta netreba više popunjavati; zatim pitanje krajiškoga fonda, koje nas je više uvjeravalo, da će krajina najbolje proći, kad bude sjedinjena s provincijalom.

Nutarnji ti dogodjaji bili su podupirani onim, što se zgadja u našem susjedstvu. Svatko je uvjeren u nas, da monarkija u svoju vlastitu korist mora sjediniti s Hrvatskom one dielove, koji su od nje odtrgnuti, jer pojačana Hrvatska pojačava i monarkiju.

Svjetla kruna medjutim misli, da tomu za sada nit je nužda ni potreba. To nas medjutim nikako nesmeta u uvjerenju, da će bez ujedinjenja Hrvatske doći u pogibelj interesi i naši i monarkije. Toga pitanja niti hoćemo niti smijemo zametnuti. Svakoga Hrvata jest dužnost, da to uvjerenje budi u narodu i živim uzdrži. Cjelokupnost zemlje hrvatske svakako neće biti moguće dugo odgadjati. Mi velimo na kr. reskript: primismo nazore vaše, vjetla kruno, ali vjera ostaje u nas tvrda, da se napose krajina sjediniti mora.

Na ovom temelju ja ću moliti vis. sabor, da izvoli primiti ovaj predlog adresnog odbora: (Čita.)

„Adresni odbor ima čast predložiti saboru, neka previši kr. odpis od 3. siečnja 1878 primi na znanje uz sliedeću motivaciju:

Pozdravljajući s dužnom harnosti izraženu u previšnjem kr. odpisu od 3. siečnja 1878. otčinsku brigu Nj. c. i kr. apošt. Veličanstva za zemljištnu cjelokupnost kralejvine Hrvatske, Slavonije i Dalmacije, sabor ovih kraljevinah, uvjeren o tom, da bi mu ponapose neodvlačiva spojitba razvojačene već od nekoliko godinah hrv.-slav. krajine s materom zemljom omogućila i bitno olahkotila definitivno riešenje unutarnjih administrativnih i legislatornih pitanjah zemlje, i s toga s punim pouzdanjem izgledajuć srećno izpunjenje premilostivog kraljevskog obećanja, koje će stojeći na zakonu, — i on sam željnim srcem i zgodnom prilikom prepokorno poticati, a kako se nada, i kralj. vlada ovih kraljevinah radostno podupirati, prima previši kr. odpis s homogialnim poklonstvom na znanje."

Ban Ivan Mažuranić: Štovana kućo! Pod kraj mjeseca rujna našla je ova štov. kuća za potrebito, upraviti na Nj. Veličanstvo adresu, kojom se zahtieva cjelokupnost zemlje. Cjelokupnost zemlje, kako nam je svim poznato iz riešenja u ovoj adresi, obuhvaća u sebi pitanja tri: prvo, spojenje Dalmacije; drugo, pitanje krajiško; treće, pitanje grada Rieke, ili njegova definicija: organizacija sporazumnim dogovorom izmedju jedne kraljevine i druge.

Što se tiče Dalmacije, gospodo, to se veli u previšnjem kr. reskriptu, da to z a s a d a nemože biti. A neće biti po mom mnienju nikoga u ovom saboru, koji bi mislio, da to može biti tako naprečac. Ja mislim, da svaki zna jako dobro, i ona gospoda, koja su ju votirala, da se takodjer pitanje o Dalmaciji tako naprečac riešiti neda. Nj. Veličanstvo izvolilo je u previšnjem reskriptu kazati: budući da se glede tih prepornih pitanjah, prije nego se riešiti mogu, i sa drugimi faktori sporazumjeti valja, to se za sada riešiti nemogu. Pravo naše na Dalmaciju nije dakle odrečeno ondje, nego se veli, da ima u tom pogledu zaprekah, koje se na jedanput odkloniti nedadu.

Što se tiče grada Rieke, tu stoji kr. reskript sasvim na temelju nagodbe. Nagodba kaže, da će se u pogledu grada Rieke sastaviti regnikolarna deputacija, a tako isto i deputacija jedna od grada Rieke, koje sve tri imadu zatim predložiti Nj. Veličanstvu na potvrdu ustanove one, na kojih će počivati legislativna i administrativna organizacija grada Rieke. Niti dakle kr. reskript nestoji na temelju drugom, nego na onom, koji je ugovoren izmedju jedne kraljevine i druge, i koji je uzakonjen.

Treće pitanje, što se tiče spojenja krajine, i tu gospodo, Nj. Veličanstvo — koliko smo mogli razabrati iz onoga reskripta — posve odlučno i opetovano tvrdi, da Nj. Veličanstvo stoji na temelju z a k o n a. Krajina spada k provincijalu, krajina spada k materi zemlji; i ova ustanova našega zakona priznata je po Nj. Veličanstvu opetovano, i govori se u previšnjem kr. reskriptu, da će se i to izpuniti, nego kaže se: za sada, narode moj, nije mi moći toga učiniti; nu počekaj, dok bude moguće, ja ću ti i tu želju izpuniti. — To je smisao riečih prev. kr. reskripta.

Ja sam odmah onda, kad se je radilo o tom, da se takova adresa na Nj. Veličanstvo podnese, bio tako slobodan, pogledavši malo po nebu političkom, biti prorokom vremena, i kazao sam: „Gospodo! ako me nevaraju svi znaci, vi ćete tu adresu sada u neugodno vrieme podnieti". Ja, gospodo, nisam vam nikada savjetovao, da tu adresu podnesete, jer sam se bojao, da u onih zgodah, u kojih je bila podnešena, neće uspjeti. Medjutim štujuć zaključke ove štov. kuće i sam osjećajuć odlučna prava naše zemlje u tom pogledu, ja sam branio na odlučnom mjestu želje vaše, ne samo radi toga, jer je to pisano u adresi, nego kao čovjek, koji, odkada živim, osjećam, da sam H r v a t. (Živio!) Ja osjećam ne samo instinktivno, da narod krajiški spada k nam, nego kao čovjek od zakona znam, da je to naše p r a v o! (Živio!)

Ja sam dakle branio pravo naše ne samo instinktivno, nego i iz osvjedočenja, jerbo stoji tako pisano u zakonu. (Živio!)

Ja sam, gospodo, bio onaj, koji je prije 16 godinah (8. stud. 1861.) prvi ideju bacio u kralj. reskript, da će se medju krajinom i provincialom njegovim naći nekoje dodirne točke, koje će služiti za temelj njihovu budućemu

Digitized by Google

sjedinjenju. Nije dakle to od jučer kod mene, da ja želim, da se spoji krajina sa materom zemljom, nego su to stara moja osvjedočenja. I ako je svaki od vas mislio na to i govorio o tom, da bi bilo dobro, da se spoji, to možete biti, gospodo, uvjereni, da sam ja onaj, koji već od prvoga početka o tom radi. (Živio! — Istina je!) Ali, gospodo, ima nesgodah i svakojakih zaprekah, kojih i najjači um i najveća snaga nemože nadvladati. Okolnosti su takove, da to danas nemože biti. A to isto govori i previšnji kr. reskript: „Uzdajte se u moje očinsko srce, koje za vas kuca, ono će otvoriti put, kojim dodjete do krajine!"

Ja dakle predlažem, da se uz dobru volju Nj. Veličanstva i to primi na znanje s tim pouzdanjem, da će Nj. Veličanstvo već izpuniti srdačne želje naše, i to tim brže, čim više se budete pouzdali u milost Nj. Veličanstva. (Živio! Živio!)

Predsjednik: Pošto nitko više neželi progovoriti, glasovati će se.

Bilj. dr. **Marko Lončarić:** (Čita predlog. Vidi gore.)

Predsjednik: Prima li vis. sabor previšnji kralj. reskript od 3. siečnja 1878. na znanje uz motivaciju, koju predlaže adresni odbor?

Ona gospoda, koja su zato, neka izvole ustati.

(Većina.)

Vis. sabore! Dnevni red današnje sjednice je izcrpljen. Ja zaključujem ovu sjednicu, a ujedno odgadjam sjednice ovoga sabora na neizvjestno vrieme. — A da se zapisnik „stante sessione" može verificirati, odgadjam sjednicu na 10 časovah.

(Poslie odmora.)

Predsjednik: (Zvoni.) Molim g. bilježnika, da izvoli čitati zapisnik današnje sjednice.

Bilj. dr. **Marko Lončarić:** (Čita.)

Zapisnik

CIII. sjednice sabora kraljevinah Dalmacije, Hrvatske i Slavonije, držane dne 20. siečnja 1878. g. u glavnom gradu Zagrebu pod predsjedanjem saborskoga predsjednika gospod. Nikole Krestića u prisutnosti 50 saborskih članovah.

Od strane kr. zem. vlade prisutni: preuzvišeni gosp. ban Ivan Mažuranić, odjelni predstojnici Jovan Živković, dr. Pavao Muhić i dr. Marijan Derenčin.

Čitan bje zapisnik posljednje sjednice, koji se bez primjetbe ovjerovljuje.

Pošto na sabor nikakav podnesak prispio nije, to se prelazi na dnevni red.

Na dnevnom redu je izvještaj odbora adresnoga.

Izvjestitelj odbora adresnoga zastupnik naroda Josip Miškatović predlaže: neka sabor previšnji kr. odpis od 3. siečnja 1878. primi na znanje uz sliedeću motivaciju.

Medjutim je zastupnik Fran Folnegović na temelju poslovnika protuslovio tomu, da se ovaj predlog stavi na dnevni red za danas.

Pošto je pako sabor u jutrošnjoj sjednici zaključio, da se predlog odbora adresnoga stavi u sjednici večernjoj na dnevni red, to predsjedničtvo upita: Želi li visoki sabor da se predlog odbora adresnoga sada uzme na dnevni red?

Većina odluči, da se o tom predlogu sada razprava zapodjene. Predsjednika zamieni I. podpredsjednik Mirko Hrvat.

Izza toga pročita izvjestitelj predlog adresnoga odbora, koji glasi:

„Pozdravljajući s dužnom harnosti izraženu u previšnjem kralj. odpisu ud 3. siečnja 1878. otčinsku brigu Nj. c. i kr. apoštolskoga Veličanstva za zemljištnu cielokupnost kraljevinah Hrvatske, Slavonije i Dalmacije, sabor ovih kraljevinah uvjeren o tom, da bi mu ponapose neodvlačiva spojitba razvojačene već od nekoliko godinah hrv.-slav. krajine s materom zemljom omogućila i b tno olahkotila definitivno riešenje unutarnjih, administrativnih i legislatornih pitanjah zemlje i s toga s punim pouzdanjem izgledajuć srećno izpunjenje premilostivoga kraljevskoga obećanja, koje će — stojeći na zakonu — i on sam željnim srcem i sgodnom prilikom prepokorno poticati, a kako se nada, i kralj. vlada ovih kraljevinah radostno podupirati, prima previši kr. odpis s homagialnim poklonstvom na znanje".

Predsjednik pita: Prima li visoki sabor previši odpis od 3. siečnja. 1878. na znanje uz ovdje navedenu motivaciju?

Ogromna većina prihvati predlog odbora.

Time je dnevni red izcrpljen, te predsjednik zaključi današnju sjednicu, odgadjajuć saborovanje na neizvjestno vrieme.

Ovaj zapisnik bude stante sessione sastavljen, pročitan i ovjerovljen dne 20. siečnja 1878. u $^{1}/_{4}7$ satih poslje podne.

M. Hrvat v. r.	Dr. **M. Lončarić** v. r.
podpredsjednik.	sab. bilježnik.

Predsjednik: Ima li vis. sabor kakove primjetbe na ovaj zapisnik?

(Neima.)

Primjetbe neima, ovaj zapisnik se verificira.

(6 satih 20 minutah.)

Digitized by Google

Sto i četvrta saborska sjednica,

držana dne 8. srpnja 1878. u 11 sati prije podne pod predsjedničtvom saborskog predsjednika g. Nikole Krestića.

Pregled: Predsjednik otvara sjednicu i pozdravlja zastupnike. — Podnesci. — Dnevni red buduće sjednice

(11 satih 10 časovah.)

Predsjednik: (Zvoni.) Vis. sabore! U 103. sjednici sabora kraljevinah Dalmacije, Hrvatske i Slavonije, dne 20. siečnja 1878., izvolio je vis. sabor sjednice svoje odgoditi, te je ovlastio ovo predsjedničtvo, da prema potrebi opet sjednice ureče. Ovo predsjedničtvo, čim je sabor zajednički sjednice svoje završio, držalo si je za dužnost, novu sjeditbu sazvati, te je prvu sjednicu ureklo za danas; i ja pozdravljam sakupivšu se gg. članove ove vis. kuće sa dobro došli!

Zapisnik sjednice 103. već je bio „stante sessione" sastavljen i ovjerovljen; s toga odpada nužda čitanja i ovjerovljenja toga zapisnika.

Vis. sabore! Za vrieme, dok se sjednice nisu bile obdržavale, postigla je obitelj prejasnog doma velika nesreća. Nj. c. k. Visost prejasni nadvojvoda Franjo Karl umro je 8. ožujka tek. god. o podne. Smrt ova probudila je kod svih narodah možne monarkije austro-ugarske veliku žalost, i ovo predsjedničtvo, poznavajuć lojalna čuvstva članovah ovoga visokoga sabora, držalo si je za dužnost, da uz izjavu homogialnog poklonstva izrazi duboko sažaljenje carskoj obitelji prigodom te nesreće. — Predsjedničtvo je to telegrafično javilo. I svietli ban sada priobćuje, da je Nj. c. kr. Veličanstvo previšnjim odpisom dne 22. ožujka t. g. blagoizvolilo izraz podaničke vjernosti i dubokog sažaljenja, što ga je saborsko predsjedničtvo rečenim povodom podnielo, premilostivo uzeti na znanje uz izjavu previšnje zahvalnosti.

(Glasovi: Živio!)

Nu i slavna kuća izgubila je jednoga od najrevnijih i najstarijih članovah: Umro je naime presv. g. biskup Kralj dne 21. veljače t. god. Ja mislim, da neće biti nuždno, da ovdje vrline blagoga pokojnika na široko razpravljam. Svakomu sinu naše domovine poznata je isto tako njegova odličnost kao svećenik, kao i njegovo žarko rodoljubje, i svaki sin naše domovine smatrao je u njem svojega dobrotvora.

S toga molim gg. članove ove vis. kuće, da ustajanjem sa stolicah svojih izraze duboko sažaljenje nad smrću toli odličnoga sučlana.

(Svi se dignu sa stolicah, te kliknu: Slava!)

Izim toga su za vrieme, dok nisu sjednice saborske obdržavane bile, sliedeći podnesci stigli na ovaj vis. sabor:

(Vidi zapisnik.)

Visoki sabore! Dnevni red buduće sjednice ima biti — ako je s voljom vis. kuće — sliedeći: Izvješće peticionalnoga odbora, zatim proglašenje zajedničkih zakonah. (Dobro!)

To se dakle stavlja na dnevni red buduće sjednice, koju uričem za sutra u 10 satih prije podne a današnju sjednicu dižem.

($^1/_2$12 satih.)

Digitized by Google

Sto i peta saborska sjednica,

držana dne 9. srpnja 1878. u 10 sati prije podne pod predsjedničtvom saborskoga predsjednika g. Nikole Krestića.

Pregled: Zapisnik prošle sjednice. — Podnesci. — Urgiranje interpelacije dra. Subotića glede preinake zak. čl. IX. g. 1870. — Interpelacija zast. Kukuljevića glede magjarskog jezika u Hrvatskoj. — Dnevni red: Izvješće peticionalnoga odbora. — Dnevni red buduće sjednice.

(10 satih 25 minutah.)

Predsjednik: (Zvoni.) Sjednica počimlje. Molim g. bilježnika, da izvoli zapisnik pročitati.

Bilj. dr. **Jovan Steković:** (Čita.)

Zapisnik

CIV. sjednice sabora kraljevinah Dalmacije, Hrvatske i Slavonije, držane u glavnom i zemaljskom gradu Zagrebu dne 8. srpnja 1878. godine pod predsjedanjem saborskoga predsjednika gospodina Nikole Krestića u prisutnosti 37 saborskih članovah.

Od strane vlade prisutan svietli ban i sva tri odjelna predstojnika.

Predsjednik otvori sjednicu, pozdravi nadošle zastupnike i pošto je zapisnik 103. sjednice odmah u istoj ovjerovljen, priobćuje stigle podneske.

Svietli ban priobćuje, da je Njegovo c. i kr. apoštolsko Veličanstvo blagoizvoljelo previšnjim riešenjem od 22. ožujka t. g. izraz lojalne podaničke vjernosti i dubokoga sažaljenja, što je predsjedničtvo sabora kraljevinah Hrvatske, Slavonije i Dalmacije podnielo povodom smrti Njegove cesarske i kraljevske visosti prejasnoga gospodina nadvojvode Franje Karla, premilostivo uzeti na znanje uz izjavu previšnje zahvalnosti.

Svietli ban priobćuje, da je Njezino Veličanstvo carica i kraljica blagoizvoljela premilostivo uzeti na previšnje znanje čestitku hrvatsko-slavonskoga sabora, izraženu povodom previšnjega rodjendana, te podjedno preblagostivo naložiti, da se hrv.-slav. saboru obznani previšnja zahvala.

Svietli ban priobćuje, da je Njezino Veličanstvo carica i kraljica blagoizvoljela premilostivo naložiti, da se saboru hrv.-slavonskomu izrazi previšnja zahvala Njezinoga Veličanstva na čestitki povodom nove godine.

Uzima se sa homagialnim poklonstvom do ugodnoga znanja.

Zatim ubaviešćuje predsjednik sabor o smrti uglednoga i rodoljubnoga člana sabora Ivana Krst. Kralja, biskupa i priora vranskoga, preminuloga dne 21. veljače te godine.

Sabor ustajanjem i uzklici: „slava mu" izjavljuje svoju sućut nad tim velikim gubitkom.

Sliede dalje podnesci:

Svietli ban priobćuje, da je Njegovo c. i kr. apoštolsko Veličanstvo blagoizvolilo previšnjim riešenjem od 28. ožujka t. g. premilostivo sankcionirati zakon o proračunu za potrebštine unutarnje samouprave kraljevinah Hrvatske i Slavonije za godinu 1878.

Kralj. zemaljska vlada priobćuje, da je Njegovo c. i kr. apoštolsko Veličanstvo blagoizvolilo previšnjim riešenjem od 21. veljače 1878. osnovi zakona o privremenom produljenju §om 3. zak. čl. (34.) od 30. studenoga 1873. glede pokrića potrebštinah unutarnje samouprave kraljevinah Hrvatske i Slavonije, ustanovljenoga postotka podieliti previšnju svoju sankciju.

Kralj. zemaljska vlada odjel za pravosudje, priobćuje, da je Njegovo c. kr. apoštolsko Veličanstvo previšnjim riešenjem od 10. ožujka t. g. blagoizvolilo osnovi zakona o stegi ovrhe na plaće, mirovine i ine pristojbe osobah, spadajućih k stalnoj vojsci, ratnoj mornarici i domobranstvu, njihovih udovah i sirotah premilostivo podieliti previšnju sankciju.

Pravosudni odiel kr. zemaljske vlade priobćuje, da je Njegovo c. i kr. apoštolsko Veličanstvo blagoizvolilo previšnjim riešenjem od 21. veljače t. g. osnovi zakona o pokriću gradjevnih i nabavnih troškovah, potrebitih za zgrade, služeće pravosudnoj upravi, premilostivo podieliti previšnju sankciju.

Uzima se do ugodnoga znanja.

Digitized by Google

Svietli ban dostavlja zaglavni račun naukovno-zakladnoga dobra Kutjeva za godinu 1875. kao i računske zaključke vjerozakonskih zakladnih dobarah Diankovec, Vukovina i Svetice i naukovno-zakladnoga dobra Potočec-Ivanec i vjerozakonskih zakladnih zemljištah bivših manastirah Expaulinah i Exaugustinah za godinu 1875. na ustavno pretresivanje.

Dostavlja se odboru za pregledanje računah.

Mihalj Rogulić podastire izborni zapisnik, po kojem je za narodnoga zastupnika za kotar vukovarski izabran.

Ustupa se odboru verifikacionalnomu.

Kralj. zemaljska vlada dostavlja proglašenja radi previšnjom sankcijom provedjene hrvatske izvornike na zajedničkom ugarskomu saboru donešenih skupnih zak. članakah, i to:

1) zak. čl. I. od godine 1878; 2) zak. čl. II. od god. 1878; 3) zak. čl. III. od god. 1878; 4) zak. čl. IV. od god. 1878; 5) zak. čl. VI. od god. 1878; 6) zak. čl. VIII. od god. 1878; 7) zak. čl. IX. od god. 1878; 8) zak. čl. X. od g. 1878; 9) zak. čl. XI. od g. 1878; 10) zak. čl. XII. od god. 1878; 11) zak. čl. XIII. od god. 1878; 12) zak. čl. XIV. od god. 1878; 13) zak. čl. XV. od god. 1878; 14) zak. čl. XVI. od g. 1878; 15) zak. čl. XXVII. od god. 1877; 16) zak. čl. XXVIII. od god. 1877; 17) zak. čl. XXIX. od god. 1877; 18) zak. čl. XXX. od god. 1877.

Stavit će se proglašenja radi na dnevni red.

Kralj. zemaljska vlada, odjel za pravosudje, dostavlja spise, tičuće se tužbah Antuna Otovčevića, Miloša Stojanovića i Gjure Kovača proti narodnomu zastupniku Josipu Miškatoviću, ter tužbe Jose Petrovića, Ivana Rončića, Alojza Wertheima i Alekse Krajčevića, proti narodnomu zastupniku dru. Aleksandru Roguliću za dalnje uredovanje.

Kralj. podžupanija zagrebačka moli za dozvolu kaznenoga postupka proti saborskomu zastupniku dr. Malcu, na pritužbu poglavarstva grada Zagreba, radi počinjene mu povrede.

Ide odboru imunitetnomu.

Poglavarstvo občine u Novom podupira predstavku obć. poglavarstva u Peterancu, kojom moli, da se od občinah snime poslovi porezovni.

Uprava občine Hum moli, da se porezni poslovi sa občinah sasvim ili djelomice skinu.

Gradsko zastupstvo u Senju podupire predstavku občine Peteranec glede riešenja občinah tereta utjerivanja porezah.

Občine kr. podžupanije delničke, podupiru predstavku občinah Kraljevica i Peteranec, da se rukovodjenje i utjerivanje drž. porezah občinam Hrvatske i Slavonije dielomično ili sasvim oduzme.

Gradski magistrat u Bakru podupire predstavku poglavarstva občine Peteranec, kojom moli, da se porezni po občini veoma teretni posao za občinah sasma ili diomice skine.

Zatim zaključi predsjednik sjednicu u 12 satih i ureče buduću za sutra 9. srpnja u 10 satih sa sliedećim dnevnim redom: Izviešće peticionalnoga odbora i proglašenje zajedničkih zakonah.

Krestić v. r.
predsjednik.

Steković v. r.
sab bilježnik.

Predsjednik: Ima li kakova prigovora proti ovomu ovako sastavljenomu zapisniku?

(Neima.)

Prigovora neima, zapisnik se verificira.

Vis. sabore! Na ovaj vis. sabor stigli su sliedeći podnesci:

Odbor za razsudbu zem. računah podnaša svoje izvješće o računshih zaključcih glede potrebe i pokrića budgeta kraljevinah Hrvatske i Slavonije za g. 1875 i o rač. zaključcih zakladah pod upravom kr. zem. vlade stojećih za god. 1875. — Staviti će se na dnevni red.

Narodni zastupnik gosp. Vaso Kotur moli za podieljenje dopusta za čitavo vrieme ovoga zasjedanja. — Ja mislim, — ako je s voljom vis. kuće — da mu se zamoljeni dopust dozvoli.

(Dozvoljava se.)

Na ovo predsjedničtvo stigao je sliedeći dopis svietloga bana. Molim gosp. bilježnika, da ga izvoli pročitati.

Bilj. dr. **Marko Lončarić**: (Čita. — Vidi zapisnik.)

Predsjednik: Ovaj dopis svietloga bana uzima se na znanje. S obzirom na ovaj dopis ima biti meritorna posliednja sjednica u petak, pošto je sjednica u subotu jedino formalna.

Rieč imade gosp. dr. Subotić, da urgira odgovor na jednu interpelaciju.

Dr. **Jovan Subotić**: Vis. sabore! U sjednici dne 11. siečnja t. g. stavio sam ja na svietloga bana ovu interpelaciju: (Čita.) „Je li voljna Vaša preuzvišenost objaviti saboru, je li je vis. vlada onu osnovu zak. čl., koja je u pogledu recepcije z. čl. IX. g. 1868. na ugarskom saboru donešena itd“. — (Vidi sjednicu dne 11. siečnja 1878.)

Ovaj je predmet, vis. sabore, od velike važnosti za znameniti dio stanovnikah naše kraljevine, za znamenitu granu domaće naše zemaljske administracije. Valjalo bi dakle, da odgovor sa strane vis. vlade što skorije do znanja naše zemlje dodje. Medjutim od 11. siečnja do dana, kad se je ono zasjedanje zaključilo, bilo je kratko vrieme, i po tom je donekle opravdano, zašto nije vis. vlada odgovor već onda podniela. S drugo strane, kao što smo čuli, vrlo je kratko vrieme izmedju danas i onoga dana, kad će sabor ne samo svoje sjednice zaključiti, nego i svoje poslovanje obustaviti. S toga je ne samo opravdano, nego i nuždno, da se odgovor na onu interpelaciju još ovih danah zemlji do znanja donese. Ja sam dakle slobodan u ime požurenja odgovora na onu interpelaciju staviti sliedeću interpelaciju na svietloga bana. (Čita. — Vidi zapisnik.)

Digitized by Google

Predsjednik: Ova požurnica predati će se svietlomu banu.

Rieč ima gosp. Kukuljević, da stavi interpelaciju.

Ivan **Kukuljević**: Vis. sabore! Dne 25. rujna pr. god. u 86. sjednici stavio sam ja interpelaciju na vis. vladu, koja je ovako glasila. (Čita: „Iz razloga što nagodbeni zakon god. 1868. u §. 53. itd." — Vidi zapisnik sjednice 86.) Na ovu interpelaciju odgovorio je onda gosp. predstojnik odjela za nutarnje poslove po prilici ovo: da visoka vlada pojmi vrlo dobro, da je njezina dužnost bditi nad vršenjem zakona unutar granicah zemlje ove, i da će doskora nastojati oko toga, da se autonomija naša i nagodbeni zakon osobito glede jezika nadalje više nekrnji i da se proti njemu negrieši. Nu ovo liepo obećanje ostalo je žalibože sve dosada još jalovo. Ministar financijah i komunikacijah nastavlja griešiti proti našoj autonomiji, i to sve jednako kako i prije, dapače još u većoj mjeri.

Jer kako javni organi, vis. našoj vladi inače veoma prijateljski, a od oficioznih organah nimalo ne oprovrgnuti, javljaju, neprestaje financijalno ministarstvo šiljati na financ. oblasti sve naredbe u magjarskom izvorniku uz hrvatski prevod. Korrespondenz-Karte još su uviek samo magjarske, svi poštovni pečati hrvatski zamienjeni su u novije vrieme magjarskimi.

Čujem nadalje pouzdano, da kad sadašnji recepisi, predatnice, tovarni listovi i poštarske naputnice izadju, da će se na poštah upotrebljivati samo magjarske listine, te da je u tom smislu već naredba na pošt. ravnateljstvo došla. Na željeznicah množe se svakim danom magjarski činovnici, magjarski napisi i avisa. Jednom riečju uvadja se kradimice u našu zemlju jezik magjarski proti zakonu i proti volji onoga, koji je taj zakon podpisao, Nj. Veličanstva, te proti volji naroda, koji je nagodbu stvorio sa ugarskom zemljom.

Ovo su takve povriede — da nereknem uvriede — i našeg zakona i hrvatske samósvjesti, da ih nijedan čestit Hrvat hladnom krvlju pregorjeti nemože. Ja neću sjećati ovdje vis. sabor na to, da je kraljevina Hrvatska god. 1848 savez s Ugarskom sasvim prekinula ponajviše radi toga, što je u ono doba ugarska vlada i ugarsko zakonarstvo počelo uvadjati magjarski jezik u našu zemlju. Ja činim vis. vladu pozornom jedino na to, da je hrvatska kraljevina, kad je sklopila nagodbu, učinila to ponajviše samo zato, da sačuva svoju autonomiju, s kojom je tiesno skopčano neograničeno gospodstvo narodnog jezika nutar. granicah ove zemlje u svih poslovih tako zemaljskih, kao i skupnih. Ja činim vis. vladu pozornom i na to, da se je sviest naroda hrvatskoga jur odavna na toliko probudila, da narod hrvatski neće trpiti nadalje gospodstva tudjeg jezika, koji nije nimalo poznat u zemlji. (Odobravanje.) A to neće trpiti tim manje s toga razloga, buduć se baš u sadanje vrieme u njegovu susjedstvu srodan njemu narod oslobadja od istoga turskoga gospodstva, i dobiva pomoćju čitave Europe svoju veoma krvavo zasluženu autonomiju, za koju smo se i mi dosada borili, i boriti ćemo se, dok bude hrvatske zemlje, dok bude hrvatskog naroda. (Živio!) Ja bi želio, da naša vis. vlada ovu misao i krepku ovu volju hrvatskoga naroda objavi na dotičnom mjestu, odkuda nam se krivica ova donaša. Ja bi želio, da vis. vlada ozbiljne korake poprimi na mjerodavnom mjestu, da se nadalje naša autonomija nekrnji, i da se zakon nagodbeni tako dobro od ugarske strane vrši, kao što smo ga mi dosada vršili. Jer ako prestaje Ugarska taj zakon smatrati za svoj zakon, onda prestati će i Hrvatska, i morati će žalibože poprimiti druge mjere.

S toga razloga stavljam na vis. vladu sliedeću novu interpelaciju: (Čita ju. — Vidi zapisnik.)

(Živio!)

Predsjednik: Interpelacija ova uvrstiti će se u zapisnik i predati svietlomu banu.

Prelazi se na dnevni red. Na dnevnom redu je izvješće odbora peticionalnoga. Molim gosp. izvjestitelja, da izvoli mjesto zauzeti.

Izvj. **Jovan Steković**: Visoki sabore! Čast mi je izviestiti o podnescih prispjelih od dne 12. siečnja do danas na vis. sabor, i to: (Čita.)

„Mrahunec Martin, izsluženi stražmeštar, moli da mu se pristojba na srebrnu kolajnu opet u tečaj stavi."

Odbor je smatrao, da to nespada na sabor, nego se ima ustupiti vladi na uredovanje.

Predsjednik: Želi li tko govoriti? (Nitko.)

Prima li vis. sabor ovaj predlog odbora?

(Prima se.)

Izvj. **Jovan Steković**: (Čita.)

„Manipulacionalno osoblje sudbenog stola u Osieku, Zagrebu i Belovaru moli za povišenje plaće."

Pošto su u obće plaće normirane zakonom, s toga se ovo po zaključku odbora ima vladi na uredovanje ustupiti.

Predsjednik: Želi li tko govoriti?

Dr. **Jovan Subotić**: Ja mislim, vis. sabore, da ovaj predmet nije nov, nego već opetovano u ovoj vis. kući dolazi naprvo; i ja sam uvjeren, da se o tom govori ponajviše onako, kako u interesu pravde nestoji. Istina je, da riešenje o tom, hoće li se poboljšati plaće dotičnih činovnikah, neće li se, nepripada saboru putem peticijah; a istina je i to, da ondje gdje se vidi očevidna nepravda, nije dovoljno kazati: odbija se natrag, nego valja misliti, sigurno su u tom obziru zakoni nevaljani, pa ih treba preinačiti.

Mi smo već više putah slične molbe riešili na takav način, kaošto se ovdje predlaže, ali nije vodilo k svrsi, zato sam ja toga mnienja, da se za ovaj put stvar uzme s onom ozbiljnošću na um, kako zaslužuje; pa da se pomisli, da tuj činovnici tako rekuć umiraju od gladi, da čitave familije stradaju; je li to opravdano?

Digitized by Google

Jovan Živković: Vis. sabore! Ovaj je predlog naravi sasvim formalne, on nedira u meritornost stvari. Istina, može se prigovoriti, da će ovaj sabor samo još nekoliko danah viećati, i radi toga je nuždno, da se stvar rieši; nu, gospodo, imade još više takovih predmetah, koji će ostati viseći, ali svi su takove naravi, koje će vlada u tečaj staviti kod sabora budućega. Svakako će biti onda otvoren put budućemu saboru, takovim korakom u tom pogledu krenuti, koji će mu se činiti najshodnijim. A dotična gg. zastupnici imati će priliku, prije nego izaberu svoje odaslanike za popravak nagode, kazati, to i to želimo, i onda će vlada takodjer kazati: ja zauzimam ovu ili onu poziciju u tom pitanju.

Ja dakle nebi želio, da se ovako načelno pitanje, koje ide preko financialne strane nagode, sada na preki način razpravi. Neka ostane samo viseć, pa će se moći u budućem saboru u razpravu uzeti, i dotični g. zastupnik grada Senja moći će povesti o tom rieč u svoje vrieme.

Predsjednik: Prelazi se k glasovanju. Ona gg., koja su za to, da se primi predlog odbora, neka izvole ustati.

(Većina.)

Primljen je predlog odbora.

Izvj. **Jovan Steković**: (Čita.)

Zastupstvo grada Varaždina podnaša predstavku, da se trošak za uzdržavanje realne gimnazije na račun zemlje preuzme. — Glede ove molbe je petic. odbor zaključio, da se dostavi vladi na uredovanje.

(Prima se.)

Zastupstvo grada Križevca moli, da se cesta od kolodvora do Sv. Ivana-Žabno na zemaljski trošak uredi. — Ustupljuje se vladi na uredovanje.

(Prima se.)

Tamničari Jakovac, Brozović i Vitas mole za povišenje plaće. — Vladi na uredovanje.

(Prima se.)

Učiteljsko družtvo podžupanije karlovačke podnaša predstavku, da se učiteljem nebi uzkratilo pravo pasivnoga izbora u obćinsko zastupstvo. — Ovdje je odbor scienio, da tu prošnju dostavi odboru za obćinarstvo, koji ima presuditi to i u svoje vrieme predlog saboru podnieti.

(Prima se.)

Obćina Kraljevica podnaša predstavku, da se obćinam oduzme propisivanje i utjerivanje poreza. — Ovo se dostavlja vladi s tim, da nastoji kod zajedničke vlade izposlovati preinaku zak. čl. XV. od g. 1876. u pogledu razporezivanja, pobiranja i utjerivanja poreza, svaljena na obćine.

(Prima se.)

Skupština podžupanije belovarske moli, da se izposluje, da se spoji željeznička pruga od Koprivnice preko Belovara u N. Gradišku. — Vladi na uredovanje.

(Prima se.)

Sveučilištni profesor Nadko Nodilo podnaša molbu glede drugog petgodišnjeg doplatka, koji da se uvrsti u proračun g. 1878. — Vladi na uredovanje.

(Prima se.)

Savjetnici kr. rač. ureda mole za povišenje plaće. — Vladi na uredovanje.

(Prima se.)

Učitelji podžupanije zagrebačke mole za aktivno i pasivno pravo biranja u obćinsko zastupstvo. — Odboru za obćinarstvo.

(Prima se.)

Benak Jos., Filipović Gjuro i Božanić Jos., pristavi, mole za povišenje plaće pri suzdržanju naslova „pristav“ i dopitanje stanarine. — Vladi na uredovanje.

(Prima se.)

Obćinsko zastupstvo u Pleternici podnaša predstavku glede rukovodjenja poreza. — Odredjuje se isto, kao glede predstavke obćine Kraljevica.

(Prima se.)

Žitelji iz Cvetkovića mole, da se uzpostavi obćina Cvetkovićka. Ustupljuje se vladi s tim, da izpita stanje stvari, pa ako se neprotivi interesom obćine i ako ministarstvo na to pristane, da se to dozvoli.

Juraj Kamenar: Nisam mislio, da će ova predstavka simo doći, jer sam držao, da će već prije pol godine biti to, što ima biti. Vis. vladi još nije dovoljno dokazano, da tu obćinu natrag uzpostaviti treba. Toj obćini su mir dali viekovi i sva ustrojstva zemlje naše; uviek je bila za sebe, i kadra je za sebe biti; ona ima za obćinski ured ne kuću, nego palaču. Pa ipak je ona jednostavno drugim obćinam pripojena i tako lišena svoje autonomije. Zato molim visoki sabor, da preporuči vladi tu molbu, neka ona gleda, da što prije postavi obćinu natrag za sebe, jer neima zbilja nikakova razloga proti tomu.

Predsjednik: Prima li se predlog odbora?

(Prima se.)

Izvj. **Jovan Steković**: (Čita.)

Podžupanijska skupština u Vukovaru podnaša predstavku glede preinake školskog zakona. — Odboru za nastavu.

(Prima se.)

Podžup. skupština u Vukovaru moli za preinačenje zakonskog članka XVIII. g. 1870., o lovu. — Vladi na uredovanje.

(Prima se.)

Obćinsko zastupstvo u Šidu podnaša predstavku glede opredieljenja sjedišta za žup. fizika u Šidu. — Odbor odstupljuje to vladi na uredovanje, te se nada, da će vis. vlada, uzev u obzir mjestne okolnosti, naći, gdje je potreban liečnik.

(Prima se.)

Akadem. družtvo „Hrv. dom“ moli za podporu. — Molbenica ova dostavlja se prorač. odboru, pošto se tiče novčanih sredstvah.

(Prima se.)

Digitized by Google

Učitelji podžupanije belovarske podnašaju predstavku glede njihovih mirovinah. — Vladi na uredovanje.

(Prima se.)

Žitelji bivše obćine Petrovina-Slavetić mole za uzpostavu obćine Petrovina. — Vladi na uredovanje s tim, da im zadovolji, ako se to interesom obćine i države neprotivi, i još s tim, ako im sredstva dostižu.

Juraj Kamenar: Ono što sam prije glede obćine Cvetkovićke kazao, imam kazati i za obćinu Petrovinu. Nema razloga, da se neuzpostavi ono, što je bilo, te neznam zašto se narod nasilno uznemiruje ovakovim druženjem obćinah.

Predsjednik: Prima li se predlog odbora?

(Prima se.)

Izvj. **Jovan Steković**: (Čita.)

Uredničtvo i vlastničtvo „Pučkih novinah" moli za podporu kod izdavanja lista, kojom bi se omogućilo, da se taj list ubogim seljakom bezplatno šalje. — Pošto i to zasieca u novčarstvo, dostavlja se molba proračunskomu odboru.

(Prima se.)

Predsjednik: Na dnevnom redu je proglašenje zajedničkih zakonah.

Juraj Kamenar: Ja bi na to upozorio vis. kuću, da se proglašenje zajedn. zakonah nebi ovako kratkim putem kod nas vršilo (Glasovi: To je zaključak!), da u buduće nebude kakovih pogriešakah. Mi znamo, da nas zajednički zakoni vežu, a ipak se neproglašuju točno, nego se to smatra nekim formalitetom. Kako možemo onda mi naše zastupnike, koji sjede na ugarskom saboru, upozoriti, da ovoj ili onoj točci, koja nije po nas probitačna, preinaku izposlovati imadu. Financijalni zakon je u ugarskom saboru načinjen, nu nije nijedan od naših zastupnikah ni rieči progovorio tom prigodom. On je na uštrb naše zemlje, tako, da smo tako řekuć izgubili naše obćine, da nemožemo odoljeti svim teretom i zahtjevom.

I jučer je stavljeno proglašenje na dnevni red: mi neznamo, kakvi su to zakoni. Nego ja držim, da se imadu u buduće jednomu odboru predati, i ako on nadje u njih što znamenita, što bi nam moglo povriedu učiniti, da nas na to u pravo vrieme upozori.

Predsjednik: Ja imam samo to odgovoriti, da vis. kuća nije nikakova takova zaključka dosada stvorila, koji bi bio nukao ovo predsjedničtvo, da se prije nego bude proglašenje zajedničkih zakonah, moraju oni po ma kojem odboru izpitati.

G. Kamenaru prosto je takav predlog učiniti, on će se na razpravu podnieti vis. kući, i ako bude predlog usvojen, predsjedničtvo će se ga držati. U ostalom dnevni red bio je utanačen po vis. kući; prosto je bilo onda g. Kamenaru prigovarati.

Sada ja s tih razlogah toga prigovora uvažiti nemogu. Nu mogu vas uvjeriti, da nijedan od ovih zakonah nije takav, da nebi bio zajedničke naravi, kojega proglašenju protiviti se dakle razloga nema.

S toga molim g. bilježnika, da ih pročita.

Bilj. **Jovan Steković**: (Čita zajedničke zakone. — Vid. zapisnik.)

Predsjednik. (Zvoni.) Vis. sabore! Ovim je za danas dnevni red izcrpljen. Na dnevni red buduće sjednice imalo bi doći izvješće odbora za razsudbu zem. računah.

Ako je s voljom vis. kuće, staviti će se na dnevni red buduće sjednice.

(Prima se.)

Za danas dižem sjednicu, a buduću uričem za prekosutra u četvrtak u 10 satih prije podne.

(11 satih 40 časovah.)

Digitized by Google

Sto i šesta saborska sjednica,

držana dne 11. srpnja 1878. u 10. sati prije podne pod predsjedničtvom saborskog podpredsjednika gosp. Petra Horvata.

Pregled: Zapisnik prošle sjednice. — Podnesci. — Interpelacija dr. Vrbanića glede provedenja proračunskoga zakona. — Odgovor svietloga bana na ovu interpelaciju. — Interpelacija dr. Vrbanića glede nekojih zemljišta u virjanskom izb. kotaru, koje je Drava odklonula te na drugu stranu preniela. — Odgovor predstojnika Jovana Živkovića na ovu interpelaciju. — Interpelacija Jurja Kamenara glede zakona o lovu. — Odgovor predstojnika nut. odjela na ovu interpelaciju. — Interpelacija Kamenara glede zakona o izvadjanju javnih radnjah. — Odgovor predstojnika Jovana Živkovića na ovu interpelaciju. — Odgovor istoga na interpelaciju Folnegovića glede ugovora sklopljena medju jednom obćinom i jednim vlastelinstvom; — na interpelaciju P. Zabrdca glede malte; — na interpelaciju A. Zindla glede zak. osnove o segregacijah i komasacijah; — na interp. dr. Malca glede plemićkih zadruga; — na interp. Gj. Crnadka glede gradskog podkapetana u Senju; — na tri interpelacije Fr. Folnegovića glede cjelokupnosti zemlje: — na interp. A. Jakića glede katastra; — na interp. Kukuljevića glede magjarskog jezika. — Odgovor dr. Muhića na interp. dr. Subotića glede zakona o poslovih grč.-iztočne crkve. — **Dnevni red:** Izvješće odbora za razsudbu zem. računah.

(10 satih 20 min.)

Predsjednik: (Zvoni.) Sjednica počimlje. Molim gosp. bilježnika, da čita zapisnik prošle sjednice.

Bilj. dr. **Marko Lončarić:** (Čita.)

Zapisnik

CV. sjednice sabora kraljevinah Dalmacije, Hrvatske i Slavonije, držane u glavnom i zemaljskom gradu Zagrebu dne 9. srpnja 1878. god. pod predsjedničtvom saborskoga predsjednika gospodina Nikole Krestića u prisutnosti 40 saborskih članovah.

Od strane vlade prisutni: Presv. gg. Jovan Živković, dr. Muhić i dr. Marijan Derenčin.

Čitan bje zapisnik posljednje sjednice, koji se bez primjetbe ovjerovljuje.

Predsjednik saborski priobćuje, da su na ovaj vis. sabor stigli sliedeći podnesci:

1. Odbor za razsudbu zemaljskih računah podnaša izvještaj o računskom zaključku budgeta kraljevinah Hrvatske i Slavonije za godinu 1875. i o računskom zaključku zakladah pod upravom kralj. zemaljske vlade stojećih za godinu 1875.

Stavit će se na dnevni red.

2. Narodni zastupnik g. Vaso Kotur moli za dopust do svršetka ovoga zasjedanja.

Dopust se dozvoljava.

3. Svietli ban priobćuje: Njegovo cesarsko i kraljevsko apoštolsko Veličanstvo blagoizvoljelo je premilostivo ovlastiti me previšnjim kraljevskim reskriptom od 1. siečnja t. g., da sabor kraljevinah Hrvatske, Slavonije i Dalmacije na izmaku njegova trogodišnjega zakonarskoga perioda dne 13. srpnja t. g. u Njegovo previšnje ime zaključim.

To mi je čast priobćiti slavnomu predsjedničtvu sabora s uljudnim umoljenjem, da o tom visoki sabor obaviestiti izvoli s tim dodatkom, da sam nakanio zaključenje sabora obaviti na rečeni dan o 10. uri pred podne uz obdržavanje postojećega običaja svečanim načinom.

Čin ovaj završit će se službom božjom u crkvi sv. Marka.

Ovo saobćenje prima se na znanje, te će posljednja meritorna sjednica biti u petak, dočim će u subotu biti svečani zaključak sabora.

Predsjednik podieljuje rieč narodnomu zastupniku dr. Jovanu Subotiću, da urgira odgovor na stavljenu dne 11. siečnja 1878. interpelaciju pitajuć: 1. „Je li voljna visoka vlada na moju, dana 11. siečnja 1878. stavljenu interpelaciju u pogledu tomu, što je vlada učinila sa osnovom zakonskoga članka, koja je glede recepcije zak. čl. IX. od god. 1868. na ugarskom saboru donešenoga, u 115. saborskoj sjednici od 10. lipnja 1875. ustanovljena i visokoj vladi u tu svrhu priobćena, da ju Njegovomu Veličanstvu na previšnju sankciju podnese, za trajanja ove saborske sjeditbe odgovoriti? i ako nije, 2. je li voljna kazati razloge, što ju na to pobudjuje?

Ova urgencija dostavit će se svietlomu banu.

Nadalje podieljuje predsjednik rieč zastupniku naroda Ivanu Kukuljeviću, da stavi sliedeću interpelaciju:

Digitized by Google

1. Je li voljna visoka kralj. zemaljska vlada proti povriedi zemaljske autonomije i uvadjanja magjarskoga jezika u našu zemlju kod rečenih ministarstvah shodne i odlučne korake učiniti?

2. Ako rečena kr. ministarstva želji hrvatskoga naroda i duha nagodbenoga zakona nezadovolje, da li je visoka zemalj. vlada voljna, kod iste krune pravednu zaštitu tražiti i do budućeg saborskog zasjedanja rezultate svojih korakah saboru priobćiti?

Ova interpelacija dostavit će se svietlomu banu.

Prelazi se na dnevni red.

Na dnevnom redu je: Izviešće peticionalnoga odbora, i to:

Mrahunec Martin, izsluženi stražmeštar, moli, da mu se pristojba na srebrnu kolajnu I. reda opet u tečaj stavi. — Vladi na uredovanje.

Manipulacionalno osoblje sudbenih stolovah u Osieku, Zagrebu i Belovaru, mole za povišenje plaće. — Vladi na uredovanje.

K odborskomu riešenju molbenice pod br. 454, 455. i 456. podnaša dr. Jovan Subotić sliedeći zaključak: „Neka se ove molbenice podnesu visokoj vladi s tim pozivom, da bi ista za dolazeću saborsku periodu priredila i saboru podniela predlog, kako da se postojeći dotični zakoni u korist činovnikah ove vrsti preinače, a medjutim da pritiče nuždi i potrebi tih činovnikah doplatkom u vidu podpore."

Kod glasovanja bude primljen predlog odbora, a zaključak dr. Subotića pade.

Ostala riešenja peticijah pod brojevi 454. do 554. primljena su po predlogu odbora.

Sabljar Marija moli podporu. — Vladi na uredovanje.

Žitelji trgovišta Daruvar i sela doljni Daruvar, mole za spojenje pod imenom „trgovište Daruvar". Vladi s tom preporukom na uredovanje, da molbi zadovolji, ako se interesom obćine i države neprotivi.

Trgovci iz Pakraca mole, kao najmanju mjeru za prodaju žestovnih pićah odrediti 10 litarah. — Vladi na uredovanje.

Manipulacionalni činovnici sudbenoga stola u Požegi mole za povišenje plaće. — Vladi na uredovanje.

Zastupstvo grada Senja podnaša predstavku u predmetu uzakonjenja i uzdržanja pomorske sudbenosti za kr. kotarski sud u Senju. — Ustupiti odboru pravosudnomu.

Zastupstvo grada Varaždina podnaša predstavku, da se trošak za uzdržavanje realne gimnazije na račun zemlje preuzme. — Vladi na uredovanje.

Zastupstvo grada Križevca moli, da se cesta od kolodvora do Sv. Ivana-Žabno na zemaljski trošak uredi. — Vladi na uredovanje.

Tamničar Jakovac, Brozović i Vitas mole za povišenje plaće. — Vladi na uredovanje.

Učiteljsko družtvo podžup. karlovačke podnaša predstavku, da se učiteljem neuzkrati pravo pasivnoga izbora u obćinsko zastupstvo. — Odboru za obćinarstvo.

Obćina Kraljevica, podnaša predstavku, da se obćinam oduzme propisivanje i utjerivanje poreza. Vladi s tim, da nastoji kod zajedničke vlade izposlovati preinaku zak. članka XV. od godine 1876. u pogledu razporezivanja pobiranja i utjerivanja poreza, svaljena na obćine.

Skupština podžupanije belovarske moli izposlovati, da se spoji željeznička pruga od Koprivnice preko Belovara u Novu Gradišku. — Vladi na uredovanje.

Nadko Nodilo iz Zagreba, sveučilištni profesor podnaša molbu glede drugog petgodišnjeg doplatka, da se uvrsti u proračun godine 1878. — Vladi na uredovanje.

Savjetnici računarski kr. računarskog ureda mole za povišenje plaće. — Vladi na uredovanje.

Učitelji podžupanije zagrebačke mole za aktivno i pasivno pravo biranja u obćinsko zastupstvo. — Odboru za obćinarstvo.

Benak Josip, Filipović Gjuro i Božanić Josip, pristavi, mole za povišenje plaće, priuzdržaj naslova „pristav" i dopitanje stanarine. — Vladi na uredovanje.

Obćinskoga zastupstva u Pleternici predstavka glede rukovodjenja državnoga poreza. — Kao što kod obćine Kraljevica.

Žitelji iz Cvetkovića mole, da se uzpostavi obćina Cvetkovićka. — Kao što kod trgovišta Daruvar.

Podžupanijske skupštine u Vukovaru predstavka glede preinake školskog zakona. — Odboru za nastavu.

Ista skupština moli preinačenje zak. čl. XVIII. god. 1870. o lovu. — Vladi na uredovanje.

Obćinskoga zastupstva u Šidu predstavka glede opredieljenja sjedišta za županijskog fizika u Šidu. — Vladi na uredovanje.

Akademičko družtvo „Hrvatski dom" moli za podporu. — Dostavlja se proračunskomu odboru.

Učiteljah podžup. belovarske predstavka glede njihovih mirovinah. — Vladi na uredovanje.

Žitelji bivše obćine Petrovina i Slavetić mole za uzpostavu obćine Petrovina. Kao pod br. 475. još s tim, ako im sredstva dostižu.

Uredničtvo i vlastničtvo „Pučkih Novinah" moli za podporu kod izdavanja lista, kojom bi se omogućilo, da se taj list ubogim seljakom bezplatno šalje. — Proračunskomu odboru.

Nadalje sliedi čitanje zajedničkih zakonah, i to:

Zakonski članak I. od godine 1878. o produljenju roka ustanovljenoga §. 3. zak. čl. XXXIV. od godine 1873, kao što i kriepost postotka, opredieljenoga za pokriće troškovah za unutarnju upravu Hrvatske i Slavonije.

Zak. članak II. od godine 1878 o pokriću troškovah diošgyorske željezare.

Zak. članak III. od godine 1878. o produljenju krieposti zak. čl. XXX. od godine 1877. do 31. dana mje-

Digitized by Google

seca svibnja god. 1878. slovećega o javnih teretih i državnih izdatcih imajućih se u prvom četvrtu godine 1878. nositi i pokriti.

Zak. članak IV. godine 1878. o privremenom produljenju zak. članakah XIV. i XVI. od god. 1867., zak. čl. II. od god. 1869. i poštarskoga ugovora sklopljenoga s austro-ugarskim Lloydom 18. studenoga 1871., kao što i o privremenom uzdržanju faktičnoga stanja napram austrijskoj narodnoj banci, proglašenja radi.

Zak. članak VI. godine 1878. o pomnožanju bakrenoga sitnoga novca.

Zak. članak VIII. godine 1878. o svotah, što ih zemlje krune Ugarske imaju na troškove zajedničkih poslovah god. 1877. naknadno platiti.

Zak. članak IX. godine 1878. o pokriću odpadajućega na ugarsku diela vjeresije od 60 milijunah, što su jur delegacije votirale za vanredne vojne troškove.

Zak. članak X. od godine 1878. o privremenom oporezovanju u području provincializirane srbsko-banatske i rumunsko-banatske bivše krajiške pukovnije ležećih, ter dosele od poreza prostih šumah i u području rumunjsko-banatske bivše krajiške pukovnije ležećih do sele od poreza prostih alpijskih pašnjakah.

Zak. članak XI. od godine 1878. o produljenju roka iztaknuta za odkup dionicah bivšega družtva ugarske iztočne željeznice.

Zak. članak XII. od godine 1878. ob izpunjenju plateža obvezanosti, preuzete usljed ugovora sklopljenog izmedju glavnoga gradskoga gradjevnoga vieća i izmedju austrijskog c. kr. povlaštenog družtva državnih željeznicah u pogledu sazidanja budimpeštanske velike kolutne ceste u okolici budim-peštanskoga kolodvora spomenutoga željezničkoga družtva.

Zak. članak XIII. od godine 1878. o privremenom produljenju krieposti zak. čl. XIV. i XVI. od god. 1867., zak. čl. II. od g. 1869. i od dne 18. studenoga 1871. sa austro-ugarskim Lloydom poštanskoga ugovora, kao i o privremenom uzdržavanju faktičnoga stanja napram austrijskoj narodnoj banki.

Zak. članak XIV. od godine 1878., kojim se krepost zak. čl. III. od god. 1878. slovećega o javnih teretih i državnih troškovih, što se imaju do 31. dana mjeseca lipnja 1878. nositi i pokriti, — produljuje do 30. dana mjeseca lipnja 1878.

Zak. članak XV. godine 1878. o doknadnih izdatcih ministarstva za javne radnje i komunikaciju, potrebitih za godinu 1877.

Zak. članak XVI. god. 1878. o zaračunanju većih izdatakah nuždnimi postalih kod naslova 9. poglavja A. VI. i kod njekih naslovah poglavja XX. zak. čl. 46. godine 1876. kao što i ob odobravanju pokrića istih izdatakah.

Zak. članak XXV. g. 1877. u predmetu nagodbe sa držci zaloga sklopljene ob uzodkupu založene krunske gospoštije Gjalu.

Zak. članak XXVII. od god. 1877. o privremenom produženju zak. čl. XIV. od g. 1867., zak. čl. II. od god. 1869. nadalje trgovačkog ugovora sklopljenoga s Francezkom dne 11. prosinca 1866., trgovačkoga i brodarskoga ugovora sklopljenoga s Italijom dne 25. travnja 1867., carinskoga i trgovačkoga ugovora sklopljenoga s Njemačkom dne 9. ožujka 1868. i poštanskoga ugovora sklopljenoga s austrijsko-ugarskim Lloydom dne 18. studena 1871. kao i o dalnjem privremenom uzdržaju faktičnoga stanja postojećega naprama povlaštenoj austrijskoj narodnoj banki.

Zak. članak 28. od godine 1877. o inartikuliranju deklaracije podpisane 26. studena god. 1877. te glaseće o produljenju moći trgovačkoga ugovora sklopljenoga sa Velikom Britanijom 5. prosinca god. 1876. i uvrštenoga u zak. čl. XXXXIX. od god. 1876.

Zak. članak XXIX. od g. 1877. u predmetu dozvoljenoga novačkoga i doknadno-pričuvnoga kontingenta, koji su u smislu zak. čl. XL. od g. 1868. i XXXVIII. od godine 1873. imadu staviti godine 1878. — napokon:

Zak. članak XXX. od g. 1877. o javnih teretih i državnih izdatcih, što će se u prvom četvrtgodištu godine 1878. imati nositi i pokriti.

Time bude dnevni red za danas izcrpljen te predsjednik zaključi današnju sjednicu u $^3/_4$12 satih, uričuć buduću za 11. srpnja 1878. u 10 satih prije podne sa sliedećim dnevnim redom:

Izvještaj odbora za razsudbu zemaljskih računah o računskom zaključku zakladah pod upravom vis. kralj. zemaljske vlade stojećih za godinu 1875.

P. Horvat v. r. podpredsjednik. Dr. **Marko Lončarić** v. r. sab. bilježnik.

Predsjednik: Ako neima primjetbe, to se zapisnik ovjerovljuje.

(Nema.)

Na ovaj vis. sabor stigli su sliedeći podnesci: — (Vidi zapisnik.)

Sada ima rieč gosp. zast. dr. Vrbanić, da stavi dvie interpelacije.

Dr. **Franjo Vrbanić:** Vis. sabore! Poznato će biti članovom visokoga sabora, pod kakovimi okolnostmi je stvoren proračun za tekuću godinu a napose se znade, kako je sa strane preuzv. g. ugarskoga ministra financijah stigla visokoj vladi poruka, da se za podmirbu potreba izkazanih u proračunu nemože dozvoliti 3,167.000 for., kako je Nj. Veličanstvo u predhodnoj sankciji odobriti blagoizvolilo, već da se od te svote mora izbrisati 167.000 for. Uz svu tu poruku dozvolila je ipak ova visoka kuća proračun za godinu 1878., tako da je pokriće ustanovljeno sa 3,167.000 for. Bilo je usljed toga glasovah svakojakih, koji stadoše dojavljivati, da proračun neće

Digitized by Google

dobiti previšnje sankcije; nu nakon nekoga vremena bude ipak proračun za god. 1878. u sborniku kao zakon proglašen ovako, kako je ovaj visoki sabor zaključio. Po načelih svakoga ustava ima odgovorna vlada, zvala se ona kako mu drago, odgovarati narodnomu zastupstvu, ne samo da neće potrošiti više nego li je ustanovljeno u proračunu, već da će sva dozvoljena sredstva u istinu i potrošiti u svrhe iznešene proračunom. Potreba ovakove odgovornosti posve je jasna, te mislim, da mi ju netreba napose razjasnjivati. Ja sam, gospodo, uvjeren, da i naša ustavna i odgovorna vlada svoju odgovornost ovako shvaća, te nebih, gospodo, ni časa bio o tom podvojio, da mi povoda nedadoše kojekakvi glasovi, za koje u ostalom mislim da neće biti istiniti. Govori se naime da je preuzvišeni gosp. ban izhodio previšnju sankciju proračunsku samo pod uvjet, što je obećao, da će onih 167.000 for. prištediti; ja gospodo to vjerovati nemogu. Kad bi pako tomu i bilo tako, to ovakova obveza domovine nas vezati nebi mogla, a još manje bi mogla biti na očitu štetu našega naroda, jer je za sve nas obvezatan samo zakon, a ne pogodba stvorena mimo zakona i preko zakona. Pak buduć da je naša visoka vlada, čim je zasjela svoje visoko mjesto, na svoj barjak napisala, da će štovati zakon i strogo se držati zakona, buduć da je samo strogo vršenje zakona u svih slojevih državnoga života kadro državi zajamčiti njezin obstanak i njezin razvoj, te buduć ako itko a ono je prva vlada zvana nastojati oko toga obstanka i toga razvoja, to su me vrlo uzbunili glasovi, po kojih da je tobože visoka vlada uzprkos postojećega zakona t. j. proračuna za god. 1878. odredila, da se mnogi troškovi označeni u proračunu imadu stranom stegnuti, stranom obustaviti, tako n. pr. da se za drugu ratarnicu u Slavoniji neima ove godine potrošiti u proračun kao III. obrok uvrštenih 20.000 for., da se za uzdržavanje cestah smije potrošiti samo svota za 60.000 fr. od one, koja je dozvoljena u proračunu, da se gospodarskim družtvom ima dati subvencija manja od one, koja je stavljena u proračun itd. itd., jednom riečju čuje se, da je visoka vlada obzirom na proračun izdala svojim podčinjenim organom takovih odredabah, iz kojih očito proizlazi, kao da bi glasovi o pogodbi sa ministrom financijah Szellom mogli istiniti biti. Ja se, gospodo, tvrdo uzdam, da ti glasovi nisu temeljiti, nu za umirenje svoje slobodan sam ipak na preuzv. gosp. bana staviti sliedeću interpelaciju: (Čita.)

1. Je li istina, da ste preuzvišeni gospodine bane izdali naredbu, uslied koje se neki proračunom za god. 1878. ustanovljeni izdatci stranom umanjiti, stranom sasvim obustaviti imadu?

2. Ako jest: a) koji je bio povod ovoj naredbi, b) kako kanite preuzvišeni gospodine bane opravdati ovu naredbu, koja se očito protivi zakonu, t. j. po saboru dozvoljenom i po Njeg. c. k. apošt. Veličanstvu potvrdjenom proračunu za godinu 1878. i c) koje su stavke proračuna, koje bi se tim načinom promieniti imale?

Ivan ban **Mažuranić.** Ako mi dozvoli vis. kuća i g. interpelant, ja bi se usudio sa nekoliko riečih odmah na ovu interpelaciju odgovoriti.

Gosp. interpelant je sasvim pravo kazao, da je bilo težkoćah oko našega zemaljsk. budgeta, a da je najposlie budget ipak stekao previšnju sankciju. Nu on je kazao i to, da je čuo, da je ban dao neku obvezu, da se toliko i toliko prištedi, ali da on toga nevjeruje. To je pako i — čini mi se — takodjer umjestno, da on toga nevjeruje, jer i nije tako.

Ban nije dao nikakve obveznice. I uvjereni budite, du ću ja uvjek zakone štovati; nu držim ipak, pa makar zakon govorio za to, da se toliko i toliko potroši, to se neka svejedno nešto prištedi, ako se može. Radi toga mislim, da je bilo malo izvan reda, što se ovakove interpelacije u saboru dižu radi toga, što je može biti vlada učinila koji korak, koji bi išao na to, da se u kojoj rubrici prtštedi kakav krajcar. Hoće li ta prištednja poći za rukom, neće li, to će pokazati računarski zaključci, i onda će biti prilika o tom se razgovarati.

Predsjednik: Ima rieč g. interpelant, da se glede ovoga odgovora izjavi.

Franjo Vrbanić: Nemogu se zadovoljiti.

Predsjednik: Prima li visoka kuća ovaj odgovor na znanje?

(Prima se.)

Ima rieč gosp. dr. Vrbanić, da stavi drugu interpelaciju.

Dr. **Franjo Vrbanić:** Vis. sabore! Kaošto se često dogadja, tako se je i često dogodilo i u izbornom kotaru onom, kojemu imam ja čast biti zastupnikom, da je naime Drava odklonula nešto zemljišta, te ga potisnula na ugarsku stranu. Po zakonu postojećem takozvana „avulsio" nedokida vlastničtvo onoga, koji je prije imao to zemljište, ako tečajem jedne godine danah to vlastničtvo izvršavao bude. — Ovo zemljište iznosi preko 254 rali. Stanovnici Virja i obližnjih selah izvršavali su to vlastničtvo tečajem godine danah tim, što su marvu pasli na tom zemljištu i porez plaćali od njega. Nu kraj svega toga dogodilo se je to, da je kralj. financialni erar to zemljište za se uzeo, te da ga je dao u zakup. Žitelji virjanski demonstrirali su proti tomu, nu jer svaka takova pravda mnogo stoji, nisu htjeli dalje tjerati.

K tomu još dolazi ta okolnost, da kralj. zemaljski financialni erar, akoprem je to zemljište dao u zakup, ipak već 6 godinah pobire porez od žiteljih, koji „de facto" nisu vlastnici toga zemljišta po njegovu mnienju. Ovo je očito protuzakonito, i očito pojam takav, koji se u pravnoj državi nebi smio dopustiti.

Uslied toga sam slobodan u tom pogledu staviti na svietloga bana sliedeću interpelaciju: (Čita ju. — Vidi zapisnik.)

Digitized by Google

Predsjednik: Ova interpelacija dostaviti će se svietlomu banu.

Jovan Živković: Ja ću na ovu interpelaciju odmah odgovoriti. Vis. sabore! Istina je da se dogadja, da gdjegdje koja rieka jednomu zemljište otima, a drugomu nasipava; nu što se Drave tiče, to znamo, da ona neodcjepljuje odmah ciela zemljišta, nego sve malo po malo, tako da se nemože upotriebiti onako strogo zakon gradjanski za takove slučaje. Dogodilo se je to i drugim občinam uz Dravu ležećim, da su nešto gubile od svojih zemljištah, koja su prešla na drugu stranu. I to je istina, da fiinancialni erar, kad nestane usurpatora, daje takova zemljišta u zakup. Ja mislim, da on te čini titulo kapaciteta. Medjutim vlada prije, dok nepoznaje okolnosti podpuno, nemože ništa učiniti. U ostalom upućeni su već dotični žitelji preko svoga vel. župana Raiznera, da stave na papir svoje zahtjeve i tužbe, te kažu što je koji imao, komu je pripalo, kako je uživao dosada, kako danas itd. To će se onda vlada javiti i ona će vidjeti, koje korake će moći u smislu zakona poprimiti.

Predsjednik: Zadovoljava li se g. interpelant?

Dr. **Franjo Vrbanić**: Ja se zadovoljavam.

Predsjednik: Prima li vis. sabor na znanje ovaj odgovor vis. vlade?

(Prima se.)

Rieč ima g. Kamenar, da stavi interpelaciju.

Juraj Kamenar: Vis. sabore! God. 1870. stvoren je kroz tadanje zastupnike u ovoj vis. kući zakon o lovu. Kako svako zastupstvo, kad riešava stara feudalna prava te ih zamjenjuje novimi slobodnijimi, tako je imalo i ovo veliku zadaću; jer takove stvari su vrlo delikatne, pošto mienjaju stara prava i davaju nova. Tadanje zakonodavno tielo prisvajalo si je nešto uzvišena, te je mislilo, da je stvorilo time tako veliku dobrobit po zemlju i narod, da ništa na svietu boljega stvoriti nemože. Ja pako i svi drugi gospodari mislimo, da nije moglo zakonodavno tielo gorjeg zakona stvoriti, nego što je ovaj. Novi ovaj zakon nije u tom ništa promienio feudalno pravo, nego je ono samo utanačio. Prije su imale vlastele svaka na svom teritoriju, bilo urbarialnom, bilo činženom, pravo lovišta. Danas lovni zakon kaže: vlastelin, koji ima 200 jutarah zemlje, vlastan je lovište ustrojiti na njem, te može loviti zvjerad bezplatno. Sva ostala zemljišta, koja su manja, pripadaju lovištu občinskomu. I ta su u zakup data u našoj zemlji, tobože da će unositi veliku korist za uzdržavanje škola i drugih stvarih, koje su občini potrebite.

Gospodo! Tu nije ništa učinjeno, u čem bi ja mogao korak iz feudalnih odnošajah k slobodnim nazrievati; jer vlasteli je dopušteno ono isto, što je imala prije, samo je obterećen mali posjed, da pridonosi k dohodkom zemlje. Prije dok je bio narod pod vlastelom, stajao se je bolje u svakom pogledu; jer vlastelin niti je imao vremena da hodi po polju, niti je kod lova štetu pravio svojim gorjanom, dočim dandanas štetu pravi na posjedu maloga posjednika.

Da uslied ovoga lovnog zakona trpe mali posjednic veliku štetu naročito na voću i vinogradih, o tom se je mogao i sam presv. g. predstojnik Živković osvjedočiti, kad je putovao po našoj zemlji. Narod mu je sigurno kazao: mi netražimo od vlade u tom pogledu ništa, nego neka nas oslobodi od toga lovnoga zakona, jer mi ga nismo kadri podnositi, on je za nas upravo nepravedan.

I što se dohodka tiče budi mi dozvoljeno kazati, kakav je taj dohodak? Ima občinah, koje imadu do 10.000 ralih zemljišta, pa jim lov, ako ga dadu u najam, 10 fr. na godinu nosi. Nu jedan posjednik u toj občini imao je 200—300 fr. štete, koju mu je divljačina načinila. Pitam ja, kakva je to korist po občinare? — Kazati će se, da se je tim lovnim zakonom htjelo i to postići, da bude onda meso jeftinije, ako budu zecevi tako jeftini. Gospodo! Jedan naš zec svakoga posjednika košta sigurno više od 100 for. (Smieh.) Gospodo! Ako ja moram zvjerad za zabavu kojega drugoga hraniti, ja mislim da je to nepravedno od mene zahtievano. (Veselost.) Ja neznam što se vis. kući čini toli smiešno, ja vas uvjeravam, da to stoji tako. A k tomu je lovni zakon tako strog, da čovjek niti najmanje uvriede nesmije zecu učiniti. (Veselost.) Jedan je n. pr. platio 15 fr. kazni, jerbo je ozledio zeca. Bio je kod županije i bog zna gdje sve, pa nije mogao doći do svoga prava. (Smieh.) Gospodo, tu se nije vriedno smijati. (Na galeriji odobravanje.)

Presjednik: Ja molim gospodu na galeriji, neka se izvole mirno vladati.

Juraj Kamenar: (Nastavlja.) Ja sam htio u tom smislu predlog vis. kući podnieti, nu nisam dobio potrebit broj podpisah, radi toga sam primoran stvar u formi interpelacije potaknuti, koja evo glasi ovako: (Čita ju. — Vidi zapisnik.)

Predsjednik: Interpelacija ova uvrstiti će se u zapisnik i predati svietlomu banu.

Rieč ima g predstojnik odjela za unutarnje poslove.

Jovan Živković: Visoki sabore! Ja ću na ovu interpelaciju odmah odgovoriti, kao što i u obće na sve druge, koje su bile u ovoj saborskoj periodi stavljene, pošto je naime naša perioda na izmaku, a vlada nebi rada da prenese interpelaciju na budući sabor.

Okolnosti, koje je g. interpelant naveo u svojoj interpelaciji, u toliko su istinite, da se sbilja sada naš narod ovdje i ondje tuži na ovaj lovački zakon. Občina Sv. Ana i još jedna, na koliko se sjećam, podniele su tužbu u tom predmetu. Što se ovoga zakona tiče, moram iztaknuti, da ga nije ovaj sabor donio, nego je učinjen već god. 1870. i to inicijativom samoga sabora; a postanku njegovu dalo je povoda naročito to, jer takav zakon u drugih kulturnih zemljah i to u daleko kulturnijih, nego li naša, postoji, i u zemljah, gdje je lov daleko skuplji nego li naš, a svuda radja dobrim uspjehom po občinu

Digitized by Google

i po dotičnika. On naime obćini nosi znatan dohodak i i to ne samo, kako je gosp. Kamenar spomenuo, 10 fr., nego i 100 for., a trgovina sa divljačinom ide i u 1000.

Mi nismo na onom stepenu kulture, kao što su drugdje, a to stoji, da je i za nas taj zakon od znamenite koristi. Ja priznajem, da divljač čini štetu, da je težko do odštete doći, jerbo nitko nezna, čiji je zec počinio štetu. Medjutim postoji to, da zakone treba krojiti prema potrebam dotičnih predielah, te u koliko se u jednom odjelu pokazuje velika potreba, toliko se u drugom pokazuje manja. Zato neka bude dopušteno vladi, da crpi svoje izkustvo ne samo iz 2 obćinah, nego iz više njih. A prije svega su županijske skupštine pozvane, da se u tom pravcu izjave, pa onda će se vidjeti, u koliko se bude morao zakon preinačiti. Ali na pritužbe 2 obćina korake učiniti glede preinake zakona, mislim, da nebi bilo umjestno. — Čim će dakle vlada svoje izkustvo crpsti, to će onda u svoje vrieme doći pred sabor sa takovim zakonom, koji će može biti bolje odgovarati našim okolnostim, nego li sadanji.

Predsjednik: Prima li g. interpelant odgovor vlade na znanje?

Juraj Kamenar: Primam.

Predsjednik: Prima li vis. kuća ovaj odgovor na znanje? (Prima.)

Rieč ima g. zastupnik Kamenar.

Juraj Kamenar: Predlog moj, kojega sam dne 15. srpnja predprošle godine u ovoj vis. kući stavio glasi ovako: (Čita dotični predlog glede preinake zakona o izvedenju javnih radnjah.) Ovaj zaključak bio je upućen na komunikacionalni odbor, i taj je predložio sliedeće: (Čita odnosni dodatak komunik. odbora k predlogu o cestovnoj mžeži.)

Ovaj je predlog primio vis. sabor uz dodatak gosp. dra. Spevca, koji predlaže, da se u istinu, pošto zemlja naša nema cestovnoga zakona, takov zakon saboru donese. Štovana gospodo! Danas smo već na odlazku, prošle su dvie godine, ja bi morao dugo govoriti ne da baš na smieh nego na plač prisilim. Ceste, koje su bile nekoč u našoj zemlji, nema ih sada više, niti nema mostovah. Zašto? Jer nema sredstvah. Dignuli smo tlaku onu, što nam narod daje, toga naime nećemo, t. j. mi nećemo njegove tjelesne snage i djela rukuh, nego zahtievamo od njega novac, koga narod niti ne pozna — i tako nam propadaju ceste. Ja sam onda puno govorio, radi toga danas opet neću duljiti, jer svakomu je stanje zemlje poznato, nego stavljam interpelaciju na vis. vladu: (Čita. — Vidi zapisnik.)

Jovan Živković: Vis. sabore! U ovoj interpelaciji pala je gorka rieč kao osvada na vladu, da njezinom krivnjom ceste i mostovi propadaju. Ja ću sasvim u kratko na to kazati samo to, da naše ceste već dugo godinah nisu bolje stajale nego li danas. U Zagorju n. pr. su sve kotarske i zemaljske ceste ako ne baš tako izvrstne kao ovaj parket, ali svakako dosta liepe. I u obće u onom predielu, gdje g. interpelant sam živi, jesu ceste dosta dobre. Samo što se tiče Slavonije, i ona ima dobrih cestah, nu nema ih dosta. Moram vam to kazati, da sa ono malo sredstvah, s kojimi moramo razpolagati, učinilo se je toliko, da se više zahtievati nemože. Kad je vlada predložila mrežu cestovnu, ona je kazala: evo ovo su sve ceste, kako postoje, ove treba još sagraditi, samo treba barem tri puta toliko novacah, nego što mi u tu svrhu opredieliti možemo. Tada je sama vis. kuća uvidjela, da treba najprije sagraditi glavne poteze, a glede ostalih valja iztraživati način, kako bi se za njihove gradnje pokriće našlo. Neka g. interpelant nemisli, da vlada nije o zakonu još mislila, nego neka bude uvjeren, da ona sama izkustvo traži. A izkustvo dosadanje nije sve za mnienje g. interpelanta. Slavonija n. pr. je proti tomu, Zagorje je zato; i to s toga, jer je u Zagorju radnja mnogo jeftinija i materijal daleko, a narod siromašan, jer ga žive 5—7 tisuća na jednoj kvadratnoj milji, usljed toga je lahko pojmiti, da oni kažu: dajte nam, mi ćemo raditi radje, nego li plaćati. Naprotiv u Slavoniji je radnja skupa, materijal daleko, n. pr. u Sriemu mora se čak iz Magjarske dovadjati, tamo bi morao seljak tri dana voziti, da samo jedan dio opredieljene mu ceste posipati može; radi toga ondašnji ljudi radje plaćaju. Vlada je želila, da bude dotičnoj zak. osnovi ona alternativa, da ako dotična obćina može i hoće, to slobodno odradi dotični ju pripadajući dio, a ako neće, slobodno joj je odkupiti. Nu sabor tadanji kazao je: narod neka se neuči lienstvovati, neka plati, i neka gleda, da si isti novac iz radnje na svojem polju dobiva, pa tako je u tom pogledu vlada podlegla želji vis. sabora, te je došla u zakon ustanova, da se radnja mora odkupiti. Nu i ciela odkupnina, koja iznosi nešto preko 40.000 for., je premalena, da bi se sve ceste mogle uzdržati. Pa zato vlada misli, da se taj zakon mora preinačiti. Ako vladi nepodje za rukom zakon o obćinskom redu oživotvoriti, svakako će zakon o cestah onako ustrojiti, kako zahtiev zemlje sobom donosi. Vlada svojom snagom o tom nastoji, da se ceste dobro drže, i danas su zbilja u dobrih rukuh, naime pod nadzorom predstojnika cesto-gradjevnoga odjela, koji neumorno radi, da onu mrežu ostvari, na koliko je našimi sredstvi moguće.

Budite dakle uvjereni, da će vlada učiniti, što okolnosti naše zemlje zahtievaju.

Juraj Kamenar: Nemogu se zadovoljiti.

Predsjednik: Uzima li vis. sabor ovaj odgovor na znanje? (Uzima.)

Rieč ima g. predstojnik za nutarnje poslove, da odgovori na interpelaciju.

Jovan Živković: Prije svega neka mi bude dozvoljeno za opravdanje, da vlada tek na izmaku saborske periode odgovara na više interpelacijah, navesti to, da ona nije bila u stanju u ovako doba na svaku interpe-

Digitized by Google

laciju odgovoriti, jer tu se zahtieva različitih podatakah i upitah na podredjene oblasti, dok dodju stvari na čisto; zatim, kako znademo, mi se nesastajemo uviek, kad bi bilo potrebno, jer se to sbiti nemože poradi zasiedanja zajedničkoga sabora, pa tako je sbilja došlo do toga, da moram tek danas na nekoje interpelacije odgovoriti, koje su se već tako rekuć same riešile, te nebi trebalo na nje odgovarati; nego vlada čuvši, da hoće dotična gg. interpelanti odgovore urgirati, hoće danas na nje odgovoriti.

Prvo mi je odgovoriti na interpelaciju g. zast. Folnegovića, koja je medjutim već povoljna riešena, i koja se tiče ugovora sklopljena medju obćinom Osekovo i vlastelinstvom grofa Erdödya radi zamjene nekoliko hrastovih stabalah sa nekoliko ralih oranicah, pašnjakah itd. Da se potanje izrazim, imala je obćina dati 2350 hrastovih stabalah grofu, koja su vriedila onda 35.000 fr., a taj joj za to odstupi 156 ralih i 900 hvati oranice i pašnjaka, štono zastupa vriednost od 33.000 fr. Vlada je taj ugovor odobrila, jer je vidila, da obćina nemože živjeti bez tih zemaljah, i jer se je osvjedočila na licu mjesta o svrsishodnosti. Medjutim su proti ovoj zamjeni prosvjedovali nekoji obćinari. I vlada je uslied toga odredila, da županija iznova stvar izpita te vladi javi, da li je prosvjed opravdan. A to novo iztraživanje dokazalo je, da zbilja većina želi, da se to zamieni, te da su samo oni, koji su na drugom kraju sela, kažu: to neleži kraj nas, zato nam nekoristi.

Pa tako je sada posao gotov u veliku korist dotične obćine.

Franjo Folnegović: Ja se zadovoljavam.

Predsjednik: Prima li visoka kuća odgovor vlade na znanje?

(Prima se.)

Jovan Živković: Sada ću odgovoriti na interpelaciju g. Zabrdca glede malte u Virovitici.

Na ovo može vlada odgovoriti ono, što je kazala već onomadne glede malte vukovarske. Gospodo! Te su malte osnovane što na ugovoru što na poveljah, i nemogu se onako na kratko ukinuti. Vlada je dala sakupiti sve podatke, njezin računarski ured će procieniti sve dohodke svih maltah u našoj zemlji, da se onda, ako dodje do mogućnosti odkupah tih maltah, može odkupnina ustanoviti. A može se već unapred misliti, da bi bio odkup veoma znatan. — Vlada je pitala i ugarsko ministarstvo u toj stvari, i saznala je, da ima i u Ugarskoj mnogo tih maltah u zemlji, a ministar veli, da ih nisu u stanju odkupiti, jer zemlja ima dosta drugih troškovah, kao što i kod nas biva. Dapače sam čuo od iste strane, da što se tiče stanja cestah, da se žali, da su se malte ukinule; i može biti će biti najbolji način za uzdržavanje gdjekoje ceste u dobru stanju taj, da se malte opet uvedu. Na nekojih su mjestih bile pako — kako ugarski ministar kaže — od velike štete, i zato sam ih ukinuo.

Uslied toga vlada drži, neka se ova razprava o maltah tako dugo ostavi „in susponso", dok će doći u pretresivanje zakon ob odkupu javnih radnjah; pa ćemo onda, na koliko nam bude smetala malta x ili y, poprimiti one mjere, da se odstrane. A danas se to nemože onako na brzu ruku izvesti.

Petar Zabrdac: Ja se zadovoljavam.

Predsjednik: Prima li vis. sabor ovaj odgovor vlade na znanje?

(Prima se.)

Jovan Živković: Nadalje mi je odgovoriti na interpelaciju gosp. zast. Zindla, tičuću se zak. osnove o izvadjanju segregacijah i komasacijah, i koja nije još izgubila svoju vriednost. (Čita ju.)

Gospodo! To su važni zakoni, koji zasiecaju u materijalno blagostanje naroda, i koje treba dobro i pomnjivo sastaviti, da se nebudu opet morali preinačiti.

Vlada je napravila dotičnu zak. osnovu, pretresla ju je svestrano, poslala ju je svim podžupanijam, da one prema crpljenom izkustvu jave, kako o tom misle; a onda ju je dala još kulturnomu vieću na pretresivanje.

Sada imamo dakle sav material pri ruci, i vlada neće se protiviti, da se u budućem saboru te osnove stave na dnevni red.

Samo glede regalnih pravah treba još izkustva. Vlada neželi, da taj odkup bude novim teretom obćinam, nego da bude odkupljen, da se sam izplati; pa onda će možebiti postati vrelo novih dohodakah. Vlada želi, da bude obrt slobodan. I ovo mnienje se u svih obćinah prima s velikim zadovoljstvom. Kad bude i u tom pogledu sav materijal pretresen, vlada neće propustiti, da budućemu saboru nepodnese dotičnu zak. osnovu.

Ante Zindl: Ja se zadovoljavam.

Predsjednik: Prima li vis. sabor ovaj odgovor vlade na znanje?

(Prima se.)

Jovan Živković: Sada mi je odgovoriti na interpelaciju gosp. dr. Malca glede plemićkih zadrugah. (Čita ju.)

I ovo je jako važna stvar. Nutarnji odjel zem. vlade za sada nije toga mnienja, da su to u obće zadruge. On to smatra faktičnim stanjem, te misli, da se tomu može doskočiti izpravkom gruntovničkih zapisnikah. On drži, da dotičnici sami to najlakše mogu učiniti; ali oni toga nečine. S toga je nutarnji odjel ustupio tu stvar medjutim pravosudnomu odjelu. A pravosudni odjel prije svega kupi podatke, da vidi, koliko ima takovih zadrugah i kako se diele; pa onda će nutarnji odjel sporazumno sa pravosudnim odjelom vidjeti, je li potrebno i kako se može doskočiti ovoj mani.

Ova je stvar dakle još „in studio". I kad se sastave mnienja ovih dvajuh odjelah — što će biti svakako do budućega sabora — onda će vlada učiniti ono, što je od potrebe, da se ovo faktično stanje u pravno pretvori.

Dr. Josip Malec: Zedovoljavam se.

Digitized by Google

Predsjednik: Prima li vis. kuća ovaj odgovor na znanje?

(Prima se.)

Jovan Živković: Gosp. zast. Crnadak stavio je u posliednjem zasjedanju interpelaciju glede jednoga neugodnoga slučaja, — neugodnoga u toliko, što se tiče administracije i jednoga činovnika grada Senja, koji je dosta zadao truda i vladi i obćini, po imenu Jakov Rupčić, podkapetan senjski. Pita se, što je s tom iztragom, je li završena i zašto nije?

Ja samo to kažem, da je ovaj čovjek dosta nemiran, te je poradi izgreda prema poglavarstvu senjskom i drugim višim vlastim došao pod iztragu; a izza nje sliedila je napomenuta interpelacija. Pošto je taj čovjek takav, da svoju pravicu tjera kroz sve instancije pa čak do presvietle krune, to se je moralo paziti, kako se postupa, i naročito je moralo gradsko poglavarstvo paziti, da se nezaleti svojimi zahtjevi u kojem god pravcu. — I sada je stvar bila već tako daleko sazriela, da ga je poglavarstvo kaznilo i iz službe odpustilo. „In fine finali“ dalo mu je odpustninu od 12000 for, tako da sada od nijedne strane pritužbe neima.

Predsjednik: Pošto neima gosp. interpelanta, to stavljam pitanje na vis. sabor: Prima li se ovaj odgovor na znanje? (Prima se.)

Jovan Živković: Ovdje imam sada više interpelacijah, koje se pako po sadržaju dadu spojiti, jer se sve tiču cjelokupnosti naše zemlje: tri su stavljene od gosp. Folnegovića, a četvrta je stavljena po bivšem zastupniku gosp. Conte Burattiju, koju je takodjer gosp. Folnegović na se preuzeo.

Prvo pitanje glasi: Koje su zaprieke, da hrv. krajina još s Hrvatskom sjedinjena nije, i da li zna svietli ban, zašto nije? Druga interpelacija je stavljena u ono vrieme, kad se je buna pojavila u Bosni i Hercegovini, i koje je vrieme gosp. interpelant smatrao za najprikladnije pitati, zašto se neostvari i sjedinjenje krajine, i što je krivo, da pitanje o cjelokupnosti naše zemlje napredovalo nije? (Čita:) „Što je krivo, da se krajina nespoji sa materom zemljom, i da li će oni dogadjaji preko alterirati prava zemlje naše?“

Treća interpelacija požuruje to isto i kaže na kraju ovo: (Čita.) „Zar se sada nemože glede hrv. krajine postići, da će joj biti moguće ustavnim putem kod revidiranja nagodbe ugarsko-hrvatske sudjelovati, i s kojih razlogah joj se uzkraćuje to pravo njezino?“ — Ovdje je spojena interpelacija zajedno sa financijalnim pitanjem, koje je i gosp. Buratti potaknuo u svojoj interpelaciji, i koju je kašnje gosp. Folnegović na se preuzeo; pita se naime tuj: da li vlada utiče na razprave, koje se vode medju Austrijom i Ugarskom, i kojim načinom utiče, pa da li neće prejudikovati taj ugovor medju Ugarskom i Hrvatskom, i da li misli svietli ban podnieti zak. osnovu, kojom će se moći ta nagodba produljiti?

Na sve te interpelacije, koje se krajine tiču, bilo je u glavnom odgovoreno sa najviše strane od presvietle krune, da u koliko se uvažava i priznaje to pravo naše na krajinu i u koliko cjelovitost sačinjava sa zemljom našom, a u toliko se apelira na uvidjavnost vis. kuće, da sada vrieme nije ugodno riešenju toga pitanja. A što se tiče pitanja, da li će krajina sudjelovati kod revidiranja nagodbe, na to, gospodo, danas odgovoriti moguće nije. Vlada nikada nije propustila podupirati težnje vis. kuće u pogledu integriteta zemlje naše; a baš u današnjih okolnostih — koje ako nisu iste, kako su bile, ali su oštrije — utirava se put, da, ako se neustvari sve što bi željeti bilo, to ipak pritiče vrieme, kad će se ovo pitanje riešiti morati.

Dakle s obzirom na to, da zem. vlada nije u stanju danas odgovoriti pozitivno na pitanje: hoće li krajina doći do uživanja toga prava i kada? I molim s pozivom na previšnji kralj. odpis, da kad nadodje tomu vrieme, to će se sigurno spojenje izvesti; a sada je došlo vrieme, gdje će se tomu donekle put utrti. Pa tako sadanje stanje sigurno neće više tako dugo trajati, kako je trajalo dosada. (Glasovi: Oho!) I sigurno se primiče kraju riešenje toga pitanja.

Što se tiče produljenja financ. strane nagodbe, to je vlada već poprimila korake, koji su nuždni i potrebiti. — A na pitanje, da li je vlada uticala na razprave izmedju Austrije i Ugarske, naći će gosp. interpelant odgovor u samom zakonu. Izvolite čitati §. 4. nag. zak., pa ćete naći, da hrv.-slav. ministar zastupa interese naše zemlje, kad se radi o dogovorih medju Austrijom i Ugarskom. Znademo nadalje, da su obe legislative, cislajtansko car. vieće i ugarsko-hrvatski zajednički sabor, tu nagodbu sklopile, dakle punim pravom veže nas kao i Ugarsku. — Toliko glede načina, kako je pravo naše bilo štićeno kod ugovora medju Austrijom i Ugarskom.

Predsjednik: Neka se izjavi g. interpelant.

Franjo Folnegović: Sa formalne strane imam najprije opaziti, da se ogradjujem proti tomu, da se na 3 ili 4 interpelacije, koje nisu u savezu jedna s drugom, ujedno odgovara; zatim se ogradjujem proti tomu, da se tako kasno odgovara; nadalje se ogradjujem proti tomu, da odgovara g. predstojnik nut. odjela mjesto svietloga bana, na kojega su kao najvišega dostojanstvenika u zemlji ove interpelacije bile upravljene; a konačno izjavljujem, da se s odgovorom na nijednu od ovih interpelacijah pod nipošto zadovoljiti nemogu.

Predsjednik: Prima li se odgovor vlade na znanje? Ona gospoda, koja su za to, neka izvole ustati.

(Većina.)

Jovan Živković: Ja se moram naproti g. Folnegoviću izjaviti, da je moj položaj u tom obziru posve zakonit. Gospodo! Ja mislim, da ako imamo ustav, treba da ga poštujemo. Ako g. interpelant nezna za onaj §. ili ga ignorira, da svietli ban ima pravo kroz svojega pred-

Digitized by Google

stojnika odgovarati, onda ja mislim, da i drži, da smo mi predstojnici ovdje suvišni. Ako ja govorim, to govorim u ime svietloga bana, i gospodin interpelant znade, da su šefovi suodgovorni sa svietlim banom. Molim dakle, neka mi se kaže, kad počmem govoriti: Ti neimaš pravo govoriti. Ali ako sam odgovorio, onda se neka odgovor onako uzme, kao da je sam svietli ban odgovorio.

Sada mi je odgovoriti na interpelaciju gosp. Jakića. Interpelacija je kratka, ali je tim zamašnija.

Ovdje treba razlikovati dvie stvari, da se naime radi o novom katastru i o izpravljenom katastru, t. j. o posjedovnih listinah, na temelju kojih mu se porez prema čistomu prihodu od zemlje razpisuje. Jedno i drugo je u tečaju. Nu novi kataster biti će doskora svršen.

Na koliko g. interpelant pita, da li se razporezuje zemljarina po novih operatih, ili ne, — moram kazati, da ne, niti će se do onda, dok budu ti operati perfektni. Ovaj isti zakon u §. 31. kaže, da se medjutim imaju operati provisornoga katastra izpraviti prema faktičnomu stanju današnjega posjeda. I to je učinjeno. Ali kako naš narod svuda, osobito kad financiera vidi, ima respekt, to i ovdje poradi toga nije sudjelovao. Ti su operati izpali ne najbolje, što krivnjom i nehajstvom samoga pučanstva, a što krivnjom obćinskih organah. Nu nekoje obćine moram uzeti u zaštitu, da su svoju dužnost vršile.

Dotična komisija našla je kod kojega posjednika novi posjed, koji prije nije bio na njega upisan; toga je na njega preniela, i on ima od toga plaćati porez. To mu dakako nije bilo pravo. Nekoji su plaćali porez samo od polovice svoga posjeda; sada se je na cielu površinu porez razpisao. Dogadjalo se je prije, da je n. pr. Petar morao za Pavla plaćati. Sad je uredjeno. Nadalje su se činile pogreške kod zadrugah. N. pr. jedna zadruga ima na kojem mjestu posjed, druga ga ima takodjer odmah polag; sada budući da zastupnika dotične zadruge nije bilo polag, i možda uslied nehajstva onoga obćinskog organa, koji treba da zna, čiji je posjed, dogodilo se je da su te zadruge na jednom mjestu sve metnute na jednu listinu, a na drugom mjestu, ako nije bilo kućnih brojevah, promienili su brojeve i metnuli brojeve tudje, a drugi je opet dobio njegov broj. Tako onda jedna zadruga plaća za više posjedah, druga za manje, nego što ga imade faktično. Ovo je pogriešno.

A kad nije stranka reklamirala u vrieme, nije se ništa izpravilo. Sada tekar kod plaćanja poreza vidio je narod, da mu je porez nepravedno povišen, i počeo pitati: što ćemo sada? I uslied toga učinila je vlada, imenito svietli ban kod zajedničke vlade korake, da se ovi izpravci iznova načine, i da se produlji termin za reklamacije. Ovo je stajalo truda, jer te komisije mnogo novca stoje. Ipak je ugarska vlada uvidila to, i odobrila predloge svietloga bana, te dopustila, da se termin produži i da se sve to izpravi, t. j. da se ondje izpravci iz nova provedu, gdje su se pritužbe pojavile. A vlada poslala je na sve podžupanije naputak, kako da se ima kod toga postupati.

Što se tiče poreza, čast mi je odgovoriti to, da se vlada nada, da će biti u buduće svaka nepravda izpravljena, a onaj koji je sada više platio, dobiti će novac natrag. Vlada drži, da će zbilja i u ovom posliednjem uspjeti kod ugarske vlade. A naputak, kojega je poslala na obćine, je takav, da će nova stvar izpasti onako, kako je pravedno. — Ovoliko sa strane vlade na pitanje g. Jakića.

Antun Jakić: Ja sam zadovoljan.

Predsjednik: Prima li visoka kuća ovaj odgovor na znanje?

(Prima se.)

Jovan Živković: Kod ove prilike neka pridodam još nekoliko rtečih o radu zem. vlade. Gospodo! Zemaljska vlada više radi, nego li trubi u javnosti hvaleći se što je polučila. Njezinomu nastojanju, a naročito nastojanju svietloga bana, koji je bio podupiran po hrv. ministru, pošlo je za rukom polučiti to, da će sada obćinam, koje se svuda tuže na poreznu upravu. biti taj posao tako olahkoćen, kako je vlada predložila u dotičnoj konferenciji. Ugarski ministar je naime njezin predlog usvojio. Osim toga budu dotični činovnici ne o trošku obćine, nego o trošku državnom upućeni po jednom vještom činovniku, kako se ima voditi ta uprava tako, da će postati lakšom, nego što je danas. Moram napomenuti i jedan znameniti korak ugarskoga ministra financijah — kojega nije učinio niti Ugarskoj —; on je naime glede svih poreznih zaostatakah u našoj zemlji učinio takove polakšice, kakove će sigurno biti na znamenitu korist zemlji-našoj. (Odobravanje.) Što se tiče drugih nekojih zahtievah, to se nisu mogli izpuniti. Zahtievalo se naime, da nam se dadu za pobiranje poreza 2%. Gospodo! To je stvar zakona, koja se ovim putem riešiti nemože; nego će se možda jednom u kasnije vrieme povoljno riešiti moći.

Onda je bila zahtievana još jedna stvar, koja takodjer zasieca u zakon, naime da se zatezni kamati nepobiraju. Svietli ban je dokazivao, da je to dupličan porez, koji u toliko nije opravdan, jer narod nespekulira s novcem. Na to je bilo rečeno sa strane ugarske vlade, da je to princip, koji spada na zakon te se samo tim putem riešiti može. A to je najviše stvar onih, koji zastupaju zemlju na ugarskom saboru, da nastoje postići, da se taj princip tako uvaži, da može biti za buduće ti kamati odpadnu. — A što se je moglo bez zakona postići, postiglo se je.

Još na jednu interpelaciju imam čast odgovoriti, a to je interpelacija g. Kukuljevića glede uporabe magjarskog mjesto hrvatskog jezika u nekojih slučajih. (Čita ju.)

Ova interpelacija — kako smo jučer čuli — drži se u obćenitom okviru, da se naime vriedja nagodbeni zakon. Gosp. interpelantu odgovaram, da je vlada u istinu već poprimila korak kod zajedn. ministra komunikacije gosp.

Digitized by Google

Pechi-a, te je i dobila pozitivan odgovor, da će se učiniti odmah stroge mjere, da se odstrane zloporabe. Mi znamo u ostalom dosada samo 2 slučaja: prvi je bio taj, da kad je ugarsko ministarstvo financijah nam pisalo, bio je dopis uvjek u magjarskom i hrvatskom jeziku sastavljen, i magjarski tekst podpisan. Onda je svietli ban u tom pogledu sam učinio korake, da se to preinači, jerbo da nas veže hrvatski tekst, i taj mora biti podpisan. I to se sada i zbilja čini. Na koliko se dodaje „ex superabundantia“ ugarski tekst, to se nas netiče.

Drugi slučaj bio je taj, da jednoga žandara, koji je vodio svoj transport pod hrvatskom putnicom, nisu htjeli željeznicom dalje odpraviti. I u tom slučaju učinio se je odmah korak, pa se je sa strane ugarske vlade tomu i zadovoljilo, te odredilo, da naš jezik neima zaprekah na željeznicah zemlje naše.

Mi drugih slučajah neznamo.

Nego pored svega toga imam u ime svietloga bana to kazati: Ako se koja povreda nagodbenog zakona gdjegod pojavila bude, to će se sa strane zem. vlade ozbiljni koraci poprimiti. Neka mi bude dopušteno i to navesti, da sabor u Budapešti nije sabor ugarski, nego ugarsko-hrvatski, i ministar komunikacijah nije samo ministar ugarski, nego ugarsko-hrvatski, — stavimo mi dakle ondje takovu interpelaciju, jer tamo će biti puno umjestnija, pošto zem. vlada ovdje drugo ništa učiniti nemože, van da posreduje! (Odobravanje.) U ostalom pako, ako vladi dodje do znanja kakva povreda zakona, ona će sa svoje strane svakako vršiti svoju dužnost.

Ivan Kukuljević: Ja se nezadovoljavam.

Predsjednik: Prima li visoka kuća ovaj odgovor na znanje?

(Pima se.)

Predsjednik: Rieč ima gosp. predstojnik odjela za bogoštovje i nastavu, da odgovori na jednu interpelaciju.

Dr. **Pavao Muhić**: Vis. kućo! U ime svietloga bana imam čast odgovoriti na interpelaciju g. zastupnika grada Osieka g. dr. Subotića, kojom je on urgirao odgovor na interpelaciju od 17. siečnja t. g. glede zakona, kojim se uredjuju poslovi grčko-iztočne crkve. Na kratko ću odgovoriti, a g. interpelant će se osvjedočiti o stanju stvari.

Osnova zakona o uredjenju posalah crkve grčkoiztočne podastrta je običnim putem na previšnju sankciju Nj. Veličanstvu 10. kolovoza 1875. Pošto nije uzsliedila previšnja sankcija a nije bilo moguće vladi odstraniti one zapreke formalne naravi, koje su sankciji na put stale, ostavila je ona taj predmet uslied ovlašćenja Nj. Veličanstva, da neko vrieme počiva, u nadi, da će se uslied promienjenih okolnostih moći i povoljniji rezultat postići. U ostalom nastojati će zem. vlada, da ovaj predmet čim skorije pokrene, i da postigne čim povoljnije rezultate.

Dr. **Jovan Subotić**: Nemogu se zadovoljiti.

Predsjednik: Prima li vis. kuća ovaj odgovor na znanje?

(Prima se.)

Sada sliedi dnevni red: Izvješće odbora za razsudbu zem računah.

Izvj. **Konrad Filip**: (Čita izvješće.)

Visoki sabore! Odbor za razsudbu zemaljskih računah uzeo je u pretres računski zaključak glede potrebe i pokrića budgeta kraljevinah Hrvatske i Slavonije za god. 1875., nadalje računski zaključak zakladah pod upravom kr. zemaljske vlade stojećih za god. 1875., te predlaže vis. saboru sliedeće izvješće:

Iz glavnoga svotnika računskog zaključka o autonomnom budgetu za god. 1875. vidi se, da je kod unutarnjega odjela ukupni čisti posliedak potrebe prema odobrenom proračunu za 209.663 for. 14½ nč. nepovoljniji, dočim je kod odjela za bogoštovje i nastavu i kod odjela za pravosudje 141.311 for. 61½ manje potrošeno, iz česa se jasno pokazuje ukupni najpovoljniji posliedak potrebe sa . . . . 68.351 for. 53 nč.

Kod pokrića pako nepovoljniji je posliedak samo glede dohodka vjerozakonskih i nastavnih zavodah sa 64.431 for. 51 nč. Nu ako se od ove svote odbije povoljniji uspjeh poglavja za unutarnje poslove i prihoda iz krajiškoga imetka za obrazovne svrhe skupa . . 2.501 fr. 40½ nč. nadalje primljena svota 28.355 fr. 32 nč. 30.856 for. 72½ nč.

koja je preko proračunanih trih milijunah forintih na račun pripadajućih 45% tangente od dohodakah Hrvatske i Slavonije izplaćena iz državnih financijah, to se kod pokrića pokazuje nepovoljniji uspjeh samo sa . . . . . . 33.574 for. 78½ nč.

po čem iznaša ukupni nepovoljniji posliedak skupa kod potrebe i pokrića . . . . 101.926 for. 31½ nč.

A tomu su razlozi sliedeći:

1. jer je preliminirana svota za provedbu novoga ustrojstva političkih oblastih i sudovah prekoračena sa . . . . 61.582 for. 86 nč.

2. jer je za zemaljsku statistiku kredit od . . . . . . 5.000 for. — nč.
tek. 8. svibnja 1875. dozvoljen, dakle iza odobrenja proračuna za god. 1875.

3. jer prinos iz kamasirane u Ugarskoj sjemeništne i naukovne zaklade za II., III. i IV. četvrt g. 1875. u iznosu od . . . . . 53.913 for. 52½ nč.
iz državnih ugarskih financijah do

Digitized by Google

konca godine 1875. nije bio realizovan i

4. jer dohodak od vjerozakonskih i naukovnih dobarah nije dosegao preliminiranu svotu sa . 3.220 for. 25 ½ nč.
već je dapače za naukovno dobro Kutjevo svega skupa . . . . 9.241 for. 19 ½ nč.
potrošeno, i to je uzrok da je preko proračunanih 3,000.000 for. iz državnih financijah izvadjeno na račun 45% pripadajućih Hrvatskoj još 28.355 for. 32 nč., jer su se narasli troškovi svakako makar predujmom na račun sliedeće godine namiriti morali.

Što se tiče detailnih računskih zaključakah, to pokazuje svotnik za potrebe odjela za unutarnje poslove ukupno prekoračenje preliminara u iznosu od 209.663 for 14 ½ nč., koja je nastala odtuda:

a) Kod naslova 1. „zemaljska vlada“ prekoračen je proračun sa 68.929 for. 8 ½ nč., jer je u prkos pištede na plaćah i stanarini, za uredske, pisarničke, putne troškove, nadnice i litografiju potrošeno više 9278 for. 96 ½ nč., i to: jer su na nepopunjena činovnička mjesta dnevničari ponamješteni i jer je za dotiskanje bielicah za popis odkupa javnih težakah 4.340 for. 36 nč. i za nabavu tiskanicah za novačenje 831 for. 73 nč. predujmice uz povratak od nabaviteljah bjelicah odnosno od ministarstva za domobranstvo izplaćeno; nadalje jer je, kako je jur gore rečeno, za statistički ured kredit od 5000 fr. dozvoljen previšnjim riešenjem od 3. svibnja 1875, i uslied zaključka sabora od 6. siečnja 1875. u 99. sjednici, dakle iza odobrenja budgeta za g. 1875; napokon jer se prigodom sastavljanja proračuna nije moglo predvidjeti, da će za provedbu novoga ustrojstva političkih oblastih i sudovah napose za selitbene troškove uredah i činovnikah, za odpravnine i za beriva onim koji nisu koncem svibnja 1875. umirovljevni već do namještenja u službi svojoj pridržani, preko proračunane u to ime svote još 61.582 for. 86 nč. potrebno biti.

b) Kod naslova „zemaljsko računovodstvo“ i „zemaljska blagajna“ prekoračen je proračun sa 720 for. 23 nč., pak dočim je vis. sabor zaključkom od 9. lipnja 1875. u sjednici 114. na temelju previšnjega odobrenja od 14. i 15. ožujka 1875. dozvolio obzirom na preustrojstvo prerečenih oblastih naknadni kredit od 1347 for. 50 nč., to proizlazi da je naprama naknadnoj dozvoli prištedjeno još 627 for. 27 nč., jer sva sistemizirana mjesta nebijahu popunjena.

c) Kod naslova „sabor“ prekoračen je proračun za 13.657 for. 20 nč., jer je uslied poziva predsjedničtva sabora preko preliminara doznačeno 12.000 for., i jer su namireni ini saborski troškovi, kad nebijaše saborskog zasiedanja.

d) Najznatnije prekoračen je proračun kod naslova 7. „političke oblasti I. molbe“ sa 117.628 for. 93 nč., i to iz razloga, što su iz ovoga poglavja i naslova namirivani svikoliki troškovi obstojavših žup. kot. sudovah za vrieme od 1. siečnja 1875. do konca svibnja 1875., dočim su bili preliminirani na poglavju III. naslovu 4 „kotarski sudovi“, jer se mislilo, da će novo ustrojstvo već u I. četvrti 1875 u život stupiti i zato je na potonjem naslovu prištedjeno 124.780 for. 54 ½ nč., pa dočim je kr. vladni odjel za unutarnje poslove od 16. rujna 1875. br. 14311 slažuć se sa mnienjem kr. vladnoga odjela za pravosudje od 28. srpnja 1875. br. 3158 ustanovio, da prenos prenavedenih troškovah nije potrebno izvoditi iz poglavja I. naslov 7 na poglavje III. naslov 4, to sliedi, da je navedeno prekoračenje samo prividno, jer je kod poglavja III. naslova 4 više prištedjeno, nego što je u isto ime kod poglavja I. naslova 7. za inokosne sudove za vrieme od 1. siečnja do konca svibnja 1875. izdano.

e) Naslov 10. „zdravstvo“, prekoračen je za 64.545 for. 99 ½ nč. uslied umnoženja bolestnikah i jer je obskrbna ciena kod njekih bolnicah povišena, zatim što je za putne troškove i vojne asistencije povodom govedje kuge znatni potrošak prouzročen, i jer se broj ludjakah u novije vrieme znatno pomnožao.

f) Kod naslova 11. „kaznione“ prekoračen je preliminar za 11.779 for. 89 nč. naročito s toga, što je godine 1875. izplaćena tražbina za obskrbu kaznjenikah, u inozemskih kaznionah prošlih godinah obskrbljivanih.

Ovaj se trošak nije mogao ukloniti, jer čim se tražbina priznaje, i čim bude doznačena putem aviza, mora se odmah i namiriti.

g) Naslov 13. „prinesci za narodne zavode i narodnogospodarstvene svrhe“, zatim „zemaljska stipendija“ prekoračen je ukupno za 17.427 for. 26 nč., i to potrošeno je preko proračunanih svotah za narodno zemaljsko kazalište 13.703 for. 73 nč., iz uzroka putovanja dramatičkog družtva u Dubrovnik, nadalje jer su stariji dugovi kazališta namireni, i jer je u računu dotacije za god. 1876. predplaćeno kazalištnoj upravi 4.800 for., napokon izplaćeno je kod naslova: „trošak za pastuharnu u Varaždinu“ 10.000 for. za nabavu 11 pastuhah.

h) I „mirovinske pristojbe“ kod naslova 15. prekoračene su u iznosu od 14.926 for. 98 ½ nč. povodom preustrojstva političkih oblastih.

i) Usuprot pako prištedjeno je kod naslovo 9 „cesto- i vodogradjevine“ 46.582 for. 10 ½ nč., ponajviše zato, jer broj nadcestarah, cestarah i vidokah nebijaše podpun i jer za uzdržavanje cestah, mostovah i vodogradjevinah proračunana svota tečajem god. 1877. nije posvema potrošena.

Digitized by Google

Kod naslova 12. „žandarmerija“ prištedjeno je 37.671 for. 40 nč. ponajglavnije zato, što broj momčadi nebijaše podpun; a napokon prištedjeno je kod naslova 14. „razne potrebe i nepredvidljivi troškovi“ 15.916 for. 2 ½ nč.

Kod poglavja II. za bogoštovje i nastavu izkazan je povoljniji ukupni posliedak od 5.667 for. 23 nč., a bio bi i veći, da se zakladnom dobru Kutjevu nije morala dati naklada u iznosu od 9.241 for. 19 ½ nč. iz uzroka nedostatnosti vlastitih dohodakah; da se za nabavu školskih knjigah nije moralo predplatiti 10.115 for. 43 nč.; da se za podignuće II. kata na sveučilištnoj sgradi nije imalo platiti preko proračuna još 12.608 for. 62 nč. i da je napokon prinos u bogoštovne svrhe crkve grčkoiztočne za g. 1874. u iznosu od 8.500 for. izplaćen bio još g. 1874. a ne tek u godini 1875.

Isto tako izkazan je kod poglavja III. za „pravosudje“ povoljniji ukupni posliedak potrebe sa 135.644 for. 38 ½ nč. i to s toga, jer su kod sudbenih stolovah mnoga izpražnjena službena mjesta radi provedbe novoga ustrojstva sudovah kroz prvih pet mjesecih godine 1875 nepopunjena ostala i jer je, kako je to jur pod **d** rečeno, trošak za inokosne sudove za vrieme od 1. siečnja do konca svibnja 1875. zaračunan na teret „političkih oblastih I. molbe“ i napokon jer su mirovinske pristojbe manje iznašale nego što se prigodom sastavljanja proračuna u to ime predvidjeti dalo.

Što se **pokrića** tiče, to je kod poglavja I. **„za unutarnje poslove“** izkazan povoljniji uspjeh od 1.759 for. 65 ½ nč., jer je od iznajmljenih nepokretnostih unišla veća svota, i jer je u ime povratka troškovah obskrbe u javnih bolnicah na temelju likvidacijah poveća naknada ućerana; usuprot

kod poglavja II. „za bogoštovje i nastavu“ nije ni iz daleka proračunani uspjeh postignut, već se kod dohodakah vjerozakonskih i nastavnih zavodah pokazuje znatni nepovoljni posliedak u iznosu od 64.431 for. 51 nč., dočim niti dohodci od ovozemaljskih zakladnih dobarah Kutjevo, Svetice, Vukovina, Vila-Belgrad u prelimiraniranih svotah unišli nisu; dočim kamate od glavnicah sveučilištne zaklade tečajem godine 1875. nisu provedene u zemaljskom budgetu; a prinos iz komasirane u Ugarskoj sjemeništne i naukovne zakladede za II., III. i IV. četvrt godine 1875. i prinos iz komasirane zaklade za odgojenje bosanskih klerikah za IV. četvrt 1875. realiziran nebijaše; i napokon što u ime računskih i inih povratakah ništa unišlo nije, što se od korelativnih rubrikah izdatka nebi dalo kompenzirati.

Na temelju svega toga predlaže odbor za razsudbu zemaljskih računah, neka vis. sabor izvoli zaključiti:

1. Računski zaključak glede potrebe i pokrića budgeta kraljevinah Hrvatske i Slavonije za g. 1876. odobrava se.

2. Kr. zemaljska vlada poziva se, da kod eventualnih prekoračivan[illegible] jedine naslove vazda [illegible] razloživ potrebu toga [illegible] sabora, — a u koliko [illegible] samoga proračuna, ima [illegible] nom izhoditi.

3. Što se tiče zaključnih [illegible] vom zem. vlade stojećih za g. [illegible] sudbu zem. računah nije mogao [illegible] radi predložiti, jer su se kod [illegible] zaklade pokazale neke razlike, kojih [illegible] iztražiti, dok mu se nepredlože zaključ[illegible] zakladah za god. 1876. i 1877., te predlaže [illegible] sabor povrati zaključne račune zakladah za [illegible] maljskoj vladi time, da se ista poziva, neka [illegible] sjednici budućega zasjedanja saborskoga pred[illegible] ključne račune zakladah tako za g. 1875. kao [illegible] g. 1876. i 1877.

Predsjednik: Rieč ima g. izvjestitelj.

Izvjestitelj **Konrad Filip**: Vis. sabore! Prekoračivanja preliminara nisu ništa neobična u parlamentarnom životu, ali neobičan je način dosadanji u Hrvatskoj, kako je vlada obrazlagala i kako ih je odobrenja radi saboru predlagala. Neobičan je takodjer način, kako je sabor ovo do znanja primao, i kako je vladi davao svoje odriešenje. — Kada bi prekoračivala i opravdavala to, ali tek onda, kad je računarske zaključke predlagala. To se je dogodilo za 1 ili 2 godine, ali eto vidimo, da izza 3 godine dajemo vladi absolutorij. Odbor je držao, da je ovo nekorektno, a držao je, da je i neparlamentarno, te želi ovomu nedostatku pomoći tim, što predlaže, neka vis. vlada „kod eventualnih prekoračivanjah proračunom odobrenih svotah za pojedine naslove vazda u prvoj budućoj sjeditbi sabora, obrazloživ potrebu toga prekoračivanja, potraži odobrenje sabora“.

Visoki sabore! U nazočnih računih dogodio se je i ovaj slučaj, koji se imade prepriečiti prvim dielom ovoga zaključka, a dogodio se je i drugi slučaj, koji se ima preprieČiti drugim dielom ovoga zaključka. Kao što se vidi iz ovoga izvješća, vlada je prekoračila preliminar ne samo kod pojedinih naslovah preliminara, nego i sam ukupni preliminar. Odbor je mislio, da će ugoditi saboru, ako mu predloži način, kako da se ovakova prekoračivanja u buduće opravdavaju, jer bi želio, da se ovakova prekoračivanja u buduće nebudu nakon trijuh godinah saboru predlagala, a to tim više, što je u nazočnom slučaju opazio, da se kod nekojih naslovah, n. pr. kod računarskoga ureda i kod polit. oblastih, kod zdravstva itd. prekoračivanja po samih činovnicih rade; dočim se n. pr. kod cesto- i vodogradjevinah, kod žandarmerije itd., gdje se o vitalnih interesih naše zemlje radi, prištednja čini. Odbor je mislio, da kad bi bila vlada vezana na naknadno odobrenje sabora, i to odmah u prvoj sjeditbi izza toga, tada ovakovih prekoračivanjah činila nebi.

Digitized by Google

Što se tiče drugoga diela ovoga predloga, držao je odbor, da je sasvim naravno, ako se budget, koji je postao potvrdom Nj. Veličanstva zakonom, prekoračuje, treba za to i privole tako dobro sa strane sabora, kako i sa strane drugoga faktora, naime prejasne krune. Odbor je držao za potrebito, da se i kod nas tako radi, kao što se radi drugdje, da naime ministar, kad prekoračuje budget, zatraži u saboru tako zvani „Nachtragskredit", da smije ovo u budući budget uvrstiti.

Ovo su razlozi, zašto je odbor predložio ovaj zaključak; i ja mislim, da ćete to kao novu stečevinu u hrv. parlamentarnom životu radostno prihvatiti.

Predsjednik: Želi li tko govoriti?

(Nitko.)

Ako nitko neželi, to će sliediti glasovanje o prvoj točci.

Molim neka izvoli g. izvjestitelj prvu točku čitati.

Izvjest. **Konrad Filip**: (Čita. — Vidi gore.)

(Prima se.)

(Čita točku 2.)

(Prima se.)

(Čita točku 3.)

(Prima se.)

Predsjednik: Po tom je dnevni red izcrpljen. Ja zaključujem sjednicu, te uričem buduću za sutra u 10 satih sa sliedećim dnevnim redom: 1. Izvješće odbora proračunskoga o zemaljskih zakladah. 2. Predlog odbora za proračun o tiskari „Narodnih Novinah". 3. Izvješće odbora za promjenu nekojih ustanovah poslovnika. 4. Predlog odbora verifikacionalnoga, da se Mih. Rogulić verificira za nar. zastupnika za kotar vukovarski. 5. Izvješće imunitetnoga odbora o kaznenom progonstvu nekojih narodnih zastupnikah na molbe deleg. kot. suda u Vukovaru i sudb. stola u Zagrebu.

(12 satih 20 časovah.)

Digitized by Google

Sto i sedma saborska sjednica,

držana dne 12. srpnja 1878. u 10. sati prije podne pod predsjedničtvom saborskog podpredsjednika gosp. Mirka Hrvata.

Pregled: Zapisnik prošle sjednice. — Podnesci. — Interpelacija zast. Folnegovića glede Bosne i Hercegovine. — Odgovor svietloga bana na ovu interpelaciju. — Interpelacija zast. Folnegovića glede pridieljenja obćine Gračani obćini stenjevskoj. — Odgovor Jov. Živkovića na ovu interpelaciju. — Interpelacija Fr. pl. Türka glede ustrojenja više gimnazije u Karlovcu. — Odgvor predstojnika dr. Muhića na ovu interpelaciju. — **Dnevni red**: Izvješće odbora proračunskoga o tiskari „Nar. Novinah". — Izvješće odbora za proračun o zem. zakladah. — Izviešće verifikacionalnoga odbora. — Izviešće odbora za preinaku poslovnika.

(10 satih 10 časovah).

Predsjednik: (Zvoni.) Sjednica počimlje. Molim g. bilježnika, da izvoli zapisnik pročitati.

Bilj. dr. **Stjepan Spevec**: (Čita.)

Zapisnik

CVI. sjednice sabora kraljevinah Dalmacije, Hrvatske i Slavonije, držane u glavnom i zemaljskom gradu Zagrebu dne 11. srpnja 1878. pod predsjedanjem drugoga saborskoga podpredsjednika gosp. Petra pl. Horvata u prisutnosti 57 saborskih članovah.

Od strane kralj. zemaljske vlade prisutni: Svietli ban Ivan Mažuranić, odjelni predstojnici Jovan Živković, dr. Pavao Muhić i dr. Marijan Derenčin.

Čitan bje zapisnik posljednje saborske sjednice, ter bez primjetbe ovjerovljen.

Predsjednik priobćuje, da su na ovaj visoki sabor stigli sliedeći podnesci:

1. Svietli ban umoljava, da se u osnovi zakona ob uredjenju muzeja u §§. 1., 10. i 11. zamieni izreka: „kr. vladni odjel za bogoštovje i nastavu" sa „kr. zemaljska vlada, odjel za bogoštovje i nastavu".

Upućuje se na odbor za bogoštovje i nastavu.

2. Saborski odbor za zemaljski proračun podnosi izvješće o proračunu zemaljskih zakladah za g. 1878.

Proglašuje se prešnim i stavit će se na dnevni red.

3. Saborski odbor za proračun stavlja predlog o tiskari „Narodnih novinah".

Proglašuje se prešnim i stavit će se na dnevni red.

4. Saborski odbor za preinaku poslovnika saborskoga podnosi izvješće o predlogu narodnoga zastupnika dr. Jovana Subotića i drugovah.

Proglašuje se prešnim te će se staviti na dnevni red.

5. Skupština križevačke županije od 24. lipnja 1878. moli, da se obustavi izvadjanje ustanovah §§. 11, 35, 42. i 52. zaj. zak. čl. 15. 1876. i naredbe kr. ugar. ministarstva financijah od 29. veljače 1878. broj 1610.

Ide odboru peticionalnomu.

6. Ravnateljstvo saborske pisarne podnosi molbenice saborskih pisarah i podvornikah saborskih za novčanu nagradu.

Ustupljuje se saborskomu predsjedničtvu.

7. Skupština križevačke županije moli, da se nagodbenim zakonom zajamčena poraba hrvatskoga jezika osigura kod uredah zajedničke vlade u području Hrvatske i Slavonije.

Ide odboru peticionalnomu.

8. Predsjedničtvo sabora podnosi račun o saborskih troškovih za vrieme od 1. siečnja do 13. rujna 1878.

Ide odboru za pregledanje računah.

9. Verifikacionalni saborski odbor predlaže, da se Mihajlo Rogulić verificira.

Proglašeno prešnim i stavit će se na dnevni red.

10. Imunitetni saborski odbor podnosi izvješće o molbenici kr. delegir. kot. suda u Vukovaru, da može sudbeno progoniti nar. zastupnika dr. Aleksu Rogulića, zatim o molbenicah kr. sudb. stola u Zagrebu, da može sudbeno progoniti nar. zastupnika Josipa Miškatovića i napokon o molbenici kr. podžupanije zagrebačke, da može kazneno progoniti nar. zastupnika dra. Josipa Malca.

Proglašuje se prešnim i stavit će se na dnevni red.

Narodni zastupnik dr. Fran Vrbanić stavlja na svietloga bana sliedeću interpelaciju:

1. Je li istina, da ste preuzvišeni gospodine bane izdali naredbu, usljed koje se neki proračunom za godinu

*

Digitized by Google

1878. ustanovljeni izdatci stranom umanjiti, stranom sasvim obustaviti imadu?

2. Ako jest: a) koji je bio povod ovoj naredbi; b) kako kanite preuzvišeni gospodine bane opravdati ovu naredbu, koja se očito protivi zakonu, t. j. po saboru dozvoljenom i po Njeg. c. i kr. apoštolskom Veličanstvu potvrdjenom proračunu za god. 1878; i c) koje su stavke proračuna, koje bi se tim načinom promieniti imale?

Svetli ban odgovara s mjesta na ovu interpelaciju. — Interpelant nije zadovoljan s odgovorom, ali sabor ga uze na znanje.

Narodni zastupnik dr. Fran Vrbanić stavlja na svietloga bana sliedeću interpelaciju:

a) Je li Vam poznato, preuzv. g. bane:

1) da si je financijalni erar protupravno prisvojio zemljišta, što jih je u obćini virovskoj odkinula Drava i prislonila na protivnu obalu;

2) da je financijalni erar sva ta zemljišta, akoprem nisu njegovim vlastničtvom, u zakup dao; i

3) da su uzprkos svemu tomu žitelji virovski prisiljeni plaćati porez od zemljišta?

b) Ako jest: jeste li preuzv. gosp. bane izvolili preduzeti potrebite mjere, kako da se ovoj očitoj nepravdi i povriedi postojećih zakonah na put stane;

c) ako Vam preuzv. gosp. gornje okolnosti nisu poznate, jeste li se preuzv. gosp. bane voljni o tih okolnostih ubaviestiti, te kod kr. ugar. ministra financijah proti gornjoj povriedi postojećega prava svoj glas uzdignuti?

Predstojnik odjela za unutarnje poslove Jovan Živković odgovara s mjesta na ovu interpelaciju.

Interpelant zadovoljava se s odgovorom; sabor prima ga na znanje.

Narodni zastupnik Juraj Kamenar stavlja na svietloga bana sliedeću interpelaciju:

Zašto nije visoka kr. zemaljska vlada zaključku visokoga sabora hrvatskoga od g. 1876., — kojim se pozivlje, da na ustavnu razpravu zakonsku osnovu o javnih radnjah i gradjevinah ujedno cestovni zakon donese — do sada zadovoljila?

Predstojnik odjela za unutarnje poslove odgovara s mjesta na ovu interpelaciju. Interpelant zadovoljava se s odgovorom, a sabor ga uzima na znanje.

Narodni zastupnik Juraj Kamenar stavlja na svietloga bana sliedeću interpelaciju:

1. Da li je Vašoj Preuzvišenosti poznato, kako štetno lovni zakon od godine 1870. čl. XVIII. na narodno gospodarstvo djeluje?

2. Da li je Vaša Preuzvišenost voljna visokomu saboru zakonsku osnovu predložiti, kojom se lovni zakon od godine 1870. čl. XVIII. dokida i drugim, narodnomu gospodarstvu odgavarajućim, zamjenjuje?

Predstojnik odjela za unutarnje poslove odgovara s mjesta na ovu interpelaciju.

Interpelant nije zadovoljan s odgovorom, a sabor uzme ga na znanje.

Predstojnik unutarnjega odjela odgovara na interpelaciju narod. zastupnika Frana Folnegovića glede ugovora, sklopljenoga izmedju grofa Erdödya i urbarske obćine Osekovo.

Interpelant zadovoljan je s odgovorom, a sabor ga uzimlje ga na znanje.

Predstojnik nutarnjega odjela odgovara na interpelaciju narodnoga zastupnika Petra Zabrdca o virovitičkoj malti.

Interpelant zadovoljan je s odgovorom, a kuća ga uzimlje na znanje.

Predstojnik nutarnjeg odjela odgovara na interpelaciju narod. zastupnika Antuna Zindla glede segregacijah, komasacijah kao i regalnih pravah.

Interpelant zadovoljan je s odgovorom, a kuća ga uzima na znanje.

Predstojnik nutarnjeg odjela odgovara na interpelaciju narod. zastupnika Josipa Malca glede uredjenja plemićkih zadrugah.

Interpelant zadovoljan je s odgovorom, a kuća ga uzimlje na znanje.

Predstojnik nutarnjega odjela odgovara na interpelaciju narod. zastupnika Gjure Cernadka glede iztrage proti bivšemu gradskomu satniku u Senju, Jakovu Rupčiću.

Interpelant nije prisutan, sabor uzimlje odgovor na znanje.

Predstojnik nutarnjega odjela odgovara na tri interpelacije narod. zastupnika Frana Folnegovića o sjedinjenju krajine sa materom zemljom, zatim, da li kr. zemaljsku vladu u tom nastojanju podupire ugarska vlada, kako joj je to dužnost po §. 65. nagodbenoga zakona i da li kr. zemaljska vlada utiče u razprave nagodbene, koje se vode medju ministarstvom kraljevinah i zemaljah zastupanih u carevinskom vieću i ministarstvom kraljevine Ugarske.

Interpelant nije zadovoljan s odgovorom, a sabor ga uzimlje na znanje.

Predstojnik nutarnjega odjela odgovara na interpelaciju narod. zastupnika Antuna Jakića o katastralnih operatih.

Interpelant je zadovoljan s odgovorom, a sabor ga uzima na znanje.

Predstojnik nutarnjeg odjela odgovara napokon na interpelaciju narod. zastupnika Ivana Kukuljevića o uvadjanju magjarskog jezika u našu zemlju.

Interpelant nije zadovoljan s odgovorom, a sabor ga uzimlje na znanje.

Predstojnik odjela za bogoštovje i nastavu odgovara na interpelaciju narod. zastupnika dra. Jovana Subotića glede zakona, kojim se uredjuje odnošaj grčko-iztočne crkve.

Interpelant nije zadovoljan s odgovorom, nu sabor ga uzimlje na znanje.

Digitized by Google

Iza toga predje se na dnevni red.

Na dnevnom redu je izviešće saborskoga odbora za razsudbu zemaljskih računah o računskih zaključcih zemaljskoga proračuna za godinu 1875. kao i zemaljskih zakladah za godinu 1875.

Pošto je izvjestitelj odbora Konrad Filip izvješće i predloge odbora pročitao, budu ovi posljednji prihvaćeni, te zaključak glasi:

1. Računski zaključak glede potrebe i pokrića budgeta kraljevinah Hrvatske i Slavonije za godinu 1875. odobrava se.

2. Kr. zemaljska vlada poziva se, da kod eventualnih prekoračivanjah proračunom odobrenih svotah za pojedine naslove vazda u prvoj budućoj sjeditbi sabora obrazloživ potrebu toga prekoračivanja potraži odobrenje sabora, — a u koliko ta prekoračivanja prevaljuju svotu samoga proračuna, ima se pokriće toga posebnim zakonom izhoditi.

3. Što se tiče zaključnih računah zakladah pod upravom kr. zemalj. vlade stojećih, za god. 1875., to odbor za razsudbu zemalj. računah nije mogao ovih računah odobrenja radi predložiti, jer su se kod komercionalne i regnikolarne zaklade pokazale njeke razlike, kojih odbor nije mogao iztražiti, dok mu se nepredlože zaključni računi svijuh zakladah za g. 1876. i 1877., te predlaže:

Neka visoki sabor povrati zaključne račune zakladah za god. 1875. zemalj. vladi time, da se ista poziva, neka u prvoj sjednici budućega zasjedanja saborskoga predloži zaključne račune zakladah tako za god. 1875. kao što i za god. 1876. i 1877.

Nakon toga zaključi predsjednik sjednicu i ureče sliedeću za sutra t. j. 12. srpnja o. g. u 10 satih prije podne sa sliedećim dnevnim redom:

1. Izvještaj odbora za proračun o proračunu zemaljskih zakladah za god. 1878.

2. Predlog odbora za proračun o tiskari „Narodnih Novinah“.

3. Izvještaj odbora za preinaku poslovnika o preinaci točke 2. §. 35. i §. 65. saborskoga poslovnika od 12. lipnja 1875.

4. Predlog odbora verifikacionalnoga, da se Mihalj Rogulić verificira za narodnoga zastupnika za kotar vukovarski.

5. Izvieštaj imunitetskog odbora o kaznenom progonstvu njekih narodnih zastupnikah na pritužbu kr. deleg. kotarskog suda vukovarskoga, kralj. sudbenoga stola zagrebačkoga i kr. podžupanije zagrebačke.

Horvat v. r.	Dr. **Spevec** v. r.
podpredsjednik.	sab. bilježnik.

Predsjednik: Ima li vis. sabor kakve primjetbe na ovaj zapisnik?

(Nema.)

Primjetbe nema, zapisnik se verificira.

Visoki sabore! Odbor za pregledanje zem. računah podnaša izvješće o saborskih troškovih za vrieme od 1. siečnja do 13. srpnja 1878.

Ovo se stavlja na dnevni red današnje sjednice poslie izcrpljenog dnevnog reda.

Saborski odbor za bogoštovje i nastavu podnaša izvješće o osnovi zakona o uredjenju muzeja. — I ovo se stavlja za danas na dnevni red.

Molba više izbornikah izb. kotara vukovarskoga, da se povjerenstvu troškovi za iztragu glede narodnoga zast. Aleksandra Parčetića iz zem. sredstvah izplate.

Ova kao i sve druge još neriešene molbenice ostaviti će se u pisari saborskoj te će se predati budućemu saboru.

Rieč ima g. Folnegović, da stavi interpelaciju.

Franjo Folnegović: Visoki sabore! Prigodom odgovora na neke moje interpelacije sam jučer izjavio, da ima pitanjah, na koja se u saboru ima očekivati odgovor samo od bana. Uzprkos protivnomu nazoru presvietloga gosp. predstojnika unutarnjega odjela mislim, da je nazor moj korektan. Držim bo, da član hrvatskoga sabora, osobito pak s lievice saborske, nesmije zaboraviti, da ban nije tek obični provincijalni „statthalter“, dok ga po zakonu riesi naslov bana Dalmacije, Hrvatske i Slavonije. Držim da ima pitanjah, koja član sabora može upraviti na bana kao nosioca onoga naslova. I tko nemisli ovako, mislim, da smatra onaj naslov obsjenom. A tko misli kao ja, priznati će, da u takovih pitanjih nije suodgovoran s banom nijedan njegov predstojnik odjelni barem dok nenosi naslov namjestnika banskoga. I zato opetujem, da su u ovom saboru umjestne i takove interpelacije, na koje može umjestno odgovarati samo ban. Takove vrsti interpelacijah budi mi dozvoljeno i sad staviti.

Od ono doba, kad je prva četa bjegunacah iz Bosne i Hercegovine prebjegla na hrvatsko zemljište, ciela se Europa ničim ozbiljnije nezanima, koliko iztočnim pitanjem. A ovo se pitanje ipak nikoga toliko netiče, koliko samih narodah carevine turske i nas. Nakon svim nam dobro poznata ljuta boja sjelo se za diplomatski stol u Berlinu, da se kroji sud narodom na balkanskom poluostrvu. Prije nego će suditi, saslušalo svakoga, tko se prijavio. Našao se tuj Srbin, našao Crnogorac, našao Rumunj, Grk, Jermen, pače i Žid. Svaki je branio pravo svoje, zagovarao potrebe svoje, i svakomu namaknulo: nekomu više, nekomu manje obilno, po zaslugi vlastitoj ili po preporuci mogućnih zagovornikah.

Samo jedan narod, pri stvari interesiran koliko ma koj, kojega bar od česti nije ničij mač podjarmio, koji se služi od česti i osebnim zakonodavnim tielom, narod hrvatski nije pri cieloj toj kongresnoj darežljivoj razpravi, koliko se zna, niti imenom spomenut! Pojav je to, gospodo, koban, u poviesti nečuven. Odgovornost pred narodom i saviesti najveća za one, koji narod u ovakovu situaciju spraviše.

Nu reći ćete, što je do imena, stvar naša, stvar

Digitized by Google

hrvatskoga naroda bila je zastupana, i to uspješno, kako nam dokazuju hiljade hrvatskih junakah, koje se primiču k Savi i Uni.

Ako je tako, sretni mi, a tko je zadovoljniji od nas do mene!

Ma je li tako?

Znamo li mi, što se snuje s Bosnom i Hercegovinom? Znamo li mi, da li će onim hiljadam vojske ponajvećma iz hrvatskih kolibicah pribrane, dopratjvšim stotine, hiljade nevoljnih bjegunacah u opustošenu jim domovinu, po kretati ondje glave, koje služe idejam narodnosti i slobode? Znamo li mi, da se tuj računa na interes drugih narodah samo u toliko, u koliko on izvire iz sreće i blagostanja oslobodjenja? Znamo li mi, da li se bude htjelo i znalo u onom jednom nu trima vjerama razvadjenom narodu sijati sjeme sloge i ljubavi ili korov razdora i mržnje? Il bar toga neima pravo znati narod, kojega se sudbina ondje odlučuje? Ili zar to nije dužnost znati takovu narodu, koji želi biti ponosom i uzdanjem svoga plemenitoga vladara? Pak ipak zna li narod ovaj o svem tom išta pouzdana? Ima li bar razlogah nadati se čemu od svega onoga? Tko pozna nazore krugovah, koji zastupaju mjerodavno tobožnje javno mnenje monarkije, taj bi mogao i očajati nad sudbinom našom, ako ga nebi tješila uvidjavnost svietle krune, nesumnjivo pravo naše i onaj dobri genius, koji je narod hrvatski kroz tisuću burnih godinah znao sačuvati u jezgri svojoj zdrava i mlada.

I zaoto gospodo, kad bi mi našli bili dostatne podpore medju vami, mi bi predložili bili, da se obratimo na svietlu krunu adresom, koja bi od prilike ovimi misli odisala:

Sjajni vladaru, Ti i sjajni Tvoji predji uvjeriše se tolikokrat, da u velikom čislu vjernih narodah svoje monarkije neimaš vjernijega naroda od hrvatskoga. Ti znaš, da narod hrvatski nije nikada svojom voljom zatirao druge a da je silnimi žrtvami znao braniti sebe. Ti znaš njegova prava, znaš njegove potrebe. Svi predji Tvoji a i Ti zavjerio si se nastojati o sjedinjenju njegovu. Sjedinjenje njegovo silno bi ojačalo snagu njegovu. Miroljublje njegovo jamstvo je pak sloge njegove s ostalimi narodi velike Tvoje monarkije. Sad je vrieme, možda skrajnje vrieme, zadovoljiti njegovu pravu i potrebi. Volja Tvoja može biti sreća njegova, a njegova sreća biti će nepobjedivom moći u čuvanju Tvoga veličanstva. U dobi, kada se nazivlje moć pravom, zna se, koja je i nepobjediva: moć dozriele ideje!

Ja bi ovako od prilike svietloj kruni želje naroda predočio. I mislim da bi to samo koristiti moglo. Razdraženost protivnikah naših, koja bi odatle mogla nastati, nimalo me nebi sbunila. Srbija je kod Deligrada i Aleksinca svladana bila, pa joj je ona otvorena borba više koristila, nego sve makinacije njezinih diplomatah. Grk misleć gotovo zagrabiti, nije izdiplomatisao skoro ništa. Ja se za Hrvatsku od nikuda tolikom zlu nebojim, nego od zlosretna tajinstvena laviranja, koje budući svakomu zazorno, nigdje nam prijateljah nestiče, a svagdje na nepovjerenje nagazi.

Nu pošto nam protivština Vaša, gospodo, i pravila poslovnika krate u tom smjeru predlog staviti, mislimo, da i tim vršimo svoju zastupničku dužnost, ako svietloga bana ovako interpeliramo:

(Čita. — Interpelaciju vidi u zapisniku.)

(Živio! na galeriji.)

Predsjednik: Interpelacija ova dostaviti će se svietlomu banu.

Ivan ban **Mažuranić**: Štovana kućo! Ja sam tako slobodan na ovu interpelaciju odmah sa nekoliko riečih odgovoriti, jer u stvarih takovih, koje — kao upitna — nadilaze djelokrug našega sabora po obstojećem ustavu, jako je lahko odgovor dati.

Na prvu točku interpelacije moram kazati, da meni poznato nije, što će biti u Bosni i što se namjerava s Bosnom. Ja dakle o tom nemogu ništa kazati, ne zato što neću, nego što nemogu, budući ništa o tom neznam; jer to spada u djelokrug viših vlastih, koje su za to postavljene, da se brinu o tom predmetu.

Ja bi mogao g. interpelantu samo ono odgovoriti, što iz novinah znadem; a time mu neće biti ništa pomoženo, jer on sigurno to isto u novinah sam čita. — Što će dakle biti s Bosnom, to neznam, nego me jako veseli, da g. interpelant udari u žicu pouzdanja naprama Nj. c. kr. apošt. Veličanstvu, i nekim načinom u onoj adresi, koja bi se po njegovih nazorih imala Nj. Veličanstvu podnieti, postavlja to pouzdanje tako, da se on nada, da će Nj. Veličanstvo i Njegovi doglavnici, koji se s timi poslovi zabavljaju, urediti stvari tako, da nebude na uštrb monarkije, nego za nju od koristi. (Živio!)

Franjo Folnegović: Nemogu se posve zadovoljiti.

Predsjednik: Prima li se odgovor na znanje?

(Prima se)

Rieč ima gosp. Folnegović, da stavi još jednu interpelaciju.

Franjo Folnegović: Vis. sabore! Ova interpelacija žalibože mora biti stavljena, premda je već zadnji čas, te većinu ove vis. kuće možda neće zanimati; ali meni je zahtjev naroda mjerodavan.

Zakon ob ustrojstvu obćinah u §. 2. 3. odjela kaže: (Čita.) — Prigodom sadanjeg preustrojenja obćinah pripala je obćina Gračani obćini Stenjevačkoj, te je odtrgnuta od svoje župe sesvetske i od škole, koja u onoj župi stoji. Bilo je već jedno četrdesetorica tih obćinarah u Zagrebu, sileći mene, neka idem s njimi k svietlomu banu, da molim za uzpostavljenje u prijašnje stanje. Nu medjutim bila je već odbita njihova molba, premda je županijska skupština pronašla, da sa molba s obzirom na administrativne razloge uvažiti može, i premda §. 2. zakona ob ustrojstvu obćinah kaže, da samo županijska skupština može ovakovu promjenu izvesti. Budući da ovo

Digitized by Google

pitanje sve još visi, i budući da nema nade da bi uvidjavnost kod vis. vlade tako daleko išla, da bi se zadovoljilo ovoj pravednoj želji, jer se je uzelo kao neko mjerilo, da samo porezna obćina može biti mjerodavna, tobože jer su ljudi poglavito zato da porez plaćaju, pa makar se došlo u sukob sa školskimi i urbarialskimi obćinami, držim ja, da je poznato to načelo, te nije nipošto umjestno, da se izvadja. Sam gosp. predstojnik odjela za nutarnje poslove priznaje, da se porezne reforme naskoro uvesti moraju; i ja sam osvjedočen, da će jedna od prvih reformah biti ta, da će si više obćinah skupa ustrojiti svoj porezni ured. Stenjevačka biti će po svoj prilici sa sesvetskom pod jednu poreznu obćinu združena, i narodu je svejedno, je li njegova porezna obćina ciela ili razdvojena.

Zato mislim, da činim svoju dužnost, ako upozurujem vis. vladu na prije napomenuti zakon, stavljajuć sliedeću interpelcaiju: (Čita.) — Misli li kr. zem. vlada, da može zakonito opravdati naredbu, kojom se mjesto Gračani odciepljuje od obćine sesvetske, gdje mu je župa i škola te pridieljuje obćini Stenjevec, premda se žiteljstvo tomu jednodušno protivi, te premda su županijske skupštine, koje su mjerodavne u arondiranju obćinah po §. 2. obćinskoga zakona, takodjer protivno od vlade zaključile.

Predsjednik: Interpelacija ova dostaviti će se svietlomu banu.

Jovan Živković: Vis. sabore! Nema dvojbe, da je arondiranje obćinah najteži posao, kojega ima vlada izvesti, jer često putah dolazi tuj u sukob interes obćeniti sa interesi pojedinih obćinah. Kad bi bilo moguće porezne obćine a tako isto i župne i školske obćine spojiti u jednu upravnu obćinu, to bi najbolje bilo; ali pošto župne obćine imadu više školskih obćinah pod sobom (kadkad 2—3), i pošto su školske obćine arondirane prema mjestnim okolnostim, koje zahtievaju, da se dotično mjesto bližnjoj školi pripoji itd.; pošto se dakle nemože naći takav princip, koji se u ovih slučajih ostvariti može, da bi jedna obćina u jednu župnu školsku i poreznu obćinu ujedinjena bila, jer se moraju uzeti nesamo interesi dotičnog pučanstva, nego obćeniti interesi zemlje u obzir, — s toga se sada zem. vlada nemože sada na brzu ruku upuštati u to, da bi ovdje izvadila jedno mjesto, te bi ga drugamo metnula. Vlada se mora objektivno ubaviestiti o stanju stvari, te izpitati sve razloge. Pa ako su od takove važnosti, da se zahtievano izlučenje zbilja izvesti može, onda će zem. vlada učiniti, da dodju dotični žitelji onamo, kamo žele.

Franjo Folnegović: Primam na znanje.

Predsjednik: Prima li vis. sabor odgovor g. predstojnika odjela za nutarnje poslove na znanje?

(Prima se.)

Rieč ima g. zast. Türk, da stavi interpelaciju.

Franjo pl. Türk: Vis. sabore! Ne samo lokalni patriotizam, već i duboko uvjerenje nuka me na to, da iznesem na vidjelo oskudicu na srednjih učilištih u nekojih predjelih domovine naše. Naukam na srednjih učilištih posvećuju se rado isto tako seljački sinovi, kao što i djeca iz gradjanskih stališah. Istina da se to nesbiva u tolikoj mjeri, kao što bi bilo željeti, te su posve opravdane tužbe, da imamo premalo inteligencije; nu tomu neće biti dotle bolje, dok nebude bar stanovnikom povećih gradovah i njihovoj okolici pružena mogućnost, da se mogu i u srednjih školah naobraziti.

Tako je n. pr. s gradom Karlovcem i njegovom okolicom; pučke učione i dolnju gimnaziju ima, ali nema podpunoga srednjega učilišta. On bi to zbilja zavriedio, jer kraj svega nazadka u materialnom pogledu, ipak je veoma znatno trgovačko mjesto, imade veliki promet, i mjestne okolnosti su takove, da skoro nigdje nenadje seljački sin tako lahko pristanište, kao što u Karlovcu. To se vidi i sada, kad imamo samo nižu gimnaziju. Dodju tamo djaci iz svih pobližnjih predjelah, a došlo bi ih jošte više, ako bi mogli gimnaziju u istom gradu i svršiti; jer mnogi seljak neima sredstva, da pošalje svojega sina izza 4. škole u Zagreb na višju gimnaziju, te da ga tuj uzdržaje tečajem tolikih godinah, dok se onoliko nauči, da se može sam uzdržavati.

Zahtjev grada Karlovca dakle, da se povisi gimnazija na 8 razredah, nije lokalne naravi, nego zasieca u povoljno riešenje pitanja, kako da se podigne kultura najzapuštenijeg predjela naše domovine. — Na pohvalu grada Karlovca imam reći, da on za uzdržavanje svojih učionah troši preko 20.000 for. na godinu; a držim, da i s obzirom na to zaslužuje, da se uvaži njegova molba za jedno podpuno srednje učilište.

U tom smislu čast mi je upraviti na svietloga bana sliedeću interpelaciju: (Čita.)

„Je li Vašoj Preuzvišenosti poznato, da je karlovačko zastupstvo molbu podnielo na visoku zemaljsku vladu radi povišenja doljnjega gimnazija na podpuni sa 8 razredah, koja je molba tim više opravdana, što je već riešenjem bivše dvorske kancelarije načelno obećano, da će se nakon ustrojstva nižega gimnazija uzeti u obzir povišenje istoga na osam razredah.

Ako je poznato: Kani li Vaša Preuzvišenosti odazvati se želji grada Karlovca i podnieti zakonsku osnovu ovoj visokoj kući kod budućega zasjedanja?

Predsjednik: Interpelacija ova staviti će se u zapisnik i predati svietlomu banu.

Dr. **Pavao Muhić:** Vis. sabore! Uslied ovlaštenja svietloga bana čast mi je na ovu interpelaciju odmah odgovoriti. — Pitanje o povišenju niže gimnazije karlovačke na višu od 8 razredah potaknuto je bilo već prije mnogo godinah. Imenito god. 1872 ili 1873 bila je nastojanjem tadašnjega načelnika dr. Šimunčića uzeta u razmatranje kombinacija velike realke rakovačke sa nižom gimnazijom karlovačkom u jednu veliku realnu gimnaziju. Akoprem vojno zapovjedničtvo nije bilo protivno spojenju, to zem. vlada ipak nije mogla te ideje izvesti s jedne

Naslov 11. Zemalj. cesto- i vodogradjevine 370.732 fr.

Naslov 12. Prinosi narodnim zavodom i narodnogospodarskim svrham, zatim zemaljski štipendiji 156.560 fr.

Naslov 13. Razne potrebe i nepredvidljivi troškovi 9.150 for.

Naslov 14. Mirovine 176.105 for.

Poglavje IV. Odjel za bogoštovje i nastavu:

Naslov 1. Središnja uprava 34.819 for.

Naslov 2. Zemaljski prinos za vjerozakonske zavode i svrhe bogoštovne 101.713 for.

Naslov 3. Kralj. sveučilište Franje Josipa I. 88.728 fr.

Naslov 4. Srednje učione 159.040 for.

Naslov 5. Pučke učione 33.534 for.

Naslov 6. Štipendija i obća obrazovališta 38.873 for.

Naslov 7. Mirovine 24.064 for.

Poglavje V. Odjel za pravosudje:

Naslov 1. središnja uprava 27.822 for.

Naslov 2. Kr. stol sedmorice 51.887 for.

Naslov 3. Kr. banski stol 113.188 for.

Naslov 4. Kr. sudbeni stolovi 402.749 for.

Naslov 5. Kr. kotarski sudovi 291.211 for.

Naslov 6. Kaznione 117.833 for.

Naslov 7. Zemaljske i županijske sgrade 51.640 for.

Naslov 8. Mirovine 74.309 for.

(Prima se.)

§. 3. Troškovi prediducim paragrafom odobreni imadu se pokriti:

1. Vlastitimi dohodci, i to:

a) odjela za nutarnje poslove sa 32.492 for.

b) odjela za bogoštovje i nastavu 99.043 for.

c) odjela za pravosudje sa 13.699 for.

2. Prihodom od izravnih i neizravnih porezah i inih javnih dohodakah kraljevinah Hrvatske i Slavonije na obstojećem zakonskom temelju medjusobno sa 45% na 3,167.000 for. proračunanimi, priuzdržavši med kraljevinom Ugarskom i kraljevinami Hrvatskom i Slavonijom medjusobni obračun na temelju financijalne nagode tečajem g. 1878. med njimi ugovorit se imajuće.

(Prima se.)

§. 4. Prenašanju neima mjesta niti medju poglavji niti medju naslovi ovih troškovah; nu iznimno dozvoljuje se prenašanje medju poglavji II., III., IV. i V. samo glede onih troškovah, koji su u proračunih do uključivo god. 1876. za sva tri odjela kr. hrvatsko-slavonsko-dalmatinske zemaljske vlade zajednički ustanovljeni bili.

(Prima se.)

§. 5. Provedba ovoga zakona povjerava se banu kraljevinah Dalmacije, Hrvatske i Slavonije.

(Prima se.)

Predsjednik: Na dnevnom redu je izvješće sab. odbora za proračun o „osnovi zakona o pokriću gradjevnih i nabavnih troškovah, potrebitih za sgrade služeće pravosudnoj upravi."

Izvj. dr. **Blaž Lorković**: (Čita.)

„Visoki sabore! U 81. sjednici sabora kraljevinah Dalmacije, Hrvatske i Slavonije, držanoj 19. rujna god. 1877., prihvaćena je bila u trećem čitanju „osnova zakona o pokriću gradjevnih i nabavnih troškovah, potrebitih za sgrade služeće pravosudnoj upravi.

Nu budući se je u onu osnovu, kako ju je sabor po predlogu vlade bez ikakove promjene prihvatio bio, podkrala računska pogrieška kod odmjere usmrtbenoga obroka, koji je uz odplatu od 60 polugodišnjih obrokah opredieljen sa $2\frac{1}{2}$ postotka, dočim u istinu iznosi samo 1·41 postotka, to je osnova povraćena vis. saboru, da se ona pogrieška izpravi.

Čast je proračunskomu odboru, kojemu je zaključkom vis. sabora, stvorenim u 88. sjednici saborskoj, predana bila ta osnova na iznovičnu razpravu, s predlogom predložiti vis. saboru:

da se u §. 2. mjesto $2\frac{1}{2}\%$ uvrsti 1·41 postotka. Po tom glasio bi §. 2. ovako:

Glavnica, upotrebljena na način, spomenut u §. 1., imade se iz dohodakah opredieljenih za pokriće troškovah nutarnje samouprave kraljevine Hrvatske i Slavonije odplatiti u 60 polugodišnjih obrokah, računajuć kod svakoga obroka 1·41 postotka u ime odplate glavnice, a 5% u ime kamatah."

Predsjednik: Pristaje li vis. sabor na to, da se § 2. napomenute zak. osnove izpravi onako, kako odbor predlaže i kako je sada pročitan?

(Prima se.)

Na dnevnom redu je izvješće sab. odbora za pregledanje zem. računah o sab. troškovih.

Molim g. izvjestitelja, da izvoli mjesto zauzeti.

(Neima ga u sabornici.)

Bilj. dr. **Marko Lončarić**: (Čita izvješće. — Vidi zapisnik.)

(Medjutim dodje g. izvjestitelj Jakić, te zauzme svoje mjesto.)

Predsjednik: Ako želi g. izvjestitelj progovoriti, on ima rieč.

Izvj. **Antun Jakić**: Ovdje, visoki sabore, nema puno govoriti; pronadjeni su ovi računi u redu, ja samo preporučam vis. saboru, da primi to do znanja.

Predsjednik: Prima li visoki sabor predlog odbora glede računah saborskih?

(Prima se.)

Predlog se prima i daje se time predsjedničtvu sabora absolutorij.

Na dnevnom redu bio bi nadalje predlog g. zast. Kuševića; nu pošto njega neima ovdje, to će doći u budućoj sjednici na dnevni red.

Nadalje je na dnevnom redu predlog presv. gosp. dr. Jurja Posilovića.

Rieč ima g. predlagatelj, da obrazloži svoj predlog.

Biskup dr. **Juraj Posilović**: Visoki sabore! Predlog, koji sam imao čast staviti u ovoj vis. kući prije nekoliko

Digitized by Google

danah, prešnim je proglašen, i to jednodušno. Vis. je sabor time pokazao, da mu je poznata — bar stranom — nevolja onoga svećenstva, kojega se moj predlog tiče, i da mu je volja onoj biedi učiniti kraj. Sa svim tim držim si za dužnost, da ovaj svoj predlog obrazložim.

Držim, istina, da će mi ova vis. kuća toliko patriotičnosti priznavati, da ja, poznajući potrebe zemlje, i slabost našu, osobito glede pokrića tih velikih potrebah, nisam voljan možda kakve potrebe fingirati, pa ih ovdje vis. kući predlagati. Ali ako imade kakva prava potreba zemlje, ako je ta potreba prešna, ako je takova, da namirenje iste visi sa prvimi uvjeti blagostanja i napredka našega naroda, držim isto tako, da je onda patriotička dužnost moja, takovu potrebu iznieti na vidjelo i zamoliti, da joj se nadje lieka. Takova potreba je: bolja dotacija svećenstva biskupije senjske u nekadanjoj riečkoj županiji.

Potreba bolje dotacije priznata je jošte prije 23 god. A to nije ni čudo, da se je to već odavna uvidilo, jer ja mogu vis. kući kazati, da imade ondje župah, kaošto su Prezid i Turke, gdje neima župnik ni 150 fr. sigurne godišnje dotacije; da imade župah, kaošto su Selce, Brod, Kostrena, gdje neima ni 300 for. na godinu; da niti u župah, kaošto su n. pr. Fužine, Kraljevica, gdje bi čovjek očekivao, da su bolje stojeći župnici, neima sigurnih 400 fr. godišnje dotacije; u obće da imade samo 7 župah, kojim dohodak iznosi nešto preko 600 fr. — Već prije 23 god. — kako rekoh — poznata je bila ova oskudica, pa je u ono vrieme absolutička vlada sa hvalevriednom energijom i izvrstnom točnošću bila strogo izpitala kod svih pojedinih župah, kakve su ondje potrebe i koliko bi trebalo dotičnomu dušobrižniku, da može bar prilično eksistirati. Uzeli su u obzir nesamo sobom malenu dotaciju, koju sam prije u kratko razložio, naime da neima nekoji župnik niti 300 for. na godinu, a nekoji samo nešto više, već su uzeli u obzir i siromaštvo onoga pučanstva. Poznato je, gospodo, da ide to pučanstvo daleko i široko, da si što zasluži; ono je n. pr. i Suezki kanal pomoglo kopati, ide u Transilvaniju sjeći šumu itd. Kod kuće neima zaslužbe; trudi se dakle velikom marljivošću i požrtvovanjem, da ju drugdje nadje. Siromaštvo je jur tim konstatirano. Što se tiče zemlje, tako je neplodna, da u obće, osobito u gorskih kotarih, nemožeš na ništa računati, van ako nešta koruna priraste. U primorju nose nešto vinogradi, al žalibože već odavna vlada, te je i g. 1856. vladala ondje nevolja, koja i sada postoji, naime bolest na groždju, tako, da primorje svoju potrebu na vinu iz Dalmacije ili od drugdje vuče; sama zemlja nedonosi ništa.

Uzeli su nadalje u obzir, kako je u onih krajevih dovoz živeža teretan, kako se iz Kočevja, iz Karlovca i Rieke mora živež pribavljati. I uslied svih ovih momenatah uzeli su u obzir i skupljinu života, koja je naravna posljedica svemu tomu, pa su sudili, da se župe moraju tako dotirati, da bude najmanja dotacija 600 for., i postupno da raste do 1000 for. Ali uvrštene su bile samo jedna ili dvie župe u 600 fr., većinu uvrstili su u 800 fr., 900 fr. i 1000 fr. Ali premda je bilo dokazano, da to nije previše prema faktičnim potrebam, našlo se je ipak, da je pretežko prema javnomu eraru, te se je onda nastojalo, nebi li se to dalo nekako sniziti, da naime na javni erar padne manji teret, a to tako, da se svi mogući dohodci župnički popišu, a zatim da se i skala umanji. Pa tako je bilo i učinjeno pod podžupanom g. Vončinom g. 1865. Učinjen je naime tada nov predlog zem. vladi, gdje se je sbilja smanjila skala na 700, 800, najviše 900 for.; isto tako uvršteni su svakojaki dohodci, koje je prije županija pod absolutističkom vladom bila iz popisa dohodaka izpustila, jer ih je smatrala vrlo neznatnimi. N. pr. prihod od zemaljah, ili prihod od zakladnih misah, ili prihod od školarine. Sve to bila je tadašnja županija izpustila, a sada se je uvrstilo. Sa svim tim prošlo je i opet više nego 10 godinah, da nije učinjeno za ono dušobrižno svećenstvo ništa.

Napokon god. 1876. opet je podžupanija riečka taj posao uzela u ruke, te ga donekle i dovršila. Učinila je ona što je više mogla, ne da morda digne dotaciju, već da ju smanji, te je došlo do toga, da se je uzelo samo 600 fr. kao dotacija župnička. Samo ako ima župnik jednoga kapelana, da dobije 700, 2 kapelana 800 fr., a kapelan da dobije 300 for.

Dosljedno, ako župniku za uzdržavanje kapelan dade polovicu toga, molim vas, da prosudite, kakav je to položaj: niti ima župnik toliko, da može uždržavati kapelana, niti ima kapelan za one prve potrebe, koje kao čovjek i to čovjek naobražen, namiriti treba.

Sa svim tim, premda je tako na malo sve to opredieljeno bilo, nije moglo uspjeti dosada do toga stadija, da bi već u ovom proračunu, koji je upravo malo prije bio primljen, bila uvrštena svota dotacije. Nadalo se je to svećenstvo, da će napokon bar sada poslie toliko vremena biti kraj toj biedi; sveudilj nije. Ja sam zato mislio, ako se već nemože uvrstiti nikako u ovaj budget, da bude osigurana — koliko se dade — od strane ove vis. kuće bar za buduću godinu barem i ova i onako kukavna dotacija, naime 600 for. za župnika, odnosno 700 i 800, ako imade kapelana, a za kapelana 400 fr. Vis. vlada — moram priznati i rado priznajem pred vis. kućom — velikom je prijaznošću susrela u tom pogledu moj predlog, koji sam kao biskup učinio, te se tako nadam, da ako i vis. kuća bude istoga mnienja, i ako ona istu prijaznost pokaže prama mojemu svećenstvu, da će bar koncem ove godine svim tim nevoljam biti kraj.

To nalazim za nuždno tim više, gospodo, što baš ovih zadnjih godinah život postaje sve mučniji. Dok si je narod sam mogao steći laglje zaslužbe, dok se je željeznica gradila od Karlovca na Rieku, dok je bilo još u Slavoniji šumah, koje su se sjekle, — u obće dok je bilo dobre zaslužbe tomu narodu: dotle nije ondje

Digitized by Google

svećenik toliko oskudjevao, jerbo ga je bar po nekoj mogućnosti narod podupirao; bar mu je školarinu plaćao. Ali, gospodo, sada niti toga učiniti nemože; naročito zadnjih godinah je upravo dogorjelo do skrajnosti. Ima župnikah, koji su u dugovih do vrata, — ali hoćete li im zamjeri? Krivi su, što su živi. Jesti mora, župnik raditi mora, al nema sredstva, od kuda bi si za rád pribavio potrebitih silah!

Gospodo! Ja mislim, da je ovim, što sam kazao, oskudno stanje onoga svećenstva dovoljno obrazloženo. Neću da idem tuj prispodabljati ovo, što se sada predlaže, naime ovu malenu dotaciju, sa plaćom činovnika ili drugih javnih službenikah, koji po prilici zauzimlju u zemlji i u družtvu onaj položaj, koje svećenstvo. Neću toga činiti, jer bi možda stvar izašla odiozna; a to mi sigurno nije nakana. No nemogu ipak propustiti, da nešto nekažem. Svećenik po svom zvanju nije zvan, da uživa blago i bogatstvo ovoga svieta; on mora biti pripravan, ako treba, nešto i trpiti, naročito za svoj narod, kod kojega vrši veliku zadaću. Ali i svećenik je čovjek, pa mu se i nehotice namiče više puta misao, jer se na njega nemisli, kad se plaće odmjeruju, da se možda on prezire, da se njegova služba i zadaća možda neuzimlje u obzir, ili ne u onakav obzir, kakav bi zbilja zaslužila. Pa ako i on uzmogne to preboljeti, ali roditelji i djaci možda drugčije misle. Svatko si hoće u ovom svietu nekakav udobniji položaj stvoriti, pa ako vidi u nekom stališu, da će moći doći glede časti na više i glede materijalnosti na udobnije, rado će se onamo požuriti. To vidimo i u našoj zemlji. Ja nedržim, da je to sreća naše zemlje, da naime mladići grnu samo na jedno polje, a zapuštaju druge strane i struke, koje su isto tako — možda gdješto i više — narodu vriedne i potrebne. U svećenstvo dan danas u obće malo mladića ide, poglavito mislim poradi onoga, što sam malo prije rekao.

A što se tiče napose svećenstva biskupije senjske, ja našim mladićem skoro ni zamjeriti nemogu, ako se mnogi za ovaj stališ nejavljaju.

Pogledajmo, kako stvar tu stoji: U klerikat senjski većinom iz drugih krajevah mladići dolaze, budi takovi, koji su na drugih krajevih štogod skrivili, pa se ovamo uteku, ako hoće, da postanu svećenici. Gospodo moja, to nije zdravo stanje, niti će biti od toga sreće i koristi našemu narodu. Ja bih doista rado, da Bog dade, da stanje novčano i gospodarstveno u svem našem narodu na bolje okrene, te se uzmogne svećenstvu dati još mnogo bolja dotacija; ili da u našem čitavom narodu, a osobito u naše mladeži bude u obće veći duh samozataje i požrtvovanja. Naš narod, kako je siromašan, nemože svagdje službe, neznam, koliko nadoknadjivati; no mislim, da muž našega naroda i pravi rodoljub ni neima tražiti, da mu se služba skroz prama vriednosti na dlaku novcem naplati; nego on mora imati i u tom nekakvu nagradu, ako si može kazati: ja sam radio za svoj narod. (Živio!)

Gospodo, dozvolite, da se i na nešto drugo obazrem, premda nisam našao u ovoj visokoj kući razloga na to se obazirati. U najnovije vrieme dolaze u zemlju svakojake ideje i glede države i glede družtva u obće, pa nije čudo, da i glede vjere, te imade mnogo ljudih, koji misle, da je vjera suvišna, da je netreba, da je možda u ono vrieme, kad su još narodi bili barbarski, imala još vriednost; nu kad se je narod izvio iz barbarstva, već da netreba religije i svećenstva, neka se samo škole grade. Ja to nekažem, kao da mislim predbacivati komu ovdje, ja sám držim, da su škole nuždne, nego samo to velim, da jih ima, koje drže, da više svećenstva niti vjere netreba, a i u javnih glasovih nadje se gdješto takova. Ali ja sam opazio u ovoj visokoj kući, da se i sa stolicah narodnih zastupnikah i sa stolicah vladinih apelira na prodikaonice, da se u obće apelira na djelovanje svećenstva glede nekojih prvih uvjetah svakomu napredku i blagostanju. I to mi je najboljim dokazom, da netrebam ići dokazivati potrebu religije i svećenstva njezinoga u ovom narodu. Dopustite ipak, gospodo, da spomenem, kako u tom stojimo u Primorju. U ovoj strani Hrvatske, ako igdje, svećenik i puk jesu zbilja jedno: Svećenik je pravi prijatelj puka, a puk ljubi svoga svećenika. Gospodo, kada velikom stranom godine odu svi mužkarci od kuće, pa ostanu samo žene i djeca, dajte mi kažite, što je ono, što čini, da mužkarac toliko truda podnosi, da slabo jede, vodu pije, da ono, što zasluži, nerazteplje, a s druge strane kod kuće, da žena drži čistoću i čast u kući, djeca da su čedna, poštena i valjana — molim vas, što je ono, što to sve prouzročuje? Ja sam osvjedočen, da je to religija, koja je usadjena u srce onomu narodu. A to onaj narod svakim mogućim načinom i pokazuje, pa i tim, da se svećenik smatra kao nekakav javni bureau, preko kojega piše muž kući, a preko kojega kuća, što ima mužu poručiti, javlja. Svećenik je otac i majka i sve. Taj narod, kad bi imao novacah, s ovakovim čuvstvom, koje ga nadahnjuje, ja, gospodo, ovdje nebih trebao stavljati nikakva zahtjeva na budget zemlje; ja sam siguran, da bi ovaj narod smogao ono, što je svećenstvu treba za njegovo uzdržanje; ali ovako, kad je narodu zaslužba slaba, a u najnovije vrieme skoro nikakva, gospodo moja, kamo ćemo se uteći? U istinu mislim, da je i po naravi i po zakonu, ako nemože pojedinac niti pojedini kraj pomoći, da pripomogne ciela zemlja. Imade sretnih krajevah, koji mogu više smoći, pa neka onamo dometnu, gdje si dotični kraj sám pomoći nemože.

Da stavljam na budget ovakov zahtjev, imam i taj razlog, gospodo, što su svećenici činovnici zemlje. Poznato vam je, gospodo, da svećenik vodi knjige, što se zovu matice, s timi knjigami da ima svake godine jako mnogo posla, statistički ured u našoj zemlji, kad nebi ovih uredah imao, neznam kako bi stajao. Što se tiče vojničtva, ima

Digitized by Google

takodjer prvu brigu i nepriliku svećenik, upravo poradi toga, što ima upravljati onimi knjigami. Pa taj svećenik za tu službu niti paušala neima; ima pako takovu odgovornost, da je podvrgnut i kazni, ako joj nezadovoljava. Kaznam je dakle podvrgnut onaj, koj neima dovoljnih sredstavah ni za svoju eksistenciju.

Tim mislim, da sam dovoljno opravdao onaj predlog, što sam ga imao čast staviti na stol visoke kuće. Ja vas molim, gospodo, da onaj, koji odgovornost imade, imade i dovoljnu odštetu; ako nalazite za pravedno, da oni, koji su u prvom redu pozvani, da se za napredak i kulturu našega naroda brinu i djeluju, nebudu u težkoj neprilici za svoje vlastito uzdržanje: onda votirajte za ovaj moj predlog, da barem koncem ove godine kraj bude onoj nevolji i biedi. (Živio! sa svih stranah sabornice.)

Predsjednik: Rieč ima g. zast. Cernadak.

Gjuro Cernadak: Vis. sabore! Predlog presv. gosp. biskupa senjskoga zaslužuje svakako uvaženje ove visoke kuće. Poznata je stvar, da je svećeničtvo biskupije modruško-senjske vrlo siromašno, jer živi u jednom kraju, gdje je puk jako siromašan; ali glavni razlog njegovu siromaštvu i oskudici ipak je taj, što onu malu dotaciju, koju pobire, u gotovu novcu pobire. A dotacija pod imenom kongrue ustanovljena je u jedno vrieme, kad je jedan for. srebra više vriedio, nego ih vriedi danas pet. Koji je tada imao godišnjeg prihoda 400 for., imao je dosta, da dostojno živi, a dandanas je prihod 300—400 fr. za čovjeka, koji odlično mjesto zauzimlje, po gotovo premalen. Ova stvar bila je već poticana u saboru g. 1872. i g. 1874., i u zadnjoj saborskoj periodi stavio je u izgled g. predstojnik odjela za bogoštovje i nastavu, da će se ta stvar t. j. regulacija dotacije svećenstva u biskupiji modruško-senjskoj čim prije kraju privesti. Od onda prošle su 3 godine danah; trèba zaista mnogo pripravah, tako, da nije bilo moguće prije stvar urediti, a sada valja se brinuti, da se ta dotacija čim prije regulira. A baš na to smjera predlog presv. g. biskupa senjsko-modruškoga, pa zato ga ja zagovaram.

Dr. **Pavao Muhić**: Vis. sabore! Pitanje o regulaciji dotacije kuratnog klera biskupije senjske potaknuto je bilo već god. 1857. od strane bivšeg za onda kralj. namjestničkog vieća, te predstavka upravljena na c. kr. ministarstvo za bogoštovje i nastavu. To je ministarstvo — koliko sam se ja uvjerio iz dotičnih spisah — dalo ovu predstavku glavnomu pomorskomu računovodstvu na izjavu. Akt je neriešen ostao do god. 1861. I tadašnja dvorska oblast dostavila ga je kralj. namjestničkomu vieću u Zagrebu, da uvaživ opazke glavnoga pomorskoga računovodstva odredi nov popis dohodakah onoga svećenstva. I to je bilo učinjeno god. 1862. Sam popis dogotovljen je god. 1865. i dostavljen računovodstvu, da ga obredi. Ono je izjavilo, da ga obrediti nemože zato, što još nisu bila riešena nekoja pitanja o odšteti za činžene i gorne zemlje i za desetinu. Jer ta odšteta morala se je izvesti na čisto, da se uzmognu ustanoviti svakogodišnji dohodci tamošnjega klera, i izračunati, koliko je potrebno još dodati, da se dobije kongrua od 600—900 for. Tako je stvar od god. 1865—1872. i 1873. počivala. God. 1872 potaknuto je bilo u saboru, a najprije u prorač. odboru pitanje, u kojem se stadiju nalazi to pitanje o kongrui svećenstva biskupije senjske. Vlada je onda potražila spise u pismari bivšeg kralj. namjestničkog vieća i uvjerila se je, da je popis onih dohodakah vraćen bio županiji riečkoj. Županija riečka je onda god. 1873. pozvana bila, da taj popis dogotovi, i da ga zem. vladi pošalje. Pošto nije sliedio nikakav odgovor, urgirala je vlada županiju riečku dva put, i najposlje je ona vladi odgovorila, da se taj popis dovršiti nemože, dok se od poreznog ureda nedobiju ona data, koja su se zahtievala, da se uzmogne taj popis točno obaviti.

Na to obratila se je vlada na financ. ravnateljstvo, neka ono poreznim uredom, koji su u tom zaostali, strogo naloži, da vrše svoju dužnost. Tako je napokon g. 1877. dostavila podžupanija riečka taj popis zem. vladi; a zem. vlada dala je taj popis računovodstvu, da ga obredi. Istom pošto je računovodstvo obredilo taj dopis, zamolio je ordinariat senjski, da mu se dostave akta, da ih prouči i svoje opazke stavi. Vlada je zadovoljila tomu zahtjevu, i dobila je mjeseca rujna ta akta natrag.

Budući je ordinariat senjski nekoja data izpravio, na nekoja data županije riečke prigovarao, nekoje nove predloge učinio, i tako rekuć sastavio nov popis župničkih dohodakah, to je mislila zem. vlada, da taj novi operat senjskoga ordinariata mora dostaviti računovodstvu, da ga na novo obredi. Računarski ured je obredio taj opis, i zem. vlada dobila je sva akta sa razjašnjenjem računovodstva; i ta akta, budući su veoma obsežna, uručena su jednomu savjetniku odjela za bogoštovje i nastavu, koji će ih proučiti i svoj predlog podnieti. A zem. vlada će nastojati, da se i to pitanje što moguće prije rieši.

U pogledu onoga zahtjeva presv. gosp. biskupa senjskoga, da se (Čita.) „odgovarajuća ustanovljenoj dotaciji svota uvrsti u proračun za g. 1879.“, izjavljujem u ime zem. vlade, da će ona nastojati učiniti, što bude moguće; ali ona se nebi mogla već sada kategorično izraziti, da će tako biti, jer niti vlada, niti sabor nezna, što nas čeka tekuće godine, i je li će biti moguće zadovoljiti želji presv. gosp. biskupa onako, kako to on zahtieva. Dosta budi rečeno, da će vlada sve učiniti, što samo može, da se kukavno stanje tamošnjega svećenstva poboljša. Jer vlada uvidja, da kongrua od 315 for. može biti dovoljna u drugih krajevih domovine naše, a nezadovoljuje životnim potrebam tamošnjega klera; zato jer ova kongrua sastoji se većim djelom u gotovu novcu, dočim se drugdje ova kongrua sastoji u dohodcih iz prirode, a ti dohodci su uračunani u ovoj kongrui po cienah god. 1802.

Ja molim, neka vis. sabor uzme ovu izjavu na znanje,

Digitized by Google

da će vlada učiniti sve, što joj bude u ovih okolnostih moguće.

Juraj Kamenar: Vis. sabore! Ja mislim, da neima nijednoga medju nami, koji nebi podupirao predlog presv. gosp. biskupa. Ja velim, da gospodar, koji hoće ovaku biedu ukloniti, mora na drugoj strani gospodariti. Ja sam imao prilike naša zem. imanja, kojih dohodci idu u svrhe bogoštovne, pregledati, pa moram reći, da propadaju. Tako se n. pr. Kutjevo, Svetice itd. nalaze u takovu zlu stanju, da neće doskora posve nikakve vriednosti imati. Ja bi zato preporučio, da se ona imanja čim prije gledaju unovčiti, i da se novac u koristonosne i potrebite svrhe uloži.

Dr. **Pavao Muhić**: Vis. sabore! Moram odgovoriti nekoliko riečih gosp. Kamenaru. Da propadaju imanja, tvrdio je gosp. zastupnik, a ja bi ovo kazao, da gospodarstvo na tih imanjih nenapreduje, al imanja zato nepropadaju. I zem. vlada se je pobrinula za to, da se ona imanja unovče. A dopustiti će mi g. zast. Kamenar, da prodati imanje ili prodati mjerov krumpira je sasvim različita stvar. Svako imanje, koje želi zemlja prodati, i koje je vlastna prodati, ako to zakon odredjuje, mora se prije procieniti, a još prije, nego se to dogodi, moraju se na čisto izvesti svi odnošaji kod toga imanja.

Ovdje imade još mnogo takovih odnošajah, koji nisu riešeni; a čim budu riešeni, nastojati će zemaljska vlada u interesu zemaljskog erara, da se ona imanja prodaju. Što se tiče dobra Kutjevo, ono je procjenjeno, i nalazi se sada kod zem. vlade oglas za prodaju. I taj oglas i uvjeti one prodaje nemogu se samo naprosto baciti na papir, nego tu treba zreloga razmatranja, jer je Kutjevo procienjeno na preko 3 milijuna for. Da ono nije nosilo dohodakah razmjernih ovoj cjeni, to netreba ovdje razlagati na široko, jer sam to imao čast onom prilikom razložiti, kad sam preporučao vis. kući zakon, kojim bi se ovlastila vlada da to imanje proda; pošto imanja u obće u rukuh države nemogu nositi toliko koristi, koliko u rukuh privatnoga gospodara nose.

Što se tiče šumah kutjevskih, koje čine najveći dio vriednosti, jer imade ih preko 20.000 jutarah, u te šume vlada nije, odkad administrira to imanje, ni dirnula, jer već godine 1872 imala je namjeru to imanje prodati. Da nije imala te namjere, onda bi bila iz ovih šumah svake godine znatne dohodke crpila, i više racionalno šumsko gospodarstvo uvela.

Predsjednik: Želi li još tko govoriti? Ako nitko neželi rieč uzeti, ima još jednom rieč g. predlagatelj.

Biskup dr. **Juraj Posilović**: Vis. sabore! Presv. g. predstojnik odjela za bogoštovje i nastavu izjavio je, da kod vis. vlade imade podpune volje obazrieti se jedanput na te potrebe, koje sam ja prije iztaknuo, te im zadovoljiti. Dakako, kaže se: „ad impossibilia nemo tenetur“; nego ja samo to molim, da se nesmatra „impossibile“, što je „possibile“, — naročito kad se radi o ovakovih krvavih i prešnih potrebah.

To samo imao sam primjetiti na opazke presv. g. predstojnika odjela za bogoštovje i nastavu.

Predsjednik: Sada će se glasovati. Predlog glasi ovako: (Čita.)

„Visoki sabor neka izvoli zaključiti:

Poziva se kr. zemaljska vlada, da se dotacija dušobrižnoga svećenstva provincijalne strane biskupije senjske propisanim putem uredi, te svota, odgovarajuća ustanovljenoj dotaciji, uvrsti u proračun za godinu 1879.

S obzirom na predstojeći zaglavak ovoga saborskoga zasiedanja pradlaže se, da se ovaj predlog prešnim proglasi.“

Ono gospoda, koja su za to, da se primi, neka izvole ustati.

(Većina.)

Vis. sabore! G. Svetozar Kušević, koji nije bio prije ovdje, sada je stigao; s toga mislim, da bi se mogao njegov predlog u pretres uzeti.

Molim g. predlagatelja, da izvoli rieč uzeti.

Svetozar Kušević: Vis. sabore! Prije 19 danah sam ja ovaj predlog stavio, držeći, da one molbenice, koje na sabor dolaze, trebaju da se u vrieme po saboru rieše, ili da se od sabora zem. vladi na riešavanje odpute. Na taj predlog me je prinukala najviše ona okolnost, da se s timi molbami kod nas nije uredno postupalo. A s druge strane me je takodjer osobito na taj predlog ponukalo to, što smo se tada nalazili u oči pretresivanja proračuna, jer sam držao, da je na vis. sabor stiglo i takovih molbenicah, koje bi možebiti zasiecale u djelovanje samoga odbora; a držao sam takodjer, da imade i takovih molbenicah, koje bi pojedini odbori u riešavanju svojih zadatakah u obzir uzeti imali.

Medjutim vrieme je bilo kratko, a okolnosti su bile takove, da smo morali prije ovo i ono preduzeti, nego smo došli do pretresivanja mojega predloga. A kako sam se sada osvjedočio, peticionalni odbor je svoj zadatak riešio i molbenice meritornomu pretresivanju podvrgao. Po tom nastala je za me dužnost, da moj predlog u nečem modificiram, t. j. da vis. kući predložim, da se u buduće ovaj zadatak petic. odbora točnije precizira, u toliko, da ima taj odbor svakih 8 danah o molbenicah, koje njemu stignu, izvješće vis. kući podnieti. Ako to bude u buduće, onda će prestati i ova nužda, koja je bila povodom ovomu predlogu.

Budući sam napomenuo, da je odborov zadatak medjutim izvršen, odustajem od zadnje alineje da se petic. odbor na novo kompletira. Neka dakle vis. sabor jednostavno zaključi, da ima u buduće petic. odbor svakih 8 danah podnositi izvješća o molbenicah, koje na vis. sabor stižu.

Juraj Kamenar: Vis. sabore! Ja u cielosti prihvaćam predlog ovaj, kojega sam i ja podpisao. Da je nuždno da se taj predlog prihvati, zato ću odmah nekoliko dokazah navesti. Mi smo se bili sastali 20. pr. mjeseca

Digitized by Google

u ovoj sabornici. Narod ima u sabor veliko pouzdanje, te šalje nanj svakojake molbenice i predstavke. A od peticionalnoga odbora nije bilo — mislim — do 26. pr. mj. nijednoga člana u sabornici, a do nove godine bio je samo jedan. I to nam je dalo povoda, da smo zahtievali, da se taj odbor sa 5 članova ojača.

Mora se na um uzeti i to, da može koji član toga odbora oboljeti, ili biti inače zapriečen, da sjednicam prisustvuje. Pa tako bi, gospodo, onda sve one predstavke pojedinih obćinah i korporacijah, kojimi se obraćaju na sabor, ostale neriešene. Tako se je n. pr. dogodilo, da je predstavka pedag.-književ. sbora, koja se tiče tako važnoga družtva, ostala neriešena. Isto tako je sa molbenicom družtva „Hrvatski Dom“. — Zato ja ostajem pri tom, što se je prvobitno u ovom predlogu predlagalo, da se naime petic. odbor svakako još popuni sa 5 članovah.

Predsjednik: Ja imam g. zast Kamenaru samo to kazati, da on nemože ništa usvojiti od onoga predloga, od česa g. predlagatelj odustaje; nego bi morao za taj slučaj nov predlog donesti, koji bi opet desetorica podpisati morala. Ovo posliednje mu svakako prosto stoji.

Želi li još tko govoriti?

(Nitko se nejavi.)

Pošto nitko neželi, stavljam pitanje: Prima li vis. sabor prvdlog g. zat. Kuševića onako, kako je sada modificiran? Ona gospoda, koja su sa to, neka izvole ustati.

(Većina.)

Ovaj predlog je primljen, i tim je za sada dnevni red izcrpljen. Na dnevni red buduće sjednice stavljam izvješće odbora za bogoštovje i nastavu o predlogu dra. Spevca o uredjenju narodnoga muzeja. Zatim izvješće odbora za proračun.

Današnju sjednicu dižem, a buduću uričem za danas po podne u 5 satih.

(12 satih.)

Digitized by Google

Sto i prva saborska sjednica,

držana dne 19. siečnja 1878. u 5 sati poslie podne pod predsjedničtvom saborskog podpredsjednika gosp. Mirka Hrvata.

Pregled: Zapisnik prošle sjednice. — Podnesci. — Interpelacija zast. Mojsije Baltića u pogledu smještenja suda u Pakracu. — Dnevni red: Izvješće odbora za bogoštovje i nastavu glede zak. osnove ob uredjenju narodnoga muzeja u Zagrebu. Generalna i spec. debata o toj zak. osnovi. — Izvješće saborskoga odbora za proračun o cesto- i vodogradjevnom proračunu za g. 1878. — Dnevni red buduće sjednice.

(5 satih 15 min.)

Predsjednik: (Zvoni.) Sjednica počimlje. Molim gosp. bilježnika, da izvoli pročitati zapisnik.

Bilj. dr. **Marko Lončarić**: (Čita.)

Zapisnik

C. sjednice sabora kraljevinah Dalmacije, Hrvatske i Slavonije, držane u glavnom i zemaljskom gradu Zagrebu dne 19. siečnja 1878. god. pod predsjedničtvom saborskoga predsjednika gospodina Nikole Krestića u prisutnosti 44 članovah sabora.

Od strane vlade prisutni: Svietli ban Ivan Mažuranić, odielni predstojnici Jovan Živković, dr. Pavao Muhić i dr. Marijan Derenčin.

Čitan bje zapisnik posljednje sjednice, koji se bez primjetbe ovjerovljuje.

Predsjednik javlja, da je na ovaj visoki sabor stigao sliedeći podnesak:

Svietli ban priobćuje, da je Njegovo c. kr. apoštolsko Veličanstvo blagoizvolilo sa previšnjim riešenjem od 9. siečnja t. g. premilostivo uzeti na previšnje znanje čestitku sabora hrvatsko-slavonskoga povodom nove godine, ter preblagostivo naložiti, da se rečenomu zastupničkomu tielu izjavi previšnja zahvala.

Prima se poklonstveno na znanje.

Predsjedničtvo sabora nadalje podnosi račun o saborskih troškovih za vrieme od 1. siečnja do 31. prosinca 1877.

Ide odboru za razsudbu zemaljskih računah.

Predsjednik podieljuje rieč narodnomu zastupniku Zabrdcu, da stavi sliedeću interpelaciju na visoku kralj. zemaljsku vladu:

Je li je poznato vis. kr. zemaljskoj vladi, da u trgovištu Virovitici jošte uviek malta postoji, te se prelaznina sa 14 nč. od kolah uzima?

Ako jest, što je vis. kr. zemaljska vlada do sada u tom pogledu učinila, ako nije, je li voljna shodne mjere za to odrediti, da taj teret sa naroda što prije odpadne?

Ova interpelacija dostavit će se visokoj kr. zemaljskoj vladi.

Prelazi se na dnevni red.

Na dnevnom redu je nastavak specijalne debate o proračunu za godinu 1878. i to završetak naslova 6. poglavja IV. te je narodni zastupnik Juraj Kamenar podnio sliedeće izpravke:

1. Da se iza stavke 5. nova stavka 6. za pedagogijsko-književni sbor kao podpora godišnja sa 500 forintih unieti imade.

2. Da se iza stavke 5. nova stavka 7. za sveučilištno družtvo „Hrvatski dom“ kao godišnja podpora sa 200 fr. unieti imade.

Predsjednik javlja, da to nisu izpravci već predlozi, budući se sasvim nove stavke predlažu, pošto pako kao predlozi nisu poduprti po desetorici saborskih članovah, to misli, da bi se ovi odkloniti mogli.

Kod glasovanja pristaje većina uz mnienje predsjednika, te se time oba tobož izpravka odklanjaju.

Čitavi indi naslov 6. primljen je po predlogu odbora sa ukupnom svotom od 38.873 for.

Naslov 7. Mirovine. Primljen po predlogu odborovu sa svotom od 24.064 for.

Sliedi Poglavje V. Odiel za pravosudje.

Naslov I. Središnja uprava. Prihvaćen po predlogu odborovu sa svotom od 27.822 fr.

Naslov 2. Kralj. stol sedmorice. Primljen po predlogu odborovu sa svotom od 51.887 fr.

Digitized by Google

Naslov 3. Kralj. banski stol. Prihvaćen po predlogu odborovu sa svotom od 113.188 for.

Naslov 4. Kralj. sudbeni stolovi:

Stavka 1. sa svotom od 210.880 fr.

Stavka 2. sa svotom od 1.800 fr.

Stavka 3. sa svotom od 3.650 fr.

Stavka 4. sa svotom od 3.340 fr. prihvaćene su po predlogu odborovu.

Pod stavkom 5. uredski, pisarnički i putni troškovi itd. dolazeća svota od 42.000 for. ima se razdieliti tako, da se u ovu 5. stavku uvrsti 25.500 for. i to da stavka sada ovako glasi: 5. Naknada za podmirivanje pisarničkih, uredskih i kućnih potrebah i putnih troškovah izvan kaz. postupka 25.500 fr. Ovo je prihvaćeno po predlogu odborovu.

Stavka 6. sa svotom od 500 fr.

Stavka 7. sa svotom od 3107 fr.

Stavka 8. sa svotom od 20.440 for. primljena po predlogu odbora.

U stavku 10. ima se po predlogu odbora uvrstiti još 16.500 fr. kao drugi dio svote od 42.000 u stavki 5toj ovoga naslova, i da se naslov ove stavke promieni ovako: naknada za troškove kaznenoga postupka i za izvršbu kazne slobode 96.500 prihvaćeno.

Stavka 11. i 12. primljena po predlogu odbora sa svotom od 20.473 fr.

Stavka 13., 14. i 15. prihvaćena po predlogu odbora sa 20.777 for. sa sliedećim zaključkom: Preporuča se kr. vladnim odjelom za unutarnje poslove i pravosudje, da sporazumno ustanove način, kako da se prilika izpravka gruntovnice upotrebi, da se pospješi provedba o tajnih zadružnih diobah.

Stavka 16. odpada.

Te tim je čitavi naslov 4. prihvaćen sa 402.749 for.

Naslov 5. Kralj. kotarski sudovi.

Stavke 1, 2, 3. i 4. prihvaćene po predlogu odbora sa svotom od 232.956 for.

Stavka 5. po predlogu odbora prihvaćena sa 22.000 fr. sliedećim naslovom: naknada za podmirenje pisarničkih, uredskih kućnih potrebah i putnih troškovah izvankaznenoga postupka.

Stavka 6. prihvaćena po predlogu odbora sa svotom od 12.185 for.

Stavka 7. odpada.

Stavka 8. prihvaćena po predlogu odbora sa 24.000 fr., te ovako glasi:

Naknada za troškove kaznenoga postupka i za izvršbu kazne slobode.

Stavka 9. i 10. prihvaćena sa 3.500 fr. po predlogu odbora.

Stavka 11. i 12. prima se sa svotom od 300 fr. po predlogu odbora.

Čitavi dakle naslov 5., kr. kotarski sudovi, primljen je sa svotom od 291.211 fr.

Naslov 6. Kaznione.

Stavka 1. do 10. primljene po predlogu odbora sa svotom od 112.504 fr.

Stavka 11. prihvaćena sa 700 fr.

Stavka 12., 13. i 14. prihvaćene sa 2.719 for. kao i ciela redovita potreba ovoga naslova sa 115.333 for. prihvaćena.

Stavka 15. prihvaćena sa 1.400 fr.

Stavka 16. broj 1. prihvaćena sa 300 fr.

Nova stavka 17. za prvo uredjenje ljekarne u Lepoglavi prihvaćena sa 800 for.

Tekući broj 2. stavke 16. odpada.

Odbiv interkalar sa 590 fr. od ukupne redovite potrebe ostaje ista svota 115.333 for.

Čitavi naslov 6. prihvaćen sa 117.833 fr.

Noslov 7. Zemaljske i županijske sgrade, u porabi pravosudne struke.

Stavka 1., 2., 3., 4. i 5. prihvaćena po predlogu odbora sa 36.640 fr.

Stavka 6. i 7. prihvaćena sa 15.000 fr.

Čitavi naslov prihvaćen je sa 51.640 fr.

Naslov 8. Mirovine.

Stavka 1. do 9. po predlogu odbora prihvaćena ukupnim iznosom od 74.309 fr. sa sliedećimi zaključci:

I. Pozivlje se kralj. zemaljska vlada, da još tečajem zasjedanja ovoga sabora predloži saboru osnovu zakona o mirovinah činovnikah, njihovih udovah itd., a do toga da se podieljivajuć i dozvoljavajuć mirovine drži strogo postojećih propisah.

II. Pozivlje se opotovano kr. zemaljska vlada, da podnese još tečajem zasjedanja ovoga sabora osnovu zakona o naknadjivanju putnih troškovah zemaljskih činovnikah, utemeljenu na načelu štednje tako, da se činovnikom u ime naknade putnih troškovah u obće naknadi samo ono, što su u to ime zaista izdati mogli.

III. Pozivlje se kralj. zemaljska vlada, da izdade naredbu na sve oblasti, da načelnici strogo i pod najvećom odgovornošću paze, da tako oni kao i njim podčinjeni činovnici službena uredovanja izvan svoga sjedišta poduzimlju tako, da se čim više štedi zemaljski erar a i privatne stranke; s toga da s jednim putovanjem spoji čim moguće više uredovanjah, te da im za sva uredovanja preduzetoga jednoga te istoga dana pripada jedna samo naknada troškovah.

IV. Pozivlje se kralj. zemaljska vlada, da podnese saboru inventar svekolike nepokretne imovine zemaljske.

B. Pokriće.

Poglavje I. Odjel za unutarnje poslove. Prihvaćen po predlogu odbora sa 32.492 fr.

Poglavje II. Odjel za bogoštovje i nastavu. Prihvaćen po predlogu odbora sa 99.043 fr.

Poglavje III. Odjel za pravosudje. Sa 13.699 for.

Poglavje IV. 45% javnih prihodah.

K ovomu doglavju predložio je preuzvišeni gospodin

*

Digitized by Google

ban, da se kod 45% javnih prihodah ostavi in suspenso cifra, jer nije jošte autentično ustanovljena.

Kod glasovanja prihvaćen je predlog odbora u ovoj formi: Prihodi od izravnih i neizravnih porezah i inih javnih dohodakah kraljevine Hrvatske i Slavonije na ob stojećem zakonskom temelju medjutomno sa 45% na 3,167.000 for. proračunani, priuzdržavši med kraljevinom Ugarskom i kraljevinom Hrvatskom i Slavonijom medjutomni obračun na temelju financijalne nagode tečajem godine 1878. med njimi ugovoriti se imajuće.

Napokon prihvaćen je po predlogu odbora:

ZAKON

od .... o proračunu za potrebe nutarnje samouprave kraljevinah Hrvatske i Slavonije za god. 1878.

§. 1. Za potrebe nutarnje samouprave kraljevine Hrvatske i Slavonije za god. 1878. ustanovljuju se troškovi na 3,310.234 for. tri miliuna, tri sto i deset tisućah, dvie sto trideset i četiri forinta austr. vried.

§. 2. Svota ova razdieljuje se na sliedeća poglavja i sliedeće naslove:

Poglavje I. Sabor 50.000 for.

Poglavje II. Ban i njegov bureau 38. 172 for.

Poglavje III. Odjel za nutarnje poslove:

Naslov 1. Središnja uprava	84.797	for.
Naslov 2. Gradjevni odsjek	20.710	for.
Naslzv 3. Računarski ured . . . , .	41.281	for.
Naslov 4. Statistički ured	5.000	for.
Naslov 5. Zemaljski arkiv	3.384	for.
Naslov 6. Zemaljska blagajna	12.457	for.
Naslov 7. Političke oblasti I. molbe . .	367.945	for.
Naslov 8. Zdravstvo	100.560	for.
Naslov 9. Zemaljsko oružničtvo	246.171	for.
Naslov 10. Zemaljske i županijske sgrade	15.800	for.
Naslov 11. Zemalj. cesto- i vodogradjevine	370.732	for.
Naslov 12. Prinosi narodnim zavodom i narodno-gospodarskim svrham zatim zemaljski stipendiji . .	156.560	for.

Poglavje IV. Odjel za bogoštovje i nastavu:

Naslov 1. Središnja uprava	34.819	for.
Naslov 2. Zemalj. prinos za vjerozakonske zavode i svrhe bogoštovne .	101.713	for.
Naslov 3. Kr. sveučilište Franje Josipa I.	88.723	for.
Naslov 4. Srednje učione	159.040	for.
Naslov 5 Pučke učione	33.534	for.
Naslov 6. Štpendija i obća obrazovališta	38.873	for.
Naslov 7. Mirovine	24.064	for.

Poglavje V. Odjel za pravosudje:

Naslov 1. Središnja uprava	27.822	for.
Naslov 2. Kr. stol sedmorice	51.887	for.
Naslov 3. Kr. banski stol	113.188	for.
Naslov 4. Kr. sudbeni stolovi	402 749	for.
Naslov 5. Kr. kotarski sudovi	291.211	for.
Naslov 6. Kaznione	117.833	for.
Naslov 7. Zemaljske i županijske sgrade .	51.640	for.
Naslov 8. Mirovine	74.309	for.

§. 3. Troškovi prediducim paragrafom odobreni imadu se pokriti:

1. Vlastitimi dohodci, i to:

a) odjela za nutarnje poslove sa . . .	32.492	for.
b) odjela za bogoštovje i nastavu sa . .	99.043	for.
c) odjela za pravosudje sa	13.699	for.

2. Prihodom od izravnih i neizravnih porezah i inih javnih dohodakah kraljevinah Hrvatske i Slavonije na obstojećem zakonskom temelju medjutomno:

sa 45% na . . . . 3,167.000 for.

proračunanim, priuzdržavši med kraljevinom Ugarskom i kraljevinami Hrvatskom i Slavonijom medjusobni obračun na temelju financijalne nagode tečajem god. 1878. med njimi ugovorit se imajuće.

§. 4. Prenašanju neima mjesta niti medju poglavji niti medju naslovi ovih troškovah, nu iznimno dozvoljuje se prenašanje medju poglavji II. III. IV. i V. samo glede onih troškovah, koji su u proračunih do uključivo god. 1876. za sva tri odjela kr. hrvatsko-slavonsko-dalmatinske zemaljske vlade zajednički ustanovljeni bili.

§. 5. Provedba ovoga zakona povjerava se banu kraljevinah Dalmacije, Hrvatske i Slavonije.

Nadalje na dnevnom redu je izvještaj saborskoga odbora za proračun ob osnovi zakona o pokriću gradjevnih i nabavnih troškovah potrebitih za sgrade služeće pravosudnoj upravi, da se izpravi računarska pogrieška, uvukla se u §. 2. kod odmjere usmrtbenoga obroka.

Sabor prihvati predlog odbora, da se u §. 2. mjesto 2½% uvrsti 1·41%. Po tom glasi §. 2. ovako: Glavnica, upotriebljena na način, spomenut u §. 1., imade se iz dohodakah, opredieljenih za pokriće troškovah nutarnje samouprave kraljevinah Hrvatske i Slavonije, odplatiti u 60 polugodišnjih obrokah, računajuć kod svakoga obroka 1·41 postotka u ime odplate glavnice, a 5% u ime kamatah.

Na dnevnom je redu nadalje predlog senjskog biskupa dra. Jurja Posilovića, koji glasi: Poziva se kralj. zemaljska vlada, da se dotacija dušobrižnoga svećenstva provincijalne strane biskupije senjske propisanim putem uredi, te svota odgovarajuća ustanovljenoj dotaciji uvrsti u proračun za god. 1879.

Ovaj predlog bude jednoglasno prihvaćen po saboru.

Iza toga prešlo se je na razpravu predloga Kuševićeva, koji glasi: Obzirom na već više putah opaženu okolnost, da bi se na mnoge na visoki sabor prispievše molbenice prilikom pretresivanja godišnjeg proračuna imale meritorno pretresti i riešiti, a sbog toga moguće nije, što peticionalni odbor svoje sjednice više putah za dugo vremena nedrži, a izvješća svoja o djelovanju redovito nepodnosi, s toga se predlaže, da bi peticionalni odbor odmah svoje djelovanje preduzeo i o svom radu

Digitized by Google

čim prije izviešće podnio, a za buduće da se saborskim zaključkom ustanovi, da peticionalni odbor sve njemu prispjevše molbenice svake nedjelje riešiti i za vrieme trajanja saborske sjeditbe o svom djelovanju svakih 8 danah izviešće redovito podnositi ima; u koliko bi pako to sbog odsuća pojedinih saborskih odnosno odborskih članovah zapinjalo, da se peticionalni odbor sa još pet članovah popuni i da se ti članovi čim prije izaberu.

Predlagatelj modificira svoj predlog usljed nastalih medjutim okolnostih ovako: Visoki sabor neka izvoli zaključiti, da peticionalni odbor svakih osam danah podnosi izvještaj o podnescih predanih njemu na izvješćivanje.

Sabor usvoji ovaj predlog.

Napokon predlaže saborski odbor za pregledanje računah svoj izvještaj o predloženom po saborskom predsjedničtvu računu vrhu saborskih troškovah za vrieme od 1. siečnja do 31. prosinca 1876. sa sljedećim zaključkom:

Računi saborskoga predsjedničtva, podnešeni vrhu saborskih troškovah za vrieme od 1. siečnja do uključivo 31. prosinca 1876. u ukupnoj svoti od 65.117 for. 87 novč. odobravaju se, te se predsjedničtvu saborskom glede istoga računa absolutorijum podieljuje.

Sabor prihvati ovaj zaključak i podieljuje predsjedničtvu absolutorij.

Nakon toga zaključi predsjednik u 12 satih današnju sjednicu i sljedeću ureče danas po podne u 5 satih sa sljedećim dnevnim redom:

1) Izvještaj saborskoga odbora za bogoštovje i nastavu o predlozih dra. Stjepana Spevca i drugovah glede uredjenja zoolog. i mineralogičko-geolog., zatim ob uredjenju narodnoga muzeja u Zagrebu

2) Izvještaj saborskoga odbora za proračun o proračunu za god. 1878.

M. Hrvat v. r. podpredsjednik. Dr. **Marko Lončarić** v. r. sab. bilježnik.

Predsjednik: Ima li vis. sabor kakve primjetbe na ovaj zapisnik?

(Neima.)

Pošto primjetbe neima, zapisnik se verificira.

Vis. sabore! Saborski odbor za pregledanje sab. računah podnaša izvješće o sab. troškovih za vrieme od 1. siečnja do 31. pros. god. 1877. — Staviti će se na dnevni red.

Sab. odbor za sastavljenje adrese na Nj. Vel. podnaša svoje izvješće. Ovo je već tiskano i staviti će se na dnevni red.

Rieč ima g. zast. Baltić, da stavi interpelaciju.

Mojsija Baltić: Vis. sabore! Poznato je nam svim, da su se institucije i uredbe uviek osnivale ili na potrebah naroda, ili su se uvadjale u interesu javne uprave. Poznato je vis. kući, da je u Pakracu sve od onoga vremena, od kada je izključen sjeverni dio od vojničke krajine (g. 1838) pa sve do najnovijeg doba postojao kotarski sud zakonskom naredbom od dne 21. stud. 1874, kojom se preustrojstvo sudovah ustanovljuje, te naredbom od 14. veljače g. 1875 spojen je taj sud sa sudom u Daruvaru. Dakako potreba i nadležnost toga suda dirale su jako u odnošaj ondješnjega žiteljstva, i pokazala se je takova nevolja u onom kotaru, da su mnogi morali napustiti svoje pravo tražiti, budući im nije bilo moguće ići do kot. suda u Daruvar na daljinu od 6—7 miljah. I to je dalo povoda žiteljstvu, da je molbu podnielo vis. vladi, da se kot. sud u Pakracu rehabilitira. Vis. vlada je rado primila prave razloge i opravdane želje onoga žiteljstva, te je odlučila učiniti, da se opet tamo kot. sud ustanovi. To je takodjer ova vis. kuća prihvatila odobrenjem troška za g. 1877, koji je potreban za uzdržavanje toga sudišta. Učinjeni su i koraci, da se prirede prostorije, koje su potrebne za smještenje suda i uzah. I narod nadao se je, da će može biti taj sud već 1. stud. 1877. u život stupiti. A kad se to nije izvelo, nadali smo se, da će se možda 1. siečnjem o. g. učiniti, da se tako toj velikoj nevolji ovoga kotara doskoči, te da svaki može svoje pravo čuvati i zaštitu pravnu imati. Nu nastupila je i nova godina, a taj sud još nije oživotvoren, i zato sam prisiljen staviti na svietloga bana sliedeću interpelaciju. (Čita. — Vidi zap.)

Predsjednik: Interpalacija ova dostaviti će se zem. vladi.

Dr. **Marijan Derenčin**: Ja sam u stanju s mjesta na ovu interpelaciju odgovoriti. Pakrački sud odredjen je već naredbom, koja je izašla — ako se nevaram — u svibnju pr. godine. Zapreke, koje su stale na putu uredjenju toga suda, odstranjene su, te se zem. vlada nada, da će djelovanje toga suda doskora započeti. Roka nemože ustanoviti, jer još neima predloga od strane stola sedmorice za imenovanje sudacah.

Predsjednik: Je li se g. interpelant sa ovim odgovorom zadovoljava?

Mojsija Baltić: Zadovoljavam se.

Predsjednik: Prima li vis. sabor ovaj odgovor g. predstojnika pravosudnoga odjela na znanje? (Prima se.)

Prelazi se na dnevni red.

Na dnevnom redu je izvješće sab. odbora za bogoštovje i nastavu o predlozih dra Stjepana Spevca i drugovah glede uredjenja zoologičkoga i mineralogičko-geologičkoga, zatim ob uredjenju arkeologičkoga nar. muzeja u Zagrebu.

Izvj. dr. **Blaž Lorković**: (Čita.)

„Visoki sabore! U 64. sjednici sabora kraljevinah Dalmacije, Hrvatske i Slavonije, držanoj 3. studenoga 1876., podnio je zastupnik naroda dr. Stjep. Spevec, poduprt desetoricom članovah sabora, dvie osnove zakona. Jedna govori „ob uredjenju arkeologičkoga narodnoga muzeja u Zagrebu“, a druga ob uredjenju zoologičkoga i mineralogičko-geologičkoga narodnoga muzeja u Zagrebu. Oba ta predloga upućena su zaključkom u istoj sjednici stvorenim na odbor za bogoštovje i nastavu.

Digitized by Google

Odbor, proučiv obie te osnove, zaključio je sliti ih u jednu, te ostaviv narodni muzej u Zagrebu kao jedan samostalni zavod, svoju osnovu tako udesiti, da bude muzej mogao zadovoljavati i potrebam obuke na sveučilištu i da bude opet mogao odgovarati svomu zadatku kao muzej zemaljski. Kod takova uredjenja ovoga narodnoga zavoda postići će se jamačno i tuj velika probit financijalna, da zemlja neće trebat trošit na podignuće posebnih sveučilištnih kabinetah za zoologiju i mineralogiju, što bi bezuvjetno bilo potrebno, ako muzej nebude mogao služiti i svrham obuke na sveučilištu; a da to bude mogao, bit će koristno, da su profesori dotičnih struka na sveučilištu ujedno i predstojnici, a ovim će se dakako prema potrebi dati nuždno osoblje, koje će poglavito raditi u i oko posalah samoga muzeja.

Ovo su glavna načela, na kojih se osniva po odboru izradjena osnova zakona i koju odbor predlaže visokomu saboru, da ju izvoli usvojiti."

Predsjednik: Otvara se generalna debata.

Rieč ima g. izvjestitelj.

Izvj. dr. **Blaž Lorković**: Vis. sabore! Kad je odbor usudio se sa osnovom svojom ob uredjenju muzeja pred visoki sabor izići, to su ga ponukali s jedne strane važni razlozi, a s druge strane mogao je to tim više učiniti, jerbo se sa novim ustrojstvom muzeja nenamiću nikakve nove žrtve zemlji našoj. Ja ću imati čast malo kasnije ovo pitanje financialno potanje obrazložiti.

Za sada neka mi bude dozvoljeno naglasiti na prvom mjestu još nešto, što će biti kao razjašnjenje samoga ovoga pitanja, o kojem se radi.

Muzeji spadaju medju ovakove zavode, koje je narod hrvatski iza prvoga preporoda književnoga sa vlastitimi žrtvami podigao. Kao što je najveći dio naših narodnih zavodah prosvjetnih, tako je i muzej na ovakav opisani način podignut. Već god. 1829. zametnula se je misao o potrebi podignuća muzeja. Ta se je tako daleko izvadjala, da su pojedini patriote predmete, koji se šilju u muzej, slali u Zagreb, naročito novac starinski, koji se je čuvao kod pravoslovne akademije kroz dugo vremena. A ne samo novac, nego i drugi predmeti, spadajući amo, dolazili su u Zagreb, te se čuvali ili kod gospodarskog družtva ili drugdje. — Tek g. 1846. kupljena bi sgrada, u kojoj su se ti predmeti smjestili. Dugo vremena živio je muzej ovako od podpore i darovah naroda našega. Njim upravljali su ljudi, koji su osim toga još drugo zanimanje imali; a ipak su po mogućnosti nastojali, da tomu muzeju što više temelj učvrste. I kad se bude historija kulture u Hrvatskoj pisala, svakako neće se moći mimoići niti ovaj zavod, i budu se spominjala sa radošću imena dr. Rakovca, Sabljara i drugih, koji su stvorili ono, čim su se drugi narodi već dugo vremena ponosili. — Nu jerbo nije muzej bio pod upravom posebnog čovjeka, koji bi bio samo njemu mogao posvetiti svoje sile, to nije moglo biti onoga reda, koji se inače u muzeju iziskuje. Više putah se je pripetilo, da nije imao kustosa, i uslied toga se je žalibog gdješto izgubilo.

Istom g. 1850. počelo se je nešto sustavnije i bolje raditi; za što ide nemala zasluga predsjedničtva za jugoslavensku poviest i starine.

Čim se je povratio ustav, pomislio je i sabor naš na uredjenje muzeja. Sabor g. 1861. izabrao je odbor, koji se je bavio tim pitanjem. G. 1865. takodjer je uzeo tu stvar u pretres, i napokon stvorio je statut za muzej g. 1866. U isto doba dobila su potvrdu pravila jugoslavenske akademije znanostih i umjetnostih, i muzej došao je pod upravu akademije jugoslavenske. A od toga vremena stoji pod tom upravom. Mora se priznati, da je akademija koliko je mogla učinila i nastojala, da se ovaj narodni zavod razvije i što liepše popuni; i ja mislim, da ću pogoditi vašu misao, ako kažem, da akademija u tom pogledu zaslužuje svako priznanje.

Nu kad se je otvorilo sveučilište u Zagrebu i kad se je na fakultetu filozofičkom počeo otvarati odjel prirodoslovni i matematički, trebalo je pomisliti na kabinete za obuku u struci prirodoslovnoj. I čim se je počelo misliti na to, uvidilo se je to, da financijalna snaga naše zemlje težko bi podnosila, da se uz muzej, kakav već u Zagrebu postoji, i uz onu zbirku, koja se u njem nalazi, još posebna zbirka i poseban kabinet ustroji. Mislilo se je, da bi se moglo to uredjenje tako udesiti, da bi muzej služio jednoj i drugoj svrsi. Iz ove misli potekao je predlog gosp. dr. Spevca i drugovah, koji je bio podnešen dne 3. stud. 1876., te sadržaje dvie osnove zakona, od kojih jedna govori ob uredjenju arkeologičkoga narodnoga muzeja, a druga ob uredjenju zoologičkoga i mineralogičkoga nar. muzeja u Zagrebu. Obie ove osnove bile su upućene na odbor za bogoštovje i nastavu; i taj je nakon podužeg razmatranja zaključio podnieti poseban predlog, koji je malo prije pročitan.

Glavna načela, na kojih se ova osnova, po odboru izradjena, osniva, jesu sliedeća: Da bude mogao muzej podpuno odgovarati onoj svrsi svojoj, koja se takodjer u ovom zakonu iztiče, t. j. da bude mogao odgovarati potrebam obuke praktičke na sveučilištu, to je mislio odbor, da će biti jako shodno, ako profesori dotičnih strukah na sveučilištu budu ujedno i predstojnici zoologičkoga i mineralogičko-geologičkoga odjela. Nadalje je odbor usvojio i to, da muzej imade i u buduće ostati zavod samostalan, jer je držao, da je to prema prošlosti ovoga zavoda sasvim osnovano; ali ujedno može i služiti potrebam praktičke obuke na sveučilištu.

Ovo su dva glavna načela. Iz ovih dvajuh teku ostala pravila, kako se nalaze u ovoj zakonskoj osnovi. Profesori oni, koji budu i ujedno predstojnici dotičnih odsjekah u muzeju, neće kao takovi imati nikakve plaće: a jerbo će biti dužni i nadzirati ostalo osoblje, dobiti će nagradu od 300 fr. Muzej pako neće se iznevjeriti svojoj svrsi, ako dobije takove predstojnike; jerbo uz nje je još

Digitized by Google

drugo osoblje, koje će raditi prema onoj zadaći, koju muzej kao takav imati mora.

Razloživ ovako u kratko načela odborova predloga, ja ću se — što sam na početku rekao — na financialni dio ovoga instituta svratiti. Usudio sam se prije uztvrdti, ako se ova osnova ob uredjenju muzeja prihvati, da se neće nikakvih novih žrtvah od zemlje iziskivati. Ja ću dalje ići i kazati, da će se ovim polučiti prištednja; jer o tom nema dvojbe, ako se nebi ovo prihvatilo, da imadu zbirke služiti i obuci na sveučilištu, onda bi bilo potrebno, da se za zoologiju i mineralogiju stvori na sveučilištu poseban kabinet, koji bi zahtievao prilično velikih žrtvah, po prilici svake godine 4000—5000 fr. Ako se pako ovo prihvati, onda bi muzej ovako uredjen, kako se u osnovi predlaže, stojao — kako su izračunali dotični strukovnjaci — na godinu 12.395 for. Ako to sravnimo s onim, koliko je naročito g. 1877. stojao, to vidimo povoljan rezultat. G. 1875. stojao je muzej 13.070 for., a g. 1877. 15.070 for. Muzej dakle kakav je sada, ako se hoće, da bude odgovarao svrsi svojoj, nebi stojao, gospodo, manje, nego li po novom uredjenju.

Pošto se dakle ovakovo uredjenje može zagovarati i sa strane financialne, osobito sa strane novčane, pošto se naime neće nametnuti nikakve veće žrtve zemlji, — s toga preporučam, da izvolite ovu osnovu primiti za podlogu specijalne debate. (Živio!)

Predsjednik: Pošto se nitko za rieč nije prijavio, prelazi se na glasovanje. Pitanje glasi: Prima li visoki sabor zakonsku osnovu ob uredjenju narodnog muzeja za podlogu specijalne debate?

(Prima se.)

Sliedi specialna debata.

Izvj. dr. **Blaž Lorković**: (Čita naslov.)

„Zakon ob uredjenju narodnoga muzeja u Zagrebu."

(Prima se.)

(Čita §. 1.)

„Sadanji narodni muzej u Zagrebu dieli se u tri medju sobom neodvisna odjela: zoologički, mineralogički i argeologički odjel".

Predsjednik: Na §. 1. i 2. podnio je g. zast. Mesić izpravak, da se red paragrafah promieni, t. j. da §. 2. bude §. 1., a §. 1. postane §. 2.

Mato Mesić: Vis. sabore! Ovaj izpravak nemienja ništa u bitnosti same stvari. Mislim ipak, da izpravak taj neće biti suvišan, nego će može biti pomoći do veće savršenosti u samom zakonu. U §. 1. govori se naime o muzeju i o tom, kako ima biti razdieljen, a istom u §. 2. kaže se, da je to „zavod zemaljski, stojeći pod vrhovnom upravom kr. vladnoga odjela za bogoštovje i nastavu". Ja mislim, da je dakle sustavnije, ako se ovi §§. s obzirom na njihov red promiene.

Predsjednik: Vis. sabore! Prije svega će se glasovati o samom sadržaju §. 1.

Prima li se §. 1. s obzirom na njegov sadržaj?

(Prima se.)

Izvj. dr. **Blaž Lorković**: (Čita §. 2.)

„Narodni muzej jest zavod zemaljski kraljevinah Dalmacije, Hrvatske i Slavonije, te stoji pod vrhovnom upravom kr. vladnoga odjela za bogoštovje i nastavu."

Predsjednik: Prima li se §. 2. s obzirom na njegov zadržaj?

(Prima se.)

Predsjednik: Prima li se izpravak g. zast. Mesića, da se red ovih dvajuh §§. promieni?

(Prima se.)

Izvjest. dr. **Blaž Lorković**: (Čita §. 3.)

„Narodni muzej ima:

a) predstavljati što podpuniju sliku faune, gee i starinah kraljevinah Dalmacije, Hrvatske i Slavonije, osobitim obzirom na slavenski jug;

b) služiti za svrhe i potrebe praktičke obuke u prirodopisu i starinarstvu na sveučilištu Franje Josipa I. u Zagrebu; i napokon

c) služiti zornomu obrazovanju obćinstvu".

Predsjednik: Na §. 3. i to stavku a) podnešen je po g. zastupniku Mesiću sliedeći izpravak, da se mjesto rieči „osobitim obzirom na slavenski jug", rekne: „obazirući se u svih tih pravcih na ostali slavenski jug".

Mato Mesić: Evo pod lit. a) kaže se, da narodni muzej ima predstavljati sliku faune, gee i starinah kraljevinah Dalmacije, Hrvatske i Slavonije, osobitim obzirom na slavenski jug. Ja to tako razumijem: glavna zadaća muzeju je, da nam pokaže sliku kraljevinah naših, a osim toga mora i dalje svoj razvoj razširivati, naročito se mora obazirati na ostale jugoslavenske narode. Poradi toga predlažem izpravak, koji će to jasnije izreći: (Čita.)

„Ima predstavljati što podpuniju sliku faune, gee i starinah kraljevinah Dalmacije, Hrvatske i Slavonije, obazirući se u svih tih pravcih na ostali slavenski jug."

Predsjednik: Prima li vis. sabor §. 3. po predlogu odbora?

(Neprima se.)

Prima li se s izpravkom g. Mesića?

(Prima se.)

Izvj. dr. **Blaž Lorković**: (Čita §. 4.)

„Svaki odjel narodnoga muzeja ima ravnatelja, pristava, pomoćnika i podvornika, a zoologički odjel osim ovih još i preparatera.

Podvornici biti će ujedno pazikuće, u koliko bude to potrebno, a za to imati će bezplatan stan u sgradah narodnoga muzeja."

(Prima se.)

§. 5. „Svakim prirodoslovnim odjelom nar. muzeja upravlja neposredno imenovani profesor te struke na kr. sveučilištu Franje Josipa I. u Zagrebu, te je ujedno ravnatelj dotičnoga odjela."

Predsjednik: Na ovaj §. podnio je g. zast. Mesić izpravak, da se mjesto rieči „te je ujedno ravnatelj do-

Digitized by Google

tičnoga odjela“ stave rieči: „koji s toga dobiva naslov ravnatelja dotičnoga odjela“.

Mato Mesić: Ako se čita ovaj §., to se može reći, da je tu tantologija; (Čita §. 5.) jerbo u prvoj redici se kaže, da „svakim prirodoslovnim odjelom nar. muzeja upravlja imenovani profesor te struke“, a u drugoj veli se „te je ujedno ravnatelj dotičnoga odjela“. To je jedno i drugo isto. Ona gospoda, koja su to sastavljala, valjda su tako mislila, da taj profesor ravna ili upravlja dotičnim odjelom; a s toga da se to jasno izrazi, predložio bi ja izpravak, da se kaže: „i s toga dobiva naslov ravnatelj“.

Izvjestitelj dr. **Blaž Lorković**: Ja držim, vis. sabore, da je izpravak g. zastup. Mesića suvišan, te da je stilizacija ovoga §.-a sasvim dobra i jasna. S toga predlažem, da se neprimi.

Predsjednik: Prima li se ovaj §. po predlogu odbora? Ona gospoda, koja su za to, neka izvole ustati.

(Većina.)

Izvjest. dr. **Blaž Lorković**: (Čita §. 6.)

Ravnatelji prirodoslovnih odjelah kao takovi neimaju plaće, nego svaki njih dobiva za radnje u smislu §. 3. sl. a) obavljene, godišnju nagradu od 300 for.

(Prima se.)

§. 7. Mjesto ravnatelja na arkeologičkom odjelu narodnoga muzeja popunjuje se natječajem; nu može se pozvati na to mjesto i bez natječaja starinar na glasu.

Natjecatelj ima dokazati sustavno znanje arkeologičke struke, podpuno znanje hrvatskoga i poznavanje drugih jezikah.

(Prima se.)

§. 8. Ravnatelja arkeologičkoga odjela imenuje na predlog bana Nj. Veličanstvo.

(Prima se.)

§. 9. Ravnatelj arkeologičkoga odjela može biti i docentom na kralj. sveučilištu, ako ima tomu potrebnih uvjetah. On je ravan u činu i plaći redovitomu profesoru kr. sveučilišta; nu ako nije ujedno i profesor, neima prava na petgodišnji doplatak.

Predsjednik: Na ovaj §. podnešena su 2 izpravka. Prvi od strane vis. vlade, da se §. ovaj, kako ga odbor predlaže, izpusti, pa metne: (Čita.) „Plaća ravnatelja arkeologičkoga odjela iznosi 1600 for. i 300 for. stanarine, te se uvršćuje u VII. dnevnični razred.“ Zatim izpravak g. zast. Meseća, da se prvi stavak izpusti, a drugi, da ovako glasi: „Ravnatelj arkeologičkoga odjela ravan je u činu i plaći redovitomu profesoru kralj. sveučilišta.“

Dr. **Pavao Muhić**: Vis. sabore! Ja sam ovaj izpravak podnio zato, jer mi se je činila 1. alineja, odnosno uvod u ovaj §. do punkta sasvim suvišan. Docentom na kralj. sveučilištu može biti svaki, koji se habilitira, ako zem. vlada na to pristane i nema proti tomu nikakova prigovora, bio taj, koji želi biti docentom, ravnatelj arkeologičkoga odjela nar. muzeja, bio koji drugi činovnik ili doktor prava ili filozofije. Izza toga ja mislim, da nije umjestno miešati ustanove, koje se tiču n ar. zemaljskog muzeja, sa ustanovami, koje se tiču sveučilišta. — Što se tiče drugoga diela ovoga §., gdje se veli: „On je ravan u činu i plaći redovitomu profesoru na kralj. sveučilištu“, to mislim, da bi sasvim opravdano bilo, primiti moj izpravak, jer ravnatelj zbilja dobiva plaću od 1600 for. i stanarine 300 for., te se uvršćuje u VII. dnevnični razred. Razumieva se, da sadašnji ravnatelj, koji imade 1800 for. plaće i 300 for. u ime stanarine, tu svoju plaću pridrži. Ono, što od sadašnje njegove plaće nadilazi sistemizirati se imajući ovu plaću, dobivao bi sadašnji ravnatelj kao osobni doplatak, koji mu se uračuna u mirovinu. Glede sadašnjega ravnatelja ništa se dakle nemienja, a za buduće ustanoviti će se ono, što sam kazao.

Mato Mesić: Nakon onoga, što je malo prije presv. g. predgovornik u pogledu 1. stavke u §. 9. kazao, suvišno je meni govoriti. Ja se naime posve slažem s nazori presv. g. predstojnika odjela za bogoštovje i nastavu.

A nadalje neka još kažem o ostalom sadržaju §. 9. svoje mnienje. U ovom §.-u predlaže se, da predstojnik odjela arkeologičkoga i u činu i u plaći bude jednak sa predstojnici ostalih odjela, naime zoologičkoga i mineralogičkoga. Za posliednja 2 odjela jesu ravnatelji već sveučilištni dotični profesori; a treći drug njihov nemora biti sveučilištni profesor, a ipak hoće oni, koji nam ovu osnovu predlažu, da ga u časti i plaći sa ostalom dvojicom predstojnikah izjednače.

Ali tomu se protivi izpravak vis. vlade. Ja se s tim nemogu složiti, nego sam u tom pogledu za to, što je u predlogu odbora sadržano, jer ima taj odjel to isto znamenovanje za znanost, kao što drugi odjeli; ako se hoće, da bude u svih odjelih jednak napredak, to treba i tuj vrstna učenjaka. A čovjek strukovnjak mora biti dostojno plaćen.

Tako bi ja dakle sa svoje strane volio, da se u tom pogledu pridrži smisao redakcije.

Dr. **Pavao Muhić**: Vis. sabore! Meni se čini, da razlog, koji je naveo g. predgovornik, neopravdava ono, što on predlaže; jer se može i dogoditi često, da u istom zavodu imade načelnikah ili ravnateljah, koji su u činu viši, nego što je drugi njihov drug. A zato nemože ni zahtievati ravnatelj arkeolog. muzeja, da on bude sa ravnatelji ostalih odjelah muzeja izjednačen. Oni su u činu viši ne kao ravnatelji dotičnih odjelah, nego kao profesori sveučilišta u Zagrebu. Oni imadu i druge emolumente, koje nezagovara niti veleštov. g. predgovornik za ravnatelja arkeologičkoga odjela. Oni naime imadu ne samo plaću od 1800 for., nego i 5-godišnji doplatak od 200 forinti, koje za ravnatelja onoga odjela nezahtieva niti odborov predlog; jer taj samo kaže, da samo onda može zahtievati taj ravnatelj 5-godišnji doplatak, ako je profesor na sveučilištu. Bude li u buduće koji takav ravnatelj toga odjela, koji će biti ujedno profesor univerzi-

Digitized by Google

tetski, onda će biti u istom rangu i plaći, kao što ostala dvojica, koja svoj veći rang i plaću nedobivaju kao ravnatelji, nego kao profesori univerzitetski.

Predsjednik: Pošto se nitko za rieč nije prijavio, ima rieč gosp. izvjestitelj.

Izvj. dr. **Blaž Lorković**: Vis. sabore! Ja sam priznajem, da nije neobhodno nuždna prva alineja. Što se tiče ove druge alineje, to sam ja tako slobodan ovdje navesti, da je odbor učinio zato predstojnika ovoga odjela u plaći i činu redovitomu profesoru na sveučilištu jednakim, jerbo je — kao što je prije gosp. zast. Mesić razložio — držao, da se i za ovo mjesto iziskuje mnogo strukovnjačkog znanja, kašto i kod ostalih odjelah. A pošto se iziskuje toliko kvalifikacije, zato držim, da je pravo, ako se izravna u plaći i rangu sa ostalimi predstojnici nar. muzeja.

Ja držim, da su razlozi posve temeljiti. U ostalom pako, ako vis. kuća odustaje od toga, ja se neću tomu protiviti.

Predsjednik: Prije svega će se glasovati o predlogu odbora, onda o izpravku vlade, a onda o izpravku gosp. Mesića.

Predsjednik: Prima li se predlog odbora?

Ona gospoda, koja su za to, neka izvole ustati.

(Manjina.)

Ona gospoda, koja su za predlog, dotično izpravak vlade, koji ovako glasi (Čita.), neka izvole ustati.

(Većina.)

Izvj. dr. **Blaž Lorković**: (Čite §. 10.)

„Ravnatelji dopisuju u svih poslovih muzealnih neposredno sa kr. zemaljskim vladnim odjelom za bogoštovje i nastavu".

(Prima se.)

§. 11. „Tečajem svake godine dižu ravnatelji pojedinih odjelah prema potrebi opredieljenu dotaciju za pojedine odjele, razpolažu njom u smislu zakonah i naredabah, pa imadu koncem godine ili najkašnje do svršetka veljače sliedeće godine podastrieti račune o tom kr. vladnomu odjelu za bogoštovje i nastavu".

(Prima se.)

§. 12. „Ostalo osoblje narodnoga muzeja imenuje kr. vladni odjel za bogoštovje i nastavu na predlog dotičnoga ravnatelja".

Dr. **Pavao Muhić**: Ja nisam nikakav izpravak učinio na §. 12., jer sam mislio, da nije potrebno napose ga napisati.

Po vladajućem sustavu imenuje sve činovnike ban, i učitelje pučke i podučitelje itd. Ovdje dakle treba da se mjesto „vladin odjel za bogoštovje i nastavu" postavi rieč „ban".

Predsjednik: Moram vis. vladu pozornom učiniti, da neima većih pravah, nego što svaki pojedini član ove vis. kuće. A kao što svaki pojedini član mora svoj izpravak pismeno podnieti, tako ga mora i vis. vlada. U tom pogledu nepoznaje poslovnik razlike. — U ostalom ako to vis. sabor dozvoli, onda će se taj izpravak uvažiti. — Prima li vis. sabor ovaj predlog, kako ga odbor predlaže? Ona gospoda, koja su za to, neka izvole ustati.

(Nitko.)

Prima li vis. sabor §. 12. s izpravkom vis. vlade, da imenuje dotično osoblje ban?

(Prima se.)

Izvj. dr. **Blaž Lorković**: (Čita §. 13.)

„Mjesto pristava popunit će se, kad budu iziskivali interesi i napredak zavoda. U tu svrhu razpisati će se natječaj; ali mogu se i bez natječaja namjestiti prirodoslovci ili starinari, koji su dokazali sustavno znanje dotične struke, vještinu u hrvatskom i poznavanje drugih jezikah".

Predsjednik: Na ovaj §. podnio je gosp. zastupnik Mesić izpravak, da se rieči „Mjesto pristava popuniti će se, kad budu iziskivali interesi i napredak zavoda; u tu svrhu" izostave. Pa neka se mjesto toga kaže: „Kad se bude imalo popuniti mjesto pristava, razpisati će se natječaj".

Mato Mesić: Vis. sabore! §. 13. sadržaje dvie ustanove. Jedna, koju bi svaki očekivao, kaže, kako se ima mjesto pristava popuniti, — najme putem natječaja. Osim te ustanove imade u ovom §. još druga, koja glasi ovako: „Mjesto pristava popunit će se, kad budu to iziskivali interesi i napredak zavoda".

Po mom sudu je ovo suvišno, jer ovo je neka odredba naravi administrativne. Ja mislim, da se uz ravnatelja svakako neće odmah pristav imenovati, nego to sliedi iz stvari same, da će se tek onda imenovati, kad će to biti od potrebe. S toga predlažem, da se prvi stavak izostavi, a onda da se kaže: „kad se bude imalo popuniti mjesto pristava, razpisati će se natječaj; ali" itd., kako stoji nadalje u predlogu odbora.

Predsjednik: Rieč ima gosp. izvjestitelj.

Izvj. dr. **Blaž Lorković**: Vis. sabore! Kad je odbor ovaj §. stilizirao, svakako je imao pred očima to, da se mjesto pristava neće trebati odmah popuniti, nego da će moći proći 2 ili više godinah, dok će okolnosti iziskivati, da se popuni. Pa za to, da nebude dvojbe, da se ima ovo mjesto istom onda popuniti, kad to bude interes zavoda zahtievao, predložena je ova ustanova po odboru. Ima dakle ta ustanova svoju financijalnu vriednost, s toga preporučam, da se izpravak gosp. zast. Mesića neprimi, nago da se ovaj §. prihvati po predlogu odbora.

Predsjednik: Prima li vis. sabor §. 13., kako ga odbor predlaže? Ona gospoda, koja su za to, neka izvole ustati.

(Većina.)

Primljen je predlog odbora.

Izvj. dr. **Blaž Lorković**: (Čita §. 14.)

„Pristavi uvršćuju se u IX. dnevnični razred, beru plaću od 1000 for. i 200 for. stanarine.

(Prima se.)

Digitized by Google

§. 15. „Preparater jest zemaljski činovnik, uvršćuje se u X. dnevnični razred, i dobiva god. plaću od 700 for. i 180 for. stanarine".

Predsjednik: Na ovaj §. podnio je gosp. predstojnik odjela za bogoštovje i nastavu sliedeći izpravak: „Preparater je zem. činovnik, uvršćuje se u XI. dnevnični razred, dobiva godišnju plaću od 700 for. i stanarinu od 100 for."

Dr. **Pavao Muhić**: Vis. sabore! Ja mislim, da nije treba na široko ovdje dokazivati umjestnost ove promjene, koju je vlada sada predložila. Preparatere su dosada gg. predstojnici muzejalnih odjelah držali samo za podvornike i nisu ih htjeli priznati kao činovnike. Sada će biti činovnici, i mislim, da je dosta, ako se uvrste u XI. dnevni razred sa plaćom, koju je ustanovio odbor, a prema XI. razredu ide stanarina od 100 for.

Izvj. dr. **Blaž Lorković**: Vis. sabore! Ja pristajem na ovaj izpravak.

Predsjednik: Prima li se ovaj §. po predlogu odbora?

(Neprima se.)

Prima li se s izpravkom vis. vlade?

(Prima se.)

Izvj. dr. **Blaž Lorković**: (Čita §. 16.)

„Pomoćnici namještaju se na tri godine, ako su nakon polugodišnje kušnje svim zahtjevom zadovoljili.

Na predlog ravnatelja može se izminuli ovaj rok od triuh godinah opet obnoviti".

(Prima se.)

§. 17. „Pomoćnici dobivaju godišnju nagradu od 400 forintih". (Prima se.)

§. 18. „Pomoćnikom može biti svatko, tko se bavi prirodoslovnom ili arkeologičkom naukom, te može obavljati one radnje više materijalne naravi, koje će mu dotični ravnatelj odredjivati".

(Prima se.)

§. 19. „Muzej kao zavod zemaljski uzdržavati će se zemaljskimi sredstvi, u koliko nebi doticao prihod iz vlastite imovine".

Predsjednik: K §. 19. predlaže vis. vlada sliedeći izpravak u stilizaciji: (Čita.)

„Muzej uzdržavati će se prihodom iz vlastite zaklade, u koliko ovaj nebi doticao, iz zemaljskih sredstvah".

Izvj. dr. **Blaž Lorković**: Vis. sabore! Tim se ništa nemienja u samoj stvari; ja pristajem na izpravak.

Predsjednik: Prima li se ovaj §. po predlogu obora?

(Neprima se.)

Prima li se kako ga predlaže vlada?

(Prima se.)

Izvj. dr. **Blaž Lorković**: (Čita §. 20.)

„Svaki odjel narodnoga muzeja dobiva godišnju dotaciju

a) za strukovnu knjižnicu,
b) za nabavu strojevah,
c) za znanstveno iztraživanje zemlje i nabavu prirodninah i starinah,
d) za pokućtvo dotle dok bude sve gotovo,
e) paušal za malene izdatke, o kojem se nepolaže račun."

(Prima se.)

§. 21. „Ako se tečajem godine nepotroši ciela dotacija, ima se preostatak prenieti na korist dotičnoga odjela u proračunu za sliedeću godinu."

Predsjednik: Na §. 21. stigao je sliedeći izpravak vis. vlade: „Da se isti §. izostavi."

Dr. **Pavao Muhić**: Vis. sabore! Ova ustanova §. 21. bila bi samo onda umjestna, kad bi dotacija muzeja tekla iz zakladah opredieljenih izključivo za uzdržavanje muzeja. Nu budući se dotira iz zakladah zemaljskih, imenito iz zaklade regnikolarne, koja imade i druge zavode dotirati i imade takodjer drugih osobah podmirivati, zato mislim, da ovo nebi bilo umjestno, da se preostatak prenosi za buduću godinu na korist dotičnoga odjela. Ova ustanova, kako je ovdje, bila bi proti svim pavilom i propisom načinjena. Zato molim da se izpusti.

Predsjednik: Rieč ima g. izvjestitelj.

Izvj. dr. **Blaž Lorković**: Da opravdam ovaj §., navesti mi je samo sliedeće: Odbor je mislio, da će biti dobro, ako se ova ustanova u zakon metne. On je ovu ustanovu zato prihvatio, da bude ovako moguće iznos za ono, što možebiti nije prošle godine nabavljeno iz kakvih god zaprekah, sačuvati za dotični odjel za buduću godinu, da može u većoj mjeri potrebne sbirke nabaviti si. Ovo je bio jedini razlog za tu ustanovu. I odboru nisu bili tako potanko poznati računarski propisi, kojim bi se ova ustanova protivila, a ako se sbilja protivi, onda se ja neću tomu izpravku vis. vlade protiviti.

Predsjednik: Prima li se ovaj §. po predlogu odbora?

(Neprima se.)

Dakle §. 21. izostavlja se.

Sliedi §. 22. odnosno sada §. 21.: (Čita.)

„Muzealna zaklada, kao što i sve ono, što će joj u buduće priteći, jest svojinom rečenih odjelah narodnoga muzeja, od kojih ima svaki pravo na trećinu ukupne zaklade."

Predsjednik: Predstojnik odjela za bogoštovje i nastavu predlaže; da se i ovaj §. izpusti.

Dr. **Pavao Muhić**: Vis. sabore! Ja predlažem, da se ovaj §. izpusti s istih razlogah, kaošto prijašnji. Muzealna zaklada je svojina narodnoga muzeja, ona je zaklada zemaljska, opredieljena za to, da se uzdrži muzej. A budući zemlja izim onoga što izdaje nar. muzeju, troši iz te zaklade još na druge svrhe, zato se nebi moglo prihvatiti, kako odbor predlaže. A za narodni muzej neće nikakva šteta nastati, jer i onako zemlja, što može, dozvoljava narodnomu muzeju.

Izvj. dr. **Blaž Lorković**. Vis. sabore! Ja ću se ovomu izpravku protiviti. Kad je odbor ovaj §. prihvatio, bilo mu je pred očima to, da se svakako bezuvjetno i bez ikakvih obzirah iz muzealne zaklade troši jedino u svrhe muzeja kao takova, naročito pako, da se to jače iztakne,

Digitized by Google

odbor je izjavio, da ako bi se htjelo razpolagati ovom zakladom, da se nesmije inače, nego da se razdieli u ova 3 odjela. Poznavajući dakle razloge i držeći, da su zbilja temeljiti, preporučam vis. saboru, da predlog odbora primi a izpravak vis. vlade odbaci.

Dr. **Pavao Muhić**: Još jedan put neka se o toj stvari izjavim u ime vlade. U odboru, koji je ovaj predlog u mjesecu rujnu pretresivao, stavio sam ja isti zahtjev glede §. 22., kaošto danas. I ja se sjećam, da je odbor za bogoštovje i nastavu prihvatio onda moj predlog, te kazao, da se slaže s mojimi nazori. Nego je slučajno g. izvjestitelj zaboravio izbrisati ovaj §. Zato sam ja jučer upozorio g. izvjestitelja na to, i napisao ondje, gdje se taj §. nalazi, „signum interrogationis".

Predsjednik: Prima li vis. sabor ovaj §. kako ga odbor predlaže? Ona gospoda, koja su za to, neka izvole ustati.

(Manjina.)

Ovaj §. nije primljen, nego se briše.

Sliedi §. 23. sada §. 21.:

Izvj. dr. **Blaž Lorković**: (Čita.)

„Nutarnji red pojedinih odjelah ustanoviti će se naredbom."

(Prima se.)

§. 24. sada §. 22.

„Svi zakoni i sve naredbe o narodnom muzeju, u koliko protuslove ovomu zakonu, stavljaju se izvan krieposti."

(Prima se.)

Prelazna ustanova.

§. 25. sada §. 23. „Botaničke sbirke i botaničke knjige narodnoga muzeja imadu se predati botaničkomu zavodu kr. sveučilišta Franje Josipa I. u Zagrebu".

(Prima se.)

§. 26. sada §. 24. „Provedba ovoga zakona povjerava se banu."

(Prima se.)

Predsjednik: Vis. sabore! Na dnevnom redu je izvješće saborskog odbora za proračun o cesto- i vodo-gradjevnom proračunu za g. 1878.

Izvjestitelj dr. **Blaž Lorković**: Vis. sabore! Kad je financialni odbor razpravljao proračun za g. 1878., naročito kad je došao na naslov 11., tada je zamolio zemalj. vladu, da mu podnese izprave proračunske za god. 1878. I uslied toga je podniela zem. vlada s jedne strane podpuni proračun za god. 1878., a s druge strane još nekoje dodatke, koji stoje s tim u savezu; naročito pako priobćila je razprave, koje su tekle medju zem. vladom i ugarskim ministarstvom komunikacijah glede luizinske ceste. Kad je financijalni odbor to proučio, to je pronašao, da jedan dio onoga, što je vlada podastrla, spada financialnomu odboru, dočim se drugi dio tiče odbora komunikacionalnoga. — Uslied toga stavio je odbor 2 predloga. Prvi se tiče toga, da vis. sabor odobri proračun za cesto- i vodo-gradjevine za g. 1878. Taj proračun je u ostalom već danas prihvaćen tim, što smo prihvatili proračun zemaljski. Druga je stvar sliedeća: G. 1874. potrošeno je 103.000 for. na nuždne gradjevine u nekojih županijah, naročito u sriemskoj. Ta svota imala bi se iz odkupnine, unišle u dotičnih županijah, povratiti autonomnomu budgetu. Zem. vlada je predložila, da se nebi ta svota vraćala autonomnomu budgetu, nego neka se ostavi onako i upotrebi na one gradjevine, na koje je ona u predlogu od 31. studenoga naznačena. Odbor je pristao na taj predlog, i uslied toga čast mi je pročitati ova tri predloga, koje je odbor u tom pogledu učinio.

(Čita.)

Predsjednik: Prima li vis. sabor prvi predlog, t. j. da se cesto- i vodo-gradjevni proračun odobri za g. 1878. onako, kako ga je vis. vlada predložila?

(Prima se.)

Prima li vis. sabor predlog drugi, to jest da se 103.224 for. 26 novč., koji su iz autonomnoga budgeta bili rezervirani, povrate natrag dotičnim municipijam za izgradjenje onih cestah, koje je vis. vlada predložila?

(Prima se.)

Napokon prima li vis. sabor predlog treći, da se ostali spisi glede cestovne mreže ustupe odboru za komunikacije?

(Prima se.)

Pošto je današnji dnevni red izcrpljen, ja ću sjednicu zaključiti, a drugu uričem za sutra u 10 satih. Na dnevnom redu je treće čitanje zakonske osnove o budgetu; zatim treće čitanje zakona ob uredjenju narodnoga muzeja u Zagrebu; napokon izvješće odbora za razsudbu zem. računah vrhu saborskih troškovah godine 1877.

(7 satih u večer.)

Digitized by Google

Sto i druga saborska sjednica,

držana dne 20. siečnja 1878. u 10 sati prije podne pod predsjedničtvom saborskoga predsjednika g. Nikole Krestića.

Pregled: Zapisnik prošle sjednice. — Podnesak. — Dnevni red: Treće čitanje zakona o proračunu za god. 1878. — Treće čitanje zakona ob uredjenju narodnoga muzeja. — Izvješće odbora za pregledanje zem. računah o sab. troškovih za g. 1877. — Dnevni red buduće sjednice.

($^1/_2$11 satih.)

Predsjednik: (Zvoni.) Sjednica počimlje. Molim g. bilježnika, da izvoli zapisnik pročitati.

Bilj. dr. **Stjepan Spevec**: (Čita.)

Zapisnik

CI. sjednice sabora kraljevinah Dalmacije, Hrvatske i Slavonije, držane u glavnom i zemaljskom gradu Zagrebu dne 19. siečnja 1878. pod predsjedanjem saborskoga podpredsjednika gosp. Mirka Hrvata u prisutnosti 56 saborskih članovah.

Od strane kralj. zemaljske vlade prisutni: Svietli ban Ivan Mažuranić, odjelni predstojnici Jovan Živković, dr. Pavao Muhić i dr. Marijan Derenčin.

Čitan bje zapisnik posljednje saborske sjednice, ter bez primjetbe ovjerovljen.

Odbor za pregledanje računah podnosi izviešće o računu saborskih troškovah za vrieme od 1. siečnja do uključivo 31. prosinca 1877.

Stavit će se na dnevni red.

Adresni odbor podnosi izviešće o kralj. reskriptu od 3. siečnja 1878.

Stavit će se na dnevni red.

Narodni zastupnik Mojsija Baltić stavlja sliedeću interpelaciju:

I. Kakove su zapreke nastale, da kotarski sud u Pakracu nije mogao već tečajem godine 1877. svoje uredovanje započeti?

II. Ako su se kakove važnije zapreke pokazale, kakove su one naravi bile? da li su već odstranjene ili još obstoje? i ako obstoje, da li će Vaša Preuzvišenost cielim svojim možnim uplivom nastojati, da se što prvo odstrani? i napokon

III. u kojem roku se nada Vaša Preuzvišenost da će moći kotarski sud u Pakracu svoje uredovanje započeti?

Zastupnik vlade dr. Marijan Derenčin odgovara s mjesta na ovu interpelaciju, te se interpelant s odgovorom zadovoljava, a kuća prima ga na znanje.

Prelazi se na dnevni red.

Na dnevnom redu je osnova zakona ob uredjenju narodnoga muzeja u Zagrebu.

Izviestitelj dr. Lorković čita osnovu, koja je u generalnoj debati prihvaćena za podlogu specijalne debate.

Izvjestitelj čita naslov:

ZAKON

ob uredjenju narodnoga muzeja u Zagrebu.

(Prima se.)

§. 1. Sadanji narodni muzej u Zagrebu dieli se u tri medju sobom neodvisna odjela: zoologički, mineralogički i arkeologički odjel.

§. 2. Narodni muzej jest zavod zemaljski kraljevinah Dalmacije, Hrvatske i Slavonije, te stoji pod vrhovnom upravom kralj. vladnoga odjela za bogoštovje i nastavu.

K ovim §§. podnosi narodni zastupnik Matija Mesić izpravak: neka se red tih §§. tako promieni, da 2. §. dodje na prvo a 1. na drugo mjesto.

Ovi §§. prihvaćeni su sa izpravkom Mesićevim, te glase:

§. 1. Narodni muzej jest zavod zemaljski kraljevinah Dalmacije, Hrvatske i Slavonije, te stoji pod upravom kr. vladnoga odjela za bogoštovje i nastavu.

§. 2. Sadanji narodni muzej u Zagrebu dieli se u tri medju sobom neodvisna odjela: zoologički, mineralogički i arkeologički odjel.

K §. 3. podnaša narodni zastupnik M. Mesić izpravak: Neka se stave mjesto riečih „osobitim obzirom za slavenski jug“ ove rieči: „obazirući se ipak u svih tih pravcih i na ostali slavenski jug.“

Digitized by Google

Primljen je ovaj §. sa Mesićevim izpravkom, te glasi:

§. 3. Narodni muzej ima:

a) predstavljati što podpuniju sliku faune, gee i starinah kraljevinah Dalmacije, Hrvatske i Slavonije, obazirući se ipak u svih tih pravcih i na ostali slavenski jug;

b) služiti za svrhe i potrebe praktičke obuke u prirodopisu i starinarstvu na kralj. sveučilištu Franje Josipa I. u Zagrebu; i napokon

c) služiti zornomu obrazovanju obćinstva.

§§. 4., 5., 6., 7. i 8. primljeni su po predlogu odbora, te glase:

§. 4. Svaki odjel nar. muzeja ima ravnatelja, pristava, pomoćnika i podvornika, a zoologički odjel osim ovih još i preparatora.

Podvornici biti će ujedno pazikuće, u koliko bude to potrebno, a za to imati će bezplatan stan u sgradah narodnoga muzeja.

§. 5. Svakim prirodoslovnim odjelom narodnoga muzeja upravlja neposredno imenovani profesor te struke na kr. sveučilištu Franje Josipa I. u Zagrebu, te je ujedno ravnatelj dotičnoga odjela.

§. 6. Ravnatelji prirodoslovnih odjelah kao takovi neimaju plaće, nego svaki njih dobiva za radnje u smislu §. 3. st. a) obavljene godišnju nagradu od 300 for.

§. 7. Mjesto ravnatelja na arkeologičkomu odjelu narodnoga muzeja popunjuje se natječajem, nu može se pozvati na to mjesto i bez natječaja starinar na glasu.

Natjecatelj ima dokazati sustavno znanje arkeologičke struke, podpuno znanje hrvatskoga i poznavanje drugih jezikah.

§. 8. Ravnatelja arkeologičkoga odiela imenuje na predlog bana Njegovo Veličanstvo.

K § 9. predlaže vis. vlada: Plaća ravnatelja arkeologičkoga odjela ustanovljuje se na 1600 for. i stanarinu od 300 fr. On se uvršćuje u 7. dnevni razred.

K istomu §. podnosi narodni zastupnik M. Mesić izpravak: Neka se izpusti prvi stavak, te prema tomu neka se rekne: „Ravnatelj je arkeologičkoga odjela ravan itd."

Kod glasovanja padne predlog odbora s izpravkom Mesićevim a prihvaćen bude izpravak vladin, s toga ovaj §. glasi:

Plaća ravnatelja arkeologičkoga odjela ustanovljuje se na 1600 for. i stanarinom od 300 fr. On se uvršćuje u 7. dnevnični razred.

§. 10. primljen je po predlogu odbora, te glasi:

Ravnatelji dopisuju u svih poslovih muzealnih neposredno sa kralj. zemaljskim vladnim odjelom za bogoštovje i nastavu.

§. 11. primljen po predlogu odbora te glasi: Tečajem svake godine dižu ravnatelji pojedinih odjelah prema potrebi opredieljenu dotaciju za pojedine odjele, razpolažu njom u smislu zakonah i naredabah, pa imadu koncem godine ili najkašnje do svršetka veljače sliedeće godine podastrieti račune o tom kralj. vladnomu odjelu za bogoštovje i nastavu.

K §. 12. podnaša zastupnik vlade dr. Pavao Muhić izpravak, da se mjesto „kralj. vladni odjel za bogoštovje i nastavu" uvrsti „ban".

Kod glasovanja prihvaćen je predlog odbora sa izpravkom dra. Muhića, s toga ovaj §. glasi:

Ostalo osoblje narodnoga muzeja imenuje ban na predlog dotičnoga ravnatelja.

K §. 13. podnosi narodni zastupnik Matija Mesić izpravak: Neka se izpusti prvi stavak, a zatim neka se stavi: „kada se bude imalo popuniti mjesto pristava, razpisat će se itd."

Kod glasovanja prihvaćen je predlog odbora, a izpravak Mesićev pade. S toga ovaj §. glasi:

Mjesto pristava popunit će se, kad budu iziskivali interesi i napredak zavoda. U tu svrhu razpisati će se natječaj, ali mogu se i bez natječaja namjestiti prirodoslovci ili starinari, koji su dokazali sustavno znanje dotične struke, vještinu u hrvatskom i poznavanje drugih jezikah.

§. 14. primljen po predlogu odbora i glasi:

Pristavi uvršćuju se u IX. dnevnični razred, beru plaću od 1000 fr. i 200 fr. stanarine.

K §. 15. podnaša zastupnik vlade dr. Pavao Muhić izpravak: Preparator je zemaljski činovnik, uvršćuje se u 11. dnevnični razred i dobiva godišnju plaću od 700 fr. i stanarinu od 100 for.

Kod glasovanja pada predlog odbora i prihvaćen je izpravak vlade, te ovaj §. glasi:

Preparator je zemaljski činovnik, uvršćuje se u 11. dnevnični razred i dobiva godišnju plaću od 700 for. i stanarinu od 100 for.

§. 16., 17. i 18. primljeni su po predlogu odbora i glase:

§. 16. Pomoćnici namještaju se na tri godine, ako su nakon polugodišnje kušnje svim zahtjevom zadovoljili.

Na predlog ravnatelja može se izminuli ovaj rok od triuh godinah opet obnoviti.

§. 17. Pomoćnici dobivaju godišnju nagradu od 400 fr.

§. 18. Pomoćnikom može biti svatko, tko se bavi prirodoslovnom ili arkeologičkom naukom, te može obavljati one radnje, više materijalne naravi, koje će mu dotični ravnaselj odredjivati.

K §. 19. podnaša zastupnik vlade dr. Pavao Muhić izpravak: Muzej uzdržavati će se prihodom iz vlastite zaklade, u koliko ovaj nebi doticao, iz zem. sredstvah.

Kod glasovanja prihvaćen je predlog odbora sa izpravkom dra. Muhića, s toga glasi ovaj §.:

Muzej uzdržavati će se prihodom iz vlastite zaklade, u koliko ovaj nebi doticao, iz zemaljskih sredstvah.

§. 20. primljen po predlogu odbora i glasi:

Svaki odjel narodnoga muzeja dobiva godišnju dotaciju

Digitized by Google

a) za strukovnu knjižnicu,

b) za nabavu spravah i strojevah,

c) za znanstveno iztraživanje zemlje i nabavu prirodninah i starinah,

d) za pokućtvo dotle, dok bude sve gotovo,

e) paušal za malene izdatke, o kojem se nepolaže račun.

Glede §§. 21. i 22. predlaže zatupnik vlade dr. Pavao Muhić, da se izpuste.

Kod glasovanja prihvaćen je predlog vlade, s toga ovi §§. odpadaju.

§. 23. odnosno 21. primljen po predlogu odbora i glasi:

Nutarnji red pojedinih odjelah ustanovit će se naredbom.

§. 24. odnosno §. 22. primljen po predlogu odbora i glasi:

Svi zakoni i sve naredbe o narodnom muzeju, u koliko protuslove ovomu zakonu, stavljaju se izvan krieposti.

Prelazna ustanova.

§. 25. odnosno 23. primljen po predlogu odbora i glasi:

Botaničke sbirke i botaničke knjige narodnoga muzeja imadu se predati botaničkomu zavodu kr. sveučilišta Franje Josipa I. u Zagrebu.

§. 26. odnosno 24. primljen po predlogu odbora te glasi:

Provedba ovoga zakona povjerava se banu.

Na dnevnom redu je izvještaj saborskoga odbora za proračun o cestogradjevnom proračunu za god. 1878.

Izvj. odbora dr. Lorković čita sliedeće predloge:

I. Da izvoli visoki sabor s odobrenjem na znanje uzeti proračun redovitih i izvanrednih potrebah za cestogradjevine za god. 1878., kako su navedene u pregledu tab. I. i II. i obširno razložene u prilogu pod A.

II. Da visoki sabor izvoli usvojiti predlog kr. zem. vlade, da se od odkupnine od g. 1874. svota od 103.274 fr. 26 nč., koja je rezervirana u tu svrhu, da se autonomnoj dotaciji povrati za iznose potrošene u g. 1873. i 1874. za nuždne gradnje, a predujmljene iz autonomne dotacije, nepovrati autonomnomu budgetu, nego da se svota od 103.274 fr. 26 nč. upotriebi na izgradjenje novih cestovnih potezah u onih podžupanijah i na onaj način, kako je to navedeno u dopisu kr. zemaljske vlade od 30. prosinca 1877. br. 22.821. odnosno u dopisu kralj. gradjevnoga odsjeka od 4. siečnja 1878.

III. Da se dopis kralj. gradjevnoga odsjeka kralj. zemaljske vlade od 4. siečnja 1878. zajedno sa dotičnimi prilozi, zatim prilog B), u kojem se priobćuje tečaj razprave vodjene medju zemaljskom vladom i kralj. ug. ministarstvom komunikacije ob uzdržavanju luizinske ceste — upute odboru komunikacionalnomu. Kod glasovanja usvoji sabor sva ova tri predloga u cielosti njihovoj.

Nakon toga zaključi predsjednik sjednicu u 7 satih na večer, a sliedeću ureče za sutra t. j. 20. siečnja o. g. u 10 satih prije podne sa sliedećim dnevnim redom:

1. Treće čitanje zakona o proračunu za god. 1878.

2. Treće čitanje zakona ob uredjenju nar. muzeja u Zagrebu.

3. Izviešće saborskoga odbora za predlaganje računah o saborskom trošku za god. 1877.

Krestić v. r.
predsjednik.

Dr. **Stjepan Spevec** v. r.
sab. bilježnik.

Predsjednik: Ima li kakova prigovora proti ovomu ovako sastavljenomu zapisniku?

(Neima.)

Prigovora neima, zapisnik se verificira.

Vis. sabore! Na ovaj vis. sabor stigao je sliedeći podnesak:

Sjedinjeni saborski odbori za obćinarstvo i nut. poslove podnose izvješće o zakonskoj osnovi, predloženoj po gosp. zast. Živku Ogjiću i drugovih, glede preinake §. 48. zak. čl. XVI. god. 1870. — Staviti će se na dnevni red.

Osim toga nije nikakav podnesak stigao.

Na dnevnom redu je 3. čitanje zakonske osnove o proračunu za potrebštine nut. samouprave kraljevinah Hrvatske i Slavonije za god. 1878.

Bilj. dr. **Blaž Lorković**: (Čita.)

Predsjednik: Prima li vis. sabor ovu zak. osnovu onako, kako je sada pročitana?

Ona gospoda, koja su za to, neka izvole ustati.

(Većina.)

Nadalje je na dnevnom redu 3. čitanje zakona o uredjenju narodnoga muzeja.

Bilj. dr. **Marko Lončarić**: (Čita.)

Predsjednik: Prima li se ova zak. osnova, kako je sada pročitana?

(Prima se.)

Na dnevnom redu je nadalje izvješće odbora za pregledanje zem. računah o sab. troškovih za vrieme od 1. siečnja do 31. prosinca 1877.

Molim gosp. izvjestitelja.

Izvj. **Antun Jakić**: Odboru za pregledanje zem. računa čast je podnieti izvješće o sab. troškovih za god. 1877. Izvješće glasi: (Čita. — Vidi zapisnik.)

Predsjednik: Prima li vis. sabor predlog odbora glede podnešenih sab. računah?

(Prima se.)

Za sada je dnevni red izcrpljen. Na dnevni red buduće sjednice stavlja se izvješće adresnoga odbora glede predloga, kojega je stavio u pogledu previšnjega kraljevskoga reskripta.

Buduću sjednicu uričem za danas poslie podne u 5 satih, a ovu sjednicu dižem.

Dr. **Franjo Vrbanić**. Visoko predsjedničtvo izvolilo je na dnevni red staviti izvješće adresnog odbora. Po §. 37. poslovnika morao bi se ovaj predlog proglasiti preš-

Digitized by Google

nim, onda bi se mogao prvi budući dan — dakle sutra — staviti na dnevni red.

Predsjednik: Ovo pitanje nespada u današnju sjednicu; u ostalom vidi mi se, da je bila prešnost prije izjavljena, nego se je dao taj predlog štampati.

Dr. **Franjo Vrbanić:** §. 36. poslovnika kaže, da se dnevni red za buduću sjednicu na koncu svake sjednice po predsjedničtvu ustanovi, nu ako bude prigovora proti kojoj točki dnevnoga reda, onda odluči većina sabora. Ja sam prigovorio dnevnomu redu u toliko, da se taj predmet nemože već poslie podne u razpravu uzeti.

Predsjednik: Kad bi bila nužda odlučivati o prešnosti ovoga predloga, to mislim, da se je imalo učiniti jučer, kad se je taj predmet stavljao na dnevni red današnje sjednice. A pošto to nije bilo učinjeno, to . . . U ostalom neka vis. sabor odluči.

Prima li vis. sabor, da se taj predlog . . .

Franjo Folnegović: (Prekine ga.) Ali to je, gospodo, unatoč poslovniku; o tom se ni nemože glasovati. Taj predlog nije stavljen na stol vis. kuće, niti mu je prešnost votirana. Ako se dakle za poslie podne na dnevni red stavlja, to je očito proti poslovniku, i ja moram na temelju toga proti takovu postupanju prosvjedovati.

Predsjednik: Ja moram kazati, da u tom nevidim ništa, što bi se protivilo propisom poslovnika. Ako bi se bila prešnost zahtievala, to bi se ona bila stavila na dnevni red; ali nije bila zahtievana.

Franjo Folnegović: Zašto ju niste zahtievali?

Predsjednik: Ja ću staviti pitanje na vis. kuću: Pristaje li vis. kuća na to, da se meritorna razprava o tom predlogu stavi na dnevni red buduće sjednice? Ona gospoda, koja su za to, neka izvole ustati.

(Manjina.)

Dakle pitanje o prešnosti budi mi dozvoljeno staviti sada. Smatra li vis. sabor razpravu ovoga predloga prešnom ili ne?

Franjo Folnegović: Neka se o tom razprava započme. G. izvjestitelj neka dokaže prešnost ovoga predloga.

Presjednik: Molim liepo. Smatra li vis. sabor prešnom razpravu ovoga predloga ili ne? Ona gospoda, koja su za to, da se smatra prešnom, neka izvole ustati.

(Većina.)

Pošto se je vis. sabor za prešnost izrazio, to će se taj predmet odmah u budućoj sjednici razpravljati.

S obzirom na to, jerbo će se sada morati sjednice saborske odgoditi, pošto će zajednički sabor odmah viećanja veoma važne naravi započeti, uričem buduću sjednicu već za danas po podne.

Današnju sjednicu dižem, a buduću dakle uričem za po podne u 5 satih.

(Nemir. Prigovori na lievoj: „To nemože biti." — Nemir i vika na galeriji.)

Predsjednik: (Zvoni.) Ja molim galerije, da se mirno vladaju.

(11 satih prije podne.)

Digitized by Google

Sto i treća saborska sjednica,

držana dne 20. siečnja 1878. u 5 sati poslie podne pod predsjedničtvom saborskog predsjednika gosp. Nikole Krestića.

Pregled: Zapisnik prošle sjednice. — Dnevni red: Izvješće odbora adresnoga. — Predsjednik odgadja sjednice saborske na neizvjestno vrieme. — Zapisnik ove sjednice se verificira.

(5 satih 15 minutah.)

Predsjednik: (Zvoni.) Sjednica počimlje. Molim g. bilježnika, da izvoli zapisnik pročitati.

Bilj. dr. **Blaž Lorković:** (Čita.)

Zapisnik

CII. sjednice sabora kraljevinah Dalmacije, Hrvatske i Slavonije, držane u glavnom i zemaljskom gradu Zagrebu dne 20. siečnja 1878. god. pod predsjedanjem saborskoga predsjednika gospodina Nikole Krestića u prisutnosti 41 saborskoga člana.

Od strane vlade prisutni: Svietli ban Ivan Mažuranić, Jovan Živković, dr. Pavao Muhić i dr. Marijan Derenčin.

Čitan bje zapisnik posljednje saborske sjednice, koji se bez primjetbe ovjerovljuje.

Predsjednik javlja, da je na ovaj visoki sabor stigao sliedeći podnesak:

Sjedinjeni saborski odbori za občinarstvo i unutarnje poslove, podnašaju izvještaj o zakonskoj osnovi, predloženoj po narodnom zastupniku Živku Ogjiću i drugovih za preinaku §. 48. zak. članka XVI. 1876.

Stavit će se na dnevni red.

Prelazi se na dnevni red.

Na dnevnom redu je treće čitanje zakona o proračunu za potrebštine unutarnje samouprave kraljevinah Hrvatske i Slavonije za godinu 1878.

ZAKON

od........ o proračunu za potrebe nutarnje samouprave kraljevinah Hrvatske i Slavonije za god. 1878.

§. 1. Za potrebe nutarnje samouprave kraljevine Hrvatske i Slavonije za god. 1878. ustanovljuju se troškovi na 3,310.234 for. tri miliuna, tri sto i deset tisućah, dvie sto trideset i četiri forinta austr. vried.

§. 2. Svota ova razdieljuje se na sliedeća poglavja i sliedeće naslove:

Poglavje I. Sabor 50.000 for.

Poglavje II. Ban i njegov bureau 38.172 for.

Poglavje III. Odjel za nutarnje poslove:

Naslov 1.	Središnja uprava	84.797 for.
Naslov 2.	Gradjevni odsjek	20.710 for.
Naslzv 3.	Računarski ured . . . . , .	41.281 for.
Naslov 4.	Statistički ured	5.000 for.
Naslov 5.	Zemaljski arkiv	3.384 for.
Naslov 6.	Zemaljska blagajna	12.457 for.
Naslov 7.	Političke oblasti I. molbe . .	367.945 for.
Naslov 8.	Zdravstvo	100.560 for.
Naslov 9.	Zemaljsko oružničtvo	246.171 for.
Naslov 10.	Zemaljske i županijske sgrade	15.800 for.
Naslov 11.	Zemalj. cesto- i vodogradjevine	370.732 for.
Naslov 12.	Prinosi narodnim zavodom i narodno-gospodarskim svrham zatim zemaljski stipendiji . .	156.560 for.
Naslov 13.	Razne potrebe i nepredvidljivi troškovi	9.150 for.
Naslov 14.	Mirovine	176.105 for.

Poglavje IV. Odjel za bogoštovje i nastavu:

Naslov 1.	Središnja uprava	34.819 for.
Naslov 2.	Zemalj. prinos za vjerozakonske zavode i svrhe bogoštovne .	101.713 for.
Naslov 3.	Kr. sveučilište Franje Josipa I.	88.723 for.
Naslov 4.	Srednje učione	159.040 for.
Naslov 5.	Pučke učione	33.534 for.
Naslov 6.	Štpendija i obća obrazovališta	38.873 for.
Naslov 7.	Mirovine	24.064 for.

Poglavje V. Odjel za pravosudje:

Naslov 1.	Središnja uprava	27.822 for.
Naslov 2.	Kr. stol sedmorice	51.887 for.

Digitized by Google

Naslov 3. Kr. banski stol	113.188	for.
Naslov 4. Kr. sudbeni stolovi	402.749	for.
Naslov 5. Kr. kotarski sudovi	291.211	for.
Naslov 6. Kaznione	117.833	for.
Naslov 7. Zemaljske i županijske sgrade .	51.640	for.
Naslov 8. Mirovine	74.309	for.

§. 3. Troškovi prediducim paragrafom odobreni imadu se pokriti:

1. Vlastitimi dohodci, i to:

a) odjela za nutarnje poslove sa . . .	32.492	for.
b) odjela za bogoštovje i nastavu sa . .	99.043	for.
c) odjela za pravosudje sa	13.699	for.

2. Prihodom od izravnih i neizravnih porezah i inih javnih dohodakah kraljevinah Hrvatske i Slavonije na obstojećem zakonskom temelju medjutomno:
sa 45% na . . . . 3,167.000 for.
proračunanim, priuzdržavši med kraljevinom Ugarskom i kraljevinami Hrvatskom i Slavonijom medjusobni obračun na temelju financijalne nagode tečajem god. 1878. med njimi ugovorit se imajuće.

§. 4. Prenašanju neima mjesta niti medju poglavji niti medju naslovi ovih troškovah, nu iznimno dozvoljuje se prenašanje medju poglavji II. III. IV. i V. samo glede onih troškovah, koji su u proračunih do uključivo god. 1876. za sva tri odjela kr. hrvatsko-slavonsko-dalmatinske zemaljske vlade zajednički ustanovljeni bili.

§. 5. Provedba ovoga zakona povjerava se banu kraljevinah Dalmacije, Hrvatske i Slavonije.

Iza pročitanja stavi predsjednik sliedeće pitanje:

Prihvaća li visoki sabor zakon o proračunu za potrebštine unutarnje samouprave kraljevinah Hrvatske i Slavonije za godinu 1878. onako, kako je iz specijalne debate izašao i kako je sada treći put pročitan?

Ovaj zakon prihvati sabor.

Iza toga sliedi treće čitanje zakona ob uredjenju narodnoga muzeja u Zagrebu.

ZAKON

od dana . . . ob uredjenju narodnoga muzeja u Zagrebu.

§. 1. Narodni muzej jest zavod zemaljski kraljevinah Dalmacije, Hrvatske i Slavonije, te stoji pod upravom kr. vladnoga odjela za bogoštovje i nastavu.

§. 2. Sadanji narodni muzej u Zagrebu dieli se u tri medju sobom neodvisna odjela: zoologički, mineralogički i arkeologički odjel.

§. 3. Narodni muzej ima:

a) predstavljati što podpuniju sliku faune, gee i starinah kraljevinah Dalmacije, Hrvatske i Slavonije, obazirući se ipak u svih tih pravcih i na ostali slavenski jug;
b) služiti za svrhe i potrebe praktičke obuke u prirodopisu i starinarstvu na kralj. sveučilištu Franje Josipa I. u Zagrebu; i napokon
c) služiti zornomu obrazovanju obćinstva.

§. 4. Svaki odjel nar. muzeja ima ravnatelja, pristava, pomoćnika i podvornika, a zoologički odjel osim ovih još i preparatora.

Podvornici biti će ujedno pazikuće, u koliko bude to potrebno, a za to imati će bezplatan stan u sgradah narodnoga muzeja.

§. 5. Svakim prirodoslovnim odjelom narodnoga muzeja upravlja neposredno imenovani profesor te struke na kr. sveučilištu Franje Josipa I. u Zagrebu, te je ujedno ravnatelj dotičnoga odjela.

§. 6. Ravnatelji prirodoslovnih odjelah kao takovi neimaju plaće, nego svaki njih dobiva za radnje u smislu §. 3. st. a) obavljene godišnju nagradu od 300 for.

§. 7. Mjesto ravnatelja na arkeologičkomu odjelu narodnoga muzeja popunjuje se natječajem, nu može se pozvati na to mjesto i bez natječaja starinar na glasu.

Natjecatelj ima dokazati sustavno znanje arkeologičke struke, podpuno znanje hrvatskoga i poznavanje drugih jezikah.

§. 8. Ravnatelja arkeologičkoga odiela imenuje na predlog bana Njegovo Veličanstvo.

§. 9. Plaća ravnatelja arkeologičkoga odjela ustanovljuje se na 1600 for. i stanarina na 300 forinti. On se uvršćuje u VII. dnevnični razred.

§. 10. Ravnatelji dopisuju u svih poslovih muzealnih neposredno sa kr. zemaljskim vladnim odjelom za bogoštovje i nastavu.

§. 11. Tečajem svake godine dižu ravnatelji pojedinih odjelah prema potrebi opredieljenu dotaciju za pojedine odjele, razpolažu njom u smislu zakonah i naredabah, pa imadu koncem godine ili najkašnje do svršetka veljače sliedeće godine podastrieti račune o tom kralj. vladnomu odjelu za bogoštovje i nastavu.

§. 12. Ostalo osoblje narodnoga muzeja imenuje ban na predlog dotičnoga ravnatelja.

§. 13. Mjesto pristava popunit će se, kad budu iziskivali interesi i napredak zavoda. U tu svrhu razpisati će se natječaj, ali mogu se i bez natječaja namjestiti prirodoslovci ili starinari, koji su dokazali sustavno znanje dotične struke, vještinu u hrvatskom i poznavanje drugih jezikah.

§. 14. Pristavi uvrštuju se u IX. dnevnični razred, beru plaću od 1000 fr. i 200 fr. stanarine.

§. 15. Preparator je zemaljski činovnik, uvršćuje se u XI. dnevnični razred i dobiva godišnju plaću od 700 fr. i stanarinu od 100 for.

§. 16. Pomoćnici namještaju se na tri godine, ako su nakon polugodišnje kušnje svim zahtjevom zadovoljili.

Na predlog ravnatelja može se izminuli ovaj rok od trijuh godinah opet obnoviti.

§. 17. Pomoćnici dobivaju godišnju nagradu od 400 fr.

§. 18. Pomoćnikom može biti svatko, tko se bavi prirodoslovnom ili arkeologičkom naukom, te može obav-

Digitized by Google

ljati one radnje, više materijalne naravi, koje će mu dotični ravnatelj odredjivati.

§. 19. Muzej uzdržavati će se prihodom iz vlastite zaklade, u koliko ovaj nebi doticao, iz zemaljskih sredstvah.

§. 20. Svaki odjel narodnoga muzeja dobiva godišnju dotaciju:

a) za strukovnu knjižnicu,

b) za nabavu spravah i strojevah,

c) za znanstveno iztraživanje zemlje i nabavu prirodninah i starinah,

d) za pokućtvo dotle, dok bude sve gotovo,

e) paušal za malene izdatke, o kojem se nepolaže račun.

§. 21. Nutarnji red pojedinih odjelah ustanovit će se naredbom.

§. 22. Svi zakoni i sve naredbe o narodnom muzeju, u koliko protuslove ovomu zakonu, stavljaju se izvan krieposti.

Prelazna ustanova.

§. 23. Botaničke sbirke i botaničke knjige narodnoga muzeja imadu se predati botaničkomu zavodu kr. sveučilišta Franje Josipa I. u Zagrebu.

§. 24. Provedba ovoga zakona povjerava se banu.

Nakon pročitana zakona pita predsjednik:

Prihvaća li visoki sabor zakon ob uredjenju narodnoga muzeja u Zagrebu, kako je iz specijalne debate izašao?

Sabor jednoglasno prihvati ovaj zaključak.

Na dnevnom redu je izvještaj saborskoga odbora za pregledanje računah o saborskom trošku za godinu 1877. sa sliedećim zaključkom:

Računi saborskoga predsjedničtva podnešeni vrhu saborskih troškovah za vrieme od 1. siečnja do uključivo 31. prosinca 1877. u ukupnoj svoti od 39.687 forintih i 84 novčića odobravaju se, te se predsjedničtvu saborskomu glede istoga računa absolutorium podieljuje.

Ovaj zaključak usvoji sabor, te podieli predsjedničtvu absolutorij

Tim je dnevni red današnje sjednice izcrpljen, te predsjednik zaključi sjednicu i uriče za danas po podne u 5 satih sjednicu sa dnevnim redom:

Izvještaj odbora adresnoga.

Dnevnomu redu prigovara dr. Vrbanić s razloga, što nije prešnost ovoga izvještaja konstatirana, to se nemože za poslje podne na dnevni red staviti.

Predsjednik pita visoku kuću, da li smatra, da je izvještaj odbora adresnoga prešan?

Sabor prihvati prešnost ovoga izvještaja, te predsjednik stavi ovaj izvještaj na dnevni red za popodne.

Krestić v. r. predsjednik. — Dr. **Marko Lončarić** v. r. sab. bilježnik.

Predsjednik: Ima li kakovih prigovorah proti ovomu ovako sastavljenomu zapisniku?

(Neima.)

Prigovora neima, zapisnik se verificira.

Vis. sabore! Na ovaj vis. sabor nije stigao nikakav podnesak. Prelazi se odmah na dnevni red.

Na dnevnom redu je izvješće odbora adresnoga. Molim g. izvjestitelja, da izvoli svoju stolicu zauzeti.

Franjo Folnegović: S pozivom na poslovnik molim vis. predsjedničtvo za rieč.

Predsjednik: Izvolite.

Franjo Folnegović: Visoki sabore! Kako sam već danas u jutro imao čast razložiti, podnesak ovaj, koji se zove izvješće odbora adresnoga na previšnji kraljevski reskript, nije stavljen na stol visoke kuće u propisano vrieme, nego je razdieljen medju gg. članove tek danas oko podne u saborskoj sjednici. I unatoč pozitivnoj ustanovi §. 37. poslovnika našega metnut je isti već danas na dnevni red. Nu nesamo to, nego nam je takodjer poznato, da je adresni odbor priredio drugo izvješće, a ne ovo ovdje. Ovo je izradjeno formalno po klubu većine, koji je bitno preinačio rezoluciju saborskoga adresnoga odbora. I mi bi bili sada prisiljeni u ovom prevažnom pitanju danas onako na brzo glasovati. Pošto prešnost za ovaj predlog nije izrečena, i pošto je temelj, na kojem počiva naša radnja saborska, poslovnik, tim postupkom povriedjen, s toga proglasujem ovaj postupak prostim nasiljem proti članovom ove visoke kuće na ovoj strani se nalazećim, te javljam u njihovo i u svoje ime, da se nećemo upuštati u razpravu ovoga spisa.

Predsjednik: Ja imam samo nekoja data razjasniti. Izvješće adresnoga odbora bilo je podnešeno u jučerašnjoj sjednici. (Prigovara se na ljevici.) Molim liepo; evo zapisnika, koji je verificiran! Pošto je predsjedničtvo prijavilo visokoj kući, da je ovo izvješće po adresnom odboru podnešeno, došlo je to u zapisnik; a u današnjoj sjednici prije podne podieljeno je štampano medju gosp. članove ovoga sabora. §. 37. poslovnika doduše kaže, da se ima kad bude tiskano, uzeti dojdući dan u saborsku razpravu; nu ja sam dovoljno motivirao, zašto nije moguće dojdući dan ovu stvar u razpravu uzeti, nego se mora to već u dojdućoj sjednici učiniti; rekao sam naime, da nam možda budući dan s obzirom na postojeće okolnosti niti više na dispoziciju nestoji. I visoki sabor prihvatio je u prijepoldašnjoj sjednici prešnost ovoga predloga. Proti prešnosti dakle prigovora biti nemože, niti nemože vis. kuća prigovor dopustiti. Mislim po tom, da prosvjed, kojega je gosp. zast. Folnegović uložio, niti je ustavan, niti je po poslovniku našem dopušten. S toga mislim, da visoka kuća ovaj prosvjed uvažiti nemože. U ostalom, ako vis. kuća misli, da se može sutra na dnevni red staviti, neka se u tom smislu izjavi; predsjedničtvo ovo pripravno je i za sutra ureći sjednicu.

Rieč ima g. izvjestelj.

Izvj. **Josip Miškatović**: Vis. sabore! Ono je istina, što je od strane predsjedničtva rečeno, da je ovo izvješće

Digitized by Google

podnešeno već jučer na stol ove vis. kuće. Što je izvolio kazati g. Folnegović, da ovaj predlog nije sastavljen od odbora, mislim, pošto je predsjednik toga odbora i izvjestitelj odborov pod ovim predlogom podpisan, da se nemože nikakva sumnja pojaviti o tom, da li je ovaj predlog sastavljen od odbora ili nije. Medjutim, gospodo, to je istina, da je visoki sabor u jutrošnjoj sjednici proglasio prešnost ovoga predloga, ali nije proglasio toga — niti je to po mom mnienju mogao proglasiti — da bi se taj predlog imao već u današnjoj sjednici u pretres i razpravu uzeti. I ja mislim, da je prigovor g. Folnegovića istinit, koji veli, da bi se po poslovniku istom sutra mogao u razpravu uzeti.

Ja predlažem dakle, visoki sabore, da držeći se mi poslovnika i njegovih pravilah, bez kojih reda u ovoj vis. kući po mom mnienju biti nebi moglo, ovaj predlog odbora adresnoga tek sutra u razpravu uzmemo.

Predsjednik: Želi li još tko govoriti?

Rieč ima g. zast. Mirko Hrvat.

Mirko Hrvat: Vis. sabore! U jutrošnjoj sjednici proglašen je ovaj predlog prešnim; dakle o prešnosti razgovora više biti nemože; ali ujedno je zaključak načinjen uslied predloga gosp. predsjednika, da se ovaj predmet u večerašnjoj sjednici ima pretresivati. Pošto je visoki sabor jednom taj zaključak učinio, to ja nevidim razloga, da se od njega odustane. I pošto je već sjednica sazvana i dnevni red ustanovljen, to nije vriedno bez razloga ju odgoditi. S toga mislim, da se imade u sadašnjoj sjednici u pretresivanje uzeti predlog adresnoga odbora.

Franjo Folnegović: S pozivom na poslovnik dozvolite mi kazati samo još to, da je i proglašenje prešnosti bilo posve protupravilno. Prešnost valja motivirati, i mi na drugoj strani imamo pravo proturazloge navesti. A kazalo se je naprosto: ona gospoda, koja su za prešnost ovoga predloga, neka se ustanu; bez da je predhodila tomu ikakva debata. A osim toga u ovom slučaju neima absolutno ničega, što bi moglo opravdati ili sabor, ili predsjedničtvo, da poslovnik prekrši.

Predsjednik: Molim g. zastupnika, neka mi kaže ustanovu, koja bi propisavala, da prešnost predloga mora biti samo po dotičnom predložitelju odnosno po dotičnom odboru predložena. Mislim, da se predsjedničtvu neće to pravo uzeti, ako drži, da je koji predlog po naravi svojoj prešan, da pita: smatra li vis. sabor ovaj predlog prešnim ili ne? Ovo je predsjedničtvo to učinilo i većina izjavila se je za to, da smatra predlog prešnim.

S toga mislim, da o prešnosti nemože biti govora.

Molim visoki sabor, neka se izvoli sada samo glede predloga g. Miškatovića izjaviti.

Franjo Folnegović: Ja opet kažem, da kaošto o svakom predlogu imademo pravo razpravu povesti, tako i o prešnosti kojega predloga. Zato netreba nikakve posebne ustanove.

Predsjednik: Gosp. Folnegoviću bilo je prosto prigovarati u tom pogledu u ono doba, ali toga nije učinio. I pošto u obće nitko nije tomu prigovarao, smatralo se je predsjedničtvo ovlaštenim, da pita vis. kuću: smatra li ovaj predlog prešnim?

S toga mislim, da o prešnosti nemože biti više govora. (Glasovi: Istina!) Pitanje je samo glede predloga gosp. Miškatovića.

Ona gospoda, koja su za to, da se ovaj predlog danas skine s dnevnoga reda i na dnevni red sutrašnje sjednice stavi, neka izvole ustati.

(Manjina.)

Predlog ovaj ima se dakle danas na dnevni red staviti. (Članovi opozicije odilaze većom stranom iz sabornice.)

Rieč ima izvjestitelj.

(Medjutim zauzme predsjedničku stolicu podpredsjednik Mirko Hrvat.)

Izvj. **Josip Miškatović**: Vis. sabore! Kada je bio pročitan u ovoj visokoj kući kr. reskript, kuća ga uputi na predlog zast. Mrazovića odboru za adresu, da se o njem izrazi. U ime odbora nemogu zatajiti, da je kr. reskript učinio nanj neugodan dojam. Na adresu našu stigao je u njem niečan odgovor. Adresa naša sačinjavaše samu cjelovitost zemlje hrvatske, ali pošto se ta dieli u tri pitanja: dalmatinsko, riečko i krajiško, već adresa sama učini razliku med njimi, te je odmah zahtievala riešenje pitanja krajiškoga, koje smatraše najprešnijim. Ostalih pitanjah dotaknu se mimogredno. Kr. reskript odgovara glede Dalmacije jednostavno na adresu, iztičuć, da ima mnogo predpitanjah riešiti prije nego li se može na to pomisliti, a glede Rieke odgovara prema nagodbenom zakonu, na koji se i adresa poziva. Glede krajine pako odgovara kr. reskript posve niečno, t. j. da za sada nemože biti govora o sjedinenju, dok se neki preduvjeti neizpune. Odbor je razmišljao, kako da se sabor pri tom ponese: hoće li odgovoriti na kr. reskript adresom ili primiti ga jednostavno na znanje. Najdostojnije bi bilo odgovoriti adresom, ali u ovo kratko vrieme, što sabor mogaše zasjedati, nije bilo moguće misliti na adresu, koja bi morala biti podkriepljena temeljitimi protudokazi; iz tona opet samoga reskripta razabire se, da bi težko bilo dobiti odgovora na takvu adresu. S tih razlogah mislio je odbor, da netreba adrese, već da vis. sabor jednostavno primi na znanje kr. reskript. Ali pri tom mišljaše odbor, da sabor, uzprkos kr. reskripta, izjavi, da se neodriče, niti se smije odreći zahtjevah, izrečenih u adresi, već da smatra svojom dužnosti do prve prilike ponoviti ih. Prema tomu sastavio je odbor predlog sa nuždnim i pristojnim tonom, kako se u ovoj prigodi pristoji, ali ujedno i sa izjavom, da s tim stvar naša svršena nije, te da će sabor čim prije svoje zahtjeve ponoviti. Spomenuti se još može, da kr. reskript niti taji zakonah, niti poriče pravah hrvatskih, dapače obećaje, da će se ista oživotvoriti. Kad je sabor sastavljao adresu, zahtievajuć ozbiljnim tonom

*

Digitized by Google

spojitbu krajine, bile su takve okolnosti, koje su nam se činile zgodnimi za postignuće svojih zahtjevah. Poznato je, da su se dizali u cieloj zemlji glasovi, koji su silili sabor, da traži sjedinjenje krajine. Nazori ti potaknuti bijahu nutarnjimi i vanjskimi dogodjaji. Med prve navesti se može: odstup zapovjedajućeg generala u krajini, te se je mislilo, da toga mjesta netreba više popunjavati; zatim pitanje krajiškoga fonda, koje nas je više uvjeravalo, da će krajina najbolje proći, kad bude sjedinjena s provincijalom.

Nutarnji ti dogodjaji bili su podupirani onim, što se zgadja u našem susjedstvu. Svatko je uvjeren u nas, da monarkija u svoju vlastitu korist mora sjediniti s Hrvatskom one dielove, koji su od nje odtrgnuti, jer pojačana Hrvatska pojačava i monarkiju.

Svjetla kruna medjutim misli, da tomu za sada nit je nužda ni potreba. To nas medjutim nikako nesmeta u uvjerenju, da će bez ujedinjenja Hrvatske doći u pogibelj interesi i naši i monarkije. Toga pitanja niti hoćemo niti smijemo zametnuti. Svakoga Hrvata jest dužnost, da to uvjerenje budi u narodu i živim uzdrži. Cjelokupnost zemlje hrvatske svakako neće biti moguće dugo odgadjati. Mi velimo na kr. reskript: primismo nazore vaše, vjetla kruno, ali vjera ostaje u nas tvrda, da se napose krajina sjediniti mora.

Na ovom temelju ja ću moliti vis. sabor, da izvoli primiti ovaj predlog adresnog odbora: (Čita.)

„Adresni odbor ima čast predložiti saboru, neka previši kr. odpis od 3. siečnja 1878 primi na znanje uz sliedeću motivaciju:

Pozdravljajući s dužnom harnosti izraženu u previšnjem kr. odpisu od 3. siečnja 1878. otčinsku brigu Nj. c. i kr. apošt. Veličanstva za zemljištnu cjelokupnost kralejvine Hrvatske, Slavonije i Dalmacije, sabor ovih kraljevinah, uvjeren o tom. da bi mu ponapose neodvlačiva spojitba razvojačene već od nekoliko godinah hrv.-slav. krajine s materom zemljom omogućila i bitno olahkotila definitivno riešenje unutarnjih administrativnih i legislatornih pitanjah zemlje, i s toga s punim pouzdanjem izgledajuć srećno izpunjenje premilostivog kraljevskog obećanja, koje će stojeći na zakonu, — i on sam željnim srcem i zgodnom prilikom prepokorno poticati, a kako se nada, i kralj. vlada ovih kraljevinah radostno podupirati, prima previši kr. odpis s homogialnim poklonstvom na znanje."

Ban Ivan Mažuranić: Štovana kućo! Pod kraj mjeseca rujna našla je ova štov. kuća za potrebito, upraviti na Nj. Veličanstvo adresu, kojom se zahtieva cjelokupnost zemlje. Cjelokupnost zemlje, kako nam je svim poznato iz riešenja u ovoj adresi, obuhvaća u sebi pitanja tri: prvo, spojenje Dalmacije; drugo, pitanje krajiško; treće, pitanje grada Rieke, ili njegova definicija: organizacija sporazumnim dogovorom izmedju jedne kraljevine i druge.

Što se tiče Dalmacije, gospodo, to se veli u previšnjem kr. reskriptu, da to z a s a d a nemože biti. A neće biti po mom mnienju nikoga u ovom saboru, koji bi mislio, da to može biti tako naprečac. Ja mislim, da svaki zna jako dobro, i ona gospoda, koja su ju votirala, da se takodjer pitanje o Dalmaciji tako naprečac riešiti neda. Nj. Veličanstvo izvolilo je u previšnjem reskriptu kazati: budući da se glede tih prepornih pitanjah, prije nego se riešiti mogu, i sa drugimi faktori sporazumjeti valja, to se za sada riešiti nemogu. Pravo naše na Dalmaciju nije dakle odrečeno ondje, nego se veli, da ima u tom pogledu zaprekah, koje se na jedanput odkloniti nedadu.

Što se tiče grada Rieke, tu stoji kr. reskript sasvim na temelju nagodbe. Nagodba kaže, da će se u pogledu grada Rieke sastaviti regnikolarna deputacija, a tako isto i deputacija jedna od grada Rieke, koje sve tri imadu zatim predložiti Nj. Veličanstvu na potvrdu ustanove one, na kojih će počivati legislativna i administrativna organizacija grada Rieke. Niti dakle kr. reskript nestoji na temelju drugom, nego na onom, koji je ugovoren izmedju jedne kraljevine i druge, i koji je uzakonjen.

Treće pitanje, što se tiče spojenja krajine, i tu gospodo, Nj. Veličanstvo — koliko smo mogli razabrati iz onoga reskripta — posve odlučno i opetovano tvrdi, da Nj. Veličanstvo stoji na temelju z a k o n a. Krajina spada k provincijalu, krajina spada k materi zemlji; i ova ustanova našega zakona priznata je po Nj. Veličanstvu opetovano, i govori se u previšnjem kr. reskriptu, da će se i to izpuniti, nego kaže se: za sada, narode moj, nije mi moći toga učiniti; nu počekaj, dok bude moguće, ja ću ti i tu želju izpuniti. — To je smisao riečih prev. kr. reskripta.

Ja sam odmah onda, kad se je radilo o tom, da se takova adresa na Nj. Veličanstvo podnese, bio tako slobodan, pogledavši malo po nebu političkom, biti prorokom vremena, i kazao sam: „Gospodo! ako me nevaraju svi znaci, vi ćete tu adresu sada u neugodno vrieme podnieti". Ja, gospodo, nisam vam nikada savjetovao, da tu adresu podnesete, jer sam se bojao, da u onih sgodah, u kojih je bila podnešena, neće uspjeti. Medjutim štujuć zaključke ove štov. kuće i sam osjećajuć odlučna prava naše zemlje u tom pogledu, ja sam branio na odlučnom mjestu želje vaše, ne samo radi toga, jer je to pisano u adresi, nego kao čovjek, koji, odkada živim, osjećam, da sam H r v a t. (Živio!) Ja osjećam ne samo instinktivno, da narod krajiški spada k nam, nego kao čovjek od zakona znam, da je to naše p r a v o! (Živio!)

Ja sam dakle branio pravo naše ne samo instinktivno, nego i iz osvjedočenja, jerbo stoji tako pisano u zakonu. (Živio!)

Ja sam, gospodo, bio onaj, koji je prije 16 godinah (8. stud. 1861.) prvi ideju bacio u kralj. reskript, da će se medju krajinom i provincialom njegovim naći nekoje dodirne točke, koje će služiti za temelj njihovu budućemu

Digitized by Google

sjedinjenju. Nije dakle to od jučer kod mene, da ja želim, da se spoji krajina sa materom zemljom, nego su to stara moja osvjedočenja. I ako je svaki od vas mislio na to i govorio o tom, da bi bilo dobro, da se spoji, to možete biti, gospodo, uvjereni, da sam ja onaj, koji već od prvoga početka o tom radi. (Živio! — Istina je!) Ali, gospodo, ima nesgodah i svakojakih zaprekah, kojih i najjači um i najveća snaga nemože nadvladati. Okolnosti su takove, da to danas nemože biti. A to isto govori i previšnji kr. reskript: „Uzdajte se u moje očinsko srce, koje za vas kuca, ono će otvoriti put, kojim dodjete do krajine!"

Ja dakle predlažem, da se uz dobru volju Nj. Veličanstva i to primi na znanje s tim pouzdanjem, da će Nj. Veličanstvo već izpuniti srdačne želje naše, i to tim brže, čim više se budete pouzdali u milost Nj. Veličanstva. (Živio! Živio!)

Predsjednik: Pošto nitko više neželi progovoriti, glasovati će se.

Bilj. dr. **Marko Lončarić**: (Čita predlog. Vidi gore.)

Predsjednik: Prima li vis. sabor previšnji kralj. reskript od 3. siečnja 1878. na znanje uz motivaciju, koju predlaže adresni odbor?

Ona gospoda, koja su zato, neka izvole ustati.

(Većina.)

Vis. sabore! Dnevni red današnje sjednice je izcrpljen. Ja zaključujem ovu sjednicu, a ujedno odgadjam sjednice ovoga sabora na neizvjestno vrieme. — A da se zapisnik „stante sessione" može verificirati, odgadjam sjednicu na 10 časovah.

(Poslie odmora.)

Predsjednik: (Zvoni.) Molim g. bilježnika, da izvoli čitati zapisnik današnje sjednice.

Bilj. dr. **Marko Lončarić**: (Čita.)

Zapisnik

CIII. sjednice sabora kraljevinah Dalmacije, Hrvatske i Slavonije, držane dne 20. siečnja 1878. g. u glavnom gradu Zagrebu pod predsjedanjem saborskoga predsjednika gospod. Nikole Krestića u prisutnosti 50 saborskih članovah.

Od strane kr. zem. vlade prisutni: preuzvišeni gosp. ban Ivan Mažuranić, odjelni predstojnici Jovan Živković, dr. Pavao Muhić i dr. Marijan Derenčin.

Čitan bje zapisnik posljednje sjednice, koji se bez primjetbe ovjerovljuje.

Pošto na sabor nikakav podnesak prispio nije, to se prelazi na dnevni red.

Na dnevnom redu je izvještaj odbora adresnoga.

Izvjestitelj odbora adresnoga zastupnik naroda Josip Miškatović predlaže: neka sabor previšnji kr. odpis od 3. siečnja 1878. primi na znanje uz sliedeću motivaciju.

Medjutim je zastupnik Fran Folnegović na temelju poslovnika protuslovio tomu, da se ovaj predlog stavi na dnevni red za danas.

Pošto je pako sabor u jutrošnjoj sjednici zaključio, da se predlog odbora adresnoga stavi u sjednici večernjoj na dnevni red, to predsjedničtvo upita: Želi li visoki sabor da se predlog odbora adresnoga sada uzme na dnevni red?

Većina odluči, da se o tom predlogu sada razprava zapodjene. Predsjednika zamieni I. podpredsjednik Mirko Hrvat.

Izza toga pročita izvjestitelj predlog adresnoga odbora, koji glasi:

„Pozdravljajući s dužnom harnosti izraženu u previšnjem kralj. odpisu od 3. siečnja 1878. otčinsku brigu Nj. c. i kr. apoštolskoga Veličanstva za zemljištnu cielokupnost kraljevinah Hrvatske, Slavonije i Dalmacije, sabor ovih kraljevinah uvjeren o tom, da bi mu ponapose neodvlačiva spojitba razvojačene već od nekoliko godinah hrv.-slav. krajine s materom zemljom omogućila i bitno olahkotila definitivno riešenje unutarnjih, administrativnih i legislatornih pitanjah zemlje i s toga s punim pouzdanjem izgledajuć srećno izpunjenje premilostivoga kraljevskoga obećanja, koje će — stojeći na zakonu — i on sam željnim srcem i sgodnom prilikom prepokorno poticati, a kako se nada, i kralj. vlada ovih kraljevinah radostno podupirati, prima previši kr. odpis s homagialnim poklonstvom na znanje".

Predsjednik pita: Prima li visoki sabor previši odpis od 3. siečnja. 1878. na znanje uz ovdje navedenu motivaciju?

Ogromna većina prihvati predlog odbora.

Time je dnevni red izcrpljen, te predsjednik zaključi današnju sjednicu, odgadjajuć saborovanje na neizvjestno vrieme.

Ovaj zapisnik bude stante sessione sastavljen, pročitan i ovjerovljen dne 20. siečnja 1878. u ¼7 satih poslje podne.

M. Hrvat v. r. podpredsjednik.	Dr. **M. Lončarić** v. r. sab. bilježnik.

Predsjednik: Ima li vis. sabor kakove primjetbe na ovaj zapisnik?

(Neima.)

Primjetbe neima, ovaj zapisnik se verificira.

(6 satih 20 minutah.)

Digitized by Google

Sto i četvrta saborska sjednica,

držana dne 8. srpnja 1878. u 11 sati prije podne pod predsjedničtvom saborskog predsjednika g. Nikole Krestića.

Pregled: Predsjednik otvara sjednicu i pozdravlja zastupnike. — Podnesci. — Dnevni red bnduće sjednice

(11 satih 10 časovah.)

Predsjednik: (Zvoni.) Vis. sabore! U 103. sjednici sabora kraljevinah Dalmacije, Hrvatske i Slavonije, dne 20. siečnja 1878., izvolio je vis. sabor sjednice svoje odgoditi, te je ovlastio ovo predsjedničtvo, da prema potrebi opet sjednice ureče. Ovo predsjedničtvo, čim je sabor zajednički sjednice svoje završio, držalo si je za dužnost, novu sjeditbu sazvati, te je prvu sjednicu ureklo za danas; i ja pozdravljam sakupivšu se gg. članove ove vis. kuće sa dobro došli!

Zapisnik sjednice 103. već je bio „stante sessione“ sastavljen i ovjerovljen; s toga odpada nužda čitanja i ovjerovljenja toga zapisnika.

Vis. sabore! Za vrieme, dok se sjednice nisu bile obdržavale, postigla je obitelj prejasnog doma velika nesreća. Nj. c. k. Visost prejasni nadvojvoda Franjo Karl umro je 8. ožujka tek. god. o podne. Smrt ova probudila je kod svih narodah možne monarkije austro-ugarske veliku žalost, i ovo predsjedničtvo, poznavajuć lojalna čuvstva članovah ovoga visokoga sabora, držalo si je za dužnost, da uz izjavu homogialnog poklonstva izrazi duboko sažaljenje carskoj obitelji prigodom te nesreće. — Predsjedničtvo je to telegrafično javilo. I svietli ban sada priobćuje, da je Nj. c. kr. Veličanstvo previšnjim odpisom dne 22. ožujka t. g. blagoizvolilo izraz podaničke vjernosti i dubokog sažaljenja, što ga je saborsko predsjedničtvo rečenim povodom podnielo, premilostivo uzeti na znanje uz izjavu previšnje zahvalnosti.

(Glasovi: Živio!)

Nu i slavna kuća izgubila je jednoga od najrevnijih i najstarijih članovah: Umro je naime presv. g. biskup Kralj dne 21. veljače t. god. Ja mislim, da neće biti nuždno, da ovdje vrline blagoga pokojnika na široko razpravljam. Svakomu sinu naše domovine poznata je isto tako njegova odličnost kao svećenik, kao i njegovo žarko rodoljubje, i svaki sin naše domovine smatrao je u njem svojega dobrotvora.

S toga molim gg. članove ove vis. kuće, da ustajanjem sa stolicah svojih izraze duboko sažaljenje nad smrću toli odličnoga sučlana.

(Svi se dignu sa stolicah, te kliknu: Slava!)

Izim toga su za vrieme, dok nisu sjednice saborske obdržavane bile, sliedeći podnesci stigli na ovaj vis. sabor:

(Vidi zapisnik.)

Visoki sabore! Dnevni red buduće sjednice ima biti — ako je s voljom vis. kuće — sliedeći: Izvješće peticionalnoga odbora, zatim proglašenje zajedničkih zakonah. (Dobro!)

To se dakle stavlja na dnevni red buduće sjednice, koju uričem za sutra u 10 satih prije podne a današnju sjednicu dižem.

($^1/_2$12 satih.)

Digitized by Google

Sto i peta saborska sjednica,

držana dne 9. srpnja 1878. u 10 sati prije podne pod predsjedničtvom saborskoga predsjednika g. Nikole Krestića.

Pregled: Zapisnik prošle sjednice. — Podnesci. — Urgiranje interpelacije dra. Subotića glede preinake zak. čl. IX. g. 1870. — Interpelacija zast. Kukuljevića glede magjarskog jezika u Hrvatskoj. — Dnevni red: Izvješće peticionalnoga odbora. — Dnevni red buduće sjednice.

(10 satih 25 minutah.)

Predsjednik: (Zvoni.) Sjednica počimlje. Molim g. bilježnika, da izvoli zapisnik pročitati.

Bilj. dr. **Jovan Steković:** (Čita.)

Zapisnik

CIV. sjednice sabora kraljevinah Dalmacije, Hrvatske i Slavonije, držane u glavnom i zemaljskom gradu Zagrebu dne 8. srpnja 1878. godine pod predsjedanjem saborskoga predsjednika gospodina Nikole Krestića u prisutnosti 37 saborskih članovah.

Od strane vlade prisutan svietli ban i sva tri odjelna predstojnika.

Predsjednik otvori sjednicu, pozdravi nadošle zastupnike i pošto je zapisnik 103. sjednice odmah u istoj ovjerovljen, priobćuje stigle podneske.

Svietli ban priobćuje, da je Njegovo c. i kr. apoštolsko Veličanstvo blagoizvoljelo previšnjim riešenjem od 22. ožujka t. g. izraz lojalne podaničke vjernosti i dubokoga sažaljenja, što je predsjedničtvo sabora kraljevinah Hrvatske, Slavonije i Dalmacije podnielo povodom smrti Njegove cesarske i kraljevske visosti prejasnoga gospodina nadvojvode Franje Karla, premilostivo uzeti na znanje uz izjavu previšnje zahvalnosti.

Svietli ban priobćuje, da je Njezino Veličanstvo carica i kraljica blagoizvoljela premilostivo uzeti na previšnje znanje čestitku hrvatsko-slavonskoga sabora, izraženu povodom previšnjega rodjendana, te podjedno preblagostivo naložiti, da se hrv.-slav. saboru obznani previšnja zahvala.

Svietli ban priobćuje, da je Njezino Veličanstvo carica i kraljica blagoizvoljela premilostivo naložiti, da se saboru hrv.-slavonskomu izrazi previšnja zahvala Njezinoga Veličanstva na čestitki povodom nove godine.

Uzima se sa homagialnim poklonstvom do ugodnoga znanja.

Zatim ubaviešćuje predsjednik sabor o smrti uglednoga i rodoljubnoga člana sabora Ivana Krst. Kralja, biskupa i priora vranskoga, preminuloga dne 21. veljače te godine.

Sabor ustajanjem i uzklici: „slava mu“ izjavljuje svoju sućut nad tim velikim gubitkom.

Sliede dalje podnesci:

Svietli ban priobćuje, da je Njegovo c. i kr. apoštolsko Veličanstvo blagoizvolilo previšnjim riešenjem od 28. ožujka t. g. premilostivo sankcionirati zakon o proračunu za potrebštine unutarnje samouprave kraljevinah Hrvatske i Slavonije za godinu 1878.

Kralj. zemaljska vlada priobćuje, da je Njegovo c. i kr. apoštolsko Veličanstvo blagoizvolilo previšnjim riešenjem od 21. veljače 1878. osnovi zakona o privremenom produljenju §om 3. zak. čl. (34.) od 30. studenoga 1873. glede pokrića potrebštinah unutarnje samouprave kraljevinah Hrvatske i Slavonije, ustanovljenoga postotka podieliti previšnju svoju sankciju.

Kralj. zemaljska vlada odjel za pravosudje, priobćuje, da je Njegovo c. kr. apoštolsko Veličanstvo previšnjim riešenjem od 10. ožujka t. g. blagoizvolilo osnovi zakona o stegi ovrhe na plaće, mirovine i ine pristojbe osobah, spadajućih k stalnoj vojsci, ratnoj mornarici i domobranstvu, njihovih udovah i sirotah premilostivo podieliti previšnju sankciju.

Pravosudni odiel kr. zemaljske vlade priobćuje, da je Njegovo c. i kr. apoštolsko Veličanstvo blagoizvolilo previšnjim riešenjem od 21. veljače t. g. osnovi zakona o pokriću gradjevnih i nabavnih troškovah, potrebitih za zgrade, služeće pravosudnoj upravi, premilostivo podieliti previšnju sankciju.

Uzima se do ugodnoga znanja.

Digitized by Google

Svietli ban dostavlja zaglavni račun naukovno-zakladnoga dobra Kutjeva za godinu 1875. kao i računske zaključke vjerozakonskih zakladnih dobarah Diankovec, Vukovina i Svetice i naukovno-zakladnoga dobra Potočec-Ivanec i vjerozakonskih zakladnih zemljištah bivših manastirah Expaulinah i Exaugustinah za godinu 1875. na ustavno pretresivanje.

Dostavlja se odboru za pregledanje računah.

Mihalj Rogulić podastire izborni zapisnik, po kojem je za narodnoga zastupnika za kotar vukovarski izabran.

Ustupa se odboru verifikacionalnomu.

Kralj. zemaljska vlada dostavlja proglašenja radi previšnjom sankcijom provedjene hrvatske izvornike na zajedničkom ugarskomu saboru donešenih skupnih zak. članakah, i to:

1) zak. čl. I. od godine 1878; 2) zak. čl. II. od god. 1878; 3) zak. čl. III. od god. 1878; 4) zak. čl. IV. od god. 1878; 5) zak. čl. VI. od god. 1878; 6) zak. čl. VIII. od god. 1878; 7) zak. čl. IX. od god. 1878; 8) zak. čl. X. od g. 1878; 9) zak. čl. XI. od g. 1878; 10) zak. čl. XII. od god. 1878; 11) zak. čl. XIII. od god. 1878; 12) zak. čl. XIV. od god. 1878; 13) zak. čl. XV. od god. 1878; 14) zak. čl. XVI. od g. 1878; 15) zak. čl. XXVII. od god. 1877; 16) zak. čl. XXVIII. od god. 1877; 17) zak. čl. XXIX. od god. 1877; 18) zak. čl. XXX. od god. 1877.

Stavit će se proglašenja radi na dnevni red.

Kralj. zemaljska vlada, odjel za pravosudje, dostavlja spise, tičuće se tužbah Antuna Otovčevića, Miloša Stojanovića i Gjure Kovača proti narodnomu zastupniku Josipu Miškatoviću, ter tužbe Jose Petrovića, Ivana Rončića, Alojza Wertheima i Alekse Krajčevića, proti narodnomu zastupniku dru. Aleksandru Roguliću za dalnje uredovanje.

Kralj. podžupanija zagrebačka moli za dozvolu kaznenoga postupka proti saborskomu zastupniku dr. Malcu, na pritužbu poglavarstva grada Zagreba, radi počinjene mu povrede.

Ide odboru imunitetnomu.

Poglavarstvo obćine u Novom podupira predstavku obć. poglavarstva u Peterancu, kojom moli, da se od obćinah snime poslovi porezovni.

Uprava obćine Hum moli, da se porezni poslovi sa obćinah sasvim ili djelomice skinu.

Gradsko zastupstvo u Senju podupire predstavku obćine Peteranec glede riešenja obćinah tereta utjerivanja porezah.

Obćine kr. podžupanije delničke, podupiru predstavku obćinah Kraljevica i Peteranec, da se rukovodjenje i utjerivanje drž. porezah obćinam Hrvatske i Slavonije dielomično ili sasvim oduzme.

Gradski magistrat u Bakru podupire predstavku poglavarstva obćine Peteranec, kojom moli, da se porezni po obćini veoma teretni posao za obćinah sasma ili diomice skine.

Zatim zaključi predsjednik sjednicu u 12 satih i ureče buduću za sutra 9. srpnja u 10 satih sa sliedećim dnevnim redom: Izviešće peticionalnoga odbora i proglašenje zajedničkih zakonah.

Krestić v. r.
predsjednik.

Steković v. r.
sab bilježnik.

Predsjednik: Ima li kakova prigovora proti ovomu ovako sastavljenomu zapisniku?

(Neima.)

Prigovora neima, zapisnik se verificira.

Vis. sabore! Na ovaj vis. sabor stigli su sliedeći podnesci:

Odbor za razsudbu zem. računah podnaša svoje izvješće o računshih zaključcih glede potrebe i pokrića budgeta kraljevinah Hrvatske i Slavonije za g. 1875 i o rač. zaključcih zakladah pod upravom kr. zem. vlade stojećih za god. 1875. — Staviti će se na dnevni red.

Narodni zastupnik gosp. Vaso Kotur moli za podieljenje dopusta za čitavo vrieme ovoga zasjedanja. — Ja mislim, — ako je s voljom vis. kuće — da mu se zamoljeni dopust dozvoli.

(Dozvoljava se.)

Na ovo predsjedničtvo stigao je sliedeći dopis svietloga bana. Molim gosp. bilježnika, da ga izvoli pročitati.

Bilj. dr. **Marko Lončarić**: (Čita. — Vidi zapisnik.)

Predsjednik: Ovaj dopis svietloga bana uzima se na znanje. S obzirom na ovaj dopis ima biti meritorna posliednja sjednica u petak, pošto je sjednica u subotu jedino formalna.

Rieč imade gosp. dr. Subotić, da urgira odgovor na jednu interpelaciju.

Dr. **Jovan Subotić**: Vis. sabore! U sjednici dne 11. siečnja t. g. stavio sam ja na svietloga bana ovu interpelaciju: (Čita.) „Je li voljna Vaša preuzvišenost objaviti saboru, je li je vis. vlada onu osnovu zak. čl., koja je u pogledu recepcije z. čl. IX. g. 1868. na ugarskom saboru donešena itd". — (Vidi sjednicu dne 11. siečnja 1878.)

Ovaj je predmet, vis. sabore, od velike važnosti za znameniti dio stanovnikah naše kraljevine, za znamenitu granu domaće naše zemaljske administracije. Valjalo bi dakle, da odgovor sa strane vis. vlade što skorije do znanja naše zemlje dodje. Medjutim od 11. siečnja do dana, kad se je ono zasjedanje zaključilo, bilo je kratko vrieme, i po tom je donekle opravdano, zašto nije vis. vlada odgovor već onda podniela. S drugo strane, kao što smo čuli, vrlo je kratko vrieme izmedju danas i onoga dana, kad će sabor ne samo svoje sjednice zaključiti, nego i svoje poslovanje obustaviti. S toga je ne samo opravdano, nego i nuždno, da se odgovor na onu interpelaciju još ovih danah zemlji do znanja donese. Ja sam dakle slobodan u ime požurenja odgovora na onu interpelaciju staviti sliedeću interpelaciju na svietloga bana. (Čita. — Vidi zapisnik.)

Digitized by Google

Predsjednik: Ova požurnica predati će se svietlomu banu.

Rieč ima gosp. Kukuljević, da stavi interpelaciju.

Ivan Kukuljević: Vis. sabore! Dne 25. rujna pr. god. u 86. sjednici stavio sam ja interpelaciju na vis. vladu, koja je ovako glasila. (Čita: „Iz razloga što nagodbeni zakon god. 1868. u §. 53. itd.“ — Vidi zapisnik sjednice 86.) Na ovu interpelaciju odgovorio je onda gosp. predstojnik odjela za nutarnje poslove po prilici ovo: da visoka vlada pojmi vrlo dobro, da je njezina dužnost bditi nad vršenjem zakona unutar granicah zemlje ove, i da će doskora nastojati oko toga, da se autonomija naša i nagodbeni zakon osobito glede jezika nadalje više nekrnji i da se proti njemu negrieši. Nu ovo liepo obećanje ostalo je žalibože sve dosada još jalovo. Ministar financijah i komunikacijah nastavlja griešiti proti našoj autonomiji, i to sve jednako kako i prije, dapače još u većoj mjeri.

Jer kako javni organi, vis. našoj vladi inače veoma prijateljski, a od oficioznih organah nimalo ne oprovrgnuti, javljaju, neprestaje financijalno ministarstvo šiljati na financ. oblasti sve naredbe u magjarskom izvorniku uz hrvatski prevod. Korrespondenz-Karte još su uviek samo magjarske, svi poštovni pečati hrvatski zamienjeni su u novije vrieme magjarskimi.

Čujem nadalje pouzdano, da kad sadašnji recepisi, predatnice, tovarni listovi i poštarske naputnice izadju, da će se na poštah upotrebljivati samo magjarske listine, te da je u tom smislu već naredba na pošt. ravnateljstvo došla. Na željeznicah množe se svakim danom magjarski činovnici, magjarski napisi i avisa. Jednom riečju uvadja se kradimice u našu zemlju jezik magjarski proti zakonu i proti volji onoga, koji je taj zakon podpisao, Nj. Veličanstva, te proti volji naroda, koji je nagodbu stvorio sa ugarskom zemljom.

Ovo su takve povriede — da nereknem uvriede — i našeg zakona i hrvatske samósvjesti, da ih nijedan čestit Hrvat hladnom krvlju pregorjeti nemože. Ja neću sjećati ovdje vis. sabor na to, da je kraljevina Hrvatska god. 1848 savez s Ugarskom sasvim prekinula ponajviše radi toga, što je u ono doba ugarska vlada i ugarsko zakonarstvo počelo uvadjati magjarski jezik u našu zemlju. Ja činim vis. vladu pozornom jedino na to, da je hrvatska kraljevina, kad je sklopila nagodbu, učinila to ponajviše samo zato, da sačuva svoju autonomiju, s kojom je tiesno skopčano neograničeno gospodstvo narodnog jezika nutar. granicah ove zemlje u svih poslovih tako zemaljskih, kao i skupnih. Ja činim vis. vladu pozornom i na to, da se je sviest naroda hrvatskoga jur odavna na toliko probudila, da narod hrvatski neće trpiti nadalje gospodstva tudjeg jezika, koji nije nimalo poznat u zemlji. (Odobravanje.) A to neće trpiti tim manje s toga razloga, buduć se baš u sadanje vrieme u njegovu susjedstvu srodan njemu narod oslobadja od istoga turskoga gospodstva, i dobiva pomoćju čitave Europe svoju veoma krvavo zasluženu autonomiju, za koju smo se i mi dosada borili, i boriti ćemo se, dok bude hrvatske zemlje, dok bude hrvatskog naroda. (Živio!) Ja bi želio, da naša vis. vlada ovu misao i krepku ovu volju hrvatskoga naroda objavi na dotičnom mjestu, odkuda nam se krivica ova donaša. Ja bi želio, da vis. vlada ozbiljne korake poprimi na mjerodavnom mjestu, da se nadalje naša autonomija nekrnji, i da se zakon nagodbeni tako dobro od ugarske strane vrši, kao što smo ga mi dosada vršili. Jer ako prestaje Ugarska taj zakon smatrati za svoj zakon, onda prestati će i Hrvatska, i morati će žalibože poprimiti druge mjere.

S toga razloga stavljam na vis. vladu sliedeću novu interpelaciju: (Čita ju. — Vidi zapisnik.)

(Živio!)

Predsjednik: Interpelacija ova uvrstiti će se u zapisnik i predati svietlomu banu.

Prelazi se na dnevni red. Na dnevnom redu je izvješće odbora peticionalnoga. Molim gosp. izvjestitelja, da izvoli mjesto zauzeti.

Izvj. **Jovan Steković**: Visoki sabore! Čast mi je izviestiti o podnescih prispjelih od dne 12. siečnja do danas na vis. sabor, i to: (Čita.)

„Mrahunec Martin, izsluženi stražmeštar, moli da mu se pristojba na srebrnu kolajnu opet u tečaj stavi.“

Odbor je smatrao, da to nespada na sabor, nego se ima ustupiti vladi na uredovanje.

Predsjednik: Želi li tko govoriti? (Nitko.)

Prima li vis. sabor ovaj predlog odbora?

(Prima se.)

Izvj. **Jovan Steković**: (Čita.)

„Manipulacionalno osoblje sudbenog stola u Osieku, Zagrebu i Belovaru moli za povišenje plaće.“

Pošto su u obće plaće normirane zakonom, s toga se ovo po zaključku odbora ima vladi na uredovanje ustupiti.

Predsjednik: Želi li tko govoriti?

Dr. **Jovan Subotić**: Ja mislim, vis. sabore, da ovaj predmet nije nov, nego već opetovano u ovoj vis. kući dolazi naprvo; i ja sam uvjeren, da se o tom govori ponajviše onako, kako u interesu pravde nestoji. Istina je, da riešenje o tom, hoće li se poboljšati plaće dotičnih činovnikah, neće li se, nepripada saboru putem peticijah; a istina je i to, da ondje gdje se vidi očevidna nepravda, nije dovoljno kazati: odbija se natrag, nego valja misliti, sigurno su u tom obziru zakoni nevaljani, pa ih treba preinačiti.

Mi smo već više putah slične molbe riešili na takav način, kaošto se ovdje predlaže, ali nije vodilo k svrsi, zato sam ja toga mnienja, da se za ovaj put stvar uzme s onom ozbiljnošću na um, kako zaslužuje; pa da se pomisli, da tuj činovnici tako rekuć umiraju od gladi, da čitave familije stradaju; je li to opravdano?

Digitized by Google

Gospodo! Tuj treba nuždno onoliko bar pripomoći, koliko u vlasti sabora leži. Ja bi dakle predlagao sliedeći zaključak: „da se imadu ove molbe priobćiti vis. vladi s tim, da ovaj sabor zaista nalazi za pravedno i temeljito, da se u pogledu dotacije ovih činovnikah zakonitim putem na njihovu korist naredba donese, i poziva visoku vladu, da dotičan predlog u budućem zasjedanju saboru podnese." Za sada pako neka se podporom tim činovnikom u pomoć priteče.

Juraj Kamenar: Prošle godine, vis. sabore, je gosp. zast. dr. Malec istu stvar potaknuo, i ja sam ga u tom pogledu podupirao, te sam molio, da bi se dotična predstavka proračunskomu odboru predala, da on okolnosti razvidi i vis. vladi predlog načini. Moj predlog je pao. I danas ja molim, da se prihvati ono, što g. pregovornik predlaže. Istina je, gospodo moja, da dotične obitelji stradaju, i vis. vlada je dužna študirati; pa neka što skorije dokonča svoj studij i donese dotični zakon, da se onim činovnikom plaća poboljša i život osigura.

Predsjednik: Rieč ima g. zast. Borovečki.

Josip Borovečki: Presvietli gosp. predstojnik odjela za unut. poslove putovao je po našoj domovini, osviedočio se je o mnogo čem, a osviedočiti se je mogao i o tom, da učiteljstvo i u obće sve u nazadak ide. Ja mislim, da nemogu na ino, nego da takodjer pristanem na onaj predlog, štono ga je g. dr. Subotić stavio. Tužno je to zbilja kad učitelj kroz tri godine . . .

Predsjednik: (Prekine ga.) Sada se neradi o učiteljih nego o osoblju kancelarskom kod sudbenoga stola u Osieku. Molim, govorite o stvari.

Josip Borovečki: Dakle ću se i o tom izraziti. Presv. gosp. Živković putujuć po našoj zemlji, saznao je, da cio naš narod pada, saznao je takodjer, da činovničtvo u nekih službah slabo stoji. Ako jednom dodje dotičnik, koji traži svoju službu, do te službe, to već sutra dan zavisi od onoga, što će dobiti plaće. Pa ako sutra nema više o čem živjeti, niti nema ništa za svoje diete, onda mora gladovati sam i ciela familija. U takovih okolnostih nemože on vršiti tako točno svojih dužnostih, — pa zato treba njegovo materijalno stanje poboljšati.

Predsjednik: Dakle vi ste za predlog g. dra. Subotića. Rieč ima g. predstojnik odjela za unutarnje poslove.

Jovan Živković: Visoki sabore! Neka mi bude dopušteno sa financialnoga gledišta u tom pitanju nekoliko riečih progovoriti.

Buduće godine raditi će se o najvažnijem poslu naše zemlje, t. j. o poboljšanju financialne snage ove zemlje, koja snaga u nagodbi leži i od nje zavisi. Lahko će se onda, ako izhodimo poboljšanje financ. snage, i poboljšanje onih činovničkih plaćah izvesti, koje — ako se misli — nisu u ravnovesju prema plaćam ostalih činovnika. Za sada molim, da se u poboljšanje plaćah neupuštamo, jerbo neznamo, kakav će biti uspieh onoga rada, koji predstoji.

Nadalje ako znademo, da se narod u onako žalostnom stanju nalazi, to držim, da bi baš protivno od onoga, što se predlaže, bilo konsekventno predlagati; neka se ostane kod ovih nižih plaćah, jer nemamo razloga trošiti ondje, gdje se nepokazuje preka potreba. A osobito glede učiteljah imam primetnuti, da su baš u Zagorju dobro proskrbljeni, jer su malo ne svi u II. razredu, premda to nestoji u razmjerju sa lokalnimi nepovoljnimi okolnostmi. Neka učitelji pokazuju, da su ne samo dorasli velikoj svojoj zadaći, nego da su zbilja i patriote. Neka dakle počekaju i učitelji kao i činovnici, dok ćemo biti u boljih financialnih okolnostih; za sada nije moguće ništa poboljšati.

Predsjednik: Najprije će se glasovati o predlogu odbora, koji glasi, da se ustupljuje ova molbenica vladi na uredovanje. Ona gospoda, koja su za to, neka izvole ustati.

(Većina.)

Izvj. **Jovan Steković**: (Čita) „Marija Sabljar moli podporu." Ustupljuje se vladi na uredovanje.

(Prima se.)

(Čita.) „Žitelji trgovišta Daruvar i sela Dolnji Daruvar mole za spojenje pod imenom trgovište Daruvar."

Odbor je uvažio na toliko razloge u molbenici navedene, što je zaključio ustupiti tu molbenicu vladi sa toplom preporukom, da joj zadovolji, ako se to interesom obćine i države neprotivi. A to će vlada najbolje prosuditi znati. Molim, da se ovaj predlog odobri.

Predsjednik: Želi li vis. sabor, da se molba pročita?

(Ne.)

Rieč ima g. Kamenar.

Juraj Kamenar: Vis. sabore! Ja nisam proti tomu, da se ova molba vis. vladi odstupi, nego bi joj preporučio, da neka ona i onu drugu stranu izpita, da li prima dotičnike, koji se žele pridružiti. Zatim bi molio vis. vladu, jer su kod nas nekoje obćine prisilno sdružene na vlastiti uštrb, naročito s obzirom na financijalno gledište, te njihovo gospodarstvo u svakom pogledu ide nazad, a raste i demoralizacija i javna nesigurnost, — da bi vis. vlada više obzira uzela na to, da ondje, gdje je zbilja razdruženje umjestno, to razdruženje izvede. Neka ih bude — ako je umjestno — makar 50.000 u jednoj obćini skupa, a neka se zato nesile ni 1000 skupa živiti, ako to nije po nje umjestno.

Predsjednik: Ako nitko neželi govoriti, ima rieč g. izvjestitelj.

Izvj. **Jovan Steković**: Na opazke g. predgovornika reći je meni samo to, da o nepripravnosti stanovnikah trga, primiti ove iz sela u svoju obćinu, s toga nemože biti govora, jer su tu molbenicu podpisali i stanovnici trga i sela. Radi toga netreba se bojati, da bi se tu radilo o koristi jedne strane na štetu druge. Ja još jednom preporučam predlog odbora.

Predsjednik: Prima li se predlog odbora?

(Prima se.)

Digitized by Google

Izvj. **Jovan Steković**: (Čita.) „Trgovci iz Pakraca mole kao najmanju mjeru za prodaju žestokih pićah odrediti 10 litarah.“ Ustupljuje se vladi na uredovanje.

(Prima se.)

(Čita:) „Manipulacionalni činovnici sudb. stola u Požegi mole za povišenje plaće.“ Vladi na uredovanje.

(Prima se.)

(Čita:) „Zastupstvo grada Senja podnaša predstavku u predmetu uzakonjenja i uzdržanja pomorske sudbenosti za kr. kot. sud u Senju.“ Ovo je scienio petic. odbor, da se ima ustupiti odboru pravosudnomu, da svoje mnienje o tom izjavi.

Predsjednik: Rieč ima g. zast. Crnadak.

Gjuro Crnadak: Vis. sabore! Ovaj predlog petic. odbora, da se molba zastupstva grada Senja odstupi pravosudnomu odboru, čini mi se nedostatan, jer se saborska perioda sada svojemu kraju približuje, pa će ova molba unapried bezuspješna ostati.

U smislu nagodbenog zakona nije samo zakonarstvo nego je i pravosudje pomorsko zajedničko medju kraljevinom Hrvatskom i Ugarskom. Žaliti se mora, što ovomu kraljevinskomu odboru, koji je prošle periode radio o reviziji nagodbe, nije pošlo za rukom izhoditi, da se ova točka promieni, naime, da se pravosudje pomorsko proglasi autonomnim. Zato valja nastojati kraljevinskomu odboru, koji će doskora razpravljati reviziju nagodbe financijalne, da se to preinači. Pravosudje pomorsko vrši sada u prvoj molbi za Rieku i hrvatsko primorje tribunal riečki, a u drugoj i trećoj molbi sudište u Budimpešti. Ovakovo pravosudje stoji u oprieci sa autonomijom, pravosudju naše zemlje zajamčenom, a radja velikimi neprilikami za pomorsku trgovinu.

Ja znam, da se ne samo u hrv. primorju, nego i u samom gradu Rieci dižu tužbe proti riešavanju pomorskih pravah i proti duhu, u kojem ih gospoda u Pešti riešavaju. Meni je poznat jedan slučaj, gdje je vlastnik broda poradi sporosti pravosudnih organah stradao tako, da mu je brod bio sekvestriran.

Skrajnja je dakle nužda, da se pravosudje pomorsko pridobije autonomiji zemlje. Ja takodjer mislim, da se nemože dopustiti, da više sudište pomorsko riešava tužbe za Hrvatsku u magjarskom jeziku. Ako je pravosudje u stvarih trgovačkih i mjenbenih autonomno, kaošto jest, to tim više mora biti po mom mnienju u stvarih pomorskih.

S toga glede molbe grada Senja predlažem ja, neka vis. sabor zaključiti izvoli: (Čita.) „Kraljevinski odbor, koji će raditi o reviziji nagodbe, ima nastojati o tom, da se preinači ona ustanova, uslied koje se pravosudje pomorsko vrši sada u prvoj molbi kod tribunala riečkoga, a u drugoj i trećoj molbi kod sudišta u Pešti, i izposlovati, da se napomenuto pravosudje vrši po autonomnih sudovih zemlje naše.“

Juraj Kamenar: Vis. sabore! Nam svim je dobro poznato, zašto su nas Magjari tako rado prigrlili, uzrok tomu je more; a mi znamo, da nas rado imaju i onda, kad imadu od nas što uzeti. I sada će nam zbilja uzeti more. Pa zato ja ovdje podupirem predlog g. predgovornika, neka se izposluje, da magjarko sudište nesudi o pomorskih stvarih, nego da sude naši sudovi.

Gospodo! Osobito je more najdičniji alem-kamen naš, i s toga nam neka bude na srcu, te nemojmo dopustiti ni najmanjom sgodom, da Magjari uplivati mogu na more. a da uplivaju u jednom obziru, čuli ste već iz ustijuh g. predgovornika, koji je nabrajao one nepogode, koje hrvatski trgovci trpe poradi polaganog rješavanja njihovih molbah.

Zato molim vis. kuću, da podupre predlog g. Crnadka.

Predsjednik: Ja imam g. Crnadku samo to kazati da onaj njegov predlog nije zbilja predlog po ustanovah poslovnika, niti nemože doći u zapisnik.

Njemu je slobodno biti protivnim ovomu što odbor predlaže; ali novi predlog praviti, koji tamo smiera, da vis. kuća zaključak stvori u tom smislu, to nije moguće u sriedi debate, nego se mora držati propisa poslovnika.

S toga neka izvoli g. Kamenar samo kazati, kako misli o predlogu odbora.

Gjuro Crnadak: Imam opaziti samo to, da bi ja bio rado to isto kao poseban predlog podnio, ali sam mislio, da će biti najsgodnije vrieme zato tada, kad bude molba zastupstva grada Senja, koja u istom smislu glasi, na dnevnom redu; a to je danas. Petic. odbor predlaže, da se ova molba odputi na odbor pravosudni, a ja mislim, da je sgodno vrieme baš sada, da vis. kuća zaključiti izvoli, kako sam prije predložio.

Predsjednik: Ja mislim, da se g. Crnadak u bludnji nalazi, jer nagodba neće se u tom obziru niti revidirati, nego samo u financijalnom.

S toga za odstranjenje svake nepodobštine, koja bi mogla uslied toga nastati, molio bi gosp. Crnadka, neka odustane od svoga predloga.

Gjuro Crnadak: U tom slučaju bi ja morao . . .

Juraj Kamenar: Ja mislim, da kad se sastanu kralj. odbori, imadu se riešavati ne samo jedno, nego sva pitanja, koja su nuždna da se medju Hrvatskom i Ugarskom razprave. Jer kad nebi bilo tako, ja bi se razplakao nad sudbinom našega naroda, i ako bi se samo ono razpravljalo, što Magjari zahtievaju, onda bi bilo zbilja tužno. Ja bi možebiti izravnao stvar medju g. predsjednikom i predlagateljem, jer kraljevinski odbor ima se tek birati u budućem saboru, i budući zastupnik senjski može kod one prilike to isto predlagati; a za sada neka se taj veleважan predlog predade vis. vladi, da ga studira.

Gjuro Crnadak: Vis. sabore! Ja ću povući svoj predlog natrag, ali ću se usuditi staviti izpravak na predlog petic. odbora, glaseći: „da se molba zastupstva grada Senja mjesto pravosudnomu odboru ustupi kraljevinskomu odboru buduće sab. periode.“

*

Digitized by Google

Jovan Živković: Vis. sabore! Ovaj je predlog naravi sasvim formalne, on nedira u meritornost stvari. Istina, može se prigovoriti, da će ovaj sabor samo još nekoliko danah viećati, i radi toga je nuždno, da se stvar rieši; nu, gospodo, imade još više takovih predmetah, koji će ostati viseći. ali svi su takove naravi, koje će vlada u tečaj staviti kod sabora budućega. Svakako će biti onda otvoren put budućemu saboru, takovim korakom u tom pogledu krenuti, koji će mu se činiti najshodnijim. A dotična gg. zastupnici imati će priliku, prije nego izaberu svoje odaslanike za popravak nagode, kazati, to i to želimo, i onda će vlada takodjer kazati: ja zauzimam ovu ili onu poziciju u tom pitanju.

Ja dakle nebi želio, da se ovako načelno pitanje, koje ide preko financialne strane nagode, sada na preki način razpravi. Neka ostane samo viseć, pa će se moći u budućem saboru u razpravu uzeti, i dotični g. zastupnik grada Senja moći će povesti o tom rieč u svoje vrieme.

Predsjednik: Prelazi se k glasovanju. Ona gg., koja su za to, da se primi predlog odbora, neka izvole ustati.

(Većina.)

Primljen je predlog odbora.

Izvj. **Jovan Steković**: (Čita.)

Zastupstvo grada Varaždina podnaša predstavku, da se trošak za uzdržavanje realne gimnazije na račun zemlje preuzme. — Glede ove molbe je petic. odbor zaključio, da se dostavi vladi na uredovanje.

(Prima se.)

Zastupstvo grada Križevca moli, da se cesta od kolodvora do Sv. Ivana-Žabno na zemaljski trošak uredi. — Ustupljuje se vladi na uredovanje.

(Prima se.)

Tamničari Jakovac, Brozović i Vitas mole za povišenje plaće. — Vladi na uredovanje.

(Prima se.)

Učiteljsko družtvo podžupanije karlovačke podnaša predstavku, da se učiteljem nebi uzkratilo pravo pasivnoga izbora u občinsko zastupstvo. — Ovdje je odbor scienio, da tu prošnju dostavi odboru za občinarstvo, koji ima presuditi to i u svoje vrieme predlog saboru podnieti.

(Prima se.)

Občina Kraljevica podnaša predstavku, da se občinam oduzme propisivanje i utjerivanje poreza. — Ovo se dostavlja vladi s tim, da nastoji kod zajedničke vlade izposlovati preinaku zak. čl. XV. od g. 1876. u pogledu razporezivanja, pobiranja i utjerivanja poreza, svaljena na občine.

(Prima se.)

Skupština podžupanije belovarske moli, da se izposluje, da se spoji željeznička pruga od Koprivnice preko Belovara u N. Gradišku. — Vladi na uredovanje.

(Prima se.)

Sveučilištni profesor Nadko Nodilo podnaša molbu glede drugog petgodišnjeg doplatka, koji da se uvrsti u proračun g. 1878. — Vladi na uredovanje.

(Prima se.)

Savjetnici kr. rač. ureda mole za povišenje plaće. — Vladi na uredovanje.

(Prima se.)

Učitelji podžupanije zagrebačke mole za aktivno i pasivno pravo biranja u občinsko zastupstvo. — Odboru za občinarstvo.

(Prima se.)

Benak Jos., Filipović Gjuro i Božanić Jos., pristavi, mole za povišenje plaće pri suzdržanju naslova „pristav“ i dopitanje stanarine. — Vladi na uredovanje.

(Prima se.)

Občinsko zastupstvo u Pleternici podnaša predstavku glede rukovodjenja poreza. — Odredjuje se isto, kao glede predstavke občine Kraljevica.

(Prima se.)

Žitelji iz Cvetkovića mole, da se uzpostavi občina Cvetkovićka. Ustupljuje se vladi s tim, da izpita stanje stvari, pa ako se neprotivi interesom občine i ako ministarstvo na to pristane, da se to dozvoli.

Juraj Kamenar: Nisam mislio, da će ova predstavka simo doći, jer sam držao, da će već prije pol godine biti to, što ima biti. Vis. vladi još nije dovoljno dokazano, da tu občinu natrag uzpostaviti treba. Toj občini su mir dali viekovi i sva ustrojstva zemlje naše; uviek je bila za sebe, i kadra je za sebe biti; ona ima za občinski ured ne kuću, nego palaču. Pa ipak je ona jednostavno drugim občinam pripojena i tako lišena svoje autonomije. Zato molim visoki sabor, da preporuči vladi tu molbu, neka ona gleda, da što prije postavi občinu natrag za sebe, jer neima zbilja nikakova razloga proti tomu.

Predsjednik: Prima li se predlog odbora?

(Prima se.)

Izvj. **Jovan Steković**: (Čita.)

Podžupanijska skupština u Vukovaru podnaša predstavku glede preinake školskog zakona. — Odboru za nastavu.

(Prima se.)

Podžup. skupština u Vukovaru moli za preinačenje zakonskog članka XVIII. g. 1870., o lovu. — Vladi na uredovanje.

(Prima se.)

Občinsko zastupstvo u Šidu podnaša predstavku glede opredieljenja sjedišta za žup. fizika u Šidu. — Odbor odstupljuje to vladi na uredovanje, te se nada, da će vis. vlada, uzev u obzir mjestne okolnosti, naći, gdje je potreban liečnik.

(Prima se.)

Akadem. družtvo „Hrv. dom“ moli za podporu. — Molbenica ova dostavlja se prorač. odboru, pošto se tiče novčanih sredstvah.

(Prima se.)

Digitized by Google

Učitelji podžupanije belovarske podnašaju predstavku glede njihovih mirovinah. — Vladi na uredovanje.

(Prima se.)

Žitelji bivše obćine Petrovina-Slavetić mole za uzpostavu obćine Petrovina. — Vladi na uredovanje s tim, da im zadovolji, ako se to interesom obćine i države neprotivi, i još s tim, ako im sredstva dostižu.

Juraj Kamenar: Ono što sam prije glede obćine Cvetkovićke kazao, imam kazati i za obćinu Petrovinu. Nema razloga, da se neuzpostavi ono, što je bilo, te neznam zašto se narod nasilno uznemiruje ovakovim druženjem obćinah.

Predsjednik: Prima li se predlog odbora?

(Prima se.)

Izvj. **Jovan Steković**: (Čita.)

Uredničtvo i vlastničtvo „Pučkih novinah“ moli za podporu kod izdavanja lista, kojom bi se omogućilo, da se taj list ubogim seljakom bezplatno šalje. — Pošto i to zasieca u novčarstvo, dostavlja se molba proračunskomu odboru.

(Prima se.)

Predsjednik: Na dnevnom redu je proglašenje zajedničkih zakonah.

Juraj Kamenar: Ja bi na to upozorio vis. kuću, da se proglašenje zajedn. zakonah nebi ovako kratkim putem kod nas vršilo (Glasovi: To je zaključak!), da u buduće nebude kakovih pogriešakah. Mi znamo, da nas zajednički zakoni vežu, a ipak se neproglašuju točno, nego se to smatra nekim formalitetom. Kako možemo onda mi naše zastupnike, koji sjede na ugarskom saboru, upozoriti, da ovoj ili onoj točci, koja nije po nas probitačna, preinaku izposlovati imadu. Financijalni zakon je u ugarskom saboru načinjen, nu nije nijedan od naših zastupnikah ni rieči progovorio tom prigodom. On je na uštrb naše zemlje, tako, da smo tako rekuć izgubili naše obćine, da nemožemo odoljeti svim teretom i zahtjevom.

I jučer je stavljeno proglašenje na dnevni red: mi neznamo, kakvi su to zakoni. Nego ja držim, da se imadu u buduće jednomu odboru predati, i ako on nadje u njih što znamenita, što bi nam moglo povriedu učiniti, da nas na to u pravo vrieme upozori.

Predsjednik: Ja imam samo to odgovoriti, da vis. kuća nije nikakova takova zaključka dosada stvorila, koji bi bio nukao ovo predsjedničtvo, da se prije nego bude proglašenje zajedničkih zakonah, moraju oni po ma kojem odboru izpitati.

G. Kamenaru prosto je takav predlog učiniti, on će se na razpravu podnieti vis. kući, i ako bude predlog usvojen, predsjedničtvo će se ga držati. U ostalom dnevni red bio je utanačen po vis. kući; prosto je bilo onda g. Kamenaru prigovarati.

Sada ja s tih razlogah toga prigovora uvažiti nemogu. Nu mogu vas uvjeriti, da nijedan od ovih zakonah nije takav, da nebi bio zajedničke naravi, kojega proglašenju protiviti se dakle razloga nema.

S toga molim g. bilježnika, da ih pročita.

Bilj. **Jovan Steković**: (Čita zajedničke zakone. — Vid. zapisnik.)

Predsjednik. (Zvoni.) Vis. sabore! Ovim je za danas dnevni red izcrpljen. Na dnevni red buduće sjednice imalo bi doći izvješće odbora za razsudbu zem. računah.

Ako je s voljom vis. kuće, staviti će se na dnevni red buduće sjednice.

(Prima se.)

Za danas dižem sjednicu, a buduću uričem za prekosutra u četvrtak u 10 satih prije podne.

(11 satih 40 časovah.)

Digitized by Google

Sto i šesta saborska sjednica,

držana dne 11. srpnja 1878. u 10. sati prije podne pod predsjedničtvom saborskog podpredsjednika gosp. Petra Horvata.

Pregled: Zapisnik prošle sjednice. — Podnesci. — Interpelacija dr. Vrbanića glede provedenja proračunskoga zakona. — Odgovor svietloga bana na ovu interpelaciju. — Interpelacija dr. Vrbanića glede nekojih zemljišta u virjanskom izb. kotaru, koje je Drava odklonula te na drugu stranu preniela. — Odgovor predstojnika Jovana Živkovića na ovu interpelaciju. — Interpelacija Jurja Kamenara glede zakona o lovu. — Odgovor predstojnika nut. odjela na ovu interpelaciju. — Interpelacija Kamenara glede zakona o izvadjanju javnih radnjah. — Odgovor predstojnika Jovana Živkovića na ovu interpelaciju. — Odgovor istoga na interpelaciju Folnegovića glede ugovora sklopljena medju jednom obćinom i jednim vlastelinstvom; — na interpelaciju P. Zabrdca glede malte; — na interpelaciju A. Zindla glede zak. osnove o segregacijah i komasacijah; — na interp. dr. Malca glede plemićkih zadruga; — na interp. Gj. Crnadka glede gradskog podkapetana u Senju; — na tri interpelacije Fr. Folnegovića glede cjelokupnosti zemlje: — na interp. A. Jakića glede katastra; — na interp. Kukuljevića glede magjarskog jezika. — Odgovor dr. Muhića na interp. dr. Subotića glede zakona o poslovih grč.-iztočne crkve. — Dnevni red: Izvješće odbora za razsudbu zem. računah.

(10 satih 20 min.)

Predsjednik: (Zvoni.) Sjednica počimlje. Molim gosp. bilježnika, da čita zapisnik prošle sjednice.

Bilj. dr. **Marko Lončarić:** (Čita.)

Zapisnik

CV. sjednice sabora kraljevinah Dalmacije, Hrvatske i Slavonije, držane u glavnom i zemaljskom gradu Zagrebu dne 9. srpnja 1878. god. pod predsjedničtvom saborskoga predsjednika gospodina Nikole Krestića u prisutnosti 40 saborskih članovah.

Od strane vlade prisutni: Presv. gg. Jovan Živković, dr. Muhić i dr. Marijan Derenčin.

Čitan bje zapisnik posljednje sjednice, koji se bez primjetbe ovjerovljuje.

Predsjednik saborski priobćuje, da su na ovaj vis. sabor stigli sliedeći podnesci:

1. Odbor za razsudbu zemaljskih računah podnaša izvještaj o računskom zaključku budgeta kraljevinah Hrvatske i Slavonije za godinu 1875. i o računskom zaključku zakladah pod upravom kralj. zemaljske vlade stojećih za godinu 1875.

Stavit će se na dnevni red.

2. Narodni zastupnik g. Vaso Kotur moli za dopust do svršetka ovoga zasjedanja.

Dopust se dozvoljava.

3. Svietli ban priobćuje: Njegovo cesarsko i kraljevsko apoštolsko Veličanstvo blagoizvoljelo je premilostivo ovlastiti me previšnjim kraljevskim reskriptom od 1. siečnja t. g., da sabor kraljevinah Hrvatske, Slavonije i Dalmacije na izmaku njegova trogodišnjega zakonarskoga perioda dne 13. srpnja t. g. u Njegovo previšnje ime zaključim.

To mi je čast priobćiti slavnomu predsjedničtvu sabora s uljudnim umoljenjem, da o tom visoki sabor obaviestiti izvoli s tim dodatkom, da sam nakanio zaključenje sabora obaviti na rečeni dan o 10. uri pred podne uz obdržavanje postojećega običaja svečanim načinom.

Čin ovaj završit će se službom božjom u crkvi sv. Marka.

Ovo saobćenje prima se na znanje, te će posljednja meritorna sjednica biti u petak, dočim će u subotu biti svečani zaključak sabora.

Predsjednik podieljuje rieč narodnomu zastupniku dr. Jovanu Subotiću, da urgira odgovor na stavljenu dne 11. siečnja 1878. interpelaciju pitajuć: 1. „Je li voljna visoka vlada na moju, dana 11. siečnja 1878. stavljenu interpelaciju u pogledu tomu, što je vlada učinila sa osnovom zakonskoga članka, koja je glede recepcije zak. čl. IX. od god. 1868. na ugarskom saboru donešenoga, u 115. saborskoj sjednici od 10. lipnja 1875. ustanovljena i visokoj vladi u tu svrhu priobćena, da ju Njegovomu Veličanstvu na previšnju sankciju podnese, za trajanja ove saborske sjeditbe odgovoriti? i ako nije, 2. je li voljna kazati razloge, što ju na to pobudjuje?

Ova urgencija dostavit će se svietlomu banu.

Nadalje podieljuje predsjednik rieč zastupniku naroda Ivanu Kukuljeviću, da stavi sliedeću interpelaciju:

Digitized by Google

1. Je li voljna visoka kralj. zemaljska vlada proti povriedi zemaljske autonomije i uvadjanja magjarskoga jezika u našu zemlju kod rečenih ministarstvah shodne i odlučne korake učiniti?

2. Ako rečena kr. ministarstva želji hrvatskoga naroda i duha nagodbenoga zakona nezadovolje, da li je visoka zemalj. vlada voljna, kod iste krune pravednu zaštitu tražiti i do budućeg saborskog zasjedanja rezultate svojih korakah saboru priobćiti?

Ova interpelacija dostavit će se svietlomu banu.

Prelazi se na dnevni red.

Na dnevnom redu je: Izviešće peticionalnoga odbora, i to:

Mrahunec Martin, izsluženi stražmeštar, moli, da mu se pristojba na srebrnu kolajnu I. reda opet u tečaj stavi. — Vladi na uredovanje.

Manipulacionalno osoblje sudbenih stolovah u Osieku, Zagrebu i Belovaru, mole za povišenje plaće. — Vladi na uredovanje.

K odborskomu riešenju molbenice pod br. 454, 455. i 456. podnaša dr. Jovan Subotić sliedeći zaključak: „Neka se ove molbenice podnesu visokoj vladi s tim pozivom, da bi ista za dolazeću saborsku periodu priredila i saboru podniela predlog, kako da se postojeći dotični zakoni u korist činovnikah ove vrsti preinače, a medjutim da pritiče nuždi i potrebi tih činovnikah doplatkom u vidu podpore."

Kod glasovanja bude primljen predlog odbora, a zaključak dr. Subotića pade.

Ostala riešenja peticijah pod brojevi 454. do 554. primljena su po predlogu odbora.

Sabljar Marija moli podporu. — Vladi na uredovanje.

Žitelji trgovišta Daruvar i sela doljni Daruvar, mole za spojenje pod imenom „trgovište Daruvar". Vladi s tom preporukom na uredovanje, da molbi zadovolji, ako se interesom obćine i države neprotivi.

Trgovci iz Pakraca mole, kao najmanju mjeru za prodaju žestovnih pićah odrediti 10 litarah. — Vladi na uredovanje.

Manipulacionalni činovnici sudbenoga stola u Požegi mole za povišenje plaće. — Vladi na uredovanje.

Zastupstvo grada Senja podnaša predstavku u predmetu uzakonjenja i uzdržanja pomorske sudbenosti za kr. kotarski sud u Senju. — Ustupiti odboru pravosudnomu.

Zastupstvo grada Varaždina podnaša predstavku, da se trošak za uzdržavanje realne gimnazije na račun zemlje preuzme. — Vladi na uredovanje.

Zastupstvo grada Križevca moli, da se cesta od kolodvora do Sv. Ivana-Žabno na zemaljski trošak uredi. — Vladi na uredovanje.

Tamničar Jakovac, Brozović i Vitas mole za povišenje plaće. — Vladi na uredovanje.

Učiteljsko družtvo podžup. karlovačke podnaša predstavku, da se učiteljem neuzkrati pravo pasivnoga izbora u obćinsko zastupstvo. — Odboru za obćinarstvo.

Obćina Kraljevica, podnaša predstavku, da se obćinam oduzme propisivanje i utjerivanje poreza. Vladi s tim, da nastoji kod zajedničke vlade izposlovati preinaku zak. članka XV. od godine 1876. u pogledu razporezivanja pobiranja i utjerivanja poreza, svaljena na obćine.

Skupština podžupanije belovarske moli izposlovati, da se spoji željeznička pruga od Koprivnice preko Belovara u Novu Gradišku. — Vladi na uredovanje.

Nadko Nodilo iz Zagreba, sveučilištni profesor podnaša molbu glede drugog petgodišnjeg doplatka, da se uvrsti u proračun godine 1878. — Vladi na uredovanje.

Savjetnici računarski kr. računarskog ureda mole za povišenje plaće. — Vladi na uredovanje.

Učitelji podžupanije zagrebačke mole za aktivno i pasivno pravo biranja u obćinsko zastupstvo. — Odboru za obćinarstvo.

Benak Josip, Filipović Gjuro i Božanić Josip, pristavi, mole za povišenje plaće, priuzdržaj naslova „pristav" i dopitanje stanarine. — Vladi na uredovanje.

Obćinskoga zastupstva u Pleternici predstavka glede rukovodjenja državnoga poreza. — Kao što kod obćine Kraljevica.

Žitelji iz Cvetkovića mole, da se uzpostavi obćina Cvetkovićka. — Kao što kod trgovišta Daruvar.

Podžupanijske skupštine u Vukovaru predstavka glede preinake školskog zakona. — Odboru za nastavu.

Ista skupština moli preinačenje zak. čl. XVIII. god. 1870. o lovu. — Vladi na uredovanje.

Obćinskoga zastupstva u Šidu predstavka glede opredieljenja sjedišta za županijskog fizika u Šidu. — Vladi na uredovanje.

Akademičko družtvo „Hrvatski dom" moli za podporu. — Dostavlja se proračunskomu odboru.

Učiteljah podžup. belovarske predstavka glede njihovih mirovinah. — Vladi na uredovanje.

Žitelji bivše obćine Petrovina i Slavetić mole za uzpostavu obćine Petrovina. Kao pod br. 475. još s tim, ako im sredstva dostižu.

Uredničtvo i vlastničtvo „Pučkih Novinah" moli za podporu kod izdavanja lista, kojom bi se omogućilo, da se taj list ubogim seljakom bezplatno šalje. — Proračunskomu odboru.

Nadalje sliedi čitanje zajedničkih zakonah, i to:

Zakonski članak I. od godine 1878. o produljenju roka ustanovljenoga §. 3. zak. čl. XXXIV. od godine 1873, kao što i kriepost postotka, opredieljenoga za pokriće troškovah za unutarnju upravu Hrvatske i Slavonije.

Zak. članak II. od godine 1878 o pokriću troškovah diošgyorske željezare.

Zak. članak III. od godine 1878. o produljenju krieposti zak. čl. XXX. od godine 1877. do 31. dana mje-

Digitized by Google

seca svibnja god. 1878. slovećega o javnih teretih i državnih izdatcih imajućih se u prvom četvrtu godine 1878. nositi i pokriti.

Zak. članak IV. godine 1878. o privremenom produljenju zak. članakah XIV. i XVI. od god. 1867., zak. čl. II. od god. 1869. i poštarskoga ugovora sklopljenoga s austro-ugarskim Lloydom 18. studenoga 1871., kao što i o privremenom uzdržanju faktičnoga stanja napram austrijskoj narodnoj banci, proglašenja radi.

Zak. članak VI. godine 1878. o pomnožanju bakrenoga sitnoga novca.

Zak. članak VIII. godine 1878. o svotah, što ih zemlje krune Ugarske imaju na troškove zajedničkih poslovah god. 1877. naknadno platiti.

Zak. članak IX. godine 1878. o pokriću odpadajućega na ugarsku diela vjeresije od 60 milijunah, što su jur delegacije votirale za vanredne vojne troškove.

Zak. članak X. od godine 1878. o privremenom oporezovanju u području provincializirane srbsko-banatske i rumunsko-banatske bivše krajiške pukovnije ležećih, ter dosele od poreza prostih šumah i u području rumunjsko-banatske bivše krajiške pukovnije ležećih do sele od poreza prostih alpijskih pašnjakah.

Zak. članak XI. od godine 1878. o produljenju roka iztaknuta za odkup dionicah bivšega družtva ugarske iztočne željeznice.

Zak. članak XII. od godine 1878. ob izpunjenju plateža obvezanosti, preuzete usljed ugovora sklopljenog izmedju glavnoga gradskoga gradjevnoga vieća i izmedju austrijskog c. kr. povlaštenog družtva državnih željeznicah u pogledu sazidanja budimpeštanske velike kolutne ceste u okolici budim-peštanskoga kolodvora spomenutoga željezničkoga družtva.

Zak. članak XIII. od godine 1878. o privremenom produljenju krieposti zak. čl. XIV. i XVI. od god. 1867., zak. čl. II. od g. 1869. i od dne 18. studenoga 1871. sa austro-ugarskim Lloydom poštanskoga ugovora, kao i o privremenom uzdržavanju faktičnoga stanja napram austrijskoj narodnoj banki.

Zak. članak XIV. od godine 1878., kojim se krepost zak. čl. III. od god. 1878. slovećega o javnih teretih i državnih troškovih, što se imaju do 31. dana mjeseca lipnja 1878. nositi i pokriti, — produljuje do 30. dana mjeseca lipnja 1878.

Zak. članak XV. godine 1878. o doknadnih izdatcih ministarstva za javne radnje i komunikaciju, potrebitih za godinu 1877.

Zak. članak XVI. god. 1878. o zaračunanju većih izdatakah nuždnimi postalih kod naslova 9. poglavja A. VI. i kod njekih naslovah poglavja XX. zak. čl. 46. godine 1876. kao što i ob odobravanju pokrića istih izdatakah.

Zak. članak XXV. g. 1877. u predmetu nagodbe sa držci zaloga sklopljene ob uzodkupu založene krunske gospoštije Gjalu.

Zak. članak XXVII. od god. 1877. o privremenom produženju zak. čl. XIV. od g. 1867., zak. čl. II. od god. 1869. nadalje trgovačkog ugovora sklopljenoga s Francezkom dne 11. prosinca 1866., trgovačkoga i brodarskoga ugovora sklopljenoga s Italijom dne 25. travnja 1867., carinskoga i trgovačkoga ugovora sklopljenoga s Njemačkom dne 9. ožujka 1868. i poštanskoga ugovora sklopljenoga s austrijsko-ugarskim Lloydom dne 18. studena 1871. kao i o dalnjem privremenom uzdržaju faktičnoga stanja postojećega naprama povlaštenoj austrijskoj narodnoj banki.

Zak. članak 28. od godine 1877. o inartikuliranju deklaracije podpisane 26. studena god. 1877. te glaseće o produljenju moći trgovačkoga ugovora sklopljenoga sa Velikom Britanijom 5. prosinca god. 1876. i uvrštenoga u zak. čl. XXXXIX. od god. 1876.

Zak. članak XXIX. od g. 1877. u predmetu dozvoljenoga novačkoga i doknadno-pričuvnoga kontingenta, koji su u smislu zak. čl. XL. od g. 1868. i XXXVIII. od godine 1873. imadu staviti godine 1878. — napokon:

Zak. članak XXX. od g. 1877. o javnih teretih i državnih izdatcih, što će se u prvom četvrtgodištu godine 1878. imati nositi i pokriti.

Time bude dnevni red za danas izcrpljen te predsjednik zaključi današnju sjednicu u $^3/_4$12 satih, uričuć budući za 11. srpnja 1878. u 10 satih prije podne sa sliedećim dnevnim redom:

Izvještaj odbora za razsudbu zemaljskih računah o računskom zaključku zakladah pod upravom vis. kralj. zemaljske vlade stojećih za godinu 1875.

P. Horvat v. r. podpredsjednik. Dr. **Marko Lončarić** v. r. sab. bilježnik.

Predsjednik: Ako neima primjetbe, to se zapisnik ovjerovljuje.

(Nema.)

Na ovaj vis. sabor stigli su sliedeći podnesci: — (Vidi zapisnik.)

Sada ima rieč gosp. zast. dr. Vrbanić, da stavi dvie interpelacije.

Dr. **Franjo Vrbanić**: Vis. sabore! Poznato će biti članovom visokoga sabora, pod kakovimi okolnostmi je stvoren proračun za tekuću godinu a napose se znade, kako je sa strane preuzv. g. ugarskoga ministra financijah stigla visokoj vladi poruka, da se za podmirbu potreba izkazanih u proračunu nemože dozvoliti 3,167.000 for., kako je Nj. Veličanstvo u predhodnoj sankciji odobriti blagoizvolilo, već da se od te svote mora izbrisati 167.000 for. Uz svu tu poruku dozvolila je ipak ova visoka kuća proračun za godinu 1878., tako da je pokriće ustanovljeno sa 3,167.000 for. Bilo je usljed toga glasovah svakojakih, koji stadoše dojavljivati, da proračun neće

Digitized by Google

dobiti previšnje sankcije; nu nakon nekoga vremena bude ipak proračun za god. 1878. u sborniku kao zakon proglašen ovako, kako je ovaj visoki sabor zaključio. Po načelih svakoga ustava ima odgovorna vlada, zvala se ona kako mu drago, odgovarati narodnomu zastupstvu, ne samo da neće potrošiti više nego li je ustanovljeno u proračunu, već da će sva dozvoljena sredstva u istinu i potrošiti u svrhe iznešene proračunom. Potreba ovakove odgovornosti posve je jasna, te mislim, da mi ju netreba napose razjasnjivati. Ja sam, gospodo, uvjeren. da i naša ustavna i odgovorna vlada svoju odgovornost ovako shvaća, te nebih, gospodo, ni časa bio o tom podvojio, da mi povoda nedadoše kojekakvi glasovi, za koje u ostalom mislim da neće biti istiniti. Govori se naime da je preuzvišeni gosp. ban izhodio previšnju sankciju proračunsku samo pod uvjet, što je obećao, da će onih 167.000 for. prištediti; ja gospodo to vjerovati nemogu. Kad bi pako tomu i bilo tako, to ovakova obveza domovine nas vezati nebi mogla, a još manje bi mogla biti na očitu štetu našega naroda, jer je za sve nas obvezatan samo zakon, a ne pogodba stvorena mimo zakona i preko zakona. Pak buduć da je naša visoka vlada, čim je zasjela svoje visoko mjesto, na svoj barjak napisala, da će štovati zakon i strogo se držati zakona, buduć da je samo strogo vršenje zakona u svih slojevih državnoga života kadro državi zajamčiti njezin obstanak i njezin razvoj, te buduć ako itko a ono je prva vlada zvana nastojati oko toga obstanka i toga razvoja, to su me vrlo uzbunili glasovi, po kojih da je tobože visoka vlada uzprkos postojećega zakona t. j. proračuna za god. 1878. odredila, da se mnogi troškovi označeni u proračunu imadu stranom stegnuti, stranom obustaviti, tako n. pr. da se za drugu ratarnicu u Slavoniji neima ove godine potrošiti u proračun kao III. obrok uvrštenih 20.000 for., da se za uzdržavanje cestah smije potrošiti samo svota za 60.000 fr. od one, koja je dozvoljena u proračunu, da se gospodarskim družtvom ima dati subvencija manja od one, koja je stavljena u proračun itd. itd., jednom riečju čuje se, da je visoka vlada obzirom na proračun izdala svojim podčinjenim organom takovih odredabah, iz kojih očito proizlazi, kao da bi glasovi o pogodbi sa ministrom financijah Szellom mogli istiniti biti. Ja se, gospodo, tvrdo uzdam, da ti glasovi nisu temeljiti, nu za umirenje svoje slobodan sam ipak na preuzv. gosp. bana staviti sliedeću interpelaciju: (Čita.)

1. Je li istina, da ste preuzvišeni gospodine bane izdali naredbu, uslied koje se neki proračunom za god. 1878. ustanovljeni izdatci stranom umanjiti, stranom sasvim obustaviti imadu?

2. Ako jest: a) koji je bio povod ovoj naredbi, b) kako kanite preuzvišeni gospodine bane opravdati ovu naredbu, koja se očito protivi zakonu, t. j. po saboru dozvoljenom i po Njeg. c. k. apošt. Veličanstvu potvrdjenom proračunu za godinu 1878. i c) koje su stavke proračuna, koje bi se tim načinom promieniti imale?

Ivan ban **Mažuranić**. Ako mi dozvoli vis. kuća i g. interpelant, ja bi se usudio sa nekoliko riečih odmah na ovu interpelaciju odgovoriti.

Gosp. interpelant je sasvim pravo kazao, da je bilo težkoćah oko našega zemaljsk. budgeta, a da je najposlie budget ipak stekao previšnju sankciju. Nu on je kazao i to, da je čuo, da je ban dao neku obvezu, da se toliko i toliko prištedi, ali da on toga nevjeruje. To je pako i — čini mi se — takodjer umjestno, da on toga nevjeruje, jer i nije tako.

Ban nije dao nikakve obveznice. I uvjereni budite, du ću ja uvjek zakone štovati; nu držim ipak, pa makar zakon govorio za to, da se toliko i toliko potroši, to se neka svejedno nešto prištedi, ako se može. Radi toga mislim, da je bilo malo izvan reda, što se ovakove interpelacije u saboru dižu radi toga, što je može biti vlada učinila koji korak, koji bi išao na to, da se u kojoj rubrici prtštedi kakav krajcar. Hoće li ta prištednja poći za rukom, neće li, to će pokazati računarski zaključci, i onda će biti prilika o tom se razgovarati.

Predsjednik: Ima rieč g. interpelant, da se glede ovoga odgovora izjavi.

Franjo Vrbanić: Nemogu se zadovoljiti.

Predsjednik: Prima li visoka kuća ovaj odgovor na znanje?

(Prima se.)

Ima rieč gosp. dr. Vrbanić, da stavi drugu interpelaciju.

Dr. **Franjo Vrbanić**: Vis. sabore! Kaošto se često dogadja, tako se je i često dogodilo i u izbornom kotaru onom, kojemu imam ja čast biti zastupnikom, da je naime Drava odklonula nešto zemljišta, te ga potisnula na ugarsku stranu. Po zakonu postojećem takozvana „avulsio“ nedokida vlastničtvo onoga, koji je prije imao to zemljište, ako tečajem jedne godine danah to vlastničtvo izvršavao bude. — Ovo zemljište iznosi preko 254 rali. Stanovnici Virja i obližnjih selah izvršavali su to vlastničtvo tečajem godine danah tim. što su marvu pasli na tom zemljištu i porez plaćali od njega. Nu kraj svega toga dogodilo se je to, da je kralj. financialni erar to zemljište za se uzeo, te da ga je dao u zakup. Žitelji virjanski demonstrirali su proti tomu, nu jer svaka takova pravda mnogo stoji, nisu htjeli dalje tjerati.

K tomu još dolazi ta okolnost, da kralj. zemaljski financialni erar, akoprem je to zemljište dao u zakup, ipak već 6 godinah pobire porez od žiteljih, koji „de facto“ nisu vlastnici toga zemljišta po njegovu mnienju. Ovo je očito protuzakonito, i očito pojam takav, koji se u pravnoj državi nebi smio dopustiti.

Uslied toga sam slobodan u tom pogledu staviti na svietloga bana sliedeću interpelaciju: (Čita ju. — Vidi zapisnik.)

Digitized by Google

Predsjednik: Ova interpelacija dostaviti će se svietlomu banu.

Jovan Živković: Ja ću na ovu interpelaciju odmah odgovoriti. Vis. sabore! Istina je da se dogadja, da gdjegdje koja rieka jednomu zemljište otima, a drugomu nasipava; nu što se Drave tiče, to znamo, da ona neodcjepljuje odmah ciela zemljišta, nego sve malo po malo, tako da se nemože upotriebiti onako strogo zakon gradjanski za takove slučaje. Dogodilo se je to i drugim občinam uz Dravu ležećim, da su nešto gubile od svojih zemljištah, koja su prešla na drugu stranu. I to je istina, da financialni erar, kad nestane usurpatora, daje takova zemljišta u zakup. Ja mislim, da on te čini titulo kapaciteta. Medjutim vlada prije, dok nepoznaje okolnosti podpuno, nemože ništa učiniti. U ostalom upućeni su već dotični žitelji preko svoga vel. župana Raiznera, da stave na papir svoje zahtjeve i tužbe, te kažu što je koji imao, komu je pripalo, kako je uživao dosada, kako danas itd. To će se onda vlada javiti i ona će vidjeti, koje korake će moći u smislu zakona poprimiti.

Predsjednik: Zadovoljava li se g. interpelant?

Dr. **Franjo Vrbanić**: Ja se zadovoljavam.

Predsjednik: Prima li vis. sabor na znanje ovaj odgovor vis. vlade?

(Prima se.)

Rieč ima g. Kamenar, da stavi interpelaciju.

Juraj Kamenar: Vis. sabore! God. 1870. stvoren je kroz tadanje zastupnike u ovoj vis. kući zakon o lovu. Kako svako zastupstvo, kad riešava stara feudalna prava te ih zamjenjuje novimi slobodnijimi, tako je imalo i ovo veliku zadaću; jer takove stvari su vrlo delikatne, pošto mienjaju stara prava i davaju nova. Tadanje zakonodavno tielo prisvajalo si je nešto uzvišena, te je mislilo, da je stvorilo time tako veliku dobrobit po zemlju i narod, da ništa na svietu boljega stvoriti nemože. Ja pako i svi drugi gospodari mislimo, da nije moglo zakonodavno tielo gorjeg zakona stvoriti, nego što je ovaj. Novi ovaj zakon nije u tom ništa promienio feudalno pravo, nego je ono samo utanačio. Prije su imale vlastele svaka na svom teritoriju, bilo urbarialnom, bilo činženom, pravo lovišta. Danas lovni zakon kaže: vlastelin, koji ima 200 jutarah zemlje, vlastan je lovište ustrojiti na njem, te može loviti zvjerad bezplatno. Sva ostala zemljišta, koja su manja, pripadaju lovištu občinskomu. I ta su u zakup data u našoj zemlji, tobože da će unositi veliku korist za uzdržavanje školah i drugih stvarih, koje su občini potrebite.

Gospodo! Tu nije ništa učinjeno, u čem bi ja mogao korak iz feudalnih odnošajah k slobodnim nazrievati; jer vlasteli je dopušteno ono isto, što je imala prije, samo je obterećen mali posjed, da pridonosi k dohodkom zemlje. Prije dok je bio narod pod vlastelom, stajao se je bolje u svakom pogledu; jer vlastelin niti je imao vremena da hodi po polju, niti je kod lova štetu pravio svojim gorjanom, dočim dandanas štetu pravi na posjedu maloga posjednika.

Da uslied ovoga lovnog zakona trpe mali posjednic veliku štetu naročito na voću i vinogradih, o tom se je mogao i sam presv. g. predstojnik Živković osvjedočiti, kad je putovao po našoj zemlji. Narod mu je sigurno kazao: mi netražimo od vlade u tom pogledu ništa, nego neka nas oslobodi od toga lovnoga zakona, jer mi ga nismo kadri podnositi, on je za nas upravo nepravedan.

I što se dohodka tiče budi mi dozvoljeno kazati, kakav je taj dohodak? Ima občinah, koje imadu do 10.000 ralih zemljišta, pa jim lov, ako ga dadu u najam, 10 fr. na godinu nosi. Nu jedan posjednik u toj občini imao je 200—300 fr. štete, koju mu je divljačina načinila. Pitam ja, kakva je to korist po občinare? — Kazati će se, da se je tim lovnim zakonom htjelo i to postići, da bude onda meso jeftinije, ako budu zecevi tako jeftini. Gospodo! Jedan naš zec svakoga posjednika košta sigurno više od 100 for. (Smieh.) Gospodo! Ako ja moram zvjerad za zabavu kojega drugoga hraniti, ja mislim da je to nepravedno od mene zahtievano. (Veselost.) Ja neznam što se vis. kući čini toli smiešno, ja vas uvjeravam, da to stoji tako. A k tomu je lovni zakon tako strog, da čovjek niti najmanje uvriede nesmije zecu učiniti. (Veselost.) Jedan je n. pr. platio 15 fr. kazni, jerbo je ozledio zeca. Bio je kod županije i bog zna gdje sve, pa nije mogao doći do svoga prava. (Smieh.) Gospodo, tu se nije vriedno smijati. (Na galeriji odobravanje.)

Presjednik: Ja molim gospodu na galeriji, neka se izvole mirno vladati.

Juraj Kamenar: (Nastavlja.) Ja sam htio u tom smislu predlog vis. kući podnieti, nu nisam dobio potrebit broj podpisah, radi toga sam primoran stvar u formi interpelacije potaknuti, koja evo glasi ovako: (Čita ju. — Vidi zapisnik.)

Predsjednik: Interpelacija ova uvrstiti će se u zapisnik i predati svietlomu banu.

Rieč ima g predstojnik odjela za unutarnje poslove.

Jovan Živković: Visoki sabore! Ja ću na ovu interpelaciju odmah odgovoriti, kao što i u obće na sve druge, koje su bile u ovoj saborskoj periodi stavljene, pošto je naime naša perioda na izmaku, a vlada nebi rada da prenese interpelaciju na budući sabor.

Okolnosti, koje je g. interpelant naveo u svojoj interpelaciji, u toliko su istinite, da se sbilja sada naš narod ovdje i ondje tuži na ovaj lovački zakon. Občina Sv. Ana i još jedna, na koliko se sjećam, podniele su tužbu u tom predmetu. Što se ovoga zakona tiče, moram iztaknuti, da ga nije ovaj sabor donio, nego je učinjen već god. 1870. i to inicijativom samoga sabora; a postanku njegovu dalo je povoda naročito to, jer takav zakon u drugih kulturnih zemljah i to u daleko kulturnijih, nego li naša, postoji, i u zemljah, gdje je lov daleko skuplji nego li naš, a svuda radja dobrim uspjehom po občinu

Digitized by Google

i po dotičnika. On naime obćini nosi znatan dohodak i i to ne samo, kako je gosp. Kamenar spomenuo, 10 fr., nego i 100 for., a trgovina sa divljačinom ide i u 1000.

Mi nismo na onom stepenu kulture, kao što su drugdje, a to stoji, da je i za nas taj zakon od znamenite koristi. Ja priznajem, da divljač čini štetu, da je težko do odštete doći, jerbo nitko nezna, čiji je zec počinio štetu. Medjutim postoji to, da zakone treba krojiti prema potrebam dotičnih predielah, te u koliko se u jednom odjelu pokazuje velika potreba, toliko se u drugom pokazuje manja. Zato neka bude dopušteno vladi, da crpi svoje izkustvo ne samo iz 2 obćinah, nego iz više njih. A prije svega su županijske skupštine pozvane, da se u tom pravcu izjave, pa onda će se vidjeti, u koliko se bude morao zakon preinačiti. Ali na pritužbe 2 obćina korake učiniti glede preinake zakona, mislim, da nebi bilo umjestno. — Čim će dakle vlada svoje izkustvo crpsti, to će onda u svoje vrieme doći pred sabor sa takovim zakonom, koji će može biti bolje odgovarati našim okolnostim, nego li sadanji.

Predsjednik: Prima li g. interpelant odgovor vlade na znanje?

Juraj Kamenar: Primam.

Predsjednik: Prima li vis. kuća ovaj odgovor na znanje? (Prima.)

Rieč ima g. zastupnik Kamenar.

Juraj Kamenar: Predlog moj, kojega sam dne 15. srpnja predprošle godine u ovoj vis. kući stavio glasi ovako: (Čita dotični predlog glede preinake zakona o izvedenju javnih radnjah.) Ovaj zaključak bio je upućen na komunikacionalni odbor, i taj je predložio sliedeće: (Čita odnosni dodatak komunik. odbora k predlogu o cestovnoj mžeži.)

Ovaj je predlog primio vis. sabor uz dodatak gosp. dra. Spevca, koji predlaže, da se u istinu, pošto zemlja naša nema cestovnoga zakona, takov zakon saboru donese. Štovana gospodo! Danas smo već na odlazku, prošle su dvie godine, ja bi morao dugo govoriti ne da baš na smieh nego na plač prisilim. Ceste, koje su bile nekoč u našoj zemlji, nema ih sada više, niti nema mostovah. Zašto? Jer nema sredstvah. Dignuli smo tlaku onu, što nam narod daje, toga naime nećemo, t. j. mi nećemo njegove tjelesne snage i djela rukuh, nego zahtievamo od njega novac, koga narod niti ne pozna — i tako nam propadaju ceste. Ja sam onda puno govorio, radi toga danas opet neću duljiti, jer svakomu je stanje zemlje poznato, nego stavljam interpelaciju na vis. vladu: (Čita. — Vidi zapisnik.)

Jovan Živković: Vis. sabore! U ovoj interpelaciji pala je gorka rieč kao osvada na vladu, da njezinom krivnjom ceste i mostovi propadaju. Ja ću sasvim u kratko na to kazati samo to, da naše ceste već dugo godinah nisu bolje stajale nego li danas. U Zagorju n. pr. su sve kotarske i zemaljske ceste ako ne baš tako izvrstne kao ovaj parket, ali svakako dosta liepe. I u obće u onom predielu, gdje g. interpelant sam živi, jesu ceste dosta dobre. Samo što se tiče Slavonije, i ona ima dobrih cestah, nu nema ih dosta. Moram vam to kazati, da sa ono malo sredstvah, s kojimi moramo razpolagati, učinilo se je toliko, da se više zahtievati nemože. Kad je vlada predložila mrežu cestovnu, ona je kazala: evo ovo su sve ceste, kako postoje, ove treba još sagraditi, samo treba barem tri puta toliko novacah, nego što mi u tu svrhu opredieliti možemo. Tada je sama vis. kuća uvidjela, da treba najprije sagraditi glavne poteze, a glede ostalih valja iztraživati način, kako bi se za njihove gradnje pokriće našlo. Neka g. interpelant nemisli, da vlada nije o zakonu još mislila, nego neka bude uvjeren, da ona sama izkustvo traži. A izkustvo dosadanje nije sve za mnienje g. interpelanta. Slavonija n. pr. je proti tomu, Zagorje je zato; i to s toga, jer je u Zagorju radnja mnogo jeftinija i materijal daleko, a narod siromašan, jer ga žive 5—7 tisuća na jednoj kvadratnoj milji, usljed toga je lahko pojmiti, da oni kažu: dajte nam, mi ćemo raditi radje, nego li plaćati. Naprotiv u Slavoniji je radnja skupa, materijal daleko, n. pr. u Sriemu mora se ćak iz Magjarske dovadjati, tamo bi morao seljak tri dana voziti, da samo jedan dio opredieljene mu ceste posipati može; radi toga ondašnji ljudi radje plaćaju. Vlada je želila, da bude dotičnoj zak. osnovi ona alternativa, da ako dotična obćina može i hoće, to slobodno odradi dotični ju pripadajući dio, a ako neće, slobodno joj je odkupiti. Nu sabor tadanji kazao je: narod neka se neuči lienstvovati, neka plati, i neka gleda, da si isti novac iz radnje na svojem polju dobiva, pa tako je u tom pogledu vlada podlegla želji vis. sabora, te je došla u zakon ustanova, da se radnja mora odkupiti. Nu i ciela odkupnina, koja iznosi nešto preko 40.000 for., je premalena, da bi se sve ceste mogle uzdržati. Pa zato vlada misli, da se taj zakon mora preinačiti. Ako vladi nepodje za rukom zakon o obćinskom redu oživotvoriti, svakako će zakon o cestah onako ustrojiti, kako zahtiev zemlje sobom donosi. Vlada svojom snagom o tom nastoji, da se ceste dobro drže, i danas su zbilja u dobrih rukuh, naime pod nadzorom predstojnika cesto-gradjevnoga odjela, koji neumorno radi, da onu mrežu ostvari, na koliko je našimi sredstvi moguće.

Budite dakle uvjereni, da će vlada učiniti, što okolnosti naše zemlje zahtievaju.

Juraj Kamenar: Nemogu se zadovoljiti.

Predsjednik: Uzima li vis. sabor ovaj odgovor na znanje? (Uzima.)

Rieč ima g. predstojnik za nutarnje poslove, da odgovori na interpelaciju.

Jovan Živković: Prije svega neka mi bude dozvoljeno za opravdanje, da vlada tek na izmaku saborske periode odgovara na više interpelacijah, navesti to, da ona nije bila u stanju u ovako doba na svaku interpe-

Digitized by Google

laciju odgovoriti, jer tu se zahtieva različitih podatakah i upitah na podredjene oblasti, dok dodju stvari na čisto; zatim, kako znademo, mi se nesastajemo uviek, kad bi bilo potrebno, jer se to sbiti nemože poradi zasiedanja zajedničkoga sabora, pa tako je sbilja došlo do toga, da moram tek danas na nekoje interpelacije odgovoriti, koje su se već tako rekuć same riešile, te nebi trebalo na nje odgovarati; nego vlada čuvši, da hoće dotična gg. interpelanti odgovore urgirati, hoće danas na nje odgovoriti.

Prvo mi je odgovoriti na interpelaciju g. zast. Folnegovića, koja je medjutim već povoljna riešena, i koja se tiče ugovora sklopljena medju obćinom Osekovo i vlastelinstvom grofa Erdödya radi zamjene nekoliko hrastovih stabalah sa nekoliko ralih oranicah, pašnjakah itd. Da se potanje izrazim, imala je obćina dati 2350 hrastovih stabalah grofu, koja su vriedila onda 35.000 fr., a taj joj za to odstupi 156 ralih i 900 hvati oranice i pašnjaka, štono zastupa vriednost od 33.000 fr. Vlada je taj ugovor odobrila, jer je vidila, da obćina nemože živjeti bez tih zemaljah, i jer se je osvjedočila na licu mjesta o svrsishodnosti. Medjutim su proti ovoj zamjeni prosvjedovali nekoji obćinari. I vlada je uslied toga odredila, da županija iznova stvar izpita te vladi javi, da li je prosvjed opravdan. A to novo iztraživanje dokazalo je, da zbilja većina želi, da se to zamieni, te da su samo oni, koji su na drugom kraju sela, kažu: to neleži kraj nas, zato nam nekoristi.

Pa tako je sada posao gotov u veliku korist dotične obćine.

Franjo Folnegović: Ja se zadovoljavam.

Predsjednik: Prima li visoka kuća odgovor vlade na znanje?

(Prima se)

Jovan Živković: Sada ću odgovoriti na interpelaciju g. Zabrdca glede malte u Virovitici.

Na ovo može vlada odgovoriti ono, što je kazala već onomadne glede malte vukovarske. Gospodo! Te su malte osnovane što na ugovoru što na poveljah, i nemogu se onako na kratko ukinuti. Vlada je dala sakupiti sve podatke, njezin računarski ured će procieniti sve dohodke svih maltah u našoj zemlji, da se onda, ako dodje do mogućnosti odkupah tih maltah, može odkupnina ustanoviti. A može se već unapred misliti, da bi bio odkup veoma znatan. — Vlada je pitala i ugarsko ministarstvo u toj stvari, i saznala je, da ima i u Ugarskoj mnogo tih maltah u zemlji, a ministar veli, da ih nisu u stanju odkupiti, jer zemlja ima dosta drugih troškovah, kao što i kod nas biva. Dapače sam čuo od iste strane, da što se tiče stanja cestah, da se žali, da su se malte ukinule; i može biti će biti najbolji način za uzdržavanje gdjekoje ceste u dobru stanju taj, da se malte opet uvedu. Na nekojih su mjestih bile pako — kako ugarski ministar kaže — od velike štete, i zato sam ih ukinuo.

Uslied toga vlada drži, neka se ova razprava o maltah tako dugo ostavi „in susponso", dok će doći u pretresivanje zakon ob odkupu javnih radnjah; pa ćemo onda, na koliko nam bude smetala malta x ili y, poprimiti one mjere, da se odstrane. A danas se to nemože onako na brzu ruku izvesti.

Petar Zabrdac: Ja se zadovoljavam.

Predsjednik: Prima li vis. sabor ovaj odgovor vlade na znanje?

(Prima se.)

Jovan Živković: Nadalje mi je odgovoriti na interpelaciju gosp. zast. Zindla, tičuću se zak. osnove o izvadjanju segregacijah i komasacijah, i koja nije još izgubila svoju vriednost. (Čita ju.)

Gospodo! To su važni zakoni, koji zasiecaju u materijalno blagostanje naroda, i koje treba dobro i pomnjivo sastaviti, da se nebudu opet morali preinačiti.

Vlada je napravila dotičnu zak. osnovu, pretresla ju je svestrano, poslala ju je svim podžupanijam, da one prema crpljenom izkustvu jave, kako o tom misle; a onda ju je dala još kulturnomu vieću na pretresivanje.

Sada imamo dakle sav material pri ruci, i vlada neće se protiviti, da se u budućem saboru te osnove stave na dnevni red.

Samo glede regalnih pravah treba još izkustva. Vlada neželi, da taj odkup bude novim teretom obćinam, nego da bude odkupljen, da se sam izplati; pa onda će možebiti postati vrelo novih dohodakah. Vlada želi, da bude obrt slobodan. I ovo mnienje se u svih obćinah prima s velikim zadovoljstvom. Kad bude i u tom pogledu sav materijal pretresen, vlada neće propustiti, da budućemu saboru nepodnese dotičnu zak. osnovu.

Ante Zindl: Ja se zadovoljavam.

Predsjednik: Prima li vis. sabor ovaj odgovor vlade na znanje?

(Prima se.)

Jovan Živković: Sada mi je odgovoriti na interpelaciju gosp. dr. Malca glede plemićkih zadrugah. (Čita ju.)

I ovo je jako važna stvar. Nutarnji odjel zem. vlade za sada nije toga mnienja, da su to u obće zadruge. On to smatra faktičnim stanjem, te misli, da se tomu može doskočiti izpravkom gruntovničkih zapisnikah. On drži, da dotičnici sami to najlakše mogu učiniti; ali oni toga nečine. S toga je nutarnji odjel ustupio tu stvar medjutim pravosudnomu odjelu. A pravosudni odjel prije svega kupi podatke, da vidi, koliko ima takovih zadrugah i kako se diele; pa onda će nutarnji odjel sporazumno sa pravosudnim odjelom vidjeti, je li potrebno i kako se može doskočiti ovoj mani.

Ova je stvar dakle još „in studio". I kad se sastave mnienja ovih dvajuh odjelah — što će biti svakako do budućega sabora — onda će vlada učiniti ono, što je od potrebe, da se ovo faktično stanje u pravno pretvori.

Dr. **Josip Malec**: Zedovoljavam se.

Digitized by Google

Predsjednik: Prima li vis. kuća ovaj odgovor na znanje?

(Prima se.)

Jovan Živković: Gosp. zast. Crnadak stavio je u posliednjem zasjedanju interpelaciju glede jednoga neugodnoga slučaja, — neugodnoga u toliko, što se tiče administracije i jednoga činovnika grada Senja, koji je dosta zadao truda i vladi i obćini, po imenu Jakov Rupčić, podkapetan senjski. Pita se, što je s tom iztragom, je li završena i zašto nije?

Ja samo to kažem, da je ovaj čovjek dosta nemiran, te je poradi izgreda prema poglavarstvu senjskom i drugim višim vlastim došao pod iztragu; a izza nje sliedila je napomenuta interpelacija. Pošto je taj čovjek takav, da svoju pravicu tjera kroz sve instancije pa čak do presvietle krune, to se je moralo paziti, kako se postupa, i naročito je moralo gradsko poglavarstvo paziti, da se nezaleti svojimi zahtjevi u kojem god pravcu. — I sada je stvar bila već tako daleko sazriela, da ga je poglavarstvo kaznilo i iz službe odpustilo. „In fine finali“ dalo mu je odpustninu od 12000 for, tako da sada od nijedne strane pritužbe neima.

Predsjednik: Pošto neima gosp. interpelanta, to stavljam pitanje na vis. sabor: Prima li se ovaj odgovor na znanje? (Prima se.)

Jovan Živković: Ovdje imam sada više interpelacijah, koje se pako po sadržaju dadu spojiti, jer se sve tiču cjelokupnosti naše zemlje: tri su stavljene od gosp. Folnegovića, a četvrta je stavljena po bivšem zastupniku gosp. Conte Burattiju, koju je takodjer gosp. Folnegović na se preuzeo.

Prvo pitanje glasi: Koje su zaprieke, da hrv. krajina još s Hrvatskom sjedinjena nije, i da li zna svietli ban, zašto nije? Druga interpelacija je stavljena u ono vrieme, kad se je buna pojavila u Bosni i Hercegovini, i koje je vrieme gosp. interpelant smatrao za najprikladnije pitati, zašto se neostvari i sjedinjenje krajine, i što je krivo, da pitanje o cjelokupnosti naše zemlje napredovalo nije? (Čita:) „Što je krivo, da se krajina nespoji sa materom zemljom, i da li će oni dogadjaji preko alterirati prava zemlje naše?“

Treća interpelacija požuruje to isto i kaže na kraju ovo: (Čita.) „Zar se sada nemože glede hrv. krajine postići, da će joj biti moguće ustavnim putem kod revidiranja nagodbe ugarsko-hrvatske sudjelovati, i s kojih razlogah joj se uzkraćuje to pravo njezino?“ — Ovdje je spojena interpelacija zajedno sa financijalnim pitanjem, koje je i gosp. Buratti potaknuo u svojoj interpelaciji, i koju je kašnje gosp. Folnegović na se preuzeo; pita se naime tuj: da li vlada utiče na razprave, koje se vode medju Austrijom i Ugarskom, i kojim načinom utiče, pa da li neće prejudikovati taj ugovor medju Ugarskom i Hrvatskom, i da li misli svietli ban podnieti zak. osnovu, kojom će se moći ta nagodba produljiti?

Na sve te interpelacije, koje se krajine tiču, bilo je u glavnom odgovoreno sa najviše strane od presvietle krune, da u koliko se uvažava i priznaje to pravo naše na krajinu i u koliko cjelovitost sačinjava sa zemljom našom, a u toliko se apelira na uvidjavnost vis. kuće, da sada vrieme nije ugodno riešenju toga pitanja. A što se tiče pitanja, da li će krajina sudjelovati kod revidiranja nagodbe, na to, gospodo, danas odgovoriti moguće nije. Vlada nikada nije propustila podupirati težnje vis. kuće u pogledu integriteta zemlje naše; a baš u današnjih okolnostih — koje ako nisu iste, kako su bile, ali su oštrije — utirava se put, da, ako se neustvari sve što bi željeti bilo, to ipak pritiče vrieme, kad će se ovo pitanje riešiti morati.

Dakle s obzirom na to, da zem. vlada nije u stanju danas odgovoriti pozitivno na pitanje: hoće li krajina doći do uživanja toga prava i kada? I molim s pozivom na previšnji kralj. odpis, da kad nadodje tomu vrieme, to će se sigurno spojenje izvesti; a sada je došlo vrieme, gdje će se tomu donekle put utrti. Pa tako sadanje stanje sigurno neće više tako dugo trajati, kako je trajalo dosada. (Glasovi: Oho!) I sigurno se primiče kraju riešenje toga pitanja.

Što se tiče produljenja financ. strane nagodbe, to je vlada već poprimila korake, koji su nuždni i potrebiti. — A na pitanje, da li je vlada uticala na razprave izmedju Austrije i Ugarske, naći će gosp. interpelant odgovor u samom zakonu. Izvolite čitati §. 4. nag. zak., pa ćete naći, da hrv.-slav. ministar zastupa interese naše zemlje, kad se radi o dogovorih medju Austrijom i Ugarskom. Znademo nadalje, da su obe legislative, cislajtansko car. vieće i ugarsko-hrvatski zajednički sabor, tu nagodbu sklopile, dakle punim pravom veže nas kao i Ugarsku. — Toliko glede načina, kako je pravo naše bilo štićeno kod ugovora medju Austrijom i Ugarskom.

Predsjednik: Neka se izjavi g. interpelant.

Franjo Folnegović: Sa formalne strane imam najprije opaziti, da se ogradjujem proti tomu, da se na 3 ili 4 interpelacije, koje nisu u savezu jedna s drugom, ujedno odgovara; zatim se ogradjujem proti tomu, da se tako kasno odgovara; nadalje se ogradjujem proti tomu, da odgovara g. predstojnik nut. odjela mjesto svietloga bana, na kojega su kao najvišega dostojanstvenika u zemlji ove interpelacije bile upravljene; a konačno izjavljujem, da se s odgovorom na nijednu od ovih interpelacijah pod nipošto zadovoljiti nemogu.

Predsjednik: Prima li se odgovor vlade na znanje? Ona gospoda, koja su za to, neka izvole ustati.

(Većina.)

Jovan Živković: Ja se moram naproti g. Folnegoviću izjaviti, da je moj položaj u tom obziru posve zakonit. Gospodo! Ja mislim, da ako imamo ustav, treba da ga poštujemo. Ako g. interpelant nezna za onaj §. ili ga ignorira, da svietli ban ima pravo kroz svojega pred-

Digitized by Google

stojnika odgovarati, onda ja mislim, da i drži, da smo mi predstojnici ovdje suvišni. Ako ja govorim, to govorim u ime svietloga bana, i gospodin interpelant znade, da su šefovi suodgovorni sa svietlim banom. Molim dakle, neka mi se kaže, kad počmem govoriti: Ti neimaš pravo govoriti. Ali ako sam odgovorio, onda se neka odgovor onako uzme, kao da je sam svietli ban odgovorio.

Sada mi je odgovoriti na interpelaciju gosp. Jakića. Interpelaeija je kratka, ali je tim zamašnija.

Ovdje treba razlikovati dvie stvari, da se naime radi o novom katastru i o izpravljenom katastru, t. j. o posjedovnih listinah, na temelju kojih mu se porez prema čistomu prihodu od zemlje razpisuje. Jedno i drugo je u tečaju. Nu novi kataster biti će doskora svršen.

Na koliko g. interpelant pita, da li se razporezuje zemljarina po novih operatih, ili ne, — moram kazati, da ne, niti će se do onda, dok budu ti operati perfektni. Ovaj isti zakon u §. 31. kaže, da se medjutim imaju operati provisornoga katastra izpraviti prema faktičnomu stanju današnjega posjeda. I to je učinjeno. Ali kako naš narod svuda, osobito kad financiera vidi, ima respekt, to i ovdje poradi toga nije sudjelovao. Ti su operati izpali ne najbolje, što krivnjom i nehajstvom samoga pučanstva, a što krivnjom obćinskih organah. Nu nekoje obćine moram uzeti u zaštitu, da su svoju dužnost vršile.

Dotična komisija našla je kod kojega posjednika novi posjed, koji prije nije bio na njega upisan; toga je na njega preniela, i on ima od toga plaćati porez. To mu dakako nije bilo pravo. Nekoji su plaćali porez samo od polovice svoga posjeda; sada se je na cielu površinu porez razpisao. Dogadjalo se je prije, da je n. pr. Petar morao za Pavla plaćati. Sad je uredjeno. Nadalje su se činile pogreške kod zadrugah. N. pr. jedna zadruga ima na kojem mjestu posjed, druga ga ima takodjer odmah polag; sada budući da zastupnika dotične zadruge nije bilo polag, i možda uslied nehajstva onoga obćinskog organa, koji treba da zna, čiji je posjed, dogodilo se je da su te zadruge na jednom mjestu sve metnute na jednu listinu, a na drugom mjestu, ako nije bilo kućnih brojevah, promienili su brojeve i metnuli brojeve tudje, a drugi je opet dobio njegov broj. Tako onda jedna zadruga plaća za više posjedah, druga za manje, nego što ga imade faktično. Ovo je pogriešno.

A kad nije stranka reklamirala u vrieme, nije se ništa izpravilo. Sada tekar kod plaćanja poreza vidio je narod, da mu je porez nepravedno povišen, i počeo pitati: što ćemo sada? I uslied toga učinila je vlada, imenito svietli ban kod zajedničke, vlade korake, da se ovi izpravci iznova načine, i da se produlji termin za reklamacije. Ovo je stajalo truda, jer te komisije mnogo novca stoje. Ipak je ugarska vlada uvidila to, i odobrila predloge svietloga bana, te dopustila, da se termin produži i da se sve to izpravi, t. j. da se ondje izpravci iz nova provedu, gdje su se pritužbe pojavile. A vlada poslala je na sve podžupanije naputak, kako da se ima kod toga postupati.

Što se tiče poreza, čast mi je odgovoriti to, da se vlada nada, da će biti u buduće svaka nepravda izpravljena, a onaj koji je sada više platio, dobiti će novac natrag. Vlada drži, da će zbilja i u ovom posliednjem uspjeti kod ugarske vlade. A naputak, kojega je poslala na obćine, je takav, da će nova stvar izpasti onako, kako je pravedno. — Ovoliko sa strane vlade na pitanje g. Jakića.

Antun Jakić: Ja sam zadovoljan.

Predsjednik: Prima li visoka kuća ovaj odgovor na znanje?

(Prima se.)

Jovan Živković: Kod ove prilike neka pridodam još nekoliko rtečih o radu zem. vlade. Gospodo! Zemaljska vlada više radi, nego li trubi u javnosti hvaleći se što je polučila. Njezinomu nastojanju, a naročito nastojanju svietloga bana, koji je bio podupiran po hrv. ministru, pošlo je za rukom polučiti to, da će sada obćinam, koje se svuda tuže na poreznu upravu. biti taj posao tako olahkoćen, kako je vlada predložila u dotičnoj konferenciji. Ugarski ministar je naime njezin predlog usvojio. Osim toga budu dotični činovnici ne o trošku obćine, nego o trošku državnom upućeni po jednom vještom činovniku, kako se ima voditi ta uprava tako, da će postati lakšom, nego što je danas. Moram napomenuti i jedan znameniti korak ugarskoga ministra financijah — kojega nije učinio niti Ugarskoj —; on je naime glede svih poreznih zaostatakah u našoj zemlji učinio takove polakšice, kakove će sigurno biti na znamenitu korist zemlji-našoj. (Odobravanje.) Što se tiče drugih nekojih zahtievah, to se nisu mogli izpuniti. Zahtievalo se naime, da nam se dadu za pobiranje poreza 2%. Gospodo! To je stvar zakona, koja se ovim putem riešiti nemože; nego će se možda jednom u kasnije vrieme povoljno riešiti moći.

Onda je bila zahtievana još jedna stvar, koja takodjer zasieca u zakon, naime da se zatezni kamati nepobiraju. Svietli ban je dokazivao, da je to dupličan porez, koji u toliko nije opravdan, jer narod nespekulira s novcem. Na to je bilo rečeno sa strane ugarske vlade, da je to princip, koji spada na zakon te se samo tim putem riešiti može. A to je najviše stvar onih, koji zastupaju zemlju na ugarskom saboru, da nastoje postići, da se taj princip tako uvaži, da može biti za buduće ti kamati odpadnu. — A što se je moglo bez zakona postići, postiglo se je.

Još na jednu interpelaciju imam čast odgovoriti, a to je interpelacija g. Kukuljevića glede uporabe magjarskog mjesto hrvatskog jezika u nekojih slučajih. (Čita ju.)

Ova interpelacija — kako smo jučer čuli — drži se u obćenitom okviru, da se naime vriedja nagodbeni zakon. Gosp. interpelantu odgovaram, da je vlada u istinu već poprimila korak kod zajedn. ministra komunikacije gosp.

Digitized by Google

Pechi-a, te je i dobila pozitivan odgovor, da će se učiniti odmah stroge mjere, da se odstrane zloporabe. Mi znamo u ostalom dosada samo 2 slučaja: prvi je bio taj, da kad je ugarsko ministarstvo financijah nam pisalo, bio je dopis uvjek u magjarskom i hrvatskom jeziku sastavljen, i magjarski tekst podpisan. Onda je svietli ban u tom pogledu sam učinio korake, da se to preinači, jerbo da nas veže hrvatski tekst, i taj mora biti podpisan. I to se sada i zbilja čini. Na koliko se dodaje „ex superabundantia“ ugarski tekst, to se nas netiče.

Drugi slučaj bio je taj, da jednoga žandara, koji je vodio svoj transport pod hrvatskom putnicom, nisu htjeli željeznicom dalje odpraviti. I u tom slučaju učinio se je odmah korak, pa se je sa strane ugarske vlade tomu i zadovoljilo, te odredilo, da naš jezik neima zaprekah na željeznicah zemlje naše.

Mi drugih slučajah neznamo.

Nego pored svega toga imam u ime svietloga bana to kazati: Ako se koja povreda nagodbenog zakona gdjegod pojavila bude, to će se sa strane zem. vlade ozbiljni koraci poprimiti. Neka mi bude dopušteno i to navesti, da sabor u Budapešti nije sabor ugarski, nego ugarsko-hrvatski, i ministar komunikacijah nije samo ministar ugarski, nego ugarsko-hrvatski, - stavimo mi dakle ondje takovu interpelaciju, jer tamo će biti puno umjestnija, pošto zem. vlada ovdje drugo ništa učiniti nemože, van da posreduje! (Odobravanje.) U ostalom pako, ako vladi dodje do znanja kakva povreda zakona, ona će sa svoje strane svakako vršiti svoju dužnost.

Ivan Kukuljević: Ja se nezadovoljavam.

Predsjednik: Prima li visoka kuća ovaj odgovor na znanje?

(Pima se.)

Predsjednik: Rieč ima gosp. predstojnik odjela za bogoštovje i nastavu, da odgovori na jednu interpelaciju.

Dr. **Pavao Muhić**: Vis. kućo! U ime svietloga bana imam čast odgovoriti na interpelaciju g. zastupnika grada Osieka g. dr. Subotića, kojom je on urgirao odgovor na interpelaciju od 17. siečnja t. g. glede zakona, kojim se uredjuju poslovi grčko-iztočne crkve. Na kratko ću odgovoriti, a g. interpelant će se osvjedočiti o stanju stvari.

Osnova zakona o uredjenju posalah crkve grčko-iztočne podastrta je običnim putem na previšnju sankciju Nj. Veličanstvu 10. kolovoza 1875. Pošto nije uzsliedila previšnja sankcija a nije bilo moguće vladi odstraniti one zapreke formalne naravi, koje su sankciji na put stale, ostavila je ona taj predmet uslied ovlašćenja Nj. Veličanstva, da neko vrieme počiva, u nadi, da će se uslied promienjenih okolnostih moći i povoljniji rezultat postići. U ostalom nastojati će zem. vlada, da ovaj predmet čim skorije pokrene, i da postigne čim povoljnije rezultate.

Dr. **Jovan Subotić**: Nemogu se zadovoljiti.

Predsjednik: Prima li vis. kuća ovaj odgovor na znanje?

(Prima se.)

Sada sliedi dnevni red: Izvješće odbora za razsudbu zem. računah.

Izvj. **Konrad Filip**: (Čita izvješće.)

Visoki sabore! Odbor za razsudbu zemaljskih računah uzeo je u pretres računski zaključak glede potrebe i pokrića budgeta kraljevinah Hrvatske i Slavonije za god. 1875., nadalje računski zaključak zakladah pod upravom kr. zemaljske vlade stojećih za god. 1875., te predlaže vis. saboru sliedeće izvješće:

Iz glavnoga svotnika računskog zaključka o autonomnom budgetu za god. 1875. vidi se, da je kod unutarnjega odjela ukupni čisti posliedak potrebe prema odobrenom proračunu za 209.663 for. 14 ½ nč. nepovoljniji, dočim je kod odjela za bogoštovje i nastavu i kod odjela za pravosudje 141.311 for. 61 ½ manje potrošeno, iz česa se jasno pokazuje ukupni najpovoljniji posliedak potrebe sa . . . . 68.351 for. 53 nč.

Kod pokrića pako nepovoljniji je posliedak samo glede dohodka vjerozakonskih i nastavnih zavodah sa 64.431 for. 51 nč. Nu ako se od ove svote odbije povoljniji uspjeh poglavja za unutarnje poslove i prihoda iz krajiškoga imetka za obrazovne svrhe skupa . . 2.501 fr. 40 ½ nč. nadalje primljena svota 28.355 fr. 32 nč. 30.856 for. 72 ½ nč.

koja je preko proračunanih trih milijunah forintih na račun pripadajućih 45% tangente od dohodakah Hrvatske i Slavonije izplaćena iz državnih financijah, to se kod pokrića pokazuje nepovoljniji uspjeh samo sa . . . . . . 33.574 for. 78 ½ nč.

po čem iznaša ukupni nepovoljniji posliedak skupa kod potrebe i pokrića . . . . 101.926 for. 31 ½ nč.

A tomu su razlozi sliedeći:

1. jer je preliminirana svota za provedbu novoga ustrojstva političkih oblastih i sudovah prekoračena sa . . . . 61.582 for. 86 nč.

2. jer je za zemaljsku statistiku kredit od . . . . . . 5.000 for. — nč. tek. 8. svibnja 1875. dozvoljen, dakle iza odobrenja proračuna za god. 1875.

3. jer prinos iz kamasirane u Ugarskoj sjemeništne i naukovne zaklade za II., III. i IV. četvrt g. 1875. u iznosu od . . . . . 53.913 for. 52 ½ nč. iz državnih ugarskih financijah do

Digitized by Google

konca godine 1875. nije bio realizovan i

4. jer dohodak od vjerozakonskih i naukovnih dobarah nije dosegao preliminiranu svotu sa . 3.220 for. 25 ½ nč.
već je dapače za naukovno dobro Kutjevo svega skupa . . . . 9.241 for. 19 ½ nč.
potrošeno, i to je uzrok da je preko proračunanih 3,000.000 for. iz državnih financijah izvadjeno na račun 45% pripadajućih Hrvatskoj još 28.355 for. 32 nč., jer su se narasli troškovi svakako makar predujmom na račun sliedeće godine namiriti morali.

Što se tiče detailnih računskih zaključakah, to pokazuje svotnik za potrebe odjela za unutarnje poslove ukupno prekoračenje preliminara u iznosu od 209.663 for 14 ½ nč., koja je nastala odtuda:

a) Kod naslova 1. „zemaljska vlada“ prekoračen je proračun sa 68.929 for. 8 ½ nč., jer je u prkos prištede na plaćah i stanarini, za uredske, pisarničke, putne troškove, nadnice i litografiju potrošeno više 9278 for. 96 ½ nč., i to: jer su na nepopunjena činovnička mjesta dnevničari ponamješteni i jer je za dotiskanje bielicah za popis odkupa javnih težakah 4.340 for. 36 nč. i za nabavu tiskanicah za novačenje 831 for. 73 nč. predujmice uz povratak od nabaviteljah bjelicah odnosno od ministarstva za domobranstvo izplaćeno; nadalje jer je, kako je jur gore rečeno, za statistički ured kredit od 5000 fr. dozvoljen previšnjim riešenjem od 3. svibnja 1875, i uslied zaključka sabora od 6. siečnja 1875. u 99. sjednici, dakle iza odobrenja budgeta za g. 1875; napokon jer se prigodom sastavljanja proračuna nije moglo predvidjeti, da će za provedbu novoga ustrojstva političkih oblastih i sudovah napose za selitbene troškove uredah i činovnikah, za odpravnine i za beriva onim koji nisu koncem svibnja 1875. umirovljevni već do namještenja u službi svojoj pridržani, preko proračunane u to ime svote još 61.582 for. 86 nč. potrebno biti.

b) Kod naslova „zemaljsko računovodstvo“ i „zemaljska blagajna“ prekoračen je proračun sa 720 for. 23 nč., pak dočim je vis. sabor zaključkom od 9. lipnja 1875. u sjednici 114. na temelju previšnjega odobrenja od 14. i 15. ožujka 1875. dozvolio obzirom na preustrojstvo prerečenih oblastih naknadni kredit od 1347 for. 50 nč., to proizlazi da je naprama naknadnoj dozvoli prištedjeno još 627 for. 27 nč., jer sva sistemizirana mjesta nebijahu popunjena.

c) Kod naslova „sabor“ prekoračen je proračun za 13.657 for. 20 nč., jer je uslied poziva predsjedničtva sabora preko preliminara doznačeno 12.000 for., i jer su namireni ini saborski troškovi, kad nebijaše saborskog zasiedanja.

d) Najznatnije prekoračen je proračun kod naslova 7. „političke oblasti I. molbe“ sa 117.628 for. 93 nč., i to iz razloga, što su iz ovoga poglavja i naslova namirivani svikoliki troškovi obstojavših žup. kot. sudovah za vrieme od 1. siečnja 1875. do konca svibnja 1875., dočim su bili preliminirani na poglavju III. naslovu 4 „kotarski sudovi“, jer se mislilo, da će novo ustrojstvo već u I. četvrti 1875 u život stupiti i zato je na potonjem naslovu prištedjeno 124.780 for. 54 ½ nč., pa dočim je kr. vladni odjel za unutarnje poslove od 16. rujna 1875. br. 14311 slažuć se sa mnienjem kr. vladnoga odjela za pravosudje od 28. srpnja 1875. br. 3158 ustanovio, da prenos prenavedenih troškovah nije potrebno izvoditi iz poglavja I. naslov 7 na poglavje III. naslov 4, to sliedi, da je navedeno prekoračenje samo prividno, jer je kod poglavja III. naslova 4 više prištedjeno, nego što je u isto ime kod poglavja I. naslova 7. za inokosne sudove za vrieme od 1. siečnja do konca svibnja 1875. izdano.

e) Naslov 10. „zdravstvo“, prekoračen je za 64.545 for. 99 ½ nč. uslied umnoženja bolestnikah i jer je obskrbna ciena kod njekih bolnicah povišena, zatim što je za putne troškove i vojne asistencije povodom govedje kuge znatni potrošak prouzročen, i jer se broj ludjakah u novije vrieme znatno pomnožao.

f) Kod naslova 11. „kaznione“ prekoračen je preliminar za 11.779 for. 89 nč. naročito s toga, što je godine 1875. izplaćena tražbina za obskrbu kaznjenikah, u inozemskih kaznionah prošlih godinah obskrbljivanih.

Ovaj se trošak nije mogao ukloniti, jer čim se tražbina priznaje, i čim bude doznačena putem aviza, mora se odmah i namiriti.

g) Naslov 13. „prinesci za narodne zavode i narodnogospodarstvene svrhe“, zatim „zemaljska stipendija“ prekoračen je ukupno za 17.427 for. 26 nč., i to potrošeno je preko proračunanih svotah za narodno zemaljsko kazalište 13.703 for. 73 nč., iz uzroka putovanja dramatičkog družtva u Dubrovnik, nadalje jer su stariji dugovi kazališta namireni, i jer je u računu dotacije za god. 1876. predplaćeno kazalištnoj upravi 4.800 for., napokon izplaćeno je kod naslova: „trošak za pastuharnu u Varaždinu“ 10.000 for. za nabavu 11 pastuhah.

h) I „mirovinske pristojbe“ kod naslova 15. prekoračene su u iznosu od 14.926 for. 98 ½ nč. povodom preustrojstva političkih oblastih.

i) Usuprot pako prištedjeno je kod naslovo 9 „cesto- i vodogradjevine“ 46.582 for. 10 ½ nč., ponajviše zato, jer broj nadcestarah, cestarah i vidokah nebijaše podpun i jer za uzdržavanje cestah, mostovah i vodogradjevinah proračunana svota tečajem god. 1877. nije posvema potrošena.

Digitized by Google

Kod naslova 12. „žandarmerija" prištedjeno je 37.671 for. 40 nč. ponajglavnije zato, što broj momčadi nebijaše podpun; a napokon prištedjeno je kod naslova 14. „razne potrebe i nepredvidljivi troškovi" 15.916 for. 2 ½ nč.

Kod poglavja II. za bogoštovje i nastavu izkazan je povoljniji ukupni posliedak od 5.667 for. 23 nč., a bio bi i veći, da se zakladnom dobru Kutjevu nije morala dati naklada u iznosu od 9.241 for. 19 ½ nč. iz uzroka nedostatnosti vlastitih dohodakah; da se za nabavu školskih knjigah nije moralo predplatiti 10.115 for. 43 nč.; da se za podignuće II. kata na sveučilištnoj sgradi nije imalo platiti preko proračuna još 12.608 for. 62 nč. i da je napokon prinos u bogoštovne svrhe crkve grčkoiztočne za g. 1874. u iznosu od 8.500 for. izplaćen bio još g. 1874. a ne tek u godini 1875.

Isto tako izkazan je kod poglavja III. za „pravosudje" povoljniji ukupni posliedak potrebe sa 135.644 for. 38 ½ nč. i to s toga, jer su kod sudbenih stolovah mnoga izpražnjena službena mjesta radi provedbe novoga ustrojstva sudovah kroz prvih pet mjesecih godine 1875 nepopunjena ostala i jer je, kako je to jur pod **d** rečeno, trošak za inokosne sudove za vrieme od 1. siečnja do konca svibnja 1875. zaračunan na teret „političkih oblastih I. molbe" i napokon jer su mirovinske pristojbe manje iznašale nego što se prigodom sastavljanja proračuna u to ime predvidjeti dalo.

Što se **pokrića** tiče, to je kod poglavja I. **„za unutarnje poslove"** izkazan povoljniji uspjeh od 1.759 for. 65 ½ nč., jer je od iznajmljenih nepokretnostih unišla veća svota, i jer je u ime povratka troškovah obskrbe u javnih bolnicah na temelju likvidacijah povećа naknada ućerana; usuprot

kod poglavja II. „za bogoštovje i nastavu" nije ni iz daleka proračunani uspjeh postignut, već se kod dohodakah vjerozakonskih i nastavnih zavodah pokazuje znatni nepovoljni posliedak u iznosu od 64.431 for. 51 nč., dočim niti dohodci od ovozemaljskih zakladnih dobarah Kutjevo, Svetice, Vukovina, Vila-Belgrad u preliminiranih svotah unišli nisu; dočim kamate od glavnicah sveučilištne zaklade tečajem godine 1875. nisu provedene u zemaljskom budgetu; a prinos iz komasirane u Ugarskoj sjemeništne i naukovne zakladede za II., III. i IV. četvrt godine 1875. i prinos iz komasirane zaklade za odgojenje bosanskih klerikah za IV. četvrt 1875. realiziran nebijaše; i napokon što u ime računskih i inih povratakah ništa unišlo nije, što se od korelativnih rubrikah izdatka nebi dalo kompenzirati.

Na temelju svega toga predlaže odbor za razsudbu zemaljskih računah, neka vis. sabor izvoli zaključiti:

1. Računski zaključak glede potrebe i pokrića budgeta kraljevinah Hrvatske i Slavonije za g. 1876. odobrava se.

2. Kr. zemaljska vlada poziva se, da kod eventualnih prekoračivanjah proračunom odobrenih svotah za pojedine naslove vazda u prvoj budućoj sjeditbi sabora obrazloživ potrebu toga prekoračivanja potraži odobrenje sabora, — a u koliko ta prekoračivanja prevaljuju svotu samoga proračuna, ima se pokriće toga posebnim zakonom izhoditi.

3. Što se tiče zaključnih računah zakladah pod upravom zem. vlade stojećih za g. 1875., to odbor za razsudbu zem. računah nije mogao ovih računah odobrenja radi predložiti, jer su se kod komercialne i regnikolarne zaklade pokazale neke razlike, kojih odbor nije mogao iztražiti, dok mu se nepredlože zaključni računi sviuh zakladah za god. 1876. i 1877., te predlaže: neka vis. sabor povrati zaključne račune zakladah za g. 1875. zemaljskoj vladi time, da se ista poziva, neka u prvoj sjednici budućega zasjedanja saborskoga predloži zaključne račune zakladah tako za g. 1875. kao što i za g. 1876. i 1877.

Predsjednik: Rieč ima g. izvjestitelj.

Izvjestitelj **Konrad Filip:** Vis. sabore! Prekoračivanja preliminara nisu ništa neobična u parlamentarnom životu, ali neobičan je način dosadanji u Hrvatskoj, kako je vlada obrazlagala i kako ih je odobrenja radi saboru predlagala. Neobičan je takodjer način, kako je sabor ovo do znanja primao, i kako je vladi davao svoje odriešenje. — Kada bi prekoračivala i opravdavala to, ali tek onda, kad je računarske zaključke predlagala. To se je dogodilo za 1 ili 2 godine, ali eto vidimo, da izza 3 godine dajemo vladi absolutorij. Odbor je držao, da je ovo nekorektno, a držao je, da je i neparlamentarno, te želi ovomu nedostatku pomoći tim, što predlaže, neka vis. vlada „kod eventualnih prekoračivanjah proračunom odobrenih svotah za pojedine naslove vazda u prvoj budućoj sjeditbi sabora, obrazloživ potrebu toga prekoračivanja, potraži odobrenje sabora".

Visoki sabore! U nazočnih računih dogodio se je i ovaj slučaj, koji se imade prepriečiti prvim dielom ovoga zaključka, a dogodio se je i drugi slučaj, koji se ima prepriečiti drugim dielom ovoga zaključka. Kao što se vidi iz ovoga izvješća, vlada je prekoračila preliminar ne samo kod pojedinih naslovah preliminara, nego i sam ukupni preliminar. Odbor je mislio, da će ugoditi saboru, ako mu predloži način, kako da se ovakova prekoračivanja u buduće opravdavaju, jer bi želio, da se ovakova prekoračivanja u buduće nebudu nakon trijuh godinah saboru predlagala, a to tim više, što je u nazočnom slučaju opazio, da se kod nekojih naslovah, n. pr. kod računarskoga ureda i kod polit. oblastih, kod zdravstva itd. prekoračivanja po samih činovnicih rade; dočim se n. pr. kod cesto- i vodogradjevinah, kod žandarmerije itd., gdje se o vitalnih interesih naše zemlje radi, prištednja čini. Odbor je mislio, da kad bi bila vlada vezana na naknadno odobrenje sabora, i to odmah u prvoj sjeditbi izza toga, tada ovakovih prekoračivanjah činila nebi.

Digitized by Google

Što se tiče drugoga diela ovoga predloga, držao je odbor, da je sasvim naravno, ako se budget, koji je postao potvrdom Nj. Veličanstva zakonom, prekoračuje, treba za to i privole tako dobro sa strane sabora, kako i sa strane drugoga faktora, naime prejasne krune. Odbor je držao za potrebito, da se i kod nas tako radi, kao što se radi drugdje, da naime ministar, kad prekoračuje budget, zatraži u saboru tako zvani „Nachtragskredit", da smije ovo u budući budget uvrstiti.

Ovo su razlozi, zašto je odbor predložio ovaj zaključak; i ja mislim, da ćete to kao novu stečevinu u hrv. parlamentarnom životu radostno prihvatiti.

Predsjednik: Želi li tko govoriti?

(Nitko.)

Ako nitko neželi, to će sliediti glasovanje o prvoj točci.

Molim neka izvoli g. izvjestitelj prvu točku čitati.

Izvjest. **Konrad Filip**: (Čita. — Vidi gore.)

(Prima se.)

(Čita točku 2.)

(Prima se.)

(Čita točku 3.)

(Prima se.)

Predsjednik: Po tom je dnevni red izcrpljen. Ja zaključujem sjednicu, te uričem buduću za sutra u 10 satih sa sliedećim dnevnim redom: 1. Izvješće odbora proračunskoga o zemaljskih zakladah. 2. Predlog odbora za proračun o tiskari „Narodnih Novinah". 3. Izvješće odbora za promjenu nekojih ustanovah poslovnika. 4. Predlog odbora verifikacionalnoga, da se Mih. Rogulić verificira za nar. zastupnika za kotar vukovarski. 5. Izvješće imunitetnoga odbora o kaznenom progonstvu nekojih narodnih zastupnikah na molbe deleg. kot. suda u Vukovaru i sudb. stola u Zagrebu.

(12 satih 20 časovah.)

Digitized by Google

Sto i sedma saborska sjednica,

držana dne 12. srpnja 1878. u 10. sati prije podne pod predsjedničtvom saborskog podpredsjednika gosp. Mirka Hrvata.

Pregled: Zapisnik prošle sjednice. — Podnesci. — Interpelacija zast. Folnegovića glede Bosne i Hercegovine. — Odgovor svietloga bana na ovu interpelaciju. — Interpelacija zast. Folnegovića glede pridieljenja obćine Gračani obćini stenjevskoj. — Odgovor Jov. Živkovića na ovu interpelaciju. — Interpelacija Fr. pl. Türka glede ustrojenja više gimnazije u Karlovcu. — Odgvor predstojnika dr. Muhića na ovu interpelaciju. — Dnevni red: Izvješće odbora proračunskoga o tiskari „Nar. Novinah". — Izvješće odbora za proračun o zem. zakladah. — Izvješće verifikacionalnoga odbora. — Izviešće odbora za preinaku poslovnika.

(10 satih 10 časovah).

Predsjednik: (Zvoni.) Sjednica počimlje. Molim g. bilježnika, da izvoli zapisnik pročitati.

Bilj. dr. **Stjepan Spevec**: (Čita.)

Zapisnik

CVI. sjednice sabora kraljevinah Dalmacije, Hrvatske i Slavonije, držane u glavnom i zemaljskom gradu Zagrebu dne 11. srpnja 1878. pod predsjedanjem drugoga saborskoga podpredsjednika gosp. Petra pl. Horvata u prisutnosti 57 saborskih članovah.

Od strane kralj. zemaljske vlade prisutni: Svietli ban Ivan Mažuranić, odjelni predstojnici Jovan Živković, dr. Pavao Muhić i dr. Marijan Derenčin.

Čitan bje zapisnik posljednje saborske sjednice, ter bez primjetbe ovjerovljen.

Predsjednik priobćuje, da su na ovaj visoki sabor stigli sliedeći podnesci:

1. Svietli ban umoljava, da se u osnovi zakona ob uredjenju muzeja u §§. 1., 10. i 11. zamieni izreka: „kr. vladni odjel za bogoštovje i nastavu" sa „kr. zemaljska vlada, odjel za bogoštovje i nastavu".

Upućuje se na odbor za bogoštovje i nastavu.

2. Saborski odbor za zemaljski proračun podnosi izvješće o proračunu zemaljskih zakladah za g. 1878.

Proglašuje se prešnim i stavit će se na dnevni red.

3. Saborski odbor za proračun stavlja predlog o tiskari „Narodnih novinah".

Proglašuje se prešnim i stavit će se na dnevni red.

4. Saborski odbor za preinaku poslovnika saborskoga podnosi izvješće o predlogu narodnoga zastupnika dr. Jovana Subotića i drugovah.

Proglašuje se prešnim te će se staviti na dnevni red.

5. Skupština križevačke županije od 24. lipnja 1878. moli, da se obustavi izvadjanje ustanovah §§. 11, 35, 42. i 52. zaj. zak. čl. 15. 1876. i naredbe kr. ugar. ministarstva financijah od 29. veljače 1878. broj 1610.

Ide odboru peticionalnomu.

6. Ravnateljstvo saborske pisarne podnosi molbenice saborskih pisarah i podvornikah saborskih za novčanu nagradu.

Ustupljuje se saborskomu predsjedničtvu.

7. Skupština križevačke županije moli, da se nagodbenim zakonom zajamčena poraba hrvatskoga jezika osigura kod uredah zajedničke vlade u području Hrvatske i Slavonije.

Ide odboru peticionalnomu.

8. Predsjedničtvo sabora podnosi račun o saborskih troškovih za vrieme od 1. siečnja do 13. rujna 1878.

Ide odboru za pregledanje računah.

9. Verifikacionalni saborski odbor predlaže, da se Mihajlo Rogulić verificira.

Proglašeno prešnim i stavit će se na dnevni red.

10. Imunitetni saborski odbor podnosi izvješće o molbenici kr. delegir. kot. suda u Vukovaru, da može sudbeno progoniti nar. zastupnika dr. Aleksu Rogulića, zatim o molbenicah kr. sudb. stola u Zagrebu, da može sudbeno progoniti nar. zastupnika Josipa Miškatovića i napokon o molbenici kr. podžupanije zagrebačke, da može kazneno progoniti nar. zastupnika dra. Josipa Malca.

Proglašuje se prešnim i stavit će se na dnevni red.

Narodni zastupnik dr. Fran Vrbanić stavlja na svietloga bana sliedeću interpelaciju:

1. Je li istina, da ste preuzvišeni gospodine bane izdali naredbu, usljed koje se neki proračunom za godinu

Digitized by Google

1878. ustanovljeni izdatci stranom umanjiti, stranom sasvim obustaviti imadu?

2. Ako jest: a) koji je bio povod ovoj naredbi; b) kako kanite preuzvišeni gospodine bane opravdati ovu naredbu, koja se očito protivi zakonu, t. j. po saboru dozvoljenom i po Njeg. c. i kr. apoštolskom Veličanstvu potvrdjenom proračunu za god. 1878; i c) koje su stavke proračuna, koje bi se tim načinom promieniti imale?

Svetli ban odgovara s mjesta na ovu interpelaciju. — Interpelant nije zadovoljan s odgovorom, ali sabor ga uze na znanje.

Narodni zastupnik dr. Fran Vrbanić stavlja na svietloga bana sliedeću interpelaciju:

a) Je li Vam poznato, preuzv. g. bane:

1) da si je financijalni erar protupravno prisvojio zemljišta, što jih je u obćini virovskoj odkinula Drava i prislonila na protivnu obalu;

2) da je financijalni erar sva ta zemljišta, akoprem nisu njegovim vlastničtvom, u zakup dao; i

3) da su uzprkos svemu tomu žitelji virovski prisiljeni plaćati porez od zemljišta?

b) Ako jest: jeste li preuzv. gosp. bane izvolili preduzeti potrebite mjere, kako da se ovoj očitoj nepravdi i povriedi postojećih zakonah na put stane;

c) ako Vam preuzv. gosp. gornje okolnosti nisu poznate, jeste li se preuzv. gosp. bane voljni o tih okolnostih ubaviestiti, te kod kr. ugar. ministra financijah proti gornjoj povriedi postojećega prava svoj glas uzdignuti?

Predstojnik odjela za unutarnje poslove Jovan Živković odgovara s mjesta na ovu interpelaciju.

Interpelant zadovoljava se s odgovorom; sabor prima ga na znanje.

Narodni zastupnik Juraj Kamenar stavlja na svietloga bana sliedeću interpelaciju:

Zašto nije visoka kr. zemaljska vlada zaključku visokoga sabora hrvatskoga od g. 1876., — kojim se pozivlje, da na ustavnu razpravu zakonsku osnovu o javnih radnjah i gradjevinah ujedno cestovni zakon donese — do sada zadovoljila?

Predstojnik odjela za unutarnje poslove odgovara s mjesta na ovu interpelaciju. Interpelant zadovoljava se s odgovorom, a sabor ga uzima na znanje.

Narodni zastupnik Juraj Kamenar stavlja na svietloga bana sliedeću interpelaciju:

1. Da li je Vašoj Preuzvišenosti poznato, kako štetno lovni zakon od godine 1870. čl. XVIII. na narodno gospodarstvo djeluje?

2. Da li je Vaša Preuzvišenost voljna visokomu saboru zakonsku osnovu predložiti, kojom se lovni zakon od godine 1870. čl. XVIII. dokida i drugim, narodnomu gospodarstvu odgavarajućim, zamjenjuje?

Predstojnik odjela za unutarnje poslove odgovara s mjesta na ovu interpelaciju.

Interpelant nije zadovoljan s odgovorom, a sabor uzme ga na znanje.

Predstojnik unutarnjega odjela odgovara na interpelaciju narod. zastupnika Frana Folnegovića glede ugovora, sklopljenoga izmedju grofa Erdödya i urbarske obćine Osekovo.

Interpelant zadovoljan je s odgovorom, a sabor ga uzimlje ga na znanje.

Predstojnik nutarnjega odjela odgovara na interpelaciju narodnoga zastupnika Petra Zabrdca o virovitičkoj malti.

Interpelant zadovoljan je s odgovorom, a kuća ga uzimlje na znanje.

Predstojnik nutarnjeg odjela odgovara na interpelaciju narod. zastupnika Antuna Zindla glede segregacijah, komasacijah kao i regalnih pravah.

Interpelant zadovoljan je s odgovorom, a kuća ga uzima na znanje.

Predstojnik nutarnjeg odjela odgovara na interpelaciju narod. zastupnika Josipa Malca glede uredjenja plemićkih zadrugah.

Interpelant zadovoljan je s odgovorom, a kuća ga uzimlje na znanje.

Predstojnik nutarnjega odjela odgovara na interpelaciju narod. zastupnika Gjure Cernadka glede iztrage proti bivšemu gradskomu satniku u Senju, Jakovu Rupčiću.

Interpelant nije prisutan, sabor uzimlje odgovor na znanje.

Predstojnik nutarnjega odjela odgovara na tri interpelacije narod. zastupnika Frana Folnegovića o sjedinjenju krajine sa materom zemljom, zatim, da li kr. zemaljsku vladu u tom nastojanju podupire ugarska vlada, kako joj je to dužnost po §. 65. nagodbenoga zakona i da li kr. zemaljska vlada utiče u razprave nagodbene, koje se vode medju ministarstvom kraljevinah i zemaljah zastupanih u carevinskom vieću i ministarstvom kraljevine Ugarske.

Interpelant nije zadovoljan s odgovorom, a sabor ga uzimlje na znanje.

Predstojnik nutarnjega odjela odgovara na interpelaciju narod. zastupnika Antuna Jakića o katastralnih operatih.

Interpelant je zadovoljan s odgovorom, a sabor ga uzima na znanje.

Predstojnik nutarnjeg odjela odgovara napokon na interpelaciju narod. zastupnika Ivana Kukuljevića o uvadjanju magjarskog jezika u našu zemlju.

Interpelant nije zadovoljan s odgovorom, a sabor ga uzimlje na znanje.

Predstojnik odjela za bogoštovje i nastavu odgovara na interpelaciju narod. zastupnika dra. Jovana Subotića glede zakona, kojim se uredjuje odnošaj grčko-iztočne crkve.

Interpelant nije zadovoljan s odgovorom, nu sabor ga uzimlje na znanje.

Digitized by Google

Iza toga predje se na dnevni red.

Na dnevnom redu je izviešće saborskoga odbora za razsudbu zemaljskih računah o računskih zaključcih zemaljskoga proračuna za godinu 1875. kao i zemaljskih zakladah za godinu 1875.

Pošto je izvjestitelj odbora Konrad Filip izvješće i predloge odbora pročitao, budu ovi posljednji prihvaćeni, te zaključak glasi:

1. Računski zaključak glede potrebe i pokrića budgeta kraljevinah Hrvatske i Slavonije za godinu 1875. odobrava se.

2. Kr. zemaljska vlada poziva se, da kod eventualnih prekoračivanjah proračunom odobrenih svotah za pojedine naslove vazda u prvoj budućoj sjeditbi sabora obrazloživ potrebu toga prekoračivanja potraži odobrenje sabora, — a u koliko ta prekoračivanja prevaljuju svotu samoga proračuna, ima se pokriće toga posebnim zakonom izhoditi.

3. Što se tiče zaključnih računah zakladah pod upravom kr. zemalj. vlade stojećih, za god. 1875., to odbor za razsudbu zemalj. računah nije mogao ovih računah odobrenja radi predložiti, jer su se kod komercionalne i regnikolarne zaklade pokazale njeke razlike, kojih odbor nije mogao iztražiti, dok mu se nepredlože zaključni računi svijuh zakladah za g. 1876. i 1877., te predlaže:

Neka visoki sabor povrati zaključne račune zakladah za god. 1875. zemalj. vladi time, da se ista poziva, neka u prvoj sjednici budućega zasjedanja saborskoga predloži zaključne račune zakladah tako za god. 1875. kao što i za god. 1876. i 1877.

Nakon toga zaključi predsjednik sjednicu i ureče sliedeću za sutra t. j. 12. srpnja o. g. u 10 satih prije podne sa sliedećim dnevnim redom:

1. Izvještaj odbora za proračun o proračunu zemaljskih zakladah za god. 1878.

2. Predlog odbora za proračun o tiskari „Narodnih Novinah".

3. Izvještaj odbora za preinaku poslovnika o preinaci točke 2. §. 35. i §. 65. saborskoga poslovnika od 12. lipnja 1875.

4. Predlog odbora verifikacionalnoga, da se Mihalj Rogulić verificira za narodnoga zastupnika za kotar vukovarski.

5. Izviještaj imunitetskog odbora o kaznenom progonstvu njekih narodnih zastupnikah na pritužbu kr. deleg. kotarskog suda vukovarskoga, kralj. sudbenoga stola zagrebačkoga i kr. podžupanije zagrebačke.

Horvat v. r.	Dr. **Spevec** v. r.
podpredsjednik.	sab. bilježnik.

Predsjednik: Ima li vis. sabor kakve primjetbe na ovaj zapisnik?

(Nema.)

Primjetbe nema, zapisnik se verificira.

Visoki sabore! Odbor za pregledanje zem. računah podnaša izvješće o saborskih troškovih za vrieme od 1. siečnja do 13. srpnja 1878.

Ovo se stavlja na dnevni red današnje sjednice poslie izcrpljenog dnevnog reda.

Saborski odbor za bogoštovje i nastavu podnaša izvješće o osnovi zakona o uredjenju muzeja. — I ovo se stavlja za danas na dnevni red.

Molba više izbornikah izb. kotara vukovarskoga, da se povjerenstvu troškovi za iztragu glede narodnoga zast. Aleksandra Parčetića iz zem. sredstvah izplate.

Ova kao i sve druge još neriešene molbenice ostaviti će se u pisari saborskoj te će se predati budućemu saboru.

Rieč ima g. Folnegović, da stavi interpelaciju.

Franjo Folnegović: Visoki sabore! Prigodom odgovora na neke moje interpelacije sam jučer izjavio, da ima pitanjah, na koja se u saboru ima očekivati odgovor samo od bana. Uzprkos protivnomu nazoru presvietloga gosp. predstojnika unutarnjega odjela mislim, da je nazor moj korektan. Držim bo, da član hrvatskoga sabora, osobito pak s lievice saborske, nesmije zaboraviti, da ban nije tek obični provincijalni „statthalter", dok ga po zakonu riesi naslov bana Dalmacije, Hrvatske i Slavonije. Držim da ima pitanjah, koja član sabora može upraviti na bana kao nosioca onoga naslova. I tko nemisli ovako, mislim, da smatra onaj naslov obsjenom. A tko misli kao ja, priznati će, da u takovih pitanjih nije suodgovoran s banom nijedan njegov predstojnik odjelni barem dok nenosi naslov namjestnika banskoga. I zato opetujem, da su u ovom saboru umjestne i takove interpelacije, na koje može umjestno odgovarati samo ban. Takove vrsti interpelacijah budi mi dozvoljeno i sad staviti.

Od ono doba, kad je prva četa bjegunacah iz Bosne i Hercegovine prebjegla na hrvatsko zemljište, ciela se Europa ničim ozbiljnije nezanima, koliko iztočnim pitanjem. A ovo se pitanje ipak nikoga toliko netiče, koliko samih narodah carevine turske i nas. Nakon svim nam dobro poznata ljuta boja sjelo se za diplomatski stol u Berlinu, da se kroji sud narodom na balkanskom poluostrvu. Prije nego će suditi, saslušalo svakoga, tko se prijavio. Našao se tuj Srbin, našao Crnogorac, našao Rumunj, Grk, Jermen, pače i Žid. Svaki je branio pravo svoje, zagovarao potrebe svoje, i svakomu namaknulo: nekomu više, nekomu manje obilno, po zaslugi vlastitoj ili po preporuci mogućnih zagovornikah.

Samo jedan narod, pri stvari interesiran koliko ma koj, kojega bar od česti nije ničij mač podjarmio, koji se služi od česti i osebnim zakonodavnim tielom, narod hrvatski nije pri cieloj toj kongresnoj darežljivoj razpravi, koliko se zna, niti imenom spomenut! Pojav je to, gospodo, koban, u poviesti nečuven. Odgovornost pred narodom i saviesti najveća za one, koji narod u ovakovu situaciju spraviše.

Nu reći ćete, što je do imena, stvar naša, stvar

Digitized by Google

hrvatskoga naroda bila je zastupana, i to uspješno, kako nam dokazuju hiljade hrvatskih junakah, koje se primiču k Savi i Uni.

Ako je tako, sretni mi, a tko je zadovoljniji od nas do mene!

Ma je li tako?

Znamo li mi, što se snuje s Bosnom i Hercegovinom? Znamo li mi, da li će onim hiljadam vojske ponajvećma iz hrvatskih kolibicah pribrane, dopratyvšim stotine, hiljade nevoljnih bjegunacah u opustošenu jim domovinu, po kretati ondje glave, koje služe idejam narodnosti i slobode? Znamo li mi, da se tuj računa na interes drugih narodah samo u toliko, u koliko on izvire iz sreće i blagostanja oslobodjenja? Znamo li mi, da li se bude htjelo i znalo u onom jednom nu trima vjerama razvadjenom narodu sijati sjeme sloge i ljubavi ili korov razdora i mržnje? Il bar toga neima pravo znati narod, kojega se sudbina ondje odlučuje? Ili zar to nije dužnost znati takovu narodu, koji želi biti ponosom i uzdanjem svoga plemenitoga vladara? Pak ipak zna li narod ovaj o svem tom išta pouzdana? Ima li bar razlogah nadati se čemu od svega onoga? Tko pozna nazore krugovah, koji zastupaju mjerodavno tobožnje javno mnenje monarkije, taj bi mogao i očajati nad sudbinom našom, ako ga nebi tješila uvidjavnost svietle krune, nesumnjivo pravo naše i onaj dobri genius, koji je narod hrvatski kroz tisuću burnih godinah znao sačuvati u jezgri svojoj zdrava i mlada.

I zaoto gospodo, kad bi mi našli bili dostatne podpore medju vami, mi bi predložili bili, da se obratimo na svietlu krunu adresom, koja bi od prilike ovimi misli odisala:

Sjajni vladaru, Ti i sjajni Tvoji predji uvjeriše se tolikokrat, da u velikom čislu vjernih narodah svoje monarkije neimaš vjernijega naroda od hrvatskoga. Ti znaš, da narod hrvatski nije nikada svojom voljom zatirao druge a da je silnimi žrtvami znao braniti sebe. Ti znaš njegova prava, znaš njegove potrebe. Svi predji Tvoji a i Ti zavjerio si se nastojati o sjedinjenju njegovu. Sjedinjenje njegovo silno bi ojačalo snagu njegovu. Miroljublje njegovo jamstvo je pak sloge njegove s ostalimi narodi velike Tvoje monarkije. Sad je vrieme, možda skrajnje vrieme, zadovoljiti njegovu pravu i potrebi. Volja Tvoja može biti sreća njegova, a njegova sreća biti će nepobjedivom moći u čuvanju Tvoga veličanstva. U dobi, kada se nazivlje moć pravom, zna se, koja je i nepobjediva: moć dozriele ideje!

Ja bi ovako od prilike svietloj kruni želje naroda predočio. I mislim da bi to samo koristiti moglo. Razdraženost protivnikah naših, koja bi odatle mogla nastati, nimalo me nebi sbunila. Srbija je kod Deligrada i Aleksinca svladana bila, pa joj je ona otvorena borba više koristila, nego sve makinacije njezinih diplomatah. Grk misleć gotovo zagrabiti, nije izdiplomatisao skoro ništa. Ja se za Hrvatsku od nikuda tolikom zlu nebojim, nego od zlosretna tajinstvena laviranja, koje budući svakomu zazorno, nigdje nam prijateljah nestiče, a svagdje na nepovjerenje nagazi.

Nu pošto nam protivština Vaša, gospodo, i pravila poslovnika krate u tom smjeru predlog staviti, mislimo, da i tim vršimo svoju zastupničku dužnost, ako svietloga bana ovako interpeliramo:

(Čita. — Interpelaciju vidi u zapisniku.)

(Živio! na galeriji.)

Predsjednik: Interpelacija ova dostaviti će se svietlomu banu.

Ivan ban **Mažuranić**: Štovana kućo! Ja sam tako slobodan na ovu interpelaciju odmah sa nekoliko riečih odgovoriti, jer u stvarih takovih, koje — kao upitna — nadilaze djelokrug našega sabora po obstojećem ustavu, jako je lahko odgovor dati.

Na prvu točku interpelacije moram kazati, da meni poznato nije, što će biti u Bosni i što se namjerava s Bosnom. Ja dakle o tom nemogu ništa kazati, ne zato što neću, nego što nemogu, budući ništa o tom neznam; jer to spada u djelokrug viših vlastih, koje su za to postavljene, da se brinu o tom predmetu.

Ja bi mogao g. interpelantu samo ono odgovoriti, što iz novinah znadem; a time mu neće biti ništa pomoženo, jer on sigurno to isto u novinah sam čita. — Što će dakle biti s Bosnom, to neznam, nego me jako veseli, da g. interpelant udari u žicu pouzdanja naprama Nj. c. kr. apošt. Veličanstvu, i nekim načinom u onoj adresi, koja bi se po njegovih nazorih imala Nj. Veličanstvu podnieti, postavlja to pouzdanje tako, da se on nada, da će Nj. Veličanstvo i Njegovi doglavnici, koji se s timi poslovi zabavljaju, urediti stvari tako, da nebude na uštrb monarkije, nego za nju od koristi. (Živio!)

Franjo Folnegović: Nemogu se posve zadovoljiti.

Predsjednik: Prima li se odgovor na znanje?

(Prima se)

Rieč ima gosp. Folnegović, da stavi još jednu interpelaciju.

Franjo Folnegović: Vis. sabore! Ova interpelacija žalibože mora biti stavljena, premda je već zadnji čas, te većinu ove vis. kuće možda neće zanimati; ali meni je zahtjev naroda mjerodavan.

Zakon ob ustrojstvu obćinah u §. 2. 3. odjela kaže: (Čita.) — Prigodom sadanjeg preustrojenja obćinah pripala je obćina Gračani obćini Stenjevačkoj, te je odtrgnuta od svoje župe sesvetske i od škole, koja u onoj župi stoji. Bilo je već jedno četrdesetorica tih obćinarah u Zagrebu, sileći mene, neka idem s njimi k svietlomu banu, da molim za uzpostavljenje u prijašnje stanje. Nu medjutim bila je već odbita njihova molba, premda je županijska skupština pronašla, da sa molba s obzirom na administrativne razloge uvažiti može, i premda §. 2. zakona ob ustrojstvu obćinah kaže, da samo županijska skupština može ovakovu promjenu izvesti. Budući da ovo

Digitized by Google

pitanje sve još visi, i budući da nema nade da bi uvidjavnost kod vis. vlade tako daleko išla, da bi se zadovoljilo ovoj pravednoj želji, jer se je uzelo kao neko mjerilo, da samo porezna občina može biti mjerodavna, tobože jer su ljudi poglavito zato da porez plaćaju, pa makar se došlo u sukob sa školskimi i urbarialskimi občinami, držim ja, da je poznato to načelo, te nije nipošto umjestno, da se izvadja. Sam gosp. predstojnik odjela za nutarnje poslove priznaje, da se porezne reforme naskoro uvesti moraju; i ja sam osvjedočen, da će jedna od prvih reformah biti ta, da će si više občinah skupa ustrojiti svoj porezni ured. Stenjevačka biti će po svoj prilici sa sesvetskom pod jednu poreznu občinu sdružena, i narodu je svejedno, je li njegova porezna občina ciela ili razdvojena.

Zato mislim, da činim svoju dužnost, ako upozurujem vis. vladu na prije napomenuti zakon, stavljajuć sliedeću interpelcaiju: (Čita.) — Misli li kr. zem. vlada, da može zakonito opravdati naredbu, kojom se mjesto Gračani odciepljuje od občine sesvetske, gdje mu je župa i škola te pridieljuje občini Stenjevec, premda se žiteljstvo tomu jednodušno protivi, te premda su županijske skupštine, koje su mjerodavne u arondiranju občinah po §. 2. občinskoga zakona, takodjer protivno od vlade zaključile.

Predsjednik: Interpelacija ova dostaviti će se svietlomu banu.

Jovan Živković: Vis. sabore! Nema dvojbe, da je arondiranje občinah najteži posao, kojega ima vlada izvesti, jer često putah dolazi tuj u sukob interes obćeniti sa interesi pojedinih občinah. Kad bi bilo moguće porezne občine a tako isto i župne i školske obćine spojiti u jednu upravnu občinu, to bi najbolje bilo; ali pošto župne občine imadu više školskih občinah pod sobom (kadkad 2—3), i pošto su školske občine arondirane prema mjestnim okolnostim, koje zahtievaju, da se dotično mjesto bližnjoj školi pripoji itd.; pošto se dakle nemože naći takav princip, koji se u ovih slučajih ostvariti može, da bi jedna občina u jednu župnu školsku i poreznu občinu ujedinjena bila, jer se moraju uzeti nesamo interesi dotičnog pučanstva, nego obćeniti interesi zemlje u obzir, — s toga se sada zem. vlada nemože sada na brzu ruku upuštati u to, da bi ovdje izvadila jedno mjesto, te bi ga drugamo metnula. Vlada se mora objektivno ubaviestiti o stanju stvari, te izpitati sve razloge. Pa ako su od takove važnosti, da se zahtievano izlučenje zbilja izvesti može, onda će zem. vlada učiniti, da dodju dotični žitelji onamo, kamo žele.

Franjo Folnegović: Primam na znanje.

Predsjednik: Prima li vis. sabor odgovor g. predstojnika odjela za nutarnje poslove na znanje?

(Prima se.)

Rieč ima g. zast. Türk, da stavi interpelaciju.

Franjo pl. Türk: Vis. sabore! Ne samo lokalni patriotizam, već i duboko uvjerenje nuka me na to, da iznesem na vidjelo oskudicu na srednjih učilištih u nekojih predjelih domovine naše. Naukam na srednjih učilištih posvećuju se rado isto tako seljački sinovi, kao što i djeca iz gradjanskih stališah. Istina da se to nesbiva u tolikoj mjeri, kao što bi bilo željeti, te su posve opravdane tužbe, da imamo premalo inteligencije; nu tomu neće biti dotle bolje, dok nebude bar stanovnikom povećih gradovah i njihovoj okolici pružena mogućnost, da se mogu i u srednjih školah naobraziti.

Tako je n. pr. s gradom Karlovcem i njegovom okolicom; pučke učione i dolnju gimnaziju ima, ali nema podpunoga srednjega učilišta. On bi to zbilja zavriedio, jer kraj svega nazadka u materialnom pogledu, ipak je veoma znatno trgovačko mjesto, imade veliki promet, i mjestne okolnosti su takove, da skoro nigdje nenadje seljački sin tako lahko pristanište, kao što u Karlovcu. To se vidi i sada, kad imamo samo nižu gimnaziju. Dodju tamo djaci iz svih pobližnjih predjelah, a došlo bi ih jošte više, ako bi mogli gimnaziju u istom gradu i svršiti; jer mnogi seljak neima sredstva, da pošalje svojega sina izza 4. škole u Zagreb na višju gimnaziju, te da ga tuj uzdržaje tečajem tolikih godinah, dok se onoliko nauči, da se može sam uzdržavati.

Zahtjev grada Karlovca dakle, da se povisi gimnazija na 8 razredah, nije lokalne naravi, nego zasieca u povoljno riešenje pitanja, kako da se podigne kultura najzapuštenijeg predjela naše domovine. — Na pohvalu grada Karlovca imam reći, da on za uzdržavanje svojih učionah troši preko 20.000 for. na godinu; a držim, da i s obzirom na to zaslužuje, da se uvaži njegova molba za jedno podpuno srednje učilište.

U tom smislu čast mi je upraviti na svietloga bana sliedeću interpelaciju: (Čita.)

„Je li Vašoj Preuzvišenosti poznato, da je karlovačko zastupstvo molbu podnielo na visoku zemaljsku vladu radi povišenja doljnjega gimnazija na podpuni sa 8 razredah, koja je molba tim više opravdana, što je već riešenjem bivše dvorske kancelarije načelno obećano, da će se nakon ustrojstva nižega gimnazija uzeti u obzir povišenje istoga na osam razredah.

Ako je poznato: Kani li Vaša Preuzvišenosti odazvati se želji grada Karlovca i podnieti zakonsku osnovu ovoj visokoj kući kod budućega zasjedanja?

Predsjednik: Interpelacija ova staviti će se u zapisnik i predati svietlomu banu.

Dr. **Pavao Muhić**: Vis. sabore! Uslied ovlaštenja svietloga bana čast mi je na ovu interpelaciju odmah odgovoriti. — Pitanje o povišenju niže gimnazije karlovačke na višu od 8 razredah potaknuto je bilo već prije mnogo godinah. Imenito god. 1872 ili 1873 bila je nastojanjem tadašnjega načelnika dr. Šimunčića uzeta u razmatranje kombinacija velike realke rakovačke sa nižom gimnazijom karlovačkom u jednu veliku realnu gimnaziju. Akoprem vojno zapovjedničtvo nije bilo protivno spojenju, to zem. vlada ipak nije mogla te ideje izvesti s jedne

Digitized by Google

strane, što ona neodobrava spojenje realnih i onih gimnazijskih zavodah kroz cielih 8 tečajah u jedan zavod t. zv. realni gimnazij. Jer u onih pokrajinah, gdje su realne gimnazije uvadjali — i to u velikom broju — pokazuju se, da te neodgovaraju niti u drugom pravcu. Niti je savršena realna, niti idealna ili klasična obuka. S druge strane pokazala se je zapreka toj kombinaciji u tom, što ova dva zavoda leže u dvajuh različitih upravnih područjih: gimnazija u provincialu, a realka u vojnoj krajini, pa se pokazuju potežkoće ne samo glede uprave, nego takodjer glede kombinacije Markesijeve zaklade sa onim što bi imao dati vojnički erar. I tako se kombinacija nije mogla izvesti. I poslje je poticao Karlovac ovo pitanje, nu žalibože se nije moglo povoljno riešiti najviše s ovih dvijuh uzrokah: Prvo, što je sve do novijeg vremena vladala nestašica učiteljskih silah, tako da nismo mogli oskrbljivati dovoljnimi silami niti postojeće gimnazije; a drugo, što se je pokazala nestašica materijalnih sredstvah Ona prva uklanja se malo po malo, i ukloniti će se posve, jer se u novije vrieme sve više izvrstnih mladićah posvećuje učiteljskomu zvanju.

Ona druga zapreka žalibože još nije uklonjena, ali se zem. vlada pouzdano nada, da će se ukloniti, čim se izvede prodaja naukovnog dobra Kutjevo; jer misli, da će kamati kapitala daleko nadmašiti dohodke sadašnje. Da se još nije prodaja izvela, uzrok su tomu nepovoljni politički odnošaji, koji već par godinah vladaju, te se ona nije usudila imanje, procienjeno na preko 3 milijuna for., izvrći pogibelji, da dodje u ruke posjednikom, koji nisu kadri dužnostim svojim zadovoljavati. Sada se počimlje političko obzorje bistriti, i vlada će pristupiti k prodaji toga velikoga imanja; pa onda mislim, da će moći zadovoljiti želji grada Karlovca glede povišenja niže gimnazije na višu. Molim gosp. interpelanta, da se zadovolji s ovim odgovorom.

Franjo pl. **Türk**: Ja se zadovoljavam.

Predsjednik: Prima li se ovaj odgovor na znanje? (Prima se.)

Prelazi se na dnevni red. Na dnevnom redu je izvješće odbora proračunskoga o tiskari „Narodnih Novinah".

Izvj. dr. **Blaž Lorković**: (Čita.)

Vis. sabore! Saborski odbor za proračun razpravljajuć proračune zemaljskih zakladah za god. 1878. potražio je i ove kao i prijašnjih godinah od kr. zemaljske vlade izviešće i račune o stanju imovine tiskare „Narod. Novinah". Iz predloženih spisah i računah razabrao je odbor, da tiskara „Narod. Novinah" imade u gotovom novcu uloženih 16.518 for. 95 novč., a druga njena inventirana imovina da predstavlja vriednost do 20.000 fr.; nu radi kratkoće vremena nemogav potanko izpitati dotične račune, predlaže odbor, neka vis. sabor izvoli zaključiti:

1. potanko pregledanje dotičnih računah prepušta se budućemu saboru;

2. imovina tiskare „Narod. Novinah" smatra se imovinom zemaljskom, a tiskara da se nazove „narodna zemaljska tiskara".

Prema tomu:

3. pozivlje se kr. zemaljska vlada, da do budućega zasjedanja sabora ovih kraljevinah podnese saboru statut ob ustrojstvu „narodne zemaljske tiskare" i

4. kr. zemaljska vlada čini se unapred odgovornom za smalenje sada izkazane imovine tiskare „Narod. Novinah", bilo to u ma koju svrhu".

Predsjednik: Na ovaj predlog stigla su 2 izpravka: izpravak gosp. zast. Mrazovića i izpravak g. Kuševića.

Bilj. dr. **Marko Lončarić**: (Čita) „Neka se umetne odredba, da se za sada od gotovine, izkazane u bilanciji, odredjuju 3000 for. jugoslavenskoj akademiji kao podpora za izdavanje velikog riečnika".

(Čita izpravak Kuševićev:) „Neka se sve 4 točke zamiene odredbom, da se vlada pozivlje, neka budućemu saboru prigodom pretresanja proračuna zakladah podnese predlog o uredjenju tiskarne, te o razpoloženju s pristedjenim novcem".

Predsjednik: Rieč ima gosp. zast. Mrazović.

Mato Mrazović: Ja neznam, da li je glavna debata sada, ili je specialna. Ja u načelu pristajem uz ovaj predlog, ja sam samo glede točke 2. podnio izpravak.

Predsjednik: Dakle ima rieč gosp. Kušević:

Svetozar Kušević: Vis. kućo! Za opravdanje izpravka imam navesti to, da mi se vidi shodno ono, što odbor predlaže, nu držim, da je sve to takodjer sadržano u izpravku mom, samo drugim korektnijim načinom; jer neprejudicira se u nikojem pravcu, nego se predlaže, da vis. vlada dodje s predlogom pred vis. kuću, pa će budući sabor imati priliku predlog vlade izpitati i svoje zaključke temeljito izreći. Izpravkom tim obezbjedjuje se ona svota, koja je prištedjena, i koja iznosi 16.518 for.; a mislim, da se s tom svotom, kad bude shodan predlog učinjen, može zem. tiskara osnovati.

S toga preporučam svoj izpravak.

Predsjednik: Pošto je gosp. zast. Mrazović zahtievao generalnu i specialnu debatu, mislim ja, da se ima glasovanje udesiti tako, da će se najprije u obće o načelu odborova predloga glasovati, pa onda o predlogu zast. Kuševića. A za slučaj, da bude predlog odbora primljen, to će se izza toč. 2. uvrstiti izpravak gosp. Mrazovića.

Rieč ima gosp. zastupnik Mrazović.

Mato Mrazović: Kako ja vidim, smiera izpravak g. Kuševića na to, da se sav predlog zabaci, i po tom takodjer moj predlog izključi; ako je tako, onda molim, da mi bude dozvoljeno rieč uzeti.

Predsjednik: Izvolite.

Mato Mrazović: Ja sam izpravak učinio iz razloga, što imamo jednu veliku nuždu i prieku potrebu, koju je potaknula jugoslavenska akademija u saboru, a t. j. izdavanje velikoga riečnika — inventara našega jezika, bez

Digitized by Google

kojega neima uspješnoga razvitka narodnoga, niti se stupa medju kulturne narode, dok se inventar jezika nepoznaje.

Pošto je akademija nakanila taj veliki riečnik izdavati, i pošto je poznato onim, koji se ne samo sa oficioznimi, nego i s privatnimi stvarmi u našoj zemlji bave, da ima naša domovina i silah, koje su europskimi priznate, držim, da je ova svrha prieka i podpore visokog sabora vriedna; a pošto se je iz sadašnje razprave o budgetu pokazalo, da neima izvora, odkuda bi se podpora dala ovomu velikomu poduzeću, to sam držao, našavši izvore na temelju računa vis. vlade o dobitku tiskare „Narod. Novinah", da narodno zastupstvo, koje nema drugih razpoloživih izvorah, posegne na onaj izvor, koji neima nikakve posebne zakonom opredieljene svrhe.

Vis. saboru je iz prijašnjih periodičnih zasjedanjah poznato, kako je nastala tiskara „Narodnih Novinah", kako je iz neizvjestnosti stupila u službu zemaljsku, i kako je napokon i probitka doniela. To pokazuje naročito sadašnja bilanca, da je poslje života od nekoliko godinah osim onoga, što inventar ustanovljuje sa vriednošću od 20.000 for., donielo ovo poduzeće takodjer gotova dohodka, koji se u bilanciji izrazuje sa cifrom od 16.800 for. Poznavajuć postanak ovomu zavodu, znati će visoki sabor i to, da nije privolom ovoga visokoga sabora to poduzeće vlada poduzela, nego da ga je poduzela na svoju volju, ali novcem zemaljskim. Vlada se sada poziva na uspjehe ovoga poduzeća, jer kad se od zajma od 5000 for. za nekoliko godinah ne samo inventar od 20.000 for. vriednosti u zavodu stvori, nego i gotova novca od 16.000 fr. pridobije, to je svakako sjajan uspjeh, kojemu se prigovoriti nemože, i kojega zakonodavno tielo mora prihvatiti. Nu u ovom uspjehu treba dvie strane na um uzeti. Najprije ja gledam utemeljenje tiskare „Narodnih Novinah", koje je takovo, da ona imade svoje funkcije, medju koje spada tiskanje „Narodnih Novinah" i tiskanicah za zemaljsku vladu, a tim poslom je ona obezbiedjena, pokazuje liep uspjeh, a taj uspjeh se mora akceptirati; sabor nemože kazati: ja neću „Narodnih Novinah", ja neću, da se tiskanice vladine tamo tiskaju, nego ovaj faktum mora se akceptirati i akceptira se. Nego drugo je, što valja na um uzeti, da je tiskara doniela prihoda u gotovu novcu preko 16.000 for., a to je prihod, kojemu za sada, pošto je bila tiskara „Narodnih Novinah" bez znanja i privole sabora ustanovljena, nema nikakova opredjeljenja, koje bi bio učinio visoki sabor. Radi toga ja držim, da je ovaj iznosak razpoloživ, i da visoki sabor njime razpolagati može. Nu da se vlada svojim uspjehom nebude možebiti dala zavesti i da neposklizne na sklizkom putu špekulacije, što bi moglo gubitak zemlji donieti, držim ja, da je potrebito, da se dispozicija čini s ovom gotovinom, jer kako je bilo u odboru rečeno, misli se tu svotu upotriebiti u prvom redu na pokriće deficita „Agramerice", to jest misli se „Agramerica" u ovoj tiskari tiskati zato, da nebude imala deficita, u kojem je poznatim načinom do sada uvjek bila; a drugo da se sgrada za tiskaru „Narodnih Novinah" podigne. Jedan i drugi je jako sklizak put, jer što se onoga prvoga poduzeća tiče, da se „Agramerica" u toj tiskari tiska i time liši deficita, to neznači ništa drugo, nego unieti deficit „Agramerice" u tiskaru „Narodnih Novinah". Što se nije moglo do sada bez deficita uzdržati, to se samo zato, što se tiska u tiskari „Nar. Novinah", nemože riešiti deficita. Ovdje je pogibelj, da ova gotovina, koju je tiskara „Narodnih Novinah" doniela, izčezne. Drugo poduzeće, u koje kani vlada po izvješću njezinih zastupnikah upotriebiti gotovinu, jest, kako rekoh, gradnja kuće. I ovo poduzeće, o kojem neću reći, da će deficitom roditi, kao „Agramerica", ali ipak neće nositi dobiti u onoj mjeri, kao što tiskara „Narodnih Novinah". Jer to je poznata stvar, da glavnica u gradnju kuće uložena nemože nikada toliko probitka nositi, koliko ga nosi obrtničko poduzeće. I ako samo pogledamo na uspjeh, na koji se vlada pozivlje, da je u kratko vrieme, pozajmivši od zakladah 5000 fr., izplatila ih sa kamati, nabavila inventar od 20.000 fr. i imala dobiti od 16.000 fr., to ćete uvidjeti, da toga nijedna kuća nebi nosila; jer nomože vlada nikada nikomu zapoviediti, makar i zajedno stanove priredila, da plaća stanarine, koliko ona hoće, dočim uvrstbine u „Narodne Novine" po svojoj volji povisuje, i tiskanje tiskanicah po svojoj volji cieniti i obćinam prodavati može, i dočim lahko nalaže, da se „Narodne Novine" od svake obćine držati imadu. Svih tih okolnostih kod sgrade nestane, jer si nijedan stanar neće dati zapoviedati, da toliko i toliko plati. A napokon sabor nemože dopustiti, da se stanovi, koji su samo za tiskaru i tiskarsko osoblje potrebiti, jednostavno u račun meću, nego će naprama cieni drugih stanovah u Zagrebu gledati, da li sgrada daje račun. — Da se dakle vlada s ovoga sklizkoga puta spekulacije, i to tako jednostrane spekulacije odvrati, to držim, da će vis. sabor nju imati opreznom učiniti, a nužda, koju sam iztaknuo, da će vladu na to nukati, da s ovom glavnicom razpolaže.

Na jednu točku imam još vašu pozornost obratiti; a to je, da ova tiskara, o koje plodne i dobre uspjehe se vis. vlada oslanja, zaslužuje ne samo s one strane svu pozornost vis. sabora, što je ta korist nastala monopolom i podizanjem cienah onako, kako je sama vlada htjela i za publiku i obćine, nego je takodjer čudnovat slučaj taj, da premda ta tiskara obstoji i premda je vis. vlada preuzela u svoju nakladu školske knjige u obće, da ipak nije za dobro pronašla sama tiskanje preuzeti, nego da je morala konkurenciju razpisati za to, jer je vidila, da ona uz konkurenciju sa svojimi cienami obstati nemože.

Da dakle nebude novi harač na obćine i publiku, ja bi preporučio vis. saboru, neka vladu zaustavi na ovom putu, budući da imademo velikih nuždah i mnogo drugih

Digitized by Google

koristnijih poduzećah, koja su sa strane svakoga Hrvata najtoplije podpore vriedna.

Ja preporučam svoj izpravak.

Predsjednik: Rieč ima g. predstojnik odjela za nutarnje poslove.

Jovan Živković: Prije svega bi se ja usudio visoko predsjedničtvo pitati, da li je sada generalna ili specijalna debata? Ako se radi sada o načelu, to bi pristao uz izpravak g. Kuševića, koji mi se vidi bolji, jer on, izpustiv sve 4 točke, jednostavno kaže, da se danas neradi o tom, što će biti s novci i fondom tiskare „Nar. Novinah", nego da se to prepušta budućemu saboru. I ja bi mislio da ima g. Kušević u toliko sasvim pravo, u koliko nedopušta, da se već danas u potankosti upuštamo, pa zato prihvaćam predlog njegov. Nu prije nego li o njegovu predlogu pobliže govorim, neka o naravi stvari par riečih progovorim.

Gospodo! Potreba „Narodnih Novinah" dokazana je tolikogodišnjim životom tih novinah, o kojih bi griehota bila, kad bi vlada kazala, da takovih novinah nije treba. Ako stoji, da svaka vlada ima svoje novine, jer ih treba, u prvom redu kao svoje glasilo, kojega se glasila poslužuje za razglašivanje viestih, kakove se nebi mogle n. p. putem zbornika tako brzo i tako jako razprostraniti, — to ćete morati dopustiti, da mora i naša zem. vlada takove novine na razpolaganje imati u napomenutu svrhu. Osim toga svaka parlamentarna vlada ima stvarih, koje mora obćinstvu i stranki svojoj do znanja stavljati, mora dakle imati list, u kojem to javlja, i koji list je voljan braniti nazore vlade, dok ju stranka podnosi i dok ostaje na svojih stolicah.

S te strane dakle „Narodne Novine" nisu suvišne, nego jako potrebite.

Novine ove, kako je poznato, bile su u deficitu više godinah; s toga je zem. vlada mislila, je li moguće doskočiti tomu, da nebude treba deficit s drugimi sredstvi pokrivati? I zem. vlada, naročito svietli ban zaključio je nabaviti još nekoliko strojevah, tako da će tiskara ne samo biti u stanju tiskati „Nar. Novine", nego obavljati i druge vladine tiskarske potrebe.

Zem. vlada nije do sada vis. sabor o materijalnom stanju tiskare obaviestila — ne zato, što je mislila, da se to nikada učiniti neće, nego zato, što sa uredjenjem svojega posla još nije bila gotova. Vis. sabor želi, da se to učini što prije, vlada tomu nije protivna i podniela je zbilja račune.

Računi su ogromni tako, da ih odbor nije mogao posve pregledati, nu ipak se je mogao u glavnom uvjeriti, da tu ima toliko i toliko novacah i da ima iventara, koji od prilike to i to vriedi.

Ako se nije mogla stvar već sada izpitati i kazati, što bi se moglo od novacah učiniti, onda mislim, da je svako predlaganje, koje daje tomu novcu kakav smjer, prehitreno; jer se nezna, da li neće ovaj ili budući sabor zahtievati, da se ustroji zem. tiskara, koja bi više novacah iziskivala, nego li sadanja. Ako vlada misli na ovakvu tiskaru, to neželi praviti konkurenciju kao „Geschäftsmann", nego gleda samo na to, da prieke svoje potrebe pokrije, i da nedodje u nepriliku kod drugih konkurentah. — Zato mislim ja, da bi vi, gospodo, najbolje učinili, ako bi izvolili predlog g. Kuševića prihvatiti, koji ima u sebi to, da se u načelu pribavi ono, što želite, al da se prije nerazpolaže s pridobljenim novcem, nego vis. sabor sazna, u koju svrhu i na koji način će biti najkoristnije uložiti ga, a to ćete biti u stanju onda vidjeti, kad pregledate račune. Tada će se vidjeti, da li će biti moguće zem. tiskaru urediti, ili će biti bolje u koju drugu svrhu novac uložiti. A ako prihvatite predlog g. Kuševića, to ste svakako i ono postigli, što želite, da vlada neće razpoložiti s novcem niti ustanoviti ovu stvar definitivno bez znanja sabora. Samo dopustite vladi vremena, da može shodan predlog staviti, što je ona ne samo ovlaštena, nego i dužna učiniti.

Kad tako mislim, onda nemogu pored svega toga, što je predlog g. Mrazovića veoma blagorodan, biti za njega, jer držim, da se nebi smjelo već sada s tom svotom ni najmanje razpolagati, jer ona se tim već krnji prije, nego joj je još kakva svrha ustanovljena.

Ovi računi neće biti gotovi već sutra, niti preksutra, zato treba vremena. I ako ne ovomu, to će biti dana budućemu saboru prilika, da s tim novcem razpolaže. Nebude li dotičan predlog pročitan u budućoj legislativi, svakako će doći na red u svoje vrieme. Zato od strane vlade načelno pristajem uz izpravak g. Kuševića, koji ničesa neprejudicira, nego ostavlja slobodnu ruku i vladi i saboru.

Juraj Kamenar: Meni je vrlo težko govoriti, jer neznam, da li je generalna debata, ili se radi samo o izpravku g. Mrazovića.

Predsjednik: Izvolite govoriti o predlogu odbora, te o jednom i drugom izpravku.

Juraj Kamenar: Tko je pozorno slušao g. Mrazovića, mogao je njegov govor dieliti u dva diela: u prvom dielu povladjuje vladu na dobrom gospodarstvu s tiskarnom „Narodnih novinah", — što u ostalom i ja priznajem; a što u drugom dielu govori, to mi se čudnovato čini. Dočim naime u prvom dielu povladjuje vladu, da je dobro gospodarila, ima u drugom dielu neki strah, da odsada neće dobro gospodariti. Ja pako kad komu priznajem, da je dobar gospodar bio dosada, moram mu i nadalje dati vremena, da će u buduće dobro gospodariti, naročito moram to učiniti onda, kad vidim, da si je već nešto pribavio i kad si je već nešto stvorio. S toga ja glede drugoga diela nemogu pristati uz g. Mrazovića.

Što se tiče predloga g. Mrazovića, da se „jugoslavenskoj akademiji" pruži pomoć za izdavanje velikog

Digitized by Google

riečnika, to držim, da je izdavanje svakako nuždno, te bi ga bila već odavna morala izdati, nu posao je zamašan, i osobito za malen narod, kako je naš jugoslavenski, vrlo težak, zato akademiji nezamjeravam, da toga jako dugo učinila nije, i očekujem, da će sada stvar brže ići napried. Nu koliko ja sve to uvidjam i želim, da se izvede, ipak nemogu pristati na to, da bi se već sada diralo u ovu zakladu, nego mislim, da će vis. vlada, koja je otvorila sveučilište te podupira sve znanstvene zavode, naći drugdje sredstvah, da priteče jugoslavenskoj akademiji u tom obziru u pomoć.

Što se tiče tiskarne, ja odobravam, da vlada ima tiskarnu, da neće trebati zavisiti od drugih tiskarskih poduzetnikah, nego da je svoj gospodar, koji radi, kako se njemu potrebito čini. Gospodo! Pomislite sigospodara, koji si mora plug posudjivati; on nemože tako dobro gospodariti, nego li onaj, koji ima svoj plug na razpolaganje u svako vrieme, kadgod ga treba.

Što se tiče prigovora, da je tiskara skuplja nego li druge, to držim, da nestoji. A što se tiče faktuma, da občine moraju držati „Nar. novine“, to ga ja odobravam; jer gospodo, nijedna občina neće vam ništa držati, dok joj se nenaloži.

Ja bi u tom obziru pohvalio Rauchovo doba, gdje se nije kazalo občini n. pr. budi ti članom tomu ili onomu družtvu, nego se je zapoviedalo: ti moraš biti! Pa tako je i nuždno, da se sada kaže, ti moraš to i to držati što ti je potrebno, jer drugčije nitko ništa nedrži. Takova zapovjed nemože se dakle vladi u grieh pripisati.

Što se tiče školskih knjigah, ja sam zadovoljan, da ih ima vlada u svojoj nakladi, jer sam slučajno školski nadzornik. Trebao sam knjigah za jedno 50 for., ona mi ih je prikazala, poradi česa ju moram javno pohvaliti. Nekoje knjige moraju se još uvjek u Beču tiskati s razloga, kojega je g. predstojnik nutarnjeg odjela zaboravio napomenuti, al ću ga ja navesti: te knjige još nemože naša vlada tiskati zato, jer imamo hrvatske škole i u Istri i Dalmaciji. Ako se dakle u Beču hrvatske škol. knjige tiskaju, to mi napomenutim Hrvatom olahkotimo nabavljanje tih knjigah, koje bi jim inače vrlo skupo došle, da ih samo za sebe davaju štampati. Do toga vremena, dok se sbilja sdružimo u jednu cjelinu, nuždno je, da dobivamo iz bečke tiskare zajedno te knjige.

Ja dakle nemogu pristati niti na izpravak g. Mrazovića, niti na predlog g. Kuševića, nego sam za odborov predlog, jer sam slušao, kako je odbor savjestno radio i točno stvar pretresivao. Ja se nadam, da će ga vis. kuća i prihvatiti.

Predsjednik: Rieč ima gosp. zast. Mesić.

Mato Mesić: Vis. sabore! Javio sam se k rieči, da glas svoj dadem za izpravak, što no ga je podnio gosp. zast. Mrazović, i da ga sa svoje strane motiviram.

Vjerovati ćete mi, gospodo, da sam se odmah, čim sam ga čuo, za nj odlučio, al vam iskreno kažem, da se nisam izjavio odmah zato, jer mi nije bilo jasno, da li je taj predlog juridički moguć. Sada govorim za njega.

Uputila me je današnja razprava, naročito ono, što je prije sam gosp. predlagatelj rekao, i ono, što je gosp. predstojnik odjela za unutarnje poslove izjavio, da je meni jasno postalo to, da tu neima rieči o fondu kakvom, koji bi zakonom bio opredieljen kao takav. Ovako ja sudim, pošto to nije zaklada, koja ima stalno odredjenje, to smo mi vlastni, da s onom svotom, o kojoj je kod tiskare „Nar. Novinah“ govor, razpolažemo, ili posve ili djelomice.

Ja uzimam dakle za stalno, nebojeći se, da ću biti možda potučen, da je u obće moguće razpolagati s onom svotom, što no se je sačuvala. Pitanje je samo, da li je vriedno već sada dirati u stvar? Mnogi će možda kazati: ako i danas mi neučinimo što u pomoć akademiji našoj u opetovano napomenutu svrhu, onda će se to onako učiniti za nekoliko mjesecih kasnije.

Ja pako kažem: dajte onomu, koji se javlja u ovaj čas, pomoć! jer meni je zavod, koji radi o napredku domovine u duševnom obziru sa svojimi publikacijami, velevažan, i zbilja zaslužuje podporu od sabora i narodnoga zastupstva, a valjalo bi, da ga narod preko zastupstva svoga i svoga sabora svake godine pomaže. Pa budući već nekoliko godinah nije dobio pomoći, držim ja, da mu se ima sada bar dati onoliko, koliko se predlaže.

Akademija naša osim za izdavanje riečnika troši toliko hiljadah forintih na sabiranje materijala; a koliko imade inih troškovah! U obće kako mi je poznato, troši ona od dotacije, koja joj se daje u iznosu od 13.000 fr., veliki dio u svrhe riečnika. A taj će onda sigurno dostojno mjesto zauzimati medju rječnici, koje sviet u obće imade.

Tako završujem svoj govor, pošto sam se uputio o tom, da je moguće učiniti, što se predlaže, te svom snagom podupirem ono, što je predložio moj prijatelj gosp. Mrazović u svom izpravku.

Predsjednik: Pošto se nije nitko više za rieč prijavio, ima rieč gosp. izvjestitelj.

Izvj. dr. **Blaž Lorković:** G. 1874., kako se vidi iz spisah, utemeljena je bila tiskara „Nar. Novinah“, i kao što je gosp. predstojnik odjela za unutarnje poslove kazao, utemeljena je s toga, da se na onakav način zaprieči deficit, na kojem su trpile one novine prije, nego je tiskara kupljena bila. Od onoga vremena zavod tako napreduje, da imade znamenitu gotovinu i da imade već priličnu imovinu. Tiskara „Nar. Novinah“ bila je predmetom interpelacijah već više putah, i s toga je financijalni odbor zahtievao od zem. vlade, da podnese račun o stanju te tiskare. Prije 2 godine bilo je prvi put ovakovo izvješće sa računom podnešeno, ali ga je odbor vis. vladi povratio, jer se iz njega nije moglo razabrati pravo stanje stvari, te je molio vis. vladu, da u budućem zasjedanju podnese potanko izvješće sa inventarom te tiskare. I zbilja vlada

*

Digitized by Google

je te račune sada podniela, ali ih je toliko bilo, da odbor nije mogao pomisliti na to, da potanko sve izpita.

Sada bi bilo prekasno staviti pitanje, je li u obće bilo potrebno i nuždno, kupiti tiskaru i ustrojiti takovo poduzeće. Poduzeće je tu, ima svoju imovinu, svoju gotovinu, i kao takovo ima se svakako i unapried držati. Sada se samo pita, kako da se ta imovina zove, i kako da se njezino pravno stanje uredi. Odbor misli, da je tiskara „Nar. Novinah" takodjer svojina zemlje. Ovo je mnienje prisvojila i sama vis. vlada. Pa kad je to mnienje prihvaćeno, onda je odbor držao, oa imade pravo, neka obćenita načela ovdje izreći, koja bi imao bez uštrba već ovaj sabor prihvatiti; i to je prvo, da se tiskara „Nar. Novinah" proglasi imovinom zemaljskom, a drugo da ta tiskara postane zemaljskom tiskarom. Ovo se može bezuvjetno prihvatiti, a da se neprejudicira kod izpitanja računah ništa. Onda je bila nužda, da podnese odbor treći predlog, da zem. vlada podnese do budućega zasjedanja statut ob ustrojstvu „narodne zemaljske tiskarne".

Gospodo! Na 4. točku prigovorilo se je, da ona involvira neko nepouzdanje vladi. Gosp. zast. Mrazović, obrazlagajuć svoj izpravak, ujedno je obrazložio, kojim povodom je došla 4. točka amo. To nije nikako nepovjerenje prema vladi, nego nuždna posliedica prijašnjih zaključakah. Kad jednom smatramo, da je tiskara zemaljska, onda moramo i zahtievati, da se njezino imanje neumanji; a to bi se dogodilo onda, kad bi se — kako je gosp. zastupnik zem. vlade kazao — izvela gradnja kuće za tiskaru i dalo štampati u njoj jedno drugo poduzeće, koje nije aktivno.

U ovoj točki je dakle samo opravdan posliedak prijašnjih predlogah.

G. zast. Kušević u svojem izpravku predlaže, da se to sve skupa prenese na budući sabor. Ja neznam, ali meni se čini, da je ovo opet neumjestno. Ovaj sabor je već toliko putah tražio, neka vis vlada razjasni stanje tiskare; sada pako opet hoćemo, da se ciela stvar prenese na budući sabor. Kako će se ta stvar urediti, to sada neznamo, niti nemožemo znati; a što možemo učiniti, mislim. da bi učiniti morali, i da bi bez ikakva prejudiciranja budućemu saboru ovaj predlog prihvatiti morali. Ja se držim pravila: „vigilantibus jura".

Što se tiče predloga gosp. zast. Mrazovića, to moram kazati, da je u financialnom odboru isti predlog njegov podlegao, jer je većina držala, da bi se mogla iz zemaljskoga budgeta pomoć pružiti u dotičnu svrhu, a iz ove svote nebi bilo uputno novce trošiti, dok nebude podnešen statut ob uredjenju te tiskare.

Preporučam dakle vis. saboru, da izvoli predlog odbora u cielosti primiti.

Predsjednik: Kao što sam prije kazao, glasovati se će najprije o cielom predlogu onako, kako ga je odbor predložio. Ako nebi bio primljen, glasovati će se o izpravku gosp. Kuševića, a ako i taj nebi bio primljen, glasovati će se o pojedinih točkah predloga odborova s izpravkom gosp. Mrazovića.

Ona gospoda, koja su za cieli predlog odbora onako, kako je bio pročitan, neka izvole ustati.

(Manjina.)

Ona gospoda, koja su za izpravak g. Kuševića, neka izvzle ustati.

(Većina.)

Primljen je izpravak g Kuševića, te prestaje nužda, glasovati o izpravku g, Mrazovića.

Na dnevnom redu je izvješće odbora za proračun o zem. zakladah.

Na ovo izvješće podnio je izpravak g. Jakić.

Dr. **Blaž Lorković**: (Čita izpravak k slovu k. — Vidi zapisnik.)

(Predsjedničtvo preuzimlje saborski predsjednik Nik. Krestić.

Predsjednik: Rieč ima g. Jakić.

Antun Jakić: Visoki sabore! Prihod zaklade komercialne namienjen je pokriću potrebah, izvirućih od realke zagrebačke i križevačkog učilišta. Ali nije zvana komerc. zaklada, da svu ovu potrebu ona svojim prihodom pokriva; ako je potreba veća, onda bi sliedilo iz toga, da se može i u zakladnu glavnicu dirati, ako se iz prihoda od kamatah potreba namiriti nemože. A to mislim, da nije bila namjera niti vladinog predloga niti odbora proračunskoga. Nego bilo je to ovako, da što se nije moglo iz prihoda od kamatah komercijalne zaklade pokriti, to je onaj manjak uvjek našao svoje pokriće u proračunu zemaljskom. Ja dakle držim, da je ovo pod slovom k) od 1—12 pod redovite potrebe stavljeno, samo nekom pomutnjom ili nepažnjom učinjeno, što bi moglo — ako bi se ostavilo ovdje — dotle dovesti, da bi se, pošto prihod nije nikada veći nego kamati od 240.000 fr. iznose, možda dirnulo u glavnicu zaklade samu.

To pako mislim, da nemože biti intencija niti predloga vlade niti odbora. S toga mislim, da se jasnoće radi postavi unutar samo 34.682 for., t. j. ona svota, koja u kamatih kao čisti prihod ulazi, a onaj manjak ima biti u zem. proračunu providjen.

Jovan Živovkić: Ja mislim, da g. predgovornik to isto želi, što vlada i odbor, samo je u načinu nesporazumljenje. Nu ja se bojim, da se neće ni ovim načinom dotično sporazumljenje polučiti, kako ga g. Jakić predlaže. Jer prvo kaže on: mi razpolažemo sa 36.000 fr., a potrebe amo spadajuće iznose 48.000; pokriće tih je na dvajuh mjestih. Ako se hoće polučiti ono, što g. Jakić predlaže, onda se nebi smjelo brisati nigdje ono, što postoji, nego bi se moralo kazati, da se pod slovom k) manjak preko toga nalazi, providjen u proračunu. Onda se razumijemo. (Glasovi: Tako je!)

Predsjednik: Želi li tko govoriti? (Javi se g. Kamenar.)

Rieč ima g. Kamenar.

Digitized by Google

Juraj Kamenar: Tko je pozorno slušao gosp. predlagatelja, morao se je osvjedočiti, da ima sasvim pravo; nego je nesreća u našem saboru, da se nesluša, kad tko govori, — i onda sve dolazi u smutnju. G. Jakić ima pravo, ako zahtieva red u računih. Što dakle predlaže zastupstvo, da vladu upozoruje na kakve pogreške, mislim, da ima ona prihvatiti. A ovdje je svakako treba vladu upozoriti; jer kako se može sa 34.000 fr. pokriti potreba od 48.000? To nemože nitko shvatiti, niti bog sam. Ja bi pristao na to, da se doda novo slovo c) i stvar razjasni, te podupirem izpravak g. Jakića.

Predsjednik: Želi još tko govoriti?

(Nitko.)

Rieč ima g. izvjestitelj.

Izvj. **Blaž Lorković**: Zaklada komerc. spada medju t. zv. dotirane zaklade, t. j. ako za svrhe one, za koje se troše, nemogu namaknuti dovoljno sredstvah, onda se pridoda iz zem. budgeta svota, kojom se zadovolji potrebi. Ovakova je zaklada komercialna. Dohodak joj je preko 34.000 fr. godišnjih kamatah, potrebe pako, koje se imadu pokriti odatle, jest realka u Zagrebu i križevačko gospodarsko učilište. Nu u te svrhe onaj dohodak nedotiče; u glavnicu pako nesmije se nikada dirnuti. I u koliko nedotiče, u toliko imade zemlja — jer su to svrhe zemaljske — zem. budgetom u pomoć priskočiti i dati manjkajuće. To se samo po sebi razumije, da ako ima zaklada komercialna samo ovoliko, a potreba je veća, da će se imati podupirati iz zem. obćeg proračuna. Ja s toga nevidim u predlogu odbora nikakve pogreške, te preporučam, da se prihvati.

Predsjednik: Stupa se k glasovanju. Ona gospoda, koja su za to, da se proračuna točka 1. „zaklade komercialne“ tako primi, kako odbor predlaže, neka izvole ustati.

(Manjina.)

Ona gospoda, koja su za to, da se prima uz izpravak g. Jakića, neka izvole ustati.

(Manjina.)

Jovan Živković: Neka se sada glasuje o izpravku vlade.

Predsjednik: Ja nemogu toga izpravka primiti, jerbo nije bio prije predložen.

Jovan Živković: Ja molim za rieč.

Predsjednik: Izvolite.

Jovan Živković: Ja držim, da poslovnik nikada nemože i nesmije prejudicirati pravo vlade, u zakonu osnovano, da ona u svako doba, kad god želi, imade rieč. Kad god dakle hoće vlada govoriti, mora joj se dopustiti A tek izpravak gosp. Jakića dao joj je povoda, da u toj stvari govori. Ako se u ostalom primi ono, što odbor predlaže, ona nema ništa govoriti; kad pako jedan član vis. sabora zahtieva, da se briše potreba, onda drži vlada, da je potrebno, da se udovolji i izpravku, a sačuva i ono, što odbor predlaže, učiniti dodatak, da manjak od toliko i toliko for. nalazi svoje pokriće u zemaljskom proračunu. — Dakle vlada pobudjena tim izpravkom predlaže ono, što sam sada kazao.

Predsjednik: O tom neima dvojbe, da vlada može uzeti rieč, kad god želi; ovo predsjedničtvo nije joj to pravo nikada krnilo; al §. 30. poslovnika kaže: (Čita ga.) Ova ustanova poslovnika veže isto tako zastupnika vlade, kaošto i narodnoga zastupnika.

U ostalom u interesu vis. sabora mora biti, da se stvori nešto temeljita; i ja s obzirom na to nemam ništa proti tomu — ako su gospoda zastupnici za to — da se uzme na glasovanje izpravak, koji je inače protiuredovno podnešen.

Rieč ima g. dr. Vidrić

Dr. **Lovro Vidrić**: Vis. sabore! One rieči poslovnika, da se imade izpravak podnieti prije nego se počme razpravljati stvar, na koju se odnosi, nesmiju se verbalno uzeti; jer što onda, ako imam ja izpravak, za kojega prije znao nisam? Treba dakle tim riečim dati tumačenje stvarno. (Glasovi: Tako jest!)

Juraj Kamenar: Ja nemogu pristati uz g. dr. Vidrića. Istina, da tako biva, da sve §§. natežemo simo i tamo; nu ovdje se neima §. natezati. Nije me briga, da li zna vlada ili nezna za koji izpravak; ona bi bar morala biti na oprezu, kako stvar stoji. Ako bi se onako tumačio §. tai, kako dr. Vidrić misli, onda bi bilo to za saborske debate vrlo pogibeljno, jer mogao bi se praviti tim načinom izpravak na izpravak, i tako bi debatirali o maloj jednoj stvari možda mjesec danah. Sabor mora biti čist i svet, a poslovnika se najprije treba točno držati. U odborskoj sjednici je sam predstojnik račun. ureda gosp. Rašić priznao, da je to nekako smutnjom tamo došlo, a neće se niti najmanje dotičnim školam subvencije skratiti; to je već pokrito, račun je čist, samo se mora poradi formalnosti uputiti vlada, da bude u buduće na oprezu. Ja sam zato, da se sada neprihvati amendement vlade, a g. predsjedniku zahvaljujem, da je tako strog.

Josip Miškatović: Ako vis. sabor nepripusti izpravak g. predstojnika odjela za nutarnje poslove, onda se nemože dopustiti, da se još jedanput glasuje o predlogu odbora i izpravku g. Jakića, pošto je glasovanje već bilo, a jedno je i drugo odbijeno. Onda ova stvar prestaje biti predmetom svake diskusije.

Gjuro Crnadak: Ja neću iztraživati, ima li pravo g. predsjednik s tumačenjem poslovnika, po kojem se ima svaki izpravak prije stsviti, nego li dodje dotična točka u razpravu, ili ima g. predstojnik odjela za nut. poslove pravo, koji misli, da u svako doba svoj izpravak podnieti može; ali to znam, da je većina visoke kuće mislila za njegov izpravak glasovati, pa zato se je sustegnula glasovati za izpravak g. Jakića. Zato mislim, da bi umjestno bilo, da se izpravak g. predstojnika odjela za nutarnje poslove na glasovanje dade.

Franjo Folnegović: Ja moram očitovati, da nemogu

Digitized by Google

nazor g. dr. Vidrića usvojiti; jer ako se izpravak stavi, onda je temeljno načelo porušeno, da svaki govornik samo jedan put o stvari govoríti može. Ja imam pravo o jednoj stvari samo jedanput govoriti, i nemogu tražiti, da još jedanput rieč zadobijem.

S toga nepreostaje drugo, pošto je taj predmet u glasovanju odbit, nego da se ova točka povrati odboru, da shodan novi predlog podnese.

Predsjednik: Ja mislim, da je posve korektno postupano, pošto se izpravak gosp. Živkovića za sada nemože primiti bez povriede poslovnika, i pošto nije kod glasovanja primljen niti predlog odbora, niti izpravak g. Jakića, da se ciela ova točka povrati na odbor natrag.

(Prima se.)

Izvj. **Blaž Lorković**: (Čita).

2. Zaklade osječkoga sirotišta

a) stavke 1. i 2. redovitoga pokrića sa 21.694 for.

b) stavke 1. 2. i 3. potrebe 16.570 for.

(Prima se.)

3. Zaklade bolničke županije zagrebačke

a) stavke 1. i 2. redovitoga pokrića sa 8.150 for.

b) stavke 1. i 2. redovite potrebe sa 95 for.

(Prima se.)

4. Zaklade bolničke županije varaždinske

a) stavke 1. i 2. redovitoga pokrića sa 4.448 for.

b) stavka 1. redovite potrebe sa 51 for.

(Prima se.)

5. Zaklade bolničke županije križevačke

a) stavke 1. i 2. redovitoga pokrića sa 6.374 for.

b) stavke 1. i 2. redovite potrebe sa 72 for.

(Prima se.)

6. Zaklade narod. zemaljskoga kazališta

a) stavka 1. redovitoga pokrića sa 4.313 for.

b) stavka 1. redovite potrebe sa 1.837 for.

da se primi po predlogu vladinom.

Na stavku 2. tek. br. 1., gdje vlada predlaže 1.400 for., i to: kao stipendia za mlade predstavljačke sile, zatim nagrade za kazalištna djela i dobre prevode kazalištnih komadah, stavlja odbor predlog, da izvoli visoki sabor zaključiti:

Pozivlje se kralj. zemaljska vlada odjel za nutarnje poslove, da mjesta na stipendija upotriebi od svote 1.400 for. dolazeće pod stavkom 2. tek. br. 1. „potreba“ iznos do 500 for. kao pripomoć onim članovom narodnoga kazališta u Zagrebu, o kojih drži kazalištna uprava, da bi obzirom na darovitost i ljubav njihovu prama umjetnosti koristno bilo preko kazalištnih praznikah poslat ih na koji mjesec u koji evropski grad, da gledajući umjetnike na glasu nastoje se usavršiti u svojoj struci.

Tek. br. 2. stavke 2., zatim stavka 3. i 4. predlaže se, da ih visoki sabor kao i cielu potrebu sa 3.686 for. prihvati po predlogu vladinom.

(Prima se.)

Nadalje predlaže se proračun:

7. Zaklade zemaljske gojitbe

a) stavka 1. redovitoga pokrića sa 1.170 for.

b) stavke 1. i 2. redovite potrebe sa 15 for.

(Prima se.)

7. Zaklade stradajućih.

a) stavke 1. i 2. redovitoga pokrića sa 879 for.

b) stavka 1. redovite potrebe sa 17 for.

(Prima se.)

9. Zaklade jamničke kiselice

a) stavke 1. 2. i 3. redovitoga pokrića sa 7.800 fr.

b) stavke 1. do 6. uključivo redovite potrebe sa 7.800 for.

(Prima se.)

10. Zaklade komasirane za dobrotvorne svrhe

a) stavka 1. redovitoga pokrića sa 2.650 for.

b) stavka 1. redovite potrebe sa 22 for.

(Prima se.)

11. Zaklade realne vjeresije

a) stavke 1. 2. i 3. redovitoga pokrića sa 20.395 forintih.

b) stavke 1. 2. 3. i 4. redovite potrebe sa 11.275 forintih.

(Prima se.)

12. Zaklade sirotinske

a) stavke 1. i 2. redovitoga pokrića sa 34.179 for.

b) stavke 1. 2. i 3. redovite potrebe sa 1.409 for.

(Prima se.)

13. Zaklade regnikolarne

a) stavke 1. i 2. redovitoga pokrića sa 17.687 for.

b) stavke 1. do uključivo 13. potrebe sa 17.687 for.

Na proračun ove zaklade predlaže odbor, neka vis. sabor izvoli zaključiti:

1) Pozivlje se kralj. zemalj. vlada odjel za nutarnje poslove, da iz prištednjah, dolazećih kod potrebe ove zaklade, doznači Franji Kuhaču kao pripomoć za izdavanje njegove sbirke južno-slavenskih narodnih popievaka za g. 1878. 2.000 for.;

2) da iz prištednjah kod iste regnikolarne zaklade doznači jugoslavenskoj akademiji znanostih i umjetnostih u Zagrebu kao pripomoć za izdavanje historičkih i juridičkih spomenikah svotu od 1.000 for. za tekuću godinu 1878.

(Prima se.)

14. Proračun zaklade stipendialne Marija-Terezianske.

Odbor predlaže vis. saboru, da izvoli po predlogu vladinom odobriti:

a) stavke 1. i 2. redovitoga pokrića sa 1.244 for.

b) stavke 1. i 2. redovite potrebe sa 1.274 for.

(Prima se.)

Zatim da izvoli prihvatiti po predlogu vladinom proračun:

15. Zaklade narodnih učionah.

a) stavke 1. 2. i 3. redovitoga pokrića sa 23.632 for.

Digitized by Google

b) stavke 1. do 8. uključivo redovite potrebe sa 23.632 for. po predlogu vladinom.

Napokon predlože odbor visokomu saboru, da izvoli zaključiti:

I. Pozivlje se kralj. zemaljska vlada, da u buduće dade osnove proračuna zemaljskih zakladah štampati.

(Prima se.)

II. Molbenice:

a) jugoslavenske akademije znanostih i umjetnostih, kojom moli pripomoć za izdavanje velikoga akademičkoga riečnika,

b) molbenica hrvatskoga „pedagogijsko-književnoga sbora" za pripomoć,

c) molbenica akademičkoga literarnoga družtva „Hrvatski dom" za pripomoć,

d) arkeologičkoga družtva „Siscia" za pripomoć, dostavljaju se kr. zemaljskoj vladi, da ih uzme u obzir kod sastavljanja proračuna za god. 1879.

(Prima se.)

Predsjednik: Na dnevnom redu je izvješće odbora za preinaku poslovnika. Molim g. izvjestitelja, da izvoli mjesto zauzeti.

(Nema ga u sabornici.)

Pošto ga nema, to je na dnevnom redu izvješće verifikacionalnoga odbora.

Izvj. **Josip Miškatović**: Vis. sabore! Verifikacionalni odbor, sastav se u sjednici, da razsudi izvješće ob izboru zastupnika u izbornom kotaru vukovarskom, pronašao je, da je zapisnik u redu sastavljen i sve ostalo pravilno obavljeno, te izbor po tom zakonit, i preporuča visokomu saboru, da g. dr. Aleksandra Rogulića verificira.

Predsjednik: Želi li tko govoriti?

(Nitko.)

Izbor dr. Rogulića smatra se dakle ovjerovljenim.

(Prima se.)

Na dnevnom redu je izvješće odbora za preinaku poslovnika.

Molim g. izvjestitelja, da izvoli mjesto zauzeti.

Izvj. **Ivan Vončina**: Visoki sabore! U 65. sjednici predložio je narodni zastupnik dr. Subotić sa svojimi drugovi predlog o izmjeni paragrafa 35. i 65. saborskog poslovnika od g. 1865. Ovaj predlog uzet je u razpravu u sjednici odbora, i taj ga je podpuno u njegovoj cielosti prihvatio ovako, kako mi je čast ga sada pročitati:

„I. Točka 2. §. 35. poslovnika saborskoga od 12. lipnja 1875. preinačava se ovako:

2. Obrazlažu svoje interpelacije članovi, koji su interpelacije prijavili predsjedničtvu (§. 31.) redom, kako jim predsjednik dade rieč.

Iza obrazloženja svake pojedine interpelacije čita se interpelacija. Prosto je čitati interpelaciju i samomu interpelantu.

Prepis interpelacije ima se po predsjedniku sabora dostaviti banu, s pozivom, da u prvoj sliedećoj saborskoj sjednici izjavi, hoće li, i kad će na interpelaciju odgovoriti.

No interpeliranomu stoji prosto odmah, kad se interpelacija pročita, ili na nju odgovoriti ili izjaviti, da će to u opredieljeno vrieme učiniti. Isto tako može odmah uz navadjanje razlogah izjaviti, da na interpelaciju odgovoriti neće.

II. §. 65. saborskoga poslovnika od 12. lipnja 1875. preinačava se ovako:

§. 65. O odgovoru vladinu na interpelaciju prosto stoji interpelantu izjaviti, da li je sa danim odgovorom zadovoljan ili nije.

Ako nije zadovoljan s odgovorom, ima pravo tu svoju izjavu obrazložiti.

Na ovu obrazloženu isjavu interpelanta ima još mjesta samo odgovoru sa strane vlade.

Ako vlada izjavi, da neće na interpelaciju odgovoriti, ili ako interpelant nije zadovoljan s odgovorom vladinim ni poslje one druge izjave sa strane vlade učinjene, ostaje mu priuzdržano pravo podnieti kući propisanim načinom posebni predlog o predmetu svoje interpelucije.

Predsjednik sabora ima o svakom odgovoru vlade na interpelaciju upitati kuću, da li taj odgovor prima na znanje ili ne.

O tom se izjavljuje kuća bez svake predtečne diskusije jednostavnim ustajanjem članovah saborskih sa svojih mjestah.

Ako kuća neprimi na znanje odgovor vlade na interpelaciju, ima se taj odgovor staviti na dnevni red, ter o njem povesti saborska razprava."

Predsjednik: Čast mi je javiti, da je na ovaj predlog po dr. Vidriću podnešen sliedeći izpravak:

Bilježnik dr. **Stjepan Spevec**: (Čita.)

Neka se pod I. izpusti ustanova, da vlada ima kazati, kad će odgovoriti na interpelaciju, zatim neka se red ustanovah §. 85. točka 2. izmieni, te napokon, neka se doda u §. 65. poslovnika ustanova, da se interpelacije mogu stavljati samo dva dana u tjednu i to svaki put poslje 12 satih o podne.

Predsjednik: Isto tako podnio je izpravak g. Folnegović.

Bilježnik dr. **Marko Lončarić**: (Čita.)

„Neka se ustanovi, da interpelanti neobrazlažu interpelacije redom, koji jim predsjednik naznači, već redom, kako su jim interpelacije uvrštene u dotični zapisnik."

Predsjednik: Rieč ima g. izvjestitelj.

Izvj. **Ivan Vončina**: Visoki sabore! Razlika izmedju ovoga predloga, što ga je odbor upravio na sabor i poslovnika, jest ta, da po ovom predlogu imade vlada u istoj ili pak budućoj sjednici kako je bila interpelacija stavljena, izjaviti: hoće li i kad će na interpelaciju odgovoriti: dočim po dojakošnjem poslovniku te ustanove neima. Nadalje je razlika izmedju ovoga predloga i poslovnika ta, da je po novom predlogu interpelantu sačuvano pravo,

Digitized by Google

obrazložiti svoju izjavu, ako se nesmatra zadovoljnim sa odgovorom vlade ili sa izjavom njezinom, da na interpelaciju neće odgovoriti. Parlamentarna praksa u vanjskom svietu pokazuje potrebu zato, da se putem interpelacijah u saborsku razpravu dovedu pitanja zasjecajuća u eksekutivu, pitanja od obćenitih zanimivostih, i da se ovako što obsežnijom izmjenom mislih i nazorah izmedju interpelanta i vlade i živim učestvovanjem sabora mogu ukloniti nepodobštine i zloporabe, koje se znadu uvući u različite odnošaje javnoga života. Ja prepuštam uvidjenju svakoga izmedju vas, da li je nastala potreba preinake poslovnika u ovom smislu i u našem saboru, i predpostaviv, da će svaki biti mnienja odbora, preporučam visokomu saboru ovaj predlog, da ga usvoji, i time interpelaciji dade onu realnu važnost i ono pravo, koje ju ide kod drugih saborah u prosvećenih državah. Zato molim, da se predlog odbora uzme za podlogu specijalne debate.

Predsjednik: Rieč ima gosp. dr. Vidrić.

Dr. **Lovro Vidrić**: Ja sam podnio na paragraf 1. i 2. izpravak. Budem li imao o obijuh ujedno govoriti ili o svakom napose?

Predsjednik: Molim liepo, koliko je meni poznato, podnio je gosp. dr. Vidrić izpravak na §. 35. poslovnika, odnosno paragraf 1. predloga odbora, onda paragraf 35. točku 3. poslovnika samoga, onda izpravak na paragraf 65. Sada je generalna debata, jer se mora riešiti pitanje po visokom saboru, da li se u načelu slaže s tim, da se poslovnik izpravi, onda će se tekar glasovati.

Predsjednik: Rieč ima g. Folnegović, da obrazloži izpravak.

Franjo Folnegović: Ja mislim da je sada specijalna debata.

Predsjednik: Molim liepo, kod poslovnika neima trećeg čitanja, nego ima se tu postupati tako, da se može, čim bude predlog u načelu primljen, ujedno glasovati o pojedinih predmetih.

Franjo Folnegović: Onda ima rieč g. dr. Vidrić.

Dr. **Lovro Vidrić**: Moj glavni izpravak je izpravak na paragraf 63. poslovnika odnosno na paragraf 2. odborova predloga. Jerbo, prihvati li visoka kuća taj prvi izpravak, onda mora prihvatiti kao nuždnu konsekvenciju i one izpravke, koji se odnose na paragraf 35. točku 2. i 3.

Izpravak na paragraf 65. glasi, da se kao zadnja alineja tomu paragrafu umetne ovo: da se oprediele lih dva dana na nedjelju za stavljanje interpelacijah i to nakon dvanajste ure. Ovaj izpravak, gospodo, ograničuje donekle dosadašnje pravo interpelanta: 1. da visoka kuća opredieli lih dva dana za stavljanje interpelacijah; 2. da to pravo bude se moglo vršiti tek izza 12. ure odnosne sjednice. Obrazloženje izpravakah vrlo je jednostavno. Ja držim, da je pravo legislative kontrolirati eksekutivu vrlo važan faktor u parlamentarnom životu, ali svrha ova nije njegova jedina, nego ja držim, da imade inih važnijih svrhah. U pravnih državah, gdje je državna mašina već zadobila stanoviti stieg, dogadja se, da bude zakon od strane legislative prekoračen, te mi vidimo, da se u ovakovih državah to sredstvo interpelacijah riedko kad upotrebljuje, jer neima tomu povoda. Kod nas, gdje je naše saborsko djelovanje za glavnije svrhe, naime za stvaranje zakonah opredieljeno, nemožemo dopustiti, da bude svaka sjednica saborska interpelacijam otvorena; jer onda bi morali priznati, da je glavno to, da se stavljaju interpelacije, i da bude zakonodavno tielo kontrolom vlade, a zaboravili bismo na glavnu zadaću našega djelovanja. Jer bi se dakle time vrieme za glavno djelovanje kratilo, to se opravdava ograničenje stavljanja interpelacijah, a ostaje za kontrolu eksekutive vrlo dosta vremena, jer može svake nedjelje dvaput svaki član, koji smatra za nuždno, interpelirati. Molim dakle, da se ovaj izpravak usvoji.

Iz ovoga izpravka sliedi drugi: U sadašnjem poslovniku paragraf 35. označenje red, kako se ima vršiti dnevni red; pa se nabraja pod točkom drugom, da imadu interpelanti svoje interpelacije obrazložiti, a pod točkom trećom kaže se, da ima vlada na interpelacije odgovarati, a tek pod točkom četvrtom govori se o dnevnom redu. Prihvatite li moj prvi izpravak, tada će taj red u paragrafu 35. prestati, te će doći obrazlaganje interpelacijah tek izza dovršenog dnevnog reda kao zadnja točka na red. Točka druga odborova predloga bude primljena kao četvrta, dočim treća i četvrta za jedan broj naprvo stupaju. Osim toga imam izpravak na paragraf 35., i predlažem, da se briše „odgovori na interpelacije i ino". Ove rieči moraju se brisati zato, jerbo smo opredielili za interpelacije stanovito vrieme. S toga predlažem ovo na prihvat.

Na treću alineju točku 2. paragraf 1., koji glasi ovako: „Prepis interpelacije ima se po predsjedniku sabora dostaviti banu s pozivom, da u prvoj sliedećoj saborskoj sjednici izjavi, hoće li i kad će na interpelaciju odgovoriti"; predlažem izpravak, neka se izpuste rieči: „i kad će". Ove rieči neka se zato izpuste, jer kad bude visoka vlada upitana, zašto je taj ili onaj zakon povriedjen, imade ona na to pitanje povesti tek u svom krugu iztragu. Zahtievati, da ona unapried točno kaže: tada i tada hoću odgovoriti, držim, da tražimo nešta nemoguća, a s toga mislim, da se imadu ove rieči izpustiti.

Predsjednik: Rieč ima g. zastupnik Folnegović:

Franjo Folnegović: Ja prihvaćam predlog odbora, jedino molim, da se mjesto: „interpelanti obrazlažu svoje interpelacije redom, kako jim predsjednik dade rieč" kaže: „redom kako su interpelacije u službeni zapisnik sabora ubilježene". Ja mislim, da je ovaj zahtiev veoma jasan i osnovan na praksi svih parlamenatah svieta: tko se prije prijavi, imade prednost.

Vi gospodo, koji ste u ugarskom saboru, znate, da imadu tamo posebnu knjigu, u koju se interpelacije upisuju, pa onim redom se i odgovaraju. Taj zahtjev je pravedan

Digitized by Google

i štiti dostojanstvo samoga predsjedničtva, jerbo u borbi stranačkoj mogla bi se na predsjedničtvo kušnja staviti, da li nepredpostavlja jednoga interpelanta drugomu. To bi moglo dati povoda dogodjajem, koji niti nesluže na čast predsjedničtvu, niti moralu u samom parlamentu. Učinimo dakle, što je svagdje običajno. O onih izpravcih, koji su stavljeni, neznam, da li su zbilja izpravci, jer meni se čini, da su to skoro sami predlozi, a ako su to izpravci, ja jim svakako predpostavljam predlog odbora zato, jer neuvidjam, da dosliedna kontrola zbilja smeta zakonodavnomu tielu u zakonodavnom radu, — dapače mi smo se više putah sastali, pa nismo imali što raditi. Ja dakle neznam, da li je to potrebito, da se samo poslie 12. ure mogu interpelacije stavljati. Vi ćete n. pr. sazvati sabor, u pol 11. smo gotovi; zar ćemo onda čekati do 12. ure, da se bude mogla interpelacija staviti?! (Odobravanje na lievici) Zato ja držim, da imadu te točke jedino taj smjer, da se preprieči djelovanje interpelacijah na javno mnienje. Tko se javnoga mnienja boji, pravo ima, da se ga boji; ja se toga nebojim.

Juraj Kamenar: Visoki sabore! Ako je tko izmedju nas, to sam siguruo ja za to, da se drži poslovnika svaki zastupnik.

Ako g. dr. Vidrić predlaže, da se učini ustanova, po kojoj je jedino poslie 12. ure dozvoljeno interpelirati, to ga jedino vodi razlog, da bi se tim načinom tobože zatvorila usta dotičnoj opoziciji, i neka ona praznim stienam govori.

Gospodo! Mi nismo žestoki, jer svaki ljubi svoju domovinu, i ako koji interpelaciju stavi zadesi ga velika zadaća, da se ustane i govori. Vidite, ja se svaki dan ustajem, da govorim o dnevnom redu, ali tek jučer sam stavio jednu interpelaciju, u kojoj mi nije bila zadaća uznemirivati, nego sam morao jednu potrebu iztaknuti, o kojoj sam vis. vladu pitao, da li joj hoće odpomoći, te sam vis. sabor upozorio na stanje stvarih u domovini.

Zato bi bilo jako pogubno, ako bismo prihvatili izpravak g. dra. Vidrića.

Napokon g. dr. Vidrić veli, da vlada nemože kazati: ja ću na ovu ili na onu interpelaciju tada i tada, taj i taj dan odgovoriti.

Gospodo! Toga vlada niti neće kazati, nego ona će jednostavno reći: ja ću odgovoriti doskora, čim si pribavim podatke. Dan i sat nemože opredieliti.

Zato ja prihvaćam odborov predlog posve, a pristajem uz izpravak g. Folnegovića.

Josip Miškatović: Ja se slažem s predlogom gosp. Folnegovića, ako se više interpelantah prijavi na onaj dan, kad će biti dan za interpelacije, da onim redom interpeliraju, kojim su se prijavili. Ali sam ujedno za izpravak gosp. dr. Vidrića, da se opredieleę dva dana za interpelacije, i da se počme u 12 satih.

Kad se ustanovljuje zakon o interpelacijah, to ga mi neustanovljujemo za sebe, nego s obzirom na potrebu i korist same stvari; a za interpelacije, gospodo, preostaje onako još dosta vremena i po ovoj novoj ustanovi. U drugih su saborih interpelacije jako riedki pojavi, stavljaju se samo u velikoj nuždi, a dobro bi bilo, da se taj običaj uvede i kod nas.

Kad se ustanovljuje propis za interpelacije, mora nam biti na umu, da taj propis tako sastavimo, da bude moguće svakomu zastupniku, koji neradi za sebe, nego za obću stvar, ono što mu se vidi važno, saznati od vlade; jerbo hoće sigurno saznati u to ime, da upozori sabor i vladu na koje potrebe, i da tim pomogne zemlji. A ja držim, da po izpravku dr. Vidrića dovoljno prilike ostaje, da se zadovolji ovoj potrebi i ovomu zadatku interpelacije. Pošto pako želimo, da se zloporabe, koje se s interpelacijami činiti mogu, i koje su se zbilja dosada kod nas a i u drugih parlamentih zbijale, odstrane, to je dobro, da mi takovim zloporabam propisi na put stanemo; a pošto izpravak g. dr. Vidrića zbilja služi u tu svrhu, za to ga ja prihvaćam. U ostalom sam pako za načela predloga odborova.

Samo jedan dokaz mi je oprovrći, i to dokaz gosp. Folnegovića, koji je kazao: ako je slobodno tekar u 12 satih interpelaciju staviti, što ćemo raditi do 12 satih, ako se u 10 počimlje sjednica, pročita zapisnik, a drugo što na dnevnom redu nema? Onda ćemo valjda šuteći čekati do 12 satih?

Meni se čini, da g. Folnegović nije dobro shvatio postupnik u takovih sgodah. Bude li predsjednik znao, da na dnevnom redu ništa drugo nema, nego interpelacije i pročitanje zapisnika, on će ureći sjednicu u 12 satih, a ne u 10.

Dakle onaj dokaz, čini mi se, nemože odvratiti sabor, da neprihvati izpravak g. dr. Vidrića.

Dr. Jovan Subotić: Vis. sabore! Ja se podpuno slažem sa načeli, koja su u predlogu odbora sadržana, pošto su to načela mojega predloga. Dvie su samo promjene, koje su sa druge strane predložene: jedna je ta, da se neka izjavi vlada, hoće li, neće li i kad će odgovoriti na stavljenu interpelaciju. Proti toj ustanovi se prigovara, da vlada nemože znati u svakom slučaju, da li će moći i kada će biti u stanju odgovoriti, jer se mora prije obaviestiti. Dobro, al onda može reći: ja ću odgovoriti, čim se obaviestim o stanju stvari. Al što za praktičnost predloga govori, jest to, da tako zaista u dvajuh najvećih parlamentih na svietu postoji, da se ima vlada izjaviti hoće li, neće li i kad će odgovoriti. I s ovih razlogah bio bi za to, da se ta ustanova i u naš poslovnik uvrsti.

Druga izmjena predlaže se glede dosadanjeg poslovnoga reda u toliko, da se nebudu mogle, kao dosada, u svakoj sjednici interpelacije staviti. Ja nalazim s jednim gosp. predgovornikom, da toj ustanovi razloga nema. Ako smo imali u jednoj sjednici više interpelacijah, produžila se je uslied toga saborska sjednica na 2—3 sata, a pravo stavljanja interpelacijah nismo ograničili

Digitized by Google

A bilo je opet toliko drugih sjednicah, gdje je bilo vremena suviše, a ipak se nisu interpelacije stavljale, jer dotična gospoda nisu imala povoda tomu. Ja sa svoje strane ostao bi dakle kod predloga odbora, da se po dosadanjem običaju interpelacija u svakoj sjednici, kad to potreba iziskuje, predložiti može.

Što se tiče predloga, da se stavljanje na 2 dana poslie 12 satih dopusti, držim ja da neima temelja; jer istina je, da može biti danah, koji su odredjeni za interpelacije, a u kojih nemamo druge razprave; onda bi se zbilja moglo kazati: dodjite u sjednicu u 12 satih. A kako će biti onda, kad su n. pr. srieda i subota odredjene za interpelacije, pa mi imamo i drugog posla, te se n. pr. u 10 satih sastanemo, nu duevni red n. pr. svršimo do 11 satih? Onda će se morati sjednica prekinuti, pa u 12 satih opeta započeti. Možda bi bilo bolje, da se kaže: interpelacije se smiju stavljati na izvjestne dane poslje dnevnoga reda. To bi moglo biti. (Tako je! na lievici.)

Što se tiče dodatka gosp. Folnegovića, da se interpelacije stavljaju redom, kojim su u zapisniku naznačene, ja ga odobravam. Al tu je meni primetnuti, da poslovnik propisuje, da se interpelacije predsjedniku prijave ili u saborski zapisnik ubilježe. Kad je n. pr. jedna kod predsjednika prijavljena, a druga u zapisnik ubilježena, tada će morati predsjednik ustanoviti red, kojim se imadu obrazložiti. A da nebude volji predsjednika ostavljeno, redom kojim hoće dati rieč pojedinim interpelantom, bio bi zato, da se ovdje kaže: „dolaze u razpravu redom, kojim su kod predsjednika prijavljene".

Što se tiče izpravka gosp. dr. Vidrića, ja nebi mogao drugo ništa prihvatiti. nego, ako bi se zbilja 2 dana ustanovila za stavljanje interpelacijah.

Dr. **Franjo Vrbanić**: Vis. sabore! Kad bi bilo povoda izpravku gosp. dr. Vidrića, ja mu nebi prigovorio; al dosadanja praksa pokazuje, da nije nužde, da se sloboda stavljanja interpelacijah tako ograničuje, jerbo je bila za čitavo vrieme zasjedanja samo 101 interpelacija. (Glasovi: Oho!) A s druge strane izpravak gosp. dra. Vidrića k absurditetu voditi može. Jerbo može se dogoditi, da predsjednik — ako je čovjek partaičan — baš onaj dan, koji je odredjen za interpelacije, neće držati sjednice; ili pako može se dogoditi to, da se sabor samo za nekoliko danah sastane, n. pr. zasjedanje počimlje u utorak, a u subotu se već zaključuje; a uzmimo da su ponedjeljak i subota za interpelacije opredieljeni, — onda je svaki zastupnik lišen prilike, staviti interpelaciju, pa bilo još tako nuždno.

Ako se primi izpravak, da se samo poslie 12 satih interpelirati može, onda se može dogoditi sliedeće: ili mora predsjednik razpravu dnevnog reda prekinuti, ili pako se može razprava prije svršiti i sjednica bude zaključena.

Te okolnosti nedopuštaju izpravak gosp. dr. Vidrića, i ja mislim, da vis. sabor nomože dopustiti. da se na toliko steže sloboda govora.

Predsjednik: Rieč ima gosp. izvjestitelj.

Izvj. **Ivan Vončina**: Vis. sabore! Medju izpravkom gosp. dr. Vidrića i predlogom odbora dvie su bitne razlike. Prva, što se po izpravku dr. Vidrića imadu izostaviti ovdje u toč. 3. §. 35. rieči: „kada će na interpelaciju odgovoriti". Odbor nije bez razloga ovu ustanovu primio u svoj predlog, jer dokazuje praksa u drugih parlamentih, da je to od velike potrebe. Tako biva u parlamentu austrijskom, njemačkom i drugdje. Na ovakovu ustanovu dovela je dotični sabor ta oknlnost, što su obično zastupnici vlade nastojali, da što duže zavlače odgovore na interpelacije; pa se je dogodilo, da je vlada na izmaku sabora navalila sa čitavom kljuskom odgovarah, na koje nisu interpelanti davali nikakovih očitovanjah.

Gospodin, koji je ovdje to predložio, obrazlagao je svoj predlog tako, da je vladi težko, opredieliti vrieme, kad će odgovoriti na interpelaciju, jer da se ona bavi organizmom čitave zemlje i da su joj poslovi vrlo obsežni, te da nemože proreći, kada će odgovoriti. Ja ću dopustiti, da se može to dogoditi u većih državah, n. pr. kod vlade austrijske ili kod „Reichskanzlera" njemačkog, nu u nas to nestoji; al ipak je „Reichskanzler" vezan po poslovniku saborskom odmah izza interpelacije kazati, kad će odgovoriti na nju. I da se nebi dogodilo kod nas, kao što se u drugih parlamentih dogadja, da interpelacije ostaju neodgovorene, i da se nebi to dogodilo, da vlada na razstanku sabora navali sa mnogimi odgovori, tako da se interpelant nemože niti razabrati, da li bi se zadovoljio ili ne: za to bi predložio, neka se svakako prihvati predlog odbora, a izpravak gosp. dr. Vidrića da se neuzme u obzir.

Što se tiče izpravka gosp. Folnegovića, tičućega se stilizacije jedne točke, proti tomu neimam prigovora.

Na §. 65. podnio je gosp. dr. Vidrić još jedan izpravak, da je interpelacije samo na 2 dana, i to poslie 12. ure, slobodno staviti. Ovo je doduše prilična stega i prilično ograničenje prava, staviti interpelacije, i ja se s početka nisam mogao s tim sprijateljiti, nu pošto sam sada čuo, da je bila 101 interpelacija ovdje stavljena, a bilo je samo 107 sjednicah, to bi ja ipak jedino s obzirom na što točnije i kulantnije obavljanje zakonarskog posla pristao na to, da se taj izpravak gosp. dr. Vidrića primi. A ja nisam proti izpravku gosp. Folnegovića, dapače ja ga prihvaćam, jer upravo za to. što se steže to pravo na 2 dana, potrebno je, da se interpelacije stavljaju onim redom, kojim su u zapisnik unešene. To nam nesmeta, što pojedini interpelanti predavaju svoje interpelacije predsjedniku sabora, to je samo duži put, kojim dodju u uručbeni zapisnik, i ako dodju nešto kasnije, to je naposlied stvar interpelanta šamoga; a u interesu reda saborskoga to leži, i ja nalazim za umjestno, da se prihvati.

Predsjednik: Vis. sabore! Zadnji §. našega poslovnika (§. 74.) glasi ovako: „Za promjenu ustanovah ovoga

poslovnika treba da bude stavljen predlog, podpisan po dvadesetorici članovah sabora.“ Ovo je učinjeno. „A za saborski zaključak potrebite su $^2/_3$ prisutnih članovah.“

Ova ustanova prinukala je predsjedničtvo, da generalnu i specialnu debatu pomieša, kao što to biva u svih slučajih, gdje se poslovnik mienja; a to zato, da sva gospoda, koja žele u načelu, da se poslovnik mienja, dobro poznavaju sva mnienja, i razaberu, da li su ih kadra potaknuti na to, da se na promjenu poslovnika odvaže. Ovo je izraženo takodjer u ustanovi, koja zahtieva $^2/_3$ prisutnih članovah.

Ako je s voljom vis. sabora, pitanje će glasiti ovako: Je li vis. kuća voljna, da se ustanove ovoga poslovnika u načelu promiene, ili ne? Ona gospoda, koja su za to, da se promiene, neka izvole ustati.

Molim gosp. bilježnika, da izvoli brojiti.

(Većina od $^2/_3$.)

Poslovnikom zahtievani broj je ustao, i s toga se vidi, da vis. sabor na to pristaje, da se mienja poslovnik.

Sada će se glasovati o pojedinih točkah, za koje nije treba $^2/_3$ glasovah, nego absolutna većina. (Glasovi: Tako je!) Dakle najprije će se glasovati o predlogu odbora, kako je predložen, i to od točke do točke.

(Prima se.)

Ona gospoda, koja su zato, da se prima točka 1., koja se odnosi na točku 2. §. 31. poslovnika, neka ustanu. — Ako ovaj predlog padne, onda će se glasovati ovako: Prima li vis. sabor ovaj predlog s izpravkom dr. Vidrića na §. 35.? Samo je razlika ta, što se izpravak dr. Vidrića odnosi na §. 1. toč. 3., dočim predlog odbora samo na točku 2.

(Manjina za predlog odbora.)

Ona gospoda, koja su za to, da se izpravi poslovnik na §. 35. onako, kako predlaže dr. Vidrić, neka izvole ustati.

(Većina.)

Sada će se glasovati o §. 2. predloga.

Franjo Folnegović: Moj izpravak neprotuslovi izpravku dra. Vidrića, kao što je sam g. izvjestitelj kazao.

Predsjednik: Dobro. Ona gospoda, koja su za to, da se izpravku dra. Vidrića još izpravak gosp. Folnegovića pridoda, neka izvole ustati.

(Većina.)

Dakle izpravak g. dra. Vidrića s izpravkom gospodina Folnegovića je primljen.

Sada dolazimo na §. 2. predloga, koji se odnosi na §. 65. sab. poslovnika.

Ja mislim, pošto je izpravak dra. Vidrića sam izvjestitelj prihvatio, da bi najbolje bilo, da se o predlogu odbora ujedno s izpravkom dra. Vidrića glasuje.

(Prigovori.)

Dakle ne. Ona gospoda, koja su za to, da se predlog odbora bez izpravka dra. Vidrića prihvati, neka izvole ustati. (Manjina.)

Ona gospoda, koja su za to, da se primi s izpravkom dra. Vidrića, neka izvole ustati.

(Većina.)

I tim je ovaj predlog odbora primljen s izpravci dra. Vidrića i gosp. Folnegovića.

Vis. sabore! Pošto je već kasno, nastaviti će se sjednica po podne u 5 satih.

(1 sat.)

Digitized by Google

Nastavljena sto i sedma saborska sjednica

držana dne 12. srpnja 1878. u 5 sati po podne, pod predsjedničtvom saborskog predsjednika g. Nikole Krestića.

Sadržaj: Izvješće prorač. odbora. — Izvješće imunitetnoga odbora — Izviešće odbora za bogoštovje i nastavu. — Zaključni govor predsjednika. — Ovjerovljenje zapisnika „stante sessione".

(5 satih 15 časovah.)

Predsjednik: (Zvoni.) Sjednica se nastavlja.

Vis. sabore! Saborski odbor za proračun podnosi izvješće o proračunu zaklade komercialne glede one točke. koja nije bila danas prije podne primljena Molim gosp. izvjestitelja, da ga izvoli pročitati.

Izvjest. dr. **Blaž Lorković**: Vis. sabore! U sjednici danas prije podne držanoj bila je odpućena stavka 1. pod b) natrag odboru, da novi predlog učini. Prema tomu čast mi je predložiti, da vis. sabor izvoli zaključiti ovo: a) stavke 1., 2., 3., 4. i 5. red. pokrića po predlogu vladinom u iznosu od 34.682 for., b) stavke 1—12 uključivo redovite potrebe sa 48.097 for. odobravaju se uz dodatak, da je diferencija izdatka pokrita u autonomnom budgetu za 1878. — Ja predlažem, da se ovaj predlog primi.

Predsjednik: Želi li tko govoriti?

(Nitko.)

Onda se to prima, i proračun je gotov.

Na dnevnom redu je izvješće odbora za imunitet.

Budući izvjestitelja neima, molim g. bilježnika, da izvoli izvješće pročitati.

Bilježnik dr. **Marko Lončarić**: (Čita. — Izvješće vidi u zapisniku.)

Predsjednik: Želi li tko govoriti ob ovom predmetu?

(Nitko se nejavi.)

Ako nitko neželi govoriti, stavlja se pitanje na vis. sabor: Prihvaća li visoki sabor predlog odbora za imunitet?

(Prima se.)

Na dnevnom redu je izvješće odbora za pregledanje računah.

Bilj. dr. **Marko Lončarić**: (Čita. — Izvješće vidi u zapisniku.)

Predsjednik: Prima li vis. sabor predlog odbora za pregledanje računah?

(Prima se.)

Na dnevnom redu je izvješće saborskog odbora za bogoštovje i nastavu, tičuće se osnove zakona ob uredjenju muzeja.

Molim gosp. izvjestitelja.

Izvjest. dr. **Blaž Lorković**: Vis. sabore! U posliednjoj sjeditbi prihvaćena je bila osnova zakona ob uredjenju zem. muzeja. U toj osnovi dolazi u §. 1., 10. i 11. izraz „kr. vladni odjel za bogoštovje i nastavu", a nije umetnut onaj dodatak „kr. zem. vlada, odjel za bogoštovje i nastavu". Uslied toga povraćena je osnova natrag vis. saboru, da dotičnu promjenu u tekstuaciji učini.

Taj dopis vis. vlade ujedno sa zak. osnovom upućen je saborskomu odboru za bogoštovje i nastavu, a taj odbor prihvatio je zahtievani dodatak, te uslied toga predlaže vis. saboru, da izvoli zaključiti sliedeće:

U osnovi zakona ob uredjenju zem. muzeja u §. 1. poslie rieči „kraljevski" neka se dodadu rieči: „zem. vlade odjel za bogoštovje i nastavu"; isto tako u §. 10. i u §. 11. napomenute zak. osnove. — Ove su promjene sasvim u suglasju sa zakonom od 15. studenoga g. 1854., zato molim da se prihvate, jer je bio u ostalom to samo „lapsus calami".

Predsjednik: Prima li se ovaj predlog odbora?

(Prima se.)

Vis. sabore! Tim su razprave sabora, sazvana na 23. kolovoza 1875., završene.

Neka mi bude dozvoljeno u kratko priobćiti vam pregled kretanja i djelovanja ovoga vis. sabora za vrieme od 23. kolovoza g. 1875. do uključivo danas 12. srpnja g. 1878.

Tečajem ove saborske periode umrlo je 7 članovah ove vis. kuće, i to 6 od zastupnikah i 1 virilac, naime biskup Ivan Kralj, a od narodnih zastupnikah Miroslav Kraljević, Miroslav Špun, Miroslav grof Kulmer, Miroslav Kunek, Pajo Kolarić i Stjepan Pavišić.

(Glasovi: Slava jim!)

Sabor naš, s kojim se danas razstajemo, držao je prekidana zasjedanja, kako je to okolnostmi bilo uvjetovano. U tri godine zasjedao je ipak ukupno 215 danah i držao 107 sjednicah. Zasjedanja ta trajala su 1875. go-

Digitized by Google

dine od 23. do 30. kolovoza, dakle 8 danah, te od 18. listopada do 8. studenoga, 14 danah. Sliedeće godine 1876. zasjedao je neprekidno 131 dan, od 4. srpnja do 11. studenoga. U 1877. godini sastajao se je dva puta, dne 3. rujna i dne 20. prosinca. Od 3. rujna držao je sjednice do 26. istoga mjeseca, dakle 24 dana. a od 20. prosinca 1877. ostao je na okupu do 20. siečnja ove godine, dakle 32 dana. Posliednja ova sjeditba počela je 8. ovoga, a završuje danas; trajala je dakle 6 danah.

Ako se uvaži, da se je tečajem trogodišnje ove periode imala obnoviti nagoda, postojeća izmedju jedne i druge polovine naše monarkije, ako se nadalje uvaži, da je zakonarski rad zahtievao dugotrajniju prisutnost naših zastupnikah na zajedničkom saboru, naročito prošle i ove godine, te da su sjednice ovoga našega sabora na dulje vremena odgadjane biti morale, to se priznati mora, da se je tečajem ove trogodišnje periode mnogo saborilo, osobito ako se uzme. da su svi važniji organizatorni zakoni jur svršeni, i da je naša zemlja u neki definitivum prešla, koji, ako svakomu i nije morda po ćudi, to za sebe ipak ima nešto, što zadovoljava, a to je, da je izgubljen značaj provizorija.

Moguće je možda, da se ova zakonarska perioda s prijašnjom od godine 1872. do 1875. nebi mogla mjeriti, što se tiče važnosti i obsežnosti radnje, pri čem se ipak priznati mora velika spasonosna znamenitost mnogih stvorenih zakonah po razvitak zemlje, te neupuštajuć se u razlaganje sadržaja i dohvata tih zakonah, priobćiti ću, koji su sve zakoni u ove tri godine proizišli sabora. Evo toga dugačkoga niza. Sabor je stvorio sliedeće zakone:

1. Zakon o proračunu za g. 1876.
2. Zakon o konačnom razriešenju urbarsko-srodnih odnošajah.
3. Zakon o uredjenju plaćah aktuara i kvestora sveučilištnoga.
4. Zakon o izpravku gruntovnice i uložakah gruntovničkih.
5. Zakon o predaji uprave kaznione pravosudnomu odjelu kr. zem. vlade.
6. Zakon o izpravku odvjetničkoga reda.
7. Zakon o ustrojenju vieća za zemaljsku kulturu.
8. Zakon, kojim se preinačuju neke ustanove o zadružnih odnošajih u razvojačenoj krajini.
9. Zakon o preustrojenju kr. gospodarskoga i šumarskoga učilišta u Križevcih.
10. Zakon o sudbenosti trgovačko-mjenbenoj i o postupku pred trgovačko-mjenbenimi sudovi.
11. Zakon o ustroju primaljskoga učilišta u Zagrebu.
12. Zakon o preinaci nekojih ustanovah gradjanskoparbenoga postupka.
13. Zakon o govedjoj kugi.
14. Zakon o izvlastbi nekretninah u gradu Zagrebu.
15. Zakon o preuzeću gradske velike realke u Osieku na trošak zemaljski.
16. Zakon o proračunu za god. 1877.
17. Zakon o uredjenju muzeja.
18. Zakon o preinaci zakonskog članka IX. godine 1870. o ukinuću zakonah proti lihvarstvu.
19. Zakon o dužnosti željezničkih podhvatničtvah naknaditi štetu, počinjenu na željeznicah dogodjaji, s kojih čovjek izgubi život.
20. Zakon, kojim se dopunjuje zakon od 3. ožujka 1874. o zadrugah.
21. Zakon o pokriću gradjevnih i nabavnih troškovah, potrebitih za sgrade, služeće pravosudnoj upravi.
22. Zakon o uredjenju zavičajnih odnošajah u kraljevini Hrvatskoj i Slavoniji.
23. Zakon o stegi ovrhe na plaće, mirovine i ine pristojbe osobah, spadajućih k stalnoj c. i kralj. vojsci, ratnoj mornarici i domobranstvu i njihovih udovah i sirotah.
24. Zakon o proračunu za god. 1878.
25. Zakon, kojim se kr. zemaljskoj vladi podieljuje indemnitet, da troši po proračunu od 1877. godine počam od 1. siečnja do 31. ožujka 1878.
26. Zakon o produljenju roka i valjanosti postotka glede pokrića potrebštinah samouprave do 31. prosinca g. 1878.

Zakonske osnove o odkupu i regulaciji regalnih pravah te o uredjenju gradskih i seoskih obćinah nije sabor razpravio. Velika njihova važnost nalagala mu je obsežan studij te je uzmanjkalo fizično vrieme, da se ovako znameniti predmeti svestrano pretresu i temeljito razprave.

Ovo je u glavnih crtah radnja minuloga sabora. Osim ovoga stavljena je u njem 101 interpelacija, a odgovoreno je na 89. Molbah stiže 151, te su sve riešene osim nekojih, koje posliednjih danah prispješe.

A sada dozvolite mi, da u ime moje i podpredsjednikah i gg. bilježnikah izjavim vam srdačnu zahvalnost našu na vašoj dobrostivosti. Budite uvjereni, da smo mi izvršivali naše dužnosti, svagda se držeći onoga što nam je čist i iskren patriotizam nalagao i što valja, da čast i dostojanstvo tako visokog tiela, kao što je ovo, uzdržimo. — Živio naš milostivi kralj! (Živio! Živio! Živio!)

Svetozar Kušević: Vis. sabore! Meni je toli častna, koliko laskateljna dužnost, na ove srdačne rieči našega štov. g. predsjednika imenom vis. kuće, imenom gg. članova ovoga vis. sabora, odazvati se, i držim da ću biti tumač izražaja i čuvstva njegova, ako kažem, da svi oni uspjesi, koji su od strane ovoga vis. sabora u korist zemlje i naroda polučeni, da se u prvom redu revnosti i patriotičkomu nastojanju sviestnoga i vrloga našega predsjednika pripisati imade. (Živio! Živio!) Uz njega su i gg. podpredsjednici, (Živili!) i gg. bilježnici svojski svoje dužnosti vršili. (Živili!)

Ako konačno kažem, da ih bog poživio, te im izrazim najtopliju zahvalnost, to mislim, da sam želji vis. kuće zadovoljio. (Živio! Povladjivanje.)

Digitized by Google

Nastavljena sto i sedma saborska sjednica

držana dne 12. srpnja 1878. u 5 sati po podne, pod predsjedničtvom saborskog predsjednika g. Nikole Krestića.

Sadržaj: Izvješće prorač. odbora. — Izvješće imunitetnoga odbora — Izvješće odbora za bogoštovje i nastavu. — Zaključni govor predsjednika. — Ovjerovljenje zapisnika „stante sessione".

(5 satih 15 časovah.)

Predsjednik: (Zvoni.) Sjednica se nastavlja.

Vis. sabore! Saborski odbor za proračun podnosi izvješće o proračunu zaklade komercialne glede one točke. koja nije bila danas prije podne primljena Molim gosp. izvjestitelja, da ga izvoli pročitati.

Izvjest. dr. **Blaž Lorković**: Vis. sabore! U sjednici danas prije podne držanoj bila je odpućena stavka 1. pod b) natrag odboru, da novi predlog učini. Prema tomu čast mi je predložiti, da vis. sabor izvoli zaključiti ovo: a) stavke 1., 2., 3., 4. i 5. red. pokrića po predlogu vladinom u iznosu od 34.682 for., b) stavke 1—12 uključivo redovite potrebe sa 48.097 for. odobravaju se uz dodatak, da je diferencija izdatka pokrita u autonomnom budgetu za 1878. — Ja predlažem, da se ovaj predlog primi.

Predsjednik: Želi li tko govoriti?

(Nitko.)

Onda se to prima, i proračun je gotov.

Na dnevnom redu je izvješće odbora za imunitet.

Budući izvjestitelja neima, molim g. bilježnika, da izvoli izvješće pročitati.

Bilježnik dr. **Marko Lončarić**: (Čita. — Izvješće vidi u zapisniku.)

Predsjednik: Želi li tko govoriti ob ovom predmetu?

(Nitko se nejavi.)

Ako nitko neželi govoriti, stavlja se pitanje na vis. sabor: Prihvaća li visoki sabor predlog odbora za imunitet?

(Prima se.)

Na dnevnom redu je izvješće odbora za pregledanje računah.

Bilj. dr. **Marko Lončarić**: (Čita. — Izvješće vidi u zapisniku.)

Predsjednik: Prima li vis. sabor predlog odbora za pregledanje računah?

(Prima se.)

Na dnevnom redu je izvješće saborskog odbora za bogoštovje i nastavu, tičuće se osnove zakona ob uredjenju muzeja.

Molim gosp. izvjestitelja.

Izvjest. dr. **Blaž Lorković**: Vis. sabore! U posliednjoj sjeditbi prihvaćena je bila osnova zakona ob uredjenju zem. muzeja. U toj osnovi dolazi u §. 1., 10. i 11. izraz „kr. vladni odjel za bogoštovje i nastavu", a nije umetnut onaj dodatak „kr. zem. vlada, odjel za bogoštovje i nastavu". Uslied toga povraćena je osnova natrag vis. saboru, da dotičnu promjenu u tekstuaciji učini.

Taj dopis vis. vlade ujedno sa zak. osnovom upućen je saborskomu odboru za bogoštovje i nastavu, a taj odbor prihvatio je zahtievani dodatak, te uslied toga predlaže vis. saboru, da izvoli zaključiti sliedeće:

U osnovi zakona ob uredjenju zem. muzeja u §. 1. poslie rieči „kraljevski" neka se dodadu rieči: „zem. vlade odjel za bogoštovje i nastavu"; isto tako u §. 10. i u §. 11. napomenute zak. osnove. — Ove su promjene sasvim u suglasju sa zakonom od 15. studenoga g. 1854., zato molim da se prihvate, jer je bio u ostalom to samo „lapsus calami".

Predsjednik: Prima li se ovaj predlog odbora?

(Prima se.)

Vis. sabore! Tim su razprave sabora, sazvana na 23. kolovoza 1875., završene.

Neka mi bude dozvoljeno u kratko priobćiti vam pregled kretanja i djelovanja ovoga vis. sabora za vrieme od 23. kolovoza g. 1875. do uključivo danas 12. srpnja g. 1878.

Tečajem ove saborske periode umrlo je 7 članovah ove vis. kuće, i to 6 od zastupnikah i 1 virilac, naime biskup Ivan Kralj, a od narodnih zastupnikah Miroslav Kraljević, Miroslav Špun, Miroslav grof Kulmer, Miroslav Kunek, Pajo Kolarić i Stjepan Pavišić.

(Glasovi: Slava jim!)

Sabor naš, s kojim se danas razstajemo, držao je prekidana zasjedanja, kako je to okolnostmi bilo uvjetovano. U tri godine zasjedao je ipak ukupno 215 danah i držao 107 sjednicah. Zasjedanja ta trajala su 1875. go-

Digitized by Google

dine od 23. do 30. kolovoza, dakle 8 danah, te od 18. listopada do 8. studenoga, 14 danah. Sliedeće godine 1876. zasjedao je neprekidno 131 dan, od 4. srpnja do 11. studenoga. U 1877. godini sastajao se je dva puta, dne 3. rujna i dne 20. prosinca. Od 3. rujna držao je sjednice do 26. istoga mjeseca, dakle 24 dana, a od 20. prosinca 1877. ostao je na okupu do 20. siečnja ove godine, dakle 32 dana. Posliednja ova sjeditba počela je 8. ovoga, a završuje danas; trajala je dakle 6 danah.

Ako se uvaži, da se je tečajem trogodišnje ove periode imala obnoviti nagoda, postojeća izmedju jedne i druge polovine naše monarkije, ako se nadalje uvaži, da je zakonarski rad zahtievao dugotrajniju prisutnost naših zastupnikah na zajedničkom saboru, naročito prošle i ove godine, te da su sjednice ovoga našega sabora na dulje vremena odgadjane biti morale, to se priznati mora, da se je tečajem ove trogodišnje periode mnogo saborilo, osobito ako se uzme, da su svi važniji organizatorni zakoni jur svršeni, i da je naša zemlja u neki definitivum prešla, koji, ako svakomu i nije morda po ćudi, to za sebe ipak ima nešto, što zadovoljava, a to je, da je izgubljen značaj provizorija.

Moguće je možda, da se ova zakonarska perioda s prijašnjom od godine 1872. do 1875. nebi mogla mjeriti, što se tiče važnosti i obsežnosti radnje, pri čem se ipak priznati mora velika spasonosna znamenitost mnogih stvorenih zakonah po razvitak zemlje, te neupuštajuć se u razlaganje sadržaja i dohvata tih zakonah, priobćiti ću, koji su sve zakoni u ove tri godine proizišli sabora. Evo toga dugačkoga niza. Sabor je stvorio sliedeće zakone:

1. Zakon o proračunu za g. 1876.
2. Zakon o konačnom razriešenju urbarsko-srodnih odnošajah.
3. Zakon o uredjenju plaćah aktuara i kvestora sveučilištnoga.
4. Zakon o izpravku gruntovnice i uložakah gruntovničkih.
5. Zakon o predaji uprave kaznione pravosudnomu odjelu kr. zem. vlade.
6. Zakon o izpravku odvjetničkoga reda.
7. Zakon o ustrojenju vieća za zemaljsku kulturu.
8. Zakon, kojim se preinačuju neke ustanove o zadružnih odnošajih u razvojačenoj krajini.
9. Zakon o preustrojenju kr. gospodarskoga i šumarskoga učilišta u Križevcih.
10. Zakon o sudbenosti trgovačko-mjenbenoj i o postupku pred trgovačko-mjenbenimi sudovi.
11. Zakon o ustroju primaljskoga učilišta u Zagrebu.
12. Zakon o preinaci nekojih ustanovah gradjansko-parbenoga postupka.
13. Zakon o govedjoj kugi.
14. Zakon o izvlastbi nekretninah u gradu Zagrebu.
15. Zakon o preuzeću gradske velike realke u Osieku na trošak zemaljski.
16. Zakon o proračunu za god. 1877.
17. Zakon o uredjenju muzeja.
18. Zakon o preinaci zakonskog članka IX. godine 1870. o ukinuću zakonah proti lihvarstvu.
19. Zakon o dužnosti željezničkih podhvatnićtvah naknaditi štetu, počinjenu na željeznicah dogodjaji, s kojih čovjek izgubi život.
20. Zakon, kojim se dopunjuje zakon od 3. ožujka 1874. o zadrugah.
21. Zakon o pokriću gradjevnih i nabavnih troškovah, potrebitih za sgrade, služeće pravosudnoj upravi.
22. Zakon o uredjenju zavičajnih odnošajah u kraljevini Hrvatskoj i Slavoniji.
23. Zakon o stegi ovrhe na plaće, mirovine i ine pristojbe osobah, spadajućih k stalnoj c. i kralj. vojsci, ratnoj mornarici i domobranstvu i njihovih udovah i sirotah.
24. Zakon o proračunu za god. 1878.
25. Zakon, kojim se kr. zemaljskoj vladi podieljuje indemnitet, da troši po proračunu od 1877. godine počam od 1. siečnja do 31. ožujka 1878.
26. Zakon o produljenju roka i valjanosti postotka glede pokrića potrebštinah samouprave do 31. prosinca g. 1878.

Zakonske osnove o odkupu i regulaciji regalnih pravah te o uredjenju gradskih i seoskih obćinah nije sabor razpravio. Velika njihova važnost nalagala mu je obsežan studij te je uzmanjkalo fizično vrieme, da se ovako znameniti predmeti svestrano pretresu i temeljito razprave.

Ovo je u glavnih crtah radnja minuloga sabora. Osim ovoga stavljena je u njem 101 interpelacija, a odgovoreno je na 89. Molbah stiže 151, te su sve riešene osim nekojih, koje posliednjih danah prispješe.

A sada dozvolite mi, da u ime moje i podpredsjednikah i gg. bilježnikah izjavim vam srdačnu zahvalnost našu na vašoj dobrostivosti. Budite uvjereni, da smo mi izvršivali naše dužnosti, svagda se držeći onoga što nam je čist i iskren patriotizam nalagao i što valja, da čast i dostojanstvo tako visokog tiela, kao što je ovo, uzdržimo. — Živio naš milostivi kralj! (Živio! Živio! Živio!)

Svetozar Kušević: Vis. sabore! Meni je toli častna, koliko laskateljna dužnost, na ove srdačne rieči našega štov. g. predsjednika imenom vis. kuće, imenom gg. članova ovoga vis. sabora, odazvati se, i držim da ću biti tumač izražaja i čuvstva njegova, ako kažem, da svi oni uspjesi, koji su od strane ovoga vis. sabora u korist zemlje i naroda polučeni, da se u prvom redu revnosti i patriotičkomu nastojanju sviestnoga i vrloga našega predsjednika pripisati imade. (Živio! Živio!) Uz njega su i gg. podpredsjednici, (Živili!) i gg. bilježnici svojski svoje dužnosti vršili. (Živili!)

Ako konačno kažem, da ih bog poživio, te im izrazim najtopliju zahvalnost, to mislim, da sam želji vis. kuće zadovoljio. (Živio! Povladjivanje.)

Digitized by Google

Predsjednik: Danas je sjednica svršena. Zapisnik ima se „stante sessione“ sastaviti. Zato molim g. bilježnika da sastavi zapisnik, a vas, da pričekate, dok se bude verificirao.

Sutra je sjednica u ½10 satih, kad će se svečano zaključiti vis. sabor.

Ja molim gg. zastupnike, da u svečanoj odjeći sutra u sjednicu doći izvole.

Sada je odmor od ½ sata.

(Poslie odmora.)

Predsjednik: (Zvoni.) Molim gosp. bilježnika, da izvoli zapisnik pročitati.

Bilj. dr. **Marko Lončarić**: (Čita.)

Zapisnik

CVII. sjednice sabora kraljevinah Dalmacije, Hrvatske i Slavonije, držane dne 12. srpnja 1878. g. u glavnom gradu Zagrebu pod predsjedanjem prvoga saborskoga podpredsjednika gospod. Mirka Hrvata u prisutnosti 60 saborskih članovah.

Od strane vlade prisutni: Svietli ban Ivan Mažuranić, odjelni predstojnici: Jovan Živković, dr. Pavao Muhić i dr. Marijan Derenčin.

Čitan bje zapisnik posljednje sjednice, koji se bez primjetbe ovjerovljuje.

Predsjednik saobćuje, da je na ovaj visoki sabor stigao sliedeći podnesak:

1) Odbor saborski za pregledanje saborskih računah podnaša izvještaj o računih za vrieme od 1. siečnja 1878. do 13. srpnja iste godine.

Stavlja se za danas na dnevni red po izcrpljenom dnevnom redu

2) Odbor saborski za bogoštovje i nastavu podastire izvještaj o promjeni osnove zakona ob uredjenju muzeja.

Stavit će se danas na dnevni red iza izcrpljenoga dnevnoga reda.

3. Molba više izbornikah kotara vukovrskoga, da se oproste od plateža povjerenstvenih troškovoh u iznosu od 272 for. 90 nč. za vodjenu iztragu proti izboru narod. zastupnika Aleksandra Parčetića.

Ova molba kao što i sve ostale zakasnjele stavit će se medju spise saborske, da se budućemu saboru uruče.

Predsjednik podieljuje rieč zastupniku naroda Fr. Folnegoviću, da stavi sliedeću interpelaciju: Povodom vojničkih pripremah, po kojih se temeljito predmnieva, da će veći dio pukovnijah hrvatske narodnosti preći medje austro-ugarske monarkije, čast nam je upitati svietloga bana:

Je li znano Preuzvišenosti Vašoj kao banu dalmatinskomu, hrvatskomu i slavonskomu, na što smiera ovo prikupljanje silne vojske u ovoj kraljevini?

Ako je Preuzvišenost Vaša kao prvi dostojanstvenik kraljevine ubaviestena ob ovih vojničkih pripremah, može li i saboru ovomu na umirenje cieloga naroda izjaviti, da je netom mobilizovanim pukovnijam hrvatske narodnosti ovaj krat zadaća, da omoguće Njegovomu Veličanstvu kralju ugarsko-hrvatskomu zadovoljiti krunitbenoj Njegovoj zavjeri, kojom je obvezan virtualna prava krune sv. Stjepana u zgodu realizovati?

Svietli ban s mjesta odgovara na ovu interpelaciju. — Interpelant se s odgovorom nezadovoljava. — Sabor prima odgovor svietloga bana na znanje.

Predsjednik podieljuje rieč zastupniku naroda Fr. Folnegoviću, da stavi drugu interpelaciju, glaseću:

Misli li kr. zemaljska vlada, da može zakonito opravdati naredbu, kojom se mjesto Gračan odciepljuje od obćine Sesvetske, gdje mu je župa i škola te pridieljuje obćini Stenjevec, premda se žiteljstvo tomu jednodušno protivi te premda su županijske skupštine, koje su mjerodavne u arondiranju obćinah po obć. zakonu takodjer protivno od vlade zaključile.

Ako toga obzirom na jasno slovo zakona nemisli, kani li zadovoljiti jednodušnoj volji puka, zaključku županijske skupštine, ter pozitivnomu zakonu, pridržav za mjesto Gračan postojeći status quo?

Predstojnik odjela unutarnjih poslovah odgovara s mjesta na ovu interpelaciju.

Interpelant se s odgovorom zadovoljava.

Sabor prima odgovor na znanje

Predsjednik podieljuje rieč zastupniku naroda Franji Türku, da stavi sliedeću interpelaciju:

Je li Vašoj Preuzvišenosti poznato, da je karlovačko zastupstvo molbu podnielo na vis. zemaljsku vladu radi povišenja dolnjega gimnazija na podpuni sa 8 razredah, koja je molba tim više opravdana, što je već riešenjem bivše dvorske kancelarije načelno obećano, da će se nakon ustrojstva nižega gimnazija uzeti u obzir povišenje istoga na osam razredah?

Ako je poznato: Kani li Vaša Preuzvišenost odazvati se pravednoj želji grada Karlovca i podnieti zakonsku osnovu ovoj visokoj kući kod budućega zasjedanja?

Predstojnik odjela za bogoštovje i nastavu odgovara s mjesta na ovu interpelaciju.

Interpelant se s odgovorom zadovoljava.

Sabor prima odgovor na znanje.

Prelazi se na dnevni red.

Na dnevnom je redu: Predlog odbora za proračun o tiskari „Narodnih Novinah“.

K predlogu odbora podnaša zastupnih naroda Mato Mrazović sljedeći izpravak:

„Poslje točke 2. i iza rieči: „Prema tomu“ neka se uvrste sljedeće rieči prije točke 3.: „razpolaže sabor sa razpoloživim prihodom izkazanim u bilanci sa 16.518 fr. 96 nč. za sada, te odredjuje u riešenju molbe podnešene po jugoslavenskoj akademiji de praes. 19. prosinca 1877. broj 508 u ime podpore za izdavanje velikoga riečnika 3000 for.“ — a zastupnik Svetozar Kušević ovaj izpravak: „Da se točke: 1., 2., 3. i 4. izpuste, a mjesto njih

Digitized by Google

visoki sabor zaključiti izvoli: Poziva se vlada, da u budućem saboru, — uz podnosak dotičnih računah, prigodom potresanja zemaljskih zakladah, — podnese saboru shodan predlog, kako glede uredjenja narodne tiskare, tako i glede razpoloženja sa u tu svrhu prištedjenim novcem".

Prešav glasovanju, stavi predsjednik sliedeće pitanje: „Koja su gospoda za predlog, kako ga je odbor predložio, neka se ustanu?" — Manjina.

Iza toga stavi predsjednik pitanje: „Koja su gospoda za izpravak gosp. Kuševića, neka ustanu?" — Većina. — Izpravak gosp. Kuševića primljen je, te glasi: „Poziva se vlada, da u budućem saboru, — uz podnesak dotičnih računah prigodom pretresanja zemaljskih zakladah, — podnese saboru shodan predlog, kako glede uredjenja narodne tiskare, tako i glede razpoloženja sa u tu svrhu prištedjenim novcem". — Tim izpravak gosp. Mrazovića odpada.

Predsjedničku stolicu zauzima sab. predsjednik Nikola Krestić.

Sliedi izvještaj odbora za proračun o proračunu zemaljskih zakladah za god. 1878.

PRORAČUN:

1. Zaklade komercijalne

a) stavke 1. 2. 3. 4. i 5. redovitog pokrića po predlogu vladinom u iznosu od 34 682 for.

b) stavke 1. do 12. uključivo redovite potrebe sa 48.097 for.

K stavci b) podnaša zastupnik naroda Antun Jakić sliedeći izpravak: „Neka se svota potrebe od 48.097 fr. obali na 34.682 for."

Kod glasovanja stavi predsjednik sliedeće pitanje: Koja su gospoda za predlog odbora o I. broju zaklade komercijalne, neka ustanu? — Manjina. — Predlog pada.

Zatim stavi predsjednik pitanje:

Koja su gospoda za predlog odbora o I. broju zaklade komercijalne sa izpravkom g. Jakića, neka ustanu? — Manjina. — Predlog pada s izpravkom Jakića.

Pošto dakle nije primljen predlog odborov, niti predlog odbora s izpravkom zastupnika Jakića, to se broj I. zaklade komercijalne vraća odboru natrag, da do poslje podne o njem novi predlog stavi.

2. Zaklade osječkoga sirotišta.

Primljen po predlogu odbora, i to:

a) stavke 1. i 2. redovitoga pokrića sa 21.694 for.

b) stavke 1. i 2. redovite potrebe sa 16.570 for.

3. Zaklade bolničke županije zagrebačke.

Primljen po predlogu odbora, i to:

a) stavke 1. i 2. redovitoga pokrića sa 8.150 for.

b) stavke 1. i 2. redovite potrebe sa 95 for.

4. Zaklade bolničke županije varaždinske.

Primljen po predlogu odbora, i to:

a) stavke 1. i 2. redovitoga pokrića sa 4448 for.

b) stavke 1. i 2. redovite potrebe sa 51 for.

5. Zaklade bolničke županije križevačke.

Primljen po predlogu odbora, i to:

a) stavke 1. i 2. redovitoga pokrića sa 6374 for.

b) stavke 1. i 2. redovite potrebe sa 72 for.

6. Zaklade nar. zemaljskoga kazališta.

Primljen po predlogu odbora, i to:

a) stavka 1. redovitoga pokrića sa 4313 for.

b) stavka 1. redovite potrebe sa 1837 for.

uz sliedeći zaključak:

„Pozivlje se kr. zemalj. vlada, odjel za unutarnje poslove, da mjesta na stipendija upotriebi od svote 1400 for. dolazeće pod stavkom 2. tek. broj 1 „potreba" iznos od 500 for., kao pripomoć onim članovom narodnoga kazališta u Zagrebu, o kojih drži kazalištna uprava, da bi obzirom na darovitost i ljubav njihovu prama umjetnosti koristno bilo preko kazalištnih praznikah poslat ih na koji mjesec u koji evropski grad, da gledajući umjetnike na glasu nastoje se usavršiti u svojoj struci."

Tek. broj 2 stavke 2., zatim stavka 3 i 4. prima se kao i ciela potreba sa 3686 for.

7. Zaklade zemaljske gojitbe.

Primljen po predlogu odbora, i to:

a) stavka 1. redovitega pokrića sa 1170 for.

b) stavke 1. i 2. redovite potrebe sa 15 for.

8. Zaklade stradajućih.

Primljen po predlogu odbora, i to:

a) stavke 1. i 2. redovitoga pokrića sa 879 for.

b) stavka 1. redovite potrebe sa 17 for.

9. Zaklade jamničke kiselice.

Primljen po predlogu odbora, i to:

a) stavke 1. 2. i 3. redovitoga pokrića sa 7800 fr.

b) stavke 1. do 6. uključivo redovite potrebe sa 7800 fr.

10. Zaklade komasirane za dobrotvorne svrhe.

Primljen po predlogu odbora, i to:

a) stavka 1. redovitoga pokrića sa 2650 for.

b) stavka 1. redovite potrebe sa 22 for.

11. Zaklade realne vjeresije.

a) stavke 1., 2. i 3. redovitoga pokrića sa 20.395 fr.

b) stavke 1., 2. 3. i 4. redovite potrebe sa 11.275 fr.

12. Zaklade sirotinske.

Primljen po predlogu odbora, i to:

a) stavke 1. i 2. redovitoga pokrića sa 34.179 for.

b) stavke 1., 2. i 3. redovite potrebe sa 1409 for.

13. Zaklade regnikolarne.

Primljen po predlogu odbora, i to:

a) stavke 1. i 2. redovitoga pokrića sa 17.687 for.

b) stavke 1. do uključivo 13. redovite potrebe sa 17.687 for. uz sliedeći zaključak:

1) Pozivlje se kr. zemaljska vlada, odjel za nutarnje poslove, da iz eventualnih prištednjah, dolazećih kod potrebe ove zaklade, doznači Franji Kuhaču kao pripomoć za izdavanje njegove sbirke južno-slavenskih narodnih popievakah za god. 1878 — 2000 for.;

Digitized by Google

2) da iz pri̇štednjah kod iste regnikolarne zaklade doznači jugoslavenskoj akademiji znanostih i umjetnostih u Zagrebu kao pripomoć za izdavanje historičkih i juridičkih spomenikah svotu od 1000 fr. za tek. godinu 1878.

14. Proračun zaklade štipendijalne Marija-Tererezijanske.

Primljem po predlogu odbora, i to:

a) stavke 1. i 2. redovitoga pokrića sa 1244 for.

b) stavke 1. i 2. redovite potrebe sa 1274 for.

15 Zaklade narodnih učionah.

Primljen po predlogu odbora, i to:

a) stavke 1. 2. i 3. redov. pokrića sa 23.632 for.

b) stavke 1. do uključ. 8. redov. potrebe sa 23.632 for. uz sliedeći zaključak:

1) Pozivlje se kr. zem. vlada, da u buduće dade osnove proračunah zemaljskih zakladah štampati

2) Molbenice:

a) jugoslavenske akademije znanostih i umjetnostih, kojom moli pripomoć za izdavanje velikoga akademičkoga riečnika;

b) molbenica hrvatskoga „pedagodijsko-književnoga sbora“ — za pripomoć;

c) molbenica akademičkoga literarnoga družtva „Hrvatski dom“, za pripomoć; i

d) arkeologičkoga družtva „Siscia“ za pripomoć.

Dostavljaju se kr. zemaljskoj vladi, da ih uzme u obzir kod sastavljanja proračuna za god. 1879.

Sliedi izvještaj odbora verifikacionalnoga ob izboru zastupnika naroda Mih. Rogulića za kotar vukovarski.

Pošto je izborni zapisnik u redu pronadjen, to se Mihovil Rogulić verificira kao zastupnik naroda za kotar vukovarski.

Sliedi izvještaj odbora za preinaku poslovnika o preinaci točke 2. §. 35. i 65. saborskoga poslovnika od 12. lipnja 1875.

K predlogu odbora podnaša zast. naroda dr. Vidrić sliedeći izpravak:

„Obrazlažu svoje interpelacije članovi, koji su interpelacije prijavili predsjedničtvu (§. 31.) redom, kako im predsjednik dade rieč. — Iza obrazloženja svake pojedine interpelacije čita se interpelacija. — Prosto je čitati interpelacije i samomu interpelantu.

Prepis interpelacije ima se po predsjedniku sabora dostaviti banu s pozivom, da u prvoj sjednici saborskoj izjavi, hoće li na interpelaciju odgovoriti.

Interpeliranomu stoji prosto odmah, kada se interpelacija pročita, ili na nju odgovoriti ili izjaviti, da će to u opredieljeno vrieme učiniti. Isto tako može odmah uz navadjanje razlogah izjaviti, da na interpelaciju odgovoriti neće.“

Izpravak na §. 35. točku 3.:

Neka se brišu rieči: „Odgovori vlade na interpelaciju i ine“, a da bude ova stavka 2., a četvrta 3. §. 35.

Izpravak na §. 65.

Kao zadnja alineja ovomu §. neka se uvrsti sliedeća:

„Interpelirati slobodno je li na dva dana na nedjelju i to počam od 12. ure prije podne“; — i zastupnik naroda Fran Folnegović 2. točki, neka se mjesto: „redom, kako jim predsjednik podieli rieč,“ metne: „redom, kako su u uručbeni zapisnik unešene“.

Prelazi se glasovanju, te predsjednik stavi pitanje: „Je li visoki sabor voljan, da se ustanove dosadašnjega saborskoga poslovnika u načelu promiene? — Ona gospoda, koja su za to, neka izvole ustati.“

Preko dvie trećine prisutnih članovah izjavi se za promjenu dosadašnjega poslovnika.

Predsjedsjednik pita: „Prima li visoki sabor predlog odbora ob izmjeni §§. 35. i 65. saborskoga poslovnika od 12. lip. 1875. br. 1., kako on toč. 2. §. 65. preinačava?“

Većina neprimi taj predlog.

Predsjednik pita: „Prima li vis. sabor predlog odbora ob izmjeni §§. 35. i 65. saborskog poslovnika od 12. lipnja 1875. br. 1., kako on točku 2. §. 35. preinačuje, uz izpravke narodnih zastupnikah dr. Vidrića na točku 2. §. 35. i na točku 3. §. 35. te Folnegovića na točku 2. §. 35.

Većina prima, te točka 2. §. 35. glasi odsele:

„Odgovori vlade na interpelacije i ine izjave vlade, nestojeće u savezu sa dnevnim redom.“

Točka 3. §. 35. glasi:

„Prešni predlozi, od kojih kuća zaključi, da se imaju odmah uzeti u razpravu; a nakon toga dnevni red.“

Točka 4. glasi:

„Obrazlažu svoje interpelacije članovi, koji su interpelacije prijavili predsjedničtvu (§. 31.) redom, kako su u uručbeni zapisnik unešene Iza obrazloženja svake pojedine interpelacije čita se interpelacija. Prosto je čitati interpelaciju i samomu interpelantu.

Prepis interpelacije ima se po predsjedniku sabora dostaviti banu s pozivom, da u prvoj sjednici saborskoj izjavi, hoće li na interpelaciju odgovoriti.

Interpeliranomu stoji prosto odmah, kada se interpelacija pročita, ili na nju odgovoriti ili izjaviti, da će to u opredieljeno vrieme učiniti. Isto tako može odmah uz navadjanje razlogah izjaviti, da na interpelaciju odgovoriti neće.

Predsjednik pita: „Prima li visoki sabor predlog odbora ob izmjeni §. 65. saborskog poslovnika od 12. lipnja 1875., kako s pod brojem 2. predlaže.

Većina neusvoji toga predloga.

Predsjednik pita: „Prima li vis. sabor predlog odbora ob izmjeni §. 65. saborskoga poslovnika, pod br. 2. predloženi, uz izpravak zastupnika naroda dr. Vidrića?“

Većina usvoji taj predlog, te odsele glasi §. 65. poslovnika: „Ob odgovoru vladinom na interpelaciju prosto stoji interpelantu izjaviti, da li je sa danim odgovorom zadovoljan ili nije.

Ako nije zadovoljan s odgovorom, ima pravo tu svoju izjavu obrazložiti.

Digitized by Google

Na ovu obrazloženu izjavu interpelantah ima jošte mjesta samo odgovoru sa strane vlade.

Ako vlada izjavi, da neće na interpelaciju odgovoriti, ili ako interpelant nije zadovoljan s odgovorom vladinim ni poslje one druge izjave sa strane vlade učinjene, ostaje mu priuzdržano pravo, podnieti kući propisanim načinom posebni predlog o predmetu svoje interpelacije.

Predsjednik sabora ima o svakom odgovoru vlade na interpelaciju upitati sabor, da li taj odgovor prima na znanje ili ne.

O tom se izjavljuje sabor bez svake predtečne diskuzije jednostavnim ustajanjem članovah saborskih sa svojih mjestah.

Ako sabor neprimi na znanje odgovor vlade na interpelaciju, ima se taj odgovor staviti na dnevni red ter o njem povesti saborska razprava.

Interpelirati slobodno je li na dva dana na nedjelju i to počam od 12. ure prije podne".

Budući da je već ½2 sata, predsjednik odgodi sjednicu i ureče nastavak iste za danas po podne 5 satih.

U nastavljenoj poslie podne u 5 satih saborskoj sjednici bude preduzet izvještaj odbora za proračun o zem. zakladah za g. 1878. glede komercialne zaklade, povraćene u svrhu izpravka toč. 6.

Predsjednik pita: „Prima li visoki sabor predlog odbora, koji glasi: „Sabor odobrava stavku 1. do 12. uključivo redovite potrebe sa 48 097 fr.; manjak medju redovitim pokrićem i redovitom potrebom u iznosu od 13.415 for. nalazi svoje pokriće u zemaljskom proračunu za god. 1878.?

Sabor prima ovaj predlog.

Sliedi izvještaj imunitetnog odbora o kaznenom progonstvu zast. naroda Alekse Rogulića, Jos. Miškatovića i dr. Malca, te predsjednik pita:

„Prima li visoki sabor predlog imunitetnog odbora, koji glasi: Sabor navedene molbenice o proganjanju nar. zastupnikah: Alekse Rogulića, Josipa Miškatovića i dr. Malca sa prilozi moliteljem natrag vraća s uputom, da zaključenjem sabora prestaje indemnitet nar. zastupnikah?

Sabor usvoji otaj predlog.

Sliedi izvještaj saborsk. odbora za nastavu ob osnovi zakona ob uredjenju narodnog muzeja u Zagrebu.

Predsjednik pita: Prima li visoki sabor predlog odbora, koji glasi: U osnovi zakona ob uredjenju narodnoga muzeja u Zagrebu, i to u §. 1. poslje rieči: „kr." neka se dodade „zemaljske vlade, odjela za bogoštovje i nastavu"; u §. 10. poslie rieči: „kr." neka se dodade: „zem. vladom", napokon u §. 11. poslie rieči: „kr." neka se doda: „zemaljskoj vladi"?

Sabor usvoji otaj predlog.

Napokon sliedi izvještaj odbora za pregledanje saborskih računah, te predsjednik pita: Prima li vis. sabor predlog rečenoga odbora, koji glasi: Saborski račun, podnešen po predsjedničtvu sabora za vrieme od 1. siečnja 1878. pa do uključivo 13. srp. 1878. u svoti od 21.873 fr. 40 nvč., odobrava se, te se predsjedničtvu sabora glede ovoga računa podieljuje absolutorium?

Sabor primi ovaj predlog, te se predsjedničtvu podieljuje absolutorium.

Izcrpiv tako dnevni red današnje sjednice, oriše predsjednik kratkim jezgrovitim govorom rad ovoga sabora, koji zasjedavaše od 23. kolov. 1875. do 12. srpnja 1878., iztaknuv pojedine zakone, koje je sabor na boljak materijalno-moralni stvorio, zahvaliv se na uztrajnom djelolovanju saborskih članovah, uzkliknuv Nj. Veličanstvu prejasnomu kralju Franji Josipu I. i previšnjoj dinastiji uz živo odobravanje sabora „Živio!", nazove božju pomoć narodu i vriednim zastupnikom njegovim.

Zastupnik Kušević izrazi na ime sabora zahvalnost i priznanje predsjedniku, obojici podpredsjednikah i bilježnikom za njihov požrtvovni rad, što se uz povladjivanje sabora zapisnički ubilježuje.

Predsjednik zaključi današnju sjednicu uričuć buduću za sutra ½10 satih za svetčani zaključak sabora kraljevinah Dalmacije, Hrvatske i Slavonije.

Ovaj zapisnik bude stante sessione sastavljen, pročitan i ovjerovljen.

U Zagrebu 12. srpnja 1878.

Krestić v. r.	Dr. **Marko Lončarić** v. r.
predsjednik.	sab. bilježnik.

Predsjednik: Ima li kakova prigovora?

Dr. **Pavao Muhić**: Ja sam ovdje razumio, da je u §. 11. samo „kralj. zem. vladi", a ima se dodati tim riečim još: „odjelu za bogoštovje i nastavu".

Bilj. dr. **Marko Lončarić**: Ove rieči nemanjkaju u §. 11.

Dr. **Lovro Vidrić**: Ako sam ja dobro razumio, slušajuć čitanje zapisnika, to u njem stoji, da u izpravku gosp. Folnegovića dolazi ovo: „redom, kako su zabilježeni zastupnici u uručbenom zapisniku". To je pogriešno, jer neima biti „zastupnici", nego „interpelanti".

Dr. **Marko Lončarić**: Molim, upravo u originalu stoji: „zastupnici".

Franjo Folnegović: Ja sam htio kazati: „kako su interpelacije zabilježene u uručbenom saborskom zapisniku". Mislim, da se to može tako izpraviti.

(Učini se.)

Dr. **Marko Lončarić**: (Čita dotično ovako izpravljeno mjesto još jedan put.)

Predsjednik: Usvaja li vis. sabor ovaj izpravak?

(Prima se.)

Zapisnik je u tom smislu izpravljen, i on se ovjerovljuje.

Sjednicu današnju dižem i — kao što rekoh — zadnju uričem za sutra u ½10 satih.

(7 sati u večer.)

Digitized by Google

Svečano-zaključna saborska sjednica,

držana dne 13. srpnja 1878. u pol 10 satih prije podne.

Sadržaj: Čitanje previšnjeg kraljevskog reskripta. — Ovjerovljenje zapisnika ove sjednice.

Predsjednik: (Zvoni.) Sjednica se otvara. Kao što je poznato, bio je zapisnik jučerašnje sjednice „stante sessione" pročitan i verificiran.

Jovan Živković: (Stupi pred predsjedničku stolicu.) Vis. predsjedničtvo! Čast mi je predložiti previšnji kraljevski odpis, kojim se ban kraljevinah Dalmacije, Hrvatske i Slavonije ovlašćuje, da u ime Nj. Veličanstva ovaj vis. sabor današnjim danom zaključi. Molim izvolite ga primiti i pročitati dati.

Predsjednik: Molim gosp. bilježnika, neka izvoli ovaj previšnji odpis pročitati.

Bilj. dr. **Marko Lončarić**: (Čita. Svi članovi se dignu sa stolicah, i kod izgovora imena Nj. Veličanstva uzkliknu „Živio!")

Mi Franjo Josip I., po milosti božjoj cesar austrijski, kralj češki itd. i apostolski kralj kraljevinah Ugarske, Hrvatske, Slavonije i Dalmacije, Ivanu Mažuraniću.

Vjerni Nam iskreno mili!

Budući se u smislu §. 2. zakonskoga članka II.: 1870. približio konac trogodišnjega zakonarskoga perioda sabora kraljevinah naših Hrvatske, Slavonije i Dalmacije, sazvana kraljevskim odpisom našim od 6. kolovoza 1875., dostavljamo Vam kraljevski naš, na pomenuti sabor upravljeni odpis u pogledu zaključenja i razpusta istoga, ovlašćujući Vas podjedno, da pročitavši taj naš kraljevski odpis u istom saboru dne 13. srpnja t. g. izjavite u naše ime hvaljeni sabor zaključenim i razpuštenim.

Nalažemo Vam podjedno, da za sliedeći sabor u smislu zakona razpišete nove izbore i da nam o danu, kojega bi se novoizabrani sabor istih kraljevinah imao sastati, shodan predlog pravodobno podnesete.

Dano u Budimpešti dne prvoga srpnja godine hiljadu osam sto sedamdeset i osme.

(M. P.) Franjo Josip.
Koloman Bedekovich. Ivan Mažuranić.

Predsjednik: Vis. sabore! Sada smo čuli previšnji kr. reskript, kojim je Njegova preuzvišenost svietli ban imenovan komisarom kod zaključka ovoga sabora. Nužda je sada, da se po običaju, koji je uveden u našem saboru. izabere jedna deputacija, koja će svietloga bana pozvati, i kazati mu, da je vis. sabor sakupljen, da čuje kraljevsku poslanicu. Ako dozvoli vis. kuća, ja ću imenovati tu deputaciju.

(Prima se.)

Ja dakle imenujem g. bar. Zmajića, g. zastup. Kuševića, g. zastup. Franju Türka i g. zastup. Lehpamera, te ih molim, da se odpute odmah sada k Njegovoj preuzvišenosti.

Za sada je odmor.

(Svietli ban ulazi u sabornicu, te bude pozdravljen oduševljenim „Živio!")

Ban **Ivan Mažuranić**: (Čita.)

Mi Franjo Josip, po milosti božjoj cesar austrijski, kralj češki itd. i apostolski kralj kraljevinah Ugarske, Hrvatske, Slavonije i Dalmacije.

Velmožam, dostojanstvenikom i zastupnikom naroda na saboru kraljevinah Hrvatske, Slavonije i Dalmacije sakupljenim, kraljevski Naš pozdrav!

Častni, poštovani, poglaviti i velemožni, ugledni i plemeniti, mudri i obzirni, ljubljeni, vjerni Naši!

Kraljevskim odpisom Našim od 6. kolovoza g. 1875. u svrhu ustavnoga razpravljanja posalah zemaljskih na dan 23. kolovoza iste godine u sabor sazvane, posvetiše se Vjernosti Vaše sa svom revnošću poglavito onim granam djelatnosti zakonotvorne, kojim je predmet razterećenje i slobodniji razvoj posjeda agrarnoga, shodnija uredba postojećega gospodarskoga učevnoga zavoda, namještenje organah za kulturu zemaljsku, suzbijanje kuge govedje, uredjenje i usavršenje knjigah gruntovnih, ograničenje lihvarstva, odgovornost poduzećah željezničkih za život čovječji, izvlastba za grad Zagreb, napokon ujednostručenje i pospješenje postupka kod izvršivanja osudah sudovah gradjanskih.

Digitized by Google

Tim načinom bješe Nam moguće, uz ustavnu podporu Vjernostih Vaših, za mile Nam kraljevine Naše Hrvatsku i Slavoniju izdati povorku zakonah, koji u svakom pravcu baveći se ponajglavnije praktičnimi pitanji materijalnoga i duševnoga boljka, sveukupno za tom svrhom teže, da pri otčinskih nakanah Naših i pri opetovano zasvjedočenoj revnosti članovah sabora hrvatsko-slavonskoga pomoćju božjom milim Nam kraljevinam Hrvatskoj i Slavoniji pribave onaj blagoslov, u kojega se užitku druge zemlje nalaze.

Za ovu Vašu tako važnu zakonotvornu djelatnost nalazimo se prinukanimi izjaviti Vam kraljevsko Naše priznanje.

Budući se u ostalom približio konac trogodišnjega legislatornoga perioda, izjavljujemo sjednice sabora kraljevinah Naših Hrvatske, Slavonije i Dalmacije zaključenimi, a sabor sam razpuštenim.

Koji u ostalom ostajemo Vam cesarskom i kraljevskom Našom milosti i prijazni blagonakloni.

Dano u Budimpešti dne prvoga srpnja godine hiljadu osam sto sedamdeset i osme.

(M. P) F r a n j o J o s i p.
Koloman Bedekovich. Ivan Mažuranić.

(Glasovi sa svih stranah: Živilo Njeg. Veličanstvo naš kralj!)

Ban **Ivan Mažuranić**: Tim dakle izjavljujem, da je sabor kraljevinah Dalmacije, Hrvatske i Slavonije po Nj. Veličanstvu razpušten, i njegove sjednice da se danas završuju.

Predsjednik: Ja molim gg. članove sabora, neka se upute u crkvu.

(Odilaze u crkvu.)

(Poslie dolazka iz crkve natrag u sabornicu.)

Predsjednik: (Zvoni.) Molim gosp. bilježnika, da izvoli zapisnik pročitati.

Bilj. **Jovan Steković**: (Čita.)

Zapisnik

CVIII. sjednice sabora kraljevinah Dalmacije, Hrvatske i Slavonije, držane u glavnom i zemaljskom gradu Zagrebu dne 13. srpnja 1878. god. pod predsjedničtvom saborskoga predsjednika gospodina Nikole Krestića.

Sjednica otvorena u 9½ satih, te je pročitan kraljevski reskript od 1. srpnja 1878., upravljen na svietloga bana, kojim se ovaj sabor zaključuje i razpušta, glaseći:

Mi Franjo Josip I., po milosti božjoj cesar austrijanski, kralj češki itd. i apostolski kralj kraljevinah Ugarske, Hrvatske, Slavonije i Dalmacije.

Velemožnomu banu kraljevinah Hrvatske, Slavonije i Dalmacije Ivanu Mažuraniću.

Vjerni Nam iskreno mili!

Budući se u smislu §. 2. zakonskoga članka II. god. 1870. približio konac trogodišnjega zakonarskoga perioda sabora kraljevinah Naših Hrvatske, Slavonije i Dalmacije, sazvana kraljevskim odpisom Našim od 6. kolovoza 1875., dostavljamo Vam kraljevski Naš, na pomenuti sabor upravljeni odpis u pogledu zaključenja i razpusta istoga, ovlašćujući Vas podjedno, da pročitavši taj Naš kraljevski odpis u istom saboru dne 13. srpnja t. g. izjavite u Naše ime hvaljeni sabor zaključenim i razpuštenim.

Nalažemo Vam podjedno, da za sliedeći sabor u smislu zakona razpišete nove izbore i da Nam o danu, kojega bi se novoizabrani sabor istih kraljevinah imao sastati, shodan predlog pravodobno podnesete.

Dano u Budimpešti dne prvoga srpnja godine hiljadu osam sto sedamdeset i osme.

(M. P.) F r a n j o J o s i p.
Koloman Bedekovich. Ivan Mažuranić.

Predsjednik je zatim imenovao deputaciju saborskih članovah od 4 lica: Bartola baruna Zmajića, Svetozara Kuševića, Josipa Lehpamera i Franju pl. Türka, koji uz oduševljeno klicanje „Živio!“ svietloga bana u saborsku dvoranu dopratiše.

Svietli ban, pročitav previšnju kraljevsku poslanicu upravljenu na ovaj sabor, koja glasi:

Mi Franjo Josip I., po milosti božjoj cesar austrijanski, kralj češki itd. i apostolski kralj kraljevinah Ugarske, Hrvatske, Slavonije i Dalmacije.

Velmožam, dostojanstvenikom i zastupnikom naroda na saboru kraljevinah Hrvatske, Slavonije i Dalmacije sakupljenim, kraljevski Naš pozdrav!

Častni, poštovani, poglaviti i velemožni, ugledni i plemeniti, mudri i obzirni, ljubljeni vjerni Naši!

Kraljevskim odpisom Našim od 6. kolovoza g. 1875. u svrhu ustavnoga razpravljanja posalah zemaljskih na dan 23. kolovoza iste godine u sabor sazvane, posvetiše se Vjernosti Vaše sa svom revnošću poglavito onim granam djelatnosti zakonotvorne, kojim je predmet razterećenje i slobodniji razvoj odnošajah posjeda agrarnoga, shodnija uredba postojećega gospodarskoga učevnoga zavoda, namještenje organah za kulturu zemaljsku, suzbijanje kuge govedje, uredjenje i usavršenje knjigah gruntovnih, ograničenje lihvarstva, odgovornost poduzećah željezničkih za život čovječji, izvlastba za grad Zagreb, napokon ujednostručenje i pospješenje postupka kod izvršivanja osudah sudovah gradjanskih.

Tim načinom bješe Nam moguće, uz ustavnu podporu Vjernostih Vaših, za mile Nam kraljevine Naše Hrvatsku i Slavoniju izdati povorku zakonah, koji u svakom pravcu baveći se ponajglavnije praktičnimi pitanji materijalnoga i duševnoga boljka, sveukupno za tom svrhom teže, da pri otčinskih nakanah Naših i pri opetovano zasvjedočenoj revnosti članovah sabora hrvatsko-slavonskoga pomoćju božjom, milim Nam kraljevinam Hrvatskoj i Slavoniji pribave onaj blagoslov, u kojega se užitku druge zemlje nalaze.

Digitized by Google

Za ovu Vašu tako važnu zakonotvornu djelatnost nalazimo se prinukanimi izjaviti Vam kraljevsko Naše priznanje.

Budući se u ostalom približio konac trogodišnjega legislatornoga perioda, izjavljujemo sjednice sabora kraljevinah Naših Hrvatske, Slavonije i Dalmacije zaključenimi, a sabor sam razpuštenim.

Koji u ostalom ostajemo Vam cesarskom i kraljevskom Našom milosti i prijazni blagonakloni.

Dano u Budimpešti dne prvoga srpnja godine hiljadu osam sto sedamdeset i osme.

(M. P.) Franjo Josip.

Koloman Bedekovich. Ivan Mažuranić.

izjavi zatim sabor zaključenim i razpuštenim.

Saborski zastupnici sa svietlim banom na čelu uputiše se u crkvu na svetčani „Tebe boga hvalimo“.

Zaključeno i podpisano.

Krestić v. r. predsjednik. **Steković** v. r. sab. bilježnik.

Predsjednik: Ima li kakova prigovora proti ovomu ovako sastavljenomu zapisniku?

(Nema.)

Prigovora nema, zapisnik se verificira.

Ban **Ivan Mažuranić**: Moja gospodo! Moja funkcija je ovim časom prestala. Izvolite dopustiti, da vam izrazim iskrenu zahvalnost za revnu podporu vašu, koju ste vladi pružali za vrieme ove trogodišnje saborske periode. Prigodom razstanka s vami vas samo molim, da me uzdržite u prijateljskoj uspomeni, a ja želim, da narod naš opet muževe tako vriedne uvaži, te im dade priliku, da mogu nastaviti posao preporodjenja naše zemlje, koje — kako mi se čini — tako se je liepo počelo razvijati.

(Glasovi: Živio! Živio!)

(10 satih 10 časovah.)

Digitized by Google

DATE DUE

GAYLORD PRINTED IN U.S.A.

Digitized by Google

J337
H25
1875-1878

[redacted]

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google